Autori:

Lăcrămioara Chihaia

Lucia Cifor

Alina Ciobanu

Mircea Ciubotaru

Doina Cobeţ

Eugenia Dima

Cristina Florescu

Maria Teodorovici

Constantin Teodorovici

Prefaţă:

Mioara Avram

II 31.152

DICȚIONAR ENCICLOPEDIC ILUSTRAT

61 635 de articole, 96 338 de definiții,
2 320 de ilustrații

1999

29.325

CARTIER

CARTIER
Editura Cartier SRL, str. Bucureşti nr. 68, Chişinău MD2012. Tel./fax: (022) 23 71 85.
E-mail: cartier@moldova.md. Internet: www.cartier.moldova.md
Editura Codex 2000 SRL, str. Paul Ionescu nr. 6, sectorul 1, Bucureşti. Tel./fax: (01) 223 44 88. GSM: 094304915

Difuzare:
Bucureşti: str. Paul Ionescu nr. 6, sectorul 1. Tel./fax: (01) 223 44 88;
Chişinău: bd. Mircea cel Bătrîn nr. 9. Tel. (022) 34 64 61

DICŢIONAR ENCICLOPEDIC ILUSTRAT

Coordonatori de proiect:
Nicolae Guţanu, Gheorghe Ierizanu, Andrei Ţurcanu

Autori:
Lăcrămioara Chihaia, Lucia Cifor, Alina Ciobanu, Mircea Ciubotaru, Doina Cobeţ,
Eugenia Dima, Cristina Florescu, Maria Teodorovici, Constantin Teodorovici
Au mai colaborat:
Anatol Eremia, Em. Galaicu-Păun, George Gheţu, Valentin Guţu

Revizori:
Doina Cobeţ, Eugenia Dima *(nume comune)*
Gabriela Drăgoi, Florin Faifer *(nume proprii)*
A mai colaborat:
George Gheţu *(nume proprii)*

Lector:
Valentin Guţu

Corectori:
Valentina Cosmescu, Marcela Orjacovschi

Coperta:
Vitalie Coroban

Design:
Igor Condrea

Imagini:
Vitalie Coroban

Credit fotografic:
Corel Photo CD, Institutul de Filologie Română "Alexandru Philippide" (Iaşi),
Vlad Gaidaş, Constantin Grozdev, Valerie Volontir

Hărţi:
Sergiu Ciuş, Anatol Eremia, Anatol Tomoianu

Tehnoredactare computerizată:
Valentina Ciobanu, Igor Condrea

Procesare de text:
Valentina Ciobanu
Au mai colaborat:
Lilia Ceremuş, Georgeta Chira, Nicoleta Chira, Violeta Ciocanu,
Victoria Dumitraşcu, Tatiana Ursachi, Lenuţa Vascan

Prepress:
Editura Cartier, Combinatul Poligrafic Chişinău

Hîrtie:
UPM-Kymmene Fine Paper, Finlanda

Tipar:
Combinatul Poligrafic Chişinău (81316)

© Editura Cartier, 1999, pentru prezenta ediţie.
Ediţia întîi a apărut în 1999 la Editura Cartier.

Toate drepturile rezervate.

Cărţile CARTIER pot fi procurate în toate librăriile bune din România şi Republica Moldova.

LIBRĂRIILE CARTIER
Casa Cărţii, bd. Mircea cel Bătrîn nr. 9, sectorul Ciocana, Chişinău. Tel. (022) 34 64 61;
Librăria din Hol, str. Bucureşti nr. 68, sectorul Centru, Chişinău

Editura Cartier mulţumeşte şi pe această cale, pentru suportul financiar şi moral,
Primăriei municipiului Chişinău (Serafim Urecheanu, primar; Iulian Filip, şef al Departamentului Cultură),
Centrului Educaţional "Pro Didactica" (Liliana Ivanovici, director executiv),
Companiei "Padovin" (Vasile Drăgan, preşedinte).

ISBN 9975-949-64-9

PREFAŢĂ

Un fenomen îmbucurător în cultura românească actuală, de după 1989, este reprezentat de înmulţirea şi diversificarea dicţionarelor limbii române, de apariţia unor dicţionare de proporţii variate şi cu profiluri mai mult sau mai puţin diferite.

În ce priveşte categoria dicţionarelor unilingve generale este uşor de constatat că, în timp ce dicţionarele explicative apărute înainte de 1990 – *Dicţionarul explicativ al limbii române* (*DEX*), *Micul dicţionar enciclopedic* (*MDE*) şi *Dicţionarul general al limbii române* de Vasile Breban – aveau liste de cuvinte de dimensiuni aproximativ egale, în jurul a 50.000 (număr depăşit de *DEX* cu Suplimentul său din 1988), în ultimii nouă ani au apărut mai multe dicţionare de dimensiuni inferioare şi unul singur de dimensiuni superioare, astfel încît extremele se situează acum la 5.000 şi la peste 100.000 de cuvinte: în 1992 a apărut un dicţionar de 5.000 de cuvinte (*Mic dicţionar al limbii române* de Zorela Creţa, Lucreţia Mareş, Zizi Ştefănescu-Goangă, Flora Şuteu şi Valeriu Şuteu, reeditat în 1993, 1994 şi 1995, ultima oară cu titlul *Dicţionar elementar al limbii române actuale*), iar în 1995 atît unul de 10.000 (*Dicţionar practic al limbii române* de Elena Ciobanu, Magdalena Popescu-Marin, Maria Păun şi Zizi Ştefănescu-Goangă, reeditat şi el în 1997), cît şi unul de 25.000 de cuvinte (*Dicţionarul limbii române explicativ şi practic* de Elena Comşulea, Valentina Şerban şi Sabina Teiuş). Paralel cu noi ediţii ale unor dicţionare anterioare, ca dicţionarul lui V.Breban (1992 şi 1995), *DEX* (1996) şi *Micul dicţionar enciclopedic* (acesta, sub titlul schimbat *Dicţionar enciclopedic*, se publică acum în patru volume, din care au apărut doar primele două: A - C în 1993 şi D - G în 1996), a apărut, în 1995-1996, şi o aşa-numită nouă ediţie a *Dicţionarului universal al limbii române* de Lazăr Şăineanu (ediţia I, 1896, a X-a, 1947), care este, de fapt, o lucrare nouă, elaborată de Alexandru Dobrescu, Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu şi Victoria Zăstroiu şi publicată în cinci volume, dintre care cele patru de *Vocabular general* însumează circa 107.000 de cuvinte, constituind deocamdată cel mai bogat dicţionar terminat al limbii române (marele dicţionar academic, *DLR*, la care se lucrează de aproape un secol, dar care nu a apărut în întregime, va avea mai multe: 175.000, conform estimărilor). Fenomenul diversificării cantitative poate fi ilustrat şi de situaţiile în care unul şi acelaşi autor a publicat mai multe dicţionare de proporţii diferite avînd acelaşi profil special: este cazul dicţionarelor de neologisme ale lui Florin Marcu variind între circa 15.000 (*Mic dicţionar de neologisme*, 1986) şi 65.000 (*Noul dicţionar de neologisme*, 1998) de cuvinte.

Categoria dicţionarelor pur enciclopedice nu are în această perioadă realizări semnificative, fiind limitată la tipul *Who's who*, adică la dicţionare de personalităţi. Componenta enciclopedică a unor dicţionare mixte (conţinînd şi dicţionare de limbă) cunoaşte şi ea importante variaţii cantitative, între totalul de circa 2.600, cît are secţiunea *Mică enciclopedie de nume proprii* din *Dicţionar practic al limbii române* de Elena Ciobanu et alii, şi circa 13.000 de nume proprii, cît are volumul I, intitulat *Enciclopedie*, din noul L.Şăineanu, *Dicţionar universal al limbii române*; numărul articolelor enciclopedice din *Dicţionarul enciclopedic* nu poate fi stabilit, din dublul motiv al apariţiei incomplete a lucrării şi al tehnicii de inserare a numelor proprii printre cuvintele comune, dar, judecînd după *MDE*, care stă la baza lui, totalul numelor proprii poate fi estimat la circa 25.000.

Pluralismul lexicografic este caracteristic marilor culturi moderne şi el se explică nu prin spiritul de competiţie între autori sau de concurenţă comercială între editori, ci prin necesitatea obiectivă a satisfacerii unor beneficiari diverşi, ca şi prin străduinţa de a se oferi posibilităţi de aprofundare a cunoaşterii în urma corelării unor surse multiple de informare comodă. În acest fenomen general al pluralismului lexicografic, recent la nivel naţional, se înscrie şi dicţionarul care apare acum şi pe care am cinstea de a-l prefaţa.

* * *

Dicţionarul enciclopedic ilustrat (*DEI*) este un dicţionar de tip mixt, adică de limbă şi enciclopedic. Structurat – după modelul clasic al micului Larousse, urmat, la noi, de L.Şăineanu, de I.-A.Candrea şi Gh.Adamescu (1931), iar mai tîrziu de *Micul dicţionar enciclopedic* în primele lui două ediţii (1972 şi 1978)

– în două secţiuni distincte: cuvinte comune şi nume proprii, el îşi merită pe deplin denumirea de (dicţionar) *enciclopedic* întrucît această trăsătură nu se limitează la secţiunea de nume proprii, unde este specifică, ci se regăseşte în secţiunea de cuvinte comune, care este preponderent un dicţionar de limbă (explicativ şi etimologic), dar conţine la multe articole informaţii de natură enciclopedică referitoare la noţiunile desemnate de cuvintele respective. Cele două secţiuni sînt inegale din punct de vedere cantitativ: secţiunea de cuvinte comune cuprinde circa 42 000 de intrări, iar cea de nume proprii circa 19 000. După cum se vede, prin secţiunea de cuvinte comune dicţionarul de faţă intră în categoria dicţionarelor explicative de dimensiuni medii, fiind chiar mai mic decît *DEX*, *MDE* şi dicţionarul lui V.Breban (de ultimul se apropie cel mai mult), în timp ce prin secţiunea de nume proprii el depăşeşte dicţionarele curente, apropiindu-se de numărul maxim atins de mai vechiul *Dicţionar enciclopedic român* (4 vol., 1962-1966)[1], de *MDE* şi, probabil, de *Dicţionarul enciclopedic* în curs de apariţie. Ponderea relativă diferită a celor două secţiuni din *DEI* rezultă cel mai clar din comparaţia cu noul L.Şăineanu, *Dicţionar universal al limbii române*: secţiunea de cuvinte comune din *DEI* este de peste 2,5 ori (42 000 vs. 107 000) mai mică decît acolo, pe cînd secţiunea de nume proprii întrece cu aproape 3/5 (19 000 vs. 13 000) secţiunea corespunzătoare din celălalt dicţionar.

Secţiunea de cuvinte comune este un dicţionar al limbii române literare actuale de tip general, pentru că nu se limitează la anumite stiluri sau terminologii. Lista de cuvinte a fost alcătuită după două feluri de criterii: unele care ţin de răspîndirea şi frecvenţa cuvintelor în limba actuală (s-au eliminat în general — dar nu în toate cazurile — arhaismele[2], regionalismele[3], cuvintele argotice, creaţiile personale şi termenii tehnico-ştiinţifici de uz restrîns[4]) şi altele care reprezintă soluţii lexicografice de utilizare raţională a spaţiului convenit (prin aplicarea lor s-a renunţat, iarăşi în general, la derivate cu sensuri uşor de dedus din cel al cuvîntului de bază, ca diminutivele şi augmentativele, substantivele provenite din forme de infinitiv şi supin, adjectivele şi adverbele provenite din participii). Am spus deja că dicţionarul de limbă este explicativ şi etimologic. Caracterul explicativ este dat de definirea sensului sau a sensurilor cu toate menţiunile de rigoare privitoare la natura figurată, ironică sau peiorativă, la naşterea unor sensuri şi subsensuri prin extindere, restrîngere sau analogie, la referentul specific etc.; cuvintele şi sensurile lor nu sînt ilustrate cu citate şi chiar exemplificările cu contexte minimale produse de redactori sînt folosite rar, dar acestea se găsesc acolo unde sînt indispensabile (mai ales la cuvintele neflexibile şi la pronume, dar şi în alte cîteva situaţii). De aceea partea explicativă a unui articol poate varia de la un singur cuvînt (în cazul definirii prin sinonime) la aproape o coloană (în cazul cuvintelor polisemantice sau/şi cu multe îmbinări subsumate cuvîntului titlu). Informaţiile etimologice sînt, de obicei, de tipul etimologiei directe, cu diverse exerciţii, cum sînt cele reprezentate de termenii savanţi, la care se dau şi informaţii privind originea greco-latină a elementelor constitutive, sau formaţiile deonomastice, la care se indică şi numele proprii de la baza lor. Dicţionarul este, implicit, şi normativ: e drept că nu cuprinde indicaţii cu privire la pronunţare (în afară de accent) sau la formele flexionare, dar atît selecţia însăşi a cuvintelor şi sensurilor, cît şi faptul că sînt înregistrate numai variantele considerate literare conferă dicţionarului necesarul caracter normativ. Într-o oarecare măsură se poate spune că el este şi corectiv, prin consemnarea, la unele cuvinte, a întrebuinţărilor improprii (vezi, de exemplu, *asistolie*(**2**)). Am mai spus că dicţionarul de limbă are un caracter parţial enciclopedic prin informaţiile de acest fel plasate la unele cuvinte comune; pot fi citate, pentru acest caracter, articole cum sînt cele consacrate unor nume de plante (*acantă, asfodelă*), de păsări (*albatros*) şi de insecte (*albină*), de instituţii (*academie*) şi de curente (*akmeism*), de ştiinţe (*astronautică, astronomie*), de specii artistice (*alboradă*), de substanţe (*actiniu, alcool, argon*), etnonime (*arab, aromân*) şi nume de membri ai unor mişcări (*albigenzi*), nume abstracte (*abluţiune*); partea enciclopedică a unui articol ocupă uneori mai mult spaţiu decît cea explicativă. Unele îmbinări terminologice din cadrul diverselor articole ţin în acelaşi timp de caracterul explicativ şi de cel etimologic (de exemplu: *algebra logicii* sau *booleană* s.v. *algebră*; *artă abstractă* s.v. *abstract*; *psihologie abisală* s.v. *abisal*). Informaţiile enciclopedice de la unele cuvinte comune şi cele din secţiunea specifică, de nume proprii, se completează reciproc în situaţia formaţiilor deonomastice şi a numelor proprii corespunzătoare: vezi exemple ca *american* (*cultura ~*) şi *America*, *averroism* şi *Averroes*.

Secţiunea de nume proprii este prin excelenţă un dicţionar enciclopedic, cuprinzînd nume de personalităţi şi de dinastii, de locuri, de instituţii, opere de artă, documente şi publicaţii. Acest dicţionar enciclopedic are şi el, pe de o parte, caracter general, în sensul că îmbrăţişează diverse domenii ale cunoaşterii: istorie, ştiinţe, artă, tehnică, sport. Pe de altă parte, el are un caracter universal, în sensul că oferă informaţii

referitoare la diverse regiuni ale lumii şi la diverse epoci, consemnînd chiar şi unele denumiri din două limbi: vezi articole ca *Aachen* (fr. *Aix-la-Chapelle*), *Ahvenanmaa* (sued. *Åland*). Trebuie observat însă că acest caracter universal este dublat de unul naţional, prin locul acordat informaţiilor referitoare la ţară, istoria şi cultura românilor (preluînd formula utilizată de L.Şăineanu, aş spune că această secţiune este alcătuită "cu privire specială la România şi la ţările locuite de români", obiecte de interes particular la care s-ar putea adăuga românii de oriunde – vezi, de exemplu, *Adameşteanu* (*Dinu*), *Alexandrescu* (*Sorin*) –); caracterul naţional este imprimat nu numai de proporţia articolelor specifice, ci şi de grija de a se evidenţia şi în alte articole, nespecifice, orice are legătură cu teritoriul şi istoria neamului (vezi articole ca *Abu'l-Feda*, *AIEA*, *Ana Comnena*, *Anonymus*, *Ascoli* (*Graziadio Isaia*), *Athos*). Caracterul în acelaşi timp universal şi naţional se reflectă pe plan formal în redarea unor nume proprii străine atît în forma lor originară, cît şi în forma consacrată la noi prin traducere sau prin adaptare: vezi articole ca *Amiralităţii*, *Insulele* (engl. *Admiralty Islands*), respectiv ca *Alger* (ar. *El-Djezâ'ir*; *Al Jaza'ir*), *Alsacia* (fr. *Alsace*) sau *Azore* (port. *Açores*). Articolele din această secţiune au şi ele dimensiuni care variază între un cuvînt, în cazul trimiterilor la dublete, cîteva rînduri şi coloane întregi; spaţiile cele mai mari sînt acordate numelor de ţări şi de continente, precum şi numelor unor personalităţi naţionale de talia lui *Alecsandri* (*Vasile*) sau *Arghezi* (*Tudor*).

După cum spune însuşi titlul lui, dicţionarul de faţă este şi ilustrat în ambele sale secţiuni, cu desene, hărţi, tabele şi îndeosebi fotografii, care permit vizualizarea, completarea informaţiilor din articolele la care se referă cu imaginea obiectelor respective. Presărate individual lîngă articolul astfel întregit, sau grupate, ele au şi funcţia de a înfrumuseţa aspectul grafic al lucrării.

* * *

DEI este rezultatul muncii unei echipe de cărturari de pe ambele maluri ale Prutului: cei mai mulţi autori — redactori şi coordonatori/revizori — sînt ieşeni, cercetători la Institutul de Filologie Română "Alexandru Philippide", cu o bogată experienţă lexicografică de la *Dicţionarul limbii române* (*DLR*) sau de la *Dicţionarul literaturii române de la origini pînă la 1900* (1979), dar alături de ei au lucrat şi colegi lingvişti sau literaţi de la Chişinău, cunoscuţi prin lucrări în domeniile lor de activitate. Fiecare nume din lista autorilor reprezintă în sine o garanţie pentru calitatea dicţionarului. Dar o garanţie mai mare este dată de colaborarea şi verificarea reciprocă dintre reprezentanţii celor două centre de cultură românească – Iaşiul şi Chişinăul –, la care se adaugă Bucureştiul printr-un chişinăuian strămutat.

Nici un dicţionar nu porneşte de la zero şi această constatare banală este valabilă cu atît mai mult în cazul unei limbi ca româna cu o bogată tradiţie[5] în domeniul lexicografiei explicative şi enciclopedice. Colaborarea specialiştilor din România cu cei din Republica Moldova a fost necesară mai ales pentru utilizarea optimă a informaţiei din ariile proprii pentru secţiunea enciclopedică, dar ea a fost benefică şi în ce priveşte redactarea secţiunii de limbă propriu-zise.

Poate că principalul merit al acestui dicţionar constă în faptul că el realizează o prezentare integratoare a limbii române, a realităţilor româneşti şi, după caz, a celor străine privite din perspectiva românilor. Acest merit se constată cu deosebire în secţiunea de enciclopedie, care cuprinde mai multe articole sau/şi informaţii despre personalităţi, locuri şi instituţii din Basarabia şi Bucovina de Nord decît celelalte dicţionare româneşti cu profil enciclopedic. E suficient să citez, numai de la litera A, următoarele articole de acest gen care nu se găsesc în nici un alt dicţionar publicat în România, nici măcar în vreunul dintre cele apărute după 1989 (pentru a nu mai vorbi de situaţia opusă: absenţa în masă a numelor legate de România din mai vechile lucrări enciclopedice apărute în Republica Moldova): numele de personalităţi *Ablov* (*Anton*), *Afanasiu* (*Gavriil*), *Aldea-Teodorovici* (*Doina* şi *Ion*), *Alistar* (*Elena*), *Andrunachievici* (*Vladimir*), *Anestiade* (*Nicolae*), numele de ape *Aliaga* (rîu) şi *Alibei* (lac), numele de localităţi *Alcedar* şi *Anenii Noi*, numele de instituţii *Academia de Muzică Gavriil Musicescu* şi *Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova*.

Alt merit – în acelaşi timp element de atracţie – al dicţionarului de faţă este actualitatea lui. Ea este evidentă în special în secţiunea de nume proprii, fiind realizată atît prin aducerea la zi a datelor care se referă la evenimentele din ultimul deceniu (noi realităţi politice, de exemplu, pentru care vezi articole ca *Afghanistan*, *Albania*, *Armenia*, *Azerbaidjan*), cît şi prin articole referitoare la personalităţi ale căror nume nu figurează în dicţionarele româneşti anterioare, din cele mai diferite ţări şi domenii de activitate: oameni politici şi de stat ca *Ahern* (*Bartolomeo Patrick*), *Ahtisaari* (*Martti*), *Akaev* (*Askar*), *Albert II*, *Albright* (*Madeleine*), *Aliyev* (*Heydar*),

oameni de artă ca *Altman* (*Robert*), sportivi ca luptătorul *Alexandru* (*Constantin*) sau navigatoarea *Arthaud* (*Florence*). Actualitatea este însă prezentă şi în secţiunea de cuvinte comune, unde se manifestă de asemenea prin introducerea de cuvinte desemnînd noţiuni (relativ) noi, ca *afidavit*, *aftershave*, *agroturism*, *airbus* şi *azilant*, sau numai de sensuri noi, ca la *alohton*, dar şi prin reorientarea unor definiţii sau/şi a configuraţiilor unor articole (vezi *agent*); în această secţiune contează, poate, mai puţin cantitatea de noutăţi introduse şi mai mult accentul pus, în selectarea unităţilor, pe cuvintele şi sensurile din limba actuală.

Din cele spuse aici nu aş vrea să se deducă, eventual, că dicţionarul ar da numai informaţii vizînd actualitatea imediată. Un merit al lui este tocmai menţinerea echilibrului necesar între fondul peren şi termenii de actualitate, dintre care unii pot fi efemeri: în secţiunea de nume proprii între elementele de cultură generală consacrate, referitoare la secolele şi mileniile trecute, şi cele de strictă actualitate (vezi exemplele din alineatul anterior), iar în secţiunea de cuvinte comune între vocabularul esenţial şi general al limbii române şi vocabularul neologic savant.

Dicţionarele pot fi şi citite – lectura lor este nu numai instructivă, ci chiar fascinantă, fie că e făcută la rînd, în ordinea alfabetică a articolelor, fie că cititorul operează o selecţie, aplicînd diverse criterii şi metode de asociere a cuvintelor –, dar menirea lor este să fie consultate. *Dicţionarul enciclopedic ilustrat* este un instrument de lucru, ca sursă de informaţii, care nu ar trebui să lipsească din biblioteca nici unui român cult sau în curs de a-şi forma cultura. El se adresează unor categorii largi de cititori, dar mai cu seamă ar trebui să fie la îndemîna tineretului studios, din şcoli şi universităţi. Existenţa ilustraţiilor, de bună calitate, poate reprezenta un factor în plus de atracţie pentru toţi cititorii şi unul de prim ordin pentru cei mai mici dintre ei (îmi amintesc din copilărie cum am început să folosesc dicţionarele enciclopedice din casă pentru planşele cu drapele, dorind să identific pavilioanele vapoarelor care treceau pe Dunăre prin faţa oraşului meu natal, Tulcea, şi plăcerea de ordin estetic pe care mi-o creau coloritul, formatul şi stemele din acele sinteze ale diversităţii statale a lumii).

Întemeindu-mă pe propria experienţă de copil şi apoi de mamă, recomand călduros părinţilor, învăţătorilor şi profesorilor de orice specialitate să-i apropie pe copii şi tineri de dicţionare, învăţîndu-i cum să le folosească. Eu am avut norocul să fiu fiica unei profesoare de limba română, care m-a învăţat de mică să caut în dicţionare orice cuvînt necunoscut auzit sau întîlnit în lecturi, deşi ar fi putut să-mi dea ea însăşi explicaţiile necesare, ceea ce însă m-ar fi lipsit de crearea unei deprinderi importante în perioada de formaţie. La fel am procedat şi eu, mai tîrziu, cu copiii mei şi cu atît mai mult ar trebui să procedeze aşa părinţii care nu pot furniza singuri explicaţii de natură lingvistică sau enciclopedică. Iar dacă părinţii nu-şi permit achiziţionarea unui dicţionar şi nici nu se pricep să-şi îndrume copiii spre consultarea dicţionarelor în biblioteci publice, îi revine şcolii misiunea de a-i familiariza pe elevi cu acest tip de carte, adevărat tezaur de cunoştinţe. Mama mea făcea acest lucru şi cu elevii ei şi la fel am făcut şi eu cu studenţii mei. De aceea nu numai în calitate de lingvistă insist asupra avantajului de a poseda dicţionare şi a necesităţii de a le utiliza (am în vedere, fireşte, dicţionarele unilingve, căci cele bilingve nu au nevoie de recomandare). Dacă mai mulţi români – de orice vîrstă – ar învăţa să apeleze la dicţionare pentru a-şi îmbogăţi şi controla exprimarea, nu ne-am mai întîlni cu atîtea greşeli de limbă la toate nivelurile; cît despre cunoştinţele de cultură generală, ce să mai vorbim... Dicţionarele aşteaptă să fie folosite şi niciodată nu e prea tîrziu pentru a lua contact cu ele.

Cu referire specială la marele dicţionar academic al limbii române, elaborat pe atunci sub conducerea lui Sextil Puşcariu, Mihail Sadoveanu scria în 1933 aceste cuvinte de laudă valabile pentru orice dicţionar bine alcătuit, deci aplicabile – mutatis mutandis – şi la dicţionarul de faţă:

"Pentru cei care ştiu să-l mînuiască, care ştiu cînd să i se adreseze, care pricep cum să-şi varieze ceasurile cenuşii ale plictisului, care se pot duce pe şiraguri de cuvinte şi pe evocări în lumi de vis şi de fantazie, pentru asemenea oameni un dicţionar e cea mai minunată şi mai amuzantă carte.

Încercaţi. Treceţi peste şiraguri de cuvinte sărace. Opriţi-vă la expresiile pitoreşti, ori poetice, ori adînc filozofice ale acestui neam cu însuşiri excepţionale. Urmăriţi vorbe în aparenţă indiferente care vă duc în trecut. Scoateţi dintr-un vocabul, alcătuit din cîteva semne grafice, "armonice" care vă duc în adîncimea suferinţei trecutului, în rezistenţa neamului, în sfînta moştenire a generaţiilor perimate.

Astfel vă opriţi din cînd în cînd. Vă solicită ici un cuvînt, dincolo o imagine poetică. Vă zîmbeşte sufletul şi inteligenţa părinţilor noştri. Vă reluaţi călătoria, ca albina între flori cu lamură dulce. Depuneţi fascicola. O veţi mai relua din cînd în cînd. E un prieten delicat şi discret al unora din ceasurile vieţii.

Mai ales acest secret, al răsfoirii extrem de interesante a unui dicţionar, voiam să vi-l împărtăşesc"[6].

Chiar dacă în viaţa trepidantă de astăzi este de presupus că cititorii vor recurge la *DEI* pentru alte scopuri decît ca "să-şi varieze ceasurile cenuşii ale plictisului", lectura lui (fie şi numai prin răsfoire) nu e mai puţin profitabilă pentru cei în cauză, atît sub aspectul practic imediat al rezolvării unei ignoranţe de amănunt, de limbă sau de cultură, cît şi sub aspectul satisfacţiei intelectuale cu spectru mai larg, date de unele revelaţii cu privire la cuvinte şi noţiuni dintre cele mai familiare. Parafrazîndu-l pe Sadoveanu, aş spune că dicţionarul e un prieten sigur şi discret al tuturor ceasurilor vieţii şi al tuturor categoriilor de cititori.

* * *

Orice dicţionar este mereu perfectibil şi cu precădere cele enciclopedice (sau componentele lor de acest fel) au nevoie stringentă de actualizări. Sînt convinsă că *DEI* va avea parte de o bună primire şi sper ca în viitor să aibă soarta micului Larousse şi a dicţionarelor similare din alte culturi care cunosc periodic, la intervale scurte, ediţii aduse la zi.

Pînă atunci adresez felicitări autorilor şi editurii cărora li se datoreşte realizarea acestei moderne cărţi de învăţătură. Urînd dicţionarului să aibă meritatul succes de public, urez cititorilor să-l folosească în mod efectiv spre binele lor personal şi al culturii naţionale.

Mioara Avram

Bucureşti, 1 noiembrie 1998

[1] Acesta "conţine circa 46.000 de termeni" (vezi vol. I, *Prefaţa*), dar cel puţin jumătate din ei nu sînt nume proprii.

[2] Lipsesc arhaisme din *DEX* ca *aferim, afierosi, afipt, agărlîc*, dar figurează *americă, apelpisie* şi mai ales istorisme ca *achingii, agă* şi *agie, albinărit* (**2**), *alem, armaş, avaet*.

[3] Lipsesc regionalisme din *DEX* ca *abager, aburca, acaţ, afif, agănău*, dar figurează *ai, alivancă, apotecă*.

[4] Lipsesc faţă de *DEX* în special formaţii derivate şi compuse ca *aftoid, analgezină, anarhosindicalism, -ist, antitetanic*, dar figurează în plus *antroponosologie, antropopatism, astrobotanică, astrometeorologie*.

[5] Pentru cea de pînă acum trei decenii vezi Mircea Seche, *Schiţă de istorie a lexicografiei române*. Vol. I *De la origini pînă la 1880*, Bucureşti, 1966; vol. al II-lea *De la 1880 pînă astăzi*, Bucureşti, 1969.

[6] Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. al 19-lea, *Publicistică 1904-1935*, Bucureşti, 1964, p. 456-457.

NOTA AUTORILOR

Urmînd tradiţia enciclopedică în lexicografia românească, ne-am propus realizarea unui dicţionar cu profil general şi universal, care să se constituie într-un instrument de informare asupra cuvintelor limbii române şi de orientare în cele mai diverse domenii ale cunoaşterii. Întrucît *DEI* se adresează unui public larg (diferenţiat cultural, profesional etc.), am urmărit să îmbinăm în prezentarea materialului criteriul ştiinţific cu cel al accesibilităţii, încercînd să ierarhizăm valoric lexemele prin cuantumul semantic şi enciclopedic al informaţiilor şi să respectăm uzul literar actual vorbit şi scris. Selecţia informaţiei, în mod inevitabil cu un grad de subiectivitate întotdeauna imputabil în astfel de lucrări, a avut ca motivaţie evidenţierea a ceea ce este definitoriu din punct de vedere istoric, cultural, economic etc. (vezi, de exemplu, în prima parte a dicţionarului, informaţiile privind instituţii, demnităţi, curente artistice şi literare sau arta, cultura, istoria unor popoare ori, în partea a doua, alegerea localităţilor rurale din România şi din Republica Moldova, evaluarea cu prioritate a patrimoniului istoric şi cultural faţă de informaţia economică etc.). Pentru că, în dicţionarele enciclopedice mai vechi, demersului de tip "ateist ştiinţific" i se datorează lipsa sau prezentarea denaturată a informaţiilor privind religia şi cultele creştine, sărbătorile şi datinile religioase, sfinţii, personajele biblice sau personalităţile ecleziastice, *DEI* şi-a propus recuperarea acestui spaţiu cultural. De asemenea, s-a avut în vedere reevaluarea importanţei unor evenimente istorice, personalităţi, lucrări literare şi artistice sau realizări ştiinţifice (româneşti sau universale).

* * *

Deoarece *DEI* este conceput într-un singur volum şi spaţiul editorial este astfel limitat, pentru prima parte, *Nume comune*, selecţia articolelor a avut în vedere, în primul rînd, limba literară (cuvinte din fondul de bază al vocabularului, cu circulaţie curentă în limbă, neologisme cu existenţă mai veche ori de actualitate imediată, termeni tehnici sau ştiinţifici, uneori de strictă specialitate, care, prin mass-media, şcoală etc., tind să pătrundă în cercuri mai largi ale vorbitorilor). Din limba veche, din cea populară sau din graiuri selecţia termenilor a fost mult mai riguroasă. Astfel, din fondul arhaic al limbii, s-au reţinut lexemele sau sensurile unor cuvinte care numesc instituţii, demnităţi, realităţi istorice etc. care prezintă interes istoric sau cultural (deosebit). Din limba populară şi din graiuri alegerea a avut în vedere termeni care denumesc, în special, elemente de cultură materială şi spirituală, obiceiuri, tradiţii, meserii, meşteşuguri etc., cuvinte care depăşesc spaţiul strict al unei regiuni ori provincii sau care au intrat într-un circuit mai larg prin literatura artistică sau prin cea de specialitate (ex. etnografie, folclor). Din limbajul familiar şi din cel argotic s-au reţinut termeni sau evoluţii semantice în limitele în care circulaţia lor tinde să depăşească un anumit segment social. Spaţiul relativ restrîns al volumului acestui dicţionar explică nu numai criteriile pe care ni le-am impus în ceea ce priveşte selecţia materialului lingvistic, dar şi structura articolelor. Astfel, la cuvintele cu o evoluţie semantică dezvoltată s-au înregistrat, de regulă, sensurile de bază şi doar sensurile derivate sau expresiile care conţin, de obicei, informaţii enciclopedice. Din acelaşi motiv, dintr-o familie lexicală, în dicţionar, figurează cuvîntul de bază şi doar acele derivate care dezvoltă sensuri suplimentare, sensuri prin care, de cele mai multe ori, aceste derivate sau împrumuturi pătrund în diferite stiluri funcţionale ale limbii. Pentru a accentua caracterul enciclopedic al primei părţi a dicţionarului, s-a considerat necesar să indicăm şi etimologia indirectă (greacă, latină, sanscrită etc.), cu explicaţiile necesare, sau să dăm informaţii mai largi în legătură cu etimonul (direct, indirect al) cuvîntului. De asemenea, indicarea sinonimelor s-a făcut doar în cazul unor termeni cu circulaţie mare în limbă sau care aparţin unor domenii ştiinţifice sau tehnice. Pentru cititor, în scopul unei consultări eficiente, am simplificat cît mai mult posibil sistemul de corelaţii, preferînd reluarea unor explicaţii în locul obişnuitelor trimiteri de la un articol (sau sens) la altul.

* * *

1. Cifra mică pusă, la umăr, după un *cuvînt-titlu*, după unele cuvinte din definiţie sau de la indicaţiile etimologice arată numărul de ordine al omonimelor.

2. Cuvîntul sau cuvintele care se află, în paranteză, după *cuvîntul-titlu* reprezintă variante (literare) cu circulaţie în limbă aproximativ egală cu cea a cuvîntului-titlu. Indicaţia gramaticală din paranteză reprezintă valoarea gramaticală a acestor variante, indicată în situaţia în care ea nu corespunde cu cea a cuvîntului-titlu.

3. Cifra pusă, în paranteză, pe lîngă un cuvînt dintr-o definiţie trimite la sensul respectiv al acestui cuvînt.

4. Sensurile îndepărtate ale unui cuvînt se despart în interiorul unui articol prin litere majuscule (A, B etc.) sau cifre romane (I, II etc.), cele apropiate explicit se despart prin cifre arabe (1, 2, 3 etc.) sau cu litere mici (a, b, c etc.), iar cele dependente de un sens principal sînt subordonate acestuia cu ajutorul semnului ■.

5. Semnul ■ din interiorul unui articol marchează unităţi frazeologice subordonate unui sens (locuţiuni, expresii, compuse

etc.) şi schimbările gramaticale sau stilistice intervenite în cadrul unui sens, care nu comportă o definiţie nouă.

6. Semnul * pus la indicaţiile etimologice , înaintea cuvintelor, arată că aceste cuvinte nu sînt atestate în texte.

7. Semnul [illegible] pus la indicaţiile etimologice înseamnă "provine din...".

8. Etimoanele se indică, fără excepţie, cu caractere latine, iar accentele se dau numai pentru limbile în care acestea au valoare reală fonetică sau etimologică.

9. Cuvintele puse între ghilimele după etimon reprezintă sensul etimonului respectiv.

10. Pentru cuvintele de origine latină există o dublă indicaţie etimologică: a. cuvintele moştenite primesc la etimologie numai indicaţia lat., de ex. (lat. *casa,ae*); b. neologismele primesc semnul < înainte de lat., de. ex. (<lat. *consuetudo, -inis*).

11. Cuvintele-titlu neadaptate la sistemul limbii române au accent numai dacă acesta există în limba străină respectivă.

CÍNSTE s.f. ([illegible]sl. *cisti*) **I. 1.** Onestitate, probitate, corectitudine. **2.** Virtute, fidelitate, castitate. **II. 1.** Preţuire, stimă, consideraţie. ◇ Loc. adv. *Cu cinste* = în mod onorabil, după merit. **2.** Onoare, favoare. [illegible]Loc. adv. *În cinstea* (*cuiva* sau *a ceva*) = pentru a onora sau a preamări (pe cineva sau ceva); spre lauda (cuiva sau a ceva). ◇ *A-i face cinste* (cuiva) = a servi cuiva spre laudă, a-i face onoare. [illegible] (Pop.; concr.) **1.** Ospăţ, chef. [illegible] Băutură alcoolică. **2.** Dar, cadou.

* * *

La secţiunea de *Nume proprii*, soluţiile adoptate s-au concretizat într-o seamă de norme tehnice care nu diferă, în genere, de uzanţele lexicografice.

Astfel, titlul articolelor dedicate unor personalităţi s-a stabilit, îndeobşte, în funcţie de numele de familie. Cînd un autor s-a făcut cunoscut sub pseudonim sau sub un alt nume decît cel de familie, ca titlu de articol s-a optat fie pentru pseudonim, fie pentru acel nume, numele adevărat fiind plasat între paranteze şi scris cu litere cursive (ex. **BARBU**, Ion (pseudonim al lui *Dan Barbilian*).

Suveranii, papii, membrii unor familii nobile sau cei ai unor formaţii artistice au fost grupaţi în cadrul aceluiaşi articol, cei proeminenţi beneficiind de un spaţiu mai amplu (ex. **ANTIOH**, **BENEDICT** , **MARX** (**Fraţii ~**), **MEDICI**).

Titlurile de opere (literare, muzicale ş.a.) au fost, de cele mai multe ori, traduse în româneşte.

Denumirile sub care sînt cunoscute diferite mişcări, curente, direcţii din literatură, cultură, arte, ştiinţe ş.a. au fost, deseori, doar menţionate în această secţiune, ele beneficiind de articole în secţiunea dedicată substantivelor comune.

Sintagmele care desemnează acele evenimente istorice, politice, curente şi chiar anumite produse artistice şi culturale ce şi-au luat numele de la cel al localităţii în care ele s-au petrecut ori au apărut au fost lucrate în cadrul articolelor consacrate localităţilor respective, fiind marcate printr-o linie de pauză şi caractere grafice diferite (ex. [illegible]; **MAREA MOARTĂ**, lac... . — **Manuscrisele de la ~**).

Instituţiile sau organizaţiile internaţionale foarte cunoscute sînt prezentate sub abrevierile şi siglele devenite uzuale (ex. BIRD, ONU, UNICEF etc.).

În cazul unor sintagme toponimice, pentru a se evita intrările în forme flexionate sau cu entopicul pe prima poziţie, s-a adoptat soluţia de tipul: **BABADAG (Podişul Babadagului)** , în loc de **BABADAGULUI, Podişul** sau **PODIŞUL BABADAGULUI**.

BARBU, Ion (pseudonim al lui *Dan Barbilian*; 1895-1961; n. Cîmpulung, jud. Argeş), matematician şi scriitor român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii ...

BENEDICT, numele mai multor papi şi antipapi. Mai importanţi: — **Benedict XII** (*Jacques Fourmier*; ?-1342), papă de Avignon (1334-1342). ...

[illegible] oraş în N Franţei (Picardia), pe Somme; 154,5 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial. Universitate. Muzeul Picardiei. Cetate puternică în Evul Mediu. Catedrală gotică (sec. 13). Monumente din sec. 15-18. Lupte violente în 1918. Bombardat în 1944. — [illegible], tratat de pace încheiat în 1802 între Anglia şi Franţa, Spania şi Olanda.

BABADAG (Podişul Babadagului), podiş în Dobrogea de Nord, între rîurile Taiţa (la N) şi Slava (la S). Alt. medie: 250 m; alt. max.: 402 m.

În absența unor norme, unanim acceptate de specialiști, privind standardizarea scrierii numelor geografice românești și străine, redactorii secțiunii de nume proprii au întîmpinat o seamă de dificultăți ortografice care, chiar și prin recursul la recomandările *DOOM*, nu au putut fi întotdeauna rezolvate într-o manieră ireproșabilă. Este situația, frecventă, a sintagmelor de tipul: *Munții Himalaya* sau *munții Himalaya*, a scrierii sau omiterii articolului hotărît – *l* (ex. vîrful *Omu* sau *Omul*; *Tîrgul Frumos*, dar *Tîrgu-Mureș*).

Cu unele excepții, motivate de o practică ortografică generalizată (*Oedip* și nu *Edip*), *DOOM* a fost urmat și în privința grafiei numelor proprii greco-latine.

* * *

Redactarea primei părți a *DEI* s-a făcut pe porțiuni astfel:

Alina Ciobanu (*anticristianism – apsidă*; *biolog – brîuleț*; *cardamon – catabolism*; litera *H*; *revendicare – rutișor*; literele *S*, *Ș*, *V*, *Ț*, *Z*); **Doina Cobeț** (*a – acut*; *artificial – autoobservare*; *bronhie – browniană*; *butenă – byronian*; *c – cale*; *corespondență – cyborg*; *f – fonetic*; *gardenie – guroporella*; litera *O*; *p – poveste*); **Eugenia Dima** (*apt – articulație*; *autooscilație – azvîrli*; *b – basorelief*; *brutal – bucea*; *caleașcă – canotaj*; *cianoză – combinezon*; *eluda – ezoterism*; *i – integra*; litera *N*; *povestire – pya*; *r – restaura*); **Cristina Florescu** (*acuza – afirmație*; *amara – ampermetru*; *bastard – biolit*; *bruceloză – cianolipie*; *fonetician – fuziune*; *integrabil – întreprinde*; literele *L*, *T*, *U*, *W*, *X*, *Y*); **Constantin Teodorovici** (*afiș – amar*; *amperoră – anticriptogamic*; *broască – bronhial*; *cantonier – catabolism*; *combinor – corespondent*; litera *D*; *e – elucubrație*; *g – garda*; *întreprindere – înzorzona*; literele *J*, *K*, *M*, *Q*; *retor – revendica*).

Redactarea părții a doua a *DEI* s-a făcut pe porțiuni astfel:

Lăcrămioara Chihaia (*Alonso – Angoulême*; *Așhabad – Azuga*; *Boccherini – București*; *Busch – Bytofi*; *Cabanis – Cerchez-Cristodulo*; *David III Constructorul – Deprez, M.*; *Gălești – Gyula*; litera *I*; *Lombardo-Toledo – Lysa Góra*; *Meillet – Mokka*; *OACI – Onsager*; *Pilat din Pont – Popovici*; *Reiaiyeh – Romanische Revue*; *Senusret – Sporage de Sud*; *Timoshenko – Tovstonogov*; *Vichy – Vîrful cu Dor*; *Wiese – Wismar*; litera *Z*); **Lucia Cifor** (litera *H*; *Marea Chinei de Est – Meiji Tenno*; *Ne Win – Nyx*; *Păcuiul lui Soare – Pigmalion*; litera *Q*; *Războiul celor Două Roze – Reynolds*; litera *Ș*; *Tel Aviv-Jaffa – Timorul de Vest*; litera *Ț*; *Waage – Wiesbaden*); **Mircea Ciubotaru** (*Aachen – Ahmedabad*; *Angoumois – Araguaia*; *Baade – Bebel*; *Bucuța – Bulgaria*; *Cercul lingvistic de la Copenhaga – Columbia*, stat; *Dabija – David*; *Djakarta – Dzerjinski*; literele *E*, *Î*, *K*; *Maas – Marea Britanie*; *Nabis – New Hawen*; *Paasikivi – Păclișanu*; *Ra – Războieni*; *Sa'adeddin – Senta*; *Taafe – Teixeira*; litera *U*; *Vaal – Vaslui*); **Maria Teodorovici** (*Aho – Alompra*; *Beck – Boccaccio*; *Bull – Burundi*; *Columbia*, fluviu – *Czestochowa*; *Derain – Djahiz*; litera *F*; *Gaal – Găiseni*; litera *J*; *La Asuncion – Lombardia*; *Mocealov – Mzali*; *Ontario – Ozun*; *Popovici-Barcianu – Pyretus*; *Romanov – Rzeszow*; *Spranger – Szymonowicz*; *Townes – Tzigara-Samurcaș*; *Vasteras – Vicenza*; *Vîrnav – Vyasa*; *Witt – Wyszynski*; literele *X* și *Y*). Articolele referitoare la realitățile geografice din Republica Moldova și zona CSI au fost redactate de **Anatol Eremia**, iar cele referitoare la personalitățile științifice, politice, literare și culturale, de **Valentin Guțu** și **Em. Galaicu-Păun**.

Revizia dicționarului a fost efectuată de **Doina Cobeț**, **Eugenia Dima** (*nume comune*), **Gabriela Drăgoi** (*nume proprii*, o primă revizie la literele *A-B*) și **Florin Faifer** (*nume proprii*, literele *C-Z*), cercetători științifici la Institutul de Filologie Română "Alexandru Philippide" (Iași).

Autorii, conștienți de vulnerabilitățile inerente unor lucrări de asemenea anvergură, vor fi recunoscători tuturor celor care vor binevoi a le face cunoscute observațiile, sugestiile sau completările lor în vederea unei viitoare ediții.

Autorii

NOTA EDITURII

Dicţionarul enciclopedic ilustrat (*DEI*) a fost elaborat, între anii 1996 şi 1998, de către un grup de lexicografi şi literaţi de la Institutul de Filologie Română "Alexandru Philippide" din Iaşi în colaborare cu lingvişti şi lexicografi din Bucureşti şi Chişinău. Iniţiativa acestei lucrări aparţine Editurii "Cartier". Redactarea *DEI*-ului s-a încheiat la 15 august 1998. Ultimele modificări – numărul de locuitori, laureaţii Nobel pentru 1998, noua realitate teritorial-administrativă din Republica Moldova – au fost efectuate pînă în 10 decembrie 1998.

Exprimăm mulţumirile noastre cordiale autorilor şi revizorilor, tuturor persoanelor care au lucrat, cu multă dăruire, la acest dicţionar.

Toată recunoştinţa noastră dnei Mioara Avram pentru *Prefaţă* şi pentru observaţiile şi sugestiile d-sale.

Editura "Cartier" le mulţumeşte, de asemenea, celor care au crezut în noi şi ne-au susţinut: dlui Serafim Urecheanu, primar al municipiului Chişinău, dlui Iulian Filip, şef al Departamentului Cultură al municipiului Chişinău, dnei Liliana Ivanovici, director executiv al Centrului Educaţional "Pro Didactica", dlui Victor Ursu, director executiv al Fundaţiei Soros, dlui Vasile Drăgan, preşedinte al Companiei "Padovin", dlui Tudor Ctitor, director al Combinatului Poligrafic din Chişinău, dlui Andrei Ţurcanu, scriitor, dlui Dan Mănucă, director al Institutului de Filologie Română "Alexandru Philippide" (Iaşi), dlui Anatolie Gondiu, director general al Concernului "Presa", dlui Boris Mihalache, director al Tipografiei Concernului "Presa", dlui Oleg Bodrug, director al Editurii "Prut Internaţional", dlui Iuliu Gheorghiciuc, director al Editurii "Sigma IG", dlui Gheorghe Prini, director al Editurii "Ştiinţa", dlui Iurie Bârsa, director al Editurii "Arc", dlui Dinu Poştarencu, istoric, dlui Anatol Mocanu, pictor, dlui Ioan Curta, director tehnic al Editurii "Teora".

Cartier

5 ianuarie 1999

LISTA ABREVIERILOR

abr. = abreviat
absol. = (tranzitiv) absolut
acc. = accentuat
acad. = academician
Acad. Rom. = Academia Română
ad. = adîncime
adj. = adjectiv
adj. dem. = adjectiv demonstrativ
adj. interog. rel. = adjectiv interogativ relativ
adj. invar. = adjectiv invariabil
adj. nehot. = adjectiv nehotărît
adj. pos. = adjectiv posesiv
ad-tiv = administrativ
adv. = adverb
adv. interog. = adverb interogativ
afr. = limba afrikaans
AGRON. = agronomie
alb. = limba albaneză; albanez
alt. = altitudine
ANAT. = anatomie
antic. = antichitate
ANTROP. = antropologie
APIC. = apicultură
apr. = aprilie
ar. = limba arabă; arab
arg. = argotic
ARHEOL. = arheologie
ARHIT. = arhitectură
art. = articol; articulat
art. adj. = articol adjectival
art. hot. = articol hotărît
art. nehot. = articol nehotărît
art. pos. = articol posesiv
ARTE DEC. = arte decorative
ARTE PL. = arte plastice
ASTR. = astronomie
ASTROL. = astrologie
aug. = august
autoh. = autohton
AV. = aviaţie
basc. = limba bască
bg. = limba bulgară; bulgăresc
BIBL. = bibliologie
BIOCHIM. = biochimie
BIOGEOGR. = biogeografie
BIOL. = biologie
BIS. = termen bisericesc
BOT. = botanică
c. = circa
ceh. = limba cehă; ceh
celt. = limba celtică; celtic
cf. = confer
CHIM. =chimie
chin. = limba chineză; chinezesc
CIB. = cibernetică
CINEMAT. = cinematografie
COM. = comerţ
concr. = concretizat
conj. = conjuncţie
CONSTR. = construcţii
COREGR. = coregrafie
cuv. = cuvînt
cuv. autoh. = cuvînt autohton
dan. = limba daneză; danez
dat. = dativ
dec. = decembrie
DEMOGR. = demografie
den. com. = denumire comercială
deprec. = depreciativ
d.Hr. = după Hristos
dial. = dialectal
E = est
ebr. = limba ebraică; ebraic
ECON. = ştiinţe economice; economie
ELECTR. = electricitate
ELECTRON. = electronică
ELT. = electrotehnică
EMBRIOL. = embriologie
engl. = limba engleză; englezesc
engl. amer. = limba engleză americană
ENTOM. = entomologie
esch. = limba eschimosă; eschimos
esper. = limba esperanto
ESTET. = estetică
etc. = etcetera
ETNOGR. = etnografie
ev. med. = evul mediu
ex. = exemplu
expl. =exploatări (de)
expr. = expresie
f. = feminin
fact. = factitiv
fam. = familiar
FARM. = farmacologie; farmacie
febr. = februarie
fig. =figurat
FILAT. = filatelie
FILOL. = filologie
FILOZ. = filozofie
FIN. = finanţe
FITOPAT. = fitopatologie
FIZ. = fizică
FIZIOL. = fiziologie
FOLC. = folclor
FON. = fonetică
form. onomat. = formaţie onomatopeică
fr. = limba franceză; francez
friul. = limba friulană; friulan
gen. = genitiv
GENET. = genetică
GEOCHIM. = geochimie
GEOFIZ. = geofizică
GEOGR. = geografie
GEOL. = geologie
GEOM. = geometrie
GEOMORF. = geomorfologie
germ. = limba germană; german
GIMN. = gimnastică
gr. = limba greacă veche; grecesc
GRAM. = gramatică
gr. sp. = greutate specifică
HERALD. = heraldică
HIDROTEH. = hidrotehnică
hind. = limba hindi
HIST. =histologie
HORT. = horticultură
ian. = ianuarie
IHT. = ihtiologie
Imp. = imperiu (cînd este urmat de un determinant)
impers. = (verb) impersonal
impr. = impropriu
IND. = industrie
IND. ALIM. = industria alimentară
IND. PIEL. = industria pielăriei
INFORM. = informatică
ins. = insulă
interj. = interjecţie
intranz. = intranzitiv
invar. = invariabil
ir. = ironic
irl. = limba irlandeză; irlandez
IST. = istorie
it. = limba italiană; italian
iul. = iulie
iun. = iunie
î.Hr. =înainte de Hristos
înv. = învechit
jap. = limba japoneză; japonez
jud. = judeţ
JUR.= juridică
L. = lac
lat. = (precedat de o cifră) latitudine
lat. = limba latină; latin
lat. med. = limba latină medievală
lat. pop. = limba latină populară
LINGV. = lingvistică
LIT. = literatură
lit. = limba lituaniană; lituanian
livr. = livresc
loc. = (precedat de o cifră) locuitori
loc. adj. = locuţiune adjectivală
loc. adv. = locuţiune adverbială
loc. conj. = locuţiune conjuncţională
loc. engl. = locuţiune engleză
loc. fr. = locuţiune franceză
loc. it. = locuţiune italiană
loc. lat. = locuţiune latină
loc. prep. = locuţiune prepoziţională
loc. vb. = locuţiune verbală
LOG. = logică
long. = (precedat de o cifră) longitudine
m =metru
m. = masculin

magh. = limba maghiară; maghiar
MAR. = marină
mart. = martie
m. at. = masă atomică
MAT. = matematică
max. = maxim(ă)
MEC. =mecanică
MED. = medicină
MED.VET. = medicină veterinară
METAL. = metalurgie
METEOR. = meteorologie
METR. =metrologie
MICROBIOL. = microbiologie
mil. = milion
milen. = mileniu
MILIT. = termen militar
min = minut
min. = minim(ă)
MINER. = mineralogie; minerit
MITOL. = mitologie
MUZ. = muzică
N = nord
n. = (urmat de o cifră sau de un nume de localitate) născut
NAV. = navigaţie
norv. = limba norvegiană; norvegian
nov. = noiembrie
ngr. = limba neogreacă; neogrec
n. pr. = nume propriu
nr. = număr
nr. at. = număr atomic
num. = numeral
num. adv. = numeral adverbial
num. card. = numeral cardinal
num. col. = numeral colectiv
num. multipl. = numeral multiplicativ
num. neh. = numeral nehotărît
num. ord. = numeral ordinal
oct. = octombrie
old. = limba olandeză; olandez
onomat. = onomatopee
OPTIC. = optică
ORNIT. = ornitologie
PALEONT. = paleontologie
p. anal. = prin analogie
PARAZIT. = parazitologie
PEDAG. = pedagogie
PEDOL. = pedologie
peior. = peiorativ
pers. = persoană (la pronume, verb)
PESC. = pescuit şi instrument de pescuit
PETROGR. = petrografie
p.ext. = prin extensiune
p. f. = punct de fierbere
p. gener. = prin generalizare
p. restr. = prin restricţie
pl. = plural
pol. =limba poloană; polonez
POLIGR. = poligrafie
POLIT. =politologie
pop. = popular
port.= limba portugheză; portughez
pr. = principal
prep. = prepoziţie
prez. ind. = prezent indicativ
prof. univ. = profesor universitar
pron. = pronume
pron. dem. = pronume demonstrativ
pron. interog.-rel. = pronume interogativ-relativ
pron. întăr. = pronume de întărire
pron. neg. = pronume negativ
pron. nehot. = pronume nehotărît
pron. pers. = pronume personal
pron. pos. = pronume posesiv
pron. refl. = pronume reflexiv
PSIH. = psihologie
p.t. = punct de topire
refl. = reflexiv
refl. impers. = reflexiv impersonal
refl. pas. = reflexiv pasiv
refl. recipr. = reflexiv reciproc
reg. = regional
RELIG. = religie
rom. = limba română; românesc
rus. = limba rusă; rusesc
s = secundă
S = sud
sanscr. = limba sanscrită
săs. = dialect săsesc; săsesc
scr. = limba sîrbă, croată
SCULPT. = sculptură
sec. = (urmat de cifre arabe) secolul (secolele)
sept. = septembrie
Sf. = Sfîntul, Sfînta
s.f. = substantiv feminin
sg. = singular
SILV. = silvicultură
sl. = limba slavă
slov. = limba slovenă
s.m. = substantiv masculin
s.n. = substantiv neutru
SOCIOL. = sociologie
sp. = limba spaniolă; spaniol
spec. = (prin) specializare
STATIST. = statistică
STIL. = stilistică
subst. = substantiv
sued. = limba suedeză; suedez
ş.a. = şi alţii (altele)
t. = temperatură
tăt. = limba tătară
tc. = limba turcă; turcesc
TEHN. = tehnică; tehnologie
TELEC. = telecomunicaţii
TEOL. = teologie
TEXT. = industria textilă
TIPOGR. = tipografie
TOPOGR. = topografie
TRANSP. = transporturi
tranz. = tranzitiv
tranz. absol. = tranzitiv absolut
ţig. = limba ţigănească; ţigănesc
ucr. = limba ucraineană; ucrainean
unipers. = (verb) unipersonal
U.T.A. = unitate teritorial-administrativă
V = vest
v. = vezi
var. = variantă
vb. = verb
v.fr. = limba franceză veche
VITICULT. = viticultură
vol. = volum
v. sl. = limba slavă veche; vechi slav
ZOOL. = zoologie
ZOOT. = zootehnie

A

A[1] s.m. invar. **1.** Prima literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (vocală deschisă nerotunjită medială). ◇ *De la a la z* = de la început pînă la sfîrşit; în întregime. **2.** (LOG.) Simbol pentru *judecata universal-afirmativă*. **3.** (MUZ.) Notaţie literală pentru sunetul *la*. **4.** (METR.) Simbol pentru *amper*. **5.** (MAT.) Simbol pentru *arie*[2].

A[2] interj. **1.** Exclamaţie care exprimă diferite stări emotive: surprindere, admiraţie, satisfacţie, regret, supărare etc. **2.** Exclamaţie care însoţeşte reamintirea bruscă a ceva.

A[3] prep. (lat. *ad* "către") **1.** Precedă infinitivul ca formă-tip a verbului. *A studia*. **2.** Intră în compunerea unor adverbe, locuţiuni adverbiale şi prepoziţionale, adjective şi substantive în a căror structură este inclus *tot* şi a unor sintagme-nume de jocuri de copii. *Acasă. De-a lungul. Atotcuprinzător. Atotputernicie. De-a baba-oarba* etc. **3.** Exprimă un raport de asemănare sau de comparaţie. *Miroase a parfum*. ◆ În semn de ... *Face a rău*. **4.** Se foloseşte pentru a exprima genitivul unor numerale sau al unor pronume şi adjective pronominale nehotărîte. *Reprezentanţii a zece state. Simbolul a ceva*.

A[4] prep. (<fr. *à*) (Cu sens distributiv) De cîte... *2 cărţi a 300 de pagini*.

A-[5] **(AN-)** (<fr. *a-*) Element prim de compunere care indică absenţa, excluderea etc.

Å (METR.) Simbol pentru *angström*.

AALENIÁN, -Ă s.n., adj. (< fr. *aalénien*) (GEOL.) **1.** S.n. Primul etaj al jurasicului mediu sau ultimul etaj al jurasicului inferior. **2.** Adj. Care aparţine aalenianului, privitor la aalenian.

ABÁ s.f. (<tc. *aba*) **1.** Ţesătură groasă de lînă (albă) din care se confecţionează haine (ţărăneşti). **2.** Haină confecţionată din această ţesătură.

ABÁC s.n. (<fr. *abaque*, lat. *abacus*; cf. gr. *abaks* "tabel, planşă pentru calcule") **1.** Instrument pentru calcule aritmetice simple (cunoscut din antichitate), alcătuit dintr-un cadru cu vergele pe care se pot deplasa bile (colorate). **2.** Tabelă grafică sau diagramă care permite rezolvarea rapidă a unor calcule.

ABÁCA s.f. (<fr. *abaca*, sp. *abacá*; cuv. filipinez) **1.** Bananier care are fructele necomestibile şi peţiolurile frunzelor lungi din care se obţin fibre textile; creşte în Filipine. **2.** Fibră textilă obţinută din peţiolurile frunzelor acestui bananier; cînepă de Manila.

ABÁCĂ s.f. (<fr. *abaque*, lat. *abacus*) (ARHIT.) Partea superioară a capitelului unei coloane, care susţine arhitrava.

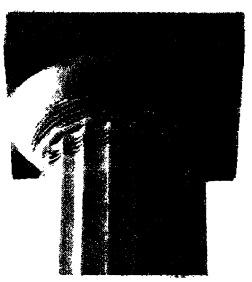

abacă

ABACTERIÁN, -Ă adj. (<fr. *abactérien*) Lipsit de bacterii.

ABAJÚR s.n. (<fr. *abat-jour*) Dispozitiv (decorativ) fixat la o lampă pentru a dirija lumina într-o anumită direcţie.

ABANDÓN s.n. (< fr. *abandon*) **1.** Renunţare la ceva, părăsire (împotriva regulilor morale), fără intenţia de a reveni la ceva sau la cineva. ◇ *Abandon de familie* = infracţiune care constă în părăsirea, alungarea sau lăsarea fără ajutor a celor faţă de care există obligaţia legală de întreţinere; neîndeplinire (cu rea-credinţă) a obligaţiei de întreţinere prevăzute de lege; neplata (cu rea-credinţă) a pensiei de întreţinere stabilite pe cale judecătorească. **2.** Renunţare a unui concurent la continuarea participării la o probă sportivă în care este angajat.

ABANDONÁ vb. I (<fr. *abandonner*) **1.** Tranz. A renunţa (la ceva); a părăsi (împotriva regulilor morale), fără intenţia de a reveni la ceva sau la cineva. **2.** Tranz. şi intranz. A renunţa la continuarea participării la o probă sportivă în care este angajat.

ABANÓS s.m. (<tc. *abanoz*) Lemn al unor specii de arbori exotici (genul *Diospyros*), din zonele tropicală şi subtropicală (mai ales din India), greu, tare, foarte durabil, de culoare neagră, folosit pentru fabricarea unor mobile de lux, a unor instrumente muzicale de suflat etc. Simbolistica abanosului, al cărui lemn este negru, se crede că ar putea fi legată de cea a infernului şi a trecerii prin tenebre. Pluton, zeul infernului, stătea pe un tron de abanos.

ABARTICULÁR, -Ă adj. (<fr. *abarticulaire*) Situat în afara unei articulaţii anatomice.

ABATÁJ s.n. (< fr. *abattage*) **1.** (Operaţie de) extragere a unui minereu sau a unei roci dintr-un zăcămînt; p.ext. loc unde se efectuează această operaţie. **2.** Sacrificare, tăiere a animalelor în abator. ◆ Ansamblu de operaţii care se efectuează în abator de la introducerea animalelor în sala de tăiere pînă la tranşarea cărnii. **3.** Doborîre a arborilor într-o exploatare forestieră. **4.** Înclinare a unei nave mici, în vederea curăţării, reparării etc. acesteia.

ABÁTE[1] s.m. (<it. *ab(b)ate*) **1.** Titlu dat superiorului unei abaţii; persoană care are acest titlu. **2.** Titlu onorific acordat unor preoţi catolici; persoană care poartă acest titlu.

ABÁTE[2] vb. III (lat. *abbattere*; cf.fr. *abattre*) **1.** Tranz., refl. şi intranz. A (se) îndepărta de la direcţia, poziţia etc. iniţială sau normală. ◆ Fig. A (se) îndepărta de la o linie de conduită, de la o normă fixată etc. **2.** Refl. A se opri în treacăt undeva sau la cineva (părăsind drumul iniţial). **3.** Refl. (Despre fenomene ale naturii, calamităţi, nenorociri etc.) A se produce pe neaşteptate (cu forţă). **4.** Intranz. A-i veni ideea; a i se năzări. **5.** Tranz. A mîhni, a deprima pe cineva. **6.** Tranz. A doborî (la pămînt).

ABÁTERE s.f. (<*abate*[2]) **1.** Acţiunea de a (se) abate şi rezultatul ei. ◆ Spec. Încălcare a unei dispoziţii cu caracter administrativ sau disciplinar. **2.** Diferenţa dintre valoarea efectivă sau valoarea-limită admisă a unei mărimi şi valoarea ei nominală.

ABATÉSĂ s.f. (<it. *abbadessa*, lat. *abbatissa*) Călugăriţă care conduce activitatea într-o mănăstire catolică.

ABATÍZĂ s.f. (<fr. *abattis*) (MILIT.) Obstacol făcut din copaci tăiaţi şi culcaţi cu vîrful spre inamic.
ABATÓR s.n. (<fr. *abattoir*) Ansamblu de clădiri şi instalaţii unde se sacrifică animalele pentru consum (şi unde se prelucrează carnea proaspătă).
ABAŢÍE s.f. (<it. *ab(b)azia*) Mănăstire catolică, cu statut special, condusă de un abate sau de o abatesă, care depinde de un episcop sau direct de papă.
ABAZÍE s.f. (< fr. *abasie*; cf.gr. *a* "fără" + *basis* "mers") (MED.) Imposibilitate de a merge, care se manifestă mai ales în cazurile de isterie, ca urmare a unor tulburări ale sistemului nervos.
ABBEVILIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *abbevillien*; cf. n.pr. *Abbeville,* oraş în N-V Franţei) (GEOL.) **1.** S.n. Subetaj mijlociu al paleoliticului inferior. **2.** Adj. Care aparţine unei culturi din această perioadă ale cărei resturi arheologice s-au descoperit în localitatea franceză Abbeville; referitor la abbevilian.
ABCÉS s.n. (<fr. *abcès*, lat. *abscessus*) Colectare de puroi, formată în urma dezintegrării ţesuturilor, sub acţiunea unor microorganisme.
ABDICÁ vb. I intranz. (<fr. *abdiquer*, lat. *abdicare*) **1.** A renunţa la tron. **2.** Fig. A renunţa, a ceda (în faţa greutăţilor); a se resemna.
ABDOMÉN s.n. (< fr., lat. *abdomen*) **1.** Parte a corpului situată între torace şi bazin, în care se găsesc stomacul, ficatul, pancreasul, splina şi intestinele. **2.** Ultimul segment al corpului artropodelor.
ABDOMINÁL, -Ă adj. (<fr. *abdominal*) Care aparţine abdomenului, privitor la abdomen; din regiunea abdomenului. ◇ *Cavitate abdominală* = cavitate care este cuprinsă între pereţii abdomenului.
ABDOMINALGÍE s.f. (<fr. *abdominalgie*) (MED.) Durere abdominală.
ABDUCTÓR adj. (<fr. *abducteur*; cf. lat. *abductus* "care se îndepărtează") *Muşchi abductor* = muşchi care îndepărtează un membru de axul median al corpului sau două organe unul de celălalt.
ABDÚCŢIE s.f. (<fr. *abduction*, lat. *abductio,-onis*) Mişcare executată de un muşchi abductor.
ABECEDÁR s.n. (<lat. *abecedarius*, fr. *abécédaire*) Manual elementar pentru învăţarea scrisului şi a cititului. ◆ Fig. (Carte care cuprinde) primele noţiuni ale unei meserii, ale unei arte etc.
ABERÁNT, -Ă adj. (< fr. *aberrant*, lat. *aberrans,-ntis*) Care se abate de la tipul normal; care constituie o aberaţie.
ABERÁŢIE s.f. (< fr. *aberration*, lat. *aberratio,-onis*) **1.** Ceea ce constituie o abatere de la tipul normal. ◆ Defecţiune a unui sistem optic care generează imagini neclare, deformate. ◇ *Aberaţie vizuală* = astigmatism. *Aberaţia luminii* = deplasare aparentă a imaginii unui astru în telescop. **2.** Absurditate.
ABEROSCÓP s.n. (<fr. *aberroscope*) Instrument pentru observarea defectului de distorsiune al unui ochi anormal.
ABIÁ adv. (lat. *ad vix*) **1.** (Modal) Cu greutate; anevoie. *Abia merge.* **2.** (Temporal) De foarte puţin timp; chiar atunci. *Abia a venit şi pleacă iarăşi.* **3.** (Cantitativ, intensiv) Foarte puţin. *Abia se aude.*
ABIENTÍN s.n. (<fr. *abiéntin*) Substanţă răşinoasă extrasă din lemnul de brad, care se prezintă sub formă de cristale incolore, solubile în apă şi în alcool.
ABIETACÉE s.f. (<fr. *abiétacée*; cf. lat. *abies* "brad") (La pl.) Familie de conifere care cuprinde arbori din specia bradului; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.
ABIETINÉE s.f. (<fr. *abiétinée*) Abietacee.
ABÍL, -Ă adj. (<fr. *habile*, lat. *habilis*) (Şi adverbial) Priceput, iscusit, îndemînatic. ◆ Descurcăreţ, dibaci.
ABILITÁ vb. I tranz. (<germ. *habilitieren*; cf. lat. *habilitare*) **1.** A împuternici, a face pe cineva apt pentru a săvîrşi un act juridic. **2.** A conferi cuiva dreptul de a practica o anumită profesiune (în urma unei probe, a unui examen); a acorda un grad, un titlu.
ABILITÁTE s.f. (<fr. *habileté*, lat. *habilitas, -atis*) Pricepere, iscusinţă, îndemînare. ◆ Dibăcie.
ABIOGÉN, -Ă adj. (<fr. *abiogène*) Care este lipsit de viaţă; care are loc, se petrece fără participarea materiei vii, pe cale anorganică.
ABIOGENÉZĂ s.f. (<fr. *abiogenèse*; cf. gr. *a* "fără" + *bios* "viaţă" + *genesis* "geneză") Teorie, concepţie care explică apariţia vieţii din materia anorganică.
ABIOLOGÍE s.f. (<fr. *abiologie*; cf. gr. *a* "fără"+*bios* "viaţă"+*logos* "studiu") Disciplină care studiază elementele anorganice.
ABIÓTIC, -Ă adj. (<fr. *abiotique*) Lipsit de viaţă; incompatibil cu viaţa.
ABIOTROFÍE s.f. (<fr. *abiotrophie*; cf. gr. *a* "fără"+*bios* "viaţă"+*trophe* "hrană") Slăbire sau încetare a funcţiilor unui ţesut, ale unui organ, ale unui organism (din cauza lipsei factorilor nutritivi).
ABIÓZĂ s.f. (<fr. *abiose*) **1.** Starea sau calitatea unui corp abiotic. **2.** (Procedeu de) conservare a produselor alimentare prin distrugerea microorganismelor din ele.
ABÍS s.n. (<lat. *abyssus*, fr. *abysse*; cf. gr. *abyssos*) Prăpastie; adîncime foarte mare. În textele apocrife abisul desemnează atît haosul întunericului originar, cît şi tenebrele infernale ale sfîrşitului.
ABISÁL, -Ă adj. (<fr. *abyssal*) **1.** Care aparţine abisului, privitor la abis. **2.** Care se află sau care trăieşte la mari adîncimi, în mări şi în oceane (ex. *groapă abisală; zonă abisală; rocă abisală; animal abisal*). **3.** *Psihologie abisală* = termen generic pentru denumirea curentelor psihanalitice care studiază straturile cele mai vechi şi mai profunde ale personalităţii, accentuînd rolul fenomenelor psihice, al dorinţelor, al tendinţelor afective în determinarea psihicului (ex. *doctrina* lui S. Freud, *psihologia individuală* a lui A. Adler, *psihologia analitică* a lui C. G. Jung etc.).
ABITÁŢIE (HABITÁŢIE) s.f. (<fr. *habitation*, lat. *habitatio,-onis*) (JUR.) Drept de folosinţă a unei case de locuit care este proprietatea altuia.
ABJÉCT, -Ă adj. (<fr. *abject*, lat. *abjectus*) Care inspiră repulsie, dispreţ; josnic, ticălos, infam.
ABJÉCŢIE s.f. (<fr.*abjection*, lat. *abjectio, -onis*) Faptă, atitudine etc. abjectă; josnicie, ticăloşie, infamie.
ABJUDECÁ vb. I tranz. (<lat. *abjudicare*) A anula printr-o hotărîre judecătorească un drept, un titlu etc.
ABJURÁ vb. I tranz. (<fr. *abjurer*, lat. *abjurare*) **1.** A renega public o credinţă religioasă. **2.** A renunţa public la o părere, la o doctrină etc.
ABLACTÁ vb. I intranz. (<lat. *ablactare*; cf. lat. *ab* "fără"+*lac, lactis* "lapte") A înlocui laptele matern cu alte alimente necesare sugarului.
ABLACTÁRE s.f. (<*ablacta*) Înlocuire a laptelui matern cu alte alimente necesare sugarului.
ABLACTĂŢIE s.f. (<fr. *ablactation*, germ. *Ablaktation)* **1.** Ablactare. **2.** Încetare a secreţiei de lapte la femei.
ABLATÍV s.n. (<lat. *ablativus*, fr. *ablatif*) Caz al declinării, în unele limbi, care exprimă punctul de plecare, despărţirea de un loc, instrumentul, cauza etc., fiind cazul unui complement circumstanţial de loc, de cauză, al unui complement instrumental etc. ◇ *Ablativ absolut* = construcţie sintactică specifică limbilor latină şi greacă, alcătuită dintr-un substantiv (sau un pronume) şi dintr-un participiu în cazul ablativ, avînd rol de propoziţie circumstanţială.
ABLAŢIÚNE (ABLÁŢIE) s.f. (<fr. *ablation*, lat. *ablatio,-onis*) **1.** (MED.) Extirpare (a unui organ, a unui membru sau a unui ţesut patologic) prin intervenţie chirurgicală. **2.** (GEOGR.) Proces de îndepărtare (prin acţiunea apelor, gheţarilor, vîntului etc.) a particulelor fine rezultate în urma dezagregării solului şi a rocilor. **3.** (ASTR.) Fenomen fizic în urma căruia un meteorit, un satelit etc., străbătînd atmosfera cu mare viteză, pierde din substanţă din cauza încălzirii sale (pînă la incandescenţă) prin frecarea cu aerul. ◇ *Scut de ablaţiune* = dispozitiv construit din materiale speciale care protejează navele cosmice împotriva ablaţiunii.
ÁBLAUT s.n. (<germ. *Ablaut*) Alternanţă vocalică.
ABLEFARÍE s.f. (<fr. *ablépharie*; cf. gr. *a* "fără"+*blepharon* "pleoapă") Anomalie congenitală caracterizată prin lipsa totală sau parţială a pleoapelor.
ABLEPSÍE s.f. (<fr. *ablépsie*; cf. gr. *a* "fără"+*blepsis* "vedere") (MED.) Absenţă a vederii; cecitate.
ABLUŢIÚNE s.f. (<fr. *ablution*, lat. *ablutio, -onis*) **1.** Spălare rituală a corpului sau a unei părţi a lui, prescrisă de unele religii orientale, pentru purificare. Abluţiunea rituală este un simbol al purificării prin apă. În Evanghelie, Pilat se spală pe mîini pentru a arăta tuturor că "s-a curăţat" de orice vinovăţie şi răspundere în luarea unei hotărîri juridice îndoielnice, gest ce simbolizează "un refuz al responsabilităţii". **2.** Spălare cu ajutorul duşului.
ABNEGĂŢIE s.f. (<fr. *abnégation*) Devotament (dus pînă la sacrificiu); atitudine de profund ataşament faţă de o persoană, de o cauză etc. (şi hotărîrea neclintită de a le servi în orice împrejurare).
ABOLÍ vb. IV tranz. (<fr. *abolir*, lat. *abolere*) A desfiinţa prin lege o instituţie (social-publică), o stare (de lucruri) sau anumite uzanţe; a anula o lege, o decizie, o hotărîre.
ABOLIŢIONÍSM s.n. (<fr. *abolitionnisme*)

Mişcare politică pentru desfiinţarea sclaviei negrilor, apărută la sfîrşitul sec. 18 în SUA, Franţa şi Marea Britanie, care, în secolul următor, s-a întărit în SUA, îmbrăcînd forma unui război civil în urma căruia sclavia a fost desfiinţată (în 1865).

ABOLIŢIONÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *abolitionniste*) Adept al abolitionismului.

ABOLLA s.f. (cuv. lat.) Manta militară la romani.

ABOMINÁBIL, -Ă adj. (<fr. *abominable*, lat. *abominabilis*) Care provoacă oroare, dezgust; oribil, îngrozitor.

ABONÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *abonner*) A(-şi) face un abonament.

ABONAMÉNT s.n. (<fr. *abonnement*) **1.** Contract, convenţie prin care o persoană obţine, în schimbul unei sume de bani, dreptul de a folosi anumite servicii publice, de a primi reviste sau ziare, de a călători cu mijloace publice de transport etc., pe o anumită perioadă de timp. **2.** Înscris, act care atestă acest contract; sumă de bani plătită pentru obţinerea acestuia.

ABORDÁ vb. I (<fr. *aborder*) **1.** Intranz. A manevra o navă în vederea alipirii ei de o altă navă (pentru a o ataca). ◆ A acosta la ţărm. ◆ A ciocni o navă de altă navă, de un dig, de un chei etc. **2.** Tranz. A opri pe cineva pentru a-i vorbi. **3.** Tranz. A începe studierea sau discutarea unei probleme; a trata o problemă; a începe o discuţie.

ABORDÁJ s.n. (<fr. *abordage*) **1.** Atac al unei nave (de către o altă navă). **2.** Ciocnire a două nave sau a unei nave de un obstacol.

ABORIGÉN, -Ă adj. (<fr. *aborigène*; cf. lat. *aborigines* <*ab origine* "de la început") Băştinaş, autohton, indigen.

ABORTÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *abortif*, lat. *abortivus*) **1.** Adj., s.n. (Substanţă sau acţiune) care provoacă avortul. **2.** Adj. (BIOL.) Prematur; care nu a evoluat în întregime.

ABRACADÁBRA s.f. (<fr. *abracadabra*; cf. ebr. *abreg ad hâbra* "trimite trăsnetul tău pînă la moarte") Cuvînt-formulă căruia i se atribuie puteri magice (care a dus la inventarea amuletelor şi talismanelor). Dispunerea literelor în formă de triunghi, cu vîrful în jos, semnifică "captarea energiilor de sus" de către talisman, pentru a oferi omului sentimentul protecţiei, armonizîndu-l cu legile misterioase care guvernează lumea şi cu puterile superioare.

ABRACADABRÁNT, -Ă adj. (<fr. *abracadabrant*) Ciudat, bizar, neobişnuit; încîlcit.

ABRAZIÚNE s.f. (<fr. *abrasion*) **1.** Proces de eroziune a ţărmurilor cauzat de valurile mării. **2.** Roadere a unui corp ca urmare a frecării lui de un alt corp abraziv sau mai dur.

ABRAZÍV, -Ă adj., s.n. (< fr. *abrasif*) (Corp, material dur) care are proprietatea de a roade prin frecare.

ABRAZÓR s.n. (cf. *abraziune*) Unealtă formată dintr-un material abraziv (natural sau artificial), folosită la prelucrarea prin aşchiere.

ABREVIÁ vb. I tranz. (<lat. *abbreviare*) A prescurta (în scris sau în vorbire) unul sau mai multe cuvinte; a nota ceva printr-un semn convenţional.

ABREVIATÍV, -Ă adj. (<fr. *abréviatif*) Care serveşte la notarea unei abreviaţii; care indică o prescurtare.

ABREVIATÓR s.m. (<fr. *abréviateur*) **1.** Funcţionar al cancelariei papale. **2.** Persoană care prelucrează, restrîngînd sau prescurtînd, scrierile unui autor.

ABREVIÁŢIE s.f. (<lat. *abbreviatio, -onis*, fr. *abréviation*) Prescurtare; concr. cuvînt, titlu etc. prescurtat.

ABROGÁ vb. I tranz. (<lat. *abrogare*, fr. *abroger*) A scoate din vigoare o lege sau un act normativ; a face să înceteze valabilitatea unei legi, a unei dispoziţii oficiale, a unui tratat internaţional etc.

ABRÚPT, -Ă adj., s.n. (<fr. *abrupt*, lat. *abruptus*) **1.** Adj., s.n. (Formă de relief) cu pantă aproape dreaptă, greu accesibilă. **2.** Adj. Fig. (Despre stil) Care este alcătuit din contraste puternice, din elemente contrastante; inegal. **3.** Adj. (Despre tulpinile unor plante) Repent, tîrîtor.

ABRUTIZÁ vb. I refl. şi tranz. (<fr. *abrutir*) A-şi pierde sau a face să-şi piardă însuşirile umane; a deveni sau a face să devină insensibil, asemănător cu un animal.

ABSCÍSĂ s.f. (<fr. *abscisse*, lat. *abscissa* [linea]) Distanţa, pe o axă orientată, de la originea pînă la un punct dat. ◆ Una dintre coordonatele carteziene, care serveşte la stabilirea poziţiei unui punct în plan sau în spaţiu.

ABSCIZIÚNE s.f. (<fr. *abscission*) (MED.) Tăiere a unei părţi sau a unui organ al corpului.

ABSCÓNS, -Ă adj. (<fr. *abscons*, lat. *absconsus*) (Livr.) Greu de înţeles; (voit) obscur.

ABSÉNT, -Ă adj. (<fr. *absent*, lat. *absens, -ntis*) **1.** Care nu este de faţă; care lipseşte dintr-un loc (unde ar fi trebuit să se afle). **2.** Fig. Distrat; indiferent; preocupat de altceva.

ABSENTÁ vb. I intranz. (<fr. *(s')absenter*, lat. *absentare*) A lipsi dintr-un loc (unde ar fi trebuit să se afle), a nu fi de faţă.

ABSENTEÍSM s.n. (<fr. *absentéisme*) **1.** Absenţă (îndelungată) a proprietarului funciar de pe proprietatea sa, pe care o exploatează prin intermediar. **2.** Absenţă frecventă dintr-un loc (unde ar fi trebuit să fie). ◇ *Absenteism parlamentar* = practică a opoziţiei care constă în neparticiparea la lucrările parlamentului, cu scopul de a întîrzia sau de a împiedica votarea unor legi. **3.** Lipsă de asiduitate (în muncă); comportament al celui care este (adesea) absent.

ABSÉNŢĂ s.f. (<fr. *absence*, lat. *absentia*) **1.** Lipsă a unei fiinţe (sau a unui obiect) din locul unde ar fi trebuit să fie. ◆ Concr. Semn cu ajutorul căruia se notează această lipsă (în catalog, în condică etc.). **2.** (MED.) Pierdere bruscă şi de scurtă durată a cunoştinţei (în epilepsie). **3.** Fig. Neatenţie, indiferenţă a cuiva.

ABSÍDĂ s.f. (<fr. *abside*, lat. *absida*) Nişă (semicirculară) care închide nava unei bazilici romane. ◆ Încăpere (semicirculară) destinată altarului în bisericile creştine.

ABSIDIÓLĂ s.f. (<fr. *absidiole*) **1.** Mică absidă laterală în unele bazilici romane. **2.** Mică absidă lîngă altar în bisericile creştine.

ABSÍNT s.n. (<fr. *absinthe*, lat. *absinthium*; cf.gr. *apsinthion*) Băutură alcoolică tare, cu gust amar, de culoare verde, preparată cu uleiuri eterice de pelin, anason şi alte plante aromatice.

ABSOLÚT, -Ă adj., adv. (<lat. *absolutus*; cf.fr. *absolu*) **I.** Adj. **1.** Care este independent de orice condiţii şi relaţii; care nu se supune nici unei restricţii; necondiţionat, desăvîrşit. ◇ *Monarhie absolută* = monarhie în care suveranul are puteri nelimitate. ◆ (FILOZ.; substantivat, n.) Ceea ce există în sine şi pentru sine; principiu veşnic, imuabil, infinit, necondiţionat, perfect care stă la baza universului. ◇ *Spirit* (sau *Eu*) *absolut* ori *Idee absolută* = Divinitatea. **2.** (Despre fenomene social-economice) Considerat în raport cu sine însuşi; care se află pe treapta cea mai de sus. ◇ *Adevăr absolut* = adevăr care nu poate fi dezminţit. **3.** (Despre mărimi fizice) A cărei valoare este independentă faţă de orice sistem de referinţă. ◇ *Zero absolut* = cea mai coborîtă temperatură posibilă (-273,15°C). *Temperatură absolută* = temperatură exprimată în grade Kelvin, pornind de la zero absolut. **4.** (MAT.; despre mărimi) A cărei valoare nu depinde de condiţiile în care a fost măsurat sau de sistemul la care este raportat. **5.** (GRAM.) *Verb absolut* = verb tranzitiv care are complementul neexprimat, dar subînţeles. **6.** (CHIM.) *Alcool absolut* = alcool (etilic) lipsit de apă şi de alte impurităţi, care are un conţinut de alcool de minimum 99,8% în greutate. **II.** Adv. (Cu valoare de superlativ) Perfect, exact, întocmai.

ABSOLUTÍSM s.n. (<fr. *absolutisme*) Regim politic bazat pe puterea absolută a monarhului (a cărui voinţă este ridicată la rangul de lege). ◇ *Absolutism luminat* = curent apărut în sec.18 şi caracterizat prin atitudinea înţelegătoare a suveranului faţă de progres, faţă de sfaturile gînditorilor luminaţi etc.

ABSOLUTÍST, -Ă adj. (<fr. *absolutiste*) Care aparţine absolutismului, privitor la absolutism; bazat pe absolutism.

ABSOLUTIZÁ vb. I tranz. (<*absolut*) A da o valoare absolută (unei laturi, unei însuşiri a) unui fapt, unei idei etc. (ignorînd caracterul relativ, condiţionat de celelalte laturi sau însuşiri ale faptului, ideii etc. respective); a considera eronat o latură a unui lucru ca o entitate de sine stătătoare, rupînd-o din complexul căruia îi aparţine.

ABSOLUŢIÚNE s.f. (<fr. *absolution*, lat. *absolutio, -onis*) **1.** (JUR.) Iertare justificată de pedeapsă a unui acuzat. **2.** Iertare a păcatelor (dată de papă).

ABSOLVÉNT, -Ă s.m. şi f. (<germ. *Absolvent*, lat. *absolvens, -ntis*) Persoană care a ter-

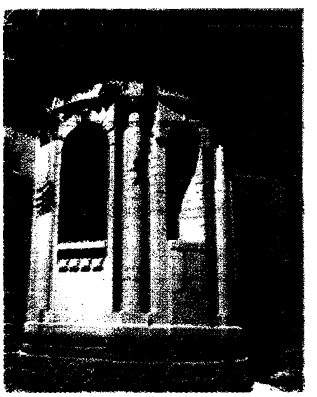

absidă

minat un ciclu sau o formă de învăţământ.
ABSOLVÍ vb. IV tranz. (<germ. *absolvieren*, lat. *absolvere*) **1.** A termina un an şcolar, un ciclu sau o formă de învăţământ. **2.** (JUR.) A scuti de pedeapsă un acuzat.
ABSORBÁNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *absorbant*) **1.** Adj., s.n. (Substanţă) care absoarbe vapori sau lichide. ◆ (Substanţă) care reţine o parte din particulele sau din energia unei radiaţii. **2.** Adj. Fig. Care interesează, care preocupă foarte mult.
ABSORBÍ vb. IV tranz. (<fr. *absorber*, după *sorbi*) **1.** A încorpora, a suge o substanţă. ◆ A reţine o parte din particulele sau din energia unei radiaţii. **2.** Fig. A interesa, a preocupa foarte mult.
ABSÓRBŢIE s.f. (<fr. *absorption*, lat. *absorptio, -onis*) **1.** Încorporare prin difuzie a unui fluid din afară în masa unui corp solid sau lichid. ◆ Micşorare sau anulare a energiei unei radiaţii care trece printr-un mediu. **2.** Proces de pătrundere (pasivă sau activă) a apei, a substanţelor minerale şi organice, a gazelor în celulele organismului. ◇ *Absorbţie intestinală* = pătrundere în sînge şi în limfă, la nivelul vilozităţilor intestinale, a produşilor rezultaţi din digestia alimentelor. **3.** Fenomen optic caracteristic lentilelor ochelarilor de vedere de a reţine, de a filtra etc. razele de lumină care sînt dăunătoare pentru ochi. **4.** Încrucişare repetată a unei rase perfecţionate cu una neameliorată în scopul îmbunătăţirii acesteia. **5.** Mod de reorganizare a întreprinderilor prin încorporarea unei întreprinderi în alta.
ABSTENŢIONÍSM s.n. (<fr. *abstentionnisme*) Abţinere (demonstrativă) de la exercitarea dreptului la vot; atitudine (voluntară) de neparticipare la vot.
ABSTINÉNŢĂ s.f. (<fr. *abstinence*, lat. *abstinentia*) **1.** Abţinere de la unele alimente, băuturi, de la satisfacerea unor necesităţi fiziologice. **2.** (ECON.) *Teoria abstinenţei* = teorie care consideră capitalul şi acumularea ca rezultate ale abţinerii proprietarilor de la consumul individual exagerat.
ABSTRÁCT, -Ă adj., s.n. (<lat. *abstractus*, germ. *abstrakt*, fr. *abstrait*) **1.** Adj. Care este gîndit, considerat în mod separat, independent de ansamblul concret, real, din care face parte; care este rezultatul unei abstractizări; detaşat de obiecte, de fenomene sau de relaţiile în care există în realitate. ◇ *Artă abstractă* = curent apărut la începutul sec. 20 în artele plastice europene, care, avînd la bază protestul împotriva academismului şi naturalismului, elimină din imaginea plastică elementele lumii vizibile şi aduce în locul acestora un sistem de semne, linii, pete, figuri geometrice, volume, care exprimă, în formă pură, manifestarea raţionalului şi a sensibilităţii umane. Plecînd de la ideea că arta plastică, muzica, arhitectura sînt prin excelenţă abstracte, sînt ansambluri controlate de logică şi de afectivitate, primii artişti îşi manifestă, cu un sentiment de eliberare, întreaga încărcătură emoţională. La afirmarea artei abstracte o contribuţie esenţială a avut studiul lui W. Kandinsky *Despre spiritual în artă*, publicat în 1911. Arta abstractă reface, în condiţiile erei tehnologice, relaţia apolinic-dionisiac, în forme specifice. Raportul dintre efortul raţionalizator, sever, ordonator al artistului şi efuziunea sa lirică, euforia gestului liber se susţin prin orientarea spre purismul geometric, spre rigoarea matematică a suprafeţelor şi spre explozia lirică, degajată de orice reţinere sau convenţie. În istoria artei abstracte se disting două perioade: una iniţială (1910-1916), în care abstracţia apare ca un proces antinaturalist, şi a doua, începînd cu 1917, cînd abstracţia devine principiu absolut, în expresie geometrică. Cei mai importanţi reprezentanţi ai artei abstracte sînt: W.Kandinsky, F.Kupka, R.Delaunay, M. Russel, S. Macdonald-Wright, K.Malevici, A.Rodcenko, N.Gabo, A.Pevsner, P.Mondrian, H.Arp, A.Calder, C.Brâncuşi, J.Pollok ş.a. **2.** Adj. Conceput în mod (prea) general, (prea) teoretic; p.ext. greu accesibil înţelegerii. **3.** S.n., adj. (Cuvînt) care are sens abstract. ◆ (GRAM.) *Abstract verbal* = substantiv care provine dintr-un verb şi care exprimă acţiunea verbului respectiv. **4.** S.n. (FILOZ.) Categorie filozofică, opusă *concretului*, care desemnează cunoaşterea proprietăţilor esenţiale şi generale ale obiectelor şi fenomenelor.
ABSTRACTIZÁ vb. I tranz. şi intranz. (<*abstract*) A face o abstracţie.
ABSTRACTIZÁRE s.f. (<*abstractiza*) Operaţie a gîndirii, opusă *concretizării*, prin care se desprind şi se reţin unele dintre însuşirile şi relaţiile esenţiale ale obiectului cercetării; procedeu fundamental de pătrundere în esenţa fenomenelor. ◆ (În cunoaştere) Trecere de la concret la abstract (ex. *abstractizare analitică; abstractizare constructivă*).
ABSTRÁCŢIE s.f. (<fr. *abstraction*, lat. *abstractio, -onis*) Abstractizare; concr. ceea ce este abstract.
ABSTRACŢIONÍSM s.n. (<fr. *abstractionnisme*) Arta abstractă. ◆ Direcţie generală în arta contemporană, caracterizată prin intelectualizarea, reducţia abstractă şi încifrarea imaginii.
ABSÚRD, -Ă adj., s.n. (<fr. *absurde*, lat. *absurdus*) **1.** Adj. Care contrazice gîndirea logică, bunul-simţ etc.; care ignoră, nesocoteşte legile naturii şi ale societăţii. ◆ *Literatură absurdă* = literatură creată în jurul anilor 1950-1960, a cărei temă centrală este lipsa de comunicare din societatea contem-

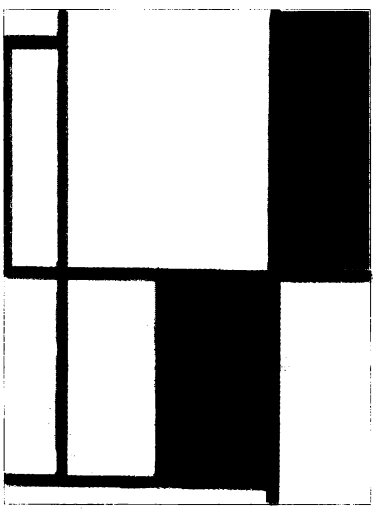

Piet Mondrian, *Compoziţie* (albastru, roşu şi galben), 1930

Constantin Brâncuşi, *Nou-născut*, 1915

Wassily Kandinsky, *Linii negre*, 1913

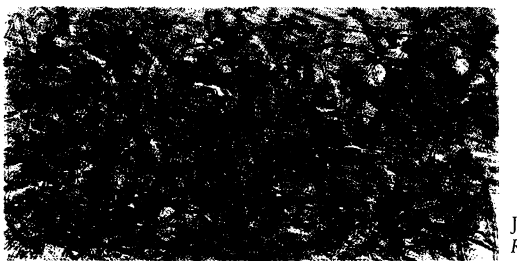

Jackson Pollock, *Ritmul toamnei*, 1950

porană. Se caracterizează prin renunțarea la conflictul și la personajele de tip tradițional, prin cultivarea grotescului și a umorului negru, prin îmbinarea tragicului și a comicului, prin folosirea calamburilor etc. Cei mai de seamă reprezentanți sînt: F. Kafka, S. Beckett, A. Adamov, E. Ionescu, A. Camus, H. Pinter. **2.** S.n. Ceea ce este absurd. ◆ *Reducere la absurd* sau *raționament prin absurd* = metodă de demonstrare a unui adevăr, arătînd că punctul de vedere contrar duce la o absurditate. ◆ (FILOZ.) Concepție despre lume, susținută îndeosebi de existențialiști (S.Kierkegaard, K. Jaspers, M. Heidegger, J. P. Sartre), potrivit căreia între om și mediul său social-cultural există un dezacord total, iar între norme, valori, reguli etc. sînt incompatibilități.

ABSURDITÁTE s.f. (<fr. *absurdité*, lat. *absurditas, -atis*) **1.** Calitatea de a fi absurd; situație, idee, afirmație, împrejurare etc. absurdă. **2.** Aberație, inepție.

ABȚIBÍLD s.n. (<germ. *Abziehbild*) **1.** Mic desen colorat, gumat pe o parte, care se aplică pe o suprafață netedă, putîndu-se dezlipi, prin umezire, de pe hîrtia pe care a fost lipit. **2.** Fig. (La pl.) Lucruri sau fapte mărunte; mici șmecherii.

ABȚÍNE vb. III refl. (<fr. *(s')abstenir*, după *ține*) A se stăpîni, a se înfrîna de la ...; a nu se pronunța într-un caz dat.

ABÚLIC, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *aboulique*) (Persoană) care suferă de abulie.

ABULÍE s.f. (<fr. *aboulie*; cf. gr. *a* "fără" + *boule* "voință") Boală psihică manifestată prin pierderea sau prin scăderea voinței.

ABUNDÁ vb. I intranz. (<lat. *abundare*, fr. *abonder*) **1.** A fi, a se găsi în mare cantitate. **2.** A avea, a conține (ceva) din belșug.

ABUNDÉNT, -Ă adj. (<lat. *abundans, -ntis*, fr. *abondant*) Care abundă, care este în cantitate mare.

ÁBUR s.m. (cuv. autoh.; cf. alb. *avull*) **1.** Vapori de apă (capabili să acumuleze cantități mari de căldură, fiind agentul termic cu cea mai largă utilizare în tehnică). **2.** Fig. Adiere, suflare ușoară (a vîntului).

ABURÍ vb. IV (<*abur*) **1.** Tranz. și refl. A (se) acoperi cu picături fine provenite din condensarea aburilor. **2.** Intranz. A produce aburi. **3.** Tranz. Fig. A adia ușor (ca o suflare).

ABÚZ s.n. (<fr. *abus*, lat. *abusus*) **1.** Încălcare a legalității; depășire a puterii, a unor prerogative; concr. faptă ilegală. ◇ *Abuz de drept* = exercitare a unui drept cu nesocotirea scopului său social-economic. *Abuz de încredere* = însușire, înstrăinare sau refuz de restituire a unui bun încredințat unei persoane cu obligația de a-l restitui. *Abuz de putere* = delict săvîrșit de cineva prin depășirea atribuțiilor sale. **2.** Exces în folosirea unui lucru.

AC[1] s.n. (lat. *acus*) **1.** Ustensilă mică metalică, subțire, ascuțită și lustruită (cunoscută din preistorie), prevăzută cu un orificiu prin care se trece un fir, și care servește la cusut. **2.** Obiect asemănător cu un ac, avînd diverse folosiri (ex. *ac cu gămălie; ac de siguranță; ac de tricotat; ac de trasat; ac de gravat; ac de păr*). ◆ *Ace de gheață* = cristale de gheață în formă de ac, care se formează iarna. ◆ *Ac de loess* = formă de relief apărută în loess în urma eroziunii torențiale. ◆ (GEOMORF.; la pl.) Vîrfuri subțiri și ascuțite de origine criogenă din zona alpină (ex. *Acele Cleopatrei* din Făgăraș.) **3.** Piesă în formă de ac, care servește ca indicator la unele instrumente de măsură sau în medicină (ex. *ac magnetic; ac indicator; ac chirurgical; ac de seringă*). **4.** Piesă cu formă alungită, avînd diverse întrebuințări în tehnică (ex. *ac de macaz; ac obturator*). **5.** Organ în formă de ac sau de ghimpe, care este situat în partea terminală a abdomenului la arahnide și la insectele himenoptere sau care acoperă pielea unor animale, folosit ca armă de apărare sau de atac. **6.** Frunză liniară, îngustă, ascuțită, caracteristică coniferelor. **7.** *Ac-de-mare* = pește marin, cu corpul lung și subțire, acoperit cu plăci osoase (*Syngnathus rubescens*). **8.** *Ace-doamnei* = plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu florile albe și cu fructele terminate printr-un cioc lung (*Scandix pecten veneris*).

Ac[2] **1.** (CHIM.) Simbol pentru *actiniu*. **2.** (METR.) Simbol pentru *acru*.

ACÁCIA s.f. (<lat., fr. *acacia*) Nume dat mai multor specii de arbori și arbuști tropicali și subtropicali, din familia leguminoaselor, cu florile albe sau galbene, care se cultivă ca plante ornamentale sau pentru industria parfumurilor, pentru extragerea gumei arabice etc. (*Acacia*); plantă care aparține fiecăreia dintre aceste specii.

ACADEÁ s.f. (<tc. *akede*) Bomboană preparată din zahăr topit.

ACADÉMIC, -Ă adj. (<fr. *académique*, lat. *academicus*) **1.** Care aparține academiei, care ține de academie, privitor la academie. ◇ *Titlu academic* = diplomă obținută într-o școală de grad universitar. **2.** Distins, solemn; de o corectitudine exagerată; convențional. ◇ *Stil academic* = manieră în artă în care subiectul este tratat în genul studiilor (și exercițiilor) de școală de artă academică; stil corect, convențional, rece.

ACADEMICIÁN, -Ă s.m. și f. (<fr. *académicien*) Membru titular sau de onoare al unei academii.

ACADEMÍE s.f. (<fr. *académie*, lat. *academia*; cf. gr. *Akademia*, grădină în vecinătatea Atenei) **1.** Prima școală filozofică, înființată de Platon la Atena, care își ținea întrunirile în grădina lui Akademos, situată la porțile Atenei. **2.** Societate de savanți, de literați, de artiști etc. creată pentru dezvoltarea științelor, artelor și culturii; înaltă instituție culturală de stat a cărei misiune este să contribuie la dezvoltarea științelor și a artelor, să sprijine și să organizeze cercetarea științifică, activitatea literară și artistică. Primele academii au apărut în Italia, pe la mijlocul sec. 15: *Accademia Alfonsiana di Napoli* (1443), *Accademia Platonica di Firenze* (1463), *Accademia della Crusca* (1583). Primele academii naționale au fost: *Academia Franceză*, 1635; *Societatea Regală* din Londra, 1662; *Societatea de Științe* din Berlin, 1700; *Academia de Științe* din Petersburg, 1725 etc. În România, Academia, numită inițial *Societatea Literară Română*, a fost înființată în 1866. **3.** Nume dat unor școli de învățămînt superior (ex. *Academia de Arte Frumoase*; *Academia de Dans*).

ACADEMÍSM s.n. (<fr. *académisme*) **1.** Atitudine estetică constînd în imitația necondiționată a creațiilor artei antice și ale Renașterii; caracteristică atribuită oricărei arte care cultivă un ideal de frumusețe convențională în virtutea unor norme canonizate. **2.** Fel de a se comporta distins, convențional, rigid, rece.

ACADIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *acadien*; cf.n.pr. *Acadie*, regiune în E Canadei) (GEOL.) **1.** S.n. Perioada mijlocie a cambrianului. **2.** Adj. Care aparține acadianului, privitor la acadian.

ACAJÚ s.m. invar., adj. invar (<fr. *acajou*) **1.** S.m. invar. (BOT.) Mahon (*Swietinia mahagoni*). ◆ Lemnul acestui arbore. **2.** Adj. invar. Maro-roșcat, de culoarea lemnului de acaju.

ACALMÍE s.f. (<fr. *accalmie*) Perioadă de liniștire temporară a vîntului, a valurilor mării. ◆ Fig. Liniște (momentană) după o perioadă agitată.

ACANTACÉE s.f. (<fr. *acanthacée*) (La pl.) Familie de plante erbacee sau lemnoase, dicotiledonate (decorative), răspîndite mai ales în regiunile calde, cu frunzele opuse, fără stipele, cu florile dispuse în raceme și cu fructele capsule; (și la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *acanta*).

ACÁNTĂ s.f. (<fr. *acanthe*, lat. *acanthus*; cf. gr. *akantha* "spin") **1.** Nume dat mai multor specii de plante erbacee, decorative, din familia acantaceelor, ale căror frunze (mari, penate, adesea spinoase) și rădăcini sînt folosite în medicină (*Acanthus*); plantă care aparține fiecăreia dintre aceste specii. În România crește *talpa-ursului*. **2.** Ornament arhitectural, care imită frunzele de acantă, caracteristic inițial monumentelor funerare (simbolizînd prin spinii plantei depășirea victorioasă a încercărilor vieții și ale morții, simbolul plecînd de la un buchet de acantă crescut pe mormîntul unei tinere, sec. 5 î.Hr.), carelor funerare, veșmintelor bărbaților de seamă, capitelurilor corintice și compozite.

ACANTOCEFÁL s.m. (<fr. *acanthocéphale*; cf. gr. *akantha* "spin"+*kephale* "cap") (La pl.) Clasă de viermi paraziți nematelminți, cu o trompă retractilă înconjurată de cîrlige pentru apărare (*Acanthocephala*); (și la sg.) vierme care face parte din această clasă.

ACANTÓZĂ s.f. (<fr. *acanthose*; cf. gr. *akantha* "spin") Boală de piele caracterizată prin apariția unor pete pigmentate, îngroșate, pe diferite părți ale corpului.

ACAPARÁ vb.I tranz. (<fr. *accaparer*) A pune stăpînire pe ceva (în mod necinstit, prin forță etc.). ◆ A-și însuși totul pentru sine în dauna altora.

A CAPPELLA adv., adj. invar. (loc. it.) (MUZ.; ca indicație de execuție) (Care se face) fără acompaniament instrumental.

ACÁR s.m. (<*ac*[1]) Muncitor feroviar care manipulează dispozitivele de acționare a acelor de macaz și asigură întreținerea acestora.

ACARÉT s.n. (<tc. *akaret*) **1.** Construcție auxiliară care ține de o clădire. **2.** (La pl.) Unelte de gospodărie, mai ales agricole.

ACARIÁN s.m. (<fr. *acarien*; cf. gr. *akari* "arahnidă") (La pl.) Ordin de arahnide mici, cu capul, toracele și abdomenul, de obicei, nediferențiate, dintre care unele sînt parazite, iar altele pot transmite prin înțepătură virusurile unor maladii grave; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin (ex. *sarcoptul, căpușa*).

ACARICÍD, -Ă s.n., adj. (<fr. *acaricide*) (Substanță) care ucide acarienii.

ACARINÁTĂ s.f. (<lat. *acarinatus, -a*; cf. lat.

carina "carenă") (La pl.) Ordin de păsări alergătoare, cu sternul lipsit de carenă şi cu aripile reduse; (şi la sg.) pasăre care face parte din această clasă (ex. *struţul, cazuarul*).

ACARIÓZĂ s.f. (<fr. *acariose*) Dermatoză provocată la oameni şi la animale de acarieni.

ACÁSĂ adv. (<*a*^{3}+*casă*) În sau spre casa unde locuieşti. ◆ La locul natal; în sau spre patrie.

ACATAFAZÍE s.f. (<fr. *acataphasie*; cf. gr. *a* "fără"+*kataphasis* "limbaj corect") Dispunere greşită a cuvintelor în vorbire.

ACATAGRAFÍE s.f. (<fr. *acatagraphie*; cf. gr. *a* "fără"+*katagraphein* "a scrie corect") Aşezare incorectă a cuvintelor în scris.

ACATALÉCTIC adj. (<fr. *acatalectique*; cf. gr. *a* "fără"+*katalektikos* "catalectic") *Vers acatalectic* = vers căruia nu-i lipseşte nici o silabă, folosit în versificaţia greacă şi latină.

ACATALEPSÍE s.f. (<fr. *acatalepsie*; cf. gr. *a* "fără"+*katalepsis* "înţelegere") **1.** Deficienţă a intelectului. **2.** Nesiguranţă în punerea diagnosticului unui bolnav.

ACATÍST s.n. (<sl. *akatistŭ*) **1.** Imn şi slujbă bisericească ortodoxă în cinstea lui Iisus Hristos, a Fecioarei Maria sau a unor sfinţi. **2.** Listă de nume dată preotului pentru a se ruga pentru persoanele scrise pe ea.

ACAUSTOBIOLÍT s.n. (<fr. *acaustobiolite*; cf. gr. *a* "fără"+*kaustos* "combustibil"+*bios* "viaţă"+*lithos* "piatră") Rocă sedimentară, de origine organică, care nu arde (ex. *creta, diatomitul*).

ACCÉDE vb. III intranz. (<lat. *accedere*, fr. *accéder*) A avea acces (la), a pătrunde (în), a ajunge (la).

ACCELERÁ vb. I tranz. (<fr. *accélérer*, lat. *accelerare*) A grăbi o mişcare, o acţiune; a imprima o acceleraţie.

ACCELERANDO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Din ce în ce mai repede.

ACCELERÁT, -Ă adj. (<*accelera*) (Despre ritm, puls etc.) Care se face din ce în ce mai repede; care are o frecvenţă mai mare decît cea normală. ◇ *Tren accelerat* (şi substantivat, n.) = tren cu viteză mai mare decît a personalului (care nu opreşte în toate gările).

ACCELERATÓR, -OÁRE adj., subst. (<fr. *accélérateur*) **1.** Adj. Care accelerează. **2.** S.n. Mecanism care permite accelerarea turaţiilor unui motor (la autovehicule); pedală care comandă acest mecanism. **3.** S.n. Instalaţie pentru accelerarea microparticulelor (electroni, protoni, deuteroni etc.) pînă la energii cinetice foarte mari. **4.** S.n. Procedeu folosit în cinematografie pentru imprimarea unor anumite mişcări de desfăşurare. **5.** S.m., adj. (Substanţă) care măreşte viteza unei reacţii chimice sau a unui proces fizico-chimic.

ACCELERÁŢIE s.f. (<fr. *accélération*, lat. *acceleratio, -onis*) Variaţie a vitezei unui corp mobil raportată la unitatea de timp. ◇ *Acceleraţie gravitaţională* = acceleraţie iniţială faţă de un astru a unui corp care cade liber în cîmpul gravitaţional al acestuia. Acceleraţia gravitaţională terestră normală, la nivelul mării şi la latitudinea de 45°, este egală cu 9,80665 m/s^2.

ACCELERográF s.n. (<fr. *accélérographe*) Accelerometru înregistrator.

ACCELEROMÉTRU s.n. (<fr. *accélèromètre*) Aparat pentru măsurarea acceleraţiei vehiculelor (aeriene).

ACCÉNT s.n. (<fr. *accent*, lat. *accentus*) **1.** Pronunţare mai intensă sau pe un ton mai înalt a unei silabe dintr-un cuvînt sau a unui cuvînt dintr-un grup sintactic. ◆ Semn grafic (de diverse forme), plasat, de obicei, deasupra unei vocale, care marchează această pronunţare (ex. *accent ascuţit; accent circumflex; accent grav*). **2.** Mod de pronunţare specific unui grai sau unei limbi. ◆ Intonaţie afectivă. **3.** (MUZ.) Element periodic care marchează duratele ritmice mai lungi şi timpii tari ai măsurii; evidenţiere a unui sunet prin amplificarea sonorităţii acestuia.

ACCENTUÁ vb. I (<fr. *accentuer*) **1.** Tranz. A marca cu ajutorul accentului. **2.** Tranz. Fig. A sublinia, a întări o afirmaţie, o idee etc. **3.** Refl. Fig. A se mări, a se intensifica.

ACCÉPT s.n. (<lat. *acceptus*, germ. *Akzept*) (JUR.) Consimţămînt scris pe o poliţă, prin care o persoană, desemnată de emitentul poliţei, se obligă să achite beneficiarului, la scadenţă, suma din poliţă.

ACCEPTÁ vb. I tranz. (<fr. *accepter*, lat. *acceptare*) A fi de acord cu ..., a primi să ... ◆ A suporta, a tolera.

ACCEPTÁRE s.f. (<*accepta*) Acţiunea de a accepta şi rezultatul ei. ◆ Consimţămînt al cumpărătorului pentru achitarea unei cereri de plată emise de furnizor. ◆ (JUR.) Semnătură de aprobare pusă pe o poliţă, prin care semnatarul se obligă să plătească, la scadenţă, suma din poliţa respectivă. ◆ (JUR.) Manifestare a voinţei de a dobîndi un anumit drept, de a primi o moştenire sau o ofertă de încheiere a unui contract.

ACCEPTÓR s.m. (<fr. *accepteur*) Atom care poate primi un electron suplimentar, determinînd apariţia unui gol pozitiv în masa unui semiconductor. ◇ *Acceptor de hidrogen* = substanţă care fixează hidrogenul eliberat de un compus organic care se dehidrogenează.

ACCÉPŢIE (ACCEPŢIÚNE) s.f. (<fr. *acception*, lat. *acceptio, -onis*) Sens, înţeles al unui cuvînt, al unui afix etc.

ACCÉS s.n. (<fr. *accès*, lat. *accessus*) **1.** Posibilitate sau drept de a ajunge, de a pătrunde undeva sau pînă la cineva; p.ext. intrare. ◇ *Drum* (sau *cale, şosea*) *de acces* = drum care face legătura cu o şosea importantă. *Rampă de acces* = drum în pantă care permite urcarea vehiculelor pe o şosea mai înaltă, pe un pod etc. **2.** (MED.) Ansamblu de tulburări clinice ale organismului care apar brusc şi se repetă la intervale variabile (ex. *acces de epilepsie; acces de malarie*). ◆ Izbucnire violentă (şi trecătoare) a unei stări sufleteşti (ex. *acces de mînie; acces de furie*). **3.** (CIB.) Proprietate a sistemelor de memorie de a înregistra şi de a regăsi informaţia.

ACCESÍBIL, -Ă adj. (<fr. *accessible*, lat. *accessibilis*) De care se poate apropia cineva (uşor); la care se poate ajunge (uşor). ◆ Care poate fi (uşor) procurat. ◆ Care se poate înţelege (uşor).

ACCESIÚNE s.f. (<fr. *accession*, lat. *accessio, -onis*) (JUR.) Mod de dobîndire a proprietăţii, care rezultă din alipirea naturală (sau prin acţiunea cuiva) a unui bun la un alt bun mai important.

ACCESÓRIU, -IE adj., s.n. (<fr. *accessoire*, lat. *accessorius*) **1.** Adj., s.n. (Obiect, piesă, dispozitiv etc.) care constituie un element secundar, anex, complementar într-un ansamblu. **2.** Adj. (JUR.; despre drepturi, cereri etc.) Secundar în raport cu alt drept, cu o altă cerere etc., dar legat de acestea (supunîndu-se unor condiţii de fond şi de procedură comune).

ACCIDÉNT s.n., s.m. (<fr. *accident*, lat. *accidens, -ntis*) **1.** S.n. Eveniment întîmplător şi imprevizibil care determină o avarie sau care produce rănirea, mutilarea ori moartea unei fiinţe. ◆ Fapt întîmplător care aduce o nenorocire. **2.** S.n. (FILOZ.) Însuşire trecătoare, neesenţială a unui lucru. **3.** S.n. (GEOGR.) Neregularitate a suprafeţei terestre. **4.** S.n. (LINGV.) *Accident fonetic* = modificare întîmplătoare a unui sunet, fără caracter de lege (ex. *asimilaţia, epenteza, metateza*). **5.** S.m. (MUZ.) Alteraţie. **6.** S.n. (MED.) Fenomen neaşteptat care survine în cursul unei boli.

ACCIDENTÁ vb. I tranz. şi refl. (<*accident*) A (se) răni într-un accident.

ACCIDENTÁL, -Ă adj. (<fr. *accidentel*, lat. *accidentalis*) **1.** Întîmplător; incidental. **2.** Secundar, neesenţial.

ACCIDENTÁR s.n. (<*accidenţe*) Probar de litere întocmit de o tipografie, care cuprinde caracterele de litere disponibile pentru lucrările de accidenţe.

ACCIDÉNŢE s.f. pl. (<germ. *Akzidenz*) (TIPOGR.) Lucrări tipografice (cărţi de vizită, invitaţii, bilete de spectacole, programe etc.) care folosesc o bogată varietate de litere şi de ornamente (pentru a crea efecte de reclamă).

ACCÍZ s.n. (<fr. *accise*) Impozit indirect perceput, în unele ţări, asupra unor bunuri de consum.

ACE s.n. (cuv. engl.) (SPORT) Lovitură la tenis prin care se obţine punct direct din serviciu.

ACEFÁL, -Ă adj. (<fr. *acéphale*; cf. gr. *a* "fără"+*kephale* "cap") (Despre unele animale inferioare) Fără cap.

ACEFALÍE s.f. (<fr. *acéphalie*) **1.** Lipsă a capului, specifică unor animale inferioare. **2.** Monstruozitate congenitală, incompatibilă cu viaţa, care constă în lipsa capului la făt.

ACÉL, ACEÁ adj. dem. (lat. **ecce-illu, ecceilla*) Care este depărtat de subiectul vorbitor. (Antepus substantivului determinat) *Acel elev. Acea elevă.* (Postpus substantivului determinat, are forma *acela, aceea*) *Studentul acela. Studenta aceea.*

ACÉLA, ACÉEA pron. dem. (lat. **ecce-illu, ecce-illa*) Indică pe cineva sau ceva care este depărtat de subiectul vorbitor. ◇ Loc. adv. *De aceea* = din această cauză. *Drept aceea* = deci; prin urmare. *(În) afară de* (sau *pe lîngă*) *aceea* = în plus.

ACÉLAŞI, ACÉEAŞI pron. dem., adj. dem. (<*acela+şi*) (Care este) tot acela.

ACERACÉE s.f. (<fr. *acéracée*) (La pl.) Familie de plante lemnoase, dicotiledonate, cu frunzele opuse, cu florile grupate în inflorescenţe şi cu fructele disamare, folosite ca plante ornamentale sau în industria lemnului; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *arţarul*).

ACERATÉRIU (ACERATHÉRIUM) s.m. (<lat. *aceratherium*; cf. gr. *a* "fără"+*keras* "corn"+*therion* "fiară") Mamifer fosil neozoic,

strămoş al rinocerului, caracterizat prin absenţa cornului.
ACÉRB, -Ă adj. (<fr. *acerbe*, lat. *acerbus*) Necruţător, înverşunat; agresiv, caustic.
ACÉST, ACEÁSTĂ adj. dem. (<lat. **ecce-istu, ecce-ista*) **1.** Care este apropiat de subiectul vorbitor. (Antepus substantivului determinat) *Acest copil. Această fată.* (Postpus substantivului determinat, are forma *acesta, aceasta*) *Copilul acesta. Fata aceasta.* **2.** (Despre perioade de timp, epoci etc.) Care este în curs; prezent (sau într-un viitor apropiat). *Acest anotimp. Această zi.* (După substantiv, are forma *acesta, aceasta*) *Anotimpul acesta. Ziua aceasta.*
ACÉSTA, ACEÁSTA pron. dem. (lat. **ecce-istu, ecce-ista*) Indică pe cineva sau ceva care este apropiat de subiectul vorbitor. ◇ Loc. adv. *Pentru aceasta* = din această cauză. (*În*) *afară de* (sau *pe lîngă*) *aceasta* = în plus.
ACETÁBUL s.n. (<lat. *acetabulum*, fr. *acétabule*) Cavitate a osului iliac în care se articulează capul femurului.
ACETALDEHÍDĂ s.f. (<fr. *acétaldéhyde*) Aldehidă acetică (CH_3-CHO; p.t. —123°C; p.f. 21°C), solubilă în apă, în alcool şi în eter, folosită la prepararea acidului acetic, a acetatului de etil etc.
ACETÁT s.m. (<fr. *acétate*; cf. lat. *acetum* "oţet") **1.** Sare a acidului acetic, folosită în industria chimică şi farmaceutică, în medicină, ca astringent etc. **2.** Ester al acidului acetic, care se întrebuinţează în tehnică, în special ca dizolvant. ◇ *Acetat de celuloză* = acetat folosit la fabricarea unor materiale plastice, a benzilor de magnetofon etc. *Acetat de vinil* = acetat folosit la fabricarea unor fibre textile artificiale.
ACÉTIC, -Ă adj. (<fr. *acétique*) *Acid acetic* = acid organic saturat (CH_2-COOH; p.t. 16,7°C; p.f. 118°C), obţinut sintetic sau prin oxidarea alcoolului etilic, care se prezintă sub forma unui lichid incolor, cu miros înţepător şi care este folosit în industria coloranţilor, în farmaceutică, în alimentaţie (în concentraţie de 3-9%, cu denumirea de oţet) etc. ◇ *Aldehidă acetică* = acetaldehidă.
ACETIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *acétifier*) A transforma alcoolul etilic în acid acetic.
ACETÍL s.m. (<fr. *acétyle*) Radical organic monovalent (CH_2CO-), derivat de la acidul acetic.
ACETILÁRE s.f. (<*acetil*) Operaţie de introducere a radicalului acetil în molecula unui compus organic.
ACETILCELULÓZĂ s.f. (<fr. *acétylcellulose*) Acetat de celuloză.
ACETILCOLÍNĂ s.f. (<fr. *acétylcholine*) Derivat al colinei, secretat de terminaţiile fibrelor nervoase, cu rol important în transmiterea impulsului nervos la nivelul sinapselor, care este folosit ca medicament contra spasmelor vasculare.
ACETILÉNĂ s.f. (<fr. *acétylène*) **1.** Hidrocarbură aciclică nesaturată cu triplă legătură ($CH{\equiv}CH$), care se prezintă sub forma unui gaz incolor, cu miros de usturoi, toxic în cantităţi mari şi care se foloseşte în industria chimică, la iluminat şi la sudura oxiacetilenică. **2.** Alchină.
ACETILSALICÍLIC adj. (<fr. *acétylsalicylique*) *Acid acetilsalicilic* = medicament cu acţiune febrifugă şi analgezică, obţinut prin acetilarea acidului salicilic şi folosit în stările gripale; aspirină.
ACETILÚRĂ s.f. (<fr. *acétylure*) Derivat al hidrocarburilor acetilenice, obţinut prin înlocuirea cu un metal a hidrogenului de la carbonul triplu legat.
ACETIMÉTRU s.n. (<fr. *acétimètre*) Instrument cu ajutorul căruia se măsoară tăria oţetului.
ACETOBACTÉR s.n. (<fr. *acétobacter*) Bacterie care transformă vinul în oţet.
ACETOBUTIRÁT s.m. (<fr. *acétobutyrate*) *Acetobutirat de celuloză* = ester mixt al celulozei, folosit la fabricarea fibrelor artificiale, a lacurilor, a emailurilor etc.
ACETOFÁN s.n. (<fr. *acétophane*) Folie transparentă care se foloseşte ca suport pentru desenele animate.
ACETOFENÓNĂ s.f. (<fr. *acétophénone*) Cetonă mixtă (C_6H_5-CO-CH_3), cu miros plăcut, solubilă în alcool, în eter, folosită în industria farmaceutică şi în parfumerie.
ACETÓNĂ s.f. (<fr. *acétone*) Cetonă aciclică saturată (CH_3-CO-CH_3; p.f. 56°C), care se prezintă sub forma unui lichid incolor, volatil, inflamabil şi care se foloseşte ca solvent în industria lacurilor şi a vopselelor.
ACETONEMÍE s.f. (<fr. *acétonémie*) Prezenţă a acetonei în sînge (la diabetici).
ACETONURÍE s.f. (<fr. *acétonurie*) Prezenţă a acetonei în urină (la diabetici, în stările de inaniţie etc.).
ACHÉNĂ s.f. (<fr. *akène; cf. gr. a* "*fără*" + *khainein* "*a se deschide*") Fruct uscat, indehiscent, cu pericarpul nelipit de sămînţa unică din interior (ex. *fructul de floarea-soarelui, aluna*).
ACHERÓNTIC, -Ă adj. (<fr. *achérontique*; cf. n. pr. *Acheron*, rîu în Infern) Subpămîntean.
ACHEULEÁN s.n. (<fr. *acheuléen*; cf. n. pr. [Saint-]*Acheul*, oraş în Franţa) **1.** (GEOL.) Ultimul subetaj al paleoliticului inferior. **2.** Cultură (reprezentată prin resturi arheologice şi faunistice caracteristice) care aparţine acheuleanului.
ACHILÍE s.f. (<fr. *achylie*; cf. gr. *a* "fără" + *khylos* "suc") Absenţă sau diminuare a acidului clorhidric şi a pepsinei din sucul gastric (întîlnită în cancerul gastric şi în anemia pernicioasă).
ACHINEZÍE s.f. (<fr. *akinésie*, germ. *Akinesie*; cf. gr. *a* "fără"+*kinein* "a se mişca") Imposibilitate de a face mişcări; imobilitate şi rigiditate a muşchilor (fără ca bolnavul să fie paralizat).
ACHINGÍI s.m. pl. (<tc. *akıncı*) (În ev. med.; în Imperiul Otoman) Călăreţi turci care trăiau din prada de război.
ACHITÁ vb. I (<fr. *acquitter*) **1.** Tranz. A declara, printr-o hotărîre judecătorească, că persoana trimisă în judecată penală este nevinovată. **2.** Tranz. şi refl. A (-şi) plăti, a (-şi) lichida o datorie. ◆ A (-şi) îndeplini o obligaţie. **3.** Tranz. (Arg.) A omorî.
ACHÍU s.n. (<fr. *acquit*) **1.** Bilă de încercare a jocul de biliard, ce stabileşte persoana care începe partida. **2.** Tac.
ACHIZITÍV, -Ă adj. (<fr. *acquisitif*) Referitor la o achiziţie.
ACHIZITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*achiziţie*) Persoană care se ocupă cu procurarea de produse sau de materiale.
ACHIZÍŢIE s.f. (<fr. *acquisition*, lat. *acquisitio, -onis*) **1.** Procurare, cumpărare de obiecte (rare); bun obţinut prin acest mijloc. **2.** Formă de comerţ care constă în procurarea de produse sau de materiale (prin contracte speciale).
ACIANOPSÍE s.f. (<fr. *acyanopsie*; cf. gr. *a* "fără"+*kyanos* "albastru"+*opsis* "vedere") Defect de vedere, care constă în incapacitatea de a distinge culoarea albastră.
ACÍCLIC, -Ă adj. (<fr. *acyclique*) **1.** (Despre substanţe, combinaţii chimice) Care nu conţine atomi legaţi în cicluri. **2.** (Despre flori) Cu organele aşezate în spirală.
ACÍCUL s.m. (<fr. *acicule*, lat. *acicula*) **1.** Spin mic, subţire (şi drept), la unele plante. **2.** Fir de păr în formă de ghimpe la unele specii de viermi.
ACICULÁR, -Ă adj. (<fr. *aciculaire*) În formă de ac.
ACÍD, -Ă s.m., adj. (<fr. *acide*, lat. *acidus*) **1.** S.m. Substanţă chimică, cu gust acru şi cu miros înţepător, care înroşeşte hîrtia albastră de turnesol şi care, în soluţie apoasă, prin înlocuirea ionilor de hidrogen cu metale, formează săruri. **2.** S.m. (BIOL.) *Acid esenţial* = aminoacid asigurat prin alimentaţie, care nu este sintetizat de organism şi care are un rol important în metabolismul proteinelor. **3.** Adj. Care are proprietăţile unui acid; cu gust acru, înţepător. ◇ *Sol acid* = sol cu reacţie acidă din cauza proporţiei mari a ionilor de hidrogen. *Rocă acidă* = rocă eruptivă, suprasaturată în silice, care se găseşte în natură, de obicei, sub formă de cuarţ (ex. *granitele*). **4.** Adj. Fig. Caustic, răutăcios, muşcător.
ACIDAMÍNĂ s.f. (<fr. *acidamine*) Produs rezultat din transformarea treptată a albuminoidelor alimentare.
ACIDIMETRÍE s.f. (<fr. *acidimétrie*) Capitol al volumetriei care se ocupă cu metodele de determinare a concentraţiei acide a unui lichid. ◆ Metodă volumetrică de analiză cantitativă a acizilor prin neutralizare cu o bază.
ACIDIMÉTRU s.n. (<fr. *acidimètre*) Aparat pentru măsurarea concentraţiei de ioni de hidrogen a unei soluţii.
ACIDITÁTE s.f. (<fr. *acidité*, lat. *aciditas, -atis*) Grad de concentraţie de ioni de hidrogen sau cantitatea totală de acid dintr-o soluţie. ◇ *Aciditate gastrică* = grad de aciditate a sucului gastric, dat de prezenţa acidului clorhidric, clorului, pepsinei şi acidului lactic. *Aciditatea solului* = cantitatea totală a ionilor de hidrogen prezenţi în soluţia solului.
ACIDOFÍL, -Ă adj., s.f. (<fr. *acidophile*) **1.** Adj. *Lapte acidofil* = produs lactat dietetic, de culoare albă-gălbuie, cu gust plăcut, preparat din lapte de vacă sterilizat, cu un anumit conţinut de bacterii (mai ales *Bacterium acidophilum*) şi fermentat (la 37°C). **2.** S.f. Leucocită polinucleară care are proprietatea de a fixa coloranţii biochimici acizi.
ACIDOREZISTÉNŢĂ s.f. (<fr. *acido-résistance*) Proprietate a unor bacterii de a rezista, după colorarea cu un colorant de anilină, la acţiunea decolorantă a acizilor.
ACIDÓZĂ s.f. (<fr. *acidose*) Perturbare a echilibrului acidobazic în organism prin mărirea acidităţii şi reducerea rezervei alcaline din sînge.

ACIDULÁ vb. I tranz. (<fr. *aciduler*) A adăuga o cantitate de acid unei soluții (pentru a o face să aibă proprietățile unui acid sau pentru a-i mări aciditatea); a acri ușor.
ACÍL s.m. (<fr. *acyl*) Radical monovalent al unui acid organic.
ACILÁ vb. I tranz. (<*acil*) A introduce, pe cale chimică, un radical acil în molecula unui compus organic pentru a obține cetone, esteri și amide.
ACÍN s.m. (<fr. *acinus*; cf. lat. *acinus* "boabă dintr-un ciorchine") Mică formațiune anatomică, în formă de boabă de strugure, care se găsește la capătul terminal al unei glande sau al unei bronhiole (ex. *acin pancreatic; acin pulmonar*).
ACIPENSERICULTÚRĂ s.f. (<*acipenserid*+*cultură*) Ramură a pisciculturii care se ocupă cu cultura sturionilor.
ACIPENSERÍD s.m. (cf. lat. *acipenser*) (IHT.) Sturion.
ACLAMÁ vb. I (<fr. *acclamer*, lat. *acclamare*) A ovaționa.
ACLAMÁȚIE s.f. (<fr. *acclamation*, lat. *acclamatio, -onis*) **1.** (Mai ales la pl.) Manifestare a aprobării sau a entuziasmului față de cineva sau de ceva prin urale sau prin aplauze. **2.** Cîntec în cinstea unui suveran.
ACLIMATIZÁ vb. I tranz. și refl. (<germ. *akklimatisieren*) A (se) adapta la un nou climat. ◆ Refl. Fig. (Despre oameni) A se obișnui cu noi condiții de viață.
ACLÍNIC, -Ă adj. (<fr. *aclinique*) **1.** (GEOL.; despre regiuni) În care acul magnetic nu este influențat. **2.** (MED.; despre boli) Care nu are manifestări clinice.
ACMÉE s.f. (<fr. *acmé*; cf. gr. *akme* "vîrf") Punct culminant al unui eveniment, al unei stări morbide.
ACNÉE s.f. (<fr. *acné*; cf. gr. *akme* "vîrf") Boală de piele, caracterizată prin apariția unor coșuri, unor puncte negre etc., mai ales pe față. ◇ *Acnee juvenilă* = acnee frecventă la pubertate.
ACOLÁDĂ s.f. (<fr. *accolade*; cf. lat. *ad* "la"+*collum* "gît") **1.** Semn grafic, în formă de arc, vertical sau orizontal, care leagă între ele cuvinte, formule, cifre etc. **2.** Formă de boltă, ca o paranteză culcată, caracteristică stilului gotic și arhitecturii de la începutul Renașterii. **3.** Ceremonial medieval de învestire a unui cavaler (constînd într-o îmbrățișare și o lovitură ușoară cu latul spadei pe umăr).
ACOLÍE s.f. (<fr. *acholie*) Absență sau diminuare a secreției biliare.
ACOLÍT, -Ă subst. (<fr. *acolyte*; cf. gr. *akolythos* "servitor") **1.** S.m. și f. Persoană care ajută pe cineva într-o acțiune (reprobabilă). ◆ Complice la o uneltire (criminală). **2.** S.m. Slujitor catolic de rang inferior, cu atribuții legate de cult.
ACÓLO adv. (lat. *eccum*-[i]*lloc*) Într-un loc (relativ) îndepărtat de subiectul vorbitor; în alt loc.
ACOMERCIÁL, -Ă adj. (<a^{5}- +*comercial*) (Despre manifestări, acțiuni etc.) Care este lipsit de spirit comercial.
ACOMODÁ vb. I refl. (<fr. *accommoder*, lat. *accommodare*) **1.** A suferi modificări prin adaptare la anumite condiții (fiziologice și de mediu). **2.** A se deprinde cu condiții noi (de viață, de muncă etc.).
ACOMODÁRE s.f. (<*acomoda*) **1.** Acțiunea de a se acomoda și rezultatul ei. ◇ *Acomodare vizuală* (sau *a cristalinului*) = modificare a curburii cristalinului, care permite ochiului să vadă clar obiecte situate la distanțe diferite. **2.** (BIOL.) Adaptare individuală, autoreglare a organelor de simț cu scopul perceperii optime a stimulilor.
ACOMPANIÁ vb. I tranz. (<fr. *accompagner*) **1.** A executa (vocal sau instrumental) partea de acompaniament a unei piese muzicale. **2.** A însoți pe cineva.
ACOMPANIAMÉNT s.n. (<fr. *accompagnement*) **1.** Însoțire a unei melodii cu altă melodie potrivită; totalitatea elementelor armonice, ritmice, subordonate uneia sau mai multor linii melodice principale (vocale sau instrumentale). **2.** Parte muzicală, instrumentală sau orchestrală, care însoțește, susține sau completează un solist sau un ansamblu coral.
ACONDROPLAZÍE s.f. (<fr. *achondroplasie*; gr. *a* "fără"+*khondros* "cartilaj"+*plassein* "a forma") Boală congenitală caracterizată prin oprirea creșterii oaselor membrelor (inferioare), în contrast cu restul corpului care se dezvoltă normal.
ACONÍT s.m. (<fr. *aconit*, lat. *aconitum*) Plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu florile albastre sau galbene și cu frunzele verde-închis, care conțin o substanță foarte toxică; crește în zonele montane (*Aconitum napellus*).
ACONITÍNĂ s.f. (<fr. *aconitine*) Alcaloid toxic, extras din aconit, care produce inhibiția centrilor nervoși ai aparatului respirator, circulator și vasomotor.
ACÓNT s.n. (<it. *acconto*, fr. *acompte*) Sumă de bani plătită ori încasată înainte, la o cumpărare sau la încheierea unei tranzacții, în contul prețului (ca garanție).
ACOPERÍ vb. IV tranz. (lat. *acco(o)perire*) **1.** A pune peste un obiect sau peste o ființă ceva care să le învelească, să le protejeze, să le ascundă, să le împodobească etc. ◇ Refl. *A se acoperi de glorie* = a săvîrși mari fapte de arme. **2.** A închide, a astupa un obiect deschis, o gaură etc. ◆ A pune acoperiș unei clădiri. **3.** A apăra, a proteja; a ascunde, a tăinui. **4.** A depăși în intensitate un zgomot, o melodie etc. **5.** A corespunde perfect, a satisface. ◇ *A acoperi cheltuielile* = a face față unor cheltuieli. **6.** (SPORT) A străbate o distanță. ◇ *A acoperi terenul* = a fi în permanență activ pe terenul de joc.
ACOPERÍRE s.f. (<*acoperi*) **1.** Așezare a unui obiect deasupra altuia pentru a-l înveli, a-l proteja, a-l ascunde, a-l împodobi etc. **2.** (Operație de) aplicare a unui strat superficial, protector pe un obiect, prin depunere electrochimică, placare, amalgamare, imersiune în baie de metal topit sau prin pulverizare, spoire cu pensula etc. ◆ Strat de material cu care este acoperit un obiect, o piesă etc. **3.** Ansamblul operațiilor și mijloacelor de semnalizare cu care se asigură protecția unui obiect sau a unui sistem tehnic contra anumitor acțiuni exterioare. **4.** (MILIT.) Accident de teren, pădure sau localitate care împiedică observarea inamicului. ◆ Ansamblu de măsuri de protecție a trupelor și a obiectivelor împotriva loviturilor inamicului. **5.** (ECON.) Posibilitate de a face față unei obligații, unei plăți, unei cheltuieli etc. ◆ Fond care asigură această posibilitate. ◆ Stoc de aur, de alte active etc. pe baza cărora băncile de emisiune asigură convertibilitatea bancnotelor.
ACOPERÍȘ s.n. (<*acoperi*) Partea de deasupra care acoperă și protejează o clădire.
ACÓRD s.n. (<fr. *accord*, it. *accordo*) **1.** Înțelegere, convenție etc. între două sau mai multe părți (fizice sau juridice) în vederea încheierii, modificării sau desființării unui act juridic (ex. *acord internațional; acord politic; acord comercial*). **2.** *Plată* (sau *retribuție, salariu*) *în acord* = sistem de remunerare a muncii normate, în raport cu rezultatele obținute. *Acord global* (sau *colectiv*) = formă de retribuire a muncii unui grup de lucrători în raport cu îndeplinirea cantitativă și calitativă a normei stabilite pentru întregul grup. *Acord progresiv* = plată a muncii în proporție crescîndă în raport cu depășirea normei. *Muncă în acord* = muncă normată, retribuită în raport cu îndeplinirea normei. ◆ Concr. Sumă dată sau primită ca plată pentru munca prestată în acord. **3.** (GRAM.) Concordanță (în număr, gen, caz, persoană) a formei cuvintelor între care există raporturi sintactice. **4.** (FIZ.) Egalitate a frecvențelor de oscilație a două sau mai multe aparate, sisteme fizice etc. **5.** (MUZ.) Sonoritate rezultată din reunirea a cel puțin trei sunete de înălțimi diferite produse simultan. **6.** Concordanță, potrivire (în păreri, în atitudini etc.). ◆ Aprobare, acceptare.
ACORDÁ vb. I tranz. (<fr. *accorder*, it. *accordare*) **1.** A oferi; a atribui. **2.** A stabili un acord gramatical. **3.** A regla frecvența unui aparat, unui sistem fizic etc., făcînd-o egală cu frecvența altui aparat, altui sistem fizic etc. **4.** A aduce tonurile unui instrument muzical sau ale unui grup de instrumente la aceeași înălțime.
ACORDÁJ s.n. (<fr. *accordage*) Acordare a unui instrument muzical.
ACORDEÓN s.n. (<fr. *accordéon*, germ. *Akkordeon*) Instrument muzical portativ, cu burduf, claviatură și butoane, ale cărui sunete se produc prin vibrația unor ancii metalice.

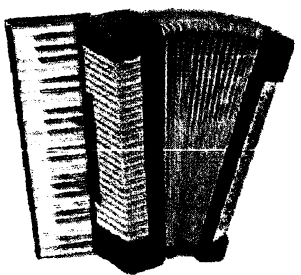
acordeon

ACORDEONÍST, -Ă s.m. și f. (<fr. *accordéoniste*, germ. *Akkordeonist*) Persoană care cîntă la acordeon.
ACÓRDIC, -Ă s.f., adj. (<*acord*) **1.** S.f. Disciplină care studiază acordurile muzicale. **2.** Adj. Care se referă la acordică sau la acordurile muzicale; care intră în componența acordului muzical.
ACORDÓR[1] s.m. (<fr. *accordeur*) Specialist în acordarea și repararea unor instrumente muzicale.

ACORDÓR[2] s.n. (<fr. *accordoir*) Piesă care serveşte la acordarea unor instrumente muzicale.

ACORÍE s.f. (<fr. *acorie*; cf. gr. *a* "fără" + *kore* "pupilă") Anomalie congenitală care constă în absenţa pupilei.

ACOSMÍSM s.n. (<fr. *acosmisme*; cf. gr. *a* "fără"+*kosmos* "univers") (FILOZ.) Teorie potrivit căreia lumea fizică nu există ca realitate independentă de Dumnezeu, considerat creatorul ei.

ACOSTÁ vb. I (<fr. *accoster*) **1.** Intranz. A apropia şi a alătura o navă (în vederea legării ei) de un chei, de o altă navă, de o coastă, de o geamandură. **2.** Tranz. Fig. A opri pe cineva din drum şi a i se adresa (în mod supărător).

ACOSTAMÉNT s.n. (după fr. *accotement*) Fîşie laterală (nepavată) din platforma unui drum, cuprinsă între marginea părţii carosabile şi marginea drumului.

ACOTILEDÓN, -Ă adj. (<fr. *acotylédone*; cf. gr. *a* "fără"+*kotyle* "cavitate") Acotiledonat.

ACOTILEDONÁT, -Ă adj. (<fr. *acotylédoné*) (Despre plante) Cu embrionul lipsit de cotiledoane. ◆ (Substantivat, f. pl.) Clasă de plante care se înmulţesc prin spori; (şi la sg.) plantă care face parte din această clasă.

ACQUA-TOFFANA s.f. (loc. it.) Otravă celebră în Italia, în sec. 16-17.

ACRANIÁT, -Ă s.m. şi f. (fr. *acraniate*; cf. gr. *a* "fără"+*kranion* "craniu") (La pl.) Subîncrengătură de vertebrate primitive, lipsite de craniu şi cu tubul neural nediferenţiat; (şi la sg.) animal care face parte din această subîncrengătură (ex. *amfioxul*).

ACREDITÁ vb. I tranz. (<fr. *accréditer*) **1.** (JUR.) A împuternici o persoană cu o funcţie diplomatică (ambasador, ministru plenipotenţiar) într-o ţară străină. **2.** (ECON.) A crea, a deschide, a pune la dispoziţia cuiva un acreditiv. **3.** A face ceva neconfirmat demn de crezare, verosimil.

ACREDITÍV s.n. (<fr. *accréditif*, germ. *Akkreditiv*) Dispoziţie dată de emitent unei bănci de a plăti (din disponibilul pe care îl are la bancă sau din creditul pe care aceasta i-l acordă) o sumă de bani beneficiarului; sumă de bani care se dă beneficiarului prin această dispoziţie. ◆ Sumă de bani depusă de o persoană la o casă de economii pentru a-i sta la dispoziţie (la cerere) la o altă unitate; înscris, document financiar prin care se certifică o asemenea depunere.

ACRESCĂMÎNT s.n. (<*creşte*, după fr. *accroissement*) (JUR.) Creştere a dreptului unei persoane la o succesiune, ca urmare a înlăturării de la aceasta a altor persoane ori a renunţării lor.

ACRESCÉNT, -Ă adj. (<fr. *accrescent*) (BOT.; despre organe) Cu tendinţă de creştere; care devine din ce în ce mai mare.

ACREŢÍE s.f. (<fr. *accrétion*) Fenomen fizic prin care un corp ceresc captează materie din spaţiul cosmic.

ACRÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*acru*[2]) **1.** A face să devină sau a deveni (mai) acru; a (se) înăcri. ◆ Refl. A se mura. ◆ Refl. (Despre alimente) A se altera, a se strica. **2.** Fig. A face să devină sau a deveni ursuz.

ACRIBÍE s.f. (<fr. *acribie*) Exactitate, rigurozitate în cercetarea ştiinţifică; p.ext. ştiinciozitate.

ACRIBOLOGÍE s.f. (<fr. *acribologie*; cf. gr. *akribes* "exact"+*logos* "studiu") **1.** Precizie, corectitudine în folosirea cuvintelor; alegere riguroasă a cuvintelor. **2.** Studiul preciziei maxime în cercetarea ştiinţifică.

ACRIDÍNĂ s.f. (<fr. *acridine*) Combinaţie organică heterociclică ($C_{13}H_9N$), cristalină şi incoloră, care se găseşte în gudroanele cărbunilor de pămînt şi care este folosită la prepararea unor coloranţi, în industria farmaceutică etc.

ACRILÁT s.m. (<fr. *acrylate*) **1.** Sare a acidului acrilic. **2.** Material plastic sintetic, folosit în stomatologie pentru confecţionarea protezelor, a diferitelor aparate şi suporturi dentare etc.

ACRÍLIC, -Ă adj. (<fr. *acrylique*) **1.** *Acid acrilic* = acid obţinut prin oxidarea acroleinei, cu miros înţepător, folosit la fabricarea unor materiale sintetice. **2.** (Despre produse industriale) Care este obţinut cu ajutorul derivaţilor acidului acrilic.

ACRILONITRÍL s.m. (<fr. *acrylonitrile*) Nitril acrilic.

ACRIMONÍE s.f. (<fr. *acrimonie*; cf. lat. *acrimonia*) Atitudine plină de ironie sarcastică.

ACRINÍE s.f. (<fr. *acrinie*; cf. gr. *a* "fără" + *krinein* " a secreta") Lipsă de secreţie sau de excreţie a unei glande.

ACROBÁT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *acrobate*; cf. gr. *akrobatos* "care merge în vîrful picioarelor") Gimnast specializat în acrobaţie. ◆ Fig. Persoană care este inconsecventă în atitudini, în păreri etc.; persoană care epatează prin procedee ieşite din comun.

ACROBÁTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *acrobatique*) **1.** Adj. De acrobat, privitor la acrobaţie sau la acrobaţi. **2.** S.f. Arta de a face acrobaţii; arta sau profesiunea acrobatului.

ACROBAŢÍE s.f. (<fr. *acrobatie*) **1.** Exerciţiu dificil de echilibristică sau de gimnastică. ◆ (La pl.) Exerciţii dificile făcute de un avion în afara zborului normal. ◆ Fig. (La pl.) Eforturi neobişnuite de a ieşi dintr-o situaţie grea, dintr-o încurcătură. **2.** Arta sau profesiunea acrobatului. "Extaz" al corpului, acrobaţia simbolizează elanul spre "condiţia supraumană".

ACROCEFÁL, -Ă adj. (<fr. *acrocéphale*; cf. gr. *akros* "ascuţit"+*kephale* "cap") Care are craniul conic, ţuguiat.

ACROCEFALÍE s.f. (<fr. *acrocéphalie*) Malformaţie a craniului, caracterizată prin aspectul ascuţit, conic al cutiei craniene.

ACROCIANÓZĂ s.f. (<fr. *acrocyanose*; cf. gr. *akron* "extremitate"+*kyanos* "albastru") Sindrom de boală, cauzat de unele tulburări vasomotoare locale, care se manifestă prin răcirea şi prin aspectul vînăt-albăstrui şi umed al mîinilor, mai rar al picioarelor.

ACROFOBÍE s.f. (<fr. *acrophobie*; cf. gr. *akron* "extremitate, vîrf"+*phobia* "teamă") Teamă patologică de locurile înalte.

ACROLEÍNĂ s.f. (<fr. *acroléine*) Aldehidă nesaturată (CH_2=CH-CHO), obţinută prin distilarea glicerinei cu acid sulfuric (sau bisulfat de potasiu), care se prezintă ca un lichid cu miros înecăcios, lacrimogen şi care este folosit ca intermediar în numeroase sinteze organice.

ACROLÍT s.n. (<fr. *acrolithe*; cf. gr. *akron* "extremitate"+*lithos* "piatră") Statuie ale cărei extremităţi sînt executate din piatră sau din marmură, iar corpul din alte materiale.

ACROMANÍE s.f. (<fr. *acromanie*; cf. gr. *akros* "extrem"+*mania* "nebunie") Grad extrem de nebunie.

ACROMÁT, -Ă adj., s.m. (<fr. *achromat*, germ. *Akhromat*) (Obiectiv fotografic) căruia i-a fost corectată sau înlăturată aberaţia cromatică.

ACROMATÍSM s.n. (<fr. *achromatisme*; gr. *a* "fără"+*chroma* "culoare") Proprietate a unei lentile sau a unui sistem de lentile de a nu prezenta aberaţie cromatică.

ACROMATIZÁ vb. I tranz. (<fr. *achromatiser*) A corecta sau a înlătura aberaţia cromatică.

ACROMATOPSÍE s.f. (<fr. *achromatopsie*; cf. gr. *a* "fără"+*chroma* "culoare"+*opsis* "vedere") Defect de vedere care constă în incapacitatea de a distinge culorile.

ACROMEGALÍE s.f. (<fr. *acromégalie*; cf. gr. *akron* "extremitate"+*megas* "mare") Boală endocrină care se manifestă prin dezvoltarea exagerată a capului şi a membrelor, cauzată de hipersecreţia hormonului hipofizar de creştere în perioada vîrstei adulte.

ACROMICRÍE s.f. (<fr. *acromicrie*; cf.gr. *akron* "extremitate"+*mikros* "mic") Boală endocrină care se manifestă prin oprirea dezvoltării capului şi a membrelor, din cauza insuficienţei secreţiei hormonului hipofizar de creştere.

ACROMÍE s.f. (<fr. *achromie*; cf. gr. *a* "fără"+*chroma* "culoare") Decolorare congenitală a pielii, ca urmare a lipsei pigmentului melanic.

ACROMIÓN s.n. (<fr. *acromion*; cf. *akron* "extremitate"+*omos* "umăr") Apofiză a omoplatului care se articulează cu clavicula.

ACRÓNIC, -Ă adj. (<fr. *acronique*) Atemporal.

ACROPARESTEZÍE s.f. (<fr. *acroparesthésie*; cf. gr. *akron* "extremitate"+*para* "la" + *aisthesis* "simţire") Tulburare de sensibilitate manifestată la extremităţile corpului.

ACRÓPOLĂ s.f. (<fr. *acropole*; cf. gr. *akropolis* <*akros* "ridicat"+*polis* "oraş") Citadelă în oraşele din vechea Grecie (Atena, Micene, Tirint, Corint etc.), situată pe o înălţime şi a cărei incintă cuprindea principalele edificii (palate, temple etc.).

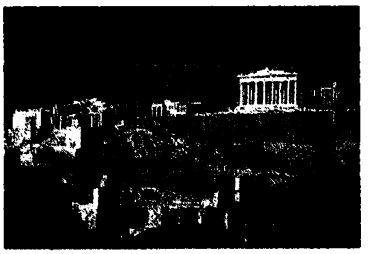

acropolă

ACROSPÓR s.m. (<fr. *acrospore*; cf. gr. *akros* "extrem"+*spora* "sămînţă") Spor al ciupercilor dezvoltat la extremitatea unei celule de reproducere.

ACROSTÍH s.n. (<ngr. *akrostichon*, fr. *acrostiche*) Poezie (sau strofă) în care literele iniţiale ale versurilor, citite vertical, formează un

cuvînt-cheie sau o propoziţie.
ACROSTÓL s.n. (<fr. *acrostole*; cf. gr. *akros* "ridicat"+*stolos* "ornament") Parte înaltă a extremităţilor unei corăbii. ◆ (La pl.) Ornamentele, sculpturile de la prora unei nave.
ACROŞÁ vb. I tranz. (<fr. *accrocher*) **1.** A agăţa, a atîrna. **2.** (SPORT) A opri, a intercepta mingea în aer (la fotbal) sau pucul (la hochei).
ACROTÉRĂ s.f. (<fr. *acrotère*; cf. gr. *akroterion* "extremitate") Element decorativ în arhitectura greco-romană, compus dintr-o figură ornamentală (statuete, vase etc.), fixată pe un piedestal aşezat în vîrful sau la extremităţile unui fronton.

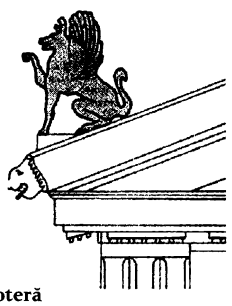

acroteră

ÁCRU[1] s.m. (<fr. *acre*) Unitate de măsură (engleză) pentru suprafeţele de teren, egală cu 0,404686 ha (simbol *ac*).
ÁCRU[2], -Ă adj. (lat. *acrus*) **1.** Care are gustul caracteristic al oţetului, al lămîii etc.; care provoacă o reacţie gustativă astringentă. ◆ (Despre gust) Ca al oţetului, ca al lămîii etc. **2.** Fig. Ursuz; supărat.
ACT s.n. (<lat. *actum*, fr. *acte*) **1.** Document eliberat de o autoritate prin care se atestă un fapt, o obligaţie, o învoială, identitatea cuiva etc.; decizie a unei autorităţi cuprinsă în acest document (ex. *act juridic; act administrativ; act consultativ; act constituţional; act de administrare; act de dispoziţie; act de notorietate; act de identitate; act de stare civilă; act normativ; act de botez*). **2.** Manifestare a activităţii umane; acţiune, faptă. ◆ Rezultat al unei activităţi conştiente sau instinctive individuale, care are un scop sau care tinde spre realizarea unui scop. **3.** Diviziune principală a unei opere dramatice, care reprezintă o etapă în desfăşurarea acţiunii.
ACTA s.n. pl. (cuv. lat.) Colecţie de documente, de registre etc. privitoare la o anumită instituţie, persoană sau problemă. ◇ *Acta diurna* = (la romani) însemnări zilnice afişate, prin care se difuzau diferite informaţii (politice, militare etc.).
ACTH subst. (siglă de la *A*[dreno]-*C*[ortico]-*T*[rophic]-*H*[ormone]) Hormon al hipofizei, care are efect stimulator asupra funcţiei cortexului suprarenal.
ACTÍNIC, -Ă adj. (<fr. *actinique*; cf. gr. *aktis* "rază") (Despre radiaţii) Care este capabil să producă reacţii chimice sau fotochimice. ◇ *Boală actinică* = boală provocată de radiaţii, care se manifestă prin dereglarea proceselor metabolice, prin descompunerea unor substanţe din celule etc.
ACTINÍDE s.f. pl. (<fr. *actinides*, germ. *Aktiniden*) Serie de 14 elemente radioactive situate, în sistemul periodic al lui Mendeleev, după actiniu, cuprinzînd toriul, protactinul, uraniul şi elementele transuranice.
ACTÍNIE s.f. (<fr. *actinie*; cf. gr. *aktis* "rază") Animal marin din încrengătura celenteratelor, parţial colorat, solitar, fără schelet, fixat de stînci, avînd aspect de floare şi orificiul bucal înconjurat de tentacule; anemonă-de-mare, dediţel-de-mare (*Actinia*).

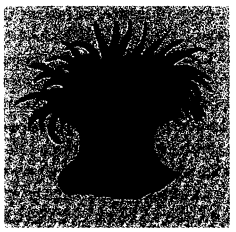

actinie

ACTINÍTĂ s.f. (<fr. *actinite*) Inflamaţie a pielii în urma iradierii cu raze luminoase sau radioactive.
ACTÍNIU s.n. (<fr. *actinium*, germ. *Aktinium*) Element chimic radioactiv (*Ac*; nr. at. 89; m. at. 277), obţinut din minereu de uraniu sau prin reacţii nucleare. A fost descoperit în 1899 de A.Debierne.
ACTINOGRÁF s.n. (<fr. *actinographe*, germ. *Aktinograph*) Actinometru înregistrator.
ACTINOGRAFÍE s.f. (<fr. *actinographie*) Procedeu de pregătire a unui clişeu, în tipografie, folosind un negativ obţinut cu raze X. ◆ Imagine obţinută cu un asemenea clişeu.
ACTINOMETRÍE s.f. (<fr. *actinométrie*) Capitol al fizicii care studiază radiaţiile electromagnetice (solare, terestre, cosmice etc.) din atmosferă. ◆ Măsurare a intensităţii radiaţiei luminoase şi termice (din atmosferă).
ACTINOMÉTRU s.n. (<fr. *actinomètre*; cf. gr. *aktis* "rază"+*metron* "măsură") Instrument pentru măsurarea intensităţii radiaţiei solare directe.
ACTINOMICÉTE s.n. pl. (<fr. *actinomycètes*; cf. gr. *aktis* "rază"+*mykes* "ciupercă") Grup de microorganisme, foarte răspîndite în natură, cu caractere intermediare între bacterii şi ciupercile inferioare, dintre care unele sînt patogene pentru om şi animale, iar altele produc antibiotice.
ACTINOMICÓZĂ s.f. (<fr. *actinomycose*) **1.** Boală infecţioasă la oameni şi la animale, provocată de anumite ciuperci şi bacterii, care se manifestă prin apariţia unor abcese cronice. **2.** *Actinomicoza cartofului* = boală a cartofului, provocată de bacteria *Actinomyces scabies*; rîia cartofului.
ACTINOMÓRF, -Ă adj. (<fr. *actinomorphe*; cf. gr. *aktis* "rază"+*morphe* "formă") (Despre flori) Care au simetrie radială.
ACTINÓN s.n. (<fr. *actinon*) Izotop al radonului (nr. at. 223), obţinut prin dezintegrarea spontană a actiniului.
ACTINOPTERIGIÁN s.m. (<fr. *actinoptérygien*; cf. gr. *aktis* "rază"+*pteryg* "aripă") (La pl.) Subclasă de peşti osoşi, apărută în mezozoic, din care face parte majoritatea peştilor actuali; (şi la sg.) peşte care face parte din această subclasă.
ACTINÓT s.m. (<fr. *actinote*) Silicat natural hidratat de calciu, magneziu şi fier, din grupa amfibolilor, de culoare verde-măslinie, cu cristale alungite, care se găseşte frecvent în şisturile cristaline.
ACTINOTERAPÍE s.f. (<fr. *actinothérapie*) Tratament medical cu radiaţii luminoase, ultraviolete sau infraroşii, care se aplică în special în rahitism.
ACTÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *actif*, lat. *activus*; **II 3** şi rus. *aktiv*) **I.** Adj. **1.** Care participă (efectiv) la o acţiune. ◇ *Populaţie activă* = totalitatea persoanelor angajate într-o activitate profesională (retribuită). ◆ (MILIT.) Care este în serviciu efectiv; care este sub drapel. **2.** (Despre corpuri sau substanţe) Care realizează (intens) un anumit fenomen, un anumit efect; care intră uşor în reacţie. ◇ *Cărbune activ* = cărbune de lemn, de celuloză sau de turbă, cu structură poroasă, care are o mare capacitate de adsorbţie a gazelor, a vaporilor şi a substanţelor dizolvate. **3.** (Despre diateza verbală) Care arată că subiectul îndeplineşte acţiunea. **4.** (Despre vocabular) Care este folosit în mod frecvent în vorbire. **5.** (Despre operaţii economice, balanţe, bugete etc.) Cu venituri sau resurse mai mari decît cheltuielile; care se soldează cu un beneficiu; (despre conturi) care se deschide pentru ţinerea evidenţei unui element concret dintr-un patrimoniu. **II.** S.n. **1.** Totalitatea mijloacelor economice care aparţin unei întreprinderi, unei instituţii sau unei organizaţii economice; parte a bilanţului în care sînt înscrise aceste mijloace. **2.** Totalitatea bunurilor care aparţin unei persoane fizice sau juridice. **3.** Colectiv de membri ai unui partid, ai unei organizaţii etc., constituit pe lîngă un organ de conducere.
ACTIVÁ vb. I (<fr. *activer*) **1.** Intranz. A desfăşura o activitate (susţinută). **2.** Tranz. A intensifica, a înviora o activitate, un proces etc. ◆ A iradia o substanţă pentru a o face radioactivă. **3.** Refl. A intra în cadrele active ale armatei.
ACTIVÁNT, -Ă adj., s.m. (<fr. *activant*) **1.** Adj., s.m. Activator (**1**). **2.** S.m. Reactiv anorganic folosit în flotaţia minereurilor.
ACTIVATÓR, -OÁRE adj., s.m. (<*activa*) **1.** Adj., s.m. (Substanţă) care face ca o moleculă să capete un plus de energie, devenind capabilă să reacţioneze chimic. **2.** S.m. Microelement care intră în alcătuirea materiei vii, avînd rol de activare a fermenţilor.
ACTIVITÁTE s.f. (<fr. *activité*, lat. *activitas, -atis*) **1.** Ansamblu de acte fizice, intelectuale, morale etc. făcute în vederea unui anumit rezultat; folosire sistematică a forţelor proprii într-un anumit domeniu; muncă, ocupaţie, îndeletnicire. **2.** *Activitate nervoasă superioară* = activitate a etajelor superioare ale sistemului nervos, prin care se realizează adaptarea complexă şi dinamică la mediu a organismului animal şi uman. **3.** (FIZ.) Număr de particule emise de o sursă radioactivă într-o secundă. **4.** *Activitate solară* = totalitatea fenomenelor care se produc în păturile exterioare ale Soarelui şi care pot influenţa ionosfera şi magnetismul terestru. **5.** *Activitate chimică* = capacitate a unei particule materiale (atom, moleculă, radical) de a lua parte la o reacţie chimică.
ACTÓR s.m. (<fr. *acteur*, lat. *actor*) Artist care interpretează roluri în piese de teatru, în

filme etc.
ACTRÍŢĂ s.f. (<fr. *actrice*) Artistă care interpretează roluri în piese de teatru, în filme etc.
ACTUÁL, -Ă adj. (<fr. *actuel*, lat. *actualis*) Care este în momentul de faţă; care se petrece în prezent. ◆ De actualitate, la ordinea zilei. ◆ Care are importanţă pentru vremea de faţă. ◆ Real.
ACTUALÍSM s.n. (<fr. *actualisme*) Principiu metodologic de cercetare a istoriei Pământului, bazat pe explicarea fenomenelor geologice din trecut prin comparare cu cele actuale. A fost formulat în 1883 de Ch. Lyell.
ACTUALITÁTE s.f. (<fr. *actualité*) Timpul de faţă. ◆ Ceea ce este actual; (la pl.) evenimente la ordinea zilei.
ACTUALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *actualiser*) A face să fie actual; p.ext. a reînvia ceva. ◆ A face ca ceva să corespundă cerinţelor, gusturilor prezentului.
ACTUÁR s.m. (<fr. *actuaire*, lat. *actuarius*) **1.** Specialist în probleme de actuariat. **2.** (La romani) Scrib care redacta procesele-verbale.
ACTUARIÁT s.m. (<*actuar*) Totalitatea operaţiilor şi normelor pe baza cărora, folosind teoria probabilităţilor şi statistica matematică, se efectuează calcule financiare (privitoare mai ales la asigurări).
ACŢIONÁ vb. I (<fr. *actionner*) **1.** Intranz. A întreprinde o acţiune, o faptă. **2.** Tranz. A antrena elemente mobile ale unui sistem tehnic, a pune în mişcare; a face să funcţioneze. **3.** Tranz. (JUR.) A da în judecată.
ACŢIONÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *actionnaire*) Posesor de acţiuni (**II**).
ACŢIÚNE s.f. (<fr. *action*, lat. *actio, -onis*) **I. 1.** Desfăşurare a unei activităţi; faptă întreprinsă pentru atingerea unui scop. ◆ (GRAM.) Ceea ce exprimă un verb (o mişcare, un proces, o stare etc.). ◆ Operaţie militară (ofensivă sau defensivă). **2.** Desfăşurare a evenimentelor, a faptelor într-o operă literară (epică sau dramatică). **3.** Exercitare a influenţei unui agent (fizic, chimic etc.) asupra unui obiect, unui fenomen etc. **4.** (JUR.) Proces; concr. act, cerere prin care se solicită deschiderea unui proces. **II.** (FIN.) Hîrtie de valoare, titlu care reprezintă o parte anumită, dinainte stabilită şi fixă, a capitalului unei societăţi şi care dă dreptul deţinătorului să primească dividende.
ACUARÉLĂ s.f. (<fr. *aquarelle*, it. *acquarella*) **1.** Tehnică picturală în care se întrebuinţează culori diluate în apă, cu efecte de transparenţă. **2.** Vopsea (solidă) folosită în acuarelă. **3.** Pictură executată în acuarelă.
ACUARELÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *aquarelliste*, it. *acquarellista*) Pictor specializat în acuarelă.
ACUITÁTE s.f. (<fr. *acuité*) **1.** Capacitate a organelor de simţ de a percepe excitaţii de slabă intensitate şi de a diferenţia excitaţii foarte asemănătoare între ele (ex. *acuitate vizuală; acuitate auditivă*). ◆ Capacitate a minţii, a fanteziei etc. de a pătrunde esenţa unui lucru, nuanţele cele mai fine ale unui fenomen etc. **2.** Însuşirea de a fi acut (**1**), de a avea manifestări intense. **3.** Grad de înălţime pe care îl poate atinge o voce sau un instrument muzical.
ACULEÁT, -Ă adj., s.f. (<lat. *aculeatus*, fr. *aculéate*) **1.** Adj. (Despre insecte) Care are ac. **2.** S.f. (La pl.) Grup de insecte himenoptere care au ovipozitorul terminat cu un ac (veninos); (şi la sg.) insectă care face parte din acest grup (ex. *albina, viespea*).
ACULEIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *aculéiforme*; cf. lat. *aculeus* "ac"+*forma* "formă") Care are forma unui ac.
ACULEÓL s.m. (<fr. *aculéole*) Ac mic, ţepuşă, la unele plante.
ACULÉU s.m. (<lat. *aculeus*) Ghimpe, spin.
ACULTURÁŢIE s.f. (<fr. *acculturation*, germ. *Akkulturatione*) Transfer de (elemente de) cultură materială şi spirituală în cultura unei populaţii mai mici, ca urmare a unui contact permanent cu o altă populaţie mai mare şi aflată pe o treaptă superioară de dezvoltare; adaptare a unui individ sau a unui grup social la noul mediu sociocultural.
ACÚM adv. (lat. *eccum modo*) **1.** În momentul de faţă. *Acum intrăm în muzeu.* **2.** Imediat, îndată. *Acum începe examenul.* **3.** Înainte cu ... *Acum zece ani.*
ACUMBÉNT, -Ă adj. (după lat. *accumbens, -ntis*; cf. lat. *accumbere* "a se culca") (BOT.; despre organe) Culcat.
ACUMETRÍE s.f. (<fr. *acumétrie*; cf. gr. *akouein* "a auzi"+*metron* "măsură") Metodă de examinare medicală, care constă în măsurarea acuităţii auditive cu ajutorul acumetrului.
ACUMÉTRU s.n. (<fr. *acoumètre*) Aparat cu ajutorul căruia se măsoară acuitatea auditivă.
ACUMINÁT, -Ă adj. (<lat. *acuminatus*, fr. *acuminé*; cf. lat. *acumen* "vîrf") (Despre frunze, fructe etc.) Care se termină cu un vîrf lung şi ascuţit.
ACUMULÁ vb. I tranz. (<fr. *accumuler*, lat. *accumulare*) A strînge, a aduna, a concentra; a înmagazina.
ACUMULÁRE s.f. (<*acumula*) **1.** Acţiunea de a acumula şi rezultatul ei; adunare, strîngere, înmagazinare. **2.** (ECON.) Proces economic complex de formare şi de utilizare a unei părţi din venitul societăţii pentru asigurarea reproducţiei lărgite a capitalului (ex. *acumularea capitalului; acumularea privată a capitalului*). ◇ *Fond de acumulare* = parte a unui venit folosită pentru realizarea acumulării. *Rata acumulării* = raportul dintre fondul de dezvoltare şi venitul pe baza căruia se formează. **3.** (GEOGR.) Proces de depunere a materialului transportat de ape, vînturi, gheţari etc.; formă de relief rezultată în urma acestui proces (ex. *luncile, terasele, deltele, morenele, dunele*).
ACUMULATÓR s.n. (<fr. *accumulateur*) Dispozitiv care înmagazinează şi transmite energie sub diferite forme. ◇ *Acumulator electric* = pilă electrică chimică, care se încarcă prin conectare la o sursă de curent continuu. Primul acumulator electric a fost realizat de G.Planté în 1859.
ACUPLÁ vb. I tranz. (<fr. *accupler*) A cupla.
ACUPLÁJ s.n. (<*acupla*) Cuplaj.
ACUPRESÚRĂ s.f. (<germ. *Akupressor*) (MED.) Metodă terapeutică ce constă în presarea sau în masarea unor puncte ale tegumentului cu activitate biologică deosebită.
ACUPUNCTÚRĂ s.f. (<fr. *acupuncture*; cf.lat. *acus* "ac"+*punctura* "înţepătură") Metodă terapeutică originară din China, care constă în introducerea unor ace fine (de aur, argint sau oţel) sub piele, în anumite puncte corespunzătoare proiecţiilor nervoase ale anumitor organe.
ACURATÉŢE s.f. (<it. *accuratezza*) Atenţie deosebită, grijă în execuţia unui lucru sau, p.anal., în realizarea unei activităţi intelectuale; p.ext. corectitudine; exactitate.
ACÚSTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *acoustique;* cf. gr. *akoustikos* "relativ la sunet") **1.** S.f. Parte a fizicii care se ocupă cu studiul producerii, propagării şi recepţionării sunetelor. ◆ Calitate a unui loc, a unui mediu etc. din punctul de vedere al propagării sunetelor. **2.** Adj. Relativ la transmiterea sau perceperea sunetelor. ◇ *Nerv acustic* = a opta pereche de nervi craniени prin care se transmit senzaţiile auditive la scoarţa cerebrală. *Tub acustic* = tub lung care serveşte la transmiterea vocii pe nave, în puţuri miniere etc.
ACUSTICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *acousticien)* Specialist în acustică.
ACUSTOMÁT s.n. (<germ. *Akustomat*) Dispozitiv adaptor electronic la un magnetofon pentru pornirea şi oprirea automată a aparatului, care asigură înregistrarea numai atunci cînd se vorbeşte.
ACÚT, -Ă adj. (<lat. *acutus*, it. *acuto*) **1.** (Despre dureri) Intens, pătrunzător, violent. ◆ (Despre boli) Cu evoluţie rapidă şi puternică; cu caracter de criză; brusc. **2.** (Despre sunete muzicale) Înalt, ascuţit, subţire.
ACUZÁ vb. I tranz. (<fr. *accuser*, lat. *accusare*) **1.** A prezenta (pe cineva) drept vinovat, a învinovăţi. **2.** A arăta, a vădi, a manifesta (ex. *acuză dureri de cap*).
ACUZÁRE s.f. (<*acuza*) **1.** Acţiunea de a acuza şi rezultatul ei. **2.** (JUR.) Învinuire adusă unei persoane de a fi săvîrşit un delict. **3.** Concr. Persoană (procurorul) care susţine învinuirea într-un proces.
ACUZATÍV s.n. (<fr. *accusatif*, lat. *accusativus*) (LINGV.) Caz al limbilor care cunosc declinarea, avînd ca funcţie specifică exprimarea complementului direct şi a unor atribute.
ACVACULTÚRĂ s.f. (<fr. *aquaculture*) Creştere a animalelor şi a plantelor acvatice în scopul comercializării lor.
ACVAFÓRTE s.n. (<it. *acquaforte*) **1.** Procedeu de gravură care constă în corodarea cu acid azotic a unei plăci de cupru, vernisată în prealabil şi pe care s-a trasat un desen. **2.** Gravură obţinută prin acvaforte.
ACVAMARÍN s.n. (<germ. *Aquamarin*, it. *acquamarina*) Varietate limpede de beril, albastră sau verde-deschis, folosită ca piatră preţioasă.
ACVANAÚT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *aquanaute*) Persoană care, cu ajutorul unui aparat, dispozitiv etc. special, efectuează plonjări subacvatice de lungă durată.
ACVAPLÁN s.n. (<fr. *aquaplane*) **1.** Planşă de lemn, remorcată de o ambarcaţie cu motor, căreia sportivul, ţinîndu-se de o coardă fixată dinaintea planşei, îi imprimă diferite moduri de alunecare. **2.** Sport nautic practicat cu acvaplanul.
ACVAPLANÁRE s.f. (<*acvaplan*) Pierdere a aderenţei la şosea a unui automobil care se deplasează cu viteză mare pe stratul de apă

format îndeosebi în timpul ploilor.
ACVARIOFÍL s.m. (<fr. *aquariophile*) Persoană care practică acvariofilia.
ACVARIOFILÍE s.f. (<fr. *aquariophilie*) Creştere în acvariu a peştilor de ornament.
ACVARÍST, -Ă s.m. şi f. (<germ. *Aquarist*) Persoană care creşte vieţuitoare de acvariu.
ACVÁRIU s.n. (<it. *acquario*, lat. *aquarium*) **1.** Bazin sau vas de sticlă în care se ţin plante, peşti sau alte animale acvatice vii în condiţii asemănătoare cu cele din natură; construcţie în care sînt amenajate astfel de bazine. **2.** Instituţie ştiinţifică specializată în studiul animalelor acvatice. Primul acvariu public din România a fost înfiinţat la 1 mai 1958.
ACVÁTIC, -Ă adj. (<lat. *aquaticus*, fr. *aquatique*) **1.** Care trăieşte sau se desfăşoară în apă ori pe apă; de apă. *Animal acvatic. Sport acvatic.* **2.** Format din apă. ◇ *Mediu acvatic* = apă ca mediu de viaţă.
ACVATÍNTĂ s.f. (<it. *acqua tinta*, germ. *Aquatinta*) **1.** Procedeu de gravură cu acid azotic care imită efectele laviului şi, mai rar, policromia acuarelei. **2.** Gravură obţinută prin acvatintă. **3.** (POLIGR.) Procedeu de tipar de artă pentru imagini în semitonuri, în care forma de cupru se pregăteşte prin gravare manuală şi coroziune chimică.
ACVATIPÍE s.f. (<germ. *Aquatipie*, fr. *aquatypie*) Procedeu de tipar cu cerneluri de acuarelă, rezultat din combinarea tiparului înalt cu tiparul cu şabloane.
ACVATUBULÁR, -Ă adj. (<fr. *aquatubulaire*) (Despre cazane de abur) În care apa circulă prin ţevi încălzite la exterior de agentul de încălzire.
ACVICULTÚRĂ s.f. (<fr. *aquiculture*) Creşterea animalelor şi a plantelor acvatice.
ACVIFÉR, -Ă adj. (<fr. *aquifère*; cf. lat. *aqua* "apă"+*ferre* "a duce") Care conţine apă. ◇ (GEOL.) *Strat acvifer* = strat sau complex de straturi permeabile ale căror goluri sînt umplute cu apă provenită, prin infiltraţii, de la suprafaţa Pămîntului şi care, în condiţii favorabile, sînt utilizate ca sursă de apă potabilă sau industrială.
ÁCVILĂ s.f. (<lat. *aquila*) **1.** Gen de păsări răpitoare de zi, mari, din familia acvilidelor, cu ciocul drept la bază şi încovoiat la vîrf, cu aripile lungi şi ascuţite şi cu ghearele puternice; pajură (*Aquila*). **2.** Emblemă care reprezintă o acvilă.

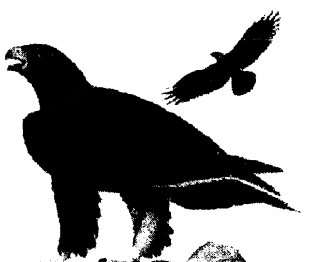

acvilă

ACVILÍDĂ s.f. (<fr. *aquilidés*) (La pl.) Familie de păsări răpitoare, avînd ca tip acvila; (şi la sg.) pasăre care face parte din această familie.
ACVILÍN, -Ă adj. (<fr. *aquilin*, lat. *aquilinus*) Asemănător acvilei (**1**). ◇ *Nas acvilin* = nas coroiat. *Privire acvilină* = privire tăioasă, pătrunzătoare.
ADACTILÍE s.f. (<fr. *adactilie*; cf. gr. *a* "fără"+*daktylos* "deget") (MED.) Malformaţie congenitală care constă în absenţa tuturor degetelor.
ADÁGIO adv., s.n. (<it. *adagio*) **1.** Adv. (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Lent. **2.** S.n. (Parte dintr-o) compoziţie muzicală care se cîntă într-un tempo lent. ◆ Prima parte, lentă, executată de doi solişti într-un balet clasic.
ADÁGIU s.n. (<lat. *adagium*) Maximă, sentinţă, aforism.
ADAMANTÍN, -Ă adj. (<fr. *adamantin*, lat. *adamantinus*) (Despre minerale sau despre luciul lor) Diamantin.
ADAMANTÍNĂ s.f. (<fr. *adamantine*) Smalţ dentar.
ADÁMIC, -Ă adj. (<fr. *adamique*) Referitor la Adam.
ADAMÍSM s.n. (<fr. *adamisme*) Doctrină eretică din sec. 2 d.Hr. ai cărei adepţi umblau goi pentru a exprima starea de inocenţă a lui Adam în momentul Creaţiei.
ADAMÍT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *adamite*) Adept al adamismului.
ADAMSÍTĂ s.f. (<fr. *adamsite*; cf. n.pr. *Adams*, chimist american) Gaz de luptă.
ADÁOS s.n. (<*adăuga*) Ceea ce se adaugă la ceva; supliment, completare. ◇ *Adaos comercial* = rabat comercial.
ADAPTÁ vb. I (<fr. *adapter*) **1.** Tranz. A potrivi, a transforma, a ajusta etc. pentru a corespunde anumitor dimensiuni, condiţii, împrejurări, scopuri. **2.** Tranz. A potrivi, a aranja o operă artistică pentru a o reda conform unor noi cerinţe (artistice, politice etc.) sau pentru a o transpune într-un alt mod de expresie. **3.** Refl. şi tranz. A (se) obişnui, a (se) deprinde; a (se) conforma.
ADAPTÁRE s.f. (<*adapta*) **1.** (BIOL.) Acomodare, aclimatizare a organismelor vii la mediul înconjurător. ◇ *Sindrom general de adaptare* = teorie medicală elaborată de H.Selye, potrivit căreia orice factor agresiv de mediu (frig, căldură, oboseală, traumatism etc.), numit stres, produce din partea organismului o reacţie de adaptare. Depăşirea posibilităţilor organismului de a se adapta la aceşti factori duce la apariţia bolilor de adaptare (reumatismul, astmul bronşic etc.). **2.** Alegere a parametrilor elementelor componente ale unei instalaţii electrice sau de telecomunicaţii în aşa fel încît puterea transmisă să fie maximă, cu pierderi minime. **3.** *Adaptare scenică* = transcriere a unei opere literare care nu aparţine genului dramatic pentru a fi reprezentată într-un spectacol teatral. *Adaptare radiofonică* = prezentare la radio a unui text literar sau dramatic. *Adaptare cinematografică* = ecranizare.
ADAPTÓR s.n. (<fr. *adapteur*) Circuit electric intercalat între un generator sau un transmiţător şi un receptor pentru a le adapta unul la altul.
ADÁT s.n. (<it. *adatto*) Ansamblu de legi nescrise, obiceiuri şi tradiţii ale popoarelor musulmane.
ADĂPÁ vb. I (lat. *adaquare*) Tranz. A da apă de băut unui animal. ◆ Refl. (Despre animale) A bea apă.
ADĂPĂTOÁRE s.f. (<*adăpa*) Loc unde se adapă animalele; jgheab sau instalaţie (automată) pentru adăpat.
ADĂPÓST s.n. (<lat. *addepos(i)tum*) **1.** Construcţie pentru protecţia oamenilor sau a animalelor; p.ext. orice loc unde se adăposteşte cineva. ◇ *A fi* (sau *a (se) pune*) *la adăpost de ...* = a se adăposti; fig. a se feri de un necaz, de o neplăcere. ◆ Ocrotire. **2.** (MILIT.) Construcţie specială pentru protecţia împotriva acţiunii mijloacelor de nimicire ale inamicului (ex. *adăpost antiaerian*).
ADĂPOSTÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*adăpost*) A (se) pune, a (se) ţine la adăpost. ◆ Refl. A se aşeza, a se ascunde într-un loc ferit; a-şi găsi refugiu.
ADĂUGÁ (ADĂUGÍ) vb. I (IV) (lat. **adaugere*) **1.** Tranz. A mai pune peste ..., a da în plus; a face să sporească, să crească. ◆ A mai spune sau a mai scrie ceva în continuare; a completa. **2.** Refl. şi tranz. A (se) alătura, a (se) ataşa.
ADĂUGÍTĂ adj. (<*adăugi*) *Ediţie adăugită* = ediţie completată cu material nou.
ADDENDA subst. (cuv. lat.) Adaos la o lucrare, pus la sfîrşitul ei (publicat, uneori, şi separat); anexă, supliment. ◇ *Addenda corrige* = addenda prin care se şi corectează unele greşeli dintr-o lucrare.
ADECVÁ vb. I tranz. şi refl. (<*adecvat*) A face să devină sau a fi adecvat.
ADECVÁT, -Ă adj. (<fr. *adéquat*, lat. *adaequatus*) Potrivit, nimerit; care corespunde unei situaţii, unei cerinţe etc.
ADEFAGÍE s.f. (<fr. *adéphagie*; cf. gr. *aden* "glandă"+*phagein* "a mînca") Poftă exagerată de mîncare.
ADEMENÍ vb. IV (<*adămană*, înv., "camătă, lăcomie") **1.** Tranz. A atrage, a ispiti, a tenta, a amăgi. ◆ A seduce. **2.** Refl. A se linişti pe sine însuşi, a se amăgi, a se înşela (ex. *se ademenea singur cu ideea plecării*).
ADEMPŢIÚNE s.f. (<lat. *ademptio, -onis*, fr. *ademption*) Luare în posesiune sau acceptare a unui beneficiu.
ADENÍNĂ s.f. (<fr. *adénine*) Substanţă din clasa purinelor, care intră ca bază azotată existentă în toate celulele vii.
ADENÍTĂ s.f. (<fr. *adénite*; cf. gr. *aden* "glandă") Inflamaţie acută sau cronică a ganglionilor limfatici.
ADEN(O)- (<fr. *adén*(o)) Element prim de compunere care are semnificaţia "glandă".
ADENOCARCINÓM s.n. (<fr. *adénocarcinome*; cf.gr. *aden* "glandă"+*karkinos* "tumoare") Tumoare malignă cu punct de plecare într-o glandă (ficat, glandă mamară etc.).
ADENOFIBRÓM s.n. (<fr. *adénofibrome*) Tumoare glandulară benignă (*adenofibrom mamar*).
ADENOHIPOFÍZĂ s.f. (<fr. *adénohypophyse*) (ANAT.) Hipofiză.
ADENOÍD, -Ă adj. (<fr. *adénoïde*; cf. gr. *aden* "glandă"+*eidos* "aspect") Care aparţine ţesutului glandular, privitor la ţesutul glandular; care are aspectul unui ţesut glandular.
ADENOIDECTOMÍE s.f. (<fr. *adénoïdectomie*; cf.gr. *aden* "glandă"+*eidos* "aspect" + *ektome* "excizie") Îndepărtare a vegetaţiilor adenoide.
ADENOIDÍTĂ s.f. (<fr. *adénoïdite*; cf.gr. *aden* "glandă"+*eidos* "formă") Hipertrofiere inflamatorie a ţesutului glandular din regiunea

nazofaringiană, frecventă mai ales la copii.
ADENÓM s.n. (<fr. *adénome*) Tumoare benignă care se dezvoltă într-o glandă (ex. *adenom hipofizar; adenom mamar*).
ADENOPATÍE s.f. (<fr. *adénopathie*; cf. gr. *aden* "glandă"+*pathos* "suferință") Nume generic dat bolilor glandelor sau ale ganglionilor limfatici, care se manifestă prin creșterea în volum și inflamarea acestora.
ADENOSARCÓM s.n. (<fr. *adénosarcome*; cf.gr. *aden* "glandă"+*sarx* "carne") Tumoare malignă a țesutului glandular și conjunctiv.
ADENOTOMÍE s.f. (<fr. *adénotomie*; cf. gr. *aden* "glandă"+*tome* "tăiere") Îndepărtare prin intervenție chirurgicală a unui adenom.
ADENOZÍN-FOSFÓRIC adj. (<fr. *adénosin-phosphorique*) *Acid adenozin-fosforic* = compus chimic conținînd adenină, glucoză și acid fosforic, capabil să înmagazineze energia eliberată din compușii organici metabolizați, intervenind în contracția musculară.
ADÉPT, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *adepte*, it. *adepto*) (Persoană) care împărtășește convingerile cuiva; partizan al unei doctrine, al unei teorii etc.
ADERÁ vb. I intranz. (<fr. *adhérer*, lat. *adhaerere*) **1.** A se lipi de ceva. **2.** A se ralia, a se alătura unei mișcări, unei ideologii etc. **3.** (Despre state) A deveni parte la un tratat.
ADERÉNȚĂ s.f. (<fr. *adhérence*) **1.** Stare, condiție a unui lucru care ține, este lipit, prins, atașat (puternic) de un altul. **2.** (MED.) Alipire normală sau patologică a două organe sau țesuturi; țesut fibros format (în cavitățile seroase) în urma unei infecții sau intervenții chirurgicale, unind organe care în mod normal sînt separate; bridă. **3.** (TEHN.) Forță care menține alăturate două corpuri aflate în contact. **4.** Solidarizare conștientă la ceva. **5.** Fig. Adecvare, potrivire.
ADERMÍNĂ s.f. (<fr. *adermine*) Vitamina B_6.
ADÉSEA adv. (<a^3+*des*) De multe ori, în repetate rînduri; de obicei; des.
ADÉSEORI adv. (<*adese(a)*+*ori*) Adesea.
ADEVĂR s.n. (lat. *ad*+*de*+*verum*) **1.** Concordanță a gîndirii (percepției, judecății) cu realitatea; caracteristică a cunoașterii omenești și nu a realității. În funcție de demersul gîndirii, se vorbește despre: *adevăr istoric* = "acordul a ceea ce noi gîndim cu ceea ce va veni" (Hegel), *adevăr matematic* = "acordul gîndirii cu ea însăși" (Kant), *adevăr practic* = "reușită" (pragmatismul lui Peirce). În funcție de adecvarea la realitate, se distinge între: *adevăr obiectiv* și *adevăr relativ*. **2.** Idee, afirmație făcută în conformitate cu asentimentul, concepțiile, obiceiurile unui grup social (ex. *a-i spune cuiva adevărul în față*). ◇ Loc. adv. *Într-adevăr* = în realitate, de fapt. **3.** Fapte, evenimente, fenomene etc. redate corect, cu sinceritate, cu bună-credință în desăvîrșirea lor (ex. *jur să spun adevărul*). **4.** Justețe, exactitate.
ADEVĂRÁT, -Ă adj. (<*adevăra*, înv., "a confirma") **1.** (Și adverbial) Conform cu adevărul, care conține adevăr. ◆ De care nu se poate îndoi nimeni; de netăgăduit. ◇ Loc. adv. *Cu* (sau *de-*) *adevărat* = în realitate, într-adevăr. **2.** Autentic, veritabil, nefalsificat. **3.** (Și adverbial) Drept, corect, just. **4.** Sincer, neprefăcut (ex. *prieten adevărat*).
ADEVERÍ vb. IV tranz. și refl. (<*adevăr*) A (se) confirma, a (se) întări justețea, exactitatea unui fapt, a unei afirmații etc. ◆ A (se) dovedi ca adevărat.
ADEVERÍNȚĂ s.f. (<*adeveri*) Dovadă scrisă prin care se recunoaște un drept sau un fapt.
ADEZIÚNE s.f. (<fr. *adhésion*, lat. *adhaesio, -onis*) **1.** Aderare, atașare la o idee, un principiu, o doctrină etc. **2.** (FIZ.) Atracție care se exercită între două corpuri aflate în contact foarte strîns, datorită forțelor intermoleculare.
ADEZÍV, -Ă adj., s.m. (<fr. *adhésif*) **1.** Adj. (Despre materiale) Care aderă, care se lipește strîns de ceva. ◇ (BIOL.) *Organ adeziv* = organ care fixează organismul de un substrat (*discul hidrei*). **2.** S.m. Substanță care permite încleierea și lipirea a două suprafețe din același material sau din materiale diferite.
AD-HÓC adv., adj. invar. (<lat. *ad-hoc* "pentru aceasta") **1.** Adv. Pentru aceasta; pentru un anumit scop, de circumstanță. **2.** Adj. *Divan* (sau *adunare*) *ad-hoc* v. n.pr. **Adunări ad-hoc**.
ADIÁ vb. I intranz. (lat. **adiliare*) **1.** (Despre vînt) A sufla ușor, lin. **2.** (Despre mirosuri) A se răspîndi în unde ușoare. ◆ Tranz. Fig. A murmura, a îngîna cu glas stins. **3.** A mișca ușor.
ADIABÁTĂ s.f. (<fr. *adiabate*) Curbă care reprezintă grafic o transformare adiabatică.
ADIABÁTIC, -Ă adj. (<fr. *adiabatique*; cf. gr. *a* "fără"+*diabainein* "a traversa, a străbate") (Despre fenomene fizico-chimice) Produs în interiorul unui sistem închis, fără schimb de căldură cu exteriorul.
ADIACÉNT, -Ă adj. (<lat. *adjacens, -ntis*, fr. *adjacent*) Alăturat, contiguu. ◇ (MAT.) *Unghiuri adiacente* = două unghiuri situate în același plan, care au același vîrf și o latură comună.

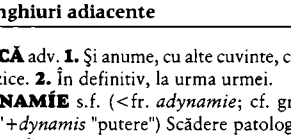

unghiuri adiacente

ADÍCĂ adv. **1.** Și anume, cu alte cuvinte, cum s-ar zice. **2.** În definitiv, la urma urmei.
ADINAMÍE s.f. (<fr. *adynamie*; cf. gr. *a* "fără"+*dynamis* "putere") Scădere patologică a forței fizice.
AD-INTERIM adj. invar. (loc. lat.) Provizoriu, care ține locul titularului; interimar (ex. *ministru ad-interim*).
ADÍO interj. (<it. *addio*, fr. *adieu*) **1.** Rămas bun (pentru un timp îndelungat sau pentru totdeauna). **2.** (Ir.) S-a terminat, s-a sfîrșit cu...
ADÍPIC adj. (<fr. *adipique*) *Acid adipic* = acid de tip alifatic dicarboxilic, incolor, cristalin, utilizat în fabricarea nailonului.
ADIPÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *adipeux*; cf. lat. *adeps* "grăsime") Care are caracteristicile grăsimii; de grăsime; cu grăsime; gras. ◇ *Celulă adipoasă* = celulă de grăsime. *Țesut adipos* = țesut conjunctiv format din celule pline cu grăsime.
ADIPOZITÁTE s.f. (<fr. *adiposité*) Depunere (patologică) de grăsime în țesutul celular subcutanat.
ADIPSÍE s.f. (<fr. *adipsie*; cf. gr. *a* "fără" + *dipsa* "sete") Lipsă a senzației de sete.
ADITÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *additif*) **1.** Adj. Referitor la operația de adunare. ◆ Care este exprimat printr-o mărime fizică ale cărei valori se însumează algebric. **2.** S.n. Substanță care se adaugă la un ulei mineral sau la prepararea betoanelor pentru a le ameliora proprietățile.
ADITIVITÁTE s.f. (<*aditiv*) Proprietate a unei mărimi, a unei constante, a unei funcții etc. de a fi aditivă.
ADIȚIE s.f. (<fr. *addition*, lat. *additio, -onis*) **1.** (CHIM.) Adăugare. ◇ *Reacție de adiție* = reacție chimică prin care se introduc atomi sau molecule într-o moleculă cu caracter nesaturat. **2.** (FIZIOL.) *Adiție latentă* = apariție a unei reacții fiziologice într-un organism în urma mai multor excitații succesive. **3.** (MAT.) Adunare.
ADIȚIONÁ vb. I tranz. (<fr. *additionner*) A aduna, a adăuga.
ADIȚIONÁL, -Ă adj. (<fr. *additionnel*) Care se adaugă sau care trebuie adăugat.
ADÎNC, -Ă adj., s.n. (lat. *aduncus*) **I.** Adj. **1.** (Despre ape, cavități, recipiente etc.) Al cărui fund este la depărtare mare de suprafață sau de marginea de sus. **2.** Care are întindere sau durată mare (ex. *adînci bătrînețe*; *pădure adîncă*). **3.** (Și adverbial) Făcut prin înclinarea mare a corpului (ex. *plecăciune adîncă*). **4.** (Despre senzații, sentimente, sunete etc.) De intensitate mare, puternic; profund. **5.** Fig. Total, desăvîrșit (ex. *liniște adîncă*). **6.** Fig. (Și adverbial) Care ține de esența lucrurilor; temeinic, serios. **II.** S.n. **1.** Loc situat (vertical) la mare adîncime, în străfunduri sau (orizontal) la mare depărtare, în depărtări; prăpastie, genune, abis. ◇ *Din adîncul sufletului* (sau *inimii, ființei*) = din tot sufletul, foarte tare. **2.** Fig. Iad, infern. **3.** Fig. Subconștient.
ADÎNCÍ vb. IV (<*adînc*) **1.** Tranz. A face, a săpa (mai) adînc. **2.** Refl. A intra, a pătrunde mai adînc, spre interior. ◆ Tranz. și refl. Fig. A absorbi sau a se lăsa absorbit de..., a (se) cufunda în... **3.** Tranz. Fig. A pătrunde cu mintea, a analiza, a cerceta în mod profund, serios. **4.** Refl. Fig. A se accentua, a se agrava.
ADÎNCÍME s.f. (<*adînc*) **1.** Faptul sau însușirea de a fi adînc. **2.** Concr. Loc depărtat; p.ext. loc ascuns.
ADÎNCITÓR s.n. (<*adînci*) Sculă așchietoare pentru prelucrarea suprafețelor frontale plane, conice, cilindrice, profilate ale găurilor.
ADÎNCITÚRĂ s.f. (<*adînci*) Parte adîncită, scobită a unei suprafețe; scufundătură.
ADJECTÍV s.n. (<lat. *adjectivum*, fr. *adjectif*) Parte de vorbire flexibilă care exprimă o însușire calitativă sau cantitativă a unui obiect (ființă, lucru, fenomen etc.), referindu-se la substantivul care denumește acest obiect și acordîndu-se cu el sau cu un substitut al acestuia în gen, număr și caz.
ADJECTIVÁL, -Ă adj. (<*adjectiv*) Care aparține adjectivului, propriu adjectivului; care este exprimat printr-un adjectiv. ◇ *Articol adjectival* = articol care însoțește un

adjectiv legat de un substantiv articulat sau de un nume propriu. ◆ Care îndeplineşte funcţia de adjectiv (ex. *locuţiune adjectivală*).

ADJUDECÁ vb. I tranz. (<lat. *adjudicare*) **1.** A atribui prin hotărîre judecătorească un bun scos la licitaţie publică persoanei care oferă preţul cel mai mare. **2.** *A-şi adjudeca victoria* = a cuceri, a obţine victoria în condiţiile unei concurenţe sportive.

ADJUDECATÁR, -Ă s.m. şi f. (după fr. *adjudicataire*) (JUR.) Persoană căreia i se adjudecă un bun.

ADJUDECÁŢIE s.f. (<fr. *adjudication*, lat. *adjudicatio, -onis*) Act prin care se adjudecă un obiect, o antrepriză etc. la o licitaţie publică.

ADJUDECĂTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *adjudicateur*) Persoană care face adjudecarea la o licitaţie publică.

ADJÚNCT, -Ă s.m. şi f., adj. (<lat. *adjunctus*, germ. *Adjunkt*) (Persoană) care face parte din conducerea unei instituţii, a unei întreprinderi sau a unui serviciu, fiind imediat subordonată titularului.

ADJURÁŢIE s.f. (<lat. *adjuratio, -onis*, fr. *adjuration*) Formulă a exorcismului care începe cu cuvintele "adjuro te". ◆ Implorare.

ADJUTÁNT s.m. (<fr. *adjudant*) Ofiţer care îndeplineşte, pe lîngă un comandant sau un şef militar, atribuţii similare unui secretar. ◆ Cel mai mare grad de subofiţer; persoană care are acest grad.

ADJUVÁNT s.n., adj. (<fr. *adjuvant*) (Substanţă) care se adaugă alteia pentru a-i ameliora acesteia din urmă caracteristicile.

AD LIBITUM adv. (loc. lat.) După voie; oricum.

AD LITTERAM adv. (loc. lat.) Cuvînt cu cuvînt, literă cu literă; întocmai, literal.

ADMINISTRÁ vb. I tranz. (<fr. *administrer*, lat. *administrare*) **1.** A conduce, a gospodări o întreprindere, o instituţie etc. **2.** A da unui bolnav un medicament. **3.** (JUR.) *A administra o probă* = a folosi un mijloc de probă într-un proces.

ADMINISTRATÍV, -Ă adj. (<fr. *administratif*, lat. *administrativus*) Care aparţine administraţiei sau care emană de la un organ al acesteia. ◇ *Conducere administrativă* = parte a conducerii unei instituţii, întreprinderi etc. care se ocupă numai de problemele administrative ale acesteia. ◇ Loc. adv. *Pe cale administrativă* = prin intermediul administraţiei de stat.

ADMINISTRÁTOR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *administrateur*, lat. *administrator*) Persoană care administrează un bun sau un patrimoniu; persoană care conduce un serviciu în administraţia statului. ◇ *Administrator-sechestru* = persoană juridică însărcinată cu administrarea unui imobil urmărit pentru realizarea unor creanţe.

ADMINISTRÁŢIE s.f. (<fr. *administration*, lat. *administratio,-onis*, rus. *administraţiia*) **1.** Totalitatea organelor administrative dintr-un stat; secţie a unei întreprinderi sau a unei instituţii care administrează această întreprindere sau instituţie; totalitatea funcţionarilor însărcinaţi cu conducerea administrativă a unui serviciu. ◇ *Administraţie de stat* = a) formă de activitate (executivă şi de dispoziţie) a statului pentru realizarea funcţiilor sale; b) totalitatea organelor de stat prin care se desfăşoară această activitate. *Consiliu de administraţie* = organ colegial însărcinat cu administrarea unei întreprinderi sau a unei instituţii. **2.** Parte a armatei care se ocupă cu organizarea, mobilizarea, completarea şi întreţinerea forţelor armate. ◆ Conducere politică şi administrativă a unui stat, a unei regiuni etc. (ocupate), exercitată de militarii ocupanţi. **3.** (JUR.) Totalitatea puterilor de guvernămînt asupra unui teritoriu, fără dreptul de a dispune de acesta.

ADMIRÁ vb. I tranz. (<fr. *admirer*, lat. *admirari*) A privi minunîndu-se cu încîntare; a preţui pe cineva sau ceva.

ADMIRÁBIL, -Ă adj. (<fr. *admirable*, lat. *admirabilis*) Demn de a fi admirat; încîntător, minunat.

ADMIRÁŢIE s.f. (<fr. *admiration*, lat. *admiratio, -onis*) Sentiment de încîntare, de apreciere deosebită, de respect faţă de o persoană sau de un lucru (cu calităţi deosebite).

ADMISIÚNE (ADMÍSIE) s.f. (<fr. *admission*, lat. *admissio,-onis*) **1.** Intrare dirijată, forţată a agentului motor în cilindrul unei maşini sau în maşina care îl foloseşte. **2.** Fracţiune din cursa pistonului unei maşini de forţă, efectuată în timpul intrării agentului motor în maşină.

ADMITÁNT, -Ă s.m. şi f. (<*admite*) Persoană care participă la un concurs de admitere.

ADMITÁNŢĂ s.f. (<fr. *admittance*) Mărime caracteristică unui circuit de curent electric alternativ, egală cu cîtul dintre valoarea efectivă a curentului electric absorbit şi valoarea efectivă a tensiunii de alimentare; fenomen invers impedanţei.

ADMÍTE vb. III tranz. (<lat. *admittere*, fr. *admettre*) **1.** A primi (ca bun), a accepta (ca adevărat); a fi de acord cu ceva. **2.** A tolera, a îngădui. **3.** A considera, a recunoaşte ca bun, ca adevărat. **4.** A da curs favorabil unei cereri.

ADMÍTERE s.f. (<*admite*) Acţiunea de a admite. ◇ *Examen de admitere* = examen de intrare într-o instituţie de învăţămînt.

ADMONESTÁ vb. I tranz. (<fr. *admonester*) A mustra cu severitate; a dojeni aspru (pe un subaltern).

ADMONITÍV, -Ă adj. (<fr. *admonitif*) Care admonestează; care cenzurează.

ADN (BIOL.) Siglă pentru *a*[cidul] *d*[ezoxiribo-] *n*[ucleic].

ADNÁT, -Ă adj. (<lat. *adnatus*, fr. *adné*) (BOT.; despre părţi ale plantei) Care este crescut pe ceva; care se adaugă.

ADNOTÁ vb. I tranz. (<lat. *adnotare*) A face însemnări pe marginea unui text.

ADNOTÁT, -Ă adj. (<*adnota*) (Despre un text) Care are explicaţii marginale.

ADOGMATÍSM s.n. (<fr. *adogmatisme*) Sistem de gîndire care este împotriva dogmelor.

ADOLESCÉNT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *adolescent*) Persoană care este la vîrsta adolescenţei.

ADOLESCÉNŢĂ s.f. (<fr. *adolescence*, it. *adolescenza*, lat. *adolescentia*) Perioadă a vieţii omului cuprinsă între vîrsta pubertăţii şi cea adultă (între 13 şi 18 ani), avînd aspecte particulare de la individ la individ. Se caracterizează prin dezvoltarea fizică şi neuropsihică pronunţată, datorată faptului că sistemul neurovegetativ şi cel endocrin ajung în faza lor finală de dezvoltare.

ADÓNIC adj. (<fr. *adonique*) *Vers adonic* = vers antic format dintr-un coriamb şi o silabă, indiferent de lungimea ei.

ADÓNIS s.m. (<n.pr. gr. *Adonis*) (Şi ironic) Tînăr foarte frumos.

ADOPTÁ vb. I tranz. (<fr. *adopter*, lat. *adoptare*) **1.** (JUR.) A înfia un copil. **2.** A-şi însuşi o anumită atitudine, comportare; a accepta o părere, o metodă etc.

ADOPTÍV, -Ă adj. (<lat. *adoptivus*, fr. *adoptif*) (JUR.) **1.** (Despre copii) Înfiat; (despre o persoană) care a adoptat un copil. **2.** (Despre patrie) Care a fost aleasă ca loc de rezidenţă.

ADÓPŢIE (ADOPŢIÚNE) s.f. (< lat. *adoptio, -onis*, fr. *adoption*) (JUR.) Înfiere.

ADORÁ vb. I tranz. (<fr. *adorer*, lat. *adorare*) **1.** A iubi cu pasiune; a avea un cult pentru cineva sau ceva. **2.** A slăvi, a venera (o divinitate).

ADORÁBIL, -Ă adj. (<fr. *adorable*, lat. *adorabilis*) Minunat, încîntător.

ADORATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *adorateur*, lat. *adorator*) Persoană care adoră (pe cineva sau ceva).

ADORMÍ vb. IV (lat. *addormire*) **1.** Intranz. A trece de la starea de veghe la starea de somn. ◆ Tranz. A face (pe cineva) să adoarmă. **2.** Intranz. Fig. (BIS.) A muri. **3.** Tranz. Fig. A alina, a potoli.

ADORMÍT, -Ă adj. (<*adormi*) **1.** Care doarme. ◆ Somnoros. ◆ Fig. Lipsit de vioiciune, molatic, domol. ◆ Fig. Lipsit de grijă, de vigilenţă. **2.** Fig. (BIS.; şi substantivat) Mort.

ADORMIŢÉLE s.f. pl. (<*adormit*) (BOT.) **1.** Dediţei (*Pulsatilla pratensis*). **2.** Zorele (*Ipomaea, Pharbitis*).

ADRAGÁNT s.n. (<fr. *adragante*; cf. gr. *tragakantha* <*tragos* "ţap; bărbuţă"+*akantha* "spin") Gumă vegetală, secretată de un arbust spinos, folosită în farmacie şi în patiserie.

AD REFERENDUM loc. adj. (loc. lat. "pentru a referi") Termen folosit la semnarea unui tratat internaţional de către un reprezentant diplomatic împuternicit să negocieze, dar să nu angajeze statul în privinţa semnării tratatului.

ADRENALÍNĂ s.f. (<fr. *adrénaline*; cf. lat. *ad* "lîngă"+*renalis* "de rinichi") Hormon produs de glandele suprarenale sau obţinut pe cale sintetică, care este un stimulator puternic al muşchiului inimii, determinînd vasodilatarea coronarelor, vasoconstricţia tegumentului, mucoaselor şi viscerelor, stimularea sistemului reticular ascendent, şi care este folosit în medicină.

ADRENÉRGIC, -Ă adj. (<fr. *adrénergique*) Care provoacă secreţia de adrenalină; care are o acţiune similară sau sinergică cu cea a adrenalinei. ◇ *Nervi adrenergici* = nervi simpatici a căror acţiune provoacă secreţia de adrenalină.

ADRENOCRÓM s.m. (<fr. *adrénochrome*) Produs de oxidare al adrenalinei, de culoare cărămizie, cu acţiune hemostatică şi tonifiantă asupra pereţilor vaselor sangvine.

ADRESÁ vb. I (<fr. *adresser*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) îndrepta (cu) vorba către cineva, cerîndu-i o lămurire, punîndu-i o întrebare etc. ◆ Tranz. A exprima faţă de cineva o mulţumire, felicitări etc. **2.** Tranz. A trimite (către o persoană sau o instituţie) o invitaţie, o cerere etc. scrisă sau verbală. ◆ Tranz. A scrie

adresa (pe o scrisoare, pe un pachet etc.).
ADRESÁNT, -Ă s.m. şi f. (<germ. *Adressant*) Persoană căreia îi este adresată o scrisoare, un colet etc.
ADRÉSĂ s.f. (<fr. *adresse*) **1.** Indicaţie pe scrisori, colete etc., care conţine numele şi domiciliul destinatarului. ◆ Date care indică domiciliul unei persoane. **2.** Comunicare oficială scrisă, făcută de o instituţie, o întreprindere etc. **3.** (INFORM.) Expresie (numerică) pentru localizarea informaţiei în memorie.
ADSORBÁNT s.m. (<fr. *adsorbant*) Corp pe suprafaţa căruia se fixează o substanţă prin adsorbţie.
ADSORBÁT s.m. (<fr. *adsorbat*) Substanţă fixată prin adsorbţie pe suprafaţa unui corp.
ADSÓRBŢIE s.f. (<fr. *adsorbtion*) Proces de fixare şi acumulare a moleculelor unui gaz sau ale unui lichid pe suprafaţa unui corp solid.
ADSTRÁT s.n. (< fr. *adstrat*; cf. lat. *adstratus*) (LINGV.) Totalitatea elementelor străine care se adaugă unui idiom, după constituirea acestuia.
ADÚCE vb. III (lat. *adducere*) **1.** Tranz. A lua pe cineva sau ceva şi a-l duce într-un anume loc. **2.** Tranz. A da (unui lucru) o anumită înclinaţie sau mişcare. ◇ *A o aduce bine (din condei)* = a-şi potrivi vorbele cu dibăcie; a fi abil, diplomat. **3.** Tranz. A produce (rod, bani etc.); a crea. **4.** Tranz. A face să ajungă într-o anumită situaţie, stare. *L-a adus la disperare.* **5.** Intranz. A semăna cu cineva sau cu ceva. **6.** Tranz. şi refl. *A(-şi) aduce aminte* = a(-şi) aminti.
ADÚCERE s.f. (<*aduce*) Acţiunea de a aduce. ◆ *Aducere-aminte* = amintire.
ADÚCT s.n. (<fr. *adducte*) Amestec cristalin în care o substanţă este înglobată în reţeaua cristalină a altei substanţe.
ADUCTÓR adj. (<fr. *adducteur*, lat. *adductor*) (ANAT.) *Muşchi aductor* = a) muşchi care apropie un membru de axul median al corpului sau două organe unul de celălalt; b) (la lamelibranhiate) muşchi fixat cu un capăt pe valva opusă şi care, prin contracţie, închide puternic valvele.
ADÚCŢIE (ADUCŢIÚNE) s.f. (<fr. *adduction*, it. *adduzione*) **1.** Construcţie hidrotehnică destinată transportării unui fluid de la punctul de captare până la cel de folosire. **2.** Mişcare efectuată de un muşchi aductor.
ADULÁ vb. I tranz. (<fr. *aduler*) **1.** A linguşi, a flata pe cineva în mod servil. **2.** A admira cu pasiune pe cineva sau ceva.
ADULMECÁ vb. I tranz. şi intranz. (Mai ales despre animale) A simţi, a descoperi cu ajutorul mirosului prezenţa cuiva sau a ceva ori urmele lăsate. ◆ Fig. (Despre oameni) A căuta să afle; a da de urmă, a descoperi. ◆ A presimţi.
ADÚLT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *adulte*, lat. *adultus* "care a crescut") **1.** (Organism) care şi-a încheiat procesul de creştere şi a ajuns în stadiul de a se reproduce. **2.** (Persoană) care se află în perioada cuprinsă între 17-18 ani şi 50 de ani.
ADULTÉR, -Ă s.n., adj. (<lat. *adulterium*, fr. *adultère*) **1.** S.n. (JUR.) Infracţiune care constă în încălcarea fidelităţii conjugale de către unul dintre soţi. **2.** Adj. (Despre soţi) Care a încălcat fidelitatea conjugală.
ADULTERÍN, -Ă adj. (<fr. *adultérin*, lat. *adulterinus*) (Şi substantivat) Născut dintr-un adulter.
ADUMBRÍ vb. IV tranz. (lat. *adumbrare*, după *umbri*) A face umbră; a umbri.
ADUNÁ vb. I (lat. *adunare*) **1.** Tranz. A strînge la un loc ceea ce se află împrăştiat, răspîndit, risipit. **2.** Tranz. A aduce din toate părţile; a concentra. **3.** Tranz. A culege. **4.** Tranz. şi refl. A (se) îngrămădi, a (se) ghemui. **5.** Tranz. A pune deoparte bani sau alte bunuri; a agonisi. **6.** Tranz. (MAT.) A efectua operaţia de adunare. **7.** Tranz. şi refl. A (se) apropia unii de alţii, a (se) strînge formînd un singur grup.
ADUNÁRE s.f. (<*aduna*) **1.** Acţiunea de a aduna (**1**) şi rezultatul ei. **2.** (MAT.) Operaţie algebrică în care se asociază oricărei perechi de elemente ale unei mulţimi un alt element al mulţimii (numit suma lor), astfel încît această operaţie să fie asociativă, comutativă, să aibă element neutru (numit zero) şi element opus. **3.** Întrunire a mai multe persoane (în scopul discutării unor probleme de interes general); grup format din aceste persoane. ◇ *Adunare constituantă* = adunare alcătuită din reprezentanţi aleşi în vederea votării sau modificării unei constituţii. *Adunare legislativă* = organ reprezentativ al statului, competent a se pronunţa prin vot asupra proiectelor de legi. *Adunare naţională* = organ de stat cu funcţii legislative sau consultative. *Adunare generală* = adunare cu participare generală (a membrilor unui partid, unei instituţii). *Adunare obştească* = organ de conducere în Transilvania medievală, format din nobili şi clerici, care rezolva probleme judecătoreşti, de stabilire a vămilor, de reglementare a raporturilor dintre biserică şi nobilime etc. **4.** (Art.; cu valoare de interjecţie) Semnal dat pentru strîngerea într-o formaţie ordonată a unei trupe sau a unui grup.
ADÚS, -Ă adj. (<*aduce*) Aplecat, încovoiat.
AD VALOREM adv. (loc. lat.) (De obicei despre calcularea taxelor vamale) După valoare.
ADVÉCŢIE s.f. (<fr. *advection*) Mişcare a aerului dintr-o regiune în direcţie (aproape) orizontală.
ADVENTÍCE s.f. (<fr. *adventice*) Foiţă externă care învăleşte arterele.
ADVENTÍSM s.n. (<engl. *adventism*, germ. *Adventismus*; cf. lat. *adventus* "venire") Doctrină a unei secte creştine care predică a doua venire a lui Iisus Hristos şi ai cărei adepţi sărbătoresc sîmbăta ca zi de odihnă. A fost fundată în SUA de baptistul W.Miller în anii 1830-1831.
ADVENTÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<engl. *adventist*, fr. *adventiste*) **1.** S.m. şi f. Adept al adventismului. **2.** Adj. Care aparţine adventismului sau adventiştilor, care se referă la adventism sau la adventişti.
ADVENTÍV, -Ă adj. (<fr. *adventif*) **1.** (Despre plante) Originar din alte ţări sau continente şi care s-a răspîndit fără a fi cultivat. **2.** *Rădăcină adventivă* = rădăcină care se dezvoltă pe diferite părţi ale plantei (tulpină, frunze), în anumite condiţii de mediu, adesori ca urmare a aplicării unor procedee de cultură sau de multiplicare a plantelor (altoire, marcotaj etc.). *Mugure adventiv* = mugure care se dezvoltă din ţesuturi definitive (ex. din frunzele de Begonia). **3.** (GEOL.) *Crater adventiv* = crater vulcanic secundar, care are altă deschidere decît craterul principal.
ADVÉRB s.n. (<lat. *adverbium*, fr. *adverbe*) Parte de vorbire, în general neflexibilă, care determină sensul unui verb, al unui adjectiv sau al unui alt adverb, arătînd locul, timpul, modul, cauza sau scopul.
ADVERBIÁL, -Ă adj. (<fr. *adverbial*) (Despre cuvinte sau construcţii gramaticale) Care are valoare de adverb.
ADVÉRS, -Ă adj. (<fr. *adverse*, lat. *adversus* "care este în faţă") Contrar, opus; potrivnic, ostil. ◇ *Parte adversă* = adversar (într-un proces, într-o afacere etc.).
ADVERSÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *adversaire*) Persoană care face concurenţă alteia sau care luptă împotriva unei concepţii, unei teorii etc.; rival, potrivnic. ◆ (SPORT) Partener de întrecere.
ADVERSATÍV, -Ă adj. (<fr. *adversatif*, lat. *adversativus*) Care exprimă o opoziţie. ◇ (GRAM.) *Propoziţie adversativă* = propoziţie care exprimă o opoziţie faţă de coordonata ei. *Conjuncţie adversativă* = conjuncţie care introduce o propoziţie adversativă.
ADVERSITÁTE s.f. (<fr. *adversité*, lat. *adversitas, -atis*) Situaţie potrivnică (cu care cineva are de luptat); dificultate.
ADVÓN s.n. (cf. *amvon*) Tinda dinăuntru a unei biserici creştine.
AÉD s.m. (<fr. *aède*; cf. gr. *aoidos* "cîntăreţ") Poet din Grecia antică ce cînta sau recita, acompaniindu-se la liră.
ÁER[1] s.n. (lat. *aer, aeris*) **1.** Amestec de gaze care formează straturile inferioare ale atmosferei, cuprinzînd (în volume): 78,09% azot, 20,95% oxigen, 0,93% argon, 0,03% bioxid de carbon, ca şi neon, heliu, kripton, hidrogen, xenon, ozon etc; mai conţine vapori de apă, praf, microorganisme etc.; are densitatea de 1,293 kg/m^3. Aerul este absolut necesar vieţăţilor aerobe. ◇ *Aer lichid* = lichid obţinut prin răcirea aerului pînă sub temperatura de —183°C la presiune normală, care este folosit pentru separarea elementelor sale componente. *Aer comprimat* = aer la presiuni mai mari decît cea atmosferică (pînă la sute de atmosfere), obţinut prin compresare. *Aer condiţionat* = aer din încăperi trecut printr-un sistem special de ventilaţie, pentru a păstra proprietăţile sale fizice normale (temperatură, umiditate, grad de puritate etc.). **2.** Atmosferă, văzduh. **3.** Înfăţişare, aspect. ◇ *A avea aerul că...* = a da impresia că... *A-şi da* (sau *a-şi lua*) *aere* = a se îngîmfa.
ÁER[2] s.n. (<ngr. *aer*) (BIS.) Văl ornamentat de obicei cu imaginea lui Iisus Hristos mort, cu care se acoperă vasele liturgice.
AERÁ vb. I tranz. (<fr. *aérer*) **1.** A introduce aer într-un mediu lichid sau granular. **2.** A răci cerealele dintr-un siloz prin introducere de aer sub presiune sau prin vînturarea cu lopeţi.
AERÁJ s.n. (<fr. *aérage*) Operaţie de introducere şi de distribuire a aerului într-o mină, într-o sală de spectacole etc.
AERÁT, -Ă adj. (<*aera*) **1.** (Despre lichide, materiale granuloase etc.) Tratat prin introducere de aer. **2.** (Despre pagini scrise) Cu literele şi rîndurile spaţiate; cu spaţiu alb. **3.** (Despre texte) Care are o structură simplă.
AERATÓR s.n. (<fr. *aérateur*) Maşină folosită în turnătorii pentru afînarea amestecului

de formare.
AERENCHÍM s.n. (<fr. *aérenchyme*, germ. *Aerenchym*) (BOT.) Ţesut parenchimatic prevăzut cu mari spaţii intercelulare pline cu aer, care se găseşte în plantele subacvatice.
AERIÁN, -Ă adj. (<fr. *aérien*) **1.** Care se află în aer (ex. *cablu aerian*). **2.** Care se referă la aviaţie. ◇ *Linie aeriană* = traseu aeronautic şi mijloacele materiale (aeronave, aeroporturi etc.) aferente. **3.** Fig. Diafan. Distrat, desprins de realitate.
AERIFÉR, -Ă adj. (<fr. *aérifère*) Care poartă, conduce aerul.
AERISÍ vb. IV (< ngr. *aerizo*) **1.** Tranz. A lăsa să intre aer proaspăt într-o încăpere; a expune un obiect la aer. **2.** Refl. A ieşi afară pentru a respira aer proaspăt sau pentru a se răcori.
AERLÍFT s.n. (<*aer*[1]+*lift*) Metodă mecanizată de extracţie a lichidelor (apă, ţiţei) din subsol, bazată pe aducerea lor la suprafaţă cu ajutorul aerului comprimat.
AERO- (<fr. *aér(o)*; cf. gr. *aer* "aer") Element prim de compunere care are semnificaţia "aer".
AEROAMFÍBIU adj., s.n. (<fr. *aéroamphibie*) (Vehicul cu pernă de aer) adaptat la navigaţia aeriană sau pe apă.
AERÓB, -Ă adj. (după fr. *aérobie*) (Despre plante, animale, microorganisme) A cărui viaţă este legată de prezenţa oxigenului molecular liber în mediul extern.
AERÓBICĂ adj. (<fr. *aérobique*) *Gimnastică aerobică* = gimnastică de întreţinere executată pe fond muzical.
AEROBIÓTIC, -Ă adj. (<fr. *aérobiotique*) (BIOL.) Aerob.
AEROBIÓZĂ s.f. (<fr. *aérobiose*; cf. gr. *aer* "aer"+*bios* "viaţă") Formă de viaţă a unor organisme care consumă oxigenul molecular liber din aer.
AEROBÚZ s.n. (<fr. *aérobus*) Avion de pasageri de mare capacitate.
AEROCLÚB s.n. (<fr. *aéro-club*) Organizaţie sportivă în care sînt încadraţi membri care practică sau simpatizează sporturile aeronautice.
AEROCOLÍE s.f. (<fr. *aérocolie*; cf. gr. *aer* "aer"+*kolon* "intestinul gros") Acumulare de gaze în intestinul gros, care dă senzaţia de balonare a abdomenului.
AERODINÁM s.n. (<*aerodinamic*) Tren automotor rapid de formă aerodinamică.
AERODINÁMIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *aérodynamique*; cf. gr. *aer* "aer"+*dynamis* "forţă") **1.** S.f. Ramură a mecanicii fluidelor care se ocupă cu studiul mişcării aerului şi, în general, al gazelor, precum şi cu studiul mişcării corpurilor în aer sau în alt gaz. **2.** Adj. Care aparţine aerodinamicii, referitor la aerodinamică. ◆ (Despre vehicule sau despre profilul lor) Care este construit astfel încît să întîmpine o rezistenţă minimă la înaintarea prin aer.
AERODÍNĂ s.f. (<fr. *aérodyne*; cf. gr. *aer* "aer"+*dynamis* "forţă") Aeronavă mai grea decît volumul aerului dezlocuit (ex. *avionul, elicopterul, planorul* etc.).
AERODRÓM s.n. (<fr. *aérodrome*; cf. gr. *aer* "aer"+*dromos* "teren de alergare") Teren special amenajat pentru decolarea, aterizarea şi staţionarea avioanelor.
AEROELASTICITÁTE s.f. (<*aero-*+*elasticitate*) Ramură a fizicii care studiază comportarea sistemelor elastice solide (avioane, construcţii etc.) sub acţiunea forţelor aerodinamice.
AEROFAGÍE s.f. (<fr. *aérophagie*; cf. gr. *aer* "aer"+*phagein* "a mînca") Act reflex caracterizat prin înghiţire şi acumulare în stomac a unei cantităţi mari de aer.
AEROFÁR s.n. (<fr. *aérophare*) Dispozitiv optic de semnalizare la mare distanţă, care serveşte ca punct de reper pentru zborul avioanelor.
AEROFOBÍE s.f. (<fr. *aérophobie*; cf. gr. *aer* "aer"+*phobos* "frică") Teamă patologică de curenţii de aer, întîlnită în turbare, isterie etc.
AEROFOTOGRAMMETRÍE s.f. (<fr. *aérophotogrammétrie*) Fotogrammetrie aeriană.
AEROGÁRĂ s.f. (<fr. *aérogare*) Totalitatea clădirilor unde se află serviciile tehnice şi administrative ale unui aeroport.
AEROGÉN, -Ă adj. (<fr. *aérogène*) (BIOL.) Care este produs prin intermediul aerului.
AEROGEOLOGÍE s.f. (<germ. *Aerogeologie*) Ansamblu de informaţii geologice culese din avion.
AEROGLISÓR s.n. (<fr. *aéroglisseur*) Vehicul care se deplasează prin alunecare pe o pernă de aer.
AEROGRÁF s.n. (<fr. *aérographe*) Aparat cu care se pulverizează culori lichide sub presiunea aerului comprimat.
AEROLÍT s.n. (<fr. *aérolithe*; cf. gr. *aer* "aer"+*lithos* "piatră") Meteorit cu aspect de piatră, format mai ales din silicaţi, care cade pe pămînt.
AEROLOGÍE s.f. (<fr. *aérologie*; cf. gr. *aer* "aer"+*logos* "studiu") Ramură a meteorologiei care studiază straturile superioare ale atmosferei.
AEROMECÁNICĂ s.f. (<fr. *aéromécanique*) Ramură a mecanicii care studiază mişcarea şi echilibrul gazelor.
AEROMETRÍE s.f. (<fr. *aérométrie*) Ramură a fizicii care studiază proprietăţile fizice ale aerului şi ale gazelor şi măsoară efectele lor mecanice.
AERÓMETRU s.n. (<fr. *aéromètre*) Instrument pentru măsurarea densităţii aerului.
AEROMOBÍL adj., s.n. (<fr. *aéromobile*) **1.** Adj. (Despre corpuri) Care se mişcă în aer. **2.** S.n. Corp solid care se poate menţine şi mişca în aer.
AEROMODÉL s.n. (<fr. *aéromodèle*) Machetă de avion sau de planor.
AEROMODELÍSM s.n. (<fr. *aéromodélisme*) Sport aviatic care se ocupă de proiectarea, construcţia şi lansarea aeromodelelor.
AEROMOTÓR s.n. (<fr. *aéromoteur*) Motor eolian.
AERONAÚTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *aéronautique*) **1.** S.f. Ramură a tehnicii care se ocupă cu construirea aeronavelor şi cu problemele navigaţiei aeriene. **2.** Adj. Care aparţine aeronauticii, referitor la aeronautică.
AERONAVÁL, -Ă adj. (<fr. *aéronaval*) Care aparţine aviaţiei şi marinei, privitor la aviaţie şi la marină.
AERONÁVĂ s.f. (<*aero-*+*navă*, după fr. *aéronef*) Vehicul aerian, cu destinaţii multiple, care se menţine în aer prin plutire (aerostat) sau prin acţiunea aerului asupra unor suprafeţe portante (aerodină); aerovehicul.
AEROPLÁN s.n. (<fr. *aéroplane*) Avion.
AEROPLANCTÓN s.n. (<germ. *Aeroplankton*) Plancton care trăieşte în atmosferă.
AEROPÓRT s.n. (<fr. *aéroport*) Ansamblu constituit din terenul, aerogara, clădirile şi amenajările necesare decolării, aterizării şi întreţinerii avioanelor.
AEROPURTÁT, -Ă adj. (<*aero-*+*purtat*; după fr. *aéroporté*) Care se transportă cu ajutorul aeronavelor (ex. *infanterie aeropurtată*).
AEROREACTÓR s.n. (<fr. *aéroréacteur*) Reactor la care jetul de gaze propulsante este aerul atmosferic precomprimat.
AEROSCÓP s.n. (<fr. *aéroscope*) Aparat cu ajutorul căruia se colectează praful din aer pentru a putea fi examinat la microscop.
AEROSÓL s.m. (<fr. *aérosol*, germ. *Aerosol*) (Mai ales la pl.) Sistem prin care se realizează împrăştierea mecanică în aer sau într-un gaz a unor particule solide sau lichide de substanţă (medicamentoasă, toxică etc.) şi care este folosit în medicină în tratamentul unor boli, în agricultură la combaterea dăunătorilor etc.
AEROSOLOTERAPÍE s.f. (<*aerosol* + *terapie*) Mijloc terapeutic prin care medicamentele sînt introduse, sub formă de aerosoli, pe căile respiratorii cu ajutorul unor pulverizatoare speciale.
AEROSTÁT s.n. (<fr. *aérostat*) Aeronavă umplută cu un gaz mai uşor decît aerul. Primele aerostate au fost construite de Joseph şi Etienne Montgolfier (1783) şi de J.A. Charles (1783).

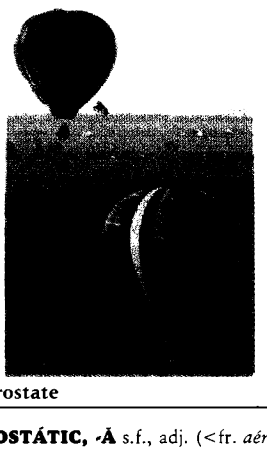

aerostate

AEROSTÁTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *aérostatique*) **1.** S.f. Ramură a mecanicii fluidelor care se ocupă cu studiul echilibrului aerului şi al gazelor, precum şi cu construirea şi dirijarea aerostatelor. **2.** Adj. Care aparţine aerostaticii sau aerostatelor, referitor la aerostatică sau la aerostate.
AEROSTÁŢIE s.f. (<fr. *aérostation*) **1.** Ramură a aeronauticii care se ocupă cu studiul construcţiei şi zborului aerostatelor. **2.** Staţie de vehicule aeriene.
AEROTÉHNICĂ s.f. (<fr. *aérotechnique*) Disciplină care se ocupă cu studiul şi cu construcţia aeronavelor.
AEROTERAPÍE s.f. (<fr. *aérothérapie*) Metodă de tratament cu ajutorul aerului (marin, de munte), indicată, în special, în bolile pulmonare cronice.
AEROTÉRMĂ s.f. (<fr. *aërotherme*) Aparat

electric de încălzire cu aer cald.
AEROVEHÍCUL s.n. (< *aero-*+*vehicul*) Aeronavă.
AEROZÍNĂ s.f. (<fr. *aérozine*) Carburant lichid pentru motoarele rachetelor.
AFÁBIL, -Ă adj. (<lat. *affabilis*, fr. *affable*) Binevoitor, cordial.
AFABULÁȚIE s.f. (<lat. *affabulatio, -onis*, fr. *affabulation*) Ansamblul întîmplărilor (episoadelor) care alcătuiesc subiectul unei opere literare epice sau dramatice.
AFÁCERE s.f. (<a^3+*facere*, după fr. *affaire*) **1.** Activitate comercială, industrială sau (mai ales) financiară. ◆ (Fam.) Întreprindere sau acțiune cu rezultat favorabil. **2.** Treabă (importantă). ◇ *Afaceri interne* (sau *externe*) = problemele interne (sau externe) ale unui stat, organizate la înalt nivel ministerial.
AFACERÍSM s.n. (<*afacere*) Realizare de profituri personale uzînd de relațiile și de poziția socială, profesională, politică etc. a cuiva; obținere abuzivă de profituri personale din afaceri.
AFACERÍST, -Ă s.m. și f. (<*afacere*) Șmecher; profitor.
AFÁRĂ adv. (lat. *ad foras*) Dincolo de limitele unui spațiu în care se află, acționează etc. subiectul. ◇ *A da afară* = a scoate din...; a elimina, a exclude; a concedia dintr-un post. *Din cale-afară* = peste măsură; foarte. ◇ Loc. prep. *(În) afară de...* = fără a mai socoti și..., cu excepția. ◆ (Cu valoare de interj.) Ieși! Pleacă!
AFÁZIC, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *aphasique*) **1.** Adj. Privitor la afazie, de afazie. **2.** S.m. și f. Persoană care suferă de afazie.
AFAZÍE s.f. (<fr. *aphasie*; cf. gr. *a* "fără" + *phasis* "cuvînt") (MED.; PSIH.) Pierdere sau tulburare a funcțiilor limbajului, din cauza unor leziuni ale centrilor nervoși corespunzători.
AFEBRÍL, -Ă adj. (<fr. *afébrile*) Fără febră.
AFÉCT s.n. (<germ. *Affekt*, lat. *affectus*) **1.** (PSIH.) Reacție afectivă mai violentă și de mai scurtă durată decît emoțiile (ex. frica și mînia sînt emoții, groaza și furia — afecte). **2.** Nume generic pentru stările sau reacțiile afective.
AFECTÁ vb. I tranz. (<fr. *affecter*) **I. 1.** A mîhni, a întrista. **2.** A simula o anumită stare sufletească. **II.** A destina (o sumă de bani, o cantitate de materiale etc.) unui scop determinat.
AFECTÍV, -Ă adj. (<fr. *affectif*, lat. *affectivus*) **1.** Care aparține afectivității, privitor la sentimente; emotiv. **2.** Care denotă afecțiune; sentimental, sensibil.
AFECTIVITÁTE s.f. (<fr. *affectivité*) **1.** Totalitatea proceselor afective. **2.** Comportare emotivă; sensibilitate.
AFECTUÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *affectueux*, lat. *affectuosus*) Care manifestă simpatie, prietenie, atașament față de cineva. ◆ Tandru.
AFECȚIÚNE s.f. (<fr. *affection*, lat. *affectio, -onis*) **1.** Simpatie, prietenie, atașament (față de cineva). **2.** Boală, stare patologică a unui organ.
AFÉLIU s.n. (<fr. *aphélie*; cf. gr. *apo* "departe"+*helios* "soare") Punctul cel mai depărtat de Soare de pe orbita unei planete, a unei comete etc. Pămîntul trece prin afeliu la 3 iulie.
AFEMEIÁT adj., s.m. (prin confuzie, după fr. *efféminé*) (Bărbat) căruia îi plac femeile.
AFERÁT, -Ă adj. (<fr. *affairé*) Care este sau care vrea să pară foarte preocupat.
AFERÉNT, -Ă adj. (<fr. *afférent*) **1.** Care este în legătură cu ceva, care depinde sau decurge din ceva. **2.** (ANAT.) Care transportă ceva către centru; centripet. ◇ *Vase aferente* = vase care se varsă în altele sau care pătrund într-un organ. *Nervi aferenți* = nervi care transmit excitațiile periferice centrilor nervoși. **3.** (JUR.) Care se cuvine sau revine cuiva.
AFERENTÁȚIE s.f. (<fr. *afférentation*) (FIZIOL.) Transmitere a excitației de la neuronii receptori periferici la neuronii centrali.
AFERÉZĂ s.f. (<fr. *aphérèse*, lat. *aphaeresis*; cf. gr. *aphairesis* "cădere") Fenomen fonetic care constă în dispariția unui sunet sau a unui grup de sunete de la începutul unui cuvînt.
AFÉT s.n. (după fr. *affût*, germ. *Laffette*) Suport mobil pe care se fixează o armă de foc grea (tun, aruncător de mine etc.).
AFGÁN, -Ă subst., adj. (<fr. *Afghan*) **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Populație indo-europeană din Asia Centrală care formează majoritatea populației Afghanistanului; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a Afghanistanului sau este originară de acolo. Afganii mai trăiesc în Pakistan. Sînt de religie musulmană (majoritatea sunniți). **2.** Adj. Care aparține Afghanistanului sau afganilor, privitor la Afghanistan sau la afgani. ◆ (Substantivat, f.) Limbă din grupul limbilor iraniene vorbită de afgani. **3.** S.m. Unitate bănească în Afghanistan.
AFÍDĂ s.f. (<fr. *aphide*; cf. gr. *aphis* "păduche") (La pl.) Subordin de insecte homoptere care cuprinde păduchii de plante mici, cu forme aripate și nearipate (*Aphidinea*); (și la sg.) insectă care face parte din acest subordin (ex. *filoxera*).
AFIDAVÍT s.n. (<fr., engl. *affidavit*) (JUR.) Depoziție dată sub prestare de jurămînt.
AFÍL, -Ă adj. (<fr. *aphylle*; cf. gr. *a* "fără"+*phyllon* "frunză") Fără frunze.
AFILIÁ vb. I refl. (<fr. *affilier*) (Despre organizații, instituții etc.) A se alătura unei alte organizații, instituții etc., stabilind raporturi de subordonare sau de colaborare.
ÁFIN[1] s.m. Arbust pitic, foarte ramificat, cu ramurile avînd muchii ascuțite, cu frunzele oval-alungite, căzătoare, cu florile de culoare roz-deschis, cu fructele bace, negre-albăstrii, brumate, comestibile, cu gust acrișor, răspîndit în regiunile de munte (*Vaccinium myrtillus*).
AFÍN[2]**, -Ă** s.m. și f. (<lat. *affinis*) (JUR.) Rudă prin alianță.
AFINÁ vb. I tranz. (<fr. *affiner*) **1.** A separa de impurități o masă metalică. **2.** A subția firele de lînă, de bumbac etc.
AFINÁRE s.f. (<*afina*) **1.** Proces de îndepărtare (prin precipitare, electroliză, oxidare, reducere, diluare etc.) a impurităților dintr-un metal sau dintr-un aliaj. ◆ Perioadă din cadrul procesului de elaborare a oțelului, în care se produce oxidarea elementelor însoțitoare (carbon, mangan etc.) și se îndepărtează oxizii rezultați. **2.** Purificare a zahărului brut, care precedă decolorarea și rafinarea acestuia. **3.** Eliminare completă a gazelor produse în topitura de sticlă, pentru a se realiza omogenizarea acesteia.
AFINĂTĂ s.f. (<*afin*[1]) Băutură alcoolică preparată din afine.
ÁFINĂ s.f. (<*afin*[1]) Fructul comestibil al afinului[1], o bacă neagră-albăstruie, brumată, cu gust acrișor.
AFINÍȘ s.n. (<*afin*[1]) Loc acoperit cu afini[1]. ◆ Tufiș de afini[1].
AFINITÁTE s.f. (<fr. *affinité*, lat. *affinitas, -atis*) **1.** Potrivire, conformitate care există între anumite lucruri, procese, fenomene etc. ori acțiuni, stări etc. umane. **2.** (CHIM.) Proprietate a două substanțe de a reacționa cu ușurință împreună. **3.** Proprietate a unui material textil de a se vopsi cu un anumit colorant. **4.** Raport juridic, creat prin căsătorie, între un soț și rudele celuilalt soț.
AFIÓN s.n. (<ngr. *afioni*, tc. *afyon*) Suc cu proprietăți narcotice (extras din mac).
AFIRMÁ vb. I (<fr. *affirmer*, lat. *affirmare*) **1.** Tranz. A susține (cu tărie); a declara (cu fermitate). **2.** Refl. A se remarca; a se face cunoscut.
AFIRMATÍV, -Ă adj. (<fr. *affirmatif*, lat. *affirmativus*) Care afirmă; prin care se afirmă (ex. *propoziție afirmativă*; *judecată afirmativă*). ◆ Pozitiv (ex. *răspuns afirmativ*).
AFIRMÁȚIE s.f. (<fr. *affirmation*, lat. *affirmatio, -onis*) **1.** Declarație prin care se susține (cu tărie) o părere. **2.** (LOG.) Judecată prin care se enunță existența unui anumit raport între subiect și predicat.
AFÍȘ s.n. (<fr. *affiche*) Foaie de dimensiuni diferite, expusă public, care conține texte (și imagini) cu caracter informativ sau propagandistic. ◆ Gen de artă grafică cu funcție de informare, de reclamă sau care exprimă o atitudine, un îndemn etc., cultivat în întreaga lume, cu o deosebită dezvoltare datorată tehnicilor recente de reproducere și imprimare. În realizarea afișelor au fost antrenați plasticieni de seamă.
AFIȘÁ vb. I (<fr. *afficher*) **1.** Tranz. A expune afișe. **2.** Tranz. Fig. A arăta, a manifesta în mod ostentativ o anumită atitudine. **3.** Refl. A se expune în public.
AFIȘÁJ s.n. (<fr. *affichage*) **1.** Expunere de afișe. **2.** Prezentare (în scris, pe ecranele calculatoarelor) a unor date sau rezultate. ◇ *Afișaj optic* = afișor (**2**).
AFIȘÓR, -OÁRE s.m. și f., s.n. (<fr. *afficheur*) **1.** S.m. și f. Persoană care se ocupă cu lipirea afișelor. **2.** S.n. (ELECTRON.) Dispozitiv pe a cărui suprafață apar caractere alfanumerice comandate electric.
AFÍX s.n. (<fr. *affixe*, lat. *affixus*) **1.** (LINGV.) Nume generic pentru anumite particule care, așezate înaintea (prefix), în interiorul (infix) sau la sfîrșitul (sufix) unui cuvînt, îi schimbă sensul sau valoarea gramaticală. **2.** (MAT.) Număr complex, care indică poziția unui punct în plan.

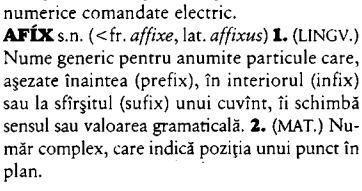

afix (2)

AFÎNÁ vb. I tranz. (<lat. **affenare*) A săpa, a răscoli o masă compactă granulară pentru a o face mai puţin densă, pentru a-i mări volumul.
AFLÁ vb. I (lat. *afflare* "a sufla spre ceva") **1.** Tranz. şi intranz. A auzi o veste, a lua cunoştinţă de un fapt. **2.** Tranz. A găsi, a descoperi. **3.** Refl. A fi, a se găsi (într-un loc, într-o poziţie, într-o împrejurare oarecare).
AFLICTÍV, -Ă adj. (<fr. *afflictif*) (JUR.; despre pedepse) Care loveşte direct pe un condamnat (pe corp, în viaţă etc.).
AFLICŢIÚNE s.f. (<fr. *affliction*) **1.** Durere mare. **2.** Pedeapsă directă.
AFLORIMÉNT s.n. (după fr. *affleurement*) Loc în care apar la suprafaţa pămîntului roci sau minerale, după îndepărtarea solului.
AFLUÉNT s.m. (<fr. *affluent*, lat. *affluens, -ntis*) Curs de apă secundar, care se varsă într-o apă curgătoare mai mare.
AFLUÉNŢĂ s.f. (<fr. *affluence*, lat. *affluentia*) **1.** Curgere abundentă a unui lichid; aflux. **2.** Mişcare compactă a unei mulţimi în aceeaşi direcţie; mulţime de oameni care se îndreaptă în aceeaşi direcţie. ◆ Trecere (sau prezenţă temporară) a unui număr de persoane printr-un (sau într-un) anumit loc. **3.** Abundenţă, cantitate mare.
AFLUÍ vb. IV intranz. (<fr. *affluer*, lat. *affluere*) **1.** (Despre lichide) A curge într-o direcţie unică. **2.** Fig. (Despre mulţimi) A se îndrepta în aceeaşi direcţie.
AFLÚX s.n. (<fr. *afflux*, lat. *affluxus*) **1.** Deplasare a unui fluid către un anumit loc. **2.** Afluenţă.
AFOCÁL, -Ă adj. (<fr. *afocal*) (FIZ.; despre sisteme optice) Ale cărui focare sînt situate în infinit (ex. *luneta astronomică*).
AFÓN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *aphone;* cf. gr. *aphonos* <*a* "fără"+*phonos* "sunet") **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care suferă de afonie. ◆ (Persoană) care nu poate cînta corect. **2.** Adj. (Despre consoane) Surdă.
AFONÍE s.f. (<fr. *aphonie;* cf. gr. *aphonia* "muţenie") Pierdere a vocii.
AFONIZÁRE s.f. (<*afon*) (LINGV.) Pierdere totală sau parţială a sonorităţii unui sunet.
AFORÍSM s.n. (<fr. *aphorisme;* cf. gr. *aphorismos* "definiţie") Formulare concisă, expresivă a unei constatări cu valoare de adevăr general privitoare la existenţa umană; cugetare, maximă, sentinţă.
A FORTIORI loc. adj., loc. adv. (loc. lat. "cu atît mai mult") **1.** Loc. adj. (LOG.) (Despre raţionamente) Care constă în trecerea de la o judecată la alta, în favoarea celei de-a doua judecăţi existînd tot atîtea temeiuri sau temeiuri în plus. **2.** Loc. adj. şi adv. (Care se impune) cu necesitate, cu atît mai mult.
A FRESCO loc. adj. (loc. it.) (Despre picturi) Executat pe tencuiala proaspătă, umedă a unui zid; executat în frescă.
AFRETÁ vb. I tranz. (<fr. *affréter*) A închiria o navă pentru transportul de mărfuri.
AFRICÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Africa*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie băştinaşă de rasă negroid-australoidă din Africa; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Africii sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Africii sau africanilor, privitor la Africa sau la africani. ◇ *Cultură africană* = manifestare culturală specifică, dezvoltată în strînsă legătură cu civilizaţia şi cultul triburilor africane. Este reprezentată prin sculpturi (antropomorfe, animaliere, măşti, totemuri), ţesături, orfevrărie etc., dar şi prin muzică şi dans specifice. Prin calităţile lor artistice, prin expresivitatea insolită (pentru europeni), prin încărcătura de semnificaţii realiste şi simbolice, mitice, creaţiile artei africane au influenţat puternic cultura occidentală după 1900.
AFRICANOLOGÍE s.f. (<n.pr. *Africa*) Disciplină care are ca obiect studiul civilizaţiei şi culturii Africii.
AFRICÁTĂ adj., s.f. (<fr. *affriquée*, germ. *Affricate*) (FON.) (Consoană) a cărei articulaţie începe cu o ocluziune şi se termină cu o constricţie; semioclusivă.
AFRIKÁANS s.n. (<engl. *Afrikaans*, fr. *afrikaans*) Limbă olandeză vorbită de afrikanderi.
AFRIKÁNDER (AFRICÁNER) s.m. (<engl. *Afrikander*, fr. *Africaner*) (La pl.) Populaţie din Africa de Sud, constituită din urmaşii coloniştilor europeni, în special olandezi, stabiliţi aici în sec. 17; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie; bur. Sînt de religie creştină (protestanţi, calvini).
ÁFRO-AMERICÁN, -Ă adj. (<fr. *afro-américain*) Care este de origine africană şi este stabilit sau adoptat în Statele Unite ale Americii.
ÁFRO-ASIÁTIC, -Ă adj. (<fr. *afro-asiatique*) Care este comun Africii şi Asiei, referitor la Africa şi Asia. ◆ *Limbi afro-asiatice* = grup de limbi vorbite în zonele de contact între cele două continente (ex. *egipteană, semitică* ş.a.).
AFRODIZIÁC, -Ă adj., s.n. (<fr. *aphrodisiaque;* cf. gr. *aphrodisiakos* "de dragoste") (Substanţă) care stimulează dorinţa sexuală.
AFRÓNT s.n. (<fr. *affront*) Ofensă, injurie adusă cuiva în public.
AFRONTÁ vb. I tranz. (<fr. *affronter*) A înfrunta.
AFRONTÁRE s.f. (<*afronta*) (MED.) Alipire a marginilor unei plăgi în scopul cicatrizării.
ÁFTĂ s.f. (<fr. *aphte*, lat. *aphtae*) Veziculă plină cu un lichid opalescent, care apare pe mucoasa gurii sau a faringelui şi care, prin spargere, lasă în loc o mică ulceraţie.
AFTER-SHAVE subst. (loc. engl.) Loţiune folosită după bărbierit.
AFTOÁSĂ adj. (<fr. *aphteuse*) *Febră aftoasă* = boală epidemică a animalelor paricopitate, manifestată prin febră şi prin erupţii (afte) pe mucoasa bucală sau în alte zone cu pielea sensibilă; poate fi transmisă şi omului.
AFUIÉRE s.f. (după fr. *affouiller*) Erodare (pricinuită de apă) a terenului din jurul unei fundaţii, al unui element de susţinere (pilă sau culee de pod) aşezat în albia unui rîu.
AFUMÁ vb. I (lat. *affumare* = *adfumare*) **1.** Tranz. A expune un aliment la fum, cu scopul de a-l conserva. **2.** Refl. şi tranz. (Despre mîncăruri) A (se) altera din cauza arderii. **3.** Tranz. A umple o încăpere (vas) cu fum în scopul dezinfecţiei şi dezinsecţiei. **4.** Intranz. (Despre sobe) A scoate fum în încăpere. **5.** Tranz. şi refl. A (se) acoperi cu un strat dens de fum, a se înnegri. **6.** Tranz. (TEHN.) A da sticlei o culoare fumurie în procesul de fabricaţie. **7.** Refl. Fig. A se ameţi cu alcool.
AFUMĂTOÁRE s.f. (<*afuma*) **1.** Spaţiu închis, amenajat pentru afumarea alimentelor. **2.** Mic vas metalic în care se ard substanţe aromatizate. **3.** (APIC.) Utilaj special pentru producerea fumului necesar liniştirii familiei de albine cînd se lucrează la stup.
AFUMĂTÚRĂ s.f. (<*afuma*) Produs alimentar conservat cu ajutorul fumului; spec. carne afumată.
AFÚND, -Ă adj., s.n., adv. (<a^3+*fund*) **1.** Adj. Adînc. **2.** S.n. Adîncime; fundul apei. **3.** Adv. În adîncime, spre adînc.
AFUNDÁ vb. I (lat. *affundare*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) cufunda (într-un lichid); a (se) da la fund. **2.** Refl. A se adînci, a pătrunde adînc. ◆ Fig. A se cufunda într-o acţiune. ◆ Fig. A se pierde, a dispărea cu încetul (în zare, în depărtare, în uitare).
AFURCÁ vb. I tranz. (<it. *afforcare*) A ancora o navă cu ajutorul a două ancore, ale căror lanţuri (egale) sînt dispuse în formă de V.
AFURISÉNIE s.f. (<*afurisi*) (RELIG.) Anatemă, blestem; excomunicare.
AFURISÍ vb. IV tranz. (<sl. *aforisati*) **1.** (RELIG.) A blestema, a anatemiza; a excomunica. **2.** A ocărî, a certa cu asprime; a blestema.
AFURISÍT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*afurisi*) (Om) rău, ticălos, blestemat. ◆ (Fam.) Poznaş; şmecher, descurcăreţ.
AFUZALÍ s.m. (<n.pr. tc. *Afuz-Ali*) Soi de viţă de vie, originar din Asia Mică, cu boabele mari, cărnoase, galbene-verzui.
Ag (CHIM.) Simbol pentru *argint*.
AGABARÍTIC, -Ă adj. (<a^5-+*gabaritic*) Care depăşeşte gabaritul standard.
AGALACTÍE s.f. (<fr. *agalactie;* cf. gr. *agalaktos* "fără lapte") Lipsă a laptelui la femeia care a născut. ◆ (MED.VET.) *Agalactie contagioasă* = boală epidemică la oi şi capre, manifestată prin oprirea lactaţiei şi prin diferite leziuni; răsfug alb.
AGÁLE adv. (<ngr. *agalia*) Domol, fără grabă, alene.
AGAMÍE s.f. (<fr. *agamie*; cf. gr. *agamia*) (BIOL.) Înmulţire asexuată.
AGÁPĂ s.f. (<fr. *agape*) **1.** Masă comună la primii creştini. **2.** Masă colegială.
AGÁR-AGÁR subst. (<fr. *agar-agar*, germ. *Agar-Agar*) Substanţă gelatinoasă extrasă din unele alge marine, folosită în bacteriologie, în industria farmaceutică, alimentară, textilă etc.; gelozã.
AGARICACÉE s.f. (<fr. *agaricacée*) (La pl.) Familie de ciuperci din clasa bazidiomicetelor, care au piciorul şi pălăria cu numeroase lamele pe partea inferioară; (şi la sg.) ciupercă ce face parte din această familie. Unele sînt comestibile (ex. *pîinişoara, rîşcovul*), altele sînt toxice.
AGASÁ vb. I tranz. (<fr. *agacer*) A irita, a exaspera (prin insistenţă, prin repetare).
AGÁT (AGÁTĂ) s.n. (s.f.) (<fr. *agate*) **1.** Varietate cristalină de silice, dură, cu benzi concentrice divers colorate, folosită ca piatră semipreţioasă sau pentru piese în mecanica fină. **2.** (În forma *agată*) Literă cu corpul de 5,16 puncte tipografice.
AGATÎRŞI s.m. pl. (<lat. *Agathyrsi*, fr. *Agathyrses*) Populaţie scitică, amintită de Herodot ca locuind în sec. 6 î. Hr. în regiunea cursului mijlociu al Mureşului.
AGÁVĂ s.f. (<fr. *agave;* cf. gr. *agauos* "măreţ, admirabil") Nume dat mai multor specii de plante ornamentale, originare din zonele subtropicale ale Americii, cu frunzele lungi pînă

la 2 m, late, groase şi cu spini pe margini, cu o inflorescenţă piramidală, foarte înaltă, care înfloreşc o singură dată (la 15-20 de ani) (*Agave*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. Din frunzele unei specii (*Agave americana*) se fac frînghii şi diferite ţesături.

ÁGĂ s.m. (<tc. *aga*) **1.** Comandant militar în vechea armată turcă. **2.** (În ev. med.; în ţările române) Titlu dat comandantului pedeştrilor însărcinaţi cu paza oraşului de reşedinţă, iar mai tîrziu cu menţinerea ordinii în capitală; persoană care avea acest titlu.

AGĂŢÁ (ACĂŢÁ) vb. I (lat. **accaptiare* <*captiare* "a prinde") **1.** Tranz. A atîrna, a suspenda ceva de un cui, de un cîrlig etc. **2.** Tranz. şi refl. A (se) apuca, a (se) prinde (de ceva). ◆ Refl. (Despre ţesături) A se rupe prinzîndu-se într-un obiect ascuţit. ◆ Tranz. A acosta pe cineva. **3.** Refl. Fig. A se prinde de ceva sau de cineva.

AGĂŢĂTÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*agăţa*) **1.** Adj. Care (se) agaţă. ◇ *Plantă agăţătoare* = plantă cu tulpină lungă, care se poate agăţa cu ajutorul unor organe speciale sau prin răsucire. **2.** S.f. Şiret, bandă scurtă textilă, de piele sau lănţişor cusut la o haină, pentru a putea fi agăţată în cui, în cuier. **3.** S.f. (La pl.) Grup de păsări care au la fiecare picior cîte două degete dispuse înainte şi cîte două dispuse înapoi, care le permit să se agaţe cu uşurinţă de ramurile copacilor; (şi la sg.) pasăre care face parte din acest grup.

AGEAMÍU, -ÍE adj., s.m. şi f. (<tc. *acemi*) (Fam.) Începător, novice; (om) nepriceput, naiv.

AGÉNDĂ s.f. (<fr., lat. *agenda*) **1.** Carnet în care se notează, pe ore, pe zile, programul unor activităţi. **2.** Ordine de zi (a unor adunări).

AGENEZÍE s.f. (<fr. *agénésie*; cf. gr. *a* "fără"+*genesis* "naştere") **1.** Nedezvoltare sau dezvoltare insuficientă a unui organ sau a unui ţesut în perioada embrionară. **2.** Incapacitate de a procrea; sterilitate.

AGÉNT s.m. (<fr. *agent*, lat. *agens, -ntis*; cf. lat. *agere* "a face") **1.** Factor activ care determină sau influenţează producerea unui fenomen fizic, chimic, biologic, social etc. (ex. *agent mecanic; agent termic; agent geografic; agent atmosferic; agent chimic; agent patogen; agent economic*). **2.** (LINGV.) *Nume de agent* = cuvînt care indică autorul acţiunii unui verb. **3.** Persoană însărcinată cu anumite funcţii şi responsabilităţi (ex. *agent fiscal; agent diplomatic; agent comercial*). ◆ Persoană împuternicită să intermedieze în diferite relaţii economice (ex. *agent de asigurări; agent de afaceri; agent de schimb; agent imobiliar; agent literar*). ◆ Persoană care lucrează într-un anumit domeniu (ex. *agent de poliţie; agent publicitar; agent de bursă; agent cultural*). **4.** *Agent secret* = persoană cu misiuni secrete de informaţie în domeniul politic, economic, militar, al cercetării judiciare; spion.

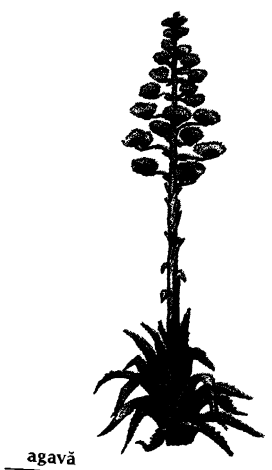

agavă

AGENTÚRĂ s.f. (<germ. *Agentur*) **1.** Casă de comerţ condusă de un agent. **2.** Grupare din interiorul unui stat, unui partid etc., aflată în slujba unor forţe străine.

AGENŢÍE s.f. (<it. *agenzia*) **1.** Întreprindere comercială specializată (ex. *agenţie de voiaj; agenţie de turism; agenţie imobiliară; agenţie publicitară*). ◆ *Agenţie de presă* = instituţie care adună informaţii din toate domeniile, furnizîndu-le presei. **2.** Reprezentanţă, filială sau sucursală a unei instituţii sau întreprinderi (ex. *agenţie bancară; Agenţia Renault*). **3.** Reprezentanţă diplomatică; misiune condusă de un agent diplomatic. **4.** Organism public naţional sau internaţional (ex. *Agenţia Internaţională pentru Energie Atomică*).

ÁGER, -Ă adj. (lat. *agilis*) **1.** Sprinten, agil, iute în mişcări. **2.** Isteţ, ascuţit la minte; spontan. **3.** (Despre privire, ochi) Pătrunzător, iscoditor.

AGÉSTRU s.n. (<fr. *agestre*) Con de dejecţie.

AGFACOLÓR adj. (<germ. *Agfakolor*) *Procedeu agfacolor* = procedeu de obţinere a imaginilor colorate prin suprapunerea a trei straturi fotosensibile la culorile fundamentale sau primare, folosit în fotografie şi în cinematografie.

AGHEASMATÁR s.n. (<ngr. *aghiasmatarion*) **1.** Pavilion, clădire în apropierea unei biserici în care se oficiază sfinţirea apei. **2.** Vas liturgic în care se păstrează agheasma. **3.** Culegere de texte cultice necesare slujbei de sfinţire a apei.

AGHEÁSMĂ s.f. (<sl. *agiazma*, ngr. *agiasma*) Slujbă religioasă pentru sfinţirea apei; apă sfinţită.

AGHIOTÁNT s.m. (cf. rus. *adiutant*) Ofiţer sau subofiţer ataşat pe lîngă un comandant militar, îndeplinind atribuţii similare unui secretar.

AGÍE s.f. (<*agă*) **1.** (În ţările române) Organ administrativ din sec. 18-19, însărcinat cu menţinerea ordinii publice (în capitală); poliţie. ◆ Totalitatea funcţionarilor din această instituţie. **2.** Funcţia de agă.

AGÍL, -Ă adj. (<fr. *agile*, lat. *agilis*) **1.** Care se mişcă cu uşurinţă şi rapiditate; sprinten. ◆ Îndemînatic. **2.** Cu o capacitate de înţelegere promptă, mobilă.

ÁGIO s.n. (<fr. *agio*, it. *aggio*) **1.** Diferenţă între valoarea nominală a unei monede sau hîrtii de valoare şi preţul pieţei; cîştig rezultat din speculaţiile bazate pe asemenea diferenţe. **2.** Ansamblu de taxe reţinute de bănci.

A GIORNO loc. adv. şi adj. (loc. it.) Ca ziua.

AGIOTÁJ s.n. (<fr. *agiotage*) Speculaţii de bursă avînd ca scop realizarea de profituri din fluctuaţiile cursului valutar, al hîrtiilor de valoare sau ale preţului mărfurilor.

AGITÁ vb. I (<fr. *agiter*, lat. *agitare*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) mişca repede şi cu dese schimbări de direcţie; a (se) scutura; a (se) clătina. ◆ Tranz. A mişca un amestec de substanţe aflat într-un vas, pentru omogenizare. **2.** Refl. Fig. A se tulbura, a se frămînta, a se zbuciuma. **3.** Tranz. A îndemna la nesupunere, la revoltă. ◆ Refl. A se revolta, a protesta.

AGITÁŢIE s.f. (<fr. *agitation*, lat. *agitatio, -onis*) **1.** Mişcare intensă efectuată de fiinţe, de vehicule etc. **2.** (MED.) Stare de excitaţie patologică, de instabilitate psihică, de neliniştе excesivă (manifestată prin mişcări grăbite şi dezordonate). **3.** Neliniştе, zbatere. **4.** Acţiune de influenţare, de alertare a opiniei publice în scopuri politice.

AGLÍCĂ s.f. (<bg. *aglika*) Plantă erbacee din familia rozaceelor, cu florile albe sau albe-roz, parfumate (*Filipendula vulgaris*).

aglică

AGLOMERÁ vb. I (<fr. *agglomérer*, lat. *agglomerare*) **1.** Refl. şi tranz. A (se) aduna într-un loc în număr mare; a (se) îngrămădi. ◆ (Despre un spaţiu) A deveni suprapopulat. **2.** Tranz. A produce un material compact prin lipirea şi presarea unor fragmente mărunte, a unor granule etc. **3.** Tranz. A încărca pe cineva cu prea multe treburi.

AGLOMERÁT, -Ă adj., s.n. (<*aglomera*) **1.** Adj. Îngrămădit, înghesuit. ◆ (Despre spaţii) Plin de oameni sau de lucruri. **2.** Adj., s.n. (Material) obţinut prin aglomerare. **3.** S.n. Rocă formată din diverse fragmente rezultate în urma unei erupţii vulcanice.

AGLOMERÁŢIE s.f. (<fr. *agglomération*) Prezenţă a unui număr mare de persoane într-un anumit loc. ◆ Aşezare omenească.

AGLOSÍE s.f. (<fr. *aglosie*; cf. gr. *a* "fără"+*glossa* "limbă") Lipsă congenitală a limbii.

AGLUTINÁ vb. I refl. şi tranz. (<fr. *agglutiner*, lat. *agglutinare*) A (se) uni, a (se) lipi.

AGLUTINÁNT, -Ă adj., s.m., s.n. (<fr. *aglutinant*, lat. *aglutinans, -ntis*) **1.** Adj. Care serveşte la aglutinare; care se aglutinează. ◆ *Limbă aglutinantă* = limbă în care raporturile gramaticale se exprimă prin alipirea unor afixe la rădăcina cuvîntului. **2.** S.m. Anticorp în organismul animal care are proprietatea de a aglutina bacteriile pătrunse în organism. **3.** S.n. Substanţă vîscoasă, preparată din amidon, dextrină, gumă şi albumină, care se adaugă în pasta de imprimat pentru fixarea culorilor în ţesătură. ◆ Substanţă folosită la lipit.

AGLUTINÁRE s.f. (<*aglutina*) **1.** Acţiunea de a (se) aglutina şi rezultatul ei; alipire. **2.** (MICROBIOL.) Aglomerare a microorganismelor sau a globulelor roşii (în flacoane, sub influenţa aglutininelor) pentru a diagnostica bolile infecţioase sau pentru a determina grupa sangvină. **3.** (LINGV.) Alipire a unei particule (sau a altui cuvînt) la un cuvînt.

AGLUTINÍNĂ s.f. (<fr. *agglutinine*) (MICROBIOL.) Substanţă specifică fiecărui individ, de tipul anticorpilor, care apare în sistemele reticular şi limfocitar, în urma administrării de vaccinuri sau a unor infecţii naturale, şi care permite aglutinarea specifică a agentului patogen.

AGLUTINOGÉN s.m. (<fr. *agglutinogène*) (MICROBIOL.) Substanţă de natură proteică, conţinută şi în globulele roşii, care, introdusă în organism, determină alipirea şi precipitarea hematiilor, stimulînd producerea de aglutinină.

AGNÁT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *agnat*, lat. *agnatus*) Rudă în linie paternă.

AGNÁTĂ s.f. (<fr. *agnathe*; cf. gr. *a* "fără"+*gnathos* "falcă") (La pl.) Clasă de vertebrate acvatice lipsite de maxilarul inferior; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă.

AGNAŢIÚNE s.f. (<fr. *agnation*, lat. *agnatio, -onis*) Legătură de rudenie civilă în raport cu înrudirea naturală.

AGNÉŢ s.n. (<sl. *agnici;* cf. lat. *agnus* "miel") (BIS.) Bucată de formă pătrată, tăiată ritualic de preot din mijlocul unei prescuri în cadrul liturghiei ortodoxe, din care se prepară împărtăşania. Simbolizează mielul lui Dumnezeu (trupul lui Iisus), jertfit pentru mîntuirea păcatelor.

AGNÓMEN s.n. (<lat. *agnomen*) Supranume purtat de romani în urma unor fapte deosebite.

AGNÓSTIC, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *agnostique*; cf. gr. *agnostos* "incognoscibil") **1.** S.m. şi f. Adept al agnosticismului. ◆ Membru al unei secte creştine din sec. 5, derivată din donatism, care se opunea reprezentării antropomorfice a lui Dumnezeu, respingînd posibilitatea cunoaşterii lui prin imaginaţie. **2.** Adj. Care aparţine agnosticismului sau agnosticilor, referitor la agnosticism sau la agnostici.

AGNOSTICÍSM s.n. (<fr. *agnosticisme*; cf. gr. *agnostikismos*) Concepţie filozofică ce neagă posibilitatea cunoaşterii originii, esenţei şi sensului existenţei lucrurilor şi fenomenelor. Termenul a fost creat de Th. Huxley în 1869. Principalii susţinători sînt D.Hume, I.Kant, A.Comte. ◆ Concepţie modernă care neagă capacitatea raţiunii umane de a cunoaşte şi de a descrie divinitatea.

AGNOZÍE s.f. (<fr. *agnosie*; cf.gr. *a* "fără"+*gnosis* "cunoaştere") Pierdere a capacităţii senzoriale şi psihice de recunoaştere a lucrurilor, ca urmare a unei leziuni cerebrale.

AGÓGICĂ s.f. (<it. *agogica*, fr. *agogique*; cf.gr. *agoge* "conducere") (MUZ.) **1.** Nuanţare a mişcării, a tempoului. **2.** Disciplină al cărei obiect este nuanţarea mişcării (prin uşoare devieri) în vederea interpretării adecvate a unei piese muzicale. Semne şi indicaţii folosite în agogică: *ad libitum*, *a suo arbitrio*, *a capricio* etc.

AGONÁLE s.f. pl. (<lat. *agonalia*) **1.** Întreceri atletice la vechii greci. **2.** (La romani) Serbări în cinstea zeului Ianus.

AGÓNĂ s.f. (<fr. *agone*) Curbă care uneşte punctele de pe suprafaţa pămîntului cu declinaţie magnetică nulă.

AGONÍE s.f. (<fr. *agonie*; cf.gr. *agonia* "luptă") **1.** Stare a organismului care precedă moartea. **2.** Fig. Declin, stare care prevesteşte sfîrşitul; zbucium, zbatere.

AGONISÍ vb. IV tranz. (<ngr. *agonizome* "a lupta") **1.** A obţine prin muncă, a cîştiga cu greu. **2.** A aduna, a economisi, a mări averea.

AGONÍSTICI s.m. pl. (<fr. *agonistique*; cf.gr. *agonistikos* "capabil de luptă") Sectă creştină, apărută în N Africii, în sec. 4-5, ai cărei membri erau adepţii martirajului benevol şi ai ascezei şi se împotriveau bisericii oficiale.

AGONIZÁ vb. I intranz. (<fr. *agoniser*) **1.** A fi în stare de agonie. **2.** Fig. A fi în declin.

AGORÁ s.f. (<fr. *agora*; cf. gr. *agora*) **1.** Piaţă publică centrală în cetăţile Greciei antice, mărginită de clădirile instituţiilor oficiale, în care aveau loc principalele activităţi civile, religioase, economice. **2.** Adunare publică la vechii greci. ◆ Dezbatere publică a problemelor societăţii.

AGORAFOBÍE s.f. (<fr. *agoraphobie;* cf. gr. *agora* "piaţă"+ *phobia* "teamă") Teamă maladivă de spaţiile deschise, de locurile publice.

AGRÁFĂ s.f. (<fr. *agrafe*) **1.** Mic obiect metalic sau plastic folosit pentru fixarea unor piese de îmbrăcăminte, a unor foi, a părului. ◆ (MED.) Copcă metalică cu care se suturează o plagă. ◆ Piesă de metal care leagă între ele diferite elemente ale unei construcţii. **2.** Ornament în formă de consolă la capătul unui arc.

AGRAFÍE s.f. (<fr. *agraphie;* cf. gr. *a* "fără"+*graphein* "a scrie") Incapacitate patologică de a se exprima în scris.

AGRAMÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<lat. *agrammatos*; cf. gr. *agrammatos* "care nu ştie să citească") **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care face greşeli elementare de limbă; incult. **2.** Adj. (Despre un text) Care conţine greşeli elementare de gramatică şi ortografie.

AGRAMATÍSM s.n. (<fr. *agrammatisme*, germ. *Agrammatismus*) **1.** Necunoaştere a scrierii şi a vorbirii corecte; lipsă de învăţătură; p.ext. incultură. **2.** (MED.) Incapacitate de exprimare gramaticală corectă.

AGRANULOCITÓZĂ s.f. (<fr. *agranulocytose*) Reducere sau dispariţie a granulocitelor din sînge din cauza unor medicamente sau radiaţii, avînd ca efect o stare patologică gravă.

AGRÁR, -Ă adj. (<fr. *agraire*, lat. *agrarius*) Referitor la proprietatea funciară şi la problemele legate de ea; care se sprijină în special pe agricultură, agricol. ◇ *Reformă agrară* = lege, program vizînd relaţiile de proprietate asupra pămîntului sau, spec., exproprierea marilor latifundii.

AGRAVÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *aggraver*, lat. *aggravare*) A (se) înrăutăţi, a (se) face mai grav, mai acut, mai greu de suportat.

AGREÁ vb. I tranz. (<fr. *agréer*) A privi favorabil, a aproba; a accepta, a simpatiza.

AGREÁBIL, -Ă adj. (<fr. *agréable*) Plăcut, atractiv; simpatic.

AGREGÁ vb. I refl. (<fr. *agréger*, lat. *aggregare*) (Despre elemente) A se uni (într-un tot), a se alipi.

AGREGĂRE s.f. (<*agrega*) Faptul de a se agrega. ◇ (FIZ.) *Stare de agregare* = starea de consistenţă (solidă, lichidă, gazoasă, de plasmă) în care există materia.

AGREGÁT s.n. (<fr. *agrégat*, rus. *agregat*) **1.** Grup de maşini cuplate, care funcţionează ca un tot unitar (ex. *agregat agricol; agregat frigorific*). **2.** Material amorf utilizat la obţinerea unor mixturi solide (beton, asfalt etc.). ◇ *Agregat mineral* = formaţiune minerală naturală, alcătuită din elemente diverse.

AGREMÉNT s.n. (<fr. *agrément*) **1.** Plăcere, distracţie. **2.** Acceptare a unui agent diplomatic; acord.

AGREMENTÁ vb. I tranz. (<fr. *agrémenter*) A face ceva mai agreabil, mai atractiv prin adăugarea unor accesorii.

AGRESÁ vb. I tranz. (<fr. *agresser*) A ataca; a aduce injurii cuiva; a atenta la liniştea sau integritatea cuiva.

AGRESIÚNE s.f. (<fr. *agression*, lat. *aggressio, -onis*) **1.** Atac neprovocat, nejustificat (împotriva unei persoane sau a unui stat). **2.** (MED.) Manifestare de violenţă. **3.** Comportament uman provocat de impulsiile sexuale, care se poate manifesta exterior, în mod agresiv, dar (în concepţia lui Freud) se poate şi sublima în crearea unor opere. **4.** Componentă esenţială a modului de viaţă al animalelor.

AGRESÍV, -Ă adj. (<fr. *agressif*) **1.** Care este (fără motiv) predispus la ceartă; violent. **2.** Care are caracter de agresiune. **3.** (Despre substanţe, microorganisme) Care atacă chimic sau biologic.

AGRESIVITÁTE s.f. (<fr. *agressivité*) Însuşirea de a fi agresiv; tendinţa de a ataca, de a recurge la violenţă.

AGRÍCOL, -Ă adj. (<fr. *agricole*) **1.** Care ţine de agricultură, care se referă la agricultură; care se foloseşte sau se produce în agricultură. **2.** (Despre regiuni, ţări) În care principala ocupaţie este agricultura. **3.** (Despre oameni) Care se ocupă cu agricultura.

AGRICULTÚRĂ s.f. (<fr. *agriculture*, lat. *agricultura*) Activitate productivă care are ca obiect cultivarea pămîntului şi creşterea animalelor în scopul obţinerii de produse alimentare şi materii prime.

AGRIMENSÚRĂ s.f. (<it., lat. *agrimensura*) Tehnica măsurătorilor topografice şi cadastrale ale terenurilor agricole.

AGRIOTIMÍE s.f. (<fr. *agriothymie*; cf. gr. *agrios* "sălbatic"+*thymos* "dispoziţie") (MED.) Tendinţă patologică de a comite acte de nebunie furioasă.

AGRIPNÍE s.f. (<fr. *agrypnie*; cf. gr. *agrypnia*) (MED.) Insomnie.

ĂGRIŞ s.m. (<magh. *egres*) Arbust cu ramurile spinoase, cu fructele comestibile, spontan (în zonele de munte) sau cultivat (*Ribes uva-crispa*).

ĂGRIŞĂ s.f. (<*agriş*) Fructul agrişului (bacă), mic, ovoidal sau sferic, de culoare verde, gălbuie sau roşiatică, cu gust dulce-acrişor.

AGRO- (<fr. *agro-*; cf. lat. *ager*, gr. *agros* "ogor") Element prim de compunere care are semnificaţia "agricol", "de agricultură".

AGROALIMENTÁR, -Ă adj. (<*agro-*+*alimentar*) Care provine din agricultură, care se referă la producţia sau la comercializarea ali-

mentelor de origine agricolă.
AGROBIOLOGÍE s.f. (<*agro-+biologie*) Ştiinţă care se ocupă cu studiul acţiunii legilor biologice în domeniul culturii plantelor şi al creşterii animalelor.
AGROCENÓZĂ s.f. (<fr. *agrocénose*) (BIOL.) Zonă agricolă.
AGROCHIMÍE s.f. (<*agro-+chimie*) Ştiinţă care se ocupă cu studiul metodelor de acţionare asupra proceselor biochimice la plante, în scopul ameliorării producţiei.
AGROCLIMATOLOGÍE s.f. (<*agro-+climatologie*) Studierea climei ca factor care influenţează producţia agricolă.
AGROGEOLOGÍE s.f. (<fr. *agrogéologie*) Ştiinţă agricolă care se ocupă cu studiul rocilor pe care s-au format soluri arabile; pedologie.
AGROINDUSTRIÁL, -Ă adj. (<*agro-+industrial*) Referitor la prelucrarea industrială a produselor agricole.
AGRONÓM, -Ă s.m. şi f. (<fr. *agronome*) Specialist în agronomie.
AGRONOMÍE s.f. (<fr. *agronomie;* cf. gr. *agros* "ogor"+*nomos* "lege") Totalitatea ştiinţelor şi tehnicilor privitoare la producţia agricolă.
AGROSÍLVIC, -Ă adj. (<*agro-+silvic*) Privitor la agricultură şi la silvicultură, care ţine de agricultură şi de silvicultură.
AGROTÉHNIC, -Ă s.f., adj. (<rus. *agrotehnika*; cf.gr. *agros* "ogor"+*techne* "meşteşug") **1.** S.f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul condiţiilor de vegetaţie a plantelor. ◆ Ansamblu de procedee tehnice folosite în cultivarea plantelor. **2.** Adj. Care aparţine agrotehnicii, care se referă la agrotehnică.
AGROTURÍSM s.n. (<*agro-+turism*) Folosire în scopuri turistice a posibilităţilor de cazare şi de asigurare a unor servicii, oferite de locuitorii rurali din zone de interes turistic.
AGROZOOTEHNÍE s.f. (<fr. *agro-+zootehnie*) Tehnica cultivării plantelor furajere şi a creşterii animalelor domestice.
AGRÚME s.f. pl. (<fr. *agrumes*) Citrice.
AGURÍDĂ s.f. (<ngr. *agurida*) Strugure crud, cu gust acru; p.ext. fruct acru; suc acru.
AGURIJOÁRĂ s.f. (<*aguridă*) Plantă cu flori mari, albe, roşii sau galbene, cultivată ca plantă decorativă; portolac (*Portulaca grandiflora*).
Ah (FIZ.) Simbol pentru *amperoră*.
AHÉU s.m. (<lat. *achaeus*; cf. n.pr. *Ahaia*) **1.** Locuitor antic al Ahaiei. ◆ (La pl.) Populaţie indo-europeană aşezată în Pelopones, unde a dat naştere civilizaţiei miceniene (milen. 3-2 î.Hr.). **2.** Denumire a grecilor în textele lui Homer.
AHÓTNIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<rus. *ohotnik*) (Reg.) (Om) lacom, doritor, pasionat.

agriş

AHT s.n. (<ngr. *ahti* "dorinţă arzătoare") **1.** Oftat, suspin. **2.** Suferinţă, jale provocată de dorinţă.
AHTIÁ vb. I refl. (<*aht*) A dori intens; a rîvni, a jindui. ◆ A se lăcomi.
AI[1] s.m. (lat. *alium*) (BOT.; reg.) Usturoi (*Allium sativum*).
AI[2] s.m. (<fr. *ai*) Mic mamifer arboricol, cu blana moale, cenuşie, cu mişcări lente, care trăieşte în America de Sud şi în Madagascar (*Danbontonia madagascarensis*).
AÍCI (ACÍ) adv. (lat. *ad-hicce*) **1.** În acest loc; în locul din apropierea subiectului vorbitor. **2.** Acum. ◇ *Aici e aici* = aici este greul, momentul decisiv.
AIDE-MEMOIRE subst. (cuv.fr.) Notare a elementelor esenţiale ale unei discuţii, înţelegeri etc., care urmează să aibă loc.
AÍDOMA adv. (<a^3+sl. *vidomŭ* "vizibil") **1.** Asemenea, întocmai, la fel, identic. **2.** Aievea, ca şi cum ar fi în realitate.
AIÉVEA adv., adj.invar. (<sl. *javě*) **1.** Adv. În realitate. ◆ Într-adevăr, cu adevărat; clar. **2.** Adj.invar. Palpabil, concret.
AINÚ s.m. invar. (<fr. *Aïnous*, rus. *ainu*) Populaţie de origine incertă care locuieşte în insula Sahalin şi în cîteva insule din preajma Japoniei. ◆ Limba acestei populaţii.
AIRBÚS s.n. (<fr., engl. *airbus*) Aerobuz; avion de pasageri de dimensiuni mari.
ÁISBERG s.n. (< engl., fr. *iceberg*) Bloc mare de gheaţă, desprins din calotele glaciare polare, care pluteşte pe apele oceanelor.

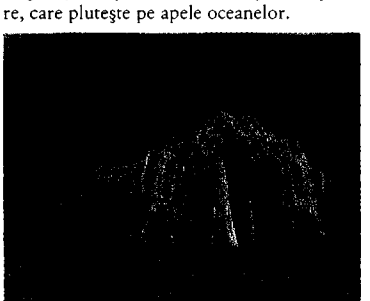
aisberg

ÁISFILD s.n. (<engl. *ice field*) Cîmp de gheaţă.
AIŞÓR s.m. (<*ai*[1]) **1.** Plantă erbacee bulboasă din familia liliaceelor, cu frunzele roşietice şi cu florile galbene-aurii (*Allium ammophilum*). **2.** (BOT.) Usturoiţă (*Alliaria officirealis*). **3.** (Reg.) Ghiocel (*Galanthus nivalis*).
AIURÁ (AIURÍ) vb. I (IV) (<*aiurea*) **1.** Intranz. A delira. ◆ A debita absurdităţi; a vorbi fără sens. ◆ Fig. A visa cu ochii deschişi. **2.** Tranz. (În forma *aiuri*) A amăgi, a ameţi cu vorbe şi promisiuni pe cineva.
AIÚREA adv., adj. invar. (lat. *aliubi*) **1.** Adv. În altă parte; altundeva, oriunde. ◇ *A vorbi aiurea* = a aiura. *A merge aiurea* = a merge la întîmplare, fără ţintă. **2.** Adj. invar. Zăpăcit, împrăştiat, anapoda.
AIURÍT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*fr. ahuri;* cf. *aiura*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) cu mintea tulbure; (om) zăpăcit, împrăştiat. **2.** Adj. (Despre manifestările oamenilor) Care este anormal.
AJÚN s.n. (<*ajuna*) **1.** Zi (sau perioadă de timp) care precedă un eveniment. ◇ Loc. adv. *În ajun* = în ziua (sau în perioada) precedentă unei anumite date. ◇ (Cu valoare de n.pr.) *Moş-Ajun* = ajunul Crăciunului. *A umbla cu Moş-Ajunul* = a colinda în noaptea de 24 spre 25 decembrie. **2.** Faptul de a ajuna. ◆ Zi de post.
AJUNÁ vb. I intranz. (lat. **adjunare*) **1.** A ţine post; a nu mînca nimic. ◆ A mînca de post. **2.** Fig. A răbda de foame.
AJÚNGE vb. III (lat. *adjungere* "a uni, a lipi") **1.** (Verb predicativ) **1.** Intranz. A sosi într-un anumit loc sau timp. **2.** Tranz. A prinde din urmă. ◆ A egala pe cineva ca poziţie în spaţiu sau în societate. **3.** Intranz. A se întinde, a ţine pînă la. **4.** Tranz. A atinge, a nimeri, a lovi (ex. *l-a ajuns blestemul*). ◆ A atinge o anumită dată, vîrstă (ex. *vom ajunge în mileniul 3*; *a ajuns la 90 de ani*). ◆ A atinge un anumit nivel (la preţuri, la recorduri sportive etc.). **5.** Tranz. A fi suficient (ex. *mîncarea a ajuns*; *ajunge cît am lucrat*). **6.** Tranz. A reuşi, a realiza ceva (ex. *am ajuns să înţeleg*). ◆ A cuprinde, a răzbi (ex. *m-a ajuns oboseala*). **7.** Intranz. A fi într-o anumită stare, situaţie (ex. *am ajuns să nu mai suport*). **8.** Refl. A parveni (ex. *cineva s-a ajuns*). **II.** Intranz. (Verb copulativ; formează predicatul nominal împreună cu numele predicativ) A deveni (ex. *el a ajuns profesor*).
AJÚR s.n. (<fr. *ajour*) Broderie, ţesătură ornamentată prin înlăturarea firelor în anumite puncte. ◆ (ARHIT.) Ornament realizat prin perforare, care permite pătrunderea luminii.
AJUSTÁ vb. I tranz. (<fr. *ajuster*) A potrivi; a adapta; a face să corespundă anumitor necesităţi.
AJUSTÁJ s.n. (<fr. *ajustage*) Operaţia de a ajusta; mod, grad de asamblare a două piese.
AJUTÁ vb. I (lat. *adjutare*) **1.** Tranz. şi refl. A(-şi) da sprijin, ajutor în realizarea unui lucru. ◆ Refl. A se servi de ceva sau de cineva într-un anumit scop. **2.** Intranz. A fi de folos, a sluji, a contribui.
AJUTÁJ s.n. (<fr. *ajoutage*) (TEHN.) Tub cu secţiuni variabile pentru a regla scurgerea fluidelor.
AJUTÓR, -OÁRE s.m. şi f., s.n. (lat. *adjutor, -is, adjutorium*) **1.** S.m. şi f. Persoană care ajută pe cineva într-o activitate (fiindu-i subordonată). **2.** S.n. Sprijin; participare la efortul sau la necazul cuiva; îndrumare, asistenţă acordată cuiva.
AJUTORÁ vb. I tranz. şi refl. (<*ajutor*) A (se) ajuta, a (se) sprijini (din punct de vedere material).
AKÎN s.m. (<rus. *akin*) Rapsod popular în ţări din Asia Centrală.
AKKADIÁN, -Ă s.m., adj. (<fr. *akkadien*) **1.** S.m. (La pl.) Populaţie semitică întemeietoare a oraşului şi statului Akkad (în Mesopotamia, milen. 3 î.Hr.). **2.** Adj. Care aparţine akkadienilor, care se referă la akkadieni. ◆ (Substantivat, f.) Limbă semitică, scrisă cu caractere cuneiforme, vorbită de akkadieni.
AKMEÍSM s.n. (<rus. *akmeizm;* cf. gr. *akme* "desăvîrşire") Mişcare literară apărută în Rusia, la începutul sec. 20, care a fost iniţiată de Nikolai Gumiliov, Anna Ahmatova, ca reacţie atît împotriva modernismului, cît şi a tradiţionalismului. Aceşti poeţi, împreună cu alţii, au format grupul "Asociaţia Poeţilor",

care edita revista "Apollon". Akmeiştii teoretizau necesitatea revenirii la starea iniţială a poeziei, a promovării concreteţei şi prospeţimii limbajului poetic, pentru a se ajunge la arta pură.

AL, A art. (lat. *illum, illam*) **1.** (Articol posesiv sau genitival care precedă pronumele posesiv sau substantivul în cazul genitiv posesiv) *Al meu. Al omului.* **2.** (Precedă numeralele ordinale, începînd cu *al doilea*) *Întrebarea a cincea.*

Al (CHIM.) Simbol pentru *aluminiu.*

ALABANDÍNĂ s.f. (<fr. *alabandine*) Sulfură naturală de mangan (MnS), neagră, compactă, cu luciu metalic.

ALABÁSTRU s.n. (<it. *alabastro*, lat. *alabastrum*) Varietate de ghips, fin, de un alb strălucitor, cu aspect de marmură albă străbătută de vine transparente, folosit la confecţionarea unor obiecte ornamentale.

ALÁC s.n. (cf. magh. *alakor*) Specie de grîu foarte rezistentă, cu un singur bob în spic, care se cultivă în regiunile de munte (*Triticum monococcum*).

ALÁI s.n. (<tc. *alay* "regiment") Paradă, pompă; mulţime care participă la o ceremonie, care însoţeşte o persoană importantă sau care se adună cu diferite prilejuri. ◆ P.ext. Gălăgie provocată de această mulţime.

ALALÍE s.f. (<fr. *alalie*; cf.gr. *a* "fără" + *lalein* "a vorbi") (MED.) Imposibilitate de a pronunţa unele cuvinte sau sunete; logoplegie.

ALÁLTĂIERI adv. (<*alaltă+ieri*) În ziua de dinaintea celei de ieri.

ALÁLTĂSEARĂ adv. (<*alaltă+seară*) În seara zilei de alaltăieri.

ALAMÁN s.n. Unealtă de pescuit mare, avînd ca principală componentă un sac central, pentru prinderea bancurilor de peşti marini.

ALÁMĂ s. f. (cf. it. *lama* "placă de metal") **1.** Aliaj de cupru şi zinc, galben-auriu, maleabil, ductil, uşor de prelucrat, care are variate şi multiple utilizări în tehnică. **2.** (La pl.) Obiecte de alamă. **3.** (La pl.) Instrumente muzicale de suflat din alamă.

ALAMBÍC s.n. (<fr. *alambic*) Aparat metalic, de obicei din cupru, alcătuit dintr-un cazan de distilare şi o serpentină de răcire, care este folosit pentru distilarea lichidelor.

ALAMBICÁ vb. I tranz. (<fr. *alambiquer*) A distila cu ajutorul alambicului. ◆ Fig. A complica prin subtilităţi şi divagaţii rafinate.

ALANDÁLA adv. (<ngr. *alla and'alla* "unul în locul altuia") (Fam.) În dezordine, la întîmplare; fără sens; pe dos.

ALÁNI s.m. pl. (<lat. *alani*) Triburi de origine sarmată, care locuiau în sec. 2 şi 1 î.Hr. în regiunea Mării Negre şi în N Caucazului şi care, învinşi de huni, au ajuns, în sec. *5*, în Spania şi Africa.

ALANÍNĂ s.f. (<fr. *alanine*) Aminoacid produs prin hidroliza proteinelor naturale.

ALANTOÍDĂ s.f. (<fr. *allantoïde*) **1.** Una dintre membranele embrionare la reptile, păsări şi mamifere. **2.** (La pl.) Animale vertebrate care au această membrană.

ALARMÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *alarmer*) A (se) speria; a (se) nelinişti, a (se) îngrijora. ◆ Tranz. A pune în stare de alarmă; a da alarma (la apropierea unei primejdii).

ALÁRMĂ s.f. (<fr. *alarme*) **1.** Înştiinţare a trupelor, a populaţiei etc. despre apropierea unui pericol iminent; starea provocată de acest anunţ. ◆ Semnal acustic, optic sau de telecomunicaţii prin care se dă alarma. **2.** Fig. Neliniştе, teamă, spaimă; alertă.

ALARMÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *alarmiste*) **1.** S.m. şi f. Persoană care răspîndeşte (intenţionat) ştiri alarmante (inventate). ◆ Persoană care se alarmează uşor (şi fără motiv). **2.** Adj. (Despre ştiri, vorbe etc.) Care alarmează.

ALAÚN s.n. (<germ. *Alaun*) Sulfat dublu al unor metale; mai cunoscut este sulfatul dublu de aluminiu şi potasiu (piatră acră), cu întrebuinţare în industria tăbăcăriei, a hîrtiei etc.

ALĂMÍ vb. IV tranz. (<*alamă*) A acoperi un obiect de metal cu un strat de alamă (prin galvanizare); a suda, a prinde în alamă.

ALĂPTÁ vb. I tranz. (<*a*^{3}*+lapte*, după fr. *allaiter*) A hrăni un nou-născut cu laptele matern.

ALĂTURÁ vb. I (<*alături*) **1.** Tranz. A pune alături, a anexa. ◆ A compara prin apropiere. **2.** Refl. A se apropia, a se alia, a adera.

ALĂTURÁT, -Ă adj. (<*alătura*) Care se află alături; învecinat.

ALĂTURI (ALĂTUREA) adv. (<*a*^{3}*+lature*) **1.** (Local) Lîngă cineva sau ceva. ◆ Fig. Pe din afară, neinclus; greşit. **2.** (Modal) Unul lîngă altul; împreună.

ALB, -Ă adj., subst. (lat. *albus*) **I.** Adj. **1.** Care are culoarea zăpezii, a laptelui; (despre culori) ca zăpada, ca laptele. ◇ *Rasă albă* = mare grup de popoare ai căror indivizi se caracterizează prin culoarea albă-roz a pielii. *Armă albă* = armă cu lamă de oţel. *Carne albă* = carne de pasăre sau de peşte. *Rînd alb* = spaţiu nescris între două rînduri scrise. (FIZ.) *Lumină albă* = lumină care conţine toate radiaţiile spectrului vizibil. ◆ (Despre oameni; şi substantivat) Care aparţine rasei albe. ◆ Cărunt. **2.** Incolor, transparent. ◆ Luminos, clar. ◇ *Noapte albă* = noapte petrecută fără a dormi. *Nopţi albe* = nopţi luminoase, caracteristice zonelor subpolare, unde, în perioada solstiţiului de vară, soarele nu coboară prea mult sub orizont după apus. *Magie albă* = capacitate a unor persoane de a face fapte neobişnuite, în aparenţă miraculoase, care însă pot fi explicate ştiinţific. **3.** *Versuri albe* = versuri cu ritm neregulat şi fără rimă. **4.** Fig. Nevinovat, pur, curat. **II.** S.m. Persoană din tabăra contrarevoluţionarilor după revoluţia din Franţa (1789) şi cea din Rusia (1917). **III.** S.n. **1.** Culoare rezultată din combinarea tuturor elementelor spectrului luminii solare; culoarea zăpezii, a laptelui. Albul este simbolul purităţii. ◇ *A semna în alb* = a semna un act înainte de a fi completat; fig. a avea încredere deplină în cineva. **2.** Obiect, substanţă de această culoare. ◇ *Albul ochiului* = sclerotică. *Alb de zinc* = oxid de zinc (ZnO), folosit în pictură; ţincvais. *Alb de titan* = bioxid de titan (TiO_2). *Alb de plumb* = carbonat bazic de plumb ($PbCO_3 \cdot Pb(OH)_2$), folosit ca pigment alb în vopsitorie; ceruză. **IV.** S.m. Denumire generică dată unor rase de porci (ex. *alb de Banat; alb ucrainean de stepă*). **V.** S.f. pl. art. Nume dat pieselor albe la unele jocuri (şah, table etc.).

ALBANÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *albanais*, it. *albanese*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie de origine traco-iliră, care s-a format, care locuieşte în Albania; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Albaniei sau este originară de acolo. Albanezii mai trăiesc în Iugoslavia, Italia şi în alte ţări. Sînt de religie musulmană şi creştină. **2.** Adj. Care aparţine Albaniei sau albanezilor, privitor la Albania sau la albanezi. ◆ (Substantivat, f.) Limbă indo-europeană vorbită de albanezi.

ALBĂSTRU, -Ă adj., s.n. (lat. *albaster*) **1.** Adj. Care are culoarea cerului senin; (despre culori) ca cerul senin. ◇ *Cu sînge albastru* = nobil, de neam ales. *Inimă-albastră* = a) suflet trist; p.ext. tristeţe, jale; b) necaz, mîhnire. (Fam.) *Situaţie albastră* = situaţie dificilă, neplăcută. **2.** S.n. A cincea culoare fundamentală din spectrul luminii solare, situată între verde şi indigo; culoarea cerului senin. ◇ *Albastru de metilen* (sau *de metil*) = colorant albastru, solubil în apă, folosit în vopsitorie, în medicină etc. *Albastru de Prusia* (sau *de Berlin*) = ferocianură de fier, folosită ca pigment albastru.

ALBATRÓS s.m. (<fr. *albatros*) Gen de păsări marine, mai mari ca pescăruşul, cu aripi lungi. ◇ *Albatros călător* = cea mai mare pasăre marină (anvergura aripilor de c. 3,5 m), care poate plana mult timp (*Diomedea exulans*). A devenit un simbol al zborului liber, maiestuos, al aspiraţiei omului spre o viaţă elevată, neîngrădită.

albatros

ALBĂSTREÁ s.f. (<*albastru*) Plantă erbacee din familia compozitelor, cu florile albastre (uneori purpurii, roz, albe sau galbene), grupate în inflorescenţe, care creşte, de obicei, prin culturi de păioase (*Centaurea cyanus*).

ALBĂSTREÁLĂ s.f. (<*albăstri*) **1.** Albastru (**2**). **2.** Ultramarin care se foloseşte pentru accentuarea culorii albe sau pentru colorarea varului dat pe pereţi.

ALBĂSTRÍ vb. IV (<*albastru*) **1.** Tranz. A vopsi în albastru. ◆ A clăti rufele în apă cu albăstreală. **2.** Refl. A deveni albastru; a se învineţi.

ALBĂSTRÍRE s.f. (<*albăstri*) Acţiunea de a (se) albăstri şi rezultatul ei. ◆ Tratament chimic prin care piesele de oţel se acoperă cu un strat (albastru) de oxid de fier, care le protejează contra coroziunii.

ALBEÁŢĂ s.f. (<*alb*) Calitatea de a fi alb; culoare albă. ◆ (MED.) Leucom; cataractă.

ALBÉDO s.n. (<fr. *albédo*) Raport între in-

tensitatea luminii primite şi a celei reflectate de un corp.
ALBÍ vb. IV (<*alb*) **1.** Tranz., intranz. şi refl. A deveni sau a face să devină (mai) alb. ◆ Intranz. A încărunţi; a îmbătrîni. ◆ Refl. A se decolora. **2.** Intranz. Fig. A se detaşa prin culoare şi luminozitate.
ALBIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *albien*; cf. n.pr. *Albi*, oraş în Franţa) (GEOL.) **1.** S.n. Ultimul etaj al cretacicului inferior. **2.** Adj. Care aparţine albianului, care se referă la vîrsta şi la formaţiile albianului.
ÁLBIE s.f. (lat. *alvea*) **1.** Vas de formă alungită, cioplit în lemn, utilizat la spălarea rufelor sau la frămîntarea pîinii; covată. **2.** Partea cea mai joasă a unei văi sau traseul adîncit prin care curge o apă; matcă.
ALBIGÉNZI s.m. pl. (<lat. [civitas] *Albigensium*, germ. *Albigenser*) Sectă creştină rigoristă şi antiecleziastică, apărută în S Franţei, în oraşul Albi (lat. Albigenses), datînd din sec.12. Inspirată de maniheism, doctrina albigenzilor respingea tot ce este pămîntesc (ca fiind creaţie a răului), nega pe Iisus Hristos ca întrupare, *Vechiul Testament*, icoanele, clerul etc. Papa Innocenţiu III a iniţiat o cruciadă împotriva lor (1213 şi 1218) în urma căreia secta a fost înfrîntă.
ALBILÍŢĂ s.f. (<*alb*) Fluture alb a cărui larvă se hrăneşte cu frunze de varză (*Pieris brassicae*).
ALBÍNĂ s.f. (lat. *alvina* "stup") **1.** Insectă din familia apidelor, cu aparatul bucal şi cu picioarele posterioare adaptate să culeagă nectarul şi polenul din flori, pentru a produce miere şi ceară; trăieşte în familii (roiuri) compuse dintr-o matcă (femelă reproducătoare), trîntori (masculi) şi albine lucrătoare. Cu un mod de viaţă riguros organizat în stup şi în afară, albinele au o mare importanţă economică, asigurînd şi polenizarea unor plante. Din cele mai vechi timpuri, albinele au devenit un simbol al vieţii sociale bine organizate, al hărniciei. **2.** Plantă erbacee din familia orhideelor, cu florile violacee, dispuse într-un spic, asemănătoare cu o albină (*Ophrys cornuta*).

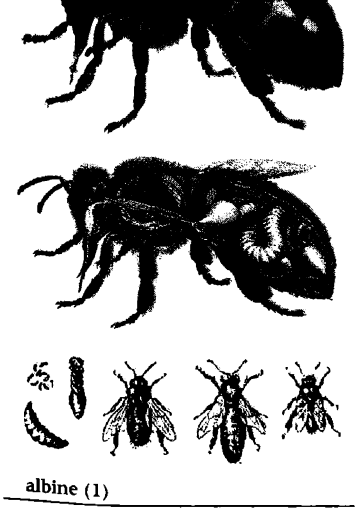

albine (1)

ALBINĂRÍT s.n. (<*albină*) **1.** Apicultură. **2.** (În ev. med.; în Ţara Românească) Dare reprezentînd a zecea parte din mierea şi ceara produsă.
ALBINÍSM s.n. (<fr. *albinisme*) Anomalie congenitală constînd în lipsa pigmenţilor de culoare din piele, păr, pene etc., manifestată prin culoarea albicioasă a pielii şi a părului.
ALBINÓS, -OÁSĂ s.m. şi f., adj. (<fr. *albinos*) (Om, animal) care prezintă fenomenul de albinism.
ALBÍT s.n. (<fr. *albite*) Mineral de culoare albă, cenuşie, verzuie, cu luciu sidefos sau sticlos, dur, utilizat în industria ceramicii fine.
ALBITÚRĂ s.f. (<*alb*) **1.** (La pl.) Rufărie (de pat, de corp etc.). **2.** Nume generic dat exemplarelor mici de peşti de culoare albă sau argintie (*plătica, babuşca* etc.). **3.** Elemente tipografice cu înălţime mai mică decît a literelor cu care se completează spaţiile albe dintre rînduri, cuvinte sau litere.
ALBORÁDĂ s.f. (<sp. *alborada* "cîntec de dimineaţă") Compoziţie muzicală instrumentală, inspirată din folclorul muzical iberic. Alborade celebre au creat Rimski-Korsakov în *Capriciu spaniol* şi Ravel în *Suita pentru pian* "*Miroirs*".
ALBÚM s.n. (<fr. , lat. *album*) **1.** Volum cu foi speciale pentru păstrarea fotografiilor, ilustratelor, mărcilor poştale etc. **2.** Caiet în care se scriu versuri, citate, combinate cu desene (elaborat de mai multe persoane). **3.** Volum de dimensiuni mai mari, abundent ilustrat, prezentînd imagini organizate tematic (ex. *Impresionismul*, *Ermitaj*). **4.** Disc sau casetă cu înregistrări muzicale.
ALBUMÉN s.n. (<fr., lat. *albumen* "albuş") Ţesut din seminţele unor plante, în care se depozitează substanţele organice necesare germinării.
ALBUMÍNĂ s.f. (<fr. *albumine*) Proteină aflată în albuş, sînge şi alte lichide organice, solubilă în apă, care se coagulează sub acţiunea căldurii sau a unor acizi.
ALBUMINOÍD, -Ă adj., s.n. (<fr. *albuminoïde*) **1.** Adj. Cu caracter de albumină. **2.** S.n. Proteină insolubilă specifică ţesuturilor cartilaginoase (ex. *scleroproteina*).
ALBUMINOMÉTRU s.n. (<fr. *albuminomètre*) Aparat pentru determinarea cantităţii de albumină dintr-un lichid organic.
ALBUMINURÍE s.f. (<fr. *albuminurie*) Prezenţă patologică a albuminei în urină.
ALBUMÓZĂ s.f. (<fr. *albumose*) Polipeptidă solubilă în apă produsă prin descompunerea albuminei în cursul digerării.
ALBÚRN s.n. (<lat. *alburnum*) Strat lemnos între scoarţă şi inima trunchiului, prin care circulă apa şi sărurile minerale extrase de rădăcini.
ALBÚŞ s.n. (<*alb*) Albumină vîscoasă, incoloră, care înconjoară gălbenuşul oului.
ALCÁDE (ALCÁLDE) s.m. (<fr. *alcade*, sp. *alcalde*; cf. arab. *al-kadi* "judecător") Magistrat spaniol; conducător local.
ALCÁIC, -Ă adj. (<fr. *alcaïque*, lat. *alcaicus*; cf. n.pr. *Alceu*) *Vers alcaic* = vers de tipul celui creat de poetul antic grec Alceu, care este format din 9-11 silabe, împărţite în 5 picioare metrice. *Strofă alcaică* = catren format din două versuri alcaice, unul iambic şi unul coriambic.
ALCALICELULÓZĂ s.f. (<fr. *alcalicellulose*) Produs alcalin, obţinut din celuloză, folosit la fabricarea viscozei.
ALCALIMÉTRU s.n. (<fr. *alcalimètre*) Aparat pentru determinarea concentraţiei unei substanţe alcaline.
ALCALÍN, -Ă adj. (<fr. *alcalin*) (Despre substanţe) Care are proprietăţile unei baze; care conţine alcalii. ◇ *Metale alcaline* = metale monovalente care formează hidroxizi (ex. *sodiul, potasiul, litiul, rubidiul, cesiul* şi *franciul*). *Medicamente alcaline* = preparate pentru combaterea aciditătii gastrice. *Soluri alcaline* = soluri cu o concentraţie mare de săruri alcaline.
ALCALINITÁTE s.f. (<fr. *alcalinité*) Calitatea de a fi alcalin; concentraţie de substanţe alcaline într-o soluţie sau într-un alt amestec.
ALCALÍNO-PĂMÎNTÓS adj. (<*alcalin* + *pămîntos*, după fr. *alcalino-terreux*) *Metal alcalino-pămîntos* = fiecare dintre metalele grupei a doua din sistemul periodic al elementelor (ex. *beriliul, magneziul, calciul, bariul* şi *radiul*).
ALCÁLIU s.n. (<fr. *alcali*) Hidroxid al unui metal alcalin sau al ionului de amoniu. ◇ *Alcalii caustice* = hidroxizi ai metalelor alcaline, în special ai sodiului şi ai potasiului, care au o acţiune corozivă puternică.
ALCALOÍD s.m. (<fr. *alcaloïde*) Substanţă bazică azotată (formată în plante sau sintetizată artificial), toxică, cu diferite acţiuni farmacodinamice (ex. *morfina, opiul, nicotina, cofeina, atropina, chinina, cocaina* etc.). În doze mici, are efect terapeutic, iar în cantităţi mari provoacă intoxicaţii grave.
ALCALÓZĂ s.f. (<fr. *alcalose*) Creştere anormală a alcalinităţii sîngelui.
ALCÁN s.m. (<fr. *alcane*) Hidrocarbură aciclică saturată (ex. *metanul, etanul, parafina*).
ALCAZÁR s.n. (<sp. *alcazar*) Palat în stil maur, fortificat, construit în unele oraşe spaniole.
ALCĂTUÍ vb. IV (<magh. *alkötni*) **1.** Tranz. A face, a construi, a întocmi; a compune, a concepe. ◆ A constitui. **2.** Refl. A se forma, a lua fiinţă.
ALCHÉNĂ s.f. (<fr. *alkène*, germ. *Alkene*) Hidrocarbură aciclică nesaturată (ex. *etilena*).
ALCHIDÁL s.m. (<germ. *Alkidal*) Răşină sintetică obţinută prin polimerizare, folosită la prepararea unor lacuri şi vopsele.
ALCHÍL s.m. (<fr. *alkyle*, germ. *Alkyl*) Radical organic obţinut prin îndepărtarea hidroxilului din molecula de alcool.
ALCHIMÍE s.f. (<fr. *alchimie*, lat. *alchemia*) **1.** Ştiinţă (şi practică) ocultă, cu o mare dezvoltare în evul mediu, de inspiraţie spirituală, ezoterică, avînd drept scop descoperirea elixirului vieţii veşnice şi a pietrei filozofale, cu ajutorul căreia să se transforme metalele în aur. A avut şi o parte pozitivă, în cursul unor asemenea căutări obţinîndu-se rezultate remarcabile. **2.** Fig. Proces complex, subtil.
ALCHIMÍST s.m. (<fr. *alchimiste*) Persoană care practica alchimia.
ALCHÍNĂ s.f. (<germ. *Alkine*) Hidrocarbură aciclică nesaturată (ex. *acetilena*).
ALCOÓL s.m., s.n. (<fr. *alcool*; cf. arab. *al-*

kuhl "lucru subtil") **1.** S.m. Derivat al hidrocarburilor, care are în moleculă una sau mai multe grupări hidroxil (-OH). ◇ *Alcool etilic* = lichid incolor, volatil, inflamabil, cu miros şi gust caracteristic, obţinut prin fermentarea zaharurilor din fructe, cereale, cartofi etc. sau pe cale sintetică. În proporţii mai mici, intră în compoziţia vinului, cidrului, berii, iar în concentraţii mai mari, în băuturile spirtoase. Se mai foloseşte ca dezinfectant, solvent, combustibil şi în unele reacţii chimice. Consumat de om, are un efect stupefiant specific, iar în cantităţi mai mari, devine un toxic puternic. *Alcool rafinat* = alcool cu o concentraţie de c. 96%, din care au fost îndepărtate impurităţile. *Alcool denaturat* = alcool etilic brut sau rafinat, amestecat cu substanţe care îl fac impropriu consumului alimentar, dar care este folosit în industrie. *Alcool industrial* = alcool obţinut prin fermentarea cerealelor sau a cartofilor bogaţi în amidon. *Alcool sanitar* (sau *medicinal*) = alcool colorat cu metilen şi denaturat cu salicilat de metil, folosit ca dezinfectant extern. ◆ *Alcool butilic* = butanol. *Alcool metilic* = metanol. ◆ *Alcool solid* = polimer al acetaldehidei, insolubil în apă, întrebuinţat drept combustibil. **2.** S.n. Nume generic pentru băuturile spirtoase (ex. *ţuică, votcă, whisky, coniac* etc.).

ALCOOLEMÍE s.f. (<fr. *alcoolémie*) Prezenţă temporară a alcoolului în sînge; procent de alcool prezent în sînge. ◆ Test utilizat în verificarea şoferilor şi în medicina legală.

ALCOÓLIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *alcoolique*) **1.** Adj. Care conţine alcool. **2.** S.m. şi f., adj. (Persoană) care consumă alcool în permanenţă şi în cantităţi mari; bolnav de alcoolism.

ALCOOLÍSM s.n. (<fr. *alcoolisme*) **1.** Abuz permanent de băuturi alcoolice. **2.** Stare patologică determinată de consumul excesiv şi repetat de alcool; etilism. ◇ *Alcoolism acut* = stare temporară provocată de consumul unei cantităţi mari de alcool, caracterizată prin tulburări grave de comportament şi de activitate mintală, ajungînd pînă la comă. *Alcoolism cronic* = stare de intoxicaţie în urma consumului îndelungat de alcool în mod abuziv, avînd ca urmare leziuni ale organelor interne, tulburări nervoase şi psihice, scăderea generală a capacităţilor.

ALCOOLIZÁ vb. I (<fr. *alcooliser*) **1.** Refl. A consuma alcool în mod abuziv; a deveni alcoolic. **2.** Tranz. A mări concentraţia de alcool dintr-o soluţie.

ALCOOLMÉTRU s.n. (<*alcool*+*metru*, după fr. *alcoolomètre*) Aparat care serveşte la determinarea concentraţiei de alcool într-o soluţie.

ALCOOLSCÓP s.n. (<*alcool*+*scop*) Instrument pentru determinarea cantităţii de alcool în sînge.

ALCÓV s.n. (<fr. *alcôve*) Loc special într-o cameră de dormit, unde se aşază patul; p.ext. pat. ◆ Dormitor al unei femei.

ALDÁN (HÁLDÁN) s.m. Cînepă de toamnă care produce seminţe, cultivată separat de cînepa textilă (*Cannabis sativa*).

ALDĂMĂŞ (ADĂLMĂŞ) s.n. (<magh. *áldomás*) Băutură oferită (de vînzător) după încheierea unei tranzacţii.

ÁLDE art. invar. (< *al*+*de*) Precedă nume proprii, termeni de înrudire, pronume etc., sugerînd o categorie mai largă, o indicaţie comparativă. *Mă duc la alde Ionescu. Am cunoscut oameni alde Popescu.*

ALDEHÍDĂ s.f. (<fr. *aldéhyde*) Substanţă organică caracterizată prin gruparea funcţională carbonilică, legată de un radical organic şi de un atom de hidrogen, care se poate obţine din alcooli primari prin eliminarea hidrogenului; se foloseşte la fabricarea unor coloranţi, răşini sintetice, medicamente, produse cosmetice etc. ◇ *Aldehidă formică* = formaldehidă. *Aldehidă benzoică* = benzaldehidă.

ALDÍN, -Ă adj., s.f. (<it. *aldino*) (Caracter tipografic sau literă tipografică) care are liniile mai groase decît ale celor obişnuite; gras.

ALDOSTERÓN s.m. (<fr. *aldostérone*) Hormon corticosuprarenal care acţionează la nivelul rinichiului, determinînd eliminarea sodiului şi a potasiului.

ALDÓZĂ s.f. (<fr. *aldose*) Monozaharidă care are în moleculă gruparea carbonil, caracteristică aldehidelor (ex. *glucoza*).

ALDURÁL s.n. (<*al*[uminiu] + *dural*[uminiu]) Bimetal rezistent la coroziune, format din plăci sau benzi de duraluminiu, acoperite pe ambele feţe cu straturi de aluminiu tehnic pur.

ALEÁN s.n. (<magh. *ellen* "contra") **1.** Suferinţă morală; amărăciune, amar. **2.** Dor, melancolie; nostalgie. **3.** Duşmănie, vrajbă.

ALEATÓRIU, -IE adj. (<fr. *aléatoire*, lat. *aleatorius*) Care este supus întîmplării; incert, imprevizibil. *Cîştiguri aleatorii.* ◇ (MAT.) *Variabilă aleatorie* = variabilă care depinde de o lege a probabilităţii. (JUR.) *Contract aleatoriu* = act condiţionat de un eveniment viitor, incert şi riscant. *Artă aleatorie* = operă din orice domeniu al artei (literatură, pictură, muzică etc.) compusă la întîmplare, destructurată, incoerentă, improvizată etc., aparţinînd unui larg curent de negare a artei tradiţionale, specific celei de a doua jumătăţi a sec. 20.

ALÉE s.f. (<fr. *allée*) **1.** Drum într-un parc, într-o grădină, cu arbori şi flori pe margini. **2.** Stradelă; intrare. **3.** Spaţiu de circulaţie mărginit pe ambele părţi de elemente arhitecturale de acelaşi fel (ex. *Aleea coloanelor*) sau de sculpturi (ex. *Aleea scriitorilor*).

ALEGÁ vb. I tranz. (<lat. *allegare*, fr. *alléguer*) (JUR.) A invoca ceva în sprijinul unei idei sau ca justificare a unei acţiuni.

ALEGÁŢIE s.f. (<fr. *allégation*, lat. *allegatio, -onis*) (JUR.) Invocare a unei teorii, a unei păreri autorizate în sprijinul unei afirmaţii sau justificări.

ALEGĂTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*alege*) Persoană care participă la alegeri.

ALÉGE vb. III (lat. *allegere*) **1.** Tranz. A manifesta o opţiune, o preferinţă, o decizie într-o anume situaţie. ◆ A selecta. ◆ A vota; a desemna. **2.** Tranz. şi refl. A (se) deosebi, a (se) separa. ◆ Refl. impers. A se decide; a se clarifica. **3.** Refl. A rămîne cu ceva de pe urma unei acţiuni, a unei împrejurări. **4.** Refl. A ajunge într-o anumită situaţie (rea). **5.** Tranz. şi intranz. A ţese cu diferite ornamente executate manual.

ALÉGERE s.f. (<*alege*) **1.** Acţiunea de a (se) alege şi rezultatul ei. **2.** (La pl.) Acţiune de mare amploare socială, avînd ca scop desemnarea prin vot a persoanelor care urmează să intre în componenţa unor organe de conducere, legislative, precum şi desemnarea şefului statului (*alegeri locale; alegeri parlamentare; alegeri prezidenţiale*).

ALEGÓRIC, -Ă adj. (<fr. *allégorique*, lat. *allegoricus*) Care aparţine alegoriei, care se referă la alegorie; caracteristic alegoriei; exprimat prin alegorie. ◇ *Car alegoric* = vehicul amenajat cu o platformă, pe care se reprezintă scene simbolice şi cu care se defilează la anumite sărbători.

ALEGORÍE s.f. (<fr. *allégorie*, lat. *allegoria*) **1.** Procedeu artistic constînd în exprimarea unor abstracţii (idei, sentimente, trăsături morale) prin imagini concrete, realizate printr-un complex unitar de metafore şi personificări. **2.** Operă de artă care utilizează acest procedeu (ex. *fabulă, parabolă, tablou alegoric, statuie alegorică*).

ALÉLĂ s.f. (<fr. *allèle*; cf.gr. *allelos* "alternativ") (GENET.) Genă dintr-o pereche sau dintr-o serie de gene alternative de pe acelaşi cromozom care determină nuanţarea unui caracter (ex. *culorile diferite ale trandafirilor*).

ALELÍSM s.n. (<fr. *allélisme*) (GENET.) Fenomen prin care două sau mai multe gene determină acelaşi caracter.

ALELOPATÍE s.f. (<fr. *allélopathie;* cf. gr. *allelon* "reciproc"+*pathos* "suferinţă") (BIOL.) Influenţă (în general inhibitoare) exercitată reciproc de plantele superioare, prin intermediul unor substanţe chimice numite coline.

ALELÚIA interj. (<sl. *aleluija;* cf. ebr. *hillel yah!* "lăudaţi pe Iehova") Cuvînt de slăvire a lui Dumnezeu, folosit în psalmi şi în cîntările bisericeşti.

ALÉM s.n. (<tc. *alem*) Steag turcesc (primit, cu ocazia învestiturii, de domnii români).

ALEMÁNI (ALAMÁNI) s.m. pl. (<germ. *Alemanne*, fr. *Alamans*) Uniune de triburi germanice, menţionate în sec. 3-6 în regiunea Rinului.

ALÉNĂ s.f. (<fr. *allène*) Hidrocarbură aciclică nesaturată, cu două duble legături cumulate.

ALÉNE adv. (<*a*[3]+*lene*) Fără grabă, încet; agale, lipsit de vioiciune.

ALERGÁ vb. I (lat. **allargare* <*largus*) **1.** Intranz. A se deplasa cu viteză; a fugi. **2.** Tranz. A face pe cineva să fugă. **3.** Intranz. A fugi după cineva sau după ceva pentru a-l ajunge, pentru a-l prinde. **4.** Intranz. A se grăbi într-o direcţie sau către un scop. ◆ A umbla după treburi. ◆ A recurge la cineva pentru ajutor. **5.** Intranz. A participa la probe sportive de alergări (fugă, curse de cai, biciclete, auto).

ALERGÁRE s.f. (<*alerga*) Acţiunea de a alerga; alergătură. ◆ (Mai ales la pl.) Probă atletică de fugă pe anumite distanţe. ◆ Cursă de cai.

ALERGĂTÓR, -OÁRE adj., subst. (<*alerga*) **1.** Adj. Care aleargă. ◇ *Piatră alergătoare* (şi substantivat, f.) = piatră de moară care se învîrteşte pentru a măcina boabele. *Păsări alergătoare* (şi substantivat, f.) = păsări din ţările calde, cu picioarele lungi, care se deplasează prin alergare. **2.** S.m. şi f. Atlet care concurează la probe de alergări. **3.** S.f. Dispozitiv pe care se pun mosoarele cu fire pentru

urzeală la războaiele de ţesut.
ALERGĂTÚRĂ s.f. (<*alerga*) Alergare. ◆ Deplasare continuă pentru rezolvarea unor treburi; du-te-vino. ◇ *Cal de alergătură* = cal sau, fig., om pus la toate treburile.
ALERGÉN, -Ă adj., s.n. (<fr. *allergène*) (Substanţă de natură proteică) care provoacă stări alergice.
ALÉRGIC, -Ă adj. (<fr. *allergique*) De alergie, care se referă la alergie; specific alergiei. ◆ (Substantivat) Persoană care manifestă o alergie.
ALERGÍE s.f. (<fr. *allergie*; cf. gr. *allos* "altul"+*ergon* "lucru") Reacţie negativă (organică sau psihică) a unei persoane faţă de anumiţi agenţi sau stimuli externi (microbi, aerosoli, alimente, întîmplări).
ALERGOLOGÍE s.f. (<fr. *allergologie*) Ramură a medicinei care se ocupă cu procesele şi cu bolile de natură alergică.
ALÉRT, -Ă adj. (<fr. *alerte*) Vioi, în ritm susţinut; prompt.
ALERTÁ vb. I (<fr. *alerter*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) pune în stare de atenţie maximă faţă de un pericol posibil. **2.** Tranz. A impulsiona, a grăbi (o persoană, o acţiune).
ALÉRTĂ s.f. (<fr. *alerte*) **1.** Alarmă. ◆ Semnal convenţional de alarmare. **2.** Stare de grabă, de mobilizare.
ALÉS, -EÁSĂ adj., s.m. şi f. (<*alege*) **I.** Adj. **1.** Selectat dintr-o mulţime sau dintr-un tot. ◆ (Şi substantivat) Desemnat prin vot. **2.** Deosebit, distins, preţios. **3.** (Despre ţesături) Lucrat cu modele în culori. **II.** S.m. şi f. (art.) Persoană iubită.
ALESÁTURĂ s.f. (<*ales*) **1.** Procedeu de ornamentare a ţesăturilor populare româneşti prin aranjarea cu mîna, după un anumit model, a unor fire de urzeală şi de bătaală. **2.** Motiv decorativ colorat, lucrat manual într-o ţesătură. ◆ Obiect ţesut, împodobit cu aceste motive.
ALEURÍT s.n. (<fr. *aleurite*) Rocă sedimentară detritică, amorfă, formată din fragmente de minerale şi roci cu dimensiuni foarte mici (ex. *praful, mîlul*).
ALEUROLÍT s.n. (<fr. *aleurolithe*) Rocă sedimentară aleuritică, compactă (ex. *loessul*).
ALEUROMÉTRU s.n. (<fr. *aleuromètre*) Instrument cu ajutorul căruia se determină calitatea glutenului din făina cerealelor.
ALEURONÁT s.n. (<fr. *aleuronate*) Produs alimentar, bogat în proteine, obţinut din gluten, din care se fac preparate culinare dietetice pentru diabetici.
ALEURÓNĂ s.f. (<fr. *aleurone*) Substanţă proteică, aflată în celulele stratului de sub învelişul seminţelor de cereale, al leguminoaselor şi al oleaginoaselor.
ALEVÍN s.m. (<fr. *alevin*) Larvă de peşte în primele zile de dezvoltare.
ALEXANDRÍN, -Ă adj. (<fr. *alexandrin*, lat. *alexandrinus*) Care ţine de civilizaţia elenistică din Alexandria (Egipt, sec. 3 î.Hr.-3 d.Hr.); p.ext. care ţine de epoca elenistică. ◇ *Şcoala alexandrină* = nume dat unor şcoli filozofice din sec. 1 î.Hr.-6 d.Hr. (ex. *neopitagorismul lui Apollonios* din Tyana, *neoplatonismul lui Plotin*) şi teologice din sec. 2-4 d.Hr. (ex. *şcoala lui Clement Alexandrinul*). *Vers alexandrin* (şi substantivat, m.) = vers iambic de 12 silabe, cu cezura după silaba a şasea. *Poezie alexandrină* = gen de poezie rafinată, erudită şi obscură.
ALEXANDRINÍSM s.n. (<fr. *alexandrinisme*) **1.** Civilizaţie elenistică, avînd centrul în Alexandria antică; manifestare culturală influenţată de această civilizaţie, în secolele următoare. **2.** Caracterul operei poeţilor (Calimah, Herondas, Teocrit etc.) şi a filozofilor alexandrini, definit prin rafinament, erudiţie, subtilitate etc., repetat de cultura anumitor epoci.
ALEXANDRÍT s.n. (<fr. *alexandrite*, germ. *Aleksandrit*) (MINER.) Crisoberil.
ALEXÍE s.f. (<fr. *alexie*; cf.gr. *a* "fără"+*lexis* "cuvînt, enunţ") Incapacitate congenitală sau patologică de a citi; cecitate verbală.
ALEXÍNĂ s.f. (<fr. *alexine*) (MICROBIOL.) Ansamblu de proteine plasmatice, care intervin în reacţiile imunologice.
ALEZÁ vb. I tranz. (<fr. *aléser*) A prelucra fin, prin aşchiere, un alezaj, cu ajutorul alezorului.
ALEZÁJ s.n. (<fr. *alésage*) **1.** Suprafaţă interioară, cilindrică sau conică, a unei piese. **2.** Diametrul interior al cilindrului unui motor.
ALEZÍE s.f. (<fr. *alésie*) Incapacitate de a citi litere, cifre sau note muzicale.
ALEZÓR s.n. (<fr. *alésoir*) Sculă aşchietoare de formă cilindrică sau conică, utilizată pentru a aleza.
ÁLFA[1] s.m. invar. (<ngr. *alfa*) **1.** Numele primei litere din alfabetul grecesc (α) corespunzînd sunetului "a". ◇ *De la alfa la omega* = de la început pînă la sfîrşit. (*A fi*) *alfa şi omega* = (a fi) atotcunoscător; (a fi) factorul esenţial. **2.** (FIZ.) *Particula alfa* = particulă alcătuită din doi protoni şi doi neutroni, emisă de unele substanţe radioactive. *Radiaţie alfa* = radiaţie constituită din particule alfa.
ÁLFA[2] s.m. invar. (<fr. *alfa*) Plantă graminee, originară din Algeria, din care se fac corzi, fibre etc. (*Stipa tenacissima*). ◇ *Hîrtie alfa* = hîrtie de calitate superioară, fabricată din frunzele acestei plante.
ALFABÉT s.n. (<fr. *alphabet*, lat. *alphabetum*; cf. gr. *alpha*+*beta*) Totalitatea literelor, aşezate într-o ordine convenţională, reprezentînd sunetele de bază ale unei limbi. ◇ *Alfabet fonetic* = alfabet care asociază fiecărei litere un cuvînt de circulaţie a cărui iniţială o constituie litera respectivă, pentru a evita erorile la transmisiile telefonice şi radiotelefonice. *Alfabetul Morse* = alfabet folosit în telegrafie, în care literele sînt notate prin combinaţii de puncte şi linii. *Alfabetul Braille* = alfabet convenţional, cu semnele în relief, destinat scrierii pentru nevăzători. ◆ (INFORM.) Totalitatea simbolurilor care stau la baza unui limbaj de programare.
ALFABÉTIC, -Ă adj. (<fr. *alphabétique*) (Despre cuvinte, nume) Aşezat în ordinea literelor alfabetului.
ALFABETIZÁ vb. I tranz. (<*alfabet*) **1.** A învăţa pe un analfabet să scrie şi să citească. **2.** A aşeza în ordine alfabetică.
ALFANUMÉRIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *alphanumérique*) **1.** Adj. Care este exprimat prin litere şi cifre. ◇ *Claviatură alfanumerică* = claviatură cu litere şi cifre. **2.** S.n. (INFORM.) Caracter (literă sau cifră) care face parte dintr-un alfabet de programare.
ALFATRÓN s.n. (<fr. *alphatrone*) Vacuummetru care se bazează pe efectul ionizant al radiaţiei alfa şi care poate măsura presiunea atmosferică.
ÁLGĂ s.f. (<fr. *algue*, lat. *alga*) (La pl.) Grup de plante inferioare, unicelulare sau pluricelulare, cu corpul nediferenţiat în rădăcină, tulpină şi frunze, autotrofe, răspîndite în ape dulci, sărate şi pe uscat; (şi la sg.) plantă care face parte din acest grup. Algele sînt întrebuinţate ca nutreţ şi ca îngrăşămînt agricol natural, la obţinerea unor materii prime pentru industrie (iod, brom, potasiu, agar-agar etc.).
ALGÉBRĂ s.f. (<fr. *algèbre*, lat. *algebra*; cf.ar. *al-djabr*) **1.** Ramură a matematicii care studiază ecuaţiile şi proprietăţile generale ale operaţiilor aritmetice, în care mărimile numerice variabile sînt notate cu litere. ◇ *Algebră modernă* (sau *abstractă*) = studiu al structurilor algebrice abstracte (grupurile, inelele, idealele, corpurile etc.) şi al relaţiilor dintre ele. *Algebră liniară* = studiu al teoriei funcţiilor liniare şi sistemelor de funcţii liniare. **2.** *Algebra logicii* (sau *booleană*) = parte a logicii matematice bazată pe aplicarea metodelor algebrice, care cuprinde calculul propoziţiilor, claselor şi relaţiilor. A fost întemeiată de G. Boole (deceniul 5 al sec. 19) şi este un instrument im-

alge

portant pentru studiul şi proiectarea circuitelor electronice digitale.
ALGERIÁN, -Ă s.m., f. şi adj. (<fr. *algérien*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Algeria; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Algeriei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Algeriei sau algerienilor, privitor la Algeria sau la algerieni.
ALGEZÍE s.f. (<germ. *Algesiel*) (MED.) Capacitate de a simţi durerea. ◆ Durere.
ALGIDITÁTE s.f. (<fr. *algidité*) Simptom al unei boli, constînd în răcirea treptată a corpului (în tifosul exantematic).
ALGÍE s.f. (<fr. *algie*) Durere.
ALGÍNĂ s.f. (<fr. *algine*) Substanţă mucilaginoasă extrasă din anumite alge marine care este utilizată pentru apretare în industria pielăriei.
ALGOFOBÍE s.f. (<fr. *algophobie*; cf. gr. *algos* "durere"+*phobos* "teamă") Teamă patologică de durere.
ALGÓL s.n. (<engl., fr. *algol*) (INFORM.) Limbaj de programare pentru calculatoare electronice adecvat scrierii algoritmelor, destinat mai ales aplicaţiilor cu caracter ştiinţific.
ALGOLOGÍE s.f. (<fr. *algologie*) Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul algelor.
ALGOMANÍE s.f. (<fr. *algomanie*) Căutare a unei plăceri în durere.
ALGONKIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *algonkien*) (GEOL.) **1.** S.n. Cea de a doua perioadă a erei precambriene, căreia îi aparţin formaţiile dintre arhaic şi paleozoic, caracterizată prin vulcanism accentuat, prin mişcări orogenice, prin şisturi cristaline ca roci dominante, prin apariţia crustaceelor inferioare şi a algelor; proterozoic. **2.** Adj. Care aparţine algonkianului, care se referă la vîrsta sau la formaţiile algonkiene.
ALGONKÍNI s.m. pl. (<fr. *Algonkins*) Amerindieni din America de Nord.
ALGORÍTM s.n. (<fr. *algorithme*) Succesiune finită de operaţii elementare (reguli de calcul, sisteme de simboluri şi operatori matematici sau logici, instrucţiuni, comenzi) bine definite, care constituie o schemă de rezolvare a unor probleme matematice sau de altă natură.
ALGRAFÍE s.f. (<fr. *algraphie*) Procedeu de executare a formelor de imprimare pe plăci de aluminiu, folosit, de obicei, pentru tiparul plan.
ALIÁ vb. I (<fr. *allier*; cf.lat. *alligare* "a lega de") **1.** Refl. A încheia un tratat de alianţă. ◆ A se înţelege, a se coaliza cu cineva. **2.** Tranz. A realiza un aliaj.
ALIÁJ s.n. (<fr. *alliage*) Produs obţinut în urma combinării prin topire a unor metale (uneori şi cu metaloizi).
ALIÁNŢĂ s.f. (<fr. *alliance*) **1.** Înţelegere, unire între state, între partide politice, între persoane. **2.** Legătură de rudenie care se stabileşte între familiile a două persoane care se căsătoresc.
ALIAS adv. (cuv. lat.) Zis şi ... , numit şi ... , adică ... , sau ...
ALIÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*alia*) **1.** Adj. Unit cu cineva printr-o alianţă; (despre state) care a încheiat un tratat de alianţă. **2.** S.m. şi f. Persoană, partid, stat etc. care se uneşte cu cineva în vederea unei acţiuni comune. **3.** Adj. (Despre metale) Căruia i s-au adăugat alte elemente pentru a forma un aliaj.
ALIBÍ s.n. (<fr. *alibi*; cf. lat. *alibi* "altundeva, în altă parte") (JUR.) Dovadă de nevinovăţie din care rezultă că o persoană suspectă de un delict era în alt loc în momentul săvîrşirii infracţiunii. ◆ Fig. Scuză, pretext, justificare.
ALICÁNTE s.n. (<fr. *alicante*; cf. n.pr. *Alicante*, regiune în Spania) Soi de viţă de vie, originar din regiunea spaniolă Alicante, cu strugurii roşietici, de mărime mijlocie şi boabele uniforme sferice, slab rezistent la ger şi la boli criptogamice. ◆ P.ext. Vin produs din soiul de viţă de vie descris mai sus.
ALÍCĂ s.f. (<ngr. *haliki* "pietricică") **1.** Mic proiectil de plumb, folosit la umplerea cartuşelor de vînătoare. **2.** (TEHN.) Fiecare dintre granulele de oţel sau de fontă dură folosite la curăţarea prin împroşcare a unor suprafeţe sau în foraj. **3.** Fiecare dintre bucăţelele de piatră sau de cărămidă care se pun în tencuială pentru a întări sau pentru a astupa un gol.
ALICÍ vb. IV tranz. (<*alică*) A răni cu alice (**1**).
ALICÓTĂ adj. (<fr. *aliquote*) (MAT.) *Parte alicotă* = parte care se cuprinde de un număr întreg de ori într-o mărime dată (ex. *doi este o parte alicotă a lui zece*).
ALICUÁNTĂ s.f. (<fr. *aliquante*) (MAT.) *Parte alicuantă* = parte care nu se cuprinde exact, de un anumit număr de ori, într-o mărime dată.
ALIDÁDĂ s.f. (<fr. *alidade*, lat. *alidada*) Dispozitiv ataşat unor aparate topografice, care serveşte la măsurarea unghiurilor. Este precursorul teodolitului.
ALIENÁ vb. I (<fr. *aliéner;* cf. lat. *alienare* "a înstrăina") **1.** Tranz. (JUR.) A transmite cuiva un bun, un drept prin vînzare, cesiune etc.; a înstrăina. **2.** Tranz. şi refl. A (se) înstrăina, a (se) îndepărta, a (se) izola, a se dezinteresa. **3.** Refl. A se îmbolnăvi psihic.
ALIENÁBIL, -Ă adj. (<fr. *aliénable*) (JUR.; despre bunuri, drepturi etc.) Care poate fi înstrăinat în condiţii legale.
ALIENÁRE s.f. (<*aliena*) **1.** (JUR.) Acţiunea de a aliena (**1**); înstrăinare a unui bun, a unui drept etc. **2.** Înstrăinare, depărtare, dezinteresare, în sens social, politic, filozofic, în general ca urmare a unui dezacord fundamental între individ şi societate, între individ şi condiţia umană. **3.** Tulburare (patologică) a psihicului; depersonalizare.
ALIENÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *aliéné*, lat. *alienatus*) **1.** Adj. Înstrăinat. **2.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care suferă de o boală mintală; nebun.
ALIENÁŢIE s.f. (<fr. *aliénation*, lat. *alienatio, -onis*) Alienare (**2**). ◇ *Alienaţie mintală* = boală care provoacă pierderea conştiinţei propriei identităţi.
ALIENÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *aliéniste*) Medic psihiatru.
ALIFÁTIC, -Ă adj. (<fr. *aliphatique*) (Despre substanţe chimice organice) Care este format din atomi de carbon legaţi între ei în formă de lanţ liber la ambele capete.
ALIFÍE s.f. (<ngr. *alifi* "unsoare") Preparat farmaceutic sau cosmetic cu aspect de pastă grasă, pentru uz extern.
ALIGÁT s.n. (<lat. *alligatum*) Operă de sine stătătoare, tipărită sau manuscrisă, legată împreună cu altele.
ALIGATÓR s.m. (<fr. *alligator*) Numele a două specii de crocodili, lungi de 4-5 m, cu botul lat, răspîndiţi în fluviile din America (*Alligator mississippiensis*) şi din China (*Alligator sinensis*), a căror piele este folosită în marochinărie.

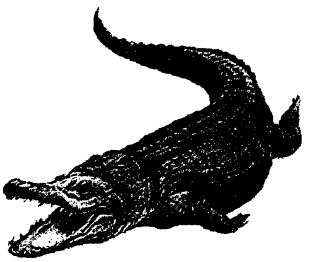

aligator

ALIGOTÉ s.n. (<fr. *aligoté*) Soi de viţă de vie cu strugurii albi, originar din provincia franceză Bourgogne. ◆ P.ext. Vin produs din soiul de viţă de vie descris mai sus.
ALÍL s.m. (<fr. *allyl*) Radical monovalent (CH_2=CH-CH_2-), derivat din propilenă prin îndepărtarea unui atom de hidrogen.
ALÍLIC adj. (<fr. *allylique*) *Alcool alilic* = alcool etilenic (CH_2=CH-CH_2-OH), obţinut din petrol, folosit la sinteza glicerinei.
ALIMBÁ vb. I tranz. (<*limb*) A descărca o navă (pe o alta, numită limb) pentru a o uşura în vederea navigării într-un loc mai puţin adînc.
ALIMÉNT s.n. (<fr. *aliment*, lat. *alimentum*) Produs în stare naturală sau prelucrat, nutritiv, care serveşte ca hrană. Trebuie să conţină proteine, grăsimi, hidrocarbonaţi, săruri minerale, vitamine şi apă.
ALIMENTÁ vb. I (<fr. *alimenter*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) hrăni. ◆ A (se) aproviziona. **2.** Tranz. A furniza materiale, energie etc. unei întreprinderi, instalaţii, persoane. **3.** Tranz. A întreţine un proces fizic (focul) sau psihic (ura).
ALIMENTÁR, -Ă adj., s.f. (<fr. *alimentaire*, lat. *alimentarius*) **1.** Adj. De alimente, referitor la alimente sau la alimentaţie. **2.** Adj. (JUR.) *Pensie alimentară* = sumă pe care cineva este obligat prin lege să o plătească unei persoane pentru întreţinere. **3.** S.f. Băcănie.
ALIMENTATÓR s.n. (<fr. *alimentateur*) Dispozitiv de alimentare a unei maşini sau a unei instalaţii cu combustibil sau materie primă. ◆ Mic transformator de curent continuu pentru aparate de radio.
ALIMENTÁŢIE s.f. (<fr. *alimentation*) Faptul de a (se) alimenta. ◇ *Alimentaţie publică* = reţea de întreprinderi comerciale care asigură servirea populaţiei cu mîncăruri şi băuturi.
ALINÁ vb. I tranz. şi refl. (lat. **allenare*) A (se) potoli, a (se) domoli, a (se) linişti, a (se) mîngîia.
ALINEÁT (ALINIÁT) s.n. (<fr. *alinéa*) Rînd într-un text care începe mai la dreapta decît celelalte, pentru a marca începutul unui nou paragraf; fragment de text cuprins între două asemenea rînduri; paragraf. ◆ Paragraf (numerotat, marcat) în articolele de legi.

ALINIÁ vb. I (<*a*^{3}+*linie*, după fr. *aligner*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) aşeza în linie dreaptă. ◆ A (se) integra într-o ordine prestabilită, într-un sistem funcţional. **2.** Refl. (Despre state) A se asocia pe baza unui tratat. **3.** Tranz. A ajusta elementele componente ale unui sistem pentru a-i asigura o funcţionare bună.

ALINIAMÉNT s.n. (<fr. *alignement*) **1.** Linie dreaptă determinată pe un teren de cîteva repere. ◆ Porţiune în linie dreaptă a unei căi de comunicaţie, cuprinsă între două curbe. **2.** (MILIT.) Linie de dispunere a trupelor şi a tehnicii de luptă determinată de configuraţia terenului. **3.** Dispunere a unor elemente în rînduri drepte sau paralele.

ALÍNT s.n. (<*alinta*) Dezmierdare, mîngîiere, răsfăţ.

ALINTÁ vb. I (lat. *allentare*) **1.** Tranz. A dezmierda, a mîngîia. **2.** Tranz. şi refl. A (se) răsfăţa, a (se) răzgîia.

ALIÓR s.m. (lat. *aureolus*; cf. lat. *aurum* "aur") Nume dat mai multor specii de plante din genul *Euphorbia*, care conţin un suc lăptos, caustic şi otrăvitor; plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii (ex. *laptele-cîinelui; laptele-cucului*).

ALIOTMÁN s.m. sg. (<tc. *Ali Osman* "dinastia lui Osman") (Rar) Turcime.

ALIPÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*a*^{3}+*lipi*) A (se) lipi, a (se) uni; a (se) ataşa, a (se) alătura.

ALISMATACÉE s.f. (după fr. *alismacée*) (La pl.) Familie de plante acvatice, cu frunzele bazale dispuse în rozetă, cu canale aerifere în tulpini şi în frunze; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *limbariţa, săgeata-apei*).

ALÍT s.n. (<fr. *allite*) Rocă bogată în oxid de aluminiu (ex. *bauxita*).

ALITÁRE s.f. (după fr. *alitage*) Acoperire a suprafeţelor de oţel cu aluminiu, pentru a le mări rezistenţa la oxidare şi coroziune; aluminizare.

ALITERÁŢIE s.f. (<fr. *allitération*) Procedeu stilistic care constă în repetarea aceluiaşi sunet sau aceluiaşi grup de sunete în cuvinte care se succedă. ◆ (MED.) Repetare a unor sunete sau silabe în stări de puternică excitaţie psihică.

ALIVÁNCĂ s.f. (Reg.) Plăcintă din mălai fin, frămîntat cu brînză, smîntînă (sau iaurt) şi ouă.

ALIZARÍNĂ s.f. (<fr. *alizarine*) Colorant de culoare roşie aprinsă, extras, iniţial, din roibă; este primul colorant obţinut prin sinteză (1868).

ALIZÉU s.n. (<fr. *alizé*) Vînt regulat, care bate în regiunile intertropicale în tot timpul anului, cu direcţie constantă.

ALLA BREVE loc. adv. (loc. it.) (MUZ.) Termen care indică o executare rapidă, scurtată a unei compoziţii scrise într-o altă măsură.

ALLEGRETTO adv., s.n. (cuv. it.) **1.** Adv. (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Într-un tempo vioi, dar mai moderat decît allegro. **2.** S.n. (Parte dintr-o) compoziţie muzicală care se cîntă în acest tempo.

ALLEGRO adv., s.n. (cuv.it.) **1.** Adv. (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) În tempo vioi; repede. **2.** S.n. (Parte dintr-o) compoziţie muzicală care se cîntă în acest tempo.

ALLEMÁNDĂ s.f. (<fr. *allemande*) Dans de origine populară germană, la început vioi, ulterior, moderat, grav, în doi timpi; melodie după care se execută acest dans.

ALMA MATER s.f. (loc. lat. "mamă care hrăneşte, mamă generoasă") **1.** (La romani) (Epitet pentru) patrie. **2.** (De obicei fig.) Universitate.

ALMANÁH s.n. (<fr. *almanach*, lat. *almanachus*) **1.** Publicaţie anuală, care cuprinde un calendar, informaţii diverse, secvenţe literare etc. **2.** Publicaţie periodică cu o tematică axată preponderent pe un anume domeniu (medical, literar etc.) sau alcătuită în scop distractiv.

ALMANDÍN s.n. (<fr. *almandine*) Granat alumino-feros, de culoare roşie, brună sau neagră, dur, folosit ca piatră semipreţioasă şi ca abraziv.

ALMÉE s.f. (<fr. *almée*) Dansatoare egipteană care îşi însoţeşte dansul cu cîntece (improvizate).

ALMICANTARÁT (ALMUCANTARÁT) s.n. (<fr. *almicantarat*) Cerc imaginar, paralel cu orizontul, al cărui plan orizontal este folosit ca reper în determinarea înălţimii aştrilor.

ALOBRÓGI s.m. pl. (<fr. *Allobroges*) Populaţie celtică supusă de Cezar în timpul campaniei din Galia (58-51 î.Hr.).

ALOCÁ vb. I tranz. (<*alocaţie*) A repartiza pentru un anumit scop o sumă de bani sau o cantitate de materiale.

ALOCÁŢIE s.f. (<fr. *allocation*) Acţiunea de a aloca; concr. sumă, cantitate alocată. ◆ Ajutor bănesc acordat unei persoane.

ALOCHINEZÍE s.f. (<fr. *allocinésie*) (MED.) Tulburare în transmiterea comenzii de la creier la membre, constînd în executarea fără voie a altei mişcări în locul celei dorite.

ALOCROMATÍSM s.n. (<fr. *allochromatisme*) Proprietate a cristalelor de a prezenta culori diferite în funcţie de natura incluziunilor colorate pe care le conţin. ◆ Proprietate a cristalelor de a prezenta fotoconductibilitate datorită impurităţilor conţinute sau iradierii prealabile.

ALÓCURI (ALÓCUREA) adv. (<*a*^{3} + *locuri*) *Pe alocuri* = pe ici, pe colo, în unele locuri.

ALOCUŢIÚNE s.f. (<fr. *allocution*, lat. *allocutio, -onis*) Cuvîntare ocazională scurtă.

ALODIÁL, -Ă adj. (<fr. *allodial*) Care aparţine alodiului, care se referă la alodiu. ◆ *Pămînt alodial* = proprietate seniorială în evul mediu.

ALÓDIU s.n. (<lat. *allodium*) (În ev. med.; în Apusul şi în Centrul Europei) Proprietate funciară provenită din transformarea lotului de pămînt al obştii în proprietate individuală liberă, scutită de orice taxe şi putînd fi transmisă urmaşilor.

ALÓE s.f. (<fr. *aloès*, lat. *aloe*) Nume dat mai multor specii de plante exotice ornamentale, din familia liliaceelor, cu florile galbene sau roşii, dispuse în spice, cu frunzele cărnoase, zimţate pe margini, care conţin un suc folosit în farmacie (*Aloe*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. ◆ Substanţă extrasă din frunzele unor specii de aloe şi întrebuinţată în farmacie; sabur.

ALOFÓN s.n. (<fr. *allophone*) (FON.) Variantă poziţională a unui fonem.

ALOGAMÍE s.f. (<fr. *allogamie*; cf. gr. *allos* "altul"+*gamos* "căsătorie") (BIOL.) Înmulţire la plante, în care polenul provine de la un alt individ decît cel căruia îi aparţine stigmatul; polenizare încrucişată.

ALOGÉN, -Ă adj. (<fr. *allogène;* cf. gr. *allos* "altul"+*genos* "neam") Care se deosebeşte prin natură şi origine de mediul în care se află. ◆ (Despre populaţii) De origine străină, venit din altă parte.

ALÓGIC, -Ă adj. (<fr. *alogique*) Lipsit de logică, ilogic.

ALOGÍSM s.n. (<germ. *Alogismus;* cf. gr. *a* "fără"+*logos* "raţiune") **1.** Afirmaţie care contrazice logica. **2.** Negare a gîndirii logice ca mijloc de cunoaştere autentică.

ALOHTÓN, -Ă adj. (<fr. *allochtone*; cf. gr. *allos* "altul"+*chthon* "pămînt") (Despre formaţiuni geologice) Care a suferit deplasări faţă de locul iniţial de formare şi se deosebeşte de straturile pe care le acoperă. ◆ Care este străin faţă de un anumit loc.

ALOLALÍE s.f. (<fr. *allolalie*) (MED.) Dificultate de vorbire.

ALOMORFÍE s.f. (<fr. *allomorphie*; cf. gr. *allos* "altul"+*morphe* "formă") Totalitatea formelor diferite ale aceleiaşi substanţe, ale aceluiaşi fenomen.

ALONÍM, -Ă adj., s.m. (<fr. *allonyme*, engl. *allonym*; cf. gr. *allos* "altul"+*onyma* "nume") **1.** Adj. Semnat cu un alt nume (de obicei bine cunoscut). **2.** S.m. Persoană care semnează cu un alt nume.

ALÓNJĂ s.f. (<fr. *allonge*) **1.** Piesă (demontabilă) care serveşte la prelungirea unor obiecte. **2.** Lungimea (şi întinderea bruscă) a braţelor unui boxer.

ALOPATÍE s.f. (<fr. *allopathie*; cf. gr. *allos* "altul"+*pathie* "boală") Tratament care foloseşte medicamente ce produc efecte contrare simptomelor bolii tratate.

ALOPECÍE s.f. (<fr. *alopécie*; cf. gr. *alopekia*) Cădere temporară a părului (în urma unei boli de piele, a unei boli infecţioase etc.).

ALOTRIOFAGÍE s.f. (<fr. *allotriophagie*; cf. gr. *allotrios* "străin"+*phagein* "a mînca") Tendinţă patologică de a ingera substanţe necomestibile.

ALOTROPÍE s.f. (<fr. *allotropie*; cf. gr. *allos* "altul"+*tropos* "schimbare") Proprietate a unor substanţe (ex. carbon, fosfor etc.) de a se prezenta sub mai multe forme, avînd însuşiri fizice diferite.

ALOXÁN s.n. (<fr. *aloxan*) Substanţă deri-

aloe

vată prin oxidare din acidul uric, cu acțiune distructivă asupra celulelor pancreatice secretoare de insulină.

ALOZÓM (ALOSÓM) s.m. (<fr. *alosome*) (GENET.) Cromozom care are un rol esențial în determinarea sexului; heterocromozom, cromozom sexual, heterozom.

ALPACÁ[1] s.f. (<fr. *alpaga*) **1.** Animal rumegător (lama domestică), cu lînă lungă și fină, care trăiește în America de Sud (*Lama pacos*). **2.** Stofă fină confecționată din lînă de alpaca.

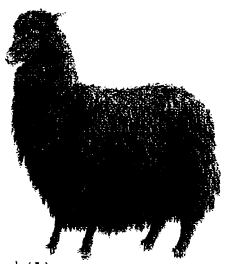

alpaca[1] (1)

ALPACÁ[2] s.f. (<germ. *Alpaka*) Aliaj inoxidabil de cupru, nichel și zinc, folosit la fabricarea tacîmurilor, instrumentelor medicale, optice etc.

AL PARI loc. adv. (loc. it.) Termen care desemnează concordanța cursului acțiunilor la bursa de valori cu valoarea lor nominală.

ÁLPENȘTOC s.n. (<germ. *Alpenstock*, fr. *alpenstock*) Baston cu vîrf metalic ascuțit, folosit în alpinism; piolet.

ALPÉSTRU, -Ă adj. (<fr. *alpestre*) Alpin; de mare altitudine.

ALPÍN, -Ă adj. (<fr. *alpin*, lat. *alpinus*) Care aparține munților Alpi, referitor la munții Alpi; care este caracteristic munților Alpi și, p. gener., regiunilor muntoase înalte. ◇ *Orogeneză* (sau *cutare*) *alpină* = totalitatea mișcărilor de ridicare și de cutare a scoarței terestre, produse în timpurile geologice, în urma cărora s-au format munții Alpi, Apenini, Carpați, Balcani, Caucaz, Himalaia etc.

ALPINÍSM s.n. (<fr. *alpinisme*) Ramură sportivă care cuprinde ascensiunile în munți, în special escaladarea părților greu accesibile ale acestora.

ALPINÍST, -Ă s.m. și f. (<fr. *alpiniste*) Persoană care practică alpinismul.

ALSACIÁN, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *alsacien*) **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Populație care locuiește în Alsacia; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a Alsaciei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Alsaciei sau alsacienilor, privitor la Alsacia sau la alsacieni. **3.** S.m. (Și, adjectival, *lup alsacian*) Rasă de cîini de talie mare, originară din Franța.

ALT, ÁLTĂ adj.neh. (lat. *alt[(e)rum]*) Care nu este același sau aceeași cu ființa sau lucrul despre care este vorba, care nu este de față sau care nu este cel obișnuit (ex. *alt om; alt lucru*).

ALTÁIC, -Ă adj. (<fr. *altaïque*) **1.** Care aparține munților Altai, care este caracteristic munților Altai; din Altai. **2.** *Limbi altaice* = limbi vorbite de populațiile care trăiesc în regiunea munților Altai (ex. *turcice, mongole, turco-mongole, tunguse, tunguso-manciuriene*).

ALTÁR s.n. (lat. *altarium*) **1.** Loc special, puțin înălțat, din piatră, pămînt sau lemn, pe care în antichitate se aduceau jertfe zeilor. **2.** Masă de cult pe care se oficiază liturghia. ◆ Parte a bisericii, izolată sau nu de naos, în care se află masa de cult.

ÁLTĂDATĂ adv. (<*altă*+*dată*) Într-un timp situat în trecut sau în viitor față de momentul vorbirii. ◆ În altă împrejurare, cu altă ocazie.

ÁLTCEVA pron. nehot. (<*alt*+*ceva*) Alt lucru.

ÁLTCINEVA pron. nehot. (<*alt*+*cineva*) Altă persoană.

ÁLTCÎNDVA adv. (<*alt*+*cîndva*) Altădată (în trecut sau în viitor).

ÁLTCUM adv. (<*alt*+*cum*) Altfel.

ÁLTCUMVA adv. (<*alt*+*cumva*) Altfel.

ÁLTEORI adv. (<*alte*+*ori*) Cu alte prilejuri, în alte împrejurări.

ALTERÁ vb. I (<fr. *altérer*, lat. *alterare*) **1.** Refl. și tranz. A suferi sau a face să sufere transformări fizico-chimice (dăunătoare) sub acțiunea mediului înconjurător; p.ext. a (se) descompune, a (se) strica. **2.** Refl. (FON.; despre sunete) A se schimba, a se transforma. **3.** Tranz. A modifica înălțimea unui sunet muzical prin marcarea acestuia cu un semn de alterație. **4.** Tranz. A denatura, a falsifica adevărul, realitatea.

ALTERÁBIL, -Ă adj. (<fr. *altérable*) (Despre alimente, produse etc.) Care se alterează ușor.

ALTERÁȚIE s.f. (<fr. *altération*) (MUZ.) Procedeu prin care se modifică, cu ajutorul unor semne convenționale, înălțimea sunetelor. ◆ P.ext. Semn convențional care marchează modificarea înălțimii unui sunet (ex. *diezul, bemolul, becarul*).

ALTERCÁȚIE s.f. (<fr. *altercation*, lat. *altercatio, -onis*) Schimb violent de cuvinte, ceartă aprinsă.

ALTER EGO s.m. (loc. lat.) **1.** Un alt eu, interior. **2.** Persoană asemănătoare pînă la identificare cu o alta. **3.** Persoană în care poți avea încredere ca în tine însuți.

ALTERITÁTE s.f. (<fr. *altérité*, lat. *alteritas, -atis*) **1.** Caracterul a ceea ce este altceneva, a ceea ce este diferit de un eu. ◆ Senzație a unui eu de a fi un altul, altcineva. **2.** (FILOZ.) Capacitate a unui eu de a-și asuma conștiința altcuiva.

alpinist

ALTÉRN, -Ă adj. (<fr. *alterne*, lat. *alternus*) **1.** (Despre frunze, flori) Dispuse de o parte și de alta a unei ramuri sau tulpini, la niveluri diferite. **2.** (MAT.) *Unghiuri alterne* (*interne* sau *externe*) = fiecare dintre cele două perechi de unghiuri formate de o parte și de alta a două drepte tăiate de o secantă. **3.** *Sistem altern* = sistem de agricultură bazat pe alternarea culturilor.

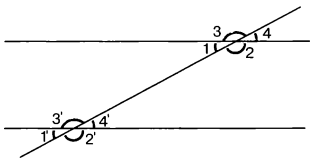

unghiuri alterne

ALTERNÁ vb. I (<fr. *alterner*, lat. *alternare*) **1.** Intranz. și tranz. A se succeda sau a face să se succeadă la intervale determinate. ◆ A lua pe rînd unul locul altuia într-o succesiune. **2.** Intranz. (Despre sunete) A se schimba prin alternanță.

ALTERNÁNȚĂ s.f. (<fr. *alternance*) Faptul sau însușirea de a alterna. ◇ *Alternanță fonetică* = variație a consoanelor sau a vocalelor din tema unui cuvînt, în flexiune sau în familia lexicală.

ALTERNATÍV, -Ă adj. (<fr. *alternatif*) Care alternează. ◇ *Curent alternativ* = curent electric care își schimbă sensul la perioade scurte și egale.

ALTERNATÍVĂ s.f. (<fr. *alternative*) **1.** Posibilitatea sau necesitatea de a alege între două soluții, între două situații etc. care se exclud. ◆ Succesiune prin schimbare. **2.** Relație între două judecăți în care, dacă o judecată este adevărată, cealaltă este falsă. **3.** Procedeu folosit în arta decorativă, care constă în așezarea, în mod succesiv, de-a lungul unei frize, unui chenar etc., a două sau a mai multe motive decorative.

ALTERNATÓR s.n. (<fr. *alternateur*) Generator de curent electric alternativ.

ALTÉȚĂ s.f. (<it. *altezza*, fr. *altesse*) Titlu dat principilor și principeselor dintr-o casă domnitoare (adesea folosit ca termen de adresare); persoană care poartă acest titlu.

ÁLTFEL adv. (<*alt*+*fel*) **1.** În alt mod; altminteri, altcum, altcumva. ◇ Loc. adj. *Altfel de...* = diferit, deosebit. Loc. adv. *De altfel* = în plus, de altminteri. **2.** Dacă nu..., în caz contrar.

ÁLTHORN s.n. (<germ. *Althorn*) Instrument de suflat de aramă, asemănător cu cornul, folosit mai ales în fanfară.

ALTIGRÁF s.n. (<fr. *altigraphe*) Altimetru care înregistrează altitudinea unui zbor.

ALTIMETRÍE s.f. (<fr. *altimétrie*) Ramură a topografiei care stabilește altitudinea punctelor de pe suprafața terestră față de un reper (nivelul mării).

ALTIMÉTRU s.n. (<fr. *altimètre*) Instrument pentru măsurarea altitudinilor față de un nivel de referință.

ALTÍST, -Ă s.m. și f. (<fr. *altiste*, germ. *Altist*) (MUZ.) Persoană care are voce de alto. ◆ Instrumentist care cîntă la violă.

ALTITELEMÉTRU s.n. (<fr. *altitélémètre*) Instrument pentru măsurarea de la distanţă a altitudinii unui punct inaccesibil.

ALTITÚDINE s.f. (<fr. *altitude*, lat. *altitudo, -inis*) Înălţime a unui punct de pe suprafaţa terestră, calculată în raport cu nivelul mării (*altitudine absolută*) sau faţă de un alt punct de pe suprafaţa terestră (ex. *altitudine relativă*). ◆ Înălţime la care se află un obiect (un avion, o navă spaţială etc.).

ALTÍŢĂ s.f. (cf. scr. *latica*) Bandă de broderie şi cusături colorate aplicate pe ţesătura cămăşilor (în partea superioară a mînecilor) în portul popular.

ALTMÍNTERI adv. (lat. *alteramente*) **1.** Altfel. **2.** Dacă nu..., în caz contrar. **3.** În afară de aceasta, de altfel.

ÁLTO s.m. (<it., fr. *alto*) **1.** Voce (de femeie sau de copil) cu timbru grav, situată ca registru între sopran şi tenor. **2.** Voce (de obicei a doua) în polifonie. **3.** Instrument cu corzi sau de suflat al cărui timbru este mai grav.

ALTOCÚMULUS s.n. (<fr. *altocumulus*) Formaţie de nori situată la o altitudine medie de 4000 m, cu aspect de mici îngrămădiri de culoare albă sau cenuşie, uneori cu diferite reflexe.

ALTOGRAVÚRĂ s.f. (< it. *altogravura*) Reproducere după originale de artă prin folosirea clişeelor metalice pantografice, gravate de mînă sau în acvaforte.

ALTÓI[1] s.n. (<magh. *oltvány*) Ramură mică, detaşată dintr-o plantă-mamă, care se implantează într-o plantă-suport (portaltoi). ◆ Planta care rezultă în urma acestei operaţii.

ALTOÍ[2] vb. IV tranz. (<magh. *oltani*) **1.** A implanta un altoi în ţesutul altei plante din aceeaşi familie, pentru a-i ameliora calităţile. **2.** Fig. (Fam.) A lovi, a pocni pe cineva.

ALTORELIÉF s.n. (<it. *alto relievo*, după *relief*) Sculptură puternic reliefată, dar nedesprinsă de fondul material pe care a fost executată; relief înalt.

ALTOSTRÁTUS s.n. (<fr. *altostratus*) Formaţie compactă de nori, aflată la o altitudine medie de 2000 m — 6000 m, cu o culoare cenuşie sau albăstruie.

ALTRUÍSM s.n. (<fr. *altruisme*) Capacitate a unei persoane de a se preocupa, de a acţiona dezinteresat în favoarea altcuiva; doctrină morală care promovează o astfel de preocupare.

ÁLTUL, ÁLTA pron. nehot. (lat. *alter*) **1.** (Ţine locul unui nume de fiinţă sau de lucru care nu este aceeaşi sau acelaşi cu altă fiinţă sau cu alt lucru despre care s-a vorbit, care este de faţă sau care este cel obişnuit). *A răspuns altul.* ◆ (Cu formă feminină şi cu sens neutru) *Pînă una-alta* = deocamdată. *Nici una, nici alta* = fără să mai stea pe gînduri; brusc; neaşteptat. **2.** (În alternanţă cu "unul", "una") Celălalt, al doilea.

ÁLTUNDEVA adv. (<*alt+undeva*) În altă parte.

ALUÁT s.n. (lat. *allevatum=allevatus* "înălţat, ridicat") **1.** Amestec omogen, consistent, alcătuit din făină, apă (sau lapte), substanţe de afînare, ouă, zahăr, grăsimi (şi ingrediente), din care se fac pîinea, produsele de panificaţie şi de patiserie; cocă. **2.** Prăjitură făcută din aluat.

ALUMÉL s.m. Aliaj de nichel, mangan, aluminiu şi siliciu, cu proprietăţi deosebite, folosit în termotehnică.

ALUMÍNĂ s.f. (<fr. *alumine*) (CHIM.) Oxid de aluminiu.

ALUMÍNIU s.n. (<fr., lat. *aluminium*) Element chimic (*Al;* nr. at. 13; m.at. 26,98; gr. sp. 2,7; p.t. 658°C), metal uşor, de culoare argintie, cu o conductibilitate termică şi electrică bună, maleabil şi ductil, stabil faţă de aer, care se obţine prin electroliza bauxitei; este folosit în tehnică, la construcţia de avioane şi de automobile, la confecţionarea cablurilor electrice, ca pigment în vopsitorie, pentru obţinerea unor aliaje superioare etc. A fost descoperit în 1825 de H. Chr. Oersted.

ALUMINIZÁRE s.f. (<*aluminiu*) Acoperire a suprafeţei unui obiect cu un strat protector de aluminiu; alitare.

ALUMINOTERMÍE s.f. (<fr. *aluminothermie*) Procedeu de obţinere a temperaturilor ridicate (pînă la 3000°C) prin reacţia exotermă dintre pulberea de aluminiu şi un oxid metalic, folosit la sudură, în bombele incendiare etc.

ALUMOSILICÁT s.m. (<fr. *alumosilicate*) Sare naturală a acizilor silicici, în a cărei moleculă o parte din ionii de siliciu sînt înlocuiţi cu cei de aluminiu; constituie un mineral larg răspîndit în natură (ex. *feldspaţii, mica* etc.).

ALÚN s.m. (<*alună*) Arbust din familia betulaceelor, cu frunzele rotunde, cu florile monoice şi cu fructele comestibile (*Corylus avellana*).

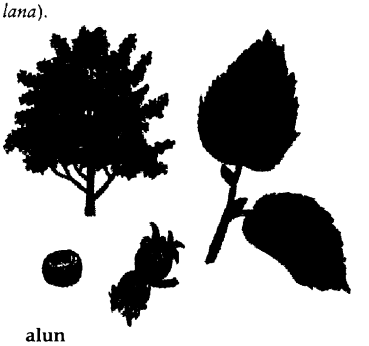

alun

ALUNÁR s.m. (<*alun*) **1.** Pasăre de munte, cafenie cu stropi albi, care se hrăneşte cu alune, ghindă, insecte; gaiţă de munte (*Nucifraga caryocatactes*). **2.** (ZOOL.) Pîrş (*Glis glis*).

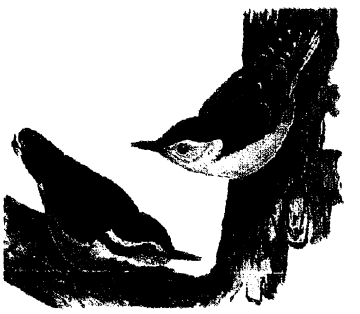

alunari

ALÚNĂ s.f. (lat. **abellona=abellana*[nux]) **1.** Fructul alunului, achenă comestibilă, sferică sau ovoidală, avînd la bază un înveliş verde în formă de degetar. **2.** *Alună de pămînt* (sau *americană*) = plantă anuală din familia leguminoaselor, originară din America de Sud, cu florile galbene şi cu fructul bogat în substanţe grase şi proteice, care se dezvoltă în pămînt; este cultivată pentru seminţele sale comestibile şi uleiul alimentar extras din acestea; arahidă (*Arachis hypogaea*).

ALUNEÁSCA s.f. art. (<*alună*) Numele unui dans popular; melodie după care se execută

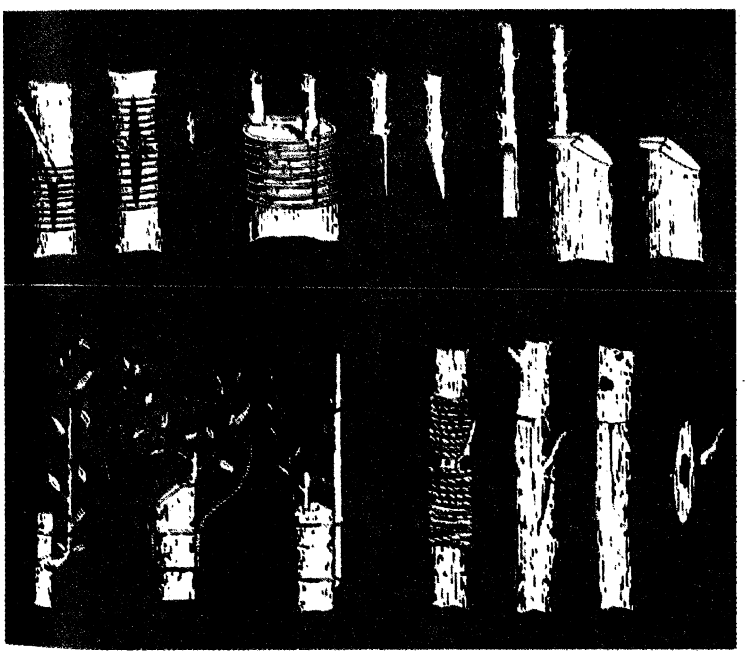

metode de altoire

acest dans.
ALUNECÁ vb. I intranz. (lat. *lubricare*) **1.** (Despre două corpuri aflate în contact) A se deplasa unul față de celălalt tangențial la suprafața de contact, fără a se rostogoli; a glisa. **2.** A se deplasa de la locul unde este așezat (și a cădea). **3.** A-și pierde echilibrul (și a cădea), călcînd pe o suprafață lucioasă sau umedă. **4.** A se mișca lin, neobservat.
ALUNECÁRE s.f. (<*aluneca*) **1.** Acțiunea de a aluneca și rezultatul ei. ◇ *Alunecare de teren* = deplasare a unei mase de roci aflate în pantă, pe un fundament impermeabil, avînd suprafața înmuiată de apă; rezultatul acestui fenomen. **2.** Mărime caracteristică mașinilor electrice asincrone.
ALUNÉL s.m. **1.** Diminutiv al lui alun. **2.** (Art.) Dans popular românesc (în special din Oltenia și Muntenia); melodie după care se execută acest dans.
ALUNÉLE s.f. pl. (<*alună*) **1.** Plantă erbacee cu florile albe, cu tuberculele și cu frunzele comestibile (*Carum bulbocastanum*). **2.** (BOT.) Baraboi (*Chaerophyllum bulbosum*). **3.** (BOT.) Coada-șoricelului (*Achillea millefolium*).
ALUNGÁ vb. I (lat. *allongare*) **1.** Tranz. A sili pe cineva să plece dintr-un loc; a izgoni. ◆ A îndepărta de la sine (un gînd, o senzație, un sentiment). **2.** Refl. A urmări, a fugi după ceva sau cineva.
ALUNGÍ vb. IV tranz. și refl. (după fr. *allonger*) A (se) face mai lung, a (se) lungi (uneori prin subțiere); a (se) întinde.
ALUNGÍRE s.f. (<*alungi*) Acțiunea de a (se) alungi și rezultatul ei; prelungire. ◆ (TEHN.) Creștere relativă a lungimii unui corp datorită unei acțiuni externe (ex. forță de întindere, încălzire), exprimată în procente față de lungimea inițială.
ALUNÍȘ s.n. (<*alun*) Desiș sau pădurice de aluni.
ALUNÍT s.m. (<fr. *alunite*) Sulfat natural hidratat de aluminiu și potasiu, alb-gălbui, utilizat la prepararea unor vopsele, medicamente etc.
ALUNÍȚĂ s.f. (<*alună*) Mică excrescență (cafenie, neagră) pe piele.
ALUNIZÁ vb. I intranz. (după fr. *alunir*) A aseleniza.
ALÚRĂ s.f. (<fr. *allure*) **1.** Fel de a se mișca; ținută, înfățișare a unei persoane. ◆ Mod de deplasare a unui animal. **2.** Ritm de desfășurare a unei competiții sportive. **3.** Mod în care se desfășoară un eveniment, o întîmplare etc. **4.** Unghi format de planul longitudinal-vertical al unei nave cu direcția vîntului.
ALUVIÁL, -Ă adj. (<fr. *alluvial*) Format din aluviuni.
ALUVIONÁRE s.f. (după fr. *alluvionnement*) **1.** Formare de aluviuni. **2.** Procedeu de concentrare a minereurilor și a cărbunilor, care constă în depunerea departajată a materialelor granulare antrenate de un curent de apă.
ALÚVIU s.n. (<fr., lat. *alluvium*) (GEOL.) Perioadă din era cuaternară, care durează de la retragerea gheților pînă acum; holocen.
ALUVIÚNE s.f. (<fr. *alluvion*, lat. *alluvio, -onis*) Depozit format din bolovani, pietriș, mîl, alte materiale în albia sau în preajma unei ape curgătoare.
ALÚZIE s.f. (<fr. *allusion*, lat. *allusio, -onis* "glumă") Vorbă, frază care se referă indirect la o persoană, la o situație etc. sau prin care se vizează, se sugerează ceva; referire indirectă.
ALVEOLÁR, -Ă adj. (<fr. *alvéolaire*) **1.** Care aparține alveolelor, referitor la alveole. ◇ *Consoană alveolară* (și substantivat, f.) = consoană articulată cu vîrful limbii la nivelul alveolelor dinților superiori. **2.** Care are alveole.
ALVEÓLĂ s.f. (<fr. *alvéole*; cf. lat. *alveolus* "cavitate mică") **1.** Cavitate de dimensiuni mici. ◇ *Alveolă pulmonară* = fiecare dintre sferele situate la extremitatea unei bronhiole. *Alveolă dentară* = adîncitură în oasele maxilarelor, în care cresc dinții. *Alveolă eoliană* = mică excavație produsă de vînt în rocile tari. **2.** Celulă a unui fagure.
ALVEOLECTOMÍE s.f. (<fr. *alvéolectomie*) Intervenție chirurgicală la nivelul unei alveole dentare.
ALVEOLÍTĂ s.f. (<fr. *alvéolite*) Inflamație acută sau cronică a alveolelor dentare.
ALVÍȚĂ (**HALVÍȚĂ**) s.f. (<[h]*alva*) Produs alimentar zaharos, preparat din caramel, ciuin, nuci, migdale, alune și esențe aromate.
Am (CHIM.) Simbol pentru *americiu*.
AMÁBIL, -Ă adj. (<lat. *amabilis*, fr. *aimable*) Binevoitor, prietenos; politicos.
AMABILE adv. (cuv.it.) (MUZ.; ca indicație de execuție) În mod grațios, plăcut.
AMABILITÁTE s.f. (<fr. *amabilité*, lat. *amabilitas, -atis*) Însușirea de a fi amabil; prietenie, politețe. ◆ Atitudine, faptă, vorbă amabilă; compliment.
AMALGÁM s.n. (<fr. *amalgame*, lat. *amalgama*) **1.** Aliaj de mercur cu diferite metale. **2.** Fig. Amestec de elemente disparate.
AMALGAMÁ vb. I tranz. (<fr. *amalgamer*) **1.** A prepara sau a realiza un amalgam. **2.** Fig. A amesteca elemente disparate, eterogene.
AMALGAMÁRE s.f. (<*amalgama*) **1.** Acțiunea de a amalgama (**1**) și rezultatul ei. **2.** Procedeu de extragere a aurului și argintului din minereuri cu ajutorul mercurului.
AMANDÍNĂ s.f. (<fr. *amandine*) **1.** Cremă de migdale. ◆ Prăjitură cu (cremă de) migdale. **2.** Bomboană în formă de migdală, umplută cu cremă de ciocolată.
AMANÉT s.n. (<tc. *emanet*, ngr. *amanati*) Gaj; obiect lăsat cu garanție.
AMANETÁ vb. I tranz. (<*amanet*) A lăsa un lucru ca garanție în schimbul unei sume de bani.
AMÁNT, -Ă s.m. și f. (<fr. *amant*, lat. *amans, -ntis*) Persoană care are relații de dragoste cu o persoană de alt sex, fără a fi căsătorită cu aceasta.
AMÁR, -Ă adj., s.n. (lat. *amarus*) **1.** Adj. (Despre alimente, băuturi etc.) Care are gust de pelin, de fiere, de chinină; (despre gust) ca al pelinului, al fierii, al chininei. ◆ Fig. Chinuitor, dureros, trist; chinuit, necăjit. ◆ (Adverbial) Cu durere, trist (ex. *a zîmbit amar*). ◆ (Adverbial) Cu străşnicie, cu putere (ex. *plîngea amar; amar l-a pedepsit Dumnezeu!*). **2.** S.n. Jale, tristețe; suferință, chin. **3.** S.n. *Amar de...* = mulțime, grămadă. *Amar de lume.*
AMARÁ vb. I tranz. (<fr. *amarrer*) **1.** A lega o ambarcație cu un cablu de țărm sau de o altă navă. **2.** A fixa un obiect pe o ambarcație astfel încît acesta să nu se deplaseze datorită balansului.
AMARÁNT s.m. (<fr. *amarante*; cf. lat. *amarantus*) Plantă erbacee ornamentală cu florile mici, roșii, galbene sau albe, grupate în formă de spic. ◆ Colorant roșu-albăstrui.
AMARANTACÉE s.f. (<fr. *amarantacée*; cf. gr. *amarantos* "busuioc roșu") (La pl.) Familie de plante erbacee cu frunzele întregi, alterne sau opuse, cu florile unisexuate sau hermafrodite, grupate în înflorescențe în formă de spic sau în glomerule, care are ca tip amarantul (*Amarantaceae*); (și la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *creasta-cocoșului, moțul-curcanului*).
AMÁRĂ s.f. (<fr. *amarre*) Funie, cablu cu care se leagă o ambarcație de țărm sau de o altă navă.
AMARILIDACÉE s.f. (<fr. *amaryllidacée*) (La pl.) Familie de plante erbacee monocotiledonate, de obicei cu bulb și cu ovar inferior (*Amaryllidaceae*); (și la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *ghiocelul, narcisa*).
AMÁRNIC, -Ă adj. (<*amar*) **1.** Cumplit; neîndurător. ◆ (Adverbial) Foarte tare, intens; mult. **2.** Fig. Inimos; curajos.
AMARTIZÁ vb. I (<n.pr. *Marte*, după *aluniza*) A lua contact cu planeta Marte (venind de pe Pămînt).
AMATÓL s.n. (<*am*[oniu]+*tol*[uen]) Exploziv de siguranță, format din nitrat de amoniu și trinitrotoluen.
AMATÓR, -OÁRE s.m. și f., adj. (<fr. *amateur*, lat. *amator*) **1.** (Persoană) căreia îi place ceva, care este dispusă să facă ceva, care are înclinație pentru ceva; spec. (persoană) care este dispusă să cumpere ceva. **2.** (Persoană) care are preocupări într-un anumit domeniu fără a face din ele o profesiune. ◆ Diletant.
AMATORÍSM s.n. (<*amator*; cf.fr. *amateurism*) **1.** Practicare a unei ocupații ca amator (**2**). **2.** Defect al unei persoane care desfășoară o activitate în mod superficial.
AMAURÓTIC, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *amaurotique*) (Suferind) de amauroză.
AMAURÓZĂ s.f. (<fr. *amaurose*; cf.gr. *amauros* "orb") Diminuare sau pierdere a vederii din cauza lezării retinei, a căilor nervoase optice sau a centrilor cerebrali ai vederii.
AMAXOFOBÍE s.f. (<fr. *amaxophobie*; cf.gr. *amaxa* "vehicul"+*phobos* "frică") Teamă patologică de vehicule.
AMAZOÁNĂ s.f. (<fr. *amazone*; cf.gr. *a* "fără"+*mazos* "sîn") **1.** (În mitologia greacă; și ca n.pr.) Femeie aparținînd unui trib războinic legendar din care erau excluși bărbații; conform legendei, tribul trăia pe țărmul asiatic al Mării Negre și era format din arcașe și călărețe neîntrecute. **2.** (Fam.) Călăreață.
AMAZONÍT s.n. (<fr. *amazonite*; cf. n. pr. *Amazon*) Varietate verde de feldspat microclin, folosită ca piatră semiprețioasă.
AMĂGÍ vb. IV (lat. **ammagire*) **1.** Tranz. și refl. A (se) înșela. **2.** Tranz. A ispiti; a atrage.
AMĂGÍRE s.f. (<*amăgi*) Faptul de a (se) amăgi; înșelare; vorbă, faptă etc. înșelătoare; iluzie.
AMĂNÚNT s.n. (<a^3+*mănunt*, reg. "mărunt") Element neesențial al unui obiect, al unui fenomen, al unui eveniment; detaliu. ◇ *Comerț* (sau *vînzare*) *cu amănuntul* = comerț (sau vînzare) cu bucata, în cantități mici. ◇ Loc. adv. (*Cu*) *de-amănuntul* sau *pînă în cele mai mici amănunte* ori *în amănunt* = cu minuțiozitate, minuțios.

AMĂNUNȚÍ vb. IV tranz. (<*amănunt*) **1.** A fărîmița, a mărunți. **2.** A da amănunte.
AMĂRĂCIÚNE s.f. (<*amar*) **1.** Durere, tristețe; necaz. **2.** Amăreală (**1**).
AMĂREÁLĂ s.f. (<*amărî*) **1.** Gust amar. ◇ *Amăreala merelor și a perelor* = boală a fructelor de măr și păr, manifestată prin apariția pe acestea a unor pete în dreptul cărora pulpa capătă un gust amar. **2.** Plantă erbacee mică, cu florile mai ales albastre și roșii, dispuse în raceme, și cu fructele capsule (*Polygala vulgaris*); este folosită, pentru proprietățile sale expectorante, în afecțiunile pulmonare.
AMĂRÎ vb. IV refl. și tranz. (lat. **amarire*) **1.** A deveni sau a face să devină amar. **2.** A (se) supăra, a (se) întrista, a (se) necăji.
AMĂRÎT, -Ă adj., s.m. și f. (<*amărî*) **1.** Adj. Trist; supărat. **2.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care are condiții modeste de trai; sărac. **3.** Adj. (Despre obiecte) Cu aspect sărăcăcios, uzat.
AMĂRÚI, -IE adj. (<*amar*) Cu gust (ușor) amar.
AMBALÁ vb. I (<fr. *emballer*) **1.** Tranz. A înveli sau a introduce într-un ambalaj un obiect pentru a-l proteja, a-l conserva sau pentru a ușura transportul lui. **2.** Tranz. A face ca turația unui motor să devină mai mare. **3.** Refl. (Despre cai) A începe să fugă tare (fără a putea fi oprit). **4.** Refl. Fig. A se lăsa purtat de mînie, de entuziasm (într-o discuție aprinsă).
AMBALÁJ s.n. (<fr. *emballage*) **1.** Acțiunea de a ambala (**1**) și rezultatul ei. **2.** Material sau obiect în care se ambalează un produs.
AMBARASÁNT, -Ă adj. (<fr. *embarrassant*) Care încurcă, pune în încurcătură.
AMBARCADÉR s.n. (<fr. *embarcadère*) Loc unde se îmbarcă mărfurile și călătorii pe o navă; debarcader.
AMBARCÁȚIE (AMBARCAȚIÚNE) s.f. (<fr. *embarcation*) Mijloc de transport pe apă, pentru călători sau pentru mărfuri, cu vîsle, cu pînze sau cu motor.
AMBARDÁ vb. I intranz. (<fr. *embarder*) (Despre nave) A face o ambardee.
AMBARDÉE s.f. (<fr. *embardée*) Schimbare bruscă și necontrolată a direcției de navigație a unei nave din cauza curenților marini sau a vîntului.
AMBASÁDĂ s.f. (<fr. *ambassade*) **1.** Reprezentanță diplomatică pe lîngă guvernul unei țări străine, condusă de un ambasador. **2.** Clădire în care își are sediul această reprezentanță.
AMBASADÓR, -OÁRE s.m. și f. (<fr. *ambassadeur*) **1.** Diplomat cu rangul cel mai înalt; șef al unei ambasade. **2.** Persoană trimisă cu o misiune specială pe lîngă un stat sau un for internațional.
AMBÁZĂ s.f. (<fr. *embase*) Parte inferioară a unui aparat topografic.
AMBETÁ vb. I tranz. (<fr. *embêter*) A plictisi, a agasa, a contraria.
AMBI- (<fr. *ambi-*, lat. *ambo-*) Element prim de compunere care are semnificația "amîndoi", "împreună".
AMBIÁNT, -Ă adj. (<fr. *ambiant*; cf.lat. *ambire* " a înconjura") (Despre mediu, atmosferă) Care se găsește în jur; înconjurător.
AMBIÁNȚĂ s.f. (<fr. *ambiance*) Mediu (fizic, social, moral etc.) în care trăiește cineva sau în care se află ceva.
AMBIDEXTRÍE s.f. (<fr. *ambidextrie*) Capacitate de a se folosi cu aceeași îndemînare de ambele mîini.
AMBIDÉXTRU, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *ambidextre*; cf. lat. *ambo* "amîndoi"+*dexter* "îndemînatic") (Persoană) înzestrată cu ambidextrie.
AMBIELÁJ s.n. (<fr. *embiellage*) Ansamblu format din bielele montate pe arborele cotit al unui motor.
AMBIÉNT s.n. (<fr. *ambient*, lat. *ambiens, -ntis*) Mediu înconjurător; ambianță.
AMBIGÉN adj. (<lat. *ambigenus*) (GRAM.) *Genul ambigen* (și substantivat, n.) = (impr.) genul neutru. *Substantiv ambigen* = (impr.) substantiv neutru.
AMBIGUITÁTE s.f. (<fr. *ambiguité*, lat. *ambiguitas, -atis*) **1.** Însușirea de a fi ambiguu. **2.** Concr. Cuvînt, expresie, afirmație ambiguă; amfibolie.
AMBÍGUU, -UĂ adj. (<fr. *ambigu*, lat. *ambiguus*) (Despre cuvinte, exprimare etc.) (Cu sens) echivoc, neclar; amfibologic.
ÁMBII, -ELE num. col. (<lat. *ambo, -ae*, it. *ambe*) Amîndoi.
AMBIOFONÍE s.f. (<fr. *ambiophonie*) Metodă de modificare a acusticii unei săli prin mijloace electroacustice, pentru a crea ambianța sonoră adecvată unui anumit gen de programe.
AMBITUS s.n. (cuv. lat. "orbită, curs") Întindere a unei melodii vocale sau instrumentale de la sunetul cel mai grav la cel mai înalt.
AMBÍȚIE s.f. (<fr. *ambition*, lat. *ambitio, -onis*) **1.** Dorință, aspirație de a face, de a realiza ceva. **2.** Dorință exagerată de parvenire, de glorie, de onoruri.
AMBIȚIONÁ vb. I (<fr. *ambitionner*) **1.** Tranz. și refl. A (se) deștepta în cineva ambiția. **2.** Refl. A se încăpățîna.
AMBIVALÉNT, -Ă adj. (<fr. *ambivalent*) Cu ambivalență.
AMBIVALÉNȚĂ s.f. (<fr. *ambivalence*) Caracteristică a ceea ce conține, denotă etc. două aspecte (total) diferite sau opuse.
AMBLIOPÍE s.f. (<fr. *amblyopie*; cf.gr. *amblys* "slab"+*ops* "vedere") Diminuare a vederii din cauza unor leziuni ale mediilor transparente ale globilor oculari, unor excese, bătrîneții.
AMBLIPÓDE s.f. pl. (<fr. *amblypodes*; cf.gr. *amblys* "tocit"+*pous* "picior") Mamifere erbivore fosile eocene, cu picioarele terminate cu cinci degete scurte avînd copite la vîrf.
AMBLISTÓMA s.f. (<fr. *amblystome*; cf.gr. *amblys* "tocit, slab"+*stoma* "gură") Gen de amfibieni cu corpul lung de 15-25 cm, de culoare cărămizie cu pete mai deschise, răspîndiți în America de Nord (*Amblystoma*); se reproduc prin neotenie.
AMBRÁ vb. I tranz. (<fr. *ambrer*) A parfuma cu ambră; a da un miros de ambră.
AMBRANȘAMÉNT s.n. (<fr. *embranchement*) (TEHN.) Branșament.
AMBRÁSĂ s.f. (<fr. *embrasse*) Cordon care servește pentru a ține strîns mijlocul unei perdele sau al unei draperii.
AMBRAZÚRĂ s.f. (<fr. *embrasure*) **1.** (MILIT.) Deschizătură în peretele unei fortificații, prin care se execută trageri. **2.** (ARHIT.) Deschizătură în zid pentru o fereastră sau o ușă.
ÁMBRĂ s.f. (<fr. *ambre*; cf.ar. *al-anbar*) **1.** Substanță ceroasă, brună-cenușie, cu miros de mosc, formată în intestinul cașalotului și întrebuințată în parfumerie; chihlimbar cenușiu. **2.** *Ambră galbenă* = chihlimbar.
AMBREIÁ vb. I tranz. (<fr. *embrayer*) A cupla, prin intermediul unui ambreiaj, un motor cu mecanismul pe care îl antrenează.
AMBREIÁJ s.n. (<fr. *embrayage*) Organ de mașină care asigură o legătură temporară între doi arbori coaxiali, permițînd cuplarea și decuplarea comandate în timpul funcționării; în funcție de agentul folosit pentru acționarea lor, ambreiajele pot fi mecanice, hidraulice, pneumatice sau electromagnetice.
AMBRÓZIE s.f. (<lat. *ambrosia*) (În mitologia greacă) Hrană a zeilor care asigura tinerețe veșnică și nemurire; p.ext. băutură minunată.
AMBULÁCRU s.n. (<fr. *ambulacre*; cf. lat. *ambulacrum* "loc de plimbare") Organ cu forma unui tub subțire, terminat, de obicei, cu o ventuză, caracteristic echinodermelor, care servește la locomoție, respirație și pipăit.
AMBULÁNT, -Ă adj. (<fr. *ambulant*, lat. *ambulans, -ntis*) Care se deplasează dintr-un loc în altul, care nu are un loc fix.
AMBULÁNȚĂ s.f. (<fr. *ambulance*, it. *ambulanza*) **1.** Vehicul special amenajat, destinat transportului la spital al celor accidentați sau grav bolnavi; salvare. **2.** Instalație sanitară mobilă în spatele frontului.
AMBULATÓRIU, -IE s.n., adj. (<lat. *ambulatorius*, fr. *ambulatoire*) **1.** S.n. Instituție medico-sanitară în care se acordă asistență medicală fără ca bolnavii să fie internați. **2.** Adj. *Tratament ambulatoriu* = tratament pe care bolnavii îl urmează în afara spitalului.
AMBUSCÁDĂ s.f. (<fr. *embuscade*) **1.** Loc amenajat și ocupat de o subunitate militară în scopul executării unui atac-surpriză. **2.** Atac pregătit din timp și executat într-o ambuscadă asupra unui inamic.
AMBUSCÁT, -Ă adj., s.m. (<fr. *embusqué*) (Militar) scutit de instrucție și de front fără motive serioase.
AMBUȘÚRĂ s.f. (<fr. *embouchure*) Parte a unui instrument muzical de suflat prin care se suflă aerul cu gura.
AMBUTEIÁJ s.n. (<fr. *embouteillage*) Blocare, gîtuire a circulației pe șosea, a celei maritime etc.
AMBUTISÁ vb. I tranz. (cf. fr. *emboutir*) A prelucra prin deformare plastică, la cald sau la rece, un semifabricat din tablă sau din foi de metal pentru a obține capace, cutii, farfurii etc.
AMELIORÁ vb. I (<fr. *améliorer*; cf.lat. *melior* "mai bun") **1.** Tranz. și refl. A (se) îmbunătăți, a (se) îndrepta. **2.** Tranz. A supune ameliorării un animal sau o plantă.
AMELIORÁRE s.f. (<*ameliora*) Acțiunea de a (se) ameliora (**1**) și rezultatul ei; îmbunătățire. ◆ Proces de creare a unor noi rase de animale și a unor noi soiuri de plante de cultură sau de îmbunătățire a raselor și a soiurilor existente.
AMELIORÁȚIE s.f. (<fr. *amelioration*) **1.** Ameliorare. **2.** (La pl.) Îmbunătățiri funciare.
AMENAJÁ vb. I tranz. (<fr. *aménager*) **1.** A pune în ordine o casă, un teren, un spațiu etc.; a face mai potrivit unui scop, mai confortabil.

2. A realiza o amenajare (**2**).

AMENAJAMÉNT s.n. (<fr. *aménagement*) **1.** Sistem de măsuri pentru organizarea exploatărilor forestiere, care cuprinde refacerea, ameliorarea, mărirea, protecţia şi exploatarea raţională a fondului forestier. **2.** *Amenajament pastoral* = sistem de măsuri privind organizarea şi îmbunătăţirea unei păşuni pentru o anumită perioadă de timp.

AMENAJÁRE s.f. (<*amenaja*) **1.** Acţiunea de a amenaja şi rezultatul ei. **2.** Ansamblu de lucrări prin care elementele unui sistem tehnic sînt structurate astfel încît să corespundă în condiţii cît mai bune scopului pentru care a fost realizat sistemul. ◇ *Amenajare hidraulică* = amenajare pentru prevenirea acţiunilor dăunătoare ale unui curs de apă şi pentru valorificarea resurselor lui potenţiale.

AMENDÁ[1] vb. I tranz. (<*amendă*) A aplica unei persoane, unei instituţii etc. o amendă.

AMENDÁ[2] vb. I tranz. (<fr. *amender*) **1.** A aduce amendamente (**1**). **2.** A îmbunătăţi unele însuşiri ale solului prin încorporarea amendamentelor (**2**).

AMENDAMÉNT s.n. (<fr. *amendement*) **1.** Modificare adusă unui proiect de act normativ sau de tratat. **2.** Operaţie de îmbunătăţire a proprietăţilor fizice ale solului cultivat, pentru obţinerea unor recolte sporite. ◆ Substanţă care se încorporează în sol în vederea ameliorării însuşirilor nutritive ale acestuia, a îmbunătăţirii condiţiilor de nutriţie a plantelor (ex. *carbonatul de calciu*).

AMÉNDĂ s.f. (<fr. *amende*) Sancţiune în bani, care se aplică pentru neexecutarea unor obligaţii cu caracter administrativ, civil sau fiscal ori în cazul săvîrşirii unor infracţiuni.

AMENINŢÁ vb. I tranz. (lat. **amminaciare*) **1.** A manifesta faţă de o persoană intenţia de a-i face rău. **2.** A constitui o primejdie pentru cineva sau ceva. **3.** A fi pe punctul de a ..., a fi gata să ...

AMENINŢÁRE s.f. (<*ameninţa*) **1.** Acţiunea de a ameninţa (**1**) şi rezultatul ei. ◆ Pericol, primejdie. **2.** (JUR.) Infracţiune care constă în alarmarea unei persoane, prin manifestarea intenţiei de a săvîrşi faţă de ea sau faţă de o rudă apropiată o infracţiune sau o faptă păgubitoare.

AMENORÉE s.f. (<fr. *aménorrhée*; cf.gr. *a* "fără"+*men* "lună"+*rhein* "a curge") Absenţă fiziologică a ciclului menstrual în cursul sarcinii, alăptării etc. sau patologică, pricinuită de o insuficienţă ovariană sau hipofizară.

AMÉNT s.m. (<it. *amento*, lat. *amentum*) Inflorescenţă a unor arbori sau arbuşti, formată din flori mici, unisexuate, fără pedicel, fără periant (sau cu periant format din solzi), înşirate de-a lungul unui ax, care atîrnă ca un ciucure (ex. *la alun, salcie* etc.).

AMENTACÉE s.f. (<fr. *amentacée*) (La pl.) Familie de plante lemnoase cu inflorescenţa în formă de ament; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie al cărei lemn este folosit în industrie (ex. *fagul, stejarul, alunul* etc.). Din scoarţa unora se extrage taninul (ex. *din a stejarului*), iar fructele altora sînt comestibile (ex. *ale nucilor, alunilor*).

AMENTIFLÓRE s.f. pl. (<germ. *Amentifloren*) Plante a căror floare este un ament.

AMERICÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *America*) **1.** S.m. şi f. (La pl. m.) Populaţie care trăieşte în Statele Unite ale Americii; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Statelor Unite ale Americii sau este originară de acolo; (rar) locuitor al oricărui stat al Americii. **2.** Adj. Care aparţine Statelor Unite ale Americii sau americanilor, privitor la Statele Unite ale Americii sau la americani. ◇ *Cultura americană* = cultură care s-a dezvoltat pe teritoriul SUA şi al Canadei începînd cu sec. 16, după venirea primilor colonizatori, şi care este marcată, mai ales în perioada începuturilor, de influenţa celei europene. Elemente specifice pregnante se manifestă în special din a doua jumătate a sec. 19, în urma includerii, printre altele, a unor caracteristici proprii artei autohtone amerindiene. *În arhitectură*, în sec. 17 şi 18 domină "stilul colonial" al construcţiilor din lemn. Spre sfîrşitul sec. 18 se impune în arhitectura oficială neoclasicismul ("Capitoliul" din Washington), căruia i se adaugă, în prima jumătate a sec. 19, neogoticul. Începînd cu a doua jumătate a sec. 19, se afirmă arhitectura funcţională cu celebrii săi "zgîrie-nori". Formele evoluează către simplitate şi eleganţă (Şcoala din Chicago-Louis Sullivan). Sec. 20 se impune prin modernitatea stilului; se remarcă F.L. Wright, apoi W. Gropius, Mies van der Rohe, E. Saarinen, R. Neutra. *Artele plastice* sînt marcate, pentru pictura sec. 18 şi 19, de nume reprezentative, ca J.S. Copley, G.Stuart, J. Sargent, J. Whistler (SUA), J.W. Morrice (Canada). În sec. 20 se afirmă artişti de mare originalitate, ca Prendergast, Tobey, Kooning, Kline, Pollock (SUA) sau J.P. Riopelle (Canada). *În literatură* s-au afirmat în decursul timpului mari personalităţi: A.E. Poe, Mark Twain, W. Faulkner, E. Hemingway, Tennessee Williams. Arta poate cea mai caracteristică pentru cultura americană este *arta cinematografică* (artă, tehnică şi industrie), care a impus lumii filmului artistic atît stiluri noi, cît şi actori şi regizori de cel mai înalt nivel mondial: Ch. Chaplin sau Orson Welles. ◆ (Substantivat, f.) Limba engleză vorbită în SUA, numită şi anglo-americană.

AMERICANÍSM s.n. (<fr. *américanisme*) **1.** Fel de a fi, cuvînt, expresie etc. proprii americanilor. **2.** Tendinţă de a copia modul de viaţă al americanilor.

AMERICANÍSTICĂ s.f. (<germ. *Amerikanistik*) Studiere a limbilor, culturilor şi civilizaţiilor americane.

AMÉRICĂ s.f. (<n.pr. *America*) (Înv.) Pînză de bumbac de calitate inferioară.

AMERÍCIU (AMERÍCIUM) s.m. (<fr. *américium*) Element chimic radioactiv sintetic (*Am;* nr. at. 95; m. at. 243), metal alb-argintiu din familia elementelor transuranice, care a fost descoperit în 1944.

AMERINDIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *amérindien*; cf. fr. *Amer*[ique]+*Indien*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Nume generic dat populaţiilor băştinaşe din America, de rasă mongoloidă, numite mai ales indieni şi piei-roşii (ex. *azteci, irochezi, mayaşi, incaşi, quechua, chiquito*), astăzi în mare măsură dispărute; (la sg.) persoană care aparţine uneia dintre aceste populaţii. Amerindienii azteci, mayaşi şi incaşi au creat, înainte de ocuparea Americilor de către europeni, civilizaţii strălucite. **2.** Adj. Care aparţine amerindienilor (**1**), privitor la amerindieni.

AMERIZÁ vb. I intranz. (cf. fr. *amerrir*) A executa o amerizare.

AMERIZÁRE s.f. (<*ameriza*) **1.** Deplasare a unui hidroavion prin care acesta coboară şi alunecă pe suprafaţa unei ape pînă la oprire. **2.** Oprire pe apă a unei nave cosmice.

AMERIZÓR s.n. (<*ameriza*) Dispozitiv al unui hidroavion care permite amerizarea acestuia (ex. *ansamblul flotoarelor*).

AMÉSTEC s.n. (<*amesteca*) **1.** Reunire de lucruri diverse; combinaţie formată din elemente diferite. **2.** (CHIM.; TEHN.) Produs obţinut din două sau mai multe substanţe care îşi păstrează proprietăţile caracteristice şi care pot fi separate prin mijloace fizice. **3.** Implicare (forţată) într-o afacere, în treburile altora.

AMESTECÁ vb. I (lat. **ammixticare*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) uni; a pune laolaltă pentru a forma un amestec. **2.** Refl. A interveni, a se vîrî (de obicei nepoftit) într-o discuţie, într-o afacere.

AMETÁBOLĂ adj. (<fr. *amétabole*; cf.gr. *a* "fără"+*metabole* "transformare") (Despre insecte) Care nu prezintă metamorfoză.

AMETÍST s.n. (<fr. *améthyste*) Varietate violetă de cuarţ, folosită ca piatră semipreţioasă.

AMETROPÍE s.f. (<fr. *amétropie*; cf.gr. *a* "fără"+*metron* "măsură"+*ops* "vedere") Tulburare a vederii din cauza unui viciu de refracţie în mediile transparente ale ochiului (*miopia, hipermetropia, astigmatismul*).

AMEŢEÁLĂ s.f. (<*ameţi*) Stare în care omul îşi pierde echilibrul din cauza unor tulburări circulatorii, vestibulare etc.

AMEŢÍ vb. IV (lat. **ammattire* <*mattus* "beat") **1.** Intranz. şi tranz. A fi cuprins sau a aduce pe cineva în stare de ameţeală. **2.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) zăpăci. **3.** Refl. şi tranz. A (se) îmbăta (uşor).

AMFETAMÍNĂ s. f. (<fr. *amphétamine*) (FARM.) Benzedrină.

AMFI- (<fr. *amphi-*; gr. *amphi*) Element prim de compunere care are semnificaţia "din ambele părţi", "dublu".

AMFIARTRÓZĂ s.f. (<fr. *amphiarthrose*; cf. gr. *amphi* "împrejur"+*arthrosis* "articulaţie") Articulaţie care permite mişcări limitate; articulaţie semimobilă.

AMFIBIÁN s.m. (<fr. *amphibien*) (ZOOL.) Batracian.

AMFÍBIU, -IE adj., s.n. (<fr. *amphibie*; cf. gr. *amphi* "dublu"+*bios* "viaţă") **1.** Adj. (Despre fiinţe) Care poate trăi în apă şi pe uscat; care are o etapă de dezvoltare în apă şi alta pe uscat (ex. *crocodilul, vidra, foca*). **2.** S.n. Vehicul special construit pentru a se putea deplasa atît pe uscat, cît şi pe apă.

AMFIBÓL s.m. (<fr. *amphibole*) Mineral cristalizat sau grup de minerale reprezentînd silicaţi hidrataţi de magneziu, fier, aluminiu, calciu sau sodiu, foarte răspîndite în rocile eruptive şi în şisturile cristaline.

AMFIBOLÍE s.f. (<fr. *amphibolie*; cf. gr. *amphibolia* "nesiguranţă") Ambiguitate.

AMFIBOLÍT s.n. (<fr. *amphibolite*) Rocă metamorfică, alcătuită în cea mai mare parte din amfiboli.

AMFIBOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *amphibologique*) Echivoc, ambiguu.

AMFIBOLOGÍE s.f. (<fr. *amphibologie*; cf.

gr. *amphibolos* "ambiguu"+*logos* "vorbire") Construcţie sintactică defectuoasă care face ca enunţul să aibă un sens dublu, echivoc. Ca element de stil aparţine figurilor ambiguităţii.

AMFIBRÁH s.m. (<fr. *amphibraque*, lat. *amphibrachus*) Picior de vers format din trei silabe, dintre care prima şi ultima sînt scurte sau neaccentuate.

AMFICŢIONÍE s.f. (<fr. *amphictyonie*; cf. gr. *amphiktyones* "vecini") (În Grecia antică) Uniune de triburi sau asociaţie de oraşe-state, grupate în jurul unui sanctuar comun.

AMFIDRÓMIC adj. (<fr. *amphidromique*) *Punct amfidromic* = nivelul maxim al mareelor.

AMFIGONÍE s.f. (<germ. *Amphigonie*; cf. gr. *amphi* "dublu"+*gone* "sămînţă") (BIOL.) Înmulţire sexuată în care gameţii uniţi provin de la indivizi deosebiţi.

AMFIMIXÍE s.f. (<fr. *amphimixie*; cf. gr. *amphi* "dublu"+*mixis* "unire") (BIOL.) Tip de înmulţire în care zigotul se formează după unirea gameţilor de sex contrar.

AMFINEURIÁN s.m. (<fr. *amphineure*; cf. gr. *amphi* "împrejur"+*neuron* "nerv") (La pl.) Clasă de moluşte marine inferioare care au corpul acoperit cu plăci calcaroase şi un inel nervos în jurul esofagului (*Amphineura*); (şi la sg.) animal care face parte din această clasă (ex. *chitonul*).

AMFIÓX s.m. (<fr. *amphioxus*; cf. gr. *amphi* "dublu"+*oxus* "ascuţit") (ZOOL.) Mic animal care trăieşte ascuns în nisip, cu scheletul de susţinere format numai din notocordă (*Branchiostoma lanceolatum*).

AMFIPÓD s.n. (<fr. *amphipode*; cf. gr. *amphi* "dublu"+*pous, podos* "picior") (La pl.) Clasă de crustacee, cu corpul turtit lateral şi cu două feluri de picioare, pentru sărit şi pentru înotat, care trăiesc în apă dulce sau în mare; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă (ex. *crevetele-de-apă-dulce*, *puricele-de-nisip*).

AMFIPROSTÍL s.n. (<fr. *amphiprostyle*) Templu care are cîte un portic pe faţada anterioară şi pe cea posterioară.

AMFITEÁTRU s.n. (<fr. *amphithéâtre*, lat. *amphitheatrum*) **1.** (În arhitectura greco-romană) Edificiu destinat jocurilor publice, de formă circulară sau ovală, în general neacoperit, avînd o arenă în mijloc, înconjurată de trepte şi tribune. ◇ Loc. adj. şi adv. *În amfiteatru* = (în plan) înclinat, în trepte. **2.** Sală de curs, de conferinţe, de spectacole etc. cu locurile aşezate pe un plan înclinat.

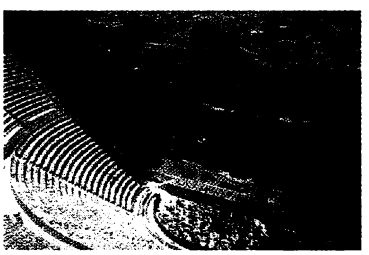

amfiteatru

AMFITÉRIU s.m. (<fr. *amphithérium*) Mamifer jurasic din care se presupune că au luat naştere marsupialele şi mamiferele placentare.

AMFITRIÓN, -OÁNĂ s.m. şi f. (<fr. *amphitryon*; cf. n.pr. *Amphitryon*, personaj mitologic) Stăpîn al unei case; gazdă.

amfore

ÁMFORĂ s.f. (<fr. *amphore*, lat. *amphora*) Vas înalt de formă ovoidală sau sferică, cu două toarte, în care, în antichitate, se păstra şi se transporta vinul, untdelemnul etc.

AMFORÉTĂ s.f. (<it. *amforetta*) Amforă mică.

AMFOTÉR, -Ă adj. (<fr. *amphotère*) (Despre unele substanţe) Care are proprietatea de a reacţiona ca un acid în prezenţa unei baze şi ca o bază în prezenţa unui acid.

AMHÁRA subst. (<n.pr. *Amhara*) Populaţia majoritară a Etiopiei, de religie creştină (monofizită), care vorbeşte o limbă hamito-semitică.

AMIÁBIL, -Ă adj. (<fr. *amiable*) Înţelegător, prietenos; binevoitor. ◆ (JUR.; despre litigii, conflicte etc.) Rezolvat prin negociere, pe cale diplomatică.

AMIÁNTĂ s.f. (<fr. *amiante*) Varietate de azbest provenită din amfiboli.

AMIÁZĂ s.f. (lat. *ad mediam diem*) **1.** Momentul din zi în care Soarele se află la meridianul locului, avînd cea mai mare înălţime deasupra orizontului (corespunzător aproximativ orei 12). **2.** Locul unde se află soarele la ora prînzului; zenit. **3.** (Reg.) Masa de la ora 12.

AMÍBĂ s.f. (<fr. *amibe*; cf. gr. *amoibe* "schimbare") Protozoar microscopic, lipsit de membrană, unicelular, format dintr-o masă protoplasmatică, care trăieşte liber (în apă sau în sol) ori ca parazit; se mişcă cu ajutorul pseudopodelor, care au şi rolul de a îngloba hrana (*Amoeba proteus*).

AMÍC, -Ă s.m. şi f. (<lat. *amicus*, it. *amico*) Prieten.

AMICÍŢIE s.f. (<lat. *amicitia*, it. *amicizia*) Prietenie.

AMIDÁZĂ s.f. (<fr. *amidase*) (BIOCHIM.) Enzimă care desface legătura dintre carbon şi azot din diverse substanţe, fixînd elementele apei.

AMIDÓL s.n. (<fr. *amidol*) Substanţă folosită ca developator în fotografie.

AMIDÓN s.n. (<fr. *amidon*) Substanţă organică ($(C_6H_{10}O_5)_n$), constituită din resturi glucozice, care se prezintă sub formă de granule, cu structură cristalină, insolubilă în apă rece, aflată în cereale, fructe etc., folosită în industria alimentară, chimică etc.

AMIDOPIRÍNĂ s.f. (<fr. *amidopyrine*) Medicament febrifug şi analgezic, obţinut din antipirină, toxic în doze mari; piramidon.

AMIELÍE s.f. (<fr. *amyélie*; cf. gr. *a* "fără"+*myelos* "măduvă") Anomalie constînd din absenţa măduvei spinării.

AMIELÍNIC, -Ă adj. (<fr. *amyélinique*) Lipsit de mielină.

AMIGDÁLĂ s.f. (<fr. *amygdale*; cf. gr. *amygdale* "migdală") Formaţie anatomică pereche, de natură limfatică, situată de o parte şi de alta a istmului gîtlejului.

AMIGDALECTOMÍE s.f. (<fr. *amygdalectomie*; cf. gr. *amygdale* "migdală"+*ektome* "extirpare") Îndepărtare chirurgicală a amigdalelor.

AMIGDALÍTĂ s.f. (<fr. *amygdalite*) Inflamaţie acută sau cronică a amigdalelor.

AMÍL s.m. (<fr. *amyle*) Radical organic monovalent, provenit din pentan prin îndepărtarea unui atom de hidrogen.

AMILÁZĂ s.f. (<fr. *amylase*) Substanţa produsă de pancreas, care, în timpul digestiei, transformă amidonul în maltoză şi glucoză.

AMILOGRÁF s.n. (<fr. *amylographe*; cf. gr. *amylon* "amidon"+*graphein* "a scrie") Aparat care înregistrează consistenţa gelului de amidon dintr-o făină, pentru a afla capacitatea de panificaţie a acesteia.

AMILOIDÓZĂ s.f. (<fr. *amyloïdose*; cf. gr. *amylon* "amidon"+*eidos* "formă") Depunere în unele organe şi ţesuturi a unei substanţe proteice amorfe, asemănătoare cu amidonul, care însoţeşte, de obicei, infecţiile cronice.

AMILÓZĂ s.f. (<fr. *amylose*) Component solubil al amidonului.

AMIMÍE s.f. (<fr. *amimie*; cf. gr. *mimos* "imitare") Pierdere a capacităţii de exprimare prin mimică a unor stări afective.

AMÍN interj. (<sl. *aminŭ*; cf.gr. *amin*, ebr. *amen*) (RELIG.) Aşa să fie! Adevărat!

AMÍNĂ s.f. (<fr. *amine*) Compus organic derivat al amoniacului, obţinut prin înlocuirea atomilor de hidrogen cu radicali organici şi folosit în sinteze chimice, la fabricarea unor medicamente, a unor detergenţi, a unor ma-

teriale plastice etc.
AMÍNO s.n. (<fr. *amino*) (CHIM.) Grupare funcţională monovalentă (NH_2), rezultată prin înlocuirea unui atom de hidrogen din molecula amoniacului.
AMINOACÍD s.m. (<fr. *aminoacide*) Substanţă chimică organică ce conţine în moleculă gruparea funcţională amino (-NH_2) şi acid (-COOH). Aminoacizii sînt componente esenţiale ale materiei vii, intrînd în compoziţia proteinelor (ex. *glicocolul, cistina* etc.).
AMINOACIDEMÍE s.f. (<fr. *aminoacidémie*) Prezenţă a aminoacizilor în sînge; cantitate de aminoacizi prezentă în sînge.
AMINOACIDURÍE s.f. (<fr. *aminoacidurie*) Prezenţă a aminoacizilor în urină; cantitate de aminoacizi prezentă în urină.
AMINOBENZÉN s.m. (<fr. *aminobenzène*) (CHIM.) Anilină.
AMINOFENAZÓNĂ s.f. (<fr. *aminophénasone*) Amidopirină.
AMINOPLÁST s.n. (<fr. *aminoplaste*) Răşină sintetică obţinută prin reacţii de policondensare (ex. *anilina, melamina*).
AMINOZAHÁRURI s.n. pl. (<*amino* + *zaharuri*) Derivaţi cu amină ai zaharurilor, care intră în componenţa unor substanţe complexe naturale importante (ex. *mucopolizaharidele, streptomicina*).
AMINTÍ vb. IV (<*aminte* < a^3+*minte*) **1.** Refl. A-i reveni în minte ceva (din trecut). ◆ Tranz. A face pe cineva să-şi aducă aminte de ceva; a evoca. **2.** Tranz. A pomeni, a menţiona.
AMINTÍRE s. f. (<*aminti*) **1.** Faptul de a(-şi) aminti. **2.** Imagine păstrată în memorie; lucru amintit. **3.** Obiect (dăruit) care aminteşte de cineva sau de ceva. **4.** (La pl.) Specie a genului epic, apropiată de memorii, în care autorul evocă episoade din viaţa sa, evenimente istorice la care a participat etc.
AMIOSTAZÍE s.f. (<fr. *amyostasie*; cf. gr. *a* "fără"+*mys* "muşchi"+*stasis* "reţinere") Tremur muscular.
AMIOSTENÍE s.f. (<fr. *amyosthénie*; cf. gr. *a* "fără" + *mys* "muşchi" + *sthenos* "forţă") Scădere a forţei musculare.
AMIOTROFÍE s.f. (<*amyotrophie*; cf. gr. *a* "fără" + *mys* "muşchi" + *trophe* "hrană") Atrofie a muşchilor, întîlnită în unele boli ale sistemului nervos sau muscular, în boli articulare etc.
AMIRÁL s.m. (<fr. *amiral*) **1.** Cel mai mare grad în marina militară, corespunzînd gradului de general-colonel din trupele de uscat; persoană care poartă acest grad. **2.** Fluture de zi, mare, frumos colorat, ale cărui larve trăiesc pe urzici (*Vanessa atalanta*).
AMIRALITÁTE s.f. (<*amiral*, după fr. *amirauté*, it. *ammiralita*) (În unele ţări) Comandament suprem al forţelor maritime militare; clădire în care îşi are sediul acest comandament.
AMITÓZĂ s.f. (<*amitose*; cf. gr. *a* "fără" + *mitos* "fir") (BIOL.) Diviziune directă a celulelor fără apariţia cromozomilor.
AMÎNÁ vb. I tranz. (<a^3 + *mîne* "mîine") **1.** A hotărî efectuarea unei acţiuni la o dată ulterioară celei stabilite iniţial. **2.** A purta cu vorba pe cineva.
AMÎNDÓI, -DÓUĂ num. col. (lat. **amindoi* <*ambi* + *dui*) Şi unul şi celălalt.
AMNÁR s.n. (<a^3+*mînar*[e] <lat. *manuale*) Unealtă de oţel cu care se loveşte cremenea, producînd scîntei în vederea aprinderii focului.
AMNÉZIC, -Ă adj., subst. (<fr. *amnésique*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care a suferit o amnezie. **2.** Adj., s.n. (Substanţă) care provoacă amnezie.
AMNEZÍE s.f. (<fr. *amnesie*; cf. gr. *a* "fără" + *mnesis* "memorie") (MED.; PSIH.) Pierdere totală sau parţială a memoriei, întîlnită în arterioscleroza cerebrală, în paralizia generală progresivă etc.
AMNIÓS s.n. (<fr. *amnios*; cf. gr. *amnion*) Anexă embrionară internă la reptile, păsări şi mamifere, care este plină cu lichid amniotic şi care are rol de protecţie a fătului.
AMNIÓT, -Ă adj., s.f. (<fr. *amniote*) **1.** Adj. Care are amnios şi alantoidă. **2.** S.f. (La pl.) Grup de vertebrate al căror embrion are amnios şi alantoidă; (şi la sg.) animal care face parte din acest grup.
AMNIÓTIC adj. (<fr. *amniotique*) *Lichid amniotic* = lichid din interiorul amniosului, care se elimină imediat înaintea naşterii.
AMNISTIÁ vb. I tranz. (<fr. *amnistier*) A acorda amnistie unui infractor.
AMNISTÍE s.f. (<fr. *amnistie*) Act al puterii de stat prin care se înlătură răspunderea penală pentru o infracţiune săvîrşită; înlăturarea efectelor sentinţei.
AMÓC s.n. (<fr. *amok*; cuv. malaiez) **1.** Tulburare psihică, observată iniţial în Asia de Sud-Est, constînd în manifestări maniacale periculoase, cu impulsuri de omucidere. **2.** Fig. Izbucnire violentă inexplicabilă; furie.
AMONIÁC s.n. (<fr. *ammoniac*; cf. lat. *ammoniacum*) Compus gazos (NH_3) de azot şi hidrogen, cu miros deosebit de înţepător, solubil în apă, cu proprietăţi bazice, folosit la fabricarea acidului azotic, a sărurilor de amoniu, a îngrăşămintelor azotoase etc.
AMONÍT s.m. (<fr. *ammonite*) (La pl.) Ordin de moluşte cefalopode fosile (din paleozoic şi mezozoic), avînd cochilia în spirală sau rectilinie, compartimentată; (şi la sg.) moluscă din acest ordin.
AMÓNIU s.n. (<*fr. ammonium*) Radical (NH_4) cu proprietăţile unui metal monovalent, care intră în compoziţia sărurilor amoniacale.
AMONIURÍE s.f. (<fr. *ammoniurie*) Eliminare patologică a amoniacului prin urină.
AMÓNTE adv. (<it. *a monte*) *În amonte* = în susul văii, al apei; spre izvoare.
AMÓR s.n. (<lat. *amor*) Iubire, dragoste. ◆ Concr. Iubit(ă). ◆ Ataşament, afecţiune. ◆ *Amor propriu* = mîndrie; sentimentul demnităţii.
AMORÁL, -Ă adj. (<fr. *amoral*) Care nu are noţiunea moralităţii, indiferent faţă de morală; lipsit de principii morale.
AMORÁŞ s.m. (<*amor*) Reprezentare artistică a zeului iubirii în forma unui copil gol şi înaripat.
AMORÉZ s.m. (după fr. *amoreux*) **1.** (Astăzi ir.) Iubit, adorator, îndrăgostit. **2.** *Prim-amorez* = actor care interpretează rolul tînărului îndrăgostit într-o piesă de teatru.
AMÓRF, -Ă adj. (<fr. *amorphe*; cf. gr. *amorphos* "fără formă") **1.** (Despre corpuri solide) Care nu prezintă o structură cristalină regulată; care nu are în masa lui direcţii preferenţiale pentru vreo însuşire fizică, fiind complet izotrop. **2.** Fig. Neorganizat, nediferenţiat; inform.
AMORICÁNI s.m. pl. (<n.pr. *Amaury*) Sectă cu doctrină panteistă, întemeiată de Amaury de Bène şi apărută la Paris în sec. 12-13, care considera că păcatul nu există în lume şi că între cele trei feţe ale lui Dumnezeu (trinitatea creştină) este o perfectă identitate.
AMORÓS, -OÁSĂ adj. (<*amor*) Care se referă la dragoste, de dragoste. ◆ Care exprimă, manifestă etc. iubire.
AMOROSO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Cu gingăşie, cu deosebită căldură.
AMORSÁ vb. I tranz. (<fr. *amorcer*) **1.** A pune în stare de funcţionare. **2.** A începe executarea, realizarea a ceva (ex. *acţiunea este de acum amorsată*).
AMÓRSĂ s.f. (<fr. *amorce*) **1.** Dispozitiv pentru aprinderea unei încărcături de exploziv. **2.** *Amorsa drumului* = porţiune din traseul unui drum la intrarea în oraşe, care are, de obicei, o lăţime mai mare decît restul traseului. **3.** (PESC.) Nadă, momeală.
AMORTISMÉNT s.n. (<fr. *amortissement*) (JUR.) Stingere treptată a unei datorii, a unei rente etc.
AMORTIZÁ vb. I tranz. şi refl. (după fr. *amortir*) **1.** A recupera băneşte, în mod progresiv, capitalul folosit pentru o investiţie, datorită beneficiilor rezultate în urma acesteia. **2.** A rambursa treptat o datorie prin restituirea periodică a unor sume prestabilite. **3.** (TEHN.) A scădea progresiv, în timp, amplitudinea unei mărimi caracteristice pentru un fenomen oscilatoriu. **4.** A împiedica (micşorînd) propagarea unui zgomot, a unui şoc, a unei lovituri etc.
AMORTIZÓR s.n. (<fr. *amortisseur*) Dispozitiv pentru amortizarea oscilaţiilor periculoase sau nedorite ale unui sistem tehnic (ex. *amortizor mecanic; amortizor hidraulic; amortizor pneumatic; amortizor electromagnetic*).
AMORŢEÁLĂ s.f. (<*amorţi*) Stare de insensibilitate trecătoare a corpului sau a unei părţi a corpului.
AMORŢÍ vb. IV intranz. (lat. **ammortire* = *admortire*) (Despre fiinţe, despre corp sau despre o parte a corpului) A deveni temporar insensibil, înţepenit. ◆ (Despre unele animale) A intra în perioada de hibernare. ◆ Fig. A-şi pierde vigoarea, forţa, a slăbi în intensitate.
AMOVÍBIL, -Ă adj. (<fr. *amovible*, it. *amovibile*) **1.** (Despre funcţionari) Care poate fi

amoniţi

mutat, revocat, concediat. **2.** (Despre obiecte, piese, organe de maşini etc.) Care poate fi separat de restul ansamblului fără distrugere.

AMPATAMÉNT s.n. (<fr. *empattement*) Distanţa dintre axele osiilor extreme ale unui vehicul.

AMPELIDACÉE s.f. (<fr. *ampélidacée*; cf. gr. *ampelos* "viţă de vie") (La pl.) Familie de plante dicotiledonate care are ca tip viţa de vie; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.

AMPELOGRAFÍE s.f. (<fr. *ampelographie*; cf. gr. *ampelos* "viţă de vie"+*graphe* "descriere") Parte a viticulturii care se ocupă cu descrierea speciilor şi varietăţilor viţei de vie.

AMPENÁJ s.n. (<fr. *empennage*) **1.** Organ al unui avion, constituit din planuri orizontale şi verticale (mobile şi fixe), dispus în partea din spate a fuzelajului, care serveşte la stabilitatea şi la schimbarea direcţiei de zbor a avionului. **2.** Ansamblu format din două planuri perpendiculare între ele, plasat în partea posterioară a unei bombe de avion sau a unei rachete neghidate, în scopul stabilizării acestora.

AMPÉR s.m. (<fr. *ampère*; cf. n. pr. *Ampère*, fizician francez) Unitate de măsură a intensităţii curentului electric (simbol *A*), egală cu intensitatea unui curent constant de un volt care străbate un conductor cu rezistenţa de un ohm.

AMPERMÉTRU s.n. (<fr. *ampèremètre*) Instrument de măsură a intensităţii curentului electric, gradat în amperi, care se leagă totdeauna în serie în cadrul circuitului al cărui curent îl măsoară.

AMPERÓRĂ s.f. (<fr. *ampère-heure*) Unitate de măsură însemnînd cantitatea de electricitate transportată într-o oră de un curent cu intensitatea de un amper (simbol *Ah*).

AMPERSPÍRĂ s.f. (<*amper*+*spiră*) Unitate de măsură pentru tensiunea magnetomotoare şi pentru solenaţie (simbol *A* sau *Asp*).

ÁMPEX s.n. (<engl., fr. *ampex*) Reluare imediată a imaginilor de televiziune, în cursul transmisiunilor directe.

AMPICILÍNĂ s.f. (<fr. *ampicilline*) Antibiotic cu acţiune împotriva unor cocі şi bacili.

AMPLASÁ vb. I tranz. (<*amplasament*) A aşeza, a fixa ceva pe un anumit loc.

AMPLASAMÉNT s.n. (<fr. *emplacement*) **1.** Loc pe care este (sau urmează să fie) instalat, construit ceva. **2.** Lucrare genistică în care se instalează pentru tragere o piesă de artilerie (tun, obuzier etc.).

AMPLIFICÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *amplifier*, lat. *amplificare*) A(se) mări intensitatea sau extinderea unui fenomen (fizic, social).

AMPLIFICÁRE s.f. (<*amplifica*) **1.** Acţiunea de a (se) amplifica; mărire, dezvoltare. **2.** Operaţie de creştere a unor mărimi fizice sau matematice (curenţi electrici etc.).

AMPLIFICATÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *amplificateur*) **1.** Adj. Care are proprietatea de a amplifica. **2.** S.n. Aparat tehnic folosit pentru amplificarea intensităţii unor fenomene fizice (curenţi, unde). ◇ *Amplificator operaţional* = amplificator electric utilizat în calculatoarele analogice.

AMPLITÚDINE s.f. (<fr. *amplitude*, it. *amplitudine*; cf. lat. *amplitudo, -inis* "întindere") **1.** (FIZ.) Distanţa maximă faţă de poziţia de repaus a unui corp aflat în mişcare; mărimea unei oscilaţii sau variaţii; p. ext. întindere, mărime a ariei de manifestare a unui fenomen. ◇ (METEOR.) *Amplitudine termică* = diferenţa dintre valorile extreme ale temperaturii aerului înregistrate într-un anumit punct, într-o perioadă determinată. **2.** (ASTR.) Mărime a arcului descris de un astru între cele două puncte ale orizontului în care acesta răsare şi apune.

AMPLOÁRE s.f. (<fr. *ampleur*) Calitatea de a fi amplu; extindere, mărime, intensificare.

ÁMPLU, -Ă adj. (<fr. *ample*, lat. *amplus*) Larg, întins, dezvoltat, cuprinzător.

AMPRÉNTĂ s.f. (<fr. *empreinte*) **1.** Urmă imprimată (prin apăsare sau atingere) pe o suprafaţă. ◇ *Amprente digitale* = urme lăsate de degete pe obiecte, care ajută la identificarea infractorilor. *Amprentă genetică* = caractere individualizatoare aflate în ADN. **2.** Fig. Efect al unei idei, stări psihice, întîmplări, al unei personalităţi asupra altor persoane. ◆ Trăsătură specifică.

AMPRÍZĂ s.f. (<fr. *emprise*) Lăţimea totală a fişiei de teren pe care se execută lucrările de terasament pentru un drum, o cale ferată, un canal etc.

ÁMPULĂ s.f. (<fr. *ampoule*) **1.** Organ pentru mers la echinoderme. ◆ Extremitate dilatată a unui canal secretor. **2.** Fiolă.

AMPUTÁ vb. I tranz. (<fr. *amputer*, lat. *amputare*) A îndepărta prin tăiere un (segment de) membru al corpului. ◆ Fig. A elimina o parte din ceva (text, discurs etc.).

AMULÉTĂ s.f. (<fr. *amulette*) Mic obiect căruia i se atribuie puterea magică de a feri de primejdii pe purtător şi de a-i aduce noroc.

AMÚRG s.n. (<a^3+*murg*, înv. şi pop. "amurg") Perioadă a zilei care urmează după apusul soarelui pînă la instalarea întunericului; înserare. ◇ *Amurgul vieţii* = bătrîneţe.

AMUŢÍ vb. IV intranz. (lat. **ammutire* <*mutus* "mut") A deveni mut. ◆ A înceta să vorbească (să emită sunete).

AMUŢÍRE s.f. (<*amuţi*) **1.** Pierderea facultăţii de a vorbi. ◆ Fig. Încetarea oricărui zgomot. **2.** Fenomen fonetic care constă în pronunţarea din ce în ce mai puţin perceptibilă, pînă la dispariţia totală, a unui sunet.

AMUZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *amuser*) A (se) distra, a (se) înveseli.

AMUZAMÉNT s.n. (<fr. *amusament*) Distracţie, divertisment, înveselire; recreare.

AMUZÍE s.f. (<fr. *amusie*, lat. *amusia*) Incapacitate de a cînta sau de a recunoaşte o melodie; insensibilitate la muzică.

AMVÓN s.n. (<sl. *amŭvonŭ*) Loc special într-o biserică (estradă sau mic balcon), din care preotul îşi rosteşte predica. ◆ Fig. Instituţia bisericească.

AN s.m. (lat. *annus*) **1.** Unitate de măsură a timpului egală cu o rotaţie completă a Pămîntului în jurul Soarelui; perioadă de timp care corespunde unei revoluţii a Pămîntului în jurul Soarelui şi care cuprinde 12 luni. ◇ *An tropic* = interval de timp de 365 de zile, 5 ore, 48 de minute şi 46 de secunde dintre două treceri consecutive ale Soarelui prin dreptul punctului echinocţial de primăvară. *An sideral* = interval de timp de 365 de zile, 6 ore, 9 minute şi 9 secunde dintre două treceri consecutive ale Soarelui prin acelaşi punct al orbitei sale aparente. ◇ *An calendaristic* (sau *civil*) = perioadă cuprinsă între 1 ianuarie şi 31 decembrie, ora 24. *An bisect* (sau *bisextil*) = an cu 366 de zile, care se repetă din patru în patru ani şi care are luna februarie formată din 29 de zile. *Anul Nou* = ziua de 1 ianuarie în care se serbează începutul unui nou an. *An şcolar* = timp care se scurge de la începerea cursurilor şcolilor şi ale universităţilor pînă la vacanţa de vară. *An sabatic* = an de studiu acordat periodic universitarilor, în care aceştia nu au obligaţii didactice. *An bisericesc* (sau *liturgic*) = an care începe la 1 septembrie şi care cuprinde rînduiala sărbătorilor şi a posturilor, precum şi pomenirile morţilor din diferite momente ale unui an. *An internaţional* = perioadă atribuită printr-o convenţie internaţională aniversării unei personalităţi (ex. *Anul Mozart*) sau preocupării speciale pentru o anumită activitate (ex. *Anul Internaţional al Mediului Înconjurător*). ◆ Reper în datarea evenimentelor istorice (anul 0 — naşterea lui Iisus Hristos; anul 1859 — Unirea Principatelor Române). **2.** Măsură a vîrstei unei fiinţe sau a vechimii unui lucru. **3.** (La pl.) Perioadă, epocă (ex. *anii de dinaintea războiului*; *anii copilăriei*). **4.** *An-lumină* = unitate de măsură a distanţelor astronomice egală cu distanţa străbătută de lumină într-un an.

ANABAPTÍSM s.n. (<fr. *anabaptisme*) Doctrină a unei secte religioase iniţiate în sec. 16, cu centrul la Münster, care susţine necesitatea botezului la vîrsta adultă; sectă religioasă (şi politică) care susţine această doctrină.

ANABAPTÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *anabaptiste*) (Adept) al anabaptismului.

ANABIÓZĂ s.n. (<fr. *anabiose*; cf. gr. *anabiosis* "înviere") Mod de apărare al unor organisme, constînd în reducerea drastică, dar temporară, a proceselor vitale.

ANABOLÍSM s.n. (<fr. *anabolisme*) (FIZIOL.) Ansamblu de reacţii biochimice în organismele vii, avînd ca rezultat producerea substanţelor necesare vieţii; asimilaţie.

ANACÍCLIC, -Ă adj. (<fr. *anacyclique*; cf. gr. *anakyklein* "a se întoarce") (Despre versuri) Care are sens chiar dacă e citit de la sfîrşit spre început.

ANACIDITÁTE s.f. (<fr. *anacidité*) Lipsă a aciditătii gastrice.

ANACLORHIDRÍE s.f. (<fr. *anachlorhydrie*) Absenţă (patologică) a acidului clorhidric din sucul gastric.

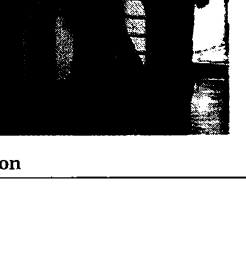

amvon

ANACOLÚT s.n. (<fr. *anacoluthe*; cf.gr. *anakolouthos* "fără legătură") Întrerupere a unei unităţi sintactice prin intercalarea unor segmente fără continuitate gramaticală sau logică. ◆ Procedeu stilistic bazat pe o asemenea discontinuitate.

ANACÓNDA s.f. (<fr.,sp. *anaconda*) Şarpe mare (de peste 7 m), neveninos, care trăieşte în mlaştini şi fluvii din America de Sud şi Centrală (*Eunectes murinus*).

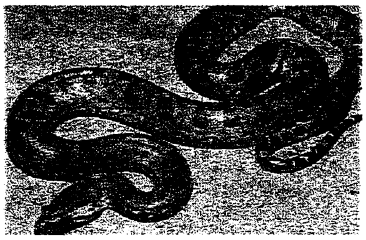

anaconda

ANACREÓNTIC, -Ă adj. (<fr. *anacréontique*) Caracteristic temelor, stilului, tonalităţii şi metricii din poezia lui Anacreon.

ANACRÓNIC, -Ă adj. (<fr. *anachronique*) Plasat greşit în timp; discordant faţă de perioada în care este încadrat. ◆ Învechit, desuet.

ANACRONÍSM s.n. (<fr. *anachronisme;* cf. gr. *ana* "în urmă"+*chronos* "timp") Încadrare greşită a unui fapt, eveniment în timpul istoric. ◆ Manifestare, gîndire învechită, desuetă.

ANACRÚZĂ s.f. (<fr. *anacrouse;* cf. gr. *ana* "înainte"+*krousis* "accent") **1.** Silabă iniţială, neaccentuată, care nu face parte din unităţile metrice ale unui vers. **2.** (MUZ.) Măsură neaccentuată care precedă primele note tonice ale unei piese.

ANACÚSTICĂ adj. (<fr. *anacoustique*) *Zonă anacustică* = spaţiu cosmic (începînd la peste 160 km de la suprafaţa pămîntului) în care propagarea undelor sonore nu mai este posibilă.

ANACUZÍE s.f. (<fr. *anacousie*; cf. gr. *an* "fără"+*akociein* "a auzi") (MED.) Surzenie totală.

ANADIPLÓZĂ s.f. (<fr. *anadiplose;* cf. gr. *anadiplosis* "redublare") Repetare a unui cuvînt (sau a mai multe) de la sfîrşitul unei fraze (sau al unui vers) la începutul frazei (sau al versului) care urmează.

ANADIPSÍE s.f. (<fr. *anadipsie*; cf. gr. *ana* "în sus"+*dipsa* "sete") Sete exagerată.

ANAERÓB, -Ă adj. (<fr. *anaérobie*; cf. gr. *a* "fără"+*aer* "aer"+*bios* "viaţă") (Despre microorganisme sau procese biochimice) Care poate trăi sau poate avea loc în absenţa aerului (oxigenului).

ANAEROBIÓZĂ s.f. (<fr. *anaérobiose*) Formă de viaţă a unor microorganisme anaerobe; anoxibioză.

ANAFÁZĂ s.f. (<fr. *anaphase*) A treia fază a diviziunii celulare prin mitoză.

ANAFILAXÍE s.f. (<fr. *anaphylaxie;* cf. gr. *ana* "contra"+*phylaxia* "apărare") (MED.) Hipersensibilitate (uneori cu reacţii violente) a organismelor la administrarea unei substanţe netolerate anterior.

ANAFORÁ s.f. (<ngr. *anafora*) **1.** Gen de act emis sau primit de domnitor (în sec. 18-19). **2.** Partea centrală a liturghiei ortodoxe în timpul căreia se săvîrşeşte prefacerea Sfintelor Daruri în Sfînta Taină a împărtăşaniei.

ANAFÓRĂ s.f. (<fr. *anaphore;* cf. gr. *ana* "înapoi"+*phora* "întoarcere") Figură de stil constînd în repetarea unui cuvînt la începutul mai multor propoziţii sau versuri, pentru accentuarea unei idei sau pentru obţinerea unei simetrii.

ANAFORÉZĂ s.f. (<fr. *anaphorèse*; cf.gr. *ana* "înapoi"+*phoresis* "mişcare") (FIZ.) Deplasare spre anod a particulelor dintr-o soluţie coloidală sub acţiunea unui cîmp electric.

ANÁFURĂ (NÁFURĂ) s.f. (<sl. *(a)nafora*) Bucăţele de prescură sfinţită, care se împart credincioşilor ortodocşi la sfîrşitul liturghiei.

ANAFRODIZIÁC, -Ă adj., subst. (<fr. *anaphrodisiaque*) **1.** Adj., s.n. (Substanţă) care determină diminuarea dorinţei sexuale. **2.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care nu are dorinţe sexuale.

ANAGENÉZĂ s.f. (<fr. *anagenèze*; cf. gr. *anagenesis* "regenerare") Regenerare a ţesuturilor distruse accidental.

ANAGLÍFĂ s.f. (<fr. *anaglyphe;* cf. gr. *anagliphos* "cizelat") **1.** Obiect ornamentat cu relief scund, realizat prin cizelură. **2.** Fotografie sau proiecţie stereoscopică în două culori complementare, care dă impresia imaginii în relief.

ANAGLÍPTIC, -Ă adj. (<fr. *anaglyptique*) Imprimat în relief pentru uzul orbilor.

ANAGNÓST s.m. (<fr. *anagnoste*; cf.gr. *anagnostis*) **1.** (În Roma antică) Sclav care făcea diferite servicii stăpînului. **2.** Treaptă a clerului, inferioară celei de ipodiacon; slujitor bisericesc din clerul inferior. ◆ Persoană (de obicei băiat) care face diferite servicii în biserică.

ANAGOGÍE s.f. (<fr. *anagogie;* cf. gr. *anagogia* "înălţare") **1.** (LIT.) Trecere de la particular la general, de la literă la spirit. **2.** (RELIG.) Interpretare elevată a textului biblic. **3.** Stare de elevaţie (mistică, spirituală, estetică); iluminare.

ANAGRÁMĂ s.f. (<fr. *anagramme;* cf. gr. *anagramma* "inversare de litere") Schimbare a ordinii literelor unui cuvînt pentru a obţine un alt cuvînt; cuvînt obţinut prin această schimbare. ◆ Joc distractiv care foloseşte acest procedeu.

ANAHORÉT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *anachorète;* cf. gr. *anakhorein* "a se îndepărta") Persoană din tagma religioasă care trăieşte izolat; p.ext. persoană care duce o viaţă retrasă.

ANÁL, -Ă adj. (<fr. *anal*) Care se referă la anus, din regiunea anusului.

ANÁLE s.f. pl. (<fr., lat. *annales*) **1.** Scriere istorică în care evenimentele sînt înregistrate cronologic, în fiecare an; p.ext. istorie scrisă. **2.** Publicaţie ştiinţifică anuală.

ANALÉCTE s.f. pl. (<fr. *analectes*, lat. *analecta*) Culegere de texte alese din opere literare. ◆ Titlul unor antologii savante.

ANALÉPTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *analeptique;* cf. gr. *analeptikos* "care reface, vindecă") (Medicament) care fortifică, revigorează.

ANALFABÉT, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *analphabète*) (Persoană) care nu ştie să scrie şi să citească. ◆ Fig. Ignorant, incult.

ANALGÉZIC, -Ă adj., s.n.(<fr. *analgésique*) (Medicament) care calmează temporar durerea.

ANALGEZÍE s.f. (<fr. *analgésie;* cf. gr. *an* "*fără*"+*algos* "durere") Suprimarea temporară a sensibilităţii la durere prin administrarea unui medicament analgezic.

ANALÍST[1] s.m. (<fr. *annaliste*) Autor de anale; cronicar.

ANALÍST[2], -Ă s.m. şi f. (<fr. *analyste*) Specialist în analiza psihologică, matematică, a sistemelor informatice, în analiza unui domeniu delimitat (ex. *analist economic*; *analist politic* etc.).

ANALÍTIC, -Ă adj. (<fr. *analytique*) Bazat pe analiză; care procedează prin analiză. ◇ *Metodă analitică* = metodă generală de cercetare ştiinţifică. *Limbă analitică* = limbă în care raporturile gramaticale sînt exprimate prin cuvinte izolate şi topică. *Chimie analitică* = ramură a chimiei care se ocupă cu analiza calitativă şi cantitativă a elementelor chimice, a compuşilor, precum şi a diferitelor materiale. *Geometrie analitică* = ramură a geometriei în care se studiază proprietăţile figurilor geometrice cu ajutorul calculului algebric.

ANALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *analyser*) **1.** A cerceta un obiect, un fenomen etc., examinînd fiecare element constitutiv, fiecare componentă, fiecare aspect în parte. ◆ A examina un text din punct de vedere lingvistic, literar etc. **2.** (CHIM.) A identifica compoziţia unei substanţe.

ANALIZATÓR s.m., s.n. (<*analiza*) **1.** S.m. Aparat al organismului animal, constituit din receptori senzoriali, căile nervoase de transmisie şi centrii corespunzători din scoarţa cerebrală, care culege, transmite şi prelucrează stimulii senzoriali (ex. *analizator vizual*). **2.** S.n. Aparat pentru realizarea unei analize.

ANALÍZĂ s.f. (<fr. *analyse*) **1.** Descompunere practică sau teoretică a unui obiect sau fenomen pentru studierea părţilor componente şi a relaţiilor dintre ele; (metodă ştiinţifică de) cercetare amănunţită, sistematică a unei realităţi. ◇ *Analiză gramaticală* = stabilire a apartenenţei morfologice şi a funcţiilor sintactice ale cuvintelor şi propoziţiilor dintr-o frază. *Analiză literară* = studiere a unei opere prin cercetarea separată a diferitelor componente, aspecte, straturi, a ideilor, sentimentelor şi sensurilor acesteia. *Analiză psihologică* = modalitate (literară sau medicală) de investigare a psihicului uman. *Analiză chimică* = determinare a compoziţiei unei substanţe. *Analiză biochimică (medicală)* = investigare a unor secreţii ale corpului în vederea stabilirii unui diagnostic. *Analiză biologică* = determinare a acţiunii fungicide sau insecticide a unui produs chimic. **2.** *Analiză matematică* = ramură a matematicii care studiază funcţiile, limitele, derivatele şi aplicaţiile lor. **3.** *Analiza imaginii* = descompunerea unei imagini în elemente simple, apte de a fi transformate în semnale electrice, pentru transmiterea la distanţă. **4.** *Analiza informaţiei* = marcarea elementelor unei informaţii stocate. **5.** (FIZIOL.) *Analiză corticală* = funcţie a scoarţei cerebrale prin care se desprind însuşirile generale şi cele specifice ale obiectelor şi fenomenelor din natură, reprezentînd o complexitate de stimuli care se adresează diferiţilor analizatori.

ANALIZÓR s.n. (<fr. *analyseur*) Analizator (**2**). ◇ *Analizor electronic* = aparat pentru analiza semnalelor electrice. *Analizor logic* =

aparat pentru trierea informaţiilor venite de la părţile componente ale unui sistem. *Analizor de reţele* = sistem de prelucrare a datelor privind funcţionarea reţelelor electrice.

ANALÓG[1] (ANALÓGHION) s.n. (<ngr. *analoghion*) Pupitru portabil, de o construcţie specială, pe care se pun cărţile de cult în cursul unei slujbe ortodoxe.

ANALÓG[2], -OÁGĂ adj. (<fr. *analogue*, lat. *analogus*) **1.** Care prezintă o analogie; asemănător. **2.** (BIOL.; despre organele unor animale) Care au funcţiuni identice, dar se deosebesc ca structură şi origine.

ANALÓGIC, -Ă adj. (<fr. *analogique*, lat. *analogicus*) **1.** Care se bazează pe analogie; produs prin analogie. **2.** (ELECTRON.; despre semnale) A cărui valoare poate fi reprezentată printr-o funcţie continuă, variabilă. ◆ (Despre aparate şi sisteme) Care generează, măsoară, prelucrează şi stochează semnale analogice.

ANALOGÍE s.f. (<fr. *analogie;* cf. lat., gr. *analogia* "raport") **1.** Asemănare între obiecte, fenomene, procese, funcţii etc. **2.** Studierea unui sistem prin asemănarea cu un altul mai simplu sau mai uşor de reprezentat. **3.** (LOG.) *Raţionament prin analogie* = deducţie bazată pe asemănarea a două obiecte. **4.** (LINGV.) *Modificare prin analogie* = schimbare în forma sau sensul unui cuvînt sub influenţa altui cuvînt asemănător.

ANAMNÉZĂ s.f. (<fr. *anamnèse;* cf. gr. *anamnesis* "rememorare") **1.** (FILOZ.) Amintire a ideilor pe care sufletul le-a contemplat înainte de încarnare. **2.** (MED.) Istoric al stării de sănătate a unui bolnav necesar la fixarea diagnosticului.

ANAMORFOZÁ vb. I tranz. (<fr. *anamorphoser*) A deforma o imagine prin anumite procedee optice.

ANAMORFOZÁRE s.f. (<*anamorfoza*) Deformare a unei imagini. ◆ (CINEMAT.) Procedeu special de filmare şi de proiecţie a imaginilor în cinemascop.

ANAMORFÓZĂ s.f. (<fr. *anamorphose*; cf.gr. *ana* "peste"+*morphe* "formă") **1.** Imagine deformată cu ajutorul unor sisteme optice (oglinzi, obiective). **2.** (BIOL.) Evoluţie de la o specie la alta. **3.** (CINEMAT.) Procedeu optic de comprimare a imaginii, astfel încît să se poată înregistra pe pelicula cinematografică normală o imagine corespunzătoare ecranului lat.

ANANÁS s.m. (<fr. *ananas*) Plantă erbacee originară din ţările calde, cu frunzele lungi, aşezate în spirală pe o tulpină scurtă, cu o inflorescenţă în formă de spic, purpurie-violacee (*Ananas sativus*). ◆ Fructul comestibil al acestei plante, cărnos, dulce-acrişor, aromat.

ananas

ANÁNGHIE s.f. (<ngr. *ananki* "nevoie") Situaţie grea, necaz, nevoie (bănească).

ANAPÉST s.m. (<fr. *anapeste,* lat. *anapaestus*) (În versificaţia greco-romană) Picior metric (dintr-un vers) compus din două silabe scurte şi una lungă; (în metrica modernă) unitate metrică alcătuită din două silabe neaccentuate urmate de una accentuată.

ANAPLASTÍE s.f. (<fr. *anaplastie;* cf. gr. *ana* "din nou"+*plassein* "a forma") (MED.) Operaţie pentru refacerea unei părţi mutilate a corpului.

ANAPLAZÍE s.f. (<fr. *anaplasie*) (BIOL.) Înmulţire şi dezvoltare anormală a unor celule, a unui ţesut; malformaţie.

ANÁPODA adv., adj. invar. (<ngr. *anapoda*) (Care este) pe dos, de-a-ndoaselea, în mod anormal.

ANAPTÍXĂ s.f. (<fr. *anaptyxe*; cf. gr. *ana* "în sus"+*ptyssein* "a desfăşura") Apariţie accidentală a unei vocale între două consoane.

ANARHÍE s.f. (<fr. *anarchie*, rus. *anarhiia*, germ. *Anarchie;* cf.gr. *ana* "fără"+*archos* "conducător") Stare de dezordine şi confuzie socială; nesupunere a individului faţă de legi şi reguli.

ANARHÍSM s.n. (<fr. *anarchisme*, rus. *anarhizm*, germ. *Anarchismus*) **1.** Stare de anarhie. **2.** Ideologie socială care respinge necesitatea autorităţii statale, legale şi proclamă dreptul individului la o libertate neîngrădită. A fost preconizată în special de P. J. Proudhon, M.A. Bakunin, E. Malatesta.

ANARTRÍE s.f. (<fr. *anarthrie;* cf.gr. *ana* "fără"+*arthron* "articulaţie") Incapacitate patologică de a articula cuvintele.

ANÁRŢI s.m. pl. (<lat. *Anarti*) Populaţie celtică, aşezată temporar şi pe teritoriul Daciei (sec. 3-1 î.Hr.).

ANASÁRCĂ s.f. (<fr. *anasarque*, germ. *Anasarka*) Infiltraţie generalizată de lichid seros în ţesutul conjunctiv subcutanat, care apare în unele boli de inimă, de rinichi, de ficat etc.

ANASÓN (ANISÓN) s.m. (<tc. *anason*) Plantă anuală, aromatică, din familia umbeliferelor, cu florile mici şi albe, cultivată pentru uleiul eteric şi substanţele grase care se extrag din seminţe (*Pimpinella anisum*). ◆ Băutură alcoolică preparată din fructele acestei plante.

ANASTÁTIC, -Ă adj. (<fr. *anastatique*) Care reproduce o tipăritură prin imprimare sau gravare cu ajutorul anumitor procedee chimice.

ANASTIGMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *anastigmatique*) (Despre un sistem de lentile) Care corectează aberaţiile optice şi dă o imagine clară; care înlătură astigmatismul.

ANASTOMÓZĂ s.f. (<fr. *anastomose*) Comunicaţie naturală sau realizată artificial între două vase sangvine, între două segmente ale tubului digestiv etc. ◆ Trecere a fibrelor nervoase de la un nerv la altul.

ANASTRÓFĂ s.f. (<fr. *anastrophe*) Procedeu stilistic constînd în schimbarea ordinii obişnuite a cuvintelor într-o propoziţie.

ANATÉMĂ s.f. (<ngr. *anathema*) **1.** Dar pe care grecii îl aduceau zeilor, punîndu-l pe altarul sacrificiilor. ◆ (La evrei) Jertfă adusă pe altar, care, fiind considerată ca încărcată cu păcatele şi blestemele oamenilor, era destinată nimicirii. **2.** Excomunicare, îndepărtare a cuiva din rîndul credincioşilor; excludere din sînul bisericii sub acuzaţia de erezie; afurisenie.

ANATEXÍE s.f. (<fr. *anatexie*) Topire a rocilor din scoarţa pămîntului la o adîncime de peste 30 km.

ANATOCÍSM s.n. (<fr. *anatocisme*) Capitalizare a dobînzii unei sume date cu împrumut; dobîndă la dobîndă.

ANATOMÍE s.f. (<fr. *anatomie,* lat. *anatomia*) **1.** Ştiinţă care studiază structura organismelor vii şi relaţiile dintre diferite organe constitutive. **2.** Structură a unui organism; conformaţie a unui corp. **3.** Cercetare minuţioasă, subtilă.

ANATOMOPATOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *anatomo-pathologique*) Care se referă la modificările anatomice din ţesuturile şi organele bolnave ale corpului.

ANATOXÍNĂ s.f. (<fr. *anatoxine*) Toxină detoxifiată, capabilă să stimuleze producerea de anticorpi, care serveşte la vaccinarea împotriva unor infecţii.

ANCABLÚRĂ s.f. (<fr. *encablure*) Unitate de măsură pentru lungime egală cu a zecea parte dintr-o milă marină (185,2 m).

ANCADRAMÉNT s.n. (<fr. *encadrement*) Element decorativ în relief, care încadrează o uşă, o fereastră etc. ◆ Încadrament.

ancadrament

ÂNCEPS s.n. (<lat. *anceps*) Semn care marchează cantitatea unei vocale.

ANCESTRÁL, -Ă adj. (<fr. *ancestral*) Provenit de la ascendenţi îndepărtaţi; ereditar; străvechi.

ANCHERÍT s.n. (<fr. *ankérite*) Carbonat natural de calciu, magneziu şi fier, cenuşiu sau gălbui-brun, utilizat ca minereu de fier.

ANCHETÁ vb. I tranz. (<*anchetă*) A face o anchetă, a cerceta amănunţit.

ANCHÉTĂ s.f. (<fr. *enquête*) **1.** (JUR.) Cercetare efectuată de autorităţile legale pentru stabilirea circumstanţelor şi autorului unei infracţiuni. **2.** Formă de investigare, pe bază de întrebări, a unor realităţi sociale, culturale vaste (ex. *anchete sociale*; *anchete lingvistice*; *anchete folclorice* etc.); rezultatul unei asemenea cercetări (făcut public).

ANCHILOSTÓM s.m. (<fr. *ankylostome*; cf.gr. *ankylos* "încovoiat"+*stoma* "gură") Vierme parazit al intestinului uman.

ANCHILOZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *ankyloser*) A produce sau a suferi o anchiloză. ◆ Refl. Fig. A înţepeni în rutină, în obişnuinţă.
ANCHILÓZĂ s.f. (<fr. *ankylose*; cf.gr. *ankylosis* "aplecare, curbatură") Îngreunare, pînă la înţepenire, a mişcărilor unei articulaţii.
ÁNCIE s.f. (<it. *ancia*) Lamelă (de metal sau de lemn) care produce sunetul în anumite instrumente muzicale de suflat (ex. la saxofon, clarinet).
ANCILÁR, -Ă adj. (<fr. *ancillaire*) Referitor la servitori; de natură joasă, umilă.
ANCLANŞÁ vb. I tranz. (<fr. *enclencher*) A închide un circuit electric cu ajutorul unui dispozitiv mecanic.
ANCLÁVĂ s.f. (<fr. *enclave*) Fragment de rocă variată, înglobat în masa unui corp de roci eruptive.
ANCORÁ vb. I tranz. (<*ancoră*) **1.** A fixa o navă sau un corp plutitor de fundul apei cu ajutorul unei ancore; p.ext. a ajunge, a se opri (definitiv) undeva. ◆ Tranz. şi refl. Fig. A (se) fixa. **2.** A fixa un element de construcţie sau un sistem tehnic de teren sau de o altă construcţie cu ajutorul unui ansamblu de piese.
ANCORÁJ s.n. (<*ancoră*) **1.** Loc unde se ancorează. **2.** Ansamblu (ancoră şi alte piese) care serveşte la fixarea unui sistem tehnic sau a unei nave.
ÁNCORĂ s.f. (<it. *ancora*) **1.** Piesă grea de oţel, avînd forma unei tije cu mai multe braţe (terminate cu gheare), legată de o navă printr-un lanţ sau printr-o parîmă şi care este coborîtă pe fundul apei în scopul fixării navei. **2.** Piesă metalică de rezistenţă folosită la fixarea unui sistem tehnic sau a unui element de construcţie. **3.** Fiecare dintre vergelele de oţel care asigură legătura dintre planşeele unei îmbrăcăminţi rutiere de beton.
ANCORÓT s.n. (<it. *ancorotto*) Ancoră mică folosită la manevra ambarcaţiilor.
ANCRASÁ vb. I refl. (<fr. *encrasser*) (Despre electrozii unei bujii) A se acoperi cu un strat de funingine grasă, care împiedică funcţionarea normală a bujiei. ◆ (Despre mecanisme) A se înţepeni din cauza impurităţilor.
ANDABÁT s.m. (<fr. *andabate*, lat. *andabata*) Gladiator a cărui cască nu avea deschizături pentru ochi, fiind obligat să lupte orbeşte (spre hazul spectatorilor).
ANDALÚZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *andalou, -se*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie spaniolă care locuieşte în Andaluzia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Andaluziei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Andaluziei sau andaluzilor, care se referă la Andaluzia sau la andaluzi.
ANDALUZÍT s.n. (<fr. *andalousite;* cf. n.pr. *Andaluzia,* provincie în Spania) Silicat natural de aluminiu, cristalizat rombic, cenuşiu-roz sau brun, folosit în industria materialelor refractare.
ANDANTE adv., s.n. (<it. *andante*) **1.** Adv. (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Cu ritm şi intensitate moderate. **2.** S.n. (Parte dintr-o) compoziţie muzicală concepută pentru o asemenea execuţie.
ANDANTINO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Puţin mai vioi decît andante.
ANDEZÍT s.n. (<fr. *andésite*) Rocă vulcanică, cenuşie pînă la negru sau brună, folosită frecvent la pavaje şi în construcţii.
ANDÍN, -Ă adj. (<fr. *andin*) Care aparţine munţilor Anzi, care se referă la munţii Anzi.
ANDÍVĂ s.f. (<fr. *endive*) (BOT.) Cicoare de grădină (*Cichorium endivia*). ◆ Mugur hipertrofiat al acestei plante, comestibil, obţinut printr-o cultivare specială la întuneric.
ANDOSÁ vb. I tranz. (<fr. *endosser*) A scrie pe reversul unui cec, al unei poliţe numele celui îndreptăţit să le încaseze.
ANDREÁ (UNDREÁ) s.f. Ustensilă pentru tricotatul manual, avînd forma unei tije cu vîrful ascuţit; ac mare pentru cusut saci, saltele etc.
ANDROCÉU s.n. (<fr. *androcée*; cf.gr. *aner* "bărbat"+*oikia* "casă") Totalitatea staminelor unei flori.
ANDROFOBÍE s.f. (<fr. *androphobie*; cf. gr. *aner* "bărbat"+*phobos* "teamă") Aversiune faţă de bărbaţi.
ANDROGÉN, -Ă adj. (<fr. *androgène*; cf. *aner* "bărbat"+*gennan* "a naşte") Care provoacă apariţia caracterelor sexuale masculine; care se referă la aceste caractere.
ANDROGÍN, -Ă adj., s.m. (<fr. *androgyne*; cf. gr. *aner* "bărbat"+*gyne* "femeie") **1.** Adj. (Despre plante şi animale) Care are organe de reproducere atît masculine, cît şi feminine pe acelaşi individ; bisexuat, hermafrodit. **2.** S.m. Fiinţă din mitologia greacă, jumătate bărbat şi jumătate femeie. **3.** S.m. (MED.) Fiinţă de sex masculin care prezintă caractere sexuale secundare feminine.
ANDROÍD s.m. (<fr. *androïde*) Robot care imită corpul şi comportamentul uman.
ANDROLOGÍE s.f. (<fr. *andrologie*) Ramură a medicinei care studiază fiziologia şi patologia organelor sexuale masculine.
ANDROMEDÍDĂ s.f. (<fr. *andromédides*) Ploaie periodică de meteoriţi, care se produce pe la mijlocul lunii noiembrie din direcţia constelaţiei Andromeda.
ANDROPÁUZĂ s.f. (<fr. *andropause*) Perioadă de involuţie (după o anumită vîrstă) a funcţiei testiculare; ansamblu de manifestări organice şi psihice apărute la bărbaţi în această perioadă.
ANDROSTERÓN s.m. (<fr. *androstérone*) Hormon sexual masculin prezent în urină.
ÁNDRUC s.n. (<germ. *Andruck*) Tipar de probă.
ANDURÁNŢĂ s.f. (<fr. *endourance*) Rezistenţă a unui produs în condiţiile funcţionării la parametrii proiectaţi.
ANEANTIZÁ vb. I tranz. (<fr. *anéantir*) A face să dispară cu desăvîrşire. ◆ A provoca o stare de oboseală, de decepţie profundă.
ANECDÓTĂ s.f. (<fr. *anecdote*; cf. gr. *anekdotos* "inedit") Scurtă relatare a unui fapt mai puţin cunoscut sau mai deosebit, adesea comic, cultivată şi ca gen literar sau folcloric (snoavă).
ANECDÓTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *anecdotique*) **1.** Adj. Cu caracter de anecdotă. **2.** S.f. Nucleu epic, ansamblu al evenimentelor relatate într-o povestire, film etc.; p. ext. intrigă, scenariu.
ANECOÍD, -Ă adj. (<fr. *anéchoïde*) (Despre încăperi, spaţii etc.) Lipsit de ecou.
ANELÍD s.n. (<fr. *annélides;* cf. lat. *anelius* "inel") (La pl.) Încrengătură de viermi inelaţi, cu corpul format dintr-un mare număr de segmente (*Annelida*); (şi la sg.) vierme care face parte din această încrengătură (ex. *rima*).
ANÉMIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *anémique*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care suferă de anemie. **2.** Adj. Fig. Fără vlagă; fără valoare.
ANEMÍE s.f. (<fr. *anémie;* gr. *an* "fără" + *haima* "sînge") Boală provocată de scăderea numărului de globule roşii din sînge şi a hemoglobinei, caracterizată prin slăbiciune şi paloare. ◆ Fig. Slăbiciune, lipsă de vigoare.
ANEMOCÓR, -Ă s.f., adj. (<fr. *anémochore*) (Plantă) ale cărei seminţe pot fi răspîndite de vînt.
ANEMOFÍL, -Ă s.f., adj. (<fr. *anémophile*; cf.gr. *anemos* "vînt"+*philos* "prieten") (Plantă) ale cărei flori sînt polenizate cu ajutorul vîntului (*porumbul, cînepa* etc.).
ANEMOGÉN, -Ă adj. (<fr. *anémogène*) (Despre procese fizico-geologice) Datorat acţiunii vîntului.
ANEMOGRÁF s.n. (<fr. *anémographe*) Aparat pentru măsurarea şi înregistrarea vitezei vîntului.
ANEMOGRAFÍE s.f. (<fr. *anémographie*; cf.gr. *anemos* "vînt"+*graphein* "a scrie") Disciplină care se ocupă cu studierea vînturilor.
ANEMOMÉTRU s.n. (<fr. *anémomètre*) Aparat care serveşte la măsurarea vitezei vîntului sau a gazelor în conducte.
ANEMÓNĂ s.f. (<fr. *anémone*, lat. *anemona*) **1.** (La pl.) Gen de plante erbacee spontane sau cultivate, din familia ranunculaceelor, cu florile mari, de diferite culori (*Anemone*); (şi la sg.) plantă care aparţine acestui gen. **2.** (ZOOL.) *Anemonă-de-mare* = actinie (*Actinia*).
ANEMOSCÓP s.n. (<fr. *anémoscope*) Indicator al direcţiei vîntului; giruetă.
ANEMOSTÁT s.n. (<fr. *anémostat*) Aparat pentru difuzarea aerului cald dintr-o instalaţie de încălzire centrală în încăperi.
ANEMOTRÓP s.n. (<fr. *anémotrope*) Motor eolian.
ANENCEFALÍE s.f. (<fr. *anencéphalie*) Absenţă a creierului.
ANEPIGRÁF, -Ă adj. (<fr. *anépigraphe*) (Despre monumente, monede etc.) Fără inscripţie; (despre scrieri) fără titlu.
ANERGÍE s.f. (<fr. *anergie*) **1.** Lipsă de reacţie a organismului la antigeni. **2.** Energie termică a unui sistem fizic aflat în echilibru termodinamic cu mediul înconjurător, care nu poate fi transformată în lucru mecanic.
ANEROÍD adj. (<fr. *anéroïde*) *Barometru aneroid* (şi substantivat, n.) = aparat care măsoară variaţiile presiunii atmosferice.
ANESTÉZIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *anesthésique*) (Substanţă) care produce o anestezie.
ANESTEZÍE s.f. (<fr. *anesthésie;* cf. gr. *an* "fără"+*aisthesis* "simţire") **1.** Procedeu medical, realizat prin agenţi fizici sau chimici, de diminuare sau de suprimare a sensibilităţii la durere; dispariţie (provocată de anumite substanţe) a sensibilităţii corpului, la nivel local sau general, care precedă o intervenţie chirurgicală. **2.** Pierdere a sensibilităţii provocată de anumite boli.
ANESTEZIMÉTRU s.n. (<fr. *anesthésimètre*) (MED.) Aparat care măsoară cantitatea de anestezic inhalat.
ANESTEZIOLOGÍE s.f. (<fr. *anesthésiologie*) Disciplină medicală care se ocupă cu anestezia.

ANESTEZÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *anesthésiste*) Medic specialist în practica anesteziei.
ANEUPLOÍD, -Ă adj. (<fr. *aneuploïde*, engl. *aneuploid*) (BIOL.; despre organisme) Care are un număr de cromozomi diferit faţă de cel normal.
ANEURÍE s.f. (<fr. *aneurie;* cf. gr. *a+neuron* "fără nerv") Slăbire a funcţiilor nervoase, paralizie.
ANEURÍNĂ s.f. (<fr. *aneurine*) Vitamina B_1.
ANEURÓZĂ s.f. (<fr. *aneurose*) Aneurie.
ANEVÓIE adv. (<*a*[3]*+nevoie*) Cu greu, abia.
ANEVRÍSM s.n. (<fr. *anévrisme*) Dilatare patologică a peretelui unui vas sangvin, urmată uneori de spargerea vasului respectiv.
ANEXÁ vb. I tranz. (<fr. *annexer*) A ataşa, a alătura ceva unui lucru (principal, mai mare). ◆ A-şi însuşi prin forţă un teritoriu.
ANÉXĂ s. f. (<fr. *annexe*; cf.lat. *annexus* "legat") **1.** Ceea ce este alăturat, alipit, ataşat ca element secundar de ceva; material auxiliar care dezvoltă, lămureşte etc. un text; addenda. **2.** (ANAT.) Ţesut, formaţie sau organ legat structural de alte organe în cadrul unei funcţii comune sau având alte funcţii. ◇ *Anexă embrionară* = formaţie anatomică temporară a embrionului, la reptile, la păsări şi la mamifere, care apare în cursul dezvoltării şi care are rol de protecţie, de nutriţie, de respiraţie şi de excreţie.
ANEXIONÍSM s.n. (<fr. *annexionnisme*) Politică de anexiune.
ANEXÍTĂ s.f. (<fr. *annexite*) Inflamaţie a trompelor uterine şi a ovarelor ca urmare a unei infecţii.
ANEXIÚNE s.f. (<fr. *annexion*, lat. *annexio, -onis*) Alipire cu forţa (integral sau parţial) de către un stat a teritoriului altui stat.
ANFILÁDĂ s.f. (<fr. *enfilade*) Şir de camere, de clădiri, de portice sau de colonade care se succedă în linie dreaptă.
ANGAJÁ vb. I (<fr. *engager*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) încadra într-un serviciu (prin încheierea unui contract de muncă). ◆ Tranz. A lua cu chirie. **2.** Refl. A se obliga la ceva, a-şi lua un angajament. ◆ Tranz. A atrage după sine o obligaţie. **3.** Tranz. şi refl. A (se) antrena într-o discuţie, acţiune. **4.** Tranz. şi refl. A apuca sau a face să apuce într-o anumită direcţie. **5.** Tranz. A pune mingea sau pucul în joc (la baschet sau la hochei).
ANGAJAMÉNT s.n. (<fr. *engagement*) **1.** Obligaţie pe care şi-o ia cineva de a face, de a realiza ceva (printr-un act scris sau verbal). **2.** Angajare a cuiva într-un loc de muncă; concr. contract de muncă. **3.** Intrare în acţiune prin punerea mingii sau pucului în joc (la baschet sau la hochei).
ANGAJÁT, -Ă s.m. şi f., adj. (<*angaja*) (Persoană) încadrată într-un loc de muncă. ◆ (Militar) care serveşte pe baza unui angajament voluntar.
ANGARÁ s.f. (<ngr. *angaria*) **1.** (În ev. med.; în ţările române) Obligaţie în muncă impusă ţăranilor. **2.** (Mai ales la pl.) Dificultate, greutate de ordin material; necaz, belea.
ANGEÍTĂ s.f. (<fr. *angéite*) Inflamaţie a vaselor sangvine.
ANGÉLIC, -Ă adj. (<fr. *angélique*, lat. *angelicus*) (Ca) de înger; îngeresc. ◆ Fig. De o excepţională frumuseţe, puritate etc.
ANGELÍCĂ (ANGHELÍCĂ) s.f. (<ngr. *anghelika*) Plantă erbacee aromatică din familia umbeliferelor, înaltă, cu frunzele mari, cu florile albe-verzui, folosită în industria farmaceutică (*Angelica archangelica*). ◆ Băutură alcoolică preparată din această plantă.
ANGELOLATRÍE s.f. (<fr. *angélolâtrie;* cf. gr. *angelos* "înger"+*latreia* "cult") Adorare a îngerilor.
ANGHÍLĂ s.f. (<fr. *anguille*) Peşte migrator, cu corpul în formă de şarpe (*Anguilla anguilla*). Adulţii migrează în Marea Sargasselor, unde, după depunerea icrelor, mor. Larvele ajung după 2-4 ani în fluviile Europei; ţipar.

anghilă

ANGHINÁRE s.f. (<ngr. *ankinara*) Plantă erbacee perenă, din familia compozitelor, cu frunzele mari, spinoase, cu florile roşii-violacee, învelite în solzi cărnoşi, cultivată atît pentru unele părţi ale inflorescenţei, consumate ca legume, cît şi pentru florile sale întrebuinţate în farmacologie (*Cynara scolymus*).
ANGHÍNĂ (ANGÍNĂ) s.f. (<fr. *angine*, lat. *angina*) **1.** Inflamaţie a faringelui şi a amigdalelor. **2.** *Anghină pectorală* = boală de inimă în urma unor alterări funcţionale sau anatomice ale arterelor coronariene, având ca simptom senzaţia de sufocare şi dureri de inimă.
ANGIO- (<fr. *angi(o)-*; cf. gr. *angeion* "vas") Element prim de compunere care are semnificaţia "vas", "canal", "receptacul".
ANGIOCOLÍTĂ s.f. (<fr. *angiocholite*) Inflamaţie a căilor biliare.
ANGIOGRAFÍE (<fr. *angiographie*) Investigare a vaselor sangvine prin radioscopie sau radiografie, după introducerea unor substanţe opace la radiaţii.
ANGIOLOGÍE s.f. (<fr. *angiologie*; cf. gr. *angeion* "vas"+*logos* "ştiinţă") Parte a anatomiei care studiază vasele sangvine şi limfatice.
ANGIÓM s.n. (<fr. *angiome*) Tumoare benignă a vaselor sangvine sau limfatice.
ANGIOPATÍE s.f. (<fr. *angiopathie*) Nume generic pentru bolile vaselor sangvine.
ANGIOSPÁSM s.n. (<fr. *angiospasme*) Contracţie spastică a unui vas sangvin, în special a unei artere.
ANGIORAGÍE s.f. (<fr. *angiorrhagie*) Hemoragie la nivelul capilarelor.
ANGIOSPÉRM, -Ă adj., s.f. (<fr. *angiosperme*) **1.** Adj. (Despre plante) Cu sămînţa închisă în fruct. **2.** S.f. (La pl.) Încrengătură de plante cu seminţele închise în fructe; (şi la sg.) plantă care face parte din această încrengătură.
ÁNGLI s.m. pl. (<fr. *Angles*) Populaţie germanică veche care a cucerit, în sec. 5, estul Insulelor Britanice şi care a dat numele Angliei.
ANGLICÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *anglican*) **1.** S.m. şi f. Adept al anglicanismului. **2.** Adj. Care aparţine anglicanismului sau anglicanilor, care se referă la anglicanism sau la anglicani. ◇ *Biserica Anglicană* = biserica oficială în Anglia.
ANGLICANÍSM s.n. (<fr. *anglicanisme*) Religie de stat a Angliei, derivată din catolicismul reformat, constituită oficial în 1562.
ANGLICÍSM s.n. (<fr. *anglicisme*) Element lingvistic propriu limbii engleze; cuvînt din această limbă folosit, dar neasimilat, într-o altă limbă.
ANGLÍSTICĂ s.f. (<germ. *Anglistik*, engl. *Anglistics*) Studiul limbii, culturii şi civilizaţiei engleze.
ANGLOFÍL, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *anglophile*) (Persoană) care admiră şi aprobă tot ce este englezesc sau provine de la englezi.
ANGLOFÓB, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *anglophobe*) (Persoană) care urăşte, are aversiune faţă de tot ce este englezesc.
ÁNGLO-SAXÓN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *anglo-saxon*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţii germanice (angli, iuţi, saxoni) care au ocupat insulele britanice în sec. 5-7; (la sg.) persoană care face parte din aceste populaţii. ◆ P.ext. (La pl.m.) Locuitori de origine engleză din Commonwealth sau din SUA. **2.** Adj. Care aparţine anglo-saxonilor, privitor la anglo-saxoni. ◆ (Substantivat, f.) Limbă germanică vorbită de anglo-saxoni în sec. 5-12; engleza veche.
ANGOASÁ vb. I tranz. (<fr. *angoisser*) A nelinişti (profund).
ANGOASÁT, -Ă adj. (<*angoasa*) Care este (profund) neliniştit.
ANGOÁSĂ s.f. (<fr. *angoisse*) Neliniştе profundă, teamă nedesluşită (uneori patologică). Poate apărea şi ca efect al sentimentului de alienare a omului din cauza condiţiei sale, a incompatibilităţii cu lumea.
ANGÓBĂ (ENGÓBĂ) s.f. (<fr. *engobe*) Pastă ceramică folosită la finisarea produselor ceramice.
ANGOLÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *angolais*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuieşte în Angola; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Angolei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Angolei sau angolezilor, privitor la Angola sau la angolezi.
ANGÓRA s.f. (<fr. *angora;* cf. n.pr. *Angora* =*Ankara*, capitala Turciei) Nume dat unor specii de capre, iepuri sau pisici cu părul lung şi mătăsos; părul prelucrat al acestor specii. ◆ Material textil rezultat din prelucrarea părului lor.

capră de Angora

ANGRENÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *engrener*) **1.** (Despre un sistem de roţi dinţate) A (se) cupla. **2.** A (se) antrena într-o acţiune.
ANGRENÁJ s.n. (<fr. *engrenage*) Mecanism

constituit din roţi dinţate, destinat transmiterii mişcării. ◆ Fig. Sistem de relaţii, suită de întîmplări.

ANGRÓ adv., adj.invar. (<fr. *en gros*) **1.** Adv., adj. invar. În cantitate mare; cu ridicata. **2.** Adj. invar. (Despre depozite, magazine etc.; şi substantivat, n.) Care cumpără şi vinde marfă cu ridicata.

ANGROSÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<*angro*) (Persoană, întreprindere) care face comerţ angro.

ÁNGSTROM s.m. (<fr. *angström*; cf. n.pr. *Ångström*, fizician suedez) Unitate de măsură pentru lungimi de undă (simbol Å), egală cu a zece milioana parte dintr-un milimetru.

ANHIDRÍDĂ s.f. (<fr. *anhydride*) Oxid al unui metaloid care poate forma un acid printr-o reacţie cu apa; substanţă rezultată prin eliminarea apei dintr-un acid.

ANHIDRÍT s.n. (<fr. *anhydrite*) Sulfat natural de calciu, rombic, incolor, alb sau uşor colorat, sticlos, folosit în industria materialelor de construcţie, în industria chimică, la confecţionarea unor obiecte ornamentale.

ANHIDRÓZĂ s.f. (<fr. *anhydrose*; cf.gr. *an* "fără" + *hydor* "apă") Stare patologică caracterizată prin reducerea sau suprimarea secreţiei sudorale.

ANHÍDRU, -Ă adj. (<fr. *anhydre*) (Despre unele săruri) Lipsit de apă.

ANIHILÁ vb. I tranz. (<fr. *annihiler*, lat. *annihilare*; cf. lat. *nihil* "nimic") A reduce la nimic, a înlătura, a distruge, a neutraliza.

ANILÍNĂ s.f. (<fr. *aniline*, germ. *Anilin*) Lichid uleios (C_6H_5-NH_2), incolor, obţinut prin distilarea indigoului sau a nitrobenzenului, folosit în industria chimică şi farmaceutică.

ANIMÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *animer*, lat. *animare*) A (se) însufleţi; a (se) înviora; a (se) activa; a (se) face mai pregnant.

ANIMÁL, -Ă s.n., adj. (<fr. *animal*, lat. *animalis*) **1.** S.n. Fiinţă care are capacitatea de a simţi şi de a se mişca. **2.** S.n. Om brutal, grosolan. **3.** Adj. Care aparţine animalelor, referitor la animale; care provine de la animale; care este propriu animalelor.

ANIMÁLIC, -Ă adj. (<*animal*; cf. germ. *animalisch*) Specific animalelor; de animal. ◆ Brutal, bestial, josnic, instinctual.

ANIMALIÉR, -Ă adj. (<fr. *animalier*) **1.** De animal, care se referă la animale, la produse de origine animală. **2.** (Despre genuri sau opere de artă) Care reprezintă mai ales animale; (despre plasticieni) care s-a specializat în reprezentarea animalelor.

ANIMÁT, -Ă adj. (<*anima*) Însufleţit, viu, vioi. ◇ *Desene animate* = film realizat prin proiecţia rapidă a unei succesiuni de desene, care dă iluzia de mişcare şi viaţă.

ANIMATO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Cu însufleţire, cu vioiciune.

ANIMATÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<fr. *animateur*, lat. *animator*) **1.** (Persoană) care însufleţeşte, stimulează o activitate, o acţiune. **2.** (Persoană) care realizează filme de animaţie.

ANIMÁŢIE s.f. (<fr. *animation*, lat. *animatio, -onis*) Mişcare continuă, agitaţie. ◇ *Film de animaţie* = desene animate. ◆ Participare afectivă.

ANIMÍSM s.n. (<fr. *animisme;* cf. lat. *anima* "suflet") **1.** Credinţă în duhuri, spirite, suflete ca realităţi supranaturale care animă şi dirijează existenţa. **2.** Credinţa că orice lucru are suflet. **3.** (FILOZ.) Identificare a principiului gîndirii cu cel al vieţii organice.

ANIMOZITÁTE s.f. (<fr. *animosité*, lat. *animositas, -atis*) Atitudine ostilă, plină de ură faţă de cineva; neînţelegere, ceartă între persoane.

ANINÁ vb. I tranz. şi refl. (lat. **anninare*) (Pop.) A (se) atîrna, a (se) agăţa de ceva. ◆ Refl. A se lega de cineva, a căuta pricină.

ANIÓN s.m. (<fr. *anion*) (CHIM.) Ion cu sarcină electrică negativă.

ANIONÍT s.m. (<fr. *anionite*) Răşină care reţine ionii dintr-o soluţie.

ANISÉT s.n. (<fr. *anisette*) Băutură preparată din anason.

ANISTÓRIC, -Ă adj. (<*an-*+*istoric*) Situat în afara istoriei.

ANISTORÍSM s.n. (<*an-*"a^5-"+*istorism*) Îndepărtarea de studiul concret al istoriei prin înlocuirea faptelor cu diverse consideraţii.

ANIVERSÁ vb. I tranz. (<*aniversar*) A sărbători împlinirea unui număr de ani de la data naşterii cuiva sau de la data la care s-a petrecut un eveniment.

ANIVERSÁR, -Ă adj. (<fr. *anniversaire*, lat. *anniversarius*) Care aminteşte de un eveniment petrecut la aceeaşi dată, în trecut.

ANIVERSÁRE s.f. (<*aniversa*) Faptul de a aniversa; zi în care se aniversează un eveniment.

ANIZO- (<fr. *aniso-*; cf. gr. *an* "fără"+*isos* "egal") Element prim de compunere care are semnificaţia "inegal".

ANIZOCITÓZĂ s.f. (<fr. *anisocytose*) (BIOL.) Inegalitate în dimensiuni a globulelor roşii, apărută în cazul anemiilor grave.

ANIZOGAMÍE s.f. (<fr. *anisogamie*; cf. gr. *anisos* "inegal" + *gamos* "căsătorie") Heterogamie.

ANIZOMETROPÍE s.f. (<fr. *anisométropie*; cf.gr. *anisos* "inegal"+*metron* "măsură"+*ops* "ochi") Inegalitate a puterii vizuale a celor doi ochi.

ANIZOTRÓP, -Ă adj. (<fr. *anisotrope*) (Despre un corp) Care prezintă caracteristici variate în funcţie de direcţia de măsurare şi observare.

ANLUMINÚRĂ s.f. (<fr. *enluminure*) Pictură (miniatură) executată pe vechile manuscrise.

ANÓD s.m. (<fr. *anode*) Electrod pozitiv al unei pile electrice, al unui dispozitiv pentru electroliză care captează electroni.

ANODÍN, -Ă adj. (<fr. *anodine*; cf. gr. *anodynos* "fără durere") **1.** Care calmează. **2.** Fără importanţă, fără valoare; insignifiant, şters.

ANOFÉL adj. (<fr. *anophèle*; cf. gr. *anopheles* "dăunător") *Ţînţar anofel* = gen de ţînţari, dintre care unii transmit malaria (*Anopheles maculipennis*).

ANOFTALMÍE s.f. (<fr. *anophtalmie*; cf. gr. *an* "fără" + *ophthalmos* "ochi") Lipsă congenitală sau accidentală a unui ochi sau a ambilor.

ANOMALÍE s.f. (<fr. *anomalie*) Abatere de la normal, de la regulă, de la forma consacrată, de la obişnuit; defecţiune, neajuns, disfuncţie.

ANOMÍE s.f. (<fr. *anomie*; cf. gr. *a* "fără" + *nomos* "regulă") **1.** Lipsă a legilor şi a normelor morale într-o societate. **2.** Stare de conflict între aşteptările şi necesităţile individului (sau ale unui grup social) şi ideologia oficială, de guvernămînt.

ANONÍM, -Ă adj., subst. (<fr. *anonyme*, lat. *anonymus*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) al cărei nume nu este cunoscut. **2.** Adj. (Despre un text, o operă) Al cărui autor nu este cunoscut. **3.** S.f. Scrisoare nesemnată. **4.** Adj. Fig. Neştiut, necunoscut, fără personalitate.

ANOREXÍE s.f. (<fr. *anorexie*; cf.gr. *an* "fără"+*orexis* "poftă de mîncare") Lipsă a poftei de mîncare.

ANORGÁNIC, -Ă adj. (<fr. *anorganique*) (Despre corpuri) În compoziţia căruia intră numai substanţe din regnul mineral; fără viaţă, mineral. ◇ *Chimie anorganică* = ramură a chimiei care studiază substanţele minerale, anorganice.

ANORHIDÍE s.f. (<fr. *anorchidie*; cf.gr. *an* "fără"+*orchis* "testicul") Lipsă a testiculelor sau a secreţiei testiculare.

ANORMÁL, -Ă adj. (<fr. *anormal*, lat. *anormalis*) Care se abate de la normele, regulile obişnuite. ◆ (Despre fiinţe) Care prezintă infirmităţi fizice sau psihice; bolnav.

ANOSMÍE s.f. (<fr. *anosmie*; cf.gr. *an* "fără"+*osme* "miros") Diminuare sau lipsă a simţului mirosului.

ANÓST, -Ă adj. (<ngr. *anostos*) Searbăd, plictisitor, monoton.

ANOTÍMP s.n. (<*an*+*timp*) Diviziune a anului compusă din cîteva luni, caracterizată printr-o anumită identitate a condiţiilor climatice şi a duratei zilei. Numărul anotimpurilor diferă după zonele de climă. În zonele temperate sînt patru: primăvara, vara, toamna, iarna, fiecare de aproximativ trei luni.

ANOXIBIÓZĂ s.f. (<fr. *anoxibiose*) Anaerobioză.

ANOXÍE s.f. (<fr. *anoxie*) Tulburare patologică în urma scăderii oxigenului din ţesuturile organismului.

ANROBÁRE s.f. (după fr. *enrober*) Amestecare a unui material granular cu un liant.

ANROCAMÉNT s.n. (<fr. *enrochement*, după *rocă*) Aglomerare constituită din blocuri de piatră, de beton etc., aşezate neregulat, pentru a forma diguri, baraje, fundaţii etc.

ANSÁMBLU s.n. (<fr. *ensemble*) **1.** Tot unitar constituit din elemente corelate funcţional sau estetic. **2.** Colectiv artistic.

ÁNSĂ s.f. (<fr. *anse*) **1.** Toartă curbată în formă de arc, la un vas, la un coş etc. **2.** Fir de metal (de obicei platină) cu extremitatea circulară, care serveşte la însămînţări de germeni în mediile de cultură. **3.** Tijă metalică în capătul operativ al unui pistol de lipit electric. **4.** Formaţie anatomică în formă de inel sau de buclă. **5.** Golf mic, rotunjit.

ANSERIFÓRM, -Ă (ANZERIFÓRM, -Ă) adj., s.f. (<fr. *ansériforme*; cf.lat. *anser* "gîscă" + *forma* "formă") **1.** Adj., s.f. (Pasăre) în genul gîştei. **2.** S.f. (La pl.) Ordin de păsări palmipede, înotătoare, cu ciocul lat; (şi la sg.) pasăre care face parte din acest gen.

ANŞOÁ s.m., s.n. (<fr. *anchois*) **1.** S.m. Peşte marin mic care trăieşte în Marea Mediterană şi în Oceanul Atlantic. **2.** S.n. Pastă preparată din carnea acestui peşte, care se serveşte ca aperitiv.

ANTABLAMÉNT s.n. (<fr. *entablement*) Element de construcţie pe care se sprijină

acoperişul.
ANTAGONÍSM s.n. (<fr. *antagonisme*) Contradicţie ireductibilă; luptă a contrariilor; opoziţie, conflict între grupuri sau clase sociale, între state etc.
ANTÁLGIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antalgique*) (Medicament, substanţă etc.) care calmează durerea.
ANTAMÁ vb. I tranz. (<fr. *entamer*) A începe, a deschide.
ANTANACLÁZĂ s.f. (<fr. *antanaclase;* cf. gr. *antanaklasis* "repercusiune, refracţie") Figură de stil care constă în repetarea unui cuvînt cu sensul schimbat de contextele în care apare.
ANTÁNTĂ s.f. (<fr. *entente*) Nume dat unor alianţe politice şi militare între state.
ÁNTAPEX s.n. (<germ. *Antapex*) Punct diametral opus apexului.
ANTÁRCTIC, -Ă adj. (<fr. *antarctique*; lat. *antarticus*) Care este situat la Polul Sud; care are caractere proprii regiunii polare sudice.
ÁNTĂ s.f. (<fr. *ante*) Element de construcţie pentru întărirea şi decorarea colţurilor unui edificiu.
ANTE- (<lat. *ante*) Element prim de compunere care are semnificaţia "înainte", "în faţă", "anterior".
ANTEBÉLIC, -Ă adj. (cf.lat. *ante* "înainte" + *bellum* "război") De dinaintea unui război.
ANTEBRÁŢ s.n. (<*ante-+braţ*, după fr. *avant-bras*) Parte a mîinii cuprinsă între cot şi pumn.
ANTECALCULÁŢIE s.f. (<*ante-+calculaţie*) Calcul anticipat al costului sau al preţului unui produs, serviciu sau al unei lucrări.
ANTECEDÉNT s.n., adj. (<fr. *antécédent*, lat. *antecedens, -ntis*) **1.** S.n. Fapt sau întîmplare anterioară unei anumite date sau stări. ◇ *Antecedent penal* = fapt penal din trecutul unui inculpat. ◆ (La pl.) Simptome sau fenomene care preced o boală. **2.** Adj. Care se află înainte, care s-a întîmplat anterior. **3.** S.n. (LOG.) Primul termen al unei judecăţi ipotetice, introdus prin cuvîntul "dacă"; p.gener. premisă, punct de plecare.
ANTECESÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<lat. *antecessor*) Predecesor, premergător.
ANTECLÍZĂ s.f. (<fr. *antéclise*; cf.gr. *klisis* "înclinare") (GEOL.) Platformă caracterizată printr-o ridicare a fundamentului cristalin, care provoacă o boltire a învelişului de roci sedimentare.
ANTEDATÁ vb. I tranz. (<*ante-+data*; cf.fr. *antidater*) A pune pe un act, pe un document o dată anterioară celei reale.
ANTEDEVÍZ s.n. (<*ante-+deviz*) Evaluare prealabilă a costului unei lucrări.
ANTEDILUVIÁN, -Ă adj. (<fr. *antédiluvien*; cf. lat. *ante* "înainte"+ *diluvium* "potop") Dintr-o epocă străveche. ◆ Fig. Străvechi, înapoiat, depăşit.
ANTEMERIDIÁN, -Ă adj. (<lat. *antemeridianus*) De dinaintea amiezii, din cursul dimineţii (prescurtat *a.m.* sau *A*, cînd urmează după cifra care indică ora pe ecranele ceasurilor cu cristale lichide).
ANTENÁT, -Ă adj., s.f. (<engl. *antennate*) **1.** Adj. (Despre insecte, crustacee sau miriapode) Care are antene. **2.** S.f. (La pl.) Subîncrengătură de artropode care au antene; (şi la sg.) artropod care face parte din această subîncrengătură.
ANTÉNĂ s.f. (<fr. *antenne*, lat. *antenna*) **1.** Apendice situat pe capul artropodelor, care serveşte ca organ de simţ. **2.** (TELEC.) Dispozitiv format din conductoare filiforme, tije sau din suprafeţe conductoare, prin care se radiază direct în spaţiu (*antenă de emisie*) sau prin care se captează direct din spaţiu (*antenă de recepţie*) unde electromagnetice. ◇ *Antenă directivă* = antenă care are proprietatea de a concentra radiaţiile emise într-o anumită direcţie sau de a favoriza recepţia undelor incidente dintr-o anumită direcţie (*antenă parabolică*).
ANTENUPŢIÁL, -Ă adj. (<fr. *anténuptial*) Anterior căsătoriei.
ANTEPENÚLTIM, -Ă adj. (<lat. *antepaenultimus*) Care se află pe locul al treilea de la sfîrşit; înainte de penultimul.
ANTEPROIÉCT s.n. (<*ante-+proiect*, după fr. *avant-projet*) Proiect sumar care cuprinde doar elemente esenţiale, determinate aproximativ.
ANTEPÚNE vb. III tranz. (<*ante-+pune*, după fr. *antéposer*) A pune înainte.
ANTÉRĂ s.f. (<fr. *anthère*; cf.gr. *antheros* "înflorit") Capătul umflat al staminei, în care se află polenul.
ANTERIDÍE s.f. (<fr. *anthéridie*) Organ de înmulţire al unor plante inferioare, în care se formează celulele sexuale bărbăteşti.
ANTERIÓR, -OÁRĂ adj. (<fr. *antérieur*, lat. *anterior*) (Adesea adverbial) **1.** Care precedă o anumită dată, un eveniment. **2.** Situat înaintea sau în faţa unui punct de referinţă (temporal sau spaţial). **3.** (Despre sunete) Articulat în partea din faţă a cavităţii bucale.
ANTERÍU s.n. (<tc. *anteri*) **1.** Haină lungă purtată de preoţii ortodocşi; sutană. **2.** Haină lungă purtată odinioară de boieri sau de lăutari.
ANTEROPOSTERIÓR, -OÁRĂ adj. (<fr. *antéropostérieur*) Care are direcţia pe linia faţă-spate.
ANTEROZOÍD s.m. (<fr. *anthérozoïde*) Celulă sexuală masculină a unor plante, formată în anteridie.
ANTÉT s.n. (<fr. *en-tête*) **1.** Indicaţie imprimată în partea de sus a unei foi sau a unui plic, cuprinzînd numele, adresa, telefonul etc. unei instituţii, întreprinderi sau persoane. **2.** Indicaţie imprimată în capul coloanelor unui formular.
ANTETÍTLU s.n. (<*ante-+titlu*) Text care apare înaintea titlului unei lucrări, cuprinzînd numele instituţiei care a tipărit cartea, numărul seriei, numele colecţiei etc.
ANTETRÉN s.n. (<*ante-+tren*, după fr. *avant-train*) Parte auxiliară, detaşabilă, pe două roţi, folosită la transportul tunurilor, utilajelor agricole.
ANTETRÚPIŢĂ s.f. (<*ante-+trupiţă*) Piesă a plugului cu ajutorul căreia se răstoarnă brazdele.
ANTEVORBITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*ante- + vorbitor*) Persoană care a vorbit într-o adunare înaintea altor persoane.
ANTI- (<fr. *anti-*, lat., gr. *anti*) Element prim de compunere care are semnificaţia "împotriva", "(în) contra", "opus".
ANTIACÍD, -Ă adj. (<fr. *antiacide*) **1.** (Despre medicamente) Care neutralizează aciditatea gastrică. **2.** (Despre materiale) Care este rezistent la acţiunea acizilor.
ANTIAERIÁN, -Ă adj. (<fr. *antiaérien*) Destinat să lupte sau să apere împotriva atacurilor aeriene (ex. *artilerie antiaeriană; adăpost antiaerian*).
ANTIALCOÓLIC, -Ă adj. (<fr. *antialcoolique*) Care combate alcoolismul; care nu consumă alcool; care este împotriva abuzului de alcool.
ANTIALÉRGIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antiallergique*) (Medicament) contra alergiei.
ANTIÁRTĂ s.f. (<fr., engl. *anti-art*) Curent în teoria şi practica artistică a ultimelor decenii ale sec. 20, care contestă arta tradiţională (academică). ◆ Lucrare produsă în acest spirit.
ANTIASTMÁTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antiasthmatique*) (Medicament) utilizat împotriva astmei.
ANTIATÓM s.m. (<fr. *antiatome*) Atom alcătuit dintr-un nucleu format din antiparticule, în jurul căruia se rotesc pozitroni.
ANTIATÓMIC, -Ă adj. (<fr. *antiatomique*) Care este împotriva armelor atomice sau este destinat să apere în cazul unui atac nuclear.
ANTIBACTERIÁN, -Ă adj. (<*anti- + bacterian)* Care combate acţiunea bacteriilor.
ANTIBIOGRÁMĂ s.f. (<fr. *antibiogramme*) Metodă de laborator prin care se determină gradul de sensibilitate la diverse antibiotice al unui microb dat.
ANTIBIÓTIC, -Ă s.n., adj. (<fr. *antibiotique*) **1.** S.n. Substanţă organică solubilă, produsă de diferite organisme vegetale şi animale sau pe cale sintetică, care are proprietatea de a distruge anumiţi microbi patogeni sau de a le inhiba creşterea şi care se foloseşte în tratamentul bolilor infecţioase (ex. *penicilina, streptomicina* etc.). **2.** Adj. Care are efect bactericid; care ţine de antibiotic; care se tratează cu antibiotice.
ANTIBIÓZĂ s.f. (<fr. *antibiose*) (MICROBIOL.) Inhibare a înmulţirii unui microorganism prin asocierea de germeni antagonişti; antagonism microbian.
ÁNTIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *antique*, lat. *antiquus*) **1.** Adj. Care aparţine antichităţii, foarte vechi. ◆ Care aparţine popoarelor din antichitate; care este caracteristic culturii şi civilizaţiei lor; în genul creaţiilor din antichitate. **2.** S.m. şi f. Persoană care aparţinea popoarelor din antichitate.
ANTICALOFÍL, -Ă adj., s.m. şi f. (<*anti-+calofil*) (Persoană) care este împotriva scrisului frumos (şi în favoarea autenticităţii).
ANTICÁMERĂ s.f. (<it. *anticamera*) Cameră de aşteptare la intrarea într-un birou, într-un cabinet medical etc.
ANTICÁR s.m. (<lat. *antiquarius*, fr. *antiquaire*) **1.**Persoană care se ocupă cu achiziţionarea şi vînzarea cărţilor vechi. **2.** Cunoscător, colecţionar sau negustor de obiecte (de artă) vechi.
ANTICARIÁT s.n. (<germ. *Antiquariat*) Unitate comercială care face comerţ cu cărţi şi obiecte vechi.
ANTICATÓD s.m. (<fr. *anticathode*) Piesă metalică aşezată în faţa catodului unui tub vidat, care emite raze X sub acţiunea bombardamentului electronilor emişi de catod.

ANTICÉNTRU s.n. (<*anti-+centru*) Loc de pe suprafaţa terestră diametral opus epicentrului unui cutremur.
ANTICHITÁTE s.f. (<fr. *antiquité*, lat. *antiquitas, -atis*) **1.** Epocă foarte veche din istoria omenirii (pînă la anul 476 d. Hr. — căderea Imperiului Roman de Apus). ◇ *Antichitatea clasică* = civilizaţia greco-romană, general mediteraneană. **2.** (La pl.) Obiecte (de artă), monumente vechi rămase din această perioadă.
ANTICICLÓN s.n. (<fr. *anticyclone*) (Regiune care formează un) centru de presiune atmosferică mult mai mare faţă de împrejurimi (care generează timp frumos).
ANTICIPÁ vb. I intranz. şi tranz. (<fr. *anticiper*, lat. *anticipare*) A face sau a spune ceva înainte de o anumită dată; a devansa. ◆ A prevedea producerea sau desfăşurarea unui fapt, fenomen (şi a lua măsurile corespunzătoare).
ANTICIPÁRE s.f. (<*anticipa*) Faptul de a anticipa; anticipaţie. ◆ Pronunţare anticipată a unui sunet dintr-o silabă următoare.
ANTICIPÁŢIE s.f. (<fr. *anticipation*, lat. *anticipatio, -onis*) Anticipare. ◇ Loc. adv. *Cu anticipaţie* = înainte de termenul fixat. ◆ *Literatură* (sau *film*) *de anticipaţie* = literatură (sau film) în care subiectele se referă la viitor (de obicei într-o viziune ştiinţifico-fantastică).
ANTICLERICALÍSM s.n. (<fr. *anticléricalisme*) **1.** Atitudine ostilă faţă de cler; opoziţie faţă de ierarhia clericală, faţă de ponderea bisericii în viaţa socială, faţă de implicarea clerului în viaţa social-politică. **2.** Atitudine de ireligiozitate.
ANTICLINÁL s.n. (<fr. *anticlinal*) Parte boltită a unei formaţiuni geologice.
ANTICLÓR s.n. (<fr. *antichlore*) **1.** Substanţă care fixează clorul, formînd compuşi netoxici. **2.** Fontă anticorozivă.
ANTICOAGULÁNT, -Ă adj., s.m. (<fr. *anticoagulant*) (Medicament) care împiedică coagularea sîngelui (ex. *heparina*).
ANTICOLONIALÍSM s.n. (<fr. *anticolonialisme*) Mişcare îndreptată împotriva colonialismului.
ANTICOMUNÍSM s.n. (<fr. *anticommunisme*) Teorie sau practică (politică, socială) orientată împotriva comunismului.
ANTICONCEPŢIONÁL, -Ă adj., s.n. (<fr. *anticonceptionnel*) (Mijloc, preparat) care împiedică fecundarea ovulului.
ANTICONFORMÍSM s.n. (<*anti-* + *conformism*) Nonconformism.
ANTICONGELÁNT, -Ă adj., s.m. (<fr. *anticongelant*) (Substanţă) care (adăugată unui lichid îi) scade temperatura de congelare.
ANTICONSTITUŢIONÁL, -Á adj. (<fr. *anticonstitutionnel*) Care încalcă prevederile constituţiei.
ANTICONVULSÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *anticonvulsif*) (Medicament) care calmează convulsiile.
ANTICOROSÍV, -Ă adj., s.m. (<fr. *anticorosif*) (Substanţă) care previne coroziunea.
ANTICÓRP s.m. (<fr. *anticorps*) Substanţă proteică de tip globulinic, sintetizată de organism pentru a combate o infecţie.
ANTICREŞTÍN, -Ă adj. (<*anti-+creştin*) Care este contrar creştinismului.
ANTICRIPTOGÁMIC, -Á adj., s.n. (<fr. *anticryptogamique*) (Produs chimic) care este folosit pentru combaterea bolilor provocate de ciuperci.
ANTICRISTIANÍSM s.n. (<fr. *antichristianisme*) Atitudine contrară creştinismului.
ANTICRÍTICĂ s.f. (<germ. *Antikritik*) Critică a unei critici.
ANTICULTURÁL, -Ă adj. (<*anti-* + *cultural*) Care este împotriva culturii.
ANTÍCVĂ s.f. (<lat. *antiqua*) Tip de litere de tipar asemănătoare cu cele folosite la inscripţiile de pe monumentele din Roma antică.
ANTIDEFLAGRÁNT, -Ă adj. (<fr. *antidéflagrant*) (Despre unele utilaje electrice) Care poate fi folosit fără pericol în spaţii în care se află substanţe explozive.
ANTIDEMOCRÁTIC, -Ă adj. (<fr. *antidémocratique*) Care este împotriva democraţiei.
ANTIDEPRESÍV, -Ă adj., s.n. (*anti-* + *depresiv*) (Medicament) care combate depresiunea.
ANTIDERAPÁNT, -Ă adj. (<fr. *antidérapant*) Care împiedică deraparea vehiculelor.
ANTIDETONÁNT s.n. (<fr. *antidétonant*) Substanţă chimică care se adaugă unui amestec carburant pentru a-i reduce detonaţia.
ANTIDETONÁNŢĂ s.f. (<*anti-+detonanţă*) Proprietate a unui amestec carburant de a fi rezistent la detonaţie.
ANTIDIABÉTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antidiabétique*) (Medicament) care este administrat în tratamentul diabetului.
ANTIDIFTÉRIC, -Ă adj. (<fr. *antidiphtérique*) Care combate difteria.
ANTIDINÁSTIC, -Ă adj. (<fr. *antidynastique*) Care este împotriva dinastiei.
ANTIDIURÉTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antidiurétique*) (Substanţă) care diminuează diureza.
ANTIDOGMÁTIC, -Ă adj. (<*anti-* + *dogmatic*; cf. fr. *antidogmatique*) Care este împotriva dogmatismului.
ANTIDÓPING adj. invar. (<engl. *antidoping*) **1.** (Despre teste) Care depistează dopajul. **2.** (Despre măsuri, atitudini etc.) Care este împotriva dopajului.
ANTIDÓT s.n. (<fr. *antidote*, lat. *antidotum*; cf.gr. *antidotos* <*anti* "contra"+*dotos* "dat") Substanţă care anulează acţiunea unei otrăvi, a unui virus etc.; contraotravă. ◆ Fig. Remediu, leac.
ANTIDRÓG adj. invar. (<fr. *antidrogue*) (Despre mijloace, atitudini etc.) Care este împotriva drogurilor.
ANTIDÚMPING s.n. (<fr. *antidumping*) Apărare a unei ţări, mai ales prin aplicarea unei taxe vamale protecţioniste, împotriva unui dumping străin.
ANTIELECTRÓN s.n. (<*anti-+electron*) Pozitron.
ANTIEMÉTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antiémétique*) (Medicament) care este împotriva vărsăturilor.
ANTIENZÍMĂ s.f. (<fr. *antienzyme*) Substanţă sau amestec de substanţe cu acţiune neutralizantă asupra unei enzime.
ANTIEPIDÉMIC, -Ă adj. (<*anti-* + *epidemic*) Care este utilizat împotriva epidemiilor.
ANTIFÁDING adj. invar. (<fr. *antifading*) (Despre instalaţii de radiocomunicaţii) Care combate sau reduce fenomenele de fading.
ANTIFASCÍSM s.n. (<it. *antifascismo*, germ. *Antifascismus*) Mişcare social-politică orientată împotriva fascismului.
ANTIFASCÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *antifasciste*) (Persoană) care este împotriva fascismului.
ANTIFEBRÍL, -Ă adj., s.n. (<fr. *antifébrile*) (Substanţă, medicament) care combate febra; febrifug.
ANTIFEBRÍNĂ s.f. (<fr. *antifébrine*) Nume generic pentru medicamentele febrifuge şi analgezice.
ANTIFERMÉNT s.m. (<fr. *antiferment*) Substanţă care previne sau opreşte fermentarea.
ANTIFEUDÁL, -Ă adj. (<fr. *antiféodal*) Care este împotriva feudalismului.
ANTIFILISTINÍSM s.n. (<*anti-* + *filistinism*) Atitudine opusă filistinismului.
ANTIFILOZÓFIC, -Ă adj. (<fr. *antiphilosophique*) Care este contra filozofiei.
ANTIFÓN[1] s.n. (<sl. *antifonŭ*) Imn sau cîntare bisericească, care cuprinde versete sau parafraze din psalmi, repetate de două coruri sau de două voci, alternativ; cîntare religioasă repetată de două coruri.
ANTIFÓN[2] s.n. (<fr. *antiphone*; cf.gr. *anti* "contra"+*phone* "sunet") Mic corp plastic care se introduce în urechi pentru a atenua zgomotul.
ANTIFONÁR s.n. (<ngr. *antifonari*) Culegere (carte) de antifoane.
ANTIFÓNIC[1], **-Ă** adj. (<fr. *antiphonique*) (Despre cîntece sau despre cîntări) Care se execută alternativ.
ANTIFÓNIC[2], **-Ă** adj. (<*anti-* + *fonic*) (Despre materiale) Care atenuează zgomotul.
ANTIFONÍE s.f. (<fr. *antiphonie*; cf.gr. *antiphonia*) Nume dat în muzica antică modului de a cînta pe mai multe voci alternativ.
ANTIFORMÁNT s.m. (<fr. *antiformant*) (FON.) Zonă de minimă energie, situată între doi formanţi apropiaţi.
ANTIFRÁZĂ s.f. (<fr. *antiphrase*) Figură retorică prin care o locuţiune, o frază etc. se foloseşte cu un sens contrar celui obişnuit.
ANTIFRICŢIÚNE adj. invar. (<fr. *antifriction*) *Aliaj-antifricţiune* = aliaj cu coeficient de frecare mic, folosit la căptuşirea cuzineţilor.
ANTIFÚRT adj. invar., s.n. (<*anti-+furt*) (Dispozitiv) care combate sau face mai dificil furtul, prin semnalizarea pătrunderii neautorizate a unei persoane în spaţiul supravegheat.
ANTIGÉL s.n. (<fr. *antigel*) Substanţă care coboară punctul de îngheţ al apei de răcire în motoarele cu ardere internă.
ANTIGÉN s.m. (<fr. *antigène*) (MICROBIOL.) Substanţă de natură proteică, care generează, la introducerea sa în organism, apariţia unui anticorp.
ANTIGRAVITÁŢIE s.f. (<*anti-+gravitaţie*) Efect de anihilare a gravitaţiei prin utilizarea unor metode sau a unor substanţe speciale.
ANTIGRÍNDINĂ adj. invar. (<*anti-* + *grindină*) Care protejează împotriva grindinei.
ANTIGRIPÁL, -Ă adj. (<fr. *antigrippal*) Care previne sau combate gripa.
ANTIGRIZUTÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *antigrisouteux*) (Despre aparate electrice) Care este prevăzut cu dispozitive speciale de protecţie în scopul folosirii, fără pericol de explozie, în

minele de cărbuni cu emanaţii de grizu.
ANTIGUVERNAMENTÁL, -Ă adj. (<fr. *antigouvernemental*) Care este împotriva guvernului.
ANTIHALÓ s.n. (<fr. *antihalo*) Strat absorbant de protecţie, format dintr-un lac sau dintr-o gelatină colorată, care acoperă o peliculă sau o placă fotografică, împiedicînd producerea efectului halo.
ANTIHELMÍNTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antihelminthique*) (Medicament) care se utilizează pentru combaterea viermilor intestinali.
ANTIHEMORÁGIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antihémorragique*) (Medicament) care combate hemoragiile.
ANTIHEMOROIDÁL, -Ă adj., s.n. (<*anti-+hemoroidal*) (Medicament) care este utilizat în tratamentul hemoroizilor.
ANTIHISTAMÍNIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antihistaminique*) (Medicament) care combate alergia.
ANTIHOLÉRIC, -Ă adj., s.n (<fr. *antiholérique*) (Medicament) care previne sau combate holera.
ANTIHORMÓN s.m. (<fr. *anti-hormone*) Substanţă de protecţie aflată în serul sangvin, care este produsă de organism în cazul unui tratament îndelungat cu hormoni.
ANTIHRÉZĂ s.f. (<fr. *antichrèse*; cf.gr. *antichresis*) (JUR.) Contract prin care se dă în folosinţă creditorului un bun imobil ce aparţine debitorului.
ANTIHRÍST s.m. (<sl. *antihristŭ*) Nume dat de creştini principiului răului, Satanei, şi ereticilor; p. ext. om rău, nelegiuit.
ANTIIMPERIALÍSM s.n. (<*anti-* + *imperialism*) Mişcare socială împotriva imperialismului.
ANTIINFECŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *antiinfectieux*) Care previne şi combate infecţiile.
ANTIINFLAMATÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *anti-inflammatoire*) (Medicament) care previne şi combate inflamaţiile.
ANTIINFLAŢIONÍST, -Ă adj. (<fr. *antiinflationniste*) (Despre măsuri, iniţiative etc.) Care previne şi combate inflaţia.
ANTIINTELECTUALÍSM s.n. (<rus. *antiintelektualizm*) Concepţie care neagă valoarea cunoaşterii raţionale.
ANTIISTORÍSM s.n. (<*anti-+istorism*) Concepţie care neagă valoarea principiului istoric în analiza proceselor sau fenomenelor.
ANTIJUNIMÍSM s.n. (<*anti-+junimism*) Atitudine împotriva junimismului.
ANTILITERATÚRĂ s.f. (<*anti-+literatură*, după fr. *antilitérature*) Creaţie literară care neagă valoarea principiilor estetice general acceptate. ◆ Creaţie literară fără valoare artistică.
ANTILOGARÍTM s.m. (<fr. *antilogarithme*) Numărul corespunzător unui logaritm dat.
ANTILOGÍE s.f. (<fr. *antilogie*, it. *antilogia*; cf.gr. *antilogia*) Contradicţie între două idei sau între două expresii.
ANTILÓPĂ s.f. (<fr. *antilope*) **1.** Animal rumegător paricopitat, din familia bovinelor, cu coarnele de formă variată, cu picioarele lungi şi subţiri şi cu coada scurtă, răspîndit în Africa şi în Asia. **2.** Pielea tăbăcită a antilopei sau material care imită această piele.
ANTILUÉTIC, -Ă adj., s.n. (<*anti-+luetic*) (Medicament) care combate sifilisul (ex. *penicilina, bismutul* etc.).
ANTIMAGNÉTIC, -Ă adj. (<fr. *antimagnétique*) (TEHN.) Care nu reacţionează la acţiunea cîmpului magnetic.
ANTIMALÁRIC, -Ă adj., s.n. (<*anti-* + *malaric*) (Medicament) care combate malaria.
ANTIMARXÍST, -Ă adj., s.n. (<*anti-* + *marxist*, după rus. *antimarksistskii*) (Persoană) care este împotriva marxismului.
ANTIMATÉRIE s.f. (<*anti-+materie*, după fr. *antimatière*) (FIZ.) Denumire dată unei substanţe ipotetice alcătuite din antiparticule, care prin aspect şi prin însuşiri fizice nu diferă de substanţa corpurilor din lumea înconjurătoare, dar, în cazul în care ar intra în contact cu materia propriu-zisă, ambele s-ar anihila spontan, degajînd o mare cantitate de energie.
ANTIMĂLÚRIC, -Ă adj., s.n. (<*anti-* + *mălură*) (Substanţă) care este folosită pentru combaterea mălurii cerealelor.
ANTIMĂLURÍRE s.f (<*anti-+mălurire*) Operaţie de combatere a mălurii cerealelor cu ajutorul substanţelor antimălurice.
ANTIMEFÍTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antiméphitique*) (Substanţă, remediu etc.) care combate mirosurile urîte.
ANTIMEMÓRII s.f. pl. (<fr. *antimémoires*) Creaţie literară cu caracter evocator care respinge principiile genului memorialistic.
ANTIMETÁBOLĂ s.f. (<fr. *antimétabole*) (Rar) Anagramă.
ANTIMILITARÍSM s.n. (<fr. *antimilitarisme*) Mişcare internaţională de masă contra politicii militariste.
ANTIMITÓTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antimitotique*) (Medicament) care este folosit în tratamentul unor forme de cancer.
ANTIMONÁRHIC, -Ă adj. (<fr. *antimonarchique*) Care este împotriva monarhiei; care se opune monarhiei.
ANTIMONARHÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *antimonarchiste*) (Persoană) care se opune monarhiei.
ANTIMONIÁT s.m. (<fr. *antimoniate*) Sare a acidului antimonic.

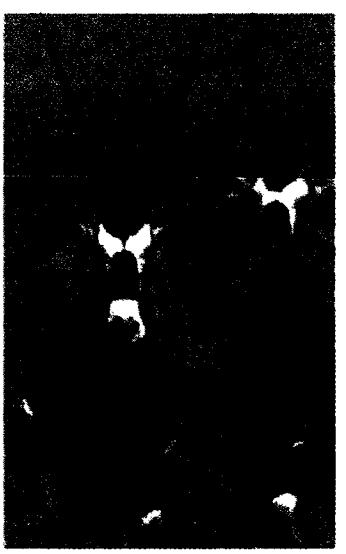

antilope

ANTIMÓNIC adj. (<fr. *antimonique*) *Acid antimonic* = acid al antimoniului.
ANTIMÓNIU s.n. (<fr. *antimoine*, lat. *antimonium*) Element chimic (*Sb*; nr. at. 51; m.at. 121,75; p.t. 630°C; p.f. 1645°C), semimetal, de culoare albă-cenuşie, care este folosit în industrie sub formă de aliaje. A fost descoperit de W. Tholde, în 1450.
ANTIMUNCITORÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*anti-* + *muncitoresc*) Care este împotriva muncitorilor.
ANTINAŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *antinational*) Care este împotriva intereselor propriei naţiuni.
ANTINEFRÉTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antinéphrétique*) (Medicament) contra durerilor de rinichi.
ANTINEUTRÍNO s.m. (<engl., fr. *antineutrino*) Particulă ipotetică ce apare în procesele nucleare.
ANTINEUTRÓN s.m. (<fr. *antineutron*) Antiparticula neutronului.
ANTINEVRÁLGIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antinévralgique*) (Medicament) care calmează nevralgiile.
ANTINICOTÍNIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antinicotinique*) (Substanţă) care combate sau reduce efectele nicotinei.
ANTINÓMIC, -Ă adj. (<fr. *antinomique*) Care formează o antinomie; care se referă la antinomie.
ANTINOMÍE s.f. (<fr. *antinomie*, lat. *antinomia*; cf. gr. *antinomia* <*anti* "contra" + *nomos* "lege") Contradicţie aparent insolubilă între două teze, două legi sau două principii care se exclud reciproc şi care totuşi pot fi demonstrate, fiecare în parte, la fel de concludent.
ANTINUCLEÁR, -Ă adj. (<fr. *antinucléaire*, engl. *antinuclear*) Care este împotriva armelor nucleare.
ANTIOXIDÁNT s.m. (<fr. *antioxydant*) Substanţă care împiedică sau întîrzie oxidarea.
ANTIOXIGÉN s.n. (<fr. *antioxygène*) Antioxidant.
ANTIPALÚDIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antipaludique*) Antimalaric.
ANTIPÁPĂ s.m. (<fr. *antipape*) Papă nerecunoscut de biserica catolică, a cărui alegere nu a fost canonică.
ANTIPAPÍSM s.n. (<fr. *antipapisme*) Stare a bisericii catolice în perioada în care este condusă de un antipapă.
ANTIPARALÉL, -Ă adj. (<fr. *antiparallèle*) (Despre doi vectori) Care sînt paraleli şi cu sensuri opuse. ◆ (Despre două drepte în raport cu alte două drepte) Care formează un patrulater inscriptibil.
ANTIPARAZÍT, -Ă adj. (<fr. *antiparasite*) (Despre dispozitive, antene etc.) Care combate sau reduce perturbaţiile electromagnetice.
ANTIPARAZITÁR, -Ă adj., s.n. (<fr. *antiparasitaire*) (Substanţă) care combate paraziţii animali sau vegetali.
ANTIPARLAMENTÁR, -Ă adj. (<*anti-* + *parlamentar*) Care este împotriva principiilor parlamentarismului.
ANTIPARTÍCULĂ s.f. (<fr. *antiparticule*) Particulă elementară avînd aceeaşi masă şi aceeaşi viaţă medie cu o altă particulă elementară, de care diferă însă prin semnul sarcinii electrice şi prin alte proprietăţi.

ANTIPARTÍNIC, -Ă adj., (<*anti-+partinic*, după rus. *antipartiinîi*) Care este contrar ideologiei şi programului partidului din care face parte.
ANTIPÁTIC, -Ă adj. (<fr. *antipathique*) Care inspiră antipatie.
ANTIPATÍE s.f. (<fr. *antipathie*, lat. *antipathia*; cf.gr. *antipatheia* <*anti* "contra" + *pathos* "pasiune") Sentiment de silă, de aversiune faţă de cineva sau de ceva.
ANTIPATIZÁ vb. I. tranz. (<*antipatie*) A manifesta antipatie (faţă de cineva sau de ceva).
ANTIPATRIÓTIC, - Ă adj. (<fr. *antipatriotique*) Care este împotriva intereselor patriei; lipsit de patriotism.
ANTIPERISTALTÍSM s.n. (<fr. *antipéristaltisme*) Activitate motorie a tubului digestiv, caracterizată prin contracţii în sens invers celui normal (de la intestinul gros spre stomac).
ANTIPIÉSĂ s.f. (<fr. *antipièce*) Piesă de teatru care neagă procedeele dramatice consacrate şi care promovează o nouă estetică. ◆ Creaţie dramatică fără valoare artistică.
ANTIPIRÉTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antipyrétique*) (Medicament) care combate febra; febrifug.
ANTIPIRÍNĂ s.f. (<fr. *antipyrine*; cf. gr. *anti* "opus"+*pyr* "foc, febră") Medicament folosit împotriva febrei.
ANTIPÓD s.m. (<fr. *antipode*) Loc sau punct de pe suprafaţa pământului diametral opus altuia. ◆ Fig. Fiinţă, obiect, idee etc. total diferit(ă) de altă fiinţă, de alt obiect, de altă idee etc.
ANTIPÓDIC, -Ă adj. (<*antipod*) Care este diametral opus.
ANTIPOÉM s.n. (<*anti-+poem*) Poem care neagă procedeele consacrate şi care promovează o nouă estetică. ◆ Poem fără valoare artistică.
ANTIPOÉTIC, -Ă adj. (<fr. *antipoétique*) Care este contrar poeziei.
ANTIPOEZÍE s.f. (<*anti-+poezie*) Poezie care neagă procedeele lirice recunoscute şi care promovează o nouă estetică. ◆ Poezie fără valoare artistică.
ANTIPOLIOMIELÍTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antipoliomyélitique*) (Vaccin) care este folosit contra poliomielitei.
ANTIPOLÍTIC, -Ă adj. (<fr. *antipolitique*) Care este contra politicii.
ANTIPOLUÁNT, -Ă adj., s.m. (<*anti- + poluant*) (Procedeu, substanţă etc.) care este folosit(ă) contra poluării.
ANTIPOLUÁRE s.f. (<*anti-+poluare*) Acţiune de combatere a poluării.
ANTIPOPULÁR, -Ă adj. (<*anti-+popular*) Care este contra poporului.
ANTIPÓRNO adj. invar. (<*anti- + porno*[grafie]) (Despre atitudini, măsuri etc.) Care este contra pornografiei.
ANTIPROGRESÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<*anti- + progresist*) (Persoană) care este împotriva progresului.
ANTIPROTÓN s.m. (<fr. *antiproton*) Antiparticula protonului.
ANTIPRURIGINÓS, -OÁSĂ adj., s.n. (<fr. *antiprurigineux*) (Medicament, tratament) care este folosit în cazuri de prurigo.
ANTIPSORIÁZIS adj. invar., s.n. (<*anti-+psoriazis*) (Medicament, tratament) care este folosit pentru combaterea psoriazisului.
ANTIPUBLICITÁR, -Ă adj. (<*anti- + publicitar*) Care este contra publicităţii; care are efect opus scopurilor publicităţii.
ANTIPUTRÍD, -Ă adj., s.n. (<fr. *antiputride*) (Medicament) care combate putrefacţia.
ANTIRÁBIC, -Ă adj., s.m. (<fr. *antirabique*) (Vaccin) care combate turbarea.
ANTIRACHÉTĂ adj. invar., s.f. (<*anti- + rachetă*, după engl. *antimissile*) (Rachetă) care distruge o rachetă înainte ca aceasta să-şi atingă ţinta.
ANTIRADÁR adj. invar. (<fr. *antiradar*) Care perturbă funcţionarea radarului. ◆ Care detectează prezenţa radarului.
ANTIRAHÍTIC, -Ă adj. (<fr. *antirachitique*) Care previne şi combate rahitismul.
ANTIRĂZBÓINIC, -Ă adj. (<*anti- + războinic*) Care este împotriva războiului.
ANTIREALÍSM s.n. (<fr. *antiréalisme*) Negare a existenţei realităţii obiective.
ANTIREALÍST, -Ă adj. (<fr. *antiréaliste*) Care este contra realismului.
ANTIRECLÁMĂ s.f. (<*anti-+reclamă*) Reclamă cu efect contrar scopurilor acţiunii publicitare.
ANTIREGALÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<*anti-+regalist*) (Persoană) care este împotriva regalităţii.
ANTIRELIGIÓS, -OÁSĂ adj., s.m. şi f. (<fr. *antireligieux*) (Persoană) care este împotriva religiei.
ANTIREPUBLICÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *antirépublicain*) (Persoană) care este împotriva ideilor republicane.
ANTIREUMÁTIC, -Ă adj., s.n. (<*anti-+reumatic*) Antireumatismal.
ANTIREUMATISMÁL, -Ă adj., s.n. (<cf. fr. *antirhumatismal*) (Medicament) împotriva reumatismului.
ANTIREVOLUŢIONÁR, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *antirévolutionnaire*) (Persoană) care este împotriva revoluţiei.
ANTIREZONÁNT, -Ă adj. (<fr. *antirésonnant*, engl. *antiresonant*) (FIZ.) Care se află în stare de antirezonanţă.
ANTIREZONÁNŢĂ s.f. (<fr. *antirésonance*, engl. *antiresonance*) (FIZ.) Stare de vibraţie opusă rezonanţei.
ANTIROMÁN s.n. (<fr. *antiroman*) Roman care neagă principiile consacrate ale romanului şi care promovează o nouă estetică. ◆ Roman fără valoare artistică.
ANTISCHÉTING (ANTISKÁTING) s.n. (<engl. *antiskating*) Dispozitiv de reglaj la pick-up pentru compensarea forţei centripete.
ANTISCLAVAGÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *antiesclavagiste*) (Persoană) care este contra sclavagismului.
ANTISCORBÚTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antiscorbutique*) (Medicament) care este folosit împotriva scorbutului.
ANTISEÍSMIC, -Ă adj. (<*anti-+seismic*) Care este rezistent la cutremur.
ANTISEMÍT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *antisémite*) (Persoană) care admite sau practică antisemitismul.
ANTISEMITÍSM s.n. (<fr. *antisémitisme*) Atitudine ostilă faţă de evrei, întemeiată pe discriminare rasială sau religioasă.
ANTISEPSÍE s.f. (<fr. *antisepsie*; cf. gr. *anti* "contra" + *sepsis* "putrefacţie") Ansamblu de măsuri antiseptice.
ANTISÉPTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antiséptique*) (Medicament sau agent) care combate microbii patogeni sau care împiedică putrefacţia.
ANTISÉR s.n. (<fr. *antisérum*) Ser sangvin provenit de la un animal injectat cu o bacterie fitopatogenă sau cu un virus şi care conţine anticorpii formaţi sub influenţa directă a acestora.
ANTISIFILÍTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antisyphilitique*) Antiluetic.
ANTISOCIÁL, -Ă adj. (<fr. *antisocial*) Care contravine regulilor convieţuirii sociale; care prezintă un pericol pentru societate.
ANTISOLÁR, -Ă adj. (<fr. *antisolaire*) Care protejează împotriva acţiunii soarelui.
ANTISPASMÓDIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antispasmodique*) (Medicament) care combate spasmele.
ANTISPÁST s.n. (<fr. *antispaste*, lat. *antispastus*; cf.gr. *antispastos*) Picior de vers (antic) format din două silabe lungi aflate între două silabe scurte.
ANTISPĂSTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antispastique*) (Medicament) care combate spasmele.
ANTISPORTÍV, -Ă adj. (<fr. *antisportif*) Care este contrar sportului sau spiritului sportiv.
ANTISPUMÁNT s.m. (<*anti-+spumant*) Substanţă folosită în industria petrolieră şi în cea alimentară, care anihilează sau reduce capacitatea de spumare a lichidelor.
ANTISTATÁL, -Ă adj. (<*anti-+statal*) Care este împotriva intereselor statului.
ANTISTĂTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *anti-statique*) **1.** (Substanţă) care împiedică electrizarea materialelor plastice. **2.** (Substanţă) care neutralizează din punct de vedere electric discurile folosite la înregistrarea şi la reproducerea sunetelor.
ANTISTATIZÁRE s.f. (<*antistatic*) **1.** Acţiunea de a împiedica electrizarea materialelor plastice. **2.** Acţiunea de a neutraliza din punct de vedere electric discurile folosite la înregistrarea şi la reproducerea sunetelor.
ANTISTRÓFĂ s.f. (<fr. *antistrophe*) A doua parte în triada strofă-antistrofă-epodă a unei poezii lirice, cîntată de cor în teatrul antic şi care are o schemă metrică identică cu strofa.
ANTISUDORÍFIC, -Ă adj., s.n. (<*anti- + sudorific*) (Preparat) care combate efectul transpiraţiei.
ANTIŞÓC adj. invar. (<fr. *antichoc*) (Despre materiale sau dispozitive) Care amortizează şocurile.
ANTIŞTIINŢÍFIC, -Ă adj. (<*anti- + ştiinţific*) Care este contra ştiinţei şi a progresului.
ANTITABĂGIC, -Ă adj. (<*anti- +tabagic*) Care este împotriva tutunului şi a fumatului.
ANTITÁNC adj. invar. (<fr. *antitank*) Care este folosit împotriva tancurilor.
ANTITEÁTRU s.n. (<fr. *antithéâtre*) (Rar) Antipiesă.
ANTITÉHNIC, -Ă adj. (<*anti-+tehnic*) **1.** (Despre atitudini) Care este contra tehnicii. **2.** (Despre oameni) Care nu are aptitudini pentru domeniul tehnicii.
ANTITÉRMIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antithermique*) (Medicament) febrifug.

ANTITETÁNIC, -Ă adj. (<fr. *antitétanique*) Care combate sau previne tetanosul.
ANTITETÁNOS adj. invar. (<*anti-*+*tetanos*) Antitetanic.
ANTITÉTIC, -Ă adj. (<fr. *antithétique*) Care conţine o antiteză; care se referă la antiteze.
ANTITÉZĂ s.f. (<fr. *antithèse*) Opoziţie dialectică între două idei, fenomene etc. ◆ Figură de stil bazată pe opoziţia dintre două fenomene, situaţii, personaje, idei, expresii etc., care se pun reciproc în relief.
ANTITÍFIC, -Ă adj., s.n. (<*anti-*+*tific*) (Medicament) care combate febra tifoidă.
ANTITIROIDIÁN, -Ă adj., s.n. (<fr. *antithyroïdien*) (Medicament) care combate hipertiroidia.
ANTITÓN s.n. (<*anti-*+*ton*) Emulsie de ulei de in, de gumă arabică şi de acid fosforic, folosită în poligrafie pentru combaterea fenomenului de tonare.
ANTITÓXIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antitoxique*) (Substanţă) care distruge otrăvurile, care neutralizează efectele toxinelor.
ANTITOXÍNĂ s.f. (<fr. *antitoxine*) Substanţă capabilă să anihileze acţiunea toxinelor microbiene.
ANTITRADIŢIONALÍST, -Ă adj. (<*anti-*+*tradiţionalist*) Care este împotriva tradiţiei.
ANTITRANSPIRÁNT, -Ă adj., s.n. (<*transpira*) (Substanţă) care combate efectele transpiraţiei.
ANTITRINITARÍSM s.n. (<fr. *antitrinitarisme*) Doctrină religioasă, apărută în sec. 2-4 d.Hr. în Asia Mică, reluată în sec. 16 în Apusul Europei, în sec. 17 în Rusia şi în prezent susţinută de protestanţii raţionalişti, care neagă dogma creştină a trinităţii: unitatea lui Dumnezeu, a lui Iisus Hristos şi a Duhului Sfînt.
ANTITRÚST adj. invar. (<engl. *antitrust*) Care este împotriva trusturilor.
ANTITUBERCULÓS, -OÁSĂ adj., s.n. (<fr. *antituberculeux*) (Medicament) care combate tuberculoza.
ANTITUSÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *antitussif*) (Medicament) care combate tusea.
ANTIUMÁN, -Ă adj. (<*anti-*+*uman*) Care este împotriva omului; care este lipsit de omenie, de omenesc.
ANTIUMANÍSM s.n. (<*anti-*+*umanism*) Orientare (în filozofie, în artă etc.) care neagă posibilităţile de desăvîrşire şi valoarea fiinţei umane.
ANTIUMANITÁR, -Ă adj. (<*anti-* + *umanitar*) Care este împotriva sentimentelor, a drepturilor şi a libertăţilor omului.
ANTIUNIONÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<*anti-*+*unionist*) (Persoană) care este împotriva unirii, a uniunii a două ţări; spec. (persoană) care se împotrivea unirii principatelor române.
ANTIVARIÓLIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *antivariolique*) (Vaccin) care combate variola.
ANTIVEDÉTĂ s.f. (<*anti-*+*vedetă*) Persoană publică (artist, sportiv) a cărei comportare denotă antivedetism.
ANTIVEDETÍSM s.n. (<*anti-*+*vedetism*) Atitudine a unei persoane publice opusă vedetismului.
ANTIVENÉRIC, -Á adj., s.n (<*anti-* + *venerie*) (Medicament) care combate bolile venerice.
ANTIVENÍN s.n. (<*anti-*+*venin*) (BIOL.) Anticorp care neutralizează acţiunea toxică a veninului.
ANTIVIBRATÓR, -OÁRE adj. (<*anti-* + *vibrator*) (Despre un sistem tehnic) Care se opune transmiterii vibraţiilor de o anumită frecvenţă.
ANTIVIRÁL, -Ă adj. (<fr., engl. *antiviral*) Care combate viruşii.
ANTIVÍRUS s.m. (<fr. *antivirus*) Substanţă care împiedică dezvoltarea viruşilor.
ANTIVITAMÍNĂ s.f. (<fr. *antivitamine*) Substanţă care reduce sau neutralizează efectele unei vitamine.
ANTIVOMITÍV, -Ă adj., s.n. (<*anti-* + *vomitiv*) (Medicament) împotriva vărsăturilor.
ANTIZÍMIC, -Ă adj., s.n. (<*antizymique*) (Substanţă) care împiedică procesul de fermentaţie.
ANTOCIÁN s.m. (<fr. *antocian*) Pigment din sucul celular al plantelor care dă florilor, fructelor şi frunzelor culoarea roşie, albastră sau violetă.
ANTOFÍTĂ s.f. (<fr. *anthophytes*; cf.gr. *anthos* "floare"+*phyton* "plantă") (La pl.) Nume dat plantelor cu flori; (şi la sg.) plantă care face parte din acest grup.
ANTOFITÓZĂ s.f. (<fr. *anthophytose*) Boală a plantelor provocată de unele plante parazite sau semiparazite cu flori.
ANTOLOGÁ vb. I tranz. (<*antologie*) A include într-o antologie.
ANTOLOGÁBIL, -Ă adj. (<*antologa*) Care merită să fie inclus într-o antologie; p.ext. care merită să fie reţinut.
ANTOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *anthologique*) Care merită să fie inclus într-o antologie.
ANTOLOGÍE s.f. (<fr. *anthologie*) Culegere de texte reprezentative, selectate din operele unuia sau ale mai multor autori; florilegiu, crestomaţie.
ANTONÍCĂ s.f. (<n. pr. *Anton*) Plantă erbacee, din familia umbeliferelor, cu florile albe şi cu frunzele aromatice, care creşte în pădurile montane (*Chaerophyllum aromaticum*).
ANTONÍM s.n. (<fr. *antonyme*) Cuvînt care, considerat în raport cu altul, are un sens contrar.
ANTONÍMIC, -Ă adj. (<fr. *antonymique*) Care se află în raport de antonimie; care se referă la antonimie.
ANTONOMÁJ s.n. (<fr. *anthonomage*) Operaţie de colectare şi de distrugere a gărgăriţelor florilor de măr.
ANTONOMASÍE s.f. (<ngr., it. *antonomasia*) Antonomază.
ANTONOMÁZĂ s.f. (<fr. *antonomase*; cf. gr. *anti* "în loc de"+*onoma* "nume") Figură de stil care constă în folosirea unui nume comun, a unei perifraze în locul unui nume propriu sau a unui nume propriu în locul unui nume comun.
ANTOZOÁR s.n. (<fr. *anthozoaire*; cf. gr. *anthos* "floare"+*zoarion* "animal mic") (La pl.) Clasă de celenterate care cuprinde polipi izolaţi sau organizaţi în colonii (*Anthozoa*); (şi la sg.) animal care face parte din această clasă.
ANTRACÉN s.m. (<fr. *anthracène*) Substanţă cristalizată ($C_{14}H_{10}$), de culoare albă-gălbuie, cu fluorescenţă albastră, care se obţine prin distilarea gudronului din cărbunele de pămînt şi care este folosită în sinteza coloranţilor.
ANTRACHINÓNĂ s.f. (<fr. *anthraquinone*) Substanţă organică, derivată din antracen, formată din cristale de culoare gălbuie, care este folosită ca materie primă pentru unii coloranţi.
ANTRACÍT s.n. (<fr. *anthracite*; cf.gr. *anthrax* "cărbune") Cărbune de pămînt de calitate superioară, de culoare neagră-lucioasă, care conţine mult carbon, puţine substanţe volatile şi apă şi care arde cu flacără scurtă, fără fum, fiind un combustibil preţios.
ANTRACNÓZĂ s.f. (<fr. *anthracnose*; cf. gr. *anthrax* "cărbune"+*nosos* "boală") Boală a unor plante provocată de ciuperci parazite şi care se manifestă prin apariţia unor pete brune-roşietice sau galbene-portocalii.
ANTRACOTÉRIU s.m. (<lat. *anthracoterium*) Gen de mamifer din care descinde mistreţul.
ANTRACÓZĂ s.f. (<fr. *anthracose*; cf. gr. *anthrax* "cărbune") Boală pulmonară profesională frecventă la mineri, contractată în urma inhalării prafului de cărbune şi a infiltrării lui în plămîni.
ANTRÁCT s.n. (<fr. *entracte*; cf. *entre actes* "între acte") Pauză între două acte sau între două părţi ale unei reprezentaţii. ◆ Piesă muzicală care se execută în această pauză.
ANTRANÍLIC adj. (<fr. *anthranilique*) *Acid antranilic* = pulbere cristalină, incoloră, solubilă în apă şi în alcool, folosită în chimie ca reactiv de identificare şi de determinare a cuprului, a mercurului, a plumbului etc. şi ai cărei derivaţi sînt întrebuinţaţi în parfumerie; acid aminobenzoic.
ANTRANÓL s.m. (<fr. *anthranol*) Alcool obţinut prin reducerea antrachinonei cu staniu şi cu acid acetic, care se foloseşte în sinteza coloranţilor.
ANTRÁX s.n. (<fr. *anthrax*; cf.gr. *anthrax* "cărbune") Boală infecţioasă comună animalelor şi omului, care se manifestă prin abcese pulmonare, gastrointestinale şi cutanate; dalac.
ANTRÉN s.n. (<fr. *entrain*) Bună dispoziţie; însufleţire, animaţie, vioiciune.
ANTRENÁ vb. I (<fr. *entraîner*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) pregăti din punct de vedere fizic, tehnic, tactic, psihologic şi teoretic pentru a obţine cele mai bune rezultate într-o activitate sportivă. **2.** Tranz. şi refl. A atrage sau a se lăsa atras într-o discuţie, într-o acţiune etc. **3.** Tranz. A atrage după sine, a pune în mişcare o piesă de maşină sau o maşină. ◆ A deplasa un material (solid, lichid sau gazos) cu ajutorul unui fluid în mişcare.
ANTRENAMÉNT s.n. (<fr. *entraînement*) **1.** Proces complex de instruire si de educaţie, de pregătire a unui om sau a unui animal, desfăşurat sistematic pentru a obţine anumite performanţe. **2.** Exerciţiu metodic la care este supus un organ, un aparat sau întregul organism animal, în scopul obţinerii unor producţii superioare.
ANTRENÁNT, -Ă adj. (<fr. *entraînant*) Care atrage, care stimulează; atrăgător, distractiv, amuzant. ◆ Plin de antren.
ANTRENÓR, -OÁRE subst. (<fr. *entraîneur*) **1.** S.m. si f. Persoană calificată care conduce antrenamentele sportivilor. **2.** S.n. (TEHN.) Utilaj folosit pentru a antrena un organ de maşină sau o maşină.

ANTREPÓZIT s.n. (<fr. *entrepôt*, după *depozit*) Spaţiu special amenajat pentru depozitarea stocurilor de mărfuri sau de materiale.
ANTREPOZITÁ vb. I tranz. (<*antrepozit*) A depozita provizoriu mărfuri într-un antrepozit.
ANTREPRENÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *entrepreneur*) Persoană care conduce o antreprizǎ.
ANTREPRÍZĂ s.f. (<fr. *entreprise*) Întreprindere care execută lucrări industriale, comerciale, de construcţii etc. (mari), al căror preţ este plătit cu anticipaţie după un deviz întocmit în prealabil; lucrarea propriu-zisă.
ANTRESÓL s.n. (<fr. *entresol*) (Rar) Mezanin.
ANTRETOÁZĂ s.f. (<fr. *entretoise*) **1.** Fiecare dintre grinzile transversale care unesc grinzile principale ale unui pod. **2.** Bara care leagă două piese dintr-un mecanism şi le menţine la o anumită distanţă în poziţie fixă. **3.** Piesă metalică, cilindrică, goală în interior, folosită pentru consolidarea pereţilor unui cazan cu abur.
ANTRÉU (ANTRÉT) s.n. (<fr. *entrée*) **1.** Prima încăpere aflată la intrarea într-o locuinţă. **2.** Fel de bucate care se serveşte înainte de mîncarea de bază a meniului.
ANTRICÓT s.n. (<fr. *entrecôte*) Carne de vită, de oaie sau de porc, provenită din regiunea coastelor; p. ext. friptură din această carne.
ANTRÓPIC adj. (<fr. *anthropique*) *Fenomen antropic* = fenomen antropogen.
ANTROPÍSM s.n. (<fr. *anthropisme*; cf.gr. *anthropos* "om") Concepţie filozofică ce consideră omul opus întregii naturi, făcut după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu şi constituind scopul suprem al creaţiei.
ANTROPO- (fr. *anthropo-*; cf.gr. *anthropos* "om") Element prim de compunere care are semnificaţia "referitor la om".
ANTROPOBIOCENÓZĂ s.f. (<fr. *anthropobiocénose*; cf.gr. *anthropos* "om"+*bios* "viaţă" + *koinos* "comun") Biocenoză influenţată de activitatea economică a omului.
ANTROPOBIOLOGÍE s.f. (<fr. *anthropobiologie*) Ramură a biologiei care studiază specia umană şi maimuţele antropoide.
ANTROPOCÉNTRIC, -Ă adj. (<fr. *anthropocentrique*) Care aparţine antropocentrismului, propriu antropocentrismului, care se referă la antropocentrism; care raportează totul la om.
ANTROPOCENTRÍSM s.n. (<fr. *anthropocentrisme*) Concepţie filozofică conform căreia omul este centrul şi scopul universului.
ANTROPOCÓR, -Ă adj., s.f. (<fr. *anthropochore*) (Plantă) ale cărei fructe sînt răspîndite prin intermediul omului.
ANTROPOCORÍE s.f. (<fr. *anthropochorie*; cf. gr. *anthropos* "om"+*chore* "răspîndire") (BOT.) Răspîndire a fructelor prin intermediul omului.
ANTROPOFÁG, -Ă adj, s.m. şi f. (<fr. *anthropophage*, lat. *anthropophagus*) (Fiinţă) care se hrăneşte cu carne de om; canibal.
ANTROPOFAGÍE s.f. (<fr. *anthropophagie*; cf. gr. *anthropos* "om"+*phagein* "a mînca") Folosire a cărnii de om drept hrană; canibalism.
ANTROPOFÓB, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *anthropophobe*) (Persoană) care suferă de antropofobie; care urăşte şi se teme de oameni.
ANTROPOFOBÍE s.f. (<fr. *anthropophobie*; cf. gr. *anthropos* "om"+*phobos* "fobie") Frică, ură patologică faţă de oameni.
ANTROPOGÉN adj. (<fr. *anthropogène*) *Fenomen antropogen* = fenomen datorat acţiunii omului, cu urmări asupra evoluţiei reliefului, învelişului vegetal, climei etc.
ANTROPOGENÉTIC, -Ă adj. (<fr. *anthropogénétique*) Care aparţine antropogenezei, propriu antropogenezei, de antropogeneză, care se referă la antropogeneză.
ANTROPOGENÉZĂ s.f. (<fr. *anthropogenèse*; cf. gr. *anthropos* "om"+*genesis* "naştere") Procesul apariţiei şi al evoluţiei omului, a speciei umane; parte a antropologiei care studiază evoluţia speciei umane; antropogenie.
ANTROPOGENÍE s.f. (<fr. *anthropogénie*) Antropogeneză.
ANTROPOGEOGRAFÍE s.f. (<fr. *anthropogéographie*) Ramură a geografiei care se ocupă cu studiul populaţiei şi al aşezărilor omeneşti, în raport cu mediul natural.
ANTROPOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *anthropographique*) Care se referă la antropografie.
ANTROPOGRAFÍE s.f. (<fr. *anthropographie*) Ştiinţă care studiază trăsăturile fizionomice specifice raselor şi tipurilor umane.
ANTROPOÍD, -Ă adj., s.n. (<fr. *anthropoïde*; cf. gr. *anthropos* "om"+*eidos* "formă") **1.** Adj. (Despre unele maimuţe) Care se aseamănă cu omul. **2.** S.n. (La pl.) Grup de maimuţe superioare asemănătoare cu omul, lipsite de coadă, răspîndite în regiunea tropicelor din Africa şi în insulele Sumatra şi Kalimantan; (şi la sg.) maimuţă care face parte din acest grup.
ANTROPOLATRÍE s.f. (<fr. *anthropolâtrie*; cf. gr. *anthropos* "om"+*latreia* "adorare") Dragoste exagerată faţă de oameni (reflex al unei erezii creştine care neagă divinitatea lui Iisus Hristos). ◆ Cult al lui Dumnezeu conceput sub chip uman.
ANTROPOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *anthropologue*) Specialist în antropologie.
ANTROPOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *anthropologique*) Care aparţine antropologiei, referitor la antropologie. ◇ *Şcoală antropologică* = a) (JUR.) şcoală fondată în a doua jumătate a sec. 19 de C. Lombroso, care consideră infracţiunea un produs al factorilor biologici, iar infractorul un criminal înnăscut, neglijînd astfel rolul factorilor sociali; b) (SOCIOL.) orientare apărută în a doua jumătate a sec.19, care consideră că viaţa socială a popoarelor este condiţionată de caracteristicile anatomo-fiziologice ale rasei.
ANTROPOLOGÍE s.f. (<fr. *anthropologie*; cf.gr. *anthropos* "om"+*logos* "studiu") Ştiinţă care studiază originea, evoluţia şi variabilitatea biologică a omului, în corelaţie cu condiţiile naturale şi social-culturale.
ANTROPOLOGÍSM s.n. (<fr. *anthropologisme*) Concepţie filozofică ce priveşte omul în mod abstract şi numai ca pe o fiinţă naturală, neglijînd faptul că omul este produsul unor relaţii sociale în continuă schimbare de-a lungul istoriei.
ANTROPOMÉTRIC -Ă adj. (<fr. *anthropométrique*) De antropometrie, referitor la antropometrie.
ANTROPOMETRÍE s.f. (<fr. *anthropométrie*; cf.gr. *anthropos* "om"+*metron* "măsură") Metodă de studiere antropologică, care cercetează mărimea diferitelor părţi ale corpului uman şi raporturile dintre ele.
ANTROPOMÓRF, -Ă adj., s.n. (<fr. *anthropomorphe*) **I.** Adj. **1.** Antropoid (**1**). ◆ (Substantivat, la pl.) Grup de maimuţe asemănătoare cu omul. **2.** Care aparţine antropomorfismului, care se referă la antropomorfism; caracteristic antropomorfismului. **II.** S.n. Obiect de artă sau reprezentare ornamentală care are formă figurii umane.
ANTROPOMORFÍSM s.n. (<fr. *anthropomorphisme*) Credinţă mistică care atribuie însuşiri şi înfăţişări omeneşti unor lucruri, unor procese din natură sau unor fiinţe imaginare (duhuri, zei, divinitate). ◆ Reprezentare a zeilor şi a divinităţii sub înfăţişare omenească.
ANTROPOMORFÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *anthropomorphiste*) (Persoană) care admite antropomorfismul.
ANTROPOMORFIZÁ vb. I tranz. (<fr. *anthropomorphiser*) A atribui unui lucru, unui fenomen, unei divinităţi etc. calităţi umane.
ANTROPONÍMIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *anthroponymique*) **1.** Adj. Care aparţine antroponimiei, care se referă la antroponimie. **2.** S.n. Nume de persoană.
ANTROPONIMÍE s.f. (<fr. *anthroponymie*; cf. gr. *anthropos* "om"+*onoma* "nume") Ramură a lingvisticii care studiază numele de persoană. ◆ Totalitatea numelor de persoană dintr-o localitate, dintr-o regiune, dintr-o limbă etc.
ANTROPONOMÁSTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *anthroponomastique*) **1.** Adj. Antroponimic. **2.** S.f. Antroponimie.
ANTROPONOSOLOGÍE s.f. (<fr. *anthroponosologie*) Ştiinţă care cercetează bolile speciei umane.
ANTROPOPATÍSM s.n. (<fr. *anthropopatisme*) Atribuire de stări psihoemoţionale specifice umane animalelor sau obiectelor neînsufleţite.
ANTROPOPITÉC s.m. (<fr. *anthropopithèque*; cf. gr. *anthropos* "om"+*pithekos* "maimuţă") Maimuţă considerată precursorul omului.
ANTROPOZOFÍE s.f. (<fr. *anthroposophie*) Doctrină mistico-religioasă (întemeiată în 1913 de Rudolf Steiner) care substituie pe Dumnezeu cu omul conceput ca esenţă divină, accesibilă numai iniţiaţilor.
ÁNTRU s.n. (<fr. *antre*, lat. *antrum*; cf.gr. *antron* "peşteră") Cavitate, spaţiu gol.
ANTÚM, -Ă adj. (<fr. *anthume*; cf. lat. *ante* "înainte") Care a fost publicat în timpul vieţii autorului.
ANTURÁJ s.n. (<fr. *entourage*) Totalitatea persoanelor care formează mediul social cotidian al cuiva.
ANUÁL, -Ă adj. (<fr. *annuel*, lat. *annualis*) (Şi adverbial) Care are loc o dată pe an; care corespunde unui an; care durează un an.
ANUÁR s.n. (<fr. *annuaire*) Publicaţie anuală care conţine informaţii despre activitatea unei întreprinderi, unei instituţii, unui domeniu de activitate, unei ţări etc. ◆ Publicaţie anuală a unei instituţii ştiinţifice.

ANUCLEÁT, -Ă adj. (<fr. *annucléé*) Fără nucleu.
ANUITÁTE s.f. (<fr. *annuité*) Sumă de bani care include amortismentul şi dobînda pentru un credit şi care se plăteşte periodic (anual).
ANULÁ vb. I tranz. (<fr. *annuler*, lat. *annulare*) **1.** (JUR.; despre organe de jurisdicţie) A pronunţa o hotărîre de anulare. ◆ A desfiinţa, a declara nul. **2.** (MAT.) A egala cu zero o expresie matematică.
ANULÁBIL, -Ă adj. (<fr. *annulable*) Care poate fi anulat.
ANULABILITÁTE s.f. (<fr. *annulabilité*) Posibilitatea, calitatea unui act, a unui document etc. de a fi anulat.
ANULÁR, -Ă adj. (<fr. *annulaire*) Care are forma unui inel.
ANULÁT, -Ă adj. (<*anula*) **1.** (Despre acte, dispoziţii etc.) Care a fost anulat, abrogat. **2.** (Despre texte, litere, cifre etc.) Peste care au fost trase una sau mai multe linii.
ANÚME adj. invar., adv. (<a^3+*nume*) **I.** Adj. invar. Care este făcut în mod special. **II.** Adv. **1.** Cu numele de... ◆ Iată care; adică (ex. *practică trei sporturi, şi anume: înotul, scrima şi baschetul*). **2.** Special, dinadins. **3.** Precis, exact, întocmai.
ANUMÍT, -Ă adj. (<*anume*) **1.** Care este bine determinat, precizat (ex. *o anumită oră; o anumită perioadă*). ◆ Deosebit, special. **2.** Oarecare, unul (ex. *o anumită persoană m-a oprit*).
ANUNCIATÓR s.n. (<fr. *annonciateur*) Aparat care semnalizează modificări sau abateri în regimul de funcţionare a unui sistem tehnic.
ANÚNŢ s.n. (<*anunţa*) Înştiinţare scrisă; aviz.
ANUNŢÁ vb. I tranz. (<fr. *annoncer*) A aduce la cunoştinţă; a face cunoscut. ◆ A vesti sosirea cuiva (rostindu-i numele).
ANÚRĂ s.f. (<fr. *anoure*; cf.gr. *an* "fără" + *oura* "coadă") (La pl.) Ordin de amfibieni lipsiţi de coadă în stadiul de adult, cu membrele adaptate pentru salt (*Anura*); (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin (ex. *broasca*).
ANURÍE s.f. (<fr. *anurie*; cf.gr. *an* "fără" + *ouron* "urină") Încetare patologică a secreţiei urinare, frecventă în maladiile renale.
ÁNUS s.n. (<fr., lat. *anus*) Orificiu terminal al intestinului gros prin care sînt eliminate materiile fecale.
ANVELÓPĂ s.f. (<fr. *enveloppe*) **1.** Înveliş protector de piele, de cauciuc etc. al camerei de aer a unei roţi de vehicul. **2.** Învelitoare de carte; supracopertă. ◆ Mapă din carton, din material plastic etc. în care se păstrează o carte în timpul lecturii. **3.** (ARTE PL.) Atmosferă difuză care învăluie figurile dintr-un tablou.
ANVERGÚRĂ s.f. (<fr. *envergure*) **1.** Desfăşurare, întindere. ◇ Loc. adj. *De mare anvergură* = făcut pe plan mare; vast. **2.** Distanţa dintre extremităţile unei aripi de avion, măsurată perpendicular pe axa lui longitudinală. ◆ Distanţa dintre vîrfurile aripilor întinse la păsări, la fluturi şi la liliac.
ANXIETÁTE s.f. (<fr. *anxiété*, lat. *anxietas, -atis*) Stare de nelinişte, de aşteptare încordată, însoţită uneori de palpitaţii, de jenă în respiraţie etc., întîlnită în unele boli de nervi.
ANXIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *anxieux*) Neliniştit, îngrijorat.
AOLÉU interj. (onomat.) Exclamaţie care exprimă durere, mirare, spaimă.
AORÍST s.n. (<fr. *aoriste*, lat. *aoristus*; cf.gr. *aoristos* <*a* "fără"+*oristos* "mărginit, determinat") Timp verbal, în unele limbi, care exprimă o acţiune trecută nedeterminată, fără nici o referire la prezent.
AÓRTĂ s.f. (<fr. *aorte*; cf.gr *aorte* "venă") **1.** Cea mai mare arteră la vertebrate (şi la om), care transportă sîngele oxigenat de la inimă în tot corpul. **2.** Vas pulsator cu funcţie de inimă, existent la unele animale nevertebrate.
AORTÍTĂ s.f. (<fr. *aortite*) Inflamaţie cronică a aortei.
APADÁNA s.f. (<fr. *apadâna*) Sala tronului în palatele regilor persani.
APAGÓGIC, -Ă adj. (<fr. *apagogique*) (LOG.) *Raţionament* (sau *demonstraţie*) *apagogic(ă)* = raţionament (sau demonstraţie) indirect(ă), prin reducere la absurd, prin evidenţiere a falsităţii contrarului.
APANÁJ s.n. (<fr. *apanage*) **1.** (În ev. med.) Domeniu funciar sau rentă în bani, acordate de suverani unor reprezentanţi ai familiei regale sau ai nobilimii, pentru a le asigura existenţa, dar fără a deveni proprietatea acestora; proprietate sau venit din averea ţării acordate membrilor unei familii domnitoare. **2.** Bun (material sau spiritual) care este atribuit cuiva sau care este acaparat în mod exclusiv de cineva. ◆ Fig. Ceea ce este propriu unei persoane, unui obiect, unui fenomen etc.
APARÁT s.n. (<lat. *apparatus*, fr. *apparat*, germ. *Apparat*) **1.** Sistem tehnic care serveşte la efectuarea unei operaţii tehnice, ştiinţifice etc. (ex. *aparat de radio*). ◆ Obiect special construit la care sportivii din anumite ramuri se pregătesc sau participă la concurs. **2.** (ANAT.) Ansamblu de organe anatomice care îndeplinesc aceeaşi funcţie în organism. **3.** (JUR.) *Aparat de stat* = totalitatea organelor de stat care îndeplinesc funcţiile statului; personalul organelor de stat. **4.** Totalitatea procedeelor şi mijloacelor folosite într-o anumită muncă. ◇ *Aparat ştiinţific* = totalitatea mijloacelor de investigare şi interpretare folosite într-o activitate ştiinţifică. *Aparat critic* = totalitatea notelor explicative care însoţesc un text editat. **5.** *Aparat vulcanic* = structură geologică, în formă de con, rezultată în urma răcirii şi întăririi lavei provenite de la o erupţie vulcanică.
APARATÁJ s.n. (<*aparat*) Totalitatea aparatelor, sistemelor tehnice folosite într-un anumit domeniu de activitate.
APARATÚRĂ s.f. (<germ. *Apparatur*) Totalitatea aparatelor, sistemelor tehnice care asigură funcţionarea unei instalaţii.
APAREIÁJ s.n. (<fr. *appareillage*) Mod de tăiere şi de aşezare a materialului de construcţie (piatră, cărămidă etc.) pe faţada unei clădiri, astfel încît materialul să prezinte feţe netede cu aspect natural; mod de decorare a unui edificiu.
APARÉNT, -Ă adj., adv. (<fr. *apparent*, lat. *apparens, -ntis*) **I.** Adj. **1.** Care constituie o aparenţă; care este altfel decît pare la prima vedere. **2.** Care este evident, vizibil. ◆ *Cărămidă aparentă* = cărămidă de calitate superioară care rămîne netencuită şi este folosită la faţade. **II.** Adv. În aparenţă.
APARÉNŢĂ s.f. (<fr. *apparence*, lat. *apparentia*) Înfăţişare exterioară, perceptibilă prin simţuri, uneori înşelătoare, a obiectelor, a fenomenelor, a persoanelor etc. ◇ Loc. adv. *În aparenţă* = la prima vedere. ◇ *A salva aparenţele* = a ascunde (sub o înfăţişare înşelătoare) o realitate neplăcută.
APARITÓR s.m. (<lat. *apparitor*, fr. *appariteur*) Nume generic dat slujbaşilor inferiori (lictori, scribi), care însoţeau pe magistraţii romani.
APARÍŢIE s.f. (<fr. *apparition*, lat. *apparitio, -onis*) **1.** Faptul de a apărea, de a se arăta privirii. ◆ Moment iniţial într-un proces. **2.** Ieşirea de sub tipar a unui text, a unei cărţi, a unui periodic etc.
APARTAMÉNT s.n. (<fr. *appartement*) Totalitatea încăperilor dintr-o clădire, care formează locuinţa cuiva.
APÁRTE adv., adj. invar. (<a^3+*parte*, după fr. *à part*) **1.** Adv. În mod separat, deosebit. ◆ (Ca indicaţie pentru actorii de teatru) Ca şi cum ar vorbi cu sine însuşi, dar cu voce tare. **2.** Adj. invar. Care este ieşit din comun; deosebit, special.
APARTENÉNŢĂ s.f. (<fr. *appartenance*, it. *appartenenza*) Faptul de a aparţine cuiva sau de a ţine de ceva.
APARTÉU s.n. (<fr. *aparté*) Scurt monolog dintr-o piesă, rostit cu glas scăzut de un actor, ca pentru sine.
APÁRTHEID s.n. (<engl. *apartheid*) Politică de discriminare rasială practicată de guvernul Republicii Sud-Africane pînă în anul 1991 împotriva populaţiei de culoare.
APARŢÍNE vb. III intranz. (<fr. *appartenir*, după *ţine*) A fi proprietatea cuiva; a ţine de cineva sau de ceva. ◆ A face parte dintr-o anumită clasă, familie, organizaţie etc.
APÁŞ s.m. (<fr. *apache*) **1.** (La pl.) Numele unui trib de amerindieni din bazinul fluviilor Colorado şi Rio Grande del Norte (America de Nord), din grupul atapascilor; (la sg.) persoană care face parte din acest trib. **2.** (Rar) Derbedeu, haimana; bandit, hoţ.
APÁTIC, -Ă adj. (<fr. *apathique*) Care este cuprins de apatie.
APATÍE s.f. (<fr. *apathie*, lat. *apathia*) Stare de indiferenţă, lipsă de interes (adesea patologică) faţă de orice activitate, faţă de lumea înconjurătoare. ◆ (FILOZ.) Ideal moral (la stoicii şi scepticii antici) care constă în înăbuşirea oricăror pasiuni.
APATÍT s.n. (<fr. *apatite*) Fosfat natural de calciu, sticlos, incolor sau variat colorat, folosit la fabricarea îngrăşămintelor minerale şi la extragerea fosforului.
APATRÍD, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *apatride*) (Persoană) care n-are cetăţenia nici unui stat.
APATRIDÍE s.f. (<fr. *apatridie*) Situaţie de apatrid.
ÁPĂ s.f. (lat. *aqua*) **I. 1.** Lichid incolor, fără gust şi fără miros, compus hidrogenat al oxigenului (H_2O), care formează unul dintre învelişurile pămîntului, fiind cel mai răspîndit solvent în natură. ◇ *Apă potabilă* = apă incoloră, cu un conţinut minim de substanţe minerale, folosită în alimentaţie. *Apă minerală* = apă cu un conţinut variabil de săruri, de gaze sau de substanţe minerale care îi conferă proprietăţi terapeutice. *Apă degradată* = apă în care se varsă dejecţii sau ape reziduale. *Apă reziduală* = apă evacuată cu impurităţi sau cu substanţe toxice din unităţi economice, insti-

tuții, blocuri locative etc. *Apă epurată* = apă din care au fost extrase, prin procedee mecanice, chimice etc., substanțele nocive. *Apă industrială* = apă folosită în industrie ca materie primă, reactant, agent de răcire etc. *Apă dură* = apă cu un conținut ridicat de săruri de calciu și de magneziu, peste limita admisă pentru a fi folosită ca apă potabilă sau industrială. *Apă moale* = apă cu un conținut scăzut de săruri dizolvate. *Apă de cristalizare* = apă care, la cristalizare, este reținută de unele substanțe, în rețeaua lor cristalină; apă conținută în hidrați. ◆ *Apă vie* = (în credințe populare) apă miraculoasă care învie morții. *Apă moartă* = (în credințe populare) apă miraculoasă care unește părțile tăiate ale unui corp sau vindecă rănile. *Apă sfințită* = aghiasmă. **2.** Masă de apă formînd un rîu, un lac, o mare etc. ◇ *Ape continentale* = apele subterane și de suprafață ale unui continent. *Ape teritoriale* = porțiune a mării sau a oceanului care este situată de-a lungul coastelor unui stat și face parte din teritoriul statului respectiv. ◆ (La pl.) Valuri, unde. **3.** Fig. (La pl.) Joc de culori pe care îl fac, sub acțiunea luminii, unele obiecte lucioase. **II. 1.** Denumire a unor secreții apoase ale corpului (ex. *sudoare, salivă* etc.). **2.** (Urmat de determinări) Denumire a unor preparate lichide industriale, farmaceutice, de parfumerie, chimice etc. ◇ *Apă de clor* = soluție a clorului în apă, folosită ca decolorant în industria textilă și a hîrtiei, în menaj. *Apă de var* = soluție de hidroxid de calciu, obținută din var nestins și apă, cu proprietăți antidiareice și antiacide. *Apă de plumb* = soluție toxică de acetat de plumb, folosită în medicină, în industria textilă etc. *Apă grea* = combinație a oxigenului cu deuteriul, folosită în unele reactoare nucleare. *Apă oxigenată* = peroxid de hidrogen. *Apă tare* = soluție de acid clorhidric stinsă cu zinc.

APĂRÁ vb. I tranz. (lat. *apparare*) **1.** A interveni în ajutorul cuiva sau a ceva pentru a-l susține împotriva unei acțiuni ostile. ◆ A păzi un teritoriu, o localitate etc.; a menține o poziție prin luptă. ◆ Refl. A opune rezistență unui atac, unei acțiuni ostile. **2.** A pune la adăpost de o primejdie, de un pericol; a feri, a ocroti. **3.** A susține pe cineva sau ceva, respingînd obiecțiile adresate acestora. ◆ A pleda cauza cuiva într-o instanță judiciară. ◆ Refl. A aduce în sprijinul său argumentele necesare pentru a dovedi că este acuzat pe nedrept.

APĂRÁRE s.f. (<*apăra*) **1.** Acțiunea de a (se) apăra și rezultatul ei. **2.** (JUR.; concr.) Parte într-un proces care apără cauza cuiva.

APĂRĂTÓR, -OÁRE adj., subst. (<*apăra*) **1.** Adj. Care apără. **2.** S.m. și f. Persoană care apără pe cineva sau ceva. ◆ Avocat. ◆ (SPORT) Jucător într-o echipă sportivă care are rolul de a apăra o poziție pe terenul de joc; fundaș. **3.** S.n., s.f. Nume dat unor dispozitive, obiecte etc. cu rol de protecție.

APĂREÁ vb. II tranz. (<lat. *apparere*, după *părea*) A deveni vizibil, a se ivi, a se arăta. ◆ A lua naștere. ◆ (Despre publicații) A ieși de sub tipar.

APÁSÁ vb. I (lat. **appensare*) **1.** Tranz. și intranz. A exercita o presiune, a se lăsa cu greutatea maximă asupra cuiva sau a ceva; a presa. ◆ Fig. A evidenția, a accentua un cuvînt, o frază etc. în timpul vorbirii. **2.** Tranz. Fig. A asupri, a oprima. ◆ A chinui, a face să sufere.

APĂSÁRE s.f. (<*apăsa*) Acțiunea de a apăsa și rezultatul ei. ◆ Starea celui chinuit, copleșit de durere, griji materiale sau morale etc.

APĂSÁT, -Ă adj. (<*apăsa*) (Despre mers, pași) Energic (și sacadat). ◆ (Despre modul de exprimare al cuiva) Care denotă hotărîre, fermitate; care este energic, poruncitor.

APASÁTÓR, -OÁRE adj., s.n. (<*apăsa*) **1.** Adj. Care apasă. **2.** S.n. (TEHN.) Mecanism la mașinile de cusut care apasă pe placa mașinii materialul pentru a putea fi fixat și deplasat.

APEDÚCT s.n. (<lat. *aquaeductus*, după *apă*) Ansamblu de construcții și de instalații

apeduct roman

necesare pentru transportarea apei de la punctul de captare pînă la punctul de folosire.

APÉL s.n. (<fr. *appel*) **1.** Chemare (scrisă sau orală) adresată unei colectivități sau unei persoane. ◇ *A face apel* (*la cineva* sau *la ceva*) = a cere concursul, ajutorul cuiva; a solicita ceva. **2.** Citire cu glas tare a numelor membrilor unei colectivități în scopul verificării prezenței lor. **3.** Cerere, rugăminte. **4.** (JUR.) Acțiune ordinară de atac într-o instanță superioară împotriva unei hotărîri judecătorești, pentru a obține anularea unei sentințe date de o instanță inferioară și pentru rejudecarea în fond a litigiului. ◇ *Curte de apel* = instanță judecătorească, superioară tribunalului, care are competența de a judeca recursul cuiva împotriva sentinței tribunalului. **5.** Semnal sonor sau luminos produs pentru a semnaliza cererea de a se stabili o legătură telefonică sau telegrafică.

APELÁ vb. I intranz. (<fr. *appeler*) **1.** A cere concursul, ajutorul cuiva; a solicita ceva. **2.** (JUR.) A introduce un apel.

APELÁNT, -Ă s.m. și f. (<fr. *appelant*) (JUR.) Persoană care a adresat un apel instanței superioare judiciare.

APELATÍV adj., s.n. (<fr. *appellatif*, lat. *appellativus*) (Substantiv) comun; (cuvînt) prin care se denumește, se caracterizează (prin trăsături generale) o persoană, un obiect etc.

APELLA s.f. (cuv. gr.) Adunarea poporului în Sparta antică, care hotăra pacea și războiul și care desemna, prin aclamații, eforii, membrii gerusiei și pe cei doi regi.

APELPISÍE s.f. (<ngr. *apelpisia*) (Înv.) Stare de deznădejde, de disperare sau de exasperare.

APÉNDICE s.n. (<fr. *appendice*, lat. *appendix, -icis*) **1.** (ANAT.) Mică prelungire a tubului intestinal în partea de jos a ceculuiui (la om și la maimuțele antropoide), în formă de deget de mănușă sau de vierme. ◆ Organ sau parte componentă a unor aparate anatomice la artropode, la arahnide, la crustacee etc. **2.** Parte secundară a unui obiect care se prezintă ca o prelungire, ca o completare. **3.** Anexă, supliment la o publicație. **4.** (FON.) Element fonic suplimentar care însoțește articularea unui sunet.

APENDICÍTĂ s.f. (<fr. *appendicite*) (MED.) Inflamație acută sau cronică a apendicelui; boală care constă în această inflamație și care se manifestă prin crize dureroase.

APENDÍCUL s.n. (<fr. *appendicule*) Apendice mic.

APENDICULÁR, -Ă adj. (<fr. *appendiculaire*) Care formează un apendice; care are forma unui apendice.

APEPSÍE s.f. (<fr. *apepsie*; cf. gr. *apepsia*) Digestie defectuoasă, întîrziată (din cauza insuficienței secreției gastrice).

APERCÉPE vb. III tranz. (<germ. *appercipieren*) A percepe clar, a asimila în întregime.

APERCEPTIBILITÁTE s.f. (<fr. *aperceptibilité*) Calitatea de a fi perceput.

APERCÉPȚIE s.f. (<fr. *aperception*) (PSIH.) Integrare a percepțiilor în experiența cognitivă individuală anterioară.

APERIÓDIC, -Ă adj. (<fr. *apériodique*) Care nu variază periodic; lipsit de periodicitate.

APERITÍV s.n. (<fr. *apéritif*, lat. *aperitivus*) Gustare sau băutură alcoolică servită înainte de masă, pentru a stimula pofta de mîncare.

APERTO adj. invar. (cuv. it.) (MUZ.; despre sunete) Deschis; (despre instrumente de suflat) fără surdină.

APERTOMÉTRU s.n. (<fr. *apertomètre*, engl. *apertometer*) Instrument pentru determinarea aperturii obiectivelor microscopice, fotografice.

APERTÚRĂ s.f. (<fr. *aperture*, it. *apertura*) **1.** Caracteristică a aparatelor microscopice, fotografice etc., dată de unghiul sub care se vede diametrul primei lentile din punctul de intersecție al axei obiectivului cu planul obiectivului; unghiulație. **2.** (FON.) Grad de deschidere a canalului fonator în timpul emiterii sunetelor. **3.** (ANAT.) Grad de deschidere a unei cavități.

APETÁL, -Ă adj., s.f. (<fr. *apétale*) **1.** Adj. (Despre flori) Fără petale. **2.** S.f. (La pl.) Grup mare de plante dicotiledonate, cu florile lipsite de petale; (și la sg.) plantă care face parte din acest grup.

APETÉNȚĂ s.f. (<fr. *appétence*, lat. *appetentia*) Tendință a cuiva spre ceva care poate satisface necesitățile, înclinațiile etc. naturale.

APETISÁNT, -Ă adj. (<fr. *apétissant*) Care trezește pofta de mîncare; atrăgător, ispititor.

APETÍT s.n. (<fr. *appétit*) Poftă de mîncare; p. ext. poftă, dorință.

ÁPEX s.n. (<fr., lat. *apex*) **1.** Punct pe bolta cerească, situat în constelația Hercule, spre care se îndreaptă sistemul nostru solar. **2.** Creștet, vîrf, extremitate; extremitate a unei formații anatomice. ◆ Extremitatea posterioară a cochiliei gasteropodelor. **3.** Bonetă a flaminilor la romani. ◆ Mitra vechilor regi și satrapi persani.

API- (<fr. *api-*; cf. lat. *apis* "albină") Element prim de compunere care are semnificația "referitor la albină", "de albină".

APICÁL, -Ă adj. (<fr. *apical*) **1.** (ANAT.) Care este localizat la vîrful unui organ. **2.** (FON.; despre sunete) Care se articulează prin apropierea vîrfului limbii de dinți, de alveole sau de bolta palatului.

APÍCOL, -Ă adj. (<fr. *apicole*; cf.lat. *apis* "albină"+*colere* "a îngriji") Care se referă la

albinărit; care aparţine apiculturii, care se referă la apicultură. ◆ Care se obţine de la albine.

APICOLÍZĂ s.f. (<fr. *apicolyse*) **1.** Operaţie de turtire a vîrfului unui plămîn. **2.** Leziune a extremităţii rădăcinii dentare.

APICULÁT, -Ă adj. (<fr. *apiculé*) (Despre frunze, fructe) Care se termină cu un vîrf ascuţit şi scurt.

APICULTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *apiculteur*) Persoană care se ocupă cu apicultura.

APICULTÚRĂ s.f. (<fr. *apiculture*; cf.lat. *apis* "albină" + *cultura* "cultivare") **1.** Creşterea albinelor; albinărit. **2.** Ştiinţă care studiază viaţa, creşterea şi îngrijirea albinelor, în scopul obţinerii şi folosirii produselor apicole şi al polenizării culturilor agricole.

APÍDĂ s.f. (<fr. *apidé*) (La pl.) Familie de insecte himenoptere, care cuprinde albinele şi bondarii; (şi la sg.) insectă care face parte din această familie.

APIÓL s.m. (<fr. *apiol*) (FARM.) Ulei volatil extras din seminţele de pătrunjel.

APIOLÍNĂ s.f. (<fr. *apioline*) (FARM.) Principiu activ extras din apiol şi folosit în medicină ca emenagog şi ca febrifug.

APIRÉTIC, -Ă adj. (<fr. *apyrétique*) Afebril, lipsit de febră; care are temperatura corpului în limite normale.

APIREXÍE s.f. (<fr. *apyrexie*; cf. gr. *a* "fără" + *pyrexia* "febră") Absenţă a febrei în caz de boală.

APIROGÉN, -Ă adj. (<fr. *apyrogène*) Care previne sau combate febra.

APITERÁPIC, -Ă adj. (<*apiterapie*) De apiterapie, care se referă la apiterapie.

APITERAPÍE s.f. (<*api-*+*terapie*) Tratament cu produse apicole.

APLANÁ vb. I tranz. (<fr. *aplanir*) A rezolva, a face să dispară o neînţelegere, un conflict.

APLANÁT adj. (<fr. *aplanat*) *Obiectiv aplanat* = obiectiv fotografic compus din două sisteme optice simetrice, care formează imagini nedeformate.

APLANÉTIC, -Ă adj. (<fr. *aplanétique*) Care prezintă aplanetism.

APLANETÍSM s.n. (<fr. *aplanétisme*) Proprietate a unui sistem optic de a forma pentru un obiect plan, perpendicular pe axă, o imagine de asemenea plană, perpendiculară pe această axă.

APLATIZÁ vb. I tranz. (după fr. *aplatir*) A face să fie plat; a turti prin presare.

APLAUDÁ vb. I intranz. (<lat. *applaudere*, fr. *applaudir*) A bate din palme în semn de aprobare, de admiraţie, de entuziasm etc. ◆ Tranz. Fig. A-şi exprima mulţumirea, entuziasmul faţă de cineva sau de ceva prin aplauze.

APLÁUZE s.n. pl. (<lat. *applausus*) Bătăi repetate din palme în semn de aprobare, de mulţumire, de entuziasm etc.

APLAZÍE s.f. (<fr. *aplasie*; cf. gr. *a* "fără" + *plassein* "a modela") Atrofiere a unui ţesut sau a unui organ, provocată de întreruperea procesului de dezvoltare.

APLECÁ vb. I (lat. *applicare*) **1.** Tranz. şi refl. A (-şi) schimba poziţia prin îndoire, prin orientare spre planul orizontal; a (se) îndoi, a (se) curba, a (se) pleca. ◆ Fig. A (se) supune. **2.** Tranz. (Pop.) A alăpta. **3.** Refl. Fig. A simţi atracţie, vocaţie pentru ceva; a se preocupa de ceva sau de cineva. **4.** Refl. (Fam.) A i se face greaţă (din cauza mîncării).

APLECÁT, -Ă adj. (<*apleca*) Care este îndoit spre poziţia orizontală. ◆ Fig. Cu predispoziţie, aptitudini pentru ceva.

APLICÁ vb. I tranz. (<fr. *appliquer*, lat. *applicare*) **1.** A pune un lucru pe (sau peste) altul, făcîndu-l să adere, să se prindă, să se lipească, să se întipărească. **2.** A pune în practică; a întrebuinţa. ◆ A administra (un tratament medical). ◆ A da. **3.** A raporta un principiu general sau o regulă la un caz particular, concret.

APLICÁBIL, -Ă adj. (<fr. *applicable*) Care poate fi aplicat.

APLICABILITÁTE s.f. (<fr. *applicabilité*) Posibilitatea de a fi aplicat, de a fi pus în practică.

APLICÁT, -Ă adj. (<*aplica*) **1.** Care este fixat, lipit de ceva. ◇ *Broderie aplicată* = motiv de broderie realizată prin fixarea şi prin conturarea unor bucăţi de ţesătură pe altă stofă. **2.** (Despre unele ştiinţe) Care se pune imediat în practică. **3.** (Despre oameni) Înzestrat, talentat.

APLICÁŢIE s.f. (<fr. *application*) **1.** Acţiunea de a aplica şi rezultatul ei. ◆ Concr. Ceea ce se aplică, se fixează pe ceva ; p.ext. obiect astfel realizat. **2.** Fig. Aptitudine, talent, înclinaţie.

APLÍCĂ s.f. (<fr. *applique*) **1.** Ornament în relief care se fixează pe un element de construcţie sau pe suprafaţa unui obiect. **2.** Corp de iluminat fixat de perete.

APLÍT s.n. (<fr. *aplite*, germ. *Aplit*) Rocă eruptivă cu structură fin-grăunţoasă, de culoare deschisă.

APLÓMB s.n. (<fr. *aplomb*) **1.** Îndrăzneală, siguranţă absolută (nejustificată) în comportare, în atitudine. **2.** Poziţie şi direcţie a membrelor animalelor în raport cu pămîntul şi cu planul median al corpului.

APLÚSTRĂ s.f. (<fr. *aplustre*, lat. *aplustra*) Piesă a unei nave maritime, plasată la pupă şi ornată cu banderole.

APNÉE s.f. (<fr. *apnée*; cf. gr. *a* "fără"+*pnein* "a respira") Oprire temporară, voluntară sau involuntară, a respiraţiei.

APOCALÍPS (APOCALÍPSĂ) s.n. (s.f.) (<fr. *apocalypse*, lat. *apocalypsis*) **1.** Ultima parte a Noului Testament, atribuită de tradiţie evanghelistului Ioan şi care cuprinde profeţii cu privire la sfîrşitul lumii. **2.** Sfîrşitul lumii în religia creştină.

APOCALÍPTIC, -Ă adj. (<fr. *apocalyptique*) Care aparţine apocalipsului, care se referă la apocalips. ◆ P.ext. Care are aspectul unei catastrofe.

APOCARPÍE s.f. (<fr. *apocarpie*) Formaţie a florii unei plante în care carpelele nu sînt unite în pistil.

APOCATASTÁZĂ s.f. (<fr. *apocatastase*) Readucere la un stadiu anterior.

APOCINACÉE s.f. (<fr. *apocynacée*) (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, cu frunzele opuse, cu florile hermafrodite cu petalele unite, care secretă latex; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.

APOCÓPĂ s.f. (<fr. *apocope*, lat. *apocopa*; cf.gr. *apo* "afară"+*koptein* "a tăia") **1.** Fenomen fonetic care constă în dispariţia unui sunet sau a unui grup de sunete de la sfîrşitul unui cuvînt. **2.** Fractură în care o parte a osului este pierdută.

APOCRÍF, -Ă adj. (<fr. *apocryphe*, lat. *apocryphus*; cf.gr. *apokryphos* "ascuns") (Despre scrieri, documente) Care este neautentic sau de o autenticitate îndoielnică; care este atribuit în mod fals unui autor. ◆ (Substantivat, n.) Scriere religioasă nerecunoscută de canoane.

APOCRÍN, -Ă adj., s.f. (<fr. *apocrine*; cf. gr. *apo* "de la"+*krinein* "a secreta") (Glandă) care elimină o parte a celulei secretoare odată cu secreţia.

APOCROMÁT s.n. (<fr. *apochromat*) (FIZ.) Sistem de lentile care nu descompune lumina în culori.

APOCROMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *apochromatique*) (Despre un sistem optic) A cărui corecţie cromatică a fost realizată pentru toate culorile spectrului.

APÓD, -Ă adj., s.f. (<fr. *apode*; cf. gr. *a* "fără" + *pous, podos* "picior") **1.** Adj. (Despre unele animale) Lipsit de picioare. **2.** Ordin de batracieni lipsiţi de membre (*Apoda*); (şi la sg.) batracian care face parte din acest ordin.

APODÍCTIC, -Ă adj. (<fr. *apodictique*, lat. *apodicticus*; cf.gr. *apodeiktikos* "convingător") (LOG.; despre judecăţi, demonstraţii etc.) Care exprimă raporturi necesare între lucruri sau fenomene şi între proprietăţile acestora. ◆ Care nu admite opoziţie; indiscutabil.

APODÍE s.f. (<fr. *apodie*) Lipsă congenitală a picioarelor.

APODIÓXIS s.n. (<fr. *apodioxis*; cf.gr. *apodioxis*) Figură retorică şi de stil care constă în respingerea unui argument ca fiind absurd.

APODÓZĂ s.f. (<fr. *apodose*; cf.gr. *apodosis*) A doua propoziţie a unei perioade condiţionale, care exprimă consecinţa primei părţi.

APOÉTIC, -Ă adj. (<a^5-+*poetic*) Care este lipsit de poezie; incompatibil cu poezia.

APOFÁNTIC, -Ă adj. (<fr. *apophantique*; cf. gr. *apophantikos*) (LOG.) Care evidenţiază existenţa unui raport prin afirmarea sau prin negarea a ceva despre ceva.

APOFÍZĂ s.f. (<fr. *apophyse*; cf. gr. *apophysis* "excrescenţă") **1.** Proeminenţă a unui os. ◆ (BOT.) Partea terminală, vizibilă a solzului seminal la corpurile mature. **2.** (ARHIT.) Mulură concavă care leagă fusul unei coloane de baza ei. **3.** Ramificaţie secundară a unei roci eruptive, care pătrunde în rocile înconjurătoare.

APOFONÍE s.f. (<fr. *apophonie*; cf.gr. *apo* "departe"+*phone* "sunet") Alternanţă vocalică ce constă în schimbarea vocalei radicale a unui cuvînt conform unor legi constante; ablaut.

APOFTEGMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *apophtegmatique*) Cu caracter de apoftegmă; care cuprinde o apoftegmă.

APOFTÉGMĂ s.f. (<fr. *apophtegme*; cf.gr. *apophthegma*) Maximă, sentinţă aparţinînd unei personalităţi celebre (din antichitate).

APOGALAXÍE s.f. (<fr. *apogalaxie*) Poziţie corespunzătoare celei mai mari distanţe de galaxia noastră.

APOGAMÍE s.f. (<fr. *apogamie*) Formare a embrionului vegetal din alte celule decît oosfera.

APOGÉU s.n. (<fr. *apogée*; cf.gr. *apo* "departe"+*ge* "pămînt") **1.** Punctul cel mai depărtat de Pămînt de pe orbita unui astru. **2.** Punct culminant în evoluţia cuiva sau a ceva.

APOGIATÚRĂ s.f. (<it. *apoggiatura*) Ornament melodic, constînd dintr-unul sau din mai multe sunete care preced, la interval de un ton (semiton), sunetul principal.

APÓI adv. (lat. *ad-post*) **1.** După aceea, pe urmă, mai tîrziu. ◆ (Cu valoare de conjuncţie) Atunci, în cazul acesta (ex. *dacă ai venit, apoi intră*). **2.** (De obicei precedat de conjuncţii; adesea cu valoare de conjuncţie) Pe lîngă asta; dar; altminteri; de altfel.

APOLÍNIC, -Ă adj. (<germ. *apollinisch*) (Despre artă sau cultură) Care este lucid, raţional, orientat spre ordine, măsură şi armonie.

APOLÍTIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *apolitique*) **1.** Adj. Care este în afara politicii; care nu se ocupă cu politica. **2.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care acceptă, care susţine sau care practică apolitismul.

APOLITÍSM s.n. (<fr. *apolitisme*) Indiferenţă, dezinteres faţă de viaţa şi activitatea politică.

APOLÓG s.n. (<fr. *apologue*, lat. *apologus*; cf.gr. *apologos* "povestire") Scurtă povestire (în versuri sau în proză) care cuprinde o învăţătură morală, prezentată într-o formă alegorică.

APOLOGÉT s.m. (<germ. *Apologet*) Susţinător fervent (adesea interesat) al cuiva sau a ceva.

APOLOGÉTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *apologétique*) **1.** S.f. Apărare sau justificare părtinitoare a unei idei, a unei doctrine etc. **2.** S.f. Ramură a teologiei care are ca scop apărarea religiei creştine. **3.** Adj. Care conţine o apologie, care are caracterul unei apologii.

APOLOGÍE s.f. (<fr. *apologie*, lat. *apologia*; cf.gr. *apologia*) **1.** Laudă exagerată adusă cuiva sau la ceva; apărare servilă a cuiva sau a ceva. **2.** Scriere sau discurs în care se urmăreşte apărarea cuiva sau a ceva.

APOLOGÍSM s.n. (<*apologie*) Discurs ironic în care oratorul face adversarului o concesie fără valoare.

APOMÉTRU s.n. (<*apă*+*metru*) Aparat de înregistrare a cantităţii de apă care trece printr-o conductă într-un anumit interval de timp.

APOMIXÍE s.f. (<fr. *apomixie*) (BIOL.) Formare a zigotului fără unirea gameţilor.

APOMORFÍNĂ s.f. (<fr. *apomorphine*) Substanţă de culoare albă, cu gust amar, cu efect vomitiv şi fără acţiune analgezică şi hipnotică; derivat al morfinei.

APONEVRÓTIC, -Ă adj. (<fr. *aponévrotique*) Care ţine de aponevroză; referitor la aponevroză.

APONEVRÓZĂ s.f. (<fr. *aponévrose*; cf.gr. *aponeurosis* <*apo* "departe"+*neuron* "nerv") Membrană fibroasă foarte rezistentă, care continuă un muşchi, servind la fixarea acestuia de oase sau la unirea cu muşchii vecini.

APONEVROZÍTĂ s.f. (<fr. *aponevrosite*) Inflamaţie a unei aponevroze.

APOPLÉCTIC, -Ă adj. (<fr. *apoplectique*, lat. *apoplecticus*) **1.** Propriu apoplexiei, de apoplexie, referitor la apoplexie. **2.** (Adesea substantivat) (Persoană) care este predispusă la apoplexie.

APOPLECTIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *apoplectiforme*) Care are simptomele apoplexiei.

APOPLEXÍE s.f. (<fr. *apoplexie*, lat. *apoplexia*; cf.gr. *apoplexia*) **1.** Pierdere bruscă a cunoştinţei şi a sensibilităţii (în urma unei hemoragii cerebrale); ictus apoplectic. **2.** Revărsare bruscă de sînge într-un organ.

APORÉTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *aporétique*) **1.** Adj. De aporie, care se referă la aporie. **2.** S.f. (FILOZ.) Metodă antică de a descoperi contradicţiile şi dificultăţile teoretice în scopul stabilirii adevărului sau argumentării unui dubiu agnostic.

APORÍE s.f. (<fr. *aporie*, lat. *aporia*; cf.gr. *aporia* "nesiguranţă, dubiu") (FILOZ.) Contradicţie logică, problemă greu sau imposibil de rezolvat.

APÓRT[1] interj. (<fr. *apporte* <*apporter* "a aduce") Strigăt cu care se îndeamnă un cîine să aducă vînatul doborît sau un obiect aruncat.

APÓRT[2] s.n. (<fr. *apport*) Contribuţie (materială, intelectuală etc.) a unei persoane sau a unei colectivităţi la o acţiune comună.

APORTÁ vb. I tranz. (<fr. *apporter*) (Despre cîinii de vînătoare) A aduce vînatul împuşcat sau un obiect aruncat.

APÓS, -OÁSĂ adj. (lat. *aquosus*) **1.** Care conţine (prea multă) apă; bogat în apă. **2.** Care seamănă cu apa. ◇ *Umoare apoasă* = lichid transparent care se află între corneea şi cristalinul ochiului.

APOSIOPÉZĂ s.f. (<fr. *aposiopèse*; cf.gr. *aposiopesis* <*aposiopao* "încetez să vorbesc") Întrerupere a vorbirii. ◆ Figură de stil care constă în întreruperea unei fraze din cauza grabei sau pentru că este deja clar sensul frazei.

APOSTÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *apostat*, lat. *apostata*; cf.gr. *apostates* "rebel") (Persoană) care a comis o apostazie.

APOSTAZÍE s.f. (<fr. *apostasie*, lat. *apostasia*; cf.gr. *apostasis* "părăsire") **1.** Renunţare publică la o credinţă religioasă. ◆ Renegare a unei doctrine sau a unei concepţii. **2.** Revoltă, răzvrătire împotriva unei orînduiri.

A POSTERIORI loc. adj. şi adv. (loc. lat. "din ceea ce urmează") (FILOZ.) (Care este) bazat pe experienţă; în consecinţă, ca urmare a unui raţionament.

APOSTERIORÍSM s.n. (<fr. *apostériorisme*) Teorie conform căreia toate cunoştinţele se capătă prin experienţă individuală, în timpul vieţii (de la naştere pînă la moarte).

APOSTERIORÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *apostérioriste*) (Persoană) care foloseşte raţionamentele a posteriori; deductivist.

APOSTÍE s.f. (<fr. *aposthie*; cf. gr. *a* "fără" + *posthe* "prepuţ") Lipsă congenitală a prepuţului.

APOSTÍLĂ s.f. (<fr. *apostille*) Rezoluţie scrisă pe o petiţie, pe un act oficial; p.ext. semnătură pusă pe un asemenea act.

APOSTÍLB s.m. (<germ. *Apostilb*) Unitate fotometrică de măsură a strălucirii, egală cu o candelă pe un metru pătrat.

APÓSTOL s.m. (<sl. *apostolŭ*; cf.gr. *apostolos*) **1.** Nume dat fiecăruia dintre cei doisprezece discipoli ai lui Iisus Hristos (Petru, Andrei, Iacob, Ioan, Toma, Filip, Bartolomeu, Matei, Iacob al lui Afleu, Iuda al lui Iacob, Simion Zelotul şi Iuda Iscariotul, înlocuit după moarte cu Matia). ◆ Misionar creştin de la începutul creştinismului. **2.** Fig. Adept şi propagator înflăcărat al unei idei, al unei doctrine etc.

APOSTOLÁT s.n. (<fr. *apostolat*, lat. *apostolatus*) Misiunea de apostol; propovăduirea unui apostol; activitatea unui apostol. ◆ Propagarea unei idei, a unei învăţături; realizarea cu abnegaţie a unei misiuni.

APOSTÓLIC, -Ă adj. (<fr. *apostolique*) Care aparţine apostolilor, propriu apostolilor; conform învăţăturii apostolilor. ◆ Care purcede de la autoritatea supremă bisericească.

APOSTRÓF s.n. (<fr. *apostrophe*, lat. *apostrophus*; cf.gr. *apostrophos*) Semn ortografic, în formă de virgulă, care marchează absenţa accidentală a unor sunete sau litere.

APOSTROFÁ vb. I tranz. (<fr. *apostropher*) A vorbi cuiva aspru; a mustra pe cineva.

APOSTRÓFĂ s.f. (<fr. *apostrophe*, lat. *apostropha*; cf.gr. *apostrophe* "întoarcere către") **1.** Figură retorică sau de stil care constă în întreruperea bruscă a expunerii de către orator sau de către autor, pentru a se adresa direct unei persoane reale sau imaginare ori unui obiect personificat. **2.** Mustrare, imputare, reproş adresat cuiva pe un ton dur.

APOTÉCĂ s.f. (<germ. *Apotheke*) (Reg.) Farmacie.

APOTÉCIE s.f. (<fr. *apothécie*; cf.gr. *apotheke* "depozit") Organ reproductiv, în formă de cupă, la ascomicete şi la licheni, în care se formează ascele.

APOTÉMĂ s.f. (<fr. *apothème*; cf.gr. *apothema* <*apotithemi* "a coborî") Perpendiculară care uneşte centrul unui poligon regulat cu mijlocul oricăreia dintre laturile sale. ◆ Înălţimea feţei laterale a unei piramide regulate.

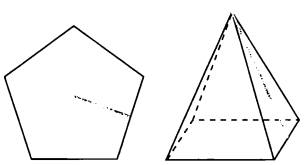

apoteme

APOTEÓTIC, -Ă adj. (<*apoteoză*) Care aparţine apoteozei, de apoteoză, care se referă la apoteoză.

APOTEOZÁ vb. I tranz. (<fr. *apothéoser*) (În antic.) A diviniza, a trece un erou sau un monarh în rîndul zeilor. ◆ A lăuda exagerat, a acorda onoruri extraordinare.

APOTEÓZĂ s.f. (<fr. *apothéose*, lat. *apotheosis*; cf.gr. *apotheosis* "trecere în rîndul zeilor") Festivitate, solemnitate prin care un erou sau un monarh era trecut în rîndul zeilor. ◆ Onoruri extraordinare acordate cuiva. ◆ Încheiere solemnă a unei piese muzicale.

APOZÍŢIE s.f. (<fr. *apposition*, lat. *appositio, -onis*) **1.** Atribut exprimat prin unul sau prin mai multe cuvinte care se află pe acelaşi plan cu cuvîntul determinat (de obicei în cazul nominativ). **2.** (MED.) Depunere de celuloză în membrana celulei.

APPASSIONATO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Plin de însufleţire, cu pasiune.

APRAXÍE s.f. (<fr. *apraxie*; cf.gr. *a* "fără" + *praxis* "acţiune") (MED.) Lipsă de coordonare în mişcări, provocată de leziuni ale scoarţei cerebrale.

APRECÁŢIE s.f. (<lat. *apprecatio, -onis*) (LIT.) Formulă de încheiere.

APRECIÁ vb. I tranz. (<fr. *apprécier*) **1.** A stabili valoarea unui obiect, a unei activităţi etc.; a evalua. ◆ A preţui calităţile cuiva sau a ceva. **2.** A socoti, a considera (că ...).
APRECIÁBIL, -Ă adj. (<fr. *appréciable*) Care este (destul de) mare, mult etc.; considerabil.
APRECIÁT, -Ă adj. (<*aprecia*) Care se bucură de preţuire, de stimă.
APRECIATÍV, -Ă adj. (<fr. *appréciatif*) Care prezintă sau conţine o apreciere.
APRECIATÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<fr. *appréciateur*) (Persoană) care apreciază.
APREHENSIÚNE s.f. (<fr. *appréhension*, lat. *apprehensio, -onis*) Teamă vagă, nedesluşită (generată de eventualitatea apariţiei unui pericol).
APREHENSÍV, -Ă adj. (<fr. *appréhensif*) Care exprimă aprehensiune.
APRÉT s.n. (<fr. *apprêt*) **1.** Substanţă specială cu care se tratează materialele textile pentru a le face neşifonabile, impermeabile, mai pline, mai rigide, mai lucioase etc. **2.** Substanţă specială care se aplică, în timpul finisării, pe suprafaţa pieilor tăbăcite pentru a le da luciu şi a forma un strat de protecţie. **3.** Faptul de a fi apretat.
APRETÁ vb. I tranz. (<fr. *apprêter*) A trata cu apret sau a aplica un apret; a scrobi.
APRETÓR, -OÁRE s.m. şi f. (fr. *apprêteur*) Lucrător calificat care apretează ţesături sau piei.
APRETÚRĂ s.f. (<germ. *Appretur*, fr. *apprêture*) **1.** Acţiunea de a apreta şi rezultatul ei; p.ext. totalitatea operaţiilor (fierbere, înălbire, călcat etc.) la care este supus un material textil sau pieile în vederea finisării. **2.** Secţie dintr-o întreprindere textilă în care se execută apretarea.
ÁPRIG, -Ă adj. **1.** (Şi adverbial) Iute, înfocat, nestăpînit. **2.** (Şi adverbial) Aspru, crunt, înverşunat. **3.** Lacom, hrăpăreţ. **4.** Fig. (Rar; despre regiuni, teritorii etc.) Care este greu de parcurs; care este plin de primejdii.
APRÍLIE (APRÍL) s.m. invar. (<sl. *aprilĭ*) A patra lună a anului, care urmează după martie şi are 30 de zile.
APRÍNDE vb. III (lat. *appre*[he]*ndere*) **1.** Tranz. A face să ardă focul sau un material combustibil. ◆ Refl. A începe să ardă, a lua foc. **2.** Refl. Fig. A se înflăcăra sau a-şi ieşi din fire; a se înroşi la faţă (de emoţie, de enervare etc.). ◆ A izbucni, a se dezlănţui. **3.** Refl. şi tranz. (Despre un corp de iluminat) A face sau a începe să lumineze. **4.** Refl. (Despre fîn, cereale etc.) A se altera. ◆ Tranz. (Rar) A face să ia foc o armă.
APRÍNDERE s.f. (<*aprinde*) **1.** Acţiunea de a (se) aprinde şi rezultatul ei. ◇ (Pop.) *Aprindere de plămîni* = congestie pulmonară. **2.** (TEHN.) Iniţierea arderii amestecului combustibil în camera de combustie a unui motor cu ardere internă.
APRÍNS, -Ă adj. (<*aprinde*) **1.** Care a fost aprins ori s-a aprins; care arde. **2.** (Despre o sursă de lumină) Care luminează. ◆ Fig. Strălucitor. **3.** Încins, înfierbîntat. **4.** Fig. (Despre oameni) Pasionat, înflăcărat; (despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor) care trădează, exprimă pasiune, înflăcărare. ◆ Îmbujorat, roşu (la faţă). ◆ (Despre culori) Foarte viu. **5.** (Despre cereale, fîn etc.) Încins, alterat.
APRINZĂTÓR s.n. (<*aprinde*) Dispozitiv special care produce aprinderea unui material combustibil, a fitilului unei încărcături explozive, a lămpilor de siguranţă din mine.
A PRIORI loc. adv. (loc. lat. "din ceea ce precedă") (FILOZ.) Anterior experienţei, în mod aprioric.
APRIÓRIC, -Ă adj. (<germ. *apriorisch*) Care este anterior oricărei experienţe; independent de experienţă; bazat exclusiv pe raţiune.
APRIORÍSM s.n. (<germ. *Apriorismus*, fr. *apriorisme*) (FILOZ.) Concepţie raţionalist-critică, care susţine ideea existenţei cunoştinţelor apriorice.
APRIORITÁTE s.f. (<fr. *apriorité*) Caracter aprioric.
APROÁPE adv., s.m. art. (lat. *ad-prope*) **1.** Adv. **1.** La o distanţă mică în spaţiu în raport cu ceva sau cu cineva; în preajmă. ◇ *A cunoaşte de aproape* = a cunoaşte foarte bine. **2.** La un interval mic de timp; peste puţin timp. ◇ Loc. adv. *Aproape de...* = cu puţin timp înainte de... **3.** Cam, aproximativ. ◆ Cît pe ce, gata. **II.** S.m. art. Semenul cuiva.
APROBĂ vb. I tranz. (<lat. *approbare*) A încuviinţa o acţiune, o opinie, o atitudine etc.; a rezolva în mod favorabil cererea cuiva.
APROBÁRE s.f. (<*aproba*) Acţiunea de a aproba şi rezultatul ei; concr. act prin care se aprobă cererea cuiva.
APROCTÍE s.f. (<fr. *aproctie*; cf.gr. *a* "fără" + *proktos* "anus") Anomalie congenitală care constă în închiderea anusului.
APRÓD s.m. (<magh. *aród*) **1.** Dregător al curţii domneşti, în ţările române, cu atribuţii variate (administrative, juridice etc.). **2.** Fecior de boier dat la curtea domnească pentru a sluji ca paj sau ca scutier. **3.** Slujbaş care păzea sălile şi introducea publicul în unele instituţii.
APROFUNDÁ vb. I tranz. (<fr. *approfondir*) A cerceta profund, temeinic o problemă.
APROFUNDÁT, -Ă adj. (<*aprofunda*) Care prezintă rezultatul unei cercetări profunde; care este cercetat temeinic.
APROPIÁ vb. I (lat. *appropiare*) **1.** Refl. A se deplasa în spaţiu tot mai (sau foarte) aproape de cineva sau de ceva. ◆ Tranz. A aduce, a aşeza aproape de cineva sau de ceva. **2.** Refl. A fi aproape de un anumit moment, de un anumit interval de timp etc. ◆ A fi pe punctul să împlinească o anumită vîrstă. **3.** Refl. Fig. A avea însuşiri asemănătoare, identice (cu cineva sau cu ceva). **4.** Refl. şi tranz. Fig. A se împrieteni cu cineva sau a-şi face prieten pe cineva.
APROPIÁT, -Ă adj. (<*apropia*) **1.** Care este aproape (în spaţiu sau în timp). **2.** Fig. Care se bucură de încrederea sau de prietenia cuiva.
APROPIÉRE s.f. (<*apropia*) Acţiunea de a (se) apropia şi rezultatul ei. ◇ Loc. adv. *În (sau prin) apropiere* = în (sau prin) vecinătate; aproape. *Din apropiere* = de aproape.
APROPÓ adv., s.n. (<fr. *à-propos*) **1.** Adv. Fiindcă a venit vorba (de asta), bine că mi-am amintit. **2.** S.n. Aluzie (răutăcioasă) la adresa cuiva; propunere aluzivă.
APROPRIÁ vb. I tranz. (<fr. *approprier*, lat. *appropriare*) **1.** A-şi însuşi un lucru (străin). **2.** A face ceva să devină potrivit pentru un scop anumit.
APROSEXÍE s.f. (<fr. *aprosexie*) Incapacitate (de natură nervoasă) de a-şi concentra atenţia.
APROVÁ vb. I intranz. şi refl. (<*prová*) (Despre nave) A se înclina longitudinal, din cauza încărcăturii neuniforme, cu pupa mai sus decît prora.
APROVIZIONÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *approvisionner*) A (-şi) asigura, a (-şi) procura provizii, materiale etc. pentru o perioadă de timp.
APROXIMÁ vb. I tranz. (<fr. *approximer*, lat. *approximare*) A determina, cu o mică eroare, valoarea unei mărimi.
APROXIMATÍV, -Ă adj., adv. (<fr. *approximatif*) **1.** Adj. Care este aproape exact, aproape de o mărime dată. **2.** Adv. Circa, vreo, în jur de...
APROXIMÁŢIE s.f. (<fr. *approximation*, lat. *approximatio, -onis*) Evaluare aproximativă, sumară şi rapidă a unei mărimi, a unei situaţii etc. ◇ Loc. adv. *Cu aproximaţie* = aproximativ. ◆ Diferenţa dintre valoarea exactă a unei mărimi şi valoarea (aproximativă) obţinută sau folosită într-un calcul.
APROZÁR s.n. (<*apro*[vizionare] + *zar*[zavat]) Unitate comercială pentru produse agroalimentare.
APROZOPÍE s.f. (<fr. *aprosopie*; cf. gr. *a* "fără"+*prosopon* "faţă") Malformaţie congenitală caracterizată prin absenţa feţei.
APSIDÁL, -Ă adj. (<fr. *apsidal*) Propriu apsidei; care se referă la apsidă.
APSÍDĂ s.f. (<fr. *apside*, lat. *apsida*) Fiecare dintre cele două puncte extreme ale axei mari a orbitei eliptice descrise de un corp ceresc în jurul altuia.
APT, -Ă adj. (<fr. *apte*, lat. *aptus*) Care este potrivit, capabil, bun (pentru ... sau să ...).
APTÉR, -Ă adj., s.f. (<fr. *aptère*; cf.gr. *a* "fără"+*pteron* "aripă") **1.** Adj. (Despre insecte) Care este lipsit de aripi. **2.** S.f. (La. pl.) Grup de insecte inferioare, din ordinul hemipterelor, lipsite de aripi; (şi la sg.) insectă care face parte din acest grup.
APTERIGÓTĂ s.f. (<fr. *aptérygote*) (La pl.) Subclasă de insecte inferioare, lipsite de aripi; (şi la sg.) insectă care face parte din această subclasă.
APTITUDINÁL, -Ă adj. (<engl. *aptitudinal*) Referitor la aptitudine, de aptitudine.
APTITÚDINE s.f. (<fr. *aptitude*, lat. *aptitudo, -inis*) Însuşire psihică individuală care condiţionează îndeplinirea în bune condiţii a unei anumite activităţi, a unei acţiuni.
APŢIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *aptien*) (GEOL.) **1.** S.n. Ultimul etaj al cretacicului inferior. **2.** Adj. Care aparţine apţianului, privitor la apţian.
APUCÁ vb. I (lat. *aucupare*) **1.** Tranz. A lua, a prinde, a înşfăca, a înhăţa. ◆ A pune mîna pe ceva în grabă. **2.** Refl. A se agăţa, a se prinde (cu mîinile) de cineva sau de ceva. ◆ Tranz. Fig. A cuprinde cu privirea, cu mintea, cu auzul; a pricepe. ◆ A copleşi. **3.** Tranz. A sosi la timp pentru a găsi ceva sau pe cineva care e gata să plece. ◆ A trăi atîta, încît să poată cunoaşte pe cineva sau să fie martor la ceva; a trăi în acelaşi timp cu cineva sau ceva. ◆ Intranz. A primi ceva prin tradiţie; a moşteni un obicei. **4.** Tranz. şi refl. A fi pe punctul de a face ceva; a se angaja pe un drum, a urma o anumită cale.
APUD prep. (cuv. lat.) Indică o citare preluată

de la alt autor, nu din original (abr. *ap*).
ÁPULI s.m. pl. (<lat. *Apulli*) Trib dacic situat în centrul Transilvaniei.
APÚNE vb. III intranz. (lat. *apponere*) **1.** (Despre aştri; la pers. 3) A dispărea sub orizont; a asfinţi. ◆ **2.** Fig. A fi în declin; a muri.
APUNTÁ vb. I intranz. (<*punte*) (Despre avioane) A se aşeza pe puntea unui portavion (după ce a evoluat în aer).
APUNTAMÉNT s.n. (<fr. *appontement*) Punte (de lemn) de-a lungul malului apei, servind la acostarea unei ambarcaţii.
APUNTÁRE s.f. (<*apunta*) Manevră de aşezare a unui avion pe puntea unei nave portavion.
APUNTIZÁRE s.f. (<*apunta*) Apuntare.
APUPÁ vb. I intranz. şi refl. (<*pupă*) (Despre nave) A se înclina longitudinal cu prora mai sus decît pupa (din cauza încărcării neuniforme).
APÚS[1] s.n. (<*apune*) **1.** Trecere a unui astru sub orizont; privelişte oferită de soare cînd apune; timp al zilei cînd apune soarele; asfinţit. **2.** Fig. Declin, decădere. **3.** Unul dintre cele patru puncte cardinale, opus răsăritului; vest. **4.** Occident.
APÚS[2], -Ă adj. (<*apune*) Dispărut pentru totdeauna.
APUSEÁN, -Ă adj. (<*apus*) Care se află la apus. ◆ Care aparţine Europei occidentale (sau Americii), caracteristic vieţii de acolo. ◆ (Substantivat) Locuitor din apusul Europei (sau din America).
Ar (CHIM.) Simbol pentru *argon*.
AR s. m. (<fr. *are*) Unitate de măsură pentru suprafeţe de teren, egală cu 100 m^2.
ÁRA[1] s. m. (<fr. *ara*) Papagal mare din America de Sud, viu colorat şi cu coada lungă (*Ara macao*).

ara[1]

ARÁ[2] vb. I tranz. (lat. *arare*) A răsturna brazdele de pămînt în vederea pregătirii solului pentru cultivare.
ARÁB, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *arabe*, lat. *arabus*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Grup de popoare semite care locuiesc în ţările din Orientul Apropiat şi din N Africii; (la sg.) persoană care aparţine fiecăruia dintre aceste popoare. Arabii sînt de religie musulmană (majoritatea sunniţi, iar o parte însemnată, în Siria, Liban, Irak şi Yemen, şiiţi) şi creştină (copţii din Egipt, maroniţii din Siria, Liban şi Iordania etc.). Arabii au avut un rol important în istoria şi cultura evului mediu. După primul şi mai ales după al doilea război mondial, au format state independente: Maroc, Algeria, Tunisia, Libia, R. A. Egipt, Sudan, Siria, Liban, Irak, Iordania, Arabia Saudită, Yemen, Kuwait etc. **2.** Adj. Care aparţine arabilor sau ţărilor arabe, privitor la arabi sau la ţările arabe. ◇ *Cultură arabă* = cultura la baza căreia se află sinteza originală dintre elementele bizantine, mesopotamiene şi iraniene la care s-au adăugat influenţele tradiţiei locale. Principalele construcţii (moschei, palate, mausolee, fortăreţe) au trăsături caracteristice proprii, printre care curtea interioară încadrată de porticuri. În artele decorative (mozaicul, ceramica, prelucrarea metalelor, covoarele) se cultivă cu precădere ornamentul pur geometric şi floral. O deosebită înflorire au cunoscut miniatura şi caligrafia. Centre renumite sînt: Bagdad, Cairo, Granada, Cordoba. *Cifră arabă* = simbol grafic, reprezentînd unul dintre elementele sistemului de numeraţie cel mai utilizat (zecimal). ◆ (Substantivat, f.) Limba vorbită de arabi. ◆ (Despre cai) Care aparţine unei rase pentru călărie şi tracţiune uşoară, originară din Arabia.
ARABÉSC s.n. (<fr. *arabesque*) **1.** Ornament specific decoraţiei arabe, constînd în combinaţii variate de linii şi de motive geometrice sau din combinări de motive reprezentînd plante (stilizate). **2.** Ornament muzical. ◆ Scurtă compoziţie muzicală cu caracter graţios şi avîntat. **3.** Una dintre figurile de balet clasic (inspirată din dansul oriental).
ARABÍ adj. invar. (cf. n.pr. *Arabia*) (Despre oi) Care face parte din rasa caracul de culoare neagră. ◆ (Substantivat) Pielicică provenită de la mieii de această culoare.
ARÁBIC, -Ă adj. (<fr. *arabique*) Arab. ◇ *Gumă arabică* = substanţă vîscoasă obţinută din lichidul secretat de unele specii de salcîm (sau pe cale sintetică) şi folosită ca material de lipit pentru hîrtie.
ARABÍSM s.n. (<fr. *arabisme*) Cuvînt sau expresie a unei limbi de origine arabă sau proprii numai limbilor arabe.
ARABÍST, -Ă s.m. şi f. (<germ. *Arabist*, it. *arabista*) Specialist în arabistică.
ARABÍSTICĂ s.f. (<germ. *Arabistik*) Disciplină care studiază istoria, limba, literatura, arta şi cultura arabă.
ARABIZÁ vb. I tranz. (<fr. *arabiser*) A face (să devină) arab sau a da caracter (social-cultural) arab.
ARÁC s.m. (<ngr. *haraki*) Par lung care serveşte la susţinerea viţei de vie şi a altor plante agăţătoare.
ARAGÁZ s.n. (<*A.R.* "Astra Română"+*gaz*) **1.** Denumire comercială dată gazului petrolier lichefiat care conţine 90% butan, păstrat sub presiune în butelii speciale (odorizat cu mercaptan) şi folosit drept combustibil pentru uz casnic. **2.** Maşină de gătit sau reşou care foloseşte acest combustibil.
ARAGONÉZĂ s.f. (<fr. *aragonaise*; cf. n.pr. *Aragon*, provincie din N Spaniei) Dans popular de origine spaniolă (din Aragon); melodie după care se execută acest dans.
ARAGONÍT s.n. (<fr. *aragonite*) Carbonat natural de calciu ($CaCO_3$), care apare în cris-

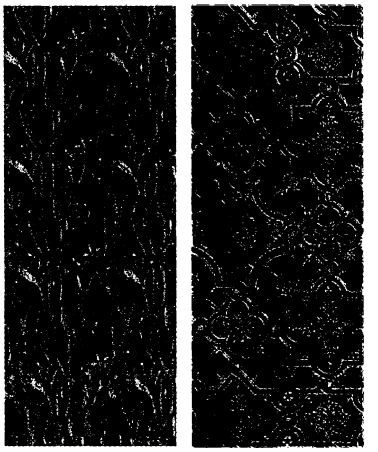
ornamente arăbeşti

tale alungite sau în mase compacte albe ori divers colorate şi care este utilizat la confecţionarea unor obiecte ornamentale.
ARAHÍDĂ s.f. (<fr. *arachide*) (BOT.) Alună americană (*Arachis hypogaea*).

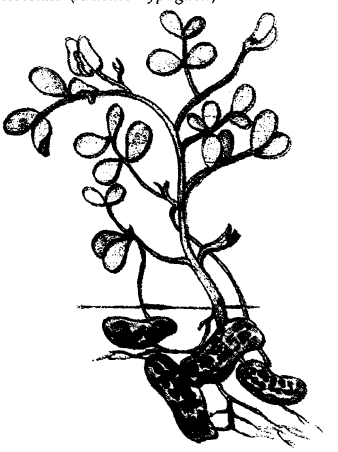
arahide

ARAHNÍDĂ s.f. (<fr. *arachnide*; cf. gr. *arakhne* "păianjen"+*eidos* "aspect") (La pl.) Clasă de animale artropode, cu corpul format dintr-un cefalotorace cu şase perechi de apendice şi din abdomen (*Arachnida*); (şi la sg.) animal care face parte din această clasă (ex. *păianjenul*).
ARAHN(O)- (<fr. *arachn*(o)-; cf. gr. *arakhne* "păianjen") Element prim de compunere care are semnificaţia "referitor la păianjen sau la pînza de păianjen".
ARAHNOÍDĂ s.f. (<fr. *arachnoïde*; cf. gr. *arakhnoeides* "ca plasa de păianjen") Una dintre cele trei membrane care acoperă meningele, situată între duramater şi piamater.
ARAHNOIDIÁN, -Ă adj. (<fr. *arachnoïdien*) Care aparţine arahnoidei, referitor la arahnoidă.
ARAHNOIDÍTĂ s.f. (<fr. *arachnoïdite*) (MED.) Boală care constă în inflamarea arahnoidei.
ARAHNOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *arachnologue*) Specialist în arahnologie.

ARAHNOLOGÍE s.f. (<fr. *arachnologie*) Ramură a zoologiei care studiază arahnidele.
ARALIACÉE s.f. (<fr. *araliacée*) (La pl.) Familie de arbori şi arbuşti, rar de plante erbacee, cu frunzele adînc lobate, cu florile actinomorfe în umele şi cu fructul bacă sau drupă; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.
ARÁMĂ s.f. (lat. **aramon=aeramen*) **1.** Cupru. **2.** (La pl.) Obiecte făcute din aramă.
ARAMEÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *araméen*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţii semitice nomade care au pătruns în a doua jumătate a mileniului 2 î.Hr. din S-E în Mesopotamia, Palestina şi Siria; (la sg.) persoană care aparţinea uneia dintre aceste populaţii. **2.** Adj. Care aparţine arameenilor, referitor la arameeni. ◆ (Substantivat, f.) Limba vorbită de arameeni.
ARAMÉIC, -Ă (ARAMÁIC, -Ă) adj. (cf. *aramean*, cuv. semitic *aramaik*) (Despre dialecte, limbi) Care face parte din familia limbilor afro-asiatice, ramura semitică vorbită de arameeni (în care sînt scrise unele cărţi de cult ale evreilor). ◆ (Substantivat, f.) Limba aramеică.
ARANJÁ vb. I (<fr. *arranger*) **1.** Tranz. A pune ceva în ordine. ◆ Refl. şi tranz. A(-şi) potrivi ţinuta exterioară; a (se) găti. ◆ Tranz. A face ca ceva să funcţioneze în bune condiţii. ◆ Tranz. A cădea de acord asupra unei chestiuni; a termina cu succes o acţiune întreprinsă. **2.** Refl. A-şi face o situaţie.
ARANJAMÉNT s.n. (<fr. *arrangement*) **1.** Acord, înţelegere, învoială. **2.** Faptul de a aranja (într-un fel); felul în care este aranjat ceva. ◇ *Aranjament muzical* = prelucrare a unei compoziţii muzicale fie prin simplificarea sau prin amplificarea acesteia, fie prin transcriere pentru instrumente sau voce. **3.** (MAT.) Fiecare dintre grupele de obiecte luate dintr-un ansamblu şi care se deosebesc între ele prin natura sau prin ordinea elementelor.
ARANJÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *arrangeur*) Persoană care face un aranjament muzical.
ARÁP (HARÁP) s.m. (<bg. *arap*; cf. tc. *arap*, ngr. *harapes*) **1.** (Pop.) Locuitor al Arabiei sau originar din Arabia; p.ext. termen folosit în literatura veche pentru a denumi şi alte populaţii asiatice sau africane din regiunile învecinate cu Arabia. **2.** P. gener. Om cu pielea şi părul de culoare neagră.
ARATÓRIU, -IE adj. (<lat. *aratorius*, fr. *aratoire*) Care serveşte la arat; referitor la agricultură.
ARÁŢI s.m. pl. Crescători de vite nomazi sau stabili, constituind principala clasă a producătorilor direcţi din Mongolia.
ARAUCÁN, -Ă s.m. şi. f. (<fr. *Araucan*) (La pl.m.) Amerindieni din S regiunilor centrale ale statului Chile şi din V Argentinei care trăiesc azi în rezervaţii; (la sg.) persoană care aparţine acestei populaţii.
ARAUCÁRIA s.f. (<fr. *araucaria*; cf. n.pr. *Arauco*, oraş în Chile) Arbore din ordinul coniferelor, originar din America şi Australia, cultivat la noi ca plantă decorativă de apartament.
ARAUCARIACÉE s.f. (cf. *araucaria*) (La pl.) Familie de conifere, cu frunzele totdeauna verzi, răspîndite în America de Sud şi Australia şi cultivate la noi ca plante decorative de apartament avînd ca tip araucaria; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.
ARĂDEÁN, -Ă s.m., adj. (<n.pr. *Arad*) **1.** S.m. (La pl.) Populaţie care locuieşte în oraşul Arad; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a oraşului Arad sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine oraşului Arad sau arădenilor, privitor la Arad sau la arădeni.
ARĂDEÁNCĂ s.f. (<*arădean*) Femeie care face parte din populaţia de bază a oraşului Arad sau este originară de acolo.
ARĂMÍ vb. IV tranz. (<*aramă*) A acoperi un obiect metalic cu un strat subţire de cupru, pe cale electrolitică sau prin deplasare chimică, cufundînd obiectele în soluţii de săruri de cupru.
ARĂMÍU, -ÍE adj. (<*aramă*) De culoarea aramei.
ARĂRIÉL s.m. **1.** Plantă erbacee din familia boraginaceelor, cu miros greu, cu frunzele verzi-albicioase, acoperite cu un puf fin şi cu florile roşii-închise, mai rar albe (*Cynoglossum officinale*). **2.** Plantă erbacee din familia boraginaceelor, cu florile albastre, rar albe (*Borago officinalis*).
ARĂTÁ vb. I (lat. **arrectare*) **1.** Tranz. A indica, printr-un gest, persoana sau lucrul asupra căruia se atrage atenţia. ◆ A indica o măsură, o direcţie. ◆ (Despre ceas) A indica timpul. **2.** Tranz. A explica, a demonstra. **3.** Tranz. A da dovadă de...; a dovedi. ◆ Tranz. şi refl. A (se) manifesta, a (se) exterioriza (prin vorbe, gesturi etc.) **4.** Tranz. A expune ceva intenţionat privirilor cuiva; a lăsa să se vadă. **5.** Refl. A apărea, a se ivi. **6.** Intranz. A părea (după înfăţişare).
ARĂTÁRE s.f. (<*arăta*) **1.** Acţiunea de a (se) arăta (**1**); indicare, precizare. **2.** Concr. Monstru; stafie, fantomă; persoană foarte slabă. ◆ Halucinaţie, vedenie.
ARĂTĂTÓR, -OÁRE adj., s.n. (<*arăta*) **1.** Adj. Care arată. **2.** S.n. Degetul al doilea de la mînă (cu care se arată); index.
ARBALÉTĂ s.f. (<fr. *arbalète*) Armă de aruncat săgeţi sau proiectile, asemănătoare cu un arc, folosită în trecut.
ARBALETRIÉR s.m., s.n. (<fr. *arbalétrier*) **1.** S.m. Ostaş care luptă cu arbaleta. **2.** S.n. Parte a acoperişului care susţine învelitoarea propriu-zisă.
ARBĂNÁŞ s.m. (<bg. *arbanaš*) (Înv.) Albanez.
ARBITRÁ vb. I tranz. (<fr. *arbitrer*) **1.** A soluţiona un litigiu în calitate de arbitru. **2.** A conduce desfăşurarea unei competiţii sportive.
ARBITRÁJ s.n. (<fr. *arbitrage*) **1.** (JUR.) Soluţionare a unui litigiu de către un arbitru. ◇ *Arbitraj internaţional* = judecarea neînţelegerilor dintre state de către un arbitru ales de ele sau de către o instanţă internaţională. *Arbitraj de stat* = organ de stat cu sarcini de soluţionare a litigiilor patrimoniale dintre (sau cu) organizaţiile de stat. **2.** (SPORT) Conducere a unei competiţii sportive de către un arbitru special delegat.
ARBITRÁL, -Ă adj. (<fr. *arbitral*) Hotărît de arbitru. ◆ Alcătuit din arbitri.
ARBITRÁR, -Ă adj., s.n. (<fr. *arbitraire*, lat. *arbitrarius*) **1.** Adj. Care porneşte dintr-o hotărîre luată după propria apreciere subiectivă, fără a ţine seamă de părerea altuia, de adevăr etc.; samavolnic, despotic. **2.** Adj. Făcut, ales etc. la întîmplare. **3.** S.n. Faptă, acţiune, situaţie arbitrară.
ARBITRARIETÁTE s.f. (<*arbitrar*) Situaţie arbitrară, aspect arbitrar.
ARBÍTRU s.m. (<fr. *arbitre*) **1.** Persoană, organizaţie, instanţă aleasă sau desemnată de părţi pentru soluţionarea unui litigiu. **2.** Persoană însărcinată să conducă desfăşurarea unei competiţii sportive.
ARBÍU s.n. (<tc. *harbi*) Vergea cu care, în trecut, se curăţa sau se încărca puşca.
ARBORÁ vb. I tranz. (<fr. *arborer*) **1.** A înălţa un steag, un pavilion pe o clădire, pe catargul unei nave. **2.** A monta catargul unei nave. **3.** Fig. A se comporta sau a se îmbrăca cu ostentaţie.
ARBORÁDĂ s.f. (<*arbore*) Ansamblu format din catargele şi vergile unei nave.
ÁRBORE s.m. (lat. *arbor, -is*) **1.** Nume generic dat plantelor cu trunchi înalt şi puternic, lemnos şi cu multe ramuri, cu frunze care formează o coroană. Cei mai înalţi arbori din ţara noastră sînt molizii (pînă la 60 m), iar din lume eucaliptii din Australia (pînă la 155 m). ◇ *Arbore de cacao* = plantă lemnoasă specifică zonei tropicale, cultivată pentru seminţele ei comestibile (*Theobroma cacao*). *Arbore de cafea* = plantă lemnoasă din familia rubiaceelor, cu florile albe sau roz, cultivată pe suprafeţe mari în ţările Americii Latine, în

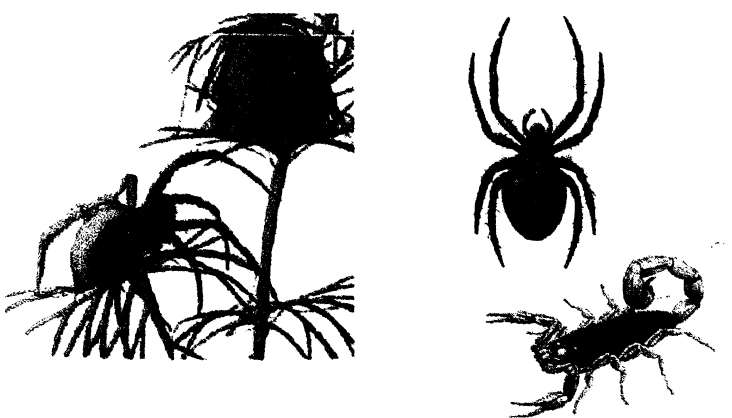

arahnide

Africa şi Asia (*Coffea arabica*); seminţele, bogate în cofeină, sînt folosite în alimentaţie şi în industria farmaceutică. *Arbore de camfor* = plantă lemnoasă din familia lauraceelor, înaltă de 10-15 m; din tulpină şi din frunze se extrage camforul (*Cinnamomum camphora*). *Arbore de cauciuc* = plantă lemnoasă din familia euforbiaceelor, originară din America de Sud, din scoarţa căreia se extrage un suc lăptos, care, în contact cu aerul, se coagulează şi dă cauciucul brut (*Hevea brasiliensis*). *Arbore de chinină* = plantă lemnoasă din familia rubiaceelor, care se cultivă în America de Sud, din scoarţa căreia se extrage chinina (*Cinchona*). *Arbore de cuişoare* = plantă lemnoasă din familia mirtaceelor, ai cărei muguri florali sînt folosiţi drept condiment (*Eugenia caryophyllata*). *Arbore de pîine* = plantă lemnoasă din familia moraceelor, cu fructul mare, sferic, cu gust de pîine, care se consumă fiert sau copt (*Artocarpus incisa*). *Arborele vieţii* = plantă lemnoasă din familia cupresaceelor, originară din Extremul Orient, înaltă pînă la 40 m, cu coroana deasă şi cu frunzele mici, solzoase, cultivată în parcuri; tuia (*Thuya orientalis*). ◆ *Arbore genealogic* = reprezentare grafică (sub forma unui arbore cu numeroase ramuri) care înfăţişează filiaţia membrilor unei familii, indicînd şi gradele de înrudire dintre ei. **2.** (TEHN.) Organ de maşină rotativ, destinat transmiterii unui cuplu, solicitat în special la torsiune şi la încovoiere. ◇ *Arbore cotit* = arbore cu unul sau mai multe coturi articulate cu biele, care transformă mişcarea rectilinie alternativă în mişcare de rotaţie continuă. ◇ *Arbore canelat* = arbore care are pe suprafaţa exterioară şanţuri longitudinale. *Arbore electric* = sistem de acţionare electrică cu mai multe motoare, care asigură turaţii riguros egale diferitelor mecanisme ale unei instalaţii (de ridicat, de laminat, de fabricat hîrtie etc.). **3.** Grindă lungă, din lemn sau din ţeavă de oţel, fixată vertical pe puntea unei nave, destinată susţinerii vergilor pînzelor, a semnelor de navigaţie, a antenelor etc. ◇ *Arbore mic* = trinchet.

ARBORESCÉNT, -Ă adj. (<fr. *arborescent*, lat. *arborescens, -ntis*, it. *arborescente*) Care are aspectul unui arbore; care este ramificat asemenea crengilor unui arbore.

ARBORESCÉNŢĂ s.f. (<it. *arborescenza*, fr. *arborescence*) Formă (ca) a unei plante arborescente.

ARBORÉT s.n. (<lat. *arboretum*, it. *arboretto*) **1.** Porţiune de pădure caracterizată printr-o vegetaţie omogenă ca specie, vîrstă etc., deosebită de restul pădurii din jur. **2.** (NAV.) Partea superioară a catargului.

ARBORI- (<lat. *arbor*) Element prim de compunere care are semnificaţia "referitor la arbore", "de arbore".

ARBORICÍD, -Ă adj., s.n. (<fr. *arboricide*; cf. lat. *arbor* "arbore"+*caedere* "a omorî") (Substanţă) care serveşte la distrugerea anumitor plante lemnoase sau la devitalizarea rădăcinilor.

ARBORÍCOL, -Ă adj. (<fr. *arboricole*) (Despre animale) Care trăieşte în sau printre arbori.

ARBORICULTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *arboriculteur*) Persoană care se ocupă cu arboricultura.

ARBORICULTÚRĂ s.f. (<fr. *arboriculture*; cf. lat. *arbor* "arbore"+*cultura* "cultură") Disciplină care studiază cultura arborilor şi arbuştilor, în special a celor ornamentali şi fructiferi.

ARBORIZÁŢIE s.f. (<fr. *arborisation*) Desen natural, reprezentînd ramuri de arbori, în unele minerale sau pe geamurile îngheţate.

ARBÚST s.m. (<fr. *arbuste*, lat. *arbustum*) Plantă lemnoasă mai mică decît arborele, care se ramifică de la rădăcină, neformînd o coroană distinctă.

ARBUSTÍV, -Ă adj. (<fr. *arbustif*) (Despre vegetaţie) Cu caractere de arbust; constituit din arbuşti.

ARC s.n. (lat. *arcus*) **1.** Armă (primitivă) de aruncat săgeţi, alcătuită dintr-o vargă flexibilă uşor încovoiată şi o coardă prinsă de extremităţile vergii. ◆ P. anal. Ceea ce are forma unui arc. **2.** (MAT.) Porţiune dintr-o circumferinţă sau dintr-o linie curbă (ex. *arc de cerc*). **3.** (Element de) construcţie de formă arcuită, care leagă între ele două ziduri, două coloane etc., făcut din piatră sau din cărămizi, dispuse astfel încît să se susţină în spaţiu prin acţiunea propriei greutăţi. ◇ *Arc de triumf* = monument (roman) comemorativ sau decorativ, în formă de portic, din una sau mai multe arcade, decorat bogat şi amplasat pe o arteră de circulaţie sau într-o piaţă, reluat în arhitectura modernă, ridicat în amintirea sau pentru sărbătorirea unui fapt însemnat. **4.** Organ de maşină confecţionat din oţeluri aliate, alamă etc., care are proprietatea de a reveni la forma iniţială după ce a fost supus unei solicitări şi destinat legăturii elastice dintre două piese. **5.** (FIZ.) *Arc electric* (sau *voltaic*) = descărcare electrică foarte luminoasă între doi electrozi prin care circulă un curent de mare intensitate sub tensiune relativ mică. **6.** (FIZIOL.) *Arc reflex* = ansamblul elementelor nervoase cu ajutorul cărora se realizează reflexele.

ARCÁCI s.n. **1.** Îngrăditură sau despărţitură pentru separat oile. **2.** Îngrăditură făcută de pescari în apă pentru prinderea şi păstrarea peştelui în bălţi iarna.

ARCÁDĂ s.f. (<fr. *arcade*) **1.** Element arhitectonic format dintr-unul sau mai multe arce şi din elementele care le susţin (zid, coloană, stîlp). **2.** Formaţie anatomică în formă arcuită; (în special) proeminenţă curbă la baza osului frontal, situată deasupra fiecărei orbite.

ARCÁDIA s.f. (<it. *arcadia*; cf. n.pr. *Arcadia*, provincie din Grecia antică, patria mitică a artei bucolice) Curent literar italian şi european ale cărui principii au fost elaborate de membrii academiei "Arcadia" (întemeiată la Roma, la 1690) şi care orientau poezia către arta bucolică, simplă şi clară a elegiei greceşti şi latine. Reprezentanţi: G.B. Zappi, Metastasio, E.Manfredi.

ARCÁDIC, -Ă adj. (<it. *arcadico*) Referitor la creaţia poetică a Arcadiei; pastoral, idilic, simplu.

ARCADIÉR s.m. (<germ. *Arkadier*; cf. it. *arcade*) Membru al academiei poetice intitulate "Arcadia", care avea ca model poezia pastorală antică.

ARCÁN[1] s.n. (<tăt., ucr. *arkan*) **1.** Laţ pentru prinderea sau pentru priponirea vitelor. ◇ *A prinde cu arcanul* = (în trecut) a lua cu forţa în armată; p.ext. a aduce, a lua pe cineva cu forţa. ◆ (Înv.) Funie lungă cu un laţ la unul dintre capete, folosită odinioară ca armă de luptă sau de vînat. **2.** (Art.) Dans popular românesc, cu ritm binar, răspîndit în N Moldovei, asemănător cu sîrba; melodie după care se execută acest dans.

ARCÁN[2] s.n. (<fr. *arcane*) (Mai ales la pl.) Taină, secret. ◆ Loc tainic, ascuns.

ARCÁŞ s.m. (<*arc*) Oştean înarmat cu arc; persoană care trage cu arcul.

ARCÁT, -Ă adj. (<fr. *arqué*) Arcuit, arcat.

ARCATÚRĂ s.f. (<fr. *arcature*) Element arhitectonic decorativ (uneori zugrăvit pe zid), alcătuit dintr-o succesiune de arcade, de dimensiuni mici.

ÁRCĂ s.f. (<lat. *arca*, it. *arca*) Corabie. ◇ *Arca lui Noe* = corabia legendară a lui Noe; fig. îngrămădire de oameni şi de animale.

ARCHEBÚZĂ s.f. (<fr. *arquebuse*) Armă de foc din evul mediu, asemănătoare cu puşca.

ARCHEBUZIÉR s.m. (<fr. *arquebusier*) Soldat înarmat cu o archebuză.

ARCIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *arciforme*) În formă de arc.

ARCOSÓLIUM s.n. (<fr. *arcosolium*; cf. lat. *arcosolium*, it. *arcosolio*) Nişă funerară într-o catacombă.

ARCÓZĂ s.f. (<fr. *arkose*) Gresie foarte bogată în feldspaţi, provenită prin dezagregarea şi sedimentarea rapidă a granitelor şi gnaiselor.

ÁRCTIC, -Ă adj. (<fr. *arctique*, lat. *arcticus*) Situat la Polul Nord sau în apropierea acestuia; cu caractere proprii regiunii polare nordice; septentrional, boreal.

ARCUÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*arc*) A (se) îndoi în formă de arc; a (se) încovoia.

ARCUÍT, -Ă adj. (<lat. *arcuatus*) Îndoit ca arcul; arcuit, încovoiat; arcat.

ARCUITÚRĂ s.f. (<*arcui*) Parte a unui obiect (încovoiat) în formă de arc.

ARCÚŞ s.n. (<*arc*) Vergea de lemn între capetele căreia se întind fire de păr de cal, care serveşte la producerea sunetelor unor instrumente cu coarde.

ÁRDE vb. III (lat. *ardere*) **1.** Intranz. (Despre foc) A fi aprins. **2.** Intranz. A se mistui prin foc, a se preface în cenuşă. **3.** Tranz. A da foc, a băga în foc. ◇ *A arde cu fierul roşu* = a) a face (unui animal) un semn cu un fier înroşit în foc; b) a înfiera. ◆ Tranz., refl. şi intranz. A (se) consuma prin ardere. ◆ A încinge, a încălzi. ◆ A strica o mîncare, expunînd-o prea mult la acţiunea focului. ◆ A expune acţiunii focului anumite materiale sau produse (de ceramică, sticlă, cărămidă etc.) în procesul fabricaţiei. ◆ A dezinfecta un instrument, trecîndu-l prin flacără; a cauteriza o rană. ◆ A distruge. **4.** Intranz. A răspîndi lumină; p.ext. a lumina, a luci, a străluci. **5.** Intranz. (Despre Soare) A răspîndi căldură mare; a dogori. ◆ Tranz. şi refl. A (se) înnegri, a (se) bronza. **6.** Refl. şi tranz. A suferi sau a face să sufere o durere fizică vie la atingerea cu focul sau cu un obiect foarte fierbinte; a se frige. ◆ Tranz. A produce o senzaţie asemănătoare cu o arsură; fig. a spune cuiva ceva neplăcut. ◆ Tranz. şi refl. (Fam.) A (se) păcăli, a (se) înşela. **7.** Intranz. A fi fierbinte. ◆ A se înroşi tare de emoţie. ◆ A avea febră. **8.** Tranz. A bate, a trage cuiva o palmă. **9.** Intranz. A fi cuprins de un sentiment profund, puternic.

ARDÉI s.m. (<*arde*) Plantă erbacee din familia solanaceelor, cu florile albe şi cu fructele bace verzi, roşii sau galbene, întrebuinţate în alimentaţie (*Capsicum annuum*); p. restr. fructul acestei plante.

ARDEIÁ vb. I tranz. (<*arde*) A condimenta o mîncare cu ardei iute (sau cu piper, boia etc.). ◆ Refl. Fig. (Despre oameni) A se irita, a se supăra.

ARDELEÁN, -Ă subst., adj. (<n.pr. *Ardeal*) **1.** S.m. Transilvănean. **2.** Adj. Care aparţine Ardealului sau ardelenilor, privitor la Ardeal sau la ardeleni. **3.** S.f. art. Dans popular românesc cu ritm binar, răspîndit în Ardeal şi în Banat; melodie după care se execută acest dans.

ARDELEÁNCĂ s.f. (<*ardelean*) Femeie care face parte din populaţia de bază a Ardealului sau este originară de acolo; transilvăneancă.

ARDELENÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*ardelean*) **1.** Care aparţine Ardealului sau ardelenilor, referitor la Ardeal sau la ardeleni; din Ardeal; de ardelean; în felul ardelenilor. **2.** S.f. art. Numele unui dans popular românesc din Ardeal; melodie după care se execută acest dans.

ARDELENÉŞTE adv. (<*ardelean*) Ca ardelenii; ca în Ardeal.

ARDELENÍSM s.n. (<*ardelean*) Cuvînt, expresie, construcţie gramaticală caracteristice ardelenilor.

ARDENÉZ, -Ă subst., adj. (<fr. *ardennais*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuieşte în Ardeni; (la sg.) persoană care locuieşte în Ardeni sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine departamentului Ardennes din Franţa sau masivului muntos Ardennes (Ardeni) sau locuitorilor din Ardeni. **3.** S.m. Rasă de cai de tracţiune, cu corpul masiv (talia 150–160 cm şi greutatea 650-750 kg), folosită pentru transporturi grele.

ARDÉNT, -Ă adj. (<fr. *ardent*, lat. *ardens, -ntis*) **1.** Înflăcărat, avîntat, aprins. **2.** (Despre nave) Care se întoarce, sub acţiunea vîntului, cu prora în direcţia din care bate vîntul, pentru a suporta mai bine acţiunea valurilor.

ÁRDERE s.f. (<*arde*) **1.** Faptul de a arde. **2.** Reacţie chimică, însoţită de dezvoltare de căldură (şi lumină), considerată, de obicei, reacţie de combinare a elementelor unei substanţe cu oxigenul. **3.** (BIOL.; la pl.) Proces de descompunere prin oxidare a substanţelor vii din organism.

ARDÉZIE s.f. (<it. *ardesia*) Gresie argiloasă sau argilă cu granule fine, care se poate desface uşor în foi subţiri, utilizate la acoperirea caselor, ca dale pentru pardoseli, în trecut la fabricarea tăbliţelor pentru şcolarii începători etc.

ARDOÁRE s.f. (<fr. *ardeur*, lat. *ardor, -oris*) Înflăcărare, avînt, pasiune; rîvnă, zel.

ARDOMÉTRU s.n. (<germ. *Ardometer*) Pirometru cu radiaţie folosit pentru temperaturi înalte.

AREAL[1] s.n. (<germ. *Areal*, it. *areale*) Suprafaţă specifică de răspîndire a unei specii, a unui gen, a unei familii etc. de plante sau de animale ori de fenomene naturale.

AREÁL[2], -Ă adj. (<it. *areale*) În afara realităţii; (spec.) care respinge apropierile simplificatoare prea directe dintre planul artistic şi cel real.

AREFLÉXIE s.f. (<fr. *aréflexie*) (MED.) Absenţă a reflexelor.

ARÉIC, -Ă adj. (<fr. *aréique*; cf. gr. *a* "fără" + *rhea* "a curge") (Despre sol, regiuni) Care este lipsit de reţea hidrografică permanentă; secetos.

AREÍSM s.n. (<fr. *aréisme*) Starea unei regiuni areice.

ARENÁL s.n. (<it. *arenale*) Teritoriu, şes, lipsit de vegetaţie, din preajma unui vulcan.

ARENÁR s.m. (<lat. *arenarius*) Gladiator care lupta în arenă.

ARENÁRIE s.f. (<lat. *arenaria*) Cimitir cu morminte ale sclavilor gladiatori căzuţi în luptele din arenă.

ARÉNĂ s.f. (<fr. *arène*, lat. *arena*) **1.** Spaţiu circular aşternut cu nisip, cu rumeguş etc. din mijlocul unui amfiteatru antic, unde se desfăşurau reprezentaţiile; p.ext. ansamblul construcţiilor care deserveau acest spaţiu. **2.** (La pl.) Teren amenajat pentru desfăşurarea unei competiţii sportive sau a unei reprezentaţii, împrejmuit cu tribune pentru spectatori. **3.** Fig. Sferă, domeniu, loc de desfăşurare a unei activităţi. **4.** (PETROGR.) Sediment continental neconsolidat, provenit prin acumularea materialelor de dezagregare a rocilor granitice şi gnaisice. **5.** (CHIM.) Hidrocarbură care conţine în moleculă unul sau mai multe nuclee benzenice; hidrocarbură aromatică.

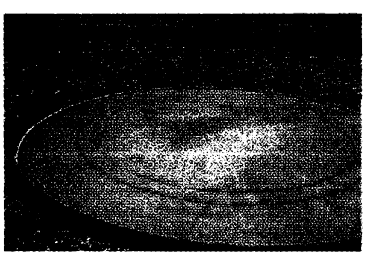

arenă

ARENDÁ vb. I tranz. (<*arendă*) A da sau a lua în arendă; a încheia un contract prin care una dintre părţi, proprietarul unui bun, dă temporar în exploatare celeilalte părţi, arendaşul, acest bun contra unui preţ.

ARENDÁŞ s.m. (<*arendă*) Persoană care ia în arendă un bun.

ARÉNDĂ s.f. (<pol., rus. *arenda*) **1.** Cedare temporară a dreptului de exploatare a unor bunuri, în schimbul unei plăţi; folosinţă, exploatare a unui bun care a fost arendat. **2.** Sumă plătită de arendaş proprietarului pentru folosinţa, exploatarea unui asemenea bun.

ARENÍCOL, -Á adj. (<fr. *arénicole*) (Despre plante) Care creşte pe nisipuri, pietrişuri sau grohotişuri mărunte.

AREO- (<it. *areo-*, fr. *areo-*; cf. gr. *araios* "puţin dens") Element prim de compunere care are semnificaţia "puţin dens", "ca aerul", "aerat".

AREOGRAFÍE s.f. (<fr. *aréographie*; cf. gr. *Ares* "Marte"+*graphien* "a descrie") Studiul descriptiv al planetei Marte.

AREOLÁR, -Ă adj. (<fr. *aréolaire*) Care aparţine areolei, referitor la areolă. ◆ (Despre eroziuni) Care acţionează lateral.

AREÓLĂ s.f. (<fr. *aréole*; cf. lat. *areola* "spaţiu mic") (ANAT.) Suprafaţă delimitată a pielii, colorată diferit de restul tegumentului, roşie cînd înconjură un punct inflamator sau pigmentată cînd înconjură mamelonul.

AREOLOGÍE s.f. (<fr. *aréologie*) (LINGV.) Studiu al distribuţiei ariilor dialectale pe un anumit teritoriu.

AREOMETRÍE s.f. (<fr. *aréométrie*) Parte a fizicii care se ocupă cu determinarea densităţii lichidelor.

AREOMÉTRU s.n. (<fr. *aréomètre*; cf. gr. *araios* "subţire"+*metron* "măsură") Instrument folosit pentru determinarea densităţii unui lichid sau a concentraţiei unei soluţii prin cufundare în lichidul respectiv.

AREOPÁG s.n. (<fr. *aréopage*, lat. *areopagus*, it. *areopago*; cf.gr. *Areiopagos* <*Areios* "Ares, zeul războiului"+*pagos* "colină") Consiliu şi tribunal suprem în Atena antică. ◆ (Fig.) Adunare de savanţi, de artişti de mare valoare, de mare competenţă.

AREOSTÍL s.n. (<fr. *aréostyle*; cf. gr. *araias* "rar"+*stylos* "coloană") **1.** Sistem arhitectonic în care coloanele sînt dispuse în grupuri de cîte două şi aşezate uneori pe un piedestal comun. **2.** Intercolonament spaţios şi aerat.

ARÉST s.n. (<germ. *Arrest*, it. *arresto*) (JUR.) **1.** Deţinere sub pază legală a unei persoane (care comite sau care este bănuită că a comis o infracţiune). **2.** Loc unde sînt ţinuţi cei arestaţi.

ARESTÁ vb. I tranz. (<*arest*) A ţine pe cineva sub pază legală (în vederea unui proces sau a cercetărilor juridice) în temeiul unui mandat de arestare emis de procuror sau de organul de jurisdicţie penală.

ARÉT s.n. (<fr. *arrêt*) Poziţie a unui cîine de vînătoare cînd simte sau vede vînatul. ◇ *Cîine de aret* = cîine de vînătoare dresat să se oprească atunci cînd simte sau zăreşte vînatul.

ARETÁ vb. I tranz. (<fr. *arrêter*) (Despre cîini de vînătoare) A rămîne pe loc imediat ce zăreşte sau simte vînatul.

ARGÁT, -Ă s.m. şi f. (<bg. *argat*, ngr. *argatis*) Servitor, slugă angajată pentru muncile agricole, pentru creşterea vitelor sau pentru muncile din gospodăria stăpînului.

ARGĂSEÁLĂ s.f. (<*argăsi*) **1.** Operaţie prin care se argăsesc pieile şi blănurile. **2.** Amestec de substanţe (de obicei alaun, clorură de sodiu etc.) cu care se efectuează această operaţie.

ARGĂSÍ vb. IV tranz. (<ngr. *argasa*) A prelucra pieile şi blănurile cu argăseală pentru a le face trainice, suple şi impermeabile.

ARGEÁ s.f. (Pop.) **1.** Război de ţesut manual. **2.** Fiecare dintre cele două scînduri care unesc transversal extremităţile războiului de ţesut. ◆ Construcţie rudimentară de scînduri în care se aşază, vara, războiul de ţesut. **3.** Casa la începutul construirii ei, cînd sînt puşi numai stîlpii şi căpriorii; p. restr. acoperiş. **4.** Fiecare dintre grinzile de lemn fixate de o parte şi de alta a unei plute pentru a ţine strînse lemnele care o compun.

ARGENTÁN s.n. (<fr. *argentan*) Varietate de alpaca[2], avînd culoarea argintului.

ARGENTI- (<fr. *argenti-*) Element prim de compunere care are semnificaţia "argint", "în legătură cu (sau ca) argintul".

ARGENTIFÉR, -Ă adj. (<fr. *argentifère*) Care conţine (mult) argint.

ARGENTÍN s.n. (<fr. *argentine*) Praf de staniu utilizat în imprimeria textilă şi la fabricarea hîrtiei.

ARGENTINIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<*Argentina*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format în Argentina din urmaşii spaniolilor aşezaţi aici şi din alte populaţii europene imigrate; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Argentinei sau este originară de acolo. Sînt de religie creştină (catolică). **2.** Adj. Care aparţine Argentinei sau argentinienilor, referitor la Argentina sau la argentinieni.

ARGENTÍT s.n. (<fr. *argentite*, germ. *Argentit*) Sulfură naturală de argint care cristalizează în sistemul cubic sau rombic, neagră, metalică, utilizată la extragerea argintului.

ARGENTOMÉTRU s.n. (<fr. *argentomètre*) Colorimetru pentru determinarea conţinutului în argint al unei soluţii.

ARGENTOTIPÍE s.n. (<fr. *argentotypie*) Procedeu de multiplicare prin fotoreproducere, în care developarea se face succesiv în soluţie de nitrat de argint şi de oxalat de potasiu.

ARGHIROFÍL, -Ă s.m. şi f., adj. (<ngr. *arghirofilos*) (Livr.) (Om) lacom de bani.

ARGHIROFILÍE s.f. (<ngr. *arghirofilia*) (Livr.) Lăcomie de bani.

ARGÍLĂ s.f. (<fr. *argile*, lat. *argilla*) Rocă sedimentară alcătuită din silicaţi, fragmente de cuarţ, mică, carbonaţi, resturi de organisme etc., utilizată în ceramică, în sculptură, la fabricarea cimentului şi a cărămizilor, în olărit, în industria materialelor refractare, la purificarea uleiurilor etc.; p.ext. humă, lut. ◇ *Argilă refractară* = argilă cu temperatura de topire de peste 1580°C, folosită pentru fabricarea unor obiecte de ceramică, creuzete etc. rezistente la temperaturi înalte.

ARGILIFÉR, -Ă adj. (<fr. *argilifère*) Argilos.

ARGILÍT s.n. (<fr. *argilite*) Rocă argiloasă compactizată, care se desface în plăci, rezultată din recristalizarea argilei.

ARGILIZÁRE s.f. (<*argilă*) Procedeu de impermeabilizare şi de consolidare a unor roci sau a unor fundaţii prin injectarea unei suspensii de argilă.

ARGILÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *argileux*, lat. *argillosus*) Care conţine argilă.

ARGINÁZĂ s.f. (<fr. *arginase*) (BIOCHIM.) Enzimă care acţionează asupra argininei şi care se găseşte mai ales în ficatul mamiferelor.

ARGINÍNĂ s.f. (<fr. *arginine*) (BIOCHIM.) Aminoacid produs prin hidroliza proteinelor naturale şi care participă la sinteza ureei în ficat.

ARGÍNT s.n., s.m. (lat. *argentum*) **1.** S.n. Element chimic (*Ag*; nr. at. 47; m.at. 107,87; p.t. 960,5°C; p.f. 2180°C; duritate 2,7), metal preţios, alb, lucios, moale, maleabil şi ductil, cu cea mai mare conductibilitate electrică şi calorică dintre elemente. Se găseşte în stare nativă şi sub formă de combinaţii (sulfură, clorură) în special în galenele argentifere şi se utilizează pentru confecţionarea de podoabe, obiecte uzuale, instrumente medicale, la fabricarea oglinzilor, în fotografie, la baterea monedelor etc. ◇ *Nuntă de argint* = a douăzeci şi cincea aniversare a căsătoriei cuiva. ◆ (FARM.) *Argint coloidal* = antiseptic obţinut prin reducerea azotatului de argint cu sulfat feros, care se prezintă sub formă de pulbere granuloasă, neagră-verzuie sau lamele cenuşii cu 70% argint coloidal. ◆ *Argint-viu* = a) mercur; b) (fam.) om iute, sprinten, plin de energie. **2.** S.m. Ban, para.

ARGINTÁ vb. I tranz. (<*argint*) A acoperi un obiect metalic cu un strat subţire de argint, pentru a-l proteja contra agenţilor externi sau pentru a-i conferi un aspect mai frumos.

ARGINTÁR s.m. (<*argint*) Persoană care lucrează sau vinde obiecte de argint.

ARGINTĂRÍE s.f. (<*argint*) Obiecte de argint.

ARGINTÍU, -ÍE adj. (<*argint*) De culoarea şi strălucirea argintului. ◆ Fig. (Despre sunete, voce etc.) Cristalin, limpede.

ARGINTÓS, -OÁSĂ adj. (<*argint*) Care conţine argint.

ARGINŢÍCĂ s.f. (<*argint*) Mic arbust din familia rozaceelor, cu frunzele verzi, lucitoare pe partea superioară şi albe pe partea inferioară, cu florile mari, albe, care creşte în zona alpină (*Dryas octopetala*).

ARGIRÍSM s.n. (<fr. *argyrisme*) (MED.) Intoxicaţie cu săruri de argint.

ARGIRÓZĂ s.f. (<fr. *argyrose*) Argirism.

ARGÓN s.n. (<fr. *argon*) Element chimic (*Ar*; nr.at. 18; m.at. 39,948; p.t. —189°C; p.f. —185,7°C), gaz din familia gazelor rare, incolor şi inodor, care se întrebuinţează la umplerea becurilor electrice şi a unor tuburi luminescente pentru reclame. A fost descoperit în 1894 de J.W.S. Rayleigh şi W.Ramsay.

ARGONAÚT s.m. (<fr. *argonaute*) **1.** (La pl.; în mitologia greacă; şi ca n.pr.) Eroi care au plecat din Tesalia, sub conducerea lui Iason, pe corabia Argo, în Colhida (S Caucazului), ca să aducă *lîna de aur*. ◆ Fig. Navigator îndrăzneţ. **2.** Specie de moluşcă cefalopodă din mările calde, colorată în galben-auriu, cafeniu, albastru, roz, violet pe fond argintiu; femela secretă o cochilie pergamentoasă în care stau ouăle (*Argonauta argo*).

ARGÓTIC, -Ă adj. (<fr. *argotique*) Care aparţine argoului, de argou.

ARGÓU s.n. (<fr. *argot*) Limbaj convenţional, folosit mai ales de vagabonzi, răufăcători etc. pentru a nu fi înţeleşi de restul societăţii, mai ales de autorităţi.

ARGUMÉNT s.n. (<fr. *argument*, lat. *argumentum*) **1.** Raţionament, probă menită să dovedească sau să respingă ceva. **2.** (MAT.) Variabila independentă a unei funcţii.

ARGUMENTÁ vb. I tranz. (<fr. *argumenter*, lat. *argumentari*) A dovedi, a demonstra, a întări ceva cu argumente.

ARGUMENTÁŢIE s.f. (<fr. *argumentation*, lat. *argumentatio, -onis*) Totalitatea argumentelor aduse pentru a dovedi ceva.

ÁRGUS s.m. (<fr. *argus;* cf. n.pr. *Argus*, fiul lui Zeus şi al Niobei) Om cu privirea ageră, pătrunzătoare; om care păzeşte ceva cu mare grijă.

ARGUŢÍE s.f. (<fr. *argutie*, lat. *argutia*) **1.** Argumentare sofistică bazată pe fapte nesemnificative sau nesigure. **2.** Subtilitate exagerată în argumentare.

ARHÁIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *archaïque*) **1.** Adj. Care aparţine vremurilor străvechi, privitor la aceste vremuri, specific acestor vremuri; (despre stilul operelor de artă) care aparţine unei perioade anterioare celei clasice şi în special dinaintea clasicismului antic. ◆ (Despre cuvinte, expresii, construcţii etc.) Foarte vechi, ieşit de mult din uz. **2.** S.n. Cea mai veche eră din istoria geologică a Pămîntului, care a durat circa trei miliarde de ani. Dintre rocile formate în această eră s-au păstrat pînă în prezent numai şisturi cristaline şi roci eruptive puternic dislocate. Împreună cu algonkianul formează precambrianul. ◆ (Adjectival) Care aparţine sau care se referă la vîrsta sau la formaţiile arhaicului.

ARHAÍSM s.n. (<fr. *archaïsme*) Cuvînt, formă fonetică sau gramaticală a unui cuvînt ori construcţie de limbă ieşită din uz, folosită astăzi în scopuri artistice.

ARHAIZÁ vb. I tranz. (<*arhaic*) A da aspect arhaic limbii, stilului etc. prin folosirea unor cuvinte vechi.

ARHAIZÁNT, -Ă adj. (<fr. *archaïsant*) (Despre stil, cuvinte etc.) Cu aspect voit arhaic.

ARHÁNGHEL s.m. (<sl. *arhangelŭ*) (RELIG.) Căpetenie a îngerilor.

ARHĂR s.m. Ovină sălbatică, strămoş al majorităţii raselor actuale de oi cu coada lungă (merinos, ţigaie etc.), răspîndită în munţii Asiei Centrale, unde se vînează pentru carne şi blană (*Ovis ammon*).

ARHEGÓN s.n. (<fr. *archégone*; cf. gr. *arkhe* "principiu"+*gone* "generaţie") (BOT.) Organ de reproducere în formă de butelie, în care se formează gameţii femeli, caracteristic muşchilor, ferigilor şi gimnospermelor.

ARHEGONIÁTĂ s.f. (<fr. *archegoniate*, lat. *archegoniatae*) (La pl.) Grup de plante care au ca organ vegetativ caracteristic arhegonul; (şi la sg.) plantă care face parte din acest grup (ex. *muşchiul, feriga*).

ARHEO- (**ARCHE-, ARCHEO-**) (<fr. *archeo-*, it. *archeo-*; cf. gr. *archaios* "vechi") Element prim de compunere care are semnificaţia "vechi", "primitiv".

ARHEOCHIMÍE s.f. (<*arheo-*+*chimie*) Chimie specializată pentru arheologie.

ARHEOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<*arheografie*) Specialist în arheografie.

ARHEOGRAFÍE s.f. (<fr. *archéographie*) **1.** Disciplină auxiliară a istoriei, care se ocupă cu publicarea izvoarelor istorice scrise. **2.** Reprezentare prin desen, prin pictură sau prin sculptură a unor scene antice.

ARHEOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *archéologue*) Specialist în arheologie.

ARHEOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *archéologique*) Care aparţine arheologiei, privitor la arheologie.

ARHEOLOGÍE s.f. (<fr. *archéologie*) Ştiinţă, apărută la sfîrşitul sec. 18, care studiază trecutul istoric al omenirii pe baza interpretării vestigiilor (culturilor) materiale.

ARHEOPTÉRIX s.n. (<fr. *archéoptéryx*; cf.gr. *archaios* "vechi"+*pteryx* "pasăre") Pasăre fosilă care făcea trecerea de la reptile la păsări.

ARHEOZÓIC, -Ă s.n., adj. (<fr. *archéozoïque*) **1.** S.n. Perioadă arheologică în care au apărut primele semne de viaţă. **2.** Adj. De arheozoic, care aparţine arheozoicului, privitor la arheozoic.

ARHETÍP s.n. (<lat. *archetypum*, fr. *archétype*) **1.** (FILOZ.; la Platon) Tip, model originar, ideal al obiectelor sensibile considerate copii imperfecte ale acestora. ◆ Fiecare dintre modulii ancestrali universali ai intuiţiei şi intelectului care apar, potrivit ac-

cepției psihologico-religioase, în visuri și în mitologie. **2.** Original (manuscris, operă etc.) după care se fac copii, reproduceri.

ARHÉU s.n. (<it. *arche*; cf.gr. *arche*) (FILOZ.) Termen care exprimă esența tuturor fenomenelor, prototipul tuturor lucrurilor și ființelor; forță vitală; principiu.

ARHI- (**ARCHI-**) (<fr. *archi-*; cf.gr. *arkhein* "a comanda") Element prim de compunere care servește la formarea unor substantive, cărora le dă sens de superioritate (ex. *arhierarh*), și la formarea unor adjective, cărora le dă sens superlativ (ex. *arhicunoscut*).

ARHICUNOSCÚT, -Ă adj. (*<arhi- + cunoscut*) Foarte cunoscut.

ARHIDIÁCON s.m. (<sl. *arhidijakonŭ*) Primul diacon de pe lîngă un episcop; protodiacon; p.ext. titlu onorific acordat diaconilor.

ARHIDIECÉZĂ s.f. (<lat. *archidioecesis*, fr. *archidiocèse*) Arhiepiscopie.

ARHIDUCÁT s.n. (<fr. *archiduché*, lat. *archiducatus*) Teritoriu aparținînd unui arhiduce sau unei arhiducese.

ARHIDÚCE s.m. (<fr. *archiduc*, lat. *archidux*, după *duce*) Titlu dat prinților din casa domnitoare de Austria; bărbat care poartă acest titlu.

ARHIDUCÉSĂ s.f. (<fr. *archiduchesse*, it. *archiduchessa*) **1.** Titlu dat prințeselor din casa domnitoare de Austria; femeie care poartă acest titlu. **2.** Soție de arhiduce.

ARHIEPÍSCOP s.m. (<sl. *arhiepiskopŭ*) Titlu onorific dat unui episcop care conduce o eparhie importantă; episcop care poartă acest titlu; p.ext. mitropolit.

ARHIEPISCOPÁL, -Ă adj. (<lat. *arhiepiscopalis*, fr. *archiépiscopal*) Care aparține unui arhiepiscop sau unei arhiepiscopii, privitor la un arhiepiscop sau la o arhiepiscopie.

ARHIEPISCOPÁT s.n. (<lat. *archiepiscopatus*, fr. *archiépiscopat*) Arhiepiscopie.

ARHIEPISCOPÍE s.f. (<sl. *archiepiskopija*) **1.** Eparhie condusă de un arhiepiscop. **2.** Funcție de arhiepiscop. **3.** Reședință a unui arhiepiscop.

ARHIERÁRH s.m. (*<arhi-+ierarh*) Cel mai mare în rang dintre ierarhii unei biserici.

ARHIERÉU s.m. (<sl. *arhierei*) **1.** Cea mai înaltă treaptă în ierarhia bisericească. **2.** Nume generic pentru gradele superioare ale clerului ortodox (episcop, arhiepiscop, mitropolit); persoană care are unul dintre aceste grade; arhipăstor, ierarh.

ARHIERÍE s.f. (<ngr. *arhieria*) **1.** Eparhie condusă de un arhiereu. **2.** Rangul de arhiereu. **3.** Reședință a unui arhiereu.

arheopterix

ARHIFONÉM s.n. (<fr. *archiphonème*) (FON.) Unitate fonologică superioară fonemului, caracterizată prin îmbinarea unor trăsături distinctive provenind din mai multe foneme înrudite.

ARHILÓC adj. (<n. pr. *Arhiloc*, poet grec antic) *Vers arhiloc* (și substantivat, n.) = vers antic (atribuit poetului grec Arhiloc), avînd două variante: *arhilocul mic*, format dintr-un dimetru dactilic, și *arhilocul mare*, format dintr-un arhiloc mic și o tripodie trohaică.

ARHIMANDRÍT s.m. (<sl. *arhimandritŭ*) Titlu dat stareților unei mănăstiri mari sau unor călugări ortodocși; persoană care are acest titlu.

ARHIMICÉTĂ s.f. (<fr. *archimicète*) (La pl.) Clasă de ciuperci primitive unicelulare microscopice, parazite sau saprofite, cu înmulțire asexuată și sexuată (*Archimycetes*); (și la sg.) ciupercă aparținînd acestei clase (ex. *rîia neagră a cartofului*).

ARHIMILIONÁR, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *archimillionaire*) (Persoană) foarte bogată.

ARHIPĂSTÓR s.m. (*<arhi-+păstor*) Arhiereu.

ARHIPELÁG s.n. (<ngr. *arhipelagos*) Grup de insule situate într-o mare sau într-un ocean, pe praguri submarine sau pe platforme continentale.

ARHIPLÍN, -Ă adj. (*<arhi-+plin*) Plin peste măsură, pînă la limita maximă posibilă.

ARHISTRATÉG s.m. (<fr. *archistratège*; cf.gr. *archistrategos*) (În Grecia antică) Comandant suprem al armatei.

ARHITÉCT, -Ă s.m. și f. (<fr. *architecte*, lat. *architectus*) Specialist în proiectarea și construirea clădirilor.

ARHITECTÓNIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *architectonique*, lat. *architectonicus*) **1.** Adj. Care aparține arhitecturii, din domeniul arhitecturii; folosit în arhitectură. **2.** S.f. (Și fig.) Îmbinare artistică a elementelor constitutive ale unei construcții.

ARHITECTÚRĂ s.f. (<fr. *architecture*, lat. *architectura*) Știința și arta de a proiecta și a construi clădiri. ◆ P.ext. Aspectul compozițional al unei opere artistice; structură.

ARHITRÁVĂ s.f. (<fr. *architrave*, it. *architrave*) Partea inferioară a antablamentului, care se sprijină pe capitelurile coloanelor sau pe zid.

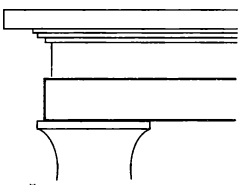

arhitravă

ARHIVÁR s.m. (*<arhivă*) Funcționar însărcinat cu păstrarea actelor unei arhive, cu clasarea documentelor și actelor într-o arhivă.

ARHÍVĂ s.f. (<fr. *archives*, germ. *Archiv*; cf. lat. *archivum*) **1.** Totalitatea actelor sau documentelor privind istoria unei țări, a unui oraș, a unei instituții, a unei familii sau persoane etc. **2.** Instituție sau serviciu (în cadrul unei instituții, întreprinderi etc.) care păstrează arhiva; p.ext. locul unde este depozitată arhiva.

ARHIVÍST, -Ă s.m. și f. (<fr. *archiviste*, it. *archivista*) Specialist în arhivistică.

ARHIVÍSTICĂ s.f. (<fr. *archivistique*, it. *archivistica*, germ. *Archivistik*) Știință auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul și organizarea arhivelor (ordonarea, clasificarea, conservarea documentelor ș. a.).

ARHIVÓLTĂ s.f. (<fr. *archivolte*, it. *archivolto*) (Ansamblu de) muluri care conturează partea superioară a unui arc, a unei arcade, a unei uși, a unei ferestre sau a unui portal.

ÁRHON s.m. (<ngr. *arhon*, *arhondas*) (În epoca fanariotă) Titlu de politețe cu care cineva se adresa unui boier.

ARHONDÁR s.m. (<ngr. *arhondaris*) Călugăr care are în grijă arhondaricul și primește oaspeții mănăstirii.

ARHONDARÍC s.n. (<ngr. *arhondariki*) Clădire sau aripă a unei clădiri dintr-o mănăstire rezervată oaspeților.

ARHONDOLOGÍE s.f. (<ngr. *arhondologhion*) Istorie a nobilimii; carte cuprinzînd repertoriul familiilor nobile dintr-o țară.

ARHÓNTE s.m. (<fr. *archonte*, lat. *archon*, *-ntis*) (În Atena antică) Titlul magistraților supremi din conducerea republicii (sec. 7-5 î.Hr.); persoană care avea acest titlu.

ARIÁN[1], -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *arien*) **1.** Adj. Care ține de arianism, privitor la arianism. **2.** S. m. și f. Adept al arianismului.

ARIÁN[2], -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *aryen*) **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Denumire mai veche dată popoarelor indo-europene; denumire actuală pentru popoarele indo-iraniene; (la sg.) persoană care aparține unuia dintre aceste popoare. ◆ Termen folosit de rasiști (mai ales de cei din Germania) spre a denumi populațiile albe în general și pe strămoșii germanilor în special. **2.** Adj. Care aparține arienilor, privitor la arieni.

ARIANÍSM s.n. (<fr. *arianisme*) Doctrină religioasă creștină care nega identitatea de substanță dintre Iisus Hristos și Dumnezeu Tatăl, întemeiată de preotul Arie (sec. 4 d.Hr.) și declarată eretică de sinodul din Niceea (325).

ARIBÁL s.n. (cf.gr. *aryballos* "pungă") Vas mic grecesc cu gît foarte strîmt și cu buza răsfrîntă, lată, folosit mai ales la păstrarea parfumurilor.

ARICEÁLĂ s.f. (*<arici*) **1.** Boală de piele la cai și uneori la bovine, localizată la chișiță și manifestată prin inflamația pielii. **2.** Boală a viței de vie, provocată de bacteria *Agrobacterium tumefaciens*, care se manifestă prin apariția unor umflături pe părțile lemnoase.

ARÍCI s.m. (lat. *ericius*) **1.** Mamifer insectivor din familia erinaceidelor, cu botul ascuțit, coada scurtă, corpul acoperit cu țepi (*Erinaceus europaeus*). ◇ *Arici-de-mare* = animal

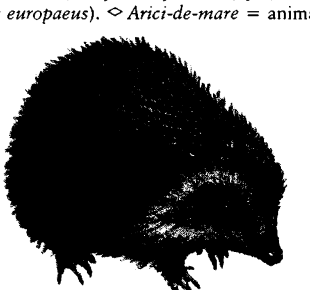

arici (1)

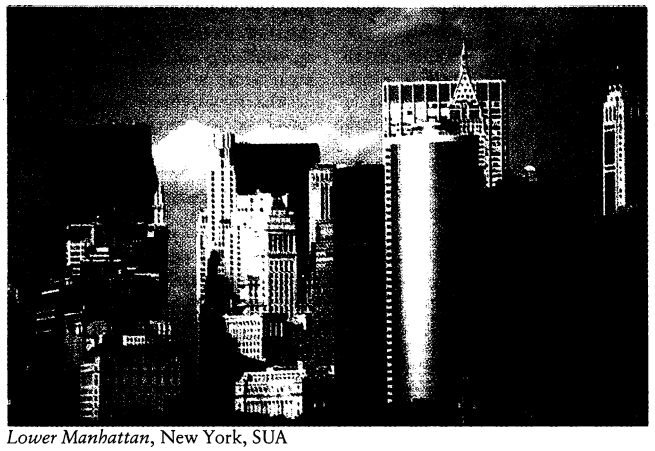

Lower Manhattan, New York, SUA

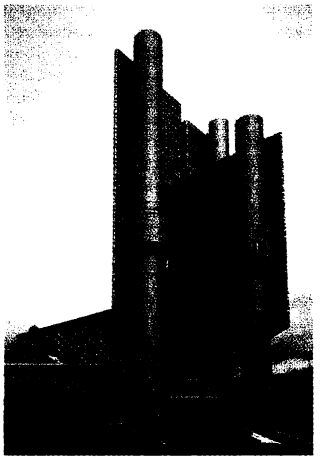

Bayr Hypothekenbank, München, Germania

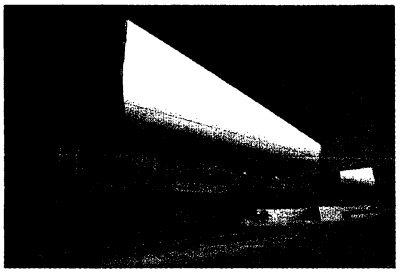

Teatrul Național, Accra, Ghana

Bayr Motorenwerke BMW, München, Germania

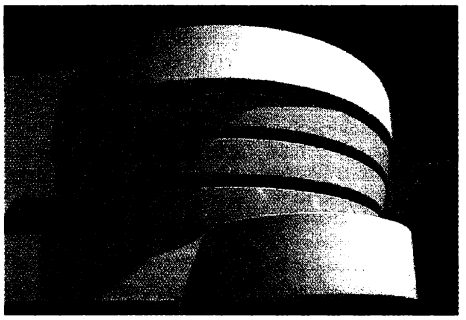

Muzeul Guggenheim, New York, SUA

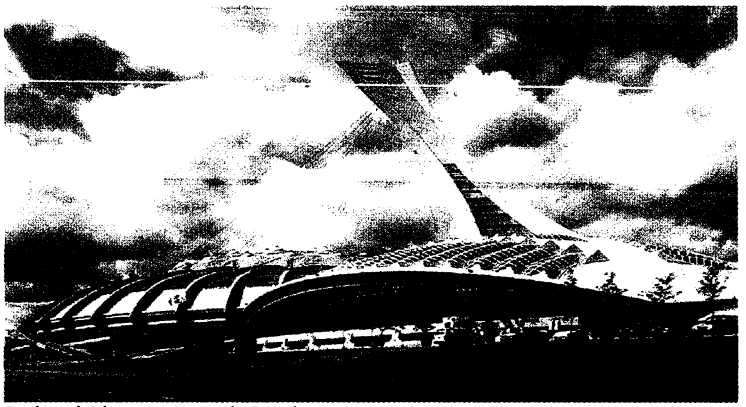

Stadionul Olimpic, Montreal, Canada

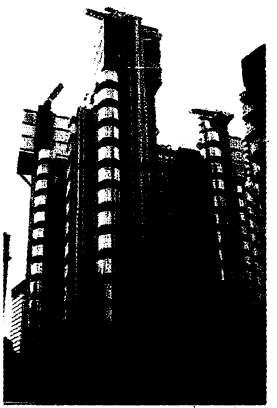

Compania de Asigurări Lloyd's, Londra, Marea Britanie

echinoderm marin, cu corpul sferic, turtit la cei doi poli, acoperit de numeroşi spini (*Echinus melo*). **2.** Unealtă pentru îndepărtarea crustei depuse pe pereţii interiori ai unor canale (cu secţiune circulară), formată dintr-un cilindru central în care sînt înfipte neregulat tije de oţel. **3.** Element de baraj împotriva infanteriei sau tancurilor, alcătuit din trei pari sau grinzi metalice dispuse cruciş.

ARÍD, -Ă adj. (<fr. *aride*, lat. *aridus*) (Despre pămînt, regiuni) Caracterizat prin uscăciune accentuată.

ARIDITÁTE s.f. (<fr. *aridité*, lat. *ariditas, -atis*) Caracter climatic specific regiunilor cu climă continentală excesivă, în care evaporarea este mai mare decît cantitatea precipitaţiilor căzute.

ÁRIE[1] s.f. (lat. *area*) **1.** Teren amenajat pentru treieratul plantelor cultivate. **2.** Platformă de scînduri pe care se aşază cărămizile la uscat, se montează unele elemente de construcţie, se prepară betonul etc.

ÁRIE[2] s.f. (<lat. *area*; cf.fr. *aire*) **1.** (MAT.) Măsură pentru suprafeţe (exprimată în numere reale şi pozitive (simbol *A*). ◇ *Arie de plutire* = aria suprafeţei orizontale rezultată din intersecţia unui corp plutitor cu planul de plutire. **2.** Zonă de răspîndire a unui fenomen, a unor elemente din natură, a unui fapt de limbă etc. **3.** (BIOL.) Areal.

ÁRIE[3] s.f. (<it. *aria*; cf. germ. *Arie*) (MUZ.) Compoziţie vocală (cu acompaniament de pian, de orchestră etc.) care face parte dintr-o operă, operetă, cantată, dintr-un oratoriu ş.a. ◆ Piesă instrumentală cu caracter cantabil.

ARIERÁT, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *arriéré*) (MED.) (Individ) înapoiat mintal, insuficient dezvoltat psihic.

ARIERÁTE s.f. pl. (<fr. *arriéré*) (FIN.) Obligaţii financiare rămase neachitate după ce au ajuns la scadenţă; datorii restante.

ARIERÁŢIE s.f. (<fr. *arriération*) (MED.) Înapoiere mintală.

ARIERBÉC s.n. (<fr. *arrière-bec*) Porţiunea din aval a unei pile de pod, avînd, de obicei, formă semicirculară sau ogivală, care împiedică formarea vîrtejurilor şi uşurează scurgerea apei.

ARIERGÁRDĂ s.f. (<fr. *arrière-garde*) Subunitate sau unitate militară care se deplasează în urma forţelor principale, pentru a le asigura securitatea.

ARIÉTĂ s.f. (<it. *arietta*, fr. *ariette*) (MUZ.) Arie[3] de proporţii reduse.

ARÍL s.n. (<fr. *aryle*) (CHIM.) Radical organic monovalent rezultat prin eliminarea unui atom de hidrogen dintr-o hidrocarbură aromatică.

ARIMÁ vb. I tranz. (<fr. *arrimer*) A repartiza şi a fixa încărcătura la bordul unei nave sau aeronave pentru a obţine menţinerea echilibrului normal al acestora.

ARIMÁRE s.f. (<*arima*) Repartizare şi fixare a încărcăturii la bordul unei aeronave pentru a se obţine echilibrarea şi stabilitatea normală a acesteia.

ARÍN s.m. (lat. **alninus* <*alnus*) Nume dat mai multor specii de arbori sau de arbuşti din familia betulaceelor, cu frunzele ovale, dinţate şi cu florile verzui-roşietice, grupate în amenţi. ◇ *Arin alb* = arbore înalt pînă la 20 m, cu frunzele ovale, dinţate, cenuşii şi păroase pe partea posterioară (*Alnus incana*). *Arin negru* = arbore înalt pînă la 28 m, cu frunzele aproape rotunde, lipicioase (*Alnus glutinosa*). *Arin de munte* = arbust înalt pînă la 4 m, cu frunzele mici, ovale sau eliptice, dinţate (*Alnus viridis*).

ARIÓSO subst. (<it. *arioso*) (MUZ.) Fragment dintr-o operă, operetă, cantată, dintr-un oratoriu, etc. apropiat ca structură şi mod de executare de arie şi de recitativ.

ARIPÁT, -Ă adj. (<*aripă*) (Despre fructe şi seminţe) Prevăzut cu un apendice în formă de aripă (ex. la ulm, la frasin).

ÁRIPĂ s.f. (lat. *alapa*) **1.** Organ de zbor al păsărilor, al unor insecte şi mamifere. ◆ Fig. Ocrotire. **2.** (IHT.) Înotătoare. **3.** Membrană a unor fructe şi seminţe care serveşte la răspîndirea lor cu ajutorul vîntului. **4.** Organ al unui avion sau al unei nave asupra căruia se exercită în cea mai mare parte forţa aerodinamică sau hidrodinamică de sustentaţie şi a cărui secţiune transversală are un profil aerodinamic. **5.** (ARHIT.) Partea extremă a unei clădiri în raport cu o parte considerată principală. ◆ Corp secundar al unei clădiri, care formează un unghi cu corpul principal al acesteia. **6.** Zid lateral de sprijin la portalul unui tunel sau la culeea unui pod, care susţine terasamentele sau taluzurile de la capete. **7.** (La unele jocuri sportive) Extremă. **8.** Fig. Grupare extremă (dreaptă sau stîngă) a unei organizaţii, a unui partid.

ARIPIOÁRĂ s.f. (<*aripă*) **1.** Diminutiv al lui aripă. **2.** (IHT.) Înotătoare. **3.** (AV.) Eleron.

ARÍSTĂ s.f. (<lat. *arista* "spic") (BOT.) Organ filiform tare, ţepos, care ia naştere la spicele unor graminee.

ARISTOCRÁT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *aristocrate*) Persoană care aparţine aristocraţiei.

ARISTOCRÁTIC, -Ă adj. (<fr. *aristocratique*) Care aparţine aristocraţiei, privitor la aristocraţie, propriu aristocraţiei.

ARISTOCRATÍSM s.n. (<*aristocrat*) (Rar) Atitudine, concepţie aristocratică.

ARISTOCRAŢÍE s.f. (<fr. *aristocratie*; cf. gr. *aristokratia*) Pătură a unei clase sau a unui grup social care se bucură de putere prin origini, bogăţie sau poziţie socială.

ARISTOFÁNIC, -Ă adj., s.n. (<n.pr. *Aristofan*) **1.** Adj. În genul comediilor lui Aristofan. **2.** S.n. Vers antic (creat de Aristofan), alcătuit din trei picioare (un dactil şi doi trohei).

ARISTÓN s.n. (<fr. *ariston*) Vechi aparat muzical mecanic acţionat de o manivelă, care execută melodii imprimate pe discuri sau pe cilindri.

ARISTOTELIÁN, -Ă adj. (<n.pr. *Aristotel*) Aristotelic.

arin alb

ARISTOTÉLIC, -Ă adj. (<fr. *aristotélique*) Care aparţine lui Aristotel, bazat pe ideile lui Aristotel.

ARISTOTELÍSM s.n. (<fr. *aristotélisme*) Ceea ce este specific concepţiei filozofice a lui Aristotel.

ARITENOÍD s.n. (<fr. *aryténoïde*; cf.gr. *arytaina* "pîlnie"+*eidos* "formă") (ANAT.) Cartilaj mobil al laringelui care întinde coardele vocale.

ARITMÉTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *arithmétique*, lat. *arithmeticus*; cf.gr. *arithmetike* <*arithmos* "număr") **1.** S.f. Parte a matematicii care studiază proprietăţile elementare ale numerelor raţionale. **2.** Adj. Care aparţine aritmeticii, privitor la aritmetică.

ARÍTMIC, -Ă adj. (<fr. *arythmique*; cf.gr. *a* "fără"+*rythmos* "ritm") Care este lipsit de ritm (regulat).

ARITMÍE s.f. (<fr. *arythmie*; cf. gr. *a* "fără" + *rythmos* "ritm") Tulburare a ritmului normal al contracţiilor inimii (ex. *tahicardia, extrasistola, fibrilaţia* etc.).

ARITMOGRÁF s.n. (<fr. *arithmographe*; cf. gr. *arithmos* "număr"+*graphein* "a scrie") Aparat care efectuează şi înregistrează mecanic operaţii aritmetice.

ARITMOGRÍF s.n. (<germ. *Aritmogriph*; cf.gr. *arithmos* "număr"+*graphos* "enigmă") Joc de cuvinte încrucişate în care literele cuvintelor sînt înlocuite cu cifre, astfel încît o anumită cifră să reprezinte una şi aceeaşi literă în toate cuvintele jocului.

ARITMOMÉTRU s.n. (<fr. *arithmomètre*; cf.gr. *arithmos* "număr"+*metron* "a măsura") Aparat cu care se efectuează, manual sau mecanic, operaţii aritmetice.

ARIVÍSM s.n. (<fr. *arrivisme*) Ambiţie, dorinţă de parvenire cu orice preţ; comportare de arivist.

ARIVÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *arriviste*) Persoană care caută să parvină prin orice mijloace.

ARLECHÍN s.m., s.n. (<fr. *arlequin*, it. *arlecchino*) **1.** S.m. Personaj buf din vechea comedie italiană (*commedia dell arte*), înfăţişat printr-o costumaţie pestriţă, cu un colorit foarte viu. **2.** S.n. Culisă aşezată în spatele fiecăruia dintre pereţii laterali ai unei scene, pentru a permite micşorarea lăţimii acesteia; fiecare dintre extremităţile laterale, din faţă, ale scenei. **3.** S.n. Fiecare dintre reflectoarele din faţa scenei.

ARLECHINÁDĂ s.f. (<fr. *arlequinade*) Farsă a arlechinului; comedie în care apare arlechinul.

ARMÁ vb. I tranz. (<fr. *armer*, it. *armare*, lat. *armare*) **1.** A manipula mecanismul de aprindere al unei arme de foc astfel ca, la apăsarea trăgaciului, să fie acţionat percutorul. **2.** A dota cu o armătură o piesă, o unealtă, un element de construcţie, o galerie de mină etc. în scopul măririi rezistenţei acestora. ◆ A consolida o galerie de mină etc. prin montarea unei armături. **3.** A echipa o navă cu întregul utilaj necesar pentru a naviga.

ARMÁDĂ s.f. (<sp., fr. *armada*) Flotă de mari proporţii la spanioli.

ARMAMÉNT s.n. (<fr. *armement*, lat. *armamentum*) **1.** Totalitatea mijloacelor tehnice de luptă care intră în dotarea unei subunităţi

sau unităţi militare, a unor categorii de trupe etc. **2.** Complex al unei nave de luptă, format din echipaj, provizii, combustibil şi muniţii.
ARMÁN s.n. (<tc. *harman*) **1.** Arie[1]. **2.** Conac în care locuia administratorul unei ferme şi unde se înmagazina recolta. **3.** Ladă zincată în care se ţin acoperite cu o pînză umedă foile de tutun înainte de a fi prelucrate la maşinile de tăiat. **4.** Rotocol, cerc la suprafaţa unei ape.
ARMÁŞ s.m. (<*armă*) (În ev. med.; în ţările române) Dregător domnesc cu sarcini administrative şi judiciare (paza temniţelor, îndeplinirea execuţiilor etc.).
ARMÁT, -Ă adj. (<*arma*) **1.** Înarmat. **2.** (Despre conflicte) Însoţit de acţiuni militare, de război. **3.** Prevăzut cu o armătură (ex. *beton armat*).
ARMATÁN s.n. (<fr. *harmattan*) Vînt continental fierbinte, foarte uscat, care bate dinspre Sahara şi Africa occidentală spre E şi N-E (Oceanul Atlantic).
ARMÁTĂ s.f. (<it. *armata*) **1.** Totalitatea forţelor armate ale unui stat. ◇ *A face armata* = a executa serviciul militar. ◆ Mare unitate operativă, constituită din mai multe mari unităţi tactice. **2.** Fig. Colectivitate care acţionează în vederea unui scop comun. **3.** Fig. Mulţime, ceată.
ARMATÓR s.m. (<fr. *armateur*, it. *armatore*) **1.** Persoană fizică sau juridică avînd în exploatare nave comerciale; proprietar de nave; cel care echipează o navă. **2.** Muncitor specializat în montarea construcţiilor de susţinere a galeriilor de mină.
ARMATÚRĂ s.f. (<fr. *armature*, it. *armatura*) (MUZ.) Armură.
ÁRMĂ s.f. (lat. *arma*) **1.** Unealtă, aparat, maşină folosite pentru nimicirea inamicului, la vînat, în unele probe sportive etc. Armele pot fi: *arme albe*, *arme de foc* sau *arme de nimicire în masă* (la care forţa de nimicire este constituită din energia nucleară, din nocivitatea unor substanţe sau din anumiţi agenţi patogeni). ◇ *A fi sub arme* = a face serviciul militar. *A ridica armele* = a începe o luptă, un război. *A depune armele* = a se preda, a se declara învins. ◆ (La pl.) Armament. ◆ (La pl.) Ansamblul semnelor heraldice de pe o stemă, un blazon etc. **2.** Categorie de trupe din forţele armate dotate cu un anumit armament şi avînd o anumită misiune în luptă. **3.** *Armă ecologică* = nume generic dat metodelor şi tehnicilor de război destinate modificării condiţiilor normale ale mediului înconjurător ale inamicului. **4.** Fig. Mijloc de apărare sau de combatere pe planul ideilor, al politicii etc. ◇ *A bate* (pe cineva) *cu propriile lui arme* = a învinge pe cineva cu propriile lui argumente.
ARMÁSÁR s.m. (lat. [equus]*admissarius*) Cal mascul necastrat, folosit, de regulă, ca reproducător; p.ext. cal falnic, mîndru, iute.
ARMĂTÚRĂ s.f. (<fr. *armature*, lat. *armatura*, după *armă*) **1.** (TEHN.) Totalitatea aparatelor, instrumentelor sau dispozitivelor de comandă, de control, de reglare sau de siguranţă montate la instalaţii, cazane, rezervoare, maşini etc. **2.** (CONSTR.) Totalitatea vergelelor de oţel, legate între ele, puse în interiorul elementelor de construcţii din beton sau din alte materiale pentru a le mări rezistenţa. ◆ Piese de oţel montate pe piloţi de lemn, pentru protecţie în timpul baterii acestora în pămînt. ◆ Construcţie de lemn, de beton armat, de metal etc. care serveşte la susţinerea unei galerii de mină, a unui tunel etc. **3.** (ELT.) Parte componentă, cu o anumită funcţie, a unui aparat, a unei maşini sau instalaţii electrice (ex. *statorul* sau *rotorul unei maşini electrice*; *dispozitivul de legătură dintre un izolator şi suport* etc.). ◆ Fiecare dintre conductoarele unui condensator electric. ◆ Partea mobilă a circuitului magnetic al unui electromagnet. ◆ Înveliş metalic protector al unui cablu electric. **4.** (MUZ.) Armură. **5.** (BIOL.) *Armătură bucală* = totalitatea pieselor anatomice care alcătuiesc aparatul bucal al insectelor şi al crustaceelor.
ARMEÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<sl. *arměminŭ*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie aparţinînd familiei de limbi indo-europene, care s-a stabilit (milen. 1 î.Hr.) în podişul dintre munţii Caucaz şi munţii Taurus; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie. Armenii au dezvoltat o bogată cultură materială şi spirituală în evul mediu. De religie creştină (monofiziţi), s-au constituit ca naţiune în cadrul Armeniei. **2.** Adj. Care aparţine Armeniei sau armenilor, privitor la Armenia sau la armeni; armenesc. ◆ (Substantivat, f.) Limbă indo-europeană vorbită de armeni.
ARMEÁNCĂ s.f. (<*armean*) Femeie care face parte din populaţia armeană.
ARMENÉŞTE adv. (<*armean*) Ca armenii; în limba armeană.
ARMÍNDEN s.m. (<sl. *leremiinŭ*+*dĭnĭ* "ziua sfîntului Ieremia") **1.** Sărbătoare populară de primăvară la români, corespunzătoare, în unele regiuni, cu 1 Mai. **2.** Copac sau ramuri verzi care se pun în ziua de 1 Mai, în unele regiuni, la porţi sau la ferestre.
ARMINIANÍSM s.n. (cf. n.pr. *Arminius*) Doctrină protestantă, fundată de episcopul olandez Arminius şi condamnată de sinodul din Dordrecht (1618). Combătea rigorismul calvinist şi predica toleranţa.
ARMISTÍŢIU s.n. (<fr. *armistice*, lat. *armistitium*) (JUR.) Acord între părţile beligerante în vederea încetării temporare a operaţiilor militare.
ARMOARÍI s.f. pl. (<fr. *armoiries*) Arme; blazon.
ARMÓNIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *harmonique*, lat. *harmonicus*) **1.** Adj. Bazat pe principiile armoniei; armonios. ◆ (Despre mărimi fizice periodice) A cărei variaţie este descrisă de o funcţie care satisface ecuaţia lui Laplace; sinusoidal. **2.** S.f. (FIZ.) Vibraţie sinusoidală care însoţeşte vibraţia fundamentală de acelaşi tip şi a cărei frecvenţă este un multiplu întreg al frecvenţei vibraţiei fundamentale.
ARMÓNICĂ s.f. (<germ. *Harmonika*, it. *armonica*) Instrument muzical portativ, cu burduf şi butoane. ◇ *Armonică de gură* = muzicuţă (de gură).
ARMONÍE s.f. (<fr. *harmonie*, lat. *harmonia*) **1.** (MUZ.) Concordanţă fonică a mai multe sunete produse simultan. ◆ Ştiinţă care studiază acordurile, raporturile dintre ele, legile înlănţuirii lor etc. **2.** Potrivire desăvîrşită a elementelor unui întreg; acord, concordanţă. ◇ *Armonie imitativă* = efect stilistic, onomatopeic, obţinut prin alăturarea unor cuvinte ale căror sunete succesive sugerează zgomote din natură. **3.** (LINGV.) *Armonie vocalică* = fenomen fonetic caracteristic unor limbi, care constă în potrivirea de timbru a vocalelor din elementele alcătuitoare ale unui cuvînt. **4.** (FILOZ.) *Armonie prestabilită* = (la Leibniz) concordanţă dinainte stabilită de Dumnezeu între trup şi suflet sau între toate monadele existente în lume.
ARMONIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *harmonieux*) Ale cărui părţi componente formează un tot bine proporţionat.
ARMONÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *harmoniste*) Persoană care cîntă din armonică.
ARMÓNIU s.n. (<fr. *harmonium*, germ. *Harmonium*) Instrument muzical cu claviatură, asemănător cu orga, ale cărui sunete sînt produse de vibrarea unor ancii metalice la presiunea aerului dintr-un burduf acţionat cu pedale.

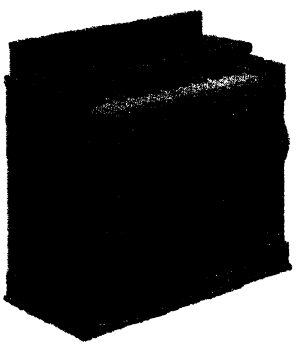

armoniu

ARMONIZÁ vb. I (<fr. *harmoniser*) **1.** Tranz. (MUZ.) A realiza armonia unei melodii. **2.** Tranz. şi refl. A face să fie sau a deveni armonios, a (se) potrivi.
ARMONOGRÁF s.n. (<fr. *harmonographe*) Aparat mecanic cu ajutorul căruia se pot obţine serii de curbe cu aspect grafic plăcut, armonios, inedit.
ARMORIÁL, -Ă adj. (<fr. *armorial*) Referitor la blazon, la embleme.
ARMÚRĂ s.f. (<fr. *armure*) **1.** (În antic. şi în ev. med.) Îmbrăcăminte, de obicei metalică, de apărare a războinicilor. **2.** (TEXT.) Mod de împletire a firelor de urzeală cu firele de bătătură într-o ţesătură. **3.** (MUZ.) Totalitatea semnelor de alteraţie plasate la începutul portativului, care servesc la identificarea tonalităţii unei lucrări muzicale. **4.** Înveliş protector al unui cablu electric.
ARMURIÉR s.m. (<fr. *armurier*) Persoană care face, repară sau vinde arme.
ARNĂÚT s.m. (<tc. *arnavud*) **1.** (În ev. med.; în ţările române) Ostaş mercenar (de obicei albanez) din garda domnească; poteraş. **2.** Specie de grîu cu bobul mare şi lunguieţ, de culoare galben-deschis.
ARNĂUŢEÁSCA s.f. art. (< *arnăut*) Dans popular românesc răspîndit în satele din jurul Bucureştiului, jucat în trecut de arnăuţi; melodie după care se execută acest dans.
ÁRNICĂ s.f. (<lat., fr. *arnica*, germ. *Arnika*) Plantă medicinală erbacee din familia compozitelor, cu florile galbene-portocalii şi cu fructele achene negricioase (*Arnica montana*).
ARNÍCI s.n. (<scr. *jarenica*) Bumbac răsucit într-un singur fir şi colorat, cu care se cos înflo-

riturile pe cămăşi, pe ştergare etc.
AROGÁ vb. I tranz. (<fr. *s'arroger*, lat. *arrogare*) A-şi atribui cu de la sine putere o calitate, un drept.
AROGÁNT, -Ă adj. (<fr. *arrogant*, lat. *arrogans, -ntis*) (Şi substantivat) Care se poartă cu aroganţă; obraznic, înfumurat.
AROGÁNŢĂ s.f. (<fr. *arrogance*, lat. *arrogantia*) Atitudine mîndră şi dispreţuitoare; înfumurare, impertinenţă.
AROMÁT[1] s.n. (<sl. *aromatŭ*, ngr. *aroma, aromatos*, fr. *aromate*) Mirodenie.
AROMÁT[2], -Ă adj. (<*aromă*) Care are aromă.
AROMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *aromatique*, lat. *aromaticus*) Care are sau răspîndeşte aromă; care conţine aromate; parfumat. ◆ (CHIM.) *Combinaţie aromatică* = combinaţie organică al cărei caracter chimic este determinat de prezenţa în moleculă a unui ciclu de cinci sau şase atomi cu o structură caracteristică.
AROMATIZÁ vb. I tranz. (<fr. *aromatiser*, lat. *aromatizare*) **1.** A da un miros sau un gust plăcut unei substanţe cu ajutorul aromatelor. **2.** A obţine (prin diverse procedee chimice) o hidrocarbură aromatică.
AROMATIZÁRE s.f. (<*aromatiza*) **1.** Acţiunea de a aromatiza. **2.** Procedeu chimic de obţinere a hidrocarburilor aromatice din hidrocarburi nearomatice prin reacţii de ciclizare şi dehidrogenare. Se foloseşte la ridicarea cifrei octanice la benzine.
ARÓMĂ s.f. (<fr. *arôme*, lat. *aroma*) **1.** Parfum, mireasmă. **2.** Substanţă care dă unui produs alimentar un miros sau gust plăcut.
AROMÂN, -Ă s.m., adj. (<*armân* = lat. *romanus*) **1.** S.m. (La pl.) Populaţie românească ce a migrat în jurul sec. 9-10 de la Dunăre şi s-a aşezat în diferite regiuni din S Peninsulei Balcanice (Iugoslavia, Albania, Grecia), de religie creştină (ortodoxă), iar o mică parte (în Albania) musulmană; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie; macedoromân. **2.** Adj. Care aparţine aromânilor, privitor la aromâni. ◆ (Substantivat, f.) Dialect al limbii române vorbit de aromâni.

armură (1)

AROMÂNCĂ s.f. (<*aromân*) Femeie care face parte din populaţia aromână; macedoromâncă.
AROMÂNÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*aromân*) Aromân (**2**).
AROMÂNÉŞTE adv. (<*aromân*) Ca aromânii, în dialectul aromân.
AROMÍ vb. IV (<*aromă*) **1.** Tranz. A ameţi printr-un miros îmbătător. **2.** Intranz. A aţipi, a dormita. **3.** Tranz. Fig. A potoli, a linişti.
AROMITÓR, -OÁRE adj. (<*aromi*) **1.** Care răspîndeşte un miros îmbătător. **2.** Care îmbie la somn.
ARONDÁ vb. I tranz. (<fr. *arrondir*) **1.** A împărţi o suprafaţă, un teritoriu în zone locale pentru o mai bună administraţie. **2.** A repartiza cartiere sau populaţia unui cartier la un anumit centru de distribuire a unor produse, mărfuri etc.
ARONDÁRE s.f. (<*aronda*) Comasare teritorial-administrativă a unor unităţi agricole, avînd ca scop concentrarea şi organizarea raţională a producţiei şi a muncii.
ARONDISMÉNT s.n. (<fr. *arrondissement*) Unitate teritorial-administrativă din Franţa, mai mică decît departamentul.
ARPACÁŞ s.n. (<magh. *árpakása*) Produs alimentar obţinut prin decorticarea, degerminarea şi şlefuirea boabelor de orz, de grîu dur sau de mei.
ARPAGÍC s.n. (<tc. *arpacık*, bg. *arpagik*) Ceapă de dimensiuni mici, obţinută din seminţe şi care, răsădită, produce ceapa obişnuită.
ARPÉGIU s.n. (<it. *arpeggio*) (MUZ.) Executare succesivă a notelor unui acord; înălţime a treptelor principale dintr-o gamă.
ARPENTÁJ s.n. (<fr. *arpentage*) **1.** (Metodă de) întocmire a planurilor topografice prin folosirea instrumentelor de măsurat lungimi. **2.** Tehnica măsurării pe teren a parcelelor cadastrale. **3.** Evaluare a unei suprafeţe de teren.
ARPENTÓR s.m. (<fr. *arpenteur*) Specialist în efectuarea de măsurători de terenuri şi în calculul suprafeţelor lor.
ARS, -Ă adj. (<*arde*) **1.** Distrus, mistuit de foc. ◆ Care prezintă o arsură. ◆ Stricat prin expunerea prea îndelungată la acţiunea focului; (despre materiale) degradat în urma unui tratament termic sau a aburirii la o temperatură prea înaltă. **2.** Care a fost expus în scop anumit acţiunii focului. **3.** Înnegrit (de soare), pîrlit, bronzat. ◆ Decolorat (de soare). **4.** Fript. **5.** (Adesea fig.) Ofilit, uscat. ◆ Fig. (Despre inimă, suflet) Zdrobit, pustiit.
ARSÉN s.n. (<germ. *Arsen*) Element chimic (*As*; nr. at. 33; m.at. 74,92), semimetal de culoare cenuşie cu luciu argintiu, folosit în aliaje pentru mărirea durităţii. A fost descoperit în 1250 de Albertus Magnus.
ARSENÁL s.n. (<fr. *arsenal*) **1.** Întreprindere militară în care se repară armamentul. **2.** (În unele state) Întreprindere industrială în care se fabrică, se repară şi se depozitează armamentul. **3.** (Şi fig.) Totalitatea mijloacelor de luptă. ◆ Fig. Totalitatea mijloacelor de care se serveşte cineva într-o acţiune, în exercitarea unei profesiuni etc.
ARSENIÁT s.n., adj. (<fr. *arséniate*) **1.** S.n. Sare a acidului arsenic. **2.** Adj. Care conţine arsen. ◇ *Hidrogen arseniat* = compus al arsenului cu hidrogenul, gaz incolor, cu miros de usturoi, foarte toxic.
ARSÉNIC adj., s.n. (<fr. *arsenic*, lat. *arsenicum*) **1.** Adj. *Acid arsenic* = acid al arsenului pentavalent, rezultat din combinarea arsenului cu acid azotic concentrat, care se prezintă sub formă de cristale albe higroscopice, solubile în apă şi este folosit în sinteze de laborator. **2.** S.n. Pulbere fină, albă, cu miros de usturoi, foarte toxică pentru om; arsen.
ARSENICÁL, -Ă adj. (<fr. *arsenical*) De arsenic, care conţine combinaţii de arsenic.
ARSENIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *arsénieux*) *Acid arsenios* = acid oxigenat al arsenului trivalent, stabil numai în soluţii apoase. *Anhidridă arsenioasă* = trioxid al arsenului, pulbere fină, albă, foarte toxică pentru om (doză mortală 0,15 g), folosită ca insecticid şi raticid.
ARSENÍT s.m. (<fr. *arsénite*) Sare a acidului arsenios, care, datorită proprietăţilor toxice, e folosită ca insecticid şi erbicid.
ARSENIÚRĂ s.f. (<fr. *arséniure*) Combinaţie binară a arsenului cu un metal.
ARSÍNĂ s.f. (<fr. *arsine*) Compus organic al arsenului, derivat de la hidrogen arseniat prin înlocuirea parţială sau totală a hidrogenului cu radicali organici.
ARSÚRĂ s.f. (lat. *arsura*) **1.** Faptul de a arde. **2.** Leziune provocată de acţiunea agenţilor fizici (căldura) sau chimici (acizi şi baze tari) asupra ţesuturilor vii. Arsurile pielii pot fi de gradul I (înroşirea pielii), de gradul al II-lea (apariţia de vezicule pline cu serozitate) sau de gradul al III-lea (necroza ţesuturilor). **3.** Senzaţie cu caracter de arsură, localizată în diverse regiuni ale corpului (ex. *arsură gastrică în cursul bolii ulceroase*). **4.** Parte a unui obiect atinsă sau distrusă de acţiunea focului sau a unei substanţe corosive. **5.** Loc unde a ars o pădure. **6.** Strat de oxid produs pe suprafaţa unei piese metalice în timpul laminării la cald, al forjării sau al tratamentului termic.
ARŞÍC s.n. (<tc. *aşık*) **1.** Os al articulaţiei piciorului, deasupra copitelor, la vite; os al articulaţiei genunchiului, la picioarele (de dinapoi ale) mieilor şi caprelor, folosit la un joc de copii. **2.** Joc de copii la care se folosesc arşice.
ARŞÍN s.n. (<rus. *arşin*) Unitate de măsură pentru lungimi, folosită în trecut, egală cu 0,7112 m.
ARŞÍNIC s.m. Plantă erbacee ornamentală cu florile roşii, albe sau pestriţe (*Lychnis chalcedonica*).
ÁRŞIŢĂ s.f. (lat. **arsicia*) Căldură mare şi dogoritoare a soarelui. ◆ (Pop.) Febră (mare), temperatură.
ÁRTĂ s.f. (<fr. *art*, lat. *ars, -tis*) **1.** Formă a activităţii umane care are drept scop producerea unor valori estetice şi care foloseşte mijloace de exprimare cu caracter specific; totalitatea operelor (dintr-o epocă, dintr-o ţară etc.) care aparţin acestei activităţi. ◇ *Operă de artă* = operă realizată prin activitatea artistică creatoare. *Om de artă* = persoană care desfăşoară o activitate artistică sau care studiază probleme de artă. *Arte frumoase* = denumire dată grupului de arte alcătuit

din pictură, sculptură, grafică (în trecut şi arhitectură, poezie, muzică şi dans). *Arte plastice* v. plastic. *Artă decorativă* v. decorativ. *Artă populară* = ansamblu de creaţii artistice, de obicei anonime, realizate de popor (literatură, muzică, dansuri, obiecte de artă plastică sau de artă decorativă). *Artă poetică* v. poetic. *Artă pentru artă* = formulă exprimînd teza autonomiei absolute a artei faţă de societate, apărută ca reflex al dezacordului dintre adepţii tezei şi mediul social existent, şi îndreptată împotriva didacticismului, academismului şi influenţelor mentalităţii filistine în artă. **2.** Îndemînare deosebită într-o activitate; pricepere, măiestrie. ◆ Îndeletnicire care cere îndemînare şi anumite cunoştinţe. ◆ *Arte grafice* = tehnica reproducerii şi multiplicării, sub formă de imprimate sau de cărţi, a originalelor scrise sau desenate, de obicei, în creion, cărbune, cretă sau peniţă. *Arte liberale* = (în evul mediu) cele şapte discipline care constituiau învăţămîntul scolastic. *Artă militară* = parte a ştiinţei militare care studiază teoria şi practica pregătirii şi ducerii acţiunilor de luptă şi a războiului.

ARTEFÁCT s.n. (<fr. *artefact*; cf. lat. *ars, artis* "meşteşug"+*factum* "făcut") (BIOL.) Imagine falsă apărută în preparatele histologice datorită unor procedee greşite de fixare sau de colorare.

ARTÉRĂ s.f. (<fr. *artère*) **1.** (ANAT.) Vas sangvin prin care circulă sîngele de la inimă la diverse organe şi ţesuturi. **2.** Cale importantă de comunicaţie terestră (şosea, cale ferată) sau canal navigabil cu trafic intens. **3.** Stradă importantă cu circulaţie şi cu dimensiuni foarte mari. **4.** (TEHN.) Conductă hidraulică principală prin care se transportă apa spre locul de consum. **5.** Linie electrică de alimentare prin care se transportă energie spre locul de consum.

ARTERIÁL, -Ă adj. (<fr. *artériel*) Care ţine de artere; privitor la artere.

ARTERIECTOMÍE s.f. (<fr. *artériectomie*) (MED.) Tăiere a unei artere.

ARTERIOGRAFÍE s.f. (<fr. *artériographie*) Radiografie a unei artere după injectarea intravasculară a unei substanţe radioopace.

ARTERIÓLĂ s.f. (<fr. *artériole*) Ramificaţie subţire a arterelor.

ARTERIOPATÍE s.f. (<fr. *artériopathie*) (MED.) Nume generic pentru afecţiunile pereţilor arteriali.

ARTERIOSCLERÓZĂ s.f. (<fr. *artériosclérose*) Stare patologică, caracterizată prin îngroşarea şi sclerozarea pereţilor arterelor şi arteriolelor, cu pierderea elasticităţii acestora, care atinge în special vasele inimii, rinichilor şi vasele cerebrale şi apare mai frecvent la persoanele în vîrstă, fiind însoţită, de obicei, de creşterea tensiunii arteriale.

ARTERIOTOMÍE s.f. (<fr. *artériotomie*; gr. *arteria* "arteră"+*tome* "tăietură") (MED.) Secţionare chirurgicală a unei artere.

ARTERÍTĂ s.f. (<fr. *artérite*) Boală care constă în inflamarea unei artere.

ARTEZIÁN, -Ă adj. (<fr. *artésien*) *Izvor artezian* = izvor care ţîşneşte (cu presiune) din pămînt. *Fîntînă arteziană* (şi substantivat, f.) = fîntînă din care apa ţîşneşte în sus, realizată prin mijloace artificiale, cu scop decorativ.

ARTÍCOL s.n. (<fr. *article*, lat. *articulus*) **1.** Gen publicistic cuprinzînd expunerea şi demonstrarea succintă a unor idei, prezentarea unor opinii politice, economice, ştiinţifice etc. ◇ *Articol de fond* = articol care exprimă punctul de vedere al redacţiei unui ziar, al unei reviste etc., prezentînd o problemă importantă la ordinea zilei. **2.** (JUR.) Diviziune într-un act normativ, marcată printr-un număr de ordine sau printr-o literă. ◆ (ECON.) Diviziune într-un buget, într-un plan financiar, într-o calculaţie etc., care arată fie sursa sau natura unui venit, fie natura, destinaţia sau beneficiarul unei cheltuieli. ◇ *Articol contabil* = reflectarea distinctă în conturi a unei operaţii economice, cuprinzînd, în afară de denumirea contului, data, suma şi explicaţia. **3.** Tip de produs avînd caracteristici distincte (de mărime, model, culoare etc.) în cadrul unui sortiment de produse; p. gener. orice obiect sau lucru care se vinde în comerţ. **4.** (GRAM.) Parte de vorbire flexibilă care individualizează substantivul, adjectivul sau (mai rar) alte părţi de vorbire şi care marchează diverse funcţii gramaticale ale cuvintelor pe care le însoţeşte.

ARTICULÁ vb. I (<fr. *articuler*, lat. *articulare*) **1.** Tranz. A emite un sunet, a rosti un cuvînt cu ajutorul organelor de vorbire. **2.** Tranz. A pune, a adăuga articol unui substantiv, unui adjectiv sau unui echivalent al lor. **3.** Refl. (Despre elementele unui sistem tehnic, oase etc.) A se lega prin articulaţii.

ARTICULÁR, -Ă adj. (<fr. *articulaire*, lat. *articularis*) Care se referă la articulaţii, care aparţine unei articulaţii; privitor la articulaţiile corpului, care se produce la articulaţiile corpului.

ARTICULÁŢIE s.f. (<fr. *articulation*, lat. *articulatio, -onis*) **1.** Acţiunea de a (se) articula şi rezultatul ei. **2.** (ANAT.) Legătură mobilă, semimobilă sau fixă între două sau mai multe oase, la vertebrate (prin intermediul ligamentelor); încheietură. În gîndirea diferitelor popoare primitive simbolul articulaţiei se înrudeşte cu cel al nodului, al încheieturii, al legăturii şi reprezintă funcţia necesară a trecerii de la viaţă la acţiune (prin mişcarea în primul rînd a membrelor), calea prin care trece şi se manifestă viaţa. ◆ Legătură mobilă a segmentelor la artropode. **3.** (TEHN.) Cuplă mobilă care permite rotirea relativă a celor două elemente componente în jurul unei axe sau în jurul unui punct.

ARTIFICIÁL, -Ă adj. (<fr. *artificiel*, lat. *artificialis*) **1.** Care imită un produs al naturii; care nu este natural. **2.** (Despre oameni) Nesincer; forţat. ◆ (Despre manifestări, atitudini, sentimente etc. ale oamenilor) Care exprimă, trădează lipsă de sinceritate, făţărnicie. **3.** Care este făcut după criterii arbitrare.

ARTIFICIALITÁTE s.f. (<*artificial*) Caracterul, însuşirea a ceea ce este artificial; lipsă de naturaleţe.

ARTIFICIALÍSM s.n. (<*artificial*) Caracter artificial al unui lucru, al unei manifestări etc.

ARTIFICIÉR s.m. (<fr. *artificier*) **1.** Muncitor sau militar specializat în manipularea şi folosirea explozibililor. **2.** Specialist în fabricarea artificiilor.

ARTIFÍCIU s.n. (<lat. *artificium*, fr. *artifice*) **1.** Mijloc, procedeu ingenios, folosit pentru a împodobi sau a modifica un anumit lucru, o operă de artă etc. ◇ (MAT.) *Artificiu de calcul* = procedeu care permite rezolvarea unei probleme într-un mod mai simplu şi mai ingenios decît cele obişnuite. ◆ P.ext. Podoabă (inutilă). **2.** Mijloc ingenios de a ieşi dintr-o situaţie dificilă. **3.** (Mai ales la pl.) Amestec de substanţe chimice şi carburanţi care, prin aprindere, produc efecte de lumină şi culori şi care se foloseşte în semnalizări luminoase, pentru producerea fumului, la jocuri de artificii etc. ◆ Obiect format dintr-o sîrmă scurtă în vîrful căreia se află un amestec pirotehnic, care, aprins, produce o flacără decorativă şi mici scîntei. ◆ *Foc de artificii* = suită de tragieri de artificii care produc jerbe de flăcări colorate şi efecte sonore, cu ocazia unei sărbători (în aer liber).

ARTILÉRIE s.f. (<fr. *artillerie*, rus. *artileriia*) Ansamblu de arme de foc (cu accesorii) care este folosit pentru a arunca proiectile grele la distanţă mare (avînd ca principale armamente tunul, obuzierul, aruncătorul de mine); parte a armatei care mînuieşte astfel de arme.

ARTIMÓN s.n. (<fr. *artimon*) Catarg situat la pupa unei corăbii cu mai multe catarge.

ARTIODACTÍL, -Ă s.n., adj. (<fr. *artiodactyle*; cf. gr. *artios* "cu soţ"+ *daktylos* "deget") **1.** S.n. (La pl.) Ordin de mamifere erbivore mari, terestre, cu piciorul terminat cu două degete mari, dezvoltate (acoperite cu cîte o copită) şi cu două degete mici, reduse; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin. **2.** Adj. Care aparţine artiodactilelor, care se referă la artiodactile; specific artiodactilelor.

ARTÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *artiste*, lat. *artista*) Persoană de talent care lucrează într-un domeniu al artei; p. restr. actor. ◇ *Artist al poporului* = titlu de supremă distincţie care se acorda unui artist. ◆ P.ext. Persoană care dă dovadă de o iscusinţă deosebită, de talent etc. într-o anumită îndeletnicire, într-o anumită profesiune etc. ◇ *Artist afişist* = artist specializat în executarea afişelor. *Artist amator* = persoană cu o anumită profesiune, care (în timpul liber) se ocupă cu teatrul, cu pictura etc. fără a avea studii de specialitate în aceste domenii.

ARTIZÁN s.m. (<fr. *artisan*) **1.** (În ev. med.) Meşteşugar. **2.** Meşteşugar care exercită o îndeletnicire artistică; persoană care execută produse de artizanat.

ARTIZANÁT s.n. (<fr. *artisanat*) **1.** Totalitatea artizanilor; breaslă care reuneşte pe artizani. **2.** Meşteşug practicat cu artă; arta artizanului. ◇ *Produse de artizanat* = produse (cu specific naţional) de uz casnic-gospodăresc, lucrate artistic de meşteşugari. ◆ Unitate comercială specializată pentru vînzarea produselor de artizanat.

ÁRTOS s.n. (<ngr. *artos*) Pîine adusă la biserică (în ajunul sărbătorilor religioase), sfinţită de preot, care serveşte la împărtăşanie.

ARTRALGÍE s.f. (<fr. *arthralgie*; cf. gr. *arthron* "articulaţie"+ *algos* "durere") Durere a articulaţiilor, care apare în reumatism, după eforturi fizice prelungite etc.

ARTRECTOMÍE s.f. (<fr. *arthrectomie*; cf.gr. *arthron* "articulaţie"+ *ektome* "excizie") Rezecţie a unei articulaţii.

ARTRÍTĂ s.f. (<fr. *arthrite*) Inflamaţie a unei articulaţii cauzată de o infecţie micro-

biană.

ARTRITÍSM s.n. (<fr. *arthritisme*) Predispoziţie la unele boli articulare sau de nutriţie; p.ext. boală articulară sau de nutriţie provocată de această predispoziţie (ex. *guta*).

ARTROGRAFÍE s.f. (<fr. *arthrographie*; cf. gr. *arthron* "articulaţie"+ *graphein* "a scrie") Radiografie a unei articulaţii.

ARTROLOGÍE s.f. (<fr. *arthrologie*) Ramură a anatomiei care studiază articulaţiile.

ARTROPATÍE s.f. (<fr. *arthropathie*; cf. gr. *arthron* "articulaţie"+ *pathos* "suferinţă") Nume generic pentru bolile articulare.

ARTROPLASTÍE s.f. (<fr. *arthroplastie*; cf. gr. *arthron* "articulaţie"+ *plassein* "a modela") Intervenţie chirurgicală care se face cu scopul de a reda mişcările unei articulaţii (anchilozate).

ARTROPÓD s.n. (<fr. *arthropode*; cf. gr. *arthron* "articulaţie"+*pous, podos* "picior") (La pl.) Încrengătură de animale nevertebrate, care au corpul format din inele articulate, cu membrele perechi, simetrice şi articulate şi cu scheletul extern chitinos (ex. *crustaceele, arahnidele, miriapodele, insectele*); (şi la sg.) animal care face parte din această încrengătură.

ARTRÓZĂ s.f. (<fr. *arthrose*) Boală articulară cronică de tip deformant (cauzată de unele tulburări de nutriţie).

ARTRÓZIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *arthrosique*) (Bolnav) de artroză.

ARŢÁR s.m. Arbore din familia aceraceelor, cu lemnul alb şi rezistent, cu frunzele opuse, înrudit cu paltinul (*Acer platanoides*).

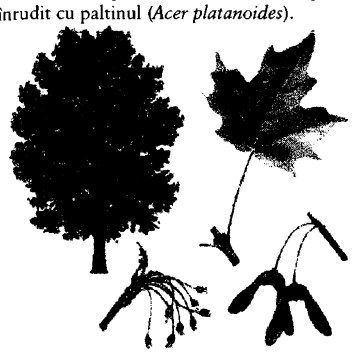

arţar

ARUNCÁ vb. I (lat. *eruncare*) **1.** Tranz. A face, printr-o mişcare violentă, ca ceva (sau cineva) să ajungă la o oarecare distanţă de locul în care se află. ◇ *A arunca* (ceva) *în aer* = a distruge (ceva) cu ajutorul unui exploziv. ◆ A da cuiva ceva, azvîrlindu-i-l. ◆ A trînti ceva; a face să cadă. ◆ Fig. A face ca cineva să ajungă într-o anumită situaţie (rea). **2.** Tranz. A îndepărta ceva rău, nefolositor. **3.** Tranz. A emite, a răspîndi (lumină, umbră etc.). **4.** Intranz. A da cu ceva în cineva. **5.** Refl. A se repezi, a se năpusti; a sări; a se azvîrli.

ARUNCÁT, -Ă adj. (<*arunca*) Care a fost trimis, printr-o mişcare violentă, la o distanţă oarecare. ◆ (Haltere; despre stil) Care constă în ridicarea halterei pînă la piept, apoi în înălţarea ei prin întinderea (rapidă a) braţelor în sus.

ARUNCĂTÓR, -OÁRE subst. (<*arunca*) **1.** S.m. şi f. Sportiv specializat în aruncarea suliţei, a greutăţii, a discului etc. **2.** S.n. Armă de foc cu ţeava neghintuită, cu care se aruncă mine la distanţă. ◇ *Aruncător de flăcări* = armă cu care se proiectează un jet de lichid inflamabil (care ia foc în aer) la o anumită distanţă. **3.** S.n. (TEHN.) *Aruncător de spumă* = dispozitiv de stingere a incendiilor, care produce dioxid de carbon într-o masă spumoasă de substanţă.

ARVÚNĂ s.f. (<ngr. *arravonas*) Acont.

ARZ s.n. (<tc. *arz*) Reclamaţie, plîngere adresată Porţii Otomane de către domnii, boierii sau membrii clerului din ţările române.

As (CHIM.) Simbol pentru *arsen*.

AS s.m. (<fr. *as*, lat. *as*, it. *asso*) **1.** Monedă romană de bronz sau de aramă, folosită ca unitate monetară (cu valoarea de aproximativ 5 centime). **2.** Carte de joc marcată cu un singur punct sau semn, care este considerată, de obicei, ca avînd cea mai mare valoare faţă de cărţile de aceeaşi culoare; birlic. **3.** Fig. Persoană care se distinge în mod deosebit într-un anumit domeniu.

ASÁB s.m. Soldat din armata Imperiului Otoman.

ASÁLT s.n. (<it. *assalto*) **1.** Atac (militar) decisiv asupra unei poziţii întărite, unei localităţi sau unei cetăţi, cu scopul cuceririi lor sau pentru a sparge rezistenţa inamicului. ◆ Ultimul moment al atacului. ◆ Fig. Acţiune hotărîtă. **2.** Exerciţiu, întrecere sau luptă de floretă.

ASAMBLÁ vb. I tranz. (<fr. *assembler*) A reuni, a îmbina, într-o anumită ordine, elementele unui sistem (tehnic).

ASAMBLÁJ s.n. (<fr. *assemblage*) Grup de elemente ale unui sistem (tehnic) asamblate între ele.

ASAMBLÓR s.m., s.n. (<fr. *assembleur*) **1.** S.m. Muncitor care asamblează. **2.** S.n. (INFORM.) Program special care asigură traducerea limbajului simbolic în limbajul calculatorului.

ASANÁ vb. I tranz. (<după fr. *assainir*, germ. *assanieren*) A înlătura surplusul de apă de pe un teren prin lucrări hidrotehnice, în scopuri economice sau sanitare. ◆ Fig. A îmbunătăţi, a redresa.

ASASÍN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *assassin*) Persoană care săvîrşeşte un asasinat.

ASASINÁ vb. I tranz. (<fr. *assassiner*) A săvîrşi un asasinat. ◆ Fig. A plictisi, a enerva, a obosi pe cineva cu insistenţele.

ASASINÁT s.n. (<fr. *assassinat*) Omor cu premeditare.

ASCARÍD s.m. (<fr. *ascaride*, lat. *ascarida*) (ZOOL.) Limbric.

ASCARIDIÓZĂ s.f. (<fr. *ascaridiose*) Boală parazitară, comună omului şi animalelor, provocată de diferite specii de limbrici.

ÁSCĂ s.f. (<fr. *asque*; cf. gr. *askos* "burduf") (BIOL.) Celulă producătoare şi purtătoare de spori interni, proprie unor ciuperci.

ASCENDÉNT, -Ă adj., subst. (<lat. *ascendens, -ntis*, fr. *ascendant*) **1.** Adj. Care urcă; fig. care se dezvoltă progresiv. ◇ *Fibre (nervoase) ascendente* = fibre nervoase care transmit la scoarţa cerebrală informaţia dobîndită. *Linie ascendentă* = linie genealogică ce urcă de la fiu la părinţi, de la nepot la bunici etc. **2.** S.m. şi f. Rudă în linie dreaptă, dintr-o generaţie anterioară. **3.** S.n. Autoritate morală.

ASCENDÉNŢĂ s.f. (<fr. *ascendence*, it. *ascendenza*) **1.** Linie de rudenie ascendentă care urcă de la fiu la părinţi. **2.** (ASTROL.) Influenţa secundară exercitată de una dintre cele douăsprezece zodii, în funcţie de configuraţia astrală din momentul naşterii cuiva.

ASCENSIÚNE s.f. (<lat. *ascensio, -onis*, fr. *ascension*) **1.** Mişcare de jos în sus a unui corp mobil. ◆ Ridicare a unui lichid într-un tub capilar. **2.** Urcare pe un munte. **3.** Fig. Urcare (continuă) pe treptele ierarhiei profesionale sau sociale. **4.** (În iconografia creştină) Simbol al înălţării la cer a omului după moarte (închipuit cu braţele ridicate, ca în rugăciune, şi cu picioarele îndoite sub el, ca în prosternare). Înălţarea Maicii Domnului la cer, după Adormirea Ei, este interpretată ca simbolizînd spiritualizarea absolută a fiinţei (trup şi suflet).

ASCENSÓR s.n. (<fr. *ascenseur*) Cabină sau platformă pentru transportul pe verticală al persoanelor sau al materialelor (în clădirile cu mai multe etaje); lift.

ASCÉT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *ascète*) **1.** Pustnic, sihastru. **2.** (Adesea fig.) Persoană care duce (în societate) o viaţă austeră şi retrasă.

ASCÉTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *ascétique*) **1.** Adj. Care aparţine ascetului, ascetismului sau ascezei; care este propriu ascetului, ascetismului sau ascezei. **2.** S.f. Ramură a teologiei care studiază viaţa şi operele asceţilor creştini.

ASCETÍSM s.n. (<fr. *ascétisme*) **1.** Mod de viaţă caracterizat prin austeritate extremă, prin restrîngerea la maximum a satisfacerii trebuinţelor materiale etc. **2.** Doctrină religioasă sau etică ce propagă ascetismul.

ASCÉZĂ s.f. (<fr. *ascèse*; cf.gr. *askesis* "exerciţiu") **1.** Ascetism. **2.** Ansamblu de exerciţii fizice şi spirituale (considerate purificatoare), practicate de unii călugări creştini, musulmani, budişti etc.

ASCÍDIE s.f. (<fr. *ascidie*; cf. gr. *askidion* "săculeţ") (La pl.) Clasă de animale marine inferioare, care au corpul în formă de sac şi care trăiesc fixate mai ales pe stînci; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă.

ASCÍTĂ s.f. (<fr. *ascite*) Acumulare de lichid (seros) în peritoneu, care provoacă creşterea în volum a abdomenului.

ASCLEPIÁD[1] adj., s.m. (<fr. *asclépiade*, lat. *asclepiadeus*; cf. n. pr. *Asclepiade*, poet grec) **1.** Adj. (Despre versuri; în metrica antică) Alcătuit dintr-un spondeu, doi (sau trei) coriambi şi un iamb. **2.** S.m. Strofă alcătuită din astfel de versuri.

ASCLEPIÁD[2] s.m. (<fr. *asclépiade*; cf. n.pr. *Asklepios*, numele grecesc al lui Esculap) Membru al corporaţiei medicilor greci.

ASCLEPIADACÉE s.f. (<fr. *asclépiadacée*) (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, erbacee sau lemnoase, cu frunzele opuse, cu florile hermafrodite gamopetale şi cu seminţele prevăzute cu un smoc de firişoare lungi; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *iarba-fiarelor*).

ASCOMICÉTĂ s.f. (<fr. *ascomycète*; cf. gr. *askos* "burduf"+ *mykes* "ciupercă") (La pl.) Clasă de ciuperci saprofite (parazite sau care trăiesc în simbioză), care au corpul vegetativ format, de obicei, din filamente şi care se înmulţesc prin spori produşi de o ască; (şi la sg.) ciupercă din această clasă (ex. *drojdia de bere, zbîrciogul*).

ASCÓRBIC adj. (<fr. *ascorbique*) *Acid ascorbic* = numele ştiinţific al vitaminei C.

ASCOSPÓR s.m. (<fr. *ascospore*; cf. gr. *askos* "burduf" + *spora* "sămînță") Spor produs de o ască.

ASCULTÁ vb. I (lat. *ascultare=auscultare*) **1.** Tranz. și intranz. A fi atent la ceea ce se spune, se cîntă etc. ◆ Tranz. A examina oral un elev, un student etc. ◆ Tranz. A audia un martor (într-un proces). **2.** Tranz. A-și încorda auzul pentru a percepe un sunet sau un zgomot. ◆ A auzi. ◆ (MED.) A ausculta. **3.** Tranz. A lua în considerație (cele spuse de cineva); a îndeplini o dorință, o rugăminte a cuiva. **4.** Tranz. și intranz. A se conforma unui ordin, unui sfat etc.

ASCÚNDE vb. III tranz. și refl. (lat. *abscondere*) A (se) sustrage vederii; a (se) așeza într-un loc în care să nu poată fi văzut și găsit. ◆ Tranz. Fig. A tăinui (o faptă, un sentiment, un gînd etc.).

ASCUȚÍ vb. IV (lat. **excotire <cos, cotis* "gresie") **1.** Intranz. A subția tăișul (sau vîrful) unei arme, al unei unelte, al unui obiect (pentru a le face mai tăioase). **2.** Tranz. și refl. Fig. A (se) intensifica, a (se) înteți. ◆ A (se) face mai pătrunzător.

ASCUȚÍT, -Ă adj. (*<ascuți*) **I. 1.** (Despre obiecte) Care are muchie tăioasă sau vîrf. **2.** *Unghi ascuțit* = unghi mai mic de 90°. *Accent ascuțit* = accent redat printr-un semn grafic în formă de bară oblică, orientată spre stînga, care indică rostirea mai apăsată a vocalei. **II.** Fig. **1.** (Despre minte) Ager, pătrunzător. **2.** (Despre senzații, sentimente) Intens, puternic, viu. **3.** (Despre conflicte, ciocniri etc.) Violent, înverșunat. **4.** (Despre sunete, glas) Subțire și strident. ◆ (Despre vorbe) Aspru; usturător. **5.** (Despre privire) Sfredelitor; tăios.

ASEÁRĂ adv. (*<a³+seară*) În seara zilei precedente.

ASECÁ vb. I tranz. (*<seca*, după fr. *assécher*) A deseca.

ASEDIÁ vb. I tranz. (<it. *assediare*) A supune unui asediu.

ASÉDIU s.n. (<it. *assedio*) Încercuire și atacare cu forțe armate a unui loc întărit, a unei cetăți, a unui oraș etc. pentru a le cuceri. ◇ *Stare de asediu* = stare a unei localități, a unei țări etc. (apărută în împrejurări excepționale), care constă în acordarea unor drepturi speciale armatei, poliției etc. și în suspendarea unor libertăți democratice.

ASEÍSMIC, -Ă adj. (<fr. *aséismique*) (Despre zone geografice) Care este lipsit de cutremure.

ASEISMICITÁTE s.f. (<fr. *aséismicité*) Absența a fenomenelor seismice într-o zonă geografică.

ASELENIZÁ vb. I tranz. (<n. pr. *Selene*) (Despre vehicule cosmice) A lua contact cu suprafața lunii; a se așeza pe lună.

ASEMĂNÁ vb. I (lat. *assimilare*) **1.** Refl. A avea trăsături, însușiri etc. comune cu altcineva sau cu altceva. **2.** Tranz. și refl. A (se) socoti la fel cu altul, a (se) situa pe același plan cu altcineva.

ASÉMENEA adj. invar., adv. (lat. *assimile*) **I.** Adj. invar. **1.** Care seamănă; asemănător. *Chipuri asemenea.* ◆ (Despre figuri geometrice) Care au unghiurile corespunzătoare egale și laturile corespunzătoare proporționale. **2.** Astfel (de...), așa. *O asemenea discuție nu poate continua.* **II.** Adv. **1.** În același fel. *Asemenea a rezolvat și ea exercițiul.* **2.** Pe lîngă aceasta, încă, mai.

ASEMUÍ vb. IV tranz. și refl. (*<a³ + seamă*) A (se) asemăna. ◆ Tranz. A confunda.

ASENTIMÉNT s.n. (<fr. *assentiment*) Consimțămînt, aprobare dată cuiva pentru a face ceva. ◇ *A fi în asentimentul cuiva* = a proceda în conformitate cu dorința cuiva.

ASEPSÍE s.f. (<fr. *asepsie*; cf. gr. *a* "fără" + *sepsis* "infecție") (Metodă de) sterilizare a instrumentelor medicale, a locului unde se face operația etc., cu ajutorul căldurii, ultrasunetelor, razelor ultraviolete etc.; absență a microbilor în urma aplicării acestei metode.

ASÉPTIC, -Ă adj. (<fr. *aseptique*) Care este sterilizat; care este în stare de asepsie.

ASEPTIZÁ vb. I tranz. (<fr. *aseptiser*) A steriliza.

ASERTÍV, -Ă adj. (<fr. *assertif*) Care are caracter de asertiune.

ASERTÓRIC, -Ă adj. (<fr. *assertorique*) Care are caracterul unei asertiuni.

ASERȚIÚNE s.f. (<fr. *assertion*, lat *assertio, -onis*) (LOG.) Enunț (afirmativ sau negativ) care este dat ca adevărat. ◆ P. gener. Afirmație.

ASERVÍ vb. IV tranz. (<fr. *asservir*) A subjuga, a înrobi.

ASESÓR, -OÁRE s.m. și f. (<lat. *assesor*, fr. *assesseur*) **1.** (În trecut) Reprezentant al poporului în unele complete de judecată; persoană aleasă, pe timp limitat, pentru a participa la judecarea unor procese penale sau civile. **2.** Ajutor al unui judecător (în diferite sisteme judiciare).

ASEXUÁT, -Á adj. (<fr. *asexué*) (Despre plante și animale) Care este lipsit de caracterе de apartenență la unul dintre sexe. ◇ *Reproducere asexuată* = înmulțire prin spori sau prin diviziune.

ASEZONÁ vb. I tranz. (<fr. *assaisonner*) A pune ingrediente într-o mîncare.

ASFÁLT s.n. (<fr. *asphalte*) **1.** Rocă sedimentară, brună-neagră, alcătuită din hidrocarburi rășinoase și din compuși ai sulfului și ai azotului, care se formează prin bituminizarea unor substanțe organice sau prin oxidarea și polimerizarea petrolului. **2.** Amestec de bitum cu substanțe minerale granulare, care este folosit la executarea îmbrăcăminților rutiere sau a izolațiilor hidrofuge. ◆ Drum, trotuar acoperit cu asfalt.

ASFALTÁ vb. I tranz. (<fr. *asphalter*, germ. *asphaltieren*) A acoperi un drum, un teren cu asfalt.

ASFALTÓR s.m. (<fr. *asphalteur*) Muncitor specializat în lucrări de asfaltare.

ASFINȚÍ vb. IV intranz. (*<a³+sfînt*) (Despre aștri) A apune. ◆ Fig. A merge spre declin.

ASFINȚÍT s.n. (*<asfinți*) **1.** Faptul de a asfinți. ◆ Momentul dispariției unui astru la orizont; spec. moment al zilei cînd apune soarele. ◆ Fig. Declin. **2.** Punct cardinal situat în partea orizontului unde apune soarele; apus.

ASFIXIÁ vb. I tranz. și refl. (<fr. *asphyxier*) A provoca sau a suferi o asfixie; p.ext. a omorî sau a muri în urma unei asfixii.

ASFIXÍE s.f. (<fr. *asphyxie*) Stare de sufocare cauzată de strangulare, înecare, ca simptom al unor boli etc.; imposibilitate de a respira (normal).

ASFODÉLĂ s.f. (<fr. *asphodèle*; cf.gr. *asphodelos*) Plantă bulboasă, din familia liliaceelor, cu florile albe, regulate și hermafrodite din care se poate extrage alcool. Pentru greci și romani, asfodela, floarea sacră a lui Hades și a Persefonei, care creștea pe cîmpiile infernului, este întotdeauna legată de moarte.

ASFOLÍT s.n. (<fr. *aspholithe*) Beton dur, rezistent la temperaturi joase, folosit la executarea unor îmbrăcăminți rutiere permanente.

ASIÁTIC, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *asiatique*, lat. *asiaticus*) **1.** S.m. și f. (La pl. m.) Populație care trăiește în Asia; (la sg.) persoană care face parte din fiecare dintre populațiile de bază ale Asiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Asiei sau asiaticilor, privitor la Asia sau la asiatici.

ASIBILÁ vb. I tranz. și refl. (<fr. *assibiler*) (FON.) A da sau a căpăta caracterele unei consoane africate (sub influența vocalelor *i* sau *e* care urmează).

ASIBILÁRE s.f. (*<asibila*) Fenomen fonetic care constă în transformarea unei consoane oclusive în consoană africată (sub influența vocalelor *i* sau *e* care urmează).

ASIBILÁȚIE s.f. (<fr. *assibilation*) Asibilare.

ASIDUITÁTE s.f. (<fr. *assiduité*, lat. *assiduitas, -atis*) Stăruință, silință, sîrguință. ◆ Insistență, perseverență.

ASÍDUU, -UĂ adj. (<fr. *assidu*, lat. *assiduus*) Care este stăruitor, silitor, sîrguitor. ◆ Care este insistent, perseverent.

ASIÉTĂ s.f. (<fr. *assiette*) **1.** Înclinare longitudinală a unei nave din cauza repartizării neuniforme a încărcăturii. ◆ Unghi format de linia longitudinală sau transversală a avionului cu orizontala. **2.** (FIN.) Mod de fixare a impozitelor datorate statului.

ASIGNÁRE s.f. (după fr. *assignation*) Repartizare a frecvențelor de lucru pentru diferite stații de radiocomunicații.

ASIGNÁT s.n. (<fr. *assignat*) Hîrtie-monedă franceză, emisă în timpul revoluției din 1789.

ASIGURÁ vb. I (*<a³+sigur*, după fr. *assurer*) **1.** Tranz. A da o garanție (pentru înfăptuirea unui lucru); a pregăti, a face ceva în mod sigur. **2.** Tranz. și refl. A (se) încredința. **3.** Tranz. și refl. (JUR.) A încheia un contract de asigurare a vieții sau a unui bun. **4.** Tranz. și refl. pas. A (se) împiedica desfacerea sau deplasarea elementelor asamblate ale unui sistem tehnic.

ASIMÉTRIC, -Ă (<fr. *asymétrique*) Care este lipsit de simetrie.

ASIMETRÍE s.f. (<fr. *asymétrie*) (Starea sau caracterul a) ceea ce este asimetric.

ASIMILÁ vb. I (<fr. *assimiler*, lat. *assimilare*) **1.** Tranz. A transforma materiile nutritive introduse în organism în substanțe proprii acestuia. **2.** Tranz. A considera egal, similar cu altă ființă, cu alt obiect, cu alt fenomen. **3.** Tranz. A-și însuși cunoștințe, idei etc. **4.** Tranz. și refl. A integra sau a face să se integreze în alt grup social sau național prin pierderea trăsăturilor caracteristice proprii (limbă, obiceiuri etc.). **5.** Tranz. și refl. (FON.) A (se) transforma sub influența altui sunet. **6.** Tranz. A introduce în procesul de fabricație produse noi, tehnologii noi etc.

ASIMILÁȚIE s.f. (<fr. *assimilation*, lat. *assimilatio, -onis*) **1.** (FIZIOL.) Anabolism. **2.** *Asimilație clorofiliană* = proces fiziologic prin care plantele verzi sintetizează (cu ajutorul luminii solare absorbite de clorofilă) substanțele organice din dioxidul de carbon și din apă și eliberează oxigen. **3.** *Asimilație*

magmatică = interacțiune a unei magme cu rocile înconjurătoare, care are ca rezultat formarea unor roci eruptive hibride. **4.** (FON.) Modificare a unui sunet sub influența altuia aflat în apropiere.

ASIMPTOMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *asymptomatique*) (Despre boli) Care nu prezintă simptom clinic.

ASIMPTÓTĂ s.f. (<fr. *asymptote*) (MAT.) Linie (dreaptă) de care se apropie o curbă plană, fără a o atinge la o distanță finită.

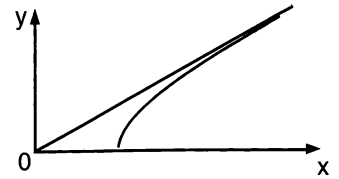

asimptotă

ASIMPTÓTIC, -Ă adj. (<fr. *asymptotique*) Care aparține asimptotei, referitor la asimptotă; ca o asimptotă.

ASÍN s.m. (lat. *asinus*) Măgar (*Equus asinus*).

ASINCRÓN, -Ă adj. (<fr. *asynchrone*) **1.** Asincronic. **2.** (Despre mașini electrice sau despre modul lor de funcționare) Care are turația rotorului diferită de aceea a cîmpului magnetic al statorului.

ASINCRÓNIC, -Ă adj. (<fr. *asynchronique*) (Despre fenomene, mișcări etc.) Care nu se produce în același timp.

ASINCRONÍSM s.n. (<tr. *asynchronisme*) (Starea sau caracterul a) ceea ce este asincronic.

ASINDÉT (ASÍNDETON) s.n. (<lat. *asyndetus*, fr. *asyndète*; cf.gr. *asyndeton*) Figură de stil care constă în suprimarea conjuncțiilor copulative dintr-o frază.

ASINERGÍE s.f. (<fr. *asynergie*; cf. gr. *a* "fără" + *synergia* "cooperare") (MED.) Incapacitate de a îndeplini simultan diferite mișcări elementare care intră în constituirea unei activități motrice.

ASIRIÁN, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *assyrien*) **1.** S.m. și f. (La pl. m.) Populație semitică, care a trăit în statul sclavagist Asiria; (la sg.) persoană care făcea parte din această populație sau era originară de acolo. **2.** S.m. și f. (La pl. m.) Populație semitică, care trăiește în Irak, Iran, Siria și Transcaucazia; (la sg.) persoană care face parte din populațiile de bază ale Irakului, Iranului, Siriei și Transcaucaziei sau este originară de acolo. **3.** Adj. Care aparține Asiriei sau asirienilor, privitor la Asiria sau la asirieni.

ASIRIOLÓG, -Ă s.m. și f. (<fr. *assyriologue*) Specialist în asiriologie.

ASIRIOLOGÍE s.f. (<fr. *assyriologie*) Disciplină care studiază istoria, limba și cultura Asiriei.

ASISTÁ vb. I (<fr. *assister*, lat. *assistare*) **1.** Intranz. A fi de față, a lua parte (la...). **2.** Tranz. A sta lîngă cineva pentru a-l ajuta, pentru a-i apăra interesele etc.

ASISTÉNT, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *assistant*, lat. *assistens, -ntis*, germ. *Assistent*) **1.** (Persoană) care asistă la ceva. **2.** (Persoană) care asistă pe cineva pentru a da ajutor. ◇ *Asistent universitar* = funcție didactică în învățămîntul superior, inferioară funcției de lector; persoană care deține această funcție.

ASISTÉNȚĂ s.f. (<fr. *assistance*) **1.** Totalitatea persoanelor care asistă la ceva. **2.** Sprijin, ajutor (material, medical etc.). ◇ *Asistență socială* = sistem de ajutorare materială a persoanelor care nu sînt apte de muncă și nu dispun de mijloace necesare traiului. *Asistență medicală* = îngrijire a bolnavilor de către un personal calificat (la domiciliu sau la o instituție medico-sanitară). *Asistență mutuală* = înțelegere, colaborare politică, economică și militară între state pentru realizarea unor obiective de interes comun sau pentru apărarea comună împotriva unui (eventual) atac armat.

ASISTOLÍE s.f. (<fr. *asystolie*; cf. gr. *a* "fără" + *systole* "contracție") **1.** (Stare patologică caracterizată printr-o) slăbire a contracțiilor inimii. **2.** (Impr.) Insuficiență cardiacă.

ASÍZĂ s.f. (<fr. *assise*) Fiecare dintre straturile orizontale de cărămidă, de piatră etc. care alcătuiesc zidăria unei construcții.

ASOCIÁ vb. I (<fr. *associer*, lat. *associare*) **1.** Refl. A se uni, a se grupa (cu cineva) în vederea unui scop comun. **2.** Refl. și tranz. A lua parte sau a face să ia parte, împreună cu alții, la o acțiune, la o inițiativă, la o afacere etc.

ASOCIÁL, -Ă adj. (<fr. *asocial*) (Despre oameni) Care nu este adaptat vieții sociale; refractar la integrarea în societate.

ASOCIATÍV, -Ă adj. (<fr. *associatif*) **1.** Care aparține unei asociații (**2**); referitor la o asociație. ◆ (Despre memorie) Care evocă imagini prin asociație. **2.** (Despre unele operații matematice) Care dă același rezultat, independent de felul în care sînt grupate elementele unui grup ordonat.

ASOCIÁȚIE s.f. (<fr. *association*, lat. *associatio, -onis*) **1.** Grupare de persoane (fizice sau juridice), organizată pe baza unui statut în vederea realizării unui scop comun (științific, cultural, artistic, sportiv). **2.** Proprietate a psihicului de a lega între ele diferite imagini senzoriale, idei etc., apariția unei reprezentări determinînd în conștiință o altă reprezentare asemănătoare sau întîlnită anterior; legătură între reprezentări, idei etc. pe baza acestei proprietăți. **3.** Grup de plante sau de animale, format din mai multe specii caracteristice unui anumit mediu de viață, care ocupă un anumit areal. **4.** *Asociație moleculară* = reunire a două sau a mai multe molecule identice care influențează proprietățile fizice ale corpurilor.

ASOCIAȚIONÍSM s.n. (<fr. *associationnisme*) Concepție psihologică (răspîndită mai ales în sec. 17-19), care pune la baza vieții sufletești asociația (**2**).

ASOLAMÉNT s.n. (<fr. *assolement*) Succesiune, rotație a culturilor pe aceeași parcelă, însoțită de un sistem corespunzător de lucrări agricole și de îngrășăminte, care asigură creșterea fertilității solului și sporirea producției.

ASOMÁ vb. I tranz. (<fr. *assommer*) **1.** A ameți animalele la abator, printr-o lovitură puternică, înainte de tăiere. **2.** A stingheri (puternic) pe cineva.

ASONÁNT, -Ă adj. (<fr. *assonant*, it. *assonante*) Care produce asonanță; care este în asonanță.

ASONÁNȚĂ s.f. (<fr. *assonance*, it. *assonanza*) **1.** Rimă imperfectă. **2.** Repetare a aceleiași vocale accentuate într-un vers sau într-o strofă (pentru efecte expresive).

ASORTÁ vb. I (<fr. *assortir*) **1.** Tranz. A așeza laolaltă diferite lucruri pentru a forma un tot armonios. **2.** Refl. A se potrivi (ca mărime, ca nuanță etc.). **3.** Tranz. A aproviziona (un magazin) cu mărfuri variate.

ASORTIMÉNT s.n. (<fr. *assortiment*) Ansamblu de produse sau de mărfuri de aceeași categorie, dar de forme și calități diferite.

ASPARÁGUS s.m. (<fr., lat. *asparagus*) Plantă ornamentală din familia liliaceelor, cultivată pentru frunzulițele ei foarte decorative (*Asparagus silvestris*).

ASPÉCT s.n. (<fr. *aspect*, lat. *aspectus*) **1.** Fel de a se prezenta al unei ființe sau al unui lucru. **2.** Categorie gramaticală proprie anumitor limbi, care arată stadiul de realizare a acțiunii exprimate de verb.

ASPECTOMÁT s.n. (<germ. *Aspektomat*) Aparat de proiecție cu schimbare automată a diapozitivelor.

ASPERGÍL s.m. (<lat., fr. *aspergillus*) Mucegai care se dezvoltă pe substanțe dulci.

ASPERGILÓZĂ s.f. (<fr. *aspergillose*) Boală cauzată de dezvoltarea aspergilului în organismul uman sau animal.

ASPERITÁTE s.f. (<fr. *aspérité*, lat. *asperitas, -tatis*) Proprietatea de a fi aspru. ◆ Concr. Partea zgrunțuroasă a unei suprafețe.

ASPERSÁRE s.f. (după fr. *aspersion*) Stropire cu aspersorul.

ASPERSIÚNE s.f. (<fr. *aspersion*, lat. *aspersio, -onis*) Stropire a solului sau a unui material cu apă sub formă de picături (asemănătoare cu ploaia).

ASPERSÓR s.n. (<fr. *aspersoir*) Dispozitiv de pulverizare a apei (aduse prin conducte), sub formă de picături imitînd ploaia, care este folosit la irigarea terenurilor agricole.

ASPÍC s.n. (<fr. *aspic*) Substanță gelatinoasă, obținută din zeamă concentrată de oase și de carne, prin fierbere, limpezire și răcire, care se folosește la unele mîncăruri (ca garnitură).

ASPÍDĂ s.f. (<sl. *aspida*) Șarpe veninos. ◆ Fig. Femeie rea.

ASPIRÁ vb. I (<fr. *aspirer*, lat. *aspirare*) **1.** Tranz. A trage aer (sau unele pulberi) în plămîni. ◆ (Despre pompe) A trage în sus un lichid, un gaz, praf etc. **2.** Intranz. Fig. A năzui, a tinde spre ceva.

ASPIRÁNT, -Ă s.m. și f. (<fr. *aspirant*) **1.** Persoană care tinde, care năzuiește la ceva. **2.** (În unele țări) Doctorand. **3.** Primul grad de ofițer în marina militară; ofițer care are acest grad.

ASPIRATÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *aspirateur*) **1.** Adj. Care aspiră (**1**). **2.** S.n. Aparat pentru aspirarea prafului, a gazelor, a fumului etc.

ASPIRÁȚIE s.f. (<fr. *aspiration*, lat. *aspiratio, -onis*) **1.** Acțiunea de a aspira (**1**) și rezultatul ei. ◆ Deplasare a unui fluid într-o conductă prin micșorarea presiunii aerului la capătul acesteia. **2.** (FON.) Zgomot produs prin frecarea aerului la trecerea lui prin laringe, în timpul pronunțării unor sunete. **3.** Fig. Năzuință, dorință puternică.

ASPIRÍNĂ s.f. (<fr. *aspirine*, germ. *Aspirin*) Nume comercial dat acidului acetilsalicilic.

ASPRÉTE s.m. (<*aspru*[2]) Pește endemic, cenușiu-brun, mic, acoperit cu solzi mărunți și aspri (*Romanichthys valsanicola*).

ÁSPRU[1] s.m. (<ngr. *aspron*) Monedă tur-

cească de argint, care a circulat în sec. 15-19 în ţările române.

ÁSPRU[2], -Ă adj. (lat. *asper*) **I. 1.** Care are suprafaţa zgrunţuroasă. ◆ (Despre păr) Tare şi ţepos. ◆ (Despre perii) Cu firele tari şi ţepoase. **2.** (Despre apă) Care conţine săruri calcaroase. ◆ (Despre vin) Care are gust acru. **II.** Fig. **1.** (Şi adverbial) Puternic, intens (ex. *ger aspru*). **2.** (Despre oameni) Sever, neînduplecat; dur, nemilos. **3.** (Despre stări, situaţii etc.) Care provoacă suferinţe; care este greu de îndurat.

ASTATÍNIU s.n. (<germ. *Astatinium*) Element chimic radioactiv (*At*; nr. at. 85; m.at. 210), care face parte din grupul halogenilor. A fost descoperit în 1940.

ASTATIZÁRE s.f. (după fr. *astatisation*) Procedeu de mărire a sensibilităţii unor aparate de mare precizie faţă de diverse acţiuni deformante.

ÁSTĂZI adv. (lat. *ista die*) **1.** În ziua în curs. ◆ (Substantivat, m.) Ziua care este în curs. **2.** În epoca prezentă.

ASTÉNIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *asthénique*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care suferă de astenie. **2.** Adj. Care aparţine asteniei, care este specific asteniei, privitor la astenie.

ASTENÍE s.f. (<fr. *asthénie*; cf.gr. *a* "fără" + *sthenos* "putere") Stare patologică, caracterizată prin oboseală intensă şi prelungită, însoţită de slăbiciune fizică, de scădere a capacităţii de muncă intelectuală etc.

ASTENIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<*astenie*) A (se) îmbolnăvi de astenie.

ASTENOPÍE s.f. (<fr. *asthénopie*; cf.gr. *asthenes* "slab"+*ops* "vedere") Oboseală oculară.

ASTÉR s.m. (<fr. *aster*; cf.gr. *aster* "stea") Plantă erbacee decorativă, cultivată pentru florile ei colorate în tonuri diferite de roz şi violet.

ASTEREOGNOZÍE s.f. (<fr. *astéréognosie*; cf. gr. *a* "fără"+ *stereos* "solid"+*gnosis* "cunoaştere") (MED.) Imposibilitate de recunoaştere a formei obiectelor numai prin pipăire.

ASTERÍDĂ s.f. (<fr. *astéride*; cf. gr. *aster* "stea") (La pl.) Clasă de echinoderme marine, care au corpul alcătuit dintr-un disc central de la care pornesc cinci (sau mai multe) braţe în direcţie radială (*Asterias*); (şi la sg.) animal care face parte din această clasă (ex. *steaua-de-mare*).

ASTÉRIE s.f. (<fr. *astérie*) (ZOOL.) Stea-de-mare.

ASTERÍSC s.n. (<fr. *astérisque*, lat. *asteriscus*; cf.gr. *asteriskos* "stea mică") Semn grafic de forma unei steluţe, care se pune după un cuvînt pentru a indica trimiterea la o notă, înaintea unor cuvinte neatestate şi reconstituite etc.

ASTEROÍD s.m. (<fr. *astéroïde*; cf. gr. *asteroeidos* "ca o stea") Fiecare dintre planetele mici ale sistemului solar, puţin strălucitoare, ale căror orbite se află, în general, între orbitele planetelor Marte şi Jupiter (ex. *Adonis, Apollo, Ceres, Eros, Hermes, Hidalgo, Icar, Iunona, Vesta* etc.).

ASTERONÍM s.n. (<fr. *astéronyme*; cf. gr. *aster* "stea"+ *onoma* "nume") Steluţă, grup de steluţe sau litere urmate de steluţe care înlocuiesc, într-o scriere, numele autorului, al unui personaj etc.

ÁSTFEL adv. (<[într-]*ast+fel*) **1.** În acest fel; într-un mod asemănător (cu ...). *A procedat astfel pentru a învăţa mai uşor.* **2.** Aşadar; prin urmare; în consecinţă. *A reuşit la concurs; astfel va promova.*

ASTIGMÁTIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<germ. *asthigmatisch*) **1.** Adj. (Despre imagine) Care este deformată din cauza astigmatismului. **2.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care suferă de astigmatism.

ASTIGMATÍSM s.n. (<fr. *astigmatisme*; cf. gr. *a* "fără+ *stigma* "pată") Aberaţie a unui sistem optic, care formează o imagine întinsă pentru un obiect. ◆ Defect al lentilelor sau al corneei şi al cristalinului ochiului omenesc, care constă într-o abatere de la forma sferică, ele avînd razele de curbură diferite în două planuri perpendiculare, ceea ce duce la deformarea imaginilor.

ASTIGMOMÉTRU s.n. (<fr. *astigmomètre*) Aparat pentru măsurarea gradului de astigmatism.

ASTM (ÁSTMĂ) s.n. (s.f.) (<fr. *asthme*, lat. *asthma*; cf.gr. *asthma* "respiraţie") Boală care se manifestă prin greutate în expiraţie şi prin nevoia imperioasă de aer.

ASTMÁTIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *astmatique*, lat. *astmaticus*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care suferă de astm. **2.** Adj. Care este cauzat de astm; care este propriu astmului.

ASTRAFOBÍE s.f. (<fr. *astraphobie*; cf. gr. *astrape* "fulger"+ *phobos* "teamă") Teamă patologică de fulgere.

ASTRAGÁL s.n. (<fr. *astragale*, lat. *astragalus*) **1.** (ANAT.) Unul dintre cele două oase mai mari ale tarsului. **2.** (ARHIT.) Element decorativ de secţiune semicirculară, care separă fusul coloanei de capitel.

ASTRAHÁN s.n. (<fr. *astrakan*; cf. n.pr. *Astrahan,* oraş în Rusia) **1.** Pielicică de miel din rasa caracul, cu părul mătăsos şi buclat. **2.** Haină (de damă) confecţionată din astfel de blană.

ASTRALÍT s.m. (<fr. *astralite*) Exploziv detonant de siguranţă, folosit în mine.

ASTRINGÉNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *astringent*, lat. *astringens, -ntis*) **1.** Adj. (Despre unele substanţe) Care are proprietatea de a contracta ţesuturile organismului. **2.** S.n. Substanţă chimică sau medicament care combate secreţiile organice exagerate.

ASTRINGÉNŢĂ s.f. (<fr. *astringence*) Proprietate a unor substanţe de a fi astringente.

ASTRO- (<fr. *astro-*; cf.gr. *astron* "astru") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) aştri", "univers", "astral", "cosmic".

ASTROBIOLOGÍE s.f. (<fr. *astrobiologie*) Ştiinţă care se ocupă cu studiul vieţii de pe alte planete.

ASTROBOTÁNICĂ s.f. (<germ. *Astrobotanik*) Ştiinţă care studiază viaţa plantelor de pe alte planete.

ASTROCLIMÁT s.n. (<fr. *astroclimat*) Totalitatea factorilor care contribuie la stabilirea unui loc adecvat pentru observaţii astronomice cu instrumente optice perfecţionate.

ASTRODÓM s.n. (<fr., engl. *astrodom*) Cupolă transparentă a marilor aeroporturi.

ASTRODRÓM s.n. (<fr. *astrodrome*) Cosmodrom.

ASTROFÍZICĂ s.f. (<fr. *astrophysique*) Ramură a astronomiei care studiază structura şi compoziţia corpurilor cereşti şi materiei interstelare, procesele din interiorul aştrilor, interacţiunile dintre ei etc.

ASTROFOTOMETRÍE s.f. (<fr. *astrophotométrie*) Ramură a astrofizicii practice care se ocupă cu măsurarea strălucirii corpurilor cereşti.

ASTROGRÁF s.n. (<fr. *astrographe*) Lunetă astronomică, folosită pentru determinarea poziţiei aştrilor prin fotografiere.

ASTROÍDĂ s.f. (<fr. *astroïde*; cf. gr. *astron* "astru"+ *eidos* "formă") Curbă descrisă de un punct al unui cerc prin rostogolirea acestuia în interiorul altui cerc fix şi cu raza de patru ori mai mare decît a primului.

ASTROLÁB s.n. (<fr. *astrolabe*) Instrument pentru determinarea poziţiei aştrilor şi a înălţimii lor deasupra orizontului.

ASTROLATRÍE s.f. (<fr. *astrolâtrie*) Închinare la stele.

ASTROLÓG s.m. (<fr. *astrologue*, lat. *astrologus*) Persoană care practică astrologia. ◆ P.ext. Astronom.

ASTROLOGÍE s.f. (<fr. *astrologie*, lat. *astrologia*; cf.gr. *astrologia* <*astron* "astru" + *logos* "studiu") Prezicere a viitorului pe baza studiului poziţiei şi al mersului aştrilor sau pe baza altor fenomene cereşti.

ASTROMETRÍE s.f. (<fr. *astrométrie*; cf. gr. *astron* "astru"+ *metron* "măsură") Ramură a astronomiei care se ocupă cu stabilirea poziţiei aştrilor, cu determinarea coordonatelor geografice etc.

ASTROMETEOROLOGÍE s.f. (<fr. *astrométéorologie*) Studiul fenomenelor meteorologice care au loc în atmosfera planetelor.

ASTRONAÚT s.m. (<fr. *astronaute*, engl. *astronaut*) Persoană cu pregătire tehnică, ştiinţifică, medicală, psihologică etc. specială, care călătoreşte în spaţiul cosmic cu o astronavă. Primul astronaut a fost I. Gagarin (12 aprilie 1961).

ASTRONAÚTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *astronautique*) **1.** S.f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul mijloacelor şi al posibilităţilor de zbor în spaţiul cosmic (ale cărei baze teoretice au fost puse de Ţiolkovski, Goddard şi Oberth). **2.** Adj. Care aparţine astronauticii, referitor la astronautică.

ASTRONÁVĂ s.f. (<fr. *astronef*, după *navă*) Vehicul spaţial.

ASTRONÓM s.m. (<fr. *astronome*, lat. *astronomus*) Specialist în astronomie.

ASTRONOMÍE s.f. (<fr. *astronomie*, lat. *astronomia*; cf.gr. *astronomia* <*astron* "astru" + *nomos* "lege") Ştiinţă care se ocupă cu studiul aştrilor, al mişcării, al evoluţiei, al structurii şi al compoziţiei lor, precum şi cu studiul sistemelor de aştri, al galaxiilor şi al universului. Primele observaţii sistematice asupra cosmosului datează din milen. 3 î.Hr., fiind făcute în China, India şi Egipt. Sînt observaţii ale fenomenelor cereşti vizibile cu ochiul liber, care au avut rezultate importante practice şi religioase. Astronomia clasică a luat naştere în sec. 16, graţie lui N.Copernic, care a fundamentat ştiinţific concepţia heliocentrică a universului. În dezvoltarea astronomiei ca ştiinţă, importante au fost apoi studiile lui J. Kepler, care a descoperit legile de mişcare ale planetelor, şi ale lui G.Galilei, primul care a folosit luneta, observînd astfel petele solare, relieful

lunar, sateliții lui Iupiter, fazele planetei Venus etc. Rolul esențial în această dezvoltare l-a avut I.Newton, care a descoperit legile fundamentale ale mecanicii cereşti, ceea ce a permis calcularea cu precizie a mişcărilor Lunii, planetelor, cometelor etc. În a doua jumătate a sec. 19, în studierea corpurilor cereşti se folosesc fotografiile şi astroscopul, iar în sec. 20 tehnicile noi spațiale (sondele spațiale, sateliții artificiali, navele cosmice, rachetele spațiale etc.) sînt elemente esențiale în studierea spațiului cosmic.

ASTROSCÓP s.n. (<fr. *astroscope*) Telescop astronomic folosit pentru examinarea sumară a mişcării aştrilor într-o anumită zonă.

ÁSTRU s.m. (<lat. *astrum*, fr. *astre*) Corp ceresc natural (ex. *stea, planetă* etc.) care se vede pe bolta cerească din cauza luminii proprii sau a celei primite de la alt corp ceresc. Dacă în antichitate aştrii erau divinizați, mai tîrziu s-a crezut că îngerii dirijează mersul lor sau că sînt sălaşul sufletelor oamenilor iluştri.

ASTUPÁ vb. I tranz. (lat. **asstuppare*) A umple, a închide, a acoperi, a înfunda o gaură, o deschizătură etc.; a face să nu se mai vadă, acoperind. ◆ A face să nu se mai audă ceva.

ASUDÁ vb. I intranz. (lat. *assudare*) **1.** A transpira, a năduşi. ◆ A se aburi. **2.** Fig. A munci din greu, depunînd mari eforturi.

ASUMÁ vb. I tranz. (<fr. *assumer*, lat. *assumere*) **1.** A lua ceva asupra sau pe seama sa; a se angaja să îndeplinească ceva. **2.** (FILOZ.) A accepta ca ipoteză o judecată pentru a constata consecințele care rezultă din ea.

ASÚMPȚIE s.f. (<engl. *assumption*, it. *asunzione*) (FILOZ.) Actul de a asuma. ◆ (LOG.) Premisă minoră.

ASÚPRA prep. (lat. *ad-supra*) **1.** Peste. *S-a aplecat asupra ei.* **2.** Spre. *Își îndreaptă privirea asupra ecranului.* **3.** Împotriva, în contra. *Se repede asupra puiului.* **4.** Despre; cu privire la ... *Părere asupra subiectului cărții.*

ASUPRÍ vb. IV tranz. (<*asupra*) A persecuta, a exploata, a prigoni (un grup social, o colectivitate etc.).

ASURZÍ vb. IV intranz. şi tranz. (<*surd*) A deveni sau a face pe cineva să devină surd.

ASURZITÓR, -OÁRE adj. (<*asurzi*) (Despre zgomote, sunete) Care asurzeşte; extrem de puternic.

AŞÁ adv., adj. invar. (lat. *eccum-sic*) **I.** Adv. **1.** În acest fel. *Aşa am procedat.* **2.** În acelaşi mod. *Aşa a procedat şi ea.* **3.** Întocmai, exact (cum se spune). *Ai să procedezi aşa?* **4.** Atît de ... *Eşti aşa de frumoasă!* **II.** Adj. invar. Asemenea, atare... *Aşa carte nu se găseşte uşor.*

AŞADÁR adv. (<*aşa*+*dar*[1]) Deci, prin urmare.

AŞÁNTI s.m. pl. (<fr. *Achantis*) Populație negroidă din Ghana, care în evul mediu a creat statul Aşanti.

AŞCHIÁ vb. I tranz. (<*aşchie*) A rupe sau a tăia în aşchii, în şuvițe, în fîşii etc. ◆ A prelucra un obiect prin înlăturarea sub formă de aşchii a surplusului de material.

ÁŞCHIE s.f. (lat. *ascla* = *astula, assula*) Bucată mică, subțire, de formă neregulată, desprinsă (complet) dintr-un corp, prin cioplire, prin spargere etc.

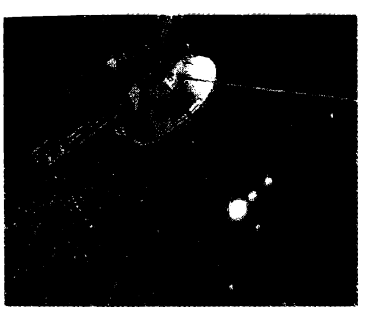

Stația interplanetară americană *Pioneer*

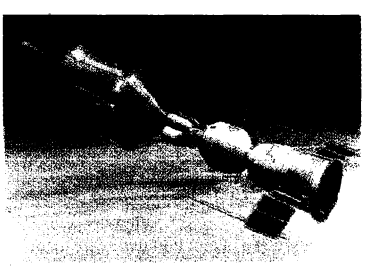

Apollo-Soiuz

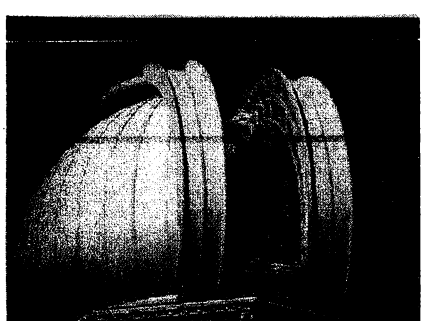

Observatorul de la Greenwich

Scafandru de astronaut

AŞCHIETÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*aşchia*) (Muncitor) care aşchiază.

AŞEZÁ vb. I (lat. **assediare*) **I. 1.** Tranz. şi refl. A (se) pune pe ceva sau undeva (pentru a şedea sau pentru a face să şadă). ◆ Refl. A poposi. ◆ Refl. (Despre păsări sau insecte) A se lăsa din zbor pe ceva pentru a se odihni. ◆ Refl. (Despre lichide în fermentație) A se limpezi. ◆ Refl. A se depune (formînd un strat). ◆ Fig. Refl. A se potoli, a se linişti. **2.** Refl. A se stabili într-o localitate, într-un loc. **II.** Tranz. şi refl. A (se) pune într-o anumită ordine; a (se)rîndui, a (se) aranja. **III.** Tranz. A găsi cuiva o situație mai bună. ◆ A instala pe cineva într-o funcție.

AŞEZÁRE s.f. (<*aşeza*) **1.** Acțiunea de a (se) aşeza şi rezultatul ei. **2.** Loc unde se află (stabilit) cineva sau ceva. ◆ Grup de locuințe, de construcții care reprezintă un mediu de viață umană.

AŞEZĂMÍNT s.n. (<*aşeza*) Instituție creată pentru o activitate de folos obştesc (ex. *aşezămînt cultural*).

AŞKENÁZI s.m. pl. (<fr. *Ashkénaze*; cf.ebr. *ashkenazi*) Populație evreiască stabilită, în evul mediu, în țările germane, de unde, mai tîrziu, a migrat în V şi E Europei, care vorbeşte idiomul german idiş. Are obiceiuri şi ritualuri deosebite de cele ale sefarzilor.

AŞTEPTÁ vb. I tranz. (lat. **astectare* = *adspectare*) **1.** A sta într-un loc, pentru a fi de față la ceva, pentru a vedea pe cineva care trebuie să vină etc. **2.** A avea răbdare; a păsui (pe cineva). ◆ (În construcții negative) A ezita; a zăbovi. **3.** A spera, a nădăjdui (lăsînd să treacă timpul). ◆ Refl. A-şi închipui; a conta (pe ceva).

AŞTÉRNE vb. III (lat. *asternere*) **1.** Tranz. A întinde ceva pe o suprafață (pentru a o acoperi). ◆ A răspîndi pe suprafața unui drum materialul necesar pentru construcția (sau întreținerea) îmbrăcămintii rutiere. ◆ Tranz. şi refl. (Adesea fig.) A (se) împrăştia pe jos astfel încît să formeze un strat. **2.** Tranz. A pregăti şi a întinde pe pat aşternutul pentru culcare. ◆ A pregăti pe masă toate cele necesare pentru a mînca. **3.** Refl. şi tranz. A (se) întinde (orizontal) pe jos, a (se) culca la pămînt. **4.** Tranz. A scrie; a compune. ◆ Refl. A se apuca temeinic de o treabă.

AŞTERNÚT s.n. (<*aşterne*) Faptul de (a) se aşterne; concr. ceea ce serveşte pentru a pregăti patul (sau locul) pentru dormit; rufărie de pat. ◆ Culcuş (pentru animale). ◆ (POLIGR.) Înveliş de materiale elastice cu care se acoperă cilindrul preselor de tipar pentru repartizarea uniformă a presiunii pe suprafața hîrtiei.

At (CHIM.) Simbol pentru *astatiniu*.

at (FIZ.) Simbol pentru *atmosfera tehnică*.

ATÁC s.n. (<fr. *attaque*) **1.** Acțiune de luptă ofensivă prin care se urmăreşte nimicirea sau capturarea inamicului şi distrugerea unor obiective ale acestuia; moment culminant al acestei ofensive. ◆ (Art.) Semnal (de trompetă) prin care se anunță începerea atacului. **2.** Agresiune împotriva unei persoane, unui stat etc. **3.** (SPORT) Inițiativă în joc. ◆ Totalitatea jucătorilor care alcătuiesc grupul ofensiv al unei echipe. **4.** Campanie violentă (prin manifestații, greve etc.) împotriva unei persoane, unei situații etc. **5.** Apariție bruscă şi violentă a unei boli. ◆ (Pop.) Apoplexie.

6. (FON.) Mişcare articulatorie a coardelor vocale, care marchează începutul pronunţării unei vocale.
ATACÁ vb. I (<fr. *attaquer*) **1.** Tranz. A începe sau a efectua un atac (**1**). **2.** Tranz. A comite o agresiune împotriva unei persoane, unui stat etc. **3.** Intranz. A deţine sau a lua iniţiativa într-o întrecere sportivă. **4.** Tranz. A duce o campanie violentă (prin manifestaţii, greve etc.) împotriva unei persoane, unei situaţii etc. **5.** Tranz. Fig. A începe să studieze o problemă. ◆ A începe executarea unei bucăţi muzicale.
ATACÁNT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *attaquant*) **1.** Adj. Care atacă. **2.** S.m. şi f. Jucător care face parte din linia de înaintaşi a unei echipe sportive.
ATAMÁN s.m. (<rus., ucr. *ataman*) **1.** Căpetenie de cazaci. **2.** Şef al unei echipe de pescari.
ATARAXÍE s.f. (<fr. *ataraxie*; cf.gr. *ataraxia* <*a* "fără"+*taraxis* "tulburare") **1.** (FILOZ.; la vechii greci) Concepţie care susţinea că omul, prin detaşare de frămîntările lumii, trebuie să tindă spre o stare de perfectă linişte sufletească. **2.** (MED.) Stare patologică de inactivitate a unui organ sau a unei funcţii.
ATÁRE adj. invar. (lat. *eccum-talem*) Asemenea; astfel de... *O atare polemică.* ◇ Loc. conj. *Ca atare* = deci, în consecinţă.
ATÁŞ s.n. (<fr. *attache*) Anexă metalică, în formă de cutie, prinsă lateral de o motocicletă, pentru a transporta persoane sau materiale.
ATAŞÁ vb. I (<fr. *attacher*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) alătura (de cineva sau de ceva). **2.** Refl. Fig. A se lega sufleteşte de cineva sau de ceva.
ATAŞAMÉNT s.n. (<fr. *attachement*) Afecţiune (durabilă şi puternică) faţă de cineva sau de ceva.
ATAŞÁT, -Ă adj., s.m. (<*ataşa*; cf. fr. *attaché*) **1.** Adj. Alăturat, alipit de ceva. ◆ Apropiat de cineva; devotat, credincios. **2.** S.m. Cel mai mic în grad dintre membrii unei reprezentanţe diplomatice; consilier al şefului unei reprezentanţe diplomatice într-o problemă de specialitate.
ATÁVIC, -Ă adj. (<fr. *atavique*) Care aparţine atavismului, privitor la atavism; transmis prin atavism.
ATAVÍSM s.n. (<fr. *atavisme*; cf. lat. *atavus* "strămoş") Apariţie la descendenţi a unor particularităţi (fizice sau psihice) proprii ascendenţilor îndepărtaţi (care nu s-au manifestat în generaţiile intermediare).
ATÁXIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *ataxique*) (Bolnav) de ataxie.
ATAXÍE s.f. (<fr. *ataxie*; cf.gr. *a* "fără" + *taxis* "ordine") Tulburare a coordonării mişcărilor voluntare, în urma lezării căilor nervoase sau a centrilor nervoşi coordonatori ai mişcărilor.
ATEBRÍNĂ s.f. (<fr. *atébrine*) Derivat al acridinei, care se foloseşte, ca medicament, în tratamentul curativ şi preventiv al malariei şi al teniazei.
ATEÍSM s.n. (<fr. *athéisme*) Negare a existenţei lui Dumnezeu şi a oricărei divinităţi (cu argumente filozofice); concepţie care se bazează pe această negare.
ATELÁJ s.n. (<fr. *attelage*) **1.** Ansamblu format din animalele care trag un vehicul şi harnaşamentul acestor animale. **2.** Harnaşament pentru caii unui atelaj.
ATELÁNĂ s.f. (<lat. *atellana*, fr. *atellane*) Piesă de teatru bufă sau satirică, originară din oraşul Atella din Campania, jucată de tineri romani.
ATÉLĂ s.f. (<fr. *attelle*) Piesă (de lemn, de metal sau din material plastic) utilizată pentru imobilizarea provizorie a unui membru fracturat.
ATELECTAZÍE s.f. (<fr. *atélectasie*; cf. gr. *ateles* "incomplet"+*ektasis* "extindere") (MED.) Turtire (parţială sau totală) a unui plămîn sau a unui segment pulmonar, avînd drept urmare suprimarea funcţiei respiratorii în zona pulmonară respectivă.
ATELIÉR s.n. (<fr. *atelier*) **1.** Loc, încăpere, local amenajat, utilat cu uneltele sau cu maşinile necesare, în care se desfăşoară o activitate meşteşugărească sau industrială organizată. ◇ *Atelier-şcoală* = atelier şcolar în care se desfăşoară practica productivă a elevilor. ◆ Parte dintr-o întreprindere industrială în care se execută acelaşi fel de produs sau aceeaşi operaţie tehnologică. ◆ Totalitatea muncitorilor care lucrează într-un atelier. **2.** Încăpere în care îşi desfăşoară activitatea un pictor sau un sculptor. ◆ Artiştii, elevii sau studenţii care lucrează sub îndrumarea aceluiaşi maestru într-un atelier.
A TEMPO loc. adv. (loc. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) În tactul prescris.
ATEMPORÁL, -Ă adj. (<fr. *atemporel*) Care nu este legat de condiţii determinate de timp, de un moment istoric dat.
ATENÁNSĂ s.f. (<fr. *attenance*) Corp secundar al unei case (folosit pentru bucătărie, spălătorie etc.); parte secundară a unei locuinţe.
ATENÉU s.n. (<fr. *athénée*, lat. *Athenaeum*; cf. gr. *Athenaion*, templul zeiţei Atena) **1.** (La vechii greci) Templu consacrat cultului zeiţei Atena, în care oratorii şi poeţii se întîlneau (pentru a-şi citi operele). **2.** Nume dat unor instituţii cultural-ştiinţifice; clădire care adăposteşte o astfel de instituţie.
ATENIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *athénien*) **1.** S.m. şi f. (La pl. m.) Populaţie care locuieşte în Atena; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Atenei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Atenei sau atenienilor, privitor la Atena sau la atenieni.
ATÉNT, -Ă adj. (<lat. *attentus*) **1.** Care manifestă atenţie (**1**); care are atenţia îndreptată spre cineva sau spre ceva. ◆ (Şi adverbial) (Făcut) cu atenţie, cu grijă. **2.** Amabil, binevoitor, politicos.
ATENTÁ vb. I intranz. (<lat. *attentare*, fr. *attenter*) **1.** A săvîrşi un atentat. **2.** Fig. A încălca, a nesocoti un drept, un principiu etc.
ATENTÁT s.n. (<fr. *attentat*) **1.** Faptă, acţiune criminală îndreptată contra vieţii şi integrităţii corporale a unei persoane (sau contra unei colectivităţi), de obicei, contra unui şef de stat sau de guvern. **2.** Fig. Încercare de încălcare a unui drept, de distrugere a unei stări de lucruri, de răsturnare a ordinii sociale sau politice a unui stat etc.
ATÉNŢIE s.f. (<fr. *attention*, lat. *attentio, -onis*) **1.** (Însuşire care constă în) orientarea şi concentrarea activităţii psihice asupra unui anumit obiect sau asupra unei activităţi. **2.** Grijă, preocupare (specială) a cuiva pentru ceva. ◆ (Cu valoare de interjecţie) Bagă de seamă! Fii atent! **3.** Atitudine de amabilitate, de bunăvoinţă faţă de cineva; p.ext. faptă amabilă. ◆ Concr. Cadou, dar.
ATENUÁ vb. I tranz. (<fr. *atténuer*, lat. *attenuare*) A micşora intensitatea unui fenomen, gravitatea unui fapt etc.
ATENUÁNT, -Ă adj. (<fr. *atténuant*) Care atenuează. ◇ *Circumstanţe atenuante* = împrejurări, situaţii etc. care atenuează gravitatea vinii unui inculpat.
ATENUATÓR s.n. (<*atenua*; cf. fr. *atténuateur*) **1.** (TELEC.) Circuit electric introdus într-un lanţ de transmisie cu scopul atenuării undelor de anumite frecvenţe. **2.** Dispozitiv care serveşte la micşorarea zgomotului.
ATERÍNĂ s.f. (<ngr. *atherina*) Peşte teleostean marin, care are corpul aproape transparent, folosit mai ales ca nadă (*Atherina mochon*).
ATERIZÁ vb. I intranz. (după fr. *atterrir*) (Despre aeronave) A efectua operaţiile necesare pentru a reveni şi a se opri pe sol. ◆ Fig. (Despre oameni) A sosi pe neaşteptate.
ATERIZÓR s.n. (<fr. *atterrisseur*) Tren de aterizare.
ATERMÁL, -Ă adj. (<*a*^{5}-+*termal*) Care se referă la apele minerale reci.
ATERMÁN, -Ă adj. (<fr. *athermane*) (Despre corpuri) Care nu permite trecerea căldurii.
ATERÓM s.n. (<fr. *athérome*) Infiltrare a pereţilor aortei şi a unor artere cu o substanţă grasă (impregnată cu săruri de calciu).
ATEROMATÓZĂ s.f. (<fr. *athéromatose*) Stare patologică cauzată de prezenţa plăcilor de aterom în pereţii arterelor mari şi mijlocii.
ATESTÁ vb. I tranz. (<fr. *attester*, lat. *attestari*) **1.** A face dovadă; a confirma un adevăr. ◆ A exista, a figura într-un document, într-un act etc. **2.** A confirma pe cineva într-un anumit grad (didactic sau de cercetare).
ATESTÁT[1] s.n. (<germ. *Attestat*) Act prin care se atestă ceva; spec. certificat sau diplomă de studii.
ATESTÁT[2]**, -Á** adj. (<*atesta*) **1.** Dovedit, confirmat. ◆ Care există, figurează într-un document, într-un act etc. **2.** Care este confirmat într-un anumit grad (didactic sau de cercetare).
ATETÓZĂ s.f. (<fr. *athétose*; cf.gr. *athetos* "nefixat") Tulburare motrice care constă în mişcări involuntare, lente, localizate, în special, la extremităţile membrelor.
ATÉU, -ÉE s.m. şi f. (<fr. *athée*, lat. *atheus*; cf. gr. *atheos* <*a* "fără"+ *theos* "zeu") Adept al ateismului; persoană care nu are nici o religie.
ÁTEX s.n. Material termoizolant şi fonoizolant, fabricat din fibre de lemn.
ÁTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *attique*, lat. *atticus*) **1.** Adj. Care aparţine Aticii sau Atenei (care este situată în Atica) ori locuitorilor lor; specific Aticii sau Atenei ori locuitorilor lor. ◇ *Dialect atic* = dialect grec vorbit în Atica, care stă la baza limbii greceşti comune (koiné). **2.** S.n. Element de arhitectură aşezat deasupra cornişei, pentru a masca acoperişul. **3.** S.n. Etaj scund situat imediat sub acoperiş.
ATICÍSM s.n. (<fr. *atticisme*, lat. *atticismus*) Ceea ce caracterizează stilistic scrierile vechilor scriitori (sec. 5-6 î.Hr.) din Atena antică; eleganţă, puritate, rafinament de stil caracteristic acestor scriitori.

ATÍNGE vb. III (lat. *attingere*) **1.** Tranz. şi refl. A lua contact direct (dar superficial) cu o suprafaţă, cu un obiect etc. **2.** Tranz. A lovi (uşor). ◆ Fig. A aduce prejudicii. ◆ Fig. A ofensa, a jigni. ◆ Fig. A impresiona, a înduioşa. **3.** Tranz. A pomeni, a vorbi, în treacăt, despre ceva. **4.** Tranz. A ajunge la o anumită distanţă (în timp ori în spaţiu) sau la o anumită limită. **5.** Refl. A se apropia de ceva cu scopul de a obţine un profit.

ATÍPIC, -Ă adj. (<fr. *atypique*) Care se abate de la caracteristicile obişnuite.

ATIROIDÍE s.f. (<fr. *athyroïdie*) Absenţă totală a secreţiei tiroidiene.

ATITÚDINE s.f. (<fr. *attitude*, it. *attitudine*) **1.** Fel de a se comporta, de a fi (care reprezintă o anumită concepţie); poziţie faţă de un eveniment sau de un aspect al realităţii. ◆ Stare de predispoziţie a individului de a acţiona sau de a se comporta într-un mod anumit, în diverse situaţii de viaţă. **2.** Ţinută sau poziţie a corpului.

ATÎRNÁ vb. I (<*tîrn*, reg. "coş") **1.** Intranz. A cădea în jos (fiind suspendat de ceva). ◆ A se apleca spre pămînt (sub o greutate sau din lipsă de putere). ◆ A cîntări (mult). **2.** Tranz. A agăţa, a suspenda de cineva sau de ceva, lăsînd să cadă liber în jos. **3.** Refl. A se agăţa de cineva sau de ceva. **4.** Intranz. A depinde de cineva sau de ceva.

ATÎT, ATÎTA adv., pron. nehot., adj. nehot. (lat. *eccum-tantum*) **1.** Adv. (Mai ales în forma *atît*) **1.** În asemenea măsură; aşa de mult, (sau de bine, de tare etc.). *Era atît de frumoasă.* **2.** Numai acest (singur) lucru, mai mult nu. *Atît îţi cer: să înveţi.* **II.** Pron. nehot. (Mai ales în forma *atîta*) **1.** Înlocuieşte un nume sau o propoziţie, arătînd o cantitate, o măsură etc. *Cît ai lucrat? Atîta.* **2.** Înlocuieşte un nume, indicînd un singur sau ultim lucru care trebuie făcut. *Atîta te rog.* **III.** Adj. nehot. (Mai ales în forma *atîta*) **1.** Care este aşa de mult (sau de bine, de tare etc.). *Era atîta gălăgie.* **2.** Care este numai acesta, care este ultimul. *Atîta mulţumire îţi pot aduce şi eu.*

ATLÁNT s.m. (<fr. *atlante*) **1.** Statuie care reprezintă un bărbat (într-o atitudine de efort), folosită ca element de susţinere (în locul unei coloane) sau ca pilastru. **2.** Locuitor al legendarei Atlantida.

ATLÁNTIC, -Ă adj. (<fr. *atlantique*) Care aparţine Oceanului Atlantic sau ţărilor din jurul lui, privitor la Oceanul Atlantic sau la ţările din jurul lui.

ATLÁS s.n. (<fr. *atlas*; cf.n.pr. *Atlas*, personaj mitologic) **1.** Culegere de hărţi geografice, grafice, planşe, desene etc., sistematizate după anumite criterii, folosită ca material documentar ilustrativ într-un domeniu ştiinţific. **2.** (MED.) Prima vertebră cervicală, în formă circulară, care se articulează cu osul occipital şi cu axisul (suportînd întreaga greutate a capului).

ATLÁZ (ATLÁS) s.n. (<tc. *atlas*) Ţesătură lucioasă pe o singură faţă, mai groasă decît satinul, folosită pentru căptuşeli şi feţe de plapumă.

ATLÉT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *athlète*, lat. *athleta*) Persoană care practică atletismul. ◆ Persoană cu o constituţie fizică robustă (şi armonioasă).

ATLETÍSM s.n. (<fr. *athlétisme*) Ramură sportivă care cuprinde probe de alergări şi de marş (pe diferite distanţe), de sărituri (în lungime, în înălţime, cu prăjina etc.), de aruncări (cu discul, cu suliţa, cu ciocanul) sau probe combinate (pentatlon, decatlon).

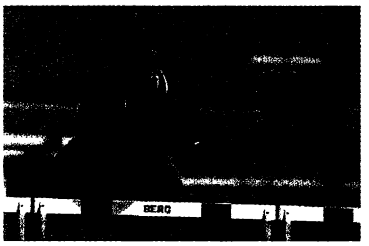

atletism

atm (FIZ.) Simbol pentru *atmosfera fizică*.

ATMOSFÉRĂ s.f. (<fr. *atmosphère*; cf. gr. *atmosphaira* <*atmos* "abur"+*sphaira* "sferă") **1.** Înveliş gazos, alcătuit din aer, care înconjură Pămîntul fără o limită superioară precisă (trecînd treptat în spaţiul interplanetar), a cărui masă reprezintă 0,000 001 din masa globului pămîntesc şi care este alcătuit din troposferă, stratosferă, mezosferă, ionosferă şi exosferă. **2.** Partea inferioară a atmosferei terestre, care este cea mai apropiată de sol şi în care se produc fenomenele meteorologice. **3.** Aerul specific unei ţări, unui loc; aerul care se respiră într-un loc (ex. *atmosfera umedă a muntelui; atmosfera încărcată de impurităţi a oraşului*). **4.** Mediu (lumea naturală, materială, socială sau morală) în care se trăieşte, considerat în raport cu influenţa pe care o are asupra fiinţelor care trăiesc în acest mediu; climat, ambianţă; stare de spirit creată în jurul cuiva sau a ceva. **5.** Masă de gaze şi de vapori creată într-un spaţiu limitat, în care au loc reacţii chimice (ex. *atmosferă ionică; atmosferă de electroni mobili*). **6.** (FIZ.; şi *atmosferă fizică* sau *standard, normală*) Unitate de măsură pentru presiune (simbol *atm*), egală cu forţa exercitată pe centimetru pătrat de o coloană de mercur înaltă de 760 mm, la 0°C (*1 atm* = $1{,}01325 \times 10^5 N/m^2$). ◆ (Şi *atmosferă tehnică*) Unitate de măsură a presiunii (simbol *at*), egală cu un kilogram-forţă pe centimetru pătrat (*1 at* = $9{,}860665 \times 10^4 N/m^2$).

ATÓL s.m. (<fr. *atoll*) Insulă formată, în mările calde, din schelete de corali, care are aspect de inel cu diametru variabil (putînd ajunge pînă la 50 km) şi care are la mijloc o lagună adîncă (uneori pînă la 100 m).

ATÓM s.m. (<fr. *atome*, lat. *atomus*; cf. gr. *atomos* "indivizibil") **1.** Cea mai mică parte dintr-un element chimic care păstrează însuşirile chimice ale acestuia, putînd lua parte la reacţii chimice sau intrînd în combinaţii chimice (ex. *atom neutru; atom liber; atom asimetric*). ◆ *Atom-gram* = cantitate dintr-un element chimic a cărei masă, exprimată în grame, este egală cu masa atomică a elementului respectiv. *Atom marcat* = trasor radioactiv. **2.** Cea mai mică particulă dintr-o substanţă (solidă, lichidă sau gazoasă) care, prin procedee chimice obişnuite, nu poate fi fragmentată în particule mai simple (şi care era considerată în trecut ultimul element constituent al corpurilor).

ATÓMIC, -Ă adj. (<fr. *atomique*) Care aparţine atomului, referitor la atomi; alcătuit din atomi. ◇ *Energie atomică* = energie nucleară. *Greutate* (sau *masă*) *atomică* = raportul dintre masa atomului unui element şi a 12-a parte din masa atomului de carbon. *Număr atomic* = număr de protoni ai unui atom egal cu numărul de ordine din sistemul periodic al elementului respectiv. *Reactor atomic* sau *pilă atomică* = reactor nuclear. *Armă* (sau *bombă*) *atomică* = bombă a cărei explozie este generată de o reacţie de fisiune nucleară în lanţ, producînd o lumină orbitoare şi o undă de şoc foarte puternică şi împrăştiind în atmosferă pulberi radioactive.

ATOMÍSM s.n. (<fr. *atomisme*) **1.** Concepţie materialist-mecanicistă, formulată încă în antichitate de către gînditorii materialişti (Leucip, Democrit, Epicur), potrivit căreia materia este formată din atomi (concepuţi iniţial ca particule ultime, indivizibile) indestructibili, aflaţi în veşnică mişcare. **2.** Teorie ştiinţifică modernă a structurii şi a proprietăţilor atomilor. **3.** Cercetare ştiinţifică sau concepţie care reduce un ansamblu la elementele lui simple.

ATOMÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *atomiste*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care se ocupă cu studiul atomului; specialist în fizica atomică; (persoană) care admite, susţine sau propagă atomismul. **2.** Adj. Care aparţine atomismului sau atomiştilor, care se referă la atomism sau la atomişti.

ATOMÍSTICĂ s.f. (<fr. *atomistique*) Teorie, doctrină sau ştiinţă despre atom.

ATOMIZÁ vb. I tranz. (<fr. *atomiser*) A transforma un lichid în picături foarte fine.

ATOMIZATÓR s.n. (<*atomiza*) Atomizor.

ATOMIZÓR s.n. (<fr. *atomiseur*) Aparat pentru pulverizarea fină a unui lichid.

ATOMOELÉCTRIC, -Ă adj. (<fr. *atomoélectrique*) Care se bazează pe electricitatea produsă cu ajutorul energiei atomice.

ATOMOTERAPÍE s.f. (<*atom*+*terapie*) (MED.) Tratament cu izotopi radioactivi.

ATÓN, -Ă adj. (<fr. *atone*) **1.** (Despre vocale, silabe, cuvinte) Lipsit de accent. **2.** (Despre ţesuturi) Care suferă de atonie.

ATONÁL, -Ă adj. (<fr. *atonal*) Care este compus după regulile atonalismului.

ATONALÍSM s.n. (<fr. *atonalisme*) Concept de compoziţie (apărut la începutul sec. 20), care promovează negarea legilor organizării armonice a sunetelor într-o compoziţie muzicală. Printre creatori se află F.Liszt, R.Wagner, R.Strauss, A.Schönberg ş.a.

ATONALITÁTE s.f. (<fr. *atonalité*) Lipsă de tonalitate.

ATÓNIC, -Ă adj. (<fr. *atonique*) Care aparţine atoniei, care se referă la atonie; care este

specific atoniei; p.ext. lipsit de forţă, de putere, de vlagă.
ATONÍE s.f. (<fr. *atonie*) Reducere a elasticităţii unui ţesut, în special a muşchilor; p.ext. lipsă de forţă, de putere, de vlagă.
ATONÍSM s.n. (<n.pr. *Aton*, zeul Soarelui, la egipteni) Cult monoteist, instituit de faraonul Akhenaton, în sec. 14 î.Hr., care constă în adorarea discului solar (Aton), considerat ca manifestare vizibilă a divinităţii.
ATOT- (ATOATE-) (<a^3+*tot*) Element prim de compunere care are semnificaţia "pe deplin", "complet", "desăvîrşit".
ATOTBIRUITÓR, -OÁRE adj. (<*atot-* + *biruitor*) Victorios, triumfător.
ATOTCUPRINZÁTÓR, -OÁRE adj. (<*atot-* + *cuprinzător*) Care cuprinde aspecte foarte numeroase, foarte variate, foarte largi ale unei activităţi, ale unei probleme etc.
ATOTPUTÉRNIC, -Ă adj. (<*atot-* + *puternic*) Cu putere nelimitată. ◆ (Substantivat, m. art.) Dumnezeu.
ATOTŞTIUTÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*atot-* + *ştiutor*) (Persoană) care ştie tot, care ştie foarte multe.
ATOTVĂZĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*atot-* + *văzător*) (Persoană) care vede (şi înţelege) tot, care vede (şi înţelege) foarte multe.
ATP subst. (Siglă de la *a*[dénosine] *t*[ri] *p*[hosphate]) Metabolism energetic.
ATRACTÍV, -Ă adj. (<fr. *attractif*, lat. *attractivus*) Atrăgător.
ATRÁCŢIE s.f. (<fr. *attraction*, lat. *attractio, -onis*) **1.** Putere, forţă de a trage ceva spre sine. ◆ Forţă (gravitaţională, electrică, magnetică etc.) care tinde să apropie corpurile între care se exercită. **2.** Înclinare puternică pe care o simte cineva faţă de altcineva sau de ceva. ◆ Farmec, ispită pe care cineva sau ceva le exercită asupra cuiva. ◆ Ceea ce atrage, ademeneşte, farmecă, distrează.
ATRÁGE vb. III tranz. (<a^3+*trage*, după fr. *attirer*) **1.** A exercita o atracţie (**1**); a trage ceva la sine. **2.** A determina (prin vicleşug) pe cineva să vină undeva, să intre într-o afacere etc. **3.** A exercita sau a simţi o atracţie (**2**). ◆ A fermeca, a ispiti, a ademeni. **4.** A avea drept consecinţă.
ATREPSÍE s.f. (<fr. *athrepsie*; cf. gr. *a* "fără" + *threpsis* "nutriţie") (MED.) Tulburare cronică de nutriţie întîlnită la copilul sugar.
ATRIBUÍ vb. IV tranz. (<fr. *attribuer*, lat. *attribuere*) **1.** A pune ceva pe seama cuiva. **2.** A da, a conferi, a acorda.
ATRIBÚT s.n. (<fr. *attribut*, lat. *attributum*) **1.** Însuşire; spec. însuşire esenţială fără de care un lucru nu poate fi conceput. ◆ Semn distinctiv; emblemă. **2.** (GRAM.) Parte secundară a propoziţiei care determină un substantiv sau un echivalent al acestuia.
ATRIBUTÍV, -Ă adj. (<fr. *attributif*, lat. *attributivus*) Care are funcţie de atribut (**2**). ◇ *Propoziţie atributivă* = propoziţie secundară care îndeplineşte în frază funcţia de atribut pe lîngă un cuvînt din propoziţia regentă.
ATRIBÚŢIE (ATRIBUŢIÚNE) s.f. (<fr. *attribution*, lat. *attributio, -onis*) Sferă de autoritate, de competenţă, de activitate a cuiva; însărcinare dată cuiva pentru îndeplinire.
ATRICHÍE s.f. (<fr. *atrichie*; cf.gr. *a* "fără" + *thrix* "păr") (MED.) Lipsă (congenitală) a părului.
ATRIŢIÚNE s.f. (<fr. *attrition*) Uzură a pietrelor unei îmbrăcăminţi rutiere (din cauza frecării).
ÁTRIU s.n. (<lat., fr. *atrium*) (ANAT.) Auricul.
ÁTRIUM s.n. (<lat. *atrium*) **1.** Curte interioară (cu portic acoperit) într-o locuinţă greco-romană. **2.** Spaţiu deschis (înconjurat de coloane) la intrarea unei bazilici.
ATRÓCE adj. invar. (<fr. *atroce*, lat. *atrox, -cis*) Crud, fioros, cumplit; care este imposibil sau foarte greu de suportat; groaznic, înfiorător, înspăimîntător.
ATROCITÁTE s.f. (<fr. *atrocité*, lat. *atrocitas, -atis*) Însuşirea de a fi atroce; faptă, acţiune care denotă cruzime.
ATROFIÁ vb. I refl. (<fr. *atrophier*) (Despre ţesuturi sau organe) A suferi un proces de atrofie.
ATROFÍE s.f. (<fr. *atrophie*, lat. *atrophia*; cf.gr. *a* "fără"+*trophe* "hrană") Degenerare morfologică şi funcţională a unui ţesut sau a unui organ.
ATROPÍNĂ s.f. (<fr. *atropine*; cf.lat. *atropa* "mătrăgună") Alcaloid extras din mătrăgună, măselariţă, ciumăfaie, laur etc., folosit, în medicină, ca antispastic, ca dilatant al pupilei etc.
ATÚ s.n. (<fr. *atout*) **1.** Carte (sau culoare) de joc căreia i se atribuie valoarea cea mai mare. **2.** Element care oferă cuiva, într-o anumită împrejurare, un avantaj sau o şansă în plus.
ATÚNCI adv. (lat. **ad - tuncce*) **I.** (Temporal) **1.** În momentul acela (despre care este vorba); pe vremea aceea. *Atunci eram studentă.* **2.** Într-un moment concomitent cu o acţiune sau urmînd imediat după aceasta. *Încep să scriu şi atunci sînt chemată la telefon.* **II.** (Concesiv) (Numai) în acest caz, numai astfel. *Vreau să-ţi aud părerea; atunci îţi voi aprecia gestul.* ◆ (Cu rol de conjuncţie conclusivă) Deci, aşadar, în acest caz. *Este soare; atunci putem face plajă.*
ĂŢĂ s.f. (lat. *acia*) **1.** Fir textil (de bumbac, de in, de cînepă etc.), subţire şi răsucit, folosit la cusut, la fabricat ţesături etc. ◆ (La pl.) Îmbrăcăminte zdrenţuită. **2.** Fir, fibră, membrană etc. asemănătoare cu o aţă. ◇ *Aţa zidarului* = sfoară cu o bucată de plumb la un capăt, care serveşte ca indicator al direcţiei verticale. ◆ Fîşie subţire de metal care se formează la ascuţirea, pe tocilă, a uneltelor tăioase. ◆ Fibră extrasă din tulpina unor plante (textile). ◆ Fibră care se desprinde din păstaia unor plante leguminoase. ◆ (Pop.) *Aţa limbii* = membrană care uneşte faţa interioară a limbii cu mucoasa gurii. **3.** *Aţă-de-mare* = a) plantă acvatică, cu tulpina scurtă şi foarte ramificată şi cu florile verzui (*Ruppia rostellata*); b) peşte marin, cu corpul filiform, cu o singură înotătoare şi cu coada transformată în organ apucător (*Nerophis ophidion*).
ĂŢICĂ s.f. (<*aţă*) Pînză rară şi subţire din fire de bumbac.
AŢÍNE vb. III (lat. **attenere = attinere*) **1.** Refl. şi tranz. A sta în calea cuiva (pîndindu-i trecerea); a pîndi trecerea cuiva. ◆ A se ţine după cineva. **2.** Refl. A sta sau a fi gata pregătit pentru a prinde ceva (care încearcă să scape).
AŢINTÍ vb. IV tranz. (<a^3+ *ţinti*) **1.** A-şi îndrepta privirea, ochii ţintă asupra cuiva sau a ceva. **2.** A ochi (cu o armă de foc).
AŢIPÍ vb. IV intranz. (lat. **attepire = tepere*) A începe să doarmă; a fi cuprins de un somn uşor (şi de scurtă durată).
AŢÎŢÁ vb. I tranz. (lat. **attitiare <titio, -onis* "tăciune") **1.** A aprinde focul sau a-l face să ardă mai bine. **2.** Fig. A întărîta, a instiga, a face să se înverşbească. ◆ A excita.
Au (CHIM.) Simbol pentru *aur*.
AUDIÁ vb. I tranz. (<*audienţă, auditor, audiţie*, după lat. *audire*) **1.** (JUR.) A asculta un martor (în legătură cu fapte care pot duce la lămurirea procesului). **2.** A asculta un curs, un concert, un şir de lecţii, de prelegeri etc.
AUDÍBIL, -Ă adj. (<fr. *audible*, lat. *audibilis*) Care poate fi auzit.
AUDIBILITÁTE s.f. (<fr. *audibilité*) (FIZ.) Proprietate a unei unde sonore de a putea fi auzită.
AUDIÉNT, -Ă s.m. şi f. (<lat. *audiens, -ntis*) Persoană care asistă la cursurile unei şcoli superioare, fără a fi înscris şi fără a se prezenta la examene.
AUDIÉNŢĂ s.f. (<lat. *audientia*, fr. *audience*) **1.** Întrevedere (oficială) acordată cuiva de către o persoană care deţine o funcţie de răspundere. **2.** Atenţie, interes din partea publicului (pentru un discurs, pentru un spectacol, pentru un concert etc.); p.ext. reuşită, succes.
AUDIO[1]- (<lat., fr. *audio-*) Element prim de compunere care are semnificaţia "(eu) aud", "servind la auz", "solicitînd auzul".
AÚDIO[2] adj. invar. (<fr. *audio*) Care serveşte la înregistrarea sau la transmiterea sunetelor.
AUDIOFÓN s.n. (<fr. *audiophone*) Aparat acustic folosit de hipoacuzici pentru amplificarea sunetelor.
AUDIOFONOLOGÍE s.f. (<fr. *audiophonologie*) Disciplină medicală care se ocupă cu patologia organelor de fonaţie şi de audiţie.
AUDIOFRECVÉNŢĂ s.f. (<fr. *audiofréquence*) (FIZ.) Frecvenţă a unei unde sonore care este percepută de auz.
AUDIOGRÁMĂ s.f. (<fr. *audiogramme*) Înregistrare grafică a intensităţii şi frecvenţei sunetelor percepute de o persoană în timpul examenului audiometric, pentru a determina acuitatea auditivă; grafic care indică acuitatea auditivă a unei persoane.
AUDIOMETRÍE s.f. (<fr. *audiométrie*) (Metodă de) măsurare a acuităţii auditive a unei persoane cu ajutorul audiometrului.
AUDIOMÉTRU s.n. (<fr. *audiomètre*) Aparat pentru măsurarea acuităţii auditive şi pentru efectuarea audiogramelor.
AUDIOŞÁH s.n. (<*audio*[2]+ *şah*) Casetă care oferă ascultătorului posibilitatea de a audia prelegeri despre partide de şah, despre anecdote şahiste, despre partide comentate sau de a rezolva probleme şi exerciţii şahiste.
AUDIOVÍDEO adj. invar. (<lat. *audio* "aud" + *video* "văd") (Care ţine) de radiodifuziune şi televiziune.
AUDIOVIZUÁL, -Ă adj. (<fr. *audio-visuel*) (Despre mijloace de comunicaţie şi de informaţie) Care se bazează pe perceperea auditivă şi vizuală. ◆ (Substantivat, n. art.) Totalitatea mijloacelor de comunicare şi de informare în masă bazate pe acest fel de percepţii.
AUDÍT s.n. (<engl. *audit*) Revizie contabilă detaliată a conturilor unui agent economic,

făcută cu scopul de a descoperi erori sau fraude.
AUDITÍV, -Ă adj. (<fr. *auditif*, it. *auditive*) Care aparţine auzului, care se referă la auz; care realizează auzul.
AUDITÓR, -OÁRE s.m. şi f., adj. (<fr. *auditeur*, lat. *auditor, -oris*) (Persoană) care ascultă un curs, o conferinţă, un concert etc.
AUDITÓRIU s.n. (<fr. *auditoire*, lat. *auditorium*) **1.** Totalitatea auditorilor; asistenţă, public (la o conferinţă, la un curs etc.). **2.** Sală pentru audiţii muzicale sau teatrale, pentru emisiuni radiofonice sau înregistrări cinematografice. **3.** Sală de cursuri într-o şcoală de grad superior.
AUDÍŢIE s.f. (<fr. *audition*, lat. *auditio, -onis*) **1.** Faptul de a audia muzică; manifestare muzicală publică de mai mică amploare decît concertul. ◇ Loc. adj. şi adv. *În primă audiţie* = (care se execută) pentru prima oară în public. **2.** Receptare a semnalelor audio în radiofonie.
AUGMÉNT s.n. (<fr. *augment*, lat. *augmentum*) Vocală adăugată, în unele limbi, înaintea unei forme verbale, pentru a marca trecutul indicativului.
AUGMENTÁ vb. I tranz. (<fr. *augmenter*, lat. *augmentare*) A mări, a spori (prin adăugarea unor elemente de acelaşi fel).
AUGMENTATÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *augmentatif*) **1.** (Afix) care ajută la formarea unui cuvînt nou care denumeşte un obiect de dimensiuni mai mari decît ale obiectului desemnat prin cuvîntul de bază. **2.** (Cuvînt) format cu un augmentativ.
AUGÚR s.m., s.n. (<lat. *augur*, fr. *augure*) (În antichitatea romană) **1.** S.m. Preot despre care se credea că poate prevesti viitorul sau poate tălmăci voinţa zeilor după zborul şi cîntecul păsărilor ori după măruntaiele animalelor sacrificate. **2.** S.n. Prevestire făcută de un augur. ◇ *A fi de bun* (sau *de rău*) *augur* = a fi semn bun (sau rău); a însemna că un lucru se va sfîrşi în mod favorabil (sau nefavorabil).
ÁUGUST[1] s.m. invar. (<lat. *augustus*) A opta lună a anului, care urmează după iulie şi are 31 de zile.
AUGÚST[2]**, -Ă** adj. (<lat. *augustus*, fr. *auguste*) **1.** (Ca epitet acordat monarhilor sau membrilor familiilor princiare) Preamărit, slăvit. **2.** Fig. Maiestuos, măreţ, impunător.
AUGUSTÍN s.m., adj. (<lat. *augustinus*; cf. n. pr. *Augustin*) (Ordin de călugări) care urmează reguli stabilite pe baza scrierilor teologului şi filozofului Augustin.
ÁULĂ s.f. (<lat. *aula*, germ. *Aula*) **1.** Sală mare de conferinţe, de festivităţi etc. (într-o instituţie de învăţămînt). **2.** (În ev. med.) Curte princiară. **3.** (La romani) Curte în faţa locuinţei patricienilor, unde se grupau dependinţele.
AÚLIC, -Ă adj. (<lat. *aulicus*, fr. *aulique*) Care ţine de curtea unui suveran, care aparţine curţii unui suveran. ◇ *Consilier aulic* = înalt funcţionar la curtea Habsburgilor. *Poet aulic* = poet de curte.
ÁUR s.n. (lat. *aurum*) **1.** Element chimic (*Au*; nr. at. 79; m.at. 196,96; p.t. 1063°C; p.f. 2600°C), metal preţios, de culoare galbenă, strălucitor, maleabil şi ductil, bun conducător de căldură şi de electricitate, care se găseşte în natură în stare nativă (însoţind cuarţul, pirita, galena etc.) şi în nisipuri aurifere şi care se foloseşte pentru a fabrica obiecte de valoare, monede etc.; serveşte ca etalon al valorii. În mitologia diferitelor popoare aurul este considerat produs al focului solar sau divin (carnea zeilor şi a faraonilor egipteni este făcută din aur, imaginile lui Buddha sînt aurite — "semn al iluminării şi perfecţiunii absolute", fundalul icoanelor bizantine este aurit — "răsfrîngere a luminii cereşti"), metal regal (în Africa), lăcaş al luminii, centru al căldurii, fecundităţii, bogăţiei materiale, dominaţiei, strălucirii, cunoaşterii (la greci) etc. ◇ Loc. adj. *De aur* = a) care are culoarea galbenă a aurului; b) valoros ca aurul. ◇ *Nuntă de aur* = a cincizecea aniversare a căsătoriei cuiva. **2.** Fig. Lucru extrem de preţios; bani (de aur), avere, bogăţie. ◇ *Aur alb* = apa folosită ca izvor de energie. *Aur negru* = a) cărbune (de pămînt); b) ţiţei. *Aur verde* = pădurea ca bogăţie vegetală. **3.** Fir făcut din aur (sau imitînd aurul) care se foloseşte la cusut; p.ext. veşmînt ţesut din astfel de fire.
AURAMÍNĂ s.f. (<fr. *auramine*, germ. *Auramin*) Colorant galben (pentru lînă, bumbac, mătase etc.), obţinut din cetonă, clorură de amoniu şi de zinc.
ÁURĂ s.f. (<lat. *aura*) **1.** Aureolă (**1**). **2.** Boare, adiere. **3.** Stare specifică ce precedă (şi semnalizează) apariţia crizei epileptice (la unii bolnavi).
AUREOLÁ vb. I tranz. (<fr. *auréoler*) **1.** A înconjura cu o aureolă. **2.** Fig. A glorifica (pentru calităţile sau faptele sale).
AUREOLÁT, -Ă adj. (<*aureola*, după fr. *auréolé*) **1.** Cu aureolă. **2.** Fig. Devenit cunoscut, celebru (pentru calităţile sau faptele sale).
AUREÓLĂ s.f. (<fr. *auréole*, lat. [corona] *aureola*, it. *aureola*) **1.** Cerc luminos (aurit) cu care pictorii înconjură capul lui Dumnezeu, al Fecioarei Maria sau al sfinţilor, semn al sacrului, al sfinţeniei şi al divinului. Indicînd lumina spirituală, iradierea luminii supranaturale, aureola prefigurează "lumina trupurilor reînviate", care se vor transfigura în "trupuri de slavă". ◆ Fig. Strălucire, glorie, faimă a cuiva (datorită calităţilor sau faptelor sale). **2.** Zonă mai puţin luminoasă care înconjură o flacără, un arc electric etc. **3.** Zonă pe suprafaţa unui obiect, variat colorată, în care există o tranziţie continuă de la o culoare la alta. **4.** (PETROGR.) *Aureolă de contact* = zonă de transformare a rocilor din vecinătatea unui corp eruptiv. **5.** (TELEC.) Fenomen de iluminare parazită, sub formă de inele concentrice care apar în jurul punctelor luminoase de pe ecranul tubului cinescop (din cauza unor reflexii multiple). **6.** Efect nedorit de zonă luminoasă pe mărcile poştale litografiate.
AUREOMICÍNĂ s.f. (<fr. *auréomycine*) Antibiotic de origine vegetală, care se prezintă sub formă de pulbere cristalină, gălbuie, cu gust amar şi care se foloseşte în tratamentul unor infecţii, al unor viroze etc.
AURÍ vb. IV tranz. (<*aur*) A acoperi un obiect cu un strat subţire de aur. ◆ Fig. A da o strălucire ca de aur.
AÚRIC, -Ă adj. (<fr. *aurique*, it. *aurica*) (Despre vele) În formă de trapez.
AURÍCUL s.n. (<fr. *auricule*, lat. *auricula*) Fiecare dintre cele două despărţituri superioare ale inimii (la om), care comunică cu ventriculele.
AURICULÁR, -Ă adj. (<fr. *auriculaire*) **1.** Care aparţine urechii, privitor la ureche; care seamănă cu urechea. **2.** Care aparţine auriculului, privitor la auricul.
AURÍCULĂ s.f. (<lat. *auricula*, fr. *auricule*) Pavilionul urechii.
AURIFÉR, -Ă adj. (<fr. *aurifère*, lat. *aurifer*) Care conţine aur.
AURÍGA s.m. (cuv. lat.) Conducător al unui car de curse în întrecerile din antichitate. De obicei auriga era un servitor, iar atunci cînd dădea dovadă de o iscusinţă deosebită, i se ridica, din ordinul stăpînului, o statuie (*Auriga* din Delfi). El este simbolul calmului, al stăpînirii de sine şi al dominării pasiunilor.
AURÍNĂ s.f. (<fr. *aurine*; cf. lat. *aurinus* "al aurului") Compus chimic folosit pentru a colora hîrtia în roşu.
AUROLÁC s.n., s.m. (<*auro* "ca aurul" + *lac*) **1.** S.n. Lac amestecat cu bronz şi diluat cu eter, folosit mai ales în pictură. **2.** S.m. Persoană (de obicei copil sau adolescent) cu o stare materială precară, care inhalează eterul din aurolac, pentru efectele lui halucinogene.
AURÓRĂ s.f. (<fr. *aurore*, lat. *aurora*) **1.** Lumină roşie-portocalie produsă de soare, dimineaţa, înainte de răsărit; interval de timp, înainte de răsăritul soarelui, cînd există această lumină. ◇ *Aurora polară* (sau *borealĕ, australĕ*) = luminescenţă difuză, de culoare verde sau roşiatică, care apare în timpul nopţii, pe bolta cerească, în regiunea Polului Nord sau a Polului Sud, sub forma unui arc de lumină din care ţîşnesc raze, benzi, coroane etc. **2.** Fig. Început al unei epoci, al unei acţiuni etc.
AUROTERAPÍE s.f. (<fr. *aurothérapie*) (MED.) Crisoterapie.
AUSCULTÁ vb. I tranz. (<fr. *ausculter*, lat. *auscultare*) (MED.) A asculta cu urechea sau cu stetoscopul zgomotele inimii sau ale plămînilor în vederea stabilirii unui diagnostic.
AUSPÍCIU s.n. (<lat. *auspicium*, fr. *auspice*) **1.** (În antic. romană) Prevestire făcută de un augur. ◇ *Sub cele mai bune auspicii* = în împrejurări favorabile. **2.** *Sub auspiciile cuiva* = sub patronajul, sub protecţia cuiva.
AUSTENÍTĂ s.f. (<fr. *austénite*) Component structural al aliajelor de fier şi carbon.
AUSTÉR, -Ă adj. (<lat. *austerus*, fr. *austère*) Sobru; cumpătat; sever. ◆ Lipsit de ornamente, de podoabe.
AUSTERITÁTE s.f. (<lat. *austeritas, -atis*, fr. *austérité*) Sobrietate; cumpătare; severitate.
AUSTRÁL, -Ă adj. (<fr. *austral*, lat. *australis*) Care este de la (sau spre, dinspre) Polul Sud; sudic.
AUSTRALIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Australia*; cf. fr. *australien*) **1.** S.m. şi f. (La pl. m.) Populaţie care trăieşte în Australia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Australiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Australiei sau australienilor, privitor la Australia sau la australieni.
AUSTRALOÍD, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *australoïde*) **1.** S.m. şi f. (La pl. m.) Populaţie de rasă neagră din Australia şi din Oceania; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie din Australia şi din Oceania sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine australoizilor, privitor la australoizi.
AUSTRALOPITÉC s.m. (<fr. *australopithèque*) Maimuţă antropomorfă fosilă, care avea caractere apropiate de cele umane (în

dentiție, în structura craniului) și poziție bipedă.
AUSTRIÁC, -Ă s.m. și f., adj. (<lat. *austriacus*, it. *austriaco*) **1.** S.m. și f. (La pl. m.) Popor care s-a format, care locuiește în Austria; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a Austriei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Austriei sau austriecilor, privitor la Austria sau la austrieci.
AUSTROMARXÍSM s.n. (<germ. *Austromarxismus*) Curent apărut în mișcarea muncitorească, în ultimul deceniu al sec.19, care a susținut teza integrării pașnice a capitalismului în socialism, teoria autonomiei național-culturale, iar în filozofie s-a situat pe pozițiile idealismului neokantian.
AUSTRONEZIÁNĂ adj. (<fr. *austronésien*) *Limbi austroneziene* = familie de limbi din Oceania.
AÚSTRO-UNGÁR, -Ă adj. (<n.pr. *Austro-Ungaria*) Care a aparținut Austro-Ungariei, din Austro-Ungaria, privitor la Austro-Ungaria.
AÚSTRU s.m. (lat. *auster, -tri*) Vînt secetos care bate din S-V în Banat, Oltenia și Muntenia.
AUȘÉL s.m. (<*auș* "moș", cuv. dispărut din limbă) **1.** Pasăre insectivoră, de talie mică, cu penele măslinii pe spate, albicioase pe abdomen și cu o pană galbenă-roșcată pe cap (*Regulus regulus*). **2.** Pasăre din familia piținoiului, cu creștetul și gușa albe, cu aripile și coada negre și cu spatele roșu-aprins (*Aegithalus pendulinus*).

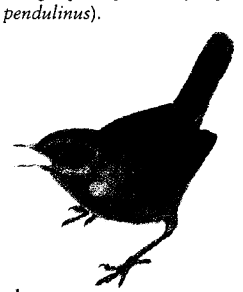

aușel

AUT adv., s.n. (<engl. *out* "afară") (SPORT) **1.** Adv. În afara terenului de joc. **2.** S.n. Situație în care mingea este în afara limitelor terenului; penalizare dată de arbitru împotriva jucătorului care a scos mingea din teren.
AUTÁRHIC, -Ă adj. (<it. *autarchico*, fr. *autarchique*) Care are caracter de autarhie.
AUTARHÍE s.f. (<it. *autarchia*, fr. *autarcie*; cf.gr. *autarkeia*) **1.** Politică prin care o țară (sau un grup de țări) se izolează economic, limitîndu-și relațiile economice la anumite zone. **2.** Stat care practică autarhia. ◆ Stare de autoizolare economică a unui stat.
AUTÉNTIC, -Ă adj. (<fr. *authentique*, lat. *authenticus*; cf.gr. *authentikos* "de netăgăduit") **1.** Care este conform cu realitatea, cu adevărul, care nu poate fi pus la îndoială sau contestat. ◆ Care este recunoscut ca fiind propriu unui autor sau unei epoci. ◆ (JUR.; despre acte) Care este întocmit în forme legale. **2.** (Despre opere de artă) Care corespunde celor mai înalte exigențe; care cultivă, în mod original și desăvîrșit, un înalt ideal estetic.
AUTENTICITÁTE s.f. (<fr. *authenticité*) Faptul sau însușirea de a fi autentic.
AUTENTIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *authentifier*) (JUR.) A face ca un act să fie autentic.
AUTÍSM s.n. (<fr. *autisme*; cf.gr. *autos* "însuși") Rupere a contactului (psihic) cu lumea înconjurătoare și trăire intensă a propriei vieți interioare; stare patologică, care se manifestă prin aceste fenomene (ex. *schizofrenia*).
AUTO[1]- (<fr. *auto-*; cf. gr. *autos* "însuși") Element prim de compunere care are semnificația "prin sine însuși", "de la sine", "cu mijloace proprii".
AUTO[2]- (<fr. *auto- <automobile*) Element prim de compunere care are semnificația "automat" sau "automobil".
ÁUTO[3] s.n., adj. invar. (<fr. *auto*) **1.** S.n. Automobil. **2.** Adj. invar. (Despre transporturi, tracțiune etc.) Care se face cu autovehiculul.
AUTOABROGÁRE s.f. (<*auto*[1]-+ *abrogare*) (JUR.) Abrogare a unei legi la termenul fixat în prevederile ei.
AUTOACCIDENTÁ vb. I refl. (<*auto*[1]- + *accidenta*) A se accidenta singur.
AUTOACUZÁ vb. I refl. (<*auto*[1]-+ *acuza*) A se acuza pe sine însuși.
AUTOADAPTÁ vb. I refl. (<*auto*[1]-+ *adapta*) A se adapta prin eforturi proprii.
AUTOADMINISTRÁ vb. I refl. (<*auto*[1]- + *administra*) A se administra prin mijloace proprii.
AUTOAFIRMÁ vb. I refl. (<*auto*[1]-+ *afirma*) A-și afirma personalitatea.
AUTOAGLOMERÁRE s.f. (<*auto*[1]-+ *aglomerare*) Proces prin care unii cărbuni pot fi brichetați, prin încălzire, în forme, fără lianți.
AUTOALÁRMĂ s.f. (<fr. *auto-alarme*) Radioreceptor care înregistrează automat semnalele de pericol.
AUTOAMĂGÍRE s.f. (<*auto*[1]-+*amăgire*) Amăgire a propriei persoane.
AUTOAMFÍBIU s.n. (<*auto*[2]-+*amfibiu*) Automobil care se poate deplasa atît pe uscat, cît și pe apă.
AUTOANALÍZĂ s.f. (<*auto*[1]-+*analiză*; cf.fr. *autoanalyse*) Analiză a gîndurilor, a sentimentelor proprii etc.
AUTOANTICÓRP s.m. (<*auto*[1]-+*anticorp*) Anticorp produs de organism (în cazuri patologice) împotriva propriilor celule sau țesuturi.
AUTOANTIGÉN s.n. (<fr. *auto-antigène*) (BIOL.) Antigen propriu organismului, care poate inițiа un răspuns imun în cursul unei boli autoimune.
AUTOAPĂRÁRE s.f. (<*auto*[1]-+*apărare*) Apărare cu mijloace proprii.
AUTOAPRECIÁ vb. I refl. (<*auto*[1]- + *aprecia*) A-și aprecia propriile calități și defecte.
AUTOAPRÍNDERE s.f. (<*auto*[1]- + *aprindere*) **1.** Aprindere spontană a combustibilului în anumite condiții de temperatură și de presiune. **2.** Aprindere spontană a grămezilor de cărbuni în urma reacțiilor exotermice din zona de contact cu oxigenul atmosferic.
AUTOAPROVIZIONÁ vb. I refl. (<*auto*[1]- + *aproviziona*) A se aproviziona prin posibilități proprii.
AUTOATELIÉR s.n. (<*auto*[2]-+*atelier*) Atelier mobil, folosit la depanare sau la reparații curente necesare vehiculelor de transport, mașinilor agricole etc.
AUTOBALSÁM s.n. (<*auto*[2]-+*balsam*) Unguent pentru mașini.
AUTOBASCULÁNTĂ s.f. (<*auto*[2]- + *basculantă*) Autocamion prevăzut cu benă basculantă, destinat transportului în vrac al materialelor friabile, pulverulente sau semifluide.
AUTOBÁZĂ s.f. (<*auto*[2]-+*bază*) Centru de întreținere, de reparație și de garare a unor autovehicule (de obicei autobuze).
AUTOBETONIÉRĂ s.f. (<*auto*[2]- + *betonieră*) Betonieră montată pe cadrul unui camion.
AUTOBIOGRAFÍE s.f. (<fr. *autobiographie*) **1.** Expunere orală sau scrisă a vieții unei persoane făcută de ea însăși. **2.** Scriere literară epică în care autorul își povestește viața.
AUTOBLINDÁT s.n. (<*auto*[2]-+*blindat*) Automobil blindat.
AUTOBLOCÁJ s.n. (<fr. *autoblocage*) Dispozitiv de blocare automată a sistemelor de semnalizare, de macazuri etc.
AUTOBRÉC s.n. (<fr., engl. *autobreak*) Automobil cu caroserie închisă, destinat transportului unui număr redus de persoane.
AUTOBÚZ s.n. (<fr. *autobus*, germ. *Autobus*) Autovehicul cu caroserie închisă, folosit la transportul în comun al unui număr mare de persoane.

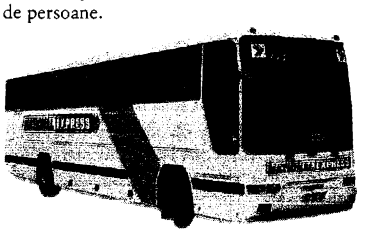

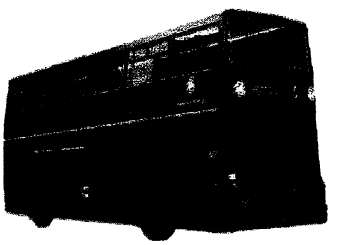

autobuze

AUTOCÁMERĂ s.f. (<*auto*[2]-+*cameră*) Autovehicul a cărui caroserie a fost astfel modificată încît să se poată instala o cameră de luat vederi pivotantă, pentru a filma sportivii, artiștii etc., mult mai aproape (și în bune condiții).
AUTOCAMIÓN s.n. (<*auto*[2]-+*camion*) Autovehicul de dimensiuni mari, prevăzut cu platformă sau cu benă, folosit la transportul de materiale, de mărfuri etc.

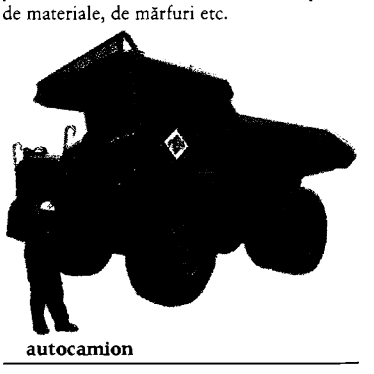

autocamion

AUTOCAMIONÉTĂ s.f. (<*auto*^{2}- + *camionetă*) Autovehicul mai mic decît autocamionul, folosit pentru transportul de materiale.
AUTOCÁR s.n. (<fr. *autocar*) Autovehicul de mare capacitate, folosit la transportul în comun al unui număr mare de persoane (mai ales în excursii).
AUTOCARACTERIZÁ vb. I refl. (<*auto*^{1}- +*caracteriza*) A-şi caracteriza propria persoană.
AUTOCARAVÁNĂ s.f. (<*auto*^{2}-+*caravană*) **1.** Autovehicul amenajat ca laborator pentru proiecţia filmelor. **2.** Caravană de autovehicule.
AUTOCÁRT s.n. (<*auto*^{2}-+*cart*) Sport practicat cu cartul.
AUTOCATALÍZĂ s.f. (<fr. *autocatalyse*) (CHIM.) Cataliză a unei reacţii declanşată de produşii reacţiei.
AUTOCĂLÍRE s.f. (<*auto*^{1}-+*călire*) Călire a unor oţeluri bogat aliate, prin încălzire peste punctul de transformare şi prin răcire în aer liber.
AUTOCEFÁL, -Ă adj. (<fr. *autocéphale*) (Despre Biserica Ortodoxă) Care se bucură de autocefalie.
AUTOCEFALÍE s.f. (<fr. *autocéphalie*) Conducere de sine stătătoare a Bisericii Ortodoxe naţionale.
AUTOCENZURÁ vb. I refl. (<fr. *s'autocensurer*) A-şi cenzura propriile gînduri, idei sau acţiuni.
AUTOCISTÉRNĂ s.f. (<*auto*^{2}-+*cisternă*) Autovehicul prevăzut cu o cisternă pentru transportul lichidelor.
AUTOCITÁ vb. I refl. (<it. *autocitare*) A se cita pe sine însuşi.
AUTOCLAUSTRÁ vb. I refl. (<fr. *autoclaustrer*) A se claustra singur, de bunăvoie.
AUTOCLÁVĂ s.f. (<fr. *autoclave*; cf.lat. *clavis* "cheie") **1.** Recipient metalic, închis etanş, în care se produc procese fizice şi chimice sub presiune, la temperaturi ridicate şi care serveşte la efectuarea unor reacţii, la sterilizări etc. **2.** Capac care închide etanş un recipient, menţinîndu-se închis prin presiunea interioară.
AUTOCLAVIZÁT adj. (<*autoclavă*) (Despre beton) Fabricat în condiţii de autoclavă.
AUTOCOMÁNDĂ s.f. (<fr. *autocommande*) Comandă automată.
AUTOCOMBÍNĂ s.f. (<*auto*^{2}-+*combină*) Combină autopropulsată.
AUTOCONDÚCERE s.f. (<*auto*^{1}- + *conducere*) Conducere a activităţii sociale, economice etc. de însăşi colectivitatea care desfăşoară această activitate sau de reprezentanţii ei.
AUTOCONSERVÁ vb. I refl. (<*auto*^{1}- + *conserva*) A-şi cruţa, a-şi apăra propria viaţă (în orice condiţii).
AUTOCONSERVÁRE s.f. (<*autoconserva*) Funcţie esenţială a organismului de a-şi menţine şi de a-şi apăra propria viaţă (în orice condiţii).
AUTOCONSÚM s.n. (<*auto*^{1}-+*consum*) Folosire de către un producător a produselor realizate de el, pentru consumul propriu.
AUTOCONTÁINER s.n. (<*auto*^{2}- + *container*) Autovehicul destinat transportului containerelor.
AUTOCONTEMPLÁ vb. I refl. (<fr. *autocontempler*) A se contempla pe sine însuşi.
AUTOCONTRÓL s.n. (<*auto*^{1}-+*control*) Control exercitat asupra propriei persoane. ◆ (FIZIOL.) Supraveghere permanentă şi control exercitat asupra funcţionării proceselor metabolice care au loc în propriul organism. ◆ Control exercitat de către lucrători sau unităţi economice asupra rezultatelor activităţii lor.
AUTOCÓRĂ adj., s.f. (<fr. *autochore*, germ. *Autochore*) (Plantă) care îşi împrăştie seminţele prin deschiderea bruscă a fructelor (ex. *fasolea*).
AUTOCRÁT, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *autocrate*) (Conducător) care are puteri absolute.
AUTOCRATÍSM s.n. (<*autocrat*) Concepţie, doctrină, comportare bazată pe autocraţie.
AUTOCRAŢÍE s.f. (<fr. *autocratie*) **1.** Formă de guvernare în care întreaga putere a statului este concentrată în mîna unei singure persoane (nealese). **2.** Stat cu formă de guvernare autocratică.
AUTOCRÍTIC, -Ă s.f., adj. (<*auto*^{1}-+*critic*) **1.** S.f. Analiză critică a activităţii şi comportării proprii. **2.** Adj. Bazat pe autocritică, pătruns de spiritul autocriticii.
AUTOCROMÍE s.f. (<germ. *Autochromie*) Procedeu de realizare a reproducerilor colorate prin tipărirea succesivă a mai multe culori peste o autotipie alb-negru. ◆ Reproducere, fotografie obţinută prin acest procedeu.
AUTODAFÉ s.n. (<fr. *autodafé*; cf.port. *auto da fé* "act de credinţă") Ardere pe rug a celor condamnaţi de inchiziţie (mai ales în sec. 16, în Spania şi în Portugalia) pentru erezie; ceremonie în cursul căreia cei condamnaţi de inchiziţie pentru erezie erau puşi să revină la credinţa părăsită. ◆ Ardere pe rug a operelor socotite indezirabile în timpul inchiziţiei, fascismului etc.; p.ext. ardere, nimicire prin foc.
AUTODECLANŞÁ vb. I refl. (<*auto*^{1}- + *declanşa*) A se declanşa automat.
AUTODEFINÍ vb. IV refl. (<*auto*^{1}-+*defini*) A se defini prin sine însuşi.
AUTODEMASCĂ vb. I refl. (<*auto*^{1}- + *demasca*) A se demasca singur.
AUTODENUNŢÁ vb. I refl. (<*auto*^{1}- + *denunţa*; cf. it. *autodenunziare*) A se denunţa singur.
AUTODEPANÁRE s.f. (<*auto*^{2}-+*depanare*) Reparare a autovehiculelor pe traseu sau remorcare a acestora pînă la un atelier (în cazurile de avarii sau defecţiuni mai grave); p. ext. autoatelier folosit pentru asemenea reparaţii.
AUTODEPĂŞÍ vb. IV refl. (<*auto*^{1}-+*depăşi*) A-şi depăşi propriile rezultate.
AUTODETERMINÁRE s.f. (<*auto*^{1}- + *determinare*, după fr. *autodétermination*) Principiu potrivit căruia orice naţiune are dreptul fundamental de a-şi alege, fără imixtiune din afară, statutul politic şi calea de dezvoltare economică, socială şi culturală; p.ext. ansamblu de măsuri care pun în practică acest principiu.
AUTODEZAGREGÁBIL, -Ă adj. (<*auto*^{1}- +*dezagregabil*) Care se dezagregă de la sine.
AUTODEZVOLTÁRE s.f. (<*auto*^{1}- + *dezvoltare*) Dezvoltare, creştere prin sine, de la sine.
AUTODIAGNOSTICÁ vb. I refl. (<*auto*^{1}- +*diagnostica*) A-şi pune singur un diagnostic.
AUTODICTÁRE s.f. (<*auto*^{1}-+*dictare*) Reproducere în scris a unui text memorat.
AUTODIDÁCT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *autodidacte*; cf.gr. *autodidaktos* <*autos* "însuşi" + *didaskein* "a învăţa") Persoană care s-a instruit singură, în afara şcolii şi fără profesor.
AUTODÍNĂ s.f. (<fr. *autodyne*) Montaj radiofonic pentru recepţia undelor nemodulate, în care se foloseşte acelaşi tub electronic ca detector şi ca obiectiv.
AUTODISCIPLÍNĂ s.f. (<*auto*^{1}- + *disciplină*) Disciplină care este liber consimţită; disciplină pe care şi-o impune cineva.
AUTODISTRÚGE vb. III refl. (<*auto*^{1}- + *distruge*, după fr. *s'autodétruire*) A se distruge de la sine sau prin hotărîre proprie.
AUTODIZOLVÁ vb. I refl. (<*auto*^{1}- + *dizolva*) (Despre asociaţii, adunări etc.) A se dizolva prin hotărîre proprie, a-şi înceta activitatea.
AUTODOTÁ vb. I refl. (<*auto*^{1}-+*dota*) A-şi procura cele necesare activităţii prin mijloace proprii.
AUTODRÍC s.n. (<*auto*^{2}-+*dric*) Maşină mortuară.
AUTODRÓM s.n. (<fr. *autodrome*; cf.gr. *dromos* "cursă") Teren special amenajat pentru pregătire şi perfecţionare în tehnica conducerii automobilelor.
AUTODRÚM s.n. (<*auto*^{2}-+*drum*, după fr. *autoroute*, germ. *Autobahn*) Autostradă.
AUTODÚBĂ s.f. (<*auto*^{2}-+*dubă*) Automobil prevăzut cu o dubă, folosit pentru transportul de materiale, de produse alimentare, de corespondenţă etc.
AUTODÚMPER s.n. (<engl. *autodumper*, germ. *Auto-Dumper*) Autocamion care are cupă basculantă.
AUTOECHILIBRÁRE s.f. (<*auto*^{2}- + *echilibrare*) Echilibrare la roţile de automobil.
AUTOEDUCÁ vb. I refl. (<*auto*^{1}-+*educa*) A se educa pe sine însuşi.
AUTOELOGIÁ vb. I refl. (<*auto*^{1}-+*elogia*) A-şi aduce singur elogii.
AUTOEPURÁŢIE s.f. (<*auto*^{1}-+*epuraţie*) Proces de purificare naturală a apelor reziduale vărsate în ape de suprafaţă, prin acţiunea bacteriilor aerobe.
AUTOETANŞÁRE s.f. (<*auto*^{1}-+*etanşare*) Realizare a impermeabilităţii unui dig ca urmare a proprietăţilor materialelor din care este construit.
AUTOEVALUÁ vb. I refl. (<*auto*^{1}-+*evalua*) A se aprecia pe sine însuşi.
AUTOEXCAVATÓR s.n. (<*auto*^{2}- + *excavator*) Excavator cu motor propriu pentru propulsie, care este montat, de obicei, pe cadrul unui autocamion sau tractor.
AUTOEXCITÁŢIE s.f. (<fr. *autoexcitation*) Excitaţie magnetică a unui generator electric în care curentul de excitaţie este produs de el însuşi.
AUTOEXIGÉNŢĂ s.f. (<*auto*^{1}-+*exigenţă*) Exigenţă manifestată faţă de propria persoană.
AUTOFAGÍE s.f. (<fr. *autophagie*; cf. gr. *autos* "însuşi"+*phagein* "a mînca") (MED.) Consumare a propriilor ţesuturi de către un organism supus inaniţiei.
AUTOFECUNDÁRE s.f. (<*auto*^{1}-+*fecundare*, după fr. *autofécondation*) (La unele plante şi specii inferioare de animale) Fecundare rezultată în urma unirii a două celule sexuale provenite de la acelaşi individ.
AUTOFINANŢĂ vb. I refl. (<*auto*^{1}-+*finan-*

ţa) (Despre întreprinderi, instituţii etc.) A se finanţa din fonduri proprii.

AUTOFLAGELÁ vb. I refl. (<*auto*[1]- + *flagela*) A se biciui, a se tortura singur (din fanatism religios).

AUTOFÓN, -Ă adj. (<engl. *autophone*) (Despre unele instrumente muzicale) Care produce sunete exclusiv prin vibrarea componentelor sale elastice, fără ajutorul unei tensiuni speciale.

AUTOFRÎNÁRE s.f. (<*auto*[1]-+*frînare*) Împiedicare a mişcării unui mecanism, din cauza frecării cu suprafeţele de contact.

AUTOFURAJÁ vb. I refl. (<*auto*[1]-+*furaja*) A se aproviziona cu furaje prin mijloace proprii.

AUTOFURGÓN s.n. (<*auto*[1]-+*furgon*) Furgon autopropulsat.

AUTOFURGONÉTĂ s.f. (<*auto*[1]- + *furgonetă*) Furgonetă autopropulsată, folosită pentru transportul de mărfuri.

AUTOGÁMĂ adj., s.f. (<fr. *autogame*) (Plantă) la care polenizarea se face cu polen din staminele florii în care se află şi pistilul.

AUTOGAMÍE s.f. (<fr. *autogamie*; cf.gr. *autos* "însuşi"+*gamos* "unire") Fecundaţie a florilor unei plante prin polenul produs în aceeaşi floare.

AUTOGÁRĂ s.n. (<*auto*[2]-+*gară*) Gară pentru autovehicule.

AUTOGÉNĂ adj. (<fr. *autogène*) *Sudură autogenă* = sudare care foloseşte energia termică produsă prin arderea acetilenei în oxigen.

AUTOGENÉZĂ s.f. (<fr. *autogénèse*; cf.gr. *autos* "însuşi"+*genesis* "naştere") Teorie care absolutizează acţiunea factorilor ereditari în dezvoltarea individului, negînd rolul mediului.

AUTOGESTIONÁR, -Ă adj., s.m. şi f. (<*auto*[1]-+*gestionar*) (Persoană, întreprindere etc.) care are gestiune proprie.

AUTOGESTIÚNE s.f. (<*auto*[1]-+*gestiune*) Gestiune, administrare proprie a unei persoane, a unei întreprinderi etc.

AUTOGHIDÁT, -Ă adj. (<fr. *autoguidé*) (Despre corpuri mobile) Care îşi dirijează el însuşi mişcarea către ţinta destinată.

AUTOGÍR s.n. (<fr. *autogire*) Aeronavă echipată cu o elice de propulsare, antrenată de un motor, şi cu o elice de suspensie, care se roteşte liber în jurul unui ax vertical prin forţa realizată de deplasarea aeronavei.

AUTOGÓL s.n. (<fr. *autogoal*) Gol în propria poartă (la fotbal).

AUTOGOSPODĂRÍ vb. IV refl. (<*auto*[1]- + *gospodări*) A se gospodări prin forţe şi mijloace proprii.

AUTOGRÁF, -Ă adj., s.n. (<fr. *autographe*) (Semnătură, document, text etc.) scris de mîna autorului.

AUTOGRAFÍE s.f. (<fr. *autographie*) Procedeu prin care se reproduce pe piatră litografică sau pe o hîrtie specială un text, un desen etc. (autograf). ◆ Text, desen etc. obţinut prin acest procedeu.

AUTOGRÉDER s.n. (<*auto*[1]-+*greder*) Greder autopropulsat.

AUTOGRÉFĂ s.f. (<fr. *autogreffe*) (MED.) Autoplastie.

AUTOGUNOIÉRĂ s.f. (<*auto*[2]-+*gunoieră*) Autovehicul pentru transportul gunoiului.

AUTOGUVERNÁ vb. I refl. (<*auto*[1]- + *guverna*) (Despre state) A se conduce singur, fără amestec străin.

AUTOHEMOTERAPÍE s.f. (<fr. *autohémothérapie*; cf. gr. *autos* "însuşi"+ *haima* "sînge"+ *therapeia* "tratament") Tratament utilizat în unele boli alergice (astm, urticarie), care constă în injectarea intramusculară a unei cantităţi mici de sînge de la acelaşi pacient.

AUTOHETERODÍNĂ s.f. (<fr. *autohétérodyne*) (TELEC.) Oscilator realizat prin cuplarea circuitelor de anod şi de grilă ale unui etaj cu triodă.

AUTOHTÓN, -Ă adj., subst. (<fr. *autochtone*; cf. gr. *autos* "însuşi"+ *khthon* "pămînt, ţară") **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care s-a născut şi s-a dezvoltat pe teritoriul unde trăieşte (şi în prezent). ◆ (Plantă, animal) originar dintr-o anumită regiune. **2.** S.n. Formaţie geologică care se găseşte în locul unde s-a format şi peste care au fost împinse (de mişcările tectonice) roci (mai vechi) din regiunile învecinate.

AUTOHTONÍSM s.n. (<*autohton*) Supralicitare a caracteristicilor şi valorilor autohtone.

AUTOHTONIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<*autohton*) A da sau a lua caracter autohton.

AUTOILUZIONÁ vb. I refl. (<*auto*[1]- + *iluziona*) A-şi face singur iluzii.

AUTOIMPÚNERE s.f. (<*auto*[1]-+*impunere*) Contribuţie voluntară în bani pe care o colectivitate o fixează şi o dă de bunăvoie, în vederea unor lucrări locale de interes obştesc.

AUTOIMÚN, -Ă adj. (<*auto*[1]-+*imun*) Care prezintă imunitate. ◇ *Boală autoimună* = boală în care tulburările clinice şi leziunile sînt consecinţa perturbării mecanismelor de imunitate.

AUTOIMUNITÁTE s.f. (<*auto*[1]- + *imunitate*) (BIOL.) Proces patologic care constă în producerea de anticorpi îndreptaţi împotriva propriilor constituenţi ai organismului.

AUTOINDÚCŢIE s.f. (<fr. *auto-induction*) (FIZ.) Inducţie electromagnetică proprie.

AUTOINFÉCŢIE s.f. (<fr. *auto-infection*) Infectare cu microbi de la însuşi individul respectiv.

AUTOINSTRUÍ vb. IV refl. (<*auto*[1]- + *instrui*) A se instrui singur.

AUTOINTITULÁ vb. I refl. (<*auto*[1]- + *intitula*) A-şi atribui (nejustificat) un nume, un titlu.

AUTOINTOXICÁŢIE s.f. (<fr. *auto-intoxication*) Intoxicaţie provocată de organismul însuşi, ca urmare a formării unor substanţe toxice.

AUTOIRONÍE s.f. (<*auto*[1]-+*ironie*) Ironie la adresa propriei persoane.

AUTOIRONIZÁ vb. I refl. (<*auto*[1]- + *ironiza*) A se supune autoironiei.

AUTOÎNCĂRCĂTÓR s.n. (<*auto*[1]- + *încărcător*) Autovehicul care încarcă singur (cu dispozitive speciale) mărfuri, obiecte etc.

AUTOÎNCÎNTÁRE s.f. (<*auto*[1]-+*încîntare*) Automulţumire.

AUTOÎNSĂMÎNŢÁRE s.f. (<*auto*[1]- + *însămînţare*) Însămînţare naturală a plantelor, prin scuturarea seminţelor.

AUTOLABORATÓR s.n. (<*auto*[2]- + *laborator*) Laborator instalat într-un autovehicul.

AUTOLIBRĂRÍE s.f. (<*auto*[2]-+*librărie*) Librărie instalată într-un autovehicul.

AUTOLINIŞTÍ vb. IV refl. (<*auto*[1]-+*linişti*) A se linişti pe sine însuşi.

AUTOLINIŞTÍRE s.f. (<*autolinişti*) **1.** Atitudine pasivă adoptată în urma unor succese (reale sau aparente). **2.** Proces de conştiinţă prin care o persoană îşi judecă propriile fapte, motivîndu-le, pentru a găsi împăcarea cu sine.

AUTOLÍZĂ s.f. (<fr. *autolyse*) (BIOL.) Dezintegrare a celulelor şi a ţesuturilor (din plante şi din animale) sub acţiunea enzimelor proprii, constituind o fază în alterarea alimentelor.

AUTOMACARÁ s.f. (<*auto*[2]-+*macara*) Macara montată pe un autocamion, folosită la lucrări de depanare, de încărcare, de transport etc.

AUTOMACARAGÍU s.n. (<*auto*[2]- + *macaragiu*) Muncitor care lucrează cu automacaraua.

AUTOMAGAZÍN s.n. (<*auto*[2]-+*magazin*) Magazin amenajat într-un autovehicul.

AUTOMÁT, -Ă adj., s.n. (<fr. *automate*, germ. *Automat*) **1.** Adj. (Despre aparate, maşini etc.) Care este acţionat printr-un dispozitiv mecanic; (despre anumite operaţii) care se efectuează prin acţiunea unui dispozitiv mecanic. ◇ *Armă automată* (şi substantivat, n.) = armă de foc la care armarea se face fără intervenţia omului; p.rest. pistol-mitralieră. *Sistem automat în circuit deschis* = sistem care nu controlează îndeplinirea comenzilor. *Sistem automat în circuit închis* = sistem care controlează îndeplinirea comenzilor şi înlătură eventualele abateri; sistem care este capabil de autoverificare, de autoreglare şi de autoadaptare. ◆ Fig. (Şi adverbial) (Care se face, se execută) de la sine, fără participarea raţiunii sau voinţei. **2.** S.n. Aparat sau maşină care, după primirea unei comenzi, efectuează o anumită operaţie sau un complex de operaţii fără intervenţia omului. ◆ Fig. Persoană lipsită de voinţă şi de iniţiativă.

AUTOMÁTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *automatique*) **1.** Adj. (Şi adverbial) De automat. **2.** S.f. Ramură a ştiinţei şi a tehnicii care se ocupă cu studiul metodelor şi al mijloacelor de conducere automată a proceselor tehnice (fără participarea directă a omului).

AUTOMATÍSM s.n. (<fr. *automatisme*) **1.** Caracterul a ceea ce este automatic; mişcare (ca) de automat. **2.** Înlănţuire de reacţii reflexe care se desfăşoară în mod mecanic, fără controlul centrilor nervoşi superiori; mişcare, gest stereotip la care nu participă conştiinţa; expresie repetată inconştient (la infinit).

AUTOMATÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *automatiste*) Specialist în automatică.

AUTOMATIZÁ vb. I (<fr. *automatiser*) **1.** Tranz. A înzestra cu utilaj automat. **2.** Refl. (Despre gesturi, mişcări, acţiuni) A căpăta caracter de automatism.

AUTOMĂTURĂTOÁRE s.f. (<*auto*[2]- + *măturătoare*) Autovehicul pentru măturatul străzilor.

AUTOMEDICÁŢIE s.f. (<fr. *automédication*) Medicaţie stabilită de bolnav pentru sine.

AUTOMETAMORFÍSM s.n. (<fr. *autométamorphisme*) Proces de transformare a rocilor eruptive consolidate sub influenţa soluţiilor fierbinţi, provenite din propria lor magmă.

AUTOMISTIFICÁ vb. I refl. (<*auto*[1]- + *mistifica*) A-şi înşela propria persoană.

AUTOMIŞCÁRE s.f. (<*auto*[1]-+*mişcare*)

(Stare de) mişcare, dezvoltare neîntreruptă, continuă a naturii şi a componentelor societăţii cauzată de contradicţiile interne proprii.

AUTOMOBÍL, -Ă s.n., adj. (<fr. *automobile*, germ. *Automobil*) **1.** S.n. Autovehicul cu caroserie închisă sau deschisă, cu suspensie elastică pe patru (rar trei sau şase) roţi pneumatice, mişcat de un motor cu explozie internă, cu aburi, cu electricitate sau cu aer comprimat, care este folosit în special la transportul de persoane. Primul automobil cu aburi a fost construit de J.Cugnot în 1770-1771. În România primul automobil cu aburi a fost construit de D.Văsescu în 1880. Primul care foloseşte un motor cu ardere internă la un vehicul a fost G.Daimler, în 1886. Primul care a realizat un autovehicul cu motor orizontal a fost C.F. Benz, în 1886. ◇ *Automobil blindat* = maşină de luptă, blindată şi înarmată, montată pe un şasiu de automobil. **2.** Adj. Care se mişcă cu ajutorul unui motor propriu.

AUTOMOBILÍSM s.n. (<fr. *automobilisme*) Sport în care concurenţii conduc automobile în competiţii pentru a stabili performanţe.

AUTOMOBILÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *automobiliste*) Persoană care practică automobilismul. ◆ Persoană care conduce un automobil.

AUTOMODÉL s.n. (<fr. *auto-modèle*) Autovehicul în miniatură prevăzut cu un sistem de propulsare şi de comandă.

AUTOMODELÍSM s.n. (<fr. *automodélisme*) Ramură sportivă tehnică-aplicativă care se ocupă cu construirea de automodele.

AUTOMODELÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *automodéliste*) Persoană care se ocupă cu construirea de automodele.

AUTOMORFÍSM s.n. (<fr. *automorphisme*) (MAT.) Izomorfism care rezultă din aplicarea unei mulţimi asupra ei înseşi.

AUTOMOTÓR s.n. (<fr. *automoteur*) Vehicul de cale ferată autopropulsat, folosit pentru transportul rapid de călători.

AUTOMULŢUMÍRE s.f. (<*auto*[1]- + *mulţumire*) Mulţumire de sine (exagerată, nejustificată) la care ajunge cineva, adesea fără a aştepta aprecierile celorlalţi.

AUTOMUTILÁ vb. I refl. (<*auto*[1]-+*mutila*) A se mutila (în scopul sustragerii de la îndeplinirea anumitor obligaţii).

AUTONÓM, -Ă adj. (<fr. *autonome*, it. *autonomo*) Care se bucură de autonomie. ◆ Care este liber, care nu depinde de nimeni.

AUTONOMÍE s.f. (<fr. *autonomie*, it. *autonomia*) **1.** Situaţie a celui care se supune legilor, normelor proprii, care dispune liber de propria voinţă. **2.** Drept (al unui stat, al unei regiuni, al unei naţionalităţi sau al unei minorităţi etc.) de a se administra singur în anumite domenii, cu excepţia celor de competenţa organelor centrale ale statului. ◆ Situaţie a celui care nu depinde de nimeni, care are deplină libertate în acţiunile sale. **3.** Distanţă maximă pînă la care se poate deplasa un avion, o navă, un vehicul, fără alimentare cu combustibil pe parcurs.

AUTOOBSERVÁ vb. I refl. (<*auto*[1]-+*observa*) A-şi analiza propria persoană şi viaţă (psihică).

AUTOOBSERVÁRE s.f. (<*auto*[1]-+*observare*) Analizare a vieţii psihice proprii; introspecţie.

AUTOOSCILÁŢIE s.f. (<fr. *autooscillation*) (TELEC.) Oscilaţie electrică întreţinută, spontană şi nedorită, care se poate produce în aparatele electronice din cauza unui cuplaj parazit între circuite.

AUTOPASTIŞÁ vb. I refl. (<*auto*[1]- + *pastişa*) (Despre scriitori) A copia genul sau procedeele artistice folosite în lucrări proprii.

AUTOPASTIŞÁRE s.f. (<*autopastişa*) Pastişă a propriilor creaţii.

AUTOPERFECŢIONÁ vb. I refl. (<*auto*[1]-+*perfecţiona*) A se perfecţiona prin eforturi proprii.

AUTOPÉRIE s.f. (<*auto*[2]-+*perie*) Vehicul prevăzut cu perii, pentru curăţarea străzilor.

AUTOPILÓT s.m. (<fr. *autopilote*, germ. *Autopilot*) Pilot automat.

AUTOPLASTÍE s.f. (<fr. *autoplastie*, it. *autoplastia*; cf. gr. *autos* "însuşi"+ *plassein* "a mula") Intervenţie chirurgicală prin care se reface o parte distrusă sau bolnavă a corpului prin grefarea unui fragment de ţesut sau organ luat din corpul aceluiaşi individ.

AUTOPLÚG s.n. (<*auto*[2]-+*plug*) Autovehicul pentru spălarea străzilor vara şi deszăpezirea lor iarna.

AUTOPOLENIZÁRE s.f. (<*auto*[1]- + *polenizare*; cf.fr. *autopollinisation*) (BOT.) Polenizare a florilor închise cu propriul lor polen, rezultat din staminele aceleiaşi flori în care se află şi pistilul.

AUTOPOLIPLOÍD, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *autopolyploïde*) (Organism) care are mai mult de două serii de cromozomi omologi, rezultaţi prin multiplicarea numărului de bază.

AUTOPÓMPĂ s.f. (<fr. *autopompe*) Pompă (de incendiu) montată pe un autocamion şi acţionată de motorul acestuia.

AUTOPORNÍRE s.f. (<*auto*[1]-+*pornire*) Fenomen de reintrare automată în funcţionare normală a motoarelor asincrone.

AUTOPORTRÉT s.n. (<fr. *autoportrait*) Reprezentare a propriei persoane în pictură, sculptură, desen sau literatură.

AUTOPROPULSÁT, -Ă adj. (<fr. *autopropulsé*) (Despre vehicule, maşini) Care se deplasează prin dezvoltarea unei surse proprii de energie.

AUTOPROPÚLSIE s.f. (<fr. *autopropulsion*) Propulsie a unui vehicul realizată cu echipament propulsor (motor, reactor, vele etc.) propriu.

AUTOPROPULSÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *autopropulseur*) (Dispozitiv) care asigură autopropulsia.

AUTOPSÍE s.f. (<fr. *autopsie*; cf. gr. *autos* "însăşi"+ *opsis* "vedere") Disecţie a unui cadavru şi examinare anatomică a organelor lui interne pentru stabilirea cauzei morţii.

AUTOPSIÉR s.m. (<*autopsie*) Medic sau asistent medical specializat în autopsii.

AUTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *auteur*, lat. *au*[c]*tor*) **1.** Persoană care creează o operă literară, artistică, ştiinţifică sau publicistică. ◇ *Drept de autor* = a) totalitatea normelor juridice care reglementează relaţiile sociale stabilite în legătură cu creaţia unei opere literare, artistice sau ştiinţifice; b) totalitatea avantajelor recunoscute de lege creatorului unei astfel de opere. **2.** Persoană care face, care produce sau comite ceva. ◆ Spec. Persoană care săvîrşeşte o infracţiune. ◇ *Autor moral* = persoană care influenţează pe o alta la săvîrşirea unei acţiuni.

AUTORAPÍD s.n. (<*auto*[2]-+*rapid*) Automotor cu viteză de tren rapid.

AUTORECLÁMĂ s.f. (<fr. *autoréclame*) Reclamă a propriei realizări.

AUTOREFERÁT s.n. (<*auto*[1]-+*referat*) Scurtă expunere făcută de un autor asupra unei lucrări proprii.

AUTOREGLÁ vb. I tranz. şi refl. (<*auto*[1]-+*regla*) A (se) regla în mod automat.

AUTOREGLÁJ s.n. (<fr. *autoréglage*) Autoreglare.

AUTOREGLÁRE s.f. (<*auto*[1]-+*regla*) Reglare automată.

AUTORELAXÁRE s.f. (<*auto*[1]-+*relaxare*) Relaxare normală, fără administrare de calmante.

AUTOREPRODÚCERE s.f. (cf. fr. *autoreproduction*) Însuşire caracteristică materiei vii, prin care organismele îşi asigură, în mod automat şi sigur, urmaşi.

AUTORITÁR, -Ă adj. (<fr. *autoritaire*) Care uzează (uneori abuzează) de autoritatea sa, care caută să-şi impună voinţa proprie sau care găseşte satisfacţie în faptul de a fi ascultat, de a da dispoziţii.

AUTORITARÍSM s.n. (<fr. *autoritarisme*) **1.** Caracter, atitudine autoritară. **2.** Sistem politic autoritar.

AUTORITÁTE s.f. (<fr. *autorité*, lat. *au*[c]*toritas, -atis*) **1.** Concept desemnînd influenţa, general acceptată, a unei persoane sau organizaţii, instituţii în diferite sfere ale vieţii sociale. **2.** (JUR.) Putere, drept de a emite dispoziţii obligatorii sau de a impune ascultare în temeiul unei calităţi sau împuterniciri. ◇ *Autoritate tutelară* = organ de protecţie a persoanelor lipsite de capacitatea de exerciţiu (minorul sub 14 ani şi interzisul judecătoresc) sau cu capacitatea de exerciţiu restrînsă (minorul care a împlinit 14 ani) ori a intereselor celor ce nu se pot apăra singuri (de exemplu, din cauza unei infirmităţi sau boli). ◆ Organ de stat competent să ia măsuri şi să emită dispoziţii cu caracter obligatoriu. ◆ Concr. Persoană care exprimă voinţa acestui organ. **3.** Prestigiu, trecere, vază, consideraţie. ◆ Persoană care se impune prin prestigiul şi munca sa, prin cunoştinţele sale.

AUTORIZÁ vb. I tranz. (<fr. *autoriser*) A împuternici pe cineva sau ceva cu o autoritate (publică). ◆ A da dreptul de a face, a spune etc. ceva. ◆ Spec. A încuviinţa printr-un act al administraţiei de stat înfiinţarea ca persoană juridică a unei organizaţii obşteşti.

AUTORIZÁŢIE s.f. (<fr. *autorisation*) Împuternicire sau încuviinţare (oficială) pentru exercitarea unui drept sau pentru realizarea unei acţiuni. ◆ Concr. Document oficial prin care se dovedeşte un drept sau o împuternicire a cuiva.

AUTOSALVÁRE s.f. (<*auto*[2]-+*salvare*) Autosanitară.

AUTOSANITÁRĂ s.f. (<*auto*[2]-+*sanitară*) Automobil special echipat pentru transportul persoanelor bolnave, rănite etc.

AUTOSCÁRĂ s.f. (<*auto*[2]-+*scară*) Autovehicul cu un schelet în formă de turn cu scară.

AUTOSELECTÓR s.n. (<*auto*[2]-+*selector*) Incubator pentru clocirea icrelor, cu circulaţie

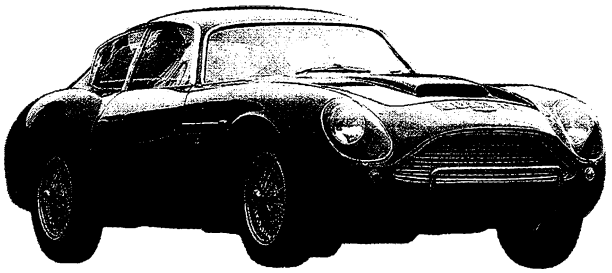

Aston Martin DB 4 Zagato GT

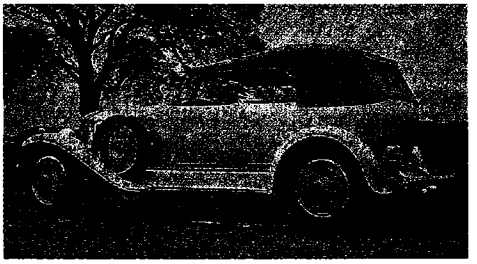

Rolls Royce, 1925

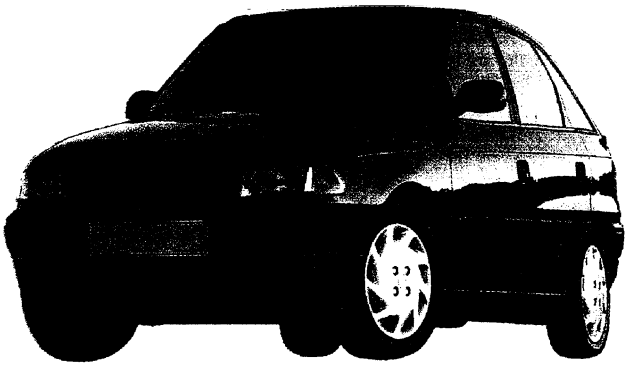

Opel Astra

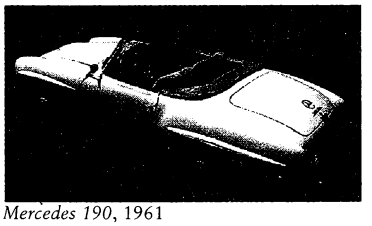

Mercedes 190, 1961

Ferrari

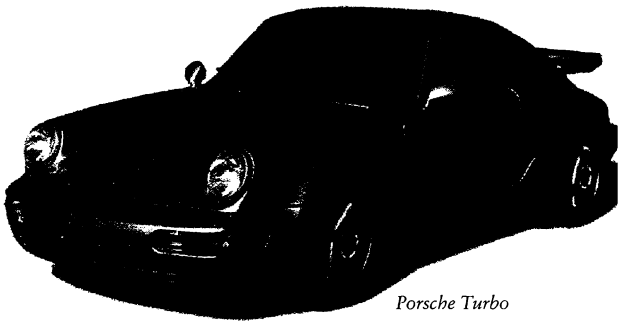

Porsche Turbo

automobile

lentă de apă, care permite selectarea şi evacuarea de la sine a ouălor moarte.
AUTOSERVÍ vb. IV refl. (<*auto*[1]-+*servi*) A se servi singur (într-un magazin, într-un restaurant special amenajat).
AUTOSÉRVICE s.n. (<engl. *auto-service*) Staţie de întreţinere a autovehiculelor.
AUTOSERVÍRE s.f. (<*autoservi*) Acţiunea de a se autoservi. ◆ Sistem de desfacere a mărfurilor în magazine speciale sau a mîncării în restaurante, în care clientul se serveşte singur. ◆ Magazin în care se practică acest serviciu.
AUTOSIFÓN s.n. (<*auto*[1]-+*sifon*; cf.fr. *autosiphon*) Dispozitiv ataşat la un recipient metalic pentru prepararea sifonului la domiciliu; dispozitivul împreună cu recipientul în care se prepară sifonul.
AUTOSINCRONIZÁRE s.f. (<*auto*[1]- + *sincronizare*) (ELT.) Operaţie simplificată de conectare a generatoarelor sincronice în paralel cu reţeaua.
AUTOSPECIÁLĂ s.f. (<*auto*[2]-+*specială*; cf.it. *autospeciale*) Autovehicul cu caroseria adaptată unor transporturi, operaţii sau servicii speciale.
AUTOSTÁŢIE s.f. (<*auto*[2]-+*staţie*) Staţie de autobuze. ◆ Staţie de întreţinere a automobilelor.
AUTOSTÓP s.n. (<fr. *auto-stop*) **1.** Instalaţie de oprire automată a unui tren dacă mecanismul răspunde cu întîrziere la apariţia semnalului de oprire. **2.** Instalaţie de semnalizare luminoasă aşezată la intersecţia străzilor pentru dirijarea circulaţiei. **3.** Procedeu prin care un pieton parcurge itinerarul propus apelînd la serviciile (gratuite ale) automobiliştilor ocazionali.
AUTOSTOPÍST, -Ă s.m. şi f. (<*autostop*, după fr. *auto-stoppeur*) Persoană care face autostopul.
AUTOSTRÁDĂ s.f. (<fr. *autostrade*, it. *autostrada*) Şosea modernă de mare capacitate, rezervată exclusiv circulaţiei autovehiculelor, construită astfel încît să permită un trafic intens şi viteze mari de circulaţie.
AUTOSTROPITOÁRE s.f. (<*auto*[2]- + *stropitoare*) Autovehicul folosit pentru stropitul (şi spălatul) străzilor.
AUTOSUGÉSTIE s.f. (<fr. *autosuggestion*) (PSIH.) Sugestie exercitată asupra propriei persoane; influenţare insistentă a propriei conduite sau conştiinţe prin anumite reprezentări, idei, dorinţe, care capătă caracter predominant.
AUTOSUGESTIONÁ vb. I refl. (<*auto*[1]-+*sugestiona*) A se sugestiona.
AUTOŞENÍLĂ s.f. (<fr. *autochenille*) Autovehicul echipat cu şenile, destinat transportului pe terenuri accidentate.
AUTOŞENILÉTĂ s.f. (<*autoşenilă*) Autocamion echipat cu roţi în faţă şi cu două şenile propulsoare în locul roţilor din spate.
AUTOTAXÁRE s.f. (<*auto*[1]-+*taxare*) Compostarea, de către călători, a biletelor de călătorie în autovehicule.
AUTOTÉLIC, -Ă adj. (<fr. *autotélique*) (FILOZ.) Care conţine în sine scopul; cu finalitate lăuntrică, imanentă.
AUTOTERAPÍE s.f. (<fr. *autothérapie*) Vindecare pe cale naturală a unei boli, fără ajutor medical.
AUTOTÉST s.n. (<fr. *autotest*) (PSIH.) Chestionar la care răspunde însuşi autorul pe baza unor coeficienţi numerici stabiliţi pentru fiecare întrebare.
AUTOTIPÍE s.f. (<fr. *autotypie*) (POLIGR.) **1.** Procedeu de executare a unui clişeu zincografic, care reproduce nuanţele de umbră şi lumină prin descompunerea imaginii în puncte de diverse mărimi. **2.** Clişeu obţinut prin autotipie.
AUTOTOMÍE s.f. (<fr. *autotomie*; cf. gr. *autos* "însăşi" + *tome* "tăiere") (ZOOL.) Pierdere reflexă şi spontană, în caz de primejdie, a unei părţi a corpului (coada, apendice etc.), care ulterior se poate regenera.
AUTOTOXÍNĂ s.f. (<fr. *autotoxine*) Toxină produsă de un organism prin el însuşi.
AUTOTRACTÓR s.n. (<fr. *autotracteur*) Autovehicul de tracţiune de mare putere, montat pe roţi de cauciuc, de metal sau pe şenile, care poate remorca una sau două remorci de mare capacitate (şi se poate mişca pe orice teren).
AUTOTRACŢIÚNE s.f. (<*auto*[2]- + *tracţiune*) Tracţiune realizată cu mijloace auto[3] proprii.
AUTOTRÁILER s.n. (<*auto*[2]-+*trailer*) Vehicul folosit pentru transportul obiectelor grele.
AUTOTRANSFORMATÓR s.n. (<fr. *autotransformateur*) Transformator electric în care înfăşurările (primară şi secundară) sînt cuplate atît inductiv, cît şi conductiv.
AUTOTRANSPÓRT s.n. (<rus. *avtotransport*) Transport realizat cu autovehicule.
AUTOTRANSPORTÓR s.n. (<*auto*[2]- + *transportor*) Autovehicul militar blindat destinat transportului de trupe.
AUTOTRATAMÉNT s.n. (<*auto*[1]- + *tratament*) Tratament medical aplicat fără o indicaţie medicală autorizată.
AUTOTRÉN s.n. (<*auto*[2]-+*tren*) Autovehicul cu una sau mai multe remorci.
AUTOTRÓF, -Ă adj. (<fr. *autotrophe*) (BIOL.) (Despre organisme vegetale) Capabil să sintetizeze independent substanţele organice din cele anorganice, pentru hrană.
AUTOTROFÍE s.f. (<fr. *autotrophie*) Mod de hrănire specific organismelor autotrofe.
AUTOTÚN s.n. (<*auto*[2]-+*tun*) **1.** Maşină de luptă echipată cu o piesă de artilerie. **2.** Tun de calibru mare tractat de un autovehicul.
AUTOTURÍSM s.n. (<*auto*[2]-+*turism*) Autovehicul cu caroserie închisă sau deschisă, prevăzut, în general, cu patru roţi pneumatice, destinat transportului unui număr redus de persoane.
AUTOTÚRN s.n. (<*auto*[2]-+*turn*) Autovehicul prevăzut cu o platformă mobilă, care se poate înălţa şi roti, montată la partea superioară a unui schelet în formă de turn sau a unui stîlp telescopic, folosit la executarea operaţiilor de instalaţie şi de întreţineri electrice aeriene.
AUTOUTILITÁRĂ s.f. (<*auto*[2]-+*utilitar*) Autovehicul destinat transportului unor cantităţi mici de mărfuri.
AUTOVACCÍN s.n. (<fr. *autovaccin*) Vaccin preparat prin cultura şi atenuarea germenilor proprii ai bolnavului respectiv, folosit în tratamentul unor afecţiuni pentru a obţine o cît mai bună imunizare.
AUTOVEHÍCUL s.n. (<fr. *autovéhicule*) Vehicul autopropulsat suspendat pe roţi, şenile sau tălpi de alunecare, care serveşte la transportul oamenilor sau al bunurilor.
AUTOZÓM s.m. (<fr. *autosome*) (BIOL.) Nume dat cromozomilor din celulele somatice, care, împreună cu alozomii, alcătuiesc genomul.
AUTUMNÁL, -Ă adj. (<fr. *automnal*, lat. *autumnalis*) De toamnă, tomnatic. ◇ *Punct autumnal* = punct de pe ecliptică prin care trece Soarele la echinocţiul de toamnă.
AUTUNIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *autunien*; cf. *Autun*, oraş în Franţa) (GEOL.) **1.** S.n. Permianul inferior de facies continental din V Europei, reprezentat prin unele gimnosperme, peşti ganoizi, stegocefali, reptile etc. **2.** Adj. Care aparţine autunianului, care se referă la depozitele din autunian.
AUTUNÍT s.n. (<fr. *autunite*; cf. *Autun*, oraş în Franţa) Mineral de uraniu.
AUVERSIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *auversien*) (GEOL.) **1.** S.n. Partea superioară a etajului luteţian şi al doilea etaj al eocenului, considerat de unii autori etaj sau subetaj al paleogenului. **2.** Adj. Care aparţine auversianului, care se referă la formaţiile sau la vîrsta auversianului.
AUXILIÁR, -Ă adj., s.n. (<fr. *auxiliaire*, lat. *auxiliaris*) **1.** Adj., s.n. (Element) care îndeplineşte o funcţie secundară, ajutătoare. ◆ (Parte de vorbire) care exprimă raporturi între cuvinte; (verb) care ajută la formarea timpurilor, a modurilor compuse etc. **2.** Adj. (MAT.) Cu ajutorul căruia se poate rezolva mai uşor o problemă.
AUXÍNĂ s.f. (<fr. *auxine*; cf. gr. *auxe* "creştere") (BIOL.) Substanţă hormonală vegetală care condiţionează procesele de creştere a plantelor cu importante aplicaţii fitotehnice.
AUXO- (fr. *auxo-*; cf. gr. *auxen* "a mări, a creşte") Element prim de compunere care are semnificaţia "de stimulare".
AUXOCRÓM s.m. (<fr. *auxochrome*; cf. gr. *auxen* "a creşte"+*chroma* "culoare") (CHIM.) Grupă de atomi care, introduşi în molecula unei combinaţii organice colorate, face să se închidă şi să se intensifice culoarea acesteia şi îi conferă afinitate pentru materialul pe care se află. ◆ Hormon vegetal care stimulează sinteza pigmenţilor.
AUXOLOGÍE s.f. (<it. *auxologia*) Ştiinţă care se ocupă cu creşterea organismelor.
AUXOMETRÍE s.f. (<fr. *auxométrie*) Parte a dendrometriei care studiază metodele de măsurare a creşterii arborilor şi arboreturilor.
AUXOMÉTRU s.n. (<fr. *auxomètre*) Aparat folosit în auxometrie.
AUXONOMÍE s.f. (fr. *auxonomie*; cf. gr. *auxen* "a creşte"+*nomos* "lege") Ştiinţă care se ocupă cu studiul legilor dezvoltării şi creşterii arborilor şi arboreturilor.
AÚZ s.n. (<*auzi*) **1.** Simţ prin care se recepţionează vibraţiile sonore, existent la vertebrate şi la unele nevertebrate superioare. La om şi la celelalte vertebrate, organul auzului este urechea. ◇ *Auz muzical* = însuşirea de a distinge corect succesiunea sunetelor muzicale. *Auz absolut* = auz muzical înnăscut, foarte fin, care distinge raporturile dintre sunete fără un reper dat. **2.** Faptul de a auzi.

AUZÍ vb. IV (lat. *audire*) **1.** Tranz. A percepe sunetele, zgomotele cu ajutorul auzului. ◆ Intranz. A avea simţul auzului. **2.** Tranz. A lua seama, a fi atent la ce spune cineva; a asculta. **3.** Intranz. şi tranz. (Interogativ) A înţelege, a pricepe. **4.** Tranz. şi intranz. A lua cunoştinţă de ceva, a afla o veste, o ştire, o informaţie etc.

AVAÉT (HAVAÉT) s.n. (<tc. *havaet* "veniturі") **1.** (În Imperiul Otoman) Impozit extraordinar. **2.** (În sec. 18-19; în Ţara Românească) Taxă percepută de la cei care erau numiţi în slujbe.

AVÁL[1] s.n. (<fr. *aval*) *În aval* = (în legătură cu situaţia unui punct de pe cursul unei ape) în josul văii, al apei, spre vărsare, mai departe de sursă (decît un punct de referinţă).

AVÁL[2] s.n. (<fr. *aval*) Garanţie specială de plată a unei cambii.

AVALÁNŞĂ s.f. (<fr. *avalanche*) Masă de zăpadă care se desprinde de pe coasta unui munte şi se rostogoleşte la vale (antrenînd în mişcare zăpada, pietrele şi copacii întîlniţi în cale). ◆ Fig. Cantitate mare şi năvalnică (de ...).

AVAN- (<fr. *avant*) Element prim de compunere cu semnificaţia "înainte", "anterior (în timp sau spaţiu)".

AVANBÉC (AVANTBÉC) s.n. (<fr. *avant-bec*) Parte a unui picior de pod situată către punctul de unde curge apa, amenajată special pentru a-l proteja împotriva presiunii apei şi a corpurilor transportate de ea.

AVANCRÓNICĂ s.f. (<fr. *avant-chronique*) Cronică a unui spectacol scrisă înainte de a fi avut loc premiera.

AVANFÓSĂ s.f. (<fr. *avant-fossé*) (GEOL.) Depresiune alungită, relativ îngustă, a scoarţei terestre, situată la limita dintre un lanţ muntos cutat şi o platformă.

AVANGÁRDĂ s.f. (<fr. *avant-garde*) Unitate sau subunitate militară care se deplasează în faţa forţelor principale ca element de siguranţă; p.ext. grupare conducătoare. ◇ Loc. adj. *De avangardă* = a) care merge în frunte, care conduce; b) care luptă împotriva formelor şi tradiţiilor consacrate (în literatură şi artă). ◆ Mişcare literară, artistică etc. care joacă (prin nuanţele aduse) rol de precursor.

AVANGARDÍSM s.f. (<*avangardă*) **1.** Atitudine prin care, neţinîndu-se seama de etapa respectivă, se recurge la măsuri premature. **2.** Nume generic dat unor curente şi grupări literar-artistice (futurism, cubism, dadaism, suprarealism etc.) apărute în special la începutul sec. 20, care încercau să spargă canoanele artei tradiţionale, academice, recurgînd la formule îndrăzneţe, uneori excentrice.

AVANGARDÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *avant-gardiste*) **1.** S.m. şi f. Adept al avangardismului. **2.** Adj. Care aparţine avangardismului sau avangardiştilor, privitor la avangardism sau la avangardişti.

AVANPÓRT s.n. (<fr. *avant-port*) Zonă amenajată la intrarea într-un port, apărată parţial de diguri, destinată staţionării temporare a navelor.

AVANPÓST s.n. (<fr. *avant-poste*) Subunitate militară de siguranţă, instalată pe o direcţie probabilă de atac a inamicului, în faţa trupelor principale proprii aflate în staţionare sau în apărare; poziţie pe care se află o asemenea subunitate.

AVANPREMIÉRĂ s.f. (<fr. *avant-première*) Spectacol dat ca ultimă repetiţie înaintea premierei, în faţa unui cerc de specialişti şi invitaţi; repetiţie generală.

AVÁNS s.n. (<fr. *avance*) **1.** (ECON.) Sumă de bani, cantitate de bunuri dată sau primită cu anticipaţie ca retribuţie sau salariu în contul unor servicii, al unor furnituri etc., la încheierea unui contract. **2.** Interval exprimat în unităţi de timp, lungime, frecvenţă cu care cineva sau ceva este înaintea altcuiva sau a ceva. ◆ (La pl.) Primele demersuri pentru încheierea unei afaceri, pentru o înţelegere, pentru înfiripărea unei legături. **3.** Deplasare relativă dintre sculă şi piesă, în vederea detaşării aşchiilor la prelucrarea prin aşchiere.

AVANSÁ vb. I (<fr. *avancer*) **1.** Intranz. A înainta, a merge (pentru a se apropia de o ţintă urmărită). ◆ A progresa, a se dezvolta. **2.** Tranz. şi intranz. A înainta, a promova într-un grad, într-o funcţie superioară. **3.** Tranz. A da, a preda cu anticipaţie (sume de bani, bunuri materiale etc.).

AVANSCÉNĂ s.f. (<fr. *avant-scène*) **1.** Partea de dinainte a scenei cuprinsă între rampă şi cortină. **2.** Fiecare dintre cele două loji situate lîngă scenă.

AVANTÁJ s.n. (<fr. *avantage*) **1.** Folos, profit mai mare obţinut de cineva (în raport cu altul). **2.** *Avantaj reciproc* = principiu de bază al relaţiilor internaţionale contemporane, decurgînd din egalitatea suverană a statelor, potrivit căruia raporturile dintre ele trebuie să se întemeieze pe respectarea intereselor lor naţionale şi internaţionale, pe dezvoltarea lor de sine stătătoare, în condiţiile progresului tuturor statelor. **3.** Superioritate a unei persoane faţă de alta, bazată pe situaţii sau împrejurări mai favorabile. **4.** Favoare, privilegiu de care se bucură cineva sau ceva.

AVANTAJÁ vb. I tranz. (<fr. *avantager*) A acorda cuiva un avantaj. ◆ (Despre obiecte de îmbrăcăminte, culori etc.) A scoate în relief calităţile (fizice) ale cuiva sau a-i masca defectele; a-i şedea bine.

AVANTRÉN s.n. (<fr. *avant-train*) Partea anterioară a plugurilor şi a semănătorilor cu tracţiune animală, compusă dintr-o osie şi două roţi, destinată menţinerii direcţiei şi stabilităţii maşinii în timpul lucrului.

AVÁR[1], -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *avare*, lat. *avarus*) (Om) zgîrcit.

AVÁR[2], -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *Avares*, lat. *Avarus*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie turcică aşezată în timpul marii migraţiuni a popoarelor de la începutul evului mediu în Cîmpia Panonică, unde a creat un stat (568-796), distrus de franci şi de bulgari; (la sg.) persoană care făcea parte din această populaţie. **2.** Adj. Care aparţine avarilor, privitor la avari.

AVARIÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *avarier*) A (se) strica, a (se) deteriora.

AVARÍE s.f. (<fr. *avarie*) Stricăciune, deteriorare (însemnată) a unui sistem tehnic (maşină, vehicul, construcţie etc.).

AVARÍŢIE s.f. (<lat. *avaritia*, fr. *avarice*) Zgîrcenie.

AVÁT s.m. Peşte răpitor de apă dulce, din familia ciprinidelor, asemănător cu crapul, lung de 50-60 cm, cu spinarea verzuie (*Aspius aspius*).

AVATÁR s.m. (<fr. *avatar*) Nume dat în hinduism reîncarnărilor succesive mai ales ale zeilor indieni, în formă de om sau de animal. ◆ Fig. Transformare, metamorfoză, schimbare neprevăzută (şi chinuitoare) în evoluţia unei fiinţe.

ĂVĂ[1] s.f. (<tc.,,bg. *av*) Unealtă de pescuit, formată din trei fîşii de plasă, aşezate vertical în apă cu ajutorul unor bucăţi de plută prinse la marginea lor superioară şi al unor bucăţi de plumb la cea inferioară.

ĂVĂ[2] s.m. (<sl. *avьa*) (Înv.) Părinte, tată; p.ext. nume dat călugărilor bătrîni.

AVEÁ vb. II tranz. (lat. *habere*) **I. 1.** A poseda, a stăpîni, a deţine. **2.** A dispune, a profita, a se bucura de ceva. **3.** A fi compus, alcătuit din ceva. ◆ A conţine, a cuprinde. **4.** A ţine; a duce, a purta. **5.** A fi de o anumită dimensiune, greutate, vîrstă etc. **6.** A fi cuprins, copleşit de o senzaţie, de un sentiment. ◆ A suferi de o boală. **7.** A-i trece ceva prin minte, a fi preocupat de ... **II. 1.** (Urmat de un verb la infinitiv, conjunctiv sau supin) A trebui să... **2.** (Urmat de un verb la infinitiv sau conjunctiv) A şti (cum..., cînd..., unde..., cine..., ce...), a găsi. ◆ (Unipers.) A fi, a exista, a se găsi. **III.** (Cu valoare de verb auxiliar) **1.** Serveşte la formarea perfectului compus. *Au venit toţi.* **2.** Serveşte la formarea modului optativ-condiţional. *Dacă aş fi văzut, spuneam.* **3.** Urmat de un verb la conjunctiv, serveşte la formarea unui viitor popular şi familiar. *Aveţi să vedeţi.* **4.** (În construcţii perifrastice) A urma să aibă, a fi pe punctul de a...

AVÉNĂ s.f. (<fr. *aven*) Prăpastie circulară formată în roci calcaroase, în care se scurg adesea apele de suprafaţă.

AVENÍDĂ s.f. (<sp. *avenida*) Stradă mare, bulevard (în Spania, în Portugalia, în America Latină).

AVENTURÁ vb. I refl. (<fr. *aventurer*) A se expune unor riscuri, unor primejdii mari (într-o acţiune, într-o situaţie etc.).

AVENTÚRĂ s.f. (<fr. *aventure*) **1.** Acţiune îndrăzneaţă, riscantă, extraordinară. ◆ Întreprindere dubioasă, necinstită. **2.** Legătură amoroasă întîmplătoare (şi trecătoare).

AVENTURIÉR, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *aventurier*) (Persoană) care caută aventuri, care se lansează în aventuri, căreia îi plac aventurile. ◆ (Om) fără căpătîi, vagabond.

AVENTURÍN s.n. (<fr. *aventurine*) (GEOL.) Varietate de cuarţ conţinînd numeroase foiţe de mică galbene sau verzui, care reflectă puternic lumina.

AVENTURÍSM s.n. (<fr. *aventurisme*) Spirit de aventură al cuiva. ◆ Tendinţă de a lua hotărîri pripite, decizii periculoase, de a acţiona în mod pripit.

AVENTURÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<*aventură*) (Rar) Aventurier.

AVENUE s.f. (<fr., engl. *avenue*) Magistrală, bulevard. ◆ Alee care conduce la o locuinţă.

AVÉRE s.f. (<*avea*) Totalitatea bunurilor care se află în posesia unei persoane sau a unei colectivităţi. ◆ Sumă foarte mare de bani.

AVERROÍSM s.n. (<fr. *averroïsme*; cf. *Averroès*, numele latinizat al filozofului arab Ibn-Ruchd) Curent în filozofia medievală occidentală (începînd din sec. 13) avînd la bază învăţătura lui Averroes, care susţinea că materia şi mişcarea sînt veşnice şi nu au fost create şi care nega nemurirea sufletului şi viaţa de apoi.

AVÉRS s.n. (<fr. *avers*) (În opoziţie cu *revers*) Faţa unei monede sau a unei medalii, înfăţişînd chipul emitătorului, stema ţării etc.
AVÉRSĂ s.f. (<fr. *averse*) Ploaie abundentă de scurtă durată.
AVERSIÚNE s.f. (<fr. *aversion*, lat. *aversio, -onis*) Sentiment de dezgust sau de antipatie profundă faţă de cineva sau de ceva.
AVERTISMÉNT s.n. (<fr. *avertissement*) **1.** Înştiinţare prealabilă, prevenire, semnal (asupra unui risc, a unei primejdii). **2.** Sancţiune (administrativă) aplicată unui angajat pentru o abatere disciplinară şi prin care se atrage atenţia acestuia că, în cazul săvîrşirii unei noi abateri, i se va aplica o sancţiune mai aspră. **3.** (JUR.) Demers prin care un stat atrage atenţia altui stat asupra consecinţelor defavorabile pentru relaţiile internaţionale pe care le pot avea încălcările de către acesta a normelor de drept internaţional. **4.** (SPORT) Sancţiune aplicată de arbitru unui sportiv pentru joc neregulamentar (şi care poate fi urmată, la repetarea abaterii, de eliminarea jucătorului).
AVERTIZÁ vb. I tranz. (<fr. *avertir*) A atrage cuiva atenţia, a preveni pe cineva (asupra consecinţelor unei acţiuni pe care urmează să o săvîrşească).
AVERTIZÓR s.n. (<fr. *avertisseur*) (TEHN.) **1.** Aparat de semnalizare optică sau acustică a unei avarii (la un sistem tehnic). **2.** Radioreceptor în stare permanentă de funcţionare şi care acţionează ca un releu, semnalizînd apariţia sau dispariţia unui cîmp electromagnetic variabil de frecvenţă egală cu cea pentru care este acordat.
AVI- (<fr. *avi-*; cf. lat. *avis*) Element prim de compunere care are semnificaţia "(de) pasăre", "referitor la păsări".
AVIÁR, -Ă adj. (<fr. *aviaire*) Referitor la păsări.
AVIATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *aviateur*) Persoană care pilotează un avion sau care face parte din echipajul unui avion (ori al altei aeronave mai grele decît aerul).
AVIÁŢIE s.f. (<fr. *aviation*) **1.** Navigaţie aeriană cu aeronave mai grele decît aerul (planoare, avioane, elicoptere etc.); tehnica acestei navigaţii. **2.** Ramură a aeronauticii care se ocupă de construcţia şi de funcţionarea acestor aeronave. ◆ Totalitatea avioanelor unei ţări, ale unei societăţi comerciale etc. ◇ *Aviaţie civilă* = ansamblul aeronavelor, instalaţiilor şi personalului care se folosesc la transportul călătorilor şi al mărfurilor, în scopuri utilitare, sanitare, turistice etc. *Aviaţie sanitară* (abr. AVIASAN) = aviaţie destinată transportului bolnavilor gravi, al răniţilor şi accidentaţilor, precum şi al medicamentelor, al sîngelui pentru tranzfuzii etc. *Aviaţie sportivă* = ramură sportivă în care se practică aeromodelismul, planorismul, paraşutismul, zborul cu motor şi construirea de micromodele. *Aviaţie militară* = forţă aeriană militară; diviziune a armatei care cuprinde această forţă.
AVÍCOL, -Ă adj. (<fr. *avicole*) Referitor la avicultură, care aparţine aviculturii.
AVICULTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *aviculteur*) Specialist în avicultură.
AVICULTÚRĂ s.f. (<fr. *aviculture*; cf. lat. *avis* "pasăre"+*cultura* "creştere") Ştiinţă care se ocupă cu creşterea raţională şi îmbunătăţirea speciilor şi raselor de păsări de curte în scopuri economice; profesiune bazată pe această ştiinţă.
AVÍD, -Ă adj. (<fr. *avide*, lat. *avidus*) Stăpînit de dorinţe arzătoare; pasionat, cuprins de interes (pentru lucruri folositoare). ◆ (Peior.) Lacom, nesăţios.
AVIDITÁTE s.f. (<fr. *avidité*, lat. *aviditas, -atis*) Însuşirea de a fi avid. ◆ (Peior.) Lăcomie, poftă nesăţioasă.
AVIOFÓN s.n. (<fr. *aviophone*) Tub acustic folosit de membrii echipajului unui avion pentru a comunica între ei în timpul zborului.
AVIÓN s.n. (<fr. *avion*) Vehicul aerian mai greu decît aerul, care se menţine în aer datorită unor aripi şi se deplasează cu ajutorul elicei şi al motoarelor sau al reactoarelor. După destinaţie, avioanele pot fi: de transport, sanitare, utilitare, de turism şi militare (de vînătoare, de recunoaştere, de bombardament etc.). ◇ *Avion cu reacţie* = avion dotat cu motoare termice reactive care pot fi aeroreactoare (cu sau fără compresor) şi motoare-rachetă (în general pentru viteze supersonice).
AVIONÁL s.n. Aliaj de aluminiu cu cupru, magneziu, mangan şi siliciu, folosit în construcţii aeronautice.
AVIONÉTĂ s.f. (<fr. *avionnette*) Avion mic (de turism, sport, şcoală etc.).
AVIRULÉNT adj. (<germ. *Avirulent*) (Despre unii germeni) Lipsit de virulenţă.
AVITAMINÓZĂ s.f. (<fr. *avitaminose*) Boală de nutriţie care constă în insuficienţa sau lipsa îndelungată din organism a uneia sau a mai multe vitamine (ex. *rahitismul, scorbutul* etc.).
AVIVÁ vb. I tranz. (<fr. *aviver*) **1.** A da o nuanţă mai vie ţesăturilor sau pielilor colorate, prin tratarea lor cu soluţii ale unor acizi organici sau ale unor săruri. **2.** A face să sîngereze feţele unei plăgi sau fistule, pentru a se suda după cicatrizare.
AVÍZ s.n. (<fr. *avis*) **1.** Document prin care se face o înştiinţare (publică) cu caracter oficial. **2.** Punct de vedere, comunicat în scris de către un organ competent, asupra unor probleme aflate în dezbatere cu privire la care, potrivit legii, a fost consultat sau i s-a cerut acordul de către un alt organ; rezoluţie a unei autorităţi competente.
AVIZÁ vb. I (<fr. *aviser*) **1.** Tranz. A atrage atenţia, a avertiza. ◆ A înştiinţa din timp pe cineva (printr-un aviz). ◆ A face cuiva o comunicare oficială. **2.** Intranz. A-şi exprima părerea autorizată într-o problemă la care a fost solicitat.
AVIZÁT, -Ă adj. (<fr. *avisé*) Prevenit, informat, pregătit; (despre un act) pe care cineva şi-a dat avizul.
AVIZÓ s.n. (<fr. *aviso*, it. *avviso*) Navă de luptă de tonaj mic şi cu viteză mare, dotată cu armament uşor de artilerie, care transmite comenzile, ordinele, care face recunoaşteri în cadrul unei escadre.
AVÎNT s.n. (<*avînta*) **1.** Vioiciune, energie în mişcări. **2.** Însufleţire, elan. **3.** Progres deosebit, creştere, dezvoltare rapidă (într-un domeniu, într-o epocă etc.). ◇ *A lua avînt* = a se dezvolta vertiginos. **4.** Fază a ciclului economic în care producţia se desfăşoară, de regulă, pe o bază tehnică nouă, depăşind punctul cel mai înalt atins în ciclul anterior, în timpul crizei.
AVÎNTÁ vb. I (<a^3+*vînt*) **1.** Refl. şi tranz. A (se) repezi, a (se) îndrepta plin de însufleţire şi cu hotărîre (spre cineva sau ceva). ◆ Refl. A-şi deschide drum cu îndrăzneală. **2.** Tranz. A împinge, a proiecta cu energie înainte; a imprima o mişcare violentă, a da un impuls.
AVÎNTÁT, -Ă adj. (<*avînta*) (Şi adverbial) Plin de avînt, cu avînt; fig. însufleţit, entuziast.
AVOCÁT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *avocat*, lat. *advocatus*) Persoană care, pe baza calificării şi profesiunii sale, are calitatea să acorde asistenţă juridică celor interesaţi.
AVOCATÚRĂ s.f. (<germ. *Advokatur*) Profesiunea de avocat.
AVÓRT s.n. (<*avorta*) Întrerupere a sarcinii în urma expulsiei spontane sau provocate a fătului din cavitatea uterină înainte ca acesta să poată trăi în afara organismului matern.
AVORTÁ vb. I intranz. (<fr. *avorter*) A pierde fătul prin avort.
AVORTÓN s.m. (<fr. *avorton*) **1.** Fiinţă născută înainte de termen. **2.** (Depr.) Om degenerat (cu deficienţe fizice sau psihice); stîrpitură. ◆ Fig. Lucrare, operă (literară, artistică) nerealizată.
AVRĂMEÁSĂ (**AVRĂMEÁSCĂ**) s.f. (cf. bg., rus. *avran*) Plantă erbacee veninoasă din familia scrofulariaceelor, cu florile albe sau roz (*Gratiola officinalis*).
AVUÁBIL, -Á adj. (<fr. *avouable*) Care poate fi mărturisit.
AVULSIÚNE s.f. (<fr. *avulsion*) **1.** (JUR.) Rupere prin forţa apei a unei părţi din malul unei proprietăţi riverane şi alipirea ei la pămîntul aparţinînd unui alt proprietar riveran. **2.** Îndepărtare prin smulgere a unei formaţii anatomice, a unui organ etc.
AVÚT s.n. (<*avea*) Avuţie, avere. ◇ (JUR.) *Avut obştesc* = totalitatea bunurilor aflate în proprietatea statului, a organizaţiilor obşteşti etc.
AVUŢÍE s.f. (<*avut*) Avere, bogăţie. ◇ *Avuţie naţională (a unei ţări)* = totalitatea valorilor materiale şi spirituale de care dispune o ţară, un popor la un moment dat.
AX s.n. (<fr. *axe*, lat. *axis*) **1.** (TEHN.) Organ de maşină de formă cilindrică (din oţel), folosit pentru susţinerea elementelor cu mişcare de rotaţie. **2.** (ANAT.) *Ax cerebrospinal* = complex morfofuncţional format din creier şi din măduva spinării.
AXÁ vb. I tranz. (<fr. *axer*) (TEHN.) A efectua o operaţie de ajustare prin care se obţine coaxialitatea a două sau a mai multe suprafeţe cilindrice. ◆ Tranz. şi refl. Fig. A (se) orienta, a (se) desfăşura într-un anumit sens, a se concentra în jurul a ceva, a (se) susţine pe baza unei anumite situaţii, combinaţii etc.
ÁXĂ s.f. (<fr. *axe*) **1.** (MAT.) Dreaptă care se consideră a fi orientată într-un anumit sens (pozitiv) de parcurs; dreaptă orientată. **2.** (TEHN.) Linie dreaptă care ocupă o anumită poziţie într-un sistem tehnic. ◇ *Axă neutră* = linia din secţiunea transversală a unei bare supuse la încovoiere sau la solicitare axială excentrică pe care eforturile unitare normale sînt nule. *Axă de ruliu* = axa longitudinală a unui avion. *Axă de tangaj* = axă perpendi-

Measişev M 55

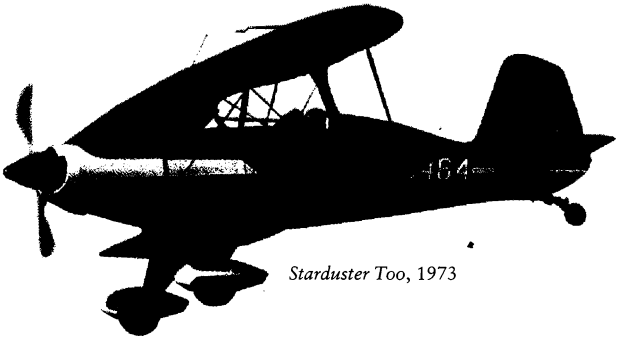

Starduster Too, 1973

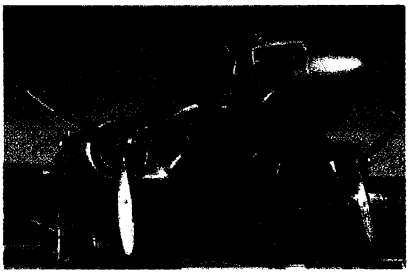

Douglas C-41

Avion de transport *Airbus*

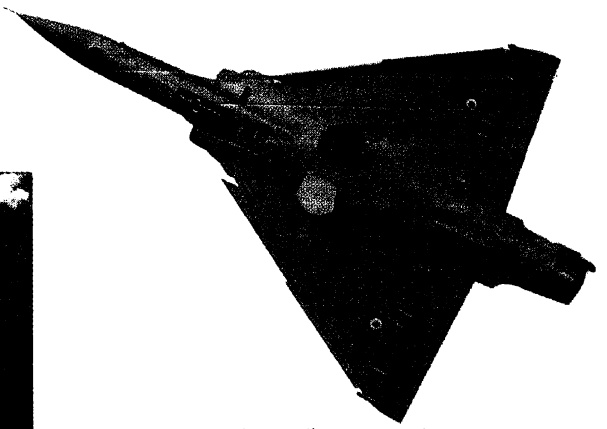

Avion militar *Mirage 2000*

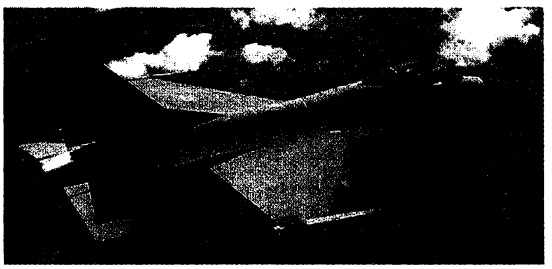

Avion militar *F-16*

Avion de pasageri *Iberia Boeing 747-256 B*

Avion de pasageri *Concorde*

avioane

cularã pe planul longitudinal de simetrie al unui avion şi care trece prin centrul de greutate al acestuia. **3.** Dreaptă închipuită în jurul căreia se face mişcarea de rotaţie a unui corp în jurul lui însuşi. ◇ (ASTR.) *Axa lumii* = prelungire a axei polilor pămîntului pînă la intersecţia cu sfera cerească.

AXEROFTÓL s.m. (<fr. *axerophtol*) Vitamina A.

AXIÁL, -Ă adj. (<fr. *axial*) Situat pe o axă, în raport cu o axă; care aparţine unei axe, care se referă la o axă.

AXILÁR, -Ă adj. (<fr. *axillaire*) **1.** Care se referă la axilă. **2.** Aşezat în axilă.

AXÍLĂ s.f. (<fr. *axile*, lat. *axilla*) **1.** (ANAT.) Cavitate situată la rădăcina braţului, pe faţa inferioară a articulaţiei acestuia cu umărul. **2.** (BOT.) Locul unde se împreună ramura cu trunchiul unei plante sau frunza cu ramura.

AXIOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *axiologique*) Referitor la axiologie, care aparţine axiologiei.

AXIOLOGÍE s.f. (<fr. *axiologie*, germ. *Axiologie*; cf. gr. *axia* "valoare" + *logos* "teorie") Disciplină filozofică ce se ocupă cu studiul sistematic al originii, esenţei, clasificării, ierarhizării şi funcţiei sociale ale valorilor; teorie generală a valorilor.

AXIOMÁTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *axiomatique*) (LOG.) **1.** Adj. Care se întemeiază pe o axiomă; care are caracter de axiomă. **2.** S.f. Disciplină care studiază înlănţuirea corectă a axiomelor în vederea asigurării corectitudinii fundamentelor matematicii şi a utilizării corecte a deducţiei în ştiinţe, pentru evidenţierea fără omisiuni a noţiunilor primare.

AXIÓMĂ s.f. (<fr. *axiome*; cf.lat., gr. *axioma* "opinie" <*axios* "adevărat") **1.** Adevăr fundamental admis fără demonstraţie, fiind evident prin el însuşi. **2.** (LOG.) Enunţ prim şi nedemonstrat din care se deduc alte enunţuri (teoreme) pe baza anumitor reguli. **3.** (MAT.) Propoziţie nedemonstrată care, împreună cu definiţiile noţiunilor care intervin şi, eventual, cu alte propoziţii de acelaşi fel, serveşte la fundamentarea şi demonstrarea teoremelor într-un anumit capitol al matematicii.

AXIOMÉTRU s.n. (<fr. *axiomètre*) Dispozitiv montat în faţa timonei unei nave, care indică permanent unghiul de cîrmă.

AXIÓN[1] s.n. (<fr. *axion*) Imn de slavă în Biserica Ortodoxă.

AXIÓN[2] subst. (den. com.) Numele comercial al unui detergent pentru veselă, pentru obiecte de faianţă, de metal smălţuit etc.

ÁXIS s.n. (<lat., fr. *axis*) **1.** (ANAT.) A doua vertebră cervicală, care se articulează cu atlasul şi a cărei apofiză odontoidă constituie pivotul mişcărilor de rotaţie ale capului. **2.** Tulpina principală sau cilindrul central la plante.

AXOLÓT s.m. (<fr. *axolotl*) Larvă a unei specii de salamandră (*Amblystoma mexicanum*).

AXÓN s.m. (<fr. *axone*; cf. gr. *axon* "axă") (HIST.) Prelungire a corpului neuronului prin care influxul nervos se propagă centrifug, de la corpul celulei spre altă celulă sau spre un organ efector.

AXONOMETRÍE s.f. (<fr. *axonométrie*) Metodă de reprezentare a obiectelor spaţiale pe un plan, astfel ca imaginea obţinută să sugereze spaţial obiectul.

AYATOLÁH s.m. (<fr. *ayatollah*) Şef al religiei musulmane şiite.

AYMARÁ s.m. (<fr. *aymara*) Denumire a amerindienilor din Peru şi din Bolivia care trăiesc în jurul lacului Titicaca şi pe versantele estice ale Anzilor şi care fac parte din familia de limbi cu acelaşi nume; sînt de religie creştină (catolică).

AZALÉE s.f. (<fr. *azalée*) Nume dat mai multor arbuşti ornamentali exotici cu florile roşii, roz sau albe (*Azalea*).

azalee

AZÁPI s.m. pl. (În ev. med.; în Imperiul Otoman) Ostaşi turci (pedeştri) care trăiau din prada de război.

AZBÉST s.n. (<fr. *asbeste*; cf. gr., lat. *asbestos*) Silicat natural de magneziu, de culoare albă sau verzuie, fibros, mătăsos, utilizat în diverse ramuri industriale datorită rezistenţei sale la foc, la alcalii şi calităţii de izolator sonor, electric şi termic.

AZBESTÓZĂ s.f. (<fr. *asbestose*) Boală pulmonară profesională, provocată de inhalarea îndelungată a particulelor fine de azbest.

AZBOCIMÉNT s.n. (<*azbest*+*ciment*) Material de construcţie fabricat dintr-un amestec de ciment Portland şi fibre de azbest.

AZEOTRÓP, -Ă adj. (<fr. *azéotrope*) Care prezintă azeotropism.

AZEOTROPÍE s.f. (<fr. *azéotropie*) Azeotropism.

AZEOTROPÍSM s.n. (<fr. *azéotropisme*) Proprietate a unui amestec lichid de a fi format din componenţi care fierb toţi la aceeaşi temperatură, dînd vapori cu aceeaşi compoziţie ca a amestecului lichid din care provin.

AZÉR, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *Azeris*) Azerbaidjan.

AZERBAIDJÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n. pr. *Azerbaidjan*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie din Transcaucazia, de religie musulmană, care locuieşte în Azerbaidjan; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Azerbaidjanului sau este originară de acolo. Azerbaidjenii mai trăiesc în Gruzia, Armenia, Daghestan şi Iran. **2.** Adj. Care aparţine Azerbaidjanului sau azerbaidjenilor, referitor la Azerbaidjan sau la azerbaidjeni.

AZI adv. (lat. *hac die*) **1.** În ziua de faţă, în ziua care e în curs. **2.** În epoca prezentă, în timpul sau în vremea de acum.

AZÍDĂ s.f. (<fr. *azide*) **1.** Sare instabilă a acidului azothidric (HN_3). **2.** Combinaţie organică cu formula generală RN_3 sau $RCON_3$, instabilă, care se descompune prin încălzire, uneori cu explozie.

AZÍL s.n. (<fr. *asile*, lat. *asylum*) **1.** Instituţie de asistenţă socială (cu caracter filantropic) pentru copii, bătrîni, bolnavi incurabili etc. **2.** Loc unde cineva găseşte ocrotire, adăpost, refugiu. ◇ *Drept de azil* = acordare de către un stat a dreptului de stabilire pe teritoriul său unor persoane urmărite în ţara lor din motive politice.

AZILÁNT, -Ă s.m. şi f., adj. (<*azil*; cf.germ. *Azylant*) (Persoană) care s-a stabilit într-o altă ţară în virtutea statutului de refugiat politic.

ÁZIMĂ s.f. (<ngr. *azima*) Pîine nedospită, coaptă, de obicei, sub spuză (consumată de mozaici la Paşti sau folosită de catolici la împărtăşanie).

AZIMÚT s.n. (<fr. *azimut*) Unghi format de un plan vertical fix, de obicei planul meridian al unui loc, cu planul vertical care trece prin locul respectiv şi printr-un punct dat şi care se măsoară de la S spre V.

AZODERIVÁT s.m. (<fr. *azoderivé*) Substanţă în care doi radicali, proveniţi prin îndepărtarea unui atom de hidrogen din molecula unei hidrocarburi, sînt legaţi prin gruparea "azo" (-N=N-).

AZÓIC, -Ă adj. (<fr. *azoïque*) **1.** (Despre mediu) Lipsit de animale; (despre terenuri) lipsit de fosile. **2.** (Despre compuşi organici) Care conţine azot.

AZONÁL, -Ă adj. (<germ. *azonal*) (GEOGR.) Fără zone, care nu formează zone.

AZOOSPERMÍE s.f. (<fr. *azoospermie*; cf. gr. *a* "fără" + *zoon* "animal" + *sperma* "sămînţă") Absenţa spermatozoizilor din lichidul seminal, care determină sterilitatea.

AZÓT s.n. (<fr. *azote*; cf. gr. *a* "fără" + *zoe* "viaţă") Element chimic (*N*; nr. at.7; m. at. 14,007; p.t. —209,86°C; p.f. —195,8°C), gaz mai uşor decît aerul, incolor, inodor şi insipid, care se găseşte în atmosferă în proporţie de 78,4% în volume sau de 76% în greutate şi care este întrebuinţat la umplerea becurilor electrice, la obţinerea amoniacului, a acidului azotic, a cianamidei de calciu etc.; nitrogen. A fost descoperit de D.R.Rutherford în 1772.

AZOTÁT s.m. (<fr. *azotate*) Sare a acidului azotic. ◇ *Azotat de argint* = sare de argint a acidului azotic care se prezintă sub formă de cristale rombice, incolore, solubile în apă şi în alcool, fiind caustic, antiseptic, astringent, coagulant.

AZOTEMÍE s.f. (<fr. *azotémie*) **1.** Prezenţă normală în sînge a compuşilor azotaţi (uree, acid uric etc.). **2.** (MED.) Creştere anormală a concentraţiei ureii din sînge, întîlnită în nefritele cronice.

AZÓTIC adj. (<fr. *azotique*) *Acid azotic* = acid anorganic, oxigenat al azotului (HNO_3), lichid incolor, corosiv, puternic agent oxidant, care la concentraţia de 98% aprinde lemnul, hîrtia şi distruge ţesuturile şi care se întrebuinţează la fabricarea îngrăşămintelor, a explozivilor, a fibrelor artificiale, a coloranţilor etc.; acid nitric, apă-tare.

AZOTÍT s.m. (<fr. *azotite*) Sare a acidului azotos; nitrit.

AZOTOBACTÉRIE s.f. (<fr. *azotobacter*) Bacterie aerobă care trăieşte în sol, capabilă să fixeze azotul atmosferic, pe care îl transformă în azot organic.

AZOTOBACTERÍN s.n. (<germ. *Azotobacterin*) Îngrăşămînt bacterian alcătuit din culturi artificiale de azotobacterii.

AZOTOGÉN s.n. (<germ. *Azotogen*) Azotobacterin.

AZOTOMÉTRU s.n. (<germ. *Azotometer*; cf. fr. *azotomètre*) Aparat pentru determinarea volumului de azot rezultat din arderea unei

substanțe organice.
AZOTÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *azoteux*) *Acid azotos* = acid oxigenat al azotului (HNO_2), instabil, cunoscut numai în soluție apoasă, care are caracter oxidant și reducător în același timp. *Anhidridă azotoasă* = oxid al azotului trivalent (H_2O_3), anhidrida acidului azotos, lichid albastru-închis, stabil numai la temperaturi joase.
AZOTÚRĂ s.f. (<fr. *azoture*) Combinație chimică derivată de la amoniac prin înlocuirea tuturor atomilor de hidrogen cu alte elemente. ◇ *Azotură de magneziu* = combinație binară a azotului cu magneziu (Mg_3N_2), care se prezintă sub formă de cristale de culoare cenușie-verde, insolubile în apă.
AZOTURÍE s.f. (<fr. *azoturie*) (MED.) Eliminare prin urină a unor mari cantități de uree și de compuși azotați.
AZTÉC, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *Aztèque*) **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Uniune de triburi amerindiene din regiunea centrală a statului Mexic, din familia de limbi utah-aztecă (uto-aztecană), care în sec. 15 au ajuns la o strălucită civilizație, distrusă de conchistadorii spanioli conduși de Hernando Cortes (1519-1521); (la sg.) persoană care făcea parte din aceste triburi. **2.** Adj. Care aparține aztecilor, privitor la azteci.
AZULÉNĂ s.f. (<germ. *Azulen*) (CHIM.) Hidrocarbură care se găsește în uleiurile eterice extrase din plante și în unele gudroane, utilizată ca infuzii pentru gargarism.
AZÚR s.m. (<fr. *azur*, lat. *azzurum*) Nuanță de albastru-deschis, ca cerul senin.
AZURÁ vb. I tranz. (<fr. *azurer*) A albăstri ușor produsele textile albe pentru a îndepărta slaba coloratie galbenă pe care acestea o au.
AZURÁRE s.f. (<*azura*) Albăstrire ușoară a țesăturilor de o culoare gălbuie naturală, pentru a se obține un efect de alb intens.
AZURÉE s.f. pl. (<germ. *Azuree*[limen]) Trăsăturile din jurul desenelor sau gravurilor care îndeplinesc rolul umbrelor.
AZURÍT s.n. (<fr. *azurite*) Carbonat natural bazic de cupru, cristalizat, de culoare albastră, utilizat la prepararea vopselelor, ca piatră de ornament sau ca minereu de cupru.
AZURÍU, -ÍE adj. (<*azur*) Albastru-deschis, ca azurul.
AZVÂRLÍ vb. IV (<*zvîrli*) **1.** Tranz. A arunca ceva (departe) printr-o mișcare bruscă (și cu intenția de a atinge, de a lovi pe cineva). ◆ A da la o parte, a lepăda (un lucru nefolositor sau vătămător). **2.** Intranz. A arunca cu ceva asupra cuiva. ◆ (Despre animale de ham) A izbi cu picioarele, a fi nărăvaș. ◆ Refl. A ajunge într-un punct printr-o săritură; a se repezi, a se precipita.

Ă

Ă s.m. invar. A doua literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (vocală medială, cu deschidere mijlocie, nerotunjită).

Â

Â s.m. invar. A treia literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (cea mai închisă vocală din seria medială, nerotunjită).

B

B s.m. invar. **1.** A patra literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (consoană oclusivă bilabială sonoră). **2.** (MUZ.) Notaţie literală pentru sunetul *si bemol*. **3.** (CHIM.) Simbol pentru *bor*. **4.** (METR.) Simbol pentru *bel*.

b (MUZ.) Notaţie literală pentru *bemol*.

Ba (CHIM.) Simbol pentru *bariu*.

BABÁ s.f. (<tc. *baba*) Piesă cilindrică, din fontă sau oţel, fixată pe puntea unei nave sau pe chei, de care se leagă parîmele navelor acostate.

BÁBĂ s.f. (<bg., scr., ucr. *baba*) **I. 1.** Femeie care are vîrstă înaintată. ◇ *Zilele babei* (sau *babelor*) sau *babele* = primele 9 (sau 12) zile ale lunii martie, cu vreme schimbătoare. ◆ Spec. Femeie bătrînă care încearcă să vindece bolile prin diverse mijloace empirice sau prin vrăji. **2.** *Baba-oarba* = joc de copii, în care un jucător legat la ochi încearcă să-l prindă pe unul dintre ceilalţi jucători. **II. 1.** Grindă longitudinală de lemn pe care se reazemă bîrnele unui acoperiş, grinzile unui planşeu sau grinzile principale ale unui pod. **2.** Parte a unei copci în formă de toartă în care se prinde o alta în formă de cîrlig. **3.** (IHT.) Zglăvoacă (*Cottus gobio*).

BABÉLIC, -Ă adj. (<fr. *babélique*) Gigantic, uriaş.

BABÉTE s.n. (IHT.) Zglăvoacă (*Cottus gobio*).

BABEURRE subst. (cuv. fr.) Derivat acidulat din lapte, lipsit de grăsimi, folosit în alimentaţia sugarului.

BABILONIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Babilon*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie semitică ce a trăit în statul sclavagist Babilon şi care, în milen. 2-1 î.Hr., a dezvoltat o bogată cultură materială şi spirituală; (la sg.) persoană aparţinînd acestei populaţii. **2.** Adj. Care aparţine Babilonului sau babilonienilor, privitor la Babilon sau la babilonieni.

BABILONÍE (VAVILONÍE) s.f. (<n.pr. *Babilon*) Vorbărie, scriere sau situaţie confuză, haotică.

BABÎNĂ s.f. (<fr. *babine*) Partea groasă, care atîrnă, a buzelor unor animale.

BABIRÚSĂ s.f. (<fr. *babiroussa*) Porc sălbatic din Malaysia, cu corpul fără păr şi colţii de pe maxilar îndreptaţi în sus, străbătînd pielea botului.

BABÍSM s.n. (<it. *babismo*; cf. n.pr. *Bab*) **1.** Curent religios desprins din islamismul şiit, fundat de persanul Mirza Ali Muhammad (1819-1850), supranumit Babud-Din (în arabă, "Poarta credinţei"). **2.** Doctrină a acestui curent.

BABÍT s.n. (<fr., engl. *babbit*) Aliaj antifricţiune pe bază de staniu, stibiu şi cupru, cu temperatura de topire joasă, utilizat în construcţia lagărelor de alunecare.

BÁBIŢĂ s.f. (<bg., scr. *babica*) (ORNIT.) Pelican (*Pelecanus onacrotalus*).

BABÓI s.m. (<bg. *baboj*) Nume generic dat peştilor mici de apă dulce.

BABÓRD s.n. (<fr. *bâbord*) Partea din stînga a unei nave (privind de la pupă spre proră) sau marginea longitudinală din stînga a fuzelajului unui avion (privind spre partea dinainte a avionului).

BABUÍN s.m. (<fr. *babouin*) Maimuţă mare, cu botul alungit şi cu buzele proeminente, care trăieşte în Africa.

BABÚŞCĂ s.f. (<bg. *babuşka*) Peşte teleostean, argintiu pe spate, alb pe abdomen şi cu înotătoarele roşii, răspîndit în bălţi şi iazuri (*Rutilus rutilus*).

BABUVÍSM s.n. (<fr. *babouvisme*; cf. *Babeuf*, revoluţionar francez din sec. 18) Doctrină politică din timpul Revoluţiei franceze din 1789, care propaga (utopic) înfăptuirea egalităţii politice şi economice depline. A fost întemeiată de Babeuf.

BABY-SITTER s.m. şi f. (cuv.engl.) Persoană care îngrijeşte, supraveghează copii.

BAC[1] s.m. (<fr. *bac*) Bacara2.

BAC[2] s.n. (<fr. *bac*) **1.** Platformă plutitoare, care serveşte la transportul oamenilor, al vehiculelor etc. de la un mal la altul al unei ape. **2.** (SPORT) Instalaţie fixă, cu anexe asemănătoare unei ambarcaţii, amenajată în aer liber, pe apă sau într-o încăpere, folosită la iniţierea şi la antrenarea canotorilor, caiacişti-lor şi canoiştilor. **3.** Recipient, vas.

BAC[3] s.n. (<germ. *Backe*) Element al sculelor şi dispozitivelor de strîngere (menghine, mandrine etc.), cu care se prind piesele în vederea prelucrării lor.

BAC[4] s.n. (<fr. *bac*, abr. de la *baccalauréat*) Examen de bacalaureat.

BACALAUREÁT, -Ă s.n., s.m. şi f. (<fr. *baccalauréat*) **1.** S.n. Examen ce se susţine după absolvirea cursurilor liceale, a cărui promovare dă dreptul la înscrierea într-o instituţie de învăţămînt superior; titlu obţinut în urma acestui examen. **2.** S.m. şi f. Persoană care a promovat examenul de bacalaureat.

BACANÁLĂ s.f. (<fr. *bacchanale*, lat. *Bacchanalia* "sărbătorile lui Bachus") (La romani; şi ca n.pr.) Sărbătoare în cinstea zeului Bachus, cu dansuri, jocuri şi petreceri licenţioase. ◆ Fig. Petrecere zgomotoasă şi destrăbălată.

BACÁNTĂ s.f. (<fr. *bacchante*, it. *baccante*; cf. lat. *bacchans, -ntis*) **1.** (La romani; şi ca n.pr.) Preoteasă a lui Bachus care celebra bacanalele. ◆ Fiecare dintre însoţitoarele zeului Bachus. **2.** Fig. Femeie destrăbălată.

BACARÁ[1] s.f. (<fr. *baccarat*; cf.n.pr. *Baccarat*, localitate în Franţa) Cristal sau obiect de cristal de calitate superioară, care iniţial era produs în manufactura din Baccarat.

BACARÁ[2] s.f. (<fr. *baccara*) **1.** Decar. **2.** Numele unui joc de cărţi în care nouarii au valoare, iar becarii (**1**) sînt egali cu zero.

BÁCĂ s.f. (<lat., it. *bacca*) Fruct cu pericarp cărnos, indehiscent, cu pieliţă subţire şi cu miezul zemos, în care se află seminţele (ex. *bobul de strugure*, *pătlăgeaua roşie* etc.).

BACHELÍTĂ s.f. (<fr. *bakélite*) Răşină fenolică sintetică obţinută prin condensarea fenolului cu aldehida formică, folosită ca material electroizolant şi la fabricarea unor obiecte de uz industrial sau casnic.

BACI s.m. (probabil cuv. cuman) **1.** Cioban care conduce o stînă. **2.** Cel care cîştigă şi aruncă primul la jocul de arşice.

BACIFÉR, -Ă adj. (<fr. *baccifère*) (Despre plante) Care are ca fruct o bacă.

BACÍL s.m. (<fr. *bacille*, lat. *bacillus*) (MICROBIOL.) Bacterie patogenă în formă de bastonaş.

BACILÁR, -Ă adj. (<fr. *bacillaire*) Care este produs de bacili; în formă de bacil, referitor la bacili.
BACILÓZĂ s.f. (<fr. *bacillose*) Boală provocată de bacili; spec. tuberculoză (pulmonară).
BACKGROUND s.n. (cuv. engl.) **1.** (MUZ.) Fundal sonor, acompaniament orchestral (de corzi, de suflători etc.) peste care se derulează o parte solistică (în jaz). **2.** (CINEMAT.) Tehnică de filmare la care fundalul este obținut prin retroproiecție.
BACKHAND s.n. (cuv. engl.) Partea din afară a rachetei de tenis ținute corect în mînă; p.ext. lovitură dată cu această parte a rachetei.
BACLAVÁ s.f. (<tc. *baklava*) Prăjitură, de origine orientală, preparată din foi de plăcintă umplute cu nuci sau migdale pisate și muiate în miere de albine sau în sirop de zahăr.
BACON s.n. (cuv. engl.) Carne sau costiță de porc dezosată, sărată și afumată (tăiată în felii subțiri).
BACȘÍȘ s.n. (<tc. *bahşiş*) Sumă de bani dată cuiva, peste plata cuvenită, pentru un serviciu personal, pentru a cîștiga bunăvoința sau protecția cuiva.
BACTERIÁN, -Ă adj. (<fr. *bactérien*) Care aparține bacteriilor, privitor la bacterii; produs de bacterii.
BACTERICÍD, -Ă adj., s.n. (<fr. *bactéricide*) (Preparat, substanță) care distruge bacteriile.
BACTÉRIE s.f. (<fr. *bactérie*; cf. gr. *bakteria* "baston") (MICROBIOL.) Nume generic dat microorganismelor unicelulare de natură vegetală care se înmulțesc prin diviziune directă și sînt folosite în industria farmaceutică (la prepararea antibioticelor, vitaminelor), în industria alimentară (la prepararea derivatelor de lapte, alcoolurilor) etc.
BACTERIO- (<fr. *bactério-*; cf. lat. *bacterium*, gr. *bakterion* "bacterie") Element prim de compunere care are semnificația "(referitor la) bacterie", "de bacterie".
BACTERIOFÁG s.m. (<fr. *bactériophage*) Tip de virus care infectează celula bacteriană, provocînd topirea acesteia și avînd importanță profilactică și terapeutică.
BACTERIOLÓG, -Ă s.m. și f. (<fr. *bactériologue*) Specialist în bacteriologie.
BACTERIOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *bactériologique*) Care aparține bacteriilor sau bacteriologiei, privitor la bacterii sau la bacteriologie.
BACTERIOLOGÍE s.f. (<fr. *bactériologie*) Ramură a microbiologiei care se ocupă cu studiul bacteriilor și cu relațiile lor cu medicina, agricultura sau cu industriile specializate.
BACTERIÓZĂ s.f. (<fr. *bactériose*) Boală a plantelor provocată de bacterii.
BACULÍT s.m. (<fr. *baculite*; cf. lat. *baculus* "bastonaș") Cefalopod amonit cu cochilia dreaptă, care a trăit în cretacicul superior.
BADIÁN s.m. (<fr. *badiane*) Arbust cultivat în Orient pentru substanțele aromatice conținute în frunze, flori și fructe, folosite în industria farmaceutică, la fabricarea lichiorurilor, în medicină etc. (*Illicium anisatum*); p.restr. fructul acestui arbust.
BADIJONÁ vb. I tranz. (<fr. *badigeonner*) **1.** A aplica pe o porțiune de piele sau pe o mucoasă, cu ajutorul unui tampon, soluții medicamentoase. ◆ A unge trunchiul unui pom cu o soluție specială, pentru a distruge insectele și ouăle lor. **2.** A unge cu un ulei special suprafața poroasă a unei îmbrăcăminți rutiere asfaltice, pentru a o face impermeabilă, pentru a astupa fisurile fine etc.
BADINERÍE s.f. (<fr. *badinerie*) (MUZ.) Piesă instrumentală vioaie, cu caracter glumeț (din suitele franceze și germane din sec. 18).
BADLANDS s.n. (cuv. engl.) Formă de degradare a terenurilor (argiloase sau marnoase) rezultată în urma ploilor torențiale în zone cu pronunțată ariditate și lipsite de vegetație; teren astfel degradat, inutilizabil în agricultură (ex. în statul Dakota de Nord, SUA).
BADMINTON s.n. (cuv. engl.) Joc sportiv asemănător cu tenisul, practicat cu o minge (de plută) prevăzută cu pene sau cu aripioare speciale din plastic, aruncată cu racheta, în care mingea se joacă fără să atingă solul, iar numărătoarea punctelor se face ca la volei.
BAEDEKER s.n. (<n.pr. *Baedeker*, editor și scriitor german care a alcătuit primul o colecție de ghiduri) Ghid turistic al unui oraș sau al unei țări.
BAGÁ s.f. (<tc. *baga*) Carapace de broască țestoasă prelucrată pentru fabricarea de piepteni, brățări, tabachere, pentru ornamentarea mobilei etc.
BAGÁJ s.n. (<fr. *bagage*) **1.** Totalitatea lucrurilor care se iau într-o călătorie. ◆ *Casă* (sau *birou* etc.) *de bagaje* = birou special amenajat în incinta unei gări sau autogări unde pot fi depuse spre păstrare, pentru un timp scurt, bagajele călătorilor. **2.** Fig. (Urmat de determinări) Totalitatea cunoștințelor acumulate de cineva.
BAGATÉLĂ s.f. (<it. *bagattella*, fr. *bagatelle*) **1.** Lucru, fapt, întîmplare etc. de mică importanță, de valoare neînsemnată. **2.** (MUZ.) Piesă muzicală instrumentală scurtă, de obicei cu conținut liric.
BAGATELIZÁ vb. I tranz. (<*bagatelă*) A micșora, a minimaliza (pe nedrept) importanța unui lucru, a unui fapt, a unei idei etc.
BAGAÚZI s.m. pl. (<fr. *bagaudes*) Denumire a colonilor și a sclavilor din Gallia și din Hispania, participanți la răscoalele antiromane din sec. 3-5.
BAGHÉTĂ s.f. (<fr. *baguette*) **I. 1.** Vergea de metal, de sticlă, de lemn etc. cu variate întrebuințări tehnice; tijă metalică îndeplinind o anumită funcțiune într-un sistem tehnic. **2.** Stinghie subțire care servește la fixarea unui panou, la acoperirea rosturilor, la accentuarea unui profil de zidărie etc. **3.** Ajur sau dungă ornamentală la ciorapi. **II.** (MUZ.) **1.** Bastonaș subțire de lemn, de os, de material plastic etc., folosit de dirijor pentru a conduce orchestra sau corul; fig. măiestria dirijorului. ◇ *Sub bagheta...* = sub conducerea dirijorală. **2.** Bețișor de forme variate cu care se lovesc membranele, coardele sau lamele unor instrumente muzicale. **3.** Vergea de lemn pe care stă întins părul arcușului.
BAHÁDA s.f. (<fr. *bahada*; cf. sp. *bajada*) (GEOL.) Cîmpie de acumulare formată pe fundul depresiunilor din regiunile aride și semiaride.
BÁHIC, -Ă adj. (<fr. *bachique*, lat. *bacchicus*) Închinat lui Bachus. ◆ De băutură, de chef.
BAHT s.m. (<fr. *baht*; cuv. tibetano-chinez) Unitate monetară în Thailanda.
BAIADÉRĂ s.f. (<fr. *bayadère*) Dansatoare indiană care execută dansuri rituale sau laice.

baiaderă

BAIÁN s.m., s.n. (<rus. *baian*) **1.** S.m. Cîntăreț rus sau ucrainean de balade. **2.** S.n. Armonică folosită de baiani.
BÁIE[1] s.f. (lat. *bannea* = *balnea*; cf. sl. *banja*) **I. 1.** Cufundare a (unei părți a) corpului în apă, într-o soluție etc. în scop igienic sau curativ. **2.** Apă, soluție în care se îmbăiază cineva. ◆ Cadă, vas în care se pune apă sau un alt lichid pentru îmbăiat. ◆ Clădire cu instalații speciale de îmbăiere; p.restr. încăpere special amenajată și dotată cu instalații pentru îmbăiere. **3.** (Cu determinări) Expunere a corpului (gol) la acțiunea vaporilor de apă, a soarelui, a aerului etc. (în scop igienic sau curativ). **4.** Recipient în care se pune un lichid, o soluție etc. în vederea unor operații tehnologice sau chimice; p.ext. lichid, soluție etc. în care se fac asemenea operații. **II.** (La pl.) Stațiune balneară.
BÁIE[2] s.f. (<magh. *bánya*) Mină (de aur, de cărbuni etc.).
BÁIERĂ s.f. (<lat. *bajulus*, *bajula*) **1.** Curea, sfoară, ață etc. cusută sau prinsă de un obiect spre a putea fi transportat, atîrnat, strîns etc. **2.** Ochi de frînghie sau de piele fixat de marginea unei bărci, prin care se trece vîsla.
BAIÉU (BOAIÓU) s.n. (<fr. *boyau*) Bandaj al roții unei biciclete de curse, format dintr-o cameră de cauciuc cu pereții subțiri, îmbrăcată într-o anvelopă.
BAILÁG s.n. (<germ. *Beilage*) Adaus care se pune între două piese în contact pentru anihilarea și micșorarea jocului dintre ele.
BAINÍTĂ s.f. (<germ. *Bainit*) Constituent structural al oțelurilor, obținut prin transformarea austenitei.
BAIN-MARIE s.f. (cuv.fr.) Apă clocotită în care se fierb, în recipiente, alimente.
BAIÓN s.n. (<sp. *baion*) Dans modern brazilian, de origine populară; melodie după care se execută acest dans.
BAIONÉTĂ s.f. (<fr. *baïonnette*) **1.** Armă albă în formă de sabie scurtă, care se poate fixa la țeava puștii militare. ◇ *Atac* (sau *asalt*) *la baionetă* = luptă corp la corp în care se folosește pușca cu baioneta pusă. **2.** *Baionetă de extracție* = dispozitiv pentru agățarea și desprinderea garniturii prăjinilor de foraj la o anumită adîncime. **3.** *Îmbinare în baionetă*

= îmbinare demontabilă între două piese realizată prin introducerea unei piese în cealaltă, urmată de deplasarea sau de rotirea lor relativă.

BAIRÁC s.n. (<tc. *bayrak*) **1.** Steag de mătase foarte lat. **2.** Unitate militară (de voluntari) care servea sub un drapel.

BAIRÁM s.n. (<tc. *bayram*) **1.** Numele a două mari sărbători religioase musulmane. **2.** (Fam.) Petrecere, chef mare.

BAIŢ s.n. (<germ. *Beize*) Soluţie cu compoziţie variată folosită la colorarea lemnului, la fixarea coloranţilor pe fibrele textile, la pregătirea pieilor pentru tăbăcire etc.

BAJOAIÉR s.n. (<fr. *bajoyer*) **1.** Perete lateral al unei ecluze. **2.** Fiecare dintre cele două plutitoare laterale ale unui doc plutitor.

BAJOCIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *bajocien*) (GEOL.) **1.** S.n. Etaj inferior al jurasicului mediu. **2.** Adj. Care aparţine bajocianului, privitor la bajocian.

BAL[1] s.n. (<fr. *bal*) Petrecere (publică) cu dans, organizată (seara sau noaptea) într-o sală special pregătită în acest scop.

BAL[2] s.n. (<fr. *balle*) Balot.

BALABÚSTĂ s.f. (<idiş *balabuste*) Nevastă de evreu. ◆ (Glumeţ) Nevastă, soţie. ◆ (Fam.; deprec.) Femeie grasă şi diformă.

BALÁDĂ s.f. (<fr. *ballade*) **1.** Creaţie epică în versuri de origine populară, cu subiecte diverse, valorificînd eroicul, fantasticul, legendarul, preluată şi valorificată adesea în literatura cultă. **2.** Specie a poeziei lirice, cu formă fixă (trei strofe a cîte opt versuri şi un catren final), cultivată îndeosebi în literatura medievală franceză. **3.** Compoziţie muzicală cu caracter epic, descriptiv.

BALADÍN s.m. (<fr. *baladin*; cf.fr. *baller* "a dansa") Saltimbanc, comediant (în vechiul teatru francez).

BALADÓR s.n., s.m. (<fr. *baladeur*) **1.** S.n. (TEHN.) Element de angrenaj al unui schimbător de viteză compus dintr-un ax cu una sau cu mai multe roţi dinţate, care se pot deplasa longitudinal. **2.** S.m. Persoană căreia îi place să se plimbe. ◆ Joker.

BALAFÓN s.n. (<fr. *balafon*) Instrument muzical de percuţie, din Africa Occidentală, asemănător cu xilofonul, format din lame de lemn tare, acordate diatonic.

BALALÁICĂ s.f. (<rus. *balalaika*) Instrument muzical popular rusesc, cu o cutie de rezonanţă de formă triunghiulară, cu trei coarde, care emite sunete prin ciupire.

BALAMÁ s.f. (<tc. *baglama*) Dispozitiv simplu metalic format din două piese articulate pe un ax, dintre care cel puţin una se învîrteşte după montare în jurul axului, spre a permite unei uşi, unei ferestre, unui capac de ladă etc. să se închidă şi să se deschidă prin rotire parţială.

BALAMÚC s.n. (<n.pr. *Malamuc*, numele unei localităţi) **1.** Ospiciu. **2.** Fig. (Fam.) Gălăgie sau dezordine mare.

BALÁNS s.n. (<*balansa*) Mişcare de pendulare a unui obiect. ◇ *Balans al culorilor* = reglare a semnalelor video ale unui sistem de televiziune în culori, pentru obţinerea reproducerii fidele a culorilor. *Balans stereofonic* = reglaj al unui sistem stereofonic pentru a egaliza nivelele sonore ale canalelor.

BALANSÁ vb. I tranz. (<fr. *balancer*) **1.** A imprima unui corp solid o mişcare oscilatorie în jurul unei axe orizontale. ◆ Refl. A se înclina cînd într-o parte, cînd în alta. **2.** (ECON.) A aduce la acelaşi nivel, a echilibra, a face egale părţile unei balanţe, ale unui cont etc.

BALANSIÉR s.n. (<fr. *balancier*) **1.** (TEHN.) Element al unui mecanism, articulat cu un reazem aşezat între extremităţi, care poate transmite o mişcare oscilatorie de la o extremitate la cealaltă, reglînd mişcarea mecanismului. **2.** Bară lungă şi subţire cu care acrobaţii pe sîrmă îşi menţin echilibrul. **3.** Organ de echilibru pentru zbor la insectele diptere, în formă de măciucă, situat pe metatorace.

BALANSÍNĂ s.f. (<fr. *balancine*) Parîmă de metal sau de cînepă care susţine vergile încrucişate ale catargului unei nave cu pînze sau stîlpii bigelor de încărcare montate pe nave.

BALANSOÁR s.n. (<fr. *balançoire*) Fotoliu care se balansează pe două tălpi curbate.

balansoar

BALANSÓR s.n. (<*balansa*) (TEHN.) Balansier (**1**).

BALÁNŢĂ s.f. (<fr. *balance*) **1.** Instrument pentru măsurarea greutăţii corpurilor prin echilibrarea lor cu greutăţi etalonate. ◇ *Balanţă analitică* = balanţă folosită în analize chimice cantitative. Balanţele analitice pot fi cu oscilaţii libere sau cu amortizoare, cu greutăţi aparte sau cu sisteme automate care permit aşezarea greutăţilor fără a deschide cutia balanţei. *Balanţă romană* = cîntar cu o singură greutate etalonată, care se deplasează pe braţul lung al pîrghiei inegale de al cărei punct fix este atîrnat un talger pentru obiectele de cîntărit. ◇ *A pune în balanţă* = a ţine seama de fapte, de argumente înainte de a lua o hotărîre. **2.** (ECON.) Comparaţie, raportare între indicatorii necesari a fi corelaţi, echilibraţi; tabel, situaţie care are ca obiect asemenea comparaţie sau raportare. ◇ *Balanţă materială* = balanţă cu indicatorii exprimaţi în unităţi naturale. *Balanţa economiei naţionale* = sistem de balanţe şi de tabele corelate care reflectă într-o formă sintetică procesul reproducţiei din cadrul economiei naţionale a unei ţări. *Balanţă comercială* = balanţă care exprimă raportul pe o anumită perioadă, de obicei un an, dintre valoarea exportului şi cea a importului unei ţări. *Balanţă de plăţi* = balanţă care exprimă raportul pe o anumită perioadă, de obicei un an, dintre totalitatea încasărilor şi plăţilor unei ţări în relaţiile sale cu străinătatea. *Balanţă de conturi* (sau *de decontare*) = balanţă care reflectă raportul dintre creanţele şi obligaţiile apărute într-o anumită perioadă, de obicei un an, în relaţiile unui stat cu alte state, indiferent de termenul scadenţei lor. *Balanţă de venituri şi cheltuieli* = balanţă care exprimă raportul dintre veniturile şi cheltuielile unei întreprinderi, instituţii etc. *Balanţă de verificare* = balanţă care reflectă raportul, de regulă de egalitate, dintre totalul rulajelor ori soldurilor debitoare şi creditoare ale conturilor unei contabilităţi. **3.** (Şi art.) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului, cuprinsă între 23 septembrie şi 22 octombrie. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, reprezentînd o balanţă, care este simbol al echilibrului. ◆ Persoană născută în această zodie.

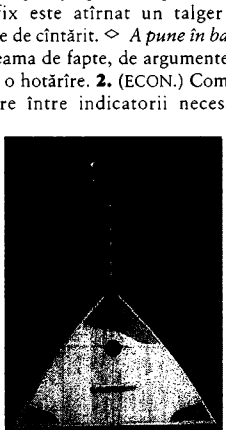

balalaică

BALÁST s.n. (<fr. *ballast*) **1.** Amestec natural de nisip şi pietriş, folosit la prepararea betonului, la pietruirea şoselelor etc. **2.** Strat de pietriş, folosit ca pat elastic pentru aşezarea traverselor de cale ferată. **3.** Lest de saci cu care se încarcă o navă pentru a-şi mări pescajul în scopul menţinerii elicei la adîncimea optimă, al aducerii punţii la o anumită cotă etc. ◆ Fig. Ceea ce îngreuiază inutil, ceea ce poate fi eliminat. **4.** Compartiment etanş al unui submarin, care se umple cu apă pentru a asigura scufundarea acestuia.

BALASTIÉRĂ s.f. (<fr. *ballastière*) Carieră de nisip sau de pietriş.

BALÁTA s.f. (<fr. *balata*) Gumă extrasă dintr-un arbore din America tropicală, servind la fabricarea izolanţilor, la impregnarea curelelor de transmisie etc.

BALÁTĂ s.f. (<it. *ballata*) Poezie (medievală) care se cîntă pe o melodie de dans, formată din una sau mai multe strofe şi un refren, interpretat, de obicei, în cor.

BALÁUR s.m. (cuv. autoh.; cf. alb. *bollë* "şarpe", scr. *blavor*) **1.** Şarpe neveninos, lung de c. 2 m, de culoare galbenă, răspîndit în Dobrogea şi în S Moldovei (*Elaphe quatuorlineata*). **2.** Animal fantastic, monstruos şi vorace din mitologiile, basmele şi legendele populare, întruchipare a răului, reprezentat sub formă de şarpe înaripat, cu mai multe capete.

BALBÓA s.m. (<fr. *balboa*) Unitate monetară în Panama.

BALCANIÁDĂ s.f. (<n.pr. *Balcani*) Perioadă dintre două jocuri balcanice; p.ext. jocuri balcanice.

BALCÁNIC, -Ă adj. (<fr. *balkanique*) Care aparţine Balcanilor sau Peninsulei Balcanice, privitor la Balcani sau la Peninsula Balcanică.

◇ *Jocuri balcanice* = întreceri organizate periodic (pe ramuri sportive) între reprezentanţii ţărilor situate în regiunea balcanică.

BALCANÍSM s.n. (<n.pr. *Balcani*) **1.** Cuvînt sau construcţie sintactică specifică unor limbi balcanice. **2.** Fenomen specific mentalităţii şi moravurilor din zona Peninsulei Balcanice; comportare care reflectă astfel de mentalităţi şi moravuri.

BALCANÍSTICĂ s.f. (<n.pr. *Balcani*) Ansamblu de studii şi cercetări referitoare la limbile, folclorul, etnografia şi istoria popoarelor balcanice; p.ext. filologie balcanică.

BALCÓN s.n. (<fr. *balcon*) **1.** Platformă cu balustradă, de obicei ieşită din linia faţadei unei clădiri şi care comunică cu interiorul prin una sau mai multe uşi. **2.** Rînd de locuri pentru spectatori, în sălile de spectacol, aşezat deasupra parterului.

BALCONÉT s.n. (<it. *balconnet*) **1.** Spaţiu, compartiment mic în uşa unui frigorifer, unde se depozitează ouă, sticle etc. **2.** Sutien.

BALDACHÍN s.n. (<fr. *baldaquin*; cf.it. *baldacchino* "stofă de mătase de Bagdad") **1.** Acoperămînt decorativ, împodobit cu perdele şi aşezat deasupra unui pat, a unui tron, a unui amvon etc.; lucrare de arhitectură care imită acest acoperămînt decorativ. **2.** Acoperămînt mobil de pînză, purtat deasupra de un demnitar laic al bisericii, la anumite procesiuni.

BÁLE s.f. (cf. lat. **baba*) Salivă (groasă, spumoasă) care se prelinge din gură. ◆ Materie vîscoasă lăsată de melci pe urmele lor. ◆ Materie mucilaginoasă care acoperă corpul peştilor.

BALEIÁJ s.n. (<fr. *balayage*) **1.** (TEHN.) Evacuare forţată a gazelor de ardere din cilindrul unui motor cu ardere internă cu ajutorul unui curent de aer sau de carburant proaspăt. **2.** (TELEC.) Deplasare ordonată şi periodică a spotului luminos pe ecranul unui osciloscop, al unui televizor, al unui radiolocator etc.

BALÉNĂ s.f. (<fr. *baleine*, lat. *balaena*) **1.** Gen de mamifere acvatice din ordinul cetaceelor, răspîndite în toate oceanele, dar mai ales în zonele reci şi temperate, lungi de 10-20 m şi cu greutatea de c. 150 t, avînd în loc de dinţi nişte lame cornoase lungi (fanoane), corpul fusiform şi membrele anterioare transformate în lopeţi, care se vînează pentru carne, grăsime, fanoane şi piele (*Balaena*); mamifer care aparţine acestui gen. Cea mai cunoscută specie este balena albastră (*Balenoptera musculus*). ◆ (Depr.) Epitet pentru o persoană extrem de grasă. **2.** Lamelă flexibilă, fabricată din lamele cornoase de balenă, din oţel, din materiale plastice etc., folosită la confecţionarea corsetelor, a umbrelelor, la fixarea gulerelor cămăşilor etc.

BALENIÉRĂ s.f. (<fr. *baleinière*) **1.** Navă uşoară şi rapidă, echipată special pentru vînarea balenelor. **2.** Ambarcaţie uşoară şi rapidă (cu motor), care face parte din echipamentul navelor mari şi este folosită pentru transportul persoanelor la ţărm.

BALERÍN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *ballerin*, *ballerine*, it. *ballerino*, *ballerina*) Persoană care practică baletul.

BALÉT s.n. (<fr. *ballet*, it. *balletto*) **1.** Gen de spectacol alcătuit din dans (ca element principal), muzică şi pantomimă; gen de dans artistic figurativ executat după o compoziţie muzicală. În Europa a apărut în epoca Renaşterii şi s-a dezvoltat începînd din sec. 16 (cînd apare şi termenul). ◆ Compoziţie muzicală scrisă pentru astfel de reprezentaţii. **2.** Ansamblu, trupă de balerini şi balerine.

balet

BÁLIGĂ (BÁLEGĂ) s.f. (cf. scr. *balega*, alb. *balgë*) Excrement al animalelor mari (taurine, cabaline etc.), utilizat după fermentare, în amestec cu paie şi urină, ca îngrăşămînt agricol.

BALIMÉZ s.n. (<tc. *balyemez*) (În ev. med.) Tun de asediu, de calibru mare.

BALÍSTĂ s.f. (<lat. *ballista*, it. *balista*, fr. *baliste*) Maşină de război, folosită în antichitate pentru lansarea de suliţe şi de proiectile de plumb, fier sau piatră asupra (obiectivelor) duşmanului.

BALÍSTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *balistique*, it. *balistica*) **1.** S.f. Ramură a mecanicii teoretice care se ocupă cu studiul mişcării libere a corpurilor grele (ex. *proiectilele*) aruncate în spaţiu pe o direcţie diferită de verticală sau de orizontală. **2.** Adj. Care aparţine balisticii, privitor la mişcarea proiectilelor în spaţiu. ◇ *Pendul balistic* = pendul folosit pentru determinarea vitezei proiectilelor. *Curbă balistică* = traiectorie de proiectil.

BALIZÁJ s.n. (<fr. *balisage*) Delimitare cu ajutorul unor semnale optice, acustice sau de radio a unui spaţiu, a unui drum de navigaţie aeriană sau maritimă; semnalizare cu balize marine.

BALÍZĂ s.f. (<fr. *balise*) **1.** Reper servind la indicarea poziţiei unui punct geodezic şi folosit în ridicările geodezice şi topografice. **2.** Semnal fix sau instalaţie de semnalizare, de diferite forme şi culori, care marchează zone navigabile, locuri de aterizare, piste de concurs etc. ◇ *Baliză avertizoare* = semnal fix aşezat înaintea semnalelor de cale ferată.

balenă

BALIZÓR s.m. (<fr. *baliseur*) Persoană care instalează sau supraveghează balizele.

BÁLMOŞ s.n. (cf. magh. *bálmos*) Mîncare preparată, de obicei, din caş dulce de oaie fiert în lapte (sau în unt etc.) la care se adaugă puţin mălai.

BALNEÁR, -Ă adj. (<fr. *balnéaire*, lat. *balnearius*) De băi[1], privitor la băile curative (de mare). ◇ *Staţiune balneară* = localitate unde se găsesc băi folositoare pentru vindecarea unor boli.

BALNEO- (<fr. *balnéo-*, cf.lat. *balneum*) Element prim de compunere care are semnificaţia "balnear".

BALNEOCLIMATÉRIC, -Ă adj. (<*balneo-*+*climateric*) Balnear şi climateric.

BALNEOCLIMÁTIC, -Ă adj. (<*balneo-*+*climatic*) Balneoclimateric.

BALNEOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *balnéologue*, germ. *Balneologe*) Medic specialist în balneologie.

BALNEOLOGÍE s.f. (<fr. *balnéologie*) Ramură a medicinei interne care studiază acţiunea profilactică şi terapeutică a factorilor balneoclimatici, a apelor minerale şi termale, a nămolurilor etc.

BALNEOTERAPÍE s.f. (<fr. *balnéothérapie*) Tratare a bolilor prin întrebuinţarea metodică a apelor termale sau minerale şi a nămolurilor.

BALÓN s.n. (<fr. *ballon*) **1.** Aerostat alcătuit dintr-o învelitoare impermeabilă umplută cu un gaz mai uşor decît aerul, de care se ataşează o nacelă. ◆ Jucărie de cauciuc foarte subţire, mai ales în formă de sferă, umplută cu aer sau cu un gaz uşor. **2.** *Balon de săpun* = băşică formată din clăbuci de săpun; fig. lucru ireal, nerealizabil. **3.** (SPORT) Minge de diferite forme folosită la anumite jocuri sportive, alcătuită dintr-un înveliş exterior din piele, cauciuc sau material plastic şi o cameră elastică umplută cu aer. **4.** Velă triunghiulară la ambarcaţiile de regate. **5.** Înveliş etanş al incintei vidate sau umplute cu gaz sub presiune joasă a unei lămpi electrice, a unui tub electronic etc. **6.** Vas sferic de sticlă, cu unul sau mai multe gîturi, folosit în laborator în anumite operaţii chimice. ◇ *Balon de oxigen* = rezervor de oxigen prevăzut cu un tub de aspiraţie, întrebuinţat la reanimarea unui bolnav. **7.** Balonzaid (**2**).

BALONÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *ballonner*) A (se) umfla, a (se) rotunji ca un balon. ◆ A i se umfla sau a face să i se umfle cuiva abdomenul din cauza acumulării de gaze de fermentaţie din intestine.

BALONÁRE s.f. (<*balona*) (MED.) Meteorism.

BALONÉT s.n. (<fr. *ballonnet*) **1.** Compartiment umplut cu un gaz mai uşor decît aerul din interiorul unui balon sau al unui dirijabil. **2.** Dispozitiv de plutire al aripilor de hidroavion.

BALONZÁID s.n. (<germ. *Ballonseide*) **1.** Ţesătură de bumbac sau de mătase impermeabilizată. **2.** Pardesiu de ploaie confecţionat dintr-o astfel de ţesătură.

BALÓT s.n. (<fr. *ballot*) Pachet, legătură mare de materiale (bumbac, lînă, paie) sau de obiecte (haine, rufe). ◇ *Oţel-balot* = bandă de oţel utilizată la confecţionarea cercurilor de butoaie, a şinelor de roţi de căruţă, la ambalarea mărfurilor etc.

BALOTÁ vb. I tranz. (<*balot*) A strînge în baloturi.

BALOTÁJ s.n. (<fr. *ballottage*) (JUR.) Situaţie care se creează la o alegere cînd nici unul dintre candidaţi nu întruneşte majoritatea legală de voturi şi, ca urmare, este necesară repetarea alegerii. ◆ Alegere care are loc atunci cînd candidaţii nu au obţinut numărul necesar de voturi la scrutinul anterior.

BÁLSA subst. invar. (<fr. *balsa*; cf. sp. *balsa*) Arbore tropical din America, cu lemn uşor şi tare, întrebuinţat la confecţionarea de machete de avion, la construirea plutelor, a ambarcaţiilor de sport etc.; lemn din acest arbore.

BALSÁM s.n. (<it. *balsamo*, lat. *balsamum*) **1.** Esenţă puternic parfumată extrasă din răşinile unor arbori sau din alte substanţe vegetale şi utilizată ca preparat aromat şi curativ, în pictură (pentru verniuri) sau preparată sintetic şi folosită în farmacie şi parfumerie. ◆ Fig. Miros foarte plăcut, pătrunzător. ◆ Substanţă aromată folosită la îmbălsămarea cadavrelor. **2.** Fig. Alinare, mîngîiere, consolare.

BALSAMINACÉE s.f. (<it. *balsaminacée*) (La pl.) Familie de plante erbacee cu frunzele întregi şi cu florile zigomorfe, hermafrodite, avînd ca tip balsamina; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.

BALSAMÍNĂ s.f. (<fr. *balsamine*) Plantă ornamentală, originară din India, cu florile albe-roşietice sau pestriţe, aşezate la subsuoara frunzelor şi cu fructele în formă de capsulă, care se deschid brusc cînd sînt atinse (*Impatiens balsamina*).

BALTÁG s.n. (cf. tc. *balta*) (În ev. med.; în Moldova) Topor mic şi uşor, cu două tăişuri şi cu coadă lungă de lemn, folosit ca armă. Era şi semnul distinctiv al demnităţii de agă. ◆ Lovitură aplicată cu acest topor.

baltag

BĂLTĂ s.f. (cuv. autoh.; cf. alb. *baltë*) **1.** Întindere de apă stătătoare, permanentă, din lunca inundabilă a unui rîu, cu apă puţin adîncă, cu o bogată vegetaţie acvatică şi o faună specifică; p.ext. lac. **2.** Apă de ploaie adunată într-o adîncitură; groapă cu apă sau cu mocirlă; p.ext. cantitate mare de apă sau de lichid vărsat pe jos.

BÁLTIC, -Ă adj. (<fr. *baltique*) Care aparţine Mării Baltice şi regiunilor învecinate, privitor la aceste regiuni sau specific lor.

BALÚBA s.m. invar. Populaţie negroidă din familia de limbi bantu care populează regiunile din bazinul fluviului Congo.

BALUSTRÁDĂ s.f. (<fr. *balustrade*) **1.** Element de construcţie folosit pentru a mărgini o scară, un balcon etc., pentru a forma o trecere obligatorie sau pentru a împiedica accesul. **2.** Apărătoare dispusă la marginea unei punţi de navă, a unei pasarele etc. pentru siguranţa călătorilor.

BALÚSTRU s.m. (<fr. *balustre*) **1.** Fiecare dintre stîlpii mici (de lemn, de beton, de piatră etc.) care formează împreună o balustradă. **2.** Compas special pentru trasarea cercurilor foarte mici.

BÁMĂ s.f. (<tc. *bamya*, *bamye*; cf. bg. *bamia*) Plantă anuală leguminoasă din familia malvaceelor, originară din E Indiei, cu frunzele mari, cordiforme, al cărei fruct, capsulă, păros, de culoare verde, în stare tînără, este folosit în alimentaţie (*Hibiscus esculentus*); p.restr. fructul acestei plante.

BÁMBUS s.m. (<germ. *Bambus*, fr. *bambou*) Nume generic pentru plantele exotice arborescente din familia gramineelor, cu tulpina dreaptă, lemnoasă, cilindrică, goală pe dinăuntru, înaltă pînă la 25 m, foarte rezistentă, folosită ca material de construcţie (*Bambusa*); arbore care face parte din această familie. ◆ P.restr. Tulpina acestor plante, utilizată ca lemn de construcţie, vargă de pescuit etc.

BAN[1] s.m. **1.** Marfă care îndeplineşte (în mod nemijlocit sau printr-un semn al valorii sale) rolul de echivalent general în raport cu celelalte mărfuri; (în mod curent) monedă (de metal sau de hîrtie), recunoscută ca mijloc de schimb şi de plată. Banii au apărut în perioada descompunerii comunei primitive, existenţa lor fiind legată de producţia de mărfuri. Cu 3000-4000 de ani î.Hr. schimbul se făcea prin intermediul vitelor, al blănurilor etc.; cu timpul însă, rolul de ban sau marfă-ban l-au căpătat metalele preţioase (îndeosebi aurul). ◆ *Bani gheaţă* (sau *lichizi*) = bani în numerar, cu care poţi plăti pe loc. ◆ (La pl.) Avere (în numerar). **2.** Unitate monetară şi monedă egală cu a suta parte dintr-un leu; p. restr. monedă mărunţă, divizionară a leului.

BAN[2] s.m. (cf. magh. *bán*, scr. *ban*) **1.** (În sec. 10; la slavii de sud) Titlu purtat de unii demnitari cu atribuţii politice, administrative, judiciare şi militare; demnitar care avea acest titlu. **2.** (În sec. 13-16; în Ungaria) Dregător regal, guvernator al unor regiuni de graniţă. **3.** (În ev. med.; în Ţara Românească) Reprezentant al domnului care guverna Banatul Severinului, apoi Oltenia. De la sfîrşitul sec. 15 pînă în 1831 (şi în forma *mare ban*) a fost primul demnitar, după domn, în ierarhia dregătorilor. Vreme îndelungată bănia a fost apanajul familiei Craioveştilor. ◆ (În sec. 17; în Moldova) Dregător domnesc.

BANÁL, -Ă adj. (<fr. *banal*) Lipsit de originalitate sau de noutate; comun, de rînd, obişnuit.

BANALITÁTE s.f. (<fr. *banalité*) **1.** Caracterul a ceea ce este banal; lipsă de originalitate; platitudine. ◆ Concr. Lucru obişnuit, comun, idee banală, vorbă banală. **2.** (La pl.;

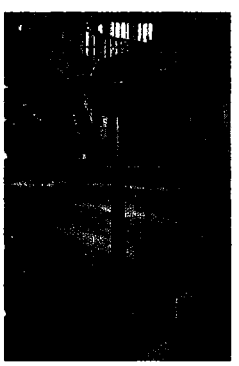

balustradă

în ev. med.; în Europa Apuseană) Formă de manifestare a autorităţii senioriale, în virtutea căreia ţăranii erau siliţi să utilizeze moara, cuptorul de pîine, teascul etc. seniorului în schimbul unor redevenţe.

BANÁN s.m. (<it. *banano*) (BOT.) Bananier (*Musa paradisiaca*).

BANÁNĂ s.f. (<fr. *banane*) **1.** Fructul bananierului, o bacă lunguiaţă, de culoare galbenă, cu miezul făinos, dulce şi aromat. **2.** Piesă metalică, de forma unei fişe mici, acoperită parţial cu un manşon izolant şi care se montează, de obicei, la capătul unui cordon electric pentru a stabili un contact conductiv amovibil.

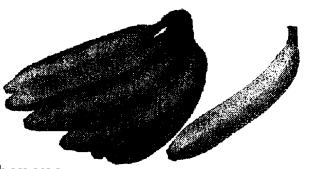

banane

BANANIÉR s.m. (<fr. *bananier*) **1.** Arbore tropical cu tulpina cărnoasă şi cu frunzele foarte mari, care se cultivă pentru fructele sale comestibile (*Musa paradisiaca*). **2.** Navă care serveşte la transportul bananelor.

BANÁT s.n. (<*ban*[2]) Provincie sau ţinut administrat de un ban[2].

BANATÍT s.n. (<fr. *banatite*; cf. n.pr. *Banat*, provincie în România) Rocă eruptivă cu compoziţia granitică, formată la sfîrşitul cretacicului în Banat şi în Munţii Apuseni, care se utilizează ca material de construcţie.

BÁNĂ s.f. Bucată de lemn, de plută, de tablă etc. folosită de pescari pentru a marca locul unde au pus carmacele.

BÁNC[1] s.n. (<fr. *banc*) **I. 1.** Îngrămădire de nisip, pietriş sau nămol formată pe fundul mărilor sau al apelor curgătoare, care ajunge uneori pînă la suprafaţa apei şi periclitează navigaţia. **2.** Grup mare de scoici sau de peşti. **II. 1.** Masă sau platformă pe care pot fi montate dispozitive, utilaje, instalaţii folosite pentru efectuarea unor operaţii caracteristice unei profesiuni manuale. ◇ *Banc de probă* = instalaţie pentru controlul calităţilor tehnice ale unor motoare. **2.** Postament, suport care susţine o maşină-unealtă. **3.** Banchetă la rame într-o ambarcaţie mică.

BANC[2] s.n. (<germ. *Bank*) **1.** Numele unui joc de cărţi. **2.** (Fam.) Glumă; anecdotă.

BÁNCAIZÁN s.n. (<germ. *Bankeisen*) **1.** Bucată de fier fixată la bancul tîmplarului care serveşte ca opritor al scîndurilor date la rindea. **2.** Piesă de fier cu care se fixează în perete un dulap, o bibliotecă etc.

BANCÁR, -Ă adj. (<it. *bancario*, fr. *bancaire*) Care aparţine băncii[2], privitor la bancă. ◇ *Capital bancar* = capital bănesc de care dispun băncile şi de care se folosesc (în cea mai mare parte) pentru acordarea de împrumuturi cu dobîndă.

BÁNCĂ[1] s.f. (<fr. *banc*, germ. *Bank*) Scaun, lung şi îngust, cu sau fără rezemătoare, pentru două sau mai multe persoane. ◇ *Banca ministerială* = locurile din parlament rezervate membrilor guvernului. *Banca acuzaţilor* = locurile dintr-o sală de tribunal ocupate de acuzaţi. *Banca apărării* = locurile dintr-o sală de tribunal destinate avocaţilor care apără pe

acuzaţi. ◆ Scaun cu pupitru în faţă pe care stau elevii în clasă.
BÁNCĂ[2] s.f. (<it. *banca*, fr. *banque*) **1.** Instituţie financiară care execută operaţii de plată şi de credit (şi organizează circulaţia băneacă). ◇ *Bancă de emisiune* = bancă învestită de autoritatea de stat cu dreptul de a emite bancnote. *Bancă comercială* (sau *de depozit*) = bancă specializată îndeosebi în păstrarea temporară a capitalurilor disponibile, în acordarea de credite şi în efectuarea de operaţii de comision. *Bancă de credit ipotecar* = bancă specializată în acordarea de împrumuturi, îndeosebi pe termen lung, garantate cu bunuri imobiliare. *Bancă de investiţii* = bancă specializată prin care se constituie, la dispoziţia clienţilor, fondurile necesare pentru lucrările de reconstrucţie şi de investiţii. *Bancă de date* (sau *de informaţii*) = set (mare) de informaţii stocate şi redate prin intermediul calculatorului. **2.** (La unele jocuri de cărţi) Sumă pe care bancherul o ţine în faţa lui spre a plăti cîştigurile celorlalţi jucători.
BANCHÉR s.m. (<fr. *banquier*, it. *banchiere*) **1.** Posesor de capital bănesc care, cu titlu de împrumut şi în schimbul unei dobînzi sau al unei părţi din profit, pune la dispoziţia altora capitalul său; proprietar sau mare acţionar al unei bănci. **2.** (La unele jocuri de cărţi) Persoană care conduce jocul şi dispune de o sumă suficientă de bani spre a acoperi mizele celorlalţi jucători.
BANCHÉT s.n. (<fr. *banquet*) Masă cu caracter festiv, dată în cinstea unei persoane sau a unui eveniment.
BANCHÉTĂ s.f. (<fr. *banquette*) **1.** Bancă mică (capitonată) fără spetează; bancă sau canapea montată în vehicule, pe care stau oamenii. **2.** Porţiune orizontală, relativ îngustă, în formă de treaptă, amenajată în lungul unui terasament sau al unui taluz. **3.** (În echitaţie) Obstacol natural format dintr-o moviliţă acoperită cu iarbă.
BANCHÍNĂ s.f. (<it. *banchina*) Grindă de lemn aşezată pe sol şi pe care se sprijină stîlpii unei schele.
BANCHÍZĂ s.f. (<fr. *banquise*) **1.** Îngrămădire de gheţuri plutitoare, formate în regiunile polare, de-a lungul ţărmurilor mării. **2.** Picior de susţinere, construit la baza unui puţ de mină în curs de săpare, destinat să susţină zidăria de deasupra pînă cînd aceasta face priză.
BANCNÓTĂ s.f. (<germ. *Banknote*, fr. *banknote*) Hîrtie-monedă emisă de o bancă[2] şi folosită ca mijloc de plată.
BÁNCO s.n. invar. (<it., fr. *banco*) (La unele jocuri de cărţi) Totalitatea mizelor depuse de jucători. ◇ *A face banco* = a susţine singur miza jocului de bacara împotriva băncii[2].
BANCRUTÁ vb. I intranz. (<germ. *bankrottieren*) A da faliment.
BANCRUTÁR s.m. (<*bancrută*, după fr. *banqueroutier*) Falit.
BANCRÚTĂ s.f. (<fr. *banqueroute*) Situaţie de insolvabilitate a unei firme, a unei întreprinderi; faliment.
BANDÁ vb. I refl. (cf. it. *banda*, fr. *bande*) (Despre nave) A se înclina pe un bord din cauza vîntului sau a aşezării defectuoase a încărcăturii.
BANDÁJ s.n. (<fr. *bandage*) **1.** Fîşie de pînză sau de tifon cu care se acoperă un pansament sau se fixează un segment bolnav al corpului într-o anumită poziţie; p.ext. pansament. ◆ Cerc de oţel elastic îmbrăcat în pînză şi cu o perniţă la capăt, care apasă pe locul unei hernii inghinale. ◆ Faşă de protecţie (cu care boxerii îşi înfăşoară pumnii pe sub mănuşi). **2.** Coroană inelară de oţel sau de cauciuc care se montează pe obada (janta) unei roţi de vehicul pentru a o proteja. ◆ Îmbrăcăminte în forma unei benzi înfăşurate pe o ţeavă, pe o vargă de metal etc. **3.** Inel din sîrmă cu care se consolidează înfăşurările rotoarelor maşinilor electrice.
BANDAJÁ vb. I tranz. şi refl. (<*bandaj*) A(-şi) aplica un bandaj.
BANDÁRE s.f. (<*banda*) Înclinare transversală a unei nave sub acţiunea valurilor, a vîntului etc.
BÁNDĂ[1] s.f. (<fr. *bande*, germ. *Bande*) **1.** Ceată, grup de răufăcători, care acţionează sub conducerea unui şef. **2.** Mică trupă de muzicanţi; taraf de lăutari.
BÁNDĂ[2] s.f. (<fr. *bande*) **1.** Fîşie flexibilă (din metal, cauciuc, hîrtie, material textil etc.) de grosime mică, avînd lungimea mult mai mare decît lăţimea, cu care se leagă, se înfăşoară sau se întăreşte ceva. ◆ Fîşie cu care se împodobeşte, de obicei pe margini, un obiect de îmbrăcăminte. **2.** *Bandă rulantă* = mijloc de transport folosit la deplasarea obiectelor în timpul prelucrării lor. *Producţie* (sau *lucru*) *pe* (sau *în*) *bandă* = producţie (sau lucru) în flux, care, pentru a trece de la o fază sau o operaţie a ciclului de fabricaţie la alta, foloseşte banda rulantă. *Bandă izolantă* (sau *izolatoare*) = fişie de ţesătură de bumbac sau de mătase, simplă, impregnată, uleiată sau cauciucată, cu care se izolează electric conductoarele şi înnădirile sau se consolidează înfăşurările electrice. *Bandă magnetică* = fişie din material plastic pe care este dispersată uniform o pulbere feromagnetică fină, folosită pentru înregistrarea magnetică a semnalelor. *Bandă de magnetofon* = bandă magnetică folosită pentru înregistrări de sunete cu ajutorul magnetofonului. *Bandă de imagini* = peliculă cinematografică. ◆ *Bandă de circulaţie* = fişie lungă delimitată din partea carosabilă a unui drum, rezervată circulaţiei în acelaşi sens a unui singur şir de vehicule. **3.** Fiecare dintre marginile elastice ale mesei de biliard. **4.** Şină care leagă cele două ţevi ale unei puşti de vînătoare. **5.** Grup de frecvenţe vecine sau apropiate ale unei radiaţii electromagnetice sau sonore.
BANDELÉTĂ s.f. (<fr. *bandelette*) **1.** Bentiţă. **2.** (ANAT.) Mănunchi de fibre conjunctive sau nervoase.
BANDERÍE s.f. (<fr. *banderie*) **1.** Ceată de oameni înarmaţi care însoţeau un nobil feudal în luptă. **2.** Detaşament de infanterie.
BANDERÍLĂ s.f. (<fr. *banderille*) Suliţă mică împodobită cu fîşii multicolore de pînză pe care toreadorii o înfig în ceafa taurului ca să-l aţîţe.
BANDERÓLĂ s.f. (<fr. *banderole*) **1.** Fîşie de hîrtie petrecută în jurul unui pachet, al unei cărţi etc. sau pe locul de deschidere, pentru a împiedica desfacerea lor, ca mijloc de control al integrităţii mărfii ambalate etc. ◆ Bandă de hîrtie care împiedică deschiderea unui volum recent apărut şi pe care se imprimă, de obicei, reclama editurii. **2.** Fîşie de pînză petrecută în jurul braţului, ca semn al unei anumite însărcinări. **3.** Steguleţ care serveşte ca semn distinctiv (prins în vîrful unei lănci, al unui catarg etc.).
BANDIÉRĂ s.f. (<it. *bandiera*) Steag, stindard (al unei corăbii, al unei unităţi militare).
BANDÍT s.m. (<fr. *bandit*, it. *bandito*) Persoană care face parte dintr-o bandă de răufăcători; tîlhar; p.ext. persoană care comite o infracţiune (gravă).
BANDITÍSM s.n. (<fr. *banditisme*) Atitudine, comportare, faptă de bandit; tîlhărie.
BANDÓLĂ s.f. (<sp. *bandola*) Instrument muzical cu coarde, asemănător cu bandura.
BANDOTÉCĂ s.f. (<germ. *Bandothek*) Colecţie de benzi de magnetofon. ◆ Mobilă, încăpere în care se păstrează aceste benzi.
BANDÓU s.n. (<fr. *bandeau*) **1.** Legătură de încins fruntea, capul, de legat ochii. **2.** Boltă îngustă care formează ancadramentul intrării într-un tunel. ◆ Mulură orizontală ieşită uşor în relief.
BANDÚLĂ s.f. Piesă de lemn în formă de pară, îngreuiată cu plumb şi fixată la capătul unei frînghii subţiri, care se aruncă pe ţărm pentru a se lega de ea şi a se trage parîmele de acostare.
BANDULIÉRĂ s.f. (<fr. *bandoulière*) Bandă de pînză, de piele etc. pusă de-a curmezişul pieptului, de la umăr la coapsa opusă, spre a susţine sabia, puşca etc. ◇ Loc. adj. şi adv. (*Armă*) *în bandulieră* = de-a curmezişul spatelui sau al pieptului.
BANDÚRĂ s.f. (<ucr. *bandura*) Instrument muzical popular ucrainean ca o chitară, cu gîtul scurt, prevăzut cu 8 pînă la 24 de coarde, care emite sunete prin ciupire.
BANG SÓNIC s.n. (<engl. *sonic bang*) (FIZ.) Zgomot puternic produs în momentul cînd un corp în mişcare depăşeşte viteza sunetului.
BÁNIŢĂ s.f. (<bg. *banica*) Unitate de măsură cerealieră pentru capacitate folosită în trecut, a cărei valoare a variat (în provinciile româneşti) între 21 şi 34 l. ◆ Vas special (făcut din doage) cu această capacitate; conţinutul unui asemenea vas.
BANJÓ s.n. (<fr. *banjo*) Instrument muzical cu coarde (asemănător mandolinei), originar din N Africii, cu cutia de rezonanţă rotundă ca o tobă, făcută din piele, cu gît lung, cu cinci pînă la nouă coarde, care emite sunete prin ciupire.
BÁNTAM s.n. (<engl. *bantam*) **1.** Rasă de găini pitice, originare din insula Djawa. **2.** Categoria "cocoş" la box (în care sînt încadraţi boxerii cu o greutate între 51 şi 54 kg).
BÁNTĂ s.f. (<rus. *bant*[a]) **1.** Bandă[2] (**1**). **2.** Fîşie de pînză cusută pe marginea gulerului şi a mînecilor cămăşii în portul popular; p.ext. guler. **3.** (La pl.) Cătuşe, obezi.
BÁNTU s.m. invar., adj. invar. (<fr. *bantous*) **1.** S.m. invar. Populaţie africană negroidă, de o mare diversitate antropologică, din Africa ecuatorială şi meridională. **2.** Adj. invar. *Limbi bantu* = grup mare de limbi aglutinante din Africa Centrală şi Meridională, cu structură gramaticală şi lexic apropiate.
BANTUSTÁN s.n. (<engl. *bantustown*) Regiune, teritoriu etc. rezervat negrilor, în perioada regimului rasist din Republica Sud-Africană.

BAOBÁB (BOABÁB) s.m. (<fr. *baobab*; cuv. arab) Arbore tropical din Africa şi Asia, înalt de 12-22 m, cu circumferinţa trunchiului pînă la 48 m, cu ramurile foarte mari, cu tulpina ajungînd pînă la un diametru de 20 m, cu fructele mari, lunguieţe, numite pînea maimuţelor (*Adansonia digitata*).

baobab

BAPTÍSM s.n. (<fr. *baptisme*) Doctrină şi sectă creştină protestantă care consideră că botezul trebuie să fie acordat numai adulţilor creştini ce se căiesc de păcatul originar. A fost fondată la începutul sec. 17, în Anglia, de John Smyth.

BAPTÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *baptiste*) **1.** S.m. şi f. Adept al baptismului. **2.** Adj. Care aparţine baptismului sau baptiştilor, privitor la baptism sau la baptişti.

BAPTISTÉRIU s.n. (<lat. *baptisterium*) **1.** Bazin de înot în termele antice. **2.** Capelă pe lîngă o biserică unde se fac botezurile la catolici; bazin folosit la botezul prin scufundare.

BAR[1] s.m. (<fr. *bar*; cf.gr. *baros* "greutate") Unitate de măsură a presiunii atmosferice egală cu un milion de barii (simbol *bar*).

BAR[2] s.n. (<fr. *bar*) **1.** Local public în care se vînd băuturi alcoolice, cafea etc. şi în care consumatorii sînt serviţi stînd în picioare sau pe scaune înalte, în faţa unei tejghele; p.restr. tejghea (special amenajată) în localurile publice, la care se prepară şi se servesc băuturile. ◆ Dulap sau compartiment într-un dulap de sufragerie în care se păstrează sticlele cu băuturi alcoolice (fine). **2.** Local de petrecere cu program muzical-distractiv, cu băuturi etc.

BARÁ vb. I tranz. (<fr. *barrer*) **1.** A împiedica, a opri trecerea, intrarea, circulaţia. **2.** A trage una sau mai multe linii, o bară peste un text scris, pentru a-l anula.

BARABÓI s.m. (<bg. *baraboj*, magh. *barabolya*) **1.** Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu tulpina înaltă, cu frunzele penate, cu florile albe şi cu rădăcina în formă de bulb, comestibilă (*Chaerophyllum bulbosum*). **2.** (Art.) Dans popular românesc asemănător cu hora, cu ritm binar şi mişcare vioaie, răspîndit, şi sub alte denumiri, în întreaga ţară; melodie după care se execută acest dans.

BARACAMÉNT s.n. (<fr. *baraquement*, it. *baraccamento*) Ansamblu de barăci.

BARÁCĂ s.f. (<fr. *baraque*) Construcţie provizorie din scînduri, din panouri demontabile sau din zidărie, care poate servi ca locuinţă, birou, depozit etc.

BARÁJ s.n. (<fr. *barrage*) **1.** Construcţie hidrotehnică, aşezată transversal în albia unui curs de apă, pentru ridicarea nivelului apei în amonte şi crearea unui lac de acumulare. **2.** Lucrare executată în mină, din scînduri sau din pînză cauciucată, pentru reducerea curentului de aeraj în vederea stingerii incendiilor subterane. **3.** Piedică, barieră. **4.** (MILIT.) Lucrare de fortificaţie făcută spre a opri înaintarea inamicului. ◆ *Baraj (de artilerie)* = trageri de artilerie pentru oprirea înaintării inamicului. *Foc de baraj* = tragere calculată spre a acoperi cu o ploaie de proiectile o suprafaţă de teren, care să devină astfel inaccesibilă inamicului. **5.** Întrecere între doi sau mai mulţi concurenţi sau între două sau mai multe echipe aflate la egalitate, pentru a se putea departaja într-un clasament oficial. **6.** (PSIH.) *Baraj psihic* = simptom al schizofreniei care constă în oprirea bruscă şi nemotivată a unui act.

BARAJÍST s.m. (<fr. *barragiste*) Persoană care supraveghează şi asigură întreţinerea unei instalaţii de captare a apei.

BARÁT, -Ă adj. (<*bara*; cf. fr. *barré*) **1.** (Despre drumuri, intrări) Care este închis, a cărui trecere este împiedicată sau interzisă. **2.** (Despre texte, cifre, litere etc.) Peste care s-a tras una sau mai multe linii.

BARÁTĂ s.f. (<fr. *baratte*) **1.** Aparat de omogenizare şi emulsionare folosit la fabricarea margarinei. **2.** Tobă metalică cu perete dublu pentru răcire la dispozitivul în care se tratează celuloza pentru obţinerea firelor de viscoză.

BÁRĂ s.f. (<fr. *barre*) **1.** Bucată de lemn sau de metal, cu lungime mare în raport cu lăţimea şi grosimea, căreia i se dau diferite întrebuinţări. **2.** Conductor neizolat, de secţiune relativ mare, folosit în construcţia maşinilor şi aparatelor electrice şi în instalaţii electrice. **3.** Fiecare dintre cele trei bîrne din care este construită poarta la anumite jocuri sportive (fotbal, rugbi etc.). ◆ Şut în stîlpul porţii, la unele jocuri sportive. ◇ *Bară fixă* = aparat de gimnastică format dintr-o vergea groasă de metal, instalată la o anumită înălţime între doi stîlpi şi pe care se execută diferite exerciţii de gimnastică. **4.** Barieră care desparte pe judecători de avocaţi şi de împricinaţi; loc pe care îl ocupă avocaţii într-o sală de judecată în timpul pledoariei. **5.** Semn grafic de forma unei linii verticale, folosit la separarea unor părţi dintr-un text. ◆ Linie verticală care taie portativul, divizînd durata piesei muzicale în unităţi metrice egale. **6.** Ridicătură de metal liniară, dispusă transversal pe tastiera unor instrumente cu coarde, indicînd locurile în care se pot produce, prin ciupire, sunetele de o anumită înălţime. **7.** Prag subacvatic de nisip sau de mîl, situat la adîncime mică la gura de vărsare a unui fluviu. **8.** Val de mare care urcă odată cu fluxul de la gura unui fluviu spre amonte.

BARBACÁNĂ s.f. (fr. *barbacane*) **1.** Lucrare de fortificaţie destinată să protejeze un cap de pod, intrarea unei cetăţi etc. **2.** Deschidere înaltă şi îngustă în zidul unui turn, al unui coridor etc. folosită în arhitectura medievală pentru aerisire şi lumină. **3.** Deschidere îngustă lăsată într-un zid de sprijin, într-o culee de pod etc., pentru scurgerea apei infiltrate în terenul din spatele acestora.

baraj

BARBÁR, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *barbare*, lat. *barbarus*) **1.** S.m. şi f. Nume dat de vechii greci şi de romani, ca şi de lumea creştină mai tîrziu, celui ce aparţinea populaţiilor din afara graniţelor lor, considerate de ei ca inferioare. **2.** S.m. şi f. (La pl.m.) Nume dat de unii istorici popoarelor marii migraţiuni de la începutul evului mediu; (la sg.) persoană care aparţinea fiecăruia dintre aceste popoare. **3.** S.m. şi f., adj. Fig. (Persoană) care se comportă în mod necivilizat; (om) crud, sălbatic, grosolan. ◆ (Adverbial) În mod crud, sălbatic, grosolan.

BARBARÍE s.f. (<fr. *barbarie*, lat. *barbaria*) **1.** Stare rudimentară de dezvoltare socială şi culturală în care se află un popor, un grup de oameni, un om. **2.** Lipsă de respect pentru cultură şi civilizaţie; comportare, faptă care reflectă o asemenea atitudine; cruzime, sălbăticie, neomenie.

BARBARÍSM s.n. (<fr. *barbarisme*, lat. *barbarismus*) (LINGV.) Termen, construcţie de origine străină, folosite fără a fi necesar (întrucît au echivalente în limba respectivă) şi neasimilate de limba care le-a împrumutat; element de jargon.

BÁRBĂ s.f. (lat. *barba*) **1.** Păr care creşte la bărbaţi pe bărbie şi pe obraji. ◇ *Barba-caprei* = nume dat mai multor specii de plante erbacee din familia compozitelor, cu florile galbene hermafrodite şi cu fructele achene cu cioc lung (*Tragopogon*). *Barba-împăratului* = plantă erbacee din familia nictaginaceelor, cu florile roşii, galbene, albe sau pestriţe, plăcut mirositoare, originară din America de Sud, care este cultivată la noi ca plantă decorativă şi a cărei rădăcină are proprietăţi purgative (*Mirabilis jalapa*). *Barba-lupului* = plantă erbacee din familia compozitelor, cu florile galbene şi cu fructele achene (*Crepis biennis*). *Barba-ungurului* = mică plantă erbacee din familia cariofilaceelor, cu numeroase tulpini şi cu florile albe sau roz, plăcut mirositoare, care creşte numai în Carpaţii României, pe roci calcaroase (*Dianthus spiculifolius*). *Barba-ursului* = coada-calului (*Equisetum*). **2.** Bărbie. **3.** Smoc de păr pe care îl au unele animale sub bot. **4.** Ţepii de la spicele cerealelor.

BARBÉT s.m. (<fr. *barbet*) Cîine prepelicar cu părul lînos şi creţ, folosit în special la vînătoarea de baltă.

BARBÉTĂ s.f. (<it. *barbetta*, fr. *barbette*) **1.** Fiecare dintre cele două smocuri de barbă lăsate să crească pe părţile laterale ale feţei.

2. Parîmă scurtă, legată de un inel fixat la prora unei ambarcaţii şi folosită pentru legarea acesteia de o navă sau de chei.

BARBÍŞĂ s.f. (<fr. *barbiche*) Barbişon.

BARBIŞÓN s.n. (<fr. *barbichon*) Barbă (scurtă) lăsată să crească numai pe vîrful bărbiei.

BARBITÁL s.n. (<fr. *barbital*) (FARM.) Hipnotic barbituric cu acţiune de lungă durată.

BARBITÓN s.n. (<fr. *barbiton*; cf.lat., gr. *barbiton*) Instrument muzical mare, asemănător cu lira, folosit de vechii greci.

BARBITÚRIC adj. (<fr. *barbiturique*) *Acid barbituric* = substanţă sintetică rezultată prin condensarea ureei, care stă la baza multor medicamente hipnotice, sedative, anticonvulsive şi anestezice. ◆ (Substantivat, n., pl.) Clasă de medicamente cu acţiune calmantă asupra sistemului nervos central, sedativă, anticonvulsivă; (şi la sg.) medicament din această clasă.

BARBITURÍSM s.m. (<fr. *barbiturisme*) Totalitatea tulburărilor care apar în intoxicaţiile acute sau cronice cu barbiturice.

BARBOTÁ vb. I tranz. (<fr. *barboter*) A trece un gaz printr-un lichid.

BARBOTÁJ s.n. (<fr. *barbotage*) **1.** (CHIM.; FIZ.) Trecere forţată a unui gaz printr-un lichid. **2.** (TEHN.) Sistem de ungere a unei maşini, realizat prin împroşcarea lubrifiantului pe suprafeţele de uns.

BARBOTÁRE s.f. (<fr. *barboter*) (CHIM.; FIZ.) Barbotaj.

BARBOTÍNĂ s.f. (<fr. *barbotin(e)*) **1.** Masă ceramică fluidă din care se fasonează (prin turnare în forme de ipsos) produse ceramice cu profil complicat şi cu goluri interioare. **2.** Roată a vinclului sau a cabestanului avînd imprimate pe coroană locaşuri de forma şi de mărimea zalelor lanţului de ancoră.

BARBÚN s.m. (<ngr. *barbuni*) Peşte teleostean, de culoare roşiatică, cu înotătoarele galbene, cu două fire lungi în formă de mustăţi sub falca inferioară şi cu carnea foarte gustoasă (*Mullus barbatus*).

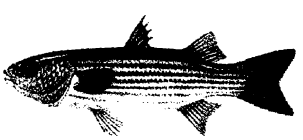

barbun

BARBÚTĂ s.f. Monedă de la începutul secolului trecut, cu valoare de 2 lei (vechi) şi 10 parale.

BARC s.n. (<fr. *barque*, it. *barco*) Corabie cu mai multe catarge, cu velatură pătrată, al cărei ultim catarg are vele trapezoidale.

BARCAGÍU s.m. (<*barcă*) Persoană care (are meseria de a) conduce o barcă.

BARCÁNĂ s.f. (<fr. *barkhane*) Dună de nisip în formă de potcoavă sau de semilună, cu convexitatea orientată perpendicular pe direcţia vîntului şi cu o înălţime medie de 15-20 m.

BARCAROLĂ s.f. (<it. *barcarola*, fr. *barcarolle*) **1.** Cîntec al gondolierilor veneţieni. **2.** Compoziţie muzicală cu caracter liric şi mişcare ritmică legănată, imitînd unduirea valurilor sau cadenţa vîslelor.

BARCÁZ s.n. (<rus. *barkas*) Ambarcaţie pescărească de lemn, cu o capacitate între 10 şi 100 t, care navighează cu pînze, cu motor propriu sau remorcată.

BÁRCĂ s.f. (<it. *barca*, cf. fr. *barque*, lat. *barca*) Ambarcaţie mică de lemn, de cauciuc etc., cu vîsle, cu pînze sau cu motor.

BARCHETÍNĂ s.f. (<it. *barchettina*) Velier cu un arbore cu pînze pătrate şi 2-4 arbori cu pînze trapezoidale.

BARD s.m. (<fr. *barde*, lat. *bardus*) (La vechii celţi) Poet care compunea şi recita cîntece războinice şi religioase. ◆ P. gener. Poet (naţional).

BÁRDĂ s.f. (<magh. *bárd*) Secure cu tăişul lat şi cu coada scurtă, cu pana mai lată decît a securii, asimetrică şi cu tăişul curb, utilizată mai ales la cioplitul lemnului şi, odinioară, ca armă de luptă.

BARDÓR s.n. (<fr. *bardeur*) Macara mobilă folosită pe şantierele de construcţie.

BARDÓU s.m. (<fr. *bardot*) Hibrid obţinut prin încrucişarea dintre armăsar şi măgăriţă (*Equus hinnus*).

BARÉM s.n. (<fr. *barème*; cf. n.pr. *Barréme*, matematician francez) **1.** Tabel în care sînt prezentate, gata calculate, valorile unor elemente sau date, în funcţie de alte elemente sau date variabile. **2.** (Minimum de) rezultate care trebuie obţinute pentru a trece dintr-o etapă de concurs (sportiv) la etapa imediat următoare. ◆ Normă, stabilită de un for superior, pe care trebuie să o realizeze un sportiv sau o echipă pentru a se putea califica într-o competiţie oficială.

BARESTEZÍE s.f. (<fr. *baresthésie*) (MED.) Sensibilitate a ţesuturilor şi a organelor la variaţiile de presiune.

BARÉTĂ[1] s.f. (<fr. *barrette*) **1.** Bentiţă (de piele, de pînză etc.) cu care se încheie un pantof. **2.** Plăcuţă dreptunghiulară, cu formă şi culoare anume stabilite, care serveşte la fixarea şi susţinerea unei decoraţii sau care se poate purta în locul însemnului decoraţiei.

BARÉTĂ[2] s.f. (<fr. *barrette*, it. *baretta*) Căciuliţă de postav sau de catifea cu trei sau patru colţuri, purtată de unii preoţi catolici şi, în trecut, de unii soldaţi din Occident.

BARETÓR s.n. (<engl. *barretter*) (TELEC.) Instrument de fier sau de wolfram montat într-un balon de sticlă umplut cu hidrogen la presiune joasă care, introdus într-un circuit electric, menţine constantă intensitatea curentului.

BARHÉT (BARCHÉT) s.n. (<germ. *Barchent*) Ţesătură de bumbac (cu desene), scămoşată (flanelată) pe o faţă sau pe ambele feţe.

BARIBÁL s.m. (<fr. *baribal*) Urs negru american.

BÁRIC, -Ă adj. (<fr. *barique*) Care ţine de presiunea atmosferică, care se referă la presiunea atmosferică. ◇ *Sistem baric* = formă de repartiţie a presiunii în atmosferă, în regiuni cu presiune ridicată sau scăzută.

barcane

BARICADĂ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *barricader*) A (se) închide, a (se) bloca cu o baricadă.

BARICÁDĂ s.f. (<fr. *barricade*, it. *barricata*) Întăritură amenajată dintr-o aglomerare de materiale diferite (vehicule, arbori, saci cu nisip, bolovani etc.) pentru întreruperea circulaţiei sau pentru apărare, de obicei în timpul luptelor de stradă sau al acţiunilor cu caracter insurecţional. ◇ *A muri pe baricadă* = a muri luptînd pentru o idee. *A fi de cealaltă parte a baricadei* = a fi în tabăra opusă.

BARICÉNTRU s.n. (<fr. *barycentre*; cf. gr. *barys* "greu"+*kentron* "centru") **1.** (FIZ.) Centru de greutate. **2.** Punctul de întîlnire a medianelor unui triunghi.

BÁRIE s.f. (<fr. *barye*, gr. *barys* "greu") Unitate de măsură pentru presiune, egală cu presiunea unei forţe de o dină pe un centimetru pătrat.

BARIÉRĂ s.f. (<fr. *barrière*) **1.** Bară mobilă, acţionată manual sau mecanizat, care poate fi aşezată ca obstacol transversal pe o şosea (la intersecţia cu o cale ferată, la intrarea într-un oraş etc.), pentru a opri circulaţia rutieră; p.ext. loc unde se întretaie o şosea cu o linie de cale ferată. ◇ *Barieră luminoasă* = fascicul luminos folosit pentru comanda unui fotorelеu, în scopul semnalizării prezenţei corpurilor străine într-o anumită zonă. ◆ Fig. Obstacol, piedică într-o acţiune. ◇ *Barieră socială* = noţiune care desemnează dificultatea sau imposibilitatea accesului dintr-o grupare socială ierarhic inferioară într-o grupare socială superioară. ◆ (PSIH.) Mijloc de apărare psihică datorat unei motivaţii negative şi care duce la ignorare, refuz, abandon. **2.** Linie de plecare la cursele de cai. **3.** Punct de intrare într-un oraş, unde se încasau odinioară taxele pe mărfurile aduse spre vînzare; p.ext. periferie. **4.** (FIZ.) *Barieră de potenţial* = regiune în care energia potenţială prezintă un maxim, fiind greu de traversat de către particulele cu energie mică. **5.** (SPORT) Stare care marchează limitele posibilităţilor biologice sau psihologice ale unui sportiv în efortul fizic.

BARIGLOSÍE s.f. (<fr. *baryglossie*; cf. gr. *barys* "greu"+*glossa* "limbă") (MED.) Dificultate în pronunţarea cuvintelor.

BARÍL s.m. (<fr. *baril*; cf. engl. *barrel*) Unitate de măsură pentru volum, folosită în special pentru produse petroliere, egală cu 158,98 l în SUA şi cu 163,5 l în Anglia.

BARIMETRÍE s.f. (<fr. *barymétrie*) (ZOOT.) Operaţie care constă în aprecierea greutăţii vii a animalelor pe bază de măsurători.

BARIOLÁT, -Ă adj. (<fr. *bariolé*) Care este desenat cu dungi de culori asortate bizar; p.ext. pestriţ, bălţat.

BARIÓN s.m. (<engl. *barion*; cf. gr. *barys* "greu") (FIZ.) Nume generic dat particulelor elementare grele.

BARISFÉRĂ s.f. (<fr. *barysphère*) (GEOL.) Partea centrală a globului pămîntesc, cu raza de 3500 km, alcătuită din elemente cu densitate mare (nichel şi fier).

BARÍŞ s.n. (<fr. *barège*) **1.** Broboadă de lînă, subţire şi uşoară. **2.** Stofă de lînă foarte fină.

BARÍTĂ (BARÍT) s.f. (s.n.) (<fr. *baryte*) Hidrat de bariu.

BARITÍNĂ s.f. (<fr. *barytine*) Sulfat natural de bariu ($BaSO_4$), rombic, incolor, alb sau divers colorat, sticlos sau sidefat, utilizat în tehnologia forajelor, la prepararea sărurilor de bariu, a unor coloranţi, a hîrtiei etc.

BARITÓN s.m., s.n. (<fr. *baryton*, it. *baritono*) **1.** S.m. Voce bărbătească intermediară între tenor şi bas; cîntăreţ care are această voce. **2.** S.n. Instrument de suflat din alamă, cu timbru şi registru corespunzătoare acestei voci.

BÁRIU s.n. (<fr. *baryum*) Element chimic (*Ba*; nr. at. 56; m.at. 137,34; p.t. 710°C; p.f. 1696°C), metal alcalino-pămîntos, moale, albargintiu, care se găseşte în natură numai sub formă de combinaţii. Funcţionează în stare de valenţă doi. Compuşii săi se folosesc la fabricarea unor pigmenţi minerali, a sticlelor optice etc. A fost descoperit de H. Davy în 1808.

BARLÓNG, -Ă adj. (<fr. *barlong*) Care este mai lung într-o parte decît în alta. ◇ (ARHIT.) *Plan barlong* = planul dreptunghiular al unei travee, în cadrul căruia o travee a navei principale corespunde unei travee a navelor laterale.

BÁRMAN s.m. (<fr., engl. *barman*) Persoană care serveşte la bar2. ◆ Proprietar al unui bar2.

BARN s.n. (<fr. *barn*; cf. engl. *big as barn* "mare cît o şură") Unitate de suprafaţă egală 10^{-24} cm^2, utilizată în fizica nucleară pentru a exprima valoarea secţiunii eficace.

BARO- (<fr. *baro-*, *bary-*, it. *baro-*; cf. gr. *baros* "greutate", *barys* "greu") Element prim de compunere care are semnificaţia "greutate", "presiune".

BAROÁNĂ s.f. (<*baron*; cf. fr. *baronne*) Baroneasă.

BARÓC, -Ă adj. (<fr. *baroque*, it. *barocco*) **1.** *Stil baroc* (şi substantivat, n.) = orientare culturală şi stilistică deosebit de complexă, care s-a afirmat în Europa (mai ales în Italia, Spania, Austria şi Germania meridională) în sec. 17, fiind încadrată între sfîrşitul Renaşterii şi începuturile iluminismului. Stilul baroc în arhitectură şi în artele plastice s-a dezvoltat în Europa, în ţările catolice, ca artă a Contrareformei (în sec. 16, 17 şi 18). Caracterele principale în arhitectură au fost: preferinţa pentru colosal şi grandios, considerate capabile să genereze o implicare emotivă, frecventa folosire a liniei curbe, exuberanţa decoraţiei. A apărut întîi în Italia (L. Bernini, F. Borromini) şi s-a răspîndit apoi în Germania (fraţii Asam, J.L. von Hildebrandt, J.B. Fischer von Erlach). În Spania, capătă aspectul unei arte naţionale, formă sub care a fost ulterior introdus în America Latină. *Sculptura* se caracterizează prin compoziţia cu multe axe, prin dinamismul formelor (L. Bernini, B. Permoser). În *pictură* apar: schema compoziţiei în diagonală, efectele perspectivale şi de clarobscur puternice, exaltarea luminii, a culorii şi a mişcării, cultivîndu-se cu precădere temele grandilocvente şi o expresivitate uneori teatrală a gesticii (P.P. Rubens, Tiepolo, Guido Reni, J. de Ribera, F. de Zurbarán, Murillo). În ţările române, barocul a influenţat în special pictura monumentală din Moldova (sec. 18) şi, parţial, arta brîncovenească din Ţara Românească (utilizarea decoraţiilor florale). În *literatură*, barocul se manifestă prin patetism, extravaganţă, nelinişte, printr-o intrigă diversificată şi complicată, un stil excesiv ornamentat; se urmăreşte obsesiv realizarea abilităţii tehnice în versificaţie, ingeniozitatea în exprimare (metafore surprinzătoare). Reprezentanţi: Lope de Vega, Torquato Tasso, Fernando de Herrera, Dimitrie Cantemir. În muzică, stilul baroc face legătură între Renaştere şi Clasicism şi are ca principali reprezentanţi pe Claudio Monteverdi, G.Frescobaldi, A.Vivaldi, G.B. Pergolesi (în Italia), J.B.Lully, F.Couperin, J.P. Rameau (în Franţa), H.Purcell (în Anglia), J.S. Bach (în Germania). **2.** (Despre construcţii, mobilă, sculptură, pictură etc.) Care este realizat în acest stil. ◆ P.ext. Care este încărcat, retoric, excesiv ornamentat; fastuos; emfatic; greoi.

BAROCÁMERĂ s.f. (<*baro-*+*cameră*; cf.gr. *barys* "greu", lat. *camera* "cameră") Cameră în care se realizează adevărate microclime de altitudine şi presiune, servind la studierea fiziologiei organismului la diferite înălţimi, precum şi la tratamentul anumitor boli.

BAROCHÍSM s.n. (<it. *barocchismo*, fr. *baroquisme*) Tendinţă în artă, specifică barocului, caracterizată prin mişcare, tematică extravagantă, ornamentaţie excesivă, gustul efectelor teatrale şi şocante.

BAROFÍL, -Ă adj. (<fr. *barophile*; cf. gr. *baros* "presiune"+*philein* "a iubi") (Despre organisme vegetale) Care este capabil să trăiască la presiuni mari (în mări şi oceane).

BAROFORÉZĂ s.f. (cf.gr. *barys* "greu" + *phoresis* "împrăştiere") Difuzie a particulelor dintr-o suspensie sub influenţa gravitaţiei.

BAROGNOZÍE s.f. (<fr. *barognosie*; cf.gr. *baros* "greutate"+*gnosis* "cunoaştere") Capacitatea de a aprecia, fără a vedea, greutatea obiectelor.

BAROGRÁF s.n. (<fr. *barographe*) Barometru care înregistrează în mod automat curba înălţimilor atinse de un avion.

BAROGRÁMĂ s.f. (<fr. *barogramme*; cf. gr. *baros* "greutate"+*gramma* "scriere") Curbă care reprezintă variaţiile presiunii atmosferice înregistrate la barograf.

BARÓMETRU s.n. (<fr. *baromètre*) Instrument pentru măsurarea presiunii atmosferice.

BARÓN s.m. (<fr. *baron*; cf. germ. *Baron*, it. *barone*) (În ev. med. timpuriu; în apusul şi centrul Europei) Mare senior care avea pe pămînturile sale drepturi absolute; (mai tîrziu) titlu nobiliar în ierarhia feudală, superior cavalerului şi inferior vicontelui; persoană care are acest titlu.

BARONARCÓZĂ s.f. (<fr. *baronarcose*) Anestezie generală realizată prin inhalarea unui amestec de gaze la o presiune mai mare decît cea atmosferică. Se foloseşte în chirurgia toracică.

BARONEÁSĂ s.f. (<*baron*; cf. it. *baronessa*) Femeie care posedă o baronie; soţie sau fiică de baron.

BARONÉT s.m. (<fr. *baronnet*) (În Anglia) Titlu nobiliar ereditar dat membrilor unui ordin de cavaleri, creat în 1611 de Iacob I şi care se moşteneşte pe linie bărbătească; persoană care are acest titlu.

BARONÍE s.f. (<fr. *baronnie*) Titlu de baron; p.ext. domeniul unui baron sau al unei baronese.

BARORECEPTÓR s.m. (<fr. *barorécepteur*) (FIZIOL.) Formaţiune nervoasă senzitivă care înregistrează modificările de presiune sangvină cu punct de plecare în mediul exterior sau interior.

BARÓS s.n. (<ţig. *baros*) Ciocan de oţel de 5-10 kg cu pana dreaptă, utilizat la lucrările de fierărie, în minerit etc.

BAROSCÓP s.n. (<fr. *baroscope*) Balanţă care susţine două corpuri de aceeaşi greutate, dar cu volume diferite şi care serveşte la demonstrarea existenţei presiunii atmosferice şi aplicarea principiului lui Arhimede pentru gaze.

BAROTAXÍE s.f. (<fr. *barotaxie*) (BIOL.) Sensibilitate a organismelor la modificările presiunii mediului în care trăiesc.

BAROTERMOGRÁF s.n. (<germ. *Barothermograph*) Aparat prevăzut cu un dispozitiv înregistrator care măsoară concomitent presiunea atmosferică şi temperatura aerului.

BAROTERMOMÉTRU s.n. (<fr. *barothermomètre*) Aparat compus dintr-un barometru şi un termometru, cu care se măsoară concomitent presiunea atmosferică şi temperatura aerului.

BAROTRAUMATÍSM s.n. (<fr. *barotraumatisme*) (MED.) Stare patologică provocată de o variaţie bruscă de presiune.

BAROTROPÍSM s.n. (<fr. *barotropisme*) (BIOL.) Reacţie a substanţei vii faţă de modificările de presiune.

BARÓU s.n. (<fr. *barreau*) Corp al avocaţilor dintr-o anumită unitate administrativ-teritorială, organizat pe lîngă un tribunal sau o curte de apel; sediul acestui corp.

BARRANCOS subst. (<cuv. sp. "făgaşe") (GEOL.) Văi formate de ape pe flancurile unui con vulcanic din produse de extruziune slab cimentate.

BARREMIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *barrémien*) (GEOL.) **1.** S.n. Penultimul etaj al cretacicului inferior. **2.** Adj. Care aparţine barremianului, privitor la barremian.

BARTONIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *bartonien*) (GEOL.) **1.** S.n. Ultimul etaj al eocenului, delimitat în Anglia. **2.** Adj. Care aparţine bartonianului, privitor la bartonian.

BÁRZĂ s.f. (cuv. autoh.; cf. alb. *bardhë*) Pasăre migratoare din ordinul picioroangelor, cu ciocul roşu, cu gîtul şi picioarele foarte lungi şi cu penele, de obicei, albe, afară de vîrfurile aripilor, care sînt negre (*Ciconia ciconia*).

barză

BAS s.n., s.m. (<it. *basso*, fr. *basse*) **1.** S.n. sg. Registrul cel mai jos al vocii bărbăteşti; sunetul cel mai grav al unui acord muzical. **2.** S.m. Cîntăreţ a cărui voce se plasează în acest registru. **3.** S.n. Instrument care deţine în orchestră un rol analog cu acela al basului într-un cor.

Annibale Carracci, Frescă,
Palatul Farnese, Roma, 1597-1600

Guercino, *Aurora*, 1621-1623

Gianlorenzo Bernini, *Extazul Sf. Tereza,* Capela Santa Maria della Vittoria, Roma, 1645-1652

Domenichino, *Sf. Cecilia*, 1617-1618

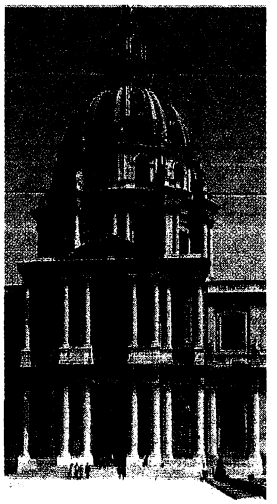

Jules Hardouin-Mansart, *Domul Invalizilor*, Paris, 1680-1691

Giovanni Battista Tiepolo, *Învestitura episcopului Harald*, Würzburg, 1750-1753

Rembrandt, *Hristos predicînd*, 1652

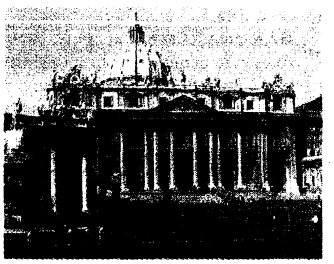

Carlo Maderno, *Catedrala Sf. Petru*, Vatican, Roma, 1607-1615

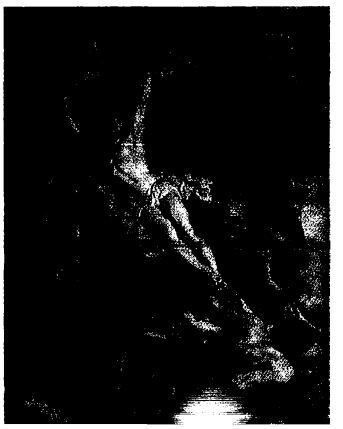

BASAMÁC s.n. (<tc., scr. *basamak* "grad") Rachiu (colorat) de calitate inferioară.

BASC, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *basque*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie preindo-europeană care trăieşte pe ambele versante ale munţilor Pirinei, în Franţa şi Spania, şi care vorbeşte o limbă care nu seamănă cu nici un idiom european, neputînd fi încadrată în nici una din familiile de limbi cunoscute; (la sg.) persoană care aparţine acestei populaţii. Sînt de religie creştină (catolică). **2.** Adj. Care aparţine bascilor, privitor la basci.

BÁSCĂ (BASC) s.f. (s.n.) (<fr. *basque*) Acoperămînt pentru cap, de forma unei berete cu marginile îndoite înăuntru.

BÁSCHET s.n., s.m. (<fr. *basket*) **1.** S.n. Baschetbal. **2.** S.m. (Mai ales la pl.) Ghete de baschetbal.

BÁSCHETBAL s.n. (<engl., fr. *basket-ball*) Joc sportiv disputat între două echipe de cîte cinci jucători, care marchează punctele făcînd să treacă mingea prin coşul de sfoară împletită, fixat de un panou înalt pe terenul echipei adverse.

BASCHETBALÍST, -Ă s.m. şi f. (<*baschetbal*) Sportiv care practică baschetbalul.

BASCULÁ vb. I intranz. (<fr. *basculer*) A face o mişcare de balansare în jurul unei axe orizontale care nu trece prin centrul de greutate (pentru a descărca ceva).

BASCULÁNT, -Ă adj. (<fr. *basculant*) Care basculează sau care poate bascula; care se balansează. ◇ *Autocamion* (sau *camion*, *vagon*) *basculant* = autocamion (sau camion, vagon) a cărui platformă se ridică pentru a descărca materialele transportate. ◆ (Substantivat, f.) Platformă (cu obloane) sau vagon care se poate ridica într-o parte pentru a descărca, prin răsturnare, materialele transportate.

BASCULATÓR s.n. (<*bascula*, după fr. *basculeur*) Dispozitiv care serveşte la răsturnarea unui vas sau a unui vagonet, cu scopul de a-l goli de conţinut.

BASCÚLĂ s.f. (<fr. *bascule*) **1.** Aparat care permite cîntărirea corpurilor grele cu ajutorul unor greutăţi (de o sută de ori) mai mici. **2.** Scîndură sau pîrghie mobilă aşezată în cumpănă pe un suport. **3.** Partea metalică a armelor de vînătoare cu ţevi mobile.

BASE-BALL s.n. (cuv. engl.) Joc sportiv nord-american, practicat între două echipe de cîte nouă jucători cu o minge ca cea de oină, care se lansează cu un bătător spre terenul echipei adverse, de unde poate fi trimisă înapoi tot prin lovire cu bătătorul.

base-ball

BASÉT s.m. (<fr. *basset*) Cîine de vînătoare cu corpul lunguieţ, cu picioarele scurte, cu urechi lungi şi cu pete roşietice sau negre pe corp, folosit pentru scoaterea din vizuină a vulpilor şi a bursucilor.

baset

BÁSIC s.n. (<engl. *basic*) (INFORM.) Limbaj uşor accesibil, universal.

BASIC-ENGLISH s.m. (cuv. engl.) Formă simplificată a limbii engleze, avînd la bază c. 850 de cuvinte şi un minimum de reguli gramaticale, creată de C.K. Ogden şi I.A. Richards între 1926 şi 1930, cu scopul de a servi ca limbă internaţională.

BASÍDIE s.f. (<germ. *Basidie*; cf. fr. *baside*) Organ special al unor ciuperci pe care se formează sporii.

BASIDIOMICÉTĂ s.f. (<fr. *basidiomycète*) (La pl.) Clasă de ciuperci saprofite sau parazite la care sporii se formează la exterior, pe basidii; (şi la sg.) ciupercă ce face parte din această clasă.

BASILÉU (BAZILÉU) s.m. (<fr. *basileus*; cf. gr. *basileus* "rege") **1.** (În Grecia homerică) Titlu purtat de conducătorii tribali. ◆ Titlu al celui de al doilea arhonte în Atena antică. **2.** Titlu oficial al regilor persani pînă la cucerirea arabă. **3.** Titlu purtat de împăraţii bizantini începînd cu Heraclius (610-641).

BASILÍSĂ s.f. (<it. *basilissa*) Soţie a unui basileu.

BASÍST s.m. (<fr. *bassiste*) Instrumentist care cîntă la contrabas sau la un instrument cu timbru grav, de bas.

BASM s.n. (<sl. *basnĭ*) **1.** Specie în proză a epicii populare a cărei naraţiune are elemente fantastice, supranaturale, care simbolizează forţele binelui şi ale răului în lupta pentru şi împotriva fericirii omului. **2.** Născocire, minciună.

BASMÁ s.f. (<tc. *basma*) Bucată de pînză sau de mătase (colorată), pătrată sau triunghiulară, folosită de femei pentru a-şi înveli capul, spre a lega şi a duce în ea ceva, ca batistă etc.

BASORELIÉF s.n. (<it. *bassorilievo*, fr. *basrelief*) Sculptură caracterizată printr-o uşoară proeminenţă faţă de fondul cu care fac corp comun.

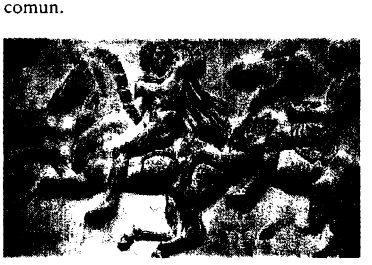

basorelief

BASREFLÉX adj. (<it. *bass-reflex*) Procedeu de accentuare a frecvenţelor joase la un difuzor prin montarea lui într-o cutie specială în vederea reducerii distorsiunilor.

BASTÁRD, -Ă s.m. şi f., adj. (<it. *bastardo*) (Copil) din afara căsătoriei.

BASTARDÁ vb. I tranz. (<germ. *bastardieren*) (AGR.) A hibrida.

BASTÁRNI s.m. pl. Populaţie de origine germanică, stabilită în regiunea Dunării inferioare (sec. 2 î. Hr.) şi parţial asimilată de getodaci.

BASTÍDĂ s.f. (<fr. *bastide*; cf.prov. *bastir* "a construi") (MILIT.) **1.** Mică lucrare provizorie, construită pentru a ataca o fortificaţie. **2.** Oraş fortificat pentru apărarea unui stat seniorial sau a unui domeniu.

BASTIMÉNT s.n. (<it. *bastimento)* Navă (de război), de obicei, de mare tonaj.

BASTINGÁJ s.n. (<fr. *bastingage*) Totalitatea chesoanelor, dulapurilor şi rastelelor unde se depozitează efectele echipajului pe o navă.

BASTIÓN s.n. (<fr. *bastion*, it. *bastione*) Lucrare de fortificaţie de formă poligonală sau cilindrică, apărată în exterior de un şanţ şi construită, de obicei, la colţurile vechilor fortăreţe pentru apărarea lor. ◆ Fig. Apărare.

BASTÓN s.n. (<fr. *baston*) **1.** Obiect de forma unui băţ (curbat la un capăt), folosit ca sprijin în mers. ◇ *Baston de mareşal* = un fel de baston scurt, purtat de un mareşal. ◆ Lovitură dată cu acest obiect. ◆ Băţ de diferite dimensiuni care se foloseşte în gimnastică. **2.** Bară la bordul unei nave, folosită pentru ridicarea pavilionului, susţinerea tendei etc.

BASTONÁDĂ s.f. (<fr. *bastonnade*) Bătaie cu bastonul.

BASÚTO subst. (<n.pr. *Basuto*[land]) Populaţie africană negroidă din familia de limbi bantu, care locuieşte în Lesotho şi în unele regiuni ale Africii de Sud.

BAŞ[1]- (<tc. *baş*) Element prim de compunere care are semnificaţia "principal", "cu gradul cel mai înalt", "de frunte".

BAŞ[2] s.n. Amestec format din făină de grîu, apă şi drojdie omogenizat şi fermentat, folosit la prepararea maielei pentru pîine.

BAŞ-AGÁ s.m. (<tc. *başaga*) Comandantul unui detaşament din armata otomană.

BAŞ-BULUCBÁŞ s.m. (<tc. *başbölükbaşı*) Căpetenia bulucbaşilor.

BAŞBUZÚC s.m. (<tc. *başibozuk* "trupe neregulate") **1.** (În ev. med.; în Imperiul Otoman) Voluntar turc care nu primea soldă şi care trăia din jaf. **2.** (La pl.) Trupe de călăreţi turci care, în sec. 19, aveau funcţia de jandarmi.

BÁŞCĂ s.f. (<pol. *baszta*) **1.** (Înv.) Beci. **2.** (Arg.) Închisoare.

BAŞCHIE s.f. (<bg. *baskija*) Ciocan cu care se bat cercurile metalice ale butoaielor şi care are vîrful prevăzut cu un şanţ în formă de V.

BAŞKÍR, -Ă s.m. şi f., adj. (<rus. *başkir*; cf.fr. *bachkir*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care locuieşte în Başkiria; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Başkiriei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Başkiriei sau başkirilor, privitor la Başkiria sau la başkiri.

BĂŞTINĂ s.f. (<bg., scr. *baştina*) Origine. ◇ Loc. adj. şi adv. *De baştină* = originar; băştinaş.

BATÁJ s.n. (<fr. *battage*) (TEXT.) Operaţie care constă în lovirea repetată cu bătătoarea a masei de material fibros desfăcut în prealabil în procesul filării.

BATÁL[1] s.m. (<tc. *battal* "netrebnic") Berbec castrat pentru a se îmbunătăţi producţia de carne şi de lînă.

BATÁL[2] s.n. (IND.) Groapă de formă paralelipipedică cu dimensiuni mari, săpată în apropierea unei sonde, servind la depozitarea noroiului de circulaţie sau la colectarea imediată a ţiţeiului produs la sondele care erup liber.

BATALIÓN s.n. (<pol., rus. *batalion*; cf.fr. *bataillion*) Subunitate militară compusă din două sau din mai multe companii.◆ Fig. Mulţime de fiinţe (încolonate).

BATÁNT, -Ă adj. (<fr. *battant*) (Despre uşi, ferestre etc.) Care execută la deschidere o mişcare de rotaţie limitată în jurul unei axe verticale.

BATÁRD, -Ă adj. (<fr. *bâtard*) (Despre scriere) Care are caractere combinate din scrierea rondă şi din cea cursivă; (despre peniţe) care are o formă specială pentru a servi la acest fel de scriere. ◆ (Substantivat, f.) Caracter de literă cu care se execută acest fel de scriere.

BATARDÓU s.n. (<fr. *batardeau*) Dig, baraj provizoriu.

BATÁT s.m. (<rus. *batat*, sp., port., it. *bata*) Plantă perenă din familia convolvulaceelor, cu o tulpină lungă, tîrîtoare, cu frunzele mari şi cu florile albe sau roz, cultivată în ţările cu climă caldă pentru rădăcinile sale groase, comestibile, bogate în amidon, vitamine şi zahăr (*Ipomoea batatas*); p.restr. tuberculul acestei plante.

BATÁV, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *Bataves*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie germanică ce locuia, în antichitate, pe teritoriul Olandei de azi; (la sg.) persoană care a aparţinut acestei populaţii. **2.** Adj. Care aparţine batavilor, privitor la batavi.

BÁTĂ s.f. (lat. **bitta=vitta* "legătură") (În costumul popular) **1.** Betelie. **2.** (La pl.) Cingătoare.

BĂTCĂ[1] s.f. (<ucr. *babka*) Peşte teleostean asemănător cu plătica (*Blicca björkna*).

BÁTCĂ[2] s.f. (Reg.) Nicovală mică pe care se bate coasa.

BÁTE vb. III (lat. *batt(u)ere*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) lovi, a (se) lua la bătaie. ◆ Refl. A se lupta sau a purta război cu cineva. ◆ A lovi uşor (pe umăr, pe o parte a corpului etc.). **2.** Tranz. (Despre încălţăminte) A roade pe cineva (producîndu-i răni). **3.** Tranz. A învinge un duşman, un adversar (în sport) etc. **4.** Tranz. A prelucra, a finisa etc. un obiect prin aplicare de lovituri; a lovi ceva cu un obiect (în scopuri practice). **5.** Tranz. A străbate, a parcurge (mereu) un drum; a merge mereu într-un anumit loc. **6.** Intranz. A ciocăni (la uşă, la fereastră) pentru a i se deschide. **7.** Intranz. (Despre ape) A se izbi (de maluri etc.). ◆ (Despre vînt) A sufla. ◆ (Despre ploaie, grindină etc.) A cădea. ◆ (Despre surse de lumină) A ajunge pînă la... (luminînd). ◆ (Despre arme de foc) A trimite proiectilul pînă la... ◆ Fig. A face aluzie la ceva. **8.** Intranz. A lovi o parte a corpului de alta sau de un obiect (în semn de nerăbdare, enervare, ameninţare etc.). ◆ (Despre păsări) A lovi aerul cu aripile, a da din aripi (pentru a zbura). **9.** Intranz. (Despre inimă, puls etc.) A zvîcni ritmic, a palpita. ◆ (Despre maşini, aparate) A funcţiona defectuos producînd un zgomot periodic. **10.** Intranz. şi tranz. (Despre clopote, ceasornice) A emite sunete ritmice (anunţînd ceva). **11.** Intranz. (Despre culori) A avea o nuanţă de..., a se apropia de...

BATERÍE s.f. (<fr. *batterie*, it. *batteria*) **1.** Subunitate de artilerie formată din două sau mai multe secţii, dotată cu un număr variabil de tunuri, obuziere sau aruncătoare. **2.** (TEHN.) Grup de aparate, dispozitive sau piese identice ori asemănătoare asamblate sau montate în acelaşi loc şi care sînt asociate în vederea executării unei operaţii (ex. *baterie electrică; baterie de acumulatoare electrice; baterie de condensatoare; baterie solară* etc.). **3.** (ZOOT.) *Baterii de creştere* = cuşti de lemn sau de metal suprapuse, folosite la creşterea intensivă a puilor sau găinilor. **4.** Ansamblul instrumentelor de percuţie dintr-o orchestră. **5.** Vas cu gheaţă folosit pentru a răci băuturile; p.ext. băutură aflată într-un asemenea vas.

baterie (4)

BATI- (**BATO-**) (<fr. *bathy-*; cf. gr. *bathys* "adînc") Element prim de compunere care are semnificaţia "adînc" (referitor la mări şi la oceane).

BATÍC s.n. (<fr. *batik*) Basma.

BATIGRÁF s.n. (<fr. *bathygraphe*; cf.gr. *bathys* "adînc"+*graphein* "a scrie") Aparat folosit în oceanografie, care măsoară şi înregistrează adîncimile mării.

BATIMETRÍE s.f. (<fr. *bathymétrie*; cf.gr. *bathys* "adînc"+*metron* "măsură") Ramură a hidrometriei care se ocupă cu măsurarea adîncimii apei în mări, lacuri, rîuri.

BATÍR s.n. (<fr. *bâtir*) Fir de bumbac răsucit uşor, mai gros decît aţa de cusut, întrebuinţat la însăilat.

BATISCÁF s.n. (<*bathyscaphe*; cf.gr. *bathys* "adînc"+*skaphe* "luntre") Navă submarină care permite explorarea la mari adîncimi.

BATISFÉRĂ s.f. (<fr. *bathysphère*; cf.gr. *bathys* "adînc"+*sphaira* "sferă") Nacelă sferică etanşă, suspendată de o navă-bază şi înzestrată cu echipament special pentru cercetări submarine.

BATÍST s.n. (<fr. *batiste*) Ţesătură din fire foarte fine de bumbac sau de in.

BATÍSTĂ s.f. (<fr. *batiste*) Bucată pătrată de pînză sau de mătase, tivită pe margini, folosită pentru şters nasul, faţa etc.

BATÍU s.n. (<fr. *bâti*) Construcţie (de fontă sau de oţel) pe care se montează mecanismele sau dispozitivele unui sistem tehnic şi prin intermediul căreia acesta se poate fixa pe o platformă.

BATJOCORÍ vb. IV tranz. (<*batjocură*) A lua în rîs, a face de ruşine; a insulta; p.ext. a înjosi, a umili. ◆ A necinsti o femeie.

BATJÓCURĂ s.f. (<*batjocuri*, pl. lui *batjoc*, înv. "bătaie de joc") Luare în rîs, bătaie de joc; insultă, ocară; înjosire, umilire. ◆ Vorbă, faptă etc. care constituie o bătaie de joc.

BATOFOBÍE s.f. (<fr. *bathophobie*; cf.gr. *bathys* "adînc"+*phobos* "frică") Teamă patologică de adîncime.

BATÓG s.n. (<rus. *batog*, scr. *batok*) Preparat alimentar obţinut prin sărarea şi afumarea cărnii de morun sau de nisetru.

BATOMÉTRU s.n. (<fr. *bathomètre*; cf.gr. *bathys* "adînc"+*metron* "măsură") Aparat pentru colectarea probelor de apă din rîuri, din mări etc., de la diferite adîncimi, pentru analize.

BATÓN s.n. (<fr. *bâton*) Bucată (de ciocolată, de vanilie, de ceară etc.) în formă de bastonaş.

BATÓZĂ s.f. (<fr. *batteuse*) Maşină agricolă care desface boabele din spice, din păstăi, de pe ştiuleţii de porumb etc. şi le separă de celelalte părţi ale plantei.

BATRACIÁN s.m. (<fr. *batracien*; cf. gr. *batrakhos* "broască") (La pl.) Clasă de vertebrate cu pielea golaşă, umedă, cu inima tricamerală şi cu temperatură variabilă, care trăiesc în apă şi pe uscat, dezvoltîndu-se prin metamorfoză; cuprinde trei ordine: anurele (broaşte), caudatele (salamandre) şi apodele (*Amphibia*); (şi la sg.) animal care face parte din această clasă.

BAUD s.m. (<fr. *baud*; cf. n.pr. *Baudot*, inginer francez) Unitate de viteză în transmisiunile telegrafice, corespunzînd transmiterii unui punct din alfabetul Morse pe secundă.

BAUXÍTĂ s.f. (<fr. *bauxite*; cf. n.pr. *Baux*, localitate în Franţa) Rocă sedimentară alcătuită din hidroxizi de aluminiu, cu limonit, cuarţ, opal etc. care apare în mase compacte sau pămîntoase; este de culoare roşie-brună, mai rar albă-gălbuie sau neagră, şi reprezintă principalul minereu de aluminiu.

BÁVĂ s.f. (<it. *bava*, fr. *bave*) Parte a peretelui unei gogoşi de mătase din care se extrage mătasea superioară.

BAVÉTĂ s.f. (<fr. *bavette*) Şervet de pînză, de plastic etc. prins sub bărbia copiilor mici în timpul mesei.

BAVÚRĂ s.f. (<fr. *bavure*) Surplus de material rezultat la elaborarea unor semifabricate prin matriţare, forjare, turnare etc.

BAZÁLT s.n. (<fr. *basalte*) Rocă eruptivă, dură, compusă din minerale bogate în magneziu şi fier, care se întrebuinţează ca material de construcţie, la pavaje etc.

BAZÁR s.n. (<fr. *bazar*; cuv. persan) Loc în aer liber sau magazin în care se vînd obiecte de toate felurile.

BÁZĂ s.f. (<fr. *base*, it. *base*, rus. *baza*; cf. gr. *basis* "sprijin") **1.** Parte care susţine un corp, o clădire, un element de construcţie etc. **2.** Latură a unui triunghi sau a unui poligon ori faţă a unui poliedru care se reprezintă, de obicei, în poziţie orizontală. **3.** Dreaptă care serveşte ca linie de pornire pentru construirea unei serii de triunghiuri topografice. **4.** (MAT.) Număr strict pozitiv, relativ la care se face logaritmarea. **5.** Ceea ce formează temeiul unei idei,

acţiuni, situaţii etc.; fundamental, esenţial. **6.** *Bază economică* = totalitatea relaţiilor de producţie într-o etapă determinată a dezvoltării sociale. **7.** Loc de concentrare a unor rezerve de oameni, de materiale etc., care serveşte ca punct de plecare pentru o anumită activitate (ex. *bază de recepţie*; *bază de aprovizionare*; *bază de atac*). **8.** *Bază de articulaţie* = mod de articulaţie a sunetelor, caracteristic pentru o limbă, un dialect etc. **9.** Substanţă chimică alcătuită dintr-un atom metalic legat cu unul sau mai mulţi hidroxili, care albăstreşte hîrtia roşie de turnesol, are gust leşietic şi, în combinaţie cu un acid, formează o sare; p. gener. substanţă care poate fixa protonii eliberaţi de un acid.

BÁZEDOV s.n. (<n.pr. *Basedow*) (Şi *boala lui Basedow*) Boală endocrină care se manifestă prin creşterea în volum a glandei tiroide, prin proeminenţa globilor oculari, prin palpitaţii, insomnii, nervozitate etc.

BAZEDOVIÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *basédowien*) (Persoană) care suferă de boala lui Basedow.

BAZIDIOMICÉTĂ s.f. (<fr. *basidiomycète*) (La pl.) Clasă de ciuperci saprofite sau parazite, cu sporii la exterior, care cuprinde unele specii comestibile (ex. *ciuperca de cîmp, bureţii galbeni*), altele otrăvitoare (ex. *pălăria-şarpelui*), iar altele care produc boli la plante (ex. *tăciunele-cerealelor, măluragrîului*); (şi la sg.) plantă care face parte din această clasă.

BAZÍLICĂ s.f. (<lat. *basilica*, fr. *basilique*) **1.** Edificiu public roman de mari proporţii, împărţit în trei sau cinci despărţituri (nave) prin şiruri de coloane şi terminat cu o absidă, care servea ca loc de judecată, bursă comercială, loc de adunări. ◆ Clădire de cult creştin construită după planul unei bazilici. **2.** Biserică romano-catolică de mari proporţii (ex. *Bazilica San Pietro* din Roma).

BAZÍN s.n. (<fr. *bassin*) **1.** Rezervor deschis, de dimensiuni mari, destinat colectării unui lichid în vederea efectuării mai ales a unor operaţii ulterioare (ex. *bazin de decantare; bazin de flotaţie; bazin de retenţie*). ◆ *Bazin de înot* = construcţie specială pentru practicarea înotului, a unor jocuri sportive, pentru sărituri de pe trambulină etc. **2.** *Bazin portuar* = parte dintr-un port special amenajată pentru staţionarea navelor. **3.** *Bazin hidrografic* = regiune limitată de cumpăna apelor şi din care un rîu, un fluviu, un lac sau o mare îşi colectează apele. *Bazin oceanic* = regiune foarte întinsă a scoarţei terestre, mai coborîtă faţă de continente, acoperită cu mase importante de apă (ex. *bazinul Oceanului Atlantic*). **4.** Regiune în care s-au acumulat anumite depozite sedimentare, care cuprind adesea substanţe minerale utile (ex. *bazin carbonifer*). **5.** Cavitate situată în partea inferioară a abdomenului, formată de oasele centurii pelviene.

BAZINÉT s.n. (<după fr. *bassinet*) **1.** Porţiune lărgită din valea unui rîu la ieşirea lui din chei, formată prin eroziune laterală. **2.** Segment superior, dilatat, al căilor urinare, care face legătura dintre hilul renal şi ureter. **3.** Mic vas folosit în practica medicală, în spitale etc.

BÁZNA s.f. (<n.pr. *Bazna*, oraş în România) Varietate de porci de culoare neagră şi cu o dungă albă, crescută pentru producţia de carne şi de grăsime, fiind creată în localitatea Bazna.

BAZOFOBÍE s.f. (<fr. *basophobie*; cf. gr. *basis* "mers"+*phobos* "frică") Teamă morbidă de a cădea din mers.

BAZÓN s.n. Petic (de ţesătură, de piele) aplicat pe partea dindărăt a pantalonilor, a indispensabililor etc., pentru a-i întări.

BAZOOKA s.f. (cuv. engl.) Armă antitanc portativă, folosită pentru întîia oară de americani în cel de al doilea război mondial.

BĂBEÁSCĂ s.f. (<*babă*) (Şi *băbească neagră*) Soi românesc de viţă de vie, cu strugurii rămuroşi şi boabele rotunde, de culoare neagră-albăstruie, din care se produc vinuri roşii. ◆ Varietate de vin obţinută din acest soi de viţă de vie.

BĂCÁN[1] s.m. (<tc. *bakkal*) Proprietar al unei băcănii sau vînzător într-o băcănie.

BĂCÁN[2] s.n. (<tc. *bakam*) Arbore tropical originar din America Centrală, al cărui lemn, de culoare roşie, este folosit în tîmplăria fină şi la extragerea unui colorant roşu (*Haematoxylon campechianum*); p. restr. colorant extras din acest lemn.

BĂCĂNÍE s.f. (<*băcan*[1]) Unitate comercială în care se vînd cu amănuntul unele produse alimentare.

BĂCĂUÁN, -Ă s.m., adj. (<n.pr. *Bacău*) **1.** S.m. (La pl.) Populaţie care locuieşte în Bacău; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a oraşului Bacău sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine oraşului Bacău sau băcăuanilor, referitor la Bacău sau la băcăuani.

BĂCĂUÁNCĂ s.f. (<*băcăuan*) Femeie care face parte din populaţia de bază a oraşului Bacău sau este originară de acolo.

BĂCÍŢĂ s.f. (<*baci*) Femeie care conduce o stînă; soţia baciului.

BĂDĂRÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<magh. *badar*) (Persoană) cu apucături grosolane; mitocan, necioplit.

BĂGÁ vb. I **1.** Tranz. şi refl. A face să intre sau a intra undeva; a (se) introduce, a (se) vîrî. ◆ A înfige, a împlînta. **2.** Tranz. şi refl. A (se) plasa în ceva sau undeva; a (se) angaja. **3.** Tranz. A investi o sumă de bani în ceva. **4.** Refl. A-şi lua răspunderea să facă ceva; a se amesteca, a interveni (într-o discuţie). **5.** Tranz. A aduce pe cineva într-o situaţie neplăcută, grea. **6.** Tranz. *A băga în seamă* = a da cuiva atenţie. *A băga de seamă* = a fi atent, a remarca, a observa.

BĂIÁT s.m. (probabil cuv. autoh.) **1.** Copil de sex bărbătesc. **2.** Persoană de sex bărbătesc care a depăşit nu demult vîrsta copilăriei; adolescent, flăcău. **3.** Fiu, fecior (în raport cu părinţii săi). **4.** Tînăr angajat la un stăpîn, la un patron.

BĂIÉŞ s.m. (<*baie*[2]) Lucrător într-o mină (de aur).

BĂIEŢÓI s.m. (<*băiat*) Augmentativ al lui băiat. ◆ Fată cu apucături de băiat.

BĂIŢUÍ vb. IV tranz. (<*baiţ*) A acoperi suprafaţa unui obiect cu baiţ.

BĂJÉNIE (BEJÉNIE) s.f (<sl. *běžanije*) Fugă (în masă) a populaţiei din cauza unei invazii duşmane, a persecuţiilor politice, a foametei etc.; p.ext. timpul petrecut în pribegie.

BĂLÁI, -ÁIE adj. (<*băl*, reg. "blond") Cu părul deschis la culoare.

BĂLĂCÍ vb. IV refl., intranz. şi tranz. (<bg. *balakam*) A (se) scălda jucîndu-se, stropind şi plescăind în apă.

BĂLĂNGĂNÍ vb. IV (form. onomat.) **1.** Intranz. (Despre clopote) A suna (tare). **2.** Refl. şi tranz. A se mişca într-o parte şi într-alta în mod dezordonat.

BĂLĂRÍE s.f. **1.** (La pl.) Grup de buruieni care cresc pe locuri necultivate. **2.** Teren necultivat, invadat de bălării.

BĂLBÍSĂ s.f. Plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina înaltă de c. 1m, acoperită de peri aspri, cu florile roşii, mai rar albe (*Stachys silvatica*).

BĂLTĂRÉŢ, -EÁŢĂ adj. (<*baltă*) De baltă; p.ext. din regiunea bălţilor. ◆ (Substantivat, m.sg.art.) Nume dat unui vînt local călduţ, umed, care suflă din primăvară pînă în toamnă dinspre S (mai ales în S-E ţării).

BĂLTÓACĂ s.f. (<*baltă*) **1.** Baltă de dimensiuni mici. **2.** Cantitate (mare) dintr-un lichid vărsat sau căzut pe jos.

BĂLŢÁT, -Ă adj. (lat. *balteatus*) **1.** (Despre animale) Care are părul sau penele de culori diferite (formînd dungi sau pete). ◆ (Substantivat, f.) *Bălţată românească* = rasă de taurine de culoare bălţată (albă sau galbenă), crescută pentru producţia de lapte şi carne. **2.** Cu prea multe culori; format din elemente eterogene; îmbrăcat fără gust.

BĂNĂŢEÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Banat*, provincie în România) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuieşte în Banat; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Banatului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Banatului sau bănăţenilor, privitor la Banat sau bănăţeni.

BĂNĂŢEÁNCĂ s.f. (<*bănăţean*) Femeie care face parte din populaţia de bază a Banatului sau este originară de acolo.

BĂNCÚŢĂ s.f. (<germ. *Bankozettel*) **1.** Monedă mică de argint, în valoare de 50 de bani, care a circulat în România între anii 1873-1914. **2.** Monedă de aramă sau de nichel care a circulat în Transilvania în sec. 19.

BĂNÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*ban*[1]) De bani, în bani; relativ la bani. ◇ *Sistem bănesc* = organizare a circulaţiei banilor stabilită prin lege, care cuprinde metalul monetar, unitatea bănească, emisiunea şi circulaţia banilor etc.

BĂNÍCĂ s.f. Mică plantă erbacee din familia campanulaceelor, cu florile de culoare albastră, rar albe, dispuse în capitule globuloase, care creşte în regiunea alpină şi subalpină (*Phyteuma orbiculare*).

BĂNÍE s.f. (<*ban*[2]) **1.** Funcţia sau rangul de ban[2]. **2.** Reşedinţa banului[2], care s-a aflat succesiv la Severin, Strehaia sau Tismana, Craiova şi Bucureşti.

BĂNIŞÓR s.m. (<*ban*[2]) (În ev. med.; în Ţara Românească) Dregător subordonat administrativ marelui ban.

BĂNUÍ vb. IV tranz. (<magh. *bánni*) A-i da prin minte, a presupune; a întrezări, a întrevedea; a presimţi. ◆ Spec. A suspecta.

BĂNUIÁLĂ s.f. (<*bănui*) Atitudine de neîncredere faţă de cineva sau ceva; presupunerea că cineva are o vină sau o anumită intenţie.

BĂNUŢ s.m. (<*ban*[1]) **1.** (ANAT.) Disc embrionar. **2.** Mică plantă erbacee decorativă, din familia compozitelor, cu frunzele aşezate în rozetă şi cu florile frumos colorate, dispuse în capitule (*Bellis perennis*).
BĂRĂŢÍE s.f. (<*bărat*, înv. "călugăr") (Înv.) Biserică sau mănăstire catolică.
BĂRBÁT, -Ă s.m., adj. (lat. *barbatus*) **1.** S.m. Persoană adultă de sex masculin. **2.** S.m. Soţ (în raport cu soţia sa). **3.** S.m. Om puternic, curajos, de acţiune. **4.** Adj. Curajos, voinic.
BĂRBĂTÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*bărbat*) **1.** Caracteristic bărbaţilor, de bărbat. ◇ *Parte bărbătească* = (persoană de) sex masculin. **2.** Plin de energie; puternic, viril; curajos, voinic.
BĂRBĂTÚŞ s.m. (<*bărbat*) Mascul al unor animale sau păsări.
BĂRBĂŢÍE s.f. (<*bărbat*) **1.** Vîrsta de maturitate a unui bărbat. **2.** Virilitate; putere; curaj, vitejie.
BĂRBÍE s.f. (<*barbă*) Parte a feţei care se află sub buza inferioară şi care formează o proeminenţă rotunjită.
BĂRBIÉR s.m. (<ngr. *barberis*) Frizer.
BĂRBIERÍ vb. IV (<*bărbier*) **1.** Tranz. şi refl. A(-şi) tăia barba; a (se) rade. **2.** Refl. (Fam.) A se lăuda în mod exagerat, a minţi.
BĂRBÍŢĂ s.f. (<*barbă*) **1.** Diminutiv al lui barbă. **2.** Şerveţel mic de pînză, de muşama, de material plastic, legat sub bărbia copiilor mici cînd mănîncă.
BĂRBÓS, -OÁSĂ adj., subst. (<*barbă*) **1.** Adj., s.m. (Bărbat) cu barbă sau care nu s-a bărbierit de mai mult timp. **2.** S.f. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunzuliţe liniare şi cu florile dispuse în spice cilindrice, pătate cu roşu, verde şi violet şi cu axa spicului, pedicelele şi baza spiculeţelor prevăzute cu peri lungi şi aspri (*Botriochloa ischaemum*).
BĂRBÚNC (VEBBÚNC) s.n. (<germ. *Werbung*) **1.** Dans popular fecioresc, cu ritm binar şi mişcare rapidă, răspîndit în Transilvania; melodie după care se execută acest dans. **2.** (Înv.) Înrolare în armată.
BĂRDÁCĂ s.f. (<tc. *bardak*) **1.** Vas mic, cilindric, de pămînt sau de lemn, cu toartă, folosit pentru băut. **2.** Varietate indigenă de prune, lunguieţe şi puţin îngustate spre coadă.
BĂRZĂÚN s.m. (form. onomat.) (ENTOM.) **1.** Bondar (*Bondus*). **2.** Gărgăun (*Vespa crabro*).
BĂŞÍCĂ s.f. (lat. **bessica*=*vessica*) **1.** (MED.) Vezică. ◇ *Băşica udului* = vezica urinară. (ZOOL.) *Băşică înotătoare* = vezică înotătoare. **2.** Umflătură a pielii care conţine un lichid (seros). **3.** Mică umflătură (cu aer) formată, de obicei, la suprafaţa unor lichide.
BĂŞTINÁŞ, -Ă adj., s.m. şi f. (<*baştină*) (Persoană) aparţinînd unei populaţii care trăieşte din timpuri străvechi într-un anumit loc; autohton.
BĂTÁIE s.f. (lat. *batt(u)alia*) **1.** Lovitură repetată dată cu mîna, cu un băţ etc. **2.** (Pop.) Bătălie; război. **3.** Lovitură (repetată) dată într-un obiect. ◆ Bătătură (la războiul de ţesut). **4.** *Bătaie de aripi* = fîlfîit. **5.** Pulsaţie (a inimii); zgomot ritmic produs de un mecanism, un aparat etc. **6.** Stîrnire a vînatului cu ajutorul zgomotului făcut de hăitaşi. **7.** (FIZ.; la pl.) Creşterea şi descreşterea periodică a amplitudinii unei oscilaţii, obţinută prin suprapunerea a două oscilaţii armonice de frecvenţe apropiate. **8.** Fenomen dăunător care apare la mişcarea de rotaţie a unui corp solid cînd axa lui geometrică nu coincide cu axa de rotaţie. **9.** Zgomot anormal, periodic, cauzat de funcţionarea defectuoasă a unui element dintr-un mecanism. **10.** Distanţă pînă la care poate acţiona o instalaţie emiţătoare sau de aruncare (ex. *bătaia unui radioemiţător; bătaia unei guri de foc*). **11.** Distanţă pînă la care poate vedea cineva. **12.** Suflare, adiere a vîntului; cădere a ploii, a grindinii; arşiţă, dogoare a călduriii; pătrundere a luminii. **13.** (MUZ.) Indicare a măsurii într-un anumit tempo prin mişcări ale mîinii sau ale baghetei. **14.** (SPORT) Zonă în care sînt aliniaţi jucătorii la oină. ◆ Locul optim pe care îl alege un sportiv pentru o săritură.
BĂTĂIÓS, -OÁSĂ adj. (<*bătaie*) **1.** Căruia îi place să (se) bată sau să se certe. **2.** Fig. Combativ.
BĂTĂLÍE s.f. (<ngr. *batalia*, it. *battaglia*) **1.** Luptă între armate desfăşurată pe spaţii întinse într-un timp mai mult sau mai puţin îndelungat şi care angajează forţe importante. **2.** Fig. Efort foarte mare pentru îndeplinirea unui scop.
BĂTĂTÓR, -OÁRE s.n., s.f., adj. (lat. *batt(u)atorium*; cf. *bate*) **I.** S.n. **1.** Băţ sau alt obiect cu care se bat covoarele, pernele etc. pentru a le curăţa de praf. **2.** Băţ avînd la un capăt o rotiţă cu găurele, cu care se bate laptele (prins) sau smîntîna, pentru a se alege untul. **3.** Organ activ al batozelor şi combinelor, care participă la operaţia de treierat. **4.** Unealtă sau maşină folosită pentru îndesarea amestecului de formare în turnătorii. **II.** S.f. Maşină textilă care măreşte prin batere gradul de destrămare şi de curăţare a bumbacului înainte de cardare. **III.** Adj. *Bătător la ochi* = care atrage atenţia (în mod ostentativ).
BĂTĂTORÍ vb. IV tranz. (<*bătătură*) A tasa un teren sau a îndesa, a presa un material etc. pentru a-l face compact sau a-l netezi.
BĂTĂTÚRĂ s.f. (<*bate*) **1.** Teren bătătorit din faţa casei; p.ext. curte. **2.** Îngroşare a pielii pe degete, pe tălpile picioarelor ori în palme. **3.** Sistem de fire care se introduc cu suveica în rostul urzelii pentru formarea ţesăturii.
BĂTĂÚŞ, -Ă adj., s.m. şi f. (<*bate*) (Om) căruia îi place să (se) bată.
BĂTRÎN, -Ă adj., s.m. şi f. (lat. *betranus* = *veteranus*) **I.** Adj. **1.** Care trăieşte de mulţi ani, care este înaintat în vîrstă. ◇ *Fată bătrînă* = fată rămasă nemăritată după vremea măritişului. ◆ (Despre faţa, înfăţişarea etc. cuiva) Care şi-a pierdut frăgezimea; care trădează bătrîneţe. **2.** Din vremuri îndepărtate; de demult. **II.** S.m. şi f. **1.** Persoană în vîrstă. **2.** (Fam.; la m. sg.) Tată; (la f. sg.) mamă; (la m. pl.) părinţi.
BĂTRÎNÉŢE s.f. (<*bătrîn*) **1.** Stadiu în evoluţia organismelor care apare după maturitate şi se caracterizează prin scăderea treptată a funcţiunilor fiziologice. **2.** Vîrstă înaintată a cuiva.
BĂTRÎNICIÓS, -OÁSĂ adj. (<*bătrîn*) **1.** Îmbătrînit înainte de vreme. **2.** Care are înfăţişare, obiceiuri etc. de bătrîn.
BĂTRÎNÍŞ s.n. (<*bătrîn*) Plantă erbacee anuală, din familia compozitelor, cu frunzele lanceolate şi cu florile albe-gălbui, care este originară din America (*Erigeron canadensis*).
BĂTUCÍ vb. IV tranz. (<*bate*) A presa, a bătători pămîntul. ◆ (Refl.; despre piele) A se îngroşa, a se acoperi cu bătături. ◆ (Despre fructe) A se lovi, a se zdrobi.
BĂTÚT, -Ă adj., s.f. (<*bate*) **I.** Adj. **1.** Care este sau care a fost lovit. **2.** (Despre flori) Cu petale multe şi dese. **3.** (Despre o cale, un drum etc.) Pe care se umblă mult. **4.** *Bani bătuţi* = bani în numerar. *Lapte bătut* = lapte fermentat, cu gust acrişor. **II.** S.f. Numele mai multor dansuri populare; melodie după care se execută fiecare dintre aceste dansuri.
BĂŢ s.n. **1.** Bucată de lemn lungă şi subţire avînd diferite întrebuinţări. **2.** Fig. Lovitură sau bătaie cu băţul. **3.** Piesă în formă de băţ, care intră în alcătuirea unor unelte, maşini etc.
BĂŢÓS, -OÁSĂ adj. (<*băţ*) **1.** Drept, ţeapăn. ◆ Fig. (Despre oameni sau despre firea lor) Lipsit de mlădiere, rigid; îngîmfat, plin de sine. **2.** (Despre plante) Cu tulpina lemnoasă.
BĂÚBIL, -Ă adj. (<*bea*, după fr. *buvable*) Care poate fi băut.
BĂUTÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*bea*) (Persoană) care are obiceiul să bea mult.
BĂUTÚRĂ s.f. (lat. **bibitura*) **1.** Lichid care poate fi băut pentru a astîmpăra setea; p. restr. vin, bere, ţuică etc. **2.** Petrecere, chef.
BCG s.m. (Siglă de la fr. *B*[ilié de] *C*[almette et] *G*[uérin]) Vaccin contra tuberculozei.
Be (CHIM.) Simbol pentru *beriliu*.
BEA vb. II tranz. (lat. *bibere*) **1.** A înghiţi, a consuma un lichid. **2.** A consuma băuturi alcoolice. ◆ (Fam.) A sărbători pe cineva printr-un chef sau printr-o petrecere. ◇ *A bea în sănătatea* (sau *în cinstea*) *cuiva* = a închina un pahar de băutură în cinstea cuiva, făcîndu-i urări. **3.** A cădea în patima beţiei. **4.** (Pop.) A fuma (ex. *el bea tutun*).
BEAT[1] adj. invar. (cuv. engl.) **1.** Care este specific beatnicilor, specific beatnicilor. **2.** Care aparţine unui stil bine individualizat în rockul modern.
BEAT[2]**, -Ă** adj. (lat. *bibitus*) **1.** În stare de ebrietate. **2.** Fig. Copleşit de o emoţie puternică; ameţit, confuz.
BEATIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *béatifier*, lat. *beatificare*) (În Biserica Catolică) A trece o persoană decedată în rîndul "fericiţilor", primul grad de sfinţenie.
BEATITÚDINE s.f. (<fr. *béatitude*, lat. *beatitudo, -inis*) Stare de fericire deosebită, de euforie; echilibrare spirituală superioară.
BEÁTNIC s.m. (<engl., fr. *beatnic*) Adept al unei mişcări sociale apărute în America, în jurul anului 1950, ca reacţie împotriva valorilor şi modului de trai din societatea industrializată modernă.
BEBÉ s.m. (<fr. *bébé*) Copil mic şi drăgălaş; fig. păpuşă.
BEBELÚŞ s.m. (<*bebe*) Copil mic (de obicei pînă la vîrsta de 1-2 ani).
BEC s.n. (<fr. *bec* [de gaz]) **1.** Sferă sau pară de sticlă în care se află filamentul unei lămpi electrice; p.ext. lampă electrică. **2.** *Bec de gaz* = arzător pentru cantităţi mici de gaz, folosit pentru iluminat sau pentru încălzit. *Bec de sudură* = ajutaj de sudură prin care iese amestecul de gaz combustibil şi gaz carburant.
BECÁR s.m. (<fr. *bécarre*) (MUZ.) Semn grafic care, pus înaintea notei, anulează un bemol

sau un diez anterior, redînd notei tonul natural.

BECÁŢĂ s.f. (<ngr. *becatsa*; cf.fr. *bécasse*) Nume dat mai multor păsări migratoare din ordinul caradriiformelor, cu ciocul lung, cu carnea gustoasă, care trăiesc în regiunile mlăştinoase (*Gallinago*).

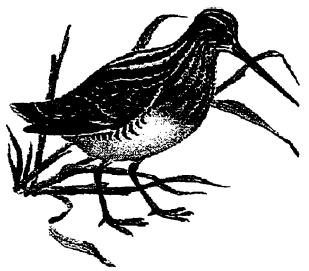

becaţă

BECAŢÍNĂ s.f. (<după fr. *bécassine*) Becaţă (*Gallinago*).

BECHÉR s.m. (<tc. *bekâr*) (Fam.) Burlac.

BECHÍE s.f. (<fr. *béquille* [de queue]) **1.** Dispozitiv auxiliar de sprijin la avion, format dintr-un suport cu patină sau cu roată şi avînd diverse amplasări în funcţie de concepţia construcţiei. **2.** Piesă de metal care protejează elicea unei ambarcaţii cu motor ce navighează în ape puţin adînci.

BECI s.n. (cf.tc. *beci el* "cetate întărită") **1.** Pivniţă. **2.** (Înv.) Închisoare.

BECÍSNIC, -Ă (BICÍSNIC,-Ă) adj., s.m. şi f. (<sl. *bečistiniků*) **1.** (Om) lipsit de personalitate, de inteligenţă şi de vigoare. ◆ (Om) nepriceput, incapabil. **2.** (Om) nemernic, ticălos.

BECISNICÍE s.f. (<*becisnic*) **1.** Slăbiciune fizică, neputinţă. **2.** Nemernicie, ticăloşie.

BECIUÁNI s.m. pl. (<n.pr. *Beciuania*, numele italian al statului Botswana) Popor de rasă negroidă care vorbeşte o limbă din familia bantu şi formează majoritatea populaţiei din Botswana. Beciuanii trăiesc, de asemenea, în Republica Africa de Sud şi în Rhodesia.

BEDUÍN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *bédouin*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie arabă nomadă şi seminomadă de crescători de vite (îndeosebi cămile) din Peninsula Arabă şi din N Africii, de religie mahomedană; (la sg.) persoană care aparţine acestei populaţii. **2.** Adj. Care aparţine beduinilor, privitor la beduini.

BEETHOVENIÁN, -Ă adj. (<n.pr. *Beethoven*) Al lui Beethoven; în maniera lui Beethoven.

BEGÓNIE s.f. (<fr. *bégonia*) Nume dat mai multor specii de plante decorative, cu florile albe, roz sau roşii (*Begonia*). Dintre acestea cea mai răspîndită în România este *Begonia semperflorens*.

BEHAÍSM s.n. (<n.pr. *Beha*) Doctrină religioasă derivată din *babism*, fundată în 1863 de persanul Mirza Husayn Ali Nuri (supranumit Beha Allah), care şi-a propus modernizarea islamismului.

BEHAVIORÍSM s.n. (<engl. *behaviorism*, fr. *béhaviorisme*; cf. engl. *behaviour* "comportament") Curent psihologic, întemeiat de J.B. Watson (1913), care reduce psihologia la studiul comportamentului, al relaţiei dintre stimul şi răspuns, eliminînd din cîmpul cercetării psihologice conştiinţa, fenomenele vieţii psihice interioare. A fost preluat de lingvistică, sociologie etc.

BEI s.m. (<tc. *bey*) **1.** Titlu nobiliar în ţările din Orientul Apropiat şi Mijlociu. **2.** (În. ev. med.; în Imperiul Otoman) Guvernator al unei provincii turceşti sau al unui teritoriu supus turcilor. **3.** (În sec. 19-20; în Turcia) Titlu acordat unor ofiţeri superiori şi unor înalţi funcţionari. **4.** Titlu acordat unor suverani, vasali odinioară sultanului otoman. **5.** Persoană avînd unul dintre titlurile de mai sus.

BEILÍC s.n. (<tc. *beylik*) **1.** Casă în care erau găzduiţi beii sau demnitarii turci veniţi ca trimişi ai Porţii în ţările române. **2.** Cumpărătură de oi (făcută cu forţa) pentru Poartă; dijmă (în oi) plătită stăpînirii. **3.** Muncă gratuită (în folosul unui bei).

BEIZADEÁ s.f. (<tc. *beyzade*) (Înv.) Fiu de domn; principe.

BEJ adj. invar., s.n. (<fr. *beige*) **1.** Adj. invar. Cafeniu-deschis. **2.** S.n. Culoare cafenie-deschis.

BEL s.m. (<fr. *bel*; cf. n.pr. *Bell*, fizician american) Unitate de măsură pentru intensitatea sunetelor (simbol *B*), reprezentînd raportul logaritmic dintre intensitatea undei măsurate şi intensitatea la pragul de audibilitate al unui sunet cu frecvenţa de 1000 Hz.

BELADÓNĂ s.f. (<fr. *belladone*, it. *belladonna*) **1.** (BOT.) Mătrăgună (*Atropa belladonna*). **2.** Preparat farmaceutic făcut din frunzele şi rădăcinile de beladonă, bogate în alcaloizi, care, în doze mici, are acţiune antispastică, sedativă (atropina, scopolamina).

BELCANTO s.n. (cuv. it.) Stil de interpretare vocală specifică operei italiene, care urmăreşte frumuseţea liniei melodice şi virtuozitatea interpretării.

BELCIÚG s.n. (<sl. *beliciugŭ*) **1.** Verigă sau inel de metal, asamblat cu o scoabă sau cu un şurub de fixare, care serveşte la legarea sau fixarea unui lanţ, a unui cablu etc. **2.** (GEOMORF.) Meandru părăsit al unui rîu, izolat de albia minoră a acestuia, care înconjură o grădişte.

BÉLDIŢĂ s.f. Peşte teleostean de apă dulce, asemănător cu obleţul, cu spinarea albastră-verzuie (*Alburnoides bipunctatus*).

BELE-ÁRTE subst. pl. (<it. *belle arte*) Arte frumoase (ex. *pictură, sculptură, gravură*, în trecut şi *arhitectura, poezia, muzica şi dansul*).

BELETRÍSTIC, -Ă adj., s.f. (<germ. *belletristisch*, *Belletristik*) **1.** Adj. Literar. **2.** S.f. Literatură artistică.

BELGI s.m. pl. (<fr. *Belges*) Uniune de triburi celtice, populînd, în antichitate, teritoriul dintre Sena şi Rin, care au fost supuse de romani în sec. 1 î. Hr. De la numele lor vine denumirea Belgiei.

begonie

BELGIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Belgia*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care locuieşte, care s-a format în Belgia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Belgiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Belgiei sau belgienilor, referitor la Belgia sau la belgieni.

BELICÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *belliqueux*, lat. *bellicosus*, it. *bellicoso*) (Peior.) Războinic, agresiv; amenintător.

BELIGERÁNT, -Ă adj., s.m., s.f. (<fr. *belligérant*, lat. *belligerans, -ntis*) **1.** Adj., s.m. (Stat) care se află în război. **2.** S.f. Parte din populaţia unui stat care duce război civil şi care, fiind recunoscută ca beligerant de alte state, se bucură în timpul războiului de o situaţie juridică asemănătoare cu aceea a statului împotriva căruia luptă.

BELIGERÁNŢĂ s.f. (<fr. *belligérance*) Calitatea de beligerant; stare de război.

BELINOGRÁF s.n. (<fr. *bélinographe*; cf. n.pr. *Belin*, fizician francez) Aparat pentru transmiterea imaginilor la distanţă, prin mijloace telegrafice.

BELINOGRÁMĂ s.f. (<fr. *bélinog amme*) Imagine transmisă prin belinograf.

BELÍTĂ s.f. (<fr. *bellite*) Exploziv de siguranţă întrebuinţat în minele de cărbuni.

BELÓTĂ s.f. (<fr. *belote*) Numele unui joc de cărţi care se joacă pe puncte, cu 32 de cărţi, între 2, 3 sau 4 jucători.

BELŞÍŢĂ s.f. Plantă erbacee ornamentală, originară din insulele Antile, cu frunzele mari, verzi sau purpurii şi florile roz-roşii, galbene sau pestriţe (*Canna indica*).

BELVEDÉRE s.f. (<it. *belvedere*, fr. *belvédère*) Pavilion sau terasă (acoperită), situată pe un loc ridicat sau deasupra unei clădiri, de unde se poate vedea (pînă departe, în zare) o privelişte frumoasă, impresionantă etc.

BÉMBERG s.n. (<fr. *bemberg*) **1.** Ţesătură de mătase artificială, folosită pentru lenjerie. **2.** Fir de mătase din care se face această ţesătură.

BEMÓL s.m. (<fr. *bémol*, it. *bemolle*) (MUZ.) Semn convenţional (*b*) pus înaintea unei note sau la începutul unui portativ pentru a indica coborîrea înălţimii sunetului cu un semiton.

BÉNĂ s.f. (<fr. *benne*) **1.** Recipient metalic, cu un volum între 0,25-10 m^3, folosit pentru transportul în vrac al materialelor pulverulente sau granulare. **2.** Cutie montată pe un vehicul, folosită pentru transportul materialelor.

BENCHETUÍ vb. IV intranz. (<*benchet*, pop. "petrecere") (Fam.) A ospăta, a chefui; a petrece.

BÉNDING s.n. (<engl. *bending*) (MUZ.) Procedeul alternării arcuşului cu ciupirea coardelor (la contrabas).

BÉNDIX s.n. (<fr. *bendix*) Electromotor care pune în mişcare motorul unui automobil.

BENEDICTÍN, -Ă subst., adj. (<fr. *bénédictin*) **1.** S.m. şi f. Călugăr(iţă) aparţinînd celui mai vechi ordin catolic fundat de Benedict de Nursia la Monte Cassino (529) şi format din mai multe congregaţii (cistercieni, celestini etc.). **2.** Adj. Care aparţine benedictinilor, privitor la benedictini. ◆ Fig. Laborios. **3.** S.f.

Lichior fin, galben, cu gust dulce, obţinut prin macerarea în alcool etilic a unui amestec de plante aromate, preparat la început de benedictini.

BENÉFIC, -Ă adj. (<fr. *bénéfique*) Favorabil, binefăcător.

BENEFICIÁ vb. I intranz. (<fr. *bénéficier*) A avea un beneficiu, a trage un folos.

BENEFICIÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *bénéficiaire*) **1.** Cel care beneficiază de ceva. **2.** (JUR.) Persoană (fizică sau juridică) căreia, în temeiul unui contract, i se predau anumite produse ori lucrări sau i se prestează anumite servicii.

BENEFÍCIU s.n. (<lat. *beneficium*, fr. *bénéfice*) **1.** Profit financiar al unei activităţi comerciale, al unei întreprinderi, reprezentînd diferenţa dintre veniturile realizate şi investiţii. **2.** Avantaj, cîştig; folos tras de o persoană. **3.** (În ev. med. timpuriu; în Europa Apuseană) Concesiune de pămînt conferită de suzeran unui vasal în schimbul prestării anumitor obligaţii (militare).

BENEVÓL, -Ă adj. (<fr. *bénévole*) Făcut de bunăvoie; nesilit.

BENGÁL adj. (< fr. [feu de] *Bengale*) *Foc bengal* = foc de artificii.

BENGALÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Bengal*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor indo-european care populează regiunile cursului inferior al Gangelui şi al Brahmaputrei, fiind de religie hindusă (cei din India) şi mahomedană (cei din Bangladesh); (la sg.) persoană care face parte din acest popor. **2.** Adj. Care aparţine bengalezilor, privitor la bengalezi.

BENÍGN, -Ă adj. (<fr. *bénin,-igne*, lat. *benignus*) (Despre boli) Care nu dă complicaţii sau stări grave.

BENOÁR s.n. (<fr. *baignoire*) Lojă situată la nivelul parterului.

BENTÓNIC, -Ă adj. (<germ. *bentonisch*, fr. *benthonique*; cf. gr. *benthos* "adînc, fund") (Despre animale sau plante) Care trăieşte pe fundul apelor.

BÉNTOS s.n. (<fr. *benthos*; cf. gr. *benthos* "adînc, fund") Totalitatea organismelor bentonice, de tipuri diferite în funcţie de nivelul fundului apei.

BENZEDRÍNĂ s.f. (<fr. *benzedrine*) Medicament de sinteză, cu rol simpaticomimetic, folosit ca excitant al sistemului nervos central.

BENZÉN s.m. (<fr. *benzène*) Substanţă chimică (C_6H_6; p.t. 5,5°C; p.f. 80,2°C), cap de serie al hidrocarburilor aromatice, sub formă de lichid incolor volatil, obţinut din gudronul de huilă, care este materie primă la fabricarea unor compuşi organici, în sinteza coloranţilor, a medicamentelor, a parfumurilor, fiind bun solvent.

BENZIDÍNĂ s.f. (<fr. *benzidine*) Substanţă aromatică, produs intermediar important în fabricarea materiilor colorante.

BENZÍL s.n. (<fr. *benzile*) Substanţă aromatică, foarte solubilă în benzen, insolubilă în apă, care se prezintă sub formă de prisme triunghiulare de culoare galbenă (C_6H_5 - CH_2-).

BENZÍNĂ s.f. (<fr. *benzine*) Amestec lichid de hidrocarburi, obţinut prin distilarea fracţionată a ţiţeiului, folosit mai ales drept combustibil în motoarele cu explozie, care are p.f. 40-200°C şi ale cărui caracteristici principale sînt limitele de fierbere şi cifra octanică.

BENZOÁT s.m. (<fr. *benzoate*) Sare sau ester al acidului benzoic.

BENZÓE s.f. (<fr. *benzoë*) Produs natural vegetal, solid, care conţine răşini, acid benzoic, acid cinamic şi ulei volatil, care este folosit în dermatologie, ca astringent, antipruriginos etc., şi în parfumerie, ca esenţă; smirnă.

BENZÓIC adj. (<fr. *benzoïque*) *Acid benzoic* = substanţă chimică (C_6H_5 - COOH) care se extrage din răşini naturale, în special din smirnă, sau fabricată sintetic, folosită în medicină, în parfumerie şi în industria coloranţilor.

BENZÓL s.m. (<fr. *benzol*) Amestec de benzen şi toluen, folosit drept carburant.

BENZOLÍSM s.n. (<fr. *benzolisme*) Totalitatea tulburărilor care apar în intoxicaţia cu benzen.

BENZOPURPURÍNĂ s.f. (<fr. *benzopurpurine*) Materie colorantă care constituie unul dintre cei mai importanţi coloranţi roşii pentru bumbac.

BERĂRÍE s.f. (<*bere*) Local în care se bea bere; (rar) fabrică de bere.

BERBÁNT s.m. (<ngr. *berbantis*) (Fam.) Bărbat uşuratic; afemeiat.

BERBÉC s.m. (lat. *berbex*, *-ecis* = *vervex*) **1.** Masculul oii. **2.** (Şi art.) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului, cuprinsă între 21 martie şi 21 aprilie. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, reprezentînd un berbec. ◆ Persoană născută în această zodie. **3.** Piesă de lovire, din oţel sau din fontă, a unor maşini de lucru (ciocan mecanic, sonetă etc.). **4.** Greutate mare acţionată mecanic sau manual, care, prin cădere, serveşte la baterea pilonilor, la bătucit pămîntul, la spargerea bucăţilor mari de fontă etc. **5.** Maşină de război care se întrebuinţa, mai ales în antichitate, la spargerea zidurilor şi a porţilor unei cetăţi.

BERBECÉL s.m. (<*berbec*) (ORNIT.) Sfrîncioc mare (*Lanius excubitor*).

BERBÉR s.m. şi f., adj. (<fr. *berbère*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie din N Africii, formată din urmaşi ai vechilor libieni, vorbind o limbă hamito-semitică; de religie mahomedană; (la sg.) persoană care aparţine acestei populaţii. **2.** Adj. Care aparţine berberilor, privitor la berberi.

BERBERIDACÉE s.f. (<fr. *berbéridacée*) (La pl.) Familie de plante perene, erbacee şi lemnoase, cu frunzele simple sau compuse şi cu florile hermafrodite, răspîndite în regiunile temperate ale emisferei nordice; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *dracila, mahonia*).

BERCEUSE s.f. (cuv. fr.) **1.** (MUZ.) Piesă instrumentală care are la bază un cîntec de leagăn. **2.** Balansoar.

BÉRE s.f. (<germ. *Bier*) Băutură slab alcoolizată, obţinută prin fermentarea unei infuzii sau a unui decoct de malţ şi de flori de hamei.

BERÉTĂ (BERÉT) s.f. (s.n.) (<fr. *béret*, it. *berretta*) Acoperămînt pentru cap, de forma unei şepci moi, fără cozoroc; p.ext. bască.

BERGERÉTĂ s.f. (<fr. *bergerette*) Cîntec de dimensiuni mici cu caracter pastoral.

BÉRI-BÉRI subst. (<fr. *béribéri*; cuv. cingalez) Boală provocată de lipsa vitaminei B_1 din organism, care apare în special în ţările din Extremul Orient, fiind favorizată de alimentaţia îndelungată cu orez decorticat.

BERÍL s.n. (<fr. *béryl*, lat. *beryllus*) Silicat natural de beriliu şi aluminiu, hexagonal, sticlos, incolor sau divers colorat, care reprezintă principalul minereu de beriliu. Varietăţile limpezi de beril (ex. smaraldul, acvamarinul, heliodorul etc.) sînt folosite ca pietre preţioase.

BERÍLIU s.n. (<fr. *béryllium*) Element chimic (*Be*; nr.at. 4; m.at. 9,012; p.t. 1285°C; p.f. 2960°C), metal alb-cenuşiu, tare, casant, foarte uşor, puţin răspîndit în natură, folosit în aliaje (cărora le conferă rezistenţă, duritate şi stabilitate faţă de agenţii fizico-chimici) şi ca moderator sau reflector de neutroni în reactoarele nucleare. A fost descoperit de N.L Vauquelin în 1798.

BERJÉRĂ s.f. (<fr. *bergère*) Fotoliu larg şi adînc al cărui spătar înalt este uşor prelungit lateral.

BERKÉLIU s.n. (<engl. *berkelium*; cf. *Berkeley*, oraş universitar din SUA) Element chimic radioactiv (*Bk*; nr. at. 97) din familia actinidelor, care a fost descoperit, în 1949, de Seaborg şi colaboratorii săi.

BERLÍNĂ s.f. (<fr. *berline*, it. *berlina*) **1.** Trăsură mare, închisă, în formă de cupeu, cu patru locuri (fabricată pentru prima oară la Berlin). **2.** Caroserie de automobil cu patru uşi şi cu patru geamuri mobile laterale.

BÉRMĂ s.f. (<fr. *berme*; cf. old. *berm* "taluz") Bancheta lată de c. 1 m, amenajată pe taluzurile mai înalte pentru a le mări stabilitatea.

BERNARDÍN[1] s.m. (<germ. *Bernhardiner*) Rasă de cîini, originară din Elveţia, de talie mare, cu părul lung, de culoare albă, cu pete roşcate, dresaţi pentru descoperirea drumeţilor rătăciţi (iarna) în munţi; cîine de această rasă; saint-bernard.

BERNARDÍN[2], -Ă s.m. şi f. (<fr. *bernardin*) Călugăr(iţă) aparţinînd unei congregaţii desprinse în sec. 10 din ordinul benedictinilor, printr-o reformă făcută de Bernard de Menthon.

BÉRNĂ s.f. (<fr. *berne*) *În bernă* = (despre steaguri) coborît pe jumătate, în semn de doliu.

BÉSCHIE (BÉŞCHIE) s.f. (<bg. *bičkija*) Ferăstrău format dintr-o pînză lată, cu muchia tăietoare curbă şi prevăzut cu două mînere pentru a fi acţionat de doi lucrători.

BESSI s.m. pl. (cuv. lat.) **1.** Veche populaţie tracică din Peninsula Balcanică. **2.** Denumire dată pecenegilor în izvoarele istorice şi literare latine tîrzii.

BESTIÁR s.m. (<fr. *bestiaire*; cf. lat. *bestiarius* < *bestia* "animal") **1.** Culegere de poeme, fabule sau povestiri alegorice despre animale himerice, exotice şi indigene. Primele bestiarii traduc, prelucrează, se inspiră din *Fiziologul*, carte larg răspîndită în tot evul mediu european. **2.** Iconografie animalieră a unei opere sau a unui ansamblu de opere.

BÉSTIE s.f. (<it., lat. *bestia*) Animal sălbatic; fiară. ◆ Fig. Om crud, violent.

BEST-SELLER s.n. (cuv. engl.) Carte, disc etc. care se vinde foarte bine, care are succes (mare).

BEŞICOÁSĂ s.f. (<*beşică*, reg. "băşică") Arbust ornamental din familia leguminoaselor, înalt de 2-3 m, cu frunzele imparipenat-compuse, cu florile galbene dispuse în raceme axilare şi cu fructele păstăi (*Colutea arborescens*).
BÉTA s.m. (<fr. *bêta*) **1.** A doua literă a alfabetului grecesc vechi (β), corespunzînd sunetului *b*. **2.** (FIZ.) *Particulă beta* = electron negativ sau pozitiv (pozitron) emis de unele substanţe radioactive. *Radiaţie beta* = radiaţie constituită din particule beta.
BETATRÓN s.n. (<fr. *bêtatron*) Accelerator circular, utilizat în fizica nucleară pentru a imprima electronilor energii foarte mari.
BETEÁLĂ (PETEÁLĂ) s.f. (<ngr. *petalion*) **1.** Mănunchi de fire lungi, de metal auriu sau argintiu, folosite ca podoabă pentru mirese, în bradul de Crăciun etc. **2.** (BOT.) Orzoaică-de-baltă (*Vallisneria spiralis*).
BETÉL s.m. (<fr. *bétel*; cuv. din Malabar) Mic arbust tropical din familia piperaceelor, cu tulpinile agăţătoare şi frunzele cu gust înţepător, care se cultivă în India, unde frunzele sînt folosite pentru mestecat, iar în vopsitorie pentru a colora în roşu (*Piper bettle*).
BETELÍE s.f. (<*bată*) Fîşie îngustă cusută în partea de sus a pantalonilor, a fustei etc.; p.ext. margine tivită la gîtul sau mînecile cămăşii sau ale ieii.
BETÓN s.n. (<fr. *béton*) **1.** Amestec de pietriş, nisip, ciment (sau alt liant) şi apă, care se transformă într-o masă rezistentă prin întărire, fiind folosit ca material de construcţie. ◇ *Beton armat* = beton de ciment în masa căruia se înglobează o armătură de oţel, destinată să preia eforturile de întindere. **2.** Fig. (Despre o constituţie fizică, o argumentaţie, un sistem tactic de apărare etc.) Puternic, solid; de neatacat.
BETULACÉE s.f. (<fr. *bétulacée*) (La pl.) Familie de plante lemnoase dicotiledonate, cu florile unisexuate grupate în amenţi; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *mesteacănul, alunul*).
BEŢÍE s.f. (<*beat*) **1.** Stare de intoxicaţie în care se află un om beat şi care se caracterizează prin ameţeală, tulburare a minţii etc.; ebrietate. ◇ *Beţie rece* (sau *cu stupefiante*) = intoxicaţie provocată de introducerea în organism a unor stupefiante. *Beţia adîncurilor* = stare de euforie datorată creşterii azotului din sînge la persoanele care coboară la o mare adîncime în mări sau oceane. ◆ Deprindere de a bea băuturi alcoolice în cantităţi mari. **2.** Petrecere cu multă băutură. **3.** Fig. Stare sufletească de tulburare, de uitare de sine etc. provocată de o emoţie puternică. ◆ *Beţie de cuvinte* = înşirare de cuvinte fără sens; stil umflat, bombastic.
BEŢÍV, -Ă adj., s.m. şi f. (lat. **bibitivus*) (Persoană) care are patima beţiei.
BEVATRÓN s.n. (<fr. *bévatron*) Accelerator circular utilizat în fizica nucleară, capabil să imprime protonilor energii de miliarde de electronvolţi.
BEZMÉTIC, -Ă adj. (<ucr. *bezmatok* "[stup] fără matcă") Ieşit din minţi, zăpăcit; fără rost, fără căpătîi.
BÉZNĂ s.f. (<sl. *bezdŭna*) Întuneric mare, de nepătruns. ◆ Fig. Neştiinţă, ignoranţă.
BEZOÁR s.n. (<engl. *bezoar*) Rasă de capre sălbatice care trăieşte în munţii stîncoşi din Creta, din Asia Mică şi din Caucaz (*Capra aegagrus*).
BHAKTI subst. (cuv. sanscr. "devotament") **1.** Termen în literatura filozofico-religioasă sanscrită, desemnînd calea spre contopirea cu divinitatea. **2.** Orientare literară şi religioasă apărută în S Indiei în sec. 5-6.
BI- (<fr. *bi-*; cf.lat. *bis* "de două ori") Element prim de compunere care are semnificaţia "doi", "dublu", "de două ori".
Bi 1. (CHIM.) Simbol pentru *bismut*. **2.** (FIZ.) Simbol pentru *biot*.
BIATLÓN s.n. (<fr. *biatlon*; cf.gr. *athlon* "luptă") Întrecere sportivă din două probe; spec. probă sportivă constînd în alergare pe schiuri şi tragere cu arma la ţintă.
BIATLONÍST, -Ă s.m. şi f. (<*biatlon*) Persoană care practică biatlonul.
BIATÓMIC, -Ă adj. (<fr. *biatomique*) (Despre elemente sau compuşi chimici) Care are molecula formată din doi atomi.
BIBÁN s.m. (<bg. *biban*) Peşte teleostean răpitor, de apă dulce, cu dungi negre transversale şi cu carnea albă, gustoasă (*Perca fluviatilis*). ◇ *Biban-soare* = peşte teleostean răpitor, dăunător pisciculturii, lung de 10-20 cm, verde-albăstrui, originar din America de Nord (*Lepomis gibbosus*).

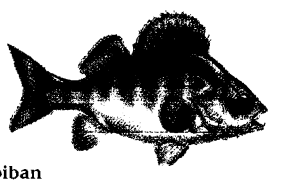

biban

BIBELÓU s.n. (<fr. *bibelot*) Obiect decorativ de dimensiuni mici.
BÍBER s.m. (<germ. *Biber*) **1.** (ZOOL.) Castor (*Castor canadensis*). **2.** Blană de castor.
BIBERÉT s.m. (<germ. *Biberet*) **1.** Blăniţă de culoare maro-roşcată, obţinută prin sacrificarea mieilor carnabat la vîrsta de 3-4 luni, care are părul tuns la 1,5 cm, imitînd blana de biber. **2.** Pluş de culoare gri sau maro, din lînă sau din fibre sintetice, cu tuşeu moale, folosit pentru garnituri de gulere, manşete etc.
BIBERÓN s.n. (<fr. *biberon*) Flacon, sticlă etc. la care se ataşează o tetină şi care serveşte la hrănirea artificială a sugarilor.
BIBÍC s.m. (<magh. *bibic*) (ORNIT.) Nagîţ (*Vanellus vanellus*).
BIBILÍCĂ s.f. (cf.bg., scr. *biba*) **1.** Pasăre domestică de mărimea unei găini, cu o proeminenţă cornoasă pe cap şi cu penajul pestriţ (*Numida meleagris*). **2.** Mică plantă din familia liliaceelor, cu florile împestriţate, albe, violete sau roşii, ocrotită prin lege (*Fritillaria meleagris*).

bibilică (1)

BIBÍLURI s.n. pl. (<ngr. *bibila*) Dantelă lucrată cu acul sau cusătură cu dinţişori, aplicată la guler, la mîneci sau la poalele cămăşii.
BÍBLIC, -Ă adj. (<fr. *biblique*) **1.** Care aparţine Bibliei, privitor la Biblie; asemănător cu Biblia. **2.** Din vremurile epocilor evocate în Biblie; p.ext. străvechi.
BIBLIO- (<fr. *biblio-*; cf.gr. *biblion* "carte") Element prim de compunere care are semnificaţia "carte", "referitor la cărţi".
BIBLIOBÚZ s.n. (<fr. *bibliobus*) Automobil de dimensiuni mari în care se află o bibliotecă ambulantă, care serveşte localităţile fără biblioteci.
BIBLIOFÁG, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *bibliophage*; cf. gr. *biblion* "carte"+*phagein* "a mînca") (Insectă sau acarian) care se hrăneşte cu celuloza din hîrtie.
BIBLIOFÍL, -Ă s.m. şi f. (<fr. *bibliophile*; cf. gr. *biblion* "carte"+*philos* "iubitor") Colecţionar de cărţi rare (şi preţioase).
BIBLIOFILÍE s.f. (<fr. *bibliophilie*) **1.** Ramură a bibliologiei care se ocupă cu studiul cărţilor sub raportul raritătii şi al valorii lor artistice **2.** Pasiunea de a cunoaşte, de a evalua şi de a colecţiona cărţi rare, frumoase şi preţioase.
BIBLIOFÍLM s.n. (<fr. *bibliofilm*) Copie fotografică pe film, cu bandă îngustă, a unui text (de valoare).
BIBLIOGRAFÍE s.f. (<fr. *bibliographie*; cf. gr. *biblion* "carte"+*graphe* "descriere") **1.** Ramură a bibliologiei care se ocupă cu descrierea, aprecierea, sistematizarea şi răspîndirea publicaţiilor. **2.** Listă a scrierilor care se referă la un anumit aspect; material informativ asupra unei probleme; totalitatea operelor unui autor. **3.** Carte care cuprinde repertorii bibliografice; listă, publicaţie (periodică) cuprinzînd titlurile recent apărute.
BIBLIOLOGÍE s.f. (<fr. *bibliologie*; cf. gr. *biblion* "carte"+*logos* "studiu") Ştiinţă care se ocupă cu studiul cărţii ca fenomen al vieţii social-culturale, tratînd despre istoria şi tehnica alcătuirii unei cărţi, despre răspîndirea şi conservarea cărţilor.
BIBLIOMANÍE s.f. (<fr. *bibliomanie*; cf. gr. *biblion* "carte"+*mania* "nebunie") Pasiune excesivă pentru cărţi.
BIBLIOTECÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *bibliothécaire*, germ. *Bibliothekar*) Persoană care are în grija sa administrarea unei biblioteci.
BIBLIOTÉCĂ s.f. (<fr. *bibliothèque*, lat. *bibliotheca*) **1.** Instituţie de cultură în care se adună, se organizează şi se păstrează fonduri de publicaţii (cărţi, reviste etc.) şi manuscrise pentru a fi folosite de cititori. **2.** Cameră, sală în care se păstrează şi se citesc cărţile. ◆ Mobilă, raft pentru păstrarea cărţilor. **3.** Colecţie de cărţi (tipărite de o editură), prezentînd, din punct de vedere grafic şi tematic, un caracter unitar.
BIBLIOTECONOMÍE s.f. (<fr. *bibliothéconomie*) Ramură a bibliologiei care studiază formarea, organizarea şi administrarea bibliotecilor.
BIBLIOTÉHNICĂ s.f. (după fr. *bibliotechnie*) Tehnica producerii materiale a unei cărţi.
BIBLIOTERAPÍE s.f. (<*biblio-*+*terapie*) Tratament al unor boli nervoase prin lecturi adecvate.
BICAMERÁL, -Ă adj. (<fr. *bicaméral*) (De-

spre un organ legislativ) Care este alcătuit din două adunări reprezentative, denumite camere (ex. Parlamentul României conține *Camera Deputaților și Senatul*).

BICARBONÁT s.m. (<fr. *bicarbonate*) **1.** (Impr.) Carbonat acid. **2.** Denumire a carbonatului acid de sodiu.

BICEFÁL, -Ă adj. (<fr. *bicéphale*) **1.** Cu două capete. **2.** Cu doi conducători.

BICENTENÁR, -Ă adj., s.n. (<*bi-*+*centenar*) **1.** Adj. Care durează de două secole, care a împlinit două sute de ani. **2.** S.n. Împlinire a două secole de la un eveniment (important); a două suta aniversare a unui eveniment.

BÍCEPS s.m. (<fr. *biceps*; cf.lat. *biceps* "cu două capete") (ANAT.) Mușchi având două tendoane de inserție la extremitatea superioară, situat între umăr și cot, care face să se îndoaie antebrațul.

BICI s.n. (<sl. *bičĭ*) **1.** Curea, împletitură de curele etc. cu care se îndeamnă animalele la mers. ◆ Lovitură de bici. **2.** Instrument muzical de percuție, alcătuit din două lame de lemn, care, lovite, reproduc zgomotul loviturii de bici. **3.** Coardă la vița de vie, roditoare de un an, crescută în prelungirea coardei de doi ani.

BICICLÉTĂ s.f. (<fr. *bicyclette*) Vehicul rutier cu două roți, ghidon de direcție, cadru și șa, acționat de pedale, folosit mai ales pentru transportul unei singure persoane. ◇ *Bicicletă tandem* = bicicletă pentru două sau trei persoane, fiecare acționînd cîte o pereche de pedale.

BICICLÍST, -Ă s.m. și f. (<fr. *bicycliste*) Persoană care merge pe bicicletă.

biciclist

BICÍCLU s.n. (<fr. *bicycle*) Velociped cu două roți inegale, dintre care prima este roata motrice.

BICIUÍ vb. IV (<*bici*) **1.** Tranz. și refl. A (se) lovi cu biciul. ◆ Tranz. A lovi cu ceva asemănător unui bici. **2.** Tranz. Fig. A critica, a satiriza cu asprime.

BICIÚȘCĂ s.f. (<*bici*) **1.** Cravașă. **2.** Bici scurt și subțire.

BICOLÓR, -Ă adj. (<fr. *bicolore*) Cu două culori.

BICÓRN s.n. (<fr. *bicorne*) (Înv.) Pălărie bărbătească (de uniformă) cu două colțuri.

BICROMÁT s.m. (<fr. *bichromate*) Sare a acidului bicromic. ◇ *Bicromat de potasiu* = sare de potasiu a acidului bicromic, întrebuințată ca agent oxidant în chimie, în metalurgie, în industria sticlei, în gravură, tăbăcărie etc. *Bicromat de sodiu* = sare de sodiu a acidului bicromic, care înlocuiește bicromatul de potasiu, fiind mai ieftină decît acesta.

BICUSPÍD, -Ă adj. (<fr. *bicuspide*; cf.lat. *bis* + *cuspis, -idis* "vîrf") (Despre o formație anatomică) Cu două vîrfuri (ex. *valvula bicuspidă a inimii*).

BIDÉU s.n. (<fr. *bidet*) Vas de faianță sau de metal smălțuit, folosit pentru toaletă.

BIDINEÁ s.f. (<tc. *badana*) Pensulă mare folosită pentru văruit.

BIDIVÍU s.m. (<tc. *bedevî*) Cal tînăr și iute, folosit, de obicei, la călărie.

BIDÓN s.n. (<fr. *bidon*) Vas din tablă, de material plastic etc., destinat transportului sau depozitării lichidelor. ◆ Ploscă mică de tablă (îmbrăcată în postav sau piele), folosită de soldați și de excursioniști pentru păstrarea apei de băut.

BIDONVÍL s.n. (<fr. *bidonville*) Cartier de barăci construite din deșeuri industriale, din tabla bidoanelor uzate etc., unde locuiește populația săracă a unui oraș.

BIÉ s.n. (<fr. *biais*) Fîșie de material textil, tăiată oblic, utilizată în croitorie. ◇ Loc. adj. și adv. *În* (sau *pe*) *bie* = oblic.

BIÉF s.n. (<fr. *bief*) Porțiune de canal sau de rîu cuprinsă între două ecluze sau baraje.

BIÉLĂ s.f. (<fr. *bielle*) Organ de mașină în forma unei bare, care transmite mișcarea unei alte piese sau care transformă o formă de mișcare în altă formă.

BIELÉTĂ s.f. (<fr. *biellette*) Bielă de dimensiuni mici, articulată la capul unei biele principale și utilizată la motoarele policilindrice.

BIELORÚS, -Ă (**BELARÚS, -Ă**) s.m. și f., adj. (< rus. *belorus*) **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Popor din ramura slavilor de răsărit, care locuiește în Bielorusia; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a Bielorusiei sau este originară de acolo. Sînt de religie ortodoxă (și catolică). **2.** Adj. Care aparține Bielorusiei sau bielorușilor, referitor la Bielorusia sau la bieloruși.

BIENÁL, -Ă adj. (<fr. *biennal*, lat. *biennalis*) **1.** Care durează doi ani. ◆ (Despre plante) Care fructifică în al doilea an de vegetație (ex. varza, morcovul etc.). **2.** Care are loc sau apare o dată la doi ani.

BIÉT, BIÁTĂ adj. (cf.sl. *bědinŭ*) **1.** (Precedă nume de ființe) Vrednic de milă, de plîns; sărman. ◆ (Despre morți) Răposat. **2.** Vrednic de dispreț; neînsemnat.

BIFÁ vb. I tranz. (<fr. *biffer*) A face un mic semn anumitor cifre sau cuvinte dintr-un registru, dintr-o listă etc.

BIFILÁR, -Ă adj. (<fr. *bifilaire*) (Despre circuite, suspensii etc.) Format din două fire.

BIFÓRĂ adj. (<lat. *biforis* "cu două deschideri") (În stilul romanic și gotic; despre o deschidere, o fereastră, o ușă etc.) Împărțită în două printr-o colonetă, fiecare deschidere fiind terminată printr-un arc.

BÍFTEC s.n. (<fr. *bifteck*; cf. engl. *beefsteak* <*beef* "bou"+*steak* "bucată") Friptură de mușchi de vacă, mujată în unt topit, condimentată și puțin prăjită.

BIFURCÁ vb. I refl. (<fr. *bifurquer*) A se despărți în două (ramuri, direcții etc.).

BIFURCÁȚIE s.f. (<fr. *bifurcation*) Loc unde se bifurcă un obiect, un drum, un rîu etc.

BIG[1] s.n. (<germ. *Biga*) Linie de îndoire executată prin presare pe suprafața unei foi de carton.

BIG[2] s.n. (Siglă de la *B*[ăcănie] *I*[ndustriale] *G*[ospodina]) Unitate comercială de mari proporții; supermagazin.

BIGÁM, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *bigame*, lat. *bigamus*) (JUR.) (Persoană) care se face vinovată de bigamie.

BIGAMÍE s.f. (<fr. *bigamie*) (JUR.) Infracțiune care constă în încheierea de către o persoană căsătorită a unei noi căsătorii, fără ca prima să fi fost desfăcută legal; situația unei persoane bigame.

BÍGĂ s.f. (<fr. *bigue*, it. *biga*) Macara cu un braț oscilant, articulat la partea inferioară și comandat prin cabluri, folosită în construcții și la bordul navelor.

BIG BAND s.n. (cuv. engl.) Orchestră mare de jazz, incluzînd peste 20 de membri.

BIG BANG s.n. (cuv. engl.) (ASTR.) Marea explozie considerată (în cadrul unei ipoteze științifice) că a inițiat expansiunea universului observabil.

BIGEMINÍSM s.n. (<fr. *bigéminisme*) Aritmie cardiacă, manifestată prin contracții de amplitudine scăzută (extrasistole), apărute la un interval scurt după fiecare contracție normală a inimii.

BÍGI-BÍGI s.n. invar. (<tc. *cici-bici*) Nume dat unor cofeturi orientale, făcute dintr-o pastă dulce, asemănătoare cu rahatul și amestecată cu miez de nucă.

BIGÓT, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *bigot*) (Persoană) deosebit de religioasă și fanatică în credința sa.

BIGRÍLĂ s.f. (după fr. *bigrille*) Tub electronic cu patru electrozi: un anod, un catod și două grile.

BIGUDÍU s.n. (<fr. *bigoudi*) Tub scurt de metal, de material plastic etc. în jurul căruia se răsucește o șuviță de păr pentru a o ondula.

BIHÚNCĂ s.f. (<ucr. *bihunky*) Trăsură mică și ușoară, cu o bancheră longitudinală pe care conducătorul stă călare.

BIJUTERÍE s.f. (<fr. *bijouterie*) Obiect de podoabă făcut din metal nobil (și pietre prețioase).

BIJUTIÉR s.m. (<fr. *bijoutier*) Persoană care execută sau vinde bijuterii.

BIKÍNI s.n. (<fr. *bikini*, engl. *Bikini*; den. com.) Costum de baie feminin format din două piese de dimensiuni reduse.

BILABIÁL, -Ă adj., s.f. (<fr. *bilabial*) (Consoană) la articularea căreia participă amîndouă buzele.

BILABIÁT, -Ă adj. (<fr. *bilabié*) (Despre corola sau caliciul unei flori) Format din două buze (labii) (ex. la urzica-moartă).

BILÁNȚ s.n. (<germ. *Bilanz*) **1.** Reflectare centralizată, sintetică a rezultatului unei activități pe o anumită perioadă; rezultatul unei activități dintr-o perioadă dată. **2.** (ECON.) Document care reflectă valoric în activ mijloacele economice după componența lor materială, iar în pasiv aceleași mijloace după sursele lor în cadrul unei unități economice, administrative etc. **3.** *Bilanț energetic* = calcul efectuat pe principiul conservării energiei privind sursele, repartiția și consumul energiei.

BÍLĂ[1] s.f. (<fr. *bile*, lat. *bilis*) Lichid secretat de ficat, de culoare galbenă-verzuie și cu

pH alcalin, cu gust amar, şi care, excretat în intestinul subţire, are rol în digestia grăsimilor; fiere.

BÍLĂ[2] s.f. (<fr. *bille*) Obiect sferic din metal, lemn, material plastic etc., cu variate utilizări.

BILDUNGSROMÁN s.n. (<germ. *Bildungsroman*) Roman care prezintă procesul de formare a personalităţii eroului principal prin intermediul experienţei directe (ex. *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister* de Goethe).

BILÉT s.n. (<fr. *billet*, it. *biglietto*) **1.** Scrisoare mică de cîteva rînduri. **2.** Mic imprimat care atestă dreptul de a ocupa un loc (ex. *bilet de teatru*), de a călători cu un vehicul (ex. *bilet de tren*), de a participa la un joc (ex. *bilet de loterie*) etc. ◇ *Bilet de bancă* = semn al valorii emis de o bancă de emisiune; bancnotă. *Bilete de tezaur* = bani de hîrtie neconvertibili, puşi în circulaţie de stat, de obicei în cupiuri mai mici decît bancnotele.

BILÉTĂ s.f. (<fr. *billette*) Semifabricat din oţel, cu secţiunea pătrată, din care se laminează bare, sîrme etc. şi din care se ştanţează diferite piese.

BILIÁR, -Ă adj. (<fr. *biliaire*) Care este în legătură cu bila[1], cu elaborarea ei sau cu canalele şi vezicula biliară; care formează bila[1].

BILIÁRD s.n. (<fr. *billard*, rus. *biliard*) Joc în care un număr de bile colorate (în roşu şi alb) sînt deplasate pe o masă specială prin lovirea uneia dintre ele (de obicei neagră) cu tacul. ◆ Masă specială pe care se joacă acest joc.

BILÍNGV, -Ă adj. (<fr. *bilingue*) **1.** Care vorbeşte în mod curent două limbi. **2.** Scris în două limbi. ◇ *Dicţionar bilingv* = dicţionar care cuprinde cuvintele unei limbi traduse în altă limbă.

BILINGVÍSM s.n. (<fr. *bilinguisme*) Utilizarea a două limbi de către o persoană sau un grup social.

BILIÓN s.n. (<fr. *billion*) Număr egal cu un milion de milioane (în Anglia, Germania, România etc.) sau cu o mie de milioane (în SUA, Rusia, Franţa etc.); miliard.

BILIRUBÍNĂ s.f. (<fr. *bilirubine*; cf. lat. *bilis* "bilă"+*ruber* "roşu") Pigment biliar de culoare galbenă-brună, derivat al hemoglobinei, prezent în sînge, în bilă şi în calculii biliari.

BILIVERDÍNĂ s.f. (<fr. *biliverdine*; cf. lat. *bilis* "bilă"+*viridis* "verde") Pigment de culoare verde, derivat din bilirubină prin oxidare.

BILOBÁT, -Ă adj. (<fr. *bilobé*) (BOT.) Alcătuit din doi lobi.

BILÓN s.m. (<fr. *billon*) Monedă divizionară, cu valoare intrinsecă, inferioară valorii sale nominale.

BÍMBAŞĂ s.m. (<tc. *binbaşı*) (În armata turcă din sec. 19) Comandant a peste 1000 de soldaţi.

BIMÉMBRU, -Ă adj. (<*bi-*+*membru*) Cu două membre; cu doi membri; alcătuit din două părţi; care se bazează pe două elemente (principale).

BIMENSUÁL, -Ă adj. (<fr. *bimensuel*) (Despre publicaţii) Care apare de două ori pe lună.

BIMETÁL s.n. (<fr. *bimétal*, germ. *Bimetall*) Semifabricat (tablă, bandă, sîrmă etc.) compus din două straturi de metale diferite, reunite prin presare, laminare, tragere, lipire, sudare etc., pentru a se obţine combinaţii cu proprietăţi deosebite.

BIMETALÍSM s.n. (<fr. *bimétallisme*) **1.** Sistem monetar care are un dublu etalon metalic, de obicei aurul şi argintul. **2.** Teorie care preconizează o asemenea bază a sistemului bănesc.

BIMILENÁR, -Ă adj. (<*bi-*+*milenar*) Care are o durată sau o vechime de (aproximativ) două mii de ani.

BIMOTÓR, -OÁRE adj. (<fr. *bimoteur*) Cu două motoare. ◆ (Substantivat n.) Avion cu două motoare.

BIMZUÍRE s.f. (după germ. *Bimsen*) Operaţie de polizare prin care se obţin piei cu suprafaţă catifelată şi cu grosime uniformă.

BINÁ s.f. (<tc. *bina*) **1.** Clădire în construcţie sau în reparaţie. **2.** (Înv.) Construcţie de mari dimensiuni.

BINÁR, -Ă adj. (<fr. *binaire*, lat. *binarius*) **1.** (CHIM.; despre compuşi, sisteme fizico-chimice etc.) Care este alcătuit din două elemente, din doi componenţi, din două substanţe etc.; (despre aliaje) care este compus din două elemente. **2.** (MAT.) A cărui bază este numărul doi (ex. *sistemul de numeraţie binar*). ◆ (LOG.; MAT.) *Relaţie binară* = relaţie care are loc între doi termeni. **3.** (MUZ.; despre succesiuni ritmice, despre măsuri sau despre forme muzicale) Care se divizează în două. **4.** (ASTR.) Stea dublă.

BÍNDER s.n. (<germ. *Binder*) Strat de beton asfaltic, care face legătura dintre fundaţia unui drum şi stratul de uzură.

BÍNE adv., s.n.sg. (lat. *bene*; cf. gr. *agathos*) **I.** Adv. **1.** În mod plăcut, după cum îşi doreşte cineva, spre mulţumirea cuiva. ◇ *A se face bine* = a se însănătoşi. **2.** Comod, confortabil. **3.** În concordanţă cu regulile eticii sociale, în mod cuviincios, cum se cere, cuminte. **4.** Minunat, frumos; agreabil. **5.** Clar, precis, exact; adevărat. **6.** De tot, de a binelea, în întregime, complet. **7.** Cu grijă, cu atenţie. **8.** (Cu valoare de afirmaţie) Da, aşa, desigur (ex. *bine, am să fac precum spui*). **II.** S.n. sg. **1.** Categorie etică ce exprimă, în forma cea mai generală, ceea ce corespunde cerinţelor moralei, ceea ce este moral. **2.** Ceea ce este favorabil, prielnic; ceea ce aduce un folos cuiva. **3.** Ceea ce este recomandabil din punct de vedere etic. ◇ *A lua* (pe cineva) *cu binele* = a proceda cu înţelegere, cu bunăvoinţă, într-o anumită situaţie dificilă, într-o dispută.

BINECRESCÚT, -Ă adj. (<*bine+crescut*, după fr. *bien-élevé*) Care a primit o bună educaţie; cu maniere frumoase; manierat.

BINECUVÎNTÁ vb. I. tranz. (<*bine* + *cuvînta*; după sl. *blagosloviti*) **1.** A transmite harul şi graţia divină asupra unei persoane, a unui lucru, a unei acţiuni etc. **2.** A preamări, a proslăvi.

BINECUVÎNTÁRE s.f. (<*binecuvînta*) Acţiunea de a binecuvînta (**1**); formula, gestul de a binecuvînta. ◇ *Cu* (sau *sub*) *binecuvîntarea cuiva* = cu consimţămîntul, învoirea cuiva. *A*(-şi) *da binecuvîntarea* = a aproba.

BINEÎNŢELÉS adv. (<*bine+înţeles*; după fr. *bien entendu*) Desigur, fireşte.

BINÉŢE s.f. (<*bine aţi* [venit]) *A-şi da bineţe* = a (se) saluta.

BINEVENÍT, -Ă adj. (<*bine+venit*, după fr. *bienvenu*) Care vine la momentul potrivit, sosit la timp; a cărui sosire face plăcere cuiva.

BINEVOÍ vb. IV tranz. (<*bine+voi*) A avea o dispoziţie, o atitudine favorabilă faţă de o cerere, de o plîngere etc.

BINEVOITÓR, -OÁRE adj. (<*binevoi*) (Despre oameni, p.ext. despre manifestările lor; şi substantivat) Care arată sau care are bunăvoinţă; amabil, prietenos.

BINÓCLU s.n. (<fr. *binocle*; cf. lat. *bini* "doi"+*oculus* "ochi") Instrument optic format din două mici lunete paralele, folosit pentru a privi la distanţă.

BINOCULÁR, -Ă adj. (<fr. *binoculaire*) Care se referă la ambii ochi, care se face cu ambii ochi (*vedere binoculară*). ◆ Care este prevăzut cu două oculare (*microscop binocular*).

BINÓM s.n. (<fr. *binôme*; cf.gr. *nomos* "parte") **1.** (MAT.) Sumă algebrică a doi termeni în care figurează una sau mai multe variabile (ex. *a*+*b*). **2.** Ansamblu de două elemente.

BÍNTĂ s.f. (<it. *binda*) Stîlp de care se leagă navele la chei.

BIO- (<fr. *bio-*; cf.gr. *bios* "viaţă") Element prim de compunere care are semnificaţia "viaţă".

BIOACUMULÁRE s.f. (<*bio-*+*acumulare*) (PEDOL.) Proces de acumulare în sol a substanţelor organice în urma descompunerii parţiale a resturilor vegetale şi animale, care contribuie la mărirea fertilităţii solurilor.

BIOACÚSTIC, -Ă s.f., adj. (<germ. *Bioakustik*, engl. *bioacustics*) **1.** S.f. Domeniu interdisciplinar care se ocupă cu producerea, structura şi funcţia semnalelor acustice la organismele vii. **2.** Adj. De bioacustică, referitor la bioacustică.

BIOASTRONAÚTICĂ s.f. (<germ. *Bioastronautik*, fr. *bioastronautique*) Ramură a biologiei care studiază condiţiile vieţii în cosmos.

BIOBIBLIOGRAFÍE s.f. (<fr. *biobibliographie*) Scriere care cuprinde date privind biografia unui autor şi lista analitică a lucrărilor lui.

BIOCATALIZATÓR s.m. (<germ. *Biokatalizator*) Substanţă cu rol activant în reacţiile biologice (ex. *enzime, hormoni, vitamine*).

BIOCENÓZĂ s.f. (<fr. *biocénose*; cf.gr. *bios* "viaţă"+*koinos* "în comun") Asociaţie biologică de plante şi animale care se află într-un echilibru dinamic dependent de mediu.

BIOCHIMÍE s.f. (<fr. *biochimie*) Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul fenomenelor chimice care se petrec în organismele vii; chimie biologică.

BIOCHIMÍST, -Ă s.m. şi f. (<*biochimie*) Specialist în chimie biologică.

BIOCIBERNÉTICĂ s.f. (<fr. *biocybernetique*) Ramură a ciberneticii care studiază procesele biologice ca manifestări ale unor sisteme informaţionale.

BIOCINÉTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *biocynétique*) **1.** S.f. Studiul mişcării organismelor vii. **2.** Adj. De biocinetică, referitor la biocinetică.

BIOCLIMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *bioclimatique*) De bioclimatologie, referitor la bioclimatologie.

BIOCLIMATOLOGÍE s.f. (<fr. *bioclimatologie*) Ramură a climatologiei care studiază influenţa factorilor climatici asupra organismelor vii.

BIOCOMBUSTÍBIL s.m. (<*bio-*+*combustibil*) Combustibil de origine biologică.
BIOCURÉNT s.m. (<*bio-*+*curent*) Activitate electrică prezentă în ţesuturile şi organele animalelor (ex. în scoarţa cerebrală, în muşchiul cardiac).
BIODEGRADÁBIL, -Ă adj. (<fr. *biodégradable*) Care se degradează sub acţiunea unor factori biologici.
BIODÉRMĂ s.f. (<it. *bioderma*; cf. *bio-*, gr. *derma* "piele") (BIOL.) Peliculă de alge, protozoare, rotifere etc., care acoperă părţile scufundate în apă ale plantelor.
BIODINÁMICĂ s.f. (<fr. *biodynamique*) Studiul funcţiilor organice.
BIOENERGÉTICĂ s.f., adj. (<fr. *bioénergétique*, engl. *bioenergetics*) **1.** S.f. Ramură a biofizicii care studiază sursele energetice şi transformările de energie la nivelul materiei vii. **2.** Adj. De bioenergetică, referitor la bioenergetică.
BIOENERGÍE s.f. (<fr. *bioénergie*, engl. *bioenergy*) **1.** Energie obţinută prin transformarea chimică a biomasei. **2.** (PSIH.) Practică (inspirată din teoriile lui W. Reich) care vizează restaurarea echilibrului psihosomatic prin eliberarea fluxurilor energetice.
BIOFÍLTRU s.n. (<fr. *biofiltre*) Instalaţie de epurare a apelor de canal cu ajutorul bacteriilor aerobe, formată dintr-o incintă umplută cu material granular şi acoperită de o membrană încărcată cu bacterii.
BIOFÍZIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *biophysique*) **1.** S.f. Ştiinţă care cercetează fenomenele biologice din punct de vedere fizic şi influenţa agenţilor fizici asupra organismelor (mai ales acţiunea biologică a radiaţiilor electromagnetice şi corpusculare). **2.** Adj. De biofizică, referitor la biofizică.
BIOGÁZ s.n. (<germ. *Biogas*) Gaz rezultat din descompunerea substanţelor organice; biometan.
BIOGÉN, -Ă adj. (<fr. *biogène*) **1.** (Despre roci) Care a luat naştere din sedimentarea ţesuturilor vii. **2.** (Despre elemente chimice) Care a contribuit la apariţia vieţii pe pământ.
BIOGENÉZĂ s.f. (<fr. *biogenèse*, germ. *Biogenese*) Teorie conform căreia orice fiinţă provine din altă fiinţă care i-a dat naştere; se opune teoriei generaţiei spontanee. A fost formulată, în sec. 17, de Fr. Redi.
BIOGEOCENÓZĂ s.f. (<fr. *biogéocénose*) (GEOGR.) Complex unitar al suprafeţei terestre în care biocenoza şi porţiunile respective din litosferă, hidrosferă, atmosferă şi pedosferă se condiţionează reciproc.
BIOGEOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *biogéographe*) Specialist în biogeografie.
BIOGEOGRAFÍE s.f. (<fr. *biogéographie*) Ramură a geografiei care studiază cauzele repartiţiei în spaţiu a plantelor şi animalelor, precum şi elementele şi caracteristicile fiecărei biocenoze.
BIOGLASS subst. (cuv. engl.) (TEHN.) Material asemănător sticlei (descoperit recent), care dă rezultate bune în realizarea protezelor.
BIOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *biographe*) Autor de biografii.
BIOGRAFÍE s.f. (<fr. *biographie*) **1.** Scriere care prezintă (comentează şi analizează) în scopuri documentare, istorice, portretistice, literare etc. viaţa unei persoane; povestirea vieţii unei persoane celebre. **2.** Viaţa unei persoane; totalitatea evenimentelor existenţei sale.
BIOINGINERÍE s.f. (<*bio-*+*inginerie*, după engl. *bioengineering*) Ştiinţa de graniţă între biologie şi ştiinţele tehnice.
BIOLÍT s.n. (<fr. *biolith*, germ. *Biolith*; cf.gr. *bios* "viaţă"+*lithos* "piatră") Nume dat mineralelor şi rocilor formate în urma transformării substanţei organice sau a resturilor activităţii plantelor şi animalelor.
BIOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<germ. *Biolog*, fr. *biologue*) Specialist în biologie.
BIOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *biologique*) **1.** Care aparţine biologiei, referitor la biologie. ◇ *Chimie biologică* = biochimie. *Fizică biologică* = biofizică. **2.** Care se prepară dintr-o materie vie.
BIOLOGÍE s.f. (<fr. *biologie*; cf.gr. *bios* "viaţă"+*logos* "studiu") Ştiinţă care studiază materia vie sub toate aspectele sale. ◆ Ştiinţa organismelor vii (animale şi vegetale).
BIOLOGÍSM s.n.(< fr. *biologisme*) Doctrină care reduce fenomenele sociale şi psihologice la factorii biologici şi fiziologici; explicare a manifestărilor vieţii sociale prin legităţi biologice.
BIOLOGIZÁNT, -Ă adj. (<fr. *biologissant*) Care reduce toate fenomenele (sociale) la legităţi biologice.
BIOLUMINESCÉNT, -Ă adj. (<fr. *bioluminescent*) (Despre organisme) Care produce lumină în urma oxidării interne.
BIOLUMINESCÉNŢĂ (BIOLUMINISCÉNŢĂ) s.f. (<fr. *bioluminescence*) Proprietate a unor organisme vii (licurici, peşti, ciuperci) de a produce lumină prin oxidarea unei substanţe proprii (luciferina); lumină produsă de organisme vii.
BIÓM s.n. (<it. *bioma*) (BIOL.) Complex ecologic care se formează în raport cu un anumit mediu ambiant.
BIOMAGNETÍSM s.n. (<fr. *biomagnétisme*) Compartiment al biofizicii care studiază cîmpurile magnetice generate de structurile biologice; proprietate a organismelor vii de a genera cîmpuri magnetice.
BIOMÁSĂ s.f. (<engl. *biomass*, fr. *biomasse*) (BIOL.) Totalitatea fiinţelor vii (vegetale şi animale) raportată la o anumită unitate de suprafaţă şi de timp.
BIOMATEMÁTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *biomathématique*) **1.** S.f. Disciplină ştiinţifică fundamentală bazată pe aplicarea principiilor matematice în biologie. **2.** Adj. Care aparţine biomatematicii, referitor la biomatematică.
BIOMATEMATICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *biomathématicien*) Specialist în biomatematică.
BIOMECÁNIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *biomécanique*) **1.** S.f. Ramură a biofizicii care studiază, pe baza principiilor mecanicii generale, aparatul motor al organismelor vii. **2.** Adj. Care aparţine biomecanicii, de biomecanică, referitor la biomecanică.
BIOMEDICÁL, -Ă adj. (<fr. *biomédical*, engl. *biomedical*) Care aparţine biomedicinei; de biomedicină, referitor la biomedicină.
BIOMEDICÍNĂ s.f. (<engl. *biomedicine*) Ştiinţă interdisciplinară bazată pe transferul de principii teoretice şi metodologice între biologie şi medicină.
BIOMETÁN s.n. (<*bio-*+*metan*) Biogaz.
BIOMETEOROLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *biométéorologue*) Specialist în biometeorologie.
BIOMETEOROLOGÍE s.f. (<fr. *biométéorologie*) Ramură a meteorologiei care studiază influenţa exercitată de factorii meteorologici asupra organismelor vii.
BIOMETRÍE s.f. (<fr. *biométrie*; cf. gr. *bios* "viaţă"+*metron* "măsură") Studiere a fenomenelor biologice prin măsurări efectuate asupra organismelor vii.
BIOMICÍNĂ s.f. (<fr. *biomycine*) Aureomicină.
BIOMICROSCOPÍE s.f. (<fr. *biomicroscopie*) Cercetare a ţesuturilor vii cu ajutorul microscopului.
BIOMORFÓZĂ s.f. (<fr. *biomorphose*; cf. gr. *bios* "viaţă"+*morphe* "formă") Totalitatea modificărilor structurale şi funcţionale, suportate de organismele vii din momentul concepţiei pînă la moarte.
BIOMOTÓR s.n. (<germ. *Biomotor*) Aparat pentru respiraţie artificială.
BIÓN s.m. (<fr. *bion*; cf. gr. *bios* "viaţă"+*on* "fiinţă") (BIOL.) Orice organism individual (vegetal sau animal).
BIÓNIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *bionique*) **1.** S.f. Disciplină care se ocupă de studiul proceselor biologice şi al principiilor de funcţionare a organismelor vii, în scopul soluţionării, prin similitudine, a unor probleme tehnice. ◇ *Bionică informaţională* = ramură a bionicii care studiază mecanismele de recepţie, de stocare, de prelucrare şi de transmitere a informaţiei la organismele biologice în vederea transpunerii lor în tehnica informaţională. **2.** Adj. Care aparţine bionicii, referitor la bionică.
BIONÍST, -Ă s.m. şi f. (<*bionică*) Specialist în bionică.
BIOPLÁSMĂ s.f. (<fr. *bioplasme*; cf. gr. *bios* "viaţă"+*plasma* "formaţie") Materie organică ce face parte din constituţia tuturor organismelor vii.
BIOPOIÉZĂ s.f. (<fr. *biopoïèse*; cf. gr. *bios* "viaţă"+*poiein* "a face") (BIOL.) Totalitatea fenomenelor care determină apariţia organismelor vii.
BIOPOLÍTICĂ s.f. (<fr. *biopolitique*, germ. *Biopolitik*) **1.** Concepţie politică ce explică acţiunile de agresiune şi de aservire prin argumentul superiorităţii biologice, îndeosebi al deosebirilor de rasă. **2.** Studiere a influenţei factorilor biologici asupra politicii.
BIOPOTENŢIÁL s.n. (<engl. *biopotential*) (BIOL.) Diferenţă de potenţial datorată concentraţiei diferite de ioni existente în interiorul şi în afara celulei.
BIÓPSIC, -Ă adj. (<*biopsie*) (MED.) Care aparţine biopsiei, de biopsie, privitor la biopsie.
BIOPSÍE s.f. (<fr. *biopsie*; cf. gr. *bios* "viaţă" + *opsis* "vedere") Extragere, pe cale chirurgicală sau prin puncţie aspiratorie, a unui fragment de ţesut dintr-un organism viu pentru a fi studiat la microscop cu scopul de a stabili diagnosticul.
BIORÍTM s.n. (<engl. *biorythm*) (BIOL.) Ritm al activităţii organismului condiţionat de particularităţile biologice individuale.
BIORITMOGRÁMĂ s.f. (<*bioritm*, după *diagramă*) (BIOL.) Reprezentare grafică a evo-

luţiei bioritmului.
BIORITMOLOGÍE s.f. (<*bioritm*) Studiu al bioritmului.
BIOSATELÍT s.m. (<engl., fr. *biosatellite*) Satelit cu organisme vii la bord.
BIOSFÉRĂ s.f. (<fr. *biosphère*; cf. gr. *bios* "viaţă"+*sphaira* "sferă") Totalitatea organismelor vii de pe pămînt, din apă şi din partea inferioară a atmosferei.
BIOSINTÉZĂ s.f. (<fr. *biosynthèse*; cf. gr. *bios* "viaţă"+*synthesis* "sinteză") Sinteză a unui compus chimic produs de celulele vii.
BIOSISTÉM s.n. (<fr. *biosystème*) (BIOL.) Grup de doi indivizi din specii diferite care convieţuiesc în acelaşi spaţiu.
BIOSOCIOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *biosociologique*) Care aparţine biosociologiei, de biosociologie, referitor la biosociologie.
BIOSOCIOLOGÍE s.f. (<fr. *biosociologie*) Concepţie care explică viaţa social-politică în special prin factori biologici, reduşi la noţiunea de rasă.
BIOSPEOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<*biospeologie*) Specialist în biospeologie.
BIOSPEOLOGÍE s.f. (<*bio-*+*speologie*) Ramură a biologiei care studiază flora şi fauna peşterilor.
BIOSTATÍSTIC, -Ă s.f., adj. (<germ. *Biostatistik*, engl. *biostatistics*) **1.** S.f. Ştiinţă interdisciplinară care studiază fenomenele biologice şi demografice, cu metode statistice. **2.** Adj. Care aparţine biostatisticii, de biostatistică, referitor la biostatistică.
BIOSTAZÍE s.f. (<fr. *biostasie*) (GEOL.) Fază de stabilitate în evoluţia reliefului datorată absenţei eroziunii, în condiţiile existenţei unui strat permanent de vegetaţie.
BIOSTIMULÁ vb. I tranz. (<fr. *biostimuler*) A stimula rezistenţa şi evoluţia unui organism cu biostimulatori.
BIOSTIMULATÓR, -OÁRE adj., s.m. (<fr. *biostimulateur*) (Preparat) care sporeşte imunitatea şi accelerează dezvoltarea organismului.
BIOSTIMULÉNT, -Ă adj., s.m. (<fr. *biostimulant*) Biostimulator.
BIÓT s.m. (<fr. *biot*; cf. n.pr. *J.B. Biot*, fizician francez) (FIZ.) Unitate de măsură pentru intensitatea curentului electric (simbol *bi*), egală cu 10 amperi.
BIOTAXÍE s.f. (<fr. *biotaxie*; cf. gr. *bios* "viaţă"+*taxis* "ordine") Ramură a biologiei care se ocupă cu clasificarea organismelor vii.
BIOTÉHNIC, -Ă s.f., adj. (<engl. *biotechnics*) **1.** S.f. Bionică. **2.** Adj. Care aparţine biotehnicii, de biotehnică, referitor la biotehnică.
BIOTELEMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *biotélémétrique*) Care ţine de biotelemetrie, referitor la biotelemetrie.
BIOTELEMETRÍE s.f. (<fr. *biotélémétrie*; engl. *biotelemetry*) Ramură a biologiei care studiază de la distanţă, cu aparate adecvate, organismele vii.
BIOTERAPÍE s.f. (<fr. *biothérapie*; cf. gr. *bios* "viaţă"+*therapeia* "tratament") Utilizare în scop terapeutic a unor produse provenite de la organismele vii.
BIÓTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *biotique*) **1.** S.f. Ramură a biologiei care studiază diverse aspecte calitative ale organismelor vii. **2.** Adj. Care ţine de viaţă, referitor la viaţă.
BIOTÍNĂ s.f. (<fr. *biotine*) Vitamina H.
BIOTÍP s.n. (<fr., engl. *biotype*) Grup de organisme vii (vegetale sau animale) cu structură genetică identică.
BIOTIPOLOGÍE s.f. (<fr. *biotypologie*, engl. *biotypology*) Ramură a biologiei care studiază biotipurile.
BIOTÍT s.n. (<fr. *biotite*) Varietate de rocă de mică, de culoare neagră, brună sau verde.
BIOTOMÍE s.f. (<fr. *biotomie*) Studiu al structurii unui organism viu prin disecţie.
BIOTÓP s.n. (<fr. *biotope*) Mediu de viaţă care prezintă condiţii omogene pentru o totalitate de organisme vii; habitat.
BIOTRÓN s.n. (<fr. *biotron*) Cameră de aclimatizare, izolată complet de factorii meteorologici nocivi ai mediului ambiant, folosită pentru tratarea anumitor boli.
BIOTROPÍSM s.n. (<fr. *biotropisme*; cf. gr. *bios* "viaţă"+*tropein* "a întoarce") Sporire a virulenţei unui microorganism în urma acţiunii unor agenţi chimici, fizici sau a unor bacterii. ◆ Proprietate a unor microorganisme sau a unor viruşi de a se dezvolta doar în organisme vii.
BIOVULÁR, -Ă adj. (<fr. *biovulaire*) (BIOL.) Care provine din două ouă diferite; bivitelin.
BIOVULÁT, -Ă adj. (<fr. *biovulé*) Cu două ovule.
BIOXÍD s.m. (<fr. *bioxyde*) Oxid care conţine doi atomi de oxigen pentru fiecare atom al celuilalt element; dioxid.
BIPĂC s.n. (<engl. *bipack*) (CINEMAT.) **1.** Pachet de două filme cu emulsiile în contact, fiecare sensibilă la altă culoare pentru o singură expunere. **2.** Procedeu de filmare combinată, folosit pentru efectuarea unor trucaje (ex. dublarea unui personaj).
BIPARTÍD, -Ă adj. (<*bi-*+*partid*) Care este format din două partide politice. ◆ *Sistem bipartid* = sistem social-politic în care, la putere, se succed două partide.
BIPARTÍT, -Ă adj. (<fr. *bipartite*, lat. *bipartitus*) Care conţine sau care implică două părţi. ◆ *Convenţie* (sau *înţelegere* etc.) *bipartită* = convenţie (sau înţelegere etc.) între două state, între două partide, între două părţi.
BIPĂTRÁT, -Ă adj. (<*bi-*+*pătrat*) (Despre ecuaţii algebrice) Care conţine necunoscuta în doi termeni, dintre care unul are un exponent de două ori mai mare decît exponentul celuilalt.
BIPÉD, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *bipède*, lat. *bipes, -edis*) (Fiinţă) care are două picioare, care umblă în două picioare.
BIPENÁT, -Ă adj. (<fr. *bipenné*; cf. lat. *bis* "doi"+*pennatus* "cu pene") (Despre frunzele compuse) Care are peţiolurile secundare dispuse în perechi pe peţiolul principal şi foliolele dispuse în acelaşi mod pe peţiolurile secundare.
BIPÉNĂ s.f. (<lat. *bipennis*, fr. *bipenne*) Secure romană cu două tăişuri.
BIPLÁN s.n. (<fr. *biplan*) Avion cu două aripi de acelaşi fel, suprapuse paralel.
BIPOLÁR, -Ă adj. (<fr. *bipolaire*) Care are doi poli. ◆ (Despre maşini şi aparate electrice) Care are doi poli magnetici principali (N şi S). ◆ (Despre organisme marine) Care trăieşte în cele două regiuni polare ale Pămîntului, lipsind, în general, în zonele intermediare.
BIPOLARITÁTE s.f. (<fr. *bipolarité*) Stare a unui corp bipolar.
BIR s.n. (<magh. *bér*) (În ev. med.; în ţările române) Impozit perceput (în bani) de domnie de la ţărani şi meşteşugari.
BIREACTÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *biréacteur*) (Avion) care are două reactoare.
BIREFRINGÉNT, -Ă adj. (<fr. *biréfringent*) (Despre medii optice, cristale) Care prezintă fenomenul de birefringenţă.
BIREFRINGÉNŢĂ s.f. (<fr. *biréfringence*) Descompunere, în urma trecerii printr-un mediu optic, a unei raze de lumină în două raze refractare. ◆ Proprietate a unor cristale de a produce dubla refracţie.
BIRÉMĂ s.f. (<fr. *birème*, lat. *biremis*) Vas maritim antic de război, cu două rînduri de vîsle suprapuse.
BIRJÁR s.m. (<*birjă*) Vizitiu (şi proprietar) al unei birje.
BÍRJĂ s.f. (<rus. *birja*) **1.** Trăsură de piaţă; droşcă. **2.** Piaţă. ◇ *Birja muncii* = instituţie de stat specializată în evidenţa şi în angajarea forţelor de muncă disponibilizate în urma reducerilor, a concedierilor etc.
BIRJĂRÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*birjar*) **1.** Care aparţine birjarului, de birjar. **2.** Fig. (Despre fapte, manifestări etc. ale oamenilor) Care este grosolan, vulgar, necioplit.
BIRLÍC s.m., s.n. (<tc. *birlik*) **1.** S.m. As (**2**). **2.** S.n. Spetează verticală care trece prin mijlocul zmeului cu care se joacă copiii.
BIRMÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Birmania*) **1.** S.m. şi f. (La pl. m.) Popor de rasă mongoloidă din grupa de limbi birmano-tibetane, care s-a format, care locuieşte în Birmania; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Birmaniei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Birmaniei sau birmanilor, referitor la Birmania sau la birmani.
BÍRNIC, -Ă s.m. şi f. (<*bir*) Persoană de la care se percepea bir; p.ext. contribuabil.
BIROCRÁT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *bireaucrate*) Persoană care practică birocratismul.
BIROCRÁTIC, -Ă adj. (<fr. *bureaucratique*) Care este specific birocratismului sau birocraţilor.
BIROCRATÍSM s.n. (<rus. *biurokratizm*, fr. *bureaucratisme*) Tendinţă de rezolvare strict administrativă a problemelor publice; preocupare excesivă pentru latura formală a problemelor şi lipsă de interes pentru fondul lor.
BIROCRATIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *bureaucratiser*) A deveni sau a face să devină birocrat; a (se) proceda în mod birocratic.
BIROCRAŢÍE s.f. (<fr. *bureaucratie*) Birocratism; funcţionarism.
BIRÓU s.n. (<fr. *bureau*, rus. *biuro*) **1.** Masă de scris, cu sertare şi cu rafturi (închise cu uşi sau cu obloane rulante). **2.** Încăpere în care lucrează funcţionarii. ◇ *Lucrări de birou* = lucrări cu caracter administrativ. **3.** Cameră în care cineva are un birou la care lucrează. **4.** Grup de persoane alese de o adunare constituită (sau de o organizaţie) pentru a conduce lucrările (sau activitatea) acesteia.
BIRT s.n. (<scr. *birt*) Restaurant mic; ospătărie.
BIRTÁŞ s.m. (<*birt*) Persoană care ţine un birt.
BIRUÍ vb. IV tranz. (<magh. *birni*) A învinge, a înfrînge (un duşman, un adversar etc.). ◆ Fig. A-şi înfrîna o pasiune, un sentiment etc. ◆ Fig. A fi copleşit, a fi dominat de sentimen-

te, de emoții etc.
BIRUÍNȚĂ s.f. (<*birui*) Victorie, izbîndă.
BIRUITÓR, -OÁRE adj., s.m. și f. (<*birui*) (Persoană, armată etc.) care biruie, care a învins.
BIS adj. invar., s.n. (<fr., lat. *bis*) **1.** Adj. invar. (Precedat de un număr) A doua oară; repetat. ◆ (Cu valoare de interjecție) Exclamație folosită de spectatori pentru a solicita repetarea unui număr, unei părți dintr-un program artistic. **2.** S.n. Număr, parte dintr-un concert, dintr-un spectacol etc. care se repetă, suplimentar, la cererea publicului.
BISÁ vb. I tranz. (<fr. *bisser*) **1.** A cere repetarea unui număr din programul artistic al unei reprezentații. **2.** A repeta o parte a programului artistic la cererea publicului.
BISANUÁL, -Ă adj. (<fr. *bisannuel*) Care se repetă la fiecare doi ani. ◆ (Despre plante) Care trăiește doi ani, rodind în al doilea an.
BISĂPTĂMÎNÁL, -Ă adj. (<*bi-* + *săptămînal*) Care are loc sau apare de două ori pe săptămînă. ◆ (Substantivat, n.) Publicație periodică ce apare de două ori pe săptămînă.
BISCUÍT s.m. (<fr. *biscuit*) **1.** Produs alimentar obținut prin coacerea unui aluat de prăjitură, tăiat în forme diferite. **2.** Semifabricat din ceramică neglazurată, ars o singură dată și utilizat la fabricarea faianței sau a porțelanului. **3.** Porțelan supus la două arderi succesive, a cărui structură imită marmura.
BISÉCT adj. (fr. *bissexte*, lat. *bissextus*) *An bisect* = an cu 366 de zile, care se repetă din patru în patru ani și care are luna februarie formată din 29 de zile.
BISECTÓR, -OÁRE adj., s.f. (<fr. *bissecteur*) **1.** Adj. *Plan bisector* = plan care împarte un diedru în două diedre egale. **2.** S.f. Dreaptă care trece prin vîrful unui unghi și îl împarte în două unghiuri egale.
BISECULÁR, -Ă adj. (<fr. *biséculaire*) Cu durată sau cu vechime de două secole.
BÍSEL s.n. (<fr. *bissel*) Dispozitiv de înscriere în curbe a locomotivelor, format dintr-un cadru triunghiular articulat la un capăt pe șasiul locomotivei, iar cu capătul celălalt fixat pe o osie alergătoare.
BISÉRICĂ s.f. (lat. *basilica*) **1.** Instituția creștinismului în ansamblu. **2.** Comunitate a creștinilor care țin de același cult (ex. *Biserica Ortodoxă; Biserica Catolică; Biserica Protestantă* etc.). **3.** Clădire destinată celebrării unui cult creștin.
BISERICÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*biserică*) Care aparține bisericii, de biserică, referitor la biserică.
BISERICÓS, -OÁSĂ adj., s.m. și f. (<*biserică*) (Persoană) care respectă dogmele bisericii.
BISERICÚȚĂ s.f. (<*biserică*) **1.** Diminutiv al lui biserică. **2.** Fig. Cerc îngust de oameni uniți de un interes comun în dauna societății din care fac parte.
BISEXTÍL adj. (<fr. *bissextil*, lat. *bissextilis*) (Rar) *An bisextil* = an bisect.
BISEXUÁL, -Ă adj. (<fr. *bissexuel*) Care are organe de reproducere masculine și feminine; bisexuat, hermafrodit.
BISEXUALÍSM s.n. (<it. *bisessualismo*) Atracție simultană pentru ambele sexe.
BISEXUALITÁTE s.f. (<fr. *bissexualité*) Existență simultană la același individ sau la aceeași plantă a organelor sexuale masculine și feminine.
BISEXUÁT, -Ă adj. (<fr. *bissexué*) Bisexual.
BISILÁBIC, -Ă adj. (<*bi-*+*silabic*) Care este compus din două silabe.
BISIMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *bisymétrique*) Care prezintă două planuri de simetrie.
BISMÚT s.n. (<fr. *bismuth*) Element chimic (*Bi*; nr.at. 83; m.at. 208,98; p.t. 271°C; p.f. 1560°C), metal alb, lucios, cu reflexe roșietice, folosit în industrie, în medicină. A fost descoperit de E.Geoffroy în 1753.
BISMUTÁT s.n. (<fr. *bismuthate*) (CHIM.) Sare de bismut.
BISMUTÍNĂ s.f. (<fr. *bismuthine*) Sulfură naturală de bismut, de culoare albă-cenușie, care constituie principalul minereu de bismut.
BISMUTÍSM s.n. (<fr. *bismuthisme*) Intoxicație cu săruri de bismut.
BISMUTÍT s.n. (<fr. *bismuthite*) (CHIM.) Carbonat natural de bismut.
BISTRÓ (BISTRÓU) s.n. (<fr. *bistro*) Restaurant mic.
BISTURÍU s.n. (<fr. *bistouri*) Instrument chirurgical, în formă de cuțitaș, utilizat la incizii. ◇ *Bisturiu electric* = bisturiu folosit în chirurgia modernă, care realizează secțiunea cu ajutorul curenților electrici de înaltă frecvență.
BISTURNÁJ s.n. (<fr. *bistournage*) (MED. VET.) Metodă veche de castrare a taurilor și a berbecilor prin torsionarea manuală a fiecărui testicul în interiorul pungii testiculare.
BISÚLC, -Ă adj. (<fr. *bisulque*, lat. *bisulcus*) (Despre animale) Care are copitele despicate.
BISULFÁT s.m. (<fr. *bisulfate*) Sare a acidului sulfuric în care un singur atom de hidrogen este înlocuit cu un atom de metal.
BISULFÍT s.m. (<fr. *bisulfite*) Sare a acidului sulfuros în care un singur atom de hidrogen este înlocuit cu un atom de metal.
BIȘNIȚÁR s.m. (<*bișniță*) (Fam.) Persoană care face afaceri (mărunte), obținînd profituri personale pe căi necinstite, nelegale.
BÍȘNIȚĂ s.f. (<engl. *business*) (Fam.) Afacere măruntă, necinstită.
BÍȘOF s.n. (<fr. *bischof*, engl. *bishof*, germ. *Bischof*) Băutură alcoolică rece, preparată prin macerarea în vin a lămîii sau a portocalei.
BIT s.n. (<engl., fr. *bit*) (INFORM.) Unitate de măsură a cantității de informație din teoria lui Shannon, conținută într-un semnal, corespunzînd logaritmului în bază.
BÍTER s.n. (<germ. *Bitter*, fr. *bitter*) Lichior amar, preparat prin macerarea anumitor plante medicinale (suedeze) în alcool de ienuperi, care este consumat în scopuri terapeutice sau ca aperitiv.
BITONALITÁTE s.f. (<fr. *bitonalité*) (MUZ.) Mișcare simultană a vocilor în două tonalități diferite.
BITRONCÓNIC, -Ă adj, s.n. (<*bi-*+*troconic*) **1.** Adj. Care are forma a două trunchiuri de con cu baza comună. **2.** S.n. Vas cu formă bitronconică, răspîndit cu deosebire în prima epocă a fierului.
BITÚM s.n. (<fr. *bitume*) **1.** Produs solid, plastic, de culoare neagră, obținut prin oxidarea la cald a reziduurilor de petrol sau prin distilarea huilei, care este folosit ca liant în construcția de drumuri, ca material izolant în construcții, în industrie etc. **2.** Culoare brună strălucitoare, obținută prin amestecarea la cald a bitumului cu ulei de in și cu ceară.
BITUMÁ vb. I tranz. (<fr. *bitumer*) **1.** A amesteca cu bitum un material granular. **2.** A umple cu o substanță bituminoasă locurile dintre pavelele sau dintre dalele unei șosele.
BITUMÁJ s.n. (<fr. *bitumage*) Stropire a unei șosele cu bitum, urmată de așternerea unui strat de piatră măruntă.
BITÚMEN s.n. (<germ. *Bitumen*, lat. *bitumen*) Substanță organică compusă dintr-un amestec de hidrocarburi provenit din transformarea rășinilor de plante și a cerii, depuse în special pe fundul bazinelor saline sărace în oxigen. ◇ *Bitumene gazoase* = gaze naturale. *Bitumene lichide* = petrol.
BITUMINIFÉR, -Ă adj. (<fr. *bituminifère*) Care produce bitum.
BITUMINIZÁRE s.f. (după fr. *bituminisation*) **1.** Proces natural de formare a unor hidrocarburi (ex. *bitumene*) prin transformarea lentă, în lipsa oxigenului, a nămolurilor bogate în resturi de organisme vegetale și animale. **2.** Metodă de impermeabilizare a rocilor împotriva apei din mine prin injectarea fisurilor cu bitum topit sau cu emulsii de bitum.
BITUMINÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *bitumineux*, lat. *bituminosus*) Care conține bitumen; care este de natura bitumenului.
BIUNIVÓC, -Ă adj. (<fr. *biunivoque*) Care are corespondență unică în ambele sensuri, fiind lipsit de echivoc, de univocitate. ◇ (MAT.) *Corespondență biunivocă* = corespondență între elementele a două mulțimi, care face ca elementele uneia dintre ele să corespundă univoc elementelor celeilalte și invers.
BIURÉTĂ s.f. (<fr. *burette*) Tub de sticlă gradat, de diverse forme, cu robinet sau cu tub de cauciuc cu clemă, folosit la analizele chimice.
BIÚTĂ s.f. (<fr. *butte*) Ridicătură de teren folosită la un poligon pentru tir.
BIVALÉNT, -Ă adj. (<fr. *bivalent*) **1.** (Despre elemente sau radicali chimici) Care are valență doi. **2.** Care are două valori.
BIVÁLV, -Á adj. (<fr. *bivalve*) **1.** (Despre animale) Care are corpul acoperit de două valve. **2.** (BOT.; despre capsule) Care este compus din două părți.
BIVÉRB s.n. (<*bi-*+*verb*) Joc care constă în reprezentarea a două cuvinte prin litere sau prin figuri combinate între ele.
BIVITELÍN, -Ă adj. (<fr. *bivitellin*) (Despre gemeni) Biovular.
BÍVOL s.m. (<sl. *bivolŭ*) Vită cornută rumegătoare, asemănătoare cu boul, de culoare neagră sau albă, cu coarnele inelate, întoarse spre spate (*Bos bubalus*). ◆ Epitet pentru un om gras, mătăhălos, nesimțit.

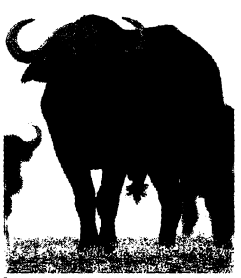

bivol

BIVOLÁR s.m. (<*bivol*) Păzitor al unei cirezi de bivoli.
BÍVOLIŢĂ s.f. (<bg. *bivolica*) Femela bivolului. ◆ Epitet pentru o femeie grasă, dizgraţioasă, nesimţită.
BIVOLTÍN, -Ă adj. (<fr. *bivoltin*; cf.lat. *bis* "de două ori"+*voltum* <*volvere* "a evolua") (Despre insecte, viermi de mătase etc.) Care îşi poate desfăşura ciclul vital de două ori pe an.
BIVUÁC s.n. (<fr. *bivouac*; cf.germ. *bei* "la" + *Wacht* "veghe") **1.** Staţionare temporară (în corturi) a trupelor în afara localităţilor sau a taberelor. ◆ Porţiune de teren pe care se face această staţionare. **2.** Adăpost pentru timpul nopţii, făcut de alpinişti sau de turişti.
BIZÁM s.m. (<germ. *Bisam*) Mamifer rozător, originar din America de Nord, cu corpul lung de peste 30 cm, cu blană preţioasă, castanie-roşcată, care trăieşte în preajma apelor, distrugînd digurile (*Ondatra zibethica*). ◆ Blana acestui animal.

bizam

BIZANTÍN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *byzantin*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuia în Bizanţ sau în Imperiul Bizantin; (la sg.) persoană care făcea parte din populaţia de bază a Bizanţului ori a Imperiului Bizantin sau era originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Bizanţului sau Imperiului Bizantin, privitor la Bizanţ sau la Imperiul Bizantin. ◇ *Artă bizantină* = artă dezvoltată în sec. 6-15 pe teritoriul Imperiului Bizantin, caracterizată printr-o mare varietate de forme şi prin bogăţia culorilor şi formelor în ornamentaţie, prin predominarea cupolei, a suprafeţelor şi a liniilor curbe în arhitectură (ex. *Biserica Sf. Sofia* din Constantinopol, 532-537, *Biserica San Vitale* din Ravenna, 532, *Biserica Mănăstirii Daphni* din Atena, sec.12, *Biserica Sf. Nicolae Domnesc* din Curtea de Argeş, 1352 etc.). ◇ *Muzică bizantină* = muzică exclusiv vocală, cultivată în Biserica Ortodoxă, care a apărut în Bizanţ în primele secole d.Hr., avînd la origine surse ebraice, siriene şi greceşti şi ale cărei genuri specifice sînt imnul, canonul, troparul. **3.** Adj. (Despre oameni) Intrigant, perfid, corupt.
BIZANTINÍSM s.n. (<fr. *byzantinisme*) **1.** Valorificarea tradiţiei culturale bizantine şi a spiritualităţii ortodoxe. **2.** Mod de a acţiona în viaţa publică şi particulară caracterizat prin intrigi, prin corupţie, prin neorînduială, prin dispute subtile, pedante şi inutile etc.
BIZANTINOLOGÍE s.f. (<fr. *byzantinologie*) Disciplină care studiază istoria, literatura şi arta bizantină.
BIZÁR, -Ă adj. (<fr. *bizarre*) (Şi adverbial) Ciudat, straniu; extravagant; supărător.
BIZARERÍE s.f. (<fr. *bizarrerie*) Ciudăţenie, extravaganţă.
BIZÉŢ s.n. (<germ. *Besätze*, pl. lui *Besatz* "bordură, garnitură") Bucată de piele ornamentată care se pune ca garnitură la încălţăminte.
BIZÓN s.m. (<fr., lat. *bison*) **1.** Mamifer mare din familia bovinelor, cu capul mare, cu fruntea bombată şi cu coarnele mici, cu umerii mai ridicaţi decît crupa, cu blana deasă (*Bison bison*). **2.** Pielea tăbăcită a acestui animal; p.ext. piele de viţel tăbăcită care imită pielea bizonului.
BIZOTÁ vb. I tranz. (<fr. *biseauter*) A şlefui oblic muchiile unui obiect de sticlă, ale oglinzilor, ale pietrelor preţioase etc.
BIZÓU s.n. (<fr. *biseau*) Margine tăiată oblic (la oglinzi, la pietre preţioase etc.).
BIZUÍ vb. IV refl. (<magh. *bizni*) **1.** A se încrede, a se baza. **2.** A se încumeta, a cuteza să facă ceva.
BÎIGUÍ vb. IV intranz. şi refl. (cf. magh. *bolvongni* "a rătăci") A vorbi neinteligibil, incoerent; a aiura, a delira.
BÎLBÎÍ vb. IV intranz., refl. şi tranz. (form. onomat.) A pronunţa cu ezitări sau nedesluşit cuvintele, repetînd unele silabe, din cauza unui defect natural sau a emoţiilor. ◆ Refl. A se încurca în vorbire, a pierde şirul vorbelor, a bolborosi cuvinte şi fraze fără sens.
BÎLBÎÍT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*bîlbîi*) (Persoană) care (se) bîlbîie.
BÎLCI s.n. (<magh. *bolcsu*) Tîrg mare ţinut la date fixe, în anumite perioade ale anului, care este însoţit de spectacole şi de petreceri populare. ◆ Fig. Gălăgie, hărmălaie.
BÎLÍNĂ s.f. (<rus. *bîlina*) Specie epică în versuri a folclorului rus (cîntată), care evocă faptele bogatîrilor.
BÎNTUÍ vb. IV tranz. şi intranz. (<magh. *bántani*) **1.** Tranz şi intranz. (Despre forţele naturii; la pers. 3) A afecta insistent şi cu violenţă (un teritoriu, recolta etc.), producînd pagube. ◆ Tranz. (Despre boli, războaie, invazii; la pers. 3) A devasta, a face ravagii, a pustii. **2.** Tranz. A împila, a chinui, a asupri. **3.** Tranz. şi intranz. (Fam.) A cutreiera.
BÎRCOÁCE s.f. Arbust din familia rozaceelor, cu florile şi cu fructele globuloase roşii, care creşte pe stînci, în pădurile montane (*Cotoneaster integerrima*).
BÎRFĂ s.f. (<*bîrfi*) (Fam.) Faptul de a se bîrfi; vorbe răutăcioase, insinuante la adresa cuiva.
BÎRFÍ vb. IV tranz., intranz. şi refl. recipr. A (se) vorbi de rău, a (se) calomnia, a (se) defăima. ◆ Intranz. A flecări.
BÎRFITÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*bîrfi*) (Persoană) care bîrfeşte.
BÎRLĂDEÁN, -Ă s.m., adj. (<n.pr. *Bîrlad*, oraş în România) **1.** S.m. (La pl. m.) Populaţie care locuieşte în Bîrlad; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a oraşului Bîrlad sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine oraşului Bîrlad sau bîrlădenilor, privitor la Bîrlad sau la bîrlădeni.
BÎRLĂDEÁNCĂ s.f. (<*bîrlădean*) Femeie care face parte din populaţia de bază a oraşului Bîrlad sau este originară de acolo.
BÎRLÓG s.n. (<sl. *brulogŭ*) Vizuină de urs; p. gener. vizuină a altor animale (sălbatice). ◆ Fig. Locuinţă, adăpost, culcuş.
BÎRNĂ s.f. (<sl. *brŭvĭno*) **1.** Trunchi de arbore, cojit şi cioplit (cu barda), care este folosit în construcţii. **2.** Unealtă pentru restabilirea secţiunii circulare a unor burlane utilizate la sonde. **3.** Aparat de gimnastică feminină, format dintr-o grindă de lemn lungă, dispusă orizontal, la o anumită înălţime deasupra solului, pe care se execută exerciţii de echilibru.
BÎRSÁN, -Ă adj. (<n.pr. *Bîrsa*) **1.** Care se referă la Ţara Bîrsei. **2.** (Despre oi; şi substantivat) Cu lîna lungă şi aspră.
BÎRSĂ s.f. (cuv. autoh.; cf. alb. *vërz*) Bucată de fier sau de lemn care leagă între ele brăzdarul, cormana şi plazul plugului.
BÎTĂ s.f. Băţ lung si gros (cu măciulie la un capăt).
BÎTLÁN s.m. (<bg. *batlan*) Pasăre de baltă din ordinul picioroangelor, înaltă peste un metru, cu penele cenuşii, cu gîtul, cu ciocul şi cu picioarele lungi şi cu un moţ de cîteva pene date pe ceafă (*Ardea cinerea*).

bîtlan

BÎTLĂNÁŞ s.m. (<*bîtlan*) Pasăre din ordinul picioroangelor, mai mică decît bîtlanul, cu gîtul şi cu ciocul lung, cu penele roşcate şi negre (*Ardea minuta*).
BÎZÎÍ vb. IV (<form. onomat.) **1.** Intranz. (Despre insectele care zboară) A produce zgomotul caracteristic zborului; a zumzăi. **2.** Intranz. (Fam.) A plînge, a scînci; **3.** Tranz. (Fam.) A cicăli, a sîcîi, a bîrfi.
BÎZÎITÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*bîzîi*) **1.** Adj. Care bîzîie. **2.** S.f. Jucărie de copii care produce zgomotul ce imită bîzîitul.
BÎZÓI s.n. (<form. onomat.) (Pop.) Coardă cu timbrul cel mai jos la unele instrumente muzicale.
Bk (CHIM.) Simbol pentru *berkeliu*.
BLACHÉU s.n. (<engl. *blackey*) Piesă metalică sau de cauciuc, de formă semiovală, care se aplică pe tocul şi (sau) pe vîrful tălpii încălţămintei pentru protecţie.
BLAGIÁN, -Ă adj. (<n.pr. *Blaga*, poet şi filozof român) De L.Blaga, al lui L.Blaga; în maniera lui L.Blaga.
BLAGOSLOVÉNIE s.f. (<sl. *blagoslovenije*) Blagoslovire, binecuvîntare.
BLAGOSLOVÍ vb. IV tranz. (<sl. *blagosloviti*) A binecuvînta.
BLAJÍN -Ă adj. (<sl. *blaženŭ*) Bun la inimă, blînd, paşnic. ◆ (Despre fizionomia, caracterul, comportamentul oamenilor) Care exprimă bunătate, blîndeţe. ◆ (Substantivat, m.pl. art.; în credinţele populare) Fiinţe blînde şi evlavioase, care trăiesc departe de lume, pe apa Sîmbetei.
BLAM s.n. (<fr. *blâme*) Dezaprobare publică a cuiva sau a ceva; exprimarea dezaprobării publice.
BLAMÁ vb. I tranz. (<fr. *blâmer*) A dezaproba (în public) pe cineva sau ceva; a condamna. ◆ A vorbi de rău, a defăima.
BLAMÁBIL, -Ă adj. (<fr. *blâmable*) Care merită să fie blamat; reprobabil.
BLÁNĂ s.f. (<bg. *blana*) **1.** Părul sau lîna care

acoperă pielea unor animale. ◆ Piele de animal, cu tot cu păr, prelucrată pentru a fi folosită la confecționarea unor articole de îmbrăcăminte sau pentru decorarea încăperilor. **2.** Haină de blană. **3.** (Pop.) Scîndură groasă.

BLANC[1] s.n. (<germ. *Blank*) **1.** Piele de bovine sau de porcine tăbăcită, suplă și elastică, folosită în marochinărie. **2.** Fîșie de material insensibil, adăugată la capetele bobinelor de film sau de bandă magnetică pentru a le proteja.

BLANC[2] s.n. (<fr. *blanc*) **1.** (POLIGR.) Spațiu alb care desparte două cuvinte tipărite. **2.** Pauză albă și tremurătoare care apare uneori în emisiunile televizate în urma unor defecțiuni tehnice.

BLANCHÉTĂ[1] s.f. (<germ. *Blankett*) Imprimat, formular pentru telegrame, poliță etc.

BLANCHÉTĂ[2] s.f. (<fr. *blanquette*) Mîncare de carne cu sos alb.

BLANQUÍSM s.n. (fr. *blanquisme*; cf. n.pr. *Blanqui*, economist francez) Curent comunist utopic, apărut în Franța, în sec. 19, care promova ideea realizării revoluției pe calea comploturilor unor grupuri restrînse.

BLANȘÁRE s.f. (cf. fr. *blanchir*) Operație de sterilizare prin opărire a alimentelor, folosită în industria conservelor.

BLANȘÍR s.n. (cf. *blanșiruire*) Deșeu sub formă de fîșii de piele rezultat în urma blanșiruirii.

BLANȘIRUÍRE s.f. (cf. fr. *blanchir*, germ. *blanschieren*) Operație de curățare a dosului pielii tăbăcite, prin roaderea unui strat foarte subțire de piele.

BLASFEMATÓR, -OÁRE adj., s.m. și f. (<fr. *blasphématoire*) (Persoană) care defăimează (cele sfinte).

BLASFEMÍE s.f. (<lat. *blasphemia*; cf.gr. *blasphemia* "cuvînt care profanează") **1.** Defăimare sau profanare a ceea ce este considerat sfînt, a divinității și a religiei. **2.** Cuvînt, discurs prin care se insultă divinitatea sau religia.

BLAST s.m. (<fr. *blaste*) Parte a embrionului care se dezvoltă după germinare.

BLASTÉMĂ s.f. (<fr. *blastème*) (BOT.) **1.** Mugure din care se va regenera un organ oarecare. **2.** Talul unui lichen.

BLASTO- (<fr., it. *blasto-*; cf.gr. *blastos* "germen") Element prim de compunere care are semnificația "referitor la germen (și la embrion)".

BLASTOCÁRP s.m. (<fr. *blastocarp*; cf. gr. *blastos* "germen"+*karpos* "fruct") Mugure florifer.

BLASTOCÍT s.n. (<fr. *blastocyte*; cf.gr. *blastos* "germen"+*kytos* "celulă") Celulă nediferențiată a unor serii de celule sangvine.

BLASTODÉRM s.n. (<fr. *blastoderme*; cf. gr. *blastos* "germen"+*derma* "piele") (EMBRIOL.) Membrană vitelină care dă naștere corpului embrionului.

BLASTOFTORÍE s.f. (<fr. *blastophtorie*; cf. gr. *blastos* "germen"+*phthora* "putrezire") Degenerare a germenilor din citoplasma oului fecundat.

BLASTOGENÉZĂ s.f. (<fr. *blastogenèse*; cf. gr. *blastos* "germen"+*genesis* "formare") **1.** Stadiu inițial de dezvoltare a embrionului. **2.** Reproducere prin înmugurire.

BLASTÓM s.n. (<fr. *blastome*; cf.gr. *blastoma* "tumoare") Tumoare canceroasă.

BLASTOMÉR s.m. (<fr. *blastomère*) Celulă provenind din diviziunea primară a zigotului.

BLASTOMICÉTĂ s.f. (<fr. *blastomycète*) (La pl.) Familie de ciuperci care se înmulțesc prin înmugurire (*Blastomyces*); (și la sg.) ciupercă ce face parte din această familie.

BLASTOMICÓZĂ s.f. (<fr. *blastomycose*; cf. gr. *blastos* "germen"+*mykes* "ciupercă") Boală provocată de ciuperci parazite (blastomicete), care afectează pielea, plămînii, mușchii etc.

BLASTOMOGENÉZĂ s.f. (<fr. *blastomogenèse*; cf. gr. *blastoma* "tumoare"+*genesis* "formare, naștere") Proces de formare și de dezvoltare a unei tumori maligne.

BLASTOPÓR s.m. (<germ. *Blastoporus*) (EMBRIOL.) Orificiu al gastrulei.

BLAT[1] s.n. (<germ. *Blatt*) Foaie de aluat special pentru prăjituri, pentru torturi etc.

BLAT[2] s.n. (Arg.) *A călători* (sau *a merge*) *pe blat* ori *a face blatul* = a călători fără bilet într-un mijloc de transport public.

BLAU s.n. (<germ. *blaue*[Montag]) (Rar) *A face blau* = a lipsi de la serviciu a doua zi după o sărbătoare.

BLAZÁ vb. I refl. și tranz. (<fr. *blaser*) A deveni sau a face să devină indiferent; a (se) plictisi; a(-și) reduce sau a(-și) pierde intensitatea simțurilor și a emoțiilor.

BLAZÁT, -Ă adj. (<*blaza*; cf.fr. *blasé*) Indiferent, plictisit, dezgustat de toate; lipsit sau incapabil de emoții și sentimente.

BLÁZĂ s.f. (<germ. *Blase*) Recipient al unei instalații de distilare, în care se introduce amestecul ce urmează să fie distilat.

BLÁZER s.n. (<engl., fr. *blazer*) Veston, jachetă (bărbătească) din stofă, catifea etc. (cu buzunare aplicate).

BLAZÓN s.n. (<fr. *blason*) Semn sau ansamblu de elemente convenționale care constituie emblema unui stat, a unei provincii, a unui oraș, a unei familii nobile, a unei bresle; armoarii, stemă.

BLĂNÁR s.m. (<*blană*) Meseriaș care prelucrează blana și (sau) confecționează obiecte de îmbrăcăminte din blană; negustor de blănuri.

BLĂNĂREÁSĂ s.f. (<*blănar*) Femeie care prelucrează și (sau) confecționează obiecte de îmbrăcăminte din blană; negustoreasă de blănuri. ◆ Soția blănarului.

BLĂNĂRÍE[1] s.f. (<*blănar*) **1.** Meseria blănarului. **2.** Încăpere în care se confecționează sau se vinde îmbrăcăminte din blană.

BLĂNĂRÍE[2] s.f (<*blană*) (Cu sens colectiv) Sortimente sau obiecte de îmbrăcăminte din blană.

BLEAH (BLEAU) s.n. (<germ. *Blech*, ucr. *bljaha*) Tablă de fier care îmbracă osia carului. ◆ (Reg.) Tablă de fier cu care se îmbracă acoperișul caselor.

BLEFARÍTĂ s.f. (<fr. *blépharite*) Inflamație a pleoapelor.

BLEFARO- (<fr. *blepharo-*; cf.gr. *blepharon* "pleoapă") Element prim de compunere care are semnificația "(referitor la) pleoapă".

BLEFAROFTALMÍE s.f. (<fr. *blépharophtalmie*) Inflamație simultană a pleoapelor și a conjunctivei.

BLEFAROPLASTÍE s.f. (<fr. *blépharoplastie*; cf. gr. *blepharon* "pleoapă"+*plastes* "care modelează") Operație chirurgicală pentru restaurarea unei pleoape distruse sau deformate de o cicatrice.

BLEFAROPTÓZĂ s.f. (<fr. *blépharoptose*; cf. gr. *blepharon* "pleoapă"+*ptosis* "cădere") Simptom caracterizat prin lăsarea în jos a pleoapei superioare.

BLEFAROSPÁSM s.n. (<fr. *blépharospasme*) Contracție spasmodică a mușchiului orbicular al pleoapelor.

BLEG, -EÁGĂ adj. (<scr. *bleka*) **1.** (Despre urechi) Care atîrnă în jos; (despre oameni) cu urechile îndepărtate de cap și atîrnînd în jos. **2.** (Despre oameni) Lipsit de voință, de energie (în comportare, în acțiuni etc.); prost, nătîng.

BLÉNDĂ s.f. (<germ. *Blende*, fr. *blende*) **1.** Rocă cubică, de culoare gălbuie, brună sau neagră, cu luciu de diamant, care reprezintă sulfura naturală de zinc. **2.** (CINEMAT.) Suprafață metalizată, utilizată pentru reflectarea și difuziunea luminii.

BLENORAGÍE s.f. (<fr. *blennorragie*) Boală venerică, contagioasă, provocată de un gonococ, care se caracterizează prin mîncărime, scurgeri purulente, senzație de usturime etc.

BLESTÉM s.n. (<*blestema*) Invocare a urgiei divinității împotriva cuiva; nenorocire a cuiva pusă pe seama furiei divine.

BLESTEMÁ vb. I tranz. (lat. pop. *blastimare* = *blasphemare*) A invoca urgia divinității asupra cuiva; a rosti un blestem. ◆ Intranz. A huli, a ocărî.

BLESTEMÁT, -Ă adj. (<*blestema*) **1.** Care reprezintă ținta unui blestem. ◆ Nefavorabil, neprielnic. **2.** (Și substantivat) Ticălos, rău, nemernic (în comportare).

BLESTEMĂȚÍE s.f. (<*blestemat*) Vorbă, faptă de om rău, blestemat; ticăloșie, depravare.

BLEU adj. invar., s.n. (cuv.fr.) Albastru-deschis; azuriu.

BLEUMARÍN adj. invar., s.n. (<fr. *bleu marine*) Albastru-închis.

BLID s.n. (<sl. *bliudŭ*) **1.** Vas adînc de lut, de lemn sau de metal, în care se pun bucatele. **2.** (La pl.) Vase de bucătărie.

BLIDÁR s.m., s.n. (<*blid*) **1.** S.m. Meșteșugar care face blide. **2.** S.m. Fig. Linge-blide, lingău. **3.** S.n. Dulap cu rafturi, fără uși, sau raft pe care se păstrează blidele.

BLIMP s.n. (<engl. *blimp*) Carcasă insonoră în care se introduce aparatul de filmat, în cazul filmărilor cu priză directă de sunet, pentru a elimina zgomotul produs de mecanismul de antrenare a peliculei.

BLINDÁ vb. I tranz. (<fr. *blinder*) A acoperi cu un blindaj.

BLINDÁJ s.n. (<fr. *blindage*) **1.** Înveliș protector din metal al unei nave, al unei fortificații, al unei mașini de luptă etc. ◆ Înveliș metalic al proiectilelor și al gloanțelor. **2.** Înveliș metalic de izolare a cîmpului electromagnetic al unei piese dintr-un aparat electric de celelalte piese ale aparatului.

BLINDÁT, -Ă adj., s.n. (<*blinda*) **1.** Adj. Care este prevăzut cu un blindaj. **2.** S.n. Vehicul de luptă prevăzut cu un blindaj. **3.** Adj. (Despre unități militare) Care este dotat cu mașini de luptă prevăzute cu blindaje.

BLIȚ (BLITZ) s.n. (<germ. *Blitz*[licht]) Sursă de lumină proprie, intensă și de scurtă durată, cu care este dotat un aparat fotografic și care

se conectează simultan cu deschiderea obturatorului. ◇ *Bliț secundar* = bliț comandat pe cale optică de lumina blițului principal, asigurîndu-se o sincronizare perfectă.

BLOC[1] s.n. (<fr. *bloc*, germ. *Block*[haus]) **1.** Bucată mare dintr-o materie solidă și grea; corp, obiect dintr-o singură bucată. **2.** Totalitate de obiecte (de același fel), care formează o unitate. ◇ *Bloc de desen* = teanc de foi de hîrtie de desenat, lipite între ele la una din margini și prinse în coperte (de carton). ◇ Loc. adv. *În bloc* = împreună, laolaltă. ◆ Ansamblu de mărci poștale, neseparate între ele, desprinse împreună dintr-o coală. **3.** Clădire mare, cu mai multe etaje; blochaus. **4.** *Bloc-motor* = piesă metalică turnată care cuprinde cilindrii și pistoanele unui motor. **5.** *Bloc-sistem* = sistem de organizare a circulației trenurilor, bazat pe împărțirea liniei în sectoare care pot fi ocupate numai de un singur tren. **6.** (POLIGR.) Caracter de literă înrudit cu grotescul și folosit la culegerea afișelor, reclamelor etc. **7.** *Bloc cardiac* = tulburare a ritmului inimii, în urma blocării influxului nervos care străbate mușchiul cardiac. ◆ *Bloc operator* = parte componentă a serviciilor chirurgicale, cuprinzînd sălile de operație și dependințele acestora.

BLOC[2] (**BLÓCUS**) s.n. (<fr. *blocus*) **1.** Alianță, înțelegere (între state, partide etc.) în vederea realizării unor scopuri comune. **2.** (MED.) Obturarea unei căi vasculare sau întreruperea circulației printr-un vas. ◆ Întrerupere a conductibilității neuromusculare. ◆ Anestezie locală.

BLOCÁ vb. I (<fr. *bloquer*) **1.** Tranz. A izola o localitate, un teritoriu etc. prin blocadă. **2.** Tranz. A închide o arteră de circulație; a opri circulația vehiculelor sau a pietonilor. **3.** Tranz. și refl. A nu mai funcționa sau a face să nu mai funcționeze (fixîndu-se sau imobilizîndu-se) într-o poziție sau în alta. **4.** Tranz. A interzice în mod legal folosirea unor fonduri, a unor produse etc. **5.** Tranz. (SPORT) A efectua un blocaj.

BLOCÁDĂ s.f. (<germ. *Blockade*) Ansamblu de măsuri cu caracter diplomatic, militar sau economic destinate izolării unei localități, unui stat sau a unui grup de state. ◇ *Blocadă economică* = izolare a unui stat sau a unui grup de state, întreprinsă de un alt stat sau de alte state, în scopul subminării economiei naționale a primelor.

BLOCÁJ s.n. (<fr. *blocage*) **1.** Blocare, blocadă. **2.** Tactică de stopare a acțiunii adverse sau de apărare în unele jocuri sportive. **3.** (TEHN.) Fundație de piatră, de bolovani etc., făcută la șosele, la căile ferate etc. ◆ Dig rudimentar, format prin îngrămădirea de pietre, de bolovani etc. **4.** (MED.) Împiedicare a desfășurării unui proces sau a unei funcții fiziologice.

BLOCÁRE s.f. (<*bloca*) Acțiunea de a (se) bloca și rezultatul ei. ◆ (POLIGR.) Culegere intenționată a uneia sau a mai multe litere cu floarea în jos, pentru a atrage atenția corectorului.

BLOCDIAGRÁMĂ s.n. (<fr. *bloc-diagramme*) Reprezentare grafică în perspectivă și în secțiune a unei porțiuni din scoarța terestră, care redă principalele caracteristici ale reliefului și structura geologică pe care s-a dezvoltat acesta.

BLÓCHAUS s.n. (<germ. *Blockhaus*) Clădire mare, cu mai multe etaje; bloc.

BLOCNÓTES s.n. (<fr. *bloc-notes*) Carnet pentru însemnări curente.

BLOC-STÁRT s.n. (după engl. *starting-block*) (SPORT) Dispozitiv folosit de alergători pentru luarea startului în cursele de viteză.

BLOND, -Ă adj. (<fr. *blond*) (Despre păr) De culoare deschisă; galben, bălai. ◆ (Despre oameni) Care are păr de culoare deschisă. ◆ (Substantivat) Persoană cu păr (și cu ten) de culoare deschisă. ◇ *Bere blondă* = bere de culoare gălbuie.

BLONDÍN, -Ă adj. (<fr. *blondin*) (Și substantivat) Blond.

BLONZÍ vb. IV tranz. și refl. (<*blond*) (Fam.) A(-și) decolora părul pînă la obținerea unei culori gălbui-deschise.

BLUES s.n. (cuv. engl.) Cîntec popular, nostalgic, al negrilor din America, care a devenit piesă instrumentală (de jaz). ◆ Dans lent, în măsură binară, cu caracter melancolic.

BLUÉTĂ s.f. (<fr. *bluette*) **1.** Mică operă literară fără pretenții. **2.** (MUZ.) Bagatelă.

BLUF s.n. (<engl. *bluff*) (Livr.) Atitudine neîntemeiată care urmărește intimidarea cuiva.

BLUGI (**BLUE-JEANS**) s.m.pl. (<engl. *blue-jeans*) Pantaloni din bumbac (de culori diferite), foarte rezistenți, strînși pe corp, cu cusăturile întărite cu tigheluri, cu clame etc.

BLUM s.n. (<fr. *bloom*) Oțel semilaminat, de formă paralelipipedică, cu secțiune mare (pătrată) și cu muchii rotunjite.

BLÚMING s.n. (<fr. *blooming*) Laminor de blumuri.

BLUZĂ vb. I tranz. și refl. (<*bluzat*) A face să devină sau a deveni bluzat.

BLUZÁT, -Ă adj. (<*bluză*) (Despre corsajul unei rochii) Care este făcut mai lung și mai larg și lăsat să atîrne puțin peste cingătoare.

BLÚZĂ s.f. (<fr. *blouse*) Obiect de îmbrăcăminte (cu guler și cu mîneci) pentru partea superioară a corpului, asemănător cu o cămașă bărbătească.

BLUZÓN s.n. (<fr. *blouson*) Obiect de îmbrăcăminte (de sport), larg si comod, pentru partea superioară a corpului.

BÓA s.m. invar. (<fr., lat. *boa*) **1.** Șarpe tropical, carnivor și neveninos, lung de cîțiva metri, care își omoară prada înainte de a o înghiți, încolăcindu-se în jurul ei și sufocînd-o (*Boa constrictor*). **2.** Fîșie lungă de blană sau de pene, purtată altădată de femei în jurul gîtului.

boa

BOÁBĂ s.f. (cf. scr. *boba*) (Specie de) fruct cărnos de formă sferică, cu sîmbure (sau sîmburi) în mijloc; bacă.

BOÁLĂ s.f. (<sl. *bolĭ*) **1.** Modificare organică sau funcțională a echilibrului normal al organismelor vegetale sau animale; proces patologic care afectează organismul. ◇ *Boala somnului* = encefalită letargică, boală infecțioasă gravă transmisibilă prin înțepătura muștei țețe. *Boala papagalilor* = psitacoză. ◇ (Pop.) *Boală neagră* (sau *a copiilor*) = epilepsie. *Boală lungă* (sau *mare*) = febră tifoidă. *Boală seacă* = tuberculoză pulmonară. *Boală de zahăr* = diabet. **2.** (La plante, la vin etc.) Modificare organică, patologică sau biochimică.

BOÁR (**BOUÁR**) s.m. (lat. *bo(v)arius*) Păstor de boi.

BOARD s.n. (cuv. engl.) Conducere; comitet, comisie.

BOÁRE s.f. (lat. *boreas*) **1.** Adiere răcoritoare de vînt. **2.** Miros plăcut; aburi; mireasmă.

BOÁRȚĂ s.f. Pește mic de apă dulce, care își depune icrele între valvele scoicilor unor moluște (*Rhodeus sericeus*).

BOB[1] s.m., s.n.(<sl. *bobŭ*) **1.** S.m. Plantă erbacee anuală din familia leguminoaselor, cu tulpina înaltă, cu florile albe sau roz, cu fructele păstăi mari și cu semințele ovale, turtite (*Vicia faba*). ◆ P. restr. Sămînța acestei plante. **2.** S.n. Sămînță de cereale sau de legume care fac fructe păstăi. ◇ *A da* (sau *a ghici*) *în bobi* = a prezice viitorul în funcție de modul de așezare a bobilor aruncați de ghicitor. ◆ Orice părticică de materie care seamănă cu un grăunte (*bob de nisip*).

bob[1] (1)

BOB[2] s.n. (<fr., engl. *bob*[sleigh]) Sanie cu două perechi de tălpici, cele din față (dirijate de un volan sau de două cabluri) servind la cotit. ◆ Sport practicat cu această sanie.

BOB[3] s.n. Instalație pentru ridicarea materialelor de construcție la înălțimea schelelor.

BOBÉR s.m. (<*bob*[2]) Sportiv care practică bobul.

BOBINĂ vb. I tranz. (<fr. *bobiner*) A înfășura, a încolăci un fir, un cablu etc. în jurul unui mosor, al unei bobine etc.

BOBINÁJ s.n. (<fr. *bobinage*) **1.** Bobinare. **2.** Concr. Totalitatea bobinelor dintr-o mașină, dintr-un aparat electric etc.

BOBINATÓR, -OÁRE s.m. și f. (<*bobina*, după fr. *bobineur*) Persoană care execută sau repară bobine de mașini electrice.

BOBÍNĂ s.f. (<fr. *bobine*) Suport de diverse forme, pe care se înfășoară firele (de ață, de cablu etc.), benzile, peliculele; p.ext. suportul împreună cu firele înfășurate pe el. ◆ Ansamblu de fire format prin înfășurarea în serie a unuia sau a mai multe conductoare electrice.

BOBÍȚĂ s.f. (<*boabă*; cf. scr. *bobica*) Diminutiv al lui boabă. ◆ Cerculeț imprimat sau desenat.

BOBÎRNÁC s.n. Lovitură dată peste nas, peste frunte, peste ureche etc. prin destinderea degetului arătător sau mijlociu după ce a

fost încordat de degetul mare. ◆ Aluzie răutăcioasă la adresa cuiva.

BOBÓC s.m. (<ngr. *bubuki*) **1.** Caliciul nedeschis al unei flori; floare nedeschisă, nedezvoltată încă. **2.** Pui de gîscă sau de rață. ◆ Fig. Om lipsit de experiență, începător într-un domeniu; p. restr. recrut; student în primul an de studii.

BOBÓRNIC s.m. Plantă erbacee cu tulpina înaltă și groasă, cu frunzele cărnoase, cu florile albastre și cu fructul în formă de capsulă (*Veronica beccabunga*).

BÓBSLEI s.n. (<engl., fr. *bobsleigh*) Sport practicat cu bobul[2].

BOCÁNC s.m. (<magh. *bakancs*) Gheată din piele rezistentă, cu talpa groasă, pentru militari, sportivi etc.

BOCAPÓRT s.n. (<it. *boccaporto*) Deschizătură în puntea unei nave, prin care se încarcă mărfurile în magazie.

BOCĂNÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) A lovi cu un obiect tare în ceva, producînd zgomot.

BOCCEÁ s.f. (<tc. *bohça*) **1.** Totalitatea obiectelor (mărunte) puse într-o bucată de pînză, ale cărei capete se leagă cruciș. **2.** (Înv. și reg.) Șal mare pe care îl purtau femeile pe spate.

BOCCEAGÍU (BOCCEGÍU) s.m. (<tc. *bohçacı*) (Înv.) Negustor ambulant de mărunțișuri.

BOCCEALÍC s.n. (<tc. *bohçalık*) (Înv.) Boccea; (în special) pachet cu haine și cu rufe pe care mireasa le dăruia mirelui.

BOCCÍU, -ÍE adj. (<tc. *bokçu*) (Pop. și fam.; despre oameni) Care are trăsături urîte, grosolane, butucănoase. ◆ Fig. (Substantivat, rar) Prost, bădăran.

BÓCET s.n. (<*boci*) **1.** Plîns însoțit de vaiete, de tînguiri, de strigăte etc. **2.** Lamentație improvizată, de obicei versificată și cîntată pe o anumită melodie, în cadrul ritualului tradițional de înmormîntare (la țară); cîntare de mort.

BOCÍ vb. IV intranz. și refl. (<*boace*, reg. "voce") A plînge cu vaiete, cu tînguiri, cu strigăte etc. ◆ Tranz. A plînge cu bocete la înmormîntarea cuiva.

BOCITÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*boci*) **1.** Adj. Care bocește. **2.** S.f. Femeie care execută bocetul ritualic.

BÓCȘĂ s.f. (<magh. *boksa*) **1.** Instalație rudimentară de transformare, prin ardere lentă, a grămezilor de lemne în cărbuni; p.restr. grămadă de lemne pregătite pentru a fi transformate în cărbuni. **2.** Totalitate de minereuri bogate în sulf, folosite pentru oxidarea minereurilor.

BODÉGĂ s.f. (<germ. *Bodega*) Local mic în care se consumă aperitive și băuturi (alcoolice).

BODHISATTVA subst. (cuv. sanscr.) (În budismul mahayana) Ființă imaginară care a atins un grad înalt de perfecțiune, imediat anterior încarnării ca Buddha și care ajută oamenii pe calea perfecționării și a mîntuirii.

BÓDICEC s.n. (<engl. *bodycheck*) Atac reglementar cu umărul, cu pieptul sau cu șoldul asupra adversarului aflat în mișcare, în jocul de hochei.

BODICECÁ vb. I tranz. (<*bodicec*) A practica bodicecul, în hochei.

BODÎRLĂU s.m. (ORNIT.) Cufundar (*Gavia arctica* și *Podiceps cristatus*). ◇ *Bodîrlău-cu-ferăstrău* = pasăre de baltă, înrudită cu rața, cu zimții laterali ai ciocului asemănători cu zimții de ferăstrău (*Mergus merganser*).

BODÓNI subst. (<germ. *Bodoni*) (TIPOGR.) Caracter de literă cu contrast mare între liniile de bază și liniile secundare, cu picioruțe subțiri, scurte și drepte.

BODY-GUARD s.m. (cuv.engl.) Gardă de corp; apărător, păzitor al cuiva.

BOÉM[1], -Ă s.m. și f., adj. (<n.pr. *Boemia*) **1.** S.m. și f. (La pl. m.) Populație care locuiește în Boemia; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a Boemiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Boemiei sau boemilor, privitor la Boemia sau la boemi.

BOÉM[2], -Ă subst., adj. (<fr. *bohème*) **1.** S.m. și f. Persoană (artist sau scriitor) care duce o viață dezordonată, fără a se îngriji de ziua de mîine și fără a respecta convenințele sociale. **2.** Adj. Care corespunde firii sau felului de viață caracteristic boemilor. **3.** S.f. Mediu în care trăiesc boemii; viață dusă de boemi (dezordonată, plină de privațiuni).

BOGASIÉR s.m. (<*bogasiu*) (Înv.) Negustor de articole de manufactură, în special de pînzeturi fine, folosite pentru căptușeala hainelor.

BOGASÍU s.n. (<tc. *bogası*) (Înv.) Stofă sau pînză fină, importată din Orient și folosită în special pentru căptușeală.

BOGÁT, -Ă adj., s.m. și f. (<sl. *bogatŭ*) **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care posedă mijloace materiale și financiare multe și mari, care are mulți bani. **2.** Adj. Care se află sau care conține ceva în cantitate mare. ◆ (Despre vegetație) Mănos, roditor, luxuriant. **3.** Adj. (Despre lucruri) Scump, de mare valoare.

BOGATÎR s.m. (<rus. *bogatîr*) Personaj masculin cu însușiri ideale (vitejie, forță fizică, puritate morală etc.) din folclorul rus.

BOGĂTÁȘ, -Ă s.m. și f. (<*bogat*) Persoană care posedă avere mare.

BOGĂȚÍE s.f. (<*bogat*) **1.** Cantitate mare de bunuri materiale, de obiecte de preț. ◆ P. gener. Cantitate mare din ceva. **2.** Situația, starea omului bogat. **3.** Resursele naturale ale unei regiuni, ale unei țări etc. care, prin prelucrare, devin bunuri utilizate de întreaga societate. **4.** Abundență și varietate de valori spirituale.

BOGDAPRÓSTE (BODAPRÓSTE) interj. (<bg. *bog da prosti*) Cuvînt de mulțumire pentru un bun căpătat (pentru pomană).

BOGHÍU s.n. (<fr. *bogie*, *boggie*) Cărucior cu patru roți, pe care este articulat șasiul vagoanelor și al locomotivelor și care permite acestora înscrierea în curbe.

BOGOMÍL s.m. (<fr. *bogomile*; cf.n.pr. *Bogomil*, preot bulgar) Adept al bogomilismului.

BOGOMÍLIC, -Ă adj. (<n.pr. *Bogomil*) Care aparține bogomilismului, privitor la bogomilism.

BOGOMILÍSM s.n. (<n.pr. *Bogomil*) Sectă creștină dualistă, apărută în sec. 10, în Bulgaria, în urma predicilor preotului Ieremia Bogomil și răspîndită ulterior în țările balcanice, în Rusia și în alte țări, care contesta Sfînta Treime, Sfintele Taine, existența umană a lui Iisus Hristos, ierarhia bisericească, riturile ortodoxe, inclusiv botezul etc. Printre ramurile sale se numără catarii (în Italia de Nord) și albigenzii (în S Franței) în sec. 12.

BOIÁ s.f. (<tc. *boya*) **1.** Condiment de culoare roșie, obținut prin măcinarea ardeiului iute uscat. **2.** (Pop.) Vopsea. ◆ (Peior.) Fard.

BOIANGERÍE s.f. (<*boiangiu*) **1.** Tehnica colorării materialelor textile; p.ext. meseria boiangiului. **2.** Atelier sau prăvălie unde se colorează materialele textile.

BOIANGÍU s.m. (<tc. *boyacı*) Meseriaș care se ocupă cu colorarea materialelor textile.

BOICÓT s.n. (<*boicota*) Sistare organizată, totală sau parțială, a relațiilor cu o persoană, cu o organizație sau cu un stat în semn de protest față de anumite acțiuni ale acestora (aplicată pentru prima oară la sfîrșitul sec. 19 de țăranii irlandezi împotriva proprietarului *Boycott*).

BOICOTÁ vb. I tranz. (<fr. *boycotter*; cf. n.pr. *Boycott*, proprietar irlandez) A exercita un boicot.

BOIÉR s.m. (<sl. *boljarinŭ*) **1.** Mare proprietar de pămînt, care deținea uneori și o funcție înaltă în stat; nobil, aristocrat; p.ext. stăpîn. ◆ (Fam.) (Epitet pentru o) persoană cu înfățișare, cu atitudini etc. elegante, aristocratice. **2.** Titlu de politețe (echivalent cu "domnule") adresat persoanelor înstărite, cu funcții administrative etc.

BOIERÉSC, -EÁSCĂ adj., s.n. (<*boier*) **1.** Adj. Care aparține boierilor, privitor la boieri. ◆ Care imită comportamentul, mentalitatea etc. boierilor. **2.** S.n. (În ev. med.; în Moldova) Obligație a țăranilor dependenți de a munci în folosul boierului, în schimbul unui lot de pămînt care le era dat în folosință.

BOIERÍ vb. IV (<*boier*) **1.** Tranz. A conferi cuiva rangul de boier. **2.** Refl. (Fam.) A trăi sau a se comporta ca un boier.

BOIERÍE s.f. (<*boier*) Starea, calitatea de boier; rangul de boier, funcție deținută de un boier în statul medieval. ◆ (Fam.) Atitudine, comportament, mentalitate etc. de boier.

BOIERÍME s.f. (<*boier*) Totalitatea boierilor; clasa boierilor; mulțime de boieri.

BOIERNÁȘ s.m. (<*boiarin*, înv. "boier") Boier de rang mai mic, inferior marilor proprietari de moșii.

BOIEROÁICĂ s.f. (<boier) Soție de boier; mare proprietară de pămînt. ◆ Soție de demnitar, de mare negustor, de industriaș etc.

BOIERÓS, -OÁSĂ adj. (<*boier*) Cu atitudine, cu maniere de boier; p.ext. mofturos, pretențios.

BÓILER s.n. (<germ. *Boiler*) Cazan special de încălzire automată a apei, folosit în instalațiile termice și de apă caldă curentă.

BÓIȘTE s.f. (<bg. *boiste*, scr. *bojiste*) Depunerea și fecundarea icrelor; perioada de rut a peștilor; bătaia peștilor; concr. locul unde are loc fecundarea.

BOIȘTEÁN s.m. (<*boiște*) Pește mic, cu spinarea și cu părțile laterale de culoare verde-închis, cu pete întunecate, cu burta de culoare albă-argintie, care trăiește în apele din zona de munte și de coline (*Phoxinus phoxinus*).

BOJDÉUCĂ s.f. (cf. *bujdă*, reg. "cocioabă") (Reg.) Casă mică, sărăcăcioasă.

BOL s.n. (<fr. *bol*) **1.** Cocoloș. ◇ *Bol alimentar* = cocoloș rezultat din amestecarea alimentelor cu salivă în cavitatea bucală. **2.** Vas de formă semisferică, cu sau fără picior.

BOLÁRD s.n. (<fr. *bollard*) Stîlp scurt, de metal sau de beton, cu vîrful lățit, montat pe

chei pentru legarea parîmelor navelor acostate.

BOLBOROSÍ vb. IV (form. onomat.) **1.** Intranz. şi tranz. A vorbi încet şi nedesluşit. **2.** Intranz. (Despre lichide) A produce un zgomot caracteristic ciocnirii de un obstacol sau în procesul de fierbere.

BOLD[1] s.n. (<sl. *bodlĭ* "ghimpe") **1.** Ac cu gămălie, cu măciulie. ◆ Vîrf ascuţit. ◆ Cui de metal cu măciulie ornamentală. **2.** Băţ ascuţit la un capăt, cu care se mînă vitele. ◆ Înţepătură, împunsătură (dată cu acest băţ). **3.** (Înv.) Imbold. **4.** Element de construcţie în arhitectura populară, în formă de stîlp sculptat, cu vîrful ascuţit.

BOLD[2] s.n. (<engl. *bold* [letter]) (TIPOGR.) Literă aldină.

BOLDÉI s.m. (<*bold*) Cîine de talie mică, cu picioarele scurte.

BÓLDO s.n. (<fr. *boldo*) Arbore originar din Chile, cu frunzele avînd proprietăţi stimulative, tonice, colagoge şi laxative (*Boldeia fragrans*).

BOLERÓ (**BOLERÓU**) s.n. (<fr. *boléro*, sp. *bolero*) **1.** Vestă scurtă pînă deasupra taliei (iniţial în costumul naţional spaniol), cu sau fără mîneci, purtată peste cămaşă sau peste bluză. **2.** Dans popular spaniol în ritm moderat, care se dansează sub acompaniament de chitară şi de castaniete; melodie după care se execută acest dans.

BÓLGIE s.f. (<it. *bolgia*) Compartiment al celui de-al optulea cerc al infernului lui Dante.

BOLÍ vb. IV intranz. (<sl. *boléti*) (Pop.) A fi bolnav timp îndelungat, a suferi mult timp de o boală.

BOLÍD s.m. (<fr. *bolide*) Meteorit de dimensiuni relativ mari, care cade pe Pămînt cu mare viteză; stea căzătoare foarte strălucitoare. ◆ Fig. Vehicul de mare viteză.

BOLIVÁR s.m. (<fr., sp. *bolivar*; cf. n.pr. *Bolivar*, general şi om politic sud-american) Unitate monetară în Venezuela.

BOLIVIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Bolivia*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Bolivia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Boliviei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Boliviei sau bolivienilor, privitor la Bolivia sau la bolivieni.

BOLNÁV, -Ă adj., s.m. şi f. (<bg. *bolnav*) (Organism animal sau vegetal) care suferă de o boală; (om) suferind.

BOLNĂVICIÓS, -OÁSĂ adj. (<*bolnav*) **1.** Care se îmbolnăveşte uşor; care are sănătatea şubredă. ◆ (Ca) de bolnav, cu aspect nesănătos. **2.** Fig. Care este atras irezistibil spre vicii, spre lucruri anormale sau exagerate.

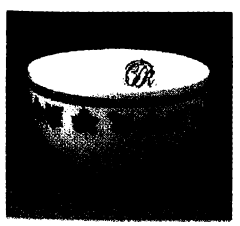

bol (2)

BÓLNIŢĂ s.f. (<sl. *bolĭnica*) (Înv.) Spital, infirmerie (pe lîngă o mănăstire sau pe lîngă un aşezămînt de binefacere). ◆ Loc de izolare şi de îngrijire a vitelor bolnave.

BOLOMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *bolométrique*) De bolometru; obţinut cu ajutorul bolometrului.

BOLOMÉTRU s.n. (<fr. *bolomètre*) Instrument folosit pentru determinarea intensităţii radiaţiei termice prin măsurarea pe cale electrică a încălzirii unui element sensibil expus radiaţiei.

BOLOVÁN s.m. (<bg. *balvan*) **1.** Bucată mare, voluminoasă şi grea, de piatră, avînd marginile rotunjite sub acţiunea factorilor meteorologici. **2.** Bucată mare dintr-o materie solidă.

BÓLSON s.n. (<fr., sp. *bolson*; cuv.mexican) Regiune joasă a unui deşert montan, acoperită cu roci detritice şi mărginită de stînci abrupte.

BOLŞEVÍC, -Ă s.m. şi f., adj. (<rus. *bol'şevik*, fr. *bolchevik*) **1.** S.m şi f. Adept al bolşevismului; comunist. **2.** Adj. Care este caracteristic bolşevismului sau bolşevicilor, referitor la bolşevism sau la bolşevici.

BOLŞEVÍSM s.n. (<rus. *bol'şevizm*, fr. *bolchevisme*) Curent politic comunist, apărut în Rusia la începutul sec. 20, care a susţinut dictatura proletariatului..

BÓLTĂ s.f. (<scr. *bolta*, magh. *bolt*) Element de construcţie, a cărui parte superioară are interiorul concav, arcuit în sus. ◆ Încăpere sau galerie (subterană) cu tavanul arcuit. ◆ Construcţie de lemn sau din vergele metalice, arcuită în partea superioară, care serveşte drept sprijin plantelor agăţătoare. ◆ Fig. Plafon format din ramurile dese şi apropiate ale unor copaci. ◆ *Boltă cerească* = cer. ◆ *Boltă craniană* = partea superioară a cutiei craniene. ◆ *Boltă palatină* = palat, cerul-gurii.

boltă

BOLTÍ vb. IV tranz. (<*boltă*) A da (unei construcţii) formă de boltă. ◆ Refl. A căpăta formă de boltă.

BOLTITÚRĂ s.f. (<*bolti*) Partea arcuită a unei bolţi.

BOLŢ s.n. (<germ. *Bolzen*) Piesă de maşină, de formă cilindrică, utilizată ca element de legătură între un piston şi o bielă.

BOLŢÁR s.m. (<*boltă*) Fiecare dintre elementele de piatră sau de beton, special fasonate, din care este construită o boltă sau un arc.

BÓLUS s.n. (<germ. *Bolus*) Argilă fină, folosită ca diluant solid.

BOMBĂ vb. I tranz. şi refl.(<fr. *bomber*) A da sau a căpăta o formă arcuită, convexă.

BOMBÁJ s.n. (<*bomba*) **1.** Deformare a unei plăci care are cel puţin o suprafaţă de formă convexă. **2.** Deformare a capacelor de tablă la unele cutii sau borcane de conserve cu conţinut alterat.

BOMBAMÉNT s.n. (<fr. *bombement*) Parte bombată a unui drum pavat sau asfaltat, care asigură scurgerea apelor.

BOMBARDÁ vb. I tranz. (<fr. *bombarder*) **1.** A lansa un proiectil (exploziv) asupra unei ţinte, a trage cu tunul într-un obiectiv. **2.** (FIZ.) A proiecta un fascicul de particule elementare (electroni, neutroni, ioni etc.) asupra unor nuclee atomice.

BOMBARDAMÉNT s.n. (<fr. *bombardement*, it. *bombardamento*) Atac cu bombe, cu proiectile.

BOMBÁRDĂ s.f. (<fr. *bombarde*) Maşină de război, folosită în evul mediu pentru aruncarea bolovanilor sau a altor proiectile asupra fortificaţiilor. ◆ Tun de calibru mare.

BOMBARDIÉR s.n., s.m. (<fr. *bombardier*) **1.** S.n. Avion militar de mare capacitate, specializat în bombardamente. **2.** S.m. Aviator care lansează bombele dintr-un avion de bombardament.

BOMBARDÓN s.n. (<fr. *bombardon*) Instrument muzical de suflat din alamă, cu pistoane, de forma unei trompete mari, cu timbru şi cu registru foarte grav.

BOMBÁSTIC, -Ă adj. (<germ. *bombastisch*) (Despre vorbe, stil etc.) Încărcat, cu elemente de prisos; pretenţios, grandilocvent.

BOMBÁT, -Ă adj. (<*bomba*) Care are formă convexă; arcuit.

BÓMBĂ s.f. (<fr. *bombe*) **1.** Proiectil cu încărcătură explozivă, incendiară etc., care se aruncă din avion asupra obiectivelor terestre. ◇ *Bombă atomică* sau *nucleară* = bombă a cărei explozie este produsă prin declanşarea energiei nucleare, avînd o extraordinară forţă de distrugere. **2.** *Bombă calorimetrică* = recipient metalic plasat într-un calorimetru, care este folosit la determinarea căldurii de ardere a materialelor arse în interiorul său. **3.** *Bombă vulcanică* = fragmente sau bucăţi de lavă, proiectate şi consolidate în atmosferă la începutul erupţiilor vulcanice. **4.** Fig. (SPORT) Lovitură puternică cu mingea (spre poartă). **5.** Fig. (Fam.) Ştire, fapt care produce senzaţie. **6.** Fig. (Arg.) Local rău famat; speluncă.

BOMBĂNÍ vb. IV (form. onomat.) **1.** Intranz. A vorbi singur, încet şi nedesluşit. **2.** Tranz. A certa, a cicăli pe cineva, arătîndu-i nemulţumirea prin vorbe spuse ca pentru sine. **3.** Tranz. şi intranz. (Despre copiii mici) A gînguri.

BOMBÉTĂ s.f. (<fr. *bombette*) Lampă folosită pe nave pentru semnalizare.

BOMBÉU s.n. (<fr. *bombé*) Piesă rigidă şi bombată care se montează la vîrful încălţămintei; p.ext. vîrful bombat al încălţămintei.

BOMBOÁNĂ s.f. (<fr. *bonbon*) Produs de cofetărie fabricat din sirop de zahăr aromatizat, din ciocolată etc., de culori, cu gust şi forme foarte variate.

BOMBONERÍE s.f. (<fr. *bonbonnerie*) Uni-

tate comercială unde se vînd bomboane.
BOMBONIÉRĂ s.f. (<fr. *bonbonnière*) Vas mic în care se păstrează bomboane.
BÓMBYX s.m. (<fr., lat. *bombyx*; cf.gr. *bombyx* "vierme de mătase") Gen de fluturi, a căror specie foarte cunoscută are ca omidă viermele de mătase (*Bombyx mori*).
BOMFÁIER s.n. (<engl. *bonfire*; cf.germ. *Bogenfeilen*) Ferăstrău de mînă pentru tăiat metale.
BOMPRÉS s.n. (<it. *bompresso*) Catargul aproape orizontal din vîrful prorei unei corăbii, care serveşte la susţinerea pînzelor triunghiulare.

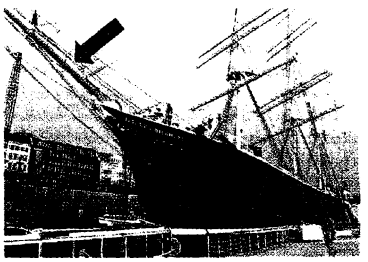

bompres

BON s.n. (<fr. *bon*) **1.** Document provizoriu care conferă deţinătorului său dreptul de a primi ceva sau de a beneficia de ceva; notă de plată pe baza căreia se achită mărfuri sau servicii. **2.** Hîrtie de valoare emisă de stat sau de o instituţie financiară recunoscută de stat. ◇ *Bon de tezaur* = obligaţie emisă de stat pentru sumele împrumutate pe termen scurt (de la cetăţeni sau bănci) şi pentru care statul plăteşte dobîndă.
BONAPARTÍSM s.n. (<fr. *bonapartisme*; cf. n.pr. *Bonaparte*) **1.** Sistem politic, caracterizat prin democraţie autoritară şi plebiscitară, instaurat în Franţa, la sfîrşitul sec. 18, în timpul lui Napoleon I Bonaparte. **2.** Ataşament faţă de bonapartism sau faţă de dinastia întemeiată de Napoleon Bonaparte, în special faţă de Napoleon III.
BONAPARTÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *bonapartiste*) **1.** S.m. şi f. Adept al bonapartismului. **2.** Adj. Care aparţine bonapartismului, privitor la bonapartism.
BÓNĂ s.f. (<fr. *bonne*, germ. *Bonne*) Persoană angajată într-o familie pentru îngrijirea copiilor şi pentru a-i învăţa o limbă străină.
BONCĂÍ vb. IV refl. şi intranz. (cf. scr. *bukati*) (Despre cerbi şi alte animale erbivore mari) A emite sunete (strigăte) specifice rasei în perioada de rut.
BONCĂLUÍ vb. IV refl. şi intranz. (Despre cerbi şi alte animale erbivore mari) A boncăi.
BONCĂLUÍT s.n. (<*boncălui*) Faptul de a boncălui; răget, strigăt specific scos de cerbi şi de alte animale erbivore în perioada de rut. ◆ Fig. Sunet prelung emis de unele instrumente de suflat.
BONCĂNÍT s.n. (<*boncăni* "a rage") **1.** Perioada de împerechere la cerbi. **2.** Mugetul cerbului în perioada de împerechere.
BOND s.n. (<fr. *bond*) Salt al avionului la o aterizare incorectă.
BONDÁR s.m. (form. onomat.) Insectă mare din ordinul himenopterelor, asemănătoare cu albina (*Bombus*).
BONDERIZÁ vb. I tranz. (<fr. *bondériser*) A supune fosfatării unele metale feroase pentru a le proteja de rugină.
BONDÓC, -OÁCĂ adj. (cf. tc. *bunduk*) (Despre oameni; fig. despre obiecte) Mic de statură şi gras; scurt şi îndesat.
BONÉTĂ[1] s.f. (<fr. *bonnet*) Acoperămînt pentru cap, confecţionat din pînză sau din stofă, fără boruri sau cozoroc, purtat de femei, de copii, de medici, de bucătari, de militari etc. ◇ *Bonetă frigiană* = scufie de lînă cu vîrful îndoit înainte, purtată în antichitate de sclavii eliberaţi şi adoptată în timpul Revoluţiei Franceze (1789-1794) ca simbol al libertăţii.
BONÉTĂ[2] s.f. (<fr. *bonnette*, it. *bonnetta*) Velă suplimentară a unei corăbii, care se instalează numai cînd vîntul bate dinspre pupă (pe vreme bună), la extremitatea velelor pătrate.
BÓNGOS s.n. (<sp. *bongos*) Instrument muzical de percuţie de origine cubaneză, alcătuit dintr-o pereche de tobe mici de formă conică sau cilindrică.
BONIÉR s.n. (<*bon*) Carnet de bonuri.
BONIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *bonifier*) A scădea din valoarea unei facturi o sumă oarecare pentru a compensa lipsa la o marfă sau o pierdere. ◆ A face o reducere de preţuri, un rabat.
BONIFICÁRE s.f. (<*bonifica*) Acţiunea de a bonifica; concr. sumă de bani care compensează un prejudiciu sau constituie o reducere.
BONIFICÁŢIE s.f. (<fr. *bonification*) Bonificare. ◆ (SPORT) Avantaj acordat primului sau primilor clasaţi într-o competiţie.
BONITÁRE s.f. (cf. *bonitate*) Determinare a calităţii pe baza unor criterii stabilite; clasificare după bonitate. ◆ Apreciere complexă a unui animal în vederea selecţiei.
BONITÁTE s.f. (<germ. *Bonität*) **1.** Capacitate de plată şi de credit; solvabilitate. **2.** (Despre terenuri, despre ape etc.) Capacitate de a da o anumită producţie prin exploatare.
BONÍTĂ s.f. (<fr. *bonite*; cf.sp. *bonito*) (IHT.) Ton care trăieşte în Marea Mediterană (*Thunnus thynnis*).
BONJÚR interj. (<fr. *bonjour*) Cuvînt de salut (pentru orice moment al zilei) echivalent cu "bună ziua".
BONJURÍSM s.n. (<*bonjur*) Totalitatea concepţiilor şi manifestărilor caracteristice bonjuriştilor.
BONJURÍST s.m. (<*bonjur*) Nume dat după 1830-1840 tinerilor români întorşi de la studii din Franţa (adesea purtători ai unor idei progresiste).
BONÓM s.m. (<fr. *bonhomme*) Om blînd, îngăduitor, credul, cu gusturi şi cu maniere simple.
BONOMÍE s.f. (<fr. *bonhomie*) Atitudine, caracter de bonom.
BONT, BOÁNTĂ adj. Fără vîrf, cu vîrful ciuntit, tocit, retezat. ◆ (Despre degete, extremităţi etc.) Scurt şi gros.
BONTÍ vb. IV tranz. (<*bont*) A teşi muchia sau vîrful unui obiect, dîndu-i o formă rotundă.
BONTÓN s.n. (<fr. *bon ton*) Totalitatea regulilor de comportament adoptate de înalta societate.
BONZ s.m. (<fr. *bonze*) Preot sau călugăr budist. ◆ (Peior.) Persoană de vază, pretenţioasă, dintr-un partid sau dintr-o organizaţie social-democrată.
BOOGIE-WOOGIE s.n. (cuv. engl.) Dans ritmat de origine nord-americană; melodie după care se execută acest dans.
BOOK-MAKER s.m. (cuv. engl.) Persoană care se ocupă de organizarea şi evidenţa pariurilor la curse de cai, la meciuri de box etc.
BOOLEÁNĂ adj. (<n.pr. *G.Boole*, matematician englez) *Algebra booleană* = algebra logicii.
BOOM s.n. (cuv. engl.) Nume dat perioadei de avînt economic, caracterizată prin creşterea producţiei, a investiţiilor, a profiturilor, prin scăderea şomajului etc.
BOR[1] s.n. (<fr. *bore*) Element chimic (*B*; nr.at. 5; m.at. 10,81; p.t. 2300°C; p.f. 2550°C), semimetal cristalin, negru-cenuşiu, folosit ca adaos la obţinerea unor aliaje (cărora le măreşte duritatea şi rezistenţa la coroziune), la detectarea neutronilor, la protecţia contra acţiunii neutronilor în tehnica nucleară etc. A fost descoperit în 1808 de H. Davy şi independent de J.L. Gay-Lussac şi L.J. Thenard.
BOR[2] s.n. (<fr. *bord*) Margine circulară, răsfrîntă în afară, care înconjoară calota unei pălării.
BÓRA s.m. invar. (<it., fr. *bora*) Vînt violent, uscat şi rece, care bate iarna dinspre munte spre mare, în special pe coastele de N-E ale Mării Adriatice şi ale Mării Negre.
BORÁCI s.n. (cf. germ. *Bohrer*) Unealtă portabilă de găurit metale, compusă dintr-un burghiu mişcat de o roată şi acţionată manual, cu ajutorul căreia se dau găuri în piesele metalice mari, greu transportabile.
BORACÍT s.n. (<fr. *boracite*) Borat de magneziu, incolor sau vînăt, sticlos şi foarte dur, utilizat în industria chimică.
BORAGINACÉE s.f. (<fr. *borraginacée*) (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, erbacee, cu tulpinile şi cu frunzele acoperite, de obicei, cu peri rigizi, cu florile grupate în inflorescenţe răsucite şi cu fructul alcătuit din patru nucule cu cîte o sămînţă; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.
BORÁN s.m. (<fr. *borane*) Nume generic dat compuşilor borului cu hidrogenul.
BORANGÍC s.n. (<tc. *bürüncük*) **1.** Fir nerăsucit de mătase, obţinut prin tragerea simultană a fibrelor de pe cîte 5-10 gogoşi ale viermilor de mătase. **2.** Ţesătură făcută din astfel de fire. ◆ (La pl.) Diferite feluri de ţesături de borangic.
BORÁT s.m. (<fr. *borate*) (CHIM.) Sare a acidului boric.
BÓRAX s.n. (<fr. *borax*) (CHIM.) Borat de sodiu.
BORCÁN s.n. (<bg. *burkan*) Vas de sticlă, de ceramică sau din materiale plastice, de formă cilindrică, cu gura largă, în care se păstrează conserve, preparate farmaceutice etc.
BORCEÁG s.m., s.n. (<bg. *borcak*) **1.** S.m. (BOT.) Măzăriche. **2.** S.n. Amestec de măzăriche sau de mazăre furajeră cu o cereală păioasă, folosit ca nutreţ.
BORD s.n. (<fr. *bord*) **1.** Marginea laterală a punţii unei ambarcaţii. ◇ *Jurnal de bord* = registru în care se înregistrează toate evenimentele importante din timpul călătoriei unei nave (maritime, cosmice etc.). **2.** Partea interioară a unui vehicul, situată în faţa şoferului, pilotului etc., care conţine aparatele ce indică anumiţi parametri de funcţionare a acestuia; p.ext. interiorul vehiculului.
BORDÁJ s.n. (<fr. *bordage*) Înveliş exterior,

metalic sau lemnos, al scheletului unei nave.
BORDÉI s.n. **1.** Încăpere săpată (pe jumătate) în pămînt şi acoperită cu pămînt, cu paie sau cu stuf. **2.** P. ext. Locuinţă mică, sărăcăcioasă.
BORDÉL s.n. (<fr. *bordel*, it. *bordello*) Local unde se practică prostituţia.
BORDERÓU s.n. (<fr. *bordereau*) Listă recapitulativă de mărfuri, de sume ale unui cont, de acte dintr-un dosar, de materiale dintr-o magazie etc.
BORDÓ adj. invar., s.n. (<fr. *bordeaux*) Roşu-închis.
BORDURÁ vb. I tranz. (<*bordură*) A executa operaţia de răsfrîngere a marginilor unui obiect prin tragere şi întindere.
BORDÚRĂ s.f. (<fr. *bordure*) **1.** Fîşie, panglică sau cusătură la marginea unui articol de confecţie (pentru a o orna sau a o întări). **2.** Zonă care înconjură marginea unui obiect, avînd o structură diferită de a acestuia; spec. zonă de la marginea dinspre partea carosabilă a trotuarului.
BOREÁL, -Ă adj. (< fr. *boréal*, lat. *borealis*) Din emisfera nordică; septentrional.
BÓRGHIS s.n. (<germ. *Borgis*) (TIPOGR.) Corp de literă de nouă puncte tipografice, folosit în special pentru culegerea articolelor de ziar.
BORHÓT s.n. Ceea ce rămîne din fermentarea amestecului de fructe, de legume, de cereale, după ce a fost folosit la fabricarea ţuicii, a berii etc.
BÓRIC adj. (<fr. *borique*) *Acid boric* = acid al borului, cu aspect de pulbere albă, cristalină, inodoră, solubilă în apă, care este folosit ca antiseptic slab.
BORICÁT, -Ă adj. (<fr. *boriqué*) Care este preparat cu acid boric. ◇ *Apă boricată* = apă în care s-a dizolvat acid boric. *Vaselină boricată* = vaselină preparată cu acid boric.
BORMAŞÍNĂ s.f. (<germ. *Bohrmaschine*) Maşină de perforat (metale) cu ajutorul unui burghiu.
BORNÁ vb. I tranz. (<fr. *borner*) A însemna cu borne un teren, un drum.
BÓRNĂ s.f. (<fr. *borne*) **1.** Stîlp fixat pe marginea unui drum pentru indicarea kilometrajului, a distanţei pînă la localităţile de pe şosea etc. ◆ Stîlp implantat la distanţe regulate în marginea unui drum carosabil. **2.** Piesă de contact montată la capătul unui conductor electric.
BORSÉTĂ s.f. (<it. *borsetta*) Gentuţă bărbătească pentru acte, pentru documente etc.
BORŞ s.n. (<rus., ucr. *borşci*) Lichid acru, obţinut prin fermentarea în apă a tărîţelor de grîu sau de secară ori a sfeclei roşii, cu care se acresc unele mîncăruri; p.ext. ciorbă acrită cu borş.
BORŞIŞÓR s.m. (<*borş*) Plantă erbacee perenă, cu frunzele cărnoase şi cu florile roz, răspîndită pe stîncile calcaroase (*Sempervivum schlehani*).
BORT s.n. (<fr. *bort*) Diamant brut, impur, cu structură fibroasă sau granulară, utilizat ca abraziv la confecţionarea uneltelor de tăiat, în industria forajului.
BÓRTĂ s.f. (<ucr. *bort*) (Reg.) Gaură; groapă; scorbură; vizuină.
BORTELÍ vb. IV tranz. (<*bortă*) (Reg.) A găuri.
BORÚRĂ s.f. (<fr. *borure*) (CHIM.) Compus al borului cu metalele.
BÓRVIZ s.n. (<magh. *borviz*) Apă minerală.
BÓRZĂ s.f. (form. onomat.) Gîndac mare, negru, care trăieşte în locuri umede şi elimină la atingere o secreţie rău mirositoare (*Blaps mortisaga*).
BOSÁJ s.n. (<fr. *bossage*) (ARHIT.) Proeminenţă la suprafaţa unui element de zid, care serveşte ca suport altui element. ◆ Suprafaţa pietrelor unei zidării, aflată în relief faţă de paramentul zidului.
BÓSĂ s.f. (<fr. *bosse*) **1.** (ANAT.) Proeminenţă, umflătură pe faţa unui organ. **2.** Aptitudine, capacitate.
BOSCHÉT s.n. (<fr. *bosquet*, it. *boschetto*) Grup de arbori sau de arbuşti plantaţi pentru umbră sau pentru înfrumuseţarea unei grădini, a unui parc etc.
BOSELÚRĂ s.f. (<fr. *bosselure*) (MED.) Totalitatea boselor de pe suprafaţa unui organ.
BOSNIÁC, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *bosniaque*) **1.** S.m. şi f. (La pl. m.) Populaţie care locuieşte în Bosnia şi Herţegovina; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Bosniei şi Herţegovinei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Bosniei şi Herţegovinei sau bosniacilor, privitor la Bosnia şi Herţegovina sau la bosniaci.
BOSS s.m. (cuv. engl.) Supraveghetor de muncitori într-o întreprindere în SUA; p.ext. şef al unui partid politic, al unui grup electoral etc. ◆ P.gener. Şef.
BOSSA-NOVA s.f. (<cuv. port.) Dans modern brazilian în ritm de rumbă; melodie după care se execută acest dans.
BOSTÁN s.m. (<tc., scr. *bostan*) **1.** Dovleac. ◆ Fig. Capul omului. **2.** (Reg.) Pepene verde (*Citrallus vulgaris*).
BOSTANGÍU s.m. (<tc. *bostanci*) Soldat din garda sultanului care îngrijea şi grădinile seraiului.
BOSTĂNOÁSĂ s.f. (<*bostan*) Plantă din familia cucurbitaceelor, cu tulpina tîrîtoare sau agăţătoare, cu frunzele mari, cu fructul cărnos, avînd coaja tare.
BÓSTON[1] s.n. (<fr. *boston*; cf. n.pr. *Boston*) **1.** Dans lent, asemănător valsului, originar din oraşul american Boston; melodie după care se execută acest dans. **2.** Numele unui joc de cărţi.
BÓSTON[2] s.n. (<germ. *Boston*[presse]) Presă manuală de imprimare a unor produse poligrafice (cărţi de vizită, afişe etc.) de format mic.
BOŞÁR s.m. Pepene cu coaja verde şi cu miezul galben.
BOŞIMÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *Boschimans*) **1.** S.m. şi f. (La pl. m.) Populaţie băştinaşă negroidă din S Africii (deşertul Kalahari), caracterizată prin acumularea grăsimii în regiunea feselor şi de zbîrcirea timpurie a pielii; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie. **2.** Adj. Care aparţine boşimanilor, privitor la boşimani.
BOŞTÍNĂ s.f. (<sl. *voştina*) **1.** Tescovină. **2.** Ceea ce rămîne din fagure după ce s-au scos mierea şi ceara.
BOT s.n. **1.** Partea anterioară a capului unor mamifere, cuprinzînd gura şi nasul; p.ext. (fam.) gură. **2.** Fig. Partea ascuţită a unui obiect; vîrf; partea din faţă a unui vehicul.
BOTÁNIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *botanique*) **1.** S.f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul plantelor, al originii şi al evoluţiei lor. **2.** Adj. Care aparţine botanicii, privitor la botanică. ◇ *Grădină botanică* = grădină în care sînt prezentate colecţii de plante vii, cultivate în condiţii naturale sau de seră.
BOTANÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *botaniste*) Specialist în botanică.
BÓTĂ[1] s.f. Vas din doage de lemn, înfundat la ambele capete, cu o vrană pe capacul de deasupra, în care se păstrează şi se transportă apă sau alte lichide.
BÓTĂ[2] s.f. (<fr. *botte*, it. *botta*) Lovitură de scrimă cu floreta sau cu sabia.
BÓTCĂ s.f. (Reg.) Celulă specială de fagure în care se dezvoltă matca.
BOTÉL s.n. (<fr. *bothel*) Vas fluvial vechi, transformat în cabană ancorată la malul apei.
BOTÉZ s.n. (<*boteza*) **1.** Prima dintre cele şapte taine creştine, prin care, prin cufundare de trei ori în apă sfinţită (sau prin dare cu apă sfinţită pe cap), se iartă celui botezat păcatul strămoşesc; ritual prin care se săvîrşeşte această taină, cînd cel botezat primeşte un prenume şi devine creştin; p.ext. petrecere care are loc cu acest prilej. ◇ (MILIT.) *Botezul focului* = prima participare activă a cuiva la o luptă. **2.** Apă folosită pentru săvîrşirea botezului. **3.** Stropire cu agheasmă a credincioşilor şi a caselor lor de către preot cu prilejul unor slujbe sau al unor sărbători bisericeşti. **4.** Ceremonial de lansare pe apă a unei nave noi.
BOTEZÁ vb. I (lat. *battizare=baptizare*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) supune botezului. **2.** Tranz. A stropi cu agheasmă pe credincioşi şi casele lor. **3.** Tranz. A avea calitatea de naş sau de naşă la botezul cuiva. **4.** Tranz. A pune cuiva sau la ceva un nume (de batjocură); a porecli, a supranumi.
BOTEZÁT, -Ă adj. (<*boteza*) Care a primit botezul, devenind creştin.
BOTFÓR s.m. (<rus. *botfort*) Cizmă cu tureţi tari, încreţite la gleznă.
BOTGRÓS s.m. (<*bot+gros*) Pasăre mică, sedentară, cu penele roşietice pe piept şi brune pe restul corpului, cu ciocul conic, gros şi tare (*Coccothraustes coccothraustes*).

botgroşi

BOTÍNĂ s.f. (<fr. *bottine*) Gheată înaltă (de damă sau de copil), încheiată cu butoni sau cu elastic. ◆ Cizmuliţă.
BÓTNIŢĂ s.f. (<*bot*) Apărătoare care se fixează la botul unor animale pentru ca să nu poată muşca, paşte sau suge.
BOTÓS, -OÁSĂ adj. (<*bot*) **1.** Cu gura mare, în formă de bot. **2.** Fig. Bosumflat, supărat. **3.** (Fam.) Obraznic, arogant.
BOTRÍDIE s.f. (<fr. *bothridie*) (ZOOL.) Organ special de fixare, în formă de paletă, de

franj sau de fantă, specific unor viermi paraziți.
BOTRIOCEFÁL s.m. (<fr. *bothryocéphale*; cf.gr. *bothrion* "cavitate mică"+*kephale* "cap") Vierme intestinal din clasa cestodelor, în formă de panglică, prevăzut cu două botridii, care parazitează în intestinul gros al omului și al animalelor infectate (*Diphyllobothrium latum*).
BOTRIOCEFALÓZĂ s.f. (<fr. *bothryocéphalose*) Boală parazitară la om și la animale, provocată de consumul de pește infectat cu botriocefali și care se caracterizează prin anemie și prin tulburări digestive.
BOTRIOMICÓZĂ s.f. (<fr. *bothryomycose*) Boală infecțioasă a cailor, caracterizată prin formarea unor tumori asemănătoare cu fibroamele.
BOTRÓȘ s.m. (<*bot*+*roș*) Pasăre cîntătoare cu ciocul foarte scurt, cu penele roșii, închise pe piept, negre pe cap, cenușii pe spate și albe la coadă (*Pyrrhula vulgaris*).
BOTULÍNIC adj. (<fr. *bothulinique*) *Bacil botulinic* = bacil care se găsește în carnea sau în fructele conservate și în nutrețul însilozat.
BOTULÍSM s.n. (<fr. *bothulisme*) Intoxicație alimentară (gravă) provocată de toxina bacilului botulinic.
BOȚ[1] s.n. Cocoloș.
BOȚ[2] s.n. (<rus. *bot*) Bucată de parîmă sau de lat care servește la fixarea și la manevrarea lanțurilor unei ancore.
BOȚÍ vb. IV tranz. și refl. (<*boț*[1]) **1.** A (se) mototoli. **2.** A (se) zbîrci, a (se) încreți.
BOȚITÚRĂ s.f. (<*boți*) Cută, încrețitură (apărută în urma boțirii); zbîrcitură, rid.
BÓȚMAN s.m. (<rus. *boțman*) Șef de echipaj pe o navă; nostrom.
BOU s.m. (lat. *bovus*=*bos*, *bovis*) **1.** Taur castrat, cu talia mai mare decît a vacii, bun pentru muncă și mai ales pentru carne (*Bos taurus*). ◇ *Bou sur* = bour (*Bos primigenius*). ◆ Epitet peiorativ pentru un bărbat. **2.** *Bou-de-mare* = pește marin mic de culoare cafenie sau cenușie-închisă, cu capul gros și lățit, cu ochii dispuși în partea superioară a capului (*Uranoscopus scaber*). *Bou de baltă* = a) nume dat la două specii de broască, una avînd pe pîntece pete roșii (*Bombinator igneus*), iar cealaltă pete galbene (*Bombinator pachypus*); b) pasăre de baltă cu ciocul lung și ascuțit, cu spatele galben-verzui, cu capul negru și cu gîtul alb (*Botaurus stellaris*); c) (și *bou-de-apă*) gîndac mare de apă, de culoare neagră, cu picioarele acoperite de peri deși și lungi și adaptate la înot (*Hydrophilus piceus*). *Bou-de-noapte* = bufniță (*Bubo bubo*). *Boul-lui-Dumnezeu* sau *boul-Domnului* = a) rădașcă (*Lucanus cervus*); b) (și *boul-popii*) buburuză (*Coccinella septempunctata*).
BÓUR s.m. (lat. *bubalus*) **1.** Taur sălbatic, considerat strămoșul vitelor cornute mari, care a fost răspîndit pînă la sfîrșitul sec.18 în România, în Polonia și în N Rusiei (*Bos primigenius*). **2.** Vechea stemă a Moldovei, reprezentînd un cap de bour. **3.** (Înv.) Fier (încins) cu care se însemnau vitele, răufăcătorii etc.
BOURÉL, -EÁ s.m., adj. (<*bour*) **1.** S.m. Diminutiv al lui bour. **2.** Adj. Bouresc. **3.** S.m. Melc.
BOURÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*bour*) (Despre coarnele melcului) (Ca) de bour; bourean; bourel.
BOURRÉE s.n. (cuv. fr.) **1.** Vechi dans popular francez, cu ritm viol; melodie după care se execută acest dans. **2.** Varietate a fagotului.
BOVARÍSM s.n. (<fr. *bovarysme*; cf. n.pr. [Madame] *Bovary*, eroină a romanului cu același nume al lui G.Flaubert) Tendință manifestată de unele persoane nemulțumite de realitatea propriei lor condiții, care își făuresc o personalitate fictivă, corespunzătoare aspirațiilor lor.
BOVIDÉU (BOVÍD) s.n. (<fr. *bovidé*) (La pl.) Familie de mamifere rumegătoare artiodactile, cu coarnele persistente (ex. *bovinele, ovinele, antilopele* etc.); (și la sg.) animal care face parte din această familie.
BOVÍN, -Ă adj., s.f. (<fr. *bovin*, lat. *bovinus*) **1.** Adj. De bou; din specia boului. **2.** S.f. (La pl.) Subfamilie de rumegătoare, avînd ca tip boul; (și la sg.) animal care face parte din această subfamilie.
BOVINDÓU s.n. (<engl. *bow-window*) Construcție ieșită în afara fațadei unei clădiri, asemănătoare unui balconaș închis și prevăzută cu ferestre.
BOWLING s.n. (<cuv. engl.) **1.** Variantă a jocului de popice. **2.** Teren, loc amenajat pentru bowling și pentru alte jocuri similare.
BOX[1] s.n. (<fr. *boxe*) **1.** Sport în care doi parteneri luptă între ei pe ring, aplicîndu-și lovituri după anumite reguli, cu pumnii îmbrăcați în mănuși speciale. **2.** Armă albă, alcătuită dintr-o placă de metal cu găuri pentru degete și cu marginea exterioară acoperită cu zimțișori, care se îmbracă pe degete și cu care se atacă ținînd pumnul strîns.
BOX[2] s.n. (<fr. *box*[calf]) Piele de bovină tăbăcită, din care se confecționează fețe de încălțăminte și diverse obiecte de marochinărie.
BOXÁ vb. I intranz. (<fr. *boxer*) A practica boxul[1], a lupta după regulile boxului. ◆ Tranz. (Fam.) A lovi cu pumnii ca la box[1].
BÓXĂ s.f. (<fr. *box*) **1.** Despărțitură, compartiment de dimensiuni reduse în interiorul unui local, al unei încăperi. ◆ Despărțitură într-un grajd, făcută pentru un singur animal. ◆ Compartiment amenajat la malul unei ape, servind la parcarea ambarcațiilor cu motor. ◆ Ladă special amenajată, servind la încărcarea și la descărcarea animalelor (de) pe o navă. **2.** Încintă acustică.
BOXÉR[1] s.m. (<fr. *boxeur*) Sportiv care practică boxul[1]; pugilist.
BÓXER[2] s.m. (<fr. *boxer*) Rasă de cîini de pază, de origine germană, cu gambele foarte lungi și cu urechile dispuse vertical, cu pielea de pe cap și de pe frunte puternic cutată, de culoare arămie, acoperită de păr scurt, aspru și strălucitor; cîine care aparține acestei rase.
BOXÉRI s.m. pl. (<fr. *boxers*) Poreclă dată de europeni chinezilor participanți la răscoala din 1899-1901.
BOX-OFFICE s.n. (cuv. engl.) Fixarea ratei de succes al unui spectacol, al unui artist, al unei cărți etc. după încasările obținute.
BOY (cuv.engl.) **1.** Băiat angajat pentru diverse servicii într-un hotel. **2.** Dansator care face parte dintr-un ansamblu de music-hall.
BOZ s.m. (cf. ucr. *boz*, bg. *baze*, magh. *bodza*) Plantă erbacee perenă, cu miros neplăcut, înaltă, cu florile albe și cu fructele negre (*Sambucus ebulus*).
BOZAFÉR adj. (<tc. *bozaver*) (Înv.) Cenușiu.
BÓZIE s.f. (<*boz*) (BOT.) Boz (*Sambucus efulus*).
Br (CHIM.) Simbol pentru *brom*.
BRAC[1] s.m. (<fr. *braque*) Rasă de cîini de vînătoare cu părul scurt, cu urechile mari și blegi; cîine care face parte din această rasă.
BRAC[2] s.n. (<rus. *brak*) Rest, rămășiță inutilizabilă. ◇ Loc. adj. *De brac* = care nu este bun de nimic. ◆ (Spec.) Deșeu rezultat în urma fabricării hîrtiei.
BRACÁ vb. I tranz. (<fr. *braquer*) A îndrepta un obiect către un punct. ◆ A orienta roțile directoare ale unui vehicul pentru a vira. ◆ Intranz. A vira; a întoarce.
BRACÁJ s.n. (<fr. *braquage*) Bracare.
BRACÁRE s.f. (după fr. *braquage*) Rotire a părții mobile a unor sisteme tehnice pentru a fi aduse sau orientate într-o anumită poziție sau direcție.
BRACONÁ vb. I tranz. (<fr. *braconner*) A vîna, a pescui, a culege fructe, plante etc. în locuri și în perioade interzise.
BRACONÁJ s.n. (<fr. *braconnage*) Faptul de a bracona. ◆ Infracțiune care constă în practicarea ilegală a vînatului sau a pescuitului.
BRACONIÉR s.m. (<fr. *braconnier*) Persoană care comite acte de braconaj.
BRACTÉE s.f. (<fr. *bractée*, lat. *bractea*) Frunzișoară erbacee sau membranoasă, verde sau incoloră, care se află la baza florilor.
BRACTEÁL, -Ă adj. (<fr. *bractéal*) De bractee.
BRACTEÓLĂ s.f. (<fr. *bractéole*) Bractee mică.
BRAD s.m. (cuv. autoh.; cf. alb. **bradh*, *bredh*) **1.** Arbore din familia pinaceelor, înalt pînă la 50 m, cu tulpina dreaptă, cu frunzele aciculare persistente de culoare verde-închis, cu florile și semințele în conuri (răspîndit în zonele muntoase) (*Abies alba*); p. gener. nume dat coniferelor. ◇ *Brad-negru* sau *brad- roșu* = molid (*Picea excelsa*). *Bradul-ciumei* = varietate de ienupăr cu fructele mici (*Juniperus intermedia*). ◇ *Apă de brad* = a) amestec de apă și de ulei extras din frunze de pin, care este folosit pentru odorizarea încăperilor sau a apei de baie; b) băutură alcoolică, aromatizată cu esență din semințe de ienupăr. ◆ Lemnul bradului. ◆ Brad tăiat și împodobit cu globuri, cu bomboane, cu jucării etc. cu prilejul Crăciunului sau al Anului Nou; pom de Crăciun. ◆ Crengi de brad cu care se împodobesc carul și porțile mirilor la nuntă. **2.** (Art.) Numele horei care se joacă în ajunul nunții la casa miresei; melodie după care se execută acest dans. **3.** Cîntec folcloric funebru din Transilvania, cu formă fixă.
BRADFORD s.n. (cuv. engl.) Sistem englezesc de clasificare a lînurilor, după calitate, în cifre care reprezintă numărul de sculuri (512 m fir tras) obținute dintr-o livră (453 g) de lînă.
BRADI- (<fr. *brady-*; cf. gr. *bradys* "lent") Element prim de compunere care are semnificația "lent", "rar".
BRADIARTRÍE s.f. (<fr. *bradyarthrie*) (MED.) Bradilalie.
BRADICARDÍE s.f (<fr. *bradycardie*; cf. gr. *bradys* "lent"+*kardia* "inimă") (MED.) Rărire normală sau patologică (sub 60 de pulsații) a ritmului cardiac.

BRADICHINEZÍE (BRADIKINEZÍE) s.f. (<fr. *bradykinésie*; cf. gr. *bradys* "lent"+ *kinesis* "mişcare") **1.** (PSIH.) Încetinire generală a ritmului activităţii motrice. **2.** (MED.) Bradichinezie care apare la astronauţi în timpul zborului cosmic din cauza imponderabilităţii.

BRADIFAZÍE s.f. (<fr. *bradyphasie*; cf. gr. *bradys* "lent"+*phasis* "vorbă") Faptul de a vorbi cu o încetineală anormală.

BRADILALÍE s.f. (<fr. *bradylalie*; cf. gr. *bradys* "lent"+*lalein* "a vorbi") (MED.) Ritm lent de articulare a cuvintelor, specific unor boli nervoase.

BRADIPEPSÍE s.f. (<fr. *bradypepsie*; cf. gr. *bradys* "lent"+*pepsis* "digestie") Digestie încetă.

BRADIPNÉE s.f. (<fr. *bradypnée*; cf. gr. *bradys* "lent"+*pnoia* "respiraţie") Încetinire anormală a ritmurilor respiraţiei.

BRADIPSIHÍE s.f. (<fr. *bradypsychie*; cf. gr. *bradys* "lent"+*psyche* "spirit") Ritm lent de desfăşurare a proceselor psihice; încetinire a ritmului de gîndire, fără a se atinge procesele intelectuale.

BRADITROFÍE s.f. (<fr. *bradytrophie*; cf. gr. *bradys* "lent"+*trophe* "hrană") Încetinire a proceselor metabolice.

BRADT s.n. (<fr. *bradt*) Semifabricat obţinut prin tocarea fină a cărnii proaspete de bovine, folosit la prepararea salamurilor.

BRAGAGERÍE s.f. (<*bragagiu*) Loc unde se prepară sau se vinde bragă.

BRAGAGÍU s.m. (<*bragă*) Persoană care face sau vinde bragă.

BRÁGĂ s.f. (<rus. *braga*) Băutură răcoritoare cu gust acrişor şi cu miros specific, obţinută din făină de mei, de porumb sau de secară fiartă şi fermentată în apă.

BRÁGHINĂ s.f. Soi autohton de viţă de vie, cu ciorchinii cu boabe rare, de culoare roşie, care se coc timpuriu.

BRÁHĂ s.f. (<ucr. *braha*) **1.** Orz măcinat, folosit la fabricarea berii. **2.** Reziduu rămas după fabricarea rachiului.

BRAHIÁL, -Ă adj. (<fr. *brachial*, lat. *brachialis*) Care aparţine braţului, privitor la braţ.

BRAHIALGÍE s.f. (<fr. *brachialgie*) Durere a braţului.

BRAHICEFÁL, -Ă adj., subst. (<fr. *brachycéphale*) **1.** Adj., s.n. (Craniu) care are diametrele longitudinal şi transversal aproape egale. **2.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care are un craniu brahicefal.

BRAHICEFALÍE s.f. (<fr. *brachycéphalie*) Însuşirea de a fi brahicefal.

BRAHIDACTILÍE s.f. (<fr. *brachydactylie*; cf.gr. *brachys* "scurt"+*dactylos* "deget") Malformaţie congenitală, caracterizată prin scurtimea nefirească a dégetelor.

BRAHILOGÍE s.f. (<fr. *brachylogie*; cf.gr. *brachys* "scurt"+*logos* "vorbire") (LINGV.) Varietate de elipsă care constă în evitarea repetării unui element al frazei exprimat anterior.

BRAHIO- (BRAHI-) (<fr. *brachio-*; cf.gr. *brachys* "scurt") Element prim de compunere care are semnificaţia "scurt", "îngust".

BRAHIOPÓD s.n. (<fr. *brachyopode*; cf.lat. *brachium* "braţ", gr. *pous* "picior") (La pl.) Clasă de nevertebrate marine cu cochilie bivalvă şi cu două braţe pe laturile gurii (*Brachiopoda*); (şi la sg.) animal care face parte din această clasă.

BRAHIPNÉE s.f. (<fr. *brachypnée*; cf.gr. *brachys* "scurt"+*pnoia* "respiraţie") (MED.) Respiraţie sacadată, scurtă.

BRAHISTOCRÓNĂ s.f. (<fr. *brachystochrone*; cf. gr. *brachystos* "cel mai scurt"+ *chronos* "timp") (FIZ.) Traiectorie pe care un corp ce se deplasează între două puncte sub acţiunea gravitaţiei realizează cel mai scurt timp.

BRÁHMA s.f. (<n.pr. *Brahma*[putra]) Rasă de găini mari (3,5-5,5 kg), originară din Asia, crescută în special pentru producţia de carne.

BRAHMÁN, -Ă subst., adj. (<fr. *brahmane*; cf. sanscr. *brahmana*) **1.** S.n. Categorie a filozofiei indiene care desemnează absolutul impersonal la temelia a tot ce există. **2.** S.m. şi f. Membru al castei sacerdotale considerate prima dintre cele patru caste indiene; preot al lui Brahma. **3.** Adj. Brahmanic.

BRAHMÁNIC, -Ă adj. (<fr. *brahmanique*) Care aparţine brahmanilor sau brahmanismului, privitor la brahmani sau la brahmanism.

BRAHMANÍSM s.n. (<fr. *brahmanisme*) Religie antică indiană, întemeiată pe Vede, avînd ca zeu suprem pe Brahma, care consideră că singura realitate este substanţa impersonală, acorporală a universului, în care lumea intră periodic prin reîncarnări, pînă la eliberarea sufletului. Noţiunea de *brahman*, care în sanscrită înseamnă "totalitate, absolut", este esenţa acestei religii şi din acest motiv brahmanismul aparţinea acelora care cunoşteau absolutul, adică savanţilor şi preoţilor, divizaţi în caste ereditare.

BRAIN-DRAIN subst. (cuv. engl.) Emigrare în masă a savanţilor europeni în SUA şi în Canada.

BRAINSTORMING s.n. (cuv. engl.) (PSIH.) Tehnică de stimulare dirijată a creativităţii individuale (a unor indivizi constituiţi în grupe).

BRÁMĂ s.f. (<fr. *brame*) Semifabricat din oţel, cu secţiune dreptunghiulară sau pătrată, cu muchii rotunjite, cu suprafaţa striată sau punctată, obţinut prin laminarea lingourilor.

BRANCÁRDĂ s.f. (<fr. *brancard*) Targă pentru transportarea bolnavilor, formată, de obicei, dintr-o pînză întinsă, fixată de două bare.

BRANCARDIÉR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *brancardier*) Persoană care transportă bolnavii cu brancarda; militar care ridică şi transportă răniţii cu brancarda, pe cîmpul de luptă.

BRÁNCHIPUS s.m. (<lat. *branchipus*) Crustaceu inferior din ordinul branhiopodelor, care are corpul gol, transparent, picioarele lăţite şi ochii pedunculaţi, răspîndit în bălţile temporare (*Branchipus stagnalis*).

BRAND s.n. (<germ. *Brandt*) (MILIT.) Aruncător de mine; p.ext. proiectil de aruncător de mine.

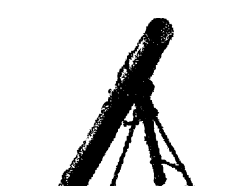

brand

BRANDENBÚRG s.n. (<fr. *brandenbourg*; cf. n.pr. *Brandenburg*, oraş în Germania) Şnur sau găitan care se coase în rînduri paralele, ca podoabă, pe anumite haine, în dreptul butonierelor.

BRANDY s.n. (cuv. engl.) Rachiu de vin, englezesc.

BRANHIÁL, -Ă adj (<fr. *branchial*) (BIOL.) Care aparţine branhiei, de branhie, referitor la branhie.

BRÁNHIE s.f. (<fr. *branchie*, lat. *branchia*) Organ respirator, extern sau intern, prezent la numeroase animale acvatice.

BRANHIO- (BRANHI-) (<gr. *branchia* "branhie") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) branhii".

BRANHIOPÓD s.n. (<fr. *branchiopode*; cf. gr. *branchia* "branhie"+*pous* "picior") (La pl.) Ordin de crustacee de apă dulce, cu corpul segmentat şi cu apendicele toracice prevăzute cu excrescenţe care servesc la respiraţie (*Branchiopoda*); (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin.

BRANHIOZÁUR s.n. (<germ. *Branchiosaurus*; cf. gr. *branchia* "branhie"+*sauros* "reptilă") (La pl.) Gen de amfibieni mici, fosili, din carboniferul superior, asemănător cu salamandra, care trăia în mlaştini; (şi la sg.) animal care face parte din acest gen.

BRÁNIŞTE s.f. (<bg. *braniště*) **1.** Pădure rară din arbori bătrîni, în care este interzisă (uneori) tăierea copacilor; p.ext. pădure. **2.** Moşie domnească, folosită ca păşune şi fîneaţă.

BRANŞÁ vb. I tranz. (<fr. *brancher*) A realiza un branşament, un racord electric.

BRANŞAMÉNT s.n. (<fr. *branchement*) Partea unei reţele de distribuţie care leagă o conductă principală (de energie electrică, de apă, de gaze etc.) de o conductă secundară, servind la alimentarea unui consumator.

BRÁNŞĂ s.f. (<fr. *branche*) Ramură, specialitate, domeniu de activitate. ◇ Loc. adj. *De branşă* = de meserie.

BRANŢ s.n. (cf. germ. *Brandsohle*) Bucată de piele, de carton, de pluta etc., care se aplică în interiorul încălţămintei, peste talpă.

BRAS s.n. (<fr. *brasse*) Stil de înot pe burtă, în care înotătorul execută mişcări largi, simultane, cu braţele şi cu picioarele sub nivelul apei, împingînd astfel corpul.

BRASÁJ s.n. (<fr. *brassage*) **1.** Amestecare a vaporilor sau a picăturilor pulverizate ale unui combustibil cu aer înainte de introducerea lui în cilindrul motorului. **2.** Amestecare a făinii de malţ cu apă caldă pentru a se obţine mustul de bere.

BRASÁRDĂ s.f. (<fr. *brassard*) **1.** Fîşie de stofă, de pînză sau de piele purtată la braţ pentru a indica calitatea unei persoane. **2.** Parte a armurii care protejează braţul.

BRASERÍE s.f. (<fr. *brasserie*) Local în care se servesc preparate culinare, specialităţi de cofetărie şi de patiserie, băuturi alcoolice (fine) şi răcoritoare etc. ◆ Berărie.

BRASIÉRĂ s.f (<fr. *brassière*) Obiect de lenjerie de copil sau de damă, fără mîneci, care acoperă pieptul.

BRASÍST, -Ă s.m. şi f. (<*bras*) Sportiv specialist în stilul de înot bras.

BRAŞOÁVĂ s.f. (<n.pr. *Braşov*, oraş în România) (Fam.) Palavră, minciună.

BRAŞOVEÁN s.m., adj. (<n.pr. *Braşov*) **1.** S.m. (La pl.) Populaţie care locuieşte în Braşov; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a oraşului Braşov sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine oraşului Braşov sau braşovenilor, privitor la Braşov sau la braşoveni. **3.** (Înv.) Negustor care vindea mărfuri de Braşov.

BRAŞOVEÁNCĂ s.f. (<*braşovean*) **1.** Femeie care face parte din populaţia de bază a oraşului Braşov sau este originară de acolo. **2.** Ladă de zestre. **3.** Căruţă sau trăsură mare cu coviltir.

BRAŢ s.n. (lat. *brachium*) **1.** Parte a membrului superior cuprinsă între cot şi umăr, partea de la umăr pînă la încheietura mîinii; p.ext. membrul superior al corpului omenesc. **2.** Cantitate ce se poate cuprinde şi duce în braţe. **3.** *Braţe de muncă* = forţă de muncă. **4.** Obiect sau parte a unui obiect care seamănă cu braţul. ◆ Element solid al unui sistem tehnic, solidar sau articulat la un capăt cu sistemul respectiv, care serveşte la preluarea unei sarcini sau la transmiterea unei mişcări. **5.** Parîmă legată la capătul unei vergi, servind la manevrarea laterală a acesteia. ◆ (NAV.) Manevră curentă, folosită la manevrarea vergilor unui velier cu scopul aşezării velelor în poziţia dorită faţă de direcţia vîntului. **6.** Distanţa de la un punct fix la linia de acţiune a unei forţe. **7.** Ramificaţie a cursului principal al unei ape curgătoare. ◇ *Braţ mort* = ramificaţie părăsită a unei ape alimentată numai la revărsări.

BRAŢÁ vb. I tranz. (<fr. *brasser*) A orienta vergile unui velier în scopul aşezării velelor în poziţia dorită.

BRAŢÉTĂ s.f. (<it. *braccetto*) (Fam.) *A merge cu cineva* (sau *a lua pe cineva*) *la braţetă* = a merge cu cineva (sau a lua pe cineva) la braţ.

BRAUNÍT s.n. (<fr. *braunite*) Oxid de mangan tetragonal, opac, dur, negru, cu luciu semimetalic, care constituie un important minereu de mangan.

BRAV, -Ă adj., s.m. (<fr. *brave*, it. *bravo*) **1.** Adj. Viteaz, curajos, îndrăzneţ. **2.** S.m. (Înv.) Asasin, tîlhar (aflat în slujba unui potentat); spadasin plătit.

BRAVÁ vb. I tranz. (<fr. *braver*) A înfrunta cu vitejie (o primejdie). ◆ A se expune inutil unei primejdii.

BRAVÁDĂ s.f. (<fr. *bravade*) Acţiune sau vorbă a cuiva prin care se sfidează cineva sau ceva.

BRAVÍSSIMO interj. (<it. *bravissimo*) Exclamaţie de aprobare, de apreciere superlativă.

BRÁVO interj. (<fr., it. *bravo*) Exclamaţie de aprobare, de apreciere, de laudă (însoţită de aplauze); foarte bine, excelent.

BRAVÚRĂ s.f. (<fr. *bravoure*) Curaj, vitejie, îndrăzneală, bărbăţie. ◆ Faptă vitejească; eroism.

BRÁZDĂ s.f (<sl. *brazda*) **1.** Fîşie îngustă de pămînt, tăiată şi răsturnată de plug; urmă rămasă în pămînt după plug. ◇ Loc. adj. *Din* (sau *de*) *brazdă* = (despre vite de jug) din dreapta. **2.** Bucată de pămînt înierbată, de formă paralelipipedică, scoasă de pe terenurile acoperite cu iarbă, folosită la ornarea parcurilor, la protejarea taluzurilor, a şanţurilor etc., contra eroziunii etc. ◇ *Brazdă de udare* = element provizoriu al sistemului de irigaţie, prin care apa este adusă la rădăcina plantelor. **3.** Rînd de iarbă (sau de grîu etc.) tăiat dintr-o singură lovitură de coasă. **4.** Strat de legume sau de flori. **5.** Urmă, dîră, pîrtie. ◆ Crestătură. ◆ (Fig.) Zbîrcitură, cută a feţei.

BRAZILIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Brazilia*) **1.** S.m. şi f. (La pl. m.) Popor format din urmaşi ai emigranţilor europeni, ai amerindienilor, ai negrilor africani, care locuieşte în Brazilia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Braziliei sau este originară de acolo. Sînt de religie creştină (catolică); vorbesc limba portugheză. **2.** Adj. Care aparţine Braziliei sau brazilienilor, privitor la Brazilia sau la brazilieni.

BRAZÚRĂ s.f. (<fr. *brasure*) Sudură foarte rezistentă, făcută cu un aliaj al cărui punct de topire este mai înalt de 400°C.

BRĂBÍN s.m. Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu florile galbene (*Bunias orientalis*).

BRĂCINÁR s.n. (<*brăcină*, reg. "cingătoare") **1.** Curea, şiret sau sfoară cu care se strîng ţarii în jurul mijlocului. **2.** Vergea de oţel care leagă coarnele plugului pentru a le întări.

BRĂDÉT s.n. (<*brad*) Pădure de brazi.

BRĂDIOÁRĂ s.f. (<*brad*) (ORNIT.) Ieruncă (*Tetrastes bonasia*).

BRĂDÍŞ s.n. (<*brad*) **1.** Brădet. **2.** Nume dat mai multor specii de plante erbacee acvatice cu tulpina lungă, subţire, ramificată şi cu frunzele în formă de ace (*Ceratophyllum şi Myriophyllum*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. ◆ Porţiune dintr-o apă acoperită cu această plantă.

BRĂDIŞÓR s.m. (<*brad*) **1.** Diminutiv al lui brad. **2.** Nume dat mai multor specii de plante erbacee perene, cu tulpina culcată, acoperită de frunze mici în formă de ace, la subsuoara cărora se găsesc sporangi cu spori, care sînt răspîndite în pădurile montane şi se utilizează în farmaceutică (*Lycopodium*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

BRĂDULÉŢ s.m. (<*brad*) **1.** Brad mic. **2.** (Nume dat unui) motiv de broderie care imită frunzele de brad.

BRĂILEÁN, -Ă s.m., adj. (<n.pr. *Brăila*) **1.** S.m. (La pl.) Populaţie care locuieşte în Brăila; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a oraşului Brăila sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine oraşului Brăila sau brăilenilor, privitor la Brăila sau la brăileni.

BRĂILEÁNCĂ s.f. (<*brăilean*) **1.** Femeie care face parte din populaţia de bază a oraşului Brăila sau este originară de acolo. **2.** Art. Numele unui dans popular românesc, asemănător cu hora, care este răspîndit în jurul Brăilei; melodie după care se execută acest dans.

BRĂNUÍ vb. IV tranz. A impregna cu grăsimi topite pieile tăbăcite, pentru a le face mai elastice, mai rezistente şi impermeabile, în vederea utilizării lor în scopuri tehnice.

BRĂŢÁRĂ s.f. (lat. *brachiale*) **1.** Podoabă în formă de cerc, din diferite materiale (preţioase), purtată de femei, de obicei, la încheietura mîinii sau pe braţ. **2.** Manşetă brodată la mînecile iilor sau ale cămăşilor ţărăneşti. **3.** (TEHN.) Piesă inelară alcătuită din una sau din mai multe bucăţi de bandă metalică, folosită pentru asamblarea a două elemente. ◆ Cerc de metal care serveşte la fixarea pe zid a tuburilor, a burlanelor sau a cablurilor. **4.** (ARHIT.) Inel de metal care strînge o coloană; ornament ieşit în relief cu asemenea formă.

BRĂZDÁ vb. I (<*brazdă*) **1.** Tranz. (absol.) A trage brazde cu plugul. **2.** Tranz. (Despre roţi, corăbii etc.) A lăsa urmă; a face pîrtie. **3.** Tranz. şi refl. Fig. (Despre obraz) A (se) zbîrci; a se rida. **4.** Tranz. Fig. (Despre ape curgătoare, forme de relief, vehicule etc.) A străbate un teritoriu de la un capăt la altul (în întregime).

BRĂZDÁR s.n. (<*brazdă*) **1.** Piesă a plugului care taie brazda în plan orizontal. **2.** Parte componentă a maşinilor de semănat care introduce seminţele în sol.

BREÁBĂN s.m. **1.** Plantă erbacee perenă din familia cruciferelor, cu florile roşii, purpurii reunite în raceme şi cu rizomul acoperit cu solzi (*Dentaria glandulosa*). **2.** (BOT.) Brebenel (*Corydalis*). **3.** Nume dat mai multor specii de anemone; plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

BREAKFAST s.n. (cuv. engl.) Micul dejun.

BREÁSLĂ s.f. (<sl. *bratĭstvo*) **1.** (În ev. med.) Asociaţie de meşteşugari de aceeaşi branşă, creată pentru apărarea intereselor comune. **2.** Organizaţie profesională, formată din muncitori şi patroni. **3.** Meserie; p.ext. profesie. **4.** (Înv.) Trupă de soldaţi recrutată din breslaşi şi din rîndurile burgheziei.

BREÁZ, -Ă adj. (<bg. *breaz*) **1.** (Despre animale) Cu o pată albă în frunte sau cu o dungă albă pe bot. **2.** (Ir.; despre oameni) Deştept, iscusit, isteţ.

BREÁZA s.f. art. (<n.pr. *Breaza*, localitate în România) *Ca la breaza* = numele unui dans popular românesc, răspîndit în zona subcarpatică munteană şi în sudul Transilvaniei, cu ritm binar sincopat; melodie după care se execută acest dans.

BREB s.m. (<sl. *bebrŭ*) Animal rozător înrudit cu castorul (*Castor fiber*).

BREBENÉL s.m. (<*breabăn*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee perene, cu frunzele ovale, cu florile purpurii, albe sau gălbui, care înfloresc primăvara (*Corydalis*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

BREC[1] s.n. (<engl., fr. *break*) **1.** Trăsură uşoară cu patru roţi, neacoperită sau cu acoperiş uşor, cu capra înaltă, cu două bănci aşezate faţă în faţă în lungul sau în latul trăsurii. **2.** Automobil cu o uşă la spate şi o banchetă demontabilă.

BREC[2] s.n. (<engl. *break*) **1.** (SPORT) Comandă dată de arbitru în timpul unui meci de box în scopul despărţirii adversarilor care execută lovituri neregulamentare şi care astfel sînt obligaţi să facă cîte un pas înapoi.

brăţară

2. (SPORT) Ghem cîştigat de un jucător de tenis pe serviciul adversarului. **3.** Fantezie muzicală sau ritmică în jaz, la sfîrşitul unei fraze.
BRÉCIE s.f. (<germ. *Breccie*) Rocă consolidată, formată din fragmente colţuroase de alte roci şi din ciment de natură sedimentară sau eruptivă.
BRÉGMĂ s.f. (<fr. *bregma*) (ANAT.) Punct de întîlnire a oaselor parietale cu osul frontal, ocupat la nou-născut de fontanela anterioară.
BREI s.m. (<bg. *brei*) **1.** Mică plantă erbacee perenă, cu frunzele opuse, cu florile verzui şi cu fructul în formă de capsulă, care este răspîndită în pădurile umbroase (*Mercurialis perennis*). **2.** (BOT.) Trepădătoare (*Mercurialis annua*).
BREITSCHWANZ s.n. (cuv. germ.) Blană de miel caracul, prematur.
BRELÁN s.n. (<fr. *brelan*) (La jocul de cărţi) Grup de trei cărţi de aceeaşi valoare şi de culori diferite.
BRELÓC s.n. (<fr. *breloque*) Mică podoabă sau amuletă care se poartă atîrnată la gît, la brăţară, la ceasul de buzunar, la legătura cu chei etc.
BRESLÁŞ s.m. (<*breaslă*) **1.** Membru al unei bresle; p. gener. meseriaş, slujbaş. **2.** (Înv.) Soldat care face parte dintr-o breaslă.
BRÉŞĂ s.f. (<fr. *brèche*) Culoar realizat în barajele sau în obstacolele construite de inamic în scopul trecerii trupelor. ◆ Pătrundere efectuată în dispozitivul de luptă al inamicului. ◆ Spărtură într-un zid, într-un gard, într-un dig etc.
BRETEÁ s.f. (<fr. *bretelles*) **1.** (La pl.) Piesă de îmbrăcăminte confecţionată din fîşii (de elastic, de pînză etc.) care se trec peste umeri şi se prind, în faţă şi în spate, de pantaloni pentru a-i susţine. **2.** Fîşie de panglică, de pînză etc. cu care sînt prevăzute unele obiecte de îmbrăcăminte pentru a putea fi susţinute pe umeri.
BRETÉLĂ s.f. (<fr. *bretelle*) Sistem de ramificaţie de cale ferată între două linii paralele, format din două linii diagonale încrucişate, care permite trecerea transportului feroviar de pe o linie pe alta în ambele sensuri.
BRETÉSĂ s.f. (<fr. *bretesse*) **1.** Lucrare de fortificaţie medievală care întărea altă fortificaţie. **2.** Armătură mobilă a coifului care apăra nasul.
BRETÓN[1] s.n. (<fr. [à la] *bretonne*) Păr lăsat pe frunte şi retezat (în linie dreaptă).
BRETÓN[2], -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *breton*) **1.** S.m şi f. (La pl. m.) Populaţie descendentă a vechilor celţi care locuieşte în peninsula Bretagne (Franţa); (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a peninsulei Bretagne sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine peninsulei Bretagne sau bretonilor, privitor la peninsula Bretagne sau la bretoni. ◆ (Substantivat, f.) Limbă celtică vorbită de bretoni.
BRÉVĂ s.f. (<it. *breve*) Scrisoare papală, mai puţin solemnă decît bula.
BREVÉT s.n. (<fr. *brevet*) Document oficial acordat de o autoritate (de stat), prin care i se recunoaşte cuiva paternitatea unei invenţii sau i se acordă drepturi speciale; patentă; licenţă.
BREVETÁ vb. I tranz. (<fr. *breveter*) A acorda un brevet.
BREVIÁR s.n. (<fr. *bréviaire*, lat. *breviarium*) **1.** Expunere sumară a unor noţiuni, a unor date etc. dintr-un anumit domeniu; lucrare în care sînt expuse sumar noţiuni, date etc. dintr-un anumit domeniu. **2.** Carte care cuprinde rugăciunile pe care preoţii şi călugării catolici trebuie să le rostească la anumite ore din zi.
BREVILÍN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *bréviligne*) (ANTROP.) Tip constituţional caracterizat prin trup scund şi membre scurte şi groase.
BREVILOCVÉNŢĂ s.f. (<it. *breviloquenza*) Însuşirea de a fi laconic în expunere.
BREZÁIE s.f. **1.** Numele unui joc cu caracter de pantomimă, de tipul caprei sau al turcii, aparţinînd teatrului folcloric, care este practicat îndeosebi în Muntenia. **2.** Personaj mascat, cu cap de animal sau de pasăre, îmbrăcat cu zeghe, împodobit cu panglici şi cu petice colorate.
BRIÁ vb. I intranz. (<fr. *briller*) **1.** A străluci. **2.** Fig. A se remarca prin calităţi excepţionale, mai ales prin inteligenţă.
BRIÁNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *brillant*) **1.** Adj. Strălucitor, sclipitor; care are calităţi intelectuale excepţionale. **2.** S.n. Briliant (**1**).
BRIANTÍNĂ (**BRILIANTÍNĂ**) s.f. (<fr. *brillantine*) Produs cosmetic lichid sau de consistenţa unei paste, întrebuinţat pentru a da luciu şi formă părului.
BRIC[1] s.n. (<fr. *brick*) Navă cu două catarge, cu pînze pătrate şi cu bompres.
BRIC[2] adj. invar., s.n. (<fr. *brique*) **1.** Adj. invar. Cărămiziu. **2.** S.n. Culoare cărămizie.
BRICABRÁC s.n. (<fr. *bric-à-brac*) (Magazin de) vechituri, lucruri uzate şi demodate, fără valoare.
BRICEÁG s.n. (<tc. *biçak*) Cuţitaş de buzunar cu una sau cu mai multe limbi, care se închid intrînd între plăsele.
BRICHETÁ vb. I tranz. (<fr. *briqueter*) A face brichete[2] prin aglomerarea sau prin presarea materialelor mărunte sau pulverulente.
BRICHÉTĂ[1] s.f. (<fr. *briquet*) Mic dispozitiv (de buzunar) pentru aprins (ţigările).
BRICHÉTĂ[2] s.f. (<fr. *briquette*) **1.** Produs realizat prin brichetarea materialului mărunt sau pulverulent în forme geometrice regulate, în vederea transportului, a folosirii sau a prelucrării lui ulterioare. **2.** *Brichetă furajeră* = furaj combinat, în stare presată.
BRICI s.n. (<sl. *brici*) Instrument de bărbierit, cu lama de oţel şi cu mîner.
BRICÓLĂ s.f. (<fr. *bricole*, it. *briccola*) Maşină (medievală) de război, asemănătoare cu balista.
BRÍDĂ s.f. (<fr. *bride*) **1.** (TEHN.) Piesă metalică în formă de U, care leagă arcurile de osii. ◆ Piesă metalică în forma unei coroane circulare, care serveşte la îmbinarea tuburilor; marginea răsfrîntă a capetelor tuburilor, care serveşte la îmbinarea acestora. **2.** Gaică (de stofă, de aţă etc.) prin care se trece cordonul sau cu care se încheie o copcă. **3.** (MED.) Aderenţă.
BRIDGE s.n. (<engl., fr. *bridge*) Numele unui joc de cărţi.
BRIDGÍST, -Ă s.m. şi f. (<*bridge*) Jucător de bridge.
BRIEFING s.n. (cuv. engl.) Reuniune de scurtă durată în care se dau informaţii, se hotărăsc obiectivele şi metodele de acţiune (într-o anumită misiune) etc.
BRIGÁDĂ s.f. (<fr. *brigade*, rus. *brigada*) **1.** Mare unitate militară, superioară regimentului şi inferioară diviziei. **2.** Formaţie (stabilă) de lucru, alcătuită din mai mulţi lucrători organizaţi adesea pe echipe şi pe schimburi sau pe faze de operaţie, care îndeplinesc în comun anumite sarcini de producţie. **3.** (Înv.) *Brigadă artistică* = colectiv de artişti amatori care prezenta programe artistice (scurte), inspirate din viaţa comunităţii respective.
BRIGADIÉR, -Ă s.m. şi f. (<rus. *brigadir*) **1.** Persoană care organizează şi conduce activitatea unei brigăzi. ◆ Persoană care face parte dintr-o brigadă. **2.** (Înv.) General de brigadă. ◆ Caporal de artilerie sau de cavalerie.
BRIGÁND s.m. (<fr. *brigand*) Tîlhar, hoţ; răufăcător.
BRIGANTÍNĂ s.f. (<fr. *brigantin(e)*, it. *brigantina*) Navă cu pînze, de dimensiuni mici, cu două catarge şi cu o singură punte. ◆ Pînză de formă trapezoidală, fixată de catargul brigantinei.
BRILIÁNT s.n. (<fr. *brillant*, rus. *bril'ant*) **1.** Diamant şlefuit în dublă piramidă, trunchiată inegal, cu numeroase faţete (pentru accentuarea reflexului luminii), care este folosit ca piatră preţioasă. **2.** (TIPOGR.) Cel mai mic corp de literă (de trei puncte tipografice).
BRÍO s.n. (<it., fr. *brio*) *Cu brio* = cu vervă, cu însufleţire, vioi; în mod remarcabil, excepţional.
BRIOÁLĂ s.f. Plantă erbacee aromatică din familia umbeliferelor, cu florile roşietice, răspîndită în regiunile alpine (*Ligusticum mutellina*).
BRIOFÍTĂ s.f. (<fr. *bryophyte*; cf.gr. *bryon* "muşchi"+*phyton* "plantă") (La pl.) Încrengătură de plante cu corpul redus la un tal sau diferenţiat în rizoizi, în tulpini şi în frunze, al cărei prototip este muşchiul, răspîndită, de obicei, în locuri umede; (şi la sg.) plantă care face parte din această încrengătură.
BRIOLOGÍE s.f. (<fr. *bryologie*; cf.gr. *bryon* "muşchi"+*logos* "studiu") Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul muşchilor.
BRIÓŞĂ s.f. (<fr. *brioche*) Produs de patiserie, obţinut prin coacerea în forme mici, rotunde şi ondulate a unui aluat de cozonac.
BRIOZOÁR s.n. (<fr. *bryozoaire*; cf.gr. *bryon* "muşchi"+*zearin* "animal mic") (La pl.) Clasă de nevertebrate mici, marine sau de apă dulce, care trăiesc fixate pe fundul apei sau pe obiecte din apă, formînd colonii cu aspect de muşchi de pămînt (*Bryozoa*); (şi la sg.) animal care face parte din această clasă.
BRÍSTOL s.n. (<fr. *bristol*) Carton alb, lucios, de calitate foarte bună, folosit pentru coperte de cărţi, pentru cărţi de vizită etc.; p.ext. carte de vizită.
BRÍŞCĂ s.f. (<rus. *bricika*) Trăsură mică, uşoară, neacoperită, cu două roţi, trasă, de obicei, de un singur cal.
BRITÁNI s.m. pl. (<lat. *Britanni*) Triburi celtice, constituind, pînă la cucerirea anglo-saxonă (sec. 5-6), populaţia de bază a Britaniei.
BRITÁNIC, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *britannique*) **1.** S.m şi f. (La pl. m.) Popor care locuieşte, care s-a format în Marea Britanie; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Marii Britanii sau este originară de acolo; p.ext. englez. **2.** Adj. Care aparţine Marii Britanii sau britanicilor, privitor la Marea Bri-

tanie sau la britanici; p.ext. englez.
BRIZÁNT, -Ă adj., s.m. pl. (<fr. *brisant*) **1.** Adj. (Despre explozive) Care se descompune într-un timp foarte scurt, degajînd gaze, al căror suflu este capabil să distrugă corpurile solide înconjurătoare; (despre bombe) care conţine un astfel de exploziv. **2.** S.m. pl. Valuri care se sparg în apropierea ţărmului, producînd spumă şi care semnalează adîncimea redusă a apei sau prezenţa unui banc de nisip ori de pietriş.
BRIZÁNŢĂ s.f. (<fr. *brisance*) Proprietate a unui exploziv de a fi brizant.
BRÍZĂ s.f. (<fr. *brise*) **1.** Vînt uşor, regulat, care suflă la ţărmul mării, în timpul zilei spre uscat, iar în timpul nopţii spre mare; p.ext. adiere, boare. **2.** *Briză montană* = vînt care suflă în amurg spre văi, iar dimineaţa spre culmi.
BRIZBÍZ s.n. (<fr. *brise-bise*) Perdeluţă (transparentă) care acoperă numai partea de jos a unei ferestre. ◆ (La pl.) Volănaşe, danteluţe, panglicuţe şi alte artificii vestimentare feminesti.
BRÍGLĂ s.f. Element mobil al războiului de ţesut, care susţine spata.
BRÎNCĂ[1] s.f. **1.** Boală contagioasă la porcine, caracterizată prin lipsa poftei de mîncare şi apariţia unor pete violacee. **2.** (MED.) Erizipel. **3.** Plantă erbacee, cu frunzele rudimentare şi cu florile verzui sau alburii, dispuse în spice, care este folosită în medicina veterinară (*Salicornia herbacea*). ◇ *Brînca-porcului* = a) plantă erbacee cu tulpina şi cu frunzele acoperite cu peri moi (*Scrophularia scopolii*); b) cinstet (*Salvia ghitinosa*). *Brînca-ursului* = a) crucea-pămîntului (*Heracleum sphondylium*); b) brădişor (**2**). **4.** Ciupercă cu pălăria întinsă şi răsfrîntă, prevăzută cu peri aspri (*Stereum hirsutum*).
BRÎNCĂ[2] (**BRÎNCI**) s.f. (s.m.) (lat. *branca*) **1.** (Reg.) Mînă. **2.** (Pop.; în forma *brînci*) Ghiont, lovitură, izbitură. **3.** (Reg.) Partea de jos a picioarelor animalelor; labă.
BRÎNCOVENÉSC, -EÁSCĂ adj. (<n.pr. *Brîncoveanu*) Care aparţine epocii lui Brîncoveanu. ◇ *Artă brîncovească* = artă dezvoltată în Ţara Românească în sec. 17-18, care se caracterizează, în arhitectură, prin folosirea foişoarelor şi a logiilor, prin bogăţie ornamentală şi sculpturală (ex. *mănăstirea Hurezi, palatele de la Mogoşoaia şi Potlogi*).
BRÎNCÚŢĂ s.f. (<*brîncă*[1]) **1.** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina păroasă, cu florile mici, galbene (*Sisymbrium officinale*). **2.** Plantă erbacee cu florile mici, galbene, utilizată în medicină (*Nasturtium palustre*).
BRÎNDÚŞĂ s.f. (<bg. *brenduška*, scr. *brndusa*) **1.** Plantă erbacee cu florile divers colorate, în formă de pîlnie, care înfloreşte primăvara timpuriu (*Crocus heuffelianus*). ◆ *Brînduşă galbenă* = plantă erbacee perenă, cu frunzele şi cu florile înconjurate de două sau mai multe teci albe, membranoase, cu florile de culoare galbenă-aurie, care este ocrotită de lege (*Crocus moesiacus*). **2.** Plantă erbacee toxică din familia liliaceelor, cu frunzele mari alungite, cu florile liliachii, care înfloreşte toamna; fiind folosită în medicină (*Colchicum autumnale*).
BRÎNZĂ s.f. (probabil cuv. autoh.) **1.** Produs alimentar obţinut prin coagularea şi prelucrarea laptelui. **2.** (La pl.) Diferite sortimente de brînză, de caşcaval etc.
BRÎNZÍ vb. IV refl. (<*brînză*) (Despre lapte) A se coagula, a se închega, a căpăta aspectul brînzei (alterîndu-se); (despre alte alimente) a se strica.
BRÎNZOÁICĂ s.f. (<*brînză*) **1.** Plăcintă din aluat dospit umplută cu brînză. ◆ Produs de patiserie preparat dintr-un amestec de brînză, de făină şi de ouă, care este prăjit pe tigaie. **2.** Mic calup de brînză proaspătă de vaci.
BRÎNZÓS, -OÁSĂ adj. (<*brînză*) **1.** Cu multă brînză. **2.** Asemănător cu brînza, cu aspect de brînză.
BRÎU s.n. (cuv. autoh.; cf.alb. *bres*, *brezi*) **I. 1.** Cingătoare lată din lînă colorată, din piele etc. (în costumul popular). ◆ Fîşie de ţesătură, de blană, de piele etc. pe care o poartă în jurul mijlocului unii oameni suferinzi. ◆ Cingătoare lată pe care o poartă preoţii în timpul slujbei sau ca semn al unui grad ierarhic. **2.** Parte a corpului omenesc pe care o încinge brîul; mijloc. **3.** Ornament de-a lungul uşilor, ferestrelor, faţadelor etc. unei case. **4.** Lanţ muntos, deluros etc. **II.** Brîuleţ (**2**).
BRÎULÉŢ s.n. (<*brîu*) **1.** Diminutiv al lui brîu. **2.** Numele mai multor dansuri populare româneşti; melodie după care se execută fiecare dintre aceste dansuri.
BROÁSCĂ s.f. (lat. **brosca*) **I. 1.** Batracian din genul *Rana* de dimensiuni mici, fără coadă, cu picioarele dinapoi mai dezvoltate, cu ochi bulbucaţi (ex. *broasca de baltă*). ◇ *Broască-rîioasă* = broască avînd o piele cu mici protuberanţe din care se scurge un lichid iritant de apărare. *Broască-verde* = broatec (*Hyla arborea*). **2.** *Broască-ţestoasă* = nume dat mai multor specii de reptile din ordinul chelonienilor, închise într-o carapace osoasă, de dimensiuni mici şi mari, dintre care unele trăiesc pe uscat (*Testudo graeca* şi *hermanni*), iar altele în apă (*Emys orbicularis*). **3.** *Broasca-apei* = plantă acvatică, cu frunze lucioase şi cu inflorescenţa verzuie, în spic (*Potamogeton lucens*). **II.** Mecanism de încuiere (cu cheie) montat la uşi, la sertare etc.

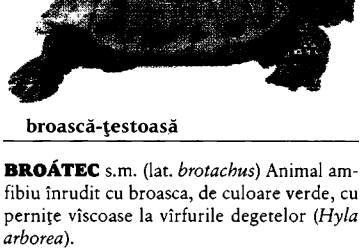

broască-ţestoasă

BROÁTEC s.m. (lat. *brotachus*) Animal amfibiu înrudit cu broasca, de culoare verde, cu perniţe vîscoase la vîrfurile degetelor (*Hyla arborea*).

brînduşe (1)

BROBOÁDĂ s.f. (cf. bg. *podbradka*) Obiect ţesut din lînă, cu care femeile îşi acoperă capul sau pe care îl poartă pe umeri.
BROBOÁNĂ s.f. (<bg. *brabonka*) Picătură mare (de sudoare, de rouă etc.).
BROCÁRT s.n. (<fr. *brocart*) Ţesătură de mătase de calitate superioară, ornamentată cu desene din aceeaşi ţesătură sau executate cu fire metalice.
BRODÁ vb. I tranz. (fr. *broder*) **1.** A coase o broderie. **2.** Fig. A amplifica o relatare cu elemente (de amănunt) născocite.
BRODERÍE s.f. (<fr. *broderie*) **1.** Ornamentaţie realizată cu ajutorul acului şi al unor fire diverse pe o ţesătură; p.ext. ornamentaţie fină, complicată (în arhitectură, literatură, muzică). **2.** (MUZ.) Notă muzicală de ornament folosită într-o compoziţie (depărtată de nota muzicală de bază cu un ton sau cu un semiton).
BRODÉZĂ s.f. (<fr. *brodeuse*) Femeie care lucrează broderii.
BRODÍ vb. IV (<sl. *broditi*) **1.** Tranz. A o scoate bine la capăt; a o nimeri. ◆ A pune la cale, a aranja o treabă, un plan etc. **2.** Refl. A se găsi din întîmplare, a se nimeri (undeva).
BRÓKER s.m. (<engl. *broker*) Agent de bursă care negociază scrisorile de schimb, preschimbă cupoanele în acţiuni, cumpără şi vinde acţiuni; intermediar în acţiuni; asistent al managerului.
BROKERÁJ s.n. (<engl. *brokerage*) Intermediere în afaceri.
BROM s.n. (<fr. *brome*; cf. gr. *bromos* "cu miros urît") Element chimic lichid (*Br*; nr.at. 35; m.at. 79,904; p.f. 58,78°C), metaloid din grupul halogenilor, de culoare roşie-închisă, toxic, cu miros greu, caustic. Sub formă de bromuri, este folosit în medicină şi în fotografie. A fost descoperit de A.J. Balard în 1826.
BROMHÍDRIC adj. (<fr. *bromhydrique*) *Acid bromhidric* = gaz incolor (HBr) rezultat din combinarea bromului cu hidrogenul, cu utilizări diverse, în obţinerea bromurilor şi a unor compuşi organici.
BROMHIDRÓZĂ s.f. (<engl. *bromhydrose*; cf.gr. *bromos* "cu miros urît"+*hydros* "sudoare") Transpiraţie abundentă, tulbure şi urît mirositoare.
BRÓMIC adj. (<fr. *bromique*) *Acid bromic* = acid oxigenat al bromului ($HBrO_2$), lichid incolor, puternic oxidant.
BROMÍSM s.n. (<fr. *bromisme*) Intoxicaţie cu brom sau cu săruri de brom.
BROMOCÉT s.n. (Siglă de la *brom*[ură de] *cet*[rimoniu]) Dezinfectant puternic pentru piele, instrumente chirurgicale etc.
BROMOFÓRM s.n. (<fr. *bromoforme*) Lichid incolor, volatil, preparat din brom, folosit pentru calmarea tusei şi a spasmelor.
BROMURÁRE s.f. (<*brom*) Reacţie chimică prin care se introduc unul sau mai mulţi atomi de brom în molecula unui compus organic.
BROMÚRĂ s.f. (<fr. *bromure*) Sare a acidului bromhidric ◇ *Bromură de potasiu* = sare de potasiu a acidului bromhidric (KBr), cristalizată, incoloră, solubilă în apă, întrebuinţată drept calmant în medicină. *Bromură de argint* = sare de argint a acidului bromhidric (AgBr), cristalizată, alb-gălbuie, solubilă în amoniac, întrebuinţată la obţinerea emulsiilor gelatinoase pentru plăcile, filmele şi hîrtiile fotografice.

BRONHIÁL, -Ă adj. (<fr. *bronchial*) Care aparţine bronhiilor, care ţine de bronhii, privitor la bronhii.
BRÓNHIE (<lat. *bronchia*, fr. *bronche*; cf.gr. *bronchos* "trahee") Fiecare dintre cele două ramificaţii ale traheii prin care aerul ajunge la cei doi plămîni.
BRONHIÓLĂ s.f. (<fr. *bronchiole*) Fiecare dintre ramificaţiile bronhiilor care pătrund în profunzimea ţesutului pulmonar.
BRONHOFONÍE s.f. (<fr. *bronchophonie*; cf.gr. *bronchos* "trahee"+*phone* "voce") Rezonanţă puternică a vocii şi a respiraţiei bolnavilor de pneumonie, de scleroză pulmonară, de bronşită etc.
BRONHOGRAFÍE s.f. (<fr. *bronchographie*; cf.gr. *bronchos* "trahee"+*graphein* "a scrie") Radiografie a bronhiilor (după introducerea în căile respiratorii a unei substanţe de contrast).
BRONHOMICÓZĂ s.f. (<fr. *bronchomycose*) Inflamaţie a bronhiilor provocată de unele ciuperci patogene.
BRONHOPLEGÍE s.f. (<fr. *bronchoplégie*; cf.gr. *bronchos* "trahee"+*plege* "lovitură") Paralizie a bronhiilor.
BRONHOPNEUMONÍE s.f. (<fr. *bronchopneumonie*) Boală pulmonară care constă în inflamarea bronhiilor, a bronhiolelor şi a lobilor pulmonari.
BRONHORAGÍE s.f. (<fr. *bronchorragie*; cf.gr. *bronchos* "trahee"+*rhegnymi* "a curge") Hemoragie bronşică.
BRONHORÉE s.f. (<fr. *bronchorrhée*; cf.gr. *bronchos* "trahee"+*rhein* "a curge") Secreţie bronşică exagerată, cu expectoraţie abundentă, întîlnită în bronşita cronică şi în alte afecţiuni respiratorii.
BRONHOSCÓP s.n. (<fr. *bronchoscope*) Aparat cu ajutorul căruia se efectuează o bronhoscopie.
BRONHOSCOPÍE s.f. (<fr. *bronchoscopie*; cf. gr. *bronchos* "trahee"+*skopein* "a privi") (Metodă de) examinare vizuală a bronhiilor cu ajutorul bronhoscopului.
BRONHOSPÁSM s.n. (<fr. *bronchospasme*) Contracţie a bronhiilor, provocată de tuse, de efort etc.
BRONHOTOMÍE s.f. (<fr. *bronchotomie*; cf. gr. *bronchos* "trahee"+*tome* "tăietură") Intervenţie chirurgicală care constă în secţionarea unei bronhii.
BRONŞECTAZÍE s.f. (<fr. *bronchectasie*; cf.gr. *bronchos* "trahee"+*ektasis* "dilataţie") Dilatare permanentă a bronhiilor ca urmare a sclerozei pulmonare.
BRÓNŞIC, -Ă (**BRÓNHIC, -Ă**) adj. (<fr. *bronchique*) Care aparţine bronhiilor, care ţine de bronhii, privitor la bronhii.
BRONŞÍTĂ s.f. (<fr. *bronchite*) Afecţiune a căilor respiratorii, care constă în inflamaţia (acută sau cronică) a mucoasei bronhiilor şi care este provocată de răceală, de agenţi fizici sau chimici, de unele boli infecţioase (manifestîndu-se prin tuse).
BRONŞÍTIC, -Ă adj. (<fr. *bronchitique*) Care aparţine bronşitei, privitor la bronşită; care este cauzat de bronşită. ◆ Care suferă de bronşită.
BRONTOZÁUR s.m. (<germ. *Brontosaurus*, fr. *brontosaure*; cf.gr. *bronte* "tunet"+*saura* "şopîrlă") Reptilă uriaşă jurasică (ajungînd la o lungime de circa 22 m şi la o greutate de peste 35 t), din ordinul dinozaurienilor erbivori, care avea capul mic, gîtul foarte lung şi picioarele scurte, cilindrice, terminate cu cîte cinci degete.

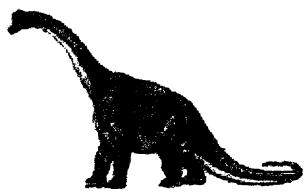

brontozaur

BRONZ s.n. (<fr. *bronze*) **1.** Aliaj al cuprului cu staniul, aluminiul, plumbul etc., mai dur şi mai rezistent decît cuprul şi cu utilizări variate în tehnică. ◇ *Epoca de bronz* (sau *a bronzului*) = perioadă din istoria omenirii care cuprinde, în general, milen. 2 î.Hr. şi care se caracterizează prin descoperirea metalelor, în special a bronzului, şi prin folosirea metalelor şi a armelor de bronz. ◇ *Caracter de bronz* = caracter ferm, de neclintit. ◆ Obiect (de artă) făcut din bronz. **2.** Pigment metalic, de culoare galbenă, din care se face vopseaua de bronz; vopsea de culoare galbenă, cu luciu metalic, cu care se acoperă un obiect pentru a-l proteja contra coroziunii sau pentru a-i da un aspect plăcut. ◆ Culoare arămie a pielii în urma expunerii la soare sau la vînt.
BRONZÁ vb. I (<fr. *bronzer*) **1.** Tranz. A acoperi un obiect cu un strat subţire de bronz sau de vopsea de bronz (pentru a-l proteja contra coroziunii sau pentru a-i da un aspect plăcut). ◆ A acoperi o tipăritură (proaspăt executată) cu un strat subţire de bronz, pentru a da literelor aspectul metalic şi lucios al bronzului (sau al aurului). **2.** Tranz. A da pielii tăbăcite un reflex metalic, prin vopsirea cu anumiţi coloranţi bazici. **3.** Tranz. şi refl. A deveni sau a face să devină arămiu, negru la piele (prin expunere la soare sau la vînt).
BRONZÁJ s.n. (<fr. *bronzage*) Faptul de a (se) bronza. ◆ Culoare arămie a pielii în urma expunerii la soare sau la vînt.
BRONZÍT s.n. (<fr. *bronzit*) Varietate de piroxen rombic şi de oxid de fier, care are culoarea gălbuie-brună, cu luciu sticlos, asemănătoare cu a bronzului.
BROSCÁRIŢĂ s.f. (<*broască*) Plantă erbacee acvatică, cu tulpina lungă, cu frunzele peţiolate şi cu florile albe-verzui, hermafrodite, dispuse în spic (*Potamogeton natans*).
BROSCĂRÍŢĂ s.f. (<*broască*) Plantă erbacee acvatică, cu florile verzui şi cu fructele care se desfac, la maturitate, în trei valve (*Triglochin palustris*).
BROŞĂ vb. I tranz. (< fr. *brocher*) **1.** A coase, a lega între ele filele unei cărţi, ale unei broşuri, ale unei reviste etc. (punîndu-le într-o copertă moale). **2.** A face ornamente pe o ţesătură prin introducerea în rost, în timpul ţesutului, a unui fir special de bătătură. **3.** A prelucra prin aşchiere, cu o broşă, suprafaţa unei piese de metal (şănţuind-o sau găurind-o).
BRÓŞĂ s.f. (<fr. *broche*) **1.** Bijuterie prevăzută cu un ac, pe care femeile o poartă prinsă de rochie, de haină, de şal etc. **2.** Unealtă aşchietoare (tronconică sau prismatică), care are tăişuri multiple şi care este folosită la prelucrarea suprafeţei (exterioare) a unor piese metalice.
BROŞÚRĂ s.f. (<fr. *brochure*) Lucrare tipărită sub formă de carte, care cuprinde un număr redus de pagini. ◆ *Broşură-ghid* = ghid de proporţii reduse, în formă de broşură.
BROWNIÁNĂ adj. (<fr. *brownien*; cf. n.pr. *R.Brown*) *Mişcare browniană* = mişcare permanentă şi dezordonată a particulelor microscopice, aflate în suspensie într-un fluid, datorată ciocnirii acestora cu moleculele fluidului. A fost descoperită de botanistul scoţian R.Brown, în 1827.
BROWNING subst. (cuv. engl.) Revolver cu încărcător automat.
BRUCELÓZĂ s.f. (<fr. *brucellose*) Boală contagioasă transmisă omului de unele animale domestice, care se manifestă prin temperatură ridicată, dureri de cap etc. şi care este provocată de unul dintre cele trei tipuri ale microbului *Brucella* (*abortus*, *melitensis* şi *suis*).
BRUCÍNĂ s.f. (<fr. *brucine*) Alcaloid deosebit de toxic, extras din nuca vomică, cu proprietăţi şi utilizări (în medicină şi farmacie) asemănătoare stricninei.
BRÚDERŞAFT s.n. (<germ. *Bruderschaft*) Fel de a bea în care doi parteneri îşi duc paharele la gură luîndu-se de braţ, în semn de împrietenire, înfrăţire.
BRÚDINĂ s.f. (<scr. *brodina*) (Reg.) **1.** Bac[1]. **2.** Taxă plătită pentru trecerea pe bac.
BRUFTUÍ vb. IV tranz. (<*bruft*, reg. "tencuială") **1.** (Reg.) A pune cu mistria tencuiala pe un zid. **2.** Fig. A spune cuiva cuvinte aspre, a repezi, a brusca.
BRUIÁ vb. I tranz. (<fr. *brouiller*) **1.** A perturba o audiţie radiofonică, recepţia unor semnale electromagnetice. **2.** Fig. A produce confuzie, neînţelegere în desfăşurarea unui dialog, a unor fapte, idei etc.
BRUIÁJ s.n. (<fr. *brouillage*) Acţiunea de a bruia şi rezultatul ei.
BRUIÓN s.n. (<fr. *brouillon*) Ciornă.
BRUITÁJ s.n. (<fr. *brouitage*) Reproducere artificială în teatru, cinema sau la radio a zgomotelor naturale care însoţesc o acţiune.
BRUM s.n. (<germ. *Brummen*) Zgomot de fond produs de amplificatoarele de audiofrecvenţă, din cauza alimentării lor la reţeaua de curent electric alternativ.
BRUMÁR[1] s.m. (<*brumă*) Numele popular al lunii noiembrie.
BRUMÁR[2] s.m. (<fr. *brumaire*) A doua lună (22/23 octombrie - 20/21 noiembrie) a calendarului republican francez, folosit între anii 1793 şi 1806.
BRÚMĂ s.f. (lat. *bruma*) **1.** Cristale de zăpadă formate prin îngheţarea vaporilor de apă din atmosferă, mai ales noaptea, în anotimpurile de tranziţie, cînd temperatura corpurilor pe care se depun scade sub 0°C. **2.** Strat fin, albicios, care acoperă unele fructe (sau plante). **3.** Fig. Cantitate mică de...
BRUMĂREÁ s.f. (<*brumă*) Numele a două plante erbacee ornamentale, cu florile purpurii, roz, albe sau liliachii, cu miros plăcut, răspîndite mai ales în America de Nord (*Phlox paniculata* şi *drummondi*).
BRUMĂRÉL s.m. (<*brumar*[1]) Numele popular al lunii octombrie.

BRUMĂRÍŢĂ s.f. (<*brumă*) Pasăre sedentară mică, din ordinul paseriformelor, asemănătoare cu vrabia, dar cu cioc mai subţire (*Prunella*).
BRUMĂRÍU, -ÍE adj. (<*brumă*) **1.** De culoare albă-cenuşie. **2.** *Prune brumării* = varietate de prune acoperite cu o pulbere fină, alburie. **3.** *Oaie brumărie* = varietate de oaie cu lînă pestriţă, albă şi neagră. ◆ Care este făcut din blană sau lînă ce provine de la această varietate (ex. *căciulă brumărie*).
BRUN, -Ă adj., subst. (<fr. *brun*) **1.** Adj., s.n. Cafeniu-închis. **2.** Adj., s.m. şi f. (Om) brunet, oacheş, negricios.
BRUNÁ vb. I tranz. (<*brun*, după fr. *brunir*) A acoperi pe cale chimică o piesă de oţel sau de cupru cu un strat protector de oxizi de culoare brună (pînă la negru).
BRUNÁJ s.n. (<*bruna*) Strat protector de oxizi cu care se acoperă unele piese de oţel sau de cupru prin brunare.
BRUNÉT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *brunet*) (Persoană) cu părul negru (şi cu ten negricios).
BRÚSĂ s.f. (<fr. *brousse*) (GEOGR.) Regiune tropicală de stepă, presărată cu arbuşti.
BRUSC, -Ă adj., adv. (<fr. *brusque*) **1.** Adj. Neaşteptat, subit. **2.** Adv. Fără veste, pe negîndite, pe neaşteptate.
BRUSCÁ vb. I tranz. (<fr. *brusquer*) A trata cu violenţă; a repezi. ◆ A grăbi, a forţa (o hotărîre, un proces etc.).
BRUST s.n. (<germ. *Brust*) Front vertical care separă un inel de tunel în curs de excavare de inelul alăturat, neexcavat.
BRÚSTURE (BRÚSTUR) s.n. (cuv. autoh.; cf. alb. *brushtullë*) Nume dat mai multor plante erbacee din familia compozitelor, cu frunzele foarte mari şi late, cu florile purpurii sau violete; sînt folosite pentru proprietăţile lor medicinale (*Lappa*); plantă care face parte din această familie.
BRUT, -Ă adj. (<fr. *brut*, it. *brutto*) **1.** (Despre materiale, obiecte etc.) Care nu a fost încă transformat în produs finit. **2.** (Despre greutatea mărfurilor) Din care nu s-a scăzut daraua; (despre totalul unui venit, al unui produs etc.) din care n-au fost scăzute cheltuielile sau alte scăzăminte aferente.
BRUTÁL, -Ă adj. (<fr. *brutal*) (Despre oameni şi manifestările lor) Lipsit de delicateţe, dur, violent; grosolan. ◆ Care este direct, fără menajamente.
BRUTALITÁTE s.f. (<fr. *brutalité*) Fire sau purtare brutală; vorbă sau faptă de om brutal; grosolănie, violenţă.
BRUTALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *brutaliser*) A trata pe cineva cu brutalitate; a maltrata (pe cineva), a molesta.
BRUTÁR s.m. (<sl. *brotŭ*) Persoană care prepară (şi vinde) pîine.
BRÚTĂ s.f. (<fr. *brute*) Om foarte brutal, violent.
BRUTĂREÁSĂ s.f. (<*brutar*) Femeie care prepară (şi vinde) pîine; soţia brutarului.
BRUTĂRÍE s.f. (<*brutar*) **1.** Loc unde se prepară sau se vinde pîine. **2.** Meseria de brutar.
BRÚTO adv. (<it. *brutto*, germ. *brutto*) În total, fără a se scădea daraua (dintr-o greutate), cheltuielile, impozitele etc. (dintr-un venit).
BUBÁL s.m. (<fr. *bubale*; cf.gr. *boubalos* "bivol") Gen de antilopă africană cu coarne în formă de *U* sau de liră.
BUBALÍNĂ s.f. (<fr. *bubaline*; cf. gr. *boubalos* "bivol") (La pl.) Vite cornute înrudite cu taurinele, cu capul mare, cu coarnele în formă de semilună, cu gîtul subţire şi cu pielea groasă acoperită cu păr negru; (şi la sg.) animal care face parte din această specie.
BÚBĂ s.f. (cf. ucr. *buba*) **1.** Nume dat umflăturilor cu caracter purulent ale ţesutului celular de sub piele. **2.** Fig. Punct sau parte delicată a unei probleme; defect, defecţiune.
BUBERÍC s.m. (cf. bg. *bubrek* "rinichi") Plantă erbacee perenă din familia scrofulariaceelor, cu rizomul noduros, cu frunzele dinţate şi cu florile verzi-măslinii sau brune (*Scrophularia nodosa*).
BUBÓN s.n. (<fr. *bubon*) Inflamare a ganglionilor limfatici din regiunile inghinală şi axilară, întîlnită în boli ca scarlatina, ciuma, în boli venerice etc.
BUBÓNICĂ adj. (<fr. *bubonique*) *Ciumă* (sau *pestă*) *bubonică* = ciumă (sau pestă) care se manifestă prin buboane.
BUBÓS, -OÁSĂ adj. (<*bubă*) Cu bube, plin de bube. ◆ (Despre plante, fructe) Plin de umflături, de noduri, de crestături, de excrescenţe.
BUBUÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) (Despre tunete; p.ext. despre arme de foc sau alte surse de zgomot) A produce un zgomot înfundat şi puternic (repetat, prin ecou, la intervale scurte).
BUBURÚZĂ s.f. Insectă mică din ordinul coleopterelor, cu corpul semisferic, cu elitrele roşii pătate cu şapte puncte negre (*Coccinella septempunctata*).

buburuză

BUCÁL, -Ă adj. (<fr. *buccal*) Care aparţine gurii, referitor la gură; care se face cu gura; care se ia pe gură. ◇ Loc. adj. (şi adv.) *Pe cale bucală* = (despre medicamente) pe gură.
BUCANIÉR s.m. (<fr. *boucanier*; cf. *boucan* "loc unde se usca şi se săra carnea") Denumire dată coloniştilor francezi din America, din sec. 17, care se ocupau cu vînătoarea de vite cornute sălbatice, a căror carne o vindeau.
BUCĂTĂ s.f. (lat. *buccata*) **I. 1.** Parte tăiată sau ruptă dintr-un corp solid, dintr-un produs fabricat, dintr-un întreg, considerată ca o unitate. ◇ Loc. adv. *Cu bucata* = cu amănuntul. **2.** (Determinat prin "de drum", "de cale"sau presupunînd această determinare) Distanţă. ◆ (Determinat prin "de timp", "de vreme"sau presupunînd această determinare) Interval. **3.** Operă (sau fragment unitar) literar(ă) sau muzical(ă) (de proporţii relativ reduse). **II.** (La pl.; în forma *bucate*) (Feluri de) mîncare. ◆ (Recoltă de) cereale, grîne.
BÚCĂ s.f. (lat. *bucca* "gură") **1.** Fiecare dintre cele două părţi cărnoase ale feţei omului (sau ale botului animalelor), de la tîmplă în jos. **2.** Fesă.
BUCĂLÁIE s.f. (<*bucă*+*laie*) Varietate de oi din rasa ţigaie, cu lîna albă şi cu botul şi extremităţile membrelor castanii-închise sau negre.
BUCĂTÁR s.m. (<*bucată*) Bărbat care are meseria de a găti mîncare.
BUCĂTĂREÁSĂ s.f. (<*bucătar*) Femeie care are meseria de a găti mîncare.
BUCĂTĂRÍE s.f. (<*bucătar*) **1.** Loc, cameră şi ansamblul de mijloace folosite pentru a găti bucate. ◇ *Bucătărie de campanie* = vehicul prevăzut cu aparatura necesară pregătirii hranei calde pentru trupele aflate în deplasare. **2.** Fel caracteristic de a găti mîncare. **3.** Fig. (Fam.) Totalitatea lucrărilor mărunte necesare pentru efectuarea unei lucrări mai mari. **4.** Faptul de a pregăti mîncare.
BUCĂŢÉL s.m. (<*bucăţea*) Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunzele inferioare răsucite în formă de sul şi cu florile roşietice sau violacee, dispuse în panicul (*Agrostis canina*).
BUCCHÉRO s.n. (<it. *bucchero*) Vas etrusc din teracotă, fabricat cu o tehnică specială de coacere şi de şlefuire care îi conferă un aspect negru lucios, cu decor în relief.
BUCCINATÓR s.m. (<fr. *buccinateur*) **1.** Muşchi al obrazului care are rolul de a expulza cu putere aerul din plămîni. **2.** Ramură a nervului maxilar inferior.
BUCEÁ s.f. (lat. *buccella* "guriţă") **1.** (TEHN.) Manşon de metal care se montează între două piese asamblate rigid, pentru a uşura dezmembrarea lor, sau între două piese în mişcare relativă, pentru a le proteja. ◆ Scobitură într-o piesă de lemn în care se îmbucă proeminenţa altei piese de roată (de car, de camion etc.). **2.** Scobitură făcută într-o piesă de lemn, în care intră capul piesei cu care se îmbină.
BUCENTÁUR s.m. (<fr. *bucentaure*; cf. gr. *bous* "bou"+*kentauros* "centaur") **1.** Fiinţă fabuloasă, jumătate om, jumătate taur. **2.** Corabie de paradă a dogelui Veneţiei.
BÚCHE s.f. (<sl. *buky*) **1.** A doua literă din alfabetul chirilic; p. gener. literă; alfabet. **2.** Cunoştinţe elementare de scris şi citit.
BUCHÉR s.m. (<*buche*) **1.** Persoană care se află cu învăţătura la început. **2.** Persoană care învaţă mecanic, pe de rost, care toceşte.
BUCHÉT s.n. (<fr. *bouquet*) **1.** Mănunchi de flori aranjate şi legate împreună. ◆ Grup de compuneri (muzicale, literare) executate sau publicate împreună. **2.** Grup de arbori din aceeaşi specie. **3.** Aromă specifică a vinurilor de calitate superioară.
BUCIÁRDĂ s.f. (<fr.*boucharde*) Unealtă manuală sau mecanizată, cu una ori două feţe de izbire, înzestrată cu dinţi sau cu muchii ascuţite, folosită la prelucrarea prin lovire a feţelor vizibile ale pietrelor.
BUCÍNĂ s.f. (<lat. *bucina*) Instrument de suflat asemănător cornului de vînătoare de astăzi, la romani.
BÚCIUM s.n. (lat. *bucinum*) Instrument muzical popular de suflat, în forma unui tub tronconic, lung, făcut din coajă de tei sau din lemn.
BÚCLĂ s.f. (<fr. *boucle*) **1.** Şuviţă de păr răsucită în spirală sau ca un inel. **2.** Ceea ce are formă de spirală sau de inel (fir, cablu, conductă, drum etc.).
BUCLÉU s.n. (<fr. *bouclé*) Material textil cu aspect buclat.

BUCLÚC s.n. (<tc. *bokluk*) **1.** Situaţie neplăcută, încurcată. **2.** Ceartă; necaz, supărare.

BUCLUCÁŞ, -Ă adj., s.m. şi f. (<*bucluc*) (Persoană) care face buclucuri sau care caută ceartă cu orice preţ.

BUCÓLIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *bucolique*; cf. gr. *boukolikos* <*boukolos* "păstor de boi") **1.** Adj. Referitor la viaţa rustică văzută în mod idilic. **2.** S.f. Mic poem pastoral; eglogă, idilă (Teocrit, Vergiliu).

BUCOVINEÁN, -Ă s.m., adj. (<n.pr. *Bucovina*) **1.** S.m. (La pl.) Populaţie care locuieşte în Bucovina; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Bucovinei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Bucovinei sau bucovinenilor, privitor la Bucovina sau la bucovineni.

BUCOVINEÁNCĂ s.f. (<*bucovinean*) Femeie care locuieşte în Bucovina sau este originară de acolo.

BUCRÁNIU s.n. (<fr. *bucrâne*) Motiv arhitectonic ornamental care reprezintă un cap de bou împodobit cu flori, panglici etc.

BUCSĂU s.m. (cf. lat. *buxus*) Arbust ornamental din familia leguminoaselor, cu frunzele simple şi cu florile mari, galbene, cu miros plăcut (*Spartium junceum*).

BUCURÁ vb. I (cuv. autoh.; cf. alb *bukur*) **1.** Refl. şi tranz. A (se) umple de bucurie. ◆ A (se) desfăta. **2.** Refl. A dispune de..., a poseda. ◆ A fi foarte căutat, a provoca interes. *Cartea se bucură de succes.* **3.** Refl. A rîvni la ceva.

BUCUREŞTEÁN, -Ă s.m., adj. (<n.pr. *Bucureşti*) **1.** S.m. (La pl.) Populaţie care locuieşte în Bucureşti; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a oraşului Bucureşti sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine oraşului Bucureşti sau bucureştenilor, privitor la Bucureşti sau la bucureşteni; originar din Bucureşti.

BUCUREŞTEÁNCĂ s.f. (<*bucureştean*) Femeie care face parte din populaţia de bază a oraşului Bucureşti sau este originară de acolo.

BUCURÍE s.f. (<*bucura*) **1.** Stare sufletească generată de o mare mulţumire, satisfacţie etc. **2.** Concr. Ceea ce provoacă bucurie.

BUDÍNCĂ s.f. (<fr. *pouding*; cf. engl. *pudding*) Preparat culinar făcut din paste făinoase, orez, legume, brînză etc., amestecate cu făină, ouă, ingrediente, dulce sau sărat, copt în cuptor.

BUDÍSM s.n. (<fr. *bouddhisme*) Religie şi filozofie orientală, deosebit de răspîndită (în Asia), apărută în sec. 6-5 î. Hr. şi întemeiată, potrivit tradiţiei, de Siddharta Gautama (Sakyamuni), supranumit Buddha "iluminatul", care consideră viaţa un izvor de iluzii şi suferinţe, predicînd renunţarea ascetică şi scufundarea în nefiinţă (nirvana). Există două mari curente: hinayana şi mahayana.

BUDÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *bouddhiste*) **1.** S.m. şi f. Adept al budismului. **2.** Adj. Care aparţine budismului sau budiştilor, privitor la budism sau la budişti.

BUDOÁR s.n. (<fr. *boudoir*) Cameră intimă a unei femei.

BUF, -Ă adj. (<it. *buffo*, fr. *bouffe*) (Despre o operă muzicală sau o comedie) Cu un caracter comic, de obicei grotesc şi caricatural.

BUFÁNT, -Ă adj. (<fr. *bouffant*) (Despre obiecte de îmbrăcăminte sau despre părţi ale lor) Umflat, înfoiat, cu bufă.

BÚFĂ s.f. (cf.it. *buffa*) Cută, umflătură la mîneca unei haine, la pantaloni etc.

BUFÉT s.n. (<fr. *buffet*) **1.** Mobilă de lemn în care se păstrează vesela, tacîmurile şi alte obiecte necesare pentru servitul mesei. **2.** Local mic ori cameră într-un local unde se servesc mai ales mîncăruri (reci) şi băuturi. **3.** Mîncare (rece) şi băutură servite la un bufet.

BUFÉTING s.n. (<engl. *buffeting*) (AV.) Vibraţie neregulată.

BUFÉU s.n. (<fr. *bouffée*) Răbufnire bruscă şi trecătoare de febră, de enervare, de accelerare a pulsului etc. ◆ Aer care iese pe gură.

BÚFNIŢĂ s.f. (<*bufnă*, form. onomat.) Pasăre răpitoare de noapte, de talie mare, de culoare brună-sură, cu cap mare şi cu ochi galbeni foarte mari, apropiaţi unul de altul, cu smocuri de pene lungi şi negre la urechi (*Bubo bubo*). Strigătul bufniţei, caracteristic, seamănă cu un vaiet. ◆ Simbol al înţelepciunii.

bufniţă

BUFÓN s.m. (<fr. *bouffon*) **1.** Personaj comic la curţile medievale care stîrnea rîsul, prin vorbe de duh (cu subînţelesuri satirice) sau prin gesturile lui. **2.** Numele unor personaje comice din teatru. **3.** (Peior.) Persoană care amuză pe cei din jur prin vorbe, gesturi etc.

BUFONÁDĂ s.f. (<it. *buffonata*) Reprezentaţie scenică în care rîsul rezultă dintr-o intrigă de situaţie.

BUFONERÍE s.f. (<fr. *bouffonnerie*) Vorbă, glumă; gest de bufon.

BUGÉT s.n. (<fr. *budget*) **1.** Balanţa veniturilor şi cheltuielilor dintr-o anumită perioadă ale unui stat, ale unei instituţii, organizaţii, familii, ale unui individ etc.; totalitatea veniturilor dintr-o asemenea balanţă. **2.** *Buget de timp* = balanţă a cheltuielilor de timp dintr-o perioadă dată ale unei persoane sau ale unei colectivităţi.

BUGETÁR, -Ă adj. (<fr. *budgétaire*) Care aparţine bugetului, privitor la buget, din (sau de) buget. ◆ (Substantivat) Persoană ale cărei venituri provin de la bugetul de stat.

BÚGLĂ s.f. (<engl. *bugle*) **1.** Trompetă din piele cu sunet moale şi plăcut. **2.** (La pl.) Nume generic dat instrumentelor de suflat de alamă asemănătoare trompetei.

BUHÁI s.m., s.n. (<ucr. *buhaj*) **1.** S.m. (ZOOL.) Taur (*Bos taurus*). **2.** S.n. Instrument muzical popular românesc, folosit de colindători în ajunul Anului Nou, format dintr-un butoiaş cu fundul din piele, prin centrul căruia trece o şuviţă de păr de cal, care se trage, emiţînd sunete asemănătoare cu mugetul taurului. **3.** S.m. *Buhai-de-baltă* = a) numele a două specii de broaşte (*Bombina bombina* şi *variegata*); b) insectă coleopteră acvatică, cu corpul negru, neted şi lucios, cu picioarele acoperite de peri deşi şi lungi, adaptate la înot (*Hydrophilus piceus*); c) pasăre de baltă cu ciocul ascuţit, galbenă-verzuie pe spate, cu capul negru şi gîtul alb, cu glasul înfundat (*Botaurus stellaris*).

BÚHĂ s.f. (form. onomat.) **1.** (ORNIT.) Bufniţă (*Bubo bubo*). **2.** (ENTOM.) *Buha-semănăturilor* = fluture mic de noapte, de culoare cenuşie, dăunător pentru semănături (*Agrotis segetum*). *Buha-verzei* = fluture nocturn, de culoare cenuşie, ale cărui larve distrug sfecla, conopida etc. (*Mamestra brassicae*).

BUHÁI vb. IV refl. (<*buhav* "puhav") A se umfla la faţă (de boală, beţie, somn etc.).

BUIANDRÚG s.m. Grindă de beton armat, de zidărie, de metal sau de lemn, aşezată deasupra unei uşi, a unei ferestre etc. pentru a susţine porţiunea de zidărie de deasupra acestora.

BUIÉSTRU, -LÁSTRĂ s.n., adj. **1.** S.n. Mers al calului sau al altor animale în timpul căruia paşii se fac cu picioarele din aceeaşi parte. **2.** Adj. Care merge în buiestru. **3.** Adj. Nărăvaş; neastîmpărat, zburdalnic.

BUIÓTĂ s.f. (<fr. *bouillotte*) Obiect format dintr-o pungă plată în care se pune apă caldă, folosit, mai ales, ca mijloc terapeutic.

BUJÍE s.f. (<fr. *bougie*) Organ al unui motor cu aprindere electrică, prevăzut cu doi electrozi între care se produce scînteia electrică necesară aprinderii amestecului carburant.

BUJÓR s.m. (<bg. *bozur*) **1.** Nume dat mai multor specii de plante, din familia ranunculaceelor, cu florile mari, mai ales roşii, unele cultivate ca plante decorative (*Paeonia*); p.restr. floarea acestor plante. ◆ Fig. Roşeaţă (naturală) a obrajilor. **2.** (BOT.) *Bujor-de-munte* = smirdar (*Rododendron kotschyi*).

bujor

BÚLĂ s.f. (<fr. *bulle*, lat. *bulla*) **1.** Băşică de aer sau de alt gaz, aflată în masa unui lichid sau a unui solid. **2.** Sferă, glob (mic) de metal, sticlă etc. **3.** Pecete de aur, argint sau plumb care se ataşa (mai ales în evul mediu) unui act pentru a-l autentifica; p.ext. act care purta o astfel de pecete (*bulă papală*).

BULB s.m. (<fr. *bulbe*, lat. *bulbus*) **1.** Lăstar subteran metamorfozat în care se depun substanţe de rezervă (ex. *la ceapă*). **2.** (ANAT.) *Bulb pilos* = partea terminală, umflată a rădăcinii firului de păr. *Bulb rahidian* = segment inferior al creierului situat între măduva spinării şi protuberanţa creierului. **3.** Parte a unui obiect, umflătură etc. în formă de bulb.

BULBIFÉR, -Ă adj. (<fr. *bulbifère*) (BOT.)

Care produce bulbi.

BULBÍL s.m. (<fr. *bulbille*) Lăstar cu ax scurt, format pe tulpină sau subteran (ex. la usturoi).

BULBOÁNĂ s.f. (cf. *bulbuc*) Adîncitură într-un rîu, unde apa formează un vîrtej.

BULBOTÚBER s.m. (<*bulb*+*tuber*[cul]) Tubercul scurt, compact, acoperit de tunici membranoase.

BULBÚC s.m. (form. onomat.; cf. lat. *bulla* "băşică") Băşică de apă, de săpun etc.

BULBUCÁ vb. I (cf. *bulbuc*) **1.** Refl. (Despre ochi) A se holba. **2.** Intranz. şi refl. (Despre apă) A forma bulbuci.

BÚLDO s.n. (<fr. *buldo*; cf. *bulle d'eau*, nume comercial) Mică sferă de celuloid servind ca greutate şi plută pentru pescuit.

BULDÓG s.m. (<engl. *bulldog*, fr. *bouledogue*) Rasă de cîini robuşti, cu capul mare, cu botul turtit şi fălcile proeminente, cu labele scurte şi groase; cîine care aparţine acestei rase; mops.

buldog

BULDÓZER s.n. (<engl. *bulldozer*) **1.** Maşină rutieră pe şenile, folosită la săparea şi nivelarea pămîntului şi la deszăpezit. **2.** Presă orizontală de matriţat şi îndoit (la cald).

BULÉT s.m. (<fr. *boulet*) Denumire dată articulaţiei gleznei calului, situată între chişiţă şi osul fluierului.

BULETÍN s.n. (<fr. *bulletin*) **1.** Act, livret oficial care atestă identitatea unei persoane. ◆ Adeverinţă (oficială) prin care se consemnează ceva. **2.** Scurtă comunicare oficială cuprinzînd informaţii de actualitate (ex. *buletin de ştiri*), date în legătură cu starea unui bolnav (ex. *buletin medical*) etc. **3.** Publicaţie periodică ce cuprinde dări de seamă, studii şi informaţii dintr-un anumit domeniu sau legi, decrete etc. ◇ *Buletin de precomandă* = publicaţie periodică editată de marile edituri şi trimisă spre consultare celor interesaţi pentru a-şi comanda din timp lucrările dorite. **4.** Listă, hîrtie care cuprinde numele candidaţilor într-o alegere şi care este introdusă în urnă (ex. *buletin de vot*).

BULEVÁRD s.n. (<fr. *boulevard*) Arteră urbană, largă, de mare circulaţie.

BULEVARDIÉR, -Ă adj. (<fr. *boulevardier*) De bulevard. ◆ Fig. (Despre spectacole) Uşor, amuzant, dar superficial, de mică valoare.

BÚLFINCI s.n. (<fr., engl. *bull-finch*) Obstacol la cursele de cai, alcătuit dintr-un zid de pămînt ridicat la o anumită înălţime şi avînd nuiele deasupra.

BULGÁR, -Á s.m. şi f., adj. (<sl. *blŭgarinŭ*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Veche populaţie de origine turcică, aşezată la sfîrşitul sec. 7 în regiunea de N-E a Bulgariei de azi, unde a fost asimilată de slavi (sec. 7-9). **2.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care locuieşte în Bulgaria; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Bulgariei sau este originară de acolo. **3.** Adj. Care aparţine Bulgariei sau bulgarilor, privitor la Bulgaria sau la bulgari. ◆ (Substantivat, f.) Limba vorbită de bulgari, care face parte din grupul de sud al limbilor slave.

BÚLGĂRE (BÚLGĂR) s.m. Bucată solidă, compactă de pămînt, de zăpadă etc.

BULGĂROÁICĂ s.f. (<*bulgar*) Femeie care face parte din populaţia de bază a Bulgariei sau este originară de acolo.

BULIMÍE s.f. (<fr. *boulimie*; cf. gr. *boulimia*) Foame patologică, exagerată, continuă.

BULÍNĂ s.f. (<ngr. *bulini*) **1.** Înveliş (de amidon) în care se pun anumite prafuri pentru a putea fi înghiţite mai uşor. **2.** Desen, imprimeu, bucată de hîrtie etc. în formă de cerc plin.

BULIÓN s.n. (<fr. *bouillon*) **1.** Pastă conservată de pătlăgele roşii. **2.** Supă de carne servită fără zarzavat sau paste făinoase. **3.** Mediu lichid obţinut din carne sau din vegetale şi folosit pentru culturile de microorganisme.

BULL-TERRIER s.m. (cuv. fr.) Cîine care vînează şobolani.

BULLY s.n. (cuv. engl.) (SPORT) Angajament.

BULÓN s.n. (<fr. *boulon*) Tijă cilindrică, cu sau fără cap, prevăzută cu filet la unul sau la ambele capete şi folosită ca element de asamblare.

BULÚC s.n. (<tc. *bölük*) **1.** Unitate militară tactică, în vechea organizare a armatei din ţările române, avînd aproximativ efectivul unei companii; p.ext. ceată de oameni înarmaţi. **2.** Mulţime de oameni adunaţi la un loc; gloată.

BULUCBÁŞĂ s.m. (<tc. *bölük başı*) Comandant militar de buluc.

BULUCÍ vb. IV refl. şi tranz. (<*buluc*) A (se) strînge la un loc; a (se) îngrămădi, a (se) îmbulzi.

BULVERSÁ vb. I intranz. (<fr. *bouleverser*) A pune în dezordine, a întoarce pe dos; a dezorienta; a zăpăci, a tulbura; a uimi foarte tare.

BUM s.n. (<engl. *boom*) (NAV.) Suport de lemn fixat aproape de baza catargului, pe care se leagă marginea de jos a velei.

BUMBÁC s.m., s.n. (<cf. scr. *bumbak*, bg. *bubak*, lat. med. *bombacium*) **1.** S.m. Plantă textilă din familia malvaceelor, cultivată în ţările cu climă caldă (*Gossypium*); fibrele textile, separate de seminţe prin egrenare, sînt folosite în industrie, iar din seminţe se extrag uleiuri. **2.** S.n. Fibră textilă obţinută din bumbac, folosită în industrie. **3.** S.n. Ţesătură de bumbac.

BUMBĂCĂRÍŢĂ s.f. (<*bumbac*) Nume dat plantelor erbacee din familia ciperaceelor, cu rizom şi fructe prevăzute cu peri lungi, răspîndite de vînt, care cresc prin mlaştini şi turbării (*Eriophorum*).

BUMBĂCÉL s.n. (<*bumbac*) Aţă de bumbac mercerizat, pentru brodat.

BUMERÁNG s.n. (<fr., engl. *boumerang*; cuv. australian) **1.** Armă de luptă şi de vînătoare din lemn, folosită de australienii băştinaşi, în formă de baston îndoit, care, aruncată într-un anumit fel, revine la locul de pornire dacă n-a atins ţinta. Cunoscut în antichitate şi de alte popoare. **2.** (În teoria comunicaţiilor şi a relaţiilor umane) Situaţie cînd acţiunea de persuasiune sau de schimbare a atitudinilor are efectul invers celui dorit.

BUN, -Ă adj., subst., adv. (lat. *bonus*) **I.** Adj. **1.** Care face sau se poartă bine, binevoitor. ◇ *Bun la inimă* = milostiv. ◆ Care îşi îndeplineşte obligaţiile morale şi sociale determinate de o anumită situaţie. ◆ Îndatoritor, amabil. ◇ *Fii bun!* = te rog. **2.** (Despre acţiunile oamenilor) Corect, adecvat. ◇ *Bune oficii* = intervenţie a unui stat pentru determinarea altor state în vederea rezolvării pe cale paşnică, prin tratative a diferendelor dintre acestea. **3.** Cuminte, ascultător. **4.** Plăcut, agreabil. **5.** (Despre mîncăruri, băuturi etc.) Gustos, apetisant; ales, deosebit. **6.** Bogat, îmbelşugat (ex. *recoltă bună*). **7.** Liniştit, calm, fără griji; fericit. ◇ *Bună ziua* = formulă de salut. **8.** Apt, potrivit (ex. *bun de tipar*). **9.** Care funcţionează bine, normal. **10.** Priceput, talentat (ex. *meşter bun*). **11.** Considerabil, mare (ex. *o bună parte din salariu*). **12.** (Despre legături de rudenie) De sînge; adevărat (ex. *mamă bună*). ◆ (Despre prieteni) Adevărat, devotat, sincer. **13.** (Despre familie, neam) Ales, distins; nobil. **II.** S.n. **1.** Ceea ce este util sau necesar societăţii ori individului pentru asigurarea existenţei. ◇ *Bunuri de consum* = parte a produsului social care cuprinde bunuri materiale destinate consumului personal sau social. **2.** (JUR.) Element al patrimoniului unei persoane, care poate să constea într-un lucru (*bun corporal*) sau într-un drept (*bun incorporal*). **3.** Calitate, virtute. **III.** S.m. şi f. Bunic, bunică. **IV.** Adv. (Exprimă aprobarea) Bine, da, aşa.

BÚNA s.f. (<germ. *buna*; den. com.) Varietate de cauciuc sintetic.

BUNĂTÁTE s.f. (lat. *bonitas, -atis*) **I. 1.** Însuşirea de a fi bun; p.ext. îndurare, milă, blîndeţe. ◆ Bunăvoinţă, amabilitate. **2.** Faptă bună; binefacere. **II.** (Concr.; mai ales la pl.) **1.** Mîncare sau băutură (foarte) bună. **2.** Lucru de calitate.

BUNĂVÓIE s.f. (<*bună*+*voie*) *De bunăvoie* sau *de bunăvoia mea* (sau *ta* etc.) = din iniţiativă proprie, nesilit de nimeni; de la sine.

BUNĂVOINŢĂ s.f. (<*bună*+*voinţă*, după lat. *benevolentia*) **1.** Purtare binevoitoare faţă de cineva; îngăduinţă. **2.** Tragere de inimă (pentru a face ceva).

BÚNCĂR s.n. (<germ. *Bunker*) **1.** Construcţie din oţel, de beton etc. destinată depozitării temporare a unor materiale granulare. **2.** Cutie metalică destinată depozitării pieselor la maşinile-unelte în vederea prelucrării lor. **3.** Compartiment amenajat pe nave pentru depozitarea combustibilului (cărbuni). **4.** (Mic) adăpost blindat.

BÚNDĂ s.f. (<magh. *bunda*) (În costumul popular) **1.** Haină lungă şi largă de postav, îmblănită, purtată de bărbaţi. **2.** Cojoc scurt, fără mîneci, din piele de miel, brodat cu fire de lînă colorată, caracteristic zonelor de nord ale României (Moldova şi Transilvania).

BÚNDESTAG s.n. (<germ. *Bundestag*) Adunare legislativă a Germaniei.

BUNDESWEHR s.n. (cuv. germ.) Nume dat armatei germane.

BUNDÍŢĂ s.f. (<*bundă*) **1.** Diminutiv al lui

bundă. **2.** (BOT.) *Bundiţa-vîntului* = plantă erbacee cu flori violete-purpurii, care creşte prin fineţe, pe cîmpuri, pe dealuri (*Pholomis pungens*).

BUNGALÓU s.n. (<engl. *bungalow*) Locuinţă construită de europeni în India, din lemn sau din împletitură de trestie, fără etaj, înconjurată de verande şi de vegetaţie.

BÚNGET s.n. (<cuv. autoh.; cf. alb. *bunk*) Pădure sau porţiune de pădure deasă.

BUNÍC s.m. (<*bun*) **1.** Tatăl tatălui sau al mamei; (la pl.) părinţii părinţilor; p.ext. strămoşi. **2.** Termen cu care se adresează cineva unui om bătrîn.

BUNÍCĂ s.f. (<*bunic*) **1.** Mama tatălui sau a mamei. **2.** Termen cu care se adresează cineva unei femei bătrîne.

BUR, -Ă s.m. şi f. (<engl. *boer*) (La pl.m.) Populaţie în Africa de Sud constituită din urmaşii coloniştilor europeni, în special olandezi, stabiliţi aici în sec. 17; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie.

BURÁ[1] vb. I intranz. (<*bură*) A ploua mărunt şi des.

BURÁ[2] vb. I tranz. (<fr. *bourrer*) **1.** A astupa cu material (argilă, nisip etc.) o gaură în care a fost introdus un exploziv. **2.** A îndesa balastul sub traversele unei linii de cale ferată.

BURÁT s.n. (<fr. *burat*) Sită centrifugă folosită pentru cernerea făinii de cereale.

BÚRĂ s.f. (cf. scr. *bura*) Burniţă.

BÚRBĂ s.f. (<fr. *bourbe*) Reziduu sau depunere rezultată prin limpezirea mustului de struguri şi formată din fragmente de pieliţe, pulpă, particule străine etc.

BURBIÓN s.n. (<fr. *bourbillon*) (MED.) Ţesut mortificat, alb, care formează partea centrală a unui furuncul.

BURBÓN s.n. (<fr. *bourbon*; cf. n.pr. *Bourbon*, regiune din Kentucky - SUA) Whisky fabricat în SUA.

BURDÚF (BURDÚH) s.n. **1.** Sac din piele în care se păstrează sau se transportă unele alimente. **2.** Sac făcut din stomacul vitelor sau din piele de miel ori de ied pentru adunarea aerului la armonică, cimpoi etc. **3.** Învelitoare de piele pentru picioare în trăsurile descoperite. **4.** Perete pliat din piele, cauciuc, pînză, material plastic etc., care se pune între două vagoane de călători, pe punţile de comunicaţie etc. **5.** Băşică de piele uscată, care servea pe vremuri drept geam.

BURELÉT s.m. (<fr. *bourrelet*) Cută semicirculară a pielii aflată la extremitatea membrelor animalelor, avînd rol de generator al cornului copitei sau al unghiei.

BURÉT s.n. (<fr. *bourrette*) **1.** Fir gros şi neregulat de mătase, obţinut din gogoşi rebutate după o macerare specială. **2.** Ţesătură pentru haine de vară din buret.

BURÉTE s.m. (lat. **boletis*) **1.** (BOT.) Nume dat mai multor specii de ciuperci. **2.** (ZOOL.) *Burete-de-mare* = (la pl.) încrengătură de nevertebrate marine, rar dulcicole, fixate de substrat, cu formă variată şi cu scheletul constituit din spicule şi bastonaşe silicioase, calcaroase sau din fibre de spongină (*Spongiaria*); (şi la sg.) animal care face parte din această încrengătură. ◆ Obiect făcut din scheletul acestui animal (sau din cauciuc, material plastic etc.), bun absorbant, folosit pentru ştersul tablei de scris, la baie etc.

BURETIÉRĂ s.f. (<*burete*) Cutiuţă care conţine un burete (ud).

BURETÓS, -OÁSĂ adj. (<*burete*) **1.** Care are proprietatea de a absorbi lichidele. **2.** Care are o structură asemănătoare buretelui.

BURÉZĂ s.f. (<fr. *bouvieuse*) Maşină de lucru folosită pentru îndesarea balastului sub traverse la calea ferată.

BURG s.n. (<germ. *Burg*, fr. *bourg*) (În ev. med. timpuriu; în Europa Apuseană) Cetate sau aşezare fortificată cu caracter militar ori administrativ; p.ext. oraş vechi.

BURGHÉZ, -Ă adj., s.m. şi f. (<it. *borghese*, fr. *bourgeois*) **1.** Adj. Care aparţine burgheziei, referitor la burghezie. **2.** S.m. şi f. Persoană care face parte din burghezie. ◇ *Mic-burghez* = a) persoană care face parte din mica burghezie; b) fig. persoană cu vederi înguste, filistin. **3.** S.m. şi f. (În ev. med.) Tîrgoveţ, orăşean.

BURGHEZÍE s.f. (<it. *borghesia*, fr. *bourgeoisie*) **1.** Clasă socială apărută în cadrul orînduirii feudale (termenul se foloseşte pentru prima oară în sec. 13) în procesul diferenţierii micilor producători de mărfuri şi al acumulărilor primitive de capital. În funcţie de domeniul investirii capitalului, burghezia poate fi: burghezie industrială, comercială, bancară etc. **2.** *Mica burghezie* = grup social format din micii producători de mărfuri, micii comercianţi de la oraşe şi sate.

BURGHÍU s.n. (<bg., scr. *burgija*, tc. *burgu*) Sculă aşchietoare pentru executarea găurilor cilindrice, formată dintr-o tijă de oţel prevăzută cu muchii tăietoare la unul dintre capete şi cu canale elicoidale pe suprafaţa laterală pentru înlăturarea aşchiilor.

BURGRÁV s.m. (<fr. *burgrave*; cf. germ. *Burg* "tîrg" + *Graf* "conte") (În ev. med.; în Germania) Titlu dat conducătorului unui burg; persoană care purta acest titlu.

BURÍN s.n. (<fr. *burin*, it. *burino*) Dăltiţă de silex folosită la prelucrarea osului şi lemnului.

BURÍC s.n. (lat. **umbulicus=umbilicus*) **1.** Cicatrice formată în mijlocul abdomenului după tăierea cordonului ombilical. **2.** Fig. Centru, mijloc. **3.** *Buricul degetului* = vîrful degetului.

BURLÁC s.m. (<rus. ucr. *burlak*) (Şi adjectival) Bărbat necăsătorit.

BURLÁN s.n. (cf.tc. *boru*) **1.** Tub cu pereţii subţiri şi secţiunea cilindrică sau dreptunghiulară din fontă, tablă etc., care serveşte la conducerea apelor de la igheaburile acoperişului la pămînt. **2.** *Burlan de aeraj* = tub de tablă lung de 2-4 m şi cu diametrul de peste 30 cm, care face parte din conducta de aeraj a lucrărilor miniere. **3.** Tub cilindric de tinichea sau de olane prin care trece fumul din sobă în coş.

BURLÉSC, -Ă adj., s.f. (<fr. *burlesque*, it. *burlesco*) **1.** Adj. De un comic exagerat, grotesc, extravagant, adesea vulgar. ◇ *Teatru burlesc* = tip de teatru comic provenit din *commedia dell'arte* şi caracterizat prin caricaturizare şi parodiere. **2.** S.f. Compoziţie muzicală de mici proporţii cu un pronunţat caracter comic (şi) sau umoristic.

BURLÉT s.n. (<fr. *bourrelet*) Şiret gros de bumbac, cauciuc, hîrtie gudronată sau din lame de metal, care se pune la uşi şi la ferestre pentru a împiedica pătrunderea frigului.

BÚRNIŢĂ s.f. (<*bură*) Ploaie măruntă şi deasă (însoţită de ceaţă).

BURNÚS s.n. (<fr. *burnous*) Manta de lînă, cu glugă, purtată de arabi.

BURNÚZ s.n. (<tc. *burnuz*) (Reg.) Scurtă purtată de femei la ţară.

BÚRSĂ[1] s.f. (<fr. *bourse*; cf. gr. *byrsa* "sac") Alocaţie bănească acordată de stat, de o instituţie etc. unui elev, unui student etc., pentru a se întreţine în timpul studiilor, şi unor cercetători, cadre didactice etc., pentru specializare, perfecţionare etc.

BÚRSĂ[2] s.f. (<fr. *bourse*; cf. n.pr. [Van der] *Burse*, bancher din Bruges, proprietarul casei în care se adunau negustorii veneţieni în sec. 16) Piaţă, clădire, instituţie în care se negociază hîrtii de valoare şi valută (*bursă de valori*) sau unde se desfăşoară tranzacţii de mărfuri (*bursă de mărfuri*). ◇ *A juca la bursă* = a cumpăra şi a vinde la bursă cu scopul de a obţine cîştiguri din diferenţa de preţ ce s-ar ivi prin schimbarea favorabilă a cursului. *Bursă neagră* = comerţ clandestin, ilegal. *Bursa muncii* = instituţie care înregistrează cererile de lucru şi mijloceşte angajările.

BURSIÉR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *boursier*) Elev, student, cercetător, specialist etc. care beneficiază de o bursă[1].

BURSÚC s.m. (<tc. *borsuk*) **1.** Viezure (*Meles meles*). **2.** Fig. Om sau copil îndesat, mic şi greoi; om retras, izolat, ursuz.

BURSÚCĂ s.f. (<*bursuc*) Mică plantă erbacee din familia scrofulariaceelor, cu florile violete-închise, dispuse în spic, şi cu fructele capsule, răspîndită în regiunea alpină şi subalpină (*Bartsia alpina*).

BURSUFLÚRĂ s.f. (<fr. *boursouflure*) Umflătură apărută pe suprafaţa unei piese ceramice, din cauza gazelor generate de o ardere rapidă.

BÚRTĂ s.f. **1.** Abdomen, pîntece. **2.** P. anal. Parte bombată sau mai ieşită în afară a unor obiecte.

BURTIÉRĂ s.f. (<*burtă*, după fr. *ventrière*) Corset care strînge abdomenul şi şoldurile.

BURUIÁNĂ s.f. (<bg., scr. *burjan*) Nume generic dat diverselor plante erbacee spontane fără valoare economică, adaptate să trăiască împreună cu plantele cultivate pe care le stînjenesc în creştere şi dezvoltare.

BUSC s.n. (<fr. *bousque*, it. *busco*) (HIDROTEHN.) Prag amenajat în radierul camerei unei porţi batante de ecluză, pe care se sprijină poarta cînd este închisă.

BUSCULÁDĂ s.f. (<fr. *bousculade*) Înghesuială, învălmăşeală.

BUSINESS s.n. (<cuv. engl.) Afacere.

BUSINESSMAN s.m. (<cuv. engl.) Om de afaceri.

BUSÓLĂ s.f. (<it. *bussola*, fr. *boussole*) **1.** Instrument alcătuit dintr-un cadran pe care sînt indicate punctele cardinale şi avînd în mijloc un ac magnetic, care, lăsat liber, indică direcţia N-S, permiţînd astfel orientarea pe teren. ◇ *A-şi pierde busola* = a-şi pierde dreapta judecată, simţul măsurii. ◆ Fig. Călăuză, conducător. **2.** Instrument de măsură bazat pe cuplul de forţe exercitat asupra unui ac magnetic sau asupra unui electromagnet de către cîmpul magnetic terestru (*busolă de declinaţie*, *busolă de inclinaţie*).

BUST[1] s.n. (<fr. *buste*, it. *busto*) Partea superioară a corpului omenesc. ◆ Reprezentarea acesteia în artele plastice.

bust[1]

BUST[2] s.n. (<engl. *bust*) Dispozitiv pentru majorarea de scurtă durată a puterii motorului la avioane în vederea înlesnirii decolării.

BUSTROFEDÓN s.n. (<fr. *boustrophédon*; cf. gr. *bous* "bou"+*strophein* "a întoarce") Scriere veche în care rîndurile mergeau neîntrerupt de la stînga la dreapta şi de la dreapta la stînga.

BUSUIÓC, -OÁCĂ subst., adj. (<bg. *bosilek*, scr. *bosiljak*) **1.** S.m. Plantă erbacee de grădină din familia labiatelor, cu tulpina păroasă, cu florile mici, albe sau roz, cu miros plăcut (*Ocimum basilicum*). **2.** Adj. (Despre fructe, vin) Cu aromă de busuioc. ◇ *Pere busuioace* = soi local de pere răspîndit mai mult în Moldova, cu fructe ovoid-conice, galbene-verzui, roşii-aprinse pe partea însorită. **3.** S.n. Dans popular românesc asemănător horei, care se execută la nuntă, cu ritm binar şi mişcare moderată; melodie după care se execută acest dans.

BÚŞEL s.m. (<engl. *bushel*) Unitate engleză de măsură pentru volum (simbol *bn*), egală cu c. 36 l.

BUŞÉU s.n. (<fr. *bouchée*) Prăjitură cu cremă, frişcă sau ciocolată.

BUŞIDO s.n. (cuv. jap. "calea cavalerului") Codul moral al samurailor, care îmbină morala confucianismului cu preceptele budismului zen.

BUŞÓN s.n. (<fr. *bouchon*) **1.** Dop (cu ghivent). **2.** (Şi *buşon fuzibil*) Piesă cilindrică din material ceramic, care face parte din dispozitivul de siguranţă al unui circuit electric.

BUŞTEÁN s.m. Trunchi de arbore tăiat şi curăţat de crengi.

BUT[1] s.n. (<tc. *but*) Coapsă a animalelor rumegătoare. ◆ Bucată de carne provenită din această regiune, care se consumă ca aliment.

BUT[2] s.n. (<fr. *but*) Fiecare dintre stîlpii de ţintă la rugbi; p.ext. (la pl.) poartă la fotbal.

BUTÁC, -Á adj. (<magh. *buta*) (Despre unele animale) Cu coarne scurte şi groase.

BUTÁDĂ s.f. (<fr. *boutade*) Vorbă de spirit.

BUTADIÉNĂ s.f. (<fr. *butadiène*) Substanţă chimică (CH_2=CH-CH=CH_2; p.t. - 108,7°C; p.f. –4,75°C), gaz incolor din clasa hidrocarburilor aciclice nesaturate, derivată din butan prin pierderea a patru atomi de hidrogen din moleculă, insolubilă în apă, utilizată în sinteze organice, la prepararea cauciucurilor sintetice, a lacurilor etc.

BUTAFORÍE s.f. (<rus. *butaforiia*; cf. it. *buttafuori* "indicaţie de regie") Ansamblu de obiecte confecţionate din carton presat sau paste maleabile folosite la realizarea decorurilor folosite în teatru sau cinematografie.

BUTÁN s.n. (<fr. *butane*) Hidrocarbură saturată din seria parafinelor, cu patru atomi de carbon în moleculă (C_4H_{10}; p.f. –0,5°C), gaz incolor care, lichefiat, constituie componentul principal al aragazului.

BUTANÓL s.m. (<fr. *butanol*) Substanţă chimică ($CH_3(CH_2)_3$—OH; p.f. –117,9°C), din clasa alcoolilor, folosită ca dizolvant pentru lacuri şi ca intermediar în sinteze organice.

BUTÁŞ s.m. (<magh. *bujtás*) Lăstar, frunză, fragment de rădăcină, tulpină, mugure detaşate de planta-mamă, care, în condiţii favorabile, produc rădăcini, formînd o nouă plantă.

BUTÁRGĂ s.f. (<fr. *boutargue*) Fel de mîncare făcută din icre de chefal presate, sărate şi uscate la soare sau afumate.

BUTĂŞÍ vb. IV tranz. (<*butaş*) A înmulţi o plantă prin butaşi înrădăcinaţi.

BÚTE (BÚTIE) s.f. (lat. *buttis*) **1.** Recipient (din doage de lemn) cu capacitate mare; conţinutul acestui recipient. **2.** Rezervor de benzină al lămpii de siguranţă întrebuinţate în mină. **3.** (La pl.) Stîlpi principali din eşafodajul de sprijinire a unui tunel în construcţie.

BUTÉLIE s.f. (<fr. *bouteille*) **1.** Vas de obicei de sticlă, cu gîtul lung, pentru păstrarea vinului sau a altor lichide. **2.** P.ext. Recipient metalic destinat să conţină un gaz sub presiune sau lichefiat (ex. *butelie de aragaz*; *butelie de oxigen*). **3.** (FIZ.) *Butelie de Leyda* = condensator electric rudimentar, alcătuit dintr-o butelie de sticlă cuprinsă între două armături metalice.

BUTÉLNIC s.n. (<*bute*) Sfredel cu mîner folosit de dulgheri şi de rotari în executarea găurilor cu diametrul pînă la 30 mm.

BUTÉNĂ s.f. (<fr. *boutène*) Substanţă chimică (C_4H_8), din clasa hidrocarburilor olefinice, gaz incolor, inodor, insolubil în apă, obţinut la cracarea produselor petroliere şi folosit ca materie primă în sinteze petro-chimice.

BUTERÓLĂ s.f. (<fr. *bouterolle*) Instrument prevăzut cu o scobitură în formă de calotă sferică, care este folosit la rotunjirea capului niturilor.

BUTÍC s.n. (<fr. *boutique*) Magazin mic şi luxos (cu mărfuri de serie mică).

BUTÍL s.m. (<fr. *butyle*) Radical hidrocarbonat monovalent (C_4H_9–), provenit din butanul natural prin eliminarea din moleculă a unui atom de hidrogen.

BUTILÉNĂ s.f. (<fr. *boutilène*) Butenă.

BUTÍLIC, -Ă adj. (<fr. *butylique*) (Despre substanţe) Care conţine în moleculă un radical obţinut prin îndepărtarea unui atom de hidrogen din molecula butanului. ◇ *Alcool butilic* = butanol.

BUTIRÁT s.m. (<fr. *butyrate*) Sare a acidului butiric, cu miros de flori sau de fructe, care se foloseşte în industria alimentară şi în parfumerie.

BUTÍRIC adj. (<fr. *butyrique*) *Acid butiric* = acid gras inferior, saturat ($CH_3(CH_2)_2$—COOH; p.t. –7,9°C; p.f. 162°C), cu miros dezagreabil, care se găseşte sub formă de gliceride în unt şi care este întrebuinţat la prepararea unor esteri, a unor plastifianţi, a unor materiale plastice, la decalcificarea pieilor etc.

BUTIRÍNĂ s.f. (<fr. *butyrine*; cf. lat. *butyrum* "unt") Ester al acidului butiric cu glicerina, incolor, cu gust amar, uleios, insolubil în apă, care este unul dintre principalii componenţi ai grăsimilor.

BUTIROMÉTRU s.n. (<fr. *butyromètre*) Instrument în formă de tub gradat, care se foloseşte la determinarea procentului de unt sau de grăsime din lapte.

BUTÍSĂ s.f. (<fr. *boutisse*) Pavea de piatră, mai lungă decît pavelele normale, folosită la încheierea pavajului şi la realizarea alternanţei regulate a rosturilor.

BUTÓI s.n. (<*bute*) **1.** Vas confecţionat din doage de lemn, din tablă etc. (mai larg la mijloc decît la capete), care serveşte la depozitarea sau la transportarea unor lichide sau a unor substanţe solide (granulare sau pulverulente). ◆ Conţinutul unui astfel de vas. **2.** Partea cilindrică a revolverului, în care se introduc cartuşele.

BUTÓN s.n. (<fr. *bouton*) **1.** Piesă mică, în formă de disc, de calotă sferică etc., care, prin apăsare, realizează comanda unei acţiuni mecanice, electrice etc. ◆ Fus legat cu un capăt de o piesă care efectuează o mişcare circulară, fiind situat excentric faţă de axa de rotaţie a acesteia. **2.** Mic obiect din metal, din sidef, din material plastic etc., de obicei de formă circulară, folosit la încheierea manşetelor de la cămăşi, a gulerelor etc. ◆ Capsă (la mănuşi). **3.** (ANAT.) *Buton terminal* = mică umflătură situată la capătul ramificaţiilor unui axon, care face legătura dintre fibrele nervoase şi celule.

BUTONÁRE s.f. (<*buton*) Procedeu de apretare a ţesăturilor de lînă, prin care fibrele sînt aglomerate sub formă de bobiţe pe una dintre suprafeţe, pentru a obţine un anumit aspect.

BUTONIÉRĂ s.f. (<fr. *boutonnière*) Tăietură mică într-o pînză, într-o stofă etc., ale cărei margini sînt întărite printr-o cusătură specială, prin care trece un buton, un nasture etc. (care încheie haina, manşeta etc.). ◆ Parte a reverului unde se prinde o insignă, o floare etc.

BUTÚC s.m. (probabil cuv. autoh.) **1.** Porţiune dintr-un trunchi gros de arbore tăiat şi curăţat de crengi. ◆ Bucată groasă de lemn de foc; bucată groasă de lemn pe care se taie lemnele de foc. ◆ Trunchi care servea călăului pentru tăierea capului condamnaţilor la moarte. ◆ Fig. Om prost şi necioplit. **2.** Tulpina de la bază (pînă la punctul de ramificaţie), mai groasă, a viţei de vie. **3.** Partea centrală a unei roţi, a unui volant, a unui rotor etc., care serveşte la montarea acestora pe arbore sau pe osie (şi în care sînt înfipte spiţe, pale etc.). **4.** Piesă de metal sau de lemn care leagă două părţi ale unui catarg de navă. **5.** Bucată groasă de lemn, prevăzută cu găuri, în care se prindeau mîinile, gîtul sau picioarele prizonierilor şi ale arestaţilor. **6.** Partea superioară a jugului. **7.** Scaunul sau talpa războiului de ţesut.

BUVÁBIL, -Ă adj. (<fr. *buvable*) Băubil.

BÚZĂ s.f. (cuv. autoh.; cf. alb. *buzë*) **1.** Fiecare dintre cele două părţi cărnoase care mărginesc gura şi acoperă dinţii. ◇ *Buză de iepure* = anomalie congenitală, care constă în fap-

tul că buza superioară este despicată ca la iepure. (ZOOL.) *Buză superioară* = labrum. *Buză inferioară* = labium. ◆ Margine a unei răni (provocate de o tăietură adîncă). **2.** Margine a unor obiecte, a unor vase. **3.** Culme a unui deal; margine a unui şanţ, a unei păduri. **4.** Ascuţiş al unor instrumente de tăiat. **5.** (TEHN.) *Buză de bandaj* = parte proeminentă a exteriorului roţilor vehiculelor de cale ferată, care serveşte la menţinerea şi la conducerea vehiculului pe şină.

BÚZER s.n. (<engl. *buzzer*) Aparat electric care produce un sunet intermitent caracteristic şi care este folosit în telefonie.

BUZDUGÁN s.n. (<tc. *bozdoğan*) **1.** Măciucă sau ghioagă de fier (cu măciulia ţintuită), folosită în evul mediu ca armă de luptă (sau ca semn al puterii domneşti (în ţările române). **2.** Plantă erbacee cu florile verzi-alburii şi cu fructele în formă de piramidă răsturnată (*Sparganium ramosum*).

BUZOIÁN, -Ă s.m., adj. (<n.pr. *Buzău*) **1.** S.m. (La pl.) Populaţie care locuieşte în Buzău; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a oraşului Buzău sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine oraşului Buzău sau buzoienilor, privitor la Buzău sau la buzoieni.

BUZOIÁNCĂ s.f. (<*buzoian*) Femeie care face parte din populaţia de bază a oraşului Buzău sau este originară de acolo.

BUZUNÁR s.n. (<ngr. *buzunara*) Accesoriu la o haină, la o rochie etc., în formă de pungă (cusută în partea interioară ori exterioară a acestora), în care se ţin lucruri mărunte. ◇ Loc. adj. *De buzunar* = care se poartă în buzunar; p.ext. de proporţii mici, de valoare redusă (ex. *ediţie de buzunar*).

BY-PASS s.n. (cuv.engl.) Sistem de canalizare sau dispozitiv prin care se ocoleşte traseul normal de scurgere a unui fluid.

BYRONIÁN, -Ă adj. (<n.pr. *Byron*) De Byron, al lui Byron; specific operei lui Byron; în maniera lui Byron.

C

C s.m. invar. **1.** A cincea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (semioclusivă prepalatală surdă în grupurile *ce*, *ci*, oclusivă palatală surdă în grupurile *che*, *chi* şi oclusivă velară surdă în celelalte poziţii). **2.** Cifră romană cu valoarea *o sută*. **3.** (CHIM.) Simbol pentru *carbon*. **4.** (METR.) Simbol pentru *coulomb*. **5.** (MUZ.) Notaţie literală pentru sunetul *do*. **6.** (MUZ.) Semn de măsură de 4 timpi. **7.** (MAT.) Simbol pentru *mulţimea numerelor complexe*.

°C (METR.) Simbol pentru gradul *Celsius*.

c 1. (METR.) Simbol pentru elementul de compunere *centi-*. **2.** (FIZ.) Simbol pentru *viteza luminii*.

CA[1] adv. (lat. *quam*) **I. 1.** La fel cu..., precum (este)..., după cum (este). *Am o rochie ca a ta*. **2.** Aproape, aproximativ. *Azi vremea este ca ieri, doar că este puţin mai răcoroasă*. **3.** Decît. *A fost mult mai bun ca celălalt*. **II. 1.** În felul...; cum este obiceiul, cum se ştie. *Cei doi lupi, ca toţi lupii, au devorat oaia*. **2.** În calitate de... *Românii, ca participanţi la concurs, au cîştigat două premii*. ◆ În loc de...; drept... *Ca răsplată, au fost trimişi într-o excursie în străinătate*. **3.** Cu privire la... *Ca aspect, clădirea este frumoasă*. **4.** Aşa; de exemplu. *Graminee ca: grîu, ovăz etc.*

CA[2] conj. (lat. *qu*[i]*a*) (Urmat de "să") Stabileşte raporturi de subordonare, introducînd propoziţii finale, consecutive, subiective, atributive, completive indirecte, predicative (cu predicatul la conjunctiv).

Ca (CHIM.) Simbol pentru *calciu*.

CAATÍNGA s.f. (<fr. *caatinga*; cuv. din guarani, "pădure albă") Pădure tropicală rară din E Podişului Braziliei, formată din arbori mici, desfrunziţi în anotimpul secetos, din plante ţepoase şi din ierburi dure.

CABÁLĂ s.f. (<fr. *cabale*, germ. *Kabale*) Interpretare iudaică ezoterică şi simbolică a textului Bibliei; doctrină bazată pe această interpretare, care recurge la o simbolistică fantastică a numerelor şi a literelor şi, uneori, la practici magice. ◆ Fig. Intrigă, uneltire.

CABALÍN, -Ă s.f.pl., adj. (<lat. *caballinus*) **1.** S.f. pl. Nume generic pentru cai. **2.** Adj. Care aparţine cailor, privitor la cai.

CABALÍSTIC, -Ă adj. (<fr. *cabalistique*) Magic, misterios. ◆ Obscur.

CABÁNĂ s.f. (<fr. *cabane*) Casă (la munte), construită, de obicei, din lemn, care serveşte pentru adăpostirea turiştilor, a vînătorilor, a sportivilor etc. ◇ *Cabană-restaurant* = cabană care are un restaurant.

cabană

CABANIÉR, -Ă s.m. şi f. (<*cabană*) Persoană care păzeşte şi administrează o cabană.

CABÁNIŢĂ s.f. (<bg., scr. *kabanica*) Manta bogat împodobită, care era purtată de domnitorii sau de boierii români la solemnităţi.

CABANÓS s.m. (<pol. *kabános*) Cîrnăcior subţire, semiafumat, preparat din carne de vită şi de porc.

CABARÉT s.n. (<fr. *cabaret*) Local (de petrecere) cu băuturi (alcoolice), cu dans, cu program de varietăţi etc.

CABERNÉT subst. (<fr. *cabernet*) Soi de viţă de vie (originar din S-V Franţei), cu strugurii mici, de culoare neagră-albăstruie, cultivat pentru producerea vinurilor roşii, de calitate superioară. ◆ Vin obţinut din acest soi de viţă de vie.

CABESTÁN s.n. (<fr. *cabestan*) Troliu format dintr-o tobă cu axa de rotaţie verticală, pe care se înfăşoară cablul de tracţiune, utilizat la deplasarea sarcinilor şi a vehiculelor pe distanţe scurte.

CABÍNĂ s.f. (<fr. *cabine*) Încăpere mică, amenajată într-o clădire, într-un vehicul, pe plajă etc., avînd destinaţii speciale (ex. *cabină telefonică; cabină de protecţie; cabină de semnalizare*). ◇ *Cabină de proiecţie* = cabină în care sînt instalate aparatele necesare proiectării filmelor pe ecran. *Cabină spaţială* (sau *cosmică*) = compartiment al unei nave cosmice în care stau astronauţii în timpul zborului, în spaţiul interplanetar. *Cabină-mamă* = cabină principală într-o navă cosmică.

CABINÉT s.n. (<fr. *cabinet*) **I. 1.** Încăpere într-o instituţie, destinată exercitării unei profesiuni. ◆ Birou într-o locuinţă, amenajat pentru studiu, pentru o muncă intelectuală. ◆ Birou al unei persoane cu o funcţie importantă în stat, într-o instituţie etc. ◇ *Cabinetul ministrului* = biroul de lucru al ministrului; p.ext. colaboratorii lui. *Şef* (sau *director*) *de cabinet* = funcţionar care pregăteşte lucrările conducătorului unei mari instituţii. *Lucrări de cabinet* = lucrări de secretariat. **2.** Încăpere sau grup de încăperi într-un muzeu, într-o bibliotecă, într-un institut de cercetare etc., în care sînt păstrate şi pot fi consultate diferite colecţii. **3.** Secţie sau serviciu într-o întreprindere ori într-o instituţie, destinate unor studii, unor consultaţii etc. de specialitate (ex. *cabinet tehnic; cabinet metodic; cabinet de instrucţie*). **II.** Guvern. **III.** Mobilă de mici dimensiuni, cu sertare (originară din Orient şi introdusă în Europa în sec. 14), destinată păstrării obiectelor de preţ.

CABINIÉR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *cabinier*) Persoană care are în grijă o cabină la teatru, la operă etc.

CABLÁ vb. I tranz. (<fr. *câbler*) **1.** A confecţiona un cablu prin răsucirea sau prin împletirea firelor în mănunchiuri şi prin unirea mănunchiurilor între ele. **2.** A instala cabluri de telecomunicaţii. ◆ A face legătura (unei case, unui bloc etc.) printr-un cablu de telecomunicaţii la reţeaua telefonică sau de televiziune.

CABLÁJ s.n. (<fr. *câblage*) **1.** Mod de ră-

sucire sau de împletire a firelor pentru a forma un cablu. **2.** Totalitatea cablurilor şi a firelor izolate care formează conexiunile unei instalaţii sau ale unui aparat de telecomunicaţii. ◇ *Cablaj imprimat* = circuit imprimat. **CABLÁT, -Ă** adj. (<*cabla*) (Despre case, blocuri etc.) Care este conectat la o reţea electrică, telefonică etc.

CABLIÉR s.n. (<fr. *câblier*) Navă care instalează cablurile submarine.

CABLOGRÁMĂ s.f. (<fr. *câblogramme*) Comunicare transmisă prin cablu submarin.

CABLÓR s.m. (<fr. *câbleur*) Muncitor care cablează.

CÁBLU s.n. (<fr. *câble*) **1.** Funie groasă (sau element flexibil de forma unui fir lung), obţinută din fire vegetale (sau metalice), prin cablaj, care este folosită la utilajul de transport sau de ridicat. ◆ *Cablu fără fire* = cablu cu capetele legate astfel încît să formeze un circuit închis, care este folosit în transmisiuni, în transporturi cu elevatoare, cu benzi suspendate sau cu rachete etc. **2.** Conductă electrică, formată dintr-unul sau din mai multe fire (izolate), care este utilizată pentru transmiterea energiei electrice la frecvenţă industrială, a semnalelor de telecomunicaţii etc. ◇ *Televiziune prin cablu* = difuzare a programelor de televiziune abonaţilor al căror aparat este racordat prin cablu la staţia emiţătoare. ◆ P.ext. Televiziune prin cablu. **3.** Unitate de măsură pentru lungime, egală cu a zecea parte dintr-o milă marină; p.ext. distanţa reprezentată de această unitate de măsură.

CABOŞÓN s.n. (<fr. *cabochon*) **1.** Piatră preţioasă sau semipreţioasă, şlefuită sumar şi fixată într-o montură de metal (folosită la ornarea unor obiecte de cult). **2.** Tăietură (ovală, elipsoidală etc.) a unei pietre preţioase sau semipreţioase. **3.** Ornament de piatră pe faţada unei clădiri.

CABOTÁJ s.n. (<fr. *cabotage*) Navigaţie comercială de-a lungul coastei; transport naval de mărfuri între porturi apropiate.

CABOTIÉR s.n. (<fr. *cabotier*) Navă (de tonaj mic sau mijlociu) pentru cabotaj.

CABOTÍN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *cabotin*; cf. n.pr. *Cabotin*, numele unui comediant francez din sec. 17) **1.** (În trecut; în Franţa) Actor (sau actriţă) ambulant(ă). **2.** Actor (sau actriţă) mediocru (sau mediocră), care urmăreşte obţinerea de efecte teatrale cu mijloace de prost gust. ◆ (Deprec.) Persoană care caută să se remarce printr-o comportare teatrală, printr-o gestică falsă etc.

CABOTINÍSM s.n. (<*cabotin*) Atitudine, gest, comportare de cabotin (**2**).

CABRÁ vb. I intranz. (<fr. *cabrer*) **1.** (Despre unele patrupede) A se ridica pe picioarele dinapoi. **2.** (Despre avioane) A-şi ridica partea din faţă pentru a urca. **3.** (Despre oameni) A se încorda; fig. a se ridica împotriva cuiva (sau a ceva).

CABRÁJ s.n. (<fr. *cabrage*) **1.** Acţiunea de a cabra (**1**) şi rezultatul ei. **2.** Evoluţie a unui avion cînd îşi măreşte brusc panta de urcare. **3.** Evoluţie a unui autovehicul cînd frînează brusc.

CABRIÓLĂ s.f. (<fr. *cabriole*) Salt prin care calul se întoarce în loc.

CABRIOLÉTĂ s.f. (<fr. *cabriolet*) **1.** Trăsură mică şi uşoară, cu două roţi, trasă, de obicei, de un singur cal. **2.** Automobil care are capotă de ploaie rabatabilă.

CÁBULĂ s.f. (<tc. *kabul*) Superstiţie de jucător (de cărţi).

CACÁO s.f. (<fr. *cacao*; cf.sp. *cacao*; cuv. aztec) **1.** Sămînţa unui mic arbore tropical (originar din America Centrală şi din America de Sud), care este folosită (după prăjire), sub formă de pulbere, în alimentaţie, mai ales la prepararea ciocolatei; praf rezultat din măcinarea acestor seminţe prăjite. ◇ *Unt* (sau *ulei*) *de cacao* = substanţă grasă, de culoare albă-gălbuie, extrasă din pulberea de cacao, care este folosită la fabricarea ciocolatei, în industria farmaceutică, în cosmetică etc. **2.** Băutură preparată cu pulbere de cacao.

cacao

CACAOTIÉR s.m. (<fr. *cacaotier*) Mic arbore tropical, din familia dialipetalelor, originar din America Centrală şi din America de Sud, cultivat pentru producţia de cacao.

CACEALMÁ s.f. (<tc. *kaçırma*) (La jocul de cărţi) Inducere în eroare a adversarului, dîndu-i impresia că ai cărţi mai bune decît el. ◆ Fig. Păcăleală, înşelătorie.

CACHE-RADIATÓR s.n. (<fr. *cache-radiateur*) Mască pentru radiator.

CACHETERO subst. (cuv. sp.) Pumnal cu ajutorul căruia toreadorul omoară taurul în arenă, la o coridă.

CACIÚR s.m., adj. (Miel) cu blana de culoare neagră pe trup şi brumărie pe bot, pe urechi, pe labe şi pe coadă.

CACODILÁT s.m. (<fr. *cacodylate*) Sare sau ester al acidului cacodilic, cu acţiune tonică (în anemii).

CACODÍLIC adj. (<fr. *cacodylique*) *Acid cacodilic* = compus organic care conţine arsen.

CACOFÓNIC, -Ă adj. (<fr. *cacophonique*) Care produce o cacofonie.

CACOFONÍE s.f. (<fr. *cacophonie*; cf. gr. *kakos* "rău"+*phone* "sunet") Asociaţie neplăcută de sunete sau de cuvinte. ◆ (MUZ.) Suprapunere de sunete discordante; lipsă de armonie.

CACOGENÉZĂ s.f. (<fr. *cacogenèse*; cf. gr. *kakos* "rău"+*genesis* "naştere") (MED.) Dezvoltare anormală a unui organ.

CACOGRAFÍE s.f. (<fr. *cacographie*; cf. gr. *kakos* "rău"+*graphein* "a scrie") Scriere greşită.

CACOLALÍE s.f. (<fr. *cacolalie*; cf. gr. *kakos* "rău"+*lalein* "a vorbi") Vorbire defectuoasă.

CACOLOGÍE s.f. (<fr. *cacologie*; cf. gr. *kakos* "rău"+*logos* "cuvînt") Construcţie, locuţiune greşită.

CACÓM s.m., s.n. (<tc. *kakım*) **1.** S.m. Hermină (*Mustela erminea*). **2.** S.n. Blană de hermină.

CACOSMÍE s.f. (<fr. *cacosmie*; cf. gr. *kakos* "rău"+*osme* "miros") Percepţie exagerată a mirosurilor urîte.

CACTACÉE s.f. (<fr. *cactacée*) (La pl.) Familie de plante exotice, originare din regiunile calde ale Americii, adaptate la uscăciune prin tulpinile cărnoase pline cu apă, avînd frunzele reduse sub formă de spini; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *cactusul*, *limba-soacrei*).

CACTÉE s.f. (<fr. *cactée*) Cactacee.

CÁCTUS s.m. (<fr. *cactus*) Numele mai multor specii de plante tropicale, din familia cactaceelor, cu tulpina ramificată, prevăzută cu ţepi şi cu florile mari, de diferite culori (cultivate ca plante ornamentale); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

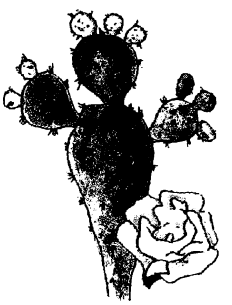

cactus

CADASTRÁ vb. I tranz. (<fr. *cadastrer*) A efectua lucrări de cadastru.

CADASTRÁL, -Ă adj. (<fr. *cadastral*) Care aparţine cadastrului, care se referă la cadastru. ◇ *Registru cadastral* = registru în care sînt înregistrate datele de identificare a tuturor bunurilor imobile situate pe un anumit teritoriu.

CADÁSTRU s.n. (<fr. *cadastre*) **1.** Totalitatea lucrărilor tehnice de măsurători şi de calcule, pentru determinarea exactă a unor suprafeţe funciare; p.ext. serviciile care efectuează aceste lucrări. **2.** Inventar al fondului funciar şi reprezentarea lui topografică. ◇ *Registru de cadastru* = registru cadastral. **3.** Ştiinţă aplicată care se ocupă cu lucrările de cadastru.

CADAVÉRIC, -Ă adj. (<fr. *cadavérique*) De cadavru; caracteristic, specific cadavrului; ca de cadavru.

CADÁVRU s.n. (<fr. *cadavre*) Corpul unui om sau al unui animal mort.

CÁDĂ s.f. (<sl. *kadĭ*) **1.** Vas mare pentru îmbăiat. **2.** Recipient mare din lemn, din metal, din beton etc., în care se introduc lichidele necesare unor operaţii tehnologice. **3.** Vas mare din doage, în care se prepară vinul, rachiul etc.

CADENŢÁ vb. I tranz. (<fr. *cadencer*) A imprima ritm unei fraze, unui vers, unei bucăţi muzicale, unei mişcări etc.

CADÉNŢĂ s.f. (<it. *cadenza*, fr. *cadence*) **1.** Mişcare regulată şi uniformă; repetare ritmică a unei mişcări. ◆ (FIZ.) Frecvenţă; viteză de repetare a unui fenomen. ◆ Numărul de lovituri trase de o armă de foc pe minut. **2.** Succesiune regulată, ritmică a unor unităţi poetice (picioare, silabe) accentuate care produc un efect auditiv armonios. **3.** (MUZ.) Succesiune armonică sau melodică ce formează partea fi-

nală a unei fraze muzicale. **4.** Pasaj (final) de virtuozitate solistică într-un concert instrumental, interpretat fără acompaniament.

CADENŢMÉTRU s.n. (<germ. *Kadenzmeter*) Instrument pentru măsurarea radioactivităţii (indicînd numărul mediu de impulsuri primite în unitatea de timp).

CADÉT s.m. (<fr. *cadet*, rus. *kadet*) **1.** Tînăr nobil (sau fiu de ofiţer) care se pregătea pentru cariera armelor. **2.** Elev al unor şcoli militare de ofiţeri. **3.** (În Rusia) Membru al Partidului Constituţional Democrat (din 1906 denumit Partidul Libertăţii Poporului), care era principalul partid liberal-monarhist.

CADIASCHÉR s.m. (<tc. *kadıasker*) Înalt demnitar militar turc, cu atribuţii de judecător.

CADÍU s.m. (<tc. *kadı*) Judecător musulman.

CADÎNĂ s.f. (<tc. *kadın*) Sclavă dintr-un harem mahomedam (turcesc); p.ext. soţie a unui turc.

CADMIÁ vb. I tranz. (<*cadmiu*) A acoperi o piesă metalică cu un strat subţire de cadmiu, pentru a o proteja contra coroziunii.

CÁDMIE s.f. (<fr. *cadmie*) (Strat de) oxid de zinc impur, care se depune pe pereţii şi la gura furnalelor sau cuptoarelor în care se obţine zincul.

CADMIFÉR, -Ă adj. (<fr. *cadmifère*) (Despre roci) Care conţine cadmiu.

CÁDMIU s.n. (<fr. *cadmium*, germ. *Kadmium*; cf. gr. *kadmeia* "cadmie") Element chimic (*Cd*; nr.at. 48; m.at. 112,40; p.t. 321°C; p.f. 768°C), metal de culoare albă-argintie, care se găseşte în natură sub formă de combinaţii în minereurile de zinc şi care este folosit în tehnică, la obţinerea aliajelor cu punct de topire jos (rezistente faţă de agenţii de coroziune) şi ca absorbant de neutroni în reactoarele nucleare, în medicină etc. A fost descoperit de F. Stromeyer în 1817.

CADÓU s.n. (<fr. *cadeau*) Ceea ce se primeşte sau se oferă în dar.

CADRÁ vb. I intranz. (<fr. *cadrer*) A se potrivi, a corespunde (întocmai) cu ceva sau într-o anumită împrejurare.

CADRÁJ s.n. (<fr. *cadrage*) **1.** Delimitare a spaţiului util cuprins de obiectivul unei camere de luat vederi sau al unui aparat de filmat. **2.** Operaţie de aşezare a culorilor care urmează să fie imprimate pe o ţesătură.

CADRÁN s.n. (<fr. *cadran*) **1.** Suprafaţă (circulară) prevăzută cu diviziuni şi cifre, pe care se citesc indicaţiile acului indicator al unui instrument de măsură, al unui ceasornic etc. ◇ *Cadran solar* = ceas solar. **2.** Fiecare dintre cele patru unghiuri drepte formate din întretăierea a două drepte perpendiculare. **3.** Arc sau sector care reprezintă un sfert de cerc.

CADRÍL s.n. (<fr. *quadrille*) Dans de origine franceză (de la sfîrşitul sec. 18), în ritm binar şi cu mişcare lentă, constînd într-un şir de figuri în cursul cărora partenerii (din cele patru cupluri de dansatori) se schimbă între ei; grup de dansatori (alcătuit din patru cupluri) care execută acest dans; melodie după care se execută acest dans.

CADRILÁJ s.n. (<fr. *quadrillage*) Caroiaj.

CADRILÁT, -Ă adj. (<fr. *quadrillé*) (Despre ţesături, haine etc.) Cu desene în formă de carouri (de diferite culori).

CÁDRU s.n. (<fr. *cadre*) **I. 1.** Schelet din metal, din lemn etc., care este format din bare drepte sau curbe, constituind un contur închis sau deschis şi care are diverse utilizări practice (ex. *cadru de rezistenţă; cadru de susţinere; cadru de protecţie; cadru decorativ*). ◆ Ramă a unui tablou, a unei fotografii etc. ◆ P.ext. Tablou, fotografie etc. înrămate. ◆ Fig. Persoană foarte frumoasă. **2.** Pervaz (al unei uşi, al unei ferestre). ◆ Deschizătură în zid în care se află o uşă sau o fereastră. **3.** Desen care înconjură, care mărgineşte un text, o hartă, o fotografie etc. **4.** Porţiune a unei mărci poştale pe care este executat desenul. **5.** Spaţiu în limitele căruia este cuprinsă o imagine pe o peliculă cinematografică. **6.** Figură descrisă de spotul fasciculului electronic la explorarea unei imagini complete în televiziune. **7.** Fig. Mediu, ambianţă. **8.** Fig. Limitele unei probleme, ale unei acţiuni etc.; cuprinsul dintre aceste limite. **II.** (La pl.) **1.** Efectiv de ofiţeri şi de subofiţeri; persoanele care conduc şi comandă unităţile şi subunităţile militare. ◇ *Cadre de rezervă* = corp de ofiţeri care nu sînt în activitate, dar rămîn disponibili (pentru timp de război). **2.** Personalul unei instituţii, al unei întreprinderi etc. ◆ (Rar; la sg.) Persoană din colectivul unei instituţii, al unei întreprinderi, al unei organizaţii etc. ◇ *Cadre de specialitate* = specialişti într-un anumit domeniu de activitate. ◆ Serviciu în administraţia unei întreprinderi, a unei instituţii etc., care se ocupă cu angajarea şi cu evidenţa salariaţilor.

CADÚC, -Ă adj. (<fr. *caduc*, lat. *caducus*) Care este lipsit de trăinicie; p.ext. învechit, perimat. ◆ (Despre frunze, flori etc.) Care cade înainte de vreme; care cade în fiecare an. ◆ (Despre acte juridice) Care nu (mai) are putere legală.

CADUCÉU s.n. (<lat. *caduceum*, fr. *caducée*) Sceptrul zeului grec Hermes, în formă de baston în jurul căruia se încolăcesc în sens invers doi şerpi simbolizînd antagonismul şi echilibrul celor două aspecte ale simbolului şarpelui (unul benefic şi altul malefic). Simbolul caduceului, a cărui imagine a fost gravată pe cupa regelui Gudea din Lagash, cu 2600 de ani î.Hr., şi pe tăbliţe de piatră descoperite în India, a avut interpretări diferite de-a lungul timpului, fiind considerat simbol al armoniei tendinţelor opuse, al fertilităţii, al copaculuisălaş sau substitut al Divinităţii, al complexităţii omeneşti, al echilibrului psihosomatic etc.

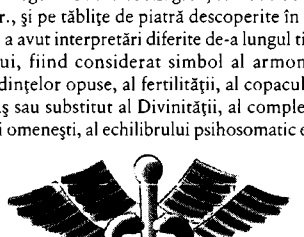

caduceu

CADUCITÁTE s.f. (<fr. *caducité*) Faptul sau însuşirea de a fi caduc. ◆ Ineficacitate a unui act juridic, ca urmare a survenirii unui eveniment ulterior încheierii lui.

CAFÁS s.n. (<ngr. *kafasi*) (Înv.) **1.** Balcon pentru cor într-o biserică. ◆ Balcon într-o biserică, din care familiile domnitoare ascultau slujba religioasă. **2.** Foişor (la o casă, la un turn).

CAFEÁ s.f. (<tc. *kahve*, ngr. *kafes*, fr. *café*) **1.** (Cu sens colectiv) Seminţele arborelui de cafea, folosite (sub formă de pulbere) în alimentaţie. **2.** Băutură preparată din cafea prăjită şi rîşnită (sau dintr-un surogat). ◇ *Cafea-filtru* = cafea preparată cu ajutorul filtrului.

CAFÉ-BÁR s.n. (<*cafe*[nea]+*bar*) Local în care se consumă cafea şi băuturi alcoolice.

CAFÉ-CONCÉRT s.n. (<fr. *café-concert*) Muzică instrumentală de largă accesibilitate (executată într-un restaurant); spectacol muzical care are loc într-un restaurant.

CAFÉ-FRAPPÉ subst. (cuv. fr.) Băutură preparată din cafea rece cu îngheţată, frişcă (şi alcool).

CAFEÍNĂ s.f. (<fr. *caféine*) Alcaloid extras din boabe de cafea, din frunze de ceai sau din nuci de cola, care se foloseşte în medicină ca tonic al sistemului nervos central, al sistemului cardiac etc.

CAFEÍSM s.n. (<fr. *caféisme*) Totalitatea tulburărilor care apar în urma abuzului acut sau cronic de cafea, de ceai etc. şi care se manifestă prin insomnie, cefalee, aritmie cardiacă etc.; stare patologică în urma abuzului de cafea, de ceai etc.

CAFENEÁ s.f. (<tc. *kahvehane*, ngr. *kafenes*) Local public în care se consumă cafea, ceai, băuturi alcoolice etc. (şi în care se practică jocuri de noroc).

CAFENÍU, -ÍE adj. (<*cafea*) Care are culoarea cafelei prăjite.

CÁFER s.m. (<germ. *Kaffer*) Bivol negru african.

CAFETIÉRĂ s.f. (<fr. *cafetière*) Aparat pentru prepararea cafelei; vas în care se păstrează cafeaua. ◆ Serviciu de cafea.

CAFÉU s.m. (<it. *caffè*) Arbust tropical, din familia rubiaceelor, înalt de 6-8 m, cu florile albe şi cu fructele drupe care conţin cîte două boabe de cafea.

CÁFRU, -Ă s.m. şi f. (<fr. *Cafre*) (La pl.m.) Populaţie de limbă bantu din S-E Africii; (la sg.) negru african din această regiune.

CAFTÁN s.n. (<tc. *kaftan*) Manta lungă şi largă, de provenienţă orientală, împodobită cu fir de aur sau de mătase (şi cu blană), purtată de domnii şi de boierii români (care, trimisă în dar de sultan domnilor ţărilor române, simboliza recunoaşterea oficială a acestora). ◆ Simbol al rangului de boier.

CAFUZO s.m. invar. (cuv. sp.) Descendent din căsătoria unui indian din America cu un negru sau cu un mulatru; sambo.

CAGULÁRD s.m. (<fr. *cagoulard*) Membru al organizaţiei franceze fasciste "Cagoule", care a activat în Franţa, între 1935 şi 1941.

CAGÚLĂ s.f. (<fr. *cagoule*) **1.** Mantie cu glugă, purtată de călugări. ◆ Glugă care acoperă capul, avînd deschizături numai în dreptul ochilor. **2.** Parte a unei măşti de gaze, formată dintr-o foaie de cauciuc elastic, care acoperă capul (şi care serveşte la etanşarea măştii pe figură).

CÁHLĂ s.f. (<ucr. *kahlja*) Piesă (de ceramică) în formă de placă, de soclu, de cornişă etc., folosită la construcţia sobelor.

CAIÁ s.f. (cf. tc. *kayar* "potcoavă cu colţi") Cui de oţel moale, folosit pentru prinderea potcoavelor la animale.

CAIÁC s.n. (<fr. *kayac*) **1.** Ambarcaţie de

sport, cu formă hidrodinamică, cu capetele ascuţite, cu suprafaţa de alunecare netedă sau în clinuri, prevăzută cu cîrmă şi cu derivor, care este condusă cu una sau cu două padele. ◇ *Caiac-canoe* = ambarcaţie sportivă cu mai multe posturi de vîslit. **2.** Sport nautic care se practică cu caiacul. **3.** Ambarcaţie mică, cu înveliş din piele de focă (etanşată de corpul vîslaşului), folosită de eschimoşi.

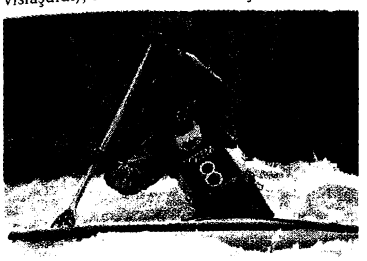

caiac

CAIACÍST, -Ă s.m. şi f. (<*caiac*) Persoană care practică sportul cu caiacul.

CAIÁFA s.f. (<n.pr. *Caiafa*, preot iudeu care l-a judecat pe Iisus Hristos) Persoană făţarnică şi ipocrită. ◇ *A trimite* (sau *a purta*, *a duce*) *pe cineva de la Ana la Caiafa* = a trimite pe cineva dintr-un loc într-altul (purtîndu-l cu vorba).

CAÍC s.n. (<tc. *kayık*) **1.** Ambarcaţie îngustă cu două catarge, cu vele, care are prora şi pupa ascuţite, mai înalte decît restul bordajului. **2.** Luntre uşoară, lungă şi îngustă, încovoiată la capete (folosită în Orient).

CAÍD s.m. (<fr. *caïd*; cuv. arab "şef") (În statele musulmane din Africa de Nord) Titlu purtat, în trecut, de guvernatorul unei provincii sau al unui oraş, care avea şi funcţii judecătoreşti; persoană care avea acest titlu.

CÁIER s.n. (lat. **caiulus*) Mănunchi de fibre de lînă, de in, de cînepă etc., care se leagă pe furcă pentru a fi tors manual.

CAIÉT s.n. (după fr. *cahier*) **1.** Fasciculă de foi de hîrtie (albă sau liniată), de un anumit format, legate sau broşate împreună, care este folosită la scris, la desenat etc. ◇ *Caiet-catalog* = catalog de expoziţie, sub formă de caiet. *Caiet-program* = program (de spectacol), sub formă de caiet. **2.** Publicaţie periodică, care cuprinde studii, note, informaţii etc. dintr-un anumit domeniu de activitate.

CAIMÁC s.n. (<tc. *kaymak*) **1.** Produs care se separă, sub formă de pojghiţă, pe suprafaţa laptelui fiert sau a iaurtului, avînd un conţinut mare de grăsimi. **2.** Spumă care se formează la suprafaţa cafelei în urma fierberii.

CAIMACÁM s.m. (<tc. *kaymakam*) **1.** (În Imperiul Otoman) Locţiitor al unui demnitar. **2.** (În ţările române) Locţiitor al domnului, pînă la instalarea pe tron a noului domn sau în absenţa acestuia. **3.** (În Ţara Românească) Locţiitor al banului Craiovei, începînd din 1761.

CAIMÁN s.m. (<fr. *caïman*) Specie de crocodil din America Centrală şi de Sud, lung pînă la 6 m, care are pe partea ventrală plăci osoase mobile şi a cărui piele este folosită în marochinărie.

CAINOZÓIC subst., adj. (<fr. *caenozoïque*, engl. *cainozoic*) (GEOL.) Neozoic.

CAÍS s.m. (<*caisă*) Pom fructifer din familia rozaceelor, cu coroana piramidală, cu florile albe cu nuanţe roz, care apar înaintea frunzelor şi cu fructul o drupă (*Armeniaca vulgaris*).

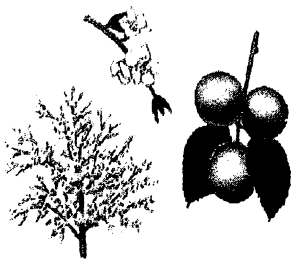

cais

CAÍSĂ s.f. (<ngr. *kaisi*) Fructul caisului, drupă sferică sau ovoidă, de culoare galbenă-portocalie, care este gustos şi parfumat.

CÁJĂ s.f. (<fr. *cage*) Carter.

CAKEWALK s.n. (cuv. engl.) Dans afro-american cu ritm sincopat, cîntat la banjo.

cal (METR.) Simbol pentru *calorie*.

CAL s.m. (lat. *caballus*) **1.** Animal domestic erbivor, originar din Europa şi din Asia, cu copita nedespicată, folosit la călărie sau la tracţiune (*Equus caballus*); p.restr. armăsar castrat. Simbol al întunericului şi al puterilor magice, al morţii şi al tinereţii omului, al măreţiei, divinitate a apelor şi bidiviu solar, calul este unul dintre arhetipurile fundamentale, universale, înscrise în memoria omenirii. **2.** (METR.) *Cal-putere* = unitate de măsură a puterii (simbol *CP*), egală cu 75 kilogrammetri pe secundă, folosită pentru a exprima puterea unui motor. **3.** Aparat de gimnastică cu două mînere pe care se sprijină mîinile sportivului, în timp ce cu picioarele execută diferite mişcări de balansare şi de rotire; aparat de gimnastică fără mînere folosit la sărituri. **4.** Piesă la jocul de şah, în forma unui cap de cal. **5.** *Cal-de-mare* = mic peşte marin, cu capul asemănător cu cel al calului (*Hippocampus hippocampus*). **6.** (ENTOM.) *Calul-dracului* (sau *-popii*) = libelulă.

CALA[1] s.f. (cuv. sp.) Mic golf format prin înecarea dolinelor, ravenelor etc.

CALÁ[2] vb. I (<fr. *caler*) **1.** Tranz. şi refl. A imobiliza intenţionat un organ sau o piesă de maşină. **2.** Tranz. A fixa orizontal, cu ajutorul nivelei, suportul unui aparat topografic de vizare.

CALABRÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *calabrese*, fr. *Calabrais*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuieşte în Calabria; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Calabriei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Calabriei sau calabrezilor, referitor la Calabria sau la calabrezi.

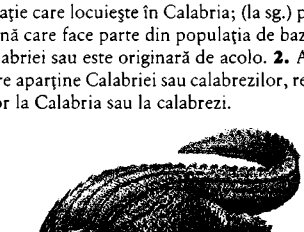

caiman

CALABRIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *calabrien*; cf. n.pr. *Calabria*) (GEOL.) **1.** S.n. Ultimul etaj al pliocenului marin. **2.** Adj. Care aparţine calabrianului, referitor la calabrian.

CALAFÁT s.n. (<tc. *kalafat*) (Cu sens colectiv) Cîlţi sau cîrpe destrămate, îmbibate cu catran (şi răsucite în sfori), care se folosesc pentru etanşarea punţilor şi a bordajelor de lemn ale navelor.

CALAICÁN s.n. (<ngr. *kalakanthi*) (Pop.) Sulfat de fier bivalent ($FeSO_4$), de culoare verde (cînd este cristalizat), solubil în apă, care este utilizat la combaterea dăunătorilor în agricultură, la vopsitul ţesăturilor, la obţinerea cernelii, în tăbăcărie etc.

CALÁJ s.n. (<fr. *calage*) **1.** Imobilizare a unei piese sau a unui organ de maşină. **2.** Aşezare la orizontală a suportului unui aparat topografic de vizare. **3.** Postament de grinzi, pe o cală, pe care se fixează navele în timpul construcţiei sau al reparaţiei. **4.** Adîncime la care se cufundă în apă o navă. **5.** Unghi format de o anumită linie caracteristică a unui element din structura avionului cu o axă sau cu un plan de referinţă ale avionului (ex. *calajul aripii; calajul elicei*).

CALÁMĂ s.f. (<fr. *calame*) Pană de scris (folosită în antichitate pentru a scrie pe papirus), cu rol foarte important în tradiţiile islamice, simbolizînd inteligenţa universală.

CALAMBÚR s.n. (<fr. *calembour*) Joc de cuvinte bazat pe echivocul rezultat din asemănarea formală a unor cuvinte deosebite ca sens.

CALAMBURÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *calembouriste*) Autor de calambururi.

CALAMÍNĂ s.f. (<fr. *calamine*) Reziduu de cărbune, provenit din arderea combustibilului într-un motor cu ardere internă, care se depune pe pereţii interiori ai cilindrului, pe bujii etc. (provocînd perturbaţii în funcţionarea motorului).

CALAMITÁTE s.f. (<lat. *calamitas*, *-atis*, fr. *calamité*) Dezastru; catastrofă (care loveşte o colectivitate). ◆ Flagel.

CALÁNDO adv., s.n. (<it. *calando* <*calar* "a descreşte, a coborî") (MUZ.) **1.** Adv. (Ca indicaţie de execuţie) Din ce în ce mai rar ca mişcare şi din ce în ce mai slab ca intensitate. **2.** S.n. Pasaj muzical în care intensitatea scade de la forte la piano şi apoi la pianissimo.

CALANDRÁ vb. I tranz. (<fr. *calandrer*) A trece un material printr-un calandru în vederea subţierii, aplatizării, netezirii etc. acestuia; a presa cu calandru.

CALANDRÓR,-OÁRE s.m. şi f. (<fr. *calandreur*) Muncitor care lucrează la calandru.

CALÁNDRU s.n. (<fr. *calandre*) **1.** Maşină (cu mai mulţi cilindri metalici rotitori) pentru finisarea sau apretarea ţesăturilor prin presare la cald. **2.** (TIPOGR.) Presă cu cilindri, folosită pentru imprimarea în relief, pe carton special, a matriţelor (de stereotipie) şi pentru satinarea hîrtiei.

CALÁO s.m. (<fr. *calao*; cuv. malaiez) Pasăre tropicală, din Asia şi Africa, care are ciocul mare şi încovoiat (*Buceros rhinoceros*).

CALAPÓD s.n. (<ngr. *kalapodi*) Piesă de lemn, în forma labei piciorului, care este folosită la confecţionarea încălţămintei sau care se introduce în încălţăminte pentru a-i menţine forma. ◆ Formă de lemn pe care se întind

căciulile sau pălăriile. ◆ P. gener. Tipar, model.

CÁLĂ[1] s.f. (<fr. *cale*, germ. *Keil*) **1.** Piesă prismatică, din lemn sau din metal, care se aşază în faţa roţii unui vehicul pentru a-l imobiliza. **2.** Piesă prismatică, cilindrică sau paralelipipedică, avînd o dimensiune foarte precisă, cu ajutorul căreia se controlează dimensiunile pieselor de maşini. **3.** Piesă care menţine distanţa dintre paletele unei turbine cu abur.

CÁLĂ[2] s.f. (<fr. *cale*) **1.** Încăpere situată sub puntea inferioară a unei nave, în care se depozitează încărcătura acesteia. **2.** Instalaţie portuară pe care se construiesc şi se repară navele, prevăzută cu o platformă înclinată pentru lansarea sau ridicarea navelor şi cu maşini, instalaţii etc. necesare acestor operaţii.

CÁLĂ[3] s.f. (<lat. *calla*, germ. *Kalla*) Plantă erbacee, originară din Africa de Sud, cu florile mari (albe), răsucite în formă de cornet şi cu frunzele în formă de săgeată, care se cultivă ca plantă decorativă (*Calla aethiopica*); p.restr. floarea acestei plante.

CALC s.n. (<fr. *calque*) **1.** *Hîrtie de calc* = hîrtie translucidă, obţinută din pastă de hîrtie măcinată fin şi folosită la executarea desenelor în tuş, pentru a fi apoi copiate pe hîrtie heliografică. **2.** Copie pe hîrtie de calc a unui desen, a unei schiţe, a unui text etc. **3.** (LINGV.) Formă de împrumut dintr-o altă limbă, prin care se copie, cu mijloace proprii, structura, forma unui cuvînt străin, sensuri sau expresii care se atribuie unor cuvinte mai vechi din aceeaşi sferă semantică, precum şi procedee morfologice, sintactice sau frazeologice. ◇ *Calc semantic* = calc care constă în atribuirea de sensuri unor cuvinte sau unor expresii deja existente în limbă, după modelul corespondentelor lor dintr-o altă limbă care sînt întotdeauna cuvinte polisemantice. *Calc de structură* (sau *de formă internă*) = calc care constă în împrumutarea sensului (sensurilor) şi în copierea ("traducerea"), cu mijloace proprii limbii care împrumută, a formei cuvîntului străin (ex. *asemenea lăturat* "echilateral"; *caldomesor* "termometru"; *înainte păşitor* "antecedent"). *Calc parţial* = calc care constă în împrumutarea sensului (sensurilor) şi în copierea ("traducerea") parţială a formei unui cuvînt străin, cealaltă parte fiind împrumutată (ex. *aeroplutitor* "aeronaut"; *surveghea* "supraveghea"; *simţibil* "sensibil"; *simţibilitate* "sensibilitate"). *Calc gramatical* = calc care constă în copierea sau împrumutarea dintr-o limbă străină a unor procedee morfologice sau sintactice.

CALCÁN[1] s.m. (<tc. *kalkan* [baıtğı]) Peşte teleostean marin, cu corpul rombic, turtit lateral şi asimetric, care stă culcat şi înoată pe partea dreaptă, avînd ambii ochi şi nările pe partea stîngă (*Scophthalmus maeoticus*).

CALCÁN[2] s.n. (<tc. *kalkan*) Zid exterior (din spate) al unei clădiri, fără deschizături (destinat să fie acoperit de un zid asemănător al clădirii vecine).

CALCANÉU s.n. (<lat. *calcaneum*, fr. *calcanéum*) Os al tarsului care, împreună cu astragalul, formează călcîiul.

CALCANTÍT s.n. (<fr. *calcantite*; cf. gr. *khalkos* "cupru"+*anthos* "floare") Sulfat natural hidratat de cupru ($CuS_4 \cdot 5H_2O$), triclinic, de culoare albastră, cu luciu sticlos, solubil în apă, care este frecvent în zona de oxidare a zăcămintelor cuprifere, în galerii neaerisite etc.

CÁLCAR s.n. (<lat. *calcarius*, fr. *calcaire*) Rocă sedimentară sau metamorfică, alcătuită din carbonat de calciu, cu aspecte variate (granular, cristalizat etc.), de culoare albă, cenuşie, gălbuie sau neagră, care se formează, mai ales, prin acumularea unor resturi de organisme sau prin precipitare chimică şi care se foloseşte la fabricarea varului, a cimentului, a dioxidului de carbon, în metalurgie, în poligrafie, în agrotehnică etc.; piatră de var (ex. *calcar sedimentar; calcar cristalin; calcar metamorfic*).

CALCARÍNĂ adj. (<fr. *calcarine*) (ANAT.) *Fisură calcarină* = şanţ pe faţa internă a emisferelor cerebrale, în lobul occipital.

CALCARÓN s.n. (<fr. *calcarone*, it. *calcarone*) Cuptor în aer liber pentru extragerea sulfului.

CÁLCE[1] s.f. (lat. *calx*, *calcis*) *Calcea-calului* = plantă erbacee perenă, toxică, din familia ranunculaceelor, cu frunzele groase, lucioase, în formă de copită de cal şi cu florile mari, galbene-aurii (*Caltha palustris*).

CÁLCE[2] s.f. (<lat. *calx*, *calcis*) **1.** Var nestins. ◇ *Calce sodată* = amestec de oxid de calciu cu 5-20% hidroxid de sodiu, sub formă de granule albe (-gălbui), care absoarbe dioxidul de carbon şi vaporii de apă din aer şi care este folosit la uscarea gazelor, la umplerea extinctoarelor etc. **2.** Material refractar care se obţine prin calcinarea carbonatului de calciu natural.

CALCEDÓNIE s.f. (<fr. *calcédoine*, lat. *chalcedonius*; cf. n.pr. *Chalchedonia*, oraş în Asia Mică) Varietate criptocristalină sau fibroasă de silice, translucidă, dură, divers colorată, utilizată ca piatră semipreţioasă (la confecţionarea unor obiecte de artă), ca abraziv etc.

CALCEMÍE s.f. (<fr. *calcémie*; cf.gr. *calx* "calciu"+*haima* "sînge") Prezenţă a calciului în sînge; cantitate de calciu prezentă în sînge.

CALCHIÁ vb. I (<fr. *calquer*) **1.** Tranz. A copia (o schiţă, un desen etc.) pe hîrtie de calc. **2.** Intranz. şi tranz. A face un calc lingvistic.

CALCÍCOL, -Ă adj. (<fr. *calcicole*) (Despre plante) Care trăieşte pe soluri bogate în carbonat de calciu sau pe stînci şi grohotişuri de calcare (ex. *floarea-de-colţ*, *viţa de vie*).

CALCIFÉR, -Ă adj. (<fr. *calcifère*; cf.lat. *calx* "calce"+*ferre* "a purta") (Despre roci) Care conţine calciu.

CALCIFERÓL s.n. (<fr. *calciférol*) Numele ştiinţific al vitaminei D_2.

CALCIFIÁ (**CALCIFICÁ**) vb. I refl. (<fr. *calcifier*) **1.** (Despre ţesuturi, oase etc.) A se întări prin depunerea (fiziologică sau patologică) a sărurilor de calciu. **2.** (Despre substanţe) A se îmbogăţi în carbonat de calciu.

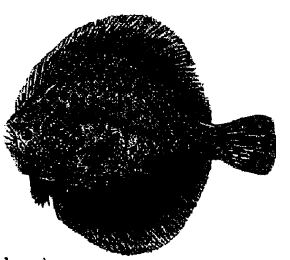

calcan[1]

CALCIFIÉRE s.f. (<*calcifia*) **1.** (ANAT.) Întărire a unor ţesuturi, oase, leziuni pulmonare prin depunere de săruri de calciu (din cauza activităţii fiziologice sau unei stări patologice). **2.** (GEOL.) Depunere a carbonatului de calciu pe fisurile rocilor.

CALCIFÚG, -Ă adj. (<fr. *calcifuge*) (Despre plante) Care nu suportă solurile bogate în carbonat de calciu.

CALCIMÉTRU s.n. (<fr. *calcimètre*) Aparat cu ajutorul căruia se determină dioxidul de carbon din carbonaţi.

CALCINÁ vb. I tranz. (<fr. *calciner*) **1.** A transforma o substanţă chimică în alta prin încălzire la o temperatură înaltă, în vederea eliminării apei, a înlăturării unor compuşi volatili, a oxidării etc. **2.** A încălzi un minereu, în absenţa aerului, pînă la o temperatură inferioară celei de topire, pentru eliminarea apei sau pentru disocierea carbonaţilor.

CALCINATÓR[1] s.n. (<fr. *calcinateur*) Aparat folosit pentru recuperarea căldurii gazelor de ardere din cuptoarele rotative de ciment.

CALCINATÓR[2], -OÁRE s.m. şi f. (<*calcina*) Muncitor care calcinează.

CALCÍNĂ s.f. (<fr. *calcin*, it. *calcina*) Pulbere galbenă, obţinută prin oxidarea unui amestec de cositor şi plumb, care se foloseşte la prepararea emailurilor de faianţă şi ca material abraziv. ◆ Var stins.

CALCINÓZĂ s.f. (<fr. *calcinose*) Boală care se caracterizează prin depunerea unor cantităţi mari de săruri de calciu în ţesuturi, în muşchi, în pereţii vaselor sangvine etc.

CALCIO-VECCHIO s.n. (cuv. it.) Gen de tencuială ornamentală, care prezintă asperităţi şi adînciturі pronunţate la suprafaţă, dînd zidurilor, pereţilor etc. un aspect voit arhaic.

CALCIPENÍE s.f. (<fr. *calcipénie*; cf.gr. *calx* "calciu"+*penia* "sărăcie") (MED.) Lipsă de calciu în ţesuturi sau în umori.

CALCIPEXÍE s.f. (<fr. *calcipexie*; cf.gr. *calx* "calciu"+*pexis* "fixare") (MED.) Fixare a calciului în ţesuturi.

CALCÍT s.n. (<fr. *calcite*) Carbonat natural de calciu ($CaCO_3$), cristalizat în sistemul romboedric, transparent, incolor sau divers colorat, cu luciu sticlos, care alcătuieşte calcarul, marmura, unele filoane hidrotermale etc. şi care este folosit în industria optică sau la fabricarea varului, a cimentului etc.

CALCITONÍNĂ s.f. (<fr. *calcitonine*) Hormon secretat de glanda tiroidă, cu rol în reglarea metabolismului calciului.

CÁLCIU s.n. (<fr. *calcium*) Element chimic (*Ca*; nr.at. 20; m.at. 40,08; p.t. 850°C; p.f. 1439°C), metal alcalino-pămîntos, alb-argintiu, moale, aflat în natură sub formă de combinaţii (calcar, ghips etc.), care se poate prepara prin electroliza unui amestec de clorură de calciu anhidră şi fluorură de calciu; sub formă de compuşi, este folosit în construcţii, în industrie, în terapeutică etc. A fost descoperit în 1808 de H.Davy.

CALCIURÍE s.f. (<fr. *calciurie*) (MED.) Prezenţă anormală a calciului în urină; cantitate de calciu prezentă anormal în urină.

CALCOCLORÓZĂ s.f. (<fr. *chalcochlorose*; cf. gr. *khalkos* "cupru"+*khloros* "galben-verzui") Fenomen de îngălbenire a frunzelor unei plante din cauza lipsei de fier asimilabil din sol.

CALCOFÍL, -Ă adj. (<fr. *chalcophile*) (Despre unele elemente chimice) Care are o afinitate deosebită pentru sulf.

CALCOGRAFIÁ vb. I tranz. (<fr. *chalcographier*) A reproduce prin calcografie.

CALCOGRAFÍE s.f. (<fr. *chalcographie*; cf. gr. *khalkos* "cupru"+*graphein* "a scrie") **1.** Procedeu de reproducere grafică prin tipar a unor imagini gravate pe clişee de zinc, de aramă etc., săpate în adîncime; tipar adînc. **2.** Metodă microscopică de studiu al unei secţiuni lustruite a mineralelor metalifere opace cu ajutorul luminii reflectate.

CALCOPIRÍTĂ s.f. (<fr. *chalcopyrite*) Sulfură naturală de cupru şi de fier ($CuFeS_2$), cristalizată în sistemul cubic, metalică, de culoare galbenă-verzuie sau verde-negricioasă, frecventă în filoanele hidrotermale, care este folosită ca minereu de cupru şi la obţinerea acidului sulfuric.

CALCOTIPÍE s.f. (<fr. *chalcotypie*) Procedeu grafic de reproducere, care constă în executarea unui desen pe o placă de zinc, urmată de gravarea acesteia pe cale chimică. ◆ Stampă obţinută prin acest procedeu.

CALCOZÍNĂ s.f. (<fr. *chalcosine*) Sulfură naturală de cupru (Cu_2S), cristalizată în sistemul cubic, metalică, de culoare cenuşie-albăstruie, care se găseşte în filoanele hidrotermale şi în zonele lor de alteraţie.

CÁLCUL s.n., s.m. (<fr. *calcul*, lat. *calculus*) **I.** S.n. **1.** Ansamblu de operaţii matematice făcute cu scopul de a găsi valoarea uneia sau a mai multe mărimi ori o anumită expresie matematică. ◇ *Maşină de calcul* = maşină pentru efectuarea unora sau a tuturor celor patru operaţii aritmetice. **2.** Ansamblu de operaţii logice, de reguli şi de procedee de efectuare a acestora, prin care se deduc teoremele unui domeniu al ştiinţei. ◇ *Calcul grafic* = rezolvare a unor probleme (matematice) cu ajutorul unor construcţii geometrice. *Calcul logic* = ansamblu de operaţii prin care anumite expresii logice sînt derivate din alte expresii logice. *Calculul propoziţiilor* = capitol al logicii matematice în care se studiază propoziţiile compuse din punctul de vedere al adevărului sau al falsului lor în raport cu valorile logice ale propoziţiilor simple care le compun. **3.** Plan, combinaţie; proiect; socoteală, apreciere. **II.** S.m. (MED.) Concreţiune în forma unei pietricele, compusă, de obicei, dintr-un nucleu de substanţă organică peste care se depun substanţe anorganice, care se formează în diferite organe cavitare şi în canale (ex. *calcul renal; calcul colecistic*).

CALCULÁ vb. I tranz. (<fr. *calculer*, lat. *calculare*) **1.** A efectua un calcul matematic. ◆ P.ext. A aprecia. **2.** A elabora planuri, proiecte etc.

CALCULÁT, -Ă adj. (<*calcula*) (Despre persoane) Chibzuit, socotit, cumpănit; preocupat de propriile interese.

CALCULATÓR, -OÁRE s.n., s.m. şi f. (<fr. *calculateur*, lat. *calculator*) **1.** S.n. Tabel care cuprinde rezultatele unor calcule, folosit pentru simplificarea operaţiilor de calcul; carte, broşură care cuprinde asemenea tabele. **2.** S.n. Instalaţie sau aparat constituite din sisteme mecanice, electromecanice şi electronice, cu ajutorul cărora se efectuează automat operaţii matematice şi logice şi se prelucrează informaţii (ex. *calculator mecanic; calculator electromecanic*). ◇ *Calculator electronic* = computer, ordinator. ◇ *Calculator numeric* = calculator care efectuează calculele pe baza reducerii operaţiilor la un număr finit de operaţii aritmetice elementare. *Calculator-ceas* = minicalculator. *Calculator de buzunar* = calculator de mici dimensiuni, destinat publicului larg pentru efectuarea unei game de operaţii matematice limitate. **3.** S.m. şi f. Persoană specializată în calcule (economice).

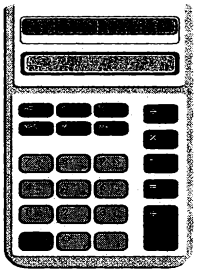

calculator de buzunar

CALCULÁŢIE s.f. (<lat. *calculatio*, *-onis*) Faptul de a calcula; ansamblu de calcule efectuate după anumite reguli, în scopul determinării unor indicatori.

CALCULÓZĂ s.f. (<fr. *calculose*) Afecţiune caracterizată prin prezenţa unuia sau a mai mulţi calculi într-un organ intern (ex. *calculoză biliară; calculoză renală*).

CALD, -Ă adj. (lat. *caldus*=*calidus*) **1.** A cărui temperatură este superioară celei a mediului ambiant sau a corpului omenesc; care dă senzaţia de căldură. ◆ Fierbinte, încins. ◆ (Despre pîine) Proaspătă. ◆ (Despre îmbrăcăminte) Gros, călduros. **2.** (Despre zone, regiuni, ţări etc.) Care se caracterizează printr-o temperatură ridicată a aerului (aproape) în tot timpul anului. **3.** Fig. Prietenos, afectuos; aprins, înfocat.

CALDARÍNĂ s.f. (<it. *caldarina*) Cazan de încălzire centrală, folosită la bordul navelor.

CALDARÎM s.n. (<tc. *kaldırım*) Pavaj din bolovani, din cuburi de piatră sau, în trecut, din bucăţi de lemn aşezate şi fixate pe un pat de nisip; p.ext. drum pavat sau asfaltat.

CALDEÍRĂ s.f. (<fr. *caldeira*; cuv. port.) **1.** Vechi crater vulcanic în interiorul căruia s-a format un nou con vulcanic cu un crater mai mic. **2.** Circ glaciar.

CÁLE s.f. (lat. *callis*) **I. 1.** Fişe de teren special amenajată pentru a permite circulaţia oamenilor, a vehiculelor şi a animalelor. ◆ *Cale ferată* = sistem de transport terestru, destinat circulaţiei vehiculelor, prin rulare, pe două

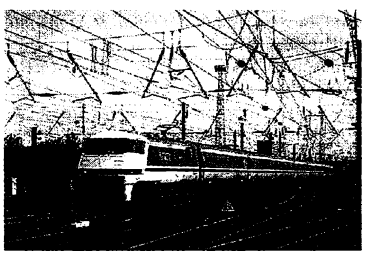

cale ferată

şine din oţel laminat profilat; cale de comunicaţie destinată vehiculelor feroviare. Prima cale ferată a fost construită de G.Stephenson în 1825, între localităţile Stockton şi Darlington, în Anglia. Prima cale ferată în România a fost construită între Oraviţa şi Baziaş între anii 1846-1854. ◆ (Art.; urmat de determinări care indică numele) Nume dat unor străzi lungi şi largi. **2.** Arteră de penetraţie într-un oraş, care face legătura cu o şosea importantă. **3.** Element al unui sistem tehnic, al unei construcţii (tehnice) pe care se deplasează o maşină, un aparat etc. ◇ *Cale de rulare* = suprafaţă pe care rulează roţile sau rolele unui sistem tehnic. **4.** (ANAT.) *Căile respiratorii* = aparatul respirator. *Cale motoare* (sau *aferentă*) = legătură nervoasă sau sangvină prin care ordinul circulă de la centrul de comandă la organul efector. **5.** Succesiune de linii şi de centrale intermediare prin care se realizează legătura telefonică sau telegrafică între două localităţi. ◇ *Cale de transmisie* = ansamblu de mijloace folosite pentru transmiterea unilaterală sau bilaterală, la distanţă, a unui flux de informaţii. **6.** Distanţa dintre roţile coaxiale ale trenului de aterizare al unui avion. **7.** Călătorie. **8.** Depărtare, distanţă. **II.** Fig. Linie, direcţie luată de o mişcare, de o acţiune, de o dezvoltare etc. ◆ Procedeu, mijloc, metodă. ◇ (JUR.) *Cale de atac* = mijloc prin care partea nemulţumită de hotărîrea unui organ de jurisdicţie sesizează organul competent în vederea desfiinţării hotărîrii şi rejudecării litigiului.

CALEÁŞCĂ s.f. (<rus. *koleaska*) Trăsură elegantă, pe arcuri foarte flexibile.

CALEDONIÁN, -Ă adj. (<fr. *calédonienne*) Care aparţine Caledoniei, care se referă la Caledonia. ◇ *Orogeneză caledoniană* = totalitatea mişcărilor de cutare a scoarţei terestre manifestate din silurian pînă la începutul devonianului, în urma cărora s-a format sistemul muntos caledonian (ex. *munţii din Scandinavia, din Scoţia* etc.).

CALEFÁCTOR s.m. (<germ. *Kalefactor*; cf. lat. *calefacere* "a încălzi") Bucătar; persoană care se ocupă cu procurarea alimentelor.

CALEFÁCŢIE s.f. (<fr. *caléfaction*) Fenomen de împiedicare a contactului direct dintre o picătură de lichid şi suprafaţa unui metal încălzit pe care cade picătura, datorită stratului de vapori care se formează între acesta şi suprafaţa metalului.

CALEIDOSCÓP s.n. (<fr. *kaléidoscope*; cf. gr. *kalos* "frumos"+*eidos* "imagine"+*skopein* "a examina") **1.** Aparat optic format dintr-un cilindru opac în interiorul căruia se găsesc mai multe oglinzi dispuse astfel încît, prin rotirea cilindrului, mici piese viu colorate, aflate la capătul opus celui prin care se priveşte, să formeze diferite imagini simetrice. **2.** Operă, rubrică, emisiune la radio sau la televiziune etc. cu o tematică foarte variată.

CALEMGÍU s.m. (<tc. *kalemcı*) Funcţionar de cancelarie sau copist de odinioară.

CALENDÁR s.n. (<lat. *calendarium*) **1.** Sistem de împărţire a timpului în ani, luni şi zile, bazat pe fenomene astronomice periodice (mişcarea de revoluţie a Pămîntului în jurul Soarelui, a Lunii în jurul Pămîntului, respectiv mişcarea de rotaţie a Pămîntului), căruia îi este caracteristică durata anului. Romanii au

împărţit anul în luni în funcţie de fazele Lunii. La fiecare 29 de zile şi 12 ore pe cer apare Luna nouă. Acest eveniment era "calendat"(de aici şi numele de calendar), adică anunţat de către preoţii romani. Cum apariţia lunii noi se petrecea de 12 ori pe an, intervalul de 29 de zile şi 12 ore a fost numit lună. Anul avînd 365 de zile şi 6 ore, romanii au stabilit ca lunile anului să aibă alternativ 29 şi 30 de zile. În Egiptul antic scurgerea timpului era calculată în funcţie de revărsarea Nilului, care se petrecea o dată la 365 de zile. Egiptenii au împărţit intervalul de timp dintre două revărsări în luni de 30 de zile, fără a ţine seama de fazele lunii. Apoi, la fiecare 12 luni adăugau 5 zile şi începea un nou an, cu o nouă revărsare. În anul 44 î.Hr., Roma a adoptat calendarul egiptean, repartizînd cele 5 zile pe durata întregului an. Întrucît anul real are 365 de zile, 5 ore, 48 de minute şi 46 de secunde, Iulius Cezar a hotărît ca, la fiecare 4 ani, anul să aibă 366 de zile. Deoarece la romani anul începea la 1 martie, iar luna februarie era ultima şi cu cele mai puţine zile (28), cea de a 366-a zi se adaugă acesteia. Actualul calendar (gregorian) are la bază durata anului tropic (365 de zile, 5 ore, 48 de minute, 46 de secunde) şi a fost instituit din îndemnul papei Grigore XIII în 1582. România a adoptat acest calendar în 1919. **2.** Indicator sistematic al succesiunii lunilor, săptămînilor şi zilelor unui an, realizat sub formă de carte, agendă, tablou etc. **3.** Publicaţie cu caracter variat, care apare o dată pe an, cuprinzînd cronologia zilelor anului şi diverse materiale cu caracter informativ, beletristic, ştiinţific etc.

CALENDARÍSTIC, -Ă adj. (<*calendar*) Privitor la calendar, după calendar. ◆ *An calendaristic* = intervalul de 365 de zile (an comun) sau de 366 de zile (an bisect) socotit de la 1 ianuarie pînă la 31 decembrie şi divizat în 12 luni.

CALÉNDE s.f. pl. (<lat. *calendae*, fr. *calendes*) Numele primei zile a fiecărei luni la romani; zi întîi. ◇ *La calendele greceşti* = niciodată (grecii neavînd *calende*).

CALFATÁ vb. I tranz. (<fr. *calfater*) A astupa găurile unei luntre, ale unei corăbii etc.

CÁLFĂ s.f. (<tc. *kalfa*) Lucrător care, calificat după ucenicie, începe să-şi practice meşteşugul, o perioadă de timp, chiar la patronul său (mai ales în cadrul breslelor).

CALI- (**CALO-**) (<fr., it. *cal*(o)-; cf. gr. *kallos* "frumos") Element prim de compunere care are semnificaţia "frumos".

CALIBRÁ vb. I tranz. (<fr. *calibrer*) **1.** (TEHN.) A prelucra mecanic o piesă, un semifabricat, spre a obţine forma şi dimensiunile prescrise. **2.** A sorta după mărime seminţe, fructe, puieţi etc. **3.** A restrînge albia variabilă a unui rîu prin lucrări hidrotehnice.

CALIBRÁJ s.n. (<fr. *calibrage*) Calibrare.

CALIBRÁRE s.f. (<*calibra*) **1.** Operaţie finală de prelucrare mecanică a unui obiect pentru a obţine dimensiunile prescrise şi un grad înalt de netezime a suprafeţei. **2.** Proiectare a calibrelor pentru cilindrii de laminor.

CALIBRÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *calibreur*) **I.** Adj. (Despre instrumente, maşini) Care calibrează. **II.** S.n. **1.** Oscilator electronic cu cristal de cuarţ, care generează semnale de frecvenţe stabile şi cunoscute, folosit pentru etalonarea frecvenţmetrelor electronice. **2.** Aparat pentru sortarea seminţelor şi a fructelor. **3.** Instrument pentru măsurarea diametrului puieţilor.

CALÍBRU s.n. (<fr. *calibre*) **1.** Instrument de precizie cu care se verifică dimensiunile pieselor fabricate. **2.** Profil delimitat de cele două caneluri ale cilindrului de laminor, prin care trece piesa care se laminează. **3.** Diametrul interior al ţevii unei guri de foc. **4.** Fig. Mărime, proporţie, calitate.

CALÍC, -Ă adj. (<ucr. *kalika*) (Şi substantivat) **1.** Lipsit de mijloace materiale elementare; foarte sărac. ◆ Care cerşeşte. **2.** Zgîrcit, avar. **3.** Atins de o infirmitate vizibilă.

CALICIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *caliciforme*) Care este în formă de caliciu. ◇ *Papile caliciforme* = papile aşezate la baza limbii în două rînduri oblice.

CALÍCIU s.n. (<fr. *calice*, lat. *calyx*; cf. gr. *kalyx* "boboc de floare") **1.** Înveliş extern al florilor, alcătuit din sepale libere sau unite. **2.** Parte a bazinetului în care se colectează urina. **3.** Cupă de metal, de sticlă etc. de formă emisferică, cu picior (ornamentată cu picturi şi cu cizeluri).

CALICÓ s.n. (<engl. *calico*, fr. *calicot*) Pînză care imită pielea, folosită în legătoria de cărţi.

CALICÓZĂ s.f. (<fr. *chalicose*) (MED.) Pneumoconioză benignă provocată de inhalarea carbonatului de calciu.

CALÍCUL s.m. (<fr. *calicule*) **1.** Caliciu suplimentar care înveleşte anumite flori (la garoafe, fragi). **2.** Structură anatomică în formă de cupă mică.

CALÍF s.m. (<fr. *calife*) Titlu purtat, după moartea lui Mahomed, de şefii musulmanilor care deţineau puterea politică şi pe cea religioasă (şi de sultanii Imperiului Otoman între 1517-1914); persoană care avea acest titlu.

CALIFÁT s.n. (<fr. *califat*) (În Orientul Mijlociu, în N Africii şi în Spania) **1.** Formă de stat feudal teocratic, întemeiat de arabi pe teritoriile stăpînite de ei, după moartea lui Mahomed. **2.** Rangul de calif. **3.** Durata guvernării unui calif.

CALIFICÁ vb. I (<fr. *qualifier*, lat. *qualificare*) **1.** Tranz. şi refl. A dobîndi sau a ajuta pe cineva să dobîndească un nivel adecvat de pregătire prin însuşirea unor cunoştinţe şi deprinderi de specialitate (împreună cu recunoaşterea oficială a acestei pregătiri). **2.** Refl. A obţine (în urma rezultatelor favorabile) dreptul de a participa la o etapă superioară într-o competiţie sau într-o probă sportivă, culturală etc. **3.** Tranz. A atribui unei fiinţe sau unui lucru o anumită calitate.

CALIFICÁRE s.f. (<*califica*) **1.** Acţiunea de a (se) califica şi rezultatul ei; pregătire profesională, teoretică şi practică, de un anumit nivel, într-un anumit domeniu. ◆ Etapă eliminatorie într-un concurs sau într-o competiţie (sportivă), organizată în scopul stabilirii, prin punctajul obţinut, a participanţilor care vor fi promovaţi în etapa următoare. **2.** (JUR.) *Calificarea infracţiunii* = stabilirea caracterului penal al unei fapte şi încadrarea ei în textul de lege care o prevede şi o pedepseşte.

CALIFICÁT, -Ă adj. (<*califica*) Care are sau care cere pregătire specială într-un anumit domeniu de activitate. ◆ (JUR.; despre infracţiuni) Care este săvîrşit în împrejurări speciale (ex. *furt calificat; omor calificat*).

CALIFICATÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *qualificatif*) **1.** Adj. Care califică. **2.** S.n. Termen prin care sînt caracterizate o persoană sau un lucru. ◆ Sistem de notare a situaţiei la învăţătură şi a conduitei elevilor şi studenţilor; fiecare dintre menţiunile "excepţional", "foarte bine", "bine", "suficient", "insuficient"cu care se notează sfîrşitul şi conduita.

CALIFÓRNIU s.n. (<engl., fr. *californium*; cf. n.pr. *California*, stat în SUA) Element chimic (*Cf*; nr.at. 98; m.at. 251), metal transuranic artificial şi radioactiv, din grupa actinidelor, descoperit în California, în 1950.

CALIGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *calligraphe*; cf. *kallos* "frumos"+*graphein* "a scrie") Persoană care se ocupa cu copierea artistică de cărţi şi manuscrise (înainte de răspîndirea tiparului). ◆ Persoană care are scrisul frumos.

CALIGRAFÍE s.f. (<ngr. *kalligrafia*, fr. *calligraphie*) Arta şi deprinderea de a scrie frumos. A constituit un element decorativ mai ales în arta din Orientul musulman, din China şi din Japonia, ca şi în manuscrisele Europei medievale. ◆ Scriere frumoasă. ◆ Fel de a scrie (al cuiva).

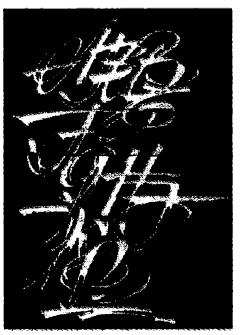

caligrafie

CALIGRÁMĂ s.f. (<fr. *calligramme*) Mod special de dispunere a versurilor, care are ca scop reprezentarea grafică a simbolurilor sau sugestiilor dintr-o poezie.

CALIMETRÍE s.f. (<fr. *callimétrie*) Ştiinţa măsurării şi estimării cît mai exacte a calităţii.

CALÍN, -Ă adj. (<fr. *câlin*) Care (se) alintă. ◆ Tandru, mîngîietor.

CALINERÍE s.f. (<fr. *câlinerie*) Dezmierdare, alint.

CALIÓRNĂ s.f. (<fr. *caliorne*, it. *caliorna*) Macara puternică, cu cel puţin trei sau patru perechi de scripeţi.

CALÍPTRĂ s.f. (<fr. *calyptre*; cf. gr. *kalyptra* "văl") (BOT.) Ţesut protector care acoperă vîrful rădăcinii, iar la muşchi, partea în care se formează sporii.

CALISTENÍE s.f. (<fr. *callisthénie*; cf. gr. *kallos* "frumos"+*sthenos* "forţă") Program de exerciţii fizice de întreţinere (pentru copii), constînd în mişcări repezi, executate în ritmul muzicii.

CALÍŞĂ s.f. (<fr. *caliche*) Formaţiune geologică, în formă de crustă albicioasă dură, compusă din carbonat de calciu şi aflată în solul din S-V SUA.

CALÍT s.n. sg. Material ceramic pe bază de silicaţi de magneziu care este folosit ca izolant.

electric în radiotehnie.
CALITÁTE s.f. (<fr. *qualité*, lat. *qualitas*, *-atis*, it. *qualità*) **1.** Totalitatea însuşirilor şi laturilor esenţiale în virtutea cărora un lucru sau un fenomen este ceea ce este, deosebindu-se de celelalte lucruri. **2.** (LOG.) Criteriu de clasificare a judecăţilor de predicaţie după însuşirea lor de a fi afirmative sau negative. **3.** Însuşire (bună sau rea), fel de a fi (bun sau rău); p. restr. caracteristică pozitivă, însuşire bună. ◇ Loc. adj. *De calitate* = foarte bun, de valoare. **4.** Poziţie, situaţie, titlu care conferă un drept. ◇ Loc. conj. *În calitate de...* = cu dreptul de..., ca..., fiind... **5.** (La jocul de şah) Diferenţă de valoare între un turn şi un nebun sau un cal.
CALITATÍV, -Ă adj. (<fr. *qualitatif*, lat. *qualitativus*) (Şi adverbial) Care ţine de calitate, de natura lucrurilor, privitor la calitate. ◇ (CHIM.) *Analiză calitativă* = determinare a naturii chimice a unei substanţe; identificare a componenţilor unei substanţe.
CALM, -Ă adj., s.n. (<fr. *calme*) **I.** Adj. **1.** (Despre natură) Care se află în stare de linişte deplină. ◆ (Despre procese) Care se desfăşoară liniştit. **2.** (Despre oameni sau despre manifestările, stările lor sufleteşti etc.) Stăpînit, cumpănit, liniştit; aşezat, potolit. **II.** S.n. **1.** Stare de linişte deplină a atmosferei. ◆ *Calm ecuatorial* = zonă cu presiune atmosferică foarte scăzută, cu vînturi slabe şi ploi abundente, situată între 0 şi 4° lat. nordică şi sudică. *Calm tropical* = zonă aflată între zona alizeelor şi cea a vînturilor dominante de vest. **2.** *Calm-plat* = apă absolut liniştită, fără valuri. **3.** Stăpînire de sine, sînge rece, tact în acţiuni, în vorbire; linişte sufletească, împăcare.
CALMÁ vb. I refl. şi tranz. (<fr. *calmer*) A (se) linişti; a (se) potoli.
CALMÁNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *calmant*) (Medicament, tratament etc.) care calmează durerile.
CALMÁR s.m. (<fr. *calmar*) (La pl.) Gen de cefalopode comestibile, cu corpul alungit, conic, cu înotătoarele triunghiulare şi cu gura înconjurată de 10 tentacule, care trăieşte în Marea Mediterană şi în Oceanul Atlantic (*Loligo*); (şi la sg.) animal care face parte din acest gen.
CALMÁRE s.f. (<*calma*) **1.** Acţiunea de a (se) calma şi rezultatul ei. **2.** Operaţie de liniştire a "fierberii"oţelului la turnarea în lingotiere sau în forme, prin adăugarea unor elemente dezoxidante.
CALMATO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Liniştit, potolit, cu calm.
CALMÍC, -Ă (CALMÚC, -Ă) s.m. şi f., adj. (<rus. *kalmyk*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Republica Kalmîkia (Calmîcă); (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Republicii Kalmîkia sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Republicii Kalmîkia sau calmîcilor, privitor la această regiune sau la calmîci. ◆ (Substantivat, f.) Limbă din familia altaică, ramura mongolă, vorbită de calmîci.
CALOFÍL, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *callophyle*; cf.gr. *kallos* "frumos"+*philos* "iubitor") **1.** Adj. (Despre stil) Care denotă calofilie, caracterizat prin calofilie. **2.** S.m. şi f. Adept al calofiliei.
CALOFILÍE s.f. (<*calofil*) Tendinţă de a da expresiei literare o atenţie deosebită sau excesivă; expresie (extrem sau excesiv de) cizelată într-o operă literară.
CALOIÁN s.m. (cf. sl. *kalenŭ*) Obiect de ritual folcloric, în forma unui om făcut din lut sau din lemn şi împodobit cu flori, care se îngropa sau se arunca în apă în timp de secetă, invocîndu-se ploaia; ritualul respectiv însoţit de cîntec şi dans.
CALOMÉL s.n. (<fr. *calomel*; cf. gr. *kallos* "frumos"+*melas* "negru") Clorură de mercur care se prezintă sub forma unei pulberi albe, fine, insolubile în apă, fără gust şi fără miros, avînd acţiune purgativă şi vermifugă.
CALOMFÍR s.m. (<bg. *kalofer*) Plantă erbacee perenă, aromatică, cu tulpina catifelată, cu frunzele ovale, compuse şi cu florile galbene (*Chrysanthemum balsamita*).
CALOMNIÁ vb. I tranz. (<fr. *calomnier*, lat. *calumniari*) A vorbi pe cineva de rău, a spune lucruri neadevărate despre cineva, a discredita pe cineva în onoarea sau reputaţia sa.
CALOMNIATÓR, -OÁRE s.m. şi f., adj. (<fr. *calomniateur*, lat. *calumniator*) **1.** S.m. şi f., adj. (Persoană) care calomniază. **2.** Adj. Care cuprinde o calomnie.
CALOMNÍE s.f. (<fr. *calomnie*, lat. *calumnia*) **1.** Afirmaţie mincinoasă şi tendenţioasă făcută cu scopul de a discredita onoarea sau reputaţia cuiva. **2.** (JUR.) Infracţiune care constă în afirmarea ori imputarea neadevărată şi tendenţioasă, în public, a unei fapte determinate, privitoare la o persoană, care ar aduce prejudicii acelei persoane, atingîndu-i onoarea şi reputaţia.
CALONÉŢ s.n. Unealtă manuală de forma unei scîndurele netede şi subţiri, care se foloseşte la împletitul plaselor pescăreşti.
CALORI- (<fr. *calori-*; cf. lat. *calor* "căldură") Element prim de compunere care are semnificaţia "de căldură", "căldură".
CALÓRIC, -Ă adj. (<fr. *calorique*) Referitor la căldură, de căldură.
CALORICITÁTE s.f. (<fr. *caloricité*) (BIOL.) Proprietate a corpurilor de a genera şi a păstra căldura.
CALORÍE s.f. (<fr. *calorie*; cf. lat. *calor*, *-oris* "căldură") (FIZ.) Unitate de măsură pentru energia termică (simbol *cal*), egală cu cantitatea de căldură necesară pentru a ridica temperatura unui gram de apă distilată de la 19,5° la 20,5°C, numită şi calorie mică. ◇ *Calorie mare* = kilocalorie. ◆ Unitate de măsură care indică valoarea energetică a unui aliment.
CALORIFÉR, -Ă adj., s.n. (<fr. *calorifère*) **1.** Adj. Care transportă căldură. **2.** S.n. Instalaţie producătoare de căldură pentru încălzire (cu aburi, apă caldă, aer cald etc.); p.restr. radiator al unei astfel de instalaţii.
CALORIFERÍST s.m. (<*calorifer*) Persoană care se ocupă cu repararea şi întreţinerea caloriferelor.
CALORÍFIC, -Ă adj. (<fr. *calorifique*, lat. *calorificus*) Care produce sau transportă căldură. ◇ *Putere calorifică* = cantitatea de căldură dezvoltată de un kilogram de combustibil cînd arde complet.
CALORIGÉN, -Ă adj. (<fr. *calorigène*) (Despre sisteme fizico-chimice) Care produce căldură.
CALORIMETRÍE s.f. (<fr. *calorimétrie*) Domeniu al fizicii care se ocupă cu metodele de măsurare a cantităţilor de căldură.
CALORIMÉTRU s.n. (<fr. *calorimètre*) Instrument folosit pentru măsurarea cantităţilor de căldură produse, schimbate sau absorbite de corpuri.
CALORIZĂ vb. I tranz. (<fr. *caloriser*) A aluminiza.
CALORIZATÓR s.n. (<fr. *calorisateur*) Schimbător de căldură, folosit la încălzirea zemii de difuzie în fabricile de zahăr.
CALOROSO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Cu căldură.
CALÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *calleux*; cf. lat. *callum* "bătătură") Cu îngroşări, întăriture; cu bătături. ◇ *Corp calos* = fascicul de fibre nervoase care leagă cele două emisfere cerebrale.
CALOSÓMĂ s.f. (<it., lat. *calosoma*) Insectă carnivoră din ordinul coleopterelor, răspîndită în toată Europa, cu corpul verde-metalic sau negricios, care distruge omizile din păduri (*Calosoma sycophanta*).
CALÓTĂ s.f. (<fr. *callote*) **1.** Fiecare dintre cele două părţi obţinute prin tăierea unei sfere cu un plan. **2.** (ARHIT.) Boltă a cărei suprafaţă interioară are, în secţiune, forma unui semicerc. **3.** Partea de sus a pistonului de la motoarele cu ardere internă; p.ext. piesă tehnică asemănătoare cu o calotă sferică. **4.** *Calotă craniană* = partea superioară a cutiei craniene. **5.** *Calotă glaciară* = masă de gheaţă care acoperă porţiuni mari în regiunile polare (Groenlanda, Antarctica) sau părţile superioare ale munţilor înalţi. **6.** Partea de deasupra a unei pălării care acoperă capul şi care este mărginită de bor. ◆ Tichie care acoperă creştetul capului.
CALOTIPÍE s.f. (<fr. *calotypie*; cf. gr. *kalos* "frumos"+*typos* "urmă întipărită") Vechi procedeu de fotografiere, la care se folosea clorura de argint ca sensibilizator şi clorura de sodiu sau iodura de potasiu ca fixator.
CALOVIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *callovien*) (GEOL.) **1.** S.n. Primul etaj al jurasicului superior, caracterizat prin anumite specii de amoniţi. **2.** Adj. Care aparţine calovianului, privitor la calovian.
CALÓZĂ s.f. (<fr. *callose*) (BIOL.) Substanţă care se depune pe plăcile capilarelor sau pe membranele vaselor liberiene, formînd calusul.
CALOZITÁTE s.f. (<fr. *callosité*, lat. *callositas*, *-atis*) Întărire şi îngroşare a pielii.
CALP, -Ă adj. (<tc. *kalp*) (Despre monede) Fals, falsificat.
CALPÁC s.n. (<tc. *kalpak*) Căciulă mare de piele neagră, de formă sferică sau cilindrică, tivită cu blană scumpă, împodobită cu surguci, pe care o purtau domnul şi boierii mari (mai tîrziu şi negustorii străini). ◆ Căciulă de stofă ornată cu blană, purtată la unele uniforme militare.
CALTABÓŞ (CARTABÓŞ) s.m. Un fel de cîrnat făcut din măruntaie de porc amestecate cu orez şi cu ingrediente.
CALŢAVÉTĂ s.f. (<ngr. *kaltsodeta*) Jartieră.
CALUMÉT s.n. (<fr. *calumet*) Lulea lungă, folosită de indienii din America de Nord.
CALÚP s.n. (<tc. *kalıp*) **1.** Piesă care serveşte ca model sau tipar în cărămidărie, olărit, ciz-

mărie etc. **2.** Bucată (de săpun, de brînză etc.) de forma tiparului în care a fost turnată. **3.** Bucată (paralelipipedică) de piatră, beton sau lemn, care serveşte la executarea unor pavaje.

CÁLUS s.n. (<fr. *calus*; cf.lat. *callum* "bătătură") **1.** Ţesut osos nou care sudează capetele unui os fracturat. ◇ *Calus vicios* = sudare defectuoasă a unei fracturi. **2.** Ţesut vegetal care se formează pe rănile diferitelor organe ale plantei, cicatrizîndu-le.

CALUTRÓN s.n. (<fr., engl. *calutron*, siglă de la *Cal*[ifornia] *U*[niversity] [ciclo]*tron*) Separator electromagnetic de izotopi.

CALVADÓS s.n. (<fr. *calvados*) Rachiu distilat din cidru.

CALVÁR s.n. (<fr. *calvaire*, lat. *calvarium*) Chin, suferinţă, durere îndelungată; încercare grea.

CALVÁT, -Ă adj. (<lat. *calvatus*) Care a devenit chel. ◆ Lipsit de vegetaţie.

CALVÍN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Calvin*) **1.** S.m. şi f. Adept al calvinismului. **2.** Adj. Care aparţine calvinismului, privitor la calvinism.

CALVINÍSM s.n. (<fr. *calvinisme*) Doctrină protestantă întemeiată, în prima jumătate a sec. 16, în Franţa, de Jean Calvin, care suprimă complet ceremoniile şi reduce sfintele taine la botez şi cuminecătură. În 1549 s-a unit cu adepţi ai lui Zwingli, formînd biserica reformată. E răspîndită în special în Elveţia, Belgia, Olanda, Ungaria şi Franţa.

CALVÍŢIE s.f. (<fr. *calvitie*, lat. *calvities*) Chelie, pleşuvie.

CALÝPSO s.n. (<engl. *calypso*) Dans modern în doi timpi, originar din Jamaica.

CAM adv. (<*camai*, înv. "şi mai"<lat.) **1.** Aproximativ, aproape. ◆ Oarecum, întru cîtva. **2.** Destul de..., prea.

CAMAIÉU s.f. (<fr. *camaïeu*) **1.** Pictură lucrată în tonurile aceleiaşi culori cu o mare diversitate de nuanţe. **2.** Gravură (în lemn) realizată pe tonurile aceleiaşi culori.

CAMAMBÉRT s.n. (<fr. *camembert*) Brînză fermentată, moale, grasă, cu gust dulce, aromat, preparată din lapte de vacă şi maturată cu ajutorul bacteriilor lactice şi al mucegaiurilor exterioare (*Penicillium candidum* şi *Penicillium camamberti*).

CAMARÁD, -Ă s.m. şi f. (<fr. *camarade*) Tovarăş de arme, de clasă, de studii etc.

CAMARADERÍE s.f. (<fr. *camaraderie*) Legătură colegială, prietenească.

CAMARÍLĂ s.f. (<fr., sp. *camarilla*) Curteni din anturajul unui rege sau al unui şef de stat, care influenţează politica statului în interesul lor personal.

CAMARÓT s.m. (<sp. *camarotero*) Ospătar pe o navă.

CÁMĂ s.f. (<fr. *came*) (TEHN.) Proeminenţă sau şanţ cu profil determinat pe suprafaţa unui disc sau a unui cilindru, care asigură deplasarea periodică a unei tije sprijinite pe ea.

CÁMĂNĂ s.f. (<sl. *kameni* "piatră") Odgon fixat la partea inferioară a năvodului sau a altor unelte de pescuit şi de care se pot prinde greutăţi de plumb.

CÁMĂTĂ s.f. (<sl. *kamata*) Dobîndă (excesivă) pe care o ia cămătarul pentru sumele acordate ca împrumut.

CAMBIÁL, -Ă adj. (<it. *cambiale*, fr. *cambial*) De cambie, privitor la cambie.

CÁMBIE s.f. (<it. *cambio*) (FIN.) Titlu de credit pe termen scurt, în temeiul căruia emitentul se obligă să plătească necondiţionat, la data şi la locul indicate în actul respectiv, o sumă de bani persoanei pe care o desemnează.

CÁMBIU (CÁMBIUM) s.n. (<fr. *cambium*, germ. *Kambium*) Ţesut vegetal situat între ţesutul lemnos şi cel liberian de sub scoarţă, care asigură creşterea secundară în grosime a tulpinii şi a rădăcinii.

CAMBODGIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. Cambodgien) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Cambodgia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Cambodgiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Cambodgiei sau cambodgienilor, privitor la Cambodgia sau la cambodgieni.

CAMBRÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *cambrer*) A (se) curba, a (se) îndoi în formă de arc.

CAMBRÉ s.n. (<fr. *cambré*) Exerciţiu gimnastic (de balet), lent, cu flexiuni înainte, înapoi şi laterale ale corpului.

CAMBRIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *cambrien*) (GEOL.) **1.** S.n. Prima perioadă a erei paleozoice, în care au apărut vieţuitoarele (trilobiţi, brahiopode nearticulate etc.). **2.** Adj. Care aparţine cambrianului, care se referă la cambrian.

CAMBRIOLÁJ s.n. (<fr. *cambriolage*) Spargere, furt (prin efracţie).

CAMBRÚRĂ s.f. (<fr. *cambrure*) Arcuitură, îndoitură. ◆ Curbura unei piese de lemn sau a cintrului unei bolţi. ◆ Curbura dintre călcîi şi tars; bolta piciorului.

CÁMBULĂ s.f. (cf. rus., bg. *kambala*) Peşte teleostean marin, cu corpul turtit, asimetric, lung de 20-30 cm, cu ambii ochi pe aceeaşi parte, care trăieşte pe fundul apelor, culcat pe partea care nu are ochi (*Pleuronectes flesus*).

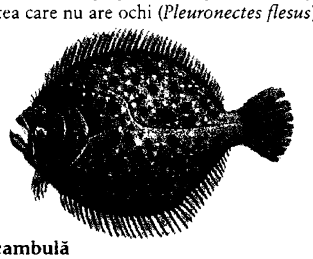

cambulă

CAMBÚZĂ s.f. (<fr. *cambuse*) Magazie de provizii pe o navă, amplasată, de obicei, sub punte pentru a fi ferită de umezeală şi pentru a avea o temperatură cît mai constantă.

CAMBUZIÉR s.m. (<fr. *cambusier*) **1.** Persoană însărcinată cu administrarea cambuzei pe o navă. **2.** Chelner pe vapor.

CAMÉE s.f. (<fr. *camée*; cf. it. *cameo*) **1.** Piatră dură (cu mai multe straturi divers colorate), sculptată în relief cu o figură sau cu un motiv decorativ, folosită ca podoabă. **2.** Sculptură monocromă imitînd o camee.

CAMEFÍTĂ (CHAMEFÍTĂ) s.f. (<fr. *chamephyte*; cf. gr. *khamai* "pe pămînt"+*phyton* "plantă") (La pl.) Gen de plante perene, scunde, lemnoase, mai rar erbacee, cu mugurii situaţi aproape de suprafaţa solului, pe tulpini persistente; (şi la sg.) plantă care face parte din acest gen (ex. *afinul*, *ventrilica*).

CAMELEÓN s.m. (<fr. *caméléon*; cf. gr. *chamaileon* "leu tîrîtor") **1.** Reptilă arboricolă şi insectivoră din regiunile tropicale, cu gheare le ca un cleşte, care o ajută să se prindă de copaci, şi cu proprietatea de a-şi schimba culoarea corpului după aceea a mediului înconjurător (*Chamaeleo vulgaris*). **2.** Fig. Persoană care îşi schimbă purtarea şi convingerile după împrejurări.

cameleon

CAMELEONÍSM s.n. (<*cameleon*) **1.** Proprietate a unor reptile de a-şi schimba culoarea pielii după culoarea mediului înconjurător, ca mijloc de apărare. **2.** Fig. Schimbare a purtării şi a convingerilor cuiva în funcţie de împrejurări.

CAMELÍD s.n. (<fr. *camélidé*; cf.lat. *camelus* "cămilă") (La pl.) Familie de erbivore rumegătoare; (şi la sg.) animal care face parte din această familie (ex. *cămila*, *dromaderul*, *lama*).

CAMÉLIE s.f. (<fr. *camélia*) Plantă ornamentală originară din China şi din Japonia, cu frunzele totdeauna verzi şi cu florile mari, albe sau roşii (*Camellia japonica*).

camelie

CAMELÍNĂ s.f. (<fr. *caméline*) Plantă erbacee anuală din familia cruciferelor, cu tulpina dreaptă, cu florile galbene şi cu fructele mici, folosită în industrie, pentru seminţele ei bogate în ulei, mai ales la fabricarea săpunului (*Camelina sativa*).

CAMELÓT s.m. (<fr. *camelot*) Vînzător ambulant.

CAMELÓTĂ s.f. (<fr. *camelote*) Lucru de

camee (1)

cîrpaci; marfă proastă.
CAMERÁL, -Ă adj. (<fr. *cameral*, engl. *cameral*; cf. lat. *camera*) **1.** (Despre sistemul legislativ al unor state) A cărui organizare se bazează pe una (*sistem unicameral*) sau pe două camere legiuitoare (*sistem bicameral*). ◆ Care aparţine fiecărei camere dintr-un organ legislativ. **2.** Care priveşte finanţele publice. ◇ *Ştiinţe camerale* = nume dat în sec. 17-18 disciplinelor care studiau finanţele publice. **3.** (MUZ.) De cameră.
CAMERALÍSM s.n. (<germ. *Kammeralismus*) Doctrină cu caracter financiar, economic, administrativ despre conducerea statelor feudale germane descentralizate, care a apărut şi s-a dezvoltat în sec. 17-18 în Germania.
CAMERAMÁN s.m. (<engl., fr. *cameraman*) Operator sau asistent al operatorului de cinema sau de televiziune care utilizează camera de luat vederi.
CÁMERĂ s.f. (<it. *camera*, fr. *caméra*; cf. engl. *camera*) **1.** Încăpere într-o clădire; odaie. ◇ *Cameră de culcare* = dormitor. *Cameră mobilată* = cameră care se închiriază cuiva cu mobila proprietarului. *Cameră de lucru* = birou într-o casă particulară. *Muzică de cameră* = compoziţie muzicală pentru un număr restrîns de instrumente. ◆ (Cu determinări care indică felul, utilizarea) Tip de mobilă care dă unei încăperi un anumit aspect sau o anumită utilizare (ex. *cameră - birou*). **2.** Încăpere dintr-o clădire, de pe o navă etc. cu destinaţie specială şi echipată pentru a se putea desfăşura în ea o activitate (tehnică, ştiinţifică etc.). ◇ *Cameră obscură* = a) încăpere neluminată în care se execută developarea, fixarea şi alte operaţii fotografice; b) dispozitiv cu ajutorul căruia se obţine pe un ecran (sau pe un clişeu) imaginea răsturnată a unui obiect. *Cameră de comandă* = încăpere specială în care se efectuează în mod automat controlul şi conducerea funcţionării unei centrale sau staţiuni electrice. **3.** Tub de cauciuc unit la capete, care se umflă cu aer şi care se aşază înăuntrul anvelopei, pe roata unor vehicule; (la mingi de sport) balon de cauciuc situat înăuntrul anvelopei, care se umflă cu aer; p.ext. recipient cu pereţi extensibili în care se introduce aer sub presiune. **4.** Spaţiu în care se produce un proces tehnic; incintă care face parte integrantă dintr-un aparat, dintr-un instrument etc. sau care reprezintă însuşi aparatul, instrumentul etc. ◇ *Cameră de luat vederi* = aparat cu ajutorul căruia se obţin pe pelicula fotografică imaginile succesive ale obiectelor în mişcare. *Cameră de combustie* = spaţiu în care arde un combustibil într-un cazan cu aburi sau într-un motor cu ardere internă în vederea folosirii energiei gazelor rezultate. *Cameră de sunet* = aparat folosit pentru înregistrarea sunetelor pe o peliculă fotosensibilă în cinematografie. *Cameră videocaptoare* = aparat electronic folosit în televiziune pentru obţinerea imaginilor optice şi transformarea (traducerea) lor în succesiuni de semnale electrice (semnale video). (MILIT.) *Camera cartuşului* = partea dinapoi a canalului ţevii unei arme de foc, în care se introduce tubul-cartuş şi unde se produce explozia pulberii. **5.** (JUR.; urmat de determinări) Parte componentă a organului legislativ din unele ţări (ex. *Camera Comunelor* şi *Camera Lorzilor* în Anglia, *Camera Deputaţilor* în România, Italia, Belgia şi în unele ţări ale Americii Latine, *Camera Reprezentanţilor* în Statele Unite ale Americii, Australia, Sri Lanka etc.). **6.** (ECON.; urmat de determinări) Instituţie, organizaţie avînd ca obiectiv sprijinirea activităţii dintr-un anumit domeniu (ex. *Camera de comerţ*, care sprijină dezvoltarea relaţiilor economice). **7.** (BOT.) *Cameră polinică* = cavitate situată spre vîrful ovulului unor gimnosperme, în care germinează grăunciorul de polen. **8.** (PETROGR.) *Cameră magmatică* = bazin magmatic.
CAMERIÉR s.m. (<fr. *camérier*) Om de serviciu care îngrijea dormitorul şi îmbrăcămintea stăpînului.
CAMERÍST s.m. (<*cameristă*) Om de serviciu care îngrijeşte camerele într-o instituţie.
CAMERÍSTĂ s.f. (<fr. *camériste*) Femeie aflată în serviciul personal al unei doamne.
CAMERTÓN s.n. (<germ. *Kammerton*) (MUZ.) Instrument format dintr-un tub sonor care, prin suflare, emite nota "la"(sau din mai multe tuburi, corespunzătoare notelor "sol", "re", "la"şi "mi"), folosit pentru determinarea altor sunete şi pentru acordarea instrumentelor muzicale.
CAMERUNÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *Camerounais*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Camerun; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Camerunului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Camerunului sau camerunezilor, privitor la Camerun sau la camerunezi.
CÁMFOR s.n. (<ngr. *kamfora*; cf. it. *canfora*) Substanţă organică, naturală (extract din frunzele arborelui de camfor, *Cinnamonum camphora*) sau sintetică, incoloră, volatilă, cu miros caracteristic şi cu gust amar, utilizată (sub formă de ulei camforat) în medicină ca stimulent al centrilor nervoşi vasomotori şi al aparatului respirator şi la fabricarea celuloidului.
CAMFORÁT, -Ă adj. (<*camfor*; cf. it. *canforato*) Care conţine camfor.
CÁMGARN s.n. (<germ. *Kammgarn*) Lînă cu păr lung, care capătă după pieptănare o uniformitate deosebită. ◆ Stofă de calitate superioară, din fire netede de lînă, cu o ţesătură specială.
CAMILÁFCĂ s.f. (<sl. *kamilavka*) Potcap acoperit cu un văl, de obicei negru, care atîrnă pe spate, purtat de prelaţii şi călugării ortodocşi la anumite ocazii.
CAMIÓN s.n. (<fr. *camion*) **1.** Vehicul rutier prevăzut cu o platformă sau cu o cutie şi folosit pentru transportul mărfurilor, al materialelor etc. **2.** Autocamion. ◇ *Camion-cisternă* = camion care serveşte la transportul unor anumite lichide.
CAMIONAGÍU s.m. (<*camion*) Persoană care se ocupă cu transportul de mărfuri şi de obiecte cu ajutorul unui camion.
CAMIONÁJ s.n. (<fr. *camionnage*) **1.** Transport (de mărfuri) efectuat cu camioane, camionete etc. **2.** Întreprindere sau serviciu de transport cu camioane.
CAMIONÉTĂ s.f. (<fr. *camionnette*) Autocamionetă.
CAMIZÓL s.n. (<fr. *camisole*) Haină de casă scurtă, cu mîneci, pe care o purtau femeile.
CAMORRA s.f. (cuv. it.) Mafia siciliană.
CAMPÁ vb. I intranz. (<fr. *camper*) (Despre militari sau turişti) A sta un timp în corturi.
CAMPÁDĂ s.f. Ecluză de aer.
CAMPAMÉNT s.n. (<fr. *campement*) Staţionare într-un loc (plat) a unor turişti, vînători etc. ◆ Loc unde s-a instalat o unitate militară în corturi. ◆ Materiale folosite pentru o asemenea operaţie militară.
CAMPÁNĂ s.f. (<fr. *campane*, it. *campana*) **1.** Capitelul unei coloane corintice sau dorice. **2.** Construcţie de metal în formă de clopot, care leagă camera de lucru a unui cheson cu exteriorul. ◆ Ecluză cu aer comprimat.
CAMPANÉLĂ s.f. (<it. *campanella*, fr. *campanelle*) Clopoţel.
CAMPANIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *campanien*; cf. n.pr. *Campania*, provincie italiană) (GEOL.) **1.** S.n. Al treilea subetaj al senonianului (cretacicul superior), caracterizat prin anumite specii de belemniţi şi amoniţi. **2.** Adj. Care se referă la campanian, care aparţine acestui subetaj.
CAMPÁNIE s.f. (<fr. *campagne*, rus. *kampaniia*) **1.** Totalitatea operaţiunilor strategice, executate de forţele armate ale unei ţări sau de o parte a lor, într-un anumit moment şi pe o porţiune de teritoriu delimitată. ◇ Loc. adj. *De campanie* = destinat să fie folosit pe front (ex. *pat de campanie*; *bucătărie de campanie*). **2.** Acţiune organizată după un anumit plan, desfăşurată intensiv într-o anumită perioadă de timp în vederea realizării unor obiective politice, economice, sociale etc.; p.ext. timpul cît durează această acţiune (ex. *campanie electorală*; *campanie agricolă*). ◇ *Campanie de presă* = mobilizare a opiniei publice prin articole publicate în presă în favoarea sau împotriva unei cauze, unei situaţii (politice), unor persoane etc.
CAMPANÍLĂ s.f. (<it. *campanile*) **1.** Clopotniţă în formă de turn înalt şi zvelt, construită lîngă o biserică sau chiar deasupra acesteia, frecventă în arhitectura italiană din sec. 11-16. **2.** Turnuleţ situat în partea superioară a unui edificiu civil în care se află un clopot, un orologiu etc.
CAMPANULACÉE s.f. (<fr. *campanulacée*) (La pl.) Familie de plante erbacee din regiunile temperate şi subtropicale, caracterizate prin frunzele alterne simple şi florile hermafrodite, albastre-violacee sau albe, de forma unui clopoţel; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.
CAMPANÚLĂ s.f. (<fr. *campanule*) (BOT.) Clopoţel (*Campanula*).
CAMPEADOR s.n. (cuv. sp.) Supranume dat în Spania Cidului.
CAMPÉSTRU adj. (<it. *campestre*, lat. *campester*) De cîmp.
CAMPIMÉTRU s.n. (<fr. *campimètre*) Instrument folosit pentru măsurarea întinderii cîmpului vizual cu ajutorul unor indici albi şi colorati, care se deplasează pe diferite axe.
CÁMPING s.n. (<engl., fr. *camping*) Loc special amenajat într-o zonă turistică, în care sînt instalate corturi sau căsuţe pentru turişti. ◆ Tabără de excursionişti. ◆ Faptul de a trăi în aer liber, sub cort.
CAMPING-TRAILER s.n. (loc. engl.) Rulotă.
CAMPIÓN, -OÁNĂ s.m. şi f. (<it. *campione*) **1.** Persoană, echipă etc. care cucereşte primul loc într-o competiţie (sportivă) naţi-

onală, internaţională, mondială, olimpică. **2.** Fig. Luptător, apărător de frunte al unei cauze, al unei idei etc.

CAMPIONÁT s.n. (<it. *campionato*) **1.** Competiţie oficială organizată pe o probă sau pe o ramură de sport, pentru desemnarea celui mai bun sportiv sau a celei mai bune echipe (la nivelul unui club, al unei localităţi, regiuni, ţări, al unui continent sau la nivel mondial). **2.** Situaţia, calitatea de campion.

CAMPOS s.m. (cuv. port.) Nume dat savanei specifice platourilor braziliene, cu vegetaţie ierboasă de tip tropical, printre care apar arbori şi arbuşti rari, cu frunzele căzătoare în perioada secetoasă.

CAMPTOCORMÍE s.f. (<fr. *camptocormie*; cf. gr. *kamptos* "încovoiat"+ *kormos* "trunchi") (MED.) Sindrom caracterizat prin încovoierea spatelui ca urmare a unei contracturi musculare.

CAMPTODACTILÍE s.f. (<fr. *camptodactylie*; cf. gr. *kamptos* "încovoiat"+*dactylos* "deget") Imposibilitate de a întinde complet degetele ca urmare a unor procese patologice sau a unei malformaţii congenitale.

CÁMPUS s.n. (<engl., fr. *campus*) Aşezare, în special în SUA, în care este amplasat un institut de învăţământ superior, cu toate dotările pentru învăţământ, cercetare, locuit, agrement etc.

CAMUFLÁ vb. I (<fr. *camoufler*) **1.** Tranz. A acoperi, a ascunde sursele de lumină (pentru ca razele ei să nu străbată afară în timpul nopţii). **2.** Refl. A se feri, a se ascunde de vederea inamicului. **3.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) ascunde, a (se) deghiza, a (se) masca.

CAMUFLÁJ s.n. (<fr. *camouflage*) Faptul de a camufla (materiale de război, trupe, obiective etc.); concr. material folosit în acest scop.

CAMUFLÉT s.n. (<fr. *camouflet*) Explozie subterană a unui proiectil de artilerie sau a unei încărcături de exploziv.

CÁNABE s.f. pl. (<lat. *canabae* "colibe") Locuinţe civile grupate la marginea lagărelor militare romane.

CANABICULTÓR s.m. (<*canabi*[s]+[agri]*cultor*) Cultivator de canabis.

CANABINACÉE s.f. (<fr. *cannabinacée*) (La pl.) Familie de plante erbacee dicotiledonate, care are ca tip cînepa; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.

CANABÍNĂ s.f. (cf. lat. *cannabis* "cînepă") Substanţă răşinoasă extrasă din cînepa de India.

CANÁBIS s.n. (<fr., engl. *cannabis*) **1.** Cînepă de India (*Cannabis indica*). **2.** Stupefiant extras din cînepa indiană.

CANABÍSM s.n. (<fr. *cannabisme*) Intoxicaţie cu canabină, întîlnită la lucrătorii din industria de prelucrare a cînepei.

CANADIÁN,-Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *canadien*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care locuieşte în Canada, format din populaţii eterogene; (la sg.) persoană care face parte din populaţia Canadei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Canadei sau canadienilor, privitor la Canada sau la canadieni.

CANADIÁNĂ s.f. (<fr. *canadienne*) Haină scurtă (cu glugă), confecţionată dintr-o ţesătură deasă, de obicei impermeabilă.

CANÁF s.n. (<magh. *kanaf*) Ciucure.

CANAFÁS s.n. (<germ. *Kanevas*) Pînză rară din fire de cînepă, foarte apretată, folosită la confecţionarea hainelor, ca întăritură la piepţi, la gulere şi, în legătorie, la cusutul cotoarelor de cărţi.

CANÁL s.n. (<fr. *canal*, lat. *canalis*) **1.** Curs de apă artificial sau amenajat care leagă două mări, două fluvii, un rîu cu un lac etc. şi care serveşte la navigaţie, la irigări sau la construcţii hidrotehnice. ◆ Curs de apă îndiguit şi drenat cu scopul de a-l face navigabil, de a preveni inundaţiile etc. ◆ Porţiune de mare situată între două ţărmuri apropiate (ex. *Canalul Mînecii*). ◆ Cale de circulaţie pe apă (ţinînd loc de stradă) în oraşele aşezate la mare sau pe fluvii. **2.** Conductă (construită din beton sau din tuburi îmbinate, din şanţuri sau rigole) destinată să transporte lichide în diferite scopuri. **3.** Sanţ destinat să uşureze efectuarea unei operaţii sau în care se pot depune ori monta anumite obiecte. **4.** *Canal de telecomunicaţii* = fiecare dintre posibilităţile de transmisiune a mesajelor pe care le prezintă un sistem de telecomunicaţii multiple. **5.** *Canal de transmisiune* = cale de transmisiune unilaterală a programelor sonore sau vizuale destinate difuzării publice. **6.** Cale de acces a informaţiilor într-un computer. **7.** (ANAT.) Formaţie organică în formă de tub, vas sau cale de comunicaţie în organismele animale sau vegetale (prin care circulă substanţele nutritive, secreţii etc.). Canalele pot fi: excretoare, vasculare, osoase. ◇ *Canal fonator* = spaţiul dintre organele vorbirii prin care trece curentul de aer sonor. **8.** (BOT.) *Canal secretor* = formaţie tubulară din organele unor plante, căptuşită cu celule secretoare vii, în care se adună produsele de secreţie.

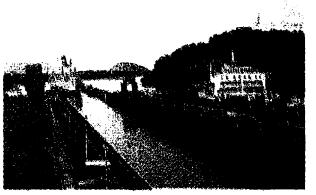

canal (1)

CANÁLE s.f. Plantă erbacee, anuală ornamentală, originară din India, cu frunzele lanceolate, dinţate şi cu florile albe, roşii sau pestriţe (*Impatiens balsamina*).

CANALÍCUL s.n. (<fr. *canalicule*) Canal de dimensiuni mici din ţesuturile organismelor.

CANÁLIE s.f. (<it. *canaglia*, fr. *canaille*) Ticălos, nemernic, mişel.

CANALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *canaliser*) **1.** A dota o localitate, un teren, un sistem tehnic etc. cu canale de scurgere. **2.** A îndrepta cursul unei ape pe un canal. ◆ Fig. A dirija o acţiune într-un anumit sens.

CANALIZÁRE s.f. (<*canaliza*) Ansamblu de lucrări tehnice executate pentru colectarea, epurarea şi evacuarea apelor uzate dintr-o localitate, dintr-un sistem tehnic, de pe un teren etc. sau a apei de ploaie, în vederea păstrării salubrităţii solului şi a aerului.

CANALIZÁŢIE s.f. (<fr. *canalisation*) **1.** Instalaţie aeriană, subterană sau submarină care transportă sau distribuie energie electrică. ◇ *Canalizaţie telefonică* = instalaţie subterană de conducte pentru întinderea cablurilor telefonice într-un oraş. **2.** Canalizare.

CANÁM s.n. (<*Can*[ada]+*Am*[erica]) Cursă automobilistică pe circuit în Canada şi America, maşinile trebuind să aibă obligatoriu două locuri şi patru roţi, în rest regulamentul fiind liber.

CANAPEÁ s.f. (<ngr. *kanapes*, fr. *canapé*, germ. *Kanapee*) **1.** Mobilă de forma unui divan îngust, îmbrăcat în stofă sau în piele, care are, de obicei, spătar şi braţe, pe care se şade şi se poate dormi. **2.** Felie de pîine prăjită în unt, pe care se pun felii de salam, şuncă, icre etc.

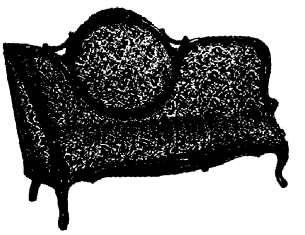

canapea (1)

CANÁR s.m. (<fr. *canari*) Mică pasăre cîntătoare din familia fringilidelor, originară din Insulele Canare, cu penajul galben, roz sau pătat maroniu-roşcat (*Serinus canaria*).

canar

CANARÁ s.f. (<bg. *kanara*) **1.** Stîncă (în mare). **2.** Păşune grasă (unde pasc oile bătrîne).

CANARISÍ vb. IV **1.** Refl. (Despre nave) A se înclina transversal din cauza unei spărturi sau a repartiţiei neuniforme a încărcăturii. **2.** Tranz. A înclina transversal o navă mică pentru a descoperi o parte a carenei, în vederea curăţării sau a reparaţiei acesteia.

CANÁSTĂ s.f. (<fr. *canasta*; cf.sp. *canasta* "coş") Joc de cărţi care constă în realizarea de serii de şapte cărţi de aceeaşi valoare.

CANÁT s.n. (<tc. *kanat*) **1.** Fiecare dintre cele două părţi mobile din care este alcătuită o uşă, o poartă, o fereastră etc. sau un panou mobil de fereastră, de uşă, de poartă etc. prin a cărui rotire ori mişcare de translaţie acestea se deschid şi se închid. **2.** Fiecare dintre cele două părţi ale unei piei de animal tăiate în jumătate de-a lungul spinării.

CANAVÁ s.f. (<bg. *kanava*; cf. fr. *canevas*) Ţesătură rară din fire groase de bumbac, tari şi duble, formînd o împletitură de pătrate regulate şi servind la executarea unei broderii.

CÁNĂ[1] s.f. (<bg. *kana*, germ. *Kanne*) **1.** Vas cu toartă, folosit la băut sau la scos lichide dintr-un vas mai mare. ◆ Conţinutul unui

astfel de vas. **2.** Vas de formă cilindrică în care se depune banda de bumbac, de in sau de cînepă la laminoarele din filaturi.
CÁNĂ² s.f. (<fr. *canne*) (BOT.) Belşiţă (*Canna indica*).
CANCÁN¹ s.n. (<fr. *cancan*) Vorbe răutăcioase răspîndite pe seama cuiva.
CANCÁN² s.n. (<fr. *cancan*) Dans de cabaret, răspîndit în Franţa, mai ales în a doua jumătate a sec. 19, executat numai de femei, pe o melodie bazată pe ritmul cadrilului; melodie după care se execută acest dans.
CANCANIÉR, -Ă adj. (<fr. *cancanier*) Bîrfitor.
CANCELÁR s.m. (<lat. *cancellarius*) **1.** (În ev. med.) Şeful cancelariei şi al arhivei regale sau imperiale. **2.** Şeful guvernului în unele state. ◇ *Cancelar federal* = şeful guvernului în Austria şi în Germania. **3.** Şeful cancelariei unei reprezentanţe diplomatice sau al unui consulat. **4.** Înalt demnitar al unei instituţii în unele ţări. ◇ *Cancelar al ordinelor* = (în unele state) demnitar care are atribuţii privind evidenţa şi acordarea decoraţiilor ori păstrarea sigiliului unui corp sau al unui ordin. *Lord cancelar* = preşedintele Camerei Lorzilor în Anglia.
CANCELARIÁT s.n. (<*cancelar*; cf. germ. *Kanzellariat*) Funcţia de cancelar; localul unde îşi exercită atribuţiile cancelarul.
CANCELÁRIE s.f. (<it. *cancelleria*) **1.** Birou, secţie ale unei instituţii publice destinate lucrărilor administrative. **2.** Aparatul administrativ auxiliar al cancelarilor, al unor şefi de stat. ◇ (În ev. med.; în ţările române) *Cancelaria privată a domnului* = instituţie pe lîngă curtea domnească unde se redacta corespondenţa cu străinătatea.
CANCELLING s.n. (cuv. engl.) (MAR.) Clauză înscrisă într-un contract de transport, potrivit căreia se poate anula contractul dacă vasul nu a sosit în portul de încărcare pînă la termenul convenit.
CANCÉLLO (CANCÉL) s.n. (<it. *cancello*) Gard, grilaj. ◆ (În bisericile catolice) Balustradă care separă sanctuarul de spaţiul navei.
CÁNCER s.n. (<fr., lat. *cancer* "rac") **1.** Termen general care denumeşte diverse forme de tumori maligne, ce se caracterizează printr-o înmulţire rapidă şi atipică a ţesuturilor unor organe cu tendinţa de invadare a ţesuturilor vecine şi apoi de însămînţare a altor regiuni ale organismului. **2.** Boală a plantelor, produsă de unele ciuperci şi bacterii parazite. **3.** (Şi art.) Una dintre cele 12 zodii ale anului cuprinsă între 22 iunie şi 19 iulie; rac. **4.** Fig. Flagel.
CANCERIGÉN, -Ă adj., s.n. (<fr. *cancérigène*) (Substanţă sau factor) care provoacă sau favorizează apariţia cancerului (ex. *gudronul, benzenul* etc.).
CANCERIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *cancériser*) (Despre leziuni benigne) A (se) transforma în cancer, a deveni canceros.
CANCEROGENÉZĂ s.f. (<*cancer*) Originea (şi cauzele) cancerului.
CANCERÓS, -OÁSĂ adj., s.m. şi f. (<fr. *cancéreux*) **1.** Adj. Care se referă la cancer; care este specific cancerului. **2.** S.m. şi f. Persoană bolnavă de cancer.
CANCIÓC s.n. (<magh. *kancsó*) **1.** Unealtă de metal în formă de lingură mare cu coadă de lemn, folosită pentru aşezarea mortarului pe rîndurile de cărămizi ale unui zid în lucru. **2.** Vas pentru luarea probelor de produse petroliere, din rezervoare sau din instalaţii.
CANCIONEIRO s.n. (cuv. port.) Culegere de poezii lirice portugheze din sec. 12-14.
CANCIONERO s.n. (cuv. sp.) Culegere de poezii lirice spaniole din sec. 15.
CÁNDEL s.n. (<germ. *Kandel* [zucker]) Zahăr cristalizat în prisme transparente mari, obţinut prin cristalizarea lentă a zahărului din siropuri saturate, cu puritate mare.
CANDELÁBRU s.n. (<fr. *candélabre*, lat. *candelabrum*) Suport pentru lumînări sau becuri electrice, bogat ornamentat, cu mai multe braţe, suspendat de plafon sau pus pe un piedestal.
CÁNDELĂ s.f. (<sl. *kanŭdilo*, ngr. *kandila*, fr. *candela*) **1.** Lampă mică cu ulei, care se pune la icoane sau la morminte sau care servea la iluminat. **2.** Unitate de măsură pentru calcularea intensităţii fluxului unui izvor de lumină, egală cu a 60-a parte din intensitatea luminoasă a unui cm^2 de corp absolut negru la temperatura de solidificare a platinei (simbol *cd*). **3.** Stîlp rotund de lemn, folosit la susţinerea centrului unei bolţi de tunel pînă la turnarea şi întărirea betonului.
CANDELÍŢĂ s.f. (<*candelă*) (MAR.) Nod care serveşte la prinderea unui obiect.
CANDÍD, -Ă adj. (<fr. *candide*, lat. *candidus*) Plin de candoare; curat, nevinovat, inocent, pur, neprihănit.
CANDIDA¹ s.f. (cuv. lat.) Gen de ciuperci care formează micelii şi produc infecţii, meningite etc. (*Candida*).
CANDIDÁ² vb. I intranz. (cf. germ. *kandidieren*) **1.** A fi propus sau a se prezenta spre a fi votat în alegeri. **2.** A se prezenta la un concurs pentru a obţine un post, o funcţie, un titlu etc. ◆ A se prezenta la un examen.
CANDIDÁT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *candidat*; cf. germ. *Kandidat*, lat. *candidatus* "îmbrăcat în toga, candida albă", rus. *kandidat*) **1.** Persoană care candidează (sau care este propusă) pentru a fi aleasă într-un for de conducere. ◆ Persoană care se prezintă la un examen pentru a ocupa un post. ◇ *Candidat în ştiinţe* = titlu acordat în anumite ţări la terminarea aspiranturii, după trecerea examenelor reglementare şi susţinerea unei disertaţii de specialitate. **2.** (SILV.) Arbore de bună calitate care rămîne în arboret după aplicarea măsurilor de curăţare.
CANDIDATÚRĂ s.f. (<fr. *candidature*) Faptul de a candida; calitatea de candidat.
CANDIDÓZĂ s.f. (<fr. *candidose*) (MED.) Infecţie a mucoaselor şi a pielii provocată de unele ciuperci din genul *Candida*.
CANDOÁRE s.f. (<fr. *candeur*, it. *candore*, lat. *candor, -oris*) Curăţenie morală, nevinovăţie, puritate.
CANDRÍU, -ÍE adj. (cf.ţig. *kand* "ureche") (Şi substantivat) **1.** Ţicnit, smintit. **2.** Beat.
CANEÁ (CANÁ) s.f. (cf. ngr. *kanella*, bg. *kanela*) Cep de lemn sau de metal, fixat într-un vas, prevăzut la capătul liber cu un robinet de scurgere, care serveşte la scoaterea lichidului dintr-un vas.
CANEFÓRĂ s.f. (<fr. *canéphore*; cf. gr. *kaneon* "coş"+*phoros* "purtător") Tînără femeie din antichitate care purta pe cap un coş plin cu cele necesare sacrificiilor religioase. ◆ Statuie reprezentînd o asemenea femeie.
CANELÁ vb. I tranz. (<fr. *canneler*) A realiza caneluri pe suprafaţa interioară sau exterioară a unei piese, a unei coloane etc.
CANELÚRĂ s.f. (<fr. *cannelure*) **1.** (TEHN.) Fiecare dintre şanţurile înguste longitudinale, de pe suprafaţa cilindrică, exterioară sau interioară, a unei piese, servind la asamblarea acesteia cu o altă piesă canelată. **2.** (ARHIT.) Şanţ îngust cu rol ornamental, care brăzdează vertical (sau elicoidal) corpul unei coloane sau al unui pilastru; se foloseşte şi la decorarea mobilelor, a vaselor etc. **3.** (BOT.) Fiecare dintre adînciturile longitudinale ale trunchiului unui arbore.
CANÉTĂ s.f. (<fr. *canette*) Ţeavă pe care se înfăşoară firul de bătătură în suveică. ◆ Formă de înfăşurare a acestor fire.
CANEVÁS s.n. (<fr. *canevas*) **1.** Schiţă sau linii generale ale unui desen. **2.** (TOPOGR.) Reţea de meridiane şi de paralele în raport cu care se alcătuieşte o hartă. **3.** Ansamblul triunghiurilor, liniilor poligonale şi punctelor care servesc ca bază măsurătorilor topografice.
CANFÓRCĂ s.f. Sobă mică portativă utilizată în tinichigerie, la încălzirea ciocanelor de lipit.
CÁNGE s.f. (<tc. *kanca*) Prăjină lungă de lemn, avînd la un capăt un vîrf din metal cu unul sau mai multe cîrlige, folosită la acostarea sau la îndepărtarea de mal a navelor mici, la împingerea sau la apucarea de departe a unui obiect.
CANGRENÁ (GANGRENÁ) vb. I refl. (<fr. *gangrener*, it. *cancrenare*) (Despre ţesuturile unui organism animal) A face o cangrenă, a se distruge, a putrezi.
CANGRÉNĂ (GANGRÉNĂ) s.f. (<fr. *gangrène*, lat. *gangraena*, it. *cangrena*) Distrugere sau putrezire a unei părţi din ţesuturile unui organism.
CANGRENÓS, -OÁSĂ (GANGRENÓS, -OÁSĂ) adj. (<fr. *gangreneux*) Cu aspect de cangrenă, ca o cangrenă, de natura cangrenei.
CÁNGUR s.m. (<fr. *kangourou*) Mamifer erbivor din Australia, înalt de 1,5 m., cu coada lungă şi cu picioarele anterioare mici, a cărui femelă are sub pîntece o pungă (marsupiu) unde îşi ţine puii cînd sînt mici (*Macropus giganteus*).

cangur

CANIBÁL, -Ă s.m. şi f. (<fr. *cannibale*) Antropofag. ◆ Fig. Om crud, feroce, sălbatic.
CANIBALÍSM s.m. (<fr. *cannibalisme*) Antropofagie. ◆ Fig. Cruzime, sălbăticie.
CANICULÁR, -Ă adj. (<fr. *caniculaire*, lat. *canicularis*) De caniculă, privitor la canicula.

CANICULÁT, -Ă adj. (cf. fr. *cannelé*) (BOT.; despre un organ) Care are şanţuri semicirculare.
CANÍCULĂ s.f. (<fr. *canicule*, lat. *canicula*) Căldură mare, specifică celor mai calde zile de vară. ◆ Perioadă cuprinsă între 22 iulie şi 23 august, cînd steaua Sirius (din constelaţia Cîinele-Mare) răsare şi apune odată cu Soarele.
CANICULTÚRĂ s.f. (<fr. *caniculture*) (ZOOT.) Ramură a zootehniei, care se ocupă cu creşterea şi dresajul cîinilor în scopul folosirii lor la diferite servicii (pază, vînătoare, transporturi etc.).
CANÍD s.n. (<fr. *canidé*) (La pl.) Familie de mamifere carnivore digitigrade, cu ghearele neretractile şi cu patru degete la picioarele dinainte şi cinci la cele din spate; (şi la sg.) animal care face parte din această familie (ex. *cîinele*, *lupul*, *vulpea*, *şacalul*).
CANÍN, -Ă adj., s.m. (<fr. *canin*, *canine*, lat. *caninus*) **1.** Adj. De cîine, privitor la cîine; caracteristic, specific cîinelui. **2.** S.m. Fiecare dintre dinţii lungi şi ascuţiţi situaţi între incisivi şi premolari, foarte dezvoltaţi la animalele carnasiere.
CANIÓN s.n. (<sp. *cañón*, germ. *Cañon*) Vale adîncă şi foarte îngustă, de natură erozivă, cu versanţi abrupţi şi cu fundul îngust, prin care rîurile curg vijelios, formînd vîrtejuri (ex. *Marele Canion Colorado*).

canion

CANIÓTĂ s.f. (<fr. *cagnotte*) Vas sau coşuleţ în care se strîng banii de la unele cîştiguri (de obicei de la jocurile de cărţi), cu scopul de a acoperi unele cheltuieli; sumă strînsă în acest scop.
CANÍSĂ s.f. (<fr. *canice*) (ZOOT.) Crescătorie de cîini.
CANÍSTRĂ s.f. (<germ. *Kanister*) Vas, recipient de tablă, de material plastic etc., de formă paralelipipedică, cu închidere etanşă, folosit la transportul benzinei, al laptelui etc.
CANISTRÉLĂ s.f. (<it. *canestrello*) (MAR.) Piesă de metal, de lemn sau de frînghie în formă de inel despicat, folosită pe nave la prinderea unor parîme, pentru a dirija un obiect sau pentru o manevră în direcţia cîrmei.
CANÍŞ s.m. (<fr. *caniche*) Rasă de cîini cu părul creţ; cîine din această rasă.
CANÍŢIE s.f. (<fr. *canitie*, lat. *canities*) Încărunţire totală sau parţială a părului (congenitală sau dobîndită).
CANÓE s.f. (<fr. *canoë*, engl. *canoe*) **1.** Ambarcaţie uşoară, fără cîrmă, construită simetric, cu prora şi pupa ascuţite şi înălţate, condusă cu ajutorul padelelor din poziţia în genunchi. ◆ Sport nautic care se practică cu canoe. **2.** Ambarcaţie uşoară folosită în trecut de amerindienii din regiunea Marilor Lacuri.
CANOÍST, -Ă s.m. şi f. (<*canoe*) Sportiv(ă) care practică sportul cu canoe.
CANÓN s.n. (<sl. *kanonŭ*, fr. *canon*, germ. *Kanon*; cf. gr. *kanon* "regulă") **1.** Dogmă sau regulă bisericească. ◆ P.gener. Normă, regulă. **2.** Totalitatea textelor sacre care se bucură de autoritate deplină în cadrul unei religii. **3.** Pedeapsă dată de biserică la călcarea unui canon. ◆ Fig. Suferinţă, chin. **4.** Nume dat cărţilor Vechiului şi Noului Testament. **5.** Regulă fixă care, în sculptură şi pictură, stabileşte proporţia diferitelor părţi ale corpului omenesc în funcţie de una dintre ele luată ca model şi care caracterizează o epocă; statuie realizată pentru a exemplifica o asemenea regulă; p.ext. regulă rigidă, formalistă. ◇ *Canon iconografic* = ansamblu de reguli care stabilesc riguros chipul de reprezentare a personajelor, compoziţia scenelor şi repartiţia acestora în cuprinsul unui edificiu de cult. **6.** Compoziţie muzicală polifonică în care două sau mai multe voci, intrînd succesiv, execută fiecare aceeaşi melodie. **7.** (În muzica bizantină) Formă de imn cu o melodie bogat ornamentată; p.ext. cîntare bisericească. **8.** (MUZ.) Monocord. **9.** Caracter de literă, avînd corpul de 36 de puncte tipografice, cu care se tipăreau în trecut cărţile canonice.
CANONÁDĂ s.f. (<fr. *canonnade*) Tragere de artilerie cu mai multe guri de foc într-un timp relativ scurt.
CANONÁRH s.m. (<ngr. *kanonarhis*) Monah însărcinat cu orînduirea slujbei la strană în mănăstirile şi catedralele ortodoxe.
CANONÍ vb. IV refl. şi tranz. (<*canon*) A (se) chinui.
CANÓNIC[1] s.m. (<lat. *canonicus*) Preot catolic sau anglican care face parte din consiliul episcopal; superiorul unei catedrale.
CANÓNIC[2]**, -Ă** adj. (<fr. *canonique*, it. *canonico*, lat. *canonicus*) **1.** În conformitate cu canoanele bisericeşti, privitor la canoane. ◆ Recunoscut de biserică. ◇ *Drept canonic* = drept bisericesc. **2.** După reguli bine stabilite, după anumite norme.
CANONIÉRĂ s.f. (<fr. *canonnière*) Navă mică de război, folosită la patrulare, escortare, la servicii de pază a coastelor şi a fluviilor.
CANONÍST s.m. (<fr. *canoniste*) Specialist în dreptul canonic.
CANONIZÁ vb. I tranz. (<fr. *canoniser*, it. *canonizzare*) A trece o persoană decedată în rîndurile sfinţilor.
CANÓPĂ s.f. (<fr. *canope*) Vas funerar din antichitate care avea modelat pe capac un cap de om sau de animal şi în care se puneau măruntaiele morţilor.
CANOTÁ vb. I intranz. (<fr. *canoter*) A vîsli.
CANOTÁJ s.n. (<fr. *canotage*) Nume dat sporturilor nautice care se practică în ambarcaţii puse în mişcare cu ajutorul vîslelor sau ramelor. ◇ *Canotaj academic* = ramură a sporturilor nautice care se practică pe schifuri şi pe giguri.
CANOTIÉRĂ s.f. (<fr. [chapeau] *canotier*) Pălărie tare de paie, cu fundul şi borurile drepte.
CANOTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *canoteur*) Sportiv(ă) care practică canotajul.
CANT s.n. (<germ. *Kante*) Margine (corespunzînd grosimii) a unui obiect plat; muchie.
CANTÁBIL, -Ă adj. (<lat. *cantabilis*, it. *cantabile*) **1.** Care poate fi cîntat. **2.** Melodios, modulat, expresiv.
CANTÁBILE adv., s.n. (<it. *cantabile*) (MUZ.) **1.** Adv. (Ca indicaţie de execuţie) În mod clar, expresiv, melodios. **2.** S.n. Parte dintr-o lucrare muzicală instrumentală executată astfel.
CANTABILITÁTE s.f. (<*cantabil*; cf. it. *cantabilità*) Însuşire a unei piese muzicale sau a unei teme dintr-o compoziţie vocală sau instrumentală de a avea o linie melodică reliefată, expresivă, de a se desfăşura în cele mai comode registre, intervale, uşor de intonat, cu valori ritmice moderate.
CANTÁBRI s.m. pl. (<fr. *Cantabres*) Veche populaţie din Peninsula Iberică, supusă de romani în anul 25 î.Hr.
CANTALÚP s.m. (<fr. *cantaloup*) Varietate de pepene galben, rotund, cu coaja groasă, cu miezul dulce şi parfumat.
CANTARAGÍU s.m. (<tc. *kantarcı*) Persoană care cîntăreşte produsele, mărfurile, bagajele etc.
CANTARÍDĂ s.f. (<fr. *cantharide*, lat. *cantharis*, *-idis*) **1.** Insectă din ordinul coleopterelor, verde-aurie, cu miros caracteristic, care conţine cantaridină; gîndacul de frasin (*Lytta vesicatoria*). **2.** Substanţă afrodisiacă obţinută din această insectă.
CANTARIDÍNĂ s.f. (<fr. *cantharidine*) Alcaloid toxic extras din cantaridă.
CANTÁTĂ s.f. (<it. *cantata*) Compoziţie pentru solişti, cor şi orchestră, cu caracter solemn sau liric.
CANTAUTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<it. *cantautore*) Cîntăreţ care îşi scrie singur muzica şi textele cîntecelor interpretate.
CANTILÉNĂ s.f. (<it. *cantilena*, fr. *cantilène*) **1.** Vechi cîntec liric sau epic. **2.** Melodie gravă, lentă, sentimentală. **3.** Mic poem liric-o-epic. ◆ Gen de poezie melancolică, monotonă în literatura medievală franceză, preluat de simboliştii.
CANTÍNĂ s.f. (<fr. *cantine*) Unitate de alimentaţie publică înfiinţată de o instituţie sau întreprindere pentru persoanele care aparţin de ele (elevi, salariaţi, militari etc.). ◆ Unitate de alimentaţie publică avînd un scop filantropic.
CANTINIÉR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *cantınier*) Administrator al unei cantine.
CANTITÁTE s.f. (<fr. *quantité*, lat. *quantitas*, *-atis*) **1.** Categorie filozofică referitoare la unul din modurile de existenţă ale materiei şi care priveşte numărul, greutatea, dimensiunile (în spaţiu şi timp), concentratia în care există sau se manifestă obiectele şi fenomenele. **2.** Ceea ce rezultă din numărare, cîntărire, măsurare. Se exprimă, de obicei, prin numere, unităţi de măsură sau prin alte determinative ale cantităţii: mare, mult, greu, lung etc. şi opusele lor. **3.** (LINGV.) Durata rostirii unui sunet sau a unei silabe. **4.** (INFORM.) *Cantitate de informaţii* = a) numărul simbolurilor fizice utilizate într-o operaţie de înregistrare, prelucrare sau transmisie; b) produsul dintre numărul mediu de simboluri emise de către o sursă într-un interval dat şi entropia informaţională.
CANTITATÍV, -Ă adj. (<fr. *quantitatif*) Privitor la cantitate, de cantitate. ◇ *Analiză cantitativă* = determinare a proporţiilor părţilor dintr-un amestec.
CÁNTO s.n. (<it. *canto*) Muzică vocală.

◆ Studiul tehnicii şi artei vocale.
CANTÓN s.n. (<fr. *canton*) **1.** Clădire echipată cu utilajul necesar supravegherii şi întreţinerii unei porţiuni dintr-o şosea sau cale ferată şi care serveşte ca locuinţă cantonierului. **2.** *Canton silvic* = subunitate în administraţia, întreţinerea şi paza pădurilor; locuinţa pădurarului. **3.** Fiecare dintre statele care compun Confederaţia Elveţiană. **4.** Unitate administrativ-teritorială în Franţa (mai mare decît comuna şi mai mică decît arondismentul).
CANTONÁ vb. I (<fr. *cantonner*) **1.** Intranz. A se instala temporar într-un cantonament. **2.** Intranz. A rămîne pe loc. **3.** Refl. Fig. A se fixa, a se limita.
CANTONAMÉNT s.n. (<fr. *cantonnement*) **1.** (MILIT.) Instalare temporară a trupelor într-o localitate, în afara cazărmii; loc unde se face instalarea. **2.** (SPORT) Loc şi timp de cazare şi pregătire în comun a unei echipe.
CANTONIÉR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *cantonnier*) Persoană însărcinată cu supravegherea şi cu întreţinerea unui sector de şosea sau de cale ferată; locuitor al cantonului.
CÁNTOR s.m. (<germ. *Kantor*, lat. *cantor*) Maestru de cor într-o biserică; cîntăreţ bisericesc (vocal sau instrumentist); dascăl.
CÁNTUS s.n. (<fr. *canthus*; cf.gr. *canthos*) Unghiul, comisura pleoapelor.
CANŢÓNĂ s.f. (<it. *canzone*) **1.** Formă de poezie lirică, cu o versificaţie variată, de origine provensală. Devenită şi gen popular italian, a fost cultivată cu mare succes de Dante şi Petrarca. **2.** Cîntec din epoca Renaşterii, apropiat de cîntecul popular, executat de mai multe voci. A devenit mai tîrziu o piesă instrumentală.
CANŢONÉTĂ s.f. (<it. *canzonetta*) Cîntec popular italian (versuri scurte şi melodie); cîntec scurt. Cea mai cunoscută formă este cantoneta napolitană, care cuprinde piese celebre, aflate în repertoriul celor mai mari interpreţi de operă. ◆ Specie a poeziei lirice.
CANŢONIÉR s.n. (<it. *canzoniere*) Culegere italiană de poezii lirice de dragoste; culegere de cantone sau de cantonete.
CANÚLĂ s.f. (<fr. *canule*, lat. *cannula*) Tub folosit în diferite operaţii chirurgicale sau pentru spălături interne.
CÁNURĂ s.f. (lat. *cannula*) Parte a lînii, cu fire mai scurte şi mai fine, care rămîne după separarea părului.
CAOLÍN s.n. (<fr. *kaolin*) Argilă fină, în a cărei compoziţie intră în special caolinitul, de culoare albă, utilizată la fabricarea porţelanului şi a faianţei, în industrie, medicină etc.
CAOLINÍT s.n. (<fr. *kaolinite*) Silicat natural hidratat de aluminiu, component al caolinului şi al altor argile, alb, mat, uneori uşor colorat.
CAP[1] s.n., s.m. (lat. *caput*) **I.** S.n. **1.** Partea superioară a corpului omenesc (umanoid) sau cea anterioară a corpului animalelor, unde se află creierul, principalele organe de simţ şi orificiul bucal. **2.** Figură, chip (ex. *are un cap frumos*). ◆ Parte a unei monede care are imprimată o efigie; avers. **3.** Individ dintr-o colectivitate sau dintr-o specie (ex. *impozitul pe cap de locuitor; vite: zece capete*). **4.** Minte, judecată, memorie (ex. *om cu cap; a-şi pierde capul*). ◆ (JUR.) *Cap de acuzare* = motiv pe care se întemeiază acuzarea. **5.** Fig. Viaţă (ex. *a-şi pune capul în joc*). **6.** *Cap-de-bour* = timbru poştal din primele emisiuni filatelice româneşti (1858, 1862), avînd imprimată stema Moldovei (un cap de bour). **7.** (ENTOM.) *Cap-de-mort* sau *capul-lui-Adam* = fluture mare, cu un desen specific pe spate, care zboară numai în amurg şi care poate emite sunete; strigă (*Acherontia atropos*). (BOT.) *Cap-de-cocoş* = dulcişor (*Hedysarum obscurum*). *Capul-şarpelui* = plantă erbacee din familia boraginaceelor, acoperită cu peri aspri, cu florile sîngerii, dispuse în spice (*Echium rubrum*). **II.** S.m. Căpetenie, conducător, şef (ex. *capii armatei; capul familiei*). ◆ Iniţiator, conducător (ex. *capul răscoalei*). **III.** S.n. **1.** Capăt, extremitate (ex. *capul satului; cap de ţară*). ◆ Început (ex. *a o lua de la cap; de la cap la coadă*). ◆ Partea de dinainte, din frunte (ex. *capul coloanei*). ◇ (MILIT.) *Cap de pod* = loc avansat (dincolo de o apă, de o trecătoare, în apropierea unei ţări) în direcţia inamicului, folosit pentru a asigura succesul unor operaţii militare; p.ext. trupele care ocupă acest loc. **2.** Loc important, privilegiat; persoană care ocupă acest loc (ex. *capul mesei; capul listei*). ◇ *Cap de afiş* = numele cel mai important din distribuţia unui spectacol. **3.** Vîrf, extremitate (de o formă specială) a unui obiect, a unei unelte etc. (ex. *capul nitului; capul ciocanului*). ◆ Dispozitiv sau extremitate a unui dispozitiv care îndeplineşte anumite funcţii. ◇ *Cap magnetic* (sau *de înregistrare, de redare*) = dispozitiv electromagnetic care transformă oscilaţiile electrice în variaţii ale fluxului magnetic sau invers şi care este folosit la înregistrarea, citirea sau ştergerea benzilor de magnetofon şi casetofon ori la stocarea sau la citirea datelor într-un calculator. *Cap distribuitor* = dispozitiv care asigură alimentarea cu curent electric a bujiilor unui motor; delco. **4.** Bucăţică, rest dintr-un obiect, dintr-un material; capăt (ex. *cap de aţă; cap de luminare*).
CAP[2] s.n. (<fr. *cap*) Proeminenţă stîncoasă a uscatului care înaintează mult în mare; promontoriu.

cap[2]

CAPÁBIL, -Ă adj. (<fr. *capable*, lat. *capabilis*) **1.** Apt, potrivit, în stare de a săvîrşi ceva. ◆ Înzestrat, valoros, destoinic. **2.** (JUR.) Care are capacitate civilă.
CAPÁC s.n. (<tc. *kapak*) Obiect, piesă care se aşază sau montează deasupra unui vas, a unei cutii, lăzi etc. pentru a le acoperi sau închide.
CAPACIMÉTRU s.n. (<fr. *capacimètre*) Instrument cu care se măsoară capacitatea electrică.
CAPACITÁTE s.f. (<fr. *capacité*, lat. *capacitas, -atis*) **1.** Mărime a spaţiului interior (al volumului util) al unui recipient, exprimată în litri sau metri cubi. ◆ Mărimea (totală) a volumului cilindrului (sau cilindrilor) unui motor cu ardere internă; cilindree. **2.** Posibilitate a unei amenajări fizice sau tehnice de a cuprinde o anume cantitate de materiale, un anumit număr de obiecte sau de locuri (ex. *capacitate de încărcare; capacitate a unei săli*). ◆ Posibilitate maximă a unui sistem fizic sau tehnic de a acumula o substanţă sau energie (ex. *capacitatea unui lac de acumulare; capacitatea unui condensator electric*). **3.** Mărime (număr) care exprimă posibilitatea maximă de cuprindere (acumulare) a unui sistem fizic sau tehnic. ◇ *Capacitate a memoriei* = capacitatea maximă de date pe care o poate stoca un calculator, exprimată în kiloocteţi şi megaocteţi. **4.** *Capacitate de producţie* = a) sistem tehnic apt să producă anumite bunuri; b) cantitate de produse pe care o poate elabora un sistem tehnic, o întreprindere etc. într-o unitate de timp. **5.** Ansamblul aptitudinilor şi posibilităţilor fizice şi intelectuale ale unei persoane. ◆ Posibilitatea unei persoane (a unui grup de persoane) de a executa un anumit lucru; competenţă. ◇ (JUR.) *Capacitate civilă* = aptitudine a unei persoane fizice (sau juridice) de a avea drepturi şi obligaţii sociale sau de a încheia acte juridice. *Capacitate vitală* = volumul maxim de aer inspirat-expirat de o persoană o singură dată, măsurat cu un spirometru. ◆ Persoană (deosebit de) capabilă.
CÁPĂ s.f. (<fr. *cape*) **1.** Pelerină scurtă de material textil sau de blană. ◇ *De capă şi spadă* = (despre filme, opere literare etc.) de aventuri, cu multe dueluri, înfruntări primejdioase etc. **2.** Poziţie dată unei nave pentru a putea naviga pe un timp nefavorabil. **3.** Dispozitiv de protecţie la anumite utilaje.
CÁPĂT s.n. (<pl. *capete* <lat. *capita*) **1.** Extremitate a unui corp, a unei suprafeţe; început sau sfîrşit al unei perioade de timp, al unei acţiuni, al unui proces etc. **2.** Rezultat, scop. ◇ *A da de capăt* (*unui lucru*) = a rezolva ceva, a lămuri. **3.** Rest, bucăţică dintr-un obiect (ex. *capăt de lumînare*; *capăt de aţă*).
CAPCÁNĂ s.f. (<tc. *kapkan*) **1.** Dispozitiv pentru prinderea unor animale; cursă. **2.** Fig. Loc, situaţie în care este atras cineva într-un anumit scop (în confruntări armate; pentru a dovedi sau a obţine ceva).
CAPELÁ vb. I tranz. (<fr. *capeler*) A lega un cablu sau o parîmă de un catarg.
CAPELÁN s.m. (<it. *cappellano*) Preot catolic care slujeşte într-o capelă.
CAPÉLĂ[1] s.f. (<it. *cappella*) **1.** Biserică mică izolată; paraclis. **2.** (În bisericile catolice) Parte care adăposteşte un altar secundar. **3.** Cîntăreţii şi muzicienii unei biserici (catolice). **4.** Orchestră de proporţii reduse. ◆ Orchestră militară.
CAPÉLĂ[2] s. f. (<ngr. *kapello*, it. *cappello*) Bonetă (cu cozoroc) purtată de militari.
CAPÉLMAISTRU s.m. (<germ. *Kapellmeister*) **1.** Prim interpret al unei capele instrumentale. **2.** Dirijor al unei orchestre mici; şef de fanfară militară.
CÁPER s.m. (<it. *cappero*) Arbust mediteranean, cu florile mari, albe sau roşietice şi cu fructele comestibile (*Capparis spinosa*).
CÁPERĂ s.f. (<*caper*) Mugure floral al caperului folosit drept condiment.
CÁPIA s.f. (<bg. *kapis*) Specie de ardei lung.

CÁPIE s.f. (<sl. *kapija*) **1.** Boală (la oi, capre, vite) provocată de localizarea teniei în creier, manifestată prin mişcări bruşte şi convulsii. ◆ Animal care suferă de această boală. **2.** Fig. Furie, turbare.

CAPILÁR, -Ă adj. (<fr. *capillaire*, lat. *capillaris*) **1.** De forma şi dimensiunea firului de păr. ◇ *Vase capilare* (şi substantivat, n.pl.) = cele mai mici vase de sînge care asigură hrănirea ţesuturilor şi care fac legătura dintre vene şi artere. **2.** Referitor la capilaritate, care aparţine capilarităţii.

CAPILARITÁTE s.f. (<fr. *capillarité*) Proprietate a lichidelor de a urca sau de a coborî prin tuburi sau trasee foarte subţiri (ex. la firtilul lămpii). ◇ *Capilaritatea solului* = proces de ridicare a apei prin porii solului, asigurîndu-se apa necesară plantelor.

CAPILAROSCOPÍE s.f. (<fr. *capillaroscopie*) Observare a circulaţiei capilare cu ajutorul unui microscop special.

CAPIŞÓN s.n. (<fr. *capuchon*) Bonetă tricotată din lînă sau confecţionată din stofă, avînd unul sau două colţuri, purtată de femei şi copii.

CAPITÁL[1] s.n. (<fr. *capital*, germ. *Kapital*) **1.** Ansamblu de bunuri (bani, valori, clădiri, maşini etc.) ale unei persoane sau întreprinderi, care constituie un patrimoniu ce poate aduce venituri. **2.** Sumă de bani împrumutată, care aduce dobînzi. ◆ Ansamblul sumelor de bani, împrumutate sau investite, care circulă într-o economie. ◇ *Capital productiv* = ansamblu de mijloace fixe şi circulante, de potenţial uman care asigură procesul de producţie. *Capital financiar* = totalitatea resurselor băneşti (lichide, credite, hîrtii de valoare) antrenate într-un ciclu economic. *Capital social* = patrimoniul de bază, fix, al unei întreprinderi. **3.** Fig. Ansamblu de valori şi resurse (ex. *capital intelectual*; *capital uman*; *capital de simpatie*). **4.** (În teoria marxistă) Produs al muncii colective, care revine în cea mai mare parte proprietarului mijloacelor de producţie, în detrimentul lucrătorilor; plusvaloare. **5.** Capitalism; grupul social al posesorilor de mari capitaluri.

CAPITÁL[2], -Ă adj. (<fr. *capital*, lat. *capitalis*) **1.** Foarte important, esenţial; care poate determina sau influenţa însăşi existenţa cuiva. ◆ *Pedeapsă capitală* = condamnare la moarte. **2.** (Despre caractere tipografice; adesea substantivat, f.) Cu dimensiuni mai mari decît ale literelor obişnuite; (despre litere) majuscul, verzal.

CAPITÁLĂ s.f. (<fr., it. *capitale*) Oraş în care îşi au sediul organele supreme ale puterii de stat (guvern, parlament etc.). ◆ Reşedinţa unei unităţi teritoriale mari.

CAPITALÍSM s.n. (<fr. *capitalisme*) Sistem economico-social şi politic în care predomină proprietatea privată asupra mijloacelor de producţie, a sistemelor de schimb, a serviciilor etc., guvernat de legile economiei de piaţă, de liberul schimb, de libera iniţiativă, de concurenţa dintre întreprinderi ca motor al productivităţii, al creativităţii, al creşterii rentabilităţii în toate domeniile.

CAPITALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *capitaliser*) A transforma în capital o sumă de bani, un venit, o valoare.

CAPITÁŢIE s.f. (<fr. *capitation*, lat. *capitatio, -onis*) Impozit pe cap de contribuabil perceput în epocile anterioare.

CAPITÉL s.n. (<it. *capitello*, lat. *capitellum*) Partea superioară, ornamentată, a unei coloane sau a unui pilastru, pe care se sprijină arhitrava. Forma şi decoraţia corespund stilului arhitectural al ansamblului respectiv (doric, ionic, corintic).

capitel

CAPÍTOL s.n. (<it. *capitolo*, lat. *capitulum*) **1.** Fiecare dintre diviziunile mai mari ale unei cărţi sau ale oricărui text de dimensiuni mari. **2.** Fig. Parte, domeniu al activităţii umane (ex. *capitolul cheltuieli*; *capitolul artă*). ◆ Parte importantă în viaţa unui om (ex. *cu aceasta, am încheiat un capitol al vieţii mele*).

CAPITOLÍN, -Ă adj. (<fr. *capitolin*, lat. *capitolinum*) Care aparţine Capitoliului, privitor la Capitoliu.

CAPITONÁ vb. I tranz. (<fr. *capitonner*) **1.** A căptuşi scheletul unei mobile cu lînă, cîlţi, iarbă de mare, burete înainte de a fi tapisat. **2.** A acoperi o uşă sau un perete cu un strat de material fonoizolant.

CAPÍTUL[1] s.n. (<it. *capitulo*) **1.** Corpul canonicilor unei catedrale catolice. ◆ Adunare de canonici, călugări, clerici catolici. **2.** Loc în care se ţin asemenea adunări.

CAPÍTUL[2] s.n. (<fr. *capitule*, lat. *capitulum*) Inflorescenţă în formă de disc, con scurt, glob, alcătuită din numeroase flori cu peduncul scurt, aşezate compact (*floarea-soarelui*).

CAPITULÁ vb. I intranz. (<fr. *capituler*, lat. *capitulare*) (Despre o armată sau un stat) A înceta ostilităţile şi a se preda învingătorului. ◆ Fig. (Despre oameni) A ceda în faţa greutăţilor, a nu mai continua o acţiune, o discuţie; a se declara învins.

CAPITULÁŢIE s.f. (<fr. *capitulation*) Convenţie prin care un stat stabileşte un regim de favoare şi de privilegii pentru cetăţenii altui stat aflaţi pe teritoriul său.

CÁPIU, -IE adj. (<*capie*) (Despre oi, capre, vite) Care suferă de capie. ◆ Fig. (Despre oameni) Năuc, zăpăcit, nebun.

CAPÎNTÓRTURĂ s.f. (<*cap+întort*, reg. "întors") Mică pasăre călătoare, brună-dungată, care îşi întoarce des capul (*Jynx torquilla*).

CAPLAMÁ s.f. (<tc. *kaplama*) Mod de îmbinare a scîndurilor pe un tavan, pe un perete exterior etc., asfel încît marginea subţiată a uneia să fie acoperită de marginea subţiată a celei următoare.

CAPÓC s.n. (<engl., fr. *kapok*) Fibră textilă asemănătoare cu lîna, obţinută din fructul unui arbore exotic (*Ceiba pentandra*), care este utilizată la confecţionarea centurilor de salvare, la umplerea pernelor etc.

CAPODÓPERĂ s.f. (<it. *capo d'opera*) Operă artistică desăvîrşită, de o valoare excepţională.

CAPORÁL s.m. (<fr. *caporal*) Grad militar inferior (între fruntaş şi sergent); persoană cu acest grad.

CAPÓT[1] s.n. (<fr. *capot*) **1.** Îmbrăcăminte femeiască de casă, de obicei lungă pînă la glezne. **2.** Învelitoare de pînză pentru aparate şi instrumente pe puntea unei nave.

CAPÓT[2] s.n. (<tr. *kapot*) (Înv.) Manta boierească sau militară.

CAPOTÁ vb. I intranz. (<fr. *capoter*) **1.** (Despre autovehicule) A se răsturna, dîndu-se peste cap; (despre avioane) a se prăbuşi, intrînd cu botul în pămînt. **2.** Fig. A da greş, a eşua.

CAPÓTĂ s.f. (<fr. *capote*) **1.** Piesă de tablă (detaşabilă) care acoperă motorul unui autovehicul. **2.** Acoperiş pliabil al unui vehicul.

CÁPRĂ s.f. (lat. *capra*) **1.** Gen de mamifere rumegătoare, paricopitate, cu coarne şi cu părul format din fire lungi, groase şi aspre (*Capra*); animal care face parte din acest gen; p.restr. femela acestui animal. ◇ *Capră domestică* = specie crescută de om pentru lapte şi piei (*Capra hircus*). *Capră neagră* = capră sălbatică, cu blana brună-neagră, cu coarnele scurte şi curbate la vîrf şi cu două dungi albe în partea anterioară a capului (*Rupicapra rupicapra*). În România este declarată monument al naturii. *Capră de stîncă* = capră sălbatică, cu blana roşcată şi cu coarnele în formă de spadă (*Capra ibex*). ◆ Pielea animalelor descrisă mai sus. **2.** (Art.) Specie a teatrului folcloric cu măşti din ciclul obiceiurilor de Anul Nou, în care un om mascat în capră execută un dans specific şi joacă rolul principal într-un scurt scenariu, în care evoluează şi alte personaje. **3.** Suport de lemn în formă de X, folosit la tăiat lemne, la sprijinirea unor scînduri late etc. **4.** Aparat de gimnastică pentru sărituri, format dintr-un suport capitonat aşezat pe patru picioare, cu înălţimea reglabilă. **5.** Bancă, ladă a unei trăsuri, pe care stă vizitiul.

capră (1)

CAPRICCIOSO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Cu schimbări neaşteptate de ritm, de nuanţe etc.

CAPRICIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *capricieux*, it. *capriccioso*) Cu capricii, cu toane; inconsecvent, nestatornic, schimbător, dificil. ◆ Cu schimbări neaşteptate, întîmplătoare de direcţie, de formă, de manifestare.

CAPRÍCIU s.n. (<fr. *caprice*, it. *capriccio*) **1.** Dorinţă nestatornică (uneori neobişnuită) manifestată de cineva; atitudine neaşteptată, în general nejustificată. **2.** Compoziţie muzicală instrumentală liberă avînd caracter de improvizaţie, cu treceri neaşteptate de la o stare emoţională la alta.

CAPRICÓRN s.n. (<fr. *capricorne*, lat. *capricornus*) **1.** (Şi art.) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului cuprinsă între 22 decembrie şi 19 ianuarie. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, reprezentînd un ţap. ◆ Persoană născută în această zodie. **2.** Insectă coleopteră cu antene lungi.

CAPRIFÓI s.m. (<lat. *caprifolium*) Nume dat speciilor de arbuşti din genul *Lonicera*, cu florile mici, puternic parfumate.

caprifoi

CAPRÍN, -Ă s.f., adj. (<fr. *caprin*, lat. *caprinus*) **1.** S.f. (La pl.) Subdiviziune a familiei rumegătoarelor, care are ca tip capra; (şi la sg.) animal care aparţine acestei subdiviziuni. **2.** Adj. Care aparţine caprinelor, privitor la caprine.

CAPROLACTÁMĂ s.f. (<fr. *caprolactame*) Substanţă organică din care se fabrică firele sintetice poliamidice de tip relon, capron, perlon etc.

CAPSÁ vb. I tranz. (<*capsă*) **1.** A prinde ceva cu ajutorul unor capse. **2.** A echipa, a prevedea cu o capsă. **3.** A monta capsa unui cartuş.

CAPSÁT, -Ă adj. (<*capsa*) **1.** Prins cu capse. **2.** Prevăzut cu capse. **3.** Fig. Iritat, pornit pe ceartă.

CAPSATÓR s.n. (<*capsa*) Dispozitiv de birou folosit pentru prinderea foilor de hîrtie cu ajutorul unor capse.

CÁPSĂ s.f. (<lat. *capsa*, germ. *Kapsel*) **1.** Mică piesă de metal utilizată la încheierea sau ornarea unor obiecte de îmbrăcăminte. ◆ Inel metalic care întăreşte marginile unei butoniere sau ale găurilor pentru şireturi. ◆ Bucăţică de sîrmă îndoită, care, acţionată de un dispozitiv, prinde împreună foi de hîrtie. **2.** Mic dispozitiv detonant care se montează la cartuşe, mine, încărcături explozibile. **3.** (ELT.) Rondelă metalică izolată de soclul becului, care face legătura cu unul dintre capetele filamentului.

CAPSÍDĂ s.f. (<fr. *capside*) Înveliş proteic al nucleului unui virus, ale cărui caracteristici determină clasificarea viruşilor.

CAPSULÁ vb. I tranz. (<fr. *capsuler*) **1.** A închide o sticlă cu ajutorul unei capsule, prin presarea marginilor acesteia. **2.** A închide sau a acoperi anumite părţi aflate sub tensiune dintr-un utilaj pentru a proteja personalul de servire.

CAPSÚLĂ s.f. (<fr. *capsule*, lat. *capsula*) **1.** Fruct uscat, care închide seminţele ca într-o cutiuţă (ex. *macul*). **2.** Caşetă. **3.** Vas (metalic), rezistent, folosit în laborator. **4.** Căpăcel de tablă, care prin presare închide ermetic o sticlă. **5.** Cutie, de diferite forme şi dimensiuni, care conţine anumite piese (ex. *capsulă telefonică*). **6.** (ANAT.) Înveliş al unor organe sau organisme inferioare. **7.** *Capsulă cosmică* = compartiment etanşeizat al unei nave spaţiale, care poate să se desprindă de aceasta şi să coboare pe un corp cosmic.

CAPTÁ vb. I tranz. (<fr. *capter*, lat. *captare*) **1.** A realiza o acumulare sau o scurgere controlată de ape, de gaze etc. prin diferite tehnici. **2.** A atrage atenţia, interesul, afecţiunea cuiva. **3.** A intercepta, a recepta (unde, radiaţii etc.).

CAPTALÁN s.m. (<magh. *káptalan*) Plantă erbacee medicinală, din familia compozitelor, cu frunzele mari, late şi florile purpurii (*Petasites hybridus*). Drogul extras din frunze are proprietăţi sudorifice şi diuretice.

CAPTÁRE s.f. (<*capta*) **1.** Acţiunea de a capta şi rezultatul ei. **2.** Ansamblul de amenajări, construcţii şi instalaţii necesare unei acumulări.

CAPTATIO BENEVOLENTIAE subst. (loc. lat.) Cîştigarea bunăvoinţei; figură retorică prin care vorbitorul încearcă să atragă atenţia şi simpatia auditoriului.

CAPTATÓR s.n. (<*capta*) **1.** Dispozitiv care serveşte la captare. **2.** *Captator de curent* = dispozitiv montat la extremitatea unui troleu pentru a realiza un contact mobil cu firul aerian de contact. **3.** *Captator solar* = instalaţie cu ajutorul căreia este captată energia solară şi convertită în energie termică sau electrică.

CAPTÍV, -Ă adj. (<fr. *captif*, lat. *captivus*) Prizonier. ◆ Lipsit de libertate; închis. ◇ *Balon captiv* = balon legat prin cabluri de sol.

CAPTIVÁ vb. I tranz. (<fr. *captiver*) **1.** A prinde, a face captiv. **2.** A atrage, a fermeca, a cuceri, a pasiona, a absorbi (pe cineva).

CAPTIVITÁTE s.f. (<fr. *captivité*, lat. *captivitas*, *-atis*) Prizonierat; robie; lipsă de libertate.

CAPTÓR s.n. (<fr. *capteur*) Dispozitiv care transformă semnalele acustice sau optice în semnale electrice (ex. *microfonul*, *celula fotoelectrică* etc.).

CAPTURÁ vb. I tranz. (<fr. *capturer*) **1.** A prinde militari ai unei armate inamice; a lua sub control materiale şi tehnică de luptă aparţinînd inamicului. **2.** A prinde unul sau mai mulţi răufăcători şi a confisca bunuri ilicite. **3.** A prinde animale sălbatice (cu ajutorul capcanelor).

CAPTÚRĂ s.f. (<fr. *capture*, lat. *captura*) **1.** Bunuri, fiinţe capturate; pradă de război. **2.** (FIZ.) Captare a unei particule exterioare (ex. electron) de către nucleul atomic, fără emisia altei particule.

CAPUCHEHÁIA s.f. (<tc. *kapıkâhaya*) (În ţările române) Reprezentant al domnilor la Poarta Otomană.

CAPUCÍN, -Ă adj., subst. (<fr. *capucin*, it. *cappuccino*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Călugăr sau călugăriţă) care face parte dintr-un ordin franciscan auster, fundat de Matteo da Bascio (1526); numele provine de la capişonul pe care-l purtau. **2.** S.m. Gen de maimuţe din America de Sud, de mărime mijlocie.

CAPUGÍU s.m. (<tc. *kapici*) (În ev. med.) Trimis al sultanului în Ţara Românească şi în Moldova, însărcinat în special cu înlocuirea domnilor.

CAPUŢÍNER s.n. (<germ. *Kapuziner*) (Înv.) Cafea cu lapte.

CAR[1] s.m. (lat. *carius* =*caries*) Insectă din ordinul coleopterelor, care trăieşte în lemn, cu care se şi hrăneşte, distrugîndu-l.

car[1]

CAR[2] s.n. (lat. *carrus*) **1.** Vehicul (cu patru roţi) tras de animale, folosit la transporturi grele. ◇ *Car de triumf* = mic vehicul pe două roţi, tras de cai, care purta, la romani, pe învingătorii în luptă. *Car de luptă* (sau *blindat, de asalt*) = vehicul militar blindat, cu şenile; tanc. **2.** Cantitate de material care se poate încărca într-un car (**1**). ◆ Fig. Mulţime, grămadă (ex. *car de ani*).

CAR[3] s.n. (<după engl. [typewriter]*carriage*, fr. *chariot*) Subansamblu mobil al unui sistem tehnic; piesă cilindrică mobilă pe care se fixează hîrtia la maşina de scris, făcînd posibilă, prin deplasare, scrierea succesivă a literelor şi a rîndurilor.

CARABÍDĂ s.f. (<fr. *carabidé*) (La pl.) Familie de insecte coleoptere alergătoare, cu aspect de crab, care se hrănesc cu omizi, viermi etc.; (şi la sg.) insectă care face parte din această familie (ex. *calosoma*, *gîndacul-auriu*).

CARABÍNĂ s.f. (<fr. *carabine*) **1.** Puşcă cu ţeava scurtă şi ghintuită; armă uşoară, suplă, de precizie. **2.** Cîrlig închis cu un arc lamelar, fixat de capătul unui lanţ, al unei curele etc. cu ajutorul unui inel, folosit pentru a prinde de el diferite obiecte. **3.** Cîrlig pentru cablu fixat cu un dispozitiv care permite rotirea uşoară a cablului.

CARABINIÉR s.m. (<fr. *carabinier*, it. *carabiniere*) Soldat înarmat cu o carabină. ◆ Jandarm (în Italia).

CARACÁTIŢĂ s.f. (<rus. *karakatiţa*) Cefalopod marin din încrengătura moluştelor, comestibil, cu corpul oval şi cu opt braţe lungi prevăzute cu ventuze (*Octopus vulgaris*).

caracatiţă

CARACTÉR s.n. (<fr. *caractère*, lat. *character*; cf.gr. *charakter* "semn") **1.** (PSIHOL.) Ansamblu de însuşiri psihice şi morale, de motivaţii, atitudini şi comportamente care defineşte personalitatea unui individ. ◇ *Caracter naţional* = complex de trăsături specifice unei comunităţi etnice, determinat de totalitatea condiţiilor ereditare, istorice, geografice, sociale, economice, culturale etc. în care aceasta s-a format şi a trăit. **2.** Mod de afirmare (slab, puternic) a sinelui; forţă sufletească (ex. *caracter slab*; *caracter puternic*). ◆ Personalitate morală puternică. ◇ *Om de caracter* = persoană integră. **3.** Semn distinctiv al unei fiinţe, al unui lucru sau fenomen, calitate sau stare proprie, care deosebeşte, care dă originalitate. **4.** Ansamblu de însuşiri care deter-

minã aparteneṇa la o anumitã categorie (ex. *caracter enciclopedic*; *caracter clasic*; *caracter satiric*). ◇ *Dans de caracter* = dans folcloric adaptat scenic. **5.** Individualitate precis conturatã într-o operã literarã, cu funcţie de reprezentare a unei categorii; personaj. ◇ *Comedie de caracter* = situaţie comicã provocatã de conflictele dintre componentele contradictorii ale aceluiaşi personaj. **6.** (TIPOGR.) Set de litere de aceeaşi formã şi grosime (ex. *caractere aldine*; *caractere grase*; *caractere cursive*). ◆ (La pl.) Tipuri de alfabet (ex. *caractere greceşti*; *caractere latine*). **7.** (INFORM.; la pl.) Succesiune de cifre (corespunzãtoare unor litere, cifre, semne) care alcãtuieşte alfabetul unui limbaj de programare.

CARACTERÍSTIC, -Ã s.f., adj. (<fr. *caractéristique*) **1.** S.f. Însuşire specificã (predominantã) proprie unei fiinţe, unui lucru, unui fenomen, care diferenţiazã o fiinţã de alta, un lucru de altul etc. **2.** Adj. Care constituie o caracteristicã; distinctiv; tipic. **3.** S.f. Partea întreagã a unui logaritm. **4.** S.f. Parametru sau datã tehnicã utilizatã pentru aprecierea comportãrii în exploatare a unui sistem tehnic sau a unui material.

CARACTERIZÁ vb. I tranz. (<fr. *caractériser*) **1.** A constitui caracteristica unei fiinţe, a unui lucru, a unui fenomen. **2.** A descrie, a înfãţişa pe cineva sau ceva în ceea ce are caracteristic, particular, esenţial, propriu. ◆ A aprecia.

CARACTEROLOGÍE s.f. (<fr. *caractérologie*) Studiul caracterelor.

CARACÚDĂ s.f. (<bg. *karakuda*) **1.** Peşte mic teleostean, de baltã, cu corpul turtit lateral (*Carassius carassius*). **2.** Nume generic pentru peştele mic. **3.** Fig. Persoanã sau persoane fãrã însemnãtate într-un anume context social (grupare, partid etc.).

CARACÚL s.m., s.n. (<fr. *caracul*) **1.** S.m. Rasã de oi originarã din Asia Centralã, de mare valoare, datoritã frumuseţii pielicelelor de miei din aceastã rasã. **2.** S.n. Blãniţã de miel din aceastã rasã, din care se confecţionează obiecte scumpe de îmbrãcãminte; astrahan.

CARADRIIFÓRMĂ s.f. (cf. fr. *charadriidés*) (La pl.) Ordin de pãsãri cu cioc şi picioare lungi; (şi la sg.) pasãre care face parte din acest ordin (ex. *ploierul*, *becaţina*, *sitarul*). Sînt vînate pentru carne.

CARÁFĂ (GARÁFĂ) s.f. (<ngr. *karafa*, fr. *carafe*) Vas de sticlã, cu gîtul strîmt şi partea de jos bombatã. ◆ Conţinutul acestui vas.

CARAGÁNĂ s.f. (<fr. *caragan*) Arbust ornamental din familia leguminoaselor, originar din Asia, cu frunzele compuse şi cu florile mari, galbene-aurii (*Caragona arborescens*).

CARAGHIÓS, -OÁSĂ adj., s.m. (<tc. *karagöz*) **I.** Adj. (Şi substantivat) Ridicol, comic; care nu meritã sã fie luat în serios. **II.** S.m. (În forma *caraghioz*) **1.** Personaj în teatrul comic al pãpuşarilor turci. **2.** Mãscãrici la curţile domneşti din Ţara Românească şi din Moldova.

CARAGHIOSLÍC s.n. (<tc. *karagözlük*) Faptã, gest, lucru care stîrneşte rîsul; comicãrie. ◆ Faptã, glumã de prost gust, nepotrivitã, chiar infamantã.

CARAÍBI s.m. pl. (<fr. *Caraïbes*) Amerindieni din familia de limbi cu acelaşi nume, care trãiesc în Antilele Mici, în N Braziliei, în E Venezuelei, în Guyana etc.

CARAMBÓL s.n. (<fr. *carambole*) (La jocul de biliard) Ciocnire cu bila lovitã a altor douã bile; punct înscris în acest fel. ◆ Fig. Ciocnire; încurcãturã, haos (în special în circulaţia rutierã).

CARAMÉL s.n. (<fr. *caramel*) Produs obţinut prin topirea şi fierberea zahãrului (fãrã apã), folosit în cofetãrie.

CARAMÉLĂ (CARAMEÁ) s.f. (<*caramele*, pl. lui *caramel*; cf. it. *caramella*) Bomboanã preparatã din caramel, cu adaos de substanţe colorante şi aromatice.

CARANTÍNĂ s.f. (<tc. *karantina*, rus. *karantin*) **1.** Izolare preventivã (pe o perioadã variabilã, la origine 40 de zile) a celor care vin dintr-o ţarã, regiune unde existã o epidemie. ◆ Izolare impusã unui bolnav suferind de o boalã contagioasã sau presupusã contagioasã. **2.** Punct sanitar pentru cercetarea şi izolarea persoanelor, vaselor şi mãrfurilor venite dintr-o regiune în care existã o epidemie. **3.** Fig. Interdicţie de a face ceva.

CARAPÁCE s.f. (<fr. *carapace*) Înveliş dur (calcaros, osos etc.) care acoperã corpurile unor animale pentru a le proteja. ◇ *A se închide într-o carapace* = (despre oameni) a se izola, a deveni necomunicativ.

CARÁS s.m. (<rus. *karas'*) Peşte mic-mijlociu de apã dulce, din familia crapilor, argintiu sau auriu, cu capul mic şi cu solzii mari, foarte rãspîndit (*Carassius auratus gibelio*).

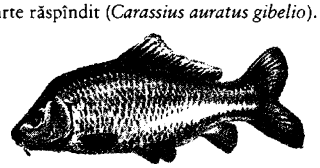

caras

CARÁT s.n. (<fr. *carat*) **1.** Indice pentru conţinutul în aur al aliajelor acestuia, exprimat prin numãrul pãrţilor de aur din 24 de pãrţi de aliaj. **2.** Unitate de mãsurã pentru masa pietrelor preţioase, egalã cu 0,2 g. **3.** Fig. Indicator pentru valoarea persoanelor.

CARAÚLĂ s.f. (<rus., bg. *karaul*, ngr. *karauli*) **1.** Pazã, gardã, strajã. **2.** Om care face de pazã; santinelã.

CARAVÁNĂ s.f. (<fr. *caravane*) **1.** Grup de cãlãtori şi animale de transport care strãbat împreunã pustiul; p.ext. grup de persoane care cãlãtoresc împreunã. **2.** Totalitatea vehiculelor şi persoanelor care parcurg un itinerar cu un anumit scop (cultural, sanitar, electoral). **3.** Grup de vehicule care staţionează în diferite localitãţi cu un anumit scop (ex. *caravanã cinematograficã; caravanã sanitarã*).

CARAVANSERÁI s.n. (<fr. *caravansérail*) (În Orient) Han mare la care poposesc caravanele.

CARAVÉLĂ s.f. (<fr. *caravelle*, it. *caravella*) Navã cu pînze, cu 3-4 catarge, folosită de italieni şi iberici (sec. 13-17) pentru cãlãtoriile lungi. Este celebrã şi pentru faptul cã a fost folosită de Columb.

CARBAMÁT s.m. (<fr. *carbamat*) Sare a acidului carbamic; uretan.

CARBÉNĂ s.f. (<fr. *carbènes*) Compus organic care se gãseşte în asfalturi.

CARBÍD s.n. (<fr. *carbide*, germ. *Karbid*) Substanţă chimică (CaC_2) solidă, formată din calciu şi carbon, de culoare albã-cenuşie, care reacţionează cu apa producînd acetilenă şi care se foloseşte în sudura autogenã; carburã de calciu.

CARBINÓL s.m. (<fr. *carbinol*) Alcool metilic; p.ext. denumire pentru alcoolii secundari şi terţiari.

CARBOÁVĂ s.f. (<rus. *karbovec*) Veche monedă rusească de argint sau bancnotă de o rublă (care a circulat şi în ţãrile române).

CARBODIAMÍDĂ s.f. (<fr. *carbodiamide*) (BIOCHIM.) Uree.

CARBOGAZÓASĂ adj. (<*carbo(n)* + *gazoasă*) *Apă carbogazoasă* = apă (minerală) care conţine bioxid de carbon (sub presiune).

CARBOGÉN s.n. (<fr. *carbogène*) Amestec de 5-7% bioxid de carbon în oxigen, utilizat mai ales în tratamentul asfixiilor.

CARBOHIDRÁZĂ s.f. (<fr. *carbohydrase*) (BIOCHIM.) Enzimă care catalizează hidroliza hidraţilor de carbon superiori în forme mai simple.

CARBÓLIC adj. (<fr. *carbolique*) *Acid carbolic* = fenol.

CARBOLINÉUM s.n. (<fr. *carbolineum*) Gudron greu (ulei de antracen), folosit la impregnarea lemnului şi ca fungicid.

CARBOLOY s.n. (cuv. engl.) Aliaj cu duritate mare, obţinut din carburã de wolfram şi cobalt.

CARBOMÉTRU s.n. (<fr. *carbomètre*) Aparat pentru detectarea bioxidului de carbon.

CARBÓN s.n. (<fr. *carbone*, lat. *carbo, -onis*) Element chimic (C; nr.at. 6; m.at. 12,01), metaloid care se gãseşte în naturã în stare elementarã, cristalinã (în diamant, grafit), în zãcãminte fosile (cãrbuni de pãmînt şi bitumuri), în unele roci sedimentare (carbonaţi), în bioxidul de carbon şi în toate substanţele organice, combinat cu hidrogen, oxigen, azot etc. Intrã în compoziţia unor aliaje de mare importanţă în tehnicã. ◇ *Carbon 14* = izotop radioactiv al carbonului care ia naştere în atmosferã şi care serveşte la stabilirea vîrstei vestigiilor materiale. *(Hîrtie-)carbon* = hîrtie subţire, acoperitã pe una dintre feţe cu o substanţă chimicã de culoare închisã şi folosită la scoaterea de copii după texte; indigo.

CARBONÁDO s.n. (<fr., sp. *carbonado*) Varietate impurã de diamant, foarte dur, de culoare neagrã sau cenuşie, care este folosit ca abraziv, la foraje etc.

CARBONÁR s.m. (<it. *carbonaro*) Membru al unor societãţi revoluţionare secrete din Italia (sec. 19), care lupta împotriva absolutismului, pentru unificarea şi independenţa ţãrii.

CARBONÁT s.m. (<fr. *carbonate*) Sare a acidului carbonic. ◇ *Carbonat de calciu* = sarea de calciu a acidului carbonic, rãspînditã în naturã sub formã de calcar (piatrã de var), cretã, marmurã, calcit, întrebuinţatã ca piatrã de construcţie, la obţinerea cimentului, a varului, a sticlei. *Carbonat de sodiu* = sare de sodiu a acidului carbonic (Na_2CO_3), folosită în industria sticlei, a sãpunului, a uleiurilor vegetale, a petrolului, metalurgicã, farmaceuticã, în gospodãrie etc.; sodã. *Carbonat acid de sodiu* = sare acidã de sodiu a acidului carbonic, folosită ca alcalinizant al secreţiei gastrice şi sub formã de loţiuni detergente în infecţii, arsuri etc.; bicarbonat de sodiu. *Carbonat de amoniu* = substanţă cristalinã, inco-

loră, cu miros puternic de amoniac, volatilă, folosită la aluat, ca praf de copt.

CARBONATÁRE s.f. (după fr. *carbonation*) **1.** Reacție chimică între bioxidul de carbon și un hidroxid, cu formarea unui carbonat (ex. hidroxidul de calciu din var devine carbonat de calciu). **2.** Operație de tratare cu bioxid de carbon a zemurilor rezultate la fabricarea zahărului, în vederea purificării lor.

CARBÓNIC, -Ă adj. (<fr. *carbonique*) Care conține carbon. ◇ *Acid carbonic* = acid oxigenat al carbonului (H_2CO_3), obținut prin dizolvarea bioxidului de carbon în apă; acid slab, instabil.

CARBONIFÉR, -Ă adj., s.n. (<fr. *carbonifère*) **1.** Adj. (Despre roci, formații sau terenuri) Care conțin zăcăminte de cărbuni. **2.** Adj. (Despre industrie) Care se ocupă cu extracția și cu prelucrarea cărbunelui, privitor la cărbuni. **3.** S.n. (GEOL.) A cincea perioadă a erei paleozoice, ale cărei formații sînt bogate în cărbuni.

CARBONÍL s.m. (<fr. *carbonyle*) **1.** Grupare funcțională bivalentă (C=O), prezentă în aldehide și cetone. **2.** Nume dat combinațiilor oxidului de carbon cu unele metale grele (crom, molibden, fier, cobalt, nichel etc.) cu o stabilitate chimică și termică mare și cu largi aplicații în tehnică.

CARBONITRURÁRE s.f. (după fr. *carbonitruration*) (METAL.) Tratament termochimic constînd în introducerea simultană a unei cantități de carbon și azot în stratul superficial al unei piese de oțel.

CARBONIZÁ vb. I refl. (<fr. *carboniser*) (Despre cărbuni) A se descompune termic în lipsa oxigenului din aer sau în prezența unei cantități insuficiente de oxigen; (despre lemne) a se preface în cărbuni (prin ardere); (despre diverse materii organice) a se descompune (prin ardere); a se descompune prin încălzire (ardere), formînd cărbune; a suferi o carbonizare.

CARBONIZÁRE s.f. (<*carboniza*) Procedeu de descompunere termică a cărbunelui în absența aerului, prin care se obțin cocs, hidrocarburi alifatice, olefinice și aromatice, amoniac, hidrogen, azot, oxid și bioxid de carbon. ◇ *Carbonizarea lemnului* = procedeu de descompunere termică a lemnului în vederea obținerii cărbunelui de lemn, a gudronului de lemn, a acidului pirolignos etc. *Carbonizarea lînii* = înlăturare a impurităților vegetale pe care le conține lîna prin tratarea acesteia cu soluție diluată de acid sulfuric (37%), urmată de cardare, neutralizare și uscare.

CARBORÚNDUM s.n. (<fr. *carborundum*) Carbură de siliciu, folosită ca abraziv sau ca material refractar.

CARBOXIHEMOGLOBÍNĂ s.f. (<fr. *carboxyhémoglobine*) Combinație stabilă între oxidul de carbon și hemoglobină, care se formează în timpul intoxicației cu oxid de carbon.

CARBOXÍL s.m. (<fr. *carboxyle*) Grupare funcțională monovalentă (-COOH), caracteristică acizilor organici.

CARBOXILÁZĂ s.f. (<fr. *carboxylase*) (BIOCHIM.) Enzimă care catalizează eliberarea bioxidului de carbon din gruparea carboxil a acizilor α-cetonici (ex. la oxidarea acidului piruvic în creier).

CARBOXIMETILCELULÓZĂ s.f. (<fr. *carboxyméthylcellulose*) Derivat al celulozei, obținut prin tratarea alcalicelulozei cu acid monocloracetic, utilizat la fabricarea detergenților, la prepararea unor adezivi etc.

CARBURÁ vb. I tranz. (<fr. *carburer*) **1.** A mări conținutul de carbon al unui aliaj al fierului în cursul elaborării acestuia pentru a se obține compoziția prescrisă. **2.** A mări printr-un tratament termochimic conținutul de carbon al stratului superficial al unei piese de oțel pentru a o face aptă de călire. **3.** A forma, într-un carburator sau direct în cilindru (la motorul diesel), un amestec de aer și carburant care să poată arde în cilindrul unui motor cu ardere internă.

CARBURÁNT s.m. (<fr. *carburant*) Combustibil, în general lichid, folosit la motoarele cu ardere internă (ex. *benzina*).

CARBURATÓR s.n. (<fr. *carburateur*) Organ al unui motor cu ardere internă și cu aprindere electrică, servind la formarea amestecului de carburant.

CARBURÁȚIE s.f. (<fr. *carburation*) Proces de amestecare a combustibilului lichid cu aerul în carburator sau în cilindrul motorului (la diesel).

CARBÚRĂ s.f. (<fr. *carbure*) Combinație chimică între carbon și celelalte elemente, mai ales metale. ◇ *Carbură de calciu* = carbid. *Carbură de siliciu* = carborundum.

CARCALÉTE s.m. Băutură alcoolică preparată din vin, sirop și sifon.

CARCÁSĂ s.f. (<fr. *carcasse*) **1.** Îmbrăcăminte metalică exterioară a unui sistem tehnic, cu rol de susținere și protecție. **2.** Schelet care susține anumite elemente componente ale unei mașini. ◇ *Carcasă de armare* = schelet din bare de oțel folosit la armarea betonului. **3.** Corpul unui animal tăiat, după jupuire și eviscerare într-un abator.

CÁRCERĂ s.f. (<lat. *carcer*, it. *carcere*) Încăpere mică și întunecoasă în închisori, în cazărmi etc., folosită pentru detențiune temporară, sub regim aspru, a unei persoane pedepsite.

CARCINO- (<fr. *carcino-*; cf.gr. *karkinos* "rac") Element prim de compunere care are semnificația "cancer", "referitor la cancer".

CARCINOGÉN, -Ă adj. (<fr. *carcinogène*) (MED.) Cancerigen.

CARCINOGENÉZĂ s.f. (<fr. *carcinogenèse*, engl. *carcinogenesis*) Proces de formare a tumorilor canceroase; cancerogeneză.

CARCINOLOGÍE s.f. (<fr. *carcinologie*) Ramură a oncologiei care studiază carcinoamele.

CARCINÓM s.n. (<fr. *carcinome*) (MED.) Tumoare malignă a țesutului epitelial; epiteliom.

CARCINOMATÓZĂ s.f. (<fr. *carcinomatose*) Proces de apariție și de extindere a carcinoamelor la mai multe organe.

CARCINOTRÓN s.n. (<fr. *carcinotron*) Tub electronic generator de microunde.

CARCINÓZĂ s.f. (<fr. *carcinose*) (MED.) Carcinomatoză.

CARDĂ vb. I tranz. (<f. *carder*) A prelucra un material textil fibros la cardă; a destrăma un material textil; a scărmăna, a dărăci.

CARDÁMĂ s.f. (<ngr. *kardamon*) Plantă erbacee mică, cu tulpina tîrîtoare, ramificată, cu florile mici, albe (*Nasturtium officinale*).

CARDAMÓM s.m., s.n. (<fr. *cardamome*; cf.gr. *kardamomon*) **1.** S.m. Plantă tropicală ale cărei semințe au gust piperat și se folosesc în alimentație (*Elettaria cardamomum*). **2.** S.n. Ulei cu miros plăcut, extras din cardamom.

CARDÁN s.m. (<fr. *cardan*; cf. n.pr. *Cardano*, savant italian) Sistem de suspensie sau de articulație în care corpul suspendat sau articulat păstrează o poziție invariabilă, indiferent de mișcările (în toate sensurile ale) suportului lui.

CARDÁNIC, -Ă adj. (<*cardan*) **1.** (Despre un sistem de articulație) Care permite uneia dintre piese să-și păstreze poziția favorabilă transmiterii mișcării de rotație, indiferent de poziția celorlalte piese. ◇ *Ax cardanic* sau *axă cardanică* = arbore de transmisie care leagă cutia de viteze a unui motor cu arborele diferențialului unui autovehicul. **2.** (Despre un sistem de suspensie) Care permite obiectului suspendat să-și păstreze poziția orizontală.

CÁRDĂ s.f. (<fr. *carde*) Mașină folosită pentru operațiile de destrămare, de înlăturare a impurităților, de orientare și de paralelizare a fibrelor unui material textil fibros.

CARDIÁC, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *cardiaque*, lat. *cardiacus*) **1.** Adj. Care aparține inimii, privitor la inimă. **2.** S.m. și f., adj. (Persoană) care suferă de o boală de inimă.

CARDIALGÍE s.f. (<fr. *cardialgie*; cf.gr. *kardia* "inimă"+*algos* "durere") Durere acută de stomac sau de inimă.

CÁRDIE s.f. (<fr. *cardia*) Orificiul superior al stomacului, situat la joncțiunea dintre esofag și stomac, foarte aproape de inimă.

CARDIECTAZÍE s.f. (<fr. *cardiectasie*; cf.gr. *kardia* "inimă"+*ektasis* "dilatare") Dilatare a cavităților inimii.

CÁRDIGAN s.n. (<fr., engl. *cardigan*) (Rar) Jachetă (bărbătească, de sport) tricotată, cu mîneci largi, încheiată cu nasturi în față.

CARDINÁL s.m., adj. (<fr. *cardinal*, lat. *cardinalis*) **1.** S.m. Titlu în ierarhia Bisericii Catolice, purtat de înalții prelați care formează consiliul papal și care aleg noul papă; persoană care poartă acest titlu. ◆ (Adjectival) *Roșu-cardinal* = roșu-purpuriu. **2.** Adj. Principal, fundamental, esențial. ◇ *Numeral cardinal* = numeral care exprimă un număr întreg abstract sau un număr determinat de obiecte, de ființe etc. și din care se formează majoritatea numeralelor. ◆ *Punct cardinal* = fiecare dintre cele patru puncte principale (N, S, V, E), în care meridianul și paralela locului se intersectează cu linia orizontului și după care se poate determina poziția unui corp pe glob; direcția determinată de fiecare dintre aceste puncte.

CARDINALÁT s.n. (<fr. *cardinalat*, lat. *cardinalatus*) Demnitatea de cardinal.

CARDIO- (<fr. *cardio-*; cf.gr. *kardia*) Element prim de compunere care are semnificația "referitor la inimă", "cardie".

CARDIOACCELERATÓR adj. (<fr. *cardio-accélérateur*) Care accelerează ritmul inimii. ◇ *Nerv cardioaccelerator* = nerv simpatic care are rolul de a accelera ritmul bătăilor inimii atunci cînd este excitat; nervul lui Ludwig.

CARDIOCÉL s.n. (<fr. *cardiocèle*) (MED.) Hernie congenitală a inimii în abdomen.

CARDIOCLAZÍE s.f. (<fr. *cardioclasie*; cf.gr. *kardia* "inimă"+*klasis* "ruptură") Ruptură

a unui perete al inimii.
CARDIOFOBÍE s.f. (<fr. *cardiophobie*) Teamă patologică de a se îmbolnăvi de inimă.
CARDIOGRÁF s.n. (<fr. *cardiographe*) Aparat utilizat pentru înregistrarea grafică a activităţii inimii.
CARDIOGRAFÍE s.f. (<fr. *cardiographie*) Înregistrare a contracţiilor inimii cu ajutorul cardiografului.
CARDIOGRÁMĂ s.f. (<fr. *cardiogramme*) Curbă care reprezintă bătăile inimii înregistrate la cardiograf.
CARDIOÍDĂ s.f. (<germ. *Kardioide*) (MAT.) Curbă descrisă de un punct al unui cerc, care se rostogoleşte fără alunecare în exterior pe un alt cerc, imobil şi de aceeaşi rază cu primul cerc.
CARDIOINHIBITÓR, -OÁRE adj. (<fr. *cardioinhibiteur*) Care provoacă încetinirea sau oprirea ritmului cardiac. ◇ *Nerv cardioinhibitor* = ramură a nervului vag care are rolul de a rări bătăile inimii atunci cînd este excitat; nervul lui Hering.
CARDIOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *cardiologue*) Medic specialist în boli de inimă.
CARDIOLOGÍE s.f. (<fr. *cardiologie*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul anatomiei, al fiziologiei şi patologiei inimii şi al aparatului circulator.
CARDIOMALACÍE s.f. (<fr. *cardiomalacie*; cf.gr. *kardia* "inimă"+*malakia* "înmuiere") Distrofie a muşchiului cardiac prin infiltrarea fibrei musculare cu grăsime.
CARDIOMEGALÍE s.f. (<fr. *cardiomégalie*; cf.gr. *kardia* "inimă"+*megas* "mare") Mărire exagerată a volumului inimii.
CARDIOMIOPATÍE s.f. (<engl. *cardiomiopathy*) Nume generic pentru bolile miocardului.
CARDIOPATÍE s.f. (<fr. *cardiopathie*) Nume generic pentru bolile de inimă.
CARDIOPLASTÍE s.f. (<fr. *cardioplastie*) Operaţie plastică de mărire a cardiei.
CARDIOPLEGÍE s.f. (<fr. *cardioplégie*; cf.gr. *kardia* "inimă"+*plege* "lovitură") Paralizie a muşchilor inimii.
CARDIOSCLERÓZĂ s.f. (<fr. *cardiosclérose*) Scleroză a muşchiului cardiac.
CARDIOSCÓP s.n. (<fr. *cardioscope*) Aparat cu care se examinează contracţiile inimii.
CARDIOSCOPÍE s.f. (<fr. *cardioscopie*) Examinare a contracţiilor inimii cu ajutorul cardioscopului.
CARDIOSPÁSM s.n. (<fr. *cardiospasme*) Spasm al inimii.
CARDIOTOMÍE s.f. (<fr. *cardiotomie*) Intervenţie chirurgicală la inimă.
CARDIOTÓNIC, -Ă adj., s.n.(<fr. *cardiotonique*) (Medicament) care stimulează inima, întărindu-i forţa de contracţie şi normalizînd ritmul bătăilor.
CARDIOTÓXIC, -Ă adj. (<fr. *cardiotoxique*) (Despre substanţe, agenţi etc.) Care tulbură activitatea inimii.
CARDIOVASCULÁR, -Ă adj. (<fr. *cardiovasculaire*) Privitor la legătura fiziologică sau patologică dintre inimă şi vasele sangvine periferice şi viscerale. ◇ *Sistem* (sau *aparat*) *cardiovascular* = aparat circulator.
CARDÍTĂ s.f. (<fr. *cardite*) Inflamaţie a inimii.
CÁRDIUM s.n. (<lat. *Cardium*) Gen de moluşte cu cochilia ovală, subţire, boltită, cu ornamentaţii formate din coaste radiare (*Cardium*); moluscă care face parte din acest gen.
CARDÓN s.m. (<fr. *cardon*) Plantă erbacee legumicolă, din familia compozeelor, perenă, cu florile roşii-violacee, cultivată pentru peţiolul frunzelor şi pentru nervura principală, care sînt comestibile (*Cynara cardunculus*).
CÁRE pron. rel., pron. interog. (lat. *qualis*) **I.** Pron. rel. (Cu rol de conjuncţie, ca element de legătură între propoziţia regentă unde se află numele căruia îi ţine locul în propoziţia subordonată) **1.** (Introduce o propoziţie atributivă) *Sătenii au transportat copacul pe carel doborîse furtuna.* **2.** (Cu valoare de pronume demonstrativ) Cel ce, cine; acela..., ce ... ◆ (Cu sens neutru) Ceea ce. ◇ Loc. conj. *După care* = după aceea. *Care va* (sau *vra*) *să zică* = ceea ce înseamnă, prin urmare, deci. **3.** (Cu valoare de pronume nehotărît) a) Fiecare. *I-a rugat să plece care de unde venise.* ◇ (*Să*) *nu care cumva să...* = nu cumva să ... *Nu care cumva ...?* = (oare) nu cumva... ?; b) (în corelaţie cu sine însuşi, exprimînd ideea de opoziţie) Unul ... altul ...; acesta ... acela ...; parte ... parte ... ◇ *Care* (*mai*) *de care* = unul mai mult (sau mai tare) decît altul, pe întrecute. **II.** Pron. interog. (Folosit pentru a afla despre cine ori despre ce este vorba sau cum se prezintă o fiinţă ori un lucru) *Care-i acolo?* ◆ (Introduce o propoziţie interogativă indirectă) *L-a întrebat care îi place mai mult.* ◇ *Care alta?* = ce altceva? *Care pe care?* = care din doi e mai tare (mai bun)? care din doi poate învinge sau întrece pe celălalt? ◆ (Cu valoare de adj.interog.) *Care om nu vrea să fie fericit?*
CARENÁ vb. I tranz. (<fr. *caréner*, lat. *carenare*) **1.** A curăţa carena unei nave de depunerile vegetale şi animale şi a o vopsi. ◆ A repara carena unei nave. ◆ A aşeza o navă pe o coastă pentru a o repara. **2.** A acoperi cu tablă suprafaţa exterioară a unui vehicul de mare viteză.
CARENÁJ s.n. (<fr. *carénage*) **1.** Faptul de a carena. **2.** Înveliş exterior din tablă, placaj, mase plastice etc., aplicat pe un corp pentru a-i reduce rezistenţa aerodinamică sau hidrodinamică relativă faţă de un fluid.
CARENÁL, -Ă adj. (<fr. *carénal*) Care aparţine carenei florilor, privitor la carena florilor.
CARÉNĂ s.f. (<fr. *carène*, it. *carena*) **1.** Partea exterioară a corpului unei nave situată sub linia de plutire. ◆ Volumul de apă dislocat de un corp plutitor. **2.** Proeminenţa prelungită a unui organ sau a unui os (ex. *carena sternului păsării*). **3.** (BOT.) Porţiune în corola leguminoaselor, în formă de luntre, alcătuită din două petale inferioare care cresc unite.
CARÉNŢĂ s.f. (<fr. *carence*, lat. *carentia*) Lipsă, deficienţă; neglijenţă.
CARÉT s.m. (<fr. *caret*) Broască ţestoasă comestibilă, lungă de 60-80 cm, înotătoare, care trăieşte în mările calde şi din a cărei carapace cornoasă se obţine bagaua (*Eretmochelys imbricata*).
CARETÁŞ s.m. (<*caretă*) Persoană care face carete.
CARÉTĂ s.f. (<rus. *kareta*) Trăsură închisă, cu patru roţi; cupeu.
CARÉTE s.m. (<*car*[1]) Nume dat unor viermişori care se formează pe anumite alimente.
CARÉU s.n. (<fr. *carré*) **1.** Mod de aşezare în formă de pătrat a unor persoane, a unor obiecte etc. **2.** (SPORT) Suprafaţă pătrată pe terenul sportiv, marcată cu alb, care delimitează anumite zone în cîmpul de joc şi în care se aplică reguli speciale. ◇ *Careu mare* = suprafaţă de pedeapsă. **3.** Încăpere pe o navă, folosită ca sală de mese, de lectură şi de recreaţie pentru ofiţeri. **4.** (La unele jocuri de cărţi) Grup de patru cărţi de aceeasi valoare. **5.** Pătrat format din cuvinte încrucişate.
CAREVÁ pron. nehot. (<*care*+*va*) Cineva, oarecare, vreunul.
CARFOLOGÍE s.f. (<*carphologie*; cf.gr. *karphos* "sticlă"+*legein* "a culege") Agitaţie a degetelor unui bolnav, care pare că vrea să pipăie obiecte mici.
CARGABÁS s.n. (<fr. *cargue basse*) (NAV.) Manevră curentă de strîngere a unei vele.
CARGÁN s.n. Fibră textilă proteică, obţinută din cazeină.
CARGOBÓT s.n. (<fr. *cargo-boat*) Navă maritimă, destinată transporturilor de mărfuri la distanţe mari.
CARGÓU s.n. (<fr. *cargo*) Cargobot.
CARIÁ vb. I refl. (<fr. *carier*) (Despre dinţi sau despre os) A se strica, a face carii.
CARIATÍDĂ s.f. (<fr. *cariatide*, lat. *caryatides*; cf.gr. *karyatides* "femei din Caria") Statuie reprezentînd o femeie în picioare, care susţine, ca o coloană, o cornişă, o intrare etc.

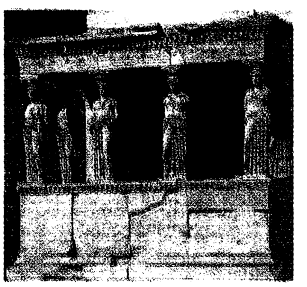

cariatide

CARÍC s.n. (<it. *carico*) Totalitatea încărcăturii utile a unei nave comerciale.
CARICATURÁL, -Ă adj. (<fr. *caricatural*) De caricatură, privitor la caricatură.
CARICATÚRĂ s.f. (<fr. *caricature*) **1.** Reprezentare (cu mijloace grafice) a unei persoa-

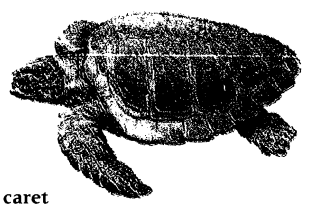

caret

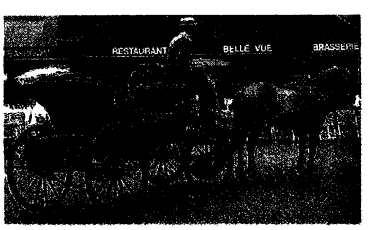

caretă

ne sau a unei situaţii prin exagerarea unor trăsături (negative), în scopuri satirice sau umoristice. ◆ Înfăţişare ridicolă a unei persoane sau a unui obiect; persoană sau obiect cu o astfel de înfăţişare. **2.** (Ir.) Imitaţie nereuşită, denaturată, falsă.

CARICATURÍSM s.n. (<*caricatură*) Mod caricatural de prezentare a unei persoane, a unei situaţii etc.

CARICATURÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *caricaturiste*) Artist specializat în caricaturi.

CARICATURIZÁ vb. I tranz. (<*caricatură*; cf. fr. *caricaturer*) A înfăţişa pe cineva sau ceva printr-o caricatură.

CARÍDĂ s.f. (<ngr. *karidha*) Animal marin asemănător cu racul, apreciat pentru carnea lui gustoasă (*Palaemon squilla*).

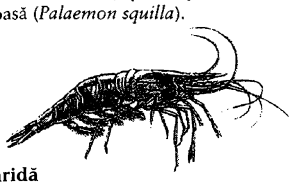

caridă

CÁRIE s.f. (<fr. *carie*, lat. *caries*) **1.** Leziune de natură microbiană sau chimică a dinţilor, a oaselor, care, evoluînd, formează o cavitate. **2.** Defect superficial al pieselor turnate, sub forma unor canale cu margini neregulate, care este provocat de gaze.

CARIÉRĂ[1] s.f. (<fr. *carrière*) Exploatare minieră de unde se extrag, sub cerul liber, substanţe minerale, materiale de construcţie etc.

CARIÉRĂ[2] s.f. (<fr. *carrière*) Profesiune, ocupaţie; domeniu de activitate; perioada de activitate a unei persoane într-un anumit domeniu. ◆ Situaţie bună, poziţie în ierarhia profesională şi socială.

CARIERÍSM s.n. (<*carieră*[2]) Tendinţă, dorinţă (exagerată) de a parveni cu orice preţ şi prin orice mijloace.

CARIERÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *carriériste*) (Persoană) care manifestă carierism.

CARILÓN s.n. (<fr. *carillon*) Instrument muzical de origine flamandă (sec.15), alcătuit dintr-un ansamblu de clopote sau de lame acordate la anumite tonuri.

CARIO- (<fr. *caryo-*; cf. gr. *karyon* "nucleu", "nucă") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) nucleul celular".

CARIÓCA[1] s.f. (<sp., port. *carioca*) **1.** Numele unui dans popular din America Latină (Brazilia), asemănător rumbei; melodie după care se execută acest dans. **2.** Instrument muzical de percuţie pentru acompanierea ritmică a dansului carioca.

CARIÓCA[2] s.f. (den. com.) Instrument de scris cu tuş colorat îmbibat într-o fîşie de pîslă.

CARIOCHINÉZĂ (CARIOCINÉZĂ) s.f. (<fr. *caryocinèse*; cf.gr. *karyon* "nucleu"+ *kinesis* "mişcare") (BIOL.) Mod de înmulţire a celulelor vii, caracterizat prin transformări în structura nucleului; mitoză.

CARIOFILACÉE s.f. (<fr. *caryophyllacée*) (La pl.) Familie de plante angiosperme, dicotiledonate, cu noduri pronunţate pe tulpini, cu frunzele întregi, înguste, cu florile hermafrodite, dispuse în inflorescenţe, şi cu fructele capsule, rar bace uscate, cultivate uneori ca plante decorative; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *garoafa*).

CARIÓLĂ s.f. (<fr. *carriole*, it. *carriola*) Trăsură uşoară cu două roţi, cu suspensie pe arcuri, trasă de un cal.

CARIOLOGÍE s.f. (<fr. *caryologie*) Parte a biologiei care studiază nucleul şi celula.

CARIOMETRÍE s.f. (<fr. *caryométrie*) Măsurare a diametrului nucleelor celulare cu ajutorul microscopului.

CARIÓPSĂ s.f. (<fr. *caryopse*; cf.gr. *karyon* "nucă"+*opsis* "aspect") Fruct uscat, indehiscent, cu pericarpul lipit de sămînţa unică.

CARITÁBIL, -Ă adj. (<fr. *charitable*) Care manifestă caritate; milostiv; generos.

CARITÁTE s.f. (<fr. *charité*, lat. *caritas, -atis*) Atitudine miloasă, plină de generozitate faţă de cineva; filantropie. ◇ (MED.) *Soră de caritate* = soră de ocrotire, infirmieră.

CARÎMB s.m. (lat. **calamulus* <*calamus* "trestie, arc, prăjină") **1.** Partea superioară a cizmelor care îmbracă piciorul în regiunea gleznei şi a pulpei pînă sub genunchi. **2.** Fiecare dintre cei doi drugi ai loitrei de la car. **3.** Fiecare dintre cei doi drugi paraleli ai scării, în care intră fusceii.

CARLÍNGĂ s.f. (<fr. *carlingue*) **1.** Cabină pentru echipajul unui avion, în care stă pilotul şi unde sînt instalate comenzile de zbor, aparatele de bord etc. **2.** (NAV.) Grindă longitudinală din carcasa unei nave, care uneşte diferite părţi ale navei.

CARMÁC s.n. (<rus. *karmak*) Unealtă de pescuit fără nadă, alcătuită dintr-un şir de cîrlige mari de oţel, aşezate în apă la diferite adîncimi, în care sînt prinşi peştii cu pielea moale.

CARMAJÍN s.n. (<magh. *karmazsin*) Piele vopsită în roşu-închis.

CARMANIÓLĂ s.f. (<fr. *carmagnole*) **1.** Numele unui cîntec şi al unui dans francez, din timpul Revoluţiei Franceze (1789). **2.** Vestă scurtă purtată în timpul Revoluţiei Franceze.

CARMELÍT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *carmélite*; cf. n.pr. *Carmel*, munte în Palestina) Membru al unui ordin călugăresc catolic, care a fost înfiinţat în Palestina în sec. 12.

CARMÍN s.n. (<fr. *carmin*, lat. *carminium*) Colorant roşu, de origine vegetală sau animală, extras din fructele de cîrmîz sau din gogoşile unei insecte originare din Mexic, folosit în cosmetică, în pictură etc.; p.ext. culoare roşie.

CARMINATÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *carminatif*) (Medicament) care calmează durerile abdominale şi favorizează evacuarea gazelor intestinale.

CARNABÁT s.m. (<bg. *karnabat*) Rasă de oi cu lînă semifină, de culoare roşcată-cafenie, originară din Bulgaria, a cărei carne nu are mirosul caracteristic; oaie care face parte din această rasă.

CARNÁJ s.n. (<fr. *carnage*) Ucidere în masă; masacru, măcel.

CARNÁL, -Ă adj. (<lat. *carnalis*) De carne, privitor la carne; p.ext. trupesc.

CARNALÍT s.n. (<fr. *carnallite*) Clorură naturală de magneziu şi de potasiu, folosită pentru extragerea magneziului, ca îngrăşămînt organic etc.

CARNASIÉR, -Ă adj., s.f. (<fr. *carnassier*) **1.** Adj. Carnivor. **2.** S.f. Fiecare dintre cele patru măsele tăietoare ale animalelor carnivore.

CARNÁT, -Ă adj. (<*carne*) (Despre regimuri alimentare) Cu carne.

CARNÁŢIE s.f. (<fr. *carnation*) Structura şi coloritul pielii unei persoane.

CARNAVÁL s.n. (<fr. *carnaval*) Perioadă care precedă postul în unele ţări şi în care au loc petreceri populare însoţite de deghizări, de focuri de artificii etc. ◆ Petrecere din această perioadă.

CÁRNE s.f. (lat. *caro, carnis*) **1.** Nume dat ţesutului muscular al corpului omenesc şi al animalelor, împreună cu ţesuturile moi la care aderă. ◇ *Carne vie* = carne de pe care s-a jupuit pielea. *Carne de tun* = masă de militari trimişi pe front şi care sînt expuşi măcelului inevitabil. **2.** Carnea animalelor folosită ca aliment. **3.** Partea interioară a pieilor, opusă feţei acestora. **4.** Partea comestibilă a fructelor şi a unor legume; pulpă.

CARNÉT s.n. (<fr. *carnet*) Caiet de format mic, de buzunar, uneori cu date şi cu rubrici tipărite, care este folosit pentru diferite însemnări. ◆ Act, document în formă de caiet mic, care atestă apartenenţa posesorului la o anumită organizaţie. ◇ *Carnet de membru* = document care atestă apartenenţa posesorului la o organizaţie de masă sau politică. ◆ *Carnet de muncă* = document în formă de caiet mic, care conţine date privitoare la activitatea unei persoane (vechime în muncă, loc de muncă etc.) şi care serveşte acesteia pentru stabilirea anumitor drepturi (pensie, salariu, concediu etc.); carte de muncă.

CARNIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *carnien*) (GEOL.) **1.** S.n. Primul etaj al triasicului superior din regiunile alpine, caracterizat prin prezenţa anumitor cefalopode, lamelibranhiate etc. **2.** Adj. Care aparţine carnianului, care se referă la carnian.

CARNIVÓR, -Ă s.n., adj. (<fr. *carnivore*, lat. *carnivorus*) **1.** S.n. (La pl.) Ordin de mamifere care se hrănesc predominant cu carne, avînd carnasierele şi caninii lungi şi ascuţiţi; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin. **2.** Adj. Care se hrăneşte mai ales cu carne. ◇ *Plante carnivore* = grup restrîns de plante care, pe lîngă nutriţia normală (asimilaţia clorofiliană), au însuşirea de a digera prin flori hrană animală (viermi, insecte etc.).

CARNOTÍT s.n. (<fr. *carnotite*) Mineral de uraniu şi de vanadiu, puternic radioactiv.

CÁRNYX s.n. (<fr. *carnyx*) Trompetă celtică, cu deschizătura de forma unui cap de animal cu gura căscată.

CARÓ s.n. (<fr. *carreau*) Culoare la cărţile de joc, însemnată prin romburi roşii.

CAROIÁ vb. I tranz. (<fr. *carroyer*) A aplica un caroiaj pe un desen, pe o hartă etc.

CAROIÁJ s.n. (<fr. *carroyage*) Reţea de pătrăţele înscrise pe un desen, pe o hartă etc., folosită la reproducerea acestora la o altă scară.

CARÓLĂ s.f. (<fr. *carole*) Numele unui dans medieval francez executat în cerc sau în lanţ de dansatori care se ţineau de deget, de mînă sau de manşetă; melodie după care se execută acest dans.

CAROLINGIÁN, -Ă adj. (<fr. *carolingien*) Care aparţine dinastiei lui Carol cel Mare, privitor la dinastia lui Carol cel Mare.

CARONÁDĂ s.f. (<fr. *caronade*) Vechi tun naval scurt, din fontă.

CAROSÁ vb. I tranz. (<fr. *carrosser*) A proiecta, a produce sau a monta o caroserie.

CAROSÁBIL, -Ă adj. (<fr. *carrossable*) (Despre drumuri) Care permite circulaţia vehiculelor rutiere; (despre partea unui drum) care este rezervată circulaţiei vehiculelor rutiere.
CAROSERÍE s.f. (<fr. *carrosserie*) Partea superioară a unui vehicul, aşezată deasupra osiilor şi a roţilor şi amenajată pentru transportul persoanelor, al materialelor etc. sau pentru instalarea anumitor utilaje.
CAROSIÉR, -Ă adj., s.m. (<fr. *carrossier*) (Rar) **1.** Adj. (Despre cai) Cu mersul elegant, folosit pentru vehiculele de lux. **2.** S.m. Fabricant de caroserii.
CAROTÁ vb. I intranz. (<fr. *carotter*) A înşela, a extorca. ◆ (La biliard) A juca trucat, lăsînd în mod intenţionat adversarului o lovitură dificilă.
CAROTÁJ s.n. (<fr. *carottage*) Operaţie de determinare prin foraj a structurii straturilor scoarţei terestre, bazată pe analiza carotelor sau pe măsurarea mărimilor fizice caracteristice ale rocilor străbătute.
CARÓTĂ s.f. (<fr. *carotte*, lat. *carota*) **I.** (BOT.) Soi de morcovi timpurii, cu rădăcini scurte, globuloase, de culoare galbenă-roşiatică. **II. 1.** (TEHN.) Probă cilindrică de material, extrasă din puţul unei sonde pentru cercetarea structurii stratului străbătut. ◆ Probă cilindrică luată din betonul de fundaţie al unei şosele după 28 de zile de la turnare, în scopul verificării în laborator a proprietăţilor fizice şi mecanice ale acesteia. **2.** Fig. Înşelătorie, trişare. **3.** (La jocul de biliard) Poziţie dificilă lăsată în mod intenţionat adversarului pentru executarea loviturii.
CAROTÉN (CAROTÍNĂ) s.m. (s.f.) (<fr. *carotène*, germ. *Karotin*) Pigment roşu-portocaliu prezent în unele vegetale (morcovi) şi în unele produse animale (grăsimi, gălbenuş etc.) sub formă de provitamina A.
CAROTENOÍDĂ s.f. (<fr. *caroténoïde*) Substanţă colorantă naturală galbenă, portocalie sau roşie.
CAROTÍDĂ s.f. (<fr. *carotide*) Fiecare dintre cele două artere principale ale aortei, situate de o parte şi de alta a gîtului, care transportă sîngele de la inimă la cap; arteră cefalică.
CAROTIÉRĂ s.f. (<fr. *carottier*) Utilaj de foraj, folosit pentru extragerea carotelor din puţul sondei.
CAROTINEMÍE (CAROTENEMÍE) s.f. (<fr. *carotinemie*) (FIZIOL.) Prezenţă a carotenului în sînge.
CARÓU s.n. (<fr. *carreau*) Pătrăţel format din dungi de altă culoare decît fondul, imprimat pe (sau ţesut în) unele stofe.
CARP s.n. (<fr. *carpe*, lat. *carpus*) Grup de opt oase mici, care formează scheletul încheieturii mîinii, articulîndu-se cu oasele antebraţului şi ale metacarpului.
CARPÁTIC, -Ă adj. (<fr. *karpathique*) Din munţii Carpaţi, al munţilor Carpaţi, privitor la munţii Carpaţi.
CARPATÍN, -Ă adj. (<fr. *karpathin*) Carpatic.
CARPÉLĂ s.f. (<fr. *carpelle*; cf.gr. *karpos* "fruct") Frunzişoară modificată, aşezată în centrul florii, care poartă ovulele.
CÁRPEN s.n. (lat. *carpinus*) Arbore înalt, cu frunzele ovale, dinţate, cu florile grupate în amenţi, cu lemnul tare şi alb, cu dungi argintii şi adînciturі pe trunchi (*Carpinus betulus*).
CARPÉTĂ s.f. (<fr. *carpette*) Covor de mici dimensiuni.
CARPI s.m. pl. (<lat. *Carpes*) Populaţie getodacică, organizată într-o puternică uniune tribală, care în sec. 2-3 d.Hr. a locuit pe teritoriul actualei Românii, la E de munţii Carpaţi (în afara teritoriului dacic stăpînit de romani).
CARPIÁN, -Ă adj. (<fr. *carpien*) Al carpului, referitor la carp.
CARPICULTÚRĂ s.f. (<fr. *carpiculture*) (IHT.) Ciprinicultură.
CARPO- (<fr. *carpo-*; cf. gr. *karpos* "fruct") Element prim de compunere care are semnificaţia "fruct".
CARPOCAPSĂ s.f. (<fr. *carpocapse*) Insectă cu aripile cenuşii-cafenii, cu feţele şi cu marginile franjurate, de culoare mai deschisă, care trăieşte pe arborii fructiferi.
CARPOFÁG, -Ă adj. (<fr. *carpophage*) (Despre animale) Care se hrăneşte cu fructe.
CARPOFÓR s.m. (<fr. *carpophore*, germ. *Karpophor*) Peduncul care susţine fructul.
CARPOLÍT s.n. (<germ. *Karpolith*; cf.gr. *karpos* "fruct"+*lithos* "piatră") Fruct fosil prezent în straturile geologice.
CARPOLOGÍE s.f. (<fr. *carpologie*; cf.gr. *karpos* "fruct"+*logos* "studiu") Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul fructelor.
CARST s.n. (<fr. *karst*, germ. *Karst*) Eroziunea şi dizolvarea calcarelor, ghipsurilor şi sării, provocate de apele subterane sau de suprafaţă, care sînt însoţite de formarea de pîlnii, de peşteri, de rîuri subterane etc.; concr. formă de relief rezultată din aceste fenomenc.
CÁRSTIC, -Ă adj. (<fr. *karstique*) Care aparţine carstului; de natura carstului, privitor la carst.
CART[1] s.n. (<fr. *quart*) **1.** Serviciu de patru ore, executat permanent, pe schimburi, la bordul unei nave, de membrii echipajului. **2.** Diviziune unghiulară de 11,214 grade, reprezentînd a 32-a parte din roza vînturilor.
CART[2] s.n. (<engl., fr. *kart*) Automobil mic de curse, cu un singur loc, cu caroseria şi cu partea mecanică simplificate şi cu viteza redusă; automobil de acest tip folosit de copii în anumite jocuri sportive.
CARTÁ vb. I tranz. (<*cartă*) **1.** A repartiza (la poştă) scrisorile după adresele destinatarilor. **2.** A transpune pe o hartă topografică anumite detalii ale terenului.
CARTAGINÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Cartagina*; cf.fr. *Carthaginois*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care trăia în vechea Cartagină; (la sg.) persoană care făcea parte din populaţia de bază a Cartaginei sau era originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţinea Cartaginei sau cartaginezilor, privitor la Cartagina sau la cartaginezi.
CARTÁRE s.f. (<*carta*) **1.** Acţiunea de a carta şi rezultatul ei. **2.** Urmărirea pe teren şi transpunerea, prin semne şi prin culori convenţionale, pe hărţi topografice, a răspîndirii şi a caracterelor diferitelor elemente din natură (roci şi formaţiuni geologice, forme de relief, ape subterane, soluri, plante, animale etc.).
CÁRTĂ s.f. (<fr. *charte*, lat. *charta*) **1.** Nume dat (în evul mediu) actelor emanate de la un suveran, care recunoşteau anumite privilegii şi libertăţi unor clase sau unor pături sociale şi serveau drept constituţie. **2.** Manifest care cuprinde revendicările unei organizaţii politice, sociale, profesionale etc. **3.** Act care stă la baza organizării şi funcţionării unei organizaţii internaţionale (ex. *Carta Organizaţiei Naţiunilor Unite*). **4.** Document prin care două sau mai multe state se obligă să respecte şi să aplice anumite principii în relaţiile dintre ele şi alte state.
CARTATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*carta*) Persoană care cartează corespondenţa.
CÁRTE s.f. {<*cărţi*, pl. lui **cartă* <lat. *charta*, prin analogie cu *parte-părţi*; fr. *carte*) **I. 1.** Scriere cu un anumit subiect, tipărită şi legată sau broşată într-un volum. ◆ Parte mai mare decît un capitol dintr-o scriere de proporţii mari. ◇ *A vorbi* (sau *a spune*) *ca din carte* = a vorbi ca un om învăţat, a vorbi aşa cum trebuie; a face caz de erudiţia sa; a fi pedant. *Cum scrie la carte* = cum trebuie, cum se cere. *Om de carte* = cărturar. ◆ *Carte albastră* (sau *albă*, *neagră* etc.) = publicaţie (oficială) conţinînd documente justificative privitoare la o problemă politică. **2.** Fig. Cunoştinţe de scriere şi de citire; învăţătură, ştiinţă, cultură. **II. 1.** (Urmat de determinări introduse prin prep. "de") Carnet conţinînd date personale, care atestă sau conferă unei persoane anumite drepturi (ex. *carte de membru*). ◇ *Carte de muncă* = carnet de muncă. **2.** Bucată de carton, cu însemnări scrise sau tipărite, avînd diferite întrebuinţări: pentru corespondenţă (ex. *carte poştală*), de identificare a unei persoane (ex. *carte de vizită*) etc. **3.** Fiecare dintre cele 52 sau 32 de cartonaşe dreptunghiulare, diferenţiate după culorile, după simbolurile şi după desenele imprimate pe ele, care sînt folosite la anumite jocuri de noroc. ◇ *A(-şi) juca ultima carte* = a face cea din urmă încercare (riscînd) în vederea realizării unui scop. *A juca cartea cea mare* = a depune toate eforturile (riscînd); a se avînta cu toate riscurile într-o confruntare, în scopul atingerii unui ideal. **III.** (Înv. şi pop.) **1.** Scrisoare, epistolă. **2.** Ordin scris, emis de o autoritate. **3.** Act scris, document; dovadă. ◆ *Carte de judecată* = hotărîre, sentinţă judecătorească.
CARTÉL s.n. (<fr., engl. *cartel*) **1.** Uniune monopolistă în cadrul căreia mai multe întreprinderi din aceeaşi ramură de producţie încheie o convenţie, stabilind preţurile şi condiţiile de vînzare a mărfurilor şi de aprovizionare, termenele de plată, cantitatea de mărfuri pe care urmează să o producă fiecare (cota de producţie), şi îşi împart pieţele de desfacere în vederea limitării sau eliminării concurenţei, păstrîndu-şi însă fiecare independenţa de producţie şi de desfacere. **2.** Coaliţie politică între mai multe partide, organizaţii etc. **3.** (Înv.) Convenţie scrisă între state, pentru schimbul sau răscumpărarea prizonierilor.
CARTELÁ[1] vb. I refl. (<*cartel*) (Despre întreprinderi, partide politice) A se reuni, a intra într-un cartel.
CARTELÁ[2] vb. I tranz. (<*cartelă*) A distribui un produs pe bază de cartelă.
CARTÉLĂ s.f. (<it. *cartella*) **1.** Carneţel, bucată de carton sau de hîrtie, cu bonuri detaşabile, imprimate şi numerotate, pe baza cărora se poate servi masa la o cantină sau se pot obţine produse raţionalizate. **2.** Bandă de carton perforată care indică un anumit desen după care se ţese o stofă. **3.** *Cartelă perfo-*

rată = foaie de hîrtie sau de carton de dimensiuni standardizate, pe care sînt introduse datele printr-un cod special de perforaţii şi care este folosită în sistemele automate de prelucrare a datelor.

CÁRTER s.n. (<fr. *carter*) Înveliş metalic de susţinere şi de protejare a anumitor elemente în mişcare ale unei maşini, care poate servi şi ca recipient pentru lubrifiantul necesar.

CARTEZIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *cartésien*) **1.** S.m. şi f. Adept al cartezianismului. **2.** Adj. Care aparţine cartezianismului sau cartezienilor, privitor la cartezianism sau la cartezieni. **3.** Adj. (MAT.) *Coordonate carteziene* = sistem de numere care definesc poziţia unui punct în raport cu două sau trei axe perpendiculare între ele.

CARTEZIANÍSM s.n. (<fr. *cartésianisme*) Doctrina lui Descartes şi a adepţilor lui, caracterizată prin metodă, ordine, rigoare.

CARTIÉR s.n. (<fr. *quartier*) **1.** Parte a unui oraş deosebită de celelalte prin caracteristici proprii (geografice, istorice etc.) şi care formează o unitate organică. ◆ Locuitorii acestei părţi a oraşului. **2.** Parte din comandamentul unei mari unităţi, compusă din personalul de deservire şi din mijloacele de transmisiuni. ◇ *Marele cartier general* = (în timp de război) organul suprem de conducere a armatei, în frunte cu comandantul său suprem. **3.** Fiecare dintre părţile laterale ale navei de la mijlocul ei spre pupă.

CARTILAGINÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *cartilagineux*, lat. *cartilaginosus*) Format din cartilaje; cu cartilaje.

CARTILÁJ (CARTILÁGIU) s.n. (<fr. *cartilage*) Ţesut animal conjunctiv, elastic şi rezistent, cu rol de susţinere, care formează scheletul peştilor cartilaginoşi şi al embrionului la vertebrate şi la om, îndeplinind funcţia mecanică de susţinere.

CÁRTING s.n. (<engl., fr. *karting*) Sport practicat cu cartul[2].

CARTIRUÍ vb. IV tranz. (<rus. *kvartirovat'*) A încartirui.

CARTÍSM s.n. (<engl. *chartism*, fr. *chartisme*) Mişcare a muncitorilor englezi, desfăşurată în deceniile 4-5 ale sec. 19, cu scopul de a obţine satisfacerea unor revendicări economice şi politice.

CARTÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<engl. *chartist*) **1.** S. m. şi f. Adept al cartismului. **2.** Adj. Care aparţine cartismului, referitor la cartism.

CÁRTNIC s.m. (<*cart*) Ofiţer care face de cart pe o navă. ◆ Grad de caporal în marina militară; marinar cu acest grad.

CARTODIAGRÁMĂ s.f. (<fr. *cartodiagramme*) Cartogramă în care fenomenele sînt reprezentate cu ajutorul diagramelor.

CARTÓF s.m. (<germ. *Kartoffel*) **1.** Plantă erbacee din familia solanaceelor, cu florile albe sau violete şi cu tulpinile subterane îngroşate (tuberculi), de formă rotundă, ovală sau alungită, comestibile, bogate în amidon şi în vitaminele A, B şi C, originară din America de Sud (*Solanum tuberosum*); p.restr. tuberculul acestei plante, folosit în alimentaţie şi ca furaj. ◇ *Zahăr de cartofi* = glucoză obţinută din amidonul de cartofi. **2.** (BOT.) *Cartof dulce* = batat (*Ipomoca batatas*).

CARTOFÓR, -Ă s.m. şi f. (<ngr. *kartophoros*) Persoană care manifestă patima jocului de cărţi.

CARTOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *cartographe*) Specialist în cartografie.

CARTOGRAFIÁ vb. I tranz. (<*cartografie*) A executa hărţi şi planuri topografice.

CARTOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *cartographique*) Care aparţine cartografiei, privitor la cartografie.

CARTOGRAFÍE s.f. (<fr. *cartographie*) Disciplină care studiază metodele şi tehnica de întocmire a hărţilor şi a planurilor topografice.

CARTOGRÁMĂ s.f. (<fr. *cartogramme*) Reprezentare grafică pe o hartă, prin haşuri, prin culori etc., a unor date referitoare la răspîndirea, la gradul de intensitate etc. ale unor fenomene statistice.

CARTOMANŢÍE s.f. (<it. *cartomanzia*) Ghicit în cărţi.

CARTOMETRÍE s.f. (<fr. *cartométrie*) Studiu al metodelor şi al instrumentelor folosite la măsurarea suprafeţelor.

CARTÓN[1] s.n. (<fr. *carton*) **1.** Hîrtie groasă şi compactă cu flexibilitatea redusă. ◇ *Carton gudronat* (sau *asfaltat*) = carton impregnat cu gudron sau cu smoală. **2.** Desen pe hîrtie sau pe carton, schiţă iniţială a unui tablou sau a detaliilor lui, a unei tapiserii, a unei fresce, a unui vitraliu etc.; studiu. **3.** Tub mic de hîrtie groasă la capătul unor ţigări, prin care se trage fumul. **4.** Tăviţă de carton pentru prăjituri, bomboane etc.; p.ext. conţinutul acesteia.

CARTÓN[2] s.n. (<germ. *Karton*) (Reg.) Creton.

CARTONÁ vb. I tranz. (<fr. *cartonner*) A lega o carte, un caiet etc. cu coperte de carton. ◆ A asigura o hartă, o planşă etc. cu un suport protector de carton sau, p.ext., de piele, de pînză etc.

CARTONÁJ s.n. (<fr. *cartonnage*) **1.** Acţiunea de a cartona şi rezultatul ei. **2.** Obiect executat din carton[1] sau din mucava (ex. *cutie, mapă, ambalaj* etc.). **3.** Atelier unde se confecţionează astfel de obiecte.

CARTONÁT, -Ă adj. (<*cartona*) (Despre cărţi, caiete etc.) Care este legat în coperte de carton[1] sau, p.ext., de pînză, de piele etc.

CARTONIÉRĂ s.f. (<fr. *cartonnier*) Cartotecă.

CARTOTÉCĂ s.f.(<germ. *Kartothek*, rus. *kartoteka*) Totalitatea fişelor de evidenţă, conţinînd date despre personalul, despre materialele etc. dintr-o instituţie, orînduite după anumite criterii. ◆ Cutie, dulap în care se păstrează asemenea fişe.

CARTÚŞ s.n. (<fr. *cartouche*) **1.** Tub metalic sau de carton prevăzut cu o capsă de amorsare, încărcat cu material exploziv şi cu proiectil sau cu alice, servind ca muniţie pentru armamentul portativ. ◆ Piesă cilindrică de material exploziv folosită la producerea exploziilor în mine. ◇ *Cartuş filtrant* = dispozitiv pentru filtrarea aerului din construcţia măştii de gaze. **2.** (ARHIT.) Ornament sculptat sau gravat, cu un spaţiu liber rezervat unei inscripţii, care se plasează pe frontispiciul clădirilor, monumentelor etc. **3.** Ornament poligrafic care încadrează un text, un cuvînt etc. într-o pagină conţinînd şi texte sau cuvinte neîncadrate; textul astfel încadrat. **4.** Ambalaj paralelipipedic care conţine un anumit număr de pachete de ţigări.

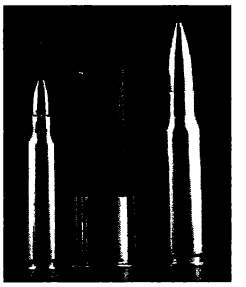

cartuşe

CARTUŞIÉRĂ s.f. (<fr. *cartouchière*) **1.** Geantă sau cutie de metal, de piele sau de pînză, prinsă, de obicei, de centură, în care se ţin cartuşele. **2.** Brîu de piele sau de pînză, cu locaşuri tubulare, în care se introduc cartuşele.

CARÚNCULĂ s.n. (<fr. *caroncule*, engl. *caruncula*; cf.lat. *caruncula* "bucăţică de carne") Mică formaţie anatomică, proeminentă, de obicei de culoare roşie; nodul.

CARÚRĂ s.f. (<fr. *carrure*) Forma umerilor şi a spatelui cuiva. ◆ Fig. Anvergură.

CARUSÉL s.n. (<fr. *carrousel*; cf.it. *caroselło*) **1.** Dispozitiv format dintr-un suport mobil cu mai mulţi căluşei de lemn, care se rotesc pe o pistă circulară. **2.** Mişcări de dresaj executate de un grup de călăreţi. ◆ Fig. Mişcare, deplasare continuă a unor mobile.

CARVASARÁ s.f. (<tc. *kervansaray*) Local în care se aflau instalate în trecut birourile unei vămi; birou vamal.

CASÁ vb. I (<fr. *casser*) **1.** Tranz. A anula o hotărîre judecătorească în urma admiterii recursului. **2.** Tranz. A efectua totalitatea operaţiilor privind scoaterea definitivă din uz şi din inventar a unui mijloc fix, ale cărui folosire, reparare sau modernizare nu mai sînt rentabile. **3.** Tranz. A sparge. **4.** Refl. (Despre vin) A se tulbura, a-şi schimba culoarea sub acţiunea aerului.

CASÁBIL, -Ă adj. (<fr. *cassable*) **1.** (Despre hotărîri judecătoreşti) Care poate fi anulat. **2.** (Despre mijloace fixe) Care poate fi lichidat. **3.** Care se sparge relativ uşor.

CASÁNT, -Ă adj. (<fr. *cassant*) Care se sparge relativ uşor.

CASÁP s.m. (<tc. *kasap*) Măcelar. ◆ Fig. Om crud.

CASÁTĂ s.f. (<it. *cassata*, fr. *cassate*) Sortiment de cofetărie preparat din diverse feluri de îngheţată, dispuse în straturi.

CASÁŢIE s.f. (<fr. *cassation*) (În unele state) Organ judecătoresc suprem, care are dreptul de a anula hotărîrile pronunţate de orga-

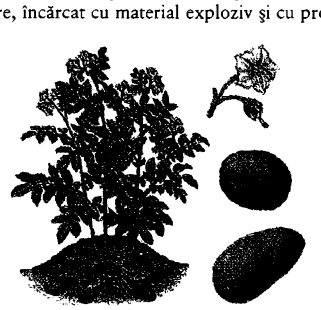

cartof

nele judecătorești de grad inferior.
CÁSĂ[1] s.f. (lat. *casa*) **1.** Clădire cu mai multe încăperi care servește drept locuință omului. ◇ Loc. adj. *De casă* = (despre preparate alimentare, băuturi etc.) făcut în casă. ◇ *Casă de veci* = mormînt; cavou. **2.** Încăpere specială într-o clădire, avînd o anumită destinație. ◇ *Casa ascensorului* = spațiul în care se deplasează cabina unui ascensor. *Casa scării* = spațiul dintr-o clădire în care se găsește scara. **3.** Cutie paralelipipedică în care se păstrează literele, semnele etc. tipografice de același caracter. **4.** Gospodărie. **5.** Totalitatea celor care locuiesc împreună într-o casă, formînd o familie. ◆ Dinastie; neam. **6.** Căsnicie, menaj. **7.** (Urmat de determinări) Nume dat unor instituții, așezăminte, întreprinderi, firme comerciale etc. ◇ *Casă de economii* = instituție publică de credit specializată în atragerea disponibilităților bănești temporare ale populației, acordînd pentru acestea dobîndă. *Casă de ajutor reciproc* = asociație benevolă (a unor angajați sau pensionari), creată pentru acordarea de împrumuturi și de ajutoare membrilor ei din fondurile obținute îndeosebi din depuneri lunare de cotizații și din dobînzi. *Casă de filme* = întreprindere producătoare de filme cinematografice. *Casă de cultură* = instituție în care se desfășoară activități culturale, educative etc. *Casă de nașteri* = instituție medico-sanitară, în care se acordă mamelor, la naștere, asistență calificată. *Casă de vegetație* = construcție specială, cu acoperiș și cu pereți de sticlă, folosită pentru experiențe de agrochimie, plantele fiind cultivate în vase de vegetație.
CÁSĂ[2] s.f. (<it. *cassa*, germ. *Kasse*) **1.** Dulap sau ladă din fier în care se țin bani, hîrtii de valoare etc. **2.** Masă, pupitru, ghișeu unde se achită costul unor mărfuri sau al unor servicii. **3.** Sumă de bani care se află în casieria unei întreprinderi sau a unei instituții. ◇ *Registru de casă* = registru în care sînt notate încasările și plățile efectuate. *Plus* (sau *minus*) *de casă* = diferență în plus (sau în minus) între soldul faptic și soldul scriptic al casei. ◇ *A face casa* = a întocmi bilanțul încasărilor, al plăților unei zile.
CÁSĂ[3] s.f. (<fr. *casse*) Boală a vinurilor, pe care acestea o capătă cînd ajung în contact cu aerul și care se caracterizează prin tulburare și prin schimbarea culorii.
CASCÁDĂ s.f. (<fr. *cascade*) **1.** Cădere naturală de apă pe cursul unui rîu, provocată de o ruptură în pantă în profilul longitudinal al văii. ◇ *Cascadă de rîs* = rîs zgomotos, sacadat și prelungit. **2.** (TEHN.) *Montaj în cascadă* = mod de legare a unor aparate, a unor mașini sau a unor circuite electrice astfel încît curentul de la intrarea unui element să fie egal cu curentul de la ieșirea elementului anterior.

cascadă

CASCADÓR, -OÁRE s.m. și f. (<fr. *cascadeur*) **1.** Actor, clovn sau acrobat(ă) de circ care execută salturi primejdioase. **2.** Actor de cinema care dublează protagonistul în secvențele periculoase.
CASCADORÍE s.f. (<*cascador*) **1.** Mișcare primejdioasă, situație dificilă realizată de un cascador. **2.** Meseria cascadorului.
CÁSCĂ s.f. (<fr. *casque*) **1.** Acoperămînt pentru cap din fier, din piele, din cauciuc sau din material plastic, folosit de militari, de sportivi, de muncitori etc. pentru protejarea capului. ◆ Dispozitiv metalic, în saloanele de coafură, de forma unei căciuli, folosit la uscarea părului. **2.** Dispozitiv format din unul sau din două receptoare electroacustice care se pot așeza la urechi cu ajutorul unui suport, care este folosit pentru a asculta muzică, transmisii radiofonice, telefonice etc.
CASCHÉTĂ s.f. (<fr. *casquette*) Șapcă cu cozoroc și cu fundul rotund și mare, care face parte din echipamentul militarilor. ◆ Acoperămînt pentru cap din cauciuc sau din material plastic, folosit de înotători pentru protejarea părului de acțiunea apei.
CASERÓLĂ s.f. (<fr. *casserole*) **1.** Capsulă de porțelan cu coadă, folosită în laborator pentru topirea substanțelor vîscoase și puțin volatile. **2.** Cratiță adîncă cu coadă și cu fundul plat, folosită în bucătărie.
CASÉTĂ s.f. (<fr. *cassette*, it. *cassetta*) **1.** Cutie în care se păstrează bani, hîrtii de valoare, obiecte mici, bijuterii etc. ◆ Cutie care protejează anumite elemente ale unui sistem tehnic. ◆ Cutie de lemn, de metal sau din mase plastice cu un perete mobil, în care se introduce placa sau pelicula pe care se fotografiază sau se filmează. **2.** Cutie-anexă a camerelor de luat vederi, în interiorul căreia se află înfășurată pelicula cinematografică. **3.** Despărțitură a unei case tipografice. **4.** Text în chenar, conținînd nume și adrese, publicat în anuare, în cărți de telefon etc. ◆ *Casetă tehnică* = indicație pusă, de obicei, la sfîrșitul unei cărți și care cuprinde anumite date privitoare la lucrare. **5.** Cutie standardizată, din material plastic, în care se află montată banda magnetică (subțire și îngustă). **6.** (MED.) Partea metalică a punții protetice dentare.
CASETOFÓN s.n. (<*casetă*, după *magnetofon, gramofon* etc.) Aparat de înregistrare și de reproducere a sunetelor cu ajutorul benzilor magnetice introduse în casete.
CASETÓN s.n. (<it. *cassettone*) **1.** Mobilă italiană (scrin, comodă), avînd mai multe sertare ornate cu sculptură măruntă. **2.** Casetă mare.
CASETOTÉCĂ s.f. (<fr. *cassettothèque*) Raft sau dulap special pentru depozitarea casetelor.
CASIÉR, -Ă s.m. și f. (<fr. *cassier*) Persoană care are în sarcina sa casa de bani și operațiile de casă într-o întreprindere sau într-o instituție.
CASIERÍE s.f. (<*casier*) Încăpere, birou, ghișeu, serviciu într-o întreprindere sau într-o instituție, unde se primesc, se păstrează și se distribuie bani.
CASIOPÉIU s.n. (<fr. *cassiopéium*) (CHIM.) Lutețiu.
CÁSING s.n. (<engl., fr. *casing*) Tubaj exterior într-o sondă de petrol, care servește drept coloană de protecție.
CASITERÍT s.n. (<fr. *cassitérite*) Bioxid natural de staniu (SnO_2), brun-negru, cu luciu adamantin, care se găsește în filoanele hidrotermale și în aluviuni.
CASÍU s.n. (<fr. *cassis*) Șanț sau rigolă pavată, largă, care traversează o șosea, servind la scurgerea apei de ploaie pe un teren înclinat.
CASMOFÍT, -Ă adj. (<fr. *chasmophyte*; cf. gr. *khasma* "deschidere"+*phyton* "plantă") (Despre plante) Care crește în crăpăturile stîncilor.
CÁSNIC, -Ă adj., s.f. (<*casă*[1]) **I.** Adj. **1.** Care ține de casă, de gospodărie. ◇ *Industrie casnică* = activitate economică neevoluată, desfășurată în gospodăria casnică, cu unelte relativ simple, care are ca scop obținerea unor produse destinate nevoilor proprii. **2.** Care își petrece timpul liber acasă, în familie. **II.** S.f. Femeie care se ocupă numai de gospodărie (nefiind salariată).
CASOLÉTĂ s.f. (<fr. *cassolette*) **1.** Cutie de metal inoxidabil, folosită la sterilizarea și la păstrarea sterilă a pansamentelor, a instrumentelor, a halatelor chirurgicale etc. **2.** Vas în care se ard mirodenii. **3.** Ornament în formă de vas, din care ies flăcări, folosit la arcuri de triumf, la altare etc.
CASÓNE s.n. (<it. *cassone*) Mobilă italiană din evul mediu și Renaștere, de forma unei lăzi, împodobită cu sculpturi în lemn sau cu picturi, folosită pentru păstrarea îmbrăcămintei.
CASSAPANCA s.f. (cuv. it.) Mobilă italiană din timpul Renașterii, constînd dintr-un caseton cu rezemătoare și cu spătar, cu sculpturi sau cu lemnul pirogravat.
CAST, -Ă adj. (<lat. *castus*) Neprihănit, pur; virtuos.
CASTÁN s.m. (<*castană*) **1.** Arbore din familia fagaceelor, înalt, cu frunzele simple, alungite, dințate pe margini, cu florile unisexuate, mici, gălbui și cu fructele comestibile (*Castanea sativa* sau *vesca*). **2.** Arbore cu frunzele compuse, cu florile albe cu pete roșcate sau galbene, dispuse în panicule, și cu fructele necomestibile (*Aesculus hippocastanum*).

castan (1)

CASTÁNĂ[1] s.f. (<ngr. *kastanon*) Fructul castanului, (aproximativ) sferic, de culoare cafenie, bogat în amidon și în ulei, acoperit pînă la maturitate cu un înveliș verde, țepos. ◇ *A scoate castanele din foc cu mîna altuia* = a se folosi de altcineva, într-o întreprindere primejdioasă, pentru interese personale.
CASTÁNĂ[2] s.f. (<ngr. *kastania*) Fiecare dintre micile formațiuni cornoase aflate pe fața

internă a picioarelor calului.

CASTANIÉTĂ s.f. (<fr. *castagnettes*; cf.sp. *castañeta* "castană mică") Instrument muzical de percuţie, răspîndit în Spania şi în America Latină, format din două plăcuţe de lemn sau de fildeş, care se prind de degete ca valvele unei scoici şi care, lovite ritmic, servesc la acompanierea unui dans sau a unei melodii.

CASTANÍU, -ÍE adj. (<*castană*[1]) (Despre păr) De culoarea castanei[1]; (despre ochi) căprui.

CÁSTĂ s.f. (<fr. *caste*) Fiecare dintre categoriile sociale închise şi strict delimitate de altele prin originea comună, prin profesiunea şi prin privilegiile membrilor lor, în care este împărţită societatea în unele ţări orientale (India, Egipt etc.); p.ext. grup social închis care-şi păstrează cu stricteţe privilegiile. ◇ *Spirit de castă* = spirit îngust, exclusivist.

CASTÉL s.n. (<lat. *castellum*, germ. *Kastell*, it. *castello*) **1.** Construcţie medievală fortificată, prevăzută cu turnuri şi creneluri, înconjurată de ziduri şi de şanţuri, care servea ca locuinţă seniorilor feudali; (în prezent) clădire mare, luxoasă, care imită arhitectura medievală. ◇ *Castele în Spania* = iluzii deşarte, planuri irealizabile. **2.** (TEHN.) *Castel de apă* = construcţie specială în formă de turn, care serveşte ca rezervor de apă.

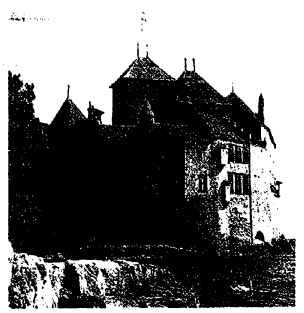

castel (1)

CASTELÁN, -Ă s.m. şi f. (<lat. *castellanus*, it. *castellano*) Persoană care stăpîneşte un castel, care locuieşte într-un castel. ◆ Persoană care îngrijeşte şi administrează un castel.

CASTITÁTE s.f. (<lat. *castitas*, *-atis*) Însuşirea de a fi cast; virtute, neprihănire.

CÁSTOR s.m., s.n. (<fr., lat. *castor*) **1.** S.m Mamifer rozator semiacvatic, răspîndit în Europa şi în America de Nord, lung de 75-90 cm, cu blana preţioasă, cu labele din spate palmate şi cu coada lăţită, care trăieşte în colonii, construindu-şi cuibul pe malul apelor (*Castor canadensis*). **2.** S.n. Blana castorului. ◆ Postav făcut din părul acestui animal.

castor

CASTRÁ vb. I tranz. (<lat. *castrare*, fr. *castrer*) A extirpa glandele sexuale, provocînd sterilitate.

CASTRÁRE s.f. (<*castra*) Acţiunea de a castra şi rezultatul ei. ◇ *Castrare radiologică* = suprimare funcţională a glandelor sexuale cu ajutorul razelor X. ◇ *Castrarea plantelor* = înlăturarea staminelor, a inflorescenţei masculе sau a indivizilor masculi.

CASTRAVÉTE s.m. (<bg. *krastaveţ*, *krastaviţa*) **1.** Plantă legumicolă anuală, din familia cucurbitaceelor, cu frunzele mari, cordiforme şi cu florile galbene unisexuate (*Cucumis sativus*); p. restr. fructul acestei plante, alungit, ovoid sau cilindric, de culoare verde, care se consumă crud, murat sau gătit înainte de a ajunge la maturitate. ◇ *A vinde castraveţi grădinarului* = a da explicaţii într-o problemă cuiva care este mai competent. **2.** (ZOOL.) *Castravete-de-mare* = holoturie.

CASTRÓN s.n. (cf.fr. *casserole*) Vas adînc în care se păstrează sau se servesc la masă unele mîncăruri.

CÁSTRU s.n. (<lat. *castra*, *-orum*) Tabără militară romană fortificată.

CASUS BELLI subst. (loc.lat.) Acţiune politică sau militară care poate declanşa un război.

CAŞ s.n. (lat. *caseus*) **1.** Produs alimentar obţinut din lapte de vacă, de oaie sau de capră, închegat şi stors de zer. **2.** Substanţă gălbuie-albicioasă, care se formează la colţurile ciocului puilor de păsări.

CAŞÁ s.f. (cf. germ. *kaschieren*) Stofă de lînă cu tuşeul moale, vopsită în culori deschise.

CAŞALÓT s.m. (<fr. *cachalot*) Mamifer asemănător cu balena, din ordinul cetaceelor, cu capul mare şi cu dinţi pe falca inferioară, care trăieşte în mările calde, din grăsimea căruia se fabrică spermanţetul, iar din intestine se extrage ambra, folosită la fabricarea parfumurilor (*Physeter catodon*). ◇ *Ulei de caşalot* = amestec de ceruri fluide şi solide, extras din capul de caşalot şi folosit în medicină, în cosmetică şi în componenţa unor produse industriale.

CAŞÁRE s.f. (<fr. *cacher*) **1.** Operaţie de aplicare pe ţesătură a unei pelicule care imită pielea, conferind ţesăturii un tuşeu moale. **2.** Caşerare.

CÁŞĂ s.f. (<rus. *kaşa*) Mîncare preparată prin fierberea în apă sau în lapte a arpacaşului, a mieiului sau a altor crupe, avînd consistenţă vîscoasă.

CAŞCAVÁL s.n. (<tc. *kaşkaval*) Brînză fină, tare, în formă de turte sau de roţi, preparată din caş dospit, fiert, frămîntat şi sărat.

CAŞÉCTIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *cachectique*) (MED.) (Persoană) care suferă de caşexie.

CAŞERÁRE s.f. (cf.*caşare*) Operaţie de acoperire prin lipire a feţei unei coli de hîrtie sau de carton cu o coală de hîrtie de calitate superioară sau cu o foaie de celofan (ornamentată), pentru a-i da un aspect mai frumos.

CAŞERÁT, -Ă s.n., adj. (<fr. *cacher*) **1.** S.n. (POLIGR.) Operaţie de lipire pe un carton, pentru a-i da un aspect mai frumos, a unei coli de hîrtie, a unui celuloid. **2.** Adj. (Despre confecţii) Cu un strat de spumă poliuretanică fixat între tricot şi căptuşeală.

CAŞÉTĂ s.f. (<fr. *cachet*) Cutie mică din substanţă amilacee, în care se introduc, spre a fi înghiţite, medicamente sub formă de pulbere.

CAŞÉU s.n. (<fr. *cachet*) Mască folosită în filmarea combinată, cu care se acoperă partea din cadru care nu trebuie să apară pe peliculă.

CAŞEXÍE s.f. (<fr. *cachexie*, lat. *cachexia*; cf.gr. *kakos* "rău"+*hexis* "stare") Tulburare metabolică profundă, întîlnită mai ales în bolile cronice, care se caracterizează prin disfuncţii ale unor organe, prin slăbire şi anemie extremă, prin scăderea temperaturii corpului etc.

CAŞMÍR s.n. (<fr. *cachemire*; cf. n.pr. *Caşmir*, regiune în N Indiei) **1.** Rasă de capre originară din Caşmir şi Tibet, cu părul moale şi mătăsos. **2.** Ţesătură fină, confecţionată din părul de caşmir.

CAT s.n. (<tc. *kat*) Etaj, nivel. ◇ *Catul de jos* = parter.

CATABOLÍSM s.n. (<fr. *catabolisme*; cf. gr. *katabole* "desfacere") Totalitatea proceselor de descompunere a substanţelor în organismele vii.

CATACLÁZĂ s.f. (<germ. *Kataclase*, fr. *cataclase*; cf. gr. *kataklasis* "zdrobire") Deformarea (prin zdrobire) a mineralelor unei roci în urma presiunii şi dislocărilor din scoarţa pămîntului.

CATACLÍSM s.n. (<fr. *cataclysme*; cf. gr. *kataklysmos*) **1.** Schimbare bruscă din natură sub influenţa unor fenomene intense şi de scurtă durată (cutremure, erupţii vulcanice, uragane etc.), care afectează suprafeţe mari de pe glob. **2.** Fig. Transformare bruscă, distrugătoare, în viaţa socială.

CATACÓMBĂ s.f. (<fr. *catacombe*, it. *catacomba*) Galerie subterană care servea primilor creştini ca loc de refugiu, de cult şi de înmormîntare. ◆ P.ext. Galerie subterană (lungă şi îngustă).

CATADIÓPTRU s.n. (<fr. *catadioptre*) Sistem optic care răsfrînge razele luminoase în direcţia lor de incidenţă.

CATAFÁLC s.n. (<fr. *catafalque*) Postament pe care se aşază sicriul.

CATAFAZÍE s.f. (<fr. *cataphasie*; cf. gr. *kata* "în jos"+*phasis* "vorbire") Tulburare a vorbirii care constă în repetarea mecanică a aceleiaşi secvenţe verbale.

CATAFÍLĂ s.f. (<engl. *cataphyll*; cf. gr. *kata* "în jos"+*phyllon* "frunză") (BOT.) Frunză în formă de solzi care se găseşte la exteriorul mugurilor sau pe tulpinile subpămîntene.

CATAFORÉZĂ s.f. (<fr. *cataphorèse*) (CHIM.) Deplasare spre catod a particulelor dintr-o soluţie coloidală sub acţiunea cîmpului electric.

CATAHRÉZĂ s.f. (<fr. *catachrèse*; cf.gr. *katachresis* "abuz") Figură de stil constînd în transferarea de tip metaforic a înţelesului unui cuvînt asupra altui cuvînt.

CATAÍF s.n. (<tc. *katayıf*, ngr. *kataifi*) **1.** Sortiment de tăiţei subţiri. **2.** P.ext. Prăjitură cu frişcă preparată din astfel de tăiţei, prăjiţi şi însiropaţi.

CATALÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *catalan*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuieşte pe teritoriul Cataloniei (Spania); (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Cataloniei sau este originară de acolo. Sînt de religie creştină catolică. **2.** Adj. Care aparţine Cataloniei sau catalanilor, care se referă la

Catalonia sau la catalani. ◆ (Substantivat, f.) Limbă romanică vorbită de catalani.

CATALÁZĂ s.f. (<fr. *catalase*) (BIOL.) Enzimă a cărei punere în evidenţă în sînge poate ajuta la diferenţierea unor boli.

CATALÉCTIC adj., s.n. (<fr. *catalectique*; cf. gr. *katalektikos* "incomplet") (Vers antic) terminat printr-un picior incomplet.

CATALEPSÍE s.f. (<fr. *catalepsie*, lat. *catalepsis*; cf. gr. *katalepsis* "atac") **1.** Stare patologică manifestată prin întepenirea bruscă a trunchiului şi a membrelor, care apare în unele boli psihice. **2.** (LOG.; la stoici) Adevăr care trebuie acceptat datorită evidenţei sale.

CATALÍGĂ (CĂTĂLÍGĂ) s.f. (cf.bg. *katarjaga*) **1.** (La pl.) Prăjini prevăzute cu suporturi pentru picioare, cu care se merge prin locuri noroioase, la circ etc. **2.** (ORNIT.) Piciorong (*Himantopus himantopus*).

CATALIZATÓR s.m. (<*cataliza*) Substanţă care influenţează viteza unei reacţii chimice şi se regăseşte nemodificată la sfîrşitul reacţiei.

CATALÍZĂ s.f. (<fr. *catalyse*; cf. gr. *katalysis* "descompunere") Proces fizico-chimic prin care se schimbă viteza unei reacţii chimice în prezenţa unor substanţe care aparent nu intervin în reacţie.

CATALÓG s.m. (<fr. *catalogue*, it. *catalogo*; cf. gr. *katalogos* "listă") Listă, caiet, registru, sistem de fişe etc. în care sînt înscrise, după anumite criterii, nume de persoane, de obiecte, titluri de lucrări etc.

CATALOGÁ vb. I tranz. (<fr. *cataloguer*) A înscrie în ordine, a înregistra într-un catalog. ◆ Fig. A considera pe cineva drept..., a-l eticheta, a-i da un calificativ (depreciativ).

CATALOGRAFÍE s.f. (<fr. *catalographie*) Ramură a biblioteconomiei care studiază principiile şi metodele de întocmire a cataloagelor.

CATÁLPĂ s.f. (<fr., engl. *catalpa*; cuv. din arhipelagul Carolinelor) Arbore decorativ, originar din America de Nord, înalt pînă la 15 m, cu frunzele mari, ovale şi cu florile albe (*Catalpa bignonioides*).

CATAMARÁN s.n. (<fr. *catamaran*) Ambarcaţie cu pînze, care are două corpuri de plutire. ◆ Piroga cu două flotoare laterale.

CATAMÉNIU s.m. (<lat. *catamenium*) Perioada menstruaţiei.

CATAMNÉZĂ s.f. (<fr. *catamnèse*; cf.gr. *kata* "conform cu"+*amnesi* "care îşi aminteşte") Urmărire a evoluţiei afecţiunii unui bolnav pe baza informaţiilor date de acesta după ieşirea din spital.

CATAPETEÁSMĂ s.f. (<ngr. *katapetasma* "perdea") **1.** (În vechile temple ebraice) Draperie brodată care separa "sfînta"(naosul) de "sfînta sfintelor"(sanctuar). **2.** Perdea brodată care închide uşile împărăteşti ale iconostasului. ◆ P.ext. (Impr.) Iconostas.

CATAPLÁSMĂ s.f. (<fr. *cataplasme*, lat. *cataplasma*) **1.** Medicament cu acţiune emolientă sau revulsivă, utilizat extern (ex. făină de muştar, de in, amestecată cu apă caldă). **2.** P.ext. Bucată de pînză pe care se întinde acest medicament pentru a fi aplicat pe corp.

CATAPÚLTĂ s.f. (<lat. *catapulta*, fr. *catapulte*) **1.** (În antic. şi la începutul ev. med.) Maşină de război, folosită mai ales la atacul cetăţilor, care servea la aruncarea de obiecte, de substanţe etc. distrugătoare. **2.** Dispozitiv pentru lansarea unei aeronave. **3.** Dispozitiv pentru aruncarea din avion a pilotului în vederea paraşutării lui în caz de pericol.

CATÁR s.n. (<fr. *catarrhe*; cf. gr. *katarrhos* "scurgere") Inflamaţie acută sau cronică a mucoaselor, însoţită de hipersecreţie (ex. *catar nazal; catar faringian*).

CATARÁCTĂ s.f. (<fr. *cataracte*, lat. *cataracta*; cf. gr. *katarhaktes* "cădere") **I.** Cădere naturală de apă produsă pe o succesiune de terenuri abrupte mici; şir de cascade mai mici. **II.** Boală de ochi care constă în opacifierea cristalinului şi care poate duce la orbire.

CATARÁMĂ s.f. Piesă (din metal) cu care se încheie o cingătoare sau care este folosită ca ornament.

CATÁRG s.n. (<ngr. *katarti*) **1.** Arbore al unei nave. **2.** Construcţie de metal care înlocuieşte în industria petrolieră turnul de extracţie la troliurile mobile.

CATÁRI s.m. pl. (<fr. *cathare*) Adepţi ai unei secte creştine din Europa apuseană (sec.11-14), înrudită cu bogomilismul, care respingeau ierarhia catolică şi considerau proprietatea privată ca un păcat şi care au fost nimiciţi de biserica oficială şi de seniorii feudali (sec.13-14).

CATARINIÁN s.n. (<fr. *catarhiniens*; cf. gr. *kata* "împreună"+*rhin-* "nas") (La pl.) Grup de maimuţe superioare cu nările foarte apropiate, cu septul nazal îngustat şi cu coadă neprehensilă sau lipsite de coadă; (şi la sg.) maimuţă care face parte din acest grup (ex. *babuinul, cimpanzeul* etc.).

CATASTÍF s.n. (<ngr. *katastihon*) Registru, condică. ◇ *A avea* (sau *a trece*) *pe cineva sau ceva la catastif* = a ţine minte faptele cuiva (pentru a se răzbuna pe el).

CATASTRÓFĂ s.f. (<fr. *catastrophe*, lat. *catastropha*) Eveniment tragic de mari proporţii; calamitate, nenorocire.

CATASTROFÍSM s.n. (<fr. *catastrophisme*) Teorie formulată în 1812 de paleontologul francez G. Cuvier, potrivit căreia în istoria Pămîntului, după lungi perioade de repaus, ar interveni revoluţii explozive (cataclisme) care schimbă radical înfăţişarea planetei, distrugînd lumea organică.

CATATERMOMÉTRU s.n. (<fr. *catathermomètre*) Instrument medical folosit la măsurarea căldurii pierdute de corpul omenesc din cauza curenţilor de aer şi a transpiraţiei.

CATAVASÍE s.f. (<ngr. *katavasia* "coborîre") Cîntare bisericească despre coborîrea lui Iisus Hristos în iad.

CATAVASIÉR s.n. (<*catavasie*) Carte de ritual bisericesc ortodox, care cuprinde catavasii sau rugăciunile şi cîntările vecerniei, utreniei, liturghiei etc.

CATAZÓNĂ s.f. (<fr. *catazone*) Zona cea mai adîncă de metamorfism în scoarţa Pămîntului.

CATCH s.n. (<fr. *catch*; cf. engl. *catch as catch can* "prinde de unde poţi") Luptă sportivă în care concurenţii pot prinde orice parte a corpului adversarului.

CATECOLAMÍNE s.f. pl. (<fr. *catécholamines*) Grup de amine biogene, din care fac parte adrenalina şi noradrenalina, care se găsesc în sînge, unde pot fi dozate.

CATEDRÁLĂ s.f. (<fr. *cathédrale*, lat. *cathedralis*) Biserică (mare) în care serviciul religios este oficiat, de obicei, de un (arhi)episcop.

CATÉDRĂ s.f. (<lat. *cathedra*) **1.** Pupitru sau masă specială (aşezată pe o estradă), de la care vorbesc profesorii, oratorii etc. **2.** Post în învăţămînt; funcţie de profesor. **3.** Unitate de bază dintr-o instituţie de învăţămînt superior, în care se desfăşoară activitatea didactică, metodică şi de cercetare ştiinţifică într-un anumit domeniu.

CATEGOREMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *catégorématique*) (LOG.; despre termeni) Care are o semnificaţie prin el însuşi.

CATEGORÉMĂ s.f. (<fr. *catégorème*; cf.gr. *kategorema*) (LOG.; în sistemul lui Aristotel) Noţiune universală care se referă la modurile generale potrivit cărora un lucru poate fi anunţat în legătură cu un altul.

CATEGÓRIC, -Ă adj. (<fr. *catégorique*) (Adesea adverbial) Fără condiţii, necondiţionat; hotărît, precis. ◆ Clar, limpede.

CATEGORÍE s.f. (<fr. *catégorie*, lat. *categoria*) **1.** Noţiune fundamentală, de maximă generalitate, care exprimă proprietăţile şi relaţiile esenţiale şi generale ale obiectelor şi fenomenelor realităţii. Categoriile pot fi filozofice (materia, mişcarea, contradicţia, adevărul etc.), economice (capital, plusvaloare, marfă etc.), fizice (forţă, masă, energie etc.), biologice (viaţă, organism, ereditate etc.). **2.** (LINGV.) *Categorie gramaticală* = noţiune gramaticală fundamentală care exprimă relaţii stabilite de vorbitorii unei limbi între elemente ale acesteia (ex. *gen, număr, persoană*) sau între ei şi lumea obiectivă (ex. *timp, mod*). **3.** (BIOL.) *Categorie sistematică* (sau *taxonomică*) = fiecare dintre grupele de plante sau de animale asemănătoare şi înrudite (ex. *clase, ordine, familii*). **4.** (SPORT) Grupă în care sînt departajaţi sportivii sau echipele după diverse criterii (sex, greutate, grad de pregătire etc.). **5.** *Categorie socială* = a) denumire dată grupurilor şi păturilor sociale care, împreună cu clasele sociale, alcătuiesc structura socială a unei ţări; b) grup de persoane care au caracteristici comune de natură demografică (vîrstă, sex), profesională etc.

CATEGORISÍ vb. IV tranz. (<*categorie*) (Fam.) **1.** A pune pe categorii. **2.** Fig. A califica; p.ext. a vorbi de rău pe cineva.

CATEHÍSM s.n. (<ngr. *katehismos*) **1.** Expunere a principiilor religiei creştine sub formă de întrebări şi răspunsuri; p.ext. carte care cuprinde această expunere. **2.** P.ext. Lucrare în care se expune riguros esenţa unei doctrine, a unei concepţii.

CATEHÚMEN s.m. (<fr. *catéchumène*) Persoană adultă, de altă religie, pregătită în vederea primirii botezului în noua credinţă.

CATENÁR, -Ă adj. (<fr. *caténaire*; cf. lat. *catenarius* "legat cu lanţ") *Suspensie catenară* = sistem de susţinere a firului aerian de contact pentru tracţiunea electrică, prin care acesta este suspendat de un cablu purtător prin intermediul unor fire verticale sau înclinate.

CATÉNĂ s.f. (<lat. *catena*) **1.** (CHIM.) Lanţ format din mai mulţi atomi de acelaşi fel, legaţi între ei prin valenţe simple sau multiple. **2.** (GEOGR.) *Catenă muntoasă* = lanţ de munţi de încreţire, format sub influenţa unei presiuni laterale în timpul unei orogeneze; lanţ de munţi, sistem muntos.

CATEPSÍNĂ s.f. (BIOCHIM.) Enzimă de tipul proteinazelor, care ia parte la autoliza celulară după moarte.
CATERÍNCĂ s.f. (<ucr. *katerynka*) Flaşnetă. ◆ Fig. (Arg.) Gură mare, papagal, clonţ; cicăleală.
CATERPILÁR s.n. (<engl. *caterpillar*[tractor]) Tip de tractor pe şenile (destinat lucrărilor rutiere).
CATÉTĂ s.f. (<fr. *cathète*, lat. *cathetus*; cf. gr. *kathetos* "perpendiculară") Fiecare dintre cele două laturi care alcătuiesc unghiul drept al unui triunghi dreptunghic.

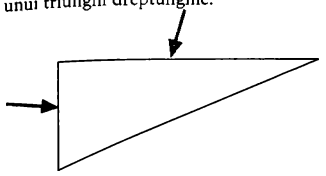

catete

CATETÉR s.n. (<fr. *cathéter*; cf.gr. *katheter* "sondă") Sondă medicală cu care se practică cateterismul.
CATETERÍSM s.n. (<fr. *cathétérisme*) (MED.) Introducere a unui cateter într-un canal normal sau într-o cavitate a organismului (arteră, vezică, esofag etc.) în scop terapeutic sau în vederea stabilirii unui diagnostic.
CATETOMÉTRU s.n. (<fr. *cathétomètre*; cf. gr. *kathetos* "perpendiculară"+*metron* "măsură") Instrument pentru măsurarea cu precizie a diferenţelor de înălţime.
CÁTGUT s.n. (<fr. *catgut*) Fir resorbabil preparat din ţesuturi animale (intestin de pisici, de oaie), folosit în operaţiile chirurgicale pentru ligaturi resorbabile.
CÁTHARSIS s.n. (<fr. *catharsis*) **1.** Acţiune purificatoare pe care (după Aristotel) o are arta asupra spiritului. **2.** (În psihanaliză) Efect terapeutic obţinut prin descărcarea unei trăiri refulate.
CATIFEÁ s.f. (<tc. *kadife*, ngr. *katifes*) Ţesătură de mătase, de lînă, de bumbac etc., care prezintă pe faţă fire dese cu lungimea mai mică de un milimetru, perpendiculare pe suprafaţa ţesăturii.
CATIFELÁT, -Ă adj. (<*catifea*) Care are aspectul (şi fineţea) catifelei. ◆ Fig. Plăcut (la pipăit); mîngîietor.
CATIHÉT s.m. (<ngr. *katihitis*) Profesor de religie.
CATILINÁRĂ s.f. (<fr. *catilinaire*; cf. n.pr. *Catilina*, om politic roman) **1.** Nume generic al celor patru discursuri celebre ale lui Cicero împotriva lui Catilina. **2.** Apostrofă vehementă la adresa cuiva.
CATIÓN s.m. (<fr. *cation*) (FIZ.) Ion cu sarcină electrică pozitivă, care este atras de catod.
CATÍR s.m. (<tc. *katir*) Animal domestic hibrid, rezultat din împerecherea măgarului cu iapa sau a armăsarului cu măgăriţa, care se foloseşte ca animal de transport, fiind, de regulă, mai puternic decît calul (*Equus mullus*). ◆ Fig. Om încăpăţînat.
CATOBLÉPAS s.m. (<fr. *catoblépas*; cf.gr. *katoblepos* <*kato* "în jos"+*blepein* "a privi") **1.** Animal fabulos a cărui privire omoară. **2.** Specie de şarpe veninos.
CATÓD s.m. (<fr. *cathode*; cf. gr. *kato* "în jos"+*hodos* "drum") Electrod negativ al unei pile electrice, al unui aparat de electroliză etc.
CATODOLUMINESCÉNŢĂ s.f. (<*catod* + *luminescenţă*) Luminescenţă prezentată de unele substanţe în urma bombardării cu electroni.
CATÓLIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *catholique*, lat. *catholicus*; cf. gr. *katholikos* "universal") **1.** Adj. Care aparţine catolicismului sau catolicilor, privitor la catolicism sau la catolici. ◇ *Biserica Catolică* = biserica creştină care îşi însuşeşte doctrina catolicismului. **2.** S.m. şi f. Adept al catolicismului.
CATOLICÍSM s.n. (<fr. *catholicisme*) Confesiune creştină care recunoaşte primatul papei, infailibilitatea lui în materie de dogmă şi de morală, purcederea Sfîntului Duh de la Dumnezeu-Tatăl şi de la Dumnezeu-Fiul, Sfînta Treime, Învierea, cele şapte sacramente, cultul Fecioarei Maria, cinstirea sfinţilor, existenţa purgatoriului etc.; p.ext. Biserica Catolică; religia catolică. În anul 1054 se produce separarea canonică şi întreruperea comuniunii liturgice dintre Constantinopol şi Roma (*Marea Schismă*). Cele mai importante trăsături ale catolicismului sînt: sistematizarea doctrinei de credinţă, introducerea în formularea dogmelor a unor noţiuni metafizice şi concepte scolastice, unitate şi centralizare prin structura juridică a Bisericii (şi nu prin consens) etc. Centrul Bisericii Catolice este Vaticanul (în Roma), iar conducătorul ei – papa. Catolicismul este religie de stat în cele mai multe ţări din Europa apuseană şi centrală, America Latină, Africa etc. ◇ *Catolicism liberal* = curent apărut în Occident în sec. 19 în interiorul Bisericii prin care se urmărea orientarea Bisericii şi a papalităţii spre aspiraţiile de libertate ale lumii moderne şi contemporane. ◇ *Catolicism social* = mişcare, apărută în sec. 19, care vizează promovarea unei reforme a structurilor economice şi sociale în spiritul Evangheliei.
CATRÁN s.n. (<tc. *katran*) **1.** Gudron. **2.** Fig. Supărare mare.
CATRÉN s.n. (<fr. *quatrain*) Strofă (sau poezie) formată din patru versuri.
CATRÍNŢĂ s.f. (<magh. *katrinca*) Obiect de îmbrăcăminte din portul naţional al femeilor române, care serveşte ca fustă sau ca şorţ şi care este format dintr-o bucată de stofă dreptunghiulară, de obicei împodobită cu alesături, cu paiete etc.
CAŢAVÉICĂ s.f. (<ucr. *kacavejka*) Haină ţărănească scurtă (îmblănită), cu mîneci largi, purtată de femei.
CAÚC s.n. (<tc. *kavuk*) **1.** Potcap purtat de călugări. **2.** Acoperămînt de cap, înalt şi rotund, făcut din pîslă, pe care îl purtau în trecut boierii şi, uneori, femeile.
CAUCAZIÁN, -Ă s.m. şi f. adj. (<n.pr. *Caucaz*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Denumire a popoarelor (de rasă europidă şi mongoloidă) care trăiesc în Caucaz şi care vorbesc limbi aparţinînd a trei mari familii lingvistice: caucaziană propriu-zisă (ibero-caucaziană), indo-europeană şi altaică; (la sg.) persoană care aparţine unuia dintre aceste popoare. Dintre caucazieni fac parte: adîgheii, kabardinii, cerchezii, nogaii, osetinii, cecenii, azerbaidjenii, gruzinii, armenii, kurzii etc. **2.** Adj. Care aparţine Caucazului sau populaţiilor lui, privitor la Caucaz sau la populaţiile lui.
CAUCIÚC s.n. (<fr. *caoutchouc*) **1.** Substanţă elastică şi rezistentă, care se fabrică sintetic sau din sucul unor arbori tropicali, originari din America de Sud. **2.** Anvelopă (umplută cu aer) care îmbracă roţile automobilelor, ale trăsurilor, ale bicicletelor etc.
CAUDÁL, -Ă adj. (<fr. *caudal*; cf. lat. *cauda* "coadă") (BIOL.) Din regiunea cozii, de la coadă; care se referă la coadă (ex. *vertebră caudală*).
CAUDÁT s.n. (<fr. *caudates*) (La pl.) Ordin de amfibieni cu coadă (*Urodela Caudata*); (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin (ex. *salamandră, triton* etc.).
CAUDILLO s.m. (cuv. sp.) **1.** Conducător. **2.** Titlu dat unor dictatori din ţările de limbă spaniolă; persoană care poartă acest titlu.
CAUDÍNE adj. (după fr. [fourches]*Caudines*, lat. [furcae]*Caudinae*; cf. n.pr. *Furcae Caudinae*, trecătoare în munţii Apenini) *A trece pe sub furcile caudine* = a impune condiţii umilitoare individului; p.ext. a supune unei critici severe.
CAULIFLORÍE s.f. (<fr. *cauliflorie*; cf. lat. *caulis* "tulpină"+ *flor* "floare") Fenomen de apariţie a florilor direct pe tulpini, caracteristic multor arbori tropicali (ex. la arborele de cacao).
CAUS- (<fr. *causto-*; cf. gr. *kausis*) Element prim de compunere care are semnificaţia "arsură", "arzător".
CAÚSTIC, -Ă adj., s.f. (<it. *caustico*, lat. *causticus*) **I.** Adj. **1.** (Despre substanţe chimice) Care arde distrugînd ţesutul animal şi vegetal. **2.** Fig. Satiric, muşcător, usturător. **II.** S.f. (FIZ.) Pată luminoasă formată prin întîlnirea razelor reflectate sau refractate într-un sistem optic, reprezentînd imaginea deformată a unei surse de lumină.
CAUSTOBIOLÍT s.n. (<germ. *Kaustobiolithe*; cf.gr. *kausticos* "arzător"+ *bios* "viaţă"+ *lithos* "piatră") Rocă de origine organică, avînd proprietatea de a arde.
CAUTÉR s.n. (<fr. *cautère*, lat. *cauterium*) Instrument chirurgical care serveşte la cauterizare.
CAUTERIZÁ vb. I tranz. (<fr. *cautériser*, lat. *cauterizare*) A arde un ţesut cu ajutorul cauterului în scopul hemostazei, al îndepărtării unui ţesut patologic etc.
CAUŢIÚNE s.f. (<fr. *caution*, lat. *cautio, -onis* "precauţie") (JUR.) **1.** Sumă de bani depusă pentru garantarea executării de către debitor a unei obligaţii. **2.** Sumă de bani depusă pentru lăsarea în libertare a acuzatului pe timpul procesului penal.
CAUZÁ vb. I tranz. (<fr. *causer*) A pricinui, a produce; a determina.
CAUZÁL, -Ă adj. (<lat. *causalis*, fr. *causal*) **1.** De cauză, privitor la cauză. ◇ *Propoziţie cauzală* = propoziţie subordonată care exprimă cauza pentru care se săvîrşeşte acţiunea din regentă şi care corespunde complementului circumstanţial de cauză. **2.** (LOG.) *Implicaţie cauzală* = implicaţie care exprimă relaţia cauzală în propoziţiile condiţionale. **3.** (FILOZ.) *Relaţie cauzală* = cauzalitate.
CAUZALGÍE s.f. (<fr. *causalgie*; cf. gr. *kausis* "ardere"+*algos* "durere") Senzaţie de arsură, însoţită de tulburări circulatorii şi trofice, care este cauzată de lezarea nervilor simpatici.
CAUZALITÁTE s.f. (<fr. *causalité*) Relaţie complexă, obiectivă, necesară şi universală între fenomene, exprimînd un proces de generare, de anumită durată, în cursul căruia are loc, de regulă, schimbarea unei stări sau

structuri; reprezintă una dintre principalele forme de interacţiune şi conexiune, aceea dintre cauză şi efect, şi, totodată, un moment esenţial al cunoaşterii ştiinţifice. ◆ *Principiul* (sau *legea*) *cauzalităţii* = principiu (sau lege) potrivit căruia (căreia) orice fenomen are o cauză. Împreună cu alte categorii (posibil-real, condiţie-lege) stă la baza determinismului.

CÁUZĂ s.f. (<lat. *causa*, fr. *cause*) **1.** Fenomen sau complex de fenomene care precedă şi produce un alt fenomen, numit efect. ◆ *Cauză finală* = noţiune finalistă introdusă de Aristotel. **2.** Problemă importantă care preocupă o colectivitate umană şi pentru care se duce o luptă susţinută (ex. *cauza păcii*). **3.** Temei juridic al unei acţiuni (ex. *a avea cîştig de cauză*). **4.** Proces, pricină.

CAV, -Ă adj. (<fr. *cave*; cf. lat. *cavus* "găunos") (Despre obiecte) Care are o cavitate. ◆ *Venă cavă* = fiecare dintre cele două vene (inferioară şi superioară) care transportă sîngele la inimă.

CAVÁL s.n. (<tc. *kaval*) Fluier mare ciobănesc, făcut din lemn de paltin sau de alun, răspîndit mai ales în partea de sud a României.

CAVALCÁDĂ s.f. (<fr. *cavalcade*) Plimbare călare făcută în grup; alergare (cu cai). ◆ Grup de persoane care fac o plimbare călare.

CAVALÉR s.m. (<fr. *cavalier*, rus. *kavaler*, germ. *Kavalier*) **1.** (În Roma antică) Membru al ordinului ecvestru, inferior ordinului senatorial. **2.** (În ev. med.; în apusul şi centrul Europei) Titlu nobiliar conferit iniţial pentru fapte de arme; persoană care purta acest titlu. **3.** Titlu dat unei persoane dintr-un ordin cavaleresc laic sau religios; persoană care poartă acest titlu. **4.** Titlu onorific conferit în unele ţări purtătorului unei decoraţii importante; persoană care poartă acest titlu. **5.** (TEHN.) Călăreţ. **6.** (Adesea adjectival) Om generos şi nobil; om amabil. **7.** Burlac, holtei. ◇ *Cavaler de onoare* = tînăr necăsătorit care însoţeşte pe miri la cununie.

CAVALÉRIE s.f. (<rus. *kavaleriia*, it. *cavalleria*) Armă din structura unei armate, care foloseşte caii ca mijloc de luptă şi de transport al luptătorilor; grup de soldaţi care fac parte dintr-o asemenea armă.

CAVALÉT s.n. (<it. *cavalletto*) **1.** Postament pe care se aşază ambarcaţiile la bordul unei nave sau pe uscat. **2.** Suport de lemn care se fixează provizoriu pe cofrajul unui planşeu de beton.

CAVATÍNĂ s.f. (<it. *cavatina*, fr. *cavatine*) Piesă vocală lirică de dimensiuni mici.

CAVÉRNĂ s.f. (<fr. *caverne*, lat. *caverna*) **1.** Peşteră. **2.** (MED.) Cavitate patologică formată prin evacuarea unei porţiuni distruse dintr-un organ, de obicei, localizată în plămîni, fiind cauzată de tuberculoză.

CAVERNÍCOL, -Ă adj. (<fr. *cavernicole*; cf. lat. *caverna* "peşteră"+*colere* "a locui") (Despre animale sau plante) Care trăieşte sau creşte în peşteri.

CAVERNÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *caverneux*, lat. *cavernosus*) **1.** Care se referă la caverne. **2.** Care are caverne. **3.** Fig. (Despre voce) Cu timbru gros.

CAVIÁR s.n. (<fr. *caviar*, germ. *Kaviar*) Icre negre (semi)conservate prin sărare.

CAVILÁŢIE s.f. (<fr. *cavillation*) Argumentaţie care nu atinge fondul serios al lucrurilor; speculaţie.

CAVÍLĂ s.f. (<it. *caviglia*) (NAV.) **1.** Piesă întrebuinţată la legarea de catarg a parîmelor care manevrează velele. **2.** Fiecare dintre mînerele fixate pe cercul cîrmei ca o prelungire a spiţelor.

CAVITÁTE s.f. (<fr. *cavité*, lat. *cavitas, -atis*) **1.** Scobitură, adîncitură, spaţiu gol în interiorul unui corp solid. ◆ *Cavitate rezonantă* = circuit oscilant pentru frecvenţe foarte înalte. **2.** (ANAT.) Spaţiu gol în interiorul corpului sau într-un organ al omului.

CAVITÁŢIE s.f. (<fr. *cavitation*) Fenomen de producere a unor bule de vapori sau de gaze în masa unui curent de lichid, care provoacă vibraţii şi coroziune mecanică, prezentînd pericol de distrugere pentru pereţii conductei prin care circulă lichidul, pentru paletele turbinelor etc.

CAVÓU s.n. (<fr. *caveau*) Construcţie funerară (într-un cimitir) cu una sau cu mai multe cripte.

CAZ s.n. (<lat. *casus*, fr. *cas*) **1.** Împrejurare, circumstanţă. **2.** Întîmplare, eveniment; accident (ex. *un caz banal*). **3.** Îmbolnăvire; boală care necesită îngrijiri speciale (ex. *trei cazuri de tifos*). **4.** (GRAM.) Categorie specifică numelui, prin care se exprimă raporturile logice dintre nume şi diversele părţi ale propoziţiei; fiecare dintre formele flexionare prin care se exprimă diferitele funcţiuni sintactice ale substantivului, adjectivului, articolului, pronumelui şi numeralului.

CAZÁ vb. I tranz. (<fr. *caser*) A instala pe cineva temporar într-o locuinţă.

CAZÁC s.m. (<rus. *kazak*) **1.** Membru al unei colectivităţi (etnice ruseşti) formate din oameni liberi, mai ales foşti ţărani fugiţi de pe moşiile stăpînilor feudali ruşi şi poloni, care în sec. 15 şi 16 s-au aşezat în regiunile de margine ale statelor rus şi polono-lituanian, unde au constituit unităţi militare autonome; cazacii aveau obligaţii militare în schimbul unor privilegii. **2.** Soldat dintr-o unitate de cavalerie recrutată, de obicei, dintre cazaci.

CAZÁCĂ s.f. (<fr. *casaque*) Bluză lungă, peste talie, cu mîneci largi şi încheiată într-o parte.

CAZACIÓC s.n. (<rus. *kazaciok*) Dans popular ucrainean, în măsură binară, cu ritm din ce în ce mai alert; melodie după care se execută acest dans.

CAZÁN s.n. (<tc. *kazan*) Vas cilindric, tronconic etc., de dimensiuni mari, deschis, folosit pentru fiert sau încălzit. ◆ *Cazan de abur* = instalaţie utilizată pentru producerea aburului necesar în centralele termoenergetice, în industria textilă etc.

CAZÁNIE s.f. (<sl. *kazanije*) **1.** Predică prin care se explică evanghelia. **2.** Carte religioasă cuprinzînd predici în care se comentează texte evanghelice.

CAZARMAMÉNT s.n. (<*cazarmă* + *echipament*) Denumire dată aşternutului de pat folosit de militari sau, p.ext., de muncitorii de pe un şantier.

CAZÁRMĂ s.f. (<rus. *kazarma*) **1.** Ansamblu de clădiri, construcţii şi instalaţii afectat militarilor. **2.** *Cazarma echipajului* = compartiment situat sub puntea unei nave de luptă, destinat odihnei echipajului.

CAZEÍNĂ s.f. (<fr. *caséine*; cf. lat. *ceseus* "brînză") Principala proteină din lapte, care are conţinut foarte bogat de aminoacizi şi o mare valoare nutritivă, formînd cel mai important component al brînzeturilor, fiind folosit ca aliment, la prepararea unor produse farmaceutice bogate în albumine, la fabricarea unor cleiuri etc.

CAZEMÁTĂ s.f. (<fr. *casemate*) Construcţie de apărare din lemn, pămînt sau din beton armat, în care sînt instalate diferite mijloace de luptă (tunuri, mitraliere etc.).

CAZÍC s.m. Ţăruş de lemn (avînd la un capăt un inel de oţel), care se introduce în pămînt, pe malul unei ape, pentru legarea ambarcaţiilor.

CAZIÉR s.n. (<fr. *casier*) **1.** Mobilă compartimentată în rafturi sau sertare, în care se păstrează acte şi documente clasate. ◆ *Cazier judiciar* = fişă în care organele judiciare consemnează toate condamnările penale ale unei persoane. **2.** (TIPOGR.) Dulap mic cu rafturi în care se păstrează literele.

CAZINÓU (CAZINÓ) s.n. (<fr. *casino*) Local public în staţiunile balneare şi climaterice sau în marile oraşe, cu săli de jocuri de noroc, de dans, de spectacole, cu restaurant etc.

CAZMÁ s.f. (<tc. *kazma*) Unealtă de săpat formată dintr-o lamă tăietoare, uşor concavă, fixată la o coadă de lemn.

CAZÓN, -Ă adj. (<rus. *kazionnîi*) De cazarmă, propriu cazărmii; milităresc. ◆ (Peior.) Rigid, stereotip.

CAZUÁR s.m. (<fr. *casoar*, it. *casuario*; cuv. malaiez) Pasăre asemănătoare struţului care trăieşte în pădurile tropicale din Oceania (*Casuarius casuarius*).

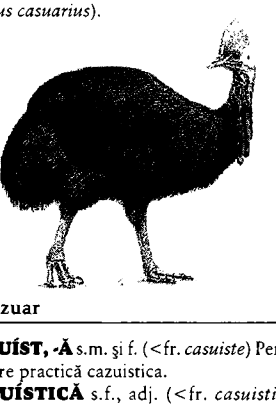

cazuar

CAZUÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *casuiste*) Persoană care practică cazuistica.

CAZUÍSTICĂ s.f., adj. (<fr. *casuistique*) **1.** S.f. Parte a eticii, în mod deosebit a celei religioase catolice, care caută să rezolve problemele morale puse în împrejurări de viaţă concrete. **2.** S.f. (Peior.) Justificare a unor practici imorale prin subtilităţi logice; p.ext. argumentare subtilă şi abilă a unor teze false ori îndoielnice. **3.** Adj. Care se bazează pe cazuistică.

CĂ conj. (lat. *quod*) **1.** Introduce propoziţii subordonate: a) completive: *Zice că nu poate merge*; b) subiective: *Aşa-i că e vreme de ploaie?*; c) atributive: *A venit cu gîndul că îi va găsi acasă*; d) (cauzale) căci, fiindcă. *Hai să plecăm, că e tîrziu*; e) (consecutive) încît, de. *E atît de gras, că pocneşte*; f) (concesive) cu toate că, măcar că, deşi. *Şi omul, că-i om, şi nu poate să înţeleagă*; g) (temporale) cînd, după ce. *Acum, că ne-am văzut, hai să stăm de vorbă.* **2.** (Pop.) Şi. *Că numai iată s-a lăsat noaptea.* **3.** *Nici că* = nu. (Adversativ) *Numai că* = dar,

însă. **4.** Într-adevăr, aşa e. *Că bine zici, vere!* **5.** De ce (nu)! cum (nu)! *Că nu mai pleacă odată!* **6.** Doar. *Că nu mi-oi bate eu capul cu asta!* ◇ (Restrictiv) *Nu că-i copilul meu, dar e isteţ.* **7.** Formează locuţiuni. *Cum că. După ce că. Măcar că.*

CĂCI conj. (<*că+ce*) Pentru că, deoarece, fiindcă.

CĂCIÚLĂ s.f. (cuv. autoh.; cf. alb. *këcul'ë*) **1.** Acoperămînt pentru cap, făcut din blană, din lînă etc. ◆ Obiect în formă de căciulă (ex. *o căciulă de zăpadă*). ◆ Persoană, individ (ex. *cîte un leu de căciulă*). **2.** Partea superioară a ciupercii. **3.** (TEHN.) Apărătoare aşezată deasupra unui coş de fum sau a unui canal de ventilaţie, pentru a nu permite căderea unor corpuri, a ploii sau a zăpezii în interiorul acestora.

CĂDEÁ vb. II (lat. *cadere*) **I.** Intranz. **1.** A se deplasa datorită greutăţii de sus în jos; a pica. ◆ Fig. (Despre noapte, ger, ceaţă etc.) A se lăsa, a veni; a începe. **2.** (Despre păr, dinţi, frunze etc.) A se desprinde de la locul său. **3.** A atîrna (ex. *pletele îi cădeau pe spate*). **4.** A se răsturna, a se dărîma; a se surpa (ex. *cade casa pe noi*). **II.** Intranz. **1.** A muri (în luptă). ◆ (Despre guverne, legi etc.) A nu mai fi în vigoare. **2.** (Despre oraşe, poziţii strategice etc.) A fi cucerit. **3.** A eşua, a nu reuşi (ex. *înţelegerea noastră a căzut*). **4.** A nimeri din întîmplare, pe neaşteptate undeva (ex. *au căzut aseară pe capul nostru*). **5.** A intra în..., a fi cuprins de... (ex. *cădea în melancolie; a căzut pe gînduri*). **6.** *A cădea la învoială* (sau *de acord*) = a ajunge la înţelegere, a se învoi. *A cădea bolnav* = a se îmbolnăvi. **III.** Refl. unipers. şi intranz. A reveni cuiva, a se cuveni (ex. *mie mi se cădea moştenirea*). ◆ A se potrivi, a şedea bine.

CĂDÉLNIŢĂ s.f. (<sl. *kadilĭnica*) Vas de metal, atîrnat de trei lănţişoare, în care se arde tămîie la slujbele religioase.

CĂIMĂCĂMÍE s.f. (<*caimacam*) **1.** (În ev. med.; în ţările române) Formă de guvernămînt provizoriu instituită în timpul cînd tronul rămînea vacant sau pe timpul absenţei domnitorului; locotenenţă domnească; p.ext. timpul cît dura această formă de guvernămînt. **2.** *Căimăcămia Craiovei* = locotenenţa banului Craiovei, care, din 1761 pînă în 1831, s-a aflat la curtea domnească din Bucureşti.

CĂLÁRE adv., adj. (lat. *caballaris, -em*) Încălecat pe cal, pe alt animal sau, p. gener., pe un obiect.

CĂLĂFĂTUÍ vb. IV tranz. (<*calafat*; cf. ngr. *kalafatizo*) A astupa cu calafat şi cu un strat de bitum spaţiile, găurile etc. dintre scîndurile bordajelor sau ale punţii unei nave în vederea etanşării.

CĂLĂRĂŞ s.m. (<*călare*) **1.** (La pl.; în ev. med.; în ţările române) Corp militar de slujitori auxiliari ai domniei, care în timp de pace funcţionau în organele locale de execuţie administrativă; (la sg.) membru al acestui corp militar. ◆ Ostaş de cavalerie. **2.** Coardă de rod la viţa de vie, scurtată la 4-6 muguri şi plasată peste coarda de doi ani.

CĂLĂREŢ, -EÁŢĂ adj., subst. (lat. *caballaricius*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care călăreşte. **2.** S.m. Placă mică de metal care se prinde în partea superioară a unei fişe dintr-o cartotecă şi prin care se realizează o anumită împărţire a cartotecii (pe litere, domenii etc.). **3.** S.m. (TEHN.) Piesă mică din sîrmă, în forma literei U, care se aşază răsturnată pe braţele unei balanţe pentru a le echilibra. **4.** S.m. (ELT.) Piesă mică de sîrmă îndoită în formă de U, care serveşte la închiderea unui circuit electric prin intermediul unui godeu. **5.** S.m. (CONSTR.) Bară scurtă de oţel-beton, folosită ca armătură suplimentară în zona de reazem a unei grinzi de beton armat.

CĂLĂRÍ vb. IV (<*călare*) Intranz. A merge călare. ◆ Tranz. A mîna calul stînd călare pe el; a încăleca.

CĂLĂRÍE s.f. (<*călare*) **1.** Acţiunea de a călări. ◆ Arta de a călări. **2.** Ramură sportivă care constă în conducerea calului din poziţia încălecat, în probe de alergare, sărituri, dresaj etc.; echitaţie.

CĂLĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*cale*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care călătoreşte. **2.** Adj. (Despre popoare) Nomad. **3.** Adj. (Despre păsări) Migrator. **4.** Adj. Fig. Care nu rămîne, care trece repede.

CĂLĂTORÍ vb. IV intranz. (<*călător*) A face un drum spre un loc (mai) depărtat. ◆ A fi călător, a drumeţi.

CĂLĂU s.m. (<ţig. *kalo*) **1.** Bărbat însărcinat cu execuţia osîndiţilor la moarte. **2.** Fig. Om crud, sîngeros; tiran.

CĂLĂÚZĂ s.f. (<tc. *kilavuz*, ngr. *kalauzis*) **1.** Persoană care însoţeşte pe cineva pentru a-i arăta drumul (şi a-i da anumite indicaţii sau explicaţii); ghid. **2.** Persoană care îndrumă într-o acţiune, într-un domeniu de cercetare etc. **3.** Îndreptar.

CĂLCÁ vb. I (lat. *calcare*) **I. 1.** Intranz. A păşi pe ceva sau pe undeva. **2.** Tranz. (Pop.; despre bărbăţuşul păsărilor) A fecunda. **3.** Intranz. A intra, a se duce undeva; a se abate (ex. *n-am mai călcat pe la magazine*). **4.** Tranz. A cutreiera, a străbate un drum, o regiune etc. **5.** Tranz. Fig. A prăda; a năvăli pustiind şi prădînd. **II.** Tranz. **1.** A strivi, a zdrobi cu picioarele (ex. *calcă strugurii la teasc*). ◆ A bătători cu picioarele. ◆ Intranz. A înfrînge o pornire sau un sentiment (ex. *şi-a călcat pe inimă*). **2.** A nu respecta o obligaţie, o hotărîre, o lege (ex. *şi-a călcat cuvîntul*). **III.** Tranz. A netezi rufele, hainele etc. cu fierul de călcat.

CĂLCĂTÓR, -OÁRE subst. (<*călca*) **I.** S.m. şi f. Meseriaş care calcă rufe, haine etc. **II.** S.f. **1.** Scîndură pe care olarul frămîntă lutul cu picioarele. **2.** Vas în care se zdrobesc, prin călcare, strugurii. **3.** Instalaţie specială la gardurile pescăreşti. **III.** S.n. **1.** Mecanism la maşinile de cusut care apasă pe placa maşinii materialul ce se lucrează, pentru a-l fixa şi deplasa mai uşor. **2.** Unealtă folosită de lemnari la rostuirea dinţilor pînzelor de ferăstrău.

călăreţ

3. Pînză sau perniţă pe care se calcă.

CĂLCÎI s.n. (lat. *calcaneum*) **1.** Partea posterioară a labei piciorului, formată din oasele astragal şi calcaneu; p.ext. parte a ciorapului sau a încălţămintei care acoperă această porţiune a piciorului. ◆ Lovitură dată cu călcîiul. ◆ *Călcîiul lui Ahile* = punct vulnerabil. **2.** Nume dat părţii dinapoi sau de jos a unui obiect. **3.** Piesă mică de lemn, prismatică, fixată (sau rezemată) pe o grindă de lemn, pentru a împiedica alunecarea unui element de construcţie. **4.** Dispozitiv cu care se împiedică filarea unui lanţ sau a unei parîme.

CĂLDÁRE s.f. (lat. *caldaria*) **1.** Vas (mare) tronconic sau cilindric, deschis, prevăzut cu o toartă la partea superioară, folosit pentru păstrarea, transportul, amestecul materialelor lichide sau granulare. ◆ Conţinutul unei căldări. **2.** (GEOGR.) *Căldare glaciară* = circ glaciar.

CĂLDÚRĂ s.f. (lat.**caldura*) **1.** Starea sau gradul de încălzire a unui corp; faptul că un corp posedă o anumită temperatură; senzaţie produsă de contactul cu corpurile calde; temperatură ridicată. **2.** (FIZ.) Mărime scalară prin care se exprimă transferul de energie între sistemele fizico-chimice sau între diferite părţi ale aceluiaşi sistem în cadrul unei transformări în care nu se efectuează lucrul mecanic; p.ext. parte a fizicii care studiază fenomenele termice. ◆ *Căldură specifică* = cantitatea de căldură necesară modificării cu un kelvin a temperaturii unei unităţi de masă dintr-o substanţă. ◆ *Căldură animală* = energia calorică rezultată în decursul metabolismului din procesele de oxidare a substanţelor nutritive. **3.** Fig. Afecţiune; însufleţire. **4.** (Mai ales la pl.) Perioada cea mai călduroasă a anului; vreme toridă. **5.** (MED.) Temperatură a corpului mai ridicată decît cea normală. **6.** (La pl.) Perioadă din ciclul sexual în care amimalele (femele) manifestă dorinţa naturală de a se împerechea.

CĂLDURÓS, -OÁSĂ adj. (<*căldură*) **1.** Care păstrează căldura. **2.** Fig. Însufleţit; prietenos, amabil.

CĂLÍ vb. IV (<sl. *kaliti*) **1.** Tranz. A mări duritatea şi rezistenţa unui metal sau a unui aliaj prin răcire bruscă după o încălzire la temperatură înaltă. **2.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) întări, a deveni mai rezistent. **3.** Tranz. A prăji un aliment (mai ales varza) în grăsime.

CĂLIFÁR s.m. (<bg. *kalefar*) **1.** Numele a două specii de păsări migratoare acvatice, asemănătoare cu raţele şi gîştele, una cu penele albe, cărămizii şi verzi (*Tadorna tadorna*), alta cu pene ruginii (*Tadorna ferruginea*). **2.** Specie de porumbel domestic.

CĂLIMÁRĂ s.f. (<ngr. *kalamari*) Vas mic de sticlă, de metal etc. în care se ţine cerneala.

CĂLÍN s.m. (<*călină*) Arbust sălbatic cu frunzele opuse, lobate, cu florile albe şi cu fructele mici roşii, în formă de ciorchini (*Viburnum opulus*). Unele varietăţi se cultivă ca arbuşti ornamentali (var. *Viburnum roseum*, "Boule de neige").

CĂLÍNĂ s.f. (<bg. *kalina*) Fructul călinului, de culoare roşie şi cu gust amărui-acrişor.

CĂLÍRE s.f. (<*căli*) Acţiunea de a (se) căli. ◆ Tratament termic al oţelului, care constă în încălzirea piesei la o temperatură superioară punctului de transformare, urmată de răcirea ei bruscă într-un mediu gazos, lichid sau granular, care se efectuează în vederea măririi durităţii, în special a stratului superficial.

CĂLŢÚN s.m. (<ngr. *kaltsoni*, după *încălţa*) **1.** (Pop.) Ciorap de lînă. **2.** (BOT.) *Călţunul-doamnei* = plantă erbacee din familia rozaceelor, înaltă pînă la 15 cm, cu flori galbene cu vinişoare mov (*Geum urbanum*).

CĂLÚGĂR s.m. (<sl. *kalugerŭ*) **1.** Bărbat care duce o viaţă religios-ascetică şi care face parte dintr-o comunitate mănăstirească. **II.** Instalaţie hidrotehnică cu ajutorul căreia se evacuează apa din heleşteie, lacuri sau bazine artificiale în vederea primenirii ei.

CĂLUGĂRÍ vb. IV refl. şi tranz. (<*călugăr*) A (se) face călugăr sau călugăriţă.

CĂLÚGĂRIŢĂ s.f. (<*călugăr*) **1.** Femeie care duce o viaţă religios-ascetică şi care face parte dintr-o comunitate mănăstirească. **2.** Insectă carnivoră mare (5-6 cm), verde-cafenie, cu prima pereche de picioare conformată pentru prins şi apucat prada, care îşi devorează masculul imediat după actul împerecherii (*Mantis religiosa*).

CĂLUŞ s.n. (<*cal*) **1.** Bucată de lemn sau de metal care se pune între dinţii unui animal spre a-l forţa să ţină gura deschisă. **2.** Ceea ce se introduce în gura cuiva pentru a-l împiedica să strige. **3.** Băţ mic de lemn care face parte din mecanismul de declanşare al capcanelor de lemn. **4.** Placă de lemn de formă specială, aşezată perpendicular pe tabla de rezonanţă a unui instrument muzical, peste care sînt întinse coardele ale căror vibraţii le transmite. **5.** Suport fix din lemn rotund, cioplit sau ecarisat, folosit pentru podurile improvizate. **6.** Utilaj de foraj pentru rotirea prăjinilor, folosit în forajul prin percuţie sau în cel manual. **7.** (Şi art.) Dans popular românesc, cu ritm sincopat şi figuri variate, care se joacă de către flăcăi în săptămîna Rusaliilor; melodie după care se execută acest dans.

CĂLUŞÁR s.m. (<*căluş*) **1.** (La pl.art.) Căluş (**7**). **2.** (La pl.) Grup de flăcăi sau de bărbaţi care execută dansul tradiţional căluşul; (la sg.) fiecare dintre persoanele care joacă acest dans.

CĂLUŞÉL s.m. (<*cal*) **1.** Diminutiv al lui *cal*. **2.** (La pl.) Instalaţie distractivă alcătuită din căluţi (sau alte animale, maşini etc.) de lemn, de plastic etc. pe care se suie copiii şi care se învîrt în jurul unui ax.

CĂMĂRĂ s.f. (probabil lat.**camara*) **1.** Încăpere în care se păstrează alimente. **2.** (Înv.) Cameră, odaie. ◆ *Cămară domnească* = (în ev. med.; în ţările române) a) veniturile domniei (deosebite de cele ale vistieriei); b) (rar) monetărie.

CĂMĂŞĂ s.f. (lat. *camisia*) **1.** Îmbrăcăminte de pînză, mătase etc. care acoperă partea superioară a corpului. ◇ *Cămaşă de forţă* = cămaşă specială, confecţionată din pînză rezistentă, prevăzută cu accesorii speciale, cu ajutorul căreia se imobilizează temporar nebunii furioşi, pentru a-i împiedica să comită acţiuni iresponsabile. **2.** Înveliş (subţire), membrană care acoperă sau care îmbracă o materie sau un corp etc. **3.** Îmbrăcăminte interioară a unui obiect, de obicei cilindric (ex. *cămaşa de cilindru la motoarele cu ardere internă*). **4.** *Cămaşa-broaştei* = algă verde de apă dulce, caracterizată prin celule lungi, cilindrice, reunite într-o reţea (*Hydrodictyon reticulatum*).

CĂMĂRÁŞ s.m. (<*cămară*) **1.** (În ev. med.; în ţările române) Slujitor care avea în grijă cămara domnească. **2.** Intendent (la o mănăstire).

CĂMĂŞUIÁLĂ s.f. (<*cămaşă*) **1.** Înveliş care acoperă unele obiecte, piese etc. ◆ Căptuşeală interioară, subţire, de zidărie a unui tunel. ◆ *Cămăşuiala piloţilor* = tub metalic folosit pentru confecţionarea piloţilor din beton. **2.** Strat de piatră sau de balast dezagregat, care trebuie îndepărtat la deschiderea unei cariere sau a unei balastiere.

CĂMĂTÁR s.m. (<*camătă*) Persoană care dă bani cu împrumut încasînd camătă.

CĂMÍLĂ s.f. (<sl. *kamili*) **1.** Mamifer rumegător mare, din Asia şi din Africa, cu una (dromader) sau cu două cocoaşe, folosit la deplasare şi transportul poverilor (în deşert) (*Camelus bactrianus*). **2.** (NAV.) Ponton din lemn pentru ridicarea navelor scufundate.

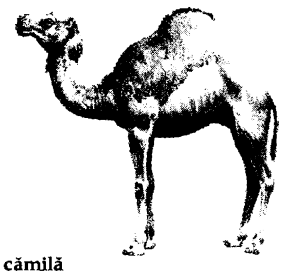

cămilă

CĂMÍN s.n. (<sl. *kamina*) **1.** Sobă joasă de cărămidă, piatră, teracotă etc. zidită la peretele camerei, cu vatra larg deschisă. **2.** Cuptor, vatră. **3.** Horn. **4.** Fig. Casă părintească; familie. **5.** Denumire dată unor instituţii cu caracter social şi (sau) cultural (ex. *cămin de copii; cămin studenţesc; cămin cultural*).

CĂMINÁR s.m. (<*cămană*, înv. "dare anuală asupra băuturilor alcoolice") Slujitor însărcinat, în evul mediu, în Moldova şi apoi în Ţara Românească, cu perceperea unor dări (la început numai pe vînzarea cerii).

CĂPĂSTRU s.n. (lat. *capistrum*) Porţiune de harnaşament, făcută din frînghie sau din curea, care se pune pe capul calului pentru a-l lega la iesle sau pentru a-l conduce.

CĂPĂTÁ vb. I tranz. (lat.**capitare*) **1.** A obţine un lucru solicitat; a primi (în dar sau de pomană). **2.** A cîştiga, a agonisi.

CĂPĂTUÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*capăt*) (Fam. şi pop.) A(-şi) face o situaţie, un rost. ◆ A (se) căsători.

CĂPĂŢÍNĂ s.f. (lat.**capitina*) **1.** Cap de animal (tăiat pentru consum). **2.** Cap (mare) de om. **3.** Craniu. **4.** Parte bulbucată a unei plante, formată din tulpină sau din suprapunerea frunzelor (ex. *căpăţînă de varză*). **5.** Nume dat unor obiecte de formă conică (ex. *căpăţînă de zahăr*).

CĂPCĂÚN s.m. (<*cap*+*cîine*; după ngr. *kinokefalos*) Fiinţă fabuloasă din mitologia populară, închipuită adesea ca avînd trup de om şi cap de cîine, uneori cu două capete, deosebit de vorace, mîncînd oameni. ◆ Om foarte lacom; om rău, crud, sălbatic.

CĂPETÉNIE s.f. (<*cap*[1]) Conducător; comandant.

CĂPEŢÉL s.n. (lat. *capitellum*) **1.** Bucăţică din ceva. **2.** Colac rotund care se duce la biserică, la slujbele pentru pomenirea morţilor.

CĂPITÁN s.m. (<it. *capitano*, rus. *kapitan*) **1.** Al patrulea grad de ofiţer inferior, care, pe scara ierarhică, urmează gradului de locotenent-major. Corespunde ca funcţie de bază comandantului de companie sau baterie (la artilerie). ◆ Persoană care poartă acest grad. **2.** Comandant al unei nave militare, comerciale sau de pasageri, care, în largul mării, îndeplineşte şi funcţia de delegat de stare civilă şi de notar. **3.** *Căpitan de port* = persoană care conduce o căpitănie de port. **4.** (Înv.) Comandant al unei oştiri. ◆ Căpetenie (de haiduci, de hoţi). ◆ *Căpitan de poştă* = administrator al unei poşte. **5.** Sportiv desemnat să reprezinte şi să conducă în timpul unei competiţii echipa din care face parte şi care, adesea, poartă un semn distinctiv.

CĂPITĂNÍE s.f. (<*căpitan*) **1.** (Înv.) Detaşament condus de un căpitan de port. **2.** *Căpitănia portului* = a) autoritate administrativă şi poliţienească în porturi; b) clădire în care este instalată administraţia unui port.

CĂPÍŢĂ s.f. (<bg. *kopica*) Grămadă conică de fîn, de cereale etc.

CĂPRIOÁRĂ s.f. (lat. *capriola*) Mamifer artiodactil, rumegător, mai mic decît cerbul, cu corpul zvelt, cu picioarele subţiri şi agile, fără coarne, care trăieşte în păduri şi care este un vînat căutat (*Capreolus capreolus*).

căprioare

CĂPRIÓR s.m. (lat. *capriolus*) **1.** Masculul căprioarei, mai mare decît aceasta, cu coarne ramificate. **2.** Fiecare dintre lemnele care formează suportul pe care se aşază scîndurile patului, platforma zidului etc. ◆ Fiecare dintre bîrnele încrucişate care fac parte din scheletul acoperişului unei case.

CĂPRÚI, -IE adj. (<*capră*) (Despre ochi) De culoare cafenie-deschisă.

CĂPŞÚN s.m. (<*căpşună*) Plantă erbacee perenă din familia rozaceelor, cu frunzele trifoliate şi florile mici, albe, cultivată pentru fructele sale gustoase (*Fragaria moschata*).

căpşun

CĂPŞÚNĂ s.f. (probabil din *căpuşă*, înv. "căpşună") Fruct fals al căpşunului, roşu, parfumat şi gustos, format din îngroşarea receptaculului floral, în care sînt îngropate fructele propriu-zise, care conţin sămînţa.

CĂPȘUNÍCĂ s.f. (<*căpșună*) **1.** Diminutiv al lui căpșună. **2.** Varietate de struguri nealtoiți. **3.** Vin rezultat din căpșunică (**2**).

CĂPTUȘEÁLĂ s.f. (<*căptuși*) **1.** Pînză sau stofă care se aplică pe partea interioară a unor confecții (paltoane, haine, taioare etc.) pentru a le da un aspect mai îngrijit și a le face mai călduroase. ◆ Material aplicat în interiorul încălțămintei pentru a-i menține forma și a o proteja împotriva transpirației picioarelor. **2.** Îmbrăcăminte, învelitoare de protecție (pentru mobile). **3.** Îmbrăcăminte interioară a unui sistem tehnic, confecționată, de obicei, din alt material decît cel al sistemului tehnic propriu-zis, folosită ca strat protector, pentru consolidare, pentru izolare termică, acustică etc. **4.** Ramă de lemn care acoperă fețele interioare ale golului unei uși și de care sînt fixate canaturile ușii.

CĂPTUȘÍ vb. IV (<*căptuh*, înv. "căptușeală"<germ. *kapptuch*) **1.** Tranz. A coase căptușeală la o haină. **2.** Tranz. A acoperi un obiect cu un strat protector sau izolator. **3.** Tranz. A îndesa, a ticsi. **4.** Refl. (Fam.) A se alege cu ceva.

CĂPUÍRE s.f. (<*cap*) Operație prin care se formează capul de nit în timpul nituirii.

CĂPUITÓR s.n. (<*cap*) (TEHN.) Unealtă de fierărie cu care se execută căpuirea.

CĂPÚȘĂ s.f. (cuv. autoh.; cf. alb. *këpushë*) **1.** (La pl.) Gen de artropode parazite din clasa arahnidelor, care se înfig în pielea animalelor și a oamenilor și se hrănesc cu sîngele acestora, transmițînd unele boli (*Ixodes*); (și la sg.) animal care face parte din acest gen. **2.** (BOT.) Ricin (*Ricinus communis*).

CĂPÚTĂ s.f. Partea din față a încălțămintei care îmbracă degetele și regiunea falangelor.

CĂRÁ vb. I (lat.**carrare*) **1.** Tranz. A duce, a transporta ceva (în cantități mari). **2.** Refl. (Rar) A se duce dintr-un loc într-altul. ◆ Fam. A pleca repede (și pe furiș).

CĂRÁRE s.f. (lat. *carraria*) **1.** Drum îngust (pe care se poate umbla numai cu piciorul). **2.** Linie obținută prin despărțirea în două a părului de pe cap.

CĂRĂBÚȘ s.m. (cf. *carab*[aș], reg. "oaie cu botul negru") Insectă dăunătoare din ordinul coleopterelor, de cca 2 cm lungime, cu elitrele tari, castanii, care apare în luna mai și se hrănește cu frunzele arborilor și ale cărei larve rod rădăcinile plantelor (*Melolontha melolontha*).

CĂRĂBUȘÉL s.m. (<*cărăbuș*) Insectă dăunătoare din ordinul coleopterelor, asemănătoare cărăbușului, dar mai mică și mai păroasă (*Rhizotrogus solstitialis*).

CĂRĂMÍDĂ s.f. (<ngr. *keramidi*) Material de construcție folosit în zidărie, avînd forma unei piese prismatice, care este obținut dintr-un amestec de argilă, nisip și apă sau din alte materiale (zgură de furnal, beton etc.), uscat la soare sau ars în cuptor. ◆ *Cărămidă refractară* = cărămidă confecționată dintr-un material cu temperatură de topire foarte înaltă, folosită la zidirea focarelor, a cuptoarelor metalurgice.

CĂRĂMIDĂRÍE s.f. (<*cărămidă*) Loc special amenajat, împreună cu instalațiile, pentru confecționarea cărămizilor; fabrică de cărămizi.

CĂRĂMIZÍU, -ÍE adj. (<*cărămidă*) De culoarea cărămizii; roșiatic.

CĂRĂȘÉL s.m., s.n. (<*caras*) **1.** S.m. Diminutiv al lui caras. **2.** S.n. Numele unui dans popular cu mișcări vioaie; melodie după care se execută acest dans.

CĂRBÚNE s.m. (lat. *carbo*, *-onis*) **I. 1.** Rocă combustibilă amorfă, de culoare gălbuie, brună pînă la neagră, friabilă, formată prin îmbogățirea în carbon a resturilor unor plante din epocile geologice, folosită drept combustibil și ca materie primă în industria chimică și în metalurgie. Conține carbon (55-96,5%), oxigen (2,5-40%), hidrogen (1-6%), azot, fosfor, sulf etc. După compoziție și origine se deosebesc: *cărbuni humici* sau propriu-ziși, *cărbuni sapropelici* sau *bituminoși* și *cărbuni liptobiolitici*, care conțin substanțe rășinoase. ◇ *Cărbune activ* = cărbune cu structură poroasă, a cărui putere de adsorbție a fost mărită printr-un tratament special, utilizat la recuperarea gazolinei din gazele de sondă, la reținerea gazelor toxice din amestecul lor cu aerul etc. *Cărbune animal* = material obținut prin calcinarea oaselor de animale, folosit ca adsorbant pentru gaze și substanțe colorante, ca dezinfectant stomacal, adsorbant intestinal etc. **2.** Bucată de lemn arsă parțial; tăciune. ◆ *Cărbune de lemn* = mangal. **3.** Creion obținut dintr-un lemn de esență moale, carbonizat, folosit la desen (crochiuri, schițe); p.ext. lucrare realizată cu acest fel de creion. **II. 1.** (MED.; MED. VET.) Antrax. **2.** (MED. VET.) *Cărbune emfizematos* = boală infecțioasă acută a rumegătoarelor provocată de bacteria *Clostridium chauvoei* și care se manifestă prin apariția în mușchi a unor tumori infiltrate cu gaze. **3.** (FITOPAT.) Tăciune (la plante).

CĂRNÓS, -OÁSĂ adj. (lat. *carnosus*) **1.** Care are multă carne; musculos. **2.** (Despre fructe, frunze, tulpini) Cu mult miez.

CĂRPĂNÓS, -OÁSĂ adj., s.m. și f. (Depr.) Zgîrcit; meschin.

CĂRPINÍȘ s.n. (<*carpen*) Pădure sau desiș de carpeni.

CĂRPINÍȚĂ s.f. (<*carpen*) Arbore sau arbust din familia betulaceelor, înalt pînă la 5 m, cu scoarța netedă, cenușie, cu frunzele ovale, mici, dințate și cu florile în amenți, care crește în părțile sudice ale României (*Carpinus orientalis*).

CĂRTURÁR s.m. (<ngr. *hartularios*) Învățat; savant, erudit.

CĂRUCIÓR s.n. (<*căruț*) **1.** Trăsură în care sînt purtați copiii mici. **2.** Vehicul mic, cu roți, în care sînt transportate greutăți relativ mici pe distanțe scurte. **3.** Subansamblu al unei mașini-unelte, al unui utilaj etc., folosit pentru deplasarea, în interiorul sistemului, a uneltei, a obiectului de prelucrat etc. (ex. *cărucior de strung*, *cărucior de selfactor*).

CĂRÚNT, -Ă adj. (lat. *canutus*) (Despre păr, barbă etc.) Care a început să albească. ◆ (Despre oameni) Care are (fire de) păr alb.

CĂRÚȚĂ s.f. (<*car*) **1.** Vehicul de forma carului, dar mai mic și mai ușor decît acesta, cu tracțiune animală, mai ales cu cai. **2.** Cantitate de fîn, lemne etc. cît se poate încărca într-o căruță.

CĂRVUNÁR s.m. (cf.it. *carbonaro*) (La pl.) Nume dat, prin asociație cu carbonarii italieni, persoanelor progresiste care au inițiat, la începutul sec. 19, în Țara Românească și în Moldova, o mișcare reformatoare, reprezentînd interesele boierilor liberali și ale negustorilor; (și la sg.) membru al acestei mișcări.

CĂSĂPÍ vb. IV tranz. (<*casap*) (Și fig.) A tăia în bucăți; a ciopîrți, a măcelări.

CĂSĂTORÍ vb. IV refl. și tranz. (<*căsător*, înv. "soț") A (se) uni prin căsătorie.

CĂSĂTORÍE s.f. (<*căsător*, înv. "soț") Convenție încheiată (printr-un act de stare civilă) între un bărbat și o femeie care cad de acord să trăiască împreună și să întemeieze o familie.

CĂSCÁ vb. I (lat.**cascare*) **1.** Tranz. A deschide gura pentru a vorbi, a mînca etc. **2.** Intranz. A deschide gura mare printr-o mișcare reflexă de inspirare adîncă, urmată de o expirație prelungită, trădînd oboseală, plictiseală sau somn. **3.** Refl. (Despre obiecte) A se deschide (puțin), a se crăpa.

CĂSCÁT, -Ă adj. (<*căsca*) **1.** Care stă, rămîne cu gura deschisă și (sau) cu ochii larg deschiși. **2.** Uimit, uluit. **3.** Distrat, zăpăcit, neatent; bleg. **4.** (Despre ochi) Holbat, zgîit. **5.** (Despre obiecte) Care are o deschizătură sau o crăpătură.

CĂSCĂÚND, -Ă s.m. și f. (lat.**cascabundus*) Om distrat, aiurit, zăpăcit.

CĂSNICÍE s.f. (<*casnic*) Trai în comun al soților; viață conjugală.

CĂSÚȚĂ s.f. (<*casă*) **1.** Diminutiv al lui casă. ◆ *Căsuță poștală* = ghișeu sau compartiment special unde se repartizează și se păstrează scrisorile pe care le ridică personal adresantul. **2.** Compartiment al unei casete de litere tipografice în care se păstrează literele. **3.** (La pl.) Spațiile dintre dinții spatei. **4.** (Fam.) Grupare a unui număr de persoane în vederea unei întrajutorări băneți periodice.

CĂȘĂRÍE s.f. (<*caș*) Construcție de lemn și de pămînt sau parte a stînii unde se prepară cașul și brînzeturile. ◆ P.ext. Stînă.

CĂTÁNĂ s.f. (<magh. *katona*) (Înv.) Soldat, ostaș în Austro-Ungaria; p. gener. soldat.

CĂTÁRE s.f. (<*căta*, pop. "căuta") Piesă metalică de formă prismatică, montată pe partea de sus a țevii unei guri de foc și care, împreună cu înălțătorul, formează dispozitivul de ochire al armei.

CĂTÍNĂ s.f. (lat. *catena*) Numele a două specii de arbuști spinoși: a) *cătină roșie*, arbust cu frunzele mici în formă de solzi și florile roz sau albe (*Tamarix ramosissima*); b) *cătină albă*, arbust cu frunzele înguste, lanceolate, argintii pe fața inferioară, cu florile mici, cafenii (*Hippophaë rhamnoides*).

CĂTRÁNĂ vb. IV (<*catran*) **1.** Tranz. A acoperi un stîlp, o traversă, un zid etc. cu un strat de gudron pentru a le proteja. **2.** Tranz. și refl. Fig. (Fam.) A (se) supăra, a (se) necăji foarte tare.

CĂTRE prep. (lat. *contra*) **1.** (Local) Spre; înspre, la. *Merge către casă.* ◆ (Precedat de prep. "de") Dinspre, de la. **2.** (Temporal) Pe la..., cam..., în perioada... *Către ziuă se face răcoare.* **3.** (Precedat de prep. "de") De. *Solicitat de către guvern.*

CĂTÚȘĂ s.f. (cf.lat. **catta*) **1.** Fiecare dintre cele două verigi metalice unite între ele printr-un lanț, cu care se leagă mîinile (și picioarele) arestaților. **2.** Plantă erbacee meliferă, din familia labiatelor, înaltă pînă la 100 cm, cu miros greu și cu florile albastre-violete (*Ballota nigra*).

CĂTUŞNICĂ s.f. (<*căţuşă*) Plantă erbacee meliferă, din familia labiatelor, înaltă pînă la 100 cm, cu miros aromatic şi cu florile albe sau roşietice, care are proprietăţi tonice, excitante (*Nepeta cataria*).
CĂŢĂRÁ vb. I refl. (cf. *acăţa*) A se sui (agăţîndu-se) pe ceva înalt (şi abrupt). ◆ (Despre plante) A se prinde, a se fixa de ziduri, de ramuri etc.
CĂŢÉL s.m. (lat. *catellus*) **I. 1.** Pui de cîine; p.ext. pui de animal sălbatic (asemănător cu cîinele). **2.** (ZOOL.) *Căţelul-pămîntului* = orbete (*Spalax microphtalmus*). **3.** (ENTOM.) *Căţelul-frasinului* (sau *căţel-de-frasin*) = cantaridă (*Lytta vesicatoria*). **4.** (IHTIOL.) *Căţel-de-mare* = corosbină (*Blennius sanguinolentus*). **II.** Fiecare dintre părţile care compun căpăţîna de usturoi.
CĂŢÚIE s.f. (cf. ngr. *katdzi* "lopăţică pentru jăratic") Vaş de metal sau de pămînt în care se ard mirodenii.
CĂÚŞ s.n. (lat. **cau* <*cavus*) **1.** Vas de lemn în formă de cupă sau de lingură, folosit pentru a lua făină, grăunţe etc. ◆ Cantitatea de făină, grăunţe etc. care încape într-un căuş. **2.** Lingură mare de lemn cu care se toarnă vinul din pritoacă în cadă. **3.** Lingură specială folosită la prepararea brînzeturilor, cu care se amestecă cheagul. **4.** Lingură de tablă sau de lemn cu ajutorul căreia se scoate apa din barcă. **5.** Piesă de tablă folosită pentru legarea cablului de foraj de un ax sau pentru legarea a două cabluri între ele. **6.** Uneltă de zidărie; cancioc.
CĂUTÁ vb. I (lat.**cautare*) **I.** Tranz. **1.** A încerca, a se strădui pentru găsirea cuiva sau a ceva. ◆ Intranz. A scotoci, a cotrobăi. ◆ Refl. pas. (Despre mărfuri) A avea căutare, a se cere. **2.** A cerceta, a examina. **II. 1.** Intranz. A se interesa, a se ocupa de... ◆ Intranz. şi tranz. A purta de grijă, a se îngriji (de...); a băga de seamă, a fi atent. ◆ Refl. A se îngriji de sănătate. **2.** Tranz. A-şi da silinţa, a se strădui. **III.** Intranz. (Pop.) A urmări cu ochii, a se uita, a privi. ◆ Fig. A fi orientat spre..., a ţinti la...
CĂUTÁT, -Ă adj. (<*căuta*) (Despre stil, vorbire, gesturi etc.) Ales cu deosebită grijă; pedant; artificial.
CĂUTĂTÚRĂ s.f. (<*căuta*) (Pop.) Mod de a privi; expresie a ochilor; p.ext. expresie a feţei, mină.
CĂUZÁŞ s.m. (<*cauză*) (În Ţara Românească) Participant la Revoluţia de la 1848.
CĂZNÍ vb. IV (<*caznă*) **1.** Refl. A se strădui, a se trudi din greu. **2.** Tranz. A tortura, a chinui.
Cd (CHIM.) Simbol pentru *cadmiu*.
cd (METR.) Simbol pentru *candelă*.
CE pron. invar. (lat. *quid*) **I.** (Interogativ, adesea cu nuanţă exclamativă) **1.** (Exprimă o întrebare) *Ce ai?* **2.** Pentru care motiv? Din care cauză? *Ce te minunezi?* **3.** (Interogativ şi exclamativ, indică surpriza, indignarea, neîncrederea etc.) Cum adică?! Nu cumva?! *Ce! Ai uitat?* **II.** (Adverbial) Cît (de tare, de mult), cum. *Ce-ai mai rîde de mine.* **III.** (Cu valoare de conjuncţie) Care lucru anume. *Nu mai ştia ce să inventeze.* **IV.** (Relativ) **1.** Care. **2.** (În legătură cu "a fi", "a se găsi"cu sens explicativ) *Rău ce eşti!* **3.** Ceea ce. **V.** (Nehotărît) **1.** Un lucru oarecare, nu ştiu ce (sau cît); ceva. **2.** (Cu repetarea verbului din propoziţia principală) *A stat ce-a stat.* **3.** Orice, oricît. *Să facă cine ce va vrea.*
Ce (CHIM.) Simbol pentru *ceriu*.
CEAC s.n. Prăjină lungă, la un capăt cu cîrlig, folosită pentru prinderea şi manevrarea butucilor pe apă.
CEACÍR, -Ă adj. (<tc. *çakir*) **1.** (Despre ochii unei fiinţe) Care prezintă anomalia de a nu fi de aceeaşi culoare; (despre fiinţe) cu ochi de culori diferite. **2.** Care suferă de strabism.
CEÁFĂ s.f. (cuv. autoh.; cf. alb. *čafé*) **1.** Faţa posterioară a gîtului. ◆ Regiunea cervicală. **2.** Specialitate de carne de porc din regiunea cervicală (afumată şi sărată).
CEAI s.n. (<rus. *čai*) **1.** Arbust peren, originar din China, cultivat în special în Extremul Orient şi în Asia Meridională, cu frunzele persistente, pieloase, care conţin cafeină, teobromină, tanin etc., cu proprietăţi tonifiante, excitante, digestive şi diuretice, şi cu flori albe, plăcut mirositoare (*Thea sinensis*). **2.** Produs rezultat din frunzele uscate (fermentate) ale arbustului de ceai (**1**), folosit pentru prepararea unei băuturi cu efect excitant, care a fost introdus în Europa în a doua jumătate a sec. 17. **3.** (De obicei cu determinări care arată felul) Extract apos obţinut prin macerare, infuzie sau decocţie din ceai (**2**) sau din diferite plante medicinale uscate (mentă, tei, sunătoare). **4.** Timpul, masa (de dimineaţă) la care se bea ceaiul (**3**). **5.** Reuniune (între prieteni) în cursul după-amiezii, la care se servesc diferite gustări (şi ceai) sau reuniune (seara) a tinerilor (la care se dansează).

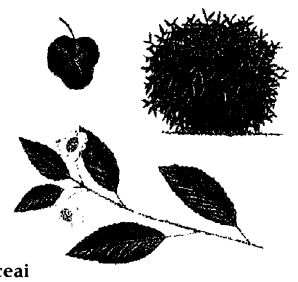
ceai

CEAINĂRÍE s.f. (<*ceaină*, înv. "ceainărie") Local în care se serveşte ceai.
CEÁINIC s.n. (<rus. *ceainik*) Vas special în care se fierbe apa pentru ceai (**3**) sau se opăreşte ceaiul.
CEAM s.n. (<tc. *çam*) Navă fluvială remorcată, care are magazii cu deschideri de dimensiuni mari şi care este folosită mai ales pentru a transporta piatră şi stuf.
CEANGĂU s.m. (<magh. *csángó*) (La pl.) Populaţie care foloseşte elemente amestecate de limbă maghiară şi română, de religie catolică, stabilită prin sec. 15 în unele zone ale Moldovei; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie.
CEÁPĂ s.f. (lat. *caepa*) **1.** Plantă erbacee legumicolă bienală, comestibilă, din familia liliaceelor, cu tulpina aeriană dreaptă, cilindrică şi verde şi cu cea subterană în formă de bulb, învelită în foi cărnoase la interior şi membranoase la exterior, cu frunzele cilindrice şi florile albe, numeroase, în inflorescenţe dese, umbeliforme (*Allium cepa*). ◇ *Ceapă de apă* = ceapă care se cultivă prin răsad şi se recoltează în acelaşi an în care s-a semănat. ◆ Bulbul cepei cu miros specific şi cu conţinut bogat în albumine şi vitamine, folosit în alimentaţie; p.gener. orice bulb al unei plante. **2.** *Ceapa-ciorii* = numele a două genuri de plante erbacee bulboase din familia liliaceelor, cu frunzele liniare şi florile divers colorate (*Gagea* şi *Muscari*).
CEÁPCĂ s.f. (<pol. *czapka*) Chipiu (polonez), şapcă.
CEAPRÁZ s.n. (<tc. *çapraz*) **1.** Şiret, panglică sau ciucure (de mătase) cu care se împodobesc hainele (militare), draperiile, tapiţeriile etc. **2.** Poziţia alternativă a dinţilor de ferăstrău într-o parte şi în alta, în afara liniei pînzei, pentru a face mai uşoară tăierea materialului. **3.** Călcător la maşinile de cusut.
CEÁPSĂ s.f. (<magh. *csápsza*, scr. *čepac*) Bonetă mică sau scufiţă de pînză albă, bogat împodobită cu ornamente colorate, ţesute sau cusute, care aparţine costumului popular din S-V României.
CEÁRĂ s.f. (lat. *cera*) **1.** Produs natural (de origine animală, vegetală, minerală) sau sintetic, plastic, insolubil în apă, care se înmoaie şi se topeşte la temperaturi joase şi care este utilizat la fabricarea cremei de ghete, a pastelor de lustruit, a lumînărilor, la impregnarea hîrtiei etc. şi în industria farmaceutică, electrotehnică şi în cosmetică. ◆ (Şi *ceară de albine*) Ceară de culoare gălbuie, cu miros caracteristic, produsă de albine, care se recoltează prin topirea fagurilor. ◆ (Şi *ceară roşie*) Amestec de colofoniu, şelac, ulei de terebentină, culori minerale, care, datorită proprietăţilor lui plastice la încălzire, se foloseşte ca sigiliu, la închiderea ermetică a unor recipiente etc. **2.** (PETROGR.) *Ceară de pămînt* = ozocheritâ. **3.** (FIZIOL.) Cerumen.
CEÁRCĂN s.n. (lat. *circinus*) **1.** Cerc vînăt în jurul ochilor (la un om obosit sau bolnav). **2.** (Pop.) Cerc de vapori, vizibil uneori în jurul Soarelui sau al Lunii; halo.
CEÁRDAŞ s.n. (<magh. *csárdás*) Dans popular maghiar în măsură binară, alcătuit din două părţi: una lentă, iar a doua din ce în ce mai rapidă; melodie după care se execută acest dans.
CEARŞÁF s.n. (<tc. *çarşaf*) Obiect de rufărie pentru pat, confecţionat din pînză, care se aşterne pe saltea sau cu care se îmbracă plapuma.
CEÁRTĂ s.f. (<*certa*) **1.** Schimb de cuvinte aspre între două sau mai multe persoane; sfadă, gîlceavă. **2.** P.ext. Duşmănie, ură, discordie.
CEAS s.n. (<sl. *časŭ*) **1.** Interval de timp egal cu o oră. ◆ Distanţa care se poate parcurge în timp de o oră. ◆ Fiecare dintre cele 24 de părţi în care este împărţită o zi şi care sînt

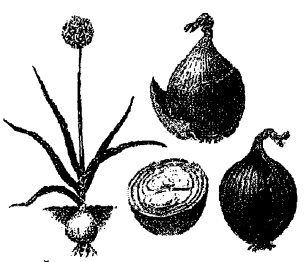
ceapă

marcate pe cadranul şi cu acele unui ceasornic; p.ext. bătăile ceasornicului, cînd acele ajung la unul dintre punctele principale ale cadranului. **2.** Perioadă de timp; moment; vreme. ◇ *Ceas bun* (sau *rău*) = moment considerat ca norocos (sau nenorocos). **3.** Instrument care serveşte la indicarea orei şi la măsurarea intervalelor de timp, care se bazează fie pe un fenomen care se desfăşoară uniform în timp (ex. *clepsidra, gnomonul*), fie pe un fenomen periodic (ex. *pendula, ceasul modern cu balansier, ceas cu cuarţ*). ◆ *Ceas solar* = suprafaţă plană pe care sînt trasate diviziuni indicînd orele şi pe care Soarele proiectează umbra unei tije dispuse în centru paralel cu axa polilor Pămîntului; cadran solar. ◆ Contor. **4.** Slujbă religioasă care are loc la diferite ore din zi.

CEASLÁ (ŞASLÁ) s.f. (<fr. *chasselas*) **1.** Nume dat mai multor soiuri de viţă de vie care produc struguri pentru masă. **2.** Portaltoi hibrid pentru viţa de vie, folosit pe solurile bogate în calciu.

CEASLÓV s.n. (<sl. *časoslovŭ*) Carte bisericească ce cuprinde rugăciuni şi cîntări pentru diferite ceasuri ale zilei şi care servea în trecut şi ca abecedar.

CEASÓRNIC s.n. (<bg., scr. *časovnik*, modificat după *ornic*) **1.** Ceas. **2.** Plantă agăţătoare cu florile albe, trandafirii şi albăstrii (*Passiflora coerulea*).

CEASORNICÁR s.m. (<*ceasornic*) **1.** Persoană care repară sau vinde ceasuri (**3**). **2.** Insectă dăunătoare, de dimensiuni mici, care face galerii în lemnul construcţiilor şi al mobilelor şi produce zgomote asemănătoare cu tic-tacul ceasului (*Anobium pertinax*).

CEÁŞCĂ s.f. (<rus. *ceaška*) Vas mic, cu gură largă şi cu toartă, din ceramică, faianţă etc. care serveşte la băut.

CEATÁL s.n. Porţiune de uscat, în formă de triunghi, care provoacă difluenţa fluvială.

CEÁTĂ s.f. (<sl. *četa*) **1.** Grup de oameni (adunaţi în vederea unui scop comun). ◆ Grup de animale (de acelaşi fel). **2.** (În ev. med.; în ţările române) Grup cu organizare specială, militară şi fiscală, alcătuit din subalternii de la sate ai dregătorilor domneşti, în fruntea căruia se afla cîte un vătaf.

CEÁŢĂ s.f. (lat. *caecia* <*caecus* "orb") Particule de apă rezultate din vaporizarea apei de pe sol, aflate în suspensie în atmosferă, la suprafaţa solului şi care îngreuiază vizibilitatea; negură, pîclă.

CEAÚŞ s.m. (<tc. *çavuş*) (În ev. med.) **1.** (În armata otomană) Curier, ştafetă. **2.** (În ev. med.; în ţările române) Grad militar inferior, comandant al unei cete de slujitori; persoană care avea acest grad. ◆ Căpetenia vînătorilor domneşti. ◆ Căpetenie de surugii. ◆ Aprod.

CEBOCEFALÍE s.f. (<fr. *cébocéphalie*; cf. gr. *kebos* "maimuţă"+ *kephale* "cap") Malformaţie congenitală în care nasul este turtit, iar ochii foarte apropiaţi.

CEC s.n. (<engl. *check*, fr. *chèque*) Document nominal sau la purtător, prin care un titular de cont curent sau de decontare, ori altă persoană împuternicită, dispune plata unei sume din disponibilul aflat în contul titularului.

CECIDÍE s.f. (<fr. *cécidie*; cf. gr. *kekis* "gogoaşă de stejar") Excrescenţă pe diferite organe ale plantelor, provocată de diferiţi paraziţi (bacterii, ciuperci sau insecte).

CECITÁTE s.f. (<lat. *caecitas, -atis*, fr. *cécité*) Absenţă a vederii; orbire din cauza unor leziuni ale mediilor transparente oculare care împiedică pătrunderea razelor luminoase pînă la retină ori a unor leziuni ale retinei, ale căilor nervoase sau ale centrilor vederii. ◇ *Cecitate diurnă* = hemeralopie. *Cecitate psihică* = pierdere a capacităţii de recunoaştere a obiectelor cu ajutorul văzului, cauzată de unele leziuni ale părţii occipitale a scoarţei cerebrale. *Cecitate verbală* = pierdere a capacităţii de a citi sau de a înţelege sensul limbajului scris în urma unor leziuni ale scoarţei cerebrale.

CÉCUM (CEC) s.n. (<fr. *caecum*, lat. [intestinum]*caecum*) Primul segment al intestinului gros, de forma unei pungi, cuprins între intestinul subţire şi colon.

CEDÁ vb. I (<fr. *céder*) **1.** Tranz. A renunţa (cu titlu gratuit sau oneros) la posesiunea asupra unui bun. ◆ A face o cesiune. **2.** Intranz. A da cuiva dreptate (într-o discuţie); a nu se mai împotrivi; a renunţa. ◆ (SPORT) A se recunoaşte învins (într-o competiţie). **3.** Intranz. (Despre boli) A scădea din intensitate, a se ameliora. **4.** Intranz. (Despre lucruri) A nu rezista la presiune; a se încovoia; a se deforma; a se rupe.

CEDÉNT s.m. (<lat. *cedens, -ntis*) (JUR.) Creditor care transmite, printr-un contract de cesiune, dreptul său de creanţă unei alte persoane.

CÉDRU s.m. (<lat. *cedrus*, fr. *cèdre*; cf.gr. *kedros*) Numele mai multor specii de arbori din familia pinaceelor, răspîndiţi în Maroc (*Cedrus atlantica*), Cipru (*Cedrus brevifolia*), Asia Mică (*Cedrus libani*) şi Asia Centrală (*Cedrus deodora*); arbore care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. ◆ Lemnul acestor arbori, brun-gălbui, rezistent, uleios, cu miros puternic, folosit în construcţii navale, la fabricarea mobilelor, în sculptură.

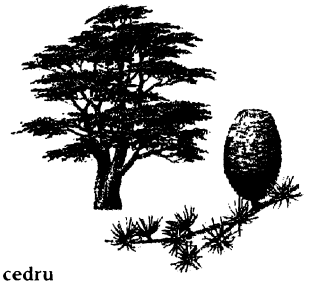

cedru

CEFALÉE s.f. (<fr. *céphalée*; cf.gr. *kephale* "cap") Durere de cap difuză sau localizată, continuă sau intermitentă care însoţeşte unele boli.

CEFÁLIC, -Ă adj. (<lat. *cephalicus*, fr. *céphalique*) Care aparţine capului, care se referă la cap. ◇ *Arteră cefalică* = carotidă.

CEFALÍNĂ s.f. (<fr. *céphaline*; cf gr. *kephale* "cap") (BIOCHIM.) Fosfatidă formată din gliceroli, acizi graşi, acid fosforic şi un aminoalcool, care se găseşte în ţesutul nervos cerebral şi în gălbenuşul de ou.

CEFALÍTĂ s.f. (<fr. *céphalite*) Inflamaţie a creierului şi a membranelor sale.

CEFAL(O)- (<fr. *céphal*(o)-; cf. gr. *kephale* "cap") Element prim de compunere care are semnificaţia "cap", "referitor la cap".

CEFALOCORDÁT s.n. (<fr. *céphalocordate*) (La pl.) Încrengătură de cordate inferioare, care reprezintă forma de trecere de la nevertebrate la vertebrate; (şi la sg.) animal care face parte din această încrengătură.

CEFALOGRÁF s.n. (<fr. *céphalographe*) Instrument folosit în antropometrie, cu care se efectuează cefalografia.

CEFALOGRAFÍE s.f. (<fr. *céphalographie*; cf. gr. *kephale* "cap"+*graphe* "descriere") **1.** Descriere anatomică a capului. **2.** Înregistrare grafică a formei şi a dimensiunilor capului.

CEFALOMÉTRU s.n. (<fr. *céphalomètre*) Instrument pentru măsurarea capului.

CEFALOPÓD s.n. (<fr. *céphalopode*; cf.gr. *kephale* "cap"+*pous, podos* "picior") (La pl.) Clasă de moluşte marine cu gura înconjurată de braţe tentaculare; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă (ex. *nautilul, sepia, caracatiţa*).

CEFALORAHIDIÁN, -Ă adj. (<fr. *céphalo-rachidien*; cf.gr. *kephale* "cap"+*rakhis* "şira spinării") (ANAT.) Care se referă la cap şi la coloana vertebrală, care aparţine acestora. ◇ *Lichid cefalorahidian* = lichid incolor care umple ventriculii cerebrali şi canalul rahidian, avînd rol în schimburile metabolice la nivelul ţesutului nervos central.

CEFALOTORÁCE s.n. (<fr. *céphalothorax*, it. *cefalotorace*) Segment al corpului, la arahnide şi crustacee, format prin unirea capului cu toracele.

CEFÁR s.n. (<*ceafă*) Partea superioară a jugului, de forma unei bare de lemn cu două curburi, care se aşază pe ceafa unor animale de tracţiune.

CEFEÍDĂ s.f. (<fr. *céphéide*) (La pl.) Clasă de stele cu strălucire variabilă, numită astfel după constelaţia Cefeu în care a fost descoperită prima dintre aceste stele; (şi la sg.) stea care aparţine acestei clase.

CEFERÍST, -Ă (CHEFERÍST, -Ă) s.m. şi f. (<*CFR*) Persoană care se află în serviciul Căilor Ferate Române.

CÉGĂ s.f. (<scr. *čega*) Peşte de apă dulce din familia acipenseridelor, cu bot alungit şi cu un şir de plăci osoase pe laturi, cu mare valoare comercială (*Acipenser ruthenus*).

CEH, -Ă s.m. şi f., adj. (<germ. *Tscheche*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor din ramura slavilor de apus, constituit ca naţiune în Cehia, de religie creştină (catolici, protestanţi); (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Cehiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Cehiei sau cehilor, referitor la Cehia sau la cehi. ◆ (Substantivat, f.) Limba vorbită de cehi, care face parte din ramura apuseană a limbilor slave.

CELAFÍBRĂ s.f. (<fr. *celafibre*) Fibră textilă din categoria fibrelor diacetilcelulozice, puţin higroscopică, permeabilă pentru radiaţiile ultraviolete şi uşor inflamabilă.

CELAPÉRM s.n. (<fr. *celaperm*) Fibră textilă obţinută pe cale chimică din celuloza de bumbac, cu aceleaşi proprietăţi ca celofibra dar cu un tuşeu deosebit.

CELÁR s.n. (lat. *cellarium*) **1.** Cămară de alimente sau încăpere pentru unelte într-o gospodărie ţărănească. **2.** Despărţitură sau încăpere la stînă, în care se păstrează brînzeturile, vasele etc.

CĒLĂLALT, CEÁLALTĂ (CÉLALALT, CÉEALALTĂ, CÉLALT, CÉLALTĂ) pron. dem., adj. dem. (<*cel(a)+alalt*) **1.** (Acela) care se află mai departe dintre doi, al doilea. **2.** (Acela) care este imediat următor altuia. **3.** (La pl.) (Toţi cei) care sînt de faţă sau care pot fi luaţi în considerare, afară de cel sau cei amintiţi în mod special sau scoşi din discuţie.

CELEBRÁ vb. I tranz. (<fr. *célébrer*) **1.** A săvîrşi cu solemnitate un act de însemnătate publică sau privată, în special o căsătorie; a oficia. **2.** A sărbători (aducînd elogii) un eveniment însemnat, o persoană. **3.** A proslăvi.

CELEBRITÁTE s.f. (<fr. *célébrité*, lat. *celibritas, -atis*) **1.** Însuşirea de a fi celebru; reputaţie, faimă. **2.** Persoană care se bucură de mare renume şi prestigiu.

CELÉBRU, -Ă adj. (<fr. *célèbre*, lat. *celebris*) Renumit, vestit; ilustru.

CELENTERÁT s.n. (<fr. *coelenteré*; cf. gr. *koilos* "scobit"+ *enteron* "intestin") (La pl.) Încrengătură de metazoare marine, care au corpul cu pereţii alcătuiţi din două straturi de celule (ectoderm şi endoderm) şi o cavitate digestivă în interior; (şi la sg.) animal care face parte din această încrengătură (ex. *hidra, meduza, coralul*).

CELÉST, -Ă adj. (<fr. *céleste*, lat. *celestis*) Ceresc. ◆ Minunat, divin.

CELÉSTĂ s.f. (<fr. *célesta*) Instrument muzical cu claviatură, ale cărui sunete sînt produse prin lovirea unor plăci de metal.

CELESTÍN s.m. (<fr. *célestin*) Călugăr aparţinînd unui ordin catolic fundat în 1254.

CELESTÍNĂ s.f. (<fr. *célestine*) Sulfat natural de stronţiu ($SrSO_4$), rombic, sticlos, transparent, incolor sau uşor colorat, utilizat la prepararea sărurilor de stronţiu.

CELIBÁT s.n. (<fr. *célibat*, lat. *caelibatus*) Starea civilă a celibatarului.

CELIBATÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *célibataire*) Persoană care este necăsătorită; burlac.

CELIOSCOPÍE s.f. (<fr. *coelioscopie*; cf. gr. *koilia* "abdomen"+ *skopeo* "a examina") Metodă de examinare a interiorului cavităţii abdominale; laparoscopie, peritoneoscopie.

CELLA s.f. (cuv. lat.) (ARHIT.) Naos.

CELLO s.m. (cuv. it.) Violoncel.

CELOBLÁST s.n. (cf. gr. *koile* "cavitate"+ *blastos* "mugure") Aparat vegetativ la unele plante inferioare, format dintr-o celulă cu mai multe nuclee.

CELOCHÍT s.n. (<*cel*[uloză]+*chit*) Chit format din bitum moale, filerizat cu var gras şi cu adaos de fibre de celuloză, folosit la executarea izolaţiilor hidrofuge.

CELOFÁN s.n. (<fr. *cellophane*) Produs folosit la ambalaje, obţinut din soluţii de viscoză sub formă de filme şi foi impermeabile, transparente, insolubile în apă şi alcool.

CELOFÍBRĂ s.f. (<fr. *cellofibre*) Fibră textilă artificială, pe bază de celuloză, folosită în industria textilă.

CELOIDÍNĂ s.f. (<germ. *Keloidine*) Soluţie concentrată de piroxilină, folosită la secţionarea fină a fragmentelor de ţesături folosite pentru examenul microscopic.

CELOLÍNĂ s.f. (<*celo*[fibră]+*lină*) Fibră textilă artificială, fabricată din viscoză şi folosită ca înlocuitor al lînii.

CELÓM s.n. (<fr. *coelome*; cf. gr. *koilon* "cavitate") Cavitate, la animalele cu mezoderm, situată între peretele corpului şi organe.

CELOMÁT s.n. (<fr. *coelomate*) (La pl.) Grup de animale prevăzute cu celom (viermii, moluştele, artropodele, acraniatele, tunicierii, vertebratele); (şi la sg.) animal care face parte din acest grup.

CELÓN s.n. (den. com.) Acetat de celuloză.

CELOSTÁT s.n. (<fr. *coelostat*; cf. lat. *coelum* "cer", gr. *statos* "stabil") Mecanism care urmăreşte un astru în timpul mişcării sale diurne, transmiţînd imaginea acestuia cu ajutorul unui sistem de oglinzi.

CELT, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *Celtes*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Triburi indo-europene care formau în milen. 1 î.Hr. majoritatea populaţiei din Europa apuseană şi centrală; (la sg.) persoană care aparţinea acestei populaţii. Sînt creatorii culturii La Tène. În sec. 5-3 î.Hr. au migrat spre E şi S-E, ajungînd (şi în ţara noastră) pînă în Grecia şi Asia Mică. ◆ **2.** Adj. Celtic.

CÉLTA s.f. Fibră textilă, scurtă, hidrat-celulozică de tip viscoză, în care este înglobată o mare cantitate de aer şi din care se fabrică ţesături pentru îmbrăcămintea călduroasă.

CÉLTIC, -Ă adj. (<fr. *celtique*) Care aparţine celţilor, privitor la celţi. ◇ *Limbi celtice* = familie de limbi indo-europene (cel puţin 7) vorbite în antichitate (*galica*) şi astăzi (ex. *galeza, irlandeza, bretona*).

CELULÁR, -Ă adj. (<fr. *cellulaire*) Care aparţine celulei, privitor la celulă; alcătuit din celule. ◇ *Teorie celulară* = teorie formulată de naturaliştii germani M.J.Schleiden şi Th. Schwann, conform căreia celula constituie elementul fundamental al organizaţiei interne a plantelor şi animalelor. *Telefon celular* (şi substantivat, n.) = radiotelefon portabil individual, care foloseşte o reţea de comunicaţii de înaltă frecvenţă (450-900 MHz) bazată pe relee care controlează zone (celule) din teritoriu pe o rază de c. 20 km.

CELÚLĂ s.f. (<fr. *cellule*, lat. *cellula*) **1.** (BIOL.) Element constitutiv al organismelor vii, format din membrană, citoplasmă şi nucleu, care conţine organe celulare (condriomul, aparatul lui Golgi etc.) şi unele formaţii nepermanente (vacuole, granule etc.), avînd lîngă nucleu centrozomul. Diferenţele dintre celula animală şi cea vegetală sînt determinate de natura membranei (protoplasmatică, la animale, şi celulozică, la plante), de frecvenţa şi mărimea vacuolelor şi a granulelor, precum şi de prezenţa plastidomului în celula vegetală. Sînt sediul unor procese biologice fundamentale. **2.** Cavitate hexagonală a fagurelui de ceară, în care albinele depun mierea, cresc puietul sau depozitează hrana. Un fagure este alcătuit din 8000-9000 de celule. **3.** Încăpere strîmtă într-o închisoare, unde sînt ţinuţi arestaţii sau condamnaţii. **4.** Ansamblu format din aripile (şi fuzelajul) unui avion. **5.** Fiecare dintre compartimentele sau elementele identice, alăturate şi cu aceeaşi funcţie, ale unui dispozitiv sau ale unui sistem tehnic (ex. *celulă de siloz*).

CELULÍTĂ s.f. (<fr. *cellulite*) Inflamaţie a ţesutului celular subcutanat.

CELULOÍD s.n. (<fr. *celluloïd*; cf. lat. *cellula* "cămăruţă", gr. *eidos* "aspect") Material termoplastic solid, lucios, flexibil, uşor inflamabil, obţinut din nitroceluloză şi camfor, care este folosit la fabricarea filmelor fotografice, a lacurilor etc.

CELULÓZĂ s.f. (<fr. *cellulose*) Polizaharid format din resturi de glucoză, component principal al pereţilor celulari ai plantelor, care nu este digerat de sucurile digestive la om, ci numai la rumegătoare. În stare pură se prezintă ca o masă albă, lucioasă, mătăsoasă, cu aspect amorf; se obţine din lemn, stuf, paie de cereale etc. prin diferite tratamente chimice. Constituie materia primă pentru industria hîrtiei, a lacurilor, a fibrelor artificiale, a maselor plastice, a explozivilor etc.

CEMBALO s.n. (cuv. it.) Clavecin.

CEMÉNT s.n. (<fr. *ciment*) Agent cu care se cementează piesele de oţel.

CEMENTÁ vb. I tranz. (<fr. *cémenter*) A introduce printr-un tratament termochimic o cantitate de carbon, crom, azot, aluminiu etc. în stratul superficial al unei piese de oţel, spre a-i mări duritatea şi rezistenţa la uzură.

CEMENTÍTĂ s.f. (<fr. *cémentite*) Carbură de fier (Fe_2C), reprezentînd constituentul structural caracteristic al oţelurilor şi fontelor.

CENÁCLU s.n. (<fr. *cénacle*, lat. *cenaculum*) Grup de literaţi, de artişti etc. cu un program estetic comun, uneori cu o publicaţie proprie ("Junimea", "Literatorul", "Sburătorul"); reuniune periodică a unui asemenea grup.

CENESTEZÍE s.f. (<fr. *cénesthésie*; cf. gr. *koinos* "comun"+ *aisthesis* "senzaţie") Impresie generală, nediferenţiată, care rezultă din totalitatea senzaţiilor primite de la organele interne, caracterizîndu-se printr-o dispoziţie plăcută sau neplăcută; sensibilitate care reflectă propria existenţă fizică.

CENOBÍT s.m. (<fr. *cénobite*, lat. *coenobita*) Călugăr care trăieşte într-o mănăstire.

CENOTÁF s.n. (<fr. *cénotaphe*, lat. *cenotaphium*) Monument funerar ridicat în memoria unei persoane decedate într-un loc necunoscut sau înmormîntată în altă parte decît locul în care s-a ridicat monumentul.

CENOTÍP s.n. (<fr. *cénotype*; cf.gr. *koinos* "comun"+ *typos* "model") Tip primitiv din care au derivat alte tipuri.

CENS s.n. (<lat. *census*, fr. *cens*) **1.** (În Roma antică) Recensămînt al cetăţenilor şi al averii lor, pe baza căruia se făcea recrutarea, se fixau impozitele, se exercitau drepturile politice etc. **2.** (În ev. med.) Rentă în bani sau în natură plătită seniorului de către posesorul de pămînt. **3.** (În unele state) Cîtimea de impozit prevăzută de legile electorale, necesară pentru acordarea dreptului de alegător.

CENT s.m. (<engl., fr. *cent*) **1.** Monedă divizionară în SUA şi în Canada, egală cu o sutime de dolar. ◆ Monedă în Ţările de Jos, valorînd o sutime de florini. **2.** (MUZ.) Subdiviziune pentru măsurarea intervalelor muzicale, egală cu o sutime dintr-un semiton.

CENTÁUR s.m. (<lat. *centaurus*) (În mitologia greacă; şi ca n.pr.) Făptură imaginară, cu trup de cal şi bust omenesc.

CENTAUROMAHÍE s.f. (<lat. *centauromachia*, fr. *centauromachie*) (MITOL.) Lupta dintre centauri şi lapiţi.

CENTAVO s.m. (cuv. sp.) Monedă divizionară în unele ţări din America Latină.

CENTENÁR s.n. (<lat. *centenarius*, fr. *centenaire*) Împlinirea a o sută de ani de la un eveniment important; celebrarea acestui eve-

niment. ◆ (Adjectival) Care datează de o sută (sau de mai multe sute) de ani.

CENTESIMO s.m. (cuv. it.) Monedă divizionară reprezentînd a suta parte dintr-o liră italiană.

CENTEZIMÁL, -Ă adj. (<fr. *centésimal*; cf. lat. *centesimus* "al o sutălea") Care reprezintă a suta parte dintr-un întreg; referitor la împărţirea unui întreg în o sută de părţi egale (ex. *grad centezimal; minut centezimal*).

CENTI- (<fr., it. *centi-*; cf.lat. *centum* "sută") Element prim de compunere care intră în denumirea submultiplilor unităţilor de măsură pentru a exprima a suta parte din întreg (simbol *c*).

CENTIGRÁM s.n. (<fr. *centigramme*) Unitate de măsură a masei (simbol *cg*), egală cu a suta parte dintr-un gram.

CENTÍMĂ s.f. (<fr. *centime*) Valoare bănească reprezentînd a suta parte dintr-un franc, dintr-un leu vechi etc.

CENTIMÉTRU s.m., s.n. (<fr. *centimètre*) **1.** S.m. Unitate de măsură pentru lungime (simbol *cm*), egală cu a suta parte dintr-un metru. ◇ *Centimetru-gram-secundă* (simbol *CGS*) = sistem de unităţi de măsură utilizat în special înainte de adoptarea Sistemului Internaţional, avînd ca unităţi fundamentale centimetrul (nu metrul), gramul (nu kilogramul) şi secunda (nu ora). **2.** S.n. Panglică cu diviziuni zecimale folosită la măsurat în croitorie, în magazinele textile etc.

CENTIRÓN s.n. (<fr. *ceinturon*) Centură (militară).

CENTÓN s. n. (<fr. *centon*; cf. lat. *cento* "haină făcută din bucăţi") Lucrare în versuri sau proză alcătuită din fragmente luate de la diferiţi autori. ◆ Lucrare lipsită de originalitate, plagiată.

CENTRÁ vb. I (<fr. *centrer*) **1.** Tranz. A fixa o piesă de prelucrat într-o maşină-unealtă, astfel încît axa de rotaţie a suprafeţei supuse prelucrării să coincidă cu axa de rotaţie a sculei sau a axului principal al maşinii. ◆ Fig. A orienta (o activitate) către un anumit scop; a grupa elemente disparate în jurul unui nucleu. **2.** Tranz. A aduce în poziţii corecte două sau mai multe maşini care funcţionează cuplate. **3.** Intranz. şi tranz. (În unele jocuri sportive) A trimite mingea de la marginea terenului spre mijlocul lui; spec. (la fotbal) a trimite mingea din marginea terenului în careul de la poartă.

CENTRÁJ s.n. (<fr. *centrage*) Centrare.

CENTRÁL, -Ă adj., s.f. (<fr. *central*, lat. *centralis*) **I.** Adj. **1.** Care se află în centru, în mijloc; care provine dintr-un centru. **2.** Care ocupă o poziţie principală, care are o importanţă esenţială; vital. **II.** S.f. **1.** Instalaţie sau ansamblu de instalaţii în care se produce energie, se efectuează o anumită operaţie tehnologică etc. în mod centralizat. ◇ *Centrală electrică* = ansamblu de instalaţii, clădiri şi amenajări în care se produce energie electromagnetică prin transformarea altor forme de energie; în funcţie de forma energiei transformate există: *centrală termoelectrică* sau *termocentrală electrică* (*centrala electrică nucleară* foloseşte pentru producerea căldurii reactoare nucleare, *centrala geotermoelectrică* utilizează căldura internă a scoarţei terestre), *centrală hidroelectrică* sau *hidrocentrală electrică*, *centrală electrică eoliană*, *solară* etc. *Centrala termică* = centrală în care se produce căldura care este distribuită prin intermediul unui agent termic (abur, apă caldă etc.) în scopuri tehnologice sau pentru încălzitul încăperilor. *Centrală telefonică* = ansamblu de instalaţii electrice, dispozitive şi clădiri la care ajung liniile posturilor unei reţele telefonice şi liniile de legătură cu alte reţele telefonice şi în care se efectuează (automat sau manual) legăturile telefonice între abonaţi. **2.** Mare unitate economică ce funcţionează pe principiul gestiunii economice proprii şi coordonează activitatea dintr-un anumit domeniu.

CENTRALÍSM s.n. (<fr. *centralisme*; cf.rus. *ţentralizm*) Sistem de organizare administrativă, economică sau politică în care organele locale, subordonate, periferice etc. se supun directivelor sau dispoziţiilor organelor centrale cărora li se conferă un număr mare de atribuţii.

CENTRALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *centraliser*) **1.** A uni, a concentra într-un singur tot elemente preexistente. **2.** A face să depindă de o conducere unică. **3.** A însuma o serie de date într-un document specializat în acest sens.

CENTRALIZÁRE s.f. (<*centraliza*) **1.** Acţiunea de a centraliza şi rezultatul ei; concentrare; proces de unire a mai multe unităţi economice. ◇ (ECON.) *Centralizarea capitalului* = unirea unor capitaluri şi desfiinţarea independenţei lor. ◇ *Instalaţie de centralizare* = instalaţie pentru mecanizarea şi automatizarea operaţiilor privind primirea, expedierea, formarea şi descompunerea trenurilor în staţiile de cale ferată; după modul în care se face comanda, controlul şi acţionarea macazurilor şi semnalelor, instalaţiile de centralizare pot fi electrodinamice, mecanice, electromecanice, hidraulice sau electropneumatice. **2.** Metodă de coordonare unitară a activităţii politice şi administrative a unei ţări, al cărei conţinut şi a cărei formă sînt legate de natura sistemului social.

CENTRIFÚG, -Ă adj., s.f. (<fr. *centrifuge*) **1.** Adj. Care tinde să se depărteze de centru. ◇ *Forţă centrifugă* = forţă care acţionează asupra unui corp aflat în mişcare de rotaţie, tinzînd să-l depărteze de axa de rotaţie. *Mişcare centrifugă* = mişcare a unui corp care se îndepărtează de centrul lui de rotaţie. *Pompă centrifugă* = aparat bazat pe efectul forţei centrifuge şi folosit la pomparea apei. **2.** S.f. Aparat pentru separarea componenţilor cu densităţi diferite dintr-un amestec lichid eterogen cu ajutorul forţei centrifuge.

CENTRIFUGÁ vb. I tranz. (<*centrifugă*) A efectua o centrifugare.

CENTRIFUGÁRE s.f. (<fr. *centrifuga*) Operaţie de separare, prin sedimentare sau filtrare centrifugă, a componenţilor unui amestec eterogen.

CENTRIÓL s. m. (<fr. *centriole*) (BIOL.) Corpuscul în formă de bastonaş sau de granulă, care formează partea centrală a centrozomului.

CENTRIPÉT, -Ă adj. (<fr. *centripète*) Care tinde să (se) apropie de centru. ◇ *Forţă centripetă* = forţă egală şi opusă celei centrifuge, care menţine un corp rotitor pe traiectoria circulară.

CENTROSFÉRĂ s.f. (<fr. *centrosphère*; cf. gr. *kentron* "centru"+*sphaira* "sferă") (GEOL.) Partea centrală a globului pămîntesc, cu raza de 3500 km şi densitatea foarte mare, care se consideră a fi alcătuită din nichel şi fier.

CENTROSPÉRMĂ s.f. pl. (<fr. *centrosperme*) (La pl.) Grup mare de plante, cu ovar superior, cu seminţele localizate pe o formaţie din centrul fructului şi cu embrionul curbat, inelat sau spiralat (ex. *chenopodiaceele*, *cariofilaceele* etc.); (şi la sg.) plantă care face parte din acest grup.

CENTROZÓM s.m. (<fr. *centrosome*, cf. gr. *kentron* "centru"+ *soma* "corp") (HIST.) Constituent citoplasmatic situat lîngă nucleu, care intervine în mitoză şi în mişcarea cililor şi a flagelilor.

CÉNTRU s.n., s.m. (<lat. *centrum*, fr. *centre*) **I. 1.** S. n. (MAT.) Punct faţă de care punctele unei figuri se raportează după anumite criterii (de simetrie, de distanţă, de rotaţie, de omotetie etc.) (ex. *centru de simetrie*; *centrul cercului*; *centru de rotaţie*). **2.** S.n. (În loc.) *În centrul (atenţiei, preocupărilor* etc.) = pe primul plan, la loc de frunte. **3.** S.n. Punctul de aplicaţie al rezultantei unui sistem de forţe. *Centru de greutate*. **4.** S.m. Punct central al unei întinderi, al unui spaţiu, al unui teren etc. (ex. *centrul sălii*; *centrul terenului de fotbal*; *centrul cîmpiei*). **5.** S.m. Jucător aflat în centrul liniei de atac sau de apărare la anumite jocuri sportive. **II. 1.** S.n. Punct în care sînt localizate anumite funcţii sau acte (ex. *centrul reflexelor*). **2.** S.m. *Centru nervos* = grup de celule nervoase aflate în encefal, în bulb sau în măduvă, la care vin excitaţiile periferice şi de la care pornesc excitaţiile centrale. **3.** S.n. Loc (sau localitate, parte dintr-o localitate, clădire etc.) unde este concentrată o activitate de un anume profil (industrială, comercială, administrativă, culturală). ◇ *Centru universitar* = localitate în care există instituţii de învăţămînt superior. *Centru de documentare* = bibliotecă, secţie într-o bibliotecă sau într-o instituţie, care are ca sarcină principală furnizarea de material documentar. ◆ Instituţie superioară conducătoare; putere administrativă centrală (din capitală); unitate de cercetare ştiinţifică mai mică decît un institut. **4.** S.n. sg. Poziţie politică de mijloc între dreapta şi stînga. ◇ *Centru-dreapta* = poziţie politică de mijloc cu tendinţe de dreapta. *Centru-stînga* = poziţie politică de mijloc cu tendinţe de stînga. ◇ Loc. adj. *De centru* = care se situează pe o poziţie intermediară, care oscilează între două opinii extreme (ex. *partid politic de centru*).

CENTRUÍRE s.f. (<*centru*) Operaţie de prelucrare a găurilor de centrare la o piesă în vederea prelucrării ei ulterioare la o maşină-unealtă.

CENTUMVÍR s.m. (<lat., fr. *centumvir*) Membru al unui colegiu de judecători, format dintr-o sută de magistraţi, care judecau afacerile civile în vechea Romă. ◆ Membru al senatului municipal în Imperiul Roman.

CENTÚPLU, -Ă adj. (<fr. *centuple*, lat. *centuplus*) Însutit.

CENTÚRĂ s.f. (<fr. *ceinture*) **1.** Curea (lată) de piele, de pînză, de plastic etc. cu care se încinge talia şi care este folosită mai ales de militari care îşi agaţă de ea sabia, baioneta sau tocul pistolului. ◇ *Centură de salvare* = echipament individual, de forma unui cordon lat,

a unui pieptar etc., făcut din plăci de plută învelite în pînză, care serveşte la menţinerea unui naufragiat la suprafaţa apei. *Centură de siguranţă* = echipament individual de protecţie folosit de muncitorii care lucrează la înălţimi. ◆ Fîşie lată de pînză, de elastic etc., cu care se încinge abdomenul pentru a-l susţine sau pentru a-l menţine în poziţie corectă. **2.** (ANAT.) Ansamblu osos prin care extremităţile se leagă de trunchi. ◇ *Centură pelviană* = centură formată din oasele coxale şi care leagă membrele inferioare de trunchi. *Centură scapulară* = centură formată din clavicule şi omoplaţi, care leagă membrele superioare de trunchi. **3.** (SPORT) Linie orizontală, imaginară, la nivelul ombilicului, care marchează limita sub care loviturile la box sînt nepermise de regulament. **4.** *Centură de fortificaţii* = linie de lucrări de apărare din beton armat şi cuirase metalice, construită în jurul unei localităţi. **5.** (ASTR.) *Centură de radiaţie* = fiecare dintre zonele din jurul pămîntului în care radiaţia corpusculară ionizată este foarte intensă. **6.** Grindă continuă orizontală, rezemată pe toată lungimea ei pe zidurile portante ale unei clădiri, în vederea realizării legăturii dintre ziduri, a preluării tensiunilor interne provocate de cutremure etc. **7.** (NAV.) Fîşie continuă de tablă de oţel care formează bordajul unei nave.

CENTÚRIE s.f. (<lat. *centuria*) **1.** (În Roma antică) Diviziune politică formată dintr-o sută de cetăţeni. **2.** (În armata romană) Subdiviziune tactică cuprinzînd o sută de ostaşi. **3.** (În vechea organizare a armatei române) Subîmpărţire a unei cete.

CENTURIÓN s.m. (<lat. *centurio, -onis*, fr. *centurion*) Comandant al unei centurii.

CENURÓZĂ s.f. (<fr. *cénurose*) Boală parazitară întîlnită la oi, provocată de forma larvară a teniei (*Coenurus cerebralis*) şi localizată în creier.

CENUŞÁR s.n., s.m. (<*cenuşă*) **I.** S.n. **1.** Cutie de metal aşezată sub focarul unei sobe sau al unui cazan, cuptor etc., în care se strînge cenuşa rezultată din ardere. **2.** Atelier sau secţie dintr-o fabrică de tăbăcărie în care se execută operaţiile premergătoare piclării şi tăbăcirii. ◆ Bazin folosit în tăbăcărie, cu o soluţie specială de lapte de var, în care se introduc pieile crude pentru a le curăţa de păr. ◆ Soluţie de lapte de var proaspăt sau alcalin, folosită pentru depilarea pieilor crude şi îndepărtarea epidermei. **3.** Urnă cinerară. **II.** S.m. Arbore înalt de 15-30 m, originar din China, cu scoarţa netedă, cu frunzele mari, compuse, cu florile mici, galbene-verzui şi cu lemn nerezistent, casant (*Ailanthus altissima*).

CENÚŞĂ s.f. (lat.**cinusia*) **1.** Reziduu solid format din substanţe minerale sub formă de pulbere, care rămîne după arderea completă a unui corp. ◆ Rămăşiţele unui mort incinerat. **2.** *Cenuşă vulcanică* = masă de elemente fine aruncată în atmosferă de un vulcan în erupţie.

CENUŞĂREÁSĂ s.f. (<*cenuşar*) Personaj din basme, închipuit ca o fată persecutată şi chinuită de mama vitregă; fig. persoană persecutată (în familie), care munceşte peste puteri.

CENUŞÍU, -ÍE s.n., adj. (<*cenuşă*) **1.** S.n. Culoare obţinută prin suprapunerea în diferite proporţii a culorilor alb şi negru. **2.** Adj. De culoarea cenuşii; fig. şters, lipsit de expresivitate.

CENZITÁR, -Ă adj. (<fr. *censitaire*) Care are la bază censul (**3**), întemeiat pe cens. ◇ *Sistem (electoral) cenzitar* = (în unele state) sistem electoral în care recunoaşterea dreptului la vot este în funcţie de îndeplinirea de către alegător a anumitor condiţii, în primul rînd în funcţie de avere.

CÉNZOR s.m. (<lat. *censor*, fr. *censeur*) **1.** (În Roma antică) Magistrat însărcinat cu recensămîntul populaţiei, al averilor şi cu paza moravurilor publice. **2.** (În unele state) Persoană aleasă de adunarea generală a unei societăţi comerciale pentru a face verificarea conturilor prezentate de administrator. **3.** Persoană care are sarcina de a verifica gestiunea. **4.** Persoană oficială specializată care se ocupă cu cenzura.

CENZÚRĂ s.f. (<lat. *censura*, fr. *censure*) Control prealabil exercitat de anumite organe specializate ale unui stat asupra publicaţiilor, spectacolelor etc. şi, în anumite condiţii, asupra corespondenţei şi convorbirilor telefonice; organ care exercită acest control.

CEP s.n. (lat. *cippus*) **1.** Dop de lemn cu care se astupă gaura butoiului. ◆ Canea. **2.** Porţiune din tulpina unui portaltoi, care se lasă altoiului pentru a-l proteja şi pentru a asigura o rodire bogată. **3.** Fusul arborelui de lemn al unei mori ţărăneşti de apă. **4.** Capătul filetat în exterior al unei ţevi, care serveşte la îmbinare prin înşurubare.

CEPCHÉN s.n. (<tc. *çepken*) Haină boierească scurtă, cu mînecile despicate, care se purta pe umeri.

CEPUÍT s.n. (<*cep*) Tăiere a crengilor de pe trunchiurile de răşinoase, pentru o mai uşoară sortare şi manipulare a acestora.

CER[1] s.m. (lat. *cerrus*) Arbore din familia fagaceelor, înalt pînă la 30 m, cu scoarţa negricioasă, cu frunzele pieloase, bogate, cu florile unisexuate şi cu fructul ghindă (*Quercus cerris*). ◆ Lemnul acestui arbore, folosit drept combustibil.

CER[2] s.n. (lat. *caelum*) **1.** Spaţiul cosmic în care se află aştrii; spec. spaţiul de deasupra orizontului unui observator, avînd aparent o formă emisferică. ◆ *Cerul gurii* = bolta palatină. **2.** Văzduh, atmosferă. **3.** Rai. ◇ *A fi (sau a se crede) în al şaptelea (sau în al nouălea) cer* = a fi foarte bucuros, foarte fericit. ◆ Divinitate, providenţă.

CERAMBICÍD s.n. (<fr. *cérambycidé*) (La pl.) Familie de insecte coleoptere, cu antenele foarte lungi, cu corpul alungit şi viu colorat, ale căror larve sînt xilofage (*Cerambycidae*); (şi la sg.) insectă care face parte din această familie (ex. *croitorul*).

CERÁMIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *céramique*) **1.** S.f. Tehnica şi arta prelucrării argilelor, pentru a se obţine (prin omogenizarea amestecului plastic, modelarea, decorarea, smălţuirea, uscarea şi arderea lui) diverse obiecte. ◆ Obiect confecţionat prin această tehnică. ◆ Material din care se confecţionează astfel de obiecte. **2.** Adj. (Despre obiecte sau materiale) Obţinut prin tehnica ceramicii, referitor la ceramică, de ceramică.

CERAMOGRAFÍE s.f. (<fr. *céramographie*) Disciplină a istoriei avînd ca obiect ceramica.

CERATÍT s.m. (cf. ngr. *keras* "corn") Moluscă cefalopodă fosilă din era mezozoică.

CERB s.m. (lat. *cervus*) Mamifer rumegător, de talie mare, zvelt, cu coada scurtă şi coarnele ramificate (*Cervus elaphus*). ◇ *Cerb lopătar* = specie de cerb cu coarnele lăţite şi cu corpul robust, ocrotit prin lege (*Cervus dama*). *Cerb gigant* = gen mamifer fosil din cuaternar, cu înălţimea de 1,5 m, cu coarnele late, distanţate la vîrfuri pînă la 3 m, şi cu blana foarte bogată (*Cervus megaceros*).

cerb

CÉRBER s.m. (<fr. *cerbère*, lat. *cerberus*; cf. n.pr. *Cerber*) Paznic neînduplecat, sever.

CERC s.n. (lat. *circus*; cf.fr. *cercle*) **I. 1.** (MAT.) Figură geometrică plană formată din mulţimea tuturor punctelor egal depărtate de un punct fix; suprafaţă limitată de această figură. **2.** Figură, desen, linie sau mişcare în formă de cerc. **3.** *Cerc polar* = fiecare dintre cele două paralele de 66°33′ lat. N (*cerc polar arctic*) sau S (*cerc polar antarctic*), care marchează limita dintre cele două zone tem-

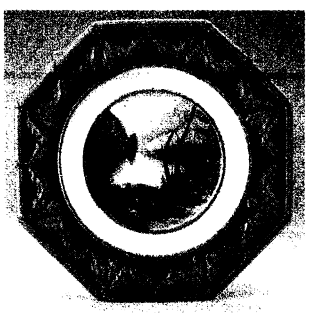

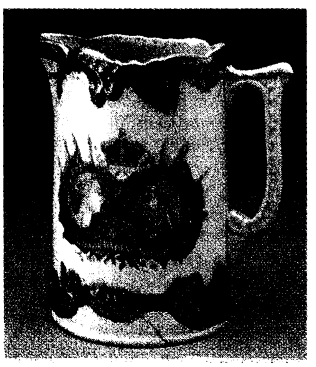

obiecte de ceramică

perate şi cele două zone polare ale Pămîntului. **4.** *Cerc vicios* = eroare logică constînd în a defini sau a demonstra un lucru printr-un alt lucru care nu poate fi definit sau demonstrat decît cu ajutorul primului lucru. **II.** Nume dat unor obiecte în formă de cerc: a) bandă subţire (de metal) cu care se încercuieşte butoiul făcut din doage; b) şină de fier fixată în jurul roţilor de lemn ale vehiculelor, pentru a consolida obezile şi a servi ca piesă de uzură la rulare; c) obiect circular (de lemn) cu care se joacă copiii (rostogolindu-l cu un beţişor). **III.** Grup de oameni uniţi prin interese comune, prin legături de rudenie sau de prietenie. ◆ Spec. Grup de oameni legaţi între ei prin preocupări, convingeri, idei etc. comune, de obicei cu scop ştiinţific, artistic sau instructiv-educativ (ex. *cerc literar*; *cerc ştiinţific*; *cerc studenţesc*).

CERCÁR s.m. (<fr. *cercaire*; cf. gr. *kerkos* "coadă") Larvă a gălbezei care trăieşte în apă şi care, introdus în organismul vitelor cornute odată cu plantele, se transformă în adult.

CERCÉL s.m. (lat. *circellus*) Bijuterie fixată sau atîrnată de ureche.

CERCELÚŞ s.m. (<*cercel*) **1.** Diminutiv al lui cercel. **2.** Nume dat mai multor specii de plante, cu frunzele opuse şi cu florile regulate, roz, roşii sau violete, dispuse la subsuoara frunzelor sau în raceme terminale, care sînt originare din America de Sud şi Centrală şi sînt cultivate ca plante decorative de apartament (*Fuchsia*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

CERCETÁ vb. I (lat. *circitare* "a da tîrcoale") **1.** Tranz. şi refl. A (se) examina cu atenţie; a (se) controla. ◆ Tranz. A studia (fenomene, legi, procese etc.). **2.** Tranz. A căuta să afle; a investiga; a căuta probe; a se informa. ◆ A chestiona, a întreba. ◆ (JUR.) A face o cercetare; a ancheta. **3.** Tranz. (MILIT.) A efectua o cercetare (**4**).

CERCETÁRE s.f. (<*cerceta*) **1.** Examinare atentă, observare; control. **2.** Investigaţie, studiu în vederea descoperirii şi punerii în evidenţă a noi cunoştinţe (legi, fenomene, procese etc.). **3.** Investigaţie, căutare de probe. ◆ (JUR.) Activitate desfăşurată de organele de urmărire penală pentru strîngerea şi verificarea probelor cu privire la săvîrşirea unei infracţiuni şi pentru descoperirea şi prinderea infractorului. **4.** Acţiune militară de culegere şi de studiere a datelor despre inamic, teren, populaţie, surse de aprovizionare, condiţii atmosferice, drumuri etc., care se execută prin luptă, incursiuni, ambuscade, luare de prizonieri, observare etc.

CERCETĂŞ, -Ă subst. (<*cerceta*) **1.** S.m. Persoană trimisă să cerceteze, să ia informaţii despre ceva; militar instruit pentru executarea cercetării. **2.** S.m şi f. Persoană care făcea parte dintr-o organizaţie de cercetăşie.

CERCETĂŞÍE s.f. (<*cercetaş*) Activitate cu caracter sportiv pentru educarea tineretului şcolar, introdusă în 1908 de generalul englez R. Baden-Powell, care a existat şi în România între 1913-1937.

CERCETĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*cerceta*) **1.** Adj. Care cercetează. **2.** S.m. şi f. Persoană care se ocupă cu cercetări în domeniul ştiinţei sau al tehnicii; om de ştiinţă. ◇ *Cercetător ştiinţific* = funcţie în cadrul institutelor de cercetare ştiinţifică, în laboratoare etc.; persoană care are această funcţie.

CERCEVEÁ s.f. (<tc. *çerçeve*) Cadru în care se fixează geamul unei ferestre.

CERCI s.m. pl. (<fr. *cerque*; cf. gr. *kerkos* "coadă") Pereche de formaţii filamentoase terminale la unele insecte (ex. la *tizanure*).

CERCLÁJ s.n. (<fr. *cerclage*) **1.** Încercuire. **2.** Procedeu chirurgical de reunire a fracturilor într-un inel.

CERCOPITÉC s.m. (<fr. *cercopithèque*) Maimuţă catariniană africană cu coada lungă, cu două calozităţi fesiere viu colorate, care se îmblînzeşte cu uşurinţă (*Cercopithecus ruber*).

CERCOPITECÍD s.n. (<fr. *cercopithécidé*) (La pl.) Familie de maimuţe prevăzute cu pungi faringiene unde depozitează hrana şi cu coada neprehensilă; (şi la sg.) maimuţă care face parte din această familie (ex. *pavianul, magotul*).

CERCOSPORIÓZĂ s.f. (<fr. *cercosporiose*) Boală a plantelor produsă de ciuperci din genul *Cercospora*, care se manifestă prin apariţia pe frunze a unor pete circulare, brune sau albicioase (ex. *cercosporioza sfeclei*).

CERCUÍ vb. IV tranz. (<*cerc*) (TEHN.) A asambla două piese metalice prin metode speciale.

CERDÁC s.n. (<tc. *çardak*) **1.** Mic pridvor (închis cu geamlîc) situat pe una sau pe mai multe laturi ale unei clădiri; galerie deschisă, mărginită de stîlpi (la mănăstiri sau la vechile case boiereşti). **2.** Acoperiş făcut deasupra unei fîntîni sau a unei cruci.

CÉRE vb. III tranz. (lat. *quaerere*) **1.** A se adresa cuiva pentru a obţine ceva. **2.** A peţi. **3.** A cerşi. **4.** A pretinde (ceva) în baza unui drept; a reclama, a revendica. ◆ A face o cerere (**5**). ◆ Tranz. şi refl. A (se) impune, a face să fie sau a fi necesar. ◆ A pretinde o sumă de bani etc. în schimbul unui lucru. **5.** A dori, a pofti. ◆ Refl. (Despre lucruri) A fi căutat, a fi solicitat.

CEREÁLĂ s.f. (<fr. *céréale*; cf. lat. *cerealia*, <n.pr. *Ceres*, zeiţa agriculturii la romani) (La pl.) Grup de plante agricole din familia gramineelor, cu rădăcinile fasciculate, cu tulpinile neramificate şi cu fructul o cariopsă, care cuprinde cele mai importante plante alimentare şi furajere; (şi la sg.) plantă care face parte din acest grup (ex. *grîul, orzul, porumbul, secara, sorgul* etc.).

CEREBÉL s.n. (<lat. *cerebellum*) Parte a creierului situată, la om, în regiunea inferioară a emisferelor cerebrale şi la animalele inferioare, în regiunea posterioară şi dorsală faţă de trunchiul cerebral, avînd un rol important în reglarea mişcărilor; creierul mic.

CEREBELÍTĂ s.f. (<fr. *cérébelitte*) (MED.) Inflamaţie a cerebelului.

CEREBRÁL, -Ă adj. (<fr. *cérébral*) **1.** Care aparţine creierului, privitor la creier (ex. *arteră cerebrală*). **2.** Intelectual, raţional, mintal. **3.** (Despre oameni; şi substantivat) Care se conduce numai după criteriile raţiunii.

CEREBROSCLERÓZĂ s.f. (<fr. *cérébrosclérose*) (MED.) Sclerozare a ţesutului cerebral.

CEREBROSPINÁL, -Ă adj. (<fr. *cérébrospinal*; cf. lat. *cerebrum* "creier"+*spina* "măduva spinării") Care aparţine creierului şi măduvei spinării, care se referă la creier şi la măduva spinării.

CEREBROZÍDĂ s.f. (<fr. *cérébroside*) Nume dat unor substanţe lipoidice complexe prezente în ţesutul nervos şi care au un rol important în metabolismul celulei nervoase.

CEREMONIÁL s.n. (<fr. *cérémonial*, lat. *caerimonialis*) Totalitatea regulilor după care trebuie să se desfăşoare o ceremonie.

CEREMONÍE s.f. (<fr. *cérémonie*, pol. *ceremonia*, lat. *caerimonia*) Ansamblu de reguli şi de forme protocolare obişnuite la solemnităţi. ◆ Formă ritualică a unui cult (religios).

CERENŢÉL s.m. (cf. lat. *cerinthe* "argiţică") Plantă erbacee perenă din familia rozaceelor, cu florile galbene-aurii şi cu fructele grupate într-un capitul, care creşte în păduri umede şi în locuri umbroase (*Geum urbanum*).

CÉRERE s.f. (<*cere*) **1.** Acţiunea de a cere şi rezultatul ei. **2.** Solicitare, rugăminte, dorinţă. **3.** Pretenţie, revendicare. **4.** Căutare, cerinţă; cantitate de bunuri şi de servicii necesare pentru a acoperi consumul. **5.** (JUR.) Sesizare adresată unui organ de jurisdicţie sau unui alt organ de stat pentru valorificarea, recunoaşterea sau apărarea unui drept; concr. petiţie (ex. *cerere de chemare în judecată*). ◇ *Cerere reconvenţională* = pretenţii formulate de către pîrît împotriva reclamantului în cadrul şi în legătură cu acţiunea introdusă de acesta din urmă.

CERÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*cer*[2]) **1.** Care aparţine cerului, privitor la cer; care se află pe cer. **2.** Ca cerul. ◆ Fig. Fermecător, minunat. **3.** (RELIG.) Care vine din cer (**3**); dumnezeiesc, divin.

CEREZÍNĂ s.f. (<fr. *cérésine*) Produs obţinut prin rafinare din ozocherită sau din reziduurile de petrol şi folosit în diverse industrii.

CÉRGĂ s.f. (<bg., scr. *cerga*) Pătură ţărănească de lînă.

CERÍNŢĂ s.f. (<*cere*) Nevoie, pretenţie; exigenţă.

CERITHIUM subst. (cuv. lat.) Gen de gasteropode cu cochilia în spirală, ornamentată cu striaţii, coaste şi noduri, care trăiesc pînă în prezent, unele specii fiind caracteristice pentru cretacic şi terţiar.

CÉRIU s.n. (<fr. *cérium*) Element chimic (*Ce*; nr. at. 58; m. at. 140,12; p.t. 640°C; p.f. 3468°C), metal moale, ductibil şi strălucitor, folosit, în aliaj cu lantan şi fier, la fabricarea pietrelor de brichete, a gloanţelor şi a proiectilelor. A fost descoperit de M.H.Klaproth, W.Hisinger, J.Berzelius în 1803.

CÉRNE vb. III (lat. *cernere*) **1.** Tranz. A trece un material, o substanţă etc. prin sită sau prin ciur, pentru a separa granulele mai mici de cele mai mari sau pentru a înlătura corpurile străine. **2.** Tranz. Fig. A distinge. **3.** Intranz. unipers. Fig. A ploua mărunt, a bura.

CERNOZIÓM s.n. (<rus. *cernoziom*) Pămînt negru, deosebit de fertil.

CEROGRAFÍE s.f. (<fr. *cérographie*; cf. lat. *cera* "ceară", gr. *graphein* "a scrie") Procedeu de pregătire a unei forme de tipar înalt, prin gravarea manuală a imaginii într-un strat de ceară aplicat pe o placă de metal.

CEROPLÁSTICĂ s.f. (<fr. *céroplastique*; cf. lat. *cera* "ceară", gr. *plastikos* "de modelare") Arta de a modela în ceară.

CERŞETÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*cerşi*) Persoană care cerşeşte.

CERŞÍ vb. IV (<*cere*) **1.** Intranz. şi tranz. A cere de pomană. **2.** Intranz. A cere ceva cu insistenţă (înjosindu-se).

CERT, -Ă adj. (<lat. *certus*) Sigur, neîndoielnic.

CERTÁ vb. I (lat. *certare*) **1.** Refl.recipr. A se lua la ceartă cu cineva; a se sfădi, a se gîlcevi. ◆ A rupe relaţiile de prietenie cu cineva; a se supăra. **2.** Tranz. A mustra, a dojeni.

CERTĂRÉŢ, -EÁŢĂ adj. (<*certa*) Care caută ceartă, căruia îi place să se certe.

CERTIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *certifier*, lat. *certificare*) A confirma, a dovedi printr-un act, printr-o semnătură exactitatea unei fapte sau autenticitatea unui înscris.

CERTIFICÁT s.n. (<fr. *certificat*, lat. *certificatum*) Act oficial prin care se confirmă (de către anumite organe de stat) exactitatea unui fapt ori autenticitatea unui înscris sau se atestă o anumită calitate, în vederea valorificării anumitor drepturi, de către persoana care solicită eliberarea certificatului (ex. *certificat de autor*; *certificat de inovator*; *certificat de moştenitor*; *certificat de studii*). ◇ *Certificat de alegător* = act prin care se constată înscrierea unui cetăţean în listele electorale, pe baza căruia îşi exercită dreptul de vot.

CERTITÚDINE s.f. (<lat. *certitudo*, *-inis*) Siguranţă, convingere; încredere.

CERUÍ vb. IV tranz. (<*ceară*) A acoperi un obiect cu un strat subţire de ceară; a freca, a lustrui cu ceară.

CERÚMEN s.n. (<fr. *cérumen*, lat. *cerumen*) Substanţă ceroasă secretată de glandele canalului auditiv extern al urechii.

CERÚZĂ s.f. (<fr. *céruse*, lat. *cerussa*) Alb de plumb.

CERUZÍT s.n. (<fr. *cérusite*) Carbonat natural de plumb care se prezintă sub formă de cristale albe sau cenuşii, cu luciu adamantin şi greutate specifică mare, care ia naştere prin alterarea galenei şi care se foloseşte la extragerea plumbului.

CERVÁNĂ s.f. Numele a două specii de plante erbacee perene din familia labiatelor, cu frunzele crestate pe margine, cu florile albe şi cu fructele nucule (*Lycopus europaeus* şi *exaltatus*).

CERVICÁL, -Ă adj. (<fr. *cervical*) Care aparţine gîtului, care se referă la gît (ex. *regiune cervicală*; *vertebră cervicală*).

CERVICÍTĂ s.f. (fr. *cervicite*) Inflamaţie acută sau cronică a colului uterin ori a vezicii urinare.

CERVICOPEXÍE s.f. (<fr. *cervicopexie*; cf. lat. *cervix* "col", gr. *pexis* "fixare") (MED.) Fixare a colului uterin.

CÉRVIX s.n. (<fr. *cérvix*; cf. lat. *cervix* "gît") Partea inferioară a uterului sau a vezicii urinare; col uterin sau col vezical.

CESIONÁ vb. I tranz. (<*cesiune*) (Despre un creditor) A face o cesiune.

CESIONÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *cessionnaire*) (JUR.) Persoană care beneficiază de un contract de cesiune.

CÉSIU s.n. (<fr. *césium*; cf. lat. *ceasius* "verzui") Element chimic (*Cs*; nr.at. 55; m.at. 132,905; p.t. 28,5°C, p.f. 670°C), metal alcalin, alb, moale, care se oxidează în aer, utilizat la fabricarea celulelor fotoelectrice. A fost descoperit de R. Bunsen şi G.R. Kirchhoff în 1860.

CESIÚNE s.f. (<fr. *cession*, lat. *cessio*, *-onis*) Transmitere cu titlu oneros de către o persoană altei persoane a unui drept de creanţă în temeiul unui contract. ◆ Concr. Obiect, bun concesionat.

CEST s.n. (<lat. *caestus*, fr. *ceste*) Mănuşă de piele, armată cu plumb şi cu fier, de care se serveau atleţii din antichitate în luptele pugilistice. ◆ (Rar) Pugilat.

CESTÓD s.n. (<fr. *cestode*; cf. gr. *kestos* "cingătoare") (La pl.) Clasă de viermi platelminţi în formă de panglică, paraziţi intestinali; (şi la sg.) vierme care face parte din această clasă (ex. *tenia*, *botriocefalul*).

CETACÉU s.n. (<fr. *cétacé*) (La pl.) Ordin de mamifere acvatice cu corpul pisciform şi cu membrele anterioare transformate în lopeţi; (şi la sg.) animal din acest ordin (ex. *balena*, *caşalotul*, *delfinul*).

CETACÉUM s.n. (<lat. *caetaceum*) Grăsime extrasă din cavităţile pericraniene ale unei specii de balene, folosită în cosmetică şi în farmacie.

CETÁTE s.f. (lat. *civitas*, *-atis*) Edificiu sau oraş fortificat; fortăreaţă. ◆ Nume dat cartierului mai vechi al unui oraş în care a existat o fortăreaţă. ◆ Oraş sau cartier al unui oraş care reprezintă o unitate cu caracteristici speciale (ex. *cetate universitară*).

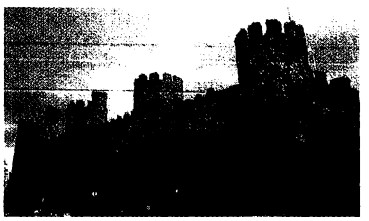

cetate

CETĂŢEÁN, -Ă s.m. şi f. (<*cetate*) **1.** Persoană care aparţine unui stat, care se bucură de anumite drepturi şi are anumite obligaţii faţă de acel stat. **2.** (La vocativ) Cuvînt cu care ne adresăm unei persoane al cărei nume nu-l cunoaştem.

CETĂŢENÍE s.f. (<*cetăţean*) Condiţia juridică de cetăţean.

CETÉNĂ s.f. (<fr. *cétène*) Substanţă chimică obţinută prin piroliza acetonei, care se prezintă sub forma unui gaz cu miros înecăcios, care reacţionează uşor, fiind un bun agent de acetilare.

CÉTINĂ s.f. (<bg., scr. *četina*) **1.** Ramură, creangă de brad; p.ext. brad. **2.** *Cetină-de-negi* = arbust din familia pinaceelor, veşnic verde, cu tulpinile culcate, foarte ramificate, cu frunzele şi cu florile unisexuate sau hermafrodite, care creşte în munţii Carpaţi şi Apuseni şi se cultivă în grădini ca arbust decorativ (*Juniperus sabina*).

CÉTNIC s.m. (<scr. *četnici*) **1.** Participant la lupta armată de partizani a popoarelor slave din Peninsula Balcanică în sec. 19 împotriva asupritorilor turci. **2.** Membru al unor organizaţii de tip fascist care, în timpul celui de-al doilea război mondial, au activat în Iugoslavia.

CETOACIDÓZĂ s.f. (<fr. *cétoacidose*) Stare patologică a organismului, caracterizată prin scăderea rezervei alcaline a sîngelui în urma acumulării de corpi cetonici (acetonă, acid betahidroxibutiric şi acetilacetic).

CETÓNĂ s.f. (<fr. *cétone*) Nume generic dat unor compuşi organici care conţin una sau mai multe grupări carbonil legate de cîte doi radicali organici identici sau diferiţi, saturaţi ori nesaturaţi, ciclici sau aciclici, folosiţi ca solvenţi, ca materie primă în sinteze organice şi la fabricarea unor medicamente, unor produse cosmetice etc.

CETONEMÍE s.f. (<fr. *cétonémie*) (MED.) Prezenţă a corpilor cetonici în sînge.

CETONURÍE s.f. (<fr. *cétonurie*) Eliminarea prin urină a cetonelor rezultate din arderea incompletă a grăsimilor.

CETÓZĂ s.f. (<fr. *cétose*) Monozaharid care conţine o grupare cetonică.

CEVÁ pron. nehot., adj. nehot., adv. (<*ce* + *va*) **I.** Pron. nehot. **1.** Un lucru oarecare. **2.** Un lucru (cît de) mic, o cantitate, o parte (cît de) neînsemnată, (cît de) puţin. **3.** Lucru important, valoros, mult. **II.** Adj. nehot. Oarecare, oarecît, cîtva. **III.** Adv. Întru cîtva, puţin. ◆ (Repetat) Cît de cît, (foarte) puţin.

CEVIÁNĂ s.f. (<fr. *cévienne*; cf. n.pr. *Ceva*, matematician italian) Fiecare dintre cele trei drepte concurente care trec prin vîrful unui triunghi.

CEZÁR s.m. (<lat. *caesar*, fr. *césar*) Titlu dat împăraţilor romani; p.ext. împărat.

CEZARIÁNĂ s.f. (<fr. *césarienne*) Intervenţie chirurgicală în regiunea abdominală, în scopul extragerii fătului, prin deschiderea uterului.

CEZÚRĂ s.f. (<lat. *caesura*, fr. *césure*; cf.lat. *caedere* "a tăia") Pauză ritmică în prozodie, care împarte un vers în două emistihuri pentru a uşura recitarea şi a susţine cadenţa.

Cf (CHIM.) Simbol pentru *californiu*.

CGS (METR.) Siglă pentru *centimetru-gram-secundă*.

CHALÉT (ŞALÉT) s.n. (<fr. *chalet*) Vilă în stil elveţian.

CHALÓN (ŞALÓN) s.n. (<fr. *chalon*; cf. gr. *khalao* "a relaxa") Substanţă produsă de glandele cu secreţie internă, care, circulînd prin sînge, are acţiune inhibitorie asupra funcţiunii altor organe.

CHAMBERTÍN s.n. (<fr. *chambertin*; cf. n.pr. *Chambertin*, regiune viticolă în Burgundia) Varietate de vin roşu de Burgundia.

CHAMOIS subst. (cuv. fr.) Piele de căprioară, de cerb, de miel sau de oaie, tăbăcită printr-un procedeu special şi folosită la unele confecţii, pentru spălatul obiectelor metalice lucioase şi ca filtru de benzină.

CHAMPLEVE subst. (cuv. fr.) **1.** Tehnică în arta emailului, care constă în umplerea cu smalţ a spaţiilor adîncite special într-o placă metalică. **2.** Obiect decorat prin această tehnică.

CHANSON subst. (cuv. fr.) Compoziţie polifonică profană, cristalizată în sec. 16 în Franţa, supunînd forma muzicală textului, tratînd silabic cuvintele şi avînd o alternanţă de ritmuri binare şi ternare.

CHAPPE subst. (cuv. fr.) Mătase naturală, extrasă din gogoşi cu defecte şi folosită, sub formă de fire de bătătură, la unele ţesături, la fabricarea catifelei, a aţei de cusut şi de brodat, a şnururilor etc.

CHARDONNAY subst. (cuv. fr.) Soi de viţă de vie originar din Franţa, cu ciorchini mici, cilindrici, cu boabele rotunde, albe-verzui, care produce vinuri dulci; p.ext. vin din acest soi.

CHARIENTÍSM s.n. (<fr. *charientisme*; cf. gr. *charientismos* "glumă, spirit") Figură de stil reprezentînd o ironie fină, care nu vrea să indispună.

CHARÍSMĂ (CARÍSMĂ) s.f. (<fr. *charisme*) **1.** Prestigiu deosebit al unei personalităţi puternice, excepţionale. **2.** Ansamblu al unor trăsături spirituale deosebite. ◆ Caracteristică a unei persoane pline de farmec.

CHARLESTON s.n. (cuv. engl.; cf. n.pr. *Charleston*, oraş în SUA) Dans american de salon, cu ritm binar (împrumutat din folclorul negrilor), care constă în mişcări foarte repezi făcute prin flexiunea părţii de jos a picioarelor; melodie după care se execută acest dans.

CHARMEUSE subst. (cuv. fr.) Tricot din fire de mătase, cu faţa foarte netedă, din care se confecţionează articole de lenjerie.

CHÁRTER s.n. (<engl. *charter*) **1.** Tip de contract de transport naval sau aerian deosebit de cursele regulate, organizat în funcţie de necesităţi. **2.** Avion sau navă care circulă conform unui charter.

CHARTREUSE subst. (cuv. fr.) Sortiment de lichior obţinut prin macerarea în alcool etilic a unui amestec de plante, care apoi se distilează, se amestecă cu sirop de zahăr, se îmbuteliază şi se păstrează mai mult timp pentru desăvîrşirea aromei.

CHASSÉ s.n. (cuv. fr.) Pas mare de dans sau de gimnastică cu un picior alunecînd înainte.

CHEAG s.n. (lat. **clagum = coagulum*) **1.** Enzimă de coagulare a laptelui, secretată de mucoasa stomacală a rumegătoarelor tinere şi a copilului. **2.** Una dintre cele patru despărţituri ale stomacului rumegătoarelor, de forma unui sac alungit, din care se extrage cheagul. **3.** *Cheag sangvin* = masă de substanţă coloidă roşie, care se formează prin închegarea sîngelui. **4.** Fig. Fondul iniţial al unei averi.

CHEBÁP s.n. (<tc. *kebap*) Friptură la frigare, specifică bucătăriei turceşti.

CHEC s.n. (<engl., fr. *cake*) Sort de prăjitură de origine englezească, preparată din aluat cu ingrediente (grăsimi, stafide, nuci etc.).

CHEF s.n. (<tc. *keyf*) **1.** Petrecere (zgomotoasă) cu mîncare, băutură (şi cîntec). **2.** Stare de (uşoară) beţie şi veselie a omului care a băut. **3.** Bună dispoziţie, voie bună. **4.** Poftă, dorinţă. ◆ Capriciu, toană.

CHEFÁL s.m. (<ngr. *kefalos*) Nume pentru două specii de peşti teleosteeni din genul *Mugil*, familia mugilidelor, dintre care una cu o pată pe opercul (*Mugil auratus*), cealaltă fără pată (*Mugil cephalus*).

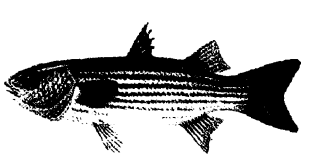

chefal

CHEFÍR s.n. (<fr. *kéfir*, *képhir*) Produs lactat dietetic, acidulat, preparat din lapte integral sau smîntînit, care constituie o băutură gustoasă cu valoare nutritivă şi proprietăţi terapeutice.

CHEFLÍU, -ÍE adj. (<tc. *keyfli*) Căruia îi plac chefurile; p.ext. cu chef.

CHEI s.n. (<bg. *kei*, fr. *quai*) **1.** Construcţie amenajată pe malul unei ape navigabile pentru a înlesni operaţiile portuare (acostarea, încărcarea şi descărcarea navelor etc.), servind la consolidarea malului şi la apărarea acestuia de acţiunea apelor; p.ext. stradă de-a lungul unui astfel de mal. **2.** Rampă de descărcare a vagoanelor de cale ferată.

CHEIÁJ s.n. (<*chei*; cf.fr. *quayage*) **1.** Staţionare la chei a unei nave. **2.** Taxă plătită de nave pentru utilizarea unui port şi a instalaţiilor lui.

CHÉIE s.f. (lat. *clavis*) **1.** Obiect de metal folosit pentru încuierea şi descuierea unei broaşte. **2.** Fig. Explicaţie, soluţie. ◆ Ceea ce joacă un rol capital, de care depinde totul (ex. *poziţie-cheie*). **3.** Unealtă folosită pentru strîngerea sau slăbirea elementelor filetate. ◆ Unealtă de metal sau de lemn cu care se întind coardele unor instrumente muzicale. **4.** Proeminenţă triunghiulară la capătul unei piese din lemn, care intră într-o scobitură a unei alte piese cu care se asamblează. **5.** (MUZ.) Semn convenţional pus la începutul portativului pentru a indica poziţia unei note de o anumită înălţime şi, prin aceasta, a tuturor celorlalte note (ex. *cheia sol*; *cheia fa*; *cheia do*). **6.** (GEOMORF.; la pl.) Vale îngustă cu versanţi înalţi şi abrupţi, formată în zonele montane, acolo unde apa rîului, întîlnind roci compacte (calcare, bazalturi etc.), exercită o puternică eroziune în adîncime.

CHEILÍTĂ s.f. (<fr. *chéilite*; cf.gr. *kheilos* "buză") Inflamaţie a buzelor apărută în eczeme, micoze, avitaminoze.

CHEIROMEGALÍE s.f. (<fr. *chéiromégalie*; cf.gr. *cheir* "mînă"+*megas* "mare") Hipertrofie a mîinii.

CHEL, CHEÁLĂ adj., s.m. şi f. (<tc. *kel*) **1.** Adj., s. m. şi f. (Persoană) căreia i-a căzut părul, care are chelie. **2.** Adj. (Despre cap) Care nu mai are păr; pleşuv.

CHELÁR s.m. (<sl. *kelarŭ*) Persoană care deţinea cheile cămării sau ale pivniţei şi care administra proviziile unei gospodării boiereşti.

CHELÉN (KELÉN) s.n. (<fr. *kélène*) Anestezic local compus din clorură de etil.

CHELICÉR s.n. (<fr. *chélicère*; cf. gr. *khele* "gheară, cleşte"+ *keras* "corn") (ZOOL.) Fiecare dintre cele două apendice cefalice ale arahnidelor, în formă de cleşte sau de spin.

CHELÍE s.f. (<*chel*) **1.** Cădere a părului de pe cap, provocată de seboree, boli infecţioase ale pielii capului etc.; calviţie, pleşuvie. **2.** Porţiune a capului de pe care a căzut părul.

CHÉLNER s.m. (<germ. *Kellner*) Ospătar.

CHELOÍD s.n. (<fr. *chéloïde*) **1.** Leziune cutanată circumscrisă, caracterizată prin plăci albicioase sau gălbui, înconjurate de un halo vînăt. **2.** Masă de ţesut conjunctiv, de culoare roşie-vineţie, care apare în derma şi în ţesutul subcutanat adiacent, pe locul unei cicatrice.

CHELONIÁN s.m. (<fr. *chélonien*; cf. gr. *khelone* "broască ţestoasă") (La pl.) Ordin de reptile al căror corp este închis într-o carapace osoasă; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin (ex. *broasca ţestoasă*).

CHELTUÍ vb. IV tranz. (<magh. *költeni*) **1.** A folosi banii (cumpărînd sau plătind ceva); p.ext. a irosi, a risipi. **2.** A consuma timp, energie, mijloace materiale, forţă de muncă etc.

CHELTUIÁLĂ s.f. (<*cheltui*) **1.** Faptul de a cheltui; concr. bani cheltuiţi. ◇ *Cheltuieli de judecată* = sumă de bani pe care este obligată s-o plătească, pe baza unei hotărîri judecătoreşti, partea care a pierdut un proces părţii care a cîştigat procesul. **2.** Consum de mijloace materiale, de muncă, energie etc. pentru satisfacerea unor necesităţi de producţie sau individuale. ◇ (ECON.) *Cheltuieli de producţie* = consum de muncă în expresie bănească pentru producerea de bunuri materiale. *Cheltuieli de circulaţie* = cheltuieli legate de procesul de circulaţie a mărfurilor. ◆ (În contabilitate; la pl.) Rubrică dintr-un registru în care se trec sumele cheltuite.

CHEMÁ vb. I (lat. *clamare*) **1.** Tranz. **1.** A comunica, a spune, a striga cuiva să vină aproape sau într-un loc anumit. **2.** A pofti, a invita pe cineva să participe la o acţiune; a convoca. **3.** A ordona, a impune (cuiva) în mod oficial să se prezinte într-un anumit loc. **II.** Refl. (impers.) **1.** A avea numele..., a se numi. **2.** A însemna, a se zice, a se socoti (ex. *se cheamă că avem mult de lucru*).

CHEMÁRE s.f. (<*chema*) **1.** Acţiunea de a chema şi rezultatul ei. **2.** Strigăt prin care se cheamă (**I 1**). **3.** Invitaţie. ◆ Concr. Proclamaţie. **4.** Solicitare de a participa la o acţiune, la un fapt etc. ◆ Convocare. **5.** Dispoziţie (oficială) de a se prezenta într-un anumit loc. **6.** Fig. Înclinaţie, vocaţie. ◆ Misiune, menire.

CHÉMBRICĂ s.f. (<engl. *cambric*) Ţesătură subţire din bumbac, vopsită într-o singură culoare şi bine apretată, folosită ca pînză de legătorie şi la confecţionarea de rochii uşoare de vară.

CHEMIGRAFÍE s.f. (<fr. *chémigraphie*) Tehnica gravării clişeelor tipografice pe cale chimică.

CHEMIN DE FER subst. (loc. fr.) Joc de noroc asemănător bacaralei.

CHEMISIÉR s.n. (<fr. *chemisier*) Bluză de femeie de croială clasică, cu mîneci lungi şi cu manşete.

CHEMITIPÍE s.f. (<fr. *chémitypie*) Chemigrafie.

CHEMORECEPTÓR s.m. (<fr. *chemo-récepteur*) Terminaţie nervoasă senzitivă sau organ de simţ care înregistrează modificările chimice din mediul extern sau intern.

CHEMOSINTÉZĂ s.f. (<germ. *Chemosynthese*) (BOT.) Sinteză a substanţelor organice produsă de unele bacterii cu ajutorul energiei chimice provenite din oxidarea substanţelor minerale.

CHEMOSÓRBŢIE s.f. (<fr. *chémosorption*) Fixarea prin formarea unei reacţii chimice a unei substanţe pe suprafaţa unui corp.

CHEMOTACTÍSM (CHIMIOTACTÍSM) s.n. (<germ. *Chemotaktismus*, fr. *chimiotactisme*) Mişcare a unor organisme inferioare sau a unor celule sub influenţa unui excitant chimic din mediu.

CHEMOTERAPÍE s.f. (<germ. *Chemothe-*

rapie) Tratare a unor boli cu ajutorul anumitor substanţe chimice.

CHEMOTROPÍSM (CHIMIOTROPÍSM) s.n. (<germ. *Chemotropismus*, fr. *chimiotropisme*) Creştere a unei plante în direcţia sau împotriva direcţiei din care acţionează un excitant chimic.

CHENÁR s.n. (<tc. *kenar*) Margine (lucrată, desenată, sculptată etc.) pe care o are de jur-împrejur un obiect (covor, coală de hîrtie, fereastră etc.) şi care, de obicei, serveşte ca ornament.

CHENOPODIACÉE s.f. (<fr. *chénopodiacée*; cf. gr. *khen* "gîscă"+*pous* "picior") (La pl.) Familie de plante perene, bienale sau anuale, cu florile mici, mai ales verzui, dispuse în inflorescenţe dese, dintre care unele se cultivă, altele sînt spontane; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *sfecla*, *spanacul*, *brînca*, *iarba-grasă*).

CHENZÍNĂ s.f. (<fr. *quinzaine*) Retribuţie pentru o jumătate de lună. ◆ Perioadă de timp care trece de la o chenzină la alta.

CHEOTOÁRE (CHEUTOÁRE) s.f. (lat. **clautoria*) **1.** Piesă textilă mică, din aţă, şiret, stofă etc., prin care trece nasturele pentru a închide o haină. **2.** Îmbinare de bîrne la colţurile unei case de lemn.

CHEPÉNG s.n. (<tc. *kepenk*) Uşă sau capac, orizontal ori înclinat, cu care se închide intrarea într-o pivniţă, într-o magazie de navă etc.; trapă (**1**).

CHERAMZÍT s.n. Argilă expandată, obţinută prin concasarea bulgărilor rezultaţi din arderea în cuptoare-tunel a argilelor feruginoase, care este folosită la prepararea betoanelor uşoare.

CHERATÍNĂ s.f. (<fr. *kératine*; cf.gr. *keras* "corn") Scleroproteină cu bază de sulf, constituentul principal al epidermei, părului, unghiilor şi emailului dentar.

CHERATÍTĂ s.f. (<fr. *kératite*; cf.gr. *keras* "materie cornoasă") Inflamaţie (acută sau cronică) a corneei, care se manifestă prin modificarea aspectului acesteia, dureri, fotofobie etc.

CHERATOPLASTÍE s.f. (<fr. *kératoplastie*; cf. fr. *keras* "materie cornoasă"+*plastos* "modelat") Operaţie chirurgicală de înlocuire a corneei bolnave cu o cornee sănătoasă.

CHERATOSCÓP s.n. (<fr. *kératoscope*) (MED.) Aparat pentru observarea astigmatismului vizual.

CHERATÓZĂ s.f. (<fr. *kératose*; cf.gr. *keras* "materie cornoasă") Produs al hidrolizei cheratinelor, care se formează (în soluţiile de cenuşărit) la prelucrarea pielilor şi care trebuie îndepărtat înainte de tăbăcire.

CHERESTEÁ s.f. (<tc. *kereste*) Material lemnos de diferite sorturi (scînduri, şipci, grinzi etc.), obţinut prin tăierea buştenilor la gater şi care are cel puţin două feţe plane şi paralele.

CHERHANÁ s.f. (<tc. *kerhane*) Construcţie (şi mică întreprindere) amplasată pe malul unei ape şi destinată primirii, sortării, prelucrării şi depozitării temporare a peştelui pentru consum.

CHERMÉZĂ s.f. (<fr. *kermesse*) Petrecere în aer liber, cu muzică şi dans.

CHÉRNĂR s.n. (<germ. *Kerner*) **1.** (TEHN.) Punctator. **2.** Vîrf de centrare la o maşină-unealtă.

CHERRY-BRANDY s.n. (cuv. engl.) Băutură alcoolică fină preparată din cireşe.

CHESÓN s.n. (<fr. *caisson*) **1.** Vehicul de artilerie avînd o ladă cu despărţituri, amenajată pentru transportul muniţiei. **2.** Construcţie de beton, de oţel etc. de forma unei cutii avînd numai pereţi laterali (şi capac), folosită la executarea fundaţiilor sub apă ori în terenuri cu multă umiditate; în interiorul chesonului apa este îndepărtată cu ajutorul pompelor sau cu aer comprimat. **3.** Construcţie improvizată de forma unei cutii fără un perete lateral, folosită la executarea unor lucrări de reparaţii sub linia de plutire în cazul navelor ce nu pot fi ridicate pe doc sau pe cală. **4.** Dulap pentru păstrarea efectelor echipajului unei nave. **5.** (ARHIT.) Casetă. **6.** Piesă prefabricată de beton armat în formă de placă subţire nervurată (folosită ca element de rezistenţă la acoperişuri şi planşee).

CHESTIONÁ vb. I tranz. (<fr. *questionner*) A pune cuiva întrebări asupra unei probleme; a interoga.

CHESTIONÁR s.n. (<fr. *questionnaire*) **1.** Listă de întrebări alcătuită cu scopul de a obţine, pe baza răspunsurilor date, informaţii în legătură cu o anumită problemă, pe o anume temă etc. **2.** Metodă de investigare, de examinare, de tipul întrebări-răspunsuri standardizate, folosită în diferite discipline, domenii.

CHESTIÚNE (CHÉSTIE) s.f. (<lat. *quaestio*, *-onis*, fr. *question*) **1.** Problemă care constituie obiectul unei discuţii, al unei preocupări etc. ◆ Întrebare (adresată unui elev, unui candidat etc.). **2.** (Fam.) Întîmplare, fapt divers.

CHÉSTOR s.m. (<lat. *quaestor*, fr. *questeur*) Şeful unei chesturi.

CHESTÚRĂ s.f. (<lat. *quaestura*, fr. *questure*) Organ superior comisariatului în organizarea poliţiei; p.ext. localul, sediul acestui organ.

CHÉTĂ s.f. (<fr. *quête*) Acţiunea de a strînge prin contribuţie voluntară o sumă de bani pentru un anumit scop.

CHEWING-GUM s.n. (cuv. engl.) Gumă special preparată pentru a fi mestecată.

CHIABÚR, -Ă s.m., adj. (<tc. *kibar*) (Ţăran) înstărit; bogat.

CHIABURÍME s.f. (<*chiabur*) **1.** Categorie socială formată din familiile înstărite de ţărani care, după cel de-al doilea război mondial, după model sovietic, prin aplicarea ideologiei de tip comunist, a fost în mod abuziv (prin represalii) desfiinţată. **2.** (Peior.) Bogătaş, îmbuibat.

CHIAR adv. (lat. *clarus*) **1.** Întocmai, exact (aşa). ◆ Însuşi, nu altcineva sau altceva. *S-a ivit chiar ea.* **2.** Pînă şi, încă şi; mai mult. ◆ (Împreună cu "dacă"sau "de") Şi dacă, şi în cazul în care. **3.** Încă (de pe atunci), nu mai tîrziu decît. **4.** În mod real, (cu) adevărat.

CHIÁSM s.n. (<fr. *chiasme*; cf. gr. *chiasma* "încrucişare") Figură de stil constînd în reluarea, în ordine inversă, a două cuvinte sau expresii.

CHIÁSMĂ s.f. (<fr. *chiasma*) (ANAT.) *Chiasmă optică* = formaţie nervoasă intracraniană, asemănătoare literei X, rezultată din încrucişarea parţială a fibrelor nervilor optici.

CHIBÍŢ s.m. (<germ. *Keibitz*) Persoană care asistă la un joc de cărţi, table, la o partidă de şah etc. fără să participe direct (sfătuind pe unul dintre jucători).

CHÍBLĂ s.f. (<germ. *Kübel*, engl. *kibble*) **1.** Vas de extracţie în formă de găleată de oţel, cu care se ridică la suprafaţă materialul excavat dintr-un puţ de mină. **2.** Cutie din fontă în care se scurge şi se transportă zgura (dintr-un cuptor înalt), resturi de materiale etc.

CHIBRÍT s.n. (<tc. *kibrît*) Beţişor de lemn avînd la un capăt o gămălie dintr-un material uşor inflamabil, care se aprinde prin frecare.

CHIBZUÍ vb. IV (<magh. *képezni* "a forma") **1.** Tranz. şi intranz. A judeca o situaţie cumpănind toate eventualităţile; a se gîndi, a medita. **2.** Tranz. A pune ceva la cale, a plănui.

CHÍCHERIŢĂ s.f. (cf.bg. *kekerica*) Insectă parazită nearipată, de culoare ruginie, care trăieşte în blana oilor, cărora le suge sîngele (*Melophagus ovinus*).

CHICHÍŢĂ s.f. (<*chichie*, înv. "cutie") **1.** Ladă mică la capra trăsurii. ◆ (Reg.) Despărţitură mică, în formă de cutie, în interiorul unei lăzi. **2.** (Fam.) Şiretlic, subterfugiu.

CHICINÉTĂ s.f. (<engl. *kitchenette*) Încăpere de dimensiuni reduse (folosită ca bucătărie).

CHÍCIURĂ s.f. (<bg. *kičur*) Cristale de gheaţă poroasă, care se depun iarna pe pomi, pe obiecte etc. atunci cînd temperatura este scăzută şi vîntul slab.

CHÍCLE subst. (<fr. *chicle*) Latex al arborelui *Achras sapata*, utilizat ca materie primă la fabricarea gumei de mestecat.

CHÍCOT s.n. (<bg., scr. *kikot*) Rîs înfundat.

CHICOTÍ vb. IV intranz. (<*chicot*) A rîde pe înfundate.

CHÍFLĂ s.f. (<germ. *Kipfel*) Produs de panificaţie în formă rotundă sau ovală, preparat dintr-un amestec de făină de grîu, apă, sare de bucătărie şi drojdie.

CHIFTEÁ s. f. (<tc. *köfte*) Turtă mică de carne tocată, prăjită în grăsime sau gătită cu sos.

CHIHLIMBÁR (CHILIMBÁR) s.n. (<tc. *kehlibar*) Răşină fosilă, galbenă, brună, roşcată, uneori verzuie, transparentă sau translucidă, uşoară, provenită din mai multe specii de pini, combustibilă, uşor solubilă în solvenţi organici, care se utilizează la confecţionarea diferitelor obiecte de podoabă. Varietăţile româneşti se numesc rumanit şi moldavit.

CHIL s.n. (<fr. *chyle*, lat. *chylus*) (FIZIOL.) Lichid lăptos care constituie conţinutul vaselor limfatice intestinale.

CHÍLĂ[1] s.f. (<fr. *quille*) Element principal al osaturii unei nave, plasat la fundul navei în planul longitudinal, constituit dintr-un şir de table groase sau dintr-o grindă (la navele mici) şi de care se leagă etrava (la prora) şi etamboul (la pupă).

CHÍLĂ[2] s.f. (<tc. *kile*) Veche măsură de capacitate pentru cereale, egală cu c. 680 l în Ţara Românească şi cu c. 430 l în Moldova.

CHILIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<*Chile*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care locuieşte, care s-a format în Chile; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a statului Chile sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine statului Chile sau chilienilor, care se referă la Chile sau la chilieni.

CHILIÁSM s.n. (<fr. *chiliasme*; cf. gr. *khi-*

lioi "o mie") Credinţă mistică într-o împărăţie de o mie de ani a lui Iisus Hristos pe pămînt, asociată, cu idei proprii creştinismului primitiv, unor "erezii"medievale, iar azi unor secte (adventiştii, martorii lui Iehova etc.); milenarism.

CHILÍE s.f. (<sl. *kelija*) Odaie mică în cadrul unei mănăstiri, în care locuieşte un călugăr. ◆ P.ext. Cameră mică de locuit.

CHILÍM s.n. (<tc. *kilim*) **1.** Covor (turcesc) cu două feţe. **2.** Broderie lucrată cu fire colorate de lînă sau de mătase pe etamină sau pe canava.

CHILIPÍR s.n. (<tc. *kelepir*) Afacere avantajoasă, cîştig neaşteptat; concr. lucru foarte ieftin; marfă cumpărată la un preţ (foarte) avantajos.

CHÍLNĂ (CHÉLNĂ) s.f. (<pol. *kielnia*[wozowa]) (Pop.) **1.** Ladă mică de sub capra vizitiului, la trăsură sau la căruţă. **2.** Fund de lemn care închide partea de dinainte sau pe cea de dinapoi a carului sau a căruţei.

CHILÓŢI s.m. pl. (<fr. *culotte*) Obiect de lenjerie sau de sport, care acoperă corpul de la talie pînă mai sus de genunchi (pe sub fustă, rochie, pantaloni).

CHIM s.n. (<fr. *chyme*; cf. gr. *khymos* "suc, umoare") Masă semilichidă a alimentelor parţial digerate, care trece din stomac în duoden, în timpul procesului de digestie.

CHÍMEN s.m. (<bg. *kimen*) (BOT.) Chimion (*Carum carvi*); p.restr. seminţele acestei plante.

CHÍMIC, -Ă adj. (<fr. *chimique*) Care aparţine chimiei, privitor la chimie; care utilizează substanţe din domeniul chimiei.

CHIMICÁLE s.f. pl. (<germ. *Chemikalien*) Nume generic dat produselor chimice (folosite în gospodărie).

CHIMÍE s.f. (<fr. *chimie*, lat. *chimia*) Ştiinţa care studiază compoziţia, structura şi proprietăţile substanţelor, transformările lor prin regruparea atomilor componenţi, precum şi combinaţiile noi ale substanţelor rezultate din aceste transformări.

CHIMILUMINESCÉNŢĂ (CHEMOLUMINESCÉNŢĂ) s.f. (<fr. *chimiluminescence*) Luminescenţă care însoţeşte o serie de reacţii chimice (ex. oxidarea lentă a fosforului).

CHIMIÓN s.m. (<tc. *kimyon*) Plantă erbacee bienală din familia umbeliferelor, cu frunzele penate, cu florile mici, albe, şi cu seminţele care conţin peste 3% ulei eteric, folosite în bucătărie drept condiment, la prepararea băuturilor alcoolice, în farmacie etc. (*Carum carvi*).

CHIMIOTERAPÍE s.f. (<fr. *chimiothérapie*) Tratament al bolilor infectocontagioase cu ajutorul substanţelor chimice.

CHIMÍR s.n. (<tc. *kemer*) Brîu lat de piele, ornamentat cu broderii ori cu ţinte metalice, prevăzut cu mici buzunare, pe care îl poartă, la ţară, bărbaţii; şerpar.

CHIMÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *chimiste*) Persoană care se ocupă cu studiul chimiei, specialist în chimie.

CHIMOGRÁF s.n. (<fr. *kimographe*; cf. gr. *kyma* "agitaţie, val"+*graphein* "a scrie") **1.** Aparat utilizat în fiziologie pentru înregistrarea grafică a mişcărilor unor organe (stomac, intestin etc.). **2.** Aparat pentru înregistrarea sunetelor vorbirii.

CHIMONÓ s.n. (<fr. *kimono*; cuv. jap.) **1.** Haină lungă asemănătoare unui halat, cu mîneci largi şi lungi, petrecută în faţă şi susţinută de un cordon lat, purtată în Japonia. **2.** P.ext. Croială de haină cu mîneca netăiată la umăr.

CHIMOZÍNĂ s.f. (<fr. *chimosine*) (BIOCHIM.) Cheag (**1**).

CHIMVÁL s.n. (<sl. *kimvalŭ*) Instrument muzical folosit în vechime, compus din două talere de aramă care erau lovite unul de altul.

CHIN s.n. (<magh. *kin*) Suferinţă fizică sau morală.

CHINDÍE s.f. (<tc. *ikindi*) **1.** (Pop.) Timp al zilei către apusul Soarelui; loc de pe bolta cerească unde se află Soarele în acest timp. **2.** Dans popular românesc, cu ritm binar şi mişcare vioaie, răspîndit mai ales în Muntenia; melodie după care se execută acest dans.

CHINESTÉZIC, -Ă adj. (<fr. *kinesthésique*) Care se referă la senzaţiile provocate de mişcările părţilor corpului, la simţul muscular.

CHINESTEZÍE s.f. (<fr. *kinesthésie*; cf. gr. *kinein* "a se mişca"+*aisthesis* "percepere") Capacitatea organismului uman şi animal de a percepe şi localiza mişcarea imprimată diferitelor părţi ale corpului numai pe baza sensibilităţii profunde, fără participarea văzului. ◇ *Chinestezie profundă* = capacitatea de a percepe şi localiza mişcările unor viscere.

CHINÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *China*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor de rasă mongoloidă care vorbeşte o limbă (sau un grup de limbi) din familia sino-tibetană şi care s-a format ca naţiune pe teritoriul Chinei, avînd o istorie milenară; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Chinei sau este originară de acolo. Chinezii sînt de religie confucianistă, budistă, daoistă, mahomedană şi creştină (mai ales catolici). **2.** Adj. Care aparţine Chinei sau chinezilor, referitor la China sau la chinezi. ◇ *Cultura chineză* = cultură de complexitate deosebită, dezvoltată aproximativ pe teritoriul Chinei de astăzi, timp de cca 6 milenii. *Arhitectura* se compune mai ales pe dimensiuni maiestuoase, reprezentative fiind pagodele şi Marele zid (sec. 3 î.Hr.), dar şi temple, palate, construcţii al căror apogeu este în timpul dinastiei Ming (sec. 14-17) de cînd datează şi construirea actualei capitale (care cuprinde, printre altele, Templul Soarelui - 6,5 km). *Sculptura*, la origine ritualică, este realizată în bronz, jad, ceramică, fildeş, oscilînd între gigantesc (statui ale lui Buddha) şi celebrele miniaturi caracteristice prin naturaleţe şi expresivitate. Începînd cu sec. 4-6 se răspîndeşte *pictura* pe mătase. În timpul dinastiei Tang (sec. 7-10) pictura se diversifică pe genuri: portretistică, peisajul, scena de gen. În epoca Sung (sec. 10-13) ia amploare pictura de peisaj în tuşuri şi laviuri. *Ceramica* este deosebit de reprezentativă, atingînd performanţe mondiale unice, de neimitat: porţelanurile translucide, porţelanurile "verzi"(sec. 17) şi "roz"(sec. 18). *Literatura* veche şi modernă, profund diferită de cea europeană, cuprinde tipuri, genuri şi modalităţi de expresie specifice. Cele mai vechi documente datează (după sinologul I. Gernet) din sec. 9-4 î.Hr. şi este vorba de texte cu caracter religios şi politic (au fost adunate într-o culegere numită *Shu* sau *Shangshu*). Printre primele scrieri mai sînt menţionate: *Mutianzi zhuan* (în care sînt povestite călătoriile mitice ale regelui Mu în ţinu-

Marele Zid Chinezesc, sec.3 î.Hr.

Dragon de piatră, sec. 15

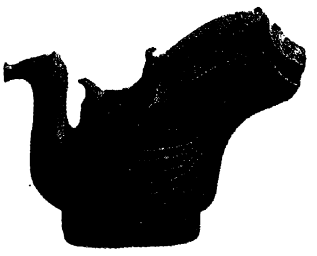

Vas ceremonial, sec.12

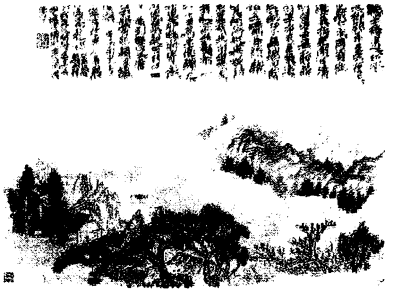

Dao-Ji, *Primăvara pe riul Min*, 1697

artă chineză

turile de la Soare-apune), *Yanzi chunquiu* (o culegere de anecdote), *Guanzi* (un tratat de politică şi economie). Caracteristic pentru epoca veche, cultivat însă şi în contemporaneitate, este *teatrul de umbre*. ◆ (Substantivat, f.) Limba (sau grup de limbi) vorbită (vorbite) de chinezi. Scrierea foloseşte pictograme şi ideograme.

CHINEZÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*chinez*) Chinez (**2**). ◇ *Marele Zid Chinezesc* = construcţie uriaşă, ridicată începînd din sec. 3 î.Hr., ca măsură de apărare împotriva invaziilor hunilor; forma sa actuală, de peste 3000 km lungime şi 10 m înălţime, datează din timpul dinastiei Ming (sec. 14-17).

CHINEZOÁICĂ s.f. (<*chinez*) Femeie care face parte din populaţia de bază a Chinei sau este originară de acolo.

CHÍNGĂ s.f. (lat.**clinga*=*cingula*) **1.** Bandă lată de piele sau de cînepă cu care se fixează şaua pe cal. **2.** Cingătoare din piele sau de pînză. **3.** Piesă de lemn sau de metal care leagă părţile componente ale unui obiect, mărindu-i acestuia rezistenţa (ex. *chinga ferăstrăului*; *chinga războiului de ţesut*).

CHINIDÍNĂ s.f. (<fr. *quinidine*) Alcaloid extras din scoarţa arborelui de chinină, utilizat în tratamentul aritmiilor cardiace.

CHINÍNĂ s.f. (<fr. *quinine*) Alcaloid extras din scoarţa arborelui de chinină, utilizat în tratamentul malariei, al unor stări febrile etc.

CHINOLÍNĂ s.f. (<fr. *quinoline*, germ. *Chinolin*) Substanţă chimică (C_9H_7N; p.t. –22°C; p.f. 238°C) extrasă din gudronul de huilă, utilizată pentru obţinerea de coloranţi şi medicamente.

CHINÓNĂ s.f. (<fr. *quinone*) Substanţă chimică organică, dicetonă, obţinută prin oxidarea anilinei şi hidrochinonei, utilizată ca intermediar pentru coloranţi şi în industria farmaceutică.

CHINORÓZ s.n. (<germ. *Kienruss*) Funingine foarte fină, folosită la fabricarea cernelii de tipar, a unor vopsele etc.

CHINOTEHNÍE s.f. (cf. gr. *kyon, kynos* "cîine"+ *techne* "artă") (ZOOT.) Ansamblul metodelor folosite pentru creşterea cîinilor şi ameliorarea raselor lor.

CHINOVÁR s.n. (<bg. *kinovar*) Sulfură roşie de mercur, folosită ca medicament şi colorant.

CHINÓVIE s. f. (<sl. *kinovija*) Comunitate de călugări cenobiţi; mănăstire în care călugării trăiesc în comun.

CHINTÁL s.n. (<fr. *quintal*) Unitate de măsură pentru masă (simbol *q*), folosită îndeosebi pentru cereale şi care este egală cu 100 kg.

CHINTESÉNŢĂ s.f. (<fr. *quintessence*) **1.** Esenţa cea mai pură şi mai concentrată a unei substanţe, a unui lucru şi, p.ext., a unei doctrine. ◆ Ceea ce este fundamental, esenţial. **2.** (FILOZ.) Al cincilea element şi cel mai subtil principiu material al lumii, în cosmologia antică.

CHIOLBÁŞI s.m. pl. Piese de oţel folosite, în perechi, pentru a realiza legătura dintre cîrlig şi elevatorul pentru prăjini, pentru ţevi etc. la o sondă.

CHIOR, CHIOÁRĂ adj. (<tc. *kör*) **1.** (Şi substantivat) (Persoană) căreia îi lipseşte un ochi sau (şi) care nu vede bine. **2.** (Despre obiecte, surse de lumină etc.) Întunecos; care dă o lumină slabă; prin care nu străbate bine lumina.

CHIOSTRO s.n. (cuv. it.) **1.** Curte cu colonade a unei mănăstiri. **2.** Loc închis cu ziduri.

CHIOŞC s.n. (<tc. *köşk*) **1.** Construcţie uşoară, de obicei sub formă de mic pavilion, aşezată în parcuri sau în grădini. **2.** Construcţie (improvizată) de mici dimensiuni, instalată pe străzi sau în incinte mai mari, unde se vînd ziare, ţigări, răcoritoare, dulciuri etc.

CHÍOT s.n. (<*chiu* "strigăt de bucurie") Strigăt puternic, răsunător (de bucurie, de chemare etc.).

CHIP s.n. (<magh. *kép*) **I. 1.** Faţă, obraz, figură; fizionomie; înfăţişare, aspect. **2.** Imagine, înfăţişare etc. redată prin desen, pictură etc. **II.** Fel, mod, gen; modalitate, posibilitate (ex. *se mişcă într-un chip ciudat; în nici un chip*).

CHIPAROÁSĂ s.f. (<*chiparos*, după fr. *tubéreuse*) Plantă decorativă anuală din familia amarilidaceelor, cu florile albe-verzui sau roz, plăcut mirositoare; tuberoză (*Polyanthes tuberosa*).

CHIPARÓS s.m. (<ngr. *kiparissi*) **1.** Arbore răşinos din familia cupresaceelor, cu coroana conică şi cu frunzele persistente, al cărui lemn este rezistent şi parfumat, utilizat în industrie (*Cupressus sempervirens*). **2.** *Chiparos-de-baltă* = arbore din familia taxodiaceelor, cu frunze căzătoare, mici, aciculare şi lemn de calitate superioară (*Taxodium distichum*).

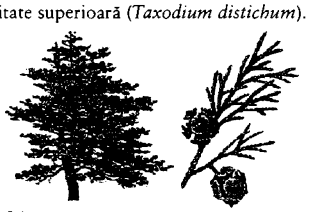

chiparos

CHIPCÉL s.n. Unealtă pentru pescuitul peştelui mărunt, formată dintr-o plasă prinsă pe un schelet de lemn, avînd forma unei linguri mari.

CHÍPEŞ, -Ă adj. (<magh. *képes* "capabil") Frumos, bine făcut, arătos.

CHIPÍU s.n. (<fr. *képi*) Tip de şapcă avînd fundul rotund, tare, prevăzut cu cozoroc.

CHIRALÉISA s.f. (<ngr. *kyrie eleison*) **1.** Formulă liturgică grecească (rostită de cei care însoţesc pe preot cînd umblă cu botezul). **2.** Litanie liturgică ortodoxă.

CHIRCÍ vb. IV refl. **1.** A se strînge, a se ghemui. **2.** A nu se dezvolta îndeajuns, a se pipernici.

CHIRIÁŞ, -Ă s.m. şi f. (<*chirie*) Persoană care foloseşte o locuinţă în temeiul unui contract de închiriere.

CHIRÍE s.f. (<bg., scr. *kirija*) Sumă plătită de beneficiarul unui contract de închiriere pentru folosinţa locuinţei sau a altui lucru închiriat.

CHIRIGHÍŢĂ s.f. Pasăre călătoare de dimensiuni mici, foarte bună zburătoare, cu ciocul şi coada drepte, care trăieşte pe lîngă rîuri şi bălţi (*Chlidonias*).

CHIRÍLIC, -Ă adj. (<n.pr. *Chiril*) *Alfabet chirilic* = vechi alfabet slav, întocmit de Chiril în sec. 9 şi folosit în provinciile române oficial pînă în 1860. *Literă chirilică* = literă din alfabetul chirilic.

CHIROMANŢÍE s.f. (<it. *chiromanzia*, fr. *chiromancie*; cf. gr. *kheir* "mînă"+ *manteia* "prezicere") Procedeu de a prezice viitorul unei persoane pe baza studierii palmei (liniii, formă etc.) acelei persoane.

CHIROPTÉR (CHEIROPTÉR) s.n. (<fr. *chiroptère, chèiroptère*; cf. gr. *kheir* "mînă" + *pteron* "aripă") Ordin de mamifere cu aripile tegumentare; (la sg.) animal care face parte din acest ordin (ex. *liliacul, vampirul*).

CHIRPÍCI s.m. (<tc. *kerpiç*) Cărămidă nearsă de dimensiuni mari, confecţionată din lut amestecat cu paie, talaş etc., utilizată ca material de construcţie.

CHIRÚRG s.m. (<lat. *chirurgus*, germ. *Chirurg*) Medic specializat în chirurgie.

CHIRURGÍE s.f. (<fr. *chirurgie*, lat. *chirurgia*) Ramură a medicinei care utilizează în scop diagnostic sau terapeutic intervenţia prin operaţie.

CHIST s.n. (<fr. *kyste*; cf. gr. *kystis* "vezică") **1.** (MED.) Tumoare benignă cu diverse conţinuturi (sebaceu, dermoid etc.). ◇ *Chist hidatic* = boală cauzată de dezvoltarea în organism (ficat, plămîn etc.) a larvelor de *Taenia echinococcus*. **2.** (ZOOL.) Înveliş protector al unor animale inferioare. **3.** (ZOOL.) Stadiul larvar al teniei.

CHIŞÁI s.n. (CONSTR.) Nisip îmbibat cu apă, formînd o masă fluidă pe care nu se poate construi o fundaţie.

CHIŞINĂUIÁN, -Ă s.m., adj. (<n.pr. *Chişinău*) **1.** S.m. (La pl.) Populaţie care locuieşte în Chişinău; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a oraşului Chişinău sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine oraşului Chişinău sau chişinăuienilor, referitor la Chişinău sau la chişinăuieni.

CHIŞINĂUIÁNCĂ s.f. (<*chişinăuian*) Femeie care face parte din populaţia de bază a oraşului Chişinău sau este originară de acolo.

CHÍŞIŢĂ s.f. (<bg. *kitčica*, scr. *kičica*) Parte a piciorului la animalele copitate, situată între copită şi articulaţia buletului, care are rol de amortizor al şocurilor în timpul mersului.

CHIŞLEÁG s.n. (<ucr. *kysljak*) (Reg.) Lapte de vacă pus la prins (pînă se acreşte) şi de pe care s-a luat smîntîna.

CHIT[1] adv. (<fr. *quitte*) (Fam.) *A fi chit* = a nu mai avea o anume datorie bănească, obligaţie morală etc. faţă de cineva.

CHIT[2] s.n. (<germ. *Kitt*) Pastă formată dintr-un praf mineral şi un lichid vîscos (ulei de in, glicerină etc.), care se întăreşte în contact cu aerul şi e folosită la fixarea geamurilor în cercevele, la astuparea găurilor din lemn sau din zid etc.

CHITÁNŢĂ s.f. (<fr. *quittance*) Document prin care se atestă primirea unei sume de bani,

chirighiţe

a unor acte etc.
CHITANȚIÉR s.n. (<*chitanță*) Carnet de chitanțe.
CHITÁRĂ (GHITÁRĂ) s.f. (<it. *chitarra*; cf.sp. *guitarra*) Instrument muzical cu coarde, de origine orientală, care emite sunete prin ciupire sau prin lovire.
CHITARÍST, -Ă (GHITARÍST, -Ă) s.m. și f. (<*chitară*) Persoană care cîntă la chitară.
CHITÍNĂ s.f. (<fr. *chitine*; cf. gr. *khiton* "înveliș") Substanță organică asemănătoare cu celuloza, care formează partea scheletică din tegumentele insectelor.
CHITINÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *chitineux*) Care conține chitină.
CHITÓN s.n. (<fr. *chiton*) Tunică lungă și strîmtă, cu mîneci largi, purtată de greci pe sub mantia amplă (himation), prinsă în mod caracteristic pe umăr.
CHÍTRĂ s.f. (<ngr. *kitra*) Fructul chitrului, asemănător cu o lămîie mare.
CHÍTRU s.m. (<*chitră*) Arbore cu florile mari, albe și cu fructele comestibile, originar din Europa de S și Asia, care în România se cultivă rar, ca plantă de seră sau de apartament (*Citrus medica*).
CHITUÍ vb. IV tranz. (<*chit*[2]) A acoperi sau a umple cu chit.
CHIȚCÁN s. m. (<*chițcăi*, form. onomat.) Mamifer insectivor cu blana brună-castanie, cu botul alungit, cu ochii mici și cu urechile ascunse în blană, care trăiește în păduri, în galerii mici (*Sorex araneus*).

chițcan

CHIȚIBÚȘ s.n. **1.** Detaliu lipsit de importanță; mărunțiș, fleac. **2.** Tertip, șmecherie. **3.** Dispozitiv improvizat, format din mai multe macarale simple sau duble, pentru încărcarea și descărcarea greutăților la bordul unei nave.
CHIȚIBUȘÁR, -Ă s.m și f. (<*chițibuș*) Persoană care dă importanță fleacurilor.
CHIUÍ vb. IV intranz. (<*chiu*, onomat.) **1.** A scoate un strigăt ascuțit și prelung (de bucurie, de chemare, de îndemn etc.). **2.** A striga chiuituri (**2**).
CHIUITÚRĂ s.f. (<*chiui*) **1.** Chiot. **2.** Versuri cu caracter comic și satiric, care se strigă în timpul executării dansurilor populare; strigătură.
CHIUL s.n. (<fr. [tirer au]*cul*) (Fam.) Sustragere nemotivată de la o datorie, de la o obligație; p.ext. înșelătorie. ◇ *A-i trage* (cuiva) *chiulul* = a înșela, a păcăli.
CHIULANGÍU, -ÍE s.m. și f. (<*chiul*) (Fam.) Persoană care chiulește sau care are obiceiul să chiulească.
CHIULÁSĂ (CULÁSĂ) s.f. (<fr. *culasse*) **1.** Piesă de metal care închide cilindrii unui motor cu ardere internă. **2.** Partea de dinapoi a țevii unei arme de foc (pe unde se încarcă arma).
CHIURETÁ vb. I tranz. (<fr. *cureter*) A îndepărta cu chiureta suprafața unei mucoase.
CHIURETÁJ s.n. (<fr. *curetage*) Îndepărtarea prin raclare a mucoasei unui organ cavitar, a unui țesut (polip, cicatrice vicioasă etc.).
CHIURÉTĂ s.f. (<fr. *curette*) Instrument chirurgical de forma unei linguri, folosit la chiuretaj.
CHIUVÉTĂ s.f. (<fr. *cuvette*) Vas din porțelan, faianță sau metal smălțuit, prevăzut cu scurgere, așezat sub un robinet, care servește pentru spălat.
CHÍVĂRĂ s.f. (<rus. *kiver*) Chipiu înalt, folosit în trecut de militarii anumitor arme.
CHÍVOT s.n. (<sl. *kivotŭ*) **1.** Casetă așezată în altar, în care se păstrează cuminecătura. **2.** Ladă în care se păstrau tablele legii la vechii evrei.
CHÓRUS s.n. (<fr., engl. *chorus*) (Jaz) Improvizație solistică legată de o temă principală. ◆ Improvizație colectivă, care urmează după improvizațiile soliștilor.
CHOW-CHOW s.m. (cuv. fr.) Rasă de cîini de talie mijlocie, cu limba albastră, cu părul bogat și stufos, originară din China; cîine care face parte din această rasă.

chow-chow

CI[1] conj. (<*ce*) **1.** (Adversativ; după o negație sau o propoziție negativă) (Ba) dimpotrivă. **2.** (Adversativ; înv. și pop.; după o propoziție afirmativă) Cu toate acestea, totuși. ◆ (După o propoziție condițională sau ipotetică) Dar, însă. **3.** (Adversativ; reg.; adesea însoțind un imperativ) Dar... **4.** (Consecutiv) Prin urmare, deci.
Ci[2] (METR.) Simbol pentru *curie*[2].
CIACÓNĂ s.f. (<it. *ciaccona*; cf.sp. *chacona*) **1.** Dans vechi din evul mediu occidental, cu mișcări lente și maiestuoase; melodie după care se execută acest dans. **2.** Piesă muzicală instrumentală în formă de variațiuni polifonice, care se sprijină mai ales pe bas.
CIÁN subst. (<fr. *cyan*; cf.germ. *Zyan*) Substanță chimică $(CN)_2$ sub formă de gaz incolor, cu miros de migdale amare, toxic, lacrimogen.
CIANAMÍDĂ s.f. (<fr. *cyanamide*) Substanță chimică (H_2N - C≡N) cristalină, instabilă, folosită pentru obținerea melaminei. ◇ *Cianamidă de calciu* = substanță chimică ($CaCN_2$; p.t. 1190°C) sub formă de pulbere neagră, obținută prin acțiunea azotului asupra carbidului și folosită ca îngrășămînt, erbicid și la prepararea amoniacului.
CIANHÍDRIC adj. (<fr. *cyanhydrique*; cf. gr. *kyanos* "albastru"+ *hydor* "apă") *Acid cianhidric* = lichid incolor (HCN; p.t. –15°C; p.f. 26,50°C) foarte toxic, cu miros de migdale amare, folosit la fabricarea nitrilului acrilic; acid prusic.
CIANHIDRÍNĂ s. f. (<fr. *cyanhydrine*) Compus organic ce conține în moleculă un hidroxil și un nitril, servind la obținerea aminoacizilor și a unor materiale plastice.
CIANIZÁRE s.f. (<după fr. *cyanisation*) Tratament termochimic de introducere prin difuzie în stratul superficial al unei piese din oțel a unei cantități de carbon și azot.
CIANOFICÉE s.f. (<fr. *cyanophycée*; cf.gr. *kyanos* "albastru"+*phykos* "algă") (La pl.) Clasă de alge albastre microscopice, înrudite cu bacteriile și răspîndite în ape dulci, în bălți și în locuri umede; (și la sg.) plantă care face parte din această clasă.
CIANOFÍL, -Ă adj. (cf. gr. *kyanos* "albastru"+*philein* "a iubi") Care are afinitate pentru coloranți albaștri sau verzi.
CIANOGÉN s.n. (<fr. *cyanogène*) Cian.
CIANOTIPÍE s.f. (<germ. *Zianotypie*; cf.gr. *kyanos* "albastru"+ *typos* "urmă imprimată") Procedeu de reproducere prin copiere fotografică, în special după desene executate pe hîrtie de calc.
CIANÓZĂ s.f. (<fr. *cyanose*; cf.gr. *kyanos* "albastru") Colorație albastră-vineție a pielii și a mucoaselor din cauza unei insuficiente oxigenări a sîngelui, care apare mai ales în unele boli cardiace sau pulmonare.
CIANURÁ vb. I tranz. (<fr. *cyanurer*) A supune minereurile operației de cianurare.
CIANURÁRE s.f. (<*cianura*) Procedeu industrial de extragere a metalelor nobile din minereuri sărace cu soluții alcaline de cianură de sodiu.
CIANÚRĂ s.f. (<fr. *cyanure*) Sare a acidului cianhidric. ◇ *Cianură de potasiu* = sare (KCN) care se prezintă sub formă de cristale cubice, incoloră, solubilă în apă, foarte toxică. *Cianură de sodiu* = sare (NaCN) care se prezintă în formă de cristale incolore, solubilă în apă, extrem de toxică și care este utilizată la extragerea metalelor prețioase din minereuri, ca insecticid și ca dezinfectant, în arta fotografică, în galvanoplastie etc.
CIÁȚIU s.n. (<fr. *cyathe*, lat. *ciatium*; cf. gr. *kyathos*) (BOT.) Inflorescență reprezentînd o grupare de mai multe flori bărbătești fără înveliș, cu o singură floare femeiască.
CIBERNÉTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *cybernétique*) **1.** S.f. Știință care are ca obiect studiul matematic al legăturilor, comenzilor și controlului în sistemele tehnice și în organismele vii din punctul de vedere al analogiilor lor formale, cu numeroase și variate aplicații. **2.** Adj. Care aparține cibereticii, care se referă la cibernetică.
CIBERNETICIÁN, -Ă s.m și f. (<fr. *cybernéticien*) Specialist în cibernetică.
CIBERNETIZÁ vb.I tranz. (<fr. *cybernétiser*) A aplica cibernetica și metodele ei.
CIBÓRIU s.n. (<lat., fr. *ciborium*) Baldachin susținut de coloane, care acoperea altarul bazilicilor creștine. ◆ Vas, avînd forma unei cupe din fruct de nufăr, care servește, în bisericile catolice, la păstrarea rezervei euharistice după slujbă.
CICÁDĂ s.f. (<lat. *Cicada*, denumire științifică) Nume dat unor insecte homoptere din

cicadă

genul *Cicada*, cu corpul scurt şi gros, cu capul mare şi cioc ascuţit; insectă din acest gen.
CICADÉE s.f. (<fr. *cycadée*) (La pl.) Familie de plante gimnosperme, cu tulpina fără ramuri şi cu frunzele foarte mari; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.
CICÁR s.m. Animal vertebrat acvatic inferior, din clasa ciclostomilor, asemănător cu un peşte, cu corpul cilindric, lung de 15-20 cm, care trăieşte ca parazit pe pielea unor peşti (*Eudontomyzon danfordi*).
CICATRÍCE s.f. (<lat. *cicatrix, -icis*, fr., it. *cicatrice*) Urmă (formată din ţesut conjunctiv) lăsată de o rană, de o tăietură etc. după vindecare.
CICATRIZÁ vb. I refl. (<fr. *cicatriser*) (Despre plăgi) A se vindeca, a se închide lăsînd o cicatrice.
CICÁLÍ vb. IV tranz. A sîcîi pe cineva cu observaţii, cu reproşuri repetate pentru fapte mărunte.
CÍCERO[1] s.m. invar. (<fr. *cicero*) (TIPOGR.) **1.** Corp de literă de 12 puncte tipografice. ◇ *Cicero dublu* = literă tipografică cu corpul de 24 de puncte sau de doi cicero. **2.** Albitură avînd ca bază un pătrat cu dimensiunile unui corp de literă de 12 puncte.
CÍCERO[2] s.m. invar. (<n.pr. *Cicero*, orator şi scriitor roman) Gen de tunsoare bărbătească (scurtă).
CICERÓNE s.m. (<it. *cicerone*, fr. *cicérone*) Persoană special pregătită care însoţeşte vizitatorii unui oraş, ai unui muzeu etc. pentru a-i conduce, pentru a le da explicaţii etc.
CICERONIÁN, -Ă adj. (<fr. *cicéronien*) Care este propriu lui Cicero, care îl imită pe Cicero; exemplar, impecabil.
CICISBÉU s.m. (<it. *cicisbeo*) (În trecut; în unele ţări) Curtezan al unei femei măritate, care o însoţea pretutindeni.
CICLÁMĂ s.f. (<it. *ciclamo*; cf.fr. *cyclamen*, it. *ciclamino*) Plantă decorativă perenă, din familia primulaceelor, cu frunzele în formă de inimă, verzi pe o parte şi purpurii pe alta, cu florile mari, albe sau roşii, originară din părţile sudice ale Europei (*Cyclamen europaeum*).
CICLAMÉN s.n., adj. (<fr. *cyclamen*) (Culoare) roz-mov (ca a(l) unor ciclame).
CICLÁN s.m. (<fr. *cyclane*) Hidrocarbură saturată ciclică (C_nH_{2n}), existentă în petrol.
CICLÁRE s.f. (cf. *ciclu*) Integrare într-un ciclu de învăţămînt unde se predau cunoştinţe în diverse specialităţi.
CÍCLIC, -Ă adj. (<fr. *cyclique*; cf. lat. *cyclicus*, gr. *kyklos* "cerc") **1.** Care se desfăşoară în cicluri, care aparţine unui ciclu. ◇ *Principiu ciclic* = procedeu de compoziţie muzicală potrivit căruia temele principale sau întregul material muzical derivă din acelaşi nucleu melodic generator. **2.** (Despre compoziţii muzicale) Care este alcătuit din mai multe părţi independente. **3.** (Despre compuşi chimici) Care are catenele închise în ciclu. **4.** (Despre flori) La care toate elementele sînt dispuse în verticil.
CICLICITÁTE s.f. (<*ciclic*) Caracter ciclic.
CICLÍSM s.n. (<fr. *cyclisme*) Sport practicat cu bicicleta pe velodrom sau pe şosea.
CICLÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *cycliste*) **1.** S.m. şi f. Sportiv care practică ciclismul; persoană care umblă cu bicicleta. **2.** Adj. Care aparţine ciclismului sau cicliştilor, privitor la ciclism sau la ciclişti.

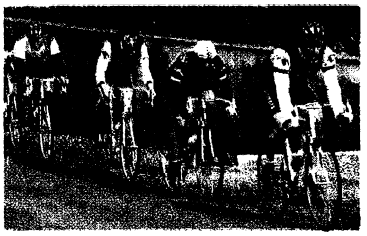

ciclism

CICLIZÁRE s.f. (cf. fr. [réaction de] *cyclisation*) *Reacţie de ciclizare* = reacţie chimică prin care lanţul de atomi din molecula unui compus organic se închide şi formează un ciclu.
CICLO- (<fr. *cyclo-*; cf.gr. *kyklos* "cerc") Element prim de compunere care are semnificaţia "rotund"sau "periodic".
CICLOALCÁN s.m. (<fr. *cycloalcane*) (CHIM.) Ciclan.
CICLOALCHÉNĂ s.f. (<fr. *cycloalkène*) (CHIM.) Hidrocarbură ciclică nesaturată cu o dublă legătură în moleculă.
CICLOCEFÁL, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *cyclocéphale*) (Persoană) care prezintă ciclocefalie.
CICLOCEFALÍE s.f. (<fr. *cyclocéphalie*) Malformaţie congenitală constînd în lipsa totală sau parţială a organelor olfactive şi situarea ochilor, uniţi, într-o singură orbită.
CICLOCRÓS s.n. (<fr. *cyclo-cross*) Probă sportivă combinată de ciclism şi cros în care concurenţii străbat un traseu variat, prevăzut cu diferite obstacole, cu bicicleta sau pe jos, în funcţie de teren.
CICLODRÓM s.n. (<*ciclo-*+[velo]*drom*, după *aerodrom*) Teren amenajat pentru curse şi concursuri cu biciclete.
CICLOFAZOTRÓN s.n. (<fr. *cyclophasotron*) Aparat care serveşte atît ca ciclotron, cît şi ca fazotron.
CICLOHEXÁN s.n. (<fr. *cyclohexane*) Hidrocarbură ciclică saturată cu şase atomi de carbon în moleculă, lichidă, care se extrage din petrol sau se obţine sintetic şi care se foloseşte ca solvent şi ca materie primă în industria fibrelor sintetice.
CICLOHEXANÓL s.n. (<fr. *cyclohexanol*) Alcool ciclic saturat, derivat din ciclohexan, cristalin, higroscopic, cu miros de camfor, folosit ca intermediar în fabricarea caprolactamei.
CICLOHEXANÓNĂ s.f. (<*ciclo-*+*hexanonă*) Cetonă ciclică saturată, cu şase atomi de carbon în moleculă, uleioasă, cu miros de mentă, folosită ca dizolvant şi ca materie primă pentru fabricarea caprolactamei.
CICLOÍD, -Ă adj. (<fr. *cycloïde*) Asemănător unui cerc.
CICLOIDÁL, -Ă adj (<fr. *cycloïdal*) (MAT.) Care aparţine unei cicloide, privitor la cicloidă, de forma unei cicloide.
CICLOÍDĂ s.f. (<fr. *cycloïde*; cf. gr. *kyklos* "cerc"+ *eidos* "formă") (MAT.) Curbă plană descrisă de un punct dat al unui cerc mobil care se rostogoleşte fără alunecare pe o dreaptă fixă.
CICLOMORFÓZĂ s.f. (<engl. *cyclomorphosis*; cf.gr. *kyklos* "cerc"+*morphe* "formă") (BIOL.) Totalitatea modificărilor pe care le suferă un organism în cursul dezvoltării ontogenetice.
CICLÓN s.n. (<fr. *cyclone*, germ. *Zyclon*) **1.** Vînt puternic cu deplasarea aerului în spirală, însoţit de ploi torenţiale şi de descărcări electrice, specific regiunilor tropicale. ◆ Regiune a sistemului baric, cu diametrul de cîteva mii de km, în care presiunea scade de la periferie spre centru, iar masele de aer au o mişcare convergentă. **2.** Aparat constituit dintr-un corp cilindric de tablă, terminat la partea inferioară cu o porţiune tronconică, folosit în industrie pentru separarea particulelor materiale dintr-un gaz prin efectul forţei centrifuge.
CICLÓP s.m. (<fr. *cyclope*, lat. *cyclops, -opis*; cf.gr. *kyklops*) **1.** (În mitologia greacă; şi ca n.pr.) Uriaş antropofag, cu un singur ochi mare în mijlocul frunţii. **2.** Gen de animal crustaceu inferior, de apă dulce, cu un singur ochi, situat pe cefalotorace, cu corpul oval, de 1 mm lungime şi cu două antene înotătoare lungi (*Cyclops*).
CICLOPARAFÍNĂ s.f. (<fr. *cycloparaffine*) (CHIM.) Ciclan.
CICLOPENTADIÉNĂ s.f. (<*ciclo-*+*pentadienă*) Hidrocarbură ciclică nesaturată cu două duble legături, care se găseşte în benzenul brut rezultat de la distilarea gudronului de cărbune.
CICLOPENTÁN s.n. (<fr. *cyclopentane*) Hidrocarbură ciclică saturată cu cinci atomi de carbon în moleculă, lichidă, uleioasă, întrebuinţată ca materie primă în industria chimică.
CICLOPENTANÓL s.m. (<fr. *cyclopentanol*) (CHIM.) Alcool obţinut prin reducţia ciclopentanului.
CICLÓPIC, -Ă adj. (<*ciclop*) De ciclop, caracteristic ciclopilor, care se referă la ciclop; p.ext. uriaş, gigantic. ◇ *Zid ciclopic* = construcţie vastă şi masivă alcătuită din blocuri mari de piatră brută sau sumar cioplită, din arhitectura preelenică, şi care, potrivit mitologiei greceşti, era atribuită ciclopilor (ex. la Micene, Tirint etc.).
CICLOPÍE s.f. (<fr. *cyclopie*) (MED.) Malformaţie congenitală care constă în dezvoltarea unui singur glob ocular sau în fuzionarea celor două orbite.
CICLOPROPÁN s.n. (<fr. *cyclopropane*) Gaz incolor, inflamabil şi exploziv, cu miros şi gust caracteristic, utilizat în inhalaţii, ca anestezic general.
CICLORÁMĂ s.f. (<fr. *cyclorama*, germ. *Zyklorama*) Perdea colorată de obicei în albastru, confecţionată în general din pînză, care închide laturile şi fundul scenei, în spatele decorurilor.
CICLOSTÓM s.m. (<fr. *cyclostome*) (La pl.) Clasă de vertebrate acvatice inferioare, cu corpul asemănător cu al peştilor, lipsit de maxilare şi cu gura rotundă (*Cyclostomata*); (şi la sg.) animal care face parte din această clasă (ex. *cicarul*).
CICLOTIMÍE s.f. (<fr. *cyclothymie*; cf. gr. *kyklos* "cerc"+ *thymos* "stare de spirit") Stare psihică morbidă în care depresiunea alternează cu buna dispoziţie.
CICLOTRÓN s.n. (<fr. *cyclotron*) Accelera-

tor folosit în fizica nucleară pentru a obține transmutări și dezintegrări ale particulelor grele pozitive (ca protoni, deuteroni etc.), folosite în reacțiile nucleare.

CICLOTURÍSM s.n. (<fr. *cyclotourisme*) Turism în care deplasarea se face cu bicicleta.

CICLOTURÍST, -Ă s.m. și f. (<fr. *cyclotouriste*) Persoană care practică cicloturismul.

CICLÓZĂ s.f. (<fr. *cyclose*) (BIOL.) Mișcare a protoplasmei în interiorul celulei.

CÍCLU s.n. (<fr. *cycle*, lat. *cyclus*) **1.** Succesiune de fenomene, stări, operații, manifestări etc. care se realizează într-un anumit interval de timp și care epuizează, în ansamblul lor, evoluția unui anumit proces (repetabil); totalitatea fenomenelor, faptelor, acțiunilor etc. legate între ele. ◇ *Ciclu anual* = perioada de un an în care Pământul face o rotație completă în jurul Soarelui. *Ciclu solar* = perioadă de 28 de ani după expirarea căreia datele diferitelor zile ale anului cad în aceleași zile din săptămînă. *Ciclu de conferințe* = serie de conferințe care tratează diverse aspecte ale unui subiect. ◆ (Și *ciclu menstrual*) Menstruație. ◆ (FILOZ.) *Teoria ciclului istoric* = teorie care susține că procesul istoric se desfășoară în cerc închis și care propagă ideea "veșnicei întoarceri", negînd astfel posibilitatea progresului istoric (adepți: budiștii, stoicii, pitagoreicii, G.Vico, Fr.Nietzsche, O.Spengler, A.Toynbee ș.a.). ◆ Diagramă care reprezintă un ciclu. ◆ Durata unui ciclu. ◆ Serie de producții literare, de opere științifice etc. cu temă comună. **2.** Totalitatea valorilor succesive luate de o mărime periodică în cursul unei perioade date. **3.** (TEHN.) Lanț complet de stări succesive prin care trece un sistem fizic într-o transformare ciclică. **4.** (CHIM.) Lanț închis de atomi din molecula unei substanțe. **5.** (BIOL.) *Ciclu de dezvoltare* = ansamblu de fenomene în decursul cărora se realizează dezvoltarea unui organism, terminînd cu moartea. **6.** Unitate de măsură pentru frecvență (la vibrații), reprezentînd frecvența unei vibrații cu perioada de o secundă.

CÍCO s.n. (<*ci*[trice]+*co*[la]) **1.** Tip de băutură răcoritoare. **2.** (Eliptic) Sticlă, pahar etc. cu cico.

CICOÁRE[1] s.f. (lat. **cichoria*=*cichorium*) **1.** Plantă erbacee perenă din familia compozitelor, cu florile albastre, trandafirii sau albe, cultivată pentru rădăcinile sale, din care se extrage un surogat de cafea (*Cichorium intybus*). ◇ *Cicoare de grădină* = andivă (*Cichorium endivia*). **2.** Surogat de cafea preparat din rădăcina de cicoare.

CICOÁRE[2] s.f. (lat. **cicala*) Insectă homoptera galbenă-castanie, cu spinarea neagră, cu aripile străvezii și lungi, cu capul lat și cu ochii mari, care trăiește pe arbori (*Cicada orni*).

CICO-CÓLA s.f. (<*cico*+*cola*) Tip de băutură răcoritoare.

CICONIÍDĂ s.f. (<fr. *ciconiidé*; cf. lat. *ciconia* "barză", gr. *eidos* "aspect") (La pl.) Familie de păsări, cu gîtul și picioarele lungi și cu ciocul alungit, care trăiesc, de preferință, prin locuri mlăștinoase și pe marginea apelor; (și la sg.) pasăre care face parte din această familie (ex. *barza, egreta, bîtlanul* etc.).

CICONIIFÓRMĂ s.f. (<fr. *ciconiiforme*) (La pl.) Ordin de păsări mari, cu gîtul și picioarele lungi și cu ciocul alungit și conic; (și la sg.) pasăre care face parte din acest ordin (ex. *barza, stîrcul, lopătarul*).

CIDÁRIS subst. Gen de echinoderme regulate, caracterizate printr-un țesut elipsoidal, care trăiește din triasic pînă astăzi; animal care face parte din acest gen.

CÍDRU s.n. (<fr. *cidre*) Băutură alcoolică obținută prin fermentarea mustului de mere (sau al altor fructe).

CIF (siglă de la C[ost] *I*[nsurance] *F*[reight] "cost, asigurare, navlu") Clauză contractuală conform căreia furnizorul include în preț, la vînzare, costul mărfurilor, costul transportului și al asigurării de transport și predă mărfurile la destinație într-un anumit port.

CIFÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *cypheux*) (MED.) Cocoșat.

CIFOSCOLIÓZĂ s.f. (<fr. *cyphoscoliose*) (MED.) Deformație a coloanei vertebrale cu simptome de cifoză și scolioză.

CIFÓZĂ s.f. (<fr. *cyphose*; cf.gr. *kyphosis* "curbură") Deformație a coloanei vertebrale care duce la o proeminență dorsală.

CIFRÁ vb. I (<fr. *chiffrer*) **1.** Refl. A se calcula, a se evalua (în cifre). **2.** Tranz. A aplica unui text un cifru.

CIFRÁJ s.n. (<fr. *chiffrage*) **1.** Cifrare. **2.** (MUZ.) Indicații de acord, care se notează deasupra sau dedesubtul lui, des utilizate astăzi în muzica ușoară și de jaz, înlesnind citirea rapidă a partiturii.

CÍFRĂ s.f. (<it. *cifra*, lat. *cifra*; cf. fr. *chiffre*) **1.** Simbol grafic folosit pentru scrierea numerelor, care reprezintă unul dintre numerele de la zero pînă la nouă. Cele mai utilizate sînt cifrele arabe aduse în Europa de arabi în sec. 10, probabil din India: 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. **2.** Număr care indică valoarea unei mărimi caracteristice a unei substanțe, a unui fenomen. **3.** Volum, sumă, cantitate reprezentată prin cifre. ◇ *Cifră-record* = cea mai mare cifră la o anumită dată, într-un anumit sector. *Cifră de afaceri* = totalul încasărilor unei firme din activitatea desfășurată într-o anumită perioadă de timp. **4.** Semn tipografic folosit la tipărirea numerelor, a simbolurilor diferitelor operații matematice sau combinații ale acestora.

CÍFRIC, -Ă adj. (<*cifră*) Exprimat în cifre.

CÍFRU s.n. (<fr. *chiffre*) **1.** Sistem de semne convențional care nu poate fi înțeles decît de cei care cunosc cheia lui și cu care se transmit comunicări secrete. **2.** Combinație anumită de litere sau de cifre cu ajutorul căreia se pot deschide unele broaște sau lacăte cu închizătoare secretă.

CÍGĂ s.f. (<magh. *csiga*) **1.** (MIN.) Scripete fix. **2.** (ZOOL.) Cochilie de gasteropod.

CIL s.m. (<fr. *cil*, lat. *cilium*) Prelungire protoplasmatică mobilă, în formă de fire subțiri, caracteristică pentru unele protozoare, bacterii, infuzori, alge, precum și pentru unele celule fixe din epitelii, care servește, de obicei, la mers sau la vehicularea unor secreții în organism.

CILIÁR, -Ă adj. (<fr. *ciliaire*) Care se referă la cili; care are formă de cili. ◇ *Corp ciliar* = prelungire a coroidei spre partea anterioară a globului ocular avînd, în secțiune, formă triunghiulară și fiind învelită, pe partea internă, de retină. *Mușchi ciliar* = mușchi circular format din fibre netede, care ajută la acomodarea vizuală, la distanță, a cristalinului.

CILIÁT, -Ă adj., s.n. (<fr. *cilié*) **1.** Adj. Care are cili. **2.** S.n. (ZOOL.) Infuzor.

CILÍCIU s.n. (<fr. *cilice*, lat. *cilicium*; cf. gr. *kilikion* "stofă groasă din Cilicia") Centură sau cămașă aspră din păr de capră, care se purta pe piele de penitenți pentru a se mortifica.

CILINDRÁ vb. I tranz. (<fr. *cylindrer*) **1.** A compacta, a presa și a nivela o umplutură de pămînt, un terasament etc. cu ajutorul unui compresor. **2.** A realiza luciul la o piele netedă tăbăcită. **3.** A da unui obiect forma de cilindru.

CILINDRÁX s.m. (<fr. *cylindraxe*) Axon.

CILINDRÉE s.f. (<fr. *cylindrée*) **1.** Volumul cilindrului unui motor sau al unei mașini de forță cu abur, cuprins între cele două poziții opuse ale pistonului. **2.** Cantitate de gaze introdusă în cilindrul unui motor cu ardere internă în timpul cursei de admisie.

CILÍNDRIC, -Ă adj. (<fr. *cylindrique*) Care are forma unui cilindru.

CILINDRICITĂTE s.f. (<fr. *cylindricité*) (TEHN.) Proprietate a unei porțiuni din trunchiul unui arbore de a se apropia de forma unui cilindru.

CILINDROÍD, -Ă adj., s.n. (<fr. *cylindroïde*) (Corp) care are forma unui cilindru.

CILINDRÓM s.n. (<fr. *cylindrom*) (MED.) Tumoare benignă a țesuturilor epiteliale cu celule cilindroide.

CILÍNDRU s.m. (<fr. *cylindre*, lat. *cylindrus*) **1.** Suprafață obținută prin deplasarea unei drepte paralel cu ea însăși, astfel încît să se sprijine mereu pe o curbă închisă și fixă. ◆ Corp geometric mărginit de o asemenea suprafață și de două plane paralele. **2.** Piesă cilindrică componentă a unor mașini care se poate roti în jurul propriei sale axe; organ de mașină tubular în interiorul căruia se deplasează un piston (la motoare cu ardere internă, la mașini cu abur, la compresoare etc.). **3.** Suprafață cilindrică. **4.** Obiect în formă de cilindru. ◇ *Cilindru gradat* = recipient cilindric cu picior din sticlă, gradat în volume, folosit în laborator pentru măsurarea volumelor de lichid. **5.** (BOT.) *Cilindru central* = partea centrală a rădăcinilor și a tulpinilor plantelor vasculare, formată din parenchim, în care se află fasciculele liberiene și lemnoase. **6.** (ANAT.) *Cilindru-ax* = axon. **7.** (FIZIOL.) *Cilindru urinar* = element microscopic de formă cilindrică, format din albumină, celule epiteliale renale, granulații, hematii, prezent în sedimentul urinar al bolnavilor de nefrită. **8.** Joben.

CILINDRURÍE s.f. (<fr. *cylindrurie*; cf. gr. *kylindros* "cilindru"+*ouron* "urină") Prezența în urină a unor elemente microscopice formate din albumină, hematii, celule epiteliale etc., care caracterizează afecțiunile renale.

CILÓZĂ s.f. (<fr. *cillose*) Tremur convulsiv cronic al pleoapei superioare.

CIMÁZĂ s.f. (<it. *cimasa*) (ARHIT.) Chenar ornamental de-a lungul unei fațade.

CÍMĂ s.f. (<fr. *cyme*; cf. lat. *cyma* "lăstar") Inflorescență formată dintr-un ax principal terminat cu o singură floare și avînd lateral mai multe axe secundare, ramificate în același fel.

CIMBÁL s.n. (<lat. *cymbalum*, fr. *cymbale*)

Fiecare dintre cele două discuri metalice care alcătuiesc un instrument muzical de percuţie.
CIMBALÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *cymbaliste*) Persoană care acompaniază la cimbal.
CIMBRI s.m. pl. (<fr. *Cimbres*) Trib germanic aşezat la vărsarea Elbei în Marea Nordului, înfrînt de romani la Vercellae (101 î.Hr.).
CIMBRIŞÓR s.m. (<*cimbru*) Plantă erbacee perenă din familia labiatelor, cu florile roşii-purpurii sau albe şi cu frunzele aromate, folosite în medicină sub formă de infuzie (*Thymus vulgaris*).
CÍMBRU s.m. (<cf. gr. *thymbra*) Plantă erbacee anuală din familia labiatelor, cu florile liliachii sau albe punctate cu roşu, cu frunzele înguste şi ascuţite, aromate, folosite drept condiment (*Satureja hortensis*).
CIMÉN s.n. (<fr. *cymène*) Lichid cu miros aromatic, care se găseşte în uleiurile eterice izolate din diferite plante (cimbru, chimion), din răşina coniferelor şi din unele petroluri, folosit în parfumerie şi ca solvent pentru lacuri.
CIMÉNT s.n. (<it. *cimento*, fr. *ciment*; cf. lat. *caementum* "pietriş") **1.** Material de construcţie în formă de pulbere fină, obţinut prin măcinarea clincherului şi care, amestecat cu apa, face priză şi, după un anumit timp, se întăreşte, căpătînd aspectul şi consistenţa pietrei. ◇ *Ciment dentar* = pulbere specială utilizată în stomatologie, mai ales pentru executarea unei plombe. **2.** Material care leagă între ele fragmente de roci detritice.
CIMENTÁ vb. I (<*ciment*; cf. fr. *cimenter*, it. *cimentare*) **1.** Tranz. A injecta sub presiune în pămînt, în beton fisurat sau în roci dezagregate ori fisurate o suspensie de ciment, pentru consolidarea şi impermeabilizarea acestora; a lega, a consolida cu ciment. **2.** Tranz. şi refl. Fig. A face să fie sau a deveni (mai) trainic, (mai) solid.
CIMENTÍST s.m. (cf. fr. *cimentier*) Muncitor care lucrează într-o fabrică de ciment.
CIMENTOMÉTRU s.n. (<*ciment*+*metru*) Aparat pentru determinarea modului de distribuire a cimentului în spaţiul dintre coloana unei sonde şi teren.
CIMERIÉNI s.m. pl. (<fr. *Cimmériens*) Populaţie de origine tracă ce a trăit în antichitate, înainte de venirea sciţilor în N Mării Negre şi care a migrat în prima jumătate a milen. I î.Hr. în Asia Mică.
CIMETEDÍNĂ s.f. Produs farmaceutic utilizat în tratarea ulcerului.
CIMIÉR s.n. (<fr. *cimier*) (HERALD.) Figură care împodobea coiful de turnir (uneori şi pe cel de luptă) al cavalerilor medievali, reproducînd într-un fel sau altul conţinutul scutului.
CIMILÍ vb. IV intranz. A spune, a face sau a interpreta cimilituri.
CIMILITÚRĂ s.f. (<*cimili*) Ghicitoare.
CIMIŞÍR s.m. (<tc. *çimşir*) Arbust decorativ cu frunzele mari, ovale şi persistente, cu florile galbene-verzui (*Buxus sempervirens*).
CIMITÍR s.n. (<ngr. *kimitirion*, it. *cimiterio*) Loc unde se îngroapă morţii.
CIMÓL s.n. (<germ. *Zymol*) Produs rezultat din leşia obţinută după separarea celulozei de molid.
CIMÓS, -OÁSĂ adj. (<it. *cimoso*) (BOT.; despre inflorescenţe) În formă de cimă.

CIMPANZÉU s.m. (<fr. *chimpanzé*) Specie de maimuţă africană antropomorfă, arboricolă, mare (pînă la 1,70 m), cu membrele anterioare lungi, cu blana şi cu pielea negre şi fără coadă (*Pan troglodytes*).

cimpanzeu

CIMPÓI s.n. Instrument muzical popular, alcătuit dintr-un burduf de piele şi din mai multe tuburi sonore prin care trece, cu presiune, aerul din burduf.
CIMPOIÉR s.m. (<*cimpoi*) Persoană care cîntă din cimpoi.
CIN s.n. (<sl. *cinŭ*) **1.** (În ev. med.) Poziţie socială înaltă. ◆ Stare socială. **2.** Ordin preoţesc sau călugăresc.
CINÁ vb. I intranz. şi tranz. (lat. *cenare*) A lua masa de seară.
CINÁBRU s.n. (<fr. *cinabre*, it. *cinabro*) Sulfură naturală de mercur, de culoare roşie, cu luciu adamantin, care se găseşte în filoanele hidrotermale, folosită ca minereu de mercur şi ca pigment roşu la prepararea vopselelor. ◆ Culoare roşie-închis.
CINÁMIC adj. *Acid cinamic* = acid care se găseşte în uleiul de scorţişoară, în balsamul de Peru etc., obţinut din benzaldehidă, anhidridă acetică şi acetat de sodiu.
CINANTROPÍE s.f. (<fr. *cynanthropie*) (MED.) Manie a unui bolnav (psihic) care se crede transformat în cîine.
CÍNĂ s.f. (lat. *cena*) Masa de seară; mîncare pregătită pentru această masă.
CINCANTENÁR, -Ă adj., subst. (<fr. *cinquantenaire*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) în vîrstă de cincizeci de ani. **2.** S.n. Sărbătorire a cincizeci de ani de la un eveniment.
CINCANTÍN s.n. (<it. *cinquantino*) Varietate timpurie de porumb, cu tulpina scurtă şi subţire şi cu bobul mărunt, de culoare portocalie.
CINCI num. card., s.n. (lat. *quinque*) **1.** Num. card. Număr care în numărătoare este situat între patru şi şase; se indică prin cifra 5 (sau V). ◇ (Adjectival) *Are cinci ani.* ◇ (Substantivat) *Vin cinci.* ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Etajul cinci.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Merg cîte cinci.* ◇ (Intră în componenţa num. adverbial) *De cinci ori a citit scrisoarea.* ◇ Subst. *Cinci-degete* = plantă erbacee tîrîtoare din familia rozaceelor, cu frunzele formate din cinci foliole şi cu florile galbene (*Potentilla reptans*). ◆ (Substantivat) Semn grafic cu care se notează acest număr. ◆ (Substantivat) Nota cinci. **2.** S.n. Carte de joc sau faţetă a zarului marcate cu cinci puncte.

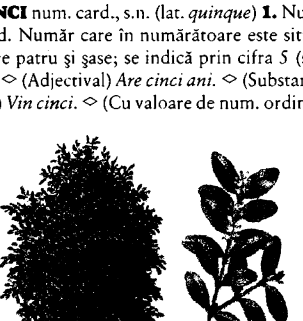

cimişir

CINCÍLA (ŞÍNŞÍLĂ) s.f. (<fr. *chinchilla*; cf.sp. *chinchilla*) Animal mamifer rozător, asemănător cu veverita, care trăieşte pe platourile înalte din Chile şi Bolivia, preţios pentru blana sa cenuşie, mătăsoasă (*Chinchilla laniger*).

cincila

CÍNCILEA, CÍNCEA num. ord. (<*cinci*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care este situat în numărătoare între al patrulea şi al şaselea.
CINCÍME s.f. (<*cinci*) A cincea parte dintr-un întreg împărţit în părţi egale.
CINCINÁL, -Ă adj. (<fr. *quinquennal*, lat. *quinquennalis*, după *cinci*) Care se întinde pe o perioadă de cinci ani.
CÍNCISPREZECE (CÍNSPREZECE) num. card. (<*cinci*+*spre*+*zece*) Număr care în numărătoare este situat între paisprezece şi şaisprezece; se indică prin cifra 15 (sau XV). ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Capitolul cincisprezece.* ◇ (Intră în componenţa num. adverbial) *De cincisprezece ori.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Merg cîte cincisprezece.* ◆ (Substantivat) Semn grafic cu care se notează acest număr.
CÍNCISPREZECELEA, CÍNCISPREZECEA (CÍNSPREZECELEA, CÍNSPREZECEA) num. ord. (<*cincisprezece*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care, în numărătoare este situat între al paisprezecelea şi al şaisprezecelea.
CINCIZÉCI (CINZÉCI) num. card. (<*cinci*+*zece*) Număr care este situat în numărătoare între patruzeci şi nouă şi cincizeci şi unu; se indică prin cifra 50 (sau L). ◇ (Adjectival) *Are cincizeci de ani.* ◇ (Substantivat) *Au participat cincizeci.* ◆ (Cu valoare de num. ordinal) *Pagina cincizeci.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Vin cîte cincizeci.* ◇ (Intră în componenţa num. adverbial) *De cincizeci de ori.* ◆ (Substantivat) Semn grafic cu care se notează acest număr.
CINE¹- (<fr. *ciné-*; cf.gr. *kinema* "mişcare") Element prim de compunere care are semnificaţia "mişcare", "de mişcare", "în legătură cu mişcarea".
CINE²- (<fr. *cinema*) Element prim de com-

punere care are semnificaţia "(de) cinema", "în legătură cu cinematograful".

CÍNE[3] pron. (lat. *quem*) **1.** (Interogativ; ţine locul unui substantiv care denumeşte o persoană sau un animal ori al unui pronume, aşteptat ca răspuns la întrebare) *Cine este?* ◆ Ce fel (de om). *Tu nu ştii cine-i el.* **2.** (Relativ) Acela care, cel care. *Bine-a zis cine a zis...* **3.** (Nehotărît) Fiecare, oricine, oricare. *Să facă cine ce vrea.*

CINEAMATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*cine*[2]-+*amator*, după fr. *cinéphile*) Amator de filme.

CINEÁST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *cinéaste*) Specialist în tehnica sau în arta cinematografică; realizator sau autor de filme.

CINECLÚB s.n. (<fr. *ciné-club*) Asociaţie al cărei scop este răspîndirea culturii cinematografice; loc unde se desfăşoară activitatea acestei asociaţii.

CINEFICÁ vb. I tranz. A extinde reţeaua cinematografică şi a amplifica utilizarea filmului în diferite domenii practice.

CINEFÍL, -Ă s.m. şi f. (<fr. *cinéphile*) Persoană amatoare de filme, care frecventează mult spectacolele cinematografice. ◇ (Adjectival) *Public cinefil.*

CINECROMÁTICĂ s.f. (*cine*[1]-+*cromatică*) Cromatica mişcării.

CINEGÉTIC, -Ă adj. (<fr. *cynégétique*) Care ţine de vînătoare, privitor la vînătoare.

CINÉL s.n. (<it. *cinelli*) Instrument muzical de percuţie, alcătuit din două discuri metalice care se lovesc unul de altul, producînd un sunet strident, răsunător.

CINEMÁ s.n. (<fr. *cinéma*) Cinematograf.

CINEMASCÓP s.n. (<fr. *cinémascope*; cf.gr. *kinema* "mişcare"+*skopein* "a privi") Procedeu de proiecţie a filmelor cinematografice pe un ecran lat, care măreşte în mod apreciabil cîmpul vizual al spectatorului; film realizat prin acest procedeu.

CINEMATÉCĂ s.f. (<fr. *cinémathèque*) **1.** Arhivă în care se păstrează filmele cinematografice. **2.** Cinematograf în care sînt proiectate filme reprezentative din istoria cinematografiei.

CINEMÁTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *cinématique*) **1.** S.f. Ramură a mecanicii care se ocupă cu studiul mişcării corpurilor independent de masele lor şi de cauzele care produc mişcarea. **2.** Adj. Care aparţine cinematicii, privitor la cinematică; care se rezolvă prin metodele cinematicii.

CINEMATOGRÁF s.n. (<fr. *cinématographe*) **1.** Local de spectacole destinat proiectării filmelor cinematografice în faţa publicului spectator. **2.** Cinematografie.

CINEMATOGRAFIÁ vb. I tranz. (<fr. *cinématographier*) A filma.

CINEMATOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *cinématographique*) Care aparţine cinematografului sau cinematografiei, privitor la cinematograf sau la cinematografie. ◇ *Artă cinematografică* = artă a imaginii în mişcare.

CINEMATOGRAFÍE s.f. (<fr. *cinématographie*) **1.** Arta şi tehnica înregistrării fotografice a unor scene, a unor peisaje etc. pe un film special şi a reproducerii lor prin proiectare luminoasă pe un ecran, astfel încît să se dea iluzia mişcării şi a vieţii. Prima proiecţie cinematografică publică a fost realizată la Paris, în 1895, de către L.Lumière; pe la 1930 a apărut filmul sonor. **2.** Industrie producătoare de filme.

CINERÁMĂ s.f. (<fr. *cinérama*) Procedeu de filmare pe trei pelicule şi de proiectare sincronizată pe un ecran semicircular a imaginilor astfel obţinute cu ajutorul a trei aparate de proiecţie, care dă impresia că imaginile sînt în relief.

CINERÁRĂ adj. (<fr. *cinéraire*, lat. *cinerarius*) *Urnă cinerară* = urnă în care se păstrează cenuşa morţilor.

CINERÁRIA s.f. (<lat. *cineraria*) Plantă decorativă perenă din familia compozitelor, cu frunzele mari şi cu florile de diferite culori, grupate în buchete, originară din Insulele Canare (*Cineraria hybrida*).

CINERÍT s.n. (<fr. *cinérite*) Cenuşă vulcanică consolidată, utilizată uneori în industria cimentului.

CINESCÓP s.n. (<fr. *cinéscope*) Tub catodic de sinteză şi de redare a imaginilor de televiziune, care transformă variaţiile semnalului electric recepţionat în variaţii ale luminozităţii unui spot luminos care se deplasează ordonat pe ecran.

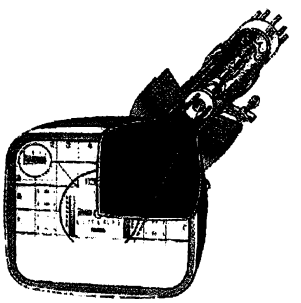

cinescop

CINÉTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *cinétique*; cf. gr. *kinetikos* "mişcător") **1.** Adj. Care aparţine mişcării, privitor la mişcare. ◇ *Energie cinetică* = a) energie dezvoltată de un corp în mişcare, egală cu jumătatea produsului dintre masa corpului şi pătratul vitezei lui; b) (FIZIOL.) energie rezultată din procesul de dezasimilaţie şi folosită de organism în activitatea sa. *Moment cinetic* = produs vectorial dintre vectorul de poziţie al unui punct aflat în mişcare şi vectorul impus. *Artă cinetică* = tendinţă în arta plastică contemporană, ce atribuie mişcării reale aceeaşi importanţă estetică pe care o acordă formei, culorii, liniei şi compoziţiei. **2.** S.f. Ramură a mecanicii care studiază legile fenomenelor fizice bazate pe mişcarea materiei. **3.** S.f. *Cinetică chimică* = ramură a chimiei fizice care studiază evoluţia reacţiilor chimice şi influenţa factorilor fizico-chimici asupra desfăşurării acestor reacţii.

CINEVÁ pron. nehot. (<*cine*+*va*) O persoană oarecare (dintre mai multe), o persoană pe care n-o cunoaştem (sau care nu trebuie sau nu vrem să fie numită).

CINÉ-VERITÉ s.n. (cuv. fr.) Metodă în cinematografie care îşi propune să surprindă o realitate cît mai nealterată, mai puţin artificială.

CINGĂTOÁRE s.f. (<*încinge*) Fişie de pînză, de mătase, de piele etc. care serveşte cuiva la încins mijlocul.

CÍNIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *cynique*, lat. *cynicus*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care dă pe faţă, cu sînge rece, fapte sau gînduri condamnabile, sfidînd normele morale, regulile de convieţuire socială şi de bună-cuviinţă; (despre manifestări ale oamenilor) care trădează, exprimă asemenea atitudini. **2.** Adj. *Filozofie cinică* = doctrină filozofică socratică, întemeiată la Atena în sec. 4 î.Hr. de Antistene, care nu recunoştea normele sociale existente şi propovăduia o viaţă simplă şi reîntoarcerea la natură. *Filozof cinic* (şi substantivat, m.) = adept al filozofiei cinice.

CINÍSM s.n. (<fr. *cynisme*, lat. *cynismus*) Atitudine sfidătoare, de dispreţ faţă de convenienţe şi faţă de morală; faptă sau comportare de om cinic.

CINOCEFÁL s.m. (<fr. *cynocéphale*, lat. *cynocephalus*) Specie de maimuţe care trăieşte în Africa şi care se caracterizează prin botul prelung, ca al unui cîine, şi prin coada lungă (ex. *babuinul*, *mandrilul*).

CINODRÓM s.n. (<fr. *cynodrome*; cf. gr. *kyon* "cîine"+*dromos* "cursă") Pistă special amenajată pentru curse de cîini.

CINOFILÍE s.f. (<fr. *cynophilie*) Ataşament, interes pentru cîini.

CINOPEDÍE s.f. (<fr. *cynopédie*; cf.gr. *kyon* "cîine"+*paideia* "creştere") Creşterea cîinilor de vînătoare.

CINOREXÍE s.f. (<fr. *cynorexie*; cf.gr. *kyon* "cîine"+*orexis* "foame") Foame puternică, manifestată mai ales ca simptom al unor boli ale tubului digestiv.

CINQUECENTO subst. (cuv. it.) Denumire dată artei şi culturii italiene din sec. 16.

CÍNSTE s.f. (<sl. *čisti*) **I. 1.** Onestitate, probitate, corectitudine. **2.** Virtute, fidelitate, castitate. **II. 1.** Preţuire, stimă, consideraţie. ◇ Loc. adv. *Cu cinste* = în mod onorabil, după merit. **2.** Onoare, favoare. ◇ Loc. adv. *În cinstea* (*cuiva* sau *a ceva*) = pentru a onora sau a preamări (pe cineva sau ceva); spre lauda (cuiva sau a ceva). ◇ *A-i face cinste* (cuiva) = a servi cuiva spre laudă, a-i face onoare. **III.** (Pop.; concr.) **1.** Ospăţ, chef. ◆ Băutură alcoolică. **2.** Dar, cadou.

CINSTÉŢ s.m. (<ucr. *čystec*) Plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina cleioasă şi cu florile galbene punctate cu brun (*Salvia glutinosa*).

CINSTÍ vb. IV tranz. (<sl. *čistiti*) **1.** A onora, a preţui, a respecta pe cineva. **2.** A face cuiva un dar, un cadou; a da cuiva un bacşiş. **3.** (Fam.) A ospăta, a trata (cu băutură); a plăti consumaţia cuiva. ◆ A închina paharul în onoarea cuiva sau a ceva. ◆ A bea o băutură alcoolică.

CINSTÍT, -Ă adj. (<*cinsti*) **1.** Care este de bună-credinţă; onest, corect. **2.** Virtuos, fidel, cast. **3.** Vrednic de respect; venerat, stimat.

CINTÉZ s.m. (<*cinteză*) Cintezoi.

CINTÉZĂ s.f. Mică pasăre cîntătoare din familia fringilidelor, de mărimea unei vrăbii, cu ciocul conic, scurt şi tare, cu penajul cenuşiu-albăstrui sau brun-roşcat şi cu o dungă albă pe aripi, care trăieşte în păduri şi în parcuri (*Fringilla coelebs*).

CINTEZÓI s.m. (<*cintez*) Bărbăţuşul cintezei.

CÎNTRU s.n. (<fr. *cintre*) Partea concavă a unei bolţi sau a unui arc; cofraj sau construcţie provizorie de lemn sau de metal, pe care se toarnă sau care susţine un arc sau o boltă din zidărie ori din beton în construcţie.
CINZ s.n. (<fr. *chintz*) Stofă de bumbac imprimată pentru mobilă.
CINZEÁCĂ s.f. (<*cincizeci*) Unitate de măsură de capacitate (pentru băuturi), egală cu aproximativ 0,16 l în Ţara Românească şi 0,19 l în Moldova. ◆ Sticluţă care are această capacitate şi în care se serveşte o băutură alcoolică; conţinutul unei astfel de sticluţe.
CIOÁCĂ s.f. Fiecare dintre cele două console orizontale ale războiului de ţesut ţărănesc, fixate pe stîlpii din mijloc şi pe care se sprijină vatalele.
CIOÁRĂ s.f. (cuv. autoh.; cf. alb. *sorrë*) **1.** Nume dat mai multor specii de păsări omnivore din familia corbului, de mărime mijlocie, cu penajul negru sau cenuşiu, cu ciocul conic şi puternic (*Corvus*); pasăre care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. **2.** Epitet dat unui om brunet, oacheş.
CIOÁRECI s.m. pl. Pantaloni ţărăneşti strînşi pe picior, din pănură sau din dimie, de diferite croieli, adesea împodobiţi cu găitane.

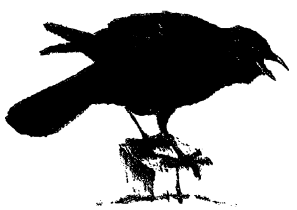

cioară

CIOB s.n. (<tc. *çöp*) Bucată, fragment dintr-un obiect de sticlă, de faianţă, de lut etc. spart.
CIOBÁN s.m. (<tc. *çoban*) **1.** Persoană care paşte şi îngrijeşte oile. ◆ Proprietar de oi.
CIOBÁNÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*cioban*) Care aparţine ciobanului, privitor la cioban, specific ciobanului. ◇ *Cîine ciobănesc* = rasă de cîine mare şi puternic, folosită, de obicei, pentru paza turmelor şi a stînei.
CIOBÁNÉŞTE adv. (<*cioban*) Ca ciobanii; fig. necioplit, grosolan.
CIOBÁNÍE s.f. (<*cioban*) Ocupaţia ciobanului; situaţia de cioban.
CIOBÁNÍŢĂ s.f. (<*cioban*) Femeie care paşte şi îngrijeşte oile; soţie de cioban.
CIOBÍ vb. IV tranz. (<*ciob*) A ştirbi, a sparge în parte sau a crăpa un obiect casant.
CIOBOTÉCĂ s.f. (<*ciob*, după *cartotecă*; cf.gr. *theke* "dulap") Colecţie de cioburi arheologice.
CIOC s.n. (cuv. autoh.; cf. alb. *ćok*) **1.** Partea anterioară, terminală, lunguiaţă şi cornoasă a capului păsărilor, care înlocuieşte sistemul dentar. ◆ Cantitatea de lichid sau de hrană care încape o dată în cioc. ◆ Fig. (Peior.) Gură. **2.** Prelungire (ascuţită) a unor obiecte. ◇ (ANAT.) *Cioc-de-papagal* = formaţie osoasă în zona marginală a vertebrelor. **3.** Barbişon. **4.** *Ciocul-berzei* = nume dat mai multor specii de plante erbacee (rar lemnoase) din familia geraniaceelor, cu frunzele păroase, adînc crestate, cu florile actinomorfe violete-purpurii şi cu fructul o capsulă, cu o prelungire în formă de cioc (*Geranium*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. *Ciocul-cucoarei* = mică plantă erbacee anuală din familia geraniaceelor, cu tulpina păroasă întinsă pe pămînt, cu frunzele compuse, cu florile roşii, roz sau albe şi cu fructele lungi, asemănătoare cu un cioc (*Erodium cicutarium*). *Cioc-întors* = pasăre călătoare cu penajul alb pătat cu negru, cu ciocul lung, subţire şi uşor arcuit în sus, cu picioarele înalte, ocrotită în rezervaţii (*Recurvirostra avosetta*).
CIOCÁN[1] s.n. (<sl. *čekanŭ*) **1.** Unealtă formată dintr-un corp de metal, de lemn, de cauciuc dur etc., de forme şi dimensiuni variate, prevăzută cu un mîner, folosită, manual sau mecanic, la bătut sau la prelucrat materialele rezistente. ◇ *Ciocan mecanizat* = a) maşină de lucru utilizată în special la operaţiile de deformare plastică a metalelor prin lovire, alcătuită dintr-o nicovală fixată pe o şabotă, un berbec, care se deplasează pe verticală, un batiu şi mecanismele de acţionare; b) maşină-unealtă portativă folosită pentru a transmite lovituri repetate asupra unui obiect. **2.** Nume dat unor obiecte sau instrumente asemănătoare ca formă cu ciocanul (ex. *ciocan de lipit*). ◆ (SPORT) Instrument de aruncat, format dintr-o bilă de metal prinsă de o coardă de sîrmă terminată cu un mîner, care se aruncă la distanţă după anumite reguli; p.ext. probă de atletism practicată cu acest instrument. ◆ Spec. Fiecare dintre cele două beţişoare ale ţambalului, ale xilofonului etc. ◆ Spec. Fiecare dintre fusele vîrtelniţei. **3.** *Ciocan de foc* = bombardament de artilerie intens şi de scurtă durată, executat prin surprindere. **4.** Unul dintre cele trei oscioare care alcătuiesc urechea medie.
CIOCÁN[2] s.n. (<bg. *čokan*, scr. *čokanj*) Pahărel în formă de sticluţă cu gîtul strîmt şi lung, din care se bea o băutură alcoolică. ◆ Conţinutul unui asemenea pahărel.
CIOCĂNÁR s.m. (<*ciocan*[1]) Muncitor dintr-o echipă de nituit cu mîna; muncitor calificat care mînuieşte ciocanul (mecanic). ◆ (Depr.) Muncitor necalificat.
CIOCĂNÁŞ s.n., s.m. (<*ciocan*) **1.** S.n. Ciocănel. **2.** S.m. Muncitor care spărgea cu ciocanul sarea în ocne.
CIOCĂNÉL s.n. (<*ciocan*[1]) Diminutiv al lui ciocan. ◆ (MUZ.) Ciocan mic cu care se lovesc coardele pianului (acţionat de clape), ale ţambalului, xilofonului sau toba, toaca etc.
CIOCĂNÍ vb. IV (<*ciocan*[1]) **1.** Intranz. A bate repetat (cu degetul sau cu un obiect) într-un corp tare (pentru a atrage atenţia); a bate cu degetul (îndoit) în uşă, în fereastră (pentru a solicita intrarea, pentru a atrage atenţia etc.). ◆ Tranz. A lovi uşor cu degetele în toracele sau în abdomenul unui pacient, pentru a cerceta starea unor organe interne. ◆ Tranz. şi refl. (Fam.) A (se) bate (uşor). ◆ Tranz. Fig. A cicăli. **2.** Intranz. A lucra ceva lovind cu ciocanul; p.ext. (fam.) a face, a executa lucruri mărunte. **3.** Tranz. A realiza îndesarea betonului prin lovirea cofrajelor cu ajutorul unor ciocane. **4.** Tranz. A netezi feţele sau rama încălţămintei prin lovire cu ciocanul.
CIOCĂNÍT s.n. (<*ciocăni*) Faptul de a ciocăni; zgomot produs prin lovituri repetate (cu degetele, cu ciocanul) într-un corp tare.
CIOCĂNITOÁRE s.f. (<*ciocăni*) Nume dat mai multor specii de păsări agăţătoare de pădure, cu ciocul conic, puternic, cu aripile scurte şi cu coada tare, care ciocănesc coaja copacilor, distrugînd insectele dăunătoare şi larvele lor (*Dendrocopos*); pasăre care face parte din fiecare dintre aceste specii.

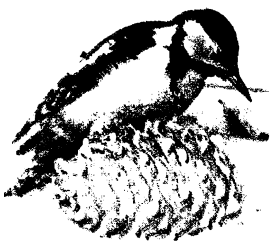

ciocănitoare

CIÓCHIE s.f. (<magh. *csáklya*) Unealtă de dogărie care serveşte la fixarea cercurilor pe butoaie.
CIOCHINÁR s.n. (<*ciochină*) Mănunchi de cureluşe scurte, avînd la capete ochiuri sau inele, de care vînătorii atîrnă păsările vînate.
CIOCHINÁRĂ s.f. (<*ciochină*) Curea cu găuri, cataramă şi găici, folosită ca piesă de legătură în harnaşament.
CIOCHÍNĂ s.f. (cf.tc. *çıkın* "raniţă, traistă") Fiecare dintre cele două capete ale părţii dindărăt a şeii, de care se poate lega traista, desagii etc.; fiecare dintre cele două capete ale părţii dindărăt a şeii.
CIOCÎRLÁN s.m. (<*cioc*) **1.** Pasăre mai mare decît o vrabie, cu picioarele lungi, cu penele de culoare brună-cenuşie, cu un moţ în vîrful capului (*Galerida cristata*). **2.** Bărbăţuşul ciocîrliei. **3.** (ARHIT.) Rînd de şiţă profilat în scop decorativ pe coama acoperişului.
CIOCÎRLÍE s.f. (<*ciocîrlan*) **1.** Pasăre cîntătoare mică, cu penele pestriţe, care zboară vertical la înălţimi mari (*Alauda arvensis*). **2.** (Art.) Numele unui celebru cîntec popular care imită trilul ciocîrliei; melodie după care se execută acest cîntec.
CIÓCLU s.m. (<bg. *čokla*) Persoană care transportă morţii la groapă.
CIÓCNET s.n. (<*ciocni*) Zgomot produs de lovirea a două obiecte tari.
CIOCNÍ vb. IV (cf.bg. *čukna*, ucr. *koknuti*) **1.** Refl. (recipr.), intranz. şi tranz. A (se) lovi, a (se) izbi unul de altul (făcînd zgomot). ◆ Tranz. A lovi ouăle roşii unul de altul, cu unul dintre capete, conform tradiţiei legate de sărbătoarea Paştilor. ◆ Tranz. (Despre pui) A sparge coaja oului în care s-a format, pentru a ieşi din el. ◆ Tranz. A lovi uşor unul de altul paharele de băutură, în semn de urare. **2.** Tranz. A ciobi un obiect fragil, producîndu-i o crăpătură, o plesnitură, a face să crape, să plesnească. **3.** Refl. recipr. Fig. (Despre idei, interese) A fi sau a veni în contradicţie. **4.** Refl. Fig. (Despre armate adverse, rar, despre grupuri de oameni) A se bate, a se încăiera.
CIOCNÍRE s.f. (<*ciocni*) **1.** Acţiunea de a (se) ciocni. **2.** Lovire însoţită de zgomot între două obiecte tari. **3.** Bătălie, luptă între două armate sau două grupuri adverse de oameni. **4.** Fig.

Luptă, conflict între idei sau interese diferite. **CIOCNITÚRĂ** s.f. (<*ciocni*) **1.** Faptul de a (se) ciocni. **2.** Fisură, crăpătură produsă într-un obiect (în urma lovirii lui cu altul).

CIOCÓI s.m. **1.** (În ev. med.; la români) Strîngător de bir. **2.** (Deprec.) Nume dat de ţărani arendaşilor, vătafilor, p.ext., boierilor. **3.** Fecior în casă, angajat la un boier.

CIOCOLÁTĂ s.f. (<it. *cioccolata*; cf. fr. *chocolat*, germ. *Schokolade*) **1.** Produs alimentar cu o mare valoare calorică (c. 5400 cal/kg), preparat dintr-un amestec solidificat de pulbere de cacao şi de zahăr, cu adaos de ingrediente (substanţe aromate, lapte, alune, unt de cacao etc.). ◆ Baton, bucată din acest preparat. **2.** Băutură preparată din praf de ciocolată sau de cacao (dizolvat în lapte sau apă).

CIOFLINGÁR s.m. (cf. germ. *Schuhflicker* "cîrpaci") (Pop.) Om de nimic, secătură, vagabond. ◆ Epitet ironic pe care ţăranii îl dădeau celor care umblau îmbrăcaţi în haine orăşeneşti.

CIOHODÁR s.m. (<tc. *çuhadar*) Slujbaş la curtea domnească, care avea sarcina să îngrijească încălţămintea domnului sau care îndeplinea funcţia de lacheu al lui.

CIOLÁN s.n. (<sl. *členŭ*) (Fam.) **1.** Os (mare) de animal (tăiat, cu sau fără carne pe el) sau os de om. **2.** Membru al corpului; (la pl.) schelet al corpului.

CIOLÁNOS, -OÁSĂ adj. (<*ciolan*) Cu oase mari, ieşite în relief.

CIOLPÁN s.m. (Pop.) Trunchi de arbore fără crengi şi uscat, rămas cu rădăcina în pămînt; arbore rupt de vînt; arbore bătrîn.

CIOLTÁR s.n. (<tc. *çultari*) Pătură (de postav), împodobită cu diverse ornamente sau înflorată, care se pune sub şa.

CIOMÁG s.n. (<tc. *çomak*) Băţ mare şi gros, adesea cu măciulie sau întărit cu fier la unul din capete. ◆ Lovitură, bătaie dată cu un astfel de băţ.

CIOMĂGEÁLĂ s.f. (<*ciomăgi*) Bătaie (zdravănă) (cu ciomagul).

CIOMĂGÍ vb. IV tranz. şi refl. recipr. (<*ciomag*) A (se) bate cu ciomagul; p. gener. a (se) bate zdravăn.

CIOMPI s.m. pl. (<it. *ciompi*) Nume dat meşteşugarilor de la manufacturile de lînă (torcători, dărăcitori, pieptănători) din Florenţa care, în anul 1378, au iniţiat prima mare răscoală a muncitorilor salariaţi.

CIONDĂNEÁLĂ s.f. (<*ciondăni*) Ceartă uşoară; dispută trecătoare.

CIONDĂNÍ vb. IV refl. recipr. (<săs. *schänden*) (Fam.) A se certa cu cineva pentru nimicuri, fără a-şi spune vorbe grele; a se împunge cu vorba. ◆ Tranz. A certa pe cineva în mod repetat sau insistent.

CIOPÎRŢEÁLĂ s.f. (<*ciopîrţi*) Faptul de a ciopîrţi.

CIOPÎRŢÍ vb. IV tranz. (<*ciopa*(r)*tă* "bucată de carne", modificat după *parte*) **1.** A tăia în bucăţi (neregulate) o fiinţă sau o parte a trupului ei. **2.** A tăia un obiect în mod neregulat sau la întîmplare; a ciopli rău, neîndemînatic.

CIOPLÍ vb. IV (<bg. *čoplja*, scr. *čopljiti*) **1.** Tranz. A detaşa material de pe suprafaţa unei piese de lemn, de piatră etc. prin lovituri aplicate cu o unealtă (daltă, bardă, teslă etc.), pentru a da materialului o formă oarecare. ◆ A sculpta. **2.** Refl. Fig. (Despre oameni) A căpăta deprinderi civilizate; a se cizela, a se cultiva; a deveni politicos.

CIOPLITÓR, -OÁRE subst. (<*ciopli*) **1.** S.m. şi f. Persoană care ciopleşte, care se ocupă cu cioplitul. **2.** S.n. Rindea cu talpa curbă; p.ext. cuţitoaie. **3.** S.n. Unealtă cu care potcovarul curăţă copita calului.

CIOPLITÚRĂ s.f. (<*ciopli*) **1.** Faptul de a ciopli. **2.** Aşchie căzută de la cioplire. **3.** Obiect obţinut (din lemnul brut) prin cioplire.

CIOPÓR s.n. (<magh. *csoport*) **1.** Grup de animale (în special oi) aproximativ de acelaşi fel şi de aceeaşi vîrstă. **2.** Grup, ceată, mulţime de oameni.

CIORÁP s.m. (<tc. *çorab*) **1.** Obiect de îmbrăcăminte care acoperă piciorul, confecţionat din fire de bumbac, de lînă, de mătase sau din fire sintetice. ◇ *Ciorapi medicinali* = ciorapi confecţionaţi dintr-o ţesătură specială elastică, utilizaţi pentru combaterea varicelor. *Ciorap-pantalon* sau *ciorap-chilot* = ciorap lung continuat cu chilot. **2.** Tub izolant cu care se îmbracă capetele bobinelor electrice.

CIÓRBĂ s.f. (<tc. *çorba*) Fel de mîncare care constă într-o zeamă (acrită) preparată cu legume, adesea şi cu carne.

CIORCHÍNE (CIORCHÍNĂ) s.m. (s.f.) Tip de inflorescenţă caracterizată prin dezvoltarea unui ax principal, de-a lungul căruia se înşiră numeroase ramificaţii cu flori; grupare de fructe aşezate în mod corespunzător cu inflorescenţa descrisă mai sus; spec. strugure.

CIORMOIÁG s.m. (cf. magh. *csormolya*) Numele unei plante erbacee anuale, din familia scrofulariceelor, cu florile albe-roşietice (*Melampyrum cristatum*).

CIÓRNĂ s.f. (<rus. *ciornîi* "negru") Lucrare scrisă provizoriu, în primă redactare.

CIORÓI s.m. (<*cioară*) **1.** Bărbăţuşul ciorii. **2.** Epitet dat unui om brunet, oacheş. **3.** Numele a două plante erbacee perene din familia compozitelor, cu florile galbene dispuse în capitule şi cu fructele achene (*Inula germanica* şi *Inula salicina*).

CIOROVĂÍ vb. IV refl. recipr. A se certa cu cineva pentru nimicuri şi fără a-şi spune cuvinte grele.

CIOROVĂIÁLĂ s.f. (<*ciorovăi*) Ceartă (uşoară) (pentru nimicuri).

CIORPÁC s.n. (<rus. *čerpak*) Unealtă de pescuit făcută dintr-un săculeţ de plasă cu coadă de lemn, folosită, de obicei, la scoaterea din apă a peştelui prins cu alte unelte.

CIORTÁN s.m. (<tc. *çortan*) Crap de 1-2 kg.

CIOT s.n. **1.** Parte rămasă dintr-un copac după ce restul a fost tăiat sau rupt. ◆ Parte mică rămasă dintr-un obiect (de formă lungă). ◆ Nod proeminent într-un trunchi de pom, într-o scîndură etc. **2.** Parte rămasă dintr-un picior, dintr-un braţ sau (la animale) din coadă, dintr-o labă după ce restul a fost tăiat, rupt. **3.** Rămăşiţă dintr-o formă de relief care a suferit multă vreme un proces de eroziune.

CIOTURÓS, -OÁSĂ adj. (<*ciot*) Cu multe cioturi sau noduri. ◆ Fig. (Despre mîini, picioare, degete etc.) Cu oasele proeminente (care fac impresia unei crengi sau rădăcini uscate).

CIOVLÍCĂ (CIOVÍCĂ) s.f. (form. onomat.) Pasăre cu penele măslinii, albe sau gălbui pe guşă, cu coada ca de rîndunică, care trăieşte prin lagunele de lîngă mare (*Glareola pratincola*).

CIOZVÎRTĂ s.f. (<bg. *cetvărt*) Sfert dintr-un animal tăiat; p.ext. bucată mare de carne tăiată din trupul unui animal.

CIP s.n. (<engl. *chip*) (ELECTRON.) Bucată mică de material semiconductor pe care se formează simultan componentele unui circuit integrat.

CIPERACÉE s.f. (<fr. *cypéracée*) (La pl.) Familie de plante erbacee perene, monocotiledonate, cu rizom, cu tulpina în trei muchii, cu florile mici, anemofile şi cu fructele achene; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *rogozul*).

CIPÍC s.m. (<bg. *čepik*) **1.** Papuc din lînă împletită sau din stofă. **2.** Gheată (fină).

CIPOLÍN s.n. (<it. *cipollino*, fr. *cipolin*) **1.** Marmură albă care conţine straturi de mică albă sau de alte minerale diferit colorate şi care se utilizează ca material de construcţie şi de ornament. **2.** Motiv decorativ compus din flori, frunze şi fructe cu bulbi, împrumutat de la porţelanurile japoneze, folosit în decorarea faianţei.

CIPRÍN s.m. (<fr. *cyprin*; cf. lat. *cyprinus*, gr. *cyprinos*) Crap (*Cyprinus carpio*).

CIPRINICULTÚRĂ s.f. (<fr. *cyprinicul-ture*) Ramură a pisciculturii care se ocupă de creşterea crapului.

CIPRINÍD s.n. (<fr. *cyprinidé*) (La pl.) Familie de peşti teleosteeni, de apă dulce, avînd ca tip principal crapul, cu solzii rotunzi, cu o singură înotătoare dorsală şi gura cu sau fără mustăţi, cu numeroase specii, care constituie obiect de pescuit industrial; (şi la sg.) peşte care face parte din această familie.

CIPRIÓT, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Cipru*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuieşte în Cipru; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Ciprului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Ciprului sau cipriotilor, care se referă la Cipru sau la cipriоţi.

CIR[1] s.m. (<fr. *cirre*; cf. lat. *cirrus*) (ZOOL.) Fiecare dintre perii ţepoşi de pe corpul unor animale nevertebrate (ex. *la unii crini-de-mare*).

CIR[2] s.n. (<ucr. *čyr*) Zeamă (îngroşată) scoasă din mămăliga care fierbe, înainte de a fi amestecată (şi care se mănîncă separat). ◆ Pastă făcută din făină, lut etc., ascmănătoare cu pasta de lipit.

CIRÁC s.n. (<tc. *çirak*) Discipol, elev. ◆ (Deprec.) Persoană care adoptă în mod mecanic şi servil părerile cuiva.

CIRC s.n. (<fr. *cirque*, lat. *circus*) **1.** Gen de spectacol al cărui program cuprinde numere

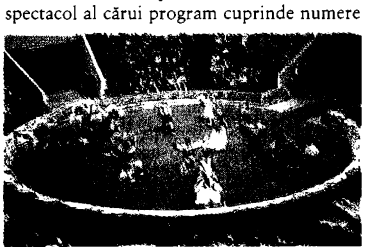

circ (2)

de gimnastică, de acrobaţie, dresaj de animale, numere comice etc. **2.** Construcţie de formă rotundă, cu locurile pentru spectatori aşezate în amfiteatru şi avînd în mijloc o arenă circulară, unde au loc spectacole de circ. ◆ (La romani) Construcţie vastă, neacoperită, de forma unui amfiteatru mult alungit, unde se desfăşurau jocurile publice. **3.** Depresiune circulară (cu aspect de amfiteatru), formată în regiunile înalte ale munţilor prin acţiunea de eroziune a unui gheţar în zona bazinului de acumulare a gheţii. **4.** *Circ lunar* = crater lunar.

CÍRCA adv. (<lat. *circa*) Aproximativ, cam.

CIRCADIÁN adj. (<fr. *circadien*) (MED.) *Ritm circadian* = ritm biologic intern pe o durată de aproximativ 24 de ore al unui organism (aflat în imposibilitatea de a sesiza alternanţa dintre zi şi noapte).

CIRCÁR s.m. (<*circ*) Membru al unei trupe de circ. ◆ Fig. Om care dovedeşte lipsă de seriozitate şi de caracter.

CÍRCĂ s.f. (abr. de la *circumscripţie*) (Fam.) Circumscripţie.

CIRCORÁMĂ s.f. (<rus. *ţirkorama*) Sistem de filmare şi de proiectare cinematografică pe un mare ecran circular într-o sală rotundă, dotată cu instalaţii stereofonice, dînd spectatorului impresia că se află în mijlocul acţiunii filmului.

CIRCUÍT s.n. (<fr. *circuit*, lat. *circuitus*) **1.** Ansamblu de fire şi dispozitive bune conducătoare de electricitate care, împreună cu sursa curentului, formează un traseu închis pentru trecerea unui curent; sistem de conducte sau de medii prin care pot circula particule materiale (apă, abur, gaze, particule încărcate cu sarcini electrice etc.). ◇ *Circuit imprimat* = circuit prefabricat în care conductoarele de legătură şi unele componente sînt realizate sub formă de benzi înguste sau de suprafeţe conductoare pe un suport izolant. *Circuit integrat* = circuit electronic format într-o (sau pe o) suprafaţă din material semiconductor. *Circuit magnetic* = sistem de medii prin care se poate închide fluxul magnetic al unei maşini sau al unui aparat electric. ◆ *Circuitul apei în natură* = proces complex prin care apa trece pe rînd prin stadiile de evaporaţii, de nori, de precipitaţii, de infiltraţie, de formare a apelor subterane şi, în final, de izvoare. **2.** Mişcare a capitalului industrial sau a fondurilor unei întreprinderi în sfera producţiei şi a circulaţiei. ◆ Mişcare a mărfurilor. ◆ Proces de transformare şi de prelucrare a materiei prime în produse finite. **3.** Distanţă de străbătut pe un traseu mai mult sau mai puţin circular, stabilit dinainte pentru o probă sportivă; drum, distanţă parcursă de cineva sau de ceva (pe un itinerar prestabilit şi cu întoarcerea la punctul de plecare).

CIRCULÁ vb. I intranz. (<fr. *circuler*, lat. *circulari*) **1.** A se mişca, a se deplasa. ◆ (Despre vehicule) A se deplasa regulat, organizat (pe un traseu anumit şi la anumite ore). **2.** (Despre lichide, gaze etc.) A fi în mişcare continuă, a curge printr-un circuit (revenind mereu la punctul de plecare). **3.** (Despre idei, ştiri, zvonuri etc.) A se răspîndi, a se transmite de la unul la altul. **4.** A se întrebuinţa, a fi în uz, a trece din mînă în mînă; a avea valoare.

CIRCULÁNT, -Ă adj. (<fr. *circulant*) Care circulă; pus, aflat în circulaţie. ◇ *Capital circulant* = parte a capitalului productiv (materii prime şi auxiliare, combustibil etc.) a cărei valoare se transmite în întregime asupra mărfurilor produse (în decursul fiecărui proces de producţie).

CIRCULÁR, -Ă adj., s.f. (<fr. *circulaire*) **1.** Adj. În formă de cerc; care descrie un cerc; care aparţine cercului. ◇ *Sector circular* = figură formată dintr-un arc de cerc şi din razele acelui cerc cu capetele în capetele arcului. *Cilindru circular* = cilindru cu bazele în cercuri. *Con circular drept* = con circular a cărui înălţime trece prin centrul cercului de bază. *Ferăstrău circular* (şi substantivat, n.) = ferăstrău mecanic cu pînză în forma unui disc dinţat care taie învîrtindu-se în jurul propriului ax. ◆ (Adverbial) De jur-împrejur. **2.** Adj., s.f. (Dispoziţie, directivă, ordin de serviciu) care a fost trimis în scris unei organizaţii sau unor angajaţi aflaţi în subordinea sa.

CIRCULATÓR, -OÁRE adj. (<fr. *circulatoire*, lat. *circulatorius*) Care aparţine circulaţiei sîngelui, privitor la circulaţia sîngelui. ◇ *Aparat* (sau *sistem*) *circulator* = ansamblu anatomic format din inimă, vene, artere şi capilare, care asigură circulaţia sîngelui în organism. La majoritatea nevertebratelor, se compune dintr-un sistem vascular deschis; unele nevertebrate şi toate vertebratele, inclusiv omul, au un sistem vascular închis.

CIRCULÁŢIE s.f. (<fr. *circulation*, lat. *circulatio*, *-onis*) **1.** Faptul de a circula. **2.** Mişcare, deplasare, de obicei pe o cale de comunicaţie. ◆ Spec. Deplasare a vehiculelor, după anumite reguli, pe căile de comunicaţie. ◆ Spec. Deplasare a sevei în plante sau a citoplasmei în interiorul celulelor. **3.** Mişcare, curgere a unui lichid, a unui gaz, a unui curent etc. în interiorul unui circuit sau al unei conducte. **4.** *Circulaţia sîngelui* = deplasare a sîngelui în sistemul cardiovascular, determinată în special de contracţiile inimii. **5.** Transmitere, schimb de bunuri, de mărfuri (prin intermediul banilor), transformare a mărfurilor în bani şi a banilor în mărfuri. ◇ *A pune* (sau *a introduce*, *a da*) *în circulaţie* = a face să intre în uz, să se răspîndească, să funcţioneze.

CIRCUM- (<it. *circum*, lat. *circum* "împrejur") Element prim de compunere care are semnificaţia "împrejur", "în cerc".

CIRCUMCÍDE vb. III tranz. (<lat. *circumcidere*) A face cuiva operaţia de circumcizie.

CIRCUMCÍZIE (**CIRCUMCIZIÚNE**) s.f. (<lat. *circumcisio*, *-onis*) Tăiere rituală a prepuţului de jur-împrejur, practicată la mozaici şi la musulmani.

CIRCUMDÚCŢIE s.f. (<fr. *circumduction*) (FIZ.) Mişcare de rotaţie în jurul unei axe sau al unui punct central. ◆ Mişcare circulară a membrelor sau a globilor oculari.

CIRCUMFERENŢIÁR s.n. (<*circumferinţă*) Tip de compas pentru desen tehnic.

CIRCUMFERÍNŢĂ s.f. (<fr. *circonférence*, lat. *circumferentia* <*circum* "împrejur"+*ferre* "a purta") **1.** Curbă plană închisă, ale cărei puncte sînt egal depărtate de un punct fix, numit centru; lungimea unui cerc. **2.** Linie împrejmuitoare a unui corp rotund, a unui loc.

CIRCUMFLÉX, -Ă adj. (<lat. *circumflexus*, fr. *circonflexe*) **1.** *Accent circumflex* = semn diacritic de forma unui unghi cu vîrful în sus sau de forma unei tilde, care se pune deasupra unei vocale spre a arăta că aceasta trebuie rostită lung sau, în ortografia română, spre a nota sunetul *î* (*â*). **2.** (Despre artere, vene, nervi) Care înconjoară, care are un traiect răsucit. **3.** (Despre plante) Cu ramurile curbate în jos.

CIRCUMLOCÚŢIE s.f. (<lat. *circumlocutio*, *-onis*, fr. *circonlocution*) Şir de cuvinte care exprimă indirect o anumită idee.

CIRCUMLUNÁR, -Ă adj. (<fr. *circumlunaire*) (Despre nave cosmice) Care înconjoară Luna; în jurul Lunii.

CIRCUMNAVIGÁŢIE s.f. (<lat. *circumnavigatio*, *-onis*, fr. *circumnavigation*) Călătorie pe mare în jurul unei mari insule, în jurul unui continent sau în jurul lumii.

CIRCUMNUTÁŢIE s.f. (<fr. *circumnutation*) Fenomen prin care extremităţile unui ax vegetal descriu o spirală în creşterea lor, înclinîndu-se succesiv către diferitele părţi ale orizontului.

CIRCUMORÁL, -Ă adj. (<fr. *circumoral*) Care este situat în jurul gurii.

CIRCUMPOLÁR, -Ă adj. (<fr. *circumpolaire*) Situat în jurul sau în vecinătatea polilor.

CIRCUMSCRÍE vb. III tranz. (<lat. *circumscribere*, după *scrie*) **1.** A delimita, a încadra o problemă, un lucru etc., a restrînge la un anumit cadru. **2.** A trasa un cerc care să treacă prin toate vîrfurile unui poligon; a construi un poligon cu toate laturile tangente la un cerc.

CIRCUMSCRÍPŢIE s.f. (<lat. *circumscriptio*, *-onis*, fr. *circonscription*) Subdiviziune a unei unităţi administrativ-teritoriale organizată în vederea desfăşurării în bune condiţii a unei activităţi (financiare, sanitare, electorale etc.); instituţie, serviciu etc. care asigură desfăşurarea acestei activităţi.

CIRCUMSCRÍS, -Ă adj. (<*circumscrie*) (Despre cercuri) Care conţine toate vîrfurile unui poligon; (despre poligoane) cu toate laturile tangente la un cerc dat.

CIRCUMSELENÁR, -Ă adj. (<*circum-*+*selenar*) Circumlunar.

CIRCUMSOLÁR, -Ă adj. (<*circum-*+*solar*) Care se află, se petrece în jurul Soarelui.

CIRCUMSPÉCT, -Ă adj. (<lat. *circumspectus*, fr. *circonspect*) Care vorbeşte şi acţionează cu prudenţă, cu rezervă; care trădează, exprimă prudenţă.

CIRCUMSPÉCŢIE s.f. (<lat. *circumspectio*, *-onis*, fr. *circonspection*) Precauţie, prudenţă, rezervă.

CIRCUMSTÁNŢĂ s.f. (<lat. *circumstantia*, fr. *circonstance*) Împrejurare (particulară) care însoţeşte un fapt, o întîmplare, o acţiune sau un fenomen; (la pl.) totalitatea unor condiţii date. ◇ Loc. adj. şi adv. *De* (sau *pentru*) *circumstanţă* = (care se face, are loc) într-o anumită împrejurare, fără a fi valabil în mod obiectiv şi general.

CIRCUMSTANŢIÁL, -Ă adj. (<fr. *circonstanciel*) (GRAM.) *Complement circumstanţial* = complement care arată în ce împrejurări se petrece o acţiune sau cum se prezintă o însuşire sau o acţiune. *Propoziţie circumstanţială* = propoziţie secundară care are în frază rolul pe care îl are complementul circumstanţial în propoziţie.

CIRCUMTERÉSTRU, -Ă adj. (<fr. *circum-*

terrestre) (Care se află) în jurul Pământului; care înconjoară Pământul.

CIRCUMVOLÚȚIE s.f. (<fr. *circonvolution*) **1.** Fiecare dintre cutele (alungite și sinuoase) de pe suprafața exterioară a creierului. **2.** Ocol circular sau în spirală în jurul unui punct sau al unui ax central.

CIREÁDĂ s.f. (<sl. *črěda*) Grup numeros de animale cornute mari.

CIREÁȘĂ s.f. (lat. *ceresia=cerasea*) Fructul cireșului, mic, sferic, cărnos, de culoare roșie sau galbenă, cu gust dulce sau amărui.

CIRENÁIC, -Ă adj., s.m. (<fr. *cyrénaïque*) **1.** Adj. *Școala cirenaică* = curent filozofic din Grecia antică ce susținea că scopul esențial al vieții este cultivarea rațională a plăcerilor. **2.** S.m. Adept al școlii filozofice socratice din Grecia antică (*Școala cirenaică*), întemeiată de Aristip din Cirene în sec. 4 î.Hr.

CIRÉȘ s.m. (lat. **ceresius=cerasus*) Pom fructifer din familia rozaceelor, înalt de pînă la 8-12 m, cu trunchiul brun-cenușiu, cu frunzele ovale alungite, cu florile albe, cultivat pentru fructele sale și pentru lemnul folosit în industria mobilei (*Cerasus avium*).

florile și fructele cireșului

CIREȘÁR s.m. (<*cireașă*) **1.** (ORNIT.) Botgros (*Coccothraustes coccothraustes*). **2.** Luna iunie.

CIRÍP interj. (onomat.) Cuvînt care imită sunetele caracteristice ale păsărilor.

CIRIPÍ vb. IV intranz. (<*cirip*) (Despre păsărele) A scoate sunete caracteristice speciei.

CIROCÚMULUS s.m. (<fr. *cirrocumulus*) Tip de nori în forma unui strat alb, situați între 6000 și 7500 de metri altitudine.

CIROSTRÁTUS s.m. (<fr. *cirrostratus*) Tip de nori denși, cu aspect lăptos, alcătuiți din cristale de gheață, situați între 6000 și 7500 de metri altitudine.

CIRÓZĂ s.f. (<fr. *cirrhose*) (MED.) Degenerare sau atrofie a celulelor parenchimatoase ale unui organ, cu hipertrofia țesutului conjunctiv interstițial. ◇ *Ciroză hepatică* = boală cronică a ficatului, caracterizată prin distrugerea treptată a celulelor hepatice și înmulțirea anormală a țesutului conjunctiv intrahepatic, cu alterarea funcțiunilor ficatului, și prin distrugerea treptată a celulelor hepatice.

CÍRUS s.m. (<fr. *cirrus*) Tip de nori rarefiați și izolați, de culoare albă strălucitoare, situați la c. 10 000 de metri altitudine.

CIS- (<fr., it., lat. *cis*) Element prim de compunere care are semnificația "dincoace de", "de aceeași parte".

CISALPÍN, -Ă adj. (<lat. *cisalpinus*, it. *cisalpino*, fr. *cisalpin*) Aflat dincoace de Alpi (din punctul de vedere al romanilor și al italienilor), în N Italiei.

CÍSLĂ s.f. (<sl. *čislo* "număr") (În ev. med.) **1.** Cotă-parte de bir, fixată sau impusă de vistierie unei persoane sau unei comunități dintr-o sumă plătită în comun. **2.** Repartizarea proporțională, după avere, a dărilor fixate de obștea satului. **3.** Întrunire, sfat (sătesc), adunat, de obicei, pentru stabilirea cislei.

CISOÍDĂ s.f. (<fr. *cissoïde*; cf. gr. *kissos* "iederă"+*eidos* "formă") (MAT.) Curbă plană descrisă de un punct de pe o secantă mobilă, care trece printr-un punct fix al unui cerc, intersectîndu-l a doua oară.

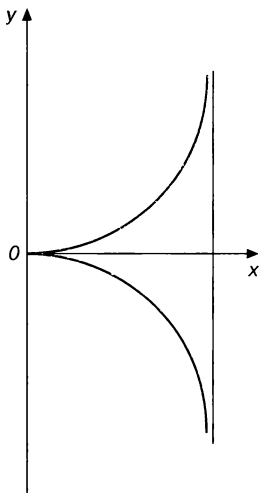

cisoidă

CISTALGÍE s.f. (<fr. *cystalgie*) Durere la vezica urinară.

CÍSTĂ s.f. (<lat. *cista*) (ARHEOL.) Vas cilindric de metal caracteristic pentru prima epocă a fierului din Italia.

CISTECTOMÍE s.f. (<fr. *cystectomie*; cf.gr. *kystis* "vezică"+*ektome* "excizie") (MED.) Ablațiune a vezicii urinare.

CISTEÍNĂ s.f. (BIOCHIM.) Aminoacid natural, care conține sulf, rezultat din hidroliza acidă a proteinelor.

CISTERCIÁN, -Ă s.m. pl., adj. (<fr. *cisterciens*) **1.** S.m. pl. Membri ai unui ordin de călugări benedictini fondat în Franța, la Citeaux (lîngă Dijon), în 1098, de Sf. Robert, care au reintrodus viața simplă inițială a Ordinului Benedictin. Congregația a fost dizolvată în 1790, în timpul Revoluției Franceze. Ei au jucat un rol deosebit în răspîndirea formelor arhitectonice ale goticului timpuriu. **2.** Adj. Care aparține cistercienilor, privitor la cistercieni.

CISTÉRNĂ s.f. (<lat. *cisterna*, it. *cisterna*) **1.** Rezervor (cilindric, de metal) pus pe cadrul cu roți al unui vehicul și servind la transportarea unor lichide; vehicul avînd montat pe șasiu un astfel de rezervor.

autocisternă

2. Rezervor (cilindric) în care sînt depozitate lichide în scopul folosirii lor ulterioare.

CÍSTIC, -Ă adj. (<fr. *cystique*) Care se referă la vezica urinară sau la vezicula biliară, care aparține vezicii urinare sau veziculei biliare. ◇ *Canal cistic* = canal care conduce secreția biliară din vezica biliară în canalul coledoc.

CISTICÉRC s.m. (<fr. *cysticerque*) Formă larvară a teniei, avînd aspectul unei vezicule de mărimea bobului de mazăre, care se fixează în țesuturile mamiferelor, producînd cisticercoza.

CISTICERCÓZĂ s.f. (<fr. *cysticercose*) Boală parazitară la animale și la oameni, produsă de localizarea în mușchi, membrane seroase, creier etc. a cisticercilor.

CISTÍNĂ s.f. (BIOCHIM.) Aminoacid natural alcătuit din două molecule de cisteină, unite la nivelul atomilor de sulf; se găsește în cheratină.

CISTÍTĂ s.f. (<fr. *cystite*) Boală caracterizată prin inflamarea vezicii urinare în urma unei infecții.

CISTO- (<fr. *cist(o)*-; cf.gr. *kystis* "vezică") Element prim de compunere care are semnificația "(referitor) la vezică".

CISTOFÓR s.m. și f. (<lat. *cistophorus*; cf. fr. *cistophore*) (În antic.) Persoană care purta un coș sacru la serbările în cinstea lui Bachus.

CISTOGRAFÍE s.f.(<fr. *cystographie*) Radiografie a vezicii urinare.

CISTOÍDE subst. (<fr. *cystoïde*; cf. gr. *kystis* "vezică"+*eidos* "aspect") Clasă de echinoderme fosile (din silurian), cu țesutul globulos, fixat printr-un peduncul.

CISTOPATÍE s.f. (<fr. *cystopathie*; cf.gr. *kystis* "vezică"+*pathos* "boală") Nume generic pentru afecțiunile vezicii urinare.

CISTOSCÓP s.n. (<fr. *cystoscope*) Instrument format dintr-un tub metalic prevăzut la unul dintre capete cu un bec electric, iar la celălalt cu un dispozitiv optic, cu ajutorul căruia se examinează interiorul vezicii urinare.

CISTOSCOPÍE s.f. (<fr. *cystoscopie*) Examinare a vezicii urinare cu ajutorul cistoscopului.

CISTOTOMÍE s.f. (<fr. *cystotomie*; cf.gr. *kystis* "vezică"+*tome* "tăietură") Deschidere operatorie de scurtă durată a vezicii urinare.

CISTRÓN s.m. (GENET.) Segment din molecula de acid dezoxiribonucleic, care cuprinde mai multe secvențe de nucleotide și reprezintă cea mai mare subunitate funcțională de genă.

CIȘMEÁ s.f. (<tc. *çeşme*) Instalație (exterioară) prevăzută cu o pompă sau cu un robinet prin care este adusă pe conductă apa necesară gospodăriei.

CIȘMEGÍU s.m. (<*cișmea*) Slujbaș însărcinat, în trecut, cu supravegherea rețelei de cișmele în București.

CITÁ vb. I tranz. (<fr. *citer*, lat. *citare*) **1.** A numi, a indica, a menționa pe cineva sau ceva (pentru a face cunoscut, a confirma etc. ceva); a reaminti o faptă, o întîmplare care trebuie să servească de exemplu. **2.** A reproduce întocmai cele spuse sau scrise de cineva; a da un citat. **3.** (JUR.) A chema pe cineva înaintea unei instanțe judecătorești, la un anumit termen, în calitate de parte într-un proces, de martor sau de informator.

CITÁBIL, -Ă adj. (<fr. *citable*) Vrednic de a fi citat, de a fi amintit; care poate fi citat.

CITADÉLĂ s.f. (<fr. *citadelle*, it. *cittadella*)

1. Fortăreață mică, situată în incinta unei cetăți, a unui oraș, care servea ca ultim loc de refugiu și de rezistență în caz de asediu. ◆ P.gener. Oraș (întărit). **2.** Cetate, fortăreață sau castel construite în afara zidurilor unui oraș, care servea ca post avansat pentru apărarea acestuia.

CITADÍN, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *citadin*, it. *cittadino*) **1.** Adj. Orășenesc. **2.** S.m. și f. Orășean.

CITADINIZÁ vb. I tranz. și refl. (<*citadin*) A (se) urbaniza.

CITÁNIE s.f. (<sl. *čitenije*, *četanije*) (Înv.) Citire, lectură (a unei rugăciuni sau a unor texte religioase în timpul unei slujbe).

CITÁT s.n. (<*cita*) Fragment dintr-o scriere, reprodus întocmai, de obicei cu indicarea exactă a autorului (și a operei) în scopul de a întări și a ilustra o idee sau o argumentare.

CITATOMANÍE s.f. (<*citat*+*manie*) Mania de a cita cu orice prilej.

CITÁȚIE s.f. (<fr. *citation*, lat. *citatio*, *-onis*) **1.** Invitație oficială scrisă, prin care o persoană este chemată să se înfățișeze la o anumită dată înaintea unei instanțe judecătorești sau a unei autorități; p.ext., concr. hîrtie oficială care cuprinde această invitație. **2.** Citat.

CITÉȚ, -EÁȚĂ adj. (<*citi*) (Despre scrisul de mînă, texte manuscrise) Care se poate citi ușor.

CITÍ vb. IV tranz. (<sl. *čitati*, *čisti*) **1.** A parcurge un text (pronunțînd sau nu cuvintele) pentru a lua cunoștință de cele scrise în el. ◆ A rosti, a urmări un text cu glas tare pentru a comunica cuiva conținutul lui. ◆ A descifra o partitură muzicală, urmărind cu ochii sunetele reprezentate și valorile lor (și a le reproduce cu vocea sau cu un instrument). ◆ A desluși indicațiile topografice ale unei hărți, ale unui plan și a reconstitui după ele conformația terenului. ◆ A înregistra, a desluși indicațiile înregistrate de un barometru, de un contor etc. **2.** Fig. A pătrunde, a descoperi, a sesiza gîndul, sentimentele ascunse, o taină din atitudinea cuiva, din expresia figurii sale etc. **3.** A învăța; p.ext. a se instrui, a se cultiva (parcurgînd scrieri, izvoare etc.). **4.** (Absol.) *A citi în stele* = a prezice viitorul cuiva după poziția stelelor. *A citi în palmă* = a prezice cuiva viitorul, examinîndu-i liniile din palmă.

CITÍRE s.f. (<*citi*) **1.** Acțiunea de a citi. **2.** Lectură. ◇ *Carte de citire* = manual de limba română pentru primele clase elementare. **3.** Descifrare, interpretare.

CITÍT[1] s.n. (<*citi*) Citire. ◇ *Scris-citit* = noțiuni elementare de scriere și citire (predate în primele clase elementare).

CITÍT[2]**, -Ă** adj. (<*citi*) (Despre oameni) Instruit, învățat.

CITITÓR, -OÁRE s.m. și f. (<*citi*) **1.** (Și adjectival) Persoană care citește. ◇ *Cititor-încasator* = angajat al unei întreprinderi de distribuire a curentului electric, a gazelor, a apei etc. care citește contorul și încasează suma de bani cuvenită. **2.** (INFORM.) *Cititor de cartele* = dispozitiv periferic care permite introducerea informației după o cartelă perforată într-un sistem de prelucrare autonomă a datelor. **3.** *Cititor în stele* = astrolog.

CITO- (<fr. *cyto-*; cf. gr. *kytos* "celulă") Element prim de compunere care are semnificația "(referitor la) celulă".

CITOBIOLOGÍE s.f. (<fr. *cytobiologie*) Biologie celulară.

CITOCHIMÍE s.f. (<fr. *cytochimie*) Studiul constituției chimice a celulelor și al proceselor biochimice care au loc în acestea.

CITOCINÉZĂ s.f. (<fr. *cytokinèse*; cf. gr. *kytos* "celulă"+*kinesis* "mișcare") (BIOL.) Proces de separare a celor două celule provenite dintr-o celulă-mamă, după diviziunea nucleului.

CITOCRÓM s.m. (<fr. *cytochrome*) (BIOCHIM.) Proteină complexă avînd un rol determinat în realizarea respirației celulare.

CITOCROMÍE s.f. (<fr. *cytochromie*) Procedeu rapid de tipar în patru culori, la care forma parțială de negru servește la redarea efectelor de tonuri închise.

CITODIAGNÓSTIC s.n. (<fr. *cytodiagnostique*) Metodă de diagnosticare pe baza examinării microscopice a celulelor prelevate din organism (prin puncții, raclări etc.).

CITOFAGÍE s.f. (<engl. *cytophagy*) (BIOL.) Înglobare a unei celule sau porțiuni de celulă într-o altă celulă.

CITOFIZIOLOGÍE s.f. (<fr. *cytophisiologie*) Ramură a fiziologiei care studiază funcțiile celulei vii.

CITOGAMÍE s.f. (<engl. *cytogamy*; cf. gr. *kytos* "celulă"+*gamos* "unire") (BIOL.) Fuzionare a gameților în cadrul fecundației.

CITOGÉNĂ s.f. (<*cytogène*) (GENET.) Genă din citoplasmă.

CITOGENÉTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *cytogénétique*) **1.** S.f. Ramură a geneticii care studiază fenomenele ereditare la nivelul nucleului celular, precum și consecințele medicale și evolutive ale anomaliilor cromozomiale. **2.** Adj. Care aparține citogeneticii, de citogenetică, care se referă la citogenetică.

CITOGENETICIÁN, -Ă s.m. și f. (<fr. *cytogénéticien*) Specialist în citogenetică.

CITOGENÉZĂ s.f. (<fr. *cytogenèse*) Proces de formare a celulei.

CITÓLĂ s.f. (<fr. *citole*) Instrument medieval cu coarde, de forma migdalei și cu gîtul scurt.

CITOLÍTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *cytolityque*) (BIOL.) (Ser) care distruge celulele.

CITOLÍZĂ s.f. (<fr. *cytolyse*) (BIOL.) Proces de distrugere a integrității celulei.

CITOLÓG, -Ă s.m. și f. (<*citologie*) Specialist în citologie.

CITOLOGÍE s.f. (<fr. *cytologie*; cf. gr. *kytos* "celulă"+*logos* "studiu") Ramură a biologiei care studiază structura, dezvoltarea și funcțiile celulelor.

CITOPLÁSMĂ s.f. (<fr. *cytoplasme*) Element constitutiv fundamental al unei celule animale sau vegetale, format îndeosebi din albumină.

CITOSCÓP s.n. (<*cito-*+*scop*) Aparat cu care se examinează celulele.

CITOSCOPÍE s.f. (<fr. *cytoscopie*) (MED.) Citodiagnostic.

CITOSTÁTIC s.n. (<fr. *cytostatique*) Medicament sau alt agent fizic care oprește sau împiedică înmulțirea celulelor și care este folosit în tratamentul cancerului.

CITOTÓXIC, -Ă adj. (<fr. *cytotoxique*) (Despre substanțe) Care are efect toxic asupra celulelor.

CITOTOXÍNĂ s.f. (<fr. *cytotoxine*) Substanță citotoxică.

CITRÁT s.m. (<fr. *citrate*) (CHIM.) Sare a acidului citric.

CÍTRIC, -Ă adj. (<fr. *citrique*) *Acid citric* = acid organic, cu șase atomi de carbon, care se găsește mai ales în sucul de lămîie. *Plante citrice* = familie de arbori și de arbuști fructiferi, avînd ca tip principal lămîiul. *Fructe citrice* (și substantivat, pl.f.) = nume generic pentru fructele plantelor citrice (ex. *lămîi, portocale, mandarine* etc.).

CITRÍN s.n. (<fr. *citrine*) Varietate de cuarț de culoare galbenă, utilizată uneori ca piatră semiprețioasă.

CITRÍNĂ s.f. Vitamina C.

CÍTRO s.n. (<*citro*[nadă]; cf. *citrice*) **1.** Băutură răcoritoare pe bază de citrice. **2.** (Eliptic) Sticlă, pahar etc. cu citro.

CITRONÁDĂ s.f. (<fr. *citronnade*) Băutură răcoritoare preparată din zeamă (sau coajă) de lămîie, zahăr și apă (gazoasă, minerală).

CIUBÁR s.n. (<bg. *čebăr*) Vas mare făcut din doage de lemn și prevăzut cu torți, avînd diferite întrebuințări.

CIUBOTÁR s.m. (<*ciubotă*) Cizmar.

CIUBÓTĂ s.f. (<ucr. *čoboty*) **1.** Cizmă. ◆ Fig. Om prost. **2.** Taxă percepută în trecut de slujitorii domnești de la împricinați, cînd erau obligați să se deplaseze pînă acasă la aceștia.

CIUBOȚÍCĂ s.f. (<*ciubotă*) **1.** Diminutiv al lui ciubotă. ◆ Gheată (femeiască). **2.** *Ciuboțica-cucului* = plantă erbacee perenă din familia primulaceelor, cu frunzele ovale dispuse în rozete și păroase pe partea inferioară, cu florile galbene plăcut mirositoare și cu fructul o capsulă (*Primula officinalis*). *Ciuboțica-ursului* = plantă erbacee perenă din familia primulaceelor, cu frunzele lobate și cu florile purpurii (*Cortusa matthioli*).

CIUBÚC s.n. (<tc. *çubuk*) **1.** Pipă (orientală) cu țeavă lungă. ◆ Țeavă de lulea. **2.** Ornament în relief din diverse materiale, care marchează marginile unui perete, ale unui tavan, ale unei ferestre etc. **3.** Fig. Avantaj sau cîștig ilicit.

CIUBUCÁR s.n., s.m. (<*ciubuc*) **1.** S.n. Unealtă de zidărie cu care se fac ciubucele (în construcții). **2.** S.m. Fig. Persoană care umblă după ciubucuri, după cîștiguri ilicite.

CIUBUCCÍU s.m. (<tc. *çubukçu*) Slujitor care avea însărcinarea să umple și să aprindă ciubucul domnului sau al boierilor.

CIUCIULÉTE s.m. (<*ciuciuli*, pop. "a se ghemui") Ciupercă comestibilă, cu pălăria zbîrcită, gălbuie sau brună-roșcată, cu piciorul cilindric, alb și gol înăuntru, neted și păros, care apare primăvara prin păduri, livezi și pășuni umbroase (*Morchella esculenta*).

CIÚCIURE s.m. Plantă erbacee acoperită cu peri moi, cu florile violete sau albastre (*Campanula glomerata*).

CIUCURÁȘ s.m. (<*ciucure*) **1.** Diminutiv al lui ciucure. **2.** Plantă erbacee perenă din familia compozitelor, cu frunzele reniforme sau rotunde, cu florile roz sau albe, dispuse în mici capitule, care crește în regiuni de munte (*Adenostyles alliariae*).

CIÚCURE s.m. (cf. lat. *cicculum* = *ciccum* "ciorchine") **1.** Ornament confecționat dintr-o împletitură sau dintr-un mănunchi de fire de bumbac, de mătase, de metal etc., cu care se împodobesc marginile unui covor, ale unei draperii, un obiect de îmbrăcăminte etc. **2.** (La

pl.) Ornamente de sticlă sau de cristal, care atîrnă de marginile candelabrelor sau ale lămpilor.

CIUCUŞOÁRĂ s.f. Nume dat mai multor specii de plante erbacee, răspîndite mai ales în regiunile mediteraneene, cu tulpina şi cu frunzele acoperite de peri şi cu florile albe sau galbene (*Alyssum*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

CIUDÁT, -Ă adj. (<bg. *čudat* "minunat") Care iese din comun, care şochează (prin aspect, manifestări, evoluţie etc.).

CIÚDĂ s.f. (<sl. *čudo* "minune") Sentiment de părere de rău, de invidie amestecată cu supărare sau de invidie amestecată cu duşmănie.

CIUDĂŢÉNIE s.f. (<*ciudat*) Aspect curios, bizar al unui lucru, al unei atitudini, al unui fenomen etc. ◆ Lucru, fiinţă, întîmplare etc. ciudată.

CIUF s.n., s.m. **1.** S.n. Smoc de păr zbîrlit (căzut pe frunte). **2.** S. m. Nume dat în glumă oamenilor, mai rar animalelor, cu părul ciufulit sau, p.ext., cu aspect neîngrijit. **3.** S.m. Nume dat mai multor specii de păsări răpitoare de noapte, din ordinul strigiformelor, familia bufniţelor, cu două smocuri de pene deasupra ochilor; pasăre care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

CIUFULÍ vb. IV tranz. (<*ciuf*) A zbîrli coafura sau barba cuiva. ◆ A trage de păr pe cineva; p.ext. a bate pe cineva (trăgîndu-l de păr).

CIUFULÍT, -Ă adj. (<*ciufuli*) (Despre păr, pene etc.) În dezordine, zbîrlit. ◆ (Despre cap; p.ext. despre oameni sau animale) Cu părul în dezordine; zbîrlit.

CIUGULÍ vb. IV tranz. (Despre păsări) A apuca, a ciupi de ici şi de colo cu ciocul lucruri de mîncare; a mînca apucînd hrana cu ciocul. ◆ (Despre oameni) A mînca dintr-un aliment luînd numai cîte puţin şi pe apucate.

CIUHURÉZ s.m. (<*ciuf*+*huhurez*) (ORNIT.) Huhurez (*Strix aluco* şi *urlensis*).

CIUÍN s.m. (<tc. *çöven*) Plantă erbacee perenă din familia cariofilaceelor, cu frunzele opuse, alungite şi cu florile albe sau roz, cu un conţinut bogat de saponină, a cărei rădăcină se foloseşte în industria textilă, farmaceutică şi alimentară (*Saponaria officinalis*).

CIUL[1] s.m. Insectă dipteră care îşi depune larvele pe substanţe în putrefacţie şi în rănile animalelor (*Sarcophaga magnifica*).

CIUL[2] s.n. Sort de pînză utilizată la ambalarea baloturilor de tutun.

CIUL[3], -Ă adj. (Pop.; despre animale) Care are urechile anormal de mici; care are urechile sfîşiate sau rupte; căruia îi lipseşte o ureche sau ambele urechi, un corn sau ambele coarne.

CIULAMÁ s.f. (<tc. *çullama*) Mîncare (de pasăre, de ciuperci etc.) cu sos alb şi gros de făină.

CIULEÁNDRA s.f. art. Dans popular românesc din Muntenia, cu ritm progresiv accelerat; melodie după care se execută acest dans.

CIULÉI s.m. Mică plantă erbacee din familia chenopodiaceelor, cu tulpina foarte ramificată şi acoperită cu peri, cu frunzele înguste şi ţepoase şi cu florile axilare (*Ceratocarpus arenarius*).

CIULÍ vb. IV tranz. (cf. scr. *čuljiti*) (Despre animale) A ridica urechile ţinîndu-le drept în sus, pentru a-şi încorda auzul. ◆ Fig. (Despre oameni) A asculta cu atenţia încordată, a-şi încorda auzul pentru a desluşi un zgomot.

CIULÍN s.m. (cf. rus. *čilim*) Plantă erbacee bienală din familia compozitelor, cu tulpina şi frunzele spinoase, cu florile roşii, care creşte pe locuri necultivate (*Carduus nutans*).

CIUMÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*ciumă*) (Şi fig.) (Om) bolnav de ciumă.

CIÚMĂ s.f. (lat. *cyma* "umflătură") **1.** Boală infecţioasă şi epidemică foarte gravă, caracterizată prin febră mare, diaree, delir, tumefacţii ale ganglionilor etc. **2.** Fig. Persoană foarte urîtă (şi foarte rea). **3.** Fig. Mizerie, năpastă, nenorocire mare. ◇ *Ciumă brună* = nazism, fascism. **4.** *Ciuma-apelor* = plantă erbacee acvatică, cu tulpina lungă, subţire, ramificată, care se fixează pe fundul apelor (*Elodea canadensis*).

CIUMĂFÁIE s.f. (<magh. *csudafa*) Plantă erbacee medicinală, foarte toxică, din familia solanaceelor, cu frunzele ovale, cu florile albe şi cu fructele spinoase, cu seminţe negre-închise într-o capsulă cu ţepi moi (*Datura stramonium*).

CIUMĂREÁ s.f. (cf. *ciumă*) Plantă erbacee medicinală din familia leguminoaselor, cu frunzele alterne şi cu florile liliachii dispuse în raceme (*Galega officinalis*).

CIUMÍZĂ s.f. Plantă graminee furajeră cu frunzele late şi cu inflorescenţa un panicul (*Setaria italica-maxima*).

CIUMPÉI s.n. (<*ciump* "ciot") Unealtă de dogărie cu care se prelucrează cercurile de lemn.

CIUNG, -Ă adj. (cf. it. *cionco*) **1.** (Despre mîini) Care a fost retezat; (despre oameni; şi substantivat) care are o mînă retezată. **2.** (Despre copaci) Cu crengile rupte sau tăiate.

CIUNÍSM s.n. (<terminaţia lexicalizată *-ciune*) Curent latinist în lingvistica şi filologia românească, legat de numele lui Aron Pumnul, care preconiza supunerea neologismelor romanice aceloraşi transformări fonetice suferite de cuvintele moştenite din latină.

CIUNÍST, -Ă s.m. şi f. (<*ciunism*) Adept al ciunismului.

CIUNT, -Ă adj. (<*ciot*+*ciung*) (Şi substantivat) Ciung; p.ext. mutilat. ◆ (Despre păr) Care a fost tuns scurt.

CIUNTÍ vb. IV tranz. (<*ciunt*) A tăia, a amputa o parte a corpului; p.ext. a mutila. ◆ Fig. A tăia unul sau mai multe pasaje dintr-o lucrare, dintr-un articol etc. (făcîndu-le de neînţeles). ◆ P.ext. A rupe plante sau părţi ale unor plante etc.

CIUNTITÚRĂ s.f. (<*ciunti*) Ciuntire; concr. parte rămasă dintr-un membru, dintr-un copac etc. care a fost ciuntit.

CIUPÉRCĂ s.f. (<bg. *čepurka*, scr. *pečurka*) **1.** (La pl.) Încrengătură de plante inferioare, lipsite de clorofilă, heterotrofe, care trăiesc ca saprofite sau ca parazite, unicelulare sau pluricelulare, şi care se reproduc prin spori; (şi la sg.) plantă care face parte din această încrengătură, de obicei în formă de pălărie cărnoasă cu picior. Au importanţă în circuitul elementelor minerale în natură, în fermentaţii (ex. *drojdia de bere*). Unele sînt comestibile (ex. *zbîrciogul, hribul*), altele sînt otrăvitoare (ex. *pălăria-şarpelui*). Din unele se extrag antibiotice (ex. *penicilina*), iar altele (parazite) produc pagube importante în agricultură (ex. *mălura, tăciunele*). Multe dintre ele produc micoze la om. Se cunosc c. 100 000 de specii. **2.** Obiect de lemn, în formă de ciupercă, pe care se întinde ciorapul cînd se cîrpeşte. **3.** *Ciuperca şinei* = partea superioară şi îngroşată a unei şine de cale ferată, pe care se sprijină roţile vehiculelor, cînd rulează.

CIUPERCĂRÍE s.f. (<*ciupercă*) **1.** Cultură de ciuperci. **2.** Încăpere amenajată pentru ciupercărie.

CIUPÍ vb. IV (cf. bg. *čupja*, scr. *čupati*) **1.** Tranz. A apuca cu vîrful degetelor sau cu unghiile pielea sau carnea cuiva, strîngînd-o şi producînd durere. ◆ A apuca, a muşca ori a înţepa cu ciocul sau cu gura. ◆ Fig. A face aluzii înţepătoare. ◆ A rupe cîte puţin din ceva (pentru a mînca). **2.** Tranz. A apuca cîte puţin din ceva cu ciocul sau cu gura pentru a mînca; (despre oameni) a rupe cu mîna bucăţică cu bucăţică din ceva (şi a mînca). **3.** Tranz. A rupe vîrful lăstarilor viţei de vie sau vîrful tulpinii altor plante pentru a favoriza dezvoltarea fructelor. **4.** Tranz. Fig. A-şi însuşi (în mod repetat) mici sume de bani, obiecte mărunte etc. de la cineva. **5.** Refl. (Fam.) A se îmbăta puţin.

CIUPÍT[1] s.n. (<*ciupi*) Acţiunea de a ciupi. ◆ Operaţie de rupere a vîrfului lăstarilor viţei de vie sau a tulpinii altor plante, cu scopul de a opri creşterea şi a grăbi fructificarea.

CIUPÍT[2], -Ă adj. (<*ciupi*) Care are ciupituri; pişcat. ◇ (Despre oameni) *Ciupit de vărsat* sau *cu obrazul ciupit* = cu urme vizibile de variolă pe faţă.

CIUPITÓR s.n. (<*ciupi*) Utilaj pentru luat probe de pămînt din fundul sau din pereţii laterali ai unei găuri de sondă.

CIUPITÚRĂ s.f. (<*ciupi*) Pişcătură, înţepătură. ◆ Concr. Semn rămas pe piele în urma unei înţepături; fiecare dintre micile cicatrice rămase după variolă.

CIUR s.n. (lat. *cibrum*=*cribrum*) **1.** Unealtă de cernut materiale granulare sau pulverulente, făcută dintr-o reţea deasă de sîrmă sau dintr-o bucată de tablă ori de piele perforată, fixată pe o ramă. ◆ Cantitatea de material cîtă încape într-un ciur. ◆ Unealtă specială pentru clasarea (sortarea) pe dimensiuni a unor materiale granulare, formată dintr-o ramă mare de lemn pe care este întinsă o reţea de sîrmă, o tablă perforată etc. **2.** Ramă în formă de cerc pe care se întinde materialul ce se brodează. **3.** Una dintre cele patru despărţituri ale stomacului animalelor rumegătoare.

CIÚRDĂ s.f. (<magh. *csorda*) Cireadă. ◆ Turmă de animale necornute.

CIURLÁN s.m. Plantă din familia chenopodiaceelor, cu tulpina foarte ramificată, cu frunzele alterne lungi, subţiri şi terminate cu un spin, caracteristică regiunilor de stepă (*Salsola ruthenica*).

CIURÚC s.n. (<tc. *çürük*) Lucru lipsit de valoare, rămăşiţă care se aruncă, rest care nu mai e bun de nimic. ◆ Fig. (Depr.) Om care nu e bun de nimic, vrednic de dispreţ.

CIURUÍ vb. IV (<*ciur*) **1.** Tranz. A trece prin ciur, a cerne sau a sorta cu ciurul. **2.** Tranz. şi refl. A (se) găuri în mai multe locuri.

CIUT, -Ă adj. (cuv. autoh.; cf. alb. *shut*) (Despre animale cornute) Lipsit de coarne; cu

coarnele tăiate sau căzute.
CIÚTĂ s.f. (cuv. autoh.; cf.alb. *shutë*) Femela cerbului. ◆ Epitet dat unei femei tinere suple, cu mişcări vioaie şi pline de eleganţă.
CIÚTURĂ s.f. (lat. **cytola*) Găleată sau vas făcut din doage ori dintr-un trunchi scobit, folosit pentru scos apă din fîntînă. ◆ Cantitate (de apă) care încape în obiectul descris mai sus.
CÍVIC, -Ă adj. (<fr. *civique*, lat. *civicus*) Cetăţenesc.
CIVÍL, -Ă adj. (<fr. *civil*, lat. *civilis*) Care priveşte pe cetăţenii unui stat (cu excepţia militarilor şi a reprezentanţilor bisericii) sau care aparţine, este specific acestor cetăţeni; care se referă la raporturile juridice ale cetăţenilor între ei (cu excepţia militarilor şi a reprezentanţilor bisericii), precum şi la raporturile economice ale acestora cu organele şi cu organizaţiile statului. ◇ *Drept civil* = ramură a dreptului care studiază şi reglementează, pe bază de egalitate a părţilor, relaţiile sociale (convertite în raporturi juridice), existente între persoanele fizice sau juridice dintr-un stat, patrimoniale (ex. *raportul de proprietate, de vînzare-cumpărare*) şi personale nepatrimoniale (ex. *raporturile dintre soţi, care nu privesc bunurile*). *Drepturi civile* = drepturi de care se bucură persoanele fizice sau juridice în temeiul cărora acestea pot pretinde, de la persoanele cu care sînt legate prin raporturi juridice, patrimoniale sau personale nepatrimoniale, o anumită comportare, recurgînd la nevoie, pentru a obţine această comportare, la forţa de constrîngere a legilor. *Parte civilă* = persoană care, într-un proces penal, formulează pretenţii de despăgubiri pentru daunele suferite prin săvîrşirea infracţiunii. *Stare civilă* = situaţia unei persoane aşa cum rezultă din actele sale privitoare la naştere, căsătorie, deces. *Ofiţer al stării civile* = salariat al unei primării însărcinat cu încheierea actelor de stare civilă. *Căsătorie civilă* = căsătorie oficiată de ofiţerul stării civile în conformitate cu prevederile legale. *Război civil* = conflict armat între două grupuri adverse din aceeaşi ţară, cu scopul de a prelua puterea. ◆ (Substantivat) Persoană îmbrăcată în haine obişnuite (şi nu în haine militare sau preoţeşti); cetăţean al unui stat, cu excepţia militarilor şi a preoţilor.
CIVILIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *civiliser*) A face să devină sau a deveni civilizat.
CIVILIZÁT, -Ă adj. (<*civiliza*) **1.** Care a ajuns la un nivel (superior) de civilizaţie, la un standard de viaţă ridicat; care are o cultură şi o tehnică înaintată. **2.** Politicos, manierat.
CIVILIZATÓR, -OÁRE adj. (<fr. *civilisateur*) (Şi substantivat) Care civilizează, care răspîndeşte civilizaţia.
CIVILIZÁŢIE s.f. (<fr. *civilisation*) Nivel de dezvoltare materială şi spirituală a societăţii dintr-o epocă dată, a unui popor, a unui stat etc.; cultură (materială sau spirituală); p.ext. nivel înalt de dezvoltare a unei societăţi.
CIVÍSM s.n. (<fr. *civisme*) Atitudine, zel, devotament de care dă dovadă un bun cetăţean.
CÍVITAS s.n. (<lat. *civitas* "cetate, stat") (În organizaţia provincială romană) Teritoriul unui trib local neroman şi centrul său principal.
CIZELÁ vb. I (<fr. *ciseler*) **1.** Tranz. A finisa, a retuşa sau a ornamenta unele obiecte (metalice) prin aşchiere, gravare sau modelare cu dalta, cu ciocanul etc., pentru a le da forma sau aspectul dorit. **2.** Tranz. Fig. A aduce îmbunătăţiri (de stil, de exprimare) unei lucrări (literare, ştiinţifice). **3.** Tranz. şi refl. Fig. A face să capete sau a căpăta deprinderi civilizate, cultură etc.
CIZELÚRĂ s.f. (<fr. *ciselure*) Ornament fin sau înfloriturâ artistică, minuţioasă, făcută prin cizelare.
CIZMÁR s.m. (<*cizmă*) Meseriaş care se ocupă cu confecţionarea şi repararea încălţămintei.
CÍZMĂ s.f. (<magh. *csizma*) Încălţăminte de piele, de cauciuc, de material plastic etc., cu carîmbul înalt pînă la (sau peste) genunchi.
CIZMĂRÍE[1] s.f. (<*cizmă*) Atelier în care se confecţionează sau se repară încălţămintea.
CIZMĂRÍE[2] s.f. (<*cizmă*) Meseria, meşteşugul cizmarului.
CÎBLĂ s.f. Dare în cereale percepută în Ţara Românească în sec. 14-15.
CÎINE s.m. (lat. *canis*) **1.** Mamifer carnivor din familia canidelor, domesticit, folosit pentru pază, vînătoare etc. (*Canis familiaris*). Are o longevitate de maximum 20 de ani. Este unul dintre primele animale domesticite de om, nefiind periculos pentru acesta. Se cunosc mai mult de 300 de rase de cîini, foarte diferite ca aspect şi ca folosire (ex. *cîine de pază, cîine ciobănesc, cîine-lup, cîine dalmaţian, cîine de vînătoare* etc.) (*Canis familiaris*). ◆ Epitet dat unui om rău, hain. **2.** (IHT.) *Cîine-de-mare* = rechin din Marea Neagră, cu corpul de c. 1 m lungime, de culoare albastră-cenuşie, cu cîte un spin la aripioarele dorsale (*Acanthias vulgaris*). **3.** *Cîinele-babei* = larvă a unor fluturi de noapte, sub formă de vierme mare şi păros, cu un cîrlig chitinos la unul dintre capete.
CÎINÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*cîine*) **1.** Care aparţine cîinilor, privitor la cîini. ◇ (Pop.) *Dinte cînesc* = canin. **2.** Fig. (Despre atitudinea sau manifestările oamenilor) Rău, hain, duşmănos, crud. ◆ (Despre vreme, situaţii, împrejurări etc.) Greu de suportat, vrăjmaş omului.
CÎINÉŞTE adv. (<*cîine*) **1.** Ca un cîine. ◆ Fig. Cu răutate, cu duşmănie. **2.** Fig. În condiţii foarte grele; cu mari lipsuri.
CÎLŢI s.m. pl. (<sl. *klŭkŭ*, pl. *klŭci*) Fire scurte rămase în urma trecerii fuiorului de cînepă sau de in printre dinţii daracului, din care se ţese pînză de saci şi de saltele, se fac sfori sau frînghii etc.
CÎMP s.n. (lat. *campus*; cf. fr. *champ*) **1.** Întindere vastă de pămînt fără accidente însemnate de teren; spec. întindere de pămînt cultivată, semănată; totalitatea ogoarelor din jurul unei comune. ◇ *Munca cîmpului* = munci agricole. *Artilerie de cîmp* = artilerie care foloseşte tunul şi obuzierul de calibru mic şi care poate fi întrebuinţată numai la şes sau pe teren puţin accidentat. ◇ Loc. adv. *În plin cîmp* sau *în cîmp deschis* = sub cerul liber, departe de orice aşezare omenească; fără adăpost. ◆ Întindere de pămînt în afara unei localităţi (unde nu mai sînt case). ◇ (GEOGR.) *Cîmp de dune* = porţiune de teren rezultată din îngemănarea dunelor, barcanelor etc. *Cîmp de pietre* = cîmp alcătuit din blocuri sau sfărîmături adeseori mobile, formate pe pantele slab înclinate. *Cîmp de gheaţă* = masă întinsă şi neîntreruptă de gheaţă care acoperă o suprafaţă (în regiunile polare). **2.** Loc, spaţiu, porţiune de teren în limitele cărora se desfăşoară o anumită activitate. ◇ (MILIT.) *Cîmp de luptă* = porţiune de teren pe care se duc acţiuni de luptă cu inamicul terestru. *Cîmp de tragere* = a) porţiune de teren amenajată pentru executarea exerciţiilor militare cu trageri; b) unghi orizontal sau vertical în limitele căruia poate executa trageri o gură de foc numai prin modificarea poziţiei ţevii. *Cîmp de mine* = porţiune de teren sau de apă pe care s-au plantat mine pentru a împiedica trecerea inamicului. *Cîmp de observare* = spaţiu cuprins cu privirea sau cu un aparat optic în limitele căruia se desfăşoară o activitate de observare. ◆ *Cîmp vizual* = porţiune de spaţiu care poate fi cuprinsă cu privirea. *Cîmp de activitate* = domeniu de activitate; limitele între care se desfăşoară o activitate. **3.** (FIZ.) Regiune din spaţiu în care fiecărui punct i se asociază o mărime fizică bine determinată; mărimea care caracterizează o asemenea regiune (ex. *cîmp sonor*). ◆ Regiune din spaţiu în care se pot exercita acţiuni de forţă asupra corpurilor. ◇ *Cîmp electric* = regiune a spaţiului caracterizată prin faptul că, în oricare punct al ei s-ar găsi un mic corp încărcat cu electricitate, acesta ar fi supus acţiunii unei forţe care nu s-ar exercita dacă corpul nu ar fi încărcat astfel. *Cîmp magnetic* = regiune a spaţiului caracterizată prin faptul că, în oricare punct al ei s-ar găsi un mic magnet, acesta ar fi supus unei forţe de aceeaşi natură ca cele care se exercită între doi magneţi vecini. ◆ Formă a materiei prin intermediul căreia are loc interacţiunea dintre particule (ex. *cîmp electromagnetic*). **4.** Mulţime de valori ale uneia sau a mai multe mărimi (matematice, fizice etc.) variabile. **5.** (MED.) *Cîmp operator* = porţiune anatomică pe suprafaţa căreia are loc o intervenţie chirurgicală. ◆ Fişe de pînză sterilă care delimitează plaga operatorie. **6.** Fondul unui tablou, al unei gravuri, al unei podoabe, în limitele căruia poate fi reprezentată o imagine plastică, un motiv ornamental etc. ◆ (CINEMAT.) Spaţiu delimitat în care este cuprinsă imaginea pe o peliculă cinematografică.
CÎMPEÁN, -Ă s.m., adj. (<*cîmp*) **1.** S.m. Locuitor de la cîmp, de la şes sau, p.ext., de la ţară. **2.** Adj. Cîmpenesc.
CÎMPENÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*cîmpean*) **1.** Care aparţine cîmpului, privitor la cîmp, de la cîmp sau de (la) ţară; specific cîmpului sau vieţii de la ţară. **2.** Bucolic, idilic.
CÎMPÍE s.f. (<*cîmp*) Formă complexă de relief cu suprafaţă netedă sau uşor ondulată, rezultată în general din acumularea materialelor transportate de rîuri.
CÎND adv., conj. (lat. *quando*) **I.** Adv. (În propoziţii interogative) În ce moment? În care perioadă de timp? **II.** Conj. **1.** (Introduce o propoziţie temporală) a) În momentul sau în vremea în care. ◇ *Pe cînd* = în timp ce, în vreme cînd. *De (pe) cînd* = din timpul în care... *Pînă cînd* = pînă în momentul în care, b) După ce. c) Înainte de a... pînă (a) nu... d) Deşi; în vreme ce. e) Şi (deodată). **2.** (Introduce o propoziţie atributivă în legătură cu

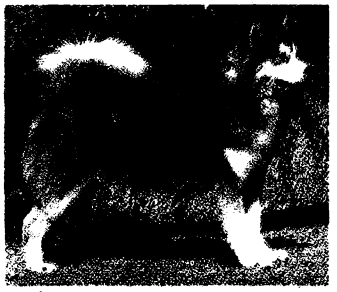
Husky

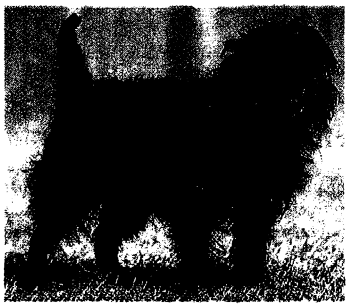
Grifon

Ciobănesc belgian (Groenendael)

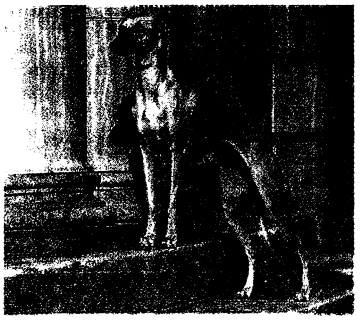
Ogar

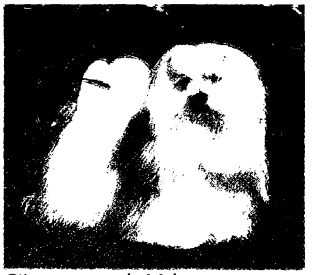
Cîine mătăsos de Malta

Cocher spaniol

Ciobănesc belgian

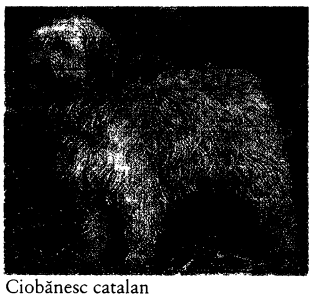
Ciobănesc catalan

Pechinez

Ogar afgan cu pată pe frunte

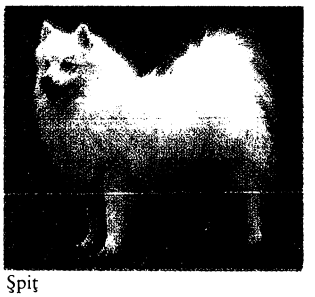
Şpiţ

Şpiţ german

Terier australian

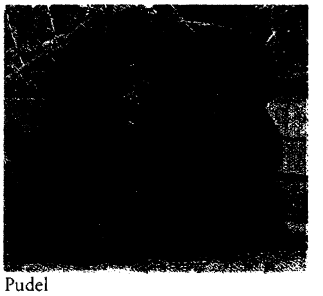
Pudel

noţiuni de timp) (În) care. **3.** (Introduce o propoziţie cauzală cu nuanţă temporală) Fiindcă, deoarece, odată ce. **4.** (Introduce o propoziţie condiţională) Dacă. **5.** (Introduce o propoziţie completivă directă.) *Spune-mi cînd să vin.*

CÎNDVÁ adv. (<*cînd+va*) Într-un moment (nehotărît) din trecut sau din viitor.

CÎNEPÁR s.m. (<*cînepă*) Pasăre cîntătoare din familia fringilidelor, cu penele roşii pe cap, pe gît şi pe laturile pieptului, cafenii pe spate şi albe pe aripi şi pe abdomen, care se hrăneşte mai ales cu seminţe de cînepă (*Carduelis cannabina*).

CÎNEPĂ s.f. (lat. **canapa* = *cannabis*) **1.** Plantă textilă cu tulpina înaltă şi dreaptă şi cu frunzele alterne dinţate pe margini, cu florile mici, verzui, originară din India, cultivată pentru fibrele care se scot din tulpină şi pentru uleiul care se extrage din seminţe (*Cannabis sativa*). ◆ P. restr. Sămînţa acestei plante, bogată în uleiuri, întrebuinţată mai ales la prepararea lacurilor. ◇ *Cînepă indiană* = varietate de cînepă cultivată îndeosebi în anumite regiuni din India, Iran, Africa de Nord şi cele două Americi, din care se extrag stupefiante (*Cannabis indica*). *Cînepă de Manila* = specie de bananier răspîndit în zonele tropicale, cu frunzele mari, bogate în fibre textile foarte rezistente, folosite la fabricarea frînghiilor şi a parîmelor necesare navigaţiei (*Musa textilis*). *Cînepa-codrului* = plantă erbacee perenă din familia compozitelor, cu frunzele lobate şi cu florile roşietice dispuse în capitule (*Eupatorium cannabinum*). **2.** Fibre textile extrase din tulpina de cînepă şi folosite la confecţionarea de pînză groasă, de frînghii, prelate etc.

CÎNEPÍŞTE s.f. (<*cînepă*) Teren cultivat cu cînepă.

CÎNEPÍU, -ÍE adj. (<*cînepă*) De culoarea seminţei de cînepă, cenuşiu-închis; care are înfăţişarea fuiorului de cînepă.

CÎNT s.n. (<*cînta*) **1.** Cîntec, cîntare; ciripit de păsări. **2.** Poezie (însoţită uneori de melodie). **3.** Parte, diviziune a unei epopei sau a unui poem epic. **4.** Canto.

CÎNTÁ vb. I (lat. *cantare*) **1.** Intranz. şi tranz. A emite cu vocea sau cu un instrument un şir de sunete muzicale care se rînduiesc într-o melodie, într-un acord etc. ◆ (Despre unele păsări, insecte etc.) A scoate sunete plăcute la auz, caracteristice speciei. **2.** Tranz. A îndruga, a înşira vorbe goale. **3.** Intranz. şi tranz. A scrie versuri în cinstea cuiva sau a ceva; a elogia (în versuri) pe cineva sau ceva; a descrie, a povesti ceva în versuri.

CÎNTÁR s.n. (<tc. *kantar*) **1.** Nume dat mai multor instrumente care servesc la stabilirea greutăţii unui obiect sau a unor fiinţe, de obicei a unei mărfi (prin compararea cu greutăţi etalon). ◇ *Cîntar automat* = cîntar cu un singur platan, care arată greutatea direct printr-un indicator plasat în faţa unui cadran. ◇ *A trage la* (sau *în*) *cîntar* = a) a cîntări (mult), a avea greutate mare; b) a avea importanţă. ◆ Cîntărire. **2.** Unitate pentru măsurarea greutăţilor, folosită în trecut, a cărei valoare a variat în timp şi pe regiuni.

CÎNTÁRE s.f. (<*cînta*) **I.** Acţiunea de a cînta şi rezultatul ei. **II. 1.** Cîntec (de laudă, bisericesc etc.). ◆ Sunet caracteristic (plăcut) scos de diverse păsări şi insecte. **2.** Compoziţie literară cu caracter laudativ.

CÎNTÁT s.n. (<*cînta*) Faptul de a cînta (cu vocea sau cu un instrument muzical). ◆ Cîntecul păsărilor. ◇ *La* (sau *pe la*, *spre*) *cîntatul dintîi* (sau *al doilea*, *de ziuă*) *al cocoşilor* = (pe) la miezul nopţii (sau în zorii zilei).

CÎNTĂRÉŢ, -EÁŢĂ s.m. şi f. (<*cînta*) **1.** Persoană care cîntă cu vocea; artist care are profesiunea de a cînta cu vocea. ◆ Persoană care execută cîntările şi citirile în serviciile religioase. **2.** Poet (care laudă în versurile sale pe cineva sau ceva).

CÎNTĂRÍ vb. IV (<*cîntar*) **1.** Tranz. A determina greutatea sau masa unui corp cu ajutorul cîntarului, al balanţei, al basculei. **2.** Tranz. Fig. A aprecia, a judeca; a cumpăni, a chibzui. **3.** Intranz. A avea o anumită greutate. ◆ Fig. A valora, a preţui.

CÎNTĂRÍT, -Ă adj. (<*cîntări*) (Despre oameni şi manifestările lor) Cumpănit, socotit, chibzuit.

CÎNTĂTÓR, -OÁRE s.m., adj. (<*cînta*) **I.** S.m. Cîntăreţ (profesionist). **II.** Adj. (Despre oameni) Care cîntă, care are voce. ◆ (Despre păsări) Care scoate sunete plăcute, armonioase.

CÎNTEC s.n. (lat. *canticum*) **1.** Şir armonios de sunete emise cu vocea sau cu un instrument. ◆ Sunete plăcute, melodioase emise de unele păsări; zumzetul plăcut al unor insecte. ◇ *Cîntecul lebedei* = ultima operă sau ultima manifestare de valoare a unui muzician, a unui scriitor etc. *Cîntecul planetelor* = muzica sferelor. **2.** Compoziţie literară în versuri, adesea însoţită de melodie. ◇ *Cîntec bătrînesc* = baladă populară românească veche. *Cîntec de dor* = poezie populară cu caracter elegiac. *Cîntec de leagăn* = cîntec liric cu care sînt adormiţi copiii mici. *Cîntec de lume* = poezie lirică (semifolclorică, însoţită de melodie) cu caracter erotic. *Cîntec haiducesc* = specie a poeziei populare care celebrează haiduci sau figuri de haiduci. *Cîntec de mase* = cîntec cu conţinut patriotic, revoluţionar, care are un caracter mobilizator şi exprimă năzuinţe de libertate, de pace etc.

CÎRCĂIÁC s.m. (<tc. *kırkayak*) (ZOOL.) Scolopendră (*Scolopendra cingulata*).

CÎRCÉIE s.f. Piesă de lemn sau de fier de la car, cu care se leagă tînjala de proţap (cînd se înjugă patru boi).

CÎRCÉL s.m. (cf. scr. *krč*) **1.** (MED.) Contracţie bruscă şi involuntară a muşchilor de la extremităţi, însoţită, de obicei, de senzaţii dureroase. **2.** (BOT.) Organ vegetal care are aspectul unui fir răsucit în spirală cu ajutorul căruia planta se agaţă de corpurile din jurul ei. **3.** (ZOOL.) Căpuşă (*Ixodes*).

CÎRCIUMÁR (CRÎŞMÁR) s.m. (<*cîrciumă*) Proprietar de cîrciumă.

CÎRCIUMĂ (CRÎŞMĂ) s.f. (<sl. *krŭčíma*) Local unde se vînd şi se consumă băuturi alcoolice (şi mîncăruri).

CÎRCIUMĂREÁSĂ s.f. (<*cîrciumar*) **1.** Nevastă de cîrciumar; femeie care are în proprietate o cîrciumă. **2.** Plantă erbacee ornamentală din familia compozitelor, cu frunzele opuse ovale şi cu florile mari, divers colorate (*Zinnia elegans*).

CÎRCIUMĂRÍ vb. IV intranz. (<*cîrciumar*) A avea în proprietate o cîrciumă, a vinde sau a servi într-o cîrciumă; p.ext. a face negoţ ilicit, nepermis cu ceva.

CÎRCIUMĂRÍT s.n. (<*cîrciumări*) **1.** Faptul de a cîrciumări; ocupaţia cîrciumarului sau a cîrciumăresei. **2.** Impozit care era perceput în trecut, în Moldova, pe cîrciumi, înfiinţat de Mihai Racoviţă în a treia lui domnie (1715-1726).

CÎRCOTÁŞ, -Ă adj. (<*cîrcotă*) Care caută ceartă.

CÎRCOTĂ s.f. (cf. scr. *krkotja* "inflexibilitate") (Pop.) Ceartă, gîlceavă.

CÎRCOTÍ vb. IV intranz. şi refl. (<*cîrcotă*) (Pop.) A căuta gîlceavă, a se certa. ◆ A cîrti mereu.

CÎRD s.n. (<scr. *krd*) **1.** Grup mare de animale mamifere, de păsări, de peşti de acelaşi fel, care se află împreună; spec. grup de păsări din aceeaşi specie. ◆ (Peior.) Ceată numeroasă de oameni. **2.** Mulţime, şir (de ani, de zile).

CÎRÎÍ vb. IV (onomat.) **1.** Intranz. (Despre păsări, în special despre ciori) A scoate sunete caracteristice (neplăcute, scurte şi guturale). **2.** Intranz. Fig. (Peior.) A vorbi pe un ton stridент, care trădează ostilitate. **3.** Tranz. (Fam.) A cicăli. ◆ Refl. A se certa.

CÎRÎÍÁLĂ s.f. (<*cîrîi*) **1.** Sunet caracteristic neplăcut, scurt şi gutural pe care îl scot unele păsări. **2.** Fig. Cîrtire; ceartă.

CÎRÎÍTÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*cîrîi*) **1.** Adj. Care cîrîie. **2.** S.f. Scîrţîitoare (de alungat păsările).

CÎRJALÍU s.m. (<tc. *kırgali*) Haiduc, hoţ, tîlhar (care făcea parte dintr-o bandă).

CÎRJĂ s.f. (<sl. *kryzĭ* "cruce") **1.** Băţ cu partea superioară bifurcată şi prevăzută cu o bară transversală, de obicei din lemn uşor şi solid (fixată sub braţ), folosit de infirmi pentru suplinirea deficienţelor de mers sau de susţinere. **2.** Baston (încovoiat în partea superioară); spec. baston care serveşte ca simbol al puterii sau al unei demnităţi. **3.** (ANAT.) Formaţiune anatomică, de obicei vasculară, care prezintă o îndoitură în formă de *U*. ◇ *Cîrja aortei* = porţiunea curbată pe care o prezintă artera aortă după ieşirea din inimă.

CÎRLÁN s.m. **1.** Miel sau ied care a încetat să mai sugă, care a fost înţărcat; miel sau ied pînă la vîrsta de circa un an. **2.** Mînz sau cal tînăr pînă la vîrsta de circa 3 ani.

CÎRLÍG s.n. (cf.bg. *kărlik*) **1.** Piesă metalică cu un capăt îndoit, de care se atîrnă, se prinde etc. un obiect. **2.** Încuietoare la o uşă, la o poartă etc. în formă de bară metalică subţire sau un cui lung, încovoiat la un capăt care se prinde într-un belciug sau în ochiul altui şurub. **3.** Partea metalică, de forma unui ac îndoit, a undiţei, în care se prinde peştele. **4.** Prăjină cu un capăt (metalic) încovoiat, cu care se scoate găleata cu apă din fîntînă. **5.** Andrea. **6.** Mic dispozitiv compus din două piese mici (de lemn), legate între ele cu un arc metalic, şi cu care se prind rufele pe frînghie. **7.** Mlădiţă sau cîrcel de viţă de vie.

CÎRLIÓNŢ s.m. Buclă, zuluf.

CÎRLIONŢÁ vb. I tranz. şi refl. (<*cîrlionţ*) A (se) face cîrlionţi, bucle.

CÎRMÁCI s.m. (<bg. *kărmač*) Persoană, sportiv care manevrează cîrma unei ambarcaţii, a unei nave. ◆ Fig. Cîrmuitor, conducător.

CÎRMĂ s.f. (<sl. *krŭma*) **1.** Piesă mobilă care serveşte la menţinerea sau la schimbarea di-

recției de mers a unei ambarcații, a unei nave sau a unui aparat de zbor. **2.** Fig. Conducere, guvernare.

CÎRMÍ vb. IV intranz. (<sl. *krŭmiti*) **1.** A manevra cîrma unei ambarcații, a unei nave, schimbînd direcția de mers; p. gener. a o coti, a o lua în altă parte. **2.** Fig. A se abate (de la o hotărîre, de la o afirmație etc.).

CÎRMÍZ s.m. (<tc. *kırmız*) **1.** Plantă erbacee cu florile mici albe-roz și cu fructele bace, în formă de bobițe mici, roșii sau negre, folosite drept colorant (*Phytolacca decandra*). **2.** (ENTOM.) Coșenilă (*Coccus cacti*). **3.** Materie colorantă roșie, extrasă din fructele de cîrmîz sau din gogoșile unei insecte originare din Mexic.

CÎRMUÍ vb. IV tranz. și refl. (<*cîrmă*) A (se) conduce, a (se) guverna, a (se) administra.

CÎRMUÍRE s.f. (<*cîrmui*) **1.** Acțiunea de a (se) cîrmui. **2.** Organ de conducere.

CÎRMUITÓR, -OÁRE s.m. și f. (<*cîrmui*) Persoană care conduce, administrează o instituție, care guvernează un stat etc.

CÎRN, -Ă adj. (<sl. *krŭnŭ*) **1.** (Despre nas, rar despre bot) Mic, scurt și cu vîrful ridicat puțin în sus. ◆ (Despre oameni, rar despre animale; adesea substantivat) Care are nasul sau botul cîrn. **2.** Fig. (Despre obiecte) Cu vîrful strîmbat, îndoit în sus; p.ext. strîmb.

CÎRNÁT s.m. (lat. **carnacius*) Produs alimentar preparat din carne tocată și condimente, introduse în intestine de porc, de oaie sau într-un înveliș din material sintetic, de forma intestinului. ◆ Fig. Șir lung.

CÎRNELEÁGĂ s.f. (lat. *carnem ligat*) (În religia ortodoxă; de obicei la pl.) Perioada dintre Crăciun și postul Paștelui în timpul căreia credincioșii pot mînca de dulce miercurea și vinerea.

CÎRNÍ vb. IV (<*cîrn*) **1.** Intranz. A se îndrepta în altă direcție, a (se) întoarce. ◆ Fig. A reveni asupra celor spuse, hotărîte, a nu mai face ce a spus, ce a hotărît. **2.** Tranz. A tăia, a rupe vîrful lăstarilor tineri ai unor plante de pe porțiunea ultimelor 6-9 frunze la vița de vie, bumbac, ricin etc., pentru a favoriza dezvoltarea și coacerea fructelor.

CÎRPÁCI s.m. (<bg. *kărpač*) Meseriaș care peticește, care repară haine, încălțăminte etc. ◆ Meseriaș sau, p. gener., persoană care lucrează prost, om nepricepur (în profesiune).

CÎRPÁ s.f. (<bg. *kărpa*, scr. *krpa*) Bucată de pînză sau de stofă (veche), folosită, de obicei, în gospodărie (la ștergerea prafului, a vaselor etc.), ca materie primă în industria hîrtiei etc. ◆ Scutec. ◆ Fig. Om fără personalitate, pe care îl poate folosi, umili etc. oricine, care face întotdeauna orice i se spune.

CÎRPĂCÍ vb. IV tranz. (<*cîrpaci*) A cîrpi, a petici; p. gener. a lucra prost, a face lucruri de proastă calitate.

CÎRPĂTÓR s.n. (lat. *coopertorium*) (Pop.) **1.** Bucată de lemn pătrată, dreptunghiulară sau rotundă (pentru răsturnat mămăliga, pentru tăiat carnea, zarzavatul etc.). ◆ Scîndură sau masă (pătrată) pe care se întinde aluatul. **2.** Lopată de lemn cu care se introduce și se scoate pîinea din țest.

CÎRPEÁLĂ s.f. (<*cîrpi*) Reparație sumară sau prost executată.

CÎRPÍ vb. IV tranz. (<sl. *krŭpiti*) **1.** A coase, a petici, a repara un obiect rupt sau descusut. **2.** A repara un obiect spart, crăpat etc. **3.** Fig. A pălmui pe cineva. **4.** Fig. A născoci, a inventa la repezeală o motivare, o explicație, un pretext (nu prea convingător).

CÎRTÍ vb. IV intranz. A-și exprima mereu nemulțumirea prin murmure sau critici (făcute, de obicei, în absența celui în cauză).

CÎRTIȚĂ s.f. (<bg. *kărtica*, scr. *krtica*) Mamifer insectivor, de talie mică, cu ochii mici acoperiți de o membrană, cu blana neagră, prețioasă și cu labele anterioare adaptate la săpat, care trăiește în galerii subterane (*Talpa europaea*).

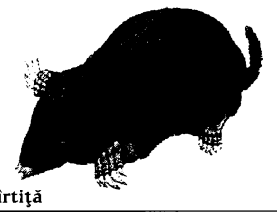

cîrtiță

CÎȘIȚĂ s.f. Insectă dipteră ale cărei larve se dezvoltă în brînză alterată (*Piophila casei*); p.restr. larva acestei insecte.

CÎȘLĂU s.n. Dispozitiv în formă de bloc de lemn, cu suprafața superioară cilindrică, îmbrăcat cu tablă de zinc, folosit la executarea unor operații de prelucrare umedă a pieilor.

CÎȘLÉGI s.f. pl. (lat. *caseum ligat*) Interval de timp între două posturi ortodoxe, în care creștinii pot mînca de dulce.

CÎȘTÍG s.n. (<*cîștiga*) Ceea ce cîștigă cineva; diferența valorică cu care, într-un anumit domeniu, realizările depășesc cheltuielile.

CÎȘTIGÁ vb. I (lat. *castigare*) **1.** Tranz. A dobîndi, a obține bani sau alte bunuri materiale (prin muncă, prin speculații, prin exploatare, la jocuri de noroc etc.); p.ext. a acumula experiență, cunoștințe etc. ◆ A recupera timpul (pierdut). **2.** Tranz. A atrage de partea sa. **3.** Tranz. A obține, a cuceri victoria (într-o competiție sportivă, într-un proces etc.). **4.** Intranz. A deveni mai bogat în..., a-și spori conținutul, calitatea, greutatea etc.

CÎȘTIGĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. și f. (<*cîștiga*) **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care a obținut un cîștig material, o superioritate asupra alteia, într-o întrecere etc. **2.** Adj. Care asigură cîștig, care dă dreptul la cîștig.

CÎT, -Ă conj., prep., adv., pron., adj. pron., s.n. (lat. *quantus*) **I.** Conj. (În forma *cît*) **1.** (Introduce o propoziție temporală) În timpul în care..., atîta timp, pînă cînd... **2.** (Introduce o propoziție modală sau atributivă) În măsura, în gradul în care... **3.** (Introduce o propoziție consecutivă) Încît, de, că. **4.** (Introduce o propoziție concesivă) Deși, cu toate că, oricît. **5.** (Introduce o propoziție completivă directă) *Am plătit cît nu face.* **6.** (Introduce o propoziție adversativă) Ci, mai ales. **7.** (În corelație cu sine însuși; introduce propoziții copulative eliptice) Cînd... cînd, și... și... **II.** Prep. (În forma *cît*) (Folosit în comparații) Ca, precum, asemenea cu... **III.** Adv. (În forma *cît*) (În propoziții independente exclamative sau interogative) **1.** În ce măsură, în ce grad; în ce durată de timp. **2.** În timpul în care... pînă cînd. **3.** (În comparații, de obicei în corelație cu *atît*) Ca, cum, precum. **4.** *Cît colo* = foarte departe. *Cît de colo* = de la distanță; p.ext. clar. **IV.** (În forma *cît*, *cîtă*) **1.** Pron. interog., adj. pron. interog. (Cu) ce preț? în ce număr sau cantitate? ce durată de timp? **2.** Pron. nehot., adj. pron. neh. Tot ce, toate care; (la pl.) cei care. *Cît se vede cu ochii. Cîtă frunză și iarbă.* **V.** S.n. (MAT.; în forma *cît*) Număr rezultat dintr-o împărțire, rezultatul unei împărțiri; raportul care există între două numere sau două mărimi.

CÎTE adv. (lat. *cata*) (Precedă un numeral cardinal) **1.** (Formează numerale distributive) *Merg cîte doi în rînd.* **2.** (Formează numerale colective; cu valoare adjectivală) *Cîte patru fețe.*

CÎTELEA, CÎTA (CÎTEA) pron. interog., adj. interog. (<*cîte*) (Precedat de art. "al", "a", se întrebuințează în propoziții interogative pentru a afla locul pe care îl ocupă cineva sau ceva într-o ierarhie, într-o serie de ființe sau de lucruri de același fel) *A cîta va pleca? Al cîtelea copil?*

CÎTEODÁTĂ adv. (<*cîte+o+dată*) Din timp în timp, uneori, cînd și cînd.

CÎTEȘI- (<*cîte+și*) Element prim de compunere care are semnificația "toți (sau toate) împreună" și care servește la formarea unor numerale colective (ex. *cîteșitrei, cîteșitrele, cîteșipatru* etc.).

CÎTÍME s.f. (<*cît*) Ceea ce se poate măsura sau număra.

CÎTVÁ, CÎTĂVÁ pron. nehot., adj. pron. nehot. (<*cît+va*) Un număr, o cantitate mică (dintr-un număr, dintr-o cantitate sau dintr-o parte mai mare); puțin. *Cîteva sute de lei.* ◇ Loc. adv. *Cîtva timp* sau *cîtăva vreme* = puțin timp, puțină vreme.

Cl (CHIM.) Simbol pentru *clor*.

CLAC s.n. (<fr. *claque*) Pălărie cu calota înaltă, cilindrică, ce poate fi turtită și purtată sub braț.

CLACÁ vb. I (<fr. *claquer*) **1.** Refl. (Despre materialul dielectric dintr-un aparat electric) A se strica, a se rupe în timpul funcționării aparatului, datorită aplicării unei tensiuni electrice superioare celei corespunzătoare rigidității dielectrice a materialului. **2.** Intranz. (Despre sportivi) A suferi o întindere sau o ruptură de tendon ori de ligament la picioare, în urma unui efort fizic. ◆ Fig. A eșua, a da greș, a nu reuși.

CLACÁJ s.n. (<fr. *claquage*) Ruptură, întindere sau leziune a tendoanelor ori a ligamentelor de la picioare, care apare în urma unui efort fizic.

CLÁCĂ s.f. (<bg. *tlaka*) **1.** Formă caracteristică a rentei feudale, constînd în munca gratuită pe care țăranul (iobag) era obligat să o presteze în folosul stăpînului moșiei (cu unelte și animale proprii) un număr de zile pe an pentru lotul de pămînt primit în folosință de la acesta. **2.** Muncă colectivă benevolă, prestată de țărani pentru a se ajuta unii pe alții și care, de obicei, este însoțită ori urmată de o mică petrecere cu povestiri, glume, jocuri etc.

CLACHÉTĂ s.f. (<fr. *claquette*) **1.** Instrument format din două planșete, utilizat pentru a da semnalul în unele exerciții sportive. **2.** Dispozitiv de semnalare, cu un braț mobil (folosit în filmările sincrone), care indică locul ocupat de scena respectivă în ansamblul filmului.

CLADOCÉR s.n. (<fr. *cladocère*) (La pl.) Ordin de crustacee foarte mici, cu corpul cuprins într-o carapace și cu antene ramificate.

adaptate la înot; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin.

CLÁIE s.f. (<bg., scr. *kladnja*) Grămadă mare de fîn, de snopi de cereale etc., clădită, de obicei, în formă conică. ◆ Fig. Îngrămădire (dezordonată) de lucruri sau de fiinţe.

CLAIRE-VOIE subst. (cuv. fr.) **1.** Împrejmuire cu grilaj; grilaj cu şipci; planşeu din grinzi cu interstiţii. **2.** (ARHIT.) Balustradă exterioară de piatră; spec. partea de sus a bisericilor gotice, în care ferestrele, apropiate între ele sau despărţite numai prin menouri sau colonete, formau un etaj aproape în întregime ajurat.

CLAMÁ vb. I intranz. (<fr. *clamer*) A se manifesta în termeni violenţi sau cu strigăte; a chema cu voce tare, a se plînge cu glas ridicat.

CLÁMĂ s.f. (<germ. *Klammer*) Piesă de metal de diferite forme şi mărimi care se întrebuinţează pentru prins două sau mai multe rame de formare, foi volante, buclele părului la femei etc.

CLAMBAKE s.n. (cuv. engl.) Întrunire de muzicieni de jaz, care cîntă împreună fără a fi repetat în prealabil. ◆ Peior. Întrunire importantă a cărei calitate lasă de dorit, din cauza lipsei de omogenitate şi de afinitate stilistică a muzicienilor.

CLAMOÁRE s.f. (<lat. *clamor, -is*, it. *clamore*, fr. *clameur*) Strigăt, chemare desperată; strigăt de protest.

CLAMORÓS, -OÁSĂ adj. (<it. *clamoroso*) Zgomotos, răsunător; deznădăjduit.

CLAN s.n. (<fr. *clan*) **1.** Comunitate gentilică specifică comunei primitive, formată din oameni uniţi prin legături de rudenie şi de limbă. **2.** Mică reuniune de specii vegetale crescute pe suprafeţe puţin întinse, care tind să se răspîndească. **3.** Neam, familie (în care membrii sînt strîns legaţi între ei prin interese egoiste). **4.** Grup de persoane legate între ele în acţiuni condamnabile, ilicite; clică, bandă, şleahtă.

CLANDESTÍN, -Ă adj. (<fr. *clandestin*, lat. *clandestinus*) Care are un caracter secret, care este făcut în ascuns (fiind oprit de lege).

CLANDESTINITÁTE s.f. (<fr. *clandestinité*) Caracterul a ceea ce este clandestin.

CLÁNŢĂ s.f. (<*clanţ*, onomat.) **1.** Mîner metalic montat în broasca uşii sau a porţii, care prin apăsare pune în mişcare mecanismul de închidere şi deschidere a acestora. **2.** Fig. (Peior.) Gură.

CLÁPĂ s.f. (<germ. *Klappe*) **1.** Placă articulată, folosită la închiderea sau la deschiderea unui orificiu. **2.** Orice parte terminală a unui sistem tehnic de acţionare care, prin manevrare (cu mîna), efectuează o anumită operaţie. **3.** Fiecare dintre dispozitivele instrumentelor muzicale de suflat care servesc la închiderea sau la deschiderea unor orificii prin care trece curentul de aer ce produce sunetul. **4.** Mic disc în mecanismul maşinilor de scris şi al unor maşini de calculat, fixat la capătul unei pîrghii articulate şi care, prin apăsare, face să se imprime litera sau cifra însemnată pe el. **5.** Fiecare dintre elementele mobile ale claviaturii unui pian, ale unei orgi etc. care, prin apăsarea cu degetele, declanşează mecanismul de producere a sunetelor. **6.** Stavilă articulată, de obicei, la partea inferioară, care permite evacuarea apelor prin deversare. **7.** Bucată de stofă care acoperă deschizătura buzunarului unei haine. ◆ Fiecare dintre cele două bucăţi de stofă sau de blană mobile ataşate lateral la unele căciuli, pentru a acoperi urechile şi a le proteja contra frigului. **8.** Capac.

CLAPÉTĂ s.f. (<fr. *clapet*) **1.** Clapă mică; spec. clapă care intră în construcţia unui robinet. **2.** (BOT.) Parte articulată, minusculă, care serveşte la închiderea anterelor şi care la maturitate se deschide pentru a pune în libertate polenul.

CLAPÓN s.m. (<pol. *kapłon*) Cocoş castrat (în scopul creşterii greutăţii corporale şi al îmbunătăţirii calităţii cărnii).

CLAPOTÁJ s.n. (<fr. *clapotage*) (MED.) Zgomot (ca un clipocit) perceput în cazul cînd există lichid în diferite cavităţi ale organismului.

CLAR, -Ă adj. (<lat. *clarus*, fr. *clair*) **1.** (Despre imagini vizuale) Care se distinge bine, desluşit, vizibil; (despre ape) limpede. ◆ Care este lipsit de impurităţi. ◆ (Despre surse de lumină) Care împrăştie o lumină strălucitoare, intensă. ◇ (Substantivat, n.) *Clar de lună* = lumină strălucitoare de lună. **2.** (Despre sunete sau voce) Care răsună distinct, precis. **3.** (Despre gînduri, idei, cuvinte etc.) Uşor de înţeles; evident, lămurit. ◆ (Despre facultăţi intelectuale) Care se caracterizează prin pătrundere, claritate; care înţelege bine lucrurile; (despre oameni) care se exprimă limpede.

CLARC s.n. (<n.pr. *Clark*, inventatorul acestui gaz) Gaz de luptă iritant care provoacă strănutul.

CLARIFICÁ vb. I tranz. şi refl. (<lat. *clarificare*, fr. *clarifier*) A face să devină sau a deveni (mai) clar, mai uşor de înţeles.

CLARINÉT s.n. (<fr. *clarinette*, germ. *Klarinette*) Instrument muzical de suflat, făcut din lemn, în formă de tub cilindric, lărgit la un capăt şi prevăzut cu găuri laterale care se pot închide şi deschide cu ajutorul unor clape.

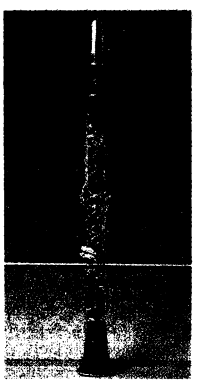

clarinet

CLARINETÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *clarinettiste*, germ. *Klarinettist*) Persoană care cîntă la clarinet.

CLARITÁTE s.f. (<lat. *claritas, -atis*, fr. *clarté*) **1.** Calitatea unor obiecte de a fi clare; limpezime, transparenţă. ◆ Calitate a sunetului (muzical) sau a vocii de a răsuna limpede, distinct, precis. **2.** Calitate a gîndirii, a exprimării, a stilului de a fi clare, desluşite, concise şi uşor de înţeles.

CLARK s.n. Conţinutul mediu al elementelor dintr-un anumit sistem geochimic sau cosmic, exprimat în procente atomice sau de greutate.

CLAROBSCÚR, -Ă s.n., adj. (după it. *chiaro-scuro*, fr. *clair-obscur*) **1.** S.n. Procedeu grafic şi pictural cu ajutorul căruia se obţine redarea volumelor prin distribuirea gradată a umbrei şi a luminii sau prin efecte de contrast puternice. **2.** S.n. Pictură monocromă sau gravură realizată în mai multe nuanţe ale aceleiaşi culori. **3.** Adj. (PICT.) Care cuprinde zone de umbră şi de lumină în contrast puternic.

CLARVĂZĂTÓR, -OÁRE adj. (<*clar* + *văzător*, după fr. *clairvoyant*) (Despre persoane) Care înţelege o situaţie şi vede desfăşurarea ei în viitor mai clar decît alţii; (despre acţiuni) care denotă pătrundere, perspicacitate, clarviziune.

CLARVIZIÚNE s.f. (<*clar*+*viziune*, după fr. *clairvoyance*) Însuşirea cuiva de a pătrunde, de a pricepe un fapt, un fenomen în toate amănuntele lui şi de a-i prevedea desfăşurarea în viitor mai limpede decît semenii săi.

CLASÁ vb. I tranz. (<fr. *classer*) **1.** A împărţi, a aranja (după caractere distinctive) pe clase sau pe categorii. ◆ A face o triere. ◆ A categorisi pe cineva, devenit inapt pentru muncă, potrivit gradului de invaliditate. ◆ Refl. A obţine un anumit loc în clasamentul unei clase, al unui concurs, al unei competiţii sportive. **2.** (Despre organele de urmărire penală sau despre procurori) A dispune încetarea unui proces penal atunci cînd se constată că există o cauză legală care împiedică pornirea sau continuarea lui. ◆ A scoate din uz (cu forme legale) un material care nu mai poate fi folosit din cauza degradării, a învechirii etc.

CLASÁBIL, -Ă adj. (<fr. *classable*) Care poate fi clasat.

CLASAMÉNT s.n. (<fr. *classement*) Ordinea în care sînt grupaţi concurenţii într-o competiţie sportivă, potrivit rezultatelor obţinute la ea; tabel care conţine această ordine.

CLÁSĂ s.f. (<fr. *classe*, germ. *Klasse*) **1.** Grup mare de obiecte, de elemente, de fenomene sau de fiinţe cu însuşiri comune. ◆ (LOG.) Mulţime de elemente care au anumite însuşiri comune ce satisfac o condiţie sau un criteriu dat. **2.** (De obicei cu determinarea "socială") Grupuri umane socialmente stabilite de diversitatea şi inegalitatea condiţiilor lor (gradul de putere, bogăţie, cultură, prestigiu etc.). **3.** Unitate organizatorică de bază în sistemul de învăţămînt, compusă dintr-un număr de elevi care au aceeaşi vîrstă, o pregătire şcolară egală şi învaţă împreună în cursul unui an pe baza aceleiaşi programe de învăţămînt. ◆ Unitate organizatorică într-un institut de artă, care cuprinde elevii unui profesor, indiferent de anul de studiu în care se află aceştia. ◆ Sală în care se ţin cursurile pentru asemenea grupuri de elevi. ◆ Timpul în care se ţine o lecţie; oră de curs. **4.** (BIOL.) Categorie sistematică de organisme subordonată încrengăturii şi care cuprinde mai multe ordine. **5.** Fiecare dintre grupele de cîte trei cifre ale unui număr cu mai multe cifre (ex. *clasa miilor*). **6.** Categorie (după confort şi tarif) a vagoanelor, a compartimentelor de tren, a cabinelor de vapor etc. pentru călătoria cu trenul, cu

tramvaiul, cu vaporul etc. **7.** Rang, grad, categorie care se acordă unui salariat potrivit funcției avute.

CLASÉM s.n. (<fr. *classème*) (LINGV.) Ansamblu al trăsăturilor semantice minimale ale unei unități lexicale.

CLASIÁR s.m. (<lat. *classiarius*) Soldat roman care făcea serviciul în flotă.

CLÁSIC, -Ă adj. (<fr. *classique*, lat. *classicus*) **1.** Care aparține clasicismului, privitor la clasicism. **2.** (Despre opere literare, artistice, științifice) Care servește ca model de perfecțiune, ajuns la perfecțiune; care poate fi luat drept model; p.ext. care este scris după canoanele obișnuite, tradiționale. **3.** (Despre scriitori, artiști; și substantivat) Care a produs opere de mare valoare care își păstrează importanța de-a lungul veacurilor, rămînînd în patrimoniul cultural-științific al unui popor sau al lumii. **4.** Care concentrează caracteristicile (bune sau rele ale) unui lucru; care este folosit în mod curent.

CLASICÍSM s.n. (<fr. *classicisme*) **1.** Ansamblu de trăsături proprii culturii antice greco-latine din cel mai înalt stadiu de dezvoltare a ei, caracterizată prin armonie, puritate, sobrietate. Reprezentative pentru clasicismul greco-latin sînt: tragediile lui Eschil, Sofocle, Euripide, sculpturile lui Fidias, arhitectura monumentelor de pe Acropole, "Artele poetice" ale lui Aristotel și Horațiu. **2.** Curent în arta și literatura europeană, apărut în Franța în sec. 17, caracterizat prin imitarea modelelor antice greco-latine, prin interesul pentru aspectul moral, prin urmărirea unui ideal, prin disciplinarea imaginației și a sensibilității, prin ordine, echilibru și claritate. *Literatura*, prin Corneille, Racine, Molière, Boileau, La Fontaine, La Bruyère, se remarcă prin cultul pentru adevăr și natural; în *pictură* se produce o înfrumusețare și înnobilare a naturii (Poussin, La Tour, Le Brun), iar *arhitectura* se caracterizează prin rigoare și echilibru (Mansart). **3.** Perioadă din istoria culturii universale și naționale ale cărei creații reprezintă un maximum de realizare artistică pentru etapa istorică dată. ◇ *Clasicismul vienez* = perioadă din istoria muzicii, cuprinsă între a doua jumătate a sec. 18 și primele decenii ale sec. 19, ilustrată prin creația de nobilă simplitate, claritate și armonie a compozitorilor J.Haydn, W.A.Mozart și L. van Beethoven.

CLASICÍST, -Ă s.m. și f. (<germ. *Klassizist*) Persoană care se ocupă cu studiul limbilor și culturii clasice antice.

CLASICIZÁ vb. I tranz. și refl. (<*clasic*) A da sau a dobîndi caracter clasic.

CLASICIZÁNT, -Ă adj. (<*clasic*) Care urmează modelele clasice; care imită sistematic formele clasice.

CLASIFICÁ vb. I tranz. (după fr. *classifier*) A împărți sistematic, a repartiza pe clase sau într-o anumită ordine. ◆ Refl. și tranz. A ocupa sau a stabili cuiva un anumit loc la un examen, la un concurs etc. pe baza notelor, calificativelor, rezultatelor obținute.

CLASIFICÁRE s.f. (<*clasifica*) **1.** Acțiunea de a (se) clasifica și rezultatul ei. **2.** Operație prin care obiectele sînt ordonate și grupate, după anumite criterii, în diferite clase.

CLASIFICATÓR, -OÁRE adj., subst. (<fr. *classificateur*) **1.** S.m. și f., adj. (Persoană) care clasifică. **2.** S.n. Carte, îndrumător, indicator în care se clasifică ceva. **3.** Adj. Care clasifică; care servește la clasificare.

CLASIFICÁȚIE s.f. (<fr. *classification*) Clasificare.

CLASÓR s.n. (<fr. *classeur*) **1.** Obiect (mapă, album, cutie, dulap etc.) special confecționat pentru păstrarea hîrtiilor clasate, a documentelor etc. ◇ *Clasor filatelic* = carnet cu file pe care sînt lipite orizontal benzi de celofan, libere în partea lor superioară, în care se păstrează mărcile poștale. **2.** Aparat pentru separarea gravimetrică a substanțelor minerale în clase alcătuite din granule care au aceeași viteză limită de cădere.

CLÁSTIC, -Ă adj. (<fr. *clastique*) (Despre roci) Care este format din fragmente de minerale sau roci provenite în urma proceselor de dezagregare, alterare și acumulare a materialului unor roci preexistente sau, uneori, din scheletele unor organisme.

CLASTOCÁRST s.n. (<rus. *klastokarst*) Procese în forme de relief asemănătoare celor carstice, care iau naștere prin dizolvarea substanțelor solubile ce se găsesc dispersate în diverse roci.

CLASTOMANÍE s.f. (<fr. *clastomanie*) (MED.) Înclinație morbidă de a distruge.

CLAUBÁJ s.n. Operație de concentrare a produselor miniere brute, efectuată prin alegerea manuală a bucăților de minerale utile sau de steril.

CLAUDICÁȚIE s.f. (<lat. *claudicatio, -onis*, fr. *claudication*) **1.** Durere vie a mușchilor gambei în timpul mersului, care produce șchiopătare și care dispare după cîteva minute de repaus. **2.** Tulburare trecătoare a funcției unor organe, dispărînd sau atenuîndu-se după un scurt repaus.

CLAUSTRÁ vb. I refl. și tranz. (<fr. *claustrer*) A (se) închide într-o mănăstire sau a se izola într-un loc retras.

CLAUSTRÁL, -Ă adj. (<fr. *claustral*, lat. *claustralis*) Mănăstiresc, monahal; ca de mănăstire.

CLAUSTROFOBÍE s.f. (<fr. *claustrophobie*; cf. lat. *claustrum* "loc închis", gr. *phobos* "teamă") (MED.) Teamă patologică de locuri închise.

CLAÚSTRU s.n. (<lat. *claustrum*) **1.** Loc închis; întăritură. **2.** (MED.) Lamă de substanță nervoasă cenușie din interiorul creierului.

CLÁUZĂ s.f. (<fr. *clause*; cf. lat. med. *clausa*) Dispoziție (specială) prevăzută într-un contract, tratat, într-o convenție etc. ◇ *Clauza națiunii celei mai favorizate* = clauză prin care, într-un acord internațional, statele semnatare se obligă să practice reciproc în raporturile comerciale, de navigație și de circulație a persoanelor tratamentul cel mai favorabil aplicat de fiecare dintre ele altor state.

CLAUZÚLĂ s.f. (<lat., it. *clausula*) Organizare ritmică a cuvintelor la sfîrșitul unui vers, al unei strofe sau al unei fraze, astfel încît să se realizeze o agreabilă impresie acustică. ◆ Fiecare dintre silabele accentuate de la sfîrșitul unui vers care, prin dispunerea lor armonioasă, împreună cu silabele neaccentuate, creează un ritm expresiv. ◆ Cuvintele finale ale unei fraze în proză, ale unei strofe sau ale unui vers, dispuse astfel încît să producă un efect expresiv.

CLAV s.n. (<lat. *clavus*) Bandă de stofă pur-

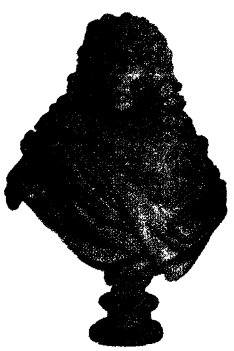

Antoine Coysevox, *Charles Lebrun*, 1676

Louis le Van, Jules Hardouin-Mansart, Palatul Versailles, Paris, 1669-1685

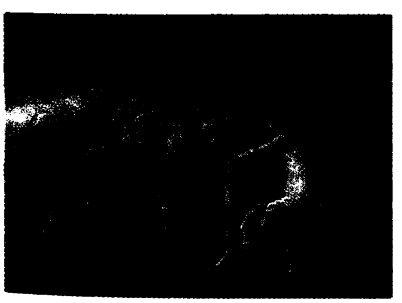

Nicolas Poussin, *Cephalus și Aurora*, 1630

Claude Lorrain, *Peisaj pastoral*, 1650

purie, care, aplicată pe tunică, indică apartenența la ordinul senatorial sau ecvestru în vechea Romă. ◆ Margine de lînă purpurie întreţesută în toga albă ca semn al cetăţenilor romani mai mici de cincisprezece ani.

CLAVECÍN s.n. (<fr. *clavecin*) Vechi instrument muzical (datînd din sec. 15-16), cu coarde, cu una sau mai multe claviaturi, asemănător cu pianul, ale cărui sunete sînt produse prin ciupirea coardelor de metal cu o pană.

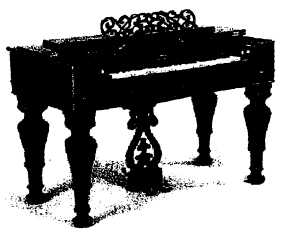

clavecin

CLAVECINÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *clavecíniste*) Persoană care cîntă la clavecin.

CLAVELÉE s.f. (<fr. *clavelée*) Boală contagioasă a oilor, asemănătoare cu variola.

CLAVIATÚRĂ s.f. (<germ. *Klaviatur*) **1.** Totalitatea clapelor la pian, la orgă, la clavecin, la acordeon etc. **2.** Totalitatea clapelor sau a butoanelor de comandă de la o maşină de scris, de telegrafiat, de la un calculator etc., care pun în funcţie un mecanism, o maşină etc. **3.** Grup de robinete montate la un colector, care deservesc conductele legate la o pompă, la un rezervor etc.

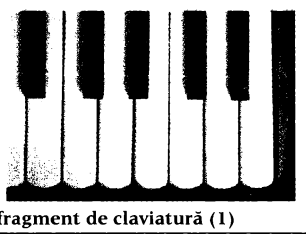

fragment de claviatură (1)

CLAVICIMBÁL s.n. (<lat. *clavicymbalum*, it. *clavicembalo*) Clavecin.

CLAVICÓRD s.n. (<fr. *clavicorde*, lat. *clavicordium*) Vechi instrument muzical (datînd din sec. 15), cu claviatură şi coarde, în formă dreptunghiulară, strămoş al pianului.

CLAVICULÁR, -Ă adj. (<lat. *clavicularius*, fr. *claviculaire*) Care aparţine claviculei, privitor la claviculă.

CLAVÍCULĂ s.f. (<lat. *clavicula*, fr. *clavicule*) Fiecare dintre cele două oase anterioare ale centurii scapulare, care, la mamifere (şi la om), au forma de *S* culcat şi se articulează cu sternul şi cu omoplatul.

CLAVIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *claviforme*; cf. lat. *clava* "retevei, măciucă"+*forma* "formă") (BOT.; despre unele organe) Care se îngroaşă spre vîrf.

CLAVIOLÍNĂ s.f. (<fr. *clavioline*) Instrument muzical, construit în Franţa, care permite reproducerea pe cale electronică a timbrului tuturor instrumentelor unei orchestre simfonice.

CLAVÍR s.n. (<germ. *Klavier*) Pian.

CLÁVUS s.n. (<fr., lat. *clavus*) **1.** (MED.) Bătătură. **2.** (ENTOM.) Parte a elitrelor unor insecte.

CLAXÓN s.n. (<engl., fr. *klaxon*, den. com.) Dispozitiv de semnalare sonoră, utilizat, de obicei, la autovehicule.

CLAXONÁ vb. I intranz. (<fr. *klaxonner*) A semnaliza cu claxonul.

CLĂBÚC s.m. (<bg. *klabuk*, scr. *klobuk*) **1.** Spumă făcută de săpunul amestecat cu apă. ◆ Spumă care apare la suprafaţa unor lichide cînd sînt agitate, cînd fierb sau cînd fermentează. **2.** Salivă spumoasă, albicioasă (şi cu băşici). **3.** Sudoare spumoasă pe care o fac animalele, mai ales caii, din cauza efortului şi a căldurii. **4.** (La pl.) Rotocoale de fum sau de aburi.

CLĂBUCÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*clăbuc*) A (se) acoperi cu clăbuci de săpun. ◆ Refl. (Mai ales despre cai) A se umple de clăbuci. ◆ Intranz. (Despre lichide) A face clăbuci.

CLĂCĂŞ s.m. (<*clacă*) **1.** Ţăran obligat să presteze clacă pe pămîntul stăpînului moşiei pentru lotul de pămînt primit în folosinţă de la acesta. **2.** (Pop.) Persoană care ia parte la o clacă (**2**).

CLĂDÍ vb. IV tranz. (<sl. *kladon*, *klasti*) A construi, a zidi. ◆ A aşeza lucruri (de acelaşi fel) în mod sistematic, unul peste altul, pentru a forma o grămadă.

CLĂDÍRE s.f. (<*clădi*) **1.** Acţiunea de a clădi. **2.** Concr. Construcţie înălţată la suprafaţa pămîntului, constituită din fundaţie, pereţi, acoperiş etc., avînd una sau mai multe încăperi şi care serveşte la adăpostirea oamenilor, animalelor, materialelor, instalaţiilor etc.

CLĂMPĂNÍ vb. IV (<*clamp*, onomat.) **1.** Intranz. şi tranz. A produce un zgomot caracteristic (prin lovirea a două obiecte (dure), prin închiderea violentă a unei uşi etc.). **2.** Intranz. Fig. A spune nimicuri, a vorbi vrute şi nevrute, a flecări.

CLĂNŢĂNEÁLĂ s.f. (<*clănţăni*) Faptul de a clănţăni; zgomot caracteristic produs prin ciocnirea repetată a dinţilor.

CLĂNŢĂNÍ vb. IV intranz. (<*clanţ*, onomat.) **1.** (Despre dinţi) A se ciocni unul de altul cu zgomot şi în mod ritmic (de frig, de frică etc.). **2.** A produce un zgomot caracteristic prin lovirea ritmică a unor obiecte de metal sau de sticlă. **3.** Fig. A vorbi mult. ◆ Refl. A se ciorovăi, a se ciondăni.

CLĂPÁR s.m. (<*clapă*) Încălţăminte pentru schi, înaltă pînă deasupra gleznei, închisă în faţă cu clape.

CLĂPĂÚG, -Ă adj. (<ucr. *klapo-uchyj*) **1.** (Despre urechile oamenilor şi ale animalelor) Mare şi atîrnînd în jos; pleoştit; (despre oameni şi animale) care are asemenea urechi. **2.** Fig. (Despre oameni) Prostănac, bleg.

CLĂTÍ vb. IV (<sl. *klatiti*) **1.** Tranz. A curăţa rufe, vase etc., spălîndu-le uşor cu apă, a limpezi într-o ultimă apă curată. ◆ A se spăla uşor pe mîini, în gură etc. **2.** Tranz. şi refl. A (se) clătina; a (se) zgudui, a (se) zdruncina.

CLĂTINÁ vb. I (<*clăti*) **1.** Tranz., refl. şi intranz. A (se) mişca (puţin, lin) într-o parte şi în alta, a (se) agita (uşor); a (se) legăna. **2.** Refl. A şovăi (în mers, în mişcare); a se împletici (din cauza slăbiciunii, a beţiei etc.). ◆ Fig. A fi într-o situaţie nesigură, critică. **3.** Tranz. şi refl. A (se) mişca din loc.

CLĂTÍTĂ s.f. (<*clăti*) Un fel de plăcintă subţire, prăjită în ulei (sau în grăsime), unsă cu dulceaţă, marmeladă, brînză sau legume şi apoi rulată.

CLEAN s.m. (<bg. *kljan*) Peşte răpitor de apă dulce, din familia ciprinidelor, cu botul rotunjit, cu corpul gros, aproape cilindric, acoperit cu solzi mari, tiviţi cu negru (*Leuciscus cephalus*).

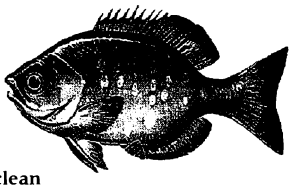

clean

CLÉARANCE s.m. (<fr., engl. *clearance* "epurare") (MED.) Raport dintre concentraţia sangvină a unei substanţe şi eliminarea prin urină.

CLEI s.n. (<sl. *klej*) **1.** Substanţă vîscoasă, asemănătoare cu gelatina, extrasă din oase, din peşte, din unele plante sau obţinută pe cale sintetică, cu ajutorul căreia se pot lipi între ele diverse obiecte sau părţi de obiecte. **2.** (BOT.) Suc gros, vîscos care se scurge din scoarţa unor arbori şi care are proprietatea de a se solidifica în contact cu aerul.

CLEIONÁJ s.n. (<fr. *clayonnage*) Reţea de nuiele împletite între pari înfipţi în pămînt, cu care se consolidează o coastă de deal, un taluz etc.

CLEIÓS, -OÁSĂ adj. (<*clei*) **1.** Lipicios, vîscos (ca cleiul). ◆ (Despre ouă) Fiert puţin, astfel încît gălbenuşul să rămînă moale, iar albuşul să se coaguleze. ◆ Fig. (Fam.) Care nu ştie absolut nimic (cînd este ascultat la şcoală, la un examen etc.). **2.** (Despre pămînt) Clisos.

CLEÍRE s.f. (<*clei*) (IND. ALIM.) Operaţie de încorporare în anumite mase alimentare a unor substanţe; colaj.

CLEISTOGÁM, -Ă adj. (<fr. *cléistogame*) (BOT.; despre flori) Care prezintă cleistogamie.

CLEISTOGAMÍE s.f. (<fr. *cléistogamie*; cf.gr. *kleistos* "închis"+*gamos* "căsătorie") (BOT.) Autopolenizare.

CLEMATÍTĂ s.f. (<fr. *clématite*) (BOT.) Clocoţel (*Clematis integrifolia*).

CLÉMĂ s.f. (<germ. *Klemme*) Dispozitiv cu ajutorul căruia se asamblează laolaltă două sau mai multe piese sau elemente, astfel încît această îmbinare să fie rezistentă la solicitări relativ mari.

CLEMÉNT, -Ă adj. (<fr. *clément*, lat. *clemens*, *-ntis*) Indulgent, iertător; blînd, bun.

CLEMÉNŢĂ s.f. (<lat. *clementia*, fr. *clémence*) Indulgenţă, îndurare, iertare; bunătate (a unui superior faţă de inferiorii săi).

CLEMPÚŞ s.n. (<*clampă*, reg. "*clanţă*") Piesă metalică în formă de cîrlig, pe care se sprijină clanţa cînd se închide uşa.

CLENCI s.n. (<bg. *klinče*) (Pop.) **1.** Creangă pe ale cărei rămurele, tăiate parţial, se pot agăţa unele obiecte. **2.** Fiecare dintre bifurcaţiile coarnelor cerbului. **3.** Fig. Motiv de ceartă. ◆ Sens ascuns, tîlc, dedesubt.

CLEPSÍDRĂ s.f. (<fr. *clepsydre*, lat. *clepsydra*; cf.gr. *klepsydra*) Instrument cu ajutorul căruia se măsura în trecut timpul după cantitatea de apă sau de nisip scursă, printr-un ori-

ficiu, dintr-un recipient în altul.
CLEPTOFOBÍE s.f. (<fr. *cleptophobie*) Teamă patologică de a nu fi victima unui furt.
CLEPTOMÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *cleptomane*) (Persoană) care suferă de cleptomanie.
CLEPTOMANÍE s.f. (<fr. *cleptomanie*; cf.gr. *kleptein* "a fura" + *mania* "manie") (MED.) Manie caracterizată prin impulsul patologic de a-şi însuşi, prin furt, bunuri străine, fără a avea nevoie de ele şi fără a urmări vreun profit material.
CLER s.n. (<lat. *clerus*) Totalitatea preoţilor unei biserici, ai unei eparhii, ai unei ţări etc.
CLÉRIC s.m. (<lat. *clericus*) Membru al clerului.
CLERICÁL, -Ă adj. (<fr. *clérical*, lat. *clericalis*, germ. *klerikal*) Care aparţine clericilor sau clericalismului, privitor la clerici sau la clericalism.
CLERICALÍSM s.n. (<fr. *cléricalisme*) Curent politic propagat de cercurile bisericeşti (în special cele catolice), care consideră legitimă dominaţia bisericii şi a clerului în viaţa politică, socială şi culturală a unei ţări.
CLÉRSĂ s.f. Lichid obţinut prin dizolvarea la cald a zahărului afinat şi folosit la fierberea maselor de zahăr rafinat.
CLEŞTÁR[1] s.n. (<magh. *kristály*) Cristal.
CLEŞTÁR[2] s.n. (<*cleşte*) Unealtă de dogărie cu care se trag forţat cercurile la vasele de lemn făcute din doage.
CLÉŞTE s.m. (<sl. *klěšta*) **1.** Unealtă (de fier) alcătuită din două braţe încrucişate şi articulate între ele cu un bolţ, care serveşte la apucarea, întoarcerea, tragerea, transportul etc. ale pieselor, materialelor etc. **2.** Unealtă de fier asemănătoare cu un cleşte, folosită în diverse operaţii. ◆ Spec. Unealtă de fier cu care se scot tăciunii din foc. **3.** Fiecare dintre cele două apendice anterioare, în formă de cleşte, ale unor crustacee (ex. la raci, la crabi).

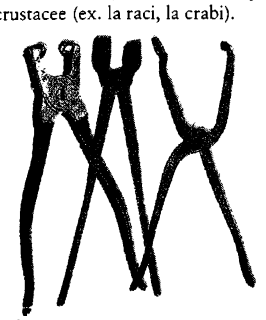

cleşti (1)

CLEŞTÍŢĂ s.f. (<*cleşte*) Unealtă de tipografie cu care se scot literele căzute între rînduri.
CLEUÁSM s.n. (<fr. *cléuasme*; cf. gr. *kleuasmos*) Figură de stil prin care cineva simulează că îşi reproşează anumite lipsuri pentru a da de înţeles că nu e vinovat sau că altcineva este vinovat.
CLEVEÍT s.n. (<fr. *cléveite*) Varietate de pehblendă de culoare neagră-brună care, prin încălzire, degajează o mare cantitate de heliu.
CLEVETÍ vb. IV tranz. (<sl. *klevetati*) A defăima, a bîrfi, a ponegri, a calomnia.
CLIC interj. (cf. fr. *clic*) Cuvînt care imită un zgomot sec, scurt.
CLÍCĂ s.f. (<fr. *clique*) Grup de oameni întovărăşiţi în vederea unui scop reprobabil.
CLICHÉT s.n. (<fr. *cliquet*) Organ de maşină în formă de bară scurtă, articulată la un capăt şi cu celălalt capăt profilat astfel încît să împiedice rotirea într-un anumit sens a unei roţi dinţate.
CLIDONOGRÁF s.n. (<fr. *clydonographe*) Aparat pentru determinarea polarităţii, amplitudinii şi formei undelor de supratensiune din instalaţiile electrice.
CLIÉNT, -Ă subst. (<fr. *client*, lat. *cliens, -ntis*) **1.** S.m. şi f. Persoană care cumpără (regulat) de la un magazin, care consumă ceva într-un local public, considerată în raport cu cel de la care cumpără sau consumă. **2.** S.m. şi f. Persoană care se adresează unui avocat, pentru a-şi apăra interesele, unui medic, pentru a-şi îngriji sănătatea etc., considerată în raport cu aceştia. **3.** S.m. (În antic. romană) Plebeu fără drepturi depline, dependent de un patrician şi protejat de acesta.
CLIENTELÁR, -Ă adj. (<*client*, cf.it. *clientelare*) **1.** Bazat pe clientelism, pe favoritism sau pe urmărirea intereselor personale. **2.** Relativ la clientelă (**2**); p.ext. referitor la raporturile stabilite între statul roman, ca patron, şi unele populaţii străine care, fără a fi incluse în imperiu, recunoşteau autoritatea Romei cu condiţia de a fi protejate de aceasta.
CLIENTÉLĂ s.f. (<fr. *clientèle*, lat. *clientela*) **1.** Totalitatea clienţilor, mulţime de clienţi. **2.** Clienţii unui patrician roman.
CLIENTELÍSM s.n. (<it. *clientelismo*) **1.** Complex de relaţii între persoane legate între ele din interes sau care încearcă să obţină favoritisme. **2.** Politică bazată pe astfel de relaţii.
CLIMACTÉRIU s.n. (<germ. *Klimakterium*) Perioadă care marchează sfîrşitul maturităţii unei persoane şi care se caracterizează, la ambele sexe, printr-un ansamblu de modificări regresive morfologice, funcţionale şi psihice, în special încetarea funcţiei glandelor genitale (la femei, climacteriul include menopauza).
CLIMÁT s.n. (<fr. *climat*; cf. gr. *klima*) **1.** Climă (**1**). **2.** Fig. Mediu social, politic, moral.
CLIMATÉRIC, -Ă adj. (<fr. *climatérique*) Care aparţine climei, privitor la climă; cu climă potrivită pentru odihnă sau pentru tratarea unor boli (ex. *staţiune climatérică*; *condiţii climaterice*).
CLIMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *climatique*) Climateric.
CLIMATIZÁRE s.f. (după fr. *climatisation*) **1.** Operaţie prin care aerul dintr-o încăpere este menţinut la o anumită temperatură, umiditate, puritate etc., independent de condiţiile meteorologice exterioare. **2.** Ansamblu de măsuri prin care un aparat sau o maşină sînt aduse în stare de a putea funcţiona într-o regiune cu o anumită climă.
CLIMATIZATÓR s.n. (<*climatiza*) Climatizor.
CLIMATIZÓR s.n. (<fr. *climatiseur*) Aparat care permite climatizarea într-un loc închis.
CLIMATOGRÁMĂ s.f. (<*climat*, după fr. *climogramme*; cf.gr. *klima* "climă"+*gramma* "scriere") Reprezentare grafică a principalelor date meteorologice pentru o anumită regiune.
CLIMATOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *climatologue*) Specialist în climatologie.
CLIMATOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *climatologique*) Care aparţine climatologiei, privitor la climatologie.
CLIMATOLOGÍE s.f. (<fr. *climatologie*; cf.gr. *klima* "climă"+*logos* "studiu") Ştiinţă care studiază clima diferitelor regiuni ale pămîntului şi importanţa ei pentru viaţa organică.
CLIMATOTERAPÍE s.f. (<fr. *climatothérapie*; cf. gr. *klima* "climă"+*therapeia* "tratament") Folosirea în scop terapeutic a acţiunii favorabile a factorilor climatici.
CLIMATRÓN s.n. (<fr. *climatron*) Laborator echipat pentru a reproduce artificial orice climat.
CLÍMAX s.n. (<fr. *climax*) **1.** Figură de stil care constă în desfăşurarea gradată, ascendentă, a ideilor, a acţiunii etc. dintr-o operă. ◆ Punct culminant al unei acţiuni, al unui conflict. **2.** Fază finală într-o succesiune ecologică, în care există o stabilitate relativă a biocenozei şi o corespondenţă a ei cu clima şi cu solul.
CLÍMĂ s.f. (<lat. *clima, -atis*, germ. *Klima*) **1.** Totalitatea fenomenelor meteorologice (temperatură, vînturi, precipitaţii atmosferice) care caracterizează starea medie multianuală a unui loc. **2.** Regiune considerată sub raportul climei specifice.
CLIMOSTÁT s.n. (<fr. *climostat*) Instrument aşezat în interiorul unei clădiri care măsoară efectul termic al factorilor climatici.
CLIN s.m. (<sl. *klinŭ*) **1.** Bucată (triunghiulară, trapezoidală etc.) de pînză sau de stofă, folosită în croitorie ca o piesă componentă a unui obiect de îmbrăcăminte sau ca adaos pentru a lărgi o îmbrăcăminte. **2.** Petic de pămînt sau de pădure în formă de triunghi sau de fîşie îngustă.
CLÍNĂ s.f. (<it. *china*, după *înclina*) Suprafaţă sau coastă înclinată.
CLÍNCHER s.n. (<germ. *Klinker*, fr. *clinker*) Produs intermediar obţinut la fabricarea cimenturilor prin încălzirea materiei prime (calcar, argilă, bauxită etc.) pînă aproape de temperatura de vitrifiere şi prin transformarea ei într-o masă compactă şi dură.
CLINCHERIZÁRE s.f. (<*clincher*) Procesul de fabricaţie a clincherului.
CLÍNCHET s.n. (<*clinc*, onomat.) Sunet produs de clopoţei sau de zurgălăi. ◆ Zgomot produs de vibrarea sau de ciocnirea unor obiecte de sticlă sau de metal.
CLINCI s.n. (<fr. *clinch*; cf. engl. *clinching*) (BOX) Încleştare şi imobilizare reciprocă a partenerilor în timpul luptei.
CLINGHERÍT (KLINGHERÍT) s.n. (<germ. *Klingerit*) Material preparat dintr-un amestec de azbest, cauciuc şi un liant mineral, folosit la fabricarea unor garnituri etanşe şi rezistente la temperaturi şi la presiuni înalte.
CLÍNIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *clinique*) **I.** S.f. **1.** Aşezămînt spitalicesc sau secţie într-un spital în care viitorii medici efectuează învăţămîntul practic de specialitate la patul bolnavilor, sub îndrumarea profesorilor. **2.** Disciplină medicală al cărei studiu se bazează pe observarea directă a bolnavilor; totalitatea cunoştinţelor teoretice şi practice obţinute prin observarea directă a bolnavilor. **II.** Adj. Care se referă la studiul făcut în clinică direct asupra bolnavului, care aparţine unei

clinici, specific unei clinici, care se face într-o clinică.
CLINICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *clinicien*) Medic care lucrează într-o clinică.
CLÍNKER s.n. (<engl. *clinker*) (MUZ.) Notă plasată greşit sau intonată fals.
CLINODACTILÍE s.f. (<fr. *clinodactylie*) Malformaţie congenitală constînd în devierea laterală a degetelor mîinii.
CLINOGRÁF s.n. (<fr. *clinographe*) Instrument care serveşte la măsurarea înclinării pe verticală sau pe orizontală a unui strat de teren.
CLINOMÉTRU s.n. (<fr. *clinomètre*) Nume dat mai multor instrumente care servesc la măsurarea unghiurilor în plan vertical faţă de orizont, a unghiurilor zenitale faţă de verticala unui loc, a unghiului format de un strat geologic de pe suprafaţa pămîntului cu un plan orizontal etc.
CLINORÓMBIC, -Ă adj. (<fr. *clinorhombique*) (MINER.) Monoclinic.
CLINOSTÁT s.n. (<fr. *clinostat*; cf.gr. *klinein* "a se îndoi") Aparat cu ajutorul căruia se demonstrează că o plantă aşezată în poziţie orizontală şi rotită continuă să crească în poziţie orizontală, fără curburi, din cauză că forţa de atracţie a pămîntului acţionează succesiv şi uniform asupra diferitelor părţi ale ei.
CLINOTERAPÍE s.f. (<fr. *clinothérapie*; cf.gr. *kline* "pat"+*therapeia* "tratament") Tratament al bolilor prin repaus la pat.
CLINTÍ vb. IV **1.** Tranz. şi refl. A (se) mişca puţin din loc. **2.** Tranz. A determina pe cineva să renunţe (sau să se abată de la) convingerile sau hotărîrile sale.
CLÍPĂ[1] s.f. (<*clipi*) Interval de timp foarte scurt.
CLÍPĂ[2] s.f. Rest dintr-o formaţie geologică veche suprapusă tectonic peste alta mai nouă.
CLÍPER[1] s.n. (<fr., engl. *clipper*, germ. *Klipper*) **1.** Navă de comerţ cu vele, cu viteză mare, pentru curse lungi, folosită mai ales în ultima jumătate a sec. 19. ◆ Barcă de sport cu o formă specială care îi dă supleţe la manevre. **2.** Avion de cursă lungă folosit la transportul rapid de oameni şi de materiale.
CLÍPER[2] s.n. (<engl. *clipper*) **1.** Lampă electrică cu lumină galbenă intermitentă, montată la intersecţia unei străzi. **2.** Semnalizator clipitor la bordul unui automobil.
CLIPÍ vb. IV intranz. (<sl. *klepati*) **1.** A apropia şi a depărta în mod ritmic (şi reflex) pleoapele una de alta. **2.** Fig. (Mai ales despre surse de lumină) A sclipi, a licări, a scînteia.
CLÍPING s.n. (<engl. *clipping*) (La hochei) Aruncarea pe gheaţă a unui jucător în faţa celui care conduce atacul pentru a-l împiedica să menţină pucul.
CLIPS s.n. (<germ. *Klips*) **1.** Piesă formată din două elemente care se pot asambla şi desface uşor. **2.** Podoabă (agrafă, broşă sau cercel) care se prinde cu un fel de clapă sau ac cu arc.
CLÍRING s.n. (<engl., fr. *clearing*) Sistem de decontări (între state), fără numerar, prin intermediul băncilor, prin compensarea reciprocă a creanţelor şi a datoriilor.
CLIRONÓM, -OÁMĂ s.f. (<ngr. *klironomos*) Moştenitor (al unui bun, al unui drept).
CLIRONOMÍE s.f. (<ngr. *klironomia*) (Drept de) moştenire (a unui bun).
CLÍSĂ s.f. (<bg. *klisa*) **1.** Pămînt argilos care, în amestec cu apa, formează o pastă cleioasă. **2.** Pîine nedospită sau necoaptă.
CLÍSMĂ s.f. (<ngr. *klisma*, germ. *Klysma*) Introducere a unui lichid, pe cale rectală, cu ajutorul unui irigator pentru evacuarea forţată a materiilor fecale (în cazurile de constipaţie).
CLISTÍR s.n. (<ngr. *klistir*) **1.** Irigator. **2.** Clismă.
CLISTRÓN s.n. (<fr., engl. *klystron*) Tub electronic, folosit ca amplificator şi generator de unde de foarte înaltă frecvenţă.
CLIŞÁ vb. I intranz. (<fr. *clicher*) A face un clişeu pentru stereotipie.
CLIŞÉU s.n. (<fr. *cliché*) **1.** Imagine fotografică negativă (pe peliculă de film sau pe sticlă) obţinută în camera obscură şi după care se face reproducerea fotografică.; p.ext. placă sau film fotografic impresionat, developat şi fixat. **2.** (TIPOGR.) Planşă de metal, de lemn etc. pe care s-a reprodus sau s-a gravat o imagine, spre a fi imprimată. **3.** Formulă stilistică, expresie stereotipă etc. banalizată din cauza repetării excesive.
CLITÉLUM s.n. Grup de şase inele bine dezvoltate, la anelide, în vecinătatea cărora se află organele genitale.
CLÍTORIS s.n. (<fr. *clitoris*) (ANAT.) Mic organ anatomic situat în vulvă, lîngă canalul urinar.
CLIVÁ vb. I intranz. (<fr. *cliver*) (Despre cristale) A se despica, a se desface în plăci sau în lamele cu suprafeţe plane, sub acţiunea unor forţe exterioare.
CLIVÁJ s.n. (<fr. *clivage*) **1.** Proprietate a unor minerale şi roci de a se desface în lame sau în plăci cu suprafeţe plane. **2.** Faptul de a se cliva.
CLOÁCĂ s.f. (<lat. *cloaca*, fr. *cloaque*) **1.** (ZOOL.) Cavitate în care se deschid tubul digestiv, conductele genitale şi urinare la batracieni, reptile, păsări, precum şi la unele mamifere. **2.** Canal subteran în care se varsă murdăriile dintr-un oraş. **3.** (Adesea fig.) Băltoacă murdară şi rău mirositoare.
CLOÁSMĂ s.f. (<fr. *chloasme*) (MED.) Apariţia pe faţă a unor pete galbene-maronii (în cazuri de sarcină, în anemii, hepatită etc.).
CLOCÁJ s.n. (<fr. *cloquage*) Deformaţie a unei table supuse unei compresiuni în planul ei.
CLOCÍ vb. IV (<bg. *kloči*) **1.** Tranz. şi intranz. (Despre păsări) A sta pe ouă încălzindu-le, pentru a scoate din ele pui. **2.** Tranz. Fig. A pune ceva la cale, a plănui, a urzi (de obicei ceva reprobabil). ◆ A se gîndi în tăcere şi insistent la ceva. **3.** Intranz. Fig. A sta inactiv. **4.** Refl. (Despre lichide, alimente stătute) A căpăta un miros urît şi un gust prost; p.ext. a se strica, a se altera.
CLOCÍT, -Ă adj. (<*cloci*) (Despre ouă, lichide, alimente etc.) Care a căpătat un miros urît şi un gust rău (în urma şederii îndelungate); alterat, stricat.
CLOCITOÁRE adj., s.f. (<*cloci*) **1.** Adj. (Despre păsări) Care clocește, bună de clocit. **2.** S.f. (ZOOT.) Instalaţie specială sau aparat pentru clocitul artificial al ouălor sau al icrelor.
CLÓCOT s.n. (<sl. *klokotŭ*) **1.** Mişcare zgomotoasă pe care o face un lichid cînd fierbe. ◆ P. gener. Mişcare zgomotoasă produsă de o masă de lichid. **2.** Fig. Zbucium, agitaţie (zgomotoasă), frămîntare (sufletească, socială).
CLOCOTÍ vb. IV intranz. (<sl. *klokotati*) **1.** (Despre lichide) A fierbe în clocote. ◆ (Despre ape, rîuri etc.) A se agita, puternic şi cu zgomot. **2.** Fig. (Despre oameni sau despre pasiunile, sentimentele, gîndurile lor) A fi gata să se dezlănţuie, a ajunge la un mare grad de intensitate. **3.** Fig. A răsuna cu putere.
CLOCOTÍCI s.m. (cf. scr. *klokočika*) Nume dat mai multor specii de plante semiparazite din familia scrofulariaceelor, cu frunzele dinţate, cu florile mici, de obicei galbene, cu fructul o capsulă, care cresc pe pajişti, de la cîmpie pînă în zona alpină (*Rhinanthus*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.
CLOCOTÍŞ s.n. (<*clocotici*) Arbust înalt cu numeroase ramificaţii, cu frunzele compuse, cu florile albe, grupate în inflorescenţe scurte, cultivat în perdele de protecţie sau cu scop decorativ (*Staphylea pinnata*).
CLOCOŢÉL s.m. (<*clocot*) Plantă erbacee perenă din familia ranunculaceelor, cu frunzele simple şi cu florile mari, albastre (*Clematis integrifolia*).
CLOISÓN s.n. (<fr. *cloison*) Perete despărţitor subţire. ◆ Perete metalic care desparte compartimentele unei nave.
CLOISONNÉ adj. invar., s.n. (cuv. fr.) **1.** Adj. invar. (Despre emailuri) Lucrat potrivit unei tehnici care permite încastrarea emailului în metal. **2.** S.n. Tehnică în arta emailului constînd în împărţirea suprafeţei suportului metalic, prin fîşii subţiri din acelaşi material, în mici compartimente şi umplerea acestora cu smalţ (de diferite culori) în funcţie de motivul decorativ. **3.** S.n. Obiect astfel realizat.
CLON (CLÓNĂ) s.n. (s.f.) (<fr. *clone*; cf. gr. *klon* "vlăstar") (BIOL.) Ansamblu de indivizi (bacterii, celule, virusuri, plante etc.) care provin dintr-un individ unic; individ obţinut prin clonare.
CLONÁ vb. I tranz. (<*clon*) A reproduce indivizi uniformi din punct de vedere genetic din cîte o celulă a donatorului.
CLONC s.n. (onomat.) Unealtă pescărească auxiliară din lemn, cu ajutorul căreia se produc în apă zgomote care gonesc peştele spre plasele sau spre cîrligele de pescuit.
CLONDÍR s.n. (<bg. *krondir*) Vas de sticlă (pentru băuturi), cu gîtul scurt şi strîmt.
CLÓNIC, -Ă adj. (<fr. *clonique*) Care se referă la clonus, de clonus.
CLONING subst. (cuv. engl.) Operaţie prin care nucleul unui ovul prelevat de la o donatoare este înlocuit cu nucleul unei celule provenind din organismul altei persoane.
CLONŢ s.n. (cf. bg. *kljunec*) Cioc, plisc. ◆ Fig. Gură (ca organ al vorbirii).
CLÓNUS s.n. (<fr. *clonus*) Serie de convulsii denotînd existenţa unei leziuni a centrilor nervoşi motori superiori.
CLOP s.f. (<magh. *kalap*) Pălărie.
CLÓPOT s.n. (<sl. *klopotŭ*) **1.** Obiect (din bronz) în formă de pară, deschis în partea de jos şi prevăzut în interior cu o limbă mobilă, care, lovindu-se de pereţii obiectului, produce sunete caracteristice. ◆ Sunet de clopot. **2.** Piesă în formă de clopot cu diverse întrebuinţări (în industrie). ◇ *Clopot scufundător* = cameră de lucru din oţel sau din beton armat în formă de cutie, fără fund, în care se introduce aer comprimat şi care permite efec-

tuarea unor lucrări sub apă fără scafandru. ◆ Capac de sticlă de forma unui clopot care se foloseşte pentru a feri de praf alimentele sau alte obiecte, în laboratoare etc.

CLOPOTÁR s.m. (<*clopot*) **1.** Persoană care trage clopotele la biserică. **2.** Persoană specializată în fabricarea clopotelor.

CLOPÓTNIŢĂ s.f. (<*clopot*) Turn de biserică sau construcţie în formă de turn, izolat sau încorporat unei biserici, în care sînt instalate clopotele.

CLOPOŢÉL s.m. (<*clopot*) **1.** Diminutiv al lui clopot; spec. clopot mic (cu mîner) care se agită cu mîna (pentru a indica recreaţiile la şcoală, pentru a chema pe cineva sau pentru a anunţa ceva etc.) sau care se agaţă de gîtul unor animale. **2.** (La pl.) Nume dat mai multor specii de plante erbacee din familia campanulaceelor, cu florile mari, albastre, rar albe sau roz, în formă de clopot (*Campanula*); (şi la sg.) plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

clopoţei (2)

CLOR s.n. (<fr. *chlore*) Element chimic (*Cl*; nr.at. 17; m.at. 35,453), gaz din familia halogenilor, de culoare galbenă-verzuie, mai greu decît aerul, cu miros puternic înţepător, sufocant, toxic, foarte reactiv. Se găseşte în natură numai sub formă de combinaţii. A fost descoperit de C.W.Scheele în 1774. Se obţine prin electroliza clorurii de sodiu şi este folosit în industrie, la fabricarea hipocloriţilor, a cloraţilor etc., ca decolorant şi dezinfectant.

CLORÁL s.n. (<fr. *chloral*) Substanţă chimică lichidă, uleioasă, iritantă, folosită în farmacie ca antiseptic, calmant şi hipnotic.

CLORALHIDRÁT s.m. (<fr. *chloralhydrate*) Substanţă chimică cristalină, solubilă în apă, cu miros caracteristic, folosită ca medicament hipnotic, sedativ, analgezic, antispasmodic.

clopot (1)

CLORAMFENICÓL s.m. (<fr. *chloramphénicol*) (FARM.) Cloromicetină.

CLORAMÍNĂ s.f. (<fr. *chloramine*) Compus organic, care se prezintă sub formă de pudră albă, cristalină, solubilă în apă, obţinut prin clorurarea la atomul de azot a aminelor, sulfonamidelor, imidelor şi iminelor, cu proprietăţi oxidante şi cu un puternic efect antiseptic (*cloramina T* este utilizată ca dezinfectant pentru răni şi pentru apa de băut).

CLORÁT s.m. (<fr. *chlorate*) Sare a acidului cloric, cu proprietăţi oxidante şi explozive. ◇ *Clorat de potasiu* = substanţă solidă ($KClO_3$), cristalină, incoloră, solubilă în apă, folosită ca oxidant, la fabricarea chibriturilor, în pirotehnie etc. *Clorat de sodiu* = substanţă cristalină ($NaClO_3$), foarte uşor solubilă în apă, folosită ca oxidant.

CLORBENZÉN s.n. (<*clor+benzen*) Derivat monoclorurat al benzenului (C_6H_5Cl), folosit ca materie primă la fabricarea unor coloranţi, a unor medicamente, a insecticidului DDT etc.

CLORDELAZÍN s.n. (<*clor*) (FARM.) Clorpromazină.

CLORETÁN s.n. (<*clor+etan*) Clorură de etil (C_2H_5Cl), lichid incolor, foarte inflamabil, folosit ca insecticid, în sinteze organice etc.

CLORETÓNĂ s.f. (<fr. *chlorétone*, germ. *Chloreton*) Alcool utilizat ca hipnotic sau ca anestezic local.

CLORHIDRÁT s.m. (<fr. *chlorhydrate*) Denumire folosită, în special în chimia organică, pentru a desemna sărurile care conţin în moleculă acid clorhidric asociat sau combinat.

CLORHÍDRIC adj. (<fr. *chlorhydrique*) *Acid clorhidric* = gaz incolor (HCl), foarte uşor solubil în apă, cu miros înţepător, corosiv, mai greu decît aerul, obţinut prin acţiunea acidului sulfuric asupra clorurii de sodiu sau prin combinarea clorului cu hidrogenul, folosit ca decapant, la sinteze etc.

CLORHIDRÍNĂ s.f. (cf. *clorhidric*) Compus organic care conţine în moleculă atomi de clor şi grupuri alcoolice.

CLÓRIC adj. (<fr. *chlorique*) *Acid cloric* = acid oxigenat al clorului pentavalent ($HClO_3$), cunoscut numai în soluţie, folosit ca oxidant.

CLORINÁRE s.f. (<clor) (MED.) Clorizare.

CLORÍT s.m. (<fr. *chlorite*) Mineral natural, alumosilicat de magneziu şi fier, monoclinic, lamelar sau solzos, de culoare verde, care s-a format hidrotermal, component important al unor şisturi cristaline şi al diverselor roci feromagneziene alterate.

CLORITÓS, -OÁSĂ adj. (<*clorit*) (Despre roci) Cu clorit, care are în structură clorit.

CLORIZÁ vb. I (<*clor*) A steriliza (apa) cu clor.

CLORIZÁRE s.f. (după fr. *chlorisation*) Procedeu de dezinfectare a apei cu ajutorul clorului gazos sau al substanţelor care pot elibera clor.

CLORIZATÓR s.n. (<*cloriza*) Aparat folosit pentru clorizare în instalaţiile centrale de alimentare cu apă.

CLORMETÁN s.n. (<*chlorméthane*) (CHIM.) Clorură de metil (CH_3Cl), gaz incolor, inflamabil, folosită ca agent frigorific în maşini de produs frig, ca dizolvant, ca anestezic local etc.

CLORNAFTALÍNE s.f. pl. (<*clor* + *naftalină*) Nume generic pentru substanţe chimice obţinute prin clorurarea naftalinei, folosite ca insecticide şi în electrotehnică.

CLORO- (<fr. *chloro-*; cf. gr. *chloros* "verde") Element prim de compunere care are semnificaţia "verde, verzui, verde-palid".

CLOROCÍD s.m. (<*clor*) (FARM.) Cloromicetină.

CLOROFICÉE s.f. (<fr. *chlorophycée*) (La pl.) Clasă de alge verzi, de obicei acvatice, unicelulare sau pluricelulare, care conţin clorofilă (*Clorophyceae*); (şi la sg.) algă care face parte din această clasă.

CLOROFÍLĂ s.f. (<fr. *chlorophylle*; cf. gr. *chloros* "verde" + *phyllon* "frunză") Pigment din plantele verzi, cu rol principal în procesul de fotosinteză, care se foloseşte în parfumerie ca dezodorizant şi în medicină ca antianemic.

CLOROFILIÁN, -Ă adj. (<fr. *chlorophyllien*) Care se referă la clorofilă; datorat clorofilei. ◇ *Asimilaţie clorofiliană* = fotosinteză.

CLOROFÓRM s.n. (<fr. *chloroforme*) Compus organic al clorului ($CHCl_3$), lichid incolor, volatil, cu miros caracteristic, întrebuinţat ca narcotic, ca anestezic şi ca solvent şi în diferite sinteze organice.

CLOROFORMÍSM s.n. (<fr. *chloroformisme*) (MED.) Intoxicaţie cu cloroform.

CLOROFORMIZÁ vb. I tranz. (<*cloroform*, după fr. *chloroformer*) A adormi, a amorţi, a narcotiza (un bolnav) cu ajutorul cloroformului.

CLOROLEUCÍTE s.f. pl. (<fr. *chloroleucites*) Corpuscule impregnate cu clorofilă, care se găsesc în protoplasma celulei nervoase.

CLOROMÉTRU s.n. (<fr. *chloromètre*) Aparat pentru determinarea cantităţii de clor dizolvate într-un lichid.

CLOROMICETÍNĂ s.f. (<fr. *chloromycétine*) Antibiotic extras din *Streptomyces venezuelae*, preparat şi pe cale sintetică, sub formă de pulbere albă, cu gust amar, insolubilă în apă, cu utilizare largă în tratamentul bolilor infecţioase.

CLOROPENÍE s.f. (<fr. *chloropénie*) Lipsă a clorului din organism, care apare după vărsături repetate, diaree etc.

CLOROPICRÍNĂ s.f. (<fr. *chloropicrine*) Lichid incolor, toxic, lacrimogen şi sufocant, folosit ca substanţă toxică de luptă, pentru deratizare etc.

CLOROPLÁST s.n. (<fr. *chloroplaste*) (BOT.) Corpuscul de culoare verde, cu clorofilă, care se găseşte în citoplasmă, cu forme şi dimensiuni variabile, avînd un rol esenţial în procesul de fotosinteză.

CLOROPRÉN s.n. (<fr. *chloroprène*, germ. *Chloropren*) Lichid incolor (derivat al butadienei) care prin polimerizare trece în cauciuc sintetic, cunoscut sub denumirile de *neopren*, *sovpren* etc.

CLOROSÓDIC, -Ă adj. (<*clor*(os)+*sodic*) (Despre produse) Cu clor şi sodiu; obţinut pe baza tratării chimice a sării.

CLORÓTIC, -Ă adj. (<fr. *chlorotique*) (Despre oameni) Bolnav de cloroză; p.ext. bolnăvicios, lipsit de vigoare. ◆ (BOT.; despre organe) Îngălbenit din cauza lipsei de clorofilă.

CLORÓZĂ s.f. (<fr. *chlorose*) **1.** Anemie

caracterizată prin culoarea palidă-verzuie a pielii şi prin scăderea considerabilă a hemoglobinei. **2.** Boală a organelor verzi ale plantelor, produsă de distrugerea clorofilei din celule de către agenţi patogeni sau factori pedoclimatici.

CLORPROMAZÍNĂ s.f. (<*clor*) Medicament cu acţiune asupra sistemului nervos vegetativ, folosit ca sedativ, precum şi în preanestezie şi hibernare artificială.

CLORSULFÓNIC adj. *Acid clorsulfonic* = lichid cu miros înţepător, care fumegă în aer, întrebuinţat ca agent de sulfonare la fabricarea zaharinei, cloraminei, sulfamidelor etc.

CLORURÁ vb. I tranz. (<fr. *chlorurer*) A efectua o clorurare.

CLORURÁRE s.f. (<*clorura*) Reacţie chimică prin care se introduc unul sau mai mulţi atomi de clor în molecula unui compus organic, în scopul obţinerii derivaţilor cu clor.

CLORÚRĂ s.f. (<fr. *chlorure*) Sare a acidului clorhidric, combinaţie a clorului cu unele elemente chimice sau cu o substanţă organică. ◇ *Clorură de aluminiu* = substanţă cristalină ($AlCl_3$) folosită drept catalizator în industria organică. *Clorură de amoniu* = substanţă cristalină (NH_4Cl), solubilă în apă, întrebuinţată la lipirea metalelor cu aliaj staniu-plumb şi ca îngrăşământ agricol. *Clorură de argint* = substanţă cristalină albă (AgCl), insolubilă în apă, care se descompune sub influenţa luminii şi se întrebuinţează în fotografie, la argintare etc. *Clorură de calciu* = substanţă cristalină ($CaCl_2$), cu gust amar, folosită ca deshidratant şi la obţinerea amestecurilor refrigerente. *Clorură de vinil* = compus organic gazos (CH_2=CHCl) obţinut prin clorurarea etilenei. *Clorură de polivinil* = produs macromolecular, rezultat prin polimerizarea clorurii de vinil, care, prin proprietăţile sale termoplastice şi prin rezistenţa mecanică, electrică şi chimică, este întrebuinţat ca material în construcţie, în electrotehnică, la fabricarea pieii artificiale, a peliculelor etc. *Clorură de sodiu* = substanţă cristalină (NaCl), incoloră, solubilă în apă, care se găseşte în natură, în apa mărilor sau ca sare gemă, întrebuinţată ca aliment, conservant şi ca materie primă pentru fabricarea produselor clorosodice; sare (de bucătărie). *Clorură de var* = substanţă obţinută prin introducerea de clor în varul stins şi întrebuinţată ca decolorant şi dezinfectant. *Clorură mercurică* = sublimat coroziv. *Clorură mercuroasă* = calomel.

CLORURÍE s.f. (<fr. *chlorurie*) (FIZIOL.) Prezenţă a clorului în urină; cantitate de clor prezentă în urină.

CLOSÉT s.n. (<engl., fr. [water] *closet*; cf. germ. *Klosett*) Instalaţie sanitară servind la satisfacerea nevoilor fiziologice de evacuare a urinei şi a materiilor fecale.

CLOŞ adj. invar., s.n. (<fr. *cloche*) (Croială sau rochie, mînecă etc.) În formă de clopot, care are lărgime, falduri; care este evazată; cu firele ţesăturii aşezate oblic.

CLOŞÁT, -Ă adj. (cf. fr. *clocher*) (Despre fuste) Croit cu falduri, evazat, cu firele ţesăturii aşezate oblic.

CLÓŞCĂ s.f. (<bg. *kločka*) Găină sau, p. gener., pasăre care clocește sau care a scos pui de curînd. ◇ *Cloşcă artificială* = incubator.

CLOTOÍDĂ s.f. (<germ. *Klothoide*) (MAT.) Curbă plană cu centrul de simetrie, a cărei curbură într-un punct este proporţională cu lungimea arcului cuprins între alt punct fix al curbei şi cel considerat.

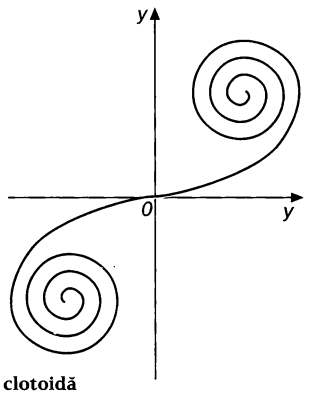

clotoidă

CLOŢ s.n. (<germ. *Klotz*) Spărtură, fragment dintr-o cărămidă (mai ales de la demolări).

CLOU s.n. (<fr. *clou*) Punct de atracţie, de interes al unui spectacol, al unei acţiuni etc.

CLOVN s.m. (<fr., engl. *clown*) **1.** Personaj grotesc în vechiul teatru englez. **2.** Interpret comic de circ înzestrat cu talent acrobatic, care urmăreşte să provoace rîsul prin poznele sale şi prin felul în care apare îmbrăcat.

CLOVNERÍE s.f. (<fr. *clownerie*) Vorbe, glume sau gesturi de clovn.

CLUB s.n. (<fr., engl. *club*) **1.** Asociaţie menită să creeze membrilor săi condiţii favorabile pentru desfăşurarea unei anumite activităţi (cultural-educative, sportive etc.) în timpul liber; local care serveşte acestei asociaţii, instituţii etc. ◇ *Club-bar* = club în care se consumă băuturi (alcoolice). **2.** (În unele ţări occidentale) Asociaţie (politică), cerc de persoane care se întîlnesc regulat într-un anumit loc; local care serveşte acestei asociaţii, acestui cerc. **3.** (NAV.) Tijă pe care se prinde marginea de întinsură la unele vele.

CLÚBMAN (CLÚBMEN) s.m. (<fr., engl. *clubman*) Membru al unui club; persoană care frecventează cluburile.

CLUCÉR s.m. (<sl. *kliučari*) (În ev. med.; în ţările române) Boier care se ocupa cu aprovizionarea curţii domneşti. ◇ *Clucer de arie* = dregător care avea în grija sa magaziile cu grîne de la curtea domnească.

CLUCEREÁSĂ s.f. (<*clucer*) Soţia clucerului.

CLUJEÁN, -Ă s.m., adj. (<n.pr. *Cluj*) **1.** S.m. (La pl.) Populaţie care locuieşte în oraşul Cluj; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a oraşului Cluj sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine oraşului Cluj sau clujenilor, privitor la Cluj sau la clujeni.

CLUJEÁNCĂ s.f. (<*clujean*) Femeie care face parte din populaţia de bază a oraşului Cluj sau este originară de acolo.

CLUPÁ vb. I tranz. (cf. germ. *kluppieren*) A măsura diametrele arborilor cu clupa.

CLÚPĂ s.f. (<germ. *Kluppe*) **1.** Unealtă manuală formată dintr-un cadru închis şi prevăzut cu unul sau mai multe braţe de acţionare, în interiorul căreia se prind bacurile de filetat. **2.** Instrument în formă de compas folosit pentru măsurarea diametrului arborilor. **3.** Dispozitiv format din două plăci dreptunghiulare care prind fuiorul de in sau de cînepă la maşina de pieptănat. **4.** Piesă la maşina de lăţit şi de egalizat, care prinde marginile ţesăturii prelucrate.

CLYPEÁSTER subst. (cf. lat. *clypeus* "scut, disc", gr. *aster* "stea") Gen de echinoderme cu ţestul foarte mare şi cu zonele de ambulacru în formă de petale, răspîndit în miocen. Unele specii se întîlnesc şi astăzi în oceanele Atlantic, Indian şi în Marea Roşie.

Cm (CHIM.) Simbol pentru *curiu* (*curium*).

cm (METR.) Simbol pentru *centimetru*.

CNEAGHÍNĂ s.f. (<rus., ucr. *kneaghina*) Soţie sau fiică de cneaz sau de ţar.

CNEAZ s.m. (<rus. *kneaz*, ucr. *knjaz*) **1.** Titlu purtat de conducătorul unui cnezat; persoană avînd acest titlu. **2.** (În sec. 16-17; în Ţara Românească) Om liber; primar; jude. **3.** Prinţ rus.

CNEMÍDĂ s.f. (<fr. *cnémide*; cf. lat. *cnemis*, gr. *knemis*) (ANT.) Jambieră de metal folosită de soldaţii greci.

CNEZÁT s.n. (<*cneaz*) **1.** Formă de organizare politică de tip statal (la români şi la slavi) în evul mediu timpuriu, bazată pe autoritatea cneazului. **2.** Teritoriul de sub jurisdicţia cneazului.

CNIDOBLÁST s.n. (<fr. *cnidoblaste*) (ZOOL.) Celulă urzicătoare în ectodermul unor celenterate.

CNÓCAUT (KNOCK-OUT) s.n. (<fr., engl. *knock-out*) Scoatere din luptă a boxerului care, în urma unei lovituri primite regulamentar din partea adversarului, nu poate relua lupta (nu se poate ridica de pe ring) în decurs de zece secunde; victorie obţinută pe această cale (prescurtat *k. o.*).

CNOCAUTÁ vb. I tranz. (<*cnocaut*) A-şi învinge adversarul prin cnocaut.

CNÓCDAUN (KNOCK-DOWN) s.n. (<fr., engl. *knock-down*) Situaţie a unui boxer care, în urma unei lovituri primite regulamentar din partea adversarului, este capabil să reia lupta în mai puţin de zece secunde (prescurtat *k. d.*).

CNUT s.n. (<rus. *knut*) Bici făcut dintr-o curea de piele sau dintr-o funie, uneori cu mai multe sfîrcuri, prevăzute la capete cu alice de plumb.

Co (CHIM.) Simbol pentru *cobalt*.

COABITÁ vb. I intranz. (<fr. *cohabiter*, lat. *cohabitare*) (JUR.) A locui, a trăi împreună (în aceeaşi casă) cu cineva.

COABITÁRE s.f. (<*coabita*) (JUR.) Faptul de a coabita.

COÁCĂZ s.m. (<coacăză) Arbust fructifer, ramificat de la bază, cu frunzele formate din cinci lobi, cu florile galbene-verzui dispuse în ciorchini, cultivat pentru fructele sale (roşii) comestibile (*Ribes rubrum*).

COÁCĂZĂ s.f. (cuv. autoh.; cf. alb. *kokëzë*) Fructul comestibil al coacăzului, în formă de bobiţe roşii, cu gust acrişor, dispuse în ciorchini, bogat în vitamina C.

COÁCE vb. III (lat. pop. *cocere=coquere*) **1.** Tranz. A supune un aliment la acţiunea căldurii (din cuptor) spre a-l face bun de mîncat. ◆ Refl. (Despre alimente) A deveni bun de mîncat prin acţiunea căldurii (din cuptor). **2.** Refl. (Despre fiinţe) A se încinge, a se

înăbuşi de căldură. **3.** Tranz. Fig. A pune ceva la cale cu intenţii răuvoitoare, a unelti împotriva cuiva. **4.** Refl. (Despre fructe, seminţe) A ajunge la maturitate sub acţiunea căldurii soarelui; a deveni bun de mîncat; (despre plante) a avea sămînţa formată, maturizată. ◆ Tranz. (Despre soare sau căldură) A face ca fructele, plantele etc. să ajungă la maturitate, să fie bune de mîncat, să dea sămînţă. ◆ Fig. (Despre oameni) A ajunge la maturitate, a se forma (din punct de vedere intelectual, al felului de a fi etc.). **5.** Intranz. (Despre bube, inflamaţii; p.ext. despre părţi ale corpului) A face puroi.

COACERVÁT s.n. (<fr. *coacervat*) (La pl.) Forme de viaţă microscopice considerate ca făcînd trecerea între substanţele organice şi primele organisme; (şi la sg.) individ care face parte din aceste forme microscopice.

COACERVÁŢIE s.f. (<engl. *coacervation*) Stare instabilă a unei substanţe coloidale, intermediară stărilor de dizolvare şi de precipitare.

COACH s.m., s.n. (cuv. engl.) **1.** S.m. Antrenor cu sarcini mai ales administrative, organizatorice. **2.** S.n. Automobil închis, cu două uşi şi scaune rabatabile pentru a permite accesul la locurile din spate.

COACHIZITÓR, -OÁRE s.m., adj. (<*co-*"con-"+*achizitor*, după fr. *coaquéreur*) Achizitor care cumpără ceva împreună cu altă persoană, tovarăş de cumpărare.

COACHIZÍŢIE s.f. (<fr. *coaquisition*) Achiziţie comună făcută de mai multe persoane.

COACŢIONÁR, -Ă s.m. şi f. (<*co-*"con-"+*acţionar*) Persoană care posedă acţiuni împreună cu altcineva.

COACUZÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (cf. fr. *coaccusé*) Cel care este acuzat împreună cu alţii.

COÁDĂ s.f. (lat. *cauda*) **1.** Apendice terminal al părţii posterioare a corpului vertebratelor. ◆ Smoc de pene (la păsări) sau de păr (la mamifere) în prelungirea cozii. ◆ Partea dindărăt, mai îngustă, a corpului la peşti, balene, scorpioni, raci etc. **2.** Păr (de pe capul femeilor) crescut lung şi apoi împletit. **3.** Trenă. ◆ Prelungire luminoasă a cometelor. ◆ Fîşie foarte îngustă din cîrpe (înnodate) sau din hîrtie, care se atîrnă de partea de jos a unui zmeu spre a-i menţine echilibrul în aer. **4.** (BOT.) Parte a unei plante care leagă fructul, frunza sau floarea de tulpină sau de creangă. **5.** Parte a unui instrument sau a unui obiect de care se apucă cu mîna. ◆ Parte a unei scule monobloc care serveşte la prindere şi antrenare. ◇ *Coadă de rîndunică* = piesă cu secţiunea transversală trapezoidală, servind la o îmbinare fixă sau la realizarea unei alunecări într-un lăcaş de formă corespunzătoare. **6.** Partea terminală a unui lucru sau, p.gener., a unui fenomen, a unei perioade de timp etc.; bucată de la capătul unui lucru. ◇ *Coada ochiului* = unghiul extern al ochiului. ◆ Partea unde se îngustează un lac, un iaz etc. **7.** Şir (lung) de oameni care îşi aşteaptă rîndul la ceva, undeva. **8.** (BOT.) *Coada-calului* = a) nume dat mai multor plante erbacee din familia ecvisetaceelor (*Equisetum*); plantă care face parte din această familie. Unele au două feluri de tulpini: unele fertile, albe sau brune, şi altele sterile, verzi; b) plantă acvatică cu frunzele liniare şi florile hermafrodite, mici şi verzi (*Hippuris vulgaris*). *Coada-cocoşului* = nume dat mai multor specii de plante erbacee perene, din familia liliaceelor, cu rizom orizontal, cu florile axilare albe şi cu fructele bace negre sau roşii, întrebuinţate în medicina populară (*Polygonatum*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. *Coada-mielului* = a) plantă erbacee, cu florile violete (*Verbascum phoeniceum*); b) plantă erbacee cu tulpina întinsă pe pămînt şi cu florile albastre-deschis, cu vinişoare mai întunecate (*Veronica prostrata*). *Coada-mîţei* = plantă erbacee perenă cu flori mici, roz (*Leonurus marrubiastrum*). *Coada-mîţei-de-baltă* = nume dat mai multor specii de muşchi de culoare albăgălbuie, care cresc prin locurile mlăştinoase şi contribuie la formarea turbei (*Sphagnum*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. *Coada-racului* = plantă erbacee din familia rozaceelor, cu florile mari, galbene (*Potentilla anserina*). *Coada-şoricelului* = plantă erbacee perenă, medicinală, cu frunzele păroase şi cu florile albe, roz sau roşietice, dispuse în inflorescenţe (*Achillea millefolium*). *Coada-vacii* = plantă erbacee ţepoasă, înaltă, cu frunzele lanceolate şi cu florile albe, dispuse în spice (*Echium altissimum*). *Coada-vulpii* = plantă erbacee perenă cu frunzele lucioase pe partea inferioară, cu florile verzi dispuse în formă de spic, răspîndite în regiunile umede şi folosită ca furaj (*Alopecurus pratensis*). *Coada-zmeului* = mică plantă erbacee veninoasă, cu tulpina tîrîtoare şi cu fructele bace roşii, răspîndită prin mlaştini (*Calla palustris*). **9.** (ENTOM.) *Coada-rîndunicii* = numele a doi fluturi mari, alb-gălbui, cu pete negre, portocalii, roşii şi cu cîte o prelungire la aripile posterioare (*Papilio machaon* şi *podalirius*).

COAFÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *coiffer*) A(-şi) ondula părul (la coafor), a-şi pieptăna părul cu îngrijire.

COÁFĂ s.f. (<fr. *coiffé*) Dispozitiv de metal sau de material plastic care acoperă focosul unui proiectil.

COAFÉZĂ s.f. (<fr. *coiffeuse*) Femeie care are meseria de a coafa.

COAFÓR s.m., s.n. (<fr. *coiffeur*) **1.** S.m. Bărbat care are meseria de a coafa. **2.** S.n. Unitate (meşteşugărească) în care se practică meseria de coafor.

COAFÚRĂ s.f. (<fr. *coiffure*) Fel de pieptănătură sau de ondulare a părului de pe cap (mai ales la femei).

COĂGUL s.m. (<lat., fr. *coagulum*) Masă de substanţă coloidală închegată.

COAGULÁ vb. I refl. (<fr. *coaguler*, lat. *coagulare*) (Despre lichide şi substanţe coloidale) A se închega. ◆ Tranz. A face să se închege.

COAGULÁNT, -Ă adj., s.m. (<fr. *coagulant*) (Agent fizic sau chimic) care are proprietatea de a produce coagularea unui sistem coloidal.

COAGULOGRÁMĂ s.f. (<fr. *coagulogramme*) (MED.) Test care permite diagnosticarea unei coagulopatii; concr. buletin care cuprinde un astfel de test.

COAGULOPATÍE s.f. (<fr. *coagulopathie*) (MED.) Nume generic pentru sindroamele hemoragice cauzate de tulburările de coagulare a sîngelui.

COÁJĂ s.f. (<sl. *koža*) **1.** Ţesut protector extern, format din celule mari parenchimatice, poliedrice sau rotunde, cu spaţii intercelulare printre ele, care acoperă rădăcinile, tulpinile şi ramurile unor plante (lemnoase). ◆ Învelişul exterior al fructelor, al seminţelor etc. **2.** Înveliş tare şi calcaros al oului. **3.** Înveliş tare şi calcaros al unor crustacee, al unor moluşte. **4.** Partea exterioară, mai tare, a unor alimente coapte, fripte, dospite sau răcite. ◆ Bucată uscată rămasă din pîine, din mămăligă etc. **5.** Crustă a unei răni care începe să se cicatrizeze. **6.** Strat exterior, superficial, care acoperă un obiect, o piesă (metalică) etc. **7.** Stratul exterior, tare şi răcit al globului pămîntesc.

COÁLĂ s.f. (<ngr. *kolla*) **1.** Foaie dreptunghiulară de hîrtie (albă sau colorată), de carton, de celofan etc. ◇ *Coală de autor* = unitate de măsură editorială egală cu 40 000 semne tipografice, inclusiv spaţiile dintre ele, sau cu 3000 cm^2 desen. *Coală editorială* = unitate de măsură pentru volumul unei cărţi, unui articol etc., egală, de obicei, cu 20 de pagini dactilografiate. *Coală de tipar* = unitate de măsură pentru volumul unei cărţi, unui articol etc., egală cu 16 pagini tipărite. **2.** Totalitatea mărcilor poştale tipărite pe aceeaşi filă de hîrtie şi care nu au fost desprinse una de alta.

COALESCÉNT, -Ă adj. (<fr. *coalescent*) (CHIM.) Care prezintă coalescenţă.

COALESCÉNŢĂ s.f. (<fr. *coalescence*) (CHIM.) Reunirea picăturilor dintr-o emulsie sau a granulelor dintr-o suspensie în picături sau particule mai mari.

COALÍŢIE s.f. (<fr. *coalition*) Alianţă între două sau mai multe state, partide sau grupări politice, clase sociale, persoane etc., încheiată în vederea unei acţiuni comune.

COALIZÁ vb. I refl. recipr. (<fr. *coaliser*) (Despre state, partide, grupări politice, clase sociale, persoane) A se uni, a se alia împotriva unui duşman comun sau în scopul unei acţiuni comune; a forma o coaliţie.

COÁMĂ s.f. (lat. *coma*) **1.** Păr lung (şi stufos) care creşte pe grumazul sau, rar, de-a lungul şirei spinării la unele animale (ex. *la cal, măgar, bizon* etc.). ◆ Păr lăsat să crească (excesiv de) lung pe capul unei persoane, mai ales al unui bărbat. ◆ Fig. Frunzişul des din vîrful coroanei arborilor. **2.** Culme prelungă de deal sau de munte. **3.** Linie de intersecţie, orizontală (creastă) sau oblică, a două versante de acoperiş. ◆ Partea de deasupra a unui zid.

COÁNĂ s.f. Fiecare dintre canalele interne de comunicaţie, între faringe şi fosele nazale, la vertebrate.

COANOCÍT s.n. Celulă cu guleraş, din care este alcătuit endodermul spongierilor.

COÁPSĂ s.f. (lat. *coxa*) (La om) Parte a piciorului cuprinsă între şold şi genunchi. ◆ (La animale) Partea superioară a membrelor posterioare, cuprinsă între crupă şi gambă.

COAPTÁŢIE s.f. (<fr. *coaptation*) **1.** Stare de interacţiune specifică a organelor unui corp viu. **2.** Punerea la locul lor a fragmentelor de oase fracturate sau a oaselor luxate.

COÁRBĂ s.f. (<ucr. *korba*) Unealtă manuală de găurit, formată dintr-o tijă metalică cotită, prevăzută la un capăt cu un dispozitiv de prindere a burghiului, iar la celălalt capăt cu un mîner care are un buton de apăsare.

COÁRDĂ s.f. (lat. *chorda*; cf.fr. *corde*) **1.** Fir

elastic, confecţionat din metal, din intestine de animale sau din alte materiale, care, întins pe anumite instrumente muzicale, produce, prin vibrare, sunete. ◆ (La pl.) (Grup, partidă de) instrumente cu strune. ◆ *Coardă vocală* = fiecare dintre formaţiile ligamentoase simetrice care aparţin laringelui şi prin vibrarea cărora se produc sunete. **2.** Fir împletit din sfoară, păr etc. care ţine întinse capetele unui arc. **3.** (MAT.) Segment de dreaptă care uneşte două puncte ale unei curbe sau extremităţile unui arc de cerc. **4.** Sfoară care leagă extremităţile libere ale braţelor de ferăstrău şi care, prin răsucirea cu o pană de lemn, întinde pînza metalică. **5.** (La pl.) Cele trei rînduri de frînghii care mărginesc cele patru laturi ale ringului de box pentru a împiedica pe boxeri să iasă sau să cadă de pe ring. **6.** Frînghie sau sfoară mai groasă de care se servesc gimnaştii pentru a executa diverse exerciţii; frînghie peste care sar copiii sau sportivii în timpul antrenamentului. ◆ Frînghie de diferite lungimi folosită de alpinişti în ascensiuni. **7.** Ramură (tînără şi elastică) a butucului viţei de vie. ◆ Fiecare dintre viţele sau nuielele unei împletituri. **8.** Şuviţă consistentă desprinsă dintr-o masă de sirop de zahăr care a fiert prea mult şi care este prea tare legat. **9.** (ZOOL.) *Coardă dorsală* = schelet intern situat în partea dorsală la cefalocordate.

COÁRNĂ s.f. (lat. *corna*) **1.** Fructul comestibil, roşu şi acrişor, al cornului[2]. **2.** (La sg.) Varietate de struguri de masă, cu boaba mare, lunguiaţă, neagră sau galbenă-verzuie şi cu coaja tare.

COARTICULÁŢIE s.f. (<fr. *coarticulation*) (LINGV.) Începutul articulării unui sunet înainte ca articularea celui precedent să fi luat sfîrşit.

COÁSĂ s.f. (<sl. *kosa*) **1.** Unealtă agricolă care serveşte la cosit, compusă dintr-o lamă de oţel fixată pe o coadă lungă. **2.** Acţiunea de a cosi; perioada în care se coseşte. ◆ Recoltă de plante erbacee cosite.

COÁSE vb. III tranz. (lat. pop. *cosere* = *consuere*) **1.** A prinde sau a fixa între ele părţile unei haine sau un petic, un nasture la o haină etc., trecînd prin ele un fir de aţă cu ajutorul unui ac. **2.** A broda. **3.** (MED.) A împreuna cu un fir de mătase, de intestin preparat anume etc., şi cu un ac (special) marginile unei plăgi.

COASIGURÁRE s.f. (după fr. *coassurance*) Asigurare simultană a mai multe persoane în limita sumei depuse în prealabil.

COASOCIÁT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *coassocié*) Fiecare dintre persoanele care s-au asociat în vederea unei acţiuni, considerată în raport cu celelalte persoane din asociaţie.

COÁSTĂ s.f. (lat. *costa*) **1.** Fiecare dintre oasele-perechi lungi, pline, înguste şi arcuite, care se articulează în spate la coloana vertebrală, iar în faţă la stern, alcătuind la păsări, la mamifere şi la om cutia toracică. Omul are 12 perechi de coaste, dintre care ultimele două sînt libere. **2.** Partea laterală a corpului omenesc, de la încheietura braţului pînă la coapse; (la animale) partea analoagă a corpului. ◆ Partea laterală a unor obiecte. ◇ Loc. adv. *Pe o coastă* = pe o parte, într-o dungă. ◆ Fiecare dintre grinzile transversale din osatura de rezistenţă a bordajului unei nave. **3.** Suprafaţă, parte înclinată a unei înălţimi. **4.** Margine a unui continent, a unei insule, prin care acestea vin în contact cu oceanul sau cu marea. **5.** Flanc al unei armate.

COAUTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *coauteur*) **1.** Persoană care a scris o lucrare, a făcut o invenţie etc. împreună cu alta sau cu altele, considerată în raport cu aceasta sau cu acestea. **2.** Persoană care a comis o infracţiune împreună cu alta sau cu altele, considerată în raport cu aceasta sau cu acestea.

COAXIÁL, -Ă adj. (<fr. *coaxial*) Care are aceeaşi axă cu un alt corp.

COBÁI s.m. (<fr. *cobaye*) Mic mamifer rozător originar din Peru, folosit în medicină pentru experienţe de laborator (*Cavia porcellus*). ◆ P. gener. Orice animal care serveşte ca obiect de experimentare în laborator; fig. subiect de experimentare.

cobai

COBALAMÍNĂ s.f. (<germ. *Kobalamin*) Vitamina B_{12}.

COBÁLT s.n. (<fr. *cobalt*, germ. *Kobalt*) Element chimic (Co; nr.at. 27; m.at. 58,9; p.t. 1480°C; p.f. 3000°C), metal alb-argintiu, lucios, foarte dur, inalterabil la temperatura obişnuită, indispensabil vieţii celulare şi în special hematopoezei, întrebuinţat la fabricarea unor oţeluri speciale, în radioterapie, iar sub formă de săruri la colorarea în albastru a sticlei, a porţelanurilor etc. A fost descoperit de G.Brandt în 1735. ◆ Vas, obiect de sticlă, de porţelan etc. colorat cu săruri de cobalt.

COBALTÁRE s.f. (după germ. *Kobaltierung*, fr. *cobaltage*) Operaţie de acoperire a unor obiecte metalice cu un strat protector de cobalt.

COBALTÍNĂ s.f. (<fr. *cobaltine*) Sulfoarseniură naturală de cobalt şi arsen, cubică, metalică, de culoare cenuşie-roz, cu un pronunţat luciu metalic.

CÓBE s.f. (sl. *kobĭ* "geniu, augur", bg. *koba* "semn rău") **1.** Boală a găinilor şi a gîştelor, manifestată prin apariţia unei excrescenţe cartilaginoase sub limbă. ◆ Găină care suferă de această boală. **2.** (În superstiţii) Pasăre care, prin strigătul său, prin cîntul său, ar prevesti o nenorocire. ◆ P. gener. Fiinţă care ar prevesti sau ar aduce o nenorocire; p.ext. fiinţă antipatică, nesuferită.

COBÉA s.f. (<fr. *cobéa*; cf.n.pr. *Cobo*, botanist spaniol) Plantă agăţătoare originară din Mexic, cultivată pentru florile sale mari, colorate în alb sau albastru-violet.

COBELIGERÁNT, -Á adj., s.m. şi f. (<fr. *cobelligérant*) (Ţară, stat, armată etc.) care se află în război alături de un aliat contra unui inamic comun.

COBÍ vb. IV intranz. şi tranz. (<bg. *kobja*, scr. *kobiti*) (În superstiţii) A prevesti ceva rău.

CÓBILĂ s.f. (<sl. *kobyla*) **1.** Un fel de capră alcătuită din două lemne împreunate, care serveşte la transportarea plugului pe drum. **2.** Scaun pe care rotarul aşază roţile cînd montează spiţele sau obezile.

CÓBILIŢĂ s.f. (<bg., scr. *kobilica*) Bucată de lemn curbată, cu torţi, cîrlige sau crestături la cele două capete, purtată pe umeri şi care serveşte la transportarea găleţilor, a coşurilor, a cofelor etc.

COBLENŢIÁN s.n., adj. (<fr. *coblentzien*; cf.n.pr. *Koblenz*, oraş în Germania) (GEOL.) **1.** S.n. Al treilea etaj al devonianului inferior. **2.** Adj. Care aparţine coblenţianului, privitor la coblenţian.

COBÓL s.n. (<fr., engl. *cobol*) (INFORM.) Limbaj simbolic folosit în programarea automată, orientat pe probleme de gestiune.

COBORÎ (SCOBORÎ) vb. IV (cf. *pogorî*) **1.** Intranz., refl. şi tranz. A (se) da jos dintr-un loc ridicat sau dintr-un vehicul. ◆ A (se) deplasa în jos pe un loc înclinat. ◆ Intranz. A zbura spre pămînt, a veni jos din înălţime. ◆ Intranz. (Despre soare, lună) A apune. **2.** Intranz. (Despre întuneric, noapte, ceaţă etc.) A se lăsa, a cădea; a sosi. **3.** Intranz. (Despre coloana de mercur a termometrului, p.ext. despre temperatură, termometru etc.) A scădea (indicînd răcirea timpului, atenuarea sau dispariţia febrei etc.). **4.** Tranz. A schimba înălţimea glasului, trecînd la un registru mai profund; a vorbi, a cînta cu glas mai puţin intens, mai scăzut. **5.** Intranz. şi refl. A-şi avea originea, a se trage din... **6.** Refl. Fig. A se înjosi.

COBORÍŞ s.n. (<*coborî*) Faptul de a coborî; concr. drum sau loc care coboară (în pantă).

COBORÎTÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*coborî*) **1.** Adj. Care coboară, care descreşte. ◆ Înclinat. **2.** Adj. (Despre oameni; şi substantivat) Care se trage din..., descendent, urmaş (al lui...). **3.** S.f. Lucrare minieră sub forma unui puţ săpat în zăcămînt de sus în jos, destinată legăturilor de transport şi aerajului minelor.

CÓBRĂ s.f. (<fr. *cobra*) Şarpe veninos care trăieşte în Africa şi Asia, lung de 1-2 m, caracterizat printr-un gît umflat cu pete negre mărginite cu alb, semănînd cu nişte ochelari (*Naja naja*).

COBÚR s.m. (<tc. *kubur*, ucr., bg. *kobur*) (Pop.) Toc de piele atîrnat de şa, în care se poartă, de obicei, armele şi hrana călăreţului.

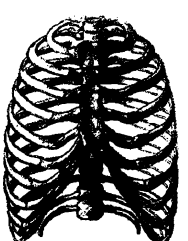

coastele (1) la om

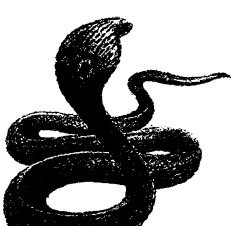

cobră

COBÚZ s.n. (<tc. *kopuz*, înv. *kobuz*) **1.** Specie de fluier sau de caval. **2.** Vechi instrument muzical cu coarde, asemănător lăutei.

COBZÁR s.m. (<*cobză*) Lăutar care cîntă la cobză.

CÓBZĂ s.f. (<ucr., rus., pol. *kobza*) Instrument muzical cu coarde asemănător cu chitara, cu cutia de rezonanţă foarte bombată şi cu gîtul scurt şi încovoiat, întrebuinţat mai ales la acompaniament (prin ciupirea coardelor).

COC[1] s.m. (<fr. *coccus*; cf.gr. *kokkos* "boabă") Bacterie sferică, izolată sau grupată împreună cu altele în formă de lanţ, de ciorchine etc.

COC[2] s.n. (<fr. *coque* [de cheveux]) Pieptănătură femeiască cu părul strîns, răsucit sau împletit la ceafă ori în creştetul capului.

CÓCA s.m. invar. (<fr. *coca*) Arbust din America de Sud, înalt de 2-3 m, din ale cărui frunze se extrage cocaina (*Erythroxylon coca*).

COCA-CÓLA s.f. (<engl. *coca-cola*) Băutură răcoritoare carbogazoasă, preparată din caramel şi substanţe vegetale extrase din frunzele de coca decocainizate şi din seminţele de cola.

COCAÍNĂ s.f. (<fr. *cocaïne*) Alcaloid extras din frunzele de coca, utilizat ca anestezic local şi ca stupefiant.

COCAINÍSM s.n. (<fr. *cocaïnisme*) (MED.) Intoxicaţie acută cu cocaină.

COCAINOMÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *cocaïnomane*) Persoană care foloseşte sistematic cocaina pentru a-şi produce stări de euforie.

COCAINOMANÍE s.f. (<*cocaïnomanie*) Obişnuinţa morbidă de a folosi cocaina ca stupefiant; viciul cocainomanului.

COCÁRDĂ s.f. (<fr. *cocarde*) Insignă sau panglică (de obicei cu culorile naţionale) care se poartă la chipiu de către militari şi, în împrejurări solemne, de către civili (la pălărie, la piept). ◆ Emblemă care reprezintă un partid, un curent etc. ◆ Floare (de ceară) albă pe care o poartă la piept nuntaşii. ◆ Fundă purtată în păr, ca podoabă, de către femei.

CÓCĂ[1] s.f. (<*coace*) Aluat (pentru produse de panificaţie, de patiserie). ◆ Pastă cleioasă făcută din făină amestecată cu apă, întrebuinţată la lipit.

CÓCĂ[2] s.f. (<fr. *coque*) **1.** Structură a fuzelajului unui avion, formată numai din pereţi periferici, fără elemente de consolidare în interior. **2.** Ansamblu format din scheletul unei nave şi din învelişul ei exterior.

COCCÍDIE s.f. (<fr. *coccidie*; cf.gr. *kokkos* "sămînţă"+*eidos* "aspect") (ZOOL.; la pl.) Gen de protozoare parazite care trăiesc în celulele epiteliate ale unor animale (*Coccidia*); (şi la sg.) protozoar aparţinînd acestui gen.

COCCIDIÓZĂ s.f. (<fr. *coccidiose*) Boală parazitară a tubului digestiv, provocată de coccidie la animale (în special la păsări şi iepuri).

COCCIGIÁN, -Ă adj. (<fr. *coccygien*) Care se referă la coccis, care aparţine coccisului.

COCCIGODINÍE s.f. (<fr. *coccygodynie*; cf.gr. *kokkyx* "cuc"+*odyne* "durere") (MED.) Durere la nivelul coccisului, care apare mai ales în timpul sarcinilor şi al afecţiunilor uterine.

CÓCCIS s.n. (<fr. *coccyx*) Os mic, triunghiular, format la om din fuzionarea a trei pînă la cinci vertebre atrofiate, reprezentînd rudimentul scheletului cozii, situat la extremitatea inferioară a sacrumului.

COCEÁN s.m. (<bg. *kočan*, scr. *kočanj*) **1.** Tulpina unor plante cultivate, mai ales a porumbului, folosită ca nutreţ. **2.** Ştiulete de porumb curăţat de boabe, folosit adesea drept combustibil. **3.** Mijlocul (tare) al unor fructe sau legume.

CÓCHER s.m. (<engl. [wood] *cocker*, fr. *cocker*) Rasă de cîini de vînătoare cu părul lung şi cu urechile mari, lăsate în jos.

COCHÉT, -Ă adj. (<fr. *coquet*) **1.** (Despre oameni) Care tinde să placă (unei persoane de sex opus), mai ales printr-o îmbrăcăminte îngrijită, căutată, printr-o comportare atrăgătoare; (despre manifestările oamenilor) care exprimă, trădează cochetărie. ◆ Care este preocupat de eleganţă. ◆ Care are un aspect plăcut, îngrijit. **2.** (Despre obiecte) Drăgălaş, graţios, elegant, agreabil, plăcut.

COCHETÁ vb. I intranz. (<fr. *coqueter*) A căuta să placă, să atragă atenţia, interesul, simpatia (unei persoane de sex opus) printr-o comportare atrăgătoare, seducătoare; a schimba cu cineva vorbe curtenitoare.

COCHETÁRÍE s.f. (<fr. *coquetterie*) Purtare, atitudine, mod de a se îmbrăca (atrăgător) prin care o persoană caută să placă (unei persoane de sex opus).

COCHILIÁJ s.n. (<fr. *coquillage*) **1.** Animal cu cochilie. **2.** Cochilie. **3.** Motiv alcătuit din scoici, folosit la ornarea feţelor mobilei.

COCHÍLIE (COCHÍLĂ) s.f. (<fr. *coquille*) **1.** Înveliş calcaros sau silicios secretat de unele animale (moluşte, foraminifere), care are rol protector. **2.** Tipar metalic folosit la turnarea diferitelor piese de maşini, a lingourilor etc.

COCHINCHÍNA s.f. (<engl. *Cochinchina*) **1.** Rasă de găini originară din China, cu penajul bogat, crescută pentru producţia mare de carne (greutatea corporală ajungînd pînă la 4-5 kg). **2.** Găină din rasa cochinchina.

CÓCINĂ s.f. (<bg., scr. *kočina*) Coteţ sau adăpost pentru porci. ◆ Cameră, locuinţă foarte murdară şi neîngrijită.

COCIOÁBĂ s.f. Casă mică, sărăcăcioasă, dărăpănată.

COCIÓC s.n. **1.** Baltă mică, izolată, în regiunea inundabilă a unei ape curgătoare, care nu-şi poate primeni apa. **2.** Nămol vegetal amestecat cu bucăţi de rădăcini de stuf şi de papură (care formează mici insule plutitoare).

COCIÓRVĂ (COCIÓRBĂ) s.f. (<rus. *kočerga*, ucr. *kočerha*) Unealtă casnică alcătuită dintr-o placă de metal sau de lemn în formă de triunghi sau de semicerc, fixată la capătul unei cozi lungi, cu care se scoate jarul sau cenuşa din cuptoarele ţărăneşti pentru copt pîinea.

COCÎRJÁ vb. I refl. (<*cîrjă*) A se încovoia de spate, a se gîrbovi.

COCÎRLĂ s.f. Mică ciupercă comestibilă, cu pălăria galbenă-roşcată, lucitoare, cu gust şi cu miros de usturoi (*Marasmius scorodonius*).

COCKPIT s.n. (cuv. engl.) (NAV.) Spaţiu neacoperit pe punte, situat la pupa sau la centrul ambarcaţiilor cu pînze, amenajat cu banchete pentru călători sau pentru echipaj.

COCLEÁLĂ s.f. (<*cocli*) **1.** Strat de carbonat de cupru, de culoare verde, toxic, care se formează pe suprafaţa obiectelor de cupru şi de alamă sub influenţa umezelii şi a acidului carbonic din atmosferă. **2.** Gust specific, neplăcut, al mîncărurilor ţinute în vase de aramă nespoite. ◆ P. gener. Gust rău, senzaţie neplăcută în gură, ca de aramă coclită.

COCLÉŢ s.n. Parte a iţelor războiului de ţesut, făcute din sîrmă sau din sfoară tare, cu un ochi la mijloc, prin care se trec firele de urzeală.

COCLÍ vb. IV (cf. bg. *kotljasvam*) **1.** Refl. şi intranz. (Despre obiecte de aramă) A se acoperi cu un strat de cocleală. ◆ (Despre obiecte din alt metal) A se oxida. **2.** Refl. (Despre mîncăruri) A căpăta sau a avea gust de cocleală.

COCOĂŞĂ s.f. (<*gogoaşă*) **1.** Deformaţie patologică a trunchiului unui om, care constă într-o curbură (posterioară, anterioară sau laterală) a coloanei vertebrale, a coastelor sau a sternului. **2.** Protuberanţă naturală pe spinarea unor animale, formată din rezerve de grăsime. **3.** *Cocoaşă de triere* = ridicături de pămînt peste care trec una sau două linii de manevră amenajate într-o staţie de cale ferată în scopul trierii vagoanelor după direcţii sau după staţii, prin rularea lor sub acţiunea gravitaţiei.

COCOLÓŞ s.n. (form. onomat.) Bucată dintr-o substanţă căreia i s-a dat o formă aproape sferică. ◆ Bulgăre mic şi compact de făină, de mălai etc. rămas întărît (şi nefiert) într-o mîncare (care nu a fost bine amestecată).

COCOLOŞÍ vb. IV (<*cocoloş*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) face cocoloş, a (se) mototoli. **2.** Refl. şi tranz. A (se) înfofoli, a (se) încotoşmăna. **3.** Tranz. A trece cu vederea sau a ascunde lipsurile, greşelile, faptele reprobabile ale cuiva. **4.** Tranz. A răsfăţa, a răzgîia (un copil).

COCÓN[1] s.m. **1.** (Şi în forma *conul*) Termen de politeţe care denumeşte un bărbat. **2.** Fiu, fecior (aparţinînd unor părinţi din clasele sociale înalte). **3.** Copil mic, abia născut.

COCÓN[2] s.m. (<fr. *cocon*) Înveliş protector făcut din fire foarte subţiri pe care le secretează larvele sau pupele unor insecte; spec. gogoaşă. ◆ Înveliş protector făcut dintr-o substanţă gelatinoasă care se solidifică şi cu care îşi înfăşoară ouăle unele animale nevertebrate.

COCONÁR s.m. (<ngr. *kukunari*) **1.** Arbore conifer ornamental, cu coroana în formă de umbrelă, care creşte în regiunea mediteraneană (*Pinus pinea*). **2.** (La pl.) Seminţele comestibile, de formă ovală şi cu gust de alune, ale coconarului.

COCONIÉRĂ s.f. (<fr. *coconnière*) Centru de colectare a gogoşilor de mătase pentru filatură.

COCONTRACTÁNT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *cocontractant*) Fiecare dintre părţile care participă la un contract.

COCÓR s.m. Pasăre migratoare, cu ciocul ascuţit, cu gîtul şi picioarele lungi, cu penele

cocori

cenuşii, cu o pată roşie pe cap şi cu pene ornamentale în formă de seceră la vîrful aripilor (*Grus grus*).

CÓCOS s.m. (<germ. *Kokos*) *Nucă de cocos* = fructul cocotierului, al cărui suc lăptos se întrebuinţează ca hrană şi a cărui coajă este folosită în industrie. *Lapte de cocos* = sucul lăptos al nucii de cocos. *Ulei de cocos* = substanţă grasă, obţinută prin presarea miezului uscat al nucii de cocos, folosit la fabricarea săpunurilor de toaletă. *Unt de cocos* = ulei de cocos supus rafinării şi decolorării, folosit în alimentaţie în stare pură sau în amestec cu alte grăsimi şi uleiuri.

COCOSTÎRC s.m. (<*cocor+stîrc*) (ZOOL.) Barză (*Ciconia ciconia*).

COCÓŞ s.m., s.n. (<sl. *kokoši* "găină") **I.** S.m. Masculul găinii; pasăre domestică mai mare şi mai grea decît găina, cu o creastă roşie dezvoltată, cu ciocul ascuţit, cu pinteni puternici la picioare şi cu penele de diferite culori (*Gallus bankiva domestica*). ◆ Nume dat masculilor unor păsări. ◇ *Cocoş-de-munte* sau *cocoş-sălbatic* = pasăre sălbatică, ocrotită prin lege, de mărimea unui curcan, cu penajul negru şi pe piept verde-albăstrui, cu ciocul gălbui, puternic şi puţin încovoiat (*Tetrao urogallus*). *Cocoş-de-mesteacăn* = pasăre sălbatică, ocrotită prin lege, cu coada în formă de liră, cu penajul masculului negru cu luciu metalic, iar al femelei brun-ruginiu cu pete transversale (*Lyrurus tetrix*). **II.** S.m. **1.** (Pop.) Partea centrală, fără sîmburi, a miezului pepenelui verde. **2.** (Pop.; la pl.) Floricele (de mîncat). **III.** S.m. Categorie de greutate în care sînt încadraţi boxerii între 51 şi 54 kg şi luptătorii juniori între 49 şi 52 kg şi cei seniori între 52 şi 57 kg; boxer sau luptător care face parte din această categorie. **IV.** S.n. **1.** Parte a mecanismului de declanşat focul la armele de vînătoare, format dintr-un ciocănel care loveşte percutorul. **2.** Pîrghie de comandă a supapei la ciocanele de forjă acţionate cu aer comprimat.

COCOŞÁ vb. I refl. (<*cocoaşă*) A se gheboşa, a se gîrbovi, a se încovoia. ◆ Tranz. A face să capete cocoaşă; a face să se încovoaie sub apăsarea unei greutăţi.

COCOŞÁR s.m. (<bg. *kokošar*) Pasăre din genul sturzilor, cu penele sure pe spate şi castanii pe restul corpului, care vine la noi toamna (*Turdus pilaris*).

COCOŞÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*cocoşa*) (Persoană) care are cocoaşă.

COCOŞÉL s.m. (<*cocoş*) **1.** Diminutiv al lui cocoş. ◇ *Cocoşel-de-cîmp* = plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu florile roşii-cărămizii, răspîndită prin locuri cultivate şi necultivate (*Adonis aestivalis*). **2.** Monedă franceză de aur (în valoare de 20 de franci) pe care este gravat un cocoş; p. gener. monedă de aur. **3.** (La pl.) Floricele (de mîncat).

COCOŞNIC s.n. (cf. sl. *kokoši* "găină") **1.** (În costumul popular rusesc) Podoabă de cap în forma unei diademe, purtată de femei. **2.** Coronament decorativ al zidurilor, al bolţilor, al ancadramentelor, constituit dintr-unul sau din mai multe arce profilate, caracteristic pentru arhitectura rusească religioasă din sec. 16.

COCÓTĂ s.f. (<fr. *cocotte*) Femeie de moravuri uşoare.

COCOTIÉR s.m. (<fr. *cocotier*) Arbore tropical din familia palmierilor, cu tulpină cilindrică şi înaltă, în vîrful căreia se găseşte un buchet mare de frunze penate, cu numeroase flori aşezate în ciorchini, ale cărui fructe sînt nucile de cocos şi al cărui lemn se foloseşte în construcţie (*Cocos nucifera*).

cocotier

COCOŢÁ vb. I tranz. şi refl. A (se) urca pe ceva, a (se) aşeza pe un loc mai înalt. ◆ Fig. A promova într-un post sau a ajunge la o situaţie nemeritată.

COCS s.n. (<germ. *Koks*) Produs solid obţinut din cărbunele de pămînt, din reziduuri de petrol sau din gudroane, prin încălzire la temperaturi înalte, întrebuinţat drept combustibil şi ca materie primă sau auxiliară în metalurgie, în industria chimică, în gospodărie etc. ◇ *Cocs metalurgic* = cocs de calitate superioară, folosit ca agent de reducere şi combustibil în metalurgie, la furnalele înalte.

COCSAGÍZ s.m. (<rus. *kok-sagiz*) Plantă perenă din familia compozitelor, asemănătoare cu păpădia, a cărei rădăcină conţine un latex din care se extrage cauciucul (*Taraxacum kok-saghyz*).

COCSERÍE s.f. (<*cocs*, după fr. *cokerie*) Ansamblul instalaţiilor sau secţie într-o întreprindere în care se fabrică cocsul prin distilarea cărbunilor de pămînt.

COCSIFICÁ vb. I tranz. (<*cocs*, după fr. *cokéfier*) A transforma cărbunele de pămînt sau rezidurile de petrol în cocs.

COCSOCHIMÍE s.f. (<*cocs+chimie*) **1.** Studiu al prelucrării şi al transformării produşilor chimici obţinuţi din cărbuni prin cocsificare. **2.** Ramură a industriei grele care prelucrează cărbunele de pămînt prin cocsificare.

COCTÉIL (COCKTÁIL) s.n. (<engl., fr. *cocktail*) **1.** Băutură preparată dintr-un amestec de diferite băuturi alcoolice (cu ingrediente). **2.** Recepţie de proporţii mai modeste.

COCŢIÚNE s.f. (<fr. *coction*) (FARM.) Fierbere a frunzelor, a florilor etc. ale unor plante medicinale în scopul extragerii principiilor active pe care le conţin; concr. medicament astfel obţinut. ◆ Digestie a alimentelor în stomac.

COD[1] s.m. (<engl. *cod*) Peşte marin din N Oceanului Atlantic, care are trei aripioare dorsale (*Gadus morrhua*).

COD[2] s.n. (<fr. *code*) **1.** Act normativ care cuprinde o culegere sistematică de reguli juridice privitoare la o anumită ramură a dreptului (ex. *cod penal*; *codul muncii*). ◆ Ansamblul unor reguli de conduită, de precepte, de prescripţii; documentul ce le cuprinde. **2.** Sistem de semnale sau de semne convenţionale cu semnificaţii bine precizate, ale căror combinaţii servesc la transmiterea unor mesaje (ex. *alfabetul telegrafic*). ◇ *Cod de pavilioane* = ansamblu format din numărul minim de pavilioane, flamuri şi triunghiuri necesare pe o navă pentru a semnaliza conform unui cod de semnale. *Cod poştal* = număr atribuit unei localităţi sau străzi. *Cod de culori* = sistem de notare prin culori a cifrelor care reprezintă parametrii principali ai rezistorilor şi condensatoarelor. **3.** (BIOL.) *Cod genetic* = mecanism biochimic prin care se înregistrează, se conservă şi se transmite informaţia ereditară, prin intermediul macromoleculei de acid dezoxiribonucleic.

CÓDA[1] s.f. (<it. *coda*) Parte finală a unei compoziţii muzicale. ◆ Grup de cîteva note muzicale care încheie tema unei fugi. ◆ Codiţa unei note.

CODÁ[2] vb. I tranz. (<fr. *coder*) A transforma un text scris în limbaj obişnuit în grupe de semne, de litere sau de cifre, potrivit echivalenţelor stabilite într-un cod[2].

CODÁJ s.n. (<fr. *codage*) Operaţie de transformare a unui mesaj într-un şir de semnale, susceptibile a fi transmise printr-un mijloc de telecomunicaţie.

CODÁLB, -Ă adj., s.m. (<*coadă+alb*) **1.** Adj. (Despre animale) Care are coada sau vîrful cozii de culoare albă, iar restul de culoare mai închisă. ◆ (Despre oameni) Cu părul blond. **2.** S.m. Pasăre răpitoare de zi, din ordinul falconiformelor, de talie mare, cu coada albă (*Haliaëtus albicilla*).

CODÁN, -Ă s.f., adj. (<*coadă*) **1.** S.f. Fată tînără (cu cozi). **2.** Adj. (Despre animale) Care are coadă (lungă şi stufoasă).

CODÁŞ, -Ă adj., s.m. şi f. (<*coadă*) Persoană, grup de persoane, instituţie etc. care a rămas în urma altora, care se află printre ultimii în muncă, la învăţămînt, într-o competiţie sportivă etc.

CODÁT, -Ă adj. (<*coadă*) **1.** (Despre animale) Care are coadă lungă şi stufoasă. **2.** (Despre ochi) Migdalat, prelung.

CODEBITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *codébiteur*) Persoană care este datoare (cuiva) împreună cu alţii.

CODEÍNĂ s.f. (<fr. *codéine*) Alcaloid extras din opiu împreună cu morfina, utilizat ca analgezic şi calmant al tusei.

CÓDEX (CÓDICE) s.n. (<lat. *codex, -icis*) **1.** Cea mai veche formă de carte la romani, constituită din mai multe table cerate asamblate. **2.** Culegere (manuscrisă) de legi, de documente medievale sau, p.ext., de orice texte vechi (medievale), de obicei avînd conţinut variat. ◇ *Codex aureus* = tip de manuscris de mare valoare din sec. 8-9, ale cărui litere sînt scrise cu aur, iar miniaturile sînt desenate pe fond de aur. Un astfel de codex din sec. 9

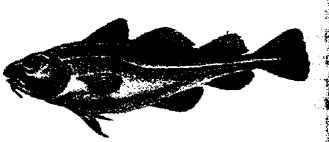

cod[1]

(fragment din evanghelii) se găseşte la biblioteca Batthyáneum din Alba-Iulia.
CODÍ vb. IV refl. (<*coadă*) A sta la îndoială, a şovăi, a ezita. ◆ A se da înapoi de la ceva, a se feri de cineva.
CODICÍL s.n. (<fr. *codicille*, lat. *codicillus*) Act întocmit în formă testamentară prin care se modifică sau se completează conţinutul iniţial al unui testament.
CODICOLOGÍE s.f. (<fr. *codicologie*; cf.gr. *codex* "carte"+*logos* "ştiinţă") Disciplină a paleografiei care studiază manuscrisele, nu atît ca purtătoare ale unui text, cît ca avînd o viaţă proprie. ◆ Istorie a colecţiilor, a stărilor şi a condiţiilor de păstrare etc. a manuscriselor.
CODIFICÁ vb. I tranz. (după fr. *codifier*) A reuni, a sistematiza într-un cod[2] normele juridice care se referă la o anumită ramură a dreptului.
CODIFICÁRE s.f. (<*codifica*) Transpunere a unui mesaj, a unei informaţii etc. din limbajul natural într-un limbaj artificial, cu ajutorul unui cod[2].
CÓDINĂ s.f. (<*coadă*) (Pop.) **1.** Lînă de calitate inferioară, tunsă de pe capul, picioarele şi coada oilor. **2.** Grîu de calitate inferioară, care conţine multe corpuri străine.
CODIRÉCTOR s.m. (<fr. *codirecteur*) Persoană care conduce împreună cu alta (sau cu altele), în calitate de director, o întreprindere, o instituţie, o publicaţie etc.
CODIRÍŞTE s.f. (<*coadă*+*toporişte*) Coadă de bici.
CODÍSM s.n. (<*coadă*, după rus. *hvostizm*) Ideologie care preconizează situarea unui partid (comunist) într-o situaţie de inferioritate faţă de mase şi subordonarea lui faţă de mişcarea muncitorească, negîndu-i-se astfel presupusul rol de avangardă.
CODÍŢĂ s.f. (<*coadă*) **1.** Diminutiv al lui coadă. ◆ Semn grafic care intră în alcătuirea unor litere. **2.** Fig. Persoană lipsită de caracter şi de personalitate, care este unealta cuiva. **3.** Adaos, înfloriturâ, exagerare (printr-o ştire, un zvon etc.).
CODÎRLĂ s.f. (<*coadă*) Partea dinapoi, mobilă, a carului sau a căruţei, legată cu lanţuri, pe care se aşază, în mod obişnuit, nutreţul pentru vite.
CODOBÁTURĂ s.f. (lat. **codabatulla*) Pasăre migratoare mică, cenuşie, cu coada lungă, mereu în mişcare, care trăieşte pe lîngă ape (*Motacilla alba*).
CODÓN s.m. (GENET.) Secvenţă de trei nucleotide în acidul dezoxiribonucleic şi, respectiv, în acidul ribonucleic mesager, care codifică un anumit aminoacid.
CODÓŞ, -OÁŞĂ s.m. şi f. (<tc. *kodoş*) (Depr.) Proxenet.

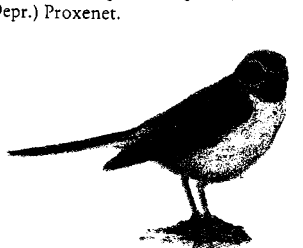
codobatură

CODRÓŞ s.m. (<*coadă*+*roşu*) (La pl.) Gen de păsări migratoare mici, cîntătoare, insectivore, de mărimea vrabiei, cu penajul cenuşiu-roşiatic şi cu coada lungă roşie (*Phoenicurus*); (şi la sg.) pasăre care face parte din acest gen.

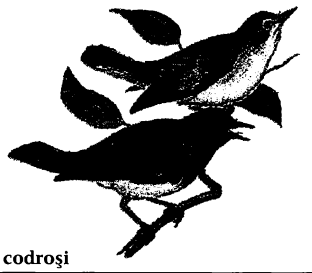
codroşi

CÓDRU s.m. (lat. **quodrum*=*quadrum*) **1.** Pădure (mare, deasă, bătrînă). ◇ *Hoţ de codru* = tîlhar care odinioară se ascundea în codri şi ieşea să jefuiască la drumul mare. **2.** Bucată mare de pîine, de mămăligă etc.
COECHIPIÉR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *coéquipier*) Membru al unei echipe (sportive sau de muncă), considerat în raport cu ceilalţi membri ai echipei.
COEDUCÁŢIE s.f. (<fr. *coéducation*) Educaţie în comun a băieţilor şi fetelor, în şcoli mixte.
COEFICIÉNT s.m. (<fr. *coefficient*) **1.** Constantă care multiplică o mărime variabilă într-o expresie matematică, o necunoscută sau un produs de necunoscute într-o ecuaţie sau într-o inecuaţie, o nedeterminantă sau un produs de nedeterminante într-un monom sau într-un polinom. **2.** Mărime care indică sau caracterizează o anumită proprietate a unui corp sau a unei substanţe etc. şi care este constantă pentru acel corp sau pentru acea substanţă în anumite condiţii date. **3.** Mărime relativă care exprimă raportul dintre doi indicatori, arătînd cîte unităţi din indicatorul raportat revin la o unitate din indicatorul luat ca bază de raportare (ex. *locuitori pe km*[2]).
COEMPŢIÚNE s.f. (<fr. *coemption*, lat. *coemptio, -onis*) (JUR.) Cumpărare reciprocă.
COENZÍMĂ s.f. (<fr. *coenzyme*) Substanţă produsă de celula vie, care contribuie la activizarea enzimelor.
COERCÍBIL, -Ă adj. (<fr. *coercible*) (Despre gaze) Care poate fi comprimat şi reţinut într-un spaţiu oarecare.
COERCIBILITÁTE s.f. (<fr. *coercibilité*) Însuşirea a ceea ce este coercibil.
COERCITÍV, -Ă adj. (<fr. *coercitif*) Care constrînge, care are puterea sau dreptul de a constrînge, care exercită o constrîngere. ◇ (FIZ.) *Cîmp coercitiv* = valoare pe care trebuie să o aibă intensitatea cîmpului magnetic, astfel încît inducţia magnetică să se anuleze.
COERCÍŢIE s.f. (<fr. *coercition*, lat. *coercitio, -onis*) Măsură de constrîngere aplicată cuiva pentru a-l face să-şi îndeplinească o obligaţie.
COERÉDE s.m. (<lat. *coheres, -edis*) (JUR.) Persoană care moşteneşte împreună cu alţii pe cineva, considerată în raport cu aceştia.
COERÉNT, -Ă adj. (<lat. *cohaerens, -ntis*, fr. *cohérent*) **1.** Care se compune din elemente constitutive strîns legate (şi armonizate) între ele. ◆ Logic, ordonat, armonios. **2.** (FIZ.; despre unde) Care are aceeaşi lungime de undă şi diferenţă de fază constante în timp.
COERÉNŢĂ s.f. (<lat. *cohaerentia*, fr. *cohérence*) **1.** Însuşirea de a fi coerent; legătură strînsă (şi armonioasă) între părţile sau elementele unui întreg. **2.** (FIZ.) Proprietate a undelor de a avea aceeaşi lungime şi diferenţe de fază constante în timp. **3.** (MAT.) Proprietate a unui sistem de axiome de a nu prezenta contradicţii între nici o pereche de propoziţii care pot fi deduse din el.
COERÓR s.n. (<fr. *cohéreur*) Aparat imaginat de Branly pentru recepţionarea semnalelor de telegrafie fără fir.
COEXISTÁ vb. I intranz. (<fr. *coexister*) A exista în acelaşi timp sau împreună cu cineva sau cu ceva.
COEXISTÉNT, -Ă adj. (<fr. *coexistant*) Care există în acelaşi timp sau împreună cu altcineva sau cu altceva.
COEXISTÉNŢĂ s.f. (<fr. *coexistence*) Existenţă simultană a mai multe lucruri, fiinţe, fenomene. ◇ *Coexistenţă paşnică* = principiu al relaţiilor internaţionale dintre state cu sisteme sociale diferite, fundamentat de V. I. Lenin, potrivit căruia aceste state se angajează să trăiască în pace şi să rezolve litigiile dintre ele fără a apela la forţa armată.
COEZIÚNE s.f. (<fr. *cohésion*) **1.** Proprietate a elementelor constitutive ale substanţelor solide, lichide şi gazoase de a se menţine unite, datorită forţelor care se exercită între atomii sau între moleculele lor. **2.** Fig. Legătură intensă, strînsă.
COEZIVITÁTE s.f. (<fr. *cohésivité*) (FIZ.) Proprietate pe care o are materia de a-şi conserva stabilitatea prin jocul forţelor interioare.
CÓFĂ s.f. (cf.bg., scr. *kofa*) Vas de capacitate relativ mică, de formă (relativ) cilindrică, cu o singură toartă, confecţionat din doage de brad, în care se ţine, la ţară, apa de băut. ◆ Cantitatea (de apă) care încape într-un asemenea vas; conţinutul unei cofe.
COFEÍNĂ s.f. (<germ. *Koffein*) Cafeină.
COFERDÁM s.n. (<engl. *cofferdam*) (NAV.) Compartiment etanş în corpul unei nave, limitat de doi pereţi transversali, folosit pentru a izola tancurile de combustibil sau de lubrifianţi de magaziile de mărfuri sau de alte încăperi.
COFERMÉNT s.n. (<fr. *coferment*) (BIOCHIM.) Moleculă organică de lipide sau de glucide, care, împreună cu apofermentul, alcătuieşte compoziţia chimică a enzimelor.
COFETÁR s.m. (<*cofet*, sg. înv. al lui *cofeturi*) Persoană care face sau vinde produse de cofetărie.
COFETĂRÍE[1] s.f. (<*cofet*, sg. înv. al lui *cofeturi*) Local în care se fac, se consumă şi se vînd dulciuri (prăjituri, bomboane, îngheţată etc.).
COFETĂRÍE[2] s.f. (<*cofetar*) Meseria cofetarului.
COFÉTURI s.n. pl. (<ngr. *ko*(n)*feta*) Diverse sortimente de bomboane, de zaharicale etc.
COFOCHIRURGÍE s.f. (<fr. *cophochirurgie*) Disciplină care se ocupă cu tratamentul surdităţii pe cale chirurgicală.
COFÓZĂ s.f. (<fr. *cophose*; cf. gr. *kophos* "surd") Anacuzie.
COFRÁJ s.n. (<fr. *cofrage*) Tipar (de lemn

sau de metal) în care se toarnă un material de construcţie în stare fluidă (betonul, mortarul, asfaltul etc.) pentru a lua, după întărire, forma necesară.

COFRÉT s.n. (<fr. *coffret*) Un fel de firidă închisă cu o uşă metalică, în care este adăpostit aparatajul de siguranţă al unei instalaţii electrice de putere relativ mică.

COGESTIÚNE s.f. (după fr. *cogestion*) Gestiune ţinută în comun de mai multe persoane.

COGITABÚND, -Ă adj. (<it. *cogitabondo*) Bogat în idei, în gînduri.

COGNÁT subst. (<lat. *cognatus*) Situaţia juridică a celui înrudit cu alţii; legături naturale, în special pe linie femeiască, în dreptul roman.

COGNAŢIÚNE s.f. (<lat. *cognatio, -ionis*) Înrudire naturală în vechiul drept roman.

COGNITÍV, -Ă adj. (<fr. *cognitif*) Care aparţine cunoaşterii, referitor la cunoaştere.

COGNÓMEN s.n. (<lat. *cognomen*) Al treilea nume al unei persoane, care arată familia, potrivit vechiului drept roman. ◆ Poreclă, supranume.

COGNOSCÍBIL, -Ă adj. (<lat. *cognoscibilis*) Care poate fi cunoscut.

COGNOSCIBILITÁTE s.f. (<fr. *cognoscibilité*) Însuşirea de a putea fi cunoscut.

COHLEÁR, -Ă adj. (<fr. *cochléaire*) Al cohleei, situat în cohlee.

COHLÉE s.f. (<fr. *cochlée*; cf. lat. *cochlea* "cochilie") Parte a urechii interne, formată dintr-un canal osos răsucit în spirală în jurul columelei.

COHLEOÍDĂ s.f. (<fr. *cochléoïde*) Curbă plană, loc geometric al extremităţilor arcelor cercurilor tangente unei drepte într-un punct al ei, avînd originea comună şi aceeaşi lungime.

COHÓRTĂ s.f. (<lat. *cohors, -tis*; cf. fr. *cohorte*) **1.** Unitate de pedestraşi în armata romană, formată din provinciali fără cetăţenie romană, cu un efectiv reprezentînd a zecea parte dintr-o legiune. ◆ Fig. Mulţime, grup, ceată. **2.** Colectivitate a oamenilor care au trăit acelaşi eveniment demografic într-o perioadă de timp.

COIF s.n. (lat. *cofea*) Acoperămînt de metal sau de piele pentru protecţia capului, purtat în vechime de unii ostaşi în timpul luptei. ◆ Caschetă de hîrtie (în formă de bicorn) cu care se joacă copiii, care se poartă (ocazional) pentru a proteja capul de soare.

coif

COIFFURE s.f. (cuv. fr.) Nume generic pentru bonetă, cască, caschetă etc.

COINCÍDE vb. III intranz. (<fr. *coïncider*, it. *coincidere*) **1.** (Despre evenimente, fenomene etc.) A se petrece simultan, a se produce în acelaşi loc. **2.** A fi identic, a se potrivi întocmai. ◆ (Despre linii, figuri, suprafeţe) A se suprapune perfect.

COINCIDÉNŢĂ s.f. (<fr. *coïncidence*) **1.** Faptul de a coincide; potrivire (întîmplătoare) a două lucruri, fapte, evenimente etc.). **2.** (TELEC.) *Schemă de coincidenţă* = circuit electronic care, primind două sau mai multe impulsuri, le transmite mai departe numai dacă ele vin simultan.

COINCULPÁT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *coïnculpé*) (JUR.) Înculpat împreună cu alţii pentru acelaşi delict.

COINÉ s.f. (<gr. *koine*) Limbă comună (mai ales limba greacă de circulaţie).

COINTERESÁ vb. I tranz. (<fr. *coïntéresser*) A face ca cineva să fie interesat într-o acţiune comună, împreună cu altul sau cu alţii; a suscita interesul unei persoane sau al unei colectivităţi (prin recompense materiale sau morale) pentru realizarea unui scop comun.

COIÓT s.m. (<fr. *coyote*; cuv. aztec) Mamifer carnivor din America, asemănător cu şacalul şi cu lupul (*Canis latrans*).

COIR s.m. (<engl. *coir*) **1.** Plantă textilă exotică. **2.** Fibră elastică extrasă din această plantă.

COÍT s.n. (<lat. *coitus*, fr. *coït*) Împreunare sexuală.

COJÍ vb. IV (<*coajă*) **1.** Tranz. A curăţa de coajă fructe, legume etc. **2.** Refl. (Despre răni cicatrizate, despre pielea arsă de soare etc.) A se descuama, a se curăţa de coji. **3.** Refl. (Despre pereţi şi despre tencuiala sau varul de pe ei) A se coşcovi, a se scoroji.

COJÍRE s.f. (<*coji*) **1.** Acţiunea de a (se) coji. **2.** Operaţie de îndepărtare (prin aşchiere) a stratului cu defecte (crustă, oxizi etc.) de pe suprafaţa unor lingouri, a unor semifabricate etc. **3.** Operaţie de îndepărtare a cojii sau a stratului de răşină oxidată de pe suprafaţa lemnului.

COJOÁICĂ s.f. (<*coajă*) (ORNIT.) Scorţărel (*Certhia familiaris*).

COJÓC s.n. (<sl. *kožuhŭ*) **1.** Obiect de îmbrăcăminte de diferite croieli, confecţionat din piei de oaie prelucrate cu miţe cu tot, care se poartă mai ales la ţară ca palton (cu blana înăuntru). **2.** Pătură de bumbac bine presată, obţinută în filaturile de bumbac.

COJOCÁR s.m. (<*cojoc*) Bărbat care lucrează sau vinde cojoace, căciuli etc.

COL s.n. (<fr. *col*) **1.** (ANAT.) Parte mai îngustă a unui os sau a unui organ. ◇ *Col uterin* = porţiunea inferioară a uterului care se continuă cu vaginul. *Col femural* = porţiunea inferioară a capului femurului care se continuă cu diafiza. **2.** (BOT.) Zonă îngustă care face trecerea între rădăcină şi baza tulpinii.

CÓLA[1] s.m. invar. (<fr. *cola, kola;* cuv. sudanez) **1.** Arbore tropical exotic înalt de 10-15 m, cu fructele albe sau roşii, de mărimea unei nuci, care conţin alcaloizi stimulanţi (*Cola nitida*). **2.** Tip de băutură răcoritoare preparată din fructul acestui arbore.

COLÁ[2] vb. I refl. (<fr. *coller*) **1.** A se uni printr-o legătură nematrimonială; a trăi în concubinaj. **2.** A se combina, a se asorta. **3.** (Despre îmbrăcăminte) A se lipi de corp.

COLABÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *collaber*) (MED.; despre organe) A (se) turti.

COLABÁRE s.f. (<*colaba*) (MED.) Turtire spontană sau provocată în scop terapeutic a unui organ.

COLABORÁ vb. I intranz. (<fr. *collaborer*) **1.** A participa alături de alţii la realizarea unei acţiuni sau a unei opere care se efectuează în comun. **2.** A publica o lucrare într-un periodic sau într-o culegere.

COLABORÁRE s.f. (<*colabora*) Acţiunea de a colabora şi rezultatul ei.

COLABORATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *collaborateur*) Persoană care colaborează (la o acţiune, la o lucrare, la o publicaţie). ◆ Persoană care lucrează într-o instituţie, fără a fi salariatul ei permanent.

COLABORAŢIONÍSM s.n. (<*colaboraţionist*) Atitudine sau politică de trădare a intereselor propriei ţări (specifică mai ales celor care au colaborat cu ocupanţii hitlerişti în timpul celui de-al doilea război mondial).

COLABORAŢIONÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *collaborationniste*) Partizan al unei politici de colaborare cu inamicul, în condiţiile ocupării ţării de către acesta.

COLÁC s.m. (<sl. *kolačĭ*) **1.** Un fel de pîine, de obicei în formă de inel, împletită din mai multe suluri de cocă. **2.** Răsplată obligatorie pe care o dădea proprietarul celui care îi aducea vite sau obiecte pierdute. ◇ *Colaci domneşti* = daruri obligatorii (plocoane) pe care le trimiteau domniei oraşele din Ţara Românească şi din Moldova. *Colaci vlădiceşti* = daruri făcute mitropolitului de către egumenii moldoveni în sec. 17-18, care constau în blănuri, miei, brînză etc. **3.** Obiect de metal, de lemn, de cauciuc etc. de formă inelară. ◇ *Colac de salvare* = inel de plută sau de cauciuc umflat cu aer, cu ajutorul căruia o persoană (naufragiată) se poate menţine deasupra apei (fiind uneori prevăzut cu dispozitive luminoase de semnalizare). ◆ Ghizd (la o fîntînă). **4.** Rotocol de fum (de ţigară).

COLAGÉN, -Ă s.n., adj. (<fr. *collagène*; cf.gr. *kolla* "clei"+*gennan* "a naşte") **1.** S.n. Scleroproteină macromoleculară existentă în ţesuturile conjunctiv, osos şi cartilaginos, foarte rezistentă la acţiunea agenţilor chimici şi a enzimelor proteolitice, obţinută industrial din piele, din zgîrciuri, din solzi de peşte etc. prin fierbere cu apă, cu gelatină, cu clei. **2.** Adj. (Despre substanţe) Care ajută la prepararea substanţelor gelatinoase.

COLAGENÓZĂ s.f. (<fr. *collagénose*) (MED.) Afecţiune caracterizată prin proliferarea celulelor şi a fibrelor colagene din ţesutul conjunctiv al pielii (ex. *lupusul eritematos diseminat*), al arterelor (ex. *periarterita nodoasă*) etc.

COLAGÓG s.n. (<fr. *cholagogue*) Aliment sau medicament care provoacă evacuarea bilei în intestin (ex. *uleiul de măsline*; *sulfatul de magneziu*).

COLÁJ s.n. (<fr. *collage*) **1.** (ARTE PL.) Procedeu în arta modernă care constă în lipirea pe acelaşi tablou a unor elemente eterogene, în vederea obţinerii unui efect de ansamblu, adesea surprinzător; p.ext. tablou realizat prin acest procedeu (ex. *colajele lui Picasso*). ◆ Spectacol de teatru alcătuit din diferite fragmente. **2.** Operaţie de încorporare în anumite mase alimentare a unor substanţe ca gelatina, taninul, albumina, cazeina, cărbunele de lemn sau animal etc. ◇ *Colajul sucurilor* =

completare a limpezirii enzimatice prin adăugare de gelatină alimentară. **3.** Legătură permanentă nematrimonială.

COLAMÍNĂ s.f. (<[al]*co*[o]*l*+*amină*) (BIOCHIM.) Bază azotată cu funcţie de alcool şi amină (etanol-amină), făcînd parte din structura cefalinelor.

COLÁN s.n. (<tc. *kolan*) **1.** Salbă, şirag (de pietre preţioase) ce se poartă la gît ca podoabă. **2.** Colier cu decoraţii (de un grad înalt) purtat la gît ca distincţie. **3.** Cingătoare împodobită, purtată mai ales de femei.

COLÁNĂ s.f. (<it. *collana*) Culegere de poezii sau de proză cu temă comună; p.ext. colecţie de opere.

COLANGIOGRAFÍE s.f. (<fr. *cholangiographie*; cf.gr. *chole* "bilă"+*angeion* "vas" + *graphein* "a scrie") (MED.) Radiografie a căilor biliare făcută cu ajutorul unei substanţe de contrast.

COLANGIOTOMÍE s.f. (<fr. *cholangiotomie*) (MED.) Deschidere chirurgicală a canalului biliar.

COLANGÍTĂ s.f. (<fr. *cholangite*) Angiocolită.

COLÁNT, -Ă adj., s.m.pl. (<fr. *collant*) **1.** Adj. (Despre îmbrăcăminte) Strîns lipit de corp. **2.** S.m. pl. Pantaloni dintr-un material elastic (strălucitor), care se mulează pe picior.

COLÁPS s.n. (<lat., fr. *collapsus*) **1.** (MED.) Insuficienţă circulatorie periferică manifestată prin pierderea oricărei forţe, încetarea treptată a funcţiilor cardiace însoţită de pierderea cunoştinţei, răcirea tegumentelor etc. ◆ Prăbuşire a pereţilor celulelor vegetale ca urmare a eliminării apei libere din golurile celulare. **2.** (ASTR.) *Colaps gravitaţional* = prăbuşire gravitaţională.

COLAPSOTERAPÍE s.f. (<fr. *collapsothérapie*) (MED.) Metodă de tratament al anumitor forme de tuberculoză, care constă în turtirea chirurgicală a unui plămîn cu ajutorul pneumotoraxului terapeutic cu scopul de a-l pune în repaus funcţional.

COLARGÓL s.n. (<fr. *collargol*) (FARM.) Soluţie apoasă conţinînd argint coloidal, folosită mai ales ca antiseptic.

COLATERÁL, -Ă adj. (<fr. *collatéral*, lat. *collateralis*) Lăturalnic, subordonat, secundar. ◆ (Despre rude, grade de rudenie) Care uneşte între ei pe fraţi şi surori (şi pe descendenţii acestora) (ex. *linie colaterală; rudenie colaterală*).

COLATITÚDINE s.f. (după fr. *collatitude*) Complementul latitudinii unui punct de pe sfera terestră sau cerească.

COLAŢIONÁ vb. I tranz. (<fr. *collationner*) A confrunta o copie sau o reproducere a unui text cu originalul, pentru a-i stabili exactitatea sau pentru a constata asemănările şi deosebirile existente.

COLAŢIÚNE s.f. (<fr. *collation*, it. *colazione*) **1.** Colaţionare. **2.** Drept de a conferi un beneficiu, un grad universitar etc. **3.** Gustare.

COLĂCÁR (COLĂCÉR) s.m. (<*colac*) (Pop.) Fiecare dintre flăcăii care însoţesc (călare) mirele în ziua nunţii pentru a lua mireasa de la casa ei şi care rostesc la masă oraţia de nuntă.

COLĂCĂRÍE s.f. (<*colăcar*) (Pop.) Oraţie de nuntă.

COLB s.n. (Pop.) Praf, pulbere.

COLBERTÍSM s.n. (<fr. *colbertisme*; cf. n.pr. *Colbert*, ministru de finanţe în Franţa, sub Ludovic XIV) Sistem economic potrivit căruia se cere protecţionismul temporar al producţiei naţionale, limitîndu-se importarea mărfurilor străine.

COLBERTÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *colbertiste*) **1.** Adj. Care aparţine colbertismului, referitor la colbertism. **2.** S.m. şi f. Adept al colbertismului.

COLCHICÍNĂ s.f. (<fr. *colchicine*; cf.gr. *kolkhikon* "brînduşă de toamnă") Alcaloid foarte toxic, extras din brînduşă, utilizat ca analgezic şi în tratamentul cancerului.

COLDCRÉMĂ s.f. (<engl. *cold-cream* <*cold* "rece"+ *cream* "cremă") Preparat cosmetic pe bază de ceară de albine, conţinînd o cantitate mare de apă.

COLECÍST s.n. (<fr. *cholécyste*) Veziculă biliară.

COLECISTECTOMÍE s.f. (<fr. *cholécystectomie*) Extirpare a vezicii biliare.

COLECISTÍTĂ s.f. (<fr. *cholécystite*) Inflamaţie acută sau cronică a vezicii biliare.

COLECISTOPATÍE s.f. (<fr. *cholécystopathie*) (MED.) Nume generic pentru bolile căilor biliare.

COLECISTOGRAFÍE s.f. (<fr. *cholécystographie*) Radiografie a veziculei biliare după introducerea în organism (pe cale bucală sau intravenoasă) a unei substanţe de contrast.

COLECISTOSTOMÍE s.f. (<fr. *cholécystostomie*) (MED.) Deschiderea şi legarea chirurgicală a vezicii biliare de piele.

COLECTÁ vb. I tranz. (<fr. *collecter*) **1.** A aduna, a strînge la un loc lucruri, diferite materiale, bani etc. pentru un anumit scop. **2.** A strînge în mod organizat de la producători diferite produse pe baza unor contracte încheiate cu aceştia. **3.** (Despre răni, abcese) A face puroi.

COLÉCTĂ s.f. (<fr. *collecte*) Acţiunea de a aduna bani sau obiecte, prin contribuţie benevolă, în scopul ajutorării cuiva.

COLECTÍV, -Ă adj., s.n., s.f. (<fr. *collectif*, lat. *collectivus*) **I.** Adj. **1.** Care rezultă din munca, din activitatea mai multor persoane. **2.** Comun, public, social. **3.** Care se referă la ideea de colectivitate. ◇ *Substantiv colectiv* = substantiv care denumeşte prin forma de singular o pluralitate de obiecte identice, considerate ca un întreg, ca o totalitate. *Sufix colectiv* = sufix care conferă unui substantiv valoarea de substantiv colectiv. **II.** S.n. Grup de persoane cu interese şi concepţii comune, organizat în vederea unor scopuri bine determinate, care participă la îndeplinirea unor sarcini comune şi poartă răspunderea activităţii depuse. ◇ *Colectiv de catedră* = totalitatea cadrelor didactice din învăţămîntul superior, grupate în cadrul unei catedre. ◆ P. gener. Grup (organizat) de persoane. **III.** S.f. (Ieşit din uz) Cooperativă agricolă de producţie.

COLECTIVÍSM s.n. (<rus. *kollektivizm*, fr. *collectivisme*) Principiu fundamental al ideologiei comuniste, preconizînd devotamentul faţă de colectivitate, prioritatea intereselor obşteşti în detrimentul celor individuale.

COLECTIVÍST, -Ă s.m. şi f. (<*colectiv*; cf.fr. *collectiviste*) **1.** Partizan al colectivismului. **2.** (Ieşit din uz) Membru al unei cooperative agricole de producţie.

COLECTIVITÁTE s.f. (<fr. *collectivité*) **1.** Grup de oameni care duc o viaţă colectivă; comunitate umană; p.ext. societate. **2.** *Colectivitate statistică* = totalitatea unităţilor statistice studiate pentru cunoaşterea fenomenelor sau proceselor economice, avînd unele trăsături comune, numite caracteristici statistice, dar o mărime variabilă.

COLECTIVIZÁ vb. I tranz. (<fr. *collectiviser*) A face să aibă caracter colectiv. ◆ (Ieşit din uz) A cooperativiza (agricultura).

COLECTÓR, -OÁRE adj., subst. (<fr. *collecteur*) **I.** Adj. **1.** (Despre vase, tuburi, bazine) În care se adună, se colectează gaze sau lichide. **2.** (ZOOL.) *Aparat colector* = coşuleţele albinelor lucrătoare rezultate din modificarea tibiilor celei de a treia perechi de picioare, în care albinele colectează şi transportă polenul. **II.** S.n. **1.** Încăpere, recipient sau conductă pentru acumularea şi conducerea lichidelor sau a gazelor în diferite sisteme tehnice. **2.** Organ al rotorului unor maşini electrice care schimbă legăturile dintre înfăşurarea rotorului şi circuitul exterior. **3.** Unul dintre cele trei elemente ale unui tranzistor. **4.** Substanţă chimică organică, folosită ca reactiv la flotaţia mineralelor pentru a concentra particulele de minerale în spumă (ex. *xantat de sodiu; xantat de potasiu*). **III.** S.m. Persoană care strînge sau achiziţionează mărfuri, produse etc.

COLECTÚRĂ s.f. (<germ. *Kollektur*) Oficiu de colectare a cărţilor în vederea aprovizionării bibliotecilor. ◆ (În trecut) Agenţie de vînzare a biletelor de loterie.

COLÉCŢIE s.f. (<fr. *collection*, lat. *collectio, -onis*) **1.** Serie de obiecte de acelaşi fel sau de aceeaşi categorie, care, adunate şi dispuse sistematic, reprezintă o valoare artistică, ştiinţifică, documentară etc. ◆ Culegere de opere (literare sau ştiinţifice) grupate după anumite criterii şi apărute în cadrul unei edituri. **2.** Puroi adunat în interiorul unui ţesut bolnav, într-un organ sau într-o cavitate a organismului.

COLECŢIONÁ vb. I tranz. (<fr. *collectionner*) A strînge obiecte de acelaşi fel pentru a alcătui o colecţie; a face colecţie (de...).

COLECŢIONÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *collectionneur*) Persoană care colecţionează obiecte, care face sau are o colecţie.

COLEDÓC adj. (<fr. *cholédoque*, lat. *choledochus*; cf.gr. *chole* "fiere"+*dochos* "care poate conţine") (ANAT.) *Canal coledoc* (şi substantivat, n.) = canal musculos, lung de aproape 8 cm, prin care secreţia bilei împreună cu secreţiile hepatice se varsă în duoden.

COLEDOCÍTĂ s.f. (<fr. *cholédocite*) (MED.) Inflamaţie a canalului coledoc.

COLEDOCOSTOMÍE s.f. (<fr. *cholédochostomie*) (MED.) Derivaţie externă a bilei prin introducerea unui tub în lumenul coledocului.

COLEDOCOTOMÍE s.f. (<fr. *cholédochotomie*) (MED.) Deschidere chirurgicală a canalului coledoc pentru scoaterea calculilor biliari.

COLÉG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *collègue*) Persoană care învaţă, activează, munceşte împreună cu altele într-un anumit loc, considerată în raport cu acestea.

COLEGÁT s.n. (<it. *collaegato*) Colligatum.

COLEGATÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *colégataire*) (JUR.) Fiecare dintre persoanele care moştenesc o avere lăsată prin testament, considerată în raport cu ceilalţi moştenitori.

COLEGIÁL, -Ă adj. (<fr. *collégial*) De coleg; tovărăşesc, camaraderesc. ◇ (JUR.) *Organ colegial* = organ care funcţionează pe baza principiului colegialităţii. ◆ *Biserică colegială* (şi substantivat, f.) = biserică în care oficiază un colegiu de canonici.

COLEGIALITÁTE s.f. (<*colegial*, după germ. *Kollegialität*) **1.** Atitudine, sentimente de (bun) coleg. **2.** Principiu potrivit căruia conducerea unor organe sau organizaţii se exercită de mai multe persoane, care iau împreună hotărîri prin votul majorităţii.

COLEGIÁN s.m. (<fr. *collégien*) (Înv.) Elev al unui colegiu.

COLÉGIU s.n. (<lat. *collegium*, fr. *collège*) **1.** (În Roma antică) Corp sau asociaţie de persoane care aveau aceeaşi profesie sau demnitate. **2.** (JUR.) Colectiv de judecători în cadrul organizării interne a instanţei supreme din unele ţări sau cu atribuţii speciale pe lîngă unele organe de jurisdicţie. ◇ *Colegiu de avocaţi* = colectiv al avocaţilor dintr-o unitate administrativ-teritorială. **3.** (În trecut) Organizaţie de liber-profesionişti alcătuită în vederea apărării intereselor profesionale ale membrilor ei. **4.** Reuniune de persoane egale în funcţie (ex. *colegiu de cardinali; colegiu preoţesc*). **5.** Categorie electorală care îngloba cetăţenii cu aceeaşi avere sau cu acelaşi rang social. **6.** (În unele ţări) Instituţie de învăţămînt mediu sau superior, cu o organizare specială. **7.** Organ de conducere a unei instituţii, întreprinderi etc. care examinează şi hotărăşte asupra problemelor de competenţa acesteia. ◇ *Colegiu editorial* = organ consultativ pe lîngă conducerea unei edituri, format din specialişti. *Colegiu de redacţie* (sau *redacţional*) = organ consultativ de pe lîngă redactorul-şef al unei publicaţii, comitet de redacţie.

COLEÍRE s.f. Operaţie de îndepărtare a părului de pe pieile unor animale prin aplicarea unei substanţe depilatoare.

COLELITIÁZĂ s.f. (<fr. *cholélithiase*) (MED.) Litiază biliară.

COLEMBÓLĂ s.f. (<fr. *collembole*) (La pl.) Ordin de insecte primitive, fără aripi, care se deplasează cu ajutorul unor apendici abdominali prin salturi (*Collembola*); (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin.

COLEMÍE s.f. (<fr. *cholémie*; cf.gr. *chole* "fiere"+*haima* "sînge") (MED.) Creşterea cantităţii de bilirubină sau a altor compuşi ai bilei în sînge; trecere a bilei în sînge.

COLENCHÍM s.n. (<fr. *collenchyme*; cf.gr. *kolla* "clei"+*enchyma* "acumulare") Ţesut viu de susţinere elastic, situat sub epidermă, în organele tinere, în curs de creştere, ale plantelor, format din celule alungite, fusiforme, cu membranele celulozice puternic şi inegal îngroşate.

COLEO- (<fr. *coleo-*; cf. gr. *koleos*) Element prim de compunere care are semnificaţia "teacă", "scoarţă".

COLEOPTÉR s.n. (<fr. *coléoptère*; cf. gr. *koleos* "teacă"+*pteron* "aripă") (La pl.) Ordin de insecte cu patru aripi, dintre care cele două superioare (elitrele), întărite, au rol de protecţie pentru celelalte două, care sînt subţiri, membranoase şi servesc la zbor; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin (ex. *cărăbuşul, rădaşca*).

COLEOPTÍL s.n. (<fr. *coléoptile*) Prima frunză, în formă de teacă, care înveleşte muguraşul embrionului la graminee.

COLEOPTÓZĂ s.f. (<fr. *coléoptose*) (MED.) Prolaps al vaginului.

COLEORÍZĂ s.f. (<fr. *coléorise*; cf.gr. *koleos* "teacă"+*rhiza* "rădăcină") (BOT.) Organ membranos, în formă de sac sau de degetar, care acoperă radicula embrionului la unele plante monocotiledonate.

COLEPATÍE s.f. (<fr. *cholépathie*; cf.gr. *chole* "bilă"+*pathos* "boală") (MED.) Nume generic pentru afecţiunile căilor biliare.

COLERÉTĂ s.f. (<fr. *collerette*) Guleraş din ţesătură fină sau din dantelă (încreţit sau plisat).

COLERÉTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *cholérétique*) (Substanţă sau medicament) care stimulează secreţia biliară a ficatului (ex. *sărurile biliare*).

COLERÉZĂ s.f. (<fr. *cholérèse*; cf.gr. *chole* "bilă"+*hairesis* "scoatere") (FIZIOL.) Proces de elaborare a bilei de către celulele hepatice.

COLERGÁNG s.n. (<germ. *Kollergang*) Moară cu tăvălugi verticali, folosită la măcinare în industria pigmenţilor şi a coloranţilor.

COLÉRIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *colérique*) (Persoană) care se supără uşor, care are izbucniri de mînie. ◇ (PSIH.) *Temperament* (sau *tip*) *coleric* = unul dintre cele patru tipuri de temperamente în clasificarea lui Hipocrat, caracterizat prin impulsivitate, nestăpînire.

COLESTERÍNĂ s.f. (<fr. *cholestérine*) Colesterol.

COLESTERÓL s.n.sg. (<fr. *cholestérol*) Substanţă care se găseşte, liberă sau combinată (ca ester), în untura de peşte, în bilă, sînge, ţesut nervos, gălbenuş de ou şi care reglementează permeabilitatea faţă de lichide a membranelor celulare. La persoanele cu tulburări ale merabolismului, acesta se depozitează pe pereţii arterelor sau sub formă de calculi biliari.

COLESTEROLEMÍE s.f. (<fr. *cholestérolémie*) (MED.) Prezenţă a colesterolului în sînge.

COLÉT[1] s.n. (<fr. *colis*, după *pachet*) Pachet relativ mic şi uşor de mînuit, expediat, de obicei, prin poştă.

COLÉT[2] s.n. (<fr. *collet*) **1.** (BOT.) Zonă de trecere între rădăcina şi baza tulpinii. **2.** (ANAT.) Linie de separaţie între rădăcina unui dinte şi coroana sa. **3.** Guler.

COLETĂRÍE s.f. (<*colet*) Mărfuri expediate în cantităţi mici şi în forme uşor de mînuit; expediere de colete; p.ext. serviciu şi mijloc special de transport pentru colete.

COLHÓZ s.n. (<rus. *kolhoz*) Formă de cooperativă agricolă de producţie în fosta URSS.

COLIBACÍL s.m. (<fr. *colibacille*) Specie de microorganisme prezente în mod normal în intestinul gros al mamiferelor, care degradează proteinele şi glucidele netransformate de fermenţi, contribuind la formarea materiilor fecale, dar putînd, uneori, invada şi alte regiuni ale organismului (ex. *rinichi, vezicula biliară*) devenind patogene.

COLIBACILEMÍE s.f. (<fr. *colibacillémie*) (MED.) Prezenţa colibacilului în sînge.

COLIBACILÓZĂ s.f. (<fr. *colibacillose*) Maladie infecţioasă provocată de tipuri patogene de colibacili care invadează organismul uman şi care se manifestă prin simptome generale (diaree, febră, lipsă de poftă de mîncare etc.) şi locale, mai ales renale.

COLIBÁŞ s.m. (<colibă) **1.** (La pl.; în sec. 17; în Ţara Românească) Categorie de ţărani dependenţi; (la sg.) ţăran care face parte din această categorie. **2.** Om care locuieşte într-o colibă.

COLÍBĂ s.f. (<sl. *koliba*) Casă mică şi sărăcăcioasă. ◆ Construcţie provizorie din bîrne, împletitură de nuiele etc., acoperită cu paie, crengi sau stuf, folosită ca adăpost pentru oameni şi, uneori, pentru animale.

COLIBRÍ s.m. (<fr. *colibri*) Nume dat mai multor specii de păsări foarte mici, cu penajul viu colorat, care se hrănesc cu nectar şi zboară foarte repede şi care trăiesc în America tropicală (*Trochilus*); pasăre care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

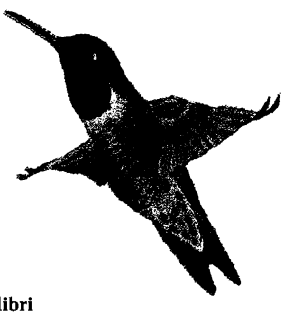

colibri

CÓLIC, -Ă adj. (cf.fr. *côlon*) Care se referă la colon.

CÓLICĂ s.f. (<fr. *colique*, lat. *colica*) Durere abdominală intensă cu caracter spasmodic.

COLIDÉR s.m. (<*co-* "con-"+*lider*) Lider care conduce împreună cu altcineva.

COLIÉR s.n. (<fr. *collier*) **1.** Salbă, colan, şirag de mărgele, de pietre scumpe etc. care se poartă în jurul gîtului. ◆ Fig. Brîu, cerc. **2.** Element de legătură, de obicei metalic, de forma unei brăţări sau a unui inel, folosit pentru prinderea laolaltă a unor piese.

COLIGÁRE s.f. (<it. *colligare*; cf. fr. *colligation*) **1.** (LOG.) Faptul de a sintetiza mai multe observaţii. **2.** (FIZ.) Formarea unei legături covalente prin unirea a doi atomi sau radicali liberi.

COLIGATÍV, -Ă adj. (<fr. *colligatif*) (FIZ.; despre proprietăţi ale substanţelor) Care depinde numai de numărul şi de natura moleculelor substanţei.

COLILÍU, -ÍE s.f., adj. (cf. scr. *kovilje*) **1.** S.f. Nume dat mai multor specii de plante erbacee din familia gramineelor, cu tulpinile subţiri, înalte, formînd tufe dese, cu frunzele înguste, cu inflorescenţa un panicul cu prelungiri flexibile, prevăzute, în general, în vîrful seminţelor cu peri lungi, albi şi pufoşi, care cresc în stepe şi locuri uscate (*Stipa*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. ◇ *Alb-colilie* = (despre părul capului; p.ext. despre oameni) (cu părul) complet alb. **2.** Adj. Alb (ca colilia).

COLIMÁ vb. I intranz. (<lat. *collimare*) (FIZ.) A transforma un fascicul de raze divergent sau convergent într-unul paralel. ◆ A determina, a viza o anumită direcţie.

COLIMATÓR s.n. (<fr. *collimateur*) **1.** (FIZ.) Dispozitiv optic folosit pentru colimarea fasciculelor de raze. **2.** Instrument optic pentru determinarea aproximativă a unei direcţii.
COLIMÁŢIE s.f. (<fr. *collimation*, germ. *Kollimation*) (FIZ.) Reglare a instrumentelor optice în scopul realizării unei coincidenţe între axa lor optică şi cea de vizare.
COLINÁR, -Ă adj. (<*colină*) Cu coline; caracteristic pentru coline, de coline.
COLÍNĂ[1] s.f. (<fr. *colline*) Formă de relief prelungă, mai mică decît dealul.
COLÍNĂ[2] s.f. (<fr. *choline*) (BIOCHIM.) Amină care face parte din complexul vitaminei B, utilizată în tratamentul afecţiunilor hepatice.
COLÍND (COLÍNDĂ) s.n. (s.f.) (<sl. *kolenda* "ziua de Anul Nou") **1.** Obiceiul de a colinda. **2.** Vechi cîntec popular pe teme diverse, cîntat cu prilejul sărbătorilor de Crăciun şi de Anul Nou de către cete de copii, de flăcăi sau de adulţi. **3.** Deplasare din loc în loc întreruptă de popasuri.
COLINDÁ vb. I (<*colindă*) **1.** Intranz. A umbla în seara de Crăciun sau de Anul Nou, din casă în casă, cîntînd colinde. ◆ A umbla de colo pînă colo, dintr-un loc în altul. **2.** Tranz. A străbate, a cutreiera, a bate un drum.
COLINDĂTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*colinda*) Persoană care colindă.
COLINDÉŢ s.n. (<*colind*) (Pop.) Colăcel sau pîinişoară care se dă în dar colindătorilor; p.gener. (la pl.) orice dar care se dă colindătorilor.
COLINÉRGIC, -Ă adj. (<fr. *cholinérgique*) Care se referă la o acţiune simultană, activată sau transmisă cu ajutorul colinei[2].
COLINIÁR, -Ă adj. (<*co-* "con-"+*liniar*; cf.fr. *collinéaire*, germ. *Kollinear*) (MAT.; despre puncte) Care este situat pe aceeaşi dreaptă.
COLINIARITÁTE s.f. (<it. *collinearità*) (MAT.) Calitatea mai multor puncte de a fi coliniare.
COLÍR s.n. (<fr. *collyre*) Medicament lichid folosit în tratamentul unor afecţiuni ale ochilor.
COLÍTĂ s.f. (<fr. *colite*) (MED.) Inflamaţie acută sau cronică a colonului, manifestată prin dureri abdominale, alternanţă de constipaţie şi diaree şi alte tulburări digestive; boală în urma acestei inflamaţii a colonului.
COLÍŢĂ s.f. (<*coală*) (POLIGR.) **1.** Coală de carte sau de revistă, tipărită şi fălţuită, înainte de a fi broşată sau legată. **2.** Mică coală de hîrtie pe care sînt tipărite una sau mai multe mărci poştale, pe care se găseşte o inscripţie indicînd ocazia cu care s-a lansat emisiunea respectivă.
COLÍVĂ s.f. (<sl. *kolivo*) (În practicile religioase ortodoxe) Grîu fiert amestecat cu zahăr şi cu nuci pisate, ornat cu bomboane şi zahăr pudră, împărţit ca pomană la înmormîntări şi la parastase.
COLIVÍE s.f. (<sl. *kulivija*) **1.** Cuşcă mică, din vergele de metal sau de lemn, în care sînt ţinute păsările cîntătoare sau decorative. **2.** Construcţie metalică acţionată mecanic, care serveşte la transportul personalului şi al materialelor în puţurile unei mine.
COLIZIÚNE s.f. (<fr. *collision*, lat. *collisio, -onis*) **1.** Ciocnire violentă între două corpuri care se mişcă unul spre altul. ◆ Abordaj. **2.** Ciocnire de forţe, tendinţe, interese contrare în domeniul relaţiilor omeneşti. ◆ Încăierare, bătălie, luptă. **3.** *Coliziune omonimică* = fenomen lingvistic prin care două sau mai multe cuvinte diferite ajung omonime.
COLLIGATUM s.n. (cuv. lat.) Volum alcătuit din două sau mai multe lucrări diferite legate împreună. ◆ Scriere legată împreună cu altele în acelaşi volum.
COLMATÁ vb. I tranz. (<fr. *colmater*) A produce o colmatare.
COLMATÁRE s.f. (după fr. *colmatage*) **1.** Astupare, accidentată sau intenţionată, a porilor unui material poros prin introducerea unei materii coloidale în masa lui. **2.** Fenomen de depunere a materialului transportat de apele curgătoare, avînd ca rezultat ridicarea treptată a fundului unui bazin, a unei porţiuni dintr-o albie etc. **3.** Depunere a particulelor de oxid de pe banda magnetică pe suprafaţa frontală a capetelor magnetice.
COLNÍC s.n. (<bg., scr. *kolnik*) (Pop.) **1.** Colină. **2.** Drum îngust care trece peste un deal sau prin pădure. **3.** Loc mic, în pădure, lipsit de arbori.
COLOÁNĂ s.f. (<fr. *colonne*) **1.** Stîlp cilindric de marmură, piatră, lemn etc., destinat să susţină o parte dintr-un edificiu sau să-l ornamenteze, alcătuit în general din bază, fus şi capitel, proporţia, forma şi decoraţia acestor elemente fiind determinate de stilul sau de ordinul de arhitectură din care fac parte. ◆ (ANAT.) *Coloană vertebrală* = totalitatea vertebrelor reunite cap la cap constituind axul de susţinere a scheletului la animalele vertebrate; şira spinării. **2.** Masă cilindrică a unui fluid, închisă într-un tub sau care ţîşneşte cu putere dintr-o conductă sau dintr-un rezervor. **3.** Fiecare dintre subdiviziunile verticale în care se împarte o pagină tipărită, despărţită de celelalte printr-o linie neagră verticală sau printr-un spaţiu alb; p.ext. conţinutul unei astfel de despărţituri. ◆ Rubrică într-un formular, registru etc. **4.** Ansamblu de litere sau de cifre aşezate unele sub altele într-un tabel, într-o matrice etc. (pentru a putea fi adunate, înregistrate). **5.** Nume dat mai multor aparate folosite în chimie şi în industria chimică, alcătuite dintr-o manta cilindrică verticală de metal, de sticlă etc. care conţine, după caz, materiale adsorbante sau talere de formă specială, materiale filtrante etc. **6.** Formaţie realizată prin dispunerea în adîncime a unităţilor militare în vederea deplasării lor. ◇ *Coloană de marş* = trupe, grup de vehicule etc. care se deplasează pe acelaşi itinerar în şiruri paralele. **7.** (CINEMAT.) *Coloană sonoră* = ansamblu de sunete (cuvinte, muzică etc.) care însoţesc imaginile unui film.
COLOCATÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *colocataire*) Persoană care foloseşte un spaţiu locativ împreună cu alte persoane (străine) în temeiul unui contract de închiriere.
COLOCÁZIE s.f. (<lat. *Colocasia* [antiquorum], nume ştiinţific al plantei) Plantă tropicală cu frunzele mari, cu rizomul bogat în fe-

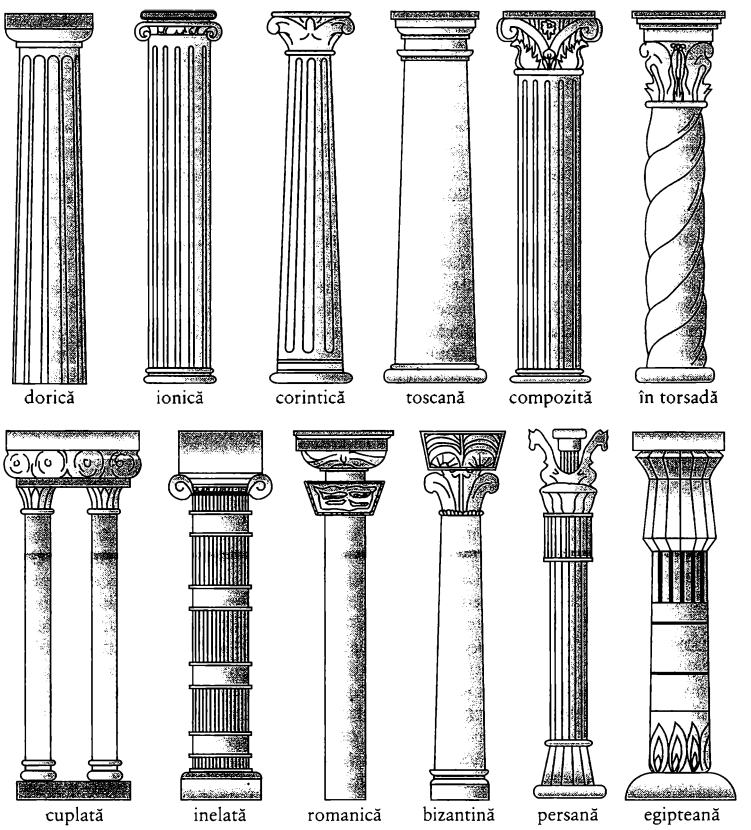

coloane (1)

culă, cultivată la noi ca plantă ornamentală de interior (*Colocasia antiquorum*).

COLÓCVIU s.n. (<lat. *colloquium*) Convorbire, discuţie pe o temă dată. ◆ Formă de control periodic al cunoştinţelor dobîndite de studenţi, care constă în discuţii, lucrări de laborator, lucrări practice etc. ◆ Simpozion.

COLÓDIU s.n. (<fr. *collodion*) Soluţie obţinută prin dizolvarea nitrocelulozei într-un amestec de eter şi alcool şi care, prin evaporare, lasă o peliculă aderentă folosită în fotografie, în medicină sau ca lac şi clei special etc.

COLOFÓN s.n. (<fr. *colophon*) Însemnare la sfîrşitul unei scrieri din epoca manuscriselor şi a incunabulelor, cuprinzînd date (suplimentare) privind tipograful, locul unde a lucrat, autorul şi titlul lucrării etc. ◆ Notiţă grafică la sfîrşitul unei cărţi prin care se prezintă date în legătură cu editarea şi tipărirea cărţii.

COLOFÓNIU s.n. (<ngr. *kolofonion*, germ. *Kolophonium*) Reziduu de culoare galbenă-roşcată obţinut după îndepărtarea terebentinei din răşina de conifere, folosit în industria hîrtiei, a lacurilor, a cauciucului, care se aplică pulverizat pe părul arcuşului instrumentelor muzicale cu coarde.

COLOGARÍTM s.n. (<fr. *cologarithme*) (MAT.) Opusul logaritmului unui număr pozitiv dat.

COLOGRAFÍE s.f. (<fr. *colographie*) Procedeu de tipărire la care clişeul imprimabil este preparat pe o placă de sticlă.

COLOÍD, -Ă adj., s.m. (<fr. *colloïde*; cf.gr. *kolla* "clei"+*eidos* "aspect") **1.** Adj. (CHIM.; despre unele substanţe sau materii) Ale cărei particule se află în stare de dispersie şi nu difuzează prin membrane. **2.** S.m. Substanţă cu proprietăţi coloide, aflată în stare coloidă.

COLOIDÁL, -Ă adj. (<fr. *colloïdal*) (CHIM.) Care are aspectul şi proprietăţile unui coloid. ◇ *Stare coloidală* = stare de diviziune a materiei, în care particulele constitutive au dimensiuni cuprinse între aceea a moleculelor şi aceea a suspensiilor.

COLOMBÍNĂ s.f. (<it. *colombina*) Personaj feminin din comedia bufă italiană care purta, ca şi arlechinul, costum pestriţ.

COLÓN[1] s.m. (<fr. *colon*, lat. *colonus*) **1.** (La romani şi în evul mediu timpuriu în Europa) Muncitor agricol, iniţial liber, care muncea un pămînt luat în arendă de la marii proprietari, iar, mai tîrziu, legat de pămînt, era obligat să plătească dijmă proprietarului şi să presteze corvezi. **2.** Colonist.

COLÓN[2] s.m. (<ngr. *kolon*) Parte sau subdiviziune a unui vers, a unei strofe sau a unei perioade în metrica antică.

COLÓN[3] s.m. (<sp. *colono*) Unitate monetară în Costa Rica şi în Salvador.

COLÓN[4] s.n. (<fr. *côlon*, lat. *colon*) Porţiune a intestinului gros care se găseşte între cec şi rect.

COLONÁDĂ s.f. (<fr. *colonnade*) Ansamblu de coloane dispuse într-unul sau mai multe şiruri şi formînd, în cadrul unui edificiu, un peron ori o galerie sau constituind o unitate independentă cu rol decorativ.

COLONÁT s.n. (<lat. *colonatus*, fr. *colonat*) Starea de colon[1]; formă de organizare socială la sfîrşitul Imperiului Roman, caracterizată prin legarea din ce în ce mai strînsă a coloniilor de pămîntul pe care îl lucrau şi pentru care plăteau proprietarilor dijmă.

COLONCÍFRĂ s.f. (<fr. *colonne-chiffre*; cf. germ. *Kolumnenziffer*) (POLIGR.) Cifră plasată în partea de sus sau de jos a paginii unei cărţi, reviste etc., care indică numărul de ordine al paginii respective.

COLONÉL[1] s.m. (<fr. *colonel*) Grad de ofiţer superior, între locotenent-colonel şi general de brigadă; persoană care poartă acest grad.

COLONÉL[2] s.n. (<germ. *Kolonel*) Corp de literă de şapte puncte tipografice.

COLONÉTĂ s.f. (<fr. *colonnette*) Diminutiv al lui coloană; coloană mică şi zveltă, folosită mai ales în arhitectura romană şi în cea gotică, în construcţia galeriilor, a porticurilor etc.

COLONIÁL, -Ă adj. (<fr. *colonial*) Care se referă la colonii[1], care ţine de colonii şi de colonialism; care se află sau care provine din colonii; care se află în stare de colonie. *Putere colonială* = stat care deţine una sau mai multe colonii.

COLONIÁLE s.f. pl. (<fr. [denrées] *coloniales*, germ. *Kolonial* [waren]) Articole alimentare de băcănie (ceai, cafea etc.) provenite din ţări exotice (în trecut, adesea, din ţări coloniale); p.ext. orice articole alimentare (care sînt de acelaşi fel cu cele provenite din ţările exotice) produse în interiorul ţării.

COLONIALÍSM s.n. (<fr. *colonialisme*, rus. *kolonializm*) Politică de cucerire, de control al unor teritorii şi ţări străine, slab dezvoltate, de transformare şi menţinere a lor în stare de colonii, de dominare a acestora prin mijloace militare, economice, politice şi spirituale.

COLONIALÍST, -Ă adj., s.m. (<fr. *colonialiste*, rus. *kolonialist*) **1.** Adj. Care se referă la colonialism sau la colonii, care ţine de colonialism sau de colonii. **2.** S.m. Adept al colonialismului.

COLONÍE[1] s.f. (<fr. *colonie*, lat. *colonia*) **1.** (În antic.) Cetate sau oraş întemeiate în scopuri comerciale sau strategice de fenicieni, de greci sau de alte popoare pe teritorii străine. ◆ Oraş întemeiat de romani în ţinuturile cucerite, avînd rol economic, administrativ şi militar. **2.** Teritoriu sau ţară (slab dezvoltată) aflate sub controlul unei puteri străine (metropolă) şi caracterizate prin ocupaţie militară, guvernare şi administrare străină, privarea, totală sau parţială, a populaţiei autohtone de drepturi şi libertăţi cetăţeneşti, însuşirea de către metropolă a celei mai mari părţi a venitului naţional. **3.** Grup compact de persoane (de aceeaşi origine) aşezat într-o ţară străină ori într-un oraş sau într-o regiune dintr-o ţară (străină) şi care provine din imigrare sau din strămutare. **4.** Grup de copii trimişi la odihnă în staţiuni climaterice sau balneare; p.ext. loc unde este găzduit acest grup de copii. **5.** Grup de animale din aceeaşi specie, care trăiesc împreună, timp de mai multe generaţii. ◇ *Colonie microbiană* = grup de bacterii aflat în cultură pe medii solide, vizibil cu ochiul liber, derivat dintr-un germen unic sau dintr-un număr redus de germeni care s-au înmulţit pe loc.

COLÓNIE[2] s.f. (<fr. [eau de] *Cologne*) (Şi *apă de colonie*) Lichid parfumat fabricat din alcool şi diverse uleiuri vegetale, folosit în cosmetică.

COLONÍST, -Ă s.m. şi f. (<germ. *Kolonist*) Persoană care s-a strămutat din ţara sa ori din locul de origine şi s-a stabilit într-o regiune sau într-un oraş dintr-o ţară străină.

COLONIZÁ vb. I tranz. (<fr. *coloniser*) **1.** A transforma în colonie un teritoriu sau o ţară. **2.** A popula un teritoriu sau o ţară (cucerită) cu oameni aduşi din alte teritorii sau din alte ţări. **3.** A popula regiuni (slab populate sau depopulate) din propria ţară cu oameni aduşi din alte regiuni.

COLONIZATÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<fr. *colonisateur*) (Stat, populaţie etc.) care colonizează un teritoriu.

COLONLÍNIE s.f. (după germ. *Kolumnelinie*) (TIPOGR.) Linie care marchează începutul textului de sub colontitlu.

COLONTÍTLU s.n. (după fr. *colonne-titre*) (POLIGR.) Rînd care se tipăreşte deasupra textului curent al fiecărei pagini de carte şi care cuprinde titlul lucrării sau al capitolului, numele autorului etc.

COLOPATÍE s.f. (<fr. *colopathie*) (MED.) Nume generic pentru afecţiunile colonului.

COLOR[1]- (COLORI-) (<lat. *color*) Element prim de compunere care are semnificaţia "colorat", "tehnicolor", "culoare".

COLÓR[2] adj. invar. (<engl. *color*) (Despre filme, fotografii etc.) Tehnicolor.

COLORÁ vb. I tranz. (<fr. *colorer*, lat. *colorare*) **1.** A da unui obiect o anumită culoare cu ajutorul unei vopsele. **2.** Fig. A da o nuanţă expresivă stilului, exprimării etc.

COLORÁNT, -Ă adj., s.m. (<fr. *colorant*) **1.** Adj. Care are proprietatea de a colora. **2.** S.m. Substanţă, de obicei organică, cu care se colorează diverse produse (fibre textile, hîrtie, piele, materiale plastice etc.).

COLORATÚRĂ s.f. (<it. *coloratura*) **1.** (MUZ.) Manieră de interpretare vocală, caracteristică îndeosebi operei italiene din sec. 17-18, care dă interpretului posibilitatea să-şi afirme virtuozitatea tehnică, executînd cadenţe, rulade, triluri etc. ◇ *Sopranǎ de coloraturǎ* = soprană cu extensiune în registrul acut care cîntă în această manieră. **2.** Bogăţie de culori.

COLORGRÁF s.n. (<fr. *colorgraphe*) (POLIGR.) Aparat electronic de corectat şi de dozat extrasele de culori obţinute pe negative fotografice.

COLORIÁJ s.n. (<fr. *coloriage*) Acţiunea de a colora (un desen, o poză).

COLORIMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *colorimétrique*) De colorimetrie, privitor la colorimetrie.

COLORIMETRÍE s.f. (<fr. *colorimétrie*, germ. *Kolorimetrie*) **1.** Determinare a concentraţiei unei soluţii colorate. **2.** Metodă de determinare a caracteristicilor unei culori.

COLORIMÉTRU s.n. (<fr. *colorimètre*) Aparat optic întrebuinţat la determinarea intensităţii unei culori prin compararea acesteia cu o soluţie etalon.

COLORÍSM s.n. (<germ. *Kolorismus*) Tendinţă în pictură de a da o importanţă deosebită coloritului.

COLORÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *coloriste*) Pictor care se distinge prin atenţia deosebită acordată coloritului tablourilor sale.

COLORÍT s.n. (<fr. *coloris*, it. *colorito*) **1.** Totalitatea culorilor unui obiect; bogăţie de culori. ◆ Efect de ansamblu care rezultă din îmbinarea culorilor unui tablou. ◆ Culoare,

2. Fig. (Despre abstracte, despre stilul operelor literare etc.) Nuanţă expresivă, strălucire deosebită.

COLÓS s.m. (<fr. *colosse*, lat. *colossus*) **1.** Statuie de o mărime şi de o măreţie extraordinare; p.ext. obiect de proporţii uriaşe. **2.** Om, animal de mărime şi putere neobişnuite.

COLOSÁL, -Ă adj. (<fr. *colossal*) Care depăşeşte cu mult mărimea obişnuită. ◆ Care depăşeşte cu mult un anumit nivel de intensitate, de calitate etc (ex. *succes colosal*).

COLÓSTRU s.n. (<lat., fr. *colostrum*; cf. it. *colostro*) Lichid lăptos secretat de glanda mamară cîteva zile înainte şi după naşterea copilului şi care alcătuieşte prima hrană a nounăscutului.

COLOTOMÍE s.f. (<fr. *colotomie*) (MED.) Secţionarea operatorie a colonului.

COLPÍTĂ s.f. (<fr. *colpite*) Inflamaţie a colului uterin.

COLPO- (<fr. *colp*(o)-; cf. gr. *kolpos* "vagin") Element prim de compunere care are semnificaţia "referitor la vagin", "vagin".

COLPOCÉL s.n. (<fr. *colpocèle*; cf.gr. *kolpos* "vagin"+*kele* "hernie") Hernie intravaginală.

COLPOCISTOTOMÍE s.f. (<fr. *colpocystotomie*) Incizare prin vagin a colonului vezicii urinare.

COLPOPEXÍE s.f. (<fr. *colpopexie*) (MED.) Fixare chirurgicală a vaginului la ţesuturile înconjurătoare.

COLPOPLASTÍE s.f. (<fr. *colpoplastie*) (MED.) Refacere chirurgicală plastică a vaginului.

COLPORAFÍE s.f. (<fr. *colporaphie*) (MED.) Sutură chirurgicală a vaginului.

COLPORTÁ vb. I tranz. (<fr. *colporter*) A răspîndi ştiri, zvonuri etc. (false).

COLPORTÁJ s.n. (<fr. *colportage*) **1.** Răspîndire, distribuire (a cărţilor, a presei). ◇ *Carte de colportaj* = carte cu preţ redus, ilustrată, tipărită în tiraje mari, tratînd sumar, la nivel de popularizare, teme foarte variate. **2.** (Ieşit din uz) Comerţ ambulant.

COLPORTÓR s.m. (<fr. *colporteur*) **1.** Cel care răspîndeşte ştiri, zvonuri (false). **2.** (Înv.) Negustor ambulant.

COLPOSCÓP s.n. (<fr. *colposcope*) Aparat cu ajutorul căruia se efectuează colposcopia.

COLPOSCOPÍE s.f. (<fr. *colposcopie*) Examen medical optic direct al vaginului şi al colului uterin cu ajutorul colposcopului.

COLT s.n. (<engl. *Colt*, fr. *colt*) Revolver sau pistolet automat american de calibrul 11,4 mm.

COLTÚC s.n. (<tc. *koltuk*) **1.** Fiecare dintre cele două capete ale unei pîini lungi; colţ de pîine. **2.** Perniţă (de ace).

COLŢ subst. (<bg. *kolec*, scr. *kolac*) **I.** S.n. **1.** Punct unde se întîlnesc muchiile unui obiect sau laturile unei figuri. ◇ *Colţul gurii* = fiecare dintre cele două extremităţi laterale ale gurii, unde se întîlnesc buzele. ◆ Fiecare dintre unghiurile formate de două străzi care se întîlnesc; locul format de fiecare dintre aceste unghiuri. ◇ *Colţ cu...* = în unghiul format de străzile... **2.** Porţiune dintr-un obiect sau dintr-un loc cuprinsă între extremităţile reunite ale laturilor lui. ◆ Porţiune dintr-o încăpere cuprinsă între extremităţile reunite ale pereţilor. ◆ Margine, extremitate. ◆ Rubrică rezervată, într-o publicaţie, unei anumite specialităţi. **3.** Loc îndepărtat, retras, dosnic; refugiu, ascunziş. ◇ *În* (sau *din*) *toate colţurile* = în (sau din) toate părţile. **II. 1.** S.m. Dinte al animalelor (p.ext. şi al oamenilor), în special caninul. ◆ Fragment dintr-un dinte sau dintr-o măsea ruptă. **2.** S.m. Fiecare dintre vîrfurile lungi şi ascuţite ale greblei, furcii sau ale altor instrumente asemănătoare. **3.** S.m. Fiecare dintre cuiele de fier care se aplică iarna pe talpa încălţămintei pentru a nu aluneca pe gheaţă. **4.** S.n., s.m. Vîrf ascuţit şi proeminent de stîncă, de gheaţă etc. **5.** S.m. Vîrf (ascuţit) al plantelor, în special al ierbii, la începutul dezvoltării lor, cînd încolţesc. **6.** S.m. *Colţul-babei* = plantă erbacee anuală, cu tulpinile întinse pe pămînt, cu frunzele opuse, penate, cu florile galbene şi cu fructele ţepoase (*Tribulus terrestris*). **III.** S.m. **1.** Fiecare dintre tăieturile (triunghiulare) făcute pe marginea unei stofe, a unei hîrtii etc.; dantelă împletită în această formă. **2.** Şuviţă de păr ondulată trasă pe frunte sau pe tîmple. **IV.** S.m. (TEHN.; la pl.) *Colţi de malţ* = resturi de malţ rămase după fabricarea berii, foarte bogate în proteine şi în vitamine, folosite drept hrană pentru vacile cu lapte.

COLŢÁR s.n., s.m. (<*colţ*) **1.** S.n. Poliţă aşezată în colţul dintre doi pereţi ai unei camere; dulăpior în formă de prismă triunghiulară, aşezat într-un colţ al camerei. **2.** S.n. Piesă metalică sau din lemn cu două aripi sau laturi aşezate în unghi drept, utilizată la consolidarea şi la protejarea unor îmbinări de colţ. **3.** S.n. Echer. **4.** S.n. Calibru folosit la controlul înălţimii literelor tipografice. ◆ Element tipografic ornamental de alamă sau de plumb, folosit la formarea colţului unui chenar. **5.** S.m. Ramă metalică prevăzută cu cuie lungi şi ascuţite care se ataşează la bocanci cu ajutorul unor curele, pentru a împiedica alunecarea pe stînci, pe gheaţă, pe buşteni. **6.** S.n. Sobă de cărămidă, cu coloane, instalată în colţul unei camere.

COLŢIŞÓR s.n., s.m. (<*colţ*) **1.** S.n. Diminutiv al lui colţ. **2.** S.m. Plantă erbacee perenă din familia cruciferelor, cu frunzele alterne, cu florile albe sau roşietice, răspîndită prin păduri umbroase (*Dentaria bulbifera*).

COLŢÓS, -OÁSĂ adj. (<*colţ*) Cu colţii ieşiţi în afară. ◆ Fig. Arţăgos; obraznic, recalcitrant.

COLŢÚN s.m. (<ngr. *kaltsuni*) **1.** (Reg.) Ciorap. **2.** (La pl.) *Colţunii-popii* = plantă erbacee perenă, mică, din familia violaceelor, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele cordiforme, cu florile inodore, albastre sau violacee, cu un pinten scurt şi cu fructul o capsulă ascuţită (*Viola silvestris*).

COLŢUNÁŞ s.m. (<*colţun*) (Mai ales la pl.) Preparat culinar făcut din aluat tăiat în pătrate mici, care se umplu cu carne, cu brînză, cu marmeladă etc. şi apoi se fierb în apă.

COLŢURÓS, -OÁSĂ adj. (<*colţuri*, pl. lui *colţ*) **1.** (Despre pietre, bolovani etc.) Care are unul sau mai multe colţuri; plin de colţuri. **2.** Fig. (Despre faţa oamenilor) Cu trăsături proeminente; osos.

COLUMBÁCĂ adj. (<n.pr. *Kolumbaci*, localitate în Iugoslavia) *Muscă columbacă* (şi substantivat, f.) = insectă mică dipteră, asemănătoare cu o musculiţă, a cărei înţepătură veninoasă poate provoca moartea vitelor sau chiar a copiilor (*Simulium columbacense*).

COLUMBÁR (COLUMBÁRIU) s.n. (<lat., fr. *columbarium*) Construcţie funerară, prevăzută cu firide destinate păstrării urnelor cu cenuşa morţilor incineraţi.

COLÚMBĂ s.f. (<lat. *columba*) Porumbiţă.

COLUMBIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Columbia*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care locuieşte, care s-a format în Columbia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Columbiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Columbiei sau columbienilor, care se referă la Columbia sau la columbieni.

COLUMBIFÓRM, -Ă adj., s.f. (<fr. *colombiforme*) **1.** Adj. (Despre păsări) Care se aseamănă cu porumbelul. **2.** (La pl.) Ordin de păsări care îşi hrănesc puii, în primele zile, cu un fel de lapte secretat de mucoasa guşii părinţilor; (şi la sg.) pasăre care face parte din acest ordin (ex. *porumbelul, turtureaua, guguştiucul*).

COLUMBÍT s.n. (<fr., engl. *columbit*; cf. n. pr. *Columbia*, oraş în SUA) Mineral care conţine niobiu.

COLÚMBIU s.n. (<fr. *columbium*) (CHIM.; rar) Niobiu.

COLUMBOFÍL, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *colombophile*) **1.** Adj. Care aparţine porumbeilor, privitor la porumbei. **2.** S.m. şi f. Crescător de porumbei voiajori.

COLUMBOFILÍE s.f. (<fr. *colombophilie*) Pasiune de a creşte porumbei (călători).

COLUMÉLĂ s.f. (<fr. *columelle*) **1.** Axă a cochiliei melcilor. **2.** Coloană funerară mică.

COLÚMNĂ s.f. (<lat. *columna*) Monument comemorativ în formă de coloană izolată, ridicat (în antichitate) spre a comemora un eveniment important (ex. *Columna lui Traian*).

COLUMNIZÁRE s.f. (după fr. *columnisation*) (MED.) Introducere de tampoane de tifon sau de vată în cavitatea vaginală.

COLURÍE s.f. (<fr. *cholurie*; cf.gr. *chole* "bilă"+*ouron* "urină") (MED.) Prezenţă a pigmenţilor biliari în urină.

COLÚVIU s.n. (<engl. *colluvium*; cf. fr. *colluvion* <lat. *colluvio* "apă murdară") Material detritic rezultat din dezagregarea rocilor sub acţiunea agenţilor fizici şi transportat la distanţă mică de la locul de formare.

COLUZIÚNE s.f. (<lat. *collusio*, *-onis*, fr. *collusion*) Înţelegere secretă între două părţi, două persoane etc. în prejudiciul unei a treia.

CÓMA s.f. (<fr. *coma*) (FIZ.) **1.** Aberaţie a sistemelor optice, care constă în apariţia unei imagini în formă de cometă. **2.** Aberaţie a lentilelor electronice, caracterizată prin apariţia unei estompări spre periferia imaginii.

COMANDÁ vb. I tranz. (<fr. *commander*) **1.** (MILIT.) A da un ordin sau un semnal pentru executarea unei mişcări, a unei aşezări etc.; a avea comanda unei unităţi armate sau a unei subdiviziuni a armatei. ◆ A porunci, a ordona. **2.** A cere livrarea unui anumit produs, executarea unei lucrări sau prestarea unui serviciu. ◆ A solicita, a cere de mîncare, de băut, într-un local de consum. **3.** A efectua operaţia de comandă a unui sistem tehnic.

COMANDAMÉNT s.n. (<fr. *commandement*) **1.** Organ de conducere a unei (mari) unităţi sau a unei instituţii militare; loc unde se găseşte acest organ. ◇ *Comandament su-*

prem = cel mai înalt organ de conducere a armatei unui stat sau a unui grup de state în timp de război. **2.** Fig. Precept, poruncă, regulă, normă. **3.** (JUR.) Act prin care se începe executarea silită imobiliară a unui debitor.

COMANDÁNT s.m. (<fr. *commandant*) Persoană care comandă o unitate militară, un vas, o garnizoană etc. ◇ *Comandant suprem* = a) funcție de comandant al forțelor armate ale unui stat, îndeplinită fie de ministrul forțelor armate, fie de către șeful statului; persoană care îndeplinește această funcție; b) funcție de comandant al forțelor armate ale unui grup de state aliate, mai ales în timp de război; persoană care îndeplinește această funcție. ◇ (Înv.) *Comandant al pieței* = ofițer care supraveghea desfășurarea activității dintr-o garnizoană.

COMANDÁT, -Ă adj. (<*comanda*) **1.** (Despre mișcări, acțiuni) Executat printr-o comandă. **2.** (Despre camerele unei locuințe) Care comunică între ele; (despre apartamente) cu camere comandate.

COMANDATÚRĂ s.f. (<germ. *Kommandantur*) Comandament (al trupelor germane de ocupație).

COMÁNDĂ s.f. (<fr. *commande*) **1.** Acțiunea de a comanda și rezultatul ei; ordin de executare a unei mișcări, a unui exercițiu. ◇ *La comandă* = la cererea cuiva; la momentul dorit sau potrivit. **2.** (MILIT.) Funcție de conducere a unei unități militare. ◇ *Post de comandă* = loc unde stă comandantul trupelor și de unde transmite comanda operațiilor. ◆ Exercitare a funcției de comandant. ◆ Ordin verbal sau prin semnal dat de un comandant în formă precisă, prevăzut de regulamentele militare, pentru executarea simultană a unor mișcări ale militarilor. **3.** Operație manuală, semiautomată sau automată prin care se pune în funcțiune, se reglează sau se oprește un sistem tehnic. ◇ *Comandă programată* = sistem de comandă folosit în automatică la care succesiunea comenzilor constituie un program de lucru înregistrat pe benzi perforate, pe benzi magnetice, pe panouri etc. *Post de comandă* = loc unde sînt concentrate organele și aparatele de acționare a unui sistem tehnic. *Comandă dublă* = echipament de comandă al unui avion sau al unui autovehicul, constituit din două sisteme conexate între ele în vederea conducerii lui de la două posturi diferite. ◆ Ansamblu de aparate a căror acțiune conduce un sistem tehnic. **4.** Construcția cea mai înaltă de pe puntea superioară a unei nave de unde se efectuează conducerea navei. ◆ Frînghie subțire folosită la înfășurarea capătului unei parîme. **5.** (ECON.) Cerere fermă prin care o întreprindere, o instituție sau o persoană fizică solicită livrarea unui anumit produs, executarea unei lucrări sau prestarea unui serviciu. ◇ Loc. adj. *De comandă* = care este sau a fost executat după indicațiile date de client.

COMANDITÁ vb. I tranz. (<fr. *commanditer*) A participa bănește la o societate comercială cu răspundere față de creditori pentru eventualele pierderi în limitele părții de capital social investit.

COMANDITÁR, -Ă s.m. și f. (<fr. *commanditaire*) Persoană care, în temeiul unui contract de societate în comandită, răspunde față de creditorii societății pentru datoriile acesteia în limitele părții de capital social pe care a adus-o; p.ext. persoană care finanțează.

COMANDITÁT, -Ă adj., s.m. și f. (<*comandita*) (Persoană sau întreprindere) care, în temeiul unui contract de societate în comandită, se asociază la cîștig și la pierdere cu comanditarul și răspunde nelimitat față de creditorii societății pentru datoriile acesteia, solidar și cu întreaga sa avere.

COMANDÍTĂ s.f. (<fr. *commandite*) Contract de asociere în care una dintre părți, comanditatul, răspunde solidar și cu întreaga sa avere pentru obligațiile societății față de creditori, pe cînd cealaltă parte, comanditarul, nu răspunde decît în limitele capitalului investit de el. ◇ *Societate în comandită* = societate alcătuită pe baza unui asemenea contract.

COMÁNDO s.n. (<fr. *commando*) Corp de trupe organizat și antrenat în mod special pentru acțiuni deosebite (primejdioase), executate independent.

COMANDÓR s.m. (<fr. *commandeur*) **1.** (În vechea organizare a armatei) Grad de ofițer superior în aviație și în marină, corespunzător gradului de colonel din armata terestră; persoană care avea acest grad. **2.** Rang în ierarhia unor decorații militare și civile de altădată.

COMÁNȘI (COMÁNCI) s.m. pl. (<fr. *Commanci*) Amerindieni din America de Nord, care populau S Podișului Preriilor.

COMÁRNIC s.n. (<bg. *komarnik*) **1.** Colibă mică în care locuiesc ciobanii la stînă; umbrar pentru ciobani. **2.** Adăpost, la stînă, care servește la păstrarea și la uscarea cașului. **3.** Poliță, scîndură sau leasă de nuiele pe care se pune, la stînă, cașul la uscat.

COMASÁ vb. I tranz. (<germ. *kommassieren*, lat. *comassare*) A strînge laolaltă, a reuni loturi de pămînt, unități agricole, unități industriale, instituții etc.

COMÁȚI s.m. pl. (<lat. *comati*) Nume dat (de romani) geto-dacilor de rînd.

COMATOGÉN, -Ă adj. (<fr. *comatogène*) (MED.) Care produce comă[1].

COMATÓS, -OÁSĂ adj., s.m. și f. (<fr. *comateux*) **1.** Adj. De comă[1], specific comei. **2.** Adj., s.m. și f. (Bolnav) care este în comă.

COMĂ[1] s.f. (<fr. *coma*; cf. gr. *koma* "somn letargic") (MED.) Pierdere totală prelungită a cunoștinței, a sensibilității și motricității, cu persistența bătăilor inimii și a respirației, asemănătoare cu un somn adînc, provocată de o ruptură a vaselor creierului, de diabet, de uremie sau de alte boli. ◆ P.ext. Agonie. ◇ Loc. adj. și adv. (Argotic) *De comă* = extraordinar, nemaipomenit.

CÓMĂ[2] s.f. (<germ. *Komma*, fr. *comma*) (MUZ.) **1.** A noua parte dintr-un ton; cel mai mic interval muzical în sistemul temperat, greu perceptibil pentru auz. ◆ Semn folosit pentru a indica, în muzica instrumentală, frazarea, iar în muzica vocală locurile unde se respiră. **2.** Virgulă.

COMÂNAC s.n. **1.** Acoperămînt al capului, de formă cilindrică, fără boruri, confecționat din lînă sau din pîslă, purtat de călugări și de călugărițe. **2.** Acoperămînt al capului asemănător cu comănacul, purtat odinioară de bărbați. ◆ Căciuliță de mătase sau de stofă scumpă, purtată altădată de femei.

COMBATÁNT, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *combattant*) (Persoană) care aparține unei unități militare de luptă; (persoană) care ia (sau este apt să ia) parte la lupte. ◆ Fig. (Luptător) care activează pentru o idee, pentru un scop etc.

COMBÁTE vb. III tranz. (<fr. *combattre*, după *bate*) **1.** A lupta împotriva unor atitudini, unor idei și împotriva persoanelor care le susțin. **2.** A lua măsuri de stîrpire a unui flagel social, a unei boli etc.

COMBATÍV, -Ă adj. (<fr. *combatif*) Care luptă cu dîrzenie și cu perseverență în susținerea unei idei, a unui punct de vedere, a unei concepții.

COMBATIVITÁTE s.f. (<fr. *combativité*) Însușirea de a fi combativ.

CÓMBI s.n. invar. (<germ. *Kombi* [wagen]) Autoturism cu portbagajul plasat în interiorul mașinii, la spate. ◇ (Adjectival) *Trabant combi.*

COMBINÁ vb. I (<fr. *combiner*, lat. *combinare*) **1.** Tranz. A îmbina, a potrivi lucruri diferite. ◆ (Fam.) A chibzui, a plănui. **2.** Tranz. și refl. (CHIM.) A (se) uni (atomi, molecule sau radicali ai unor substanțe) printr-o reacție chimică, dînd naștere unei substanțe compuse.

COMBINÁRE s.f. (<*combina*) **1.** Acțiunea de a (se) combina (**1**) și rezultatul ei. **2.** (MAT.; la pl.) Totalitatea grupurilor care se pot alcătui cu un număr dat de elemente (alese dintr-un număr mai mare), astfel încît fiecare grup să conțină sau numai elemente diferite între ele sau numai elemente identice. **3.** Fenomen chimic de unire a doi sau a mai mulți atomi radicali sau a mai multe molecule pentru a forma molecula unei noi substanțe, cu însușiri diferite de cele ale substanțelor de la care s-a pornit.

COMBINÁT s.n. (<rus. *kombinat*) Mare complex productiv, constituit din mai multe unități sau sectoare productive care se completează reciproc.

COMBINATÓRIE adj. (<fr. *combinatoire*) *Analiză combinatorie* = parte a analizei matematice care studiază teoria aranjamentelor, permutărilor, combinărilor, avînd o mare importanță în calculul probabilităților.

COMBINÁȚIE s.f. (<lat. *combinatio, -onis*) Reunire, îmbinare, combinare de elemente diferite, prin procedee diferite în scopul obținerii unui tot sau al unui efect unitar (ex. *combinație chimică; combinație de culori; combinație vestimentară* etc.). ◆ (Fam.) Aranjament, potrivire, sistem de relații.

COMBÍNĂ s.f. (<engl. *combine*, rus. *kombain*) Mașină de lucru complexă care îndeplinește simultan mai multe operații. ◇ *Combină agricolă* = mașină (tractată sau autopropulsată) care execută simultan mai multe lucrări agricole (recoltarea grîului, seceratul, treieratul, uneori și lucrări de balotare a paielor, ambalare și încărcare a grîului etc.). ◇ *Combină minieră* = mașină care efectuează operațiile de tăiere și de desprindere a rocilor și a minereurilor, precum și de evacuare a materialului de pe locul unde se lucrează. *Combină muzicală* = ansamblu de aparate electronice de înregistrare-redare a sunetului (casetofon, picup, radio, amplificatoare) montate într-un corp comun; sisteme audio.

COMBINEZÓN s.n. (<fr. *combinaison*) **1.** Obiect de lenjerie pentru femei, care se poartă sub rochie; furou. **2.** Îmbrăcăminte de protecție la care partea superioară este cusută împreună cu pantalonii; salopetă.

COMBINÓR s.n. (<*combina*) Organ dintr-o centrală telefonică automată, folosit pentru a produce schimbări succesive în realizarea circuitelor.

COMBURÁNT, -Ă adj., s.m. (<fr. *comburant*) **1.** Adj. Care întreţine arderea. **2.** S.m. Oxigen sau alt amestec conţinînd oxigen, care întreţine arderea unui combustibil.

COMBUSTÍBIL adj., s.m. (<fr. *combustible*) **1.** Adj. (Despre materiale) Care are însuşirea de a arde. **2.** S.m. Substanţă de diferite origini şi stări de agregare, folosită în scopul obţinerii de energie prin ardere (ex. *cărbune, lemn, gaze naturale, produşi petrolieri*). ◇ *Combustibil convenţional* = etalon teoretic pentru măsurarea puterii calorice a combustibililor, echivalent cu 7000 kcal/kg. **3.** S.m. *Combustibil nuclear* = material fisionabil folosit pentru a produce energie în reactoarele nucleare (ex. *uraniu, plutoniu*).

COMBÚSTIE s. f. (<fr. *combustion*, lat. *combustio, -onis*) Ardere.

COMEDIÁN, -Ă s. m. şi f. (<fr. *comédien*) Actor sau actriţă de comedie. ◆ Fig. Persoană care simulează (pentru a înşela); prefăcut; histrion.

COMEDIÁNT, -Ă s. m. şi f. (<it. *commediante*, germ. *Komödiant*) **1.** Comedian. ◆ Actor, actriţă de circ, de bîlci. **2.** Fig. Persoană făţarnică, prefăcută.

COMEDÍE[1] s.f. (<fr. *comédie*, lat. *comoedia*; cf. gr. *komoidia* "cîntec de sărbătoare") **1.** Specie a genului dramatic, născută în Grecia antică din cultul lui Dionysos, care prezintă personaje, întîmplări, situaţii într-un mod care stîrneşte rîsul, în general cu scopul de a satiriza, critica, ridiculiza, îndrepta. Diferă după natura comicului şi după atitudinea autorului. Cei mai mari autori de comedie sînt Aristofan, Plaut, Terenţiu, Goldoni, Molière, Gogol, G.B.Shaw etc., iar în literatura română, I. L. Caragiale, I.Băieşu etc. **2.** Situaţie, întîmplare comică, caraghioasă, falsă.

COMÉDIE[2] s.f. (<tc. *komedya*) **1.** Întîmplare, faptă, istorisire ciudată; poznă, bazaconie, bizarerie. **2.** Spectacol public cu numere de circ, panoramă, căluşei etc.

COMEDIOGRÁF s.m. (<it. *commediografo*, lat. *comoediographus*) Autor de comedii.

COMEDÓN s.n. (<fr. *comédon*) Por de pe pielea feţei astupat de un mic depozit de sebum; punct negru.

COMEMORÁ vb. I tranz. (<fr. *commémorer*, lat. *commemorare*) A celebra solemn, în public, amintirea unei personalităţi sau a unui eveniment important.

COMENDUÍRE s.f. (<*comendui*, înv. "a comanda") Organ militar care supraveghează îndeplinirea regulamentară a serviciului de gardă, păstrarea ordinii şi a disciplinei într-o localitate, într-o unitate militară, într-o staţie de cale ferată etc.

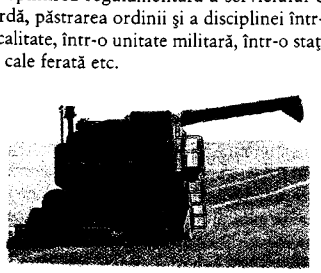

combină agricolă

COMENSUALÍSM (COMENSALÍSM) s.n. (<fr. *commensalisme*, germ. *Kommensalismus*) (BIOL.) Formă de relaţii nepermanente între două plante sau două animale, în care unul foloseşte resturi de hrană ale celuilalt (ex. *crabii din interiorul unor scoici*).

COMENSURÁBIL, -Ă adj. (<fr. *commensurable*, lat. *commensurabilis*) (MAT.; despre două sau mai multe mărimi) Care pot fi măsurate cu aceeaşi unitate de măsură.

COMENTÁ vb. I tranz. (<fr. *commenter*, lat. *commentari*) **1.** A emite observaţii, opinii, a interpreta o situaţie, un eveniment etc.; p.ext. a discuta, a interpreta, a răstălmăci faptele sau spusele cuiva. **2.** A analiza, a interpreta critic o operă literară, istorică, un articol de lege etc.

COMENTÁRIU s.n. (<fr. *commentaire*, lat. *commentarium*) **1.** Explicare, apreciere a unui fapt, a unei situaţii etc.; textul unei asemenea explicaţii sau aprecieri. ◆ Opinie, observaţie, remarcă în legătură cu ceva sau cineva. ◇ *A stîrni comentarii* = a provoca discuţii dezaprobatoare. **2.** Ansamblu de informaţii, explicaţii, note, opinii critice şi aprecieri relative la o operă literară sau de artă.

COMENTATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *commentateur*, lat. *commentator*) Autor al unui comentariu literar, de artă, istoric, juridic etc. ◆ Specialist, ziarist etc. care deţine o rubrică pe o anumită temă în presă, la radio, televiziune etc. (ex. *comentator politic*; *comentator sportiv* etc.).

COMERCIÁL, -Ă adj. (<fr. *commercial*, lat. *commercialis*) Care aparţine comerţului, privitor la comerţ; din comerţ. ◇ *Capital comercial* = capital (obţinut) în domeniul circulaţiei mărfurilor. *Societate comercială* = organizaţie economică cu personalitate juridică, a cărei activitate se desfăşoară în producţia şi circulaţia mărfurilor sau în sfera serviciilor.

COMERCIALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *commercialiser*) A pune în comerţ o marfă, un bun etc., a face să devină obiect de comerţ.

COMÉRŢ s.n. (<lat. *commercium*, fr. *comerce*) Schimb de produse prin vînzare-cumpărare; ramură a economiei naţionale în cadrul căreia se desfăşoară circulaţia mărfurilor, realizîndu-se legătura dintre producţia de mărfuri şi consumatori. ◇ *Comerţ cu ridicata* (sau *angro*) = cumpărare-vînzare de mărfuri în cantităţi mari, urmînd a fi preluate de alte forme de *comerţ cu amănuntul* (sau *en détail*) = care printr-o reţea de magazine etc. vînd mărfurile cu bucata (în cantităţi mici).

COMESEÁN, -Ă (CONMESÉAN, -Ă) s.m. şi f. (<*co-* "con[1]-"+*mesean*, după fr. *commensal*) Persoană care ia masa împreună cu altcineva.

COMESTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *comestible*, lat. *comestibilis*) Care se poate mînca, bun de mîncat; care poate servi ca hrană.

COMÉTĂ s.f. (<fr. *comète*, lat. *cometa*; cf. gr. *kometes* "cu coamă") Corp ceresc alcătuit dintr-un nucleu luminos, înconjurat de o masă difuză de gaze îngheţate şi pulberi, care se prelungeşte sub forma unei cozi îndreptate în sens opus Soarelui, din cauza vîntului solar; stea cu coadă. În prezent sînt cunoscute peste 700 de comete.

CÓMIC, -Ă adj., s.m., s.n. (<fr. *comique*, lat. *comicus*) **1.** Adj. Care aparţine comediei, privitor la comedie. ◆ Care stîrneşte rîsul; ridicol. **2.** S.m. Autor sau actor de comedie. **3.** S.n. Categorie estetică ce desemnează un personaj sau o situaţie care provoacă rîsul.

CÓMICS s.n. (<enlg. *comics*) Povestire în imagini (desene), însoţite de scurte texte, sub forma unor seriale publicate în presă sau în broşuri. Această practică (adresată iniţial copiilor) a început în SUA, spre sfîrşitul sec. 19.

COMILITÓN s.m. (<it. *comilitone*) Camarad de arme; tovarăş de luptă, de idei.

COMINATÓRIU, -IE adj. (<lat. *comminatorius*, fr. *comminatoire*) (JUR.) Care constrînge o persoană să săvîrşească sau să se abţină de la săvîrşirea unui act, fapt. ◇ *Daune cominatorii* = sumă impusă a fi plătită periodic de către o persoană, pînă la achitarea obligaţiei ce îi revine.

CÓMIS s.m. (<ngr. *komis*) (În ev.med.; în ţările române) Dregător care avea în grija sa caii, grajdurile curţii domneşti, precum şi aprovizionarea cu furaje.

COMISÁR s.m. (<fr. *commissaire*) **1.** Persoană oficială împuternicită cu atribuţii speciale, superioare, de supraveghere şi control. **2.** (În vechea organizare administrativă a ţării) Ofiţer de poliţie; şef al unui comisariat de poliţie. **3.** Nume dat unor autorităţi sovietice.

COMISARIÁT s.n. (<fr. *commissariat*) **1.** Secţie a poliţiei orăşeneşti condusă de un comisar. ◆ Localul acestei instituţii. **2.** (Şi *comisariat militar*) Secţie a unui comandament militar care se ocupă cu recrutarea, încorporarea şi evidenţa persoanelor apte de serviciul militar. ◆ Localul acestei secţii.

COMÍSIE s.f. (<rus. *komissiia*, fr. *commission*, lat. *commissio, -onis*) **1.** Grup constituit de o autoritate cu scopul desfăşurării, coordonării, supravegherii, controlului unei activităţi din diferite domenii ale vieţii sociale (ex. *comisie parlamentară*; *comisie electorală*; *comisia pentru drepturile omului* etc.). **2.** Grup de persoane constituit în vederea luării unor hotărîri (şi a executării lor) în cadrul unei instituţii, al unei adunări etc.

COMISIÓN s.n. (<fr. *commission*) **1.** Însărcinare de scurtă durată dată cuiva; mesaj (sau obiect) transmis printr-un comisionar; serviciu făcut cuiva. **2.** (JUR.) Contract de afaceri în nume propriu, dar în contul altcuiva. **3.** Remuneraţie primită în schimbul unor servicii.

COMISIONÁR s.m. (<fr. *commissionnaire*) **1.** Persoană care se ocupă cu transmiterea directă a unor mesaje, obiecte etc. **2.** Persoană care intermediază tranzacţii comerciale în schimbul unui comision.

COMISÓRIU, -IE adj. (<lat. *commissorius*, fr. *commissoire*) (JUR.) Care duce la desfiinţarea unui contract. ◇ *Pact comisoriu* = clauză cuprinsă într-un contract, prin care se

cometă

prevede anularea acestuia în cazul neîndeplinirii condiţiilor stipulate.
COMISÚRĂ s.f. (<fr. *commissure*, lat. *commissura*) (ANAT.) Punct de unire între două formaţii anatomice (buze, pleoape) sau între două formaţii nervoase simetrice.
CÓMIS-VOIAJÓR s.m. (<fr. *commis voyageur*) Reprezentant al unei firme comerciale care se deplasează la virtualii clienţi pentru a le oferi mărfuri şi a încheia vînzări.
COMITÁT s.n. (<germ. *Komitat*) (În unele ţări) Unitate administrativ-teritorială; district.
COMÍTE vb. III tranz. (<lat. *committere*) A face, a săvîrşi (o greşeală, o faptă rea etc.).
COMITÉNT, -Ă s.m. şi f. (<lat. *commitens, -ntis*) (JUR.) Persoană care însărcinează pe o alta (prepus) să săvîrşească anumite acte sub controlul şi după directivele sale.
COMITÉT s.n. (<fr. *comité*, rus. *komitet*) Organ de conducere colectivă a unor organizaţii politice, obşteşti, statale etc.
COMIŢIÁL, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *comitial*) **1.** Adj. Care aparţine epilepsiei, care se referă la epilepsie (ex. *criză comiţială*). **2.** S.m. şi f. Bolnav de epilepsie.
COMMEDIA DELL' ARTE s.f. (loc. it.) Formă de teatru italian tradiţional, de genul unei farse, în care personajele sînt definite prin măşti şi costume purtate de actori care improvizează plecînd de la un scenariu iniţial. S-a dezvoltat cu deosebire în Renaşterea italiană, influenţînd apoi arta comică europeană.
COMMODO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Într-un tempo liniştit, uşor.
COMOÁRĂ s.f. (<sl. *komora*) **1.** Cantitate importantă de bani sau de obiecte preţioase, ascunsă şi apoi descoperită întîmplător. **2.** P.ext. (Mai ales la pl.) Avere, bogăţie. **3.** Fig. Ceea ce este scump, de preţ pentru cineva; ceea ce produce un bine cuiva.
COMÓD, -Ă adj. (<fr. *commode*, lat. *commodus*) **1.** Plăcut, uşor de folosit; confortabil. **2.** (Despre oameni) Care preferă numai ceea ce este plăcut, uşor, fără efort şi complicaţii. **3.** Lipsit de rigori şi interdicţii (ex. *viaţă comodă; morală comodă*).
COMÓDĂ s.f. (<fr. *commode*) Mobilă cu sertare mari, suprapuse, în care se păstrează lenjeria; scrin.

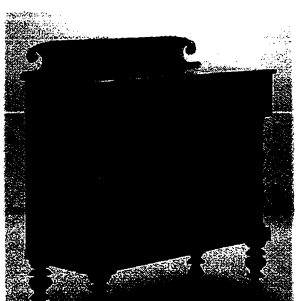
comodă

COMODITÁTE s.f. (<fr. *commodité*, lat. *commoditas, -atis*) **1.** Însuşirea de a fi comod (**1**); confort. **2.** Atitudinea unei persoane comode. **3.** (INFORM.) *Comoditate în exploatare* = indicator de performanţă privind efortul şi timpul necesare rezolvării unei probleme pe calculator. **4.** (La pl.) Servicii, facilităţi oferite într-o anumită împrejurare.
COMOŞTENITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<co-"con[1]-"+*moştenitor*) (JUR.) Persoană care are dreptul la o moştenire comună, împreună cu altele îndreptăţite, considerată în raport cu acestea.
COMÓŢIE s.f. (<fr. *commotion*) **1.** Perturbare acută provocată unui organism printr-un şoc fizic sau psihic. ◇ *Comoţie cerebrală* = perturbare gravă a funcţiilor cerebrale cauzată de un şoc care provoacă ameţeală, pierdere a cunoştinţei, comă şi, adesea, moartea. **2.** Fig. Emoţie violentă, paralizantă.
COMPACITÁTE s.f. (<fr. *compacité*) Grad de densitate a unui material granular sau poros.
COMPÁCT, -Ă adj. (<fr. *compact*, lat. *compactus*) **1.** Compus din elemente apropiate strîns între ele; fără goluri; dens. **2.** (TIPOGR.) *Caractere compacte* = litere aldine.
COMPACTÁ vb. I (<*compactor*) A îndesa cu ajutorul compactorului.
COMPACTÁRE s. f. (<*compacta*) Operaţie de mărire a densităţii pămîntului, a materialelor etc. cu ajutorul compactorului.
COMPÁCT-DISC s.n. (<engl. *compact disc*) Disc metalic, cu un diametru de 12 cm, folosit pentru stocarea informaţiei digitale, imprimat şi citit cu ajutorul unei raze laser, abreviat CD.
COMPACTÓR s.n. (<fr. *compacteur*) Utilaj folosit la îndesarea umpluturilor de pămînt, a stratului de la suprafaţa unui teren, a unei şosele etc. prin lovire sau presare.
COMPANÍE[1] s.f. (<fr. *compagnie*) **1.** Prezenţă alături, însoţire. ◇ *Damă* (sau *doamnă*) *de companie* = persoană aleasă sau angajată pentru a însoţi o femeie (de obicei de rang superior) sau să îngrijească o persoană bătrînă sau bolnavă. **2.** Grup de persoane reunit pe baza unor activităţi şi interese comune sau pe baza unor afinităţi. **3.** Întreprindere industrială, comercială, teatrală etc., constituită sub formă de societate.
COMPÁNIE[2] s.f. (<fr. *compagnie*, it. *compagnia*) Subunitate militară compusă din plutoane, intrînd în componenţa batalionului.
COMPARÁ vb. I (<fr. *comparer*, lat. *comparare*) **1.** Tranz. A alătura, a confrunta (obiecte, fenomene, fiinţe) pentru a constata asemănările şi deosebirile dintre ele. **2.** Refl. A se asemăna, a se confrunta.
COMPARÁT, -Ă adj. (<*compara*) (Despre discipline ştiinţifice) Care studiază prin comparaţie, care foloseşte metoda comparaţiei (ex. *literatură comparată, gramatică comparată* etc.).
COMPARATÍSM s.n. (<fr. *comparatisme*) Metodă de cercetare axată pe stabilirea relaţiilor dintre două sau mai multe limbi sau literaturi naţionale (analogii, influenţe, teme, motive, afinităţi structurale şi de idei).
COMPARATÍV, -Ă adj. (<fr. *comparatif*, lat. *comparativus*) Care este bazat pe comparaţie; care stabileşte o comparaţie, care serveşte pentru o comparaţie. ◇ *Grad comparativ* (şi substantivat, n.) = unul dintre gradele de comparaţie ale adjectivelor şi ale unor adverbe, care indică o însuşire (a unui obiect sau a unei acţiuni) mai intensă (*comparativul de superioritate*), egală (*comparativul de egalitate*) sau mai puţin intensă (*comparativul de inferioritate*) decît aceea cu care a fost comparată. *Metodă comparativă* = metodă de cercetare în lingvistica istorică, constînd în reconstituirea faptelor de limbă din trecut, nescrise, prin compararea unor fapte corespunzătoare de mai tîrziu, din diferite limbi existente.
COMPARÁŢIE s.f. (<lat. *comparatio, -onis*) **1.** Apropiere (fizică sau mintală) între obiecte, fiinţe şi fenomene pentru stabilirea asemănărilor şi deosebirilor dintre ele. ◇ *Termen de comparaţie* = cuvînt, expresie, realitate care serveşte ca reper într-o comparaţie. **2.** (GRAM.) *Grad de comparaţie* = mod de exprimare a intensităţii unei însuşiri sau caracteristici a unui adjectiv sau adverb (*gradul pozitiv; gradul comparativ; gradul superlativ*). **3.** (LIT.) Figură de stil constînd în compararea a două obiecte, fiinţe, fenomene care au ceva asemănător, în scopul reliefării, definirii, concretizării termenului comparat.
COMPARTIMÉNT s.n. (<fr. *compartiment*) **1.** Diviziune a unui spaţiu, delimitată de rest prin pereţi despărţitori. ◆ Diviziune obţinută prin împărţirea unei suprafeţe plane. **2.** Sferă, sector, domeniu (de activitate) într-o instituţie, într-o întreprindere etc.
COMPARTIMENTÁ vb. I (<fr. *compartimenter*) A împărţi un spaţiu în compartimente.
COMPÁS s.n. (<fr. *compas*, germ. *Kompass*) **1.** Instrument de măsurat şi de trasare a cercurilor sau a arcelor de cerc, format din două braţe articulate prevăzute cu vîrfuri ascuţite sau cu un vîrf şi cu un dispozitiv de desenat. **2.** Busolă (marină). **3.** (AV.) *Compas giroscopic* = girodirecţional.
COMPASIÚNE s.f. (<fr. *compassion*) Participare afectivă la suferinţa altcuiva, pornită din simpatie, milă, compătimire.
COMPATÍBIL, -Ă adj. (<fr. *compatible*) **1.** Care poate exista împreună cu altceva; care poate intra în relaţie cu altceva; care se împacă, se potriveşte cu altcineva. ◆ (Despre o profesiune, o funcţie etc.) Care se poate exercita simultan cu altceva. **2.** (Despre un sistem de ecuaţii) Care admite soluţii.
COMPATIBILITÁTE s.f. (<fr. *compatibilité*) **1.** Faptul de a fi compatibil, însuşire a tot ce e compatibil; potrivire. **2.** (LOG.) Raport între două enunţuri care nu se exclud reciproc. **3.** (MAT.) Proprietate a unui sistem de relaţii (ecuaţii, inegalităţi etc.) de a fi compatibil, părţile sale neexcluzîndu-se una pe cealaltă. **4.** (MED.) Calitate, proprietate care nu vine în contradicţie cu o alta (ex. a unei grupe sangvine cu o alta, a unui medicament cu un altul administrat simultan etc.) **5.** (INFORM.) Situaţie în care două sau mai multe calculatoare pot executa acelaşi program, cu rezultate identice.
COMPATRIÓT, -OÁTĂ s.m. şi f. (<fr. *compatriote*, lat. *compatriota*) Persoană considerată în raport cu altă persoană originară din aceeaşi ţară.
COMPĂREÁ vb. II intranz. (<fr. *comparaître*, după *părea*) (JUR.) A apărea în faţa unei instanţe judecătoreşti, în urma unei citaţii (ca martor sau ca inculpat).
COMPĂTIMÍ vb. IV (<*con-[1]+pătimi*, după fr. *compatir*) **1.** Tranz. A avea sau a manifesta

regrete, milă, compasiune față de suferințele cuiva. **2.** Intranz. (Înv.) A participa la suferința cuiva.

COMPÉNDIU (COMPÉNDIUM) s.n. (<lat., fr. *compendium*) **1.** Expunere sintetică a unei lucrări, a unei discipline sau a unei concepții; conspect; publicație care reprezintă un asemenea rezumat. **2.** (TEHN.; în forma *compendium*) Dispozitiv care se adaptează în fața obiectivului cinematografic, pentru a da posibilitatea operatorului să execute diferite trucaje tehnice pe film.

COMPENSÁ vb. I (<fr. *compenser*, lat. *compensare*) **1.** Tranz. A înlocui ceva consumat sau cheltuit prin altceva (de aceeași valoare); a completa ceva insuficient cu altceva; a echilibra. ◆ A îndrepta un rău printr-un bine; a despăgubi **2.** TRANZ. (FIZ.) A micșora sau a anula efectul unei anumite acțiuni. ◆ A aplica corecții rezultatelor unor determinări eronate. **3.** Tranz. și refl. (MED.) A face să-și revină sau a-și reveni la o stare de funcționare normală, de echilibru.

COMPENSÁRE s.f. (<*compensa*) **1.** Acțiunea de a compensa și rezultatul ei. **2.** (PSIH.) Restabilire a echilibrului proceselor psihice și psihofiziologice prin reacții sau impulsuri orientate în sens opus față de cele cu manifestări patologice. **3.** (ECON.) Anulare a unor datorii reciproce (între întreprinderi, persoane, țări), prin echivalarea directă a acestora. **4.** (ELT.) Reducere sau anulare a efectului tensiunii de inducție dintr-un circuit, cu ajutorul unui curent de neutralizare. **5.** (MED.) Mecanism biologic de menținere a funcțiilor vitale ale organismului în caz de leziune sau de tulburare funcțională gravă a unor organe, prin modificări secundare care restabilesc echilibrul funcțiilor.

COMPENSATÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *compensateur*) **1.** Adj. Care compensează. ◆ (Despre aparate, dispozitive sau mărimi) Care compensează un anumit efect în vederea menținerii unui anumit regim. **2.** S.n. Sistem tehnic, aparat, dispozitiv care poate efectua compensarea variației unei mărimi în vederea realizării unui anumit regim de funcționare. **3.** S.n. Mașină electrică pentru sporirea puterii în rețelele de curent alternativ.

COMPENSÁȚIE s.f. (<fr. *compensation*, lat. *compensatio, -onis*) Faptul de a compensa; concr. ceea ce servește pentru a compensa ceva; răsplată, despăgubire.

COMPETÉNT, -Ă adj. (<fr. *compétent*) **1.** Care este pregătit într-un anumit domeniu; care este capabil, care are autoritatea să facă sau să aprecieze ceva. **2.** (JUR.) Care desfășoară o activitate în cadrul competenței sale legale; care are atribuția, căderea, autoritatea legală să facă ceva.

COMPETÉNȚĂ s.f. (<fr. *compétence*, lat. *competentia*) **1.** Capacitatea cuiva de a face, de a aprecia, de a soluționa sau de a hotărî un lucru. **2.** (JUR.) Sferă de atribuții recunoscută de lege unui organ sau unei organizații. ◇ *A-și declina competența* = a se declara fără autoritatea sau fără pregătirea necesară sau îndreptățirea legală pentru a soluționa o problemă sau un litigiu.

COMPETITÍV, -Ă adj. (<fr. *compétitif*) **1.** Care poate face față unei concurențe (ex. *produse competitive*). **2.** În care concurența este posibilă.

COMPETITIVITÁTE s.f. (<*competitiv*) Însușirea de a fi competitiv. ◇ *Competitivitatea prețurilor* = mărimea unor prețuri în raport cu cele ale pieței pe care urmează a fi desfăcută o marfă.

COMPETITÓR, -OÁRE s.m. și f. (<fr. *compétiteur*, lat. *competitor, -oris*) Candidat, concurent.

COMPETÍȚIE s.f. (<fr. *compétition*) Concurs, întrecere.

COMPILÁ vb. I tranz. (<fr. *compiler*, lat. *compilare*) A folosi fragmente sau idei din operele unor autori pentru a alcătui o altă lucrare, fără contribuție personală.

COMPILÁRE s.f. (<*compila*) (INFORM.) Conversie (însoțită de o verificare) de la un limbaj de nivel înalt la un altul mai ușor de executat de către un calculator.

COMPILÁȚIE s.f. (<fr. *compilation*, lat. *compilatio, -onis*) Faptul de a compila. ◆ Lucrare alcătuită din idei sau fragmente din operele a diverși autori, lipsită de originalitate.

COMPLĂCEÁ vb. II refl. (<*con*[1]*-+plăcea*, după fr. *complaire*) A se simți bine într-o anumită situație, a se mulțumi cu o anumită situație (fără a căuta s-o depășească).

COMPLEMÉNT s.n. (<fr. *complément*, lat. *complementum*) **1.** Ceea ce se adaugă la ceva spre a-l completa. **2.** (GRAM.) Parte secundară de propoziție care determină un verb, un adjectiv sau un adverb (ex. *complement direct; complement indirect, complement circumstanțial* etc.). **3.** (MICROBIOL.) Substanță proteică nespecifică din serul normal care poate provoca dezintegrarea antigenului celular, contribuind la imunitatea organismelor; alexină.

COMPLEMENTÁR, -Ă adj. (<fr. *complémentaire*) **1.** Care completează. **2.** (MAT.) *Unghiuri complementare* = unghiuri a căror sumă este egală cu 90°. **3.** *Culori complementare* = culori prin a căror suprapunere rezultă culoarea albă.

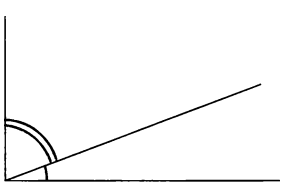

unghiuri complementare

COMPLEMENTARÍSM s.n. (<fr. *complémentarisme*) (FILOZ.) Teză fundamentală a empirismului logic care constă în asocierea empirismului cu logicismul.

COMPLEMENTARITÁTE s.f. (<fr. *complémentarité*) Însușirea de a avea un caracter complementar, de a fi alcătuit din părți complementare.

COMPLÉT, -Ă adj., s.n., adv. (<fr. *complet*, lat. *completus*) **1.** Adj. care conține toate elementele necesare pentru a fi întreg, deplin, finit. ◆ (Despre vehicule, săli etc.) Care este plin, care are toate locurile ocupate. **2.** S.n. (JUR.) *Complet de judecată* = colectiv de judecători și asesori apt să soluționeze un litigiu. **3.** S.n. Ansamblu de îmbrăcăminte compus din mai multe piese asortate. **4.** Adv. În întregime, cu totul (ex. *este complet schimbat*).

COMPLETÁ vb. I tranz. (<fr. *compléter*) A întregi, a împlini (un lucru incomplet); a umple (o capacitate, o listă etc.); a adăuga.

COMPLETÍVĂ adj. (<fr. *complétive*, lat. *completivus*) *Propoziție completivă* (și substantivat, f.) = propoziție subordonată cu rol de complement pe lîngă un verb din altă propoziție.

COMPLÉX, -Ă adj., s.n. (<fr. *complexe*, lat. *complexus*) **1.** Adj. Format din mai multe părți sau elemente diferite. ◇ (MAT.) *Număr complex* = număr de forma *a+ib*, în care *a* și *b* sînt numere reale, iar *i* este unitatea imaginară 0,1. **2.** S.n. Ansamblu de reprezentări și afecte inconștiente și imprecise, format în copilărie, care influențează starea psihică și comportamentul ulterior al individului. ◇ *Complex de inferioritate* = sentiment de neîncredere în forțele proprii, format în copilărie din cauza unei deficiențe fizice sau psihice. *Complexul lui Oedip* = sentiment de puternică afecțiune față de părintele de sex opus, format în copilărie simultan cu adversitatea (chiar ura) față de părintele de același sex (dintr-o primară și inconștientă rivalitate sexuală). *A avea complexe* = a acționa nesigur, a fi neîncrezător în cunoștințele și forțele proprii. **3.** S.n. Întreg, unitate formată din mai multe părți, din mai multe elemente; sistem care întruneşte mai multe laturi, care îmbrățișează mai multe domenii; asociere într-un tot a mai multe fenomene, stări de lucruri etc. ◆ Ansamblu de clădiri și amenajări cu un scop unitar (ex. *complex zootehnic*; *complex sportiv*; *complex școlar* etc.). **4.** S.n. (MED.) *Complex primar* = unitate morfopatologică întîlnită în tuberculoza pulmonară, care cuprinde leziunea de inoculare, adenopatia și limfagita.

COMPLEXÁ vb. I tranz. (<fr. *complexer*) A face să aibă complexe; a provoca un sentiment de incertitudine sau de inferioritate.

COMPLEXITÁTE s.f. (<fr. *complexité*) Faptul de a fi complex; însușirea a ceea ce este complex.

COMPLEZÉNT, -Ă adj. (<fr. *complaisant*) Care este gata să facă plăcere cuiva, să fie agreabil, serviabil, amabil.

COMPLEZÉNȚĂ s.f. (<fr. *complaisance*) Dispoziție de a fi (sau de a face) pe placul altcuiva; faptul de a fi complezent; amabilitate, curtoazie. ◇ Loc. adv. *De complezență* = din politețe, de formă, gratuit.

COMPLICÁ vb. I tranz. și refl. (<fr. *compliquer*) A face (sau a deveni) mai puțin simplu; a (se) încurca; a (se) agrava, a (se) înrăutăți.

COMPLICÁT, -Ă adj.(<*complica*) Alcătuit din elemente numeroase și diverse; încurcat. ◆ (Despre situații, stări) Înrăutățit.

COMPLICÁȚIE s.f. (<fr. *complication*) **1.** Faptul de a (se) complica; starea de a fi complicat. **2.** Ceea ce complică. **3.** (MED.) Fenomen patologic nou care apare pe fondul unei boli în evoluție.

COMPLÍCE s.m. și f. (<fr. *complice*) Persoană care participă sau ajută la săvîrșirea unei infracțiuni sau a unei fapte reprobabile.

COMPLICITÁTE s.f. (<fr. *complicité*) Participare (secundară) la comiterea unei infracțiuni; tăinuire sau tolerare a unei infracțiuni sau a unei fapte interzise.

COMPLIMÉNT s.n. (<fr. *compliment*) **1.** Cuvînt de laudă adresat cuiva; amabilitate,

măgulire, adulare. **2.** (La pl.) Salutări trimise prin intermediul altcuiva. **3.** Înclinare, plecăciune în chip de salut şi gratitudine.

COMPLINÍ vb. IV tranz. (<con[1]-+[îm]*plini*, după *completa*) A completa, a întregi.

COMPLÓT s.n. (<fr. *complot*) Înţelegere secretă a unui grup, îndreptată împotriva unei persoane, instituţii, ţări etc.

COMPLOTÁ vb. I intranz. (<fr. *comploter*) A urzi un complot. ◆ Fig. A pregăti ceva pe ascuns.

COMPONÉNT, -Ă adj., subst. (<it. *componente*, germ. *Komponente*) **1.** Adj., s.f. (Element) care intră ca parte într-un întreg. **2.** S.m. şi f. Membru al unei echipe, al unei formaţii (sportive, coregrafice etc.). **3.** S.f. (FIZ.) Diviziune a unei mărimi vectoriale. **4.** S.n. (CHIM.) Substanţă (compusă sau simplă) care intră în compoziţia unui sistem fizico-chimic. **5.** S.n.pl. (ELECTRON.) *Componente active* = nume generic pentru diode, tranzistoare, circuite integrate. *Componente pasive* = nume generic pentru rezistoare, capacitoare etc.

COMPONÉNŢĂ s.f. (<*component*) Totalitatea elementelor care alcătuiesc o unitate.

COMPONÍSTIC, -Ă adj. (<it. *componistico*) Care aparţine unei compoziţii muzicale, privitor la o compoziţie muzicală.

COMPORTÁ vb. I (<fr. *comporter*, lat. *comportare*) **1.** Refl. A avea o anumită conduită. **2.** Tranz. A aduce cu sine; a necesita, a cere.

COMPORTAMÉNT s.n. (<fr. *comportement*) **1.** Modalitate de a acţiona şi de a reacţiona în anumite împrejurări sau situaţii, în funcţie de stimulii externi sau interni; conduită. **2.** Ansamblul manifestărilor obiective ale animalelor şi oamenilor prin care se exteriorizează viaţa psihică.

COMPORTAMENTÍSM s.n. (<*comportament*) Behaviorism.

COMPÓST s.n. (<fr. *compost*) Îngrăşământ agricol natural, rezultat din fermentarea lentă a diferitelor resturi vegetale şi animale în amestec cu resturi minerale.

COMPOSTÁ vb. I tranz. (<fr. *composter*) **1.** A marca data cu compostorul. **2.** A marca un bilet de călătorie la folosirea sa cu compostorul.

COMPOSTÓR s.n. (<fr. *composteur*) **1.** Aparat mecanic, cu litere şi cifre mobile, folosit pentru a imprima data (şi numărul trenului sau al altui vehicul) pe un bilet de călătorie. **2.** Aparat pentru marcarea biletelor de călătorie prin imprimare sau perforare.

COMPÓT s.n. (<fr. *compote*) Produs alimentar, preparat din fructe proaspete sau uscate prin fierbere în apă cu zahăr.

COMPOTIÉRĂ s.f. (<fr. *compotier*) Vas de sticlă sau de porţelan în care se serveşte compotul la masă.

COMPOUND s.n. (cuv. engl.) **1.** Mod de funcţionare asociată a două mecanisme, maşini etc. **2.** Masă electroizolantă constituită dintr-un amestec de materiale electroizolante organice.

COMPOUNDÁRE s.f. (<*compound*) **1.** Metodă de reglare a tensiunii la generatoare sau a turaţiei la motoarele de curent continuu, bazată pe excitarea suplimentară a maşinii cu un curent egal sau proporţional cu curentul din indus. **2.** Adăugare de grăsimi la un ulei mineral pentru a-l ameliora.

COMPOZÍT, -Ă adj., s.f., s.n. (<fr. *composite*, lat. *compositus*) **1.** Adj. Alcătuit din elemente disparate. ◇ *Ordin compozit* (şi substantivat, n.) = stil în arhitectura romană în care ionicul se combină cu corinticul. **2.** S.f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, erbacee, rar lemnoase, cu frunzele variate ca formă, cu florile dispuse în capitule şi adesea cu latex în organele vegetale; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *floarea-soarelui, muşeţelul, dalia*). **3.** S.n. (TEHN.; la pl.) Materiale din elemente eterogene.

COMPOZITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *compositeur*) Persoană care compune lucrări muzicale.

COMPOZÍŢIE s.f. (<fr. *composition*, lat. *compositio, -onis*) **1.** Ansamblul elementelor care alcătuiesc un întreg; structură; alcătuire; amestec. **2.** Organizare complexă, subtilă, personală a unei opere de artă în vederea realizării unui tot coerent, expresiv, original. ◆ Felul în care sînt dispuse elementele imaginii într-un tablou, astfel încît să se echilibreze între ele. ◆ Gen de pictură, de sculptură, de desen care reprezintă personaje în acţiune. **3.** *Rol de compoziţie* = interpretare a unui personaj cu alte date fizice decît cele ale actorului. **4.** Lucrare muzicală. ◆ Arta, tehnica, ştiinţa compunerii unei lucrări muzicale. **5.** Lucrare şcolară pe o temă dată; compunere. **6.** (TEHN.) Aliaj antifricţiune, din metale moi, folosit la căptuşirea unor lagăre.

COMPREHENSÍBIL, -Ă adj. (<fr. *compréhensible*, lat. *comprehensibilis*) Care se poate înţelege; clar, inteligibil.

COMPREHENSIÚNE s.f. (<fr. *compréhension*, lat. *comprehensio, -onis*) **1.** Capacitate de a pătrunde, de a înţelege; înţelegere, pătrundere. ◆ Cunoaştere intuitivă. **2.** (LOG.) Conţinut, cuprindere a semnificaţiilor (denotaţii şi conotaţii) ale unui concept.

COMPREHENSÍV, -Ă adj. (<fr. *compréhensif*, lat. *comprehensivus*) Care înţelege uşor, corect; inteligent.

COMPRÉSĂ s.f. (<fr. *compresse*) Fîşie scurtă de pînză sau tifon folosită la curăţarea şi pansarea unei plăgi sau la aplicarea unor medicamente pe o zonă bolnavă.

COMPRESÍBIL, -Ă adj. (<fr. *compressible*) Care îşi poate micşora volumul, care poate fi comprimat sub acţiunea unei presiuni exterioare; comprimabil.

COMPRESIÚNE (COMPRÉSIE) s.f. (<fr. *compression*, lat. *compressio, -onis*) **1.** Reducere a volumului unui corp; comprimare. **2.** Stare de solicitare a unei piese sub acţiunea a două forţe egale şi de sens contrar. **3.** (MED.) Apăsare pentru a opri o hemoragie. ◆ Apăsare exercitată asupra unui organ, vas, nerv de către o tumoare, un chist etc. **4.** (În forma *compresie*) Fază în funcţionarea unui motor termic, în care gazele combustibile sînt comprimate în cilindru în vederea aprinderii. Forţa compresiei este asigurată de gradul de etanşare a cilindrului de către piston.

COMPRESÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *compresseur*) **1.** Adj. Care comprimă. **2.** S.n. Maşină de forţă, cu piston sau cu rotor, folosită la comprimarea gazelor la presiuni de peste 2,5 atmosfere. **3.** S.n. *Compresor rutier* = maşină pentru îndesarea terasamentelor, a straturilor de drumuri etc. **4.** S.n. (MED.) Instrument cu care se strînge un vas sangvin în timpul unei operaţii.

COMPRIMÁ vb. I tranz. (<fr. *comprimer*) **1.** A micşora volumul unui corp prin exercitarea unei presiuni asupra lui. ◆ Fig. A împiedica să se manifeste; a înăbuşi. **2.** A reduce (un text, o informaţie) la punctele esenţiale; a scurta, a micşora. ◆ A reduce, a restrînge personalul unei întreprinderi.

COMPRIMÁT, -Ă adj., s.n. (<*comprima*) **1.** Adj. Condensat, redus (ca volum) prin presare. ◇ *Aer comprimat* = aer sub presiune mare, folosit în industrie şi la un gen de arme sportive. **2.** S.n. Medicament sub forma unei pastile, alcătuit dintr-o pulbere amestecată cu un liant; tabletă.

COMPROMÍS[1] s.n. (<fr. *compromis*) **1.** Acord bazat pe concesii reciproce. **2.** (JUR.) Înţelegere între două sau mai multe persoane sau state de a supune unui arbitru rezolvarea litigiului dintre ele.

COMPROMÍS[2], -Ă adj. (<*compromite*) **1.** (Despre oameni) Cu reputaţie pătată; discreditat. **2.** Distrus, primejduit, stricat.

COMPROMÍTE vb. III (<fr. *compromettre*, lat. *compromittere*) **1.** Tranz. şi refl. A-şi pierde sau a face să-şi piardă buna reputaţie; a (se) discredita. **2.** Tranz. A primejdui, a strica, a distruge.

COMPÚLSIE s.f. (<fr. *compulsion*) (MED.) Tendinţă obsesivă de a repeta gesturi (sau acte) impulsive; tensiune patologică născută din încercarea conştientă de a o reprima.

COMPÚNE vb. III tranz. (<lat. *componere*, după *pune*) **1.** A forma, a alcătui un întreg. ◆ Refl. A fi alcătuit, a consta în... **2.** A crea, a scrie, a redacta o operă literară, muzicală etc. **3.** (FIZ.) A determina rezultanta a doi sau a mai mulţi vectori.

COMPÚNERE s.f. (<*compune*) **1.** Acţiunea de a compune şi rezultatul ei; alcătuire. **2.** Compoziţie. **3.** (LINGV.) Mod de formare a cuvintelor, prin alipirea a două sau a mai multe cuvinte sau rădăcini.

COMPÚS, -Ă adj., s.m. (<*compune*) **1.** Adj. Alcătuit din mai multe părţi sau elemente. ◇ (GRAM.) *Timp compus* = timp format din verbul de conjugat plus un verb auxiliar. **2.** S.m. (CHIM.) Combinaţie, substanţă compusă.

COMPÚT s.n. (<fr. *comput*) Calcul al timpului, făcut pentru a fixa data Paştilor şi pentru a socoti calendarul bisericesc.

COMPUTÁ vb. I (<fr. *computer*) (JUR.) A scădea prevenţia din timpul unei condamnări.

COMPÚTER s.n. (<engl. *computer*) Calculator electronic; ordinator.

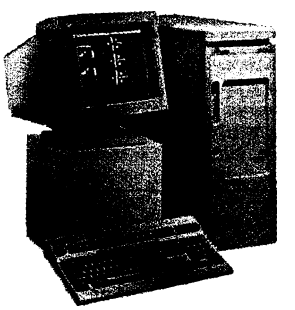

computer

COMPUTERIZÁ vb. I tranz. (<engl. *computerize*) **1.** A prelucra cu ajutorul computerului. **2.** A introduce folosirea computerului în diferite domenii de activitate.

COMÚN, -Ă adj. (<fr. *commun*, lat. *communis*) **1.** Care aparţine unei largi colectivităţi; care poate fi folosit de oricine; obştesc, public. ◇ *Drept comun* = parte a dreptului care are aplicare generală. ◇ Loc. adv. *În comun* = împreună. ◆ (Substantivat, n.) Ceea ce aparţine unei colectivităţi. **2.** Obişnuit, des întîlnit. ◇ *Loc comun* = opinie, idee cunoscută de toată lumea. **3.** Banal; de o calitate modestă, de rînd.

COMUNÁL, -Ă adj. (<fr. *communal*, lat. *communalis*) Care aparţine comunei, privitor la comună.

COMUNÁRD, -Ă s.m. şi f. (<fr. *communard*) Membru, adept, partizan al Comunei din Paris din 1871.

COMÚNĂ s.f. (<fr. *commune*) **1.** Cea mai mică unitate administrativ-teritorială, în unele ţări, compusă din sate şi condusă de o primărie. **2.** (În ev. med.; în ţările din apusul Europei) Oraş cu autonomie administrativă. **3.** Ceea ce ţine de administraţia obştească, a primăriei. **4.** *Comuna primitivă* = prima formă de organizare socială umană, caracterizată prin munca în comun şi prin împărţirea egală a bunurilor materiale.

COMUNEROS s.m. pl. (cuv. sp.) **1.** Denumire a oraşelor libere din Castilia, care s-au răsculat, în 1520, împotriva absolutismului regal. **2.** Denumire dată participanţilor la răscoala antispaniolă (1781) din Noua Granadă (Columbia). **3.** Denumire a curentului de stînga din revoluţia spaniolă (1820-1823), care reprezenta interesele burgheziei mici şi mijlocii.

COMUNICÁ vb. I (<fr. *communiquer*; cf. lat. *communicare* "a fi în legătură cu") **1.** Tranz. A face cunoscut, a da de ştire; a informa, a înştiinţa. ◆ Intranz. (Despre oameni, comunităţi sociale etc.) A se pune în legătură cu...; a vorbi cu... **2.** Intranz. A fi în legătură cu..., a duce, a conduce la..., a da spre...

COMUNICÁNT[1] adj. (<fr. *communicant*) *Vase comunicante* = două sau mai multe vase care comunică între ele, astfel încît un lichid turnat într-unul dintre vase trece şi în celelalte, ridicîndu-se în toate la acelaşi nivel.

COMUNICÁNT[2], -Ă s.m. şi f. (<fr. *communicant*) Persoană care comunică ceva; spec. persoană care dă răspunsul la o anchetă lingvistică.

COMUNICÁRE s.f. (<*comunica*) **1.** Acţiunea de a comunica şi rezultatul ei. ◇ *Comunicare în masă* = acţiune (în scris, video, audio) prin care se realizează difuzarea în publicul larg a informaţiilor, comentariilor, a unor lucrări (sau emisiuni) distractive, muzicale etc.; mass-media. **2.** Înştiinţare, ştire, veste. ◆ (JUR.) Aducere la cunoştinţa părţilor dintr-un proces a unor acte de procedură. **3.** Prezentare, într-un cerc de specialişti, a unei lucrări ştiinţifice; lucrarea respectivă. **4.** (SOCIOL.) Relaţie fundamentală între indivizii aceleiaşi societăţi sau între societăţi etc., realizată cu ajutorul limbajului şi al altor coduri şi semne, în care au loc schimburi de informaţii, de opinii, de idei etc. şi care constituie prima şi cea mai largă formă de coexistenţă socială. ◆ *Comunicare animală* = schimb de semnale (acustice, mecanice, chimice etc.) între indivizii aceleiaşi specii, în diferite scopuri.

COMUNICÁT s.n. (<fr. *communiqué*) Înştiinţare oficială specială, difuzată prin presă, radio etc., despre importante evenimente de actualitate. ◇ *Comunicat comun* = act oficial care consemnează rezultatele unor tratative şi convorbiri cu caracter economic, politic, diplomatic etc. ◆ Buletin prin care comandamentul suprem al armatei informează publicul în timp de război asupra operaţiilor militare.

COMUNICATÍV, -Ă adj. (<fr. *communicatif*, lat. *communicativus*) **1.** Care se transmite uşor. **2.** (Despre oameni) Care intră uşor în legătură cu alţii; sociabil.

COMUNICÁŢIE s.f. (<fr. *communication*, lat. *communicatio, -onis*) **1.** Legătură între două puncte pentru a asigura transportul de persoane, de obiecte etc. sau pentru transmiterea de semnale purtătoare de informaţie. **2.** Sistem tehnic folosit pentru realizarea comunicaţiei.

COMUNÍSM s.n. (<fr. *communisme*) **1.** Doctrină socială, politică, economică bazată pe ideea egalităţii tuturor indivizilor unei societăţi, pe desfiinţarea claselor sociale, pe proprietatea comună asupra mijloacelor de producţie şi a tuturor bunurilor care depăşesc stricta necesitate personală. Cu rădăcini în gîndirea filozofică şi socială din antichitate şi în mai toate formele de socialism (utopic), ea a devenit un sistem închegat în teoriile lui K.Marx şi F.Engels, fiind dezvoltat de marxiştii de mai tîrziu. **2.** Sistem ideologic, social, politic, economic, administrativ bazat pe această doctrină, pus în practică în Rusia (după 1917) şi apoi (sub controlul fostei URSS) în alte ţări ale lumii. Caracterizat prin proprietatea de stat asupra mijloacelor de producţie şi de schimb, prin înlăturarea iniţiativei private şi a economiei de piaţă, prin hipercentralizare şi birocraţie extremă, eşuat în abuzuri, formalism, minciună şi în exacerbarea cultului personalităţii, comunismul şi-a demonstrat istoric incapacitatea de a fi un sistem viabil.

COMUNÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *communiste*) **1.** S.m. şi f. Membru al unui partid comunist; adept al comunismului. **2.** Adj. Care aparţine comunismului sau comuniştilor, privitor la comunism sau la comunişti, care se bazează pe principiile comunismului sau îi este caracteristic.

COMUNITÁTE s.f. (<fr. *communauté*, lat. *communitas, -atis*) **1.** Colectivitate umană cu caractere, interese şi norme de viaţă comune, constituită istoric, grupată într-un spaţiu unic (sat, oraş, ţară). ◆ Grup uman constituit pe diferite criterii (etnic, lingvistic, religios etc.) în cadrul unei colectivităţi mai largi, diferite. **2.** Însuşirea a ceea ce este comun (ex. *comunitate de bunuri*; *comunitate de idei* etc.); faptul de a fi comun mai multor lucruri sau fiinţe. **3.** Ansamblu de ţări legate prin interese comune (ex. *Comunitatea europeană*).

COMUNIÚNE s.f. (<fr. *communion*, lat. *communio, -onis*) **1.** Legătură trainică, unire strînsă sufletească, de interese etc. **2.** Împărtăşanie.

COMUTÁ vb. I tranz. (<fr. *commuter*, lat. *commutare*) **1.** A schimba legăturile unui circuit electric. **2.** (JUR.) A schimba o pedeapsă cu una mai uşoară.

COMUTÁRE s.f. (<*comuta*) **1.** Acţiunea de a comuta şi rezultatul ei; schimbare. ◇ (JUR.) *Comutarea pedepsei* = înlocuirea unei pedepse mai grele cu una mai uşoară. **2.** (PSIH.) Particularitate a atenţiei unei persoane de a trece cu uşurinţă de la o activitate la alta. **3.** (LINGV.) Procedeu folosit în lingvistica structuralistă, constînd în înlocuirea unui element lingvistic cu altele din acelaşi plan sau cu zero, pentru a se determina valoarea lui în limbă.

COMUTATÍV, -Ă adj. (<fr. *commutatif*) Care prezintă comutativitate.

COMUTATIVITÁTE s.f. (<*comutativ*) Proprietate a unei relaţii sau a unei operaţii matematice de a fi independentă de ordinea elementelor pe care le conţine (ex. adunarea numerelor reale: a+b = b+a).

COMUTATOÁRE s.f. (<*comuta*) Maşină electrică cu colector, folosită pentru transformarea curentului alternativ în curent continuu şi invers.

COMUTATÓR s.n. (<fr. *commutateur*) Dispozitiv pentru închiderea sau deschiderea unui circuit electric sau pentru comutare; întrerupător.

COMUTÁŢIE s.f. (<fr. *commutation*, lat. *commutatio, -onis*) **1.** Comutare. **2.** Ansamblul de operaţii de conectare şi deconectare efectuate în vederea unei legături telefonice. **3.** Schimbare rapidă, automată a sensului sau a valorii unui curent electric dintr-o maşină electrică cu colector.

CON[1]- (CO-) (<fr. *co(n)-*; cf.lat. *cum-*) Element prim de compunere care are semnificaţia "împreună cu".

CON[2] s.n. (<fr. *cône*, lat. *conus*) **1.** (MAT.) Suprafaţă generată de o dreaptă care se deplasează sprijinindu-se pe o curbă închisă imobilă şi pe un punct fix exterior curbei. ◆ Corp geometric mărginit de o asemenea suprafaţă şi de un plan. **2.** (GEOGR.) *Con vulcanic* = formă de relief conică de dimensiunile unui munte, constituită în urma erupţiilor vulcanice, din lavă, cenuşă, aglomerate vulcanice etc. *Con de dejecţie* = formă de relief în evantai, rezultată din acumularea materialului (pietriş, nisip, argilă) transportat de torenţi acolo unde se micşorează panta. **3.** (BOT.) Inflorescenţă a coniferelor, formată dintr-o axă pe care se găsesc florile mascule sau femele, sub forma unor solzi lemnoşi. ◆ *Con vegetativ* = extremitatea unei tulpini în curs de creştere, formată din celule iniţiale, din care se dezvoltă tulpina, ramurile şi organele anexe ale acestora; vîrf vegetativ. **4.** (ANAT.) (La pl.) Celule receptoare ale retinei, care fac posibilă vederea în lumină puternică şi deosebirea culorilor. **5.** *Con pirometric* sau *con Seger* = pirometru ceramic. **6.** (FIZ.) *Con de lumină* = fascicul de raze care pleacă dintr-un punct luminos şi cade pe o suprafaţă.

CONÁC s.n. (<tc. *konak*) **1.** Casă boierească la ţară, pe o moşie. **2.** (În ev. med.) Reşedinţă a unui ispravnic, a unui vizir sau a unui paşă. **3.** (Înv.) Loc de popas, organizat sau întîmplător (staţie de poştă; popas).

CONAŢIONÁL, -Ă adj., s.m. şi f. (<*co-* "con[1]-" + *naţional*) (Persoană) care, în raport cu alta, face parte din aceeaşi naţiune.

CONĂCÁR s.m. (cf. *colăcar*) (Reg.) Însoţitor

al mirelui în alaiul nunții.
CONĂCĂRÍE s.f. (<*conăcar*) (Reg.) Oraţie de nuntă.
CON BRIO adv. (loc. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Cu însufleţire, cu elan, cu vioiciune.
CONCASÁ vb. I tranz. (<fr. *concasser*) A sfărîma un material solid.
CONCASÓR s.n. (<fr. *concasseur*) Maşină de sfărîmat materiale dure, folosită în industriile extractive sau de prelucrare.
CONCATENÁŢIE s.f. (<fr. *concaténation*) **1.** (LINGV.) Înlănţuire a elementelor vecine, în plan sintagmatic. **2.** Figură de stil constînd într-o înlănţuire de anadiploze; epiplocă.
CONCÁV, -Ă adj. (<fr. *concave*, lat. *concavus*) Care prezintă o adîncitură; în formă de scobitură.
CÓNCĂ s.f. (<it., lat. *conca*) **1.** (ARHIT.) Acoperămînt în forma unei jumătăţi de cupolă, deasupra absidei altarului. **2.** (ANAT.) Adîncitura pavilionului urechii.
CONCÉDE vb. III tranz. (<fr. *concéder*, lat. *concedere*) **1.** A acorda, a ceda un drept, un privilegiu etc. **2.** A îngădui, a fi de acord.
CONCEDIÁ vb. I tranz. (<fr. *congédier*) **1.** A îndepărta dintr-un serviciu, dintr-o funcţie. **2.** A permite (sau a ordona) cuiva să se îndepărteze, să se retragă.
CONCÉDIU s.n. (cf. fr. *congé*) Interval de timp în care angajaţii sînt scutiţi, în temeiul legii, de a veni la locul de muncă şi a presta munca.
CONCENTRÁ vb. I (<fr. *concentrer*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) strînge, a (se) acumula într-un singur loc; a (se) îndrepta spre un singur punct. ◆ Tranz. A comasa. **2.** Refl. A face un efort de atenţie sau gîndire, îndreptîndule într-o singură direcţie; a fi absorbit de ceva. **3.** Tranz. (MILIT.) A chema vremelnic rezerviştii în armată în timp de pace. **4.** Tranz. (CHIM.) A mări conţinutul de substanţă dizolvată dintr-o soluţie. **5.** Tranz. A mări conţinutul de minereu util prin separarea de steril.
CONCENTRÁRE s.f. (<*concentra*) **1.** Acţiunea de a (se) concentra (**1**) şi rezultatul ei. **2.** (PSIH.) Însuşire a atenţiei care constă în fixarea prelungită a conştiinţei asupra unui obiect, a unei probleme sau a unei activităţi şi sustragerea de la altele. **3.** (TEHN.) Operaţie de separare a mineralelor utile de cele sterile; îmbogăţire. **4.** (CHIM.) Operaţie de mărire a concentraţiei unui component dintr-un amestec sau dintr-o soluţie. **5.** *Lagăr de concentrare* = loc de viaţă şi de muncă forţată în care regimurile totalitare îi adunau, în general, pe cei condamnaţi la exterminare.
CONCENTRÁT[1] s.n. (<fr. *concentré*) **1.** Produs alimentar caracterizat printr-un volum mic şi printr-un procent mare de substanţe hrănitoare principale. **2.** Produs bogat în minerale utile, obţinut prin concentrare.
CONCENTRÁT[2], -Ă adj. (<*concentra*) **1.** Care are o concentraţie mare. ◇ *Furaje concentrate* = nutreţuri de origine vegetală sau animală, cu valoare nutritivă ridicată, bogate în proteine şi cu un procent redus de apă. **2.** (Despre limbaj, stil) Concis.
CONCENTRÁŢIE s.f. (<fr. *concentration*) (CHIM.) Raportul dintre cantitatea de substanţă dizolvată (solidă, lichidă, gazoasă) şi cantitatea de solvent sau de soluţie obţinută.
CONCENTRAŢIONÁR, -Ă adj. (<fr. *concentrationnaire*) Referitor la lagărele de concentrare.
CONCÉNTRIC, -Ă adj. (<fr. *concentrique*) (Despre figuri geometrice) Care au acelaşi centru.
CONCÉPE vb. III (<lat. *concipere*) **I.** Tranz. **1.** A imagina, a proiecta, a gîndi ceva nou. **2.** A-şi face o idee despre ceva; a pricepe, a înţelege. **3.** A exprima în anumiţi termeni, a formula într-un anumit fel. **II.** Intranz. (Despre o femeie) A rămîne însărcinată.
CONCÉPT s.n. (<fr. *concept*, lat. *conceptus*) **1.** Noţiune, idee generală. **2.** (FILOZ.) Cunoaştere prin abstractizare, prin generalizare (realizată experimental sau prin revelaţie). **3.** Ciornă, schiţă; primă redactare.
CONCEPTÁCUL s.n. (<fr. *conceptacle*, lat. *conceptaculum*) (BOT.) Cavitate mică în care se formează gameţii la unele criptogame (ex. la unele alge brune).
CONCEPTÍSM s.n. (<fr. *conceptisme*; cf. sp. *concepto*, *concetto* "procedeu stilistic ingenios") Direcţie literară în cadrul barocului spaniol (prima jumătate a sec. 17), reprezentată în special de Quevedo şi Gracián (care este şi teoreticianul ei). Se caracterizează prin tendinţa accentuată de folosire a unor procedee stilistice specifice (*concepto*, *agudeza*), considerate nu doar modalităţi de expresie, ci însuşi scopul demersului literar: crearea unor expresii (imagini) ingenioase, surprinzătoare, sinteze armonioase de adevăr şi frumos, constînd în asociaţii neaşteptate, în construcţii oximoronice şi antiteze, în alegorie şi ambiguitate, toate fiind opera subtilităţii şi rafinamentului spiritului, a erudiţiei folosite cu iscusinţă. Alături de cultism, gongorism, conceptismul constituie varianta spaniolă a concettismului.
CONCEPTUALÍSM s.n. (<fr. *conceptualisme*) Concepţie filozofică iniţiată de Abélard (în sec. 12), conform căreia cunoştinţele nu ne vin din experienţă, conceptele existînd în stare latentă în spiritul uman, iar experienţa prilejuind revelarea, manifestarea lor.
CONCEPTUALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *conceptualiser*) A organiza, a transpune în concepte o idee, o teorie.
CONCÉPŢIE s.f. (<fr. *conception*, lat. *conceptio*, *-onis*) **1.** Sistem de idei şi de criterii care determină o anumită înţelegere, viziune asupra lucrurilor şi fenomenelor; mod de înţelegere. ◇ *Concepţie despre lume* = viziune de ansamblu (reprezentare şi teorie) asupra lumii, a existenţei umane, scop fundamental al cunoaşterii şi filozofiei. **2.** Rezultatul acţiunii de a concepe, ceea ce a fost conceput. **3.** (FIZIOL.) Proces prin care, în urma fecundării, ia naştere o nouă viaţă; procreaţie.
CONCÉRN s.n. (<engl. *concern*, germ. *Konzern*) Organizaţie economică complexă, cu activitate, scop şi conducere unice.
CONCÉRT s.n. (<fr. *concert*, it. *concerto*) **1.** Executarea în public a unor lucrări muzicale. **2.** Compoziţie muzicală amplă, de obicei, în trei părţi, scrisă pentru unul sau mai multe instrumente solistice, cu acompaniament de orchestră. **3.** Fig. Reunire întîmplătoare a mai multe voci sau sunete. ◆ Acord, comuniune de opinii, dorinţe, intenţii etc.; comuniune.
CONCERTÁ vb. I intranz. (<it. *concertare*) **1.** A da un concert. **2.** (Mai ales despre conducători, diplomaţi etc.) A se consulta pentru a cădea de acord.
CONCERTÁNT, -Ă adj. (<fr. *concertant*) Cu caracter de concert. ◇ *Simfonie concertantă* = simfonie în care două sau mai multe instrumente au un rol dominant în orchestră. *Voce concertantă* = voce de virtuozitate solistică într-un ansamblu coral.
CONCERTÍNĂ s.f. (<fr. *concertine*) Instrument muzical asemănător cu acordeonul, de formă hexagonală.

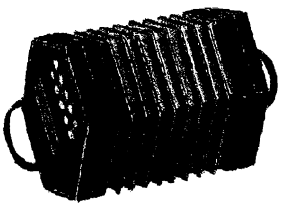

concertină

CONCERTINO s.n. (cuv. it.) **1.** Compoziţie muzicală de proporţii mai reduse decît concertul. **2.** Nume dat grupului de instrumente solistice în concerto-grosso.
CONCERTMÁISTRU s.m. (<germ. *Konzertmeister*) Primul violonist al unei orchestre (simfonice, de cameră etc.).
CONCERTO-GROSSO s.n. (cuv. it.) Formă muzicală care stă la originea concertului, în care un mic grup de instrumente solistice cîntă în alternanţă cu orchestra.
CONCÉSIE s.f. (<fr. *concession*, lat. *concessio*, *-onis*) Renunţare (la ceva) în folosul sau în interesul altuia. ◆ Îngăduinţă, cedare împăciuitoare faţă de cineva.
CONCESIONÁ vb. I tranz. (<*concesiune*) A da în concesiune.
CONCESIONÁR s.m. (<fr. *concessionnaire*) Persoană (fizică sau juridică) beneficiară a unui contract de concesiune.
CONCESIÚNE s.f. (<fr. *concession*, lat. *concessio*, *-onis*) (JUR.) Convenţie prin care o persoană (fizică sau juridică) dobîndeşte dreptul de a exploata anumite servicii publice sau anumite bunuri ale statului, ale unui municipiu în schimbul unor beneficii care revin acestora din urmă. ◆ Bunurile care formează obiectul acestei convenţii.
CONCESÍV, -Ă adj. (<fr. *concessif*, lat. *concessivus*) Care face concesii; îngăduitor. ◇ *Propoziţie concesivă* = propoziţie subordonată care arată că, deşi există o piedică, acţiunea din propoziţia regentă se realizează sau se poate realiza.
CONCETĂŢEÁN, -Ă s.m. şi f. (<*con[1]-* + *cetăţean*, după fr. *concitoyen*) Persoană considerată în raport cu alta, care face parte din acelaşi stat sau din acelaşi oraş cu ea.
CONCETTÍSM s.n. (<it. *concettismo*) Nume generic folosit pentru a desemna o modalitate de expresie caracteristică în special Renaşterii tîrzii şi barocului şi care constă în abundenţa de *concetti*, figuri retorice, jocuri de cuvinte, într-un stil preţios, afectat. Concettismul îşi are originea în literatura italiană (Petrarca, Tasso, Marino ş.a.) şi a influenţat literatura europeană, în care a căpătat forme particulare: eufuism (Anglia), stil preţios (Fran

ţa), conceptism, cultism (Spania).
CONCETTO s.n. (cuv. it.) (Folosit în special la pl., în forma *concetti*) Procedeu stilistic complex, constînd în crearea unor expresii ingenioase, subtile, surprinzătoare, bazate pe asocierea unor elemente contradictorii (oximoron, antiteză), pe metafore elaborate, căutate, pe alegorii, hiperbole, pe artificii iscusite, avînd ca scop o exprimare ambiguă, simbolică, emblematică, sentenţioasă etc., în care ascuţimea spiritului fructifică rafinamentele erudiţiei. Este unul din termenii fundamentali ai esteticii baroce (împreună cu echivalentele sale din alte limbi: engl. *wit*, fr. *pointe*, *esprit*, sp. *concepto*, *agudeza* ş.a.).
CONCHÍDE vb. III tranz. şi intranz. (<lat. *concludere*, după *închide*) A trage o concluzie; a emite o opinie la finalul unei expuneri.
CONCHISTADÓR s.m. (<sp., fr. *conquistador*) Aventurier spaniol care pleca să cucerească teritorii în America, după descoperirea acestui continent (sfîrşitul sec. 15).
CONCÍCLIC, -Ă adj. (<*con*[1]*-*+*ciclic*) (Despre puncte) Care se află pe acelaşi cerc.
CONCILIÁ vb. I tranz. (<fr. *concilier*, lat. *conciliare*) **1.** A pune de acord, a împăca, a înlătura divergenţele. **2.** (JUR.) A încerca stingerea sau evitarea unui litigiu prin împăcarea părţilor.
CONCILIÁBUL s.n. (<lat. *conciliabulum*, fr. *conciliabule*) Consfătuire (secretă) între persoane care plănuiesc ceva.
CONCILIÁNT, -Ă adj. (<fr. *conciliant*) Care se lasă uşor înduplecat.
CONCILIATÓR, -OÁRE adj. (<fr. *conciliateur*, lat. *conciliator*) Care tinde spre un acord, spre împăcarea unor divergenţe; care duce spre înţelegere între părţi opuse.
CONCILIÉRE s.f. (<*concilia*) Acţiunea de a concilia şi rezultatul ei; acord, împăcare.
CONCÍLIU s.n. (<lat. *concilium*) Adunare de prelaţi catolici, în care se iau hotărîri referitoare la dogma, la morala şi la disciplina bisericească. ◇ *Conciliu ecumenic* = adunare a tuturor episcopilor catolici, condusă de papă.
CONCÍS, -Ă adj. (<fr. *concis*, lat. *concisus*) (Mai ales despre stil) Care se exprimă pe scurt; succint, cuprinzător.
CONCITADÍN, -Ă s.m. şi f. (<it. *concitadino*) Persoană considerată în raport cu alta, care locuieşte în acelaşi oraş.
CONCÍZIE (CONCIZIÚNE) s.f. (<fr. *concision*, lat. *concisio*, *-onis*) Calitatea de a fi concis; concentrare; laconism.
CONCLÁV s.n. (<fr. *conclave*) **1.** Adunare a cardinalilor în vederea alegerii noului papă. **2.** Sala în care se întruneşte conclavul.
CONCLUDÉNT, -Ă adj. (<lat. *concludens*, *-tis*) (Adesea adverbial) Care convinge. ◆ (Despre fapte sau premise) Pe baza cărora se poate trage o concluzie.
CONCLUSÍV, -Ă adj. (<fr. *conclusif*, lat. *conclusivus*) Care constituie o concluzie, care conchide. ◇ *Propoziţie conclusivă* = propoziţie care exprimă o concluzie. *Conjuncţie conclusivă* = conjuncţie care introduce o propoziţie conclusivă.
CONCLÚZIE s.f. (<fr. *conclusion*, lat. *conclusio*, *-onis*) **1.** Constatare finală, dedusă dintr-un şir de judecăţi, argumente şi interpretări. **2.** Ultima parte a unei expuneri sau a unei lucrări care cuprinde, în rezumat, rezultatele finale. **3.** (MAT.) Parte din enunţul unei teoreme care se cere demonstrată. **4.** (JUR.; la pl.) Expunerile părţilor şi ale procurorului într-un proces. ◇ *Concluzia de învinuire* = actul prin care organul de urmărire penală hotărăşte trimiterea în judecată a învinuitului.
CONCLUZIONÁ vb. I intranz. (<*concluzie*) **1.** A trage concluzii, a conchide. **2.** A încheia o discuţie.
CONCOÍDĂ s.f. (<fr. *conchoïde*; cf.gr. *konche* "scoică"+*eidos* "formă") Curbă plană obţinută dintr-o curbă dată cu ajutorul unui punct fix (polul concoidei) şi al unei secante care se roteşte sprijinindu-se pe punct.
CONCOMITÉNT, -Ă adj. (<fr. *concomitant*) Care se petrece în acelaşi timp (cu altceva).
CONCORDÁ vb. I intranz. (<fr. *concorder*, lat. *concordare*) A fi în acord, a corespunde, a se potrivi.
CONCORDÁNŢĂ s.f. (<fr. *concordance*) **1.** Faptul de a concorda; acord, potrivire, corespondenţă. ◇ (GRAM.) *Concordanţa timpurilor* = corespondenţa timpurilor. **2.** (FILOZ.) *Metoda concordanţei* = metodă inductivă conform căreia se consideră drept cauză a unui fenomen împrejurarea care se produce totdeauna printre antecedentele lui.
CONCORDÁT s.n. (<fr. *concordat*, lat. *concordatum*) **1.** (JUR.) Convenţie încheiată de papa cu diferite state pentru stabilirea statutului şi privilegiilor bisericii catolice în acele state. **2.** (ECON.) Contract între o întreprindere (persoană) debitoare şi creditorii săi, privind modul de stingere a datoriei.
CONCÓRDIE s.f. (<lat. *concordia*) Bună înţelegere; unitate; armonie.
CONCRESCÉNŢĂ s.f. (<fr. *concrescence*, lat. *concrescentia*) Unire patologică a două ţesuturi, a două formaţii anatomice etc.
CONCRESCÚT, -Ă adj. (<*concreşte*) (Despre fructe, seminţe) Care cresc lipite una de alta.
CONCRÉŞTE vb. III intranz. (<lat. *concrescere*) A creşte împreună.
CONCRÉT, -Ă adj., s.n. (<fr. *concret*, lat. *concretus*) **1.** Adj. Care poate fi perceput cu simţurile; real. ◇ *Muzică concretă* = muzică realizată pe baza sunetelor concrete (muzicale sau zgomote) prelucrate cu aparatură electronică. (LOG.) *Noţiuni concrete* = denumiri ale lucrurilor care există ca atare în realitate, care pot fi cunoscute prin experienţă directă (prin opoziţie cu cele abstracte). **2.** Adj. Precis, bine determinat. **3.** S.n. (FILOZ.) Categorie filozofică, opusă abstractului, care desemnează latura palpabilă, vizibilă a fenomenelor sau ansamblul desfăşurării lor în timp şi în spaţiu; lucruri, entităţi unice şi indivizibile; lumea concretă.
CONCRETIZÁ vb. I tranz. (<fr. *concrétiser*) A da o formă, un sens, un caracter concret. ◆ Tranz. şi refl. A (se) materializa, a (se) realiza în mod practic.
CONCRETIZÁRE s.f. (<*concretiza*) **1.** Acţiunea de a (se) concretiza şi rezultatul ei; înfăţişare, prezentare concretă, materializare. **2.** Operaţie mintală, opusă abstractizării, constînd în verificarea generalului prin experienţa senzorială, în îndreptarea gîndirii de la general spre particular.
CONCREŢIÚNE s.f. (<fr. *concrétion*, lat. *concretio*, *-onis*) Agregat mineral format prin depunerea materialului (carbonat de calciu, silice, pirită, fosfaţi etc.) din soluţii în jurul unui nucleu (fragmente de roci, minerale etc.).
CONCUBÍN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *concubin*, lat. *concubinus*) Persoană care trăieşte în concubinaj.
CONCUBINÁJ s.n. (<fr. *concubinage*) Convieţuire între un bărbat şi o femeie care nu sînt legaţi prin căsătorie.
CONCUPISCÉNŢĂ s.f. (<fr. *concupiscence*, lat. *concupiscentia*) Înclinaţie spre bunuri lumeşti, spre plăcerile simţurilor; p.ext. lascivitate, senzualitate.
CONCURÁ vb. I (<fr. *concourir*, lat. *concurrere*) **1.** Intranz. A participa la un concurs. **2.** Intranz., refl. şi tranz. A (se) lupta pentru întîietate (în comerţ); a(-şi) face concurenţă. **3.** Intranz. A tinde spre acelaşi rezultat, a duce la acelaşi scop.
CONCURÉNT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *concurrent*) **I.** Adj. **1.** Care se află în concurenţă. **2.** Care tinde spre acelaşi rezultat. ◆ (MAT.; despre drepte, suprafeţe) Care se intersectează. **II.** S.m. şi f. **1.** Participant la un concurs. **2.** Persoană (fizică sau juridică) aflată în concurenţă cu altele.
CONCURÉNŢĂ s.f. (<fr. *concurrence*) **1.** Rivalitate, luptă dusă în special în domeniul economic pentru întîietate şi profit, pe căi legale şi ilegale. ◇ *Concurenţă neloială* = infracţiune care constă într-o activitate concurenţială a unei societăţi comerciale caracterizată prin utilizarea unor mijloace necorecte, capabile să aducă prejudicii altor societăţi comerciale (discreditare, falsificarea informaţiilor privind provenienţa, calitatea unui produs, coborîri nejustificate ale preţurilor, utilizarea mărcilor altor societăţi etc.). *Liberă concurenţă* = concurenţă naturală, neîngrădită de stat, între întreprinzătorii privaţi, cu efect stimulator în dezvoltarea producţiei şi a calităţii. **2.** Întrecere, rivalitate într-un domeniu de activitate; competiţie. **3.** Desfăşurare simultană a două sau a mai multe activităţi.
CONCURENŢIÁL, -Ă adj. (<fr. *concurrentiel*) Unde intervine sau poate interveni concurenţa.
CONCÚRS s.n. (<fr. *concours*, lat. *concursus*) **1.** Examen pentru obţinerea unui post, a unei catedre, a unei burse etc. sau pentru admiterea într-un institut de învăţămînt. **2.** Competiţie între sportivi, artişti etc. sau între echipe, încheiată cu întocmirea unui clasament (şi cu acordarea unor premii). **3.** Ajutor, sprijin, colaborare. ◇ *Concurs de împrejurări* = conjunctură. **4.** (JUR.) *Concurs de infracţiuni* = situaţie în care o persoană aflată în curs de judecare săvîrşeşte o altă infracţiune sau în care săvîrşeşte mai multe infracţiuni odată.
CONDAMNÁ vb. I tranz. (<fr. *condamner*, lat. *condemnare*) **1.** A pronunţa o sancţiune stabilită prin hotărîre judecătorească. **2.** A dezaproba, a blama. **3.** A institui o obligaţie, o limitare (ex. *a condamna la aşteptare*). **4.** A considera un bolnav pierdut, fără nici o speranţă de salvare.
CONDÉI s.n. (<ngr. *kondili*) **1.** Unealtă de scris compusă dintr-un beţişor şi o peniţă; toc. ◇ *Ca din condei* = ordonat, regulat, frumos. *Dintr-un condei* sau *dintr-o trăsătură de condei* = dintr-o dată. ◆ *A avea condei* = a scrie bine, a avea talent la scris. **2.** Prăjină care,

împreună cu lopata fixată la capătul său, formează cîrma unei plute.
CONDEIÉR s.m. (<*condei*) Scriitor (mai puţin talentat); persoană din branşa celor care scriu.
CONDÉNS s.n. (<*condensa*) **1.** Rezultat al condensării. **2.** Infiltrare în pereţi a apei provenite din condensarea vaporilor dintr-o locuinţă.
CONDENSÁ vb. I (<fr. *condenser*, lat. *condensare*) **1.** Refl. (Despre vapori) A se transforma, prin răcire şi comprimare, în lichid. **2.** Tranz. şi refl. A (se) face mai dens. **3.** Tranz. Fig. A se exprima în mai puţine cuvinte; a comprima, a prescurta (o expunere).
CONDENSÁRE s.f. (<*condensa*) **1.** Acţiunea de a (se) condensa şi rezultatul ei. **2.** (CHIM.) *Reacţie de condensare* = reacţie între doi compuşi chimici din care rezultă un produs cu greutate moleculară mai mare.
CONDENSATÓR s.n. (<fr. *condensateur*) **1.** Aparat care serveşte la condensarea unei mase de vapori în vederea recuperării lichidului din care au provenit sau a eliminării unor componenţi volatili. **2.** *Condensator electric* = sistem de două conductoare electrice (armăturile condensatorului), separate printr-un mediu izolant, care se încarcă cu sarcini electrice egale şi de semn contrar dacă se aplică o tensiune continuă.
CONDENSÓR s.n. (<fr. *condenseur*) Dispozitiv al unui instrument optic care serveşte la concentrarea luminii.
CONDESCENDÉNT, -Ă adj. (<fr. *condescendant*) Care arată deferenţă, respect, atenţie (sau îngăduinţă superioară).
CONDESCENDÉNŢĂ s.f. (<fr. *condescendance*) Bunăvoinţă plină de respect, de atenţie faţă de cineva; amabilitate, deferenţă. ◆ Îngăduinţă amestecată cu aroganţă sau superioritate.
CÓNDICĂ s.f. (<ngr. *kodikas*; cf.lat. *codex, -icis*) **1.** Registru, catastif. ◇ *A trece la* (sau *în*) *condică* (pe cineva) = a ţine minte (pe cineva) pentru a se răzbuna. **2.** (Înv.) Colecţie de legi, decrete etc. ◆ Colecţie de acte.
CONDÍL s.m. (<fr. *condyle*; cf.gr. *kondylos* "articulaţie") Proeminenţă osoasă articulară (ex. *condil occipital*; *condil femural*).
CONDILÓM s.n. (<fr. *condylome*; cf.gr. *kondyloma* "umflătură") Tumoare benignă a tegumentelor şi mucoaselor.
CONDIMÉNT s.n. (<fr. *condiment*, lat. *condimentum*) Substanţă (picantă) de origine minerală, vegetală, animală sau de sinteză, adăugată la prepararea alimentelor cărora le conferă un gust sau o aromă specifică, plăcută (ex. *piper, cuişoare*).
CONDÍŢIE s.f. (<fr. *condition*, lat. *conditio, -onis*) **1.** Factor sau circumstanţă care determină, influenţează sau de care depinde producerea unui fenomen, a unui efect (apariţie, schimbare, evoluţie etc.). ◇ *Condiţii de mediu* = totalitatea factorilor geografici, climaterici, de sol, de viaţă, de vecinătate etc. care determină şi influenţează existenţa fiinţelor. **2.** Fel de a fi, natură, stare, calitate a unui lucru sau a unei fiinţe; spec. situaţie socială. ◇ *Condiţie umană* = totalitatea determinărilor şi efectelor care au făcut posibilă apariţia şi existenţa omului (origine, mod de viaţă, limite, contradicţii, aspiraţii etc.); tot ce este dat, de neînlăturat în existenţa umană. **3.** Necesitate, lucru obligatoriu. ◇ *Condiţie necesară şi suficientă* = minimum de factori necesari pentru a produce o anume consecinţă. *Condiţie sine qua non* = condiţie obligatorie. **4.** Clauză a unei convenţii. ◇ *Condiţii de lucru* = elementele care privesc starea unui angajat (salariu, program, mediu, risc etc.).
CONDIŢIONÁ vb. I tranz. (<fr. *conditionner*) **1.** A constitui factorul de care depinde ceva; a provoca ceva, a fi cauza unui lucru. **2.** A face să depindă un drept sau un act de o condiţie. **3.** A lega admiterea, aprobarea unui lucru de îndeplinirea unor condiţii.
CONDIŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *conditionnel*) Care este supus unei condiţii; care cuprinde o condiţie. ◇ (GRAM.) *Propoziţie condiţională* = propoziţie subordonată circumstanţială care exprimă o acţiune de a cărei îndeplinire depinde realizarea acţiunii din propoziţia regentă. *Mod condiţional* = mod personal care exprimă o acţiune a cărei realizare depinde de îndeplinirea unei condiţii.
CONDIŢIONÁRE s.f. (<*condiţiona*) **1.** Faptul de a condiţiona; stabilire a unui raport de dependenţă. **2.** Operaţie prin care un material, un produs etc. este adus într-o anumită stare de temperatură, umiditate, puritate etc. (ex. *condiţionarea aerului*). **3.** (PSIH.) Set de operaţii prin care se determină fixarea sau schimbarea comportamentului la om sau la animal.
CONDOLEÁNŢE s.f. pl. (<fr. *condoléance*) Cuvinte prin care se exprimă regretul şi participarea la durerea unei persoane căreia i-a murit cineva apropiat.
CONDOMÍNIU s.n. (<fr. *condominium*) (JUR.) Exercitare în comun a suveranităţii asupra unui teritoriu de către două sau mai multe state; p.ext. teritoriul respectiv.
CONDÓR s.m. (<fr. *condor*) Cel mai mare vultur, avînd 1-1,15 m lungime şi anvergura aripilor de peste 3 m, cu capul şi gîtul golaş, cu penajul gri-albăstrui, răspîndit în munţii înalţi ai Americii de Sud (*Sarcorhamphus gryphus*). ◇ *Condor californian* = vultur de talie mai mică, cenuşiu, ocrotit de lege, din S Californiei.

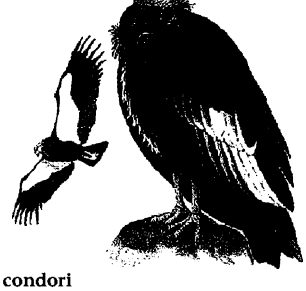

condori

CONDOTIÉR s.m. (<it. *condottiere*) (În sec. 14-16; în statele italiene) Conducător de detaşamente de mercenari. ◆ Fig. Persoană venală, slujind oricui plăteşte.
CONDRÍNĂ s.f. (<fr. *chondrine*) Substanţă fundamentală a ţesutului cartilaginos.
CONDRIÓM s.n. (<fr. *chondriome*; cf. gr. *khondrion* "granulă") (HIST.) Ansamblu de condriozomi care asigură respiraţia celulei şi refacerea rezervei energetice.
CONDRIOZÓM s.m. (<fr. *chondriosome*; cf.gr. *khondrion* "granulă"+*soma* "corp") (HIST.) Structură intracelulară complexă, organit celular, avînd forme de corpusculi izolaţi, granule sau bastonaşe, cu aspect schimbător, care furnizează energia necesară celulei.
CONDRÍTĂ s.f. (<fr. *chondrite*) Inflamaţie acută sau cronică a unui cartilaj.
CONDRO- (<fr. *chondro-*; cf. gr. *khondros* "cartilaj") Element prim de compunere care are semnificaţia "cartilaj", "referitor la un ţesut cartilaginos".
CONDROBLÁST s.n. (<fr. *chondroblaste*) Celulă cartilaginoasă tînără.
CONDROCÍT s.n. (<fr. *chondrocyte*; cf.gr. *khondros* "cartilaj"+*kytos* "celulă") Celulă cartilaginoasă matură.
CONDROCRÁNIU s.n. (<fr. *chondrocranium*) Craniu cartilaginos, caracteristic unei etape primitive de dezvoltare a scheletului vertebratelor. La peştii cartilaginoşi persistă şi în faza adultă a vieţii.
CONDRÓM s.n. (<fr. *chondrome*) Tumoare benignă cartilaginoasă.
CONDROSARCÓM s.n. (<fr. *chondrosarcome*; cf.gr. *khondros* "cartilaj"+*sarx* "carne") Tumoare malignă a ţesutului cartilaginos.
CONDUCĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*conduce*) **1.** Adj. Care conduce; de conducere. ◇ (FIZ.; despre corpuri) *Bun* (sau *rău*) *conducător* = care prezintă (sau nu) conductibilitate. **3.** S.m. şi f. Persoană, grup care conduce un stat, un partid, o instituţie etc.
CONDÚCE vb. III (<lat. *conducere*) **1.** Tranz. A dirija, a îndruma un grup de oameni, o instituţie, o activitate etc.; a decide pentru alţii, a comanda. ◆ A dirija mersul unui vehicul. ◆ A însoţi pe cineva. **2.** Tranz. (FIZ.) A transmite un fluid, o formă de energie. **3.** Refl. A se orienta, a se lua după ceva. **4.** Intranz. A duce spre o concluzie, spre un final. ◆ A fi în frunte (într-o competiţie).
CONDÚCERE s.f. (<*conduce*) Acţiunea de a conduce; activitatea conducătorului. ◆ Persoană sau grup care conduce.
CONDÚCT s.n. (<germ. *Kondukt*) Formaţie anatomică cu aspect de canal sau de tub (ex. *conduct auditiv extern*).
CONDUCTÁNŢĂ s.f. (<fr. *conductance*) Mărime egală cu raportul dintre intensitatea curentului electric continuu care străbate un conductor şi tensiunea continuă aplicată la capetele lui, fiind mărimea inversă rezistenţei electrice.
CONDÚCTĂ s.f. (<lat. *conductus*, germ. *Kondukt*) Piesă sau ansamblu de piese din metal, beton, lemn etc., de formă tubulară, destinată transportului fluidelor sau materialelor pulverulente; ţeavă. ◇ *Conductă electrică* = fir (sau cablu) prin care circulă curent electric.
CONDUCTIBILITÁTE s.f. (<fr. *conductibilité*) *Conductibilitate electrică* = proprietate a unor corpuri de a putea fi străbătute de curent electric sub acţiunea unei tensiuni electrice aplicate. *Conductibilitate termică* = proprietate a unor corpuri de a fi străbătute de un flux de căldură sub acţiunea unei diferenţe de temperatură.
CONDUCTIVITÁTE s.f. (<fr. *conductivité*) Conductibilitate electrică specifică a unui con-

ductor.

CONDUCTOMETRÍE s.f. (<fr. *conductométrie*) Metodă electrochimică de analiză, bazată pe modificarea prin titrare a conductivităţii soluţiei analizate.

CONDUCTOMÉTRU s.n. (<fr. *conductomètre*) Dispozitiv pentru determinarea conductivităţii soluţiilor.

CONDUCTÓR, -OÁRE adj., subst. (<fr. *conducteur*, lat. *conductor*) **1.** Adj., s. n. (Corp sau material) care prezintă conductibilitate electrică sau conductibilitate termică. ◇ *Conductor electric* = piesă cu conductanţă mare, folosită pentru realizarea circuitelor electrice. **2.** S.m. şi f. Lucrător feroviar care controlează biletele călătorilor şi supraveghează ordinea în vagoane. ◆ Vatman; şofer.

CONDÚCŢIE s.f. (<fr. *conduction*) Fenomen de trecere a curentului electric şi a celui de transmitere a căldurii prin masa unui corp.

CONDUÍTĂ s.f. (<fr. *conduite*) **1.** Fel de a se purta; comportare; manieră. **2.** Comportament.

CONDÚR s.m. (<tc. *kundura*) **1.** Pantof femeiesc de sărbătoare cu toc înalt, împodobit cu broderii. **2.** (BOT.) *Condurul-doamnei* = plantă ornamentală cu tulpina tîrîtoare, cu florile mari, galbene-roşcate, avînd un pinten; călţunaş; conduraş (*Tropaeolum majus*).

CONECTÁ vb. I tranz. (<fr. *connecter*, lat. *connectere*) A închide circuitul unui aparat de conectare pentru a pune sub tensiune o maşină, un dispozitiv, un aparat, un circuit etc. electric. ◆ A realiza o legătură.

CONECTÁRE s. f. (<*conecta*) Acţiunea de a conecta şi rezultatul ei. ◇ *Aparat de conectare* = aparat electric folosit pentru închiderea sau deschiderea unui circuit electric.

CONECTÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *connecteur*) **1.** Adj. Care conectează. **2.** S.n. (LOG.) Legătură cu ajutorul căreia din variabile separate se formează expresii. **3.** S.n. (ELT.) Piesă cu ajutorul căreia se realizează o legătură conductivă, deconectabilă (ex. *fişa, banana, clema*).

CONÉX, -Á adj. (<fr. *connexe*, lat. *connexus*) Care se găseşte în legătură cu ceva; care însoţeşte ceva.

CONEXÁ vb. I tranz. (<*conex*) A lega laolaltă, a alătura (lucruri, sisteme etc. de acelaşi fel).

CONEXIÚNE s.f. (<fr. *connexion*, lat. *connexio, -onis*) **1.** Legătură, raport, relaţie. ◇ (FILOZ.) *Conexiune generală* (sau *universală*) = totalitatea relaţiilor (de determinare, influenţare, condiţionare etc.) dintre obiectele şi fenomenele lumii; interdependenţă. **2.** Legătură între circuite sau maşini.

CONFABULÁŢIE s.f. (<fr. *confabulation*) Simptom întîlnit în unele boli mintale, care constă în relatarea inconştientă a unor fapte imaginare; mitomanie.

CONFÉCŢIE s.f. (<fr. *confection*, lat. *confectio, -onis*) **1.** Lucrare, facere, întocmire. ◇ *Confecţie metalică* = lucrare din profiluri şi cadre de metal, îmbinate prin sudură. **2.** Obiect de îmbrăcăminte fabricat şi livrat în serii (mari).

CONFECŢIONÁ vb. I tranz. (<fr. *confectionner*) A face, a întocmi, a produce, a fabrica.

CONFEDERÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *confédéré*) (Persoană) care face parte dintr-o confederaţie.

CONFEDERATÍV, -Ă adj. (<fr. *confédératif*) Care aparţine unei confederaţii; care are caracterul unei confederaţii.

CONFEDERÁŢIE s.f. (<fr. *confédération*, lat. *confoederatio, -onis*) **1.** Uniune de state sau de unităţi teritoriale autonome sau independente, avînd anumite organe centrale ale puterii de stat în comun (parlament, guvern, şef de stat etc.). **2.** Denumire dată unor asociaţii de organizaţii obşteşti (ex. *confederaţia sindicatelor*).

CONFER (cuv. lat. "apropie, compară") Termen prin care se face o referire, o trimitere la un izvor sau la o lucrare lămuritoare (abr. *cf.*).

CONFERENŢIÁ vb. I intranz. (<*conferinţă*) A ţine o conferinţă.

CONFERENŢIÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *conférencier*) **1.** Persoană care ţine o conferinţă. **2.** Funcţie didactică în învăţămîntul superior, intermediar între lector şi profesor; persoană care deţine această funcţie.

CONFERÍ vb. IV (<fr. *conférer*) **1.** Tranz. A acorda un titlu, un grad, o distincţie etc. **2.** Intranz. A discuta cu cineva (o chestiune importantă).

CONFERÍNŢĂ s.f. (<fr. *conférence*, lat. *conferentia*) **1.** Expunere făcută în public pe o temă literară, artistică, ştiinţifică, politică etc. **2.** Întrunire a reprezentanţilor mai multor state sau ai unor organizaţii pentru discutarea unor probleme cu caracter politic, economic, cultural-ştiinţific etc. ◇ *Conferinţă la nivel înalt* = întîlnire la care participă şefii de state sau de guverne. **3.** Consfătuire, convorbire. ◇ *Conferinţă de presă* = întîlnire în cadrul căreia o personalitate a vieţii politice, sociale, culturale etc. face o expunere sau declaraţii şi răspunde la întrebările reprezentanţilor presei.

CONFESÁ vb. I refl. (<fr. *confesser*) A se destăinui, a se spovedi.

CONFESIONÁL[1] s.n. (<fr. *confessionnal*) Loc într-o biserică catolică unde preoţii îi spovedesc pe credincioşi.

CONFESIONÁL[2], **-Á** adj. (<fr. *confessionnel*) Care se referă la o confesiune religioasă, care aparţine de o confesiune religioasă (ex. *şcoală confesională*).

CONFESIÚNE s.f. (<fr. *confession*, lat. *confessio, -onis*) **1.** Mărturisire a unor fapte, a unor gînduri sau sentimente intime; p.restr. spovedanie. ◆ Scriere literară care conţine mărturisirea unor gînduri şi sentimente legate de credinţele şi viaţa intimă a autorului. ◆ Scriere care cuprinde mărturisirea de credinţă a unei ramuri a bisericii creştine. **2.** Religie, cult.

CONFESÓR s.m. (<fr. *confesseur*, lat. *confessor*) Preot care spovedeşte; duhovnic.

CONFÉTI s.f. pl. (<it., fr. *confetti*) Bucăţele rotunde de hîrtie (de diferite culori) pe care participanţii la baluri sau la petreceri le împrăştie deasupra partenerilor.

CONFIÁ vb. I (<fr. *confier*) **1.** Tranz. A încredinţa cuiva ceva. **2.** Refl. A se destăinui, a se încrede în cineva.

CONFIÁT, -Ă adj. (cf. fr. *confit*) (Despre fructe) Conservat în sirop de zahăr, apoi uscat; glasat.

CONFIDÉNT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *confident*, lat. *confidens, -ntis*) **1.** Persoană căreia i se fac confidenţe. **2.** Personaj secundar în teatru (cu rolul de confident).

CONFIDÉNŢĂ s.f. (<fr. *confidence*, lat. *confidentia*) Încredinţare a unor gînduri intime, a unei taine.

CONFIDENŢIÁL, -Ă adj. (<fr. *confidentiel*) Care se comunică în secret (ex. *scrisoare confidenţială*; *raport confidenţial* etc.). ◆ (Adverbial) Aparte, în mod secret (ex. *a vorbi confidenţial*).

CONFIGURÁ vb. I refl. şi tranz. (<fr. *configurer*, lat. *configurare*) A (se) întocmi într-un anumit fel, a lua (a da) o anumită formă.

CONFIGURÁŢIE s.f. (<fr. *configuration*, lat. *configuratio, -onis*) Înfăţişare, formă exterioară a unui lucru. ◆ Totalitatea relaţiilor dintre părţile unui sistem sau dintre mai multe sisteme din aceeaşi categorie.

CONFIRMÁ vb. I tranz. (<fr. *confirmer*, lat. *confirmare*) **1.** A recunoaşte, a susţine, a întări, a atesta autenticitatea, exactitatea unei afirmaţii, a unui rezultat, a unei întîmplări, a unui act. **2.** A definitiva pe cineva într-o funcţie. **3.** (În Biserica Catolică) A oficia ritualul confirmaţiei.

CONFIRMÁŢIE s.f. (<fr. *confirmation*) (La catolici) Ritual de întărire a harului primit la botez, oficiat pentru copiii trecuţi de şapte ani.

CONFISCÁ vb. I tranz. (<fr. *confisquer*, lat. *confiscare*) A face un act de confiscare; a deposeda pe cineva de un bun.

CONFISCÁRE s.f. (<*confisca*) Deposedare de bunuri a unei persoane (fizice sau juridice) în numele autorităţii, pe baza unei hotărîri judecătoreşti sau administrative.

CONFLAGRÁŢIE s.f. (<fr. *conflagration*, lat. *conflagratio, -onis*; cf.lat. *conflagrare* "a arde în flăcări") Război între mai multe state, conflict de mari proporţii între state.

CONFLÍCT s.n. (<lat. *conflictus*, fr. *conflit*) **1.** Neînţelegere, ciocnire de interese, dezacord, antagonism, ceartă, discuţie (violentă). ◇ (JUR.) *Conflict de competenţă* = situaţie în care mai multe organe ale legii susţin că un anumit caz este de competenţa lor. ◆ Război. **2.** (PSIH.) Stare a unei persoane supusă simultan unor tendinţe opuse şi egale. **3.** (LIT.) Opoziţie, luptă între personaje (din cauza unor idei, atitudini, sentimente, interese opuse) sau între personaje şi societate, care determină acţiunea.

CONFLUÉNŢĂ s.f. (<fr. *confluence*, lat. *confluentia*) **1.** Loc de unire a două sau mai multe cursuri de apă. **2.** Fig. Loc de întîlnire, contact.

CONFÓRM, -Ă adj. (<fr. *conforme*) **1.** (Despre acte, copii etc.) Care are acelaşi cuprins cu ...; identic. ◇ *Transformare conformă* = transformare a unei figuri geometrice efectuată punct cu punct, care lasă neschimbate unghiurile şi sensurile de rotaţie. **2.** Care este corespunzător; potrivit. ◆ (Adverbial) În conformitate cu..., la fel cu..., după.

CONFORMÁ vb. I refl. (<fr. *conformer*, lat. *conformare*) A se pune de acord cu..., a se potrivi, a se adapta la... ◆ A se supune unui ordin, unei legi etc.

CONFORMÁŢIE s.f. (<fr. *conformation*, lat. *conformatio, -onis*) Structură fizică generală a corpului sau a părţilor lui, a unei suprafeţe de teren etc.

CONFORMÍSM s.n. (<fr. *conformisme*)

1. Faptul de a se conforma normelor, uzanţelor. ◆ Atitudine pasivă a celui care se conformează mecanic ideilor şi obiceiurilor mediului său. **2.** (PSIH.) Ajustare a comportamentului individual sub influenţa opiniilor şi normelor unui anumit grup.

CONFORMITÁTE s.f. (<fr. *conformité*) Raportul dintre două lucruri conforme: potrivire, concordanţă. ◇ *În conformitate cu...* = potrivit cu ..., de acord cu ...

CONFÓRT s.n. (<fr. *confort*) Totalitatea condiţiilor care asigură o existenţă comodă, plăcută şi igienică.

CONFORTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *confortable*) Care oferă confort.

CONFRÁTE s.m. (<*con*[1]*-+frate*, după fr. *confrère*) Coleg de profesiune, de meserie.

CONFRERÍE s.f. (<fr. *confrérie*) Asociaţie constituită în scopuri religioase sau caritabile; grupare de oameni cu afinităţi sau preocupări comune.

CONFRUNTÁ vb. I (<fr. *confronter*, lat. *confruntare*) **1.** Tranz. A pune faţă în faţă două sau mai multe persoane, pentru a verifica adevărul spuselor lor. **2.** Tranz. A pune faţă în faţă mai multe obiecte, opere, fenomene etc., pentru a le compara sau verifica. **3.** Refl. A se lovi de o dificultate într-o anumită situaţie (ex. *a trebuit să se confrunte cu ostilitatea cuiva*).

CONFUCIANÍSM s.n. (<fr. *confucianisme*; cf. n.pr. *Confucius*) Doctrină filozofică, religioasă, etică şi social-politică a filozofului chinez Confucius (sec. 6 î.Hr.). Sistematizate şi adunate în volume de discipoli, învăţăturile sale au devenit doctrină religioasă oficială în China, până în anul 1912. Conform acestei credinţe, există o divinitate supremă (şi unică), Cerul, care determină întreaga existenţă umană. Principala virtute a acestei existenţe este "omenia", calitate globală care include respectarea tradiţiei şi a ordinii sociale, preocuparea permanentă pentru autoperfecţionare, prin cultivarea binelui, a prieteniei, a echităţii, a fidelităţii etc. Acest sistem de idei şi practici a fost reformulat, sintetizat şi revigorat în sec. 10, sub numele de neoconfucianism.

CONFUNDÁ vb. I (<fr. *confondre*, lat. *confundere*) **1.** Tranz. A lua o persoană drept alta sau un lucru drept altul. **2.** Refl. A forma un tot, a se contopi cu mediul.

CONFÚZ, -Ă adj. (<fr. *confus*, lat. *confusus*) **1.** Neclar, nedesluşit, neprecis, nelămurit, incoerent. **2.** (Despre oameni şi manifestările lor) Încurcat, dezorientat, tulburat.

CONFÚZIE s.f. (<fr. *confusion*, lat. *confusio, -onis*) Neclaritate, încurcătură; lipsă de orientare; dezordine, tulburare. ◇ *Confuzie mintală* = sindrom caracterizat prin tulburări psihice complexe, însoţite uneori şi de agitaţie, cauzate de unele boli.

CÓNGA s.f. (<fr. *conga*) **1.** Dans cu ritm sincopat, cu originea în folclorul afro-cubanez; melodie după care se execută acest dans. **2.** Tobă de formă alungită, care produce sunete prin lovirea cu degetele şi podul palmei.

CONGELÁ vb. I tranz. (<fr. *congeler*, lat. *congelare*) A face să îngheţe (în scopul conservării).

CONGELATÓR s.n. (<fr. *congélateur*) Instalaţie de congelare; aparat care serveşte la congelarea lichidelor sau a alimentelor.

CONGÉNER, -Ă adj. (<fr. *congénère*, lat. *congener*) (Despre animale, plante) Care fac parte din acelaşi gen sau din aceeaşi specie. ◆ (ANAT.) (Despre membre, formaţii) Care sînt simetrice; care au aceleaşi funcţii.

CONGENITÁL, -Ă adj. (<fr. *congénital*; cf. lat. *congenitus* "născut odată cu") Care există în momentul naşterii, din naştere, înnăscut (ex. *malformaţie congenitală*).

CONGÉSTIE s.f. (<fr. *congestion*, lat. *congestio, -onis*) Aflux anormal de sînge într-o anumită parte a corpului; boală provocată de acest aflux. ◇ *Congestie cerebrală* = acumulare excesivă de sînge în vasele cerebrale.

CONGESTIONÁ vb. I refl. (<fr. *congestionner*) **1.** A se aprinde, a se înroşi la faţă. **2.** (Despre circulaţia rutieră) A se aglomera.

CONGLOMERÁT s.n. (<fr. *conglomérat*, lat. *conglomeratus*) **1.** Rocă sedimentară detritică formată prin cimentarea cu calcar, silice etc. a fragmentelor rotunjite de material (minerale, roci) cu dimensiuni de peste 2 mm. **2.** Fig. Adunătură, îngrămădire, amestec de elemente eterogene.

CONGOLÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *congolais*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care locuieşte, care s-a format în Congo; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a statului Congo sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine statului Congo sau congolezilor, care se referă la Congo sau la congolezi.

CONGREGĂŢIE s.f. (<fr. *congrégation*, lat. *congregatio, -onis*) (În Biserica Catolică) **1.** Ordin monahal. ◆ Ramură a unui ordin monahal. **2.** Confrerie alcătuită din clerici şi laici. **3.** Departament al Vaticanului. **4.** Şedinţă de studiu la un conciliu; adunare religioasă.

CONGRÉS s.n. (<fr. *congrès*, lat. *congressus*) **1.** Întrunire naţională sau internaţională axată pe diferite teme majore. **2.** Organ suprem de conducere al unor organizaţii. **3.** Parlament (în unele ţări). **4.** Nume dat unor mari conferinţe sau organizaţii.

CONGRÉSMAN s.m. (<engl. *congressman*) Membru al Congresului Statelor Unite.

CONGRUÉNT, -Ă adj. (<fr. *congruent*, lat. *congruens, -ntis*) **1.** Care concordă, care coincide: corespunzător, echivalent. **2.** (Despre figuri geometrice) Care sînt egale sau care pot fi făcute să coincidă.

CONGRUÉNŢĂ s.f. (<fr. *congruence*, lat. *congruentia*) Acord, concordanţă; potrivire deplină.

CONIÁC s.n. (<fr. *cognac*; cf. n.pr. *Cognac*, oraş în Franţa) **1.** Băutură alcoolică tare, obţinută prin distilarea anumitor sorturi de vin şi păstrarea distilatului în butoaie de stejar. **2.** (La pl.) Varietăţi de coniac.

CÓNIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *conique*) **1.** Adj. De forma conului, privitor la con. **2.** S. f. Curbă obţinută prin intersectarea unui con circular cu un plan (ex. *elipsa, cercul, hiperbola, parabola*).

CONICITÁTE s.f. (<fr. *conicité*) Mărime caracteristică a unui trunchi de con drept, egală cu diferenţa dintre diametrul mare şi diametrul mic raportată la lungimea acestuia; p.ext. formă conică.

CONÍDIE s.f. (<fr. *conidie*; cf.gr. *konis* "praf") (BOT.) Spor imobil care asigură înmulţirea asexuată a ciupercilor evoluate.

CONIFÉR s.n. (<fr. *conifère*, lat. *conifer*) (La pl.) Ordin de plante lemnoase cu canale secretoare de răşină, cu frunzele aciculare sau solzoase, în general persistente, cu florile unisexuate, dispuse în conuri şi cu seminţele aripate, care constituie etajul superior al pădurilor; (şi la sg.) arbore, arbust din acest ordin (ex. *bradul, molidul, tisa, pinul, zada* etc.).

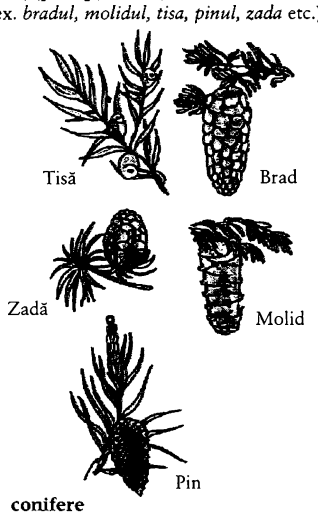

conifere

CONIMÉTRU s.n. (<fr. *conimètre*) Aparat cu ajutorul căruia se captează praful dintr-un anumit volum de aer şi se fixează pe plăci de sticlă spre a fi examinat ulterior la microscop.

CONIÓZĂ s.f. (<fr. *coniose*; cf.gr. *konis* "praf") Boală provocată de fixarea unor pulberi în organism.

CONIVÉNŢĂ s.f. (<fr. *connivence*, lat. *conniventia*) *De conivenţă* (*cu* ...) = în complicitate (cu ...), de acord (cu ...).

CONJECTÚRĂ s.f. (<fr. *conjecture*, lat. *conjectura*) Părere bazată pe presupuneri, pe ipoteze; prezumţie, supoziţie.

CONJUGÁ vb. I (<fr. *conjuguer*, lat. *conjugare*) **1.** Tranz. A modifica formele unui verb după persoană, timp, mod şi diateză. ◆ Refl. (Despre verbe) A fi flexibil. **2.** Refl. Fig. A se îmbina, a se împleti, a se uni.

CONJUGÁL, -Ă adj. (<fr. *conjugal*, lat. *conjugalis*) Privitor la căsătorie; care aparţine celor doi soţi.

CONJUGÁRE s.f. (<*conjuga*) **1.** Acţiunea de a (se) conjuga şi rezultatul ei. **2.** Flexiunea verbului. ◆ Categorie de verbe cu terminaţie identică la infinitiv, care se conjugă în mod asemănător. **3.** Fig. Îmbinare, împletire. **4.** (BIOL.)

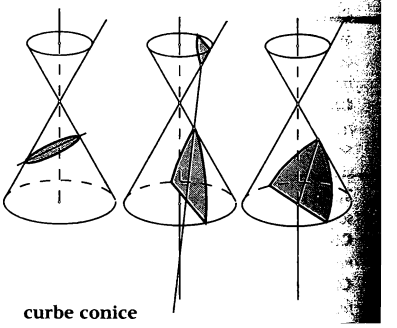
curbe conice

Formă de fecundaţie prin unirea a doi indivizi (la infuzori) sau a două celule (la unele alge), urmată de un schimb de ADN. **5.** (GENET.) Unire a cromozomilor omologi.

CONJUGÁT, -Ă adj. (<*conjuga*; cf. fr. *conjugué*) **1.** Unit, legat împreună. ◇ (FIZIOL.) *Nervi conjugaţi* = nervi care îndeplinesc aceeaşi funcţiune. (MAT.) *Numere conjugate* = două numere complexe care au părţile reale egale, iar părţile imaginare egale şi de semne contrare. **2.** (Despre verbe) Supus conjugării.

CONJÚNCT, -Ă adj. (<lat. *conjunctus*) *Forme conjuncte* = formele scurte ale prezentului indicativ pers. 1 sg. (*-s*) şi pers. 3 sg. şi pl. (*-i*, *-s*) ale verbului "a fi" şi formele neaccentuate ale pronumelui personal la dativ şi acuzativ sg. şi pl. (*-mi* sau *mi-*, *-ţi* sau *ţi-* etc.).

CONJUNCTÍV, -Ă adj. (<fr. *conjonctif*, lat. *conjunctivus*) **1.** Care uneşte, care leagă. ◇ *Ţesut conjunctiv* = ţesut de suport al corpului animal, format din fibre şi substanţă intercelulară, conţinînd celule de diverse tipuri. **2.** (GRAM.) *Modul conjunctiv* (şi substantivat, n.) = mod personal care exprimă o acţiune realizabilă.

CONJUNCTÍVĂ s.f. (<fr. *conjonctive*) Membrană mucoasă care acoperă suprafaţa internă a pleoapelor şi suprafaţa anterioară a globului ocular, cu excepţia corneei.

CONJUNCTIVÍTĂ s.f. (<fr. *conjonctivite*) Inflamaţie a conjunctivei, care se manifestă prin roşeaţă, senzaţie de corp străin în ochi şi secreţie abundentă, fiind provocată de microbi, de corpuri străine, de substanţe iritante sau alergice.

CONJUNCTÓR s.n. (<fr. *conjoncteur*) *Conjunctor-disjunctor* = dispozitiv care închide sau deschide circuitul de încărcare a unei baterii auto.

CONJUNCTÚRĂ s.f. (<fr. *conjoncture*) Ansamblu de împrejurări şi condiţii care influenţează un fenomen, o situaţie într-un moment determinat; concurs de împrejurări. ◆ Totalitatea trăsăturilor care caracterizează un anumit moment al unui proces.

CONJÚNCŢIE s.f. (<fr. *conjonction*, lat. *conjunctio*, *-onis*) **1.** Parte de vorbire neflexibilă care leagă două propoziţii într-o frază sau două părţi cu aceeaşi funcţie într-o propoziţie. **2.** (ASTR.) Situaţie a doi aştri care se află pe aceeaşi linie cu Pămîntul.

CONJURÁ vb. I (<fr. *conjurer*, lat. *conjurare*) **1.** Tranz. A ruga stăruitor; a implora. **2.** Intranz. A unelti, a complota, a conspira.

CONJURÁŢIE s.f. (<lat. *conjuratio*, *-onis*, fr. *conjuration*) Complot, conspiraţie.

CONLOCUÍ vb. IV intranz. (<*con*[1]*-+locui*, după fr. *cohabiter*) A locui împreună.

CONLOCUITÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*conlocui*) (Persoană) care locuieşte împreună cu altcineva.

CONLUCRÁ vb. I intranz. (<*con*[1]*-+lucra*, după fr. *collaborer*) A colabora; a contribui la săvîrşirea unei acţiuni.

CONOÍD, -Ă adj., s.n. (<fr. *conoïde*; cf.gr. *konos* "con"+*eidos* "formă") **1.** Adj. De formă conică. **2.** S.n. Suprafaţă riglată ale cărei generatoare se sprijină pe o dreaptă fixă şi pe o curbă fixă şi sînt paralele cu un plan dat.

CONOPÍDĂ s.f. (<ngr. *kunupidi*) Plantă erbacee legumicolă din familia cruciferelor, cu frunzele groase şi lunguieţe şi cu o inflorescenţă cărnoasă de culoare alburie, bogată în vitaminele B şi C, folosită în alimentaţie (*Brassica oleracea*, var. *botrytis*). ◆ Inflorescenţa acestei plante.

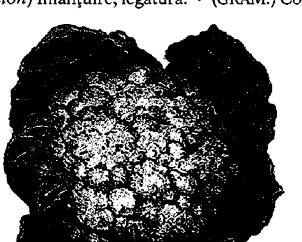

conopidă

CONOSAMÉNT s.n. (<rus. *konosament*; cf. germ. *Konnossement*) Document folosit în transportul pe apă, prin care se atestă preluarea mărfii pentru transport.

CONOTÁŢIE s.f. (<fr. *connotation*) Sens colateral al unui cuvînt, deviat de la valoarea denotativă, de la sensul obişnuit şi care apare în funcţie de context sau de experienţa, intuiţia individului. Conotaţia este specifică limbajului literaturii, dînd culoare, amploare, ambiguitate, bogăţie exprimării.

CONOVÁŢ s.n. (<rus. *konovjaz*) Frînghie legată pe pari fixaţi în pămînt, care serveşte la priponirea cailor. ◆ Loc amenajat în acest scop.

CONSACRÁ vb. I (<fr. *consacrer*, lat. *consecrare*) **1.** Tranz. A dărui, a închina, a destina. **2.** Tranz. şi refl. A (se) dedica, a (se) devota. **3.** Tranz. A stabili, a consfinţi. ◆ A sfinţi, a hirotoni.

CONSACRÁRE s.f. (<*consacra*) **1.** Acţiunea de a (se) consacra. ◆ Consfinţire; stabilire; confirmare definitivă, recunoaştere a capacităţii, a meritelor cuiva într-un anumit domeniu. **2.** Sfinţire; hirotonire.

CONSACRÁT, -Ă adj. (<*consacra*) **1.** Destinat, dedicat. ◆ (Despre oameni) Recunoscut (unanim), considerat drept autoritate într-un anumit domeniu. **2.** Consfinţit, stabilit (prin uz, prin tradiţie). **3.** Sfinţit; hirotonit.

CONSANGVÍN, -Ă adj. (<fr. *consanguin*, lat. *consanguineus*) Care se află într-un raport de consangvinitate cu o altă persoană.

CONSANGVINITÁTE s.f. (<fr. *consanguinité*, lat. *consanguinitas*, *-atis*) Raport de rudenie între persoane care au acelaşi tată; înrudire de sînge.

CONSĂTEÁN, -Ă s.m. şi f. (<*con*[1]*-+sătean*) Persoană care locuieşte sau este originară din acelaşi sat cu altă persoană, considerată în raport cu aceasta.

CONSECÍNŢĂ s.f. (<fr. *conséquence*, lat. *consequentia*) **1.** Rezultat al unei fapte, al unui principiu, al unei acţiuni; urmare. ◇ *În consecinţă* = a) (loc. conj.) prin urmare, deci; b) (loc. adv.) conform dispoziţiilor, situaţiei, împrejurărilor. **2.** (LOG.) Consecvent.

CONSECUTÍV, -Ă adj. (<fr. *consécutif*) Care urmează fără întrerupere, în şir; succesiv. ◇ *Propoziţie consecutivă* (şi substantivat, f.) = propoziţie circumstanţială care exprimă rezultatul unei acţiuni sau al unei stări din regentă.

CONSECÚŢIE s.f. (<lat. *consecutio*, fr. *consécution*) Înlănţuire, legătură. ◇ (GRAM.) *Concordanţa timpurilor* = corespondenţa timpurilor; folosire conformă cu criteriile gramaticale şi logice a timpurilor verbale; acordarea timpurilor.

CONSECVÉNT, -Ă adj., adv., s.n. (<fr. *conséquent*, lat. *consequens*, *-ntis*) **1.** Adj., adv. (Care acţionează) statornic, conform cu principiile sale, credincios ideilor sale. **2.** S.n. (LOG.) Propoziţie care decurge necesar dintr-o altă propoziţie sau din mai multe propoziţii precedente. ◆ Al doilea membru al unei implicaţii, care urmează primului, numit "antecedent"; consecinţă.

CONSECVÉNŢĂ s.f. (<fr. *conséquence*, lat. *consequentia*) Faptul de a fi consecvent. ◆ (În logica scolastică) Implicaţie şi decurgere a formulelor logice una din alta.

CONSÉMN s.n. (<*con*[1]*+semn*, după fr. *consigne*) **1.** Totalitatea îndatoririlor specifice ale unei gărzi militare; p.ext. ordin, dispoziţie. **2.** Interdicţie temporară pentru militari de a părăsi cazarma.

CONSEMNÁ vb. I tranz. (<*con*[1]*-+semna*, după fr. *consigner*) **1.** A nota, a însemna, a înregistra. **2.** A interzice ieşirea militarilor din cazarmă.

CONSÉNS s.n. (<lat. *consensus*) Acord, înţelegere.

CONSENSUÁL, -Ă adj. (<fr. *consensuel*) (JUR.) *Contract consensual* = contract care se încheie prin simplul acord de voinţă al părţilor.

CONSERVĂ vb. I (<fr. *conserver*, lat. *conservare*) **1.** Tranz. A menţine, prin conservare, valabilitatea unor produse perisabile, alterabile. **2.** Tranz. A păstra, a păzi. **3.** Refl. A se menaja, a se păstra, a avea grijă de sine.

CONSERVÁNT, -Ă adj., s.n. (<*conserva*) **1.** Adj. Care conservă, care păstrează. **2.** S.n. Substanţă folosită în scopul împiedicării fermentaţiei şi alterării unor produse alimentare sau de altă natură (ex. *acidul salicilic, acidul benzoic, sulfiţi, benzoaţi*).

CONSERVÁRE s.f. (<*conserva*) **1.** Acţiunea de a (se) conserva şi rezultatul ei. ◇ *Instinct de conservare* = instinct de apărare a propriei fiinţe, la om şi la animale. **2.** Tratament la care sînt supuse unele produse perisabile (alimente, lemn, piei etc.) pentru a fi împiedicată alterarea lor (uscare, sterilizare şi închidere ermetică, congelare, refrigerare, impregnare cu fungicide sau insecticide etc.).

CONSERVATÓR[1] s.n. (<fr. *conservatoire*, germ. *Konservatorium*) Instituţie de învăţămînt muzical de grad superior. ◆ Şcoală superioară de artă teatrală.

CONSERVATÓR[2]**, -OÁRE** adj., s.m. şi f. (<fr. *conservateur*, lat. *conservator*) **1.** Adj. Care păstrează, care conservă, care menţine neschimbat un lucru, un fenomen. **2.** Adj., s. m. şi f. (Persoană) care doreşte menţinerea formelor deja constituite ale vieţii sociale, politice etc., a unui sistem ideologic, moral deja verificat. ◆ Membru al unei organizaţii politice cu concepţii conservatoare. **3.** S.m. şi f. Persoană însărcinată cu conducerea unui muzeu, a unei biblioteci, a unei colecţii etc.

CONSERVATORÍSM s.n. (<*conservator*) Orientare ideologică, politică, socială, atitudine etc. care constă în preferinţa pentru formele vechi, de mult timp instituite în gîndire şi în practica socială, şi în acceptarea cu prudenţă,

cu rezerve a noului.
CONSÉRVĂ s.f. (<fr. *conserve*) Produs alimentar special prelucrat şi ambalat pentru a-şi menţine calităţile timp îndelungat.
CONSFĂTUÍ vb. IV refl. (<*con*[1]-+*sfătui*) A se sfătui împreună; a se consulta.
CONSFINŢÍ vb. IV tranz. (<*con*[1]-+*sfinţi*, după fr. *consacrer*) A da un caracter durabil; a stabili, a consacra.
CONSIDERÁ vb. I (<fr. *considérer*, lat. *considerare*) **1.** Tranz. A analiza, a cerceta cu atenţie, a lua în calcul. **2.** Tranz. şi refl. A (se) aprecia, a (se) socoti (drept...); a (se) privi (ca...).
CONSIDERÁBIL, -Ă adj. (<fr. *considérable*) Remarcabil, însemnat, important; (foarte) mare.
CONSIDERÁŢIE s.f. (<fr. *consideration*, lat. *consideratio, -onis*) **1.** Stimă, respect. **2.** Consideremt, motiv, raţiune. ◇ *A avea* (sau *a lua*) *în consideraţie* = a ţine seama de..., a avea în vedere. **3.** Părere, idee, reflecţie.
CONSIDERÉNT s.n. (<fr. *considérant*) **1.** Punct de vedere; părere. ◆ Argument (logic); motiv. **2.** (JUR.; la pl.) Parte dintr-o hotărîre a unui organ de jurisdicţie cuprinzînd motivarea soluţiei date.
CONSIGNÁŢIE s.f. (<fr. *consignation*) Depunere spre vînzare, pe baza unui contract special de comision, a unor lucruri la un magazin specializat în asemenea vînzări. ◆ Magazin unde se fac asemenea depuneri şi vînzări.
CONSILIÁ vb. I tranz. (<fr. *conseiller*, lat. *consiliari*) A sfătui.
CONSILIÉR s.m. (<fr. *conseiller*) **1.** Sfetnic, sfătuitor. ◆ Specialist într-un anume domeniu, care dă consultaţii de specialitate. **2.** Grad în ierarhia unor funcţii; persoană care deţine acest grad.
CONSÍLIU s.n. (<lat. *consilium*) **1.** Colectiv organizat, cu sarcini de conducere, de administrare sau de avizare a activităţii unei organizaţii, firme, instituţii etc. ◇ *Consiliu de familie* = adunare a membrilor unei familii care decide în legătură cu un membru total sau parţial iresponsabil sau ia o hotărîre care priveşte soarta unui membru sau a întregii colectivităţi. *Consiliu de miniştri* = totalitatea membrilor unui guvern; guvern. **2.** Consfătuire, adunare.
CONSIMŢĂMÎNT s.n. (<*consimţi*, după fr. *consentement*) **1.** Aprobare, încuviinţare, asentiment. ◆ Aderare de bunăvoie la ceva. **2.** (JUR.) Acord de voinţă a persoanelor care încheie un contract.
CONSIMŢÍ vb. IV tranz. şi intranz. (<*con*[1]-+*simţi*, după fr. *consentir*) A-şi da consimţămîntul; a fi de acord, a încuviinţa, a aproba.
CONSISTÁ vb. I intranz. (<fr. *consister*, lat. *consistere*) A consta; a fi alcătuit, constituit din...
CONSISTÉNT, -Ă adj. (<fr. *consistant*) **1.** Tare, dens. **2.** (Despre alimente) Substanţial, hrănitor. **3.** (Despre alocuţiuni, texte, acţiuni) Bogat în idei, în semnificaţii, în rezultate.
CONSISTÉNŢĂ s.f. (<fr. *consistance*) Proprietate care exprimă rezistenţa sau comportarea unui corp sau a unei substanţe la atingere, apăsare, lovire etc.; grad de densitate a unei substanţe; a unui corp etc. ◆ Fig. Tărie, fermitate, stabilitate; substanţă, conţinut.
CONSISTÓRIU s.n. (<lat. *consistorium*) **1.** Organ de conducere bisericesc cu caracter administrativ şi disciplinar, funcţionînd ca ajutor al episcopului. **2.** Adunare de cardinali convocată de papă. **3.** Adunare de pastori sau de rabini.
CONSOÁNĂ s.f. (<fr. *consonne*, lat. *consona*) Sunet al vorbirii produs în anumite puncte ale canalului fonator prin închiderea (urmată de deschiderea bruscă) sau prin strîmtarea acestuia; literă care notează un asemenea sunet.
CONSOÁRTĂ s.f. (<lat. *consors, -tis*) (Fam.) Soţie, nevastă.
CONSOLÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *consoler*, lat. *consolare*) A (-şi) alina, a (-şi) uşura necazul, durerea; a (se) mîngîia (sufleteşte). ◆ Refl. A se împăca, a se obişnui cu o anume situaţie.
CONSÓLĂ s.f. (<fr., engl. *console*) **1.** Element de construcţie ieşit în afara punctului de reazem şi care poate susţine alte elemente. **2.** Element de sprijin (ornamentat) al unui balcon, al unei cornişe etc. **3.** Mobilă în formă de policioară sau de măsuţă rezemată de perete pe care se aşază o statuetă, un vas etc. **4.** (ÎNFORM.) Echipament destinat comunicaţiei directe a operatorului cu sistemul de calcul.

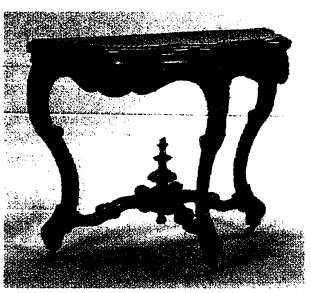
consolă

CONSOLIDÁ vb. I (<fr. *consolider*, lat. *consolidare*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) face sau a deveni tare, solid, durabil; a (se) întări, a (se) închega. **2.** Tranz. A mări (prin diferite operaţii, lucrări etc.) capacitatea de rezistenţă a unui sistem tehnic, a unei construcţii etc.
CONSOMMÉ s.n. (cuv. fr.) Supă din carne de vită fiartă mult la foc mic.
CONSONÁNT, -Ă adj., s.f. (<lat. *consonans, -tis*, fr. *consonant*) **I.** Adj. **1.** (MUZ.; despre intervale, acorduri) Care este format din consonanţe; armonios. **2.** (Despre cuvinte) Care are terminaţie asemănătoare cu a altui cuvînt. **3.** Fig. Care se potriveşte, care intră în acord. **II.** S.f. Consoană.
CONSONÁNTIC, -Ă adj. (<fr. *consonantique*, germ. *konsonantisch*) Care aparţine consoanelor, privitor la consoane.
CONSONANTÍSM s.n. (<fr. *consonantisme*) Sistemul sau totalitatea consoanelor dintr-o limbă.
CONSONÁNŢĂ s.f. (<fr. *consonance*) **1.** (MUZ.) Unire, combinare armonioasă a două sau a mai multe sunete de înălţimi diferite. **2.** Fig. Potrivire de idei, de păreri; înţelegere.
CONSÓRŢIU s.n. (<lat. *consortium*, germ. *Konsortium*) **1.** Înţelegere temporară sau permanentă încheiată între mai multe bănci sau societăţi comerciale mari pentru efectuarea în comun a unor operaţii de mare amploare. **2.** (BIOL.) Formă de convieţuire între o algă şi o ciupercă pentru a forma un lichen.
CONSPÉCT s.n. (<lat. *conspectus*, germ. *Konspekt*) **1.** Notare sintetică, schematică şi sistematică a datelor esenţiale ale unei probleme, ale unei lucrări. **2.** Privire generală, de ansamblu, asupra unor probleme (realizată într-o lucrare).
CONSPIRÁ vb. I intranz. (<fr. *conspirer*, lat. *conspirare*) **1.** A urzi o conspiraţie; a complota; a unelti. **2.** Fig. A tinde spre acelaşi scop, a contribui la acelaşi efect.
CONSPIRÁŢIE s.f. (<fr. *conspiration*, lat. *conspiratio, -onis*) Acţiune împotriva statului sau a ordinii publice; complot, conjuraţie; acţiune pregătită, desfăşurată în secret.
CONSTÁ vb. I intranz. (<lat. *constare*) A se compune din..., a fi constituit din..., a consista.
CONSTÁNT, -Ă adj., s.f. (<fr. *constant*, lat. *constans, -ntis*) **1.** Adj. Care rămîne neschimbat, statornic, imuabil. **2.** S.f. Mărime care îşi păstrează aceeaşi valoare. ◇ *Constante logice* = expresii a căror semnificaţie este considerată fixă atît în limba naturală, cît şi în limbajul formalizat. **3.** S.f. Mărime caracteristică unui fenomen, unui material, unui aparat etc. ◇ *Constantă universală* = mărime fizică invariabilă.
CONSTANTÁN s.n. (<fr. *constantan*) Aliaj de 60% cupru şi 40% nichel, cu un coeficient mic de dilatare, cu rezistenţă electrică mare, întrebuinţat la fabricarea reostatelor, a termoelementelor etc.
CONSTÁNŢĂ s.f. (<fr. *constance*, lat. *constantia*) Însuşirea de a fi constant; statornicie; perseverenţă.
CONSTATÁ vb. I tranz. (<fr. *constater*) A stabili situaţia ori starea unui lucru, existenţa unui fapt, a unui adevăr etc.; a consemna într-un document rezultatul constatării.
CONSTELÁŢIE s.f. (<fr. *constellation*, lat. *constellatio, -onis*) Grupare aparentă de stele în aceeaşi regiune a cerului, avînd o configuraţie caracteristică, stabilă pe timp îndelungat.
CONSTERNÁ vb. I tranz. (<fr. *consterner*, lat. *consternare*) A provoca uimire, nedumerire (amestecată cu mîhnire, indignare); a stupefia.
CONSTIPÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *constiper*) A produce sau a avea, a suferi o constipaţie.
CONSTIPÁŢIE s.f. (<fr. *constipation*) Dificultate (întîrziere) în eliminarea materiilor fecale; coprostază.
CONSTITUÁNT, -Ă adj. (<fr. *constituant*) Privitor la constituţie; constitutiv. ◇ *Adunare constituantă* = adunare a unor reprezentanţi aleşi, avînd ca scop alcătuirea, votarea sau modificarea unei constituţii.
CONSTITUÉNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *constituant*) **1.** Adj. Care intră în constituţia unui întreg. **2.** S.n. Fiecare dintre substanţele care alcătuiesc un ansamblu, un amestec, un aliaj, o soluţie etc.
CONSTITUÍ vb. IV (<fr. *constituer*, lat. *constituere*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) forma, a (se) alcătui; a (se) organiza; a (se) întemeia, a (se) înfiinţa. **2.** Tranz. A fi considerat ca... ; a reprezenta. **3.** Refl. (JUR.) *A se constitui parte civilă* = a formula pretenţii la despăgubiri

într-un proces penal.
CONSTITUÍT, -Ă adj. (<*constitui*) **1.** Alcătuit, format din... **2.** Stabilit, organizat pe baza constituției sau a unui statut. **3.** Înființat, format, stabilit.
CONSTITÚȚIE s.f. (<fr. *constitution*, lat. *constitutio, -onis*) **1.** Structură fizică (și psihică) a unui individ; alcătuire; conformație. **2.** Compoziție, ansamblu de elemente care constituie un întreg. **3.** Legea fundamentală a unui stat, care stabilește forma de guvernămînt și de organizare socială, precum și drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor. Prima constituție este constituția americană de la 1787; în România datează din 1866.
CONSTITUȚIONÁL, -Ă adj. (<fr. *constitutionnel*) Care este conform cu constituția sau bazat pe existența acesteia. ◇ *Comisie constituțională* = comisie însărcinată să elaboreze o constituție sau să supravegheze constituționalitatea legilor elaborate. *Drept constituțional* = a) totalitatea normelor fundamentale care reglementează relațiile sociale; b) disciplină a dreptului care studiază drepturile și datoriile cetățenilor înscrise în constituție.
CONSTITUȚIONALITÁTE s.f. (<fr. *constitutionnalité*) Conformitate a unei legi sau a unui act juridic etc. cu constituția.
CONSTRICTÍV, -Ă adj., s.f. (<fr. *constrictif*, lat. *constrictivus*) (Consoană) care se pronunță prin strîmtarea canalului vocal în așa fel, încît se produce un zgomot de fricțiune; (sunet) continuu, fricativ, spirant.
CONSTRICTÓR, -OÁRE adj. (<fr. *constricteur*, lat. *constrictor*) Care se restrînge, care se contractă. *Mușchi constrictor* = mușchi care produce constricția. ◆ *Boa constrictor* = specie a șarpelui boa care își ucide prada prin înfășurare și strîngere.
CONSTRÍCȚIE s.f. (<fr. *constriction*, lat. *constrictio, -onis*) Strîngere, îngustare. ◆ (FIZIOL.) Reducere a diametrului unui organ cavitar, a unui sfincter, a unui vas sangvin prin acțiunea mușchilor constrictori.
CONSTRINGÉNȚĂ s.f. (<fr. *constringence*) (FIZ.) Mărime ce caracterizează un mediu optic din punctul de vedere al refracției și dispersiei luminii.
CONSTRÎNGE vb. III tranz. (<*con*^{1}- + *strînge*, după lat. *constringere*, fr. *contraindre*) A sili, a forța o persoană să îndeplinească o obligație, o acțiune sau să săvîrșească o faptă.
CONSTRUCTÍV, -Ă adj. (<fr. *constructif*) Care servește pentru a construi ceva. ◆ Care ajută la îmbunătățirea unei activități, a unei inițiative etc.
CONSTRUCTIVÍSM s.n. (<fr. *constructivisme*) Curent artistic european complex, cu apogeul între 1920 și 1930. Inițiat și teoretizat în Rusia, de frații sculptori N.Gabo și A.Pevsner, de pictorul K.S.Malevici și de un grup de literați, constructivismul propunea o înțelegere a realităților esențiale ale lumii ca "ritmuri cinetice", exprimabile prin linii și forme geometrice, abstractizate. În Occident, curentul a fost promovat în special de grupurea și revista "De Stijl" (Olanda), axată pe renovarea artelor plastice. În arhitectură, principalii reprezentanți au fost gruparea Bauhaus și Le Corbusier, care aduceau linii și soluții noi, simple, funcționale. În cultura română, cîțiva poeți (I. Vinea, Il. Voronca), cîteva reviste ("Contimporanul", "Punct", "Integral") și un grup de graficieni au încercat să impună spiritul constructivist.
CONSTRÚCTOR, -OÁRE s.m. și f. (<fr. *constructeur*, lat. *constructor*) (Și adjectival) Specialist, lucrător în construcții.
CONSTRÚCȚIE s.f. (<fr. *construction*, lat. *constructio, -onis*) **1.** Faptul de a construi. **2.** Clădire, ansamblu, lucrare executată din zidărie, lemn, beton, metal etc. pe baza unui proiect, care servește la adăpostirea oamenilor, animalelor, instalațiilor, la realizarea unui proces de producție, în scopuri culturale sau sportive, pentru asigurarea căilor de transport etc. ◆ Spec. Casă, edificiu. **3.** Structură, alcătuire. **4.** (La pl.) Ramură a economiei naționale care are ca obiect efectuarea de construcții; industria construcțiilor. ◆ Ramură a tehnicii care se ocupă cu studiul, proiectarea și executarea construcțiilor. **5.** *Construcția de mașini* = a) ramură de bază a industriei care produce mașini, unelte, instalații, utilaje, mijloace de transport, scule etc.; b) ramură a tehnicii care se ocupă cu studiul și proiectarea mașinilor, instalațiilor etc. **6.** (LINGV.) Grup de cuvinte între care există anumite raporturi sintactice; grup stabil de cuvinte. ◆ Mod de a grupa cuvintele în propoziție și propozițiile în frază.
CONSTRUÍ vb. IV tranz. (<fr. *construire*, lat. *construere*) **1.** A realiza, pe baza unui proiect, printr-un ansamblu de operații de prelucrare și asamblare, un sistem tehnic complex, o clădire, o mașină etc. **2.** A alcătui, a compune, a elabora, a concepe, a formula. **3.** (MAT.) A desena (de obicei cu rigla și compasul) o figură geometrică. **4.** (LINGV.) A realiza o construcție (frază, enunț). ◆ Refl. (Despre părțile de vorbire) A se folosi în anumite construcții gramaticale.
CONSUBSTANȚIÁL, -Ă adj. (<fr. *consubstantiel*, lat. *consubstantialis*) Constituit din aceeași substanță.
CONSUBSTANȚIALITÁTE s.f. (<fr. *consubstantialité*) Însușirea a ceea ce este consubstanțial; unitate și identitate de substanță (în special cu referire la esența unică a Sfintei Treimi).
CONSUETÚDINE s.f. (<lat. *consuetudo, -inis*) Obișnuință, obicei, deprindere.
CÓNSUL s.m. (<lat., fr. *consul*) **1.** (În Roma antică) Titlu dat celor doi magistrați, aleși anual, care exercitau puterea supremă; persoană purtînd acest titlu. **2.** Titlu dat celor trei magistrați supremi care au condus Republica Franceză între 1799 și 1804; persoană purtînd acest titlu. **3.** Reprezentant diplomatic al unui stat într-un oraș (regiune) din altă țară, însărcinat cu apărarea intereselor concetățenilor săi.
CONSULÁT s.n. (<fr. *consulat*, lat. *consulatus*) **1.** (În Roma antică) Perioadă de guvernare a unui consul. **2.** Reprezentanță diplomatică a unui stat în alt stat, condusă de un consul; concr. clădirea acestei reprezentanțe.
CONSÚLT s.n. (<lat. *consultum*) Examinare a unui bolnav de către un medic (sau comisie medicală) pentru stabilirea diagnosticului și indicarea tratamentului.
CONSULTÁ vb. I (<fr. *consulter*, lat. *consultare*) **1.** Tranz. A examina un bolnav. **2.** A cere o părere, un sfat; a lua avizul unei persoane autorizate. ◆ Refl. A se sfătui cu cineva. **3.** Tranz. A examina, a cerceta un text, un izvor etc. pentru a se informa, a se documenta.
CONSULTÁNT, -Ă s.m. și f. (<fr. *consultant*) Specialist care dă indicații, emite opinii în probleme care privesc specialitatea sa.
CONSULTATÍV, -Ă adj. (<fr. *consultatif*) Cu caracter de consultație. ◇ *Organ consultativ* = organ care își dă părerea autorizată în anumite probleme. *Aviz consultativ* = părere cerută unui organ competent, numai cu caracter orientativ.
CONSULTING subst. (cuv. engl.) Activitate

Vladimir Tatlin, *Monumentul Internaționalei a III-a*, 1919-1920

Anton Pevsner, *Construcție în ou*, 1948

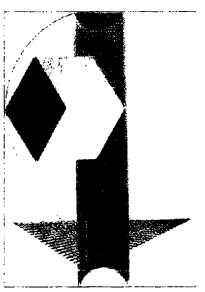
El Lissitzky, *Proun 99*, 1924-1925

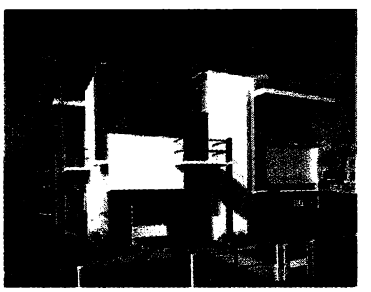
Gerrit Rietveld, Casa Schröder, 1924

(sau serviciu) de oferire a unor consultaţii, informaţii, soluţii cu caracter de specialitate în diferite domenii.

CONSÚM s.n. (<*consuma*[1]) **1.** Folosire a bunurilor rezultate din activitatea umană. ◇ *Consum productiv* = folosire a unor bunuri ca mijloace de producţie. *Consum neproductiv* = folosire individuală a unor bunuri care nu mai intră în ciclul productiv. *Fond de consum* = parte a venitului (unui stat, unei întreprinderi) destinată consumului neproductiv. **2.** Cantitate de materiale, materii prime, energie necesară realizării unui obiectiv.

CONSUMÁ[1] vb. I tranz. (<fr. *consommer*) **1.** A întrebuinţa, a folosi ceva pentru necesităţi proprii, pentru a obţine alte produse etc. ◆ A întrebuinţa ca hrană, a mînca. **2.** A termina (ca urmare a întrebuinţării).

CONSUMÁ[2] vb. I (<fr. *consumer*, lat. *consumere*) **1.** Tranz. A nimici, a distruge, a mistui. **2.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) istovi, a (se) epuiza, a (se) uza.

CONSUMATÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*consuma*; cf. fr. *consommateur*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană sau instalaţie, întreprindere etc.) care consumă. **2.** S.m. Aparat care consumă energie electrică (ex. *consumatori casnici*). ◆ Persoană care consumă alimente (şi băutură) într-un local public.

CONSUMÁŢIE s.f. (<fr. *consummation*, lat. *consummatio, -onis*) **1.** Faptul de a consuma; activitatea, procesul de consum. **2.** Cantitatea de alimente consumată într-un local public.

CONSUMPTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *consomptible*) (JUR.) (Despre bunuri) Care este distrus sau înstrăinat de la prima întrebuinţare (ex. *lemnele, alimentele, banii*).

CONSÚMPŢIE s.f. (<*consomption*, lat. *consumptio, -onis*) Slăbire, epuizare progresivă din cauza unei boli îndelungate.

CONŞTIÉNT, -Ă adj. (<fr. *conscient*, după *şti*) **1.** Care îşi dă seama de realitatea înconjurătoare şi de propria realitate sau identitate; înzestrat cu conştiinţă. **2.** Care îşi evaluează realist, corect posibilităţile şi poziţia socială. **3.** Care acţionează conform unui scop, unui plan stabilit raţional, fixat în conştiinţă şi îşi dă seama de consecinţele acţiunilor sale.

CONŞTIENTIZÁ vb. I tranz. şi intranz. (<*conştient*) A face să devină sau a deveni conştient.

CONŞTIINCIÓS, -OÁSĂ adj., adv. (<fr. *consciencieux*, după *şti*) **1.** Adj. (Despre oameni) Care îşi face datoria; care este corect, scrupulos. ◆ (Despre acţiuni ale oamenilor) Executat cu conştiinciozitate, făcut cu scrupulozitate. **2.** Adv. În mod corect, scrupulos, cu seriozitate.

CONŞTIINCIOZITÁTE s.f. (<*conştiincios*) Corectitudine, scrupulozitate, seriozitate în îndeplinirea datoriei.

CONŞTIÍNŢĂ s.f. (<fr. *conscience*, lat. *conscientia*, după *şti*) **1.** Cunoaştere (înţelegere, intuiţie, reprezentare, sentiment) pe care fiinţa umană o are despre propria existenţă, despre propriile acte şi despre existenţa lumii înconjurătoare; calitate complexă care distinge fiinţa umană de restul vieţuitoarelor. Există o conştiinţă individuală, strict determinată de o existenţă unică şi finită, de capacitatea intelectuală, de calitatea morală, de interesele unui individ şi care dispare odată cu acesta, şi o conştiinţă supraindividuală, care sintetizează cunoaşterea de sine a umanităţii dintotdeauna, axată pe anumite coordonate. **2.** Activitate intelectuală şi psihică, atenţie şi efort de clarificare, de înţelegere. **3.** Sentiment al responsabilităţii morale faţă de propriile fapte; simţ al binelui şi răului, al datoriei; sentiment al valorii (ex. *conştiinţă morală*). ◇ *Caz de conştiinţă* = conflict între tendinţe contrare (ex. între sentimentul datoriei civice şi afecţiunea pentru un vinovat). *Libertate de conştiinţă* = dreptul fiecărei persoane de a judeca şi decide conform propriilor convingeri. *Conştiinţă profesională* = mod şi grad de supunere a unei persoane la exigenţele profesiei. **4.** Spirit, gîndire; ceea ce diferă de existenţa materială a omului. **5.** (PSIH.) Stare lucidă (de funcţionare normală a facultăţilor mintale şi psihice, de înţelegere, de acţiune şi anticipaţie naturale) a unui subiect.

CONT s.n. (<fr. *compte*, it. *conto*) Evidenţă scrisă, în două părţi (debit şi credit), care reflectă valoric şi uneori cantitativ, în ordine cronologică şi sistematică, existenţa şi mişcările unui anumit mijloc economic, ale unui anumit proces economic sau ale unei surse a acestora pe o perioadă de timp. ◇ *Cont curent* = cont deschis de o unitate bancară unui client pentru păstrarea mijloacelor băneşti ale acestuia şi efectuarea unor operaţiuni curente (plăţi şi încasări) prin acest cont. *A trece în cont* = a nota ca datorie. *A cere (cuiva) cont* = a obliga (pe cineva) să justifice cele spuse sau făcute. *A ţine cont* = a lua în considerare, a ţine seama. *Pe cont propriu* = pe propria sa răspundere, în mod independent.

CONTÁ vb. I (<fr. *compter*) **1.** Tranz. A se bizui pe cineva sau pe ceva, a avea încredere. **2.** Intranz. A însemna ceva (important), a avea o valoare.

CONTÁBIL, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *comptable*, it. *contabile*) **1.** Adj. Care aparţine contabilităţii, privitor la contabilitate. **2.** S.m. şi f. Specialist în contabilitate.

CONTABILITÁTE s.f. (<fr. *comptabilité*) **1.** Ansamblu de operaţii, activitate practică avînd ca obiect înregistrarea şi evidenţa mişcării fondurilor şi materialelor în întreprinderi, instituţii sau alte unităţi; evidenţă contabilă. **2.** Serviciu, birou care realizează aceste lucrări. **3.** Ştiinţă care se ocupă cu teoria acestor operaţii.

CONTÁCT s.n. (<fr. *contact*, lat. *contactus*) **1.** Atingere directă, nemijlocită între două corpuri, între două forţe etc. ◆ Piesă care serveşte la stabilirea unui contact. ◇ *Contact electric* = legătură electrică între două piese sau elemente conductoare realizată prin atingere. **2.** Relaţie, legătură între oameni. ◇ *A lua contact* = a) a stabili o legătură cu cineva; b) (MILIT.) a întîlni inamicul şi a începe ostilităţile.

CONTACTÓR s.n. (<fr. *contacteur*) Întrerupător electric, acţionat de la distanţă, care închide un circuit electric numai atîta timp cît durează comanda.

CONTAGIÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *contagier*) A (se) contamina, a (se) molipsi (de o boală contagioasă).

CONTAGIÓS, -OÁSĂ adj., s.m. şi f. (<fr. *contagieux*, lat. *contagiosus*) **1.** Adj. (Despre boli) Care se transmit de la om la om, de la animal la animal sau între animale şi oameni. **2.** S.m. şi f., adj. (Persoană) care suferă de o boală contagioasă.

CONTÁINER s.n. (<engl. *container*) **1.** Ambalaj rigid, de dimensiuni standardizate, care serveşte la transportul materialelor, produselor etc. **2.** Recipient, capsulă destinată încărcăturii utile (aparate, fiinţe etc.) a unei rachete.

CONTAMINÁ vb. I (<fr. *contaminer*, lat. *contaminare*) **1.** Tranz. şi refl. A transmite sau a capta agenţi patogeni. **2.** Tranz. şi intranz. A produce, a suferi o vătămare patogenă. **3.** Refl. (LINGV.; despre sunete, cuvinte, construcţii, limbi) A se influenţa reciproc. **4.** Tranz. şi refl. A produce şi a suferi modificări prin contactul, amestecul, influenţa unor lucruri şi fenomene, a unor texte. **5.** Tranz. Fig. A influenţa, a înrîuri.

CÓNTĂŞ s.n. (<pol. *kontusz*, bg. *kontoş*) **1.** Manta lungă şi îmblănită, purtată în trecut de boieri. **2.** Scurteică îmblănită cu blană de vulpe, purtată de ţărani, prin Moldova şi prin Bucovina.

CÓNTE s.m. (<fr. *comte*) **1.** (În ev. med.) Mare senior, conducător al unei provincii, cu funcţii administrative şi militare. **2.** Titlu de nobleţe ereditar, intermediar între viconte şi marchiz (în Occident) sau între baron şi prinţ (în Rusia); persoană avînd acest titlu.

CONTEMPLÁ vb. I (<fr. *contempler*, lat. *contemplari*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) privi îndelung (cu atenţie, cu admiraţie). **2.** Intranz. A medita, a reflecta.

CONTEMPLÁRE s.f. (<contempla) **1.** Acţiunea de a (se) contempla şi rezultatul ei. **2.** Atitudine de meditaţie sau de observare pasivă a fenomenelor (opusă atitudinii active).

CONTEMPLATÍV, -Ă adj. (<fr. *contemplatif*, lat. *contemplativus*) Care contemplă; înclinat spre contemplare. ◆ Care se limitează la contemplare, neglijînd latura practică, activă. ◆ (Despre atitudini, opere etc.) Care se bazează pe contemplare; care exprimă o contemplare.

CONTEMPLÁŢIE s.f. (<fr. *contemplation*, lat. *contemplatio, -onis*) **1.** Atitudine, stare a celui care contemplă; faptul de a contempla. **2.** (RELIG.) Treaptă superioară a cunoaşterii divine. **3.** Stare de graţie, de relaţie directă cu ceea ce nu poate fi cunoscut raţional; cunoaştere prin intuiţie şi revelaţie (în yoga, în filozofie).

CONTEMPORÁN, -Ă adj. (<fr. *contemporain*, lat. *contemporaneus*) **1.** Care există, care se petrece în zilele noastre, actual. **2.** (Despre oameni; şi substantivat) Care trăieşte sau a trăit în acelaşi timp cu..., pe vremea lui...

CONTEMPORANEITÁTE s.f. (<fr. *contemporanéité*) Epocă contemporană; ceea ce are un caracter contemporan; actualitate.

CONTENCIÓS, -OÁSĂ s.n., adj. (<lat. *contentiosus*, fr. *contentieux*) (În unele state) **1.** S.n. Serviciu de avocaţi în cadrul unor organe ale administraţiei de stat, al unor întreprinderi sau instituţii, care apără drepturile şi interesele acestora la încheierea de acte juridice sau în faţa organelor de jurisdicţie. ◇ *Contencios administrativ* = a) organ de jurisdicţie specializat în rezolvarea litigiilor dintre stat şi persoanele fizice; b) sistem de norme după care se rezolvă litigiile de către acest organ. **2.** Adj. *Procedură contencioasă* = procedură de rezol-

vare în contradictoriu de către un organ de jurisdicţie a unui conflict de interese.
CONTENÍ vb. IV intranz. şi tranz. (lat. *continere*) A se opri sau a face să se oprească o acţiune, o mişcare începută.
CONTÉSĂ s.f. (<fr. *comtesse*, it. *contessa*) Soţie sau fiică de conte.
CONTESTÁ vb. I tranz. (<fr. *contester*, lat. *contestari*) A nu recunoaşte ceva; a tăgădui. ◆ A face o contestaţie.
CONTESTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *contestable*) Care poate fi contestat; care provoacă neîncredere, îndoială; inacceptabil, discutabil.
CONTESTATÁR, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *contestataire*) (Persoană) care contestă ceva, care face obiecţii în legătură cu o realitate, care are o atitudine de împotrivire şi refuz.
CONTESTÁŢIE s.f. (<fr. *contestation*, lat. *contestatio, -onis*) **1.** (JUR.) Plîngere îndreptată împotriva unei hotărîri pronunţate de un organ de jurisdicţie sau împotriva unor acte de executare silită. **2.** Plîngere, memoriu prin care se cere revizuirea, anularea unei decizii, a unui act.
CONTÉXT s.n. (<fr. *contexte*) Fragment dintr-o scriere în cadrul căruia se găseşte un cuvînt, o expresie, un pasaj etc. cărora le delimitează (cu precizie) înţelesul sau pe care le pune în valoare. ◆ Text mai larg, cuprins. ◆ Conjunctură, situaţie specifică, stare de lucruri într-un anumit moment dat, în care se încadrează un lucru, un fapt etc.
CONTEXTÚRĂ s.f. (<fr. *contexture*) **1.** Ansamblu de caracteristici ale unui obiect textil, referitoare la modul lor de alcătuire (legătura firelor, fineţea îmbinărilor etc.). **2.** Mod în care sînt îmbinate elementele unui tot.
CONTIGUITÁTE s.f. (<fr. *contiguité*) Însuşirea de a fi contiguu; stare a două lucruri contigue. ◆ Vecinătate spaţială şi temporală.
CONTÍGUU, -UĂ adj. (<fr. *contigu*, lat. *contiguus*) Înrudit sau unit cu ceva; care are elemente apropiate, comune cu altceva.
CONTINÉNT s.n. (<fr. *continent*, lat. *continens, -ntis*) Vastă întindere de uscat, înconjurată de ape sau delimitată convenţional, cuprinzînd şi unele insule sau arhipelaguri vecine. În epoca geologică actuală există 6 continente: Europa, Asia, America (America de Nord şi America de Sud), Africa, Australia şi Antarctida, care reprezintă 27% din suprafaţa totală a Pămîntului.
CONTINÉNŢĂ s.f. (<fr. *continence*, lat. *continentia*) **1.** Abstinenţă, înfrînare; cumpătare. **2.** (MED.) *Continenţă urinară* = capacitatea vezicii urinare de a reţine urină fără senzaţia de expulsie.
CONTINGÉNT, -Ă s.n., adj. (<fr. *contingent*, lat. *contingens, -ntis*) **1.** S.n. Totalitatea cetăţenilor născuţi în acelaşi an şi luaţi în evidenţa organelor militare; p.ext. anul recrutării. ◆ Grup omogen de oameni. **2.** Adj. Care poate să fie sau să nu fie, să se întîmple sau să nu se întîmple; întîmplător, accidental.
CONTINGÉNŢĂ s.f. (<fr. *contingence*, lat. *contingentia*) Însuşirea de a fi contingent; relaţie între fenomene, evenimente contingente; atingere, legătură exterioară, raport; întîmplare.
CONTINUÁ vb. I (<fr. *continuer*, lat. *continuare*) **1.** Intranz. A urma; a merge înainte, a (se) prelungi; a nu înceta. **2.** Tranz. A duce mai departe ceva început.
CONTINUITÁTE s.f. (<fr. *continuité*, lat. *continuitas, -atis*) Faptul sau însuşirea de a fi continuu; starea a ceea ce este continuu; legătură neîntreruptă în timp şi spaţiu.
CONTÍNUU, -UĂ adj. (<fr. *continu*, lat. *continuus*) (Şi adverbial) (Care are loc) fără întrerupere; (care se petrece) neîncetat. ◇ *Curent continuu* = curent electric al cărui sens nu variază în timp şi a cărui intensitate rămîne aproximativ constantă. ◆ (FON.; despre consoane; şi substantivat, f.) Constrictiv.
CONTONDÉNT, -Ă adj. (<fr. *contondant*) (Despre obiecte) Tare, dur; care provoacă contuzii la lovire (fără a tăia).
CONTOPÍ vb. IV refl. şi tranz. (<*con*[1]*-+topi*) A (se) amesteca, a (se) uni cu ceva, formînd un singur tot.
CONTÓR s.n. (<fr. *comptoir*; germ. *Kontor*) Instrument, aparat care măsoară numărul elementelor unei mulţimi de obiecte sau de fenomene, energia electrică absorbită, cantitatea de fluid scursă etc. într-un interval de timp dat. ◇ *Contor Geiger-Müller* = aparat pentru înregistrarea radiaţiilor beta şi gama.
CONTORSIONÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *contorsionner*) A face sau a provoca contorsiuni.
CONTORSIONÁT, -Ă adj. (<fr. *contorsionné*) **1.** Care prezintă o contorsiune. **2.** Fig. (Despre stil) Lipsit de fluenţă, de naturaleţe; forţat, întortocheat.
CONTORSIÚNE s.f. (<fr. *contorsion*, lat. *contorsio, -onis*) Răsucire puternică, forţată a trupului sau a unei părţi a lui; contracţie violentă şi involuntară a muşchilor.
CÓNTRA-[1] (<fr. *contre-*, lat. *contra*) Element prim de compunere care are semnificaţia "împotrivă", "opus".
CONTRA[2] prep., adv. (<fr. *contre*, lat. *contra*) **1.** Prep. Împotriva (cuiva sau a ceva). ◆ În schimbul altei valori sau al unui act. **2.** Adv. Împotrivă. ◇ Loc. adv. *Din contra* = dimpotrivă, cu totul altfel.
CONTRÁ[3] vb. I tranz. (<fr. *contrer*) **1.** A contrazice. **2.** (La box, scrimă, lupte, judo) A da o contră. **3.** (La bridge) A se opune, a cere o amendă dublă.
CONTRAALIZÉU s.n. (<fr. *contre-alizé*) Vînt regulat care circulă deasupra alizeelor, în sens contrar.
CONTRAAMIRÁL s.m. (<fr. *contre-amiral*) Grad în marina militară similar gradului de general-maior din trupele de uscat; persoană care are acest grad.
CONTRAATÁC s.n. (<fr. *contre-attaque*) (MILIT.) Ripostă ofensivă în lupta de apărare, cu scopul respingerii inamicului aflat în ofensivă şi al restabilirii frontului. ◆ (SPORT) Atac executat imediat, pornit de la un atac al adversarului.
CONTRABALANSÁ vb. I tranz. (<fr. *contrebalancer*) A echilibra, a cumpăni. ◆ Fig. A anula sau a compensa efectul unei acţiuni prin altă acţiune; a egala ceva sau pe cineva.
CONTRABÁNDĂ s.f. (<fr. *contrebande*) Trecere clandestină peste frontieră a unor mărfuri interzise; sustragere a unor mărfuri de la aplicarea taxelor vamale; p.ext. marfă adusă sau sustrasă astfel; comerţ ascuns, ilegal.
CONTRABARÁJ s.n. (<*contra-*[1]*+baraj*) Baraj mai mic amplasat imediat în aval de un baraj principal, pentru a evita eroziunea fundului albiei şi surparea barajului principal.
CONTRABÁS s.n., s.m. (<fr. *contrebasse*) **1.** S.n. Instrument muzical cu coarde şi arcuş, care este cel mai mare ca dimensiuni şi cu registrul cel mai grav din familia instrumentelor cu coarde şi arcuş. **2.** S.m. Instrumentist care cîntă la contrabas; contrabasist.

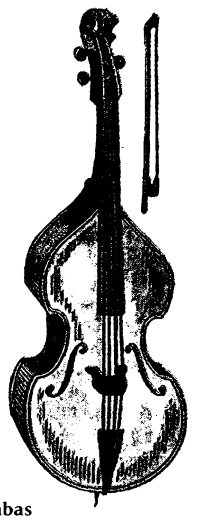

contrabas

CONTRACANDIDÁT, -Ă s.m. şi f. (<*contra*[1]*-+candidat*) Persoană care candidează la un post, la o funcţie împotriva altui candidat.
CONTRACARÁ vb. I tranz. (<fr. *contrecarrer*) A zădărnici, a împiedica acţiunile, planurile, intenţiile etc. cuiva.
CONTRACEPTÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *contraceptif*) (Metodă, produs) care previne concepţia (biologică); anticoncepţional.
CONTRACÉPŢIE s.f. (<fr. *contraception*) Ansamblu de procedee vizînd evitarea (temporară şi reversibilă) a concepţiei.
CONTRÁCT s.n. (<fr. *contrat*, lat. *contractus*) **1.** Acord (scris) încheiat între două sau mai multe persoane şi instituţii etc., din care decurg drepturile şi obligaţiile fiecărei părţi (ex. *contract de muncă; contract economic; contract de căsătorie* etc.). **2.** (FILOZ.) *Contract social* = teorie care explică originea şi natura statului ca fiind urmare a unei convenţii între indivizi, indivizi şi suveran, indivizi şi comunitate şi care constituie baza ordinii civile.
CONTRACTÁ vb. I (<fr. *contracter*, lat. *contractare*) **I.** Tranz. **1.** A încheia un contract. **2.** A-şi asuma o obligaţie. **3.** A se îmbolnăvi, a lua o boală. **II.** Refl. (Despre corpuri) A-şi micşora dimensiunile. ◆ (Despre muşchi) A se strînge, a se încorda.
CONTRACTÁNT, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *contractant*) (Persoană fizică sau juridică) care încheie un contract, care se angajează prin contract faţă de cineva.
CONTRACTÍBIL, -Ă adj. (cf.fr. *contractile*) Care se contractă, care este capabil de a se contracta.
CONTRACTIBILITÁTE s.f. (<*contractibil*, după fr. *contractilité*) Proprietate a unor ţesuturi de a se contracta sub acţiunea unor excitanţi.
CONTRACTÍL, -Ă adj. (<fr. *contractile*)

Care se contractă, care este capabil de a se contracta.

CONTRACTUÁL, -Ă adj. (<fr. *contractuel*) Privitor la un contract; prevăzut în contract; condiționat printr-un contract.

CONTRACTÚRĂ s.f. (<fr. *contracture*) Contracție musculară involuntară și persistentă; rigiditate musculară.

CONTRÁCȚIE s.f. (<fr. *contraction*, lat. *contractio, -onis*) **1.** Micșorare a volumului unui corp în urma unui proces fizic sau tehnologic. **2.** Îngustare treptată a secțiunii transversale a unei vine de lichid. **3.** (FIZIOL.) *Contracție musculară* = scurtare a unui mușchi în urma excitării sale; are ca efect realizarea unui lucru mecanic și asigură mișcările animalelor pluricelulare. **4.** *Contracție gravitațională* = reducere a volumului unei stele, datorită forțelor de atracție gravitațională, însoțită de eliberarea unei mari cantități de energie.

CONTRACÚRBĂ s.f. (<*contra*[1]-+*curbă*) Curbă a unei șosele sau căi ferate, care urmează după o altă curbă, dar în sens invers.

CONTRADÁNS s.n. (<fr. *contredanse*) Dans asemănător cadrilului, cu ritm binar și mișcare vioaie; melodie după care se execută acest dans.

CONTRADICTORIALITÁTE s.f. (<*contradictoriu*) (JUR.) Principiu fundamental al dreptului procesual, în temeiul căruia fiecare parte dintr-un proces este îndreptățită să i se comunice toate actele părții adverse și să discute în contradictoriu problemele de fapt și de drept care interesează soluționarea pricinii.

CONTRADICTÓRIU, -IE adj. (<fr. *contradictoire*) (Despre idei, fenomene, fapte) Care sînt opuse, care se exclud reciproc, care sînt incompatibile una cu alta.

CONTRADÍCȚIE s. f. (<lat. *contradictio-, onis*, fr. *contradiction*) **1.** Faptul de a (se) contrazice, de a nega o afirmație. **2.** Stare de opoziție, de incompatibilitate, de excludere reciprocă a două enunțuri, lucruri sau fenomene; nepotrivire (antagonică sau nu) între afirmații, idei, fapte, tendințe etc. **3.** (FILOZ.) Opoziție dialectică între laturile aceleiași unități, între elementele aceluiași sistem, între doi termeni, între două stări, fenomene etc., care stă la baza existenței, constituind izvorul mișcării, al dezvoltării. De la atom pînă la cele mai complexe și mai subtile forme ale existenței spirituale (și psihice), lumea se bazează pe perechi antinomice: atracție - respingere, mișcare - repaus, cald - rece, materie - spirit, vechi - nou, urît - frumos, bine - rău etc. ◇ *Spirit de contradicție* = înclinație, plăcere de a contrazice prin vorbe și fapte.

CONTRAEXPERTÍZĂ s.f. (<fr. *contre-expertise*) Expertiză făcută cu scopul de a verifica rezultatele unei expertize anterioare, neacceptate de toți cei interesați.

CONTRAFÁCE vb. III tranz. (<*contra*[1] + *face*, după fr. *contrefaire*) A imita un document, un obiect, un preparat original în scop fraudulos (dîndu-le drept autentice); a falsifica.

CONTRAFAGÓT s.n. (<it. *contrafagotto*) Instrument muzical de suflat asemănător cu fagotul, dar sunînd cu o octavă mai jos decît acesta, care are registrul cel mai grav din orchestra simfonică.

CONTRAFÍȘĂ s.f. (<fr. *contre-fiche*) Bară de lemn sau de metal, utilizată pentru asigurarea stabilității într-un sistem de elemente orizontale și verticale.

CONTRAFÓRT s.n. (<fr. *contrefort*, it. *contrafforte*) Element masiv de zidărie sau beton care consolidează un zid sau este așezat la oarecare distanță de o clădire înaltă cu care este legat de partea superioară, pentru a o consolida.

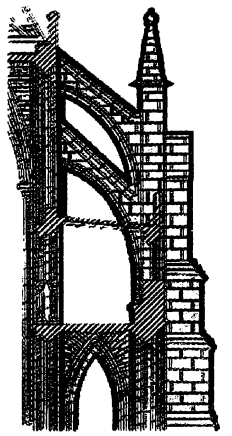

contrafort

CONTRÁGE vb. III refl. (<lat. *contrahere*, după *trage*) (Despre două silabe alăturate) A se reduce la o singură emisiune vocalică (vocală sau diftong). ◆ A se reduce, a se restrînge.

CONTRAGREUTÁTE s.f. (<*contra*[1] + *greutate*, după fr. *contrepoids*) Greutate utilizată la o mașină, la un mecanism etc. pentru a echilibra total sau parțial o forță fixă sau o greutate în mișcare.

CONTRAINDICÁ vb. I tranz. (<fr. *contre-indiquer*) A da o indicație contrară unei indicații anterioare; a interzice ceva cuiva (unui bolnav etc.).

CONTRAINDICÁT, -Ă adj. (<*contraindica*) (Despre medicamente, tratamente, alimente) Nepotrivit, nociv, vătămător în anumite circumstanțe, stări etc.

CONTRAINDICÁȚIE s.f. (<fr. *contre-indication*) Împrejurare, situație care interzice aplicarea unui tratament sau a unui regim alimentar.

CONTRAINFORMÁȚIE s.f. (*contra*[1]- + *informație*) (La pl.) Serviciu de stat însărcinat cu depistarea și contracararea acțiunilor de spionaj; contraspionaj.

CONTRÁLTO s.n. invar. (<it. *contralto*) Voce feminină cu registrul cel mai grav, cu o amploare de aproximativ două octave.

CONTRAMANDÁ vb. I tranz. (<fr. *contremander*) A revoca, a anula un ordin, o dispoziție, o comandă; p.ext., a renunța la un plan, la o vizită etc. stabilite dinainte.

CONTRAMÁRCĂ s.f. (<fr. *contremarque*) Parte a unui bilet de spectacol care rămîne la spectator după intrarea în incinta în care are loc spectacolul.

CONTRAOFENSÍVĂ s.f. (<fr. *contre-offensive*) Trecere de mare amploare de la apărare la atac în scopul stăvilirii inamicului aflat în ofensivă.

CONTRAPÁGINĂ s.f. (<*contra*[1]+*pagină*) A doua față a unei foi scrise sau imprimate; verso.

CONTRAPÁNTĂ s.f. (<*contra*[1]+*pantă*, după fr. *contre-pente*) Pantă opusă altei pante; fiecare din cele două suprafețe înclinate care converg către aceeași linie.

CONTRAPARTÍDĂ s.f. (cf. fr. *contrepartie*) (ECON.) Dublură a unui cont, a unui registru, ținută pentru verificare. ◇ Loc. adv. *În contrapartidă* = în schimb.

CONTRAPIULÍȚĂ s.f. (<*contra*[1]+*piuliță*) Piuliță suplimentară care se strînge peste altă piuliță, pentru a împiedica deșurubarea.

CONTRAPÓNDERE s.f. (<*contra*[1]+*pondere*, după fr. *contrepoids*) Ceea ce echilibrează sau neutralizează o forță, o acțiune etc.

CONTRAPOZÍȚIE s.f. (<fr. *contraposition*) (LOG.) Deducere a unei judecăți noi prin înlocuirea termenilor unei judecăți cu antinomiile lor.

CONTRAPRÓBĂ s.f. (<*contra*[1]+*probă*, după fr. *contre-epreuve*) Probă cerută pentru a verifica rezultatele unei probe anterioare.

CONTRAPÚNCT s.n. (<it. *contrappunto*, fr. *contrepoint*) (MUZ.) **1.** Tehnică de compoziție constînd în combinarea mai multor linii melodice de sine stătătoare, care stă la baza polifoniei. **2.** Știință care se ocupă cu studiul regulilor contrapunctului.

CONTRÁR, -Ă (CONTRÁRIU, -IE) adj., adv., prep., s.n. (<lat. *contrarius*, fr. *contraire*) **1.** Adj. Opus, potrivnic. **2.** Adv. (În formele *contrar, contrariu*) Împotriva, în contra. **3.** Prep. (În forma *contrar*) Contra, împotriva. **4.** S.n. (În forma *contrariu*) Ceea ce este opus, potrivnic. ◆ (FILOZ.; mai ales la pl.) Fiecare dintre laturile, aspectele, tendințele opuse ale unei unități dialectice, ale unei contradicții.

CONTRAREVOLÚȚIE s.f. (<fr. *contre-révolution*) Mișcare socială, politică (și armată) îndreptată împotriva categoriilor sociale care au înfăptuit o revoluție și împotriva rezultatelor acestei revoluții.

CONTRARIÁ vb. I tranz. (<fr. *contrarier*) A surprinde neplăcut pe cineva (făcînd sau spunînd ceva care se opune convingerilor, așteptărilor, dorinței sau intenției sale).

CONTRARIÉTĂTE s.f. (<fr. *contrariété*) **1.** Stare de surprindere neplăcută provocată de o împotrivire, de o contrazicere. **2.** (LOG.) Raport între două noțiuni sau judecăți care se exclud reciproc, dar care pot fi înlăturate ambele în favoarea unei a treia noțiuni sau judecăți.

CONTRÁS, -Ă adj. (<*contrage*) (FON.; despre două vocale alăturate) Redus la o singură emisiune vocalică (vocală sau diftong).

CONTRASEMNÁ vb. I tranz. (<*contra*[1] + *semna*, după fr. *contresigner*) A pune semnătura pe un act deja semnat de altcineva.

CONTRASERVÍCIU s.n. (<*contra*[1]+*serviciu*) **1.** Serviciu făcut în schimbul altui serviciu. **2.** Deserviciu.

CONTRASPIONÁJ s.n. (<*contra*[1]+*spionaj*, după fr. *contre-espionnage*) **1.** Activitate de descoperire și contracarare a actelor de spionaj și de prindere a spionilor. **2.** Serviciu de stat instituit pentru această activitate; contrainformații.

CONTRÁST s.n. (<fr. *contraste*, it. *contrasto*) **1.** Opoziție puternică, netă între două sau mai multe lucruri, stări, acțiuni etc. **2.** Diferența dintre culorile sau luminozitatea unei imagini fotografice sau de televizor. ◆ Teh

nică în artă constînd în alăturarea intenționată a unor elemente contrastante (personaje, acțiuni, culori, lumini, forme etc.) pentru a le defini mai precis sau pentru a le da un relief mai pregnant.

CONTRASTÁ vb. I intranz. (<fr. *contraster*, lat. *contrastare*) A fi în contrast cu cineva sau cu ceva.

CONTRASTÁNT, -Ă adj. (<fr. *contrastant*) Care contrastează; care este (pus) în contrast.

CONTRASTÍV, -Ă adj. (<engl. *contrastive*, fr. *contrastif*) **1.** Care pune în evidență un contrast. **2.** (LINGV.) *Analiză contrastivă* = metodă de cercetare pe baza analizei diferențelor existente între sistemele a două limbi sau între două stadii evolutive ale aceleiași limbi. *Gramatică contrastivă* = gramatică bazată pe analiza contrastivă.

CONTRAȘÍNĂ s.f. (<*contra-*[1]*+șină*, după fr. *contre-rail*) Șină așezată paralel cu șinele de cale ferată obișnuite pentru a reduce uzura, a evita deraierile la curbe pronunțate, a permite coborîrea șinei la nivelul solului etc.

CONTRATÍMP s.m. (<*contra-*[1]*+timp*, după it. *contrattempo*, fr. *contretemps*) **1.** (MUZ.) Deplasare a accentului pe un timp slab, prin ocuparea timpului tare cu o pauză; parte slabă a măsurii sau timpului unei melodii. **2.** Nepotrivire, inoportunitate. ◇ Loc. adv. *În contratimp* = în dezacord; inoportun, nepotrivit.

CONTRATÍP s.n. (<fr. *contretype*) Copie negativă a unui film care este obținută după un pozitiv intermediar și care se folosește pentru obținerea unui număr mare de copii pozitive.

CONTRATIPÍE s.f. (<fr. *contretypie*) Procedeu de retușare fotografică făcută pe un negativ intermediar, folosit în cazul în care negativul principal este intangibil.

CONTRAVALOÁRE s.f. (<fr. *contre-valeur*) Echivalent (în special în bani) al unui lucru oarecare; valoare dată în schimbul altei valori.

CONTRAVENÍ vb. IV intranz. (<fr. *contrevenir*) A săvîrși o abatere (de la o lege, de la regulile de convietuire socială etc.). ◆ A se opune.

CONTRAVENIÉNT, -Ă s.m. și f. (<germ. *Kontravenient*) (JUR.) Persoană care săvîrșește o contravenție.

CONTRAVÉNȚIE s.f. (<fr. *contravention*) (JUR.) Abatere de la lege, de mai mică gravitate, pasibilă doar de amenzi sau sancțiuni administrative.

CONTRAVÍZITĂ s.f. (<fr. *contre-visite*) **1.** A doua vizită făcută de medic bolnavilor dintr-un spital, în timpul după-amiezii. **2.** Vizită de răspuns la vizita cuiva.

CONTRAZÍCE vb. III (<*contra-*[1]*+zice*, după lat. *contradicere*) **1.** Tranz. A nega, a combate cele spuse de cineva, a nu fi de acord cu cineva. **2.** Tranz. A fi opus, incompatibil cu ceva. **3.** Refl. A fi în dezacord cu el însuși. **4.** Refl. recip. A fi în contradicție; (despre afirmații, depoziții etc.) a nu se potrivi unele cu altele; a se anula reciproc.

CÓNTRĂ s.f. (<fr. *contre*) Acțiune imediată de răspuns a unui sportiv după un atac lansat de adversarul său (la box, scrimă, lupte, judo).

CONTRE-JOUR s.n. (cuv. fr.) Efect optic datorat luminării unui obiect din partea opusă privitorului.

CONTRIBUÁBIL, -Ă s.m. și f. (<fr. *contribuable*) Persoană fizică sau juridică obligată prin lege să plătească impozit.

CONTRIBUÍ vb. IV intranz. (<fr. *contribuer*, lat. *contribuere*) A-și aduce contribuția (morală sau materială), a participa la o acțiune comună; a ajuta, a înlesni apariția sau dezvoltarea unui lucru.

CONTRIBÚȚIE s.f. (<fr. *contribution*, lat. *contributio, -onis*) Participare la o acțiune sau la o cheltuială comună; aport.

CONTRÓL s.n. (<fr. *contrôle*) **1.** Verificare permanentă sau periodică făcută într-un domeniu, în scopul cunoașterii condițiilor, modului de desfășurare și rezultatelor unei activități. ◆ (TEHN.) Verificare a funcționării unui sistem, a unui proces tehnologic, prin urmărirea unor parametri și indicatori. **2.** Supraveghere, dirijare permanentă a unor teritorii sau domenii; stăpînire asupra altora. ◆ Stăpînire de sine. **3.** Organ, mecanism de control.

CONTROLÁ vb. I (<fr. *contrôler*) **1.** Tranz. A supune controlului. **2.** Tranz. A ține sub control. **3.** Tranz. și refl. A păstra controlul asupra propriilor manifestări.

CONTROLATERÁL, -Ă adj. (<fr. *controlatéral*) (MED.) Care este în raport cu o jumătate simetrică corporală; care este localizat în jumătatea opusă. ◇ *Reflex controlateral* = reflex al cărui efect se produce în jumătatea simetrică corporală opusă celei în care acționează excitantul.

CONTROLÓR, -OÁRE subst. (<fr. *contrôleur*) **1.** S.m. și f. Persoană însărcinată cu efectuarea operațiilor de control. **2.** S.n. Aparat (automatizat) destinat să controleze buna funcționare a unei instalații.

CONTROVERSÁ vb. I tranz. (<fr. *controverser*, lat. *controversare*) A discuta în contradictoriu asupra unei probleme; a susține o dispută.

CONTROVÉRSĂ s.f. (<fr. *controverse*) Discuție în contradictoriu; dispută aprinsă, ceartă, neînțelegere.

CONTUMACÍE s.f. (<lat. *contumacia*, fr. *contumace*) (JUR.) Absență nejustificată de la judecată a acuzatului. ◇ Loc. adj. și adv. *În contumacie* = în lipsă.

CONTÚR s.n. (<fr. *contour*) **1.** Linie care delimitează o suprafață, care mărginește un corp, un obiect; reprezentare grafică a unei astfel de linii. ◇ *A prinde contur* = a începe să se formeze, să ia ființă, să fie vizibil; a se contura.

CONTURÁ vb. I (<*contur*) **1.** Tranz. A schița, a trasa conturul unui obiect. **2.** Tranz. și refl. Fig. A (se) închega în forme precise; a (se) concretiza; a da (sau a prinde) contur.

CONTURBÁ vb. I tranz. (<lat. *conturbare*) A deranja, a tulbura.

CONTURNÁRE s.f. (după fr. *contournement*) Descărcare electrică datorată ionizării aerului care înconjoară un izolator, la valori mari ale curentului electric.

CONTÚZIE (CONTUZIÚNE) s.f. (<fr. *contusion*, lat. *contusio, -onis*) Traumatism cauzat de lovirea cu un corp dur, netăios și care constă din strivirea țesuturilor profunde fără ruperea tegumentelor.

CONȚÍNE vb. III tranz. (<fr. *contenir*, lat. *continere*, după *ține*) **1.** (Despre recipiente) A fi umplut (total sau parțial) cu...; a cuprinde, a avea în interior. **2.** (Despre cărți, texte) A fi alcătuit din...

CONȚINÚT s.n. (<*conține*, după fr. *contenu*) **1.** Ceea ce se găsește în interiorul unui spațiu delimitat, în special al unui recipient. **2.** Totalitatea elementelor din care se compune un obiect, un sistem sau un proces. **3.** Totalitatea noțiunilor esențiale ale unei noțiuni; sferă semantică. ◆ Cuprins, miez, înțeles, semnificație. **4.** Fondul de fapte, aspecte, idei și sentimente al unei opere literare sau artistice. **5.** Cuprinsul unei cărți, reviste etc.

CONURBÁȚIE s.f. (<fr. *conurbation*) Aglomerație urbană formată dintr-un oraș cu rol de centru polarizator, în jurul căruia gravitează suburbii sau alte orașe.

CONVALESCÉNT, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *convalescent*, lat. *convalescens, -ntis*) (Persoană) care se află în stare de convalescență.

CONVALESCÉNȚĂ s.f. (<fr. *convalescence*, lat. *convalescentia*) Perioadă care urmează după vindecarea unei boli, după o operație, pînă la restabilirea completă a bolnavului.

CONVÉCTOR s.m. (<fr. *convecteur*) *Convector de climatizare* = aparat pentru condiționarea aerului în cameră, compus dintr-o baterie de încălzire, una de răcire, un filtru de aer și un ventilator.

CONVÉCȚIE s.f. (<fr. *convection*) **1.** M care ascendentă a aerului, generată de o puternică încălzire a solului sau de un obstacol aflat în calea unui curent orizontal. **2.** (FIZ.) Mișcare de ansamblu a particulelor unui fluid. ◇ *Convecția căldurii* = transmitere a căldurii cu ajutorul curenților de fluid. *Curenți de convecție* = mișcare pe verticală a părților unui fluid, determinată de inegalitatea densităților acestor părți.

CONVÉIER s.n. (<engl. *conveyer*) **1.** Transportor cu mișcare continuă, format din elemente de tracțiune flexibile (benzi, cabluri, lanțuri etc.). **2.** *Conveier verde* = sistem de organizare a producerii nutreturilor verzi, pentru a se asigura hrănirea continuă a animalelor din primăvară pînă-n toamnă.

CONVENÁBIL, -Ă adj. (<fr. *convenable*) Care convine sau poate conveni; potrivit, corespunzător; acceptabil, mulțumitor, avantajos.

CONVENÍ vb. IV intranz. (<fr. *convenir*, lat. *convenire*) **1.** A fi pe placul cuiva, a corespunde dorințelor, posibilităților cuiva. **2.** A cădea de acord cu cineva. ◆ Tranz. A admite, a accepta. ◆ A încheia un contract.

CONVENIÉNȚĂ s.f. (<it. *convenienza*) (La pl.) Reguli de purtare care se impun într-o anumită societate; uzanță. ◇ Loc. adj. și adv. *De convenință* = făcut numai pentru a respecta anumite forme sociale, anumite interese; de formă.

CONVÉNȚIE s.f. (<fr. *convention*, lat. *conventio, -onis*) **1.** Înțelegere, acord, pact. **2.** Contract; tratat. **3.** (La pl.) Deprinderi stabilite prin tradiție. ◆ Ansamblu de reguli, modalități, obișnuințe etc., explicite sau subînțelese, care guvernează creația artistică și receptarea sa.

CONVENȚIONÁL, -Ă adj. (<fr. *conventionnel*, lat. *conventionalis*) **1.** Stabilit prin convenție sau prin tradiție. **2.** Care respectă (mecanic) o convenție (învechită); artificial.

CONVENȚIONALÍSM s.n. (<fr. *conventionalisme*) **1.** Caracterul a ceea ce este con-

venţional. **2.** Tendinţă (şi practică) în artă, în gîndire de a lucra conform unor obişnuinţe, unor aşteptări (din comoditate sau oportunism), în detrimentul creaţiei autentice.

CONVÉRGE vb. III intranz. (<fr. *converger*, lat. *convergere*) A se îndrepta spre acelaşi punct sau, fig., spre acelaşi scop.

CONVERGÉNT, -Ă adj. (<fr. *convergent*, lat. *convergens, -ntis*) Care converge. ◇ *Lentilă convergentă* = lentilă care focalizează razele de lumină.

CONVERGÉNŢĂ s.f. (<fr. *convergence*) **1.** Faptul de a converge; îndreptare spre acelaşi punct sau, fig., spre acelaşi scop; loc de întîlnire, de întretăiere. ◆ Proprietate a unui fascicul de unde de a fi concentrat într-un punct cu ajutorul unui dioptru. ◆ Valoarea reciprocă a distanţei focale a unei lentile, exprimată în dioptrii. **2.** (BIOL.) Evoluţie asemănătoare a unor specii diferite, în condiţii identice de mediu, avînd ca rezultat apariţia unor organe şi funcţii asemănătoare, dar cu origine anatomică diferită.

CONVÉRS, -Ă adj. (<fr. *converse*, lat. *conversus*) (LOG.) Care a suferit o conversiune.

CONVERSÁ vb. I intranz. (<fr. *converser*, lat. *conversari*) A sta de vorbă cu cineva; a susţine o conversaţie.

CONVERSIÚNE (**CONVÉRSIE**) s.f. (<fr., engl. *conversion*, lat. *conversio, -onis*) **1.** Modificare a condiţiilor unui împrumut. ◇ *Conversiunea datoriilor* = reducerea de către stat, prin lege, a obligaţiilor de plată. **2.** (FIZ.) Modificare a unui sistem fizic sau tehnic, în care anumite mărimi suferă o transformare dată. ◇ *Conversie internă* = transferare a excesului de energie a unui electron excitat către unul dintre electronii periferici ai atomului respectiv. **3.** (LOG.) *Conversiunea judecăţilor* = operaţie de inversare a funcţiei subiectului şi predicatului în judecată, păstrîndu-se calitatea judecăţii. **4.** (INFORM.) Schimbare a formei de reprezentare a informaţiei în contextul unui sistem de calcul. ◇ *Conversiune de fişiere* = transformare a modului de organizare şi, eventual, a codului informaţiei unui fişier în momentul copierii.

CONVERTÍ vb. IV (<fr. *convertir*; cf. lat. *convertere* "a întoarce") **1.** Tranz. şi refl. A adera sau a face pe cineva să adere la o anumită convingere (religioasă). **2.** Tranz. A schimba un lucru în altul, a preface. **3.** Tranz. (ECON.) A schimba moneda în aur sau în devize.

CONVERTIBILITÁTE s.f. (<fr. *convertibilité*) Calitate a unei monede de a putea fi schimbată liber cu alte monede, devize, aur etc., care obligă totodată banca emitentă la schimb, în condiţii oficiale.

CONVERTIZÁRE s.f. (<*convertizor*) **1.** Proces metalurgic constînd în înlăturarea unor impurităţi dintr-o masă metalică topită cu ajutorul unui curent de aer, de oxigen sau de oxigen şi vapori de apă. **2.** Conversiune (**2**). ◆ Transformare a curentului electric alternativ în curent continuu şi invers, cu ajutorul unui convertizor.

CONVERTIZÓR s.n. (<fr. *convertisseur*) **1.** Cuptor (basculant sau rotativ) în care se efectuează operaţia de convertizare prin suflarea gazului oxidant în masa metalului topit. **2.** Maşină sau dispozitiv care transformă parametrii sau valoarea unei mărimi. ◇ *Convertizor rotativ* = maşină electrică sau grup de maşini care schimbă felul curentului electric, tensiunea, frecvenţa etc.

CONVERTOPLÁN s.n. Avion cu aripa mobilă în jurul unui ax paralel cu anvergura şi care poate realiza decolarea şi aterizarea pe distanţe foarte scurte.

CONVERTÓR s.n. (<engl. *converter*, germ. *Konverter*) **1.** Dispozitiv, instalaţie care realizează conversia directă a unei forme de energie în alta. ◇ *Convertor fotoelectric* = celulă fotoelectrică. *Convertor termoionic* = dispozitiv ce transformă direct energia termică în energie electrică. **2.** (TELEC.) Dispozitiv care realizează conversia directă a mărimilor de intrare într-un sistem în mărimi operaţionale (ex. *convertor de frecvenţă*; *convertor de imagini* etc.).

CONVÉX, -Ă adj. (<fr. *convexe*, lat. *convexus*) **1.** Care prezintă o proeminenţă, o curbură în exterior. **2.** (MAT.) *Mulţime convexă* (*de puncte din plan sau din spaţiu*) = mulţime care are proprietatea că, odată cu fiecare două puncte, conţine întregul segment ce le uneşte.

CONVEXITÁTE s.f. (<fr. *convexité*, lat. *convexitas, -atis*) Formă convexă; umflătură, proeminenţă.

CONVIEŢUÍ vb. IV intranz. (<*con*[1]*-*+*viețui*, după lat. *convivere*) A trăi împreună în acelaşi loc cu cineva; a coabita; a coexista.

CONVÍNGE vb. III tranz. (<lat. *convincere*, după *învinge*) A face pe cineva să creadă ceva, să recunoască un lucru (pe bază de dovezi şi de argumente). ◆ Refl. A se încredinţa de ceva, a-şi da seama că un lucru este într-un anumit fel.

CONVÍNGERE s.f. (<*convinge*) Acţiunea de a (se) convinge şi rezultatul ei. ◆ Părere fermă asupra unui lucru. ◇ Loc. adv. *Cu convingere* = în mod hotărît; ferm.

CONVÍV, -Ă s.m. şi f. (<fr. *convive*, lat. *conviva*) Comesean; invitat la masă.

CONVOCÁ vb. I tranz. (<fr. *convoquer*, lat. *convocare*) A chema o persoană, un grup de persoane etc. cu un anumit scop.

CONVÓI s.n. (<it. *convoglio*, fr. *convoi*) Şir de nave, vehicule (care transportă materiale, trupe etc.). ◆ Mulţime (încolonată) care înaintează pe acelaşi drum.

CONVOLVULACÉE s.f. (<fr. *convolvulacée*) (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, cu petalele unite, care se caţără prin răsucire; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *volbura, batatul*).

CONVORBÍ vb. IV intranz. (<*con*[1]*-*+*vorbi*, după germ. *unterreden*) A sta de vorbă; a discuta; a conversa.

CONVORBÍRE s.f. (<*convorbi*) Acţiunea de a convorbi, conversaţie, discuţie. ◆ Întîlnire oficială.

CONVÚLSIE (**CONVULSIÚNE**)s.f. (<fr. *convulsion*, lat. *convulsio, -onis*) **1.** Contracţie involuntară, violentă, repetată a unei părţi sau a întregului corp omenesc, survenită în epilepsie, tetanie, stări febrile. **2.** Fig. Zvîrcolire, frămîntare, încordare (ex. *convulsii sociale*).

CONVULSÍV, -Ă adj. (<fr. *convulsif*) Care se referă la convulsii, care provoacă convulsii; care este însoţit de convulsii. ◇ *Tuse convulsivă* = boală infecto-contagioasă, frecventă la copii, manifestată prin accese de tuse spasmodică, prelungită, puternică; (pop.) tuse măgărească.

COOPERÁ vb. I intranz. (<fr. *coopérer*, lat. *cooperari*) A lucra împreună cu cineva; a colabora.

COOPERÁRE s.f. (<*coopera*) Faptul de a coopera. ◆ Colaborare (sistematică) a unor persoane, unităţi economice, ţări în producerea sau desfacerea anumitor produse, în cercetarea ştiinţifică şi tehnică etc.; conlucrare.

COOPERATÍVĂ s.f. (<fr. *coopérative*) Organizaţie economică formată prin asocierea voluntară a unui grup de persoane (producători agricoli, meseriaşi, consumatori) pentru producerea, cumpărarea sau desfacerea în comun a unor produse, pentru acordarea de credite, pentru prestarea de servicii. ◆ Magazin de desfacere al unei organizaţii cooperatiste.

COOPERÁŢIE s.f. (<fr. *coopération*, rus. *kooperaţiia*) **1.** Cooperare. **2.** Formă de asociere cu scop productiv, economic, în cooperative. **3.** Sistemul cooperativelor dintr-un anumit domeniu (*cooperaţie meşteşugărească*; *cooperaţie de consum*).

COOPERÍT s.m. (<engl. *cooperite*) Sulfură naturală de platină, de culoare brună-cenuşie, mată, care este principalul minereu de platină.

COOPTÁ vb. I tranz. (<fr. *coopter*, lat. *cooptare*) A primi pe cineva într-un colectiv cu consimţămîntul membrilor acestuia.

COORDONÁ vb. I tranz. (<fr. *coordonner*) A da o formă unitară, a asigura compatibilitatea unor elemente destinate să formeze un tot; a îndruma, a asigura concordanţa unor activităţi cu scop unic.

COORDONÁRE s.f. (<*coordona*) **1.** Acţiunea de a coordona şi rezultatul ei. **2.** (GRAM.) Relaţie stabilită, în cadrul unui enunţ, între cuvinte, construcţii şi propoziţii care stau pe acelaşi plan, fără ca unul dintre elemente să depindă din punct de vedere gramatical de celălalt.

COORDONÁT, -Ă adj., s.f. (<*coordona*) **I.** Adj. **1.** Pus de acord (cu celelalte părţi sau în toate părţile sale); dirijat. **2.** (GRAM.) *Propoziţie coordonată* (şi substantivat, f.) = propoziţie care stă în raport de coordonare cu alta. **II.** S. f. (MAT.) Fiecare dintre elementele (numere, distanţe, unghiuri etc.) care caracterizează poziţia unui punct în raport cu un sistem de referinţă. ◇ *Sistem de coordonate* = sistem de referinţă căruia îi este asociat un anumit mod de determinare a coordonatelor unui punct. *Coordonate geografice* = elemente care determină poziţia unui punct pe suprafaţa Pămîntului prin intermediul paralelelor şi meridianelor. *Coordonate astronomice* = perechi de distanţe unghiulare care servesc la stabilirea poziţiei unui astru pe sfera cerească. ◆ Reper, împrejurare.

COORDONATÓR, -OÁRE adj., subst. (<fr. *coordonnateur*) **1.** Adj., s. m. şi f. (Persoană, organ) care coordonează. **2.** Adj. (GRAM.) *Conjuncţii coordonatoare* = conjuncţii care leagă două părţi de propoziţie sau propoziţii de acelaşi fel, exprimînd diferitele relaţii dintre acestea: asocierea, unirea (*conjuncţii copulative*: *şi*); opoziţia (*conjuncţii adversative*: *dar, iar, însă*); disjuncţia (*conjuncţii disjunctive*: *ori, sau*); concluzia (*conjuncţii conclusive*: *deci*). **3.** S. n. Aparat care indică poziţia avionului şi distanţa parcursă de la locul de decolare.

COPÁC s. m. (cuv. autoh.; cf. alb. *kopac*) Plantă cu trunchiul lemnos, cu crengile formînd o coroană.
COPÁI s.n. (<fr. *copahu*) Substanţă extrasă din copaier, conţinînd terebentină, care se foloseşte în medicină împotriva unor tulburări ale căilor urinare.
COPÁIE s.f. (<bg., scr. *kopanja*) (Reg.) **1.** Vas de lemn de formă alungită, folosit în gospodărie; albie, covată. **2.** Ladă în care curge la moară făina măcinată.
COPAIÉR s.m. (<fr. *copayer*) Arbore înalt, cu lemnul roşu, care creşte în America de Sud şi din care se extrage o substanţă medicinală (copai) (*Copaifera officinalis*).
COPÁL s.n. (<fr. *copal*) Răşină naturală asemănătoare chihlimbarului, fosilă sau obţinută din diverse plante tropicale, folosită la prepararea lacurilor.
COPÁSTIE s.f. (<ngr. *kupastí*) Bordură de lemn sau de metal, montată la partea superioară a parapetului sau a balustradei bordajelor unei nave.
CÓPCĂ[1] s.f. (<bg. *kopce*) **1.** Sistem de două piese metalice (un cîrlig şi un inel) folosit pentru prinderea a două părţi ale unei confecţii. **2.** (CONSTR.) Agrafă pentru fixarea barelor de lemn care susţin acoperişul. **3.** Proeminenţă a unei piese plate care intră în orificiul unei alte piese plate, realizînd îmbinarea prin încopciere.
CÓPCĂ[2] s.f. (<bg. *kopka*) **1.** Spărtură făcută în gheaţa unei ape. **2.** Scobitură, gaură. **3.** Salt al animalelor care fug cu repeziciune.
COPÉICĂ s.f. (<rus. *kopejka*) Monedă divizionară egală cu a suta parte dintr-o rublă.
COPÉRTĂ s.f. (<it. *coperta*) Învelişul unei cărţi, al unei publicaţii, al unui caiet etc.
COPERTÍNĂ s.f. (<it. *copertina*) Element de construcţie cu suprafaţa plană care acoperă, de obicei, o intrare. ◆ Dublură impermeabilă pentru acoperirea unor corturi.
COPIÁ vb. I tranz. (<fr. *copier*) **1.** A transcrie cu fidelitate un text. ◆ A reproduce exact un text, o operă de artă etc. ◆ Intranz. (În şcoală) A scrie o lucrare folosind surse nepermise de informaţie. ◆ A plagia. **2.** A imita (servil) pe cineva sau ceva.
COPIATÍVĂ adj. (<it. *copiativo*) *Hîrtie copiativă* = plombagină.
CÓPIE s.f. (<fr. *copie*, lat. *copia*) **1.** Reproducere a unui text, a unei lucrări de artă, a unei imagini, făcută, de obicei, în vederea multiplicării (permise sau frauduloase). ◆ Imitaţie servilă, fără valoare. **2.** Înscris care reproduce întocmai un act, folosit în locul originalului. ◇ *Copie legalizată* = copie pe care un organ de stat competent o atestă ca fiind conformă cu originalul.
COPIÉR s.n. (<germ. *Kopier* [buch]) Registru în care se copie operaţii contabile, acte etc.
COPIÉRE s.f. (<*copia*) **1.** Acţiunea de a copia. **2.** Reproducere a unei imagini obţinute pe un clişeu. **3.** Operaţie tehnologică prin care se urmăreşte realizarea formei, profilului etc. al unei piese după un model sau şablon.
COPÍL s.m. (cuv. autoh.; cf. alb. *kopil*) **I. 1.** Băiat sau fată în primii ani ai vieţii (pînă la adolescenţă). **2.** Tînăr, adolescent. ◇ (În trecut) *Copil de casă* = fiu de boier care făcea serviciul de paj la familia domnitoare sau la boierii mari. *Copil de trupă* = copil (orfan) crescut şi educat de o unitate militară. **3.** Fiu, fiică. ◇ *Copil legitim* = copil născut în cadrul căsătoriei. *Copil nelegitim* = copil născut în afara căsătoriei. *Copil din flori* = copil născut de o fată sau de o femeie necăsătorită; bastard. **4.** Fig. Om naiv, fără experienţă. **II. 1.** Lăstar secundar crescut din tulpina unei plante la nivelul solului. **2.** Cui gros în care se sprijină ochiul unei ţîţîne (la unele uşi şi porţi).
COPÍLĂ s.f. (<*copil*) **1.** Fiică. **2.** Fetiţă. **3.** Adolescentă, fetişcană. ◆ Fig. Tînără naivă, nevinovată.
COPILĂRÍ vb. IV intranz. (<*copilărie*) A trăi, a petrece perioada copilăriei.
COPILĂRÍE s.f. (<*copil*) **1.** Perioadă a vieţii de la naştere pînă la adolescenţă; timpul cînd este cineva copil. **2.** Fig. Perioadă de început (ex. *copilăria omenirii*). **3.** Fig. Faptă, vorbă, purtare (ca) de copil; naivitate; neseriozitate.
COPILÓT s.m. (<fr. *copilote*) Pilot secund.
COPIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *copieux*, lat. *copiosus*) Abundent, îmbelşugat; îndestulat.
COPÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *copiste*) Persoană care se ocupa cu copierea unor texte, documente, acte etc. ◆ Mic funcţionar care redacta şi copia acte.
COPITÁT s.n. (<*copită*) **1.** (La pl.) Grup de mamifere erbivore, care au ultimele falange acoperite cu copite; (şi la sg.) animal care face parte din acest grup (ex. *boul, calul* etc.).
COPÍTĂ s.f. (<sl. *kopyto*) Formaţie cornoasă care acoperă terminaţiile degetelor la mamiferele copitate şi protejează ţesuturile vii.
COPLEŞÍ vb. IV tranz. (cf.lat. *complexire*) A cuprinde din toate părţile, a năpădi; a doborî, a birui pe cineva. ◆ A impresiona, a emoţiona puternic.
COPÓI s.m. (<magh. *kopó*) **1.** Cîine de vînătoare, de talie mare, dresat pentru a urmări vînatul. ◆ Cîine poliţist folosit la urmărit. **2.** (Arg.) Nume dat agenţilor de poliţie.
COPOLIMERIZÁRE s.f. (cf.fr. *copolymériser*) Reacţie de polimerizare a unui amestec de doi monomeri, din care rezultă un polimer mixt cu proprietăţi noi (ex. din butadienă şi stiren se obţine cauciucul sintetic).
CÓPRĂ s.f. (<fr. *copra*) Miezul uscat al nucii de cocos, folosit ca materie primă pentru obţinerea untului de cocos; uleiul conţinut de acest miez.
COPRO- (<fr. *copro-*; cf.gr. *kopros* "excrement") Element prim de compunere care are semnificaţia "excrement".
COPROCULTÚRĂ s.f. (<fr. *coproculture*) Cultivare şi identificare pe medii speciale de cultură a germenilor prezenţi în materiile fecale.
COPRODÚCŢIE s.f. (<fr. *coproduction*) Producţie cinematografică realizată prin colaborarea studiourilor de filme din două sau mai multe ţări.
COPROFÁG, -Ă adj. (<fr. *coprophage*; cf.gr. *kopros* "excrement"+*phagein* "a mînca") (Despre animale) Care se hrăneşte cu excremente.
COPROFILÍE s.f. (<fr. *coprophilie*; cf.gr. *kopros* "excrement"+*phílein* "a iubi") (MED.) Stare patologică în care bolnavul se simte bine în murdăria de excremente.
COPROLALÍE s.f. (<fr. *coprolalie*; cf.gr. *kopros* "excrement"+*lalein* "a vorbi") Preferinţă patologică de a folosi un limbaj vulgar, obscen; scatologie.
COPROLOGÍE s.f. (<fr. *coprologie*) Studiul materiilor fecale în scopul examinării digestiei şi al determinării componenţilor chimici şi bacterieni.
COPROPRIETÁTE s.f. (<fr. *copropriété*) (JUR.) Stăpînire în comun de către mai multe persoane a unui bun neîmpărţit.
COPROSTAZÍE s.f. (<fr. *coprostasie*; cf.gr. *kopros* "excrement"+*stasis* "oprire") Constipaţie.
COPT[1] s.n. (<*coace*) Faptul de a (se) coace.
COPT[2], COÁPTĂ adj. (lat. *coctus*) **1.** (Despre alimente) Care a fost preparat sub acţiunea indirectă a focului, într-un spaţiu înfierbîntat închis, fără apă sau grăsimi. **2.** (Despre fructe şi plante) Ajuns la deplină maturitate. **3.** Fig. (Despre acţiuni, situaţii, condiţii etc.) Care este gata, bun (de)...; care este potrivit (să)..., pregătit (pentru)... ◆ (Despre oameni, despre mintea sau gîndurile lor) Matur, dezvoltat pe deplin. **4.** (Despre abcese, bube etc.) Care a făcut puroi şi este gata să se spargă.
COPT[3], -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *copte*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie indigenă a Egiptului, care, după creştinare, a constituit o biserică separată de cea romană; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie. ◆ (La pl.m.) Creştini care aparţin unei secte din Egipt şi din Etiopia. **2.** Adj. Care aparţine copţilor, care se referă la copţi. ◆ (Substantivat, f.) Limbă derivată din vechea egipteană, folosită de copţi ca limbă de cult şi vorbită pînă în sec. 17. Scrierea coptă a folosit alfabetul grec şi unele semne din scrierea egipteană populară.
COPTÚRĂ s.f. (<*copt[2]*; cf.lat. *coctura*) **1.** Aliment din aluat copt în cuptor; prăjitură de casă. **2.** Puroi. ◆ Abces.
COPULATÍV, -Ă adj. (<fr. *copulatif*, lat. *copulativus*) (Despre conjuncţii) Care leagă părţi de propoziţie sau propoziţii de acelaşi fel. ◇ *Verb copulativ* = verb care intră în alcătuirea predicatului nominal, legînd subiectul de numele predicativ; copulă. *Propoziţie copulativă* = propoziţie coordonată, legată de coordonata ei printr-un raport de asociere în interiorul unei fraze.
COPULÁŢIE s.f. (<lat. *copulatio, -onis*, fr. *copulation*) **1.** Unirea a două celule de sex opus. **2.** Actul împerecherii a doi indivizi de sex opus.
CÓPULĂ s.f. (<fr. *copule*, lat. *copula*) **1.** Cuvînt de legătură. ◆ Verb copulativ. **2.** (LOG.) Element logic al judecăţii care face legătura între subiect şi predicat, fiind redat adesea prin cuvîntul "este" şi alte forme ale verbului "a fi".
COPYRIGHT s.n. (cuv. engl.) Drept legal de reproducere; drept de autor.
COR s.n. (<lat. *chorus*) **1.** Ansamblu de cîntăreţi, cu voci armonizate, care execută o piesă muzicală vocală. ◇ Loc. adv. *În cor* = toţi deodată, în acelaşi timp, împreună. ◆ Compoziţie muzicală destinată să fie cîntată de un grup de cîntăreţi; executarea unei astfel de compoziţii. **2.** (În teatrul antic) Grup de actori cu rol de personaj colectiv, care nu se implica în acţiune, ci doar o prezenta sau o comenta. **3.** (În bisericile catolice) Spaţiu cuprins între nava centrală şi absida altarului.
CORÁBIE s.f. (<sl. *korabli*) Navă cu pînze, folosită pentru transport şi pentru acţiuni

militare, înainte de apariţia vapoarelor.

corabie

CORÁI adj. invar. (<fr. *corail*) (Şi substantivat) De culoare roşie cu nuanţe de galben.

CORÁL[1] s.m. (<germ. *Koralle*, lat. *corallus*) Animal celenterat cu schelet calcaros roşu sau alb, care trăieşte în mările calde, în colonii, formînd recife coraliere (*Corallium rubrum*). Scheletul, prelucrat special, este folosit la bijuterii. ◆ Biguterie confecţionată din scheletul acestui animal.

corali[1]

CORÁL[2]**, -Ă** adj., s.n. (<fr. *choral*) **1.** Adj. Care aparţine corului, de cor; pentru cor. ◆ (Substantivat, f.) Formaţie corală, cor. **2.** S.n. Cîntec religios liturgic pe mai multe voci. ◆ Compoziţie pentru orgă pe tema unui cîntec liturgic (*coralele lui Bach*).

CORALIÉR, -Ă s.m., adj. (<fr. *coralliaires*) **1.** S.m. (La pl.) Clasă de animale din încrengătura celenteratelor, cu scheletul calcaros; antozoare; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă. **2.** Adj. De coralieri, cu caracter de coralieri; format din coralieri.

CORÁSLĂ s.f. (lat. **colastra=colostra*) Laptele unei femele de animal mamifer în primele zile după fătare; fiertură din astfel de lapte (brînzit şi cu un gust special).

CORAZIÚNE s.f. (<fr. *corrasion*) Acţiune de eroziune exercitată de nisipul transportat de vînt, în urma căreia iau naştere forme de relief eoliene.

CORĂBIÁSCA s.f. art. (<*corabie*) Dans popular, cu ritm binar şi mişcare moderată, răspîndit în Moldova; melodie după care se execută acest dans.

CORĂBIÉR s.m. (<*corabie*) Navigator, marinar pe o corabie; proprietar al unei corăbii.

CORB s.m. (lat. *corvus*) **1.** Pasăre mare, omnivoră din familia corvidelor, cu ciocul şi picioarele puternice şi cu penajul negru cu luciu metalic (*Corvus corax*). Este ocrotit prin lege. **2.** *Corb-de-mare* = peşte teleostean mijlociu, de culoare brună-închisă, cu capul mare şi cu botul gros, care trăieşte în Marea Neagră (*Corvina umbra*).

CORCI[1] s.m. (<magh. *korcs*) Corcitură.

CORCÍ[2] vb. IV refl. (<*corci*) (Despre animale sau plante din specii diferite) A se încrucişa, a se amesteca.

CORCITÚRĂ s.f. (<*corci*) Animal sau plantă provenită din corcire.

CORCODÉL s.m. (<*corcod*, onomat.) (ORNIT.; reg.) Cufundar.

CORCODÚŞ s.m. Arbore sau arbust din familia rozaceelor, originar din Asia, cu frunzele eliptice, cu florile albe solitare şi cu fructele drupe (*Prunus cerasifera*). La noi se găseşte cultivat ca pom fructifer şi adesea sălbăticit.

CORD[1] s.n. (<lat. *cor, -dis*) (ANAT.) Inimă.

CORD[2] s.n. (<fr. *corde*) Ţesătură specială în care urzeala este formată din fire bine răsucite şi foarte rezistente, iar firele de bătătură sînt subţiri şi rare.

CORD[3] s.n. Cuţit folosit în industria pielăriei pentru depilare.

CORDÁJ s.n. (<fr. *cordage*) **1.** Ansamblu de operaţii efectuate de o maşină de extracţie în timpul unei curse a coliviilor în puţul de mină. **2.** Totalitatea parîmelor şi frînghiilor unei corăbii. **3.** Reţea de corzi a unei rachete de tenis.

CORDÁR s.n. (<*coardă*) **1.** Plăcuţă de lemn (de abanos) de care sînt legate corzile la instrumentele cu arcuş. **2.** Pană de lemn cu ajutorul căreia se răsuceşte coarda ferăstrăului cu ramă, pentru a întinde pînza de tăiat.

CORDÁT s.n. (<*coardă*, după fr. *cordés*) (La pl.) Încrengătură de animale cu coardă dorsală, schelet axial şi sistem nervos tubular, situat dorsal faţă de tubul digestiv (*acraniatele, tunicierii, vertebratele*); (şi la sg.) animal care face parte din această încrengătură.

CORDEÁ s.f. (<ngr. *kordella*) **1.** (Pop.) Panglică îngustă care serveşte ca ornament (legată în păr, la pălărie etc.). **2.** Peşte teleostean marin, în formă de panglică şi cu aripioarele dorsală, codală şi anală contopite (*Ophidion barbatum*).

CORDELIÉR s.m. (<fr. *cordelier*) **1.** Călugăr franciscan, numit astfel pentru că era încins cu o frînghie. **2.** Membru al unui club revoluţionar fundat în 1790 de Danton, Marat şi Desmoulins.

CORDIÁL, -Ă adj., adv. (<fr. *cordial*) Care porneşte din inimă; afectuos; sincer, loial.

CÓRDOBA s.m. (cuv. sp.) Unitate monetară în Nicaragua.

CORDÓN s.n. (<fr. *cordon*) **1.** Cingătoare, curea, centură (de stofă, de piele etc.). ◆ Panglică lată de mătase care se poartă în diagonală pe piept şi pe care se atîrnă decoraţii înalte; gradul cel mai înalt al unei decoraţii. **2.** Conductor electric flexibil. **3.** *Cordon litoral* = formă pozitivă de relief din zona ţărmurilor joase, rezultată prin acumularea aluvionilor aduse de valuri şi de curenţi marini; perisip; săgeată litorală. **4.** Şir de militari dispuşi în scopul menţinerii ordinii. **5.** *Cordon sanitar* = ansamblu de măsuri de izolare a unui teritoriu în care a apărut o epidemie, pentru a preveni extinderea acesteia; concr. formaţie militară care asigură executarea acestor măsuri.

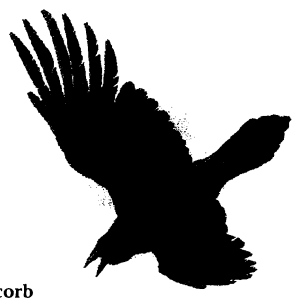

corb

CORDOVÁN s.n. (<it. *cordovano*) Piele de capră sau de oaie tăbăcită vegetal, folosită la fabricarea încălţămintei şi a marochinăriei fine; marochin.

CORÉCT, -Ă adj. (<fr. *correct*, lat. *correctus*) **1.** Care respectă regulile dintr-un domeniu dat, care este exact. **2.** Care are o atitudine, o purtare ireproşabilă; care este drept, cinstit. ◆ (Şi adverbial) Exact, bine, fără greşeală.

CORECTÁ vb. I tranz. şi refl. (<*corect*) A(-şi) îndrepta greşelile, defectele.

CORECTAZÍE s.f. (<fr. *coréctasie*; cf.gr. *kore* "pupilă", *ektasis* "dilataţie") Dilatare a pupilei.

CORECTITÚDINE s.f. (<*corect*) **1.** Calitatea de a fi corect; lipsă a greşelilor. **2.** Ţinută sau purtare corectă; cinste.

CORECTÍV s.n. (<fr. *correctif*) Ceea ce corectează sau îndreaptă ceva; rectificare; îndreptare.

CORÉCTOR, -OÁRE subst. (<fr. *correcteur*, lat. *corrector*) **1.** S.m. şi f. Persoană care se ocupă cu citirea textului cules şi cu înlăturarea erorilor faţă de textul original. **2.** S.n. Aparat, de obicei automat, folosit în diverse sisteme tehnice pentru modificarea, corectarea funcţionării acestora.

CORECTÚRĂ s.f. (<germ. *Korrektur*, lat. *correctura*) **1.** Operaţie de înlăturare a greşelilor tipografice dintr-un text; concr. text (tipărit special) pe care s-au făcut corecturi. **2.** Fiecare dintre modificările făcute pe un text corectat.

CORÉCŢIE s.f. (<fr. *correction*, lat. *correctio, -onis*) **1.** Pedeapsă corporală aplicată unui vinovat. ◇ *Casă de corecţie* = locul unde îşi execută pedeapsa infractorii minori. **2.** Cantitate care trebuie adunată sau scăzută din rezultatul unei măsurători pentru a compensa erorile sistemelor de care este afectată măsurătoarea.

CORECŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *correctionnel*) (JUR.) Care se referă la o pedeapsă (*ex. închisoare corecţională*).

CORÉE s.f. (<fr. *chorée*; cf.gr. *choreia* "dans") Boală nervoasă, întîlnită în special la tineri, caracterizată prin mişcări involuntare, dezordonate ale diferitelor segmente corporale (ex. faţă, gît, membre superioare).

COREEÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Coreea*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor din rasa mongoloidă (ramura est-asiatică) care s-a format, care locuieşte în Coreea; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Coreii sau este originară de acolo. Mai trăieşte în China, Japonia şi CSI. Coreenii sînt de religie budistă, confucianistă, daoistă, creştină ş.a. **2.** Adj. Care aparţine Coreii sau coreenilor, referitor la Coreea sau la coreeni. ◆ (Substantivat, f.) Limba vorbită de coreeni.

COREGÓN s.m. (<fr. *corégone*) Peşte teleostean, salmonid, dulcicol şi marin, migrator, cu solzi argintii (*Coregonus*). Trăieşte în lacuri din N Europei, iar în România, în lacuri special amenajate.

COREGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *chorégraphe*) Maestru sau maestră de dans şi de balet; creator al unui dans sau al unui spectacol de balet.

COREGRAFÍE s.f. (<fr. *chorégraphie*) **1.** Arta dansului şi a baletului; arta punerii în scenă a unor dansuri şi balete. **2.** Sistem de notare convenţională a paşilor şi a figurilor de dans.

CORELATÍV, -Ă adj. (<fr. *corrélatif*) Care este în relaţie reciprocă cu ceva, care indică un raport reciproc.

CORELÁŢIE s.f. (<fr. *corrélation*) **1.** Relaţie reciprocă; relaţie în care unul dintre termeni nu poate exista fără celălalt (ex. *părinte-copil; pozitiv-negativ*). **2.** Dependenţă reciprocă, relaţie a două fenomene sau procese între variaţiile cărora există o anumită legătură.

CORELIGIONÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *coreligionnaire*) Persoană de aceeaşi religie cu altă persoană.

COREPETITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*co-* "con[1]-"+*repetitor*) (MUZ.) Persoană care acompaniază la pian, la repetiţii sau în concerte, recitaluri şi spectacole, un cîntăreţ, un instrumentist, un dansator etc.

CORESPONDÁ vb. I intranz. (cf. germ. *korrespondieren*, fr. *correspondre*) A purta corespondenţă cu cineva, a comunica prin scrisori.

CORESPONDÉNT, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *correspondant*) **I.** S.m. şi f. **1.** Colaborator al unui ziar, al unei reviste etc., care trimite spre publicare informaţii despre evenimentele din locul unde se află. **2.** Persoană cu care cineva se află în corespondenţă. **3.** Persoană care, în lipsa părinţilor unui elev, are răspunderea acestuia în faţa autorităţilor şcolare. **II.** Adj. **1.** *Membru corespondent* = membru al unei academii sau al altei instituţii ştiinţifice, cu drept de vot consultativ. **2.** Care corespunde, care se află într-o anumită legătură, relaţie, corespondenţă cu ceva asemănător. ◇ *Unghiuri corespondente* = fiecare dintre cele patru perechi de unghiuri, egale între ele, formate de aceeaşi parte a unei secante care taie două drepte paralele.

CORESPONDÉNŢĂ s.f. (<fr. *correspondance*) **I. 1.** Schimb (regulat) de scrisori între două sau mai multe persoane. ◆ Totalitatea scrisorilor schimbate între două sau mai multe persoane. ◆ Conţinutul unei scrisori. **2.** Relatare a faptelor petrecute într-o localitate, într-o regiune, într-o ţară, făcută de corespondentul unui ziar, al unui post de radio, de televiziune etc. **II. 1.** Raport, legătură între lucruri, fenomene, organe, părţi ale unui întreg care se potrivesc între ele. **2.** Raport constant care există între două unităţi lingvistice. ◇ (GRAM.) *Corespondenţa timpurilor* = raportul de timp dintre predicatul unei propoziţii subordonate şi predicatul regentei. ◆ Paralelism între fapte din istoria unor limbi diferite, cu ajutorul căruia se demonstrează înrudirea dintre limbi. **3.** (MAT.) Relaţie dintre două mulţimi, conform căreia fiecare element al unei mulţimi este pus în legătură cu unul sau cu mai multe elemente din cealaltă mulţime. **4.** (ECON.) *Corespondenţa conturilor* = legătura reciprocă dintre conturi care reflectă aceeaşi operaţie economică.

CORESPÚNDE vb. III intranz. (<fr. *correspondre*) **1.** A se potrivi, a fi conform cu ceva; a răspunde la cerinţe, la aşteptări etc. **2.** A fi în legătură, a comunica cu ceva; a fi situat pe acelaşi plan cu ceva.

CORÉU s.n. (<lat. *choreus*; cf. fr. *chorée*) Troheu.

COREÚT s.m. (<fr. *choreute*; cf.gr. *khoreutes*) Corist în teatrul antic.

CORHÁN s.m. Insectă mică, din ordinul ortopterelor, de culoare galbenă-roşcată, care se hrăneşte cu resturi alimentare şi care trăieşte în locuri întunecoase (*Blatta germanica*).

CORHÁRT s.n. (<fr. *corharte*) Material aluminos refractar, care este folosit la căptuşirea cuptoarelor pentru fabricarea sticlei.

CORHÁNÍT s.n. Transportare a buştenilor de la locul fasonării pînă la o cale de comunicaţie, prin tîrîre sau prin rostogolire (cu ajutorul ţapinei).

CORIÁL, -Ă adj. (<fr. *chorial*) Care aparţine corionului, privitor la corion. ◇ *Vilozitate corială* = formaţie a unui înveliş fetal din lacunele sangvine ale placentei embrionare, care ia parte la formarea placentei şi în axul căreia se termină sau îşi au originea vasele ombilicale.

CORIÁMB s.m. (<fr. *choriambe*; cf.gr. *choriambos* <*choreios* "troheu"+*iambos* "iamb") Picior de vers antic de patru silabe, format dintr-un troheu şi un iamb.

CORIÁNDRU s.m. (<ngr. *koriandron*) Plantă erbacee anuală, din familia umbeliferelor, cu florile mici, albe sau roz, cu miros pătrunzător şi cu fructele în formă de globuleţe, bogate în uleiuri eterice, ale căror seminţe uscate sînt folosite în industria farmaceutică, a parfumurilor sau drept condiment (*Coriandrum sativum*).

coriandru

CORIBÁNT s.m. (<fr. *corybante*; cf.gr. *korybas*, *korybantos*) (În Grecia antică) Preot al zeiţei Cibele (al cărei cult avea un caracter orgiac).

CORÍDĂ s.f. (<sp., fr. *corrida*) Luptă cu tauri (în Spania, în ţările Americii Latine şi în S Franţei).

coridă

CORIDÓR s.n. (<fr. *corridor*, germ. *Korridor*) **1.** Spaţiu îngust (şi lung) într-o clădire, care serveşte ca loc de trecere şi de legătură între încăperile situate pe acelaşi plan. **2.** Spaţiu îngust de-a lungul compartimentelor unui vagon de cale ferată prin care se circulă şi din care se intră în compartimente. **3.** Porţiune îngustă de teren care leagă două puncte. **4.** (GEOGR.) Depresiune îngustă şi lungă prin care trece o apă curgătoare şi care, de obicei, separă un munte de regiunea vecină.

CORIFÉU, -ÉE subst. (<fr. *coryphée*, lat. *coryphaeus*; cf.gr. *koryphaios*) **1.** S.m. Conducător al corului în tragedia şi în comedia greacă antică. ◆ Cîntăreţ solist într-un cor. ◆ Balerin care conduce un ansamblu. **2.** S.m. şi f. Personalitate de marcă (cu rol de conducător) într-un domeniu de activitate.

CORIGÉNT, -Ă adj., s.m. şi f. (<lat. *corrigens, -ntis*) (Elev sau student) care, la încheierea anului şcolar ori universitar, nu a obţinut notă de trecere la una sau la două materii şi care urmează să dea, toamna, un nou examen la materia ori la materiile respective.

CORIGÉNŢĂ s.f. (<*corigent*) Situaţia unui elev sau a unui student corigent. ◆ Examen dat de un corigent.

CORIGÍBIL, -Ă adj. (<fr. *corrigible*) Care se poate corija.

CORIJĂ vb.I tranz. şi refl. (<fr. *corriger*) A (se) corecta, a (se) îndrepta.

CORÍMB s.n. (<fr. *corymbe*, lat. *corymbus*; cf. gr. *korymbos* "ciorchine") Inflorescenţă în formă de umbrelă, în care pedicelii florilor sînt aşezaţi în lungul unui ax principal, avînd lungimi diferite, astfel încît florile se află aproape la acelaşi nivel.

CORIMBIFÉR, -Ă adj. (<fr. *corymbifère*) (Despre plante) Care are florile dispuse în corimb.

CORINDÓN s.n. (<fr. *corindon*) Oxid natural de aluminiu (Al_2O_3), cristalin, incolor şi transparent (în stare pură) sau variat colorat (datorită prezenţei unor oxizi metalici), care este cel mai dur mineral după diamant. Se foloseşte ca abraziv sau ca piatră (semi) preţioasă.

CORINTIÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *corinthien*) **1.** Adj. Corintic. **2.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuieşte în Corint; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Corintului sau este originară de acolo.

CORÍNTIC, -Ă adj. (<n.pr. *Corint*) Care aparţine Corintului, privitor la Corint; din Corint. ◇ *Ordin* (sau *stil*) *corintic* = stil arhitectonic la eleni şi la romani, caracterizat prin supleţea coloanei decorate cu caneluri şi prin capitelul înalt, împodobit cu sculpturi, care reprezintă frunze de acantă, în formă de volută. *Coloană corintică* = coloană care aparţine stilului corintic.

CORIOEPITELIÓM s.n. (<fr. *chorioépithéliome*; cf. gr. *khorion* "placentă") Tumoare malignă dezvoltată în uter din resturile placentei rămase după sarcină.

CORIÓN s.n. (<fr. *chorion*; cf. gr. *khorion* "membrană", "placentă") **1.** Înveliş extern al embrionului la vertebratele superioare, ale cărui vilozităţi, la mamifere, pătrund în pereţii uterului, formînd placenta. **2.** Strat profund al pielii, în care se găsesc vase sangvine şi nervi.

CORÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *choriste*) Persoană care cîntă într-un cor.

CORIUM s.n. (cuv. lat.) Strat de piele cuprins între epidermă şi stratul adipos subcutanat (format dintr-un ţesut conjunctiv), care, după prelucrare, se transformă în piele tăbăcită.
CORÍZĂ s.f. (<fr. *coryza*; cf.gr. *koryza*) (MED.) Guturai. ◇ *Coriză spasmodică* = boală alergică ce apare la persoanele sensibilizate la diferite substanţe din aer. *Coriză contagioasă* = boală de natură virotică sau microbiană întîlnită la păsări de curte (curci şi găini).
CÓRLĂ s.f. (ORNIT.) Găinuşă de baltă (*Gallinula chloropus*).

corlă

CORM s.n. (<fr. *corme*; cf. gr. *kormos* "trunchi") Organism al plantelor superioare, format din rădăcină, tulpină şi frunze, care are o structură anatomică evoluată.
CORMÁNĂ s.f. (<magh. *kormány*) Parte a plugului, din oţel, care preia brazda tăiată de brăzdar, o răstoarnă şi o mărunţeşte.
CORMOFÍT, -Ă adj., s.f. (<fr. *cormophyte*; cf.gr. *kormos* "trunchi"+*phyton* "plantă") **1.** Adj. (Despe unele plante) Care are corm. **2.** S.f. (La pl.) Grup de plante superioare care au corm; (şi la sg.) plantă care face parte din acest grup.
CORMORÁN s.m. (<fr. *cormoran*) (La pl.) Gen de păsări acvatice palmipede, de talie mare, cu penele negre, împestriţate cu alb pe cap şi pe gît, cu ciocul lung şi încovoiat, cu coada lungă, rigidă, care sînt dăunătoare prin consumul mare de peşte (*Phalacrocorax*); (şi la sg.) pasăre care face parte din acest gen.

cormoran

CORN[1] s.n., s.m. (lat. *cornu*) **I. 1.** S.n. Excrescenţă dură, pereche sau nepereche, pe osul frontal al rumegătoarelor, de natură epidermică, fiind simplă şi persistentă (la familia cavicornelor) sau de natură dermică, fiind ramificată şi caducă (la familia cervidelor). Simbolul cornului este cel al puterii extinsă astfel şi asupra animalelor cornute. De asemenea, coarnele sînt reprezentate în simbolistica diferitelor popoare ca o imagine a ambivalenţei, a forţelor regresive (diavolul), a dualismului dintre principiul activ-masculin şi principiul pasiv-feminin etc. ◆ Excrescenţă pe fruntea sau pe nasul rinocerilor. ◆ P.anal. Fiecare dintre cele patru organe tactile şi vizuale ale melcului. ◆ P.anal. Fiecare dintre cele două excrescenţe chitinoase de lîngă ochii unor cărăbuşi. **2.** S.n. (La sg.) Substanţă de natură cornoasă din care sînt constituite coarnele animalelor (folosită la fabricarea unor obiecte). **3.** S.m. Instrument muzical de suflat, constituit, în forma sa primitivă, dintr-un corn, iar mai tîrziu dintr-un tub conic de alamă sau din alt metal. ◇ *Corn englez* = instrument muzical de suflat din familia oboiului, cu sunet mai grav şi cu ancie dublă. **4.** S.m. (Şi *corn de vînătoare*) Instrument de suflat, de formă alungită şi curbată, confecţionat uneori dintr-un corn, folosit la vînătoare sau pentru chemări, pentru semnalizări etc. **5.** S.n. Recipient făcut dintr-un corn sau în formă de corn, în care se păstrează praf de puşcă, sare etc.; p.ext. conţinutul acestui recipient. ◇ *Cornul abundenţei* = (în mitologia greacă) corn umplut cu fructe şi cu flori, simbol al belşugului, al fericirii, al fecundităţii şi emblemă a numeroase divinităţi (Bachus, Cibele, Ceres etc.); (sens curent) belşug; bunăstare. **6.** S.n. Recipient format dintr-un corn sau vas mic de lut prelungit cu o pană de gîscă prin care se scurge huma colorată, folosit în industria ceramică populară, pentru decorarea vaselor. **7.** S.n. (TEHN.; mai ales la pl.) Nume generic dat părţilor unei construcţii, ale unor organe de maşini, ale unor unelte etc. în formă de corn. **8.** S.n. (La sg.) Denumire dată unor formaţii anatomice cu aspect de corn (ex. *corn uterin*; *cornul lui Amon*). **9.** S.n. Produs de panificaţie preparat din făină albă, cu greutate mică şi în formă de semicerc. **10.** S.n. *Cornul lunii* = luna în primul şi în ultimul pătrar, cînd are formă de seceră. În tradiţia popoarelor cornul lunii reprezintă principiul feminin, castitatea şi naşterea (la romani), imaginea paradisului şi simbol al învierii (la diferite popoare musulmane), emblema otomanilor (căpătînd valoare de simbol paralel cu acela al crucii) etc. **11.** S.n. *Cornul-secarei* = ciupercă parazită, din familia ascomicetelor, care trăieşte în ovarul unor plante graminee, apărînd pe spic ca formaţii tari, violete-negricioase, folosite în industria farmaceutică (pentru extragerea ergotinei) (*Claviceps purpurea*); boală a secarei, provocată de această ciupercă. **II.** S.n. (La pl.) Căpriorii casei.
CORN[2] s.m. (lat. *cornus*) Arbust sau arbore mic, din familia cornaceelor, cu lemnul foarte tare, cu frunzele opuse, întregi, cu florile galbene care apar înainte de înfrunzire şi cu fructele drupe, acrişoare, roşii, comestibile (*Cornus mas*).
CORNÁC s.m. (<fr. *cornac*) Persoană care îngrijeşte şi conduce un elefant (în India).
CORNACÉE s.f. (<fr. *cornacée*) (La pl.) Familie de plante lemnoase, dicotiledonate, cu frunzele opuse, întregi, cu florile gamopetale, mici, galbene sau albe, grupate în umbele şi cu fructele drupe sau bace, de culoare roşie sau neagră; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *cornul*).
CORNÁCI s.m. (<*corn*[1]) Plantă erbacee acvatică, cu tulpinile lungi, cu frunzele romboidale, cu florile albe, mici şi cu fructele drupe mari, negre-cenuşii, avînd două sau patru coarne şi seminţe comestibile (*Trapa natans*).
CORNÁJ s.n. (<fr. *cornage*) **1.** Zgomot patologic produs de trecerea aerului prin căile respiratorii îngustate din cauza unor leziuni, a unor infecţii etc. **2.** Sforăială care se aude la cai cînd sînt goniţi la galop.
CORNALÍNĂ s.f. (<fr. *cornaline*, lat. *cornalina*) Varietate de agat, translucidă, a cărei culoare variază de la roşu-închis la roşu-trandafiriu, folosită ca piatră semipreţioasă.
CORNEÁN, -Ă adj. (<fr. *cornéen*) De cornee, al corneei, privitor la cornee.
CORNEÁNĂ s.f. (<fr. *cornéenne*) Rocă metamorfică de culoare cenuşie, formată prin recristalizarea materialului care conţine silice la contactul cu corpuri eruptive fierbinţi.
CORNÉE s.f. (<fr. *cornée*, lat. [tunica] *cornea*) Membrană anterioară transparentă, de natură epitelială, a ochiului.
CÓRNER[1] s.n. (<engl., fr. *corner*) Lovitură de colţ la fotbal, care se acordă echipei în atac, dacă un jucător al echipei în apărare trimite mingea în spatele liniei de poartă.
CÓRNER[2] s.n. (<engl. *corner*) Formă simplă de organizare monopolistă în care partenerii se înţeleg în privinţa cumpărării de mărfuri şi vînzării lor la preţuri ridicate.
CORNÉT s.n. (<fr. *cornet*) **1.** Bucată de hîrtie răsucită în formă de con, în care se împachetează diferite mărfuri, lucruri etc.; conţinutul unui astfel de con. **2.** *Cornet acustic* = aparat în formă de pîlnie, care intensifică vibraţiile sonore, folosit de persoanele cu auzul slab. **3.** Instrument muzical de suflat, din alamă, asemănător cu trompeta, dar de dimensiuni mai mici şi cu un registru mai înalt. **4.** *Cornet nazal* = fiecare dintre cele şase lame osoase, în formă de cornet, care se află pe pereţii laterali ai celor două nări. **5.** Produs de patiserie, asemănător cu vafela de napolitană sau de tort, în formă de con (retezat), în care se pune înghеţată, cremă, frişcă etc.
CORNIÉRĂ s.f. (<fr. *cornière*) Bară laminată de oţel, care are profilul secţiunii transversale în forma literei *L*.
CORNÍŞĂ s.f. (<fr. *corniche*) **1.** Element de construcţie care reprezintă partea superioară, ieşită în afară şi ornamentată, a zidului unei construcţii şi care are rolul de a împiedica scurgerea apei de ploaie pe faţa clădirii. **2.** Mulură, cu rol decorativ, pe plafon, deasupra unei uşi, ferestre etc. **3.** Drum paralel cu curbele de nivel pe marginea unei pante abrupte, a unei faleze etc.
CORNIŞÓN s.n. (<fr. *cornichon*) Varietate

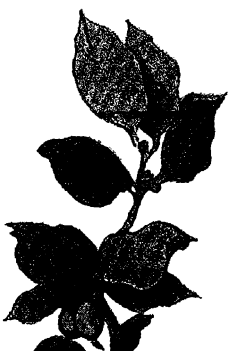
corn[2]

de castraveţi mici şi tari, care se folosesc mai ales pentru conservare în oţet.
CORNIŞÓR s.n. (<*corn*[1]) Mică plantă erbacee, cu tulpina tîrîtoare, cu frunzele lanceolate, dinţate şi cu spice terminale, care creşte pe stînci şi în păduri (*Lycopodium annotinum*).
CORNÍŢĂ s.f. (<*coarnă*) Varietate de struguri, cu boabele negre-roşietice, asemănătoare cu coarna.
CORNÍZĂ s.f. (cf. it. *cornice*) Vergea de lemn sau de metal de care se atîrnă perdelele sau draperiile.
CORNÓS, -OÁSĂ adj. (<*corn*[1]) Care are consistenţă dură. ◇ *Celulă cornoasă* = celulă epitelială moartă. *Strat cornos* = strat al epidermei, relativ dur, format din celule cornoase, care are rol de protecţie.
CORNÚT, -Ă adj. (<*corn*[1]) **1.** (Despre unele animale) Care are coarne. ◆ (Substantivat, f.) Vită cornută. **2.** Cu coarne bine dezvoltate. **3.** (BOT.) *Secară-cornută* = cornul-secarei (*Claviceps purpurea*).
CORNÚŢ s.m. (<*corn*[1]) Plantă erbacee, anuală sau perenă, cu tulpina tîrîtoare şi cu fructele în formă de capsule cilindrice (*Cerastium alpinum*).
CORNWALL s.m. (cuv. engl.) Rasă de porci, de talie mare şi de culoare neagră, creată în Anglia; porc care face parte din această rasă.
COROÁNĂ s.f. (<lat. *corona*) **1.** Podoabă pentru cap în formă de cerc, făcută din flori, din frunze, din metal etc. Locul coroanei fiind pe creştetul capului, ea constituie însemnul puterii şi al luminii, ţinînd de strălucirea şi de simbolismul coroanei solare. Coroana simbolizează o putere, o demnitate, o domnie, iar atunci cînd se termină ca o cupolă, ea reprezintă suveranitatea absolută. ◆ Cunună de flori sau de frunze care se pune la mormîntul cuiva (ca omagiu). **2.** Diademă (de aur, de argint, de fier) ornată cu pietre preţioase, purtată de împăraţi, de regi, de duci etc. (ca semn al puterii) sau reprezentată pe stemele şi pe blazoanele familiilor imperiale, regale sau senioriale. ◆ P. anal. Tiară papală. **3.** Fig. Putere monarhică; p.ext. persoană care are această putere. **4.** Unitate monetară în unele ţări (Cehoslovacia, Suedia etc.). **5.** Totalitatea ramurilor unui arbore sau ale unui arbust. **6.** *Coroană dentară* = partea vizibilă a dintelui, care iese din gingie şi care este acoperită cu smalţ. ◆ Îmbrăcăminte de metal, de porţelan, de acrilat etc. cu care se acoperă un dinte sau o măsea cariată. **7.** (MUZ.) Semn în formă de semicerc cu un punct la mijloc, pus deasupra unei note sau a unei pauze pentru a le prelungi valoarea. **8.** Marginea superioară a copitei (calului). **9.** (MAT.) *Coroană circulară* = suprafaţa cuprinsă între două cercuri concentrice, coplanare şi cu razele diferite. **10.** *Coroană solară* = aureolă puţin luminoasă în jurul Soarelui, care este formată din stratul exterior, foarte rarefiat şi cu o temperatură de aproximativ un milion de grade, al atmosferei solare, fiind vizibilă cu ochiul liber în timpul eclipselor totale. **11.** Art. *Coroana boreală* = numele unei constelaţii circulare din emisfera boreală. **12.** Piesă sau parte dintr-o piesă care are forma unui cilindru gol, cu lungimea mică.
COROBORÁ vb. I tranz. (<fr. *corroborer*, lat. *corroborare*) A confirma; a hotărî, a sprijini.
CORODÁ vb. I tranz. (<fr. *corroder*) **1.** (Despre agenţi chimici) A roade, a degrada unele materiale, metale etc. (în mod progresiv). **2.** A pregăti o formă de tipar prin gravare chimică, cu ajutorul unei soluţii corosive. **3.** A decolora pe anumite porţiuni o ţesătură vopsită, pentru a obţine diferite desene.
CORODÁNT, -Ă adj., s.m. (<fr. *corrodant*) (Substanţă) care corodează.
CORÓI s.m. (<magh. *karvaly*) Nume dat mai multor specii de păsări răpitoare mici, în special şoimului.

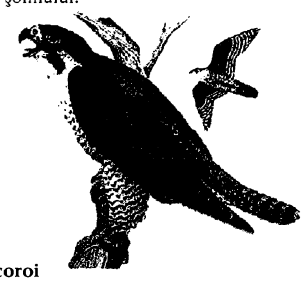
coroi

COROLÁJ s.n. (<fr. *corroyage*) Raportul dintre aria secţiunii iniţiale a unui lingou sau a unui semifabricat supus laminării sau forjării şi aria secţiunii finale a semifabricatului sau a piesei obţinute.
COROÍDĂ s.f. (<fr. choroïde; cf.gr. *khorion* "piele"+*eidos* "aspect") Membrană subţire vasculară şi pigmentată a ochiului, situată între sclerotică şi retină.
COROIDÍTĂ s.f. (<fr. *choroïdite*) Inflamaţie a coroidei, însoţită de tulburări de vedere.
COROLÁR s.n. (<lat. *corollarium*, fr. *corollaire*) **1.** (MAT.) Concluzie care derivă nemijlocit dintr-o teoremă. **2.** Idee care decurge dintr-o teorie, dintr-o afirmaţie etc.
COROLĂ s.f. (<lat. *corolla*, fr. *corolle*) Totalitatea petalelor unei flori, de obicei viu colorate, care constituie învelişul floral intern. ◆ Obiect a cărui formă circulară seamănă cu o corolă.
COROLOGÍE s.f. (<fr. *chorologie*; cf. gr. *khora* "regiune"+*logos* "ştiinţă") **1.** Studiu ştiinţific al repartiţiei geografice a speciilor vegetale şi animale. **2.** Reprezentare cartografică a acestei repartiţii.
CORÓNA s.f. (<fr. *coronne*, germ. *Krone*) (Tip de) descărcare electrică în forma unei coroane, care apare în jurul părţilor mai ascuţite ale conductoarelor aflate la înaltă tensiune.
CORONÁL, -Ă adj. (<fr. *coronal*, lat. *coronalis*) **1.** Care se referă la coroana solară. **2.** *Os coronal* = os care formează partea anterioară a craniului.
CORONAMÉNT s.n. (<fr. *couronnement*) **1.** Element terminal, cu funcţie ornamentală, situat în partea superioară a unui edificiu, a unei porţi etc. ◆ Partea superioară a unui chei, a unui dig, a unui zid de sprijin, construită, de obicei, din piatră făţuită. **2.** Totalitatea ramurilor unui arbore sau ale unui arbust.
CORONÁR, -Ă adj. (<lat. *coronarius*, fr. *coronaire*) (Despre vase sangvine, artere, vene) Care este în formă de coroană în jurul unui organ pe care îl irigă. ◇ *Artere coronare* = artere care se desprind din artera aortă aproape de originea ei şi care vascularizează inima. *Vase coronare* = artere şi vene care vascularizează inima.
CORONARIÁN, -Ă adj. (<fr. *coronarien*) Care este în legătură cu arterele coronare, privitor la arterele coronare. ◆ (Substantivat) Persoană care suferă de o afecţiune a arterelor coronare.
CORONARÍTĂ s.f. (<fr. *coronarite*) Inflamaţie a arterelor coronare ale inimii.
CORONAROGRAFÍE s.f. (<fr. *coronarographie*) Radiografie a arterelor coronare.
CORONAROPATÍE s.f. (<fr. *coronaropathie*) Nume generic pentru afecţiunile arterelor coronare.
CORONÉR s.m. (<engl. *coroner*) Ofiţer de poliţie judiciară în Anglia şi în SUA.
CORONÍŞTE s.f. (<*coroană*) Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu frunzele compuse şi cu florile roşietice sau alburii, care este folosită ca nutreţ (*Coronilla varia*).
CORÓNIU s.n. (<fr. *coronium*) Element chimic ipotetic, care s-ar afla în coroana solară şi căruia i-au fost atribuite unele linii spectrale produse, în realitate, de atomii puternic ionizaţi ai unor elemente cunoscute.
CORONOGRÁF s.n. (<fr. *coronographe*) Instrument astronomic pentru studierea coroanei solare.
CORONÚLĂ s.f. (<fr. *coronule*) Totalitatea apendicelor care se găsesc la petalele unor corole.
COROPÍŞNIŢĂ s.f. (<bg. *konopištica*) Insectă ortopteră, dăunătoare plantelor, cu corpul greoi şi cu picioarele anterioare ca nişte lopeţi, care atacă, în special, culturile de grădinărie (*Gryllotalpa vulgaris*).
COROPLÁST s.m. (cf. fr. *coroplaste* <gr. *kore* "fată"+*plastes* "formator") Modelator de figurine din pămînt ars, în Grecia antică.
COROSBÍNĂ s.f. Peşte marin mărunt, viu colorat, cu două tentacule mici deasupra ochilor şi cu aripioara dorsală foarte lungă, alcătuită din numeroase raze spinoase (*Blennius sanguinolentus*).

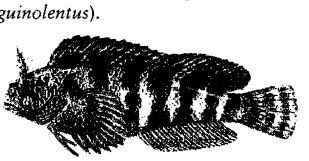
corosbină

COROSÍV, -Ă adj. (<lat. *corrosivus*, fr. *corrosif*) **1.** (Despre substanţe chimice) Care provoacă coroziune (ex. *agent corosiv*). ◇ *Sublimat corosiv* = clorură de mercur, folosită, în soluţie, ca dezinfectant. **2.** Fig. Muşcător, usturător.
COROSIVITÁTE s.f. (<fr. *corrosiveté*) Însuşirea de a fi corosiv.
COROZIÚNE s.f. (<fr. *corrosion*) **1.** Proces chimic sau electrochimic de degradare, superficială sau în adîncime, a unui corp metalic, determinat de oxigen, de apă sau de diverse substanţe chimice. Combaterea acestui proces se realizează prin vopsire, lăcuire, smălţuire, oxidare, nichelare, cromare, argintare, prin adăugare de anticorosivi, prin protecţie catodică etc. **2.** Proces de eroziune a suprafeţei rocilor sub acţiunea chimică a apei, a vîntului etc.
CORP s.n., s.m. (<lat. *corpus*, fr. *corps*) **I. 1.** S.n. Organismul considerat ca un întreg anatomic

şi funcţional; totalitatea organelor unei fiinţe. ◆ Trup fără cap; trunchi. ◆ Cadavru. **2.** S.n. Partea principală a unui obiect, a unei construcţii, a unei maşini etc. ◇ *Corp de casă* (sau *de case*) = clădire mare (cu mai multe extinderi sau apartamente). ◆ Conţinutul unei scrisori (fără formula de introducere şi de încheiere). ◆ Cuprinsul unei cărţi. **3.** S.n. (ANAT.) *Corp calos* = ansamblu de fibre nervoase care uneşte cele două emisfere ale creierului mare. *Corp ciliar* = structură anatomică a globului ocular, situată în zona circulară de joncţiune a coroidei cu corneea şi cu irisul. *Corp galben* = ţesut endocrin ovarian, de culoare gălbuie, care se formează după eliminarea ovulului şi care secretă progesteron. *Corp striat* = formaţie cerebrală pereche, care, la vertebratele inferioare, reprezintă organul principal de coordonare nervoasă. **4.** S.m. (FIZ.) Porţiune determinată dintr-o substanţă, dintr-un sistem etc. alcătuită din atomi sau din molecule cu masa diferită de zero. ◇ *Corp negru* = corp care absoarbe complet orice radiaţie electromagnetică incidentă, în particular lumina. **5.** S.n. *Corp de legi* = culegere de legi. **6.** S.n. Parte dintr-un ansamblu formată dintr-un singur obiect. ◇ *Corp de iluminat* = dispozitiv în care se montează una sau mai multe lămpi electrice şi care are rolul de a redistribui fluxul luminos. ◆ *Corp ceresc* = a) astru; b) obiect lansat de om în spaţiul cosmic. **7.** S.n. (CHIM.) Substanţă definită. ◇ *Corp simplu* = substanţă ale cărei molecule sînt formate din atomi de acelaşi fel; element. *Corp compus* = substanţă ale cărei molecule sînt formate din atomi a mai multe elemente. ◇ *Corp străin* = particulă care se găseşte într-un tot de altă natură; impuritate. **8.** S.n. *Corp geometric* = figură geometrică în spaţiu; corp mărginit de feţe (plane sau sferice) definite geometric. **9.** S.n. (JUR.) *Corp delict* = obiect care a servit sau care era destinat să servească la săvîrşirea unei infracţiuni; obiect care poartă urmele unei infracţiuni sau asupra căruia s-a săvîrşit infracţiunea, adus în justiţie ca probă materială împotriva acuzatului. **10.** S.n. (TIPOGR.) *Corp de literă* = lungime a paralelipipedului care formează piciorul literei, exprimată în puncte tipografice. **II.** S.n. **1.** Totalitatea persoanelor care, prin funcţie sau prin profesiune, formează o unitate deosebită, legal constituită. ◇ *Corp constituit* = colectivitate de persoane care se organizează, de obicei, pe baza unei legi. *Corp legislativ* (sau *legiuitor*) = totalitatea deputaţilor dintr-o adunare legislativă. ◇ *Corp diplomatic* = totalitatea reprezentanţilor diplomatici din alte state acreditaţi pe lîngă un stat. *Corp de balet* = ansamblu de balet. **2.** (Şi *corp de armată*) Mare unitate militară, în compunerea căreia intră un număr variabil de divizii, de brigăzi şi de regimente (de aceeaşi categorie). ◇ *Corp de trupă* = unitate militară independentă. *Corp de gardă* = clădire sau încăpere pe care o ocupă o gardă militară în timpul executării serviciului de pază.

CORPOLÉNT, -Ă adj. (<lat. *corpulentus*, fr. *corpulent*) (Despre oameni) Care are corpul mare şi gras.

CORPOLÉNŢĂ s.f. (<fr. *corpulence*) Însuşirea de a fi corpolent.

CORPORÁL, -Ă adj. (<lat. *corporalis*, fr. *corporel*) Care aparţine corpului (**I 1**), privitor la corp; aplicat corpului. ◆ *Pedeapsă corporală* = sancţiune care constă în loviri sau în torturi aplicate unui delincvent. *Percheziţie corporală* = percheziţie făcută unei persoane pentru a constata dacă nu ascunde sub haine, în buzunare etc. corpuri delicte.

CORPORATÍSM s.n. (<fr. *corporatisme*) Doctrină social-politică şi economică, răspîndită mai ales în anii de după primul război mondial, care preconiza desfiinţarea sindicatelor muncitoreşti şi înlocuirea lor cu corporaţii profesionale, precum şi înlocuirea parlamentului printr-o reprezentanţă naţională a corporaţiilor.

CORPORÁŢIE s.f. (<fr. *corporation*) **1.** (În ev. med.) Organizaţie de meşteşugari, constituită (pe meserii) în scopul apărării intereselor şi a drepturilor comune. **2.** Organizaţie profesională; ansamblu de persoane care exercită aceeaşi profesie. **3.** Întreprindere mare. ◆ Societate pe acţiuni.

CÓRPUS s.n. (<lat. *corpus*) **1.** Culegere sau colecţie de texte, inscripţii, legi, documente etc. **2.** (TIPOGR.) Corp de literă de zece puncte tipografice; garmond.

CORPÚSCUL s.m. (<lat. *corpusculum*, fr. *corpuscule*) Corp de dimensiuni foarte mici. ◇ *Corpuscul tactil* = formaţie nervoasă microscopică, localizată în dermă, care recepteaza excitaţiile tactile.

CORRIGENDA s.f. (cuv. lat.) Erată.

CORSÁJ s.n. (<fr. *corsage*) Parte a unei rochii care acoperă bustul.

CORSÁR s.m. (<it. *corsaro*, fr. *corsaire*) **1.** Corabie înarmată, aflată în proprietatea unei persoane, care, cu permisiunea unor guverne, ataca şi jefuia vasele inamice. **2.** Comandant al unui corsar; p.ext. pirat.

CORSÉT s.n. (<fr. *corset*) Centură lată şi elastică (întărită cu balene) care serveşte la strîngerea taliei. ◇ *Corset ghipsat* (sau *medical*) = aparat special făcut din ghips (sau din alt material), care serveşte, mai ales, la imobilizarea coloanei vertebrale.

CORSO s.n. (cuv. it.) Stradă în centrul unui oraş, care serveşte ca loc de promenadă.

CORT s.n. (<ngr. *korti*) Adăpost portativ demontabil, făcut dintr-una sau din mai multe foi de pînză impermeabilă sau din material plastic (fixate pe ţăruşi). ◇ *Cort-umbrelă* = cort care se deschide ca o umbrelă şi care poate fi instalat mai simplu şi mai repede decît cele obişnuite. ◆ Locuinţa nomadului în deşert.

CORTÉGIU s.n. (<it. *corteggio*, fr. *cortège*) Şir de persoane (în mers) care participă la o ceremonie, la o solemnitate sau care însoţesc o personalitate marcantă. ◆ Fig. Şir, înşirare.

CORTES s.n. (cuv. sp.) **1.** Organe reprezentative pe stări în regatele feudale din Spania şi din Portugalia. **2.** Denumire a Parlamentului în Portugalia (pînă în 1911) şi în Spania.

CÓRTEX s.n. (<lat., fr. *cortex*) **1.** Scoarţă (a unui copac). ◆ Coajă (a unui fruct). **2.** Înveliş al părului, cuprins între măduva centrală şi cuticula exterioară. **3.** *Cortex cerebral* = scoarţa cerebrală. *Cortex suprarenal* = glandă corticosuprarenală.

CORTICÁL, -Ă adj. (<fr. *cortical*) Care aparţine învelişului exterior al unui organ animal sau vegetal, care se referă la acest înveliş. ◆ Care aparţine scoarţei cerebrale.

CORTICOÍD s.m. (<fr. *corticoïde*) Hormon secretat de glanda corticosuprarenală.

CORTICOPLEURÍTĂ s.f. (<fr. *corticopleurite*) Congestie pulmonară localizată în zona corticală a plămînilor, care afectează şi pleura din regiunea respectivă.

CORTICOSTEROÍD s.m. (<fr. *corticostéroïde*) Corticoid.

CORTICOSTERÓN s.m. (<fr. *corticostérone*) Hormon steroid prezent în cortexul suprarenal, care are rol esenţial în metabolismul glucidic.

CORTICOSUPRARENÁLĂ adj. (după fr. *cortico-surrénale*) *Glandă corticosuprarenală* = glandă endocrină pereche, indispensabilă vieţii, reprezentată de porţiunea corticală a glandei suprarenale, care secretă un număr mare de hormoni sterolici.

CORTICOTERAPÍE s.f. (<fr. *corticothérapie*) Tratament pentru scoarţa cerebrală.

CORTICOTOMÍE s.f. (<fr. *corticotomie*) Incizie a scoarţei cerebrale.

CORTICOTRÓP s.m. (<fr. *corticotrope*) Hormon al lobului anterior al hipofizei, care are efect stimulator asupra funcţiei cortexului suprarenal.

CORTÍNĂ s.f. (<it. *cortina*) Perdea de stofă, de catifea etc. care desparte scena de sala de spectacol şi care se ridică sau se trage în părţile laterale ale scenei (la începerea spectacolului şi a fiecărui act).

CORTIZÓN s.m. (<fr. *cortisone*) Hormon secretat de glanda suprarenală, care, preparat sintetic, este folosit în tratamentul insuficienţei suprarenale, al reumatismului, al astmului, al unor infecţii etc.

CORTURÁR, -Ă s.m. şi f. (<*cort*) Ţigan care locuieşte în mod obişnuit în cort.

CORÚNCĂ s.f. Dispozitiv folosit în industria extractivă pentru a prinde şi a extrage prăjinile sau ţevile rămase în gaura de sondă, în urma unei avarii.

CORÚPE vb. III tranz. şi refl. (<lat. *corrumpere*, după *rupe*) **1.** A (se) abate de la moralitate, de la corectitudine sau de la datorie; a (se) perverti; a (se) deprava. **2.** A face ca o idee, un sentiment, un fenomen social etc. să-şi piardă integritatea, puritatea etc.; a (se) deforma; a (se) altera.

CORÚPT, -Ă adj. (<*corupe*) **1.** (Despre oameni) Care se abate de la normele morale; depravat, desfrînat. **2.** (Despre cuvinte, fapte etc.) Deformat, alterat, denaturat.

CORÚPŢIE s.f. (<lat. *corruptio, -onis*, fr. *corruption*) (Stare de) abatere de la moralitate, de la datorie, de la cinste; încălcare a normelor sau a atribuţiilor legale şi a îndatoririlor sociale şi morale prin folosirea unor mijloace condamnabile. ◆ Desfrînare, depravare.

CORVÉTĂ s.f. (<fr. *corvette*) **1.** Corabie de război cu trei catarge (armată cu tunuri). **2.** Navă de război (armată), de mic tonaj, care are o mare mobilitate de acţiune.

CORVÍD s.n. (<fr. *corvidé*; cf. lat. *corvus* "corb") (La pl.) Familie de păsări terestre sau arboricole, omnivore, variate ca mărime şi colorit al penajului (*Corvidae*); (şi la sg.) pasăre care face parte din această familie (ex. *corbul, cioara, gaiţa* etc.).

CORVOÁDĂ (**CORVÁDĂ**) s.f. (<lat. *corvada*; cf.fr. *corvée*) **1.** Muncă gratuită pe care ţăranii erau constrînşi, în trecut, să o presteze

pentru boieri sau pentru stat. **2.** Fig. Muncă silită; obligaţie neplăcută.
COSÁC s.m. (<bg. *kosak*) Peşte de apă dulce, din familia crapului, asemănător cu plătica (*Abramis ballerus*).
COSÁR s.m. (ORNIT.) Lopătar (*Platalea leucorodia*).
COSÁŞ s.m. (<*coasă*) **1.** Persoană care coseşte. ◇ *Cei-trei-cosaşi* = cele trei stele din constelaţia Orion. **2.** Nume dat mai multor insecte ortoptere din familia lăcustelor, care scot un ţîrîit asemănător cu fîşîitul coasei; insectă care face parte din această familie.

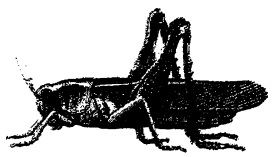

cosaş (2)

CÓSĂ s.f. (<fr. *cose*) **1.** Obiect protector din tablă, care se introduce în interiorul unei bucle formate la capătul unui cablu. **2.** (TEL.EC.) Mică piesă conductoare care serveşte la fixarea legăturilor electrice pe o placă.
COSECÁNTĂ s.f. (<fr. *cosécante*) Funcţie trigonometrică a unui unghi, egală cu secanta trigonometrică a unghiului complementar.
COSÍ vb. IV (<sl. *kositi*) **1.** Tranz. A tăia plante furajere, cereale etc. cu coasa sau cu o maşină agricolă. ◆ Fig. A distruge, a omorî. **2.** Refl. (Despre cai) A lovi în mers un picior de celălalt.
CÓSINUS s.n. (<fr. *cosinus*) Funcţie trigonometrică a unui unghi, egală cu sinusul unghiului complementar.
COSITÓR s.n. (<sl. *kositerŭ*) (CHIM.) Staniu.
COSITORÍ vb. IV tranz. (<*cositor*) A acoperi suprafaţa interioară a unui vas, a unei piese etc. de metal cu un strat subţire de cositor, pentru a împiedica oxidarea.
COSÍŢĂ s.f. (<bg. *kosica*) **1.** Părul lung al femeilor împletit în cozi; p.ext. păr. ◆ Şuviţă de păr. **2.** Plantă erbacee agăţătoare, din familia leguminoaselor, cu frunzele terminate cu un cîrcel ramificat şi cu florile albe-albăstrii (*Vicia hirsuta*).
COSMÉTIC, -Ă adj., s.n., s.f. (<fr. *cosmétique*) **I. 1.** Adj. Care serveşte la îngrijirea feţei sau a părului. **2.** S.n. Cremă sau loţiune folosită pentru îngrijirea feţei sau a părului. **II. 1.** S.f. Arta îngrijirii igienice a tenului, a părului etc. prin metode şi cu preparate speciale; profesiunea cosmeticianului. ◆ Ramură industrială care se ocupă cu fabricarea cosmeticelor. **2.** Adj. Care aparţine cosmeticii, care ţine de cosmetică, privitor la cosmetică.
COSMETICÍAN, -Ă s.m. şi f. (<*cosmetică*) Persoană specializată în cosmetică.
COSMETOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<*cosmetologie*) Specialist în cosmetologie.
COSMETOLOGÍE s.f. (<fr. *cosmétologie*) Ştiinţă a ceea ce se raportează la produsele cosmetice, la efectul lor, la modul lor de folosire etc.
COSMIATRÍE s.f. (<fr. *cosmiatrie*) Specialitate medicală care se ocupă cu înlăturarea defectelor fizice, cu menţinerea frumuseţii.
CÓSMIC, -Ă adj. (<fr. *cosmique*, lat. *cosmicus*; cf. gr. *kosmikos*) Care aparţine cosmosului, privitor la cosmos. ◇ *Spaţiu cosmic* = spaţiu infinit în care se află planetele, stelele, galaxiile etc.; spaţiu interplanetar; p.restr. spaţiul din afara planetei noastre. *Radiaţie cosmică* = radiaţie corpusculară sau electromagnetică provenită din spaţiul cosmic. *Raze cosmice* = radiaţii ionizate, cu mare putere de pătrundere, care străbat atmosfera în direcţie aproape verticală. *Biologie cosmică* = ramură a biologiei care se ocupă cu cercetarea influenţei diferiţilor factori cosmici asupra organismelor.
COSMO- (<fr. *cosmo-*; cf.gr. *kosmos*) Element prim de compunere care are semnificaţia "referitor la cosmos".
COSMOBIOLOGÍE s.f. (<fr *cosmobiologie*) Ştiinţă care studiază viaţa de pe alte planete.
COSMOCHIMÍE s.f. (<fr. *cosmochimie*) Ramură a chimiei care studiază elementele şi combinaţiile chimice din cosmos.
COSMODRÓM s.n. (<fr. *cosmodrome*, rus. *kosmodrom*) Complex de instalaţii, echipamente, construcţii şi terenuri aferente destinate asamblării, verificării şi lansării sateliţilor artificiali şi a navelor cosmice; teren special amenajat pentru aterizarea şi decolarea navelor cosmice.
COSMOECONOMÍE s.f. (<*cosmos* + *economie*) Economie mondială.
COSMOFIZIOLOGÍE s.f. (<fr. *cosmophysiologie*) Studiu al acţiunii factorilor cosmici asupra fiziologiei organismelor vii.
COSMOFOTOGRAMMETRÍE s.f. (<fr. *cosmophotogrammétrie*) Metodă a fotogrammetriei prin care se măsoară şi se reprezintă grafic mari porţiuni din suprafaţa terestră sau din a celorlalte planete, întocmindu-se hărţi pe baza fotografiilor luate din sateliţii artificiali.
COSMOGENÍE s.f. (<fr. *cosmogénie*; cf. gr. *kosmos* "univers"+*gennan* "a naşte") Teorie privitoare la formarea universului.
COSMOGONÍE s.f. (<fr. *cosmogonie*; cf.gr. *kosmos* "univers" + *gonos* "origine") **1.** Ramură a astronomiei care studiază originea şi evoluţia corpurilor cereşti şi ale sistemelor de corpuri cereşti. **2.** Parte a miturilor cu privire la originea lumii şi a omului, bogată în simboluri.
COSMOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *cosmographe*, lat. *cosmographus*) Persoană care se ocupă cu studiul cosmografiei; specialist în cosmografie.
COSMOGRAFÍE s.f. (<fr. *cosmographie*; cf.gr. *kosmos* "univers"+ *graphein* "a descrie") Ramură a astronomiei care se ocupă cu descrierea corpurilor şi a fenomenelor cereşti.
COSMOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *cosmologue*) Specialist în cosmologie.
COSMOLOGÍE s.f. (<fr. *cosmologie*; cf. gr. *kosmos* "univers"+*logos* "studiu") Ramură a astronomiei care studiază structura şi evoluţia cosmosului, precum şi legile generale care îl guvernează.
COSMONAÚT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *cosmonaute*; cf.rus. *kosmonavt*) Astronaut(ă).
COSMONAÚTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *cosmonautique*; cf.rus. *kosmonavtika*) **1.** Adj. Care aparţine cosmonauticii, care se referă la cosmonautică. **2.** S.f. Astronautică.
COSMONĂVĂ s.f. (<*cosmo-* + *navă*, după fr. *cosmonef*) Aparat special construit pentru zborurile cosmice.
COSMONOMÍE s.f. (<fr. *cosmonomie*) Totalitatea legilor care guvernează cosmosul.
COSMOPATOLOGÍE s.f. (<fr. *cosmopathologie*) Studiu al acţiunii nocive a factorilor cosmici asupra organismelor vii.
COSMOPOLÍT, -Ă adj. (<fr. *cosmopolite*) **1.** Care aparţine cosmopolitismului, privitor la cosmopolitism; care manifestă cosmopolitism. ◆ (Înv.) Atras de tot ce era străin. **2.** Care trăieşte cînd într-o ţară, cînd în alta, adaptîndu-se obiceiurilor locului; care se acomodează cu particularităţi naţionale diferite. **3.** Care ţine de mai multe culturi; comun mai multor ţări (sau tuturor ţărilor). ◆ Pestriţ, amestecat (prin prezenţa mai multor naţionalităţi sau limbi) (ex. *oraş cosmopolit*). **4.** (Despre plante şi animale) Care trăieşte, se găseşte în toate părţile lumii.
COSMOPOLITÍSM s.n. (<fr. *cosmopolitisme*) **1.** Concepţie (apărută în antichitatea greacă şi romană) care promova ideea "cetăţeniei universale"; concepţie potrivit căreia patria este lumea întreagă, iar omul cetăţean al lumii. **2.** Manieră de a gîndi, comportament etc. al unei persoane cosmopolite (**2**). **3.** Caracterul, însuşirea a ceea ce cuprinde elemente a mai multe naţionalităţi sau limbi.
CÓSMOS s.n. (<fr. *cosmos*; cf. gr. *kosmos*) **1.** Lumea care ne înconjură, nemărginită în spaţiu şi în timp. **2.** (În antic. greacă) Universul considerat ca un tot armonios organizat, infinit în timp şi în spaţiu, în opoziţie cu haosul.
COSMOTRÓM s.n. (<fr. *cosmotrom*) (FIZ.) Accelerator de particule; sincrofazotron.
COSMOVIZIÚNE s.f. (<*cosmo-*+*viziune*) Transmitere a imaginilor televizate din cosmos.
COSÓR s.n. (<sl. *kosorĭ*) **1.** Cuţit cu tăişul curb, folosit în viticultură şi în pomicultură. **2.** Plantă erbacee acvatică, cu tulpina lungă pînă la 2 m, cu frunzele filiforme, dispuse în verticil, cu florile unisexuate, solitare şi cu fructele ovale, prevăzute cu spini (*Ceratophyllum demersum*).
COST s.n. (< *costa*) Sumă de bani cheltuită pentru producerea sau cumpărarea unui bun, pentru efectuarea unei lucrări, pentru prestarea unui serviciu etc. ◇ *Costul vieţii* = totalitatea cheltuielilor pentru bunuri alimentare şi nealimentare, precum şi a serviciilor utilizate, pe o familie, într-o perioadă determinată de timp. *Preţ de cost* = a) (în producţie) totalul cheltuielilor necesare pentru fabricarea unui bun oarecare; b) (în circulaţia mărfurilor) sumă de bani plătită pentru un bun cumpărat în scop de revînzare.
COSTÁ vb.I (<it. *costare*) **1.** Intranz. A avea un preţ. ◆ A se obţine plătind o contravaloare (în bani). ◆ A fi scump. **2.** Intranz. şi tranz. A (se) plăti cu..., a (se) dobîndi cu preţul a.... **3.** Intranz. Fig. A necesita anumite sacrificii.
COSTÁL, -Ă adj. (<fr. *costal*) (ANAT.) Al coastei, care ţine de coastă.
COSTALGÍE s.f. (<fr. *costalgie*) Nevralgie intercostală.
COSTARICÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Costa Rica*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Costa Rica; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a statului Costa Rica sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine statului Costa Rica

sau costaricanilor, care se referă la statul Costa Rica sau la costaricani.
COSTIÉR, -Ă adj. (<fr. *costière*) Care aparţine ţărmului (mării), în legătură cu ţărmul, în (sau din) regiunea coastei. ◇ *Navă costieră* = navă care face curse de-a lungul coastelor.
COSTOBÓCI s.m. pl. (<lat. *Costoboci*) Populaţie traco-dacică din N-E Daciei, menţionată documentar în sec. 1-2 d.Hr.
COSTOTÓM s.n. (<fr. *costotome*) Instrument chirurgical pentru tăierea coastelor.
COSTÚM s.n. (<fr. *costume*) **1.** Ansamblu de piese vestimentare pentru bărbaţi, alcătuit din haină şi pantaloni (şi din vestă). ◇ *Costum taior* = costum pentru femei, compus din jachetă şi fustă din acelaşi material. *Costum uniformă* = uniformă pentru elevi. **2.** Fel de îmbrăcăminte caracteristică unui popor, unei regiuni, unei epoci, unei profesiuni etc. **3.** Fel de îmbrăcăminte la anumite ocazii (ex. *costum de scafandru; costum de protecţie; costum de astronaut*).
COSTUMÁ vb.I refl. (<fr. *costumer*) A se îmbrăca cu un costum special pentru un spectacol artistic, pentru un bal mascat etc.
COSTUMÁŢIE s.f. (< *costuma*) Îmbrăcăminte specială pentru un spectacol artistic, pentru un bal mascat etc.; fel de a se îmbrăca într-o asemenea împrejurare.
COSTUMIÉR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *costumier*) Persoană care păstrează costumele actorilor unui teatru sau ale unui studio cinematografic.
COŞ [1] s.n. (<sl. *koši*) **1.** Obiect de diferite forme, confecţionat dintr-o împletitură de nuiele, de papură, de fibre sintetice etc., care serveşte la transportarea sau la depozitarea unor provizii, unor obiecte. Unul dintre simbolurile coşului este cel al trupului matern (Moise, Oedip ş.a. au fost găsiţi plutind într-un coş, pe apă). "Coşul triplu" din budism indică cele trei forţe: pe Buddha (Întemeietorul), Legea şi Comunitatea. Cînd conţine fuioare de lînă şi fructe, coşul simbolizează gineceul, treburile casnice şi fertilitatea. ◆ Conţinutul unui coş. **2.** Cerc metalic prevăzut cu o plasă fără fund, montat perpendicular pe un panou vertical, prin care trebuie să fie trecută mingea pentru a se marca punctele, la jocul de baschet; punct marcat în acest fel. **3.** Element de construcţie (din zidărie), în formă de canal, care serveşte la eliminarea fumului şi a gazelor produse prin arderea combustibilului în sobele din locuinţe. ◆ (IND.) Conductă verticală, care face parte din instalaţia de evacuare a gazelor unui sistem de încălzire cu focar. **4.** Parte din instalaţia unei mori mici, în formă de ladă, cu gură şi fără fund, în care se toarnă boabele. ◆ Pîlnie la batoză, în care se introduc snopii pentru a fi treieraţi. ◆ Ladă la teasc în care se strivesc boabele, seminţele etc. **5.** Împletitură de nuiele care se aşază, ca o ladă, pe fundul carului, pentru a transporta lucruri mărunte. **6.** Acoperămînt (de piele) la trăsură, care se poate ridica sau strînge. **7.** (ANAT.) *Coşul pieptului* = cavitatea toracică.
COŞ [2] s.n. (lat. *cossus*) Bubuliţă purulentă care se formează pe faţă sau pe corp ca urmare a inflamaţiei sau a leziunii unei glande sebacee.
COŞÁVA s.f. art. Vînt rece, cu viteză mare, asemănător cu bora, care bate primăvara dinspre Alpii Dinarici, simţindu-se şi în S-V României.
COŞAVERÁJ s.n. (<*coş* [1], după *golaveraj*) Raport de puncte într-un meci de baschet.
COŞENÍLĂ s.f. (<fr. *cochenille*) **1.** Insectă exotică (din Mexic), care atacă o specie de smochini şi din care se extrage cîrmîzul (*Coccus cacti*). **2.** Carmin.
COŞGHÉTER s.m. (< *coş* [1], după *golgheter*) Baschetbalist care înscrie cele mai multe puncte.
COŞMÁR s.n. (<fr. *cauchemar*) Vis (sau şir de vise) care dă senzaţia de apăsare, de înăbuşire, de panică etc. ◆ Fig. Gînd obsedant şi apăsător.
CÓŞNIŢĂ s.f. (<sl. *košinica*) **1.** Coş de nuiele sau de papură (folosit la cumpărături). **2.** Stup primitiv, făcut din papură, nuiele, paie etc.
COT s.n., s.m. (lat. *cubitus*) **I.** S.n. **1.** Partea exterioară a articulaţiei dintre humerus şi cubitus, care uneşte braţul cu antebraţul. ◆ Parte a mînecii care acoperă cotul. ◆ (La cal) Partea ieşită în afara articulaţiei de la mijlocul picioarelor de dinapoi. **2.** Loc unde un drum, o apă etc. îşi schimbă brusc direcţia. ◆ Spec. Meandru (al unei ape curgătoare). **3.** Tub curbat, prevăzut cu filete la capete, care face legătură între două conducte cu direcţii diferite. **II.** S.m. Unitate de măsură pentru lungime, egală cu 0,664 m în Ţara Românească şi cu 0,637 m în Moldova, care reprezenta distanţa de la cot pînă la încheietura palmei. ◆ Bucată de pînză, de sfoară etc. măsurată cu această unitate de măsură.
COTÁ vb.I tranz. (<fr. *coter*) **1.** A însemna, a marca, a numerota potrivit unei anumite ordini. **2.** A stabili cursul acţiunilor, al titlurilor de creanţă etc. (la bursă). ◆ A introduce efecte la bursă. ◆ Intranz. (Despre acţiuni, hîrtii de valoare etc.) A avea o anumită valoare, un anumit curs (la bursă). **3.** Fig. A aprecia, a evalua. **4.** A înscrie pe un desen tehnic, prin linii şi cifre, dimensiunile obiectului reprezentat.
COTANGÉNTĂ s.f. (<fr. *cotangente*) Funcţie trigonometrică a unui unghi egală cu tangenta trigonometrică a unghiului complementar.
COTÁR s.m. (< *cot*) **1.** Persoană care măsoară cu cotul dimensiunile unui butoi pentru a-i calcula capacitatea. **2.** (Mai ales la pl.) Omidă a unor fluturi, al cărei mers imită gestul măsurării cu cotul.
COTÁŢIE s.f. (<fr. *cotation*) **1.** Acţiunea de a cota şi rezultatul ei. **2.** (ECON.) Cursul schimbului (într-o anumită zi, pe o anumită piaţă). **3.** Fig. Apreciere, evaluare.
CÓTĂ s.f. (<fr. *cote*) **1.** Parte care revine cuiva în urma repartizării, împărţirii etc. unei sume de bani, a unui beneficiu etc.; parte cu care cineva contribuie la formarea unui fond, la o cheltuială comună etc. ◆ Parte dintr-un tot căreia i se dă o anumită destinaţie sau căreia i se aplică un anumit regim; p.ext. raport sau număr abstract care reprezintă această parte. ◇ *Cotă de beneficiu* = parte din beneficiul unei întreprinderi sau al unui agent economic care se varsă la bugetul de stat. **2.** (Ieşit din uz) Contribuţie obligatorie pe care statul o impunea producătorilor şi care consta în anumite cantităţi de produse agricole predate la (termene şi) preţuri fixate de stat. ◇ *Cotă de întreţinere* = sumă de bani cu care fiecare dintre colocatarii sau coproprietarii unui imobil contribuie la cheltuielile comune de întreţinere a imobilului respectiv. **3.** *Cota bursei* = a) nivelul cursului la bursă; b) lista valorilor cotate la bursă. **4.** Înălţimea în metri a unui punct de pe teren faţă de o suprafaţă de referinţă; concr. loc pe un teren, corespunzător unei altitudini marcate pe hartă; nivel la care se află un loc, o construcţie etc. ◇ *Cota apelor* = nivelul unei ape curgătoare. **5.** (MAT.) A treia coordonată carteziană a unui punct în spaţiu. **6.** Fiecare dintre valorile numerice ale dimensiunilor unui obiect reprezentat prin desen. **7.** Ansamblu de semne, simboluri, cifre, litere care arată locul unor cărţi, al unor documente etc. într-o bibliotecă, într-un inventar etc.
COTERÍE s.f. (<fr. *coterie*) Grup de persoane care urmăresc scopuri ascunse şi care urzesc intrigi şi alte acţiuni reprobabile pentru a-şi apăra reciproc interesele.
COTÉŢ s.n. (<sl. *kotĭci*) **1.** Adăpost pentru păsări, pentru porci sau pentru cîini, făcut din lemn sau din cărămizi. **2.** Capcană pentru prins peştele în iazurile şi în bălţile acoperite cu stuf, făcută din trestie sau din nuiele împletite şi prevăzută cu o deschidere îngustă, întoarsă înăuntru pentru ca peştele prins să nu poată ieşi.
COTÍ vb.IV (< *cot*) **1.** Intranz. (Despre rîuri, drumuri etc.) A-şi schimba direcţia, a face un cot. ◆ (Despre fiinţe sau vehicule) A părăsi drumul drept, a face o cotitură. **2.** Refl. A-şi face semn (reciproc) cu cotul.
COTIDIÁN, -Ă adj., s.n. (< lat. *quotidianus*, fr. *quotidien*, it. *cotidiano*) **1.** Adj. De fiecare zi; zilnic. **2.** S.n. Publicaţie care apare zilnic. Primul cotidian, "Daily Courant", a apărut în 1702, la Londra. Primul cotidian în limba română a fost ziarul "România", apărut în 1837, la Bucureşti.
COTÍGĂ s.f. (<ucr. *kotyha*) **1.** Căruţă scurtă (şi joasă) folosită la transportul încărcăturilor uşoare. ◆ Car mare, cu pereţii metalici, folosit la transportul gunoaielor. **2.** Fiecare dintre cele două roţi, de mărime inegală, legate printr-o osie, pe care se reazemă grindeiul plugului.
COTILEDÓN s.n. (<fr. *cotylédone*; cf.gr. *kotyledon* "cavitate") **1.** Frunză a embrionului plantelor fanerogame, care serveşte la hrănirea plantei, imediat după încolţire. **2.** (ANAT.) Fiecare dintre cei doi lobi ai placentei.
COTILEDONÁT, -Ă adj., s.f. (<fr. *cotylédoné*) **1.** Adj. (Despre plante) Care are unul, două sau mai multe cotiledoane. **2.** S.f. (La pl.) Nume generic dat plantelor care au cotiledoane; (şi la sg.) plantă care are cotiledoane.
COTILIÓN s.n. (<fr. *cotillon*) Dans de bal, cu ritm de marş sau de cadril, caracterizat printr-o mare varietate a figurilor şi a scenelor mimice; melodie după care se execută acest dans.
COTITÁTE s.f. (<fr. *quotité*; cf.lat. *quot* "cît") Valoare la care se ridică partea fiecăruia dintr-un întreg.
COTITÚRĂ s.f. (< *coti*) **1.** Cot (**I 2**). **2.** Fig. Transformare (esenţială) produsă în desfăşurarea unei acţiuni, a unui eveniment etc.
COTIZÁ vb.I (<fr. *cotiser*) **1.** Intranz. A plăti o cotizaţie. **2.** Refl. recipr. (Rar) A se uni pen-

tru a participa la o cheltuială comună.
COTIZATÓR, -OÁRE s.n., s.m. şi f. (< *cotiza*) **1.** S.n. Foaie, registru etc. în care se înscriu cotizaţiile. **2.** S.m. şi f. Persoană care cotizează.
COTIZÁŢIE s.f. (<fr. *cotisation*) Sumă fixă pe care o plătesc periodic membrii unei organizaţii, ai unei asociaţii etc. ◆ P.ext. Contribuţie băneacă la o cheltuială comună.
COTLÉT s.n. (<fr. *côtelette*) **1.** Sortiment de carne de porc, de viţel sau de berbec împreună cu osul corespunzător tăiat din partea superioară a coastelor; friptură, grătar din acest sortiment de carne. **2.** (La pl.) Favoriţi.
COTNÁRI s.n. (<n.pr. *Cotnari*, localitate în România) Denumire dată vinului produs în podgoria Cotnari (semnalată în documente în sec.15).
COTÓN s.n. (<fr. *coton*) (Fir de) bumbac.
COTÓN-CONFÉCŢIE s.n. (< *coton+confecţie*) Confecţie din bumbac.
COTONIZÁRE s.f. (< *coton*, după fr. *cotonisation*) Operaţie prin care se dizolvă substanţele de legătură din tulpinile de in sau de cînepă pentru obţinerea fibrelor.
COTÓR s.n. **1.** Tulpină (la legume şi la plante erbacee) care susţine frunzele, florile şi fructele. ◆ Partea de jos a unei tulpini. ◆ Rest nefolositor (dintr-un fruct, dintr-un obiect uzat etc.). **2.** Partea laterală a unei cărţi, a unei reviste, a unui caiet etc. (care rezultă prin coaserea fasciculelor şi) de care se fixează coperta. ◆ Parte a unui chitanţier, a unui bonier etc. care rămîne după ce s-au rupt jumătăţile detaşabile ale foilor; parte a fiecărei foi care rămîne în chitanţier, în bonier etc. după predarea chitanţei.
COTROPÍ vb.IV tranz. **1.** A ocupa un teritoriu străin prin mijloace violente; a pune stăpînire pe ceva în mod abuziv şi brutal. **2.** Fig. A cuprinde, a acoperi din toate părţile.
COTTAGE s.n. (cuv. engl.) (În Anglia) Locuinţă.
COTÚRN s.m. (<lat. *cothurnus*, fr. *cothurne*) Încălţăminte cu talpă groasă (de lemn) pe care o purtau actorii greci şi romani (ca să pară mai înalţi). ◆ Fig. Simbol al tragedianului.
COTUTÉLĂ s.f. (<fr. *cotutelle*) Tutelă deţinută de două sau mai multe persoane.
COTUTÓRE, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *cotuteur*) Persoană care deţine autoritatea tutelară asupra cuiva împreună cu altă persoană.
COŢOFÁNĂ s.f. Pasăre din familia corvidelor, cu coadă lungă şi cu penele de pe spate negre, lucioase, iar cu cele de pe piept şi de pe partea inferioară a aripilor albe (*Pica pica*).

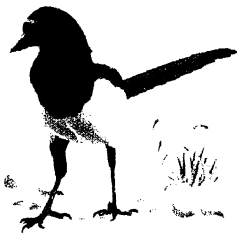

coţofană

COULÓMB s.m. (<fr. *coulomb*; cf.n.pr. *Coulomb*, fizician francez) Unitate de măsură a sarcinii electrice (simbol C), egală cu cantitatea de electricitate care traversează într-o secundă secţiunea unui conductor străbătut de un curent electric constant cu intensitate de un amper.
COULOMBMÉTRU s.n. (<fr. *coulombmètre*) Voltmetru pentru măsurarea sarcinii electrice care a trecut printr-un circuit electric de curent continuu.
COUNTRY adj. (cuv.engl.) *Muzică country* = muzică din folclorul american, care a devenit stil în muzica uşoară contemporană.
COURT s.n. (cuv.engl.) (SPORT) Teren (de tenis).
COVALÉNT, -Ă adj. (<germ. *kovalent*) (Despre elemente chimice) Care are covalenţă.
COVALÉNŢĂ s.f. (<germ. *Kovalenz*, fr. *covalence*) Legătură chimică realizată prin punerea în comun a unui sau a mai mulţi electroni de către fiecare dintre atomii participanţi la formarea unei molecule.
COVARIÁŢIE s.f. (<engl. *co-variation*) Variaţie simultană, reciproc condiţionată.
COVELÍNĂ s.f. (<fr. *covelline*, it. *covellina*; cf.n.pr. *Covelli*, mineralog italian) Sulfură naturală de cupru (CuS), metalică, moale, de culoare albastră-violetă, care este frecventă în zonele de alterare a zăcămintelor cuprifere.
CÓVERCOT s.n. (<engl. *cover-coat*) Stofă fină de lînă, cu legătură diagonală şi cu urzeala din două fire de culori diferite, folosită la confecţionarea pardesielor, hainelor, taioarelor etc.
COVER-GIRL s.f. (cuv. engl.) Tînără care pozează pentru copertele revistelor.
COVÉRTĂ s.f. (<ngr. *kuverta*, it. *coverta*) Puntea superioară a unei nave; punte de manevră.
COVILTÍR s.n. Acoperiş la căruţă, format dintr-un schelet de nuiele curbate în formă de semicerc, peste care se întind rogojini sau o pînză groasă. ◆ P.ext. Acoperămînt.
COVÎRŞÍ vb.IV tranz. A întrece, a depăşi (cu mult) în număr, în măsură, în forţă etc.; p.ext. a învinge.
COVÓR s.n. (<rus. *kovior*, ucr. *kover*) **1.** Ţesătură groasă de lînă, de fibre sintetice, de iută, de bumbac etc. (cu desene şi figuri multicolore), folosită pentru ornamentarea (şi confortul) încăperilor. **2.** *Covor vegetal* = pătură de plante care acoperă suprafaţa uscatului (într-o anumită regiune sau pe întregul glob terestru).
COVRÍG s.m. (<bg. *kovrig*) Produs alimentar în formă de inel, de opt etc., preparat din aluat (şi presărat cu sare, cu mac, cu susan etc.).
COW-BOY s.m. (cuv.engl.) Păzitor şi îngrijitor de vite în fermele americane (din V SUA). A devenit personaj cu rol de prim-plan în legenda Vestului american şi a fost popularizat prin literatura şi filmele de aventuri.
COXÁL, -Ă adj. (<fr. *coxal*) Care aparţine coapsei, referitor la coapsă. ◇ *Os coxal* = fiecare dintre cele două oase plate care formează scheletul şoldului.
COXALGÍE s.f. (<fr. *coxalgie*) **1.** Tuberculoză a articulaţiei şoldului. **2.** Durere localizată în articulaţia şoldului.
COXARTRÓZĂ s.f. (<fr. *coxarthrose*) (MED.) Artroză coxofemurală (degenerativă).
CÓXĂ s.f. (<lat. *coxa*) **1.** (ANAT.) Coapsă. **2.** (ZOOL.) Unul dintre segmentele picioarelor la artropode.
COXOFEMURÁL, -Ă adj. (<fr. *coxo-fémoral*) (Despre articulaţii) Care face legătura între femur şi şold.
COXOPATÍE s.f. (<fr. *coxopathie*) Nume generic pentru bolile şoldului.
COZERÍE s.f. (<fr. *causerie*) Conversaţie familiară, uşoară şi plăcută. ◆ Expunere simplă, fără pretenţie.
COZEÚR s.m. (<fr. *causeur*) Persoană care vorbeşte cu uşurinţă, ştiind să întreţină o conversaţie plăcută.
COZONÁC s.m. (cf.bg. *kuzunak*) Prăjitură făcută din aluat dospit, frămîntat cu ouă, lapte, unt (sau ulei), zahăr şi ingrediente.
COZORÓC s.n. (<rus. *kozyriok*) Partea din faţă a şepcii sau a chipiului în formă de semicerc, care umbreşte faţa.
CP (METR.) Simbol pentru *cal-putere*.
Cr (CHIM.) Simbol pentru *crom*.
CRAB s.m. (<fr. *crabe*) (La pl.) Nume dat mai multor specii de crustacee marine, cu zece picioare, cu abdomenul scurt şi îndoit sub cefalotoracele mare şi turtit; (şi la sg.) crustaceu care aparţine fiecăreia dintre aceste specii (*Carcinus*, *Portunus*). Mai cunoscută este o specie din Marea Neagră, apreciată pentru carnea foarte gustoasă (*Carcinus moenas*). Crabul este un simbol lunar, ca şi raci, deoarece aceste animale merg, la fel ca Luna, sau înainte sau înapoi.

crab

CRABÁRE s.f. (după germ. *Kraben*, engl. *crabbing*) Operaţie de fixare a dimensiunilor ţesăturilor de lînă, prin scufundare într-un bazin cu apă fiartă, fiind întinse pe un valţ.
CRABÓT s.m. (<fr. *crabot*) (TEHN.) Fiecare dintre dinţii manşonului sau ai discului prin intermediul cărora se imprimă mişcarea de rotaţie a doi arbori.
CRAC s.m. (<bg. *krak*) (Pop.) **1.** Piciorul omului de la coapsă pînă la călcîi. ◆ Fiecare dintre cele două părţi ale pantalonilor, ale ţarilor, ale salopetei etc. **2.** Prăjină bifurcată la un capăt, folosită pentru a sprijini crengile prea încărcate de fructe, cumpăna fîntînii etc. **3.** Creangă, ramură. **4.** Ramificaţie a unui

cow-boy

deal. **5.** Ramificaţie a unei ape curgătoare.
CRACÁ vb.I tranz. (<fr. *craquer*) A descompune la temperaturi şi presiuni înalte o substanţă organică.
CRACÁRE s.f. (<*cracá*) Operaţie industrială prin care moleculele mari ale unor compuşi organici se scindează, termic sau catalitic, în molecule mai simple, folosită, mai ales, în industria petrolieră pentru obţinerea benzinelor şi a gazelor din fracţiuni mai grele.
CRACÁUER s.n. (<germ. *Krakauer*) Salam semiafumat, preparat din carne de bovine, de porc şi din slănină.
CRÁCĂ s.f. (<*crac*) Ramură, creangă (a unui copac).
CRACOVIÁC s.n. (<pol. *krakowiak*) Dans popular polonez, cu ritm binar şi cu mişcare vioaie, sincopată; melodie după care se execută acest dans.
CRACOVIÁNĂ s.f. (<fr. *cracovienne*) Cracoviac.
CRAH s.n. (<germ. *Krach*, fr. *krach*) Eşec al politicii economice a unui stat; (stare de) dezorganizare bruscă a vieţii economice, manifestată prin scăderea foarte mare a cursului acţiunilor la bursă, prin lipsa acută a creditului pe piaţă, prin devalorizarea monedei naţionale etc.; criză acută a economiei unui stat.
CRAI s.m. (<sl. *krali*) **1.** Domnitor, rege, împărat. **2.** Bărbat uşuratic (care se ţine de chefuri şi de aventuri amoroase).
CRÁINIC, -Ă subst. (<ucr. *krajnik*) **1.** S.m. (În ev.med.) Persoană care anunţa mulţimii poruncile suveranului sau ale autorităţilor. **2.** S.m. şi f. Persoană care transmite informaţiile, comunicările, ştirile oficiale, programul etc. la o staţie de radio, de televiziune sau la o manifestaţie.
CRAIOVEÁN, -Ă s.m., adj. (<n.pr. *Craiova*) **1.** S.m. (La pl.) Populaţie care locuieşte în oraşul Craiova; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a oraşului Craiova sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine oraşului Craiova sau craiovenilor, privitor la Craiova sau la craioveni.
CRAIOVEÁNCĂ s.f. (<*craiovean*) Femeie care face parte din populaţia de bază a oraşului Craiova sau este originară de acolo.
CRÁMĂ s.f. (cf.scr. *krama*) Clădire (la o vie) în care se prepară vinul şi se depozitează uneltele de lucru. ◆ Local în care se consumă băuturi alcoolice, preparate culinare etc. într-un cadru rustic. ◇ *Cramă-restaurant* = restaurant care are cramă.
CRÁMPĂ s.f. (<fr. *crampe*) **1.** Contracţie involuntară, prelungită şi dureroasă a unui muşchi sau a unui grup muscular. ◇ *Crampa scriitorului* = contracţie dureroasă a musculaturii antebraţului şi a mîinii care apare în timpul scrisului. ◆ (La pl.) Dureri acute în stomac. **2.** Unealtă de oţel, cu un cioc ascuţit, fixată într-o coadă de lemn, cu ajutorul căreia se taie rocile din abataj.
CRAMPÓN s.n. (<fr. *crampon*) **1.** Piron de oţel cu secţiune pătrată, cu care se fixează şinele de cale ferată pe traverse. **2.** Bucată mică de talpă, de cauciuc sau de material plastic, aplicată pe talpa unor bocanci sau a unor ghete de sport pentru a asigura stabilitatea jucătorilor pe teren. **3.** Rădăcină adventivă a unei plante agăţătoare, prin care aceasta se prinde de copaci, de ziduri etc.
CRAMPONÁ vb.I tranz. (<fr. *cramponner*) A se agăţa cu desperare de ceva sau de cineva. ◆ Fig. A se strădui din toate puterile să păstreze pe cineva sau ceva.
CRAN s.n. (<fr. *cran*, rus. *kran*) Macara.
CRANIÁL, -Ă adj. (<germ. *kranial*) Care se referă la poziţia unui organ faţă de craniu.
CRANIÁN, -Ă adj. (<fr. *crânien*) Care aparţine craniului, privitor la craniu.
CRANIÁT s.n. (<*craniu*) (La pl.) Subîncrengătură de animale vertebrate care au craniu; (şi la sg.) animal care face parte din această subîncrengătură.
CRANIOGRÁF s.n. (<fr. *craniographe*) Aparat care permite radiografierea craniului.
CRANIOGRÁMĂ s.f. (<fr. *craniogramme*) Radiografie a craniului.
CRANIOLOGÍE (CRANOLOGÍE) s.f. (<fr. *craniologie*; cf.gr. *kranion* "craniu"+*logos* "ştiinţă") Parte a anatomiei care studiază forma şi dimensiunile craniului.
CRANIOMALACÍE s.f. (<fr. *craniomalacie*) (MED.) Înmuierea oaselor craniului.
CRANIOMETRÍE s.f. (<fr. *craniométrie*; cf.gr. *kranion* "craniu"+*metron* "măsură") Parte a antropometriei care se ocupă cu măsurarea dimensiunilor şi a indicilor cranieni.
CRANIOPLASTÍE s.f. (<fr. *cranioplastie*) Transplant şi grefă ale unui material osos la nivelul bolţii craniene.
CRANIOSCOPÍE s.f. (<fr. *cranioscopie*; cf.gr. *kranion* "craniu"+*scopein* "a privi") **1.** Studiu al caracterelor descriptive ale craniului uman. **2.** Teorie conform căreia există o legătură directă între forma şi mărimea craniului şi diferite calităţi intelectuale şi morale sau diverse facultăţi psihice ale individului.
CRANIOTÓM s.m. (<fr. *craniotome*) Instrument chirurgical pentru deschiderea craniului.
CRANIOTOMÍE s.f. (<fr. *craniotomie*; cf.gr. *kranion* "craniu"+*tome* "tăiere") **1.** Deschidere sau perforare a craniului fătului în cursul naşterii (în caz de hidrocefalie). **2.** Deschidere chirurgicală a craniului, pentru explorarea conţinutului cranian.
CRÁNIU s.n. (<lat. *cranium*; cf.fr. *crâne*) Ansamblul oaselor scheletului capului la vertebrate, constituit din *cutia craniană* (alcătuită la om din 8 oase: frontal, etmoid, sfenoid, occipital, 2 parietale şi 2 temporale, cuprinzînd în interior creierul) şi *scheletul feţei* (format din 14 oase, dintre care cele mai dezvoltate sînt maxilarul şi mandibula). ◆ Cap descărnat de om mort.

craniul la om

CRANŢ (KRANŢ) s.n. (<germ. *Kranz*) Prăjitură preparată din mai multe blaturi suprapuse, între care se pun trei feluri de cremă, şi ornată cu nuci pisate şi caramelizate.
CRAP s.m. (<bg., scr. *krap*) Peşte de apă dulce, din familia ciprinidelor, cu corpul acoperit cu solzi mari, argintii-ruginii şi cu două perechi de mustăţi pe falca superioară (*Cyprinus carpio*).

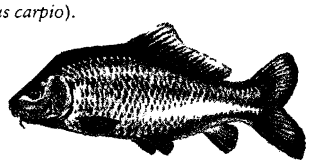

crap

CRAPÁN s.n. Dispozitiv pentru prinderea şi ridicarea butoaielor, a baloturilor etc., format din patru lanţuri sau cabluri care au un capăt prins de un inel, iar celălalt liber, prevăzut cu un cîrlig.
CRAPODÍNĂ s.f. (<fr. *crapaudine*) (TEHN.) Lagăr cu axa verticală, în care se roteşte pivotul unui arbore încărcat axial.
CRAS, -Ă adj. (<fr. *crasse*) Care nu corespunde nici celor mai mici exigenţe; ale cărui caractere negative sînt sub orice limită.
CRÁTER s.n. (<lat. *crater*, fr. *cratère*; cf.gr. *krater* "vas") **1.** Vas antic, de mari dimensiuni, cu gura largă şi cu două mînere, care servea, la masă, pentru amestecarea vinului cu apa. **2.** Partea superioară a unui vulcan, în formă de pîlnie, prin care, în timpul erupţiilor, ţîşnesc vapori, gaze, cenuşă etc. şi se revarsă lava. **3.** Gaură în formă de pîlnie, făcută de un meteorit pe suprafaţa pămîntului. ◇ *Crater lunar* = adîncitură rotundă pe suprafaţa lunii, a cărei formare este explicată prin existenţa unor fenomene vulcanice sau a unor bombardamente meteoritice.

crater (1)

CRATERIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *cratériforme*) Care are forma craterului unui vulcan.
CRÁTIMĂ s.f. (<ngr. *kratima*) Semn grafic (-) folosit pentru a lega două sau mai multe cuvinte care se pronunţă împreună, pentru a despărţi cuvintele în silabe etc.
CRÁTIŢĂ s.f. Vas de bucătărie, din tablă smălţuită, din aluminiu etc., de formă rotundă, cu diametrul mai mare decît înălţimea, cu două toarte, care serveşte pentru fiert şi prăjit mîncarea. ◆ Conţinutul acestui vas.

CRATOGÉN s.n. (<fr. *cratogène*, germ. *Kratogen*) (GEOL.) **1.** Regiune întinsă din scoarţa pămîntului, care, într-o anumită perioadă, a suferit numai mişcări lente de ridicare sau de coborîre. **2.** Platformă.

CRÁUL s.n. (<engl., fr. *crawl*) Stil de înot în care mişcarea picioarelor are alt ritm decît cea a mîinilor, înotătorul stînd cu faţa în jos, în poziţie orizontală, mişcînd alternativ braţele, concomitent cu o forfecare în plan vertical a picioarelor şi scoţînd capul din apă în mod ritmic, la dreapta sau la stînga, pentru a respira.

CRAULÍST, -Ă s.m. şi f. (< *craul*) Sportiv care înoată în stil craul.

CRAVÁŞĂ s.f. (<fr. *cravache*) Vargă elastică, din piele sau îmbrăcată în piele, folosită la îndemnarea unui animal (de călărie).

CRAVÁTĂ s.f. (<fr. *cravate*, it. *cravata*) Accesoriu al îmbrăcămintei (bărbaţilor), constînd într-o fîşie de mătase sau de stofă care se înnoadă la gît şi ale cărei capete sînt, de obicei, lăsate să atîrne pe piept.

CRÁZĂ s.f. (<fr. *crase*; cf.gr. *krasis* "amestec") Fuziune a vocalei (sau silabei) iniţiale a unui cuvînt cu vocala (sau silaba) finală a cuvîntului precedent.

CRĂCÁNĂ s.f. (<*crac*) **I. 1.** Ramură de copac bifurcată în formă de *V* la capăt; lemn, obiect desfăcut la un capăt în două sau în mai multe ramificaţii; fiecare braţ al unui obiect ramificat. **2.** Prăjină bifurcată la un capăt, folosită pentru a sprijini crengile prea încărcate de fructe, cumpăna fîntînii etc. **3.** Pirostrie. **II.** Varietate de struguri cu boabele mari, albe sau negre; varietate de vin din aceşti struguri.

CRĂCIÚN s.n. (lat. *creatio, -onis* "naştere") **1.** V. n. pr. **Crăciun. 2.** Icoana pe care este reprezentată naşterea Mîntuitorului şi cu care preotul merge pe la casele credincioşilor în ajunul Crăciunului. **3.** *Moşii de Crăciun* = pomeni date pentru sufletele morţilor.

CRĂIÁSĂ s.f. (<*crai*) (Poetic sau în basme) Împărăteasă, regină. ◆ Zînă.

CRĂÍE s.f. (<*crai*) (Poetic sau în basme) Ţară, împărăţie, regat peste care domneşte un crai.

CRĂÍŢĂ s.f. (<*crai*) **1.** Numele a două specii de plante erbacee, din familia compozitelor, originare din America Centrală, cu tulpina ramificată, cu frunzele opuse şi cu florile galbene-brune sau portocalii, cu miros pătrunzător, care se cultivă ca plante decorative (*Tagetes erecta* şi *patula*); p.restr. floarea acestor plante. **2.** Varietate de ciupercă comestibilă, a cărei pălărie este purpurie pe deasupra şi galbenă-aurie pe dedesubt. **3.** (La pl.; art.) Numele unui dans popular românesc, cu ritm binar şi cu mişcări vioaie (răspîndit în Oltenia); melodie după care se execută acest dans. **4.** (La jocul de cărţi) Damă.

CRĂNŢĂNÍ vb.IV intranz. (form. onomat.) A face un zgomot caracteristic, rozînd cu dinţii ceva uscat sau tare.

CRĂPÁ vb.I (lat. *crepare*) **1.** Intranz. şi refl. (Despre obiecte) A se desface (brusc) în mai multe bucăţi; a plesni din cauza gerului, a unei lovituri puternice etc. **2.** Tranz. A despica, a desface. **3.** Intranz. şi refl. (Despre lucruri elastice) A plesni (fiind prea tare întins). ◆ (Despre piele) A căpăta crăpături superficiale; p.ext. a deveni aspră. ◆ (Despre muguri, boboci de floare) A se deschide. **4.** Tranz. A întredeschide. **5.** Intranz. (Deprec.; despre oameni şi animale) A muri. **6.** Intranz. (Fam.) A mînca foarte mult, cu lăcomie.

CREÁ vb.I tranz. (<lat. *creare*, fr. *créer*) **1.** A face ceva care nu exista mai înainte; a produce, a înfiinţa, a întemeia. ◆ A inventa, a născoci; a concepe, a compune (o operă literară, muzicală etc.). **2.** A pregăti, a instrui pe cineva; a forma pe cineva pentru o carieră, pentru o misiune. **3.** *A crea un rol* = a interpreta (pentru prima oară) cu pricepere şi cu originalitate un rol (dintr-o piesă de teatru); a da viaţă unui personaj.

CREÁNGĂ s.f. (<bg. *granka*) Ramură a unui copac. Creanga verde este simbolul universal al regenerării şi nemuririi. În tradiţia creştină mănunchiul de crengi agitate simbolizează omagiul adus triumfătorului. Procesiunea cu crengi de palmier (şi cu flori) din ziua de Florii confirmă acest lucru. Mulţimea îl întîmpină pe Mîntuitor, aducînd astfel omagiul triumfului lui Mesia. ◇ *Creanga de aur* = ramul de vîsc despre ale cărui frunze verzi-deschis, devenite aurii în apropierea Anului Nou, se crede că au proprietăţi magice, alungînd spiritele rele.

CREÁNŢĂ s.f. (<fr. *créance*) Drept al creditorului de a pretinde debitorului să dea, să facă sau să nu facă ceva. ◆ Titlu, înscris, act care confirmă acest drept.

CREANŢIÉR s.n. (<*creanţă*) Registru, condică în care se ţine evidenţa creanţelor.

CREÁSTĂ s.f. (lat. *crista*) **1.** Excrescenţă de natură conjunctivă sau osoasă, cărnoasă (roşie şi dinţată) sau moţ de pene pe care le au pe cap unele păsări. ◇ *Creste epidermice* (sau *papilare*) = proeminenţe ale dermei, de natură conjunctivă, situate la contactul cu epiderma, formînd rînduri paralele, caracteristice pentru fiecare deget şi avînd rol tactil şi termic. ◇ *Creasta tibiei* = proeminenţă osoasă a tibiei. ◆ *Creasta-cocoşului* = a) plantă erbacee, din familia amarantaceelor, originară din India, cu frunzele alterne, ovale şi cu florile roşii sau galbene, mici, alcătuind o inflorescenţă în formă de creastă ondulată în partea superioară, care se cultivă ca plantă decorativă (*Celosia cristata*); b) numele a două specii de ferigi, cu sporii dispuşi pe faţa inferioară a frunzelor (*Polystichum braunii* şi *lobatum*); c) ciupercă mare, comestibilă, cu tulpina cărnoasă, groasă, albă, foarte ramificată (*Clavaria flava*). **2.** Culme îngustă (şi alungită) de munte, de deal etc., cu povîrnişuri repezi. ◆ *Creastă militară* = aliniament al punctelor de pe o formă de relief (deal, vîrf) de la care se poate vedea suprafaţa acesteia pînă la bază. **3.** Partea cea mai de sus a unei case, a unui zid, a unui val de apă etc. ◆ Coamă de acoperiş. **4.** *Creastă de taluz* = linia de intersecţie dintre faţa unui taluz şi suprafaţa terenului natural sau a platformei unui rambleu.

CREATÍNĂ s.f. (<fr. *créatine*; cf.gr. *kreas* "carne") Substanţă proteică ($C_4H_9O_2H_3$) extrasă din ţesutul muscular, care are acţiune tonică, digestivă şi musculară.

CREATINEMÍE s.f. (<fr. *créatinémie*) Prezenţă a creatinei în sînge.

CREATINÍNĂ s.f. (<fr. *créatinine*) Substanţă bazică, derivat al creatinei, care se găseşte în sînge (în doză mică) şi în urină (în cantitate mai mare).

CREATÍV, -Ă adj. (<fr. *créatif*) Care este capabil de a inventa, de a-şi imagina, de a realiza ceva nou sau original.

CREATIVITÁTE s.f. (<fr. *créativité*) **1.** Însuşirea, capacitatea de a fi creativ. ◆ Putere creatoare.

CREATÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<lat. *creator*, fr. *créateur*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care creează, care întemeiază ceva; spec. inventator, autor (de opere originale). **2.** S.m. (În concepţiile religioase) Dumnezeu.

CREATÚRĂ s.f. (<lat. *creatura*, fr. *créature*) Fiinţă, făptură; (peior.) individ.

CREÁŢIE s.f. (<lat. *creatio, -onis*, fr. *création*) Acţiunea de a crea şi rezultatul ei. ◆ Concr. Produs (valoros) al muncii creatoare; lucru creat. ◆ Interpretare originală, reuşită a unui rol scenic sau cinematografic.

CREAŢIONÍSM s.n. (<fr. *créationisme*) Concepţie teologică potrivit căreia lumea a fost creată de Dumnezeu.

CRÉDE vb.III (lat. *credere*) **1.** Tranz. A fi încredinţat sau convins de un fapt, de existenţa sau adevărul unui lucru. **2.** Intranz. A avea credinţă în Dumnezeu şi a accepta dogmele bisericii. ◆ P.ext. A avea o anumită credinţă religioasă. **3.** Intranz. A recunoaşte dreptatea cuiva. ◆ A fi înţelegător (faţă de durerea sau suferinţele cuiva). **4.** Tranz. A socoti, a fi de părere, a presupune; a-şi închipui; a i se părea. ◆ A considera pe cineva (sau ceva) altfel decît este în realitate. ◆ Refl. A avea despre sine o părere exagerat de bună; a fi îngîmfat. **5.** Intranz. A avea încredere deplină în cineva sau în ceva. **6.** Intranz. A spera.

CREDÍBIL, -Ă adj. (<lat. *credibilis*) Care poate fi crezut.

CREDIBILITÁTE s.f. (<fr. *crédibilité*) Însuşire a unui lucru de a putea fi crezut.

CREDINCIÓS, -OÁSĂ adj. (<*credinţă*) (Şi substantivat) **1.** Care este demn de încredere; care este devotat, fidel unei persoane; care este statornic faţă de un angajament, de o idee, de o cauză. **2.** Care crede în existenţa lui Dumnezeu şi se conformează practicilor religioase.

CREDÍNŢĂ s.f. (lat. **credentia*) **1.** Faptul de a crede în existenţa sau în adevărul unui lucru; convingere; certitudine. ◇ *Profesiune de credinţă* = declaraţie publică pe care o face cineva asupra principiilor sau convingerilor sale. ◆ Ceea ce crede cineva. **2.** Convingere despre existenţa lui Dumnezeu; mărturisire a acestei convingeri prin respectarea prescripţiilor bisericeşti. ◆ Una dintre cele trei virtuţi teologice, alături de nădejde şi de dragoste. ◆ P.ext. Confesiune; religie. **3.** Fidelitate, devotament, statornicie faţă de cineva sau de ceva. **4.** Speranţă, nădejde.

CRÉDIT s.n. (<fr. *crédit*, lat. *creditum*) **1.** Relaţie (economică) bănească ce se stabileşte între o persoană fizică sau juridică (creditor), care acordă un împrumut în bani sau care vinde mărfuri ori servicii pe datorie, şi o altă persoană fizică sau juridică (debitor), care primeşte împrumutul sau primeşte pe datorie; împrumut acordat cuiva (condiţionat de plata unei dobînzi); creanţa creditorului; datoria celui creditat; concr. sumă de bani care reprezintă această datorie (ex. *credit bancar; credit*

comercial; credit ipotecar; credit pe termen scurt; credit pe termen lung). ◇ *Scrisoare de credit* = înscris care autorizează pe purtătorul său să primească un anumit credit. **2.** Sferă a circulației băneşti care cuprinde relațiile de credit. **3.** Coloana din partea dreaptă a unui cont, în care se înscriu reducerile de activ sau sporurile de pasiv. **4.** Fig. Încredere, considerație, stimă, autoritate de care se bucură cineva.

CREDITÁ vb.I tranz. (<fr. *créditer*) **1.** A acorda sau a deschide (cuiva) un credit; a împrumuta pe cineva cu o sumă de bani; a vinde cuiva pe credit. **2.** A face o înregistrare în creditul unui cont.

CREDITÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<fr. *créditeur*) **1.** Adj. (Despre persoane fizice sau juridice) Care a creditat; (despre sume de bani) care se înscrie în creditul unui cont; (despre soldurile unor conturi) la care creditul depăşeşte debitul. **2.** S.m. şi f. Titular al unui drept de creanță; persoană sau instituție care a acordat cuiva un credit.

CREDO s.n. invar. (cuv. lat.) (BIS.) **1.** Crez (**2**). **2.** A treia parte a liturghiei catolice.

CREDÚL, -Ă adj. (<lat. *credulus*, fr. *crédule*) Care crede prea uşor în ceva (fără a cerceta), care se încrede lesne în cineva sau în ceva.

CREDULITÁTE s.f. (<fr. *credulité*, lat. *credulitas, -atis*) Însuşirea de a fi credul.

CREEK subst. (cuv. engl.) Curs de apă temporar în deşerturile sărate din Australia şi din America de Sud.

CRÉIER s.n. (lat. *c(e)rebellum*) **1.** Partea cea mai importantă a sistemului nervos central al vertebratelor, care este formată din trunchiul cerebral, creierul mic şi emisferele cerebrale şi care cuprinde centrii nervoşi superiori de integrare şi de reglare a funcțiilor organismului; reprezintă centrul activității psihice şi a conştiinței umane. La om, creierul atinge o greutate medie care variază între 1380 g şi 1250 g. ◇ *Creierul mic* = cerebel. *Creierul mare* = parte a creierului care este situată în regiunea anterioară şi superioară a creierului. **2.** Fig. Minte, inteligență, judecată. ◆ Inițiatorul şi conducătorul unei acțiuni. **3.** *Creierul* (sau *creierii*) *munților* = locurile cele mai înalte şi mai greu accesibile ale munților.

CREIÓN s.n. (<fr. *crayon*) **1.** Ustensilă pentru scris sau desenat, formată dintr-o mină protejată de un înveliş (de lemn). ◆ Fig. Mod de a scrie, de a compune; uşurință de a scrie, de a compune ceva. **2.** Desen realizat în creion. **3.** Obiect în formă de creion, preparat din produse cosmetice, folosit ca fard. **4.** *Creion luminos* = dispozitiv electronic pentru introducerea datelor şi informațiilor în minicalculatoare.

CREIONÁ vb. I tranz. (<fr. *crayonner*) A executa (sumar) cu creionul un desen, indicînd numai trăsăturile generale ale modelului. ◆ Fig. A schița în cîteva trăsături un portret, un caracter etc. într-o operă literară.

CREIȚÁR (CRĂIȚÁR) s.m. (<magh. *krajczár*) Monedă mică de argint (mai tîrziu de aramă), care a circulat pînă la sfîrşitul sec.19 în S Germaniei, în Austro-Ungaria, în Transilvania şi în Bucovina, valorînd a suta parte dintr-un fiorin. ◆ P.ext. Ban de valoare neînsemnată.

CREM adj. invar. (<fr. *crème*) Alb-gălbui, de culoarea untului.

CREMALIÉRĂ s.f. (<fr. *crémaillère*) Organ de maşină, în formă de bară dințată, care se angrenează cu o roată cilindrică dințată, pentru a transforma mişcarea de rotație în mişcare de translație şi invers.

CREMATÓRIU s.n. (<fr. *crématorium*, lat. *crematorium*) **1.** Clădire amenajată cu instalații speciale, destinată incinerării cadavrelor. **2.** Cuptor pentru arderea gunoaielor.

CREMATÓRIU, -IE adj. (<fr. *crématoire*) Care serveşte la ardere, la incinerare.

CREMAȚIÚNE s.f. (<fr. *crémation*, lat. *crematio, -onis*) Ardere; prefacere în cenuşă. ◆ Incinerare.

CRÉMĂ s.f. (<fr. *crème*) **1.** Produs în formă de pastă, obținut prin emulsionarea unor grăsimi, gume etc. cu apă, uleiuri eterice şi ingrediente (prin saponificare sau prin amestecare la cald), care este utilizat în tehnică, în cosmetică sau în medicină. **2.** Preparat culinar, avînd consistența unei paste, obținut din unt, lapte, zahăr, ouă, cu adaos de cacao, ciocolată, vanilie, suc de fructe etc., care se serveşte ca desert sau care se adaugă la alte prăjituri. ◆ (Cu determinări) Lichior fin.

CRÉMENE s.f. (<bg. *kremeni*) **1.** Rocă sedimentară silicioasă, alcătuită din calcedonie, opal şi cuarț, care are proprietatea de a produce scîntei prin lovire cu obiecte de oțel. **2.** Bucățică de cremene folosită la scăpărat cu amnarul sau, la armele vechi, la aprinderea prafului de puşcă, prin lovire de cocoş (înlocuind capsa de aprindere).

CREMOMÉTRU s.n. (<fr. *crémomètre*) Instrument cu ajutorul căruia se măsoară cantitatea de smîntînă sau de grăsimi care se găsesc în lapte.

CREMÓNĂ s.f. (<fr. *crémone*) Dispozitiv metalic, folosit pentru închiderea unei ferestre sau a unei uşi, format din două vergele metalice dispuse în prelungire şi acționate cu ajutorul unui mîner.

CRÉMŞNIT s.n. (<germ. *Kremschnitte*) Prăjitură preparată din foi de aluat fraged coapte, între care se pune cremă de vanilie.

CRENÁT, -Ă adj. (<fr. *créné*) (Despre frunze) Care are marginea dințată.

CRENÉL s.n. (<engl. *crenel*; cf.fr. *créneau*) **1.** Fiecare dintre deschizăturile înguste făcute în partea superioară a unui zid de apărare, a unui castel sau a unei cetăți medievale, prin care se aruncau proiectilele asupra inamicului. **2.** Deschizătură îngustă în parapetul unei tranşee, în pereții unei cazemate, ai unui adăpost prin care se execută trageri cu armament automat portativ sau se urmăresc mişcările inamicului.

CRENELÚRĂ s.f. (<fr. *crénelure*) Dantelă asemănătoare crenelurilor.

CRENOLOGÍE s.f. (<fr. *crénologie*; cf.gr. *krene* "izvor"+*logos* "ştiință") Studiu al apelor minerale terapeutice.

CRENOTERAPÍE s.f. (<fr. *crénothérapie*; cf.gr. *krene* "izvor"+*therapeia* "terapie") Folosire a apelor minerale în scop terapeutic.

CRÉNVURŞT s.m. (<germ. *Krenwürstchen*) Preparat alimentar în formă de cîrnăcior, făcut din carne de vită şi slănină tocate fin, introduse în intestine de oaie sau în material plastic (prinse în pereche).

CREODÓNTĂ s.f. (<fr. *créodonte*; cf. gr. *kreas* "carne"+ *odous, odontos* "dinte") (I.a pl.) Subordin fosil de mamifere primitive, carnivore, cu dentiția puțin specializată şi cu membrele masive, prevăzute cu gheare; (şi la sg.) mamifer care face parte din acest subordin.

CREOFÁG, -Ă adj. (<fr. *créophage*) Care se hrăneşte cu carne.

CREOFAGÍE s.f. (<fr. *créophagie*; cf.gr. *kreas* "carne"+*phagein* "a mînca") Obişnuință de a se hrăni cu carne.

CREÓL, -Ă subst. (<fr. *créole*; cf.sp. *criollo*) **1.** S.m. şi f. Persoană născută în America Latină sau în colonii (în special în Antile şi în Guyana), urmaşă a primilor colonişti spanioli, portughezi, englezi sau francezi. **2.** S.f. Limbă amestecată, rezultată din contactul spaniolei, portughezei, englezei sau francezei cu un idiom indigen din America Latină, din Indiile de Vest, din Africa etc. (în perioada expansiunii maritime, comerciale, coloniale spaniole, portugheze, engleze sau franceze) şi devenită limbă maternă a unei comunități lingvistice din Antile, Haiti, SUA etc.

CREOLÍNĂ s.f. (<fr. *créoline*) Soluție formată din crezoli şi hidrocarburi aromatice, hidroxid de sodiu şi apă, folosită ca dezinfectant.

CREOZÓT (CREUZÓT) s.n. (<fr. *créosote*, germ. *Kreosot*) Lichid uleios, incolor sau galben-deschis, caustic, cu miros caracteristic, obținut, prin distilare, din gudroanele de lemn sau de cărbune, care se foloseşte în industrie (la impregnarea lemnului) şi în medicină (ca expectorant în bronşitele cronice).

CREOZOTÁ vb. I tranz. (<fr. *créosoter*) A impregna cu creozot lemnul pentru a-i mări rezistența la putrezire.

CREP s.n. (<fr. *crêpe*) **1.** Cauciuc natural, de culoare albă-gălbuie sau translucid, obținut prin coagularea latexului cu acid acetic sau cu acid formic, tras în plăci, care se foloseşte la confecționarea tălpilor pentru încălțăminte. **2.** Țesătură subțire, încrețită, din fire de mătase sau de lînă, suprarăsucite, care are firele de urzeală şi de bătătură astfel încrucişate încît să se obțină un efect specific. ◇ *Crepsatin* = țesătură care are o față mată şi cealaltă lucioasă. ◆ Bucată dintr-o asemenea țesătură, de culoare neagră, care se poartă la braț, la rever etc. ca semn de doliu.

CREPDEŞÍN s.n. (<fr. *crêpe de Chine*) Crep (**2**).

CREPÍDĂ s.f. (<lat. *crepida*, fr. *crépide*; cf.gr. *krepis*) Încălțăminte asemănătoare cu sandalele, purtată, în antichitate, de greci şi de romani.

CREPÍNĂ s.f. (<fr. *crépine*) Cutie metalică găurită, care serveşte drept filtru la capătul unei conducte.

CREPITÁȚIE s.f. (<fr. *crépitation*) Zgomot patologic, repetat, produs de ciocnirea a două oase fracturate, de frecarea aerului cînd pătrunde în plămînii bolnavi etc.

CREPÓN s.n. (<fr. *crépon*) Țesătură din fire răsucite în aşa fel încît să se obțină bobițe în relief şi încrețituri neregulate.

CREPÚSCUL s.n. (<lat. *crepusculum*, fr. *crépuscule*) Perioadă de timp după asfințitul Soarelui sau înainte de răsăritul lui, în care se trece de la lumina zilei la întunericul nopții sau invers. ◆ Lumină slabă; semiîntuneric. ◆ Fig. Declin, sfîrşit.

CREPUSCULÁR, -Ă adj., s.n. (<fr. *crépusculaire*) **1.** Adj. Care aparţine crepusculului, specific crepusculului, privitor la crepuscul; care ţine de crepuscul. ◇ *Poezie crepusculară* = poezie apărută în lirica italiană, la începutul sec. 20, fiind reprezentată de G. Gozzano, S. Corazzini, C. Govoni ş.a., care se caracterizează prin inspiraţie intimistă, prin transpunerea unor stări de visare şi de resuscitare a trecutului cu ajutorul corespondenţelor muzicale etc. ◆ Slab luminat; abia vizibil. ◆ (Despre fluturi) Care îşi desfăşoară activitatea în timpul crepusculului. **2.** S.n. (La pl.) Organisme care zboară înainte de răsăritul sau după apusul Soarelui.

CRESCÉNDO adv. (<it. *crescendo*) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Crescînd, sporind treptat în intensitate. ◆ (Substantivat, n.) Creştere progresivă a intensităţii sunetelor produse de voce sau de un instrument muzical.

CRESÓN s.m. (<fr. *cresson*) Plantă erbacee legumicolă din familia cruciferelor, originară din S Europei, cu florile mici, albe, care este cultivată pentru frunzele ei consumate ca salată sau condiment (*Lepidium sativum*).

creson

CRESTÁ vb. I (<*creastă*) **1.** Tranz. A face crestături prin aşchiere, deformare plastică, tăiere etc. **2.** Refl. A se tăia, a se răni uşor.

CRESTÁT, -Ă adj. (<*cresta*) Care are crestături. ◆ Însemnat cu tăieturi. ◆ (Despre ţărmuri, coaste) Cu părţi neregulate care înaintează în apă.

CRESTĂTÚRĂ s.f. (<*cresta*) **1.** Şanţ de adîncime mică, cu profil triunghiular, trapezoidal, semicircular etc., efectuat pe suprafaţa unui obiect. ◆ Semn făcut prin tăiere. **2.** (La pl.) Procedeu al artei populare de ornamentare a lemnului prin cioplire, scrijelare sau crestare, folosit la elemente arhitectonice, la piese de mobilier, la unelte şi obiecte de uz casnic.

CRESTĂŢEÁ s.f. (<*crestat*) (BOT.) **1.** Tîlhărea (*Lactuca sagittata*). **2.** Salata-iepurelui (*Prenanthes purpurea*).

CRESTOMAŢÍE s.f. (<fr. *chrestomathie*; cf. gr. *khrestomatheia* <*khrestos* "util"+ *mathein* "a învăţa") Culegere de texte de diferiţi autori, reprezentative pentru valoarea lor filologică, istorică, documentară etc.

CRÉSUS s.m. (<fr. *crésus*; cf. n.pr. *Cresus*, rege antic, renumit pentru bogăţiile sale legendare) Om foarte bogat.

CRÉŞĂ s.f. (<fr. *crèche*) Instituţie în care se asigură îngrijirea copiilor pînă la vîrsta de trei ani, timp de cîteva ore sau de cîteva zile pe săptămînă. ◇ *Creşă-grădiniţă* = instituţie care funcţionează ca creşă şi ca grădiniţă.

CRÉŞTE vb. III (lat. *crescere*) **I.** Intranz. **1.** (Despre oameni, animale, plante sau despre părţi ale lor) A se mări treptat, a se dezvolta, a-şi spori dimensiunile ca rezultat al proceselor vitale din organism. ◆ (Despre anumite părţi ale corpului) A se reface, a se regenera. ◆ A-şi petrece copilăria, a trăi primii ani de viaţă într-un loc. ◆ Fig. (Despre oameni) A-şi ridica nivelul profesional, cultural etc.; a evolua. **2.** A se mări, a spori (ca număr, ca volum, ca forţă, ca intensitate, ca durată etc). ◆ Fig. (Despre corpuri în mişcare) A se vedea din ce în ce mai mare (pe măsură ce se apropie). **3.** (Despre aluat) A se umfla, a se ridica prin dospire. **4.** (Despre ape) A se umfla, a se revărsa. **II.** Tranz. **1.** A îngriji şi a educa un copil. **2.** A cultiva. ◆ A prăsi şi a îngriji animale sau păsări.

CRÉŞTET s.n. (<*creşte*) **1.** Vîrful capului. ◆ Căpătîi. ◆ Părul (din vîrful) capului. **2.** Vîrf, pisc, înălţime.

CREŞTÍN, -Ă adj., s.m. şi f. (lat. *christianus*) **1.** Adj. Care aparţine creştinismului, specific creştinismului, care ţine de creştinism, privitor la creştinism. **2.** S.m. şi f. Adept al creştinismului; persoană care s-a botezat şi crede în Iisus Hristos. Prima dată s-au numit creştini credincioşii din Antiohia, înainte de anul 50 d.Hr., pentru a se deosebi de iudei. ◆ (Pop.) Persoană, om, individ.

CREŞTINÁ vb. I tranz. şi refl. (<*creştin*) A (se) face creştin (**2**); a (se) boteza în religia creştină.

CREŞTINĂTÁTE s.f. (<*creştin*) Totalitatea creştinilor; lumea creştină.

CREŞTINÍSM s.n. (<*creştin*, după lat. *Christianismus*, fr. *christianisme*) Ansamblul religiilor care au la bază Vechiul şi Noul Testament şi credinţa în persoana şi în învăţătura lui Iisus Hristos; totalitatea dogmelor şi a practicilor proprii acestor religii; totalitatea instituţiilor şi organizaţiilor corespunzătoare care unesc credincioşii în aceeaşi comunitate spirituală şi morală. Creştinismul (iniţial sectă desprinsă din iudaism, persecutată de romani) a apărut în sec. 1 d.Hr., în Palestina, de unde a fost răspîndit ca doctrină, mai întîi de apostoli, după moartea lui Iisus, în Orient şi în lumea mediteraneană, apoi de apostolul Pavel în Asia Mică, Grecia şi Italia, iar mai tîrziu, de misionari, în întreaga lume. În anul 313, în timpul lui Constantin I cel Mare (Caius Flavius Valerius Aurelius Constantinus), primul împărat creştin, care a învestit Constantinopolul cu o autoritate politică şi bisericească universală, devine religie de stat. Triumful definitiv al creştinismului a fost asigurat de Theodosiu I cel Mare, care, prin edictul din 380, a decretat o unică religie de stat şi a interzis cultele păgîne. Creştinismul se afirmă ca o religie de origine divină, Iisus Hristos, fondatorul său, fiind considerat însuşi Dumnezeu, nu un simplu intermediar între Dumnezeu şi om. Crezul creştin, ca simbol al credinţei în Dumnezeu şi ca formulă la botez, a fost stabilit la sinodul din Niceea (325). Despărţirea religiilor creştine (ortodoxă, catolică şi protestantă) se explică prin interpretarea diferită a mesajului lui Iisus Hristos şi prin cauze specifice fiecărui moment istoric. Refuzul supremaţiei pontificale de către patriarhul Constantinopolului, Keroularios, în anul 1054, a produs *Marea Schismă*, creştinismul divizîndu-se în catolicism şi ortodoxism. Mai tîrziu, respingerea rolului decisiv atribuit bisericii prin administrarea "tainelor" şi afirmarea principiului mîntuirii prin credinţă, susţinute de reprezentanţii Reformei (sec. 16), au determinat desprinderea de catolicism a bisericii şi a sectelor protestante.

CRETACÉU, -ÉE s.n., adj. (<fr. *crétacé*) (GEOL.) **1.** S.n. Cretacic (**1**). **2.** Adj. (Despre roci) De natura cretei; care este format din cretă. **3.** Adj. (Înv.) Cretacic (**2**).

CRETÁCIC, -Ă s.n., adj. (cf. fr. *crétacé*) (GEOL.) **1.** S.n. Ultima perioadă a mezozoicului, caracterizată prin depozite de cretă, în care s-au dezvoltat conifere, unele monocotiledonate şi dicotiledonate, precum şi o faună reprezentată prin foraminifere, echinide, lamelibranhiate, gastropode şi unele mamifere. **2.** Adj. Care aparţine cretacicului, care se referă la cretacic.

CRÉTĂ s.f. (<lat. *creta*) **1.** Varietate de calcar poros, alb sau uşor colorat, formată prin acumularea resturilor şi a cochiliilor unor animale sau de plante marine foarte mici. **2.** Obiect fabricat din sulfat de calciu sau din altă compoziţie, folosit la scris (pe tablă).

CRETÍN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *crétin*) (Persoană) care suferă de cretinism. ◆ P.ext. (Om) stupid, absurd.

CRETINÍSM s.n. (<fr. *crétinisme*) Boală congenitală sau dobîndită în primii ani de copilărie, asociată cu insuficienţă tiroidiană, care se manifestă prin înapoiere mintală şi prin tulburări în dezvoltarea fizică. ◆ Tîmpenie, idioţie.

CRETÓN s.n. (<fr. *cretonne*; cf. n.pr. *Creton*, localitate în Normandia) Ţesătură din fire de in sau de cînepă, imprimată, plină şi rezistentă, folosită pentru huse de mobilă, draperii etc.

CREŢ, CREÁŢĂ adj., s.m., s.n., s.f. **I.** Adj. **1.** (Despre păr, blană, lînă) Răsucit în inele; cîrlionţat. **2.** Cu ridicături şi adînciturі; cutat, încreţit. **3.** (Despre piele) Zbîrcit, ridat. **II. 1.** S.m. Păr creţ sau încreţit. **2.** S.n. Încreţitură la o ţesătură, la un obiect confecţionat etc. **3.** S.n. Încreţitură a pielii. **4.** S.f. Soi de viţă de vie cu strugurii verzi-gălbui, din care se obţin vinuri de masă (ex. *riesling de Banat*).

CREŢÉSC adj. (<*creţ*) *Măr creţesc* = soi autohton de măr, cu fructul mare, sferic, turtit, cu coaja verzuie sau gălbuie (cu dungi roşii), cu gust acrişor, plăcut; fructul acestui soi de măr.

CREŢIŞOÁRĂ s.f. (<*creţ*) Plantă erbacee perenă, din familia rozaceelor, cu florile mici, verzi-gălbui, răspîndită în regiunile alpine şi montane (*Alchemilla vulgaris*).

CREŢÚŞCĂ s.f. (<*creţ*) Plantă erbacee perenă, meliferă şi medicinală, din familia rozaceelor, cu florile albe, dispuse în corimb, răspîndită în regiunea montană, folosită, mai ales, la prepararea unui ceai diuretic (*Filipendula ulmaria*).

CREUZÉT s.n. (<fr. *creuset*) **1.** Vas de dimensiuni diferite, fabricat dintr-un material rezistent la căldură (porţelan, şamotă, grafit, fontă, platină, cuarţ etc.), folosit mai ales în laborator. **2.** Recipient din material greu fuzibil, folosit în industrie, pentru operaţii de

topire, de elaborare a metalelor, a aliajelor, a sticlei etc. la temperaturi ridicate. **3.** Partea inferioară a cuptoarelor cu cuvă (în formă de oală) în care se adună produsele obținute în procesul metalurgic.

CREVÁSĂ s.f. (<fr. *crevasse*) Despicătură mare într-un ghețar montan.

CREVÉTĂ s.f. (<fr. *crevette*) Nume dat unor crustacee marine, comestibile.

CREZ s.n. (<*crede*) **1.** Totalitatea principiilor sau convingerilor cuiva; concepția despre viață a cuiva. **2.** Ansamblu de învățături sau dogme fundamentale de credință. Crezul creștin, stabilit la sinodul din Niceea (325), este folosit ca simbol al credinței și ca formulă la botez. Originea crezului se află în contextul botezului, mărturisirea credinței fiind condiția esențială pentru botez. El are rolul de a păzi credința adevărului de erezii. În tradiția dogmatică s-au păstrat trei crezuri: crezul apostolic, folosit de biserica catolică și de cea protestantă, crezul atanasian, care înlocuiește, în biserica anglicană, crezul apostolic la marile sărbători, și crezul niceo-constantinopolitan, folosit în biserica ortodoxă și recunoscut de sinodul ecumenic din Calcedon (451) ca expresie autentică a credinței bisericii universale.

CREZÁRE s.f. (<*crede*) Încredere. ◆ (Înv.) Credință.

CREZÓL s.m. (<fr. *crésol*) Substanță chimică lichidă ($CH_3C_6H_4OH$), obținută din gudroanele de lemn și de cărbune, care se folosește la prepararea bachelitei, a unor fungicide, ca antiseptic etc.

CRIÁNT, -Ă adj. (<fr. *criant*) Țipător, prea viu.

CRIB s.n. (<germ. *Kribbe*) Construcție din lemn, din metal etc., care se așază în albia unui rîu pentru a proteja sorbul unei pompe ce se alimentează din apa respectivă.

CRIBLÚRĂ s.f. (<fr. *criblure*) Piatră dură (de natură bazaltică), spartă mărunt, care este folosită la lucrările de asfaltare.

CRIC s.n. (<fr. *cric*) Aparat portativ, acționat manual, care este folosit pentru a ridica la înălțimi mici unele greutăți, prin împingere de jos în sus.

CRICHÉT s.n. (<engl., fr. *cricket*) Joc sportiv, de origine engleză, între două echipe a cîte 11 oameni, practicat cu o minge de piele și cu niște bastoane speciale.

CRICOÍD, -Ă adj. (<fr. *cricoïde*) Care are formă de inel. ◇ (ANAT.) *Cartilaj cricoid* = cartilaj inelar situat deasupra traheii.

CRIERGÍE s.f. (<fr. *cryergie*; cf.gr. *kryos* "rece") (GEOL.) Acțiune a înghețului asupra solului și rocilor de suprafață.

CRÍLĂ s.f. (<sl. *krilo* "aripă") Fiecare dintre părțile laterale ale unui năvod.

CRÍMĂ s.f. (<fr. *crime*) **1.** Nelegiuire, fărădelege. ◆ Păcat. **2.** (JUR.) Infracțiune care prezintă un grad ridicat de pericol social și pe care legea o sancționează cu pedepsele cele mai mari; spec. omor.

CRIMINÁL, -Ă adj., s.m. și f. (<lat. *criminalis*, fr. *criminel*) **1.** Adj. Care este legat de o crimă; care constituie o crimă; referitor la crimă. **2.** S.m. și f. Persoană care a săvîrșit o crimă. ◇ *Criminal de război* = persoană care a săvîrșit crime împotriva legilor și uzanțelor războiului, împotriva păcii internaționale și a umanității.

CRIMINALÍST, -Ă s.m. și f. (<fr. *criminaliste*) Persoană specializată în criminalistică.

CRIMINALÍSTICĂ s.f. (<fr. *criminalistique*, germ. *Kriminalistik*) Știință care se ocupă cu cercetarea mijloacelor și cu elaborarea metodelor pentru prevenirea infracțiunilor, pentru examinarea probelor judiciare în vederea descoperirii infracțiunilor săvîrșite și a infractorilor.

CRIMINALITÁTE s.f. (<fr. *criminalité*) Totalitatea infracțiunilor săvîrșite pe un anumit teritoriu, într-o anumită perioadă de timp.

CRIMINOLÓG, -Ă s.m. și f. (<fr. *criminologue*) Specialist în criminologie.

CRIMINOLOGÍE s.f. (<fr. *criminologie*) Știință care studiază criminalitatea, cauzele ei și găsirea metodelor pentru prevenirea și înlăturarea ei.

CRIN s.m. (<sl. *krinŭ*) **1.** Plantă erbacee perenă, din familia liliaceelor, cu florile mari, strălucitoare, în formă de pîlnie, puternic și plăcut mirositoare, originară din S Europei, cultivată ca plantă ornamentală (*Lilium candidum*); p. restr. floarea acestei plante. Crinul este simbolul albului, al purității, al inocenței și al fecioriei. ◇ *Crin-de-pădure* = plantă erbacee perenă, din familia liliaceelor, cu frunzele dispuse în verticil și cu florile aplecate în jos, de culoare roz-violacee, cu pete purpurii (*Lilium martagon*). *Crin-de-toamnă* = (la pl.) gen de plante decorative, originare din Japonia, cu florile albe, liliachii sau albastre, care atîrnă în mănunchi la vîrful tulpinii (*Hosta*); (și la sg.) plantă care face parte din acest gen. *Crin-galben* = a) plantă erbacee, decorativă, cu florile mari, de culoare galbenă-deschis (*Hemerocallis flava*); este simbol al frumuseții trecătoare, datorită splendorii florilor care se veștejesc foarte repede; b) plantă erbacee, ornamentală, cu florile de culoare roșie-gălbuie (*Hemerocallis fulva*). **2.** (ZOOL.) *Crin-de-mare* = (la pl.) clasă de animale marine sedentare, din încrengătura echinodermelor, cu aspect de floare de crin, de culori și de forme foarte variate, cu brațele bifurcate, prinse pe marginea corpului; (și la sg.) animal care face parte din această clasă.

crini (1)

CRINOÍDĂ s.f. (<fr. *crinoïde*) (ZOOL.) Crin-de-mare.

CRINOLÍNĂ s.f. (<fr. *crinoline*; cf.it. *crinolino* <*crino* "crin") Fustă lungă și largă, în formă de clopot, susținută în interior de arcuri subțiri de oțel. A fost la modă la mijlocul sec. 19.

CRIO- (<fr. *cryo-*; cf.gr. *kryos* "frig") Element prim de compunere care are semnificația "referitor la frig", "(provocat) de frig", "al frigului".

CRIOBIOLOGÍE s.f. (<fr. *cryobiologie*, engl. *cryobiology*) Disciplină care studiază efectele temperaturilor joase asupra organismelor vii.

CRIOCAUTÉR s.n. (<fr. *cryocautère*) Instrument pentru distrugerea unor țesuturi patologice cutanate, prin congelare, cu ajutorul zăpezii carbonice.

CRIOFÍL, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *cryophil*; cf.gr. *kryos* "frig"+*philein* "a iubi") (Animal sau plantă) care trăiește la temperaturi scăzute.

CRIOFÍTĂ s.f. (<fr. *cryophite*) (La pl.) Grup de plante (alge, mușchi, ciuperci, bacterii) care sînt adaptate la temperaturi joase; (și la sg.) plantă care face parte din acest grup.

CRIOGENÍE s.f. (<fr. *cryogénie*) **1.** Producere artificială a frigului; realizare a unor temperaturi joase. **2.** Metodă de îmbălsămare prin înghețare, cu ajutorul zăpezii carbonice sau al azotului lichid.

CRIOLÍT s.n. (<fr. *cryolithe*; cf.gr. *kryos* "frig"+*lithos* "piatră") Fluorură naturală sau sintetică de sodiu și aluminiu (Na_3AlF_6), incoloră, albă sau ușor colorată, cu luciu sticlos, folosită ca fondant, în metalurgie și în industria sticlei.

CRIOLOGÍE s.f. (<fr. *cryologie*; cf.gr. *kryos* "frig"+*logos* "studiu") **1.** Capitol al fizicii care studiază procedeele de obținere a temperaturilor joase, proprietățile corpurilor și fenomenelor specifice care se manifestă în apropiere de zero absolut. **2.** Tehnică de înghețare a organismului.

CRIÓNICĂ s.f. (<engl. *cryonics*) Criologie (**1**).

CRIOPATÍE s.f. (<fr. *cryopathie*) Nume generic pentru bolile provocate de frig.

CRIOPEDOLOGÍE s.f. (<fr. *cryopédologie*) Cercetare a compartamentului solului la îngheț.

CRIOSCÓP s.n. (<fr. *cryoscope*) Aparat pentru determinarea greutății moleculare a unei substanțe.

CRIOSCOPÍE s.f. (<fr. *cryoscopie*; cf.gr. *kryos* "frig"+*skopein* "a examina") Metodă de determinare a greutății moleculare a unei substanțe prin măsurarea scăderii temperaturii de solidificare a acelei substanțe într-un solvent.

CRIOSFÉRĂ s.f. (<fr. *cryosphère*) Ansamblu format din ghețurile care sînt la suprafața terestră.

CRIOSTÁT s.n. (<fr. *cryostat*) Instalație pentru producerea sau menținerea unei temperaturi scăzute constante.

CRIOȘÓC s.n. (<*crio-*+*șoc*) (MED.) Șoc la frig.

CRIOTERAPÍE s.f. (<fr. *cryothérapie*) Metodă de tratament care utilizează congelarea cu ajutorul zăpezii carbonice în afecțiuni dermice (negi, cicatrice cheloidale etc.).

CRIOTRÓN s.n. (<fr. *cryotrone*) Dispozitiv amplificator de semnale electrice, alcătuit dintr-un fir supraconductor, folosit în construcția unor calculatoare electronice.

CRÍPTĂ s.f. (<fr. *crypte*, lat. *crypta*) **1.** Construcție subterană într-un templu antic, în care se păstrau obiecte de cult, tezaure etc. **2.** Cavou subteran, construit sub o biserică sau sub un monument. **3.** Capelă subterană, folosită ca loc de înmormîntare sau de păstrare a relicvelor. **4.** Adîncitură mică, în formă de tub, situată pe suprafața unei mucoase.

CRÍPTIC, -Ă adj. (<fr. *cryptique*; cf. gr. *kryptos* "ascuns") Ascuns, secret. ◇ *Limbaj criptic* = limbaj obscur, greu accesibil. ◆ Care

prezintă focare de microbi.
CRIPTOCRISTALÍN, -Ă adj. (<fr. *cryptocristallin*) (Despre structura mineralelor şi a rocilor) Care este foarte fin cristalizată.
CRIPTOFÍTĂ s.f. (<fr. *cryptophite*; cf. gr. *kryptos* "ascuns"+*phyton* "plantă") (La pl.) Grup de plante erbacee perene, care continuă să trăiască în timpul iernii datorită rădăcinilor adînc înfipte în pămînt; (şi la sg.) plantă care aparţine acestui grup.
CRIPTOGÁMĂ s.f., adj. (<fr. *cryptogame*; cf. gr. *kryptos* "ascuns"+*gamos* "unire") **1.** S.f. (La pl.) Grup de plante inferioare, lipsite de flori, cu vase lemnoase şi liberiene, care se înmulţesc prin spori (ex. *alge, ciuperci, licheni, muşchi, ferigi*); (şi la sg.) plantă care face parte din acest grup. **2.** Adj. Care aparţine criptogamelor, privitor la criptogame.
CRIPTOGENÉTIC, -Ă adj. (<fr. *chryptogénétique*) Care are o cauză ce nu poate fi determinată cu mijloacele actuale ale medicinei.
CRIPTOGRAFÍE s.f. (<fr. *cryptographie*; cf. gr. *kryptos* "ascuns"+*graphein* "a scrie") **1.** Scriere secretă cu ajutorul unui cod de semne convenţionale. **2.** Disciplină care se ocupă cu studiul criptogramelor. **3.** Joc distractiv care constă în dezlegarea unei fraze scrise cu ajutorul unor semne, numere, desene etc.
CRIPTOGRÁMĂ s.f. (<fr. *cryptogramme*; cf. gr. *kryptos* "ascuns"+*gramma* "scriere") **1.** Document, text scris cu caractere secrete. **2.** Joc distractiv constînd în împărţirea cuvintelor unei fraze într-un număr exact de fragmente, care se înscriu într-o formă geometrică regulată, urmînd să fie aflat locul şi modul în care ele se succedă.
CRIPTOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *cryptologue*) Specialist în criptologie.
CRIPTOLOGÍE s.f. (<fr. *cryptologie*) Disciplină care se ocupă cu studiul scrierilor secrete, al documentelor cifrate.
CRIPTONÍM, -Ă adj., s.n. (<fr. *cryptonyme*; cf. gr. *kryptos* "ascuns"+*onoma* "nume") **1.** Adj. Care are nume ascuns. **2.** S.n. Nume împrumutat, imaginar sau reprezentat prin iniţiale, folosit de un autor pentru a-şi semna o lucrare, o operă de artă etc. **3.** S.n. Lucrare semnată cu un criptonim.
CRIPTOPODÍE s.f. (<fr. *cryptopodie*) (MED.) Umflare a feţei dorsale a piciorului.
CRIPTORHIDÍE s.f. (<fr. *cryptorchidie*; cf. gr. *kryptos* "ascuns"+*orchis* "testicul") Anomalie congenitală care constă în oprirea testiculului în cavitatea abdominală sau în canalul inghinal.
CRIPTOSCÓP s.n. (<fr. *cryptoscope*) Vizor pentru examene radioscopice în camere luminate.
CRIS- (**CRISO-**) (<fr. *chrys(o)-*; cf.gr. *khrysos* "aur") Element prim de compunere care are semnificaţia "(de) aur", "în legătură cu aurul".
CRISALÍDĂ s.f. (<fr. *chrysalide*, lat. *chrysallis, -dis*; cf.gr. *khrysos* "aur") Nimfă de fluturi, al cărei tegument are reflexe metalice.
CRISELEFANTÍN, -Ă adj. (<fr. *crysélephantin*; cf.gr. *khrysos* "aur"+*elephas* "fildeş") (Despre statui) Executat din aur şi din fildeş.
CRISOBERÍL s.n. (<fr. *chrysobéryl*) Mineral transparent, de culoare verde, foarte rar, folosit ca piatră semipreţioasă.
CRISOFENÍNĂ s.f. (<fr. *crysophénine*) Colorant galben pentru bumbac, lînă şi mătase.
CRISOGRÁF s.m. (<fr. *chrysographe*) Copist care scrie manuscrise cu litere de aur.
CRISOGRAFÍE s.f. (<fr. *chrysographie*; cf.gr. *khrysos* "aur"+*graphein* "a scrie") Artă, tehnică de a scrie cu litere de aur.
CRISOIDÍNĂ s.f. (<fr. *chrysoïdine*) Colorant azotic galben, obţinut din anilină, care este întrebuinţat pentru piele, hîrtie, iută, tapete etc.
CRISOPRÁZ s.n. (<fr. *chrysoprase*) Varietate verde de calcedonie.
CRISOTERAPÍE s.f. (<fr. *crysothérapie*) Tratament cu săruri de aur, folosit în unele forme de afecţiuni articulare.
CRISPÁ vb. I refl. (<lat. *crispare*, fr. *crisper*) (Despre muşchi, nervi, faţă etc.) A se contracta în mod involuntar; a se încleşta (din cauza unei tensiuni nervoase). ◆ (Despre oameni) Încordat (din cauza unei tensiuni nervoase).
CRISPÁRE s.f. (<*crispa*) **1.** Acţiunea de a se crispa şi rezultatul ei. ◆ Încordare (din cauza unei tensiuni nervoase). **2.** Operaţie prin care se imprimă feţei pielilor de box, de saftian etc. un relief caracteristic.
CRISTÁL s.n. (<lat. *crystallus*, fr. *cristal*; cf. gr. *krystallos* "gheaţă") **1.** Substanţă minerală solidă, omogenă, transparentă, cu o structură internă regulată, care se prezintă sub forma unor poliedre. ◇ *Cristal de stîncă* = varietate de cuarţ, incoloră, care se prezintă sub formă de cristale hexagonale, terminate cu forme piramidale transparente, folosită în industria optică, în radiotehnică, ca piatră semipreţioasă etc. **2.** Sticlă de fabricaţie specială, de calitate superioară, transparentă, incoloră, cu proprietatea de a refracta puternic lumina, folosită pentru fabricarea lentilelor optice şi a unor obiecte de lux (ex. *cristal de Baccarat; cristal de Boemia*). ◆ Obiect fabricat din cristal. **3.** *Cristale lichide* = substanţe mezomorfe care sînt folosite la realizarea unor dispozitive optoelectronice de afişare.
CRISTALÍN, -Ă adj., s.n. (<fr. *cristallin*) **1.** Adj. Transparent, limpede ca cristalul; caracteristic cristalului; care are o sonoritate asemănătoare cu a cristalului. **2.** Adj. *Şist cristalin* = rocă foarte veche şi foarte rezistentă, formată prin transformarea în stare solidă a rocilor sedimentare şi eruptive, la o temperatură şi la o presiune foarte mari. ◆ (Despre roci, munţi etc.) Care este format din şisturi cristaline. **3.** S.n. Ansamblul şisturilor cristaline sau formaţie de şisturi cristaline dintr-o regiune. **4.** S.n. Parte a ochiului, în forma unei lentile transparente biconvexe, situată înapoia irisului, care are un rol important în acomodarea vederii la diverse distanţe.
CRISTALINITÁTE s.f. (<*cristalin*) Grad de cristalizare a unei roci eruptive.
CRISTALÍT s.n. (<germ. *Kristallite*) Fiecare dintre monocristalele mici, care intră în alcătuirea unui corp policristalin, ca o aglomerare de cristale orientate în toate direcţiile.
CRISTALIZÁ vb. I (<fr. *cristalliser*) **1.** Intranz. şi refl. (Despre substanţe) A (se) transforma din stare gazoasă, lichidă sau solidă-amorfă în stare solidă-cristalină. **2.** Refl. şi tranz. Fig. A căpăta sau a da, a imprima o formă precisă; a (se) închega; a (se) limpezi, a (se) clarifica.
CRISTALIZATÓR s.n. (<*cristaliza*) Cristalizor.
CRISTALIZÓR s.n. (<fr. *cristallisoir*) Vas de laborator sau aparat industrial, folosit pentru cristalizarea substanţelor dintr-o soluţie, în vederea separării sau a purificării acestora.
CRISTALOGENÉZĂ s.f. (după fr. *cristallogénie*; cf.gr. *krystallos* "gheaţă"+*gennan* "a naşte") **1.** Studiu al condiţiilor de formare a cristalelor (**1**). **2.** (Proces de) formare a cristalelor în natură.
CRISTALOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *cristallographe*) Specialist în cristalografie.
CRISTALOGRAFÍE s.f. (<fr. *cristallographie*) Ştiinţă care se ocupă cu studiul formelor, al legilor de formare şi al proprietăţilor fizice ale cristalelor.
CRISTALOÍD, -Ă adj., s.m. (<fr. *cristalloïde*; cf.gr. *krystallos* "gheaţă"+*eidos* "aspect") **1.** Adj. Care are înfăţişarea unui cristal, care seamănă cu un cristal. **2.** S.m. Substanţă care cristalizează uşor şi care, în stare de soluţie, poate trece prin membrane vegetale sau animale.
CRISTALOMETRÍE s.f. (<fr. *cristallométrie*) Disciplină care se ocupă cu studiul formelor geometrice ale cristalelor.
CRISTÉI (CRÎSTÉL) s.m. (<sl. *krastělĭ*) Pasăre călătoare, mai mare decît mierla, cu penajul brun-măsliniu-roşcat, care trăieşte pe cîmp şi în stufărişul din apropierea bălţilor (*Crex crex*).
CRISTÉLNIŢĂ s.f. (<sl. *krŭstilĭnica*) (În practicile bisericii ortodoxe) Vas mare (de metal) în formă de cupă, care, la botez, se umple (pînă la jumătate) cu apă şi în care preotul afundă copilul.
CRISTIÁNĂ s.f. (<fr. *christiania*; cf. *Christiania*, numele vechi al capitalei norvegiene, Oslo) Oprire la schi, printr-o întoarcere bruscă, cu schiurile apropiate.
CRISTIANÍSM s.m. (<fr. *christianisme*) Creştinism.
CRITÉRIU s.n. (<fr. *critérium*; cf. gr. *kriterion* "ceea ce serveşte la judecare") **1.** Normă, punct de vedere, element hotărîtor, principiu etc. pe baza cărora se face o apreciere, o clasificare, o definiţie etc. **2.** Concurs, probă sportivă care serveşte la selectarea celor mai buni sportivi dintr-o anumită ramură sportivă.
CRÍTIC, -Ă adj., s.m., s.f. (<lat. *criticus*, fr. *critique*) **I.** Adj. **1.** Care apreciază calităţile şi defectele unor persoane, fenomene, stări, fapte, opere etc.; care este capabil de a examina şi de a judeca, cu pătrundere, adevărul logic al unei afirmaţii, exactitatea, autenticitatea unui text etc. ◇ *Aparat critic* = totalitatea notelor, comentariilor etc. introduse la editarea unui text, cu scopul de a permite controlul felului în care a fost alcătuită ediţia respectivă. *Ediţie critică* = ediţie a unui text, a unei lucrări etc. care este însoţită de un aparat critic. ◆ Înclinat să critice. **2.** Care se raportează la un moment de criză; care premerge o schimbare bruscă (în rău); care poate determina o schimbare (în rău). ◇ *Stare critică* = stare a unui fluid, în care diferenţa dintre starea lichidă şi cea gazoasă dispare, lichidul şi vaporii avînd aceeaşi densitate. *Temperatură critică* = temperatură maximă la care un gaz poate fi lichefiat. **II.** S.m. Specialist în probleme de artă, care analizează, interpretează, apreciază

operele artistice. **III.** S.f. **1.** Cercetare, analiză, apreciere a unor opere artistice, literare, filologice, a unor curente etc. ◇ *Critică literară* = ramură a ştiinţei literaturii care studiază, interpretează, apreciază etc. fenomenul literar (conform unei concepţii estetice). ◆ Articol, studiu, ansamblu de studii în care se face critică. **2.** (Metodă de) apreciere, în mod obiectiv, corect, imparţial, a însuşirilor, a activităţii sau a comportamentului unor persoane sau ale unei colectivităţi.

CRITICÁ vb. I tranz. (<fr. *critiquer*) A arăta lipsurile, greşelile, defectele unei persoane, ale unei opere, ale unor stări de lucruri etc. (precizînd cauzele şi indicînd mijloacele de îndreptare). ◆ A aprecia valoarea etică, artistică etc. a unei opere. ◆ (Peior.) A bîrfi.

CRITICÁSTRU s.m. (<germ. *Kritikaster*) (Ir.) Critic neînsemnat.

CRITICÍSM s.n. (<fr. *criticisme*) **1.** Denumire dată de Kant şi de adepţii săi propriei lor doctrine filozofice, care considera că orice filozofie şi orice cunoaştere trebuie precedate de o "critică" a capacităţii de cunoaştere. **2.** Tendinţă de a critica cu orice preţ, fără discernămînt, de a exagera laturile negative ale lucrului criticat.

CRIVÁC s.n. **1.** Instalaţie rudimentară folosită, în trecut, în ocnele de sare pentru a ridica bolovanii de sare la suprafaţă. **2.** Troliu primitiv de lemn, acţionat manual, care este folosit la săparea puţurilor de mină de mică adîncime. **3.** Piesă din scheletul unei ambarcaţii, de care se fixează scîndurile care formează învelişul acesteia.

CRÍVĂŢ s.n. (<bg. *krivec*) Vînt rece şi violent, care suflă iarna, în Moldova şi în Cîmpia Dunării, dinspre E şi N-E, aducînd scăderi mari de temperatură.

CRIZANTÉMĂ s.f. (<fr. *chrysanthème*, lat. *chrysanthemon*; cf. gr. *krysos* "aur" + *anthemon* "floare") Plantă erbacee din familia compozeelor, originară din Asia, cu frunzele penat-divizate şi cu florile de culori variate, avînd o inflorescenţă bogată şi miros plăcut, care se cultivă ca plantă ornamentală (*Chrysanthemum indicum*); p.restr. floarea acestei plante. Aşezarea regulată şi sub formă de raze a petalelor fac din crizantemă un simbol solar, asociat ideilor de longevitate (şi de mortalitate). Este emblema casei imperiale japoneze.

crizantemă

CRÍZĂ s.f. (<fr. *crise*) **1.** Manifestare (violentă) a unor neconcordanţe, a unor contradicţii, a unor dificultăţi economice, politice, sociale, militare etc.; perioadă de tensiune, de tulburări, de încercări (decisive) care se manifestă în societate (ex. *criză economică; criză energetică; criză industrială; criză politică*). ◆ Lipsă acută (de forţă de muncă, de mărfuri, de timp etc.). **2.** Moment culminant în evoluţia unei boli, care precedă vindecarea sau agravarea bolii; declanşare bruscă a unei boli sau apariţie a unui acces brusc în cursul unei boli cronice. **3.** (Moment sau perioadă de mare) zbucium sufletesc, nemulţumire individuală (care se manifestă prin izbucniri violente).

CRÎNCEN, -Ă adj. Aspru, crud, violent, cumplit.

CRÎNG s.n. (<sl. *krongŭ*) **1.** Pădure tînără. ◆ Loc acoperit cu arbuşti sau cu tufişuri. **2.** Aşezare rurală permanentă, din zonele montane, alcătuită din gospodării dispersate pe mari suprafeţe de teren (şi aflată la distanţe mari de principalele căi de comunicaţie). Se întîlnesc, mai ales, în Munţii Apuseni.

CRÎŞNIC s.n. (<bg. *krăstnik*) Unealtă de pescuit, compusă dintr-o plasă (în formă de sac), legată la colţuri de capetele a două nuiele încrucişate şi prinsă de o prăjină lungă.

CROÁT, -Ă s. m. şi f., adj. (<fr. *Croate*, germ. *Kroate*) **1.** S. m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Croaţia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Croaţiei sau este originară de acolo. Croaţii sînt de religie creştină catolică. **2.** Adj. Care aparţine Croaţiei sau croaţilor, privitor la Croaţia sau la croaţi.

CROAZIÉRĂ s. f. (<fr. *croisière*) **1.** Călătorie (turistică) pe mare. **2.** Regim de zbor al unei aeronave care are o viteză mai mică decît viteza maximă.

CROBÍZI s.m. pl. Populaţie tracică, aşezată la S Dunării, în apropierea Mării Negre, în sec. 5 î.Hr. - sec. 2 d.Hr.

CROCÁNT, -Ă adj. (<fr. *croquant*) (Despre unele alimente) Care crănţăneşte cînd este mestecat în gură; care este tare şi bine prăjit sau copt.

CROCHÉT s.n. (<fr. *croquet*) Joc sportiv în aer liber, de origine engleză, cu bile mici de lemn care, lovite pe rînd de jucători, cu nişte ciocane cu mîner lung, trebuie să treacă, după anumite reguli, prin nişte portiţe instalate pe terenul de joc.

CROCHÉTĂ s.f. (<fr. *croquette*) (Mai ales la pl.) Preparat culinar din aluat, griş, brînză, zarzavaturi etc. şi ingrediente (chimion, mac etc.), modelat în formă de bastonaşe sau de turtiţe care se prăjesc (în grăsime) sau se coc.

CROCHÍU s.n. (<fr. *croquis*) Desen rapid, executat după natură, care indică, în cîteva linii, trăsăturile esenţiale ale unei figuri, ale unui peisaj etc.

CROCODÍL s.m. (<fr. *crocodile*, lat. *crocodilus*) **1.** Reptilă uriaşă (ajungînd pînă la 10 m lungime), din ordinul crocodilienilor, care are corpul acoperit cu plăci osoase, coada lungă, capul mare, alungit, fălcile lungi cu dinţi puternici şi care trăieşte în fluviile din ţările tropicale (*Crocodilus niloticus*). **2.** Piesă metalică, izolată electric, fixată între şinele de cale ferată, folosită pentru a transmite comenzile de semnalizare, acţionînd fluierul locomotivei în mers. **3.** Cleşte cu ajutorul căruia se dă dopurilor de plută, în timpul fabricaţiei, elasticitatea necesară folosirii lor. **4.** Clemă în formă de cleşte cu fălci dinţate, care este folosită pentru realizarea unor legături electrice temporare şi demontabile.

CROCODILIÉN s. m. (<fr. *crocodilien*) (La pl.) Ordin de reptile mari, cu organizarea anatomică cea mai evoluată, avînd dinţii implantaţi în alveole asemănătoare celor ale mamiferelor şi inima formată din patru compartimente separate, în întregime, împiedicîndu-se, astfel, amestecul sîngelui roşu cu cel albastru; (la sg.) reptilă care aparţine acestui ordin (ex. *crocodilul, aligatorul, gavialul* etc.).

CROÍ vb. IV tranz. (<sl. *krojiti*) **1.** A tăia un material după forma şi după măsura indicate sau după un tipar, pentru a obţine piese care urmează a fi asamblate în vederea confecţionării unui anumit obiect (de îmbrăcăminte). **2.** A plănui, a pune la cale o lucrare; a începe o lucrare. ◆ Fig. A ticlui o minciună. **3.** A deschide, a desfunda un drum, o şosea etc., înlăturînd obstacolele. **4.** Fig. (Fam.) A lovi, a bate un om sau un animal (făcîndu-i dungi sau vînătăi pe piele).

CROITÓR s.m. (<*croi*) **1.** Bărbat care croieşte şi confecţionează haine (şi alte obiecte de îmbrăcăminte). **2.** Insectă coleoptera dăunătoare, de culoare cafenie-cenuşie, uneori cenuşie pînă la neagră, cu antene noduroase şi lungi, ale cărei larve sapă galerii în trunchiurile şi în ramurile arborilor (*Cerambyx cerdo*). **3.** (ANAT.) Muşchi lung al coapsei, care se întinde de la osul iliac pînă la tibie, prin a cărui contracţie se produce încrucişarea picioarelor.

CROITOREÁSĂ s.f. (<*croitor*) Femeie care croieşte şi confecţionează rochii (şi alte obiecte de îmbrăcăminte).

CROITORÍE s.f. (<*croitor*) **1.** Meşteşugul, meseria croitorului. **2.** Atelier în care se confecţionează obiecte de îmbrăcăminte.

CROM s.n. (<fr. *chrome*; cf. gr. *khroma* "culoare") Element chimic (*Cr*; nr.at. 24; m.at. 51,99; p.t. 1615°C; p.f. 2200°C), metal dur, casant, foarte rezistent la agenţii chimici, de culoare albă sau cenuşie-deschis, lucios, maleabil, ductil, care este întrebuinţat la fabricarea oţelului inoxidabil sau a unor aliaje, la cromare şi, sub formă de săruri, în vopsitorie, tăbăcărie, fotografie, cataliză etc. A fost descoperit de L. N. Vauquelin, în 1797.

CROMÁ vb. I tranz. (<fr. *chromer*) A acoperi un obiect metalic, prin electroliză, cu un strat subţire de crom, pentru a-i mări rezistenţa la coroziune şi la uzură sau pentru a-i da un aspect frumos.

CROMAFÍN, -Ă adj. (<fr. *chromaffine*) Care se colorează uşor, care prinde uşor coloranţii.

CROMÁT s.m. (<fr. *chromate*) Sare a acidului cromic. ◇ *Cromat de plumb* = pulbere galbenă (-portocalie), greu solubilă în apă ($PbCrO_4$), folosită ca pigment în vopsele.

CROMATÁRE s.f. (<*cromat*) Operaţie de acoperire a unor obiecte metalice cu o peliculă

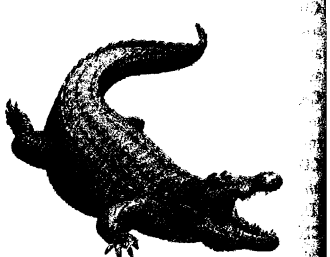

crocodil

subţire formată din cromaţi, pentru a le mări rezistenţa la coroziune.

CROMÁTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *chromatique*, lat. *chromaticus*; cf.gr. *khromatikos* <*khroma* "culoare") **I.** Adj. **1.** Referitor la culori sau la colorit. **2.** (MUZ.) *Interval cromatic* = interval alcătuit din două sunete cu aceeaşi denumire (unul dintre ele fiind alterat). *Gamă cromatică* = gamă formată dintr-o serie succesivă de semitonuri. **3.** (FIZ.) *Aberaţie cromatică* = fenomen care constă în formarea unor imagini deformate, prin apariţia unor irizaţii pe marginea ei, datorită fenomenului de dispersie a luminii. **II.** S.f. Arta preparării şi a folosirii culorilor; ansamblul culorilor într-o pictură, într-un mozaic etc.

CROMATÍDĂ s.f. (<fr. *chromatide*) (BIOL.) Fiecare dintre cele două părţi ale cromozomului rezultate în timpul mitozei.

CROMATÍNĂ s.f. (<fr. *chromatine*) Substanţă (alcătuită din nucleoproteide) care reprezintă componenta chimică de bază a nucleului celular la animale şi la plante, avînd o mare afinitate pentru coloranţii bazici.

CROMATÍSM s.n. (<fr. *chromatisme*) **1.** (FIZ.) Proprietate a razelor albe de a se descompune în raze de culori diferite. ◆ Aberaţie cromatică. **2.** (MUZ.) Succesiune de mai multe sunete aflate la distanţe de un semiton; structură melodică în care predomină intervalele de semiton.

CROMATOFÓR s.m. (<fr. *chromatophore*; cf.gr. *khroma* "culoare"+*phoros* "purtător") **1.** (BIOL.) Celulă care conţine pigment colorat. **2.** Corpuscul din celulele plantelor superioare şi ale unor alge, care conţine clorofilă sau alţi pigmenţi.

CROMATOGÉN, -Ă adj. (<fr. *chromatogène*; cf.gr. *khroma* "culoare"+*gennan* "a produce") Care colorează; care produce materii colorante.

CROMATOGRAFÍE s.f. (<fr. *chromatographie*) Metodă de separare a componenţilor unui amestec de substanţe lichide sau gazoase (pe baza absorbţiei lor diferite pe anumiţi absorbanţi).

CROMATOMÉTRU s.n. (<fr. *chromatomètre*) Aparat pentru măsurarea intensităţii culorii.

CROMATOPLÁST s.n. (<fr. *chromatoplaste*) Corpuscul sferic poliedral, de culoare galbenă, roşie sau portocalie, care dă culoarea caracteristică rădăcinilor de morcov, fructelor coapte, florilor etc.

CROMATOPSÍE s.f. (<fr. *chromatopsie*; cf.gr. *khroma* "culoare"+*opsis* "vedere") Capacitate de a percepe distinct culorile.

CRÓMIC adj. (<fr. *chromique*) *Acid cromic* = acid inexistent în stare liberă, care se obţine prin combinarea cromului cu oxigen şi hidrogen (H_2CrO_4).

CROMÍSM s.n. (<*crom*) Intoxicaţie cu crom.

CROMÍT s.n. (<fr. *chromite*) Oxid natural dublu de fier şi crom ($FeCr_2O_4$), cubic, metalic, de culoare neagră, care se întîlneşte în rocile eruptive, fiind singurul mineral de crom.

CROMIZÁ vb. I tranz. (<fr. *chromiser*) A trata termochimic cu crom, prin difuzie, stratul superficial al unei piese de oţel sau de fontă, pentru a-i mări rezistenţa la coroziune şi la uzură.

CRÓMLEH s.n. (<fr. *cromlech*; cuv. celtic "pietre în cerc") Monument megalitic sacru, din epoca bronzului, alcătuit din mai multe pietre verticale dispuse în cerc, la distanţe egale, în jurul unei pietre mai mari.

CROMNÍCHEL s.n. (<germ. *Chromnickel*) Aliaj care conţine 10-20 % crom, 60-70 % nichel, restul fier şi care este folosit la construcţia rezistenţelor bobinate pentru temperaturi înalte.

CROMO- (<fr. *chromo-*; cf.gr. *khromos* "culoare") Element prim de compunere care are semnificaţia "culoare", "colorat".

CROMOALGRAFÍE s.f. (<fr. *chromoalgraphie*) Procedeu de pregătire a unei forme de tipar multicolor prin executarea manuală a marginilor pe plăci de aluminiu.

CROMOBLÁST s.m. (<fr. *chromoblaste*) Celulă a pielii care are pigmenţi coloraţi.

CROMOCISTOSCOPÍE s.f. (<fr. *chromocystoscopie*) Examinare, cu cistoscopul, a funcţiei renale şi a permeabilităţii ureterelor cu ajutorul unei substanţe de contrast, injectată intravenos, care se elimină prin urină.

CROMOFÓR s.m. (<fr. *chromophore*) Grupare de atomi care, introdusă în molecula unei substanţe organice, dă acesteia culoare.

CROMOFOTOGRAFÍE s.f. (<fr. *chromophotographie*) **1.** Procedeu prin care se obţin fotografii în culori. **2.** Fotografie în culori, obţinută prin acest procedeu.

CROMOGÉN, -Ă adj., s.m. (<fr. *chromogène*, germ. *Chromogen*) **1.** Adj. Care produce culoare; care dă culoare. ◇ *Bacterie cromogenă* = bacterie care produce pigmenţi, colorînd în roşu, albastru, verde, galben etc. substanţele pe care trăieşte. **2.** S.m. Combinaţie biochimică ce conţine în moleculă cromofori.

CROMOLITOGRAFÍE s.f. (<fr. *chromolithographie*; cf.gr. *khroma* "culoare"+*lithos* "piatră"+*graphein* "a scrie") **1.** Procedeu litografic de imprimare în mai multe culori. **2.** Reproducere obţinută prin acest procedeu.

CROMOPLÁST s.n. (<fr. *chromoplaste*) Cromatoplast.

CROMOPROTEÍDĂ s. f. (<fr. *chromoprotéide*) Proteidă colorată, în componenţa căreia intră un metal (fier, magneziu), avînd rol esenţial în funcţiunile respiratorii ale tisulare.

CROMOPSÍE s.f. (<fr. *chromopsie*; cf.gr. *khroma* "culoare"+*opsis* "vedere") Boală a ochiului în urma căreia obiectele necolorate sînt percepute în culori.

CROMOSCÓP s.n. (<fr. *chromoscope*; cf.gr. *khroma* "culoare"+*skopein* "a privi") **1.** Cinescop cu un singur fascicul de electroni şi cu trei ecrane suprapuse, folosit în televiziunea în culori. **2.** Aparat optic folosit pentru reproducerea în culori a clişeelor.

CROMOSFÉRĂ s.f. (<fr. *chromosphère*; cf.gr. *khroma* "culoare"+*sphaira* "sferă") Strat de culoare roz, gros de cîteva mii de kilometri, compus din gaze şi din aburi incandescenţi (cu o temperatură în creştere spre exterior de la 4000°C la 20 000°C), care înconjură Soarele şi este vizibil în timpul eclipselor totale. În acest strat se formează unde sonore radio cu lungimea de undă scurtă.

CROMOTIPÍE s.f. (<fr. *chromotypie*; cf.gr. *khroma* "culoare"+*typos* "urmă") **1.** Procedeu de tipărire în culori. **2.** Imagine în culori obţinută prin procedee tipografice.

CROMOTIPOGRAFÍE s.f. (<fr. *chromotypographie*) Procedeu de tipărire în culori, cu elementele de imprimare în relief.

CROMOZÓM s.m. (<fr. *chromosome*; cf.gr. *khroma* "culoare"+*soma* "corp") Corpuscul al nucleului, format în timpul diviziunii celulare, care are organizare şi funcţii proprii, însuşire de autoreproducere şi care este format din acizi nucleici şi din substanţe proteice, deţinînd informaţia ereditară specifică. ◇ *Cromozom al sexului* = alozom.

CROMOZOMIÁL, -Ă adj. (<*cromozom*) Care se referă la cromozomi, care aparţine cromozomilor; care este format din cromozomi. ◇ *Aberaţie cromozomială* = modificare a unei porţiuni a cromozomilor, care afectează baza ereditară în timpul diviziunii celulare, provocînd mutaţii care dau naştere unor forme biologice noi.

CRONAXÍE s.f. (<fr. *chronaxie*; cf. gr. *khronos* "timp"+*aksia* "evaluare") Timp minim în care are loc o excitaţie; timp în care un curent electric trebuie să parcurgă un nerv, un muşchi etc. pentru a-l excita.

CRONAXIMÉTRU s. m. (<fr. *chronaximètre*) (MED.) Aparat de măsurat proprietatea muşchilor de a se contracta.

CRÓNIC, -Ă adj. (<lat. *chronicus*, fr. *chronique*) (Despre boli) Care are o evoluţie lentă; care durează mult timp. ◆ Fig. Care se prelungeşte multă vreme; care este greu de înlăturat.

CRONICÁR s.m. (<*cronică*) **1.** Autor de cronici sau de letopiseţe. **2.** Colaborator sau membru al redacţiei unui ziar, al unei reviste etc. care redactează cronici.

CRÓNICĂ s.f. (<lat. *chronica*, fr. *chronique*) **1.** Lucrare cu caracter istoric, frecventă mai ales în evul mediu, în care evenimentele sociale, politice, familiale etc. sînt expuse în ordinea anilor (şi necritic). **2.** Articol de ziar sau de revistă care comentează evenimente politice, sociale sau culturale de actualitate (ex. *cronică internaţională; cronică literară; cronică economică*). ◆ Scurtă comunicare oficială privind schimbări în componenţa guvernului, mişcări în corpul diplomatic etc.

CRONICHÉTĂ s.f. (<fr. *chroniquette*) Cronică neînsemnată.

CRONICITÁTE s.f. (<fr. *chronicité*) Stare cronică a unei boli.

CRONICIZÁ vb. I refl. (<*cronic*) (Despre boli) A deveni cronic.

CRONO- (<fr. *chrono-*; cf. gr. *khronos* "timp") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) timp", "de timp".

CRONOFOTOGRAFÍE s.f. (<fr. *chronophotographie*) Reprezentare a unei mişcări prin fotografii instantanee, la intervale scurte de timp.

CRONOGRÁF[1] **(HRONOGRÁF)** s.n. (<ngr. *hronografos*) Scriere cu caracter popular, care reprezintă o sinteză a istoriei universale, alcătuită pe bază de legende biblice şi populare.

CRONOGRÁF[2] s.n. (<fr. *chronographe*) Aparat automat de precizie (prevăzut cu un mecanism de ceasornic), folosit în fizică, în aviaţie, în sport etc. pentru înregistrarea duratei de desfăşurare a unei acţiuni, a unui fenomen, a unei operaţii etc.

CRONOGRAFÍE s.f. (<ngr. *hronographia*) Scriere de cronici, de cronografe[1].

CRONOGRÁMĂ s.f. (<fr. *chronogramme*; cf.gr. *khronos* "timp"+*gramma* "scriere") **1.** Inscripţie în care literele, corespunzătoare cifrelor romane, formează data. **2.** Informaţie pe care o dau literele unei fraze, ale unui vers etc., care au şi o semnificaţie numerală, reprezentînd cifre romane. **3.** Historiogramă.

CRONOLOGÍE s.f. (<fr. *chronologie*; cf.gr. *khronos* "timp"+*logos* "studiu") **1.** Disciplină auxiliară a istoriei, care se ocupă cu datarea epocilor, a etapelor sau a perioadelor istorice, a evenimentelor istorice, pentru a stabili succesiunea acestora; p.ext. succesiune în timp a evenimentelor (istorice). ◆ Sistem adoptat pentru socotirea anilor. **2.** Listă (sau carte) care cuprinde o succesiune cronologică.

CRONOMETRÁ vb. I tranz. (<fr. *chronométrer*) A măsura durata unei acţiuni, a unui fenomen etc. cu ajutorul unui cronometru.

CRONOMETRÍE s.f. (<fr. *chronométrie*) Capitol al metrologiei care studiază procedeele şi instrumentele pentru măsurarea timpului. ◆ Tehnica construirii aparatelor pentru măsurarea timpului.

CRONOMÉTRU s.n. (<fr. *chronomètre*) Instrument de precizie, care funcţionează pe principiul ceasornicului, folosit pentru a măsura intervalele de timp pînă la fracţiuni de secundă.

CRONOSCÓP s.n. (<fr. *chronoscope*; cf.gr. *khronos* "timp"+*skopein* "a privi") Instrument pentru măsurarea unui interval scurt de timp, folosit în laboratoarele de fizică, de fiziologie etc.

CROS s.n. (<fr. *cross*, engl. *cross*[-country]) Probă sportivă de alergare pe teren variat şi cu obstacole, în care participanţii trebuie să parcurgă un traseu şi o distanţă dinainte stabilite, respectînd anumite norme tehnice.

CRÓSĂ[1] s.f. (<fr. crosse) **1.** Baston de lemn curbat la un capăt, cu ajutorul căruia sînt conduse pucul sau mingea la anumite jocuri sportive (hochei, golf). **2.** (ANAT.) Porţiune curbată pe care o prezintă artera aortă, după ieşirea din inimă.

CRÓSĂ[2] s.f. Smoc de pene care era folosit ca ornament la pălăriile femeilor sau la chipiele militarilor.

CRÓSING s.n. (<engl. *crossing*) Construcţie subterană care asigură încrucişarea a doi curenţi de aer, prin trecerea unuia pe deasupra celuilalt, în galeria unei mine.

CROSÍST, -Ă s.m. şi f. (<*cros*) Sportiv specializat în cros.

CROSSBAR s.n. (cuv. engl.) Sistem de comutare prin bare comandate de relee, folosit în telefonia automată.

CROSSING-OVER s.n. (cuv. engl.) (GENET.) Fenomen prin care se realizează schimbul reciproc de gene între cromozomii omologi.

CROŞETÁ vb. I tranz. (<fr. *crocheter*) A împleti manual tricoturi, dantele etc. cu croşeta.

CROŞÉTĂ (**CROŞÉT**) s.f. (s.n.) (<fr. *crochet*) **1.** Ac lung de metal, de lemn, de os, de material plastic etc., cu un capăt îndoit în formă de cîrlig, folosit la maşinile de tricotat sau pentru croşetat, împletit etc. **2.** Unealtă alcătuită dintr-o tijă prevăzută cu o lamă, cu ajutorul căreia se îndepărtează pămîntul rămas într-o formă de turnătorie. **3.** Piesă de oţel, în formă de cui, cu un cap lăţit şi prevăzut cu găuri, folosit la solidarizarea îmbinărilor din lemn. **4.** Semn de punctuaţie sau semn grafic în forma unei linii îndoite în unghi drept la capete, care se pune la începutul şi la sfîrşitul unei explicaţii, ale unei precizări etc. suplimentare sau pentru a indica diverse notaţii matematice. **5.** Ornament sculptat în formă de frunză cu vîrful curbat, cu care se decorează frontoanele, cornişele etc. arcelor gotice.

CROŞÉU s. n. (<fr. *crochet*) Lovitură laterală scurtă, la box, dată adversarului la cap sau la corp, în care braţul este îndoit şi nemişcat din cot, formînd cu antebraţul un unghi de aproximativ 45°.

CROTÁL s.m. (<fr. *crotale*; cf.gr. *krotalon* "clopoţel") Şarpe veninos din America de Nord, care produce un sunet caracteristic (ca de clopoţei) datorită unor solzi cornoşi pe care îi are pe coadă (*Crotalus horridus*).

CROTÁLIE s.f. (<ngr. *krotalon* "clopoţel") Marcă metalică aplicată pe urechea animalelor ca semn de recunoaştere.

CROV s.n. (<scr. *krov*) Formă de relief cu aspect de depresiune circulară sau alungită, care se dezvoltă prin tasare pe loess.

CROWN s.n. (cuv. engl) Varietate de sticlă optică, avînd un indice de refracţie relativ mic, din care se confecţionează lentile divergente.

CRÚCE s.f. (lat. *crux, crucis*) **I. 1.** Obiect format din două bucăţi de lemn, de piatră, de metale preţioase etc., aşezate perpendicular şi simetric una peste alta, care reprezintă simbolul credinţei creştine. Cu existenţă milenară în tradiţia multor popoare (cea mai veche cruce descoperită datînd din sec. 15 î.Hr.), crucea este considerată unul din cele patru simboluri fundamentale, alături de centru, cerc şi pătrat. Tradiţia creştină a considerat crucea ca o imagine a mîntuirii şi a patimilor lui Hristos. În iconografia creştină crucea exprimă supliciul şi prezenţa Mîntuitorului. Se deosebesc patru tipuri de cruci: a) crucea fără vîrf, în formă de T, simbolizînd şarpele ţintuit pe un par, ceea ce semnifică moartea învinsă prin jertfă; b) crucea cu vîrf şi cu o singură bară, reprezentînd crucea Evangheliei; c) crucea cu două bare orizontale, simbolizînd prin bara superioară inscripţia lui Pilat "Iisus Nazarineanul, regele iudeilor", iar prin bara inferioară pe cea pe care Iisus şi-a întins braţele (des întîlnită la greci); d) crucea cu trei bare orizontale, simbolizînd ierarhia ecleziastică ce corespunde tiarei papale. **2.** Desen sau figură în formă de cruce, avînd diferite semnificaţii: în dreptul unui nume, înseamnă că persoana cu numele respectiv este decedată; în calendar, marchează o zi de sărbătoare creştină; peste un text, indică semnul anulării; înaintea unui cuvînt, atestă vechimea mare a cuvîntului respectiv etc. ◇ *Cruce roşie* = semn distinctiv al spitalelor, al ambulanţelor, al centrelor de asistenţă medicală sau de prim-ajutor etc. **3.** Simbol al ritualului creştin, care constă într-un gest, simbolul crucii, făcut cu degetele la frunte, la piept şi, succesiv, la cei doi umeri. ◆ Religia creştină. **4.** Termen care intră în componenţa numelui unor decoraţii, al unor insigne etc. **5.** Piesă în formă de cruce folosită la unele mecanisme pentru transformarea sau transmiterea unei mişcări. **6.** Piesă de oţel, de fontă, de beton etc. folosită pentru a lega două conducte în prelungire, din care se despart două ramuri laterale. ◆ (TEHN.) Fiting cu patru intrări. ◆ (Adverbial) Cruciş. **7.** *Crucea căruţei* = bucată de lemn pusă de-a curmezişul peste proţap; piesă de lemn care este aşezată perpendicular peste inima căruţei. **8.** *Crucea amiezii* = a) punct pe bolta cerească unde se află Soarele la amiază; b) ora 12 ziua. *Crucea nopţii* = miezul nopţii. **9.** Instrument de tortură (în antichitate), pe care osîndituI îl purta (în spate) pînă la locul execuţiei şi pe care era apoi răstignit în cuie. ◆ (La catolici) *Drumul crucii* = ciclu de 14 picturi (sau sculpturi) care reprezintă patimile lui Iisus Hristos de la judecata lui Pilat pînă la răstignire; drumul Golgotei. **10.** Loc unde se întretaie două sau mai multe drumuri. **11.** (Pop.) *Cruce de voinic* (sau *de om*) = bărbat în toată puterea; bărbat cu o conformaţie atletică. **II.** (BOT.) *Crucea-pămîntului* = plantă erbacee perenă, meliferă, din familia umbeliferelor, cu tulpina şi cu frunzele păroase şi cu florile albe sau roz (*Heracleum sphondylium*). *Crucea-voinicului* = plantă erbacee perenă, din familia ranunculaceelor, cu florile mari, albastre (*Hepatica transsilvanica*).

CRUCÉR s.n. (<germ. *Kreuzer*) Creiţar.

CRUCÉTĂ s.f. (<it. *crocetta*) Platformă mică, semicirculară, din lemn sau din metal, fixată deasupra unei nave, care serveşte la ancorarea arboretului.

CRUCÍ vb. IV refl. (<*cruce*) A se mira foarte tare, a se minuna (făcîndu-şi semnul crucii).

CRUCIÁDĂ (**CRUCIÁTĂ**) s.f. (<fr. *croisade*, it. *crociata*, după *cruce*) **1.** Fiecare dintre cele opt expediţii militare, întreprinse, la îndemnul Bisericii Catolice, de către seniorii din Europa Apuseană şi Centrală, între 1096-1270 şi care, sub pretextul eliberării Locurilor sfinte şi a mormîntului lui Iisus Hristos din Ierusalim de sub ocupaţia musulmanilor, au urmărit o expansiune teritorială, economică şi politică. Dintre cele opt cruciade, numai primele trei (1096-1099; 1147-1149; 1189/90-1192) au avut un caracter strict religios. În 1192, în urma armistiţiului dintre Richard I Inimă de Leu, regele Angliei, şi Filip II August, regele Franţei, pe de o parte, şi Saladin, sultanul Egiptului (care ocupase teritorii ale cruciaţilor: Ierusalim, Accra, Askalon), pe de altă parte, li s-a asigurat creştinilor liber acces la Locurile sfinte. Următoarele cinci cruciade (1202-1204; 1217-1219; 1228-1229; 1248-1250; 1270) au avut un pronunţat caracter politic şi economic. Cruciadele au marcat profund viaţa religioasă, politică, economică şi culturală atît a Occidentului , cît şi a Orientului. Ele au consolidat puterea papalităţii în lumea creştină, au dat naştere unor ordine (ex. *Ordinul Templierilor*), au contribuit la răspîndirea unor teme literare şi artistice ale bizantinilor şi ale arabilor în Occident etc., iar în statele latine întemeiate în Orient ele au introdus structurile feudale din Europa Apuseană, elemente ale arhitecturii religioase occidentale etc. ◆ P.ext. (În ev. med.) Expediţie militară împotriva unor eretici sau împotriva adepţilor altor religii. **2.** Fig. Campanie puternică dusă pentru a crea un curent de opinie (ex. *cruciada contra corupţiei*).

CRUCIÁL, -Ă adj. (<fr. *crucial*) De o importanţă hotărîtoare.

CRUCIÁT s.m. (<fr. *croisé*, după *cruce*) Par-

ticipant la o cruciadă.
CRUCIÉRĂ s.f. (<it. *crociera*) Acţiune de luptă dusă de una sau de mai multe nave militare pe comunicaţiile maritime ale inamicului, care se face pe timp îndelungat şi la mari distanţe de bazele proprii, avînd ca scop dezorganizarea sistemului de transporturi al inamicului.
CRUCIFÉRĂ s.f. (<fr. *crucifère*) (La pl.) Familie de plante erbacee dicotiledonate, cu frunzele alterne, cu florile hermafrodite, dispuse în racem, cu patru petale şi cu patru sepale aşezate în cruce şi cu fructele, de obicei, silicve sau silicule; sînt plante oleaginoase, alimentare, condimentare, ornamentale sau de nutreţ; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *varza, conopida, traista-ciobanului* etc.).
CRUCIFICÁ vb. I tranz. (<după fr. *crucifier*) A răstigni pe cruce.
CRUCIFÍX s.n. (<lat. *crucifixus*, fr. *crucifix*) Obiect de cult (la catolici), care reprezintă pe Iisus Hristos răstignit pe cruce.
CRUCÍŞ, -Ă adj., adv. (<*cruce*) **I.** Adj. **1.** (Despre ochi; p.ext. despre oameni) Saşiu. ◆ Fig. Duşmănos. **2.** Care se întretaie, care se încrucişează. **II.** Adv. **1.** Întretăindu-se în formă de cruce. **2.** În direcţie piezişă; oblic.
CRUCIŞĂTÓR s.n. (<[în]*crucişa*, după fr. *croiseur*) Navă de luptă, de mare tonaj (pînă la 30 000 t), prevăzută cu cuirasă şi dotată cu artilerie de calibru mijlociu şi mare şi cu rachete, care serveşte ca avangardă într-o escadră, la recunoaşteri etc.
CRUCIULÍŢĂ s.f. (<*cruce*) **1.** Diminutiv al lui cruce. **2.** Cusătură artistică (de mînă), folosită în portul naţional şi în lucrăturile româneşti. **3.** Nume dat mai multor specii de plante erbacee din familia compozeelor, cu frunzele alterne, simple sau compuse, cu florile dispuse în inflorescenţe şi cu fructele achene, prevăzute cu peri fini (*Senecio*); (şi la sg.) plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.
CRUD, -Ă adj. (lat. *crudus*) **I. 1.** (Despre alimente) Nefiert, nefript, necopt suficient. **2.** (Despre fructe) Necopt; (despre plante sau despre părţi ale lor) neajuns la maturitate; care este încă în dezvoltare. **3.** (Despre fiinţe) În vîrstă fragedă, foarte tînăr. **4.** (Despre unele materiale) Brut, neprelucrat. **II. 1.** (Despre fiinţe) Căruia îi place să provoace sau să vadă suferinţă; (despre acţiuni, manifestări etc. ale fiinţelor) care exprimă, trădează violenţă, sălbăticie; sălbatic, sîngeros. ◆ Inuman, neîndurător. **2.** Fig. (Despre fenomene, stări etc.) Violent, foarte intens.
CRUNT, -Ă adj. (lat. *cruentus*) **1.** (Despre oameni) Care comite fapte crude, violente, inumane; (despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor) care exprimă, trădează violenţă, sălbăticie, cruzime. ◆ Încruntat. **2.** Care inspiră groază; înfiorător. ◆ Fig. Violent, foarte intens. ◆ Fig. (Şi adverbial) Foarte mult, foarte tare; extraordinar, straşnic. **3.** (Despre lupte, lovituri etc.) Sîngeros, crîncen.
CRUP s.n. (<fr. *croup*) Afecţiune a laringelui la copii, caracterizată prin respiraţie sufocantă şi printr-o tuse răguşită (cu formare de false membrane).
CRUPÁDĂ s.f. (<fr. *croupade*) Săritură a calului cu picioarele dinainte sub burtă.
CRÚPĂ s. f. (<fr. *croupe*) **1.** Partea de dinapoi şi de sus a trunchiului unor mamifere patrupede, cuprinsă între şale şi baza cozii. **2.** Regiunea dinspre coadă a cruponului (**1**).
CRUPIÉR s.m. (<fr. *croupier*) Persoană angajată a unei case de jocuri de noroc, care achită pe loc cîştigurile şi distribuie sau strînge jetoanele ori banii pierduţi de jucători.
CRUPÓN s.n. (<fr. *croupon*) **1.** Partea din mijloc a unei piei de tăbăcărie, mai groasă şi mai rezistentă, cuprinsă între coadă şi gît, care este folosită în industria pielăriei. **2.** Placă de cauciuc din care se fac tălpi de încălţăminte.
CRUPONÁRE s.f. (<*crupon*) Operaţie de despărţire a cruponului de restul pieii.
CRURÁL, -Ă adj. (<lat. *cruralis*, fr. *crural*) Care este în legătură cu coapsa; care aparţine părţii superioare a coapsei; care se referă la regiunea superioară a coapsei.
CRUSTACÉU s.n. (<fr. *crustacé*) (La pl.) Clasă de animale artropode (acvatice), care au corpul alcătuit din segmente acoperite cu o carapace chitinoasă; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă (ex. *racul, crabul, creveta, cladoceriі*).
CRÚSTĂ s.f. (<lat. *crusta*) **1.** Strat exterior care, prin uscare, prin solidificare etc., se formează la suprafaţa unor corpuri moi. ◆ Spec. Strat anatomic care se formează la suprafaţa unei plăgi, cînd începe să se cicatrizeze. **2.** Strat îndesat şi uscat, care se formează la suprafaţa terenului arabil, în urma ploilor, a bătătoririi excesive etc. **3.** Strat solid de săruri (constituit din compuşi de calciu şi de magneziu), care se depune pe pereţii unui recipient sau ai unei ţevi în care se află sau prin care curge un lichid conţinînd săruri dizolvate. **4.** Înveliş impregnat cu săruri de calciu la unele nevertebrate.
CRUŞÍN s.m. (<ucr. *krušyna*) Arbust melifer, cu florile hermafrodite, albe-verzui şi cu fructele la început roşii, apoi negre, din a cărui scoarţă se prepară o soluţie laxativă şi antihelmintică şi din al cărui lemn se obţine cărbune pentru prepararea prafului de puşcă (*Rhamnus frangula*).
CRUŞÓN s.n. (<fr. *cruchon*, rus. *kriušon*) Băutură alcoolică, preparată din vin sau din alte băuturi, din sirop de zahăr şi din fructe.
CRUTÓN s.n. (<fr. *croûton*) Bucată mică de pîine prăjită (în ulei, unt etc.) care se pune în supă cînd se mănîncă.
CRUŢĂ vb. I tranz. **1.** A ierta (de pedeapsă); a se îndura de..., a avea milă. **2.** A menaja pe cineva. ◆ A păzi, a feri. ◆ A folosi cu grijă, a economisi (ceva).
CRUZEIRO s.m. (cuv. port.) Unitate monetară în Brazilia.
CRUZÍME s.f. (<*crud*) Ceea ce este caracteristic, specific celui crud; plăcere, pornire de a provoca sau de a vedea suferinţă; atitudine, faptă crudă. ◆ Ferocitate, bestialitate.
Cs (CHIM.) Simbol pentru *cesiu*.
CTÍTOR, -Ă s.m. şi f. (<sl. *ktitorŭ*) Persoană care suportă cheltuielile pentru construirea şi pentru înzestrarea unei biserici, a unei mănăstiri; p.ext. fondator al unei instituţii, al unei asociaţii etc.
CTITORÍE s.f. (<*ctitor*) Biserică, mănăstire, instituţie etc. întemeiată de un ctitor.
CU prep. (lat. *cum*) **I. 1.** Introduce un atribut care indică: a) posesia. *Femei cu toalete elegante*; b) conţinutul. *Un pahar cu lapte*; c) asocierea. *Taior cu eşarfă*; d) însuşirea. *Copil cu noroc*; e) dependenţa, rudenia. *Irina, soră cu Maria*; f) instrumentul. *Plimbare cu bicicleta*. **2.** Introduce un nume predicativ. *La discuţii fii cu tact*. **II. 1.** Introduce un complement indirect care indică: a) asemănarea. *Seamănă cu tata*; b) atitudinea. *Luptă cu boala*; c) ataşarea. *Merge paralel cu cei înconlonaţi*; d) reciprocitatea. *S-a întîlnit cu un amic*. **2.** Introduce un complement circumstanţial: a) de timp. *Cu lăsarea serii, vremea s-a schimbat*; b) de mod. *A izbit cu ciudă în uşă*; c) de cauză. *Se pusese pe gînduri cu atîtea cheltuieli*; d) instrumental. *Lucra cu sapa în grădină*; e) sociativ. *Merge cu părinţii în excursie*; f) de relaţie. *Cum rămîne cu datoria?* **III.** Formează loc. prep. şi conj. *Cu toate că. Cu toate acestea. La fel cu* etc. **IV.** Cu valoare de conj. *Omul cu mîrţoaga*.
Cu (CHIM.) Simbol pentru *cupru*.
CUADROFONÍE s.f. (<fr. *quadrophonie*) Tehnică de captare şi de redare a sunetului pe patru canale, care permite o percepţie în relief; tetrafonie.
CUÁNTĂ s.f. (<fr. *quanta*) Unitate a unei mărimi fizice care poate lua doar valori egale cu multiplii întregi ai acestei unităţi. ◆ Unitate structurală de bază a cîmpurilor fizice. ◇ *Cuantă de acţiune* = constanta lui Planck. *Cuantă de energie* = cantitate determinată şi finită de energie care poate fi emisă sau absorbită de un sistem atomic, molecular etc.
CUÁNTIC, -Ă adj. (<fr. *quantique*) Care aparţine cuantei, referitor la cuantă. ◇ *Număr cuantic* = fiecare dintre numerele care caracterizează stările staţionare ale unui atom, ale unei molecule etc. *Mecanică cuantică* = ramură a fizicii teoretice care studiază legile de mişcare a particulelor elementare (electroni, mezoni, nucleoni) sau a sistemelor de astfel de particule (nuclee, atomi, molecule). *Electrodinamică cuantică* = ramură a fizicii care studiază interacţiunile electromagnetice dintre particulele elementare, precum şi interacţiunea dintre cîmpul electromagnetic şi substanţe sau corpuri. *Chimie cuantică* = ramură a chimiei teoretice care studiază natura legăturii chimice şi mecanismele de reacţie pe baza legilor, principiilor şi metodelor mecanicii cuantice.
CUANTIFICÁ vb. I tranz. (după fr. *quantifier*) A stabili valorile discontinue pe care le poate lua o anumită mărime fizică; a impune astfel de condiţii unei mărimi fizice încît valorile sale să varieze în salturi (discontinuu).
CUÁNTUM (CVÁNTUM) s.n. (<lat. *quantum*) Cantitate, sumă, nivel la care se ridică o cheltuială, un credit etc.
CUARŢ s.n. (<germ. *Quarz*, fr. *quartz*) Dioxid natural de siliciu (SiO_2), care se găseşte în roci în stare neconsolidată sau în formă de cristale transparente şi incolore (în stare pură) sau divers colorate (cînd conţin substanţe străine) şi care se utilizează în tehnică, în industria optică, în industria materialelor refractare etc.
CUARŢÍT s.n. (<fr. *quartzite*, germ. *Quarzit*) Rocă metamorfică alcătuită prin recristalizarea rocilor de cuarţ (nisipuri, gresii etc.), foarte dură, de obicei de culoare albă, galbenăcenuşie sau roşiatică, care se utilizează în con-

strucții, în industria ceramicii, în industria sticlei, a materialelor refractare, în metalurgie etc.
CUATERNÁR, -Ă s.n., adj. (<lat. *quaternarius*, fr. *quaternaire*) (GEOL.) **1.** S.n. Ultima perioadă a neozoicului, care durează de la sfîrșitul pliocenului pînă în zilele noastre și care se caracterizează prin apariția omului și prin răcirea climei. **2.** Adj. Care aparține cuaternarului, care se referă la perioada cuaternarului.
CUB s.n. (<lat. *cubus*, fr. *cube*) **1.** Corp geometric cu șase fețe pătrate, egale între ele. **2.** Puterea a treia a unui număr sau a unei mărimi. ◆ (Adjectival) *Metru* (sau *centimetru, decimetru* etc.) *cub* = unitate de măsură pentru volum, egală cu volumul unui corp de formă cubică, care are latura egală cu un metru (sau un centimetru, un decimetru etc.).
CUBÁJ s.n. (<fr. *cubage*) Determinare a volumului unui corp, al unei încăperi etc.; volumul sau capacitatea unui corp, unei încăperi etc.
CUBANÉZ, -Ă s.m. și f., adj. (<n.pr. *Cuba*) **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuiește în Cuba; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a Cubei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Cubei sau cubanezilor, referitor la Cuba sau la cubanezi.
CUBATÚRĂ s.f. (<fr. *cubature*) **1.** Determinare a laturii unui cub al cărui volum este egal cu volumul unui corp dat. **2.** Determinare prin calcul a volumului mărginit de una sau de mai multe suprafețe.
CUBÉB s.m. (<fr. *cubèbe*) Arbust exotic, asemănător cu piperul, care crește în Java și Kalimantan, din ale cărui fructe se extrag substanțe folosite în farmacologie și în cosmetică (*Piper cubeta*).
CÚBIC, -Ă adj., s.f. (<lat. *cubicus*, fr. *cubique*) **1.** Adj. Care are forma unui cub; care aparține cubului, privitor la cub. ◇ *Sistem cubic* = sistem de cristalizare care prezintă obligatoriu cîte patru axe ternare de simetrie. *Zahăr cubic* = zahăr în formă de mici paralelipipede regulate, cu baza pătratică. ◆ (MAT.) Care conține puterea a treia a unei mărimi. **2.** S.f. (MAT.) Curbă care reprezintă, într-un sistem de coordonate carteziene, o ecuație de gradul trei.
CUBICULÁR s.m. (<lat. *cubicularius*, fr. *cubiculaire*) Sclav care avea grijă de camera de culcare a stăpînului. ◆ Demnitar care se ocupa de camera de culcare a împăraților.
CUBICULUM s.n. (cuv. lat.) Cameră de dormit în locuințele romane. ◆ P.ext. Cameră mortuară într-o catacombă.
CUBILÓU s.n. (<fr. *cubilot*) Cuptor vertical cilindric, format dintr-o manta de tablă căptușită cu cărămidă refractară, folosit în turnătorii pentru topirea fontei.
CUBÍSM s.n. (<fr. *cubisme*) Mișcare artistică, inițiată la începutul sec. 20 de P.Picasso, G. Braque, J.Gris și F.Léger, care prezintă obiectele din realitate descompuse în figuri geometrice, renunțînd la perspectiva tradițională și la varietatea cromatică. Descoperirea sculpturii negre și a artelor primitive, retrospectiva Cézanne din 1907, precum și inițierea unei noi tehnici picturale de către Matisse și Derain (prin organizarea metodică a suprafeței pictate) au contribuit la formarea acestei mișcări. Tabloul lui P. Picasso *Domnișoarele din Avignon* (1907), în care formele sînt simplificate și redate prin desen, fără clarobscur, marchează originea cubismului. Problema fundamentală a picturii devine reprezentarea volumului colorat pe o suprafață plană. În istoria cubismului se disting trei perioade: perioada de început, sub influența lui Cézanne care ajunsese la o nouă interpretare a volumului și a desenului (1907-1909); perioada analitică (1910-1912) și perioada sintetică (1913-1914). În perioada analitică, cubismul adoptă o multitudine de unghiuri de vedere pentru a ajunge la o viziune totală și pentru a crea un obiect estetic foarte structurat. Accentuînd ambiguitatea între aparența și esența realității, între imaginea concretă și conceptul abstract, cubiștii folosesc cifre, litere, obiecte pictate care redau aparența naturii (fragmente de ziar, pagini de cărți etc.). Treptat, sinteza ajunge la organizarea tabloului într-un tot coerent cu cîteva semne esențiale, geometrice și cu elemente luate din realitate (nisip, hîrtii pictate etc.). Alți reprezentanți de seamă sînt pictorii R.Delaunay, A.Lhote, Duchamp-Villon, Henri Le Fauconnier etc. În sculptură principiile cubiste se găsesc la P.Picasso, C.Brâncuși, J. Csáky, A.Archipenko, J.Lipchitz, O.Zatkine. În România, principalii exponenți ai cubismului sînt pictorii Marcel Iancu, M.H.Maxy și Corneliu Mihăilescu.
CUBÍST, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *cubiste*) **1.** S.m. și f. Artist care aparține cubismului; adept al cubismului. **2.** Adj. Care aparține cubismului sau cubiștilor, care se referă la cubism sau la cubiști; care se conformează regulilor și formelor cubismului.
CUBITÁL, -Ă adj. (<lat. *cubitalis*, fr. *cubital*) Care ține de cubitus, care se referă la cubitus.
CÚBITUS s.n. (<lat., fr. *cubitus*) Os lung care, împreună cu radiusul, formează scheletul antebrațului.
CUC s.m. (lat. *cuccus*) **1.** Pasăre migratoare, cu penajul cenușiu, cu coada lungă cu pete albe, care își depune ouăle în cuiburi străine, unde sînt clocite de alte păsări, și care are un cîntec caracteristic (*Cuculus canorus*). ◇ *Ceas cu cuc* = ceas de perete care emite, la fiecare oră, jumătate (sfert sau trei sferturi) de oră sunete asemănătoare cu cîntecul cucului; fig. lucru excentric, extravagant. ◆ *Cuc armenesc* = pupăză (*Upupa epops*). ◆ (Adverbial) Izolat, singur, străin. **2.** (La unele jocuri de copii) Lovitură cu mingea în înălțime.
CÚCĂ s. f. (<tc. *kuka*) Căciulă înaltă, uneori împodobită cu pene (de struț), purtată, la ceremonii, de căpeteniile turcești și de domnii români.
CUCERÍ vb. IV tranz. (lat. **conquerire = conquirere*) **1.** A ocupa, a supune un stat, un teritoriu, un oraș etc. cu puterea armelor. ◆ A

Pablo Picasso, *Domnișoarele din Avignon*, 1907

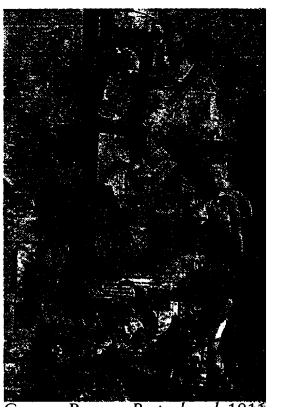
Georges Braque, *Portughezul*, 1911

Fernand Léger, *Discuri*, 1918

Juan Gris, *Sticlă de Banyuls*, 1914

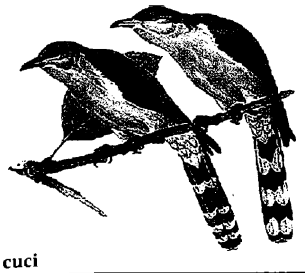

cuci

dobîndi, a obține ceva prin luptă susținută. **2.** A cîștiga simpatia, dragostea sau bunăvoința cuiva.

CUCÉRNIC, -Ă adj. (<*cuceri*) Care este foarte credincios și îndeplinește întocmai cerințele bisericești; evlavios, cuvios, religios. ◆ (Adesea substantivat) Titlu care se dă preoților.

CUCOÁNĂ (COCOÁNĂ, COÁNĂ) s.f. (cf. ngr. *kokkona*) Termen (de politețe) dat unei femei (măritate).

CÚCOVĂ s.f. (ORNIT.) Lebădă de vară (*Cygnus olor*).

CUCÚI s.n. (lat. **cucullius = cucullus*) **1.** Umflătură la cap provocată de lovirea cu un corp tare. **2.** (Reg.) Moț de pene pe cap, la unele păsări.

CUCÚLĂ s.f. (<lat. *cucullus*, fr. *cuculle*) Veșmînt cu glugă, confecționat din stofă groasă și aspră, folosit de călugării catolici.

CUCURBITACÉE s.f. (<fr. *cucurbitacée*; cf. lat. *cucurbita* "castravete") (La pl.) Familie de plante erbacee, dicotiledonate, cu tulpina tîrîtoare sau agățătoare, cu frunzele mari, întregi sau palmate, cu florile actinomorfe și cu fructele cărnoase, avînd coaja tare; (și la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *pepenele, castravetele*).

CUCURÚZ s.m., s.n. (cf. bg., scr. *kukuruz*, *kukurudza*) **1.** S.m. (Reg.) Porumb (*Zea mays*). **2.** S.n. (La pl.) Porumbițe; lanuri de porumb. **3.** S. m. Con de brad. **4.** S.m. Plantă erbacee din familia compozitelor, cu frunzele lobate, dințate, care apar după înflorire, și cu florile albe-gălbui, dispuse în capitule mici (*Petasites albus*).

CUCÚTĂ s.f. (lat. **cucuta = cicuta*) Plantă erbacee din familia umbeliferelor, foarte otrăvitoare, cu miros caracteristic, cu frunzele mari, cu florile albe și cu fructele brune-verzui, care este folosită în farmacologie (*Conium maculatum*). ◇ *Cucută-de-apă* = plantă erbacee, foarte otrăvitoare, din familia umbeliferelor, cu florile albe, dispuse în formă de umbrelă, și cu fructele globuloase (*Cicuta virosa*). *Cucută-de-pădure* = plantă erbacee, cu frunzele ascuțite, dispuse în verticil și cu florile albe, dispuse în panicul (*Galium schultesii*).

CUCUVEÁ (CUCUVÁIE) s.f. (<ngr. *kuk(k)uvaghia*) Pasăre răpitoare de noapte, din ordinul strigiformelor, cu penajul brun-cenușiu, pestriț și cu ochii galbeni, înconjurați de rozete de pene, care trăiește prin scorburi, pe lîngă case (părăsite) etc., hrănindu-se mai ales cu șoareci (*Athene noctua*). Cucuveaua era pasărea zeiței Atena. Pasăre de noapte, aflată în relație cu Luna, cucuveaua a fost interpretată ca simbol al cunoașterii raționale ("percepție a luminii lunare prin reflectare"), opunîndu-se cunoașterii intuitive ("percepție directă a luminii solare"). Ea este un atribut al prezicătorilor, simbolizînd clarviziunea.

CUÉSTĂ s.f. (<sp. *cuesta*) Formă de relief, ca un povîrniș, care se formează într-o regiune cu structură monoclinală, unde straturi cu roci dure alternează cu cele moi, ca urmare a eroziunii apelor curgătoare și a retragerii treptate a versanților.

CÚFĂR s.n. (<pol., ucr. *kufer*) Ladă cu capac (și cu încuietoare) în care se păstrează sau se transportă diferite obiecte. ◆ (Pop.) Geamantan (de lemn).

CUFUNDĂ vb. I (lat. *confundare*) **1.** Refl. și tranz. A intra sau a face să intre ceva într-un lichid sau într-o substanță moale. **2.** Refl. A (se) afunda, a intra în adînc; a dispărea (undeva). ◆ (Despre ochi) A fi înfundat în orbite. ◆ (Despre pămînt) A se prăbuși. ◆ A se pierde (în umbră, în întuneric). ◆ Fig. (Despre aștri) A trece dincolo de orizont. **3.** Refl. Fig. A se lăsa absorbit de o activitate, de somn etc.

CUFUNDÁC s.m. (<*cufunda*) (ORNIT.) Cufundar (*Gavia arctica*).

CUFUNDÁR s.m. (<*cufunda*) Numele a două păsări palmipede înotătoare: a) pasăre mai mare decît rața, cu penajul negru, punctat cu alb pe spate, cu ciocul ascuțit și cu aripile înguste, care trăiește mai ales în regiunile arctice ale Europei, Asiei și Americii de Nord, de unde toamna migrează spre sud (*Gavia arctica*); b) pasăre de mărimea răței, cu penele albe pe burtă și castanii pe spate, care are un smoc de pene în formă de guler (*Podiceps cristatus*).

CÚGET s.n. (<*cugeta*) **1.** Capacitatea de a gîndi; minte, intelect; gîndire. **2.** Idee, părere. ◆ Imaginație, fantezie. **3.** Conștiință.

CUGETÁ vb. I intranz. (lat. *cogitare*) **1.** A se gîndi, a medita. ◆ Refl. A chibzui, a cumpăni. **2.** A-și da seama; a lua în considerare, a ține seama de...

CUGUÁR s.m. (<fr. *couguar*) (ZOOL.) Puma (*Felis concolor*).

CUI s.n. (lat. *cuneus*) **1.** Piesă (cilindrică) de metal sau de lemn, turtită la un capăt și ascuțită la celălalt, care are diverse întrebuințări (în gospodărie). ◇ *Cuiul lui Pepelea* = drept abuziv pe care și-l ia cineva, legîndu-se de un lucru neînsemnat, pentru a stingheri pe altcineva. **2.** Nume dat mai multor piese de metal sau de lemn, asemănătoare ca formă cu un cui (ex. *cui de bujie; cui de grapă*). ◇ *Cui spintecat* = piesă formată dintr-o bucată de sîrmă îndoită, cu un ochi la un capăt, care împiedică desfacerea piulițelor. ◆ Cuier simplu de perete.

CUIB s.n. (lat. **cubium*) **1.** Culcuș făcut de păsări, de unele mamifere etc., pentru a ouă, a cloci și a scoate pui. **2.** Fig. Locuință, casă. ◆ (Peior.) Loc (ascuns) unde se plănuiește ceva și de unde se propagă o acțiune potrivnică intereselor unei comunități. ◆ Focar de infecție. **3.** *Cuibul albinelor* = fagurii ocupați cu puiet și cu hrană în care trăiește și se dezvoltă familia de albine. **4.** Groapă mică, făcută în pămînt, unde se seamănă legume. ◆ Spațiu restrîns în care se dezvoltă o îngrămădire de plante de același fel; plantele care se dezvoltă în acest spațiu. **5.** (MILIT.) *Cuib de foc* = loc adăpostit, care asigură unei arme automate condiții bune de tragere; armă automată aflată în acest loc. *Cuibul corbului* = post de observație, situat în vîrful catargului, la anumite nave, în care stă marinarul de veghe. **6.** Mulțime de fermenți de același fel care provoacă înăcrirea vinului, a borșului, a laptelui etc.

cucuvea

CUIBÁR s.n. (<*cuib*) **1.** Loc pregătit în paie, în fîn sau pe pămînt unde își depun ouăle păsările de curte. ◆ Instalație specială în creșcătoriile de păsări de unde se strîng ouăle. ◆ Ou care se lasă în cuibar pentru ca păsările ouătoare să-și depună ouăle. ◆ (Rar) Cuib (**1**). **2.** Fig. Culcuș; locuință, casă.

CUIBĂRÍ vb. IV refl. (<*cuibar*) **1.** (Despre păsări) A-și face cuib undeva; a-și face loc într-un cuibar. **2.** Fig. (Despre oameni și animale) A se așeza cît mai bine într-un loc; a se ghemui într-un loc. ◆ A se adăposti; a se aciua, a se pripăși pe lîngă cineva.

CUIÉR s.n. (<*cui*) Suport de lemn sau de metal, mobil sau fixat pe perete, prevăzut cu cîrlige sau cu brațe de care se atîrnă obiecte sau accesorii de îmbrăcăminte.

CUIRASÁT s.n. (<fr. *cuirassé*) Navă de război, de mare tonaj, protejată cu o cuirasă și înarmată cu artilerie grea.

CUIRÁSĂ (CHIURÁSĂ) s.f. (<fr. *cuirasse*) **1.** Înveliș de protecție, din plăci de oțel, cu care se blindează navele mari de luptă, pentru a rezista împotriva mijloacelor moderne de luptă. **2.** Îmbrăcăminte de piele, din zale sau din plăci de metal care proteja pieptul și spatele războinicilor, folosită în antichitate și în evul mediu și păstrată pînă în sec. 19.

CUIȘÓR s.n. (<*cui*) **1.** Diminutiv al lui cui. **2.** (La pl.) Condiment alimentar obținut, prin uscare, din mugurii florali ai unui arbore exotic.

CULÁNT, -Ă adj. (<fr. *coulant*) (Despre oameni) Generos, mărinimos, darnic; (despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor) care exprimă, trădează generozitate, mărinimie etc.

CULÁNȚĂ s.f. (cf. germ. *Kulanz*) Însușirea de a fi culant; atitudine, comportare culantă.

CULÁTĂ s.f. (<it. *culatta*) Partea de dinapoi a țevii unei arme de foc, în care se află locașul închizătorului.

CÚLĂ s.f. (<tc. *kula*) **1.** (În ev. med.) Turn (circular) de apărare. ◆ Turn boltit, în palatul domnesc, în care se păstra vistieria. **2.** Locuință boierească (fortificată), în formă de turn, cu baza dreptunghiulară și cu mai multe caturi (răspîndită în sec. 18, în Oltenia). ◆ Beci boltit.

CULBUTÓR s.n. (<fr. *culbuteur*) **1.** Element al mecanismului de distribuție al unui motor cu ardere internă, format dintr-o pîrghie articulată, care transmite mișcarea de la arborele cu came la supape. **2.** Basculator.

CULCÁ vb. I (lat. *collocare*) **1.** Refl. și tranz. A (se) întinde în poziție orizontală pentru a dormi, pentru a se odihni sau pentru a face să

adoarmă ori să se odihnească etc. ◆ Tranz. A găzdui pe cineva peste noapte. **2.** Tranz. A pune, a aşeza un obiect, o parte a corpului (pe ceva). **3.** Tranz. *A culca la pămînt* = a doborî; p.ext. a ucide. ◆ Refl. (Despre plante) A se îndoi spre pămînt.

CULÉE s.f. (<fr. *culée*) **1.** Canal prin care curge metalul de turnat din pîlnia de turnare în cavitatea formei. **2.** Material solidificat în piciorul şi în pîlnia de turnare. **3.** Infrastructura care se execută la capetele unui pod, pentru a prelua sarcinile transmise de suprastructura acestuia şi pentru a susţine calea de acces pe pod. ◆ Fiecare dintre cele două picioare ale unui pod, situate pe maluri.

CULEGÁR s.n. (<*culege*) (POLIGR.) Piesă de metal , în forma unei cutii alungite, cu trei pereţi, dintre care unul mobil, care serveşte culegătorului manual să înşire literele în rînduri egale, pentru a forma textul de imprimat.

CULEGĂTÓR, -OÁRE s.m. şi f., adj. (<*culege*) **I.** S.m. şi f. **1.** Persoană care adună recolta. **2.** Colecţionar. **3.** (POLIGR.) Muncitor calificat care culege, manual sau cu maşini speciale, literele pentru tipărirea unui text. **II.** Adj. Care culege, care adună, care strînge. ◇ *Albină culegătoare* (şi substantivat, f.) = albină care aduce în stup nectarul, apa, polenul.

CULEGĂTORÍE s.f. (<*culegător*) Atelier într-o întreprindere poligrafică în care se efectuează operaţiile de culegere a textelor.

CULÉGE vb. III tranz. (lat. *colligere*) **1.** A aduna, a strînge (cereale, fructe, flori, obiecte etc.). ◆ Fig. A obţine, a căpăta. **2.** A colecţiona. **3.** (POLIGR.) A aduna literele necesare şi a le aşeza în culegar. ◇ *Maşină de cules* = maşină cu ajutorul căreia se execută operaţiile de culegere şi de turnat literele sau rîndurile.

CÚLI s.m. (<fr., engl. *coolie*) Muncitor necalificat, indian sau chinez, care lucrează cu ziua.

CULÍC s.m. (La pl.) Gen de păsări de mlaştină, cu ciocul lung şi îndoit în jos şi cu penajul brun-închis sau brun-ruginiu (*Numenius*); (şi la sg.) pasăre care face parte din acest gen.

CULINÁR, -Ă adj. (<fr. *culinaire*, lat. *culinarius*) Care ţine de bucătărie, privitor la bucătărie sau la prepararea mîncării. ◇ *Artă culinară* = meşteşug în pregătirea şi în aranjarea mîncărurilor.

CULIÓN s.n. (<ngr. *kukul(l)i*) Potcap mic, rotund, de catifea, fără boruri, folosit în trecut.

CULISÁ vb. I tranz. (<fr. *coulisser*) A pune în mişcare (alternativă) o piesă mobilă de-a lungul unui canal făcut într-o bară dreaptă sau curbă.

CULÍSĂ s.f. (<fr. *coulisse*) **1.** Spaţiu al unei scene situat în spatele decorului, de unde intră actorii în scenă. **2.** Fig. (La pl.) Ceea ce se ascunde în spatele unor acţiuni sau al unei stări de fapt. **3.** Organ de maşină, în formă de bară dreaptă sau curbă, prevăzută cu un canal în care se poate deplasa o piesă mobilă; canal interior al acestui organ de maşină în care alunecă piesa mobilă; p.ext. piesă mobilă care alunecă de-a lungul acestui canal.

CULISÓR s.n. (<*culisă*) Piesă mobilă a mecanismului cu culisă, care efectuează o mişcare rectilinie alternativă în raport cu culisa, de-a lungul canalului interior al acesteia.

CULM, -Ă s.n., adj. (<fr. *Culm*, germ. *Kulm*) (GEOL.) **1.** S.n. Carboniferul inferior din V Europei, caracterizat prin depozite de argilă şi de gresie. **2.** Adj. Care aparţine culmului, care se referă la culm.

CÚLME s.f. (lat. *culmen*) **1.** Partea cea mai înaltă, netedă sau abruptă, de obicei prelungită orizontal, a unui munte sau a unui deal. ◆ Punctul cel mai înalt în drumul parcurs de un corp ceresc. **2.** Fig. Apogeu (în dezvoltarea unui fenomen, a unei acţiuni etc.).

CULMINÁ vb. I tranz. (<lat. *culminare*, fr. *culminer*) **1.** (Despre aştri) A atinge punctul de maximă înălţime deasupra orizontului. **2.** Fig. A atinge stadiul cel mai înalt al unei situaţii, al unui proces etc.; a ajunge la apogeu.

CULMINÁŢIE s.f. (<fr. *culmination*) Trecere a unui astru la meridianul unui loc. ◇ *Punct de culminaţie* = punctul cel mai înalt deasupra orizontului atins de un astru pe bolta cerească.

CULOÁR s.n. (<fr. *couloir*) **1.** Spaţiu îngust (şi lung) într-o clădire, care serveşte ca loc de trecere şi de legătură între încăperile situate pe acelaşi plan. **2.** Spaţiu îngust de-a lungul unui vagon de cale ferată prin care se circulă şi din care se intră în compartimente. **3.** (SPORT) Fiecare dintre suprafeţele delimitate longitudinal sau circular ale unei piste de alergări, ale unui sector de aruncări, ale unui bazin de înot sau ale unei piste de canotaj, pe care un concurent sau o echipă trebuie să-şi desfăşoare proba. ◆ Fiecare dintre benzile sau liniile cu ajutorul cărora se împart aceste suprafeţe. **4.** Spaţiu delimitat (pe uscat, pe apă, în aer), rezervat unui anumit tip de circulaţie. **5.** (GEOGR.) *Culoar depresionar* = depresiune alungită şi îngustă, semiînchisă (de origine tectonică), care separă masive sau culmi de dealuri şi de munţi.

CULOÁRE s.f. (<lat. *color, -oris*, fr. *couleur*) **1.** Totalitatea radiaţiilor de lumină de diferite frecvenţe pe care le reflectă suprafaţa corpurilor şi care creează asupra retinei ochiului o impresie specifică; aspectul colorat al lucrurilor. ◇ *Culoare caldă* = culoare aflată în prima jumătate a domeniului radiaţiilor luminoase (spre infraroşu). *Culoare rece* = culoare aflată în cea de a doua jumătate a domeniului radiaţiilor luminoase (spre ultraviolet). *Culoare fundamentală* = fiecare dintre culorile care nu pot fi obţinute prin amestecul altor culori (roşu, galben şi albastru), dar care amestecate între ele dau toate celelalte nuanţe şi culori. ◆ Proprietate a corpurilor de a absorbi inegal diferitele componente monocromatice ale luminii, modificînd astfel compoziţia luminii împrăştiate sau transmise de ele. ◇ Loc. adj. *De culoare* = (despre oameni) care aparţine rasei negre, galbene şi subraselor acestora. **2.** Substanţă întrebuinţată pentru a picta, a vopsi etc. **3.** Fig. Fel de a descrie sau de a prezenta pe cineva sau ceva. ◇ *Culoare locală* = descriere a aspectelor caracteristice (peisaj, costume, obiceiuri etc.) ale unei ţări, ale unei regiuni, ale unei comunităţi etnice într-o operă literară, artistică. *Culoare istorică* = prezentare, evocare a unei epoci istorice, prin ceea ce are ea mai caracteristic. **4.** Fiecare dintre cele patru categorii în care se împart cărţile de joc după culoarea şi forma punctelor. ◆ Figură la pocher.

CULÓT s.n. (<fr. *culot*) Piesă izolantă, montată la partea inferioară a unui tub electronic, în care sînt prinse rigid picioruşele conectate ca electrozi.

CULPÁBIL, -Ă adj. (<lat. *culpabilis*, fr. *coulpable*) (Despre oameni) Care se află în culpă.

CULPABILITÁTE s.f. (<fr. *culpabilité*) Situaţie a unei persoane care se află în culpă, care a comis un delict.

CULPABILIZÁ vb. I tranz. (<fr. *culpabiliser*) A face pe cineva (să se simtă) vinovat.

CÚLPĂ s.f. (<lat. *culpa*) (JUR.) Greşeală care constă în îndeplinirea neconformă a unei obligaţii sau în neîndeplinirea ei; faptă păgubitoare şi pedepsită de lege. ◆ Atitudinea psihică a unei persoane faţă de fapta sa ilicită şi de consecinţele ei păgubitoare. ◆ P.ext. Greşeală, vinovăţie.

CULT[1] s.n. (<lat. *cultus*, fr. *culte*) **1.** Adorare a lui Dumnezeu (şi a sfinţilor). **2.** Manifestare a sentimentului religios prin rugăciune şi prin acte rituale; totalitatea ritualurilor unei religii prin care se aduce slavă divinităţii. ◇ *Obiecte de cult* = obiecte sacre cu funcţie de ritual. **3.** Religie, confesiune. ◆ (La pl.) Totalitatea confesiunilor dintr-un stat. **4.** Sentiment de admiraţie, de respect, de dragoste puternică, de veneraţie faţă de cineva sau de ceva.

CULT[2], -Ă adj. (<lat. *cultus*) **1.** Care are un nivel înalt şi variat de cunoştinţe. ◆ (Despre manifestări, acţiuni ale oamenilor) De care dă dovadă omul cult; care are caracter savant, cărturăresc. **2.** (În opoziţie cu *popular*; despre opere literare, artistice, muzicale etc.) Care aparţine unor scriitori, unor artişti etc. culţi şi cunoscuţi şi se transmite pe cale scrisă, documentară.

CULTIVÁ vb. I (<lat. *cultivare*, fr. *cultiver*) **1.** Tranz. A lucra pămîntul; a semăna, a îngriji şi a recolta plante agricole. **2.** Tranz. Fig. A se ocupa cu insistenţă de ceva; a face să se dezvolte. ◆ A căuta să cîştige sau să menţină prietenia, bunăvoinţa cuiva. **3.** Refl. şi tranz. A (se) instrui.

CULTIVATÓR, -OÁRE subst. (<fr. *cultivateur*) **1.** S.m. şi f. Persoană care se ocupă de cultivarea pămîntului, a plantelor etc. **2.** S.n. Maşină agricolă folosită la afînarea solului, la distrugerea buruienilor din culturile de plante prăşitoare etc.

CULTURÁL, -Ă adj. (<fr. *culturel*) Care aparţine culturii, privitor la cultură; care ajută la răspîndirea culturii.

CULTURALIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<*cultural*) A (se) instrui.

CULTÚRĂ s.f. (<lat. *cultura*, fr. *culture*) **I. 1.** Totalitatea valorilor materiale şi spirituale create de omenire, precum şi a instituţiilor necesare pentru comunicarea acestor valori. ◆ (ARHEOL.) Totalitatea vestigiilor vieţii materiale şi spirituale (unelte, vase, aşezări, elemente artistice şi religioase etc.) cu trăsături proprii unui anumit teritoriu şi unei anumite perioade istorice, prin intermediul cărora se reconstituie imaginea unei comunităţi omeneşti din trecut. ◆ Ansamblul acţiunilor, activităţilor etc. determinate de normele sociale şi istorice, precum şi al modelelor de comportament care se transmit prin educaţie, propriu unui anumit grup social. **2.** Faptul de a poseda cunoştinţe variate în diverse domenii; totalitatea cunoştinţelor unui individ. ◇ *Om de cultură* = creator de valori spirituale. **II. 1.** Tot

talitatea lucrărilor agrotehnice necesare plantelor agricole pentru a se realiza producții mari și constante; știința, priceperea de a lucra pămîntul, de a îngriji plantele; pămînt cultivat. ◇ *Cultura plantelor* = ramură a agriculturii care are ca obiect cultivarea plantelor în vederea obținerii de alimente, furaje sau materii prime. *Plante de cultură* = plante cultivate de om pentru folosul pe care îl aduc. ◆ Creștere, prășire de animale. **2.** Creștere, în laborator, a bacteriilor; colonie de bacterii care se obține pe această cale. **3.** (BIOL.) *Cultură de țesuturi* = dezvoltare a țesuturilor vii în afara organismului (in vitro) pe medii nutritive special preparate. **III.** *Cultură fizică* = ansamblul instituțiilor și sistemelor de educație fizică ce au ca scop dezvoltarea armonioasă a corpului omenesc, atît pentru întărirea și menținerea sănătății, cît și pentru formarea calităților fizice necesare în muncă, în sport etc.; dezvoltare armonioasă a corpului prin sport și gimnastică.

CULTURÍSM s.n. (<fr. *culturisme*) Disciplină sportivă bazată pe exerciții complexe (cu greutăți sau haltere), care urmărește dezvoltarea viguroasă și armonioasă a corpului sau a mușchilor.

CULTURÍST, -Ă s.m. și f. (<fr. *culturiste*, engl. *culturist*) Persoană care practică culturismul.

CULTUROLOGÍE s.f. (<engl. *culturology*) Știință generală despre cultură și civilizație.

CUM adv., conj. (lat. *quomo*[do]) **A.** Adv. **I.** (Interogativ) **1.** În ce mod? *Cum ai ajuns aici?* ◆ Pentru ce? De ce? *Cum nu ai știut nimic?* **2.** (Exprimă surpriza, indignarea, mirarea etc.) Se poate? E adevărat? *Cum? Ai cîștigat?* **3.** Cu cît? Cu ce preț? *Cum dai struguri?* **4.** Ce? Poftim? **II.** (Explicativ) Cît de (mult, mare etc.). *Cum îți plac prăjiturile?* **B.** Conj. Stabilește raporturi de subordonare, introducînd propoziții subiective, atributive, predicative, completive directe sau indirecte, modale, comparative, cauzale, temporale etc.

CUMÁN, -Ă s.m., adj. (<fr. *Cumanes*) **1.** S.m. (La pl.) Popor de neam turcic care, migrînd din stepele nord-pontice la sfîrșitul sec. 11, a ajuns și în țările române; (la sg.) persoană care aparține acestui popor. **2.** Adj. Care aparține cumanilor, privitor la cumani. ◆ (Substantivat, f.) Limba vorbită de cumani.

CUMARÍNĂ s.f. (<fr. *cumarine*) Produs cristalin cu miros de fîn proaspăt, extras din fructele unor plante sau sintetizat, care este folosit pentru esențe, parfumuri și pentru aromatizarea tutunurilor.

CUMÁTRU, -Ă s.m. și f. (<sl. *kŭmotra*) **1.** Nașul sau nașa considerați în raport cu părinții copilului botezat ori cu alte rude. **2.** Termen de adresare (la țară) între bărbați și femei de aceeași vîrstă.

CUMINECÁ vb. I refl. și tranz. (lat. **comminicare* = *communicare*) A primi sau a da cuminecătura; a (se) împărtăși. ◆ Tranz. A absolvi de păcate (prin cuminecătură).

CUMINECĂTÚRĂ s.f. (<*cumineca*) Ritual care constituie una dintre tainele religiei creștine și care constă în gustarea de către credincioși a pîinii și a vinului sfințite de preot, simbol al trupului și al sîngelui lui Iisus Hristos; împărtășanie. ◆ Concr. Vinul și pîinea folosite în acest scop.

CUMÍNTE adj. (<*cu*+*minte*) **1.** Cu purtări bune; liniștit. **2.** Cu judecată; deștept, înțelept.

CUMÍS (CUMÍS) s.n. (<rus. *kumîs*) Băutură asemănătoare cu chefirul, preparată, prin fermentare, din lapte de iapă sau de cămilă, foarte răspîndită în Asia Centrală.

CUMNÁT, -Ă s.m. și f. (lat. *cognatus*) Fratele sau sora unuia dintre soți considerați în raport cu celălalt soț.

CÚMPĂNĂ s.f. (<sl. *konpona*) **1.** Cîntar format dintr-o pîrghie cu brațe egale și cu o limbă care oscilează la cea mai mică aplecare a talerelor. Cumpăna, ca și balanța, este cunoscută ca simbol al dreptății, al măsurii, al echilibrului și al prudenței. ◆ Fig. Măsură, moderație, echilibru. **2.** Dispozitiv format dintr-o bîrnă de lemn, așezată pe un stîlp înalt, avînd legată la un capăt o greutate, pentru echilibru, și la celălalt o găleată, cu ajutorul căreia se scoate apă din fîntînă. **3.** Simbol al justiției, reprezentat printr-o balanță. ◆ (La sg.) Unul dintre cele 12 semne ale zodiacului, care este reprezentat printr-o balanță. **4.** (GEOGR.) *Cumpăna apelor sau cumpănă de ape* = linie de despărțire între două bazine hidrografice, care coincide, de obicei, cu linia celor mai mari înălțimi. **5.** (TEHN.) Nivelă cu bulă de aer. **6.** Fig. Soartă rea; încercare (grea) la care este supus cineva.

CUMPĂNÍ vb. IV (<*cumpănă*) **1.** Tranz. A cîntări (cu cumpăna). ◆ A aprecia greutatea sau calitățile unui obiect. ◆ Fig. A chibzui, a socoti. **2.** Tranz. A echilibra, a pune în stare de echilibru. **3.** Tranz. și refl. A (se) clătina, a (se) legăna. ◆ Refl. Fig. A șovăi, a ezita, a nu se putea decide. **4.** Refl. Fig. A se hotărî, a se decide.

CUMPĂRÁ vb. I tranz. (lat. *comparare*) **1.** A dobîndi un lucru, plătind contravaloarea lui cu bani. ◆ A face cumpărături. **2.** Fig. A cîștiga pe cineva de partea sa, plătindu-l; a mitui.

CUMPĂRÁRE s.f. (<*cumpăra*) Acțiunea de a cumpăra și rezultatul ei. ◇ (ECON.) *Putere de cumpărare* = capacitate de plată a unității bănești sau a populației; cantitate de mărfuri și de servicii care poate fi obținută în schimbul unei unități bănești sau care poate fi plătită de populație într-o anumită perioadă.

CÚMPĂT s.n. (lat. *compitus* = *computus* "socoteală") **1.** (Stare de) echilibru sufletesc, de stăpînire de sine, de judecată dreaptă. **2.** Încercare (grea) la care este supus cineva.

CUMPĂTÁ vb. I tranz. și refl. (lat. **compitare* = *computare*) A (se) restrînge; a (se) tempera. ◆ Tranz. (Pop.) A economisi.

CUMPĂTÁRE s.f. (<*cumpăta*) Măsură, moderație (la mîncare și la băutură).

CÚMUL s.n. (<fr. *cumul*) Deținere de către o persoană a mai multe funcții sau atribuții (remunerate) în același timp.

CUMULÁ vb. I tranz. (<fr. *cumuler*) **1.** A deține simultan două sau mai multe funcții (ori atribuții). **2.** A realiza un singur tot din două sau mai multe lucruri, sume, situații etc.

CUMULONÍMBUS s.m. (<fr. *cumulo-nimbus*) Formație de nori denși de culoare cenușie-plumburie, de mari dimensiuni, care se dezvoltă pe verticală, de la suprafața pămîntului pînă la altitudinea de 10 000 m și care aduce furtună cu ploaie, zăpadă și grindină.

CUMULOSTRÁTUS s.m. (<fr. *cumulo-stratus*) Formație de nori compusă din cumulus și stratus.

CÚMULUS s.m. (<fr., lat. *cumulus*) Formație de nori groși, de culoare albă, în formă de grămezi izolate, al căror contur se modifică neîncetat și care apar la înălțimi de peste 1 000 m, semnalînd timp frumos.

CUNEIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *cunéiforme*) Care este în formă de cui. ◇ *Scriere cuneiformă* = sistem de scriere cu litere în formă de cuie, săpate în piatră sau imprimate pe tăblițe de argilă, folosit de unele popoare din Orientul antic. ◆ (Substantivat, f.) Literă folosită în acest sistem de scriere.

CUNÉTĂ s.f. (<fr. *cunette*) **1.** Rigolă cu secțiune semicirculară, amenajată în lungul unui canal cu secțiune mare, pentru a ușura scurgerea apei cu debit mic. **2.** Secțiune de scurgere a unui canal navigabil artificial.

CUNICULICULTÚRĂ s.f. (<fr. *cuniculiculture*; cf. lat. *cuniculus* "iepure de casă" + *cultura* "creștere") Ramură a zootehniei care se ocupă cu creșterea iepurilor de casă.

CUNOÁȘTE vb. III (lat.pop. *connoscere* = *cognoscere*) **1.** Tranz. A lua cunoștință de obiectele și de fenomenele înconjurătoare; a stabili în mod obiectiv natura, proprietățile unui lucru, relațiile dintre fenomene și a le da o interpretare conformă cu adevărul. **2.** Tranz. A avea sau a dobîndi cunoștințe pe baza studiului, a experienței etc. **3.** Tranz. A afla cine este cineva; a fi făcut cunoștință cu cineva; a identifica ceva. ◆ A ști felul de a fi al cuiva. **4.** Tranz. A-și da seama de ceva; a înțelege; a pricepe. ◆ A recunoaște, a identifica. **5.** Refl. A se observa; a se remarca; a se descoperi. ◆ A avea efect. **6.** Tranz. A admite ca adevărat. **7.** Tranz. A admite calitatea sau titlul cuiva.

CUNOÁȘTERE s.f. (<*cunoaște*) Acțiunea de a cunoaște și rezultatul ei. ◆ (Formă superioară, activă și complexă de) reflectare în gîndire a realității obiective de către subiect. ◇ *Teoria cunoașterii* = ramură a filozofiei care studiază posibilitatea, izvoarele, formele, nivelul și legitățile cunoașterii; gnoseologie. ◆ Faptul de a avea cunoștințe, informații asupra unui subiect, asupra unei probleme etc.

CUNOSCÚT, -Ă adj. (<*cunoaște*) (Adesea substantivat) **1.** Care se cunoaște, care este știut. ◆ Care a mai fost văzut; care este ușor de recunoscut. **2.** (Despre oameni) Care a făcut cunoștință cu cineva; pe care cineva îl cunoaște. ◆ Care se bucură de o anumită reputație.

CUNOȘTÍNȚĂ s.f. (<*cunoaște*; cf. fr. *connaissance*) **1.** Faptul de a avea cunoștințe, informații asupra unui subiect, asupra unei probleme etc. ◆ Facultatea de a simți, de a primi impresii din afară. **2.** (La pl.) Totalitatea noțiunilor, ideilor, informațiilor pe care le are cineva într-un anumit domeniu. **3.** Persoană pe care cineva o cunoaște.

CUNUNÁ vb. I (lat. *coronare*) **1.** Refl. recipr. A se căsători (după ritualul religios). **2.** Tranz. (Despre preoți) A oficia slujba cununiei. **3.** Tranz. A fi naș cuiva la cununie. **4.** Tranz. (Despre părinți) A-și căsători fiul sau fiica (după ritualul religios).

CUNÚNĂ s.f. (lat. *corona*) **1.** Împletitură din flori, din frunze sau din ramuri, în formă circulară (care se pune pe cap). ◇ *Obiceiul cununii* = obicei folcloric, practicat (în Transil-

vania) cu ocazia sărbătorii secerişului, care îşi are originea într-un străvechi ritual al fertilităţii. *Cunună de raze* (sau *de lumină*) = aureolă. **2.** Coroană care se acorda în antichitate învingătorilor (în război, la concursurile sportive sau literare). ◆ Fig. Faimă; renume. **3.** Coroană de metal preţios care se aşază pe capul celor care se căsătoresc după ritualul religios, în timpul oficierii religioase a căsătoriei. **4.** Împletitură de ceapă sau de usturoi. **5.** Grindă principală cu care se încheie în partea de sus un perete de lemn şi pe care se reazemă celelalte grinzi ale tavanului şi ale acoperişului.

CUNUNÍE s.f. (<*cunună*) **1.** Solemnitate civilă sau religioasă a căsătoriei; căsătorie (religioasă). **2.** Concr. Cunună (**3**).

CUPÁJ s.n. (<fr. *coupage*) Operaţie de amestecare a două sau mai multe varietăţi de vin, după anumite metode, pentru obţinerea aromei, a buchetului şi a unui anumit gust.

CUPAJÁRE s.f. (<*cupaj*) **1.** Cupaj. **2.** Operaţie de amestecare a siropului cu concentratul de citrice.

CUPÁR s.m. (<*cupă*) (În ev. med.; în Moldova) Titlu purtat de dregătorul domnesc care avea atribuţia de ajutor al paharnicului; dregător care purta acest titlu.

CÚPĂ[1] s.f. (lat. *cuppa*; cf. fr. *coupe*) **1.** Vas de băut (din sticlă sau din metal), mai mult larg decît adînc (cu picior); pahar cu picior şi cu gura largă, în formă de potir. Simbolul general al cupei are două aspecte esenţiale: cel de vas al belşugului şi cel de vas conţinînd elixirul nemuririi. ◆ Conţinutul unui astfel de vas sau de pahar. ◆ Caliciu. **2.** Obiect de metal (preţios), de cristal etc., de obicei în formă de vază de flori, care se atribuie cîştigătorului unei competiţii sportive; p.ext. competiţie sportivă care se desfăşoară în vederea cîştigării unui astfel de trofeu. ◆ Sistem de organizare şi de desfăşurare a unor competiţii sportive, în care cîştigătorul final este desemnat prin eliminarea succesivă a adversarilor, primind drept trofeu o cupă. **3.** Piesă metalică în forma unui recipient deschis, montată la diferite maşini, în care se pot încărca materiale lichide, pulverulente etc. **4.** Plantă cu tulpina foarte scurtă, care face o singură floare albastră-azurie (*Gentiana acantis*). ◇ *Cupa-vacii* = plantă erbacee perenă, agăţătoare, volubilă, cu frunzele în formă de săgeată şi cu florile mari, albe (*Calystegia sepium*).

CÚPĂ[2] s.f. (<ngr. *kupa*) (La jocul de cărţi) Una dintre culorii la cărţi, reprezentată printr-o figură în formă de inimă de culoare roşie; carte cu figuri în formă de inimă de culoare roşie.

CÚPĂ[3] s.f. (<fr. *coupe*) **1.** Croială, tăietură în croitorie. **2.** Tăiere, separare a cărţilor de joc în două părţi.

CUPELÁŢIE s.f. (<fr. *coupellation*) Procedeu industrial de extragere a aurului şi a argintului din minereuri bogate în plumb (prin oxidarea şi separarea plumbului sub formă de zgură).

CUPÉLĂ s.f. (<fr. *coupelle*) Vas refractar, folosit la extragerea metalelor prin cupelaţie.

CUPERÓZĂ s.f. (<fr. *couperose*) Inflamaţie cronică a glandelor cutanate ale feţei. ◆ (La pl.) Vinişoare roşii sau vinete care apar la persoanele în vîrstă pe umerii obrajilor sau în jurul nasului.

CUPÉU s.n. (<fr. *coupé*) **1.** Trăsură de lux, închisă ca un automobil (cu două locuri), în care vizitiul stă pe capră, în afara caroseriei. ◆ Automobil care are în spate un compartiment acoperit, închis, pentru persoane. **2.** Compartiment de călători într-un vagon de cale ferată.

CUPIDITÁTE s.f. (<lat. *cupiditas, -atis*, fr. *cupidité*) Lăcomie mare de bani, de cîştig, de avere.

CUPÍU s.n. Bilet de hîrtie, cu imprimare specială (emis ca monedă sau ca ban cu o anumită valoare nominală).

CUPLÁ vb. I (<fr. *coupler*) **1.** Tranz. A realiza o legătură între două sau mai multe elemente ale unui sistem tehnic, pentru a face posibil un transfer de energie între acestea. **2.** Refl. recipr. Fig. (Despre oameni) A forma un cuplu.

CUPLÁJ s.n. (<fr. *couplage*) **1.** Faptul de a lega între ele două sau mai multe circuite electrice prin rezistoare, bobine, condensatoare sau prin intermediul cîmpului electromagnetic variabil; legătură astfel realizată. ◆ Ansamblu de două sau mai multe sisteme mecanice oscilante, legate între ele prin elemente care le permit să se influenţeze reciproc. **2.** Organ de maşină care face legătura între doi arbori coaxiali, pentru a transmite rotaţia şi puterea de la arborele conducător la arborele condus. **3.** Manifestare sportivă în care, se desfăşoară, în continuare, două sau mai multe meciuri (de acelaşi fel), pe acelaşi teren.

CÚPLĂ s.f. (<fr. *couple*) Dispozitiv demontabil, care leagă două elemente ale unui sistem tehnic sau a două vehicule. ◆ Spec. Piesă care leagă între ele vehiculele de cale ferată.

CUPLÉT s.n. (<fr. *couplet*) **1.** Scurtă piesă muzicală vocală, cu un conţinut liric, vesel sau satiric (inspirat din actualitate) în care toate strofele se cîntă cu acelaşi refren. ◇ *Cuplet-pamflet* = cuplet care conţine un pamflet. **2.** Secţiune intercalată între refrenele unui rondo. ◆ Cîntec intercalat între scenele unui vodevil. **3.** Poezie satirică alcătuită din mai multe strofe şi un refren. **4.** Strofă a unui cîntec sau a unei poezii alternată de un refren.

CUPLETÍST, -Ă s.m. şi f. (<*cuplet*) Persoană care cîntă, recită sau compune cuplete.

CUPLÓR s.n. (<engl. *coupler*) *Cuplor optic* = dispozitiv alcătuit dintr-un emiţător şi un receptor de lumină, izolate electric, care este folosit pentru a transmite semnale prin intermediul luminii.

CÚPLU s.n. (<fr. *couple*) **1.** Pereche formată din două persoane (de sex opus). **2.** (FIZ.) Sistem de două forţe egale şi antiparalele. **3.** (NAV.) Element de construcţie, plasat transversal, perpendicular pe planul longitudinal-vertical al unei nave.

CÚPMAN s.m. (<engl. *cupman*) Sportiv cîştigător al unei cupe[1].

CUPÓLĂ s.f. (<fr. *coupole*, it. *cupola*) **1.** Parte în formă emisferică, poligonală sau eliptică, care alcătuieşte acoperişul unei construcţii monumentale. **2.** Structură anatomică în formă de boltă.

CUPÓN s.n. (<fr. *coupon*) **1.** Parte (detaşabilă) dintr-un bilet, de pe un cotor etc., care conferă deţinătorului anumite drepturi. **2.** Parte (detaşabilă) a unei acţiuni bancare, a unui titlu de rentă etc., pe baza căreia se acordă titularului, la scadenţele stabilite, dividende sau dobînzi. **3.** Bucată de mic metraj, rămasă dintr-un val de material (textil).

CUPRÁRE s.f. (<*cupru*) Arămire.

CUPRESACÉE s.f. (<fr. *cupressacée*; cf. lat. *cupressus* "chiparos") (La pl.) Familie de plante răşinoase, cu frunzele persistente, aciculare sau în formă de solzi şi cu florile unisexuate, mici, folosite ca plante decorative sau în industria lemnului şi în industria farmaceutică; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *arborele-vieţii, ienupărul*).

CÚPRIC, -Ă adj. (<fr. *cuprique*) Care conţine cupru, privitor la cupru. ◆ (Despre compuşii cuprului) Care conţine un ion de cupru bivalent.

CUPRIFÉR, -Ă adj. (<fr. *caprifère*) Care conţine cupru.

CUPRÍNDE vb. III (lat. *comprendere* = *comprehendere*) **I.** Tranz. **1.** A apuca, a ţine, a înconjura ceva cu mîinile sau cu braţele. ◆ Tranz. şi refl. recipr. A (se) îmbrăţişa. **2.** Fig. A avea o privire de ansamblu; a îmbrăţişa cu vederea; a cunoaşte; a înţelege. ◆ A îngloba. **3.** (Despre o haină) A fi potrivită pentru trupul cuiva. **II. 1.** Tranz. (Adesea fig.) A acoperi din toate părţile; a învălui. **2.** Tranz. A pune stăpînire; a cuceri. ◆ Fig. (Despre stări fizice sau sufleteşti) A stăpîni; a apuca. ◆ Fig. (Despre idei, evenimente, mişcări sociale etc.) A pătrunde în...; a atrage. **3.** Refl. A se îmbogăţi. **III.** Tranz. **1.** (Despre corpuri) A ocupa un spaţiu. **2.** (Despre numere) A include în valoarea, în mărimea pe care o reprezintă. ◆ Refl. A intra de un anumit număr de ori în alt număr. ◆ (Despre texte) A îngloba în structura sa, a fi alcătuit din... ◆ (Despre epoci) A se întinde pe o perioadă de...

CUPRÍNS, -Ă s.n., adj. (<*cuprinde*) **I.** S.n. **1.** Conţinut (al unui document, al unei cărţi etc.). **2.** Întindere, suprafaţă. ◆ Spaţiu înconjurător. **II.** Adj. (Pop.) Înstărit, avut.

CUPRINZÁTÓR, -OÁRE adj. (<*cuprinde*) Care are un conţinut bogat; care conţine esenţialul.

CUPRÍSM s.n. (<fr. *cuprisme*) Otrăvire produsă prin consumul unor alimente fierte în vase de cupru.

CUPRÍT s.n. (<fr. *cuprite*) Oxid de cupru natural (Cu_2O), mineral cubic, de culoare roşie.

CUPRO- (<fr. *cupro-*; cf.lat. *cuprum*) Element prim de compunere care are semnificaţia

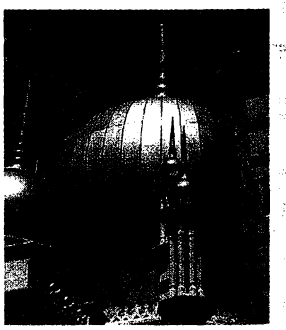

cupole (1)

"(referitor la) cupru", "de cupru".
CUPRONÍCHEL s.n. (<fr. *cupro-nickel*, germ. *Kupronickel*) Denumire dată aliajelor de cupru şi nichel; aliaj de cupru şi de nichel.
CUPRÓS, -OÁSĂ adj. (<*cupru*) (Despre compuşii cuprului) Care conţine un ion de cupru monovalent.
CUPROXÍD s.m. (<fr. *cuproxyde*) Oxid de cupru. ◆ Redresor compus din mai multe discuri de cupru acoperite cu un strat de oxid de cupru, care este folosit în radio.
CÚPRU s.n. (<lat. *cuprum*) Element chimic (*Cu*; nr.at. 29; m.at. 63,54; p.t. 1083°C; p.f. 2310°C), metal de culoare roşiatică, ductil, maleabil, foarte bun conducător de căldură şi de electricitate, care se găseşte în natură în stare nativă sau sub formă de combinaţii, fiind folosit în industria electrotehnică, în fotogravură, în galvanoplastie, la obţinerea de aliaje etc.; aramă. A fost cunoscut în Egipt din anii 5000-4500 î.Hr.
CUPTÓR s.n. (lat. **coctorium*) **1.** Construcţie de cărămidă, de lut sau de metal pentru copt pîinea şi alte produse de panificaţie. ◆ Cantitate de pîine sau de alte produse de panificaţie care se poate coace odată. ◆ Platformă zidită în prelungirea vetrei (pe care se doarme în casele ţărăneşti). ◆ Despărţitură la maşina de gătit, la aragaz, pentru copt prăjituri, pîine etc. **2.** (TEHN.) Instalaţie specială, în forma unei camere metalice căptuşite cu material refractar (avînd ca sursă de încălzire un combustibil electric), în care se încălzesc, se tratează, se topesc etc. diferite materiale în vederea transformării lor. ◇ *Cuptor înalt* = furnal. *Cuptor vertical* = cuptor pentru arderea pietrei de var, folosit la fabricarea varului. *Cuptor rotativ* = cuptor tubular, care se roteşte şi în care se produce cimentul. *Cuptor de var* = varniţă. *Cuptor Siemens-Martin* = cuptor cu vatră, folosit la obţinerea oţelului din fier vechi şi din fontă. *Cuptor de cărămizi* = cantitate de cărămizi brute, care sînt încălzite pînă la incandescenţă de un foc central, înăbuşit. **3.** Fig. Căldură mare; arşiţă. ◇ (Pop.) *Luna lui cuptor* = (luna) iulie.
CÚPULĂ s.f. (<lat. *cupula*, fr. *cupule*) **1.** Organ lignificat, în formă de cupă, care se află la baza ghindei sau a altor fructe. **2.** Structură anatomică în formă de cupă.
CUPULIFÉRĂ s.f. (<fr. *cupulifère*) (La pl.) Familie de plante al căror fruct are cupulă; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *fagul, stejarul*).
CUPÚRĂ s.f. (<fr. *coupure*) **1.** Tăietură, incizie într-un ţesut (făcută cu cuţitul, cu bisturiul etc.). **2.** Articol, fragment dintr-un articol, anunţ etc. tăiat dintr-un ziar, dintr-o revistă etc.
CURÁBIL, -Ă adj. (<lat. *curabilis*, fr. *curable*) Care se poate vindeca.
CURAÇAO (**CURASAO**) s.n. (cuv. fr.; cf. n.pr. *Curaçao*, insulă în Antile) Lichior făcut din coji de portocale amare, zahăr şi alcool.
CURÁJ s.n. (<fr. *courage*) Îndrăzneală, fermitate în acţiuni, în manifestarea convingerilor, în înfruntarea neajunsurilor, prejudiciilor etc.; temeritate, cutezanţă. ◆ Tărie de caracter.
CURÁNT adj. (<it. *curante*) *Medic* (sau *doctor*) *curant* = medic sub a cărui îngrijire directă se află un bolnav.
CURÁNTĂ s.f. (<fr. *courante*) Vechi dans francez, cu ritm ternar şi cu mişcare vioaie; melodie după care se execută acest dans. ◆ Parte dintr-o suită instrumentală.
CURÁRA s.f. (<fr. *curare*; cuv. caraib) Alcaloid foarte toxic, de culoare neagră, cu gust amar şi cu miros plăcut, extras din anumite specii de plante exotice (*Strychnos*); preparat sintetic, care este utilizat ca anestezic şi împotriva contracţiilor musculare.
CURARIZÁRE s.f. (<*curara*) (MED.) Administrare de curara la animalele folosite pentru experienţă sau ca tratament la om, în caz de convulsii, în tetanos, în spasme laringiene etc.
CURÁT, -Ă adj., adv. (<*cura*, reg. <lat. *curare* "a îngriji") **I.** Adj. **1.** Care nu este murdar sau pătat; care este lipsit de murdărie, de praf, de pete etc.; din care sau de pe care s-a înlăturat murdăria. ◆ (Despre aer) Lipsit de impurităţi, proaspăt. ◆ (Despre încăperi, camere) Bine întreţinut sau îngrijit. ◆ (Despre vase) Din care se poate bea sau mînca. ◆ (Despre materii pulverulente, granulare etc.) Neamestecat cu anumite corpuri străine. ◆ (Despre fiinţe) Căruia îi place să ţină curăţenia. **2.** Fig. (Despre oameni) Fără vină, ireproşabil (ca ţinută, comportament etc.). **3.** Fig. (Despre oameni) Cinstit, sincer. ◆ Pur, nevinovat, inocent; cast. **4.** (Despre apă, pietre preţioase etc.) Clar, transparent, limpede. ◆ (Despre cer, văzduh) Senin, fără nori. **5.** (Despre glas) Sonor, cristalin, limpede. **6.** Fig. Lămurit, desluşit. **7.** Veritabil, adevărat. **II.** Adv. Chiar, precis, exact.
CURATÉLĂ s.f. (<lat. *curatela*, fr. *curatelle*) (JUR.) Instituţie legală de ocrotire a unei persoane care are capacitate civilă, dar care, din cauza bătrîneţii, a unei boli, a unei infirmităţi fizice sau a lipsei îndelungate de la domiciliu, nu-şi poate administra singură bunurile sau nu-şi poate apăra interesele ori nu a putut să-şi desemneze un reprezentant.
CURATÍV, -Ă adj. (<fr. *curatif*) Care vindecă. ◇ *Medicină curativă* = parte a medicinei care se ocupă cu tratarea şi cu vindecarea bolilor.
CURATÓR s.m. (<lat. *curator*, fr. *curateur*) (JUR.) Persoană care exercită drepturile şi execută obligaţiile care decurg din curatelă.
CÚRĂ s.f. (<lat. *cura*, fr. *cure*) Tratament medical aplicat unui bolnav, pe o anumită durată, care constă în băi, odihnă, regim alimentar etc. ◇ *Cură balneo-climaterică* = folosire în scop terapeutic a apelor minerale, a nămolurilor, a factorilor climatici etc.
CURĂŢÁ (**CURĂŢÍ**) vb. I (IV) (<*curat*) **I. 1.** Tranz. şi refl. A face să dispară murdăria, a înlătura impurităţile de pe ceva sau de pe sine. ◆ Tranz. A îndepărta coaja, pieliţa de pe fructe, legume etc. **2.** Tranz. şi refl. (Pop.) A (se) vindeca de o boală (de piele). **3.** Tranz. A îndepărta asperităţile, depunerile etc. de pe o piesă, de pe un obiect, de pe un teren etc., cu scopul de a-i îmbunătăţi aspectul sau pentru unele operaţii tehnologice (ulterioare). **II.** Fig. **1.** Tranz. şi refl. A (se) scăpa, a (se) descotorosi de ceva (rău). **2.** Refl. (RELIG.) A se mîntui, a se purifica. **3.** Tranz. (Fam.) A omorî (pe cineva). ◆ Refl. A muri. **4.** Tranz. şi refl. A face să rămînă sau a rămîne fără nici un ban sau fără alte bunuri.
CURĂŢĂTORÍE s.f. (<*curăţa*) **1.** Atelier în care se curăţă (chimic) obiecte de îmbrăcăminte sau de uz casnic confecţionate din ţesături. **2.** (TEHN.) Atelier în care se efectuează curăţarea pieselor turnate.
CURĂŢÍTOR, -OÁRE adj., s.f., s.n. (<*curăţi*) **1.** Adj. Care curăţă de murdărie, de impurităţi etc. **2.** S.f. Maşină sau instalaţie folosită pentru a separa corpurile străine dintr-un material pulverulent, granular etc. **3.** S.n. Unealtă, aparat sau dispozitiv folosite pentru a desprinde depunerile, impurităţile etc. de pe suprafaţa unei piese.
CURB, -Ă adj., s.f. (<fr. *courbe*) **1.** Adj. (Despre linii şi suprafeţe) Care este în formă de arc; (despre planuri) boltit. **2.** S.f. Figură geometrică generată prin mişcarea unui punct a cărei poziţie depinde de un singur parametru; linie care nu este dreaptă. ◇ *Curbă strîmbă* = curbă care nu poate fi cuprinsă în întregime într-un plan . ◆ Linie care reprezintă graficul unei funcţii continue, cu valori pe dreapta reală, în plan sau în spaţiu. **3.** S.f. Porţiune din traseul unei căi de comunicaţie terestră cu axa curbă, care racordează două aliniamente continuative ale căii respective. **4.** S.f. *Curbă de nivel* = linie pe o hartă care uneşte punctele de altitudine egală şi care capătă valoare în raport cu un anumit plan de referinţă (fundul mării); izohepsă. *Curbă batimetrică* = linie pe o hartă care uneşte punctele de adîncime egală ale reliefului fundului apelor (oceane, mări, lacuri); izobată. **5.** S.f. (ECON.) *Curbă de sacrificiu* = măsură luată în România, în timpul crizei economice din 1931-1933, prin care erau reduse salariile şi pensiile (sau era amînată plata lor).
CURBATÚRĂ s.f. (<fr. *courbature*) Durere musculară produsă de oboseală sau de o boală.
CURBÉTĂ s.f. (<fr. *courbette*) Săritură a calului cu picioarele din faţă ridicate.
CURBILÍNIU, -IE adj. (<*curbă+linie*, după fr. *curviligne*) Care este în formă de curbă; care urmează o linie curbă; care este alcătuit din (sau închis între) curbe.
CURBIMÉTRU s.n. (<*curbă+metru*, după fr. *curvimètre*) Instrument cartografic pentru măsurarea pe hartă a lungimii curbelor de nivel.
CURBÚRĂ s.f. (<fr. *courbure*) **1.** Îndoitură în formă de arc; loc unde se găseşte o astfel de îndoitură. ◆ Regiune muntoasă, deluroasă etc. în formă de semicerc. **2.** (ANAT.) *Curbură fiziologică* = fiecare dintre cele patru îndoituri ale coloanei vertebrale, corespunzătoare unor necesităţi de susţinere a capului (*curbura cervicală*), a toracelui (*curbura toracală*) şi a abdomenului (*curbura lombară*), precum şi pentru menţinerea poziţiei de echilibru (*curbura sacrală*). *Curbură laterală* = îndoitură a coloanei vertebrale, la nivelul membrelor superioare, orientată cu convexitatea spre dreapta sau spre stînga. **3.** (ANAT.) *Marea curbură şi mica curbură* = fiecare dintre cele două margini ale stomacului mamiferelor.
CURCÁN s.m. (<*curcă*) **1.** Pasăre domestică, originară din America, de talie mare, cu coada lată, care se desfăşoară în formă de evantai (*Meleagris gallopavo*); p. restr. masculul curcii. **2.** Poreclă dată dorobanţilor români din războiul de la 1877-1878, datorită faptului că purtau la căciulă pene de curcan.
CÚRCĂ s.f. (<bg. *kurka*) Femela curcanului.

◇ *Curcă bronzată* = rasă de curci cu greutate corporală mare.

CURCUBÉU s.n. **1.** Fenomen fizic care apare pe cer ca un uriaş arc de cerc în culori numeroase şi care se datoreşte refracţiei, reflexiei totale şi dispersiei luminii solare în picăturile de apă din atmosferă. ◆ Fascicul de raze luminoase care apar, uneori, noaptea pe bolta cerească. **2.** Plantă erbacee perenă, cu frunzele şi tulpina păroase, cu florile roşii-purpurii şi cu fructul o capsulă (*Lychnis coronaria*).

CURÉA s.f. (lat. *corrigia*) **1.** Fîşie lungă din piele, din material textil, din cauciuc (cu inserţii de pînză sau metalice), din material plastic etc., care are numeroase întrebuinţări; spec. o astfel de fîşie folosită ca cingătoare. **2.** *Curea de transmisie* = a) bandă continuă flexibilă şi rezistentă, care transmite mişcarea de rotaţie între două roţi calate pe arbori; b) fig. ceea ce serveşte ca intermediar pentru a transmite ceva. **3.** (Pop.) Unitate de lungime egală cu c. 16 picioare; p.ext. fîşie lungă şi îngustă de pămînt (care are această lungime).

CURÉCHI s.n. (lat. *colic(u)lus* = *cauliculus*) **1.** (Reg.) Varză (*Brassica oleracea*). **2.** *Curechi de munte* = plantă erbacee din familia compozitelor, cu florile galbene şi cu fructele achene prevăzute cu peri (*Ligularia glauca*).

CURELÁR s.m. (<*curea*) Meşter care face şi întreţine curele, hamuri etc.

CURELĂRÍE s.f. (<*curea*) **1.** Atelierul curelarului sau secţie într-o întreprindere unde se fac şi se repară curele sau alte obiecte din piele. ◆ Magazin unde se vînd obiecte din piele. **2.** (Cu sens colectiv) Obiecte din piele.

CURÉNT, -Ă adj., s.m., s.n. (<fr. *courant*) **I.** Adj. **1.** (Despre vorbire) Curgător, cursiv, fluent. **2.** (Despre ani, luni) Care este în curs; prezent. ◆ Zilnic; actual. ◇ *Cont curent* = cont deschis la o bancă de o persoană fizică, de o întreprindere, de o instituţie unde se depun şi de unde se ridică sumele de bani. **3.** (Despre preţuri) Existent într-un moment dat; în curs. ◇ *Monedă curentă* = monedă cu valoare circulatorie. **4.** Care circulă; care este în uz. ◆ *Apă curentă* = instalaţie de apă potabilă într-o locuinţă. **5.** (MAT.) *Punct curent* = punct mobil care parcurge o curbă. **II. 1.** S.m. Mişcare de ansamblu a particulelor aerului, cauzată de o diferenţă de temperatură şi de presiune; flux (ex. *curent de aer*). **2.** S.m. *Curent electric* = deplasare ordonată, într-o anumită direcţie, a purtătorilor de sarcină electrică. *Curent electric continuu* = curent electric al cărui sens şi a cărui intensitate nu variază în timp. *Curent electric alternativ* = curent electric al cărui sens şi a cărui intensitate variază periodic în timp. *Curent electric de conducţie* = deplasare ordonată a electronilor sau a particulelor microscopice încărcate electric, într-o anumită direcţie. ◆ Intensitate a curentului electric. **3.** S.m. (FIZIOL.) *Curent de acţiune* = curent care ia naştere într-un ţesut (nerv, muşchi) în cursul activităţii acestuia. **4.** S.m. Mişcare, deplasare a unei ape curgătoare dinspre izvoare către vărsare. ◆ *Curent lacustru* = deplasare a masei de apă într-un lac, sub acţiunea vînturilor sau a rîurilor care se varsă ori izvorăsc din el. ◆ *Curent marin* (sau *oceanic*) = mişcare, deplasare a apei în mări sau în oceane, pe orizontală sau pe verticală (provocată de vînt, de gravitaţie etc.). **5.** S.m. (BIOL.) *Curenţi protoplasmatici* = mişcări permanente ale citoplasmei, datorită reacţiilor biochimice care au loc în celulele unor animale inferioare (spongieri, celenterate). **6.** S.n. Ansamblu de idei, de opinii (filozofice, politice, ştiinţifice, artistice) care sînt adoptate, la un moment dat, de un număr mai mare de oameni. ◇ *Curent literar* (sau *artistic*) = mişcare literară (sau artistică) care reuneşte un număr de scriitori (sau de artişti) care împărtăşesc aceleaşi concepţii artistice şi ideologice şi care dovedesc înclinaţii (relativ) asemănătoare.

CURENTÁ vb. I tranz. (<*curent*) (Despre conductori de electricitate) A provoca cuiva un şoc prin atingere. ◆ Refl. (Despre fiinţe) A atinge un conductor electric suportînd un şoc.

CURENTOMÉTRU (CURENTMÉTRU) s.n. (<fr. *courantomètre*) Aparat pentru măsurarea intensităţii curenţilor apei.

CÚRGE vb. III intranz. (lat. *currere*, după *merge*) **1.** (Despre ape) A se mişca necontenit în direcţia pantei. ◆ (Despre ploaie) A cădea din abundenţă. ◆ (Despre lichide sau despre materii trecute în stare lichidă) A se scurge, a se prelinge, a picura. ◆ (Despre sînge) A circula. ◆ Fig. (Despre grupuri de fiinţe, de vehicule) A se succeda necontenit. **2.** A lăsa să se scurgă lichidul dinăuntru. **3.** A se desprinde din ceva căzînd, succesiv, bucată după bucată. **4.** Fig. (Despre cuvinte, discursuri, stil etc.) A fi exprimat cu uşurinţă. **5.** Fig. (Despre timp, viaţă etc.) A trece, a se desfăşura. **6.** Fig. (Despre termene, dobînzi) A se socoti, a începe de la...

CÚRIE[1] s.f. (<lat. *curia*) **1.** Diviziune a tribului la romani (care cuprindea zece ginţi). **2.** Clădire în care se aduna senatul roman. **3.** Administraţie pontificală a bisericii romano-catolice.

CURÍE[2] s.f. (<fr. *curie*) Unitate de măsură pentru radioactivitate (simbol *Ci*), echivalînd cu $3{,}7 \cdot 10^{10}$ dezintegrări pe secundă şi reprezentînd activitatea unei mase de radiu de un gram.

CURIEPUNCTÚRĂ s.f. (<fr. *curiepuncture*) Tratament aplicat în cancer, care constă în introducerea în ţesuturi a unor ace cu radiu.

CURIÉR, -Ă s.m. şi f., s.n. (<fr. *courrier*) **1.** S.m. şi f. Factor poştal. ◆ Persoană (în serviciul unei instituţii) însărcinată să ducă la destinaţie corespondenţă, acte, materiale scrise etc. ◆ Ştafetă. **2.** S.n. Publicaţie periodică (cu caracter informativ); rubrică care face parte din această publicaţie. **3.** S.n. Corespondenţă care se trimite sau care se primeşte deodată.

CURIETERAPÍE s.f. (<fr. *curiethérapie*) Radioterapie.

CURIÓN s.m. (<lat. *curio, -onis*, fr. *curion*) Şeful unei curii[1] (**1**). ◆ Preot care oficia sacrificiile unei curii[1].

CURIÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *curiosus*, fr. *curieux*, it. *curioso*) **1.** Care manifestă curiozitate. ◆ Indiscret. **2.** Care stîrneşte curiozitate; ciudat, straniu, bizar; neobişnuit, original.

CURIOZITÁTE s.f. (<lat. *curiositas, -atis*, fr. *curiosité*) **1.** Dorinţă de a cunoaşte ceva nou sau neobişnuit; manifestare a interesului pentru un lucru deosebit. ◆ Indiscreţie. **2.** Caracter ciudat al unui lucru sau al unei fiinţe. ◆ Concr. Lucru interesant care se găseşte rar.

CÚRIU (CÚRIUM) s.n. (<fr. *curium*; cf. n.pr. *Curie*) Element chimic (*Cm*; nr.at. 96; m.at. 247), metal radioactiv, transuranic, din familia actinoidelor, de culoare argintie, obţinut numai pe cale sintetică, prin bombardarea americiului cu neutroni.

CURÎND adv. (lat. *currendo*) **1.** (Temporal) Îndată, imediat, numaidecît; peste puţin timp. *Curînd pleacă*. **2.** (Modal) Repede. *Evenimentele treceau curînd*.

CURMÁ vb. I (cuv. autoh.; cf. alb. *kurmue*) **I. 1.** Tranz. (Despre sfori, legături etc.) A strînge tare, a strangula ceva. **2.** Tranz. A tăia un lemn de-a curmezişul. ◆ Tranz. şi refl. A (se) rupe, a (se) frînge. **3.** Refl. (Pop.; despre oameni) A se apleca de mijloc. **II.** Fig. **1.** Tranz. şi refl. A (se) întrerupe brusc; a (se) termina. **2.** Tranz. A încheia sau a întrerupe brusc o convenţie, o conversaţie etc.

CURMÁL s.m. (<*curmală*) Arbore tropical, din familia palmierilor, înalt pînă la 25 m, care poartă în vîrf frunze mari de 2-3 m, cu numeroase flori mici şi cu fructele brune-roşcate, comestibile, foarte dulci şi gustoase, suculente şi hrănitoare (*Phoenix dactylifera*). Curmalul este arborele sacru al asiro-babilonienilor. În Biblie este simbolul celui drept, hărăzit cu binecuvîntarea cerului.

CURMÁLĂ s.f. (cf. ngr. *kurmas*) Fructul curmalului.

CURMĂTÚRĂ s.f. (<*curma*) Formă de relief, cu aspect de adîncitură, situată între două vîrfuri de deal sau de munte, deschisă pe ambele direcţii de curgere a apelor, care permite trecerea dintr-o parte în alta; prăpastie între doi munţi sau între două dealuri.

CURMEZÍŞ adv. (<*curma*) De-a latul; pieziş.

CÚRPEN s.m. (cuv. autoh.; cf. alb. *kurpen*) **1.** Mlădiţă la viţa de vie sau la alte plante agăţătoare, care se prinde de alte plante sau de araci, de garduri etc. **2.** Arbust din familia ranunculaceelor, cu tulpina subţire, agăţătoare, cu frunzele compuse şi cu florile albe sau violete, mirositoare, aşezate în panicule (*Clematis vitalba*).

CURRICULUM VITAE s.n. (loc. lat. "cariera vieţii") Scurtă (auto) biografie care cuprinde toate datele privind starea civilă, situaţia profesională etc. a unei persoane (care participă la un concurs, la un examen etc.).

CURS[1] s.n. (lat. *cursus*; cf. fr. *cours*) **I.** Mişcare, deplasare a unei ape curgătoare în direcţia pantei; p.ext. albia (sau direcţia) unei ape curgătoare. ◆ Apă curgătoare. **II.** Fig. **1.** Trecere a timpului; interval de timp, durată. **2.** Desfăşurare, direcţie a unor evenimente. **III.** Preţ sau cost, la un moment dat, al unei hîrtii de valoare în raport cu altă hîrtie de valoare. ◇ *Curs al schimbului* sau *curs valutar* = preţ acordat, la un moment dat, în valuta naţională a unei ţări, pentru o unitate sau un număr de unităţi băneşti ale altei ţări. *Cursul acţiunilor* = preţul la care se vînd sau se cumpără acţiunile la un moment dat. *Cursul bursei* = preţul la care este cotată, la un moment dat, la bursă, o hîrtie de valoare, o valută străină etc. *Curs de revenire* = raportul dintre preţul intern, în moneda naţională, şi preţul extern, în valută, la diferite mărfuri sau servicii. ◆ Putere de circulaţie a monedei.

CURS[2] s.n. (<fr. *cours*) **1.** Expunere, prele-

re a unei materii de studiu sub forma unui ciclu de lecţii ori de prelegeri; materie de studiu astfel predată. ◆ P.ext. Oră sau totalitatea orelor de program destinate acestei expuneri. **2.** Ciclu de lecţii tipărite, şapirografiate sau dactilografiate cuprinse într-un volum (folosit ca manual de studiu).

CÚRSĂ[1] s.f. (<fr. *course*) **1.** Distanţă parcursă regulat de un vehicul, după un orar stabilit, pe acelaşi itinerar. ◆ Vehicul care parcurge o astfel de distanţă. **2.** Distanţă parcursă de o piesă între punctele extreme într-o mişcare rectilinie alternativă. **3.** (Fam.) Drum; alergătură. **4.** (SPORT) Probă care constă în parcurgerea rapidă a unei anumite distanţe, pe un traseu dinainte stabilit, alergînd pe jos, călare, cu bicicleta, cu motocicleta sau cu automobilul. ◇ *Cursă contra cronometru* = cursă care se cronometrează pentru fiecare concurent în parte. ◆ Întrecere în cadrul căreia sînt programate mai multe alergări de cai. **5.** *Cursa înarmărilor* = (politică de) militarizare a industriei unui stat în vederea unui război.

CÚRSĂ[2] s.f. (cuv. autoh.; cf. alb. *kurthë*) **1.** Capcană (pentru prinderea animalelor sălbatice). **2.** Fig. Mijloc viclean pentru a prinde, a atrage, a ademeni pe cineva (pentru a-l demasca sau pentru a-i face rău).

CURSIÉR s.m. (<fr. *coursier*) Cal de curse.

CURSÍV, -Ă adj. (<lat. *cursivus*, fr. *cursif*) **1.** (Despre scriere sau vorbire; şi adverbial) Curgător, fluent; în care cuvintele, frazele, ideile etc. se succedă armonios, cu uşurinţă. **2.** (Despre caractere de tipar) Care are liniile de bază înclinate spre dreapta; care imită scrisul de mînă; italic.

CURSIVITÁTE s.f. (<*cursiv*) Calitatea de a fi cursiv; caracter fluent al vorbirii, al scrierii, al exprimării ideilor etc.

CURSÓR s.n. (<fr. *curseur*, lat. *cursor*) Piesă mică mobilă, care alunecă pe o riglă, pe o tijă etc. gradată sau care se învîrteşte în jurul unei piese circulare gradate, permiţînd citirea gradaţiilor.

CURTÁ vb. I tranz. (<*curte*, după fr. *courtiser*) A face curte unei femei, a căuta să-i cîştigi simpatia, dragostea, favoarea.

CURTÁJ s.n. (<fr. *courtage*) Ocupaţia curtierului. ◆ Remuneraţie acordată curtierului pentru mijlocirea unei tranzacţii.

CÚRTE s.f. (lat. **curtis = cohors, -tis*; cf. fr. *cour*) **I. 1.** Spaţiu (împrejmuit) în jurul unei clădiri, al unei gospodării etc. care ţine de această clădire, gospodărie etc. **2.** Palatul de reşedinţă al unui suveran. ◆ Totalitatea persoanelor cu funcţii înalte la palatul unui suveran; suita unui suveran sau a membrilor familiei sale. **3.** Locuinţa de la ţară a unui moşier; conac. ◆ Totalitatea acareturilor împreună cu această locuinţă. **II.** (Urmat de determinări) Instanţă (superioară) judecătorească, administrativă etc. (ex. *curtea de casaţie; curtea de apel; curtea de conturi; curtea cu juri*). ◆ P.ext. Totalitatea membrilor unor astfel de instanţe. **III.** Atenţie deosebită acordată unei femei, în semn de afecţiune, pentru a-i cîştiga favoarea, simpatia sau dragostea.

CURTEÁN, -Ă s.m. şi, rar, f. (<*curte*) **1.** Persoană cu o anumită slujbă la curtea unui monarh sau care făcea parte din suita unui suveran. **2.** Persoană care se bucura, la o curte domnească, de unele privilegii în schimbul prestării unor slujbe, mai ales militare; spec. oştean care depindea de o curte domnească (şi care presta anumite servicii avînd anumite privilegii).

CURTENITÓR, -OÁRE adj. (<*curteni*, înv. "a curta") Politicos, amabil.

CURTEZÁN s.m. (<fr. *courtisan*, după *curte*) **1.** Bărbat care face curte unei femei; p.ext. bărbat neserios. **2.** (Înv.) Curtean (linguşitor).

CURTEZÁNĂ s.f. (<fr. *courtisane*, după *curte*) Femeie de moravuri uşoare (care trăia la curtea unui suveran sau a unui nobil); p.gener. femeie cu conduită imorală.

CURTIÉR s.m. (<fr. *courtier*) Persoană care are ca ocupaţie mijlocirea tranzacţiilor de bursă.

CURTÍNĂ s.f. (<fr. *courtine*) **1.** Zid de apărare al castelelor, al cetăţilor sau al oraşelor, care avea turnuri sau bastioane la anumite intervale; porţiune de zid care uneşte flancurile a două bastioane. **2.** Fiecare dintre părţile pavilionului care înconjură un blazon regal.

CURTOAZÍE s.f. (<fr. *courtoisie*) Politeţe (exagerată); amabilitate, complezenţă.

CURÚL, -Ă adj. (<lat. *curulus*, fr. *curule*) *Scaun curul* = scaun de onoare pe care stăteau consulul şi înalţii magistraţi romani. *Magistratură curulă* = magistratură care dădea dreptul la un scaun curul. *Edil curul* = magistrat roman care se ocupa de construcţii.

CURÚŢI s.m. pl. (<magh. *kuruc*) **1.** Nume dat ţăranilor români şi unguri participanţi la războiul ţărănesc din 1514. **2.** Nume dat participanţilor la lupta antihabsburgică, desfăşurată pe teritoriul Ungariei şi al Transilvaniei, în sec. 17-18.

CUSĂTÚRĂ s.f. (<*coase*) **1.** Cusut. ◆ Faptul de a coase între ele marginile unei plăgi, după o intervenţie chirurgicală; semn rămas după această operaţie. **2.** Locul (sau zona) de prindere, prin coasere, a două sau mai multe bucăţi de stofă, de pînză etc.; aţa cu care s-a cusut. **3.** Linie de asamblare, prin sudare sau prin nituire, a două plăci sau piese metalice. **4.** Felul cum este cusut ceva; modelul, punctul etc. cu care se coase; ornament (pe ţesături) făcut, cu acul, din diferite fire. **5.** Lucru la care coase cineva.

CÚSCRĂ s.f. (<*cuscru*) Mama unuia dintre soţi considerată în raport cu părinţii celuilalt soţ.

CUSCRÍE s.f. (<*cuscru*) Relaţia dintre părinţii soţilor.

CÚSCRU s.m. (lat. *consoc(e)rum*) Tatăl unuia dintre soţi considerat în raport cu părinţii celuilalt soţ.

CUSCÚTĂ s.f. (<fr. *cuscute*, lat. *cuscuta*) Nume dat mai multor specii de plante parazite, fără clorofilă, care se răsucesc pe tulpinile plantelor-gazdă (trifoi, lucernă) din care îşi extrag hrana (*Cuscuta*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

CUSTÓDE s.m. (<lat. *custos, -odis*, fr. *custode*) **1.** (JUR.) Persoană însărcinată cu paza sau cu păstrarea unor bunuri (mobile) puse sub sechestru. **2.** Persoană care, într-o bibliotecă, supraveghează eliberarea şi restituirea cărţilor în sala de lectură. **3.** Cuvînt sau silabă însemnată pe ultima pagină a unei coli sau pe fiecare pagină, în partea dreaptă, sub ultimul rînd, şi repetată la începutul paginii următoare, pentru a arăta ordinea colilor şi a paginilor manuscriselor.

CUSTODÍE s.f. (<lat. *custodia*) (JUR.) Păstrare a unor bunuri (mobile) puse sub sechestru.

CUSÚR s.n. (<tc. *kusur*) **1.** Imperfecţiune, defect; p.ext. viciu. **2.** (Înv.) Rest dintr-o sumă de bani (datorată).

CUSÚT s.n. (<*coase*) **1.** Acţiunea de a coase şi rezultatul ei; operaţie de prindere prin coasere a materialelor textile sau din piele. **2.** Asamblare, prin sudare sau prin nituire, a materialelor metalice.

CUŞÁC s.n. (<scr. *kusak*) Riglă (folosită în construcţii).

CÚŞCĂ s.f. (<ucr. *kučka*) **1.** Adăpost în formă de căsuţă sau de cutie, cu sau fără gratii, pentru unele animale (domestice sau sălbatice). ◆ Fig. Încăpere foarte mică. **2.** Încăpere mică, sub nivelul scenei, rezervată sufleorului.

CUŞCÚŞ s.n. (<tc. *kuskus*; cf. fr. *couscous*) Pastă făinoasă în formă de bobiţe, folosită la supe, ca garnitură la mîncăruri (de carne) etc.

CÚŞER adj. invar. (cf. ebr. *kăscher* "curat; ritual") (La mozaici; despre hrană) Care este preparată după prescripţiile rituale. ◆ P.ext. (Fam.) Foarte bun.

CUŞÉTĂ s.f. (<fr. *couchette*) Pat pentru o persoană, amenajat special în cabinele vagoanelor de dormit sau în cabinele de vapor; p.ext. cabină în care se află un astfel de pat.

CUTÁ vb. I (<*cută*) **1.** Tranz. A îndoi (adînc) un material textil, a-i face falduri, creţuri, cute, pliuri. ◆ Refl. (Despre scoarţa pămîntului) A suferi o cutare. **2.** Refl. (Despre piele, mai ales despre ten) A se zbîrci; a se rida; p.ext. (despre oameni) a îmbătrîni.

CUTANÁT, -Ă adj. (<fr. *cutané*) Care aparţine pielii; care se referă la piele; de piele. ◆ (Despre tratamente medicale) Care se aplică pe piele.

CUTÁRE[1] pron. neh. (lat. *eccu-talis*) Înlocuieşte numele unei persoane sau al unui lucru atunci cînd nu este necesar, cînd nu vrem sau cînd nu putem să-l numim. ◆ (Repetat) Unul... altul, acesta... acela.

CUTÁRE[2] s.f. (<*cuta*) Acţiunea de a (se) cuta şi rezultatul ei. ◆ Proces de îndoire a straturilor scoarţei terestre şi de formare a cutelor sub acţiunea mişcărilor tectonice.

CÚTĂ s.f. (<bg. *kuta*) **1.** Îndoitură (adîncă) într-un obiect de îmbrăcăminte; încreţitură, pliu, fald. ◆ Dungă rămasă pe un material textil sau pe o hîrtie pe locul unde au fost îndoite. ◆ (GEOL.) Îndoitură a straturilor din scoarţa pămîntului, formată sub acţiunea forţelor tectonice. **2.** Zbîrcitură a pielii; spec. rid.

CÚTE s.f. (lat. *cos, cotis*) Piatră de gresie, folosită pentru a ascuţi obiecte tăioase (mai ales coasa).

CÚTER s.n. (<fr., engl. *cutter*) **1.** Ambarcaţie mică, construită din lemn, cu vele, cu un singur catarg şi cu bompres, folosită la sport nautic sau la curse scurte. **2.** Vas de pescuit, construit din lemn, acţionat mecanic sau cu vele. **3.** Maşină de tocat folosită la fabricarea mezelurilor.

CUTERIZÁRE s.f. (după n.pr. *Cutter*) Sistem de clasare şi de depozitare a cărţilor într-o bibliotecă, inventat de Charles Cutter.

CUTEZÁ vb. I tranz. (lat. pop. *cottisare*) A

îndrăzni, a se încumeta.
CUTEZÁNȚĂ s.f. (<*cuteza*) Îndrăzneală, curaj, temeritate.
CUTÍCULĂ s.f. (<lat. *cuticula*, fr. *cuticule*) **1.** Strat subțire și rezistent care acoperă și protejează suprafața liberă a unei celule epiteliale. **2.** Partea superficială, chitinoasă a tegumentului la artropode, care servește drept schelet extern. **3.** Strat ceros care acoperă suprafața unor fructe, a unor frunze și a unor tulpini tinere.
CUTÍE s.f. (<tc. *kutu*, ngr. *kuti*, bg., scr. *kutija*) **1.** Obiect de metal, de carton, de lemn etc., în formă de cub, de paralelipiped etc., gol în interior, care servește la păstrarea sau la protecția unor piese, a unor materiale etc. ◇ *Cutie de scrisori* = cutie specială, plasată (pe stradă) de către serviciile poștale, în care expeditorii introduc scrisorile; cutie particulară în care factorii poștali pun corespondența adusă la domiciliu. **2.** Aparat, dispozitiv, organ special etc. care are forma unei cutii. ◇ *Cutie neagră* = aparat electronic la bordul autovehiculelor, în special al avioanelor, cu ajutorul căruia se controlează desfășurarea deplasării după ce aceasta a avut loc. **3.** Sertar.
CUTÍNĂ s.f. (<fr. *cutine*) Substanță biochimică ce impregnează membranele celulare epidermice.
CUTINIZÁRE s.f. (după fr. *cutinization*) Impregnare a membranelor celulare epidermice cu cutină.
CÚTNIE s.f. (<tc. *kutni*) (Înv.) Țesătură cu fața din mătase și cu dosul din bumbac.
CUTREIERÁ vb. I tranz. (lat. *contribulare*) A străbate, a colinda, a umbla (din loc în loc); p.ext. a hoinări, a vagabonda. ◆ A merge adesea prin...
CUTRÉMUR s.n. (<*cutremura*) **1.** Mișcare bruscă (și puternică), verticală sau orizontală ori de torsiune a scoarței terestre, provocată de un dezechilibru fizic produs în interiorul pământului, din cauza forțelor tectonice, a erupțiilor vulcanice sau a prăbușirii subterane a straturilor; seism. **2.** Fig. Înfiorare; p.ext. teamă, spaimă, groază; panică.
CUTREMURÁ vb. I (lat. **contremulare*) **1.** Refl. (Despre pământ) A se zgudui din cauza unui cutremur. ◆ Refl. și tranz. A (se) clătina. **2.** Refl. și tranz. Fig. A (se) înfiora; p.ext. a (se) înspăimânta, a (se) îngrozi.
CUTREMURĂTÓR, -OÁRE adj. (<*cutremura*) Care zguduie, înfioară, impresionează profund.
CUTÚMĂ s.f. (<fr. *coutume*) Normă de drept consfințită printr-o practică îndelungată; obicei. ◆ (JUR.; înv.) Obiceiul pământului.
CUTUMIÁR, -Ă adj. (<fr. *coutumier*) Care ține de cutumă, privitor la cutumă. ◇ *Drept cutumiar* = ansamblul normelor de drept formate pe cale de cutumă.
CUȚÍT s.n. (lat. **acutitus* <*acutire* <*actutus*) **1.** Instrument de tăiat, care are o lamă din oțel fixată într-un mîner, cu diverse întrebuințări în gospodărie. ◆ P.ext. (Fam.) Lovitură de cuțit. ◆ Instrument de os, de metal etc., asemănător cu un cuțit, pentru tăiat hîrtie. ◆ Bisturiu; p.ext. operație, intervenție chirurgicală. **2.** Sculă aşchietoare, de metal, pentru diverse mașini și unelte, care are o parte activă cu un tăiș principal. ◇ *Cuțit de plug* = piesă a plugului, montată înaintea trupiței, care taie brazda în plan vertical. **3.** Piesă componentă a unor aparate de conectare, care realizează o legătură electrică conductivă. **4.** Piesă principală a cîntarului, sensibilă la cea mai ușoară atingere, care indică greutatea. **5.** (ZOOL.) *Cuțit-de-mare* = lamelibranhiat cu valvele în forma plăselelor de briceag, care trăiește în Marea Neagră (*Solen marginatus*).
CUȚITOÁIE s.f. (<*cuțit*) **1.** Instrument format dintr-o lamă tăietoare (cu două mînere la capete), folosit în tîmplărie, în dogărie etc. (pentru cioplire, îndreptare, curățare). **2.** Unealtă tăietoare de oțel, care are o lamă plană sau curbă, prevăzută cu mîner, folosită de potcovar pentru îndreptarea și curățarea copitelor.
CUȚOVLÁH, -Ă s.m. și f. (<ngr. *kutsovlahos*) (La pl.m.) Nume dat de către populația greacă localnică aromânilor din Macedonia; (la sg.) aromân din Macedonia.
CÚVĂ s.f. (<fr. *cuve*) **1.** Recipient special, de mărimi și de forme diferite, confecționat din metal, sticlă, lemn, beton, material plastic etc., folosit în operații tehnice sau de laborator. ◇ *Cuvă electrolitică* = cuvă metalică, căptușită cu material refractar, care este folosită la efectuarea electrolizei. *Cuvă de developare* = cuvă folosită în operațiile de developare a filmelor fotografice. *Cuvă de ulei* = rezervor de metal, umplut cu ulei, în care se scufundă transformatoarele, reostatele etc. **2.** Partea superioară a cuptorului metalurgic vertical.
CUVELÁJ s.n. (<fr. *cuvelage*) Tip de susținere și de căptușire etanșă a puțurilor de mină, cu secțiune circulară, care străbat roci acvifere cu debite mari de apă.
CUVENÍ vb. IV refl. unipers. (lat. *convenire*) **1.** A avea drept la ceva. **2.** A fi conform cu cerințele morale.
CUVÉRTĂ s.f. (<fr. *couverte*) Email transparent cu care se acoperă obiectele de faianță sau de ceramică.
CUVERTÚRĂ s.f. (<fr. *couverture*) Învelitoare pentru masă, pentru pat etc. sau cu care se acoperă cineva (cînd doarme).
CUVÉTĂ s.f. (<fr. *cuvette*) (GEOL.) Sinclinal în formă de căldare cu lungimea și lățimea aproape egale și cu secțiunea orizontală aproximativ circulară. ◇ *Cuveta lacului* = teren ocupat de un lac de acumulare pînă la nivelul crestei barajului.
CUVIINCIÓS, -OÁSĂ adj. (<*cuviință*) Care respectă regulile bunei-cuviințe; reverențios, decent, politicos.
CUVIÍNȚĂ s.f. (lat. *convenientia*) Regulă de bună conduită; atitudine sau purtare cuviincioasă; politețe, decență.
CUVIÓS, -OÁSĂ adj. (<*cuveni*) Cucernic, evlavios, pios. ◆ (Și substantivat) Titlu care se dă călugărilor și călugărițelor. ◆ (Substantivat) Nume dat sfinților creștini proveniți din călugări care nu au fost martiri.
CUVIOȘÍE s.f. (<*cuvios*) Cucernicie, evlavie. ◆ (Însoțit de un pronume posesiv) Titlu dat călugărilor și altor slujitori ai bisericii.
CUVÍNT s.n. (lat. *conventus* "adunare, întrunire", *conventum* "înțelegere") **1.** Unitate de bază a vocabularului, care reprezintă asocierea unui sens sau a unui complex de sensuri și a unui sunet sau a unui complex sonor. ◇ *Cuvînt primitiv* = cuvînt care servește ca element de bază pentru formarea altor cuvinte. *Cuvînt simplu* = cuvînt care conține un singur morfem radical. *Cuvînt compus* = cuvînt format prin compunere. *Cuvînt derivat* = cuvînt format prin derivare. *Cuvînt-titlu* = cuvînt definit în articolul de dicționar respectiv. *Cuvînt-matcă* = cuvînt-titlu sub care se grupează și glosează toate variantele, derivatele și compusele lui. *Cuvinte încrucișate* = joc distractiv în care, pe baza unor sinonime, definiții etc., trebuie găsite cuvinte astfel aranjate într-o figură geometrică împărțită în pătrățele, încît cuvintele citite orizontal să aibă o literă comună cu cele citite vertical. ◆ *Joc de cuvinte* = calambur. **2.** Gînd sau idee exprimată prin vorbe. ◇ *Cuvînt greu* = vorbă hotărîtoare; (la pl.) vorbe de ocară, injurii. *Cuvînt introductiv* sau *cuvînt înainte* = prefață, introducere (la o lucrare). *Purtător de cuvînt* = persoană care este autorizată să exprime în public punctul de vedere al forului pe care îl reprezintă. ◆ P.ext. Subiect de vorbă; istorisire, povestire. **3.** Discurs, cuvîntare. **4.** Îndrumare, sfat; p.ext. dispoziție, ordin. ◇ *Cuvînt de ordine* = dispoziție dată de un superior. **5.** Părere, opinie exprimată, punct de vedere. **6.** Promisiune; angajament. ◇ *Cuvînt de onoare* (sau *de cinste*, *de om*) = promisiune, asigurare care angajează cinstea cuiva. **7.** (De obicei la pl.) Discuție; ceartă. ◆ Drept de a revendica ceva. **8.** Rațiune, motiv. **9.** (Rar) Facultatea de a vorbi; p.ext. voce, grai, vorbire. **10.** *Cuvînt-cheie* = a) termen folosit pentru a marca o diviziune într-un catalog (de bibliotecă); b) termen al unei unități frazeologice pe care cade accentul semantic. *Cuvînt-vedetă* = termen ales din titlul unei lucrări sau al unei publicații, caracteristic pentru conținutul lucrării, care este folosit la aranjarea alfabetică a lucrării într-un catalog de bibliotecă.
CUVÎNTÁ vb. I (lat. *conventare* "a se întruni mereu") (Rar) **1.** Tranz. A vorbi, a spune; a expune, a exprima. **2.** Tranz. A ține un discurs. ◆ A recita. **3.** Intranz. A avea facultatea de a articula cuvinte.
CUVÎNTÁRE s.f. (<*cuvînta*) **1.** (Rar) Acțiunea de a cuvînta (**1**) și rezultatul ei. **2.** Discurs.
CUVÎNTĂTÓR, -OÁRE adj. (<*cuvînta*) Care are facultatea, însușirea de a vorbi.
CUZINÉT s.m. (<fr. *coussinet*) **1.** (TEHN.) Piesă inelară sau formată din două bucăți semiinelare (din metal moale), care îmbracă, în interior, lagărul, ajungînd în contact direct cu fusul sau cu axul unei mașini. **2.** Element de construcție, confecționat din beton armat, din piatră dură etc., așezat între un bloc de fundație și un stîlp, care este folosit pentru a transmite greutatea la blocul de fundație respectiv.
CUZÍSM s.n. (<n.pr. *Cuza*) Curent ideologic și politic fascist, interbelic, al cărui promotor a fost A. C. Cuza, care a avut ca expresie organizatorică "Liga Apărării Național-Creștine" (creată în 1923).
CVADRA- (CVADRI-, CVADRU-) (<lat. fr. *quadri-*; cf. lat. *quattuor* "patru") Element prim de compunere care are semnificația "de patru (ori)".
CVADRAGENÁR, -Ă adj., s. m. și f. (<fr. *quadragénaire*, lat. *quadragenarius*) (Persoană) care a împlinit patruzeci de ani sau care are între patruzeci și cincizeci de ani.

CVADRÁNT (CUADRÁNT) s.n. (<fr. *quadrant*, lat. *quadrans, -ntis*) **1.** Fiecare dintre pătrimile circumferinței unui cerc. **2.** Instrument alcătuit dintr-un sfert de cerc gradat și o lunetă, folosit, în trecut, pentru determinarea înălțimii unui astru. **3.** Organ metalic al unui aparat, al unui instrument de măsură etc., în formă de sector de cerc, egal cu un cvadrant.

CVADRÁT s.m. (<germ. *Quadrat*, fr. *quadrat*) (TIPOGR.) Unitate de măsură pentru lungime egală cu 18,04 mm. ◆ Albitură tipografică având această lungime.

CVADRATÚRĂ (CUADRATÚRĂ) s.f. (<fr. *quadrature*, lat. *quadratura*) **1.** (MAT.) Construire cu rigla și cu compasul a unui pătrat care să aibă aria egală cu aria unei figuri date. ◇ *Cvadratura cercului* = problemă (nesoluționabilă) care constă în găsirea unui pătrat care să aibă aceeași suprafață cu un cerc dat și a cărui latură să aibă un raport rațional cu raza cercului; fig. problemă imposibil de rezolvat. ◆ Calcul al unei integrale definite, necesar pentru aflarea ariei unui plan mărginit de o curbă. **2.** (ASTR.) Poziție aparentă în care doi aștri priviți de pe Pământ au o diferență de longitudine de 90°.

CVADRICOLÓR, -Ă adj. (<fr. *quadricolore*) Care are patru culori.

CVADRIENÁL, -Ă adj. (<fr. *quadriennal*, lat. *quadriennalis*) Care durează patru ani.

CVADRIFONÍE s.f. (<fr. *quadriphonie*) Tehnică de înregistrare și de redare bazată pe folosirea a patru surse acustice.

CVADRÍGĂ s.f. (<lat. *quadriga*; cf.lat. *quadrigae, -orum*) Car pe două roți, tras de patru cai înhămați unul lîngă altul, folosit de romani la cursele de circ și la triumfuri.

CVADRIGÉMENI adj. pl. (<lat. *quadrigemini*; cf.fr. *quadrijumeaux*) *Tuberculi* (sau *corpi*) *cvadrigemeni* = cele patru proeminențe anatomice nervoase, la mamifere, situate în partea posterioară a bulbului rahidian. Sînt două superioare mai mari, de care sînt legate reflexele vizuale, și două inferioare, de care sînt legate reflexele auditive.

CVADRIMOTÓR adj., s.n. (<fr. *quadrimoteur*) (Avion) care are patru motoare cu ardere internă.

CVADRINÓM s.m. (<fr. *quadrinôme*) Expresie algebrică formată din patru termeni.

CVADRIPARTÍT, -Ă adj. (<fr. *quadripartite*, lat. *quadripartitus*) Care este format, constituit din patru părți. ◆ La care participă reprezentanți a patru state, organizații.

CVADRIPÓL s.n. (<fr. *quadripôle*) Rețea electrică cu două borne de intrare și cu două borne de ieșire.

CVADRIRÉMĂ s.f. (<lat. *quadriremis*, fr. *quadrirème*) Navă folosită în antichitate, care avea patru rînduri de vîsle sau patru vîslași la o vîslă.

CVADRISILÁBIC, -Ă adj. (<fr. *quadrisyllabique*) (Despre cuvinte) Care este format din patru silabe; tetrasilabic.

CVADRUMÁN, -Ă adj. (<fr. *quadrumane*) (Despre maimuțe) Care se folosește de cele patru picioare ca de mîini. ◆ (Substantivat, f. pl.) Maimuțe.

CVADRUPLÁ vb. I tranz. (<fr. *quadrupler*) A împătri.

CVADRUPLÉT s.m. (<*cvadruplu*) Fiecare dintre cele patru ființe născute deodată, de aceeași mamă.

CVADRÚPLEX (CUADRÚPLEX) s.n. (<fr., lat. *quadruplex*) Sistem de transmisie telegrafică, televizată, care asigură transmiterea simultană a patru mesaje diferite.

CVADRÚPLU, -Ă adj. (<fr. *quadruple*, lat. *quadruplus*) De patru ori mai mare. ◆ (Substantivat, pl.) Grup de patru gemeni.

CVARTÁL s.n. (<rus. *kvartal*, germ. *Quartal*) **I. 1.** Parte unitară dintr-o localitate, străbătută de străzi, care cuprinde locuințe, magazine, clădiri cu caracter social, cultural, grădini etc. ◆ Grup de locuințe dispus în jurul unui spațiu verde și delimitat de trei sau de mai multe străzi. **2.** Parte administrativă a unui oraș. **II.** Trimestru.

CVÁRTĂ (CUÁRTĂ) s.f. (<it. *quarto*, fr. *quarte*) **1.** (MUZ.) Interval între două sunete consecutive ale gamei la distanță de patru trepte. **2.** Grup de patru conducte electrice, izolate între ele și răsucite, utilizat la cablurile electrice de telecomunicații. **3.** (SPORT) A patra dintre cele opt poziții principale de apărare, la scrimă. **4.** (La jocul de cărți) Grup de patru cărți consecutive dintr-o formație completă de cinci cărți (ex. *cvartă de chintă*).

CVARTÉT (CUARTÉT) s.n. (<it. *quartetto*, fr. *quartette*) Formație muzicală alcătuită din patru voci sau din patru instrumentiști, care execută împreună o piesă muzicală; compoziție muzicală scrisă pentru o asemenea formație. ◇ *Cvartet de coarde* = formație fundamentală a muzicii de cameră, alcătuită din două viori, o violă și un violoncel.

CVARTÍR s.n. (<rus. *kvartira*) Locuință temporară a unui grup de oameni în trecere pe undeva.

CVAS s.n. (<rus. *kvas*) Băutură răcoritoare, cu gust acrișor, preparată, prin fermentare, din fructe sau din apă, pîine și malț (obișnuită la ruși).

CVÁSI adv., adj. invar. (<lat., fr. *quasi*) Pe jumătate; aproximativ; aproape.

CVASIDOCUMENTÁR, -Ă adj. (<*cvasi* + *documentar*) Care are caracter aproape documentar.

CVASIMONOPÓL s.n. (<*cvasi*+*monopol*) Monopol parțial.

CVASISTÁTIC adj. (<*cvasi*+*static*) (FIZ.) *Proces cvasistatic* = proces care se desfășoară cu viteză foarte mică, astfel încît fiecare stare intermediară a sistemului care se transformă să poată fi considerată stare de echilibru.

CVASITOTÁL, -Ă adj. (<*cvasi*+*total*) Aproape total.

CVASIUMÁN, -Ă adj. (<*cvasi* + *uman*) Aproape omenesc.

CVASIUNANIMITÁTE s.f. (<*cvasi* + *unanimitate*) Aproape unanimitate.

CVER s.n. (<germ. *Quer*[stellung]) Ansamblu de linii orizontale dintr-o tabelă sau dintr-un formular.

CVIETÍSM (CHIETÍSM) s.n. (<fr. *quiétisme*; cf.lat. *quietus* "liniștit") **1.** Concepție etico-religioasă (inițiată în 1675 de teologul spaniol Molinos și condamnată de biserică), care preconizează contemplarea mistică și neagă importanța practicii rituale în vederea "mîntuirii". **2.** Orice concepție care recomandă dobîndirea liniștii sufletești prin adoptarea unei atitudini pasive și contemplative față de lume; nonacțiune.

CVÍNTĂ (CHÍNTĂ) s.f. (<it. *quinta*, fr. *quinte*) **1.** (MUZ.) Interval între două sunete consecutive ale gamei la distanță de cinci trepte. **2.** (SPORT) A cincea dintre cele opt poziții principale de apărare, la scrimă. **3.** Formație de cinci cărți consecutive, de aceeași culoare, la jocul de cărți. **4.** (În forma *chintă*) Acces prelungit de tuse violentă.

CVINTÉT s.n. (<it. *quintetto*, fr. *quintette*) **1.** Formație muzicală alcătuită din cinci voci sau din cinci instrumentiști, care execută împreună o piesă muzicală; compoziție muzicală scrisă pentru o asemenea formație. ◇ *Cvintet cu pian* = cvintet de coarde și pian. *Cvintet de suflători* = formație muzicală alcătuită din flaut, oboi, clarinet, corn și fagot. **2.** Strofă alcătuită din cinci versuri. **3.** Linie de înaintare, formată din cinci jucători, a unei echipe sportive (de fotbal).

CVINTÚPLU, -Ă adj. (<fr. *quintuple*) De cinci ori mai mare. ◆ (Substantivat, pl.) Grup de cinci gemeni.

CVORUM s.n. (cuv. lat.) Număr minim de membri, de participanți necesar, pentru ca, potrivit legii, o adunare să fie valabil constituită sau să poată lua o hotărîre valabilă.

CYBORG s. n. (cuv. engl.) Personaj din literatura de anticipație, sub forma unui hibrid creier-mașină-microprocesor; robot.

D

D s.m. invar. **1.** A şasea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (consoană oclusivă dentală sonoră). **2.** (MUZ.) Notaţie literală pentru sunetul *re*. **3.** Cifră romană cu valoarea 500. **4.** (FIZ.) Simbol pentru *debye*. **5.** (CHIM.) Simbol pentru *deuteriu*.

d (METR.) Simbol pentru prefixul *deci-*.

da (METR.) Simbol pentru prefixul *deca-*.

DA[1] adv. (<bg., rus., scr. *da*) Cuvînt care se întrebuinţează pentru a răspunde afirmativ la o întrebare sau pentru a exprima o afirmaţie, un consimţămînt etc.

DA[2] vb. I (lat. *dare*) **I.** Tranz. **1.** A înmîna cuiva ceva; a oferi, a întinde. **2.** A pune cuiva ceva la dispoziţie, a-i preda, a-i face rost de ceva (ex. *a da o locuinţă; a da un împrumut*). ◆ A adresa ceva cuiva (ex. *a da bineţe; a da un răspuns; a da o veste*). ◆ A atribui, a repartiza cuiva o sarcină, un serviciu, o răspundere. **3.** A încredinţa pe cineva în grija, în seama cuiva. **4.** A pune pe cineva la dispoziţia cuiva. **5.** A face schimb, a oferi ceva în loc; a plăti. ◆ A vinde. **6.** A jertfi, a sacrifica (ex. *a-şi da viaţa; a-şi da averea*). **7.** A arunca, a înlătura (ex. *a da la gunoi; a da la o parte*). **8.** A plasa, a duce la locul potrivit (ex. *a da la şcoală; a da la păscut*). **9.** Formează diferite locuţiuni verbale: *a da la rîndeu; a da o telegramă; a da la ziar; a da la lumină; a da viaţă; a da gata; a da o luptă* etc. **10.** (Despre sol, plante, animale) A produce, a face. ◆ (Despre oameni) A produce, a crea, a emite. **11.** A provoca, a prilejui, a cauza. **12.** (Urmat de verbe ca "a pricepe", "a înţelege" etc. la conjunctiv sau supin) A permite, a lăsa. **II.** Intranz. **1.** (Urmat de determinări introduse prin prep. "din" sau "cu") A face o mişcare repetată (ex. *a da din picioare; a da din aripi; a da din cap*) sau prelungită (ex. *a da din gură*). **2.** A unge, a vopsi, a spăla. **3.** A lovi, a izbi, a bate. ◆ A se lovi, a se atinge de ceva, a ajunge la... **4.** (Urmat de determinări locale sau modale) A o lua, a duce spre... ◆ A trece pe la..., a se abate. **5.** (Urmat de determinări introduse prin prep. "de" sau "peste") A ajunge la..., a găsi, a întîlni (ex. *a da de capăt; a da de cineva* etc.). **6.** A veni (prin surprindere) peste cineva. **7.** (Despre drumuri) A ajunge la ... ◆ (Despre ferestre, uşi, încăperi) A avea vederea spre..., a se deschide spre... **8.** A intra, a cădea în... **9.** A ieşi, a se ivi (ex. *a da muguri; a da lacrimile* etc.). **10.** A începe (ex. *a da în fiert, a da în copt*). ◆ (Despre oameni) A intenţiona să..., a fi pe punctul de a... (ex. *a da să intre; a da să spună* etc.). **III. 1.** Refl. şi intranz. (Urmat de determinări locale) A merge, a veni, a se duce (ex. *a da pe la şcoală; a da înapoi* etc.). **2.** Refl. şi intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. "la") A ataca, a înoportuna pe cineva (ex. *a se da la cineva*). ◆ A se deda la ..., a fi înclinat spre ... (ex. *a se da la scris*). **3.** Refl. A executa diferite mişcări (ex. *a se da pe gheaţă; a se da în leagăn; a se da de-a rostogolul*). **4.** Refl. A se alătura cuiva, a adera la ceva; a se acomoda cu cineva (ex. *a se da cu duşmanul; a se da cu cineva*). **5.** Refl. A ceda; a se supune. **6.** Refl. *A se da drept...* = a voi să treacă drept...

DAC, -Ă s.m. şi f., adj. (<lat. *Dacus*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie tracică din spaţiul carpato-danubian, atestată aproximativ din anul 200 î.Hr., unificată într-un stat unitar de regele Burebista (70-44 î.Hr.), apoi de Decebal (87-106 d.Hr.), care a fost învins de romani, iar ţara a fost transformată în provincie romană. Dacii au fost romanizaţi, constituind elementul etnic principal al formării poporului român; (la sg.) persoană aparţinînd acestei populaţii. **2.** Adj. Care aparţine Daciei sau dacilor, care se referă la Dacia sau la daci.

DA CÁPO loc. adv. (<it. *da capo*) (Indică repetarea unei lucrări sau, p. ext., a unei acţiuni, a unei operaţii) De la început.

DÁCĂ conj. (<*de*[3]+*că*) **1.** (Introduce o propoziţie condiţională) În cazul că..., presupunînd că..., de... **2.** (Introduce o propoziţie optativă) Numai de... **3.** (Introduce o propoziţie temporală, uneori cu nuanţă condiţională sau cauzală) Cînd, de îndată ce, după ce. **4.** (Introduce o propoziţie cauzală) Fiindcă, pentru că, deoarece. **5.** (Introduce o propoziţie concesivă) Cu toate că, deşi. **6.** (Introduce o propoziţie interogativă indirectă) De, că. **7.** (Cu valoare adverbială) Cu greu, abia. *Apa dacă îi ajungea la genunchi.*

DACIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *dacien*) (GEOL.) **1.** S.n. Al treilea etaj al pliocenului, răspîndit în S-E Europei. Rocile din dacian conţin uneori lignit, petrol, gaze naturale. **2.** Adj. Care aparţine dacianului, privitor la dacian.

DACÍT (DACÍTĂ) s.n. (s.f.) (<fr. *dacite*) Rocă vulcanică, cenuşie, alcătuită din cuarţ, andezin, biotit, uneori feldspat, care se utilizează ca piatră de construcţie.

DACÍC, -Ă adj. (<lat. *dacicus*) Dac (**2**).

DACÍTĂ s.f. (<fr. *dacite*) Exploziv din grupul dinamitelor, folosit în minele de cărbuni negrizutoase sau în cariere.

DACO-ROMÁNI s.m. pl. (<*dac*+*roman*) Populaţie de limbă latină care s-a format pe teritoriul Daciei (sec. 2-6 d.Hr.) ca urmare a convieţuirii dacilor cu coloniştii romani. După retragerea armatei şi a oficialităţilor romane (271), această populaţie a continuat să existe în spaţiul vechii Dacii, constituind elementul fundamental în procesul de formare a poporului român.

DACOROMÂN, -Ă s.m., adj. (<*dac*+*român*) **1.** S.m. (De obicei la pl.) Român din N Dunării. **2.** Adj. Care aparţine dacoromânilor, privitor la dacoromâni. ◆ (Substantivat, f.) Dialect vorbit de dacoromâni, care a devenit limba naţională şi literară a românilor.

DACRIOCISTÍTĂ s.f. (<fr. *dacryocystite*) Inflamaţie a canalului şi a sacului lacrimal.

DACTÍL s.m. (<fr. *dactyle*, lat. *dactylus*) Picior de vers format dintr-o silabă lungă şi două scurte (în metrica greco-latină) sau dintr-o silabă accentuată şi două neaccentuate (în metrica modernă).

DACTÍLIC, -Ă adj. (<fr. *dactylique*) (Despre versuri) Alcătuit din dactili. ◇ *Metru dactilic* = sistem de versificaţie care are la bază, ca unitate metrică, dactilul. *Rimă dactilică* = rimă cu accentul pe silaba antepenultimă.

DACTILIOTÉCĂ s.f. (<germ. *Daktyliothek*) Colecţie de inele sau de pietre preţioase. ◆ Casetă, sipet pentru păstrarea inelelor şi pietrelor preţioase.

DACTILO- (<lat. *dactylus*, gr. *daktylos* "d

get") Element prim de compunere care are semnificaţia "deget", "cu degetele".

DACTILOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *dactylographe*) Persoană care profesează dactilografia.

DACTILOGRAFIÁ vb. I tranz. (<fr. *dactylographier*) A scrie la maşina de scris.

DACTILOGRAFÍE s.f. (<fr. *dactylographie*) Tehnica sau meseria de a scrie la maşina de scris.

DACTILOGRÁMĂ s.f. (<fr. *dactylogramme*; cf. gr. *daktylos* "deget"+*gramma* "literă") **1.** Text dactilografiat. **2.** Document conţinînd reproducerea unei amprente digitale.

DACTILOLOGÍE s.f. (<fr. *dactylologie*; cf.gr. *daktylos* "deget"+*logos* "vorbire") Sistem de comunicare al surdomuţilor prin semne convenţionale făcute cu degetele.

DACTILOSCOPÍE s.f. (<fr. *dactyloscopie*; cf.gr. *daktylos* "deget"+*skopein* "a examina") Procedeu de identificare a unei persoane cu ajutorul amprentelor digitale, folosit în antropologie şi în medicina judiciară.

DADÁ s.n. (<fr. [l'école] *dada*) Nume (folosind la întîmplare un cuvînt din limbajul copiilor – "căluţ-jucărie") dat unei mişcări literar-artistice care a luat naştere în 1916, la Zürich.

DADAÍSM s.n. (<fr. *dadaïsme*) Curent literar-artistic constituit în jurul şi în spiritul grupării *dada* (mai tîrziu în jurul revistei "Dada", 1917-1918), care neagă orice raport dintre gîndire şi expresie, dintre logică şi poezie. Pornit din revolta împotriva civilizaţiei, a războiului, contestînd vehement formele consacrate ale culturii şi artei, dadaismul propunea, în derîdere, o "artă" întîmplătoare, ilogică, născută din simpla alăturare de cuvinte disparate, de culori, linii sau constînd în manifestări (spectacole) şocante, aberante etc. Printre iniţiatorii curentului au fost T.Tzara, M.Iancu (ambii originari din România), H. Arp, R.Huelsenbeck, H.Ball. Alţi reprezentanţi importanţi: Man Ray, Louis Aragon, Max Ernst, Marcel Duchamp, H.Hoch, F.Picabia, André Breton etc. Dadaismul a fost una din cele mai nihiliste manifestări avangardiste.

DÁDĂ s.f. (<bg. scr. *dada*) Termen de adresare (folosit la ţară) pentru o femeie sau o soră mai în vîrstă.

DÁFIN s.m. (<scr. *dafina*) Arbust răspîndit în S Europei, cu frunzele persistente, lucioase, aromatice şi cu fructele mici, ovale (*Laurus nobilis*). Frunzele se folosesc drept condiment, iar din seminţe se extrage un ulei utilizat în industria farmaceutică.

dafin

DÁFNIE s.f. (<fr. *daphnie*) Gen de crustaceu de apă dulce; purice-de-apă (*Daphnia*).

DAGHEREOTÍP (DAGHEROTÍP) s.n. (<fr. *daguerréotype*) **1.** Aparat pentru daghereotipie. **2.** Imagine obţinută prin daghereotipie.

DAGHEREOTIPÍE (DAGHEROTIPÍE) s.f. (<fr. *daguerréotypie*) Cel mai vechi procedeu de fotografiere, prin care imaginile erau fixate pe plăci de cupru argintate, sensibilizate cu vapori de iod şi de brom, într-o cameră obscură.

DAIMYÓ s.m. (<fr. *daimyo*; cuv. japonez) Mare senior feudal din Japonia premodernă.

DAIREÁ s.f. (<tc. *daire*) Instrument muzical popular oriental de percuţie, asemănător tamburinei, alcătuit dintr-un cerc de lemn acoperit cu piele, de care sînt prinse mici piese metalice zornăitoare; bătut cu degetele, marchează ritmul în melodiile de dans.

DÁJDIE s.f. (<sl. *dažda*) (Înv.) Impozit, dare, bir.

DAKÓTAS subst. (<fr. *Dakotas*) **1.** Populaţie amerindiană din America de Nord, care locuia în bazinul fluviului Missouri şi în prerii pînă aproape de Munţii Stîncoşi şi care a dat numele la două state: Dakota de Nord şi Dakota de Sud. **2.** (În forma *dakota*) Limbă amerindiană din familia siouan.

DALÁC s.n., s.m. (<tc. *dalak* "splină") **1.** S.n. (MED.) Antrax. **2.** S.m. Plantă erbacee perenă, otrăvitoare, din familia liliaceelor, cu tulpina dreaptă, terminată cu o unică floare verzuie şi cu fructul bacă neagră-albăstrie (*Paris quadrifolia*); frunzele acestei plante sînt întrebuinţate pentru vindecarea antraxului.

DÁLAI-LÁMA s.m. invar. (<fr. *dalaï-lama*) Şef suprem al lamaismului; marele lama. Din sec. 17, dalai-lama devine şi şeful politic al statului tibetan.

DÁLĂ s.f. (<fr. *dalle*) **1.** Placă (poligonală) de piatră, marmură, beton, material plastic etc., folosită la executarea unor pardoseli, pavaje sau placaje de zidărie. **2.** Placă de beton armat a unui planşeu, a unei bolţi etc.

DALB, -Ă adj. (<*de*^{3}+*alb*) **1.** Alb, curat, imaculat. ◆ Fig. Neprihănit; gingaş, graţios. **2.** Luminos, strălucitor.

DÁLIE s.f. (<fr. *dahlia*; cf. n.pr. *Dahl*, botanist suedez) Plantă perenă, decorativă, din familia compozitelor, cu tuberculi în capitule mari, albe, galbene, roşii sau violete (*Dahlia cultorum*).

DALMÁT, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *dalmate*) **1.** S.m. şi f. (La pl. m.) Populaţie care locuieşte în Dalmaţia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Dalmaţiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Dalmaţiei sau dalmaţienilor, care se referă la Dalmaţia sau la dalmaţieni. ◆ (Substantivat, f.) Limba romanică, astăzi dispărută, vorbită în fosta provincie romană Dalmaţia.

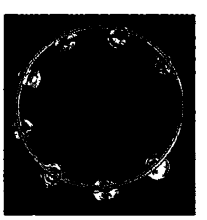

dairea

DALMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *dalmatique*) Dalmat (**2**). ◇ *Ţărm dalmatic* = ţărm format prin pătrunderea apelor mării printre culmile paralele cu linia litorală a unor regiuni muntoase; ţărm de canale.

DALMÁTICĂ s.f. (<lat. *dalmatica*, fr. *dalmatique*) **1.** Tunică purtată de împăraţii romani, albă cu margini de purpură. **2.** Mantie de ceremonie a regilor Franţei. **3.** Veşmînt liturgic catolic, cu mîneci scurte, purtat de diaconi.

DALMAŢIÁN s.m. (<fr. *dalmatien*) Rasă de cîini mari, supli, de culoare albă, cu numeroase pete negre sau brune; cîine care aparţine acestei rase.

DÁLTĂ s.f. (<sl. *dlato*) Unealtă de oţel în formă de pană, cu sau fără mîner, tăioasă, folosită la cioplire, tăiere, scobire, crestare etc.

daltă

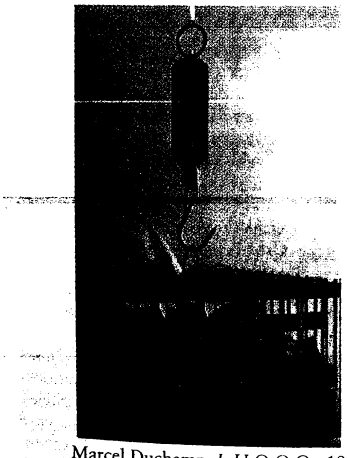

Marcel Duchamp, *L.H.O.O.Q.*, 1919

Hanna Hoch, *Tăiat cu cuţitul de bucătărie*, 1919

dadaism

DALTONÍSM s.n. (<fr. *daltonisme*) Incapacitate congenitală de a diferenţia culorile, în special roşul de verde.

DAMÁSC s.n. (<it. *damasco*, lat. [a]*damascus*) Ţesătură de in, bumbac, mătase etc., cu desene uşor reliefate, satinate, folosită la confecţionarea feţelor de masă, a lenjeriei de pat etc.

DAMASCHINÁJ s.n. (<fr. *damasquinage*) (ARTE PL.) Procedeu (de origine orientală) de încrustare a unor fire de aur sau de argint într-un obiect de metal, de fildeş etc.

DÁMĂ s.f. (<fr. *dame*, it. *dama*) **I. 1.** (Înv.) Doamnă, cucoană. ◇ Loc. adj. *De damă* = femeiesc. **2.** Femeie de moravuri uşoare, prostituată. **II. 1.** Carte de joc pe care este înfăţişată figura unei femei. **2.** Una dintre piesele principale la jocul de şah; regină. **3.** (La pl.) Joc alcătuit din puluri albe şi negre, care se mută după anumite reguli pe o tablă similară cu cea de şah. **III.** Scobitură în copastia unei ambarcaţii, în care se sprijină manşonul vîslei.

DAMBLÁ s.f. (<tc. *dambla*) **1.** (Pop.) Apoplexie, paralizie. ◆ Acces de furie. **2.** Fig. (Fam.) Chef, poftă.

DAMIGEÁNĂ s.f. (<it. *damigiana*) Vas mare de sticlă cu gîtul scurt, de obicei îmbrăcat într-o împletitură de nuiele, de plastic etc. şi folosit la transportul sau la păstrarea unor lichide.

DAMNÁ vb. I tranz. (<fr. *damner*, lat. *damnare*) (Livr.; în mitologia greco-romană şi în religia creştină) A osîndi la chinurile iadului. ◆ A blestema.

DAMNÁT adj. (<fr. *damné*; lat. *damnatus*) (Şi substantivat) **1.** Osîndit la chinurile iadului; (la pl.) păcătoşii din scenele Judecăţii de apoi. ◆ Blestemat, repudiat de societate. **2.** (LIT.) (Despre personaje sau poeţi) Care depăşeşte condiţia umană obişnuită printr-o înzestrare deosebită (obţinută în urma unui pact cu diavolul sau ca manifestare - aparentă - a unor forţe malefice) sau care sfidează societatea. Un prototip al damnatului este Faust, personaj a mai multe opere, iar cei mai importanţi "poeţi damnaţi" sînt consideraţi Byron, Baudelaire, Verlaine, Rimbaud — genii neînţelese, rebele şi nefericite.

DANAÍDĂ s.f. (În mitologia greacă; şi ca n.pr.) Fiecare din cele 50 de fiice ale regelui Danaos al Argosului, care, îndemnate de tatăl lor, şi-au ucis soţii în noaptea nunţii, cu excepţia Hypermestrei, care şi-a cruţat soţul (Lynceu). Au fost condamnate să toarne veşnic apă într-un vas fără fund, în infern.

DÁNĂ s.f. (<ngr. *dana*) (NAV.) **1.** Zonă a unui port situată de-a lungul unui chei sau al unui mal, amenajată pentru acostarea navelor şi manipularea mărfurilor. ◆ Depozit de mărfuri. **2.** Grup de două sau de mai multe nave acostate bord la bord la aceeaşi dană.

DANCING s.n. (cuv. engl.) Local de petrecere unde se dansează.

DANDANÁ s.f. (<tc. *tantana*) (Fam.) **1.** Bucluc, încurcătură. **2.** Zgomot mare, tărăboi; petrecere zgomotoasă.

DÁNDI s.m. (<fr., engl. *dandy*) Tînăr elegant, îmbrăcat după ultima modă; p.ext. bărbat de o eleganţă exagerată.

DANÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<it. *danese*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Danemarca; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Danemarcei sau este originară de acolo. Sînt de religie creştină (luterană). **2.** Adj. Care aparţine Danemarcei sau danezilor, referitor la Danemarca sau la danezi. ◆ (Substantivat, f.) Limba germanică vorbită de danezi.

DANIÁN s.n., adj. (<fr. *danien*) (GEOL.) **1.** S.n. Ultimul etaj al cretacicului, caracterizat prin anumite specii de lamelibranhiate, nautiloide, reptile şi palmieri. **2.** Adj. Care se referă la danian, care aparţine danianului.

DÁNIE s.f. (<sl. *danije*) **1.** Dar, donaţie. **2.** Înscris prin care se întăreşte o donaţie.

DANS s.n. (<fr. *danse*; cf.it. *danza*, germ. *Tanz*) **1.** Formă de exprimare a senzaţiilor, impulsurilor şi sentimentelor, probabil anterioară limbajului, în general, constînd într-un ansamblu de mişcări ritmice, armonioase ale corpului omenesc, executate după muzică şi care diferă în funcţie de împrejurarea şi motivaţia acţiunii (ex. *dans ritual; dans tematic; dans artistic; dans popular; dans de divertisment* etc.). ◇ *Dans clasic* (sau *academic*) = complex de mişcări de dans convenţionale, care constituie baza tehnică a baletului. **2.** Acţiunea de a dansa.

DANSÁ vb. I intranz. şi tranz. (<fr. *danser*) A executa un dans. ◆ A invita pe cineva sau a primi invitaţia cuiva şi a executa un dans de divertisment (într-un cadru special).

DANTELÁ vb. I tranz. (<fr. *denteler*) A cresta marginea unui obiect, dîndu-i aspectul unei dantele.

DANTÉLĂ s.f. (<fr. *dentelle*) Împletitură, broderie fină ajurată, executată (manual sau mecanic) din fire subţiri de aţă sau de mătase, folosită, de obicei, ca garnitură la lenjerie, la rochii, perdele etc.

DANTELÚRĂ s.f. (fr. *dantelure*) **1.** Ornamentaţie arhitectonică constînd în crestături, colţişori, zimţi etc. ◆ P. gener. Margine dinţată. **2.** Totalitatea crestăturilor de pe marginea frunzelor.

DANTÉSC, -Ă adj. (<it. *dantesco*, fr. *dantesque*) Care aparţine lui Dante, specific operei sau gîndirii lui Dante; în genul operei lui Dante.

DANTOLOGÍE s.f. (<fr. *dantologie*, it. *dantologia*) Studiu al vieţii şi operei marelui scriitor italian Dante.

DANTÚRĂ s.f. (<fr. *denture*) **1.** Totalitatea dinţilor unui om; felul în care sînt aşezaţi dinţii; dentiţie. ◇ *Dantură falsă* = proteză dentară. **2.** Ansamblu format din dinţii unor organe de maşini sau scule (roţi dinţate, freze, broşe etc.).

DANUBIÁN, -Ă (<fr. *danubien*) Din regiunea Dunării.

DAR[1] (DA) conj. **I.** (Leagă propoziţii sau părţi de propoziţie adversative) **1.** (Arată o opoziţie) Cu toate acestea, totuşi. ◆ Ci. **2.** (Arată o piedică) Însă. **3.** (Adaugă o idee nouă la cele afirmate mai înainte) Mai mult decît atît, cu atît mai mult. ◆ (După o propoziţie optativă urmată de o construcţie negativă) Nicidecum, nici gînd. ◆ Altfel, altminteri. *Sînt om bun, dar ţi-aş arăta eu!* **II.** (În propoziţii conclusive) Deci, prin urmare, aşadar. *Voi spune dar cum s-au petrecut lucrurile.* ◆ (În legătură cu un imperativ exprimă nerăbdare, dojană etc.) *Dar pleacă odată!* **III.** (Introduce o propoziţie interogativă) Oare? *Dar de cînd aţi pus voi stăpînire pe mine?* **IV.** (Înaintea unui cuvînt care, de obicei, se repetă, întăreşte sensul acestuia) *Să-i zic două vorbe, dar vorbe!* ◆ (Exprimă surprinderea, uimirea, mirarea) *Dar frumos mai desenezi!*

DAR[2] s.n. (<sl. *dară*) **I. 1.** Lucru oferit sau primit ca expresie a afecţiunii, a gratitudinii, a dorinţei de a ajuta; cadou. ◇ Loc. adj. şi adv. *În* (sau *de*) *dar* = fără plată, gratis; degeaba. ◆ Donaţie. ◆ Plocon. **2.** (RELIG.) Prinos, ofrandă. ◇ *Sfintele daruri* = pîinea şi vinul sfinţite pentru cumineca tură. **II. 1.** Însuşire naturală, aptitudine, vocaţie, talent. ◇ *A avea darul vorbirii* = a fi bun orator. **2.** Avantaj, binefacere. **3.** (În concepţia creştină) Milă cerească, har divin. ◇ *Darul preoţiei* = dreptul de a exercita funcţiile preoţeşti.

DARÁ s.f. (<tc. *dara*) Greutatea ambalajului, a recipientului, a vehiculului etc. în care se păstrează sau se transportă o marfă.

DARABÁNĂ s.f. (<ucr., pol. *taraban*) (MUZ.) Tobă mică. ◇ *A bate darabana* = *a)* a bate ritmic (în ceva); *b)* a răspîndi pretutindeni un secret.

DARÁC s.n. (<tc. *tarak*, bg. *darak*) **1.** Unealtă pentru pieptănat lîna, cînepa sau inul, formată dintr-un sistem de piepteni cu dinţii de oţel, montaţi pe un suport. **2.** Maşină de lucru constituită, în principiu, din două piese cu suprafeţe cilindrice concentrice şi cu dinţi în formă de cuie, folosită pentru scărmănatul lînii sau al altor materiale textile.

DÁRE s.f. (<*da*) **1.** Acţiunea de a da. ◇ Loc. adj. *Cu dare de mînă* = înstărit, cu posibilităţi. ◆ *Dare pe faţă* (sau *în vileag*) = divulgare, denunţare. **2.** (În ev. med.; în ţările române) Nume generic pentru obligaţiile în bani şi în natură. **3.** *Dare de seamă* = raport asupra unei activităţi, unei gestiuni etc. dintr-o anumită perioadă; prezentare critică a unei lucrări; recenzie; relatare. **4.** *Dare în judecată* = chemare a unei persoane în faţa unei instanţe judecătoreşti în calitate de pîrît.

DÁRNIC, -Ă adj. (<*dar*[2]) Căruia îi place să facă daruri; generos, mărinimos, culant. ◆ Fig. Roditor, mănos.

DARWINÍSM s.n. (<fr. *darwinisme*) **1.** Concepţie evoluţionistă (formulată de naturalistul englez Ch.R.Darwin în 1859), conform căreia originea şi evoluţia speciilor sînt determinate de acţiunea conjugată a unor factori (ereditate, adaptare la mediu, lupta pentru existenţă, selecţia naturală etc.). Teoria oferă o explicaţie ştiinţifică a apariţiei, diversificării şi dezvoltării organismelor vii de la formele simple de viaţă la cele mai complexe, inclusiv omul. **2.** *Darwinism social* = concepţie sociologică, conform căreia societatea umană evoluează după aceleaşi legi ca şi vieţuitoarele naturii.

DÁSCĂL s.m. (<bg., scr. *daskal*) **1.** Învăţător (la ţară); p. ext. profesor. ◆ Om de ştiinţă; învăţat, savant. **2.** Iniţiator sau propagator al unei doctrine; îndrumător într-un anumit domeniu. **3.** Cîntăreţ de biserică; diac, psalt, cantor.

DAT[1] s.n. (<*da*[2]) **I.** Faptul de a da[2]. ◆ (Urmat de determinări introduse prin prep. "la", "în") Efectuare a anumitor operaţii (ex. *datul în cărţi*). **II. 1.** Realitatea obiectivă, considerată global de eul cunoscător sau în diferitele sale aspecte; ceea ce se impune cunoaşterii senzoriale, ca rezultat al observaţiei şi al experienţei; realitate abstractă revelată prin intuiţie. ◆ Premisă sigură, punct de plecare cert pen-

tru un raționament; noțiune fundamentală. **2.** Ceea ce este înnăscut sau atribuit în mod natural; ceea ce este fixat, determinat o dată pentru totdeauna, ceea ce este inerent; condiție prestabilită, însușire înnăscută; spec. condiție umană; predestinare. ◆ Soartă, destin.

DAT[2], -Ă adj., s.f. (<*da*) **I.** Adj. Pus la dispoziție; oferit, transmis, dăruit. ◇ *La un moment dat* = într-un anumit moment; în clipa aceea. *În cazul dat* = în cazul avut în vedere. *Dat uitării* = uitat, părăsit. **II.** S.f. **1.** Fiecare dintre cazurile, împrejurările cînd se produce un fapt; oară, rînd. ◇ Loc. adv. *Data trecută* = cu prilejul anterior. *Pe dată ce...* (sau *cum...*) = îndată, imediat ce... (sau cum...); pe loc, numaidecît. **2.** (La pl.) Fapte stabilite (de știință), puncte de plecare în cercetarea unei probleme, în luarea unei decizii etc. ◆ Elemente esențiale ale unei probleme, situații etc., necesare pentru analizarea acestora. ◆ (MAT.) Enunțurile, premisele de la care se pleacă în rezolvarea unei probleme. ◆ (INFORM.) Reprezentarea convențională a informațiilor, în vederea prelucrării cu ajutorul calculatorului. ◇ *Bancă de date* = totalitatea informațiilor stocate, care privesc o anumită problemă, un anumit domeniu. **III.** S.f. *Cum e data* = cum e obiceiul, datina.

DATÁ vb. I (<fr. *dater*) **1.** Tranz. A stabili data unui fapt din trecut. ◆ A pune data pe un act, pe o scrisoare etc. **2.** Intranz. A-și avea începutul, a începe să existe.

DÁTĂ s.f. (<fr. *date*) Timpul precis (exprimat în termeni calendaristici) cînd s-a produs sau se va produce un eveniment. ◆ Indicarea concretă a momentului în care este întocmit un act, scrisă o scrisoare etc.

DÁTINĂ s.f. (<sl. *dědina* "moștenire") Obicei păstrat din timpuri vechi, consacrat prin tradiție și caracteristic pentru un popor sau pentru o colectivitate mai restrînsă.

DATÍV s.n. (<fr. *datif*, lat. *dativus*) Caz al declinării care indică destinația acțiunii unui verb, răspunzînd la întrebarea "cui?", sau, rar, o circumstanță, o însușire și care îndeplinește următoarele funcții sintactice: a) complement indirect. *Împrumut colegului o carte*; b) atribut. *El este nepot surorii mamei*; c) apoziție. *Acest secret i l-am spus lui, adică prietenului meu*; d) complement circumstanțial de loc. *Stai locului!*; e) complement circumstanțial instrumental. *Datorită muncii a reușit*; f) nume predicativ. *Rezolvarea problemei este conform indicațiilor profesorului.* ◇ *Dativ etic* = dativul unui pronume care indică pe cel interesat în acțiune. *Frumoasă ce-mi ești!*

DATÓR, -OÁRE adj. (lat. *debitorius*, după *da[2]*) **1.** Care are de plătit cuiva o datorie (bănească). ◇ *Dator vîndut* = plin de datorii. *A scoate pe cineva dator* = a pretinde cuiva achitarea unei sume pe care nu o datorează. ◆ Îndatorat față de cineva pentru un sprijin, un serviciu etc. **2.** Obligat, potrivit unor norme juridice sau morale, să facă sau să nu facă un anumit lucru.

DATORÁ (DATORÍ) vb. I (IV) (<*dator*) **1.** Tranz. A avea de plătit cuiva o sumă de bani sau un alt bun. **2.** Tranz. A avea o obligație morală sau legală față de cineva. **3.** Refl. A avea (pe cineva sau ceva) drept cauză.

DATORÍE s.f. (<*dator*) **1.** Sumă de bani sau orice alt bun, serviciu datorat cuiva. ◇ Loc. adv. *Pe datorie* = pe credit. **2.** Obligație legală sau morală. ◇ Loc. adv. *La datorie* = în locul unde te cheamă obligațiile față de serviciu, de țară etc.

DÁUNĂ s.f. (<lat. *damnum*) **1.** Pagubă; prejudiciu. ◇ *Daune morale* = sumă de bani pe care cel care săvîrșește o faptă capabilă să lezeze integritatea morală a cuiva este obligat să o plătească celui păgubit. **2.** (La pl.) Despăgubire. ◇ *Daune cominatorii* = sume pe care debitorul rău platnic este obligat să le plătească creditorului pentru fiecare zi întîrziere.

DĂDÁCĂ s.f. (<ngr. *dada*, tc. *dadi*, după *neneacă*, *duducă* etc.) Femeie angajată într-o familie pentru îngrijirea și creșterea copiilor mici.

DĂDĂCÍ vb. IV tranz. (<*dădacă*) **1.** A fi dădacă la copii. **2.** A servi, a îngriji, a îndruma pe cineva ca pe un copil.

DĂINUÍ vb. IV intranz. (<scr. *danovati*) A continua să existe; a dura, a persista, a se menține. ◆ A trăi, a viețui.

DĂLTUÍ vb. IV tranz. (<*daltă*) A lucra, a realiza un obiect, o piesă cu dalta.

DĂRĂCÍ vb. IV tranz. (<*darac*) A scărmăna, a destrăma, a pieptăna lîna, cînepa etc. cu daracul; a da la darac.

DĂRĂPĂNÁ vb. I refl. (lat.* *derapinare*) (Despre construcții, ziduri etc.) A se ruina; a se nărui; a se surpa.

DĂRÎMÁ vb. I tranz. și refl. (lat.* *deramare*) A (se) prăbuși, a (se) surpa, a (se) ruina, a (se) dărăpăna; fig. a (se) distruge, a (se) nimici. ◆ Tranz. A demola.

DĂRNICÍE s.f. (<*darnic*) **1.** Generozitate, mărinimie. **2.** Fig. Rodnicie, fertilitate.

DĂRUÍ vb. IV (<sl. *darovati*) **1.** Tranz. A da (ceva) în dar, a face un dar; a dona. **2.** Tranz. A acorda, a da. **3.** Tranz. și refl. A (se) consacra, a (se) dedica unei idei, unui scop etc.

DĂRUÍRE s.f. (<*dărui*) Acțiunea de a (se) dărui și rezultatul ei. ◆ Fig. Devotament, abnegație.

DĂSCĂLÍ vb. IV tranz. (<*dascăl*) **1.** A învăța, a povățui, a sfătui; p. ext. a mustra. **2.** A cicăli.

DĂUNÁ vb. I intranz. (<*daună*) A pricinui (cuiva) o pagubă, o stricăciune; a prejudicia, a strica.

DĂUNĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. (<*dăuna*) **1.** Adj. Care dăunează; vătămător. **2.** S.m. Organism animal sau vegetal care atacă plante, animale ori produse vegetale și animale, producînd pagube.

dB (METR.) Simbol pentru *decibel*.

DE[1] conj. (cuv. autoh.; cf.alb. *de*) **I.** (Exprimă raporturi de subordonare) **1.** (Introduce o propoziție condițională) În caz(ul) că, dacă. **2.** (Precedat de "și", introduce o propoziție concesivă) Cu toate că, deși; chiar dacă. **3.** (Introduce o propoziție finală) Ca (să), pentru ca (să). **4.** (Introduce o propoziție consecutivă) Încît, că. **5.** (În legătură cu "ce", introduce o propoziție cauzală) Fiindcă, pentru că, din cauză că. **6.** (Introduce o propoziție subiectivă) Că; dacă. **7.** (Introduce o propoziție interogativă indirectă) Dacă. **8.** (Introduce o propoziție completivă directă sau indirectă) Să. **II.** (Exprimă raporturi de coordonare) (Introduce o propoziție disjunctivă; în corelație cu sine însuși) Sau... sau, ori... ori. **III.** (Introduce o propoziție optativă) O, dacă...! *De s-ar face cald odată!*

DE[2] interj. (onomat.) Cuvînt care introduce afirmații și replici exprimînd, în funcție de context și intonație, nedumerire, șovăială, resemnare, nepăsare, supărare, ironie, negare, dezaprobare.

DE[3] prep. (lat. *de*) **1.** Introduce un atribut care exprimă: a) natura obiectului determinat. *Ceas de mînă*; b) materia. *Bloc de piatră*; c) elementele constitutive. *Turmă de oi*; d) conținutul. *Ceașcă de cafea*; e) un raport de filiație. *Pui de lup*; f) apartenența. *Flori de cireș*; g) autorul. *Roman de Balzac*; h) subiectul unei acțiuni. *Sfîrșit de sezon*; i) obiectul unei acțiuni. *Proiectare de imagini*; j) relația. *Coleg de școală*; k) o determinare locală. *Sat de munte*; l) o determinare temporală. *Ziua de mîine*; m) vîrsta. *Copil de șapte ani*; n) proveniența. *Apă de izvor.* **2.** (Introduce un nume predicativ) *Răspunde cine e de serviciu. Mai este de mers.* **3.** (Introduce un complement circumstanțial de loc) *Lumina venea de sus.* **4.** (Introduce un complement circumstanțial de timp) *Ploua de ieri.* **5.** (Introduce un complement circumstanțial de cauză) *Rîdea de bucurie.* **6.** (Introduce un complement circumstanțial de mod) *Îi aparține de drept. Merge de minune.* **7.** (Introduce un complement circumstanțial de relație) *Bun de prăsilă. De deștept, e deștept.* **8.** (Introduce un complement de agent) *Instrumentele erau făcute de meșteri buni.* **9.** (Introduce un complement indirect) *S-a atașat de el. E rău de noi. A luat-o de soție. S-a oferit cîte un pahar de persoană.* **10.** (În construcții cu funcție de complement direct) *Mînca de toate. Avea de lucru. Termină de mîncat.* **11.** (În construcții cu funcție de subiect) *De ăștia sînt mulți. De zis e ușor.* **12.** (Face legătura dintre numeralele cardinale și substantivele determinate, cu excepția numeralelor de la 1 la 19 și a celor compuse cu acestea) *Treizeci de lei. O sută de ani.* ◆ (Intră în compunerea numeralului adverbial) *A venit de trei ori.* ◆ (Face legătura dintre articolul adjectival "cel", "cea" și numeralul ordinal) *Cel de-al doilea.* **13.** Element de compunere pentru diferite cuvinte: *deci, decît, deloc, degrabă, deplînge, deridere* etc.

DE[4] pron. rel. invar. (Pop.) Care, ce.

DEADWEIGHT s.n. (cuv. engl.) Capacitatea maximă de încărcare a unei nave comerciale (combustibil, provizii, echipaj, mărfuri, pasageri etc.). ◇ *Tonă deadweight* = unitate de măsură pentru capacitatea totală de încărcare a unei nave comerciale, egală cu o tonă (simbol *tdw*).

DEAL s.n. (<sl. *dělŭ*) Formă de relief pozitivă, care se prezintă ca o ridicătură a scoarței terestre cu o altitudine între c. 200 și 800 m; zonă geografică dominată de dealuri. ◇ Loc. adv. *La deal* = în sensul urcușului, în sus. ◇ Loc. prep. *(De) la deal de...* = (de) mai sus de...

DEALER s.m. (cuv. engl.) Persoană (fizică sau juridică) împuternicită să acționeze ca intermediar în operațiuni comerciale și de schimb, cumpărînd și vînzînd valori.

DEAMBULATÓRIU, -IE adj., s.n. (<fr. *déambulatoire*) **1.** Adj. De plimbare, care este în legătură cu plimbarea. **2.** S.n. Loc de circulație în spatele altarului din absida centrală a unei biserici catolice.

DEASÚPRA adv. (<*de[3]*+*asupra*) În partea imediat superioară; sus, peste. ◇ *Pe deasupra* = a) peste ceva; b) în plus, în afară de...; c) superficial; d) pe din afară. ◆ (Cu valoare

de prepoziție) *Se află deasupra altor elevi ca pregătire.*

DEBÁCLU s.n. (<fr. *débâcle*) Pornire a gheţurilor formate pe cursurile de apă.

DEBANDÁDĂ s.f. (<fr. *débandade*) Dezordine, zăpăceală.

DEBARÁ s.f. (<fr. *débarras*) Încăpere mică, anexă, în care se depozitează obiecte folosite mai rar.

DEBARASÁ vb. I (<fr. *débarrasser*) **1.** Tranz. A face loc, a elibera. **2.** Refl. A se descotorosi de ceva sau de cineva (care incomodează, care supără).

DEBARCÁ vb. I (<fr. *débarquer*) **1.** Intranz. şi tranz. A (se) da jos, a coborî de pe o navă; p. ext. a coborî dintr-un vehicul. **2.** Tranz. A înlătura pe cineva dintr-un post (de răspundere).

DEBARCADÉR s.n. (<fr. *débarcadère*) Loc pe malul unei ape amenajat special şi prevăzut cu utilaj adecvat pentru îmbarcare şi debarcare.

DEBÍL, -Ă adj. (<fr. *débile*, lat. *debilis*) (Despre fiinţe) Cu o constituţie firavă, plăpîndă; lipsit de rezistenţă la efort sau la boli. ◇ (Substantivat) *Debil mintal* = persoană care suferă de debilitate mintală.

DEBILITÁTE s.f. (<fr. *débilité*, lat. *debilitas, -atis*) Stare de slăbiciune a organismului, însoţită de scăderea rezistenţei la eforturi şi la boli, cauzată de subnutriţie, unele boli cronice etc. ◇ *Debilitate mintală* = dezvoltare insuficientă a inteligenţei, a cărei capacitate maximă nu depăşeşte nivelul normal al vîrstei de 10 ani. Este o formă de înapoiere mintală mai uşoară decît idioţia sau imbecilitatea.

DÉBIT[1] s.n. (<fr. *débit*) **1.** Cantitatea de fluid (sau de material granular fin) care trece într-o unitate de timp printr-o secţiune dată a unei conducte, a unui rîu etc. ◇ (FIZIOL.) *Debit cardiac* = cantitatea de sînge expulzată de ventriculul stîng în aortă la fiecare contracţie a inimii. ◆ Fig. Flux verbal (abundent). **2.** Vînzare de mărfuri cu amănuntul; loc unde se face această vînzare; spec. tutungerie.

DÉBIT[2] s.n. (<fr. *débit*, lat. *debitum*) **1.** Datoria celui creditat. **2.** Coloană a fiecărui cont, în care se înscriu sporurile de activ sau reducerile (scăderile) de pasiv; concr. sumă înscrisă în această coloană.

DEBITÁ[1] vb. I tranz. (<fr. *débiter*) **1.** A furniza o cantitate de fluid (lichid, gaz), de material pulverulent, de energie etc. **2.** Fig. A spune, a înşira cuvinte fără sens sau neadevărate; a povesti, a recita. **3.** A tăia un material în bucăţi de forme şi dimensiuni adecvate folosirii sau prelucrării ulterioare.

DEBITÁ[2] vb. I tranz. (<fr. *débiter*) A înscrie o sumă în debitul unui cont.

DEBITÉZĂ s.f. (<fr. *débitèse*) Piesă din material refractar prevăzută cu o deschidere longitudinală, prin care se trage sticla topită pentru fabricarea geamurilor.

DEBITMÉTRU s.n. (<fr. *débitmètre*) Instalaţie sau instrument pentru măsurarea debitului unui fluid care curge dirijat.

DEBITÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<fr. *débiteur*, lat. *debitor*) **1.** Adj. (Despre persoane fizice sau juridice) Care datorează; (despre sume) care se înscrie în debit, care este datorat; (despre soldurile unor conturi) la care debitul depăşeşte creditul. **2.** S.m. şi f. Datornic; cel care este creditat.

DEBLÉU s.n. (<fr. *déblai*) Săpătură deschisă sub nivelul terenului natural, efectuată în vederea executării platformei unui drum ori a unei căi ferate sau a construirii unui canal deschis.

DEBLOCÁ vb. I tranz. (<fr. *débloquer*) **1.** A degaja un drum de obstacolele care îl blochează, pentru a-l reda circulaţiei. ◆ A repune în stare de funcţiune un mecanism blocat, înţepenit. **2.** A elibera de sub blocare (fonduri, produse etc.); a anula o interdicţie. **3.** (MED.) Suprimare a inhibiţiilor afective cu ajutorul unor anestezice sau psihotonice (eter, barbiturice, amfetamină etc.).

DEBORDÁ vb. I (<fr. *déborder*) **1.** Intranz. (Despre ape curgătoare) A ieşi din albie, a se revărsa; (despre lichidul dintr-un vas) a da pe dinafară; (despre vase) a fi prea plin, a nu mai cuprinde conţinutul, a lăsa să curgă pe dinafară. **2.** Intranz. şi tranz. A vomita.

DEBREIÁ vb. I tranz. (<fr. *débrayer*) A decupla două mecanisme cuplate printr-un ambreiaj.

DEBREŢÍN s.m. (<germ. *Debrezíner*) Cîrnat preparat din carne de vită şi de porc, tocată şi introdusă în intestine subţiri, segmentate prin răsucire.

DEBURBÁRE s.f. (cf. fr. *débourbage*) **1.** Operaţie de limpezire a mustului de struguri şi de separare a lui de resturile solide, efectuată înainte de fermentare. **2.** Spălare a minereului.

DEBUSOLÁT, -Ă adj. (<fr. *déboussolé*) Dezorientat.

DEBUŞÉU s.n. (<fr. *débouché*) **1.** Piaţă pe care mărfurile se pot desface uşor şi în cantităţi mari. **2.** *Debuşeul podului* = debitul maxim de apă care poate curge pe sub un pod, astfel încît de la nivelul liber al apei pînă la partea inferioară a suprastructurii podului să mai rămînă un anumit spaţiu liber de siguranţă.

DEBÚT s.n. (<fr. *début*) Începutul, primele manifestări ale cuiva într-o carieră, într-o profesiune (artistică, literară etc.); operă, lucrare cu care se face acest început.

DEBUTÁ vb. I intranz. (<fr. *débuter*) A începe o activitate, o carieră; a-şi face debutul. ◆ (Despre un autor) A publica prima lucrare.

DEBYE s.m. (<engl., fr. *debye*) (FIZ.) Unitate de măsură a momentului electric (simbol *D*).

DECA- (<ngr. *deka*) Element prim de compunere care are semnificaţia "zece".

DECÁDĂ s.f. (<fr. *décade*) **1.** Perioadă de zece zile consecutive (dedicată adesea unei manifestări, unui eveniment). **2.** Deceniu.

DECADÉNT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *décadent*) **1.** Adj. Care este în decadenţă. **2.** S.m. şi f. Adept al decadentismului. **3.** Adj. Care ţine de decadentism sau de decadenţi (**2**), care este propriu decadentismului (literar-artistic) sau decadenţilor.

DECADENTÍSM s.n. (<fr. *décadentisme*) Atitudine literară specifică adepţilor şi continuatorilor lui Baudelaire (prototip al poetului decadent), care au constituit o grupare a "decadenţilor" condusă de Verlaine şi care îi cuprindea pe Mallarmé, Rollinat, Rimbaud, Moréas, Huysmans (şi alţi simbolişti). Teoretizări şi ilustrări ale decadentismului au apărut în special în revista "Decadentul" (1886-1889): rafinamentul expresiei (pînă la încifrare) şi al culturii poeţilor este opus artei discursive, platitudinii; negarea tradiţiei; cultivarea exclusivă a subiectivismului, a stărilor interioare, a senzaţiilor rare, tari; arta este superioară naturii, deci este preferabilă vieţii practice. În literatura română, conştiinţa şi atitudinea decadentă se manifestă la Al.Macedonski, Ştefan Petică, G.Bacovia, I.Minulescu ş.a.

DECADÉNŢĂ s.f. (<fr. *décadence*, lat. *decadentia*) Decădere, declin, regres. ◆ Degradare morală; depravare.

DECAÉDRU s.n. (<fr. *décaèdre*) Poliedru cu zece feţe.

DECAFEINIZÁ vb. I tranz. (după fr. *décaféiner*) A extrage cafeina din boabele verzi de cafea sau din reziduurile de ceai în vederea obţinerii cafeinei sau a cafelei dietetice, fără cafeină.

DECALÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *décaler*) A (se) distanţa, a nu mai coincide sau a face să nu mai coincidă în spaţiu sau în timp, de obicei în raport cu ceva stabilit iniţial; a (se) produce un decalaj (între...).

DECALÁJ s.n. (<fr. *décalage*) **1.** Distanţare în spaţiu sau în timp. ◆ Fig. Nepotrivire, dezacord între situaţii, evenimente, concepţii etc. **2.** Diferenţa dintre valorile unor mărimi fizice.

DECÁLC s.n. (<fr. *décalque*) **1.** Procedeu de a copia prin decalcare. ◆ Desen obţinut prin copiere cu o hîrtie transparentă. **2.** (LINGV.) Calc.

DECALCÁ vb. I (<fr. *décalquer*) **1.** A copia un desen cu ajutorul unei hîrtii transparente pe o altă hîrtie, pe o placă, pe o stofă etc. **2.** (LINGV.) A calchia.

DECALCIFIÁ (DECALCIFICÁ) vb. I (<fr. *décalcifier*) **1.** Refl. şi tranz. A pierde sau a face ca organismul să piardă calciul din ţesutul osos sau din dinţi; a înlătura calciul. **2.** Refl. (Despre ţesuturi) A-şi pierde o parte din sărurile de calciu.

DECALCIFIÁNT s.m. (<fr. *décalcifiant*) **1.** Substanţă alcătuită din acizi organici, acizi anorganici, săruri, zaharuri etc., folosită pentru eliminarea sărurilor de calciu din pielile aflate în procesul de tăbăcire. **2.** Substanţă folosită pentru micşorarea durităţii apelor calcaroase.

DECALCOMANÍE s.f. (<fr. *décalcomanie*) Procedeu de decorare a unor obiecte de sticlă, porţelan etc. prin transpunerea pe ele a imaginii de pe o hîrtie specială, folosită ca suport provizoriu.

DECALIBRÁ vb. I refl. (<*des-*+*calibru*) (Despre ţeava unei arme de foc) A-şi deforma calibrul în urma uzurii sau a unui accident de tragere.

DECALÍTRU s.m. (<fr. *décalitre*) Unitate de măsură pentru volum (simbol *dal*) egală cu zece litri.

DECALÓG s.n. (<fr. *décalogue*, it. *decalogo*) Cele zece "porunci" religioase şi etice, care au fost revelate de Dumnezeu lui Moise, pe muntele Sinai, fiind mai apoi inserate în *Vechiul Testament*.

DECAMÉTRU s.m. (<fr. *décamètre*) **1.** Unitate de măsură pentru lungime (simbol *dam*) egală cu zece metri. **2.** Panglică sau lanţ cu lungimea de zece metri, care serveşte la măsurători de teren.

DECÁN, -Ă subst. (<lat. *decanus*, germ.

Dekan) **1.** S.m. şi f. Membru al corpului profesoral universitar însărcinat cu conducerea unei facultăţi; grad deţinut de această persoană. **2.** S.m. Avocat care conduce un barou. **3.** S.m. Titlu dat celui mai vîrstnic sau celui mai vechi în funcţie în anumite corpuri constituite; persoană care poartă acest titlu. **4.** S.m. (În unele ţări catolice) Conducător al unei circumscripţii ecleziastice; (în biserica anglicană) conducător al unui colegiu de preoţi, al unei instituţii religioase sau al unui local de cult.

DECANÁT s.n. (<fr. *décanat*, lat. *decanatus*; cf.germ. *Dekanat*) **1.** Demnitatea de decan; durata acestei funcţii; birourile unde lucrează decanul şi personalul său. **2.** Organul de conducere al unei facultăţi.

DECANTÁ vb. I tranz. (<fr. *décanter*) A limpezi un lichid care conţine particule solide în suspensie, prin scurgerea acestuia după sedimentarea particulelor. ◆ Fig. A limpezi, a lămuri.

DECAPÁ vb. I tranz. (<fr. *décaper*) **1.** A curăţa de oxizi sau de grăsimi, de vopsea etc. suprafeţele unor obiecte în vederea operaţiilor ulterioare. **2.** A răzui pentru a nivela un teren, un drum etc. **3.** A trata pieile sau blănurile cu soluţii ale unor acizi sau săruri în vederea conservării lor temporare sau pentru prelucrarea lor ulterioară.

DECAPÁNT s.n. (<fr. *décapant*) Amestec de substanţe chimice apte să dizolve şi să înlăture oxizii, grăsimile, vopseaua de pe anumite suprafeţe.

DECAPITÁ vb. I tranz. (<fr. *décapiter*, lat. *decapitare*) A executa un condamnat prin tăierea capului; a tăia capul.

DECAPÓD s.n. (<fr. *décapodes*; cf. gr. *deka* "zece"+*pous, podos* "picior") **1.** (La pl.) Ordin de crustacee cu cinci perechi de picioare; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin (ex. *crabul, racul, creveta*). **2.** (La pl.) Ordin de cefalopode care au zece tentacule şi un rudiment de cochilie; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin (ex. *sepia, calmarul*).

DECAPOTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *décapotable*) (Despre automobile) A cărui capotă se poate strînge sau ridica după necesitate.

DECAPSULÁ vb. I tranz. (<fr. *décapsuler*) **1.** A separa capsulele de pe tulpinile de in recoltate şi uscate, în vederea obţinerii seminţelor de in şi a fibrelor textile. **2.** (MED.) A îndepărta, pe cale chirurgicală, membrana care înveleşte rinichiul.

DECARBURÁ vb. I. tranz. (<fr. *décarburer*) A reduce conţinutul de carbon din oţel.

DECARBURÁRE s.f. (<*decarbura*) **1.** Operaţie de reducere prin oxidare a conţinutului de carbon din oţelul topit. **2.** Micşorare a conţinutului de carbon din stratul superficial al pieselor de oţel încălzite în cuptoare pentru tratamente termice.

DECASILÁB adj., s.m. (<fr. *décasyllabe*) (Vers) compus din zece silabe, despărţite de cezură în două grupe după silaba a patra sau a cincea.

DECASTÉR s.m. (<fr. *décastère*) Unitate de măsură egală cu zece steri, folosită pentru calcularea volumului lemnelor.

DECASTÍL s.n. (<fr. *décastyle*; cf.gr. *deka* "zece"+*stylos* "coloană") Templu grecesc a cărui faţadă este constituită din zece coloane.

DECATÁ vb. I tranz. (<fr. *décatir*) A aplica ţesăturilor de lînă un tratament de finisare preliminară, prin supunerea lor la acţiunea aburului sau a apei fierbinţi.

DECATLÓN s.n. (<fr. *décathlon*; cf.gr. *deka* "zece"+*athlon* "exerciţiu de gimnastică") Probă sportivă combinată din zece probe atletice, desfăşurate în decursul a două zile consecutive.

DECATRÓN s.n. (<fr. *décatron*) Tub cu descărcare electrică în gaze, cu catod rece, utilizat în tehnica calculatoarelor electronice ca dispozitiv de numărare, în tehnica nucleară, a dispozitivelor de comunicaţie şi de comandă etc.

DECAVÁ vb. I refl. şi tranz. (<fr. *décaver*) (Fam.) A pierde sau a face să piardă toţi banii, a da sau a lua (cuiva) toţi banii, a (se) ruina (la jocul de cărţi), a rămîne sau a lăsa pe cineva fără un ban.

DECĂDEÁ vb. II intranz. (<*de*[3]+*cădea*, după it. *decadere*) A ajunge într-o stare mai rea, a fi în declin, a regresa. ◆ A se degrada moraliceşte; a se declasa; a se deprava. ◆ (JUR.) A pierde anumite drepturi în urma unei prevederi legale, a unei sentinţe etc.

DECEDÁ vb. I intranz. (<fr. *décéder*, lat. *decedere*) A înceta din viaţă; a muri, a răposa.

DECELÁ vb. I tranz. (<fr. *déceler*) A descoperi ceea ce este ascuns; a dezvălui, a revela. ◆ A distinge, a pune în evidenţă existenţa unei substanţe aflate în cantitate foarte mică sau a unui fenomen foarte puţin intens; a detecta.

DECELERÁŢIE s.f. (<fr. *décélération*) Acceleraţie negativă.

DECÉMBRIE s.m. (<lat. *december, -bris*, fr. *décembre*) A douăsprezecea lună a anului, care are 31 de zile; (pop.) îndrea.

DECEMBRÍST, -Á s.m. şi f. (<*decembrie*, după rus. *dekabrist*) Nume dat revoluţionarilor ruşi care au organizat răscoala armată din decembrie 1825 împotriva absolutismului ţarist.

DECEMVÍR s.m. (<lat. *decemvir*, fr. *décemvir*) Fiecare dintre cei 10 magistraţi romani aleşi în anul 451 î. Hr. pentru a întocmi codul de legi cunoscut sub numele de "cele 12 table". ◆ Magistrat roman din diferite epoci.

DECÉNIU s.n. (<lat. *decennium*, it. *decennio*) Perioadă de zece ani; decadă.

DECÉNT, -Ă adj. (<fr. *décent*, lat. *decens, -ntis*) Cuviincios, care manifestă decenţă.

DECÉNŢĂ s.f. (<fr. *décence*, lat. *decentia*) Respect pentru bunele moravuri; bună-cuviinţă; bun-simţ; pudoare.

DECÉPŢIE s.f. (<fr. *déception*, lat. *deceptio, -onis*) Dezamăgire, dezilUzie; amărăciune.

DECEPŢIONÁ vb. I tranz. (<*decepţie*) A înşela speranţele, încrederea cuiva, a provoca cuiva o decepţie; a dezamăgi, a deziluziona.

DECERNÁ vb. I tranz. (<fr. *décerner*, lat. *decernere*) A acorda, a conferi, a da (un premiu, o decoraţie, o răsplată).

DECÉS s.n. (<fr. *décès*, lat. *decessus*) Încetare din viaţă, moarte a unui om.

DECI[1]**-** <fr. *déci-*) Element prim de compunere care intră în denumirea submultiplilor unităţilor de măsură pentru a exprima "a zecea parte din întreg", "de zece ori mai mică decît unitatea".

DECI[2] conj. (<*de*[3]+*aci*) Prin urmare, în consecinţă, aşadar.

DECIBÉL s.m. (<fr. *décibel*) Unitate de măsură (simbol *dB*) a nivelului de transmisiune şi a intensităţii sonore, egală cu o zecime dintr-un bel.

DECIBELMÉTRU s.n. (<fr. *décibelmètre*) Voltmetru de curent alternativ gradat în decibeli, în raport cu un nivel de referinţă, utilizat pentru măsurarea nivelului de transmisiune a semnalelor, a atenuării, a cîştigului şi a amplificării în instalaţiile electroacustice.

DECÍDE vb. III. (<lat. *decidere*, fr. *décider*) **1.** Intranz. şi refl. A lua o hotărîre (alegînd între mai multe posibilităţi). ◆ Tranz. A hotărî, a soluţiona în mod definitiv; a da o decizie, a dispune. **2.** Tranz. A determina, a convinge pe cineva să facă ceva.

DECIMA[1] s.f. (cuv. lat.) (În ev. med.; în Transilvania) Dijmă plătită Bisericii Catolice de ţăranii liberi, iobagi, tîrgoveţi; pînă în 1439 o plăteau şi micii nobili.

DECIMÁ[2] vb. I tranz. (<fr. *décimer*, lat. *decimare*) **1.** (În Roma antică şi în ev. med.) A pedepsi o unitate militară, executînd pe fiecare al zecelea soldat. **2.** (Despre războaie, epidemii etc.) A ucide oameni în număr mare.

DECIMÁL, -Ă adj., s.f. (<fr. *décimal*) **1.** Adj. Zecimal. **2.** S.f. Basculă în care echilibrarea greutăţii corpurilor se realizează cu greutăţi-etalon de 10 ori mai mici.

DÉCIMĂ s.f. (<it. *decima*) (MUZ.) Interval care cuprinde zece trepte, format dintr-o octavă şi o terţă. ◆ Strofă alcătuită din zece versuri.

DECIMÉTRU s.m., s.n. (<fr. *décimètre*) **1.** S.m. Unitate de măsură pentru lungime (simbol *dm*) egală cu a zecea parte dintr-un metru. **2.** S.n. Riglă gradată cu lungimea de zece centimetri.

DECISÍV, -Ă adj. (<fr. *décisif*, lat. *decisivus*) Care decide, care stabileşte ceva în mod definitiv; hotărîtor.

DECISTÉR s.m. (<fr. *décistère*) Unitate subdivizionară de măsură pentru volumul lemnelor, egală cu a zecea parte dintr-un ster.

DECITÉX s.n. (<*deci*[1]-+*tex*[til]) Unitate de măsură a greutăţii liniare a firelor şi fibrelor de mătase, cu ajutorul căreia se apreciază fineţea acestora, reprezentînd masa în grame a unui fir de 10 000 m, folosită în locul *denierului*.

DECÍZIE s.f. (<fr. *décision*, lat. *decisio, -onis*) Hotărîre luată, soluţie adoptată (dintre mai multe posibile); rezoluţie. ◆ (INFORM.) Acţiune de determinare a modului de rezolvare a unei probleme cu calculatorul, alegînd din mai multe posibilităţi, în funcţie de satisfacerea unei condiţii. ◆ Hotărîre luată de un organ de conducere sau de jurisdicţie.

DECÎT adv., conj. (<*de*[3] + *cît*) **I.** Adv. **1.** (Comparativ de inegalitate) *Este mai bun decît mine*. **2.** (Restrictiv, în construcţii negative) Numai. **II.** Conj. **1.** (Introduce o propoziţie circumstanţială comparativă de inegalitate) *Mai mult vorbea decît lucra*. **2.** (Introduce o propoziţie circumstanţială de excepţie) *Nu ştie altceva decît să cînte*. **3.** (Introduce o propoziţie circumstanţială opoziţională cu nuanţă comparativă) În loc să...

DECK s.n. (cuv.engl.) Magnetofon, casetofon etc. fără amplificator de putere.

DECLAMÁ vb. I tranz. (<fr. *déclamer*, lat. *declamare*) A rosti cu voce tare, cu ton şi cu gesturi adecvate un text literar (de obicei în versuri); a recita. ◆ (Peior.) A vorbi cu ton emfatic, retoric.

DECLAMÁŢIE s.f. (<fr. *déclamation*, lat. *declamatio, -onis*) Arta de a declama. ◆ Rostire expresivă a textului într-o manieră specifică artei dramatice. ◆ Vorbire emfatică, însoţită de gesturi teatrale.

DECLANŞÁ vb. I (<fr. *déclencher*) **1.** Tranz. A provoca, prin comandă, intrarea rapidă în funcţiune a unui mecanism sau dispozitiv. ◆ A face să se producă, să înceapă ceva. **2.** Tranz. şi refl. A (se) dezlănţui, a (se) porni, a (se) stîrni.

DECLANŞATÓR s.n. (<*declanşa*) Dispozitiv care provoacă pe cale mecanică înlăturarea unei piedici care se opune declanşării.

DECLARÁ vb. I (<fr. *déclarer*, lat. *declarare*) **1.** Tranz. A spune, a afirma deschis, a face cunoscut. ◆ A face o comunicare oficială în faţa unei autorităţi. ◆ A mărturisi. **2.** Tranz. A califica, a considera drept... ◆ Refl. A mărturisi despre sine că..., a se recunoaşte ca... **3.** Refl. A lua atitudine, a se pronunţa pentru sau contra cuiva sau a ceva. **4.** Tranz. *A declara război* = (despre state) a anunţa oficial începerea stării de război; fig. a lua o atitudine ostilă faţă de cineva sau de ceva. **5.** Refl. (Despre procese, fenomene) A lua naştere, a se ivi, a începe.

DECLARATÍV, -Ă adj. (<fr. *déclaratif*) **1.** Care conţine o declaraţie. **2.** *Ton declarativ* = ton categoric, sentenţios.

DECLARÁŢIE s.f. (<fr. *déclaration*, lat. *declaratio, -onis*) **1.** Mărturisire, afirmare deschisă a unor convingeri, opinii, sentimente; ceea ce afirmă cineva cu un anumit prilej. ◇ *Verb de declaraţie* = verb care denumeşte acţiunea de a vorbi sau de a gîndi. **2.** Mărturie, depoziţie a unui martor. ◆ Relatare făcută în scris de către o persoană către un organ al administraţiei de stat. ◆ Formă de tratat internaţional. **3.** Act oficial prin care se comunică sau în care se stabileşte ceva. **4.** *Declaraţie de război* = încunoştinţare prealabilă şi oficială făcută de un stat către alt stat cu privire la începerea războiului împotriva acestuia.

DECLASÁ vb. I (<fr. *déclasser*) **1.** Refl. A decădea din punct de vedere moral şi social; a se degrada. **2.** Tranz. A trece într-o clasă inferioară; a da o utilizare inferioară.

DECLASÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *déclassé*) (Om) decăzut dintr-o poziţie socială sau din punct de vedere moral.

DECLÍC s.n. (<fr. *déclic*) Dispozitiv care permite eliberarea unei piese imobilizate în raport cu o alta, format dintr-o pîrghie cu un cîrlig la capăt.

DECLÍN s.n. (<fr. *déclin*) **1.** Coborîre a unui astru spre apus; asfinţire, scăpătare. ◆ Fig. Decădere, regres; decadenţă. **2.** (MED.) Stare sau perioadă a unei boli în care simptomele clinice scad gradat în intensitate.

DECLINÁ vb. I tranz. (<fr. *décliner*, lat. *declinare*) **1.** (GRAM.) A trece prin toate cazurile un substantiv, un adjectiv, un pronume, un numeral sau un articol. **2.** A refuza să-şi asume o sarcină, o funcţie, o răspundere. **3.** (ECON.) A prezenta unul sau mai multe produse sub mai multe forme. **4.** *A-şi declina numele, calitatea* etc. = a-şi spune numele, calitatea etc.; a se prezenta.

DECLINÁRE s.f. (<*declina*) **1.** Totalitatea modificărilor suferite de forma unui substantiv, a unui pronume, adjectiv, numeral sau articol pentru exprimarea cazurilor la singular şi la plural. ◆ Categorie sau clasă de substantive sau de adjective care folosesc aceleaşi mijloace în realizarea flexiunii. **2.** (JUR.) *Declinare de competenţă* = trimitere a unei pricini spre soluţionare la organul de jurisdicţie competent, de către organul sesizat cu soluţionarea ei, care constată incompetenţa sa.

DECLINÁŢIE s.f. (<fr. *déclinaison*, lat. *declinatio, -onis*) Coordonată astronomică ecuatorială sau orară, exprimată prin unghiul dintre direcţia către un astru şi planul ecuatorial. ◇ *Declinaţie magnetică* = unghiul format într-un anumit loc de direcţia nordului magnetic cu meridianul geografic.

DECLIVITÁTE s.f. (<fr. *déclivité*, lat. *declivitas, -atis*) **1.** (GEOGR.) Înclinare a unei suprafeţe de teren faţă de planul orizontal, exprimată în grade sau în m/km. **2.** Înclinare faţă de orizontală a axei unui traseu de cale ferată sau de şosea, măsurată prin raportarea diferenţei de nivel dintre două puncte de pe axă la distanţa orizontală dintre aceste puncte.

DECÓCT s.n. (<germ. *Dekokt*, lat. *decoctum*) Soluţie apoasă obţinută prin fierberea anumitor plante în vederea extragerii principiilor active din acestea. ◆ Fierbere a unor plante într-un lichid.

DECÓCŢIE s.f. (<fr. *décoction*, lat. *decoctio, -onis*) Fierbere a unor plante alimentare sau medicinale în apă pentru a obţine un decoct.

DECODÁ vb. I tranz. (<fr. *décoder*) A descifra un cod; a transpune în limbaj obişnuit un text scris în cod.

DECODIFICÁ vb. I tranz. (<*de*[3]*+codifica*) A decoda. ◆ (INFORM.) A transpune codurile atribuite simbolurilor unui alfabet într-o formă care să permită interpretarea simplă, directă.

DECOLÁ vb. I intranz. (<fr. *décoller*) (Despre aeronave) A se desprinde de pămînt sau de pe suprafaţa unei ape şi a pleca în zbor.

DECOLETÁ vb. I tranz. (<fr. *décolleter*) **1.** A prelucra (la strung) piese dintr-o bară care poate fi apoi segmentată după dimensiunea fiecărei piese. **2.** A executa o operaţie de decoletare.

DECOLETÁRE s.f. (<*decoleta*) Operaţie de îndepărtare a frunzelor de sfeclă la recoltarea rădăcinilor destinate fabricării zahărului.

DECOLMATÁ vb. I tranz. (<fr. *décolmater*) A înlătura nisipul, nămolul depuse în conducte sau pe fundul canalelor, al apelor.

DECOLONIZÁ vb. I tranz. (<fr. *décoloniser*) A înlătura regimul colonial; a acorda independenţă popoarelor din colonii.

DECOLONIZÁRE s.f. (<*decoloniza*) Proces social-economic de înlăturare a regimului colonial şi de obţinere a independenţei statale.

DECOLORÁ vb. I (<fr. *décolorer*, lat. *decolorare*) **1.** Tranz. A înlătura total sau parţial culoarea de pe o ţesătură, de pe un tablou etc. **2.** Refl. A-şi pierde culoarea în urma expunerii la soare, a spălării etc. ◆ A căpăta o culoare mai ştearsă, mai deschisă.

DECOLORÁNT, -Ă adj., s.m. (<fr. *décolorant*) **1.** Adj. Care decolorează. **2.** S.m. Substanţă sau agent fizic care are proprietatea de a decolora.

DECOLTÁ vb. I tranz. (<fr. *décolleter*) A răscroi (mult) o rochie, o haină etc. în jurul gîtului, adîncind uneori tăietura în faţă, în spate sau pe umeri.

DECOLTÉU s.n. (<fr. *décolleté*) Răscroială (mai adîncă) făcută în jurul gîtului, la unele obiecte de îmbrăcăminte. ◆ Parte a corpului care rămîne descoperită de această răscroială.

DECOMANDÁTE adj. pl. (<fr. *decommandé*) *Camere decomandate* = camere cu intrări separate (spre deosebire de cele prin care se trece pentru a intra în alte camere).

DECOMPENSÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *décompenser*) (MED.) A face să-şi modifice sau a-şi modifica starea de echilibru funcţional.

DECOMPENSÁRE s.f. (<*decompensa*) Acţiunea de a (se) decompensa şi rezultatul ei; decompensaţie. ◆ Stare patologică în care tulburările provocate de nefuncţionarea normală a unui organ nu pot fi compensate.

DECOMPOZÍŢIE s.f. (<fr. *décomposition*) Determinare, prin analiză sau prin calcul, a caracteristicilor tehnice ale materiei prime folosite la confecţionarea unui obiect ţesut sau tricotat.

DECOMPRESIÚNE s.f. (<fr. *décompression*) **1.** Decomprimare. **2.** Reducere a presiunii din cilindrul unui motor, dintr-un recipient etc. prin stabilirea unei comunicaţii cu mediul înconjurător. **3.** Micşorare treptată, în timp, a presiunii exercitate asupra unui scafandru sau asupra unui echipaj submarin scufundat, la ieşirea acestuia la suprafaţă, pentru a evita embolia gazoasă. **4.** (MED.) Înlăturare a presiunii (de natură patologică) exercitate asupra unui organ.

DECOMPRIMÁ vb. I tranz. (<fr. *décomprimer*) A realiza o decomprimare.

DECOMPRIMÁRE s.f. (<*decomprima*) Reducere (lentă) a unei suprapresiuni; micşorare sau anulare a unei comprimări.

DECONCERTÁ vb. I tranz. (<fr. *déconcerter*) A face pe cineva să-şi piardă siguranţa de sine; a dezorienta, a tulbura.

DECONECTÁ vb. I (<fr. *déconnecter*) **1.** Tranz. A întrerupe un contact electric; a decupla. ◆ A desface o legătură, a dezlega ceva prins de altceva. **2.** Refl. A se relaxa, a se rupe de gîndurile şi preocupările obişnuite.

DECONECTÁNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *déconnectant*) (Medicament) cu acţiune calmantă, care relaxează, calmează.

DECONGELÁ vb. I tranz. (<fr. *décongeler*) A readuce în starea iniţială un corp care a fost congelat; a dezgheţa.

DECONGESTÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *décongestif*) (Medicament) care decongestionează.

DECONSILIÁ vb. I tranz. (<fr. *déconseiller*) A sfătui pe cineva să nu facă un anumit lucru.

DECONSPIRÁ vb. I (<*des*[1]*-+conspira*) **1.** Tranz. A da în vileag o conspiraţie; a dezvălui un secret. **2.** Refl. A se trăda, a-şi dezvălui identitatea sau intenţiile ascunse.

DECONSTRÚCŢIE s.f. (<fr. *déconstruction*, engl. *deconstruction*) Mod de abordare

critică a posibilităţilor limbii de a exprima semnificaţii coerente, clare, finite, pornind de la analiza intrinsecă a noţiunilor şi textelor, cu scopul de a evidenţia contradicţiile, inconsecvenţele, impreciziile, inconsistenţa acestora. Obiectivul principal al deconstrucţiei este contestarea capacităţii conceptelor, argumentelor şi discursurilor metafizicii occidentale (de la Platon la Heidegger) de a exprima şi a elucida adevărul. Iniţiată de filozoful francez J.Derrida, deconstrucţia a condus la apariţia deconstructivismului.

DECONSTRUCTIVÍSM s.n. (cf. engl. *deconstructive* [analysis], după *constructivism*) Şcoală (teoretică şi practică) în critica filozofică şi literară, întemeiată pe deconstrucţie, conturată în cultura americană după 1970, cu un impact deosebit asupra gîndirii şi practicii literare. Utilizat de J.Derrida în mai multe lucrări, deconstructivismul literar proclamă eliberarea limbajului figurat de necesitatea de a exprima un adevăr şi deschide posibilităţi nelimitate interpretării, care nu mai este obligată să ţină cont de intenţia autorului sau de alte determinări exterioare textului ca surse ale semnificaţiei.

DECÓNT s.n. (<fr. *décompte*) Justificare amănunţită, pe bază de acte, a folosirii unei sume (primite); concr. document, formular cu ajutorul căruia se face justificarea unor cheltuieli.

DECONTÁ vb. I tranz. (<fr. *décompter*) **1.** A justifica, cu acte, întrebuinţarea unei sume. **2.** A lichida obligaţiile de plată prin intermediul conturilor deschise la bănci, fără folosirea banilor în numerar.

DECONTAMINÁ vb. I tranz. (<fr. *décontaminer*) A elimina un factor contaminant (agenţi patologici, radioactivi etc.) prin diverse procedee.

DECÓR s.n. (<fr. *décor*) **1.** Ansamblul obiectelor şi reprezentărilor plastice care constituie cadrul de desfăşurare al unei reprezentaţii scenice sau al unei secvenţe de film. ◆ Fig. Ambianţă, cadru; peisaj, tablou. **2.** Ceea ce serveşte pentru a decora ceva; ornamentaţia unei clădiri, a unui interior, a unui obiect etc.; podoabă, ornament.

DECORÁ vb. I tranz. (<fr. *décorer*, lat. *decorare*) **1.** A împodobi cu accesorii destinate să înfrumuseţeze. **2.** A acorda cuiva o decoraţie.

DECORATÍV, -Ă adj. (<fr. *décoratif*, it. *decorativo*) Care decorează, care serveşte la decorare; ornamental. ◆ Care produce anumite efecte ornamentale (de suprafaţă, exterioare, superficiale). ◇ *Artă decorativă* = arta de a decora cu mijloacele artelor plastice exteriorul şi interiorul unei case, al obiectelor de uz curent, al mobilierului, al costumelor etc.; artă aplicată.

DECORATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *décorateur*) Persoană care profesează arta decorativă. ◆ Persoană care realizează decoruri pentru teatru, film etc.

DECORÁŢIE s.f. (<fr. *décoration*, lat. *decoratio, -onis*) **1.** Distincţie (ordin, medalie) care se acordă cuiva pentru merite deosebite într-un anumit domeniu de activitate sau pentru fapte de arme. **2.** Ornamentaţie.

DECORTICÁ vb. I tranz. (<fr. *décortiquer*; cf. lat. *de* "de"+*cortex* "coajă") A efectua operaţia de decorticare. ◆ A curăţa de coajă arborii.

DECORTICÁRE s.f. (<*decortica*) **1.** Operaţia de desprindere şi de înlăturare a cojilor de pe unele seminţe (ex. la orez, orz, floareasoarelui etc.) în vederea consumului sau prelucrării ulterioare a acestora. **2.** Îndepărtare chirurgicală, totală sau parţială, a părţii corticale a unui organ (ex. la creier, rinichi).

DECOVÍL s.n. (<fr. *décauville*; cf. n.pr. *Décauville*, inginer francez) Cale ferată îngustă, provizorie, alcătuită din panouri de şine care pot fi uşor montate şi demontate, folosită pe şantiere, în balastiere, fabrici etc.

DECOZÍNĂ s.f. (<fr. *décozine*) (FARM.) Alcaloid extras din planta numită nemţişor, cu acţiune hipotensivă şi de rărire a ritmului cardiac.

DECREMÉNT s.n. (<fr. *décrément*) (MAT.) Diminuare a valorii unei mărimi variabile. ◇ (FIZ.) *Decrement logaritmic* = logaritmul natural al raportului dintre două amplitudini de acelaşi sens, consecutive, ale unei oscilaţii amortizate.

DECREPÍT, -Ă adj. (<fr. *décrépit*, lat. *decrepitus*) Atins de decrepitudine; ramolit.

DECREPITÁ vb. I tranz. (<fr. *décrépiter*) A produce o decrepitare.

DECREPITÁRE s.f. (<*decrepita*) Rupere a cristalelor prin ridicarea bruscă a temperaturii, datorită dilatării inegale.

DECREPITÚDINE s.f. (<fr. *décrépitude*) Slăbiciune excesivă din cauza bătrîneţii sau a unor boli; ramolire, ramolisment. ◆ Fig. Decădere extremă.

DECRESCÉNDO adv., s.n. (<it. *decrescendo*) (MUZ.) **1.** Adv. (Ca indicaţie de execuţie) Descrescînd; scăzînd treptat în intensitate. **2.** S.n. Scădere treptată a intensităţii sunetelor; parte a unei compoziţii muzicale care se cîntă în acest mod.

DECRÉT s.n. (<fr. *décret*, lat. *decretum*) Act prin care se stabilesc dispoziţii obligatorii sau prin care se reglementează anumite situaţii individuale, emis de organul suprem al puterii de stat. ◇ *Decret-lege* = act prin care guvernul legiferează în locul parlamentului.

DECRETÁ vb. I tranz. (<fr. *décréter*) A emite un decret, a hotărî printr-un decret. ◆ A declara ceva pe un ton categoric, sentenţios.

DECRIPTÁ vb. I tranz. (<fr. *décrypter*) A descifra, a transpune în limbaj obişnuit o scriere cifrată.

DECROŞÁ vb. I (<fr. *décrocher*) **1.** Tranz. A desprinde ceva care a fost agăţat. **2.** Refl. (Despre o maşină electrică) A se desprinde. **3.** Refl. (Despre straturi geologice) A se deplasa în plan orizontal de-a lungul unei spărturi.

DECUBÍT s.n. (<fr. *décubitus*, lat. *decubitus*) (MED.) Poziţie orizontală a corpului. ◆ Rană cangrenată apărută pe suprafaţa de contact a pielii bolnavilor siliţi să stea culcaţi timp îndelungat.

DECUPÁ vb. I tranz. (<fr. *découper*) A tăia un material urmînd conturul unui desen sau un model; a tăia o parte dintr-un întreg.

DECUPÁJ s.n. (<fr. *découpage*) **1.** Faptul de a decupa. **2.** (CINEMAT.) Împărţire a unui scenariu într-un anumit număr de scene, prevăzute cu indicaţiile tehnice respective. **3.** Scenariu regizoral.

DECUPLÁ vb. I tranz. (<fr. *découpler*) A desface, a separa elementele unui sistem tehnic, ale unui cuplaj. ◆ A deconecta.

DECÚRGE vb. III intranz. (<de^3+*curge*, după fr. *découler*) **1.** A rezulta din..., a-şi avea originea în... **2.** A se petrece, a se desfăşura.

DECÚRIE s.f. (<lat. *decuria*) **1.** Subdiviziune în armata romană formată din zece soldaţi. **2.** Colegiu de mici funcţionari în Roma antică şi în municipiile romane.

DECURIÓN s.m. (<lat. *decurio, -onis*) **1.** Comandant al unei decurii. **2.** Membru al consiliului municipiilor şi coloniilor din Imperiul Roman. **3.** Şef al unui serviciu al administraţiei palatului imperial roman.

DECUSCUTÁ vb. I tranz. (<fr. *décuscuter*) A separa seminţele de cuscută aflate în amestec cu seminţe de lucernă, trifoi, in, cînepă etc.

DECUVÁJ s.n. (<fr. *décuvage*) Tragere a vinului din cada de fermentare în vasele în care trebuie păstrat.

DEDÁ vb. I refl. (<lat. *dedere*, după da^2) **1.** A se deprinde, a se familiariza (cu ceva), a se acomoda. ◆ A se obişnui cu lucruri rele; a se nărăvi. **2.** A se consacra, a se dedica.

DEDESÚBT adv., s.n. (<de^3+de^3+*subt*) **1.** Adv. În partea de jos, din jos, jos, sub (ceva). ◆ (Adjectival) De jos, inferior. **2.** S.n. Partea cea mai de jos, cea mai adîncă; fig. partea ascunsă, tăinuită.

DEDESÚBTUL prep. (<de^3+de^3+*subt*) (Urmat de un genitiv) Sub, din jos.

DEDICÁ vb. I (<lat. *dedicare*, fr. *dédier*) **1.** Tranz. A închina (cuiva) o operă sau o realizare proprie în semn de omagiu sau de afecţiune. **2.** Refl. şi tranz. A se consacra realizării unei idei, a-şi consacra puterea de muncă, timpul unei activităţi.

DEDICÁŢIE s.f. (<lat. *dedicatio, -onis*, fr. *dédication*) Text scris, în semn de omagiu sau de afecţiune, pentru cineva, pe o carte, pe un album etc. ◆ Adresare conţinînd urări sau saluturi, făcută prin radio sau prin televiziune, însoţită, de obicei, de o piesă muzicală (dedicată destinatarului).

DEDÍŢĂ s.f. (<sl. *dedica*) (BOT.) Dediţel (*Pulsatilla pratensis*).

DEDIŢÉL s.m. (<*dediţă*) **1.** Plantă erbacee perenă, toxică, cu frunzele păroase şi cu florile mari, albastre-violete, cu proprietăţi colorante şi farmaceutice (*Pulsatilla pratensis*). **2.** (ZOOL.) *Dediţel-de-mare* = actinie (*Actinia*).

DEDÓI s.n. (<de^3+*doi*) Numele unui dans popular românesc, cu ritm binar şi cu mişcări rapide, răspîndit în Banat; melodie după care se execută acest dans.

DEDUBLÁ vb. I refl. (<fr. *dédoubler*) A se împărţi în două; a avea (simultan sau succesiv) două stări, două aspecte sau două forme diferite.

DEDUBLÁRE s.f. (<*dedubla*) Acţiunea de a se dedubla şi rezultatul ei; împărţire în două. ◇ *Dedublarea personalităţii* = tulburare psihică constînd în disocierea personalităţii la acelaşi individ în una normală şi alta morbidă, care duce la alterarea sentimentului de unitate şi de identitate a eului.

DEDÚCE vb. III tranz. (<lat. *deducere*, cf.fr. *déduire*) A desprinde o judecată particulară din alta generală sau un fapt din altul; a trage o concluzie, pe calea deducţiei, din două sau mai multe premise.

DEDÚCŢIE s.f. (<lat. *deductio, -onis*, fr. *déduction*) Raţionament logic prin care se obţine o judecată nouă (concluzie) din două sau mai multe judecăţi (premise), dintre care una trebuie să fie universală.
DEDULCÍ vb. IV refl. (<*de*[3]+*dulce*) (Fam.) A se deprinde cu ceva (bun, plăcut); a prinde gust de ceva.
DEDURIZÁ vb. I tranz. (<*de(s)-* + *dur*) A efectua dedurizarea apei.
DEDURIZÁRE s.f. (<*deduriza*) *Dedurizarea apei* = eliminarea din apă a sărurilor (bicarbonaţi, cloruri, sulfaţi) de calciu şi de magneziu, care dau apei duritate.
DE FÁCTO loc. adv. (<lat. *de facto* "de fapt") Formulă pentru a se indica starea unui lucru deja existent, înfăptuit, întîmplat.
DEFALCÁ vb. I tranz. (<fr. *défalquer*, lat. *defalcare*) A desprinde o parte dintr-un tot; a împărţi un întreg în mai multe părţi.
DEFAVOÁRE s.f. (<fr. *défaveur*) *În defavoarea* (cuiva) = împotriva interesului (cuiva), în dezavantajul (cuiva).
DEFAVORÁBIL, -Ă adj. (<fr. *défavorable*) Contrar intereselor cuiva, în dezavantajul cuiva; nefavorabil, neprielnic.
DEFAVORIZÁ vb. I tranz. (<fr. *défavoriser*) A dezavantaja.
DEFAZÁJ s.n. (<fr. *déphasage*) Diferenţa dintre fazele a două mărimi sinusoidale de aceeaşi frecvenţă; diferenţă de fază.
DEFĂIMÁ vb. I tranz. (<lat. **diffamiare*) A vorbi de rău, a ponegri, a calomnia, a blama.
DEFECÁ vb. I tranz. (<fr. *déféquer*, lat. *defecare*) **1.** A limpezi un lichid provocînd depunerea substanţelor pe care le conţine în suspensie. ◆ A precipita albuminele dintr-o soluţie cu ajutorul unui reactiv chimic, pentru a purifica soluţia. **2.** A evacua materiile fecale din intestin.
DEFÉCT, -Ă s.n., adj. (<lat. *defectus*, germ. *Defekt*) **1.** S.n. Lipsă, imperfecţiune, deranjament; cusur. ◆ Dezavantaj, inconvenient. ◆ Stricăciune. **2.** Adj. Care s-a defectat, s-a stricat; care are o lipsă, un cusur; deranjat.
DEFECTÁ vb. I refl. şi tranz. (<*defect*) A (se) strica, a căpăta sau a provoca un defect.
DEFECTÍV, -Ă adj. (<lat. *defectivus*, fr. *défectif*) (Despre părţi de vorbire flexibile) Care are o flexiune incompletă.
DEFECTOLOGÍE s.f. (<rus. *defektologhia*) Disciplină psihopedagogică complexă care studiază persoanele cu deficienţe senzoriale, intelectuale etc. şi metodele educării lor.
DEFECTOSCOPÍE s.f. (<fr. *défectoscopie*) Ansamblu de procedee pentru examinarea materialelor şi a pieselor în vederea descoperirii defectelor acestora.
DEFECTUÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *défectueux*, lat. *defectuosus*) Cu defecte, cu lipsuri.
DEFECŢIÚNE s.f. (<*defect*) Deranjament.
DEFÉNSĂ s.f. (<fr. *défense*) Fildeş (**1**).
DEFENSÍV, -Ă adj. (<fr. *défensif*) Făcut pentru apărare, de apărare, care apără.
DEFENSÍVĂ s.f. (<fr. *defensive*) Apărare.
DEFERÉNŢĂ s.f. (<fr. *déférence*) Respect, stimă, consideraţie; condescendenţă.
DEFERÍ vb. IV tranz. (<fr. *déférer*, lat. *deferre*) A trimite o persoană înaintea unui organ de judecată ori de urmărire penală; a supune o cauză unui for judecătoresc.
DEFETÍSM s.n. (<fr. *défaitisme*) **1.** Lipsă de încredere în posibilitatea unei reuşite, a unei victorii. **2.** Infracţiune care constă în răspîndirea sau publicarea, în timp de război, de zvonuri sau de informaţii false, exagerate sau tendenţioase relative la situaţia economică, politică şi militară a ţării sau în comiterea altor acţiuni menite să slăbească rezistenţa morală a populaţiei.
DEFIBRÁ vb. I tranz. (<fr. *défibrer*) A efectua operaţia de defibrare.
DEFIBRÁRE s.f. (<*defibra*) **1.** Operaţie de mărunţire a lemnului sau a altor materiale, respectiv de separare a fibrelor, în vederea obţinerii pastei de hîrtie sau a pastei pentru plăci fibrolemnoase. **2.** (TEXT.) Operaţie de mărunţire şi de desfacere în fibre a foilor de alcalicelulоză în procesul tehnologic de obţinere a viscozei.
DEFIBRILÁRE s.f. (<după fr. *défibrilation*) Oprirea fibrilaţiei cardiace şi restabilirea ritmului normal.
DEFIBRILATÓR s.n. (<fr. *défibrillateur*) (Şi *defibrilator cardiac*) Aparat electronic folosit în tratamentul fibrilaţiei atriale sau ventriculare.
DEFICIÉNT, -Ă adj. (<fr. *déficient*) Care are o insuficienţă organică sau mintală. ◆ Care este în deficit; care produce mai puţin decît trebuie; insuficient. ◆ (Substantivat) Persoană cu unele defecte fizice sau psihice.
DEFICIÉNŢĂ s.f. (<fr. *déficience*, lat. *deficientia*) Scădere, lipsă, greşeală. ◆ Lipsă în integritatea anatomică şi funcţională a unui organ; absenţă a anumitor facultăţi fizice sau psihice.
DEFICÍT s.n. (<fr. *déficit*) Diferenţa cu care cheltuielile întrec veniturile; pierdere; lipsă.
DEFILÁ vb. I intranz. (<fr. *défiler*) (Despre trupe sau despre o mulţime) A trece (în pas cadenţat) în coloană prin faţa comandanţilor sau a autorităţilor, în cadrul unei parade, al unei serbări sau cu ocazia unei inspecţii; (despre persoane, cortegii) a trece în şir (prin faţa cuiva). ◆ P.ext. A se succeda fără întrerupere.
DEFILÉU s.n. (<fr. *défilé*) Vale transversală îngustă, adîncă şi lungă, cu versanţi abrupţi, săpată de o apă curgătoare în regiunile muntoase.
DEFINÍ vb. IV tranz. (<fr. *définir*, lat. *definire*) A da o definiţie. ◆ A determina, a delimita, a preciza; a contura, a caracteriza pe cineva. ◆ Refl. A se autocaracteriza.
DEFINÍRE s.f. (<*defini*) Acţiunea de a (se) defini şi rezultatul ei. ◆ (INFORM.) *Definire a limbajelor de programare* = descriere sistematică a limbajelor de programare, a "înţelesului" lor semantic.
DEFINÍT, -Ă adj. (<*defini*) (Despre cuvinte, noţiuni) Explicat. ◆ Determinat, hotărît. ◆ (GRAM.) *Articol definit* = articol hotărît.
DEFINITÍV, -Ă adj. (<fr. *définitif*, lat. *definitivus*) (Şi adverbial) Care este fixat, stabilit pentru totdeauna, care nu mai poate fi modificat; irevocabil, categoric; complet, încheiat. ◇ *Hotărîre definitivă* = hotărîre a unui organ de jurisdicţie împotriva căreia nu mai există nici o cale ordinară de atac (apel, recurs). *Profesor* (sau *învăţător*) *definitiv* = profesor (sau învăţător) care a obţinut definitivatul. ◆ *În definitiv* = la urma urmelor.
DEFINITIVÁ vb. I tranz. (<*definitiv*) A da forma definitivă, a încheia ceva. ◆ A numi pe cineva definitiv într-un post.
DEFINITIVÁT adj., s.n. (<*definitiva*) **1.** Adj. Care este definitiv, încheiat. **2.** S.n. Examen dat în scopul obţinerii numirii definitive în învăţămîntul elementar sau mediu.
DEFINÍŢIE s.f. (<fr. *définition*, lat. *definitio, -onis*) **1.** Operaţie logică de determinare a conţinutului unei noţiuni, prin enunţarea notelor esenţiale, adesea cu ajutorul genului proxim şi al diferenţei specifice; propoziţie sau grup de propoziţii prin care se exprimă această operaţie. ◇ *Prin definiţie* = prin însăşi natura lucrului, decurgînd în mod necesar din totalitatea notelor sale caracteristice. **2.** (TELEC.) Numărul de elemente în care trebuie descompusă imaginea de transmis, astfel încît un element să nu conţină mai multe nuanţe de luminozitate.
DEFLAGRÁŢIE s.f. (<fr. *déflagration*, lat. *deflagratio, -onis*) Ardere explozivă; detonaţie.
DEFLÁŢIE s.f. (<fr. *déflation*) **1.** Ansamblu de măsuri economice şi financiare cu scopul de a combate inflaţia. **2.** Îndepărtarea de către vînt a particulelor rezultate din coroziunea rocilor.
DEFLECTÓR s.n., adj. (<fr. *déflecteur*) **I.** S.n. **1.** Dispozitiv utilizat pentru modificarea direcţiei unui curent de fluid sau a unui flux electronic. **2.** Dispozitiv pentru ventilaţie, acţionat de vînt. **II.** Adj. Care este folosit la producerea deflexiunii (**1**).
DEFLEGMÁ vb. I tranz. (<fr. *déflegmer*) A separa componenţii unui amestec lichid prin distilare fracţionată.
DEFLEXIÚNE s.f. (<fr. *déflexion*) **1.** Schimbare a direcţiei de curgere a unui fluid cu ajutorul unui deflector. **2.** Abatere a direcţiei unui fascicul de particule electrizate, care se mişcă în vid sau într-un gaz rarefiat, cu ajutorul unui cîmp electric sau magnetic exterior.
DEFLORÁ vb. I tranz. (<fr. *déflorer*) A face să-şi piardă virginitatea; a dezvirgina.
DEFOLIÁ vb. I tranz. (<lat. *defoliare*) A înlătura frunzele unor plante de cultură ajunse la maturitate, pentru a se uşura recoltarea mecanică a fructelor sau a seminţelor (ex. la bumbac, ricin).
DEFORMÁ vb. I (<fr. *déformer*, lat. *deformare*) **1.** Tranz. şi refl. A(-şi) modifica, a(-şi) altera, a(-şi) strica forma; a (se) sluţi, a (se) urîţi, a (se) poci. ◆ Tranz. Fig. A reproduce, a interpreta inexact; a denatura. **2.** Tranz. A modifica forma sau dimensiunile unui corp solid, fără a desprinde material din el, ci numai prin influenţa unor mişcări interioare sau exterioare.
DEFORMÁŢIE s.f. (<fr. *déformation*, lat. *deformatio, -onis*) Schimbare a formei (şi a dimensiunilor) unui corp sub acţiunea unor forţe exterioare, a variaţiilor de temperatură, a cîmpului magnetic. ◇ *Deformaţie profesională* = folosire mecanică în viaţa extraprofesională a unor deprinderi, criterii de apreciere, cunoştinţe etc. specifice exercitării profesiunii.
DEFRAUDÁ vb. I tranz. (<lat. *defraudare*) A delapida; a comite o fraudă.
DEFRIŞÁ vb. I tranz. (<fr. *défricher*) A înlătura (prin tăiere sau prin ardere) tot arboretul de pe o anumită suprafaţă spre a face un teren propriu pentru agricultură, păşunat,

construcții etc. sau pentru a-l împăduri din nou.

DEFULÁ vb. I refl. (<fr. *défouler*) A se purta în conformitate cu impulsurile (momentane sau refulate în subconștient), liber de interdicții și constrîngeri, în scopul reducerii unor tensiuni psihice acumulate, al echilibrării.

DEFULÁRE s.f. (<*defula*, după fr. *défoulement*) (PSIH.) Proces invers refulării, prin care anumite dorințe, gînduri, imagini revin în conștiință (și pot fi îndeplinite sau exprimate), avînd ca rezultat diminuarea sau eliminarea cauzelor unor tulburări psihice.

DEFÚNCT, -Ă adj., s.m. și f. (<lat. *defunctus*, fr. *défunt*) (Om) mort, răposat, decedat.

DEGAJÁ vb. I (<fr. *dégager*) **1.** Tranz. A răspîndi, a emana (căldură, miros etc.). ◆ A dezvolta, a produce (energie, putere). **2.** Refl. A se desprinde, a ieși, a se răspîndi. **3.** Tranz. și refl. A (se) elibera, a (se) degreva (de ocupații, sarcini, datorii etc.). **4.** Tranz. A îndepărta surplusul de material de pe o piesă. ◆ A elimina un obstacol, a elibera o suprafață (sau un loc) de obiecte, de resturi etc. **5.** Tranz. (SPORT) A trimite mingea (sau pucul) departe de poartă.

DEGAJAMÉNT s.n. (<fr. *dégagement*) **1.** Spațiu de comunicație între încăperile unui apartament, ale unei clădiri sau între interiorul unei clădiri și exteriorul ei. **2.** Spațiu la marginile scenei care servește la depozitarea decorurilor, a recuzitei etc.

DEGAJÁRE s.f. (<*degaja*) **1.** Acțiunea de a (se) degaja și rezultatul ei; răspîndire, exalare; eliberare de o obligație, de un obstacol. ◆ Libertate în mișcări, în comportare; nonșalanță. **2.** Operație de îndepărtare a unei cantități de material de pe o piesă, de pe o suprafață etc. **3.** Canelură circulară obținută prin așchiere pe suprafața unei piese cilindrice.

DEGAJÁT, -Ă adj. (<*degaja*) Care este produs, obținut prin degajare. ◆ Eliberat de o îndatorire, de o greutate, de un obstacol; (despre oameni și mișcările lor) liber în mișcări, nestînjenit.

DEGAZÁ vb. I tranz. (<*de*^{3}+*gaza*) **1.** A îndepărta gazele conținute într-un spațiu închis, în corpuri etc. **2.** A face inofensive substanțele toxice de luptă, prin îndepărtarea lor sau prin neutralizare.

DEGAZIFICÁ vb. I tranz. (<*de*^{3}+*gazifica*) **1.** A îndepărta materiile volatile din cărbuni, prin distilare la temperaturi înalte, în afara contactului cu aerul. **2.** A îndepărta gazele dintr-un lichid.

DEGAZOLINÁ vb. I tranz. (<fr. *dégazoliner*) A separa gazolina din amestecul de gaze de sondă.

DEGEÁBA adv. (<*de*^{3}+*geaba*, pop. "în zadar") **1.** Fără nici un folos, în zadar. **2.** Fără plată, gratis.

DEGENERÁ vb. I intranz. (<fr. *dégénérer*, lat. *degenerare*) **1.** (BIOL.) A-și pierde, total sau parțial, unele însușiri morfologice sau funcționale în urma acțiunii unor factori de mediu sau ereditari. **2.** Fig. A se schimba în rău, pierzîndu-și înfățișarea sau caracterul inițial.

DEGENERESCÉNȚĂ s.f. (<fr. *dégénérescence*) **1.** Modificare patologică regresivă a unui țesut sau a unui organ, ca urmare a întreruperii legăturii cu sistemul nervos sau cu circulația sangvină, a unei intoxicații grave a organismului sau a unui deficit de metabolism. **2.** Tendință de degenerare.

DEGERÁ vb. I intranz. (lat. *degelare*) **1.** A suferi o degerătură. **2.** A-i fi cuiva foarte frig, a tremura de frig. **3.** (Despre plante, fructe, legume) A-și pierde calitățile, a se strica prin înghețare.

DEGERĂTÚRĂ s.f. (<*degera*) Leziune provocată de acțiunea frigului asupra țesuturilor.

DÉGET s.n. (lat. *digitus*) **1.** Fiecare dintre prelungirile mobile, alcătuite din falange, cu care se termină mîinile și tălpile picioarelor la om sau labele la unele animale. ◇ *A pune degetul* = a aplica amprenta digitală în loc de semnătură. **2.** Piesă componentă a aparatelor de tăiere la secerători, combine etc. care separă și sprijină plantele în momentul tăierii. **3.** (BOT.) *Cinci-degete* = plantă erbacee tîrîtoare, ale cărei frunze au cinci foliole (*Potentilla reptans*). **4.** Veche unitate de măsură pentru lungimi, avînd aproximativ lățimea unui deget (2,54 cm).

DEGETÁR s.n. (<*deget*) **1.** Căpăcel din metal sau din material plastic, care se poartă la cusut pe degetul cu care se împinge acul pentru a-l proteja de împunsături. **2.** Plantă erbacee veninoasă din familia scrofulariaceelor, cu frunzele alterne acoperite cu peri moi și cu florile mari, cu corola tubuloasă, galbenă sau roșie-purpurie (*Digitalis ambigua*).

DEGETĂRÚȚ s.m. (<*degetar*) Plantă erbacee perenă din familia primulaceelor, cu florile albastre, în formă de clopot, dispuse cîte 1-8 în vîrful tulpinii, care crește în regiunile de munte (*Soldanella montana*).

DEGEȚÉL s.n. (<*deget*) **1.** Diminutiv al lui deget. **2.** (BOT.) Degetar (*Digitalis ambigua*). ◇ *Degețel-roșu* = plantă erbacee bienală din familia scrofulariaceelor, foarte otrăvitoare, cu corola florilor tubuloasă, roșie-purpurie (*Digitalis purpurea*). Se cultivă ca plantă medicinală pentru frunzele sale care conțin digitalină (tonic cardiovascular).

degețel (2)

DEGHIZÁ vb. I tranz. și refl. (<fr. *déguiser*) A (se) îmbrăca în așa fel încît să nu poată fi recunoscut; a (se) travesti. ◆ Tranz. Fig. A disimula, a masca, a ascunde.

DEGLUTÍȚIE s.f. (<fr. *déglutition*, lat. *deglutitio, -onis*) Act fiziologic reflex prin care bolul alimentar trece din gură, prin esofag, în stomac.

DEGOMÁ vb. I tranz. (<fr. *dégommer*) A îndepărta stratul de sericină de pe firul de mătase naturală.

DEGRÁBĂ adv. (<*de*^{3}+*grabă*) **1.** La repezeală, repede. **2.** De timpuriu, curînd, devreme. ◇ *Mai degrabă* = mai ușor, mai corect; mai curînd.

DEGRADÁ vb. I (<fr. *dégrader*, lat. *degradare*) **1.** Tranz. A înjosi. **2.** Tranz. (MILIT.) A pedepsi cu pierderea gradului (și excluderea din armată). **3.** Refl. A ajunge într-o stare de decădere; a se declasa. **4.** Refl. (Despre sisteme tehnice sau fizice, obiecte, materiale etc.) A se strica, a se deteriora, a se ruina. **5.** Tranz. și refl. (Despre sol) A face să-și piardă sau a-și pierde fertilitatea; a deveni sau a face să devină neproductiv.

DEGRADÁRE s.f. (<*degrada*) Acțiunea de a (se) degrada și rezultatul ei. ◇ *Degradare civică* = sentință care prevede pierderea unor drepturi cetățenești. *Degradarea solului* = totalitatea schimbărilor produse în sol de excesul de apă (prin spălare sau băltire), de prezența unor substanțe chimice, de exploatarea rațională etc., care duc la micșorarea (sau la pierderea) fertilității. ◆ (Și *degradare militară*) Pedeapsă militară care constă în luarea gradului, excluderea din armată etc.

DEGRADÉ (DEGRADÉU) s.n. (<fr. *dégradé*) Estompare treptată a intensității unei culori, a luminii; trecere treptată, fără o demarcație precisă, de la o culoare la alta (într-o pictură, pe o țesătură etc.).

DEGRÁS s.n. (<fr. *dégras*) Amestec de grăsimi emulsionabile (untură de pește și acid nitric), folosit în industria pielăriei la ungerea pieilor.

DEGRESÁ vb. I tranz. (<fr. *dégraisser*) **1.** A îndepărta petele de grăsime de pe suprafața unor obiecte (metalice) prin diverse procedee chimice. **2.** A extrage grăsimea dintr-un aliment.

DEGREVÁ vb. I tranz. (<fr. *dégrever*) A reduce, a suprima obligațiile, sarcinile etc. care revin unei persoane, unui colectiv.

DEGRINGOLÁDĂ s.f. (<fr. *dégringolade*) Prăbușire, cădere, rostogolire rapidă. ◆ Fig. Decădere, ruinare; degradare rapidă a unei valori.

DEGROSISÓR s.n. (<fr. *dégrossisseur*) Filtru pentru limpezirea preliminară a apei, alcătuit din straturi de pietriș mărunt care reține impuritățile de dimensiuni mai mari.

DEGROȘÁ vb. I tranz. (<fr. *dégrossir*, după *îngroșa*) A prelucra, prin așchiere, o piesă brută pentru a o aduce la o formă apropiată de cea finală.

DEGUSTÁ vb. I tranz. (<fr. *déguster*, lat. *degustare*) A aprecia, cu ajutorul gustului, mirosului, văzului calitățile organoleptice ale unui produs alimentar (mai ales vin). ◆ A gusta, a încerca un aliment; p. ext. a savura.

DEHIDROGENÁ vb. I tranz. (<fr. *déshydrogéner*) A elimina hidrogenul din molecula compușilor organici.

DEHISCÉNT, -Ă adj. (<fr. *déhiscent*, lat. *dehiscens, -ntis*) (Despre fructe, antere etc.) Care se deschide spontan cînd ajunge la maturitate.

DEÍCTIC, -Ă adj. (<fr. *déictique*, lat. *deicticus*) Care arată, care demonstrează, care întărește un sens.

DEIFICÁ vb. I (<lat. *deificare*, fr. *déifier*) A

zeifica, a diviniza.
DEÍSM s.n. (<fr. *déisme*; cf. lat. *deus* "zeu") Formă a unei religii naturale, raţionale (definită mai întîi de H. de Cherbury în sec. 17), care pleacă de la ideea recunoaşterii lui Dumnezeu ca forţă creatoare primordială a lumii (odată cu legile generale de organizare şi evoluţie), dar numai ca un principiu impersonal, neidentificabil cu o persoană supremă care ar supraveghea mersul lumii şi cu care oamenii ar putea stabili vreo relaţie. Ideea a fost dezvoltată de mai mulţi gînditori raţionalişti — Locke, Leibniz, Newton, Voltaire, Lessing etc., care au adus argumente puternice, întreţinînd un curent de gîndire căruia i s-au raliat, mai apoi, mulţi oameni de ştiinţă, fiind încă acceptată. Spre deosebire de teism, deismul neagă, în general, necesitatea practicilor religioase şi a instituţionalizării religiei ca fiind fără obiect.
DEÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *déiste*) **1.** Sm. şi f. Adept al deismului. **2.** Adj. Care aparţine deismului sau deiştilor, care se referă la deism sau la deişti.
DEÎMPĂRŢÍT s.m. sg. (<*de*^{3}+*împărţit*) (MAT.) Primul termen al unei împărţiri, care urmează să fie împărţit la cel de-al doilea termen.
DEÎNMULŢÍT s.m. sg. (<*de*^{3}+*înmulţit*) (MAT.) Primul factor al unei înmulţiri, care urmează să fie înmulţit cu cel de-al doilea factor.
DEJÁ adv. (<fr. *déjà*) În acest (sau acel) moment, (încă) de pe acum (sau de pe atunci).
DEJALÉN s.n. (cf. engl. *delaine*) Ţesătură de bumbac mercerizat, de calitate superioară, din care se confecţionează cămăşi bărbăteşti, bluze etc. ◆ (La pl.) Varietăţi din această ţesătură.
DEJÉCŢIE s.f. (<*déjection*, lat. *dejectio, -onis*) **1.** Evacuare a materiilor fecale şi a urinei; concr. materia fecală evacuată. ◆ Apă murdară provenită din fabrici sau gospodării, care degradează apele naturale în care se scurge. **2.** *Con de dejecţie* = formă de relief cu aspect de evantai, alcătuită din bolovănişuri, pietrişuri, nisip şi argilă depozitate de torenţi şi rîuri acolo unde se produce o schimbare de pantă.
DEJIVRÓR s.n. (<fr. *dégivreur*) Instalaţie de protecţie a unui avion contra formării straturilor de gheaţă pe aripi, ampenaje, elice etc. în timpul zborului prin mase de aer umed şi subrăcit.
DEJUCÁ vb. I tranz. (<*de*^{3}+*juca*, după fr. *déjouer*) A zădărnici intenţiile, planurile sau uneltirile cuiva.
DEJUGÁ vb. I tranz. (lat. **disjugare*) A scoate boii din jug.
DEJÚN s.n. (<*dejuna*) Masă de prînz; timp al zilei cînd se serveşte această masă. ◆ *Micul dejun* = gustarea de dimineaţă.
DEJUNÁ vb. I intranz. (<fr. *déjuner*) A lua masa de prînz; a prînzi.
DE JÚRE loc. adv. (<lat. *de jure* "de drept") (JUR.) Referitor la aspectul legal al unei situaţii; potrivit legii.
DELAPIDÁ vb. I tranz. (<fr. *dilapider*, lat. *dilapidare*) A sustrage, a fura bani sau alte bunuri din avutul obştesc (aflate în administrarea celui care săvîrşeşte furtul).
DELATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *délateur*, lat. *delator*) Denunţător, pîrîtor.
DELAŢIÚNE s.f. (<fr. *délation*, lat. *delatio, -onis*) Denunţ, pîră.
DELÁSĂ vb. I refl. (<*lăsa*, după fr. *délaisser*) A dovedi nepăsare, neglijenţă faţă de o muncă începută, a abandona un lucru început; a se lăsa de...
DÉLCO s.n. (<fr., engl. *delco*) Cap distribuitor de curent electric la motoarele cu electroaprindere.
DELEATUR s.n. (cuv. lat. "să se şteargă") Numele unui semn întrebuinţat la corecturi tipografice, prin care se arată că trebuie să se suprime o literă, un cuvînt etc.
DELECTÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *délecter*, lat. *delectare*) A (se) desfăta, a (se) încînta, a (se) bucura.
DELEGÁ vb. I tranz. (<fr. *déléguer*, lat. *delegare*) A împuternici pe cineva cu dreptul de a acţiona în numele altcuiva. ◆ A alege reprezentanţi ai unei colectivităţi pentru a participa la anumite activităţi. ◆ A trimite un angajat, pe un timp limitat, să presteze serviciul în alt loc decît cel obişnuit.
DELEGÁT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *délégué*, lat. *delegatus*) **1.** Persoană care a primit o delegaţie. **2.** Reprezentant al unui stat sau guvern la o manifestare sau la o organizaţie.
DELEGÁŢIE s.f. (<fr. *délégation*, lat. *delegatio, -onis*) **1.** Misiune, împuternicire dată unui delegat; concr. act prin care cineva este desemnat ca delegat. **2.** Colectiv de delegaţi.
DELEXICALIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<*des-*^{1} + *lexical*) (LINGV.) A face să piardă sau a pierde conţinutul semantic.
DELFÍN^1 s.m. (<lat. *delphinus*) **1.** Mamifer marin cu corpul fusiform, de c. 2,5 m lungime, cu botul alungit şi cu numeroşi dinţi conici (*Delphinus delphis*). Înzestrat cu o inteligenţă deosebită, poate fi dresat cu uşurinţă. **2.** Procedeu tehnic de înot.

delfini^1

DELFÍN^2 s.m. (<*delfin*^{1}, după fr. *dauphin*; cf. n.pr. *Dauphiné*, provincie în Franţa) Titlu purtat de fiul cel mai mare al regilor Franţei, moştenitorul prezumtiv al tronului Franţei (şi suzeran al provinciei Dauphiné). ◆ Titlu purtat de unii conţi din Franţa; conte care purta acest titlu.
DELFINÁRIU s.n. (<*delfin*^{1}) Bazin amenajat pentru delfini. ◆ Clădire în care se află un astfel de bazin (şi locuri pentru spectatori) în care au loc reprezentaţii cu delfini.
DELIBÁŞĂ s.m. (<tc. *delibaşa*) (În ţările române; în epoca fanariotă) Şeful gărzii domneşti, căpetenia delilor.
DELIBERÁ vb. I intranz. (<fr. *délibérer*, lat. *deliberare*) (Despre membrii unui organ colegial de jurisdicţie, legislativ etc.) A chibzui în comun (şi a discuta în secret) în vederea luării unei hotărîri. ◆ A examina, a dezbate; a deduce, a rezolva.
DELIBERÁT, -Ă adj. (<*delibera*) (Şi adverbial) (Care este) făcut în mod intenţionat, în urma unei decizii conştiente.
DELIBERATÍV, -Ă adj. (<fr. *délibératif*, lat. *deliberativus*) Care deliberează avînd dreptul de a lua o hotărîre. ◇ *Vot deliberativ* = vot al cărui rezultat este obligatoriu.
DELICÁT, -Ă adj. (<fr. *délicat*, lat. *delicatus*) **1.** (Despre aspectul unor fiinţe sau lucruri) Fin, gingaş, subţirel, graţios; p.ext. fragil; (despre fiinţe) plăpînd, sensibil, slăbuţ. ◆ (Despre culori) Discret, pal, atenuat, estompat. **2.** De calitate bună, de bun gust, fin, ales, distins. **3.** (Despre oameni şi despre manifestările lor; şi adverbial) Plin de atenţie, de grijă; lipsit de asprime, de brutalitate; prevenitor. **4.** (Despre probleme, situaţii etc.) Greu de rezolvat, care impune atenţie, prudenţă, subtilitate.
DELICATÉSĂ s.f. (<germ. *Delikatesse*) (Mai ales la pl.) Aliment (îndeosebi prăjituri şi specialităţi culinare) cu gust delicat, ales, fin.
DELICATÉŢE s.f. (<fr. *délicatesse*) Fineţe, gingăşie; discreţie, subtilitate; comportament atent, delicat.
DELICIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *délicieux*, lat. *deliciosus*) (Despre mîncăruri şi băuturi) Foarte gustos, savuros. ◆ Fig. Încîntător, fermecător, foarte plăcut.
DELÍCIU s.n. (<lat. *delicium*, fr. *délice*) Plăcere mare, intensă; savoare, desfătare. ◆ Fig. Lucru, fiinţă încîntătoare.
DELÍCT s.n. (<lat. *delictum*; cf. fr. *délit*) Faptă care contravine legii penale; infracţiune mai puţin gravă, sancţionată cu amendă sau închisoare. ◆ *Corp delict* = probă materială, obiect care a servit la săvîrşirea unei infracţiuni.
DELICVESCÉNT, -Ă adj. (<fr. *déliquescent*, lat. *deliquescens, -ntis*) (Despre substanţe chimice) Care absoarbe vaporii de apă din atmosferă pînă devine soluţie.
DELIMITÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *délimiter*, lat. *delimitare*) A (se) stabili, a (se) fixa (limitele unui lucru); a (se) mărgini. ◆ A (se) contura. ◆ Refl. A se separa, a-şi preciza poziţia într-un anume context.
DELINCVÉNT, -Ă s.m. şi f. (<lat. *delinquens, -ntis*, fr. *délinquant*) Persoană care a săvîrşit un delict.
DELINCVÉNŢĂ s.f. (<fr. *délinquance*) **1.** Fenomen social care constă în săvîrşirea de delicte. **2.** Totalitatea delictelor săvîrşite la un moment dat într-un anumit mediu sau de persoane de o anumită vîrstă.
DELINEAVIT s.n. (cuv. lat.) Cuvînt care însoţeşte, într-unul din colţurile de jos ale unei gravuri, numele autorului.
DELÍNT s.n. (<fr. *délint*) Material fibros obţinut din lintersul de pe seminţele de bumbac, folosit ca materie primă în fabricarea hîrtiei şi a mătăsii.
DELINTERSÁ vb. I tranz. (<*des*^{1}-+*linte*, cf.germ. *Delinter* "maşină textilă") A îndepărta fibrele scurte (linters) de pe seminţele de bumbac.
DELÍR s.n. (<fr. *délire*, lat. *delirium*) **1.** Tulburare patologică a conştiinţei, manifestată prin halucinaţii, rătăciri, divagaţii, întîlnite în unele boli mintale, în stări febrile etc. **2.** Stare de exaltare, de extaz, de frenezie; entuziasm excesiv.

DELIRÁ vb. I intranz. (<fr. *délirer*, lat. *delirare*) A fi în stare de delir; a aiura.

DELIRIUM TREMENS s.n. (loc. lat. "delir tremurător") Criză caracterizată prin delir, halucinaţii vizuale sau auditive şi tremurături ale feţei şi ale membrelor, care apare la alcoolicii cronici.

DELÍU, -ÍE s.m., adj. (<tc. *deli*) **1.** S.m. (În ev. med.) Soldat din călărimea uşoară turcă. ◆ (În ţările române) Soldat dintr-un corp de călăreţi înfiinţat de Mihai Viteazul odată cu corpul beşliilor; (în epoca fanariotă) soldat din garda domnească. **2.** Adj., s.m. (Om) voinic, viteaz. **3.** Adj. Furios, nebun.

DÉLNIŢĂ s.f. (<sl. *delnica*) **1.** (În ev. med.; în Ţara Românească) Parte din hotarul moşiei satului care se afla în stăpînirea ereditară a unei familii de ţărani ce locuiau în satul respectiv; era o formă de stăpînire specifică obştii. În Moldova se numea jrebie sau jirebie. **2.** (În ev. med.; în ţările române) Unitate (variabilă) de suprafaţă a pămîntului (parte dintr-o anumită subîmpărţire structurală a pămîntului satului).

DELTA s.m. invar. (cuv. gr.) A patra literă a alfabetului grecesc în formă de triunghi (Δ), corespunzînd sunetului "d". ◆ Fig. Simbol al adevărului; p. ext. adevăr.

DELTAPLÁN s.n. (<fr. *deltaplane*) **1.** Aparat de zbor fără motor, foarte simplu (de forma literei greceşti delta), constînd dintr-o aripă triunghiulară flexibilă şi un cadru în care se instalează pilotul. Lansarea se face de pe o înălţime, iar dirijarea aparatului este controlată prin poziţia corpului pilotului. **2.** Deltaplanism.

DELTAPLANÍSM s.n. (<fr. *deltaplanisme*) Sport aviatic practicat cu deltaplanul.

DÉLTĂ s.f. (<fr. *delta*) Formă de relief rezultată din depunerile de mîl şi nisip, care ia naştere la vărsarea unei ape curgătoare în lacuri sau mări, pe un teren cu panta lină, în condiţiile lipsei mareelor şi a acţiunii curenţilor litorali. Se caracterizează prin alternanţa de ape şi uscat, prin vegetaţie şi faună luxuriante. Are forme şi mărimi diferite. Cea mai mare din lume este delta Gange-Brahmaputra, în Bangladesh, de 80 000 km^2.

DELTOÍD, -Ă adj., s.m. (<fr. *deltoïde*) **1.** Adj. În formă de triunghi. **2.** S.m. Muşchi din regiunea umărului, în forma literei greceşti delta, care determină rotaţia braţului.

DELURÓS, -OÁSĂ adj. (<*deal*) Cu multe dealuri; accidentat.

DELÚVIU s.n. (<lat. *diluvium*) Material sedimentar provenit din alterarea şi din dezagregarea rocilor, care este transportat de apele de şiroire.

DEMACHIÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *démaquiller*) A(-şi) şterge machiajul sau fardul (de pe faţă).

DEMAGNETIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *démagnétiser*) A pierde sau a face ca un corp să-şi piardă proprietăţile magnetice.

DEMAGÓG s.m. (<fr. *démagogue*; cf. gr. *demos* "popor"+*agagos* "care conduce") **1.** (În Grecia antică) Conducător al unei grupări democratice. **2.** Persoană care caută să-şi creeze popularitate prin discursuri bombastice, prin promisiuni mincinoase etc.

DEMAGOGÍE s.f. (<fr. *démagogie*) Atitudine, practică (oratorică), în special în politică, constînd în înşelarea cetăţenilor prin promisiuni mincinoase, prin discursuri bombastice menite să aducă popularitate.

DEMARÁ vb. I (<fr. *démarrer*) **1.** Intranz. (Despre autovehicule, motoare etc.) A se pune în mişcare, a porni. ◆ Fig. A porni în viteză, a se avînta. **2.** Tranz. A dezlega odgoanele unui vas amarat.

DEMARCÁ vb. I (<fr. *démarquer*) **1.** Tranz. A însemna printr-o linie de demarcaţie; a delimita, a despărţi, a separa, a hotărnici. **2.** Refl. (SPORT) A scăpa de sub supravegherea adversarului.

DEMARCÁŢIE s.f. (<fr. *démarcation*) Delimitare, separare, despărţire. ◆ Operaţie prin care se stabileşte frontiera dintre două state sau linia despărţitoare dintre două suprafeţe de teren. ◇ *Linie de demarcaţie* = linie despărţitoare între două state sau între două suprafeţe de teren.

DEMARÓR s.n. (<fr. *démarreur*) Mecanism, motor sau instalaţie care serveşte la pornirea motoarelor cu ardere internă.

DEMASCÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *démasquer*) **1.** A(-şi) scoate masca. **2.** Fig. A(-şi) dezvălui adevărata fire, a(-şi) da pe faţă planurile, gîndurile etc. **3.** A descoperi inamicului, prin nerespectarea regulilor de mascare, un obiectiv sau o acţiune.

DEMATERIALIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *dématérialiser*) A (se) separa de materie; a pierde sau a face să piardă caracteristicile materiei sau conţinutul material. ◆ A deveni abstract, a-şi pierde însuşirile materiale.

DEMÉNT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *dément*, lat. *demens, -ntis*) **1.** Adj., s.m. şi f. Alienat mintal, nebun. **2.** Adj. De om nebun; nebunesc.

DEMÉNŢĂ s.f. (<fr. *démence*, lat. *dementia*) Alienaţie mintală, nebunie. ◇ *Demenţă precoce* = formă de schizofrenie care apare la tineri. *Demenţă senilă* = demenţă care progresează odată cu vîrsta. ◆ Fig. Surescitare intensă; paroxism.

DEMÉRS s.n. (<*de*^{3}+*mers*, după fr. *démarche*) Intervenţie (pe lîngă cineva) în scopul obţinerii unui anumit rezultat. ◆ Acţiune întreprinsă cu un anumit scop.

DEMI- (<fr. *demi-*) Element prim de compunere care are semnificaţia "jumătate".

DEMILITARIZÁ vb. I tranz. (<fr. *démilitariser*) A desfiinţa, total sau parţial, pe un anumit teritoriu, în general în urma unei convenţii internaţionale, forţele armate, armamentul, instalaţiile militare, industria de armament; a retrage trupele dintr-un anumit teritoriu. ◆ A reda caracterul civil unor instituţii, întreprinderi etc. militarizate.

DEMIMONDÉN, -Ă s.f., adj. (<fr. *demi-mondaine*) **1.** S.f. Femeie cu moravuri îndoielnice, cochetă. **2.** Adj. Care se referă la femeile de moravuri uşoare sau la comportările lor.

DEMINÁ vb. I tranz. (<fr. *déminer*) A îndepărta sau a face inofensive minele dintr-un loc minat.

DEMINERALIZÁ vb. I (<fr. *déminéraliser*) **1.** Tranz. A elimina componenţii minerali dintr-o substanţă de natură organică. ◆ A îndepărta sărurile minerale din apă. **2.** Refl. (Despre substanţe organice, organisme) A-şi pierde sărurile minerale proprii.

DEMÍSIE s.f. (<fr. *démission*, lat. *demissio, -onis*) Act prin care cineva se retrage dintr-o slujbă, dintr-o funcţie, renunţă la o demnitate etc.; rezultatul acestei renunţări.

DEMISÓL s.n. (<*demi-*+*sol*) Parte a unei clădiri situată pe jumătate sub nivelul solului, sub parter.

DEMISTIFICÁ vb. I tranz. (<it. *demistificare*; cf.fr. *démystifier*) A înlătura o mistificare, o eroare, o minciună.

DEMÍTE vb. III tranz. (<lat. *demittere*, cf.fr. *démettre*) A scoate pe cineva dintr-o demnitate, dintr-o funcţie etc.; a destitui.

DEMITÉNTĂ s.f. (<fr. *demi-teinte*) (ARTE PL.) Tentă intermediară între părţile de umbră şi cele de lumină într-o gravură, într-o pictură.

DEMITIZÁ vb. I tranz. (<it. *demitizzare*) A face ca un lucru, o idee să-şi piardă caracterul mitic. ◆ P. gener. A face să dispară, a înlătura o minciună, o scorneală etc.

DEMITIZÁRE s.f. (<*demitiza*) Acţiunea de a demitiza şi rezultatul ei. ◆ Acţiune, atitudine (filozofică şi artistică) de negare sau modificare a semnificaţiei miturilor, a concepţiilor, a marilor idei constituite ca adevăruri supreme, eventual simbolizate în personaje mitice, istorice etc. ◆ Abordare fără prejudecăţi şi tabuuri a marilor valori, fie în scopuri pur negatoare, fie, mai ales, în scopul de a înlătura unele exagerări, de a debloca interpretarea, viziunea statică şi neproductivă asupra unor importante aspecte ale existenţei umane. În general, demitizarea este o atitudine spirituală şi estetică benefică, novatoare, catalizatoare. Demitizări pline de spirit şi umor realizează în special G.B.Shaw în unele din piesele sale (*Sfînta Ioana*, *Cezar şi Cleopatra*).

DEMÍU s.n. (<fr. *demi* "jumătate") Haină mai subţire decît paltonul şi mai groasă decît pardesiul.

DEMIÚRG s.m. (<fr. *demiurge*, lat. *demiurgus*; cf.gr. *demiurgos* "meşteşugar") **1.** (La Platon) Nume dat "meşteşugarului", "arhitectului" divin, care a făurit lumea; creatorul universului. ◆ Creator. **2.** (În Grecia antică) Conducător al unor cetăţi. ◆ Nume dat meşteşugarilor, cîntăreţilor, medicilor.

DEMN, -Ă adj. (<lat. *dignus*, formaţie savantă, după *lemn* <lat. *lignum*, *semn* <lat. *signum* etc.) **1.** Vrednic (de...). ◆ Capabil, destoinic. **2.** Corect, respectabil; rezervat, sobru.

DEMNITÁR s.m. (<fr. *dignitaire*, după *demn*) Înalt funcţionar de stat; persoană care deţine o demnitate importantă.

DEMNITÁTE s.f. (<lat. *dignitas, -atis*, fr. *dignité*, după *demn*) **1.** Calitatea de a fi demn; autoritate morală, prestigiu. ◆ Gravitate, măreţie. **2.** Înaltă funcţie în stat, într-o organizaţie etc.

DEMO- (<fr. *demo-*, it. *demo-*; cf.gr. *demos* "popor") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) popor", "popular", "populaţie".

DEMOBILIZÁ vb. I (<fr. *démobiliser*) **1.** Tranz. A trece armata de la starea de mobilizare la starea de pace; a lăsa la vatră partea din efectivele militare care nu este sub arme în timp de pace. **2.** Tranz. şi refl. A face să slăbească sau a-şi pierde combativitatea, tenacitatea; a (se) descuraja.

DEMOCRATIZÁ vb. I tranz. (<fr. *démocratiser*) A organiza un stat, o instituție etc. pe principiile democrației.

DEMOCRAȚÍE s.f. (<fr. *démocratie*; cf. gr. *demokratia* <*demos* "popor"+*kratos* "putere") Formă de organizare politică și de guvernare a unei societăți (sau colectivități mai restrînse) bazată pe principiul dreptului fiecărui cetățean (membru) de a participa la actele de decizie și conducere. Originară din Grecia antică, unde a existat o democrație directă (adică participarea efectivă, personală a oricărui cetățean la luarea hotărîrilor publice), democrația a cunoscut mai multe forme și etape. În societatea contemporană, cel mai viabil s-a dovedit sistemul democrației indirecte, fundamentat pe o constituție democratică și care stipulează principiile de bază: egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii, respectarea libertății și drepturilor individuale, alegerea organelor de conducere (parlament, președinte etc.), separarea puterilor în stat, atotputernicia legii, libertatea presei și a opiniei etc. ◆ Țară condusă după o asemenea formă.

DEMODÁ vb. I refl. (<fr. *démoder*) A nu mai corespunde modei; a se învechi, a se perima.

DEMODULATÓR s.n. (<fr. *démodulateur*, germ. *Demodulator*) Circuit sau montaj electric în care se efectuează demodulația oscilațiilor de înaltă frecvență modulate.

DEMODULÁȚIE s.f. (<fr. *démodulation*, germ. *Demodulation*) (TELEC.) Proces de obținere a oscilației de frecvență joasă (audiofrecvență) dintr-un semnal modulat (de înaltă frecvență).

DEMOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *démographique*) Care aparține demografiei, privitor la demografie. ◇ *Factor demografic* = element constitutiv al societății, exprimat de densitatea populației, ritmul de creștere, structura și mobilitatea acesteia. *Explozie demografică* = accelerare a ritmului de creștere a populației.

DEMOGRAFÍE s.f. (<fr. *démographie*; cf.gr. *demos* "popor"+*graphein* "a scrie") Știință socială complexă care studiază fenomene și procese privind îndeosebi numărul, repartiția geografică, pe medii de viață socială, structura și mișcarea naturală a populației (nașteri, decese, căsătorii), stabilind cauzele stării existente la un moment dat și tendințele de perspectivă.

DEMOLÁ vb. I tranz. (<fr. *démolir*) A desface, a dărîma o construcție sau un element de construcție. ◆ Fig. A distruge, a dărîma.

DÉMON s.m. (<ngr. *demonas*, fr. *démon*; cf. gr. *daimon* "ființă supranaturală, geniu") **1.** (În mitologiile precreștine și noncreștine) Spirit al unei forțe divine, al unui fenomen natural, al unui loc etc. care dirijează sau poate influența destinul, existența unui om, a unei colectivități etc. **2.** (În religiile creștină, mozaică și mahomedană) Spirit al răului; diavol, drac. **3.** Fig. Om rău. **4.** (În scrierile romantice) Personificare a eroismului, curajului, răzvrătirii, frumuseții fizice. ◆ (În poezie) Geniu al neliniștii care stîrnește pasiuni, dorințe.

DEMONETIZÁ vb. I (<fr. *démonétiser*) **1.** Tranz. A scoate din circulație anumite monede. ◆ Refl. (Despre semne bănești nominale ce nu au valoare intrinsecă, în raport cu monedele de metal prețios) A se devaloriza. **2.** Refl. Fig. A-și reduce sau a-și pierde valoarea; a se deprecia, a se discredita, a se banaliza, a se bagateliza.

DEMONÍSM s.n. (<fr. *démonisme*) Credință în demoni. ◆ Atitudine, comportare diabolică.

DEMONOLATRÍE s.f. (<fr. *démonolâtrie*; cf.gr. *daimon* "demon"+*latreia* "adorație") Adorație a demonilor.

DEMONOLOGÍE s.f. (<fr. *démonologie*; cf.gr. *daimon* "demon"+*logos* "știință") Disciplină care se ocupă cu studiul demonilor și al credințelor legate de aceștia.

DEMONSTRÁ vb. I (<lat. *demonstrare*, fr. *démontrer*) **1.** Tranz. A dovedi, cu argumente sau cu exemple concrete, adevărul (sau neadevărul) unei afirmații, al unui fapt etc.; a proba. **2.** Tranz. A dovedi prin calcule și raționamente că enunțul unei teoreme, conținutul unei formule etc. sînt adevărate, corecte. **3.** Intranz. (Despre oameni) A manifesta, a lua parte la demonstrație.

DEMONSTRATÍV, -Ă adj. (<lat. *demonstrativus*, fr. *démonstratif*) **1.** Care demonstrează sau folosește pentru a demonstra; ilustrativ. ◇ *Pronume demonstrativ* = pronume care arată locul în timp și spațiu al unui obiect față de vorbitor. *Adjectiv demonstrativ* = adjectiv care indică depărtarea sau apropierea unui obiect. **2.** (Despre gesturi, manifestări etc.) Care exprimă ostentativ un sentiment, o părere etc.

DEMONSTRÁȚIE s.f. (<lat. *demonstratio*, *-onis*, fr. *démonstration*) **1.** Dovedire a realității unui fapt, a adevărului unei afirmații etc., cu ajutorul argumentelor, al exemplelor concrete, al raționamentelor. ◆ Procedeu logic de stabilire prin deducții a adevărului unui enunț. **2.** Set de calcule, raționamente matematice etc. prin care se dovedește adevărul unei teoreme, valabilitatea unei formule. **3.** Manifestație de masă avînd ca scop susținerea unor revendicări sau afirmarea unor atitudini și poziții față de anumite evenimente. **4.** Exteriorizare a unui sentiment. **5.** *Demonstrație de forță* = concentrare și desfășurare a unor forțe militare cu scopul de a intimida.

DEMONTÁ vb. I tranz. (<fr. *démonter*) A desface în părțile componente un motor, un vehicul, un aparat etc. ◆ Fig. A descuraja, a dezorienta; a obosi.

DEMORALIZÁ vb. I tranz. și refl. (<fr. *démoraliser*) A (se) descuraja, a (se) deprima, a-și pierde sau a face pe cineva să-și piardă încrederea.

DEMOS s.n. (cuv. gr.) (În Grecia antică) Denumire dată păturilor de oameni liberi, cu depline drepturi politice, dar care nu făceau parte din aristocrație.

DEMÓTICĂ adj., s.f. (<fr. *démotique*; cf. gr. *demotikos* "popular") **1.** Adj. *Scriere demotică* = scriere cursivă simplificată, folosită în Egiptul antic. **2.** S.f. Denumire dată limbii populare grecești, prin opoziție cu cea cultă.

DEMÚLT adv. (<*de*[3]+*mult*) Cu mult timp înainte, de multă vreme.

DEMULTIPLEXÓR s.n. (<engl. *demultiplexer*) (INFORM.) Circuit sau dispozitiv electronic care selectează o anumită combinație de transmisii făcută de multiplexor la intrare.

DEMULTIPLICÁ vb. I tranz. (<fr. *démultiplier*, după *multiplica*) A transforma cu ajutorul unui angrenaj o mișcare de rotație în altă mișcare de rotație mai înceată.

DEMULTIPLICÁRE s.f. (<*demultiplica*) Reducere a turației unui organ rotativ al unui sistem tehnic cu ajutorul unui mecanism reductor.

DENATURÁ vb. I tranz. (<fr. *dénaturer*, lat. *denaturare*) **1.** A schimba (intenționat) înțelesul, natura sau caracterul unor cuvinte, al unor idei etc.; a deforma, a altera, a falsifica. **2.** A adăuga unui produs o substanță care-l face impropriu pentru alte utilizări decît cea prevăzută (ex. a denatura alcoolul tehnic pentru a nu putea fi băut).

DENATURÁT, -Ă adj. (<*denatura*) **1.** Care a suferit o denaturare. **2.** Lipsit de sentimente firești (ex. *fiu denaturat; mamă denaturată*).

DENDRÍTĂ s.f. (<fr. *dendrite*; cf. gr. *dendron* "arbore") **1.** (HIST.) Prelungire arborescentă a neuronului. **2.** (La pl.) Agregat mineral în formă arborescentă.

DENDROCRONOLOGÍE s.f. (<germ. *Dendrochronologie*) Metodă de determinare a vîrstei arborilor pe baza studiului inelelor care formează grosimea trunchiului. ◆ Știința datării unor vestigii arheologice pe baza acestei metode.

DENDROLOGÍE s.f. (<fr. *dendrologie*; cf. gr. *dendron* "arbore"+*logos* "studiu") Parte a botanicii care se ocupă cu studiul plantelor lemnoase.

DENDROMETRÍE s.f. (<fr. *dendrométrie*) Disciplină care se ocupă cu studierea metodelor de măsurare a volumului arborilor și cu studiul legilor de creștere a lor.

DENEGÁ vb. I tranz. (<lat., it. *denegare*; cf. fr. *dénier*) A tăgădui; a nega. ◆ A refuza.

DENEGÁRE s.f. (<*denega*) Acțiunea de a denega. ◇ (JUR.) *Denegare de dreptate* = refuz nejustificat al unui organ de jurisdicție de a soluționa o pricină cu care a fost sesizat.

DENICOTINIZÁ vb. I tranz. (<fr. *dénicotiniser*) A reduce conținutul de nicotină din tutun prin trecerea ei în combinații mai puțin nocive.

DÉNIE s.f. (<sl. [bu]*denije*, scr. *denije*) (În ritualul creștin ortodox) Slujbă religioasă deseară în fiecare zi a săptămînii dinaintea Paștilor.

DENIÉR s.m. (<fr. *denier*) Unitate de măsură a greutății liniare a firelor și fibrelor de mătase naturală și vegetală sau a celor sintetice, cu ajutorul căreia se apreciază finețea acestora.

DENIGRÁ vb. I tranz. (<fr. *dénigrer*, lat. *denigrare*) A ponegri, a defăima.

DENITRIFICÁRE s.f. (cf.fr. *denitrification*) Proces de descompunere a nitraților și a nitriților din sol, sub acțiunea unor microorganisme, avînd ca efect scăderea fertilității solurilor.

DENIVELÁ vb. I refl. (<fr. *déniveler*) (Despre terenuri, drumuri etc.) A-și pierde netezimea, nivelarea prin formarea de gropi și de ridicături.

DENIVELÁRE s.f. (<*denivela*) Acțiunea de a se denivela și rezultatul ei. ◆ Diferență de nivel. ◆ Accident de teren ridicat sau coborît pe o suprafață relativ plană (ex. *movilă, crov*).

DENOMINATÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *dénom*

minatif, lat. *denominativus*) **1.** Adj. Care denumeşte. ◇ *Verb denominativ* = verb derivat de la un substantiv sau de la un adjectiv. **2.** S.n. Cuvînt derivat de la un substantiv sau de la un adjectiv.

DENOTÁ vb. I tranz. (<fr. *dénoter*, lat. *denotare*) **1.** A vădi, a arăta, a indica. **2.** A exprima un sens.

DENOTÁT s.n. (<fr. *dénoté*) Obiect pe care îl semnifică un anumit cuvînt; semnificat.

DENOTATÍV, -Ă adj. (<fr. *dénotatif*) *Sens denotativ* = sensul obişnuit al unui cuvînt corespunzător denotaţiei. ◆ (Despre limbaj) Direct, obişnuit, precis. ◆ (Despre stil) Neutru, obiectiv, lipsit de conotaţii.

DENOTÁŢIE s.f. (<fr. *dénotation*) **1.** (LOG.) Sferă de sens. **2.** (LINGV.) Semnificaţie lexicală, sensul de bază al unui cuvînt.

DENS, -Ă adj. (<lat. *densus*, fr. *dense*) (Despre corpuri, substanţe, soluţii etc.) Cu densitate mare; cu părţile componente strîns unite; compact, des.

DENSIGRÁMĂ s.f. (<fr. *densigramme*) Scară gradată care serveşte la corelarea valorilor densităţii exprimate în diferite unităţi de măsură.

DENSIMÉTRU s.n. (<fr. *densimètre*) Areometru cu greutate constantă, indicînd direct densitatea lichidului în care a fost cufundat.

DENSITÁTE s.f. (<fr. *densité*, lat. *densitas, -atis*) **1.** (FIZ.) Raportul dintre masă şi volumul unui corp; masa unităţii de volum dintr-o substanţă; masă specifică. **2.** Numărul de fiinţe sau de lucruri aflate pe o unitate spaţială. ◇ *Densitatea (medie) a populaţiei* = numărul de locuitori care revin (în medie) pe o unitate de suprafaţă (ex. pe km^2) a unui anumit teritoriu. **3.** Faptul sau însuşirea de a fi dens.

DENTÁLĂ adj. (<fr. *dental*) *Consoană dentală* (şi substantivat, f.) = consoană care se articulează prin apropierea vîrfului limbii de dinţii incisivi (ex. *d, t*).

DENTÁR, -Ă adj. (<fr. *dentaire*, lat. *dentarius*) **1.** Care aparţine dinţilor, privitor la dinţi; de dinte. **2.** Care aparţine dentistului, privitor la dentist.

DENTÍCUL s.n. (<fr. *denticule*) Element decorativ în relief, de formă prismatică, folosit la ornamentarea cornişelor.

DENTÍNĂ s.f. (<fr. *dentine*) Ţesut osos care formează masa principală a dintelui; ivoriu.

DENTÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *dentiste*, germ. *Dentist*) (Medic) specializat în tratarea bolilor de dinţi; stomatolog.

DENTÍŢĂ s.f. (<*dinte*) Plantă erbacee anuală, din familia compozitelor, cu florile galbene dispuse în capitule şi cu fructele achene cu cîte doi dinţi mici, răspîndită prin locuri umede (*Bidens tripartitus*).

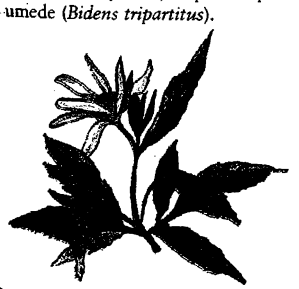

dentiţă

DENTÍŢIE s.f. (<fr. *dentition*, lat. *dentitio, -onis*) **1.** Proces de formare şi apariţie a dinţilor la om şi la mamifere; modul în care sînt aşezaţi dinţii; dantură. **2.** Totalitatea dinţilor mamiferelor, caracteristică, după structură şi număr, unui tip de regim alimentar (ex. *dentiţie de rozător; dentiţie de carnivor*).

DENTÓM s.n. (<fr. *dentome*) Tumoare benignă a unui dinte adult.

DENUCLEARIZÁ vb. I tranz. (<it. *denuclearizzare*) A interzice, pe baza unui tratat internaţional, producerea, experimentarea, stocarea şi folosirea armelor nucleare într-un anumit spaţiu, într-o zonă, ţară sau într-un grup de ţări.

DENUDÁ vb. I tranz. (<fr. *dénuder*, lat. *denudare*) A dezveli, a descoperi.

DENUDÁŢIE s.f. (<fr. *dénudation*, lat. *denudatio, -onis*) **1.** Proces complex de nivelare a reliefului, sub acţiunea agenţilor geografici externi, prin dezagregarea şi erodarea rocilor şi prin acumularea materialelor rezultate în regiuni mai joase. **2.** Starea unui dinte sau a unui os descoperit.

DENUMÍ vb. IV tranz. (<*de*^{3}+*numi*, după fr. *dénommer*) A da nume unei fiinţe sau unui lucru; a numi.

DENÚNŢ s.n. (<*denunţa*) Informare adresată unei instanţe penale sau unui organ de urmărire penală cu privire la săvîrşirea de către o anume persoană a unei infracţiuni; delaţiune.

DENUNŢÁ vb. I tranz. (<lat. *denuntiare*, fr. *dénoncer*) **1.** A face un denunţ; a pîrî (cu intenţii rele, urîte). **2.** A declara nul, nevalabil un act, tratat etc.; a rezilia unilateral un contract.

DENUTRÍŢIE s.f. (<fr. *dénutrition*) Stare a unui organism viu în care predomină dezasimilaţia, ceea ce duce la o scădere mare în greutate.

DEOARECÉ conj. (<*de*^{3}+*oare*+*ce*) (Introduce o propoziţie cauzală) Fiindcă, pentru că, de vreme ce.

DEOCAMDÁTĂ adv. (<*de*^{3}+*o*+*cam*+*dată*) Pentru moment, pînă una alta, în mod provizoriu.

DEOCHEÁ vb. I (<*deochi*) **1.** Tranz. (În superstiţii) A vătăma sănătatea (sau bunăstarea) cuiva printr-o privire rea sau invidioasă. **2.** Refl. A se îmbolnăvi de deochi.

DEOCHEÁT, -Ă adj. (<*deochea*) **1.** (În superstiţii) Bolnav de deochi. **2.** Fig. Indecent, necuviincios. ◆ Rău famat; compromis. ◆ Exagerat.

DEÓCHI s.n. (<*de*^{3}+*ochi*) **1.** Putere (magică) atribuită unor oameni de a îmbolnăvi pe cei asupra cărora îşi fixează privirea (cu răutate, cu invidie). **2.** Efectul unei asemenea priviri; boală pricinuită de această privire. ◇ *Să nu-i fie de deochi* = formulă rostită (în glumă) spre a feri de un eventual efect rău o persoană privită cu admiraţie.

DEODÁTĂ adv. (<*de*^{3}+*o*+*dată*) **1.** Pe neaşteptate, brusc, subit. **2.** În acelaşi timp; concomitent.

DEODORÁNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *déodorant*) (Substanţă) care înlătură mirosurile neplăcute; dezodorizant.

DEONTOLOGÍE s.f. (<fr. *déontologie*) **1.** Doctrină privind normele de conduită şi obligaţiile etice ale unei profesiuni. **2.** Teorie a datoriei, a obligaţiilor morale.

DEOPÁRTE adv. (<*de*^{3}+*o*+*parte*) La oarecare depărtare de vorbitor sau de alt punct fix; într-o parte, izolat, ferit.

DEOPOTRÍVĂ adv. (<*de*^{3}+*o*+*potrivă*) În mod egal, la fel, asemenea, întocmai, fără deosebire.

DEOSEBÍ vb. IV (<*de*^{3}+*osebi*, înv. şi pop. "a se diferenţia") **1.** Tranz. şi refl. A face să se diferenţieze sau a se diferenţia de cineva sau de ceva, a face să nu fie sau a nu fi la fel. ◆ A (se) alege, a (se) separa. **2.** Refl. A se distinge, a se remarca, a se evidenţia. **3.** Tranz. A recunoaşte un lucru sau o fiinţă dintre altele asemenea; a desluşi, a distinge.

DEOSEBÍRE s.f. (<*deosebi*) **1.** Acţiunea de a (se) deosebi; diferenţă; distincţie. ◇ Loc. adv. *Cu deosebire* = în mod deosebit, special; mai ales. *Fără deosebire* = fără excepţie. *Spre deosebire de...* = în opoziţie, în contrast cu... **DEOSEBÍT, -Ă** adj., adv. (<*deosebi*) **I.** Adj. **1.** Care este altfel, diferit. **2.** (La pl., precedînd substantivul) Felurite, diverse. **3.** Care iese din comun; neobişnuit; special. ◆ Distins, remarcabil. **4.** Separat, despărţit. **II.** Adv. **1.** Cît se poate de..., foarte. **2.** În afară de..., pe lîngă.

DEPALATALIZÁ vb. I refl. (<fr. *dépalataliser*) (FON.; despre consoane) A-şi pierde caracterul palatal.

DEPANÁ vb. I tranz. (<fr. *dépanner*) A înlătura o defecţiune, o pană la un autovehicul, la o maşină etc.; a repara.

DEPARAFINÁ vb. I tranz. (<fr. *déparaffiner*) A extrage hidrocarburile parafinice solide din produsele petroliere sau din distilatele parafinoase.

DEPARAZITÁ vb. I tranz. (<*de*^{3}+*parazit*) A distruge sau a înlătura paraziţii de pe plante, animale sau din mediul uman, prin metode chimice, fizice sau biologice.

DEPARTAJÁ vb. I tranz. (<fr. *départager*) **1.** A pune capăt unui balotaj, a arbitra între două opinii. **2.** A aplica criterii de distanţare între concurenţii aflaţi la egalitate (de puncte, de scor etc.). **3.** A selecta, a deosebi.

DEPARTAMÉNT s.n. (<fr. *département*) **1.** Subdiviziune a unui minister, a unei instituţii. **2.** (În unele state) Minister (ex. în SUA) sau unitate administrativ-teritorială (ex. în Franţa).

DEPÁRTE adv. (<*de*^{3}+*parte*) La mare distanţă (în spaţiu sau în timp). ◇ *Pe departe* = pe ocolite, indirect. *Nici pe departe* = deloc. *Nu mai departe de* = (urmat de o precizare temporală) nu mai tîrziu de. *Mai departe* = a) dincolo de, după (un loc); b) exprimă continuarea unei acţiuni sau dăinuirea în timp a unei situaţii; în continuare.

DEPĂNÁ vb. I tranz. (lat. **depanare*) **1.** A înfăşura firele textile dintr-un scul pe un mosor, pe o ţeavă, într-un ghem etc. ori a face firele scul. **2.** Fig. A desfăşura, a înşira amintiri, gînduri etc. **3.** Fig. A parcurge (un drum, o distanţă); a merge.

DEPĂNUŞÁ vb. I (<*des-*^{1}+*pănuşă*) A desface pănuşile de pe ştiuleţii de porumb.

DEPĂRTÁ vb. I (<*departe*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) duce, a (se) muta, a (se) aşeza (mai departe; a (se) distanţa. ◆ Fig. A (se) înstrăina. ◆ Tranz. Fig. A înlătura pe cineva de undeva; a izgoni, a alunga. **2.** Refl. A se abate, a

devia (de la subiect).

DEPĂRTÁRE s.f. (<*depărta*) **1.** Faptul de a (se) depărta. ◆ Loc situat la (mare) distanță de vorbitor. **2.** Distanță.

DEPĂȘÍ vb. IV tranz. (<fr. *dépasser*) **1.** A întrece, a lăsa în urmă pe cineva sau ceva care merge în același sens. **2.** A trece peste o anumită limită, a întrece o anumită măsură, un anumit nivel. ◆ A întrece puterile sau competența cuiva.

DEPENDÉNT, -Ă adj. (<fr. *dépendant*) Care depinde (de cineva sau de ceva); care nu este autonom.

DEPENDÉNȚĂ s.f. (<fr. *dépendance*) **1.** Faptul de a fi dependent. ◆ Stare de subordonare, de supunere. **2.** (MAT.) Faptul că diferitelor valori ale unei variabile le corespund anumite valori ale altei variabile. **3.** Pierdere parțială a autonomiei personale în urma atașamentului patologic față de altă persoană. **4.** (MED.) Stare patologică survenită în urma obișnuinței de a consuma produse toxice (alcool, stupefiante, medicamente). În lipsa lor, bolnavii suferă diferite tulburări organice și psihice. **5.** (La pl.) Ansamblu de dispozitive mecanice, electrice sau electromagnetice prin care se realizează efectuarea unor operații de înzăvorîre pe liniile de cale ferată.

DEPENDÍNȚĂ s.f. (<fr. *dépendances*) Încăpere accesorie (baie, bucătărie etc.) a unui spațiu locativ; (la pl.) ansamblul acestor încăperi.

DEPERSONALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *dépersonnaliser*) A face să-și piardă personalitatea.

DEPERSONALIZÁRE s.f. (<*depersonalíza*) Simptom caracterizat prin dispariția conștiinței propriei persoane sau prin senzația de pierdere a unei părți a corpului, care apare în unele boli psihice. ◆ Pierdere (diminuare) a personalității.

DEPÉȘĂ s.f. (<fr. *dépêche*) Telegramă.

DEPIGMENTÁ vb. I refl. (<fr. *dépigmenter*) (Despre piele sau păr) A se decolora din cauza scăderii sau dispariției pigmentului melanic.

DEPILÁ vb. I tranz. (<fr. *dépiler*, lat. *depilare*) **1.** A îndepărta părul de pe corp sau de pe față prin diferite mijloace (smulgîndu-l sau distrugîndu-l cu ajutorul razelor Roentgen, al unor pensete speciale sau al substanțelor depilatoare) în scop igienic sau estetic; a epila. **2.** A îndepărta părul de pe pielile care urmează a fi tăbăcite.

DEPILATÓR, -OÁRE s.n., adj. (<fr. *dépilatoire*) (Substanță) cu ajutorul căreia se înlătură părul de pe pielea omului.

DEPÍNDE vb. III intranz. (<fr. *dépendre*, lat. *dependere*) **1.** A fi în funcție de..., a fi legat de... **2.** (Despre persoane, instituții, ținuturi etc.) A fi sub autoritatea sau sub conducerea cuiva; a fi subordonat cuiva.

DEPISTÁ vb. I tranz. (<fr. *dépister*) A da de urma unui lucru ascuns, tăinuit, necunoscut; a descoperi.

DEPLANÁRE s.f. (<*des*-[1]+*plan*) Curbare a unei secțiuni plane a unui corp elastic sub acțiunea sarcinilor exterioare.

DEPLASÁ vb. I (<fr. *déplacer*) **1.** Tranz. și refl. A(-și) schimba locul, a (se) mișca din loc, a (se) muta. ◆ A face să alunece sau a aluneca; a (se) disloca. **2.** Refl. A merge undeva în interes de serviciu, pentru a participa la o întrecere etc. ◆ A merge, a circula.

DEPLASAMÉNT s.n. (<fr. *déplacement*) Greutatea volumului de apă dezlocuit de o navă care plutește; greutatea totală a navei.

DEPLASÁT, -Ă adj. (<*deplasa*) Care nu se află la locul lui. ◆ Fig. Care nu este așa cum se cuvine; nepotrivit, nelalocul său; inoportun.

DEPLASTIFIÁNT s.m. (<fr. *déplastifiant*) Material care, adăugat unei materii prime plastice, îi micșorează plasticitatea (ex. șamota, nisipul, caolinul etc.).

DEPLEȚIÚNE s.f. (<fr. *déplétion*) (MED.) **1.** Înlăturare a unui obstacol și golire de un lichid (acumulat patologic) a unei cavități. **2.** Epuizare pricinuită de pierderea masivă a unui lichid organic, în special a sîngelui.

DEPLÍN, -Ă adj., adv. (<*de*[3]+*plin*) **1.** Adj. Întreg, complet; desăvîrșit, perfect. **2.** Adv. În întregime, de tot, complet.

DEPLÎNGE vb. III tranz. (<*de*[3]+*plînge*, după fr. *déplorer*) A plînge, a jeli. ◆ A simți milă, părere de rău față de cineva sau față de o nenorocire, o pierdere etc.; a compătimi.

DEPLORÁBIL, -Ă adj. (<fr. *déplorable*) Vrednic de plîns, de compătimit; jalnic, lamentabil.

DEPOLARIZÁ vb. I tranz. (<fr. *dépolariser*) **1.** (FIZ.) A reduce sau a anula polarizarea luminii. **2.** (CHIM.) A împiedica sau a face să dispară polarizarea electrozilor.

DEPOLIMERIZÁRE s.f. (cf.fr. *dépolymérisation*) Reacție prin care un polimer trece în polimeri cu greutăți moleculare mai mici, sub acțiunea căldurii, a luminii, a radiațiilor, a catalizatorilor, a oxigenului.

DEPOLITIZÁ vb. I tranz. (<fr. *dépolitiser*) A face să-și piardă caracterul politic.

DEPOLUÁ vb. I tranz. (<fr. *dépolluer*) A reduce sau a înlătura poluarea aerului, apei, a mediului ambiant ori sursele care o provoacă.

DEPONÉNT[1], -Ă adj. (<fr. *déponent*, lat. *deponens, -ntis*) (În gramatica latină; despre verbe și forme verbale) Care are formă pasivă și înțeles activ.

DEPONÉNT[2], -Ă s.m. și f. (<lat. *deponens, -ntis*, it. *deponente*) Persoană care încredințează cuiva un lucru, o sumă de bani, hîrtii de valoare, în temeiul unui contract de depozit; depunător.

DEPOPULÁ vb. I (<lat. *depopulare*) **1.** Tranz. (Despre calamități) A reduce numeric sau a distruge, a alunga în mare parte populația unei țări, a unui teritoriu etc. **2.** Refl. A se goli de locuitori (sau de viețuitoare) în urma unor fenomene sociale sau naturale.

DEPORTÁ vb. I tranz. (<fr. *déporter*, lat. *deportare*) A trimite forțat pe cineva într-o regiune îndepărtată (izolată), pentru a-l pedepsi; a exila.

DEPOSEDÁ vb. I tranz. (<fr. *déposséder*) A lua cuiva un lucru sau un drept.

DEPÓU s.n. (<fr. *dépôt*) Clădire pentru adăpostirea și întreținerea locomotivelor, a tramvaielor etc.

DEPÓZIT s.n. (<lat. *depositum*; cf. it. *deposito*, fr. *dépôt*) **1.** Amenajare, construcție etc. în care se depun spre păstrare și conservare materiale, mărfuri etc. **2.** Ceea ce se depune spre păstrare. ◇ *Depozit bancar* = bani sau obiecte de valoare încredințate unei instituții bancare spre păstrare (și fructificare). *Depozit legal* = fond de cărți constituit prin predarea obligatorie de către tipografii sau edituri a unui număr de exemplare din fiecare volum tipărit marilor biblioteci publice. **3.** Depunere, acumulare de diferite materiale (sedimentare), de substanțe în anumite locuri.

DEPOZITÁ vb. I (<*depozit*) **1.** Tranz. A pune ceva în depozit. ◆ A pune ceva la loc sigur spre păstrare. **2.** Refl. A se depune, a se acumula.

DEPOZÍȚIE s.f. (<fr. *déposition*, lat. *depositio, -onis*) Declarație a unui martor în fața unui organ de jurisdicție sau de urmărire penală cu privire la fapte care îi sînt cunoscute prin propriile simțuri și de natură a duce la lămurirea pricinii respective; mărturie.

DEPRAVÁ vb. I refl. (<fr. *dépraver*, lat. *depravare*) A duce o viață desfrînată, imorală.

DEPRAVÁT, -Ă adj. (<*deprava*) Desfrînat, descompus moral, decăzut.

DEPRECIÁ vb. I (<fr. *déprécier*) **1.** Tranz. A minimaliza valoarea unui lucru, a aprecia sub valoarea reală. **2.** Tranz. și refl. A(-și) micșora valoarea sau calitatea; a se degrada, a-și pierde calitățile, a se uza, a se strica.

DEPRECIATÍV, -Ă adj. (<fr. *dépréciatif*) Care arată lipsă de considerație sau dispreț.

DEPRESIONÁRĂ adj. (<*depresiune*) *Zonă depresionară* = zonă din atmosferă cu presiune barică scăzută, proprie formării ciclonilor.

DEPRESIÚNE s.f. (<fr. *dépression*, lat. *depressio, -onis*) **1.** (GEOGR.) Formă de relief situată la un nivel mai coborît decît formele de relief înconjurătoare. **2.** (METEOR.) *Depresiune atmosferică* = arie ciclonală în zonele cu climă temperată. **3.** (FIZ.) Presiune inferioară unei presiuni de referință, care, de obicei, este cea atmosferică; diferența dintre valorile acestor două presiuni. **4.** Stare patologică de tristețe și descurajare profundă și persistentă determinată de diferiți factori; deprimare. **5.** (ECON.) Fază a ciclului economic care urmează după perioada de criză economică și în care producția se menține la un nivel scăzut, mărfurile se vînd greu și la prețuri scăzute, în condițiile în care rămîne redusă și puterea de cumpărare a populației.

DEPRESÍV, -Ă adj. (<fr. *dépressif*) **1.** Care produce starea de depresiune sau scăderea tensiunii arteriale (*medicament depresiv*). ◆ Referitor la o depresiune neuropsihică (ex. *stare depresivă*). **2.** (Despre persoane) Înclinat spre tristețe, descurajare.

DEPRESÓR adj., s.n. (<fr. *dépresseur*) **1.** Adj. (FIZIOL.) *Nerv depresor* = nerv senzitiv prin intermediul căruia excitațiile de la receptorii nervoși din pereții sinusului carotidian se transmit la centrii nervoși și determină, pe cale reflexă, scăderea tensiunii arteriale. **2.** S.n. (GENET.) Substanță capabilă să deblocheze o genă sau un grup de gene.

DEPRESURIZÁ vb. I tranz. (<fr. *dépressuriser*) A egaliza presiunea dintr-un spațiu închis ermetic cu presiunea exterioară. ◆ Refl. A pierde presiunea prestabilită.

DEPRIMÁ vb. I tranz. (<fr. *déprimer*) A produce cuiva o stare de depresiune sau de descurajare; a mîhni, a întrista (profund); a dezola.

DEPRÍNDE vb. III refl. și tranz. (lat. *depre-*

(he)ndere) **1.** Refl şi tranz. A (se) obişnui, a (se) învăţa, a (se) familiariza; a (se) deda. **2.** Tranz. A-şi însuşi în mod sistematic anumite cunoştinţe practice într-un domeniu; a învăţa.

DEPRÍNDERE s.f. (<*deprinde*) **1.** Faptul de a (se) deprinde. **2.** Obişnuinţă, obicei. **3.** Însuşire, habitudine sau trăsătură dobîndită prin învăţare; uşurinţă de a executa o anumită acţiune, căpătată prin repetare îndelungată.

DEPUNCTÁ vb. I tranz. (<*des-*[1]*+puncta*) A reduce, în funcţie de erori, punctajul unui candidat sau concurent la o competiţie, la un examen.

DEPÚNE vb. III (<lat. *deponere*; cf. fr. *déposer*) **1.** Tranz. A lăsa un obiect din mînă, punîndu-l undeva. ◇ *A depune un act* = a înainta unui anumit organ competent o cerere, un memoriu, o dovadă etc. *A depune bani* = a încredinţa bani spre păstrare (unei bănci, unei case de economii etc.). *A depune mărturie* = (despre un martor) a face declaraţii în faţa unui organ de jurisdicţie sau de urmărire penală în legătură cu faptele unui proces. *A depune jurămînt(ul)* = a) (despre o parte în litigiu sau despre un martor) a se angaja să spună tot adevărul în legătură cu faptele unui proces; b) (în unele state, despre anumite categorii de funcţionari sau de demnitari şi despre militari) a se angaja în mod solemn să-şi îndeplinească sarcinile de serviciu cu respectarea legilor ţării. *A depune mandatul* = a renunţa la o însărcinare, la o demnitate încredinţată, invocînd drept motivare imposibilitatea îndeplinirii (atribuţiilor) ei. **2.** Tranz. (Despre animale care se înmulţesc prin ouă) A expulza ouăle (la loc potrivit). **3.** Refl. (Despre substanţe aflate în suspensie) A se aşeza pe o suprafaţă sub acţiunea gravitaţiei; a se sedimenta.

DEPÚNERE s.f. (<*depune*) **1.** Sumă de bani depusă spre păstrare (la o bancă, la o casă de economii etc.). ◆ *Depunere la vedere* = depunere (de bani) fără un termen fix de păstrare. **2.** Sediment.

DEPURATÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *dépuratif*) (Substanţă) care curăţă organismul de reziduurile toxice.

DEPURATÓR[1] s.n. (<fr. *dépuratoire*) Substanţă care favorizează eliminarea toxinelor din organism.

DEPURATÓR[2]**, -OÁRE** adj. (<fr. *dépurateur*) Depurativ. ◇ *Aparat depurator* = totalitatea organelor de excreţie ale organismului animal (uman).

DEPURÁŢIE s.f. (<fr. *dépuration*) Purificare (a sîngelui).

DEPUTÁT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *député*, it. *deputato*) Persoană aleasă pentru a face parte, pe o anumită perioadă, dintr-un organ reprezentativ al statului; (în România) membru al Parlamentului.

DERAIÁ vb. I intranz. (<fr. *dérailler*) **1.** (Despre mijloace de transport care rulează pe şine) A aluneca de pe şine. **2.** Fig. A se abate, a devia de la subiect; a bate cîmpii, a divaga; a înnebuni, a se sminti.

DERANJÁ vb. I (<fr. *déranger*) **1.** Tranz. A face dezordine; a răvăşi; a face să se abată de la normal, a perturba. **2.** Tranz. Fig. A tulbura, a stînjeni, a incomoda pe cineva. **3.** Refl. (În formule de politeţe sau ironic) A se osteni pentru cineva.

DERANJAMÉNT s.n. (<fr. *dérangement*) **1.** Perturbare în bunul mers al unei maşini, al unei instalaţii etc.; defectare. **2.** Indigestie, diaree.

DERAPÁ vb. I intranz. (<fr. *déraper*) **1.** (Despre roţile unui vehicul) A se învîrti pe loc, pe o suprafaţă alunecoasă; a aluneca lateral faţă de direcţia de mers. **2.** (Despre ancore) A se deplasa faţă de punctul ancorării.

DERATIZÁ vb. I tranz. (<fr. *dératiser*) A stîrpi rozătoarele dăunătoare (şoareci, şobolani) prin otrăvire sau prin alte mijloace.

DÉRBI s.n. (<fr., engl. *derby*; cf. n.pr. *Derby*, lord englez) **1.** Cursă clasică de trap sau de galop a celor mai buni cai de trei ani, care are loc o dată pe an. La început a fost organizată la Epsom (Anglia). ◆ P.ext. Probă hipică de galop. **2.** Întrecere sportivă (importantă) între parteneri de valoare apropiată.

DERDELÚŞ s.n. Loc în pantă pe care se dau copiii cu săniuţa.

DEREGLÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *dérégler*) A face să iasă sau a ieşi din regimul normal, din funcţionarea normală; a (se) defecta, a (se) deranja.

DERETICÁ vb. I intranz. (lat. *de-radicare*) A face curăţenie şi ordine prin casă.

DERIVÁ vb. I (<fr. *dériver*, lat. *derivare*) **1.** Intranz. A se trage, a proveni, a rezulta din...; a avea originea în... ◆ (LINGV.) (Despre limbi, cuvinte şi sensul lor) A-şi trage originea din...; (tranz.) a arăta proveniența unui cuvînt din altul; (despre cuvinte, de obicei cu determinări introduse prin prep. "de la") a se forma cu ajutorul unui sufix sau al unui prefix. **2.** Intranz. (Despre nave sau avioane) A se abate, a se îndepărta într-o direcţie înclinată faţă de axa longitudinală sub acţiunea curenţilor. **3.** Tranz. A abate cursul unei ape curgătoare. ◆ A devia fluxul circulaţiei. **4.** (MAT.) Tranz. A calcula derivata unei funcţii.

DERIVÁRE s.f. (<*deriva*) **1.** Acţiunea de a deriva şi rezultatul acesteia. **2.** Procedeu de formare a cuvintelor (cu afixe).

DERIVÁT, -Ă adj., s.m., s.n. (<*deriva*) **I.** Adj. **1.** Care derivă din ceva. ◆ Format prin derivare. **2.** (Despre cursul unei ape) Abătut din albia naturală. ◆ (Despre căi de comunicaţie, canale) Abătut, ramificat din traseul principal. **II. 1.** S.m. Produs sau substanţă obţinută prin prelucrarea unei materii prime de bază. **2.** S.n. Cuvînt care derivă din alt cuvînt. **3.** S.n. Lucru care rezultă, care derivă din altul. ◆ Produs industrial care se extrage dintr-o anumită materie primă.

DERIVÁTĂ s.f. (<fr. *dérivée*) (MAT.) Limita către care tinde raportul dintre variaţia unei funcţii şi variaţia argumentului, cînd această variaţie tinde spre zero.

DERIVÁŢIE s.f. (<fr. *dérivation*, lat. *derivatio, -onis*) **1.** Ramificaţie secundară a unui curs de apă, a unei conducte, a unei căi de comunicaţie. **2.** Procedeu de formare a cuvintelor cu ajutorul afixelor; derivare (**2**).

DERÍVĂ s.f. (<fr. *dérive*) **1.** Partea fixă a ampenajului vertical al unui avion. **2.** Unghiul format de direcţia axei longitudinale a unei aeronave sau a unei nave şi direcţia de deplasare a acesteia. ◇ *A intra* (sau *a fi*) *în derivă* = a-şi pierde orientarea sau capacitatea de a urma direcţia prestabilită. **3.** Distanţa dintre poziţia reală a unei nave (măsurată cu aparate de bord) şi poziţia ei determinată prin calcul. **4.** *Deriva ghеţurilor* = deplasare a banchizei de gheaţă în Arctica şi în Antarctica sub influenţa vîntului şi a curenţilor marini. ◆ *Deriva continentelor* = ipoteză conform căreia uscatul ar fi fost iniţial format dintr-o masă continentală unică, înconjurată de ocean, din care s-ar fi desprins şi ar fi migrat spre poziţiile actuale continentele, insulele. **5.** (MILIT.; în ochirea indirectă) Unghiul format de direcţia ţevii unui tun îndreptate spre ţintă şi linia dreaptă dintre tun şi ţintă.

DERIVÓR s.n. (<fr. *dériveur*) Placă de lemn sau de metal prinsă vertical de chila unei ambarcaţii cu pînze, cu scopul de a o menţine pe direcţie şi de a-i controla deriva provocată de vînt.

DERIZIÚNE s.f. (<fr. *dérision*, lat. *derisio, -onis*) Luare în rîs, în derîdere, în bătaie de joc.

DERIZÓRIU, -IE adj. (<fr. *dérisoire*, lat. *derisorius*) Neînsemnat, lipsit de valoare; ridicol.

DERMATÍNĂ s.f. (<fr. *dermatine*) Înlocuitor sintetic al pielii, obţinut prin aglomerarea, cu ajutorul unui liant, a fibrelor de piele naturală rezultate din măcinarea deşeurilor, folosit în industria încălţămintei şi în marochinărie.

DERMATÍTĂ s.f. (<fr. *dermatite*) **1.** Inflamaţie a pielii. **2.** Boală de piele la cabaline.

DERMATO- (<fr. *derm(ato)-*; cf.gr. *derma* "piele") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) piele", "de piele".

DERMATOFITÍE s.f. (<fr. *dermatophitie*) Boală de piele provocată de ciuperci microscopice parazite, localizate în pielea capului.

DERMATOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *dermatologue*) Medic specialist în boli de piele.

DERMATOLOGÍE s.f. (<fr. *dermatologie*; cf.gr. *derma* "piele"+*logos* "ştiinţă") Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul pielii şi al bolilor de piele.

DERMATÓM s.n. (<fr. *dermatome*) Instrument chirurgical cu care se taie fîşii subţiri de piele pentru transplantarea lor.

DERMATOMICÓZĂ s.f. (<fr. *dermatomycose*; cf.gr. *derma* "piele"+*mykes* "ciupercă") Infecţie produsă de ciuperci microscopice, localizată la nivelul pielii şi al anexelor ei (unghii, păr).

DERMATOVENEROLOGÍE s.f. (<fr. *dermatovénérologie*) Parte a medicinei care studiază bolile de piele şi bolile venerice.

DERMATÓZĂ s.f. (<fr. *dermatose*) Nume generic pentru bolile de piele. ◇ *Dermatoze profesionale* = boli de piele provocate de contactul cu substanţe toxice (benzol, vopselе, acizi) sau din alte cauze apărute în timpul procesului de muncă.

DERMATOZOONÓZĂ s.f. (<fr. *dermatozoonose*) Boală de piele foarte contagioasă, provocată de paraziţi animali.

DÉRMĂ s.f. (<fr. *derme*; cf. gr. *derma* "piele") Stratul mijlociu al pielii vertebratelor, aşezat sub epidermă şi conţinînd vase sangvine şi limfatice, terminaţii nervoase, corpusculi tactili, fibre conjunctive şi musculare, glande sebacee etc.

DERMÍTĂ s.f. (<fr. *dermite*) Inflamaţie a pielii avînd diferite cauze (infecţioasă, chimică,

mecanică, fizică etc.).
DERMOTRÓP, -Ă adj. (<fr. *dermotrope*) (Despre bacterii sau virusuri) Care prezintă afinitate pentru mucoase sau tegumente.
DEROBÁ vb. I refl. (<fr. *dérober*) (Despre cai) A părăsi brusc direcţia impusă de călăreţ în momentul cînd nu poate trece de un obstacol; a se întoarce în loc. ◆ Fig. A se sustrage, a se eschiva de la ceva.
DEROGÁ vb. I intranz. (<lat. *derogare*, fr. *déroger*) A face o excepţie de la prevederile unui act normativ, ale unui statut sau ale unei convenţii, în temeiul unei aprobări speciale.
DERULÁ vb. I (<fr. *dérouler*) **1.** Tranz. A desfăşura, a desface, a întinde ceva care a fost rulat. **2.** Refl. (Despre acţiuni, evenimente, timp) A se succeda, a se desfăşura.
DERUTÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *dérouter*) A (se) zăpăci, a (se) încurca; a (se) dezorienta.
DERÚTĂ s.f. (<fr. *déroute*) Stare de zăpăceală, de dezorientare.
DERVÍŞ s.m. (<tc. *derviş*; cf. persanul *dervish* "cerşetor") Călugăr musulman. Probabil, iniţial numai peregrini; practicînd cerşetoria, unii dervişi au întemeiat mănăstiri, ordine şi ierarhii ecleziastice.
DES[1]- (DEZ-, DE[4]-) (<lat. *dis-*, fr. *des-*) Element prim de compunere cu sens privativ.
DES[2], DEÁSĂ adj. (lat. *densus*) **I. 1.** Cu părţile componente apropiate sau cu intervale foarte mici între ele. ◆ Care este ţesut strîns, bătut. **2.** Aşezat unul lîngă altul sau foarte aproape unul de altul; strîns. **3.** (Despre ploaie, ceaţă etc.) Compact, dens. **II.** (Şi adverbial) (Care se repetă) de mai multe ori la intervale mici; frecvent. ◆ (Despre mişcări care se repetă) (Care se face) repede, iute, grăbit.
DESACRALIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *désacraliser*) A face să-şi piardă sau a-şi pierde caracterul sacru.
DESÁGĂ s.f. (<ngr. *disakki(on)*, bg. *disagi*) Sac format din două părţi, care se poartă atîrnat pe umăr sau pe şa; fiecare dintre cele două părţi ale acestui obiect; p. ext. traistă.
DESALINIZÁ vb. I tranz. (cf. fr. *dessaler*) A îndepărta sărurile dintr-o soluţie, din sol. ◆ A desăra.
DESÁNT s.n. (<fr. *descente*, rus. *desant*) **1.** Trupe speciale debarcate sau paraşutate pe teritoriul ocupat de inamic. **2.** Trupe de infanterie transportate, în timpul luptei, pe tancuri.
DESĂRÁ vb. I tranz. (<*des*[1]-+*săra*) A îndepărta complet sau parţial sarea dintr-un aliment.
DESĂRCINÁ vb. I tranz. (<*des*[1]-+[în]*sărcina*, după fr. *décharger*) A elibera o persoană de o sarcină, de o obligaţie sau dintr-o funcţie.
DESĂVÎRŞÍ vb. IV (<*de*[3]+*săvîrşi*) **1.** Tranz. şi refl. A face să devină sau a deveni perfect; a (se) perfecţiona. **2.** Tranz. A face ca o acţiune să capete o formă definitivă; a termina, a împlini.
DESĂVÎRŞÍT, -Ă adj. (Şi adverbial) (<*desăvîrşi*) **1.** Perfect, ideal. **2.** (Despre fapte, stări etc.) Deplin, complet, absolut.
DESCALIFICÁ vb. I (<*des*[1]-+*califica*, după fr. *disqualifier*) **1.** Tranz. A declara (pe cineva) nedemn de stimă, de respect; a dezonora. ◆ A elimina un concurent (o echipă) dintr-o competiţie din cauza unei abateri grave de la principiile şi regulamentele sportive. **2.** Refl. A-şi pierde calificarea profesională.
DESCĂLECÁ vb. I intranz. (lat. **discaballicare*) **1.** A coborî de pe cal. **2.** (În cronici) A se aşeza într-un loc întemeind o ţară.
DESCĂLECÁT s.n. (<*descăleca*) **1.** Faptul de a descăleca. **2.** Termen folosit de cronicari şi de unii istorici pentru a desemna întemeierea statelor feudale Ţara Românească şi Moldova, prin aşezarea ("descălecarea") unor grupuri de români conduşi de voievozi.
DESCĂLŢÁ vb. I refl. şi tranz. (lat. *discalciare*) A(-şi) scoate încălţămintea din picioare.
DESCĂRCÁ vb. I (lat. *discaricare*) **1.** Tranz. A scoate, parţial sau în întregime, încărcătura unui vehicul, a unui recipient etc. ◆ A elibera de presiuni exterioare o piesă sau o construcţie. ◆ A scoate sau a slobozi încărcătura unei arme de foc. ◆ A declara oficial că o gestiune a fost corectă, eliberînd gestionarul de orice obligaţii. **2.** Refl. (Despre acumulatori sau condensatori electrici) A-şi pierde încărcătura electrică. ◆ Fig. A da curs liber unor stări sufleteşti, a se elibera sufleteşte. ◇ *A-şi descărca sufletul* (sau *conştiinţa*) = a se uşura de un necaz, de o vină, de o suferinţă morală printr-o confesiune.
DESCĂRCÁRE s.f. (<*descărca*) Acţiunea de a (se) descărca şi rezultatul ei. ◇ *Descărcare electrică* = a) trecere a unui flux electric de la un pol la altul, spontan, prin scînteie sau continuu, prin gaze; b) manifestare amplă a electricităţii din atmosferă, produsă prin fulgere şi trăsnete.
DESCĂRNÁ vb. I (<*des*[1]-+*carne*, după fr. *décharner*) **1.** Refl. A deveni foarte slab. **2.** Tranz. (În industria pielăriei) A curăţa pieile de stratul de carne care rămîne pe ele după cenuşărit.
DESCĂTUŞÁ vb. I tranz. şi refl. (<*des*[1]-+*cătuşă*) A (se) elibera din lanţuri sau din cătuşe; fig. a (se) elibera dintr-o constrîngere, dintr-o apăsare; a (se) dezrobi.
DESCĂZÚT s.n. (<*de*[3]+*căzut*) Număr din care se scade alt număr.
DESCENDÉNT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *descendant*, lat. *descendens, -ntis*) **1.** Adj. Care coboară; coborîtor. **2.** S.m. şi f. Rudă în linie directă coborîtoare; urmaş.
DESCENDÉNŢĂ s.f. (<fr. *descendance*) Rudenie în linie directă coborîtoare; p.ext. totalitatea urmaşilor direcţi ai unei persoane; filiaţie; posteritate.
DESCENTRÁ vb. I tranz. şi refl. (<*des*[1]-+*centra*, după fr. *décentrer*) A face să-şi piardă sau a-şi pierde poziţia simetrică faţă de centru sau faţă de axa iniţială.
DESCENTRALIZÁ vb. I tranz. (<*des*[1]-+*centraliza*, după fr. *décentraliser*) A acorda independenţă administrativă unor organe locale ale administraţiei de stat; a transforma o conducere de la centru în una locală.
DESCHEIÁ vb. I (lat. *disclavare*) **1.** Tranz. A scoate un nasture din butonieră, a face să nu mai fie încheiat. ◆ A desface o haină încheiată în nasturi, în capse etc. **2.** Refl. A se desface din încheieturi, a se desface în bucăţi.
DESCHÍDE vb. III (lat. *discludere*) **1.** Tranz. A da la o parte, a înlătura o uşă, o fereastră, un capac etc.; a face posibil accesul în sau la ceva. ◇ *A-şi deschide sufletul* (sau *inima*) = a face destăinuiri, a se confesa. ◆ A descuia; a permite accesul într-o unitate comercială sau într-o instituţie. ◆ A face să funcţioneze un aparat, a-l porni. ◆ A începe lucrările pentru o exploatare minieră. **2.** Tranz. A desface, a despreuna (ex. *a deschide gura; a deschide ochii; a deschide braţele*). **3.** Tranz. A desface un plic şi a despături scrisoarea. ◆ A întoarce coperta şi filele unei cărţi, ale unui caiet, registru. ◆ A face o incizie în scop chirurgical. **4.** Refl. A se despica, a se crăpa, a se forma găuri. ◆ (Despre răni) A înceta să mai fie închis. ◆ (Despre flori) A-şi desface petalele. ◆ (Despre peisaje, perspectivă) A deveni accesibil vederii. **5.** Tranz. A realiza o cale de acces, de comunicaţie. **6.** Tranz. A porni, a începe o acţiune. ◆ A face prima mişcare la şah. **7.** Tranz. A face să ia naştere, a înfiinţa, a face să funcţioneze o şcoală, o instituţie etc. **8.** Refl. (Despre culori sau obiecte colorate) A căpăta o nuanţă mai luminoasă, mai apropiată de alb. ◆ Fig. A deveni mai prietenos, mai comunicativ. **9.** Refl. (FON.) A trece din seria vocalelor închise în cea a vocalelor deschise.
DESCHÍDERE s.f. (<*deschide*) **I.** Acţiunea de a (se) deschide şi rezultatul ei. ◆ Început, inaugurare. **II. 1.** Distanţa, depărtarea dintre fălcile unei unelte (sau piese) de apucat, de fixat. ◆ Distanţa dintre marginile unui gol. ◆ Locul unde apare sau este făcută o deschizătură, o gaură, o intrare. **2.** Stare de sinceritate, de bunăvoinţă, de comunicativitate. **3.** Lărgimea canalului fonator în timpul articulaţiei sunetelor.
DESCHÍS, -Ă adj. (<*deschide*) **1.** Rezultatul, starea a tot ceea ce a suferit acţiunea de a (se) deschide. ◇ *Scrisoare deschisă* = scrisoare publicată; articol de gazetă sub forma unei scrisori. *Vot deschis* = vot pe faţă, manifestat prin ridicarea mîinilor sau prin răspuns verbal. **2.** Fig. (Şi adverbial) Lipsit de ascunzişuri; sincer, franc. ◇ *Deschis la minte* = deştept, receptiv. *Cu pieptul deschis* = fără teamă. ◆ (Despre conflicte) Declarat, în curs de desfăşurare. **3.** (Despre terenuri) Neîngrădit, neîmprejmuit; întins, drept. ◆ *Port deschis* = port în care au acces navele de orice naţionalitate. **4.** (Despre circuite electrice) Care este întrerupt; (despre aparate electrice de conectare) cu contactele separate.
DESCIFRÁ vb. I tranz. (<*des*[1]-+*cifra*, după fr. *déchiffrer*) **1.** A citi (şi a înţelege) o scriere necunoscută, o scriere convenţională sau un text necitet. ◆ A găsi semnificaţia unei scrieri cifrate. ◆ A interpreta un plan, o hartă etc. ◆ A citi şi a interpreta, la prima vedere, o partitură muzicală. **2.** Fig. A înţelege, a ghici ceva ascuns, obscur.
DESCÍNDE vb. III intranz. (<lat. *descendere*, fr. *descendre*) **1.** A se da jos, a coborî. **2.** A ajunge şi a se opri într-un loc pentru un anumit timp. **3.** A-şi avea originea, a se trage din cineva. **4.** (JUR.) A face o descindere.
DESCÍNDERE s.f. (<*descinde*) Acţiunea de a descinde şi rezultatul ei. ◆ (JUR.) Deplasare a unui organ de urmărire penală la locul săvîrşirii unei infracţiuni, pentru a face constatări şi a strînge probe.
DESCÍNGE vb. III tranz. şi refl. (lat. *discingere*) A(-şi) desface, a(-şi) scoate cureaua, brîul, cingătoarea.
DESCÎLCÍ vb. IV tranz. (<*des*[1]-+[în]*cîlci*

A descurca fire de ață, de păr etc. ◆ Fig. A lămuri, a limpezi.
DESCÎNTÁ vb. I (lat. *discantare*) **1.** Intranz. A rosti descîntece însoțite de anumite gesturi magice. ◆ Tranz. A fermeca, a vrăji. **2.** Tranz. Fig. A mustra, a bate la cap.
DESCÎNTEC s.n. (<*des*^{1}-+*cîntec*) **1.** Faptul de a descînta. ◆ Incantație magică, de origine străveche; vrajă, farmec. **2.** Specie a literaturii populare ritmate, conținînd formule ezoterice, magice, care, însoțite de practici corespunzătoare, serveau, de obicei, ca auxiliar al medicinei primitive și ca principal mijloc de (des)facere a vrăjilor.
DESCLEIÁ vb. I (<*des*^{1}-+*clei*) **1.** Tranz. și refl. A (se) dezlipi, a (se) desface din încleiere. **2.** Tranz. A efectua operația de eliminare a apretului de pe firele textile.
DESCLEȘTÁ vb. I tranz. și refl. (<*des*^{1}-+[în]*cleșta*) **1.** A (se) desprinde dintr-o strînsoare, dintr-o încleștare etc. **2.** A (se) dezlipi, a (se) smulge cu greu dintr-un loc.
DESCOÁSE vb. III (<*des*^{1}-+*coase*) **1.** Tranz. și refl. A (se) desface din cusături. **2.** Tranz. Fig. A pune cuiva întrebări cu insistență. ◆ A analiza amănunțit o problemă, o situație.
DESCOJÍ vb. IV tranz. (<*des*^{1}-+*coji*) A curăța de coajă.
DESCOMPLETÁ vb. I tranz. și refl. (<*des*^{1}-+*completa*, după fr. *décompléter*) A face să devină sau a deveni incomplet.
DESCOMPÚNE vb. III (<*des*^{1}-+*compune*, după fr. *décomposer*) **1.** Tranz. A desface în elementele din care este alcătuit. ◆ Refl. Fig. A se dezmembra, a se destrăma. **2.** Refl. (Despre materii organice) A se altera; a putrezi. **3.** Refl. (Despre oameni) A se schimba în rău din punct de vedere fizic sau moral; (despre față, trăsături etc.) a se deforma; a se crispa.
DESCOMPÚNERE s.f. (<*descompune*) **1.** Acțiunea de a (se) descompune. **2.** Reacție chimică în urma căreia o substanță constituită din molecule cu structură mai complicată trece în mai multe substanțe constituite din molecule cu structură mai simplă. Este reacția inversă combinării.
DESCONCENTRÁ vb. I tranz. (<*des*^{1}-+*concentra*) A lăsa la vatră militarii concentrați.
DESCONGESTIONÁ vb. I tranz. și refl. (<*des*^{1}-+*congestiona*, după fr. *décongestionner*) (Despre țesuturi sau organe) A (se) elibera de un aflux de sînge. ◆ (Despre un loc sau despre o arteră de circulație) A (se) micșora numărul de persoane sau mașini prezente.
DESCONSIDERÁ vb. I tranz. (<*des*^{1}-+*considera*, după fr. *déconsidérer*) A nu acorda stimă, considerație; a disprețui.
DESCOPERÍ vb. IV tranz. (lat. *discoperire*) **1.** A lua, a ridica ceea ce acoperă ceva sau pe cineva; a dezveli. ◆ Refl. A-și scoate căciula, pălăria etc. ◆ Tranz. și refl. A (se) lăsa fără acoperire (legală). ◆ Fig. A (se) da de gol. **2.** A afla, a găsi ceva necunoscut sau ascuns; a dezvălui; a dibăci.
DESCOPERÍRE s.f. (<*descoperi*) **1.** Acțiunea de a descoperi și rezultatul ei. **2.** Fenomen, obiect, faptă, teritoriu aflat, găsit pentru prima oară (ex. *descoperirile geografice*). **3.** Revelație; dezvăluire.
DESCOTOROSÍ vb. IV refl. și tranz. (<*des*^{1}-+*cotorosi*, înv. și reg. "a se debarasa") A (se) debarasa de cineva sau de ceva supărător, incomod; a (se) elibera, a (se) dezbăra.
DESCREIERÁT, -Ă adj. (<*des*^{1}-+*creier*, după fr. *écervelé*) (Și substantivat) (Om) lipsit de rațiune; smintit, nebun, nesăbuit.
DESCRĂȘTE vb. III intranz. (<*des*^{1}-+*crește*, după fr. *décroître*) A se micșora, a se împuțina, a scădea.
DESCREȚÍ vb. IV (<*des*^{1}-+[în]*creți*) **1.** Tranz. A desface creșturile; a netezi, a îndrepta. ◆ Refl. A se întinde, a se netezi, a nu mai fi creț. **2.** Tranz. și refl. A face să nu mai fie sau a nu mai fi încruntat; fig. a (se) destinde, a (se) însenina.
DESCRÍE vb. III tranz. (<fr. *décrire*, după *scrie*) **1.** A prezenta, a înfățișa, a zugrăvi ceva prin cuvinte. **2.** A trasa o linie curbă. **3.** A parcurge o traiectorie.
DESCRÍERE s.f. (<*descrie*) **1.** Acțiunea de a descrie și rezultatul ei. **2.** (LIT.) Mod de expunere constînd în prezentarea plastică a unor obiecte, peisaje, fenomene sau personaje prin intermediul limbajului. ◆ Operă (sau fragment de operă literară) realizată în acest mod.
DESCRIPTÍV, -Ă adj. (<fr. *descriptif*, lat. *descriptivus*) **1.** Care descrie, care se bazează pe descriere; care conține o descriere. **2.** *Geometrie descriptivă* = ramură a geometriei care se ocupă cu reprezentarea figurilor spațiale prin desene executate în plan.
DESCRIPTIVÍSM s.n. (<*descriptiv*) **1.** (LIT.) Abundență de pasaje și amănunte descriptive, fără semnificație în context. ◆ Mod de a face critică literară constînd în simpla descriere a operelor. **2.** (LINGV.) Studiu al limbilor după criterii formale, simplă descriere statică, fără o corelare cu devenirea istorică.
DESCUAMÁ vb. I refl. (<fr. *desquamer*, lat. *desquamare*) (Despre epidermă) A se coji în urma unor boli contagioase (scarlatină, rujeolă) sau de piele.
DESCUIÁ vb. I tranz. (lat. *discuneare*) A deschide cu cheia.
DESCUIÁT, -Ă adj. (<*descuia*) **1.** Care a fost deschis cu cheia; care nu (mai) este încuiat. **2.** Fig. Care este receptiv la nou, care nu este închistat, dogmatic; isteț.
DESCÚLȚ, -Ă adj. (lat. **disculceus* = *disculceatus*) Cu picioarele goale; descălțat.
DESCUMPĂNÍ vb. IV tranz. și refl. (<*des*^{1}-+*cumpăni*) A-și pierde sau a face pe cineva să-și piardă siguranța, încrederea; a (se) dezorienta, a (se) zăpăci.
DESCURAJÁ vb. I refl. și tranz. (după fr. *décourager*) A-și pierde sau a face pe cineva să-și piardă curajul, entuziasmul, încrederea; a (se) demoraliza.
DESCURCÁ vb. I (<*des*^{1}-+[în]*curca*) **1.** Tranz. A face să nu mai fie încurcat; a descîlci. **2.** Refl. și tranz. A ieși sau a face pe cineva să iasă dintr-o situație dificilă, neobișnuită. **3.** Tranz. A lămuri, a clarifica.
DESCUSÚT, -Ă adj. (<*descoase*) (Despre cusături, p.ext., despre un lucru cusut) Cu ața ruptă, destrămat în locul unde a fost cusut; a cărui cusătură este desfăcută.
DESEÁRĂ (DISEÁRĂ) adv. (<*de*^{3}+*seară*) În seara zilei curente; astă-seară.
DESECÁ vb. I tranz. (<*de*^{3}+*seca*, după fr. *dessécher*) A elimina apa de pe unele terenuri sau din unele materiale.
DESEMNÁ vb. I tranz. (<fr. *désigner*, lat. *designare*, după *semn*) A indica o persoană pentru îndeplinirea unei sarcini, pentru ocuparea unei funcții ori a unei demnități. ◆ A numi într-o funcție.
DESÉN s.n. (<fr. *dessin*) **1.** Reprezentare grafică a unui obiect, a unei figuri, a unui peisaj pe o suprafață plană. **2.** Arta sau tehnica de a desena. ◇ *Desen tehnic* (sau *liniar*) = reprezentare grafică a obiectelor tehnice (piese, organe de mașini etc.) în scopul fabricării lor. **3.** Planul unei construcții. **4.** Ornamentația unei țesături.
DESENÁ vb. I (<fr. *dessiner*) **1.** Tranz. A executa un desen. **2.** Refl. A se contura, a se profila, a se preciza.
DESENATÓR, -OÁRE s.m. și f. (<fr. *dessinateur*) Persoană care desenează; profesionist al desenului tehnic sau artistic.
DESENSIBILIZÁ vb. I tranz. (<fr. *désensibiliser*) A efectua o desensibilizare.
DESENSIBILIZÁRE s.f. (<*desensibiliza*) **1.** Metodă terapeutică prin care se previne sau se neutralizează sensibilitatea unei persoane față de anumite medicamente, vaccinuri, seruri etc. **2.** Diminuare a sensibilității unei emulsii fotografice.
DESÉRT s.n. (<fr. *dessert*) Ultimul fel de mîncare, compus, de obicei, din prăjituri, fructe etc.; timpul cînd se servește acest fel de mîncare.
DESERVÍ[1] vb. IV tranz. (<fr. *desservir*) A face un rău serviciu cuiva, a acționa în dauna cuiva, a nu servi cum trebuie.
DESERVÍ[2] vb. IV tranz. (<fr. *desservir*, lat. *deservire*) **1.** A presta un serviciu în folos public, a servi o colectivitate. **2.** A supraveghea și a dirija funcționarea unei mașini sau a unui agregat.
DESERVÍCIU s.n. (<*des*^{1}-+*serviciu*) Contraserviciu, faptă defavorabilă, dezavantajoasă.
DESESIZÁ vb. I (<fr. *dessaisir*) (JUR.) **1.** Tranz. A face să înceteze învestirea unui organ de jurisdicție pentru soluționarea unui litigiu, prin hotărîrea acestuia (ex. în caz de necompetență) sau prin hotărîrea unui organ de jurisdicție superior. **2.** Refl. (Despre autorități) A se declara incompatibil pentru cercetarea și soluționarea unui litigiu.
DESETÍNĂ (DESEÁTINĂ) s.f. (<bg., scr. *desetina*) **1.** (În sec. 15-18; în Moldova) Dijmă care reprezenta a zecea parte din anumite produse; zeciuială, dijmă. **2.** Unitate de măsură agrară rusească, folosită odinioară și la noi, egală cu 1,09 ha.
DESFÁCE vb. III (lat. *dis-facere*) **1.** Tranz. și refl. A (se) separa în părțile componente, a (se) descompune. ◆ Tranz. A face ca ceva să revină la starea anterioară; a strica. ◆ A pune capăt unei învoieli, unui contract etc. **2.** Tranz. și refl. A (se) desprinde din locul sau din legătura în care a fost fixat. **3.** Refl. și tranz. (Despre oameni) A (se) despărți de cineva sau de ceva. **4.** Tranz. A deschide dezlegînd, tăind etc. ◆ A desfășura întinzînd; a derula, a despături. ◆ Refl. (Despre flori) A-și deschide petalele; a înflori. **5.** Tranz. A vinde produse. **6.** Intranz. (În superstiții) A înlătura vrăjile care apasă asupra cuiva.
DESFĂCĂTÓR s.n. (<*desface*) **1.** Instalație de desfoiat, destrămat, curățat și amestecat bumbacul. **2.** Mașină folosită pentru defibrarea deșeurilor rezultate în filaturile de bumbac.

DESFĂȘÁ vb I tranz. (lat. *disfasciare*) A desface fașa (și scutecele) de pe un nou-născut.
DESFĂȘURÁ vb. I (lat. *disfasciolare* sau *des*^{1}-+[în]*fășura*) **1.** Tranz. A face ca ceva să nu mai fie înfășurat, împăturit, strîns; a desface, a întinde. ◆ A dispune o unitate militară în formație de luptă. **2.** Refl. Fig. (Despre priveliști, drumuri) A se întinde în fața ochilor (pînă departe). **3.** Refl. (Despre fapte, evenimente, acțiuni) A se petrece, a decurge, a evolua succesiv. **4.** Tranz. A înfăptui o acțiune, a susține o activitate de durată, în etape succesive și pe un plan larg.
DESFĂTÁ vb. I. refl. A-și petrece timpul într-o stare de încîntare, de mulțumire; a se distra; a simți o mare plăcere; a se delecta. ◆ Tranz. A încînta, a fermeca.
DESFÍDE vb. III tranz. (<fr. *défier*, lat. *diffidere*, după *sfida*) **1.** A chema, a provoca pe cineva să dovedească un lucru știind că nu va reuși. ◆ A spune, a declara cuiva că nu este crezut sau că este considerat incapabil. **2.** A înfrunta, a sfida un pericol, o primejdie; a brava.
DESFIGURÁ vb. I tranz. (după fr. *défigurer*) A strica, a urîți fața, înfățișarea cuiva; a poci, a sluți.
DESFIINȚÁ vb. I tranz. (<*des*^{1}-+ [în]*ființa*) A face ca ceva să înceteze de a mai exista; a suprima; a distruge; a dizolva; a nimici. ◆ A abroga, a anula un contract, o convenție etc.
DESFOIÁ vb. I (<*des*^{1}-+[în]*foia*) **1.** Tranz. A desprinde, a smulge petalele unei flori. **2.** Refl. (Despre flori sau boboci) A înflori, a se deschide.
DESFRÎNÁ vb. I refl. (<*des*^{1}-+[în]*frîna*) A se destrăbăla, a duce o viață imorală, coruptă; a se deprava.
DESFRÎU s.n. (<*des*^{1}-+*frîu*) Corupție, depravare, imoralitate; purtare, atitudine desfrînată. ◆ Fig. Exces.
DESFRUNZÍ vb. IV refl. (<*des*^{1}-+[în]*frunzi*) A-și pierde frunzele. ◆ Tranz. A despuia de frunze, a defolia.
DESFUNDÁ vb. I tranz. (<*des*^{1}-+[în]*funda*) **1.** A deschide un butoi scoțîndu-i fundul sau dîndu-i cep; a destupa o sticlă. ◆ A curăța, a goli un canal, o conductă etc. **2.** A face ca un drum să devină impracticabil din cauza noroiului, a apei revărsate etc. **3.** A ara adînc un teren înțelenit.
DESHĂMÁ vb. I tranz. (<*des*^{1}-+[în]*hăma*) A scoate hamul de pe cal, a desprinde calul de la vehicul.
DESHIDRATÁ vb. I tranz. și refl. (<fr. *déshydrater*) (Despre corpuri) A pierde sau a face să-și piardă (parțial) apa conținută.
DESHIDRATÁRE s.f. (<*deshidrata*) Acțiunea de a (se) deshidrata și rezultatul ei; eliminarea totală sau parțială a apei pe care o conține un corp în mod normal. ◆ (MED.) Pierdere anormală a apei din țesuturile organice prin transpirație, prin vărsături repetate sau prin scaune diareice.
DESHUMÁ vb. I tranz. (<*des*^{1}-+[în]*huma*) A dezgropa osemintele unui mort; a exhuma.
DESIGILÁ vb. I tranz. (<*des*^{1}-+*sigila*) A rupe sigiliul de pe un obiect.
DESIGN s.n. (<engl., fr. *design*) **1.** Disciplină care se ocupă de estetica obiectului de serie, a produsului industrial; p. ext. domeniu complex care include întregul orizont al armonizării ambientului. **2.** Formă, aspect exterior, fel în care se prezintă un lucru (din punct de vedere estetic).
DESIGNER s.m. (<engl. *designer*) Specialist în design.
DESÍGUR adv. (<*de*^{3}+*sigur*) **1.** Da^{1}. **2.** Fără îndoială, negreșit, precis.
DESÍME s.f. (<*des*^{2}) Însușirea de a fi des, compact, îndesat. ◆ Desiș.
DESINCRONIZÁ vb. I tranz. și refl. (<*des*^{1}-+*sincroniza*) A face să-și piardă sau a-și pierde sincronismul.
DESINÉNȚĂ s.f. (<fr. *désinence*) Element morfologic care, adăugat la tema unui cuvînt, exprimă în flexiunea nominală cazul, numărul (la adjectiv și genul), iar în flexiunea verbală, persoana, numărul (și diateza).
DESINIT s.n. (cuv. lat.) Termen folosit la descrierea lucrărilor sau a manuscriselor, pentru a indica cuvintele care încheie un text.
DESISTÁ vb. I tranz. (<fr. *désister*) (JUR.) A renunța la o acțiune sau la un drept ce urma să fie valorificat pe cale de acțiune.
DESÍȘ s.n. (<*des*^{2}) Grup des de arbuști, tufișuri sau buruieni înalte; crîng; p.ext. pădure tînără foarte deasă.
DESLUȘÍ vb. IV tranz. (<bg. *doslušam*) **1.** A distinge, a deosebi; a percepe, a recunoaște (cu văzul sau cu auzul). ◆ (Despre lumină) A face să apară clar conturul lucrurilor. **2.** A lămuri, a clarifica o idee, o problemă etc. ◆ (Despre idei, probleme etc.) A deveni limpede, explicit; a se clarifica. **3.** A explica (cuiva ceva), a(-l) lămuri. ◆ A se edifica asupra unui lucru; a înțelege.
DESMÁN s.m. (<fr. *desman*) Mamifer insectivor acvatic, mic, cu glande de mosc și blană prețioasă; șobolan moscat (*Desmana moschata*).

desman

DESMÍN s.n. (<fr. *desmine*) Alumosilicat hidratat de sodiu și calciu alb, gălbui sau roșiatic, sticlos, cu cristale prismatice grupate în formă de snopi, întîlnit în cavitățile rocilor bazice și în filoane hidrotermale.
DESMODRÓM, -Ă adj. (<fr. *desmodrome*) (Despre mecanisme) La care legăturile dintre elemente asigură o mișcare univocă și complet determinată a oricărui element condus.
DESOLIDARIZÁ vb. I refl. (<fr. *désolidariser*) A se separa, a se distanța de opiniile, atitudinile și acțiunile cuiva în semn de dezaprobare; a nu mai fi solidar cu cineva.
DESOLVATÁ vb. I tranz. (<fr. *désolvater*) (CHIM.) A efectua operația de eliminare a unui lichid dintr-o soluție.
DESPACHETÁ vb. I tranz. (<*des*^{1}-+[îm]*pacheta*, după fr. *dépaqueter*) A scoate un obiect din ambalajul în care se află. ◆ A desface un pachet, o ladă, o valiză (pentru a scoate conținutul).
DESPĂDURÍ vb. IV tranz. (<*des*^{1}-+[îm]*păduri*) A tăia (în mod nerațional) pădurile dintr-o regiune. ◆ A defrișa.
DESPĂGUBÍ vb. IV tranz. (<*des*^{1}-+*păgubi*) A plăti unei persoane (unei instituții, unei țări) o sumă de bani pentru repararea unui prejudiciu; a compensa.
DESPĂRȚÍ vb. IV (lat. **dispartire*) **1.** Refl. A se îndepărta de cineva sau de ceva, plecînd în altă parte; a părăsi vremelnic sau definitiv pe cineva sau ceva. ◆ Fig. A se detașa sufletește, a se înstrăina de cineva sau de ceva; a rupe legăturile cu cineva. ◆ A se lipsi de..., a renunța la... **2.** Refl. A divorța. **3.** Tranz. (Despre obstacole, bariere etc.) A separa, a izola. ◆ Tranz. și refl. A (se) împărți, a (se) separa, a (se) delimita; a (se) segmenta.
DESPĂRȚÍRE s.f. (<*despărți*) **1.** Faptul de a (se) despărți. **2.** Separare; momentul sau perioada separării. **3.** Divorț. **4.** Diviziune, segmentare.
DESPĂRȚITÚRĂ s.f. (<*despărți*) **1.** Parte (dintr-un vas, încăpere etc.) separată de rest. **2.** Element de construcție folosit pentru a despărți, pentru a delimita ceva.
DESPĂTURÍ vb. IV tranz. (<*des*^{1}-+[îm]*pături*) A desface ceva care a fost strîns, împăturit.
DESPERÁ (DISPERÁ) vb. I intranz. (<lat. *desperare*) A-și pierde orice speranță; a deznădăjdui.
DESPERÁRE (DISPERÁRE) s.f. (<*despera*) Faptul de a despera; deznădejde; suferință. ◇ Loc. adv. *Cu desperare* = în mod deznădăjduit; fig. din toate puterile, tare, aprig, nebunește.
DESPERECHEÁ vb. I tranz. (<*des*^{1}-+[îm]*perechea*) **1.** A despărți elementele unei perechi. **2.** A descompleta (luînd o parte din ceea ce formează o serie).
DESPICÁ vb. I (lat. **despicare*) **1.** Tranz. A desface în bucăți un obiect, tăindu-l sau spărgîndu-l pe lungime. ◇ *A despica firul în patru* = a analiza amănunțit, cu minuțiozitate exagerată. ◆ Fig. A pătrunde cu perspicacitate un lucru complex; a analiza, a interpreta. **2.** Tranz. și refl. A (se) crăpa, a (se) spinteca (pe o anumită porțiune). **3.** Tranz. A trece prin..., a străbate, a răzbate.
DESPIEDICÁ vb. I tranz. (<*des*^{1}-+[îm]*piedica*) **1.** A scoate piedica de la picioarele unui animal sau de la roata unui vehicul. **2.** A ridica piedica de la o armă de foc.
DESPLETÍ vb. IV tranz. și refl. (<*des*^{1}-+[îm]*pleti*) A (se) desface din împletitură; a (se) deșira. ◆ A(-și) desface cosițele.
DESPÓT s.m. (<ngr. *despotis*, fr. *despote*) **1.** (În antic. și în ev. med.) Conducător cu puteri discreționare; tiran. ◆ Fig. Om excesiv de autoritar cu alții, care vrea să-și impună voința cu orice preț. **2.** (În Imperiul Bizantin) Guvernator autonom al unei provincii, al unui ținut.
DESPOTÍSM s.n. (<fr. *despotisme*) Regim politic caracterizat prin exercitarea arbitrară, de către o persoană, a unei puteri nelimitate, neîngrădite de nici o lege; tiranie, absolutism. ◆ Fig. Comportare sau atitudine autoritară, discreționară, arbitrară.
DESPOTMOLÍ vb. IV tranz. (<*des*^{1}-+[îm]*potmoli*) A scoate pe cineva sau ceva din împotmolire. ◆ A curăța un canal, un bazin etc. de nămolul depus pe fund.
DESPOVĂRÁ vb. I tranz. (<*des*^{1}-+[îm]-

povăra) A lua sau a ușura cuiva povara.
DESPRĂFUÍRE s.f. (<*des*[1]-+*prăfuire*) Operație de eliminare sau de reținere a prafului dintr-un curent de aer sau de gaz.
DÉSPRE prep. (<*de*[2]+*spre*) **1.** (Introduce un complement indirect, circumstanțial de relație sau un atribut) În legătură cu..., privitor la..., de. ◆ (Pop.; introduce un atribut care exprimă linia de înrudire) După, dinspre. **2.** (Introduce un complement circumstanțial de loc sau un atribut care exprimă locul) Din partea, din regiunea, de la. **3.** (Introduce un complement circumstanțial de timp) Aproape de..., către, înspre.
DESPRESURÁ vb. I tranz. (<*des*[1]-+[îm]*presura*) (MILIT.) A scoate din încercuirea inamicului o unitate militară, o localitate etc.
DESPRÍNDE vb. III (<*des*[1]-+*prinde*) **I.** Tranz. **1.** A desface, a separa unele de altele lucruri unite, prinse împreună. **2.** A rupe, a dezlipi, a lua ceva din locul în care era prins, așezat. ◆ A desface un obiect din balamale, nasturi, șireturi etc. **II.** Refl. **1.** A se desface și a cădea sau a se îndepărta de locul unde era prins, așezat. **2.** A se desface dintr-un tot, a se separa; a se contura, a se desluși. ◆ (Despre oameni) A ieși dintr-un grup, dintr-o mulțime; a se îndepărta de cineva sau de ceva. **3.** Fig. A rezulta, a reieși, a se distinge, a se înțelege.
DESPUIÁ vb. I (lat. *dispoliare*) **1.** Tranz. și refl. A (se) dezbrăca în pielea goală. ◆ A (se) desfrunzi; a lăsa sau a rămîne fără verdeață. **2.** Tranz. A-i lua cuiva tot ce are; a jefui, a prăda. **3.** Tranz. A scoate dintr-o scriere, dintr-o publicație periodică etc. tot ce prezintă interes dintr-un anumit punct de vedere.
DESPUIÉRE s.f. (<*despuia*) Acțiunea de a (se) despuia și rezultatul ei. ◇ *Despuierea scrutinului* = scoaterea din urne a buletinelor de vot și numărarea lor.
DESTĂINUÍ vb. IV (<*des*[1]-+*tăinui*) **1.** Tranz. A spune, a mărturisi cuiva o taină; a dezvălui; a divulga. **2.** Refl. A-și da pe față, a-și declara gîndurile sau sentimentele.
DESTÍN s.n. (<fr. *destin*) Forță (sau voință) supranaturală care hotărăște irevocabil tot ce se petrece în viața omenirii sau a unei persoane; urmarea acestei hotărîri; soartă, fatalitate. ◆ Linia, conținutul, sensul unei existențe.
DESTINÁ vb. I tranz. (<fr. *destiner*, lat. *destinare*) **1.** A stabili, a hotărî dinainte destinația (cuiva sau a ceva); a hărăzi. **2.** A predestina, a ursi; a meni.
DESTINATÁR, -Ă s.m. și f. (<fr. *destinataire*) Persoană către care i se destinează, i se trimite ceva; adresant.
DESTINÁȚIE s.f. (<fr. *destination*, lat. *destinatio, -onis*) **1.** Întrebuințare (dinainte hotărîtă); funcție. **2.** Loc către care se îndreaptă cineva sau unde se trimite ceva.
DESTÍNDE vb. III refl. (<*des*[1]-+[în]*tinde*, după fr. *détendre*) **1.** A slăbi din încordare. ◆ (Despre nervi, despre oameni) A se liniști, a se relaxa, a se deconecta. **2.** (Despre ființe, despre corpul sau părți ale corpului lor) A se întinde, a se îndrepta.
DESTÍNDERE s.f. (<*destinde*) **1.** Faptul de a se destinde. ◆ Atenuarea, înlăturarea unei stări de încordare psihică sau de tensiune socială. **2.** Creștere a volumului unui gaz; expansiune, detentă.
DESTITUÍ vb. IV tranz. (<fr. *destituer*, lat. *destituere*) A înlătura, a scoate o persoană dintr-o funcție; a revoca, a demite.
DESTÓINIC, -Ă adj. (cf. sl. *dostoinŭ*) **1.** Vrednic, merituos. ◆ Isteț; îndemînatic. **2.** (Urmat de un verb la infinitiv sau la conjunctiv) Capabil; p. ext. în măsură (să...), competent.
DESTRĂBĂLÁ vb. I refl. (<*destrăbălat*) A duce o viață de desfrîu; a avea purtări dezmățate.
DESTRĂBĂLÁT, -Ă adj., s.m. și f. **1.** Adj. Care duce o viață imorală. ◆ (Despre purtarea, ținuta oamenilor) Care denotă imoralitate, plin de imoralitate. **2.** S.m. și f. Persoană desfrînată.
DESTRĂMÁ vb. I (<*des*[1]-+*tramă*) **1.** Refl. (Despre țesături sau obiecte țesute) A se desface în fire; a se rări; a se rupe. **2.** Tranz. și refl. (Și fig.) A (se) desface, a (se) mărunți; a (se) dizolva, a (se) risipi, a (se) împrăștia.
DESTRĂMĂTÓR s.n. (<*destrăma*) Mașină folosită la destrămarea și prelucrarea unor materiale în industria hîrtiei și a celulozei, în filatură.
DESTÚL, -Ă adj., adv. (<*de*[3]+*sătul*) **1.** Adj., adv. (Care este) în cantitate suficientă, atît cît trebuie. **2.** Adj., adv. (Care este) în cantitate (număr) mare; mult. ◆ (Care este) mai mult decît trebuie, prea mult. ◆ (Cu valoare de interjecție) Ajunge! Încetează! **2.** Adv. Suficient, mult. ◆ (Urmat de prep. "de", exprimă o aproximare, o relativizare a unei determinări) Aproape, suficient de..., relativ. *S-a descurcat destul de bine. O fată destul de frumoasă.*
DESTUPÁ vb. I tranz. (<*des*[1]-+[a]*stupa*) **1.** A scoate dopul, capacul etc. unui recipient înfundat; a desfunda. **2.** A da la o parte ceea ce acoperă o deschizătură, o gaură etc.; a descoperi, a dezveli.
DEȘTELENÍ vb. IV tranz. (<*des*[1]-+[în]*țeleni*) A ara adînc o suprafață (multă vreme) necultivată sau cultivată cu plante perene.
DESUBLIMÁ vb. I intranz. (<fr. *désublimer*) (FIZ.; despre substanțe) A trece direct din stare gazoasă în stare solidă.
DESUÉT, -Ă adj. (<lat. *desuetus*, fr. *désuet*) Căzut în desuetudine; învechit, perimat; demodat.
DESUETÚDINE s.f. (<lat. *desuetudo, -inis*, fr. *désuétude*) *A cădea in desuetudine* = a ieși din uz; a se învechi, a se perima; a se demoda.
DESULFITÁ vb. I tranz. (<fr. *désulfiter*) A elimina compușii de sulf din must sau din unele vinuri care au fost tratate.
DESULFURÁ vb. I tranz. (<fr. *désulfurer*) A efectua operația de îndepărtare a sulfului din gaze sau metale topite.
DESZĂPEZÍ vb. IV tranz. (<*des*[1]-+[în]*zăpezi*) A curăța, a elibera de sau din zăpada depusă în cantitate mare (drumuri, locuri, mașini etc.).
DESZĂVORÎ vb. IV tranz. (<*des*[1]-+*zăvorî*) A da într-o parte zăvorul pentru a deschide o ușă, o poartă, o cameră etc. încuiată.
DEȘĂNȚÁT, -Ă adj. (cf. *deșanț*, reg. "în mod ciudat") (Despre oameni; și substantivat) Dezmățat (în atitudini, în îmbrăcăminte etc.). ◆ Lipsit de decență, nerușinat.
DEȘELÁ vb. I tranz. (<*des*[1]-+*șale*) A frînge sau a îndoi spinarea unui animal, p. ext. a unui om, prin poveri prea grele sau lovituri puternice. ◆ Refl. A-și vătăma spinarea, a se speti muncind din greu.
DEȘÉRT, -ÁRTĂ adj., s.n. (lat. (**I**) *desertus*, (**II**) din lat. *desertum*, fr. *désert*) **I.** Adj. **1.** Care nu conține nimic, care este gol. **2.** (Despre terenuri sau regiuni) Lipsit de vietăți sau de vegetație; pustiu. ◆ Nelocuit, nepopulat. **3.** Fig. Lipsit de temei, amăgitor; zadarnic. **II. 1.** S.n. Spațiu gol, pustiu. ◆ Regiune aridă, (aproape) lipsită de vegetație, de faună, de populație, de precipitații și de ape; pustiu; mare întindere de nisip sau de piatră. Cel mai mare deșert din lume este Sahara, în Africa, avînd o suprafață de 7 770 000 km^2. **2.** *A lua în deșert* = a batjocori, a nesocoti.

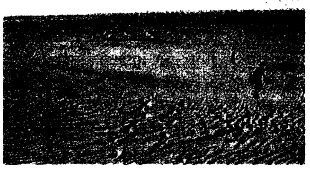
deșert (II)

DEȘERTÁ vb. IV (<*deșert*) **1.** Tranz. A goli un recipient. ◇ *A deșerta sacul* = a spune tot ce știe (noutăți, glume etc.). **2.** Refl. (Despre locuri populate) A se goli, a deveni pustiu.
DEȘERTĂCIÚNE s.f. (<*deșert*) **1.** Zădărnicie. **2.** Ușurință, vanitate.
DEȘÉU s.n. (<fr. *déchet*) Rest nefolosit rămas dintr-un material supus unui proces tehnologic.
DEȘEUÁ vb. I tranz. (<*des*[1]-+[în]*șeua*) A scoate șaua de pe cal.
DEȘÍ conj. (<*de*[3]+*și*) Cu toate că, măcar că.
DEȘIRÁ vb. I (lat. *diserrare*; cf. *șir*) **1.** Tranz. și refl. A (se) desface din împletitură; a (se) despleti, a (se) destrăma. ◆ A (se) desface dintr-un șir (de mărgele). ◆ A desfășura sau a face să se desfășoare un fir de pe un ghem, un mosor etc. **2.** Refl. (Despre corpul omenesc) A se destinde în lungime.
DEȘIRÁT, -Ă adj. (<*deșira*) **1.** Desfăcut din împletitură sau din înșiruire; destrămat; (despre gheme, ață etc.) desfășurat în fire lungi. ◆ Fig. (Despre manifestări ale gîndirii) Fără șir; dezlînat. **2.** Fig. (Despre oameni) Exagerat de înalt și slab.
DEȘTÉPT, -EÁPTĂ adj. (lat. *de-excitus*) **1.** (Și substantivat) Care înțelege repede și posedă multe cunoștințe; ager la minte, inteligent, cu o memorie bună. ◆ (Despre vorbe sau despre acțiuni) Bine gîndit, iscusit. ◆ (Uneori cu o nuanță peiorativă) Șiret, viclean; abil. **2.** Care nu doarme; treaz.
DEȘTEPTÁ vb. I (lat. *de-excitare*) **1.** Refl. și tranz. A (se) trezi din somn sau din inconștiență. ◆ A (se) trezi dintr-o stare de amorțeală; p. ext. a reveni sau a face să revină la viață. **2.** Refl. (Despre sentimente, idei etc.) A se ivi; a se stîrni. **3.** Refl. A deveni conștient, a ajunge să-și dea seama de realitate; a deveni (mai) deștept.
DEȘTEPTÁRE s.f. (<*deștepta*) Faptul de a (se) deștepta. ◆ Momentul cînd se trezește cineva din somn. ◆ Semnal sonor care trezește și anunță începutul programului în cazărmi, internate etc.

DEŞTEPTĂTÓR, -OÁRE adj. (<*deştepta*) Care deşteaptă, care trezeşte. ◇ *Ceas deşteptător* (şi substantivat, n.) = ceas care sună la ora dorită, pentru a deştepta pe cineva din somn.

DEŞUCHEÁT, -Ă adj. (<*des*[1]-+*şucheat*, reg. "smintit") (Despre oameni şi despre acţiunile lor; şi substantivat) **1.** Nebun, smintit. **2.** Dezmăţat, destrăbălat.

DEŞURUBÁ vb. I tranz. (<*des*[1]-+[în]*şuruba*) A învîrti un şurub în sensul invers celui de înşurubare, pentru a-l scoate din locul unde era fixat. ◆ A demonta ceva prins în şuruburi.

DETAILÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *détailliste*) (Comerciant) care vinde cu amănuntul.

DETALIÁ vb. I tranz. (<fr. *détailler*, it. *dettagliare*) A demonstra, a analiza, a prezenta, a expune (ceva) amănunţit.

DETÁLIU s.n. (<it. *dettaglio*, fr. *détail*) Parte, amănunt dintr-un întreg (operă de artă, plan). ◆ Amănunt al unei împrejurări, al unei întîmplări. ◆ Lucru mărunt, mai puţin important. ◇ Loc. adv. *În detaliu* = amănunţit; cu amănuntul, cu bucata.

DETARTRÁ vb. I tranz. (<fr. *détartrer*) A înlătura tartrul format pe cazane, pe dinţi etc.

DETAŞÁ vb. I (<fr. *détacher*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) desprinde, a (se) desface, a (se) separa dintr-un întreg, dintr-un grup etc. ◆ Refl. Fig. A se desprinde, a se îndepărta de o situaţie, de o preocupare. **2.** Tranz. A schimba temporar locul de muncă al unui angajat. **3.** Refl. A ieşi în evidenţă, a se evidenţia; a se distanţa, a întrece cu mult.

DETAŞAMÉNT s.n. (<fr. *détachement*) **1.** Grup de militari constituit ocazional pentru o anumită misiune. **2.** Grup, echipă.

DETECTÁ vb. I tranz. (<fr. *détecter*) **1.** A identifica, a descoperi ceva ascuns sau nevăzut. ◆ A capta anumite semnale; a descoperi ceva. **2.** (TELEC.) A realiza o detecţie.

DETECTÍV s.m. (<fr. *détective*) Agent (secret) în serviciul poliţiei sau particular, care se ocupă cu anumite investigaţii.

DETECTÓR s.n. (<fr. *détecteur*) **1.** Aparat sau dispozitiv utilizat pentru a detecta ceva. ◇ *Detector de metale* = aparat electronic pentru detectarea obiectelor de metal ascunse vederii. *Detector de proximitate* = aparat electronic care detectează apropierea unei persoane sau a unui obiect de o zonă controlată. *Detector colorimetric* = aparat pentru detectarea concentraţiei gazelor toxice în aer. **2.** (TELEC.) Dispozitiv care pune în evidenţă prezenţa undelor electromagnetice. ◆ Circuit electric folosit la detecţie. **3.** *Detector de particule* = instrument pentru stabilirea prezenţei radiaţiilor ionizante într-un mediu şi pentru determinarea intensităţii lor.

DETÉCŢIE s.f. (<fr. *détection*) **1.** Acţiunea de a detecta şi rezultatul ei. **2.** (TELEC.) Demodulaţie a oscilaţiilor de înaltă frecvenţă.

DETENSIONÁ vb. I tranz. (<*des*[1]-+*tensiona*) A reduce sau elimina o tensiune (mecanică, electrică, psihică).

DETÉNTĂ s.f. (<fr. *détente*) **1.** (FIZ.) Destindere a volumului unui gaz. **2.** (SPORT) Săritură; capacitatea de a realiza o săritură cît mai înaltă.

DETENŢIÚNE s.f. (<fr. *détention*, lat. *detentio, -onis*) (JUR.) **1.** Reţinere (arestare) pentru cercetări judiciare; pedeapsă privativă de libertate. **2.** Stăpînire temporară a unui bun ce trebuie restituit.

DETERGÉNT, -Ă s.m., adj. (<fr. *détergent*) (Produs) care are proprietatea de a spăla, de a curăţa, de a degresa.

DETERIORÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *détériorer*, lat. *deteriorare*) A (se) uza, a (se) strica, a (se) defecta, a (se) degrada.

DETERMINÁ vb. I tranz. (<fr. *déterminer*, lat. *determinare*) **1.** A fi cauza apariţiei, dezvoltării sau modificării unui fenomen; a cauza, a condiţiona. **2.** A fixa, a stabili, a preciza. ◆ A calcula, a deduce. **3.** A face pe cineva să ia o hotărîre. **4.** (GRAM.) A preciza însuşiri, moduri, circumstanţe etc. ale unor substantive, verbe etc.

DETERMINÁNT, -Ă adj., s.m. (<fr. *déterminant*) **1.** Adj. Care determină, apt să determine; hotărîtor. **2.** S. m., adj. (GRAM.) (Termen al unui raport sintactic) care precizează sensul unui determinat (cuvînt, propoziţie). **3.** S.m. Expresie matematică ce serveşte la rezolvarea ecuaţiilor (şi sistemelor de ecuaţii) de gradul doi.

DETERMINÁRE s.f. (<*determina*) **1.** Acţiunea de a determina şi rezultatul ei. ◆ Fermitate, hotărîre. ◆ Cauzalitate; motivaţie. **2.** (GRAM.) Precizare a conţinutului unui cuvînt sau al unei propoziţii cu ajutorul unui determinant.

DETERMINÁT, -Á adj., s.m. (<*determina*) **1.** Adj. Precizat, stabilit. ◆ Cauzat, condiţionat. ◆ (Despre cuvinte) Precizat printr-un raport de determinare. **2.** S.m., adj. (GRAM.) (Termen al unui raport sintactic) care este regentul unui termen determinant.

DETERMINÍSM s.n. (<fr. *déterminisme*) (FILOZ.) Teorie, concepţie conform căreia tot ce există sau se întîmplă are o cauză şi se află într-o interdependenţă guvernată de legi obiective, permanente şi imuabile. Existenţa lumii este concepută ca un proces neîntrerupt, sub forma unei înlănţuiri cauză-efect-cauză, care este însuşi mecanismul evoluţiei, al devenirii. Determinismul a fost teoretizat (diferit) atît de gînditori care se sprijineau pe observaţia directă, pe rezultatele ştiinţei, cît şi de ceilalţi, care vedeau în desfăşurarea procesuală a lumii expresia concretă a manifestărilor ideilor sau voinţei divine. Multe curente de gîndire au stabilit tipuri de determinism fundamentate pe anumite concluzii parţiale referitoare la evoluţia omenirii: determinism ideologic, determinism biologic, determinism geografic, determinism economic, determinism social etc. Inadmisibile ca principii unice, acestea se completează, certificînd şi întărind ideea unui determinism universal, la care se adăugă o infinitate de precizări şi nuanţe.

DETESTÁ vb. I tranz. şi refl. (recipr.) (<fr. *détester*, lat. *detestari*) A (se) dispreţui profund, a (se) urî; a nu (se) putea suferi.

DETESTÁBIL, -Á adj. (<fr. *détestable*, lat. *detestabilis*) Demn de dispreţ, de ură; oribil. ◆ Rău, de slabă calitate; care provoacă o dezamăgire profundă.

DETIMBRÁRE s.f. (<*de*[4]-+*timbru*) (TELEC.) Operaţie de accentuare sau de diminuare a ponderii anumitor frecvenţe din banda de frecvenţă a unui canal de transmisiune fonică, în scopul ameliorării calităţii sunetului sau al obţinerii unor efecte speciale.

DETONÁ vb. I (<fr. *détoner*) **1.** Tranz. A declanşa o explozie. **2.** Intranz. A exploda.

DETONÁNT, -Ă adj. (<fr. *détonant*) Care poate exploda, producînd o detonaţie; detonabil, exploziv. ◆ Care poate iniţia detonaţia unui exploziv.

DETONATÓR s.n. (<fr. *détonateur*) Dispozitiv format dintr-o capsă detonantă şi un aprinzător chimic, folosit pentru provocarea detonaţiei unei încărcături explozive.

DETONÁŢIE s.f. (<fr. *détonation*) Reacţie chimică (în general de ardere) explozivă, cu o puternică acţiune distructivă, însoţită de un zgomot intens, şocant; explozie.

DETRACÁ vb. I refl. (<fr. *détraquer*) A se dezechilibra mintal; a se sminti; a decădea din punct de vedere moral. ◆ (Despre maşini) A se defecta.

DETRACTÁ vb. I tranz. (<fr. *détracter*) A contesta meritele, valoarea cuiva; a defăima, a ponegri.

DETRACTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *détracteur*, lat. *detractor, -oris*) Persoană care contestă meritele cuiva; calomniator.

DETRIMÉNT s.n. (<fr. *détriment*, lat. *detrimentum*) Daună, prejudiciu. ◇ Loc. prep. *În detrimentul cuiva* = în defavoarea, în paguba cuiva.

DETRÍTIC, -Ă adj. (<fr. *détritique*) (GEOL.) Provenit din sfărîmarea naturală a altor roci; clastic.

DETRÍTUS s.n. (<fr. *détritus*, lat. *detritus*) **1.** Material rezultat din sfărîmarea rocilor sub acţiunea agenţilor externi. **2.** Material granular mărunt rezultat din uzura pietrei de pavaj, din cauza circulaţiei. **3.** Material granular rezultat la săparea unei găuri de sondă. **4.** (BIOL.) Totalitatea particulelor organice rezultate din descompunere, depuse sau aflate în suspensie în apă, servind ca hrană anumitor animale. **5.** (MED.) Rămăşiţe tisulare prezente în focare inflamatorii, în procese tumorale etc. **6.** Tartru dentar.

DETRONÁ vb. I tranz. (<fr. *détrôner*) A înlătura de la tron, de la domnie. ◆ (Ir.) A destitui, a înlătura dintr-un post înalt.

DETUNÁ vb. I (lat. *detonare*) **1.** Intranz. (La pers. 3) A produce un zgomot asemănător tunetului; a bubui, a răsuna (puternic). **2.** Intranz. şi tranz. (La pers. 3) A trăsni. **3.** Intranz. Fig. (Despre oameni) a-şi manifesta mînia în mod zgomotos.

DETUNĂTÓR, -OÁRE adj., s.n. (<*detuna*) **1.** Adj. Care detună; tunător, bubuitor. **2.** S.n. Partea dinapoi a ţevii unei arme de foc de infanterie, mai groasă decît restul ţevii, în care intră cartuşul.

DETUNĂTÚRĂ s.f. (<*detuna*) Zgomot puternic produs de o explozie, de o armă etc.

DETURNÁ vb. I tranz. (<fr. *détourner*) **1.** A schimba (ilegal) destinaţia unor fonduri. **2.** A abate (în mod ilegal) un mijloc de transport în comun de la direcţia iniţială.

DEŢÍNE vb. III tranz. (<fr. *détenir*, după *ţine*) **1.** A avea în stăpînire sau în păstrare un bun. ◆ A fi în posesia unor cunoştinţe, secrete etc. **2.** A avea o funcţie, un titlu. ◆ A fi investit cu anumite prerogative. **3.** A aresta, a închide o persoană pentru cercetări judiciare sau ca urmare a unei condamnări.

DEŢINÚT, -Ă s.m. şi f. (<*deţine*) Persoană aflată în detenţiune.
DEUCE s.n. (cuv. engl.) (SPORT) Termen folosit în tenis pentru a desemna situaţia de egalitate în cadrul unui ghem, începînd de la scorul de 40 la 40.
DEÚNĂZI (DĂÚNĂZI) adv. (<*de*^{3}+*una*+*zi*) Nu demult, zilele trecute; acum cîteva zile.
DEUTÉRIU s.n. (<fr. *deutérium*) Izotop al hidrogenului (*D*; nr.at. 1; m.at. 2,0142; nr. de masă 2; p.f. -249,70°C), obţinut prin electroliza apei grele, prin distilarea fracţionată a hidrogenului lichid şi prin alte metode; hidrogen greu. Este folosit drept combustibil termonuclear în reactoarele nucleare. În stare naturală se găseşte în apă, în proporţie de 1 atom deuteriu la 5000 atomi hidrogen.
DEUTERÓN s.m. (<fr. *deutéron*) Nucleul atomului de deuteriu, format dintr-un proton şi un neutron.
DEUX-PIÈCES s.n. (loc. fr.) Costum de damă din două piese (jachetă şi fustă).
DEVA subst. (cuv. sanscrit "divinitate") Nume generic dat în mitologia indiană spiritelor divine (zeilor).
DEVALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *dévaliser*) A fura, a prăda, a jefui (lucruri de valoare).
DEVALORIZÁ vb. I tranz. (<fr. *dévaloriser*) A reduce, a face să scadă valoarea monedei sau a altor valori (în raport cu aurul). ◇ Refl. *Banii se devalorizează.*
DEVÁNS s.n. (<*devansa*) Avans, avantaj.
DEVANSÁ vb. I tranz. (<fr. *devancer*) **1.** A depăşi, a întrece. **2.** A se petrece sau a face să se întîmple mai devreme decît era normal sau prevăzut.
DEVASTÁ vb. I tranz. (<fr. *dévaster*, lat. *devastare*) A distruge, a pustii (un ţinut, o localitate, o casă). ◆ A jefui, a prăda.
DEVĂLMÁŞ s.m. (<*de-a valma*) Persoană care stăpîneşte în devălmăşie cu altele o suprafaţă de teren; p.ext. părtaş la o afacere.
DEVĂLMĂŞÍE s.f. (<*devălmaş*) (În ev. med.; în ţările române) Formă de stăpînire în comun a unei obşti săteşti (pămînturile din hotarul satului) fără divizare în parcele. ◆ Formă de proprietate şi de activitate în comun. ◇ Loc.adv. *În devălmăşie* = în comun, de-a valma.
DEVELOPÁ vb. I tranz. (<fr. *développer*) A trata cu un reactiv chimic filmele, plăcile sau hîrtiile fotografice, făcînd să apară imaginile latente formate la expunere. ◆ A supune semnele scrise cu cerneală simpatică tratamentului necesar pentru a le face vizibile.
DEVELOPATÓR s.n. (<fr. *développateur*) **1.** Substanţă chimică utilizată la developarea unui material fotografic impresionat; revelator. **2.** Substanţă chimică folosită în industria textilă pentru sintetizarea direct pe fibră a anumitor coloranţi.
DEVENÍ vb. IV intranz. (<fr. *devenir*) **1.** A se preface, a se transforma în... **2.** A ajunge să fie..., a se face...
DEVENÍRE s.f. (<*deveni*) Acţiunea de a deveni. ◇ Loc.adv. *În devenire* = în curs de transformare, de evoluţie. ◆ (FILOZ.) Proces permanent de transformare; succesiune a stărilor, ipostazelor prin care trec lucrurile, fenomenele în acest proces; evoluţie. ◆ Desăvîrşire a unui proces de constituire, de perfecţionare etc.
DÉVER s.n. (<tc. *devir*) Volumul valoric al vînzărilor de mărfuri dintr-o anumită perioadă.
DEVERSÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *déverser*) A face să se scurgă; a (se) vărsa; a (se) revărsa.
DEVERSÓR s.n. (<fr. *déversoir*) Element hidrotehnic alcătuit dintr-un prag sau dintr-un perete, care asigură scurgerea dirijată a surplusului de apă dintr-o acumulare.
DEVIÁ vb. I intranz. (<fr. *dévier*, lat. *deviare*) **1.** A (se) abate de la direcţia dată. **2.** Fig. A se îndepărta de la subiect; a porni pe un drum greşit (din punct de vedere moral).
DEVIÁŢIE s.f. (<fr. *déviation*) **1.** Abatere de la normal, de la regulă, de la direcţia dată; deviere. **2.** (MED.) *Deviaţie de sept* = deformare a peretelui despărţitor al cavităţilor nazale. **3.** (FIZ.) Unghiul dintre direcţia razei emergente dintr-un sistem optic şi direcţia razei incidente.
DEVITALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *dévitaliser*) (MED.) A face să înceteze funcţiile vitale ale unui ţesut, organ etc. (ex. *a devitaliza un dinte*). ◆ A reduce vitalitatea unui organism.
DEVÍZ s.n. (<fr. *devis*) Evaluare anticipată şi amănunţită a cheltuielilor necesare executării unei lucrări proiectate.
DEVÍZĂ s.f. (<fr. *devise*) Formulă care exprimă concis o idee călăuzitoare în comportarea sau în activitatea cuiva; crez.
DEVÍZE s.f. pl. (<fr. *devises*) **1.** Ansamblul mijloacelor de plată în relaţiile cu alte ţări (titluri de credit, valută, aur etc.). ◇ *Devize convertibile* = devize care pot fi schimbate liber în altă monedă decît cea în care sînt exprimate. **2.** Ansamblul titlurilor de credit exprimate în monedă străină (acţiuni, cambii, cecuri, cupoane etc.), care dau dreptul de a primi o anumită sumă de bani în anumite localităţi din străinătate.
DEVOLTÓR s.n. (<fr. *dévolteur*) Maşină sau transformator electric folosit pentru reducerea tensiunii electrice alternative într-o reţea, prin producerea unei tensiuni în opoziţie de fază cu tensiunea reţelei.
DEVOLUŢIÚNE s.f. (<fr. *dévolution*) (JUR.) *Devoluţiune succesorală* = transmiterea unui patrimoniu succesoral la moştenitori.
DEVÓN s.m. (<fr., engl. *devon*) Peştişor artificial, prevăzut cu un cîrlig de undiţă, folosit ca momeală la prinderea peştilor răpitori.
DEVONIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *dévonien*; cf. n.pr. *Devonshire*, provincie engleză) (GEOL.) **1.** S.n. A patra perioadă (c. 50 de milioane de ani) a paleozoicului, în care au existat plante terestre simple (criptogame vasculare primitive), nevertebrate, insecte, iar dintre vertebrate, peştii şi batracienii. **2.** Adj. Care aparţine devonianului, care se referă la devonian.
DEVORÁ vb. I tranz. (<fr. *dévorer*, lat. *devorare*) A mînca cu lăcomie, a înghiţi pe nemestecate. ◆ A consuma, a mistui; a distruge. ◆ Fig. A citi, a privi cu pasiune.
DEVORÁNT, -Ă adj. (<fr. *dévorant*) Care devorează. ◆ Fig. Mistuitor, arzător.
DEVOTÁ vb. I refl. (<lat. *devotare*, fr. *dévouer*) A se consacra, a se dedica total unei cauze, unei idei, unei persoane.
DEVOTAMÉNT s.n. (<*devota*, după fr. *dévouement*) Ataşament, fidel pînă la sacrificiu, faţă de o cauză, de o idee, de o persoană.
DEVOTÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*devota*) **1.** Adj. Care dovedeşte devotament; credincios unei cauze, unei persoane. **2.** S.m. şi f. Adept (convins) al unei religii.
DEVOŢIÚNE s.f. (<fr. *dévotion*) Pietate, cucernicie. ◆ Consideraţie profundă pentru cineva sau ceva şi respectarea întocmai a unor învăţături.
DEVRÉME adv. (<*de*^{3}+*vreme*) De timpuriu, din timp.
DEXTERITÁTE s.f. (<fr. *dextérité*, lat. *dexteritas, -atis*) **1.** Îndemînare, dibăcie, iscusinţă, abilitate. **2.** (PEDAG.; în trecut; la pl.) Nume dat unor discipline de învăţămînt (desenul, caligrafia, muzica, educaţia fizică) menite să dezvolte abilităţile fizice sau artistice.
DÉXTRA s.f. (<fr. *dextre*; cf.lat. *dextra* "dreapta") (HERALD.) Partea dreaptă a unui scut, a unui blazon.
DEXTRÁNI s.m. pl. (<fr. *dextran*) Substanţe de natură polizaharidică, folosite în medicină ca înlocuitori de plasmă sangvină.
DEXTRÍNĂ s.f. (<fr. *dextrine*) Polizaharidă derivată din amidon, pulbere albă sau albăgălbuie, solubilă în apă, folosită la fabricarea unor cleiuri sau ca apret.
DEXTROCARDÍE s.f. (<fr. *dextrocardie*) (ANAT.) Situare congenitală a inimii în partea dreaptă a toracelui sau devierea ei spre dreapta din cauza unui proces patologic.
DEXTROGÍR, -Ă adj. (<fr. *dextrogyre*) (Despre substanţe) Care roteşte spre dreapta planul de polarizare a luminii.
DEXTRÓZĂ s.f. (<fr. *dextrose*) Glucoză solubilă în apă, folosită în alimentaţia dietetică la fabricarea bomboanelor, a mierii artificiale, a lichiorurilor etc.
DEZABIÉ s.n. (<fr. *deshabillé*) Îmbrăcăminte uşoară (elegantă), purtată de femei în casă.
DEZABURÍ vb. IV tranz. (<*dez-*+*aburi*) A înlătura aburul de pe geamuri.
DEZABURITÓR s.n. (<*dezaburi*) Instalaţie împotriva aburirii geamurilor la autoturisme.
DEZABUZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *désabuser*) A face să devină sau a deveni blazat, dezamăgit.
DEZABUZÁRE s.f. (<*dezabuza*) Deziluzionare, dezamăgire, amărăciune; blazare.
DEZACÓRD s.n. (<fr. *désaccord*) (MUZ.) Lipsă de acord, de armonie; sunet fals. ◆ P.ext. Neînţelegere, diferend, disensiune, disidenţă. ◆ (GRAM.) Lipsa acordului între cuvinte aflate în raporturi sintactice.
DEZACORDÁ vb. I refl. (<fr. *désaccorder*) (Despre instrumente muzicale cu coarde) A-şi pierde consonanţa tonurilor (prin slăbirea coardelor).
DEZACTIVÁ vb. I tranz. (<fr. *désactiver*) **1.** A trece în stare inactivă particulele activate (atomi, molecule, radicali) ale unei substanţe. **2.** A îndepărta substanţele radioactive răspîndite pe obiecte, pe sol. **3.** A trece în stare de inactivitate (un proces, un aparat etc.).
DEZAFECTÁ vb. I tranz. (<fr. *désaffecter*) A schimba destinaţia iniţială a unei clădiri, a unei amenajări.
DEZAGREÁBIL, -Ă adj. (<fr. *désagréable*) Neplăcut, supărător.
DEZAGREGÁ vb. I refl. (<fr. *désagréger*) **1.** (Despre corpuri) A se desface în părţile componente. **2.** Fig. A-şi pierde unitatea, coeziunea.

DEZAGREGÁRE s.f. (<*dezagrega*) **1.** Acţiunea de a se dezagrega şi rezultatul ei. ◆ Transformare chimică a unei substanţe insolubile în compuşi solubili, cu ajutorul unor reactivi. **2.** Fragmentare mecanică a rocilor sub acţiunea agenţilor externi.

DEZAGREMÉNT s.n. (<fr. *désagrément*) Neplăcere, neajuns.

DEZAMĂGÍ vb. IV tranz. (<*dez-+amăgi*) A face pe cineva să-şi piardă încrederea, speranţele, iluziile; a nu corespunde aşteptărilor; a deziluziona, a decepţiona.

DEZAMINÁRE s.f. (după fr. *désamination*) (BIOCHIM.) Acţiune a unor enzime prin care se elimină grupul aminic sau amoniacul din unele substanţe organice, permiţînd intrarea lor în procesul de metabolism.

DEZAMORSÁ vb. I tranz. (<fr. *désamorcer*) **1.** A înlătura amorsa dintr-un proiectil (pentru a-l împiedica să explodeze). ◆ A scoate din funcţiune un aparat. **2.** Fig. A aplana un conflict, o întîmplare periculoasă; a face să se reducă încordarea într-o anumită situaţie.

DEZANGAJÁRE s.f. (<*dez-+angajare*) Operaţie (diplomatică, militară) vizînd reducerea (sau evitarea) pericolului izbucnirii unor confruntări armate.

DEZAPROBÁ vb. I tranz. (<*dez-+aproba*, după fr. *désapprouver*) A fi împotriva a ceva, a nu aproba; a considera reprobabil.

DEZARMÁ vb. I (<fr. *désarmer*) **1.** Tranz. A lua cuiva armele, a sili pe cineva să predea armele. ◆ Fig. A pune (pe cineva) în imposibilitatea de a riposta, a face pe cineva să renunţe la o acţiune. **2.** Intranz. şi refl. (Despre state) A pune în aplicare un ansamblu de măsuri în vederea dezarmării.

DEZARMÁNT, -Ă adj. (<fr. *désarmant*) Care anihilează capacitatea de a reacţiona a cuiva; care face pe cineva să renunţe la luptă.

DEZARMÁRE s.f. (<*dezarma*) Acţiunea de a dezarma; complex de măsuri în scopul lichidării sau limitării armamentelor şi a forţelor armate ale statelor.

DEZARMÁT, -Ă adj. (<*dezarma*) Care nu este înarmat; care a pierdut armele (în luptă). ◆ Fig. Pus în imposibilitatea de a se opune la ceva; învins. ◆ Fig. Care nu ştie, nu poate să lupte, să se apere în viaţă; care nu are putere de a reacţiona, de a riposta.

DEZARTICULÁ vb. I (<fr. *désarticuler*) **1.** Tranz. A amputa un (segment de) membru la nivelul unei articulaţii. ◆ Refl. (Despre oase) A ieşi din încheieturi. **2.** Refl. Fig. A pierde unitatea, coeziunea, a se dezmembra.

DEZARTICULÁT, -Ă adj. (<*dezarticula*) **1.** (Despre membre) Scos din articulaţie; (despre oase) dislocat. **2.** Fig. Care nu-şi poate coordona mişcările; cu mişcări dezordonate. ◆ (Despre mişcări) Care arată, trădează lipsă de coordonare. **3.** (Despre sunete sau cuvinte) Articulat defectuos, neclar.

DEZASFALTÁ vb. I tranz. (<fr. *désasphalter*) A separa asfaltul din păcură prin distilare în vid sau prin tratare cu un solvent selectiv dintr-un produs petrolier.

DEZASIMILÁŢIE s.f. (<fr. *désassimilation*) (FIZIOL.) Fază a metabolismului în cursul căreia substanţele complexe, proprii organismului, sînt transformate în substanţe mai simple şi degradate (pe care organismul le elimină) şi obţine energia necesară; catabolism.

DEZÁSTRU s.n. (<fr. *désastre*) Distrugere, pierdere de mari proporţii; catastrofă.

DEZAVANTÁJ s.n. (<fr. *désavantage*) Împrejurare nefavorabilă; aspect sau cauză care creează o situaţie nefavorabilă; inconvenient. ◆ Prejudiciu, pagubă.

DEZAVANTAJÁ vb. I tranz. (<fr. *désavantager*) A păgubi pe cineva; a-l pune în dezavantaj; a defavoriza.

DEZAVUÁ vb. I tranz. (<fr. *désavouer*) A dezaproba, a condamna spusele sau faptele cuiva. ◆ A nu recunoaşte ceva.

DEZAXÁ vb. I (<fr. *désaxer*) **1.** Tranz. A schimba poziţia normală a unei axe sau faţă de o axă. ◇ Refl. *Osia s-a dezaxat*. **2.** Refl. Fig. (Despre oameni) A-şi pierde echilibrul moral (şi mintal), a se abate de la linia normală de conduită.

DEZBÁTE vb. III tranz. (<fr. *débattre*, după *bate*) A discuta sau a analiza o problemă sub toate aspectele şi din diferite puncte de vedere. ◆ (JUR.) A judeca în fond un proces; a susţine dezbaterile.

DEZBĂRÁ vb. I refl. **1.** A se dezobişnui de un năravˌ de o deprindere rea; a se dezvăţa. **2.** A scăpa, a se descotorosi de cineva sau de ceva.

DEZBINÁ vb. I tranz. (lat. *disglut*[i]*nare*, după *îmbina*) A produce discordie între două sau mai multe persoane. ◆ Refl. A se desface, a se separa, a se rupe.

DEZBRĂCÁ vb. I (lat. **disbracare*) **1.** Refl. şi tranz. A(-şi) scoate îmbrăcămintea, a (se) despuia. **2.** Tranz. Fig. A jefui, a prăda.

DEZBRĂCÁT, -Ă adj. (<*dezbrăca*) Fără haine; gol. ◆ (Substantivat) Fig. Om lipsit de mijloace materiale; sărac.

DEZDOÍ vb. IV (<*dez-+*[în]*doi*) **1.** Tranz. A desface, a întinde un lucru îndoit. **2.** Refl. A reveni în poziţie dreaptă; a se îndrepta.

DEZECHILIBRÁ vb. I (<fr. *déséquilibrer*) **1.** Refl. şi tranz. A-şi pierde sau a face să-şi piardă echilibrul. ◆ Fig. A-şi pierde sau a face să-şi piardă raţiunea, judecata dreaptă. **2.** Tranz. A face să nu existe echilibru (între ramuri economice conexe, între resursele şi cheltuielile dintr-o balanţă etc.); a strica echilibrul.

DEZECHILÍBRU s.n. (<fr. *déséquilibre*) **1.** Lipsă de echilibru; alterarea fizică a simţului echilibrului. ◆ Fig. Lipsă de judecată clară; tulburare mintală. **2.** *Dezechilibru economic* = lipsă de echilibru, de concordanţă între diferitele părţi componente ale procesului economic. *Dezechilibru alimentar* = modificare în proporţia componentelor nutritive, avînd ca urmare surplusuri sau carenţe ale unor elemente în organism.

DEZECHIPÁ vb. I (<fr. *déséquiper*) **1.** Tranz. A lua înapoi echipamentul unui ostaş (care a terminat stagiul militar) sau al unei unităţi militare; a scoate echipamentul de pe un vas de război. **2.** Refl. A-şi scoate echipamentul; p.gener. a se dezbrăca.

DEZEMULSIONÁ vb. I tranz. (<fr. *désémulsionner*) A separa cele două componente ale unei emulsii cu mijloace fizice (încălzire, centrifugare, curent electric) sau chimice (adăugare de dezemulsionanţi).

DEZEMULSIONÁNT s.n. (<*dezemulsiona*) Substanţă chimică folosită la dezemulsionare (ex. *electroliţii, uleiurile sulfuroase* etc.).

DEZERTÁ vb. I intranz. (<fr. *déserter*) **1.** A pleca ilegal din rîndurile armatei. ◆ A fugi la inamic sau într-o ţară străină. **2.** Fig. A fugi (de la datorie), a se sustrage (de la o obligaţie).

DEZESPERÁNT, -Ă adj. (<fr. *désespérant*) Care te face să desperi, care te împinge la desperare.

DEZEXCITÁRE s.f. (<după fr. *désexcitation*) **1.** (ELT.) Anulare sau reducere a intensităţii curentului de excitaţie al unei maşini electrice. **2.** (FIZ.) Trecerea unor particule (atom, moleculă, nucleu) dintr-o stare energetică superioară în stare normală, cu emisia unei cuante de energie.

DEZGHÉŢ s.n. (<*dezgheţa*) Topire naturală a gheţii sau a zăpezii.

DEZGHEŢÁ vb. I (lat. *disglaciare*) **1.** Refl. şi tranz. A redeveni sau a face să redevină lichid; a încălzi un corp îngheţat pentru a reveni la starea normală. **2.** Refl. A se dezmorţi, a se încălzi. ◆ Fig. (Despre oameni) A deveni vioi, ager, priceput.

DEZGHIOCÁ vb. I tranz. (lat. **disglubicare*) A îndepărta învelişul anumitor fructe pentru a scoate seminţele din interior. ◆ A desface pănuşile sau a desprinde boabele de pe un ştiulete de porumb.

DEZGOLÍ vb. IV (<*dez-+goli*) **1.** Tranz. A lăsa gol, a descoperi. **2.** Refl. A se despuia.

DEZGROPÁ vb. I tranz. (<*dez-+*[în]*gropa*) **1.** A scoate un cadavru sau osemintele unui om din mormînt. ◆ Fig. A scoate la iveală, a aduce în discuţie fapte, lucruri uitate, din trecut. **2.** A aduce la suprafaţă, prin săpături, un obiect îngropat.

DEZGÚST s.n. (după fr. *dégoût*) Aversiune pentru mîncare; p. ext. scîrbă, silă (faţă de cineva sau de ceva).

DEZGUSTÁ vb. I tranz. şi refl. (după fr. *dégoûter*) A-şi pierde sau a face pe cineva să-şi piardă gustul, pofta pentru ceva. ◆ Tranz. A provoca dezgust, scîrbă, aversiune.

DEZÍCE vb. III tranz. (<*des*[1]*-+zice*, după fr. *dédire*) A contrazice, a nega, a tăgădui, a retracta (ceva). ◆ Refl. A-şi retrage cuvîntul, a se dezminţi; a se desolidariza.

DEZIDERÁT s.n. (<lat. *desideratum*) Ceea ce ar fi de dorit să se realizeze, să se întîmple; dorinţă, cerinţă. ◆ Scop, finalitate (ex. *dezideratele unei acţiuni*).

DEZILÚZIE s.f. (<fr. *désillusion*) Înşelare, pierdere a iluziilor; decepţie, dezamăgire.

DEZILUZIONÁ vb. I tranz. (<fr. *désillusionner*) A provoca cuiva o dezamăgire, o deziluzie, a-l face să-şi piardă încrederea, speranţa; a decepţiona; a dezamăgi.

DEZINCRUSTÁ vb. I tranz. (<fr. *désincruster*) **1.** A împiedica sau îndepărta depunerile de piatră din cazanele de abur, motoare termice etc. **2.** A îndepărta unele substanţe (lignină, hemiceluloză, răşină) ce însoţesc celuloza folosită ca materie primă în fabricarea hîrtiei.

DEZINCRUSTÁNT s.n. (<fr. *désincrustant*) Substanţă folosită pentru a dezincrusta (hidraţi de sodiu, potasiu, bariu etc.).

DEZINFECTÁ vb. I tranz. (<fr. *désinfecter*) A distruge germenii patogeni (microbi, paraziţi) pentru a preveni contaminarea organismelor vii.

DEZINFECTÁNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *désinfectant*) (Substanţă sau agent fizic) care este

utilizat pentru dezinfecţie (ex. *acidul fenic, alcoolul, permanganatul de potasiu, clorul, ozonul* etc.).

DEZINFESTÁ vb. I tranz. (<fr. *désinfester*) A distruge vietăţile care parazitează o cultură, un produs vegetal.

DEZINFESTÁRE s.f. (<*dezinfesta*) Tratament, cu diferite substanţe chimice sau prin diferite procedee, al legumelor şi fructelor, precum şi al spaţiilor de depozitare, în scopul distrugerii paraziţilor care le infestează.

DEZINFORMÁ vb. I tranz. (<fr. *désinformer*) A informa greşit (în mod intenţionat).

DEZINHIBÁ vb. I tranz. şi refl. (<*dez-+inhiba*) A face să iasă sau a ieşi din starea de inhibiţie.

DEZINHIBÍŢIE s.f. (<fr. *désinhibition*) Ieşire din starea de inhibiţie.

DEZINSECTIZÁ vb. I tranz. (<fr. *désinsectiser*) A distruge insectele parazite sau purtătoare de germeni patogeni.

DEZINSÉCŢIE s.f. (<fr. *désinsection*) Distrugere a insectelor parazite (transmiţătoare de boli) aflate în mediul uman.

DEZINSÉRŢIE s.f. (<fr. *désinsertion*) (MED.) Desprindere operatorie a unui muşchi sau a unui tendon de la locul de fixare pe os.

DEZINTEGRÁ vb. I refl. (<fr. *désintégrer*) (Despre nuclee atomice) A se transforma spontan în alt nucleu, prin emiterea de particule şi radiaţii. ◆ Refl. şi tranz. A (se) rupe în fragmente. ◆ Refl. şi tranz. A (se) distruge, a (se) desfiinţa.

DEZINTEGRATÓR s.n. (<fr. *désintégrateur*) **1.** Maşină folosită pentru măcinarea materialelor moi sau semitari (ghips, sare, cocs etc.) şi a celor fibroase (azbest, coji etc.). **2.** Aparat în care se face dezagregarea amidonului sub acţiunea temperaturii şi a agenţilor chimici. **3.** Maşină folosită în general la mărunţirea tocăturii de lemn, de carne etc.

DEZINTERÉS s.n. (<*dezinteresa*) Lipsă de interes (faţă de cineva sau de ceva); indiferenţă.

DEZINTERESÁ vb. I refl. (<fr. *désintéresser*) A-i lipsi cuiva interesul pentru cineva sau ceva; a nu se ocupa, a fi indiferent.

DEZINTERESÁT, -Ă adj. (<*dezinteresa*) Care nu are în vedere interesul personal, care nu caută un cîştig; (şi adverbial) fără a urmări un folos personal.

DEZINTOXICÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *désintoxiquer*) A îndepărta efectele unei intoxicaţii (cu droguri, cu alcool) sau a elimina toxinele din organism; a (se) vindeca de o intoxicaţie.

DEZINVÓLT, -Ă adj. (<fr. *désinvolte*) (Despre oameni) Liber, degajat (în mişcări, în acţiuni), nestingherit.

DEZINVOLTÚRĂ s.f. (<fr. *désinvolture*) Atitudine, comportare naturală, degajată.

DEZIRÁBIL, -Ă adj. (<fr. *désirable*) Dorit.

DEZLĂNŢUÍ vb. IV refl. şi tranz. (<*dez-+lanţ*, după fr. *déchaîner*) A porni sau a face să pornească cu violenţă, a(-şi) da curs liber; a (se) declanşa. ◆ A (se) năpusti cu furie; a(-şi) da drumul.

DEZLEGÁ vb. I (lat. *disligare*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) desface (dintr-) o legătură. **2.** Tranz. A elibera de obligaţii, a acorda o permisiune. ◆ (În religia creştină) A absolvi de păcate. **3.** Tranz. A rezolva, a găsi soluţia unei probleme, enigme etc.

DEZLIPÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*dez-+lipi*) **1.** A (se) desface, a (se) desprinde. **2.** (Despre oameni) A (se) depărta de ceva; fig. a se depărta de cineva, a se despărţi.

DEZLÎNĂ vb. I refl. (<*dez-+lînă*) (Despre fire de lînă răsucite) A-şi pierde aspectul răsucit; a se scămoşa. ◆ Fig. (Despre stări sau manifestări ale omului) A deveni neprecis, incoerent, fără logică.

DEZLÎNĂT, -Ă adj. (<*dezlîna*) (Despre fire toarse sau despre obiecte confecţionate din fire toarse) Destrămat, scămoşat. ◆ Fig. (Despre exprimări, stil etc.; şi adverbial) Lipsit de concizie; prolix, confuz.

DEZLOCUÍ vb. I tranz. (<*dez-+*[în]*locui*) (FIZ.; despre corpuri) A disloca o parte dintr-un fluid egală cu volumul corpului introdus în acel fluid.

DEZMĂŢ s.n. (<*dezmăţa*) Purtare urîtă, neruşinată; destrăbălare. ◆ Fig. Debandadă, dezordine, dezorganizare, anarhie.

DEZMĂŢÁ vb. I refl. (<*dezmăţat*) A se destrăbăla.

DEZMĂŢÁT, -Ă adj. (<*dez-+maţe*; propriu: "căruia îi atîrnă zdrenţele ca maţele unei vite spintecate") Lipsit de ruşine, de bună-cuviinţă, neruşinat, destrăbălat, desfrînat, deşănţat. ◆ Neglijent, dezordonat.

DEZMEMBRÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *démembrer*) A (se) descompune, a (se) desface, a (se) fărîmiţa; a (se) desfiinţa.

DEZMETICÍ vb. IV refl. şi tranz. (lat. **dismatticire* <*mattus* "beat") A(-şi) reveni sau a face să-şi revină din ameţeală, din spaimă etc.

DEZMIERDÁ vb. I tranz. (lat. **dismerdare*) A mîngîia pe cineva cu vorbe sau cu gesturi alintătoare; a alinta, a răsfăţa.

DEZMINŢÍ vb. IV (<*dez-+minţi*, după fr. *démentir*) **1.** Tranz. A declara că un fapt, o afirmaţie etc. nu corespunde adevărului, a considera fals; a nega, a contesta. ◆ A contrazice. **2.** Refl. A nu fi consecvent; a nu corespunde aşteptărilor. ◆ A reveni asupra celor spuse; a retracta.

DEZMINŢÍRE s.f. (<*dezminţi*) Acţiunea de a (se) dezminţi şi rezultatul ei; afirmaţie, declaraţie prin care se arată că ceva nu este adevărat.

DEZMIRIŞTÍ vb. IV tranz. (<*dez-+mirişte*) A ara solul după recoltarea păioaselor, a leguminoaselor etc.

DEZMORŢÍ vb. IV (<*dez-+*[a]*morţi*) **1.** Refl. şi tranz. A ieşi sau a scoate din amorţeală. ◆ Fig. A ieşi, a face să iasă din inerţie, din nesimţire; a (se) însufleţi. **2.** Refl. (Despre lichide foarte reci) A deveni mai puţin rece. ◆ (Despre pămînt, p. ext., despre natură) A se dezgheţa; fig. a recăpăta viaţă; a reînvia.

DEZMOŞTENÍ vb. IV tranz. (<*dez-+moşteni*, după fr. *déshériter*) A înlătura (prin testament) o persoană de la moştenire. ◆ Fig. A priva pe cineva de un drept.

DEZMOŞTENÍT, -Ă adj. (<*dezmoşteni*) **1.** Înlăturat de la o moştenire. **2.** Fig. (Şi substantivat) Lipsit de bunurile şi bucuriile vieţii; privat de drepturi.

DEZNAŢIONALIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *dénationaliser*) A-şi pierde sau a face pe cineva să-şi piardă naţionalitatea, particularităţile naţionale.

DEZNĂDĂJDUÍ vb. IV intranz. şi tranz. (<*dez-+nădăjdui*) A-şi pierde sau a face să-şi piardă nădejdea; a despera.

DEZNĂDÉJDE s.f. (<*dez-+nădejde*) Stare sufletească a omului care nu mai are nici o speranţă (în rezolvarea sau îndreptarea unei situaţii).

DEZNODÁ vb. I (<*dez-*+[în]*noda*) **1.** Tranz. A desface un nod, p. ext. a desface un obiect legat. ◆ Refl. (Despre noduri) A se desface. **2.** Refl. Fig. A clarifica, a soluţiona un conflict, o situaţie încurcată.

DEZNODĂMÎNT s.n. (<*deznoda*, după fr. *dénouement*) Felul în care se sfîrşeşte, se rezolvă o situaţie, o încurcătură, un conflict. ◆ Parte a unei compoziţii literare, epice sau dramatice, care aduce soluţia intrigii; final. Uneori deznodămîntul e plasat la început, pentru a capta interesul cititorului.

DEZOBIŞNUÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*dez-+obişnui*, după fr. *déshabituer*) A (se) dezvăţa să facă ceva obişnuit; a pierde sau a face să piardă o deprindere, o obişnuinţă.

DEZODORIZÁ vb. I tranz. (<fr. *désodoriser*) A îndepărta un miros neplăcut sau nedorit al unui corp sau de pe un corp, de pe un obiect etc.

DEZODORIZÁNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *désodorisant*) (Substanţă) care are proprietatea de a dezodoriza; deodorant.

DEZODORIZÁRE s.f. (<*dezodoriza*) Acţiunea de a dezodoriza şi rezultatul ei. ◆ Operaţie de eliminare a substanţelor rău mirositoare dintr-un produs.

DEZOLÁ vb. I tranz. (<fr. *désoler*) A întrista adînc, a mîhni, a îndurera; a descuraja, a deprima.

DEZOLÁRE s.f. (<*dezola*) Mîhnire adîncă; jale, deprimare. ◆ Fig. Singurătate apăsătoare, senzaţie de pustietate.

DEZONOÁRE s.f. (<fr. *déshonneur*) Lipsă de onoare; necinste; p. ext. ocară, ruşine.

DEZONORÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *déshonorer*) A face pe cineva să-şi piardă sau a-şi pierde onoarea; a (se) face de ocară, a (se) acoperi de ruşine; a (se) descalifica.

DEZÓRDINE s.f. (<*dez-+ordine*, după fr. *désordre*) **1.** Lipsă de ordine; deranj, neorînduială. **2.** Lipsă de disciplină; dezorganizare; debandadă. ◆ Revoltă, răscoală.

DEZORDONÁT, -Ă adj. (<fr. *désordonné*) **1.** Care nu este obişnuit cu ordinea, care nu respectă ordinea; neglijent, nedisciplinat. **2.** Care este în dezordine.

DEZORGANIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *désorganiser*) A face să nu mai funcţioneze sau a nu mai funcţiona normal, în ordine, organizat.

DEZORIENTÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *désorienter*) A face să piardă sau a pierde orientarea în spaţiu. ◆ Fig. A face să-şi piardă sau a-şi pierde siguranţa, prezenţa de spirit, înţelegerea normală a lucrurilor.

DEZORIENTÁT, -Ă adj. (<*dezorienta*) Care nu se poate orienta, care nu ştie unde se află, încotro trebuie să se îndrepte. ◆ Fig. Care nu ştie ce hotărîre să ia într-o anumită situaţie, care şovăie; descumpănit, deconcertat.

DEZOSÁ vb. I tranz. (<fr. *désosser*) A desprinde carnea de pe oase.

DEZOXICÓLIC adj. (<fr. *désoxycolique*)

Acid dezoxicolic = acid biliar derivat din acidul colic combinat cu glicocolul şi cu taurina, care intră în compoziţia bilei.

DEZOXICORTICOSTERÓN s.m. (<fr. *désoxycorticostérone*) Steroid cu acţiune hormonală, secretat de glandele suprarenale, având rol esenţial în metabolismul apei şi al electroliţilor. În industrie este sintetizat sub formă de acetat de dezoxicorticosteron.

DEZOXIDÁNT, -Ă adj., s.m. (<fr. *désoxydant*) **1.** Adj. Care scoate oxigenul dintr-o substanţă. **2.** S.m. Substanţă chimică cu afinitate mare pentru oxigen, care, introdusă în masa metalică topită în timpul elaborării unui metal sau a unui aliaj, provoacă îndepărtarea oxigenului.

DEZOXIRIBONUCLÉIC adj. (<fr. *désoxyribonucléique*) (BIOCHIM.; GENET.) *Acid dezoxiribonucleic* (sigla ADN) = acid nucleic care conţine şi transmite informaţia genetică în mecanismul ereditar al organismelor vii. Este alcătuit din patru baze azotate, o pentoză şi un acid (fosforic), fiind un component de bază al nucleelor celulelor vii. Rolul ADN-ului a fost dovedit prima dată de O.Avery în 1944. Alţi savanţi au descoperit structura lui spaţială, apoi l-au sintetizat.

DEZRĂDĂCINÁ vb. I (<*dez-*+*rădăcină*) **1.** Tranz. A scoate din pământ o plantă, un copac cu tot cu rădăcină. ◆ Fig. A determina dispariţia totală a unei idei, a unei deprinderi, a unui obicei. **2.** Refl. Fig. A-şi părăsi locul natal.

DEZRĂDĂCINÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*dezrădăcina*) **1.** Adj. Care a fost scos, smuls din pământ. **2.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care şi-a părăsit locul de naştere şi se simte străină în alt loc, care nu se poate adapta.

DEZROBÍ vb. IV (<*dez-*+*robi*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) elibera din starea de robie; p.ext. a (se) elibera de sub o asuprire politică sau socială; a (se) emancipa. ◆ Tranz. A elibera un stat (sau un popor) de sub ocupaţie străină şi a-i asigura independenţa. ◆ A elibera pe cineva din prizonierat. **2.** Tranz. Fig. A scăpa pe cineva dintr-o situaţie umilitoare; a-i reda independenţa şi demnitatea.

DEZUMANIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *déshumaniser*) A face pe cineva să-şi piardă sau a-şi pierde caracterele sau sentimentele umane. ◆ A prezenta schematic, abstract un personaj literar (lipsit de atributele individului concret).

DEZUMFLÁ vb. I (<*dez-*+*umfla*) **1.** Tranz. şi refl. (Despre un obiect umflat sau un organ, ţesut inflamat) A scădea sau a face să scadă în volum; a (se) goli (de aer). **2.** Refl. Fig. (Despre oameni) A-şi reveni dintr-o stare de exaltare sau de infatuare; a se tempera, a se potoli, a fi deziluzionat.

DEZVĂLUÍ vb. IV (<*dez-*+[în]*vălui*, după fr. *dévoiler*) **1.** Tranz. A da la iveală, a face cunoscut. ◆ A destăinui, a divulga. **2.** Refl. A se arăta, a se revela.

DEZVĂŢÁ vb. I tranz. şi refl. (<*dez-*+[în]*văţa*) A (se) dezobişnui; a pierde sau a face să-şi piardă o deprindere, un obicei, un viciu.

DEZVELÍ vb. IV (<*dez-*+[în]*veli*) **1.** Tranz. şi refl. A(-şi) da la o parte o învelitoare; a (se) descoperi. **2.** Tranz. Fig. A dezvălui; a arăta; a lăsa să se vadă. ◆ Refl. A se înfăţişa, a apărea. **3.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) da pe faţă, a (se) destăinui, a (se) trăda, a (se) demasca.

DEZVINOVĂŢÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*dez-*+[în]*vinovăţi*) A (se) disculpa, a(-şi) dovedi nevinovăţia; a (se) declara nevinovat.

DEZVIRGINÁ vb. I tranz. (<*dez-*+*virgin*) A deflora.

DEZVOLTÁ vb. I (<*dezvolt*, înv. "desfăşurat, pe larg") **1.** Refl. (BIOL.) A creşte, a trece prin toate stadiile evoluţiei de la embrion la planta, fiinţa matură. ◆ A se extinde, a-şi mări suprafaţa, volumul sau raza de acţiune; a dobîndi, treptat, o mărime, o calitate, o importanţă, o putere superioară; a progresa. **2.** Tranz. A mări, cantitativ şi calitativ, tot mai mult anumite sfere, ramuri ale activităţii sociale (ex. *a dezvolta economia; a dezvolta învăţământul*; *a dezvolta relaţiile externe*). **3.** Tranz. A amplifica o teorie, o doctrină etc., nuanţînd-o şi completînd-o. **4.** Tranz. A expune, a desfăşura pe larg o idee, o temă, o problemă; a o urmări în toate aspectele şi consecinţele ei. **5.** Tranz. A produce (energie, viteză etc.).

DEZVOLTÁRE s.f. (<*dezvolta*) **1.** Acţiunea de a (se) dezvolta şi rezultatul ei; evoluţie. **2.** Proces general (al materiei, societăţii, omului) de evoluţie de la anorganic la organic, de la forme simple la forme complexe, de la inferior la superior etc. În ceea ce priveşte dezvoltarea lumii vii, a umanităţii, sensul pare să fie o perfectă adaptare la condiţiile de mediu, combinată, în cazul omului, cu o acţiune de modificare a naturii în favoarea sa.

DI- (<fr. *di-*, lat. *dis-*; cf.gr. *dis* "de două ori") Element prim de compunere care are semnificaţia "de două ori", "dublu".

DIABÁZ s.n. (<fr. *diabase*, germ. *Diabas*) Rocă vulcanică preterţiară, verzuie sau cenuşie, utilizată la construirea drumurilor.

DIABÉT s.n. (<fr. *diabète*) Boală metabolică şi endocrină caracterizată în special prin creşterea concentraţiei de glucoză în sînge şi în urină din cauza insuficienţei de insulină, care se manifestă prin foame şi sete exagerată, prin eliminare abundentă de urină. Sînt mai multe forme de diabet.

DIABÉTIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *diabétique*) **1.** Adj. Caracteristic diabetului, de natura diabetului. **2.** S.m. şi f., adj. (Persoană) care suferă de diabet.

DIABÓLIC, -Ă adj. (<fr. *diabolique*, lat. *diabolicus*) **1.** Drăcesc. **2.** Care denotă răutate, cruzime; cinic; perfid, viclean, primejdios; funest.

DIÁC s.m. (<sl. *dijakŭ*) (În ev. med.; în ţările române) Scriitor la cancelaria domnească şi slujbaş al vistieriei; subaltern al marelui logofăt; grămătic, uricar; p. ext. copist. ◆ Om cu ştiinţă de carte, cărturar.

DIACHÉNĂ s.f. (<fr. *diakène*) Fruct format din două achene lipite între ele (ex. la umbelifere).

DIACLÁZĂ s.f. (<fr. *diaclase*) Crăpătură formată în roci prin presiune sau răcire.

DIÁCON s.m. (<sl. *dijakonŭ*) Membru al clerului aflat pe prima treaptă a ierarhiei preoţeşti.

DIACRÍTIC adj. (<fr. *diacritique*; cf.gr. *diakritikos* "care distinge") *Semn diacritic* = semn grafic care însoţeşte o literă a alfabetului şi marchează o anumită valoare fonetică (ex. semnele care deosebesc pe *ş* de *s*, pe *ă* de *a* etc.).

DIACRÓNIC, -Ă adj. (<fr. *diachronique*; cf.gr. *dia* "prin, peste"+*chronos* "timp") Care expune, interpretează evenimentele în evoluţia lor istorică.

DIACRONÍE s.f. (<fr. *diachronie*) Evoluţie, desfăşurare istorică a unui fenomen; metodă prin care se studiază evoluţia în timp a unui fenomen.

DIÁDĂ s.f. (<fr. *dyade*) **1.** Principiu al diversităţii şi al neegalităţii în filozofia lui Platon, opus monadei. **2.** (BIOL.) Pereche de celule cu nuclee care posedă cîte jumătate din numărul normal de cromozomi, rezultată din diviziunea celulară. **3.** (MAT.) Grup de două mărimi legate cu ocazia aceleiaşi operaţii.

DIADÉMĂ s.f. (<fr. *diadème*, lat. *diadema*) Podoabă în formă de cunună din metale preţioase împodobită uneori cu pietre scumpe, purtată pe cap de suverani, ca semn al regalităţii, de unele grade ecleziastice şi, în reprezentările plastice, de anumite divinităţi. ◆ Obiect de podoabă din diverse materiale, purtat de femei pe frunte, la anumite ocazii.

DIADÓH s.m. (<ngr. *diadohos*, fr. *diadoque*) **1.** Nume dat generalilor lui Alexandru Macedon care, după moartea acestuia, s-au luptat pentru putere, împărţindu-şi imperiul; persoană care avea acest titlu. **2.** Titlu purtat de moştenitorul tronului în Grecia modernă; persoană care avea acest titlu.

DIADÚR s.n. (<fr. *diadur*) Material metaloceramic dur, sintetizat din carburi de wolfram (în amestec cu titan sau tantal), având ca liant cobaltul.

DIAFÁN, -Ă adj. (<fr. *diaphane*) **1.** Care lasă să străbată lumina fără a permite să se distingă clar contururile; (foarte) subţire, străveziu. **2.** (Despre oameni) Cu pielea străvezie; palid, fin, delicat.

DIAFÍLM s.n. (<rus. *diafilm*) Film fotografic care cuprinde o succesiune de diapozitive pe o temă dată şi care poate fi proiectat pe un ecran.

DIAFÍZĂ s.f. (<fr. *diaphise*; cf.gr. *diaphysis* "interstiţiu") (ANAT.) Partea mijlocie a unui os lung, cuprinsă între extremităţile numite epifize; corpul osului.

DIAFÓN s.n. (<engl., fr. *diaphon*) (NAV.) Aparat acustic cu aer comprimat pentru producerea semnalelor pe timp de ceaţă.

DIAFONÍE s.f. (<fr. *diaphonie*) **1.** (TELEC.) Defecţiune a circuitelor de telecomunicaţii, prin care semnalele transmise pe un canal devin perceptibile pe alte canale. **2.** (MUZ.) Cîntare vocală pe două voci, a doua fiind decalată la o cvartă sau cvintă de prima, care stă la baza polifoniei vocale.

DIAFÓRĂ s.f. (<fr. *diaphore*, germ. *Diaphora*; cf. gr. *diaphora* "deosebire, divergenţă") **1.** Figură de stil care constă în utilizarea succesivă a unor omonime (ex. "Munţii noştri aur *poartă*/Noi umblăm din *poartă*-n *poartă*"). **2.** Lucrare polemică, dezbatere.

DIAFORÉTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *diaphorétique*) (Preparat) care provoacă transpiraţia (ex. *ceaiurile calde, pilocarpina, alcoolul*).

DIAFORÉZĂ s.f. (<fr. *diaphorèse*) Transpiraţie (abundentă) fiziologică sau patologică.

DIAFRÁGMĂ s.f. (<fr. *diaphragme*, lat. *diaphragma*; cf.gr. *diaphragma* "închidere") **1.** Organ musculo-tendinos care desparte ca-

vitatea toracică de cea abdominală şi care ia parte activă la respiraţie. **2.** Membrană poroasă, perete ceramic care separă două soluţii, permiţînd doar trecerea unor ioni. **3.** Placă de grosime mică, aşezată între două piese şi folosită ca element separator sau de rigidizare. **4.** Element de rigidizare a construcţiilor alcătuit dintr-o placă plană sau dintr-un planşeu. **5.** Membrană care poate reproduce sunetele (diafragma de la casca telefonică). **6.** Dispozitiv al obiectivelor aparatelor fotografice, alcătuit din mai multe plăcuţe opace mobile, de formă adecvată, care limitează o deschidere circulară reglabilă, lăsînd să treacă mai multă sau mai puţină lumină; blendă. **7.** Dispozitiv alcătuit dintr-o membrană cu un orificiu, care, introdus într-o conductă, măsoară debitul şi viteza fluidului.

DIAGENÉZĂ s.f. (<fr. *diagenèse*) Totalitatea transformărilor chimice şi structurale pe care le suferă sedimentele în cursul consolidării lor şi după ce au pierdut legătura cu mediul în care s-au format.

DIAGNÓSTIC s.n. (<fr. *diagnostic*; cf.gr. *diagnostikos* "care poate recunoaşte") **1.** Identificare a unei afecţiuni pe baza datelor clinice şi a examenelor de laborator; diagnoză. ◆ Fig. Caracterizare a unei situaţii. ◆ Ipoteză permisă de anumite semne. **2.** (INFORM.) Procedeu destinat localizării defecţiunilor subsistemului hardware sau a erorilor dintr-un program.

DIAGNOSTICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<*diagnostic*) Medic specialist în stabilirea diagnosticului.

DIAGNÓZĂ s.f. (<fr. *diagnose*; cf.gr. *diagnosis* "cunoaştere") **1.** Diagnostic. **2.** Parte componentă, premisă necesară a prognozei sociale; constă în identificarea stării unui fenomen social pe baza unei analize ştiinţifice.

DIAGONÁL, -Ă s. f., adj. (<fr. *diagonal*; cf.gr. *dia* "prin"+*gonia* "unghi") **I.** S.f. **1.** Segment de dreaptă care uneşte două vîrfuri neconsecutive ale unui poligon sau două vîrfuri ale unui poliedru aflate pe feţe diferite. ◇ Loc. adv. *În diagonală* = de-a curmezişul. ◆ Curea purtată de-a curmezişul pieptului la unele uniforme militare. **2.** Bară înclinată care leagă două noduri ale unei grinzi cu zăbrele. **3.** Linie de cale ferată care intersectează oblic două sau mai multe linii paralele, permiţînd trecerea materialului rulant de pe o linie pe alta. **II.** Adj. Care are rol de diagonală; ca o diagonală.

DIAGRÁMĂ s.f. (<fr. *diagramme*; cf.gr. *diagramma* "desen") **1.** Reprezentare grafică schematică a unui obiect, a unui fenomen, a unei corelaţii între două sau mai multe mărimi etc. **2.** Schemă a locurilor din vagoane, din sălile de spectacol, de pe terenurile de sport etc. **3.** Linie trasă pe hîrtie de un aparat înregistrator care reprezintă modul de desfăşurare a unor fenomene.

DIALÉCT s.n. (<fr. *dialecte*, lat. *dialectus*) **1.** Ramificaţie teritorială a unei limbi, cuprinzînd adesea mai multe graiuri, caracterizată prin anumite particularităţi (fonetice, lexicale etc.). **2.** (Impr.) Grai. **3.** (Impr.) Limbă.

DIALÉCTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *dialectique*, germ. *Dialektik*, lat. *dialectica*) **I.** S.f. **1.** Metodă de a ajunge la adevăr prin dialoguri interogative şi contradictorii, prin opunerea repetată, progresivă de argumente şi contraargumente (Socrate), prin analiză logică detaliată (Platon), prin raţionamente cu puncte de plecare diferite (Aristotel) etc. ◆ Arta deosebirii adevărului de neadevăr (scolastica, Abélard); logică formală. ◆ Teorie a cunoaşterii bazată pe afirmarea unei teze şi admiterea unei antiteze (la fel de reale), prin confruntarea şi completarea cărora se ajunge la adevăr — sinteza. ◆ Cercetarea, considerarea complexă, amănunţită a unui aspect major (în general filozofic), cu toate întrebările şi contradicţiile pe care le presupune. **2.** Mod de a fi al realităţii (după Hegel, Marx), în special al existenţei umane (la nivel general şi individual), bazat pe principiul unităţii şi luptei contrariilor: o stare, o calitate, o manifestare coexistă şi este contrazisă de o realitate opusă, iar din această confruntare se naşte o nouă realitate. **II.** Adj. Care este alcătuit, bazat pe dialectică; care este conform cu dialectica sau care o confirmă; care priveşte fenomenele de pe poziţiile dialecticii.

DIALECTICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *dialecticien*) **1.** Persoană care gîndeşte şi operează potrivit principiilor dialecticii. **2.** (În filozofia antică) Specialist în arta discuţiei în contradictoriu.

DIALECTOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *dialectologue*) Specialist în dialectologie.

DIALECTOLOGÍE s.f. (<fr. *dialectologie*) Ramură a lingvisticii care studiază dialectele şi graiurile (unei limbi).

DIALÉLĂ s.f. (<fr. *diallèle*; cf.gr. *diallelos* "reciproc") (LOG.) Cerc vicios într-o demonstraţie sau definiţie, în care partea explicativă repetă ipoteza sau termenul de definit (printr-o formulare echivalentă sau printr-un sinonim).

DIALINGVÍSTICĂ s.f. (<engl. *dialinguistics*) Ramură a lingvisticii care studiază elementele lingvistice care, aparent, nu pot fi sistematizate după principii formale.

DIALIPETÁL, -Ă adj., s.f. (<fr. *dialypétale*; cf.gr. *dialyein* "a separa"+*petalon* " foaie") **1.** Adj. (Despre plante cu flori) A cărei corolă are petale libere, neconcrescute. **2.** S.f. (La pl.) Subclasă de plante dicotiledonate cu corola dialipetală (ex. *ranunculaceele, cruciferele* etc.); (şi la sg.) plantă care face parte din această subclasă.

DIALISEPÁL, -Ă adj. (<fr. *dialysépale*) (Despre plante cu flori) Al cărei caliciu are sepalele libere, neconcrescute.

DIALÍT s.n. Material termoizolant sub formă de cărămizi, obţinut din praf de diatomit, argilă sau var stins (ca liant) şi rumeguş de lemn (pentru a-i asigura porozitatea după ardere).

DIALÍZĂ s.f. (<fr. *dialyse*; cf.gr. *dia* "prin"+*lysis* "separare") Proces de separare a unor particule foarte fine (ioni, molecule) de un solvent cu ajutorul unei membrane semipermeabile (pergament, colodiu etc.). ◆ (MED.) Epurare a unor substanţe conţinute în lichidele biologice cu ajutorul unei membrane semipermeabile (ex. *dializă extrarenală*).

DIALÓG s.n. (<fr. *dialogue*, lat. *dialogus*; cf.gr. *dialogos*) **1.** Convorbire între două (sau mai multe) persoane. ◇ *Linie de dialog* = semn ortografic de punctuaţie care indică începutul vorbirii fiecărui participant la o convorbire. ◆ Schimb de opinii între reprezentanţii unor concepţii, doctrine filozofice şi politice, ai unor partide politice, ai unor state etc. **2.** Procedeu literar specific genului epic sau dramatic, constînd în alternarea replicilor a două (sau mai multe) personaje. ◆ Scriere sub formă de dialog (preferată de autorii antici Platon, Lucian din Samosata, Cicero etc.), perpetuată pînă în zilele noastre.

DIALOGÁ vb. I intranz. (<fr. *dialoguer*) A întreţine o conversaţie cu cineva; a avea loc un dialog.

DIAMAGNETÍSM s.n. (<fr. *diamagnétisme*) (FIZ.) Proprietate a unor corpuri de a avea magnetizarea orientată în sens opus intensităţii cîmpului magnetic exterior.

DIAMÁLŢ s.n. (<fr. *diamalt*) Extract de malţ uscat, folosit la prepararea bomboanelor, în patiserie, precum şi în industria textilă.

DIAMÁNT s.n. (<fr. *diamant*; cf.lat., gr. *adamas*) **1.** Varietate cristalină şi transparentă a carbonului nativ, avînd cea mai mare duritate (10) dintre minerale. Cele mai pure exemplare sînt utilizate ca pietre preţioase de mare valoare, iar cele impure, în tehnică (ca abrazive, obiecte de tăiat, de forat etc.). **2.** Unealtă pentru tăiatul sticlei, alcătuită dintr-un diamant comun fixat într-un suport metalic cu mîner. **3.** (POLIGR.) Corp mic de literă care are patru puncte tipografice.

DIAMANTIFÉR, -Ă adj. (<fr. *diamantifère*) (Despre terenuri, formaţii geologice sau zăcăminte de minerale utile) Care conţine diamante, bogat în diamante.

DIAMANTÍN, -Ă adj. (<fr. *diamantin*) Strălucitor ca diamantul, asemănător cu diamantul.

DIAMANTÍNĂ s.f. (<fr. *diamantine*) Pulbere abrazivă artificială folosită în special la lustruirea pieselor de oţel.

DIAMETRÁL, -Ă adj. (<fr. *diamétral*) Care trece prin centrul unui cerc; privitor la diametru, de diametru. ◇ *Plan diametral* = plan care trece prin centrul unei sfere. ◆ (Despre două figuri, obiecte etc.) Dispuse analog poziţiei extremităţilor unui diametru faţă de centrul cercului. ◆ (Adverbial) *Diametral opus* = cu desăvîrşire opus, de neîmpăcat.

DIAMÉTRU s.n. (<fr. *diamètre*, lat. *diametrus*; cf.gr. *diametros*) **1.** Segment de dreaptă care uneşte două puncte ale unui cerc sau ale unei sfere, trecînd prin centrul lor; lungimea acestui segment. ◆ Locul geometric al mijlocului tuturor coardelor paralele cu o direcţie dată. **2.** *Diametru aparent* = unghi sub care un observator vede diametrul unui obiect depărtat, în special al unui astru.

DIAPÁUZĂ s.f. (<fr. *diapause*) Încetinire a activităţii sau a dezvoltării unor insecte în condiţii de viaţă nefavorabile.

DIAPAZÓN s.n. (<fr. *diapason*; cf.lat., gr. *diapason* "gamă") **1.** Mic instrument acustic, alcătuit dintr-o bară de oţel în formă de U, care, pus în vibraţie, produce un sunet de o frecvenţă constantă şi unică (echivalent cu nota "la"), folosit ca reper în indicarea tonului sau în acordarea instrumentelor muzicale. ◇ *A fi la acelaşi diapazon* = a fi de acord, a fi în aceeaşi dispoziţie. **2.** Totalitatea sunetelor ce pot fi emise de o voce sau de un instrument, de la sunetul cel mai grav la cel mai acut; întindere, ambitus.

DIAPEDÉZĂ s.f. (<fr. *diapédèse*; cf.gr. *diapedan* "a traversa") Trecere a leucocitelor prin pereţii capilarelor sangvine în timpul digestiei (*diapedeză normală*) sau al infecţiilor (*diapedeză patologică*).
DIAPIRÍSM s.n. (<it. *diapirismo*; cf.gr. *dia* "prin"+*peirein* "a străpunge") Proces de migrare lentă a unor roci din zonele profunde spre suprafaţă, sub acţiunea unor presiuni din scoarţa terestră.
DIAPLEGÍE s.f. (<fr. *diaplégie*) (MED.) Paralizie totală, generalizată.
DIAPOZITÍV s.n. (<fr. *diapositive*) Copie fotografică pozitivă realizată pe un film sau pe o placă transparentă, care permite proiectarea imaginii, cu ajutorul diascopului, pe un ecran.
DIARÉE s.f. (<fr. *diarrhée*, lat. *diarrhoea*) Stare patologică manifestată prin eliminare frecventă de fecale moi sau lichide. ◇ *Diareea albă a puilor* = boală microbiană contagioasă provocată de *Bacillus pullorum* şi transmisă prin ouă, care afectează puii de găină în primele 14 zile după ecloziune.
DIARIUM s.n. (cuv. lat.) Jurnal (al unei persoane).
DIARTRÓZĂ s.f. (<fr. *diarthrose*; cf.gr. *dia* "prin"+*arthron* "articulaţie") Articulaţie mobilă între oase (ex. *diartroza genunchiului*).
DIASCÓP s.n. (<fr. *diascope*) Aparat pentru proiectarea pe un ecran a diapozitivelor.
DIASISTÉM s.n. (<engl. *diasystem*, fr. *diasystème*) (LINGV.) Sistem lingvistic desprins din analiza a două sisteme (graiuri, dialecte) cu similitudini parţiale.
DIASPÓR s.m. (<fr. *diaspore*) Oxid natural hidratat de aluminiu, rombic, foarte mărunt, policrom, cu aspect sticlos-sidefos, care este componentul principal al bauxitelor.
DIÁSPORA s.f. (<fr. *diaspora*; cf. gr. *diaspora* "împrăştiere") **1.** Totalitatea comunităţilor evreieşti dispersate în afara Palestinei în urma unor cuceriri ale acestui teritoriu de forţe străine. **2.** Grup etnic aflat în afara graniţelor ţării de origine. **3.** (BOT.) Parte a plantei specializată pentru diseminare (ex. *spori, seminţe, segmente de plantă*).
DIASTÁZĂ s.f. (<fr. *diastase*; cf.gr. *diastasis* "separare") **1.** (BIOL.) Enzimă. **2.** (MED.) Desprindere accidentală a două segmente anatomice, în urma unei lovituri, a unui efort brusc etc.
DIASTÍL s.n. (<fr. *diastyle*) Edificiu la care distanţa dintre coloane este egală cu trei diametre de coloană.
DIÁSTOLĂ s.f. (<fr. *diastole*; cf. gr. *diastole* "dilatare") (FIZIOL.) Relaxare (şi dilatare) ritmică a cavităţilor cardiace în timpul umplerii lor cu sîngele adus de vene.
DIASTROFÍSM s.n. (<fr. *diastrophisme*; cf.gr. *diastrophe* "răsucire") (GEOL.) Ansamblul deformărilor şi dislocărilor pe care le suferă rocile sub acţiunea mişcărilor tectonice. ◆ Teorie care atribuie geneza unor fenomene de eroziune şi a formelor rezultate unor deformări lente ale scoarţei terestre.
DIÁTĂ s.f. (<ngr. *dieta*) Testament, prevedere testamentară (în dreptul medieval).
DIATERMÁN, -Ă adj. (<fr. *diathermane*) (Despre corpuri) Care posedă o bună conductibilitate termică.
DIATÉRMĂ s.f. (<fr. *diatherme*) (GEOL.) Deschidere caracteristică unei erupţii vulcanice formată prin străpungerea explozivă a rocilor sedimentare.
DIATERMÍE s.f. (<fr. *diathermie*; cf.gr. *dia* "prin"+*therme* "căldură") Procedeu terapeutic care constă în creşterea temperaturii unor organe interne şi a afluxului de sînge la aceste organe prin utilizarea unor curenţi speciali de înaltă frecvenţă.
DIATÉZĂ[1] s.f. (<fr. *diathèse*, lat. *diathesis*; cf.gr. *diathesis*) Categorie gramaticală verbală care exprimă raportul dintre subiect şi acţiunea verbului.
DIATÉZĂ[2] s.f. (<fr. *diathèse*) Predispoziţie înnăscută a unei persoane pentru anumite boli (ex. *diateză hemoragică; diateză biliară; diateză gastrică*).
DIATOMÉE s.f. (<fr. *diatomée*; cf.gr. *diatomos* "tăiat în două") (La pl.) Clasă de alge unicelulare, microscopice, cu corpul închis între două valve silicioase; (şi la sg.) algă care face parte din această clasă.
DIATOMÍT s.n. (<fr. *diatomite*) Rocă sedimentară silicioasă, alcătuită în cea mai mare parte din resturi de diatomee, din opal, calcedonie, argilă, calcar, care este albă sau gălbuie, poroasă, uşoară şi friabilă, avînd utilizări multiple (material izolant, abraziv, de filtrare a uleiurilor vegetale şi a gelatinei, suport pentru fabricarea dinamitei, în industria petrolieră etc.).
DIATÓNICĂ adj., s.f. (<fr. *diatonique*) **1.** Adj. *Gamă diatonică* = gamă formată din seria succesivă a treptelor sale naturale. **2.** S.f. Structură melodică, alcătuită din tonuri şi semitonuri, care poate fi redusă la o gamă diatonică.
DIATRÍBĂ s.f. (<fr. *diatribe*, lat. *diatriba*; cf.gr. *diatribe* "exerciţiu") **1.** Gen literar minor creat în antichitate de filozofii cinici şi stoici, care îşi răspîndeau învăţăturile în forme dialogate, satirice, ce inserau aforisme, anecdote etc. A evoluat tot mai mult spre satira violentă, fiind practicată de mulţi autori de mai tîrziu (Horaţiu, Seneca etc.). **2.** Scriere sau parte dintr-o scriere cu un caracter critic violent (ex. *scrierile lui Lucian din Samosata, unele scrieri ale lui Voltaire* etc.); pamflet. ◆ Cuvîntare, text cu un caracter virulent.
DIÁVOL s.m. (<sl. *dijavolŭ*) **1.** Spiritul suprem al răului, principalul adversar al ordinii divine şi al moralei religioase. Identificat cu îngerul căzut (Satana) sau cu principiul absolut al degradării creaţiei, al imoralităţii, al păcatului care tinde să stăpînească lumea, diavolul a fost imaginat şi ca o prezenţă corporală (în diferite ipostaze, ca mutant), apărînd uneori ca personaj; are mai multe nume atît în mitologia creştină, cît şi în celelalte mitologii. ◆ (La pl.) Demon, spirit malefic subordonat lui Satana; drac. **2.** Fig. Copil (sau om) viol, neastîmpărat, isteţ, obraznic; om rău, viclean, crud.
DIAZEPÁM s.n. (<fr. *diazépam*) Preparat farmaceutic tranchilizant.
DIBÁCI, -CE adj. (cf. scr. *gibak*) Priceput, îndemînatic; abil, iscusit.
DIBĂCÍ vb. IV tranz. (<*dibaci*) **1.** A potrivi lucrurile cu iscusinţă, cu îndemînare, a nimeri. **2.** A căuta cu stăruinţă. **3.** A descoperi; a dibui.
DÍBLU s.n. (<germ. *Dübel*) Piesă de lemn, de metal etc. fixată în zidărie, servind ca fond pentru introducerea unui cui, a unui şurub etc.
DIBUÍ vb. IV **1.** Intranz. A căuta ceva, şovăind, nesigur, pe nevăzute. **2.** Intranz. A cerceta, a căuta stăruitor. **3.** Tranz. A descoperi, a afla, a găsi, a dibăci.
DICASTÉR s.n. (<fr. *dicastère*; cf.gr. *dikasterion*<*dikazein* "a judeca") **1.** Nume dat fiecăreia dintre cele zece secţiuni ale tribunalului heliaştilor în vechea Atenă. **2.** Tribunal bisericesc care judeca procesele de divorţ.
DICHÉR s.n. (<ngr. *dikeri*) Sfeşnic bisericesc cu două braţe.
DICHÍS s.n. (<*dichisi*) **1.** (La pl.; şi fig.) Obiecte, piese, accesorii mărunte care completează un sistem, un tot. ◇ Loc. adv. *Cu dichis* (sau *cu tot dichisul*) = cu toate cele necesare, cu grijă, ordonat. **2.** Podoabă, găteală.
DICHISÍ vb. IV (<ngr. *diikisa*) **1.** Refl. A se îmbrăca cu grijă, a se găti. ◆ A se pregăti cu grijă. **2.** Tranz. A potrivi, a aranja cu migală, în bună rînduială.
DICINODÓN s.m. (<fr. *dicynodonte*) Gen fosil de reptile teromorfe (caracteristice permianului şi triasicului), de mărimi variabile, avînd premaxilarele transformate într-un cioc cornos, iar caninii în defense.
DICLÍN, -Ă adj. (<fr. *dicline*; cf.gr. *di* "despărţit"+*kline* "pat") (BOT.) (Despre flori) Care poartă organe ale unui singur sex, stamine sau pistil; (despre plante) care posedă astfel de flori.
DICLOROBENZÉN s.m. (<fr. *dichlorobenzène*) Derivat al benzenului, obţinut prin clorurarea catalitică a acestuia, folosit ca solvent, insecticid etc.
DICLORETÁN s.n. (<fr. *dichloréthane*) Substanţă chimică lichidă, incoloră, cu miros de cloroform, obţinută prin clorurarea etilenei, care este folosită ca dizolvant pentru grăsimi, lacuri, cauciuc, plexiglas etc.
DICOTILEDONÁT, -Ă adj., s.f. (după <fr. *dicotylédone*; cf.gr. *dis* "de două ori"+*kotyledon* "cavitate") **1.** Adj. (Despre plante) Al cărei embrion are două cotiledoane. **2.** S.f. (La pl.) Clasă de plante al căror embrion are două cotiledoane; (şi la sg.) plantă care face parte din această clasă.
DICROÍSM s.n. (<fr. *dichroïsme*) (FIZ.) Proprietate a unor substanţe birefringente de a prezenta culori diferite în funcţie de direcţia din care sînt privite.
DICROMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *dichromatique*) Cu două culori.
DICROMATOPSÍE s.f. (<fr. *dichromatopsie*) Anomalie a vederii constînd în neputinţa de a distinge una dintre culorile fundamentale.
DICTÁ vb. I tranz. (<fr. *dicter*, lat. *dictare*) **1.** A pronunţa rar şi desluşit cuvintele unui text pentru ca ele să poată fi scrise întocmai. **2.** A impune în mod categoric; a ordona. ◆ Fig. A determina, a inspira, a îndemna (ex. *fac ce-mi dictează inima*).
DICTAFÓN s.n. (<fr. *dictaphone*) Aparat folosit pentru înregistrarea vorbirii, în scopul dactilografierii ulterioare a textului.
DICTÁNDO s.n. invar. (<germ. *Diktando*) Scriere cursivă (după dictare). ◇ *Caiet (de) dictando* = caiet cu linii orizontale paralele.
DICTÁRE s.f. (<*dicta*) Acţiunea de a dicta

și rezultatul ei. ◆ Lucrare școlară care constă în reproducerea în scris a unui text dictat.

DICTÁT s.n. (<germ. *Diktat*) Act arbitrar prin care un stat (sau mai multe) impune altui stat anumite condiții împotriva voinței lui (ex. *Dictatul de la Viena*, 1940).

DICTATÓR s.m. (<lat. *dictator*, fr. *dictateur*) **1.** (În Roma antică) Magistrat superior, ales de senat pe termen de șase luni și învestit în împrejurări excepționale (război, răscoale) cu puteri nelimitate. **2.** Persoană care exercită conducerea unui stat având puteri nelimitate. ◆ Fig. Om cu o purtare autoritară, care își impune voința, opiniile în mod forțat.

DICTATÚRĂ s.f. (<lat. *dictatura*, fr. *dictature*) **1.** (În Roma antică) Demnitatea, autoritatea exercitată de un dictator; perioada exercitării acestei demnități. **2.** Putere de stat deținută de o persoană (sau de un grup) cu puteri nelimitate, care guvernează arbitrar, prin forță. **3.** Mod de aplicare a puterii politice și administrative de către stat, cu ajutorul armatei și al aparatului polițienesc, în anumite momente istorice (ex. *dictatura iacobină* în Franța, 1793-1794; *dictatura proletariatului* în statele comuniste; *dictatura nazistă* în Germania, 1933-1945; *dictatura fascistă* în Italia, 1922-1945).

DICTÉU s.n. (<fr. *dictée*) **1.** Dictare. **2.** *Dicteu automat* = înregistrare directă a fluxului gîndirii, cu toate meandrele, fără intervenția selectivă și ordonatoare a conștiinței, ca mod de creație literară, teoretizat de A.Breton. **3.** *Dicteu muzical* = transcriere a unui pasaj muzical după auz.

DICTIOZÓM s.n. (<fr. *dictyosome*) (BIOL.) Microorgan celular legat într-o rețea de canicule fine, având forma unui sac turtit sau a unei vezicule, care secretă zaharuri și proteine.

DICTÓN s.n. (<fr. *dicton*) Expresie devenită proverb; zicătoare, maximă.

DICȚIONÁR s.n. (<fr. *dictionnaire*, lat. *dictionarium*) **1.** Lucrare lexicografică cuprinzînd cuvintele unei limbi, ale unui dialect, ale unui domeniu de activitate etc. organizate într-o anumită ordine (de obicei alfabetică) și explicate sau traduse într-o altă limbă. **2.** (INFORM.) *Dicționar de date* = listă a tuturor fișierelor cu baze de date, a indecșilor, a structurilor de date etc.

DICȚIÚNE (DÍCȚIE) s.f. (<fr. *diction*, lat. *dictio, -onis*) Mod de a pronunța sunetele, cuvintele. ◆ Arta de a rosti clar, corect, nuanțat o replică, un text.

DICUMARÓL s.n. (<fr. *dicoumarol*) Derivat al cumarinei, folosit ca anticoagulant în tratamentul infarctului miocardic, al tromboflebitelor etc.

DIDÁCTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *didactique*; cf.gr. *didaskeiu* "a învăța") **1.** Adj. Care aparține învățămîntului, privitor la învățămînt; care instruiește. ◆ Expozitiv, explicativ. **2.** S.f. Disciplină pedagogică având ca obiect studiul teoriei generale a învățămîntului și a instrucțiunii, stabilind totodată principiile, metodele și formele de predare și de organizare a procesului de învățămînt. A fost fundată de Comenius.

DIDACTICÍSM s.n. (<*didactic*) Folosire exagerată a principiilor și a metodelor didactice; tendință de a instrui cu orice preț.

DIDAHÍE s.f. (<ngr. *didahi*) (BIS.) Predică moralizatoare, cazanie. ◆ Învățătură (ex. *Didahiile* lui Antim Ivireanul).

DIDASCALÍE s.f. (<lat. *didascalia*; cf. gr. *didaskalia*) (În teatrul antic) Indicație dată actorului de către autor. ◆ Informații despre autorul, actorii, locul și împrejurările unei reprezentații teatrale.

DIÉDRU s.n. (<fr. *dièdre*; cf.gr. *dis* "doi"+ *hedra* "bază") Figură geometrică formată de două planuri care se intersectează după o dreaptă; unghiul format prin această intersectare.

DIEGÉZĂ s.f. (<fr. *diégèse*, germ. *Diegese*; cf.gr. *diegesis* "povestire, expunere") **1.** (În antic.) Povestire (simplă, directă); ceea ce se prezintă ca voce și conștiință a autorului. **2.** (În naratologia modernă) Ansamblul evenimentelor povestite într-o operă unitară; principalul nivel narativ, povestirea directă a naratorului principal, care constituie centrul epic al unei opere.

DIELÉCTRIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *diélectrique*) **1.** Adj. Care izolează din punct de vedere electric; izolator. ◇ *Rigiditate dielectrică* = rezistență a unui dielectric la acțiunea curentului electric, exprimată prin valoarea maximă a intensității cîmpului electric pe care o poate suporta fără a fi străpuns. *Constantă dielectrică* = raportul dintre capacitatea unui condensator electric care conține între armături o substanță izolatoare și capacitatea aceluiași condensator cînd conține între armături aer sau vid. **2.** S.n. Material izolant electric și care se polarizează temporar cînd este introdus într-un cîmp electric.

DIENCEFÁL s.n. (<fr. *diencéphale*) Segment al creierului, situat între mezencefal și telencefal, cuprinzînd hipotalamusul, talamusul etc.

DIÉNE s.f. pl. (<fr. *diènes*) Combinații organice care conțin două duble legături în moleculă, caracterizate prin reacții de adiție și de polimerizare (ex. *butadienă*).

DIERÉZĂ s.f. (<fr. *diérèse*; cf.gr. *diairesis* "împărțire") **1.** Disociere a unui diftong în elementele sale componente și pronunțarea lor în silabe separate. **2.** (În versificația greacă) Pauză între două unități metrice. **3.** (MED.) Separare chirurgicală a țesuturilor.

DÍESEL s.n. (<fr. *diesel*, germ. *Diesel*) (Și *motor diesel*) Motor cu ardere internă la care combustibilul, pulverizat în amestec cu aerul, prin injectare, în camera de ardere, se aprinde datorită temperaturii înalte pe care amestecul o capătă în urma comprimării de către piston.

DIÉTĂ[1] s.f. (<fr. *diète*; cf.gr. *diaita* "regim") Regim alimentar special, recomandat în tratamentul unor boli, pentru păstrarea sănătății, pentru scăderea greutății corporale.

DIÉTĂ[2] s.f. (<fr. *diète*, lat. *dieta*) (În ev. med. și în unele state contemporane) Adunare legislativă. ◆ Adunare a unor reprezentanți (politici, religioși).

DIETÉTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *diététique*) **1.** Adj. Referitor la dietă[1], care ține de dietă (ex. *alimente dietetice*). **2.** S.f. Ramură a medicinei care stabilește regimurile alimentare în funcție de boli.

DIÉZ s.m. (<fr. *dièse*) (MUZ.) Semn convențional pus înaintea unei note sau la începutul portativului, după cheie, pentru a indica o execuție cu un semiton mai sus; p.ext. interval de un semiton cu care se ridică o notă sau un șir de note. ◆ (Adjectival; despre note) Ridicat cu un semiton (ex. *do diez*).

DIFERÉND s.n. (<fr. *différend*) Deosebire de păreri; neînțelegere, dezacord; dispută (**1**).

DIFERÉNȚĂ s.f. (<fr. *différence*, lat. *differentia*) **1.** Lipsă de asemănare; deosebire, nepotrivire. ◇ *Diferență specifică* = trăsătură caracteristică a unei noțiuni, care o deosebește de celelalte noțiuni cuprinse în genul ei proxim. **2.** Rezultatul unei scăderi matematice. **3.** (GEOGR.) *Diferență de nivel* = deosebire de altitudine între două puncte terestre.

DIFERENȚIÁ vb. (<fr. *différencier*) **1.** Tranz. A stabili diferența, deosebirea dintre două sau mai multe lucruri. **2.** Refl. A se deosebi, a se distinge (de altceva, de altcineva). **3.** Tranz. (MAT.) A calcula diferențiala unei funcții.

DIFERENȚIÁL, -Ă adj., s.f., s.n. (<fr. *différentiel*) **1.** Adj. Care face să se deosebească; care diferențiază. **2.** (MAT.) Referitor la diferențe foarte mici; care operează cu cantități infinitezimale. ◇ *Calcul diferențial* = capitol al analizei matematice care se ocupă cu studiul derivatelor și al diferențialelor. *Ecuație diferențială* = ecuație care conține variabila independentă, funcția necunoscută și derivate ale acesteia. *Geometrie diferențială* = capitol al geometriei care utilizează metodele analizei matematice pentru a studia proprietățile figurilor geometrice. **II. 1.** S.f. (MAT.) Funcție liniară, atașată unei funcții date și unui punct în care aceasta este definită, construită cu ajutorul derivatelor funcției date. **2.** S.n. Complex de roți dințate care, angrenîndu-se, permit ca două roți coaxiale să se învîrtească cu viteze diferite.

DIFERENȚIÉRE s.f. (<*diferență*) Acțiunea de a se diferenția și rezultatul ei. ◆ Proces prin care se realizează analiza deosebirilor în cursul percepției.

DIFERÍ vb. IV intranz. (<fr. *différer*, lat. *differre*) A se deosebi.

DIFERÍT, -Ă adj. (<*diferi*) **1.** (Postpus) Care nu se aseamănă; deosebit. **2.** (La pl.; antepus) Tot felul de ..., fel de fel de ..., feluriți, diverși, variați.

DIFICÍL, -Ă adj. (<fr. *difficile*, lat. *difficilis*) **1.** Care prezintă dificultăți; anevoios; complicat, greu. **2.** (Despre oameni) Care se împacă greu cu alții, greu de mulțumit; mofturos; capricios, susceptibil.

DIFICULTÁTE s.f. (<fr. *difficulté*, lat. *difficultas, -atis*) Greutate de a îndeplini, de a rezolva ceva. ◆ Piedică, obstacol. ◆ Situație dificilă.

DIFLUÉNȚĂ s.f. (<fr. *diffluence*) Desfacere în două brațe a cursului unui rîu la vărsarea într-o altă apă curgătoare.

DIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *difforme*, lat. *difformis*) (Despre ființe sau părți ale corpului) A cărui formă prezintă anomalii sau neregularități izbitoare, respingătoare; pocit, slut. ◆ (Despre materii) Brut, inform.

DIFORMITÁTE s.f. (<fr. *difformité*, lat. *difformitas, -atis*) Faptul de a fi diform, caracterul a ceea ce este diform; ceea ce face ca cineva să fie diform; urîțenie, slutenie.

DIFRÁCȚIE s.f. (<fr. *diffraction*) Propagare a undelor (luminoase, radio, acustice etc.) în spatele obstacolelor, prin ocolirea margi-

nilor acestora şi prin abaterea aparentă de la propagarea rectilinie.
DIFTÉRIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *diphtérique*) **1.** Adj. De natura difteriei, care aparţine difteriei, privitor la difterie. ◇ *Anghină difterică* = difterie. **2.** S.m. şi f., adj. (Persoană) bolnavă de difterie.
DIFTERÍE s.f. (<fr. *diphtérie*) Boală contagioasă produsă de bacili, localizată în interiorul gîtului, caracterizată prin formarea unor membrane false pe amigdale, pe faringe sau pe laringe şi care se manifestă prin dificultăţi de respiraţie şi înghiţire, prin febră etc.; anghină difterică.
DIFTÍNĂ s.f. (<fr. *duvetine*) Ţesătură de bumbac deasă, rezistentă, cu una dintre feţe pufoasă.
DIFTÓNG s.n. (<fr. *diphtongue*, lat. *diphtongus*; cf.gr. *diptongas* <*di* "din două"+*phtongos* "vocală") Pronunţare în aceeaşi silabă a unei vocale cu o semivocală; grup de două sunete diferite (semivocală şi vocală) pronunţate în aceeaşi silabă. ◆ Semn tipografic conţinînd două vocale sau o vocală şi o semivocală.
DIFTONGÁ vb. I refl. şi tranz. (<fr. *diphtonguer*) (Despre vocale) A (se) transforma în diftong.
DIFÚZ, -Ă adj. (<fr. *diffus*, lat. *diffusus*) Răspîndit în mai multe părţi; împrăştiat. ◆ Care este neclar, lipsit de organizare.
DIFUZÁ vb. I (<fr. *diffuser*) **1.** Tranz. A răspîndi, a propaga (o idee, o ştire). ◆ A transmite emisiuni la radio şi televiziune. ◆ A pune în vînzare, a distribui (o publicaţie, o carte). **2.** Tranz. şi refl. (Despre sunete, lumină, căldură, unde) A (se) răspîndi în toate direcţiile, a (se) împrăştia; a (se) propaga prin difuziune. **3.** Intranz. (Despre moleculele unui corp) A pătrunde în masa altui corp.
DIFUZIBILITÁTE s.f. (<fr. *diffusibilité*) Proprietate a moleculelor unui corp de a pătrunde în masa altui corp.
DIFUZIÚNE s.f. (<fr. *diffusion*, lat. *diffusio, - onis*). **1.** (FIZ.) Pătrundere a moleculelor unui corp în masa altui corp dinspre regiunea cu concentraţie mai mare înspre regiunile cu concentraţie mai mică, prin agitaţia sau vibraţia termică a moleculelor celor două corpuri. **2.** Împrăştiere în toate direcţiile a razelor luminoase care străbat un mediu translucid sau care se reflectă cînd întîlnesc o suprafaţă cu asperităţi. **3.** Răspîndire în toate direcţiile a undelor sonore, a radiaţiilor etc.
DIFUZÓR s.n., s.m. (<fr. *diffuseur*) **I.** S.n. **1.** Aparat radiofonic capabil să transforme semnalele electrice în sunete, folosit la radioreceptoare sau instalaţii de amplificare. **2.** Ajutaj cu diametru crescînd în sensul de curgere a fluidului, pentru mărirea presiunii. ◆ Ajutaj la carburator, care provoacă absorbţia şi injectarea combustibilului. **3.** Agregat pentru extragerea zahărului din sfeclă, a taninului din stejar etc. **II.** S.m. Persoană care difuzează ziare, reviste etc.
DIG s.n. (<fr. *digue*) Construcţie hidrotehnică de piatră, de pămînt sau de beton, executată în lungul malului unui curs de apă, al unui lac sau al unei mări ori îndreptată spre larg, care serveşte la dirijarea (sau corectarea) cursului de apă, la prevenirea inundaţiilor sau la apărarea malurilor ori a porturilor de acţiunea apei şi a curenţilor etc.
DIGÁMMA s.f. invar. (<fr. *digamma*) **1.** A şasea literă a vechiului alfabet grec. **2.** Semivocală cu valoare de *u* consonantic, componentă a unor diftongi sau triftongi.
DIGERÁ vb. I tranz. (<fr. *digérer*, lat. *digerere*) A mistui alimentele.
DIGÉSTE s.f.pl. (<fr. *digeste*, it. *digesto*) Culegere care cuprinde păreri ale juriştilor antici romani asupra problemelor de drept, alcătuită din porunca împăratului Iustinian; pandecte.
DIGÉSTIE s.f. (<fr. *digestion*, lat. *digestio, -onis*) Proces fiziologic complex prin care alimentele introduse în organism sînt transformate în substanţe asimilabile. Digestia începe în cavitatea bucală, unde alimentele sînt supuse acţiunii fermenţilor salivari; în stomac, ele suferă acţiunea pepsinei şi a acidului clorhidric din sucul gastric, apoi trec în prima porţiune a intestinului subţire (duodenul), unde acţionează asupra lor fermenţii pancreatici, la care se adaugă sărurile biliare; în intestinul subţire se face absorbţia produşilor de digestie în sînge (prin vilozităţile intestinale).
DIGESTÍV, -Ă adj. (<fr. *digestif*) Care aparţine digestiei, care se referă la digestie. ◇ *Aparat* (sau *tub*) *digestiv* = ansamblul organelor care participă la digestie. La om şi la mamifere este format din tubul digestiv (cavitatea bucală, faringe, esofag, stomac, duoden, intestinul subţire şi intestinul gros) şi din organele anexe (glandele salivare, ficatul, pancreasul), care îşi varsă secreţia în tubul digestiv.
DIGESTÓR s.n. (<fr. *digesteur*) Aparat termic pentru extragerea părţilor solubile din unele substanţe sub acţiunea căldurii. ◆ Instalaţie folosită pentru opărirea în apă sau în vapori a fructelor şi a legumelor destinate preparării conservelor.
DIGITÁL[1], -Ă adj., s.f. (<fr. *digital*, engl. *digital*, lat. *digitalis*) **1.** Adj. Care aparţine degetelor, care se referă la degete. ◇ *Amprentă digitală* = urmă lăsată pe un obiect de liniile de pe suprafaţa interioară a vîrfului degetelor de la mînă. **2.** S.f. (BOT.) Degeţel-roşu (*Digitalis purpurea*). **3.** S.f. Substanţă extrasă din frunzele de degeţel-roşu, folosită ca tonic al aparatului circulator.
DIGITÁL[2], -Ă adj. (<engl. *digital*<*digit* "cifră") (CIB.) Care este alcătuit din cifre sau reprezentat prin cifre. ◆ (Despre aparate, dispozitive, sisteme etc. electronice) Care produce, măsoară, prelucrează, stochează semnale digitale sau funcţionează pe baza unor asemenea semnale (ex. *centrală telefonică digitală*).
DIGITALÍNĂ s.f. (<fr. *digitaline*) Principiu activ extras din frunzele digitalei, folosit ca întăritor cardiovascular, ca diuretic etc.
DIGITÁT, -Ă adj. (<fr. *digité*) (BOT.) Care are foliolele dispuse ca degetele unei palme deschise.
DIGITĂŢIE s.f. (<fr. *digitation*) Tehnica aşezării degetelor pe clapele sau pe coardele instrumentelor muzicale, pentru a obţine maximum de precizie în execuţia unei lucrări muzicale, sau pe clapele maşinii de scris, pentru a obţine un randament maxim.
DIGITIGRÁD s.n. (<fr. *digitigrade*) (La pl.) Grup de mamifere care se sprijină în mers numai pe degete; (şi la sg.) animal care face parte din acest grup (ex. *cîinele, pisica*).
DIGRESIÚNE s.f. (<fr. *digression*, lat. *digressio, - onis*) **1.** Abatere de la subiectul tratat; divagaţie; excurs. **2.** (ASTR.) *Maxim de digresiune* = depărtarea maximă a unui astru faţă de meridianul nordic.
DIHÁNIE s.f. (<sl. *dyhanije* "răsuflare") **1.** Fiară, jivină. **2.** Fiinţă ciudată, monstruoasă; namilă, monstru.
DIHÓR s.m. (<sl. **dyhorŭ*) Mamifer carnivor din familia mustelidelor, de mărimea unei pisici, cu corpul lung şi subţire, cu picioarele scurte şi cu blană cafenie, care se apără răspîndind un miros urît (*Putorius putorius*).
DIHOTOMÍE (DICOTOMÍE) s.f. (<fr. *dichotomie*; cf.gr. *dikhotomia* <*dikha* "în două"+*tome* "secţiune") **1.** (LOG.) Diviziune în două părţi a unui concept fără ca acesta să-şi piardă înţelesul iniţial. **2.** (BOT.) Mod de ramificaţie a talului şi a tulpinilor în două părţi egale, care se ramifică apoi în alte două părţi egale etc.
DÍJMĂ s.f. (<sl. *dižma*) (În ev. med.; în ţările române) Dare, reprezentînd a zecea parte din produse, percepută de stăpînii feudali de la producătorii direcţi. ◆ Arendă în produse plătită de ţărani stăpînului pămîntului pe care îl lucrau.
DIJMUÍ vb. IV tranz. (<*dijmă*) **1.** A aduna dijma. **2.** A lua o parte necuvenită din ceva.
DILATÁ vb. I refl. (<fr. *dilater*, lat. *dilatare*) (Despre corpuri) **1.** A-şi mări dimensiunile sub acţiunea căldurii. **2.** (Despre unele organe) A se mări, a se lărgi.
DILATĂŢIE s.f. (<fr. *dilatation*, lat. *dilatatio, -onis*) Creştere a dimensiunilor unui corp (datorită căldurii); dilatare. ◇ *Coeficient de dilataţie* = creşterea unităţii de lungime, de suprafaţă sau de volum a unui corp datorită creşterii temperaturii cu un grad. ◆ (MED.) Mărire patologică sau terapeutică a diametrului unui orificiu, al unei cavităţi, al unui vas etc.
DILATOGRÁF s.n. (<fr. *dilatographe*) Dilatometru înregistrator.
DILATOGRÁMĂ s.f. (<fr. *dilatogramme*) Diagramă a variaţiei lungimii unui corp în funcţie de temperatură.
DILATOMETRÍE s.f. (<fr. *dilatométrie*) Ramură a fizicii care studiază procedeele de măsurare a dilataţiei corpurilor şi transformările suferite de corpuri sub acţiunea căldurii.
DILATOMÉTRU s.n. (<fr. *dilatomètre*) Instrument pentru măsurarea dilataţiei corpurilor.
DILATÓRIU, -IE adj. (<fr. *dilatoire*, lat. *dilatorius*) (JUR.) Care provoacă sau tinde să provoace amînarea, întîrzierea unei acţiuni, a unui proces, a soluţionării unui litigiu.
DILAUDÉN s.n. (den. com.) (FARM.) Derivat puternic al morfinei, folosit ca analgezic.
DILÉMĂ s.f. (<fr. *dilemme*, lat. *dillema*; cf.gr. *dilemma* <*dis* "doi"+*lemma* "argument") (LOG.) Raţionament care pune două alternative, dintre care trebuie aleasă una, deşi ambele duc la aceeaşi concluzie. ◆ Situaţie în care cineva este obligat să aleagă între alternative cu perspective (aproximativ) egale; încurcătură.
DILETÁNT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *dilettante*)

Amator (pasionat) de artă, ştiinţă, tehnică, fără pregătire de specialitate. ◆ Persoană lipsită de o pregătire temeinică, cu o prestaţie superficială, incompetentă.

DILETANTÍSM s.n. (<fr. *dilettantisme*) Faptul de a avea preocupări în domeniul artei, al ştiinţei sau al tehnicii numai din plăcere, fără o pregătire specială. ◆ Lipsă de competenţă şi de seriozitate profesională.

DILIGÉNŢĂ[1] s.f. (<fr. *diligence*) Trăsură mare, acoperită, folosită pentru transportul în comun al persoanelor şi al poştei, pe distanţe mai lungi; poştalion.

DILIGÉNŢĂ[2] s.f. (<lat. *diligentia*, fr. *diligence*) Sîrguinţă, osteneală.

DILOGÍE s.f. (<fr. *dilogie*; cf. gr. *dis* "doi"+*logos* "semnificaţie") Sens dublu, echivoc. ◆ Operă dramatică cu două acţiuni distincte.

DILUÁ vb. I (<fr. *diluer*) **1.** Tranz. A micşora concentraţia unei soluţii prin adăugare de diluant. **2.** Tranz. şi refl. (Fig.) A (se) atenua, a (se) micşora, a slăbi.

DILUÁNT s.m. (<fr. *diluant*) (CHIM.) Substanţă care are rolul de a micşora concentraţia unei soluţii.

DILÚŢIE s.f. (<fr. *dilution*) (CHIM.) Raportul dintre o cantitate de soluţie şi cantitatea de substanţă dizolvată în această soluţie.

DILUVIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *diluvien*) (GEOL.) **1.** S.n. Epoca pleistocenului. **2.** Adj. Care aparţine diluvianului, care ţine de diluvian, referitor la diluvian; provenit din diluvian.

DILÚVIU s.n. (<lat. *diluvium*) **1.** Potopul biblic; p.gener. potop. **2.** (GEOL.) Pleistocen.

DIMENSIONÁ vb. I tranz. (<germ. *dimensionieren*) A stabili, prin calcul, dimensiunile unei piese, ale unei construcţii etc.

DIMENSIÚNE s.f. (<fr. *dimension*, lat. *dimensio, -onis*) **1.** Mărime (lungime, lăţime, înălţime) măsurabilă a corpurilor şi suprafeţelor. **2.** Mărime, măsură, proporţie.

DIMERLÍE s.f. (cf.tc. *demirli* "de fier") Unitate de măsură pentru cereale (c. 21,5 l); baniţă.

DIMÉTRU s.m. (<fr. *dimètre*; cf.gr. *dis* "doi" +*metron* "măsură") Vers antic format din două măsuri de cîte două picioare fiecare.

DIMÍE s.f. (<tc. *dimi*) Ţesătură groasă, din lînă (albă), folosită la confecţionarea hainelor ţărăneşti; aba, pănură.

DIMINEÁŢĂ s.f., adv. (<*de*[3]+*mîneaţă*, înv. "dimineaţă" <lat. **manitia*) **1.** S.f. Parte a zilei din zori pînă spre amiază. **2.** Adv. (În forma *dimineaţa*) În timpul dimineţii. ◆ În fiecare dimineaţă.

DIMINUÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *diminuer*, lat. *diminuere*) A (se) micşora; a (se) împuţina, a scădea (ca dimensiune, număr, intensitate, valoare).

DIMINUTÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *diminutif*) (Cuvînt) care este format cu ajutorul unui sufix diminutival, indicînd obiecte, fiinţe, însuşiri etc. mai mici decît cele numite de cuvîntul de bază sau exprimînd o atitudine afectivă.

DIMINUTIVÁL, -Ă adj. (<*diminutiv*) (Despre sufixe, particule) Care formează diminutive; (despre cuvinte, formaţii lexicale) format prin derivare cu sufixe, cu particule diminutivale.

DIMÓRF, -Ă adj. (<fr. *dimorphe*) Care prezintă dimorfism, caracterizat prin dimorfism.

DIMORFÍSM s.n. (<fr. *dimorphisme*; cf.gr. *dis* "doi"+*morphe* "formă") **1.** (FIZ.) Proprietate a unei substanţe de a cristaliza în două forme diferite. **2.** (BIOL.) Prezenţă la aceeaşi specie a două forme deosebite, evidenţiate printr-un ansamblu de caractere morfologice evidente (penaj, dimensiuni, culoare), permanente în cazul dimorfismului sexual şi temporare în cazul dimorfismului sezonier, fiind condiţionate de factorii de mediu.

DIMPOTRÍVĂ adj. invar., adv. (<*de*[3]+*împotrivă*) **1.** Adj. invar. Din faţă, din partea cealaltă, de dincolo; opus. **2.** Adv. Din contra; invers, cu totul altfel.

DIMPREJÚR adv. şi adj. invar. (<*de*[3]+*împrejur*) Din jur, din apropiere.

DIMPREJÚRUL prep. (<*de*[3]+*împrejurul*) Din jurul, din vecinătatea (unei fiinţe sau a unui lucru).

DIMPREÚNĂ adv. (<*de*[3]+*împreună*) Unul cu altul, la un loc, împreună.

DIN prep. (*de*[3]+*în*) **1.** (Introduce un atribut referitor la locul unde se află cineva sau ceva, unde se întîmplă ceva) *Oamenii din casă.* **2.** (Introduce un complement de loc) *A fugit din oraş.* **3.** (În corelaţie cu prep. "în" arată felul unei succesiuni în spaţiu sau în timp) *Din loc în loc. Din oră în oră.* **4.** (Introduce un complement sau un atribut care indică originea, proveniența) *Ulei (extras) din seminţe vegetale.* **5.** (Introduce un complement de timp) *Lucrez din zori.* **6.** Dintre. *În una din case.* **7.** (Introduce un complement de cauză) *S-a lovit din neatenţie.* **8.** (Introduce un complement de mod) *Ştie din auzite.* **9.** (Introduce un complement instrumental) *Cîntă din fluier.* **10.** (Introduce un complement indirect) *A făcut din artă o profesie.*

DINADÍNS adv. (<*de*[3]+*înadins*) În mod intenţionat; cu un anumit scop.

DINAFÁRĂ adv. (<*de*[3]+*în afară*) *Pe dinafară* = pe de rost.

DINAÍNTE adv. (<*de*[3]+ *înainte*) **1.** Înainte, în faţă. ◆ (Adjectival) Anterior, din faţă. ◆ (Substantivat; în forma *dinaintea*) Jumătatea din faţă a corpului unui animal sau al unui om. **2.** De mai înainte, de mai demult. ◆ Din timp, de cu vreme.

DINAÍNTEA prep. (<*de*[3]+ *înaintea*) **1.** Din faţa (cuiva sau a ceva). ◆ Înaintea, în faţa. ◆ (Precedat de prep. "pe") Prin faţa... **2.** Din timpul care precedă, înainte de ...

DINÁM s.n. (<fr. *dynamo*) Generator electric de curent continuu.

DINAMÉTRU s.n. (<fr. *dynamètre*) Aparat folosit la măsurarea grosismentului lunetelor.

DINÁMIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *dynamique*) **I.** Adj. **1.** Care se referă la mişcare, la forţă. ◆ Care este în continuă (şi intensă) mişcare, prefacere, evoluţie. ◆ (Despre un proces social, economic etc.) Care se desfăşoară, se dezvoltă rapid. **2.** Plin de mişcare, de acţiune; activ, energic. ◆ (Despre oameni) Care dovedeşte forţă vitală, putere de a acţiona; energic. **II.** S.f. **1.** Parte a mecanicii care studiază mişcarea corpurilor luînd în considerare masele lor şi forţele care intervin. **2.** Dezvoltare intensă, schimbare continuă; mişcare; proces.

DINAMÍSM s.n. (<fr. *dynamisme*) **1.** Putere vitală, forţă de acţiune, de mişcare. **2.** Concepţie filozofică după care mişcarea, forţa imaterială constituie factorul originar al existenţei.

DINAMITÁ vb. I tranz. (<fr. *dynamiter*) A pune dinamită (sau alt explozibil) pentru a distruge, a doborî, a sfărîma, a înlătura ceva.

DINAMÍTĂ s.f. (<fr. *dynamite*; cf.gr. *dynamis* "forţă") Exploziv detonant format din nitroglicerină, ca substanţă explozivă principală, absorbită într-un material de bază care poate fi inert (ex. diatomit, praf de cretă) sau activ (ex. nitroceluloza, fulmicoton, trinitrotoluen, nitroglicol etc.). A fost obţinută de A.Nobel în 1866.

DINAMIZÁ vb. I tranz. (<fr. *dynamiser*) A stimula pe cineva sau ceva, a face să fie (mai) dinamic.

DINAMO - (<fr. *dynam*[o]-; cf.gr. *dinamis* "forţă") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) forţă", "energie".

DINAMOGRÁF s.n. (<fr. *dynamographe*) Dinamometru înregistrator folosit în industria petrolieră, pentru urmărirea variaţiei sarcinilor care solicită garnitura de prăjini în timpul unui ciclu de pompare.

DINAMOMETAMORFÍSM s.n. (<fr. *dynamométamorphisme*) (GEOL.) Proces de distrugere a rocilor, mai ales sub influenţa presiunii în zonele de intensă mişcare a scoarţei terestre.

DINAMOMÉTRU s.n. (<fr. *dynamomètre*) Instrument pentru măsurarea forţei.

DINANŢIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *dinantien*) (GEOL.) **1.** S.n. Epoca inferioară a carboniferului. **2.** Adj. Care aparţine dinanţianului, care se referă la formaţiile sau la epoca dinanţiană.

DINAPÓI adv. (<*de*[3]+*înapoi*) **1.** În partea din urmă; înapoi, în spate. ◆ (Adjectival) Din spate, posterior. ◆ (Substantivat, în forma *dinapoia*) Jumătatea din spate a corpului unui animal sau al unui om. **2.** De la spate, din urmă, dindărăt.

DINAPÓIA prep. (<*de*+*înapoia*) Înapoia, în spatele (cuiva sau a ceva), în partea din urmă, după (cineva sau ceva); dindărătul.

DINÁR (DENÁR) s.m. (<ngr. *dinarion*, fr. *dinar*, it. *denaro*, lat. *denarius*) **1.** Monedă de argint, folosită în Roma antică. **2.** Monedă de aur arabă, valorînd a suta parte dintr-un rial, care a circulat şi în unele ţări din Europa în evul mediu. **3.** Monedă de argint, echivalentă cu 1/240 livre de argint, cunoscută în Europa din timpul lui Carol cel Mare. A circulat în evul mediu cu diverse valori, ajungînd şi în ţările române. **4.** Unitate monetară curentă, cu diverse valori, în Iugoslavia, Serbia, Algeria, Iordania etc.

DINASTÍE s.f. (<fr. *dynastie*) Familie ai cărei membri se succed ereditar la conducerea unei ţări; şir de suverani aparţinînd aceleiaşi familii.

DÍNĂ s.f. (<fr. *dyne*) (FIZ.) Unitate de măsură a forţei (simbol *dyn*) în sistemul de unităţi CGS, egală cu forţa care imprimă unei mase de 1 g o acceleraţie de 1 cm/s^2.

DINĂÚNTRU adv. (<*de*[3]+*înăuntru*) Din interior. ◇ Loc.adv. *Pe dinăuntru* = în interior. ◆ (Adjectival) Care se află înspre interior, din interior.

DÍNCOACE adv. (<*de*[3]+*încoace*) În partea dinspre vorbitor, în partea aceasta.

DÍNCOLO adv. (<*de*[3]+*încolo*) **1.** În partea cealaltă, în partea opusă vorbitorului. ◇ Loc. adj. *De dincolo* =care se află în cealaltă parte. ◇ (RELIG.) *Lumea de dincolo* = lumea

cealaltă, de după moarte. **2.** (În corelaţie cu "aici", "ici", "colo" etc.) În altă parte.

DINCOTRÓ adv. (<*de*^{3}+*încotro*) De unde, din ce parte, din care direcţie.

DINDĂRĂT adv. (<*de*^{3}+*îndărăt*) Dinapoi. ◆ (Adjectival) De dindărăt, în spate.

DINDĂRĂTUL prep. (<*de*^{3}+*îndărătul*) Dinapoia.

DINÉU s.n. (<fr. *dîner*) Masă de seară (în special de gală).

DÍNGO s.m. (<fr. *dingo*) Ciine sălbatic din Australia, care are blana roşcată şi nu latră (*Canis dingo*).

DINOTÉRIU s.m. (<fr. *dinothérium*; cf.gr. *deinos* "groaznic"+*therion* "fiară") Mamifer fosil proboscidian, de mărimea elefantului, cu fildeşii fixaţi în maxilarul inferior şi curbaţi în jos.

DINOZÁUR s.m. (<fr. *dinosaure*, it. *dinosauro*; cf.gr. *deinos* "groaznic"+*saura* "şopîrlă") Reptilă fosilă uriaşă din ordinul dinozaurienilor.

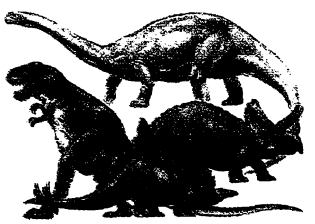

dinozauri

DINOZAURIÁN s.m. (<fr. *dinosaurien*) (La pl.) Ordin de reptile fosile, jurasice-cretacice, care cuprindea specii cu indivizi de dimensiuni gigantice, cu capul şi creierul foarte mic, cu şira spinării dezvoltată, cu vertebrele complet osificate şi cu centura pelviană la unele specii asemănătoare cu cea a păsărilor; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin.

DÍNSPRE prep. (<*de*^{3}+ *înspre*) **1.** (Introduce un complement care arată punctul de plecare) Din direcţia... **2.** (Introduce un complement circumstanţial de timp) Cam spre..., aproximativ în momentul... *Dinspre seară.*

DÍNTE s.m. (lat. *dens, -ntis*) **1.** Fiecare dintre organele osoase speciale, mici, aşezate în cavitatea bucală a majorităţii vertebratelor, format din coroană, colet şi rădăcină, avînd în interior pulpa dentară formată din ţesut conjunctiv, vase sangvine şi nervi, care servesc la apucarea şi mestecarea alimentelor, iar la unele animale, la atac şi la apărare. ◇ *Dinte de lapte* = fiecare dintre dinţii care le cresc copiilor în primii ani ai vieţii şi care mai tîrziu cad, fiind înlocuiţi cu cei definitivi. ◆ *Dinte-le-dracului* = plantă erbacee anuală, meliferă, cu gust de piper şi cu florile mici, albe, roşii-purpurii sau verzui, dispuse în spice (*Polygonum hydropiper*). **2.** (TEHN.) Fiecare dintre proeminenţele de formă regulată ale unor scule, organe de maşini etc. (ex. *dinţi de roată dinţată; dinţi de ferăstrău*); fiecare dintre colţii pieptenelui, ai greblei etc. **3.** Înălţime stîncoasă, izolată, cu pereţi abruptă.

DINTÍI adj. invar. (<*de*^{3}+*întîi*) Primul. ◆ (Adverbial) La început, în primul moment; mai întîi.

DÍNTRE prep. (<*de*^{3}+*între*) **1.** (Introduce un atribut cu sens spaţial) Care se află între..., din mijloc. *Casele dintre străzi.* ◆ (Introduce un complement care indică punctul de plecare) Din mijlocul. *Venea dintre ţărani.* **2.** (Introduce un atribut care indică o detaşare, o separare) Printre, între, din. *Cel mai bun dintre concurenţi.* **3.** (Introduce un atribut care indică o corelaţie sau o alternanţă) Între. *Egalitatea dintre termeni.* **4.** (Introduce un atribut cu sens temporal) Situat între... *Perioada dintre solstiţii.* **5.** (Întroduce un atribut care exprimă un raport de reciprocitate) Care există între... *Prietenia dintre ei.*

DÍNTRU prep. (<*de*^{3}+*întru*) (Mai ales urmat de "un", "o", "însul", "însa" etc., cu elidarea ultimei vocale) **1.** (Cu sens local) Din, dinspre. *Venea dintr-un oraş.* **2.** (Indică apartenenţa) Din. *Animal dintr-o specie superioară.* **3.** (Introduce un atribut cu sens temporal) Din, petrecut în... *Cîştigul dintr-o zi.* **4.** (Introduce un complement de timp) De la, din. *Totul a început dintr-o seară de vară.* **5.** (Introduce un atribut care indică provenienţa) Din. *Sucul dintr-un fruct.* **6.** (Introduce un complement indirect) *Şi-a revenit dintr-o boală grea.* **7.** (Introduce un complement de mod) *L-a doborît dintr-o lovitură.* ◇ Loc. adv. *Dintr-o dată* = cu o singură mişcare; pe neaşteptate, brusc. **8.** (Introduce un complement instrumental) Cu. *Cînta dintr-un fluier mic.* **9.** (Introduce un atribut care indică materia) Din. *Rochie dintr-o mătase fină.* **10.** (Introduce un complement de cauză) Din cauza. *S-a îmbolnăvit dintr-o spaimă.*

DINŢÁ vb. I tranz. (<*dinţat*) A face crestături în formă de dinţi pe marginea unui obiect.

DINŢÁT, -Ă adj. (<*dinte*) Care are dinţi; tăiat sau crestat în formă de dinţi.

DINŢĂTÚRĂ s.f. (<*dinţa*) **1.** Parte dinţată a unui obiect. **2.** Totalitatea perforaţiilor făcute pe marginile unei mărci poştale.

DIOCÉZĂ (**DIECÉZĂ**) s.f. (<fr. *diocèse*, lat. *dioecesis*) **1.** Diviziune administrativă a Imperiului Roman tîrziu, creată printr-o reformă iniţiată de împăratul Diocleţian. **2.** Circumscripţie ecleziastică condusă de un episcop sau arhiepiscop; eparhie.

DIÓDĂ s.f. (<fr. *diode*) Element al unui circuit electric cu doi electrozi, care prezintă o rezistenţă electrică mică pentru un anumit sens de trecere a curentului electric (sensul direct) şi foarte mare pentru sensul opus (sensul invers), care este folosit pentru redresarea curentului electric alternativ, ca detector etc.; tub electronic cu doi electrozi (dintre care unul emite electroni).

DIÓIC, -Ă adj. (<fr. *dioïque*) (Despre plante unisexuate) Care are florile mascule şi femele pe indivizi deosebiţi ai aceleiaşi specii (ex. *cînepa*).

DIONÍNĂ s.f. (<fr. *dionine*) Clorhidrat de etilmorfină, utilizat ca analgezic şi calmant al tusei.

DIONISIÁC, -Ă adj. (<fr. *dionysiaque*; cf. gr. *dionysiakos* <n.pr. *Dionysos*, zeul vinului la greci) **1.** *Serbări dionisiace* = (în Grecia antică) serbări în cinstea zeului Dionysos. **2.** (Despre atitudine în artă sau în cultură) Extatic, pasionat, zbuciumat, teluric; care exprimă impulsurile instinctuale, iraţionale (în special în concepţia lui Nietzsche).

DIOPSÍD s.m. (<fr. *diopside*) Silicat dublu de calciu şi magneziu, incolor sau verzui-cenuşiu, sticlos, care intră în componenţa unor roci vulcanice.

DIOPTÁZ s.n. (<fr. *dioptase*) Silicat hidratat de cupru, cristalizat în sistemul romboedric, verde ca smaraldul, transparent sau translucid, sticlos.

DIÓPTRIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *dioptrique*; cf.gr. *dia* "prin"+*ops* "ochi") **1.** Adj. Referitor la refracţia luminii. **2.** S.f. Capitol al opticii care se ocupă cu studiul fenomenelor de refracţie.

DIOPTRÍE s.f. (<fr. *dioptrie*; cf.gr. *dioptron* "oglindă") Unitate de măsură a puterii lentilelor, egală cu puterea unei lentile cu distanţa focală de 1 m; numărul de dioptrii este pozitiv pentru lentilele convergente şi negativ pentru cele divergente.

DIÓPTRU s.n. (<fr. *dioptre*) (FIZ.) Suprafaţă care separă două medii transparente cu indici de refracţie diferiţi. ◆ Dispozitiv optic pentru determinarea liniei de vizare către un anumit punct.

DIORÁMĂ s.f. (<fr. *diorama*; cf.gr. *dia* "prin"+*horama* "vedere") **1.** Tablou de mari dimensiuni, reprezentînd, de obicei, o scenă istorică sau un peisaj alcătuit din diferite planuri şi care, datorită variaţiilor efectelor de lumină, dă impresia realităţii. **2.** Reprezentarea spaţială a unei porţiuni de natură, în care se expun, în muzee, animale împăiate.

DIORÍT s.n. (<fr. *diorite*) Rocă eruptivă grăunţoasă, cenuşie, folosită ca piatră de construcţie şi de ornament, la pavaje etc.

DIOXÍD s.m. (<fr. *dyoxide*, engl. *dioxide*) Bioxid.

DIPLEGÍE s.f. (<fr. *diplégie*; cf.gr. *dia* "de două ori"+*plegein* "a lovi") Paralizie a ambelor jumătăţi corporale; hemiplegie dublă.

DIPLO- (<fr. *diplo-*; cf.gr. *diploos* "dublu") Element prim de compunere care are semnificaţia "dublu", "doi".

DIPLOBACÍL s.m. (<fr. *diplobacille*) Fiecare dintre germenii patogeni ai conjunctivitei, în formă de bastonaşe unite cîte două cap la cap.

DIPLOCEFÁL, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *diplocéphal*) (MED.) (Făt monstruos) care este caracterizat prin existenţa a două capete unite.

DIPLOCÓC s.m. (<fr. *diplocoque*) Fiecare dintre perechile de microbi care produc pneumonia, gonoreea, meningita cerebrospinală.

DIPLODÓC s.m. (<fr., lat. *diplodocus*) Specie uriaşă de reptilă dinozauriană fosilă, erbivoră, care trăia pe uscat şi în apă.

DIPLÓE s.f. (<fr. *diploé*) (ANAT.) Ţesut osos spongios din interiorul oaselor craniene.

DIPLOFÁZĂ s.f. (<fr. *diplophase*) (BIOL.) Fază în dezvoltarea organismelor în care numărul de cromozomi este dublu faţă de cel al celulelor sexuale, situată între formarea zigotului şi meioză; fază diploidă.

DIPLOGRÁF s.n.(<fr. *diplographe*) Maşină de scris cu două mecanisme, care funcţionează simultan, folosind două feluri de caractere.

DIPLOÍD, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *diploïde*; cf.gr. *diploos* "dublu"+*eidos* "formă") (Celulă, ţesut, organ, organism) cu două seturi omoloage de cromozomi materni şi paterni. ◇ *Fază diploidă* = diplofază.

DIPLOMÁT[1]**, -Ă** adj., s.m. şi f. (<fr. *di-*

plomé) (Persoană) care deţine un titlu pe bază de diplomă.

DIPLOMÁT², -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *diplomate*) **1.** S.m. şi f. Persoană oficială care reprezintă statul în relaţiile cu alte state. ◆ Persoană care ştie cum să trateze o afacere, cum să se comporte într-o situaţie. **2.** Adj. Care este abil, subtil, şiret.

DIPLOMÁTICĂ s.f. (<fr. *diplomatique*) Disciplină auxiliară a istoriei, care studiază originea, conţinutul şi structura diplomelor şi documentelor oficiale vechi şi le stabileşte autenticitatea.

DIPLOMAŢÍE s.f. (<fr. *diplomatie*) **1.** Activitate desfăşurată de un stat prin organe specializate (Ministerul de Externe şi misiunile diplomatice) în vederea realizării politicii sale externe. ◆ Comportare abilă, dibace. **2.** Totalitatea reprezentanţilor diplomatici, constituiţi în corp. **3.** Profesiune, carieră de diplomat.

DÍPLOMĂ s.f. (<fr. *diplôme*, lat. *diploma*) **1.** Act oficial care certifică pregătirea profesională a unei persoane, un anumit titlu etc. **2.** Act eliberat unui participant la o expoziţie, la un concurs, prin care se atestă valoarea lucrărilor expuse sau a rezultatelor obţinute. **3.** Act prin care se acorda cuiva un titlu de nobleţe, anumite privilegii etc.

DIPLOPÍE s.f. (<fr. *diplopie*; cf.gr. *diploos* "dublu"+*opsis* "vedere") Tulburare de vedere care constă în perceperea dublă a imaginilor, în urma paralizei unor muşchi oculari.

DIPLÚRĂ s.f. (<fr. *diploure*) (La pl.) Ordin de insecte mici, fără aripi şi ochi, cu antene foarte lungi; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin.

DIPNÓI s.m. (cf.fr. *dipnoïques*; cf.gr. *dis* "de două ori"+*pnoe* "respiraţie") (La pl.) Grup de peşti din Africa şi din America de Sud care respiră atît prin branhii, cît şi prin plămîni (*Neoceratodus, Lepidosiren*); (şi la sg.) peşte care face parte din acest grup.

DIPÓD, -Ă adj. (<fr. *dipode*; cf.gr. *dis* "doi" +*pous* "picior") (Despre versuri) Alcătuit din două picioare.

DIPODÍDE s.n. pl. (<fr. *dipodides*) Rozătoare cu picioarele posterioare lungi, care aleargă în salturi şi care trăieşte în zonele de stepă şi deşert.

DIPODÍE s.f. (<fr. *dipodie*) Vers format din două picioare metrice.

DIPÓL s.m. (<fr. *dipôle*, germ. *Dipol*) **1.** Circuit sau reţea electrică cu două borne pentru conectarea cu un alt circuit. **2.** *Dipol electric* = a) sistem de două puncte materiale foarte apropiate şi încărcate cu sarcini electrice egale şi de semne contrare; dublet electric; b) antenă de telecomunicaţii formată din două corpuri conductoare dispuse şi alimentate simetric. **3.** *Dipol magnetic* = spiră mică perfect conductoare, parcursă de un curent electric de o intensitate dată.

DIPSACACÉE s.f. (<fr. *dipsacacée*) (La pl.) Familie de plante asemănătoare cu compozeele, cuprinzînd scaieţii, sipica etc.; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.

DIPSOMANÍE s.f. (<fr. *dipsomanie*; cf.gr. *dipsa* "sete"+*mania* "nebunie") Manifestare psihopatică ce constă în nevoia irezistibilă de a bea.

DIPTÉR s.n. (<fr. *diptère*; cf.gr. *dis* "doi"+*pteron* "aripă") **1.** (La pl.) Ordin de insecte cu o singură pereche de aripi, a doua fiind atrofiată şi cu aparatul bucal adaptat pentru supt; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin (ex. *ţînţarul, musca*). ◆ (Adjectival; despre insecte) Cu două aripi. **2.** Edificiu antic înconjurat cu două rînduri de coloane.

DIPTÍC s.n. (<fr. *diptyque*; cf.gr. *diptykhos* "pliat în două") Icoană sau tablou alcătuit din două piese (de obicei panouri de lemn) legate între ele în aşa fel încît să se poată deschide şi închide ca o carte. ◆ P. gener. Operă literară sau muzicală compusă din două părţi.

DIRÉCT, -Ă adj., s.f., adv. (<fr. *direct*, lat. *directus*) **1.** Adj. Care duce drept la ţintă, la capăt. ◇ *În linie directă* = din tată în fiu. **2.** S.f. (La box) Lovitură dată prin întinderea în linie dreaptă a braţului şi antebraţului. **3.** Adv. Fără ocol, de-a dreptul. **4.** Adj. Care este, se face etc. fără ascunzişuri, făţiş, drept, nemijlocit, fără intermediar. ◇ *Complement direct* = complement care determină un verb tranzitiv. *Vorbire directă* sau *stil direct* = procedeu sintactic sau stilistic de redare fidelă a spuselor sau a gîndurilor cuiva. *Vot direct* = vot exprimat prin participarea la urnă a fiecărui cetăţean. *Impozit direct* = impozit asupra venitului sau proprietăţii, perceput pe baza unor roluri nominale. **5.** Adv. În mod nemijlocit. **6.** Adv. *Mărimi direct proporţionale* = mărimi a căror legătură este de asemenea natură, încît creşterea sau micşorarea uneia de un număr de ori provoacă creşterea sau micşorarea celeilalte de acelaşi număr de ori.

DIRECTÍVĂ s.f. (<fr. *directive*) Instrucţiune cu caracter general dată de un organ de conducere, prin care este fixată şi orientată activitatea şi conduita celor din subordine.

DIRECTIVITÁTE s.f. (<fr. *directivité*) Proprietate a surselor sau a receptoarelor de radiaţii (electromagnetice, sonore etc.) de a emite, respectiv de a recepţiona în (sau din) anumite direcţii.

DIRECTÓR¹, -OÁRE adj., s.f., s.n. (<fr. *directeur*, lat. *director, -oris*) **1.** Adj. Care indică direcţia; care arată, care îndrumă. **2.** S.f. Curbă pe care se sprijină generatoarele rectilinii ale unei suprafeţe riglate. **3.** S.f. (MAT.; la conice) Polara unuia dintre focare. **4.** S.n. Element care asigură sau măreşte directivitatea unei antene.

DIRÉCTOR², -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *directeur*, lat. *director, -oris*) Persoană care conduce o instituţie, o întreprindere, o publicaţie etc. sau un sector al acestora; funcţie deţinută de această persoană.

DIRÉCŢIE s.f. (<fr. *direction*, lat. *directio, -onis*) **1.** Orientare în spaţiu a unei fiinţe, a unui obiect, a unei acţiuni, a unui fenomen, a unei mişcări; sens în care se desfăşoară ceva. **2.** (MAT.) Proprietate comună tuturor dreptelor paralele cu o dreaptă fixă. **3.** Conducere a unei instituţii, a unei întreprinderi etc.; postul, funcţia de director; durata acestei funcţii. ◇ *Direcţie de scenă* = regie. ◆ Biroul directorului. ◆ Subdiviziune în sistemul de organizare a unui minister sau a altui organ central care conduce un anumit domeniu de activitate. **4.** Ansamblul organelor folosite pentru dirijarea (sau orientarea) dorită a unui autovehicul. Este compus din volan, angrenajul de direcţie şi pîrghiile de legătură ale acestora cu fuzetele roţilor de direcţie ale autovehiculului.

DIRECŢIONÁ vb. I tranz. (<fr. *directionner*) A da o anume direcţie; a orienta.

DIRECŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *directionnel*) Care arată direcţia; care emite într-o singură direcţie; (despre un fascicul de raze) puţin divergent, aproape paralel.

DIRHÁM s.m. (<fr. *dirham*) Unitate monetară în Maroc şi în Emiratele Arabe Unite.

DIRIGENŢÍE s.f. (<*diriginte*) Îndrumare a unei clase de elevi şi controlul acesteia de către diriginte; oră de clasă special destinată acestei acţiuni.

DIRIGÍNTE, -Ă s.m. şi f. (după fr. *dirigeant*) **1.** Profesor însărcinat cu îndrumarea şi controlul unei clase. **2.** (În trecut) Director al unei şcoli primare rurale. **3.** Şef al unui oficiu poştal sau vamal. **4.** Responsabil al unei farmacii.

DIRIGUÍ vb. IV tranz. (<lat. *dirigere*, după *cîrmui*) A conduce, a îndruma, a dirija.

DIRIJÁ vb. I tranz. (<fr. *diriger*) **1.** A conduce o orchestră, un cor (în calitate de dirijor). **2.** A conduce, a îndruma o instituţie, o organizaţie, o activitate etc.

DIRIJÁBIL, -Ă s.n., adj. (<fr. *dirigeable*, după *dirija*) **1.** S.n. Aerostat de formă cilindrică, cu secţiune circulară sau ovală şi cu extremităţile alungite, prevăzut cu o nacelă pentru călători şi echipat cu mijloace proprii de propulsie şi de dirijare. **2.** Adj. Care poate fi dirijat.

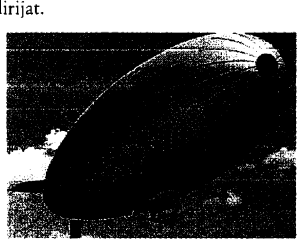

dirijabil

DIRIJÍSM s.n. (<fr. *dirigisme*) Doctrină formulată de J.M.Keynes, care încearcă să fundamenteze teoretic necesitatea intervenţiei masive a statului în economie, considerînd indispensabilă dirijarea proceselor economice.

DIRIJÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*dirija*) Persoană care conduce o orchestră sau un cor; şef de orchestră.

DIRIJORÁL, -Ă adj. (<*dirijor*) Care aparţine dirijorului, specific dirijorului. ◇ *Artă dirijorală* = arta de a îndruma studiul şi de a conduce execuţia muzicală a unei orchestre, a unui cor sau a unui ansamblu coral-simfonic.

DIRT-TRACK s.n. (cuv. engl.) Cursă de motociclism care se desfăşoară în circuit închis, pe o pistă cu zgură, uneori cu obstacole.

DIS- (<lat. *dis-*) Element prim de compunere care arată separarea, deosebirea, absenţa sau dificultatea, defectul, neplăcerea etc.

DISÁGIO s.n. (<it. *disagio*) **1.** Diferenţă cu care valoarea nominală a unei monede sau a unei hîrtii de valoare depăşeşte cursul pe piaţă al acestora. **2.** Taxă percepută pentru schimbarea unei monede ieşite din uz.

DISAMĂRĂ s.f. (<fr. *disamare*) Fruct uscat indehiscent, format din două achene aripate (samare) alipite, care la maturitate se desface

în două (ex. la arţar).

DISARTRÍE s.f. (<fr. *dysarthrie*) (MED.) Tulburare de vorbire constînd în articularea defectuoasă a cuvintelor.

DISC[1] s.n. (<fr. *disque*, it. *disco*, lat. *discus*) **1.** Obiect plat cu contur circular. ◇ *Disc stroboscopic* = rondelă circulară cu sectoare albe şi negre, utilizată pentru verificarea turaţiilor şi frecvenţei unui element în rotaţie. *Discul lui Newton* = disc împărţit în mai multe sectoare, pe care sînt reproduse culorile spectrului solar; prin rotire rapidă, discul apare alb (sau gri), demonstrîndu-se astfel sinteza luminii albe din culorile fundamentale. **2.** Semnal mobil (de formă circulară) folosit la căile ferate pentru a indica reducerea vitezei. **3.** (SPORT) Placă circulară de lemn sau alt material, de forma unei lentile biconvexe, cu care se efectuează aruncări la distanţă; are 2 kg pentru bărbaţi şi 1 kg pentru femei. ◆ Probă în atletism, care constă în aruncarea discului. **4.** Placă circulară din material plastic, cu diametre şi turaţii diferite, care serveşte la înregistrarea şi la reproducerea muzicii, a vocii etc. **5.** (BIOL.) *Disc embrionar* = formaţie a embrionului în stadiu de blastulă la rechini, peşti ososi, reptile şi la păsări; bănuţ. **6.** (ANAT.) *Disc intervertebral* = cartilaj fibroelastic interpus între corpurile a două vertebre alăturate şi contribuind la solidarizarea lor. **7.** (INFORM.) *Pachet de discuri* = 6 sau 11 discuri coaxiale pe care se înregistrează informaţia. *Disc flexibil* = dispozitiv pe care se scrie şi se citeşte informaţia; dischetă. *Disc magnetic* = dispozitiv de memorare a datelor, sub forma unui disc metalic cu feţele magnetizate.

DISC[2] **(DÍSKOS)** s.n. (<sl. *disc(os)ŭ*) Taler de metal pe care se pune agneţul cînd se oficiază liturghia.

DISCERNĂMÍNT s.n. (<fr. *discernement*) Facultatea de a discerne, de a înţelege şi de a aprecia corect lucrurile. ◆ (JUR.) Calitate cerută unei persoane pentru a putea încheia un act juridic şi care constă în posibilitatea de a-şi da seama de consecinţele actelor sale.

DISCÉRNE vb. III tranz. (<fr. *discerner*, lat. *discernere*) A vedea limpede, a distinge lucrurile unele de altele; a judeca cu pătrundere, cu precizie.

DISCHERATÓZĂ s.f. (<fr. *dyskératose*; cf.gr. *dys* "greu"+*keras* "corn") Tulburare a cheratinizării celulelor de la suprafaţa tegumentelor sau mucoaselor, constînd în îngroşări ale stratului cornos.

DISCHÉTĂ s.f. (<fr. *disquette*) Disc flexibil folosit pentru stocarea datelor la computere.

DISCHINEZÍE s.f. (<fr. *dyskinésie*; cf.gr. *dys* "greu"+*kinesis* "mişcare") Greutate de mişcare a unei persoane sau a unui organ. ◇ *Dischinezie biliară* = încetinire a secreţiei biliare.

DISCIPLINÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *discipliner*) A (se) obişnui cu disciplina, cu ordinea.

DISCIPLINÁR, -Ă adj. (<fr. *disciplinaire*) (Şi adverbial) Care aparţine disciplinei, conform cu disciplina, privitor la disciplină. ◇ *Pedeapsă* (sau *sancţiune*) *disciplinară* = sancţiune aplicată cuiva pentru o încălcare a disciplinei.

DISCIPLÍNĂ s.f. (<fr. *discipline*, lat. *disciplina*) **1.** Totalitatea regulilor de comportare şi de ordine obligatorii pentru membrii unui colectiv, în vederea desfăşurării normale a activităţii. ◆ Ordine, spirit de ordine; supunere faţă de reguli. **2.** Ramură a unei ştiinţe; ştiinţă. ◆ Obiect, materie de învăţămînt.

DISCÍPOL s.m. (<lat. *discipulus*; cf. fr. *disciple*) **1.** Elev. **2.** Persoană care învaţă, adoptă (şi continuă) doctrina unui maestru.

DISC-JOCKEY s.m. invar. (cuv. engl.) Prezentator şi comentator al unor programe de înregistrări muzicale la radio, la televiziune sau la discoteci.

DÍSCO adj. invar. (<engl., fr. *disco*) (Şi substantivat, n.) (Muzică) de factură modernă, foarte ritmată, destinată dansului; (muzică) de discotecă.

DISCOBÓL s.m. şi f. (<fr. *discobole*, lat. *discobolus*) Atlet care practică aruncarea discului.

DISCOGRAFÍE s.f. (<fr. *discographie*, engl. *discography*) **1.** (MUZ.) Descrierea, aprecierea şi sistematizarea producţiei de discuri. ◆ Publicaţie cuprinzînd titlurile discurilor recent apărute. **2.** Totalitatea discurilor unui autor sau interpret. **3.** (MED.) Radiografie a unui disc intervertebral.

DISCONFÓRT s.n. (<engl. *discomfort*) Situaţie, stare lipsită de confort; stare neplăcută; incomoditate.

DISCÓNT s.n. (<engl. *discount*) Rabat comercial, scădere a preţului de vînzare în anumite condiţii.

DISCONTINUITÁTE s.f. (<fr. *discontinuité*) Lipsă de continuitate; intermitenţă. ◆ (MAT., FIZ.) Variaţie bruscă, în salturi, a valorii unei mărimi; trecere de la o valoare la alta fără parcurgerea valorilor intermediare.

DISCOPATÍE s.f. (<fr. *discopathie*) Boală a discurilor intervertebrale.

DISCORDÁ vb. (<fr. *discorder*, lat. *discordare*) **1.** Intranz. A nu concorda, a nu se potrivi. **2.** Refl. (Despre instrumente muzicale cu coarde) A se dezacorda.

DISCORDÁNŢĂ s.f. (<fr. *discordance*) Nepotrivire (flagrantă), stridenţă; dezacord. ◆ (GEOL.) Dispunere diferită a unor straturi de vîrste diferite.

DISCÓRDIE s.f. (<lat., it. *discordia*; cf.fr. *discorde*) Neînţelegere, disensiune, dezacord; p.ext. ceartă; duşmănie.

DISCOTÉCĂ s.f. (<fr. *discothèque*) **1.** Colecţie de discuri cu înregistrări; p. ext. mobilă cu rafturi în care se păstrează astfel de colecţii. **2.** Încăpere special amenajată pentru păstrarea şi audierea discurilor. **3.** Local în care se dansează sau se ascultă muzică modernă înregistrată.

DISCRAZÍE s.f. (<fr. *dyscrasie*; cf.gr. *dys* "greu"+*krasis* "constituţie") Stare generală morbidă, caracterizată prin apariţia unor tulburări ale umorilor organismului, fără o cauză bine definită (ex. *discrazie sanguină*).

DISCREDITÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *discréditer*) A face ca cineva să-şi piardă sau a-şi pierde încrederea, consideraţia altora; a(-şi) strica reputaţia, a (se) compromite.

DISCREPÁNŢĂ s.f. (<it. *discrepanza*, lat. *discrepantia*) Nepotrivire (flagrantă); dezacord; deosebire.

DISCRÉT, -Á adj. (<fr. *discret*) **I. 1.** Care ştie să păstreze un secret. ◆ Rezervat, reţinut în vorbe, acţiuni. ◆ (Despre acţiuni, fapte) Caracteristic omului discret. ◆ (Adverbial) Fără a atrage atenţia. **2.** Fig. (Despre obiecte) Care nu atrage atenţia, abia perceptibil. **II. 1.** (FIZ.) Care este alcătuit din elemente distincte; care variază în salturi; cuantificat; discontinuu. **2.** (MAT.) *Mulţime discretă* = mulţime care conţine numai puncte izolate.

DISCRÉŢIE s.f. (<fr. *discrétion*, lat. *discretio, -onis*) **1.** Însuşirea de a fi discret. **2.** *La discreţie* = din belşug, fără restricţie. *La discreţia cuiva* = la dispoziţia, la bunul plac al cuiva.

DISCREŢIONÁR, -ĂR adj. (<fr. *discrétionnaire*) Care acţionează, se exercită aşa cum consideră cineva, fără a ţine cont de reglementări. ◇ *Putere discreţionară* = putere recunoscută unor organe de stat de a lua decizii fără a fi îngrădite în activitatea lor.

DISCRIMINÁ vb. I tranz. (<lat., it. *discriminare*, fr. *discriminer*) A separa, a face deosebire, a face distincţie.

DISCRIMINÁNT, -Ă s.m., adj. (<fr. *discriminant*) (MAT.) **1.** S.m. Expresie formată din coeficienţii unei ecuaţii de gradul doi; valoarea sa indică natura celor două rădăcini ale ecuaţiei; realizant. **2.** Adj. *Analiză discriminantă* = metodă folosită în teoria clasificării.

DISCRIMINÁRE s.f. (<*discrimina*) **1.** Deosebire, distincţie netă făcută între două sau mai multe lucruri, idei etc. **2.** (PSIH.) Capacitatea de a sesiza (şi de a răspunde diferenţiat la) stimuli relativ apropiaţi ca intensitate. **3.** Lipsire de drepturi a unor state, categorii sociale, persoane etc., pe baza unor considerente nelegitime şi care duce la inegalităţi şi tensiuni (ex. *discriminare religioasă; discriminare politică; discriminare rasială; discriminare etnică*).

DISCRIMINATÓR s.n. (<fr. *discriminateur*) **1.** Circuit sau dispozitiv electronic folosit pentru demodularea oscilaţiilor cu modulaţie de fază sau de frecvenţă. **2.** Element al unui sistem automat care extrage un semnal numeric sau analogic dintr-un semnal dat.

DISCROMATOPSÍE s.f. (<fr. *dyschromatopsie*; cf.gr. *dys* "greu"+*chroma*+"culoare"+*opsis* "vedere") (MED.) Imposibilitatea de a distinge culorile.

DISCUÍ vb. IV tranz. (<*disc*[1]) A realiza o lucrare de afînare a solului cu discuitorul.

DISCUITÓR s.m. (<*discui*) Unealtă folosită la afînarea solului, formată dintr-una sau din mai multe baterii de discuri de oţel.

DISCULPÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *disculper*) A (se) dezvinovăţi, a (se) justifica. ◆ Tranz. A recunoaşte nevinovăţia unui acuzat (şi a-l scoate din cauză).

DISCÚRS s.n. (<fr. *discours*, lat. *discursus*) **1.** Expunere făcută în faţa unui auditoriu pe o temă politică, morală etc.; cuvîntare. **2.** Vorbire. **3.** Tratare în scris a unui subiect ştiinţific sau literar.

DISCURSÍV, -Ă adj. (<fr. *discursiv*, lat. *discursivus*) **1.** Care deduce prin raţionament o idee din alta, care ajunge la o concluzie trecînd prin mai multe etape sau operaţii preliminare. **2.** (Despre memorie) Care se dispersează. **3.** Care nu se supune unei continuităţi riguroase.

DISCURSIVITÁTE s.f. (<*discursiv*) Calitatea de a fi discursiv; spec. calitate a unei expuneri de a fi explicită, întemeiată pe gîndirea

rațională.
DISCUTÁ vb. I (<fr. *discuter*) **1.** Intranz. A sta de vorbă cu cineva; a vorbi, a conversa. **2.** Tranz. A analiza, a dezbate o lucrare, un proiect, o lege etc. împreună cu alții.
DISCUTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *discutable*) Care (mai) poate fi discutat. ◆ Contestabil, neconvingător, îndoielnic.
DISCÚȚIE s.f. (<fr. *discussion*) **1.** Convorbire, conversație; controversă, dispută. **2.** Cercetare, examinare minuțioasă a unei probleme, dezbatere făcută în colectiv.
DISECÁ vb. I tranz. (<fr. *disséquer*, lat. *dissecare*) A face o disecție. ◆ Fig. A examina în mod minuțios, pentru a evidenția caracteristici, aspecte ascunse, necunoscute.
DISÉCȚIE s.f. (<fr. *dissection*, lat. *dissectio, -onis*) Deschidere a unui organism, urmată de separarea și studierea metodică a diferitelor componente anatomice.
DISEMINÁ vb. I tranz. și refl. (<*diseminare*) A (se) împrăștia, a (se) răspîndi.
DISEMINÁRE s.f. (după fr. *dissémination*) **1.** Împrăștiere naturală a semințelor, fructelor, polenului, sporilor etc. după maturizarea lor. **2.** Răspîndire în organism a agenților unei boli. **3.** Răspîndire, împrăștiere.
DISENSIÚNE s.f. (<fr. *dissension*, lat. *dissensio, -onis*) Discordie sau neînțelegere cauzată de nepotrivirea unor interese, a unor opinii etc.; dezacord.
DISERTÁȚIE s.f. (<fr. *dissertation*, lat. *dissertation, -onis*) Expunere științifică a unei probleme. ◆ Lucrare științifică susținută în public de autor pentru dobîndirea unui grad științific. ◆ Subiect dezvoltat de un elev, de un student.
DISFAGÍE s.f. (<fr. *dysphagie*; cf.gr. *dys* "greu"+*phagein* "a mînca") Dificultate în înghițire pricinuită de afecțiuni ale esofagului.
DISFAZÍE s.f. (<fr. *dysphasie*; cf.gr. *dys* "greu"+*phasis* "vorbire") Tulburare, dificultate a vorbirii.
DISFONÍE s.f. (<fr. *dysphonie*) Dificultate sau imposibilitate de a vorbi tare din cauza unor afecțiuni locale sau nervoase.
DISFORÍE s.f. (<fr. *dysphorie*) (MED.) Tulburare a stării psihice, constînd într-o profundă tristețe, angoasă, iritabilitate; autonemulțumire.
DISFÚNCȚIE s.f. (<germ. *Dysfunktion*, it. *disfunzione*; cf.gr. *dys* "greu", lat. *functio, -onis* "activitate") Funcționare anormală a unui organ, aparat sau sistem.
DISGRAFÍE s.f. (<fr. *disgraphie*; cf.gr. *dys* "greu"+*graphein* "a scrie") (MED.) Deformare patologică a scrisului.
DISIDÉNT, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *dissident*, lat. *dissidens, - ntis*) (Persoană, grup) care are opinii, intenții deosebite de cele ale colectivității căreia îi aparține sau de cele oficiale.
DISIDÉNȚĂ s.f. (<fr. *dissidence*, lar. *dissidentia*) Deosebire de opinii; dezacord. ◆ Grup de persoane cu opinii diferite de acelea ale majorității sau care se opune autorității; sciziune ivită prin acțiunea unui astfel de grup.
DISILÁB s.n. (<fr. *dissyllabe*) Picior de vers de două silabe. ◆ Cuvînt cu două silabe.
DISIMILÁ vb. I refl. (<fr. *dissimiler*) (Despre sunetele vorbirii) A se modifica sau a dispărea prin disimilație.
DISIMILÁȚIE s.f. (<fr. *dissimilation*) (FON.). Modificare sau dispariție a unui sunet dintr-un cuvînt sub influența altui sunet identic sau asemănător (din acel cuvînt).
DISIMULÁ vb. I tranz. (<fr. *dissimuler*, lat. *dissimulare*) A ascunde, a masca adevărata înfățișare a lucrurilor; a camufla, a masca; a se preface. ◆ Fig. A deghiza.
DISIMULÁRE s.f. (<*disimula*) Acțiunea de a disimula și rezultatul ei. ◆ (PSIH.) Acțiune premeditată de a ascunde adevăratele sentimente, intenții, însușiri, în scop utilitar; poate fi și un simptom al unor maladii.
DISIPÁ vb. I refl. și tranz. (<fr. *dissiper*) A pierde energia sau a elimina un surplus de energie sub formă de căldură cedată unui corp sau mediului ambiant. ◆ (Despre nori, ceață etc.) A (se) împrăștia, a (se) dispersa.
DISIPATÓR s.n. (<fr. *dissipateur*) Corp, sistem tehnic sau instalație care disipează. ◇ *Disipator hidraulic de energie* = element al unei construcții hidrotehnice destinat să micșoreze viteza curenților de apă în aval de un baraj, de un deversor etc., pentru a evita acțiunea distructivă a apei.
DISJÚNCT, -Ă adj. (<lat. *disjunctus*; cf.fr. *disjoint*) Disjunctiv. ◇ (MAT.) *Mulțimi disjuncte* = mulțimi care nu au elemente comune.
DISJUNCTÍV, -Ă adj. (<fr. *disjonctif*, lat. *disjunctivus*) Care desparte; care deosebește. ◆ (GRAM.) Care marchează o opoziție, unind totuși cuvintele între ele. ◇ *Propoziție disjunctivă* = propoziție coordonată care se găsește într-un raport de excludere față de coordonata ei. *Conjuncție disjunctivă* = conjuncție care leagă propoziții sau părți de propoziție disjunctive. (LOG.) *Judecată disjunctivă* = judecată în care se admit cu privire la același subiect note care se exclud între ele.
DISJUNCTÓR s.n (<fr. *disjoncteur*) Întrerupător electric a cărui funcționare este declanșată fie automat, printr-o comandă, fie de acțiunea unui declanșator sau a unui releu.
DISJÚNCȚIE s.f. (<fr. *disjonction*) **1.** (LOG.) Relație între două enunțuri care se exclud reciproc. **2.** Operator logic exprimat prin cuvintele "sau", "ori" și "fie". **3.** (MED.) Desfacere, separare a unor elemente articulate (care aparțin aceluiași ansamblu).
DISJÚNGE vb. III tranz. (<lat. *disjungere*) (JUR.) A separa două pricini sau a despărți o pricină în două părți pentru a fi judecate separat. ◆ A separa elemente, chestiuni (care aparțin aceluiași ansamblu).
DISLALÍE s.f. (<fr. *dyslalie*; cf.gr. *dys* "greu"+*lalein* "a vorbi") (MED.) Greutate în pronunțarea cuvintelor.
DISLEXÍE s.f. (<fr. *dyslexie*; cf.gr. *dys* "greu"+*lexis* "cuvînt") (MED.) Tulburare nervoasă constînd în dificultatea de a citi și de a înțelege cuvintele citite.
DISLOCÁ vb. I tranz. și refl. (<fr. *disloquer*, lat. *dislocare*) A (se) mișca, a (se) deplasa dintr-un anumit loc; a (se) desprinde din întreg. ◆ Refl. (Despre straturi geologice) A-și modifica poziția sub acțiunea mișcărilor tectonice. ◆ Tranz. (MILIT.) A deplasa trupe dintr-un loc în altul, dintr-o garnizoană în alta. ◆ Tranz. A separa doi termeni dintr-un grup sintactic prin introducerea între determinant și determinat a unuia sau a mai multe cuvinte.
DISLOCÁRE s.f. (<*disloca*) Acțiunea de a disloca și rezultatul ei.
DISLOCÁȚIE s.f. (<fr. *dislocation*) Dislocare. ◆ Defect microscopic al unui cristal, care constă în lipsa unuia sau a mai multe șiruri de atomi din rețeaua cristalină.
DISMENORÉE s.f. (<fr. *dysménorrhée*; cf.gr. *dys* "greu"+*men* "lună"+*rheia* "a curge") Menstruație însoțită de dureri, din cauza unei poziții anormale a uterului, din cauza hiperfoliculinei etc.
DISOCIÁ vb. I (<fr. *dissocier*, lat. *dissociare*) **1.** Refl. (Despre molecule) A se scinda în molecule mai simple sau în ioni. ◆ Tranz. A descompune o substanță compusă. **2.** Tranz. A separa, a delimita între ele (sau dintr-un tot) probleme, noțiuni etc. care formează, de obicei, un ansamblu unic.
DISOCIÁȚIE s.f. (<fr. *dissociation*, lat. *dissociatio, -onis*) Disociere. ◇ *Disociație electrolitică* = scindare în ioni a unui electrolit prin dizolvare sau prin topire.
DISOCIÉRE s.f. (<*disocia*) Acțiunea de a (se) disocia și rezultatul ei.
DISOLÚȚIE s.f. (<fr. *dissolution*, lat. *dissolutio, -onis*) Descompunere, destrămare; degradare, corupție, dezmăț.
DISONÁNȚĂ s.f. (<fr. *dissonance*, lat. *dissonantia*) **1.** (MUZ.) Lipsă de consonanță; relație dintre două sau mai multe sunete de înălțimi diferite, care, auzite simultan, produc o senzație de încordare, de instabilitate. ◆ P.gener. Ceea ce sună neplăcut; nearmonios, strident. **2.** (ARTE PL.) Încălcare a regulilor armoniei clasice în îmbinarea culorilor. **3.** (PSIH.) *Disonanță cognitivă* = tulburare provocată de existența elementelor contradictorii în cunoașterea unui obiect sau de alte dezacorduri.
DISPARÁT, -Ă adj. (<fr. *disparate*, lat. *disparatus*) Lipsit de legătură, de simetrie, de armonie; răzleț, desperecheat.
DISPARÍȚIE s.f. (<fr. *disparation*) Faptul de a dispărea; pieire; moarte. ◇ *A fi pe cale de dispariție* = a dispărea încetul cu încetul.
DISPĂRÉA vb. II intranz. (<fr. *disparaître*, după *părea*) **1.** A nu se mai vedea, a ieși din cîmpul vizual. ◆ A se pierde fără urmă. **2.** A înceta să mai existe; a pieri; a muri.
DISPÉCER s.m. (<engl. *dispatcher*) Tehnician sau sistem automat care urmărește și coordonează operativ mersul producției într-o întreprindere, mersul trenurilor, al autobuzelor etc.
DISPECERÁT s.n. (<*dispecer*) Activitatea, serviciul dispecerului. ◆ Birou, secție care supraveghează și coordonează anumite activități sau în care își desfășoară activitatea dispecerul.
DISPENSÁ vb. I (<fr. *dispenser*, lat. *dispensare*) **1.** Refl. A se lipsi de ..., a renunța la ... **2.** Tranz. A scuti pe cineva (de o obligație, de o îndatorire etc.).
DISPENSÁR s.n. (<fr. *dispensaire*) Unitate medico-sanitară care asigură asistența curativ-profilactică pe un anumit teritoriu.
DISPÉNSĂ s.f. (<fr. *dispense*) Scutire a unei persoane de anumite obligații legale; concr. act care atestă această scutire.
DISPEPSÍE s.f. (<fr. *dyspepsie*, lat. *dyspepsia*; cf.gr. *dys* "greu"+*pepsis* "digestie") Tulburare a procesului de digestie, de origine variată, care se manifestă prin dureri în partea superioară a abdomenului, balonare ab-

dominală după prînz, modificări ale motilității stomacului și intestinului.
DISPÉRS adj. (<lat. *dispersus*) *Sistem dispers* = amestec eterogen de două sau mai multe substanțe, dintre care cel puțin una este divizată în particule foarte mici.
DISPERSÁ vb. I tranz. și refl. (<fr. *disperser*) A (se) împrăștia, a (se) răspîndi, a (se) risipi; a (se) descompune. ◆ (CHIM.) A realiza o dispersie sau a se afla în stare de dispersie. ◆ Tranz. A dispune unitățile militare, populația, instituțiile etc. în timp de război, în locuri diferite, pentru a nu deveni țintă majoră pentru inamic.
DISPÉRSIE s.f. (<fr. *dispersion*, lat. *dispersio, -onis*) **1.** Împrăștiere, răspîndire, risipire. ◆ (CHIM.) Stare de împrăștiere a unei substanțe în particule foarte fine, într-un mediu solid, lichid sau gazos. **2.** (FIZ.) Separare și răspîndire a componentelor monocromatice ale unei radiații prin refracție, difracție etc. (ex. descompunerea luminii albe cu ajutorul unei prisme de sticlă în vederea formării spectrului). **3.** (MAT.) Mărime ce caracterizează abaterea valorilor unei variabile aleatoare față de valoarea medie.
DISPERSÍV, -Ă adj. (<fr. *dispersif*) **1.** Care permite dispersia. **2.** (Despre un mediu transparent) Al cărui indice de refracție este dependent de lungimea de undă a radiației care îl străbate.
DISPERSÓR s.n. (<*dispersa*) Dispozitiv de reglare a dozajului amestecului carburant la unele carburatoare. ◆ Dispozitiv de împrăștiere a apei sau a altor substanțe (în agricultură); aspersor.
DISPLAY s.n. (cuv. engl.) **1.** (INFORM.) Dispozitiv prin care informația este prezentată necodificat, la cerere; dispozitiv de afișare, de vizualizare. **2.** Caracter tipografic sau literă tipografică aldină cursivă.
DISPLAZÍE s.f. (<fr. *dysplasie*) Formare anormală a unui țesut, a unui organ, a unui sistem sau părți a corpului.
DISPLĂCEÁ vb. II intranz. (<it. *dispiacere*, după *plăcea*) A nu plăcea, a nu fi pe plac.
DISPNÉE s.f. (<fr. *dyspnée*, lat. *dispnoea*; cf.gr. *dys* "greu"+*pnein* "a respira") Tulburare respiratorie manifestată prin nevoia acută de aer și prin creșterea frecvenței și amplitudinii mișcărilor respiratorii, întîlnită în boli cardiace, respiratorii etc.
DISPONÍBIL, -Ă adj., s.n. (<fr. *disponible*, lat. *disponibilis*) **1.** Adj. De care se poate dispune. ◆ Care nu este ocupat, nu este angajat; care a fost scos (temporar) dintr-un post (cu posibilitatea de a fi rechemat). **2.** S.n. Sumă de bani, cantitate de bunuri rămase fără o destinație imediată și de care se poate dispune (fără ca anumite nevoi sau obligații să rămînă neacoperite).
DISPONIBILITÁTE s.f. (<fr. *disponibilité*) **1.** Însușirea de a fi disponibil. **2.** *A pune în disponibilitate* (pe cineva) = a scoate (pe cineva) din serviciul pe care îl deține. **3.** (La pl.) Caracteristici, posibilități de utilizare a unui sistem tehnic, serviciu etc. **4.** (ECON.; la pl.) Totalitatea posibilităților de plată de care cineva poate dispune la un moment dat. ◇ *Disponibilități monetare* = totalitatea mijloacelor bănești existente la un moment dat în circulație pe teritoriul național. **5.** Stare sufletească de acceptare și de comunicare, de libertate a sentimentelor și a rațiunii.
DISPOZITÍV s.n. (<fr. *dispositif*) **1.** Ansamblu de organe legate între ele într-un fel determinat, care îndeplinește o funcție anumită într-un sistem tehnic. ◇ *Dispozitiv de prelucrare* = dispozitiv care servește la fixarea pieselor de prelucrat la o mașină-unealtă. (INFORM.) *Dispozitiv periferic* = subsistem al unui calculator prin care se face transferul de informații. *Dispozitiv de înregistrare* = dispozitiv cu ajutorul căruia informația este transpusă pe un suport fizic. **2.** Grupare a forțelor și a mijloacelor de luptă ale unei unități militare în vederea unei acțiuni de luptă sau a deplasării. **3.** (JUR.) Parte din hotărîrea unui organ de jurisdicție care cuprinde soluția dată de acest organ în rezolvarea unui litigiu.
DISPOZÍȚIE s.f. (<fr. *disposition*, lat. *dispositio, -onis*) **1.** Prevedere obligatorie cuprinsă într-un act normativ; măsură luată de un organ ierarhic superior, obligatorie pentru organul ierarhic inferior căruia îi este comunicată. ◇ *Dispoziție de plată* = ordin scris prin care se dispune plătirea (virarea) unei sume. **2.** Așezare relativă, într-o anumită ordine, a unor obiecte, a unor elemente, în special a elementelor unui sistem tehnic; alcătuire; ordonare. **3.** Stare sufletească a cuiva; p. restr. stare sufletească bună, favorabilă; dorință.
DISPRÉȚ s.n. (<it. *disprezzo*) Sentiment de desconsiderare față de cineva sau ceva; atitudine prin care se manifestă acest sentiment.
DISPREȚUÍ vb. IV tranz. (<*dispreț*) A avea un sentiment sau o atitudine de dispreț față de cineva sau de ceva; a desconsidera.
DISPROPÓRȚIE s.f. (<fr. *disproportion*) Lipsă de proporție, nepotrivire între elementele unui ansamblu.
DISPRÓSIU s.n. (<fr. *dysprosium*; cf.gr. *dysprositos* "inaccesibil") Element chimic (*Dy*; nr.at. 66; m.at. 162,50) din familia lantanidelor, care intră în compoziția unor aliaje magnetice speciale. A fost descoperit de Lecoq de Boisbaudran în 1886.
DISPÚNE vb. III (<fr. *disposer*, lat. *disponere*, după *pune*) **1.** Tranz. A hotărî, a decide; a ordona. **2.** Intranz. A avea la dispoziție, a putea utiliza după bunul plac. ◆ A învinge într-o competiție sportivă. **3.** Tranz. A așeza într-o anumită ordine; a aranja. **4.** Refl. și tranz. A căpăta o bună dispoziție; a se înveseli.
DISPUTÁ vb. I (<fr. *disputer*, lat. *disputare*) **1.** Tranz. (Despre persoane, colectivități) A lupta pentru ceva; a fi în concurență; a rivaliza. **2.** Refl. (Despre competiții sportive) A avea loc, a se desfășura.
DISPÚTĂ s.f. (<fr. *dispute*) **1.** Discuție în contradictoriu; dezbatere, controversă, diferend; p.ext. ceartă. **2.** Luptă pentru întîietate, pentru a cîștiga; competiție sportivă.
DISRUPTÍV, -Ă adj. (<fr. *disruptif*) (FIZ.) Distructiv, exploziv, de amorsare. ◇ *Tensiune disruptivă* = tensiune electrică la care se produce străpungerea unui dielectric.
DISTANASÍE s.f. (<fr. *dysthanasie*) (MED.) Moarte dificilă, cu o comă prelungită.
DISTÁNT, -Ă adj. (<fr. *distant*) (Despre oameni și despre atitudinea lor) Rece, necomunicativ, rezervat.
DISTANȚĂ vb. I (<fr. *distancer*) **1.** Tranz. A pune, a aranja ființe sau lucruri la anumite distanțe; a rări. **2.** Refl. A întrece, a depăși, a lăsa în urmă (pe cineva sau ceva); a se depărta (de...). ◆ Fig. A se deosebi, a se delimita de cineva (în opinii, atitudini etc.); a depăși pe cineva în valoare.
DISTÁNȚĂ s.f. (<fr. *distance*, lat. *distantia*) **1.** Interval care separă două puncte din spațiu sau două momente în timp; depărtare; cale. ◇ *Distanță unghiulară* (dintre două puncte) = unghiul format de semidreptele care unesc un punct de referință cu cele două puncte considerate. **2.** Fig. Deosebire, diferență.
DISTANȚIÉR s.n. (<*distanță*) **1.** Instrument folosit în navigație pentru măsurarea indirectă a distanțelor mici dintre nave. **2.** Piesă care menține o anumită distanță între două componente ale unui ansamblu tehnic.
DISTÉN s.n. (<fr. *disthène*) Silicat natural de aluminiu, de culoare albastră, verde sau galbenă, transparent, translucid, cu luciu sticlos sau sidefiu, utilizat ca piatră semiprețioasă sau în industria ceramică, la obținerea unor produse refractare.
DISTÍH s.n. (<fr. *distique*, lat. *distichon*; cf.gr. *distichos* "cu două rînduri") **1.** Unitate strofică alcătuită din două versuri care rimează, cu înțeles de sine stătător, frecventă în poezia antică. **2.** Strofă alcătuită din două versuri care rimează între ele.
DISTÍL adj., s.n. (<fr. *distyle*) (Edificiu) care are două coloane la fațadă.
DISTILÁ vb. I tranz. (<fr. *distiller*, lat. *distillare*) A trece un lichid în stare de vapori și a condensa apoi vaporii rezultați, pentru a-l purifica sau separa de alte lichide.
DISTILÁRE s.f.(<*distila*) **1.** Acțiunea de a distila și rezultatul ei. ◇ *Distilare fracționată* = operație de separare succesivă a unor compuși lichizi în funcție de punctul lor de fierbere. *Distilare în vid* = distilare la presiune redusă, pentru a evita descompunerea unor substanțe la temperaturi înalte. **2.** Vaporizare și extragere a lichidelor conținute în unele materii solide. ◇ *Distilare uscată* = descompunerea termică a cărbunelui, lemnului în absența aerului, pentru a obține produșii volatili conținuți.
DISTILATÓR, -OÁRE subst. (<fr. *distillateur*) **1.** S.m. și f. Persoană care execută distilarea. **2.** S.n. Aparat pentru distilare.
DISTILERÍE s.f. (<fr. *distillerie*) Instalație industrială în care se efectuează operația de distilare; întreprindere cu o asemenea instalație.
DISTÍNCT, -Ă adj. (<fr. *distinct*, lat. *distinctus*) **1.** Care se deosebește de alte lucruri de același fel sau asemănătoare; deosebit, diferit. **2.** (Și adverbial) Clar, evident, lămurit, deslușit.
DISTÍNCȚIE s.f. (<fr. *distinction*, lat. *distinctio, -onis*) **1.** Deosebire, diferență. **2.** Finețe, eleganță în înfățișare, în purtări etc. **3.** Decorație sau titlu care se acordă unei persoane ca recompensă pentru merite deosebite.
DISTINCTÍV, -Ă adj. (<fr. *distinctif*) Care deosebește un lucru de altele; caracteristic.
DISTÍNGE vb. III (<fr. *distinguer*, lat. *distinguere*) **1.** Tranz. și refl. A (se) deosebi. **2.** Refl. A se remarca, a se evidenția. ◆ Tranz. A acorda cuiva o distincție, un premiu. **3.** Tranz. A vedea limpede, lămurit; a desluși.

DISTÍNS, -Ă adj. (<*distinge*) Care se remarcă prin însuşirile sale, care iese din comun; remarcabil. ◆ Plin de distincţie, elegant, graţios; cu un comportament ireproşabil.

DISTOCÍE s.f. (<fr. *dystocie*; cf.gr. *dys* "greu"+*tokos* "naştere") Desfăşurare anormală a actului fătării la animale sau a naşterii la om, care necesită intervenţia obstetricală. Este cauzată, de regulă, de poziţia sau dezvoltarea anormală a fătului.

DISTÓM s.m. (<fr. *distome*; cf.gr. *distomos* "cu gura dublă") Vierme parazit, plat, care se localizează în ficatul animalelor.

DISTOMATÓZĂ s.f. (<fr. *distomatose*) Boală cauzată de infectarea cu distom; fascioloză, gălbează.

DISTONÁ vb. I intranz. (<it. *distonare*, germ. *distonieren*) **1.** A fi în dezacord, a nu se potrivi (cu cineva sau ceva). **2.** (Despre sunete muzicale) A suna fals.

DISTONÍE s.f. (<fr. *dystonie*; cf.gr. *dys* "greu"+*tonos* "tonus") Dereglare a tonusului funcţional al sistemului nervos vegetativ.

DISTOPÍE s.f. (<fr. *dystopie*; cf.gr. *dys* "greu"+*topos* "loc") (MED.) Anomalie în situarea unui organ.

DISTORSIÚNE s.f. (<fr. *distorsion*, lat. *distorsio, - onis*) **1.** (FIZ.; TELEC.) Abatere a unei imagini, a unei unde sau a unui semnal de la forma iniţială, cauzată de imperfecţiunile sistemelor de înregistrare, de transmitere, de reproducere etc. **2.** (În psihanaliză) Modificare a unor date în subconştient pentru a fi acceptate de eul conştient. **3.** Răsucire a unei părţi a corpului.

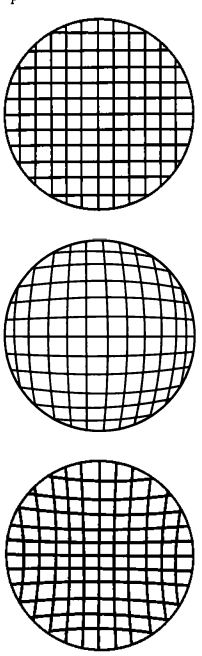

a) Imagine corectă
b) Imagine cu distorsiune în formă de butoiaş
c) Imagine cu distorsiune în formă de perniţă

distorsiune (1)

DISTRÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *distraire*) A petrece sau a face să-şi petreacă timpul în mod plăcut; a (se) înveseli, a (se) amuza.

DISTRÁCŢIE s.f. (<fr. *distraction*, lat. *distractio, -onis*) **1.** Ceea ce distrează; amuzament, petrecere, divertisment. **2.** Lipsă de atenţie, de concentrare.

DISTRÁGE vb. III tranz. (<fr. *distraire*, după *trage*) A abate atenţia cuiva de la un lucru, de la o preocupare etc.

DISTRÁT, -Ă adj. (<*distra*) Care este absent la ceea ce se petrece în jurul său, care se gîndeşte în altă parte; neatent.

DISTRIBUÍ vb. IV tranz. (<fr. *distribuer*, lat. *distribuere*) A împărţi, a repartiza ceva în mai multe locuri sau la mai multe persoane.

DISTRIBUÍRE s.f. (<*distribui*) Faptul de a distribui; împărţire, repartizare.

DISTRIBUITÓR, -OÁRE subst. (<*distribui*; cf.fr. *distributeur*) **1.** S.m. şi f. Persoană care distribuie ceva. **2.** S.n. Piesă, mecanism cu ajutorul căruia se face distribuirea agentului motor într-o maşină sau se distribuie ceva. ◆ (TELEC.) Mecanism de transmitere a semnalelor la intervale de timp succesive.

DISTRIBUTÍV, -Ă adj. (<fr. *distributif*, lat. *distributivus*) **1.** Care distribuie. ◇ *Numeral distributiv* = numeral care arată repartizarea obiectelor în grupuri exprimate numeric. *Atenţie distributivă* = atenţie care poate fi îndreptată în mai multe direcţii simultan. **2.** Caracterizat prin distributivitate.

DISTRIBUTIVITÁTE s.f. (<fr. *distributivité*) Proprietate a unei operaţii matematice, logice de a putea fi efectuată separat asupra diferiţilor termeni ai unei expresii.

DISTRIBÚŢIE s.f. (<fr. *distribution*, lat. *distributio, -onis*) **1.** Distribuire; mod de repartizare; răspîndire. ◆ Repartizare a rolurilor la actori; p.ext. ansamblul actorilor, cîntăreţilor care joacă într-un spectacol. **2.** (FIZ.) Mod în care elementele unei mulţimi (electroni, atomi, molecule etc.) sînt repartizate după valorile posibile ale unei mărimi caracteristice (viteză, energie etc.). **3.** (TEHN.) Ansamblul de organe ale unei maşini termice care comandă automat admisia şi evacuarea agentului energetic (abur, aer comprimat, amestec carburant etc.) în vederea desfăşurării fazelor de funcţionare ale acestora. **4.** (MAT.) Tip de funcţională. ◇ *Teoria distribuţiilor* = ramură a matematicii care studiază distribuţiile. **5.** (LINGV.) Ansamblul poziţiilor (contextelor) în care o unitate lingvistică (sunet, morfem) apare într-un text sau într-o limbă.

DISTRIBUŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *distributionnel*) De distribuţie. ◇ *Lingvistică* (sau *analiză*) *distribuţională* = (metodă de) studiere a unei limbi întemeiată pe reperarea şi interpretarea contextelor în care apare un element lingvistic.

DISTRIBUŢIONALÍSM s.n. (<fr. *distributionnalisme*) Şcoală lingvistică (structuralistă), fondată de americanul L.Bloomfield (1887-1949), bazată pe analiza distribuţională.

DISTRÍCT s.n. (<fr. *district*, lat. *districtus*) Unitate administrativ-teritorială în unele ţări. ◆ Comitat.

DISTROFÍE s.f. (<fr. *dystrophie*; cf.gr. *dys* "greu"+*trophe* "hrană") Alterare a structurii normale a unui ţesut, a unui organ, a unui sistem sau a întregului organism din cauza unei tulburări de nutriţie.

DISTRUCTÍV, -Ă adj. (<fr. *distructif*, după *distruge*) Distrugător.

DISTRUGĂTÓR, -OÁRE adj., s.n. (<*distruge*, după fr. *destructeur*) **1.** Adj. Care distruge; nimicitor, distructiv, devastator. **2.** S.n. Navă de luptă de tonaj mijlociu (800-2500 t) şi cu viteză mare, dotată cu armament de artilerie, rachete şi torpile, fără cuirasă.

DISTRÚGE vb. III (<it. *distruggere*) **1.** Tranz. A face să nu mai existe (stricînd, spărgînd, dărîmînd etc.); a nimici, a devasta, a dărîma. **2.** Tranz. şi refl. Fig. A face să-şi piardă sau a-şi pierde averea, sănătatea, poziţia socială, liniştea sufletească; a (se) ruina.

DISURÍE s.f. (<fr. *dysurie*; cf.gr. *dys* "greu" +*ouron* "urină") (MED.) Greutatea de a urina.

DITIRÁMB s.m. (<fr. *dithyrambe*, lat. *dithyrambus*; cf.gr. *dithyrambos*) **1.** Poem liric, imn (antic) dedicat zeului Dionysos, recitat la serbările dionisiace; poem liric entuziast. **2.** Fig. Elogiu exagerat, entuziast la adresa cuiva.

DITIRÁMBIC, -Ă adj. (<fr. *dithyrambique*, lat. *dithyrambicus*) Plin de elogii exagerate, emfatic, retoric.

DITÍSCUS s.m. (<lat. *dytiscus*) Insectă de baltă, dăunătoare, de culoare verde-brună, cu corpul oval şi cu o dungă galbenă pe marginea elitrelor (*Dytiscus marginalis*).

DIURÉTIC, -Ă s.n., adj. (<fr. *diurétique*, lat. *diureticus*) (Medicament natural sau de sinteză) care măreşte secreţia şi eliminarea urinei (ex. *cafeina, diuretina, teubromina, ceaiul din cozi de cireşe* etc.).

DIURÉZĂ s.f. (<fr. *diurèse*, lat. *diuresis*; cf.gr. *dys* "greu"+*ouron* "urină") Proces fiziologic de producere şi de eliminare a urinei. ◆ Creştere a cantităţii de urină.

DIÚRN, -Ă adj. (<fr. *diurne*, lat. *diurnus*) De zi, din timpul zilei. ◇ *Mişcare* (sau *rotaţie*) *diurnă* = mişcare aparentă de rotaţie a sferei cereşti (împreună cu aştrii care par fixaţi pe ea) în jurul axei polilor, care durează o zi siderală. ◆ Care se petrece într-o zi (24 de ore).

DIÚRNĂ s.f. (<lat. *diurna*) **1.** Indemnizaţie zilnică plătită unui angajat pentru acoperirea cheltuielilor ocazionate de o deplasare de serviciu. **2.** Plata unui angajat cu ziua.

DIVAGÁ vb. I intranz. (<fr. *divaguer*, lat. *divagari*) A se îndepărta de la subiect; p.ext. a vorbi dezlînat, incoerent.

DIVAGÁRE s.f. (<*divaga*) **1.** Faptul de a divaga. **2.** Schimbare a cursului rîurilor în locuri plane.

DIVAGÁŢIE s.f. (<fr. *divagation*) Divagare, digresiune, elucubraţie.

DIVÁN s.n. (<tc. *divan*) **1.** Canapea lată, fără spătar, pe care se poate dormi. **2.** (În sec. 16-19; în ţările române) Sfat domnesc; şedinţă a acestui sfat; sala, clădirea în care aveau loc aceste şedinţe. **3.** Culegere de versuri ale unui poet oriental.

DÍVĂ s.f. (<fr., it. *diva*) Cîntăreaţă sau actriţă celebră, foarte admirată.

DIVÉRGE vb. III intranz. (<fr. *diverger*, lat. *divergere*) (Despre linii geometrice, raze etc.) A pleca din acelaşi punct, răsfirîndu-se. ◆ Fig. A se deosebi, a fi în dezacord.

DIVERGÉNT, -Ă adj. (<fr. *divergent*, lat. *divergens, -ntis*) **1.** (Despre linii geometrice, raze etc.) Care se depărtează pe măsură ce creşte distanţa faţă de punctul de pornire. ◇ *Lentilă divergentă* = lentilă care transformă un fascicul de raze paralel în unul divergent. **2.** (MAT.; despre un şir de numere) Care nu

este convergent; (despre serii) pentru care şirul sumelor parţiale tinde la infinit. **3.** Fig. (Despre păreri, concepţii etc.) Care se deosebesc; care sînt în contradicţie; care urmăresc scopuri diferite.

DIVERGÉNŢĂ s.f. (<fr. *divergence*, lat. *divergentia*) **1.** Deosebire, dezacord de păreri, de concepţii etc.; p.ext. neînţelegere. **2.** (BIOL.) Evoluţie diferită a unor caractere comune iniţial. **3.** (MAT.) Mărime scalară ce caracterizează cîmpurile de vectori, egală cu suma derivatelor parţiale ale componentelor vectorului în raport cu variabila corespunzătoare componentei, într-un punct dat.

DIVÉRS, -Ă adj. (<fr. *divers*, lat. *diversus*) **1.** Care prezintă aspecte, caractere diferite; variat, felurit. ◇ *Fapt divers* = a) întîmplare banală neînsemnată; b) (la pl.) rubrică de ziar, emisiune de televiziune, de radio etc. care relatează, comentează succint evenimente şi întîmplări cotidiene (deosebite). ◆ (Substantivat, f.pl.) Probleme mărunte de mică importanţă. **2.** (La pl., precedînd substantivul) Tot felul de ...; diferiţi.

DIVERSIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *diversifier*, lat. *diversificare*) A face ca ceva să aibă forme multiple şi variate; a multiplica modalităţile, sensurile, scopurile unei acţiuni (ex. *a diversifica producţia*).

DIVERSIONÍSM s.n. (<*diversiune*) Manifestare, atitudine cu caracter de diversiune.

DIVERSITÁTE s.f. (<fr. *diversité*, lat. *diversitas, - atis*) Caracterul a ceea ce este divers; varietate, felurime. ◆ Mulţime variată.

DIVERSIÚNE s.f. (<fr. *diversion*, lat. *diversio, -onis*) **1.** Încercare de a schimba cursul unei acţiuni, de a abate (creînd probleme false) intenţiile sau preocupările cuiva. **2.** Acţiune de abatere, de distragere a atenţiei de la principalele realităţi ale unei situaţii (politice, militare), pentru a înşela opinia publică sau inamicul.

DIVERTÍCUL s.n. (<fr. *diverticule*) (ANAT.) Prelungire în formă de fund de sac a unui organ tubular (apendicele).

DIVERTISMÉNT s.n. (<fr. *divertissement*) **1.** Petrecere de scurtă durată; distracţie, amuzament. **2.** (MUZ.; în sec. 18) Suită de piese instrumentale cu caracter diferit, asemănătoare partitei, serenadei etc. ◆ Secţiune intermediară a fugii. **3.** Interludiu distractiv în timpul unui spectacol de teatru; mică piesă teatrală.

DIVÍDE vb. III tranz. şi refl. (<lat. *dividere*) A (se) împărţi, a (se) diviza.

DIVIDÉND s.n. (<fr. *dividende*, lat. *dividendus*) Parte din profitul unei societăţi comerciale pe acţiuni care se repartizează acţionarilor pentru fiecare acţiune.

DIVÍN, -Ă adj. (<fr. *divin*, lat. *divinus*) **1.** Care este al lui Dumnezeu, care aparţine, care este propriu lui Dumnezeu, care provine de la Dumnezeu. ◆ (Substantivat, n.) Esenţa divină. ◆ Făcut pentru preamărirea lui Dumnezeu; bisericesc, religios (ex. *serviciu divin*). **2.** (În religiile păgîne) Care aparţine zeilor, care se referă la zei. ◆ Care este pus în rîndul zeilor (ex. *Divinul Augustus*). **3.** Fig. Înzestrat cu însuşiri superioare, desăvîrşit; minunat, splendid.

DIVINATÓRIU, -IE adj. (<fr. *divinatoire*) Care se referă la divinaţie; care ajută la ghicit.

DIVINÁŢIE s.f. (<fr. *divination*, lat. *divinatio, -onis*) Ghicire a viitorului sau dobîndire a cunoaşterii secrete prin anumite practici întemeiate pe experienţă sau oculte (preziceri, oracole, chiromanţie, astrologie). În special în antichitate, divinaţia (bazată pe interpretarea a numeroase aspecte naturale, cosmice, meteorologice, a modului de ardere, de mişcare a apelor, a copacilor, a constituţiei măruntaielor unor animale, a feţei, a mîinilor etc.) era o practică oficială obligatorie înaintea luării unor decizii importante.

DIVINITÁTE s.f. (<fr. *divinité*, lat. *divinitas, - atis*) **1.** Calitatea de a fi divin; natură, esenţă divină; dumnezeire. **2.** Dumnezeu. **3.** (La pl.) Zeii şi zeiţele păgînismului; fiinţe divine.

DIVINIZÁ vb. I tranz. (<fr. *diviniser*) **1.** A iubi nelimitat pe cineva; a adora, a idolatriza, a proslăvi. ◆ A atribui cuiva calităţi divine. **2.** A trece pe cineva în rîndul divinităţilor, a deifica.

DIVIZÁ vb. I (<fr. *diviser*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) despărţi în părţi, a (se) divide; a (se) separa, a (se) dezbina. ◆Tranz. A trasa diviziuni pe un instrument de măsură. **2.** Tranz. A efectua operaţia aritmetică de împărţire; a împărţi.

DIVIZÍBIL, -Ă adj. (<fr. *divisible*, lat. *divisibilis*) Care se poate diviza. ◆ Spec. (Despre numere întregi, polinoame etc.) Care se împarte exact cu alt număr, polinom etc.

DIVIZIBILITÁTE s.f. (<fr. *divizibilité*) Însuşirea de a se putea împărţi, de a fi divizibil. ◆ (MAT.) Proprietate a două numere întregi, a două polinoame etc. de a se împărţi exact între ele (fără rest).

DIVÍZIE s.f. (<rus. *diviziia*; cf. fr. *division*) **1.** Mare unitate militară care are mai multe regimente de arme diferite sau mai multe nave de război. ◆ Comandamentul unei astfel de unităţi. **2.** Categorie de calificare a echipelor sportive.

DIVIZIÓN s.n. (<rus. *divizion*, fr. *division*) Subunitate de artilerie sau de cavalerie care corespunde batalionului.

DIVIZIONÁR, -Ă adj. (<fr. *divisionnaire*) **1.** *Monedă divizionară* = monedă cu valoare nominală care reprezintă o fracţiune a unităţii băneşti legale (ex. banul ca diviziune a leului); p.gener. monedă de valoare mică. **2.** Care ţine de o divizie, care se referă la o divizie.

DIVIZIÚNE s.f. (<fr. *division*, lat. *divisio, - onis*) **1.** Împărţire, separare, divizare; concr. parte, fragment, fracţiune etc. rezultată prin divizare. ◇ *Diviziunea muncii* = împărţirea ansamblului muncii sociale în activităţi specializate; totalitatea activităţilor specializate existente simultan în cadrul ansamblului muncii sociale. *Diviziunea internaţională a muncii* = diviziune în economia mondială, constînd în specializarea unei ţări sau grup de ţări în producerea unui anumit gen de bunuri. **2.** (LOG.) Operaţie de împărţire, conform unor criterii stabilite, a genului în speciile sale. **3.** (BIOL.) *Diviziune celulară* = mod de înmulţire a celulelor, prin mitoză şi amitoză. **4.** Linia marcată pe o scară funcţională sau pe cadranul unui instrument de măsură şi care corespunde unei anumite valori a funcţiei sau a mărimii măsurate; intervalul sau valoarea intervalului dintre două linii vecine.

DIVIZÓR, -OÁRE adj., s.m., s.n. (<fr. *diviseur*, lat. *divisor, -oris*) **1.** Adj. Care divide, care împarte. ◆ (TEHN.) *Cap divizor* = mecanism care serveşte pentru stabilirea poziţiilor succesive ale unor piese în timpul prelucrării la maşini-unelte. **2.** S.m. Număr întreg prin care se împarte un alt număr întreg. ◇ *Divizor comun* = număr care este divizor pentru două sau mai multe numere date. ◆ Împărţitor. **3.** S.n. *Divizor de frecvenţă* = circuit electric folosit pentru obţinerea, la ieşirea sistemului, a unui semnal de frecvenţă egală cu o fracţiune din frecvenţa semnalului de la intrare.

DIVÓRŢ s.n. (<fr. *divorce*, lat. *divortium*) **1.** Desfacere a căsătoriei prin hotărîre judecătorească. **2.** Fig. Dezacord, disensiune; ruptură.

DIVORŢÁ vb. I intranz. (<fr. *divorcer*, după *divorţ*) (Despre soţi) A se despărţi prin divorţ.

DIVULGÁ vb. I tranz. (<fr. *divulguer*, lat. *divulgare*) A da pe faţă, a dezvălui o taină; a destăinui. ◆ A comite o infracţiune care constă în a face cunoscute secrete de stat, profesionale sau alte secrete unei persoane care nu are dreptul să le cunoască.

DÍXIELAND s.n. (<engl. *dixieland*) Prelucrare de către albi a stilului de jazz al negrilor din New Orleans, în care se practică improvizaţia colectivă pe trei voci.

DIXTUÓR s.n. (<fr. *dixtuor*) Lucrare muzicală compusă pentru zece voci sau zece instrumente; ansamblu vocal sau instrumental care execută o asemenea lucrare.

DIZAHARÍDĂ s.f. (<fr. *disaccharide*) Combinaţie organică rezultată prin eliminarea unei molecule de apă dintre două molecule de monozaharide (ex. *zahărul din sfeclă, zahărul din lapte* etc.).

DIZENTERÍE s.f. (<fr. *dysenterie*, lat. *disenteria*; cf.gr. *dys* "greu"+*entera* "viscere") Boală infecţioasă contagioasă localizată în intestinul gros, provocată de un grup de bacili specifici şi caracterizată prin scaune frecvente diareice, sangvinolente, ulceraţii şi dureri intestinale mari.

DIZEÚZĂ s.f. (<fr. *diseuse*) Cîntăreaţă de muzică uşoară.

DIZGRAŢIÁ vb. I tranz. (<fr. *disgracier*, după *dizgraţie*) A retrage cuiva bunăvoinţa, favoarea acordată; a trece în dizgraţie.

DIZGRÁŢIE s.f. (<it. *disgrazia*; cf. fr. *disgrâce*) Pierdere a bunăvoinţei, a favorii de care s-a bucurat cineva din partea unei persoane.

DIZGRAŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<it. *disgrazioso*; cf. fr. *disgracieux*) Lipsit de graţie, de farmec; neplăcut.

DIZOLVÁ vb. I tranz. şi refl. (<lat., it. *dissolvere*) **1.** A se produce sau a face să se producă dispersia moleculară a unei substanţe solide, lichide sau gazoase în altă substanţă (de obicei lichidă), formînd o soluţie. **2.** A desfiinţa ca persoană juridică, o organizaţie, o asociaţie, o societate, o adunare etc.

DIZOLVÁNT, -Ă adj., s.m. (<fr. *disolvant*) **1.** Adj. Care are proprietatea de a dizolva. ◆ Fig. Care dezorganizează, descompune. **2.** S.m. (CHIM.) Solvent.

DÎMB s.n. (<magh. *domb*) Formă pozitivă de relief izolată, mai mică decît dealul. ◆ Ridicătură mică de pămînt.

DÎNSUL, DÎNSA pron. pers., subst. (<*de*[3]+

însul, însa) **1.** Pron. pers. El, ea. **2.** S.m. şi f. (Reg.) Soţ, soţie. **3.** S.f. pl. art. (Reg.) Ielele.

DÎRÁ s.f. (<sl. *dira*) **1.** Urmă subţire şi continuă lăsată pe un teren moale prin tîrîrea unui obiect; şuviţă îngustă de lichid, de boabe etc. **2.** Dungă, linie; rază de lumină.

DÎRDÎÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) **1.** (Despre fiinţe) A tremura (de frig, de frică etc.). **2.** (Despre pămînt, ferestre etc.) A se cutremura; a dudui.

DÎRLÓG s.m. Cureaua frîiului care serveşte la conducerea calului de către călăreţ; ştreang legat de căpăstru, ţinut în mînă de cel care duce calul.

DÎRMÓN s.n. (<ngr. *dromoni*, bg. *dărmon*) Sită cu orificii mari, folosită pentru separarea boabelor de pleavă; ciur; p.ext. conţinutul unei astfel de site.

DÎRMÓZ s.m. Arbust cu frunzele late, opuse şi ovale, cu florile albe şi cu fructele drupe negre, frecvent în regiunea dealurilor, mai ales pe soluri calcaroase (*Viburnum lantana*).

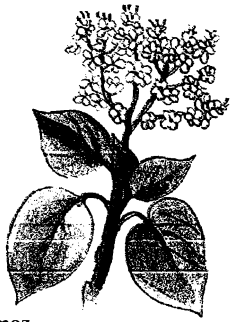

dîrmoz

DÎRSTĂ s.f. (cf. bg. *drăstja*) Piuă cu ciocane de lemn, acţionată de o apă curgătoare, în care se bat ţesăturile groase de lînă.

DÎRZ, -Ă adj. (<sl. *druzu*) **1.** Curajos, îndrăzneţ. **2.** Neînduplecat, neclintit; îndărătnic, încăpăţînat. **3.** Mîndru, semeţ.

DÎRZÉNIE s.f (<*dîrz*) Fire sau manifestare de om dîrz. ◆ Îndrăzneală, cutezanţă. ◆ Înverşunare. ◆ Neînduplecare, perseverenţă, tenacitate. ◆ Mîndrie, semeţie.

DJINN s.m. (<fr. *djinn*; cuv. arab) (În mitologia musulmană) Nume dat duhurilor (rele).

DO s.m. invar. (<it. *do*) Unul dintre cele şapte sunete muzicale, situat pe prima treaptă din gama majoră-tip şi care în trecut se numea *ut*. ◆ Denumire a uneia dintre gamele muzicale (care începe cu sunetul "do").

DOÁGĂ s.f. (lat. *doga*) Fiecare dintre piesele de lemn, plate şi uneori curbate, care formează corpul unor vase (butoaie, putini, vedre etc.).

DOÁMNĂ s.f. (lat. *dom*(i)*na*) **1.** Termen de politeţe pentru o femeie căsătorită. ◇ *Doamnă de onoare* = femeie (din înalta societate) aflată în serviciul unei prinţese, al unei regine etc. ◆ Soţie. **2.** Soţie a unui domnitor. ◆ Stăpînă a unei case, a unei moşii. **3.** (BOT.) *Doamna-codrului* sau *doamnă-mare* = mătrăgună (*Atropa belladonna*).

DOAR (DOÁRĂ) adv. (lat. *de-hora*) **1.** Numai. **2.** Vezi bine, cum se ştie; desigur. *Doar nu tu comanzi!* **3.** Poate, probabil. *Ascultă atent, doar va auzi ceva.*

DÓBERMAN s.m. (<germ. *Dobermann*) Rasă de cîini de talie mijlocie, cu părul scurt şi lucios, de culoare neagră, maro sau gri; cîine de această rasă.

DOBITÓC, -OÁCĂ subst. (<sl. *dobytŭkŭ*) **1.** S.n. Animal patruped domestic; animal sălbatic mare. **2.** S.m. şi f. Calificativ dat unui om lipsit de bun-simţ, de inteligenţă.

DOBÎNDĂ s.f. (<*dobîndi*) **1.** Sumă de bani care se plăteşte de către un debitor unui creditor pentru un împrumut bănesc. **2.** Cîştig, folos, profit. **3.** (Înv.) Pradă de război.

DOBÎNDÍ vb. IV tranz. (<sl. *dobyti*) **1.** A cîştiga, a agonisi (prin muncă); a realiza. **2.** A primi, a căpăta, a obţine. **3.** A cuceri (o cetate, un ţinut etc.).

DOBORÎ vb. IV tranz. (cf. *oborî*, reg. "a doborî") **1.** A răsturna, a culca, a prăvăli la pămînt, a face să cadă (o fiinţă sau un lucru). **2.** A înfrînge, a răpune; fig. a copleşi. **3.** (SPORT) A depăşi recordul existent.

DOBROGEÁN, -Ă s.m., adj. (<n.pr. *Dobrogea*) **1.** S.m. (La pl.) Populaţie care s-a format, care locuieşte în Dobrogea; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Dobrogei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Dobrogei sau dobrogenilor, care se referă la Dobrogea sau la dobrogeni.

DOBROGEÁNCĂ s.f.(<*dobrogean*) Femeie care face parte din populaţia de bază a Dobrogei sau este originară de acolo.

DOC[1] s.n. (<engl. *duck*) Ţesătură de bumbac mai groasă, foarte compactă, din care se confecţionează obiecte de îmbrăcăminte, prelate etc.

DOC[2] s.n. (<engl., fr. *dock*) **1.** Ansamblu de construcţii portuare şi de instalaţii (bazine, magazii, macarale, linii de cale ferată etc.), împreună cu serviciile tehnice şi administrative aferente, care servesc la încărcarea, descărcarea şi depozitarea mărfurilor într-un port. **2.** Construcţie specială în şantierele navale, echipată cu instalaţii pentru ridicarea şi lăsarea la apă a navelor în scopul executării unor lucrări de reparaţii sau de întreţinere.

DOCÁR s.n. (<fr., engl. *dog-cart*) Trăsură mică şi uşoară pe două sau pe patru roţi.

DOCÉNT s.m. (<germ. *Dozent*) **1.** (În unele ţări) Grad didactic (onorific) în învăţămîntul superior, corespunzător celui de conferenţiar; persoană avînd acest grad. **2.** *Doctor docent* = titlu ştiinţific acordat unui doctor în ştiinţe, care s-a distins printr-o activitate valoroasă; persoană care deţine acest titlu.

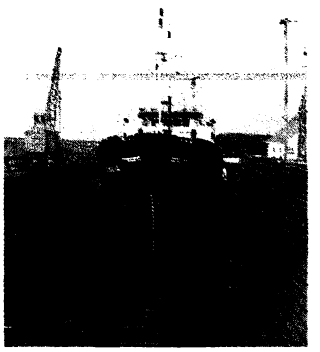

doc[2] (2)

DOCÉNŢĂ s.f. (<*docent*) Titlul, gradul sau funcţia de docent; examen pentru obţinerea acestui titlu sau grad.

DOCHÉR s.m. (<fr., engl. *docker*) Muncitor care lucrează în docuri la încărcatul şi descărcatul vapoarelor.

DOCÍL, -Ă adj. (<fr. *docile*, lat. *docilis*) (Şi adverbial) Care se supune cu uşurinţă, fără să protesteze; supus, ascultător, maleabil.

DOCILITÁTE s.f. (<fr. *docilite*, lat. *docilitas, -atis*) Însuşirea de a fi docil; supunere.

DOCIMAZÍE s.f (<fr. *docimasie*; cf.gr. *dokimasia* "probă, experienţă") Examen de laborator folosit în medicina judiciară pentru precizarea cauzelor unui deces.

DOCIMOLOGÍE s.f. (<fr. *docimologie*; cf.gr. *dokime* "examen"+*logos* "studiu") (PEDAG.) Studiul metodelor de examinare, testare şi notare a elevilor în scopul ameliorării tehnicii de examinare.

DOCT, -Ă adj. (<fr. *docte*, lat. *doctus*) Învăţat, erudit.

DÓCTOR s.m. (<lat. *doctor*, fr. *docteur*; cf. germ. *Doktor*) **1.** Medic. **2.** Titlu ştiinţific acordat de o instituţie de învăţămînt superior sau de un institut academic; persoană avînd acest titlu. ◇ *Doctor honoris causa* = titlu onorific acordat unor mari personalităţi din domeniul vieţii social-politice, culturale, ştiinţifice etc. **3.** *Doctorii bisericii* = titlu dat celor mai mari teologi şi apologeţi creştini, începînd cu "părinţii bisericii". **4.** (Fam.) Persoană foarte pricepută într-un anumit domeniu; maestru.

DOCTORÁL, -Ă adj. (<fr. *doctoral*) (Despre atitudini, ton) Grav, solemn; pedant, afectat.

DOCTORÁND, -Ă s.m. şi f. (<germ. *Doktorand*) Persoană care pregăteşte doctoratul.

DOCTORÁT s.n. (<fr. *doctorat*) Stagiu de calificare ştiinţifică superioară, efectuat după terminarea studiilor universitare, în vederea obţinerii titlului de doctor în ştiinţe. ◆ Examenul final şi calificarea ca doctor; titlul de doctor obţinut în urma acestui examen.

DOCTORÍE s.f. (<*doctor*) Medicament, leac.

DÓCTORIŢĂ s.f. (<*doctor*) Femeie medic.

DOCTORIZÁRE s.f. (după engl. *doctor* [treatment]) Tratare a benzinelor cu o soluţie alcalină de plumbit de sodiu şi floare de sulf, în scopul eliminării unor compuşi de sulf.

DOCTRINÁR, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *doctrinaire*) **1.** Adj. care aparţine unei doctrine, privitor la o doctrină. **2.** S.m. şi f. Persoană care formulează sau susţine o doctrină. ◆ Adept al unor păreri preconcepute, al unor sisteme dogmatice.

DOCTRÍNĂ s.f. (<fr. *doctrine*, lat. *doctrina*) Totalitatea principiilor, tezelor fundamentale ale unui sistem politic, ştiinţific, filozofic sau religios; învăţătură.

DOCUMÉNT s.n. (<fr. *document*, lat. *documentum*) **1.** Act prin care se adevereşte, se constată, sau se preconizează un fapt, se conferă un drept, se recunoaşte sau se instituie o obligaţie. **2.** Text scris sau tipărit, inscripţie, monument sau altă mărturie servind la cunoaşterea unui fapt actual sau din trecut.

DOCUMENTÁ vb. I (<fr. *documenter*) **1.** Refl. A se informa amănunţit şi temeinic (pe bază de documente). **2.** Tranz. A dovedi, a susţine ceva pe bază de documente.

DOCUMENTÁR, -Ă adj., s.n. (<fr. *docu-*

mentaire) **1.** Adj. Care serveşte la documentare; care are valoare de document. **2.** Adj., s.n. (Film, scriere) care prezintă fapte reale, strict autentice.

DOCUMENTÁRE s.f. (<*documenta*) **1.** Acţiunea de a (se) documenta. **2.** Ştiinţa înregistrării, organizării şi diseminării cunoştinţelor specializate.

DOCUMENTÁT, -Ă adj. (<*documenta*) **1.** Dovedit, susţinut cu documente. **2.** Întemeiat pe documente; p.ext. bine informat.

DOCUMENTÁŢIE s.f. (<fr. *documentation*) Totalitatea informaţiilor, a documentelor relative la o problemă sau la un domeniu de activitate.

DODECAÉDRU s.m. (<fr. *dodécaèdre*; cf.gr. *dodeka* "douăsprezece"+*hedra* "bază") Poliedru cu douăsprezece feţe. ◆ Cristal care are aspectul unui astfel de poliedru.

DODECAFONÍE s.f. (<fr. *dodécaphonie*) Metodă novatoare de compoziţie în muzică, bazată pe utilizarea liberă a tuturor celor 12 semitonuri ale gamei cromatice temperate, considerate ca având aceeaşi importanţă şi ducînd la desfiinţarea legăturilor tonale normale în favoarea relaţiilor tonale de serie (muzică serială). Iniţiată practic de Schönberg, şeful Şcolii vieneze, a generat unul din principalele curente muzicale ale primei jumătăţi a sec. 20. Alţi reprezentanţi: A.Webern, P. Boulez, K.Stockhausen, L.Nono.

DODECAFONÍSM s.n. (<fr. *dodécaphonisme*) (MUZ.) Tehnică de compoziţie în muzica modernă, bazată pe dodecafonie.

DODECAGÓN s.n. (<fr. *dodécagone*) Poligon cu douăsprezece laturi (şi tot atîtea unghiuri).

DODECASILÁB s.m. (fr. *dodécasyllabe*, lat. *dodecasyllabus*) Vers de douăsprezece silabe.

DODECASTÍL s.n. (<fr. *dodécastyle*) Edificiu a cărui faţadă are douăsprezece coloane.

DOG s.m. (<fr. *dogue*, engl. *dog*) Rasă de cîini de talie mare cu trunchiul relativ masiv, părul scurt, botul lat şi turtit şi cu urechile aplecate; cîine de această rasă.

DOGÁR s.m., s.n. (<*doagă*) **1.** S.m. Meşter care face doage sau vase din doage. **2.** S.n. Unealtă de tăiat, în formă de seceră, folosită la făcut doage.

DOGĂRÍE s.f. (<*dogar*) **1.** Meşteşugul confecţionării vaselor de lemn formate din doage. **2.** Atelierul dogarului.

DÓGE s.m (<it. *doge*) Titlu purtat de conducătorii politici, aleşi pe viaţă, ai vechilor republici italiene (Veneţia, între 697 şi 1797, Geneva, între 1339 şi 1797); persoană care avea acest titlu.

DÓGGER s.n., adj. (<fr., engl. *dogger*) (GEOL.) **1.** S.n. Epoca de mijloc a jurasicului, caracterizată prin anumite specii de amoniţi, belemniţi şi lamelibranhiate; jurasic mediu. **2.** Adj. Care aparţine doggerului, privitor la dogger.

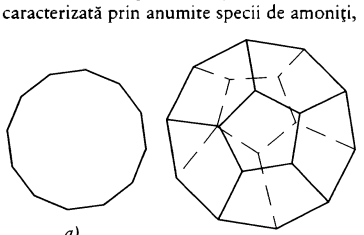

a) *b)*

a) dodecagon; b) dodecaedru

DOGÍ vb. IV (<*doagă*) **1.** Refl. (Despre vase din doage) A avea doagele depărtate, deteriorate. **2.** Tranz. şi refl. A (se) crăpa, a (se) plesni. **3.** Refl. Fig. (Despre voce) A răguşi, a se altera.

DOGMÁTIC, -Ă adj., subst. (<fr. *dogmatique*, lat. *dogmaticus*) **1.** Adj. Care ţine de dogme, privitor la dogme; care se sprijină pe dogme. ◆ Care respinge principiul verificării, al interpretării critice, considerînd tezele, normele în care crede ca fiind imuabile şi valabile oricînd. **2.** S.f. Parte a teologiei care cuprinde expunerea sistematică a dogmelor unei religii; tratat asupra doctrinei unei religii. **3.** S.m. şi f. Adept al dogmatismului.

DOGMATÍSM s.n.(<fr. *dogmatisme*) Mod de gîndire rigid, care operează cu teze socotite adevăruri imuabile, constituite sau nu într-un sistem (într-o dogmă). ◆ Atitudine teoretică şi practică bazată pe caracterul indiscutabil al dogmei.

DÓGMĂ s.f. (<fr. *dogme*, lat. *dogma*; cf. gr. *dogma* "părere, decizie") **1.** Învăţătură, teză etc. fundamentală a unei religii, obligatorie pentru adepţii ei, care nu admite obiecţii. **2.** Teză, principiu, doctrină politică, ştiinţifică, filozofică etc. considerată definitivă, imuabilă şi acceptată ca adevăr incontestabil, aplicată rigid în orice împrejurare.

DOGOÁRE s.f. (<*dogori*) Căldură arzătoare; fierbinţeală.

DOGORÍ vb. IV (<bg. *dogorja*, scr. *dogoreti*) **1.** Intranz. (Despre soare, foc etc.) A răspîndi căldură puternică. ◆ (Despre oameni sau părţi ale corpului) A fi aprins, fierbinte (de căldură, de febră, de emoţie etc.). **2.** Tranz. A înfierbînta, a încinge ceva.

DÓHOT s.n. (<ucr. *dehoti*) Unsoare pentru osii; păcură.

DOI, DÓUĂ num. card., s.n. (lat.**dui, duae*) **1.** Num. card. Număr care este situat în numărătoare între unu şi trei; se indică prin cifra 2 (sau II). ◇ (Adjectival) *Doi călători.* ◇ (Substantivat) *Au venit doi.* ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Apartamentul doi.* ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *De două ori a sunat.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Merg cîte doi.* **2.** S.n. Semn grafic care reprezintă numărul doi; p.ext. desen, figură în forma acestui semn. ◆ Nota doi. **3.** Carte de joc sau faţetă a zarului marcată cu două puncte.

DÓICĂ s.f. (<bg. *dojka*) Femeie care alăptează (şi îngrijeşte) copilul altei femei.

DÓILEA, DÓUA num. ord. (<*doi*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care este situat în numărătoare între întîiul şi al treilea.

DOÍME s.f. (<*doi*) Una dintre cele două părţi ale unui întreg egal împărţit; jumătate. ◆ (MUZ.) Jumătate dintr-o notă întreagă.

DÓINĂ s.f. Specie a liricii populare şi a folclorului muzical românesc, care exprimă un sentiment de dor, de jale, de dragoste, de revoltă etc. Din punct de vedere muzical, este un cîntec bazat pe improvizaţie, cu funcţii multiple, după textele care i se asociază, cu numeroase ornamente melodice. Ca specie literară, a fost preluată în poezia cultă (M.Eminescu, G.Coşbuc. St.O.Iosif şi alţii).

DOINÍ vb. IV intranz. şi tranz. (<*doină*) A cînta doine.

DÓISPREZECE num. card., s.n. (<*doi+spre+zece*) **1.** Num. card. Număr care este situat în numărătoare între unsprezece şi treisprezece; se indică prin cifra 12 (sau XII). ◇ (Adjectival) *Doisprezece apostoli.* ◇ (Substantivat) *Au venit doisprezece.* ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Secolul doisprezece.* ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *Ceasul a bătut de douăsprezece ori.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Grupuri de cîte doisprezece.* **2.** S.n. Semn grafic care reprezintă numărul doisprezece; p.ext. desen, figură în forma acestui semn.

DÓISPREZECELEA, DÓUĂSPREZECEA num. ord. (<*doisprezece*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care este situat în numărătoare între al unsprezecelea şi al treisprezecelea.

DOJÁNĂ s.f. (<*dojeni*) Observaţie (moralizatoare); mustrare, ceartă.

DOJENÍ vb. IV tranz. (<sl. *dognati*, *doženon*) A face cuiva observaţii; a mustra, a certa.

DOL s.n. (<fr. *dol*, lat. *dolus*) (JUR.) Acţiune făcută cu rea-credinţă, cu viclenie, pentru a determina pe cineva să încheie un contract nefavorabil sau să admită o clauză defavorabilă.

DOLÁR s.m. (<engl., fr. *dollar*) Denumire a principalei unităţi monetare în SUA, Australia, Canada, Jamaica, Liberia, Noua Zeelandă, Singapore etc.

DÓLBY s.n. (<engl. *Dolby*[system]) Nume comercial dat unui sistem electronic cu care sînt echipate magnetofoanele şi casetofoanele de înaltă fidelitate, în scopul reducerii zgomotului benzii magnetice.

DÓLDORA adj. invar., adv. (<tc. *doldur*) (Umplut, plin) peste măsură; înţesat, ticsit.

DOLEÁNŢĂ s.f. (<fr. *doléance*) Dorinţă (exprimată printr-o cerere); deziderat. ◆ Plîngere, reclamaţie.

DOLERÍT s.n.(<germ. *Dolerit*) Rocă eruptivă de natură bazaltică, cu cristale mari, unite prin aglomerări de granule.

DÓLIE s.f. (<sl. *dolě*) Linia de intersecţie a două versante de acoperiş, care formează un unghi cu muchia în jos.

DOLIHOCEFÁL, -Ă adj., subst. (<fr. *dolichocéphale*; cf.gr. *dolichos* "alungit"+ *kephale* "cap") **1.** Adj., s.m. (Craniu) caracterizat prin alungire anteroposterioară. Se întîlneşte la nordici, la unele populaţii mediteraneene şi la unele grupe de negri. **2.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care are craniu dolihocefal.

DOLÍNĂ s.f. (<scr. *dolina*) Formă negativă de relief carstic, cu aspect de pîlnie, produsă prin dizolvarea rocilor la suprafaţă.

DÓLIU s.n. (<lat. *dolium*; cf. fr. *deuil*) **1.** Durere adîncă pricinuită de moartea cuiva sau de o mare nenorocire; stare de adîncă tristeţe, de jale a celui căruia i-a murit cineva apropiat. **2.** Semn exterior, îmbrăcăminte prin care se exprimă durerea, situaţia pricinuită de moartea cuiva; interval de timp în care se poartă aceste semne.

DOLLY s.n (cuv. engl.) Macara mobilă cu braţ mic, pe care se aşază aparatul de filmat pen-

tru a executa vederi și cadre panoramice de la mică înălțime.

DOLMÁN s.n. (<fr. *dolman*, germ. *Dolman*) Haină ofițerească scurtă, îmblănită și împodobită cu brandenburguri. ◆ Haină bărbătească îmblănită.

DOLMÉN s.n. (<fr. *dolmen*) Monument preistoric, megalitic, cu funcție cultică, alcătuit dintr-o lespede de piatră așezată orizontal pe două sau mai multe blocuri de piatră dispuse vertical, uneori formînd incinte închise (în Europa, N Africii, Japonia, India).

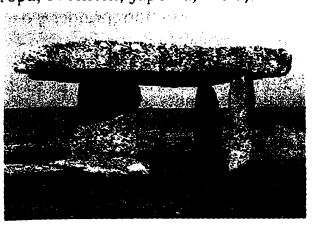

dolmen

DOLOFÁN, -Ă adj. Grăsuliu, durduliu, rotofei.

DOLOMÍTĂ s.f. (<fr. *dolomite*) **1.** Carbonat natural dublu de calciu și magneziu, cristalizat în sistemul romboedric, transparent, incolor, alb sau cenușiu. **2.** Rocă grăunțoasă alcătuită din dolomită, utilizată în industria materialelor refractare, în industria chimică, în metalurgie, ca piatră de construcție etc.

DOM s.n. (<fr. *dôme*, it. *duomo*, germ. *Dom*) **1.** Cupolă monumentală înălțată deasupra unui edificiu. **2.** Catedrală impunătoare, de obicei biserică principală a unui oraș; p.ext. clădire monumentală. **3.** Calotă sau cutie de oțel așezată la partea superioară a cazanelor orizontale de abur, pentru colectarea aburului, pentru protejarea instalației etc. **4.** Structură geologică cu contur circular sau ușor elipsoidal, cu bolta largă, în care se formează adesea zăcăminte de gaze și de petrol.

DOMÉNIU s.n. (<fr. *domaine*; cf. lat. *dominium*) (În ev. med.; în Europa de Apus) **1.** Mare proprietate funciară feudală, formată din rezerva seniorială, din pămînturile posedate de țărani dependenți ș.a. **2.** Sector al unei discipline științifice, artistice etc.; sferă, cîmp de activitate; compartiment. **3.** (MAT.) Mulțime de puncte, situate pe o dreaptă, pe o suprafață sau în spațiu, care au două proprietăți: pentru fiecare punct există o vecinătate a lui cuprinsă în domeniu; oricare punct poate fi unit cu un alt punct printr-o linie poligonală cuprinsă în domeniu. **4.** (FIZ.) Intervalul de valori pentru care poate fi folosit un instrument de măsură.

DOMÉSTIC, -Ă adj. (<fr. *domestique*, lat. *domesticus*) **1.** (Despre animale) Care trăiește pe lîngă casă, fiind folosit în anumite scopuri. **2.** Care privește casa și gospodăria; p.ext. intim, privat.

DOMESTICÍ vb. IV (<*domestic*) **1.** Tranz. A obișnui un animal sălbatic să trăiască în apropierea omului. **2.** Tranz. și refl. Fig. A (se) îmblînzi, a (se) face sociabil.

DOMICILIÁ vb. I intranz. (<fr. *domicilier*) A-și avea domiciliul într-un anumit loc; a locui.

DOMICÍLIU s.n. (<lat. *domicilium*, fr. *domicile*) Locul, casa în care locuiește cineva în mod stabil.

DOMINÁ vb. I (<fr. *dominer*, lat. *dominari*) **1.** Tranz. A ține sub influența sau sub stăpînirea sa; a stăpîni. ◆ Refl. A se reține; a se stăpîni. **2.** Tranz. și intranz. A se înălța peste lucrurile sau ființele înconjurătoare, a întrece în înălțime. **3.** Intranz. și tranz. A se impune; a predomina ca număr, intensitate, forță, valoare etc.

DOMINÁNT, -Ă adj., s.f. (<fr. *dominant*) **1.** Adj. Care domină, care stăpînește. ◆ P.ext. Specific, caracteristic, predominant. **2.** S.f. (MUZ.) Treapta a cincea a unei game diatonice în cadrul armoniei funcționale; acordul compus pe această treaptă. **3.** S.f. Parte, trăsătură caracteristică, fundamentală. ◆ Parte, trăsătură etc. care predomină asupra celorlalte.

DOMINÁȚIE s.f. (<fr. *domination*, lat *dominatio, -onis*) Dominare, stăpînire; domnie; putere, influență exercitată asupra cuiva sau a ceva.

DOMINICÁN[1], -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *dominicain*) **1.** S.m. și f. Călugăr sau călugăriță dintr-un ordin monahal catolic (Frații predicatori) întemeiat în 1215 de Dominic de Guzman (Sf. Dominic) și dedicat în special predicării și misionarismului. **2.** Adj. Care ține de ordinul dominicanilor, privitor la dominicani.

DOMINICÁN[2], -Ă s.m., adj. (<fr. *dominicain*) **1.** S.m. (La pl.) Populație care locuiește, care s-a format în Republica Dominicană; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a Republicii Dominicane sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Republicii Dominicane sau dominicanilor, referitor la această republică sau la dominicani.

DOMINIÓN s.n. (<fr., engl. *dominion*) Nume dat unor posesiuni engleze care se bucurau de o anumită independență (ex. *Canada, Australia, Noua Zeelandă*). În 1931, au fost declarate suverane și egale în drepturi cu Marea Britanie, formînd mai apoi Commonwealth Countries.

DOMINÓ s.n. (<fr. *domino*) **1.** Costum pentru bal mascat, compus dintr-o mantie lungă cu glugă. ◆ Persoană îmbrăcată în domino. **2.** Joc de societate care se joacă cu 28 de piese dreptunghiulare, marcate cu un anumit număr de puncte (de la zero la șase) și pe care jucătorii le combină între ele după anumite reguli.

DOMN s.m. (lat. *dom*(i)*nus*) **1.** Termen de politețe pentru un bărbat. ◆ (Fam.; la voc.) Termen impersonal de adresare. ◆ Bărbat. **2.** Titlu purtat în evul mediu de suveranii români; voievod, domnitor; persoană care purta acest titlu. **3.** Stăpîn. **4.** Dumnezeu; Iisus Hristos.

DOMNÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*domn*) **1.** Care aparține domnului; privitor la domn; care emană de la un domn; de domn; ca de domn; care aparține curții domnului. ◆ Bogat, îmbelșugat; elegant. **2.** *Mere domnești* = varietate de mere mari, de culoare gălbuie-portocalie dungată cu roșu. *Măr domnesc* = soi de măr care produce asemenea mere.

DOMNÍ vb. I intranz. (<*domn*) **1.** A fi domn; a conduce o țară, o împărăție etc. ◆ Fig. A stăpîni. **2.** Fig. A o duce foarte bine, a nu avea nici o grijă.

DOMNÍE s.f. (<*domn*) **1.** Autoritatea politică, administrativă și juridică a domnului; demnitatea de domn. ◆ Durata stăpînirii unui suveran. ◆ Ținut, regiune stăpînită de un domn. **2.** Dominație, putere. **3.** (Formează locuțiuni pronominale cu valoare de pronume de reverență) *Domnia sa.* ◆ (Cu valoare de pronume al maiestății) Măria ta.

DOMNIȘOÁRĂ s.f. (<*doamnă*) Termen de politețe pentru o fată (sau o femeie necăsătorită). ◇ *Domnișoară de onoare* = a) fată care însoțește pe mireasă la cununie; b) fată (din aristocrație) aflată în serviciul unei prințese, al unei regine etc.

DOMNITÓR, -OÁRE s.m., adj. (<*domni*) **1.** S.m. Domn (**2**); (spec.) titlu purtat de suveranii României între 1859 și 1881; persoană care avea acest titlu. **2.** Adj. *Familie* (sau *casă*) *domnitoare* = dinastie.

DOMNÍȚĂ s.f. (<*doamnă*) **1.** Fiică sau soție de domn; prințesă. **2.** (Fam.) Termen de adresare pentru o femeie tînără.

DOMÓL, -OÁLĂ adj. (<*domoli*) **1.** Care se mișcă sau care este făcut fără grabă; încet, potolit. ◆ (Adverbial) Încet, molcom. **2.** (Despre oameni și animale) Blajin, pașnic. **3.** Cu intensitate redusă; moderat, slab. ◆ (Despre vorbe) Liniștit, blînd. **4.** (Despre temperatură, climă etc.) Temperat, moale. **5.** (Despre terenuri) Cu pantă lină, puțin înclinat.

DOMOLÍ vb. IV (cf.sl. *domoliti se*, ucr. *domolyty* "a obține") **1.** Tranz. și refl. A face să se miște sau a se mișca mai încet; a încetini. **2.** Tranz și refl. A (se) liniști, a (se) calma, a (se) potoli, a (se) tempera. **3.** Refl. (Despre pante, urcușuri etc.) A deveni mai puțin înclinat, mai lin.

DÓMRĂ s.f. (<rus. *domra*) Instrument muzical popular rus cu coarde, cutie de rezonanță rotundă și gît foarte lung, care produce sunete prin ciupire.

DONÁ vb. I tranz. (<fr. *donner*, lat. *donare*) A face o donație; a dărui ceva.

DONATÁR, -Ă s.m. și f. (<fr. *donataire*, lat. *donatarius*) (JUR.) Persoană în favoarea căreia se face o donație.

DONÁTĂ s.f. (<n.pr. *Donatius*, gramatic latin) Nume dat cărților imprimate înainte de apariția tiparului, cu ajutorul unor matrițe gravate în lemn și acoperite cu cerneală.

DONATÍSM s.n. (<fr. *donatisme*) (RELIG.) Mișcare sectară inițiată în anul 311, în Cartagina, de către episcopul Donatus, care proclama pedepsirea creștinilor care își renegaseră credința în timpul prigoanelor religioase și întoarcerea la modul de viață comunitar, simplu al primilor creștini. Era acuzată imixtiunea statului în problemele religiei și se învinuia biserica oficială de trădare a spiritului creștin originar.

DONATÓR, -OÁRE s.m. și f. (<fr. *donateur*, lat. *donator, -oris*) Persoană care face o donație. ◇ *Donator de sînge* = persoană care oferă o cantitate din sîngele propriu pentru transfuzii sau perfuzii.

DONÁȚIE s.f. (<fr. *donation*, lat. *donatio, -onis*) Contract prin care o persoană se obligă să transmită gratuit, în principiu irevocabil, un bun al său altei persoane sau unei instituții. ◆ P. ext. Bun transmis printr-un astfel de contract.

DONCHIHOTÍSM s.n. (<fr. *donquichottisme*; cf. n.pr. *Don Quijote*, personaj literar) Atitudine sau purtare caracteristică omului lipsit de simțul realității, care urmărește scopuri irealizabile, eventual manifestînd un eroism real sau ridicol.
DÓNIȚĂ s.f. (<scr. *dojnica*) **1.** Cofă. **2.** Vas din doage de lemn, în care se mulg vacile, oile.
DONJÓN s.n. (<fr. *donjon*) Turnul principal al unui castel medieval, bine întărit.
DONÓR, -OÁRE s.m., adj. (<fr. *donneur*, engl. *donor*) **1.** S.m. Element chimic introdus într-un semiconductor, capabil să producă electroni liberi (ex. stibiu, fosfor, arseniu). **2.** S.m. (BIOL.) Individ care cedează celule, cromozomi etc. **3.** Adj. (Despre atomi) Care poate ceda electroni.
DOP s.n. (<săs. *dop*) **1.** Piesă cilindrică sau tronconică de plută, de cauciuc, de sticlă etc., cu care se astupă sticlele, flacoanele etc. ◆ Piesă metalică specială folosită pentru închiderea unei conducte terminate cu mufă. **2.** Bucată de lemn care se pune la capătul de sus al fluierului, lăsînd o mică deschizătură pentru suflat. **3.** Cerumen adunat în canalul auditiv extern al urechii, care împiedică auzul.
DOPÁ vb. I tranz. și refl. (<fr. *doper*) (Despre sportivi) A(-și) administra substanțe stimulatoare (interzise), pentru obținerea unor performanțe deosebite.
DOR s.n.(lat. pop. *dolus* <*dolere* "a durea") Dorință puternică de a vedea sau de a revedea pe cineva sau ceva drag. ◆ Dorința de a reveni la o stare anterioară, la o situație plăcută, benefică; nostalgie. ◆ Stare afectivă complexă, manifestată prin tristețe și suferință discrete, cauzată de aspirații, așteptări, de dorințe nedefinite. Este un motiv specific al folclorului românesc, cel mai adesea semnificînd aspecte ale manifestărilor psihice legate de erotism.
DORÍ vb. IV tranz. (<*dor*) **1.** A fi stăpînit de dorința de a avea, de a dobîndi, de a face ceva; a rîvni, a năzui, a tinde la ceva. ◆ A vrea, a intenționa. **2.** A-i fi dor de cineva sau de ceva, a-l aștepta cu nerăbdare. **3.** A simți o atracție erotică. **4.** A ura cuiva ceva.
DORIÁN, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *dorien*) **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Populație stabilită în antichitate în Pelopones, în Grecia insulară și pe coastele Asiei Mici (Dorida), în sec. 12-11 î.Hr.; (la sg.) persoană care aparține acestei populații. **2.** Adj. Care aparține dorienilor, privitor la dorieni.
DÓRIC, -Ă adj. (<fr. *dorique*, lat. *doricus*) Care aparține dorienilor, privitor la dorieni. ◇ *Stil* (sau *ordin*) *doric* = una din cele trei forme arhitectonice grecești, caracterizată prin coloane robuste, fără bază și cu capitel simplu. ◆ (Despre elemente arhitectonice, clădiri etc.) Construit în stil doric.
DORÍNȚĂ s.f. (<*dori*) **1.** Stare sufletească intensă a celui care tinde, rîvnește, aspiră la ceva; năzuință, dor, aspirație; deziderat. ◆ Ceea ce constituie obiectul unei asemenea stări. **2.** Poftă, gust, voie. **3.** Atracție erotică.
DORITÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*dori*) **1.** Adj. Care dorește (cu ardoare); iubitor de ..., dornic. ◆ (Substantivat) Cel care dorește ceva; solicitator. **2.** S.f. Plantă erbacee anuală din familia scrofulariaceelor, cu tulpina tîrîtoare și cu florile mici, albastre sau liliachii (*Veronica hederifolia*).
DORKING s.n. (cuv. engl) Rasă de găini mari, originară din Anglia, avînd picioare cu cinci degete; găină care face parte din această rasă.
DORMÉZĂ s.f. (<fr. *dormeuse*) Canapea îngustă, fără spătar, de obicei cu căpătîi, pe care se poate dormi.
DORMÍ vb. IV intranz. (lat. *dormire*) **1.** A se găsi în stare de somn, a fi adormit. ◆ Fig. A fi absent psihic; a fi inactiv, apatic. ◆ Fig. A fi mort. **2.** A rămîne peste noapte undeva.
DORMITÁ vb I intranz. (<lat. *dormitare*) A dormi ușor și întrerupt, a ațipi din cînd în cînd; a moțăi, a picoti.
DORMITÓR s.n. (<lat. *dormitorium*) **1.** Cameră de dormit (într-un apartament, într-un cămin, într-o cazarmă etc.). **2.** Mobilă specială pentru camera de dormit.
DORN s.n. (<germ. *Dorn*) Unealtă de oțel cu care se fac găuri prin batere; priboi. ◆ Sculă în formă de tijă cilindrică sau conică, avînd multiple utilizări în tehnică. ◇ *Dorn de instrumentație* = unealtă pentru prinderea și extragerea prăjinilor de foraj, a tuburilor de extracție sau a burlanelor rămase în gaura de sondă.
DÓRNIC, -Ă adj., s.m. (<*dor*) **1.** Adj. Plin de dor; doritor. **2.** S.m. Plantă erbacee bienală din familia umbeliferelor, cu florile mici, albe (*Falcaria sioides*).
DOROBÁNȚ s.m. (<magh. *darabant*) **1.** (La pl.) (În ev. med.; în țările române) Corp de ostași pedeștri, cu leafă, recrutați mai ales dintre străini, care alcătuia baza oștirii de pedestrași; (la sg.) soldat care făcea parte dintr-un astfel de corp. În sec. 19, dorobanții alcătuiau diferite formații militare. **2.** Jandarm (cu atribuții speciale).
DORSÁL, -Ă adj., s.f. (<fr. *dorsal*) **1.** Adj. Care se referă la regiunea posterioară a unui organism sau a unui organ. **2.** S.f. *Dorsală maritimă* (sau *oceanică*) = sistem muntos subacvatic. *Dorsală orografică* = lanț muntos de mare întindere (ex. *dorsala Anzilor, Cordilierilor, Alpilor*).
DORSALIZÁRE s.f. (după fr. *dorsalisation*) Dezvoltare anormală a ultimei vertebre cervicale, ale cărei apofize pot comprima nervii și vasele vecine, determinînd diferite tulburări.
DOS s.n. (lat. *dossum*) **1.** Partea de dindărăt a unui lucru sau a unei ființe. ◆ Verso, revers. ◇ Loc. adv. *Pe din dos* = a) prin spate; b) pe ascuns. ◇ *În dosul lucrurilor* = dincolo de aparențe. ◆ Șezut, fund, fese. **2.** Partea nevăzută, de dinăuntru a unui obiect (ex. *dosul hainei*). ◇ *Pe dos* = a) loc. adv. cu partea de dinăuntru în afară (ex. *haină pe dos*); b) loc. adv. altfel de cum trebuie, de cum e obișnuit; c) loc. adj. (despre oameni) sucit, ciudat. Loc. adv. *La dos* = la loc ferit, ascuns, adăpostit.
DOSÁR s.n. (după fr. *dossier*) Totalitatea actelor privind un litigiu, o problemă, o persoană etc.;îmbrăcăminte de carton în care se țin aceste acte. ◇ *A închide dosarul* = (despre un organ de jurisdicție) a da o hotărîre prin care se pune capăt litigiului fără a se fi procedat la soluționarea lui în fond; a clasa.
DOSÍ vb. IV tranz. și refl. (<*dos*) A (se) ascunde; a (se) feri, a (se) adăposti. ◆ Tranz. A fura.
DÓSNIC, -Ă adj. (<*dos*) (Despre locuri, străzi, clădiri etc.) Retras, lăturalnic, izolat.
DOSPEÁLĂ s.f. (<*dospi*) Faptul de a dospi; concr. plămădeală.
DOSPÍ vb. IV intranz. (<scr. *dospeti*) **1.** (Despre aluat) A se afîna, a crește datorită fermentării produse de drojdie. **2.** (Despre alimente) A se altera în urma fermentării. **3.** (Despre unele materii organice) A fermenta (controlat) în anumite condiții.
DOSPITÓR s.n. (<*dospi*) (În panificație) Cameră cu aer condiționat în care se țin vasele cu plămădeală sau cu aluat, în vederea dospirii.
DOTÁ vb. I tranz. (<fr. *doter*, lat. *dotare*) **1.** A utila, a înzestra o întreprindere, o instituție sau o persoană cu cele necesare desfășurării activității; a înzestra. **2.** A da dotă unei fete. **3.** Fig. A înzestra cu calități intelectuale, sufletești.
DOTÁL, -Ă adj. (<fr. *dotal*, lat. *dotalis*) (JUR.) Care ține de dotă, privitor la dotă. ◇ *Regim dotal* = totalitate a regulilor privitoare la raporturile patrimoniale dintre soți, în timpul căsătoriei, în cazurile constituirii de dotă.
DOTÁT, -Ă adj. (<*dota*) Înzestrat cu calități deosebite.
DÓTĂ s.f. (<fr. *dot*, lat. *dos, dotis*) Bunuri pe care femeia căsătorită le aduce în căsnicie (cu forme legale); zestre.
DOUĂZÉCI num. card., s.n. (<*două+zeci*) **1.** Număr situat în numărătoare între nouăsprezece și douăzeci și unu; se indică prin cifra 20 (sau XX). ◇ (Adjectival) *Douăzeci de lei.* ◇ (Substantivat) *Vin douăzeci.* ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Secolul douăzeci.* ◇ (Precedat de prep. "de" și urmat de "ori" intră în componența num. adverbial) *Au înscris de douăzeci de ori.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componența num. distributiv) *Au fost atribuite cîte douăzeci de locuri.* **2.** S.n. Semn grafic care reprezintă numărul douăzeci; p.ext. desen, figură în forma acestui semn.
DOUĂZÉCILEA, -ZÉCEA num. ord. (<*douăzeci*) (Precedat de articolul "al", "a"; de obicei adjectival) Care este situat în numărătoare între al nouăsprezecelea și al douăzeci și unulea.
DOUCÍN s.n. (<fr. *doucin*) Varietate de măr sălbatic, cu frunze lungi și foarte mici, folosit în pepiniere ca portaltoi pentru măr (*Malus pumila*).
DOVÁDĂ s.f. (<*dovedi*) **1.** Fapt sau lucru care arată sau demonstrează ceva; probă; mărturie. ◇ *A da dovadă (de ...)* = a vădi, a manifesta. **2.** Probă juridică. **3.** Act, document prin care se adevereşte ceva; adeverință.
DOVEDÍ vb. IV (<sl. *dovesti*) **1.** Tranz. A face dovadă, a demonstra, a proba. **2.** Tranz. și refl. A (se) arăta, a (se) manifesta. **3.** Tranz. A învinge, a birui. ◆ A lăsa în urmă; a întrece. **4.** Tranz. și intranz. A prididi, a răzbi, a termina, a isprăvi.
DOVLEÁC s.m. (<tc. *dövlek*) Nume dat mai multor specii de plante anuale din familia cucurbitaceelor, cultivate ca plante alimentare sau furajere. ◆ Fructul acestor plante, sferic, de dimensiuni mari; bostan.
DOVLECÉL s.m. (<*dovleac*) Plantă anuală din familia cucurbitaceelor, cu tulpini scurte și ramificate în tufe mari, compacte (*Cucurbita pepo* var. *oblonga*). ◆ Fructul plantei descrise mai sus, alungit - cilindric, folosit în alimentație înainte de maturitate; bostănel.

DÓXĂ s.f. (<ngr. *doxa*) Minte, deşteptăciune; învăţătură.
DOXOGRÁF s.m. (<fr. *doxographe*; cf.gr. *doxa* "părere", *graphein* "a scrie") (În Grecia antică) Autor care selecta diferite opinii ale filozofilor şi le sistematiza tematic.
DOXOLOGÍE s.f. (<ngr. *doxologhia*) Cîntare liturgică de glorificare a divinităţii.
DOZÁ vb. I tranz. (<fr. *doser*) **1.** A determina proporţia fiecărui element al unui compus chimic sau al unui amestec. ◆ A pune împreună, în proporţii precizate, substanţele sau materialele care formează un amestec. **2.** A fracţiona, după o anumită regulă, o cantitate dată dintr-o substanţă sau dintr-un material. **3.** Fig. A folosi (ceva) în proporţii bine determinate (ex. *a-şi doza efortul, cheltuielile*).
DOZÁJ s.n. (<fr. *dosage*) **1.** Dozare. **2.** Proporţia dintre materialele ori substanţele care intră în componenţa unui amestec. **3.** Operaţie de echilibrare a unui submarin în vederea navigaţiei sub apă, care constă în adăugarea sau scoaterea de lest (apă de mare) din tancuri.
DOZÁRE s.f. (<*doza*) Acţiunea de a doza şi rezultatul ei.
DOZATÓR s.n. (<*doza*, după fr. *doseur*) Aparat sau dispozitiv care alimentează, în doze determinate, o maşină sau o instalaţie de prelucrare a unor amestecuri de materiale. ◆ Instalaţie pentru distribuirea unor băuturi răcoritoare.
DÓZĂ[1] s.f. (<fr. *dose*) Cantitate determinată dintr-o anumită substanţă, care produce un anumit efect sau este folosită la un amestec. ◇ *Doză letală* = cantitate minimă dintr-o substanţă care provoacă moartea.
DÓZĂ[2] s.f (<germ. *Dose*) **1.** Cutie izolată electric în interior, care serveşte la protecţia anumitor elemente ale instalaţiilor electrice de joasă tensiune. **2.** Dispozitiv care serveşte la imprimarea şi redarea prin mijloace electroacustice a sunetelor înregistrate pe un disc.
DOZIMETRÍE s.f. (<fr. *dosimétrie*) Tehnica măsurării dozelor de radiaţii.
DOZIMÉTRU s.n. (<fr. *dosimètre*) Instrument pentru măsurarea dozelor de radiaţii.
DRAC s.m. (lat. *draco* "şarpe, balaur") **1.** Spirit al răului, fiinţă supranaturală (originară din iad); diavol, demon. Fie ca duh inspirator, fie întruchipat în diferite fiinţe, dracul îndeamnă oamenii la fapte rele, la un comportament opus celui indicat de morala creştină, cu scopul de a corupe sufletele şi a le cîştiga pentru iad. Este unul din personajele principale în diverse mitologii şi culturi folclorice. Rostirea directă a numelui său este socotită malefică, fapt pentru care, atît în folclor, cît şi în vorbirea curentă, se folosesc numeroase cuvinte şi expresii înlocuitoare: necuratul, ucigă-l-crucea (sau -toaca), ducă-se-pe-pustii, împieliţatul, aghiuţă, nichipercea etc.; numele Scaraoţchi se referă la căpetenia iadului. **2.** Fig. Om crud, rău. ◆ Persoană vioaie, neastîmpărată, isteaţă, poznaşă. **3.** *Drac-de-mare* = peşte marin cenuşiu-roşcat, turtit lateral, cu prima aripioară formată din ţepi veninoşi (*Trachinus draco*).

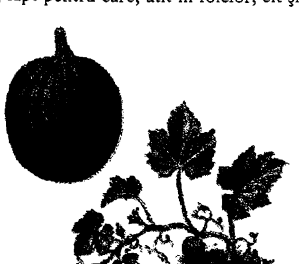
dovleac

DRÁCILĂ s.f. (<sl. *dračĭ*, *dracije* "mărăcine") Arbust cu frunzele simple, uneori transformate în spini, cu florile galbene şi cu fructele roşii, cultivat uneori ca plantă decorativă (*Berberis vulgaris*). Coaja conţine alcaloizi cu acţiune colagenă uşor hipotensivă, vasodilatatoare.
DRACÓNIC, -Ă adj. (<germ. *drakonisch*) Foarte aspru, excesiv de sever.
DRACONÍTIC, -Ă adj. (<fr. *draconitique*) Care se referă la linia care uneşte punctele de intersecţie (numite noduri) ale orbitei Lunii cu planul eclipticii. ◇ *Lună draconitică* (sau *draconică*) = intervalul de 27 de zile, 5 ore, 5 minute şi 36 de secunde dintre două treceri succesive ale Lunii prin acelaşi nod.
DRAG, -Ă adj., subst. (<sl. *dragŭ*) **I.** Adj. **1.** Iubit, scump, preţuit. ◆ (Substantivat) Termen de adresare. **2.** Care exprimă iubirea, preţuirea; plin de afecţiune; plăcut. ◇ *Cu dragă inimă* = cu multă plăcere, foarte bucuros. **II.** S.m. şi f. Persoană care iubeşte şi este iubită, care se află în relaţii de dragoste cu o altă persoană de sex opus. **III.** S.n. Iubire, dragoste. ◇ Loc. adv. *Cu drag* = bucuros, fericit. Loc. prep. *De dragul...* = pentru..., din dragoste sau din prietenie pentru ...
DRAGÁ vb. I tranz. (<fr. *draguer*) **1.** A săpa cu ajutorul dragelor fundul unei ape şi a îndepărta materialul rezultat, în vederea înlesnirii navigaţiei, a executării unor lucrări etc. **2.** A căuta obiecte scufundate în apă. **3.** A curăţa de mine marine o cale navigabilă.
DRAGAVÉI s.m. Plantă erbacee perenă, cu florile bisexuate, mici, verzui, cu frunzele lanceolate cu marginile încreţite, lungi şi înguste, comestibile (*Rumex crispus*).
DRÁGĂ s.f. (<fr. *drague*) **1.** Navă cu mijloace proprii de propulsie sau remorcată, echipată cu instalaţii de săpat sub apă şi cu instalaţii de scos şi de transportat materialul rezultat din săpare. **2.** Plasă de formă specială folosită în cercetări hidrobiologice pentru colectarea vieţuitoarelor de pe fundul apei sau pentru pescuit scoici şi stridii. **3.** *Dragă de mine* = aparatură tehnică de luptă cu ajutorul căreia se curăţă minele dintr-o anumită regiune a mării sau a unui fluviu.
DRAGLÍNĂ s.f. (<fr. *dragline*) Echipament de lucru montat pe un excavator, care serveşte la săpat şi la încărcat pămîntul în lucrările de construcţie, în amenajări terasiere etc.
DRAGOMÁN s.m. (<ngr. *dragomanos*) Interpret, tălmaci oficial în ţările din Orient. ◇ *Mare dragoman* = înalt dregător al Porţii Otomane care se ocupa de relaţiile diplomatice cu statele europene.
DRAGÓN[1] s.m. (<fr. *dragon*) **1.** (IHT.) Drac-de-mare (*Trachinus draco*). ◆ Şopîrlă cu excrescenţe ale pielii în formă de aripi (*Draco volans*). **2.** Fiinţă mitologică, în general reprezentată ca o reptilă monstruoasă, hibridă, care poate arunca flăcări, fum şi care posedă puteri nelimitate. În mitologiile orientale, în special în cea chineză, rolul şi semnificaţia dragonului sînt complexe, echivalînd în bună măsură cu noţiunea de zeitate, simbolizînd diferite principii sau aspecte ale manifestărilor divine şi naturale. Malefici sau benefici, dragonii au fost veneraţi de popoarele antice, care le-au consacrat mai multe ceremonii. În unele părţi, au devenit simboluri ale puterii imperiale, ei fiind reprezentaţi ca însemne heraldice. **3.** (HERALD.) Profilul unui chip omenesc cu barba formată din şerpi încolăciţi. **4.** (În trecut) Soldat din cavaleria de linie astfel echipat, încît să poată lupta şi pedestru.
DRAGÓN[2] s.n. (<fr. *dragonne*) Şiret din fir metalic terminat cu un ciucure, care se atîrnă de mînerul sabiei.
DRAGÓR s.n., s.m. (<fr. *dragueur*) **1.** S.n. Navă de luptă construită şi amenajată pentru pescuirea minelor dintr-o anumită regiune a mării sau a unui fluviu. **2.** S.m. Muncitor care manevrează comenzile unei drage.
DRÁGOSTE s.f. (<sl. *dragosti*) **I. 1.** Sentiment complex de afecţiune, de ataşament faţă de cineva sau ceva; iubire. **2.** Sentiment de afecţiune, de atracţie puternică faţă de o persoană de sex opus; amor, iubire. ◆ Fiinţă iubită. **3.** Legătură sexuală; relaţii amoroase. **II.** Plantă erbacee cu frunzele în formă de lance, dinţate şi cu florile roz-purpurii (*Sedum fabaria*).
DRÁHMĂ s.f. (<ngr. *drahmi*, fr. *drachme*) **1.** Monedă de argint în Grecia antică. În Dobrogea şi în S Moldovei au circulat drahme bătute la Histria (mijlocul sec. 5 î.Hr.). **2.** Unitate monetară în Grecia contemporană. **3.** (În unele ţări) Veche unitate de măsură pentru greutăţi.
DRÁIBĂR s.n. (<germ. *Treibbohrer*) Burghiu cu vîrful plat, pentru lemn.
DRÁIFUS s.n. (<germ. *Dreifuss*) Unealtă-suport din fontă, folosită la repararea încălţămintei şi formată din trei braţe profilate după anumite părţi din conturul interior al încălţămintei.
DRÁIV s.n. (<engl. *drive*) **1.** Lovitură puternică, razantă la tenis. **2.** Manieră de execuţie viguroasă, impulsivă în jazz.
DRAJÉU s.n. (<fr. *dragée*) **1.** Bomboană cu miezul din cristale de zahăr, sîmburi de fructe, creme etc., acoperit cu o glazură de zahăr sau de ciocolată. **2.** Medicament în formă de pilulă învelită în zahăr sau în ciocolată.
DRAJÓN s.m.(<fr. *drageon*) Lăstar al unei plante crescut din rădăcină şi din care, prin separare, se poate forma o nouă plantă.
DRAM s.m. (<ngr. *drami*) **1.** Unitate de măsură pentru greutate şi pentru capacitate, folosită în Ţara Românească (egală cu 3,18 g, respectiv 3,22 cm^3) şi în Moldova (egală cu 3,23 g, respectiv 3,80 cm^3). **2.** Fig. Fărîmă, strop, pic.
DRAMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *dramatique*, lat. *dramaticus*) **1.** Care ţine de dramă sau de teatru, privitor la dramă sau la teatru. ◇ *Genul dramatic* = gen literar cuprinzînd opere scrise în dialog şi menite a fi reprezentate pe scenă. *Artă dramatică* = ansamblu de principii şi tehnici privitoare la interpretarea şi punerea în scenă a unei piese, a unui spectacol. *Cronică dramatică* = prezentare critică, analitică a unei reprezentaţii teatrale. ◆ (De-

spre voci) Cu sonoritate intensă, viguroasă, capabilă să exprime stări tensionate. **2.** Fig. (Despre întîmplări, situaţii etc.) Plin de contraste şi conflicte, de stări tensionate; impresionant, zguduitor.

DRAMATÍSM s.n. (<fr. *dramatisme*) **1.** Caracterul încordat al acţiunii, al situaţiei, intensitatea conflictului, profunzimea sentimentelor care caracterizează o operă (dramatică), un spectacol etc. **2.** Fig. Caracterul impresionant, zguduitor al unei lupte între sentimente, interese, al unei situaţii, trăiri etc.

DRAMATIZÁ vb. I tranz. (<fr. *dramatiser*) **1.** A transforma o operă literară epică în operă dramatică. **2.** A face ca ceva să devină impresionant. ◆ A exagera gravitatea unui eveniment, a unei situaţii, a lua în tragic.

DRAMATIZÁRE s.f. (<*dramatiza*) Acţiunea de a dramatiza şi rezultatul ei. ◆ Concr. Naraţiune adaptată pentru a fi reprezentată pe scenă, transmisă la radio sau la televiziune.

DRAMATÚRG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *dramaturge*) Autor de opere dramatice.

DRAMATURGÍE s.f. (<fr. *dramaturgie*) **1.** Totalitatea creaţiilor dramatice aparţinînd unui scriitor, unei literaturi naţionale, unei epoci sau genului în ansamblu. **2.** Arta de a scrie şi a reprezenta piese teatrale. ◆ Teoria, metodica şi tehnica artei teatrale.

DRÁMĂ s.f. (<fr. *drame*, lat. *drama*; cf.gr. *drama* "acţiune") **1.** Specie mai nouă a genului dramatic, rezultată din contaminarea reciprocă a speciilor primare - tragedia şi comedia - din necesitatea reprezentării tot mai realiste a vieţii. Trecînd prin diferite faze, drama modernă ajunge o noţiune care înglobează o diversitate de opere teatrale structurate în jurul unui conflict puternic, în care se confruntă caractere, idei, opinii, atitudini, tinzînd la o înfăţişare veridică, în registru grav, a realităţilor complexe ale existenţei umane. **2.** *Dramă muzicală* (sau *lirică*) = (spectacol de) operă. **3.** Artă dramatică. **4.** Fig. Eveniment zguduitor, impresionant; nenorocire. ◆ Zbatere, conflict puternic; suferinţă.

DRAMOLÉTĂ s.f. (<germ. *Dramolett*) Dramă scurtă şi, mai ales, de valoare neînsemnată; melodramă siropoasă.

DRÁNIŢĂ s.f. (<rus. *draniţa*) Şindrilă mai mare; fiecare dintre scîndurile subţiri de lemn de brad, mai mari decît şindrila, cu care se acoperă unele case ţărăneşti.

DRAPÁ vb. I (<fr. *draper*) **1.** Tranz. A acoperi o fereastră, o uşă cu o draperie; a acoperi un perete, o mobilă etc. cu stofă aranjată în cute. ◆ A aranja un obiect de îmbrăcăminte în cute dispuse artistic. **2.** Tranz. şi refl. (Despre actori) A (se) îmbrăca cu un veşmînt larg, care cade în falduri.

DRAPÉL s.n. (<it. *drappello*; cf. fr. *drapeau*) Semn distinctiv al unui stat, al unei unităţi militare, al unei organizaţii internaţionale, al unei asociaţii etc., sub forma unei bucăţi de pînză sau de mătase, într-una sau mai multe culori, prinsă de o lance de lemn şi avînd imprimată uneori o stemă sau o emblemă; steag. ◇ *A fi sub drapel* = a servi în armată. ◆ Fig. Cauză.

DRAPERÍE s.f. (<fr. *draperie*) Perdea grea de stofă, de catifea etc. cu falduri.

DRÁSTIC, -Ă adj. <fr. *drastique*) Foarte aspru; brutal, violent, vehement; sever. ◆ (Despre medicamente, tratamente etc.) Cu acţiune puternică şi rapidă.

DRAVIDIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *dravidien*) **1.** S.m. (La pl.) Grup de populaţii de rasă intermediară între negri şi albi care trăiesc în special în S Indiei, în Sri Lanka şi în Pakistan; (la sg.) persoană care face parte dintr-un astfel de grup. **2.** Adj. *Limbi dravidiene* = familie de limbi vorbite de populaţiile dravidiene. Limbile mai importante sînt: tamil, malayalam, kannada, telugu, canara.

DRĂCÍE s.f. (<*drac*) **1.** Ştrengărie, poznă, drăcovenie. **2.** Faptă rea, blestemăţie. **3.** Minunăţie, ciudăţenie. **4.** Vrăjitorie, farmec.

DRĂCOÁICĂ s.f. (<*drac*) **1.** Fiinţă imaginară, întruchipare feminină a răului, în special în basme. **2.** (Fam.) Fată sau femeie rea, păcătoasă, crudă; fată sau femeie isteaţă, vioaie, ispititoare, care se ţine de pozne.

DRĂCUÍ vb. IV tranz. şi refl. (recipr.) (<*drac*) A (se) ocărî, a (se) înjura (pomenind pe dracul).

DRĂGÁICĂ s.f. (<bg. *dragaika*) **I. 1.** Sărbătoare populară din ciclul agrar, care celebrează coacerea holdelor (24 iunie); are ca personaj central o fată împodobită în chip de zeiţă a belşugului; sînziene. **2.** Art. Vechi dans popular românesc, jucat de un grup de fete care evoluează în monom; melodie după care se execută acest dans; numele fiecărei executante a acestui dans. **3.** Tîrg care se ţine la 24 iunie; p.ext. orice tîrg. **4.** (La pl.) Zîne rele despre care se crede că ar poci pe oameni; iele. **II.** Plantă erbacee perenă din familia rubaceelor, cu tulpina în patru muchii, cu frunzele liniare înguste şi cu florile mici, galbene-aurii, cu miros specific (*Galium verum*).

drăgaică (II)

DRĂGĂLĂŞÉNIE s.f. (<*drăgălaş*) Gingăşie, graţie. ◆ (La pl.) Atitudine plină de atenţie, de tandreţe faţă de cineva.

DRĂGĂNÉLE s.f. pl. (<scr. *draganela*, *draganlija*) **I.** (Pop.) Graţii, nuri, farmec. **II.** Varietate de cireşe pietroase.

DRĂGOSTÍ vb. IV tranz. şi refl. recipr. (<*dragoste*) A(-şi) spune cuvinte de dragoste; a (se) mîngîia. ◆ Refl. recipr. A avea relaţii de dragoste cu cineva.

DRĂGÚŢ, -Ă adj., s.m. şi f. (<*drag*) **1.** Adj. Drăgălaş, frumuşel. ◇ *A fi drăguţ* (*cu* sau *faţă de cineva*) = a fi gentil, serviabil. **2.** S.m. şi f. Iubit, ibovnic.

DRĂMUÍ vb. IV tranz. (<*dram*) A măsura, a socoti, a împărţi ceva cu precizie (şi cu zgîrcenie). ◆ Fig. A alege, a împărţi cu chibzuinţă; a cumpăni.

DREÁVĂ s.f. (<sl. *drĕvo*) **1.** Vergea care trece prin mosorul alergătoarei pentru urzeală la stative. **2.** Unealtă cu care plăpumarul bate lîna. **3.** Chingă formată din şipci transversale, care întăreşte aripa unei mori de vînt.

DREGĂTÓR s.m. (<*drege*) (În ev. med.; în ţările române) Demnitar la curtea domnească (membru al divanului) cu atribuţii administrative, militare şi judecătoreşti (ex. *vornicul, logofătul, vistierul, banul* etc.); p.gener. conducător, înalt funcţionar.

DREGĂTORÍE s.f. (<*dregător*) (În ev. med.; în ţările române) Demnitatea, funcţia de dregător.

DRÉGE vb. III tranz. (lat. *dirigere*) **1.** A readuce în stare bună; a repara. ◇ *A-şi drege glasul* (sau *vocea*) = a tuşi pentru a-şi limpezi vocea. ◆ Refl. Fig. A se întrema, a-şi reveni. ◆ Fig. A îndrepta o greşeală, o nedreptate. **2.** A pune la cale; a aranja, a ticlui. **3.** A potrivi, a ameliora gustul unei mîncări. ◆ A amesteca, a falsifica o băutură.

DREN s.n. (<fr. *drain*) **1.** Conductă sau canal care colectează şi evacuează apa de pe (sau de sub) un teren, de pe o navă etc. **2.** Strat de piatră spartă sau de pietriş, aşezat în spatele unui zid de sprijin ori deasupra unei bolţi de pod sau de tunel, destinat să colecteze apa de infiltraţie. **3.** Tub (de cauciuc, sticlă etc.) sau meşă de bumbac care asigură scurgerea dintr-o plagă.

DRENÁ vb. I tranz. (<fr. *drainer*) **1.** A colecta şi a îndepărta apa dintr-un teren, din santinele unei nave etc. cu ajutorul unui dren. **2.** (HIDROL.) A colecta apele provenite din precipitaţii prin reţeaua hidrografică. **3.** (MED.) A efectua o drenare.

DRENÁJ s.n. (<*drainage*) **1.** Drenare. **2.** Lucrare hidrotehnică constînd dintr-o reţea de drenuri, destinată descărcării şi consolidării unui teren. ◆ Strat foarte permeabil amenajat sub un teren de sport pentru a facilita scurgerea apei.

DRENÁRE s.f. (<*drena*) **1.** Acţiunea de a drena. **2.** Deplasare a ţiţeiului din zăcămînt spre gaura din sondă. **3.** *Drenarea metanului* = procedeu artificial de degazare a unui zăcămînt de cărbuni. **4.** (MED.) Tratament folosit pentru îndepărtarea secreţiilor dintr-o plagă operatorie sau accidentală cu ajutorul tuburilor de dren sau al meşelor de bumbac. ◇ *Drenarea bilei* = tubaj duodenal.

DREPT, DREÁPTĂ adj., adv., s.n., prep. (lat. *directus*; cf.fr. *droit*) **I.** Adj. **1.** Care merge de la un punct la altul fără nici un ocol. ◇ *Linie dreaptă* (şi substantivat, f.) = linie care uneşte două puncte din spaţiu pe drumul cel mai scurt. *Unghi drept* = unghi format de două drepte perpendiculare una pe alta. **2.** (Despre lucruri, fiinţe etc.) Care are o poziţie verticală faţă de un punct de reper. ◆ (Despre terenuri înclinate, forme de relief) Aproape vertical; abrupt. **3.** Care are o poziţie orizontală; orizontal, plan, neted (ex. *teren drept*). **4.** Fig. Care este, se face etc. potrivit dreptăţii şi adevărului; întemeiat, just, cinstit, bun. ◇ *Parte dreaptă* = parte care se cuvine în mod egal fiecăruia la o împărţeală. ◆ (Adverbial) În conformitate cu dreptatea; în conformitate cu adevărul; adevărat, corect. ◆ Care trăieşte şi activează conform dreptăţii, adevărului, binelui; cinstit, integru. ◆ (Despre rude) Care este legat de cineva prin legături directe, de sînge; adevărat, bun. **II.** Adj. (În

opoziţie cu *stîng*) **1.** Situat în partea opusă părţii în care se află inima. ◇ *A fi mîna dreaptă a cuiva* = a fi omul cel mai apropiat, mai de încredere al cuiva. ◆ (Substantivat, f. sg. art.) Mîna dreaptă. ◆ (Substantivat, m. sg. art.) Piciorul drept. **2.** Care se află de partea sau în direcţia mîinii drepte. ◇ (În locuţiuni; şi substantivat) *Din dreapta; în dreapta, la dreapta*. **3.** (Substantivat, f. sg. art.) O anumită parte a orientărilor politice dintr-o ţară, de obicei, opusă celor socialiste. **III.** Adv. **1.** (Urmat de determinări locale) În linie dreaptă, fără ocol, direct (ex. *se duce drept acasă*). ◇ Loc. prep. (Substantivat) *În dreptul...* = în faţa..., faţă în faţă cu... **2.** (Urmat de determinări locale, modale sau temporale) Tocmai, exact. **IV.** S.n. **1.** Totalitatea normelor juridice care reglementează relaţiile sociale dintr-un stat. **2.** Ştiinţă sau disciplină care studiază normele juridice. **3.** Putere, prerogativă legal recunoscută unei persoane de a avea o anumită activitate sau anumite privilegii. **4.** Răsplată care se cuvine cuiva pentru prestarea unei munci. **V.** Prep. **1.** (Introduce un complement indirect) În loc de ..., în calitate de ... *Drept cine te crezi?* **2.** (Introduce un complement circumstanţial de scop) Pentru, ca. *Drept încurajare i-a oferit un avans.*

DREPTÁR s.n. (<*drept*) Riglă, echer, scîndură dată la rindea, cu muchiile perfect drepte etc., care se foloseşte în construcţii pentru trasarea sau pentru verificarea suprafeţelor plane (ex. la aşezarea cărămizilor unui zid).

DREPTÁTE s.f. (<*dreptătate*, înv. "dreptate" <*drept*) Principiu, criteriu etic şi juridic în funcţie de care se aprobă sau se dezaprobă relaţiile sociale şi raporturile juridice, normele juridice şi hotărîrile organelor de jurisdicţie existente într-o epocă şi într-un stat; echitate; faptul de a recunoaşte drepturile cuiva, de a acorda fiecăruia ceea ce i se cuvine. ◇ *A avea dreptate* = a fi întemeiat în ceea ce spune sau în ceea ce face. *A da* (cuiva) *dreptate* = a recunoaşte că ceea ce spune sau face (cineva) este îndreptăţit, just.

DREPTÚNGHI s.n. (<*drept*+*unghi*, după fr. *rectangle*) Patrulater cu toate unghiurile drepte.

DRES[1] s.n. (<*drege*) **1.** Acţiunea de a drege şi rezultatul ei. **2.** Fard, suliman. **3.** Concr. (La pl.; în forma *direse*) Nume dat actelor de cancelarie domnească emise în ţările române.

DRES[2] s.n. (<engl. *dress*) Piesă de îmbrăcăminte compusă din ciorapi lungi şi chilot, formînd un tot; ciorapi-pantalon. ◆ Echipament de gimnastică, de balet.

DRESÁ vb. I tranz. (<fr. *dresser*) **I. 1.** A învăţa, a deprinde un animal să execute anumite comenzi, să asculte de om. **2.** Fig. (Peior.) A învăţa, a deprinde pe cineva să se comporte într-un anumit fel. **II.** A redacta, a încheia un act oficial.

DRESÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *dresseur*) Specialist în dresura animalelor (într-un circ).

DRESÚRĂ s.f. (<germ. *Dressur*) Faptul de a dresa. ◆ Număr într-un spectacol de circ alcătuit din figuri executate de animale dresate sub conducerea unui dresor.

DRÉŢE s.f. **1.** Plantă acvatică, subtropicală cu frunzele mari, violacee pe partea inferioară şi cu florile mari, întîlnită în România în pîrîul şi lacul Peţea, de lîngă Oradea (*Nymphaea lotus* var. *thermalis*). Este un relict terţiar, ocrotit prin lege. **2.** Plantă erbacee tîrîtoare din familia primulaceelor, cu florile galbene solitare, folosită în medicina populară (*Lysimachia nummularia*).

DREZÍNĂ s.f. (<fr. *draisine*) Vehicul mic şi uşor de cale ferată, acţionat manual sau de un motor.

DRIÁDĂ s.f. (<fr. *dryade*, lat. *dryas, -adis*; cf.gr. *dryas, drya dos* "stejar") (În mitologia greacă; şi ca n.pr.) Nimfă a pădurilor.

DRIBLÁ vb. I (<fr. *dribbler*; cf. engl. *dribble*) **1.** Intranz. A conduce mingea cu lovituri scurte, cu mişcări înşelătoare, pentru a putea trece de adversar. **2.** Tranz. A-şi deruta şi a-şi depăşi adversarul prin manevre abile.

DRIBLÁRE s.f. (<*dribla*) Acţiunea de a dribla şi rezultatul ei.

DRÍBLING s.n. (<engl. *dribbling*) Driblare. ◆ Procedeu tehnic folosit de un sportiv pentru a trece de un adversar cu mingea sau cu pucul.

DRIC s.n. (<magh. *dërék*) **1.** Scheletul unui car (fără roţi şi ladă sau loitre). **2.** Car mortuar.

DRICÁR s.m. (<*dric*) **1.** Persoană care se ocupă cu fabricarea, comercializarea sau cu utilizarea dricurilor. ◆ Antreprenor de pompe funebre. **2.** Cioclu.

DRÍFTER s.n. (<engl. *drifter*) Navă pescărească pentru pescuitul în largul mării.

DRIL s.n. (<fr. *drilles*; cf. germ. *Drill*[ich]) Ţesătură deasă din fire de bumbac sau de cînepă, folosită la confecţionarea unor obiecte de îmbrăcăminte, a pînzei de cort, a velelor etc.

DRIOPITÉC s.m. (<fr. *dryopithèque*; cf.gr. *drys* "stejar"+*pithekos* "maimuţă") Maimuţă fosilă antropomorfă, considerată strămoşul maimuţelor antropoide şi al hominienilor (*Dryopithecus*).

DRÍŞCĂ s.f. (<bg. *drazka*) Unealtă manuală sau mecanizată cu care se netezeşte tencuiala, betonul.

DRIŞCUÍ vb. IV tranz. (<*drişcă*) A netezi tencuiala, betonul etc. cu drişca.

DRÎMBĂ s.f. (<ucr. *drymba*) Vechi instrument muzical popular, alcătuit dintr-o ramă de fier în formă de potcoavă, între ale cărei capete este fixată o lamă de oţel. Lama este făcută să vibreze cu degetul, producînd un sunet monoton, iar modularea sunetului este realizată prin apăsarea mai puternică sau mai slabă a dinţilor pe cele două capete între care este lama. Cavitatea bucală are rol de rezonator.

DROÁIE s.f. (cuv. autoh.; cf.alb. *droe, droje*) Mulţime, ceată mare de oameni sau de animale; buluc.

DROB[1] s.m., s.n. (<bg., scr. *drob*) **1.** S.m. Bucată mare; bulgăre. **2.** S.n. Măruntaie de miel; mîncare preparată din măruntaie de miel tocate, învelite în prapur sau în foaie de aluat. **3.** S.n. Cutia teascului de vin.

DROB[2] s.m. (<rus., ucr. *drok*) **1.** Arbust din familia leguminoaselor, cu frunzele trifoliate, florile galbene şi cu fructele păstăi lungi, turtite, cultivat în scopuri decorative (*Sarothamnus scoparius*). **2.** Plantă erbacee, anuală, din familia cruciferelor, cu frunzele alterne acoperite cu peri şi cu florile mici, galbene-aurii (*Neslia paniculata*). Creşte prin semănături, în regiunile de cîmpie şi de deal. **3.** Nume dat mai multor arbuşti din familia leguminoaselor, cu frunzele trifoliate, cu florile albe, rar roşietice, şi cu fructele păstăi (*Cytisus*). ◇ *Drob-de-munte* = mic arbust din familia leguminoaselor, cu florile galbene, dispuse în racem, care se dezvoltă înaintea frunzelor (*Cytisus hirsutus*).

DROBÍŢĂ s.f. (<*drob*[2]) Arbust mic din familia leguminoaselor, cu frunzele lanceolate şi cu florile galbene, dispuse în racem, din ale cărui ramuri se obţine un colorant galben (*Genista tinctoria*).

DROBUŞÓR s.n. (<*drob*[2]) Plantă erbacee perenă din familia cruciferelor, cu florile galbene, dispuse în racem, cu fructele silicve şi cu frunzele albastre brumate, din care, prin fermentare, se obţine o culoare albastră folosită la vopsit (*Isatis tinctoria*).

DROG s.n. (<fr. *drogue*) Substanţă de origine vegetală, animală sau minerală, care serveşte la prepararea anumitor medicamente; narcotic. ◆ Stupefiant.

DROGÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *droguer*) A administra sau a lua stupefiante. Consumul repetat duce la dependenţă, iar folosirea îndelungată sau în doze mai mari a drogurilor subminează sănătatea, putînd produce chiar moartea. ◆ A administra sau a lua medicamente în cantităţi excesive.

DROGHERÍE s.f. (<fr. *droguerie*) Unitate comercială pentru vînzarea articolelor de parfumerie şi de toaletă, precum şi a unor preparate farmaceutice.

DRÓJDIE s.f. (<sl. *droždijen*) **1.** Nume dat unor ciuperci microscopice, unicelulare, saprofite sau parazite, din clasa ascomicetelor, folosite în industria alimentară, în farmacie şi în furajarea animalelor. Cele mai multe specii de drojdie provoacă fermentaţia alcoolică a zaharurilor (ex. *drojdia de bere*, *Saccharomyces cerevisiae*). ◆ Preparat industrial făcut din drojdie de bere, întrebuinţat ca ferment pentru dospirea aluatului. **2.** Substanţă depusă dintr-un lichid pe fundul vasului. ◆ Spec. Zaţ de cafea. **3.** Rachiu făcut din drojdie de vin. **4.** Fig. Rămăşiţă, urmă. **5.** Fig. (La sg.; cu sens colectiv) Elemente declasate, corupte ale societăţii.

DROMADÉR s.m. (<fr. *dromadaire*) Cămilă cu o singură cocoaşă, care trăieşte în N Africii şi S-V Asiei (*Camelus dromedarius*).

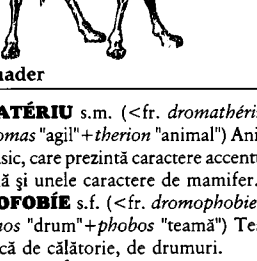

dromader

DROMATÉRIU s.m. (<fr. *dromathérium*; cf.gr. *dromas* "agil"+*therion* "animal") Animal fosil, triasic, care prezintă caractere accentuate de reptilă şi unele caractere de mamifer.

DROMOFOBÍE s.f. (<fr. *dromophobie*; cf. gr. *dromos* "drum"+*phobos* "teamă") Teamă patologică de călătorie, de drumuri.

DROMOMANÍE s.f. (<fr. *dromomanie*) Simptom întîlnit la unii bolnavi psihici, con-

stînd în îndelungi şi repetate deplasări fără scop, din cauza unui impuls patologic irezistibil de a merge; manie ambulatorie.

DRÓPGOL s.n. (<engl. *drop-goal*) (La rugbi) Lovitură de picior efectuată imediat după ce mingea a atins pămîntul şi care trece printre barele porţii.

DRÓPICĂ s.f. (<ngr. *dropikas*) Boală care se manifestă prin acumulare de apă în anumite părţi ale corpului; hidropizie.

DRÓPIE s.f. (<bg. *dropija*) Pasăre mare de stepă (c. 1 m), alergătoare, cu penajul spatelui galben-ruginiu, cu pîntecele şi pieptul albe, cu capul şi gîtul sure-deschise, a cărei carne este comestibilă (*Otis tarda*).

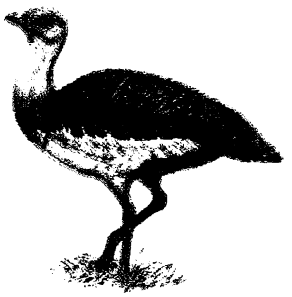

dropie

DROPS s.n. (<germ. *Drop(s)*) Bomboană cu aspect sticlos, simplă sau cu diferite adaosuri, fabricată din masă de caramel şi acoperită cu un strat de zahăr cristalizat.

DRÓSEL s.n. (<germ. *Drossel*) Bobină electrică folosită pentru blocarea curenţilor electrici care au frecvenţa superioară unei anumite valori, folosită la unele aparate de radio; bobină de şoc.

DROSOFÍLĂ s.f. (<fr. *drosophile*; cf.gr. *drosos* "rouă"+*philos* "iubitor") Insectă dipteră ale cărei larve trăiesc pe materii aflate în fermentaţie; musculiţă de fermentaţie.

DROSOMÉTRU s.n. (<fr. *drosomètre*) Aparat pentru măsurarea cantităţii de rouă, care se depune în timpul nopţii, prin cîntărirea unui corp înainte şi după ce se depune roua.

DRÓŞCĂ s.f. (<ucr. *drozka*) Trăsură mică, pe arcuri, descoperită; birjă.

DROT s.n. (<magh. *drót*) **1.** Arc de sîrmă în formă de spirală folosit la capitonarea unor mobile. **2.** Instrument de forma unui cleşte lung, care, încălzit, este folosit la ondulatul părului.

DRUG s.m., s.n. (<scr. *drug*) **1.** S.m. Bară de fier sau de lemn, avînd diverse întrebuinţări. **2.** S.m. Par gros cu care se zăvorăşte o uşă sau o poartă. **3.** S.m. Fiecare dintre cele două lemne groase, sprijinite pe cîte două picioare, care alcătuiesc capul războiului de ţesut manual. **4.** S.n. Punct de broderie prin care se obţin pe cusătură linii pline.

DRÚGĂ s.f. (<scr. *druga*) Unealtă de tors, asemănătoare cu fusul, folosită pentru obţinerea unor fire din lînă sau cînepă, utilizate la ţesături mai groase şi mai puţin fine.

DRUÍD s.m. (<fr. *druide*, lat. *druidae*) (În antic.; în Galia şi Britania) Preot celt. Druizii formau o clasă sacerdotală, păstrătoare a tradiţiei celtice şi a unui corpus de învăţături reunite într-o doctrină morală, o doctrină juridică şi o doctrină a nemuririi sufletului. Erau principalii organizatori ai veţii sociale, aveau o mare autoritate şi au asigurat coeziunea popoarelor celtice. Rolul lor a scăzut după cucerirea romană.

DRUM s.n. (<sl. *drumŭ*; cf.bg., scr. *drum*) **1.** Cale de comunicaţie terestră, constituită dintr-o fîşie de teren amenajată special (bătătorită, pietruită, pavată, betonată sau asfaltată). ◇ *Drum de fier* = cale ferată. ◆ Parcurs, rută; itinerar, traseu; cursă. ◆ Fig. Cale (ex. *drumul vieţii; drumul spre succes*). **2.** Călătorie. **3.** Traiectorie.

DRUMÉŢ, -EÁŢĂ s.m. şi f. (<*drum*) Persoană care călătoreşte (pe jos).

DRUMEŢÍE s.f. (<*drumeţ*) Călătorie; turism.

DRÚMLIN s.n. (<fr. *drumlin*) Formă pozitivă de relief de origine glaciară, cu contur elipsoidal, alcătuită din material morenic sau din nisipuri.

DRUMUÍ vb. IV (<*drum*) **1.** Tranz. (TOPOGR.) A lega detaliile unei suprafeţe de teren cu triangulaţia geodezică respectivă. **2.** Intranz. A merge pe drum; a umbla.

DRÚPĂ s.f. (<fr. *drupe*, lat. *drupa* "măslină") Fruct cu mezocarpul, de obicei, cărnos, colorat şi cu endocarpul dur, sclerificat, formînd sîmburele (ex. *caisa, măslina*).

DRUSÁRE s.f. (cf. germ. *droussieren*) Operaţie finală în destrămarea în fibre a unui material, în scopul obţinerii lînii regenerate.

DRUSÉTĂ s.f. (<fr. *droussette*) Cardă de construcţie specială folosită pentru drusare.

DRÚŞCĂ s.f. (<ucr. *druzka*) Însoţitoare a miresei, care are anumite atribuţii în cadrul ceremoniei nupţiale tradiţionale.

DRÚZĂ s.f. (<fr. *druse*) **1.** Agregat mineral sub formă de cristale concrescute pe pereţii cavităţilor din roci şi din filoane hidrotermale. **2.** (BOT.) Grup de cristale de oxalat de calciu în formă de stea, care apare în diferite ţesuturi vegetale (în scoarţă, măduvă etc.).

DUÁL s.n. (<fr. *duel*, lat. *dualis*) Număr gramatical care indică în unele limbi două exemplare dintr-o speţă, alcătuind de obicei o pereche.

DUALÍSM s.n. (<fr. *dualisme*) **1.** Concepţie care afirmă că la originea existenţei sînt două principii distincte şi ireductibile – materie şi formă, materie şi spirit în filozofie, bine şi rău, Dumnezeu şi Diavol în teologie; p.ext. orice teorie care admite ca fundamentale două principii ireductibile. **2.** (Impr.) Dualitate. **3.** (FIZ.) *Dualism undă-corpuscul* = proprietate a particulelor elementare de a prezenta atît comportări ondulatorii (de undă), cît şi corpusculare (de particulă). **4.** *Dualismul austro-ungar* = formă de conducere statală rezultată printr-o uniune între Austria şi Ungaria (1867-1918).

DUALITÁTE s.f. (<fr. *dualité*, lat. *dualitas, -atis*) **1.** Calitatea unui lucru de a avea o natură dublă ca urmare a coexistenţei a două principii sau elemente diferite ori opuse. ◆ Ansamblu compus din două elemente diferite sau opuse. **2.** (LOG.) Raport de inversiune între două funcţii de adevăr, atît în soluţia, cît şi în componentele lor.

DUÁNT s.m. (cf. engl. *duad*) (FIZ.) Nume dat fiecăreia dintre cele două piese de forma literei "D", care alcătuiesc sistemul acceleratorului ciclotronului.

DUBÁS s.n. (<rus. *dubas*) Ambarcaţie de transport şi de pescuit.

DÚBĂ[1] s.f. (<scr. *dubak*) Camionetă închisă folosită pentru transporturi. ◆ Vehicul închis, cu ferestruici şi gratii, cu care se transportă deţinuţii. ◆ Fig. Puşcărie.

DÚBĂ[2] s.f. (cf. ucr. *dub* "stejar, luntre", rus. *dubka* "luntre de stejar") **1.** Vas circular din lemn ori din beton sau groapă căptuşită cu lemn, în care se face tăbăcirea pieilor cu soluţii tanante. **2.** Luntre mică, dintr-un trunchi de arbore scobit, folosită la pescuit în lacuri. **3.** (Reg.) Tobă.

DUBIÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *dubiosus*) Nesigur, îndoielnic; suspect.

DUBITATÍV, -Ă adj. (<fr. *dubitatif*, lat. *dubitativus*) (Despre propoziţii) Care exprimă o îndoială, o nehotărîre, o nesiguranţă, o posibilitate sau o bănuială.

DÚBIU s.n. (<lat. *dubium*) Îndoială, nesiguranţă.

DUBLÁ vb. I (<fr. *doubler*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) face de două ori mai mare; a (se) îndoi. **2.** Tranz. A reuni două materiale, prin suprapunere, alăturare etc., pentru a le mări grosimea, rezistenţa etc. ◆ A căptuşi o haină, un perete etc. **3.** Tranz. A executa o lucrare similară cu o alta. **4.** Tranz. (În teatru, operă etc.) A înlocui titularul unui rol, a interpreta un rol alternativ. ◆ (În film) A înlocui titularul unui rol cu o altă persoană (de obicei un cascador) în anumite scene de virtuozitate acrobatică, sportivă etc.

DUBLÁJ s.n. (<fr. *doublage*) Faptul de a dubla; înregistrare, într-un film, a replicilor sau a cîntecelor vocale aparţinînd altei persoane decît titularul rolului care este văzut în imagine; înlocuire a replicilor originale din coloana sonoră a unui film cu traducerea orală, sincronizată a acestora.

DÚBLĂ[1] s.f. (refăcut din *dublu*[-decalitru]) **1.** Măsură de capacitate pentru cereale, egală cu un dublu–decalitru; baniţă. **2.** Pîine de două ori mai mare decît cea obişnuită.

DÚBLĂ[2] s.f. (<fr. *double*) Variantă a unui cadru de film.

DUBLÉ s.n.(<fr. *doublé*) **1.** Aliaj de cupru placat cu aur sau cu un aliaj cu conţinut mare de aur, utilizat la confecţionarea bijuteriilor. **2.** Argint placat cu un strat foarte subţire de aur sau aur placat cu un strat foarte subţire de platină.

DUBLÉT s.n. (<fr. *doublet*) **1.** Al doilea exemplar al unui obiect (carte, publicaţie periodică, medalie, marcă etc.) dintr-o colecţie. ◆ Al doilea exemplar al unui act, eliberat în locul originalului. **2.** Fiecare dintre cuvintele cu acelaşi etimon, dar cu aspect fonetic şi uneori cu sens diferit, datorită faptului că au intrat în limbă fie în momente şi în condiţii istorice diferite, fie pe căi deosebite. **3.** (FIZ.) Pereche de linii spectrale cu lungimi de undă foarte apropiate.

DUBLÓN s.n. (<fr. *doublon*) Veche monedă spaniolă de aur.

DUBLÓR s.n. (<fr. *doubleur*) **1.** Maşină pentru îndoit pachete de tablă în vederea laminării acesteia în foi subţiri. **2.** Dispozitiv, circuit etc. care dublează o anumită mărime (ex. *dublor de frecvenţă; dublor de tensiune*).

DÚBLU, -Ă adj. (<fr. *double*) **1.** (Şi substantivat) De două ori mai mare sau mai mult;

îndoit. **2.** Care este alcătuit din două elemente sau părţi egale, identice sau asemănătoare. **3.** *Dublă legătură* = ansamblu de două legături de valenţă care leagă doi atomi ai unui compus chimic caracteristic compuşilor organici nesaturaţi. **4.** *Dublă înregistrare* = reflectare concomitentă şi cu aceeaşi sumă a unei operaţii economice în două conturi (în debitul unui cont şi creditul altui cont), între care există corespondenţă. **5.** (SPORT) *Minge dublă* (şi substantivat, f.) = (la tenis de cîmp sau de masă) minge care a lovit de două ori terenul sau masa; (la volei sau la handbal) minge care a fost lovită de două ori consecutiv de aceeaşi persoană. ◆ (Substantivat, m.) *Dublu băieţi* (sau *fete, mixt*) (şi eliptic) = partidă de tenis de cîmp sau de masă la care joacă cîte două persoane de fiecare parte.

DÚBLU-DECALÍTRU s.m. (<*dublu*+*decalitru*) Unitate de măsură cerealieră egală cu 20 l. ◆ Concr. Vas cu capacitatea de 20 l.

DUBLÚRĂ s.f. (<fr. *doublure*) **1.** Actor, cîntăreţ care înlocuieşte pe titularul rolului. ◆ Figurant care înlocuieşte un actor de film, în scenele periculoase, în cursul unor repetiţii, al reglării luminii etc. **2.** Vatelină, vată, blană sau ţesătură de bumbac sau de mătase, folosită pentru căptuşirea unor obiecte de îmbrăcăminte.

DUCÁT s.n, s.m. (<it. *ducato*) **1.** S.n. Teritoriu, provincie, stat conduse de un duce sau de o ducesă. **2.** S.m. Monedă italiană (din sec. 12) de argint, mai tîrziu de aur, care a circulat în evul mediu şi în alte ţări din Europa.

DÚCE[1] s.m. (<fr. *duc*, lat. *dux, ducis*) **1.** Conducător militar la vechile triburi germanice. **2.** (În ev. med.) Mare stăpîn feudal. ◆ Titlu nobiliar superior marchizului şi inferior prinţului; persoană care are acest titlu. **3.** Titlu purtat de conducătorul unui ducat; persoană avînd acest titlu.

DÚCE[2] vb. III (lat. *ducere*) **I.** Tranz. **1.** A transporta ceva sau pe cineva dintr-un loc în altul. **2.** A însoţi, a conduce, a îndruma pe cineva undeva. ◆ Intranz. (Despre un drum) A conduce, a ajunge la ..., a da în ... ◆ Intranz. A avea drept consecinţă. **3.** A apropia de ceva (ex. *duce mîna la frunte*). **4.** A transmite veşti, răspunsuri, salutări etc. **5.** A-şi petrece viaţa, zilele într-un anumit fel; a trăi (ex. *acum oamenii o duc greu*). **6.** A îndura, a suporta, a răbda, a suferi. ◇ *A duce grija* = a) a fi îngrijorat; b) a se interesa, a se ocupa îndeaproape. **7.** A purta războaie, campanii, tratative etc. **8.** A depune, a presta o muncă, o activitate. **9.** A trasa linii. **II.** Refl. **1.** A merge, a se deplasa, a pleca. ◆ A colinda, a cutreiera (fără ţintă). ◆ A pluti, a zbura. **2.** (Despre veşti, zvonuri etc.) A se răspîndi, a se împrăştia. **3.** Fig. A trece, a dispărea. **4.** A muri, a se sfîrşi. **III.** Intranz. A rezista la ...

DUCÉSĂ s.f. (<*duce*, după fr. *duchesse*, it. *duchessa*) Femeie care stăpîneşte un ducat; soţia unui duce.

DÚCO s.n. (den. com. <engl. *Du*[pont]+*co* [lour]) **1.** Nume dat unor lacuri fabricate pe bază de nitrocelulozǎ. **2.** Plastifiant, solvent sau colorant, folosit în industria acestor lacuri.

DUCTÍL, -Ă adj. (<fr. *ductile*, lat. *ductilis*) (Despre metale) Care se poate prelucra în fire sau în foi foarte subţiri.

DUCTILITÁTE s.f. (<fr. *ductilité*) Proprietate a unui metal de a putea fi tras în fire sau în foi foarte subţiri.

DUD s.m. (<tc. *dut*) Numele a două specii de arbori din genul *Morus*, familia moraceelor, cu frunzele asimetric lobate şi cu fructele dulci, albe (*Morus alba*) sau negre-roşietice (*Morus nigra*); agud. Lemnul acestor specii se utilizează în tîmplărie, iar frunzele se folosesc la hrănirea viermilor de mătase.

dud

DÚDĂ s.f. (<*dud*) Fructul dudului.

DUDUÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) (Despre pămînt, clădiri, ferestre etc.) A se zgudui, a se cutremura. ◆ (Despre motoare, maşini etc.; p.ext. despre ateliere, fabrici) A produce un zgomot sacadat. ◆ (Despre foc) A arde intens, cu zgomot.

DUDÚIE s.f. (cf. tc. *dudu*) Domnişoară.

DUECENTO s.n. (cuv. it.) Denumire folosită în general pentru arta, literatura şi cultura Italiei din sec. 13.

DUÉL s.n. (<fr. *duel*, lat. *duellum*) Luptă care se desfăşoară între două persoane înarmate (în prezenţa unor martori, după un anumit cod), în vederea rezolvării unui diferend personal. ◇ *Duel de artilerie* = luptă în care artileriile părţilor combatante trag simultan una împotriva celeilalte. ◆ Fig. Luptă, dispută (verbală sau în scris) între două persoane sau între două grupuri, publicaţii.

DUELÁ vb. I intranz. şi refl. (<*duel*; cf.it. *duellare*) A se bate în duel.

DUÉT s.n. (<it. *duetto*) Piesă vocală sau parte a unei compoziţii muzicale care se execută pe două voci, cu sau fără acompaniament instrumental. ◆ Formaţie vocală care execută o asemenea piesă.

DUGHÍE s.f. Plantă erbacee anuală din familia gramineelor, cu frunzele alungite, aspre şi ondulate pe margini, cultivată ca plantă de nutreţ (*Setaria italica*).

DÚGLAS s.m. (<engl. *douglas*) Arbore răşinos din familia pinaceelor, înalt pînă la 100 m, cu coroana piramidală, originar din America de Nord (*Pseudotsuga menziesii*). ◆ Lemnul duglasului, foarte rezistent, cu calităţi tehnologice superioare, este folosit în industrie şi în construcţii.

duglas

DUH s.n. (<sl. *duhŭ*) **1.** Fiinţă supranaturală, imaterială. ◇ (Cu valoare de n.pr.) *Sfîntul Duh* = una dintre cele trei ipostaze ale trinităţii divine creştine, reprezentată în iconografia religioasă ca porumbel, nor luminos, ploaie de limbi de foc etc. ◆ Spirit rău, drac, diavol. **2.** Suflet, spirit. ◆ Respiraţie, suflare, răsuflare. ◇ *A-şi da duhul* = a muri. **3.** Inteligenţă, minte; spirit, umor. **4.** Caracter, fire, natură; temperament. ◇ Loc. adv. *Cu duhul blîndeţii* = cu blîndeţe, binevoitor. ◆ Notă caracteristică; specific. ◆ Sens adevărat al unui text, esenţă; intenţie.

DUHNÍ vb. IV intranz. (<sl. *duhnonti*) A răspîndi un miros urît şi greu; a mirosi urît.

DUHOÁRE s.f. (<*duh*+[put]*oare*) Miros greu şi urît; putoare, miasmă. ◆ Atmosferă viciată, aer greu.

DUHÓVNIC s.m. (<sl. *duhovĭnikŭ*) Preot care spovedeşte pe credincioşi; confesor.

DUHOVNICÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*duhovnic*) Al duhovnicului, privitor la duhovnic; p.ext. preoţesc.

DUIÓS, -OÁSĂ adj. (lat.**doliosus*) **1.** Mişcător, emoţionant. ◆ Mîngîietor, blînd, dulce. ◆ Iubitor, sentimental, afectiv. **2.** Îndurerat, jalnic, trist.

DUIOŞÍE s.f. (<*duios*) **1.** Simţire gingaşă, delicată, pornită din inimă; afecţiune, gingăşie. **2.** Tristeţe, melancolie.

DUIÚM s.n. (<tc. *doyum*) Mulţime, grămadă, gloată; cantitate mare.

DULÁMĂ s.f. (<tc. *dolama*) **1.** Haină de ceremonie purtată de domn şi de boieri, făcută din stofă scumpă, împodobită cu blană şi cu paftale. **2.** Haină lungă, purtată în trecut de negustori, preoţi şi lăutari. **3.** Haină ţărănească lungă din dimie; suman.

DULÁP s.n., s.m. (<tc. *dolap*) **1.** S.n. Mobilă de lemn sau de metal, cu unul sau cu mai multe compartimente, cu rafturi etc., în care se păstrează rufe, haine, obiecte de gospodărie, obiecte de birou etc. **2.** S.m. Scîndură groasă. **3.** S.m. Scrînciob.

DULĂU s.m. (<pol. *dolow*) Cîine mare.

DÚLCE adj., s.n. (lat. *dulcis*) **I.** Adj. **1.** Care are gustul caracteristic zahărului sau mierii. ◆ Care a fost îndulcit. **2.** (Despre lactate) Proaspăt, nefermentat, nesărat. **3.** (Despre apă) De rîu, de izvor, de fîntînă etc. **4.** Fig. Frumos, drăguţ, gingaş. ◆ (Despre glas, sunete etc.) Plăcut, melodios. ◆ (Despre lumină) Moderat, blînd, potolit. ◆ (Despre somn) Liniştit, calm, odihnitor. ◆ (Despre pante) Cu înclinaţie mică; uşor de urcat. ◆(Despre climă) Moderat, temperat. ◆ (Despre vorbe) Care încîntă, desfată, mîngîie. **II.** S.n. **1.** Lucru plăcut, bun. ◇ Loc. adj. *De dulce* = a) (în ritualul bisericii creştine; despre mîncăruri) care este permis numai în perioadele dintre posturi; (despre zile sau perioade) în care este permis să se mănînce orice fel de aliment; b) (despre vorbe) dezagreabil; licenţios. **2.** (Mai ales la pl.) Preparat culinar cu zahăr, miere etc., consumat, de obicei, ca desert.

DULCEÁG, -Ă adj. (<*dulce*) **1.** (Despre mîncăruri şi băuturi) Aproape dulce, uşor îndulcit. ◆ Fără gust; searbăd, fad. **2.** Fig. (Despre ton, vorbe) Care vrea să pară prietenos; mieros.

DULCEÁŢĂ s.f. (<*dulce*) **1.** Însuşirea de a fi dulce; gustul mîncărurilor sau băuturilor

dulci; gust plăcut al unor mîncăruri sau băuturi. **2.** Preparat alimentar obţinut prin fierberea fructelor sau a unor petale de flori în sirop de zahăr. **3.** Lucru foarte gustos; (la pl.) bunătăţi. **4.** Fig. Însuşirea de a fi plăcut; ceea ce procură cuiva o senzaţie plăcută. ◇ Loc. adv. *Cu dulceaţă* = cu drag, bucuros. ◆ Plăcere, desfătare, bucurie, fericire. **5.** Fig. Duioşie, blîndeţe.

DULCÍCOL, -Ă adj. (<*dulce*) (BIOL.) Care trăieşte în ape dulci.

DULCIŞÓR, -OÁRĂ adj., s.m. (<*dulce*) **1.** Adj. Diminutiv al lui dulce; aproape dulce. **2.** S.m. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu florile purpurii, care creşte în regiunile alpine; cap-de-cocoş (*Hedysarum obscurum*).

DULGHÉR s.m. (<tc. *dülger*) Meseriaş care execută lemnăria unei case sau a altor construcţii, precum şi alte elemente de construcţie din lemn.

DULGHERÍE s.f. (<*dulgher*) **1.** Meseria dulgherului. **2.** Totalitatea lucrurilor executate de dulgher. **3.** Atelierul dulgherului.

DULÍE s.f. (după fr. *douille*) Suport pentru fixarea şi racordarea la reţea a unei lămpi electrice; fasung.

DÚMĂ s.f. (<rus. *duma*) Denumirea Camerei Inferioare a Parlamentului din Federaţia Rusă.

DUMBÉŢ s.m. (<sl. *donbĭcĭ*) Plantă erbacee, meliferă, din familia labiatelor, cu frunzele mici, dinţate, cu florile purpurii, rar albe, dispuse în formă de ciorchine în vîrful tulpinii şi cu fructele nucule (*Teucrium chamaedrys*).

DUMBRÁVĂ s.f. (<sl. *donbrava*) Pădure de dimensiuni mici. ◆ Pădure de stejari.

DUMBRÁVNIC s.m. (<sl. *donbravĭnŭ*) Plantă erbacee perenă, medicinală şi meliferă, din familia labiatelor, cu miros de cumarină, cu frunzele late şi cu florile purpurii, roz sau albe (*Melittis melissophyllum*).

DUMBRĂVEÁNCĂ s.f. (<*dumbravă*) Pasăre migratoare de mărimea unei stăncuţe, cu penajul albastru-verzui (*Coracias garrulus*).

dumbrăveancă

DUM-DÚM s.n. (<fr. *dum-dum*) Proiectil sau glonţ de infanterie care explodează cînd atinge ţinta datorită unei mici încărcături de exploziv aflate în interiorul său, provocînd răni grave.

DUMERÍ vb. IV refl. şi tranz. (<bg. *domerja*) A pricepe sau a face să priceapă, a-şi da sau a face să-şi dea seama; a (- şi) explica, a (se) lămuri.

DUMICÁ vb. I tranz. (lat. **demicare* <*mica* "bucăţică, fărîmitură") **1.** A tăia în bucăţele, a fărîmiţa un aliment (în special prin mestecare). **2.** A ciopîrţi; p.ext. a distruge, a strica.

DUMICÁT s.m. (<*dumica*) Bucată mică ruptă dintr-un aliment; îmbucătură.

DUMÍNICĂ s.f. (lat. *dominica*) Ultima zi a săptămînii, destinată repausului. ◆ Sărbătoare religioasă săptămînală la creştini. ◆ (Adverbial) Următoarea zi de duminică; într-o duminică; (art.) în zilele de duminică; în fiecare duminică.

DUMITRÍŢĂ s.f. (<[Sfîntul] *Dumitru*) (BOT.) Crizantemă; tufănică.

DUMNEALÚI, DUMNEAÉI pron. pers. (<*domnia+lui, ei, lor*) Pronume de politeţe pentru pers. a 3-a. ◆ (Fam.) Soţ, soţie.

DUMNEATÁ pron. pers. (<*domnia+ta*) Pronume de politeţe pentru pers. a 2-a singular.

DUMNEAVOÁSTRĂ pron. pers. (<*domnia+voastră*) Pronume de politeţe pentru pers. a 2-a singular şi plural.

DUMNEZEIÉSC, -IÁSCĂ adj. (<n.pr. *Dumnezeu*) **1.** Care aparţine lui Dumnezeu; de natură, de esenţă divină, privitor la Dumnezeu. **2.** Minunat, superb, desăvîrşit.

DUMNEZEÍRE s.f. (n.pr. *Dumnezeu*) Divinitate; fiinţa sau natura lui Dumnezeu.

DÚMPING s.n. (<fr., engl. *dumping*) **1.** Export de mărfuri la preţuri mai scăzute decît cele practicate curent, cu scopul de a pătrunde pe o anumită piaţă, de a înlătura pe concurenţi şi de a acapara piaţa. **2.** (MED.) *Dumping syndrom* = sindrom caracteristic bolnavilor care au suferit o gastrectomie, determinat de trecerea bruscă a alimentelor din stomac în jejun, care se manifestă prin ameţeli, dureri abdominale, cefalee, uneori stare de colaps vasomotor şi, cu timpul, pierdere ponderală.

DÚNĂ s.f. (<fr. *dune*) Formă de relief cu aspectul unor coame de nisip paralele, formate de vînt, avînd înălţimi între 10 şi 100 m.

DUNÉTĂ s.f. (<fr. *dunette*) Construcţie situată la pupa unei nave, deasupra punţii superioare, în care sînt amenajate locuinţele echipajului.

DUNGÁT, -Ă adj. (<*dungă*) Cu dungi; vărgat.

DÚNGĂ s.f. (<sl. *donga*) **1.** Linie vizibilă pe un fond de altă culoare. ◆ Fîşie, dîră, cută. **2.** Muchie, margine a unui obiect, partea laterală a unui lucru; latură, coastă.

DUNGĂŢEÁ s.f. (<*dungat*) Plantă erbacee anuală din familia leguminoaselor, cu frunzele compuse, cu florile purpurii şi cu fructele păstăi, comestibile (*Tetragonolobus purpureus*).

DUNÍT s.n. (<engl. *dunit*; cf. n.pr. *Dun*, munte din Noua Zeelandă) Rocă bazică, densă, rigidă, de culoare galben-verzuie, constituită din olivină şi cromit, folosită ca minereu pentru crom şi platină.

DUNST s.n. (<germ. *Dunst*) Griş fin, produs intermediar obţinut în procesul tehnologic de măcinare a grîului în morile industriale.

DÚO s.n. invar. (<it., fr. *duo*) (MUZ.) Ansamblu format din două instrumente identice sau diferite, care execută împreună o compoziţie muzicală, fiecare avînd o partidă separată; lucrare muzicală scrisă pentru acest ansamblu; duet.

DUODECIMÁL, -Ă adj. (<fr. *duodécimal*; cf.lat. *duodecim* "doisprezece") Care are la bază împărţirea în 12 unităţi; al cărui număr de bază este 12.

DUODÉN s.n. (<fr. *duodénum*, lat. *duodenum*) Prima porţiune a intestinului subţire a cărui mucoasă secretă fermenţi şi alte substanţe cu rol în digestie. În duoden se varsă bila şi sucul pancreatic.

DUODENÍTĂ s.f. (<fr. *duodénite*) Inflamaţie a mucoasei duodenale.

DUOLÉT s.n. (<fr. *duolet*) (MUZ.) Figură ritmică alcătuită din două note de durată egală cu aceea a trei note obişnuite.

DUOPÓL s.n. (<fr. *duopole*) Situaţie a unei pieţe pe care îşi exercită dominaţia numai două monopoluri.

DUOTRIÓDĂ s.f. (<germ. *Duotriode*) Tub electronic care conţine sub acelaşi înveliş două triode.

DÚPĂ prep. (lat. *de post*) **I.** (Introduce un complement circumstanţial de loc) **1.** Îndărătul..., în dosul ..., înapoia .... **2.** Mai departe de ..., dincolo de ... **3.** În urma ..., pe urma (cuiva sau ceva). **II.** (Introduce un complement circumstanţial de timp) **1.** În urma ... ◇ Loc. adv. (Şi substantivat) *După-amiază* sau *după-masă, după-prînz* = în partea zilei care începe în jurul orei 12. **2.** (Introduce o propoziţie circumstanţială de timp) După ce. **III.** (Introduce un complement circumstanţial de mod) **1.** Potrivit cu ..., în conformitate cu ..., la fel cu ... **2.** Ţinînd seama de ..., avînd în vedere ..., luînd în consideraţie ... ◇ *După toate probabilităţile* = probabil. **3.** În raport cu ..., pe măsura ..., în proporţie cu ... **4.** Avînd ca model sau ca exemplu. **IV.** (Introduce un complement circumstanţial de scop) *Umblă după treburi. Întinde mîna după cleşte.* **V.** (Introduce un complement indirect care indică fiinţa sau lucrul pe care cineva le doreşte cu pasiune) *Tremură după bani.* **VI.** (Introduce un atribut) **1.** (Arată originea, descendenţa) Din partea .... **2.** (Indică obiectul acţiunii) *Adaptare după o nuvelă.*

DÚPLEX s.n. (<fr., lat. *duplex*) **1.** Sistem de telecomunicaţie (sau concr. aparat) care asigură comunicaţia simultană bilaterală între două posturi. **2.** Hîrtie sau carton format din două straturi de pastă, lipite prin presare în stare umedă. **3.** Procedeu de reproducere în două culori a ilustraţiilor monocrome (prin contrast). **4.** *Apartament duplex* = apartament construit pe două niveluri. **5.** Parbriz fabricat din două plăci de sticlă specială, între care s-a introdus o folie de polivinil. **6.** (GENET.) Organism care are două gene dominante pentru acelaşi caracter.

DUPLICÁT s.n. (<germ. *Duplikat*) Al doilea exemplar al unui act, al unui document (eliberat de o autoritate); copie.

DUPLICITÁR, -Ă adj. (<*duplicitate*) Făţarnic, ipocrit.

DUPLICITÁTE s.f. (<fr. *duplicité*, lat. *duplicitas, -atis*) Făţărnicie, ipocrizie; comportament al celui cu două feţe.

DUR, -Ă adj. (<fr. *dur*, lat. *durus*) **1.** (Despre corpuri solide) Greu de pătruns; tare. **2.** *Apă dură* = apă care conţine compuşi solubili ai calciului şi ai magneziului peste limita admisă pentru apa potabilă sau industrială. **3.** *Consoană dură* = consoană a cărei articulaţie nu conţine nici un element palatal. **4.** Fig. Aspru, sever, crud, brutal.

DURÁ[1] vb. I tranz. (lat. *dolare*) A construi,

a zidi, a clădi. ◆ A face, a confecționa.
DURÁ[2] vb. I intranz. (<fr. *durer*, lat. *durare*) **1.** A ține, a se desfășura un anumit timp, o anumită perioadă. **2.** A dăinui, a se menține; a fi trainic, rezistent.
DURÁBIL, -Ă adj. (<fr. *durable*, lat. *durabilis*) Care durează; trainic, rezistent.
DURABILITÁTE s.f. (<fr. *durabilité*, lat. *durabilitas, -atis*) **1.** Calitatea de a fi durabil; trăinicie, rezistență, viabilitate. **2.** Perioadă de timp cît poate fi utilizat un lucru.
DURACÍD s.m. (<*dur+acid*) Aliaj de fier și siliciu cu conținut mare de siliciu, rezistent la acțiunea acizilor.
DURACRÝL s.n. (<fr. *duracryl*) (MED.) Material acrilic dur, alb sau roz, folosit în stomatologie.
DURALUMÍNIU s.n. (<*dur+aluminiu*, după fr. *duralumin*) Aliaj de aluminiu cu cupru, magneziu, mangan și alte elemente, ușor și rezistent, folosit în special în industria aeronautică.
DURAMÁTER s.f. (<lat. *dura mater*) (ANAT.) Membrană externă a meningelui.
DURAMÉN s.n. (<lat., fr. *duramen*) Partea centrală din tulpinile și ramurile arborilor și arbuștilor, colorată mai intens, foarte rezistentă și valoroasă industrial.
DURÁN s.n. (<engl. *duran*; cf.germ. *Duran* [glas]) Sticlă specială, cu rezistență mare la variațiile bruște de temperatură, folosită pentru sticlăria de laborator și în construcția aparatelor de fizică.
DURÁTĂ s.f. (<it. *durata*; cf.fr. *durée*) **1.** Timpul dintre două evenimente succesive. ◆ Interval de timp în care se petrece sau se desfășoară o acțiune; timpul cît dăinuie ceva. ◆ (MUZ.) Valoare temporală a unei note. ◇ Loc. adj. *De durată* = care durează mult. **2.** (FILOZ.; la H.Bergson) Timp interior, al trăirilor psihice, alcătuit din succesiunea neîntreruptă a unor stări și reprezentări. Durata interioară, psihică nu are legătură cu timpul obiectiv, măsurabil.
DURATÍV, -Ă adj. (<fr. *duratif*) (Despre verbe sau timpuri verbale) Care arată că o acțiune durează, este în desfășurare; (despre timpurile verbelor) care arată că o acțiune este în curs de desfășurare, că nu este terminată.
DURBÁCĂ s.f. (cf. tc. *dibek*) **1.** Cada teascului de struguri. **2.** Vas cu apă în care se răcește serpentina alambicului pentru făcut țuică.
DURDULÍU, -ÍE adj. Grăsuț, dolofan, plin; bucălat.
DUREÁ vb. II tranz. (lat. *dolere*) **1.** A face să simtă o durere; a simți o durere (fizică sau psihică), a avea o senzație de durere. **2.** A produce o durere, a mîhni, a îndurera (ex. *o întîmplare care doare*).
DURÉRE s.f. (<*durea*) Suferință fizică (produsă de o lovitură, de o rană, de o boală) sau psihică (produsă de o întîmplare tristă, de nefericire, de neîmplinire etc.).
DURHÁM s.m. (<engl., fr. *durham*) Rasă englezească de taurine, cu cap mic și membre scurte, crescută pentru carne; taurină din această rasă.
DURIFICÁ vb. I tranz. și refl. (<*dur*) A (se) face (mai) dur, a (se) întări.
DURIFICÁRE s.f. (<*durifica*) Acțiunea de a (se) durifica și rezultatul ei. ◆ Proces sau tratament (termic, termochimic sau mecanic) de mărire a durității unui metal.
DURÍNĂ s.f. (<fr. *dourine*) Boală parazitară a cailor provocată de *Trypanosoma equiperdum*, care se transmite prin montă.
DURÍT s.n. (<fr. *durit*) Mineral organic amorf, negru-cenușiu, mat și dur, component al cărbunilor de pămînt.
DURITÁTE s.f. (<fr. *dureté*, lat. *duritas, -atis*) **1.** Proprietate a corpurilor solide de a rezista la zgîriere sau tăiere. **2.** Proprietate a apei de a conține un procent mare de săruri de calciu și magneziu, care o face improprie consumului casnic și industrial. **3.** Fig. Asprime, severitate, cruzime, brutalitate (în atitudini, în comportare).
DURO s.m. (cuv. sp.) Veche monedă de argint spaniolă.
DUROSCÓP s.n. (<fr. *duroscope*) Aparat pentru măsurarea durității metalelor prin metoda electromagnetică.
DUS, -Ă adj. (<*duce*) **1.** Plecat. ◆ Trecut, dispărut. ◇ *Dus de pe lume* = mort. *Doarme dus* = doarme adînc. **2.** Fig. Desprins de realitate; absent, îngîndurat.
DUȘ s.n. (<fr. *douche*) **1.** Dispozitiv montat la capătul unei conducte (fixe sau mobile) de apă, prevăzut cu găuri mici, pentru a realiza țîșnirea apei în jeturi subțiri; fascicul de jeturi subțiri de apă realizat cu un asemenea dispozitiv. ◆ Spălare cu ajutorul unor asemenea jeturi. ◆ Fig. *Duș rece* = vorbă sau veste neplăcută; temperare a entuziasmului; observație neplăcută. **2.** Instalație igienico-sanitară echipată cu dispozitive pentru duș.
DÚȘCĂ s.f. (<scr. *dušak*) Cantitate de băutură (alcoolică) ce se poate bea dintr-o singură înghițitură; înghițitură.
DUȘMÁN, -Ă s.m. și f., adj. (<tc. *düşman*) **1.** (Persoană) care are o atitudine ostilă față de ceva sau de cineva, care urăște ceva sau pe cineva. **2.** (Om) perfid, viclean. **3.** Vrăjmaș, inamic (în război).
DUȘMĂNÍ vb. IV tranz. și refl. recipr. (<*dușman*) A avea sentimente ostile față de cineva sau de ceva; a (se) urî.
DUȘMĂNÍE s.f. (<*dușman*) Sentiment de ură împotriva cuiva sau a ceva, atitudine ostilă față de cineva; relații de adversitate și ură între persoane; vrăjmășie.
DUȘUMEÁ s.f. (<tc. *döşeme*) Pardoseală de scînduri (a unei încăperi).
DÚTCĂ s.f. (<ucr. *dudok*) Monedă rusească sau poloneză de mică valoare, care a circulat și în țările române; veche monedă românească de argint.
DUUMVÍR s.m. (<lat. *duumvir*) (În Roma antică) Magistrat care exercita o funcție împreună cu un alt magistrat, egal în drepturi.
DUUMVIRÁT s.n. (<lat. *duumviratus*) Funcția, autoritatea duumvirilor; perioada exercitării acestei funcții.
DÚZĂ s.f. (<germ. *Düse*) **1.** Ajutaj. ◇ *Duză de erupție* = piesă de oțel prevăzută în interior cu un canal cu diametrul relativ redus, folosită pentru reglarea debitului de țiței și de gaze la sondele în erupție. **2.** Piesă cu orificii fine prin care se trage mătasea artificială în fire; filieră.
DUZÍNĂ s.f. (<ngr. *duzina*; cf.it. *dozzina*, fr. *douzaine*) Grup de douăsprezece obiecte de același fel. ◇ Loc. adj. *De duzină* = (despre mărfuri) făcut în serie, de calitate inferioară; mediocru, banal.
DVÉRĂ s.f. (<sl. *dveri*) **1.** Fiecare din cele trei uși ale iconostasului. **2.** Draperie decorativă care acoperă spațiul liber de la intrările în altar.
Dy (CHIM.) Simbol pentru *disprosiu*.
dyn (FIZ.) Simbol pentru *dină*.

E

E s.m. invar. **1.** A şaptea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (vocală prepalatală mijlocie nerotunjită). **2.** (LOG.) Simbol pentru *judecata universal-negativă*. **3.** (MUZ.) Notaţie literală pentru sunetul *mi*. **4.** (TEHN.) Simbol pentru *modulul de elasticitate a materialelor* (la oţel, $E = 21 \times 10^4$ N/m^2). **5.** (METR.) Simbol pentru *fluxul luminos absorbit în procese fotochimice*. **6.** (FIZ.) Simbol pentru *einstein*.

e 1. (FIZ.) Simbol pentru *sarcina electrică elementară* ($e = 1{,}602 \times 10^{-19}$ C). **2.** (MAT.) Simbol pentru *baza logaritmilor naturali* (e = 2, 718...).

EASTMANCOLOR s.n. (cuv. engl.) (CINEMAT.) Procedeu de tratare a peliculei pentru filmul color, creat în 1950 (al cărui patent aparţine societăţii americane "Eastman Kodak Comp."), constînd în suprapunerea a trei emulsii, sensibile la trei culori, pe suportul de celuloid; film realizat prin acest procedeu.

EBÉN s.m. (<fr. *ébène*) **1.** Abanos. **2.** Lemn de palisandru (ex. *eben de Senegal*; *eben de Mozambic*).

EBENÍST s.m. (<fr. *ébéniste*) Tîmplar specializat în placarea mobilei sau în confecţionarea mobilei, a obiectelor de abanos; p.gener. artizan de mobilier şi obiecte de lemn fine, de lux.

EBENISTERÍE s.f. (<fr. *ébénisterie*) Tehnica aplicării de placaje (iniţial de abanos), sculpturi sau alte ornamente din metal, sticlă, pietre etc. pe obiecte de mobilă; meşteşugul ebenistului.

EBONÍTĂ s.f. (<fr. *ébonite*) Material plastic, dur, obţinut prin vulcanizarea cauciucului cu sulf (25-50 %), utilizat în industrie ca electroizolant şi anticorosiv.

EBOŞÁ vb. I tranz. (<fr. *ébaucher*) **1.** (TEHN.) A efectua operaţiuni preliminare de prelucrare a unor piese de metal (laminarea lingourilor, tăiere, forjare şi aşchiere pentru a da formă pieselor). **2.** A da o primă formă unei opere de artă plastică.

EBÓŞĂ s.f. (<fr. *ébauche*) **1.** (METAL.) Semifabricat obţinut prin deformare plastică din lingouri. **2.** Primul stadiu, schiţă a unei opere de artă plastică.

EBOŞOÁR s.n. (<fr. *ébauchoir*) **1.** Spatulă din lemn, fier sau os, cu care sculptorii modelează argila, ceara etc. **2.** Daltă folosită de olari, dulgheri etc.

EBRÁIC, -Ă adj. (<fr. *hébraïque*, lat. *hebraicus*) Care aparţine vechilor evrei, privitor la vechii evrei. ◆ (Substantivat, f.) Limba vorbită de vechii evrei şi folosită astăzi ca limbă oficială în Israel, care face parte din familia limbilor semitice.

EBRIETÁTE s.f. (<fr. *ébrieté*, lat. *ebrietas, -atis*; cf.lat. *ebrius* "beat") Beţie.

EBULIOMÉTRU s.n. (<fr. *ébulliomètre*) Aparat folosit pentru determinarea concentraţiei de alcool dintr-un lichid (ex. *vin*), prin stabilirea punctului de fierbere al acestuia în comparaţie cu cel al apei.

EBULIOSCOPÍE s.f. (<fr. *ébullioscopie*) Metodă fizico-chimică de determinare a maselor moleculare ale componentelor dizolvate într-o soluţie, care se bazează pe proprietatea soluţiilor de a fierbe la temperaturi mai ridicate decît dizolvantul pur.

EBULÍŢIE (EBULIŢIÚNE) s.f. (<fr. *ébullition*, lat. *ebullitio, -onis*) Fierbere. ◆ Fig. Agitaţie, efervescenţă.

ECARISÁ vb. I (după fr. *équarrir*) **1.** A tăia şi fasona trunchiuri de copaci pentru a se obţine piese de lemn (grinzi, traverse etc.) cu secţiunea dreptunghiulară. **2.** A jupui animale moarte.

ECARISÁJ s.n. (<fr. *équarrissage*) **1.** Operaţie de tratare şi de prelucrare a cadavrelor de animale şi a deşeurilor de la abatoare pentru obţinerea de produse industriale (făină de oase, de sînge, clei etc.). ◆ Întreprindere care execută această operaţie. **2.** Acţiune de stîrpire a cîinilor vagabonzi.

ECARLÁT adj. invar., s.n. (<fr. *écarlate*) **1.** Adj. invar. Roşu-stacojiu. **2.** S.n. Colorant sintetic cu nuanţă de roşu-stacojiu, folosit în industria textilă.

ECÁRT s.n. (<fr. *écart*) Distanţă dintre două valori oarecare dintr-un şir de măsurători efectuate asupra aceleiaşi mărimi; interval, abatere. ◆ Diferenţă. ◇ *Ecart de viteză* = diferenţa dintre viteza minimă şi cea maximă a unui avion.

ECARTAMÉNT s.n. (<fr. *écartement*) Distanţa dintre liniile mediane ale urmelor lăsate pe calea de rulare de două roţi aflate pe aceeaşi osie. ◇ *Ecartament de cale ferată* = distanţa dintre muchiile interioare ale şinelor unei căi ferate.

ECCLESÍA s.f. (<fr. *ecclésia*; cf.gr. *ekklesia* "biserică") **1.** (În Grecia antică) Adunarea poporului, organul suprem al democraţiei. **2.** (RELIG.) Comunitate creştină; (mai tîrziu) denumire pentru întreaga biserică; parohie.

ÉCHE s.n. (<germ. *Ecke* "colţ") Pîrghie cu ajutorul căreia este acţionată cîrma unei ambarcaţii.

ECHÉR s.n. (<fr. *équerre*) **1.** Instrument utilizat în desenul tehnic şi în operaţiile de trasare pentru verificarea şi desenarea dreptelor perpendiculare, a dreptelor paralele cu o direcţie dată etc. **2.** *Echer topografic* = instrument utilizat în ridicările de detaliu, cu ajutorul căruia se orientează fixarea pe teren a aliniamentelor perpendiculare.

ECHI- (<fr. *équi-*, lat. *aequi-*) Element prim de compunere care are semnificaţia "egal".

ECHIDISTÁNT, -Ă adj. (<fr. *équidistant*) **1.** (Despre puncte, drepte, planuri etc.) Care se află la distanţe egale faţă de un punct, de o dreaptă sau de un plan sau care sînt egal distanţate între ele. **2.** Fig. Egal plasat faţă de manifestări contradictorii.

ECHIDISTÁNŢĂ s.f. (<fr. *équidistance*) (TOPOGR.) **1.** Diferenţă constantă între cotele a două puncte situate pe două curbe de nivel. **2.** Fig. Atitudine, poziţie egală faţă de situaţii, evenimente etc. diferite sau opuse.

ECHÍDNĂ (<fr. *échidné*; cf.gr. *ekhidna* "viperă") Mamifer din ordinul monotremelor, cu corpul acoperit cu ţepi şi cu ciocul cornos, care se hrăneşte cu insecte (*Tachyglossus aculeata*).

ECHILATERÁL, -Ă adj. (<fr. *équilatéral*) (Despre triunghiuri) Care are toate laturile egale.

ECHILIBRÁ vb. I (<fr. *équilibrer*) **1.** Tranz. şi refl. A aduce sau a ajunge în stare de echilibru; a

(se) cumpăni. **2.** Tranz. A efectua o echilibrare.
ECHILIBRÁRE s.f. (<*echilibra*) **1.** Acţiunea de a (se) echilibra şi rezultatul ei. **2.** Operaţie de anulare a forţelor dinamice asimetrice care acţionează asupra unui sistem tehnic în mişcare prin adăugarea sau înlăturarea unor mase calculate, în locurile necesare. **3.** Reducere a cuplajelor sau efectelor parazitare dintr-o linie de telecomunicaţii.
ECHILIBRÁT, -Ă adj. (<*echilibra*) **1.** Care este în echilibru. ◆ Fig. (Despre oameni) Cumpănit, ponderat. **2.** (Despre montaje, reţele electrice etc.) Care prezintă o simetrie electrică transversală în raport cu sensul fluxului electric sau de semnale.
ECHILIBRÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *équilibriste*) (Persoană) care s-a specializat în echilibristică (şi care, de obicei, participă la reprezentaţii de circ). ◆ Fig. (Persoană) care ştie să iasă din situaţii grele printr-o atitudine oportunistă.
ECHILIBRÍSTICĂ s.f. (<*echilibrist*) Număr de virtuozitate în arta circului, constînd în realizarea echilibrului corpului în situaţii şi poziţii dificile (ex. mersul pe sîrmă; mersul pe monociclu; păstrarea echilibrului pe un ansamblu de obiecte foarte instabil etc.). ◆ Fig. Acţiunea sau modalitatea de a se descurca în situaţii dificile.
ECHILÍBRU s.n. (<fr. *équilibre*, lat. *aequilibrium*; cf.lat. *aequus* "egal"+*libra* "balanţă") **1.** Stare de repaus a unui corp, stare staţionară a unui fenomen. ◆ Moment al stabilităţii sistemelor dinamice. ◇ *Echilibru dinamic* = echilibru determinat de două procese opuse care se desfăşoară cu aceeaşi intensitate. *Echilibru natural* = stabilitate pozitivă a tuturor componenţilor mediului natural. *Echilibru sufletesc* = stare de linişte, de armonie, de împăcare şi stabilitate lăuntrică. **2.** *Echilibru economic* = stare de concordanţă benefică între toţi factorii şi componentele unei economii (între cerere şi ofertă, între producţie şi consum, între muncă şi salarii, între venituri medii şi preţuri, între diferitele ramuri ale economiei etc.). *Echilibru monetar* = corespondenţa dintre masa monetară totală şi sumele necesare tuturor operaţiilor economice cu bani. **3.** (PSIH.) *Senzaţie de echilibru* = senzaţie de conştientizare a poziţiei şi mişcărilor corpului, asigurată de un receptor senzorial, organul vestibular, localizat în urechea internă. **4.** Proporţie adecvată, raport adecvat, relaţii de concordanţă şi nonconflict între lucruri, fenomene, persoane; stare de împăcare, de armonie.
ECHIMÓZĂ s.f. (<fr. *ecchymose*; cf.gr. *ekkhymosis*) Pată cutanată de culoare roşie-vineţie, care apare din cauza răspîndirii sîngelui în piele în urma unei lovituri sau a rupturii spontane a unui vas; vînătaie.
ECHÍNĂ s.f. (<fr. *échine*, it. *echino*; cf.gr. *ekhinos*) **1.** Urnă în care grecii păstrau unele acte. **2.** Ornament curb sau eliptic aplicat pe o cornişă sau pe un capitel doric.
ECHINÍDĂ s.f. (<fr. *échinide*) (ZOOL.) Arici-de-mare (*Echinus onclo*).
ECHINÍSM s.n. (<fr. *équinisme*; cf. lat. *equinus* "de cal") Deformaţie a piciorului uman constînd în permanentizarea poziţiei labei piciorului în prelungirea gambei, avînd ca urmare călcarea numai pe vîrful degetelor.
ECHINOCÓC s.m. (<fr. *échinocoque*) Vierme parazit din clasa cestodelor, de 2-6 mm lungime, care trăieşte ca adult în intestinul carnivorelor, iar ca larvă în unele organe ale rumegătoarelor, porcilor sau omului (*Echinococcus granulosus*). ◆ Chist provocat de acest parazit.
ECHINOCOCÓZĂ s.f. (<fr. *échinococcose*) Boală de natură parazitară comună omului şi animalelor, produsă de echinococ, manifestată prin apariţia de chisturi cu lichid în plămîni, ficat etc.
ECHINOCŢIÁL, -Ă (ECHINOXIÁL, -Ă) adj. (<fr. *équinoxial*) Referitor la echinocţiu, care aparţine echinocţiului. ◇ *Punct echinocţial* = fiecare dintre cele două puncte de intersecţie ale eclipticii cu ecuatorul ceresc în care se află Soarele la echinocţiu.
ECHINÓCŢIU (ECHINÓX) s.n. (<fr. *équinoxe*, lat. *aequinoctium*; cf.lat. *aequus* "egal" +*nox* "noapte") Fiecare dintre cele două momente ale anului (21 martie şi 23 septembrie) cînd Soarele se află pe traiectoria ecuatorului ceresc şi cînd ziua este egală cu noaptea.
ECHINODÉRM s.n. (<fr. *échinoderme*) (La pl.) Încrengătură de animale marine nevertebrate, cu corpul acoperit cu spini; (şi la sg.) animal care face parte din această încrengătură (ex. *ariciul-de-mare, steaua-de-mare*).

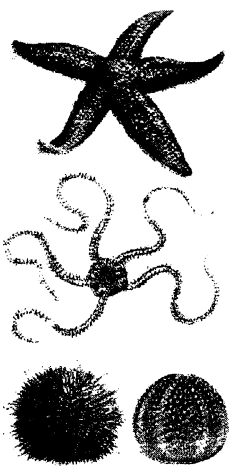

echinoderme

ECHIPÁ vb. I (<fr. *équiper*) **1.** Tranz. A dota (o armată, o navă, un soldat etc.) cu cele necesare unei acţiuni de luptă, unei expediţii etc. ◆ A dota cu echipament tehnic o întreprindere, o instituţie etc. **2.** Refl. A se pregăti pentru o acţiune, pentru o competiţie luîndu-şi echipamentul; a se îmbrăca.
ECHIPÁJ s.n. (<fr. *équipage*) **1.** Personalul unei nave, al unui avion, al unui tanc etc. ◆ Grup de sportivi de pe o ambarcaţie, de pe o motocicletă, de pe un bob etc. **2.** Trăsură (de lux) trasă de cai.
ECHIPAMÉNT s.n. (<fr. *équipement*) **1.** Totalitatea obiectelor de îmbrăcăminte şi a accesoriilor cu care este dotat un militar sau care sînt necesare unui sportiv, turist etc. **2.** (TEHN.) Ansamblul pieselor, dispozitivelor, maşinilor care deservesc un sistem tehnic. ◇ (INFORM.) *Echipament de calcul* = echipament utilizat pentru efectuarea automată a unor calcule.
ECHIPARTÍŢIE s.f. (<fr. *équipartition*) Repartizare egală a unei substanţe, a unei forţe etc. între diversele componente ale unui ansamblu.
ECHÍPĂ s.f. (<fr. *équipe*) **1.** Grup organizat de oameni care lucrează împreună sau desfăşoară anumite activităţi. ◇ *Spirit de echipă* = legătură intelectuală şi psihică între membrii unei echipe; solidaritate, conlucrare. **2.** Grup de sportivi organizaţi pe anumite criterii şi care participă împreună la competiţii; formaţie sportivă (de fotbal, baschet, volei etc.).
ECHIPOLÉNT, -Ă adj. (<fr. *équipollent*) De forţe, de valori egale. ◆ (Despre noţiuni sau judecăţi) Care exprimă acelaşi înţeles în forme diferite.
ECHIPOTENŢIÁL, -Ă adj. (<fr. *équipotentiel*) (FIZ.; despre linii, suprafaţe) Pe care potenţialul are aceeaşi valoare.
ECHITÁBIL, -Ă adj. (<fr. *équitable*) (Despre acţiuni, idei etc.) Care se bazează pe dreptate; just, drept, corect, nepărtinitor.
ECHITÁTE s.f. (<fr. *équité*, lat. *aequitas, -atis*) **1.** Egalitate, dreptate, nepărtinire. ◆ Cinste. **2.** Principiu etic şi juridic al reglementării relaţiilor sociale în spiritul egalităţii, dreptăţii şi justiţiei, al colaborării şi respectului reciproc; comportare conformă acestui principiu.
ECHITÁŢIE s.f. (<fr. *équitation*, lat. *equitatio, -onis*; cf.lat. *equus* "cal") (SPORT) Călărie.
ECHIVALÁ vb. I intranz. şi tranz. (<fr. *équivaloir*, lat. *aequivalere*) A avea sau a face să aibă aceeaşi valoare cu altceva sau cu altcineva; a fi sau a face să fie egal. ◆ Tranz. A face o echivalare.
ECHIVALÁRE s.f. (<*echivala*) **1.** Acţiunea de a echivala şi rezultatul ei. **2.** Recunoaştere a valabilităţii unor studii, examene sau diplome obţinute în cadrul unei alte secţii, al unei alte şcoli sau în străinătate.
ECHIVALÉNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *équivalent*, lat. *aequivalens, -ntis*) **1.** Adj. (Şi substantivat) Care are aceeaşi valoare, acelaşi efect, aceeaşi semnificaţie sau acelaşi sens cu altceva. ◆ (Despre figuri geometrice) Care are aceeaşi suprafaţă cu o altă figură fără a fi identică cu aceasta. **2.** S.n. Mărime, număr etc. care caracterizează egalitatea sau echivalenţa, dintr-un anumit punct de vedere, a două efecte sau a două acţiuni. ◇ *Echivalentul mecanic al caloriei* = raportul constant dintre un lucru mecanic şi cantitatea de căldură corespunzătoare, egal cu 4,187 J/cal. *Echivalent de trotil* = valoare a energiei degajate de o explozie nucleară exprimată în numărul de tone de trotil care ar degaja aceeaşi energie. **3.** S.n. (ECON.) *Echivalent general* = marfă care permite exprimarea unui raport de schimb faţă de toate mărfurile. Rolul de echivalent general al schimbului este îndeplinit de bani.
ECHIVALÉNŢĂ s.f. (<fr. *équivalence*) **1.** Egalitate de valoare, de semnificaţie, de sens etc.; însuşirea a ceea ce este echivalent. ◆ (LOG.) Relaţie între două enunţuri care sînt adevărate sau false împreună. **2.** (MED.) Denumire dată unei crize de natură epileptică, care se manifestă sub altă formă decît cea convulsivă.

ECHIVÓC, -Ă adj., s.n. (<fr. *équivoque*, lat. *aequivocus*; cf.lat. *aequus* "egal"+*vox* "voce") **1.** Adj. Care poate fi înţeles în mai multe feluri, care are mai multe înţelesuri; neclar, ambiguu. ◆ Îndoielnic, suspect. **2.** S.n. Cuvînt, propoziţie cu un sens dublu sau nepreciza, adesea conţinînd o aluzie licenţioasă, necuviincioasă; atitudine, purtare, situaţie neclară, care poate ascunde ceva neplăcut.

ECLAMPSÍE s.f. (<fr. *éclampsie*; cf.gr. *eklampsis*) Sindrom întîlnit la unele femei către sfîrşitul sarcinii sau imediat după expulsia fătului, care constă în accese convulsive epileptiforme şi stare de comă. ◇ *Eclampsie puerilă* = boală de copii ca urmare a tulburărilor de funcţionare a glandei tiroide.

ECLATÁ vb. I intranz. (<fr. *éclater*) A străluci; a impresiona puternic prin anumite calităţi fizice sau spirituale, prin etalarea bogăţiei, luxului etc.

ECLATÓR s.n. (<fr. *éclateur*) Aparat electric folosit pentru măsurarea tensiunilor înalte, pentru protecţia contra supratensiunilor sau pentru generarea oscilaţiilor de înaltă frecvenţă.

ECLÉCTIC, -Ă adj., (<fr. *éclectique*; cf.gr. *eklektikos* "care alege") (Şi substantivat, m.) Care aparţine eclectismului, care practică eclectismul. ◇ *Spirit eclectic* = spirit predispus la a selecta din diverse teorii, concepţii, practici etc. ceea ce i se pare mai adevărat sau mai potrivit propriei structuri.

ECLECTÍSM s.n. (<fr. *éclectisme*) **1.** Selecţie şi combinare mecanică, după criterii eterogene şi fără a ţine cont de semnificaţiile esenţiale ale lucrurilor şi fenomenelor, a unor idei, elemente ale cunoaşterii, atitudini etc. ◆ Inconsecvenţă faţă de criterii şi principii. **2.** Concepţie (sau şcoală) filozofică bazată pe îmbinarea într-un sistem coerent, solid, a unor teze, metode provenite din diferite sisteme de gîndire, avînd ca rezultat concentrarea unora din cele mai valoroase idei şi realizări într-o nouă organizare. (ex. *filozofia lui Cicero* în antichitate, *şcoala filozofică fundată de V. Cousin*). **3.** (ARHIT., ARTE PL.) Îmbinare a unor elemente provenind din stiluri sau din şcoli diferite (ex. academismul în pictura franceză).

ECLÉR s.n. (<fr. *éclair*) Prăjitură alungită, umplută cu cremă şi acoperită cu glazură de şerbet, ciocolată etc.

ECLERÁJ s.n. (<fr. *éclairaje*) Iluminare artificială puternică (în special în teatru, în film).

ECLEZIÁRH s.m. (<fr. *ecclésiarque*) Cleric care are în grijă rînduiala serviciului religios într-o biserică.

ECLEZIÁSTIC, -Ă adj. (<fr. *ecclésiastique*, lat. *ecclesiasticus*; cf.gr. *ekklesiastikos* <*ekklisia* "biserică") Privitor la biserică sau la cler; bisericesc.

ECLIMÉTRU s.n. (<fr. *éclimètre*) Instrument topografic care serveşte la determinarea distanţei zenitale a unui punct sau a diferenţei de nivel între două cote date.

ECLIPSÁ vb. I (<fr. *éclipser*) **1.** Tranz. A întuneca, parţial sau total, un corp ceresc. ◆ Fig. A întrece, a depăşi pe cineva (în merite), a-i ocupa locul în centrul atenţiei generale, a-l pune în umbră. **2.** Refl. Fig. A se sustrage (pentru un timp) atenţiei publice; (fam.) a se face nevăzut, a dispărea (pe furiş).

ECLÍPSĂ s.f. (<fr. *éclipse*, lat. *eclipsis*; cf.gr. *ekleipsis* <*ekleipein* "a dispărea") **1.** *Eclipsă de soare* = obturare parţială sau totală a imaginii discului solar, din cauza interpunerii Lunii între Pămînt şi Soare. *Eclipsă de lună* = întunecare parţială sau totală a discului lunar datorită intrării în conul de umbră al Pămîntului, cînd acesta se interpune între Soare şi Lună. **2.** Intermitenţă a luminii unui far sau a unei geamanduri. ◆ Instalaţie de semnalizare Morse cu becuri electrice aşezate pe catargul unei nave. **3.** Întunecare, pierdere temporară a cunoştinţei. **4.** Stare de decădere (socială, morală) sau de diminuare a capacităţilor unei persoane.

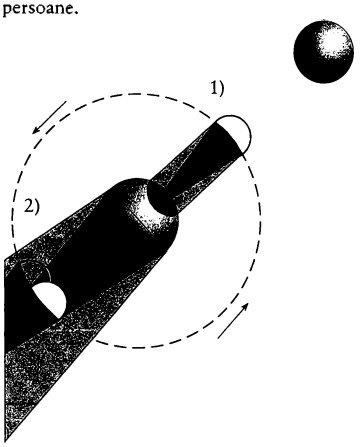

eclipse: de soare (1) şi de lună (2)

ECLÍPTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *écliptique*) **1.** S.f. Orbită descrisă de Soare în mişcarea lui anuală aparentă. **2.** Adj. Care aparţine eclipticii, referitor la ecliptică. ◇ *Coordonate ecliptice* = latitudinea şi longitudinea aştrilor pe bolta cerească.

ECLÍSĂ s.f. (<fr. *éclisse*) **1.** Piesă plată de lemn sau de metal cu care se asigură îmbinarea altor piese pe lungime (ex. *şinele de cale ferată*). **2.** (La pl.) Pereţii laterali ai unui instrument cu coarde.

ECLOZIONATÓR s.n. (<fr. *éclosionnateur*) (ZOOT.) Compartiment al incubatorului în care are loc procesul de ieşire a puilor din ou.

ECLOZIÚNE s.f. (<fr. *éclosion*) (ZOOT.) Ieşire a puiului din ou în urma incubaţiei.

ECLÚZĂ s.f. (<fr. *écluse*) Construcţie hidrotehnică executată pe traseul unei căi navigabile pentru a face legătura dintre două porţiuni cu niveluri diferite, cu ajutorul unei camere care se poate umple sau goli, în care intră nava pentru a fi ridicată sau coborîtă. ◇ *Ecluză de salvare* = cameră metalică montată pe un submarin, care permite ieşirea echipajului, în caz de naufragiu, fără inundarea vasului.

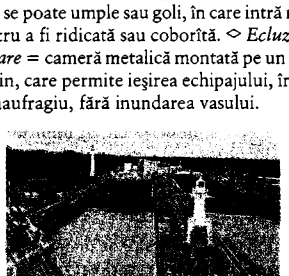
ecluză

ECMNEZÍE s.f. (<fr. *ecmnésie*; cf.gr. *ek* "în afară"+*mneme* "memorie") Formă de amnezie constînd în uitarea evenimentelor recente şi amintirea altora mult anterioare.

ECO- (<fr. *éco-*, cf.gr. *oikos* "casă") Element prim de compunere care are semnificaţia "casă", "ambianţă".

ECOENCEFALOGRAFÍE s.f. (<fr. *échoencéphalographie*; cf.gr. *echo* "sunet" +*enkephalos* "creier"+*graphein* "a scrie") Metodă de diagnosticare a proceselor patologice intracraniene cu ajutorul ultrasunetelor.

ECOFOBÍE s.f. (<fr. *écophobie*; cf.gr. *oikos* "casă"+*phobos* "teamă") (MED.) Teamă patologică de a sta singur în casă.

ECOGRÁF s.n. (<fr. *échographe*) Aparat folosit pentru realizarea unei ecografii.

ECOGRAFÍE s.f. (<fr. *échographie*) Metodă de investigare a organismului cu ajutorul ultrasunetelor şi care oferă date pentru diagnosticarea unor maladii interne.

ECOLALÍE s.f. (<fr. *écholalie*; cf.gr. *echo* "sunet"+*lalein* "a vorbi") Repetare (involuntară) a vorbelor auzite, ca simptom al unor boli nervoase.

ECOLOCÁŢIE s.f. (<fr. *écholocation*) Reperare a obstacolelor (sau a altor obiecte, fiinţe) cu ajutorul ultrasunetelor emise, apoi receptate după reflectarea lor de către obiectele întîlnite. Este o modalitate de orientare naturală, a unor animale (ex. *liliacul, delfinul* etc.), sau tehnică.

ECOLOGÍE s.f. (<fr. *écologie*; cf.gr. *oikos* "casă"+*logos* "ştiinţă") Ştiinţă care studiază relaţiile dintre organisme şi ambianţă, bazîndu-se pe metodele şi datele a numeroase alte ştiinţe şi avînd mai multe ramuri: agroecologia, biogeografia, ecofiziologia, ecomorfologia ş.a. ◇ *Ecologia industrială* = ramură a ecologiei care studiază efectele industrializării asupra omului şi naturii. *Ecologia socială* = ramură a ecologiei care studiază relaţiile dintre om şi mediul său (natural şi social), dintre fenomenele sociale şi cele naturale.

ECOLÓT s.n. (<germ. *Echolot*) Ecosondă.

ECOMÉTRU s.n. (<fr. *échomètre*; cf.gr. *echo* "sunet"+*metron* "măsură") Aparat folosit pentru măsurarea adîncimii nivelului de lichid în găurile de sondă, pe baza reflexiei undelor sonore.

ECONÓM, -OÁMĂ s.m. şi f., adj. (<ngr. *ikonomos*, fr. *économe*) **1.** S.m. şi f. (Şi *iconom*) Persoană care administrează veniturile unei instituţii religioase. ◆ Administrator. **2.** Adj. Care cheltuieşte cu cumpătare, care face economii; p.ext. zgîrcit.

ECONOMÁT s.n. (<fr. *économat*) **1.** Funcţia de econom; biroul economului. **2.** Mic magazin în cadrul unor întreprinderi şi instituţii, avînd ca scop facilitarea aprovizionării salariaţilor respectivi (în vremuri de criză economică).

ECONOMETRÍE s.f. (<fr. *économétrie*, it. *econometria*) Disciplină care se ocupă cu aplicarea metodelor statistice şi matematice (ex. modelarea) la analiza fenomenelor şi proceselor economice.

ECONÓMIC, -Ă adj. (<fr. *économique*, lat. *oeconomicus*; cf.gr. *oikonomikos*) **1.** Care aparţine economiei, privitor la economie. **2.** (Şi adverbial) Care cere puţine cheltuieli, puţine eforturi; ieftin, convenabil.

ECONOMÍE s.f. (<fr. *économie*, lat. *oeconomia*; cf.gr. *oikonomia* "gospodărie") **1.** Ansamblul activităţilor umane din domeniul producţiei, al repartiţiei şi consumului de bunuri şi al serviciilor. ◇ *Economie naţională* = totalitatea ramurilor de producţie, a relaţiilor economice dintre acestea, dintre producţie şi consum, precum şi a schimburilor şi serviciilor, care sînt corelate de scopul comun al dezvoltării generale a ţării şi al asigurării prosperităţii cetăţenilor. *Economie de piaţă* = forma (naturală) cea mai viabilă a organizării producţiei şi schimbului, bazată pe proprietatea privată, pe legea cererii şi a ofertei, pe concurenţă, pe libera iniţiativă şi circulaţie a persoanelor şi mărfurilor. Este opusă economiei planificate, specifică ţărilor în care statul este proprietarul mijloacelor de producţie şi al mijloacelor de schimb, intervenind în activitatea economică. *Economie politică* = ştiinţă care studiază dezvoltarea relaţiilor sociale de producţie, legile producţiei şi ale repartiţiei bunurilor. **2.** Cumpătare, ponderaţie, grijă în consumul de bunuri şi în cheltuieli. **3.** Concr. (La pl.) Sume de bani, bunuri economisite. **4.** Plan, structură, mărime a unei lucrări.

ECONOMISÍ vb. IV tranz. (<ngr. *ekonomisa*) A folosi cu chibzuială banii, mijloacele materiale; a agonisi.

ECONOMÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *économiste*) Specialist în studierea şi analiza proceselor şi fenomenelor economice; specialist în ştiinţele economice.

ECONOMIZÓR s.n. (<fr. *économiseur*) **1.** Instalaţie de preîncălzire a apei înainte de a o introduce în sistemul de fierbere al cazanului cu abur. **2.** Dispozitiv cu care se reduce consumul de combustibil la un motor cu explozie.

ECOPRAXÍE s.f. (<fr. *échopraxie*; cf.gr. *echo* "sunet"+*praxein* "a face") (MED.) Imitare imediată şi fidelă a gesturilor altei persoane, întîlnită la unii psihopaţi.

ECORŞÉU s.n. (<fr. *écorché*) (ARTE PL.) Reprezentare a corpului omenesc sau animal jupuit de piele pentru a servi sculptorilor şi pictorilor la studiul anatomic al musculaturii.

ECOSÉZ adj. invar. (<fr. *écossais* "scoţian") (Despre ţesături) Care este ţesut în carouri, de obicei în culori vii.

ECOSÉZĂ s.f. (<fr. *écossaise*) Vechi dans popular scoţian, în ritm rapid; melodie după care se execută acest dans. ◆ Compoziţie care imită muzica scoţiană.

ECOSISTÉM s.n. (<fr. *écosystème*) (BIOL.) Ansamblu natural delimitat (ex. *lacul, pădurea, delta*), format din totalitatea organismelor şi mediul în care trăiesc şi a relaţiilor reciproce complexe care se stabilesc între ele.

ECOSÓNDĂ s.f. (<fr. *échosonde*) Aparat bazat pe principiul undei ultrasonore, alcătuit dintr-un emiţător, un calculator de timp şi un receptor, folosit pentru măsurarea marilor adîncimi oceanice; ecolot.

ECOTÍP s.n. (<fr. *écotype*) Grup de plante sau de animale din aceeaşi specie, cu anumite însuşiri ereditare proprii, formate în urma influenţei unor condiţii de mediu (ex. *ecotip alpin; ecotip de stepă*). ◆ Rasă ecologică; soi.

ECÓU s.n. (<fr. *écho*, lat. *echo*; cf.gr. *echo* <n.pr. *Echo*) **1.** Repetare a unui sunet datorită reflectării undelor sonore de un obstacol. ◆ Unde reflectate care pot fi percepute distinct în raport cu undele directe. **2.** Fig. Răsunet, efect produs de un eveniment, de un apel etc. **3.** (INFORM.) Retransmitere de către receptor a semnalului primit de la emiţător; demodularea, decodificarea şi afişarea sau înregistrarea acestui semnal în scopul verificării corectitudinii transmisiei.

ECRÁN s.n. (<fr. *écran*) **1.** Suprafaţă mată, de obicei albă, pe care se proiectează şi se formează imagini produse de aparate. Este folosit în cinematografie, în laboratoare etc. ◇ *Ecran panoramic* = ecran circular (concav) de mari dimensiuni pentru proiectarea imaginilor panoramate. *Micul ecran* = televizor; monitor. *Ecran luminescent* = parte frontală a unui tub catodic, acoperită în interior cu un strat luminofor, pe care se poate urmări deplasarea unui spot luminos. **2.** Perete, paravan sau înveliş de protecţie a unui loc, obiect sau sistem tehnic împotriva unor acţiuni fizice exterioare (acustice, optice, electrice, termice etc.).

ECRANÁ vb. I tranz. (<*ecran*) A proteja un loc, un sistem tehnic contra unor acţiuni fizice cu ajutorul unui ecran. ◆ A acoperi, a nu lăsa să se vadă sau să se propage.

ECRANIZÁ vb. I tranz. (<*ecran*) A transpune, a adapta pentru ecran o operă literară sau muzicală.

ECRAZÍTĂ s.f. (<fr. *écrasite*, germ. *Ekrasit*) Exploziv brizant pe bază de acid picric.

ECRÚ adj. invar. (<fr. *écru*) De culoarea mătăsii naturale nealbite; bej-deschis.

ECRUISÁ vb. I intranz. (<*ecruisaj*) A modifica proprietăţile unui metal (sau aliaj) printr-un proces de deformare plastică la rece sau la o temperatură inferioară punctului de topire.

ECRUISÁJ s.n. (<fr. *écrouissage*) Stare a unui metal sau a unui aliaj caracterizată prin mărirea durităţii, rezistenţei etc. în urma procesului de ecruisare.

ECTAZÍE s.f. (<fr. *ectasie*; cf.gr. *ektasis* "extensiune") **1.** (MED.) Dilatare a unui organ cavitar sau tubular (ex. *ectazia aortei*). **2.** (LIT.) Licenţă în versificare, care constă în folosirea unei silabe scurte cu valoare de silabă lungă.

ECTÉNIE s.n. (<ngr. *ektenis*) (În ritualul ortodox) Set de rugăciuni scurte de cerere sau de mulţumire rostite de preot în stil recitativ.

ECTÍMĂ s.f. (<fr. *ecthyma*; cf.gr. *ekthyma*) Boală infecţioasă de piele provocată de streptococ, manifestată prin pustule şi ulceraţii.

ECTO- (<fr. *ecto-*; cf.gr. *ektos* "în afară") Element prim de compunere care are semnificaţia "în afară".

ECTODÉRM s.n. (<fr. *ectoderme*) **1.** (EMBRIOL.) Foiţă embrionară externă, din care se formează epiderma, sistemul nervos, organele de simţ, extremităţile tractului digestiv. **2.** (ZOOL.) Strat unicelular extern al peretelui corpului la celenterate.

ECTOENDOPARAZÍT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *ectoendoparasite*) (FITOPAT.) (Ciupercă parazită) al cărei miceliu se dezvoltă atît la suprafaţa, cît şi în interiorul plantei-gazdă.

ECTOFÍT, -Ă adj. (<fr. *ectophyte*; cf.gr. *ektos* "în afară"+*phyton* "plantă") (Despre organisme vegetale) Care trăieşte ca parazit la exteriorul unei plante.

ECTOPARAZÍT, -Ă adj., s.f. (<fr. *ectoparasite*) **1.** (Animal) care trăieşte ca parazit la suprafaţa corpului omenesc şi al animalelor. **2.** (Ciupercă) al cărei miceliu se dezvoltă la suprafaţa organelor atacate.

ECTOPÍE s.f. (<fr. *ectopie*; cf. *ek*[tos] "în afară"+*topos* "loc") Deplasare sau poziţie anormală a unui organ.

ECTOPLÁSMĂ s.f. (<fr. *ectoplasme*) **1.** (HIST.; ZOOL.) Zonă periferică a citoplasmei; hialoplasmă. **2.** Substanţă spirituală pe care ar emana-o un medium în transă şi care s-ar materializa în formele invocate; teleplasmă.

ECTROGENÍE s.f. (<fr. *ectrogénie*, cf.gr. *ektoma* "avorton"+*gennan* "a naşte") Malformaţie cauzată de dezvoltarea incompletă a unor organe.

ECTROPIÓN s.n. (<fr. *ectropion*; cf.gr. *ektropion* <*ek*[tos] "în afară" + *tropein* "a întoarce") (MED.) Afecţiune manifestată prin întoarcerea pleoapelor în afară (din cauza unei conjunctivite granuloase) sau prin ieşirea în afară a unei mucoase.

ÉCU s.m. invar (<siglă de la *E*[uropean] C[urrency] *U*[nit]) Unitate monetară convenţională, introdusă în 1979 în ţările Uniunii Europene. Are rolul unui etalon care stabileşte paritatea monedelor naţionale.

ECUATÓR s.n. (<fr. *équateur*, lat. *aequator*) *Ecuator terestru* = cerc imaginar (cu o circumferinţă de 40 075,7 km) al cărui plan este perpendicular pe mijlocul axei polilor. Împarte globul terestru în două emisfere (sudică şi nordică), fiind punctul zero pentru măsurarea latitudinii (paralela 0). *Ecuator ceresc* = cerc imaginar pe bolta cerească, corespunzător ecuatorului terestru.

ECUATORIÁL, -Ă adj., s.n. (<fr. *équatorial*) **1.** Adj. Care aparţine ecuatorului, raportat la ecuator. ◇ *Zonă ecuatorială* = zonă situată de o parte şi de alta a ecuatorului, între 5° lat. N şi 5° lat. S. *Coordonate ecuatoriale* = sistem de coordonate prin care se determină poziţia aştrilor în raport cu ecuatorul ceresc. **2.** S.n. Instrument optic cu care se observă mişcarea aştrilor şi se determină coordonatele lor ecuatoriale.

ECUAŢIE s.f. (<fr. *équation*, lat. *aequatio, -onis*) **1.** Relaţie matematică exprimată sub forma egalităţii a două expresii care conţin atît mărimi cunoscute, cît şi necunoscute, egalitatea fiind valabilă numai pentru anumite valori ale necunoscutelor (numite soluţii sau rădăcini). ◆ Relaţie care leagă între ele coordonatele unui punct de pe o curbă sau de pe o suprafaţă. ◆ Fig. Problemă dificilă. **2.** *Ecuaţie chimică* = reprezentare prescurtată a unei reacţii chimice cu ajutorul formulelor şi simbolurilor chimice. **3.** (ASTR.) *Ecuaţia timpului* = diferenţa dintre timpul solar mijlociu şi timpul solar adevărat.

ECUMÉNIC, -Ă adj. (<fr. *œcuménique*, lat. *oecumenicus*; cf.gr. *oikoumenikos*) (RELIG.) Învestit cu autoritate asupra întregii biserici creştine (*sinod ecumenic*). ◇ *Mişcare ecumenică* = mişcare ce urmăreşte reunirea tuturor bisericilor creştine, cu respectarea autonomiei fiecăreia.

ECUMENÍSM s.n. (<fr. *œcuménisme*) Activitate concentrată a unor reprezentanţi ai tuturor bisericilor creştine în scopul refacerii unităţii primordiale a creştinismului.

ECUSÓN s.n. (<fr. *écusson*) **1.** Ornament

sculptat, pictat etc. în formă de scut, adesea împodobit cu inscripţii, elemente heraldice etc. **2.** Bucăţică de metal, plastic sau ţesătură avînd imprimate unele date despre persoana care o poartă (la rever, pe piept) ca legitimaţie.

ECVÉSTRU, -Ă adj. (<lat. *equestris*, fr. *équestre*) De călăreţ, călare; (despre opere plastice) care reprezintă o persoană călare.

ECVIDÉU s.n. (<fr. *équidés*; cf. lat. *equus* "cal") (La pl.) Familie de mamifere imparicopitate, erbivore, nerumegătoare şi fără veziculă biliară; (şi la sg.) animal care face parte din această familie (ex. *calul, măgarul, zebra*).

ECVISETACÉE s.f. (<fr. *équisétacée*) (La pl.) Familie de plante erbacee criptogame, vasculare, cu frunzele mici, solzoase ca o teacă în jurul nodurilor, care se înmulţesc prin spori (folosite în medicină ca diuretice) (*Equisetum*); (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *coada-calului*).

ECZÉMĂ s.f. (<fr. *eczéma*) Boală de piele, acută sau cronică, de natură alergică sau infecţioasă, caracterizată prin leziuni multiforme, umede sau uscate, însoţite de mîncărimi intense.

EDAFÓN s.n. (<germ. *Edaphon*, fr. *édaphon*; cf. gr. *edaphos* "sol") Totalitatea organismelor care trăiesc în sol, legate de anumite condiţii specifice de viaţă.

EDDA s.f. (<germ. *Edda*; cuv. scandinav "străbun") Culegere de legende şi mituri ale vechilor popoare scandinave.

EDÉC s.n. (<tc. *yedek*) **1.** Parîmă cu care se leagă o ambarcaţie sau o navă pentru a fi remorcată de pe mal împotriva curentului unui curs de apă. ◇ *A fi la edecul cuiva* = a depinde cu totul de cineva. **2.** Lucru vechi, folositor, într-o gospodărie; persoană (indispensabilă) care activează de mult timp într-un loc.

EDECÁR s. m. (<*edec*) Persoană care trage la edec.

EDELSCHWEIN s. m. (<cuv. germ.) Rasă de porci pentru carne, originară din Germania, din care s-a obţinut rasa alb de Banat; porc care face parte din aceeaşă rasă.

ÉDELVAIS s. m. invar. (<germ. *Edelweiss*) Plantă erbacee perenă, cu inflorescenţa compusă din capitule înconjurate de bractee albe şi păroase, care creşte în munţi; floare-de-colţ (*Leontopodium alpinum*).

EDÉM s.n. (<fr. *œdème*) Acumulare de lichid seros în spaţiile intercelulare ale organelor şi ţesuturilor. ◇ *Edem pulmonar* = afecţiune cauzată de trecerea plasmei sangvine în alveolele pulmonare.

EDÉN s.n. (<fr. *éden*; cf.ebr. *eden* "cîmpie") Grădina raiului, de unde, potrivit *Bibliei*, primii oameni, Adam şi Eva, au fost izgoniţi după săvîrşirea păcatului originar; rai, paradis. ◆ Fig. Loc foarte frumos şi plăcut, tihnit.

EDENTÁT, -Ă adj., s.n. (<fr. *édenté*) (Mamifer) fără dinţi sau cu dinţii atrofiaţi (ex. *furnicarul, leneşul*).

EDÍCT s.n. (<lat. *edictum*, germ. *Edikt*) (În antic. şi în ev. med.) Act, decret important, cu caracter normativ, promulgat de un magistrat, de un monarh sau de o autoritate bisericească superioară.

EDÍCUL s.n. (<fr. *édicule*, lat. *aediculum*) **1.** Mic edificiu (chioşc, pavilion) ridicat într-un loc public. **2.** Tabernacul într-un templu roman. ◆ Încăpere sau nişă în care se păstrează portretele morţilor, urnele funerare. **3.** Construcţie uşoară în formă de chioşc, templu etc., care încadrează şi protejează o operă de artă.

EDIFICÁ vb. I (<lat. *aedificare*, fr. *édifier*) **1.** Tranz. A zidi, a construi, a clădi. ◆ Fig. A construi un sistem (social, de idei etc.). **2.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) lămuri.

EDIFICATÓR, -OÁRE adj. (<*edifica*) Care lămureşte, care convinge.

EDIFÍCIU s.n. (<lat. *aedificium*, fr. *édifice*) Clădire (publică) de proporţii mari. ◆ Fig. Ansamblu organizat, sistem (*edificiu social*).

EDÍL s.m. (<lat. *aedilis*, fr. *édile*) **1.** Magistrat roman însărcinat cu administraţia construcţiilor şi instalaţiilor publice, cu organizarea unor activităţi publice. **2.** Consilier municipal care se ocupă cu problemele edilităţii.

EDILITÁR, -Ă adj. (<fr. *édilitaire*) Privitor la administraţia sau la lucrările de interes public ale unei aşezări umane.

EDILITÁTE s.f. (<lat. *aedilitas, -atis*, fr. *édilité*) Ansamblul lucrărilor avînd ca scop construirea şi administrarea clădirilor de interes public dintr-un oraş, asigurarea mediului şi condiţiilor necesare vieţii sociale.

EDITÁ vb. I tranz. (<fr. *éditer*) **1.** A efectua operaţiile legate de pregătirea pentru tipar, de tipărirea şi de răspîndirea unei cărţi sau a unei publicaţii. **2.** A stabili, pe baza unei cercetări amănunţite, un text, în vederea publicării lui (cu note critice, adnotări etc.). **3.** A realiza înregistrări muzicale şi a le multiplica (prin discuri, casete etc.). **4.** A pregăti, a coordona o emisiune în cadrul programelor audiovizuale.

EDITÁRE s.f. (<*edita*) Acţiunea de a edita şi rezultatul ei. ◆ (INFORM.) Activitate de pregătire şi de corectare textuală a unui program sau a unor date, în vederea prelucrării lor cu calculatorul.

EDITORIÁL, -Ă adj., s.n. (<fr. *éditorial*) **1.** Adj. Privitor la editură sau la editare. **2.** S. n., adj. (Articol de ziar, de revistă etc., de obicei nesemnat) care exprimă punctul de vedere al conducerii redacţiei într-o problemă de actualitate.

EDITÚRĂ s.f. (<*edita*) Instituţie care se ocupă cu editarea de cărţi, publicaţii periodice, afişe etc.

EDÍŢIE s.f. (<fr. *édition*, lat. *editio, -onis*) **1.** Totalitatea exemplarelor unei tipărituri (carte, ziar etc.) dintr-unul sau din mai multe tiraje, pentru care s-a folosit acelaşi zaţ tipografic. ◇ *Ediţie specială* = tiraj suplimentar al unui ziar publicat în afara periodicităţii obişnuite, cu prilejul unui eveniment important, al unei sărbători etc. *Ediţie critică* = ediţie a unui text (vechi, clasic etc.) stabilit prin compararea variantelor şi însoţit de comentarii şi de aparatul critic necesar. *Ediţie definitivă* = ediţie al cărei text a fost văzut de autor şi considerat definitiv. **2.** Versiune. **3.** Competiţie sportivă tradiţională care are loc periodic.

EDUCÁ vb. I tranz. (<fr. *éduquer*, lat. *educare*) A forma pe cineva prin educaţie; a influenţa sistematic şi organizat, în sens pozitiv, evoluţia unui individ, a unei colectivităţi.

EDUCÁŢIE s.f. (<fr. *éducation*, lat. *educatio, -onis*) **1.** Fenomen social fundamental de transmitere a experienţei de viaţă şi a cunoştinţelor de la o generaţie la alta, realizat în familie şi în instituţii specializate (şcoală, asociaţii profesionale şi cu alte profiluri, biserică, armată etc.). Procesul urmăreşte formarea şi dezvoltarea personalităţii umane complexe şi variază în funcţie de scopul concret şi mijloacele realizării: educaţie morală, educaţie profesională, educaţie estetică etc. Mijloace importante de educaţie sînt şi literatura, arta, mass-media, mediul social imediat etc. ◆ P. restr. Sistemul de circumstanţe şi acţiuni dirijate conştient şi organizat în vederea formării unei noi generaţii în conformitate cu anumite cerinţe concrete sau ideale, prezente sau de perspectivă. **2.** Cunoaşterea şi respectarea regulilor de comportare socială. **3.** *Educaţie fizică* = ansamblu de exerciţii şi practici sportive destinate dezvoltării armonioase a corpului şi întreţinerii calităţilor fizice; disciplină şcolară avînd ca obiect practicarea acestor exerciţii. *Educaţie sanitară* = ansamblu de cunoştinţe igienice şi medicale elementare transmise tuturor persoanelor în scopul prevenirii îmbolnăvirilor şi al deprinderii de a acorda primul ajutor.

EDULCORÁ vb. I tranz. (<fr. *édulcorer*) A atenua; a îndulci (pentru a face suportabil).

EFÉB s.m. (<fr. *éphèbe*, lat. *ephebus*; cf.gr. *ephebos*) (În Grecia antică) Tînăr între 18 şi 20 de ani care îşi făcea educaţia într-o efebie. ◆ Adolescent; p.ext. tînăr de o deosebită frumuseţe.

EFEBÍE s.f. (<fr. *éphébie*; cf.gr. *ephebia*) (În Grecia antică) Şcoală în care se făcea educaţia militară şi cetăţenească a tineretului.

EFÉCT s.n. (<lat. *effectus*, germ. *Effekt*; cf.fr. *effet*) **1.** Fenomen care urmează unui alt fenomen (sau unui ansamblu de fenomene) numit cauză şi care este generat, produs (provocat, cauzat, determinat) în mod necesar de acesta; rezultat, consecinţă. ◇ *Efect de seră* = proces de încălzire a aerului din cauza stratului de bioxid de carbon din atmosferă. ◆ Consecinţă a loviri speciale a unei mingi de tenis, volei, fotbal etc. **2.** Impresie produsă de cineva sau de ceva asupra cuiva. ◇ Loc. adj. *De efect* = care impresionează puternic, care atrage atenţia. **3.** (Concr.; la pl.) Bunuri mobile. ◆ Spec. (La pl.) Îmbrăcăminte militară, echipament. **4.** (ECON.; la pl.) Hîrtii de valoare. **5.** (ECON.) *Efect util* = rezultatul efortului depus la nivel microeconomic şi macroeconomic, exprimat în formă valorică, materială şi socială.

EFECTÍV, -Ă adj., adv., s.n. (<fr. *effectif*, lat. *effectivus*) **1.** Adj. Care are un efect perceptibil, real, concret. **2.** Adv. În mod real, cu adevărat; de fapt. **3.** S.n. Număr concret al indivizilor care alcătuiesc o unitate militară, o colectivitate organizată sau o mulţime determinată.

EFECTÓR, -OÁRE adj., s. m. (<fr. *effecteur*, lat. *effector*) (BIOL.) **1.** Adj., s.m. (Organ) care răspunde la un stimul nervos. **2.** S. m. Substanţă care modifică activitatea unei enzime.

EFECTUÁ vb. I tranz. (<fr. *effectuer*, lat. *effectuare*) A face, a înfăptui; a executa, a îndeplini.

EFEDRÍNĂ s.f. (<fr. *éphédrine*) Alcaloid extras din planta *Ephedra distachya*, folosit în tratamentul bolilor respiratorii; antihipotensiv.

EFEMÉR, -Ă adj., s.f. (<fr. *éphémère*; cf. gr. *ephemeros* "de o zi") **1.** Adj. De scurtă durată; trecător, vremelnic. **2.** S. f. (La pl.) Ordin de

insecte mici, cu corpul subţire şi moale şi cu două perechi de aripi transparente, care trăiesc ca adult o zi sau cîteva ore, rar ca larve (acvatice) 2-3 ani; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin.

EFEMERÍDĂ s.f. (<fr. *éphéméride*) **1.** (ENTOM.) Efemeră. **2.** (La pl.) Notiţe (de ziar sau de calendar) care arată evenimentele petrecute la aceeaşi dată în ani diferiţi. ◆ Ştiri cotidiene de importanţă minoră; lucruri, gînduri mărunte, repede trecătoare. **3.** (La pl.) Tabele, alcătuite cu anticipaţie, în care sînt indicate poziţiile aştrilor şi unele fenomene cereşti, de obicei, pentru o perioadă de un an.

EFEMINÁT, -Ă adj. (<fr. *efféminé*, lat. *effeminatus*) Cu aspect sau caracter feminin; delicat; p.ext. molatic.

EFÉNDI s. m. invar. (<tc. *efendi*) Titlu de politeţe dat în Turcia funcţionarilor, învăţaţilor etc., pus după un nume propriu; persoană purtînd acest titlu.

EFERÉNT, -Ă adj. (<fr. *efférent*) Care duce în afară. ◇ *Nervi eferenţi* = nervi prin care excitaţia trece de la centrii nervoşi spre periferia corpului.

EFERVESCÉNT, -Ă adj. (<fr. *effervescent*, lat. *effervescens, -ntis*; cf. lat. *effervescere* "a clocoti") (Despre reacţii în lichide) Care se produce cu efervescenţă. ◆ Fig. Agitat, viu; clocotitor, în fierbere.

EFERVESCÉNŢĂ s.f. (<fr. *effervescence*) Dejagare activă şi zgomotoasă a unui gaz în masa unui lichid, datorită unei reacţii fizice sau chimice. ◆ Fig. Agitaţie, frămîntare, fierbere; activitate intensă.

EFETONÍNĂ s.f. (<fr. *éphétonine*) Efedrină sintetică cu aceleaşi utilizări ca şi cea naturală.

EFICÁCE adj. invar. (<fr. *efficace*, lat. *efficax, -acis*) Care produce efectul scontat, care dă un rezultat pozitiv.

EFICACITÁTE s.f. (<fr. *efficacité*) Calitatea de a produce efectul (pozitiv) aşteptat. ◇ *Eficacitate luminoasă* = raportul dintre fluxul luminos total emis de o sursă de lumină şi puterea consumată.

EFICIÉNT, -Ă adj. (<fr. *efficient*) Eficace.

EFICIÉNŢĂ s.f. (<fr. *efficience*, lat. *efficientia*) Eficacitate. ◇ *Eficienţă economică* = raportul dintre ansamblul efectelor utile (sau al rezultatelor) ce se obţin de pe urma unei activităţi economice şi totalul eforturilor economice (sau al cheltuielilor) pe care le implică acea activitate.

EFÍGIE s.f. (<fr. *effigie*; cf. lat. *effigies* "imagine") Reprezentare în relief pe o monedă, pe o medalie, pe un obiect de ceară etc. a chipului unei persoane; chipul unei persoane reprezentat pe o monedă, pe o medalie etc. ◆ Operă de artă (pictură, desen, gravură etc.) care reprezintă chipul unei persoane.

EFLORÁ vb. I tranz. (<fr. *effleurer*) A studia superficial; a frunzări o carte.

EFLORESCÉNT, -Ă adj. (<fr. *efflorescent*, lat. *efflorescens, -ntis*) **1.** (BOT.) Care înfloreşte, care se află în eflorescenţă. ◆ Fig. Bogat în aspecte sau detalii; înfloritor. **2.** (CHIM.; despre săruri) Care îşi pierde o parte din apa de cristalizare şi capătă un aspect de pulbere.

EFLORESCÉNŢĂ s.f. (<fr. *efflorescence*) **1.** Începutul înfloririi unei plante. **2.** Pudră albă, de natură vegetală, prezentă pe unele frunze sau fructe. **3.** Transformarea în pulbere a unor săruri cristalizate, în urma pierderii apei de cristalizare. ◆ Depunere pulverulentă sau în crustă, pe suprafaţa rocilor sau a solului, a unor săruri alcaline.

EFLÚVIU s.n. (<fr. *effluve*, lat. *effluvium*) **1.** Emanaţie a unor corpuri, perceptibilă cu ajutorul mirosului; emanaţie de energie, de unde. ◆ Fig. Curent, flux, fluid. **2.** Descărcare electrică autonomă, de slabă luminozitate, neînsoţită de zgomot sau căldură, a electrozilor aflaţi la o tensiune foarte înaltă.

ÉFOR s. m. (<ngr. *éforos*) **1.** Membru în consiliul de conducere al unei eforii; epitrop. **2.** Nume dat în Sparta antică fiecăruia dintre cei cinci magistraţi cu largi atribuţii în politica internă şi externă a statului.

EFORÍE s.f. (<ngr. *eforia*) Nume dat unor instituţii administrative publice (ex. *Eforia spitalelor; Eforia şcoalelor*); consiliu de conducere al acestor instituţii; epitropie.

EFÓRT s.n. (<fr. *effort*) **1.** Solicitare (maximă) a funcţiilor fizice şi intelectuale pentru realizarea unor acţiuni dificile sau deosebite; încordare, străduinţe. **2.** Forţă interioară generată de acţiunea unei solicitări asupra unei piese, a unui material şi care se opune acestei solicitări. **3.** Acţiune conjugată a unei colectivităţi (grup, popor) pentru atingerea unui scop comun.

EFRÁCŢIE s.f. (<fr. *effraction*, lat. *effractio, -onis*) (JUR.) Spargere a zidurilor, forţare a încuietorilor, rupere a legăturilor sau violare a oricărui dispozitiv de închidere, ca mijloc pentru săvîrşirea unei infracţiuni (furt, violare de domiciliu).

EFUZIOMÉTRU s.n. (<fr. *effusiomètre*) Dispozitiv pentru determinarea densităţii gazelor, bazat pe fenomenul efuziunii.

EFUZIÚNE s.f. (<fr. *effusion*, lat. *effusio, -onis* "răspîndire") **1.** Manifestare vie, nereţinută a unui sentiment de bucurie, de admiraţie, de afecţiune; elan sufletesc. **2.** Trecere a unui gaz printr-un perete poros. **3.** Proces vulcanic de revărsare a magmei, sub formă de lavă, urmat de formarea unor roci efuzive.

EFUZÍV, -Ă adj. (<fr. *effusif*) Vulcanic.

EFUZÓR s.n. (<fr. *effuseur*) Tub cu secţiune crescătoare, utilizat pentru accelerarea evacuării gazelor (de reacţie).

EGĂL, -Ă adj. (<fr. *égal*; cf.lat. *aequalis*) **1.** (Adesea adverbial şi substantivat) Care este la fel, care are aceeaşi mărime, greutate, calitate, valoare, importanţă, natură etc. cu altceva sau cu altcineva; care este în aceeaşi cantitate, în acelaşi număr cu altceva sau cu altcineva; care nu prezintă deosebiri, diferenţe; uniform. ◆ (Despre cetăţeni, naţiuni) Care are aceleaşi drepturi şi aceleaşi îndatoriri. ◇ (SPORT) *A fi egal* = a avea acelaşi număr de puncte, a obţine acelaşi rezultat. ◆ (Adverbial) Care se face în aceeaşi măsură, în acelaşi mod, uniform, fără deosebire. **2.** (MAT.; despre expresii, numere) Care are aceeaşi valoare cu o altă expresie sau cu un alt număr. ◆ (Despre figuri geometrice) Care coincide, prin suprapunere, cu o altă figură. **3.** (Despre obiecte sau fenomene, fiinţe, manifestări şi stări ale acestora, comparate cu ele înseşi) Neschimbat, statornic, uniform, invariabil, nediferenţiat. **4.** *Semnul egal* (şi substantivat, n.) = semn grafic (=) care indică o egalitate.

EGALÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *égaler*) A face să devină sau a deveni egal; a face să fie sau a fi la fel cu altul. ◆ (SPORT) A acumula acelaşi număr de puncte, de goluri, a reuşi aceeaşi performanţă.

EGALITÁR, -Ă adj. (<fr. *égalitaire*) Care are ca scop egalitatea civilă, politică şi socială.

EGALITARÍSM s.n. (<fr. *égalitarisme*) **1.** Opinie conform căreia oamenii se nasc egali (ca aptitudini, capacitate), avînd aceleaşi drepturi la binefacerile şi privilegiile sociale.

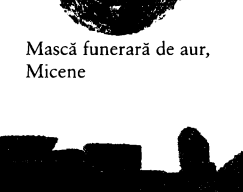

Mască funerară de aur, Micene

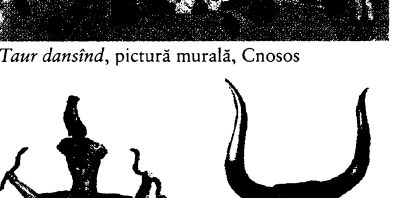

Taur dansînd, pictură murală, Cnosos

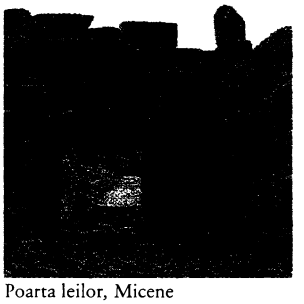

Poarta leilor, Micene

Zeiţa cu şerpi, figurină, Cnosos

Riton în formă de cap de taur, Cnosos

artă egeeană

2. Doctrină care absolutizează această opinie, cerînd suprimarea tuturor inegalităţilor (socială, economică, politică) dintre cetăţeni (susţinută îndeosebi de P.J.Proudhon). **3.** Principiu internaţional adoptat de Carta ONU, privitor la egalitatea tuturor statelor în faţa legilor internaţionale.

EGALITÁTE s.f. (<fr. *égalité*, lat. *aequalitas, -atis*) **1.** Stare a două sau a mai multe lucruri egale între ele. **2.** Principiu care preconizează realizarea aceleiaşi situaţii sociale pentru toţi membrii societăţii şi a aceloraşi drepturi şi îndatoriri, existenţa unor raporturi egale faţă de puterea de stat, faţă de lege etc. **3.** (MAT.) Relaţie între două sau mai multe cantităţi, elemente, termeni etc. egali; expresie a acestei relaţii, scrisă cu ajutorul semnului "=". **4.** (SPORT) Situaţie în care concurenţii obţin rezultate egale.

EGALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *égaliser*) A face ca două sau mai multe lucruri, situaţii, mărimi etc. să fie egale între ele din anumite puncte de vedere. ◆ A uniformiza, a netezi.

EGALIZÁRE s.f. (<*egaliza*) **1.** Acţiunea de a egaliza şi rezultatul ei. **2.** Operaţie de nivelare a unor suprafeţe, a unor construcţii etc. **3.** Operaţie de repartizare uniformă a coloranţilor în textile cu ajutorul egalizatorilor.

EGALIZATÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *égalisateur*) **1.** Adj. Care produce sau determină egalizarea, care egalizează. **2.** S. n. Produs chimic care se adaugă în băile de vopsire pentru dispersarea şi fixarea colorantului. ◆ Amestec folosit la netezirea peliculelor de lacuri pe bază de nitroceluloză. ◆ Dispozitiv care reglează presiunea într-o conductă.

EGEEÁN, -Ă adj. (<fr. *égéen*) Care se referă la popoarele sau ţinuturile din jurul Mării Egee. ◇ *Cultură egeeană* = cultură din epoca bronzului, specifică popoarelor din jurul Mării Egee (cu variantele: cultura minoică, cultura eladică, cultura cicladică), care premerge culturii Greciei antice.

EGERÍE s.f. (<fr. égérie; cf.n.pr. *Egeria*, nimfă în mitologia romană) Sfătuitoare secretă; inspiratoare.

EGHILÉT s.m. (<fr. *aiguillette*) Şnur împletit în trei (care împodobeşte anumite uniforme militare); semn distinctiv purtat de ofiţerii unor unităţi militare decorate.

EGÍDĂ s.f. (<fr. *égide*, lat. *aegis, -idis*; cf.gr. *aigis* "piele de capră") **1.** (În mitologia greacă) Scut special, avînd în centru chipul Gorgonei, purtat de unii zei. ◆ Motiv ornamental în artele plastice, care reproduce imaginea acestui scut. **2.** *Sub egida...* = sub protecţia, sub auspiciile...

EGIPTEÁN, -Ă s. m. şi f., adj. (<n.pr. *Egipt*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Vechii locuitori ai văii şi deltei Nilului, care au creat în antichitate unul dintre principalele state ale Orientului şi una dintre cele mai vechi civilizaţii cunoscute în istorie (4000 de ani î.Hr.); (la sg.) persoană care aparţinea acestor vechi populaţii. **2.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Republica Arabă Egipt; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Republicii Arabe Egipt sau este originară de acolo. **3.** Adj. Care aparţine Egiptului sau egiptenilor, referitor la Egipt sau la egipteni. ◇ *Cultură egipteană* = una din cele mai vechi şi mai mari culturi ale lumii, dezvoltată în Egiptul antic, din perioada preistorică pînă în sec. 4 î.Hr. Cele mai importante realizări aparţin *arhitecturii* şi *sculpturii*, artelor plastice în general, şi se datorează unei puternice credinţe în viaţa veşnică, unui special cult al morţilor. De aici şi natura principalelor monumente păstrate: mastabe, piramide, temple, necropole, majoritatea făcînd parte din vaste complexe funerare (Mereruka, Saqqarah, Giseh, Karnak, Luxor, Valea Regilor). Între acestea se detaşează piramidele lui Kheops şi Khefren, templul de la Deir el-Bahri, complexul funerar al lui Djoer, Marele Sfinx ş.a. Sculptura a slujit aceleiaşi dorinţe de eternizare a marilor personalităţi (în special a faraonilor), prin realizarea unor uriaşe statui, stele şi porţi funerare, basoreliefuri (pictate), ultimele reprezentînd aspecte ale vieţii cultice, dar şi ale celei cotidiene, de unde inestimabila lor valoare documentară. O mare dezvoltare şi perfecţiune a atins şi *pictura*, de la simplele figuri rupestre, la forme convenţionale şi stilizate, apoi la ample tablouri realiste, subtil colorate, pitoreşti, între care se remarcă cele de la Beni-Hassan. La măiestrie au ajuns şi artele decorative şi aplicate — cea a bijuteriilor, orfevrăria, smalţurile, mobilierul incrustat etc. *Literatura* (în sens general) este reprezentată de texte hieroglifice sculptate în piatră şi bronz sau desenate pe papirus, începînd cu 3000 de ani î.Hr., iniţial doar inscripţii funerare, apoi şi religioase, filozofice: *Textele piramidelor, Textele sarcofagelor, Cartea morţilor* ş.a. O mare înflorire au cunoscut imnurile divine, legendele şi miturile despre zei (Ra, Osiris, Amon, Hathor etc.), genul didactic, scrierile morale laice şi cele istorice. Apare şi se dezvoltă şi literatura propriu-zisă, mai întîi ca povestiri (mitice, folclorice), apoi ca romane, forme simple ale literaturii dramatice (legate în special de riturile religioase) şi ca poezie (erotică). ◆ (Substantivat, f.) Limbă (dispărută în sec. 5) aparţinînd familiei de limbi hamito-semitice, cu o existenţă foarte îndelungată, evoluînd de la scrierea hieroglifică la cea demotică, cursivă, folosită de coptă. Actualmente, în Egipt se vorbeşte un dialect arab.

EGIPTOLOGÍE s.f. (<fr. *égyptologie*) Ramură a orientalisticii care se ocupă cu studiul istoriei şi culturii Egiptului antic.

EGIPŢIÁNĂ s.f. pl. (<fr. *égyptienne*, germ. *Egyptienne*) (Mai ales la pl.) Caracter de literă tipografică cu o grosime uniformă, formă aproape geometrică şi tălpile picioarelor dreptunghiulare.

EGLÓGĂ s.f. (<fr. *églogue*, lat. *ecloga*; cf. *ekloge* "selecţie") Specie a poeziei bucolice şi pastorale, care a evoluat de la un mic poem în Antichitate (la Horaţiu, Vergiliu) la naraţiunea sau dialogul în versuri despre viaţa de la ţară (la Ronsard, Spenser).

EGO- (<lat. *ego*) Element prim de compunere care are semnificaţia "eu", "propria persoană".

EGOCÉNTRIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *égocentrique*) (Persoană) care priveşte totul prin prisma intereselor şi sentimentelor proprii; (persoană) care suferă de egocentrism.

EGOCENTRÍSM s.n. (<fr. *égocentrisme*) Preocupare excesivă faţă de propria persoană; tendinţă şi atitudine de a raporta totul la sine însuşi, la interesele şi sentimentele personale. ◆ P.ext. Concepţie etico-filozofică ce aşază "eul", individul în centrul Universului.

EGOÍSM s.n. (<fr. *égoïsme*) Dragoste exagerată (şi exclusivă) de sine; atitudine a celui care acordă prioritate intereselor sale personale, situîndu-le deasupra oricărui alt lucru.

EGOÍST, -Ă adj., s. m. şi f. (<fr. *égoïste*) Stăpînit de egoism, determinat de egoism, care denotă egoism.

EGOLATRÍE s.f. (<*ego-* + *latrie*, după *idolatrie*) Adorare a propriului eu, a propriei persoane.

EGOTÍSM s.n. (<fr. *égotisme*; cf.lat. *ego* "eu") (La Stendhal) Analiză detaliată pe care un scriitor o face propriei individualităţi. ◆ Concentrare (exagerată) asupra propriului eu, preocupare accentuată pentru manifestările şi problemele eului.

EGRENÁ vb. I tranz. (<fr. *égrener*) A separa firele de bumbac cu lungimea mai mare de 8 mm prin smulgere de pe seminţe cu ajutorul unor maşini speciale.

EGRÉTĂ s.f. (<fr. *aigrette*) **1.** Gen de păsări migratoare de baltă, din ordinul ciconiiformelor de culoare albă şi cu spatele împodobit cu un mănunchi de pene ornamentale lungi (*Egretta*); pasăre care face parte din acest gen. **2.** Mănunchi de pene de egretă sau de fire albe, folosite ca podoabă la pălării, chipie etc. **3.** *Descărcare în egretă* = descărcare electrică produsă sub forma unei succesiuni rapide de scîntei luminoase între electrozi aflaţi la o tensiune înaltă.

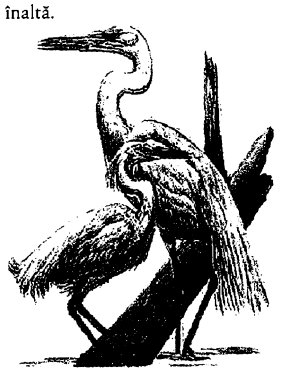

egrete (1)

EGÚMEN, -Ă s.m. şi f. (<ngr. *igumenos*) Stareţ(ă).

EGUTÁRE s.f. (după fr. *égouttement*) Îndepărtare a apei din cărbuni şi din minereuri, în silozuri sau în grămezi expuse la aer.

EGUTÓR s.n. (<*égouttoir*) Cilindru gol în interior, cu o manta din sită de metal, care presează banda de material pe sita plană a cutiilor aspiratoare, la maşinile de fabricat hîrtie, pentru a o stoarce de apă şi a o netezi.

EIDÉTIC, -Ă adj. (<fr. *eidétique*; cf. gr. *eidos* "imagine, formă, esenţă") **1.** (FILOZ.) Care ţine de esenţa lucrurilor; care are trăsături esenţiale. ◇ *Reducţie eidetică* = (în fenomenologia lui Husserl) contemplare pură a esenţei, dincolo de aparenţa concretă, sensibilă a lucrurilor. **2.** (PSIH.) Care se referă la capacitatea unor persoane de a avea reprezentări senzoriale foarte vii, în absenţa lucrurilor pe

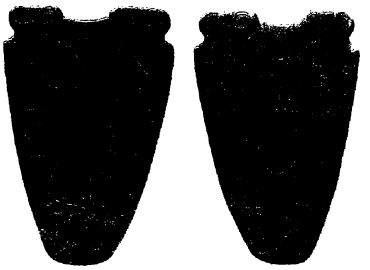

Placă comemorativă a regelui Narmer

Regina Nefertiti

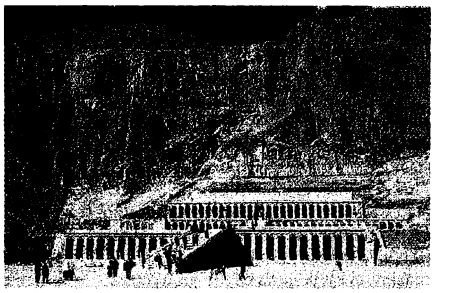

Templul de la Deir el Bahri

Masca de aur a lui Tutankhamon, Teba

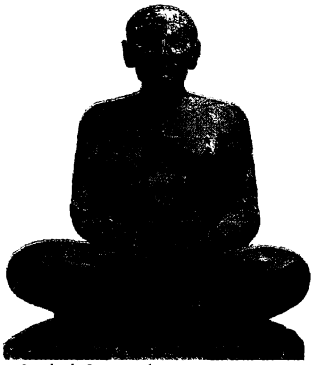

Scribul, Saqqarah

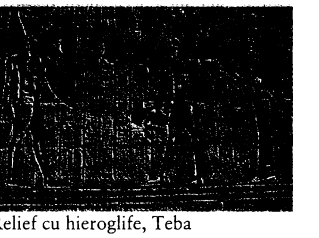

Relief cu hieroglife, Teba

Pictură murală, Teba

Piramidele faraonilor Kheops, Khefren şi Mykerinos

Marele Sfinx, Giseh

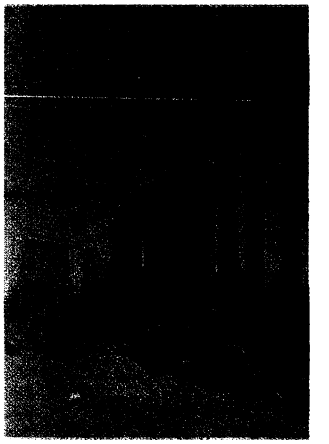

Colonada faraonului Ramses II, Luxor

Faraonul Mykerinos cu soţia

care şi le reprezintă. **3.** (ESTETICĂ) Care se exprimă prin imagini, care foloseşte limbajul imaginilor.

EIDETÍSM s.n. (<fr. *eidétisme*) Capacitate, predispoziţie a psihicului de a avea reprezentări senzoriale vii ale unor lucruri văzute sau imaginate.

EIDOFÓR s.n. (<fr. *eidophore*, engl. *eidofor*) Instalaţie pentru proiecţia imaginilor de televiziune pe un ecran cinematografic.

EINSTEIN s.m. (<fr. *einstein*; cf. n. pr. *Einstein*, fizician german) Unitate de măsură pentru fluxul luminos absorbit în procese fotochimice (simbol E), definită ca energia a 6,022 x 10^{23} (numărul lui Avogadro) cuante de radiaţie electromagnetică teoretic necesară excitării unui mol dintr-o substanţă.

EINSTEINIU s.n. (<fr. *einsteinium*; cf. n.pr. *Einstein*, fizician german) Element chimic (*Es*; nr.at. 99) transuranic, care a fost obţinut pe cale artificială, după ce fusese descoperit de A.Ghiorso în 1952.

EJACULÁ vb. I tranz. (<fr. *éjaculer*) A elimina sperma.

EJECTÁ vb. I tranz. (<fr. *éjecter*) A elimina, a evacua, a arunca (un lichid, un obiect).

EJECTÓR s.n. (<fr. *éjecteur*, germ *Ejektor*) **1.** Aparat folosit la evacuarea unui lichid dintr-un rezervor cu ajutorul unui alt fluid aflat sub presiune. **2.** Dispozitiv al armelor de vînătoare basculante, care extrage din ţeavă tubul cartuşului, în momentul deschiderii; extractor. **3.** Dispozitiv de deschidere a locaşului casetei la casetofoane.

EJÉCŢIE s.f. (<fr. *éjection*, lat. *ejectio, -onis*) Evacuare cu mare viteză, printr-un ajutaj, a unui curent de fluid folosit pentru propulsie.

EL, EA pron. pers. a 3-a (lat. *illum, illa*) **1.** (Ţine locul persoanei despre care se vorbeşte) *El cîntă*. **2.** (La gen.; în formele *lui, ei, lor*, adesea precedat de "*al, a, ai, ale*", cu valoare posesivă) *Banii lor.* ◇ *Ai lui* sau *ai ei* = persoane legate prin rudenie de cineva. *Ale lui* sau *ale ei* = a) lucrurile personale ale cuiva; b) necazuri, griji, probleme ale cuiva; toanele, capriciile cuiva. **3.** (La dativ, în formele *lui, ei, îi, i, lor, le, li*, cu funcţie de complement indirect sau de atribut) *Îi mulţumeşte pentru ajutor*. **4.** (La acuzativ, în formele *îl, l, o, îi, i, le*, cu funcţie de complement direct) *Vrea să o vadă*. ◆ (Precedat de prepoziţii, în formele *el, ea, ei, ele*) *Întreabă-l pe el*.

ELABORÁ vb. I tranz. (<fr. *élaborer*, lat. *elaborare*) **1.** A crea, a realiza o operă, un text. ◆ A realiza, a întocmi un proiect, o lucrare. **2.** A efectua operaţiile necesare pentru a extrage metale din minereuri sau pentru a obţine aliaje în stare topită în vederea turnării lor.

ELÁDIC, -Á adj. (<it. *elladico*) *Cultură eladică* = ansamblul culturii Greciei continentale în epoca bronzului (milen. 3-2 î.Hr.), constituit din trei perioade: antică, medie şi tîrzie.

ELAGÁJ s.n. (<fr. *élagage*) Tăiere a crengilor din partea inferioară a tulpinii arborilor (în exploatările forestiere).

ELÁN[1] s.m. (<fr. *élan*) Mamifer rumegător din familia cerbilor, cu coarne ramificate şi lăţite, care trăieşte în N Eurasiei şi al Americii de Nord (*Alces alces*).

ELÁN[2] s.n. (<fr. *élan*) Avînt, însufleţire, entuziasm, energie vitală. ◆ (SPORT) Complex de mişcări ajutătoare care precedă executarea unei sărituri, a unei aruncări sau a unei loviturii.

ELÁSTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *élastique*) **1.** Adj. (Despre corpuri) Care are proprietatea de a-şi modifica forma şi dimensiunile sub acţiunea unei forţe exterioare şi de a reveni de la sine la forma şi la dimensiunile iniţiale de îndată ce încetează acţiunea forţelor exterioare care l-au deformat; flexibil. ◆ (Despre fiinţe) Mlădios, suplu; fig. (despre oameni) care se adaptează uşor oricărei situaţii. **2.** S.n. Produs textil din fire de cauciuc îmbrăcate în fire textile şi folosit la confecţionarea unor obiecte de îmbrăcăminte.

ELASTICITÁTE s.f. (<fr. *élasticité*) **1.** Proprietatea de a fi elastic. ◇ *Teoria elasticităţii* = capitol al mecanicii care se ocupă cu determinarea stării de tensiune şi stării de deformaţie a unui corp elastic supus acţiunii unor sarcini exterioare. **2.** *Limită de elasticitate* = tensiune maximă la care poate fi supus un corp fără a rămîne cu deformaţii permanente. **3.** Capacitate generală a fiinţelor, a lucrurilor şi fenomenelor (fizice, sociale, spirituale) de a se adapta, de a se modifica în funcţie de anumite condiţii.

ELASTÍNĂ s.f. (<fr. *élastine*) (BIOCHIM.) Scleroproteină care intră în constituţia ţesutului elastic de susţinere (piele, vasele sangvine, tendoane etc.).

ELASTOMÉR s.m. (<fr. *élastomère*) (CHIM.) Polimer sintetic elastic, asemănător cu cauciucul natural.

ELATERÍD s.n. (<fr. *élatéride*) (La pl.) Familie de coleoptere cu corp alungit şi scorţos, ale căror larve sînt fitofage; (şi la sg.) insectă care face parte din această familie (ex. *faur[1]*).

ELEAGNACÉE s.f. pl. (<fr. *éléagnacée*) (La pl.) Familie de arbori şi de arbuşti răspîndiţi în America de Nord şi Eurasia, cu solzişori bruni sau argintii pe părţile aeriene, cu florile apetale, axilare şi rădăcinile cu nodozităţi; (şi la sg.) plantă din această familie (ex. *cătina albă*).

ELEÁT, -Ă adj., s.m. (<fr. *éléate*; cf.n.pr. *Elea*, oraş antic) **1.** Adj. (În Grecia antică) *Şcoală eleată* = şcoală filozofică din Elea (colonie greacească din S Italiei) din sec. 6-5 î.Hr., ai cărei reprezentanţi (Parmenide, Zenon) afirmau ca fiind reală doar lumea inteligibilă, cunoscută prin raţiune, lume absolută, universală, imuabilă, eternă, pe care o opuneau lumii fizice cunoscute prin simţuri, o aparenţă schimbătoare, amăgitoare. Aceste afirmaţii (opuse principiului permanentei deveniri a lui Heraclit) au marcat metafizica platoniciană. **2.** S.m. Membru, adept al acestei şcoli.

ELECTÍV, -Á adj. (<fr. *électif*, lat. *electivus*) Care se face, se dă, se acordă prin alegere.

ELECTÓR, -OÁRE subst., adj. (<fr. *électeur*, lat. *elector, -oris*) **1.** S.m. şi f. Persoană care are dreptul să participe la o alegere. **2.** S.m., adj. (Principe, prelat, colegiu) care avea dreptul de a-l alege pe împărat în Germania feudală.

elan[1]

ELECTORÁL, -Ă adj. (<fr. *électoral*) Care ţine de alegeri, privitor la alegeri.

ELECTORÁT s.n. (<fr. *électorat*, germ. *Elektorat*) **1.** Demnitatea de elector. **2.** Teritoriu supus autorităţii unui elector. **3.** Totalitatea alegătorilor din cadrul unor alegeri (generale).

ELECTRÉT s.m. (<fr. *électret*) (FIZ.) Material dielectric care prezintă polarizare electrică permanentă la temperatura ambiantă (ex. *ceara de Carnauba*).

ELÉCTRIC, -Ă adj. (<fr. *électrique*) Care ţine de electricitate, privitor la electricitate; care produce electricitate, care funcţionează pe baza electricităţii (ex. *generator electric; aparat electric; motor electric* etc.). ◇ *Sarcină electrică* = mărime scalară care caracterizează proprietatea unui corp de a crea în jurul său un cîmp electric sau de a fi acţionat atunci cînd se află în cîmpul electric al altui corp; cantitate de electricitate. *Curent electric* = flux de electroni într-un conductor. *Cîmp electric* = spaţiu supus acţiunii energiei electrice; stare fizică proprie unui asemenea spaţiu.

ELECTRICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *électricien*) Persoană care se ocupă cu electricitatea, care s-a specializat în lucrări de construcţie, instalare şi reparaţie a maşinilor, aparatelor şi instalaţiilor electrice.

ELECTRICITÁTE s.f. (<fr. *électricité*; cf. gr. *elektron* "ambră galbenă", "chihlimbar", corp la care a fost pentru prima oară observat fenomenul electric) **1.** Una dintre proprietăţile fizice fundamentale ale materiei, care se manifestă prin ansamblul fenomenelor legate de apariţia, de mişcarea sau de interacţiunea corpurilor purtătoare de sarcină electrică. ◆ Curent electric. ◇ *Electricitate atmosferică* = totalitatea fenomenelor electrice din atmosferă: ionizarea aerului sau a particulelor suspendate în el, electrizarea norilor, fulgerul, trăsnetul etc. **2.** Ramură a fizicii care studiază fenomenele electrice şi interacţiunile dintre acestea şi materie.

ELECTRIFICÁ vb. I tranz. (după fr. *électrifier*) A efectua lucrări de electrificare.

ELECTRIFICÁRE s.f. (<*electrifica*) Introducere şi extindere a utilizării energiei electrice în diferite scopuri în economie, în activitatea social-culturală şi în consumul casnic.

ELECTRIZÁ vb. I tranz. (<fr. *électriser*) A încărca un corp cu sarcini electrice. ◆ Fig. A produce asupra cuiva o impresie puternică şi bruscă; a înflăcăra, a entuziasma, a anima.

ELECTRO- (<fr. *électro-*, germ. *elektro-*; cf.gr. *elektron* "ambră galbenă") Element prim de compunere care are semnificaţia "electric", "bazat pe electricitate".

ELECTROACÚSTICĂ s.f. (<fr. *électroacoustique*) Ramură a acusticii tehnice care studiază transformarea oscilaţiilor acustice în oscilaţii electromagnetice şi invers, precum şi metodele de măsurare corespunzătoare şi aplicaţiile tehnice ale acestor transformări.

ELECTROANALÍZĂ s.f. (<fr. *électroanalyse*) Totalitatea metodelor electrochimice folosite în analiza chimică cantitativă; analiză electrochimică.

ELECTROAPRÍNDERE s.f. (<*electro-+ aprindere*) Aprindere prin scînteie electrică.
ELECTROBIOGENÉZĂ s.f. (<fr. *électrobiogenèse*) Proprietate a organismelor vii de a produce electricitate, care stă la baza explorării electrice a organismelor prin electroencefalografie, electromiografie etc.
ELECTROBIOLOGÍE s.f. (<fr. *électrobiologie*) Studiul formării şi efectelor electricităţii în organismele vii.
ELECTROCALÓRIC, -Ă adj. (<fr. *électrocalorique*) Referitor la căldura dezvoltată sau absorbită în conductoare prin trecerea curentului electric.
ELECTROCAPILARITÁTE s.f. (<fr. *électrocapillarité*) (FIZ.) Modificarea tensiunii la suprafaţa de separare a două fluide prin aplicarea unei diferenţe de potenţial între acestea.
ELECTROCÁR s.n. (<*electro-+ car*, după germ. *Elektrokarren*) Cărucior acţionat de un motor electric alimentat de la o baterie de acumulatoare proprie, folosit pentru transportul de materiale pe distanţe scurte, în ateliere, depozite, gări etc.
ELECTROCARDIOGRÁF s.n. (<fr. *électrocardiographe*, germ. *Elektrokardiograph*) Aparat cu ajutorul căruia se execută electrocardiogramele.
ELECTROCARDIOGRAFÍE s.f. (<fr. *électrocardiographie*) Metodă de investigaţie a modului de funcţionare a inimii prin înregistrarea grafică a activităţii electrice a muşchiului cardiac.
ELECTROCARDIOGRÁMĂ s.f. (<fr. *électrocardiogramme*) Înregistrare grafică (pe o bandă de hîrtie special marcată) a activităţii electrice a muşchiului cardiac.
ELECTROCARDIOSCÓP s.n. (<fr. *électrocardioscope*) Aparat care permite proiectarea electrocardiogramei pe un ecran.
ELECTROCÁSNIC, -Ă adj. (<*electro-+casnic*) (Despre aparate) Care este folosit în gospodărie şi este acţionat electric.
ELECTROCAUTÉR s.n. (<fr. *électrocautère*) Instrument pentru electrocauterizare, compus dintr-o tijă metalică prevăzută la o extremitate cu un fir de platină, adus la incandescenţă cu ajutorul curentului electric.
ELECTROCAUTERIZÁ vb. I tranz. (<fr. *électrocauteriser*) A cauteriza (un ţesut) cu ajutorul electrocauterului.
ELECTROCERÁMICĂ s.f. (<fr. *électrocéramique*) Ramură a ceramicii care studiază tehnologia fabricării, utilizarea şi cercetarea proprietăţilor materialelor ceramice folosite în electrotehnică.
ELECTROCHIMÍE s.f. (<fr. *électrochimie*) Ramură a chimiei fizice care studiază procesele chimice produse sub acţiunea cîmpului electric, precum şi fenomenele electrice produse de procesele chimice.
ELECTROCINÉTICĂ s.f. (<fr. *électrocinétique*) Ramură a fizicii care studiază stările şi fenomenele produse de sarcinile electrice aflate în mişcare.
ELECTROCOAGULÁ vb. I tranz. (<fr. *électrocoaguler*) A efectua o electrocoagulare.
ELECTROCOAGULÁRE s.f. (<*electrocoagula*) (MED.) Distrugere prin coagulare a unor ţesuturi patologice cu ajutorul curentului electric alternativ de înaltă frecvenţă.
ELECTROCONDUCTÓR, -OÁRE adj. (<*electro-+conductor*) (Despre corpuri sau materiale) Care prezintă conductibilitate electrică.
ELECTROCORTICOGRAFÍE s.f. (<fr. *électrocorticographie*) Tehnică de studiere a activităţii electrice a scoarţei cerebrale, care constă în înregistrarea grafică a activităţii electrice a creierului prin electrozi aplicaţi pe suprafaţa acestuia.
ELECTROCUTÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *électrocuter*) (Despre un organism viu) A (se) supune trecerii unui curent electric, fenomenul putîndu-se solda cu producerea unui traumatism sau cu moartea.
ELECTRÓD s.m. (<fr. *électrode*) Conductor metalic sau de cărbune prin care electronii intră sau ies într-un sau dintr-un mediu cu o conductibilitate electrică mai mică (ex. *gazul dintr-un tub electronic sau o soluţie de electrolit*). ◇ *Electrod de sudură* = segment special de metal care face contactul dintre sursa de curent şi piesă, topindu-se sub acţiunea arcului electric.
ELECTRODIALÍZĂ s.f. (<fr. *électrodyalise*) Proces de dializă produs sub acţiunea unei diferenţe de potenţial electric, electrozii fiind aşezaţi de o parte şi de cealaltă a membranei dializante. Este utilizată la purificarea apei, impregnarea stofelor, la tăbăcirea pieilor.
ELECTRODINÁMIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *électrodynamique*) **1.** Adj. Referitor la stările şi la fenomenele legate de prezenţa cîmpului electromagnetic variabil în timp; referitor la acţiunile care se exercită între conductoarele parcurse de curenţii electrici; care aparţine acestor stări, fenomene şi acţiuni. ◆ (Despre instrumente de măsurat, relee etc.) Bazat pe interacţiunea dintre două bobine parcurse de curent electric. **2.** S. f. Ramură a fizicii care studiază proprietăţile electrice şi magnetice ale materiei. ◇ *Electrodinamică cuantică* = teoria interacţiunilor electromagnetice dintre particulele elementare electrizate.
ELECTROENCEFALOGRAFÍE s.f. (<fr. *électroencéphalographie*) Tehnică de înregistrare a activităţii bioelectrice a creierului prin intermediul unor electrozi aplicaţi pe tegumentele capului, folosită în neurofiziologie şi în diagnosticarea unor boli nervoase.
ELECTROENCEFALOGRÁMĂ s.f. (<fr. *électroencéphalogramme*) Diagrama activităţii electrice a creierului obţinută prin encefalografie.
ELECTROFIZIOLOGÍE s.f. (<fr. *électrophisiologie*) Ramură a fiziologiei care se ocupă cu studiul manifestărilor electrice (biocurenţi) ale activităţii organelor şi ţesuturilor (muşchi, inimă, ţesut nervos etc.).
ELECTROFÓR s.n. (<fr. *électrophore*) Dispozitiv pentru experienţe de laborator, alcătuit dintr-un disc dielectric electrizat prin frecare şi un disc metalic care poate fi electrizat prin influenţă de primul disc.
ELECTROFORÉTIC, -Ă adj. (<fr. *électrophorétique*) (FIZ.) Referitor la transmisia particulelor în medii lichide sub influenţa unui cîmp electric.
ELECTROFORÉZĂ s.f. (<fr. *électrophorèse*) **1.** (FIZ.) Deplasare spre electrozi a particulelor dintr-o soluţie coloidală sub acţiunea cîmpului electric. **2.** (MED.) Analiză a lichidelor biologice (ser sangvin, urină etc.) prin electroforeză.
ELECTROGÉN, -Ă adj. (<fr. *électrogène*) Care produce energie electrică prin transformarea altor forme de energie. ◇ *Grup electrogen* = ansamblu format dintr-un motor şi unul sau mai multe generatoare electrice.
ELECTROGRAVIMETRÍE s.f. (<fr. *électrogravimétrie*) Metodă electrochimică de analiză cantitativă, care se bazează pe depunerea prin electroliză a metalului la catod şi pe cîntărirea catodului înainte şi după electroliză.
ELECTROLÍT s.m. (<fr. *électrolyte*) Compus chimic care, în soluţie sau în topitură, se disociază în ioni şi care conduce curentul electric prin transportul acestor ioni.
ELECTROLÍTIC, -Ă adj. (<fr. *électrolytique*) Care aparţine electrolizei, privitor la electroliză; produs prin electroliză; folosit la electroliză.
ELECTROLÍZĂ s.f. (<fr. *électrolyse*) Descompunere a unui electrolit cu ajutorul curentului electric, prin dirijarea ionilor electrolitului către electrozii de semn contrar. Este folosită în obţinerea unor produşi (clor, hidrogen, metale) sau în galvanoplastie şi galvanostegie.
ELECTROLIZÓR s.n. (<fr. *électrolyseur*) Aparat folosit pentru obţinerea produselor chimice pe cale electrolitică.
ELECTROLUMINESCÉNŢĂ s.f. (<fr. *électroluminescence*) Lumină produsă de o descărcare electrică în gaze.
ELECTROMAGNÉT s.m. (<germ. *Elektromagnet*) **1.** Corp feromagnetic, magnetizat temporar cu ajutorul unei înfăşurări parcurse de curenţi electrici. **2.** Aparat electric care conţine ca parte principală un electromagnet, folosit la producerea unor cîmpuri magnetice intense sau la excitarea de forţe sau de cupluri asupra unor corpuri feromagnetice, în diferite aplicaţii tehnice.
ELECTROMAGNÉTIC, -Ă adj. (<fr. *électromagnetique*) **1.** Referitor la legătura dintre electricitate şi magnetism, la interacţiunea dintre fenomenele electrice şi cele magnetice. ◇ *Cîmp electromagnetic* = formă a materiei rezultată din interacţiunea dintre un cîmp electric şi un cîmp magnetic, variabile în timp, şi care se propagă cu viteza luminii. **2.** (Despre instrumente de măsurat, relee etc.) Bazat pe acţiunea unui electromagnet asupra unei piese feromagnetice.
ELECTROMAGNETÍSM s.n. (<fr. *électromagnétisme*) Ramură a fizicii care studiază cîmpul magnetic produs de sarcinile electrice în mişcare, acţiunea cîmpului magnetic asupra curentului electric, fenomenul inducţiei electromagnetice, undele electromagnetice etc.
ELECTROMECÁNIC, -Ă adj. (<fr. *électromécanique*) Care se referă la un dispozitiv mecanic comandat electric. ◆ Care se referă la aplicaţiile combinate ale mecanicii şi electrotehnicii.
ELECTROMETALURGÍE s.f. (<fr. *électrométallurgie*) Ramură a metalurgiei care foloseşte pentru elaborarea şi rafinarea metalelor şi aliajelor procedee electrolitice sau electrotermice.
ELECTROMETRÍE s.f. (<fr. *électrométrie*) Metodă de analiză chimică cantitativă care foloseşte ca indicator al sfîrşitului reacţiei

variaţia potenţialului electric al unui electrod cufundat în soluţia de analizat.

ELECTROMÉTRU s.n. (<fr. *électromètre*) Instrument electrostatic pentru măsurarea diferenţelor mici de potenţial electric.

ELECTROMIOGRÁF s.n. (<fr. *électromyographe*) Aparat cu ajutorul căruia se face înregistrarea electrică a activităţii musculare.

ELECTROMIOGRAFÍE s.f. (<fr. *électromyographie*) Procedeu de înregistrare a contracţiilor muşchilor scheletici cu ajutorul electromiografului, în scopul diagnosticării unor afecţiuni musculare.

ELECTROMOTÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *électromoteur*) **1.** Adj. Care dezvoltă electricitate sub influenţa unei acţiuni mecanice sau chimice. ◇ *Tensiune* (sau *forţă*) *electromotoare* = tensiunea electrică la bornele unui generator cînd circuitul exterior este deschis. **2.** S. n. Motor electric.

ELECTRÓN s.m. (<fr. *électron*; cf. gr. *elektron* "chihlimbar") Particulă elementară care intră în alcătuirea atomilor tuturor substanţelor; are masa de repaus de $9{,}109 \times 10^{-31}$ kg, dimensiunile sub 10^{-13} m şi sarcina electrică negativă de $1{,}602 \times 10^{-19}$ C. A fost descoperit de J.J.Thomson în 1897.

ELECTRONARCÓZĂ s.f. (<fr. *électronarcose*) Narcoză produsă prin acţiunea curentului electric asupra creierului.

ELECTRONEGATÍV, -Ă adj. (<fr. *électronégatif*) (Despre unele elemente chimice) Ai cărui atomi captează cu uşurinţă electroni, transformîndu-se în ioni negativi. Elementele situate în partea din dreapta a sistemului periodic al elementelor sînt electronegative (ex. *halogenii, oxigenul, sulful* etc.).

ELECTRÓNIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *électronique*) **1.** Adj. Care aparţine electronilor sau electronicii, privitor la electroni sau la electronică, bazat pe electroni sau pe electronică. ◇ *Circuit electronic* = circuit electric care conţine elemente neliniare (ex. *tuburi electronice; dispozitive semiconductoare*). *Muzică electronică* = muzică realizată, compusă, executată de aparate electronice (instrumente, magnetofoane, sintetizatoare, calculatoare etc.). **2.** S.f. Ramură a ştiinţei care se ocupă cu studiul fenomenelor legate de mişcarea electronilor şi a ionilor în corpuri sau în cîmpuri electrice şi magnetice. **3.** Ramură a tehnicii care se ocupă cu tehnologia construcţiei, studiul dispozitivelor şi aparatelor care funcţionează pe baza fenomenelor electronice; aceste dispozitive dau posibilitatea amplificării unor semnale electrice slabe, comandării automate a unor procese, acumulării şi transmiterii informaţiei. ◆ Ramură a industriei electrotehnice care se ocupă cu producerea dispozitivelor electronice.

ELECTRONÍST, -Ă s.m. şi f. (<*electronică*) Specialist în electronică.

ELECTRONOMICROSCOPÍE s.f. (<fr. *électronomicroscopie*) Metodă de studiere a preparatelor histologice cu ajutorul microscopului electronic.

ELECTRON-VÓLT s. m. (<fr. *électronvolt*) Unitate de măsură a energiei (simbol eV), egală cu energia dobîndită de un electron care este accelerat la o diferenţă de potenţial de un volt ($1 \text{ eV} = 1{,}602 \times 10^{-19}$ J).

ELECTROÓPTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *électro-optique*) **1.** Adj. (Despre dispozitive) Care cuprinde o parte electrică şi o parte optică. **2.** S.f. Capitol al opticii care studiază influenţa cîmpului electric asupra proprietăţilor optice ale substanţelor.

ELECTROOSMÓZĂ s.f. (<fr. *électro-osmose*) (FIZ.) Trecere a unui lichid printr-o membrană poroasă sub acţiunea unei diferenţe de potenţial electric aplicată pe cele două feţe ale membranei.

ELECTROPLASMOLÍZĂ s.f. (<fr. *électroplasmolyse*) Procedeu de tratare cu un curent electric a unor materii prime din industria zahărului, a sucurilor, cu scopul de a facilita eliberarea sucului.

ELECTROPOZITÍV, -Ă adj. (<fr. *électropositif*) (Despre unele elemente chimice) Ai cărui atomi cedează cu uşurinţă electroni, transformîndu-se în ioni pozitivi. Elementele aşezate în partea stîngă a sistemului periodic al elementelor sînt electropozitive (ex. *sodiul, potasiul*).

ELECTROPUNCTÚRĂ s.f. (<fr. *électropuncture*) Metodă de tratament constînd în acţionarea asupra unor puncte afectate cu un ac-electrod care introduce curent electric.

ELECTROSCÓP s.n. (<fr. *électroscope*) Instrument cu ajutorul căruia poate fi pusă în evidenţă existenţa şi semnul sarcinilor electrice mici.

ELECTROSÓMN s.n. (<*electro-*+*somn*) (MED.) Somn artificial provocat cu ajutorul unor impulsuri electrice de mică intensitate, în scop terapeutic.

ELECTROSTÁTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *électrostatique*) **1.** Adj. Referitor la sarcinile electrice aflate în repaus. ◇ *Maşină electrostatică* = generator electric care funcţionează pe baza fenomenului de electrizare. ◆ (Despre instrumente de măsurat) Bazat pe interacţiunea dintre două conductoare supuse unei diferenţe de potenţial. **2.** S.f. Capitol al electricităţii care studiază interacţiunile dintre sarcinile electrice aflate în repaus.

ELECTROSTRICŢIÚNE s.f. (<fr. *électrostriction*) Variaţie a dimensiunilor unui material dielectric sub acţiunea cîmpului electric.

ELECTROŞÓC s.n. (<fr. *électrochoc*) (MED.) Metodă de tratament care constă în trecerea curentului electric prin creier, determinînd pierderea cunoştinţei, convulsii generalizate şi modificări intense ale funcţiunilor vegetative, folosită în anumite boli psihice (ex. *melancolia*).

ELECTROTÉHNIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *électrotechnique*) **1.** S.f. Ramură a ştiinţei care studiază fenomenele electrice şi magnetice din punctul de vedere al aplicaţiilor lor în tehnică. ◆ Ramură a tehnicii care are ca obiect studierea aplicaţiilor tehnice ale fenomenelor electrice şi magnetice, precum şi proiectarea, construcţia şi exploatarea utilajului respectiv. **2.** Adj. Care aparţine electrotehnicii, privitor la electrotehnică.

ELECTROTERAPÍE s.f. (<fr. *électrothérapie*) Metodă de tratament care foloseşte curenţii electrici ca agenţi terapeutici ai anumitor boli (ex. *reumatismul*).

ELECTROTERMÍE s.f. (<fr. *électrothermie*) Parte a electrotehnicii care se ocupă cu utilizarea energiei electromagnetice pentru obţinerea căldurii necesare unor operaţii tehnologice sau pentru încălzit.

ELECTROTIPÍE s.f. (<fr. *électrotypie*) Reproducere de gravuri cu ajutorul electrolizei.

ELECTROTÓNUS s.n. (<fr. *électrotonus*) (FIZIOL.) Modificarea excitabilităţii unui ţesut viu (de obicei nerv sau muşchi) în cursul trecerii prin ţesutul respectiv a unui curent electric continuu.

ELECTROVALÉNŢĂ s.f. (<fr. *électrovalence*) Legătură chimică stabilită între ioni cu sarcini electrice de semn contrar datorită forţelor de atracţie dintre aceştia (ex. *legătură ionică; legătură heteropolară*).

ELÉCTRUM s.n. (<lat. *electrum*, fr. *électrum*) Aliaj natural de aur şi argint (15-50 %).

ELEFÁNT s.m. (<fr. *éléphant*, lat. *elephantus*; cf.gr. *elephas*) Numele a două animale mamifere, din ordinul proboscidienilor, cele mai mari mamifere terestre actuale, cu nasul transformat în trompă mobilă şi cu colţi lungi (*Loxodonta africana* şi *Elephas maximus*). Elefantul african ajunge pînă la 4 m înălţime şi 7 t greutate. ◆ *Elefant de mare* = mamifer carnivor din ordinul pinipedelor, care prezintă o proeminenţă pe maxilarul superior şi care trăieşte în mările polare ale Oceanului Pacific; focă cu trompă.

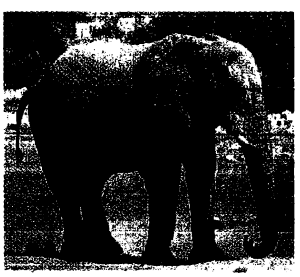

elefant

ELEFANTIÁZIS s.n. (<fr. *élephantiasis*, lat. *elephantiasis* "leprā") Boală care constă în apariţia unui edem voluminos cronic, dur, al pielii şi al ţesuturilor subcutanate, în urma infectării cu unele specii de filarii care se formează cel mai frecvent la nivelul extremităţilor sau al organelor genitale; filarioză.

ELEGÁNT, -Ă adj. (<fr. *élégant*, lat. *elegans, -ntis*) Care se distinge prin eleganţă. ◆ Care este îmbrăcat cu gust. ◆ (Despre îmbrăcăminte) Croită cu gust; frumoasă ca linie şi potrivită corpului pe care îl îmbracă.

ELEGÁNŢĂ s.f. (<fr. *élégance*, lat. *elegantia*) Distincţie, graţie în atitudine, în maniere; rafinament, distincţie, armonie în felul de a se îmbrăca, în croiala hainelor. ◆ Distincţie în limbaj, în stil etc.

ELEGIÁC, -Ă adj. (<fr. *élégiaque*, lat. *elegiacus*) **1.** Cu caracter de elegie; trist, jalnic, nostalgic. ◇ *Versuri elegiace* = distihuri în care alternează hexametrul cu pentametrul. **2.** (Despre poeţi) Care compune elegii sau opere cu caracter de elegie.

ELEGÍE s.f. (<fr. *élégie*, lat. *elegia*; cf. gr. *elegeia* "cîntec trist") **1.** Specie a poeziei lirice, caracterizată prin exprimarea unui sentiment de tristeţe, regret, durere, melancolie, scrisă, în general, în versuri elegiace, cu tematică foarte diferită (de la plîngerea funebră, la erotică şi filozofie). A fost practicată din anti-

chitate pînă în contemporaneitate (Ovidiu, Ronsard, Young, Goethe, Musset, Byron, Gr. Alexandrescu, Eminescu, Bacovia, Blaga etc.). **2.** Compoziţie muzicală cu caracter melancolic, trist.

ELEMÉNT s.n., rar, s.m. (<lat. *elementum*, fr. *élément*) **1.** (În mitologie şi în filozofia antică) Substanţă sau principiu primordial care stă la baza alcătuirii lumii (cel mai des numite au fost aerul, apa, focul, pămîntul, eterul), fie singur, fie în combinaţie cu celelalte. ◆ (La pl.) Fenomene, forţe ale naturii. ◆ Mediul natural al unei fiinţe. ◆ Fig. Loc, situaţie în care cineva se simte bine. **2.** Parte componentă a unui întreg (ansamblu tehnic, grup social etc.). ◆ S.m. Spec. Fiecare dintre piesele componente ale unui calorifer sau radiator. **3.** (CHIM.) Substanţă simplă, pură chimic, formată din atomi identici, caracterizaţi prin număr atomic şi masă atomică. Se cunosc 106 elemente. ◇ *Elemente artificiale* = elemente care se obţin prin sinteză nucleară. *Elemente radioactive* = elemente care au proprietatea de a emite spontan particule α şi β, radiaţii γ sau x. Dintre acestea, 11 sînt transuraniene. **4.** (MAT.) Obiect matematic (număr, punct, figură geometrică etc.) care, împreună cu altele, formează o mulţime. **5.** (FIZ.) *Element de circuit* = porţiune de circuit electric cu două sau mai multe borne, care constituie un ansamblu unitar, indivizibil (ex. *rezistorul, bobina electrică, condensatorul* etc.). *Element galvanic* = pilă electrochimică. **6.** (La pl.) Principii de bază, noţiuni fundamentale (ale unei discipline, teorii etc.).

ELEMENTÁR, -Ă adj. (<fr. *élémentaire*, lat. *elementarius*) **1.** De bază, esenţial, fundamental. ◆ (Despre cărţi, manuale etc.) Care cuprinde principiile de bază ale unei discipline. **2.** Simplu, uşor, necomplicat. **3.** Care ţine de natură şi de fenomenele ei. **4.** Care aparţine unui stadiu inferior de dezvoltare; primitiv.

ELÉN, -Ă (ELÍN, -Ă) s.m. şi f., adj. (<ngr. *Ellin*, lat. *Hellens*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie a Greciei antice; (la sg.) persoană care făcea parte din populaţia de bază a Greciei antice sau era originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Greciei (antice) sau populaţiei ei, referitor la Grecia (antică) sau la populaţia ei. ◆ (Substantivat, f.; în forma *elina*) Limba greacă veche.

ELÉNCHOS s.n. (cf.gr. *elenchos*, lat. *elenchus* "index") (În filozofia scolastică) Chestiune în discuţie. ◆ Raţionament contradictoriu.

ELENÍSM s.n. (<fr. *hellénisme*) **1.** Ansamblu al culturii şi civilizaţiei Greciei antice şi al fenomenelor generate în alte spaţii de influenţă greacă. ◆ Expresie particulară a limbii greceşti. **2.** Perioadă din istoria popoarelor din bazinul Mării Mediterane (sec. 4-1 î. Hr.), caracterizată printr-o fertilă interferenţă între cultura greacă şi elemente ale unor culturi orientale; epoca elenistică.

ELENÍSTIC, -Ă adj. (<fr. *hellénistique*) Care aparţine elenismului, privitor la elenism. ◇ *Epoca elenistică* = perioadă din istoria şi civilizaţia Greciei şi a Orientului Apropiat şi Mijlociu cuprinsă între anii 323 î. Hr. (moartea lui Alexandru Macedon) şi 30 î. Hr. (cucerirea Egiptului de către romani). *Cultura elenistică* = cultură dezvoltată în această perioadă în cîteva centre din bazinul estic al Mării Mediterane (Atena, Alexandria, Pergam, Rodos etc.), prin suprapunerea peste clasicismul grec a unor elemente orientale. Astfel s-a dezvoltat o arhitectură orientată spre grandios şi spre organizarea armonioasă a spaţiilor urbane, o sculptură perfecţionată şi variată tematic (din care s-au păstrat opere celebre precum *Venus din Milo*, *Laocoon* etc.). Din pictură au rămas doar fragmente de mozaic şi frescă. *Filozofia elenistică* este reprezentată de cîteva şcoli foarte importante: epicureismul, stoicismul, scepticismul, platonismul, şcoala peripatetică. Acestei perioade îi aparţine şi alexandrinismul, cu toate aspectele sale deosebit de importante: literar, filozofic, medical, ştiinţific, la care se adaugă înfiinţarea unor mari muzee şi biblioteci.

ELERÓN s.n. (<fr. *aileron*) **1.** Fiecare dintre aripioarele cîrmei transversale a unui avion, montate pe marginea posterioară a aripilor. **2.** Aripioară.

ELÉV, -Ă s.m. şi f. (<fr. *élève*) **1.** Cel care învaţă într-o şcoală sau care este instruit de cineva; şcolar. **2.** Discipol, adept, urmaş, învăţăcel al unui maestru, al unei şcoli literare, al unei doctrine etc.

ELEVÁT, -Ă adj. (<fr. *élevé*) (Despre oameni) Superior, cu un spirit ales, cultivat; nobil. ◆ (Despre stil, limbaj etc.) De înaltă calitate, rafinat, de o aleasă ţinută.

ELEVATÓR s.n. (<fr. *élévateur*, germ. *Elevator*) **1.** Utilaj pentru transportul materialelor pe direcţie verticală şi pe distanţe relativ mici. **2.** Încărcător. **3.** Unealtă cu care se prind şi se manevrează prăjinile de foraj, burlanele etc. în exploatările petroliere sau în lucrările de exploatare. **4.** (MED.) Instrument pentru îndepărtarea din ţesuturi a unor elemente dure.

ELEVÁŢIE s.f. (<fr. *élévation*, lat. *elevatio, -onis*) **1.** Înălţime, grandoare morală, spirituală, estetică. **2.** Reprezentare grafică, la o scară dată, care redă feţele verticale exterioare ale unei construcţii, maşini etc. **3.** Parte a unui zid, a unei pile sau a unei culee de pod, situată deasupra terenului.

ELEVÉZĂ s.f. (<fr. *éleveuse*) (ZOOT.) Aparat metalic folosit pentru creşterea artificială, în condiţii vitale optime, a puilor şi a bobocilor.

ELF s.m. (<fr. *elfe*, germ. *Elf*) (În mitologia scandinavă) Geniu sau divinitate a vîntului, a apei, a focului, imaginată (adesea) ca un pitic (bun sau rău).

ELIBERÁ vb. I tranz. (<lat. *eliberare*) **1.** A pune în libertate; a dezrobi, a descătuşa. ◆ A scoate dintr-o funcţie. ◆ Refl. A-şi cîştiga independenţa; a scăpa de ceva rău, neplăcut; a se emancipa. ◆ Refl. (Despre militari) A fi lăsat la vatră. ◆ Refl. (Despre atomi) A se desprinde dintr-o moleculă, rămînînd în stare liberă. **2.** A goli, a evacua. **3.** A emite (şi a preda) un act, un document. ◆ A preda o marfă.

ELÍCE s.f. (<fr. *hélice*; cf. gr. *helix* "spirală") **1.** (MAT.) Curbă care taie sub un unghi constant generatoarele unui cilindru sau ale unui con. **2.** (TEHN.) Organ de maşină rotativ, format din două sau din mai multe pale dispuse simetric pe un butuc, folosit pentru propulsarea avioanelor şi a navelor, pentru antrenarea unui rotor în mişcare de rotaţie, utilizînd energia cinetică a unui fluid (ex. *elicea unei turbine hidraulice*) sau pentru deplasarea unui fluid (ex. *elicea unui ventilator*).

ELICITÁTE s.f. (FIZ.) Caracteristică a particulelor elementare, legată de orientarea impulsului propriu de rotire în raport cu direcţia de deplasare.

ELICOÍD s.n. (<fr. *hélicoïde*) (MAT.) Suprafaţă generată de o curbă supusă unei mişcări elicoidale.

ELICOIDÁL, -Ă adj. (<fr. *hélicoïdal*) În formă de elice.

ELICOPTÉR (HELICOPTÉR) s.n. (<fr. *hélicoptère*; cf. gr. *helix* "spirală" + *pteron* "aripă") Aparat de zbor cu motor, susţinut şi tractat de o mare elice orizontală şi de o elice verticală mai mică, care poate decola şi ateriza vertical şi se poate deplasa sau poate rămîne suspendat în aer.

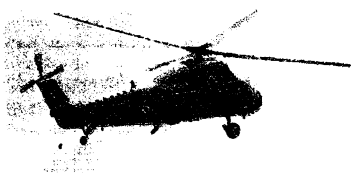

elicopter

ELICOSTÁT s.n. (<fr. *helicostat*) Aparat de zburat prevăzut cu o elice de susţinere şi completat printr-un mic balon.

ELIDÁ vb. I tranz. (<fr. *élider*, lat. *elidere*) (LINGV.) A face o eliziune.

ELIGÍBIL, -Ă adj. (<fr. *éligible*, lat. *eligibilis*) Care poate fi ales într-o funcţie sau într-un organ reprezentativ.

ELIGIBILITÁTE s.f. (<fr. *éligibilité*) **1.** Caracterul a ceea ce este constituit în urma unor alegeri. **2.** Drept de a fi ales în anumite funcţii sau într-un organ reprezentativ.

ELIMINÁ vb. I tranz. (<fr. *éliminer*, lat. *eliminare*) A scoate, a înlătura, a îndepărta, a exclude; spec. a da afară din şcoală.

ELIMINÁRE s.f. (<*elimina*) Acţiunea de a elimina şi rezultatul ei. ◇ (INFORM.) *Eliminare Gauss* = cea mai cunoscută metodă de rezolvare directă a unui sistem de ecuaţii liniare.

ELIMINATÓRIU, -IE adj. (<fr. *eliminatoire*) Care elimină, care atrage eliminarea dintr-un examen, dintr-un concurs etc. (ex. *probă eliminatorie*).

ELINVÁR s.n. (<fr. *élinvar*) Oţel bogat aliat cu nichel (c. 35 %), cu crom (c. 10 %) şi uneori cu mangan şi wolfram, avînd elasticitate constantă la temperatura de lucru, folosit în

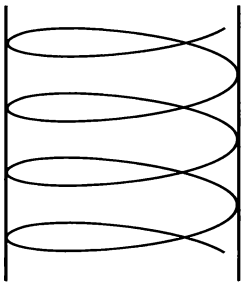

elice (1)

construcţia unor instrumente de măsurat de precizie.

ELIPÓRT s.n. (<fr. *héliport*) Aeroport de dimensiuni reduse, construit în special pentru elicoptere.

ELÍPSĂ s.f. (<fr. *ellipse*; cf. gr. *elleipsis* "lipsă") **1.** (MAT.) Curbă plană închisă pentru care suma distanţelor oricărui punct al său la două puncte fixe (numite focare) este constantă. **2.** Omisiune din scriere sau din vorbire a unor cuvinte subînţelese. ◆ Figură de stil constînd în omiterea unor cuvinte (subînţelese), fără ca sensul comunicării să sufere, cu scopul realizării unei exprimări mai concentrate, mai dinamice.

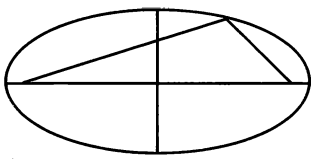

elipsă (1)

ELIPSOGRÁF s.n. (<fr. *ellipsographe*) Instrument pentru desenarea elipselor.

ELIPSOÍD s.n. (<fr. *ellipsoïde*) Suprafaţă închisă ale cărei secţiuni plane sînt elipse şi care are trei planuri de simetrie, perpendiculare două cîte două. ◇ *Elipsoid de revoluţie* (sau *de rotaţie*) = elipsoid obţinut prin rotirea unei elipse în jurul uneia dintre axele sale. (ASTR.) *Elipsoid de referinţă* = elipsoid de revoluţie convenţional, foarte apropiat de geoid ca formă şi ca dimensiuni; serveşte drept suprafaţă de referinţă pentru lucrările de nivelment.

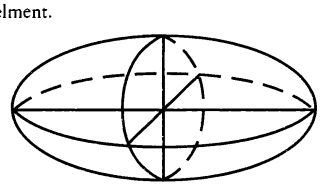

elipsoid

ELÍPTIC, -Ă adj. (<fr. *elliptique*) **1.** (Despre figuri geometrice) În formă de elipsă. **2.** Care conţine o elipsă (în exprimare).

ELISABETÁN, -Ă adj. (<fr. *élisabéthain*; cf.n.pr. *Elizabeth*, regină a Marii Britanii) Din timpul reginei Elisabeta I (1558-1603); caracteristic, specific acestei epoci din istoria Angliei. ◇ *Stil elisabetan* = stil al Renaşterii engleze din această perioadă, caracterizată printr-o mare înflorire a artelor, prin asimilarea unor elemente continentale. În arhitectură au fost create construcţii impunătoare, simetrice, bogat ornamentate (*Longleat House*, *Wollaton House* etc.). În pictură, au fost cultivate portretul şi miniatura. Era preferată mobila masivă, luxoasă, excesiv ornamentată. O deosebită dezvoltare au avut poezia şi dramaturgia. *Teatru elisabetan* = ansamblu de opere dramatice de o deosebită vigoare şi valoare, de o mare bogăţie şi varietate (create în timpul domniei reginei Elisabeta I). Principalii autori elisabetani sînt: Marlowe, Ben Jonson, Shakespeare.

ELÍTĂ s.f. (<fr. *élite*; cf. lat. *eligere* "a alege") **1.** Ceea ce este mai ales, mai valoros. ◇ Loc. adj. *De elită* = ales, deosebit, distins. **2.** Parte restrînsă a unei naţiuni sau societăţi, considerată superioară şi capabilă să conducă sau să orienteze comunitatea respectivă. ◇ *Teoria elitelor* = teorie care susţine că sarcina de conducere a activităţilor sociale trebuie să revină persoanelor superior dotate, care alcătuiesc grupuri restrînse. Principalii teoreticieni sînt V.Pareto, Ch.W.Mills ş.a.

ELITÍSM s.n. (<fr. *élitisme*, engl. *elitism*) Concepţie care susţine rolul determinant al elitei în viaţa socială; teorie a elitelor.

ELÍTRĂ s.f. (<fr. *élitre*; cf. gr. *elytron* "înveliş") Fiecare dintre cele două aripi anterioare (acoperitoare) ale insectelor coleoptere care sînt scorţoase, fiind impregnate cu chitină.

ELIXÍR s.n. (<fr. *élixir*; cf. ar. *al iksir* "medicament") **1.** Băutură cu proprietăţi miraculoase pe care încercau s-o prepare alchimiştii, cu scopul de a obţine viaţa veşnică; p.ext. băutură scumpă, aleasă. **2.** (FARM.) Extract alcoolic de uleiuri volatile, utilizat în terapeutică.

ELIZÉU s.n. (<fr. *Élysée*; cf.gr. *Elysion*) Grădină fabuloasă în care, potrivit mitologiei greco-latine, migrau sufletele celor virtuoşi; rai. ◇ (Adjectival) *Cîmpiile elizee*.

ELIZIÚNE s.f. (<fr. *élision*, lat. *elisio, -onis*) Suprimare a vocalei finale a unui cuvînt, cînd următorul cuvînt începe tot cu o vocală.

ELOCÍNŢĂ s.f. (<lat. *eloquentia*) Elocvenţă.

ELOCUŢIÚNE s.f. (<lat. *elocutio, -onis*, fr. *élocution*) **1.** Parte a retoricii care se ocupă de însuşirile generale ale stilului şi de arta de a alege şi a aranja cuvintele într-un discurs. **2.** Manieră de exprimare (ex. *elocuţiune lentă; elocuţiune facilă* etc.).

ELOCVÉNT, -Ă adj. (<lat. *eloquens, -ntis*, fr. *éloquent*) Care vorbeşte frumos şi convingător. ◆ (Şi adverbial) Plin de conţinut, expresiv, grăitor, pe înţeles.

ELOCVÉNŢĂ s.f. (<lat. *eloquentia*, fr. *éloquence*) Talentul, arta de a vorbi frumos, de a emoţiona, de a convinge. ◆ Expresivitate, cursivitate, bogăţie de conţinut şi semnificaţii.

ELOGIÁ vb. I tranz. (<fr. *élogier*) A aduce elogii.

ELÓGIU s.n. (<it. *elogio*, fr. *éloge*) Discurs prin care este lăudat, preamărit cineva; panegiric. ◆ Laudă deosebită adusă cuiva.

ELONGĂŢIE s.f. (<fr. *élongation*, lat. *elongatio, -onis*) **1.** (MED.) Extensiune (şi leziune) accidentală sau terapeutică a unui ligament, muşchi sau nerv. **2.** (FIZ.) Valoare de moment a unei mărimi oscilatorii. **3.** (ASTR.) Distanţa unghiulară dintre Soare şi o planetă sau dintre o planetă şi un satelit al ei, în raport cu Pămîntul.

ELOXÁRE s.f. (după fr. *éloxage*) Procedeu electrochimic de realizare a unui strat de oxid pe suprafaţa pieselor de aluminiu în vederea protecţiei contra coroziunii.

ELUÁNT s.m. (<fr. *éluant*) (CHIM.) Solvent care serveşte la eluare; developant.

ELUÁRE s.f. (după fr. *éluer*) (CHIM.) Proces de dizolvare şi de separare a substanţelor dintr-o coloană cromatografică, fixate pe mediu absorbant, prin spălarea ei cu eluanţi.

ELUCIDÁ vb. I tranz. (<fr. *élucider*, lat. *elucidare*) A explica, a clarifica, a desluşi, a limpezi o problemă pînă atunci nelămurită, o situaţie confuză.

ELUCUBRĂŢIE s.f. (<fr. *élucubration*, lat. *elucubratio, -onis*) Combinaţie haotică de idei, elemente incoerente, absurde. ◆ Divagaţie deplasată.

ELUDÁ vb. I tranz. (<fr. *éluder*, lat. *eludere*) A ocoli, a evita, a ignora intenţionat.

ELUTRIÉRE s.f. (după fr. *élutriation*) Spălare (a unui material, a solului etc.).

ELUŢIÚNE s.f. (<fr. *élution*) (CHIM.) Eluare.

ELUVIÁL, -Ă adj. (<fr. *éluvial*) (Despre soluri) Care s-a diferenţiat prin eluvionare.

ELUVIONÁRE s.f. (după fr. *éluvionnement*) **1.** (GEOL.) Acţiunea de formare a eluviilor sau de ridicare a sărurilor şi a substanţelor din straturile inferioare ale unui sol către straturile lui superioare. **2.** (PEDOL.) Spălare spre adîncime a unor elemente componente din straturile superioare ale solului sub acţiunea apei de precipitaţii infiltrate în sol.

ELÚVIU s.n. (<fr. *éluvium*) Produse ale alterării exogene a rocilor, acumulate pe loc şi caracterizate prin lipsa stratificaţiei şi prin nesortarea materialului.

ELUVIÚNE s.f. (<fr. *éluvion*) Proces de formare a eluviilor; produse ale acestui proces.

ELVÉTIC, -Ă adj. (<fr. *helvétique*) Elveţian.

ELVEŢIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Elveţia*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Elveţia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Elveţiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Elveţiei sau elveţienilor, referitor la Elveţia sau la elveţieni.

ELVEŢIÁNCĂ s.f. (<*elveţian*) Femeie care face parte din populaţia de bază a Elveţiei sau este originară de acolo.

ELZEVÍR s.n. (<fr. *élzevir*) **1.** Volum imprimat sau publicat de unii dintre membrii vestitei familii de tipografi olandezi Elzévir. **2.** (TIPOGR.) Caracter de literă subţire, cu talpa triunghiulară.

EMACIÁ vb. I refl. (<fr. *émacier*, it. *emaciare*) A slăbi foarte tare.

EMACIÉRE s.f. (<*emacia*) Slăbire pronunţată care apare în faza finală a bolilor cronice.

EMAGRÁMĂ s.f. (<fr. *émagramme*) Diagramă aerologică.

EMÁIL s.n. (<fr. *émail*) **1.** Masă sticloasă obţinută prin topire sau prin sinterizarea unui amestec de cuarţ, feldspat, caolin etc. împreună cu oxizi metalici coloraţi, care se aplică pe suprafaţa unor obiecte metalice sau ceramice pentru a le proteja împotriva coroziunii, a le îmbunătăţi rezistenţa mecanică, a realiza izolarea lor electrică, în scop decorativ etc. **2.** Obiect emailat. **3.** Peliculă obţinută din lacuri pe bază de răşini conţinînd pigmenţi, care se aplică pe obiecte de lemn, de metal etc. şi care, după uscare, dă pelicule colorate dure şi lucioase. **4.** Substanţă albă şi lucioasă care acoperă coroana dinţilor.

E-mail s.n. (cuv. engl.) Poştă electronică.

EMAILÁ vb. I tranz. (<fr. *émailler*) A acoperi suprafaţa unui obiect cu email.

EMAILÁJ s.n. (<fr. *émaillage*) Emailare.

EMAILÁRE s.f. (<*emaila*) Smălţuire.

EMAILÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *émailleur*) Persoană specializată în lucrări de emailare.

EMÁLĂ s.f. (<tc. *hamalye*) (În ev.med.; în Moldova) Impozit în bani sau în natură ce se dădea pentru transportarea proviziilor necesare întreţinerii cetăţilor turceşti.

EMANÁ vb. I (<lat. *emanare*, fr. *émaner*) **1.** Tranz. şi intranz. A degaja, a răspîndi un miros, un gaz etc.; a ieşi din ... (răspîndindu-se în mediul înconjurător). **2.** Intranz. (Despre legi, hotărîri, acte etc.) A-şi avea originea, a proveni.

EMANATÍSM s.n. (<germ. *Emanatism*, fr. *émanatisme*) Doctrină religioasă filozofică de tendinţă panteistă, potrivit căreia lumea nu este rezultatul unui act de creaţie, ci s-ar fi născut din divinitate printr-un proces continuu de emanaţie.

EMANÁŢIE s.f. (<lat. *emanatio*, *-onis*, fr. *émanation*) **1.** Emitere, degajare dintr-un corp a unui miros, gaz, a unei călduri etc.; concr. ceea ce se degajă, se răspîndeşte. ◇ (GEOL.) *Emanaţie vulcanică* = a) emitere de produse gazoase legate de activitatea vulcanică; b) produs al activităţii vulcanice, constituit din dioxid de carbon, hidrogen, amoniac, hidrogen sulfurat, clor, azot, oxigen etc. ◆ (După dec. 1989; adesea cu sens ironic, depreciativ) Produs al Revoluţiei române din decembrie 1989 şi, prin extensie, orice produs al Puterii de după 1989. **2.** Gaz radioactiv obţinut prin dezintegrarea radioactivă a actiniului, radiului sau a toriului.

EMANAŢIONÍSM s.n. (<*emanaţie*) (FILOZ.) Emanatism.

EMANCIPÁ vb. I (<fr. *émanciper*, lat. *emancipare*) **1.** Tranz. A scoate un minor de sub o tutelă. **2.** Tranz. şi refl. A-(şi) cîştiga sau a face să-şi cîştige independenţa; a scoate sau a ieşi din starea de sclavie, de robie sau de iobăgie. **3.** Refl. A se elibera de constrîngeri, convenţii sociale etc.; p.ext. a-şi lua prea multe libertăţi în conduită (nepotrivite cu vîrsta).

EMANCIPÁRE s.f. (<*emancipa*) Acţiunea de a (se) emancipa şi rezultatul ei.

EMARGINÁT, -Ă. adj. (<fr. *émarginé*) (Despre frunze, petale etc.) Care este uşor crestat pe margini (şi la vîrf).

EMASCULÁ vb. I tranz. (<fr. *émasculer*) A castra. ◆Tranz. şi refl. A face să devină sau a deveni impotent.

EMBARGÓ s.n. (<fr. *embargo*) **1.** Interzicere de către un stat a exportului sau a importului de mărfuri, de capital într-o sau dintr-o ţară, ca sancţiune pentru încălcarea unor reguli sau principii de drept internaţional sau ca mijloc de presiune politică. **2.** Reţinere de către un stat a navelor comerciale sau a mărfurilor altui stat aflate pe teritoriul său (în condiţiile în care a survenit un conflict între statele respective).

EMBATÍC s.n. (<ngr. *embatikion*) Contract (de arendare) prin care proprietarul unui bun imobil (de obicei pămînt) ceda pe termen foarte lung (pînă la 99 de ani) dreptul de uzufruct, în schimbul unei redevenţe (anuale); plată care se dădea proprietarului pentru acest drept.

EMBATICÁR, -Ă s.m. şi f. (<*embatic*) (În trecut) Titularul dreptului de embatic.

EMBLEMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *emblématique*) Cu caracter de emblemă, care ţine de emblemă.

EMBLÉMĂ s.f. (<fr. *emblème*, lat. *emblema*; cf.gr. *emblema* "ceea ce este inserat undeva") Obiect, imagine reprezentînd o figură care poartă în mod convenţional un anumit înţeles şi care este, uneori, însoţită de o deviză. ◆ Simbol, figură alegorică reprezentînd o ţară, o colectivitate, un personaj, o corporaţie etc. ◆ Blazon. ◆ Spec. Marcă a unui meşter, a unei fabrici etc.

EMBOLECTOMÍE s.f. (<fr. *embolectomie*) Extirparea chirurgicală a unui embolus.

EMBOLÍE s.f. (<fr. *embolie*; cf.gr. *embole* "strîngere") Astuparea bruscă a unui vas sangvin cu un cheag de sînge, cu bule de aer, picături de grăsime, paraziţi etc., care poate duce la moarte.

EMBOLÍT s.n. (<germ. *Embolit*) Minereu bogat în argint care se găseşte în unele filoane hidrotermale.

EMBÓLUS s.n. (<fr., lat. *embolus*; cf.gr. *embolos* "cui") Formaţie străină obstruantă (ex. *cheag de sînge, celulă grasă, corp străin*) prezentă în sînge, care produce embolia.

EMBRIO- (<fr. *embryo-*; cf.gr. *embryon*) Element prim de compunere care are semnificaţia "referitor la embrion".

EMBRIOCARDÍE s.f. (<fr. *embriocardie*; cf. gr. *embryon* "embrion" + *kardia* "inimă") Ritm cardiac patologic, apărut în miocarditele grave, caracterizat prin accelerarea bătăilor inimii şi prin egalizarea pauzelor şi a tonalităţilor celor două zgomote ale ei; ritm fetal.

EMBRIOGENÉZĂ s.f. (<fr. *embryogenèse*) Proces de transformare succesivă a oului şi a embrionului pînă la ecloziune sau naştere; dezvoltarea embrionară.

EMBRIOGENÍE s.f. (<fr. *embriogénie*; cf.gr. *embryon* "embrion" + *gennan* "a naşte") Embriogeneză.

EMBRIOGRAFÍE s.f. (<fr. *embryographie*) Parte a embriologiei care se ocupă cu descrierea embrionului.

EMBRIOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *embryologue*) Specialist în embriologie.

EMBRIOLOGÍE s.f. (<fr. *embryologie*) Parte a biologiei care se ocupă cu studiul embrionului în toate fazele dezvoltării lui, de la formarea celulei-ou pînă la ecloziune sau naştere.

EMBRIÓN s.m. (<ngr. *emvrion*, fr. *embryon*, lat. *embryo*, *-onis*, it. *embrione*; cf.gr. *embryon*) **1.** Nume dat oricărui organism din momentul fecundării ovulului pînă în momentul cînd toate organele sînt deplin formate şi organismul este capabil de viaţă independentă. ◆ Germen al unei plante, existent în sămînţa din care planta va lua naştere prin germinaţie. **2.** Fig. Început al unui lucru, al unei acţiuni etc.; prima fază a dezvoltării unui proces.

EMBRIONÁR, -Ă adj. (<fr. *embryonnaire*) **1.** Al embrionului, referitor la embrion; ca un embrion. ◇ *Dezvoltare embrionară* = embriogeneză. **2.** Fig. Abia născut, abia ivit, în germene; la începutul existenţei, al dezvoltării.

EMBRIOTOMÍE s.f. (<fr. *embryotomie*; cf.gr. *embryon* "embrion" + *tome* "tăiere") Tăiere a fetusului mort în interiorul uterului mamei, cînd nu este posibilă o naştere normală.

EMBÚ s.n. (<fr. *embu*) Ton întunecat, culoare mohorîtă a unui tablou.

ÉMDEN subst. Rasă de gîşte de culoare albă, în greutate medie de 7-10 kg şi care poate ajunge pînă la 15 kg.

EMECTÁR s.n. (<tc. *emektar*) Veteran care se afla în serviciul Porţii.

EMENAGÓG, -Ă adj., s.n. (<fr. *emménagogue*) (Medicament, substanţă) care provoacă menstruaţia.

EMENDÁ vb. I. tranz. (<lat. *emendare*, fr. *émender*) A corecta, a îmbunătăţi, a completa.

EMENDANDA subst. (cuv. lat.) Corecturi (tipografice) la un text.

EMÉRGE vb. III intranz. (<lat. *emergere*, fr. *émerger*) (Despre radiaţii, corpuri etc.) A ieşi dintr-un mediu după ce l-a traversat.

EMERGÉNT, -Ă adj. (<fr. *emergent*, lat. *emergens*, *-ntis*) (Despre radiaţii, corpuri etc.) Care iese dintr-un mediu, după ce l-a traversat.

EMERGÉNŢĂ s.f. (<fr. *émergence*; cf. it. *emergenza*) **1.** Ieşire a razelor luminoase, corpusculare etc. dintr-un mediu, după ce l-a traversat. **2.** Formă a schimbării conceptuale ca naştere efectivă a ceva nou, a ceva ce nu a existat în acest fel pînă atunci.

EMERÍ s.n. (<fr. *émeri*) Şmirghel.

EMERÍT, -Ă adj. (<fr. *émérite*, lat. *emeritus*) Care, printr-o practică îndelungată, a dobîndit o competenţă, o obişnuinţă remarcabilă. ◇ *Artist* (sau *profesor*, *medic* etc.) *emerit* = calificativ cuprins în titlul de onoare ce se acorda în România socialistă unor personalităţi din diferite domenii, pentru merite deosebite în activitatea lor.

EMERSIÚNE s.f. (<fr. *émersion*, lat. *emersio*, *-onis*) **1.** Ieşire parţială a unui corp dintr-un lichid în care a fost cufundat; stare a unui corp plutitor cufundat parţial într-un lichid. **2.** Ieşire (parţială) a unui corp ceresc din conul de umbră al altui corp ceresc sau din spaţiul aflat în dreptul altui corp ceresc.

EMETÍC s.n. (<ngr. *emetikon*, lat. *emeticus*, fr. *émétique*) Tartrat de antimoniu şi de potasiu utilizat în medicină (ca vomitiv), în industria textilă (ca mordant) şi la prepararea lacurilor; spec. termen generic pentru medicamentele vomitive.

EMETÍNĂ s.f. (<fr. *émétine*) Alcaloid care se găseşte în rădăcina de ipecacuana, întrebuinţat în medicină ca expectorant şi vomitiv.

EMETRÓP, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *emmétrope*; cf.gr. *emmetros* "măsurat, potrivit" + *ops* "ochi") (Persoană sau ochi) care are vederea normală, corectă.

EMETROPÍE s.f. (<fr. *emmétropie*) Vedere normală; proprietate a ochiului de a vedea normal.

EMFÁTIC, -Ă adj. (<fr. *emphatique*, lat. *emphaticus*) (Şi adverbial) Care este plin de emfază, nenatural, pretenţios.

EMFÁZĂ s.f. (<ngr. *emfasis*, lat. *emphasis*, fr. *emphase*) Atitudine nenaturală, grandilocventă, preţioasă, afectată (în scris, în vorbire, în comportare etc.).

EMFITEÓT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *emphytéote*) Persoană care deţinea o proprietate cu emfiteoză.

EMFITEÓZĂ s.f. (<ngr. *emfiteusis*, fr. *emphytéose*, lat. *emphyteusis*) Contract pe termen lung care conferă celui care ia o proprietate în arendă sau cu chirie dreptul de ipotecă, de arendă, de transmitere la moştenitori etc.

EMFIZÉM s.n. (<fr. *emphysème*, it. *enfisema*; cf.gr. *emphisema* "umflătură") Sindrom provocat de infiltrarea de aer în interstiţiile ţesutului conjunctiv al unui organ. ◇ *Emfizem pulmonar* = dilatare excesivă şi permanentă a plămînilor în urma atrofiei şi ruperii septurilor dintre alveole, precum şi a pierderii elasticităţii.

EMFRAXÍE s.f. (<fr. *emphraxis*, ngr. *emfraxis*) (MED.) Obstrucţie; p.restr. ocluzie intestinală.

EMIGRÁ vb. I intranz. (<fr. *émigrer*, lat. *emigrare*) A pleca din patrie şi a se stabili temporar sau definitiv în altă ţară.

EMIGRÁNT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *émigrant*) Persoană care emigrează.

EMIGRÁŢIE (EMIGRAŢIÚNE) s.f. (<lat. *emigratio, -onis*, fr. *émigration*) **1.** Expatriere, emigrare. **2.** Situaţia, starea celui emigrat. **3.** Timpul cît cineva este emigrat. **4.** Totalitatea persoanelor emigrate din aceeaşi ţară, în acelaşi loc, într-o anumită perioadă.

EMINAMÉNTE adv. (<fr. *éminemment*) În cel mai înalt grad, în special, prin excelenţă, cu deosebire.

EMINÉNT, -Ă adj. (<lat. *eminens, -ntis*, fr. *éminent*, it. *eminente*) Care se distinge prin calităţi (intelectuale) deosebite; care este excelent, excepţional, remarcabil, superior.

EMINÉNŢĂ s.f. (<fr. *éminence*, it. *eminenza*) **1.** Calitatea a ceea ce este eminent, superior, distins, elevat. **2.** (Urmat de un pronume posesiv) Titlu onorific conferit cardinalilor şi (în trecut) episcopilor catolici. ◇ *Eminenţă cenuşie* = a) poreclă dată de contemporanii săi lui François Le Clerc, consilierul politic şi diplomatic intim al cardinalului Richelieu; b) persoană influentă, colaborator al unui conducător de stat, demnitar etc., care acţionează din umbră, fără a se face observat. **3.** Proeminenţă, ieşitură.

EMINESCIÁN, -Ă adj. (<n.pr. *Eminescu*) Care aparţine lui Eminescu, privitor la Eminescu; în genul operei lui Eminescu.

EMINESCIANÍSM s.n. (<*eminescian*) Ceea ce este specific gîndirii şi operei eminesciene. ◆ Tendinţă de a prelua şi cultiva teme, motive etc. eminesciene.

EMINESCOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<*eminescologie*) Specialist în eminescologie.

EMINESCOLOGÍE s.f. (<n.pr. *Eminescu*) Studiul vieţii şi operei lui Eminescu.

EMÍR s.m. (<fr. *émir*; cf.arab. *amir* "prinţ"). **1.** Titlu onorific dat descendenţilor lui Mahomed (pe linia fiicei sale Fatima); persoană care are acest titlu. **2.** Titlu dat unui guvernator de provincie, unei căpetenii sau unui principe domnitor în unele ţări musulmane; persoană care are acest titlu.

EMIRÁT s.n. (<fr. *émirat*) Stat condus de un emir.

EMISÁR s.m., s.n. (<fr. *émissaire*; cf. lat. *emissarius*) **I.** S.m. Trimis al unui stat, al unei organizaţii politice, al unui conducător etc., însărcinat cu o misiune (secretă); p. gener. persoană trimisă undeva cu o misiune oarecare. **II.** S.n. **1.** Apă de suprafaţă care colectează apele murdare din întreprinderi industriale, din centre populate etc., vărsîndu-le apoi într-o apă mai mare. **2.** Curs de apă permanent, care drenează surplusul de apă dintr-un bazin lacustru.

EMISFÉRĂ s.f. (<fr. *hémisphère*, lat. *hemisphaerium*) **1.** (GEOM.) Jumătate dintr-o sferă. ◇ *Emisferele de Magdeburg* = emisfere create de Otto von Guericke din Magdeburg, în 1654, care au servit la demonstrarea presiunii atmosferice. **2.** (ASTR.; GEOGR.) Fiecare dintre cele două jumătăţi ale sferei cereşti sau terestre, mărginite de ecuatorul ceresc, respectiv de ecuatorul terestru şi de meridianul de referinţă. Poate fi nordică şi sudică, vestică şi estică. **3.** (ANAT.) *Emisferă cerebrală* = fiecare dintre cele două părţi simetrice ale creierului mare, de formă eliptică, separate între ele prin scizura interemisferică.

EMISFÉRIC, -Ă adj. (<fr. *hémisphérique*) În formă de emisferă.

EMISIÚNE (EMÍSIE) s.f. (<lat. *emisio, -onis*, fr. *émission*, it. *emissione*) **1.** (FIZ.) Producere de către un corp sau un dispozitiv a unor gaze, a unor unde, radiaţii etc., care se pot propaga în mediul înconjurător; rezultatul acestei acţiuni. ◆ Articulare (a unor sunete sau cuvinte). ◆ (TEHN.) Evacuare în atmosferă a aburului din motoarele termice, după efectuarea lucrului mecanic. ◆ Producere a unui semnal în telecomunicaţii. **2.** Program transmis prin radio sau prin televiziune într-o ordine dinainte stabilită. **3.** (ECON.) Punere în circulaţie (de către stat, bănci naţionale, instituţii financiare etc.) a banilor şi a hîrtiilor de valoare. ◆ Punere în vînzare a unor acţiuni sau obligaţiuni de către o societate pe acţiuni la constituire sau în vederea măririi capitalului propriu. **4.** (FILAT.) Punere în circulaţie a unei noi serii de mărci poştale sau retipărire la o anumită dată a unei serii mai vechi. **5.** (MED.) Eliminare sub presiune a unor lichide biologice; rezultatul acestei acţiuni. **6.** Enunţare, exprimare, formulare.

EMISÍV, -Ă adj. (<fr. *émissif*) Referitor la emisie. ◆ (Despre corpuri, substanţe, dispozitive etc.) Care are proprietatea de a emite radiaţii, lumină.

EMISTÍH (HEMISTÍH) s.n. (<fr. *hémistiche*, lat. *hemistichium*; cf.gr. *hemi* "jumătate" +*stichos* "vers") Fiecare dintre cele două jumătăţi de vers despărţite prin cezură.

EMITÁNŢĂ s.f. (<fr. *émittence*, it. *emittanza*) Radianţă.

EMÍTE vb. III tranz. (<lat. *emittere*; cf.fr. *émettre*) **1.** (Despre organe de stat, organizaţii, instituţii, persoane oficiale etc.) A elabora, a scoate şi a face cunoscut în mod oficial o lege, un decret, o hotărîre etc.; a pune în vigoare (un act normativ). **2.** A enunţa, a exprima, a lansa o părere, o teorie, o concluzie etc. ◆ A transmite, a anunţa. **3.** (FIN.) A pune în circulaţie o bancnotă, o hîrtie de valoare etc. **4.** (FIZ.) A produce şi a propaga în mediul înconjurător o radiaţie ondulatorie sau corpusculară.

EMITÉNT, -Ă adj. (<lat. *emittens, -ntis*, it. *emittente*) Care emite (hîrtii de valoare, bancnote, unde electromagnetice etc.).

EMITÓR s.n. (<*emite*) Electrod al unui tranzistor.

EMIŢĂTÓR, -OÁRE adj., s.n. (<*emite*, după fr. *émetteur*) **1.** Adj. Care emite . ◇ *Post emiţător* = post de radioemisiune. **2.** S.n. Instalaţie, dispozitiv etc. care emite unde sonore ori electromagnetice sau impulsuri de curent. ◇ *Emiţător radio* = radioemiţător.

EMOLIÉNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *émollient*; cf. lat. *emoliens, -ntis*) **1.** Adj. Care are proprietatea de a muia ţesuturile congestionate sau înăsprite. **2.** S.n. Medicament care moaie pielea şi mucoasele. **3.** S.n. Substanţă grasă folosită la finisarea produselor textile pentru a le da moliciune, supleţe şi luciu.

EMOLUMÉNT s.n. (<lat. *emolumentum*, fr. *émolument*) Cîştig, profit; avantaj; retribuţie care revine legal cuiva.

EMONCTÓRIU s.n. (<fr. *émonctoire*, lat. *emonctorium*) Organ sau deschizătură naturală a corpului prin care se elimină secreţiile sau umorile.

EMONCŢIÚNE s.f. (<fr. *émonction*) (MED.) Eliminare a umorilor superflue.

EMONDÁ vb. I tranz. (<fr. *émonder*) A curăţa un arbore de ramuri pentru stimularea creşterii în înălţime.

EMONDÁJ s.n. (<fr. *émondage*) **1.** Operaţie de tăiere a ramurilor inutile de pe trunchiurile arborilor pentru a stimula creşterea în înălţime a copacilor şi a feri coroana lor de uscare. **2.** (MED.) Intervenţie chirurgicală constînd în înlăturarea exostozelor şi osteofitelor epifizelor.

EMONDÓR s.n. (<fr. *émondoir*) Unealtă folosită la emondaj.

EMOTÍV, -Ă adj. (<fr. *émotif*) **1.** Care se referă la emoţie sau la afectivitate; care provoacă emoţii. **2.** Care se emoţionează uşor.

EMOTIVÍSM s.n. (<fr. *émotivisme*) Şcoală etică neopozitivistă, care consideră că fundamentul noţiunilor şi al judecăţilor morale este pur emotiv, exprimînd doar intenţiile şi dorinţele celui care le enunţă. Reprezentanţi: R.Carnap, M.Schlick, H.Reichenbach, A.J.Ayer, Ch.L.Stevenson.

EMOTIVITÁTE s.f. (<fr. *émotivité*) Reacţie emotivă exagerată; faptul de a se emoţiona uşor; însuşirea de a fi emotiv; stare emotivă.

EMÓŢIE s.f. (<fr. *émotion*, it. *emozione*) Reacţie afectivă complexă, în general bruscă şi momentană, însoţită de tulburări fiziologice, care oglindeşte atitudinea individului faţă de realitate; p. ext. orice reacţie afectivă.

EMOŢIONÁ vb. I tranz. (<fr. *émotionner*) A produce, a cauza, a provoca o emoţie. ◆ Refl. A fi cuprins de emoţie.

EMOŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *émotionnel*) Care este propriu emoţiilor; provocat de o emoţie; care provoacă emoţie.

EMOŢIONÁNT, -Ă adj. (<fr. *émotionnant*) Care emoţionează.

EMPATÍE s.f. (<fr. *empathie*, engl. *empathy*) **1.** (PSIH.) Formă de intuire a realităţii prin identificare afectivă. **2.** Tendinţă a receptorului de a trăi afectiv, prin transpunere simpatetică, viaţa eroilor din opere literare, din filme etc.

EMPIÉM s.n. (<fr. *empyème*; cf.gr. *en* "în" +*pyon* "puroi") (MED.) **1.** Formare şi acumulare de puroi într-o cavitate a organismului; spec. pleurezie purulentă. **2.** Operaţie chirurgicală care constă în deschiderea toracelui pentru a scoate puroiul din cavitatea pleurală şi a face spălături antiseptice.

EMPIOCÉL s.n. (<fr. *empyocèle*). (MED.) Tumoare purulentă.

EMPÍRE adj. invar. (<fr. *Empire*) *Stil empire* = stil în arhitectură şi în artele decorative, apărut în Franţa la începutul sec. 19, caracterizat prin monumentalitate fastuoasă, prin folosirea emblemelor militare şi prin bogăţia decoraţiilor interioare, care s-a impus în timpul dinastiei napoleoniene.

EMPIRÉU s.n. (<fr. *empyrée*, it. *empireo*; cf.gr. *empyrios* "înfocat") **1.** (În mitologia greco-romană) Partea cea mai de sus a bolţii cereşti, unde îşi aveau lăcaşul zeii şi unde se afla focul etern; reşedinţa zeilor. **2.** (În teologia

creştină) Al şaptelea cer, lăcaşul lui Dumnezeu; lăcaşul celor fericiţi.

EMPÍRIC, -Ă adj. (<fr. *empirique*, lat. *empiricus*; cf.gr. *empeirikos* <*empeira* "experienţă") Bazat (numai) pe experienţă; care priveşte empirismul, care are la bază empirismul. ◇ *Formulă empirică* = formulă obţinută prin prelucrarea pur matematică a unor date experimentale, fără substrat teoretic. ◇ *Medicină empirică* = tratament al bolilor numai pe bază de experienţă şi de cazuri antecedente, fără cunoştinţe teoretice.

EMPIRÍE s.f. (<gr. *empeiria*) Existenţă; experienţă.

EMPIRIOCRÍTIC, -Ă s.m. şi f., adj. (<*empiriocriticism*) **1.** S.m. şi f. Adept al empiriocriticismului. **2.** Adj. Care ţine de empiriocriticism, propriu empiriocriticismului.

EMPIRIOCRITICÍSM s.n. (<rus. *empiriokritiţizm*; cf.fr. *empiriocriticisme*) Curent filozofic pozitivist de la sfîrşitul sec.19, întemeiat de E.Mach, Du Bois Reymond, R.Avenarius şi Ostwald, care nega existenţa obiectivă a lumii materiale şi considera lucrurile ca fenomene ale conştiinţei, ca simple complexe de senzaţii.

EMPIRIOMONÍSM s.n. (<rus. *empiriomonizm*) Variantă a empiriocriticismului în Rusia, creată de A.A.Bogdanov, care susţinea că lumea fizică este experienţa "socialmente organizată" a "omenirii colective".

EMPIRIOSIMBOLÍSM s.n. (<fr. *empiriosymbolisme*) Variantă a empiriocriticismului, iniţiată de filozoful rus P.S.Iuşkevici, care considera reprezentările şi noţiunile nu ca imagini ale lumii materiale, ci numai ca simboluri ale senzaţiei noastre.

EMPIRÍSM s.n. (<fr. *empirisme*) **1.** Concepţie filozofică ce consideră experienţa senzorială ca sursă fundamentală a cunoaşterii şi a cunoştinţelor, negînd valoarea abstracţiilor care nu au la bază senzaţiile. **2.** Folosire exclusivă a experienţei într-un domeniu oarecare de activitate; subapreciere a rolului teoriei sau al abstracţiei ştiinţifice. **3.** *Empirism logic* = variantă a neopozitivismului care admite numai enunţuri logice verificabile în mod nemijlocit prin percepţiile fiecărui subiect în parte. *Empirism social* (sau *sociologic*) = curent sociologic din SUA care, renunţînd la orice teorie, procedează la studiul direct al fenomenelor sociale concrete pe baza unor ipoteze restrînse.

EMPIRÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *empiriste*) **1.** S.m. şi f. Adept al empirismului. **2.** Adj. Care ţine de empirism, care aparţine empirismului, care se referă la empirism.

EMPLÁSTRU s.n. (<ngr. *emplastron*, lat. *emplastrum*, fr. *emplâtre*) Preparat farmaceutic solid, plastic, care are în compoziţia sa săruri de plumb, răşini, cauciuc, medicamente şi care se aplică pe piele pentru izolarea rănilor sau fixarea pansamentelor.

EMPLECTÓN s.n. (<fr. *emplecton*) Element arhitectonic prin care se desemnează umplutura zidului din piatră brută legată cu pămînt sau cu var.

EMPÓRIU s.n. (<ngr. *emporion*, lat. fr. *emporium*) Tîrg, port, agenţie comercială într-o ţară străină; centru (comercial). ◆ Mare magazin universal.

EMPROSTOTÓNUS subst. (< fr. *emprosthotonos*) (MED.) Atitudine particulară a corpului, amintind poziţia fătului în uter, provocată de contracţia generală a muşchilor în unele cazuri de tetanos.

EMÚ s.m. (<fr. *ému*) Pasăre terestră acarenată, de talie mare (pînă la 2m), originară din Australia şi din Tasmania, asemănătoare cu struţul, dar lipsită de creasta cornoasă de pe cap (*Dromiceius novae hollandiae*).

EMÚL s.m. (<fr. *émule*, lat. *aemulus*) Persoană care se străduieşte să egaleze sau să întreacă pe cineva într-un domeniu de activitate.

EMULÁ vb. I intranz. (<lat. *aemulari*) A concura, a rivaliza.

EMULÁŢIE (EMULAŢIÚNE) s.f. (<lat. *aemulatio, -onis*, fr. *émulation*) Străduinţă de a egala sau de a depăşi pe cineva în merite, glorie, talent etc. (într-o activitate ştiinţifică, literară, artistică).

EMULGATÓR s.m. (<germ. *Emulgator*) **1.** Substanţă chimică folosită la obţinerea unei emulsii stabile. **2.** Substanţă chimică folosită pentru îndepărtarea grăsimilor din produsele textile.

EMÚLSIE s.f. (<lat. *emulsio, -onis*, fr. *émulsion*, it. *emulsione*) **1.** Sistem dispers obţinut din cel puţin două lichide insolubile unul în celălalt, de obicei uleioase sau răşinoase. **2.** Medicament lichid cu aspect lăptos, preparat din seminţe oleaginoase şi apă. **3.** *Emulsie fotografică* = precipitat de halogenură de argint (bromură şi clorură), dispersat într-o soluţie vîscoasă de gelatină, formînd stratul sensibil la lumină depus pe plăcile şi pe filmele fotografice uscate, precum şi pe hîrtia fotografică. ◇ *Emulsie nucleară* = (strat de) emulsie fotografică pe un suport de sticlă în care particulele elementare cu sarcină sau alte particule ionizate lasă urme vizibile la microscop, folosită pentru înregistrarea traiectoriilor particulelor ionizate.

EMULSÍNĂ s.f. (<fr. *émulsine*) (BIOCHIM.) Enzimă hidrolitică ce se găseşte în migdale amare, în ciuperci etc.

EMULSIONĂ vb.I intranz. şi tranz. (<fr. *émulsionner*) A forma sau a prepara o emulsie.

EMULSIONÁNT s.m. (<fr. *émulsionnant*) Emulgator.

EMULSÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *émulsif, -ive*). **1.** Adj. (Despre seminţe) Din care se extrage uleiul. **2.** S.n. Emulgator (**1**).

EMULSÓR s.n. (<fr. *émulseur*) Aparat care serveşte la obţinerea emulsiilor.

ENALÁGĂ s.f. (<it. *enallage*, fr. *énallage*; cf.lat., gr. *enallage*) Figură de stil care constă în schimbarea unui element al discursului cu altul (utilizarea unei forme gramaticale în locul alteia, a unui substantiv comun în locul unui substantiv propriu etc.).

ENANTÉM s.n. (<fr. *énanthème*; cf.gr. *en* "în"+*anthein* "a înflori") Erupţie apărută pe piele în unele boli contagioase ca scarlatina, rujeola etc.

ENÁNTIC, -Ă adj. (<fr. *oenanthique*) Care aparţine vinului, de vin.

ENANTIOMÉR s.m. (<fr. *énantiomère*) Izomer optic.

ENANTIOMÓRF, -Ă adj. (<fr. *énantiomorphe*) Care este format din aceleaşi părţi, dar dispuse în sens invers; care se datoreşte enantiomorfiei.

ENANTIOMORFÍE s.f. (<fr. *énantiomorphie*) Proprietate a unor substanţe de a cristaliza în două forme, dintre care una este imaginea simetrică a celeilalte în raport cu un plan.

ENANTIOTRÓP, -Ă adj. (<fr. *énantiotrope*) Care prezintă enantiotropie.

ENANTIOTROPÍE s.f. (<fr. *énantiotropie*, engl. *enantiotropy*) Proprietate a unor substanţe de a trece în două sisteme de cristalizare diferite, păstrînd aceeaşi stare de agregare, în condiţii fizice ce variază adecvat.

ENANTIÓZĂ s.f. (<fr. *énantiose*) Nume dat în anumite sisteme filozofice fiecăreia dintre cele zece opoziţii socotite ca sursă a oricărui lucru.

ENARÁ vb. I tranz. (<fr. *enarrer*) A povesti.

ENARGÍT s.n. (<fr. *énargite*, germ. *Enargit*) Mineral întîlnit în zăcăminte hidrotermale de cupru, cristalizat în sîmburi de culoare neagră.

ENARMÓNIC, -Ă adj. (<fr. *enharmonique*) (MUZ.) **1.** (Despre sunete) De aceeaşi înălţime, dar cu numiri diferite. **2.** (La vechii greci; despre sunete) Care se caracterizează prin folosirea tetracordului compus din trei sunete.

ENARMONÍE s.f. (<fr. *enharmonie*) (MUZ.; în sistemul muzical temperat) Raportul dintre două sau mai multe sunete care au aceeaşi înălţime, dar poartă denumiri, notaţii diferite (ex. *fa diez - sol bemol*; *do diez - re bemol*).

ENARTRÓZĂ s.f. (<fr. *énarthrose*) (MED.) Articulaţie mobilă.

ENCÁRPĂ s.f. (<fr. *encarpe*) (ARHIT.) Ghirlandă de flori, de fructe în relief, folosită ca ornamentaţie la construcţiile antice.

ENCAÚSTIC, -Ă s.f., s.m., adj. (<fr. *encaustique*) **I. 1.** S.f. Procedeu de pictură folosit în special în antichitate, care constă în diluarea culorilor cu ceară topită. **2.** S.m. Preparat pe bază de ceară, folosit mai ales la impregnarea statuilor de marmură sau de ipsos pentru a le da un aspect catifelat sau pentru a le feri de umezeală. **II.** Adj. Care se referă la encaustică, care aparţine encausticii.

ENCEFÁL s.n. (<fr. *encéphale*; cf.gr. *en* "în" +*kephale* "cap") (MED.) Parte a sistemului nervos central care cuprinde creierul mare, pedunculii cerebrali şi bulbul rahidian.

ENCEFÁLIC, -Ă adj. (<fr. *encéphalique*) Care ţine de encefal, care se referă la encefal, care aparţine encefalului.

ENCEFALÍNĂ s.f. (<fr. *encéphaline*) (BIOL.) Proteină din creier cu acţiune calmantă asupra durerilor.

ENCEFALÍTĂ s.f. (<fr. *encéphalite*) Boală cauzată de inflamaţia acută sau cronică a encefalului. ◇ *Encefalită letargică* = boală contagioasă gravă, provocată de un virus transmis prin musca ţeţe şi manifestată prin somnolenţă persistentă şi progresivă.

ENCEFALOCÉL s.n. (<fr. *encéphalocèle*). (MED.) Hernie a encefalului.

ENCEFALOGRAFÍE s.f. (<fr. *encéphalographie*) Metodă de examinare radiografică a encefalului prin introducerea de aer în spaţiul rahidian cerebral sau de substanţe radioopace, folosită în diagnosticul unor boli nervoase; concr. radiografie a encefalului.

ENCEFALOGRÁMĂ s.f. (<fr. *encéphalogramme*) Imagine radiografică a encefalului.

ENCEFALOÍD, -Ă adj. (<fr. *encéphaloïde*) Care are o sinuozitate şi o consistenţă asemănătoare cu a encefalului.

ENCEFALOMALACÍE s.f. (<fr. *encéphalomalacie*; cf.gr. *enkephalos* "creier"+*malakia* "înmuiere") (MED.) Ramolisment cerebral.
ENCEFALOMIELÍTĂ s.f. (<fr. *encéphalomyélite*; cf.gr. *enkephalos* "creier" +*myelos* "măduvă") Inflamaţie a creierului şi a măduvei spinării, care prezintă simptome atît de encefalită, cît şi de mielită.
ENCEFALOMIELOGRAFÍE s.f. (<fr. *encéphalo-myélographie*) (MED.) Explorare radiologică a encefalului.
ENCEFALOPATÍE s.f. (<fr. *encéphalopathie*) Nume generic pentru afecţiunile organice ale creierului.
ENCEFALOSCÓP s.n. (<fr. *encéphaloscope*) Aparat pentru examinarea interiorului cutiei craniene.
ENCEFALÓZĂ s.f. (<fr. *encéphalose*) (MED.) Nume generic pentru o afecţiune cerebrală degenerativă.
ENCHAÎNÉ s.n. (cuv. fr.) Procedeu constînd în a lega între ele două scene ale unui film.
ENCHIMÓZĂ s.f. (<fr. *enchymose*; cf.gr. *enchymosis*) Răspîndire bruscă a sîngelui în vasele de la suprafaţa pielii, fără să fi fost provocată de o lovitură exterioară.
ENCÍCLIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *encyclique*, it. *enciclica*; cf.gr. *enkyklos* "circular") **1.** S.f. Circulară trimisă de papă tuturor catolicilor şi cuprinzînd directive oficiale în probleme religioase, etice, sociale sau politice. **2.** Adj. Care se referă la probleme de dijmă şi disciplină bisericească.
ENCICLOPÉDIC, -Ă adj. (<fr. *encyclopédique*) Care ţine de enciclopedie, privitor la enciclopedie, care are caracter de enciclopedie.
ENCICLOPEDÍE s.f. (<fr. *encyclopédie*; cf.gr. *en* "în" + *kyklos* "cerc" + *paideia* "educaţie") **1.** Ansamblu multilateral de cunoştinţe omeneşti. **2.** Tip de lucrare lexicografică, de diferite proporţii, care tratează sistematic termeni de bază (nume comune şi proprii), noţiuni din toate domeniile de activitate sau dintr-un singur domeniu de cunoştinţe fie în ordine alfabetică, fie pe probleme sau pe ramuri. În antichitate au fost realizate lucrări cu caracter enciclopedic la greci, romani, egipteni, arabi, chinezi. Unul dintre primele dicţionare enciclopedice moderne a apărut în sec.18 cu titlul *Enciclopedie sau dicţionar raţional al ştiinţelor, artelor şi meşteşugurilor*, realizat de iluminiştii francezi Diderot şi D'Alembert, între 1751 şi 1780. Printre cele mai importante enciclopedii se numără *Enciclopedia britanică* (apărută între 1768-1771), *Konversations Lexikon*, editată de Brockhaus (1808-1811), *Enciclopedia hispano-americană*, editată de Espasa Calpe (1905-1933), *Enciclopedia italiană Treccani* (1929-1939), *Larousse du XXe siècle* (1929-1933). Cea mai veche enciclopedie românească este *Enciclopedia română*, editată de "Astra" (3 vol., 1898-1904), al cărei redactor principal a fost C.Diaconovici.
ENCICLOPEDÍSM s.n. (<fr. *encyclopédisme*) **1.** Sistemul şi principiile enciclopediştilor (mai ales ale celor francezi din sec.18). **2.** Erudiţie vastă, multilaterală.
ENCICLOPEDÍST, -Ă subst., adj. (<fr. *encyclopédiste*) **1.** S.m.pl. Nume dat gînditorilor progresişti, precursori ai revoluţiei franceze de la sfîrşitul sec.18, care s-au grupat în scopul editării unei enciclopedii (Diderot, Helvétius, Holbach, Rousseau, Voltaire, D'Alembert, Condillac, Buffon ş.a.). **2.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care are cunoştinţe enciclopedice.
ENCLÁVĂ s.f. (<germ. *Enclave*, fr. *enclave*) **1.** Fragmente de roci de altă natură, înglobate în masa rocilor eruptive. **2.** Domeniu înconjurat din toate părţile de terenuri aparţinînd altui proprietar şi care nu are acces independent. ◆ Grup de populaţie străină, izolat, în mijlocul masei indigene.
ENCLÍTIC, -Ă adj. (<fr. *enclitique*, lat. *encliticus*) (Despre cuvinte) Care este legat de un cuvînt precedent, făcînd corp comun cu el şi fiind lipsit de accent propriu. ◇ *Articol enclitic* = articol hotărît care se aşază la sfîrşitul unui cuvînt.
ENCLÍZĂ s.f. (<fr. *enclise*, germ. *Enklise*) Ataşare a unui cuvînt, a unei silabe sau a altui element neaccentuat la cuvîntul precedent.
ENCOMIÁST, -Ă s.m., adj. (<*encomiastic*) **1.** S.m. Persoană care linguşeşte. **2.** Adj. Elogios.
ENCOMIÁSTIC, -Ă adj. (<*encomion*) Cu caracter laudativ, elogios.
ENCOMIÓN s.n. (<ngr. *enkomion*) **1.** Cuvîntare de laudă, elogiu adresat cuiva. **2.** Gen al poeziei lirice din Grecia antică, folosit pentru exaltarea meritelor cuiva.
ENCONDRÓM s.n. (<fr. *enchondrome*; cf. gr. *en* "în"+*chondros* "cartilaj") Tumoare, excrescenţă cartilaginoasă care se dezvoltă pe un os.
ENCRÍN s.m. (<fr. *encrine*; cf.gr. *en* "în" +*krinon* "crin") Gen de echinoderme fosile din triasic; crin-de-mare.
ENDARTÉRĂ s.f. (<fr. *endartère*; cf.gr. *endon* "înăuntru"+*arteria* "arteră") (ANAT.) Tunica internă a arterelor.
ENDARTERIECTOMÍE s.f. (<fr. *endartériectomie*) (MED.) Rezecţie a tunicii interne a unei artere.
ENDARTERÍTĂ s.f. (<fr. *endartérite*) (MED.) Inflamaţia endarterei.
ENDECA- (<fr. *hendeca-*; cf.gr. *hendeka*) Element prim de compunere care are semnificaţia "(de) unsprezece (ori)".
ENDECAGÓN s.n. (<fr. *hendécagone*; cf.gr. *hendeka* "unsprezece" + *gonia* "unghi") Poligon cu unsprezece laturi (şi cu tot atîtea unghiuri).
ENDECASILÁB, -Ă adj., s.m. (<fr. *hendécasyllabe*) (Vers) care este compus din unsprezece silabe.
ENDECASILÁBIC, -Ă adj. (<fr. *hendécasyllabique*) (Despre versuri) Care are unsprezece silabe.
ENDÉMIC, Ă adj. (<fr. *endémique*) (BIOL.; despre plante sau animale) Care trăieşte numai pe un anumit teritoriu, avînd un areal restrîns; (despre boli) care are caracter permanent în anumite locuri; care are cauze locale, specifice unei anumite regiuni.
ENDEMÍE s.f. (<fr. *endémie*; cf.gr. *en* "în" +*demos* "popor") Prezenţă a unei boli infecţioase sau de nutriţie sub formă de cazuri sporadice care izbucnesc periodic în aceleaşi regiuni.
EDEMÍSM s.n. (<fr. *endémisme*, engl. *endemism*) (BIOL.) Particularitate a unor specii biologice de a trăi pe o anumită arie geografică. ◆ Caracter endemic.
ENDEMOEPIDÉMIC, -Ă adj. (<*endemie* + *epidemic*) Care se referă la boli infecţioase prezente în mod endemic într-o populaţie, dar care pot provoca uneori izbucniri epidemice (ex. *ciuma*, *holera*).
ENDO- (<fr., it. *endo-*; cf.gr *endon* "înăuntru") Element prim de compunere care are semnificaţia "intern", "înăuntru".
ENDOBLÁST s.n. (<fr. *endoblaste*, engl. *endoblast*) (BIOL.) Endoderm.
ENDOCÁRD s.n. (<fr. *endocarde*; cf.gr *endon* "înăuntru"+*kardia* "inimă") (ANAT.) Membrană subţire, care căptuşeşte cavităţile şi valvulele inimii.
ENDOCARDÍTĂ s.f. (<fr. *endocardite*) Boală care constă în inflamaţia endocardului, provocată de agenţi virotici sau microbieni şi care se întîlneşte mai frecvent în reumatismul poliarticular acut.
ENDOCÁRP s.n. (<fr. *endocarpe*) Ţesut intern tare care îmbracă şi protejează sămînţa unor fructe.
ENDOCÁRST s.n. (<germ. *Endocarst*) Totalitatea proceselor şi formelor carstice care se dezvoltă în interiorul masivelor calcaroase.
ENDOCERVICÍTĂ s.f. (<fr. *endocervicite*) (MED.) Inflamaţie a mucoasei colului uterin.
ENDOCRÁNIU s.n. (<fr. *endocrâne*) (ANAT.) Faţa internă a cutiei craniene.
ENDOCRÍN, -Ă adj. (<fr. *endocrine*; cf.gr. *endon* "înăuntru" + *krinein* "a secreta") **1.** *Glandă endocrină* = glandă care îşi varsă direct în sînge secreţiile ce conţin hormoni; glandă cu secreţie internă. **2.** Care aparţine glandelor endocrine, care se referă la procesul de secreţie internă.
ENDOCRINÍE s.f. (<fr. *endocrinie*) (MED.) Stare patologică provocată de dereglarea secreţiei endocrine.
ENDOCRINOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<*endocrinologie*) Specialist în endocrinologie.
ENDOCRINOLOGÍE s.f. (<fr. *endocrinologie*) Ramură a medicinei şi a biologiei care studiază hormonii, glandele şi ţesuturile cu secreţie internă şi funcţiile lor, aflate în condiţii normale sau patologice.
ENDOCRINOPATÍE s.f. (<fr. *endocrinopatie*) Nume generic pentru glandele cu secreţie internă.
ENDOCRINOTERAPÍE s.f. (<fr. *endocrinothérapie*) Tratament medical făcut cu substanţe extrase din glandele endocrine.
ENDODÉRM s.n. (<fr. *endoderme*; cf.gr. *endon* "înăuntru"+*derma* "piele") **1.** Foiţă interioară a embrionului din care provin tubul digestiv şi glandele anexe. **2.** (ZOOL.) Strat unicelular intern al peretelui corpului la celenterate. **3.** (BOT.) Strat celular intern al scoarţei unei tulpini şi al unei rădăcini lipsit de spaţii intercelulare.
ENDODÉRMIC, -Ă adj. (<fr. *endodermique*) Care ţine de endoderm, referitor la endoderm, care aparţine endodermului.
ENDODIASCÓP s.n. (<fr. *endodiascope*) Tub de raze roentgen, folosit pentru efectuarea de radiografii interne prin introducerea acestuia într-o cavitate a corpului.
ENDODIASCOPÍE s.f. (<fr. *endodiascopie*) Examinare a cavităţilor corpului cu ajutorul endodiascopului.
ENDOECÍE s.f. (cf.gr. *endon* "înăuntru"

+ *oikos* "casă") (BIOL.) Folosire a cavităților din corpul indivizilor unei specii ca locuință de către indivizii altei specii, fără ca între cele două organisme să existe relații de parazitism.
ENDOENZÍMĂ s.f. (<fr. *endoenzyme*) Enzimă intracelulară a cărei eliberare nu are loc decît după distrugerea mecanică a celulelor.
ENDOESTEZÍE s.f. (<fr. *endoesthésie*; cf.gr. *endon* "înăuntru"+*aisthesis* "senzație") Sentiment, sensibilitate interioară.
ENDOFAZÍE s.f. (<fr. *endophasie*; cf.gr. *endon* "înăuntru"+*phasis* "vorbire") (PSIH.) Trăire interioară a actului vorbirii; limbaj interior.
ENDOFÍT, -Ă adj. (<fr. *endophyte*) (Despre organisme vegetale sau animale) Care trăiește în interiorul unei plante.
ENDOFLEBÍTĂ s.f. (<fr. *endophlébite*) (MED.) Inflamație a tunicii interne a venelor.
ENDOGAMÍE s.f. (<fr. *endogamie*; cf.gr. *endon* "înăuntru" + *gamos* "căsătorie") **1.** Contractare obligatorie a căsătoriilor în sînul aceluiași trib, practicată la unele populații primitive. **2.** (BIOL.) Unire a doi gameți formați în același organism.
ENDOGÉN, -Ă adj. (<fr. *endogène*; cf.gr. *endon* "înăuntru"+*genos* "origine") **1.** (MED.) Care ia naștere, care se datorește unor cauze din interiorul organismului. **2.** (GEOL.; despre fenomene geologice) Provocat de forțe care provin din interiorul pămîntului.
ENDOGENÉZĂ s.f. (<fr. *endogenèse*) Producere a celulelor în interiorul altor celule.
ENDOLÍMFĂ s.f. (<fr. *endolymphe*; cf.gr. *endon* "înăuntru"+*lympha* "apă") Lichid care se află în labirintul urechii interne.
ENDOMETRIÓM s.n. (<fr. *endométriome*) Tumoare benignă constituită din elemente epiteliale, care se dezvoltă în țesuturi mai îndepărtate de uter.
ENDOMETRIÓZĂ s.f. (<fr. *endométriose*) Afecțiune caracterizată prin dezvoltarea de endometrioame.
ENDOMETRÍTĂ s.f. (<fr. *endométrite*; cf. gr. *endon* "înăuntru"+*metra* "uter") (MED.) Inflamație a mucoasei uterine.
ENDOMÉTRU s.n. (<fr. *endomètre*, engl. *endometrium*) (ANAT.) Mucoasă uterină.
ENDOMITÓZĂ s.f. (<engl. *endomitosis*) (BIOL.) Duplicare a cromozomilor fără diviziune nucleară (și celulară).
ENDOMIXÍE s.f. (<fr. *endomixie*) Tip de reorganizare nucleară internă, existentă în ciclul reproducător al unor protozoare.
ENDOMORFÍSM s.n. (<fr. *endomorphisme*; cf.gr. *endon* "înăuntru"+*morphe* "formă") **1.** Totalitatea schimbărilor suferite de roci le eruptive la contactul cu alte roci și prin asimilarea acestora. **2.** (MAT.) Homomorfism de la o mulțime cu o structură dată de ea însăși.
ENDONAZÁL, -Ă adj. (<fr. *endonasal*) (ANAT.) Al mucoasei nazale, referitor la interiorul nasului.
ENDONEFRÍTĂ s.f. (<fr. *endonéphrite*) Inflamație a mucoasei bazinetului.
ENDOPARAZÍT, -Ă subst., adj. (<fr. *endoparasite*) **1.** S.f. Ciupercă parazită al cărei miceliu se dezvoltă în interiorul țesuturilor plantei-gazdă, provocînd boli grave. **2.** S.m. și f., adj. (Animal) care paraziteză în organele interne ale corpului omenesc și al animalelor (ex. *limbricii*, *oxiurii*).
ENDOPERICARDÍTĂ s.f. (<fr. *endopéricardite*) (MED.) Inflamație a pericardului.
ENDOPLÁSMĂ s.f. (<fr. *endoplasme*) (HIST.) Partea internă sau centrală a celulei la organismele monocelulare, înconjurată de ectoplasmă.
ENDOPLÁSTĂ s.f. (<fr. *endoplaste*) Masă protoplasmatică ce formează nucleul celulei infuzorilor.
ENDOPROTÉZĂ s.f. (<*endo-*+*proteză*) (MED.) Proteză folosită în interiorul corpului.
ENDORFÍNĂ s.f. (<fr. *endorphine*) (BIOL.) Nume dat unei substanțe analgezice.
ENDOTELEVIZIÚNE s.f. (<*endo-*+*televiziune*) Televiziune utilizată în cercetarea cavităților interne.
ENDORÉIC, -Ă adj. (<fr. *endoréique*; cf.gr. *endon* "înăuntru"+*rhein* "a curge") (GEOGR.) Lipsit de scurgere.
ENDOSCHELÉT s.n. (<germ. *Endoskellet*) Schelet osos intern al anumitor animale (ca sepia, echinodermele).
ENDOSCÓP s.n. (<fr. *endoscope*) Aparat cu care se face endoscopia.
ENDOSCOPÍE s.f. (<fr. *endoscopie*) (MED.) Metodă de examinare pe viu a unui organ cavitar sau tubular al corpului cu ajutorul endoscopului.
ENDOSMOMÉTRU s.n. (<fr. *endosmomètre*) Instrument pentru măsurarea intensității fenomenului de endosmoză.
ENDOSMÓZĂ s.f. (<fr. *endosmose*; cf.gr. *endon* "înăuntru"+*osmos* "împingere") Fenomen de trecere, prin osmoză, a unui fluid printr-o membrană din mediul exterior acesteia spre interior.
ENDOSPÉRM s.n. (<fr. *endosperme*, germ. *Endosperm*) Țesut vegetal situat în vecinătatea embrionului în care se înmagazinează substanțele de rezervă necesare creșterii embrionului.
ENDOSPÓR s.m. (<*endo-*+*spor*) (BIOL.) Spor care se formează în interiorul unei celule sau al unor organisme sporogene.
ENDOSTETOSCÓP s.n. (<fr. *endostéthoscope*) Stetoscop pentru ascultarea inimii prin esofag.
ENDOTELIÓM s.n. (<fr. *endothéliome*) (MED.) Tumoare malignă formată prin influența celulelor epiteliale.
ENDOTÉLIU s.n. (<fr. *endothélium*) Epiteliu care căptușește o cavitate închisă a corpului.
ENDOTÉRM, -Ă adj. (<germ. *endoterm*) Endotermic.
ENDOTÉRMIC, -Ă adj. (<fr. *endothermique*) (Despre unele fenomene fizice sau chimice) Care se produce cu absorbție de căldură din mediul înconjurător.
ENDOTERMÍE s.f. (<fr. *endothermie*) (CHIM.) Reacție care se efectuează prin absorbție de căldură.
ENDOTOXÍNĂ s.f. (<fr. *endotoxine*) Substanță toxică prezentă mai ales în germenii gram-negativi, a cărei eliberare nu are loc decît odată cu dezintegrarea celulei în care se află.
ENEA- (<fr. *ennéa-*; cf.gr. *ennea*) Element prim de compunere care are semnificația "nouă".
ENEACÓRD s.n. (<fr. *ennéacorde*) Liră cu nouă coarde, folosită de vechii greci.
ENEÁDĂ s.f. (<fr. *ennéade*) (În antic.) Erarhie de nouă zei, semnificînd forțele universului. ◆ Reunire de nouă lucruri asemănătoare sau de nouă persoane.
ENEAGÓN s.n. (<fr. *ennéagone*) Poligon cu nouă laturi și tot atîtea unghiuri.
ENEASILÁB adj., s.m. (<fr. *ennéasyllabe*) (Vers) compus din nouă silabe.
ENEÓDĂ s.f. (<germ. *Enneode*) Tub electronic cu nouă electrozi, care îndeplinește funcția de limitator și de discriminator în radioreceptoarele cu modulație de frecvență.
ENEOLÍTIC, -Ă s.n., adj. (<fr. *énéolithique*) (GEOL.) **1.** S.n. Ultima fază a neoliticului, caracterizată prin folosirea uneltelor de piatră, de os etc. și a uneltelor și podoabelor de aramă. **2.** Adj. Care aparține eneoliticului, privitor la eneolitic.
ENERGÉTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *énergétique*) **1.** Adj. Referitor la producerea și la folosirea diferitelor forme de energie. ◇ *Sistem energetic* = ansamblu de instalații organizat unitar în scopul producerii, transmisiunii și distribuției energiei electromagnetice pe un anumit teritoriu. **2.** S.f. Ramură a fizicii care studiază fenomenele produse în sistemele fizice din punctul de vedere al transformărilor de energie dintr-o formă în alta; ramură a tehnicii care se ocupă cu studierea surselor și a posibilităților tehnico-economice de exploatare și de utilizare a diferitelor forme de energie. Principalele ei capitole sînt: energetica generală, termoenergetica, hidroenergetica, electroenergetica, energetica nucleară și energetica eoliană. **3.** Adj. (Despre teorii, concepții etc.) Care este în conformitate cu teoriile energetismului; care aparține energetismului.
ENERGETICIÁN s.m. (<fr. *énergéticien*) Specialist în energetică.
ENERGETÍSM s.n. (<fr. *énergétisme*) (FILOZ.) Orientare și concepție filozofică apărută la sfîrșitul sec.19 care, rupînd mișcarea de materie, interpretează toate fenomenele lumii ca manifestări ale unei energii concepute ca o substanță indestructibilă, capabilă de diverse transformări. Cel mai de seamă reprezentant al energetismului a fost chimistul W.Ostwald.
ENERGETÍST, -Ă adj., s.m. (<fr. *énergétiste*) (Adept) al energetismului.
ENÉRGIC, -Ă adj. (<fr. *énergique*) Care are energie, care dovedește forță și stăruință în acțiuni; care exprimă energie; plin de energie, dinamic. ◆ (Despre medicamente) Care are acțiune puternică, promptă.
ENERGICO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicație de execuție) Cu forță, cu energie, cu hotărîre.
ENERGÍE s.f. (<ngr. *energia*, lat. *energia*, fr. *énergie*; cf.gr. *energeia* "activitate") **1.** Capacitate de acțiune a unui sistem (fizic) de a efectua lucru mecanic în trecerea dintr-o stare dată în altă stare dată; măsura generală a diferitelor forme de mișcare a materiei. **2.** Forță, vigoare, tărie; capacitatea (fizică sau morală) a unei ființe de a depune un efort sau de a face o acțiune). ◆ Fermitate, hotărîre în atitudini, în acțiuni. ◆ (La pl.) Resursele (fizice sau morale) de care dispune o ființă la un moment dat.
ENERGIZÁNT, -Ă adj. (<fr. *énergisant*) Care dă energie.
ENERGOFÁG, -Ă adj. (cf.gr. *energeia* "activitate"+*phagein* "a mînca") Care este mare

consumator de energie (electrică).
ENERGOINTENSÍV, -Ă adj. (<*energ(ie)* + *intensiv*) (Despre procese tehnologice) Mare consumator de energie.
ENERGOMÉTRU s.n. (<fr. *énergomètre*) (MED.) Aparat pentru analiza pulsului arterial.
ENERGUMÉN s.m. (<fr. *énergumène*; cf.gr. *energoumenos* "agitat") (În superstiții) Om care este posedat de diavol. ◆ Fig. Om agitat, exaltat.
ENERVÁ vb. I tranz. și refl. (<fr. *énerver*) A face să-și piardă sau a-și pierde calmul; a-și ieși sau a scoate pe cineva din fire; a (se) înfuria, a (se) irita; a (se) indispune.
ENERVÂNT, -Ă adj. (<fr. *énervant*) Care enervează; agasant, supărător, iritant.
ENESCIÁN, -Ă adj. (<n.pr. *G.Enescu*) Care aparține lui G.Enescu sau creației sale, care se referă la G.Enescu sau la creația sa.
ENESÓL s.m. (<fr. *enésol*) Sare de mercur a acidului arsensalicilic folosită sub formă de injecții, la tratarea sifilisului.
ENFÉU s.n. (<fr. *enfeu*) (ARHEOL.) Nișă funerară cu fundul plat.
ENGADÍNĂ s.f. (<n.pr. *Engadine*) Unul din graiurile limbii retoromane care se vorbește în estul Elveției.
ENGASTRIMÍT s.m. (<fr. *engastrimythe*) Vetriloc.
ENGINEERING subst. (cuv. engl.) Studiere a unui proiect industrial sub toate aspectele sale (tehnic, economic, financiar, social etc.). ◆ Întocmire a unei lucrări de sinteză coordonînd munca mai multor echipe de specialiști în vederea stabilirii măsurilor necesare pentru obținerea unei eficiențe ridicate.
ÉNGLER s.n. (<fr., it., engl. *engler*; cf. *K.Engler*, chimist german) (TEHN.) Unitate de măsură a viscozității uleiurilor minerale.
ENGLÉZ, -Ă s.m. și f., adj. (<ngr. *englezos*, it. *inglese*) **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Popor de origine germanică (anglo-saxonă) puternic influențat de normanzii de limbă franceză (după cucerirea normandă din sec.11), care s-a format ca națiune pe teritoriul Angliei; (la sg.) persoană care aparține acestui popor sau este originară din Anglia. Religia poporului englez, creștină, este reprezentată de Biserica Anglicană majoritară, alături de o comunitate puternică romano-catolică. **2.** Adj. Care aparține Angliei sau englezilor, privitor la Anglia sau la englezi; p.ext. britanic.◇ *Cultura engleză* = artă dezvoltată în Marea Britanie. În *arhitectură*, unul dintre cele mai vechi monumente din Europa se păstrează la Stonehenge (templu neolitic). Din perioada romană există doar fragmente din zidul lui Adrian. Primele construcții apărute după cucerirea normandă (1066), în care se constată o prelucrare a stilului roman, sînt caracterizate prin masivitate, sobrietate, forță (*Castelul Rochester*, *Catedrala Winchester*). Arhitectura gotică engleză se dezvoltă în trei etape: stilul *gotic timpuriu* (*lanceolat*) cu influențe franceze la *Westminster Abbey* și la *Catedrala din Salisbury*; stilul *gotic decorat*, care se dezvoltă în a doua jumătate a sec.14, caracterizat prin folosirea vitraliilor și a ornamentelor sculptate în piatră (*Catedrala de la Ely*); stilul *gotic perpendicular*, care predomină în sec.15 și reprezintă o dezvoltare specific engleză a goticului, prin pereți subțiri, ferestre uriașe cu încadraturi simple, bolți în formă de evantai cu nervuri multiple (*Catedrala de la Gloucester*). Caracterele Renașterii se regăsesc, în sec.16, în *stilul Tudor*, care domină arhitectura și are ca specific modificarea formelor gotice perpendiculare (*Hampton Court*). În sec.17, I.Jones revizuiește stilul clasic, inspirat de A.Palladio (*Queen's House*), iar în a doua jumătate a secolului, Sir Christopher Wren reconstruiește *Catedrala Sf. Paul* în stil baroc. Sec.18 continuă clasicismul, creînd o linie de simetrie și proporție, pentru ca în sec.19 să se revină la gotic (*Parlamentul din Londra*) în alternanță cu apariția primelor construcții moderne cu schelet metalic (*Crystal Palace* din Londra). *Artele plastice* sînt reprezentate în evul mediu de pictura de manuscris și de sculptura ca ornament. În sec.16 se dezvoltă portretistica miniaturală (Nicholas Hilliard). *Pictura* engleză atinge apogeul în sec.18, cînd William Hogarth redă scene dramatice din viața Londrei, portretistul Joshua Reynolds fondează Școala engleză de pictură și se constată o diversificare a genurilor prin creațiile lui Gainsborough și G.Romney. În aceeași perioadă se remarcă o dezvoltare a gravurii și a sculpturii (J.Flaxman), a ceramicii (Wedgwood) și a decorației (frații Adam). Romantismul în pictură se manifestă în lucrările lui Th.Lawrence, J.Constable, J.Turner. W.Blake ocupă un loc aparte prin viziunile sale fantastice, de inspirație gotică. La mijlocul sec.19 se remarcă mișcarea prerafaeliților, iar prin Mc.Neill Whistler se deschide drumul către pictura modernă a sec.20, reprezentată de Ben Nicholson, G.Sutherland, V.Pasmore. *Sculptura* este dominată de personalitatea lui H.Moore. *Muzica engleză* se dezvoltă mai ales în Renaștere cînd polifonia este exploatată de compozitori ca Byrd și Morley, în madrigaluri, și de Downband în lucrările sale pentru lăută. Cel mai important compozitor englez este considerat Henry Purcell (sec.18). *Literatura engleză* are ca primă creație cunoscută lucrarea *Beowulf* (sec.10), care reprezintă cel mai vechi poem scris într-o limbă europeană modernă. O altă operă importantă pentru limba engleză veche este *Cronica anglo-saxonă*, inițiată de Alfred cel Mare (sec.9) și continuată pînă la jumătatea sec.12. Evul mediu constituie perioada de dezvoltare a poeziei populare (cîntece lirice, balade), dar și a celei culte. Prin creația sa, Geofrey Chaucer contribuie la punerea bazelor limbii engleze literare, oferind în același timp și o scriere de mare valoare artistică. Cristopher Marlowe, Ben Jonson și William Shakespeare sînt marii dramaturgi ai Renașterii. Reprezentative pentru sec.17 sînt: poezia lui Milton, poezia și critica lui Dryden, comedia lui Congreve. Iluminismul englez se manifestă în opera unor scriitori ca: D.Defoe, J.Swift, iar, în a doua jumătate a sec.18, Sterne anticipează romanul modern de analiză interioară. În sec.19 genurile literare cunosc o mare dezvoltare și o diversitate de subiecte, influențe, caracteristici: romantismul lui Byron și Shelly, contemplația lui Keats, rafinata critică socială a lui Thackeray, atacul direct al lui Dickens, fatalitatea lui Hardy, sensibilitatea surorilor Brontë, profunda înțelegere a sufletului uman a lui George Eliot, umorul și amărăciunea lui O.Wilde. Toate acestea pregătesc terenul pentru dezvoltarea, în sec.20, a unui nou tip de literatură care tinde să-și depășească limitele, prin alterarea formei, ajungîndu-se la romanul experimental (V.Woolf). ◆ (Substantivat, f.) Limba germanică vorbită de populația Marii Britanii, a Statelor Unite ale Americii și a majorității țărilor din Commonwealth (Australia, Canada, Ghana, Kenya, Uganda, Zambia etc.).
ENGLEZÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*englez*) Care aparține englezilor sau Angliei, privitor la englezi sau la Anglia.
ENGLEZÉȘTE adv. (<*englez*) Ca englezii; în limba engleză.
ENGLEZOÁICĂ s.f. (<*englez*) Femeie care face parte din populația de bază a Angliei sau este originară de acolo.
ENGOLPIÓN s.n. (<ngr. *enkolpion*) Iconiță lucrată dintr-un metal prețios sau din smalț, pe care o poartă arhiereii atîrnată de gît.
ENGRÁMĂ s.f. (<fr. *engramme*, germ. *Engramme*) **1.** (PSIH.) Urmă lăsată de un excitant asupra sistemului nervos. **2.** (GENET.) Înscrierea unui caracter în memoria speciei conform teoriei mnemonice a ereditații.
ENIGMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *énigmatique*, lat. *aenigmaticus*) Care constituie sau ascunde o enigmă; greu de înțeles.
ENÍGMĂ s.f. (<fr. *énigme*, lat. *aenigma*) Lucru greu de înțeles, nelămurit, ascuns. ◆ Ghicitoare, șaradă.
ENIGMÍSTIC, -Ă s.f., adj. (<*enigmă*) **1.** S.f. Știința jocurilor distractive (rebus, monoverbe, criptograme etc.). **2.** Adj. Cu caracter de enigmă; de enigmistică.
ENOLÁZĂ s.f. (<fr. *énolase*) (CHIM.) Enzimă cu rol catalizator în fermentația alcoolică.
ENOLOGÍE (**OENOLOGÍE**) s.f. (<fr. *oenologie*; cf.gr. *oinos* "vin"+*logos* "studiu") Știință care se ocupă cu vinificația și cu studiul produselor derivate ale viei și ale vinului.
ENOMETRÍE s.f. (<fr. *oenométrie*) Determinare a cantității de alcool din vin.
ENOPTROMANȚÍE s.f. (<fr. *énoptromancie*) Arta de a ghici cu ajutorul unor oglinzi despre care se spune că ar avea forțe magice.
ENORIÁȘ, -Ă s.m. și f. (<*enorie*) Persoană care, practicînd un cult, ține de o anumită parohie.
ENORÍE s.f. (<ngr. *enoria*) Parohie.
ENÓRM, -Ă adj. (<fr. *énorme*, lat. *enormis*; cf.lat. *ex* "afară"+*norma* "regulă") Foarte mare, imens, uriaș, colosal. ◆ (Adverbial) a) Foarte mult; b) (Urmat de determinări adjectivale introduse prin prep. "de", formează superlativul acestora) Extrem de .... extraordinar de ... .
ENORMITÁTE s.f. (<lat. *enormitas*, *-atis*, fr. *enormité*) **1.** Caracterul a ceea ce este enorm. **2.** Lucru de necrezut, exagerare. ◆ Prostie, absurditate; extravaganță.
ENOSTÓZĂ s.m. (<fr. *énostose*) (MED.) Tumoare benignă a canalului medular al unui os.
ENÓT s.m. (<rus. *enot*) Animal de vînat cu

enot

blană preţioasă, asemănător cu un cîine; cîinele raton, cîinele jder (*Nyctereutes procynoides*). La noi în ţară a fost semnalat în Delta Dunării. Poate fi crescut şi în captivitate, ca animal de blană.

ENOTÉHNICĂ s.f. (<fr. *oenotechnique*) Ramură a enologiei care studiază metodele de preparare şi de conservare a vinurilor.

ENSIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *ensiforme*; cf.lat. *ensis* "sabie"+*forma* "formă") (Despre frunze) De forma unei săbii.

ENTALPÍE s.f. (<fr. *enthalpie*, engl. *enthalpy*; cf.gr. *en* "în" + *thalpos* "căldură") Mărime termodinamică exprimată prin energia internă a unei substanţe şi produsul dintre presiune şi volum.

ENTAMÍBĂ s.f. (<fr. *entamibe*) Amibă care trăieşte în tubul digestiv al animalelor şi al omului.

ENTÁSIS s.n. (<fr. *entasis*) (ARHIT.) Partea îngroşată a fusului unei coloane galbate.

ENTELEHÍE s.f. (<fr. *entéléchie*; cf.gr. *entelecheia* "activitate") Noţiune filozofică, introdusă de Aristotel şi preluată apoi de diverse concepţii finaliste, care indică perfecţiunea ca scop lăuntric al dezvoltării tuturor lucrurilor.

ENTERALGÍE s.f. (<fr. *entéralgie*) Durere acută în intestine.

ENTERECTAZÍE s.f. (<fr. *entérectasie*; cf. gr. *enteron* "intestin"+*extasis* "extensiune") Dilatare a intestinului.

ENTERECTOMÍE s.f. (<fr. *entérectomie*) Rezecţie a unei părţi din intestin.

ENTÉRIC, -Ă adj. (<fr. *entérique*) Intestinal.

ENTERÍTĂ s.f. (<fr. *entérite*) Boală care constă în inflamaţia acută sau cronică a intestinului subţire, provocată de infecţii, intoxicaţii sau de alergie.

ENTERO- (<fr. *entero-*, it. *entero-*; cf.gr. *enteron* "intestin") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) intestin".

ENTEROANASTOMÓZĂ s.f. (<fr. *entéroanastomose*) Operaţie chirurgicală prin care se stabileşte o legătură între două anse intestinale pentru a ocoli o tumoare sau o altă piedică din tranzitul intestinal.

ENTEROBACTÉRIE s.f. (<fr. *entérobactérie*) Nume generic dat germenilor saprofiţi care constituie flora intestinală normală a organismului, precum şi germenilor patogeni care intră prin intestinul subţire, înmulţindu-se şi provocînd diferite afecţiuni.

ENTEROBIÁZĂ s.f. (<fr. *entérobiaze*) (MED.) Oxiriază.

ENTEROCENTÉZĂ s.f. (<fr. *entérocentèse*; cf.gr. *enteron* "intestin"+*kentesis* "înţepătură") (MED.) Puncţie a intestinului în cursul unei intervenţii chirurgicale în scopul evacuării conţinutului intestinal.

ENTEROCHINÁZĂ s.f. (<fr. *entérokinase*; cf.gr. *enteron* "intestin"+*kinesis* "mişcare") (MED.) Diastază a sucului intestinal.

ENTEROCLÍZĂ s.f. (<fr. *entéroclyse*) (MED.) Spălătură intestinală.

ENTEROCÓC s.m. (<fr. *entérocoque*) Microb prezent în intestin.

ENTEROCOCÍE s.f. (<fr. *entérococcie*) (MED.) Stare de boală cauzată de infecţia prin enterococ.

ENTEROCOLÍTĂ s.f. (<fr. *entérocolite*) Boală care constă în inflamaţia acută sau cronică a intestinului subţire şi a celui gros, provocată de germeni patogeni.

ENTEROGASTRÍTĂ s.f. (<fr. *entérogastrite*; cf.gr. *enteron* "intestin"+*gaster* "stomac") Gastroenterită.

ENTEROGASTRÓNĂ s.f. (<fr. *entérogastrone*) Hormon duodenal cu acţiune asupra secreţiei şi motilităţii gastrice.

ENTEROHEMORAGÍE s.f. (<fr. *entérohémorragie*) Hemoragie intestinală.

ENTEROLOGÍE s.f. (<fr. *entérologie*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul tractului intestinal.

ENTEROMÓRF, -Ă adj. (<fr. *entéromorphe*) (BIOL.) Care are formă tubulară, de intestin.

ENTEROPATÍE s.f. (<fr. *entéropathie*) (MED.) Nume generic pentru bolile intestinelor.

ENTEROPTÓZĂ s.f. (<fr. *entéroptôse*) Deplasare a intestinului în partea de jos a cavităţii abdominale.

ENTERORAGÍE s.f. (<fr. *entérorragie*) Hemoragie intestinală.

ENTEROSCÓP s.n. (<fr. *entéroscope*) Instrument alcătuit dintr-un tub drept cu oglindă şi dispozitiv de iluminat, folosit pentru examinarea intestinului (enteroscopie).

ENTEROSPÁSM s.n. (<fr. *entérospasme*) (MED.) Contractare spasmodică a intestinului.

ENTEROSTENÓZĂ s.f. (<fr. *entérosténose*) (MED.) Îngustare, strîmtare a intestinului.

ENTEROTÓM s.n. (<fr. *entérotome*) (MED.) Instrument chirurgical folosit în enterotomie.

ENTEROTOMÍE s.f. (<fr. *entérotomie*) Incizie a peretelui intestinal.

ENTEROVACCÍN s.n. (<fr. *entérovaccin*) Vaccin introdus pe cale bucală şi absorbit de intestin.

ENTEROZOÁR s.n. (<fr. *entérozoaire*) Vierme sau parazit intestinal.

ENTIMÉMĂ s.f. (<fr. *enthymème*, lat. *enthymema*) (LOG.) Forma prescurtată de silogism, în care una dintre premise sau concluzia nu este exprimată, ci subînţeleasă.

ENTITÁTE s.f. (<fr. *entité*, lat. *entitas, -atis*) (FILOZ.) Conţinut de sine stătător, existenţă sau realitate determinată (ca întindere, importanţă, valoare etc.).

ENTOMO- (<fr. *entomo-*; cf.gr. *entomon*) Element prim de compunere care are semnificaţia "referitor la o insectă", "de la insectă".

ENTOMOFÁG, -Ă adj.,s.m. şi f. (<fr. *entomophage*; cf.gr. *entomon* "insectă"+*phagein* "a mînca") (Animal) care se hrăneşte cu insecte.

ENTOMOFÍL, -Ă adj.(<fr. *entomophile*; cf.gr. *entomon* "insectă" + *philos* "iubitor") (Despre plante) La care polenizarea se face cu ajutorul insectelor.

ENTOMOFILÍE s.f. (<fr. *entomophilie*) Polenizare prin intermediul insectelor.

ENTOMOFÍT, -Ă adj. (<fr. *entomophyte*) (Despre criptogame şi bacterii) Care creşte pe insecte.

ENTOMOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<*entomologie*) Specialist în entomologie.

ENTOMOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *entomologique*) Care aparţine entomologiei, referitor la entomologie.

ENTOMOLOGÍE s.f. (<fr. *entomologie*, germ. *Entomologie*) Ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul insectelor.

ENTOMOSTRACÉU s.n. (<fr. *entomostracé*) (La pl.) Grup de crustacee inferioare mici, fără apendice abdominal şi cu branhii; (şi la sg.) crustaceu care face parte din acest grup.

ENTOPLÁSMĂ s.f. (<germ. *entoplasma*) Partea inferioară a protoplasmei celulare.

ENTÓRSĂ s.f. (<fr. *entorse*) Leziune traumatică a unei articulaţii provocată de executarea bruscă a unei mişcări dincolo de limitele fiziologice, fără a fi urmată de o deplasare permanentă a oaselor sau a ligamentelor.

ENTOZOÁR s.n. (<fr. *entozoaire*) (La pl.) Categorie, gen de animale care trăiesc ca parazite în interiorul unei vietăţi; (şi la sg.) animal care face parte din această categorie.

ENTRÁTĂ s.f. (<it. *entrata*) (MUZ.) Introducere.

ENTRELÁCS s.n. (<fr. *entrelacs*) (ARHIT.) Motiv ornamental care constă într-o împletitură de linii curbe sau frînte.

ENTREMÉSES s.n. invar. (<sp. *entremeses*) Reprezentaţie comică, specific spaniolă, care se dădea între actele unei piese mai mari sau sub forma unor mici piese într-un act.

ENTROPÍE s.f. (<fr. *entropie*; cf.gr. *entropia*) **1.** Mărime de stare tehnică a sistemelor fizice, a cărei valoare creşte în urma oricărei transformări ireversibile a lor sau rămîne constantă în cursul unei transformări reversibile. **2.** (TELEC.) Mărime fundamentală în teoria informaţiei, care indică cantitatea de informaţie raportată la un element al mesajului transmis.

ENTROPIÓN s.n. (<fr. *entropion*) (MED.) Întoarcere înăuntru a pleoapei, însoţită de iritaţia conjunctivei şi a corneei.

ENTUZIÁSM s.n. (<fr. *enthousiasme*; cf.gr. *enthousiasmos* "emoţie puternică") Stare de însufleţire puternică; înflăcărare; avînt; pasiune (în vorbire); exaltare.

ENTUZIASMÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *enthousiasmer*) A (se) însufleţi; a (se) înflăcăra.

ENTUZIÁST, -Ă adj. (<fr. *enthousiaste*) Care se lasă uşor cuprins de entuziasm, care se entuziasmează uşor, este gata să se devoteze unei idei, unei cauze mari; care dovedeşte entuziasm.

ENUCLEÁ vb. I tranz. (<lat. *enucleare*, fr. *enucléer*) **1.** A explica, a lămuri o anumită chestiune. **2.** (MED.) A face, a executa o enucleare.

ENUCLEÁRE s. f. (<*enuclea*) Extirpare a unui organ (ex. *ochi*), a unei tumori, prin separare de ţesuturile înconjurătoare.

ENUMERÁ vb. I tranz. (<fr. *énumérer*, lat. *enumerare*) A număra succesiv, unul cîte unul, a numi pe rînd.

ENUMERATÍV, -Ă adj. (<fr. *énumératif*) Care conţine o enumerare, privitor la o enumerare.

ENUMERÁŢIE s.f. (<fr. *énumération*, lat. *enumeratio, -onis*) **1.** Enumerare. **2.** Figură de stil care constă în înşirarea unor argumente, fapte etc. privitoare la aceeaşi împrejurare sau temă. **3.** Parte a unui discurs care precedă peroraţia şi în care autorul recapitulează argumentele expuse anterior.

ENÚNŢ s.n. (<*enunţa*) **1.** (LOG.) Propoziţie care exprimă ceva. **2.** (MAT.) Formulare a datelor unei probleme, a unei judecăţi.

ENUNŢĂ vb. I tranz. (<fr. *énoncer*) A formula, a expune, a exprima oral sau în scris o idee, o teorie etc.

ENUNŢIATÍV, -Ă adj. (<fr. *énonciatif*, lat. *enuntiativus*) Care conţine o enunţare. ◇ *Propoziţie enunţiativă* = propoziţie care exprimă o constatare, prezentînd o acţiune sau o stare ca reală.

ENURÉZIS s.n. (<fr. *énurésis*; cf.gr. *en* "în" + *ouresis* "urinare") Boală care se manifestă prin pierderea necontrolată a urinei; incontinenţă urinară.

ENZÍMĂ s.f. (<fr. *enzyme*) Compus organic de natură proteică, prezent în celulele vii, care dirijează procesele de sinteză şi de degradare din organismele animalelor, plantelor şi microorganismelor, producînd şi păstrînd energie. Prezintă importanţă în terapeutică şi în industria alimentară.

ENZIMOLOGÍE s.f. (<germ. *Enzymologie*, fr. *enzymologie*) Studiul enzimelor şi al modului lor de acţiune.

ENZOOTÍE s.f. (<fr. *enzootie*; cf.gr. *en* "în" +*zoon* "animal") Răspîndire a unei boli infectocontagioase la animale pe un anumit teritoriu sau în cadrul unui grup limitat.

EO- (<fr. *eo-*; cf.gr. *eos* "aura") Element prim de compunere care are semnificaţia "de la început", "cel mai vechi".

EOANTRÓP s.m. (<fr. *eoanthropus*; cf.gr. *eos* "aură"+*anthropos* "om") Gen de maimuţe antropoide fosile, foarte asemănătoare cu omul.

EOCÉN, -Ă s.n., adj. (<fr. *éocène*; cf.gr. *eos* "aură"+*kainos* "recent") (GEOL.) **1.** S.n. Epocă cuprinsă în prima parte (după unii autori - a doua) a paleogenului, caracterizată prin existenţa numuliţilor, lamelibranhiatelor, gasteropodelor, echinidelor şi mamiferelor. **2.** Adj. Care se referă la eocen, care aparţine eocenului.

EOHÍPPUS subst. (cf.fr. *eo*[cène] "eocen", gr. *hippos* "cal") Gen fosil de ecvide imparicopitate, din eocenul inferior, socotit cel mai vechi strămoş al calului; animal care face parte din acest gen, de mărimea unei vulpi şi cu membrele anterioare cu cinci degete.

EOLIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *éolien*; cf. n.pr. gr. *Aiolos* "Eol, zeul vînturilor") **1.** S.m. şi f. (La pl.) Unul dintre cele patru grupuri ale elenilor; (la sg.) persoană aparţinînd acestui grup. **2.** Adj. Care este acţionat sau produs de vînt. ◇ *Relief eolian* = formaţie geologică a cărei origine se datoreşte acţiunii de transport, de sedimentare sau de eroziune a vîntului.

EOLÍT, -Ă s.n. (<fr. *éolithe*; cf.gr. *eos* "aură" +*lithos* "piatră") Piatră din epoca preistorică, grosolan cioplită şi folosită ca primă unealtă.

EOLÍTIC, -Ă adj. (<fr. *éolithique*) Care aparţine epocii pietrei cioplite, privitor la epoca pietrei cioplite. ◆ (Substantivat, n.) Epoca pietrei cioplite.

EOLOTRÓP, -Ă adj. (<fr. *éolotrope*) (Despre unele corpuri, substanţe etc.) Care nu prezintă proprietăţi fizice identice în toate direcţiile.

EOLOTROPÍE s.f. (<fr. *éolotropie*) Proprietate a unui corp de a fi eolotrop. ◇ *Eolotropie magnetică* = proprietate a materialelor magnetice deformate de a se magnetiza inegal în diferite direcţii.

EÓN s.m. (<fr. *éon*; cf.gr. *aion* "eternitate") **1.** (FILOZ.; la gnostici) Fiecare dintre multiplele emanaţii, ipostaze, forme de manifestare ale divinităţii supreme unice. **2.** Eră, epocă (ex. *eonul dogmatic*).

EOZÍNĂ s.f. (<fr. *éosine*) Colorant roşu strălucitor, din grupa fluoresceinei, folosit la fabricarea cernelii roşii, în bacteriologie ca substanţă de contrast, la sensibilizarea plăcilor fotografice, în cosmetică, în industria alimentară etc.

EOZINOFÍL, -Ă adj. (<fr. *éosinophile*) (HIST.) Care fixează eozina. ◆ (Despre leucocite) Care are o granulaţie de tipul eozinei.

EOZINOFILÍE s.f. (<fr. *éosinophilie*) Creştere excesivă a numărului de granulaţii eozinofile din sînge, întîlnită în unele alergii sau boli parazitare; cantitate excesivă de granulaţii eozinofile din sînge.

EOZINOPENÍE s.f. (<fr. *éosinopénie*) Scădere sub valorile normale a granulaţiilor eozinofile din sînge, întîlnită în unele boli infecţioase grave.

EOZÓIC, -Ă s. n., adj. (<fr. *éozoïque*) (GEOL.) **1.** S.n. Proterozoic. **2.** Adj. Care aparţine eozoicului, care se referă la proterozoic.

EPÁCTĂ s.f. (<fr. *épacte*) Număr de zile care trebuie adăugat unui an lunar pentru a-l face să concorde cu anul solar.

EPAGÓG s.m. (<fr. *épagogue*; cf. gr. *epagogos*) Arbitru care reglementa anumite chestiuni maritime la vechii greci.

EPAGÓGIG, -Ă adj. (<fr. *épagogique*; cf.gr. *epagoge* "inducţie") (În filozofia lui Aristotel; despre silogisme) Inductiv.

EPANADIPLÓZĂ s.f. (<it. *ipanadiplosi*; cf.gr. *epanadiplosis* "dublare") Figură de stil care constă în repetarea unui cuvînt (sau a unui grup de cuvinte) la sfîrşitul şi la începutul unei unităţi sintactice sau metrice.

EPANAFÓRĂ s.b. (<fr. *épanaphore*; it. *epanafora*) Anaforă.

EPANALÉPSĂ s.f. (<fr. *épanalepse*; cf. gr. *epanalepsis* "repetiţie") Figură de stil care constă în repetarea unuia sau a mai multe cuvinte sau în reluarea cuvîntului iniţial la sfîrşitul versului sau al frazei.

EPANASTRÓFĂ s.f. Epanadiploză.

EPANDÁJ s.n. (<fr. *épandage*) Operaţie de răspîndire a apelor murdare pe un teren cultivabil după decantarea lor, în scopul epurării biologice naturale a acestor ape. ◆ Împrăştiere a îngrăşămîntului pe cîmp.

EPANÓDĂ s.f. (<fr. *épanode*; cf.gr. *epanodos* "întoarcere") Figură de stil care constă în reluarea detaliată a fiecărui cuvînt sau grup de cuvinte dintr-un vers.

EPANORTÓZĂ s.f. (<fr. *épanorthose*; cf.gr. *epanorthosis*) Figură de stil care constă în retractarea sau reluarea a ceea ce s-a spus în acelaşi enunţ în scopul corectării enunţului sau a unei noţiuni.

EPANŞAMÉNT s.n. (<fr. *épanchement*) (MED.) Acumulare de lichide în alte ţesuturi sau locuri decît cele obişnuite ale organismului.

EPARHÍE s.f. (<ngr. *eparhia*) Diviziune administrativă bisericească, condusă de un episcop[1].

EPARVÉN s.n. (<fr. *éparvin*) Tumoare osoasă care se formează uneori la încheietura piciorului dinapoi la cai, mai rar la alte animale; os mort.

EPATĂ vb. I tranz. (<fr. *épater*) A uimi, a impresiona puternic prin atitudine, comportare sau ţinută neobişnuită; extravaganţă.

EPÂVĂ s.f. (<fr. *épave*) Rămăşiţă a unei nave scufundate sau eşuate. ◆ Fig. Persoană ajunsă într-o stare fizică sau morală mizerabilă, om distrus, ruinat (fizic sau moral).

EPECÍE s.f. (<fr *épecie*) (BIOL.) Folosire a indivizilor unei specii ca substrat de către indivizii altei specii.

EPENDÍM s.n. (<fr. *épendyme*) (ANAT.) Epiteliu care căptuşeşte canalul rahidian, trunchiul cerebral şi ventriculii cerebrali.

EPENDIMÍTĂ s.f. (<fr. *épendymite*) (MED.) Inflamaţie a canalului ependimului.

EPÉNGLU s.n. (<fr. *épingle*) Exerciţiu elementar de zbor aviatic, compus dintr-un număr de viraje executate la un unghi de 180° pe panta de urcare şi de coborîre, urmate de coborîre în zbor şi aterizare.

EPENTÉTIC, -Ă adj. (<fr. *épenthétique*) (Despre sunete, forme lexicale) Apărut prin epenteză.

EPENTÉZĂ s.f. (<fr. *épenthèse*, lat. *epenthesis*; cf.gr. *epenthesis*) Fenomen fonetic constînd în apariţia unui sunet nou în interiorul unui cuvînt.

EPI- (<fr. *épi-*, it. *epi-*; cf.gr. *epi*) Element prim de compunere care are semnificaţia "peste", "pe deasupra".

EPIBÁT s.m. (<fr. *épibate*; cf.gr. *epibatis*) Soldat care făcea parte din marina grecească.

ÉPIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *épique*, lat. *epicus*) **1.** Adj. Care exprimă, în formă de naraţiune, idei, sentimente, acţiuni etc. ale eroilor unei întîmplări reale sau imaginare. ◇ *Gen epic* = unul dintre principalele genuri literare, care cuprinde diverse specii de naraţiuni în versuri şi în proză, dezvăluind cu o relativă obiectivitate portretul fizic şi moral al personajelor, faptele lor, relaţiile lor cu mediul înconjurător. ◆ Fig. De proporţii vaste, grandios, demn de o epopee. **2.** S.f. Totalitatea operelor literare aparţinînd genului epic.

EPICÁRD s.n. (<fr. *épicard*; cf.gr. *epi* "deasupra"+*kardia* "inimă") (ANAT.) Învelişul extern al inimii.

EPICARDÍTĂ s.f. (<fr. *épicardite*) (MED.) Inflamaţie a epicardului.

EPICÁRP s.n. (<fr. *épicarpe*; cf.gr. *epi* "deasupra"+*karpos* "fruct") Membrană externă subţire, constituită dintr-unul sau din două straturi de celule, care acoperă fructul unei plante.

EPICÉN, -Ă adj. (<fr. *épicène*, lat. *epicoenus*; cf.gr. *epikoinos* "comun") (Despre substantive, nume de fiinţe) Care are aceeaşi formă pentru indicarea ambelor sexe (ex. *cuc, elefant*).

EPICÉNTRU s.n. (<fr. *épicentre*) Punct de pe suprafaţa globului pămîntesc situat deasupra locului unde se produce zguduirea iniţială a unui cutremur şi unde intensitatea cutremurului este maximă.

EPICHERÉMĂ s.f. (<fr. *épichérème*, lat. *epicherema*) (LOG.) Silogism în care premisele apar amplificate prin adaosuri de motivări suplimentare.

EPICICLOÍDĂ s.f. (<fr. *épicycloïde*) (MAT.) Curbă plană descrisă de un punct al unui cerc care se rostogoleşte fără alunecare pe un alt

cerc fix, cele două cercuri fiind tangente exterior.

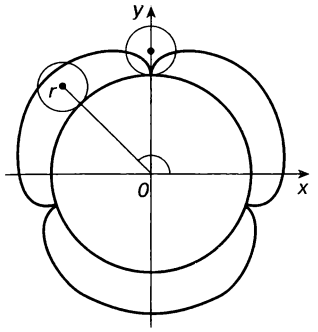

epicicloidă

EPICÍCLU s.n. (<fr. *épicycle*) Cerc care se rostogolește fără să alunece în exteriorul și în planul unui cerc de bază fix.

EPICONDÍL s.n. (<fr. *épicondyle*) Apofiză a extremității inferioare a humerusului.

EPICONTINENTÁL, -Ă adj. (<it. *epicontinentale*) (Despre mări, regiuni etc.) Situat la marginea sau în interiorul unui continent (ex. *Marea Baltică*, *Marea Nordului* etc.). ◇ (GEOL.) *Depozit epicontinental* = depozit constituit din roci depuse pe prispa continentală.

EPICÓRIU, -IE adj. (<it. *epicoria*) Indigen; nativ.

EPICOTÍL s.n. (<fr. *épicotyle*) (BOT.) Parte a tulpinii cuprinsă între cotiledoane și primele frunze.

EPICURÉIC, -Ă adj. (<germ. *epikureisch*) Epicurian. ◇ *Școală epicureică* = școală filozofică din antichitate, fundată de Epicur, în sec.4 î.Hr., la Atena, cunoscută sub numele de "grădină".

EPICUREÍSM (EPICURÍSM) s.n. (<fr. *épicurisme*; cf. *epicureu*) (FILOZ.) **1.** Concepția filozofică a lui Epicur, preluată de discipolii și continuatorii lui, care constă în cultul libertății, al voinței individuale; pasiunea de a cunoaște este considerată "maladie sacră", iar adevărata libertate, fruct al științei. Epicureismul explică lumea, fenomenele în mod raționalist, remarcă valoarea și eficacitatea științei întemeiate pe o gîndire realistă, creatoare, criticînd totodată confuzia dintre filozofie și mitologie, credințele în cauze supranaturale; mai tîrziu epicureismul a apărut adesea în forme vulgarizate și nu arareori a fost interpretat în termenii hedonismului. **2.** Curent de valorificare și de reconsiderare a ideilor lui Epicur, în speță a eticii și atomismului lui, în Renaștere, în filozofia iluministă și materialistă din sec.17-18.

EPICURÉU, -ÉE adj., s.m. și f. (<lat. *epicureus*) Epicurian.

EPICURIÁN, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *épicurien*) **1.** S.m. și f. Adept al epicureismului. ◆ Persoană care caută plăcerile alese, rafinate, spirituale; deprec. persoană înclinată spre plăceri. **2.** Adj. Care ține de epicureism, privitor la epicureism.

EPIDEMÍE s.f. (<fr. *épidémie*, lat. *epidemia*) Boală contagioasă care se extinde într-un timp scurt, prin contaminare, la un număr mare de persoane dintr-o localitate, regiune etc.

EPIDEMIOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *épidémiologique*) Care aparține epidemiologiei, referitor la epidemiologie, de epidemiologie. ◇ *Aviz epidemiologic* = aviz care atestă absența sau prezența contaminării cu o boală contagioasă.

EPIDEMIOLOGÍE s.f. (<fr. *épidémiologie*) Ramură a medicinei și a igienei care studiază cauzele și natura epidemiilor, precum și mijloacele de prevenire și de combatere a acestora.

EPIDÉRMĂ (EPIDÉRM) s.f. (s.n.) (<fr. *épiderme*, lat. *epidermis*; cf.gr. *epi* "deasupra"+*derma* "piele") **1.** (ANAT.) Epiteliu care acoperă corpul omului și al animalelor superioare, avînd la animalele nevertebrate un singur strat de celule, iar la vertebrate mai multe straturi. **2.** (BOT.) Țesut vegetal exterior de protecție al plantelor, format, de obicei, dintr-un singur strat de celule la exterior.

EPIDERMIZÁRE s.f. (<*epidermă*) Acoperire a unei plăgi cicatrizate cu epidermă.

EPIDERMOFIȚÍE s.f. (<fr. *épidermophytie*) Boală de piele provocată de localizarea în epidermă a unor ciuperci microscopice.

EPIDERMOLÍZĂ s.f. (<fr. *épidermolyse*) Sensibilitate puternică a epidermei, caracterizată prin formarea de bule cu conținut seros.

EPIDERMOMICÓZĂ s.f. (<fr. *épidermomycose*) Micoză care afectează stratul superficial al pielii și fanerele.

EPIDIASCÓP s.n. (<fr. *épidiascope*) Aparat care servește la proiectarea pe un ecran a unei figuri luminate.

EPIDÍCTIC, -Ă adj. (<fr. *épidictique*) Care servește la o demonstrație.

EPIDIDÍM s.n. (<fr. *épididyme*) Mic corp oblong situat în lungul marginii dinapoi și de sus a testiculului.

EPIDIDIMÍTĂ s.f. (<fr. *épididymite*) Inflamație a epididimului.

EPIDÓT subst. (<fr. *épidote*) Silicat natural de calciu, aluminiu și fier, monoclinic, verde, sticlos, utilizat ca piatră semiprețioasă.

EPIFENOMÉN s.n. (<fr. *épiphénomène*) Fenomen secundar care însoțește un alt fenomen esențial fără să-l influențeze.

EPIFENOMENALÍSM s.n. (<fr. *épiphénoménalisme*) (FILOZ.) Concepție filozofică după care conștiința este un simplu epifenomen al proceselor neurofiziologice, pe care nu le poate influența cîtuși de puțin.

EPIFÍL, -Ă (<fr. *épiphylle*) (BOT.) Care se dezvoltă pe frunze.

EPIFÍT, -Ă adj. (<fr. *épiphyte*) (Despre plante; și substantivat) Care trăiește fixată pe altă plantă, fără a fi parazită, aceasta servindu-i numai ca sprijin.

EPIFÍZĂ s.f. (<fr. *épiphyze*; cf.gr. *epi* "deasupra"+*physis* "creștere") **1.** Glandă endocrină situată în interiorul craniului, care influențează dezvoltarea glandelor sexuale și a proceselor metabolice; glandă pineală. **2.** Capătul oaselor lungi, format din țesut spongios.

EPIFIZÍTĂ s.f. (<fr. *épiphyzite*) Boală de creștere interesînd epifiza și constînd într-un proces osteocondritic; osteocondroză epifizară; cifoza adolescenților.

EPIFONÉM s.n. (<fr. *épiphonème*) Exclamație sentențioasă prin care se determină, se rezumă un discurs, o povestire.

EPIFÓRĂ s.f. (<fr. *épiphora*; cf. gr. *epiphora*) **1.** Exagerare de natură patologică a secreției lacrimale. **2.** Figură de stil constînd în repetarea unui cuvînt sau a unor cuvinte la sfîrșitul unor unități sintactice sau metrice.

EPIFRÁZĂ s.f. (<fr. *épiphrase*) Figură retorică prin care se adaugă unei fraze care pare terminată una sau mai multe părți în care se dezvoltă o idee accesorie.

EPIGASTRALGÍE s.f. (<fr. *épigastralgie*) (MED.) Durere în regiunea epigastrului.

EPIGÁSTRU s.n. (<fr. *épigastre*; cf.gr. *epi* "deasupra" + *gaster* "stomac") Regiune anatomică cuprinsă în treimea superioară și centrală a cavității abdominale, între coaste și ombilic.

EPIGENÉTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *épigénétique*) **1.** Adj. (Despre minerale sau despre un depozit de minerale) Care este mai recent decît rocile în care se găsesc. **2.** Adj. (Despre văi) Care prezintă caracter de supraimpunere. **3.** S.f. Ramură a geneticii care studiază mecanismele de manifestare sau de exprimare în genotip a efectelor determinate de genele din genotip.

EPIGENÉZĂ s.f. (<fr. *épigénèse*) **1.** Concepție biologică (formulată în sec.18 de C.F. Wolff) după care embrionul se formează treptat prin diferențieri succesive de părți noi, din materia brută, neorganizată și nediferențiată. **2.** Proces de depunere a unor minerale după formarea rocilor în care se găsesc. **3.** (GEOMORF.) Supraimpunere.

EPIGÉU, -ÉE adj. (<fr. *épigé*; cf. gr. *epi* "pe" + *ge* "pămînt") (Despre animale sau plante) Care trăiește la suprafața pămîntului. ◆ (Despre un mod de germinație) În care cotiledoanele sînt la suprafața pămîntului.

EPIGÍN, -Ă adj. (<fr. *épigyne*; cf.gr. *epi* "pe"+*gyne* "femeie") (Despre elementele florale) Inserat deasupra ovarului.

EPIGLÓTĂ s.f. (<fr. *épiglotte*; cf.gr. *epi* "deasupra"+*glotta* "limbă") Membrană situată în partea superioară a laringelui, care acoperă glota în momentul înghițirii, împiedicînd astfel pătrunderea alimentelor în căile respiratorii.

EPIGLOTÍTĂ s.f. (<fr. *épiglottite*) (MED.) Inflamație a epiglotei.

EPIGÓN s.m. (<germ. *Epigone*, fr. *épigone*; cf.gr. *epigonos* "descendent") **1.** (În mitologia greacă; și ca n.pr.) Fiecare dintre cei șapte fii ai celor șapte eroi din Argos, care, cu excepția lui Adrast, pieriseră la asediul Tebei. După zece ani, epigonii, sub conducerea lui Adrast, au asediat din nou cetatea, reușind s-o cucerească. **2.** Scriitor sau artist (de valoare minoră) care imită mijloacele de expresie ale unui mare înaintaș, ale unui curent sau ale unei școli literare de prestigiu etc. ◆ Urmaș, succesor (lipsit de valoare).

EPIGRÁF s.n. (<fr. *épigraphe*; cf.gr. *epi* "deasupra"+*graphein* "a scrie") Scurt fragment, de obicei dintr-o operă celebră, în versuri sau în proză, pus la începutul unei cărți sau al unui capitol pentru a indica în mod concis ideea artistică a lucrării sau a capitolului respectiv. ◆ Scurtă inscripție pe monumente, pe fațada unei construcții, a unui edificiu antic etc.

EPIGRAFÍE s.f. (<fr. *épigraphie*) Disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu descifrarea și cu interpretarea inscripțiilor vechi, făcu-

te de obicei pe piatră, metal, lemn etc.
EPIGRAFÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *épigraphiste*) Specialist în epigrafie.
EPIGRAMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *épigrammatique*, lat. *epigrammaticus*) Cu caracter de epigramă; satiric, înţepător, caustic.
EPIGRÁMĂ s.f. (<fr. *épigramme*; lat. *epigramma*; cf.gr. *epi* "deasupra"+*gramma* "inscripţie") **1.** Specie a poeziei lirice, de proporţii reduse, care satirizează elementele negative ale unui caracter omenesc, ale unei situaţii etc. şi se sfîrşeşte printr-o poantă ironică. **2.** Inscripţie, în proză sau în versuri, cu conţinut epic sau elegiac, care, în Grecia antică, se incrusta pe morminte, pe monumente.
EPIGRAMÍST, -Ă s.m. şi f. (<*epigramă*) Autor de epigrame.
EPILÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *épiler*) A (se) depila.
EPILATÓR, -OÁRE adj. (<fr. *épilatoire*) Depilator.
EPILEPSÍE s.f. (<fr. *épilepsie*, lat. *epilepsia*; cf.gr. *epilepsia* "acces") Boală a sistemului nervos caracterizată prin crize convulsive intermitente, localizate sau generalizate, însoţite de pierderea cunoştinţei, halucinaţii şi alte tulburări psihice.
EPILÉPTIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *épileptique*, lat. *epilepticus*) **1.** Adj. Care aparţine epilepsiei, care are caracter de epilepsie; asemănător cu manifestările epilepsiei. **2.** S.m. şi f., adj. (Persoană) bolnavă de epilepsie.
EPILÓG s.n. (<fr. *épilogue*, lat. *epilogus*; cf.gr. *epi* "la urmă"+*logos* "vorbire") Partea finală a unor lucrări literare în care autorul rezumă concluziile sale, subliniază anumite idei din opera sa şi face cunoscută pe scurt evoluţia viitoare a personajelor sale. ◆ Fig. Sfîrşit al unei situaţii, al unei acţiuni, al unei întîmplări etc.
EPILOGÍSM s.n. (cf.gr. *epilogismos* <*epi* "la urmă"+*logismos* "raţionament") Calcul, reflecţie, cercetare.
EPIMÉR s.m. (<fr. *épimère*) (CHIM.) Fiecare dintre cei doi izomeri ai unei monozaharide.
EPIMERÍE s.f. (<fr. *épimérie*) (CHIM.) Transpoziţie intramoleculară a atomilor de carbon din molecula monozaharidelor, care se produce în anumite condiţii experimentale.
EPINEFRÍNĂ s.f. (<fr. *épinéphrine*) (FARM.) Adrenalină.
EPINÉTĂ s.f. (<fr. *épinette*) Spinetă.
EPIPALEOLÍTIC s.n. (<*epi-* + *paleolitic*) Denumire dată de unii cercetători mezoliticului.
EPIPLÓCĂ s.f. (<fr. *épiploque*) (LIT.) Concatenaţie (**2**).
EPIPLOCÉL s.n. (<fr. *épiplocèle*) (MED.) Hernie a epiploonului.
EPIPLOÓN s.n. (<fr. *épiploon*; cf.gr. *epiploon* "plutitor") (ANAT.) Ligament peritoneal care uneşte viscerele, permiţîndu-le o mişcare limitată.
EPIROGENÉTIC, -Ă adj. (<germ. *epirogenetisch*) (Despre mişcări tectonice) Care are caracter oscilatoriu şi care determină, de obicei, ridicarea unor blocuri continentale.
EPIROGENÉZĂ s.f. (<fr. *épirogenèse*; cf. gr. *epeiros* "continent" + *genesis* "naştere") Proces de ridicare a unor porţiuni mari din scoarţa terestră deasupra nivelului mării, datorită mişcărilor tectonice oscilatorii şi care are drept rezultat formarea unor suprafeţe continentale.
EPISCÉNIU s.n. (<fr. *épiscénium*, lat. *episcenium*) Construcţie asemănătoare unui etaj, situat deasupra scenei în teatrul antic.
EPÍSCOP[1] s.m. (<ngr. *episkopos*, lat. *episcopus*) Grad înalt în ierarhia bisericească creştină, imediat inferior mitropolitului sau arhiepiscopului; persoană care are acest grad şi conduce o eparhie.
EPISCÓP[2] s.n. (<germ. *Episkop*; cf.gr. *epi* "deasupra"+*skopein* "a privi") Aparat care serveşte la proiectarea figurilor de pe cărţi, de pe fotografii sau de pe alte obiecte netransparente. ◆ Dispozitiv optic folosit la tancuri, care permite cercetarea cîmpului prin ferestrele de observare.
EPISCOPÁL, -Ă adj. (<fr. *épiscopal*, lat. *episcopalis*) Care aparţine episcopului[1] sau episcopiei, privitor la episcop sau episcopie.
EPISCOPÁT s.n. (<fr. *épiscopat*, lat. *episcopatus*) Rangul, demnitatea, funcţia de episcop[1]; timpul cît este în funcţie un episcop.
EPISCOPÍE s.f. (<ngr. *episkopia*) Teritoriu asupra căruia se extinde autoritatea unui episcop[1]; eparhie; reşedinţa episcopului.
EPISILOGÍSM s.n. (<fr. *épisylogisme*) (LOG.) Silogism dintr-o serie de silogisme, care are ca premisă concluzia silogismului anterior.
EPISÓD s.n. (<fr. *épisode*; cf. gr. *episodion* "ceea ce vine din afară") **1.** Acţiune secundară într-o operă narativă, avînd un rol relativ independent; parte relativ independentă a unei naraţiuni. **2.** Parte a acţiunii în teatrul antic, delimitată prin intervenţiile corului şi corespunzînd actului din dramaturgia modernă. ◆ Diviziune a unei acţiuni dramatice. **3.** Întîmplare, incident (din viaţa cuiva). **4.** Frază muzicală de importanţă secundară, intercalată între principalele părţi ale unei compoziţii pentru a aduce o variaţie.
EPISÓDIC, -Ă adj. (<fr. *épisodique*) Care ţine de un episod; secundar, întîmplător, incidental.
EPISPADÍAS s.n. (<fr. *épispadias*; cf.gr. *epi* "deasupra"+*spadon* "ruptură") Malformaţie congenitală constînd în deschiderea uretrei pe faţa dorsală a penisului.
EPISPÁSTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *épispastique*) (Medicament) care produce o revulsie a pielii.
EPISTASÍE s.f. (<ngr. *epistasia*) Funcţie administrativă care consta în conducerea unei provincii, a unor servicii publice etc.; timpul în care o persoană îndeplinea această funcţie; supraveghere, îngrijire, conducere.
EPISTÁT (IPISTÁT) s.m. (<ngr. *epistatis*) **1.** (În sec.19; în România) Cel mai mic grad de ofiţer de poliţie, corespunzător mai tîrziu aceluia de subcomisar; persoana care avea acest grad. **2.** Administrator, intendent, logofăt, vechil.
EPISTÁXIS s.n. (<fr. *épistaxis*; cf.gr. *epi* "pe"+*staxis* "scurgere") Hemoragie nazală.
EPISTAZÍE s.f. (<fr. *épistasie*) **1.** (BIOL.) Modificare de grad superior manifestată de una dintre cele două forme înrudite fitogenetic. **2.** (GENET.) Dominaţie a unei gene asupra alteia, producînd mascarea unui caracter ereditar de către altul.
EPISTEMOLOGÍE s.f. (<fr. *épistémologie*; cf. gr. *episteme* "cunoaştere" + *logos* "studiu") **1.** (FILOZ.) Parte a gnoseologiei care studiază procesul cunoaşterii aşa cum se desfăşoară în cadrul ştiinţelor; teorie a cunoaşterii ştiinţifice. **2.** (Impr.) Gnoseologie.
EPISTÍL s.n. (<fr. *épistyle*; cf.gr. *epistylion* <*epi* "pe"+*stylos* "coloană") (ARHIT.) Arhitravă.
EPISTILBÍT s.n. (<fr. *épistilbite*) Mineral care se întîlneşte în cavităţile unor roci magmatice, cristalizat în sistemul monoclinic şi compus, mai ales, din calciu, sodiu şi potasiu.
EPISTOLÁR, -Ă adj., s.n. (<fr. *épistolaire*; lat. *epistolaris*) **1.** Adj. Privitor la modul, la arta de a scrie scrisori; compus, scris în formă, în stil de scrisoare. **2.** S.n. Colecţie de scrisori (publicate).
EPÍSTOLĂ s.f. (<lat. *epistola*) **1.** (Înv.) Scrisoare. **2.** Specie literară în versuri aparţinînd poeziei didactice, în care se tratează un subiect filozofic, moral, artistic etc., sub formă de scrisoare. Au scris epistole Horaţiu, Boileau, Voltaire, Gr.Alexandrescu ş.a.
EPISTOLOGRAFÍE s.f. (<fr. *épistolographie*) **1.** Sistem de scriere vulgară la vechii egipteni. **2.** Arta de a redacta scrisori.
EPISTRÓFĂ s.f. (<fr. *épistrophe*; cf.gr. *epistrophe* <*epistrophein* "a întoarce") **1.** (RET.) Repetiţie a unui cuvînt la sfîrşitul unei fraze. **2.** Fel de întoarcere folosit în tactica militară a grecilor.
EPITÁF s.n. (<ngr. *epitafion*, fr. *épitaphe*; cf.gr. *epitaphion* <*epi* "deasupra"+*taphos* "mormînt") **1.** Inscripţie funerară, în versuri sau în proză, cuprinzînd elogiul defunctului sau o sentinţă morală; p.ext. placă cu o inscripţie funerară. ◆ Poezie epigramatică, avînd ca pretext moartea (imaginară) a unei persoane. **2.** Obiect de cult, care constă într-o bucată de stofă pe care este brodată, cu fir de aur ori de argint, o scenă reprezentînd punerea în mormînt a lui Iisus Hristos.
EPITÁGMĂ s.f. (<it. *epitagma*; cf.gr. *epitagma*) Corp de infanterişti uşor înarmaţi în falanga grecească.
EPITALÁM s.n. (<fr. *épithalame*, lat. *epithalamium*; cf.gr. *epi* "la"+*thalamos* "căsătorie") Cîntec de nuntă sau un mic poem compus în cinstea mirilor cu prilejul oficierii căsătoriei (ex. *epitalamurile lui Solomon, ale lui Teocrit, Anacreon*).
EPITÁZĂ s.f. (<fr. *épitase*) Parte a unei drame cuprinzînd intriga şi desfăşurarea, care face legătura dintre expoziţie şi punctul culminant.
EPITELIÓM s.n. (<fr. *épithéliome*) (MED.) Carcinom.
EPITÉLIU s.n. (<fr. *épithelium*; cf.gr. *epi* "deasupra"+*thele* "mamelă") Ţesut vascular format dintr-unul sau din mai multe straturi de celule de diverse forme, care alcătuieşte învelişul pielii, al mucoaselor, al canalelor excretoare ale glandelor etc.
EPITELIZÁRE s.f. (<*epiteliu*) Acoperire cu epiteliu a unei plăgi traumatice sau operatorii în cursul procesului de cicatrizare.
EPITERMÁL, -Ă adj. (<fr. *épithermal*) Care reprezintă stadiul final al procesului hidrotermal de depunere a mineralelor din soluţii

magmatice fierbinți, cu o temperatură cuprinsă între 175 și 50°C, în minereuri de aur, argint, stibiu, arsen, mercur împreună cu cuarț, calcit etc.

EPITÉT s.n. (<fr. *épithète*, lat. *epitheton*, it. *epiteta*; cf.gr. *epitheton* "adăugat") Figură de stil exprimată printr-un determinant expresiv (de obicei un adjectiv calificativ) pus pe lîngă un substantiv, pronume sau pe lîngă un verb pentru a scoate în evidență o trăsătură a obiectului sau a acțiunii și pentru a da mai multă expresivitate artistică creației respective. ◆ Calificativ elogios, injurios etc. dat cuiva.

EPITÉZĂ s.f. (<fr. *épithèse*, it. *epitesi*; cf.gr. *epithesis*) **1.** (MED.) Corecție a unei articulații defectuoase. **2.** (LINGV.) Adaos al unui element neetimologic la sfîrșitul unui cuvînt.

EPITIMÍE s.f. (<fr. *épithymie*) Surescitare cerebrală.

EPITROCHÁSM s.n. (<fr. *épitrochasme*; cf.gr. *epitrokhasmos*) Figură de stil constînd într-o serie de enunțuri nominale, formate din cuvinte monosilabice succesive și care se încheie cu un cuvînt bisilabic sau polisilabic.

EPÍTROP s.m. (<ngr. *epitropos*) **1.** Tutore. **2.** Administrator al unui bun, în special al averii unei biserici.

EPITROPÍE s.f. (<*epitrop*) **1.** Tutelă. ◆ Îngrijire. **2.** Consiliu de epitropi; instituție condusă de un consiliu de epitropi. **3.** Funcția de epitrop.

EPÍU s.n. (<fr. *épi*) Dig de piatră sau de nuiele, construit transversal, de la malul unei ape către larg, pentru a regulariza cursul apei, a-i micșora lățimea sau a apăra malurile de eroziuni.

EPIZEÚXIS s.n. (<fr. *épizeuxis*; cf.gr. *epizeuxis*) Reluare a unui cuvînt fără o topică specifică.

EPIZOÁR s.n. (<fr. *épizoaire*) (La pl.) Nume generic dat animalelor care trăiesc, ca parazite, pe pielea altor animale; (și la sg.) animal care face parte din această categorie.

EPIZÓM s.n. (cf.gr. *epi* "deasupra"+*soma* "corp") Unitate genetică nucleară care se poate multiplica independent sau ca adaos la un cromozom.

EPIZÓNĂ s.f. (<fr. *épizone*) (GEOL.) Ansamblul șisturilor cristaline formate în condițiile unui metamorfism regional slab, cînd temperatura și presiunea litostatică sînt scăzute, iar presiunea orientată este ridicată.

EPIZOOTÍE s.f. (<fr. *épizootie*; cf.gr. *epi* "peste"+*zoon* "animal") Răspîndire în masă și pe teritorii mari a unei boli contagioase la animale.

EPOCÁL, -Ă adj. (<germ. *epochal*) Destinat să marcheze o epocă; de mare răsunet, de o valoare covîrșitoare.

ÉPOCĂ s.f. (<fr. *époque*) **1.** Perioadă în dezvoltarea istoriei sau a unui domeniu de activitate, care se deosebește de celelalte prin anumite evenimente caracteristice, însemnate. **2.** Timp, moment (în care se repetă, periodic, în aceleași condiții, un proces, un fenomen, o activitate etc.). **3.** Subdiviziune a unei perioade geologice.

EPÓDĂ s.f. (<fr. *épode*, lat. *epodos*; cf.gr. *epodos*) **1.** (În teatrul antic grecesc) Partea a treia și ultima a cîntecului unui cor, care urmează după strofă și antistrofă. **2.** Poezie lirică compusă din distihuri.

EPOLÁ vb. I tranz. (<fr. *épauler*) A ochi vînatul fixînd pușca pe umăr.

EPOLÁRE s.f. (<*epola*) **1.** Aducere a armei în poziție de ochire și declanșare a focului. **2.** Execuție a unui epolment. **3.** (NAV.) Devierea din plan a marginii unei table de bordaj sau de punte.

EPOLÉT s.m. (<fr. *épaulette*) Bandă de stofă care se prinde pe umerii uniformelor și pe care se aplică, de obicei, însemnele gradului militar, ale specialității etc.

EPOLMÉNT s.n. (<fr. *épaulment*) Zid de susținere.

EPONÍM, -Ă s.m., adj. (<fr. *éponyme*; cf.gr. *epi* "pe"+*onoma* "nume") **1.** S.m. Magistrat care, în antichitate, dădea numele său anului. **2.** Adj. Care dă numele său unui oraș, regiuni etc. (ex. *Atena este zeița eponimă a orașului Atena*).

EPÓNJ s.n. (<fr. *éponge* "burete") Țesătură moale cu fire buclate pe una dintre fețe sau pe amîndouă fețele, din care se fac prosoape, halate de baie etc.

EPOPÉE s.f. (<fr. épopée; cf.gr. *epopoiia* <*epos* "poem"+*poien* "a face") Poem epic de mari dimensiuni în versuri, în care se povestesc fapte eroice, legendare sau istorice, dominate adesea de personaje extraordinare sau supranaturale (ex. *Ramayana*, *Mahabharata*, *Iliada*, *Odiseea*, *Eneida*); p.ext. producție epică de mare amploare. ◆ Șir de fapte, de întîmplări eroice, glorioase.

EPOPÉIC, -Ă adj. (<it. *epopeico*) Referitor la epopee, care are caracter de epopee.

ÉPOS s.n. (<germ. *Epos*) Epopee. ◆ Povestire. ◆ Ansamblul principalelor teme epice specifice unei culturi.

EPOXÍZI s.m. pl. (<fr. *époxides*) Compuși organici care au în moleculă gruparea eterică ciclică, întrebuințați și la obținerea glicolilor, a plastifianților, a rășinilor sintetice etc.

EPRUBÉTĂ s.f. (<fr. *éprouvette*, după *probă*) Mic tub de sticlă cu pereți subțiri și rezistenți, închis la un capăt, întrebuințat în munca de laborator.

EPRUVÉTĂ s.f. (<fr. *éprouvette*) Piesă de probă confecționată dintr-un anumit material, pentru a fi supusă unor încercări în vederea determinării (unor proprietăți ale) materialului din care este confecționată.

EPSOMÍT s.n. (<fr. *epsomite*) Sare amară.

EPUIZÁ vb. I (<fr. *épuiser*) **1.** Tranz. și refl. A (se) sfîrși, a (se) isprăvi; a (se) termina (un bun material) (prin vînzare, consum etc.). **2.** Tranz. A lămuri complet, a discuta în toate amănuntele, a studia sau a isprăvi de studiat o problemă. **3.** Tranz. și refl. A fi supus sau a supune epuizării; a (se) extenua, a (se) istovi, a (se) secătui.

EPUIZÁRE s.f. (<*epuiza*) **1.** Acțiunea de a (se) epuiza și rezultatul ei; terminare, isprăvire. **2.** Operație de îndepărtare cu ajutorul pompelor a apelor din interiorul unei săpături sau al unui batardou în vederea executării unor lucrări de construcții. **3.** Pierdere a capacității funcționale a unui organ, a unui sistem sau a întregului organism în urma unei solicitări excesive.

ÉPULIS subst. (<fr. *epulis*; cf.gr. *epi* "pe" +*oulon* "gingie") Tumoare inflamatorie care se dezvoltă pe gingie.

EPULÓN s.n. (<fr. *épulon*; cf.lat. *epulo, -onis* <*epulae* "ospăț") Preot însărcinat cu pregătirea și supravegherea ospețelor sacre la români.

EPULÓTIC, -Ă adj. (<fr. *épulotique*) (Despre unele medicamente) Care cicatrizează.

EPURÁ vb. I tranz. (<fr. *épurer*) **1.** A curăța un amestec, o soluție etc. de substanțele sau de corpurile nefolositoare sau dăunătoare. **2.** Fig. A reforma, a întări o instituție, o întreprindere, o organizație etc. prin îndepărtarea elementelor necorespunzătoare.

EPURÁRE s.f. (<*epura*) Acțiunea de a epura și rezultatul ei. ◇ *Epurarea apei* = operație de îndepărtare din apele potabile, industriale, de canal etc. a substanțelor care le fac improprii anumitor întrebuințări.

EPURATÍV, -Ă adj. (<fr. *épuratif*) Capabil să curețe.

EPURATÓR s.n. (<fr. *épurateur*) Aparat sau instalație care servește la epurarea materialelor solide, lichide sau gazoase de substanțele nefolositoare sau dăunătoare.

EPÚRĂ s.f. (<fr. *épure*) Desen liniar care reprezintă în proiecții diferitele părți ale unei mașini, ale unei case etc. ◆ Reprezentare grafică precisă în scopul rezolvării unei probleme cu ajutorul construcțiilor geometrice. ◆ Diagramă.

EQUISÉTUM s.m. (<fr. *equisetum*; cf.lat. *equisaetum* < *equus* "cal" + *saeta* "păr rigid") **1.** Arbore fosil cu rizomi subterani, de pe care se dezvoltă tulpinile aeriene cu ramuri și frunze în verticil. **2.** Coada calului.

EQUUS subst. (cuv. lat.) Gen de mamifere imparicopitate, avînd ca reprezentanți actuali calul, măgarul, zebra etc., caracterizate prin talie mare, dinți lungi, existența unui singur deget la picioare. Reprezentantul fosil a trăit în pliocen-pleistocen în America, iar în Asia și Europa, unde a venit prin migrare, se menține pînă în prezent.

Er (CHIM.) Simbol pentru *erbiu*.

ERADICÁ vb. I tranz. (<lat., it. *eradicare*) A smulge din rădăcini, a dezrădăcina; p.ext. a stîrpi; a desființa.

ERÁSMIC, -Ă adj. (<n.pr. *Erasm* [din Rotterdam], umanist olandez din ev. med.) Care provine de la Erasm, care ține de filozofia lui Erasm. ◇ *Citire erasmică* = citire a limbilor clasice, indicată de Erasm, potrivit modului cum acesta presupunea că se pronunțau.

ERÁTĂ s.f. (<fr., lat. *errata*; cf.lat. *errare* "a greși") Listă adăugată, de obicei, la sfîrșitul unei cărți în care sînt semnalate greșelile de tipar (uneori și de fond) și în care se face rectificarea acestora.

ERÁTIC, -Ă adj. (<fr. *erratique*, lat. *erraticus*; cf.lat. *errare* "a rătăci") Care nu este fix. ◇ *Bloc eratic* sau *stîncă eratică* = bloc de piatră adus mai ales de ghețari și așezat în regiuni cu care nu are nimic în comun din punct de vedere geologic.

ÉRĂ s.f. (<fr. *ère*; lat. *aera*) **1.** Perioadă istorică ce începe cu data unui anumit eveniment sau a unui fapt real sau legendar, de la care se pornește numărătoarea anilor. **2.** Epocă. **3.** (GEOL.) Cea mai mare subdiviziune a timpului geologic căreia îi corespunde în spațiu o grupă de straturi. În istoria pămîntului se cunosc următoarele ere: *arhaică, algonkiană, paleozoică, mezozoică* și *neozoică*.

ERBACÉE adj., s.f. (<fr. *herbacé*, lat. *herba-*

ceus; cf. *herba* "iarbă") (Plantă) care are tulpina subțire, fragedă, moale și apoasă, de obicei verde.

ERBICÍD s.n. (<fr. *herbicide*) Substanță chimică ce distruge buruienile dăunătoare agriculturii, având o acțiune toxică limitată la unele specii vegetale sau pentru orice specie.

ERBICIDÁ vb. I tranz. (<*erbicid*) A trata un teren agricol cu erbicide.

ÉRBIU s.n. (<fr. *erbium*, germ. *Erbium*) Element chimic (*Er*; nr. 68; m.at. 167,2), metal din familia pământurilor rare, alb-argintiu, care se găsește în natură numai combinat (în minerale rare). A fost descoperit de C.G.Mosander în 1843.

ERBIVÓR, -Ă adj., s.n. și f. (<fr. *herbivore*; cf.lat. *herba* "iarbă"+*vorare* "a mînca") (Mamifer) care se hrănește numai cu vegetale, în special cu iarbă.

ERBORIZÁ vb. I tranz. (<fr. *herboriser*) A culege plante (pentru studiu).

ERÉB s.n. (<it. *ereba*; cf.lat. *erebum*, gr. *erebos*) (În mitologia greacă) Loc întunecat, subteran, unde era împărăția morților.

ERÉCT, -Ă adj. (<lat. *erectus*) (Despre plante sau despre tulpina lor) Ridicat în sus, vertical.

ERECTÍL, -Ă adj. (<fr. *érectile*) Care se referă la erecție, capabil de erecție.

ERECTÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *érecteur*) **1.** Adj. (ANAT.; despre mușchi) Care servește la ridicarea anumitor organe. **2.** S.n. Mașină de lucru folosită la ridicarea și la așezarea în poziție definitivă a pieselor prefabricate grele.

ERÉCȚIE s.m. (<fr. *érection*) Umflare a anumitor țesuturi organice, îndeosebi a corpurilor cavernoase ale organelor genitale (sub influența fluxului de sînge).

ERÉDE (<lat. *heres, -dis*, it. *erede*) Moștenitor.

EREDITÁR, -Ă adj. (<fr. *héréditaire*, lat. *hereditarius*) **1.** (Despre particularități fizice sau psihice) Care se transmite urmașilor prin ereditate. **2.** (Despre bunuri, privilegii etc.) Care se transmite prin moștenire, care se moștenește. ◇ *Monarhie ereditară* = monarhie în care tronul se lasă moștenire. *Prinț ereditar* = prinț care are dreptul să moștenească tronul sau (rar) să întemeieze o dinastie.

EREDITÁTE s.f. (<fr. *hérédité*, lat. *hereditas, -atis*) **1.** Proprietate fundamentală a materiei vii de a transmite urmașilor, de la o generație la alta, factorii ereditari (genele). **2.** (JUR.) Moștenire, succesiune. **3.** Proprietate a unui lucru sau a unui fenomen de a depinde de acțiunile momentane, precum și de stările sufletești anterioare.

EREDO- (<fr. *hérédo-*; cf.lat. *heres, -edis* "moștenitor") Element prim de compunere care are semnificația "(referitor la) moștenire", "moștenit", "ereditar".

EREDOBIOLOGÍE s.f. (<fr. *hérédobiologie*) Ramură a biologiei care studiază problemele eredității.

EREDOPATÍE s.f. (<fr. *hérédopathie*) Afecțiune moștenită sau transmisă ereditar.

EREDOSÍFILIS s.n. (<fr. *hérédosyphilis*) Termen impropriu pentru sifilisul congenital.

EREMÍT (ERMÍT) s.m. (<fr. *érémite*) Pustnic, sihastru, schimnic.

EREPSÍNĂ s.f. (<fr. *érepsine*) Ferment al sucului intestinal care ajută la descompunerea protidelor.

ERÉS s.n. (<sl. *eresĭ*) Credință în forțe miraculoase, supranaturale; concepție falsă (transformată în deprindere); prejudecată; superstiție; eroare. ◆ Fig. Ceea ce se abate de la concepțiile comune (ale unei societăți); p.ext. rătăcire, păcat.

ERÉTE s.m. Gen de păsări răpitoare de zi asemănătoare cu ulii, cu corpul zvelt, cu ciocul scurt și foarte încovoiat și cu cîte un disc de pene pe părțile laterale ale capului (*Circus*); pasăre care face parte din acest gen.

ERÉTIC, -Ă s.m. și f. (<sl. *eretikŭ*) (Și adjectival) Adept, susținător, propovăduitor al unei erezii.

ERETÍSM s.n. (<fr. *éréthisme*; cf.lat. *erethismos* "iritație") **1.** *Eretism cardiac* = stare de hiperexcitabilitate cardiacă, întîlnită mai frecvent la tineri, care se manifestă clinic prin puls rapid și neregulat. **2.** Fig. Exaltare, pasiune puternică.

EREUTOFOBÍE s.f. (<fr. *éreuthophobie*; cf.gr. *ereuthein* "a roși"+*phobos* "frică") Fenomen patologic care se manifestă prin roșirea feței.

EREZÍE s.f. (<fr. *hérésie*, lat. *haeresis*; cf.gr. *hairesis* "alegere") **1.** Doctrină sau credință religioasă care ia naștere în sînul unei biserici, abătîndu-se de la dogmele consacrate, și care este condamnată de biserica respectivă. **2.** Fig. Greșeală, abatere, rătăcire.

ERG[1] s.m. (<fr. *erg*; cf. gr. *ergon* "muncă") (FIZ.) Unitate de măsură a energiei, a lucrului mecanic și a cantității de căldură, egală cu lucrul mecanic efectuat de o forță de o dină care își deplasează punctul de aplicație cu 1 cm în direcția ei.

ERG[2] s.n. (<fr. *erg*; cuv. arab) Deșert de nisip cu dune, caracteristic Saharei, format de obicei în porțiunile mai coborîte ale scoarței pămîntești.

ERGÂN s.n. (<fr. *ergan*) Material ceramic folosit la confecționarea pieselor izolante pentru curenții de înaltă frecvență.

ERGASTERÍE s.f. (<fr. *ergasterie*) Atelier meșteșugăresc (cu mulți sclavi) la Atena.

ERGASTOPLÁSMĂ s.f. (<fr. *ergastoplasme*) (BIOL.) Formațiune citoplasmatică în care circulă substanțele metabolice.

ERGO- (<fr. *ergo-*; cf.gr. *ergon* "lucru") Element prim de compunere care are semnificația "(referitor la) muncă", "activitate", "energie".

ERGOCALCIFERÓL s.m. (den. com.) Vitamina D.

ERGÓDIC, -Ă adj. (<fr. *ergodique*; germ. *ergodisch*) (FIZ.; despre un sistem termodinamic) Ai cărui parametri interni depind, la parametrii externi dați, numai de energie.

ERGOGRÁF s.n. (<fr. *ergographe*; cf.gr. *ergon* "lucru"+*graphein* "a scrie") Aparat care înregistrează grafic forța musculară.

ERGOLOGÍE s.f. (<germ. *Ergologie*) Știință despre bunurile materiale ale culturii.

ERGOMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *ergométrique*) Care aparține ergometriei, referitor la ergometrie. ◇ *Bicicletă ergometrică* = aparat în formă de bicicletă, fără roți, servind la aprecierea adaptării omului la efort în diferite sectoare de muncă și discipline sportive.

ERGOMETRÍE s.f. (<fr. *ergométrie*) Disciplină care se ocupă cu determinarea eforturilor fizice (musculare) prin măsurarea lucrului mecanic efectuat.

ERGÓNĂ s.f. (<fr. *ergone*) Nume generic dat unor substanțe organice (enzime, vitamine, hormoni) din constituția celulelor vii, a căror acțiune constă în stimularea funcțiunilor celulare.

ERGONÓMIC, -Ă adj. (<fr. *ergonomique*) Care aparține ergonomiei, privitor la ergonomie.

ERGONOMÍE s.f. (<fr. *ergonomie*) Disciplină care se ocupă cu studiul condițiilor și al metodelor de muncă, al interacțiunii dintre om, mașină și mediul de muncă în diferite tipuri de sisteme industriale, în vederea normalizării raționale a acestora, a îmbunătățirii posibilităților de a folosi mașina.

ERGOSTERÍNĂ s.f. (<fr. *ergostérine*) (FARM.) Ergosterol.

ERGOSTERÓL s.n. (<fr. *ergostérol*) Sterol care se găsește în țesuturile animale și vegetale, a cărui activare, prin iradiere cu raze ultraviolete, produce vitamina D_2.

ERGOTAMÍNĂ s.f. (<fr., engl. *ergotamine*) (FARM.) Alcaloid extras din secară-cornută.

ERGOTERAPÍE s.f. (<fr. *ergothérapie*) Metodă de tratament al unor boli psihice în care munca depusă de bolnav constituie factorul activ al vindecării.

ERGOTÍNĂ s.f. (<fr. *ergotine*) Substanță toxică obținută din cornul-secarei, care provoacă tulburări nervoase, digestive, cardiorespiratorii și se întrebuințează în medicină ca hemostatic, mai ales în hemoragiile uterine.

ERGOTÍSM[1] s.n. (<fr. *ergotisme*) Manie de a șicana, de a sîcîi, de a agasa.

ERGOTÍSM[2] s.n. (<fr. *ergotisme*) Boală provocată de consumarea cerealelor atacate de o anumită ciupercă; intoxicație cu ergotină.

ERGOTOXÍNĂ s.f. (<fr. *ergotoxine*) Ergotină.

ERICACÉE s.f. (<fr. *éricacée*) (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, gamopetale, cuprinzînd afinul, rododendronul și azaleele; (și la sg.) plantă care face parte din această familie.

ERIJÁ vb. I refl. (<fr. *ériger*) (Urmat de determinări introduse prin prep. "în") A-și atribui fără nici un drept o situație, un rol care conferă autoritate; a vrea să treacă drept ..., a se da drept ...

ERINACEÍD s.n. (<fr. *érinaceidé*; cf.lat. *erinaceus* "arici", gr. *eidos* "aspect") (La pl.) Familie de mamifere insectivore, cu corpul acoperit de țepi (*Erinaceidae*); (și la sg.) animal care face parte din această familie (ex. *ariciul*).

ERINÍI s.f.pl. (<fr. *érinnyes*, gr. *Erinnyes*) (Și ca n.pr.) Divinități ale infernului, la greci, care pedepseau fărădelegile muritorilor, urmărind mai ales pe ucigași. Erau reprezentate ca niște făpturi cu părul răvășit, împletit cu șerpi; (la romani) furii.

ERISIFACÉE s.f. (<fr. *érisifacée*) (La pl.) Familie de ciuperci parazite care provoacă la unele plante diverse boli; (și la sg.) ciupercă ce face parte din această familie.

ERÍSTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *éristique*; cf.gr. *eristikos* <*erizein* "a discuta în contradictoriu") (FILOZ.) **1.** S.f. Artă a disputei, a controversei, care folosește argumente subtile sau recurge la artificii sofistice. **2.** Adj. Care aparține eristicii, referitor la eristică. ◇ *Școală eristică* = nume dat școlii filozofice din Megara,

datorită înclinării ei spre controverse.
ERITÉM s.n. (<fr. *érythème*; cf.gr. *erythema* "roşeală") Roşeaţă în formă de pete care apare pe pielea corpului în diferite boli.
ERITREMÍE s.f. (<fr. *érythrémie*; cf.gr. *erythros* "roşu" + *haima* "sînge") (MED.) Poliglobulie.
ERITRÍNĂ s.f. (<fr. *érythrine*) Antibiotic izolat din eritrocitele mamiferelor, cu efect mai ales asupra bacteriilor diferice.
ERITRO- (<fr. *erythro-*; cf.gr. *erythros* "roşu") Element prim de compunere care are semnificaţia "roşu".
ERITROBLÁST s.m. (<fr. *érythroblaste*; cf. gr. *erythros* "roşu" + *blastos* "vlăstar") Globulă roşie primitivă, cu nucleu în stare de formare, care dă naştere hematiei.
ERITROBLASTÓZĂ s.f. (<fr. *erythroblastose*) Boală caracterizată prin apariţia în sînge a eritroblaştilor.
ERITROCÍT s.n. (<fr. *érythrocyte*) (ANAT.) Hematie.
ERITROCITÓZĂ s.f. (<fr. *érythrocytose*) (MED.) Poliglobulie.
ERITRODERMÍE s.f. (<fr. *érythrodermie*) Boală manifestată prin roşeaţa generalizată a pielii, prin vezicule, edeme etc.
ERITROFOBÍE s.f. (<fr. *érythrophobie*) (MED.) Ereutofobie.
ERITROMICÍNĂ s.f. (<fr. *érythromycine*) Antibiotic activ mai ales în infecţiile stafilococice puternice.
ERITROPATÍE s.f. (<fr. *érythropathie*) Nume generic dat bolilor globulelor roşii.
ERITROPENÍE s.f. (<fr. *érythropénie*) Scăderea considerabilă a numărului globulelor roşii în sînge.
ERITROPOIÉZĂ (ERITROPOÉZĂ) s.f. (<fr. *érythropoïèse*; cf.gr. *erythros* "roşu" + *poiein* "a face") Proces de formare a globulelor roşii (eritrocite).
ERITROPSÍE s.f. (<fr. *érytropsie*) Vedere colorată în roşu.
ERITROPSÍNĂ s.f. (<fr. *érythropsine*) Proteină de culoare roşie, legată de vitamina A, prezentă în unele celule ale retinei şi care, sub acţiunea luminii, îşi schimbă culoarea spre galben-palid.
ERIZIPÉL s.n. (<fr. *érysipèle*, lat. *erysipelas*; cf.gr. *erysipelas*) Boală infecţioasă şi contagioasă provocată de un streptococ, care se manifestă prin inflamarea şi înroşirea unei porţiuni delimitate a pielii, localizată cel mai adesea la faţă şi la membre.
ERMÉTIC, -Ă adj. (<fr. *hermétique*) (Şi adverbial) **1.** (Despre un sistem de închidere) Care astupă perfect, care nu permite să pătrundă sau să iasă nimic, care prezintă o etanşeitate foarte bună. **2.** Fig. Greu de înţeles. ◇ *Poezie ermetică* = poezie caracterizată prin ermetism.
ERMETÍSM s.n. (<fr. *hermétisme*, it. *ermetismo*; cf.n.pr. *Hermes*, zeu grec, considerat de alchimiştii ca patron al ştiinţelor oculte şi al magiei) Tendinţă formalistă în literatură, mai ales în poezie, manifestată cu precădere după primul război mondial, de a cultiva cu ostentaţie un limbaj intelectualizat, adesea obscur, criptic, care să constituie suportul unei creaţii eliberate de anecdotic şi cu o finalitate estetizantă. Reprezentanţii principali sînt: L.Gongora, G.Marino, St.Mallarmé, P.Valéry, G.Ungaretti, E.Montale, iar în literatura română, Ion Barbu.
ERMITÁJ s.n. (<fr. *ermitage*) **1.** Locuinţa unui eremit: p.ext. loc retras. **2.** Mic palat izolat sau casă singuratică la ţară. **3.** Pavilion izolat în parcul unui castel.
EROÁRE s.f. (<fr. *erreur*, lat. *error*, *-oris*) **1.** Lipsa de concordanţă între percepţiile noastre şi realitatea obiectivă, confirmată de practică; cunoştinţă greşită, falsă despre realitatea obiectivă. ◇ *Erori logice* = erori provenite din încălcarea regulilor demonstraţiei, săvîrşite intenţionat (sofisme) sau neintenţionat (paralogisme). ◆ Idee, părere, opinie greşită; ceea ce e greşit. **2.** Falsă reprezentare asupra unei situaţii de fapt ori asupra existenţei sau conţinutului unui act normativ. ◇ *Eroare juridică* (sau *judiciară*) = stabilire greşită a faptelor dintr-un proces penal, care duce la pronunţarea unei condamnări nedrepte. **3.** Diferenţa dintre valoarea reală a unei mărimi şi valoarea calculată a acestei mărimi. ◇ *Eroare sistematică* = eroare condiţionată de aceeaşi cauză. *Eroare relativă* = raportul dintre valoarea absolută a erorii şi valoarea exactă a mărimii respective.
ERODÁ vb. I tranz şi refl. (<fr. *éroder*) A produce sau a suferi o eroziune.
ERÓIC, -Ă adj. (<fr. *héroïque*, lat. *heroicus*) Care ţine de erou, caracteristic eroilor, cu calităţi de erou. ◆ P.ext. Grandios, măreţ. ◆(Despre opere literare, artistice) Care are drept subiect faptele unor eroi.
EROICÓMIC, -Ă adj. (<fr. *héroï-comique*) Care este în acelaşi timp eroic şi comic. ◇ *Poem eroicomic* = gen de poem epic care tratează un subiect comic în forma unei epopei (ex. *Ţiganiada* de I. Budai-Deleanu).
EROÍNĂ s.f. (<fr. *héroïne*, lat. *heroine*) **1.** Femeie care se distinge prin curaj, vitejie, spirit de sacrificiu, abnegaţie în diverse împrejurări (dificile). **2.** Femeie care reprezintă personajul principal dintr-o operă literară; p. ext. orice personaj feminin dintr-o operă literară. ◆ Femeie care este personajul principal al unei întîmplări, care constituie centrul preocupărilor într-o anumită întîmplare, împrejurare etc.
EROÍSM s.n. (<fr. *héroïsme*) Capacitatea de a săvîrşi fapte mari; vitejie; fel de a acţiona specific unui erou; spirit eroic.
ERONÁT, -Ă adj. (<fr. *erroné*) Greşit, inexact, neadevărat.
ÉROS s.n. (<fr. *éros*; cf.n.pr. *Eros*, zeul iubirii la greci) Ansamblul dorinţelor sexuale, considerate din punct de vedere psihanalitic.
EROTEMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *érotématique*, germ. *erotematisch*) (FILOZ.) **1.** (Despre metoda folosită de Socrate) Care constă în a-l face pe învăţăcel ca, prin întrebări, să afle singur adevărul. **2.** Referitor la erotematică.
EROTEMÁTICĂ s.f. (<germ. *Erotematik*) Metodă de a afla adevărul prin întrebări.
ERÓTIC, -Ă adj. (<fr. *érotique*) Privitor la dragoste, propriu dragostei. ◆(Despre opere literare) Care conţine sentimente de dragoste; care cîntă, care exprimă dragostea. ◆ (Substantivat, f.) Totalitatea compoziţiilor literare care cîntă sentimentul dragostei. ◆ Predispus, înclinat spre senzualism.
EROTÍSM s.n. (<fr. *érotisme*) Atitudine erotică; exagerare a sentimentului erotic.
EROTO- (<fr. *eroto-*, it. *eroto-*; cf. gr. *eros* "iubire") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) dragoste", "iubire", "impuls", "instinct erotic", "sexual".
EROTOMÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *érotomane*) Obsedat sexual.
EROTOMANÍE s.f. (<fr. *érotomanie*) Stare patologică ce se caracterizează prin predominarea ideilor sexuale; obsesie sexuală.
ERÓU s.m. (<lat. *heros*, fr. *héros*) **1.** Persoană care se distinge prin vitejie şi prin curaj excepţional în războaie, prin abnegaţie deosebită în alte împrejurări grele sau în muncă. ◆ Ostaş căzut pe cîmpul de luptă. **2.** Personaj principal al unei opere literare; p.ext. orice personaj literar. ◆ Persoană care constituie centrul preocupărilor şi al atenţiei într-o anumită întîmplare, împrejurare; persoană care, într-o anumită împrejurare, atrage atenţia asupra sa. **3.** (În mitologia greco-romană) Semizeu, persoană născută dintr-o zeitate şi o fiinţă pămînteană, înzestrată cu puteri supraomeneşti şi care a devenit celebră prin faptele sale deosebite (ex. *Ahile*, *Hercule*, *Perseu*).
EROZIÚNE s.f. (<fr. *érosion*, lat. *erosio*, *-onis*) **1.** Proces complex de roadere şi săpare a scoarţei solului prin acţiunea agenţilor externi. ◆ Proces de roadere a corpurilor pe (sau prin) care curge un fluid. **2.** (MED.) Ulceraţie uşoară, superficială a pielii sau a mucoaselor, cauzată de agenţi fizici, chimici, mecanici sau apărută în urma unei inflamaţii.
EROZÍV, -Ă adj. (<fr. *érosif*) Care roade, care are proprietatea de a provoca o eroziune.
ERPETOLÓG, -Ă s.m. şi f. (cf.fr. *erpétologiste*) Specialist naturalist care se ocupă cu studiul reptilelor.
ERPETOLOGÍE s.f. (<fr. *erpétologie*; cf.gr. *herpeton* "reptilă" + *logos* "studiu") Parte a ştiinţelor naturii care se ocupă cu studierea reptilelor.
ERUCIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *éruciforme*) În formă de omidă, cu aspect de omidă.
ERUCTÁ vb. I intranz. (<fr. *éructer*, lat. *eructare*) (MED.) A rîgîi.
ERUCTÁŢIE (ERUCAŢIÚNE) s.f. (<fr. *éructation*) Acţiunea de a eructa şi rezultatul ei; eliminare pe cale bucală a gazelor din stomac.
ERUDÍT, -Ă adj. (<fr. *érudit*, lat. *eruditus*) (Şi substantivat) Care posedă cunoştinţe temeinice şi vaste în urma unor studii îndelungate. ◆(Despre opere ştiinţifice) Care dovedeşte cunoştinţe vaste şi aprofundate.
ERUDÍŢIE s.f. (<fr. *érudition*, lat. *eruditio*, *-onis*) Cunoaştere temeinică a uneia sau a mai multe ştiinţe; cultură vastă.
ERÚPE vb. intranz. (<lat. *erumpere*, după *rupe*) **1.** (Despre magmă, lavă, petrol) A face erupţie, a ieşi afară, a se revărsa cu putere. ◆(Despre vulcani) A azvîrli cu putere afară lava, magma; (despre sonde) a azvîrli cu putere afară ţiţeiul. **2.** (Despre pete, băşicuţe etc. caracteristice unor boli) A apărea, a se forma.
ERUPTÍV, -Ă adj. (<fr. *éruptif*) **1.** Cu privire la o erupţie, care provine dintr-o erupţie; de origine vulcanică. ◆ Fig. (Despre oameni şi manifestările lor) Nestăpînit, impetuos, violent. **2.** (Despre o boală) Care se manifestă printr-o erupţie; care este însoţită de apariţia unei erupţii.
ERUPTIVÍSM s.n. (<fr. *éruptivisme*) An-

samblu de fenomene care conduc la producerea erupţiei magmei în scoarţa terestră.
ERÚPŢIE s.f. (<fr. *éruption*, lat. *eruptio, -onis*) **1.** Acţiune prin care un vulcan aruncă lava sau prin care o sondă aruncă ţiţei; ieşire bruscă şi violentă din pământ a unui gaz, a ţiţeiului, a lavei etc; p.gener. ţîşnire, izbucnire. **2.** (ASTR.) Creştere bruscă a strălucirii unei regiuni a cromosferei. **3.** (MED.) Apariţie a unor pete, băşicuţe, plăgi, pustule etc. pe piele sau pe mucoase, care constituie simptomul unor boli (contagioase); (concr.) totalitatea acestor pete, plăgi, pustule etc. apărute pe piele.
ERZĂŢ s.n. (<germ. *Ersatz*) Surogat, înlocuitor (mai ales de cafea).
ES (MUZ.) Notaţie literală pentru sunetul *mi bemol*.
Es (CHIM.) Simbol pentru *einsteiniu*.
ESAVERÁJ s.n. (<*eseu*, după *golaveraj*) (La rugbi) Numărul de puncte realizat de o echipă prin încercare (4 puncte), transformare după încercare (2 puncte), transformare după lovitură de picior de pedeapsă (3 puncte) şi după lovitura de picior căzută - dropgol (3 puncte); diferenţa dintre punctele înscrise şi cele primite.
ESCÁDRĂ s.f. (<fr. *escadre*) Mare unitate de nave de luptă a forţelor maritime militare. ◆ Mare unitate militară de aviaţie.
ESCADRÍLĂ s.f. (<fr. *escadrille*) Subunitate a forţelor aeriene militare, formată din cîteva patrule.
ESCADRÓN s.n. (<rus. *eskadron*, fr. *escadron*) Subunitate a unui regiment de cavalerie, corespunzînd unei companii de infanterie sau unei baterii de artilerie.
ESCALADÁ vb. I tranz. (<fr. *escalader*) A se căţăra pe un zid sau pe un alt obstacol înalt, pentru a trece de partea cealaltă; p. ext. a sări peste un obstacol.
ESCALADÁRE s.f. (<*escalada*) Acţiunea de a escalada şi rezultatul ei. ◆ Fig. Extindere, intensificare treptată a unei acţiuni, a unui conflict etc.
ESCALATÓR s.n. (<fr., engl. *escalator*) Scară rulantă utilizată pentru circulaţia oamenilor, mai ales în metrouri.
ESCÁLĂ s.f. (<fr. *escale*) Oprire prevăzută în itinerarul unui vapor sau al unui avion pentru aprovizionare, pentru debarcarea sau îmbarcarea pasagerilor etc. ◆ Localitate de oprire în cursul unei călătorii cu vaporul sau cu avionul.
ESCALÓP s.m. (<fr. *escalope*) Preparat culinar special, făcut din bucăţi subţiri de muşchi de viţel sau din peşte.
ESCAMOTÁ vb. I tranz. (<fr. *escamoter*) **1.** A face să dispară ceva fără să se bage de seamă; a ascunde ceva cu iscusinţă. ◆ Fig. A denatura, a falsifica. **2.** A introduce trenul de aterizare al unei aeronave în aripă sau în fuzelaj, după decolare, pentru a micşora rezistenţa la înaintare a avionului în timpul zborului.
ESCAMOTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *escamotable*) **1.** Care poate fi escamotat, care se poate escamota. **2.** (Despre trenul de aterizare al unui avion) Care poate fi retras în aripă sau în fuzelaj.
ESCAPÁDĂ s.f. (<fr. *escapade*) Ieşire, uneori nepermisă şi ascunsă, de scurtă durată, cu scopul de a petrece; aventură; petrecere organizată cu acest prilej.
ESCAPÍSM s.n. (<engl. *escapisme*, germ. *Escapismus*; cf. engl. *escape* "a evada") Tendinţă de a cultiva evadarea din realitatea vieţii, de a căuta refugiu în atemporalitate.
ESCĂRĂ s.f. (<fr. *escarre*; cf. gr. *eskhara* "coajă pe o rană") Crustă negricioasă care se formează în urma modificării unor ţesuturi superficiale ale organismului.
ESCARIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *escarrifier*) A forma, a produce o escară.
ESCARÓTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *escarrotique*) (Substanţă caustică) care se aplică pe piele pentru a produce o escarificare.
ESCARPAMÉNT s.n. (<fr. *escarpement*) Pantă abruptă.
ESCÁRPĂ s.f. (<fr. *escarpe*) Baraj antitanc realizat prin săparea de taluzuri în versanţii îndreptaţi spre inamic, pentru a mări panta şi a împiedica trecerea tancurilor.
ESCARPÉN s.m. (<fr. *escarpin*; cf.it. *scarpino* "pantofior") Pantof de damă cu toc înalt, nedecupat, foarte decoltat.
ESCATOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *eschatologique*) Referitor la escatologie, de escatologie.
ESCATOLOGÍE s.f. (<fr. *eschatologie*; cf.gr. *eschatos* "ultim" + *logos* "studiu") Totalitatea concepţiilor religioase referitoare la soarta finală a lumii şi a omului.
ESCHÍLĂ s.f. (<fr. *esquille*) Bucată mică, aşchie desprinsă dintr-un os fracturat.
ESCHIMÓS, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *Esquimaux*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie indigenă de tip mongoloid, care trăieşte în ţinuturile arctice din Europa, America şi Asia; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie sau este originară de acolo. **2.** Adj. De eschimos, privitor la eschimoşi.
ESCHIVÁ vb. I refl. (<fr. *esquiver*) A se sustrage de la îndeplinirea unei obligaţii; a se da în lături; a se feri. ◆ A se retrage pe furiş.
ESCHÍVĂ s.f. (<fr. *esquive*) Procedeu tehnic de apărare, folosit în box, care constă în aplecarea laterală a capului sau îndoirea picioarelor pentru a lăsa lovitura adversarului să treacă pe alături sau pe deasupra.
ESCORTÁ vb. I tranz. (<fr. *escorter*) **1.** A însoţi un deţinut pentru a-l împiedica să fugă. **2.** A însoţi o persoană care deţine un post înalt pentru a o păzi sau pentru a-i fi de folos. **3.** A însoţi (în timp de război) vapoare, avioane etc. de transport sau de comerţ (pentru a le apăra contra atacurilor inamice).
ESCÓRTĂ s.f. (<fr. *escorte*) **1.** Grup de oameni care însoţesc pe înalţii demnitari pentru a-i păzi sau pentru a le fi de folos. **2.** Grup de nave sau de avioane militare care însoţesc (în timp de pace) o navă sau un avion în care călătoresc persoane oficiale importante sau (în timp de război) vapoarele, avioanele etc. de transport sau de comerţ (pentru a le apăra contra atacurilor inamice). **3.** Pază alcătuită din oameni înarmaţi, care însoţesc, supraveghează pe deţinuţi, pentru a-i împiedica să fugă; oamenii care alcătuiesc această pază.
ESCORTÓR s.n. (<fr. *escorteur*) Navă sau avion cu misiune de escortare.
ESCRÓC, -OÁCĂ s.m. şi f. (<fr. *escroc*) Persoană care înşală pe alţii şi îşi însuşeşte, prin mijloace frauduloase, bunuri străine.
ESCROCÁ vb. I tranz. (<fr. *escroquer*) A săvîrşi, a dobîndi prin mijloace frauduloase bunuri străine, a înşela; a săvîrşi o escrocherie.
ESCROCHERÍE s.f. (<fr. *escroquerie*) Infracţiune care constă în înşelarea unei persoane prin mijloace frauduloase în scopul obţinerii unor profituri materiale nejuste; faptă de escroc.
ESCUÁDĂ s.f. (<fr. *escouade*) Fracţiune dintr-o unitate militară comandată de un caporal sau de un brigadier.
ESCUDO s.m.(<cuv. port.) Unitate monetară în Portugalia, Chile etc.
ESCULÍNĂ s.f. (<fr. *esculine*; cf. lat. *aesculus* "specie de stejar") Substanţă extrasă din scoarţa unui castan exotic (*Aesculus hippocastanum*) utilizată ca febrifug şi antinevralgic.
ESEIÁJ s.n. (<fr. *essayage*) Încercare, probă. ◆ Spec. Încercare a unui avion.
ESEIÓR s.m. (<fr. *essayeur*) Pilot care încearcă avioanele noi în zbor.
ESEÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *essayiste*) Autor de eseuri.
ESEÍSTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *essayistique*) **1.** Adj. Care aparţine eseului sau eseiştilor, privitor la eseu sau la eseişti, specific eseului. **2.** S.f. Arta de a scrie eseuri; literatura eseurilor.
ESENIÁN s.m. (<fr. *essénien*)(La pl.) Sectă religioasă la vechii evrei, apărută pe la mijlocul sec. 2 î.Hr., caracterizată prin ascetism, pacifism, disciplină severă şi prin comunitatea bunurilor, care au influenţat puternic creştinismul primitiv; (la sg.) membru al acestei secte. De la aceştia au rămas *Manuscrisele de la Marea Moartă*.
ESENŢÁR s.n. (<it. *essenziero*) Vas special pentru prepararea esenţei (de ceai).
ESÉNŢĂ s.f. (<fr. *essence*, lat. *essentia*) **1.** Ceea ce exprimă principalul, necesarul, generalul şi relativ stabilul din obiecte şi din fenomene, natura lor internă, logică şi ascunsă, latura lor care nu este dată sau perceptibilă nemijlocit; ceea ce poate fi cunoscut numai trecînd de forma exterioară a lucrurilor, pătrunzînd în adîncul lor cu ajutorul gîndului, prin înţelegere; categoria de esenţă desemnează o determinare obiectivă şi universală a realităţii. ◇ Loc. adv. *În esenţă* = în ceea ce este fundamental; în ultima analiză. **2.** Lichid volatil cu miros aromatic puternic, extras din plante sau preparat sintetic, întrebuinţat în farmacie, cosmetică sau pentru uzul casnic, mai ales în alimentaţie. ◆ Substanţă concentrată care, prin diluare, de obicei, cu apă, dă un produs alimentar (ex. *esenţa de oţet*). **3.** Varietate de arbori care alcătuiesc o pădure. ◆ Varietate de lemn.
ESENŢIÁL, -Ă adj. (<fr. *essentiel*, lat. *essentialis*) Care constituie partea cea mai importantă a unei probleme sau a unui lucru; care ţine de esenţă, privitor la esenţă; de prim ordin, fundamental, principal.
ESENŢIALÍSM s.n. (<fr. *essentialisme*) Doctrină medicală mai veche care atribuia bolile unor aşa-numite "esenţe", proprii fiecărei boli.
ESENŢIALITÁTE s.f. (<fr. *essentialité*) Parte esenţială; caracter esenţial.
ESÉU s.n. (<fr. *essai*) **1.** Studiu de proporţii restrînse asupra unor teme filozofice, literare sau ştiinţifice, compus cu mijloace originale, de obicei fără pretenţia de a epuiza problema. **2.** (La rugbi) Încercare. **3.** Probă preliminară

de mărci poştale pe hîrtie şi în culori diferite în vederea alegerii prototipului definitiv al întregului tiraj.
ESICÁSM s.n. (<it. *esicasmo*; cf.gr. *hesychazein* "a sta liniştit") Doctrină monahală care propaga descoperirea sensibilă a divinităţii cu ajutorul anumitor tehnici fiziologice şi mintale de concentrare.
ESICÁST s.m. (<it. *esicasta*) Călugăr care practică esicasmul.
ÉSKER s.n. (<engl. *esker*; cuv. islandez) (GEOL.) Creastă lungă şi sinuoasă formată din nisipuri şi pietrişuri aduse de torenţii glaciari.
ESO - (<fr. *éso-*, it. *eso-*; cf. gr. *eso* "înăuntru") Element prim de compunere care are semnificaţia "înăuntru", "intern".
ESOFÁG s.n. (<fr. *oesophage*; cf.gr. *oisophagos*) Segment al tubului digestiv cuprins între faringe şi stomac, prin care trec alimentele înghiţite şi care, la om, are o lungime de 24-28 cm.
ESOFAGÍSM s.n. (<fr. *oesophagisme*) Spasm al esofagului care apare la bolnavii de tetanos, turbare, în isterie etc.
ESOFAGOSCÓP s.n. (<fr. *oesophagoscope*) Tub special pentru examenul endoscopic al esofagului.
ESOFAGOSCOPÍE s.f. (<fr. *oesophagoscopie*) Explorarea endoscopică a esofagului.
ESOFAGOSTOMÍE s.f. (<fr. *oesophagostomie*; cf.gr. *oesophagos* "esofag" +*tome* "tăiere") Deschidere operatorie a esofagului.
ESOFAGOTOMÍE s.f. (<fr. *oesophagotomie*) (MED.) Incizie a peretelui esofagian.
ESÓPIC, -Ă adj. (<fr. *esopique*; cf.n.pr. *Esop*, fabulist grec antic) Care aparţine lui Esop, referitor la Esop; p.ext. neclar, mai puţin clar, sibilinic, cu semnificaţii ascunse.
ESPADÓN s.n. (<fr. *espadon*) Sabie mare cu două tăişuri, care se mînuia cu ambele mîini, folosită mai ales în sec. 15-16.
ESPADRÍLĂ s.f. (<fr. *espadrille*) Încălţăminte uşoară cu feţele de pînză şi cu talpa de sfoară sau dintr-un material special, folosită mai ales de alpinişti.
ESPERANTÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *espérantiste*) (Persoană) care se ocupă de studiul limbii esperanto; specialist în esperanto.
ESPERÁNTO s.n. (<fr. *espéranto*; cf.n.pr. *Esperanto*, pseudonimul creatorului) Limbă artificială, formată din elemente de vocabular şi de gramatică împrumutate din cele mai răspîndite limbi europene, creată la sfîrşitul sec. 19 de către L.Zamenhof, cu scopul de a deveni limbă internaţională.
ESPINGÓLĂ s.f. (<fr. *espingole*) Armă de foc primitivă din bronz, montată pe un pivot.
ESPLANÁDĂ s.f. (<fr. *esplanade*) **1.** Spaţiu de mari dimensiuni (plantat cu arbori, iarbă şi flori) aflat, de obicei, în faţa unei clădiri importante sau a unui ansamblu arhitectural. **2.** Stradă largă avînd în mijlocul ei alei bogat plantate cu arbori, iarbă şi flori. **3.** (MILIT.) Spaţiu neted în pantă uşoară, situat în faţa unei lucrări de fortificaţie.
ESPRESSIVO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Expresiv, cu pasiune.
EST s.n. (<fr. *Est*) **1.** Unul dintre cele patru puncte cardinale, situat în partea de unde răsare soarele, opus vestului; loc pe orizont unde răsare soarele; p.ext. regiune situată în locul de unde răsare soarele; răsărit (prescurtat *E*). **2.** Spaţiu geografic situat la est faţă de un punct de referinţă; lumea, popoarele din ţările sau ţinuturile situate în (sau spre) acest punct cardinal.
ESTABLISHMENT s.n. (cuv. engl.) Instituţie, grup de persoane puternice care îşi apără privilegiile şi interesele.
ESTACÁDĂ s.f. (<fr. *estacade*) **1.** Punte fixă construită la ţărmul unei ape mari, către larg, pentru a realiza legătura cu vapoarele care nu pot acosta la chei. ◆ Platformă aşezată pe picioare înalte de metal, de lemn, de beton etc., care realizează o comunicaţie între două puncte situate deasupra solului sau între un punct de pe sol şi altul situat pe o înălţime. ◆ Construcţie asemănătoare cu un dig la intrarea într-un port sau la gura unui fluviu, pentru a micşora lăţimea apei în acel loc. **2.** Baraj construit de-a curmezişul unui curs de apă sau la intrarea într-un port maritim pentru a opri trecerea inamicului sau pentru a împiedica minele sau obiectele plutitoare lansate de inamic să ajungă la un pod.
ESTAVÉLĂ s.f. (<fr. *estavelle*) (GEOL.) Orificiu carstic care funcţionează alternativ ca ponor şi ca izvor.
ESTÉR s.m. (<fr. *ester*, germ. *Ester*) Combinaţie organică rezultată dintr-un alcool şi un acid organic sau un acid anorganic oxigenat, prin eliminare de apă.
ESTERÁZĂ s.f. (<fr. *estérase*) Enzimă care scindează legătura esterilor.
ESTERIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *estérifier*) A obţine un ester prin reacţia unui alcool cu un acid.
ESTERIFICÁRE s.f. (<*esterifica*) Reacţie reversibilă dintre un acid şi un alcool, cu formare de ester şi eliminare de apă.
ESTÉT s.m. (<fr. *esthète*) Persoană care aderă la concepţiile estetismului; adept al estetismului.
ESTÉTIC, -Ă subst., adj. (<fr. *esthétique*, it. *estetica*; cf.gr. *aisthetikos* "sensibil") **1.** S.f. Ştiinţă care studiază legile şi categoriile artei, considerată ca forma cea mai înaltă de creare şi de receptare a frumosului; ansamblu de probleme privitoare la esenţa artei, la raporturile ei cu realitatea, la metoda creaţiei artistice, la criteriile şi genurile artei. **2.** S.n. art. Ansamblul însuşirilor şi al fenomenelor studiate de estetică; domeniul esteticii. **3.** Adj. Care aparţine esteticii, privitor la estetică; care corespunde cerinţelor esteticii, care priveşte frumosul.
ESTETICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *esthéticien*) Specialist în estetică.
ESTETÍSM s.n. (<fr. *esthétisme*) Concepţie asupra artei şi literaturii care subordonează esteticii toate valorile, proclamînd contemplaţia şi considerînd forma de realizare a creaţiei artistice ca scop suprem.
ESTEZÍE s.f. (<fr. *esthésie*; cf. gr. *aisthesis*) Sensibilitate.
ESTEZIO- (<fr. *esthésio-*, it. *estesio-*; cf.gr. *aisthèsis* "simţire") Element prim de compunere care are semnificaţia "senzaţie", "sensibilitate".
ESTEZIOLOGÍE s.f. (<fr. *esthésiologie*) (PSIH.) Studiu al fenomenelor senzoriale.
ESTEZIOMETRÍE s.f. (<fr. *esthésiométrie*) (FIZIOL.) Metodă de măsurare a sensibilităţii tactile, prin stabilirea distanţei minime la care vîrfurile esteziometrului, aplicate pe piele, determină două senzaţii distincte.
ESTEZIOMÉTRU s.n. (<fr. *esthésiomètre*) Instrument asemănător unui compas, cu care se măsoară sensibilitatea tactilă.
ÉSTIC, -Ă adj. (<*est*) Care este (de) la est (în raport cu un punct de reper dat); răsăritean.
ESTIMÁ vb. I tranz. (<fr. *estimer*, lat. *aestimare*) A evalua (cu aproximaţie), a aprecia mărimea, valoarea etc. pe baza unor date incomplete.
ESTIMÁT s.n. (<*estima*) Valoare aproximativă cu care se înlocuieşte valoarea exactă a unei mărimi, atunci cînd măsurarea experimentală a acesteia este afectată de erori.
ESTIMATÍV, -Ă adj. (<fr. *estimatif*) Care conţine evaluarea unui lucru, care se referă la o evaluare, care a fost sau este determinat prin estimare.
ESTIMATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<it. *estimatore*) Persoană care efectuează o estimare.
ESTÍMĂ s.f. (<fr. *estime*) Determinare a punctului în care se află o navă pe glob, ţinînd seama numai de drumul şi de viteza acesteia.
ESTIVÁL, -Ă adj. (<fr. *estival*) De vară, din timpul verii.
ESTIVÁŢIE s.f. (<fr. *estivation*) **1.** Stare de viaţă latentă prin care trec vara unele animale din regiuni calde şi secetoase. **2.** Dispoziţie a frunzelor în mugure.
ESTOMPÁ vb. I tranz. (<fr. *estomper*) A trece cu estompa peste un desen pentru a potrivi intensitatea umbrelor şi trecerea gradată de la umbră la lumină; p. ext. a atenua, a umbri, a slăbi intensitatea unei culori sau a unor contururi; a acoperi cu o umbră uşor pierdută. ◆ Tranz. şi refl. Fig. A (se) face vag, imprecis, a (se) atenua, a (se) învălui, a (se) diminua.
ESTÓMPĂ s.f. (<fr. *estompe*) Sul mic de hîrtie, de piele sau de alt material moale, cu care se atenuează, se şterge conturul unui desen executat în creion, în cărbune sau în pastel, pentru a potrivi umbrele.
ESTÓN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Estonia*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Estonia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Estoniei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Estoniei sau estonilor, referitor la Estonia sau la estoni. ◆ (Substantivat, f.) Limba vorbită de estoni, care aparţine grupei finice a familiei de limbi uralice.
ESTONIÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *estonien*) Eston.
ESTRÁDĂ s.f. (<fr. *estrade*) **1.** Platformă (demontabilă) de dimensiuni mici, adesea improvizată, într-o sală sau în aer liber, pe care se desfăşoară reprezentaţii artistice. ◇ Loc. adj. *De estradă* = (despre muzică, spectacole) distractiv, uşor şi variat; (despre teatre) care dă spectacole (cu program distractiv, uşor şi variat). ◆ Platformă ridicată faţă de nivelul unei săli, pe care este aşezată masa unui prezidiu, o catedră etc. **2.** Gen muzical uşor, distractiv, cuprinzînd mici piese vocale şi instrumentale cu caracter dansant.
ESTRADIÓL s.m. (<fr. *oestradiol*) Hormon steroid, secretat de ovar, utilizat în tratamentul osteoporozei, al cancerului de prostată etc.
ESTRÁL, -Ă adj. (<fr. *oestral*) (FIZIOL.) Care aparţine estrului, privitor la estru. ◇ *Ciclu estral* = ansamblul modificărilor periodice ale

uterului şi ale vaginului.
ESTRIÓL s.m. (<fr. *oestriole*) Hormon steroid, secretat de placentă, care se extrage din urina gravidelor.
ESTROGÉN s.n. (<fr. *oestrogène*) Nume generic dat hormonilor de tipul foliculinei, care provoacă fenomene caracteristice estrului.
ESTROGENÍE s.f. (<fr. *oestrogénie*) (MED.) Prezenţa hormonilor estrogeni în organism.
ESTROMANÍE s.f. (<it. *estromania*) Nimfomanie.
ESTRÓNĂ s.f. (<fr. *oestrone*) Hormon steroid derivat din estriol, care se extrage din urina animalelor femele gravide.
ESTROPIÁ vb. I tranz. (<fr. *estropier*) A schilodi, a mutila.
ESTRÓZĂ s.f. (<fr. *oestrose*) (BIOL.) Boală parazitară a oilor şi a caprelor produsă de larvele de estru, care se localizează în sinusuri, provocînd ameţeli.
ÉSTRU s.n., s.m. (<fr. *oestre*, lat. *oestrum*; cf.gr. *oistros* "tăun") **1.** S.n. Perioadă a ciclului sexual la mamifere, în care mucoasa uterului permite fixarea oului fecundat. **2.** S.m. Perioadă a rutului la animale. **3.** S.n. Insectă de mărimea unei albine, ale cărei larve trăiesc ca parazite pe diferite animale.
ESTRUÓS, -OÁSĂ adj. (<it. *estroso*) Bizar, capricios; original.
ESTUÁR s.n. (<fr. *estuaire*, lat. *aestuarium*; cf.lat. *aestus* "flux") Gură largă, în formă de pîlnie, în zona de vărsare a unor fluvii mari, pe ţărmurile afectate de maree puternice.
EŞAFÓD s.n. (<fr. *échafaud*) Platformă construită în evul mediu în pieţe publice, pe care erau executaţi condamnaţii la moarte; p. ext. condamnare la moarte, mai ales prin tăierea capului.
EŞAFODÁJ s.n. (<fr. *échafaudage*) **1.** Construcţie provizorie alcătuită din bare de lemn sau de metal legate între ele, pentru a susţine o platformă cu materiale, instalaţii, muncitori etc. **2.** Fig. Ansamblu de date, de argumente, de exemple etc., pe care se construieşte o operă, o concepţie, o teorie, o ipoteză.
EŞALÓN s.n. (<fr. *échelon*) **1.** Fiecare dintre elementele componente ale dispozitivului unei unităţi militare, destinate să îndeplinească o misiune de luptă; parte a unei coloane militare aflate în marş. **2.** Unitate de transport (tren, coloană de maşini etc.). **3.** Altitudinea de zbor a unei aeronave. **4.** Fig. Treaptă.
EŞALONÁ vb. I tranz. (<fr. *échelonner*) **1.** A dispune, a repartiza un întreg în mai multe părţi la intervale succesive dinainte stabilite. ◆ (ECON.) A repartiza o sumă de bani în aşa fel încît plata să se efectueze pe rînd şi la date succesive, dinainte fixate. **2.** A dispune trupele pe eşaloane.
EŞANCRÚRĂ s.f. (<fr. *echancrure*) **1.** (GEOL.) Excavaţie, scobitură arcuită în malul mării. **2.** (ANAT.) Scobitură arcuită pe marginea unui organ.
EŞANTIÓN s.n. (<fr. *échantillon*) **1.** Cantitate mică luată dintr-un produs, pentru a da posibilitatea să se examineze felul, calitatea sau valoarea întregului produs. **2.** Mulţime a obiectelor socotite într-o statistică; parte a unui univers analizat (statistic) pentru a determina prin ea calităţile universului. **3.** (TELEC.) Impuls foarte scurt care defineşte semnalul din care provine la un moment dat. **4.** O parte din populaţia statistică, dintr-un grup socio-profesional etc. obţinută printr-o operaţie de extragere a unor procente de reprezentativitate pentru întreaga colectivitate în cadrul unui sondaj sociologic, de opinie etc.
EŞANTIONÁ vb. I tranz. (<fr. *échantillonner*) **1.** A verifica, a confrunta (măsurile, greutăţile) cu etalonul. ◆ A tăia un eşantion. **2.** A alege persoanele reprezentative care urmează a fi interogate în cadrul unui sondaj, urmărind să se obţină un rezultat pentru întreaga colectivitate. **3.** A lua mostre la intervale prestabilite dintr-un semnal, în vederea unor procesări ulterioare.
EŞAPÁ vb. I intranz. (<fr. *échapper*) (Despre gazele arse într-un motor cu explozie) A scăpa, a ieşi.
EŞAPAMÉNT s.n. (<fr. *échappement*) Ansamblul organelor care asigură evacuarea gazelor arse dintr-un motor cu ardere internă sau a gazelor şi a aerului din unele pompe pentru servicii auxiliare, precum şi reducerea zgomotului.
EŞÁRFĂ s.f. (<fr. *écharpe*) **1.** Fîşie de mătase, de lînă etc. care se înfăşoară în jurul gîtului (mai ales la femei) ca podoabă. **2.** Fîşie de stofă sau de mătase purtată în diagonală pe piept sau ca un brîu, semn al unei funcţii (înalte) sau al unei demnităţi. **3.** Bandă de stofă, de pînză etc. trecută pe după gît ca să susţină o mînă bandajată sau fracturată.
EŞÉC s.n. (<fr. *échec*) Înfrîngere, insucces, nereuşită într-o acţiune.
EŞICHIÉR s.n. (<fr. *échiquier*; cf. engl. *Echiquier*) **1.** Dispunere a unor obiecte pe două sau mai multe rînduri, cu intervale uniforme între ele. **2.** (MILIT.) Dispozitiv în care trupele unei unităţi, aşezate masat în careuri, sînt despărţite prin intervale egale. **3.** *Cancelar al Eşichierului* = titlu al ministrului de finanţe din Anglia.
EŞUÁ vb. I intranz. (<fr. *échouer*) **1.** (Despre nave) A se împotmoli în nisip, a se înnămoli într-un loc unde apa are o adîncime redusă. **2.** Fig. A suferi un eşec, a da greş, a nu reuşi, a nu izbuti.
ETÁJ s.n. (<fr. *étage*) **1.** Fiecare dintre părţile unei clădiri de deasupra parterului, cuprinzînd încăperile situate pe acelaşi plan orizontal. ◆ (IND.) Porţiune dintr-un zăcămînt, cuprinsă între două orizonturi succesive. **2.** Parte dintr-o maşină de forţă în care se produce o variaţie a vitezei sau a presiunii fluidului. ◆ **3.** Parte a unui amplificator electric în care se produce una dintre amplificări. ◆ Parte a unui lanţ de transmisiune electromagnetică, conţinînd elemente de circuite electronice, în care semnalul suferă o transformare bine determinată (amplificare, modulaţie, defazare etc.) necesară pentru emisiune, transmisiune sau recepţie. **4.** (GEOL.) Complex de straturi bine individualizate petrografic şi faunistic, corespunzînd celei mai mici diviziuni a timpului geologic. **5.** *Etaj de vegetaţie* = zonă de vegetaţie cu anumite condiţii proprii, determinate de modificările regimului termic şi hidric pe verticală.
ETAJÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *étager*) A (se) aşeza în etaje, în rînduri suprapuse.
ETAJÉRĂ s.f. (<fr. *étagère*) Mobilă formată dintr-unul sau din mai multe rafturi suprapuse, pe care se aşază cărţi sau diferite obiecte.
ETALÁ vb. I tranz. (<fr. *étaler*) A expune (cu ostentaţie) ceva pentru a fi privit, admirat.
ETALÁJ s.n. (<fr. *étalage*) **1.** Faptul de a etala. **2.** Partea inferioară, în formă de trunchi de con, a cuvei unui furnal.
ETALÓN s.n. (<fr. *étalon*) Mărime, greutate etc. acceptată oficial în ştiinţă, în tehnică sau în relaţiile economice, care serveşte ca unitate de bază în cadrul unui sistem de măsurare (ex. *metrul, kilogramul*). ◇ *Etalon de aur* (sau *de argint*) = unitate-tip a valorilor monetare. *Etalon al preţurilor* = preţuri impuse de lege printr-un etalon monetar. ◆ Model perfect al unei măsuri-tip, de mare precizie, acceptat oficial spre a servi ca bază de comparare. ◆ (ECON.) Cantitate de metal preţios sau de valută străină care este adoptată oficial ca bază a unităţii băneşti dintr-o anumită ţară.
ETALONÁ vb. I tranz. (<fr. *étalonner*) **1.** A grada scara unui instrument de măsură; a verifica gradarea unui instrument de măsură. ◆ A marca, a fixa valoarea reală a mărimii de măsurat; a compara direct o măsură-model sau un instrument de măsură cu un etalon; a stabili un etalon. **2.** A uniformiza planurile şi secvenţele dintr-un film din punctul de vedere al densităţii optice şi al culorii.
ETALONÍST s.m. (<fr. *étaloniste*) Tehnician care execută operaţiuni de etalonare.
ETALONÓR s.m. (<fr. *étalonneur*) Etalonist. ◆ Tehnician care uniformizează diferitele planuri şi secvenţe dintr-un film.
ETAMBÓU s.n. (<fr. *étambot*) **1.** Element de rezistenţă al scheletului unei nave, amplasat la pupă şi care susţine cîrma. ◇ *Tub-etambou* = tub montat la pupa navei, prin care trece axul elicei. **2.** Element de rezistenţă din scheletul unui avion situat la extremitatea din spate a fuzelajului.
ETAMBRÉU s.n. (<fr. *étambrai*) Deschidere făcută în puntea unei nave pentru trecerea unui catarg sau pentru trecerea axului cîrmei în bordaj, la pupă.
ETAMÍNĂ s.f. (<fr. *étamine*) Ţesătură de bumbac sau de mătase cu împletitură rară.
ETÁN s.m. (<fr. *éthane*) Hidrocarbură aciclică saturată (C_2H_6; p.t. -172°C; p.f. -88,5°C), gaz incolor, fără miros, care se găseşte în gazele de sondă şi de rafinărie, întrebuinţată la prepararea etilenei, drept combustibil şi ca agent frigorigen.
ETANÓL s.m. (<fr. *éthanol*) Alcool etilic.
ETÁNŞ, -Ă adj. (<fr. *étanche*) (Despre aparate, recipiente etc.) Care nu permite să pătrundă sau să iasă un fluid (gaz sau lichid).
ETANŞÁ vb. I tranz. (<fr. *étancher*) A face operaţiile necesare pentru a obţine etanşeitatea unui aparat, unui recipient etc.
ETANŞEITÁTE s.f. (<fr. *étanchéité*) Proprietate a unui aparat, a unei construcţii, a unui recipient etc. de a fi etanş.
ETANŞÓR s.n. (<*etanşa*) Ansamblul organelor şi părţilor unui sistem tehnic, care asigură etanşeitatea într-o zonă de asamblare.
ETÁPĂ s.f. (<fr. *étape*) **1.** Interval de timp, stadiu în dezvoltarea unui proces, caracterizat, de obicei, prin evenimente importante. **2.** Distanţă străbătută de o unitate militară în marş în curs de 24 ore. **3.** Porţiune determinată dintr-o competiţie sportivă de fond, care

trebuie parcursă fără oprire. ◆ Interval de timp în ciclul anual de antrenament. ◆ Fiecare dintre părţile unei competiţii sportive care se dispută pe o durată mai mare de timp.

ETÁTE s.f. (<lat. *aetas, -atis*) Vîrstă. ◇ Loc adj. *În etate* = bătrîn.

ETATÍSM s.n. (<fr. *étatisme*) Teorie care cere statului să realizeze reformele recunoscute ca necesare; doctrină politică ce preconizează extinderea rolului statului la întreaga viaţă economică şi socială.

ETATIZÁ vb. I tranz. (<fr. *étatiser*) A trece un bun în proprietatea sau sub conducerea statului.

ETCÉTERA (EŢÉTERA) adv. (<lat. *et caetera* "şi celelalte") (Arată că enumerarea ar putea fi continuată) Şi alţii, şi altele, şi ceilalţi, şi aşa mai departe (prescurtat *etc.*).

ETÉ s.f. (<port. *ete*) Păduri tropicale din Cîmpia Amazonului, situate pe locuri mai înalte, neinundabile.

ETELÍSM s.n. (<it. *etelismo*, germ. *Ethelismus*; cf.gr. *ethelein* "a voi") (FILOZ.) Teorie potrivit căreia voinţa este forţa fundamentală a conştiinţei, a spiritului.

ETÉNĂ s.f. (<fr. *éthène*) Hidrocarbură nesaturată cu o dublă legătură în moleculă ($CH_2 = CH_2$; p.t. -169,4°C; p.f. -102,4°C), gaz inflamabil, obţinută din gazele de cocserie, din gazele de cracare şi prin descompunerea termică a etanului şi a propanului, constituind o materie primă importantă pentru producerea polietilenei, a alcoolului etilic, a cauciucului sintetic etc.

ETÉR s.m., s.n. (<fr. *éther*, lat. *aether*; cf. gr. *aither* "cer, văzduh; aer curat") **1.** S.m. Combinaţie organică lichidă, incoloră, foarte volatilă şi inflamabilă, cu miros aromatic specific, obţinută din alcool sau din fenoli, cu numeroase utilizări în industrie. A fost obţinut prima oară de Valerius Cordus în 1540. ◇ *Eter metilic* = eter (CH_3 OCH_3; p.t. -135,5°C; p.f. -23,7°C) obţinut din alcool metilic prin încălzire cu acid sulfuric, care este un gaz solubil în alcool, întrebuinţat ca refrigerent, ca agent de extracţie etc. *Eter de petrol* = fracţiune din petrol, incoloră, constituită din hidrocarburi inferioare (p.f. 30-60°C), folosită ca dizolvant. **2.** S.m. Substanţă ipotetică (a cărei existenţă nu este admisă de fizica modernă) avînd proprietăţi fizice contradictorii (imponderabilă, elastică etc.), care ar umple întregul spaţiu şi ale cărei oscilaţii ar constitui undele electromagnetice. **3.** S.n. Fig. Aer, atmosferă, cer, văzduh. **4.** S.m. (În concepţia unor filozofi antici greci) Al cincilea element al universului (alături de foc, apă, pămînt şi aer) din care sînt alcătuite corpurile cereşti.

ETERÁT, -Ă adj., s.m. (<fr. *éthéré*) **1.** Adj. Care are mirosul eterului. ◆ Fig. Diafan, subtil, fin. **2.** S.m. Combinaţie organomagneziană rezultată prin evaporarea soluţiilor eterice ale unor compuşi organici micşti.

ETÉRIC, -Ă adj. (<germ. *ätherisch*) **1.** Care are proprietăţi asemănătoare eterului. ◇ *Ulei eteric* = substanţă uleioasă, volatilă, cu miros puternic, care se extrage din florile, fructele sau frunzele plantelor parfumate, folosindu-se în industria parfumurilor şi în cea alimentară. **2.** Fig. Subtil, fin; inconsistent.

ETERÍSM s.n. (<fr. *éthérisme*) (MED.) Stare patologică provocată de vaporii de eter.

ETERÍST s.m. (<*Eterie*) Participant la mişcarea revoluţionară a grecilor din anul 1821; membru sau partizan al Eteriei.

ETERIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *étheriser*) **1.** A (se) anestezia cu eter. **2.** A căpăta sau a face să capete un caracter eteric, a deveni pur, diafan.

ETÉRN, -Ă adj. (<lat. *aeternus*) (Şi adverbial) Care există de totdeauna, care nu va înceta niciodată să existe; nepieritor, nemuritor, veşnic.

ETERNÍT s.n. (<fr. *éternite*, germ. *Eternit*) Azbociment.

ETERNITÁTE s.f. (<fr. *éternité*, lat. *aeternitas, -atis*) Faptul de a fi etern; existenţă nelimitată în timp, constituind una dintre proprietăţile de bază ale materiei; durată nelimitată, veşnicie. ◆ (Prin exagerare) Perioadă foarte lungă.

ETERNIZÁ vb. I tranz. (<fr. *éterniser*) A face să dureze fără sfîrşit, să dăinuiască veşnic, să rămînă în amintirea posterităţii.

ETERODÍNĂ (HETERODÍNĂ) s.f. (<fr. *hétérodyne*) **1.** Circuit electronic oscilator pentru realizarea unei oscilaţii de frecvenţă constantă, care, suprapusă peste o oscilaţie de frecvenţă apropiată, să poată determina producerea unor semnale recepţionabile prin mijloace simple. **2.** Generator de semnale de înaltă frecvenţă, utilizat în operaţii de măsurare sau de control. **3.** Generator de ton, în care semnalul de joasă frecvenţă (tonul) este obţinut prin suprapunerea a două semnale de frecvenţe înalte şi apropiate.

ETERODÓX, -Ă adj. (<fr. *hétérodoxe*; cf.gr. *heteros* "altul" + *doxa* "părere") Care se abate de la doctrina oficială a Bisericii Ortodoxe.

ETERODOXÍE s.f. (<fr. *hétérodoxie*) Concepţie care se abate de la doctrina oficială a Bisericii Ortodoxe.

ETEROFONÍE s.f. (<fr. *hétérophonie*; cf. gr. *heterophonia* "diferenţă de sunet") (MUZ.) Discordanţă provenită din devierea incidentală de la linia melodică de bază în cazul suprapunerii a două sau mai multe voci care intonează aceeaşi melodie.

ETEROGÉN, -Ă adj. (<fr. *hétérogène*; cf.gr. *heteros* "altul"+*genos* "gen, fel") **1.** (Despre elementele unui întreg) Diferit, felurit, deosebit; (despre un întreg) compus din elemente diferite. ◆ De natură sau de origine diferită. **2.** (Înv.) *Substantiv eterogen* = substantiv neutru.

ETEROGENÉZĂ s.f. (<fr. *hétérogenèse*; cf.gr. *heteros* "altul" + *genesis* "naştere") (BIOL.) **1.** Anomalie organică. **2.** Teorie care consideră schimbările suferite de organisme ca fiind cu totul independente de mediul extern, cauzele acestor schimbări rămînînd de neînţeles.

ETEROINFÉCŢIE s.f. (<fr. *hétéro-infection*) Infecţie provenită din afară.

ETEROMANÍE s.f. (<fr. *éthéromanie*; cf.gr. *ether* "eter"+*mania* "patimă") Formă de toxicomanie care constă în ingerarea repetată de cantităţi crescînde de eter etilic în scopul obţinerii unei stări de excitaţie psihică.

ETEROMÓRF, -Ă (HETEROMÓRF, -Ă) adj. (<fr. *hétéromorphe*) Ale cărui părţi prezintă forme diferite. ◆ (Despre unele animale) Care prezintă, în cursul dezvoltării, o diversitate de forme.

ETERONÍM, -Ă adj. (<fr. *hétéronyme*) (Despre opere literare) Publicat sub alt nume decît cel al autorului. ◆ (Despre un autor) Care scrie sub nume diferite.

ETERONIMÍE s.f. (<fr. *hétéronimie*; cf.gr. *heteros* "diferit"+*onoma* "nume") Folosire a unor perechi de cuvinte din radicale diferite, cuvinte în general moştenite, mai rar împrumutate.

ETERONÓM, -Ă adj. (<fr. *hétéronome*) Care se supune unei legi venite din exterior, străine fenomenului respectiv.

ETEROSUGÉSTIE s.f. (<fr. *hétérosuggestion*) Sugestie produsă prin intervenţia unei alte persoane.

ETEROTÍP, -Ă adj. (<fr. *hétérotype*) (POLIGR.) Tipărit cu planşe ale căror caractere sînt mobile; schimbat, cu totul altfel.

ETERONOMÍE s.f. (<fr. *hétéronomie*; cf.gr. *heteros* "altul"+*nomos* "lege") ◆ (FILOZ.) Principiu potrivit căruia voinţa subiectului nu are în sine raţiunea propriei acţiuni, ci o derivă din raţiuni externe.

ETI s.m. (siglă de la engl. *E*[xtra] *T*[errestrial] *I*[ntelligence]) (Fiinţă care, mai ales în lucrările S.F., se presupune că ţine de) inteligenţa extraterestră.

ETIÁJ s.n. (<fr. *étiage*) Nivel de referinţă al unui curs de apă, stabilit pe baza nivelurilor minime anuale pe o perioadă îndelungată de observaţie şi în raport cu care se măsoară cotele apelor.

ÉTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *éthique*, lat. *ethicus*) **1.** S.f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul principiilor morale, cu legile lor de dezvoltare istorică, cu conţinutul şi cu rolul lor în viaţa socială; totalitatea normelor de conduită morală corespunzătoare ideologiei unei anumite clase sau societăţi. **2.** Adj. Care aparţine eticii, privitor la etică, de etică, bazat pe etică, conform cu etica.

ETICHETÁ vb. I tranz. (<fr. *etiqueter*) **1.** A aplica o etichetă pe un obiect. **2.** Fig. A califica pe cineva sau ceva aşa cum se cuvine sau cum crede că se cuvine.

ETICHÉTĂ s.f. (<fr. *étiquette*) **1.** Bucată de hîrtie, de carton etc. care se aplică sau se leagă de pachete, sticle etc. şi pe care se indică preţul, conţinutul, destinaţia, posesorul etc. **2.** Fig. Titlu, nume, calificativ sub care se prezintă sau figurează cineva sau ceva, ascunzînd natura adevărată. **3.** Fig. Ansamblu de norme de comportare riguros stabilite la curţile monarhilor, în relaţiile diplomatice etc.; p.ext. ansamblu de reguli, de norme convenţionale de comportare (politicoasă) întrebuinţate în relaţiile dintre membrii unei clase, ai unei societăţi etc.

ETICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<*etică*) Persoană care se ocupă cu etica, specialist în etică.

ETICÍSM s.n. (<germ. *Ethizismus*) Reducerea tuturor valorilor la valori etice.

ETÍL s.m. (<fr. *éthyle*) Radical organic monovalent, obţinut din etan, prin îndepărtarea unui atom de hidrogen.

ETILÁ vb. I tranz. (<*etil*) A efectua o etilare.

ETILÁRE s.f. (după fr. *ethylation*) **1.** Introducere a unui radical etil într-o moleculă organică. **2.** Tratare a benzinei cu etil fluid în vederea obţinerii benzinei antidetonante.

ETILÉNĂ s.f. (<fr. *éthylène*) (CHIM.) Etenă.
ETILENDIAMÍNĂ s.f. (<*etilină*+*diamină*) Cea mai simplă diamină alifatică $H_2N(CH_2)_2NH_2$, solubilă în apă, având caracter bazic, folosită ca reactiv în chimia analitică şi ca intermediar în sinteze organice.
ETILENGLICÓL s.m. (<fr. *éthylène-glycol*) (CHIM.) Glicol.
ETILENOXÍD s.m. (<*etilenă* + *oxid*) Oxid de etilenă.
ETILFLUÍD s.n. (<*etil*[enă]+*fluid*) Amestec de tetraetil-plumb cu bromuri de metil şi naftalină clorurată, folosit ca adaos la benzine pentru îmbunătăţirea proprietăţilor lor antidetonante.
ETÍLIC, -Ă adj. (<fr. *éthylique*) Care conţine etil; pe bază de etil. ◇ *Alcool etilic* = alcool. *Eter etilic* = eter.
ETILÍSM s.n. (<fr. *éthylisme*) Alcoolism.
ETIMOLÓG, -ÓGĂ s.m. şi f. (<*etimologie*) Specialist în etimologie.
ETIMOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *éthymologique*, lat. *ethimologicus*; cf.gr. *etymologikos*) Care aparţine etimologiei, privitor la etimologie, bazat pe etimologie. ◇ *Ortografie etimologică* = ortografie în care principiile scrierii cuvintelor se bazează pe etimologia lor.
ETIMOLOGÍE s.f. (<fr. *étymologie*, lat. *etymologia*; gr. *etimos* "adevărat" + *logos* "studiu") **1.** Stabilire a originii unui cuvînt prin explicarea evoluţiei lui fonetice şi semantice. **2.** Ramură a lingvisticii care studiază originea cuvintelor unei limbi. **3.** Etimon. ◇ *Etimologie multiplă* = proveniență a unui cuvînt din două sau din mai multe surse diferite. *Etimologie populară* = modificare a formei unui cuvînt (recent intrat în limbă) sub influenţa unui cuvînt mai cunoscut, cu care prezintă asemănări de formă şi uneori de sens.
ETIMOLOGÍSM s.n. (<fr. *étymologisme*) Tendinţă de a reforma limba literară, apropiind forma actuală a cuvintelor de o formă mai veche a ei (pretinsă a fi mai corectă).
ETIMOLOGÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *étymologiste*) **1.** Specialist în etimologie. **2.** Partizan al ortografiei etimologice.
ETIMÓN s.n. (<fr. *étymon*) Cuvînt (de obicei dintr-o limbă străină) din care provine un anumit cuvînt al unei limbi.
ETIOLÁ vb. I tranz. (<fr. *étioler*) A da naştere unei etiolări.
ETIOLÁRE s.f. (<*etiola*) Fenomen care apare la plantele crescute în întuneric, manifestat prin alungirea tulpinilor, prin micşorarea şi albirea frunzelor etc., din cauza lipsei de clorofilă.
ETIOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *étiologique*) Care aparţine etiologiei, privitor la etiologie.
ETIOLOGÍE s.f. (<fr. *étiologie*; cf.gr. *aitia* "cauză"+*logos* "studiu") **1.** Ramură a medicinei care studiază cauzele bolilor şi factorii care influenţează apariţia diverselor boli. **2.** Ştiinţă a cauzelor, a descifrării cauzelor.
ETIOPIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *Éthiopien*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care locuieşte, care s-a format în Etiopia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Etiopiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Etiopiei sau etiopienilor, referitor la Etiopia sau la etiopieni.
ETIRÁ vb. I tranz. (<fr. *étirer*) A efectua o etirare; a alungi, a întinde, a trage.
ETIRÁRE s.f. (<*etira*) Operaţie de tragere a metalelor în fire sau de întindere a fibrelor sintetice în scopul orientării macromoleculelor şi al creşterii rezistenţei lor.
ETIZÍE s.f. (<fr. *étisie*) (MED.) Slăbire extremă a corpului, din cauza unei boli cronice.
ETMOÍD s.n. (<fr. *ethmoïde*; cf.gr. *ethmos* "ciur"+*eidos* "aspect") (ANAT.) Os mic nepereche al craniului, străbătut de numeroase orificii, traversate de nervii olfactivi şi situat în scobitura osului frontal, formînd o parte din scheletul nasului.
ETMOIDÍTĂ s.f. (<fr. *ethmoïdite*) (MED.) Inflamaţie a mucoasei etmoidului.
ETNÁRH s.m. (<fr. *ethnarque*) Comandant al unei provincii a Imperiului Roman, Bizantin sau Otoman.
ETNARHÍE s.f. (<fr. *ethnarhie*) Provincie a Imperiului Roman, Bizantin sau Otoman aflată sub conducerea unei etnarh.
ÉTNIC, -Ă adj. (<fr. *ethnique*, lat. *ethnicus*) Referitor la apartenenţa la un popor; privitor la formele de cultură şi de civilizaţie specifice unui popor. ◇ *Nume etnic* = nume de popor.
ETNICÍSM s.n. (<*etnic*) **1.** Tendinţă a unor grupări literare româneşti de la începutul sec. 19 de a subordona aspectele etice şi estetice celor etnice. **2.** Caracter etnic.
ETNICITÁTE s.f. (<engl. *ethnicity*) Ansamblul particularităţilor etnice specifice unui popor, unei culturi.
ETNÍE s.f. (<fr. *ethnie*) Comunitate etnică.
ETNO- (<fr. *ethno-* , it. *etno-*; cf.gr. *ethnos* "popor") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) popor", "(referitor la) rasă"; "etnic", "rasial".
ETNOBOTÁNIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *ethnobotanique*) **1.** S.f. Disciplină care se ocupă cu studiul denumirilor populare ale plantelor. ◆ Nomenclatura populară botanică. **2.** Adj. Care aparţine etnobotanicii, referitor la etnobotanică.
ETNOCENTRÍSM s.n. (<fr. *ethnocentrisme*, engl. *ethnocentrism*) Tendinţă de a judeca valorile altor culturi, altor etnii în raport cu propria cultură, considerată unic criteriu de apreciere a adevăratelor valori.
ETNOCÍD s.n. (<fr. *etnocide*) Distrugere a unei etnii (pe plan cultural).
ETNOCULTÚRĂ s.f. (<fr. *ethnoculture*) Cultură populară tradiţională.
ETNOFOLCLÓRIC, -Ă adj. (<*etno*[grafic] + *folcloric*) Care aparţine etnografiei şi folclorului unui popor; privitor la etnografia şi folclorul unui popor.
ETNOGENÉZĂ s.f. (<fr. *ethnogenèse*) **1.** Etnogenie. **2.** Proces de naştere, de formare a unui popor.
ETNOGENÍE s.f. (<fr. *ethnogénie*; cf.gr. *ethnos* "popor"+*gennan* "a naşte") Ramură a antropologiei care studiază originea şi filiaţia raselor şi a popoarelor.
ETNOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *ethnographe*) Specialist care se ocupă cu etnografia.
ETNOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *ethnographique*) Care aparţine etnografiei, privitor la etnografie.
ETNOGRAFÍE s.f. (<fr. *ethnographie*; cf.gr. *ethnos* "popor" + *graphein* "a descrie") Ştiinţă care clasifică popoarele lumii, studiază compoziţia, originea şi răspîndirea lor, urmăreşte evoluţia culturii lor materiale şi spirituale, moravurile şi particularităţile felului lor de viaţă, legăturile cultural - istorice reciproce.
ETNOLINGVÍSTICĂ s.f. (<fr. *ethnolinguistique*) Curent lingvistic care susţine că limba este un produs al societăţii şi o funcţie a culturii.
ETNOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *ethnologue*) Specialist care se ocupă cu etnologia.
ETNOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *ethnologique*) Care aparţine etnologiei, care se referă la etnologie.
ETNOLOGÍE s.f. (<fr. *ethnologie*; cf.gr. *ethnos* "popor" +*logos* "studiu") Disciplină care se ocupă cu studierea liniilor directoare ale structurii şi evoluţiei popoarelor.
ETNOMUZICOLOGÍE s.f. (<*etno-*+ *muzicologie*; cf.it. *etnomusicologia*, fr. *ethnomusicologie*) Ramură a muzicologiei care studiază culturile muzicale ale popoarelor sau culturile muzicale de tip arhaic.
ETNONÍM s.n. (<fr. *ethnonyme*) Nume de popor.
ETNOPEDAGOGÍE s.f. (<*etno-*+*pedagogie*) Orientare în pedagogia sec. 19 care are în vedere educaţia întregului popor.
ETNOPSIHOLOGÍE s.f. (<fr. *ethnopsychologie*) Ramură a antropologiei care studiază viaţa unui popor şi producţiile sale în raport cu însuşirile lui psihologice specifice.
ETNOSOCIOLOGÍE s.f. (<fr. *ethnosociologie*) Disciplină sociologică ce interpretează fenomenele sociale mai ales cu ajutorul datelor etnologiei.
ETOCRAŢÍE s.f. (<fr. *ethocratie*; cf.gr. *ethos* "obicei"+*kratos* "putere") Guvernare fundată numai pe principiile moralei.
ETÓLĂ s.f. (<fr. *étole*) **1.** Podoabă alcătuită dintr-o fişie de stofă sau de mătase, purtată de preoţii catolici în timpul serviciului religios. **2.** Fîşie lată de blană, purtată de femei în jurul gîtului sau al umerilor.
ETOLOGÍE s.f. (<fr. *ethologie*) **1.** Disciplină care are ca obiect studiul moravurilor, al obiceiurilor popoarelor. **2.** Ramură a zoologiei care studiază obiceiurile şi comportamentul animalelor.
ETOPÉE s.f. (<fr. *éthopée*, lat. *ethopoeia*; cf.gr. *ethopoiia*) Descriere, înfăţişare a moravurilor şi a sentimentelor oamenilor. ◆ Figură de compoziţie constînd în zugrăvirea caracterului sau structurii psihice a unui personaj prin scrisori ori prin cuvîntări (fictive). ◆ Figură de stil constînd în personificarea unor lucruri.
ÉTOS s.n. (<lat., gr. *ethos*) **1.** Ansamblul trăsăturilor, normelor, idealurilor morale specifice indivizilor unei colectivităţi, unui grup social, unei clase sau unei epoci; fizionomie morală; moralitate. **2.** Specific cultural al unei colectivităţi. ◆ Parte a unui discurs în care se vorbeşte despre moravuri.
ETOTÉHNICĂ s.f. (<*etos*+*tehnică*) Sistem de reguli de conduită morală.
ETRÁVĂ s.f. (<fr. *étrave*) Element de rezistenţă care închide corpul unei nave la prora cu ajutorul căreia nava îşi deschide drumul la înaintarea prin apă.
ETRIÉR s.n. (<fr. *étrier*) **1.** Piesă în formă de *U* utilizată pentru asamblarea barelor de tracţiune ale vehiculelor, ca miner pentru pîrghiile de acţionare ale întrerupătoarelor electrice etc. **2.** Element de armătură transversală care înconjoară armătura longitudinală la

construcţiile de beton armat.

ETRÚSC, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *étrusque*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Denumire dată de latini populaţiei de origine necunoscută care s-a stabilit la începutul milen. I î.Hr. în centrul Peninsulei Italice (Toscana de astăzi) şi care a exercitat o puternică influenţă asupra Romei atît în perioada în care au condus-o (sec. 6-5 î.Hr.), cît şi mai tîrziu, după integrarea Etruriei în statul roman (sec. 3 î.Hr.) şi după romanizarea completă a populaţiei etrusce (sec. 1 î.Hr.); (la sg.) persoană care făcea parte din această populaţie. **2.** Adj. Care se referă la etrusci, care aparţine etruscilor. ◇ *Cultura etruscă* = creaţia artistică a etruscilor (sec. 8-1 î.Hr.). Influenţată de arta greacă, cultura etruscă a păstrat un caracter original, conservînd tradiţii preistorice şi orientale. *Arhitectura*. Oraşele etrusce (ex. *Perugia*), înconjurate de ziduri de piatră cu porţi monumentale, aveau străzi pavate, poduri, canale, apeducte. Construcţiile principale sînt legate de cultul morţilor. Monumentele funerare, considerate ca şi la egipteni case pentru eternitate, erau compuse din mai multe camere decorate cu fresce în culori vii şi dotate cu un bogat inventar (*necropolele de la Cerveteri, Tarquinia*). Templele etrusce se asemănau cu cele greceşti, dar erau mai simple. Vestigiile construcţiilor religioase şi civile reliefează utilizarea arcadelor, a bolţilor şi a coloanelor caracteristice, care s-au transmis în arhitectura toscană. *Pictura* se cunoaşte mai ales din frescele de pe pereţii camerelor mortuare. Temele principale se referă la momentele din viaţa reală: banchete, scene de vînătoare şi pescuit, dansuri. *Sculptura*. Plecînd de la ritualul de a depune la intrarea în mormînt măşti de ceară ale celor dispăruţi, s-a ajuns la realizarea din pămînt ars a unor figuri antropomorfe pe sarcofage, care demonstrează îndemînarea meşterilor a reda trăsături individuale. De la sfîrşitul sec. 6 î.Hr. datează statuia lui Apollo executată din pămînt ars de Vulca din Veii. Cea mai cunoscută realizare a sculpturii etrusce în bronz este *Lupoaica*, aşezată la Roma pe Capitoliu, ca simbol al izgonirii regilor etrusci. Semnificative pentru arta etruscă sînt obiectele de aur şi ceramica "bucchero", neagră, cu decor incizat sau în relief. Cultura etruscă a fost preluată şi asimilată de cultura romană.

ETUFÁ vb. I tranz. (<fr. *étouffer*) A face o etufare.

ETUFÁRE s.f. (<*etufa*) Operaţie care constă în distrugerea nimfei fluturelui de mătase prin introducerea gogoşilor, destinate filării, într-un cuptor special, la o temperatură de c. 80°C.

ETUFÓR s.n. (<fr. *étouffoir*) **1.** Dispozitiv care permite oprirea rapidă a unui motor de avion, obturînd accesul aerului în carburator. **2.** Dispozitiv al unui aparat de proiecţie care împiedică propagarea focului de la capul de peliculă aprinsă accidental la restul filmului.

ETUÍ s.n. (<fr. *étui*) Cutiuţă sau toc din piele, stofă, carton, material plastic etc. în care se păstrează unele obiecte mici şi fragile pentru a le proteja şi care are forma adaptată acestor obiecte (ex. *etui de ochelari*).

ETÚVĂ s.f. (<fr. *étuve*) Aparat metalic de diferite forme şi dimensiuni, format dintr-o incintă etanşă, de obicei încălzită, destinată fie uscării sau menţinerii la o temperatură ridicată a unor substanţe sau piese, fie sterilizării sau deparazitării.

Pictură murală, Tarquinia, sec. 5 î.Hr.

Apollo din Veii, sec. 6 î.Hr.

Chip de femeie, sec. 4 î.Hr.

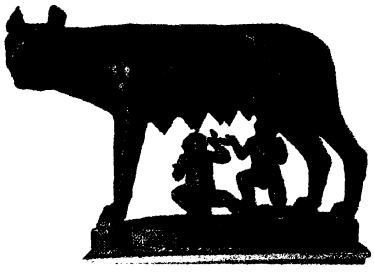

Lupoaica, sec. 6-5 î.Hr.

artă etruscă

Eu[1] (CHIM.) Simbol pentru *europiu*.

EU-[2] (<it. *eu-*, fr. *eu-*; cf.gr. *eu* "bine") Element prim de compunere care are semnificaţia "frumos", "bun", "bine".

EU[3] pron. pers. I sg., s.n. (lat. *ego, mihi, me*). **I.** Pron. pers. 1 sg. **1.** La nominativ, ţine locul numelui persoanei care vorbeşte, cu funcţie de subiect. **2.** La dativ, în formele *mie, îmi, mi*: a) ţine locul persoanei care vorbeşte, căreia i se atribuie sau i se adresează acţiunea, avînd funcţie de complement indirect: *Mi-a făcut un mare bine*; b) indică posesiunea, avînd funcţie de atribut: *Toată fiinţa-mi mă doare*; (în vorbirea populară şi emfatică, cu valoare de dativ etic, care pune în evidenţă participarea afectivă a vorbitorului) *Frumoasă ce-mi eşti! Mi ţ-o însfacă!* **3.** La acuzativ, în formele *mine, mă, m-*: a) are funcţie de complement direct: *M-au văzut*; b) (intră în compunerea verbelor reflexive construite cu acuzativul pronumelui personal) *M-am trezit*. **4.** (Urmat de *unul, una* la diferite cazuri, exprimă ideea de izolare) *Mie unuia nu-mi place*. **II.** S.n. (FILOZ.) Ceea ce constituie individualitatea, personalitatea cuiva; reflectare a propriei existenţe de către conştiinţa individuală a omului.

EUCALÍPT s.m.(<fr., lat. *eucalyptus*) Gen de arbori tropicali şi subtropicali din familia mirtaceelor, cu frunzele persistente şi cu florile mici, verzi, înalţi (pînă la 155 m), avînd o creştere foarte rapidă; din frunze şi din scoarţă se extrag uleiuri eterice, folosite în medicină, iar lemnul, foarte rezistent şi dur, este folosit în construcţii (*Eucalyptus*); arbore care face parte din acest gen.

eucalipt

EUCALIPTÓL s.n. (<fr. *eucalyptol*) Substanţă uleioasă mirositoare, obţinută din frunzele de *Eucalyptus globulus*, utilizată ca antiseptic al căilor respiratorii şi în cosmetică.

EUCARIÓTĂ s.f. (<engl. *eucaryote*) Plantă sau animal evoluat care are nucleu tipic, separat prin membrană.

EUCLÁZ s.n. (<fr. *euclase*) Mineral rar, din familia silicaţilor, cu o compoziţie foarte apropiată de cea a berilului.

EUCLIDIÁN, -Ă adj. (<fr. *euclidien*; cf.n.pr. *Euclid*, matematician grec antic) Referitor la geometria lui Euclid sau la principiile acesteia.

EUCOLOÍD s.m. (<fr. *eucolloïde*) (CHIM.) Substanţă macromoleculară cu proprietăţi coloidale, avînd un mare grad de polimerizare.

EUDEMONÍSM s.n. (<fr. *eudémonisme*; cf.gr. *eudaimonia* "fericire") **1.** Concepţie

etică şi principiu care pun la baza moralei năzuinţa spre fericire, fie individuală, fie colectivă, obţinută nu prin plăceri efemere, ci prin dominarea pasiunilor şi realizarea libertăţii interioare. **2.** Năzuinţă a omului spre fericire.

EUDEMONÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *eudémoniste*) (Adept) al eudemonismului.

EUDEMONOLOGÍE s.f. (<fr. *eudémonologie*, it. *eudemonologia*) Raţionament, discuţie în jurul problemei fericirii.

EUDIOMÉTRU s.n. (<fr. *eudiomètre*; cf. gr. *eudia* "timp frumos, calm" + *metron* "măsură") Aparat alcătuit dintr-un tub de sticlă gradat, cu doi electrozi de platină, folosit în analiza volumetrică a gazelor sau la sinteza anumitor substanţe gazoase cu ajutorul descărcărilor electrice.

EUDÍST s.m. (<fr. *eudiste*; cf.n.pr. *J.Eudes*, întemeietorul congregaţiei). Membru al unei congregaţii catolice instituite în sec. 17.

EUFEMÍSM s.n. (<fr. *euphémisme*; cf.gr. *eu* "bine"+*phemi* "vorbesc") Cuvînt sau expresie care, în vorbire sau în scris, înlocuieşte un cuvînt sau o expresie neplăcută, jignitoare, necuviincioasă sau obscenă, respectînd paralelismul de sens.

EUFÓNIC, -Ă adj. (<fr. *euphonique*) Privitor la eufonie; care produce eufonie.

EUFONÍE s.f. (<fr. *euphonie*, lat. *euphonia*; cf.gr. *eu* "bine"+*phone* "voce") Succesiune armonioasă de vocale şi de consoane, care are drept efect o impresie auditivă plăcută.

EUFÓNIU s.n. (<it. *eufonio*) Instrument muzical de alamă, folosit de obicei la acompaniament. ◆ Registru de orgă asemănător clarinetului.

EUFORBIACÉE s.f. (<fr. *euphorbiacée*) (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, lemnoase şi erbacee, răspîndite pe aproape toate continentele, cu florile actinomorfe, ale căror fructe (capsule, bace sau drupe), cu numeroase seminţe, conţin uleiuri grase. Au importanţă în industria alimentară, textilă, ca plante ornamentale şi ca producătoare de cauciuc; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *ricinul*, *arborele de cauciuc* etc.).

EUFÓRIC, -Ă adj. (<fr. *euphorique*) Care se referă la euforie, care provoacă euforia.

EUFORÍE s.f. (<fr. *euphorie*; cf. gr. *euphoria* "abundenţă") Stare care se manifestă printr-o senzaţie de bună dispoziţie exagerată, de optimism nejustificat, întîlnită în unele boli neuropsihice (ex. *manie, paralizie generală progresivă*) sau provocată de unele substanţe narcotice (ex. *opiu*); p.ext. beatitudine.

EUFUÍSM s.n. (<fr. *euphuisme*, engl. *euphuism*; cf.n.pr. *Euphues*, titlul romanului scriitorului englez Lyly) Manieră stilistică similară gongorismului, la modă în sec. 16, la curtea reginei Elisabeta a Angliei.

EUFUÍSTIC, -Ă adj. (<germ. *euphuistisch*) (Despre stil) Preţios, bombastic, pompos.

EUFUNCŢIÚNE s.f. (<fr. *eufonction*) (FILOZ.) Funcţie care menţine sau sporeşte adaptarea unei unităţi date la contextul ei social.

EUGENÍE s.f. (<fr. *eugénie*, lat. *eugenia*; cf.gr. *eugenia* "origine nobilă") Teorie care preconizează ameliorarea populaţiilor umane prin măsuri genetice (alegerea părinţilor, sterilizarea, interzicerea de a procrea etc.) folosită de rasişti şi de fascişti.

EUGENÓL s.n. (<fr. *eugénol*) Substanţă mirositoare din uleiul de cuişoare, de garoafe etc., folosită în parfumerie şi în stomatologie.

EUGLÉNĂ s.f. (<fr. *euglène*; cf. gr. *euglenos* "cu ochi frumoşi") Protozoar flagelat oval-alungit, de apă dulce, care posedă cromatofori cu clorofilă (*Euglena viridis*).

EUHARÍSTIC, -Ă adj. (<fr. *eucharistique*) Referitor la euharistie, de euharistie.

EUHARISTÍE s.f. (<fr. *eucharistie*; cf.gr., lat. *eucharistia*) (RELIG.) Cuminecătură, împărtăşanie.

EULÁN s.n. (<fr. *eulan*) Preparat de apret folosit pentru a apăra de molii ţesăturile şi firele de lînă.

EULOGÍE s.f. (<it. *eulogia*; cf. gr. *eulogiai* "cuvinte bune") Pîine binecuvîntată care se distribuia credincioşilor participanţi la adunările creştine din primele secole după Hristos.

EUMENÍDE s.f. pl. (<fr. *euménides*; cf.gr. *Eumenides*) (Şi ca n.pr.) Nume eufemistic dat eriniilor, furiilor.

EUNÚC s.m. (<fr. *eunuque*, lat. *eunuchus*; cf.gr. *eunoukhos*) Bărbat castrat care făcea serviciul de paznic (al haremului) la curtea sultanului. ◆ Fig. Om, laş, fricos, lipsit de energie.

EUNUCOIDÍSM s.n. (<fr. *eunuchoïdisme*) Insuficienţă testiculară. ◇ *Eunucoidism feminin* = insuficientă maturitate ovariană la pubertate.

EUPATÍE s.f. (<fr. *eupathie*; cf.gr. *eu* "bine"+*pathos* "suferinţă") Resemnare în faţa suferinţei.

EUPATRÍD s.m. (<fr. *eupatrides*) (În Grecia antică) Membru al aristocraţiei gentilice în Atica.

EUPEPSÍE s.f. (<fr. *eupepsie*; cf.gr. *eu* "bine"+*pepsis* "digestie") Digestie uşoară.

EUPÉPTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *eupeptique*) (Medicament) care uşurează digestia.

EUPLOÍD s.n. (<fr. *euploïde*, engl. *euploid*) Organism ale cărui celule somatice conţin un număr de cromozomi egal cu numărul de bază al celulei sau cu un multiplu al acestuia.

EUPNÉE s.f. (<fr. *eupnée*; cf.gr. *eu* "bine" +*pnein* "a respira") Respiraţie bună, normală.

EUPRAXÍE s.f. (<fr. *eupraxie*; cf. gr. *eu* "bine" +*praxis* "acţiune") (MED.) Capacitate de a executa mişcări coordonate.

EURI- (<fr., germ. *eury-*; cf.gr. *eurys* "întins, larg") Element prim de compunere care are semnificaţia "larg", "cuprinzător".

EURIBÁR, -Ă adj., s.n. (<fr. *eurybare*; cf.gr. *eurys* "larg, întins"+*baros* "greutate") (Animal) care suportă variaţii mari ale condiţiilor de mediu acvatic.

EURIBIÓNT, -Ă adj. (<fr. *eurybionte*; cf.gr. *eurys* "întins"+*bios* "viaţă") (Despre organisme) Care suportă variaţii mari ale condiţiilor de mediu.

EURICEFALÍE s.f. (<fr. *eurycéphalie*) (MED.) Malformaţie care constă în existenţa unui craniu neobişnuit de larg.

EURIGNATÍSM s.n. (<fr. *eurygnatisme*; cf.gr. *eurys* "întins"+*gnathos* "falcă") (MED.) Malformaţie care constă în existenţa unor maxilare anormal de late.

EURIHALÍN, -Ă adj. (<fr. *euryhalin*; cf.gr. *eurys* "larg"+*hals* "sare") (Despre organisme acvatice) Care suportă variaţii mari ale salinităţii.

EURIÓNIC, -Ă adj. (<fr. *euryonique*) (Despre organisme) Care suportă variaţii mari de pH ale solului sau ale apei.

EURÍP s.n. (<fr. *euripe*, lat. *euripus*) Canal artificial care separa (la romani) arena şi animalele sălbatice de spectatori, în circuri.

EURÍSTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *euristique*) **1.** Adj. (Despre procese metodologice) Care serveşte la descoperirea unor cunoştinţe noi; care se aplică metodelor descoperirii şi ale invenţiei. **2.** S.f. Parte a ştiinţei care are ca obiect descoperirea de fapte noi; arta de a duce o dispută cu scopul de a descoperi adevărul.

EURITÉRM, -Ă adj. (<fr. *eurytherme*: cf. gr. *eurys* "larg, întins"+*thermos* "cald") (Despre organisme) Care suportă variaţii mari ale temperaturii din mediul extern.

EURITMÍE s.f. (<fr. *eurythmie*, it. *euritmia*; cf.gr. *eu* "bine" +*rhytmos* "ritm") **1.** Armonie de sunete, de linii, de mişcări etc. (în muzică, în dans, în vorbire etc.). **2.** Funcţionare regulată a unei activităţi organice ritmice. **3.** (MED.) Ritm regular al pulsului.

EURITÓP, -Ă adj. (<fr. *eurytope*) (BIOL.) Cu un areal foarte larg.

EURO- s.n. (<n.pr. *Europa*; cf. *euro*, cuv. internaţional) Element prim de compunere care are semnificaţia "al Europei", "specific Europei".

EUROATLÁNTIC, -Ă adj. (<*euro-*+*atlantic*) Privitor la relaţia dintre Pactul Nord-Atlantic şi structurile comunitare europene.

EUROCRÁT s.m. (<it. *eurocrate*) Funcţionar al organismelor şi organizaţiilor europene.

EURODEPUTÁT s.m. (<*euro-*+*deputat*) Deputat în Parlamentul European.

EURODOLÁR s.m. (<it. *eurodollaro*, engl. *eurodollar*) Dolar american depozitat în afara băncilor din Statele Unite ale Americii, în special în Europa, şi disponibil pentru diferite operaţii financiare.

EUROPEÁN, -Ă s.m. şi f., adj.(<fr. *européen*) **1.** S.m. şi f. (La pl. m.) Populaţie care locuieşte în Europa; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Europei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Europei sau europenilor, privitor la Europa sau la europeni, caracteristic Europei sau europenilor.

EUROPEÍSM s.n. (<it. *europeismo*; cf. fr. *européanisme*) **1.** Caracter european. **2.** Atitudine favorabilă unităţii europene. ◆ Mişcare care tinde să formeze o unitate europeană (socială, politică, economică şi culturală). **3.** Formă lingvistică proprie limbilor europene.

EUROPENITÁTE s.f. (<fr. *européanité*) Caracterul a ceea ce este european.

EUROPENIZÁ vb. I. tranz. şi refl. (<fr. *européaniser*) A adopta sau a face să adopte purtările, îmbrăcămintea, obiceiurile, purtările caracteristice europenilor.

EUROPÍD, -Ă s.m. şi f., adj. (cf. *europoid*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) (Denumire pentru) una dintre cele trei rase omeneşti, răspîndită în Europa, Asia Occidentală, India de Nord şi Africa de Nord, care, din perioada colonizării europene, devine predominantă şi în America, Australia şi S Africii; rasă caucaziană; (la

sg.) persoană care aparține acestei rase. **2.** Adj. Care aparține europizilor, care se referă la europizi.

EURÓPIU s.n. (<fr. *europium*) Element chimic (*Eu*; nr.at. 63; m.at. 152), metal din familia lantanidelor (pămînturi rare), care a fost descoperit de E.Demarçay în 1896.

EUROPOÍD, -Ă s.m. și f., adj. (<germ. *europoid*, fr. *europoïde*) Europid.

EUSEMÍE s.f. (<fr. *eusémie*) Totalitatea simptomelor favorabile în evoluția unei boli.

EUSTATÍSM s.n. (<fr. *eustatisme*) Variație a nivelului general al oceanelor, de natură climatică sau tectonică.

EUSTÍL s.n. (<fr. *eustyle*; cf.gr. *eu* "bine" + *stylos* "coloană") Colonadă în care coloanele sînt distanțate între ele prin spații proporționate după diametrele lor.

EUTANASÍE s.f. (<fr. *euthanasie*; cf.gr. *euthanasia* <*eu* "bine"+*thanatos* "moarte") **1.** Moarte ușoară fără dureri. **2.** Metodă de provocare (de către medic) a unei morți nedureroase unui bolnav incurabil, la cererea acestuia, pentru a-i curma o suferință grea și îndelungată. ◆ Sacrificare prin procedee rapide, nedureroase a animalelor bătrîne sau bolnave (care nu mai pot fi vindecate).

EUTÉCTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *eutectique*) **1.** Adj. (Despre amestecuri chimice) Care se topește sau care se solidifică la o temperatură constantă, inferioară punctului de topire al fiecăruia dintre constituenți. **2.** S.n. Amestec de doi sau mai mulți componenți în astfel de proporții încît să se topească sau să se solidifice la o temperatură constantă, inferioară punctului de topire al fiecăruia din constituenți.

EUTECTOÍD s.n. (<fr. *eutectoïde*) Aliaj sub formă de amestec mecanic a două sau mai multe faze solide rezultate prin cristalizarea lor simultană, la temperatură constantă.

EUTEXÍE s.f. (<fr. *eutexie*; cf.gr. *eu* "bine" +*tekein* "a topi") Fenomen prezentat de un amestec a cărui temperatură de fuziune constantă este mai joasă decît cea a altui amestec făcut în alte proporții.

EUTIMÉTRU s.n. (<fr. *euthymètre*) Mină stadimetrică orizontală pentru măsurarea indirectă a distanțelor.

EUTIMÍE s.f. (<fr. *euthymie*; cf.lat., gr. *euthymia*) Liniște sufletească.

EUTOCÍE s.f. (<fr. *eutocie*; cf.gr. *eutokia* "naștere fericită") Naștere normală, fără complicații.

EUTRÓFIC, -Ă adj. (<fr. *eutrophique*) Hrănit bine; dezvoltat normal.

EUTROFÍE s.f. (<fr. *eutrophie*; cf.gr. *eu* "bine" +*trophe* "hrană") Dezvoltare armonioasă a organismului, ca urmare a unei bune nutriții a țesuturilor.

eV (METR.) Simbol pentru *electronvolt*.

EV s.n. (<lat. *aevum*) Perioadă din istoria omenirii caracterizată prin anumite trăsături care o deosebesc de altele. ◇ *Evul mediu* = denumirea convențională a perioadei din istoria omenirii de la sfîrșitul lumii natice (476 d.Hr.) pînă la începutul epocii moderne.

EVACUÁ vb. I tranz. (<fr. *évacuer*, lat. *evacuare*) **1.** A goli, a lăsa liber, a părăsi în masă un imobil, o localitate, o regiune etc. **2.** A lua măsuri de îndepărtare, a scoate în chip organizat dintr-un loc și a duce în altul oameni, bunuri etc. ◆ A scoate dintr-o zonă periculoasă populația, animalele, bunurile spre a preveni distrugerea lor. **3.** A elimina, a îndepărta gazele uzate sau reziduurile dintr-un recipient, dintr-o mașină etc. **4.** A elimina fecalele din intestine.

EVACUÁRE s.f. (<*evacua*) Acțiunea de a evacua și rezultatul ei. ◆ Fază din ciclul motoarelor cu ardere internă sau al turbinelor cu gaze, în care gazele de ardere sînt evacuate din mașină după ce au efectuat lucrul mecanic.

EVACUATÓR s.n. (<fr. *évacuateur*) Deversor destinat evacuării excedentare de apă.

EVADÁ vb. I tranz. (<fr. *évader*, lat. *evadere*) (Despre deținuți) A fugi din închisoare sau de sub pază; p.ext. a scăpa, a fugi.

EVALUÁ vb. I tranz. (<fr. *évaluer*) A determina, a stabili prețul, valoarea, numărul, cantitatea etc.; a calcula, a socoti. ◆ (FCON.) A exprima în bani mărimea valorică a mijloacelor fixe și circulante, a surselor acestora și a tuturor operațiilor economice în documente. ◆ A prețui, a estima.

EVANESCÉNȚĂ s.f. (<fr. *évanescence*) Dispariție lentă, estompare treptată.

EVANGHELIÁR s.n. (<fr. *évangéliaire*, lat. *evangeliarium*) Carte care cuprinde cele patru evanghelii (comentate). Primul evangheliar tipărit în limba română a apărut în 1561 la Brașov (*Tetraevangheliarul* lui Coresi).

EVANGHÉLIC, -Ă adj. (<fr. *évangélique*, lat. *evangelicus*) **1.** Privitor la evanghelie, conform cu evanghelia; din evanghelie. **2.** (Și substantivat) Care ține de cultul protestant, care își fondează teoriile religioase pe analiza strictă a celor patru evanghelii.

EVANGHÉLIE s.f. (<sl. *evangelije*) Capitol al Noului Testament care cuprinde viața, învățătura, patimile și moartea lui Iisus Hristos, inclus în Biblie. Există patru evanghelii scrise de către evangheliștii Matei, Marcu, Luca și Ioan, din care Matei și Ioan erau apostoli ai lui Iisus, iar Marcu și Luca erau ucenici ai acestora. ◆ Evangheliar. ◇ *Literă* (sau *cuvînt*) *de evanghelie* = lucru foarte sigur, mai presus de îndoială, de care nu trebuie să te îndoiești. ◆ Fiecare dintre capitolele din această carte citită la serviciul divin.

EVANGHELÍST s.m. (<sl. *evanghelistŭ*) Fiecare dintre cei patru autori ai cîte unei evanghelii: Matei, Marcu, Luca și Ioan.

EVANTÁI s.n. (<fr. *évantail*) Obiect pliabil în formă de semicerc, executat din diverse materiale ușoare (hîrtie, pene, mătase etc.), folosit mai ales de femei pentru a-și face vînt și a se apăra de căldură. ◇ Loc. adj. și adv. *În evantai* = în formă de raze care pornesc dintr-un punct și formează un semicerc.

EVAPORÁ vb. I (<fr. *évaporer*, lat. *evaporare*) **1.** Tranz. A (se) transforma (un lichid) în vapori. ◆ A (se) transforma în vapori numai la suprafață și la o temperatură inferioară celei de fierbere. **2.** Refl. Fig. A se face nevăzut, a dispărea.

EVAPORATÓR[1] s.n. (<fr. *évaporateur*, germ. *Evaporator*) **1.** Aparat care servește la concentrarea soluțiilor prin evaporare. **2.** Parte componentă a unei instalații frigorifice în care se evaporă lichidul de răcire, producînd frigul.

EVAPORATÓR[2], **-OÁRE** s.m. și f. (<*evapora*) Muncitor care lucrează la evaporator.

EVAPORIMÉTRU s.n. (<fr. *évaporimètre*) Instrument pentru măsurarea vitezei de evaporare a apei.

EVAPORÍT s.n. (<fr. *évaporite*) (GEOL.) Nume dat sărurilor precipitate din apele lacurilor situate în deșert sau în apele golfurilor oceanice unde evaporarea se produce rapid.

EVAPOTRANSPIRÁȚIE s.f. (<fr. *évapotranspiration*) Fenomenul de pierdere combinată a umidității prin evaporare directă și prin transpirația plantelor. ◆ Cantitatea de apă evaporată parțial prin transpirație de un organism vegetal.

EVAZÁ vb. I tranz. (<fr. *évaser*) A lărgi progresiv, spre extremitatea deschisă, cavitatea unui obiect.

EVAZIONÍSM s.n. (<fr. *évasionisme*) Tendință în artă de a cultiva evadarea din realitate.

EVAZIONÍST s.m. și f. (<*evaziune*) Persoană care se sustrage de la plata obligațiilor fiscale.

EVAZIÚNE s.f. (<fr. *évasion*, lat. *evasio, -onis*) **1.** *Evaziune fiscală* = sustragere de la obligațiile fiscale. **2.** Evadare.

EVAZÍV, -Ă adj. (<fr. *évasif*) (Și adverbial) Care exprimă o atitudine vagă, neprecisă.

EVECȚIÚNE s.f. (<fr. *évection*, lat. *evectio, -onis*) Inegalitate periodică în mișcarea Lunii, produsă de acțiunea Soarelui.

EVENIMÉNT s.n. (<fr. *événement*) **1.** Întîmplare importantă, fapt de mare însemnătate. **2.** (În teoria informației) Orice fenomen local și instantaneu sau stare locală și instantanee. **3.** (MAT.) Noțiune de bază din domeniul teoriei probabilităților, care exprimă producerea sau neproducerea unui fenomen în cadrul unui experiment. **4.** Accident de circulație.

EVÉNT s.f. (<engl. *event*) **1.** Probă, întrecere, cursă; spectacol sportiv. ◆ Rezultat bun, record. **2.** Pariu în care trebuie indicat cîștigătorul din două curse de cai consecutive.

EVENTÍV adj. (<fr. *éventif*) (GRAM.) *Verb reflexiv eventiv* (și substantivat, n.) = verb reflexiv care arată că în starea subiectului se produce o schimbare, că subiectul se transpune în altă stare decît aceea în care se găsea.

EVENTRÁȚIE s.f. (<fr. *éventration*) Ieșire sub piele a viscerelor învelite în sacul peritoneului, care apare după un traumatism sau după o operație sau spontan, ca urmare a unor eforturi fizice exagerate ori prin scăderea tonicității mușchilor.

EVENTUÁL, -Ă adj. (<fr. *éventuel*, it. *eventuale*; cf.lat. *eventus* "întîmplare") (Și adverbial) Care poate să se întîmple, care depinde de împrejurări. ◇ *Drept eventual* = drept subiectiv care conferă titularului său un grad redus de putere și siguranță, întrucît îi lipsește fie obiectul, fie subiectul activ, adică unul dintre componentele necesare existenței sale (ex. *dreptul la repararea unui prejudiciu ce s-ar putea produce în viitor*).

EVENTUALITÁTE s.f. (<fr. *éventualité*) Situație care s-ar putea ivi, caz posibil; împrejurare viitoare posibilă.

EVERDÚR s.n. (<engl., fr. *everdur*) Aliaj de cupru, siliciu și mangan.

EVERSIÚNE s.f. (<fr. *éversion*, lat. *eversio, -onis*) **1.** Răsturnare, ruinare. **2.** (MED.) Ieșire

a unei membrane din cavitatea ei naturală.
EVHEMERÍSM (EUHEMERÍSM) s.n. (<fr. *évhémérisme*; cf. *Euhemer*, filozof grec antic, sec. 4-3 î.Hr.) Doctrină potrivit căreia personajele mitologice ar fi oameni divinizaţi fie de frica, fie de admiraţia popoarelor.
EVICŢIÚNE s.f. (<fr. *éviction*, lat. *evictio, -onis*) (JUR.) Pierdere a unui bun (imobil) ca urmare a exercitării de către o altă persoană a dreptului său asupra aceluiaşi lucru (ex. *cazul cumpărătorului unui lucru furat, revendicat de proprietarul său*).
EVIDÁ vb. I tranz. (<fr. *évider*) A scobi pe dinăuntru, a goli, a decupa, a scoate.
EVIDÉNT, -Ă adj. (<fr. *évident*, lat. *evidens, -ntis*) (Şi adverbial) Vădit, clar, neîndoielnic.
EVIDÉNŢĂ s.f. (<fr. *évidence*, lat. *evidentia*, it. *evidenza*) **1.** Faptul de a fi evident, caracterul a ceea ce este evident. ◇ *A scoate* (sau *a pune*) *în evidenţă* = a scoate la iveală, a sublinia. **2.** Activitate care asigură informarea permanentă şi precisă despre situaţia dintr-un anumit domeniu prin înregistrarea şi controlul proceselor, fenomenelor, lucrurilor, bunurilor, persoanelor etc. din punct de vedere cantitativ şi calitativ.
EVIDENŢIÁ vb. I (<*evidenţă*) **1.** Refl. A ieşi sau a scoate în evidenţă; a (se) deosebi; a (se) distinge. **2.** Tranz. A recunoaşte oficial meritele sau succesele obţinute de cineva.
ÉVIE s.f. (<it. *evia*; cf. gr. *euoe*) Bacantă.
EVÍNGE vb. I tranz. (<lat. *evincere*, după *învinge*) (Despre o persoană) A face ca o altă persoană să sufere o evicţiune.
EVIRÁŢIE s.f. (<fr. *éviration*) Castrare. ◆ Impotenţă precoce.
EVISCERÁRE s.f. (cf. fr. *éviscérer*) Eviscerare.
EVISCERÁŢIE s.f. (<fr. *éviscération*) **1.** Operaţie prin care, la animalele tăiate pentru consum, se scot din cavitatea abdominală şi toracică organele care formează masa gastro-intestinală, vezica urinară şi uterul. **2.** (MED.) Ieşire în afară a viscerelor din cavitatea lor normală (abdomen, torace) printr-un orificiu sau traiect, creat artificial, prin traumatism sau prin desfacerea unei cicatrice postoperatorii.
EVITÁ vb. I tranz. (<fr. *éviter*, lat. *evitare*) A se feri de ...; a căuta să scape de ...; a ocoli. ◆ A împiedica; a înlătura.
EVITÁRE s.f. (<*evita*) **1.** Acţiunea de a evita şi rezultatul ei. **2.** Poziţie (determinată de direcţia prorei) pe care o ia nava sub acţiunea vîntului şi a curenţilor. **3.** Manevră efectuată de o navă pentru întoarcere sau pentru a ocoli o altă navă.
EVÍTIC, -Ă adj. (<it. *evitico*) Specific Evei.
EVLÁVIE s.f. (<ngr. *evlavia*) Sentiment religios manifestat printr-o îndeplinire scrupuloasă a practicilor bisericeşti. ◆ Fig. Comportare respectuoasă şi admirativă faţă de cineva sau de ceva.
EVLAVIÓS, -OÁSĂ adj. (<*evlavie*) (Şi substantivat) Stăpînit de evlavie.
EVOCÁ vb. I tranz. (<fr. *évoquer*, lat. *evocare*) A aduce în conştiinţă fapte, evenimente, împrejurări etc. trecute; a zugrăvi prin cuvinte imaginea unui lucru cunoscut, dar petrecut demult.
EVOCÁRE s.f. (<*evoca*) Faptul de a evoca. ◆ Concr. Compoziţie literară în care se evocă ceva.
EVOCĂŢIE s.f. (<lat. *evocatio, -onis*, fr. *évocation*) **1.** Evocare. **2.** (JUR.) Trimitere a unei cauze spre judecare la altă instanţă.
EVOLUÁ vb. I tranz. (<fr. *évoluer*) **1.** A trece printr-o serie de transformări, prin diferite faze progresive, spre o treaptă superioară. ◆ A se desfăşura; a-şi urma cursul. ◆ A susţine un meci sau a prezenta un exerciţiu sportiv. **2.** A se deplasa cu mişcări largi (circulare).
EVOLUÁT, -Ă adj. (<*evolua*) Care a ajuns, prin faze succesive, la un stadiu superior de dezvoltare. ◆ Dezvoltat din punct de vedere intelectual.
EVOLÚTĂ s.f. (<engl. *evolute*, germ. *Evolute*) **1.** (MAT.) Curbă desfăşurată. **2.** (BOT.) Organ răsucit spre partea dorsală.
EVOLÚŢIE s.f. (<fr. *évolution*, lat. *evolutio, -onis*) **1.** (FILOZ.) Una dintre cele două forme ale procesului mişcării şi dezvoltării în natură şi în societate, constînd în schimbări cantitative neînsemnate, imperceptibile, necontenite, care pregătesc schimbările radicale, calitative (care au ca rezultat apariţia de forme noi). ◆ *Teoria evoluţiei emergente* = teorie formulată în deceniul trei al sec. 19 de filozofii englezi S.Alexander şi C.L.Morgan, conform căreia apariţia noilor calităţi în procesul dezvoltării ar fi absolut spontană şi imprevizibilă, criticînd evoluţionismul plat. **2.** Dezvoltare. **3.** Desfăşurare, curs. **4.** (COREGR.) Deplasare prin mişcări largi (circulare). **5.** Mişcare de ansamblu executată de o trupă, de o navă, de un avion etc.
EVOLUŢIONÍSM s.n. (<fr. *évolutionnisme*) **1.** Concepţie filozofică potrivit căreia Universul, Pămîntul, fiinţele vii, societatea etc. trec printr-un proces istoric de evoluţie şi sînt privite din punctul de vedere al acestei dezvoltări. ◇ *Evoluţionism plat* = concepţie care reduce evoluţia (dezvoltarea) la schimbări cantitative. **2.** Teoria lui Lamarck, Darwin etc. despre evoluţia speciilor de plante şi de animale, despre transformarea lor unele într-altele.
EVOLUŢIONÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *évolutionniste*) **1.** S.m. şi f. Adept al evoluţionismului. **2.** Adj. Care aparţine evoluţionismului, privitor la evoluţionism, care se bazează pe evoluţionism.
EVOLVÉNTĂ s.f. (<germ. *Evolvente*) (MAT.) Desfăşurătoare.
EVORSIÚNE s.f. (<germ. *Evorsion*, engl. *evorsion*) Acţiune erozivă a apei curgătoare, care, căzînd vertical, formează vîrtejuri la baza cascadelor, dînd naştere la adînciturile circulare în albiile rîurilor, numite marmite sau căldări.
EVRÉICĂ s.f. (<rus. *evreika*) Femeie care face parte din neamul evreilor.
EVREIÉSC, -IÁSCĂ adj. (<*evreu*) Care aparţine evreilor; privitor la evrei.
EVRÉU s.m. (<sl. *evreinŭ*) (La pl.) Nume generic dat populaţiilor de religie iudaică (mozaică), originare prin tradiţie din Israelul şi Iudeea antice; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie.
ÉVRICA interj. (<ngr. *evrika*; cf.gr. *eurika* "am găsit") Exclamaţie de bucurie folosită mai ales la rezolvarea unei probleme dificile. A fost rostită de Arhimede în clipa cînd a descoperit principiul fundamental al hidrostaticii, *legea lui Arhimede*.
EX- (<lat. *ex* "din", "în afară") Element prim de compunere care are semnificaţia "afară de", "fost".
EX ABRUPTO loc. adv. (loc. lat.) Dintr-o dată, brusc, pe nepregătite.
EXACERBÁ vb. I tranz. (<fr. *exacerber*, lat. *exacerbare*) A intensifica, a accentua, a exagera sentimente, dureri etc.
EXÁCT, -Ă adj., adv. (<fr. *exact*, lat. *exactus*) **I.** Adj. **1.** Care este conform cu realitatea, care este în deplină concordanţă cu adevărul. ◇ *Ştiinţă exactă* = ştiinţă în care formulările se pot prezenta în formă matematică. ◆ Care reproduce întocmai un model, care redă întocmai originalul. **2.** (Despre oameni) Punctual. **II.** Adv. **1.** În concordanţă cu realitatea. ◆ Tocmai, chiar. **2.** În conformitate cu un program, fără abatere, cu punctualitate.
EXACTITÁTE s.f. (<*exact*) Calitatea de a fi exact. ◇ Loc. adv. *Cu exactitate* = precis.
EXACTITÚDINE s.f. (<după fr. *exactitude*) Exactitate.
EXACŢIÚNE s.f. (<fr. *exaction*, lat. *exactio, -onis*) (JUR.) Acţiune a unui perceptor fiscal care pretinde de la contribuabili mai mult decît se cuvine ca aceştia să dea în mod legal; încasare abuzivă de impozite.
EX AEQUO loc. adv. (<lat. *ex aequo*) La egalitate.
EXAGERÁ vb. I tranz. (<fr. *exagérer*, lat. *exaggerare*) A prezenta un fapt în dimensiuni mărite faţă de realitate; a da proporţii, a amplifica peste măsură un fapt, o întîmplare etc.; a deforma realitatea prin mărirea proporţiilor unui fapt.
EXALÁ vb. I tranz. (<fr. *exhaler*, lat. *exhalare*) A emite, a împrăştia, a degaja mirosuri, vapori etc.
EXALTÁ vb. I (<fr. *exalter*, lat. *exaltare*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) înflăcăra peste măsură, a (se) entuziasma. **2.** Tranz. A slăvi, a proslăvi, a glorifica.
EXALTÁT, -Ă adj. (<*exalta*) **1.** Înflăcărat, entuziasmat peste măsură, pînă la paroxism. **2.** Ieşit din minţi, surescitat.
EXÁMEN s.n. (<fr., lat. *examen*) **1.** Mijloc de verificare şi de apreciere a cunoştinţelor dobîndite de elevi, de studenţi, de candidaţi pentru ocuparea unui post etc. ◇ *Examen de diplomă* = examen susţinut în faţa unei comisii după absolvirea unei instituţii de învăţămînt superior, în vederea obţinerii diplomei. ◆ Probă, încercare prin care se verifică trăinicia, temeinicia unui lucru, a unei situaţii etc. **2.** Cercetare amănunţită a unui lucru sau a unei fiinţe, în vederea ajungerii la o justă cunoaştere a lor. ◇ *Examen medical* = cercetarea de către medic a unui bolnav pentru a pune diagnosticul şi pentru a stabili tratamentul.
EXAMINÁ vb. I tranz. (<fr. *examiner*, lat. *examinare*) **1.** A cerceta, a studia amănunţit ceva sau pe cineva (pentru a ajunge la o justă cunoaştere a lor). ◆ A cerceta un bolnav pentru a pune diagnosticul şi pentru a stabili tratamentul. **2.** A supune un elev, un student, un candidat pentru un post etc., la o probă de verificare şi de apreciere a cunoştinţelor.
EXAMINATÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<fr. *examinateur*, lat. *examinator, -oris*) (Persoană) care examinează.
EXANTÉM s.n. (<fr. *exanthème*; cf.gr. *exanthema* "răspîndire") (MED.) Erupţie care

apare pe piele în unele boli contagioase, ca rujeola, scarlatina etc.
EXANTEMÁTIC adj. (<fr. *exanthématique*) *Tifos exantematic* = boală infecţioasă şi epidemică gravă, care se manifestă prin temperatură foarte ridicată, convulsii şi erupţii pe piele.
EXARÁŢIE s.f (<germ. *Exaration*) (GEOMORF.) Eroziune glaciară.
EXÁRH s.m. (<ngr. *ixarhos*; cf. gr. *exarchos* "şef") **1.** Comandant al unei unităţi de cavalerie în armata romană (sec. 4). ◆Guvernator bizantin din Italia şi din Africa de Nord. **2.** (În Biserica Ortodoxă; în trecut) Demnitate bisericească, superioară aceleia de patriarh, care se conferea, prin delegaţie, de către patriarhia din Constantinopol pentru a conduce sau a îndruma treburile bisericeşti dintr-o provincie sau dintr-o ţară; persoană care deţinea această demnitate. **3.** Organ de inspecţie şi de control al mănăstirilor dintr-o eparhie; arhiereu care face parte din acest organ.
EXARHÁT s.n. (<fr. *exarchat*, după *exarh*) Teritoriu asupra căreia se întinde autoritatea unui exarh. ◆ Funcţia, demnitatea de exarh.
EXARTRÓZĂ s.f. (<fr. *exarthrose*) (MED.) Luxaţie.
EXASPERÁ vb. I tranz. (<fr. *exaspérer*, lat. *exasperare*) A enerva, a irita peste măsură; a scoate din sărite.
EXAURIÉNT, -Ă adj. (<it. *esauriente*; cf.lat. *exhaurire*) Care epuizează.
EX-CAMPIÓN, -OÁNĂ s.m. şi f. (<fr., engl. *ex-champion*) Fost campion.
EXCAVÁ vb. I tranz. (<fr. *excaver*, lat. *excavare*) A săpa făcînd o cavitate în pămînt (cu ajutorul unui excavator) în vederea realizării unei exploatări deschise, a îndepărtării pămîntului dintr-un anumit loc etc.
EXCAVATÓR s.n. (<fr. *excavateur*; cf. rus. *ekskavator*) Maşină de lucru autopropulsată (de mare capacitate), întrebuinţată pentru săpat şi încărcat pămîntul, la diferite lucrări de

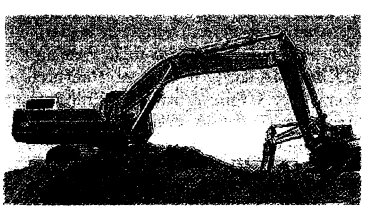
excavator

terasament, în exploatările miniere etc.
EXCAVATORÍST s.m. (<*excavator*) Lucrător calificat care lucrează cu excavatorul.
EXCAVĂŢIE s.f. (<fr. *excavation*) **1.** Cavitate, groapă în scoarţa pămîntului sau în adîncime, creată în urma unui fenomen natural sau executată artificial în scopul realizării unor construcţii (fundaţii, terasamente, canale, tuneluri etc.). **2.** (MED.) Cavitate patologică formată într-un organ (ex. *plămîn, ficat*).
EXCEDÁ vb. I intranz. (<fr. *excéder*, lat. *excedere*) A întrece măsura, nivelul obişnuit, a depăşi valoarea; p.ext. a copleşi, a covîrşi.
EXCEDÉNT s.n. (<fr. *excédent*, lat. *excedens, -ntis*) Cantitate care depăşeşte o anumită limită, care rămîne după acoperirea tuturor necesităţilor. ◆ (ECON.) Cantitate, valoare, sumă cu care veniturile, încasările sau resursele dintr-o balanţă depăşesc plăţile, nevoile, cheltuielile sau consumul.
EXCEDENTÁR, -Ă adj. (<fr. *excédentaire*) Care este în plus, care întrece un anumit nivel sau un anumit plafon dinainte stabilit. ◆ (ECON.; despre buget, balanţe etc.) Care are un excedent.
EXCELÁ vb. I intranz. (<fr. *exceller*, lat. *excellere*) A se deosebi, a se remarca, a se distinge în mod deosebit (într-un domeniu).
EXCELÉNT, -Ă adj. (<fr. *excelent*, lat. *excellens, -ntis*) (Şi adverbial) Care excelează; excepţional de bun, admirabil, minunat, eminent.
EXCELÉNŢĂ s.f. (<fr. *excellence*, lat. *excellentia*) **1.** Titlu acordat în unele ţări marilor demnitari de stat. **2.** Înalt grad de perfecţiune; calitatea de a fi excelent. ◇ Loc. adv. *Prin excelenţă* = în cel mai înalt grad, cu deosebire; mai ales.
EXCÉLSIOR adv. (<lat. *excelsior*, comparativ al lui *excelsus*) Mai sus.
EXCÉNTRIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *excentrique*) **I.** Adj. **1.** Care iese din limitele obişnuitului, foarte original. **2.** (MAT.; despre un punct) Care se află în afara centrului unei figuri; (la pl.; despre figuri geometrice, piese etc.) care nu au un centru comun. **II.** S.n. Organ de maşină în formă de disc, montat pe un arbore rotativ şi servind la transformarea mişcării circulare în mişcare rectilinie şi invers.
EXCENTRICITÁTE s.f. (<fr. *excentricité*) **1.** Însuşirea de a fi excentric; originalitate; extravaganţă. **2.** (MAT.) Calitatea unui punct de a se găsi în afara centrului unei figuri. **3.** (TEHN.) Distanţa dintre centrele sau axele de rotaţie a două piese excentrice. **4.** (TEHN.) Defect de asamblare a două piese care în mod normal trebuie să fie concentrice sau trebuie să aibă o axă comună.
EXCEPTÁ vb. I tranz. (<fr. *excepter*) A nu cuprinde, a exclude, a lăsa deoparte.
EXCÉPŢIE s.f. (<fr. *exception*, lat. *exceptio, -onis*) **1.** Abatere de la regula generală; ceea ce nu se supune normei generale. **2.** (JUR.) Abatere îngăduită de lege de la aplicarea anumitor norme juridice. ◆ Mijloc de apărare într-un litigiu, tinzînd fie la amînarea soluţionării acestuia, fie la înlăturarea pretenţiilor reclamantului, fără a se intra în examinarea litigiului.
EXCEPŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *exceptionnel*) **1.** Care constituie o excepţie, care face excepţie, care iese din comun. **2.** Foarte bun, excelent, extraordinar, eminent. ◆ (Adverbial; cu determinări introduse prin prep. "de" formează superlativul) Foarte, extraordinar.
EXCERPTÁ vb. I tranz. (<*excerpte*) A scoate, a extrage un anumit material dintr-un text, dintr-o lucrare etc. în vederea studierii lui, a întocmirii unei lucrări ştiinţifice etc.
EXCÉRPTE s.n. pl. (<lat. *excerpta*) **1.** Pasaje sau termeni scoşi dintr-o lucrare. **2.** Publicaţii care cuprind extrase, rezumate din anumiţi autori sau din lucrări şi publicaţii dintr-un anumit domeniu.
EXCÉS s.n. (<fr. *excès*, lat. *excessus*) **1.** Exagerare, abuz; p.ext. lipsă de cumpătare, de măsură. ◇ *Exces de zel* = zel exagerat. ◆ (La pl.) Abuzuri, violenţe. ◆ (JUR.; în unele state) Act de violenţă, săvîrşit de unul dintre soţi faţă de celălalt, de natură a constitui motiv de divorţ. **2.** (MAT.) *Exces sferic* = diferenţă între suma unghiurilor unui triunghi sferic şi 180 de grade sexagesimale. *Calcul prin exces* = rotunjire a ultimei zecimale în calculele prin adaos.
EXCESÍV, -Ă adj. (<fr. *excessif*) Care depăşeşte limita normală, care întrece orice măsură; exagerat. ◇ *Climă excesivă* = climă cu diferenţe mari de temperatură între vară şi iarnă. ◆ (Adverbial; cu determinări introduse prin prep. "de", formează superlativul) Din cale-afară de ..., nespus de ..., foarte, prea.
EXCIPIÉNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *excipient*) (Substanţă sau amestec de substanţe) care este inactiv faţă de organism şi în care se încorporează diferite medicamente.
EXCITÁ vb. I tranz. (<fr. *exciter*, lat. *excitare*) **1.** A provoca (prin mijloace fizice, chimice sau biologice) intrarea în acţiune a unei celule, a unui ţesut sau a unui organ. **2.** A aţiţa, a întărîta. ◆ A provoca, a stîrni o senzaţie, un sentiment. **3.** (FIZ.) A produce un cîmp magnetic util într-o maşină electrică sau într-un aparat electric; a produce un surplus de energie.
EXCITÁBIL, -Ă adj. (<fr. *excitable*, lat. *excitabilis*) Care poate fi uşor excitat.
EXCITABILITÁTE s.f. (<fr. *excitabilité*) (BIOL.) Capacitate a substanţei vii de a reacţiona în mod specific la acţiunea mediului extern şi intern.
EXCITÁNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *excitant*) **1.** Adj. Care provoacă excitaţie. **2.** S.n. (FARM.) Substanţă care stimulează capacitatea funcţională a organismului; ceea ce provoacă o excitaţie.
EXCITÁRE s.f. (<*excita*) **1.** Acţiunea de a excita şi rezultatul ei. **2.** Aplicare a unei mărimi de comandă (tensiune electrică, curent electric etc.) la intrarea unui aparat sau unui dispozitiv comandat.
EXCITATÓR, -OÁRE adj., s.f. (<fr. *excitateur*, lat. *excitator, -oris*) **1.** Adj. Care excită. **2.** S.f. Maşină electrică pentru alimentarea înfăşurării de excitaţie a altor maşini electrice.
EXCITÁŢIE s.f. (<fr. *excitation*, lat. *excitatio, -onis*) **1.** Excitare; stare de enervare, de încordare; factor excitant. **2.** Proces fiziologic care se manifestă prin activitatea funcţională (contracţie, secreţie sau generare de impulsuri) a unei celule, a unui ţesut sau a unui organ, ca răspuns la un factor stimulativ intern sau extern. **3.** Producere a cîmpului magnetic inductor în maşinile electrice, în unele aparate şi instrumente electrice.
EXCITÓN s.m. (<fr. *exciton*) (FIZ.) Particulă fictivă asociată unei stări de excitaţie care se propagă prin masa unui corp cristalin.
EXCITRÓN s.n. (<fr. *excitron*) Tub redresor monoanodic cu arc de mare putere, cu catodul de mercur.
EXCIZÁ vb. I tranz. (<fr. *exciser*; cf.lat. *excidere*) A extirpa. ◆ A scobi (în lemn sau în alt material).
EXCÍZĂ s.f. (<engl., fr. *excise*) Impozit indirect perceput în Anglia.
EXCÍZIE s.f. (<fr. *excision*, lat. *excisio, -onis*) **1.** (MED.) Extirpare (a unei porţiuni de ţesut sau de organ) prin tăiere. **2.** (TEHN.) Tăiere, scoatere a unui fragment dintr-un material sau dintr-o piesă.

EXCLAMÁ vb. I tranz. (<fr. *exclamer*, lat. *exclamare*) A rosti ceva cu ton ridicat (şi prelungit), ca urmare a unei stări afective puternice.

EXCLAMÁRE s.f. (<*exclama*). Acţiunea de a exclama şi rezultatul ei. ◇ *Semnul exclamării* = semn de punctuaţie (!) întrebuinţat după o interjecţie, după un vocativ ori după o propoziţie exclamativă sau imperativă.

EXCLAMATÍV, -Ă adj. (<fr. *exclamatif*) Care exprimă o exclamaţie. ◇ *Propoziţie exclamativă* (şi substantivat, f.) = propoziţie care exprimă o stare afectivă.

EXCLAMÁŢIE s.f. (<fr. *exclamation*, lat. *exclamatio, -onis*). Cuvînt, propoziţie sau frază rostite cu un ton ridicat (şi prelungit), pentru a exprima o stare afectivă puternică.

EXCLÚDE vb. III tranz. (<lat. *excludere*; cf. fr. *exclure*) A înlătura, a da afară, a elimina, a îndepărta. ◆ Refl. recipr. (Despre două elemente) A se respinge ca fiind incompatibile, contrare.

EXCLÚS, -Ă adj., adv. (<*exclude*) **1.** Adj. (Despre persoane) Îndepărtat, eliminat, dat afară, scos dintr-o organizaţie, dintr-o instituţie. **2.** Adv. Imposibil, inadmisibil, de neatins.

EXCLUSÍV, -Ă adj., adv. (<fr. *exclusif*) **1.** Adj. (Despre noţiuni abstracte) Care se exclude unul pe altul, care este incompatibil cu altceva. ◆ Care se referă, se limitează la un singur lucru. **2.** Adv. Cu excluderea oricăror altor posibilităţi; exceptînd. ◆ În afară de ... ◆ Numai (şi numai).

EXCLUSIVÍSM s.n. (<fr. *exclusivisme*) **1.** Atitudine a aceluia care refuză să ia în seamă ideile sau părerile altora. **2.** Caracterul a ceea ce este exclusiv.

EXCLUSIVÍST, -Ă adj. (<fr. *exclusiviste*) (Şi substantivat) Care are o atitudine de exclusivism, care manifestă exclusivism.

EXCLUSIVITÁTE s.f. (<fr. *exclusivité*) Stare a două lucruri care se exclud între ele; situaţia, calitatea a ceea ce este exclusiv. ◆ Drept exclusiv de a vinde, de a publica o carte, de a reproduce un disc, de a proiecta un film etc. ◇ Loc. adv. *În exclusivitate* = cu excluderea tuturor celorlalţi sau celorlalte.

EXCLUZIÚNE s.f. (<fr. *exclusion*) **1.** Excludere, interdicţie. **2.** (FIZ.) *Principiul excluziunii* = principiu conform căruia într-un sistem cuantic nu pot exista doi fermioni care să aibă simultan acelaşi ansamblu de numere cuantice. **3.** (LOG.) Relaţie care există între două propoziţii care nu pot fi adevărate împreună (simultan).

EXCOGITÁŢIE s.f. (<fr. *excogitation*, lat. *excogitatio, -onis*) Efort de gîndire.

EXCOMUNICÁ vb. I tranz. (<lat. *excommunicare*, fr. *excommunier*) A exclude pe cineva dintr-o comunitate religioasă.

EXCOMUNICÁRE s.f. (<*excomunica*) Excludere temporară sau definitivă dintr-o comunitate religioasă (creştină, mozaică etc.) pentru abateri de la canoane sau dogme.

EXCORIÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *excorier*, lat. *excoriare*) (Despre piele) A (se) jupui uşor.

EXCORIÁŢIE s.f. (<fr. *excoriation*) (MED.) Julitură, eroziune.

EXCORPORÁŢIE s.f. (<fr. *excorporation*) Act prin care un episcop declară că un preot nu face parte din dieceza sa.

EXCREMÉNT s.n. (<*excrément*, lat. *excrementum*) Materie rezultată din digestie, care se elimină din corpul oamenilor sau al animalelor prin anus.

EXCRESCÉNŢĂ s.f (<lat. *excrescentia*; cf.fr. *excroissance*) Ţesut cu aspect de tumoare crescut pe suprafaţa unui organ sau a corpului (ex. *polip, neg, vegetaţii*).

EXCRETÁ vb. I tranz. (<fr. *excréter*) (MED.) A elimina prin excreţie, a evacua din organism, în urma proceselor biochimice, substanţe devenite inutile sau vătămătoare.

EXCRETÓR, -OÁRE adj. (<fr. *excréteur*) Care se referă la excreţie, prin care se face excreţia.

EXCRÉŢIE s.f. (<fr. *excrétion*, lat. *excretio, -onis*) Eliminare a produşilor rezultaţi din procesele de dezasimilaţie ale organismului pe diverse căi (urinară, digestivă, respiratorie, cutanată etc.). ◆ Concr. Substanţă eliminată de organism ca rezultat al proceselor biochimice.

EXCÚRS s.f. (<lat. *excursus*) **1.** Abatere, deviere de la subiect pentru a lămuri o problemă secundară. **2.** Dizertaţie sub formă de digresiune, făcută cu ocazia comentării unui pasaj dintr-un autor (antic).

EXCÚRSIE s.f. (<fr. *excursion*, lat. *excursio, - onis*) Plimbare sau călătorie făcută, de obicei în grup, pe jos sau cu un mijloc de transport, în scop educativ, sportiv, distractiv etc.

EXCURSIONÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *excursioniste*) Persoană care face o excursie.

EXECRÁBIL, -Ă adj. (<fr. *exécrable*, lat. *execrabilis*) Respingător, detestabil, dezgustător, oribil.

EXECRÁŢIE s.f. (<fr. *exécration*) Oroare, repulsie. ◆ Persoană sau lucru care provoacă această reacţie.

EXECUTÁ vb. I (<fr. *exécuter*) **1.** Tranz. A face, a confecţiona, a prelucra, a fabrica. **2.** Refl. A face ceea ce i s-a spus. **3.** Tranz. A face exerciţii de gimnastică sau figuri de balet. ◆ A cînta o bucată muzicală. **4.** Tranz. A sili pe debitor să-şi îndeplinească obligaţiile. ◆ A îndeplini (un ordin, un plan, un contract, o hotărîre judecătorească etc.). ◆ Refl. A se supune, a da ascultare. ◆ A supune un condamnat la pedeapsa cu moartea; a aduce la îndeplinire o hotărîre de condamnare la moarte.

EXECUTÁNT, -Ă adj. (<fr. *exécutant*) (Şi substantivat) Care execută, care îndeplineşte ceva.

EXECUTÁRE s.f. (<*executa*) Acţiunea de a executa şi rezultatul ei; îndeplinire. ◇ (ECON.) *Executarea bugetului* = realizarea veniturilor bugetare şi folosirea lor pentru acoperirea cheltuielilor aprobate în buget. ◆ (JUR.) Îndeplinire a unei obligaţii (lege, contract, hotărîre) a unui organ de jurisdicţie, care poate fi voluntară (de bunăvoie) sau silită (cu ajutorul aparatului de constrîngere al statului). ◇ *Executarea pedepsei* = aducere la îndeplinire a hotărîrii prin care cel trimis în judecată penală a suferit o condamnare.

EXECUTÍV, -Ă adj. (<fr. *exécutif*) Care are sarcina de a executa dispoziţiile organelor superioare. ◇ *Organ executiv* = organ de stat cu funcţii de organizare şi de asigurare a executării legilor. *Putere executivă* = sistem de organe compus din guvern şi întregul aparat administrativ, în frunte cu şeful statului, reprezentînd una din cele trei puteri fundamentale ale statului, prevăzute de principiul separaţiei puterilor.

EXECUTÓR, -OÁRE adj. (<fr. *exécuteur*, lat. *executor, -oris*) Executant. ◇ (Substantivat) *Executor testamentar* = persoană însărcinată să aducă la îndeplinire dispoziţiile din testamentul cuiva. *Executor judecătoresc* = funcţionar însărcinat cu îndeplinirea unor acte de procedură şi cu executarea unei hotărîri judecătoreşti.

EXECUTÓRIU, -IE adj. (<fr. *exécutoire*, lat. *executorius*) (JUR.) Care trebuie executat, care trebuie pus în aplicare. ◇ *Hotărîre executorie* = hotărîre care poate fi executată de îndată. *Titlu executoriu* = act care serveşte drept temei unei executări silite. *Formulă executorie* = ordin de executare pus pe hotărîrea definitivă a unui organ de jurisdicţie pentru a o transforma într-un titlu executoriu şi a da loc la executarea ei silită.

EXECÚŢIE s.f. (<fr. *exécution*) **1.** Faptul de a executa; spec. aducerea la îndeplinire a unei hotărîri de condamnare la moarte. **2.** *Execuţie provizorie* = efect al unei hotărîri judecătoreşti de a fi executată înainte de a rămîne definitivă. **3.** Încasare (forţată) a unei datorii pe cale judecătorească sau prin mijloace fiscale. **4.** Ducere la îndeplinire a unei hotărîri judecătoreşti referitoare la evacuarea unei locuinţe, la atribuirea copiilor în caz de divorţ etc.

EXÉDRĂ s.f. (<it. *esedra*, lat. *exedra*, fr. *exèdre*) **1.** Sală de primire în casele romane. **2.** Anexă în formă de semicerc a unei construcţii, care are în interior scaune de-a lungul zidului. ◆ Construcţie în semicerc, într-un parc.

EXEGÉT s.m. (<fr. *exégète*) Persoană care practică exegeza; specialist în exegeză.

EXEGÉTIC, -Ă adj. (<fr. *exégétique*) Care explică, interpretează; care ţine de exegeză, privitor la exegeză; care se bazează pe exegeză. ◇ *Şcoală exegetică* = curent în dreptul modern care consideră că textele de lege trebuie interpretate strict literal şi logic-formalist.

EXEGÉZĂ s.f. (<fr. *exégèse*) Interpretare, comentare, explicare istorică şi filologică a unui text literar, juridic etc. ◆ Spec. Interpretarea lingvistică şi istorică a Bibliei.

EXEMPLÁR[1] s.n. (<fr. *exemplaire*, lat. *exemplarium*) Fiecare obiect dintr-o serie de obiecte identice reproduse după un model comun. ◆ Reprezentant al unei categorii de fiinţe sau de obiecte asemănătoare, luat izolat.

EXEMPLÁR[2], -Ă adj. (<fr. *exemplaire*, lat. *exemplaris*) Care poate servi drept exemplu prin calităţile sale deosebite. ◆ Care are un caracter drastic, servind ca avertisment.

EXEMPLIFICÁ vb. I tranz. (<it. *esemplificare*, după *exemplu*) A lămuri, a demonstra, a ilustra prin exemple.

EXÉMPLU s.n. (<fr. *exemple*, lat. *exemplum*) **1.** Ceea ce serveşte drept model, ceea ce serveşte pentru a ilustra ceva; persoană care, prin calităţile sale, poate servi drept model. **2.** Caz sau fapt tipic care întruneşte caracteristicile unei categorii întregi, citat pentru a lămuri, a sprijini o idee, o demonstraţie. ◇ Loc. adv. *De exemplu* = de pildă, bunăoară.

EXÉMPT, -Ă adj. (<fr. *exempt*, lat. *exemptus*) (JUR.) Care nu este supus unei obligaţii.

EXEMPȚIÚNE s.f. (<lat. *exemptio, -onis*, fr. *exemption*) (JUR.) Privilegiu care dispensează de o obligație, de o datorie etc.

EXENTERÁȚIE s.f. (<fr. *exentération*; cf. lat. *ex* "în afară"+gr. *enteron* "intestin") Ieșire a intestinelor din cavitatea peritoneală. ◆ Ablațiune a intestinelor în abator.

EXEQUÁTUR s.n. (<fr. *exequatur*, lat. *exsequatur* "să execute") Autorizație dată de un șef de stat unui consul străin de a-și exercita funcțiile în țara în care este trimis.

EXERCITÁ vb. I tranz. (<lat. *exercitare*) **1.** A practica, a îndeplini o profesie, o funcție etc. **2.** A face să fie simțit, a valorifica un drept, un privilegiu, o influență etc.

EXERCÍȚIU s.n. (<fr. *exercice*, lat. *exercitium*) **1.** Acțiune fizică sau intelectuală, făcută sistematic și repetat, în scopul dobîndirii sau perfecționării unor deprinderi sau îndemînări. ◆ Mică piesă vocală sau instrumentală creată în scopul de a obișnui pe cel care învață să cînte sau pe cel care studiază un instrument muzical cu o anumită problemă tehnică. ◆ Instruire a militarilor pentru mînuirea armelor și executarea acțiunilor de luptă. ◆ Temă servind ca mijloc pentru dobîndirea sau dezvoltarea îndemînării, cunoștințelor etc. într-un anumit domeniu. **2.** Exercitare, îndeplinire. ◇ Loc. adj. *În exercițiul funcțiunii* = (despre funcționari, persoane oficiale) în timpul îndeplinirii sarcinilor de serviciu. ◇ *Exercițiu financiar* = perioadă de timp (de obicei un an) pentru care se aprobă și în care se execută încasările și plățile privind un plan financiar (ex. *exercițiul bugetar*).

EXERÉZĂ s.f. (<fr. *exérèse*; cf.gr. *exairesis*) (MED.) Ablațiune.

EXÉRGĂ s.f. (<fr. *exergue*; cf.gr. *ex* "afară" +*ergon* "lucru") Mic spațiu gol pe o medalie, destinat să fie acoperit cu o inscripție. ◆ Inscripție, nume, date etc. gravate pe o medalie.

EXERGÍE s.f. (<fr. *exergie*) (FIZ.) Parte a energiei care poate fi transformată în orice formă de energie.

EXERSÁ vb. I tranz. și intranz. (<fr. *exercer*) A face exerciții.

EXÉRT, -Ă adj. (<fr. *exert*, lat. *exertus*) (BOT.; despre unele organe) Ieșit în afară.

EXFOLIÁ vb. I tranz. și refl. (<lat. *exfoliare*, fr. *exfolier*) A (se) coji; a (se) desfrunzi.

EXFOLIÁȚIE (EXFOLIAȚIÚNE) s.f. (<fr. *exfoliation*) **1.** (MED.) Desprindere, sub formă de lamele subțiri, a straturilor superficiale ale pielii, ale unui os, cartilagiu sau tendon necrozat. **2.** Cădere treptată a scoarței copacilor în mici bucățele.

EXFOLIÉRE s.f. (<*exfolia*) **1.** (TEHN.) Fenomen de fisurare și de desprindere a unor straturi subțiri de la suprafața unui material, a unor piese etc. **2.** *Exfolierea scoarței ramurilor* = boală a pomilor fructiferi și a arborilor de pădure, care se manifestă prin înnegrirea scoarței și prin apariția crăpăturilor neregulate, provocată de ciuperca *Physalospora cydoniae*.

EXHAUSTÍV, -Ă adj. (<fr. *exhaustif*) Care epuizează un subiect; complet, în întregime.

EXHAUSTIVITÁTE s.f. (<*exhaustiv*) Însușirea de a fi exhaustiv; metodă exhaustivă.

EXHAUSTÓR s.n. (<fr. *exhausteur*) **1.** Ventilator folosit la evacuarea forțată a gazelor, a suspensiilor de particule solide din aer, dintr-o încăpere, dintr-o nișă, dintr-o exploatare minieră subterană etc. **2.** Dispozitiv pentru alimentarea cu carburant a carburatorului.

EXHIBÁ vb. I tranz. (<fr. *exhiber*, lat. *exhibere*) A arăta ceva în public (în mod ostentativ); a etala, a se făli cu ceva.

EXHIBÍȚIE s.f. (<fr. *exhibition*, lat. *exhibitio, -onis*) Faptul de a arăta ceva în public (în mod ostentativ); etalare, expunere ostentativă. ◆ (La pl.) Jonglerii, scamatorii (la circ).

EXHIBIȚIONÍSM s.n. (<fr. *exhibitionnisme*) **1.** Manie, înclinare de a face exhibiții. **2.** (MED.) Perversiune sexuală care constă în impulsia morbidă de a-și expune în public organele genitale.

EXHIBIȚIONÍST, -Ă s.m. și f. (<fr. *exhibitionniste*) (Și adjectival) Persoană care practică exhibiționismul.

EXHUMÁ vb. I tranz. (<fr. *exhumer*, lat. *exhumare*) A dezgropa osemintele unui mort, a deshuma un cadavru.

EXÍGE vb. III tranz. (<lat. *exigere*, fr. *exiger*) A cere imperios; a necesita.

EXIGÉNT, -Ă adj. (<fr. *exigeant*, lat. *exigens, -ntis*) Care pretinde multă grijă, strictețe, corectitudine de la alții (și de la sine însuși) în privința îndeplinirii unei datorii.

EXIGÉNȚĂ s.f. (<fr. *exigence*, lat. *exigentia*) Faptul de a fi exigent; ceea ce pretinde cineva de la altul (și de la sine însuși). ◆ Nevoie, trebuință, necesitate.

EXIGÍBIL, -Ă adj. (<fr. *exigible*) (Despre obligații bănești) A cărei executare poate fi cerută de îndată de către creditor.

EXIGUITÁTE s.f. (<fr. *exiguïté*, lat. *exiguitas, -atis*) Exigență. ◆ Micime, îngustime.

EXÍL s.n. (<fr. *exil*, lat. *exsilium*) **1.** Pedeapsă aplicată în unele țări pentru delicte politice, constînd în izgonirea unui cetățean din țara sau din localitatea în care trăiește. ◆ Părăsirea, plecarea voluntară a cuiva din propria țară sau localitate, de obicei pentru a scăpa de o prigoană. **2.** Situație în care se găsește o persoană exilată.

EXILÁ vb. I tranz. și refl. (<fr. *exiler*) A obliga să plece sau a pleca în exil.

EXILÁRH s.m. (<fr. *exilarque*) Șeful politic al evreilor aflați în captivitatea babilonică.

EXIMÁ vb. I tranz. (<fr. *eximer*, lat. *eximere*) (JUR.) A elibera de o obligație.

EXÍNĂ s.f. (<fr. *exine*) (BOT.) Membrană protectoare externă a grăuntelui de polen.

EXISTÁ vb. I tranz. (<fr. *exister*, lat. *existere*) A fi, a se afla, a se găsi în realitate; a trăi, a se manifesta.

EXISTÉNȚĂ s.f. (<fr. *existence*, lat. *existentia*) **1.** Faptul de a exista. **2.** Categorie filozofică ce se referă la natură, la realitatea obiectivă, la materie, la tot ceea ce există independent de conștiință, de gîndire. ◇ *Existență socială* = categorie desemnînd totalitatea condițiilor materiale, obiective ale vieții sociale. ◆ Viață; mod de viață, fel de trai. **3.** Condițiile, mijloacele materiale necesare vieții.

EXISTENȚIÁL, -Ă adj. (<fr. *existentiel*) Privitor la existență, care ține de existență. ◇ *Filozofie existențială* = existențialism.

EXISTENȚIALÍSM s.n. (<fr. *existentialisme*, germ. *Existentialismus*) Curent filozofic apărut la începutul sec. 20 în Germania și Franța, care acordă prioritate analizei existenței umane, trăirii afective a existenței de către individ și dobîndirii libertății reale prin desprinderea de contextul relațiilor social-istorice. Este propagată o concepție tragică asupra existenței și se remarcă sentimentul înstrăinării. Atitudinea protestatară i-a apropiat pe unii reprezentanți de mișcările politice de stînga. Principalii existențialiști sînt: M.Heidegger, A.Camus, J.P.Sartre, G.Marcel, K.Jaspers.

EXISTENȚIALÍST, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *existentialiste*) **1.** S.m. și f. Adept al existențialismului. **2.** Adj. Care aparține existențialismului sau existențialiștilor, privitor la existențialism sau la existențialiști.

ÉXITUS s.n. (<lat. *exitus*) Moarte, sfîrșit.

EXÎNSCRÍE vb. III tranz. (<*ex-* + *înscrie*) A construi o figură geometrică în afara alteia, astfel încît unele puncte ale celei dintîi să fie tangente la a doua.

EXÎNSCRÍS, -Ă adj. (<*ex-* + *înscris*) **1.** (Despre figuri plane) Care este tangent la una din laturile unei figuri poligonale, precum și la prelungirile celor două laturi alăturate primei laturi. **2.** (Despre corpuri) Care este tangent la una dintre fețele unui corp poliedral și la prelungirile fețelor alăturate primei fețe.

EX-LÍBRIS s.n. (<fr. *ex - libris*, lat. *ex libris* "din cărțile lui...") Vinietă aplicată pe o carte, purtînd numele unei biblioteci, al bibliofilului sau o deviză.

EXMATRICULÁ vb. I tranz. (<germ. *exmatrikulieren*) A exclude un elev, un student etc. dintr-o școală sau dintr-o facultate.

EX-MINÍSTRU s.m. (<*ex-* + *ministru*) Fost ministru.

EXO- (<fr. *exo-* ; cf.gr. *exo* "în afară") Element prim de compunere care are semnificația "în afară".

EXOBIOLOGÍE s.f. (<fr. *exobiologie*) Ramură a biologiei care studiază prezența și particularitățile formelor de viață în comun.

EXOCÁRP s.n. (<fr. *exocarpe*; cf.gr. *exo* "în afară"+*karpos* "fruct") (BOT.) Epicarp.

EXOCÁRST s.n. (<fr. *exokarst*) (GEOL.) Totalitatea proceselor și a formelor carstice existente pe suprafața rocilor.

EXOCRANIÁN, -Ă adj. (<fr. *exocrânien*) Situat în afara cavității craniene.

EXOCRÍN, -Ă adj. (<fr. *exocrine*) Care are secreție externă. ◇ *Glandă exocrină* = glandă al cărei conținut se elimină printr-un canal excretor.

EXÓD s.n. (<fr. *exode*; cf.gr. *exodos* "ieșire") **1.** Părăsire în masă a unei țări sau a unui teritoriu de către populația respectivă; emigrare în masă. **2.** Parte finală a unei tragedii grecești, cuprinzînd deznodămîntul și ieșirea din scenă, în cortegiu, a actorilor.

EXODÉRM s.n. (<fr. *exoderme*; cf.gr. *exo* "în afară"+*derma* "piele") Țesut vegetal de protecție, format din celule mari, poliedrice, situate sub epiderma rădăcinii.

EXOELECTRÓN s.m. (<fr. *exo-electron*) Electron produs prin exoemisie.

EXOEMÍSIE s.f. (<fr. *exoémission*) Emisie de electroni de către suprafețele corpurilor supuse în prealabil unei acțiuni (prelucrare mecanică, iradiere etc.).

EXOENZÍMĂ s.f. (<fr. *exoenzyme*) Enzimă secretată în celule, dar eliminată în lichidele din organism, unde își exercită activitatea.

EXOFTÁLMIC, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *exo-*

phtalmique) (Persoană) care suferă de exoftalmie.

EXOFTALMÍE s.f. (<fr. *exophtalmie*; cf. gr. *exo* "în afară" + *ophthalmos* "ochi") Proeminenţă accentuată a globilor oculari în afara orbitelor, constituind un simptom al anumitor boli.

EXOGÁM, -Ă adj. (<fr. *exogame*, engl. *exogamy*) (Despre oameni) Care practică exogamia; (despre organisme) care prezintă exogamie.

EXOGAMÍE s.f. (<fr. *exogamie*; cf.gr. *exo* "în afară"+*gamos* "căsătorie") **1.** Lege fundamentală a ginţii matriarhale, conform căreia căsătoriile dintre membrii aceleiaşi ginţi erau interzise. **2.** Căsătorie între parteneri care nu aparţin aceluiaşi grup social. **3.** (BIOL.) Fuzionare a gameţilor în afara organismului.

EXOGÉN, -Ă adj. (<fr. *exogène*; cf.gr. *exo* "în afară"+*gennan* "a produce") **1.** (MED.) Care se formează, se dezvoltă la exterior; care se datoreşte unor cauze din afara organismului. **2.** (Despre procese biologice) Care rezultă, care se datoreşte unor cauze din afara pământului şi în special energiei solare captate de planetă.

EXOGÍRĂ s.f. (<fr. *exogyre*) Gen fosil de lamelibranhiate cu valvele inegale, existent în jurasicul superior.

EXOMFÁL s.n. (<fr. *exomphale*; cf.gr. *exo* "în afară"+*omphalos* "ombilic") (MED.) Hernie ombilicală congenitală.

EXOMORFÍSM s.n. (<fr. *exomorphisme*) Totalitatea transformărilor pe care le suferă rocile din vecinătatea unui punct eruptiv sub influenţa temperaturii şi soluţiilor fierbinţi.

EXONDÁ vb. I refl. (<fr. *exonder*) (Despre formaţii geologice) A fi supus procesului de exondare.

EXONDÁRE s.f. (<*exonda*) Proces de ridicare deasupra nivelului mării a unor suprafeţe din scoarţa pământului, din cauza mişcărilor tectonice.

EXONERÁ vb. I refl. (<fr. *exonérer*, lat. *exonerare*) A se achita de o datorie, de o obligaţie, de o sarcină.

EXONERÁRE s.f. (<*exonera*) Acţiunea de a se exonera şi rezultatul ei; eliberare de răspundere a unei persoane care nu-şi execută obligaţia din cauze străine de voinţa sa. ◇ *Clauze de exonerare* = clauze cuprinse într-un contract, în temeiul cărora se obţine o anumită limitare a răspunderii debitorului pentru neexecutare.

EXONIRÓZĂ s.f. (<fr. *exonirose*) Poluţie care se produce în somn.

EXOPLÁSMĂ s.f. (<fr. *exoplasme*) (BIOL.) Zonă periferică a citoplasmei.

EXORÁŢIE s.f. (<fr. *exoration*, lat. *exoratio, -onis*) Rugă, implorare făcută cu scopul de a îndupleca pe cineva.

EXORBITÁNT, -Ă adj. (<fr. *exorbitant*, lat. *exorbitans, -ntis*) Care întrece cu mult limita normală (în privinţa preţului, a pretenţiilor cuiva etc.).

EXORCÍSM s.n. (<fr. *exorcisme*) (În credinţe) Practică magică (rugăciuni, descîntece etc.) care are drept scop alungarea duhurilor rele, a diavolilor etc.

EXORCÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<lat. *exorcista*, fr. *exorciste*) (Persoană) care practică exorcismul.

EXORCIZÁ vb. I tranz. (<fr. *exorciser*, lat. *exorcisare*; cf.gr. *exo* "în afară"+*horkos* "jurământ") A pronunţa cuvinte magice, a oficia o slujbă pentru a goni diavolul.

EXÓRDIU s.n. (<lat. *exordium*) Prima parte a unui discurs, care, enunţînd sumar conţinutul acestuia, urmăreşte cîştigarea atenţiei şi bunăvoinţei auditoriului; p.ext. introducere, prefaţă la o carte, la un articol etc.

EXORÉIC, -Ă adj. (<fr. *exoréique*; cf.gr. *exo* "în afară" + *rhein* "a curge") (Despre o regiune, un bazin hidrografic) Cu ape naturale care se scurg în mare.

EXORTÁ vb. I tranz. (<fr. *exhorter*, lat. *exhortari*) A înflăcăra, a îndemna o persoană sau o colectivitate (prin cuvinte).

EXORTÁŢIE s.f. (<lat. *exhortatio, -onis*, fr. *exhortation*) Cuvîntare, discurs prin care se urmăreşte stîrnirea unor sentimente, dezlănţuirea unor acţiuni etc.; încurajare, îndemn, îmbold, înflăcărare.

EXOSCHELÉT s.n. (<fr. *exosquelette*, germ. *Exoskelett*) Schelet (osos) intern (la nevertebrate).

EXOSFÉRĂ s.f. <fr. *exosphère*) Strat atmosferic situat la o altitudine de peste 1000 km deasupra pămîntului.

EXOSMÓZĂ s.f. (<fr. *exosmose*; cf.gr. *exo* "în afară" +*osmos* "împingere") Fenomen de trecere a unui fluid printr-o membrană poroasă sub influenţa unei diferenţe de potenţial electric care există între cele două feţe ale membranei.

EXOSPLENOPEXÍE s.f (<fr. *exosplénopexie*) (MED.) Fixare operatorie a splinei în afara cavităţii abdominale (pentru a fi eliminată prin cangrenare).

EXOSTÓZĂ s.f. (<fr. *exostose*; cf.gr. *exo* "în afară"+*osteon* "os") Excrescenţă osoasă traumatică sau inflamatorie care provoacă şchiopătarea şi anchilozarea articulaţiilor la om şi la cal.

EXOSTÓZICĂ adj. (<*exostoză*) *Boală exostozică* = dezvoltare patologică a oaselor în punctele de osificare activă, apărută în timpul creşterii acestora.

EXOTÉRIC, -Ă adj. (<fr. *exotérique*; cf.gr. *exoterikos* "exterior") (Despre doctrine filozofice sau ritualuri religioase) Care poate fi înţeles de cei neiniţiaţi; accesibil sau destinat tuturor.

EXOTERÍSM s.n. (<fr. *exotérisme*) Învăţătură parţială a unei doctrine; ritual care putea fi cunoscut şi de profani.

EXOTÉRMIC, -Ă adj. (<fr. *exothermique*) (Despre procese fizice sau chimice) Care se produce cu degajare de căldură.

EXÓTIC, -Ă adj. (<fr. *exotique*, lat. *exoticus*; cf.gr. *exotikos*) Care se află într-o regiune foarte îndepărtată şi care impresionează prin aspectele neobişnuite, ciudate; care provine dintr-o asemenea regiune; care aparţine, care este propriu acestor regiuni.

EXOTIMOPEXÍE s.f. (<fr. *exothymopexie*) (MED.) Enuclearea operatorie a timusului.

EXOTIROPEXÍE s.f. (<fr. *exothyropexie*) Operaţie chirurgicală făcută în scopul extirpării tiroidei.

EXOTÍSM s.n. (<fr. *exotisme*) Însuşirea de a fi exotic. ◆ Tendinţă în arta şi în literatura europeană, mai ales romantică, de a descrie privelişti şi obiceiuri din ţări exotice.

EXOTOXÍNĂ s.f. (<fr. *exotoxine*) Substanţă toxică, de natură proteică, secretată de unele specii microbiene în mediile în care se dezvoltă şi care produce stări toxico-infecţioase la om şi la animale.

EXPANDÁT, -Ă adj. (cf. engl. *expanded*) (Despre unele alimente, materiale etc.) Cu structură spongioasă.

EXPANSÍBIL, -Ă adj. (<fr. *expansible*) Care tinde să ocupe un spaţiu sau o suprafaţă din ce în ce mai mare; (despre gaze) care se poate dilata.

EXPANSIONÍSM s.n. (<fr. *expansionnisme*; cf. rus. *ekspansionizm*, germ. *Expansionism*) Politică agresivă de exercitare a influenţei politice şi economice asupra unor ţări străine, cu scopul de a acapara (prin forţă) noi teritorii, sfere de influenţă etc.; politică de expansiune.

EXPANSIÚNE s.f. (<fr. *expansion*, lat. *expansio, -onis*) **1.** Creştere a volumului unui sistem fizico-chimic; creştere a volumului unui gaz; extindere pe un spaţiu a unui gaz. **2.** Extindere a influenţei şi dominaţiei economice şi politice a unui stat asupra altuia; acaparare de teritorii străine. **3.** Fig. Comunicativitate, exuberanţă, vioiciune.

EXPANSÍV, -Ă adj. (<fr. *expansif*) Care are tendinţa de a-şi împărtăşi deschis şi spontan impresiile şi sentimentele: vioi, exuberant.

EXPATRIÁ vb. I refl. (<fr. *expatrier*) A emigra.

EXPECTATÍVĂ s.f. (<fr. *expectative*) Aşteptare bazată pe anumite drepturi, promisiuni, probabilităţi sau calcule; neintervenţie în anumite chestiuni sau situaţii şi aşteptarea unui moment potrivit.

EXPECTÁŢIE s.f. (<fr. *expectation*, lat. *expectatio, -onis*) Aşteptare. ◆ Spec. Aşteptare în observarea evoluţiei unei boli.

EXPECTORÁ vb. I tranz. (<fr. *expectorer*, lat. *expectorare*) A elimina prin tuse, a da afară pe gură mucozităţile, flegma care se formează pe căile respiratorii.

EXPECTORÁNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *expectorant*) (Medicament, substanţă) care uşurează expectoraţia.

EXPECTORÁŢIE s.f. (<fr. *expectoration*) **1.** Secreţie a căilor respiratorii, eliminată prin tuse. **2.** Eliminare prin tuse a produselor patologice din plămîni sau din căile respiratorii superioare.

EXPEDIÁ vb. I tranz. (<fr. *expédier*) **1.** A trimite prin poştă, prin mesagerii etc. scrisori, bani, pachete etc. la o anumită adresă. **2.** A îndepărta pe cineva, a se debarasa, a se deconspira de cineva. **3.** A executa repede şi superficial o lucrare.

EXPEDIÉNT s.n. (<fr. *expédient*) Mijloc ingenios cu ajutorul căruia se poate face faţă unei situaţii grele; p. ext. mijloc improvizat, adesea ilicit, prin care se procură bani.

EXPEDITÍV, -Ă adj. (<fr. *expéditif*) (Şi adverbial) Care rezolvă cu uşurinţă lucrurile; prompt, iute.

EXPEDITÓR, -OÁRE s.m. şi f., adj. (<fr. *expéditeur*) (Persoană fizică sau juridică) care expediază scrisori, pachete, bani etc.

EXPEDÍŢIE s.f. (<fr. *expédition*, lat. *expeditio, -onis*) **1.** Călătorie lungă (şi anevoioasă)

făcută de un grup organizat în regiuni îndepărtate, cu scopuri ştiinţifice sau comerciale. **2.** Campanie militară pentru cucerirea unui teritoriu străin, îndepărtat de propria ţară. **3.** Expediere. ◇ *Condică de expediţie* = registru în care se înregistrează zilnic lista corespondenţei expediate de o instituţie sau de o întreprindere.

EXPEDIŢIONÁR, -Ă adj. (<fr. *expéditionnaire*) Care efectuează o expediţie; care se află într-o expediţie. ◇ *Corp* (sau *armată*) *expediţionar* (*ă*) = totalitatea trupelor care participă la o expediţie.

EXPERIÉNŢĂ s.f. (<fr. *expérience*, lat. *experientia*) **1.** Totalitatea cunoştinţelor pe care oamenii le dobîndesc, în mod nemijlocit, despre realitatea înconjurătoare în procesul practicii social-istorice, al interacţiunii materiale dintre om şi lumea exterioară. **2.** Verificare a cunoştinţelor pe cale practică, prin cercetarea fenomenelor din realitatea înconjurătoare. ◆ Experiment.

EXPERIMÉNT s.n. (<lat. *experimentum*) Procedeu de cercetare care constă în provocarea intenţionată a unor fenomene în condiţiile cele mai propice pentru studierea lor şi a legilor care le guvernează; observaţie provocată.

EXPERIMENTÁ vb. I tranz. (<fr. *expérimenter*, lat. *experimentare*) A încerca, a verifica prin experienţă.

EXPERIMENTÁL, -Ă adj. (<fr. *expérimental*, lat. *experimentalis*) (Şi adverbial) De experienţă, bazat pe experienţă, rezultat din experienţă; cu titlu de încercare.

EXPERIMENTALÍSM s.n. (<engl. *experimentalism*) Folosire a experimentului ca principal mijloc artistic.

EXPERIMENTÁT, -Ă adj. (<*experimenta*) Care posedă multă experienţă într-un domeniu; p.ext. care a trecut prin multe încercări.

EXPÉRT, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *expert*, lat. *expertus*) **1.** S.m. şi f. Persoană care posedă cunoştinţe temeinice într-un anumit domeniu; specialist de mare clasă. ◆ Persoană competentă într-un anumit domeniu, însărcinată să facă o expertiză. **2.** Adj. (INFORM.) *Sistem expert* = program de exploatare inteligentă a unei baze de date caracteristice unui domeniu particular de aplicaţie.

EXPERTÍZĂ s.f. (<fr. *expertise*) **1.** Cercetare cu caracter tehnic făcută de un expert, la cererea unui organ de jurisdicţie sau de urmărire penală ori a părţilor, asupra unei situaţii, probleme etc. a căror lămurire interesează soluţionarea cauzei. ◆ Concr. Raport întocmit de un expert asupra cercetărilor făcute. **2.** (MED.) *Expertiză medicală* = a) stabilire, în urma unui examen medical, a capacităţii de muncă a unui bolnav sau a unui om sănătos în condiţiile solicitărilor fizice şi psihice din diferite profesiuni; b) consultaţie sau autopsie efectuată de medicul legist în cazuri de rănire, accident, viol, otrăvire, omor etc.

EXPIÁ vb. I tranz. (<fr. *expier*, lat. *expiare*) A ispăşi o greşeală, o vină etc.

EXPIATÓR, -OÁRE adj. (<fr. *expiatoire*, lat. *expiatorius*) Care poate şterge, ispăşi, răscumpăra o greşeală.

EXPIÁŢIE s.f. (<fr. *expiation*, lat. *expiatio*, *-onis*) Ispăşire.

EXPIRÁ vb. I (<fr. *expirer*, lat. *expirare*) **1.** Tranz. A elimina din plămîni aerul (în procesul respiraţiei). **2.** Intranz. (Despre contracte, convenţii) A înceta să mai fie valabil. **3.** Intranz. (Despre termene, perioade de timp etc.) A se împlini, a se determina. **4.** Intranz. Fig. A muri, a pieri.

EXPIRÁRE s.f. (<*expira*) Faptul de a expira; expiraţie. ◆ Împlinire. ◆ Scadenţă a unui termen.

EXPIRATÓR, -OÁRE adj. (<fr. *expirateur*) Care ajută, care serveşte la expirare. ◇ (LINGV.) *Accent expirator* = accent bazat pe intensificarea expirării la pronunţarea silabei accentuate.

EXPIRÁŢIE s.f. (<fr. *expiration*, lat. *expiratio*, *-onis*) Act fiziologic prin care se elimină din plămîni aerul inspirat.

EXPLÁNT s.n. (<fr. *explante*) (MED.) Cultură de ţesut viu pe un mediu artificial.

EXPLANTÁ vb. I tranz. (<fr. *explanter*) (MED.) A face un explant.

EXPLETÍV, -Ă adj. (<fr. *explétif*, lat. *expletivus*) (Despre cuvinte) Care este de prisos din punctul de vedere al înţelegerii conţinutului unui enunţ.

EXPLICÁ vb. I (<fr. *expliquer*, lat. *explicare*) **1.** Tranz. A face să fie mai uşor de înţeles; a lămuri, a clarifica. ◆ A expune, a preda o lecţie, o temă etc. **2.** Intranz. şi tranz. (Despre axiome, principii, legi ştiinţifice) A servi drept lămurire, a constitui o justificare, a reprezenta o motivare a unui fenomen, a unei proprietăţi etc. ◆ A comenta un autor, o operă etc. **3.** Refl. A-şi justifica faptele, vorbele etc. ◆ Refl. şi tranz. A (se) lămuri, a (se) înţelege, a găsi sau a constitui o explicaţie. ◆ Tranz. şi refl. recipr. (Despre două sau mai multe persoane) A (se) lămuri asupra unei chestiuni (în litigiu), a limpezi o situaţie cu scopul de a înlătura un conflict.

EXPLICATÍV, -Ă adj. (<fr. *explicatif*) Care explică. ◇ *Notă explicativă* = explicaţie, de obicei în josul paginii, în care se dau relaţii în legătură cu textul sau cu un cuvînt din text. *Dicţionar explicativ* = dicţionar în care sînt explicate sensurile şi întrebuinţarea cuvintelor.

EXPLICÁŢIE s.f. (<fr. *explication*) **1.** Lămurire, clarificare a unei probleme (dificile), a unui fenomen etc. ◆ Predare a unei lecţii, expunere a unei teme. **2.** Rezultatul actului explicativ; expresiile, propoziţiile prin care acesta se realizează. **3.** Cauză.

EXPLICÍT, -Ă adj. (<fr. *explicite*, lat. *explicitus*) (Şi adverbial) Care exprimă limpede, desluşit, lămurit, clar. ◆ (MAT.; despre relaţia dintre variabile) Care deţine o funcţie; (despre o funcţie) care este egal cu o anumită expresie ce conţine numai variabilele independente.

EXPLOATÁ vb. I tranz. (<fr. *exploiter*) **1.** A folosi, a pune în valoare o resursă; a extrage o substanţă utilă, un material folositor etc. în vederea realizării unor obiective economice. **2.** A obţine profituri exagerate din munca (excesivă) a unui angajat, din aservirea economică a unui alt stat etc. **3.** Fig. A profita de ceva, a trage folos (în mod abuziv) din ceva.

EXPLOATÁRE s.f. (<*exploata*) **1.** Acţiunea de a exploata şi rezultatul ei. **2.** Profit exagerat obţinut din munca prestată de un angajat. **3.** Exploataţie (de terenuri, mine etc.). **4.** (TEHN.) Totalitatea lucrărilor de punere în valoare a unui bun natural (ex. *exploatare minieră, forestieră* etc.) sau a unui sistem tehnic (ex. *cale de comunicaţie, fabrică* etc.). ◆ (IND.) Totalitatea operaţiilor care constituie procesul tehnologic de extragere a substanţelor minerale utile, a rocilor, a ţiţeiului sau a gazelor. ◇ *Exploatare la zi* = metodă de extragere a substanţelor minerale utile, în care procesul tehnologic se efectuează sub cerul liber. ◆ Loc unde se exploatează o substanţă utilă, un material folositor. **5.** Fig. Faptul de a profita, de a trage folos în mod abuziv.

EXPLOATATÓR, -OÁRE s.m. şi f., adj. (<*exploata*, după fr. *exploiteur*) **1.** (Cel) care obţine un profit exagerat din munca altuia, însuşindu-şi fără echivalent o parte din produsul acestei munci. **2.** (Cel) care exploatează o pădure, o mină, o moşie etc.

EXPLOATÁŢIE s.f. (<fr. *exploitation*) **1.** Unitate economică, întreprindere care exploatează terenuri, mine etc. **2.** Teren, pădure, mină etc. care se află în exploatare.

EXPLODÁ vb. I intranz. (<lat. *explodere*, it. *esplodere*) **1.** (Despre explozive, proiectile, reactoare nucleare, vase etc.) A se descompune violent sub acţiunea căldurii sau a unui factor mecanic, dezvoltînd brusc căldură şi gaze sub presiune, care produc zguduituri, bubuituri puternice şi efectuare rapidă de lucru mecanic; a face explozie. ◆ Tranz. A provoca o explozie. ◆ (Despre aparate care funcţionează cu gaze sub presiune) A se sfărîma datorită presiunii interioare. **2.** (Despre vulcani) A erupe brusc, a expulza lavă, bombe vulcanice, gaze etc. **3.** Fig. A interveni brusc şi violent în discuţie.

EXPLORÁ vb. I tranz. (<fr. *explorer*, lat. *explorare*) A cerceta o ţară sau o regiune necunoscută sau puţin cunoscută, greu accesibilă cu scopul de a face descoperiri sau studii ştiinţifice. ◆ A cerceta posibilităţile de exploatare a unui zăcămînt. ◆ (Fam.) A cerceta, a căuta în ...

EXPLORÁRE s.f. (<*explora*) **1.** Acţiunea de a explora şi rezultatul ei. **2.** Complex de cercetări geologice, care, în funcţie de obiectul studiat şi obiectivul urmărit, are drept scop stabilirea limitelor, a condiţiilor de zăcămînt, a structurii şi calităţii unui corp de substanţă minerală utilă etc. **3.** Examen clinic sau de laborator efectuat pentru stabilirea diagnosticului unei boli.

EXPLORATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *explorateur*, lat. *explorator*, *-oris*) Persoană care explorează.

EXPLOZÍBIL, -Ă adj., s.n. (<fr. *explosible*) **1.** Adj. Care poate exploda. **2.** S.n. Exploziv.

EXPLÓZIE s.f. (<fr. *explosion*, lat. *explosio*, *-onis*). **1.** Reacţie chimică sau fizică foarte rapidă, violentă, însoţită de efecte mecanice, sonore, termice, luminoase etc. provocate de descompunerea substanţelor explozive pe care le conţine un dispozitiv de distrugere. ◆ Proces de descompunere a substanţelor explozive şi de transformare a lor în alţi compuşi, mai simpli, însoţit de dezvoltare mare de căldură, lumină, zgomot şi cu efectuarea de lucru mecanic într-un timp foarte scurt. ◇ *Motor cu explozie* = motor la care arderea combustibilului se face într-un timp foarte scurt şi este provocată de o scînteie. **2.** *Explozie vulcanică* = ieşire bruscă a lavei, a bombelor vulcanice şi a gazelor unui

vulcan. **3.** Trecere bruscă a unui fenomen de la vechea lui calitate la una nouă, prin distrugerea calității vechi. **4.** Fig. Manifestare bruscă, izbucnire neașteptată și puternică, dar de scurtă durată, a unei acțiuni, a unui sentiment etc. **5.** (FON.) Ieșire bruscă a aerului în momentul rostirii unor sunete, după ce acesta a fost oprit de un obstacol (limbă, buze etc.).

EXPLOZIMÉTRU s.n. (<engl. *explosimeter*) Aparat electric pentru semnalizarea pericolului de explozie în medii cu gaze și vapori inflamabili.

EXPLOZÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *explosif*) **1.** Adj. Care poate exploda, care provoacă explozie. ◇ (FON.) *Sunet exploziv* sau *consoană explozivă* (și substantivat, f.) = consoană care produce, la deschiderea bruscă a canalului bucal, o explozie; sunet sau consoană ocluzivă. ◆ (Despre aparate, mașini etc.) Care acționează prin explozia unor substanțe speciale cu care este încărcat. ◆ Fig. Susceptibil de a declanșa consecințe grave. **2.** S.n. Substanță sau amestec de substanțe care, sub acțiunea căldurii sau a unui factor mecanic, are proprietatea de a se descompune brusc și violent, cu dezvoltare de căldură, lumină și gaze, provocînd o creștere a presiunii la locul exploziei.

EXPLOZÓR s.n. (<fr. *exploseur*) Aparat special pentru aprinderea capselor electrice detonante.

EXPOLIȚIÚNE s.f. (<fr. *expolition*) Figură de stil care constă în reluarea unei idei cu alte cuvinte.

EXPONÁT s.n. (<rus. *eksponat*) Obiect expus într-o expoziție, într-un muzeu etc.

EXPONÉNT, -Ă subst. (<germ. *Exponent*, lat. *exponens, -ntis*) **1.** S.m. și f. Persoană sau grup special care reprezintă și apără o idee, un curent etc. **2.** S.m. (MAT.) Număr (sau literă) scris(ă) sus, cu caractere mai mici, la dreapta unui număr sau a unei mărimi matematice, pentru a arăta puterea la care se ridică acesta. **3.** S.m. (CHIM.) Exponent de hidrogen pH.

EXPONENȚIÁL, -Ă adj. (<fr. *exponentiel*, engl. *exponential*) (MAT.) Care conține un exponent variabil, nedeterminat sau necunoscut. ◇ *Ecuație exponențială* = ecuație în care necunoscuta intră în exponent. ◆ (Despre funcții) A cărei variabilă independentă apare într-un exponent. ◆ (Despre fenomene) A cărei lege de variație este o funcție exponențială.

EXPONOMETRÍE s.f. (cf. fr. *exposométrie*) **1.** Capitol al opticii fotografice care se ocupă cu studiul duratei de expunere a materialelor fotografice. **2.** Tehnică a construcției și folosirii exponometrelor.

EXPONOMÉTRU s.n. (<germ. *Exponometer*; cf.fr. *exposemètre*) Instrument folosit pentru stabilirea duratei de expunere optimă la lumină a unui film sau a unei plăci fotografice.

EXPÓRT s.n. (<germ. *Export*) Faptul de a exporta; operație cu caracter comercial prin care o parte din mărfurile produse, prelucrate, completate sau reparate într-o țară se vînd și se scot pe piața altor țări. ◆ Concr. Totalitatea mărfurilor exportate. ◆ *Export invizibil* = vindere de servicii în (sau la) alte țări. *Export de capital* = plasare de capital în alte țări în vederea obținerii de profituri mai ridicate decît prin plasarea în interiorul țării proprii.

EXPORTÁ vb. I tranz. (<fr. *exporter*, lat. *exportare*) A face export; p.ext. a vinde servicii cumpărătorilor din alte țări.

EXPORTATÓR, -OÁRE adj., s.m. și f. (<fr. *exportateur*) (Persoană, țară etc.) care exportă.

EXPOZÁNT, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *exposant*) (Persoană, țară etc.) care prezintă, expune ceva (la o expoziție).

EXPOZÉU s.n. (<fr. *exposé*) Prezentare dezvoltată, amănunțită și sistematică, expusă oral sau scris, a unor fapte, a unei situații, a unor idei etc.; dare de seamă.

EXPOZITÍV, -Ă adj. (<engl. *expositive*) În care se expune; care explică. ◆ (Despre lecții, texte etc.) Prezentat în forma unei expuneri, a unei narațiuni. ◇ *Metodă expozitivă* = metodă de predare în învățămînt care constă în prezentarea conținutului lecției în forma unei expuneri. ◆ (Despre ton) Rece, sec.

EXPOZÍȚIE s.f. (<fr. *exposition*, lat. *expositio, -onis*) **1.** Prezentare organizată, publică a unor lucrări de artă, a unor produse etc. selecționate (pentru a pune în lumină specificul unei activități sau în scop instructiv). **2.** Loc, clădire, special amenajate, unde sînt expuse aceste obiecte. **3.** Parte a unei opere literare, în special dramatice, situată la începutul acesteia, în care se schițează datele fundamentale ale acțiunii, personajele etc. **4.** (MUZ.) Secțiune a unei lucrări (ex. *fugă, sonată*) în care sînt înfățișate temele de bază.

EXPRÉS[1] **(EXPRÉSO)** s.n., adj.invar. (<it. [caffè] *espresso*) **1.** S.n. Aparat (electric) de preparat cafeaua. **2.** Adj. invar. *Cafea expres* = cafea preparată într-un aparat special, la vapori.

EXPRÉS[2]**, -Ă** adj. (<fr. *express*) *Tren expres* (și substantivat, n.) = tren care merge cu viteză mare, oprindu-se numai în stațiile importante. *Scrisoare (recomandată) expresă* sau *colet expres* = scrisoare sau colet care ajung la destinație mai repede, în schimbul unei suprataxe. *Bufet expres* (și substantivat, n.) = bufet în care se servesc foarte repede și la prețuri accesibile micul dejun, cina sau numai aperitive, gustări, minuturi.

EXPRÉS[3]**, -Ă** adj. (<fr. *exprès*, lat. *expressus*) Exprimat clar, care nu lasă nici un fel de îndoială. ◆ (Adverbial) Precis, anume, special pentru...

EXPRÉSIE s.f. (<fr. *expression*, lat. *expressio, -onis*) **1.** Exprimare. ◆ (LINGV.) Construcție concisă (fixă) care exprimă, de obicei în mod figurat, o idee. ◆ Cuvînt. **2.** Fig. Manifestare, redare a ideilor, a sentimentelor etc. prin cuvinte, mimică etc. **3.** (LOG.) Formulă compusă dintr-un operator și variabile propoziționale. **4.** Înfățișare exterioară a figurii, care reflectă starea sufletească a omului. ◆ (PSIH.) *Expresii emoționale* = manifestări vizibile ale emoțiilor sub forma unor reacții vegetative (paloare, lacrimi, transpirație), motorii (mimică) sau fonetice-verbale (schimbarea intensității vorbirii). **5.** (MAT.) Ansamblu de numere, litere etc. legate între ele prin simboluri de operații matematice (adunare, înmulțire etc.).

EXPRESIONÍSM s.n. (<fr. *expressionnisme*, germ. *Expressionismus*) Curent literar și artistic modern, apărut în Germania la începutul sec. 20, caracterizat prin tendința exagerată de a pune în lumină trăirile interioare (în special stări de durere, spaimă, uimire, neliniște), ajungîndu-se la o exacerbare a sentimentelor proprii și la o reliefare subiectivă a contradicției dintre individ și lumea înconjurătoare. După primul război mondial, expresionismul s-a extins și în alte țări (Elveția, Austria), răspîndindu-se în întreaga Europă. În *artele plastice*, expresionismul s-a manifestat prin caracterul grafic al liniei expresive, prin exagerarea jocului de volume, folosirea planurilor monumentale decorative, a culorilor violent contrastante, care creează o puternică tensiune dramatică și care se constituie ca o reacție împotriva impresionismului. Tematica abordată se referă la conflictul puternic dintre individ și societate în care predomină frămîntările interioare în fața unei societăți tot mai dure, care avea să producă războaie, totalitarism, teroare. Principalele grupări estetice expresioniste au luat naștere în Germania, la Dresda, în 1905 ("Die Brücke"), la München, în 1911 ("Der Blaue Reiter"), la Berlin, în 1911 ("Der Sturm"). În jurul lor s-au grupat cei mai importanți artiști plastici ai epocii. Principalii reprezentanți ai expresionismului sînt: Käthe Kollwitz, George Grosz, Ernst Barlach, Otto Dix, Emil Nolde, Ed.Munch, Christian Rohlfs, Max Beckmann, J.C.Orozco, O.Kokoschka, O.Zadkine, D.A.Siqueiros. După deceniul al treilea, expresionismul se contopește cu alte curente formaliste ca dadaismul și suprarealismul. În *muzică*, expresionismul se dezvoltă în Austria și în Germania, ca prelungire a postromantismului. El se evidențiază prin crearea unei puternice senzații de groază, prin panică psihologică, haos, realizate tehnic prin folosirea atonalității, a disonanței, a melodiei fragmentate. Creatorul școlii expresioniste în muzică este considerat A.Schönberg, care, împreună cu A.Berg și A.Webern, împinge către limita extremă elementele postromantice prin utilizarea serialismului și a dodecafoniei. În *literatură*, expresionismul pune accentul pe subiectivitate, pe trăirile necondiționate, absolute, pe irațional și grotesc. Expresioniștii scindează în două realitatea: omul se regăsește singur, izolat, confuz în fața lumii înconjurătoare, indiferentă sau ostilă. Această viziune întunecată asupra lipsei de perspectivă, a solitudinii din care nu se poate evada are ca rezultat crearea de eroi zbuciumați de tensiuni interioare, pe care le analizează pînă la abstractizare. Astfel, teatrul lui G.Kaiser este mai ales o dezbatere simbolică de idei, iar proza lui H.Mann și a lui F.Kafka ilustrează, prin personaje care depășesc sfera umanului, absurdul existenței noastre, neputința omului în fața soartei care este crudă, nedreaptă. În poezie, tendința spre abstract se manifestă prin distorsionarea limbajului și crearea unei noi forme de expresie esențializată. În literatura expresionistă se manifestă două tendințe opuse. Prima se dezvoltă în Germania, în jurul revistei "Die Aktion", continuată în Elveția de către "Die Weissen Blâter", care prezintă o viziune subiectivistă asupra lumii, condamnînd societatea traumatizantă pentru individ (J.Becher, E.Toller, L.Frank); cea de a doua tendință, ilustrată de revista "Der Sturm", se caracterizează prin pesimism, misticism, senzație de neputință (K.Edschmid, G.Benn). În *cinema-*

tografie, expresionismul se manifestă în filmele lui R.Wiene, F.Lang, F.W.Murnau.

EXPRESIONÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *expressionniste*, germ. *Expressionist*) **1.** S.m. şi f. Adept al expresionismului. **2.** Adj. Care aparţine expresionismului sau expresioniştilor, care se referă la expresionism sau la expresionişti.

EXPRESÍV, -Ă adj. (<fr. *expressif*) (Despre cuvinte, gesturi etc.) Care exprimă ceva în mod viu, plastic, sugestiv, elocvent. ◆ (Despre opere de artă) Care evocă în imagini vii. ◆ (Despre ochi, faţă etc.) Care reflectă în mod pregnant, cu putere, stări interioare.

EXPRIMÁ vb. I tranz. (<fr. *exprimer*, lat. *exprimere*) A expune, a formula, a manifesta, prin cuvinte sau prin gesturi, păreri, idei, sentimente, impresii etc. ◆ Refl. A reda în cuvinte.

EXPRIMÁRE s.f. (<*exprima*) Acţiunea de a (se) exprima şi rezultatul ei; formulare a unor idei sau sentimente. ◆ Comunicare prin cuvinte; vorbire; pronunţare a unor cuvinte etc.

EXPROMISIÚNE s.f. (<lat. *expromissio*, *-onis*, fr. *expromission*) Substituţie de debitori în dreptul roman, care se caracteriza prin faptul că nu exista o înţelegere prealabilă între debitori.

EXPROPRIÁ vb. I tranz. (<fr. *exproprier*) **1.** A deposeda pe cineva de un bun care îi aparţine, care se află în proprietatea lui. **2.** A trece un bun în proprietatea statului pentru necesităţi publice (prin acordarea unei despăgubiri).

EXPROPRIÉRE s.f. (<*expropria*) Trecere în patrimoniul statului, pentru lucrări de interes public (cu despăgubire), a unui teren ori a unei construcţii, proprietate a unei persoane fizice sau juridice.

EXPUGNÁBIL, -Ă adj. (<fr. *expugnable*) Care poate fi luat cu forţa.

EXPÚLSIE s.f. (<fr. *expulsion*, lat. *expulsio*, *-onis*) **1.** Împingere în afară a unui gaz, a unui lichid etc. **2.** (MED.) Eliminare din organism a unui produs fiziologic sau patologic, a unui corp străin (ex. *expulsia fătului la naştere*, *expulsia unui calcul renal*).

EXPULZÁ vb. I tranz. (<fr. *expulser*, lat. *expulsare*) A obliga pe cineva să părăsească teritoriul unei ţări; a trimite peste graniţă un străin care a executat o pedeapsă sau a cărui prezenţă pe teritoriul statului nu mai este dorită. ◆ A da, a împinge afară, a sili să iasă.

EXPUNCŢIÚNE s.f. (<lat. *expunctio*, *-onis*, fr. *exponction*) (FILOL.) Terminare, încheiere. ◆ Marcarea printr-un punct (pus deasupra sau dedesubtul unei litere, unui cuvînt etc.) a unei anulări; scoatere a unor cuvinte, litere etc. dintr-un text.

EXPÚNE vb. III (<lat. *exponere*, după *pune*) **1.** Tranz. A prezenta, a reda prin cuvinte, a face cunoscut; a relata. **2.** Tranz. A arăta publicului, a aşeza la vedere. ◆ A aşeza un obiect, un material etc. în aşa fel încît să se poată exercita asupra lui o influenţă, o acţiune etc. **3.** Tranz. şi refl. A pune sau a se afla în faţa unei primejdii, într-o situaţie periculoasă. **4.** Tranz. A supune acţiunii luminii material fotosensibil (film, hîrtie etc.) pe timp limitat, în vederea obţinerii unui clişeu sau a unei fotografii.

EXPÚNERE s.f. (<*expune*) Acţiunea de a (se) expune şi rezultatul ei. ◆ Relatare; concr. ceea ce se expune, se relatează; naraţiune, povestire. ◇ *Expunere de motive* = prezentare a unui proiect, cu sublinierea soluţiilor noi, mai importante, şi a motivării acestora. ◆ (MUZ.) Expoziţie; spec. parte a unei fugi în care subiectul apare în întregime la una din voci sau care trece o dată la fiecare dintre vocile participante.

EXPURGÁ vb. I tranz. (<fr. *expurger*, lat. *expurgare*) A elimina dintr-o carte pasajele care sînt sau par a fi incompatibile cu anumite idei, principii (morale).

EXSÁNGUU, -UĂ adj. (<fr. *exsangue*, lat. *exsanguis*) (Despre ţesuturi) Care este lipsit de sînge; (despre obraji, faţă) palid, cadaveric.

EXSANGUINÁŢIE s.n. (<fr. *exsanguination*) (MED.) Extragere a sîngelui dintr-un organism pentru a fi înlocuit cu sînge străin.

EXSANGVINOTRANSFÚZIE s.f. (<fr. *exsanguino-transfusion*) (MED.) Înlocuire aproape totală a sîngelui prin transfuzie.

EXSICATÓR s.n. (<fr. *exiccateur*) Aparat de laborator, alcătuit dintr-un vas de sticlă acoperit cu un capac ce se poate închide ermetic, folosit pentru uscarea sau păstrarea în stare uscată a substanţelor cu ajutorul compuşilor higroscopici.

EXSTROFÍE s.f. (<fr. *exstrophie*) (BIOL.) Defect de conformaţie al unui organ care este întors astfel încît faţa sa internă devine externă.

EXSUDÁ vb. I intranz. (<fr. *exsuder*, lat. *exsudare*) A produce un exsudat; a transpira.

EXSUDÁT s.n. (<fr. *exsudat*) Lichid bogat în albumină care trece din vasele sangvine în ţesuturi ca urmare a unui proces inflamator al mucoaselor şi al diferitelor ţesuturi ale organismului. ◆ Scurgere de sevă sau de răşină care se prelinge la suprafaţa organelor plantelor ori se strînge în anumite goluri ale ţesuturilor.

EXSUDÁŢIE s.f. (<*exsudation*) **1.** Transpiraţie, asudare. **2.** Separare şi ieşire a unor componenţi la suprafaţa unui material. ◆ Apariţie la suprafaţa unui strat de asfalt a excesului de bitum sau de gudron.

EXSUFLÁŢIE s.f. (<fr. *exsufflation*) Extragere de aer din cavitatea pleurală.

EXTÁNT, -Ă adj. (<lat. *extans*, *-ntis*, fr. *extant*) (JUR.) Care există la natură.

EXTÁZ s.n. (<fr. *extase*; cf.gr. *ekstasis* "încîntare") **1.** Stare psihică profundă, care apare sub influenţa unor ritualuri şi practici religioase, a sugestiei sau în unele stări patologice (isterie), caracterizată prin suspendarea aparentă a contactului cu lumea înconjurătoare, imobilitate, scăderea controlului asupra propriei persoane, euforie, halucinaţii (considerată de mistici ca o stare de comuniune cu divinitatea). ◆ (MED.) Afecţiune nervoasă în care bolnavul, urmărit de idei fixe şi de exaltare mintală, este lipsit de senzaţii şi incapabil

José Clemente Orozco, *Victime* (detaliu)

Oskar Kokoschka, *Dresda. Oraşul nou*

Ernst Barlach, *Bărbat cîntînd*

Max Beckmann, *Visul*

de mişcări voluntare. **2.** Admiraţie profundă, adoraţie, veneraţie.

EXTAZIÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *s'extasier*) A face să fie sau a fi cuprins, stăpînit de extaz; a adora, a venera.

EXTEMPORÁL s.n. (<germ. *Extemporale*, lat. *extemporalis*) Probă scrisă, neanunţată, de obicei din lecţia curentă, dată elevilor pentru verificarea periodică a cunoştinţelor; lucrare de control.

EXTEMPORANÉU, -ÉE adj. (<lat. *extemporaneus*, fr. *extemporané*) **1.** Care se produce imediat, pe loc. **2.** (Despre medicamente) Care este preparat sau administrat fără întîrziere.

EXTENSÍBIL, -Ă adj. (<fr. *extensible*) Care se poate extinde, care poate fi alungit fără a se rupe.

EXTÉNSIE (EXTENSIÚNE) s.f. (<fr. *extension*, lat. *extensio, -onis*) **1.** Dezvoltare, creştere; amplificare, extindere. ◆ Proces prin care un cuvînt îşi lărgeşte înţelesul. ◆ (LOG.) Sferă. **2.** (MED.) Alungire sau întindere a unui membru sau a trunchiului anatomic în caz de luxaţii sau de fracturi.

EXTENSÍV, -Ă adj. (<fr. *extensif*) **1.** Care produce, care arată, care marchează o extensiune; care are proprietatea de a (se) extinde. **2.** (Despre mărimi caracteristice unui sistem fizic) Care, prin compunerea mai multor sisteme identice, îşi măreşte de atîtea ori valoarea cîte sisteme au fost compuse (ex. *volumul, masa* etc.). **3.** (Despre sisteme sau culturi agricole) Cu randament mic, la care investiţiile sînt minime, iar sporirea producţiei se bazează numai pe mărimea suprafeţei.

EXTENSÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *extenseur*) **1.** Adj. Care are rolul de a întinde. ◇ *Muşchi extensor* (şi substantivat, m.) = muşchi de la suprafaţă care ajută la întinderea diferitelor părţi ale corpului, în special a membrelor. **2.** S.n. Instrument de gimnastică pentru dezvoltarea muşchilor, format dintr-unul sau din mai multe arcuri de oţel sau din benzi de cauciuc, cu capetele prinse în două mînere, care trebuie întinse cu mîinile.

EXTENUÁ vb. I refl. şi tranz. (<fr. *exténuer*, lat. *extenuare*) A (se) obosi foarte tare, peste măsură; a se istovi, a (se) epuiza.

EXTERIÓR, -OÁRĂ adj., s.n. (<fr. *extérieur*, lat. *exterior*) **1.** Adj. Care este în afară de ..., care este pe dinafară; aflat dincolo de o limită. ◇ (MAT.) *Unghi exterior* = fiecare dintre unghiurile formate de o latură a unui triunghi cu prelungirea altei laturi. (ECON.) *Comerţ exterior* = totalitatea importurilor şi exporturilor unei ţări. **2.** S.n. Partea exterioară a unui lucru; faţadă. ◆ Ţinută, înfăţişare, aspect.

EXTERIORIZÁ vb. I refl. şi tranz. (<fr. *extérioriser*) A comunica, a exprima, a manifesta idei, gînduri, sentimente etc. prin cuvinte, gesturi, fizionomie.

EXTERITORIÁL, -Ă adj. (<*exteritorialitate*, după *punctualitate*; cf.germ. *exterritorial*, rus. *eksterritorialnîi*) Care se bucură de dreptul de exteritorialitate, supus principiului exteritorialităţii.

EXTERITORIALITÁTE s.f. (<fr. *exterritorialité*; cf.germ. *Exterritorialität*) Situaţie juridică în care se consideră că se află misiunile diplomatice (ambasadele, legaţiile, persoanele etc.) ale unui stat străin, ca şi cînd ele ar continua să fie situate pe teritoriul statului lor naţional.

EXTERMINÁ vb. I tranz. (<fr. *exterminer*, lat. *exterminare*) A face să piară în întregime, a distruge complet, a nimici cu totul, a stîrpi în masă.

EXTÉRN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *externe*, lat. *externus*) **I.** Adj. **1.** Aşezat în afară; din afară, exterior. ◇ *Politică externă* = politica unui stat faţă de celelalte state. *Ministerul Afacerilor Externe* sau (substantivat, f.pl.) *Ministerul de Externe*, eliptic, *Externe* = minister care se ocupă cu relaţiile externe ale unui stat. *Unghi extern* = unghi format de o latură a unui triunghi cu prelungirea altei laturi; fiecare dintre unghiurile formate de două drepte tăiate de o secantă, aflate în afara dreptelor. **2.** (Despre medicamente) Care se aplică numai pe suprafaţa corpului. **II.** S.m. şi f. **1.** Elev, ucenic care locuieşte în afara şcolii sau a locului unde învaţă. **2.** Student în medicină care, în urma unui examen, este admis să facă practică în spital.

EXTERNÁ vb. I. tranz. (<*extern*) A elibera din spital un bolnav (însănătoşit).

EXTERNÁT s.n. (<fr. *externat*) **1.** Şcoală medie al cărei elevi locuiesc şi iau masa în afara şcolii. **2.** Stagiu de practică în spital, la care sînt admişi studenţii în medicină după trecerea unui examen; examen prin care sînt admişi studenţii la acest stagiu.

EXTERNÍST s.m. (<germ. *Externist*) **1.** Medic specialist în boli externe. **2.** Bolnav aflat în tratament ambulatoriu.

EXTEROCEPTÍV, -Ă adj. (<fr. *extéroceptif*) (Despre căile sensibilităţii) Care transmite centrilor nervoşi stimuli din mediul extern.

EXTEROCEPTÓR s.m. (<fr. *extérocepteur*) (ANAT.) Organ de simţ care receptează excitaţiile din mediul extern.

EXTINCTÍV, -Ă adj. (<fr. *extinctif*) (JUR.) Care duce la înlăturarea efectelor unui act juridic (ex. *termen extinctiv*).

EXTINCTÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *extincteur*, lat. *extinctor*) **1.** Adj. Care are proprietatea de a stinge. **2.** S.n. Stingător de incendiu.

EXTÍNCŢIE s.f. (<fr. *extinction*) Stingere, slăbire a unei funcţiuni, a unei acţiuni etc.; fig. dispariţie, moarte. ◆ (FIZ.) Micşorare sau anulare a intensităţii unui fascicul de lumină.

EXTÍNDE vb. III tranz. (<lat. *extendere*, după *întinde*) A face să ocupe sau a ocupa un spaţiu mai mare decît cel iniţial; a se lărgi ca sferă de acţiune.

EXTINGÍBIL, -Ă adj. (<fr. *extinguible*, lat. *extinguibilis*, după *stinge*) Care poate fi stins; spec. (despre acţiuni judiciare) care trebuie stins.

EXTIRPÁ vb. I tranz. (<fr. *extirper*, lat. *extirpare*) **1.** A scoate, a înlătura pe cale chirurgicală un organ sau o parte dintr-un organ (bolnav). **2.** Fig. A distruge definitiv, complet.

EXTIRPATÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *extirpateur*, lat. *extirpator, -oris*) **1.** Adj. Care extirpă. **2.** S.n. Maşină agricolă care serveşte la distrugerea rădăcinilor buruienilor şi la afînarea stratului superficial al solului.

EXTISPÍCIU s.n. (<lat. *extispicium*) Cercetare a măruntaielor păsărilor pentru prezicerea viitorului.

EXTORCÁ (ESTORCÁ) vb. I tranz. (<fr. *extorquer*, lat. *extorquere*) A obţine un lucru de la cineva prin forţă, prin violenţă, prin ameninţări, prin şantaj etc.

EXTRA1- (<fr. *extra-*; cf.lat. *extra* "în afară") Element prim de compunere care are semnificaţia "afară (de)", "în afară".

EXTRA2- (<fr. *extra-*) Element prim de compunere care are semnificaţia "superior", "deosebit", "foarte".

EXTRA3 adj. invar. (<fr. *extra*) Care este de calitate superioară (ex. *vin extra; fructe extra*).

EXTRAATMOSFÉRIC, -Ă adj. (<fr. *extra-atmosphérique*) De dincolo de atmosfera terestră.

EXTRABUGETÁR, -Ă adj. (<fr. *extra-budgétaire*) Care nu este inclus în buget, care se face în afara bugetului.

EXTRACELULÁR, -Ă adj. (<fr. *extracellulaire*) Care este situat în afara celulelor, care nu ţine de celule.

EXTRACONTÁBIL, -Ă adj. (<*extra1-* + *contabil*) (ECON.; despre calcule, situaţii, lucrări etc.) Care se efectuează pe baza unor date procurate pe alte căi decît pe cale contabilă.

EXTRACORPORÁL, -Ă adj. (<*extra1-* + *corporal*) Care se află în afara corpului.

EXTRÁCT s.n. (<lat. *extractus*, germ. *Extrakt*) **1.** Copie a unui act, scoasă dintr-un registru (de stare civilă). **2.** Substanţă sau amestec de substanţe chimice preparate prin concentrarea pînă la un anumit grad a produselor extrase din diferite materii vegetale sau animale, proaspete sau uscate.

EXTRACTÍV, -Ă adj. (<fr. *extractif*) Care serveşte la extragerea unor substanţe utile. ◇ *Industria extractivă* = totalitatea ramurilor industriale în cadrul cărora se extrag din natură minereuri, cărbuni, ţiţei etc.

EXTRACTÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *extracteur*) **I.** Adj. Care extrage sau ajută la extragerea anumitor substanţe sau corpuri. **II.** S.n. **1.** Aparat cu ajutorul căruia se efectuează o extracţie. ◆ Aparat cu care se extrage mierea din faguri. **2.** Utilaj de construcţii, folosit pentru extragerea din pămînt a piloţilor în vederea reutilizării lor la alte lucrări. **3.** Dispozitiv care extrage din ţeava unei arme de foc tubul-cartuş sau tubul proiectilului.

EXTRÁCŢIE s.f. (<fr. *extraction*, lat. *extractio, -onis*) **1.** Operaţie de aducere la suprafaţă a minereurilor, a materialelor şi a personalului, prin puţuri verticale sau înclinate care fac legătura cu diferite planuri ale minei. **2.** *Extracţia hidrocarburilor* = ansamblul procedeelor de scoatere la suprafaţă a hidrocarburilor fluide (ex. *ţiţei, gaze naturale*), care se găsesc în zăcăminte, la adîncime. **3.** (CHIM.) Operaţie de separare a componenţilor dintr-un amestec omogen sau eterogen prin dizolvare într-un solvent. **4.** (FIZ.) *Energie de extracţie* = energie necesară pentru scoaterea unui electron dintr-un metal; lucru mecanic de extracţie. **5.** (MED.) Îndepărtare a unui corp străin pătruns în organism; spec. extragerea unei măsele sau a unui dinte. **6.** Origine, provenienţă.

EXTRADÓS s.n. (<fr. *extrados*). **1.** Suprafaţă exterioară, convexă a unui arc sau a unei bolţi (a unui edificiu, a unei încăperi etc.). **2.** (TEHN.) Faţa convexă a unei palete de turbină sau faţa superioară a unei aripi de avion.

EXTRAFÍN, -Ă adj. (<fr. *extra-fin*) De o calitate superioară ; foarte fin, extraordinar de fin.
EXTRAFÓR s.n. (<fr. *extra-fort*) Panglică (foarte) rezistentă folosită în croitorie.
EXTRÁGE vb. III tranz. (<lat. *extrahere*, după *trage*) **1.** A scoate o substanţă dintr-un material, a separa o substanţă de alta, prin diverse procedee. ◆ A scoate un corp din locul în care s-a format sau în care a fost introdus. **2.** (MAT.) *A extrage rădăcina pătrată* (sau *cubică*) = a calcula rădăcina pătrată (sau cubică) a unui număr dat.
EXTRAJUDICIÁR, -Ă adj. (<fr. *extrajudiciaire*) (Despre o procedură sau despre o probă) Care se desfăşoară sau care se administrează în afara unui organ de jurisdicţie.
EXTRANEITÁTE s.f. (<fr. *extranéité*). **1.** Caracter străin al unui element cuprins într-un raport juridic, necesitînd aplicarea unei legi nenaţionale. **2.** Situaţie juridică a unei persoane care se află într-o ţară străină.
EXTRAORDINÁR, -Ă adj. (<fr. *extraordinaire*, lat. *extraordinarius*) **1.** Care este cu totul deosebit, care iese din comun; (despre oameni) dotat cu calităţi deosebite. **2.** (Despre legi, măsuri, funcţii etc.) Care depăşeşte cadrul unei reguli, unei măsuri obişnuite. ◇ *Cale de atac extraordinară* = cale de atac îndreptată împotriva unor hotărîri judecătoreşti definitive.
EXTRAPARLAMENTÁR, -Ă adj. (<fr. *extra-parlamentaire*) Care nu face parte din parlament; din afara parlamentului.
EXTRAPERITONEÁL, -Ă adj. (<fr. *extrapéritonéal*) Situat în afara peritoneului.
EXTRAPLEURÁL, -Ă adj. (<fr. *extrapleural*) Situat în afara pleurei.
EXTRAPOLÁ vb. I tranz. (<fr. *extrapoler*) A face o extrapolare.
EXTRAPOLÁRE s.f. (<*extrapola*) **1.** (FILOZ.) Extindere ipotetică a unei noţiuni, legi, teorii, propoziţii de la un domeniu la altul; trecere de la o idee la alta mai complexă, cu o sferă mai largă etc.; generalizare. **2.** (MAT.) Metodă de determinare aproximativă a valorii unei funcţii continue pentru valori aflate în afara intervalului de valori cunoscute.
EXTRÁS s.n. (<*extrage*) **1.** Fragment, pasaj scos dintr-o scriere. ◇ Loc. adv. *În extras* = reprodus fragmentar, parţial. **2.** Articol sau studiu scos dintr-o revistă, dintr-un volum sau din altă publicaţie (colectivă) şi machetat separat sub formă de broşură. **3.** (ECON.) *Extras de cont* = document care conţine copia operaţiilor efectuate, într-o anumită perioadă, într-un cont. **4.** Reproducere a unei părţi dintr-un înscris sau dintr-un registru.
EXTRASENZORIÁL, -Ă adj. (<fr. *extrasensoriel*) Perceput pe alte căi decît cele senzoriale normale.
EXTRASÍSTOLĂ s.f. (<fr. *extra-systole*) Contracţie suplimentară a inimii înaintea sistolei care întrerupe ritmul regulat al bătăilor cardiace, provocînd o durere uşoară.
EXTRAŞCOLÁR, -Ă adj. (<*extra*[1]-+*şcolar*) În afara programului şi a activităţii şcolare.
EXTRATERÉSTRU, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *extraterrestre*) **1.** Adj. Care se află în afara globului terestru, din afara Pămîntului. **2.** S.m. şi f. (În filme, în scrieri SF etc.) Fiinţă care aparţine unei alte lumi, civilizaţii aflate în afara globului terestru.
EXTRATERITORIÁL, -Ă adj. (<fr. *extra-territorial*) Care este în afara teritoriului unui stat.
EXTRATERITORIALITÁTE s.f. (<fr. *extra-territorialité*) Faptul de a considera spaţiul unei ambasade într-o ţară străină detaşat de acea ţară; exteritorialitate.
EXTRAURBÁN, -Ă adj. (<*extra*[1]-+*urban*) Aflat în afara oraşului.
EXTRAUTERÍN, -Ă adj. (<fr. *extra*[1]-+*uterin*) Situat în afara cavităţii uterine. ◇ *Sarcină extrauterină* = sarcină patologică în care oul fecundat se dezvoltă în afara cavităţii uterine.
EXTRAVAGÁNT, -Ă adj. (<fr. *extravagant*) (Şi substantivat) Care caută cu orice preţ să iasă din comun. ◆ Ciudat, bizar, neobişnuit.
EXTRAVAGÁNŢĂ s.f. (<fr. *extravagance*) Purtare, ţinută neobişnuită, ieşită din comun; faptă lipsită de judecată.
EXTRAVAZÁ vb. I refl. (<fr. *extravaser*) (Despre sînge, umori etc.) A se vărsa afară din canalele sale.
EXTRAVAZÁRE s.f. (<*extravaza*) Faptul de a se extravaza; spec. trecere a plasmei sangvine din vase în spaţiile interstiţiale, determinînd apariţia edemelor.
EXTRAVERTÍT, -Ă adj. (<fr. *extraverti*) *Tip extravertit* = tip psihologic, descris de C.G.Jung, caracterizat prin proiectarea tendinţelor psihice interioare asupra lumii înconjurătoare, prin exteriorizarea sentimentelor, prin sociabilitate. ◆ (Despre oameni) Care este de tip extravertit.
EXTRAVILÁN, -Ă adj. (<cf. fr. *extra-ville*) Caracteristic teritoriului aflat în afara spaţiului construit sau pe cale de construire al unei localităţi.
EXTRĂDÁ vb. I tranz. (<fr. *extrader*) A preda pe cineva urmărit sau condamnat altui stat, la cerere, în condiţiile prevăzute de convenţiile internaţionale; a săvîrşi o extrădare.
EXTRĂDÁRE s.f. (<*extrăda*) Predare de către un stat unui alt stat a unui infractor care se găseşte pe teritoriul său, spre a fi judecat sau spre a-şi executa pedeapsa.
EXTRÉM, -Ă adj., subst. (<fr. *extrême*, lat. *extremus*) **I.** Adj. **1.** Foarte mare, exagerat. ◇ Loc. adv. *La extrem* = pînă la ultima limită, peste măsură. ◆ (Adverbial; urmat de determinări introduse prin prep. "de", formează superlativul) Foarte, prea, extraordinar de... **2.** Foarte grav. ◆ (Despre mijloace terapeutice, soluţii, metode etc.) Foarte energic, întrebuinţat numai în împrejurări deosebit de grave; drastic, radical. **3.** Aşezat în punctul cel mai îndepărtat, la capăt, la vîrf, lateral, la margine etc.). **4.** (MAT.) Care are cea mai mare sau cea mai mică valoare a unei funcţii. **II.** (MAT.) **1.** S.m. Primul şi ultimul termen al unei propoziţii. **2.** S.n. Maximul sau minimul unei funcţii. **III.** S.f. **1.** Margine, capăt, limită. ◆ *Extremă dreaptă* = partid politic, fracţiune dintr-un partid, dintr-o adunare etc. care se situează pe poziţii extremiste de dreapta. *Extremă stîngă* = partid politic, fracţiune dintr-un partid, dintr-o adunare care se situează pe poziţii extremiste de stînga. **2.** Valoarea cea mai mare sau cea mai mică a unei mărimi. **3.** Jucător care ocupă locul lateral cel mai înaintat din stînga sau din dreapta, într-o echipă de fotbal, de handbal sau de hochei.
EXTREMÁLĂ s.f. (<fr. *extrémale*) (MAT.) Funcţie care realizează extremul unei funcţionale.
EXTREMÍSM s.n. (<fr. *extrémisme*) Atitudine, doctrină a unor curente politice care, pe baza unor teorii, idei sau opinii extreme exagerate, unilaterale, urmăresc, prin măsuri violente sau radicale, să-şi impună programul lor.
EXTREMÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *extrémiste*). **1.** S.m. şi f. Adept al extremismului. **2.** Adj. Privitor la teoriile, ideile, opiniile, metodele, măsurile etc. împinse la extrem; care depăşeşte limitele normale, moderate; care aparţine extremismului sau extremiştilor, privitor la extremism sau la extremişti.
EXTREMITÁTE s.f. (<fr. *extrémité*) Limită, parte extremă, punct final. ◆ Parte terminală, periferică a unui organ sau a corpului.
EXTRÉMUM s.m. (<fr. *extrémum, lat. extremum*) Extrem.
EXTRINSÉC, -Ă adj. (<fr. *extrinsèque*) **1.** Care vine din afară, care nu provine din esenţa lucrurilor. ◆ (ANAT.; despre organe) Originar din afara locului unde se găseşte sau acţionează. **2.** (Despre semiconductoare) A cărui conducţie electrică este determinată de impurităţile conţinute.
EXTROFÍE s.f. (<fr. *extrophie*) Defect de conformaţie al unui organ care este astfel întors, încît faţa sa internă devine externă.
EXTROSPECTÍV, -Ă adj. (<engl. *extrospective*) (PSIH.; despre oameni) Care observă trăirile psihice ale altora.
EXTROSPÉCŢIE s.f. (<fr. engl. *extrospection*) (PSIH.) Observare a fenomenelor din afara eului, a trăirilor psihice ale altuia.
EXTRUDÁRE s.f. (după fr. *extrusion*) Procedeu de prelucrare a materialelor (metale, mase plastice) prin deformare plastică, constînd în trecerea forţată a materialului, supus unei forţe de compresiune, printr-o matriţă de formă adecvată.
EXTRUZIÚNE s.f. (<fr. *extrusion*; cf.lat. *extrudere* "a împinge afară, a azvîrli") Extrudare.
EXUBERÁNT, -Ă adj. (<fr. *exubérant*, lat. *exuberans, -ntis*) **1.** Care îşi manifestă sentimentele prin demonstraţii exterioare; de o mare vioiciune, foarte vioi. **2.** Abundent, îmbelşugat.
EXUBERÁNŢĂ s.f. (<fr. *exubérance*, lat. *exuberantia*) **1.** Însuşirea de a fi exuberant; manifestare a acestei însuşiri. **2.** Bogăţie, belşug, abundenţă; varietate.
EXULCERÁŢIE s.f. (<fr. *exulcération*) (MED.) Ulceraţie superficială, uşoară.
EXULTÁ vb. I intranz. (<fr. *exulter*, lat. *exsultare*) A simţi o mare bucurie, a fi foarte fericit.
EXUVIÁBIL, -Ă adj. (<fr. *exuviable*; cf.lat. *exuvial*) (Despre animale) Care îşi schimbă pielea.
EXÚVIE s.f. (<fr. *exuvie*; cf.lat. *exuviae* "pielea") (ZOOL.) Înveliş, rezultat prin năpîrlirea şi ieşirea adulţilor din pupe.
EX - VÓTO s.n., invar. (<lat. *ex-voto*) Formulă pentru a denumi o ofrandă, o danie făcută din recunoştinţă (unei divinităţi, unei biserici) în urma unei făgăduieli.
EZERÍNĂ s.f. (<fr. *ésérine*) Alcaloid extras din seminţele unei plante leguminoase, utili-

zat în tratamentul glaucomului, miasteniei, parezelor intestinale etc.

EZITÁ vb. I intranz. şi tranz. (<fr. *hésiter*, lat. *haesitare*) A sta la îndoială în luarea unei hotărîri, a şovăi, a pregeta.

EZITÁNT, -Ă adj. (<fr. *hésitant*) Care ezită; şovăitor, nehotărît.

EZOTÉRIC, -Ă adj. (<fr. *ésotérique*; cf.gr. *esoterikos* "interior") (Despre doctrine, ritualuri etc.) Care poate fi înţeles numai de cei iniţiaţi; ascuns, secret.

EZOTERÍSM s.n. (<fr. *ésotérisme*) Transmitere (în antichitate şi în evul mediu) a unei doctrine filozofice, a unui ritual etc. numai unui număr restrîns de iniţiaţi.

F

F s.m. invar. **1.** A opta literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (consoană fricativă labiodentală surdă). **2.** (CHIM.) Simbol pentru *fluor*. **3.** (MUZ.) Notaţie literală pentru sunetul *fa*. **4.** (MUZ.) Prescurtare pentru *forte*. **5.** (METR.) Simbol pentru *farad*.
°F (METR.) Simbol pentru *grad Fahrenheit*.
f (MAT.) Simbol pentru *funcţie*.
FA s.m. invar. (<it. *fa*) (MUZ.) **1.** Treapta a patra din gama majoră; sunetul şi notaţia corespunzătoare acestei trepte. **2.** Una dintre cheile muzicale. ◇ *Instrument în fa* = instrument ale cărui sunete sună cu o cvintă mai jos decît sînt scrise.
FABIÁN, -Ă s.m., adj. (<engl. *Fabian* [Society]; cf. *Fabius* Cunctator, general roman) **1.** S.m. Membru al organizaţiei reformiste engleze "Societatea Fabiană", întemeiată, în 1883-1884, de un grup de intelectuali care, după 1900, au intrat în Partidul Laburist; adept al fabianismului. **2.** Adj. Al fabienilor.
FABIANÍSM s.n. (<engl. *fabianism*, fr. *fabianisme*) Doctrină care susţinea trecerea de la capitalism la socialism pe calea reformelor de stat şi reconstruirea societăţii în acord cu cel mai înalt ideal moral.
FABRICÁ vb. I tranz. (<fr. *fabriquer*, lat. *fabricare*) **1.** A produce în cantităţi mari şi în serie, cu mijloace mecanizate, într-o fabrică, într-o uzină etc., diferite produse (finite) prin prelucrarea materiei prime. ◆ (Fam.) A face, a confecţiona. **2.** Fig. A născoci, a plăsmui.
FABRICÁNT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *fabricant*) Proprietar (şi conducător) de fabrică; industriaş.
FABRICÁŢIE s.f. (<fr. *fabrication*, lat. *fabricatio, -onis*) Proces tehnologic de producere în serie a mărfurilor într-o fabrică, într-o uzină etc. ◆ Producţia obţinută într-o fabrică, într-o uzină etc.
FÁBRICĂ s.f. (<fr. *fabrique*, germ. *Fabrik*; cf. rus. *fabrika*) Unitate industrială în care se produc, în cantităţi mari şi în serie, cu mijloace mecanizate, diferite produse (finite), destinate consumului sau unei prelucrări ulterioare.
FABULÁ vb. I tranz. (<fr. *fabuler*) A imagina fapte, întîmplări etc., prezentîndu-le ca reale sau ca posibile. ◆ P. ext. A minţi.
FABULÁŢIE s.f. (<fr. *fabulation*, lat. *fabulatio, -onis*) **1.** Prezentare a unor fapte, a unor întîmplări etc. imaginare ca reale sau ca posibile; figură retorică prin care se redă ca real ceva imaginar. ◆ P. ext. Minciună. **2.** Povestire (alegorică). ◆ Afabulaţie.
FÁBULĂ s.f. (<lat. *fabula*) **1.** Specie a genului epic (în versuri), cu caracter alegoric, în care autorul, plasînd acţiunea în lumea animalelor, a plantelor sau a lucrurilor şi folosind procedeul personificării, satirizează moravuri, deprinderi, concepţii perimate, greşeli, cu scopul de a le îndrepta. Cei mai cunoscuţi autori de fabule sînt: Esop, Fedru, La Fontaine, Krîlov, Gr. Alexandrescu, Al. Donici, T. Arghezi. **2.** Prezentare a unor fapte imaginare ca reale; p.ext. minciună.
FABULÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *fabuliste*) Autor de fabule.
FABULÍSTIC, -Ă adj. (<*fabulist*) De fabulă sau de fabulist, care se referă la fabulă sau la fabulist.
FABULÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *fabulosus*, fr. *fabuleux*) **1.** (Despre averi, bogăţii, bani etc.) Care depăşeşte orice închipuire (prin proporţii, prin valoare etc.); foarte mare, extraordinar. **2.** Care aparţine lumii fabulelor, a mitologiei; de basm; minunat. **3.** (Şi substantivat, n.) Imaginar, ireal.
FÁCE vb. III (lat. *facere*) **A.** Tranz. **I. 1.** A crea, a alcătui, a realiza ceva. ◆ A executa, a confecţiona obiecte de îmbrăcăminte, de încălţăminte etc. **2.** A construi, a clădi, a ridica. **3.** A prepara, a găti un aliment, o mîncare. **4.** A compune, a scrie o operă literară; a executa, a realiza o operă artistică. ◆ A stabili o lege, o convenţie, o înţelegere. **5.** A cîştiga, a agonisi avere, bani. **6.** A pregăti, a potrivi ceva pentru un anumit scop. ◆ A aranja părul, unghiile, sprîncenele, buzele etc. **II. 1.** (Despre femei) A naşte. ◆ (Despre soţi) A procrea. ◆ (Despre mamifere) A făta. ◆ (Despre păsări) A oua. **2.** (Despre pomi) A da roade; (despre plante) a da muguri, frunze, flori. **3.** *A face ochi* = a) (despre puii unor animale) a deschide ochii (la cîteva zile după naştere); b) (fam.; despre oameni) a se trezi din somn. **4.** A se îmbolnăvi de... **III. 1.** A săvîrşi, a comite; a pricinui, a da naştere la... ◆ A arăta, a manifesta. **2.** A realiza, a aduce la îndeplinire. ◆ A juca un meci. **3.** A practica o meserie. ◆ A studia, a urma un curs sau o formă de învăţămînt. **4.** A străbate, a parcurge un drum sau o distanţă. **5.** A petrece, a parcurge un interval de timp. **IV. 1.** A potrivi lucrurile astfel ca să...; a da cuiva posibilitatea de a... **2.** A îndemna; a convinge; a determina. **3.** A constrînge, a obliga, a sili. **V. 1.** A determina sau a ajuta pe cineva sau ceva să-şi schimbe starea iniţială, să ajungă într-o anumită situaţie. **2.** A preface, a transforma în... **3.** A învinui, a acuza (pe cineva) de...; p.ext. a insulta. **B.** Intranz. **I. 1.** A acţiona; a proceda. ◆ Refl. (În construcţii interogative) A se descurca (într-un anumit fel). **2.** A se îndrepta, a porni spre... **3.** A-i merge cuiva bine (sau rău); a o duce bine (sau rău). **4.** (Pop.; în superstiţii) A vrăji, a fermeca. **II. 1.** A valora, a preţui; p.ext. a costa. **2.** (La pers. 3; cu valoare impersonală) A fi vrednic (de a...); a merita (să...). **C.** Refl. **I. 1.** (Despre zi, noapte, întuneric etc.) A începe să fie; a se ivi. **2.** (Despre drumuri, văi etc.) A se deschide în faţa ochilor. **3.** (Despre sentimente, senzaţii; construit cu dativul pronumelui) A se produce deodată (în cineva). **II. 1.** (Cu valoare de verb copulativ) A ajunge, a deveni. ◆ A îmbrăţişa cariera de... **2.** A se preface, a simula. ◆ Intranz. A-şi lua înfăţişarea de...
FÁCERE s.f. (<*face*) **1.** Acţiunea de a (se) face şi rezultatul ei. **2.** (RELIG.) Creare a lumii de către Dumnezeu.
FACEŢÍE s.f. (<fr. *facétie*; cf. lat. *facetia*) Snoavă.
FACEŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *facétieux*) Glumeţ, poznaş.
FACHÍR s.m. (<fr. *fakir*; cuv. arab) Ascet sau călugăr musulman ori hindus (care practică exerciţiile yoga şi care trăieşte din contribuţiile credincioşilor). ◆ P. ext. Prezicător, hipnotizator, iluzionist, prestidigitator etc. (originar din India).

FACHIRÍSM s.n. (<fr. *fakirisme*) Ansamblu de fapte, aparent extraordinare, săvîrşite de fachiri; arta de a săvîrşi asemenea fapte; p.ext. scamatorie.

FACIÁL, -Ă adj. (<fr. *facial*) (ANAT.) Care aparţine feţei, privitor la faţă; care afectează faţa.

FÁCIES s.n. (<lat. *facies*, fr. *faciès*) **1.** Aspect caracteristic al feţei în cursul unei boli, al unei stări emotive etc.; p.ext. fizionomie. **2.** Totalitate a particularităţilor mineralogice şi paleontologice ale unei roci sau ale unor depozite de roci care sînt determinate de condiţiile lor de formare. **3.** Aspect caracteristic, particular al unei culturi arheologice.

FACÍL, -Ă adj. (<lat. *facilis*, fr. *facile*) Care se face, se produce cu uşurinţă, cu efort minim. ◆ Care pare făcut fără greutate; p.ext. superficial. ◆ Care este uşor de mulţumit, de satisfăcut.

FACILITÁ vb. I tranz. (<lat. *facilitare*, fr. *faciliter*) A înlesni, a uşura (îndeplinirea unei acţiuni, producerea unui fenomen etc.).

FACILITÁTE s.f. (<lat. *facilitas, -atis*, fr. *facilité*) Însuşirea a ceea ce este facil; faptul de a face ceva cu uşurinţă. ◆ (La pl.) Înlesniri făcute cuiva.

FÁCLĂ s.f. (<bg. *fakla*) Torţă.

FACÓNDĂ s.f. (<fr. *faconde*; cf. lat. *facundia* "elocinţă") Uşurinţă de a vorbi; elocinţă.

FACSIMÍL s.n. (<lat. *fac simile*, fr. *fac-similé*; cf. lat. *facere* "a face"+*simile* "asemănător") Reproducere exactă a unui text, a unui desen, a unei picturi, a unei semnături etc. prin copiere manuală sau cu ajutorul fotografiei, al fototipiei etc.

FACTÁJ s.n. (<fr. *factage*) Transport al unui colet, al unei sume de bani etc. de la gară sau de la poştă la domiciliul destinatarului. ◆ Plata acestui transport.

FACTÍCE adj. invar. (<fr. *factice*; cf. lat. *facticius*) Artificial; prefăcut; nefiresc.

FACTITÍV adj. (<fr. *factitif*) *Verb factitiv* (şi substantivat, n.) = verb tranzitiv care arată că subiectul determină pe cineva să îndeplinească acţiunea.

FACTOLOGÍE s.f. (cf. rus. *faktologiia*) Aglomerare de date, de material faptic neesenţial (fără a se ajunge la generalizări) într-o operă ştiinţifică sau literară.

FÁCTOR s.m. (<lat. *factor, -oris*, fr. *facteur*) **I. 1.** Element esenţial, împrejurare, condiţie etc. care determină apariţia unui proces, a unui fenomen, a unei acţiuni etc.◇ *Factor prim* = ceea ce are rol determinant; ceea ce este primordial. *Factor-cheie* = element de mare importanţă. **2.** (MAT.) Fiecare dintre termenii unui produs. ◇ *Factor prim* = fiecare dintre numerele prime prin care se împarte exact un număr dat. *Factor comun* = număr care împarte exact oricare dintre termenii unei sume neefectuate sau ai unui polinom. **3.** Mărime a cărei valoare intră prin multiplicare într-o relaţie care caracterizează un sistem fizico-chimic sau tehnic. **4.** Mărime caracteristică pentru un sistem tehnic, pentru un material etc., care se stabileşte prin raportul a două mărimi diferite. **II.** Funcţionar la poştă care duce corespondenţa la destinatari; poştaş.

FACTORIÁL, -Ă adj. (<fr. *factorielle*) **1.** (MAT.) *Produs factorial* (şi substantivat, n.) = produs obţinut prin înmulţirea numerelor întregi, pozitive consecutive, începînd de la 1 şi mergînd pînă la numărul respectiv, care se notează cu semnul "!", scris după numărul dat. **2.** *Analiză factorială* = metodă de analiză a datelor de observaţie depinzînd de factori care acţionează concomitent.

FACTORÍE s.f. (<rus. *faktoria*) Punct de schimb comercial (în ţinuturile nordice izolate) în care se cumpără produse locale în schimbul altor produse.

FÁCTORIŢĂ s.f. (<*factor*) Poştăriţă.

FACTORIZÁ vb. I tranz. (<fr. *factoriser*) (MAT.) A descompune în factori un număr sau o expresie algebrică.

FACTÓTUM s.m. invar. (<lat. *fac totum*, fr. *factotum*; cf.lat. *facere* "a face"+*totum* "tot") Persoană care iniţiază, hotărăşte sau rezolvă (toate) problemele care apar într-o instituţie, într-o întreprindere, într-o gospodărie etc.

FACTURÁ vb. I tranz. (<fr. *facturer*) A întocmi o factură pentru o marfă; p.ext. a expedia, a preda o factură.

FACTÚRĂ[1] s.f. (<lat. *factura*, fr. *facture*) **1.** Structură intelectuală, psihică, morală etc. **2.** Caracter, aspect exterior al unei opere de artă; manieră în care se execută o astfel de operă. ◆ Totalitatea mijloacelor de expresie care determină specificul unei opere literare sau muzicale.

FACTÚRĂ[2] s.f. (<fr. *facture*; cf.fr. *facteur*) Act justificativ care priveşte vînzările şi cumpărările de mărfuri, mărfurile lăsate în păstrare sau în custodie, lucrările executate şi serviciile prestate; formular tipărit pe care se întocmeşte un astfel de act.

FACTURIÉR s.n. (<fr. *facturier*) Carnet care conţine formulare pentru facturi[2].

FACŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *factiosus*, fr. *factieux*) Care face parte dintr-o facţiune. ◆ Care urmăreşte să provoace tulburări într-un stat, într-un oraş etc.

FACŢIÚNE s.f. (<lat. *factio, -onis*, fr. *faction*) Grup de persoane format pe baza unor interese politice comune (care, de obicei, se manifestă prin violenţă); partidă.

FÁCULĂ s.f. (<fr. *facule*; cf. lat. *facula* "torţă mică") Parte mai strălucitoare de pe discul solar.

FACULTÁTE s.f. (<fr. *faculté*, lat. *facultas, -atis*) **I. 1.** Capacitate, posibilitate, însuşire morală sau intelectuală a cuiva. ◆ (Înv.) *Facultăţile sufletului* = (denumire pentru) procesele psihice fundamentale (inteligenţa, afectivitatea şi voinţa). ◆ Capacitate pe care o are un fenomen, un obiect, un sistem etc. de a acţiona, de a realiza ceva etc. ◆ *Facultate germinativă* = însuşire a seminţelor de a germina. **2.** Unitate didactică (şi administrativă) în cadrul unei instituţii de învăţămînt superior, condusă de un decan, care cuprinde mai multe catedre (reprezentînd discipline înrudite între ele) şi în care se predau materii dintr-un anumit domeniu de specialitate.

FACULTATÍV, -Ă adj. (<fr. *facultatif*) Care nu trebuie făcut în mod obligatoriu; care este la alegerea, la voia cuiva.

FAD, -Ă adj. (<fr. *fade*; cf. lat. *fatuus*) (Despre mîncăruri) Fără gust, insipid. ◆ Fig. Inexpresiv, anost, searbăd.

FADÓ s.n. (<fr., port. *fado*) Cîntec popular portughez.

FAETÓN s.n. (<fr. *phaéton*; cf. n.pr. *Phaeton*, fiul Soarelui, în mitologia greacă) **1.** Trăsură înaltă, uşoară, cu patru roţi şi cu capotă pentru scaunul din faţă. ◆ Autoturism asemănător cu această trăsură. **2.** Vehicul cu două roţi, pe arcuri, cu o singură banchetă pentru persoane, tras de un cal; şaretă.

FAG s.m. (lat. *fagus*) Arbore din familia fagaceelor, înalt pînă la 15-30 m, cu scoarţa netedă, alburie sau cenuşie, cu frunzele ovale sau eliptice, netede, lucioase şi cu fructele achene, al cărui lemn tare este folosit în industria de mobilă, de celuloză, pentru traverse de cale ferată sau drept combustibil (*Fagus silvatica*).

FAGACÉE s.f. (<fr. *fagacée*) (La pl.) Familie de plante lemnoase, cu frunzele alterne, persistente sau caduce, cu florile mici, unisexuate, solitare, dispuse în amenţi şi cu fructele achene, învelite parţial sau total de o cupulă; (şi la sg.) arbore sau arbust care face parte din această familie (ex. *fagul, stejarul* etc.).

FAGOCÍT s.n. (<fr. *phagocyte*; cf. gr. *phagein* "a mînca"+*kytos* "celulă") **1.** Celulă sangvină (globulă albă) care digeră particulele străine pătrunse în organism, apărînd organismul de infecţie. **2.** (BOT.) Celulă cu nucleu lobat, situată în rădăcină, care digeră filamentele anumitor ciuperci.

FAGOCITÓZĂ s.f. (<fr. *phagocytose*) **1.** Proprietate a unor celule animale de a înghiţa particule străine, microbi etc. şi de a le distruge. **2.** Proces de înglobare şi de digerare a bacteriilor şi a altor particule străine din organism de către fagocite sau alte celule animale.

FAGÓT s.n. (<it. *fagotto*, germ. *Fagott*) Instrument muzical de suflat, din lemn, cu registru grav şi cu timbru nazal, alcătuit dintr-un tub lung, prevăzut cu un tub suplimentar îndoit la capăt (prin care se suflă) şi cu un sistem de clape.

FAGOTERAPÍE s.f. (<fr. *phagothérapie*) (MED.) **1.** Tratament al unor boli microbiene cu ajutorul bacteriofagilor specifici. **2.** Folosire a regimului alimentar în tratarea unor boli.

FAGOTÍST, -Ă s.m. şi f. (<it. *fagottista*) Persoană care cîntă la fagot.

FÁGURE s.m. (lat. **favulus*) Strat de ceară, format din celule mici, hexagonale, produs în stup, din secreţia glandelor cerifere ale albinelor lucrătoare, care serveşte ca adăpost pentru ouă şi miere.

FAIANŢÁ vb. I tranz. (<*faianţă*) A acoperi cu plăci de faianţă.

FAIANŢÁR s.m. (<*faianţă*) Muncitor specializat în faianţare.

FAIÁNŢĂ s.f. (<fr. *faïence*, it. *faenza*; cf. n.pr. *Faenza*, oraş în Italia) Produs ceramic, alb, poros, glazurat, asemănător cu porţelanul, fabricat prin arderea unui amestec de caolin, feldspat, cuarţ etc., care este folosit pentru obiecte tehnico-sanitare sau casnice, la plăci pentru căptuşirea pereţilor etc. ◆ Obiect făcut din acest produs ceramic.

FAILÍBIL, -Ă adj. (<fr. *faillible*) Care se poate înşela, care este supus greşelii.

FÁIMĂ s.f. (<lat. *fama*, după *defăima*) Reputaţie, renume de care se bucură cineva sau ceva.

FÁIN, -Ă adj. (<germ. *fein*) Fin; foarte bun. ◆ Ales, minunat.

FAIRPLAY s.n. (cuv. engl. "joc corect")

Acceptare loială a regulilor într-un joc sportiv, într-o afacere etc.; joc cinstit.

FALAITÁR s.m. (<germ. *Vorreiter*, rus. *foreitor*) Călăreț pe unul dintre caii înhămați la o trăsură domnească sau boierească de ceremonie (care ținea caii de dîrlogi).

FALÁNGĂ[1] s.f. (<fr. *phalange*; cf. gr. *phalagx* "băț gros") **I. 1.** (În Grecia antică) Formație militară alcătuită din soldați pedeștri înarmați cu lănci lungi, așezați în rînduri compacte (avînd centrul și una dintre aripi mai puternice). ◆ Fig. Grup compact și omogen de oameni care militează pentru aceeași cauză. **2.** (În doctrina socială a lui Ch. Fourier) Unitate social-economică primară, formată din 1500-2000 de persoane (cu pregătiri diverse), bazată îndeosebi pe îndeletniciri agricole. **3.** Grupare politică paramilitară de tip fascist din Spania. **II.** Fiecare dintre oasele mici, alungite, care alcătuiesc scheletul degetelor.

FALÁNGĂ[2] s.f. (<ngr. *falangas*) (În ev. med.) Sul de lemn de care se legau picioarele condamnaților pentru a fi bătuți la tălpi; bătaie la tălpi aplicată acestor condamnați.

FALANSTÉR s.n. (<fr. *phalanstère*) (În doctrina socială utopică a lui Ch. Fourier) Asociație de producție în care membrii unei falange trăiau în comun; ansamblu de clădiri în care se aflau locuințele, atelierele, cantinele etc. destinate membrilor unei falange. În România, T. Diamant a înființat, în 1835, un falanster la Scăeni.

FALANSTERIÁN, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *phalanstérien*) **1.** S.m. și f. Adept al falansterianismului. **2.** Adj. Care aparține falansterului sau falansterianismului, referitor la falanster sau la falansterianism.

FALANSTERIANÍSM s.n. (<*falansterian*) Doctrina socială a lui Ch. Fourier (avînd caracter socialist).

FÁLĂ s.f. (<sl. *hvala*) **1.** Trufie; mîndrie; orgoliu. **2.** Strălucire, măreție. ◆ Glorie, renume.

FÁLCĂ s.f. (<*fălci*, pl.inv. al lui *falce* <lat. *falx, -cis*) **1.** Maxilar (la om); mandibulă (la animale). ◆ Partea inferioară a obrazului. ◆ Maxilă (la insecte). **2.** Element al unui dispozitiv de prindere care, prin apropiere sau prin depărtare de un alt element asemănător, asamblat cu acesta, prinde sau eliberează un obiect, un material etc.; organ de mașină care servește la sfărîmarea, la deformarea unui material.

FÁLCE s.f. (lat. *falx, -cis* "coasă, secer") Veche unitate de măsură agrară, egală cu 1,43 ha, folosită în Moldova.

FALCONÉT s.n. (<it. *falconetto*) (Înv.) Tun de calibru mic.

FALCONÍDĂ s.f. (<fr. *falconidé*; cf. lat. *falco* "șoim") (La pl.) Familie de păsări răpitoare de zi, agere și puternice, cu ciocul scurt și încovoiat, care are ca tip șoimul; (și la sg.) pasăre care face parte din această familie.

FALCONIFÓRM, -Ă adj., s.f. (<fr. *falconiforme*) **1.** Adj. Care are formă de șoim. **2.** S.f. (La pl.) Ordin de păsări răpitoare de zi, cu aripile lungi, cu ciocul gros și încovoiat, care se hrănesc cu pradă vie; (și la sg.) pasăre care face parte din acest ordin.

FALD s.n. (<ucr. *fald*) Cută adîncă pe care o formează o haină largă sau o stofă, o pînză etc. care atîrnă.

FALÉRN s.n. (<lat. *falernus*, fr. *falerne*; cf. n.pr. *Falernus*, ținut în Campania) Specie de vin, de calitate superioară, care se obținea în Campania (Italia).

FALÉZĂ s.f. (<fr. *falaise*) Țărm abrupt și înalt al unei mări sau al unui lac, creat prin abraziune. ◆ Fișie îngustă de pămînt, special amenajată pe malul mării pentru plimbare.

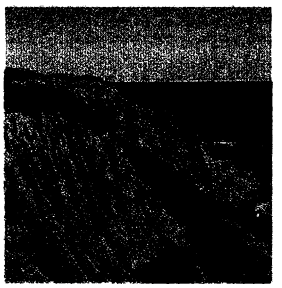

falează

FÁLIC, -Ă adj. (<fr. *phallique*) Referitor la cultul falusului.

FÁLIE s.f. (<fr. *faille*) (GEOL.) Ruptură în scoarța pămîntului, în lungul căreia se constată o denivelare a două grupuri de straturi, ca urmare a mișcărilor tectonice verticale.

FALIÉRE s.f. (<*falie*) (GEOL.) Formare de falii în scoarța terestră.

FALIMÉNT s.n. (<germ. *Falliment*, it. *fallimento*) **1.** Stare, situație de insolvabilitate în care se află un agent economic, un comerciant, un industriaș, un bancher etc., constatată printr-o hotărîre judecătorească. **2.** Fig. Eșec total.

FALIMENTÁR, -Ă adj. (<*faliment*) Care este în stare de faliment; insolvabil. ◆ Fig. Care a suferit un eșec total; ruinat.

FALÍT, -Ă adj., s.m. și f. (<it. *fallito*) (Agent economic, persoană) care se află în stare de faliment. ◆ Fig. Ruinat.

FÁLNIC, -Ă adj. (<*fală*) Măreț, impunător, grandios. ◆ Trufaș; semeț. ◆ Vestit, renumit.

FALS, -Ă adj., s.n. (<lat. *falsus*, it. *falso*) **I.** Adj. **1.** Care nu este conform adevărului; inexact, eronat; care are numai aparența autenticității. ◇ (ANAT.) *Coastă falsă* = fiecare dintre cartilajele situate dedesubtul sternului, care articulează coastele de stern. **2.** (Despre oameni sau despre manifestările lor) Prefăcut, ipocrit. **3.** (Despre sunete, voce etc.) Care sună contrar legilor armoniei. **II.** S.n. **1.** Neadevăr, contrafacere. **2.** (JUR.) Infracțiune săvîrșită prin alterarea adevărului într-un act scris, prin ștersături, prin denaturarea conținutului, prin imitarea semnăturii etc. ◇ *Înscriere în fals* = procedură prin care se urmărește stabilirea falsului de către instanța penală, înlăturarea actului falsificat și sancționarea celui vinovat de fals.

FALSÉT s.n. (<it. *falsetto*) Sunet (sau șir de sunete) din registrul acut al vocii unui cîntăreț, produs prin vibrația părții superioare a coardelor vocale. ◆ Execuție falsă a unei compoziții muzicale.

FALSIFICÁ vb. I tranz. (<lat. *falsificare*, fr. *falsifier*) **1.** A face ca un lucru să semene cu altul, cu intenția de a înșela; a contrafface. **2.** (JUR.) A săvîrși un fals. **3.** A prezenta altfel decît este în realitate; a denatura, a mistifica.

FALSIFICATÓR, -OÁRE s.m. și f. (<fr. *falsificateur*) Persoană care săvîrșește un fals.

FALSITÁTE s.f. (<lat. *falsitas, -atis*, it. *falsità*) Caracterul a ceea ce este fals; lipsă de adevăr; netemeinicie. ◆ Ipocrizie, prefăcătorie; atitudine, comportare fățarnică.

FALȚ s.n. (<germ. *Falz*[eisen]) **1.** Tăietură făcută în lungul marginii unei piese, unei țigle etc. pentru a permite îmbinarea cu o altă piesă, cu o altă țiglă etc. care are o tăietură corespunzătoare. **2.** Îndoitură făcută de-a lungul marginii unei foi subțiri de tablă pentru a permite îmbinarea cu o altă foaie de tablă; îmbinarea astfel realizată. **3.** Îndoitură a unei coli de hîrtie. **4.** (TIPOGR.) Bentiță de pînză sau de hîrtie rezistentă, de care se lipesc planșele intercalate într-un volum. **5.** Clește de formă specială, folosit la tragerea pe calapod a feței încălțămintei.

FALÚN s.n. (<fr. *falun*) (GEOL.) Depozit necimentat format din resturile cochiliilor de moluște (în zona litorală a mărilor).

FÁLUS s.n. (<fr., lat. *phallus*; cf.gr. *phallos*) **1.** (În antic.) Reprezentare a membrului viril care se purta la anumite ceremonii sau sărbători. **2.** Membru viril.

FAMÁT, -Ă adj. (<fr. [mal]*famé*) *Rău famat* = care are o reputație proastă.

FAMÉLIC, -Ă adj. (<lat. *famelicus*, fr. *famélique*) Flămînd.

FAMILIÁL, -Ă adj. (<fr. *familial*) Care aparține familiei, privitor la familie, destinat familiei.

FAMILIÁR, -Ă adj. (<lat. *familiaris*, fr. *familier*) **1.** (Despre exprimare, stil, limbaj) Simplu, obișnuit, fără pretenții. ◆ (Despre comportări, atitudini etc. ale oamenilor; p.ext. despre oameni) Apropiat, prietenos. ◆ P.ext. Care este ireverențios. **2.** Care este obișnuit, bine cunoscut cuiva.

FAMILIARÍSM s.n. (<*familiar*) Intimitate, prietenie exagerată (între membrii unui colectiv).

FAMILIARITÁTE s.f. (<fr. *familiarité*, lat. *familiaritas, -atis*) Comportare, atitudine prietenească, cordială. ◆ (La pl.) Vorbe, gesturi etc. permise numai în relațiile familiale sau între prieteni apropiați.

FAMILIARIZÁ vb. I refl. și tranz. (<fr. *familiariser*) A (se) obișnui, a (se) deprinde cu ceva sau cu cineva (prin practică, prin adaptare etc.).

FAMÍLIE s.f. (<lat. *familia*, it. *famiglia*, fr. *famille*) **1.** Formă de comunitate umană întemeiată prin căsătorie, care este formată din soți și din copiii acestora. ◇ *Nume de familie* = nume pe care îl poartă toți membrii aceleiași familii. *Aer de familie* = fizionomie caracteristică (unei familii); ansamblu de trăsături comune persoanelor înrudite prin sînge. **2.** Totalitatea persoanelor care se leagă prin raporturi de rudenie, prin sînge. ◆ Totalitatea persoanelor care descind dintr-un strămoș comun; neam, descendență. ◆ Casă, cămin. ◆ *Familie de albine* = totalitatea albinelor dintr-un stup, alcătuită din matcă, albine lucrătoare și trîntori. **3.** Fig. Grup de persoane, de țări etc. legate prin comunitate de interese, de aspirații. **4.** (BOT.; ZOOL.) Categorie sistematică, subordonată ordinului, care cuprinde unul sau mai multe genuri de organisme care au caractere comune. **5.** *Familie de cuvinte* = totalitatea cuvintelor derivate și compuse, formate de la același cuvînt de bază. ◆ Grup de limbi care provin dintr-o limbă comună ini-

țială. **6.** (FIZ.) *Familie radioactivă* = ansamblu format dintr-un element radioactiv inițial și din toate elementele rezultate din acesta prin dezintegrări succesive. **7.** (MAT.) *Familie de curbe* (sau *de suprafețe*) = mulțime de curbe (sau de suprafețe) care au o caracteristică intrinsecă comună, ecuațiile lor conținînd un parametru real.

FAN s.m. (<engl., fr. *fan*) Admirator (entuziast, pasionat), suporter, simpatizant al unei vedete, al unei mișcări artistice.

FANÁ vb. I refl. (<fr. *faner*) **1.** (Despre flori, legume) A-și pierde prospețimea; a se ofili, a se veșteji. **2.** Fig. (Despre oameni) A-și pierde prospețimea, culoarea feței; a se ofili, a se trece.

FANÁR s.n. (<ngr. *fanari*) (Înv.) Felinar.

FANARAGÍU s.m. (<tc. *fenarği*) (Înv.) Lampagiu.

FANARIÓT, -Ă s. m., adj. (<ngr. *fanariotis*) **1.** S.m. Grec din păturile orășenești înstărite, care locuia în cartierul Fanar din Constantinopol; demnitar al Porții Otomane, dregător sau domn în țările române care provenea din această pătură înstărită. **2.** Adj. Care aparține fanarioților, al fanarioților, care se referă la fanarioți; caracteristic pentru fanarioți. ◇ *Epocă fanariotă* = perioadă din istoria Moldovei (1711-1821) și a Țării Românești (1716-1821) care se caracterizează prin conducerea acestor țări de către domni fanarioți, numiți direct de sultan.

FANÁT, -Ă adj. (<*fana*) **1.** (Despre flori, legume) Ofilit, veștejit. **2.** Fig. (Despre oameni) Ofilit, trecut.

FANÁTIC, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *fanatique*, lat. *fanaticus*) **1.** Adj., s.m. și f. (Om) stăpînit de fanatism. ◆ (Om) care manifestă admirație, pasiune exaltată pentru cineva sau pentru ceva. ◆ Intolerabil. **2.** Adj. (Despre sentimente, manifestări ale oamenilor) Împins la extrem; care exprimă, trădează fanatism.

FANATÍSM s.n. (<fr. *fanatisme*) Religiozitate excesivă. ◆ Pasiune exagerată, excesivă pentru o convingere, o idee, o persoană etc., însoțită de o totală intoleranță față de alte convingeri, idei, persoane etc.

FANDÁ vb. I intranz. (<fr. *fendre*) (SPORT) A face un pas mare înainte, lateral, oblic sau înapoi, îndoind unul dintre picioare de la genunchi și ținînd celălalt picior întins, cu talpa pe pămînt, astfel încît centrul de greutate al corpului să fie pe direcția deplasării efectuate.

FANDANGO s.n. (cuv. sp.) Vechi dans popular spaniol, în măsură ternară și cu mișcări vioaie, acompaniat de chitară și de castaniete; melodie după care se execută acest dans.

FANDOSÍ vb. I refl. (<ngr. *fandazome*) (Fam.) A face mofturi; a fi afectat, plin de pretenții.

FANERÍT s.n. (<engl. *phanerite*) Material format din foi de placaj de lemn impregnate cu rășină de bachelită și presate, folosit pentru confecționarea carcaselor de aparate electrotehnice, de radio și de televizoare.

FANEROGÁMĂ s.f. (<fr. *phanérogame*; cf. gr. *phaneros* "vizibil"+*gamos* "unire") (La pl.) Grup de plante cu flori care se înmulțesc prin semințe; (și la sg.) plantă care face parte din acest grup.

FANFÁRĂ s.f. (<fr. *fanfare*) Ansamblu muzical (militar), alcătuit din persoane care cîntă la instrumente de suflat și de percuție.

FANFARÓN, -OÁNĂ s.m. și f., adj. (<fr. *fanfaron*) (Persoană) care se laudă pe sine, care face caz de calitățile sale (închipuite).

FANFARONÁDĂ s.f. (<fr. *fanfaronnade*) Faptă, vorbă etc. de fanfaron; laudă de sine exagerată pentru calități închipuite.

FANGOTERAPÍE s.f. (<fr. *fangothérapie*) Tratament cu nămoluri naturale utilizat (sub formă de aplicații locale sau generale) în anumite forme de reumatism, atropatii, nevralgii etc.

FANIÓN s.n. (<fr. *fanion*) Steguleț folosit pentru semnalizări (la căile ferate, în armată, în sport etc.).

FANÓN s.n. (<fr. *fanon*) **1.** Fiecare dintre lamele cornoase fixate de maxilarul superior al balenelor, care formează o rețea ce reține hrana, lăsînd apa să se scurgă afară. **2.** Cută a pielii de pe marginea inferioară a gîtului, la bovine și la unele rase de ovine.

FANTÁSC, -Ă adj. (<fr. *fantasque*) Ciudat, bizar.

FANTASCIENTÍST s.m. (<it *fantascientista*) Autor de lucrări de ficțiune științifică.

FANTASMAGÓRIC, -Ă adj. (<fr. *fantasmagorique*) Care ține de fantasmagorie, privitor la fantasmagorie; care are aspectul unei fantasmagorii.

FANTASMAGORÍE s.f. (<fr. *fantasmagorie*; cf. gr. *phantasma* "apariție"+*agoreuein* "a vorbi în public") **1.** Imagine vizuală fantastică, neverosimilă, produsă de o minte tulburată; p.ext. privelițe ireală. **2.** Afirmație, idee, teorie, manifestare etc. lipsită de o bază reală.

FANTÁSMĂ s.f. (<fr. *fantasme*; cf.gr. *phantasma*) **1.** Arătare, fantomă, stafie. **2.** Imagine ireală. ◆ Produs al imaginației; iluzie, himeră.

FANTÁST, -Ă adj., s.m. și f. (<germ. *Phantast*) **1.** Adj. Care este produs al imaginației. **2.** S.m. și f. Persoană stăpînită de idei fantastice, ireale sau nerealizabile.

FANTÁSTIC, -Ă adj., s.n. art. (<fr. *fantastique*, lat. *phantasticus*; cf.gr. *phantastikos* "privitor la imaginație") **I.** Adj. **1.** Care nu există în realitate; care este un produs al fanteziei; p.ext. care pare o plăsmuire a imaginației, care pare ireal, de necrezut. ◇ *Literatură fantastică* = gen de literatură în care domină elementul fantastic, irealul. **2.** (Și adverbial) Extraordinar, grozav. **3.** (Despre persoane) Ale cărei idei, fapte etc. au un caracter fantezist, bizar. **II.** S.n. art. Ceea ce pune în evidență frumosul prin crearea unui univers închipuit, prin zugrăvirea realității cu ajutorul imaginației sau prin împletirea aspectelor reale cu cele supranaturale.

FANTAȘTIÍNȚĂ s.f. (după it. *fantascienza*) Ficțiune științifică.

FANTAZÁ vb. I intranz. (<*fantezie*) **1.** A plăsmui fantasme. **2.** A spune lucruri imaginate.

FÁNTĂ s.f. (<fr. *fente*) **1.** Deschidere îngustă, crăpătură (într-un perete). ◆ (ANAT.) *Fantă palpebrală* = deschiderea dintre pleoape. **2.** (FIZ.) Deschidere dreptunghiulară îngustă, care permite trecerea unui fascicul de radiație.

FÁNTE s.m. (<it. *fante*) **1.** (Fam. și peior.) Bărbat (tînăr) afemeiat. **2.** Carte de joc care reprezintă figura unui tînăr; valet.

FANTEZÍE (FANTAZÍE) s.f. (<fr. *fantaisie*; cf. gr. *phantasia* "apariție") **1.** Capacitate a omului de a crea noi reprezentări sau idei pe baza percepțiilor, a reprezentărilor sau a ideilor acumulate anterior; imagine produsă de această capacitate; imaginație. ◆ Spec. Imaginație bogată, imprevizibilă, specifică unui creator (în artă, în literatură etc.). ◆ Produs al imaginației; plăsmuire. **2.** Înclinare, dorință ieșită din comun a cuiva; capriciu, ciudățenie. **3.** Compoziție muzicală instrumentală de virtuozitate, care are caracter de improvizație (realizată prin prelucrarea unor melodii populare, a unor arii de operă etc.).

FANTEZÍST, -Ă adj. (<fr. *fantaisiste*) **1.** Care aparține fanteziei, privitor la fantezie; bazat pe fantezie; care nu are nimic comun cu realitatea. **2.** (Despre oameni) Care este (sau se lasă) condus în acțiunile sale de fantezie; care nu are simțul realității. **3.** (Despre manifestări, creații etc. ale oamenilor) Care este lipsit de orice bază reală.

FANTOMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *fantomatique*) Care are aspectul unei fantome; ca o fantomă. ◆ Care are o existență incertă; care nu există în realitate.

FANTÓMĂ s.f. (<fr. *fantôme*) **1.** Ființă ireală pe care cred sau pretind că o văd unii oameni cu imaginația tulburată ori pe care o creează fantezia scriitorului; nălucă, stafie, strigoi. **2.** Fig. Ceea ce are o existență fictivă, ceea ce nu există în realitate.

FANTÓȘĂ s.f. (<fr. *fantoche*; cf. it. *fantoccio*) Păpușă sau figurină manevrată cu ajutorul unui fir de ață; marionetă. ◆ Fig. Om lipsit de personalitate, care se lasă dominat de cineva.

FAPT s.n. (lat. *factum*) **1.** Lucru petrecut în realitate; împrejurare sau întîmplare reală; circumstanță concretă. ◇ *Fapt juridic* = a) faptă involuntară, săvîrșită fără a urmări producerea unor efecte juridice; b) acțiune săvîrșită voluntar pentru a produce efecte juridice. ◆ Fenomen. **2.** Acțiune, faptă (săvîrșită de cineva). **3.** (În legătură cu unele momente ale zilei; urmat de determinări) Început (ex. *faptul zilei; faptul serii*). **4.** (Pop.) Vrajă.

FÁPTĂ s.f. (lat. *facta*, pl. lui *factum*) Acțiune săvîrșită (de cineva), lucru înfăptuit (de cineva). ◇ *Fapte de arme* = acte de eroism militar.

FAR s.n. (<fr. *phare*, lat. *pharus*, it. *faro*; cf. n.pr. *Pharos*, insulă grecească) **1.** Construcție înaltă, prevăzută cu o sursă de lumină puternică, care este situată în apropierea coastelor sau la intrarea în porturi și care servește la

far

orientarea navelor (în timpul nopţii, pe vreme rea etc.). **2.** Corp de iluminat (la automobile, la locomotive etc.) care proiectează lumina într-o anumită direcţie, sub forma unui fascicul divergent.

FARÁD s.n. (<fr. *farad*; cf. n.pr. *Faraday*, fizician englez) Unitate de măsură a capacităţii electrice (simbol *F*), egală cu capacitatea unui condensator care acumulează o sarcină electrică de un coulomb la o tensiune de un volt.

FARÁDIC adj. (<fr. *faradique*, germ. *faradisch*) *Curent faradic* = curent electric alternativ produs prin inducţie electromagnetică.

FARADIZÁRE s.f. (după fr. *faradisation*) (MED.) Aplicare terapeutică a curenţilor de inducţie.

FARADMÉTRU s.n. (<fr. *faradmètre*, engl. *faradmeter*) Instrument care serveşte la măsurarea capacităţii electrice a condensatoarelor cu scara gradată în submultiplii faradului.

FARANDÓLĂ s.f. (<fr. *farandole*) Vechi dans popular provensal, în măsură binară sau ternară şi cu mişcare rapidă, executat cu acompaniament de tamburină, în care dansatorii formează un lanţ descriind spirale şi cercuri; melodie după care se execută acest dans.

FARAÓN s.m. (<fr. *pharaon*; cf. gr. *pharaon*) Titlu purtat de regii Egiptului antic (care se considerau de natură divină şi stăpîni deplini ai teritoriului şi ai populaţiei ţării); persoană care avea acest titlu. ◆ (Fam., ir. sau glumeţ) Ţigan.

FARD s.n. (<fr. *fard*) Produs cosmetic pentru colorat faţa, ochii, buzele etc.

FARDÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *farder*) A (se) da cu fard.

FARÉTRĂ s.f. (<lat. *pharetra*) Tolbă cu săgeţi.

FARFURÍE s.f. (<tc., ngr. *farfuri*) Vas (rotund) de faianţă, de porţelan etc., cu fundul plat sau adîncit, cu marginile puţin ridicate, în care se serveşte mîncarea. ◇ *Farfurie zburătoare* = obiect zburător neidentificat; ozene.

FARÍN adj. invar. (<fr. *farine* "făină") (Despre zahăr sau despre alte produse alimentare) Care se prezintă sub formă de pudră fină.

FARINACÉU, -ÉE adj. (<lat. *farinaceus*, fr. *farinacé*) Ca făina.

FARINGÁL, -Ă adj. (<fr. *pharyngal*) Care aparţine faringelui, privitor la faringe. ◆ (Despre sunete) Care se articulează în faringe.

FARÍNGE s.n. (<it. *faringe*; cf. fr. *pharynx*) Canal musculos şi membranos, de forma unei pîlnii cu vîrful în jos, care porneşte din cavitatea bucală şi sfîrşeşte în esofag, constituind locul de încrucişare a căii respiratorii cu cea digestivă.

FARINGIÁN, -Ă adj. (<fr. *pharyngien*) Care aparţine faringelui, care se referă la faringe; care este localizat în faringe.

FARINGÍSM s.n. (<fr. *pharyngisme*) Iritaţie a faringelui.

FARINGÍTĂ s.f. (<fr. *pharyngite*) Boală care constă în inflamaţia acută sau cronică a faringelui.

FARINGOLARINGÍTĂ s.f. (<fr. *pharyngolaryngite*) Boală care constă în inflamarea concomitentă a faringelui şi a laringelui.

FARINGOSCÓP s.n. (<fr. *pharyngoscope*) Instrument cu ajutorul căruia se examinează faringele.

FARINGOSCOPÍE s.f. (<fr. *pharyngoscopie*; cf.gr. *pharynx* "faringe"+*skopein* "a privi") Examinare a faringelui cu ajutorul faringoscopului.

FARINOGRÁF s.n. (<fr. *pharinographe*) Aparat cu ajutorul căruia se înregistrează grafic rezistenţa la frămîntare a unui aluat şi variaţia structurii aluatului în cursul operaţiilor de panificaţie.

FARISÉIC, -Ă adj. (<fr. *pharisaïque*, după *fariseu*) De fariseu, care aparţine fariseului, privitor la fariseu; ipocrit, făţarnic, prefăcut.

FARISEÍSM s.n. (<fr. *pharisaïsme*) Ceea ce este propriu unui fariseu; ipocrizie, făţărnicie.

FARISÉU s.m. (<sl. *fariseĭ*; cf. gr. *pharisaios*) **1.** Membru al unei grupări politico-religioase din Iudeea (apărută în sec. 2 î.Hr.) care respecta strict legea lui Moise, punînd un accent exagerat (considerat adesea ipocrit) pe formele exterioare ale ritualului religios. Ataşamentul fariseilor la legea lui Moise a salvat iudaismul după anul 70 d.Hr. Învăţătura lor este cuprinsă în Talmud. **2.** Fig. Om ipocrit, făţarnic.

FARMACEÚTIC, -Ă adj. (<lat. *pharmaceuticus*, fr. *pharmaceutique*) Care aparţine farmaciei, care se referă la farmacie.

FARMACÍE s.f. (<lat. *pharmacia*, fr. *pharmacie*; cf. gr. *pharmakeia* <*pharmakon* "leac") **1.** Ştiinţă care se ocupă cu prepararea, distribuirea şi controlul medicamentelor. **2.** Loc special amenajat unde se prepară şi se vînd medicamente.

FARMACÍST, -Ă s.m. şi f. (<*farmacie*) Specialist în farmacie; persoană care se ocupă cu prepararea, distribuirea şi vînzarea medicamentelor.

FARMACODINAMÍE s.f. (<fr. *pharmacodynamie*) Ramură a farmacologiei care studiază efectul medicamentelor asupra organismului.

FARMACOLÓG, -ÓGĂ s.m. şi f. (<fr. *pharmacologue*) Persoană care se ocupă cu studiul farmacologiei; specialist în farmacologie.

FARMACOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *pharmacologique*) Care aparţine farmacologiei, care se referă la farmacologie.

FARMACOLOGÍE s.f. (<fr. *pharmacologie*; cf. gr. *pharmakon* "leac"+*logos* "studiu") Ştiinţă care studiază originea, proprietăţile, compoziţia şi acţiunea terapeutică a medicamentelor asupra organismului.

FARMACOPÉE s.f. (<fr. *pharmacopée*; cf. gr. *pharmakon* "leac"+*poiein* "a face") Manual oficial, cu caracter normativ, care conţine descrierea şi formulele de preparare a medicamentelor, modul de conservare şi de utilizare a acestora, precum şi indicaţiile pentru controlul produselor farmaceutice.

FARMACOTERAPÍE s.f. (<fr. *pharmacothérapie*) Ramură a terapeuticii medicale care se ocupă cu tratarea bolilor cu ajutorul medicamentelor.

FARMACOVIGILÉNŢĂ s.f. (<*farmaco*[terapie] + *vigilenţă*) Vigilenţă faţă de efectele nocive ale medicamentelor (luate în exces) asupra organismului.

FÁRMEC s.n. (lat. *pharmacum*) **1.** (În basme şi în superstiţii) Acţiunea de a fermeca şi rezultatul ei; transformare miraculoasă a lucrurilor în urma unei vrăji; totalitatea mijloacelor şi formulelor magice folosite pentru transformarea miraculoasă a lucrurilor, pentru lecuire etc. **2.** Calitatea de a atrage, de a încînta pe cineva; ansamblu de calităţi (frumuseţe, graţie etc.) care încîntă, care atrage pe cineva. ◆ Încîntare pe care o simte cineva în faţa unui lucru fermecător.

FARNIÉNTE s.n. (<it. *far niente*) Inactivitate, lenevie.

FÁRSĂ s.f. (<fr. *farce*) **1.** Comedie cu un conţinut uşor, în care comicul provine, în primul rînd, din vorbe de spirit şi din situaţii amuzante (fără pretenţia de a aprofunda psihologia personajelor). **2.** Faptul de a păcăli pe cineva cu scopul de a se amuza; totalitatea mijloacelor folosite în acest scop.

FARSÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *farceur*) Persoană care face farse, care se ţine de păcăleli; om lipsit de seriozitate. ◆ Persoană care, prin minciuni, prin înşelătorie etc., urmăreşte să treacă drept alta decît este în realitate.

FASCÍCUL (FASCÍCOL) s.n. (<lat. *fasciculus*, fr. *fascicule*) **1.** Mănunchi de elemente de acelaşi fel. ◇ (MAT.) *Fascicul de drepte* = totalitatea dreptelor care trec printr-un punct fix. *Fascicul de cercuri* = totalitatea cercurilor din plan care trec prin punctele de intersecţie a două cercuri distincte. ◆ (FIZ.) Mănunchi de raze luminoase sau vizuale cu secţiune bine delimitată. ◆ (ANAT.) Grup de fibre musculare, nervoase sau conjunctive care au acelaşi traiect şi aceeaşi distribuţie. **2.** Ţesut vegetal, format din fibre, care străbate tulpinile, ramurile şi frunzele în acelaşi sens.

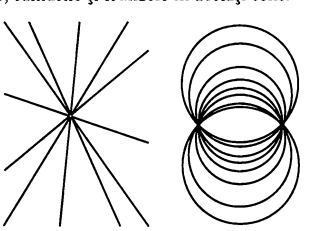

fascicul (1)

FASCICULÁT, -Ă adj. (<fr. *fasciculé*) Dispus în formă de mănunchi, de fascicul.

FASCÍCULĂ (FASCÍCOLĂ) s.f. (<fr. *fascicule*) Fiecare dintre fragmentele unei opere (literare) care se publică în etape succesive. ◆ Broşură care conţine o parte, un capitol dintr-un roman publicat în fragmente succesive. ◆ Coală de tipografie fălţuită.

FÁSCIE[1] s.f. (<lat., fr. *fascia*) Membrană conjunctivă care acoperă muşchii sau alte regiuni anatomice.

FÁSCIE[2] s.f. (<lat. *fascis*) **1.** (La pl.) Mănunchi de nuiele de mesteacăn, legat cu o curea de o secure, purtat de lictorii care însoţeau pe unii magistraţi romani, ca simbol al autorităţii. **2.** Fascină.

FASCINÁ vb. I tranz. (<lat. *fascinare*, fr. *fasciner*) **1.** A atrage, a captiva, a subjuga pe cineva cu privirea. **2.** A produce cuiva o impresie deosebită prin însuşiri (atrăgătoare) ieşite din comun.

FASCINÁNT, -Ă adj. (<fr. *fascinant*) Care fascinează, care captivează.

FASCINÁŢIE s.f. (<lat. *fascinatio, -onis*, fr. *fascination*) Acţiunea de a fascina şi rezultatul ei; atracţie irezistibilă pe care o provoacă cineva sau ceva prin însuşiri ieşite din comun.

FASCÍNĂ (**FAŞÍNĂ**) s.f. (<it. *fascina*, fr. *fascine*) Mănunchi de nuiele subţiri, legat din loc în loc cu sîrmă (umplut cu piatră, cu pămînt sau cu moloz), folosit la întărirea terasamentelor, la construirea digurilor sau a drumurilor (în regiunile mlăştinoase) şi la alte lucrări făcute în terenurile desfundate.

FASCÍSM s.n. (<it. *fascismo*, fr. *fascisme*) Ideologie şi mişcare politică totalitară de extremă dreaptă, care promovau naţionalismul extremist, rasismul, şovinismul, violenţa, crearea unui stat dictatorial, militarist şi expansionist. Determinat de criza economică, politică şi socială de după primul război mondial din Italia, fascismul a apărut încă din 1919, cînd Mussolini înfiinţează miliţiile fasciste "Cămăşile negre" şi formează un partid naţionalist de extremă dreaptă, care va prelua puterea politică, guvernînd ţara între anii 1922-1945. În aceeaşi perioadă, Hitler înfiinţează în Germania partidul nazist, cu aceeaşi orientare. ◆ Regim politic instaurat pe baza acestei ideologii.

FASCÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<it. *fascista*, fr. *fasciste*) **1.** S.m. şi f. Adept al fascismului. **2.** Adj. Care aparţine fascismului sau fasciştilor, privitor la fascism sau la fasciştii.

FASÓLE s.f. (<ngr. *fasoli*) **1.** Plantă erbacee anuală din familia leguminoaselor, cu frunzele formate din trei foliole mari, cu florile albe, roz sau roşii, cultivată pentru păstăile şi boabele (seminţele) sale, folosite în alimentaţie (*Phaseolus vulgaris*). **2.** Păstaia fasolei; fiecare dintre boabele din interiorul acestei păstăi. **3.** Mîncare preparată din păstăi sau din boabe de fasole.

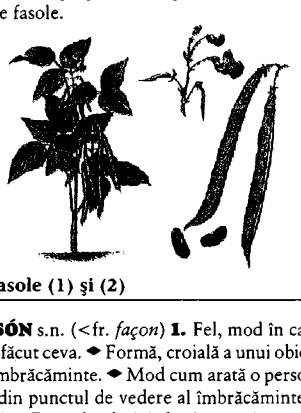

fasole (1) şi (2)

FASÓN s.n. (<fr. *façon*) **1.** Fel, mod în care este făcut ceva. ◆ Formă, croială a unui obiect de îmbrăcăminte. ◆ Mod cum arată o persoană (din punctul de vedere al îmbrăcămintei). **2.** Fig. (Fam.; la pl.) Mofturi, nazuri.

FASONÁ vb. I tranz. (<fr. *façonner*) A da o anumită formă unui obiect (în urma unui proces de prelucrare). ◆ Fig. A modela caracterul, personalitatea etc. cuiva.

FAST[1] s.n. (<fr. *faste*; cf.lat. *fastus* "mîndrie") Strălucire, măreţie; lux.

FAST[2], -Ă adj. (<lat. *fastus*, fr. *faste*; cf.lat. *fas* "ceea ce este permis") **1.** (În Roma antică; despre zile) În care era permisă judecarea proceselor în tribunale sau realizarea unei afaceri publice. **2.** (Despre zile, împrejurări, evenimente etc.) Favorabil, fericit (pentru cineva).

FASTIDIÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *fastidiosus*, fr. *fastidieux*) Plicticos, searbăd, anost.

FASTIGIÁT, -Ă adj. (<fr. *fastigié*; cf. lat. *fastigium* "vîrf") (Despre arbori) Care are ramurile îndreptate spre vîrf, ca chiparoşii.

FASTUÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *fastuosus*, fr. *fastueux*) Plin de fast; măreţ, splendid, luxos.

FÁSUNG s.n. (<germ. *Fassung*) (TEHN.) Dulie.

FÁŞĂ s.f. (lat. *fascia*) **1.** Fîşie îngustă şi lungă de pînză, folosită pentru a înfăşura copiii mici, peste scutece. **2.** Fîşie lungă de tifon cu care se bandajează o rană.

FATÁL, -Ă adj. (<fr. *fatal*, lat. *fatalis*; cf. lat. *fatum* "destin") **1.** Care produce, pricinuieşte, aduce nenorocire sau moarte; funest. ◆ Nefericit, nenorocit. **2.** Inevitabil; care nu poate fi înlăturat. **3.** Care provoacă o atracţie irezistibilă (şi nefericită).

FATALÍSM s.n. (<fr. *fatalisme*) Doctrină filozofică, religioasă sau convingere care consideră că dezvoltarea istorică, evenimentele din viaţa oamenilor sînt dinainte stabilite de o forţă supranaturală, sînt determinate de destin. ◆ Atitudine a omului fatalist.

FATALÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *fataliste*) **1.** S.m. şi f. Adept al fatalismului; persoană care crede în fatalitate. **2.** Adj. Care aparţine fatalismului sau fataliştilor, care se referă la fatalism sau la fataliştii; care se bazează pe fatalism.

FATALITÁTE s.f. (<fr. *fatalité*, lat. *fatalitas, -atis*) **1.** (În concepţii religioase, filozofice) Forţă supranaturală care hotărăşte dinainte şi definitiv mersul lucrurilor şi viaţa omului; soartă, destin, fatum. ◆ Ceea ce este inevitabil. **2.** Concurs nefericit de împrejurări (care nu poate fi evitat).

FATALMÉNTE adv. (<it. *fatalmente*, fr. *fatalement*) În mod fatal, inevitabil.

FATA MORGANA s.f. (loc. it.) Fenomen optic frecvent în ţările calde, care face ca obiectele aflate la orizont (sau dincolo de el) să apară ca reflectate într-o apă, cu imaginea răsturnată (simplă sau multiplicată). ◆ Fig. Apariţie înşelătoare; iluzie trecătoare.

FÁTĂ s.f. (lat. *feta*) **1.** Persoană de sex feminin, necăsătorită. ◇ *Fată mare* = fecioară, virgină; fată la vîrsta de măritat. *Fată bătrînă* = fată trecută de vîrsta de măritat şi rămasă necăsătorită. *Fată în casă* = femeie de serviciu într-o gospodărie. **2.** (În raport cu părinţii) Fiică.

FATÍDIC, -Ă adj. (<fr. *fatidique*, lat. *fatidicus*) Hotărît de soartă; profetic. ◆ Aducător de nenorociri.

FATIGABILITÁTE s.f. (<fr. *fatigabilité*) (Tendinţă spre) oboseală; coeficient de oboseală.

FATUITÁTE s.f. (<lat. *fatuitas, -atis*, fr. *fatuité*; cf. lat. *fatuus* "prost") Îngîmfare (care ascunde prostia).

FATUM s.n. (cuv. lat.) Destin, fatalitate.

FAŢÁDĂ s.f. (<fr. *façade*, după *faţă*) Fiecare dintre părţile exterioare (verticale) ale unei clădiri, ale unui monument etc.; spec. partea dinspre stradă sau partea unde se găseşte intrarea principală a unei clădiri.

FÁŢĂ s.f. (lat. pop. *facia* <*facies*) **I. 1.** Partea anterioară a capului omului (şi al unor animale), formată din oasele faciale, maxilarul superior şi cel inferior, care cuprinde importante organe de simţ (ochi, nas, urechi, limbă), orificiul bucal şi cel respirator. ◆ Expresie a figurii; mină, fizionomie. ◆ Obraz. **2.** Partea anterioară a corpului omenesc (şi al unor animale). **3.** Persoană, personaj. ◇ *Faţă bisericească* = preot care ocupă o funcţie în ierarhia bisericească. **II. 1.** Suprafaţă (a pămîntului, a apei). **2.** (MAT.) Fiecare dintre suprafeţele plane care formează un diedru. **3.** Înfăţişare, aspect. **4.** Culoare. ◆ Partea lustruită, poleită etc. a unui obiect. ◆ Partea finită, expusă vederii, a unei ţesături (în opoziţie cu dosul). ◇ *Faţă de masă* = bucată de material textil, plastic etc., folosită pentru a acoperi o masă (ca ornament sau cînd se mănîncă). *Faţă de pernă* (sau *de plapumă* etc.) = învelitoare de pînză în care se îmbracă o pernă (o plapumă etc.).◆ **5.** Prima pagină a fiecărei file. **6.** Faţadă. **7.** *Faţa dealului* (sau *a muntelui* etc.) = partea unui deal (sau a unui munte etc.) orientată spre Soare sau spre sud.

FAŢETÁ vb. I tranz. (<fr. *facetter*) A şlefui, a tăia în faţete.

FAŢÉTĂ s.f. (<fr. *facette*, după *faţă*) **1.** Fiecare dintre feţele şlefuite ale unei pietre preţioase, ale unui obiect de sticlă, de metal etc. ◆ Fig. Fiecare dintre aspectele unei probleme, ale unei lucrări (care alcătuiesc un ansamblu). **2.** *Faţetă de cuţit* = teşitură a muchiei tăietoare la cuţitele de prelucrare prin aşchiere. **3.** (TIPOGR.) Placă de fontă folosită ca fundament pentru clişee sau pentru plăci de stereotipie.

FÁULT s.n. (<engl. *fault*) (La unele jocuri sportive) Act nesportiv (trîntire, împingere, lovire intenţionată) penalizat de regulament, care constă în împiedicarea unui adversar de a acţiona pe teren.

FAULTÁ vb. I tranz. şi intranz. (<*fault*) A comite un fault.

FÁUN s.m. (<lat. *faunus*) (În mitologia romană; şi ca n.pr.) Zeu al cîmpiilor, al pădurilor şi al turmelor, reprezentat ca un bărbat cu picioare şi coarne de ţap, care era celebrat de romani în sărbătoarea Lupercalii.

FÁUNĂ s.f. (<fr. *faune*) Totalitatea speciilor de animale dintr-o regiune, de pe globul terestru, dintr-o eră geologică, din perioada actuală etc.

FAUNÍSTIC, -Ă adj. (<*faună*) Care aparţine faunei, de faună, referitor la faună.

FÁUR[1] s.m. (lat. *faber*, *fabri*) **1.** (Înv. şi pop.) Fierar. **2.** Gîndac lunguieţ şi subţire, păros, de culoare castanie (*Elater segetum*).

FÁUR[2] s.m. (<*făurar*) Numele popular al lunii februarie.

FAVÉLĂ s.f. (<fr. *favela*; cuv. port.) Cartier de barăci, locuit de populaţia săracă a unui oraş (mare).

FAVÍSĂ s.f. (<lat. *favissae*) (În antic.) Pivniţă aflată în apropierea templelor, în care se păstrau diferite obiecte (sacre).

FAVOÁRE s.f. (<fr. *faveur*) Avantaj, bunăvoinţă care se acordă cu preferinţă cuiva; dovadă deosebită de bunăvoinţă faţă de cineva. ◇ *Bilet de favoare* = bilet pe baza căruia se poate intra gratuit (sau cu reducere) la un spectacol.

FAVORÁBIL, -Ă adj. (<fr. *favorable*, lat. *favorabilis*) **1.** (Despre acţiuni, fenomene, împrejurări etc.) Care este în avantajul cuiva sau a ceva; care favorizează pe cineva sau ceva. **2.** (Despre persoane) Binevoitor.

FAVORÍT, -Ă adj., subst. (<fr. *favori, -ite*, it. *favorito*) **I.** Adj. Preferat. **II. 1.** S.m. şi f. Persoană care este preferată sau iubită cu predilecţie de cineva. ◆ Protejat al unei persoane influente, al unui suveran etc. (care are profituri de pe urma acestei situaţii). ◆ Spec. Amantă (a unui monarh, a unui nobil etc.) sau

amant (al unei regine, al unei nobile etc.). **2.** S.m. şi f. Participant la o competiţie sportivă, considerat ca având şansele cele mai mari de a cîştiga. **III.** S.m. (La pl.) Barbă care încadrează de o parte şi de alta obrazul, lăsînd bărbia liberă.

FAVORITÍSM s.n. (<fr. *favoritisme*) Acordare de favoruri (în mod nemeritat şi abuziv). ◆ (La pl.) Favoruri acordate cuiva (în mod nemeritat şi abuziv).

FAVORIZÁ vb. I tranz. (<fr. *favoriser*) **1.** A înlesni desfăşurarea unei acţiuni, a unui eveniment etc. **2.** A acorda cuiva o favoare, a sprijini (în mod abuziv) pe cineva.

FAVORIZÁNT, -Ă adj. (<fr. *favorisant*) Care favorizează.

FÁVUS s.n. (<fr. *favus*; cuv. lat.) Boală contagioasă a pielii capului (la copii), cauzată de o micoză, care produce cruste galbene.

FAX s.n. (<engl. *fax*) Aparat care transmite facsimilul unui text.

FAZÁN s.m. (<rus. *fazan*; cf. fr. *faisan*) **1.** Pasăre sedentară din ordinul galiformelor, de mărimea unei găini, cu o coadă lungă şi ascuţită, al cărei bărbăţuş are un penaj viu colorat; este vînată pentru carnea ei gustoasă (*Phasianus colchicus*). **2.** (Arg. sau ir.) Naiv, fraier.

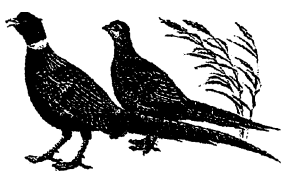

fazani (1)

FAZANERÍE s.f. (<*fazan*) Crescătorie de fazani.

FÁZĂ s.f. (<fr. *phase*) **1.** Fiecare dintre etapele distincte din evoluţia unui fenomen, a unui proces etc.; fiecare dintre stările succesive ale unei transformări. **2.** Fiecare dintre aspectele succesive ale Lunii sau ale unor planete, determinate de orientarea în raport cu Pămîntul a părţii suprafeţei lor iluminate de Soare. **3.** Fiecare dintre circuitele componente ale unui sistem de circuite electrice. ◆ (FIZ.) Argument al unei mărimi care variază sinusoidal în timp şi care caracterizează mărimea în orice moment. **4.** (CHIM.) Parte omogenă dintr-un sistem eterogen, separată de restul sistemului prin suprafeţe de separare. **5.** (GEOL.) *Fază orogenică* (sau *de cutare*) = etapă de intensitate maximă a mişcărilor tectonice, care se pune în evidenţă prin discordanţe unghiulare între straturi şi se grupează în cicluri orogenice. **6.** (BOT.) *Fază fenologică* = perioadă din ciclul de vegetaţie al plantelor.

FAZITRÓN s.n. (<fr. *phasitron*) Tub electronic de construcţie specială, care realizează modulaţii ale oscilaţiilor de înaltă frecvenţă.

FAZMÉTRU s.n. (<fr. *phasemètre*) Instrument pentru măsurarea diferenţei de fază dintre mărimi electrice de aceeaşi frecvenţă.

FAZOTRÓN s.n. (<fr., engl. *phasotron*, germ. *Phasotron*) Ciclotron în care micşorarea perioadei de rotaţie a particulelor supuse accelerării este compensată prin micşorarea frecvenţei tensiunii alternative de alimentare a acceleratorului.

FĂCĂLÉŢ s.n. (cf. magh. *fakalán*) Băţ neted de lemn, folosit pentru a mesteca mămăliga, pentru a întinde aluatul etc.; melesteu.

FĂCLÍE s.f. (<scr. *faklja*, bg. *faklija*) Lumînare mare (de ceară); faclă, torţă. ◆ Fig. Flacără, văpaie.

FĂGĂŞ s.n. (<magh. *vágás*) Urmă adîncă lăsată în pămînt de apele de şiroire sau de roţile unui vehicul. ◆ Fig. Direcţie, drum; orientare.

FĂGĂDUÍ vb. IV tranz. (<magh. *fogadni*) A-şi lua obligaţia să...; a promite ceva cuiva.

FĂGĂDUÍNŢĂ s.f. (<*făgădui*) Faptul de a făgădui; promisiune. ◇ *Pămîntul* (sau *Ţara*) *făgăduinţei* = a) (în *Biblie*) nume dat Palestinei; Canaan; b) p.gener. ţinut bogat, mănos.

FĂGÉT s.n. (<*fag*) Pădure de fag.

FĂINÁRE s.f. (<*făină*) Boală a plantelor provocată de anumite ciuperci parazite, manifestată prin apariţia pe organele atacate a unui praf alb-cenuşiu, asemănător cu făina.

FĂINĂ s.f. (lat. *farina*) **1.** Produs alimentar sub formă de pulbere fină, obţinut prin măcinarea boabelor de cereale. **2.** Pulbere obţinută prin măcinarea fină a anumitor materiale. ◇ *Făină animală* = pulbere fină obţinută din cadavre de animale, din resturi de la fabricile de conserve etc., sterilizată, care se foloseşte mai ales în alimentaţia porcilor şi a păsărilor. *Făină de oase* = pulbere fină obţinută prin măcinarea oaselor după degresare şi degelatinizare, care se foloseşte în hrana animalelor şi ca îngrăşămînt agricol. *Făină de peşte* = pulbere fină obţinută prin măcinarea peştilor inferiori şi necomestibili sau a diferitelor resturi din industria peştelui, care se foloseşte în hrana porcilor şi a păsărilor. *Făină de fosforiţi* = îngrăşămînt agricol obţinut prin măcinarea unor roci fosfatice sedimentare.

FĂINÓS, -OÁSĂ adj. (lat. *farinosus*; cf. *făină*) **1.** Care are consistenţa sau aspectul făinii. ◆ (Despre fructe) Fără zeamă; uscăcios. **2.** Preparat din făină. ◇ *Paste făinoase* (şi substantivat, f. pl.) = produse alimentare preparate din făină, apă, uneori ouă (şi din diferite adaosuri), care se fierb pentru a putea fi consumate.

FĂLCEÁ s.f. (<*falcă*) Fiecare dintre: a) cele două tălpi ale saniei; b) cele două braţe ale vatalelor de la războiul de ţesut; c) cele două scîndurele între care intră limba meliţei; d) cele două stinghii laterale ale cîrceiei carului; e) cele două braţe de lemn ale piscului de la car.

FĂLÍ vb. IV refl. (<sl. *hvaliti*) A fi mîndru de cineva sau de ceva; a se lăuda cu... ◆ A se arăta plin de sine.

FĂLŢUÍ vb. IV tranz. (<germ. *falzen*) **1.** A prelucra cu falţul pieile tăbăcite, în scopul reducerii şi uniformizării grosimii. **2.** A executa îmbinarea prin falţ a unor piese, a unor obiecte etc. de tablă. **3.** A îndoi, împăturind, o coală de hîrtie sau o tipăritură în vederea manipulării şi păstrării mai uşoare sau în vederea broşării, a legării. **4.** A executa, prin rindeluire, un falţ la o piesă de lemn.

FĂLŢUITÓR, -OÁRE subst. (<*fălţui*) **1.** S.m. şi f. Persoană calificată care fălţuieşte. **2.** S.n. Rindea cu care se fălţuieşte. ◆ Cuţit pentru fălţuire manuală. **3.** S.f. (TIPOGR.) Unealtă plată (de os) folosită pentru desprinderea colilor în timpul tipăririi sau pentru presarea şi netezirea falţului.

FĂPTÁŞ, -Ă s.m. şi f. (<*faptă*) Persoană care săvîrşeşte o faptă (condamnabilă).

FĂPTUÍ vb. IV tranz. (<*fapt*) **1.** A face ceva. **2.** A comite o faptă (condamnabilă).

FĂPTÚRĂ s.f. (lat. *factura*) **1.** Fiinţă, vietate. ◆ Trup; înfăţişare fizică, aspect exterior. **2.** Natură, fire.

FĂRÁŞ s.n. (<tc. *faraş*) Obiect casnic în formă de lopăţică (cu coadă scurtă), în care se adună, cu mătura, gunoiul.

FĂRĂ conj., prep. (lat. *foras* "afară") **I.** Conj. **1.** (Urmat de o propoziţie circumstanţială de mod sau de un infinitiv care îi ţine locul, are valoarea unei negaţii) *A suportat totul fără să scoată un cuvînt.* **2.** (Urmat de o propoziţie concesivă sau de un infinitiv care îi ţine locul) Deşi nu..., cu toate că nu... **II.** Prep. **1.** (Introduce un complement circumstanţial de mod sau un atribut, conţinînd ideea de excludere) Lipsit de... (ex. *merge fără vlagă; persoană fără pretenţii*). ◆ (În operaţii aritmetice de scădere; leagă două numerale) Minus, mai puţin. **2.** (Introduce un complement circumstanţial sociativ negativ) *Am plecat în excursie fără părinţi.* ◆ (Introduce un complement circumstanţial instrumental negativ) *Mănîncă fără furculiţă.*

FĂRĂDELÉGE s.f. (<*fără*+*de*[3]+*lege*) Faptă rea, nelegiuire, ticăloşie.

FĂRÎMĂ s.f. (cuv. autoh.; cf. alb. *thërrime*) Bucată mică rămasă din ceva în urma ruperii, spargerii, rupturii etc.

FĂRŞERÓT, -Ă s.m. şi f. (<n.pr. *Frashëri*, localitate în Albania <alb. *frashër* "frasin") Aromân din Albania.

FĂT s.m. (lat. *fetus*) **1.** Produs de concepţie din uterul mamiferelor, din momentul în care începe să aibă aspectul caracteristic speciei respective pînă la naştere; fetus. **2.** (Poetic) Copil, băiat, tînăr (deosebit de frumos).

FĂTÁ vb. I tranz. (lat. *fetare*) (Despre mamifere) A face pui.

FĂŢĂRNIC, -Ă adj. (<*făţare*, înv. "făţărnicie") (Despre oameni) Care este lipsit de sinceritate; ipocrit, prefăcut; (despre manifestările, acţiunile etc. oamenilor) care trădează, exprimă lipsă de sinceritate, ipocrizie, duplicitate.

FĂŢĂRNICÍE s.f. (<*făţarnic*) Lipsă de sinceritate; ipocrizie, duplicitate.

FĂŢÍŞ, -Ă adj. (<*faţă*) (Şi adverbial) Pe faţă, deschis, fără ascunzişuri.

FĂŢUÍ vb. IV tranz. (<*faţă*) **1.** A netezi (tencuiala de pe) suprafaţa unei construcţii, a unui element de construcţie. ◆ A netezi, a lustrui suprafaţa unui obiect (prin frecare, prin cioplire etc.). **2.** (IND. PIEL.) A îndepărta, după cenuşărit, impurităţile sau grundul de pe piele.

FĂURÁR[1] s.m. (lat. *febr(u)arius*) Numele popular al lunii februarie.

FĂURÁR[2] s.m. (<*faur*[1]) (Pop.) Fierar. ◆ Fig. Creator, făuritor.

FĂURÍ vb. IV tranz. (<*faur*[1]) A crea, a face, a realiza.

Fe (CHIM.) Simbol pentru *fier*.

FEBLÉŢE s.f. (<fr. *faiblesse*) **1.** Slăbiciune, înclinaţie, atracţie pentru cineva sau ceva. **2.** Ceea ce constituie obiectul slăbiciunii, înclinaţiei, atracţiei cuiva.

FÉBRĂ s.f. (<lat. *febris*, it. *febbre*) **1.** Tem-

peratură crescută a corpului (peste 37°C), care reprezintă o reacție a organismului la un agent infecțios, toxic etc. ◆ (Urmat de determinări) Boală caracterizată mai ales prin creșterea temperaturii corpului peste valoarea normală. ◇ *Febră musculară* = stare de oboseală generală care apare în urma unor eforturi fizice mari. *Febră galbenă* = boală infecțioasă acută, provocată de un virus (răspîndită în Africa și în America de Sud), transmisă omului prin diverse specii de diptere. *Febră recurentă* = boală infecțioasă acută, provocată de o spirochetă, transmisă omului prin păduchi, căpușe etc. **2.** Fig. Emoție, neliniște, încordare (înaintea sau în timpul producerii unui eveniment).

FEBRICITÁTE s.f. (<fr. *fébricité*) **1.** Tendință de a face febră. **2.** Fig. Căldură afectivă.

FEBRIFÚG, -Ă adj., s.n. (<fr. *fébrifuge*, lat. *febrifugia*) (Substanță, medicament) care reduce sau suprimă febra (ex. *aspirina, paracetamolul*).

FEBRÍL, -Ă adj. (<fr. *fébrile*, lat. *febrilis*) **1.** Care ține de febră, privitor la febră; cu febră. **2.** Fig. (Și adverbial) Agitat, încordat; intens.

FEBRILITÁTE s.f. (<fr. *febrilité*) (Stare de) încordare, înfrigurare, nervozitate (înaintea sau în timpul producerii unui eveniment). ◆ Activitate intensă.

FEBRUÁRIE s.m. (<lat. *februarius*) A doua lună a anului, care urmează după ianuarie și care are 28 de zile în anii comuni și 29 de zile în anii bisecți.

FECÁLĂ adj. (<fr. *fécal*; cf. lat. *faex, faecis* "reziduu") *Materie* (sau *substanță*) *fecală* (și substantivat, f. pl.) = resturi ale digestiei care se elimină prin anus; excrement.

FECALÓM s.n. (<fr. *fécalome*) Aglomerare patologică de fecale condensate în colon sau în rect.

FECIOÁRĂ s.f. (lat. **fetiola* sau din *fată*) **1.** Fată care nu a avut niciodată relații sexuale cu un bărbat; virgină. ◆ Fig. (Adjectival) Pur, curat. **2.** (RELIG.; art.) (Cu valoare de n.pr.; și *Fecioara Maria*) Maica Domnului Iisus Hristos, născătoare de Dumnezeu, pururea fecioară. **3.** (Și art.) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului, cuprinsă între 23 august și 22 septembrie, înaintea echinocțiului de toamnă. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, reprezentînd o fecioară cu un spic sau cu un snop în mînă, simbol al secerișului și al îndemînării manuale. ◆ Persoană născută în această zodie.

FECIÓR s.m. (lat. **fetiolus* sau din *făt*) **1.** Fiu; băiat (în raport cu părinții săi). **2.** Bărbat tînăr neînsurat. **3.** Servitor în casele boierești; valet.

FECIORÉLNIC, -Ă adj. (<*fecioară*) (Ca) de fecioară, specific fecioarei. ◆ Fig. Pur, cast, neprihănit.

FECIORÍCĂ s.f. (<*fecioară*) Plantă erbacee medicinală, cu tulpina tîrîtoare și cu florile galbene-verzui (*Herniaria glabra*).

FECÚLĂ s.f. (<fr. *fécule*, lat. *faecula*) Amidon provenit din organele subterane ale unor plante (cartof, manioc etc.), care se folosește în alimentație, la fabricarea dextrinei și a glucozei.

FECULOMÉTRU s.n. (<fr. *féculomètre*) Instrument pentru determinarea în procente a conținutului de feculă din tuberculii de cartofi.

FECÚND, -Ă adj. (<lat. *fecundus*, fr. *fécond*) **1.** Care este capabil de reproducere; care se înmulțește ușor și cu repeziciune. ◆ (Despre pămînt, terenuri) Roditor, fertil. **2.** Fig. (Despre imaginație, idei etc.) Bogat. **3.** Fig. (Despre oameni) Care creează, compune, scrie, cu ușurință și repede, lucrări, opere artistice, științifice etc.; spec. (despre scriitori) care publică mult.

FECUNDÁ vb. I tranz. (<lat. *fecundare*, fr. *féconder*) A provoca procesul fecundației; a face să procreeze.

FECUNDÁȚIE s.f. (<fr. *fécondation*) (BIOL.) Proces de unire a gametului mascul cu gametul femel, în urma căruia se formează zigotul, care asigură un nou reprezentant al speciei.

FECUNDITÁTE s.f. (<lat. *fecunditas, -atis*, fr. *fécondité*) **1.** Capacitate a organismelor de a se reproduce și de a da descendenți (normal dezvoltați). ◆ Fertilitate, rodnicie (a pămîntului, a unui teren). **2.** Fig. Mare putere de creație artistică; capacitate de a crea, de a compune, de a scrie cu ușurință și repede; capacitate de a activa intens (și pe planuri diferite).

FÉDER s.n. (<germ. *Feder*) Proeminență în lungul muchiei unei piese (de lemn), care intră în nutul corespunzător al altei piese pentru a asigura o îmbinare perfectă.

FEDERÁL, -Ă adj. (<fr. *fédéral*) **1.** (Despre state) Care are structura unei federații, care se întemeiază pe sistemul de organizare în federație. **2.** (Despre organe, legi etc.) Care aparține unei federații, privitor la o federație.

FEDERALÍSM s.n. (<fr. *fédéralisme*) Orientare și acțiune politică și juridică pentru realizarea unei federații.

FEDERALÍST, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *fédéraliste*) **1.** S.m. și f. Partizan al federalismului. **2.** Adj. Care aparține federalismului sau federaliștilor, privitor la federalism sau la federaliști.

FEDERALIZÁ vb. I refl. (<fr. *fédéraliser*) (Despre state) A se constitui într-o federație. ◆ Tranz. A introduce sistemul de organizare federală într-un stat.

FEDERÁT s.m. (<lat. *foederatus*, fr. *fédéré*) (De obicei la pl.) **1.** Persoană care făcea parte din populațiile așezate la granițele Imperiului Roman și care, în schimbul unor avantaje, se angajau să-i apere hotarele. **2.** (În timpul Revoluției Franceze din 1789-1794) Delegat din provinciile franceze, venit la Paris la sărbătoarea Federației (14 iulie). **3.** Membru al gărzii naționale în timpul Comunei din Paris.

FEDERATÍV, -Ă adj. (<fr. *federatif*) Federal.

FEDERÁȚIE s.f. (<fr. *fédération*) **1.** Formă de organizare statală constînd în asocierea mai multor state autonome, cu organizare proprie, care au un guvern central și organe de stat comune; stat cu astfel de organizare (ex. *SUA, Australia*). **2.** Asociație a unor organizații care urmăresc scopuri comune. **3.** Organ care îndrumă și controlează activitatea dintr-o anumită ramură sportivă.

FÉDERVAIS s.n. (<germ. *Federweiss*) Pulbere de steatit care se pune în mănuși (în pantofi sau în ghete) pentru a fi îmbrăcate (sau încălțate) cu ușurință.

FÉDING (FÁDING) s.n. (<engl., fr. *fading*) **1.** Variație în timp a sunetelor unui aparat de radiorecepție, datorită schimbării condițiilor de propagare a undelor prin atmosferă și stratosferă. **2.** Modificare a culorii unei țesături, provocată de acțiunea apei, a luminii etc.

FÉE s.f. (<fr. *fée*; cf. lat. *fatum* "destin") Zînă.

FEEDBACK (FEED-BACK) s.n. (cuv. engl.) (CIB., PSIH.) Retroacțiune care se manifestă la nivelul a diferite sisteme (tehnice, biologice etc.) pentru menținerea stabilității și echilibrului lor față de influențe exterioare. ◆ P.ext. Întoarcere, revenire.

FEELING s.n. (cuv. engl.) Stare afectivă. ◆ Sentiment; sensibilitate.

FEÉRIC, -Ă adj. (<fr. *féerique*) Care are aspect sau caracter de feerie; minunat, încîntător.

FEERÍE s.f. (<fr. *féerie*) **1.** Ceea ce este nespus de frumos, de încîntător; priveliște încîntătoare (ca în basme). **2.** Reprezentație teatrală, de circ etc., cu tematică și personaje luate din basme sau din mitologie, în care montarea, scenografia, efectele de lumini, costumația sînt pline de fantezie și de culoare.

FEL s.n. (<magh. *féle*) **1.** Mod, posibilitate de a fi sau de a acționa. **2.** Soi, varietate, gen. **3.** Obicei, datină. **4.** Sortiment de mîncare sau de băutură.

FELÁH s.m. (<fr. *fellah*) (În opoziție cu *beduin*) Țăran stabil (în țările de limbă arabă, în special în Egipt).

FÉLCER, -Ă s.m. și f. (<germ. *Feldscher*, magh. *felcser*) Persoană cu pregătire sanitară medie, care asistă medicul; agent sanitar.

FÉLCERIȚĂ s.f. (<*felcer*) Femeie cu pregătire sanitară medie, care asistă medicul.

FELDMAREȘÁL s.m. (<germ. *Feldmarschall*, fr. *feld-maréchal*) Cel mai mare grad militar în armatele (de uscat ale) unor state (Germania, Rusia, Anglia etc.); persoană care poartă acest grad.

FÉLDSPAT s.m. (<germ. *Feldspath*, fr. *feldspath*) Nume generic dat unor minerale din clasa aluminosilicaților alcalini sau alcalino-pămîntoși, foarte răspîndite în scoarța terestră (sub formă de roci eruptive și metamorfice care cristalizează în sistemele triclinic și monoclinic), transparente, incolore sau divers colorate, cu luciu sticlos, care sînt folosite în industria ceramică, în industria sticlei etc.; mineral din această clasă.

FELDSPATOÍD s.m. (<fr. *feldspathoïde*) Mineral care are compoziția asemănătoare cu cea a feldspatului.

FÉLDVEBÁL s.m. (<germ. *Feldwebel*) Plutonier în armata germană.

FELÍBRU s.m. (<fr. *félibre*) Poet sau prozator francez care aparține grupării literare constituite de scriitorul F.Mistral în Provence (în 1854), cu scopul dezvoltării limbii, literaturii și tradițiilor provensale.

FELICITÁ vb. I tranz. (<fr. *féliciter*, lat. *felicitare*) A spune cuiva cuvinte de laudă, urări cu ocazia unei aniversări, a unui eveniment important, a unui succes etc. ◆ Refl. (Fam.) A fi satisfăcut (pentru un rezultat obținut).

FELICITÁRE s.f. (<*felicita*) **1.** Acțiunea de a felicita și rezultatul ei. **2.** Concr. Scrisoare, carte de vizită, ilustrată etc. adresată cuiva pentru a-l felicita.

FELÍDĂ s.f. (<fr. *félidé*; cf. lat. *felis* "pisică") (La pl.) Familie de mamifere carnivore, care au corpul mlădios, capul rotund, gîtul scurt,

coada lungă şi ghearele, de obicei, retractile; (şi la sg.) animal care face parte din această familie (ex. *pisica, rîsul, tigrul, leul*).

FELÍE s.f. (<ngr. *feli*) Bucată (cu suprafaţă plană) tăiată dintr-un întreg (de obicei dintr-un aliment). ◆ Porţiune dintr-un zăcămînt de minerale, limitat de două planuri paralele, în care se execută lucrări miniere.

FELÍN, -Ă s.f., adj. (<lat. *felinus*, fr. *félin*; cf. lat. *felis* "pisică") **1.** S.f. Felidă. **2.** Adj. Care aparţine felinelor, privitor la feline; specific felinelor; ca de felină. **3.** Adj. Fig. Graţios, suplu.

FELINÁR s.n. (cf. tc. *fener*) Corp de iluminat, portativ sau fix, cu pereţi transparenţi sau translucizi, de formă prismatică, cilindrică etc., care conţine o sursă de lumină (ex. *lampă cu petrol*; *bec electric sau de gaz*; *lumînare* etc.).

FELODÉRM s.n. (<fr. *phelloderme*; cf. gr. *phellos* "plută"+*derma* "scoarţă") Ţesut vegetal ale cărui celule au pereţii celulozici şi subţiri, proveniţi din activitatea felogenului.

FELOGÉN s.n. (<fr. *phellogène*; cf.gr. *phellos* "plută"+*gennan* "a produce") Ţesut vegetal generator, format din celulele periciclului, alcătuit din celule alungite care se divid, dînd naştere, spre exterior, suberului, iar spre interior, felodermului.

FELÓN s.n. (<sl. *felonŭ*) Pelerină scurtă (cu o mică deschizătură la gît) pe care preotul o îmbracă peste celelalte veşminte, cînd oficiază slujba.

FELONÍE s.f. (<fr. *félonie*) Act de neloialitate, de trădare, de care se făcea vinovat vasalul faţă de suzeranul său. ◆ P. gener. Trădare.

FELÚCĂ s.f. (<it. *feluca*, fr. *félouque*; cf. sp. *feluca*; cuv. ar.) Navă mică şi îngustă, echipată cu vele şi cu rame, folosită în Marea Mediterană.

FELURÍME s.f. (<*fel*) Varietate, diversitate (de obiecte, de fiinţe, de fenomene etc.).

FELURÍT, -Ă adj. (<*feluri*, înv. "a varia") Divers, variat; deosebit, diferit (de altceva sau de altcineva).

FEMÉIE s.f. (lat. *familia* "familie") **1.** Persoană adultă de sex feminin. **2.** Persoană de sex feminin căsătorită. ◆ (Pop.) Soţie.

FEMÉLĂ s.f. (<lat. *femella*, fr. *femelle*) Animal de sex feminin.

FEMININ, -Ă adj. (<lat. *femininus*, fr. *féminin*) Care aparţine femeii, care este specific femeii, privitor la femeie. ◆ *Gen feminin* (şi substantivat, n.) = gen gramatical care cuprinde numele de fiinţe de sex femeiesc şi numele de lucruri care, prin tradiţie sau prin analogie cu primele, sînt socotite de acelaşi sex. *Substantiv feminin* = substantiv care are forma atribuită în gramatică numelor care denumesc fiinţe de sex femeiesc.

FEMINÍSM s.n. (<fr. *féminisme*) Mişcare socială care susţine egalitatea în drepturi a femeii cu bărbatul în toate sferele activităţii sociale.

FEMINÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *féministe*) (Adept) al feminismului.

FEMINITÁTE s.f. (<fr. *féminité*) Totalitatea însuşirilor, trăsăturilor care alcătuiesc specificul caracterului feminin.

FEMINIZÁ vb. I tranz. (<fr. *féminiser*) A da sau a căpăta însuşiri specific feminine; a accentua feminitatea cuiva.

FEMÚR s.n. (<fr. *fémur*; cf. lat. *femur, femoris* "coapsă") Os lung care formează scheletul coapsei, de la genunchi pînă la şold.

FEMURÁL, -Ă adj. (după fr. *fémoral*) Care aparţine femurului, privitor la femur.

FENAZÓNĂ s.f. (<fr. *phénazone*) (FARM.) Antipirină.

FENÉC s.m. (<fr. *fennec*; cuv. arab) Animal carnivor din Sahara, asemănător cu vulpea, care are urechile mari şi blana de culoarea nisipului; vulpea deşertului (*Fennecus zerda*).

FENIÁN s.m. (<fr. *fenian*) Membru al unei asociaţii revoluţionare irlandeze (creată în 1857-1858, în SUA), care milita pentru independenţa Irlandei faţă de regatul englez.

FÉNIC adj. (<fr. *phénique*) *Acid fenic* = fenol.

FENICIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *phénicien*) **1.** S.m. şi f. (La pl. m.) Populaţie semitică, aşezată pe coasta estică a Mării Mediterane, care a creat în milen. 3-1 î.Hr., în Fenicia, o civilizaţie evoluată; (la sg.) persoană care făcea parte din această populaţie. Fenicienii locuiau în oraşe guvernate, fiecare, de regi ereditari, dintre care cele mai cunoscute sînt Byblos, Tir, Cartagina, Ugarit. Au fost dominaţi de asirieni, de egipteni, de babilonieni, de perşi. După cucerirea lor de către Alexandru cel Mare, importanţa oraşelor feniciene scade treptat. În anul 64 î.Hr. aceste oraşe sînt cucerite de romani. **2.** Adj. Care aparţine Feniciei sau fenicienilor, referitor la Fenicia sau la fenicieni. ◆ (Substantivat, f.) Limbă semitică veche al cărei alfabet a fost preluat de greci şi de romani.

FENÍCUL s.m. (<lat. *Foeniculum* [vulgare], numele ştiinţific al plantei) Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu frunzele penate, cu florile mici, galbene, ale cărei seminţe conţin un ulei eteric folosit în farmacie şi în alimentaţie (*Foeniculum vulgare*).

FENÍL s.n. (<fr. *phényle*) Radical organic monovalent (C_6H_5-), derivat din benzen prin îndepărtarea unui atom de hidrogen.

FENILAMÍNĂ s.f. (<fr. *phénylamine*) (CHIM.) Anilină.

FENILÉN s.n. (<fr. *phénylène*) Radical organic bivalent (=C_6H_4–), rezultat din benzen prin înlăturarea a doi atomi de hidrogen.

FÉNIX s.m. (<lat. *phoenix*, fr. *phénix*; cuv. grecesc "purpură") *Pasărea fenix* = pasăre fabuloasă, de o frumuseţe neasemuită, înzestrată cu o longevitate extraordinară, despre care se credea că este unică pe lume şi care, o dată la 500 de ani, cînd îşi simţea sfîrşitul aproape, se arunca în foc, renăscînd din propria ei cenuşă. Este simbol al reînnoirii veşnice şi al voinţei de supravieţuire. ◆ Fig. Om unic, de mare valoare.

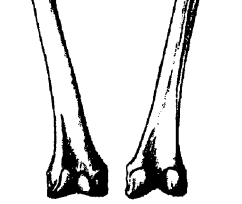

femur

FENOBARBITÁL s.n. (<fr. *phénobarbital*) (FARM.) Luminal.

FENÓL s.m. (<fr. *phénol*) **1.** Compus organic, derivat din benzen prin înlocuirea unui atom de hidrogen cu un hidroxil (C_6H_5-OH), care se prezintă ca o substanţă cristalizată, incoloră, toxică şi caustică, folosită la fabricarea unor răşini sintetice, coloranţi, tananţi, erbicide, medicamente etc., ca dezinfectant cu acţiune bactericidă (în soluţie diluată). A fost descoperit de Runge, în 1834, în gudronul de cărbune. **2.** Nume generic dat compuşilor organici, derivaţi ai hidrocarburilor aromatice, în care gruparea hidroxil este legată direct de un radical aril; sînt folosiţi în industria coloranţilor, a răşinilor sintetice, a medicamentelor etc.

FENOLÁT s.m. (<fr. *phénolate*) Sare a fenolului cu metale alcaline, obţinută prin dizolvarea fenolului în hidroxid alcalin.

FENOLFTALEÍNĂ s.f. (<fr. *phénolphtaléine*) Colorant sintetic, obţinut prin condensarea anhidridei ftalice cu fenolul, care se prezintă ca o substanţă cristalizată, albă, solubilă în alcool sau eter şi care este folosit ca indicator, în chimia analitică, şi la prepararea unor laxative, în farmacie.

FENOLOGÍE s.f. (<fr. *phénologie*; cf.gr. *phainein* "a apărea"+*logos* "ştiinţă") Ramură a biologiei care studiază influenţa factorilor meteorologici asupra dezvoltării plantelor, asupra vieţii animalelor, păsărilor etc.

FENOMÉN s.n. (<fr. *phénomène*) **1.** Manifestare exterioară a esenţei unui lucru, a unui fenomen etc. care este perceptibilă în mod nemijlocit; ceea ce este dat sau perceptibil nemijlocit. **2.** Proces, transformare etc. din natură sau din societate. **3.** Aspect, proces, fapt, întîmplare, fiinţă etc. care surprinde (prin calităţi, prin noutate etc.).

FENOMENALÍSM s.n. (<fr. *phénoménalisme*) Concepţie filozofică după care omul poate cunoaşte numai latura exterioară, aparentă a fenomenelor, a proceselor, a lucrurilor etc., nu şi esenţa acestora.

FENOMENOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *phénoménologique*) **1.** Care aparţine fenomenologiei, care se referă la fenomenologie. **2.** (Despre cercetări, studii) Care se limitează la descrierea fenomenelor.

FENOMENOLOGÍE s.f. (<fr. *phénoménologie*) **1.** Doctrină filozofică (întemeiată de E.Husserl), care studiază fenomenele conştiinţei prin prisma orientării şi a conţinutului lor, făcînd abstracţie de omul real, de activitatea lui psihică concretă şi de mediul social. **2.** Teorie filozofică a lui Hegel, care afirmă primatul conştiinţei asupra existenţei şi care descrie procesul dezvoltării conştiinţei. **3.** Studiu descriptiv al unui ansamblu de fenomene.

FENOPLÁSTĂ s.f. (<fr. *phénoplaste*) Masă plastică produsă pe bază de fenoli, prin policondensare, în mediu acid sau bazic, care este folosită în industria lacurilor, a obiectelor de uz industrial şi casnic.

FENOTÍP s.n. (<fr. *phénotype*; cf. gr. *phainein* "a apărea"+*typos* "caracter") (GENET.) Ansamblu de însuşiri şi de caractere care se manifestă în mod vizibil la un individ şi care

este determinat de baza ereditară şi de condiţiile de mediu.

FENTÁ vb. I tranz. (<fr. *feinter*) (SPORT) A deruta adversarul prin fente. ◆ P.ext. A minţi, a înşela.

FÉNTĂ s.f. (<fr. *feinte*) (SPORT) Mişcare sau complex de mişcări executate rapid, prin care se urmăreşte inducerea în eroare a adversarului şi obţinerea unui avantaj asupra acestuia.

FERÁTĂ adj. (<fr. [voie]*ferrée*) *Cale* (sau *linie*) *ferată* = drum special amenajat, prevăzut cu şine, pe care circulă trenurile.

FERĂSTRĂŞ s.m. (<*ferăstrău*) Pasăre din ordinul anzeriformelor, cu corpul lung şi zvelt, cu ciocul prevăzut cu dinţi cornoşi (ca un ferăstrău) şi terminat cu un cîrlig (*Mergus merganser*).

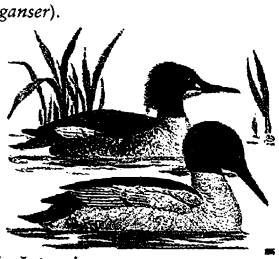

ferăstraşi

FERĂSTRĂU s.n. (<*firiz*, reg. "ferăstrău", contaminat cu *fereastră*) **1.** Unealtă sau maşină-unealtă prevăzută cu o lamă, cu o bandă sau cu un disc de oţel (cu dinţi ascuţiţi), pusă în mişcare manual sau mecanic, care este folosită la tăierea unor materiale. **2.** Instrument muzical alcătuit dintr-o lamă de metal care, frecată cu un arcuş, emite sunete.

FEREÁSTRĂ s.f. (lat. *fenestra*) **1.** Deschidere cu formă regulată în peretele exterior al unei încăperi, al unui vehicul etc., pentru a permite iluminarea şi aerisirea lor. ◇ *Fereastră oarbă* = adîncitură în perete, în forma unei ferestre, care reprezintă un motiv arhitectonic. **2.** Dispozitiv format dintr-un cadru fix şi din cercevele (în care se fixează geamuri), montat în fereastră; ansamblu format din fereastră, din acest dispozitiv şi din geamul fixat în cercevele. **3.** Deschidere în peretele unui burlan dintr-o sondă petrolieră, pentru a săpa o gaură deviată. **4.** Loc unde se intersectează un puţ de mină cu o rampă. **5.** (FIZ.) Fantă. **6.** Deschidere dreptunghiulară care limitează fluxul luminos care trece spre film într-un aparat de proiecţie cinematografică sau într-un aparat de luat vederi. **7.** Fig. (Fam.) Oră liberă, intercalată între două ore de curs, în programul zilnic al unui profesor, al unui student etc.

FERECÁ vb. I tranz. (lat. *fabricare*, prin apropiere de *fier*) **1.** A strînge în fiare, a acoperi (total sau parţial) cu cercuri sau cu benzi metalice un obiect de lemn, pentru a-i mări rezistenţa şi durabilitatea. ◆ A întări prin legături metalice un obiect (de lemn). **2.** A face crestături, şanţuri etc. pe feţele pietrelor de moară (cu un ciocan de oţel). ◆ A zimţui monede. **3.** A împodobi un obiect cu plăci din metal preţios sau cu pietre scumpe. **4.** A încătuşa, a pune în lanţuri pe cineva. **5.** A încuia, a zăvorî o uşă, o încăpere etc. ◆ Refl. (Despre oameni) A se închide sau a se izola în casă, fără să (mai) vadă pe nimeni.

FEREGEÁ s.f. (<tc. *ferâce*) **1.** Văl cu care femeile musulmane îşi acoperă faţa. **2.** Manta sau pelerină din stofă fină şi subţire sau din mătase, purtată de boieri ori de soţiile lor peste îmbrăcămintea obişnuită.

FERÍ vb. IV **1.** Tranz. şi refl. A (se) apăra, a (se) păzi de o primejdie, de un risc etc. ◆ Tranz. A evita, a ocoli ceva care prezintă un risc, o primejdie etc. **2.** Refl. A evita să întîlnească pe cineva; a se ascunde; a fugi. **3.** Tranz. şi refl. A (se) eschiva.

FERIBÓT s.n. (<engl., fr. *ferry-boat*) Navă special construită şi amenajată pentru a putea transporta vehicule (locomotive, vagoane de cale ferată etc.) şi oameni de pe un mal pe celălalt al unei ape.

FÉRIC, -Ă adj. (<fr. *ferrique*) (Despre substanţe) Care conţine fier trivalent. ◇ *Oxid feric* = pigment roşu de fier trivalent, care se găseşte în natură sub formă de hematit şi care este folosit în vopsele de ulei, la zugrăveli, în răşini sintetice etc.

FERÍCE adj. invar. (lat. *felix, -icis*) Fericit.

FERICÍ vb. IV tranz. (<*ferice*) **1.** A considera pe cineva fericit. ◆ (Rar) A felicita, a gratula. **2.** A face sau a deveni fericit.

FERICIANÚRĂ s.f. (<fr. *ferricyanure*) Compus chimic rezultat din combinarea fierului, a cianogenului şi a unui metal.

FERICÍRE s.f. (<*ferici*) Stare de mulţumire sufletească deplină; satisfacţie totală.

FERICÍT, -Ă adj., s.m. (<*ferici*) **I.** Adj. **1.** Care se află într-o stare de deplină mulţumire sufletească; care este plin de bucurie. **2.** Care aduce fericire, mulţumire. **II.** S.m. Primul grad de sfinţenie acordat de sinod sau de papă. ◇ *Prea fericit* = titlu dat patriarhilor; prelat care are acest titlu.

FERÍGĂ s.f. (lat. *filix, -icis*) (La pl.) Nume dat mai multor specii de plante criptogame vasculare (erbacee), cu frunzele întregi sau penate, pe spatele cărora se găsesc sporangi cu spori; (şi la sg.) plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

FERIMAGNETÍSM s.n. (<engl. *ferrimagnetism*) (Formă de) manifestare magnetică a feritelor.

FERÍTĂ s.f. (<fr. *ferrite*) Compus al unor metale bivalente cu oxid de fier, cu proprietăţi magnetice superioare, care este folosit la fabricarea miezurilor magnetice ale unor dispozitive pentru telecomunicaţii sau ale unor dispozitive de memorie şi de calcul logic în calculatoare, a magneţilor permanenţi etc.

FERM, -Ă adj. (<fr. *ferme*) **1.** Care este plin de siguranţă; care este hotărît, decis; care este sigur. **2.** (Despre contracte, înţelegeri, tranzacţii comerciale) Care este stabilit în mod hotărît, la un preţ şi la un termen precis (asupra cărora nu se mai poate reveni).

FERMATA s.f. (cuv. it.) (MUZ.) Coroană.

FÉRMĂ[1] s.f. (<fr. *ferme*) **1.** Gospodărie agricolă particulară, compusă dintr-un teren şi din construcţii, instalaţii, maşini etc. care servesc producţiei agricole de pe acest teren. ◆ Gospodărie particulară, cu amenajări şi dotări speciale, specializată în creşterea unei anumite specii de animale sau de păsări. **2.** Unitate de stat (agrozootehnică) care dispune de terenuri, animale, maşini, utilaje etc. pe care le administrează în gestiune proprie (cu angajaţi permanenţi).

FÉRMĂ[2] s.f. (<fr. *ferme*) Element de construcţie în formă de grindă cu zăbrele sau în formă de arc, folosit pentru susţinerea acoperişului.

FERMECĂ vb. I tranz. (<*farmec*) **1.** A încînta, a desfăta, a fascina; a atrage, a ademeni (prin aspect, însuşiri, manifestări etc.). **2.** (În basme şi în superstiţii) A face farmece; a vrăji.

FERMECĂTÓR, -OÁRE adj. (<*fermeca*) Care farmecă.

FERMENEÁ s.f. (<tc. *fermene*) **1.** Haină scurtă de stofă, împodobită cu broderii din fire de mătase sau de metal (căptuşită cu blană), pe care o purtau boierii. **2.** Scurteică îmblănită (cu blană de oaie), purtată de ţărani.

FERMÉNT s.m. (<fr. *ferment*, lat. *fermentum*) **1.** (BIOL.) Enzimă. **2.** Fig. Element care produce şi dezvoltă o anumită stare, un anumit fenomen etc.

FERMENTĂ vb. I intranz. (<fr. *fermenter*, lat. *fermentare*) A fi în stare de fermentaţie, transformîndu-se în alte substanţe sau descompunîndu-se, alterîndu-se.

FERMENTÁŢIE s.f. (<fr. *fermentation*, lat. *fermentatio, -onis*) Proces biochimic (spontan sau declanşat) de transformare, de descompunere, de alterare, sub acţiunea enzimelor, a unor produse organice naturale cu structuri complexe în produşi cu structura mai simplă. ◆ Substanţă fermentată.

FERMIÉR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *fermier*) Proprietar sau arendaş al unei ferme[1].

FERMIÓN s.m. (cf.n.pr. *Fermi*, fizician italian) Nume generic dat particulelor elementare cu spin semiîntreg (ex. *electronul, protonul, neutronul* etc.).

FERMITÁTE s.f. (<*ferm*) Calitatea de a fi ferm; starea a ceea ce este ferm; hotărîre neclintită; tărie morală.

FÉRMIU s.n. (<fr. *fermium*) Element chimic transuranic (*Fm*; nr. at. 100), din grupa actinidelor, produs pe cale artificială.

FERMOÁR s.n. (<fr. *fermoir*) Dispozitiv pentru încheiat obiecte de îmbrăcăminte, serviete etc., format din două şiruri de lamele speciale (fixate pe o bandă textilă şi), aşezate faţă în faţă, care se îmbucă reciproc cu ajutorul unei piese mici făcute să lunece între ele. ◆ Închizător (de os, de metal etc.) la un colier, la un album etc.

FERO- (<fr. *ferro-*; cf.lat. *ferrum* "fier") Element prim de compunere, care are semnificaţia "(care conţine) fier", "de fier".

FEROALIÁJ s.n. (<fr. *ferro-alliage*) Aliaj de fier cu unul sau cu mai multe elemente chimice (metale sau nemetale), folosit în siderurgie, ca adaos la elaborarea oţelurilor aliate, a fontelor aliate, pentru afinarea băii metalice etc.

FEROALUMÍNIU (FERALUMÍNIU) s.n. (<fr. *ferro-aluminium*) Aliaj de fier şi aluminiu.

FERÓCE adj. (<fr. *féroce*, lat. *ferox, -cis*) (Despre fiinţe) Crud, nemilos; sălbatic, sîngeros. ◆ (Despre manifestări, acţiuni etc. ale fiinţelor) Care exprimă, trădează cruzime, sălbăticie.

FEROCIANÚRĂ s.f. (<*ferrocyanure*) *Ferocianură de potasiu* = substanţă solidă, netoxică, obţinută prin tratarea unei soluţii apoase provenite dintr-o sare a fierului bivalent cu soluţie de cianură de potasiu, care se foloseşte ca reactiv pentru fier, pentru îndepărtarea excesului de fier etc.

FEROCITÁTE s.f. (<fr. *férocité*, lat. *ferocitas, -atis*) Însuşirea de a fi feroce. ◆ Caracterul a ceea ce este feroce; faptă crudă, sălbatică.
FEROCRÓM s.n. (<germ. *Ferrochrom*, engl. *ferrochrome*) Aliaj de fier şi crom.
FERODÓ (FERODÓU) s.n. (<fr., engl. *ferrodo*) (TEHN.) Metalazbest.
FEROMAGNÉTIC, -Ă adj. (<fr. *feromagnétique*) (Despre metale) Care are feromagnetism.
FEROMAGNETÍSM s.n. (<fr. *ferromagnétisme*) **1.** Proprietate a unor substanţe de a fi atrase puternic de cîmpul magnetic şi de a căpăta astfel o magnetizare permanentă, pe care nu o pierd decît prin încălzire deasupra unei temperaturi determinate (punct Curie) pentru fiecare substanţă. **2.** Ansamblul fenomenelor magnetice. **3.** Capitol al fizicii în care se studiază proprietăţile corpurilor feromagnetice.
FEROMÓN s.m. (<engl. *pheromone*, fr. *phéromone*) (BIOL.) Hormon eliminat mai ales de insecte, ca mijloc de semnalizare.
FERONERÍE s.f. (<fr. *ferronnerie*) **1.** Arta prelucrării fierului (prin ciocănire şi prin modelare la cald). Celţii au excelat în această artă. În Franţa, primele lucrări de feronerie păstrate datează din sec. 11. În sec. 16 feroneria cunoaşte o dezvoltare deosebită în Italia, în Germania (ex. *grila mormîntului lui Maximilian* din Innsbruck) şi în Spania. Capodopere ale feroneriei sînt considerate: *ansamblul din piaţa Stanislas* din Nancy, *grilele castelului* din Würtzburg, *ale bisericii Sf. Ulrich* din Augsburg, *ale Palatului de Justiţie* din Paris ş.a. **2.** Lucrare artistică executată din fier (prin ciocănire sau prin deformare la cald).
FERÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *ferreux*) (Despre compuşi chimici) Care au fier bivalent.
FEROTIPÍE s.f. (<fr. *ferrotypie*) Procedeu de reproducere fotografică în care materialul sensibil este o emulsie de colodiu aplicată pe o tablă smălţuită (folosit de fotografii ambulanţi).
FEROVIÁR, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *ferroviaire*, it. *ferroviario*) **1.** Adj. (Despre instalaţii, transporturi etc.) Care este legat de calea ferată, care se face pe calea ferată. **2.** S.m. şi f., adj. (Persoană) care lucrează la căile ferate.
FERPÁR s.n. (<fr. *faire-part*) Anunţ sau scrisoare de tip special, prin care se comunică de obicei decesul cuiva.
FERTÍL, -Ă adj. (<fr. *fertile*, lat. *fertilis*) (Despre terenuri) Care dă recolte mari, care produce mult; roditor, mănos, productiv.
FERTILITÁTE s.f. (<fr. *fertilité*, lat. *fertilitas, -atis*) **1.** Însuşire a pămîntului de a produce recolte mari, de a asigura (din belşug) plantelor (cultivate) apa şi substanţele organice de care acestea au nevoie pentru a se dezvolta. **2.** Capacitatea de a procrea.
FERTILIZÁ vb. I tranz. (<fr. *fertiliser*) A mări capacitatea de producţie a unui teren agricol prin folosirea îngrăşămintelor organice şi chimice.
FERUGINÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *ferrugineux*) **1.** Care conţine oxizi de fier. **2.** *Bacterii feruginoase* = bacterii care trăiesc în soluri şi în ape cu nămol ruginiu şi care oxidează sărurile care conţin fier.
FERÚLĂ s.f. (<lat. *ferula*, fr. *férule*) Naos în vechile bazilici occidentale; spaţiu funerar.
FERÚRĂ s.f. (<fr. *ferrure*) Piesă de oţel aliat sau dintr-un aliaj de aluminiu, folosită pentru asamblarea elementelor constitutive ale unui avion.
FERVÉNT, -Ă adj. (<fr. *fervent*, lat. *fervens, -ntis*) (Despre oameni) Înfocat, pasionat, zelos. ◆ (Despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor) Care exprimă, trădează înfocare, pasiune, zel.
FERVÍD, -Ă adj. (<lat. *fervidus*) Arzător; strălucitor.
FERVOÁRE s.f. (<fr. *ferveur*, lat. *fervor, -oris*) Ardoare, înfocare, pasiune, zel. ◆ Bigotism.
FES s.n. (<tc. *fes*) **1.** Acoperămînt al capului pentru bărbaţi, confecţionat din pîslă sau din postav (împodobit cu un ciucure), pe care îl poartă mai ales musulmanii (din Orient şi din N Africii). **2.** Căciuliţă croşetată sau calotă de fetru purtată pe vîrful capului (de femei şi de copii).
FÉSĂ s.f. (<fr. *fesse*; cf. lat. *fissum* "despicătură") Fiecare dintre cele două părţi posterioare, cărnoase, ale corpului omenesc sau al unor animale.
FESIÉR, -Ă adj. (<fr. *fessier*) Care aparţine feselor; care este din regiunea feselor.
FÉSTĂ s.f. (<it. *festa*) Păcăleală, farsă.
FESTÍN s.n. (<fr. *festin*; cf.it. *festino*) Banchet bogat (şi somptuos).
FESTÍV, -Ă adj. (<lat. *festivus*, it. *festivo*) De sărbătoare; pentru sărbătoare; somptuos.
FESTIVÁL s.n. (<fr. *festival*) Manifestare artistică (muzicală, teatrală, de poezie etc.), cu program variat, avînd caracter festiv.
FESTIVALIÉR, -Ă adj. (<fr. *festivalier*) De festival.
FESTIVÍSM s.n. (<*festiv*) Caracter exagerat festiv.
FESTIVÍST, -Ă adj. (<*festiv*) Care denotă festivism.
FESTIVITÁTE s.f. (<fr. *festivité*, lat. *festivitas, -atis*) Serbare solemnă; sărbătorire deosebită; celebrare a unui eveniment de seamă.
FESTÓN s.n. (<fr. *feston*; cf. it. *festone*) Broderie, în formă de semicercuri mici înlănţuite, care se face pentru a tivi marginea unui obiect (de pînză). ◆ Ornament arhitectural care imită o astfel de broderie.
FEŞTÍLĂ s.f. (<sl. *svěštilo*) Fitil (de lumînare, de opaiţ, de lampă); p.ext. lumînare.
FETÁL, -Ă adj. (<fr. *fœtal*) (ANAT.) Care aparţine fătului, care se referă la făt.
FETÉSC, -EÁSCĂ adj., s.f. (<*fată*) **1.** Adj. (Rar) Care aparţine fetei; de fată. **2.** S.f. *Feteasca albă* = soi românesc de viţă de vie, cu ciorchinii mici, cilindrici şi cu boabele dese, neomogene, verzui-ruginii, din care se produc vinuri de calitate superioară; vin produs din strugurii acestui soi de viţă de vie. *Feteasca neagră* = soi românesc de viţă de vie, cu ciorchinii cilindrici, de mărime mijlocie şi cu boabele dese, negre, din care se produc vinuri roşii superioare; vin produs din strugurii acestui soi de viţă de vie.
FETÍD, -Ă adj. (<fr. *fétide*, lat. *foetidus*) Care are miros greu, respingător.
FETIDITÁTE s.f. (<fr. *fétidité*) Însuşirea sau starea a ceea ce este fetid.
FETÍŞ s.n. (<fr. *fétiche*) **1.** Obiect considerat ca fiind înzestrat cu putere magică, supranaturală şi capabil să ajute persoana care îl are sau îl poartă. **2.** Fig. Idee, principiu etc. care constituie obiectul unei veneraţii oarbe, nemotivate.
FETIŞÍSM s.n. (<fr. *fétichisme*) **1.** Veneraţia, cultul fetişurilor; formă religioasă primitivă, întemeiată pe credinţa în forţa magică autonomă inclusă în diferite obiecte lucrate de om sau amorfe. **2.** Fig. Veneraţie (lipsită de discernămînt) faţă de o idee, de un principiu etc.
FETIŞIZÁ vb. I tranz. (<*fetiş*; cf. germ. *fetischisieren*) A face din ceva un fetiş; a venera (ca pe un fetiş), în mod exagerat.
FETIŞIZÁNT, -Ă adj. (<*fetişiza*) Care fetişizează.
FETOMATÉRN, -Ă adj. (<*fet*[us]+*matern*) (MED.) Privitor la fetus şi la mamă.
FÉTRU s.n. (<fr. *feutre*) Pîslă presată (la piuă) şi încleiată, obţinută din lînă sau din păr de animale, care este folosită, în special, la confecţionarea pălăriilor.
FÉTUS s.m. (<lat., fr. *foetus*) (ANAT.) Făt.
FEUDÁL, -Ă s.m., adj. (<it. *feudale*, fr. *féodal*) **1.** S.m. Nobil, mare proprietar de pămînt în feudalism. **2.** Adj. Care aparţine feudalului sau feudalismului, privitor la feudal sau la feudalism. ◇ *Orînduire feudală* = feudalism.
FEUDALÍSM s.n. (<it. *feudalismo*, fr. *féodalisme*) **1.** Orînduire social-economică ce urmează după orînduirea sclavagistă şi precedă pe cea capitalistă (sec. 5-17), caracterizată prin proprietatea feudalului asupra pămîntului şi prin dependenţa personală a iobagilor de feudali; organizare statală medievală din Europa, bazată pe existenţa feudelor; orînduire feudală. **2.** Ansamblul raporturilor dintre suzeran şi vasal, întemeiate pe fidelitate personală.
FEUDALITÁTE s.f. (<it. *feudalità*, fr. *féodalité*) Feudalism (**2**).
FEÚDĂ s.f. (<it. *feudo*) Domeniu sau moşie pe care regele sau seniorul feudal le dădea în stăpînire vasalului lor, în schimbul îndeplinirii de către acesta a anumitor obligaţii; fief.
FEZÁBIL, -Ă adj. (<fr. *faisable*) Care se poate face; realizabil, posibil.
FEZABILITÁTE s.f. (<fr. *faisabilité*) Însuşirea de a fi fezabil; caracter realizabil al unui lucru.
FEZANDÁ vb. I tranz. (<fr. *faisender*) A supune carnea de vînat procesului de frăgezire prin menţinere la temperatură scăzută, prin expunere la vînt etc., timp de cîteva zile. ◆ Refl. (Despre carnea de vînat) A căpăta, în urma fezandării, un anumit gust.
FEZANDÁRE s.f. (<*fezanda*) Proces de frăgezire a cărnii de vînat prin menţinere la temperatură scăzută, prin expunere la vînt etc., timp de cîteva zile.
FI vb. IV intranz. (lat. **fire* = *fieri*) **1.** (Verb predicativ) **1.** A exista, a avea fiinţă (ex. *în mezozoic au fost dinozauri*). **2.** A trăi, a vieţui (ex. *tu eşti aici, în satul natal, de cînd te ştiu*). ◆ (Despre lucruri, situaţii, acţiuni etc.) A dura, a ţine (ex. *febra este de două zile*). **3.** A se afla, a se găsi (într-un anumit loc) (ex. *cartea este în bibliotecă; albumul căutat a fost în librării*). **4.** A proveni, a-şi avea originea; a se trage din (ex. *el este din România*; *ea este din familia Cantacuzinilor*). **5.** A se întîmpla, a se petrece; a avea loc (ex. *era pe timpul lui Ştefan*; *vernisajul va fi mîine*). **6.** A valora, a avea preţul (ex. *cît este un litru de lapte?*). **7.** (La

perfectul compus) A se duce (ex. *am fost la Braşov; tu ai fost unde te-am trimis*). **8.** A avea semnificaţia, a însemna (ex. *ce este cînd ţi se zbate ochiul stîng?*). **II.** (Verb copulativ) **1.** (Personal; formează predicatul nominal împreună cu numele predicativ) *El este profesor. Profesorul este sever.* ◇ (Impersonal) *Este posibil să reuşim.* **2.** (Construit cu dativul pronumelui personal, exprimă, împreună cu numele predicativ, o stare, o acţiune etc. arătate de numele predicativ) *Mi-e coleg.* **3.** (În construcţii impersonale; cu subiectul logic-pronume personal în dativ şi cu numele predicativ exprimînd un sentiment, o stare sufletească, o senzaţie etc.) A simţi (ex. *i-a fost uşor să plece*). **4.** (Impersonal; urmat de un verb la infinitiv sau la conjunctiv) A trebui, a urma să se facă (ex. *cînd a fost să sară, s-a împiedicat*). **5.** (Impersonal; la imperfect, urmat de un verb la conjunctiv) A avea ocazia, a avea posibilitatea (ex. *era să reuşească*). ◆ A se afla pe punctul de a... (ex. *era să cadă*). **6.** (Impersonal; urmat de un supin) A se cuveni, a se considera că este cazul să... (ex. *era de învăţat pentru că se apropia sesiunea*). **III.** (Verb auxiliar) **1.** Construit cu un participiu, serveşte la formarea conjugării pasive (ex. *lecţia este ştiută*). **2.** Construit cu un participiu invariabil formează timpuri compuse ale conjugării active: viitorul anterior (ex. *voi fi cîntat*), perfectul optativ-condiţional (ex. *aş fi cîntat*), perfectul conjunctivului (ex. *să fi cîntat*), perfectul infinitivului (ex. *a fi cîntat*), prezumtivul prezent şi perfect (ex. *vom fi cîntînd; vom fi cîntat*). **3.** Construit cu un gerunziu sau cu un participiu invariabil serveşte la alcătuirea unor forme perifrastice de imperfect (ex. *eram adunînd; am fost adunînd*) sau de perfect compus (ex. *s-a fost dus*).

FIÁBIL, -Ă adj. (<fr. *fiable*) (Despre sisteme tehnice, aparate, instalaţii, echipamente) Care prezintă siguranţă în funcţionare (în condiţii date şi într-un timp dat).

FIABILITÁTE s.f. (<fr. *fiabilité*) Însuşirea de a fi fiabil; ansamblu de calităţi ale unui sistem tehnic care determină caracteristica acestuia de a fi utilizat un timp cît mai îndelungat (în scopul pentru care a fost construit); siguranţă în exploatare.

FIÁRĂ s.f. (lat. *fera*) Animal sălbatic mare. ◆ Fig. Om rău, crud.

FIÁSCO s.n. (<it. [far]*fiasco*, fr. *fiasco*) Eşec (total), nereuşită (într-o acţiune întreprinsă).

FÍBRĂ s.f. (<fr. *fibre*, lat. *fibra*) **1.** Fir sau filament foarte subţire, de origine vegetală, animală sau minerală, constituind fie o celulă vegetală alungită, cu pereţii îngroşaţi şi lignificaţi (ex. *fibră lemnoasă*), fie o celulă vegetală alungită (cu lumenul redus şi) cu pereţii nelignificaţi, dispusă în tulpini şi în frunze, fie formaţii anatomice alungite, care alcătuiesc ţesuturi reprezentate prin celule modificate (ex. *fibră musculară*) sau printr-o prelungire celulară (ex. *fibră nervoasă*). **2.** Fir subţire, netors, de proveniență vegetală, animală, minerală sau produs pe cale sintetică, care este folosit de obicei ca materie primă la fabricarea ţesăturilor. ◇ *Fibră sintetică* = fibră obţinută prin filarea polimerilor din soluţie sau din topitură. *Fibră artificială* = fibră obţinută prin transformarea parţială a unor produse macromoleculare naturale. **3.** (TEHN.) *Fibră optică* = fibră de sticlă cu o compoziţie specială, folosită pentru transmiterea informaţiilor.

FIBRILÁ vb. I intranz. (<fr. *fibriller*) (MED.) A prezenta fibrilaţie.

FIBRILÁR, -Ă adj. (<fr. *fibrillaire*) Care aparţine unei fibre, cu aspect de fibră.

FIBRILÁŢIE s.f. (<fr. *fibrillation*) Serie de contracţii neregulate ale unei fibre sau ale unui grup de fibre musculare, în special ale fibrelor musculare cardiace.

FIBRÍLĂ s.f. (<fr. *fibrille*) (ANAT.) **1.** Element constitutiv al unei fibre; fir foarte subţire din citoplasma unei celule musculare, care dă fibrei musculare un aspect striat. **2.** Parte constitutivă a unei fibre textile.

FIBRÍNĂ s.f. (<fr. *fibrine*) Substanţă organică, de culoare albă-cenuşie, care se găseşte în sînge şi în limfă şi care provine din fibrinogen în timpul procesului de coagulare a sîngelui.

FIBRINOGÉN s.n. (<fr. *fibrinogène*) Substanţă proteică dizolvată în plasmă, care se transformă în fibrină în timpul coagulării sîngelui.

FIBROADENÓM s.n. (<*fibrom*+*adenom*) Tumoare benignă, localizată, de obicei, la sîn sau în uter.

FIBROCÍT s.n. (<fr. *fibrocyte*) Celulă fundamentală a ţesutului conjunctiv.

FIBROGRÁF s.n. (<fr. *fibrographe*) Aparat folosit pentru măsurarea lungimii fibrelor de bumbac.

FIBROLEMNÓS, -OÁSĂ adj. (<*fibro*[s] + *lemnos*) Care este constituit din fibre de lemn.

FIBRÓM s.n. (<fr. *fibrome*) Tumoare benignă, formată mai ales în ţesutul conjunctiv fibros şi localizată de obicei la sîn şi în uter.

FIBROMATÓS, -OÁSĂ adj. (<*fibromatoză*) (MED.; despre ţesuturi) Care prezintă fibre dure.

FIBROMATÓZĂ s.f. (<fr. *fibromatose*) (MED.) Dezvoltare de fibroame în diverse ţesuturi sau organe.

FIBROSCÓP s.n. (<fr. *fibroscope*) (MED.) Instrument pentru studierea cavităţilor interne.

FIBROTÉXT s.n. (<*fibră*+*text*[ilă]) Deşeu rezultat la fabricile de încălţăminte, care are diverse utilizări în industria uşoară, în industria construcţiilor de maşini etc.

FÍBULĂ s.f. (<lat. *fibula*) **1.** Agrafă (ornamentală) de metal, folosită în antichitate, pentru a încheia un obiect de îmbrăcăminte. **2.** Inel care era purtat de actorii şi de atleţii romani. **3.** (ANAT.) Peroneu.

FICÁT s.m. (lat. *ficatum*) Glandă-anexă a tubului digestiv, de culoare roşie-brună, situată în partea dreaptă a abdomenului, sub diafragmă, formată din patru lobi şi din colecist, care are funcţii fiziologice importante în organism (în metabolismul glucidelor, lipidelor şi protidelor). ◆ Produs alimentar preparat din ficat de pasăre, de vită sau de porc.

FICOMICÉTĂ s.f. (<fr. *phycomycète*; cf. gr. *phykos* "algă"+*mykos* "ciupercă") (La pl.) Clasă de ciuperci inferioare, saprofite sau parazite, cu aparatul vegetativ format dintr-un miceliu ramificat, care provoacă mana cartofului şi a tomatelor; (şi la sg.) ciupercă ce face parte din această clasă.

FICTÍV, -Ă adj. (<fr. *fictif*) Care nu există în realitate, care este creat în mod convenţional; care este fals.

FICŢIONALÍSM s.n. (<fr. *fictionalisme*) Concepţie filozofică idealist-subiectivă (a filozofului neokantian Hans Vaihinger) potrivit căreia cunoaşterea se bazează pe ficţiune.

FICŢIÚNE s.f. (<fr. *fiction*, lat. *fictio, -onis*) Reprezentare produsă de imaginaţie, care nu corespunde realităţii; plăsmuire a imaginaţiei, pornind de la realitatea existentă. ◆ Creaţie a imaginaţiei într-o operă literară.

FÍCUS s.m. (<lat. *ficus*) Plantă lemnoasă tropicală sau subtropicală, cu frunzele mari, groase, lucioase, totdeauna verzi, cultivată la noi ca plantă ornamentală de interior (*Ficus elastica*).

FIDEÁ s.f. (<ngr. *fides*) Pastă făinoasă cu aspect de fire lungi şi subţiri.

FIDEICÓMIS subst. (<fr. *fidéicommis*; cf. lat. *fidei* "pe încredere"+*commissum* "în credinţă") (JUR.) Dispoziţie testamentară prin care testatorul dispune ca moştenitorul sau legatarul său să remită unei terţe persoane averea pe care o lasă.

FIDEÍSM s.n. (<fr. *fidéisme*; cf. lat. *fides* "credinţă") **1.** Concepţie care dă prioritate credinţei religioase faţă de ştiinţă (sau le pune pe acelaşi plan). **2.** (În catolicism) Concepţie potrivit căreia credinţa (care depinde de sentimente) poate ajunge singură la adevăruri inaccesibile raţiunii.

FIDEÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *fidéiste*) **1.** S.m. şi f. Adept al fideismului. **2.** Adj. Care aparţine fideismului sau fideiştilor, propriu fideismului sau fideiştilor.

FIDEIUSIÚNE s.f. (<lat. *fidejussio, -onis*, fr. *fidéjussion*) Contract prin care o persoană se angajează în faţa creditorului să execute obligaţia debitorului, în cazul în care acesta nu ar executa-o în termenul stabilit.

FIDÉL, -Ă adj. (<fr. *fidèle*, lat. *fidelis*) **1.** Care este statornic în sentimente, în convingeri etc.; care este foarte devotat, credincios (faţă de cineva sau ceva). **2.** Care reproduce, urmează cu exactitate un model, o normă, un obicei etc. ◆ (Adverbial) În mod exact.

FIDELITÁTE s.f. (<fr. *fidélité*, lat. *fidelitas, -atis*) **1.** Statornicie în convingeri, în sentimente etc.; devotament, credinţă (faţă de cineva sau de ceva). **2.** Exactitate, precizie în prezentarea sau în reproducerea unui model. ◇ *Fidelitatea memoriei* = însuşirea memoriei de a recunoaşte, de a păstra şi de a reproduce materialul întipărit. **3.** Proprietate a unui sistem de telecomunicaţii de a asigura redarea cu modificări minime a informaţiilor primite. ◇ *Înaltă fidelitate* = calitate a unor aparate electroacustice de a reda cît mai fidel semnalele sonore (înregistrate); hi-fi.

FÍDER (FÉEDER) s.n. (<engl., fr. *feeder*) Conductă electrică fără derivaţie, linie directă de transmisie a semnalului de înaltă frecvenţă de la emiţător la antenă sau de la antenă la receptor.

FIDUCIÁR, -Ă adj. (<fr. *fiduciaire*, lat. *fiduciarius*; cf. lat. *fiducia* "încredere") Care are o valoare fictivă, convenţională; care se bazează pe încredere. ◇ *Monedă fiduciară* = monedă de hîrtie cu valoare convenţională, care are putere de circulaţie numai în interiorul unei ţări. *Circulaţie fiduciară* = circulaţie a monedei fiduciare.

FÍE conj. (lat. *fiat*) **1.** (În corelaţie cu el însuşi sau cu "ori" şi "sau", introduce o propoziţie disjunctivă) Ori (că)..., ori (că)... **2.** (Urmat de "şi", introduce o propoziţie concesivă) Chiar (şi), măcar.

FIECÁRE pron. nehot. (<*fie+care*) Oricare; şi unul, şi altul.

FIECÉ adj. nehot. (<*fie+ce*) (Pop.) Care este, se socoteşte, se ia etc. fiecare în parte.

FIECÍNE pron. nehot. (<*fie+cine*) (Pop.) Fiecare fiinţă.

FIÉF s.n. (<fr. *fief*) **1.** Feudă; drept de proprietate asupra unei feude. **2.** Zonă de influenţă (absolută).

FIER s.n. (lat. *ferrum*) **1.** Element chimic (*Fe*; nr.at. 26; m.at. 55,847; p.t. 1535°C; p.f. 2735°C; gr. sp. 7,86), metal greu, de culoare cenuşie, cu luciu albăstrui, maleabil, ductil, bun conducător de căldură şi de electricitate, cu proprietăţi feromagnetice, care, aliat cu carbonul şi cu alte elemente, se foloseşte în industrie. ◇ *Epoca de fier* (sau *a fierului*) = perioadă a comunei primitive (cuprinsă între mijlocul milen. 2 î.Hr. şi primele secole d. Hr.) în care omul a început să prelucreze şi să folosească fierul. **2.** (De obicei urmat de determinări) Nume dat unor unelte sau ustensile din oţel sau din fontă. ◇ *Fier de călcat* = ustensilă care poate fi încălzită (electric sau cu cărbuni), folosită la călcatul rufelor, hainelor etc. *Fier de plug* = cormană. *Fier lat* = brăzdar. *Fier de frizat* = instrument în formă de cleşte, cu ajutorul căruia se ondulează părul. ◆ (Adesea determinat prin "roşu") Unealtă sau bucată de fier înroşit în foc cu ajutorul căreia se înseamnă vitele cu marca proprietarului sau cu ajutorul căreia se ardeau rănile. ◆ Lamă sau ascuţiş de armă tăioasă; p.ext. sabie. ◆ *Fier vechi* = (cu sens colectiv) obiecte de metal uzate, care nu mai pot fi folosite şi care se adună pentru a fi retopite. **3.** (La pl.) Lanţuri, cătuşe (pentru prizonieri, deţinuţi).

FIERÁR s.m. (lat. *ferrarius*) **1.** Muncitor sau meşteşugar care se ocupă cu prelucrarea (la cald) a fierului sau a altor metale. **2.** Muncitor specializat în executarea şi în montarea armăturilor de beton armat.

FIERĂRÍE[1] s.f. (<*fierar*) **1.** Meşteşugul fierarului. **2.** Atelier în care fierarul prelucrează (la cald) fierul sau alte metale.

FIERĂRÍE[2] s.f. (<*fier*) **1.** Magazin în care se vînd obiecte de fier sau din alte metale. **2.** (Cu sens colectiv) Obiecte sau piese din fier ori din alte metale.

FIERBĂTÓR s.n. (<*fierbe*) **1.** Aparat sau instalaţie care se foloseşte în industria chimică, alimentară etc. pentru fierberea unei substanţe. **2.** Mic aparat electric, în formă de spirală, care, introdus în apă şi pus în priză, face să fiarbă apa; plonjor.

FIÉRBE vb. III (lat. *fervere*) **1.** Intranz. şi tranz. (Despre lichide) A trece sau a face să treacă în stare de vapori, sub acţiunea căldurii (prin formarea în întreaga sa masă a unor bule de vapori care se ridică la suprafaţă). ◆ Intranz. (Despre unele lichide sau amestecuri) A fi în stare de efervescenţă (din cauza fermentării). ◆ Fig. (Despre apa rîurilor, a mării) A se agita puternic, a face valuri mari şi zgomotoase. **2.** Intranz. (Despre alimente) A fi introdus într-un lichid care fierbe pentru a deveni bun de mîncat. ◆ Tranz. A supune (un aliment sau alt corp) acţiunii fierberii apei. **3.** Intranz. Fig. (Despre oameni) A fi agitat. ◆ Tranz. A necăji, a chinui pe cineva. **4.** Intranz. Fig. (Despre spaţii din natură) A vui, a răsuna de zgomote.

FIERBÍNTE adj. (lat. *fervens, -ntis*) **1.** Care are o temperatură ridicată; care este foarte cald. **2.** Fig. (Despre sentimente, manifestări etc. ale oamenilor) Înflăcărat, arzător, pasionat.

FIÉRE s.f. (lat. **fele = fel*) **1.** (ANAT.) Bilă[1]. ◆ Fig. Amărăciune, necaz. **2.** (Şi *băşica fierii*) Vezicula biliară. **3.** *Fierea-pămîntului* = a) plantă erbacee medicinală, din familia genţianaceelor, cu gust amar, cu florile roşii, rar albe, şi cu fructul o capsulă (*Erythraea centaurium*); b) plantă erbacee inferioară, cu talul tîrîtor, lamelar, care poartă pe partea superioară coşuleţe speciale de înmulţire, iar pe partea inferioară rizoizi şi rudimente de frunze (*Marchantia polymorpha*). *Fiere-de-urs* = a) arbust tropical şi mediteranean, cu frunzele mari şi cu florile violacee, dispuse în spic, din care se extrage saburul (*Aloë ferox*); b) arbust tropical şi mediteranean, ramificat, cu frunzele dispuse în rozetă din care se extrage saburul (*Aloë succotrina*).

FIÉSTĂ s.f. (<sp. *fiesta*) Serbare, sărbătoare (populară) în ţările de limbă spaniolă.

FIGURÁ vb. I intranz. (<fr. *figurer*) **1.** A fi prezent undeva; a lua parte la ceva. ◆ A fi înscris pe o listă. **2.** (ARTE PL.) A înfăţişa ceva.

FIGURÁNT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *figurant*) Persoană care participă la desfăşurarea acţiunii unei piese de teatru, a unei opere sau a unui film numai prin prezenţă fizică, fără să rostească nici o replică. ◆ P.ext. Persoană care este prezentă la desfăşurarea unui eveniment, la o întîmplare etc., fără a participa efectiv la ea.

FIGURÁT, -Ă adj. (<fr. *figuré*, lat. *figuratus*) **1.** (Despre cuvinte, expresii şi despre sensul lor) Care este întrebuinţat în alt sens decît cel obişnuit, propriu (pentru efecte stilistice). **2.** (Despre stil, limbă) Care conţine (multe) figuri poetice.

FIGURATÍV, -Ă adj. (<fr. *figuratif*) **1.** Care cuprinde figuri de stil. **2.** (Despre unele arte) Care se bazează pe prezentarea plastică şi uşor identificabilă a fiinţelor şi a obiectelor din realitate.

FIGURÁŢIE s.f. (<fr. *figuration*, lat. *figuratio, -onis*) Ansamblul figuranţilor (într-o piesă, într-un film etc.).

FIGÚRĂ s.f. (<fr. *figure*, lat. *figura*) **1.** Înfăţişare a feţei cuiva. **2.** Imagine a unei persoane, a unui animal, a unei plante sau a unui obiect realizată cu mijloace plastice (desen, pictură, sculptură). ◆ (La jocul de cărţi) Carte care reprezintă diverse personaje (rege, valet, damă etc.). ◆ (La şah) Fiecare dintre piesele de joc. **3.** Desen pe fondul unei ţesături. **4.** Personalitate marcantă. **5.** (LINGV.) *Figură (retorică* sau *de stil)* = formă particulară dată expresiei la nivel semantic, sintactic etc. pentru a obţine un anume efect (estetic). *Figură etimologică* = construcţie sintactică în care se alătură două cuvinte înrudite etimologic sau apropiate din punct de vedere semantic (ex. *a-şi trăi traiul*). **6.** (LOG.) *Figură silogistică* = fiecare dintre cele patru forme pe care le poate lua silogismul în funcţie de poziţia termenului mediu în premise. *Figură geometrică* = ansamblu format din puncte, linii şi suprafeţe. **7.** Poziţie sau ansamblu de poziţii şi de mişcări (la dans, balet, scrimă, patinaj etc.).

FIGURÍNĂ s.f. (<fr. *figurine*, it. *figurina*) Mic obiect (de artă) de marmură, de bronz, de porţelan etc., reprezentînd plastic o fiinţă şi servind ca ornament.

FIÍCĂ s.f. (<*fie*, înv. "fiică" <lat. *filia*) Persoană de sex feminin considerată în raport cu părinţii; fată. ◇ *Fiica Sionului* = (în Noul Testament) cetatea Ierusalimului, numită astfel pentru că era zidită pe muntele Sion.

FIINŢÁ vb. I intranz. (<*fiinţă*) A exista; a-şi desfăşura activitatea.

FIINŢÁRE s.f. (<*fiinţa*) Existenţă, viaţă.

FIÍNŢĂ s.f. (<*fi*) **1.** Ceea ce are viaţă (şi se mişcă); vieţuitoare, vietate. ◆ Om, persoană. **2.** Existenţă; viaţă.

FIÍNDCĂ conj. (<*fiind* [<*fi*]+*că*) Deoarece, pentru că, de vreme ce.

FILÁ vb. I (<fr. *filer*, lat. *filare*) **1.** Tranz. A răsuci fibrele textile transformîndu-le în fire textile; a toarce. **2.** Tranz. A răsfira în mînă, încet, una cîte una, cărţile de joc. **3.** Tranz. A tăia (într-un anumit fel) şuviţe dintr-un păr prea des. **4.** Tranz. A reduce pînă la anulare semnalul de ieşire a unui canal de transmisiune (pentru a obţine un anumit efect acustic sau vizual). **5.** Tranz. A desfăşura lent un lanţ de ancoră, o parîmă sau o manevră curentă (în timpul ancorării sau plecării navei). **6.** Intranz. (Despre lămpi cu fitil) A arde prost, pîlpîind şi scoţînd fum. **7.** Tranz. A urmări discret o persoană fără ca ea să observe.

FILACTÉRĂ (FILACTÉRIU) s.f. (s.n.) (<fr. *phylactère*; cf. gr. *phylakterion* <*phylattein* "a proteja") **1.** Talisman purtat de vechii evrei, reprezentînd un pergament pe care erau scrise versete din Vechiul Testament. **2.** Inscripţie în formă de banderolă (pe monumente).

FILAMÉNT s.n. (<fr. *filament*, lat. *filamentum*) **1.** Fir metalic (din wolfram), foarte subţire, folosit ca element de încălzire în unele tuburi electronice şi la executarea corpului luminos în becurile electrice, care se încălzeşte pînă la incandescenţă la trecerea curentului electric. **2.** Produs al fiecărui orificiu din filiera maşinii de filat fibre textile pe cale chimică. **3.** Formaţie, în formă de fir lung şi subţire, a unor celule din ţesuturile animale sau vegetale. ◆ Picioruşul sau codiţa staminei.

FILANTRÓP, -OÁPĂ s.m. şi f. (<fr. *philanthrope*; cf.gr. *philos* "prieten"+*anthropos* "om") Persoană care face acte de filantropie; om mărinimos.

FILANTROPÍE s.f. (<fr. *philanthropie*) Acţiune de binefacere în folosul celor săraci.

FILANTROPÍSM s.n. (<*filantropie*) Filantropie.

FILÁRIA s.f. (<lat. *Filaria*[bancrofti etc.], numele ştiinţific al animalului) Nume generic dat mai multor viermi paraziţi lungi şi subţiri ca o aţă, care trăiesc sub pielea unor vertebrate (*Filaria*). Unii dintre ei sînt patogeni pentru om.

FILARIÓZĂ s.f. (<fr. *filariose*) Boală provocată de localizarea în organism a filariei, care se manifestă prin abcese, prin umflarea membrelor inferioare etc.

FILARMÓNIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *philharmonique*, it. *filarmonico, filarmonica*; cf.gr. *philein* "a iubi"+*harmonia* "armonie") **1.** Adj. Privitor la activitatea de răspîndire a culturii (muzicale) prin concerte, recitaluri, spectacole (muzicale); care are ca scop cultivarea şi răspîndirea artelor, în special a artei muzicale (ex. *societate filarmonică*). **2.** S.f. Instituţie muzicală care cuprinde toate aspectele artei interpretative şi toate formele de manifestare concertistice, avînd ca scop cultivarea şi răspîndirea muzicii prin concerte, recitaluri, spectacole muzicale etc. **3.** S.f. Orchestră simfonică ce aparţine unei filarmonici.

FILATÉLIC, -Ă adj. (<fr. *philatélique*) Care aparţine filateliei, care ţine de filatelie, care se referă la filatelie.

FILATELÍE s.f. (<fr. *philatélie*; cf. gr. *philein* "a iubi"+*ateleia* "taxă de transport") Colecţionare şi studiere a mărcilor poştale.

FILATÚRĂ s.f. (<fr. *filature*) Ramură industrială care se ocupă cu transformarea fibrelor textile în fire textile. ◆ Întreprindere în care se desfăşoară această transformare.

FÍLĂ s.f. (<ngr. *filon*) Fiecare dintre foile unui caiet, ale unei cărţi etc., formată din două pagini (recto şi verso); p.ext. pagină.

FÍLDEŞ s.m., s.n. (<tc. *fildişi*) **1.** S.m. Fiecare dintre dinţii incisivi ai elefantului. **2.** S.n. Substanţă osoasă, albă şi dură, din care sînt constituiţi colţii de elefant, de hipopotam şi din care se fac diferite obiecte ornamentale, de toaletă etc.; ivoriu. ◇ *Fildeş artificial* = substanţă asemănătoare cu fildeşul natural, obţinută din macerarea prelungită a oaselor animale în clorură de var. *Fildeş vegetal* = material foarte dur, extras din seminţele unor palmieri, care serveşte la fabricarea nasturilor. **3.** S.n. Obiect sculptat în fildeş.

FILÉ[1] s.n. (<fr. *filet*) Carne de calitate superioară din lungul şirei spinării unei vite, a unui porc sau a unui peşte. ◆ Produs alimentar preparat din această carne.

FILE[2] subst. (cuv. engl.) Dosar, cartotecă etc. introduse în computer.

FÍLER[1] s.m. (<magh. *filer*) Monedă divizionară în Ungaria, egală cu a suta parte dintr-un forint.

FÍLER[2] s.n. (<fr., engl. *filler*; cf. engl. [to]*fill* "a umple") (TEHN.) Pulbere minerală, folosită la prepararea mixturilor asfaltice.

FILÉT s.n. (<fr. *filet*) **1.** Şanţ elicoidal cu profil constant, săpat pe suprafaţa unei piese cilindrice sau conice, în vederea asamblării, prin înşurubare, cu o altă piesă prevăzută cu un şanţ asemănător. **2.** Ramificaţie a extremităţii nervilor.

FILÉU s.n. (<fr. *filet*) **1.** Împletitură foarte rară, cu ochiuri egale, înnodate în formă de pătrate, de romburi etc., folosită la confecţionarea perdelelor, a plaselor de pescuit etc. ◆ Obiect făcut dintr-o reţea subţire de aţă, cu ajutorul căruia se strînge sau se prinde părul pentru a-l menţine într-un anumit fel. ◆ Sacoşă, plasă (pentru cumpărături). **2.** Plasă textilă, dreptunghiulară, fixată pe doi stîlpi, pe două suporturi etc., care desparte în două terenul la unele jocuri sportive.

FILIÁLĂ s.f. (<fr. *filiale*) Instituţie, întreprindere, asociaţie, organizaţie condusă şi controlată de o unitate centrală (aflată în altă localitate decît aceasta).

FILIÁŢIE s.f. (<fr. *filiation*) Legătură de rudenie între copii şi părinţi; descendenţă. ◆ Legătură de rudenie în linie dreaptă. ◆ Fig. Legătură stabilită între lucruri, fapte, idei etc. care derivă unele din altele.

FILIÉRĂ s.f. (<fr. *filière*) **1.** Unealtă, dispozitiv pentru tăierea unui filet pe o bară sau pe o ţeavă. **2.** Piesă în formă de placă de oţel perforată, prin care se trage, în fire sau în bare, un metal ductil. **3.** Piesă componentă a maşinii de filat fibre textile, avînd forma unui tub metalic cu fundul prevăzut cu orificii fine prin care se trece soluţia de mătase artificială sau de fibre textile. **4.** Fig. Succesiune de mijloace, de trepte, de etape etc. care intervin pînă la un anumit rezultat.

FILIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *filiforme*) În formă de fir.

FILIGRÁN s.n. (<fr. *filigrane*, it. *filigrana*) **1.** Lucrătură artistică de giuvaiergerie, cu aspect de dantelă, obţinută din fire subţiri de aur sau de argint sudate între ele. **2.** Marcă sau inscripţie executată sau imprimată pe hîrtie şi folosită ca marcă de fabricaţie sau ca marcă specială pe hîrtiile de valoare.

FILIGRANÁ vb. I tranz. (<fr. *filigraner*) **1.** A prelucra un metal preţios sub formă de filigran. **2.** A aplica un filigran pe o hîrtie în timpul fabricării acesteia.

FILIGRANÍST, -Ă s.m. şi f. (<*filigran*) Specialist în filigrane.

FILIGRANOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<*filigranologie*) Specialist în filigranologie.

FILIGRANOLOGÍE s.f. (<it. *filigranologia*) Cercetare a filigranelor.

FILIGRANOSCÓP s.n. (<fr. *filigranoscope*) Baie mică de sticlă, în care se umezesc timbrele pentru a se putea vedea filigranul cu ochiul liber.

FILIMÍCĂ s.f. Plantă erbacee, decorativă şi medicinală, din familia compozitelor, cu miros puternic şi plăcut, cu florile portocalii, dispuse în capitule şi cu fructele achene (*Calendula officinalis*).

FILIOQUE s.n. (cuv. lat. "şi din Fiul") Dogmă creştină catolică potrivit căreia Sfîntul Duh purcede nu numai de la Dumnezeu-Tatăl, ci şi de la Iisus Hristos ("şi de la Fiul"). Această dogmă a provocat una dintre cele mai puternice polemici teologice între Biserica Răsăriteană şi Biserica Occidentală, rămînînd o divergenţă doctrinară majoră între ortodoxism şi catolicism.

FILÍPICĂ s.f. (<lat. *philippicae*, fr. *philippique*; cf. *Philippicae* "discursurile lui Demostene împotriva regelui Filip II al Macedoniei") Discurs violent, acuzator, pronunţat împotriva cuiva.

FILIPINÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Filipine*) **1.** S.m. şi f. (La pl. m.) Popor care locuieşte, care s-a format în Filipine; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Filipinelor sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Filipinelor sau filipinezilor, privitor la Filipine sau la filipinezi.

FILISTEÁN s.m. (<fr. *Philistins*) Persoană care făcea parte dintr-o populaţie antică, aparţinînd grupului de triburi egeice şi care, în sec. 13-12 î.Hr., s-a aşezat în S Palestinei, pe ţărmul Mării Mediterane. Forţa militară a acestor triburi a constituit pentru evrei un permanent pericol. Au fost cuceriţi de David între 1010-970 î.Hr.

FILISTÍN s.m. (<fr. *philistin*) Om mulţumit de sine, mărginit, făţarnic, refractar la idei noi, la artă. Termenul a fost folosit iniţial, argotic, de studenţii germani.

FILISTINÍSM s.n. (<fr. *philistinisme*) Atitudine sau concepţie de filistin.

FILM s.n. (<fr. *film*) **1.** Strat subţire de material solid, lichid sau gazos care se întinde pe suprafaţa unui corp solid sau lichid; peliculă. **2.** Bandă flexibilă de celuloid, transparentă şi subţire, acoperită cu un strat de bromură de argint sensibilă la acţiunea luminii, pe care se formează o imagine fotografică; se foloseşte în fotografie, în radiografie etc. **3.** (CINEMAT.) Peliculă pe care sînt înregistrate, pe cale fotografică şi în momente succesive, imagini (şi sunete) în vederea proiectării lor pe un ecran. **4.** Creaţie cinematografică (ex. *film artistic; film documentar; film de animaţie; film-antologic; film-anchetă*). ◇ *Film-fluviu* = film de lungime neobişnuită. *Film-scheci* = film alcătuit din mai multe părţi distincte. *Film-spectacol* = spectacol ecranizat. *Film de acţiune* = film interesant prin modul de derulare a evenimentelor. **5.** Fig. Desfăşurare, prezentare (a unei acţiuni, a unei manifestaţii, a unei vizite, a unei curse etc.).

FILMÁ vb. I tranz. (<fr. *filmer*) A înregistra imagini succesive pe o peliculă cinematografică, pentru a le proiecta pe un ecran.

FILMÁRE s.f. (<*filma*) Acţiunea de a filma şi rezultatul ei. ◇ *Filmare cu încetinitorul* = filmare cu viteză redusă, care, la proiecţie, are ca efect redarea lentă a mişcărilor. *Filmare combinată* = procedeu cinematografic bazat pe folosirea unor aparate de filmat şi a unor procese de prelucrare speciale pentru obţinerea celor mai diverse efecte. *Filmare inversă* = procedeu de filmare combinată, care constă în inversarea ordinii cronologice a evenimentelor din secvenţă.

FILMFONOGRÁF s.n. (<engl. *film phonographe*) Magnetofon care foloseşte bandă magnetică de dimensiunile peliculei cinematografice.

FILMOGRAFÍE s.f. (<fr. *filmographie*) Totalitatea filmelor realizate de un producător, de un regizor, de un actor etc.; colecţie de filme (reunite pe baza unui criteriu).

FILMOLOGÍE s.f. (<fr. *filmologie*) Disciplină care studiază arta cinematografică, modalităţile ei artistice şi raporturile ei cu societatea.

FILMOTÉCĂ s.f. (<fr. *filmothèque*) **1.** Spaţiu, loc special amenajat în care se păstrează filmele. **2.** Colecţie de filme cinematografice clasate după anumite criterii; cinematecă.

FILO- (<fr. *philo-*; cf.gr. *philos* "prieten") Element prim de compunere care are semnificaţia "iubitor", "prieten".

FILODÉNDRON s.m. (<fr. *philodendron*;

filodendron

cf. gr. *philos* "prieten"+*dendron* "arbore") Plantă lemnoasă decorativă, originară din regiunile ecuatoriale, cu rădăcinile aeriene, cu frunzele mari, lobate, găurite spre mijloc şi cu florile foarte parfumate (*Monstera deliciosa*).

FILODÓRMĂ s.f. (<ngr. *filodorima*) Sumă de bani care este pretinsă de cineva, în schimbul unui avantaj, pentru cedarea unui beneficiu etc.

FILOENGLÉZ, -Ă s.m. şi f. (<*filo-*+*englez*) Anglofil.

FILOFRANCÉZ, -Ă s.m. şi f. (<*filo-*+*francez*) Francofil.

FILOGENÉTIC, -Ă adj. (<fr. *phylogénétique*) Care aparţine filogeniei, care ţine de filogenie, privitor la filogenie.

FILOGENÉZĂ s.f. (<fr. *phylogenèse*; cf. gr. *phyle* "trib"+*genesis* "origine") Filogenie.

FILOGENÍE s.f. (<fr. *phylogénie*) **1.** (BIOL.) Proces de diferenţiere istorică (în specii, genuri, familii etc.) a unui grup de organisme în cadrul evoluţiei lumii vii. **2.** Ramură a biologiei care cercetează filogenia.

FILOGENÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *phylogéniste*) Specialist în filogenie.

FILOGERMÁN, -Ă s.m. şi f. (<*filo-*+*german*) Germanofil.

FILOLÓG, -ÓGĂ s.m. şi f. (<fr. *philologue*) Specialist în filologie.

FILOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *philologique*) Care aparţine filologului sau filologiei, privitor la filolog sau la filologie.

FILOLOGÍE s.f. (<fr. *philologie*; cf. gr. *philos* "prieten"+*logos* "vorbire") Ştiinţă care studiază cultura scrisă a popoarelor, în special textele vechi şi operele literare, din punctul de vedere al limbii, al influenţelor suferite, al autenticităţii, al felului în care ni s-au transmis aceste texte, precum şi editarea lor.

FILOMÉLĂ s.f. (<fr. *philomèle*; cf. n.pr. *Philomela*, fiica regelui atenian Pandion, care s-a metamorfozat în privighetoare [<gr. *philos* "prieten"+*melos* "cîntec"]) (Înv.) Privighetoare.

FILÓN s.n. (<fr. *filon*) Zăcămînt cu aspect tabular, format prin pătrunderea şi consolidarea magmei în crăpăturile scoarţei pămîntului sau prin depunerea unor minerale aflate în soluţie în apele termale; vînă. ◆ Fig. Sursă, izvor, origine.

FILOTAXÍE s.f. (<fr. *phyllotaxie*; cf. gr. *phyllon* "frunză"+*taxis* "aşezare") Mod în care sînt aşezate frunzele (pe tulpină şi pe ramuri).

FILOXÉRĂ s.f. (<fr. *phylloxéra*; cf. gr. *phyllon* "frunză"+*xeros* "uscat") **1.** Insectă mică, dăunătoare, din ordinul homopterelor, care produce excrescenţe pe frunzele şi pe rădăcinile viţei de vie, distrugîndu-le (*Phylloxera vastatrix*). **2.** Boală a viţei de vie cauzată de filoxeră.

FILOZITÁTE s.f. (cf.fr. *fil*, lat. *filum* "fir") Fenomen de apariţie a unor protuberanţe lungi şi subţiri la tuberculii de cartofi (cînd sînt atacaţi de unii viruşi sau cînd sînt ţinuţi la întuneric). ◆ Fiecare dintre aceste protuberanţe lungi şi subţiri.

FILOZÓF, -OÁFĂ s.m. şi f. (<ngr. *philosophos*, lat. *philosophus*, fr. *philosophe*; cf. gr. *philos* "prieten"+*sophia* "înţelepciune") **1.** Persoană care se ocupă cu studiul filozofiei; specialist în filozofie; persoană care are o concepţie proprie în domeniul filozofiei. **2.** Persoană cu o atitudine înţeleaptă, echilibrată faţă de viaţă. **3.** (Pop. sau fam.) Om învăţat, priceput în toate; spec. astrolog.

FILOZOFÁLĂ adj. (<fr. *philosophale*) *Piatră filozofală* = a) substanţă imaginară despre care alchimiştii credeau că poate transforma metalele în aur; b) fig. lucru imposibil de aflat; descoperire, idee de o importanţă deosebită.

FILOZÓFIC, -Ă adj. (<fr. *philosophique*) Care aparţine filozofiei, caracteristic filozofiei sau filozofilor, referitor la filozofie sau la filozofi. ◆ Care dovedeşte înţelepciune.

FILOZOFÍE s.f. (<ngr., lat. *philosophia*, fr. *philosophie*; cf. gr. *philein* "a iubi"+*sophia* "înţelepciune") **1.** Ramură a culturii spirituale, constituită dintr-un ansamblu de noţiuni, de idei şi de enunţuri care reflectă şi interpretează realitatea sub aspectele ei cele mai generale şi care sînt formulate prin categorii, teze şi principii; domeniu distinct al cunoaşterii; concepţie generală despre lume şi viaţă; formă a conştiinţei sociale cu funcţie ontologică, gnoseologică, metodologică, axiologică şi praxiologică. Semnificaţiile pe care filozofia le-a avut în decursul timpului sînt tributare istoriei sale şi istoriei în general, problema fundamentală a filozofiei rămînînd raportul dintre existenţa obiectivă (materia, natura) şi cea subiectivă (spiritul, conştiinţa, gîndirea). Filozofia cuprinde atît categoriile cu care operează, ca *materia*, *mişcarea*, *contradicţia*, *conţinutul*, *forma* etc., distincte de conceptele ştiinţifice, cît şi metodele folosite în interpretarea acestora, ca *dialectica* (Platon, Hegel, Marx), "*ordinea geometrică*" (Spinoza), metafizica etc. În filozofie se urmăreşte interpretarea sintetică, unitară a întregii realităţi naturale, sociale, spirituale şi clarificarea poziţiei şi a condiţiei omului în lume. Constituindu-se atît ca reconstrucţie şi cunoaştere a existenţei ca existenţă, cît şi ca formă supremă a conştiinţei de sine a omului, filozofia îşi afirmă şi îşi exercită funcţia sa umanistă, alături de cea ideologică, determinată istoric, şi de cea socială. ◇ *Filozofia naturii* = teorie generală despre natură, parte integrantă a gîndirii filozofilor antici şi a unor sisteme filozofice din sec. 16-19, care, urmărind să realizeze tabloul de ansamblu al fenomenului natural, cuprinde idei remarcabile pentru descoperirile ulterioare, dar şi numeroase speculaţii, datorate insuficienţei datelor de observaţie şi experimentale (preocupări la Anaxagora, Empedocle, Democrit, Paracelsus, B.Telesio, G.Bruno, T.Campanella, G.Cardano, F.W.J. Schelling, G.W. F. Hegel ş.a.). *Filozofia istoriei* = parte a filozofiei care studiază sensul istoriei, legile generale ale procesului istoric, metodologia cunoaşterii istorice etc. (preocupări la G.Vico, Montesquieu, Voltaire, J.J. Rousseau, J.G. Herder, I. Kant, G.W.F. Hegel, H. Rickert, O. Spengler, W. Wundt, P.A. Sorokin şi, în România, la A.D. Xenopol, N.Iorga, V. Pârvan ş.a.). *Filozofia ştiinţei* = disciplină filozofică ce studiază problemele ontologice, epistemologice şi metodologice ale ştiinţei (preocupări la A. Einstein, N.Bohr, M.Born, M.Bunge şi în România la Gr.C. Moisil, O. Onicescu ş.a.). *Filozofia culturii* = ramură a filozofiei care îşi propune definirea genetică, structurală şi funcţională a conceptului de cultură aflat în cadrul corelaţiilor sale interne, cît şi în cadrul conexiunilor în care este integrată (preocupări la Platon, Aristotel, Voltaire, I.Kant, Fr.Nietzsche şi în România la M.Eminescu, T.Maiorescu, C.Dobrogeanu-Gherea, A.D. Xenopol, E.Lovinescu, G.Ibrăileanu, L.Blaga, T.Vianu, M.Ralea). *Filozofia limbajului* = disciplină filozofică ce studiază sensurile limbii, raporturile dintre limbă şi gîndire, dintre limbă şi realitate (preocupări la L.Wittgenstein, şcoala de la Oxford etc.). Cei mai importanţi filozofi din toate timpurile sînt: Pitagora, Heraclit, Socrate, Democrit, Platon, Aristotel, Epicur, G. Bruno, B. Spinoza, G.W. Leibniz, D. Hume, I. Kant, V. Hegel, A. Schopenhauer, K. Marx, F. Nietzsche, S. Freud, M. Heidegger, E. Husserl, H.N. Russel, G. Bachelard, J.P. Sartre, C. Levi-Strauss ş.a. ◆ Obiect de studiu în învăţămîntul preuniversitar liceal şi în universităţi, care cuprinde istoria şi noţiunile fundamentale ale filozofiei. ◆ Manual didactic care cuprinde aceste noţiuni. **2.** Totalitatea concepţiilor şi a principiilor metodologice care stau la baza unei discipline ştiinţifice sau a unei ştiinţe. **3.** Sistem filozofic care aparţine unui filozof, unei şcoli, unei epoci. **4.** Mod specific de a vedea, de a înţelege, de a interpreta aspectele şi problemele vieţii; atitudine (înţeleaptă) faţă de întîmplările vieţii. **5.** Problemă greu de rezolvat, lucru greu de făcut.

FILTRÁ vb. I tranz. (<fr. *filtrer*) **1.** A separa părţile, componentele unui amestec eterogen cu ajutorul unui filtru; a trece un fluid (lichid sau gazos) printr-un filtru sau prin alt mediu permeabil, pentru a îndepărta impurităţile, microbii etc. **2.** A selecta, cu ajutorul unui filtru, dintr-un complex de oscilaţii cu frecvenţe diferite, oscilaţiile care au frecvenţe cuprinse între anumite limite. **3.** A opri, cu ajutorul unui filtru, trecerea printr-un mediu a unor componente monocromatice ale luminii incidente. ◆ Refl. (Despre lumină) A pătrunde printr-o perdea, printr-o crăpătură etc.

FILTRÁNT, -Ă adj. (<fr. *filtrant*) Care serveşte la filtrare; care poate filtra.

FÍLTRU[1] s.n. (<fr. *filtre*) **1.** Dispozitiv, aparat sau instalaţie pentru separarea dintr-un fluid (lichid sau gazos) a particulelor solide aflate în suspensie, cu ajutorul unui material filtrant, al unui cîmp electric etc. ◇ *Hîrtie (de) filtru* = hîrtie poroasă specială, fabricată din bumbac pur sau din celuloză pură, care serveşte la filtrarea anumitor suspensii, la separarea unui precipitat dintr-o soluţie etc. *Filtru electrostatic* = filtru pentru epurarea gazelor cu ajutorul unui cîmp electric. *Filtru-presă* = filtru industrial în care filtrarea se face cu ajutorul presiunii produse de o pompă sau de un compresor. **2.** Sistem de circuite electrice, sonore etc. care selectează, dintr-un complex de oscilaţii diferite, oscilaţiile cu frecvenţe cuprinse între anumite limite. **3.** (Dispozitiv format dintr-un) mediu transparent, colorat, care lasă să treacă numai unele componente monocromatice ale luminii incidente. **4.** Dispozitiv special prin care se trece cafeaua după ce a fost fiartă, pentru a separa drojdia. ◆ P.ext. Cafea obţinută în acest mod. **5.** Control efectuat de organele de poliţie pe o arteră de circulaţie la toate autovehiculele.

FÍLTRU[2] s.n. (<fr. *philtre*) Băutură căreia i

se atribuie puteri miraculoase, în special cea de a inspira iubire.
FILŢ s.n. (<germ. *Filz*) **1.** Ţesătură elastică (şi rezistentă), confecţionată din lînă (merinos sau ţigaie), împîslită, care se foloseşte la confecţionarea filtrelor, a valţurilor (pentru piese tipografice), la izolarea acustică etc. **2.** Pîslă fină făcută din păr de iepure, folosită la confecţionarea pălăriilor.
FIN[1], -Ă adj. (<fr. *fin*) **1.** Care este (foarte) mic; delicat, gingaş; plăcut la vedere. ◆ (Despre ţesături) Care este foarte subţire (şi străveziu). **2.** Care este de cea mai bună calitate. **3.** Fig. (Despre oameni) Sensibil, delicat; manierat, bine crescut. ◆ (Despre manifestări, acţiuni, idei etc. ale oamenilor) Subtil, ingenios. ◆ (Despre organe de simţ sau despre simţuri) Care percepe cele mai mici nuanţe; sensibil. ◆ (Despre zîmbet) Abia perceptibil.
FIN[2], -Ă s.m. şi f. (lat. **filianus*) Persoană considerată în raport cu naşii săi (de botez sau de cununie).
FINÁL, -Ă adj., subst. (<fr. *final*, lat. *finalis*) **I.** Adj. **1.** Care marchează sfîrşitul unei lucrări, al unei acţiuni, al unui eveniment etc.; care se află la urmă, la sfîrşit. ◆ (Substantivat, f.) Ornament tipografic care se află la sfîrşitul unei cărţi, al unui capitol etc. ◆ (Substantivat, f.) Sunet care se găseşte la sfîrşitul unui cuvînt, al unei propoziţii etc. ◆ (GRAM.; despre complemente, propoziţii, conjuncţii) Care arată scopul. **II.** S.n. Sfîrşit (al unei opere, al unei lucrări, al unei întîmplări etc.). **III.** S.f. **1.** Ultima fază a unei competiţii sportive, a unui concurs artistic, ştiinţific etc. care s-a desfăşurat în sistem eliminatoriu. **2.** *Finala trenului* = semnal optic, montat pe ultimul vagon al unui tren, pentru a permite să se verifice rapid dacă garnitura este completă.
FINALÍSM s.n. (<fr. *finalisme*) Concepţie filozofică conform căreia orice fenomen sau proces reprezintă realizarea unui scop dinainte stabilit.
FINALÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *finaliste*) **I. 1.** Adj. Care aparţine finalismului, care ţine de finalism, care se referă la finalism. **2.** S.m. şi f. Adept al finalismului. **II.** S.m. şi f. Persoană care participă la disputarea unei finale.
FINALITÁTE s.f. (<fr. *finalité*) Scop în vederea căruia se desfăşoară o acţiune sau o activitate; orientare sau tendinţă a cuiva sau a ceva spre un scop. ◆ P.ext. Organizare armonioasă a ceva, (aparent) subordonată unui scop (stabilit de om).
FINALIZÁ vb. I tranz. (<*final*) A încheia, a termina ceva prin atingerea scopului.
FINALMÉNTE adj. (<fr. *finalement*, it. *finalmente*) În cele din urmă.
FINANCIÁR, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *financier*, it. *finanziario*) **1.** Adj. Care aparţine finanţelor, care ţine de finanţe, privitor la finanţe sau, p.ext., la circulaţia banilor, a creditelor etc. **2.** S.m. şi f. Persoană care deţine capital financiar. **3.** S.m. şi f. Specialist în operaţii financiare.
FINANŢÁ vb. I tranz. (<fr. *financer*) A da bani pentru a susţine o acţiune, o lucrare, o întreprindere, o instituţie etc. sau pentru a întreţine o persoană. ◆ (Fam.) A împrumuta pe cineva cu bani.
FINÁNŢE s.f. pl. (<fr. *finance*, it. *finanza*) **1.** Totalitatea mijloacelor băneşti care se găsesc la dispoziţia unui stat şi care sînt necesare pentru îndeplinirea funcţiilor şi obiectivelor sale. ◆ Totalitatea mijloacelor băneşti aflate la dispoziţia unei întreprinderi, a unui om de afaceri. ◆ Averea în bani a unei persoane. **2.** Ştiinţă care se ocupă cu studiul finanţelor.
FÍNE s.n. (<it. *fine*, fr. *fin*) Sfîrşit. ◇ Loc. adv. *În fine* = în sfîrşit, în concluzie; aşadar.
FINÉT s.n. (<fr. *finette*) Ţesătură pufoasă, din fire de bumbac, din care se confecţionează diferite obiecte de îmbrăcăminte, în special, obiecte de lenjerie.
FINÉŢE s.f. (<fr. *finesse*) **1.** Însuşirea a ceea ce este fin[1]; calitatea a ceea ce este foarte subţire sau de cea mai bună calitate. ◆ Raportul dintre greutatea în grame şi lungimea în metri ale unei fibre textile. ◆ (TEHN.) Raportul (în procente) dintre cantitatea de material rămas pe o sită şi întreaga cantitate de material care a fost cernută. **2.** Cantitatea de metal preţios dintr-un aliaj (exprimată în părţi la o mie), care arată calitatea aliajului. **3.** Fig. Subtilitate, ingeniozitate.
FÍNIC s.m. (<sl. *finikŭ*) Palmier din regiunile tropicale sau subtropicale (cu ale cărui ramuri a fost întîmpinat Iisus Hristos la intrarea în Ierusalim).
FINISÁ vb. I tranz. (<fr. *finir*, după *finisaj*) A executa ultima fază din procesul de fabricaţie, de confecţionare, de execuţie etc. a unui obiect, a unei construcţii etc., pentru a i se da aspectul, forma şi dimensiunile definitive.
FINISÁJ s.n. (<fr. *finissage*) Operaţie prin care se dă forma definitivă unui produs sau unei lucrări.
FINISÓR, -OÁRE subst. (<fr. *finisseur*) **1.** S.n. Maşină pentru executarea îmbrăcămintei rutiere de asfalt sau de beton. **2.** S.m. şi f. Muncitor specializat în operaţiile de finisare.
FÍNIŞ s.n. (<engl., fr. *finish*) Ultima parte a unei curse sau a unei probe sportive, în care concurenţii, printr-un efort deosebit, urmăresc să obţină o performanţă cît mai bună.
FINÍT, -Ă adj. (<*fini*, înv. "a sfîrşi"; cf.fr. *fini*, it. *finito*) **1.** Care are o existenţă limitată; care s-a sfîrşit, s-a încheiat. ◇ *Număr finit* = fiecare dintre numerele reale. ◆ (Substantivat, n.) Categorie filozofică ce se referă la stările relative ale materiei care au o existenţă limitată şi se pot transforma unele în altele. **2.** (Despre produse, mărfuri etc.) Care a trecut prin toate fazele de prelucrare şi poate fi întrebuinţat în scopul pentru care a fost făcut.
FINITÍSM s.n. (<fr. *finitisme*) Concepţie metafizică ce susţine că universul este mărginit.
FINLANDÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *finlandais*, it. *finlandese*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care locuieşte, care s-a format în Finlanda; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Finlandei sau este originară de acolo. Sînt de religie protestantă. **2.** Adj. Care aparţine Finlandei sau finlandezilor, referitor la Finlanda sau la finlandezi. ◆ (Substantivat, f.) Limba fino-ugrică vorbită de finlandezi.
FINO-ÚGRIC, -Ă s.m. pl., adj. (după fr. *finno-ougrien*, germ. *finnisch-ugrisch*) **1.** S.m. pl. Grup lingvistic din nordul şi centrul Europei care vorbeşte limbi fino-ugrice. **2.** Adj. *Limbă fino-ugrică* = (la pl.) familie de limbi vorbite în unele regiuni din nordul şi centrul Europei şi în nordul Asiei, din care fac parte finlandeza, estona, maghiara, mordvina şi ziriana; (la sg.) limbă care face parte din această familie. **3.** Adj. Care aparţine limbilor fino-ugrice, privitor la limbile fino-ugrice.
FIÓLĂ s.f. (<fr. *fiole*) Recipient, flacon (mic) de sticlă, cu gîtul strîmt, închis ermetic, în care se conservă de obicei soluţiile şi pulberile sterile injectabile.
FIÓR s.m. (lat. *febris*) Senzaţie de frig (însoţită de o uşoară tremurătură). ◆ P.ext. Emoţie provocată de un sentiment puternic (de frică); tresărire nervoasă.
FIÓRD s.n. (<fr. *fjord*; cuv. norvegian) Golf maritim, adînc, strîmt, sinuos, cu ţărmuri abrupte şi înalte, format prin pătrunderea apelor marine în văile glaciare, după topirea gheţurilor.
FIORÍN s.m. (<it. *fiorino*) Nume dat mai multor monede de aur şi de argint, bătute în diverse ţări, care au circulat şi în ţările române, pînă în sec. 19.
FIORÓS, -OÁSĂ adj. (<*fior*) Care înspăimîntă, care îngrozeşte. ◆ (Adverbial) În mod înspăimîntător.
FIR s.n. (lat. *filum*) **1.** Produs de formă lungă şi subţire, obţinut prin filarea manuală sau mecanizată a fibrelor textile; p. restr. fibră textilă. ◇ *Fir cu plumb* = dispozitiv compus dintr-o sfoară subţire care are la un capăt o greutate metalică, folosit pentru determinarea sau verificarea direcţiei verticale. *Firul apei* = linia imaginară de pe suprafaţa unui curs de apă care uneşte punctele de viteză maximă ale acestuia. ◆ Fig. Idee prezentă, cu consecvenţă, de-a lungul unei opere, unei acţiuni etc. ◆ Fig. (Mod de) desfăşurare (neîntreruptă) a unei acţiuni, a unui proces etc. **2.** Şuviţă subţire de aur sau de argint, folosită la cusături artistice. **3.** (TEHN.) Corp solid cu lungimea mult mai mare în raport cu dimensiunea secţiunii transversale. ◆ *Fir de contact* = conductă electrică care alimentează cu energie vehiculele de tracţiune electrică. ◆ Sîrmă de telefon, de telegraf etc., alcătuită din două (sau din trei) conductoare subţiri, izolate (şi răsucite). **4.** Fiecare dintre elementele de forma unui fir care alcătuiesc iarba, părul etc. ◆ P.ext. Exemplar dintr-o specie de plante erbacee de acelaşi fel; floare dintr-o specie de plante de acelaşi fel. ◆ Bob (de nisip, de mac etc.). ◆ Fig. Fărîmă.
FÍRAV, -Ă adj. (<sl. **chyravŭ* "bolnăvicios" <*chyra* "boală", apropiat de *fir*) Care are o constituţie slabă, plăpîndă. ◆ Fig. Slab din punctul de vedere al consistenţei, al temeiniciei etc.
FÍRE s.f. (<*fi*) **1.** Mediul natural (împreună cu fiinţele care trăiesc în el); tot ceea ce există. **2.** Structură psihică şi morală a cuiva; mod de a fi, de a se purta, de a reacţiona caracteristic naturii (psihice, sufleteşti, morale a) unei fiinţe; caracter, temperament. **3.** Minte, cuget; cumpăt.
FIRÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*fire*) **1.** Care aparţine naturii, al naturii; potrivit legilor naturii; din natură. **2.** Care este conform aşteptărilor; natural, normal. ◆ (Substantivat, n.) Naturaleţe; tot ce este natural.
FIRÉT s.n. (<*fir*) **1.** Fir de aur sau de argint folosit la broderii. **2.** Broderie cusută cu acest fir. **3.** (La pl.) Haine împodobite cu firet.
FIREZÁR s.m. (<*firez*, reg. "ferăstrău de

mînă") (ENTOM.) Prunar (*Rhynchites cupreus*).
FIRÍDĂ s.f. (<bg. *firida*) Adîncitură (de forma unei ferestre oarbe) în grosimea unui zid, în peretele unei sobe etc. cu scop utilitar sau decorativ; nişă. ◆ Deschizătură îngustă într-un zid.
FIRIMITÚRĂ (FIRMITÚRĂ) s.f. (<*fărîmă*) Bucată foarte mică de pîine (rămasă în urma tăierii, ruperii). ◆ P. ext. Bucată foarte mică dintr-un aliment.
FIRMAMÉNT s.n. (<fr. *firmament*, lat. *firmamentum*) Boltă cerească. ◆ (Impr.) Firmă.
FIRMÁN s.n. (<tc. *fermān*) Ordin emis de sultan (prin care erau numiţi sau maziliţi guvernatorii sau domnitorii care depindeau de Imperiul Otoman).
FÍRMĂ s.f. (<germ. *Firma*) **1.** Inscripţie pe o placă, pe un zid etc., aşezată la intrarea unui magazin, a unei instituţii etc., care indică denumirea, destinaţia, scopul, caracterul etc. acestora; p.ext. placă, panou etc. pe care se află această inscripţie (ornată cu desene, luminată etc.). **2.** Denumire (convenţională) sub care funcţionează o întreprindere. ◆ Societate comercială.
FÍRNIS s.n. (<germ. *Firnis*) Soluţie obţinută din ulei vegetal sau din răşini şi oxizi metalici, care, în strat subţire, este lucioasă, transparentă şi rezistentă la agenţii externi şi care se foloseşte ca liant al coloranţilor, ca solvent la fabricarea cernelurilor tipografice sau drept grund pentru lemnărie.
FIRÚŢĂ s.f. (<*fir*) (La pl.) Nume dat mai multor plante erbacee din familia gramineelor, foarte răspîndite în vegetaţia pajiştilor, care prezintă importanţă economică (*Poa*); (şi la sg.) plantă care face parte din acest gen.
FÍSĂ s.f. (<ngr. *fisa*) **1.** Plăcuţă de metal sau de os, de material plastic etc. care, pe baza unei convenţii, poate înlocui banii la plata în localurile de consumaţie, la jocurile de cărţi etc. **2.** (Piesă metalică în formă de) monedă care declanşează mecanismul unui automat; jeton.
FISC s.n. (<fr. *fisc*, it. *fisco*) **1.** (Înv.) Trezorerie. **2.** Organ, instituţie (de stat) care stabileşte şi încasează contribuţiile către stat ale unei persoane, ale unei societăţi comerciale etc., care urmăreşte pe cei care nu şi-au plătit în termen aceste contribuţii etc.
FISCÁL, -Ă adj. (<fr. *fiscal*) Care aparţine fiscului, privitor la fisc.
FISCALÍSM s.n. (<*fiscal*) Politică financiară de mărire (exagerată) a obligaţiilor fiscale ale contribuabililor şi de percepere a unor impozite şi a unor taxe (exagerate) de la populaţie.
FISCALITÁTE s.f. (<fr. *fiscalité*) **1.** Sistem de percepere a impozitelor şi a taxelor prin fisc. **2.** Totalitatea obligaţiilor fiscale ale cuiva.
FISIBILITÁTE s.f. (<fr. *fissibilité*) Însuşire a lemnului de a crăpa sau de a se despica de-a lungul unei suprafeţe paralele cu fibrele, prin lovire cu o pană.
FISIONÁ vb. I tranz. (<*fisiune*) A diviza, a scinda un nucleu atomic în mai multe fragmente (cu mase de valori comparabile).
FISIÚNE s.f. (<fr. *fission*) Fenomen de scindare a nucleului atomic în mai multe fragmente (cu mase de valori comparabile), care eliberează o cantitate foarte mare de energie.
FISTÍC s.m. (<tc. *fıstıc*, ngr. *fistiki*) **1.** Arbore din zonele tropicală şi subtropicală, cu florile mici, de culoare verde, cu fructele conţinînd sîmburi din care se extrage un ulei gras, folosit în alimentaţie (*Pistacia vera*). **2.** Fruct al fisticului, mic, cu sîmburele verde, bogat în ulei şi cu gust plăcut, care se foloseşte ca substanţă aromatică alimentară.
FÍSTULĂ s.f. (<lat. *fistula*, fr. *fistule*) (MED.) Canal format accidental sau în urma unei operaţii, care comunică cu o glandă sau cu o cavitate naturală sau patologică şi care drenează în afară secreţiile acestora. ◆ Ulceraţie adîncă într-un ţesut al organismului.
FISURÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *fissurer*) A produce sau a căpăta fisuri.
FISÚRĂ s.f. (<fr. *fissure*, lat. *fissura*) **1.** Crăpătură mică la suprafaţa sau în interiorul unei piese, unui corp solid, provenită în urma unor suprasolicitări. **2.** (MED.) Şanţ sau crăpătură (normală ori patologică) pe suprafaţa unui organ.
FIŞ s.n. (<germ. *Fisch*) (TIPOGR.) Amestec de litere, de caractere, de corpuri diferite, provenite dintr-o formă stricată.
FIŞĂ vb. I tranz. (<*fişă*) **1.** A extrage pe fişe citate, date, idei etc. dintr-o lucrare (ştiinţifică), pentru documentare, pentru elaborarea unei lucrări etc. **2.** A extrage pe fişe datele bibliografice privitoare la o carte sau la un periodic, pentru a le aşeza în catalogul bibliotecii, pentru a întocmi o bibliografie etc.
FÍŞĂ s.f. (<fr. *fiche*) **1.** Foaie (mică) de hîrtie sau de carton (de formă dreptunghiulară), folosită pentru a face însemnări în cursul unei documentări, în vederea elaborării unei lucrări sau pentru a reda extrase, citate dintr-o lucrare; conţinutul acestei foi. ◆ Foaie mică de carton, de format unitar, pe care sînt înscrise datele privitoare la o carte sau la un periodic dintr-o bibliotecă (în vederea întocmirii unui fişier). ◆ *Fişă tehnologică* = (formular care conţine) totalitatea indicaţiilor privitoare la fazele unui anumit proces tehnologic. ◆ *Fişă personală* = act în care se trec datele personale ale unui salariat. ◆ *Fişă de sănătate* = document în care se trec datele privind sănătatea cuiva. ◆ (ECON.) *Fişă de evidenţă* = foaie volantă (special imprimată), folosită pentru urmărirea sistematică a unui mijloc economic, a unui proces, a unei surse etc. sub aspectul creşterii, al diminuării şi al existenţei soldului la o anumită dată. **2.** Piesă la capătul unui cordon de reţea, care se introduce într-o priză, într-un cuplu etc. pentru a stabili legătura cu o linie electrică, telefonică etc.
FIŞÍC s.n. (<tc. *fişek*) **1.** Teanc de monede de aceeaşi valoare (şi mărime), aşezate una peste alta şi înfăşurate în hîrtie, sub forma unui cilindru. **2.** Cornet (pentru bomboane, alune etc.).
FIŞIÉR s.n. (<fr. *fichier*) **1.** Colecţie de fişe ordonate după anumite criterii. **2.** Catalog de fişe (în biblioteci). **3.** Cutie, dulap (cu sertare) etc. în care se păstrează fişe.

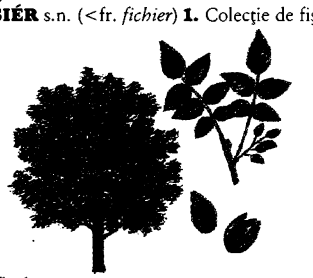
fistic

FIŞIÚ s.n. (<fr. *fichu*) Batic subţire de mătase.
FITÍL s.n. (<tc. *fitil*) **1.** Produs textil în formă de sfoară, de şiret, de panglică sau tub confecţionat din fire moi răsucite sau ţesute, care se introduce, pentru a fi aprins, în mijlocul lumînărilor, într-un lichid inflamabil din aparatele de iluminat etc. ◆ Fir de bumbac răsucit sau ţesut, folosit, împreună cu cremenea şi amnarul, la aprins. **2.** (Şi *fitil detonant*) Şnur impregnat cu o substanţă inflamabilă, prin care se transmitea focul pentru aprinderea încărcăturilor la armele de foc; tub din metal sau din material textil, umplut cu material inflamabil, care se foloseşte la aprinderea încărcăturilor de exploziv în mine, în cariere etc.
FÍTING s.n. (<germ. *Fitting*) Piesă de legătură folosită la îmbinarea ţevilor, a tuburilor, a armăturilor, la schimbarea de direcţie a conductelor metalice etc.
FITO- (<fr. *phyto-*; cf. gr. *phyton* "plantă") Element prim de compunere care are semnificaţia "(care se referă la o) plantă", "propriu plantelor", "(de) plante".
FITOBIOLOGÍE s.f. (<fr. *phytobiologie*) Biologie vegetală.
FITOCENOLOGÍE s.f. (<fr. *phytocénologie*) Ramură a botanicii care studiază fitocenozele.
FITOCENÓZĂ s.f. (<fr. *phytocénose*; cf.gr. *phyton* "plantă"+*koinos* "comun") Asociaţie de plante care trăiesc într-un anumit mediu de viaţă, fiind condiţionate de anumiţi factori fizico-geografici şi biologici.
FITOCHIMÍE s.f. (<fr. *phytochimie*) Ramură a botanicii (sau a chimiei) care studiază procesele chimice care au loc în plante.
FITOCÍD, -Ă adj., s.n. (<fr. *phytocide*) (Substanţă) care produce moartea plantelor sau a organelor lor.
FITOFÁG, -Ă adj., s.m. (<fr. *phytophage*; cf. gr. *phyton* "plantă"+*phagein* "a mînca") (Animal) care se hrăneşte cu plante.
FITOFARMACEÚTIC, -Ă adj. (<fr. *phytopharmaceutique*) Care aparţine fitofarmaciei, privitor la fitofarmacie.
FITOFARMACÍE s.f. (<fr. *phytopharmacie*) **1.** Domeniu al farmaciei care se ocupă cu prepararea produselor destinate protejării plantelor împotriva paraziţilor. **2.** Ştiinţa preparării medicamentelor pe baza plantelor medicinale.
FITOFIZIOLOGÍE s.f. (<fr. *phytophysiologie*) Fiziologia plantelor.
FITOGÉN, -Ă adj. (<fr. *phytogène*; cf. gr. *phyton* "plantă"+*gennan* "a produce") (Despre roci) De origine vegetală.
FITOGEOGRAFÍE s.f. (<fr. *phytogéographie*) Ramură a geografiei (sau a botanicii) care studiază distribuţia speciilor vegetale pe suprafaţa solului.
FITOHORMÓN s.m. (<fr. *phytohormone*) Hormon vegetal.
FITONCÍD s.n. (<germ. *Phytonzid*) Substanţă volatilă, produsă şi eliminată de anumite plante din genul *Allium* (ceapă, usturoi), care are o acţiune puternic bacteriostatică (şi bactericidă).
FITOPARAZÍT s.m. (<fr. *phytoparasite*)

Parazit al unei plante.
FITOPATOGÉN, -Ă adj., s.m. (<fr. *phytopathogène*; cf. gr. *phyton* "plantă"+*pathos* "boală"+*gennan* "a produce") (Agent fizic, chimic etc.) care provoacă îmbolnăvirea plantelor.
FITOPATOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<*fitopatologie*) Specialist în fitopatologie.
FITOPATOLOGÍE s.f. (<fr. *phytopathologie*) Ramură a biologiei care studiază bolile plantelor.
FITOPLANCTÓN s.n. (<fr. *phytoplancton*, germ. *Phytoplankton*) Totalitatea plantelor acvatice, inferioare, care intră în alcătuirea unui plancton.
FITOSANITÁR, -Ă adj. (<fr. *phytosanitaire*) Referitor la sănătatea plantelor; care contribuie la sănătatea plantelor.
FITOSTERÓL s.m. (<fr. *phytostérol*) Substanţă sterolică, izolată din plante, care este folosită în industria farmaceutică, la sinteza unor hormoni sexuali.
FITOTEHNÍE s.f. (<fr. *phytotechnie*; cf. gr. *phyton* "plantă"+*techne* "artă") Disciplină ştiinţifică ce studiază metodele de cultivare a plantelor agricole.
FITOTERAPEÚT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *phytothérapeute*) Specialist în fitoterapie.
FITOTERAPÍE s.f. (<fr. *phitothérapie*; cf. gr. *phyton* "plantă"+*therapeia* "tratament") **1.** Ramură a fitopatologiei care se ocupă cu metodele de prevenire şi de combatere a bolilor şi a dăunătorilor plantelor cultivate. **2.** Tratament cu preparate din plante medicinale.
FITOTÓXIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *phytotoxique*) (Substanţă) care are acţiune nocivă asupra plantelor.
FITOTOXÍNĂ s.f. (<germ. *Phytotoxin*, engl. *phitotoxin*) Toxină vegetală.
FITOTRÓN s.n. (<fr. *phytotron*) Instalaţie specială, pentru cultivarea plantelor în încăperi, unde se dirijează temperatura, umiditatea, lumina etc., în scopuri experimentale.
FIŢÚICĂ s.f. (cf. germ. *Fitschen* "fleac, mărunţiş") Bucată mică de hîrtie pe care se fac diferite însemnări. ◆ (Deprec.) Publicaţie fără însemnătate.
FIU s.m. (lat. *filius*) **1.** Persoană de sex bărbătesc, considerată în raport cu părinţii. ◇ (RELIG.; cu valoare de n.pr.) *Fiul lui Dumnezeu* = nume dat lui Iisus Hristos de către Dumnezeu însuşi prin proorocul David. *Fiul pierzării* = nume dat în Biblie lui Iuda Iscariotul (care l-a vîndut pe Iisus) şi lui Antihrist (care s-a dat pe sine drept Dumnezeu). **2.** Fig. Cetăţean; membru al unei colectivităţi (de care este foarte ataşat). **3.** Termen de adresare, de prietenie.
FIVE O'CLOCK s.n. (expr. engl.) Ceai servit la ora cinci după-amiază (însoţit de o gustare). ◆ Petrecere făcută după-amiază (în jurul orei cinci).
FIX, -Ă adj. (<fr. *fixe*, lat. *fixus*) **1.** Care nu-şi schimbă locul sau poziţia. **2.** Care nu se schimbă, nu variază. ◇ *Idee fixă* = idee care preocupă permanent pe cineva, care îl împiedică să se gîndească la altceva. **3.** (Despre ore) Precis, exact.
FIXÁ vb. I tranz. (<fr. *fixer*) **1.** A aşeza, a prinde un obiect într-un loc din care să nu se poată clinti. ◆ Refl. (Despre persoane) A se stabili, a se statornici undeva. ◆ A privi ţintă pe cineva sau ceva. **2.** A stabili, a hotărî (un preţ, un termen etc.) ◆ Refl. (Despre persoane) A se decide. **3.** (CHIM.) A aduce un corp într-o stare stabilă din care să nu se mai schimbe. **4.** A trata materialele fotografice developate cu un reactiv chimic, pentru a le face insensibile la acţiunea luminii. **5.** A face ca un colorant să pătrundă în structura fibrei textile sau a pielii, pentru a împiedica decolorarea (uşoară a) acestora.
FIXATÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *fixatif*) **1.** Adj. (Despre substanţe, soluţii) Care fixează. **2.** S.n. Soluţie incoloră, din răşină diluată în eter, în alcool sau în benzină, care serveşte la acoperirea desenelor executate în cărbune, creion sau pastel, pentru a le feri de ştergere. **3.** S.n. (CHIM.) Fixator (**1**). **4.** S.n. Produs cosmetic pentru păr, care ajută la menţinerea coafurii.
FIXATÓR s.m. (<fr. *fixateur*) **1.** Reactiv chimic sau soluţie a acestuia, folosite la fixarea materialelor fotografice developate, făcîndu-le insensibile la lumină. **2.** Substanţă folosită în finisarea ţesăturilor textile, pentru a întări stabilitatea vopsirii şi a imprimării. **3.** Substanţă care asigură conservarea unor structuri celulare pentru a fi studiate la microscop (ex. *formolul, bicromatul de potasiu, nitratul de argint* etc.).
FÍXING s.n. (<engl. *fixing*) Fixarea cotei la bursă a devizelor sau a titlurilor într-un anumit timp.
FIXÍSM s.n. (<fr. *fixisme*) Concepţie care neagă procesul evoluţiei lumii vii şi care consideră că speciile de plante şi de animale sînt invariabile în decursul istoriei pămîntului.
FIXÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *fixiste*) **1.** S.m. şi f. Adept al fixismului. **2.** Adj. Care aparţine fixismului sau fixiştilor, referitor la fixism sau la fixişti.
FÍZIC, -Ă adj., s.n., s.f. (<fr. *physique*) **1.** Adj. Care se referă la corpul fiinţelor. ◆ Spec. Care priveşte activitatea musculară. ◆ Care aparţine simţurilor. **2.** S.n. Aspect exterior al unei persoane; constituţie naturală a unei persoane. **3.** Adj. Care aparţine materiei, care se referă la materie, care priveşte materia. **4.** S.f. Ştiinţă fundamentală a naturii care studiază structura şi proprietăţile materiei, formele mişcării ei, legile generale ale fenomenelor naturii anorganice, precum şi transformările reciproce ale acestor forme de mişcare. ◆ Manual care studiază fizica. **5.** Adj. Care se referă la obiectul fizicii şi la metodele ei.
FIZICALÍSM s.n. (<fr. *physicalisme*) Concepţie neopozitivistă (promovată de O.Neurath, R.Carnap etc.) după care limbajul fizicii ar trebui să fie limbajul tuturor ştiinţelor.
FIZICALÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *physicaliste*) (Adept) al fizicalismului.
FIZICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *physicien*) Persoană care lucrează în domeniul fizicii; specialist în fizică.
FIZIOCRÁT s.m. (<fr. *physiocrate*; cf. gr. *physis* "natură"+*kratos* "forţă") Adept al fiziocratismului.
FIZIOCRATÍSM s.n. (<fr. *physiocratisme*) Doctrină economică (apărută în sec. 18, în Franţa, şi reprezentată de Fr. Quesnay, A.R.J. Turgot ş.a.), care susţine că munca agricolă reprezintă unica sursă de bogăţie.
FIZIOCRAŢÍE s.f. (<fr. *physiocratie*) Fiziocratism.
FIZIOGNOMONÍE s.f. (<fr. *physiognomonie*; cf. gr. *physis* "natură"+*gnomon* "ştiutor") Arta, tendinţa de a deduce caracterul şi tipul oamenilor după înfăţişarea fizică, în special după trăsăturile feţei. A fost răspîndită în sec. 18, mai ales de J.K. Lavater.
FIZIOLÓG, -ÓGĂ s.m. şi f. (<fr. *physiologue*) Specialist în fiziologie.
FIZIOLOGÍE s.f. (<fr. *physiologie*; cf. gr. *physis* "natură"+*logos* "studiu") Ştiinţă care studiază funcţiile organismului viu (animal sau vegetal). ◆ Manual care cuprinde elementele acestei ştiinţe.
FIZIONÓMIC, -Ă adj. (<fr. *physionomique*) Care aparţine fizionomiei, referitor la fizionomie.
FIZIONOMÍE s.f. (<fr. *physionomie*; cf. gr. *physis* "natură"+*nomos* "lege") **1.** Totalitatea trăsăturilor feţei cuiva, care imprimă expresia ei particulară. ◇ *Joc de fizionomie* = mimică. **2.** Fig. Înfăţişare caracteristică, particulară a unei epoci, a unei colectivităţi umane etc.
FIZIONOMÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *physionomiste*) Persoană care încearcă să deducă caracterul oamenilor după trăsăturile feţei.
FIZIOPATOLÓG, -ÓGĂ s.m. şi f. (<*fiziopatologie*) Specialist în fiziopatologie.
FIZIOPATOLOGÍE s.f. (<fr. *physiopathologie*) Ramură a medicinei care studiază mecanismele de producere a bolilor.
FIZIOTERÁPIC, -Ă adj. (<fr. *physiothérapique*) Care aparţine fizioterapiei, de fizioterapie, privitor la fizioterapie.
FIZIOTERAPÍE s.f. (<fr. *physiothérapie*) Metodă de tratament a anumitor boli cu ajutorul agenţilor fizici (aer, apă, lumină, temperatură, electricitate, mişcare etc.).
FÎLFÎÍ vb. IV intranz. (<form. onomat.) **1.** (Despre păsări) A da din aripi, producînd zgomotul caracteristic zborului. **2.** (Despre pînze, steaguri etc.) A flutura în bătaia vîntului. **3.** (Despre flăcări) A pîlpîi.
FÎN s.n. (lat. *fenum*) Iarbă cosită şi uscată, folosită ca furaj.
FÎNĂŢ s.n. (lat. **fenacium*) **1.** Fîneaţă. **2.** Fîn.
FÎNEÁŢĂ s.f. (<*fîn*) Teren (în regiunea de deal sau de munte) pe care creşte, în mod natural sau prin cultivare, iarbă pentru fîn.
FÎNTÎNÁR s.m. (<*fîntînă*) Persoană care se ocupă cu săparea, repararea şi întreţinerea fîntînilor.
FÎNTÎNĂ s.f. (lat. *fontana*) Construcţie formată dintr-o groapă (cu pereţii pietruiţi), cu ghizduri împrejur, săpată în pămînt pînă la nivelul unui strat de apă, care serveşte la alimentarea cu apă (în mediul sătesc). ◆ Construcţie (de piatră) care adăposteşte o sursă de apă (venită prin conductă) şi care serveşte la distribuirea acesteia sau ca element arhitectonic decorativ.
FÎNTÎNÉL s.m. (<*fîntînă*) Specie de păstrăv, de origine nord-americană, cu corpul frumos colorat (*Salvelinus fontinalis*).
FÎSĂ s.f. **1.** (La pl.) Nume dat mai multor specii de păsări migratoare mici, asemănătoare

fîsă (1)

cu ciocîrlia, cu penajul cafeniu-cenuşiu şi cu pîntecele albicios, care fug balansîndu-şi coada (*Anthus*); (şi la sg.) pasăre care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. **2.** (IHT.) Zvîrlugă (*Cobitis taenia*).

FÎSÎÍ vb. IV intranz. (<*fîs*, onomat.) **1.** (Despre gaze) A produce un zgomot şuierător şi surd, la ieşirea, cu presiune, printr-un orificiu strîmt. **2.** (Despre unele fiinţe) A scoate (pe nas) sunete şuierătoare.

FÎŞ s.n. (<*fîş*, onomat.) **1.** Material sintetic impermeabil, folosit la confecţionarea mantalelor de ploaie, a canadienelor etc. **2.** Haină de ploaie confecţionată din fîş.

FÎŞÍE s.f. (<*faşă*) **1.** Bucată lungă şi îngustă de pînză, de mătase etc. (tăiată sau ruptă dintr-o bucată mai mare). **2.** Suprafaţă lungă şi îngustă de teren.

FÎŞÎÍ vb. IV intranz. (<*fîş*, onomat.) A produce zgomotul caracteristic al frunzelor mişcate de vînt, al hîrtiei răsfoite, al mişcării unei ţesături de mătase etc.

FLÁCĂRĂ s.f. (lat. **flaccula = facula*) **1.** Masă de gaze care iese dintr-un corp aprins şi care arde dezvoltînd căldură şi lumină; partea luminoasă, mobilă care se înalţă dintr-un corp aprins. **2.** Fig. Pasiune, înflăcărare; căldură; strălucire.

FLACÍD, -Ă adj. (<lat. *flaccidus*) Flasc. ◆ (Despre tulpini) Crescut drept, dar care cu timpul se îndoaie.

FLACÓN s.n. (<fr. *flacon*) Sticluţă (închisă ermetic) în care se ţin medicamente, parfumuri etc.; conţinutul acestei sticluţe. ◇ *Flacon-spray* = flacon care conţine un spray.

FLAGÉL s.n., s.m. (<lat. *flagellum*) **1.** S.n. (Rar) Bici; mănunchi de nuiele folosit pentru biciuri. **2.** S.n. Fig. Dezastru, calamitate; spec. epidemie, molimă. **3.** S.m. Filament mobil al unor protozoare şi al spermatozoizilor, care serveşte ca organ de locomoţie. **4.** S.m. Excrescenţă care se formează pe tulpina unor plante şi care se extinde pe suprafaţa pămîntului, dînd rădăcini şi frunze.

FLAGELÁ vb. I tranz. (<lat. *flagellare*, fr. *flageller*) A biciui. ◆ Fig. A ataca, a satiriza cu duritate (prin vorbă sau prin scris).

FLAGELÁT, -Ă adj., s.n. (<fr. *flagellate*) **1.** Adj. (Despre organisme, celule etc.) Care are flagel (**3**). **2.** S.n. (La pl.) Clasă de protozoare microscopice, unicelulare, prevăzute cu unul sau cu mai mulţi flageli (avînd şi cromatofori cu clorofilă); (şi la sg.) protozoar care face parte din această clasă.

FLAGRÁNT, -Ă adj. (<fr. *flagrant*) Evident, izbitor, care sare în ochi. ◇ *Flagrant delict* = infracţiune descoperită în timpul sau imediat după săvîrşirea ei.

FLAGRÁNŢĂ s.f. (<fr. *flagrance*) Caracterul a ceea ce este flagrant; evidenţă, fapt incontestabil.

FLÁIER s.n. (<germ. *Flyer*) Maşină pentru tors fire groase, care transformă benzile de fibre textile în semitorturi înfăşurate pe mosoare.

FLAJEOLÉT s.n. (<fr. *flageolet*, it. *flagioletto*; cf. lat. pop. *flabeolum*) **1.** Instrument muzical (de lemn sau de metal), asemănător cu flautul. **2.** Sunet armonic produs de instrumentele cu coarde printr-o atingere uşoară a coardei cu degetul, în anumite puncte precise.

FLAMÁND, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *flamand*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie germanică ce locuieşte în Flandra (N Belgiei); (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Flandrei sau este originară de acolo. Sînt de religie creştină (catolică). **2.** Adj. Care aparţine Flandrei sau flamanzilor, privitor la Flandra sau la flamanzi. ◇ *Arta flamandă* = arta care s-a dezvoltat pînă în sec. 16 pe teritoriul Ţărilor de Jos şi din sec. 17 numai pe teritoriul actual al Belgiei. Reprezentativă pentru începuturile artei flamande este *sculptura*. Cel mai mare maestru al sec. 14 a fost C.Sluter (*Fîntîna lui Moise*). Mai tîrziu, *pictura* şi *tapiseria* au consacrat nume care au devenit celebre. În sec. 15 *pictura flamandă*, caracterizată mai ales prin portretul individualizat, este reprezentată de J. van Eyck (*Triptic*, în care panoul central este ocupat de *Madona cu Pruncul*, *Madona, Portretul cardinalului Albergati*, *Portretul soţilor Arnolfini*), R. van der Weyden (*Cele şapte taine, Madona cu Sf. Luca, Coborîrea de pe cruce, Portretul lui Philippe de Croy*), D. Bouts (*Ilie şi îngerul în deşert*), R. Campin (*Portret de femeie*). În sec. 16 are loc o înflorire a artei peisajului şi a portretului prin creaţiile lui P. Brueghel cel Bătrîn (*Uciderea pruncilor din Bethlehem, Parabola orbilor, Vînători în zăpadă, Nunta ţărănească*). În sec. 17 spiritul baroc se asociază cu tendinţa de inspiraţie populară, cei mai importanţi pictori fiind Rubens (*Autoportret, Madona cu Pruncul adorat de sfinţi, Portretul soţiei sale Hélène Fourment, Perseu şi Andromeda, Grădina de liciilor*), J.Jordaens (*Satirul şi ţăranul, Ospăţul regelui bobului, Adoraţia magilor*), Van Dyck (*Jeluirea lui Hristos, Susana şi moşnegii, Portretul cardinalului Bentivoglio, Carol I la vînătoare*). Cele mai cunoscute tapiserii sînt cele de Bruxelles şi de Brugge. ◆ (Substantivat, f.) Limba germanică vorbită de flamanzi, în Belgia şi în regiunea Dunkerque.

FLÁMĂ s.f. (<lat. *flamma*, fr. *flamme*) Flacără.

FLAMBÁ vb. I (<fr. *flamber*; cf. lat. *flammare*) **1.** Tranz. A trece prin flacără un obiect neinflamabil pentru a-l steriliza. **2.** Intranz. A încovoia un corp solid, supunîndu-l acţiunii unor forţe exterioare.

FLAMBÁJ s.n. (<fr. *flambage*) **1.** Acţiunea de a flamba şi rezultatul ei. **2.** Încovoire a unui corp solid, supunîndu-l acţiunii unor forţe exterioare, cînd efortul atinge o anumită valoare critică.

FLAMBOAIÁNT, -Ă adj. (<fr. *flamboyant*) (Despre stilul gotic) Care se caracterizează prin bogăţia, complicarea şi delicateţea decorului ale cărui contururi sugerează forma unei flăcări. ◇ *Epoca stilului gotic flamboaiant* = cea de a treia (şi ultima) etapă din evoluţia stilului gotic, care apare în Franţa pe la mijlocul sec. 15 (*Catedrala Sf. Treime* din Vendôme). *Palatul Culturii* din Iaşi reflectă influenţa tîrzie a acestei etape.

FLAMENCO s.n. (cuv. sp.) Dans popular andaluz; melodie după care se execută acest dans.

FLAMÍN s.m. (<fr. *flamine*, lat. *flamen, -inis*) Preot în Roma antică, care slujea trei zeităţi principale sau 12 divinităţi mai puţin importante.

FLAMÍNGO s.m. (<germ. *Flamingo*) Pasăre acvatică migratoare, de mărimea unei berze, cu gîtul şi cu picioarele foarte lungi şi cu penajul alb cu nuanţe roz (*Phoenicopterus ruber*).

FLÁMURĂ s.f. (<ngr. *flamburon*) **1.** Steag, drapel. ◆ Pavilion triunghiular avînd culorile naţionale sau emblema marinei unei ţări, folosit pe navele de război. **2.** Pavilion triunghiular, folosit în codul internaţional de semnale pentru semnalizarea cifrelor.

FLAN s.n. (<fr. *flan*) Fel de prăjitură cu fructe şi cremă.

FLANÁ vb. I intranz. (<fr. *flâner*) A hoinări.

FLANC s.n. (<fr. *flanc*) **1.** Extremitatea stîngă sau dreaptă a unei formaţii sau a unui dispozitiv de luptă. **2.** Fiecare dintre cele două părţi laterale ale peretelui abdominal cuprinse între ultima coastă şi şold. ◆ Fiecare dintre cele două porţiuni laterale ale peretelui abdominal la animale. **3.** (TEHN.) Fiecare dintre feţele opuse ale unui filet, ale unui dinte de angrenaj etc. **4.** (POLIGR.) Foaie de carton, de celuloid, de plumb sau de ceară, folosită pentru prepararea, prin presare, a matriţelor de stereotipie şi de galvanoplastie.

FLANCÁ vb. I tranz. (<fr. *flanquer*) **1.** A apăra flancul unei unităţi militare; a ataca dintr-o parte. ◆ Fig. A însoţi pe cineva (pentru a-l apăra). **2.** (Despre clădiri) A mărgini lateral sau de o parte şi de alta.

FLANCGÁRDĂ s.f. (<fr. *flanc-garde*) Unitate sau subunitate militară care se deplasează de o parte sau de alta a forţelor principale, servind ca element de siguranţă.

FLANÉLĂ (**FLANEÁ**) s.f. (<fr. *flanelle*) **1.** Ţesătură uşoară, moale, de lînă sau de bumbac, scămoşată pe ambele feţe. **2.** Îmbrăcăminte de lînă tricotată în formă de pieptar sau de cămaşă scurtă. **3.** Pulover.

FLÁNGER s.n. (<engl. *flanger*) Aparat electronic (cu linii de întîrziere), folosit pentru obţinerea unor efecte sonore speciale în muzica modernă.

FLÁNŞĂ s.f. (<germ. *Flansche*) **1.** Bordură la capătul unei piese, făcînd corp comun cu aceasta, care constituie organul de legătură al acesteia, prin şuruburi, cu o altă piesă. **2.** Fiecare dintre cele două piese de legătură care servesc la îmbinarea etanşă (în prelungire sau de ramificaţie) a două ţevi, a unei ţevi cu un rezervor etc.

FLASC, -Ă adj. (<fr. *flasque*) Care este fără rezistenţă; moale. ◆ Fig. Care este fără forţă, fără vigoare; lipsit de energie. ◆ (TEHN.; despre corpuri solide) Care este fără rezistenţă la turtire, la răsucire sau la încovoiere.

FLASH s.n. (cuv. engl.) **1.** Tub de descărcare electrică, care produce un impuls luminos foarte intens, de scurtă durată şi care este folosit în fotografiere, în construcţia laserelor etc.;

flamingo

Pieter Bruegel cel Bătrîn, *Nuntă țărănească*

Jan van Eyck, *Portretul soților Arnolfini*

Rogier van der Weyden, *Coborîrea de pe Cruce*

Peter Paul Rubens, *Grădina deliciilor* (detaliu)

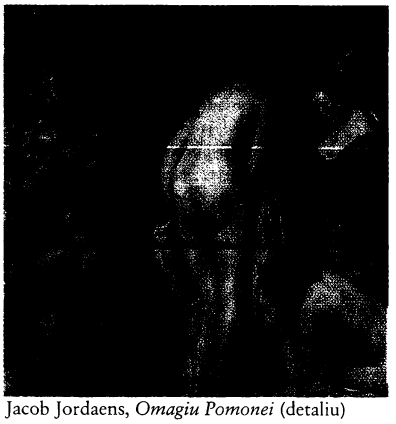

Jacob Jordaens, *Omagiu Pomonei* (detaliu)

impulsul produs astfel; blitz. **2.** Ştire scurtă transmisă cu prioritate. **3.** (CINEMAT.) Plan foarte scurt; apariţie a unei imagini scurte pe un ecran.

FLASHBACK s.n. (<cuv. engl.) **1.** (CINEMAT.) Secvenţă care prezintă o scurtă acţiune secundară plasată în trecut. **2.** Secvenţă retrospectivă intercalată într-o operă literară.

FLAŞNETÁR s.m. (<*flaşnetă*) Muzicant ambulant care cîntă din flaşnetă.

FLAŞNÉTĂ s.f. (<germ. *Flaschnett*) Mică orgă mecanică portativă, acţionată prin învîrtirea unei manivele.

FLATÁ vb. I tranz. (<fr. *flatter*) A măguli.

FLATULÁ vb. I tranz. (<fr. *flatuler*) (MED.) A elimina gazele din intestine prin anus.

FLATULÉNŢĂ s.f. (<fr. *flatulence*; cf. lat. *flatus* "vînt") (MED.) **1.** Acumulare de gaze în stomac şi în intestine; meteorism. **2.** Evacuare necontrolată a gazelor din intestine.

FLÁUŞ s.n. (<germ. *Flausch*) Ţesătură de lînă cu suprafaţa foarte scămoşată.

FLAUŞÁ vb. I tranz. (<*flauş*) A face ca o ţesătură să fie scămoşată.

FLÁUT s.n. (<it. *flauto*) Instrument muzical de suflat, alcătuit dintr-un cilindru îngust de lemn sau de metal, prevăzut cu găuri şi clape, care emite sunete foarte înalte. ◇ *Flaut piccolo* = piculină.

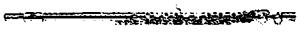

flaut

FLAUTÍST, -Ă s.m. şi f. (<*flaut*) Persoană care cîntă la flaut.

FLAVÓNĂ s.f. (<fr. *flavone*) Substanţă cristalină, incoloră, extrasă din florile unor plante, folosită în industria coloranţilor şi a medicamentelor.

FLAX s.n. (<germ. *Flechse*) Ţesut conjunctiv elastic, format din fascii, tendoane, cartilaje, cordoane neurovasculare etc. (care se scoate din carne la prepararea mezelurilor şi a conservelor).

FLĂCĂU s.m. (cf. sl. *chlakŭ* "holtei") Tînăr neînsurat. ◇ *Flăcău tomnatic* (sau *stătut*) = bărbat trecut de prima tinereţe şi necăsătorit.

FLĂMÎND, -Ă adj. Care simte senzaţia de foame, căruia îi este foame.

FLĂMÎNZÍ vb. IV intranz. (<*flămînd*) A fi sau a deveni flămînd; a răbda, a suferi de foame. ◆ Tranz. A ţine pe cineva flămînd.

FLEAC s.n. **1.** Lucru, faptă de mică importanţă; obiect de mică valoare. ◆ Om de nimic. **2.** (La pl.) Vorbe lipsite de valoare; nimicuri, palavre.

FLEBECTAZÍE s.f. (<fr. *phlébectasie*) (MED.) Dilataţie a venelor.

FLEBECTOMÍE s.f. (<fr. *phlébectomie*; cf. gr. *phleps* "venă"+*ektome* "excizie") Secţionare a unei vene.

FLEBÍTĂ s.f. (<fr. *phlébite*; cf. gr. *phleps* "venă") Boală care constă în inflamarea venelor, urmată, de obicei, de astuparea lor (la membrele inferioare).

FLEBOGRÁMĂ s.f. (<fr. *phlébogramme*) Înregistrare grafică a pulsaţiilor unor vene.

FLEBOLOGÍE s.f. (<fr. *phlébologie*) Studiul bolilor sistemului venos şi al tratamentului lor.

FLEBOTÓM s.m. (<fr. *phlébotome*) Insectă dipteră, asemănătoare cu ţînţarul, din regiunile mediteraneană şi subtropicală, a cărei femelă poate transmite omului, prin înţepături, diferite boli (*Phlebotomus pappatasii*).

FLEBOTOMÍE s.f. (<fr. *phlébotomie*; cf. gr. *phleps* "venă"+*tome* "tăiere") Secţionare a unei vene pentru a extrage sînge, pentru a introduce o sondă etc.

FLEC s.n. (<germ. *Fleck*) Petic (de talpă) aplicat pe tocul încălţămintei.

FLECÁR, -Ă s.m. şi f. (<*fleac*) Persoană căreia îi place să vorbească multe, să spună fleacuri; palavragiu.

FLECĂRÍ vb. IV intranz. (<*flecar*) A spune fleacuri; a trăncăni, a pălăvrăgi.

FLEGMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *flegmatique*) **1.** (Despre oameni) Care este sau rămîne nepăsător, imperturbabil, calm, liniştit. ◆ (Despre temperamentul, caracterul oamenilor) Care exprimă, trădează nepăsare, calm, stăpînire de sine. **2.** (PSIH.) *Tip flegmatic* = unul dintre cele patru tipuri de temperament în clasificarea lui Hipocrat, care se caracterizează prin echilibru, stăpînire de sine şi lipsă de mobilitate; p.ext. persoană care are un sistem nervos puternic, echilibrat.

FLÉGMĂ s.f. (<fr. *flegme*) **1.** Mucozitate vîscoasă (purulentă), eliminată din căile respiratorii prin tuse sau prin vomă; expectoraţie. **2.** Fire a omului nepăsător, imperturbabil, calm, liniştit.

FLEGMÓN s.n. (<fr. *phlegmon*; cf. gr. *plegmone* <*phlegein* "a arde") Inflamaţie purulentă acută a ţesutului conjunctiv subcutanat sau submucos, provocată de infecţii cu stafilococi sau streptococi.

FLÉICĂ s.f. (<germ. *Flecken*) **1.** Bucată de carne de pe pîntecele bovinelor (care se consumă mai ales friptă la grătar). **2.** Produs alimentar preparat dintr-o astfel de carne.

FLER s.n. (<fr. *flair*) Simţ de orientare rapidă într-o împrejurare sau într-o situaţie dificilă; agerime în observaţie; perspicacitate.

FLÉŞĂ s.f. (<fr. *flèche*) **1.** Acoperiş foarte înalt, în formă de piramidă sau de con, folosit, mai ales în evul mediu, la turnurile bisericilor. **2.** Partea din spate a afetului de tun. **3.** Procedeu ofensiv la scrimă, care constă în deplasarea rapidă a corpului înainte.

FLEŞCĂÍ vb. IV (<*fleaşc*, onomat.) **1.** Intranz. A produce un zgomot caracteristic mergînd prin noroi, prin apă etc. **2.** Refl. A-şi pierde consistenţa, a se muia. ◆ Fig. (Despre oameni) A se moleşi.

FLEURÓN s.n. (<fr. *fleuron*) Ornament arhitectonic, în formă de floare sau de frunză stilizată, folosit mai ales în arhitectura gotică.

FLEXÍBIL, -Ă adj., s.n. (<fr. *flexible*, lat. *flexibilis*) **1.** Adj. Care are proprietatea de a se încovoia, de a se îndoi uşor (revenind la forma iniţială). **2.** Adj. (GRAM.; despre părţi de vorbire) Care are flexiune; flexionar. **3.** S.n. Mănunchi de lamele de cupru flexibile, folosit ca element de legătură electrică conductivă, în construcţia contactoarelor, a întrerupătoarelor automate etc.

FLEXIBILITÁTE s.f. (<fr. *flexibilité*) Proprietatea, însuşirea de a fi flexibil.

FLEXIBILIZÁ vb. I tranz. (<*flexibil*) A face flexibil.

FLEXIONÁR, -Ă adj. (<*flexiune*) **1.** Care se îndoaie. **2.** (GRAM.; despre părţi de vorbire) Care are flexiune.

FLEXIÚNE s.f. (<fr. *flexion*, lat. *flexio*, *-onis*; cf. lat. *flexus* "curbat") **1.** Încovoiere, îndoire. ◆ Mişcare de îndoire a unui segment al corpului pe un alt segment situat deasupra sa. **2.** (GRAM.) Totalitatea schimbărilor pe care le suferă forma unui cuvînt (în declinare şi conjugare) pentru a exprima diferite raporturi gramaticale.

FLEXOPLÁST s.n. (<*flex*[ibil]+*plast*[ic]) Tip de material plastic.

FLEXÓR adj. (<it. *flessore*, după *flexiune*) *Muşchi flexor* = muşchi care determină îndoirea unor membre.

FLEXÚRĂ s.f. (<fr. *flexure*) **1.** (GEOL.) Deformare a straturilor scoarţei pămîntului, rezultată prin îndoire şi prin denivelare cu păstrarea continuităţii lor. **2.** Formaţie anatomică curbată.

FLIC-FLÁC s.n. (<fr., engl. *flic-flac*) (GIMN.) Răsturnare prin săritură înainte sau înapoi.

FLICTÉNĂ s.f. (<fr. *phlyctène*; cf. gr. *phlyktaina* "pustulă") Veziculă plină cu serozitate care se formează la suprafaţa pielii în arsurile uşoare.

FLINT s.n. (<germ. *Flint*, engl. *flint*) Varietate de silice. ◇ *Sticlă-flint* = varietate de sticlă optică cu indicele de refracţie relativ mare, fabricată dintr-un amestec de silicaţi de plumb şi de potasiu.

FLÍNTĂ s.f. (<magh. *flinta*, germ. *Flinte*) Puşcă cu ţeavă lungă, cocoş, cremene şi fitil, folosită în trecut.

FLIRT s.n. (<fr. *flirt*) Conversaţie uşoară, curtenitoare între două persoane de sex opus. ◆ Legătură sentimentală (ocazională), lipsită de profunzime şi de statornicie. ◆ Persoană cu care cineva are o astfel de legătură.

FLIŞ s.n. (<fr. *flysch*) (GEOL.) Formaţie de geosinclinal, alcătuită dintr-o alternanţă de depozite detritice marine de mare adîncime (2000-3000 m), conţinînd argile, marne, gresii, conglomerate (sărace în resturi organice), care s-a format în timpul cînd fundul mării era în continuă ridicare, devenind lanţ muntos. Uneori conţine importante zăcăminte de petrol şi de gaze.

FLOÁRE s.f. (lat. *flos*, *floris*) **I. 1.** Parte a plantei care cuprinde organele de reproducere sexuată şi care este formată din stamine (androceu) şi din pistil (gineceu), înconjurate de caliciu şi de o corolă frumoasă (variat colorată). **2.** Orice plantă (erbacee) care face flori colorate. **3.** *Floarea-soarelui* = plantă erbacee dicotiledonată, din familia compozitelor, care are tulpina înaltă, florile grupate într-un capitul mare, rotund ca un disc, de culoare gal-

floarea-soarelui

benă, îndreptată spre Soare, cultivată pentru semințele ei oleaginoase; este originară din America de Nord și a fost introdusă în Europa în sec. 16 (*Helianthus annuus*). *Floarea-paștelui* = mică plantă erbacee, care face o singură floare de culoare albă sau roz (*Anemona nemorosa*). *Floare-de-colț* sau *floarea-reginei, floarea-doamnei* = plantă erbacee perenă, din familia compozitelor, cu frunzele albicioase și pufoase, dispuse în jurul inflorescenței, care crește pe crestele stîncoase ale munților (*Leontopodium alpinum*). *Floare-de-leac* = plantă erbacee perenă, din familia ranunculaceelor, cu florile galbene, care este cultivată ca plantă ornamentală (*Ranunculus repens*). *Flori-de-paie* = plantă erbacee ornamentală, din familia compozitelor, originară din Australia, cu florile galbene, roz, purpurii sau albe, dispuse în capitule, care par uscate ca paiele; imortele (*Helichrysum bracteatum*). **II.** P. anal. **1.** Desen, broderie, cusătură etc. în formă de floare. **2.** Strat subțire de mucegai care se formează la suprafața vinului și a unor alimente fermentate. **3.** (GEOL.) *Flori de mină* = depuneri de cristale de cuarț, calcit, ghips, baritină, galenă, pirită, stibină etc. în geodele din roci sau din filoane. **4.** (CHIM.) *Floare de sulf* (sau *de pucioasă*) = pulbere cristalină de sulf, obținută prin sublimarea sulfului; sulf farmaceutic. **5.** Suprafața activă, care tipărește, a unui element tipografic. **6.** Capul lățit al cuiului. **7.** *Floarea cheii* = partea cheii care intră în broască sau în lacăt. **III.** Fig. Partea cea mai aleasă, cea mai selectă din ceva; elită, cremă, spumă.

FLOC s.n. (lat. *floccus*) Smoc mic de păr, de lînă, de mătase.

FLOCÓS, -OÁSĂ adj. (<*floc*) (Despre animale) Cu păr des, lung și moale; cu smocuri de păr moi și dese. ◆ (Despre obiecte de îmbrăcăminte confecționate din blană) Cu blana avînd păr des, lung și moale.

FLOCOȘÍCĂ s.f. (<*flocos*) **1.** Plantă erbacee perenă, din familia gramineelor, acoperită cu peri moi, cu frunzele liniare și cu florile alburii sau roșietice (*Holcus lanatus*). **2.** (La pl.) Plantă erbacee anuală, din familia compozitelor, cu frunzele lanceolate și cu florile albegălbui (*Filago arvensis*). **3.** (La pl.) Plantă erbacee cu frunzele și cu tulpina păroase și cu florile mari, roșii-purpurii (*Lychius coronaria*).

FLOCÚL s.m. (<fr. *flocculi*) Nor alcătuit din vapori de calciu sau de hidrogen, situat în cromosferă, în apropiere de petele solare.

FLOGÍSTIC, -Ă adj., s. n.(<fr. *phlogistique*; cf. gr. *phlogistos* "inflamabil") **1.** Adj. De ardere, provenit din ardere. **2.** S.n. Substanță inexistentă, imaginată de alchimiști pentru a explica arderea.

FLOGOPÍT s.n. (<fr. *phlogopite*) Mică magneziană, asemănătoare cu biotitul, de culoare galbenă-brună, uneori roșiatică, verzuie sau argintie, cu luciu sticlos și sidefos, care este folosită ca izolant termic și electric.

FLORÁL, -Ă adj. (<*floare*) Care aparține florii sau florilor, care ține de floare, privitor la floare sau la flori. ◆ Care înfățișează o floare; în formă de floare.

FLORÁR s. m., s.n. (<*floare*) **1.** S.m. Persoană care cultivă sau vinde flori. **2.** S.m. Denumirea populară a lunii mai. **3.** S.n. Instrument de desen, confecționat din lemn, din celuloid, din metal etc., care este folosit la trasarea liniilor curbe.

FLÓRĂ s.f. (<fr. *flore*) **1.** Totalitatea plantelor care trăiesc într-o anumită regiune a globului, într-un anumit mediu, într-o anumită perioadă geologică etc. **2.** *Floră microbiană* (sau *bacteriană*) = totalitatea microorganismelor vegetale dintr-un mediu natural, din cavitatea bucală, din intestin etc.

FLORĂREÁSĂ s.f. (<*florar*) Femeie care cultivă sau vinde flori.

FLORĂRÍE s.f. (<*florar*) **1.** Magazin în care se vînd flori. **2.** Seră sau grădină în care se cultivă flori (în scopuri comerciale).

FLOREÁL s.n. (<fr. *floréal*) A opta lună a calendarului republican francez (20 aprilie-20 mai).

FLOREÁN s. m., adj. (<*floare*) **1.** S.m. (ORNIT.) Florinte (*Carduelis chloris chloris*). **2.** Adj. (Despre vite) Cu pete.

FLORENTÍN, -Ă adj. (<fr. *florentin*) **1.** Care aparține Florenței sau locuitorilor ei; care este originar din Florența; care provine din Florența. ◇ *Artă florentină* = școală de artă care s-a dezvoltat în Florența, la sfîrșitul sec. 13 și care a fost punct de plecare pentru Renaștere. Sculptura este reprezentată de N.Pisano, G.Pisano și A. di Cambio, care au folosit ca modele basoreliefuri de pe sarcofage din antichitatea tîrzie. Cel mai de seamă pictor al acestei școli este Giotto, autor al frescelor de la Santa Croce și Santa Maria Novella din Florența, din capela Scrovegni din Padova, din biserica Sf. Francisc de la Assisi și de la Rimini, al polipticului cu *Madona și Pruncul* din biserica Santa Maria del Fiore din Florența etc. *Stil florentin* = stil arhitectonic rezultat din combinarea stilului antic cu cel bizantin și roman. **2.** *Pălărie florentină* (și substantivat, f.) = pălărie de damă, cu boruri largi, împodobită cu flori.

FLORÉTĂ s.f. (<fr. *fleuret*) **1.** Armă albă sportivă, formată dintr-o lamă lungă, flexibilă, în patru muchii, prevăzută cu gardă și cu mîner, folosită la scrimă. **2.** Sport care se practică cu floreta.

FLORETÍST, -Ă s.m. și f. (<*floretă*) Sportiv care practică floreta.

FLORÍCOL, -Ă adj. (<fr. *floricole*) Referitor la floricultură. ◆ (Despre plante ornamentale) Care are flori. ◆ (Despre insecte) Care trăiește în flori.

FLORICULTÓR, -OÁRE s.m. și f. (<*floare*) Specialist în floricultură.

FLORICULTÚRĂ s.f. (<fr. *floriculture*) Ramură a horticulturii care cuprinde cultura plantelor ornamentale (indigene sau exotice).

FLORÍD, -Ă adj. (<lat. *floridus*) (Despre boli) În plină evoluție.

FLORIFÉR, -Ă adj. (<fr. *florifère*) Care produce flori.

FLORILÉGIU s.n. (<it. *florilegio*, fr. *florilège*; cf. lat. *flos, floris* "floare"+*legere* "a alege") Culegere antologică de fragmente literare.

FLORÍN s.m. (<germ. *Florin*, fr. *florin*) **1.** Nume dat unor monede de aur și de argint care au circulat și în țările române pînă în sec. 19. **2.** Unitate monetară în Olanda; gulden.

FLORÍNTE s.m. Pasăre mică din familia fringilidelor, cu ciocul gros și roșiatic, cu penele de culoare verde-măslinie și cu partea ventrală galbenă (*Carduelis chloris chloris*).

FLOROGLUCÍNĂ s.f. (<fr. *phloroglucine*) Substanță chimică ($C_6H_3(OH)_3$) cristalină, de culoare albă, solubilă în alcool și în eter, care este folosită în fotografie, în sinteza unor rășini, a unor coloranți etc.

FLOTÁ vb. I tranz. (<fr. *flotter*) A îndepărta prin decantare substanțele care plutesc la suprafața unui lichid.

FLOTABILITÁTE s.f. (<fr. *flottabilité*) **1.** Capacitate a unui corp de a pluti pe suprafața unui lichid sau la o anumită adîncime. **2.** Raportul dintre volumul părții nescufundate și volumul total al unui corp plutitor. **3.** Proprietate a minereurilor de a putea fi separate prin flotație.

FLOTÁNT, -Ă adj. (<fr. *flottant*) **1.** Care plutește. ◆ (Despre corpuri plutitoare sau suspendate) Care poate efectua oscilații în jurul unei axe orizontale. ◆ (Substantivat, m. pl.) Corpuri plutitoare, transportate pe apele rîurilor sau ale canalelor. **2.** (Despre persoane) Care nu locuiește permanent într-o localitate; care este stabilit temporar, în mod legal, într-o localitate; care este în trecere printr-o localitate, fără a se stabili definitiv.

FLOTÁRE s.f. (<*flota*) **1.** Acțiunea de a flota și rezultatul ei. **2.** Trecere a unui fir dintr-un sistem textil (urzeală sau bătătură) peste două sau mai multe fire din celălalt sistem, la confecționarea țesăturilor ornamentale. **3.** Devalorizare. **4.** Fiecare dintre mișcările ritmice de gimnastică în care corpul, întins aproape de pămînt, este ridicat și coborît prin extensiunea și îndoirea brațelor, aflate cu palmele pe sol.

FLOTÁȚIE s.f. (<fr. *flottation*) **1.** Procedeu de separare a mineralelor utile din minereuri sau a cărbunilor de steril. **2.** Flotare (**4**).

FLÓTĂ s.f. (<fr. *flotte*) **1.** Totalitatea navelor fluviale, maritime sau aeriene ale unui stat. ◆ Totalitatea marilor unități navale sau aeriene afectate unei regiuni sau unui anumit scop sub o conducere unică. **2.** Soluție sau suspensie de coloranți (ori de alte substanțe chimice) în apă, care este folosită în operațiile de finisare a materialelor textile (albire, vopsire etc.). **3.** Bazin de tăbăcire cu zemuri concentrate, în care pieile se țin nemișcate un timp mai îndelungat, după ce au trecut prin bazine de pretăbăcire.

FLOTÍLĂ s.f. (<fr. *flottille*) **1.** Mare unitate a forțelor maritime militare, formată din unități de nave de luptă. ◆ Unitate de nave militare care acționează pe fluvii și pe lacuri (sau pe mări, în vecinătatea litoralului). **2.** *Flotilă de aviație* = unitate aeriană militară care corespunde regimentului din armata de uscat.

FLOTÓR s.n. (<fr. *flotteur*) Obiect care poate pluti (destinat să efectueze măsurători sau reglaje ori să susțină la suprafață corpuri submersibile). ◇ *Flotor de hidroavion* = fiecare dintre cele două dispozitive etanșe și pline cu aer, fixate de aripi și de fuzelaj, care asigură plutirea unui hidroavion.

FLOX s.n. (<fr. *phlox*; cuv. grecesc "flacără") Plantă erbacee, originară din America de Nord, cultivată pentru florile ei viu colorate și plăcut mirositoare (*Phlox paniculata*).

FLU adj. invar., s.n. (<fr. *flou*; cf. lat. *flavus* "galben") **1.** Adj. invar. (Despre îmbrăcăminte) Vaporos. **2.** Adj. invar. (Despre imagini) Care au contururi estompate, imprecise.

3. S.n. Efect fotografic care dă estompare treptată contururilor.
FLUÁJ s.n. (<fr. *fluage*) Variaţie continuă şi lentă a deformaţiilor materialelor care sînt supuse la solicitări continue, de durată mare.
FLUCTUÁ vb. I intranz. (<fr. *fluctuer*, lat. *fluctuare*) A se schimba mereu.
FLUCTUÁŢIE s.f. (<fr. *fluctuation*, lat. *fluctuatio, -onis*) Acţiunea de a fluctua şi rezultatul ei; abatere întîmplătoare, temporară şi foarte mică faţă de o anumită stare, de la un anumit reper. ◆ Schimbare (dintr-un loc în altul).
FLUDÓR s.n. (den. com.) Material de lipit în formă de tub subţire din aliaj de staniu.
FLUÉNT, -Ă adj. (<fr. *fluent*; cf. lat. *fluere* "a curge") (Despre stil, vorbire etc.) Ale cărui elemente se succed armonios; curgător, limpede.
FLUÉNŢĂ s.f. (<fr. *fluence*) Însuşirea de a fi fluent.
FLUÍD, -Ă adj., s.n. (<fr. *fluide*, lat. *fluidus*) **1.** Adj. (Despre corpuri) Care are coeziune slabă între molecule. **2.** S.n. Corp în stare lichidă sau gazoasă care ia forma vasului în care se află, schimbîndu-şi aspectul sub acţiunea unei forţe exterioare foarte mici şi tinzînd să atingă, prin curgere, un nivel minim de energie potenţială. **3.** S.n. Fig. Suflu, impuls, curent.
FLUIDÁL, -Ă adj. (<germ. *fluidal*) (Despre roci) Cu aspect de fluid.
FLUIDIFIÁNT s.m. (<fr. *fluidifiant*) Substanţă care micşorează viscozitatea unui fluid cu care se amestecă.
FLUIDIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *fluidifier*) A mări fluiditatea unui corp; a face ca un corp să devină fluid.
FLUIDITÁTE s.f. (<fr. *fluidité*) **1.** Însuşirea sau starea de a fi fluid. **2.** Fig. Cursivitate, coerenţă (a stilului, a vorbirii etc.).
FLUIDIZÁ vb. I tranz. (<fr. *fluidiser*) (TEHN.) A face ca un material pulverulent să fie dispersat într-un fluid şi să fie adus într-o stare pseudolichidă.
FLUIDIZÁRE s.f. (<*fluidiza*) Procedeu industrial prin care un material pulverulent este dispersat într-un fluid şi adus într-o stare pseudolichidă şi care este folosit la transportul pneumatic al materialelor pulverulente, la uscarea lor, la obţinerea unui amestec în care se pot produce reacţii chimice etc.
FLUIDIZÓR s.n. (<*fluidiza*) Aparat folosit la fluidizare.
FLÚIER s.n. (cuv. autoh; cf. alb. *floere*) **1.** Instrument muzical popular, format dintr-un tub subţire de lemn prevăzut cu găuri. **2.** Mic instrument (de metal) cu ajutorul căruia se fluieră. **3.** (TEHN.) Dispozitiv cu ajutorul căruia se pot emite diferite sunete, făcînd să treacă prin el un curent de gaze sau de aburi, folosit mai ales la semnalizări. **4.** Şuierătură. **5.** (Pop.) Gambă; tibia.

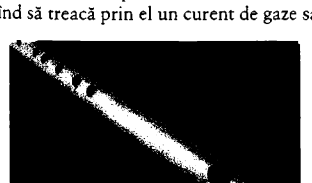
fluier (1)

FLUIERÁ vb. I intranz. (<*fluier*) **I. 1.** A emite un sunet asemănător cu cel al fluierului sau o combinaţie (melodică) de sunete, suflînd printre buze sau printre degetele băgate în gură. ◇ *Fluieră-vînt* s.m. invar. = om neserios, om de nimic. ◆ (Despre unele păsări) A scoate sunete asemănătoare cu cele ale fluierului. ◆ Tranz. A-şi manifesta aprobarea sau dezaprobarea prin fluierături (la spectacole, la manifestări sportive etc.). **2.** A cînta la fluier. **3.** A semnaliza sonor cu ajutorul fluierului (**3**). **II.** (Despre vînt) A şuiera.
FLUIERÁR s.m. (<*fluier*) **1.** Persoană care cîntă la fluier. **2.** (Pop.) Meşter care face fluiere. **3.** (La pl.) Nume dat mai multor specii de păsări care scot sunete asemănătoare cu cele ale fluierului şi care au ciocul lung, subţire şi picioarele înalte; trăiesc pe malul bălţilor, în regiunile mlăştinoase (*Tringa*); (şi la sg.) pasăre care face parte din fiecare dintre aceste specii. Cea mai cunoscută dintre ele are capul şi spatele negre, cu pete galbene-aurii (*Charadrius pluvialis*).

fluierari (3)

FLUIERÁTOR, -OÁRE adj., s.f. (<*fluiera*) **1.** Adj. Care fluieră. **2.** S.f. Fluier. **3.** S.f. Plantă erbacee, cu rădăcina cărnoasă, cu frunzele alterne, cu florile galbene-verzui şi cu fructele bace, roşii (*Tamus communis*).
FLUOMÉTRU s.n. (<fr. *fluomètre*) Instrument pentru măsurarea debitelor de fluide.
FLUÓR s.n. (<fr. *fluor*) Element chimic (*F*; nr. at. 9; m.at. 19; p.t. -218°C; p.f. -188,3°C), gaz de culoare galbenă-verzuie, primul din familia halogenilor, toxic, cu miros înăbuşitor, caracterizat printr-o reactivitate chimică neobişnuit de mare, care a fost descoperit de H.Moissan în 1886.
FLUORESCEÍNĂ s.f. (<fr. *fluorescéine*) Colorant organic fluorescent, obţinut din rezorcină şi anhidridă ftalică.
FLUORESCÉNT, -Ă adj. (<fr. *fluorescent*) Care poate produce fluorescenţă; bazat pe fluorescenţă. ◆ *Tub fluorescent* = sursă de lumină formată dintr-un tub de sticlă în interiorul căruia se realizează o descărcare electrică într-un amestec de gaze şi de vapori de mercur.
FLUORESCÉNŢĂ s.f. (<fr. *fluorescence*) Proprietate a unor substanţe (în soluţie) de a absorbi, cînd sînt iradiate cu radiaţii luminoase sau ultraviolete, radiaţii cu o anumită lungime de undă şi de a emite, în timpul iradierii, radiaţii cu lungime de undă diferită (mai mare); emisie de lumină a unor substanţe care au această proprietate.
FLUORFOSGÉN s.n. (<fr. *fluorphosgène*) Substanţă toxică, sufocantă, de luptă.
FLUORHÍDRIC adj. (<fr. *fluorhydrique*) *Acid fluorhidric* = hidracid al fluorului, gaz incolor, toxic, cu miros înăbuşitor, care, în soluţie apoasă, atacă sticla şi majoritatea metalelor şi care este folosit la gravarea pe sticlă, la solubilizarea silicaţilor, la obţinerea unor mase plastice etc.
FLUORIMÉTRU s.n. (<fr. *fluorimètre*) Instrument pentru măsurarea concentraţiilor slabe ale substanţelor fluorescente.
FLUORÍNĂ s.f. (<fr. *fluorine*) Fluorură naturală de calciu (CaF_2), transparentă, incoloră sau verde, galbenă, roz, violetă, care, prin încălzire sau sub influenţa razelor catodice, devine fluorescentă; se foloseşte ca fondant în metalurgie, în optică, în industria chimică etc.
FLUORIZÁ vb. I tranz. (<fr. *fluoriser*) A trata apa potabilă cu fluor (1-2 mg la litru); a folosi repetat fluorură de sodiu pentru a reduce frecvenţa cariilor dentare şi pentru a le preveni.
FLUOROGRAFÍE s.f. (<fr. *fluorographie*) Procedeu fotografic de gravură pe sticlă, realizat cu ajutorul acidului fluorhidric.
FLUOROMÉTRU s.n. (<fr. *fluoromètre*) Instrument pentru măsurarea duratei de emisie a luminii prin fluorescenţă.
FLUOROSCÓP s.n. (<fr. *fluoroscope*) Aparat pentru determinarea vizuală a intensităţii fluorescenţei. ◆ Ecran fluorescent care transformă radiaţiile invizibile în radiaţii vizibile.
FLUORÓZĂ s.f. (<fr. *fluorose*) Intoxicaţie cronică cu fluor, provocată de prezenţa acestuia în cantităţi prea mari în apa de băut.
FLUORURÁT, -Ă adj. (<*fluorură*) (CHIM.) Care conţine fluor.
FLUORÚRĂ s.f. (<fr. *fluorure*) Compus al fluorului cu diferite elemente sau radicali organici; sare a acidului fluorhidric. ◇ *Fluorură de sodiu* = substanţă cristalină (*NaF*) incoloră, solubilă în apă şi în alcool, folosită ca antiseptic, în industria alcoolului, la impregnarea lemnului, a tapetului etc. *Fluorură de calciu* = fluorină.
FLUTTER s.n. (cuv. engl.) Pulsaţie accelerată. ◇ *Flutter atrial* = afecţiune cardiacă, manifestată printr-un ritm rapid şi regulat, determinat de contracţiile frecvente şi regulate ale atriilor.
FLUTURÁ vb. I (<*fluture*) **1.** Intranz. (Despre păsări, insecte etc.) A bate din aripi; p.ext. a zbura. **2.** Intranz. (Despre plete, haine, steaguri etc.) A se legăna în vînt. ◇ *Fluturá-vînt* s.m. invar = om de nimic; vagabond, haimana. **3.** Tranz. A mişca un obiect încoace şi încolo, a agita prin aer; a face să fîlfîie.
FLUTURÁŞ s.m. (<*fluture*) **1.** Diminutiv al lui fluture. **2.** Mic afiş sau anunţ care conţine un text destinat să înlocuiască, să rectifice sau să completeze un pasaj dintr-o lucrare, dintr-o ordonanţă etc. ◆ Bucată mică de hîrtie sau de carton cu conţinut variat (electoral, de reclamă etc.). **3.** (La pl.) Paiete. **4.** *Fluturaş de piatră* (sau *purpuriu, de stîncă*) = pasăre insectivoră, din ordinul paseriformelor, cu penajul cenuşiu, cu pete roşii, albe şi galbene, care trăieşte în munţii înalţi (*Tichodroma muraria*).
FLÚTURE s.m. (lat. **flutulus* sau cuv. autoh.; cf. alb. *fluturë*) **1.** Nume generic dat insectelor din ordinul lepidopterelor, care au corpul bombat sau alungit şi catifelat, patru

aripi membranoase, acoperite cu solzişori microscopici (viu coloraţi), aparatul bucal cu aspect de trompă, adaptat pentru supt şi a căror larvă este o omidă. ◇ *Fluture-de-mătase* = fluture a cărui larvă produce firele de mătase; vierme-de-mătase (*Bombix mori*). *Fluture-de-varză* sau *fluture-alb* = albiliţă (*Pieres brassicae*). ◆ Fig. (La pl.) Idei curioase şi extravagante. **2.** (La pl.) Paiete. **3.** (SPORT) Procedeu de înot, în care braţele execută o mişcare simultană şi simetrică (înainte-înapoi), asemănătoare cu fluturarea unor aripi, iar picioarele, după o mişcare de strîngere, execută o împingere simultană înapoi, în plan orizontal; probă de înot în care se foloseşte acest procedeu. **4.** (TEHN.) Disc care se roteşte în jurul unui diametru şi care, montat într-o conductă, serveşte la reglarea cantităţii de carburant care intră într-un carburator.

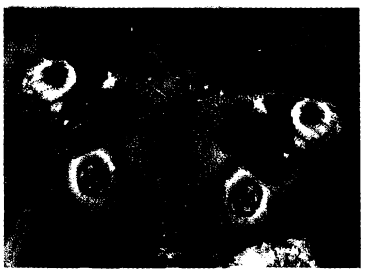

fluture (1)

FLUTURÉL s.m. (<*fluture*) **1.** Diminutiv al lui fluture. **2.** (La pl.) Plantă erbacee ornamentală, cu florile reunite în capitule mari, galbene în partea superioară şi purpurii la bază (*Gaillardia aristata*).

FLUVIÁL, -Ă adj. (<fr. *fluvial*, lat. *fluvialis*) Care aparţine unui fluviu, referitor la un fluviu; care se face pe un fluviu.

FLUVIATÍL, -Ă adj. (<fr. *fluviatile*, lat. *fluviatilis*) Fluvial.

FLUVIOMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *fluviométrique*) Care se referă la măsurarea variaţiei debitului şi a nivelului unei ape curgătoare.

FLUVIOMÉTRU s.n. (<fr. *fluviomètre*) Aparat cu ajutorul căruia se măsoară variaţiile de nivel ale apei unui fluviu.

FLÚVIU s.n. (<lat. *fluvius*) Curs de apă, de lungime mare, care colectează apele curgătoare dintr-un bazin hidrografic şi care se varsă într-un ocean sau într-o mare. ◆ Fig. Debit mare. ◆ *Roman-fluviu* = roman de mare amploare, care are mai multe volume.

FLUX s.n. (<fr. *flux*, lat. *fluxus*) **1.** Fază de ridicare periodică (timp de 6 ore 12 minute şi 30 secunde) a nivelului apei oceanelor sau a mărilor deschise, în cadrul fenomenului de maree, sub influenţa perturbaţiilor mişcării de rotaţie a Pămîntului şi a atracţiei Lunii şi a Soarelui. ◆ Fig. Revărsare mare, puternică. ◇ *Flux verbal* = afluenţă mare de cuvinte în vorbirea cuiva. **2.** (FIZ.) Curent, mişcare de particule. ◆ Mărime care caracterizează viteza de transmitere a unei alte mărimi printr-o anumită suprafaţă. ◇ *Flux de căldură* (sau *termic*) = energie termică transferată dintr-o suprafaţă dată în unitatea de timp. *Flux luminos* = energia radiantă pe care o emite un izvor de lumină în unitatea de timp. *Flux electric* (sau *al inducţiei electrice*) = produsul dintre inducţia electrică şi aria suprafeţei perpendiculare pe ea pe care o străbate. *Flux magnetic* (sau *al inducţiei magnetice*) = produsul dintre inducţia magnetică şi aria suprafeţei perpendiculare pe ea pe care o străbate. *Densitate de flux* = fluxul raportat la unitatea de arie. **3.** Adaos de substanţe folosit la topirea unor materiale, pentru a coborî punctul de topire, pentru a elimina oxizii, nitrurile etc. prin trecerea lor prin zgura formată deasupra băii topite. **4.** *Flux tehnologic* = circulaţie continuă a materiei prime, a semifabricatelor etc. în succesiunea operaţiilor dintr-un proces tehnologic. *Producţie în flux* = formă de organizare superioară a producţiei, în cadrul căreia produsele se obţin prin operaţii multiple. **5.** *Flux de informaţie* = raportul dintre cantitatea de informaţie şi timpul în care ea este transmisă.

FLUXIÚNE s.f. (<fr. *fluxion*; cf. lat. *fluxio, -onis* <*fluere* "a curge") (MED.) Concentrare a sîngelui sau a altor lichide în anumite ţesuturi, din cauza unei inflamaţii. ◆ *Fluxiune periodică* = boală de ochi la cai.

FLUXMÉTRU s.n. (<fr. *fluxmètre*) Instrument pentru măsurarea fluxului magnetic sau a fluxului luminos.

Fm (CHIM.) Simbol pentru *fermiu*.

FOÁIE s.f. (lat. *folia* <*folium*; cf. fr. *feuille*) **1.** Frunză. ◆ Sepală. ◆ Petală. **2.** Bucată dintr-un material, cu o grosime foarte mică. **3.** Bucată dreptunghiulară de hîrtie, folosită la scris, la ambalat etc.; filă a unui caiet, a unei cărţi etc. ◇ *Foaie de titlu* = pagina de la începutul unei lucrări tipărite pe care se găseşte scris titlul complet al lucrării, numele autorului, editura (sau numele editorului), localitatea şi anul tipăririi. *Foaie volantă* = a) tipăritură pe o singură faţă a colii de hîrtie, care se difuzează cu un prilej deosebit; b) filă de hîrtie izolată. ◆ (Cu determinări) Dovadă oficială care atestă un drept, o obligaţie etc. ◇ *Foaie de drum* = document special (individual sau colectiv), emis şi plătit de o autoritate, care dă drept unei persoane sau unui grup de persoane să călătorească cu vehiculele unei instituţii de transport. *Foaie de zestre* (sau *dotală*) = act care consemnează averea, zestrea unei fete sau a unei femei căsătorite. **4.** Ziar; revistă. **5.** Lăţime a unei pînze; bucată dintr-o pînză folosită, în toată lăţimea ei, la confecţionarea unei haine. ◇ *Foaie de cort* = pînză groasă, impermeabilă, din care se confecţionează corturi sau alte obiecte (de protecţie). ◆ (Şi la pl.) Fustă. **6.** Strat de aluat subţire din care se fac plăcinte, tăiţei etc.

FOAIÉR s.n. (<fr. *foyer*) Sală, încăpere sau grup de încăperi într-un teatru unde spectatorii pot ieşi în timpul antractelor.

FOÁLE s.n. (lat. *follis*) **1.** Aparat folosit la comprimarea şi la suflarea aerului cu ajutorul unei camere cu burduf de piele cu pereţi plisaţi, acţionată prin mînere şi printr-un sistem de pîrghii. ◆ Burduf de piele plisat al unor instrumente muzicale. ◆ Sac făcut din pielea unor animale; burduf. **2.** (Pop.) Abdomen.

FOÁME s.f. (lat. *fames, -is*) **1.** Stare funcţională periodică a organismului animal, manifestată prin nevoia de a mînca. **2.** Fig. Dorinţă nestăvilită; lăcomie.

FOÁMETE s.f. (cf. *foame*) Lipsă mare, generală şi prelungită de hrană.

FOÁRFECE (FOÁRFECĂ, FOÁRFEC) s.n. (s.f., s.m.) (lat. *forfex, -icis*) **1.** Unealtă sau maşină-unealtă pentru tăiat materiale (textile, table, benzi metalice etc.), formată din două lame tăioase suprapuse, unite la mijloc cu un şurub, avînd fiecare cîte un mîner inelar. ◇ *Foarfece-ghilotină* = foarfece la care o lamă este fixată cu tăişul la nivelul unei mese, iar a doua lamă este mobilă şi are o mişcare de oscilaţie sau de translaţie în plan vertical. ◆ (În forma *foarfecă*) Săritură practicată în unele sporturi, care se execută ridicînd picioarele unul după altul, ca mişcarea lamelor foarfecelui. **2.** (BOT.) *Foarfeca-bălţii* = plantă acvatică (submersă), cu frunzele rigide, dinţate, cu florile albe, deschise la suprafaţa apei (*Stratiotes aloides*). **3.** Nod marinăresc format din două sau din trei bucle, folosit la legarea unei parîme. **4.** *Foarfeca* sau *foarfecele preţurilor* = decalaj între diferite preţuri.

FOÁRTE adv. (lat. *forte*) **1.** Ajută la formarea superlativului absolut, determinînd: a) un adjectiv (ex. *copac foarte înalt*); b) un adverb (ex. *merge foarte încet*); c) o locuţiune adjectivală (ex. *om foarte de duh*); d) o locuţiune adverbială (ex. *este foarte cu putinţă*) sau fiind determinativ pe lîngă un substantiv care exprimă: a) o însuşire (ex. *este încă foarte copil în tot ce face*); *b*) o senzaţie fizică sau o stare sufletească (ex. *mi-e foarte foame; îmi este foarte dor de tine*). **2.** (Ca determinativ pe lîngă un verb) Mult, tare.

FOB subst. (siglă de la engl. *f*[ree] *o*[n] *b*[oard]) Clauză contractuală prin care vînzătorul se obligă, în contul preţului de vînzare, să predea marfa pe bordul vasului care o va transporta.

FOBÍE s.f. (<fr. *phobie*, it. *fobia*; cf. gr. *phobia* "teamă") Stare patologică de nelinişte şi de frică obsedantă, lipsită de o cauză obiectivă sau precisă. ◆ Repulsie, antipatie pentru ceva.

FOC[1] s.n. (lat. *focus*) **I. 1.** Ardere puternică cu flacără a unor corpuri, însoţită de degajare de gaze şi de căldură; concr. ceea ce arde. ◇ *Foc de artificii* = ardere de materii inflamabile care produce jerbe de flăcări colorate. *Focul veşnic* = (în credinţele religioase) foc care simbolizează chinurile iadului. ◆ Element principal în mitologie (venerat ca zeu), care este considerat cauză şi motor al vieţii, dar şi element distrugător şi purificator al ei. ◆ Arderea din sobă, din cuptor, din vatră etc. făcută pentru degajare de căldură. ◆ Lumină, far sau flacără care reprezintă un anumit semnal în navigaţia pe apă. ◆ Dispozitiv de ardere (la o lampă). ◆ Fig. Lumină roşiatică, asemănătoare cu flăcările. ◆ Fig. Strălucire (a unei pietre preţioase, a unui metal preţios etc.). **2.** Incendiu. **3.** Împuşcătură. ◇ *Armă de foc* = armă care foloseşte pulbere explozivă. ◆ *Foc!* = comandă militară pentru începerea unei trageri. ◆ Tragere cu orice categorie de armament. ◆ Fig. Luptă; război. **4.** *Foc grecesc* = lichid foarte inflamabil, format dintr-un amestec de bitum natural, răşină şi sulf, realizat de bizantini (în sec. 7), care se lansa în timpul asediilor, cu ajutorul unor maşini de război. **II.** Fig. **1.** Entuziasm, înflăcărare. **2.** Vioiciune, agilitate, neastîmpăr. **3.** Durere; necaz; jale. ◆ Nenorocire.

FOC[2] s.n. (<fr. *foc*) Velă triunghiulară de manevră, susţinută de bompres şi de arborele

de la proră.

FOCÁL, -Ă adj. (<fr. *focal*) Referitor la focarul lentilelor sau al oglinzilor. ◇ *Distanţă focală* = distanţa dintre centrul unei lentile şi focarul său.

FOCALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *focaliser*) A face să treacă printr-un singur punct toate razele unui fascicul.

FOCÁR s.n. (<*foc*[1], după fr. *foyer*) **1.** Punct situat pe axa optică a unui sistem optic în care se întîlnesc razele reflectate sau refractate care au căzut paralel pe sistem. ◇ *Focar real* = punct în care se strînge un fascicul de lumină convergent, obţinut prin reflexia pe o oglindă sau prin refracţia printr-o lentilă a unui fascicul luminos paralel. ◇ *Focar virtual* = punctul din care par că izvorăsc razele unui fascicul de lumină divergent, obţinut prin trecerea unui fascicul luminos paralel printr-o lentilă divergentă. **2.** (GEOM.) Fiecare dintre cele două puncte din planul unei curbe ale căror distanţe pînă la punctele curbei dau o sumă, o diferenţă sau un produs constant. ◆ Fiecare dintre cele două puncte ale căror distanţe pînă la punctele unei suprafeţe dau o sumă, o diferenţă sau un produs constant. **3.** Parte a cuptoarelor, a căldărilor de abur sau a instalaţiilor de încălzit în care se produce arderea combustibilului. **4.** (GEOL.) *Focar magmatic* = bazin magmatic. *Focar seismic* = hipocentru. **5.** (MED.) *Focar de infecţie* = ţesut sau organ afectat de o infecţie cronică, de unde microbii pătrund în sînge, determinînd îmbolnăvirea altor organe sau a întregului organism; loc în care se menţin condiţii pentru răspîndirea microbilor care provoacă infecţii; p.ext. loc insalubru. **6.** Fig. Izvor, punct de concentrare şi de răspîndire a unor acţiuni, idei, sentimente etc. ◇ *Focar de război* = zonă geografică în care izbucnesc conflicte armate, între două sau mai multe state, generate de interese şi de poziţii politice opuse.

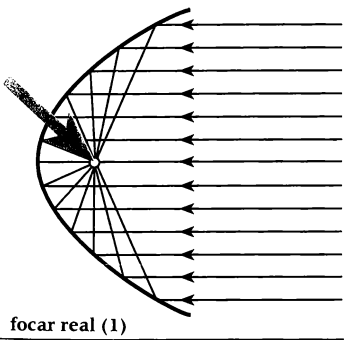

focar real (1)

FÓCĂ s.f. (<fr. *phoque*, lat. *phoca*) **1.** (La pl.) Nume dat mai multor genuri de mamifere acvatice, din ordinul pinipedelor, carnivore, cu corpul fusiform şi cu membrele transformate în lopeţi, care trăiesc mai ales în regiunile polare (*Phoca*); (şi la sg.) animal care face parte din fiecare dintre aceste genuri. Se hrănesc cu peşti, crustacee şi cefalopode. Sînt vînate pentru carne, grăsime şi blană. **2.** Blană de focă.

focă (1)

FOCHÍST s.m. (<it. *f(u)ochista*) Lucrător calificat care asigură sau supraveghează arderea combustibilului într-un focar.

FOCOMELÍE s.f. (<fr. *phocomélie*; cf. gr. *phoke* "focă"+*melos* "extremitate") Anomalie congenitală care constă în ataşarea directă a labelor mîinilor şi ale picioarelor la trunchi.

FOCOMETRÍE s.f. (<fr. *focométrie*) (FIZ.) Capitol al opticii care se ocupă cu determinarea distanţei focale a sistemelor optice.

FOCOMÉTRU s.n. (<fr. *focomètre*) Dispozitiv pentru măsurarea distanţelor focale ale sistemelor optice.

FOCÓS, -OÁSĂ adj., s.n. (<*foc*[1]) **1.** Adj. Care este plin de înflăcărare, de entuziasm. **2.** S.n. Dispozitiv mecanic, cu ajutorul căruia se provoacă explozia încărcăturii explozive a proiectilelor de artilerie, a rachetelor, a bombelor, a minelor etc.

FÓDRĂ s.f. (<it. *fodra*) Căptuşeală din scînduri, aplicată pe pereţii care separă încăperile unei nave.

FOEHN s.n. (<fr. *foehn*, germ. *Föhn*) **1.** Vînt cald, uscat şi puternic, caracteristic regiunilor alpine din Elveţia şi din Austria, care bate primăvara dinspre crestele munţilor spre văi, grăbind topirea zăpezilor. **2.** Uscător electric pentru păr.

FOFEÁZĂ s.f. Nume dat mai multor obiecte sau părţi de obiecte în formă de aripă sau de braţ: a) aripă a unei ferestre, a unei uşi, a unei porţi; b) fiecare dintre lopăţelele de lemn pe care se întind torturile cînd se pun pe vîrtelniţă; c) braţ de vatală; d) fiecare dintre aripile unei mori de vînt; e) fiecare dintre aripile unei grape articulate.

FOFÉLNIŢĂ s.f. (<*fofează*) **1.** Fiecare dintre braţele crucii vîrtelniţei, la capătul cărora sînt fixate fofezele. **2.** Cuţitul meliţei. **3.** Fig. Gură (ca organ al vorbirii).

FOFILÁ vb. I refl. (<fr. *faufiler*) A se strecura neobservat, a intra undeva pe furiş. ◆ Fig. A se eschiva de la o îndatorire.

FOÍ vb. IV (lat. **follire* =*follere*) **1.** Refl. A nu avea astîmpăr, a umbla încoace şi încolo. ◆ A se răsuci de pe o parte pe alta, a se agita în loc (căutîndu-şi o poziţie comodă). **2.** Intranz. (Despre o colectivitate, o mulţime) A se mişca, a se deplasa dintr-un loc în altul. ◆ (Despre un loc, o încăpere) A fi plin de lume care se deplasează dintr-un loc în altul. ◆ Fig. A se codi.

FOILETÁ vb. I tranz. (<fr. *feuilleter*, după *foaie*) A răsfoi.

FOILETÓN s.n. (<fr. *feuilleton*, după *foaie*) **1.** Articol (de literatură, de ştiinţă, de artă, de politică etc.) sau fragment de roman tipărit în mai multe numere succesive ale unei reviste sau ale unui ziar (sau care este citit la radio, la televizor); spaţiu rezervat în partea de jos a unui ziar, a unei reviste etc. pentru o rubrică care apare cu regularitate cu acest gen de articole. ◇ *Roman-foileton* = roman care se publică, pe fragmente, într-o serie de numere consecutive ale unui periodic. **2.** Articol de ziar (avînd caracter satiric) care tratează teme de actualitate.

FOILETONÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *feuilletoniste*) Persoană care scrie foiletoane la un ziar, la o revistă etc.

FOILETONÍSTIC, -Ă adj., s.f. (<*foiletonist*) **1.** Adj. De foileton. **2.** S.f. Arta de a scrie foiletoane. **3.** S.f. Totalitatea foiletoanelor unui autor.

FOIÓS, -OÁSĂ adj., s.n. (<*foaie*; cf. fr. *feuillet*) **1.** Adj. (Despre arbori şi arbuşti) Care face parte din încrengătura angiospermelor şi care are frunzele late şi căzătoare. ◆ (Substantivat, f. pl.) Denumire dată speciilor de arbori şi de arbuşti din încrengătura angiospermelor (ex. *stejarul, fagul, carpenul, ulmul, salcia, plopul* etc.). ◆ (Despre minerale, materiale etc.) Care se prezintă sub formă de foiţe subţiri. **2.** S.n. Unul dintre cele patru compartimente ale stomacului rumegătoarelor, în care trece hrana după cea de a doua rumegare.

FOIŞÓR s.n. (<magh. *folyosó*) **1.** Terasă acoperită, înconjurată de stîlpi (şi ieşită din linia faţadei), destinată să protejeze intrarea (şi să creeze un spaţiu de observaţie); cerdac, pridvor. **2.** Construcţie izolată, mărginită de stîlpi sau de coloane, ridicată în grădina unei case, într-un parc etc.; pavilion, chioşc. **3.** Turn folosit ca post de pază sau de observaţie pentru descoperirea incendiilor.

FOITÁJ s.n. (<fr. *feuilletage*, după *foaie*) Aluat fraged pentru prăjituri, care se desface în foi subţiri; aluat franţuzesc.

FOIŢĂ s.f. (<*foaie*) **1.** Diminutiv al lui foaie. **2.** Foaie subţire de hîrtie. ◇ *Foiţă de ţigară* = foaie subţire, dreptunghiulară, de hîrtie specială, în care se înveleşte tutunul pentru a se obţine ţigara. ◆ Foaie subţire de metal. **3.** Frunză mică. **4.** (BIOL.) *Foiţe embrionare* = straturile de celule (ectodermul, endodermul şi mezodermul) ale embrionului în stare de gastrulă, din care se dezvoltă ţesuturile şi organele noii fiinţe.

FOLCLÓR s.n. (<fr., engl. *folklore*; cf. engl. *folk* "popor"+*lore* "ştiinţă") **1.** Totalitatea operelor artistice, literare, muzicale etc., a obiceiurilor şi tradiţiilor populare ale unei ţări sau ale unei regiuni. **2.** Ştiinţă care studiază creaţiile artistice, obiceiurile şi tradiţiile populare. **3.** Manifestare de un pitoresc superficial.

FOLCLORÍSM s.n. (<folclor; cf.fr. *folklorisme*) Tendinţă de a exagera elementul folcloric în artă, în literatură, în lucrări teoretice etc.

FOLCLORÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *folkloriste*) Persoană care se ocupă cu strîngerea şi cu studierea materialului folcloric; specialist în folcloristică.

FOLCLORÍSTIC, -Ă adj., s.f. (<*folclor*; cf. germ. *Folkloristik*) **1.** Adj. Care aparţine folclorului, privitor la folclor. **2.** S.f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul sistematic al folclorului.

FOLIA s.f. (cuv. port.) Vechi dans de carnaval, de origine portugheză, în ritm ternar, cu mişcări rapide şi inegale, care se dansează cu acompaniament de castaniete; melodie după care se execută acest dans.

FOLIACÉU, -ÉE adj. (<fr. *foliacé*, lat. *foliaceus*; cf. lat. *folium* "frunză") Care seamănă cu o frunză; care are consistenţa sau culoarea unei frunze.

FOLIÁNT s.n. (<germ. *Foliant*) Carte de dimensiuni mari, de obicei formată din coli îndoite o singură dată, cu paginaţia în folio.

FOLIÁT, -Ă adj. (<fr. *folié*) **1.** Care are frunze. **2.** (CHIM.) Care este dispus în lame subţiri.

FOLIÁŢIE s.f. (<fr. *foliation*) **1.** Mod de

aşezare a frunzelor în mugure. **2.** Proprietate a unei roci de a se desface de pe anumite suprafeţe paralele.

FOLÍCUL s.m. (<fr. *follicule*, lat. *folliculus*) Mică formaţie anatomică, în formă de săculeţ. ◇ *Folicul de Graaf* sau *folicul ovarian* = folicul situat în porţiunea externă a ovarului, care conţine ovulul şi secretă foliculina.

FOLICULÁR, -Ă adj. (<fr. *folliculaire*) Care aparţine foliculilor, privitor la foliculi. ◇ *Hormon folicular* = foliculină.

FOLÍCULĂ s.f. (<fr. *follicule*) Fruct uscat dehiscent, provenit dintr-o singură carpelă, îndoită în formă de cornet, cu mai multe seminţe în interior.

FOLICULÍNĂ s.f. (<fr. *folliculine*) Hormon sexual feminin, natural, de tip sterolic, capabil să declanşeze reacţia estrală; hormon folicular, estronă. ◆Medicament care conţine acest hormon.

FOLICULINEMÍE s.f. (<fr. *folliculinémie*) Prezenţă a foliculinei în sînge.

FOLICULINURÍE s.f. (<*folliculinurie*) Prezenţă a foliculinei în urină.

FOLICULÍTĂ s.f. (<fr. *folliculite*) Boală de piele caracterizată prin apariţia unor băşicuţe pline cu puroi la rădăcina unui fir de păr.

FOLICULÓZĂ s.f. (<fr. *folliculose*) Conjunctivită la copii, caracterizată prin apariţia de mici granulaţii pe conjunctivă.

FÓLIE[1] s.f. (<germ. *Folie*, it. *foglia*) Foaie foarte subţire de metal (aur, aluminiu etc.), de material plastic etc. din care se confecţionează glugi, pelerine, umbrele etc.

FOLÍE[2] s.f. (<fr. *folie*) Veselie; nebunie (plină de satisfacţie); concr. lucru extrem de plăcut, care impresionează puternic.

FÓLIO s.n. (<lat. [in]*folio*, fr. *folio*) **1.** Format de hîrtie sau de carte obţinut prin îndoirea colii de hîrtie o singură dată. **2.** Filă de carte, de registru sau de manuscris numerotată o singură dată, pe o singură faţă. **3.** Peliculă care se aplică pe o hîrtie subţire pentru a imprima titlurile pe copertele legate în pînză sau în piele.

FOLIÓLĂ s.f. (<fr. *foliole*, lat. *foliolum*) Fiecare dintre frunzuliţele care intră în alcătuirea unei frunze compuse.

FÓLIU s.n. (<fr. *folium*) Curbă geometrică a cărei formă este asemănătoare cu aceea a unei frunze.

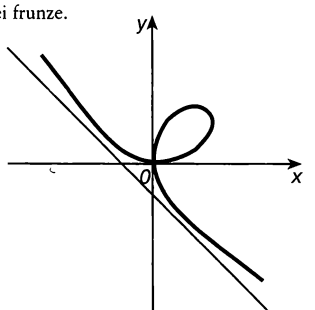

foliu

FOLK s. n., adj. invar (cuv. engl.) **1.** S.n. Stil în muzica uşoară contemporană care foloseşte motive din muzica populară. **2.** Adj. invar. Care aparţine folkului.

FOLKÍST, -Ă s.m. şi f. (<*folk*) Cîntăreţ de muzică folk.

FOLÓS s.n. (<ngr. *ofelos*) Cîştig moral sau material; avantaj, profit, beneficiu.

FOLOSÍ vb. IV (<*folos*) **1.** Tranz. şi refl. A face uz (de ceva); a utiliza, a întrebuinţa. **2.** Refl. A trage folos (din ceva); a profita (de ceva). **3.** Intranz. (Construit cu dativul) A fi de folos, a ajuta; a servi la...

FOLOSÍNŢĂ s.f. (<*folosi*) Dreptul de a folosi un bun.

FOLOSÍT, -Ă adj. (<*folosi*) Care a fost întrebuinţat; care s-a degradat, deteriorat (prin întrebuinţare îndelungată).

FOLOSITÓR, -OÁRE adj. (<*folosi*) Care aduce folos; care serveşte unui scop; util, trebuincios.

FON s.m. (<fr. *phone*) Unitate de măsură pentru nivelul de intensitate al unui sunet, apreciat după senzaţia auditivă pe care o produce acesta.

FONATÓR adj. (<*phonateur*) (FON.) *Organ* (sau *aparat*) *fonator* = organ (sau aparat) care produce sunetele vorbirii.

FONAŢIÚNE s.f. (<fr. *phonation*) Ansamblul fenomenelor care produc vocea.

FOND s.n. (<fr. *fond*; cf.lat. *fundus*) **I. 1.** Conţinut; parte esenţială. **2.** Totalitatea trăsăturilor esenţiale ale caracterului unei persoane (sub aspectul lor pozitiv). **3.** Culoare de bază a unui tablou, a unei ţesături etc. pe care se conturează figurile, desenele. ◆ Desen executat pe un suport opac, care serveşte drept decor în desfăşurarea desenelor animate. **4.** (POLIGR.) Strat de culoare sau ornament cu care se acoperă suprafaţa unei coli de hîrtie pe care urmează să se execute anumite lucrări. **5.** (SPORT) Nume dat unor probe care se desfăşoară pe distanţe mari sau foarte mari şi care necesită o rezistenţă fizică deosebită. **6.** (FIZ.) Radiaţie greu de înlăturat sau inevitabilă, avînd caracter parazit, în prezenţa căreia se efectuează o experienţă sau o măsurare. **II. 1.** Valoare materială reprezentată prin bani sau prin alte bunuri economice acumulate sau rezervate pentru un anumit scop. **2.** Totalitatea bunurilor sau a valorilor de bază dintr-un domeniu al culturii. ◇ *Fond de cărţi* = totalitatea cărţilor pe care le posedă o bibliotecă.

FONDÁNT, -Ă adj., s.m., s.f. (<fr. *fondant*) **1.** Adj. Care se moaie, se topeşte uşor. **2.** S.m. Substanţă sau amestec de substanţe care se adaugă la topirea sau la arderea unui amestec de materiale, pentru a coborî temperatura de topire a acestora sau pentru a separa impurităţile. **3.** S.f. Bomboană preparată dintr-o umplutură moale de nucă, zahăr, arome etc., acoperită cu un strat de glazură asemănător cu şerbetul. **4.** S.m. Medicament care ajută la reducerea unei inflamaţii.

FONDATÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<fr. *fondateur*) (Persoană) care fundează, întemeiază ceva; ctitor.

FONDÍST, -Ă s.m. şi f. (<*fond*) Sportiv specializat în probele de fond.

FONDÚ s.n. (<fr. *fondu*) Procedeu cinematografic care constă în întunecarea continuă a imaginii la sfîrşitul unui cadru sau în apariţia continuă a imaginii din întuneric.

FONÉM s.n. (<fr. *phonème*; cf. gr. *phonema*) Cea mai mică unitate fonică a limbii, care are funcţia de a diferenţia cuvintele între ele şi formele gramaticale ale aceluiaşi cuvînt. ◆ (În trecut) Sunet.

FONEMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *phonématique*) Fonologic.

FONÉMIC, -Ă adj. (<fr. *phonémique*) Care aparţine fonemului, privitor la fonem; specific fonemului.

FONÉTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *phonétique*) **1.** S.f. Ramură a lingvisticii care studiază producerea, transmiterea, audiţia şi evoluţia sunetelor limbajului articulat. ◇ *Fonetică generală* = ramură a foneticii care studiază sunetele vorbirii în general, fără a se opri la o anumită limbă. *Fonetică descriptivă* (sau *statică*) = ramură a foneticii care se ocupă cu descrierea şi clasificarea sunetelor vorbirii în general sau ale unei anumite limbi într-o perioadă determinată. *Fonetică istorică* (sau *evolutivă*) = ramură a foneticii care studiază sunetele unei limbi sau ale unui grup de limbi înrudite, în dezvoltarea lor, încercînd să stabilească legile după care au loc modificările fonetice. *Fonetică experimentală* (sau *instrumentală*) = ramură a foneticii care studiază sunetele articulate, cu ajutorul unor aparate speciale şi al unor mijloace tehnice. *Fonetică sintactică* = ramură a foneticii care studiază modificările fonetice suferite de un cuvînt sub influenţa cuvintelor vecine, cu care se găseşte în relaţii sintactice. *Fonetică funcţională* = fonologie. **2.** Adj. Care aparţine sunetelor unei limbi sau foneticii; relativ la sunetele unei limbi sau la fonetică. ◇ *Ortografie fonetică* = ortografie bazată pe principiul scrierii cuvintelor după cum se pronunţă.

FONETICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *phonéticien*) Specialist în fonetică.

FONETÍSM s.n. (<fr. *phonétisme*) **1.** Totalitatea sunetelor unui sistem fonetic. **2.** Mod specific de a pronunţa un anumit sunet sau cuvînt.

FÓNIC, -Ă adj. (<fr. *phonique*; cf. gr. *phonos* "sunet") **1.** Constituit din sunete, privitor la sunete. **2.** Care se produce prin vibrarea coardelor vocale.

FONÍE s.f. (<fr. *phonie*) Calitate a sunetelor limbii rezultată din vibrarea coardelor vocale în timpul emisiunii lor; sonoritate (a sunetelor limbii).

FONO- (<fr. *phono-*, it. *fono-*; cf.gr. *phone* "sunet") Element prim de compunere care are semnificaţia "sunet".

FONOCARDIOGRÁF s.n. (<fr. *phonocardiographe*) (MED.) Aparat care transformă vibraţiile sonore ale inimii în semnale electromagnetice.

FONOGÉNIC, -Ă adj. (<fr. *phonogénique*) (Despre voce) Care este bună, potrivită pentru înregistrare.

FONOGRÁF s.n. (<fr. *phonographe*; cf.gr. *phone* "sunet"+*graphein* "a scrie") Denumire a primului aparat mecanic folosit pentru imprimarea şi reproducerea sunetelor cu ajutorul unui disc; a fost inventat de Edison în 1878.

FONOGRÁMĂ s.f. (<fr. *phonogramme*; cf.gr. *phone* "sunet" + *gramma* "inscripţie") **1.** Înregistrare a sunetelor pe un suport (disc de gramofon, pistă sonoră din lungul unui film cinematografic, bandă de magnetofon etc.). **2.** Mesaj transmis prin telefon şi transcris pe un formular special sau înregistrat automat.

FONOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *phonologique*) Care ţine de fonologie sau de foneme, privitor la fonologie; fonematic.

FONOLOGÍE s.f. (<fr. *phonologie*; cf.gr.

phone "sunet"+*logos* "studiu") Disciplină care se ocupă cu studiul sunetelor limbii din punctul de vedere al valorii lor funcţionale, stabilind sistemul de foneme al unui idiom şi caracterul diferitelor variante; fonetică funcţională.

FONOMÉTRU s.n. (<fr. *phonomètre*) Instrument pentru măsurarea intensităţii sunetelor.

FONOMONTÁJ s.n. (<*fono-*+*montaj*) Program radiofonic obţinut din îmbinarea mai multor înregistrări realizate separat.

FONÓN s.m. (<*fono-*) (FIZ.) Particulă fictivă asociată vibraţiilor care se propagă prin masa unui corp cristalin şi considerată ca având viteza comparabilă cu cea a sunetului.

FONOTECÁRE s.f. (<*fonotecă*) Selecţionare şi racordare a porţiunilor utile din înregistrările efectuate pe benzi de magnetofon sau pe pelicule cinematografice.

FONOTÉCĂ s.f. (<fr. *phonoteque*; cf.gr. *phone* "sunet"+*theke* "ladă, casetă") **1.** Colecţie de înregistrări sonore pe discuri, pe benzi de magnetofon, pe casete etc. care se foloseşte la sonorizarea unor producţii artistice (în cinematografie, televiziune etc.) sau ca arhivă, cuprinzînd înregistrări ale vocilor unor actori (din trecut) etc. **2.** Mobilă sau încăpere special amenajată, în care este depozitată această colecţie.

FONT s.n. (<engl. *font*) (INFORM.) Modul în care apare, pe ecranul computerului sau pe pagina imprimată, caracterul literelor (formă, dimensiune, culoare).

FONTANÉLĂ s.f. (<fr. *fontanelle*, lat. *fontanella*) Spaţiu neosificat dintre oasele craniului noului născut (ex. *fontanelă bregmatică*); moalele capului. Fontanela se micşorează odată cu vîrsta, închizîndu-se complet după 15 luni.

FÓNTĂ s.f. (<fr. *fonte*) Aliaj de fier şi de carbon (1,7 %), cu elemente însoţitoare (siliciu, sulf, mangan, fosfor etc.), produs în furnale înalte; este casant şi are temperatura de topire între 1050°C şi 1250°C. ◇ *Fontă albă* = fontă cu un conţinut de 1,7-4% carbon legat sub formă de cementită, care este folosită mai ales în fabricarea oţelului. *Fontă cenuşie* = fontă care conţine carbon liber sub formă de grafit şi 0,8% carbon legat sub formă de cementită, utilizată în turnarea pieselor de maşini.

FONTÚRĂ s.f. (<fr. *fonture*) Bară de oţel a maşinilor de tricotat care susţine şi conduce acele.

FOR s.n. (<fr. *for*, lat. *forum*) **1.** Piaţă publică (prevăzută cu portice) în Roma antică, în care se desfăşura viaţa politică, religioasă şi economică a oraşului şi unde se judecau procesele. **2.** Structură socială, economică, politică, culturală reprezentativă sau (şi) conducătoare; autoritate, instanţă. ◇ *For interior* = conştiinţă.

FORÁ vb. I intranz. (<fr. *forer*, lat. *forare*) A face găuri (adînci) în pămînt (prin săpare) pentru a exploata zăcăminte de ţiţei, de minereu etc. sau în vederea cercetării structurilor geologice.

FORÁIBĂR s.n. (<germ. *Vorreiber*) Piesă mică de metal în formă de şurub îndoit în unghi drept cu care se blochează o uşă, o fereastră etc.

FORÁJ s.n. (<fr. *forage*) **1.** Ansamblul operaţiilor care se execută pentru a realiza o sondă (forajul, carotajul, tubajul, cimentarea coloanei etc.). **2.** Ansamblul operaţiilor de fărîmare sau de aşchiere a rocilor din talpa găurii de sondă, care se execută în vederea adîncirii acesteia.

FORAMINIFÉR, -Ă s.n., adj. (<fr. *foraminifère*; cf. lat. *foramen, -inis* "orificiu") **1.** S.n. (La pl.) Ordin de animale unicelulare marine din încrengătura protozoarelor, care au corpul acoperit de o cochilie calcaroasă şi care sînt considerate caracteristice mezozoicului, paleogenului; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin. **2.** Adj. (Despre roci, formaţiuni geologice etc.) Care conţine foraminifere.

FORBÁN s.m. (<fr. *forban*) Pirat, corsar; om certat cu legea. ◇ *Forban literar* = plagiator.

FÓRCEPS s.n. (<fr., lat. *forceps*) Instrument de forma unui cleşte, care este folosit pentru extragerea fătului viu în cazul naşterilor dificile.

FÓRCING s.n. (<engl. *forcing*) (SPORT) Dominare a adversarului prin intensificarea ritmului de joc şi a atacului.

FORDÍSM s.n. (<fr. *fordisme*; cf. n.pr. *Ford*) Sistem de organizare a lucrului într-o fabrică prin sporirea maximă a ritmului de execuţie datorită divizării muncii pe operaţii organizate în flux continuu şi pe bandă rulantă. A fost aplicat pentru prima dată de industriaşul american Henry Ford (1863-1947) în uzinele companiei sale.

FORESTIÉR, -Ă adj. (<fr. *forestier*) Privitor la pădure, în legătură cu exploatările silvice. ◇ *Perdea forestieră* = plantaţie de pădure îngustă şi lungă destinată, mai ales, prevenirii şi combaterii procesului de eroziune a solului.

FORÉZĂ s.f. (<fr. *foreuse*) Maşină de forat.

FOREZÍE s.f. (<fr. *phorésie*; cf. gr. *phoresis* "transportare") (BIOL.) Transportare a indivizilor unei specii de către indivizii altei specii fără ca între cele două organisme să existe relaţii de parazitism (ex. unele păsări răspîndesc sporii ciupercilor patogene).

FORFECÁ vb. I tranz. (lat. *forficare*) **1.** A tăia în bucăţi cu foarfecele sau cu alt obiect tăios. **2.** Fig. A cerceta cu minuţiozitate exagerată, într-un mod deosebit de critic (şi cu rea-voinţă) o operă literară, ştiinţifică etc. ◆ A critica; p.ext. a bîrfi.

FORFECÁR s.m. (<*foarfece*) Gîndac lung de c. 2 cm, negru, fără aripi posterioare, cu picioarele adaptate pentru săpat, care este considerat dăunător pentru că taie lăstarii viţei de vie (*Lethrus cephalotes*).

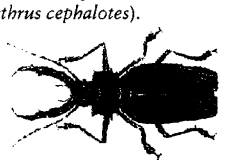

forfecar

FORFECÁRE s.f. (<*forfeca*) **1.** Acţiunea de a forfeca. **2.** Solicitare a unei piese, a unei bare etc. prin acţionarea asupra aceluiaşi punct, plan etc. a unor forţe opuse care acţionează transversal.

FORFECÚŢĂ s.f. (<*foarfece*) **1.** Foarfece mic (pentru tăiat unghiile). **2.** Nume dat speciilor de păsări din genul *Loxia*, familia fringilidelor, mai mari decît o vrabie, cu ciocul puternic, avînd cele două jumătăţi încrucişate ca nişte foarfece (cea mai cunoscută specie este *Loxia curvirostra*); pasăre aparţinînd fiecăreia dintre aceste specii.

forfecuţe (2)

FORFÉT s.n. (<fr., engl. *forfait*) Lipsă penalizată a unui concurent sau a unei echipe la o probă, fază sau etapă a unei competiţii sportive.

FORFETÁR, -Ă adj. (<fr. *forfaitaire*) (Despre tarife, taxe, impozite etc.) Care sînt fixate anticipat la o sumă globală şi invariabilă.

FÓRFOTĂ s.f. (<*forfoti*) Mişcare grăbită şi zgomotoasă.

FORFOTÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) A umbla grăbit, iute, dintr-un loc într-altul.

FÓRINT s.m. (<magh. *forint*) Unitate monetară în Ungaria.

FORJÁ vb. I tranz. (<fr. *forger*) A prelucra un metal sau un aliaj prin deformare plastică, la cald sau la rece, sub acţiunea unui ciocan sau a unei prese.

FÓRJĂ s.f. (<fr. *forge*) **1.** Instalaţie simplă fixă sau mobilă pentru încălzirea metalelor în vederea forjării lor. ◇ *Forjă de cîmp* = forjă mobilă cu un ventilator acţionat cu piciorul prin intermediul unei pedale. **2.** Forjerie. **3.** Cantitate de metal care se încălzeşte o dată la forjă.

FORJERÍE s.f. (<*forjă*) Atelier în care se execută operaţii de forjare.

FORJÓR s.m. (<fr. *forgeur*) Muncitor care lucrează la forjă.

FORMÁ vb. I tranz. (<fr. *former*, lat. *formare*) **1.** A alcătui, a face un lucru. ◆ Refl. A lua fiinţă, a se naşte. **2.** A educa, a creşte o fiinţă conform unor reguli, unor principii. **3.** (Despre două sau mai multe elemente chimice, fizice etc.) A alcătui, a compune. **4.** (TEHN.) A confecţiona forme de turnătorie.

FORMÁL, -Ă adj. (<fr. *formel*, lat. *formalis*, engl. *formal*) **1.** Care se referă sau care ţine de formă. ◆ (Adverbial) În aparenţă. **2.** Formulat cu precizie, cu exactitate. **3.** Care este adept al formalismului. **4.** Făcut, executat pentru a păstra aparenţele. **5.** (JUR.) Care necesită anumite forme pentru a fi considerat valabil. **6.** Oficial. **7.** (INFORM.) *Gramatică formală* = noţiune matematică compusă din vocabular terminal şi neterminal, reguli de producţie şi axiomă cu ajutorul cărora se pot descrie limbaje. *Limbaj formal* = limbaj generat de o gramatică formală; limbaj artificial al computerului.

FORMALDEHÍDĂ s.f. (<fr. *formaldéhyde*) Substanţă chimică (HCHO), gaz întrebuinţat la prepararea de răşini sintetice, coloranţi, medicamente, explozivi etc., care se obţine prin dehidrogenarea alcoolului metilic sau

prin oxidarea parțială a metanului.
FORMALÍNĂ s.f. (<fr. *formaline*) (FARM.) Formol.
FORMALÍSM s.n. (<fr. *formalisme*) **1.** Respectare riguroasă a formalităților. **2.** Respectare excesivă a formelor exterioare de politețe, a etichetei sociale. **3.** Tendință artistică în care accentul este pus pe reguli și pe aspectele formale (în detrimentul conținutului). ◇ *Formalismul rus* = școală de critică literară a cărei activitate s-a desfășurat, între 1916 și 1930, la Moscova, Leningrad și Praga (B.V. Tomașevski, V. M. Jirmunski, V. B. Șklovski, V. V. Vinogradov ș.a.). **4.** Orientare metodologică în filozofia matematică contemporană care consideră că matematica își găsește deplina ei justificare în construcția formală, perfect închisă și izolată. A fost fundată de D.Hilbert care a opus-o intuiționismului. **5.** (FILOZ.) Teză care susține că cercetarea științifică nu depinde decît de regulile utilizării simbolurilor convenționale. **6.** *Formalism politologic* = utilizarea metodelor și structurilor logico-matematice în studiul științei politice.
FORMALÍST, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *formaliste*) **1.** (Care este) adept al formalismului în filozofie sau în artă. **2.** (Persoană) care are o atitudine protocolară, ceremonioasă.
FORMALITÁTE s.f. (<fr. *formalité*) **1.** (JUR.) Condiție de formă impusă de o dispoziție legală pentru îndeplinirea și valabilitatea unui act juridic. **2.** Regulă de conduită impusă de convenințe sau de civilizația unei epoci.
FORMALIZÁ vb. I (<fr. *formaliser*) **1.** Refl. A fi supărat, jignit, șocat de ceea ce se consideră a fi nerespectarea unor reguli (neînsemnate) de politețe. **2.** Tranz. (LOG.) A supune diferite enunțuri unui procedeu prin care se dau regulile de formare și derivare ale acestor enunțuri.
FORMÁNT s.m. (<fr. *formante*) Zonă de relevanță maximă a unui spectru acustic. ◆ (FONOL.) Fiecare dintre frecvențele de rezonanță care caracterizează o vocală.
FORMÁRE s.f. (<*forma*) **1.** Acțiunea de a forma. **2.** Operație de confecționare și de asamblare a părților constitutive și a miezurilor care alcătuiesc o formă de turnare. **3.** Procedeu de fabricare prin vulcanizare în matrițe a unor obiecte de cauciuc cu contururi neregulate. **4.** Ansamblul operațiilor de turnare și deshidratare a pastei fibroase în vederea obținerii unei benzi sau foi de hîrtie. **5.** Operație prin care se produc deformații periculoase permanente ale pieselor de piele pentru încălțăminte în vederea mulării acestora pe calapod.
FORMÁT[1] s.n. (<fr., engl. *format*) **1.** Ansamblul dimensiunilor care caracterizează forma și mărimea unui corp plat. ◇ *Format de hîrtie* = format al produselor de hîrtie dreptunghiulare standardizate, avînd laturile în raportul 1/2; formatul de bază are aria de 1m^2. *Formatul de imprimate* = formatul unui produs finit (carte, broșură, revistă etc.) exprimat în funcție de numărul de pagini care rezultă dintr-o coală întreagă tipărită pe ambele fețe. *Formatul de text* = formatul textului cules, inclusiv clișeele și albitura, așezat în formă de pagină pentru a fi tipărit; dimensiunile acestuia se exprimă în unități tipografice. **2.** (INFORM.) Mod specific de reprezentare a datelor sau instrucțiunilor unui program.
FORMÁT[2], **-Ă** adj. (<*forma*) Cultivat, cu o educație completă; maturizat, matur.
FORMATÁ vb. I tranz. (<*format*[1]) (INFORM.) A aranja un text afișat pe ecranul computerului (selectarea formei și a dimensiunilor corpului de literă, a rîndurilor, paragrafelor etc.) în vederea scoaterii lui pe imprimantă; a stabili un model de afișare, stocare sau tipărire a datelor.
FORMATÍV, -Ă adj. (<fr. *formatif*) Care educă formînd anumite deprinderi, cultivînd anumite aptitudini.
FORMATÓR, -OÁRE subst., adj. (<*forma*) **1.** S.m. și f. Muncitor calificat care confecționează forme de turnătorie. **2.** S.n. Aparat de laborator folosit pentru formarea foilor de pastă de hîrtie sau de semifabricate fibroase care urmează să fie supuse încercărilor de determinare a caracteristicilor fizico-chimice. **3.** Adj. Care are capacitatea, posibilitatea de a forma.
FORMÁȚIE (**FORMAȚIÚNE**) s.f. (<fr. *formation*, lat. *formatio, -onis*) **1.** Alcătuire, întocmire, organizare, constituire. **2.** (GEOL.) Complex de roci caracterizate prin anumite particularități ale compoziției lor și care s-au format, în anumite condiții geologice, într-o anumită perioadă de timp, pe întinderi mari ale scoarței terestre. **3.** *Formațiune socială* (sau *social-economică*) = categorie a materialismului istoric, care desemnează o treaptă istorică determinată, concretă, a dezvoltării societății, definită, în esență, prin nivelul forțelor de producție, relațiile de producție corespunzătoare, prin structura socială determinată de ele și prin suprastructura respectivă. **4.** Mod de dispunere a militarilor pentru un anumit scop (ex. *formație de luptă, formație de marș*). **5.** Componența unei echipe sportive; echipă sportivă. ◆ Modul de dispunere (în coloană sau în linie) a unui grup de sportivi. ◆ Ansamblu, echipă artistică. **6.** Combinație de cifre, de figuri sau de poziții la unele jocuri (șah, pocher etc.).
FÓRMĂ s.f. (<fr. *forme*, lat. *forma*) **1.** Înfățișare, aspect exterior al unui corp; chip, figură. ◆ (La pl.) Conturul corpului, siluetă. **2.** Mod, fel. **3.** (FILOZ.; în corelație cu *conținut*) Structura internă și externă a unui conținut dat, modul de existență, organizare și structurare a elementelor din care se compune un obiect sau un proces. ◇ *Formele conștiinței sociale* = forme distincte, social și istoric determinate, ale vieții spirituale a societății, relativ independente (dar aflîndu-se în strînsă legătură și influențîndu-se reciproc), care se deosebesc prin obiectul lor specific, prin funcția lor socială specifică și prin modul specific de reflectare a existenței sociale (ex. prin programe politice, norme morale, imagini artistice, concepte, teorii științifice, categorii filozofice, mituri, dogme religioase etc.) (ex. *conștiința politică, conștiința morală, filozofia, arta, știința, religia*). **4.** (GEOM.) Proprietate a unei figuri care depinde numai de raporturile dintre diferitele ei dimensiuni. **5.** (LOG.) *Formă logică* = structură mintală care reflectă realitatea obiectivă în generalitatea și esențialitatea sa pe bază de abstracții. Formele logice fundamentale sînt noțiunea, judecata și raționamentul. **6.** Organizarea elementelor constitutive ale operei de artă realizată prin intermediul mijloacelor și al modalităților de expresie specifice ei. **7.** Mod de organizare, de conducere politică, socială. **8.** Dispoziție legală de proceduri. **9.** (LINGV.) Învelișul sonor al unui cuvînt; organizarea fonologică a substanței fonice. **10.** (GEOGR.) *Formă de relief* = aspect exterior al suprafeței terestre, rezultat al interacțiunii agenților geografici interni și externi, care, raportat la un plan de referință, poate fi pozitiv (cîmp, movilă, deal, munte) sau negativ (crov, dolină, vale, depresiune etc.). **11.** Piesă prevăzută cu o cavitate de o anumită configurație în care se toarnă un material care, după această operație, devine dur. ◇ *Formă de turnare* = ansamblu constituit din cavitatea realizată în amestecul de formare împreună cu miezurile, rețeaua de turnare, maselotele etc., pregătit pentru turnare. *Formă de tipar* = piesă monolită sau alcătuită din elemente alăturate, pregătită pentru a fi fixată într-o piesă de tipar (ex. *placă de stereotipie, placă tipografică, zațul realizat prin culegere*).
FORMERÉT s.n. (<fr. *formeret*) (ARHIT.) Arc de ancadrament longitudinal, inserat într-un zid lateral, paralel cu axa bolții.
FORMIÁT s.m. (<fr. *formiat*) (CHIM.) Sare a acidului formic.
FÓRMIC, -Ă adj. (<fr. *formique*; cf. lat. *formica* "furnică") *Acid formic* = acid organic (HCOOH), lichid incolor, volatil, corosiv, care se găsește în corpul furnicilor roșii și în frunzele de urzici; este întrebuințat la vopsirea lînii, ca antiseptic etc. *Aldehidă formică* = formaldehidă.
FORMIDÁBIL, -Ă adj. (<fr. *formidable*, lat. *formidabilis*) Care se remarcă în mod deosebit, stîrnind un interes ieșit din comun; uluitor, extraordinar.
FORMÓL s.n. (<fr. *formol*) Soluție apoasă de aldehidă formică, utilizată ca dezinfectant.
FORMOLIZÁRE s.f. (<*formol*) **1.** Dezinfectare cu formol a unei încăperi și a obiectelor contaminate cu microorganisme patogene. **2.** Tratare a unui cadavru cu o soluție de formol pentru a-l conserva și ca măsură epidemiologică preventivă.
FORMULÁ vb. I tranz. (<fr. *formuler*) **1.** A spune, a exprima în cuvinte o idee, o stare etc. **2.** A preciza (concis și logic) un anume gînd, o anumită decizie etc.
FORMULÁR s.n. (<fr. *formulaire*) Imprimat care se completează în vederea întocmirii unui act, a unui tabel etc.
FORMÚLĂ s.f. (<fr. *formule*, lat. *formula*) **1.** Enunț precis al regulii de urmat pentru efectuarea unei anumite operații. ◆ Frază-tip folosită în anumite ocazii sau la redactarea unor acte, sentințe etc. ◇ *Formulă de politețe* = formă convențională de exprimare, consacrată prin uz, de adresare către o persoană, către o autoritate. **2.** (MAT.) Relație alcătuită din simboluri, numere și semne de operații, care exprimă o proprietate cu caracter general și care servește la rezolvarea problemelor de același gen. **3.** Expresie în care se indică, cu simboluri chimice, compoziția calitativă și cantitativă a moleculei unei substanțe (ex. *formulă moleculară; formulă brută*). **4.** *Formulă contabilă* = procedeu convențional de exprimare, sub forma unei egalități (ex. mijloace fixe

= fond statutar), a soluţiei adoptate în urma analizei contabile privitoare la înregistrarea în conturi corespondente a unei operaţii economice sau financiare. **5.** *Formulă floral*ă = mod de reprezentare a părţilor constitutive ale unei flori prin litere, cifre şi semne. **6.** Mijloc, soluţie. **7.** (INFORM.) Expresie care comunică programului să execute calcule cu date numerice conţinute într-unul sau mai multe cîmpuri de date; parolă.

FORPÍC s.n. (<germ. *Vorpick*; cf. engl. *fore peak*) Compartiment etanş la prora unei nave, care limitează invadarea apei şi în care se păstrează lanţul ancorei, diferite vopsele etc.

FORŞPÁN s.n. (<germ. *Vorspann*) Film făcut în scop publicitar, alcătuit din secvenţe semnificative extrase dintr-un film de lung metraj.

FORT s.n. (<fr. *forte*) Fortificaţie construită din zidărie, care face parte dintr-un sistem de întărituri menit să apere un oraş, o trecătoare, o linie strategică etc.

FORTĂREÁŢĂ s.f. (<fr. *forteresse*) **1.** Loc fortificat, organizat pentru apărarea unui oraş, a unei regiuni. **2.** Cetate folosită ca închisoare. **3.** Vehicul militar (avion, submarin, maşină etc.) greu, mare, de obicei blindat. **4.** Fig. Ceea ce rezistă la influenţele exterioare; incoruptibil.

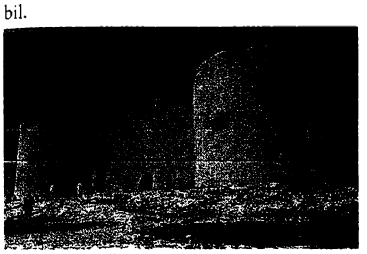

fortăreaţă

FÓRTE adj.invar., adv. (<it. *forte*) **1.** Adj. invar. Tare, puternic. **2.** Adv. (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Cu intensitate, tare. ◇ *Forte fortissimo* = extrem de tare.

FORTIFIÁNT, -Ă adj. (<fr. *fortifiant*) (Despre medicamente; fig. despre fiinţe, acţiuni, procese etc.) Întăritor; tonic, reconfortant.

FORTIFICÁŢIE s.f. (<fr. *fortification*, lat. *fortificatio*) (Adesea la pl.) Construcţie de apărare (din pământ, din piatră, din beton armat etc.) care întăreşte militar un oraş, o linie de luptă etc.

FORTÍSSIMO adv., s.n. (<it. *fortissimo*) (MUZ.) **1.** Adv. (Ca indicaţie de execuţie) Cu maximă intensitate; foarte tare. **2.** S.n. Bucată muzicală executată cu această intensitate.

FORTRÁN s.n. (<fr., engl. *fortran*; cf. engl. *for*[mula] *tran*[slator]) Limbaj de calculator pentru programare de nivel înalt, utilizat în aplicaţiile ştiinţifice, matematice şi tehnice. A fost elaborat de compania IBM în anul 1950 şi a reprezentat primul limbaj de programare de nivel înalt compilat.

FORTUÍT, -Ă adj. (<fr. *fortuit*, lat. *fortuitus*) Venit pe neaşteptate, în mod neprevăzut; întîmplător. ◇ (JUR.) *Caz fortuit* = eveniment independent de culpa debitorului, care-l împiedică pe acesta să-şi execute o obligaţie, apărîndu-l, în consecinţă, de răspunderea pentru neexecutare, dar care, spre deosebire de forţa majoră, are un caracter intern faţă de activitatea debitorului.

FORTUNA s.f. (cuv. lat.; cf. n.pr. *Fortuna*, zeiţa sorţii) Soartă, destin.

FORŢÁ vb. I tranz. (<fr. *forcer*, it. *forzare*) **1.** A sili, a constrînge, a obliga la ceva. ◆ Refl. A se strădui, a se osteni. **2.** A mînui cu violenţă un mecanism (deteriorîndu-l); a sparge, a strica. ◆ A supune la un efort prea mare o maşină sau o fiinţă. ◆ (MILIT.) A trece peste un obstacol în ciuda rezistenţei opuse de inamic.

FORŢAMÉNTE adv. (<it. *forzatamente*, fr. *forcément*) În mod necesar, obligatoriu; riguros.

FORŢÁT, -Ă adj. (<*forţa*) **1.** Făcut sau impus cu forţa, prin constrîngere. ◇ *Aterizare forţată* = aterizare impusă de împrejurări nefavorabile. ◆ (Despre uşi, lacăte) Deschis cu forţa. **2.** Nenatural, nefiresc, silit; artificial, fals.

FÓRŢĂ s.f. (<fr. *force*, it. *forza*) **I. 1.** Capacitate fizică pe care o au fiinţele de a depune un efort, de a face o (anume) acţiune prin încordarea muşchilor; putere fizică, tărie, vigoare. **2.** Putere, energie morală, psihică, afectivă etc. ◆ Aptitudine, pricepere, îndemînare; talent. **3.** (ECON.) *Forţă de muncă* = totalitatea capacităţilor fizice şi intelectuale ale omului, pe care acesta le pune în funcţiune atunci cînd creează valori de întrebuinţare de un anume fel; p.ext. totalitatea persoanelor care dispun de capacitate de muncă. *Forţă productivă a muncii* = eficacitatea posibilă a cheltuirii muncii omeneşti; capacitate potenţială a forţei de muncă de a produce, într-o unitate de timp, o anume cantitate de bunuri materiale. *Forţă de producţie* = totalitatea mijloacelor de producţie şi a forţei de muncă din cadrul procesului de producţie, care reprezintă una din laturile modului de producţie. **4.** *Forţă socială* sau (*şi*) *politică* = categorie socială, partid politic, organizaţie obştească etc. care acţionează în vederea atingerii unui anume ţel programatic. **5.** *Forţe armate* = totalitatea forţelor militare ale unui stat (trupe de uscat, forţe aeriene militare, forţe maritime militare). **II.** (FIZ.) Acţiune care, exercitată de un sistem fizic asupra altuia, îi schimbă starea de repaus sau de mişcare ori îl deformează; spec. acţiune mecanică ce schimbă starea de mişcare a unui corp; mărime dirijată care reprezintă această acţiune. Forţa poate fi: de inerţie, de gravitaţie, electromagnetică, nucleară etc. ◇ *Forţă motoare* = energie folosită pentru punerea în mişcare a corpurilor. *Forţă de tracţiune* = forţă exercitată de un vehicul motor (locomotivă, tractor etc.) asupra unei maşini sau a unui vehicul pe care îl remorchează. **III. 1.** Violenţă; putere de constrîngere. **2.** *Caz de forţă majoră* = a) (JUR.) Împrejurare independentă de culpa debitorului care are drept efect eliberarea acestuia de răspundere pentru neexecutare; b) Situaţie în care cineva nu poate acţiona sau proceda aşa cum ar dori din cauza unor constrîngeri. ◇ (JUR.) *Forţă probantă* (sau *probatorie*) = putere doveditoare a unui mijloc de probă.

FÓRUM s.n. (<lat., fr. *forum*) For.

FORZATO adv. (cuv. it) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Puternic; accentuat.

FÓRZAŢ s.n. (<germ. *Vorsatz*) Foaie liberă de hîrtie albă sau colorată, rezistentă, avînd formatul cărţii, cu ajutorul căreia se face legătura dintre blocul de carte şi scoarţe.

FÓSĂ s.f. (<fr. *fosse*, lat., it. *fossa*) **1.** Şanţ, orificiu etc. de pe suprafaţa unei structuri anatomice (ex. *fosă nazală, iliacă*). **2.** (GEOGR.) *Fosă abisală* = groapă abisală. **3.** Spaţiu aflat sub avanscena unui teatru sau în faţa acesteia, destinat, de obicei, orchestrei.

FOSÉTĂ s.f. (<fr. *fosette*) **1.** (ANAT.) Mică fosă. **2.** Gropiţă în barbă sau în obraji.

FOSFAGÉN s.n. (<fr. *phosphagène*) (BIOCHIM.) Fosfocreatină.

FOSFÁT s.m. (<fr. *phosphate*) Sare a acidului fosforic. ◇ *Fosfat de calciu* = sare de calciu a acidului fosforic; îngrăşămînt agricol care conţine fosfat primar de calciu, numit şi superfosfat. *Fosfat de sodiu* = sare de sodiu a acidului fosforic, care este întrebuinţată în analiza chimică şi la dedurizarea apei. *Fosfat de Cioclovina* = îngrăşămînt agricol fosfatic din categoria guanourilor naturale; în ţara noastră se găseşte în peştera Cioclovina (jud. Alba); conţine 11,8-15,0% fosfor (P_2O_2) şi are o reacţie slab alcalină.

FOSFATÁ vb. I tranz. (<fr. *phosphater*) **1.** A îngrăşa terenurile agricole cu fosfaţi. **2.** A trata mustul de struguri cu o soluţie de fosfat de calciu pentru a activa fermentarea şi a mări proporţia de alcool. **3.** A acoperi suprafeţele metalice cu un strat subţire de fosfaţi în vederea protecţiei anticorozive, a înlesnirii efectuării unor operaţii sau a măririi durabilităţii tăişului unor scule aşchietoare.

FOSFATÁZĂ s.f. (<fr. *phosphatase*) (BIOCHIM.) Enzimă care participă la toate procesele organice fundamentale.

FOSFATÍDĂ s.f. (<fr. *phosphatide*) (BIOCHIM.) Substanţă din clasa lipidelor, în a cărei moleculă intră fosforul şi care este prezentă, mai ales, în ţesutul nervos.

FOSFÉNĂ s.f. (<fr. *phosphène*; cf. gr. *phos* "lumină"+*phainein* "a apărea") Senzaţie care apare sub forma unor puncte luminoase atunci cînd închidem ochii şi apăsăm cu degetele pe pleoape.

FOSFÍNĂ s.f. (<fr. *phosphine*) (CHIM.) Compus organic derivat din hidrogen fosforat.

FOSFÍT s.m. (<fr. *phosphite*) (CHIM.) Sare a acidului fosforos.

FOSFOBACTERÍN s.m. (cf. *fosfor, bacterie*) Îngrăşămînt agricol care conţine culturi de bacterii (*Bacillus magatherium* var. *phosfaticum*), care transformă fosforul din compuşii organici ai solului în compuşi uşor asimilabili pentru plante.

FOSFOCREATÍNĂ s.f. (BIOCHIM.) Compus organic cu rol important în contracţia musculară.

FOSFOGÍPS s.n. Îngrăşămînt agricol rezultat ca deşeu din fabricarea acidului fosforic, a fosfatului trisodic, care conţine 75% ghips şi 8,5% fosfor şi care se foloseşte pe sărături.

FOSFOLIPÍDE s.f. pl. (<fr. *phospholipides*) (BIOCHIM.) Fosfatide.

FOSFOPROTEÍDE s.f. pl. (<fr. *phosphoprotéides*) (BIOCHIM.) Substanţe compuse dintr-o proteină şi acid fosforic.

FÓSFOR s.n. (<fr. *phosphore*; cf. gr. *phosphoros* "purtător de lumină") **1.** Element chimic (*P*; nr.at. 15; m.at. 30,974) care se prezintă în mai multe forme alotropice (ex. *fosfor alb; fosfor roşu*) şi funcţionează în combinaţii în stările de valenţă 3 şi 5. Se găseşte în natură (numai sub formă de fosfaţi), în orga-

nismul animal (oase, nervi, urină), în guano şi în solurile fertile. *Fosforul alb* se prezintă ca o masă albă, uneori gălbuie, moale ca ceara (p.t. 44°C; p.f. 287°C), solubil în sulfura de carbon, foarte activ din punct de vedere chimic; toxic, inflamabil; se păstrează sub apă; luminează în întuneric. *Fosforul roşu* este o formă alotropică, stabilă, netoxică, folosit la fabricarea chibriturilor; a fost descoperit de alchimistul H.Brand în 1669. **2.** Substanţă fosforescentă.

FOSFORESCÉNT, -Ă adj. (<fr. *phosphorescent*) Care poate produce fosforescenţă.

FOSFORESCÉNŢĂ s.f. (<fr. *phosphorescence*) **1.** Proprietate a unor compuşi chimici de a emite lumină cînd absorb sau după ce au absorbit radiaţii ultraviolete ori corpusculare. **2.** Calitate de a lumina în întuneric; sclipire.

FOSFÓRIC, -Ă adj. (<fr. *phosphorique*) **1.** *Acid fosforic* = acid anorganic (H_3PO_4), care rezultă din combinaţia fosforului cu oxigenul şi care este folosit în îngrăşămintele chimice, la sinteza glicerofosfaţilor, drept coagulant al latexului etc. **2.** Luminos, fosforescent, strălucitor.

FOSFORÍSM s.n. (<fr. *phosphorisme*) Intoxicaţie cronică cu fosfor, caracterizată prin faptul că oasele devin sfărîmicioase şi se fracturează uşor.

FOSFORÍT s.n. (<fr. *phosphorite*) Rocă sedimentară sau depozit de roci sedimentare, alcătuite din fosfaţi de calciu proveniţi din precipitarea în mediul marin sau din acumularea şi transformarea unor resturi organice (oase, cochilii, dejecţii). Apare în straturi compacte sau în concreţiuni şi se utilizează la prepararea îngrăşămintelor pentru soluri.

FOSFORÓS adj. (<fr. *phosphoreux*) *Acid fosforos* = acid al fosforului care conţine mai puţin oxigen decît acidul fosforic.

FOSFOROSCÓP s.n. (<fr. *phosphoroscope*) Instrument pentru măsurarea duratei de emisie a luminii prin fosforescenţă.

FOSGÉN s.n. (<fr. *phosgene*; cf. gr. *phos* "lumină"+*gennan* "a produce") Compus chimic ($COCl_2$), gaz foarte toxic, cu miros sufocant, puternic iritant pentru ochi, care este folosit în sinteze de medicamente, de coloranţi, ca gaz de luptă etc.

FOSÍL, -Ă s.f., adj. (<fr. *fossile*, lat. *fossilis*) **1.** S.f. Resturi sau urme de organism animal ori vegetal dintr-o epocă geologică anterioară, conservate în roci. **2.** Adj. (Despre organisme, formaţii geologice etc.) Care a existat, care s-a format în trecutul geologic al pămîntului.

FOSILIZÁ vb. I refl. (<fr. *fossiliser*) A se transforma în fosilă.

FOSILIZÁRE s.f. (<*fosiliza*) Acţiunea de a se fosiliza şi rezultatul ei; totalitatea fenomenelor fizice (incrustare) şi chimice (mineralizare, incarbonizare) care conduc la conservarea resturilor şi urmelor de organisme în scoarţa pămîntului.

FOST, -Ă adj. (<*fi*) Care a avut o calitate, o funcţie, un renume etc. pe care nu-l mai are (ex. *fost director*). ◆ De altădată, de pe vremuri. ◆ Care a aparţinut în trecut cuiva; care şi-a pierdut vechea destinaţie.

FÓŞNET s.n. (<*foşni*) Sunet slab, uşor produs de mişcarea lină a frunzelor, a mătăsii, a hîrtiei etc.

FOŞNÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) (Despre frunze, arbori, mătăsuri etc., p.ext., despre vînt) A produce un sunet slab prin mişcare lină sau prin frecare uşoară.

FOŞNITÓR, -OÁRE adj. (<*foşni*) Care foşneşte.

FOŞNITÚRĂ s.f. (<*foşni*) Foşnet.

FOT s.m. (<fr. *phot*; cf. gr. *phot* "lumină") Unitate de măsură a iluminării (simbol *ph*) reprezentînd iluminarea unei suprafeţe de un centimetru pătrat care primeşte în mod uniform un flux de un lumen.

FÓTĂ s.f. (<tc. *fota*) Piesă din costumul popular al femeilor, adesea bogat ornamentată, purtată în Muntenia, S Transilvaniei şi Moldova, care este alcătuită dintr-o ţesătură dreptunghiulară de lînă înfăşurată în jurul trupului, ţinînd locul fustei.

FÓTBAL (FÚTBOL) s.n. (<fr., engl. *football*) Joc sportiv cu mingea între două echipe (a cîte 10 jucători de cîmp şi cîte un portar) în care fiecare jucător încearcă să introducă mingea (cu piciorul sau cu altă parte a corpului în afară de mîini) în poarta celeilalte echipe, marcînd un gol.

fotbal

FOTBALÍST, -Ă s.m. şi f. (<*fotbal*) Persoană care practică fotbalul.

FOTO- (<fr. *photo*; cf. gr. *phos*, *photos* "lumină") Element prim de compunere care are semnificaţia "al luminii, datorită luminii" sau "fotografic".

FOTOALERGÍE s.f. (<fr. *photoallergie*, engl. *photoallergy*) Sensibilitate alergică la lumină.

FOTOBIOLOGÍE s.f. (<fr. *photobiologie*) Capitol al biologiei care studiază efectele luminii sau ale radiaţiilor asupra fiinţelor vii.

FOTOCÁLC s.n. (<fr. fr. *photocalque*) Calc obţinut prin acţiunea luminii.

FOTOCARTÁRE s.f. (<*foto-*+*cartare*, după fr. *photocartographie*) (TOPOGR.) Tehnica alcătuirii planurilor şi hărţilor topografice după fotograme cu ajutorul aparatelor fotogrammetrice.

FOTOCARTOGRÁF s.n. (<fr. *photocartographe*) Aparat fotogrammetric pentru realizarea automată a hărţilor pe bază de fotograme.

FOTOCATALÍZĂ s.f. (<fr. *photocatalyse*) Cataliză selectivă produsă de lumină.

FOTOCATÓD s.m. (<fr. *photocathode*) Catod al unei celule fotoelectrice.

FOTOCELÚLĂ s.f. (<fr. *photocellule*) Celulă fotoelectrică.

FOTOCERÁMICĂ s.f. (<fr. *photocéramique*) Aplicarea diferitelor ornamente pe articole de porţelan cu ajutorul unei fotografieri speciale.

FOTOCHÍMIC, -Ă adj. (<fr. *photochimique*) Care priveşte fotochimia sau efectele chimice ale luminii. ◇ *Reacţie fotochimică* = transformare chimică a unei substanţe sub acţiunea luminii.

FOTOCHIMÍE s.f. (<fr. *photochimie*) Ramură a chimiei care studiază efectele luminii, ale radiaţiilor asupra reacţiilor şi substanţelor chimice.

FOTOCOLOGRAFÍE s.f. (<fr. *photocollographie*) Procedeu de tipărire în care se foloseşte, ca formă de tipar, un strat de gelatină sensibilizat la acţiunea luminii şi transformat într-un clişeu imprimabil prin reproducerea fotomecanică.

FOTOCONDUCTIBILITÁTE s.f. (<fr. *photoconductibilité*) Conductibilitate electrică a semiconductorilor, stimulată prin iluminarea suprafeţei acestora.

FOTOCONDUCTÍV adj. (<fr. *photoconductif*) (FIZ.) *Efect fotoconductiv* = fotoconductibilitate.

FOTOCONDÚCTOR, -OÁRE adj. (<fr. *photoconducteur*) Care prezintă sau utilizează fenomenul de fotoconducţie.

FOTOCONDÚCŢIE s.f. (<fr. *photoconduction*) Fotoconductibilitate.

FOTOCÓPIE s.f. (<fr. *photocopie*) Copie fotografică a unui document, text, a unei fotografii, fotograme etc.

FOTOCRÓM, -Ă adj., s.m. (<fr. *photochrome*) (Corp) care îşi modifică culoarea sub acţiunea luminii.

FOTOCROMÍE s.f. (<fr. *photochromie*; cf. gr. *photos* "lumină"+*khroma* "culoare") Procedeu de reproducere fotografică prin care se obţin imagini în culori. ◆ (Impr.) Fotografie în culori.

FOTOCROMOGRAFÍE s.f. (<fr. *photochromographie*) Procedeu de fotografiere în culori sau de reproducere fotografică în culori; fotografie obţinută prin acest procedeu.

FOTOCROMOTIPOGRAFÍE s.f. (<fr. *photochromotypographie*) Procedeu fotomecanic de reproducere a culorilor pentru ilustrarea cărţilor, a revistelor etc.

FOTOCROMOXILOGRAFÍE s.f. (<fr. *photochromoxylographie*) **1.** Procedeu de tipărire multicoloră cu clişee gravate în lemn, confecţionate prin reproducere fotografică; stampă colorată obţinută prin acest procedeu. **2.** Gravură în lemn colorată manual.

FOTOCRÓNICĂ s.f. (<*foto-*+*cronică*) Cronică jurnalistică bazată pe fotografii.

FOTOCRONOGRÁF s.n. (<fr. *photochronographe*) Aparat fotografic utilizat pentru înregistrarea automată a fotografiilor luate în serie.

FOTOCULÉGERE s.f. (<*foto-*+*culegere*) Procedeu fotomecanic de culegere a unui text pentru tipărire, care se execută cu ajutorul unei maşini speciale, funcţionînd pe aceleaşi principii ca şi linotipul, dar echipate cu un aparat fotografic şi cu clişee pe care sînt imprimate semnele tipografice.

FOTODERMATÓZĂ s.f. (<fr. *photodermatose*) Dermatoză provocată de expunerea pielii la soare.

FOTODEZINTEGRÁRE s.f. (<*foto-*+*dezintegrare*) Dezintegrare a unui nucleu atomic produsă în urma absorbţiei unui foton de radiaţie X sau Y de mare energie.

FOTODIÓDĂ s.f. (<fr. *photodiode*) Diodă semiconductoare în care o radiaţie luminoasă

incidentă determină o variaţie de curent electric.

FOTOELASTICIMETRÍE s.f. (<fr. *photoélasticimétrie*) Metodă optică de studiere a tensiunilor dintr-o piesă prin determinarea tensiunilor care apar într-un model al piesei executat dintr-un material care prezintă fotoelasticitate.

FOTOELASTICITÁTE s.f. (<fr. *photoélasticité*) Însuşire a unor materiale transparente de a-şi modifica unele proprietăţi optice (de ex. devin birefringente) sub acţiunea tensiunilor mecanice.

FOTOELÉCTRIC, -Ă adj. (<fr. *photoélectrique*) **1.** (Despre emisiunea de electroni din metale) Provocat de incidenţa radiaţiei luminoase. ◇ *Efect fotoelectric extern* = emisie de electroni de pe suprafaţa metalelor sau a semiconductoarelor sub acţiunea iluminării. *Efect fotoelectric intern* = punerea în libertate, în masa unui semiconductor, a purtătorilor de sarcini sub acţiunea iluminării. **2.** Care se referă la efectul electric sau care se bazează pe efectul electric extern ori intern. ◇ *Celulă fotoelectrică* = element de circuit electric, cu doi electrozi, care se bazează pe efectul fotoelectric; spec. instrument de măsură a intensităţii radiaţiei luminoase, utilizat mai ales în fotografiat pentru calcularea timpului de expunere, a deschiderii diafragmei.

FOTOELECTRICITÁTE s.f. (<fr. *photoélectricité*) Producere a electricităţii prin acţiunea luminii; electricitatea produsă astfel.

FOTOELECTRÓN s.m. (<fr. *photoélectron*) Electron emis prin efect fotoelectric.

FOTOELEMÉNT s.n. (<*foto-*+*element*) Dispozitiv semiconductor care emite un curent electric de intensitate variabilă în raport cu lumina care cade pe el; pilă sau celulă fotovoltaică.

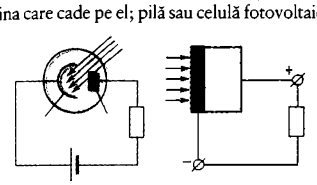

fotoelemente

FOTOEMÍSIE s.f. (<fr. *photoémission*, engl. *photoemission*) Emisie de fotoelectroni.

FOTOFOBÍE s.f. (<fr. *photophobie*; cf.gr. *phos, photos* "lumină"+ *phobos* "frică") **1.** Teamă patologică de lumină. **2.** Senzaţie neplăcută produsă de lumină, caracteristică unor boli.

FOTOFÓN s.n. (<fr. *photophone*; cf.gr. *phos, photos* "lumină"+*phone* "voce") Aparat care transmite sunetele prin intermediul unei raze de lumină.

FOTOFONÍE s.f. (<fr. *photophonie*) Transmitere a sunetelor prin intermediul razelor luminoase.

FOTOFÓR, -Ă adj., s.n., s.m. (<fr. *photophore*; cf.gr. *phos, photos* "lumină"+*phoros* "care poartă") **1.** Adj. Care poartă sau care are conţinută în structura sa o sursă de lumină. **2.** S.n. Lampă electrică portativă ataşată la casca minerului, a speologului etc. ◆ Lampă frontală folosită în otorinolaringologie. **3.** S.m. (ZOOL.) Organ luminos la coleoptere.

FOTOFORÉZĂ s.f. (<fr. *photophorèse*; cf.gr. *phos, photos* "lumină"+*phoresis* "deplasare") (FIZ.) Mişcare a particulelor microscopice sub acţiunea unei iluminări puternice.

FOTOGÉNIC, -Ă adj. (<fr. *photogenique*; cf.gr. *phos, photos* "lumină"+*gennan* "a produce") A cărui imagine fotografică sau cinematografică produce un efect plăcut (ex. *persoană fotogenică*).

FOTOGENÍE s.f. (<fr. *photogènie*) Însuşirea de a fi fotogenic.

FOTOGRÁF s.m. (<fr. *photographe*) **1.** Persoană care fotografiază. **2.** Specialist în tehnica fotografică.

FOTOGRAFIÁ vb. I tranz. (<fr. *photographier*) A fixa imaginea unei persoane, a unui peisaj etc. pe o placă sau pe un film fotografic cu ajutorul unui aparat; a realiza o fotografie.

FOTOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *photographique*) **1.** Referitor la fotografie; care serveşte pentru fotografiere. ◇ *Aparat fotografic* = dispozitiv optic cu ajutorul căruia se fotografiază şi care este format din obiectiv, diafragmă, obturator, declanşator, cameră obscură, caseta filmului, vizor etc. **2.** Obţinut pe cale fotografică.

FOTOGRAFÍE s.f. (<fr. *photographie*) **1.** Tehnică prin care se fixează imaginea unei persoane, a unui peisaj etc. pe o suprafaţă devenită sensibilă la lumină prin procedee chimice. Folosită ca mijloc de expresie artistică, devine artă. **2.** Imagine obţinută prin această tehnică. **3.** P. anal. Descriere, reproducere etc. fidelă a ceva.

FOTOGRÁMĂ s.f. (<fr. *photogramme*) **1.** Fotografie (luată din avion) cu ajutorul căreia se pot face măsurători precise asupra obiectului (geografic) reprodus şi care este folosită în topografie şi în cartografie. **2.** (CINEMAT.) Fiecare element fotografic care intră în alcătuirea unui plan.

FOTOGRAMMETRÍE s.f. (<fr. *photogrammétrie*; cf.gr. *phos, photos* "lumină"+*gramma* "scriere"+*metron* "măsură") Ramură a topografiei care se ocupă cu studierea principiilor, a metodelor şi procedeelor de determinare a formei şi dimensiunilor obiectelor pe baza fotogramelor. Se deosebesc: *fotogrammetria aeriană* (aerofotogrammetrie) şi *fotogrammetria terestră* (geofotogrammetrie).

FOTOGRAMMÉTRU s.n., s.m. (<fr. *photogrammètre*, germ. *Photogrammeter*) **1.** S.n. Aparat cu care se iau fotograme. **2.** S.m. Tehnician care se ocupă cu operaţia de fotogrammetrie.

FOTOGRAVÓR s.m. (<fr. *photograveur*) Specialist în fotogravură.

FOTOGRAVÚRĂ s.f. (<fr. *photogravure*) **1.** Procedeu fotografic cu care se pot obţine clişee în vederea imprimării planşelor în tipografie; gravură obţinută prin acest procedeu. **2.** Heliogravură.

FOTOHÁRTĂ s.f. (<*foto-*+*hartă*) Hartă obţinută cu ajutorul fotogramelor aeriene.

FOTOKINOGRÁF s.n. (<fr. *photokinographe*) Instrument cu care se studiază mişcările fizice cu ajutorul filmului.

FOTOLITOGRAFÍE s.f. (<fr. *photolithographie*) Procedeu de preparare a formelor de tipar prin fotografiere pe o piatră litografică; desen reprodus prin acest procedeu.

FOTÓLIU s.n. (<fr. *fauteuil*) Scaun mare, de obicei capitonat, prevăzut cu braţe şi spătar. ◇ *Fotoliu-pat* = fotoliu extensibil, care poate fi folosit ca pat.

FOTOLÍZĂ s.f. (<fr. *photolyse*; cf.gr. *phos, photos* "lumină"+*lysis* "desfacere") Descompunere chimică a unei substanţe sub acţiunea luminii.

FOTOLUMINESCÉNŢĂ s.f. (<fr. *photoluminescence*) (FIZ.) Luminescenţă a unor substanţe datorită iluminării lor sau iradierii cu radiaţii ultraviolete ori cu raze X; poate fi de două feluri: fluorescentă şi fosforescentă.

FOTOMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *photométrique*) Referitor la fotometrie; al fotometrului.

FOTOMETRÍE s.f. (<fr. *photométrie*) Capitol al opticii care se ocupă cu studiul metodelor de măsurare a intensităţii surselor luminoase, a iluminărilor etc.

FOTOMÉTRU s.n. (<fr. *photomètre*; cf.gr. *photos* "lumină"+*metron* "măsură") Instrument pentru măsurarea intensităţii surselor de lumină.

FOTOMICROSCOPÍE s.f. (<*foto-*+*microscopie*) Înregistrare fotografică a preparatelor microscopice.

FOTOMITRALIÉRĂ s.f. (<*foto-*+*mitralieră*) Aparat de instructaj folosit pentru verificarea, prin fotografiere, a preciziei tragerilor din avion.

FOTOMODÉL s.n. (<*foto-*+*model*) Persoană care pozează ca model fotografic.

FOTOMONTÁJ s.n. (<fr. *photomontage*, rus. *fotomontaj*) **1.** Asamblare a mai multe fotografii sau fragmente de fotografii cu scopul de a obţine un nou clişeu fotografic. **2.** Ansamblu de fotografii obţinut în acest mod (aranjat pe un panou ca mijloc de agitaţie vizuală).

FOTOMULTIPLICATÓR, -OÁRE s.n., adj. (<fr. *photomultiplicateur*) **1.** S.n. Aparat pentru măsurarea fluxului luminos prin transformarea impulsurilor luminoase în impulsuri electrice, alcătuit dintr-un multiplicator electronic cu diode. **2.** Adj. *Celulă fotomultiplicatoare* = celulă fotoelectrică de multiplicare a electronilor.

FOTÓN s.m. (<fr. *photon*) Particulă elementară a radiaţiei electromagnetice care posedă energie şi impuls şi care nu poate exista în stare de repaus (are viteza luminii, 3×10^8 m/s), având proprietăţi ondulatorii (frecvenţă, lungime de undă etc.).

FOTONASTÍE s.f. (<fr. *photonastie*) Mişcare a petalelor sau a frunzelor provocată de variaţia intensităţii luminii.

FOTOOBIECTÍV s.n. (<germ. *Photoobjektiv*) Obiectiv fotografic.

FOTOPERIODÍSM s.n. (<fr. *photopériodisme*) (BIOL.) Ansamblu de reacţii ale plantelor faţă de durata relativă a zilei şi a nopţii.

FOTOREÁCŢIE s.f. (<fr. *photoréaction*) Reacţie chimică produsă sub acţiunea luminii.

FOTORECEPTÓR s.m. (<fr. *photorécepteur*) (BIOL.) Celulă cu pigmenţi fotosensibili.

FOTOREDRESÁRE s.f. (<*foto-*+*redresare*) Transformare a imaginii din planul unei fotograme în planul de proiecţie în care se construieşte o hartă.

FOTORELÉU s.n. (<*foto-*+*releu*) Dispozitiv electronic care închide un circuit sub acţiunea luminii.

FOTOREPORTÁJ s.n. (<*foto-*+*reportaj*) Reportaj despre un eveniment, un fapt etc., alcătuit dintr-o serie de fotografii edificatoa-

re însoţite de un scurt text explicativ.
FOTOREPÓRTER, -Ă s.m. şi f. (<*foto-+reporter*) Fotograf specializat în fotografii pentru reportaje.
FOTOREPRODÚCERE s.f. (<*foto-+reproducere*) Reproducere tipografică a clişeelor pentru tipar.
FOTOREZISTÍV, -Ă adj. (<fr. *photorésistif*) Care se referă la dependenţa rezistenţei electrice a conductoarelor sau semiconductoarelor faţă de iluminarea suprafeţei lor.
FOTOSCULPTÚRĂ s.f. (<fr. *photosculpture*) Tehnică de executare a unei statui fotografiindu-se din mai multe unghiuri conturul corpului care urmează a fi reprodus şi executîndu-se mecanic acest contur în material plastic.
FOTOSENSÍBIL, -Ă adj. (<fr. *photosensible*) (FIZ.; despre substanţe, materiale etc.) Care este sensibil la lumină.
FOTOSENSIBILITÁTE s.f. (<fr. *photosensibilité*) Sensibilitate la lumină. ◆ Sensibilitate crescută a organismului, în special a pielii, faţă de radiaţiile luminoase.
FOTOSFÉRĂ s.f. (<fr. *photosphère*) Strat exterior al Soarelui, constituind sursa principală a luminii solare, gros de c. 500 km, alcătuit din gaze şi vapori metalici cu o temperatură de 6000 K.
FOTOSINTÉZĂ s.f. (<fr. *photosynthèse*) Funcţie fiziologică proprie plantelor verzi, conform căreia planta sintetizează substanţe organice din bioxid de carbon şi din apă cu ajutorul luminii solare absorbite de clorofilă şi eliberează oxigen; asimilaţie clorofiliană.
FOTOSTÁT s.f. (<fr. *photostat*) Fotocopie.
FOTOTACTÍSM s.n. (<fr. *phototactisme*; cf.gr. *phos, photos* "lumină"+*taktos* "dirijat") Deplasare a unor organisme vegetale inferioare, mobile (alge verzi, flagelate) după direcţia razelor de lumină într-un mediu inegal iluminat.
FOTOTÉCĂ s.f. (<fr. *phototèque*; cf.gr. *phos, photos* "lumină"+*theke* "ladă") **1.** Arhive fotografice colecţionate pe domenii, ani etc. **2.** Încăpere în care se păstrează aceste arhive.
FOTOTEODOLÍT s.n. (<fr. *phototheodolite*) Aparat fotogrammetric utilizat în obţinerea fotogramelor terestre, alcătuit dintr-un teodolit şi o cameră fotografică.
FOTOTERAPÍE s.f. (<fr. *photothérapie*; cf.gr. *phos, photos* "lumină"+*therapeia* "tratament") Tratament medical prin radiaţii luminoase, indicat în rahitism, tuberculoză osoasă etc.
FOTOTERMOMÉTRU s.n. (<fr. *photothermomètre*) Aparat pentru înregistrarea fotografică a temperaturii apelor la mari adîncimi.
FOTOTIPÍE s.f. (<fr. *phototypie*; cf.gr. *phos, photos* "lumină"+*typos* "urmă") **1.** Procedeu prin care se execută reproduceri asemănătoare fotografiei, cu ajutorul unui clişeu format dintr-un strat subţire de gelatină bicromatică, aplicat pe o placă de cupru. **2.** Reproducere realizată prin acest procedeu.
FOTOTROPÍE s.f. (<fr. *phototropie*) Fototropism (al unui corp).
FOTOTROPÍSM s.n. (<fr. *phototropisme*, germ. *Phototropismus*; cf.gr. *phos, photos* "lumină"+*trope* "întoarcere") **1.** Schimbare reversibilă a culorii unui corp sub acţiunea luminii, revenirea la culoarea iniţială făcîndu-se lent, la întuneric. **2.** Mişcare de orientare către sursa de lumină a plantelor.

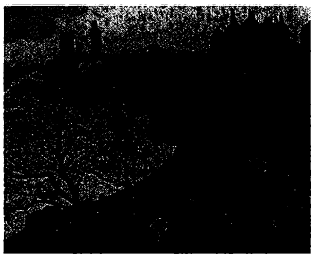

André Derain, *Podul Westminster*, 1906

Henri Matisse, *Atelier roşu*, 1911

fovism

FOTOVOLTÁIC, -Ă adj. (<fr. *photovoltaïque*) **1.** *Efect fotovoltaic* = apariţie a unei tensiuni electromotoare într-o joncţiune semiconductoare sau într-un contact metal-semiconductor. **2.** *Pilă* (sau *celulă*) *fotovoltaică* = fotoelement.
FOULÁRD s.n. (<fr. *foulard*) Maşină utilizată în industria textilă pentru impregnarea ţesăturilor cu soluţii de apretare, de coloranţi etc.
FOURIERÍSM s.n. (<fr. *fourierisme*) Doctrină socialistă utopică franceză din prima jumătate a sec. 19, iniţiată de Ch. Fourier.
FOVÍSM (FAUVÍSM) s.n. (<fr. *fauvisme*; cf. fr. *fauve* "sălbatic", calificativ atribuit de criticul francez L.Vantcelles unui grup de pictori reuniţi într-una din sălile Salonului de toamnă din 1905 la Paris) Curent apărut în pictura franceză la începutul sec. 20 care simplifică formele şi perspectiva, preferă culoarea pură aşezată în pete mari, cu tonuri dominant violente. Reprezentanţi: Matisse, Manquin, Vlaminck, Derain, Friesz, Camoin ş.a.
FOX s.m. (<fr., engl. *fox*) Foxterier.
FOXTERIÉR s.m. (<fr. *fox-terrier*) Rasă de cîini mici, rezistenţi, cu urechile scurte şi cu picioarele drepte, buni vînători ai animalelor mici care trăiesc în vizuini; cîine care face parte din această rasă.
FÓXTROT s.n. (<engl. *fox-trot*) Dans de salon, de origine americană, cu ritm sincopat, măsură binară şi mişcare vioaie, care se dansează în perechi; melodie după care se execută acest dans.
Fr (CHIM.) Simbol pentru *franciu*.
FRAC s.n. (<fr. *frac*) Haină bărbătească de ceremonie, din stofă neagră, cu sacoul scurt în faţă, pînă la talie, iar la spate terminată cu două cozi lungi.
FRACTOCÚMULUS s.n. (<fr. *fractocumulus*) (GEOGR.) Fragment de cumulus rupt de vînt, situat la joasă altitudine.
FRACTÚR s.n. (<germ. *Fraktur*; cf. lat. *fractus* "rupt") (TIPOGR.) Caracter de literă care provine din scrierea germană gotică din evul mediu.
FRACTURÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *fracturer*) A produce sau a suferi o fractură.
FRACTÚRĂ s.f. (<fr. *fracture*, lat. *fractura*) **1.** (MED.) Rupere a unui os sau a unui cartilaj, p.ext., a unui membru al corpului; poate fi deschisă sau închisă, completă, incompletă sau cominutivă (cînd osul este rupt în mai multe bucăţi). **2.** (TEHN.) Suprafaţă neregulată rezultată la ruperea sau la spargerea unui obiect. **3.** (GEOL.) Falie.
FRÁCŢIE (FRACŢIÚNE) s.f. (<fr. *fraction*, lat. *fractio, -onis*) **1.** (Şi *fracţie ordinară*) Număr care reprezintă raportul a două numere întregi. ◇ *Fracţie zecimală* = fracţie al cărei numitor este o putere a lui 10 (ex. $^{7}/_{10} = 0,7$). **2.** Raport a două expresii matematice (ex. $2a+b/sin2x$). **3.** (CHIM.) Porţiune din lichidul obţinut prin distilarea unui amestec de lichide la o anumită temperatură sau porţiune solidă obţinută prin cristalizare fracţionată dintr-o soluţie. **4.** (JUR.) *Fracţiune parlamentară* = grupare de membri ai unui parlament constituită după apartenenţa lor la un anumit partid politic, la o anumită doctrină. **5.** (Într-un partid politic) Grupare organizată care se împotriveşte liniei generale a partidului din care face parte sau se desolidarizează într-o anumită problemă, adoptînd o altă poziţie.
FRACŢIONÁ vb. I tranz. (<fr. *fractionner*) A împărţi un întreg în părţi egale; a transforma unul sau mai mulţi întregi în factori.
FRACŢIONÁR, -Ă adj. (<fr. *fractionnaire*) (MAT.) Care conţine o fracţie, care se compune din fracţii; care are forma unei fracţii.
FRACŢIONÁRE s.f. (<*fracţiona*) **1.** Acţiunea de a fracţiona. **2.** (CHIM.) Separare a unor componenţi sau a unui grup de componenţi dintr-un amestec lichid sau gazos, realizată prin distilare fracţionată, prin cristalizare fracţionată etc. **3.** (AV.) Procedeu de construcţie a unei aeronave din subansambluri şi ansambluri parţiale.
FRACŢIONÁT, -Ă adj. (<*fracţiona*) Divizat în fracţiuni; îmbucătăţit. ◇ *Cristalizare fracţionată* = proces de separare a substanţelor dintr-un amestec, folosind diferenţa lor de solubilitate într-un dizolvant.
FRAG s.m. (<*fragă*) Plantă erbacee perenă din familia rozaceelor, cu tulpină scurtă, cu frunzele în rozetă, florile albe şi cu fructele mici conice, roşii sau albicioase, comestibile (*Fragaria vesca*). ◇ *Frag-de-cîmp* = căpşun (*Fragaria moschata*).
FRÁGĂ (FRAG) s.f. (s.n.) (lat. *fraga*) Fructul fragului.
FRÁGED, -Ă adj. (lat. **fragidus=fragilis*) **1.** (Despre fiinţe) Apărut, ivit, născut de (relativ) puţină vreme; tînăr. **2.** (Despre alimente) Care fierbe uşor; care se sfărîmă uşor (cu dinţii). **3.** Gingaş, plăpînd; delicat, fin.
FRAGÍL, -Ă adj. (<fr. *fragile*, lat. *fragilis*) **1.** (Despre materiale) Care se sfărîmă, se sparge, se rupe uşor. **2.** Gingaş, delicat; plăpînd.
FRAGILITÁTE s.f. (<fr. *fragilité*) Proprietatea de a fi fragil.

FRAGMÉNT s.n. (<fr. *fragment*) Bucată, parte dintr-un tot; spec. parte izolată dintr-o scriere sau ceea ce a rămas dintr-o operă pierdută ori neterminată.

FRAGMENTÁ vb. I tranz. (<fr. *fragmenter*) A împărţi, a tăia în fragmente.

FRAGMENTÁR, -Ă adj. (<fr. *fragmentaire*) Care este prezentat în fragmente; parţial; incomplet.

FRAGRÁNŢĂ s.f. (<it. *fragranza*, fr. *fragrance*) Miros plăcut.

FRAHT s.n. (<germ. *Fracht*) **1.** Document comercial care însoţeşte o încărcătură transportată pe calea ferată şi în care se notează numele mărfurilor, expeditorul, destinatarul, staţia de destinaţie şi taxele respective. **2.** Sumă de bani sau diverse tipuri de taxe plătite pentru un transport de mărfuri (pe calea ferată).

FRAI adj. invar., adv. (<germ. *frei*) Liber.

FRAMÉE s.f. (<fr. *framée*) Lance de luptă, folosită de franci, care avea înălţimea unui om şi vîrful ascuţit şi tăios, în formă de frunză de laur.

FRÁNĂ s.f. (<fr. *frana*) (GEOL.) Alunecare de teren în formă de cuib.

FRANC[1] s.m. (<fr. *franc*) **1.** Unitate monetară în Franţa, Elveţia, Belgia, Luxemburg şi în unele ţări africane francofone. Francul francez a fost instituit prin lege în 1803. **2.** Unitate monetară folosită în trecut în România.

FRANC[2], -Ă adj. (<fr. *franc*, it. *franco*) Sincer, loial, cinstit.

FRANC[3], -Ă s.m.pl., adj. **1.** S.m. pl. Uniune de triburi din grupul germanilor apuseni, care trăiau în sec. 3 d.Hr. pe cursul inferior şi mijlociu al Rinului. În sec. 5-6 au cucerit aproape toată Galia şi au creat statul franc. **2.** Adj. Care aparţine francilor, cu privire la franci.

FRANCÁ vb. I tranz. (<it. *francare*, germ. *frankieren*) **1.** A plăti cu anticipaţie taxa de transport al unui colet sau bagaj. **2.** A timbra o scrisoare.

FRANCEÍNĂ s.f. (<fr. *francéine*) Colorant cu mare stabilitate la lumină, fără azot, care vopseşte mătasea în nuanţe de roşu. A fost descoperit de chimistul român C.I. Istrati.

FRANCÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<it. *francese*, fr. *français*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Franţa; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Franţei sau care este originară de acolo. De religie creştină (catolică). **2.** Adj. Care aparţine Franţei sau francezilor, care se referă la Franţa sau la francezi. ◇ *Cultura franceză* = cultura dezvoltată pe teritoriul Franţei. Se păstrează vestigii din preistorie (Lascaux), din epocile celtică şi galo-romană. Una din primele perioade de înflorire a *arhitecturii*, orfevrăriei etc. este în timpul Carolingienilor (sec. 8-10). Din sec. 11 arhitectura romanică păstrează monumente semnificative (Cluny, Arles, Poitiers). În sec. 12-15 domină stilul gotic al marilor catedrale (Notre-Dame din Paris, Chartres, Reims, Rouen) împodobite cu vitralii inegalabile şi sculpturi. În sec. 15 se impune *pictura* în ulei (Maestrul din Moulins, J. Fouquet, N. Froment). Renaşterea începe să se manifeste prin Şcoala de la Fontainebleau - animată de italienii pe care François I i-a adus pentru decorarea castelului Fontainebleau; se construiesc celebre castele (Luvru, Tuileries, Blois). În *sculptură* se remarcă J. Goujon, G. Pilon, iar în *pictură* J. şi F. Clouet (portretişti). Clasicismul se dezvoltă în sec. 17, cînd apar pictori ca N. Poussin şi G. de la Tour. În sec. 18, nume importante în pictură sînt: Watteau, Fragonard, Chardin etc.; în epoca Revoluţiei şi a Imperiului se impune, printre alţii, Ingres. În primele decenii ale sec. 19 apare romantismul (pictorii Delacroix şi Géricault, sculptorul Rude sînt reprezentativi). La mijlocul sec. 19 domină realismul (Courbet, pictorii de la Barbizon etc.); în ultimele decenii se dezvoltă impresionismul (iniţiator Manet, dar impresionişti în sens strict sînt : Monet, Pissarro, Sisley, Renoir, Cézanne, Degas etc.), urmat de neoimpresionism, expresionism, fovism, cubism, suprarealism, curente care se perindă coexistînd uneori în pictura de pînă la mijlocul sec. 20. În arhitectură, în a doua jumătate a sec. 19 se impun construcţiile metalice (ex. *Turnul Eiffel*). În sec. 20, Le Corbusier contribuie decisiv la impunerea caracteristicilor funcţionale ale arhitecturii mondiale contemporane. *Literatura* evului mediu cuprinde *Cîntecul lui Roland, Roman de Renart, Roman de la Rose* etc. În sec. 14 şi 15 se cunosc nume ca Eustache Deschamps şi, mai ales, Francois Villon; în sec. 16 este celebru Rabelais. În sec. 17 se impun prozatori, dramaturgi şi poeţi ca: Malherbe, Cyrano de Bergerac, Madeleine de Scudéry, Corneille, Pascal; clasicismul cunoaşte momente culminante în creaţiile lui La Fontaine, Molière, Racine, Boileau, Bossuet, La Rochefoucauld; sfîrşitul secolului cuprinde nume ca: Ch. Perrault, Fontenelle, La Bruyère, Saint-Simon. În sec. 18 creează: Montesquieu, Voltaire, Diderot, Buffon, Rousseau, Marivaux, Beaumarchais. Romantismul (sec. 19) cunoaşte o amplă dezvoltare: Lamartine, V.Hugo, A. de Musset, Gérard de Nerval, George Sand, Alexandre Dumas (tatăl), Balzac, Stendhal, Merimée, Sainte-Beuve. Parnasianismul îi cuprinde mai ales pe Leconte de Lisle, Th. Gautier, realismul - pe Flaubert, Edmond şi Jules de Goncourt, naturalismul se impune prin Zola, Maupassant, Loti, Anatole France. Se formează şi se impun curente şi şcoli de răsunet mondial: simbolismul (Mallarmé), dadaismul (Tristan Tzara, român de origine), suprarealismul (Breton, P.Éluard, Aragon). Tot acum (sec. 20) sînt celebre nume ca: Proust, Romain Rolland, Saint-John Perse, F. Mauriac, Gide, A. Malraux, J.P. Sartre, A. Camus, S. Beckett, E. Ionesco (român), Marguerite Yourcenar, R. Barthes. *Muzica* dezvoltă momente culminante ale cîntecului gregorian, ars nova, polifonia, impunînd în secolele următoare lucrări lirice, instrumentale, opere etc. create de autori ca: L. şi F. Couperin, J.C. Daquin, A.Adam, G.Meyerbeer, H.Berlioz, C. Saint-Saëns, C. Gounot, G.Bizet, J.Massenet, C.Debussy, M.Ravel, P.Schaeffer (muzică concretă), A.Louvier (avangardă). *Cinematograful*, alături de pionieri ai acestei arte (Lumière, G. Méliès), cuprinde momente de înaltă realizare artistică (L.Dellur, R.Clair, J.Renoir, J.Cocteau, J.Tati, F.Truffaut, J.L.Godard, C.Lelouch). ◆ (Substantivat, f.) Limba romanică vorbită de francezi.

FRANCHÉŢE s.f. (<it. *franchezza*) Calitatea de a fi franc, direct; exprimare deschisă şi sinceră a gîndurilor.

FRANCHÍSM s.n. (<fr. *franquisme*) Sistem de guvernare de tip fascist instaurat în Spania de generalul Francisco Franco începînd cu 1936.

FRANCISCÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *franciscain*) **1.** S.m. şi f. Călugăr (sau călugăriţă) catolic(ă) aparţinînd ordinului întemeiat de sfîntul Francesco d'Assisi în 1210. **2.** Adj. Care aparţine acestui ordin; care se referă la franciscani.

FRANCÍSCĂ s.f. (<fr. *francisque*) Toporişcă de diferite mărimi, folosită ca armă de luptă mai ales la franci.

FRÁNCIU s.n. (<fr. *francium*) Element chimic (*Fr*; nr.at. 87; m.at. 223), metal alcalin radioactiv, care a fost obţinut pe cale artificială în 1947.

FRANCMASÓN s.m. (<fr. *franc-maçon*) Membru al unei organizaţii (loji) francmasonice; adept al francmasoneriei; mason.

FRANCMASONERÍE s.f. (<fr. *franc-maçonnerie*) Asociaţie la început secretă, cu scopuri etico-religioase, politice şi filantropice, care a îmbinat, la origine, tradiţii ale corporaţiilor medievale de zidari cu diverse tradiţii oculte. S-a cristalizat la începutul sec. 18 în Anglia. În prezent, este o asociaţie iniţiatică universală care nu este secretă, ci închisă.

FRÁNCO adv., adj. (<fr., it. *franco*) (COM.) Termen care indică faptul că marfa se pune liberă la dispoziţia cumpărătorului, că toate cheltuielile de transport al mărfurilor, de asigurare etc. sînt cuprinse în preţul de vînzare.

FRANCOFÍL, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *francophile*) (Persoană) care admiră tot ceea ce aparţine Franţei şi francezilor.

FRANCOFÓB, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *francophobe*) (Persoană) care urăşte Franţa şi tot ceea ce este francez.

FRANCOFÓN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *francophone*) (Vorbitor) de limbă franceză.

FRANCTIRÓR s.m. (<fr. *franc-tireur*) Denumire dată în Franţa soldaţilor voluntari care nu făceau parte dintr-o armată regulată; aceştia au acţionat în războiul franco-prusian (1870-1871) şi în timpul ocupaţiei Franţei de către Germania hitleristă (1940-1944). În 1941 s-a creat organizaţia militară de luptă "Franctirori şi partizani francezi" (F.T.P.F.).

FRANJ, -Ă s.n., s.f. (<fr. *frange*) **1.** S.n. (La pl.) Ornament pentru perdele, feţe de masă, uneori obiecte de îmbrăcăminte, sub formă de fire de bumbac, mătase, lînă etc. care atîrnă la marginea materialului. **2.** S.f. (FIZ.) Fiecare dintre dungile alternativ luminoase şi întunecoase obţinute pe un ecran prin fenomenul interferenţei sau difracţiei luminii.

FRANJURÁRE s.f. (<*franj*) (INFORM.) Prelucrare pe calculator a textului prin aliniere numai la una din marginile sale.

FRÁNKLIN s.m. (<fr. *franklin*) Unitate de măsură a sarcinii electrice (simbol *Fr*), egală cu $0,333 \times 10^{-9}$ C.

FRANŢUZÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*franţuz*, înv. "francez") Francez.

FRANŢUZÍSM s.n. (<*franţuz*) Cuvînt francez adaptat în mod forţat în limba română.

FRANŢUZÍT, -Ă adj. (<*franţuz*) (Şi substantivat) Care imită obiceiurile franceze şi foloseşte în mod nejustificat, abuziv, cuvinte şi expresii franceze.

FRANŢUZOÁICĂ s.f. (<*franţuz*) Femeie

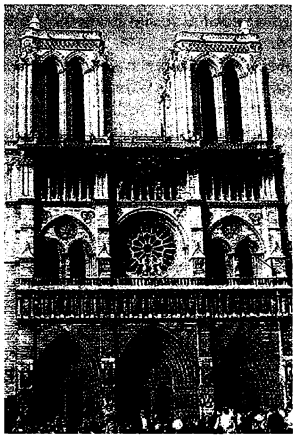

Catedrala Notre-Dame de Paris

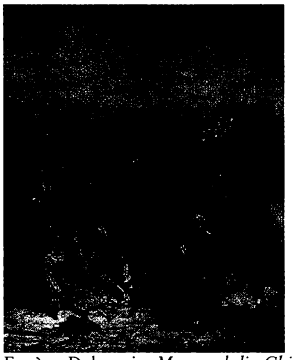

Eugène Delacroix, *Masacrul din Chios*

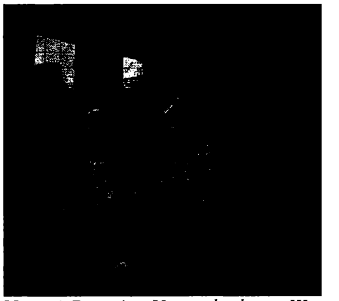

Honorè Daumier, *Vagon de clasa a III-a*

Jean-Auguste-Dominique Ingres, *Odaliscă*

Paul Gauguin, *Manao Tupapao*

Paul Cézanne, *Mere şi portocale*

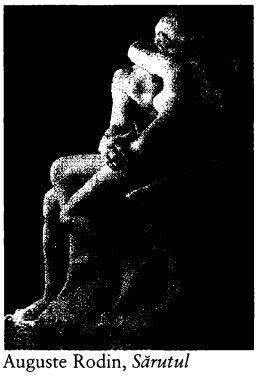

Auguste Rodin, *Sărutul*

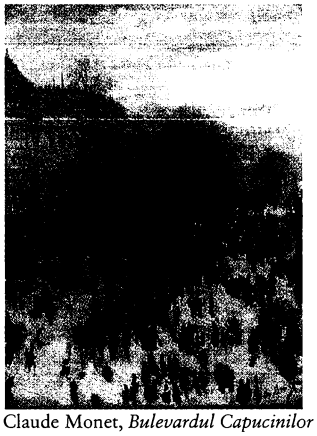

Claude Monet, *Bulevardul Capucinilor*

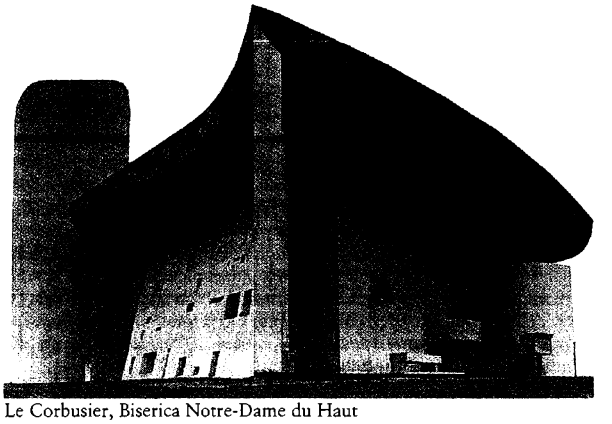

Le Corbusier, Biserica Notre-Dame du Haut

artă franceză

care face parte din populaţia de bază a Franţei sau este originară de acolo.

FRANZÉLĂ s.f. (<ngr. *frantzola*) Pîine albă de formă lunguiaţă.

FRAPÁ vb. I tranz. (<fr. *frapper*) **1.** A impune atenţiei, a bate la ochi; a surprinde. **2.** A răci şampania sau alte băuturi cu ajutorul gheţii.

FRAPÁNT, -Ă adj. (<fr. *frappant*) **1.** Care produce o vie impresie, impresionant (ex. *culori frapante*). **2.** Care este evident, în afara oricărei discuţii, indiscutabil (ex. *asemănare frapantă*).

FRAPIÉRĂ s.f. (<*frapa*) Vas, mai ales din aluminiu, umplut cu gheaţă (aşezat pe un suport), în care se răcesc băuturile.

FRÁSIN s.m. (lat. *fraxinus*) Arbore din familia oleaceelor, cu tulpina dreaptă, cilindrică, cu coroana rară, cu frunzele compuse, cu florile unisexuate lipsite de corolă şi cu fructele alungite (samare), al cărui lemn, foarte rezistent şi elastic, este folosit în industria mobilelor, a articolelor de sport etc. (*Fraxinus excelsior*).

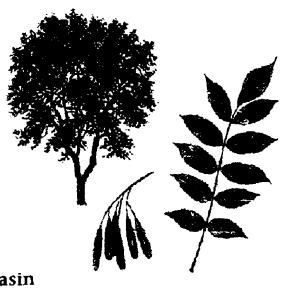

frasin

FRÁTE s.m. (lat. *frater, -tris*) **1.** Persoană de sex masculin, considerată în raport cu altă persoană (indiferent de sex) născută din aceiaşi părinţi (ex. *frate bun, adevărat, drept*) sau numai din aceeaşi mamă sau din acelaşi tată (ex. *frate vitreg*). ◆ (La pl.) Nume dat fraţilor şi surorilor la un loc. **2.** Termen familiar cu care cineva se adresează unei persoane (indiferent de sex). **3.** Grad în ierarhia călugărească dat unui călugăr care nu este cleric şi care ajută la treburile gospodăreşti; călugăr care are acest grad. **4.** Lăstar care se formează la subsuoara frunzelor cerealelor păioase din nodurile de la baza tulpinii.

FRATÉRN, -Ă adj., adv. (<lat. *fraternus*) Frăţesc.

FRATERNITÁTE s.f. (<fr. *fraternité*, lat. *fraternitas, -atis*) **1.** Legătură de rudenie între fraţi şi surori. **2.** Legătură de prietenie şi de solidaritate între oameni, între membrii unei societăţi.

FRATERNIZÁ vb. I intranz. (<fr. *fraterniser*) A manifesta sentimente de fraternitate, de prietenie, de simpatie faţă de cineva; a face cauză comună.

FRATRICÍD, -Ă subst., adj. (<fr. *fratricide*, lat. *fratricida*) **1.** S. m. şi f., adj. (Persoană) care şi-a ucis fratele sau sora. **2.** S.n. Ucidere de frate sau de soră. **3.** Adj. (Despre războaie) Care se desfăşoară între membrii aceleiaşi naţiuni.

FRATRÍE s.f. (<fr. *phratrie*, gr. *phratria*) (În Grecia antică) Uniune gentilică mai mică decît tribul.

FRÁUDĂ s.f. (<fr. *fraude*, lat. *fraus, fraudis*) (JUR.) Săvîrşire cu rea-credinţă, pentru a obţine foloase, a unor acte păgubitoare pentru altă persoană; hoţie. ◇ *Fraudă la lege* = încheierea unui act juridic cu scopul de a încălca o dispoziţie legală imperativă sau prohibitivă.

FRAUDULÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *frauduleux*, lat. *fraudulosus*) (Despre acţiuni) Care este bazat pe fraudă, pe înşelătorie, pe rea-credinţă.

FRAZÁ vb. I intranz. (<fr. *phraser*) (MUZ.) A cînta o frază muzicală, o arie etc. punînd în evidenţă linia melodică prin accente ale intonaţiei şi pauze respiratorii adecvat plasate; a face să se reliefeze în mod distinct părţile care compun ideea muzicală.

FRÁZĂ s.f. (<fr. *phrase*, lat. *phrasis*) **1.** (LINGV.) Îmbinare de propoziţii în raporturi de coordonare sau de subordonare, exprimînd una sau mai multe judecăţi. ◆ Fel de exprimare. **2.** *Frază muzicală* = unitate de gîndire muzicală alcătuită dintr-o succesiune de sunete cu un sens expresiv propriu.

FRAZEOLÓG s.m. (<fr. *phraséologue*) Persoană care se exprimă în fraze meşteşugite, însă lipsite de conţinut.

FRAZEOLOGÍE s.f. (<fr. *phraséologie*) **1.** Ansamblu de construcţii şi expresii propriu unei limbi sau unui scriitor, unei specialităţi, unei epoci etc. **2.** (Peior.) Vorbărie goală, lipsită de conţinut; exprimare pompoasă şi complicată, lipsită de sens.

FRĂGEZÍME s.f. (<*fraged*) Însuşirea de a fi fraged. ◆ Gingăşie, fineţe, delicateţe; prospeţime.

FRĂGULÍŢĂ s.f. (<*fragă*) **1.** Diminutiv al lui fragă. **2.** Plantă erbacee perenă, cu miros slab de mosc, înaltă pînă la 12 cm, cu frunzele trifoliate şi cu florile galbene-verzui dispuse în capitule (*Adoxa moschatellina*).

FRĂMÎNTÁ vb. I (lat. **fragmentare*) **1.** Tranz. A transforma aluatul într-o masă uniformă, apăsîndu-l şi amestecîndu-l cu mîinile. ◆ A lovi, a călca în picioare o persoană trîntită la pămînt. **2.** Tranz. Fig. A examina îndelung şi temeinic o idee, un plan etc. ◆ (Despre stări sufleteşti, sentimente etc.) A nelinişti, a preocupa, a agita. **3.** Tranz. şi refl. A face mişcări ample, dezordonate; a se agita. ◆ Refl. (Despre fiinţe) A umbla încolo şi încoace, a nu avea astîmpăr. ◆ Tranz. A învîrti, a răsuci (un obiect moale, o batistă etc.) în mînă.

FRĂSINÉL s.m. (<*frasin*) Plantă erbacee perenă, medicinală şi ornamentală, înaltă, cu florile mari, albe şi roz, plăcut mirositoare (*Dictamnus albus*).

FRĂSINÉT s.n. (lat. *fraxinetum*) Pădure de frasini.

FRĂŢÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*frate*) De frate; ca de frate.

FRĂŢĂŞTE adv. (<*frate*) Ca fraţii; ca un (adevărat) frate. ◇ *A împărţi (ceva) frăţeşte* = a împărţi în părţi egale, în mod echitabil.

FRĂŢÍE s.f. (<*frate*) **1.** Legătură de rudenie dintre fraţi. ◆ Iubire frăţească. **2.** Prietenie strînsă, înfrăţire, fraternitate. **3.** (În ev. med.; în Ţara Românească) Termen care desemnează o instituţie juridică folosită în special pentru transmiterea averii în cazul lipsei succesorilor legitimi.

FREÁMĂT s.n. (lat. *fremitus*) **1.** Zgomot (surd) produs de frunzele mişcate de vînt, de valurile mării etc.; foşnet. ◆ Murmur de voci; vorbe nedesluşite. ◆ Zgomot, larmă. **2.** Fig. Fior, înfiorare.

FREÁTIC, -Ă adj. (<fr. *phréatique*, it. *freatico*; cf. gr. *phreat* "puţ") (Despre ape sau pînze de ape subterane) Care se află pe primul strat impermeabil de la suprafaţa pămîntului şi care alimentează frecvent izvoarele, fîntînile etc.

FREATOBIOLOGÍE s.f. (<*freatic*+*biologie*) Ştiinţă care studiază organismele din pînzele de apă freatică.

FRECÁ vb. I tranz. (lat. *fricare*) **1.** A mişca forţat un corp pe suprafaţa altui corp cu care este în contact. **2.** A amesteca îndelung un aliment pentru a obţine o masă omogenă şi pufoasă. **3.** A lustrui, a curăţa. **4.** A fricţiona. **5.** Fig. A mustra; a fi deosebit de exigent cu cineva; a examina riguros.

FRECÁRE s.f. (<*freca*) **1.** Acţiunea de a freca. **2.** (FIZ.) Interacţiune a două corpuri aflate în contact, concretizată prin forţe şi momente care se opun deplasării sau tendinţei de deplasare a corpurilor unuia faţă de celălalt; există frecare de alunecare, de pivotare şi de rostogolire.

FRECĂŢÉI s.m. pl. (<*frecat*<*freca*) Aluat frecat mărunt în palmă, dat pe răzătoare etc., care se fierbe în supă.

FRECÚŞ s.n. (<*freca*) (Fam.) **1.** (La pl.) Divergenţe, neînţelegeri (surde); ceartă. **2.** Agitaţie, stres.

FRECVÉNT, -Ă adj. (<lat. *frequens, -ntis*) Care se întîmplă des, la intervale scurte de timp; obişnuit. ◆ (Adverbial) În mod curent; de obicei.

FRECVENTÁ vb. I tranz. (<fr. *fréquenter*, lat. *frequentare*) A merge cu regularitate (la şcoală, la spectacole etc.). ◆ Spec. A vizita deseori pe cineva.

FRECVÉNŢĂ s.f. (<lat. *frequentia*, fr. *fréquence*) **1.** Repetare a unei acţiuni, a unui fapt etc. ◆ (În învăţămînt) Participare a studenţilor sau a elevilor la cursuri. **2.** (FIZ.) Mărime care arată de cîte ori se produce un fenomen într-o unitate de timp.

FRECVENŢMÉTRU s.n. (<fr. *fréquencemètre*) Instrument pentru măsurarea frecvenţei unei mărimi care variază periodic.

FREDONÁ vb. I tranz. (<fr. *fredonner*) A cînta încet (fără cuvinte), a îngîna o melodie.

FREGÁTĂ s.f. (<it. *fregata*, fr. *frégate*) **1.** Navă militară cu pînze cu trei catarge, echipată cu tunuri instalate la ambele borduri, care era folosită, în trecut, în special pentru recunoaşteri. ◆ Tip de navă rapidă de escortă. **2.** (La pl.) Gen de păsări palmipede marine, cu coada şi aripile lungi, foarte bune zburătoare, care trăiesc în apropierea mărilor tropicale şi se hrănesc cu peşti (*Fregata*); (şi la sg.) pasăre care face parte din acest gen.

fregate (2)

FREMISMÉNT s.n. (<fr. *frémissement*) (MED.) Senzaţie palpatorie cu caracter vibrator.

FRENÁJ s.n. (<it. *frenaggio*, fr. *frenage*) **1.** Înfrînare. **2.** (TEHN.) Frînare; sistem de frîne, de frînare.

FRENCH-CANCAN s.n. (cuv. fr.) Cancan[2].

FRENÉTIC, -Ă adj. (<fr. *frénétique*) Care se află într-o stare de frenezie, care exprimă o asemenea stare. ◆ (Şi adverbial) Violent; pasionat.

FRENEZÍE s.f. (<it. *frenesia*, fr. *frénésie*; cf. gr. *phrenesis* "tulburare, agitaţie") Stare de excesivă excitare; p.ext. pasiune puternică.

FRÉNIC, -Ă adj. (<fr. *phrénique*; cf. gr. *phren* "diafragmă") (ANAT.) Care este în legătură cu diafragma. ◇ *Nerv frenic* (şi substantivat, m.) = nerv motor principal al diafragmei.

FRENOLOGÍE s.f. (<fr. *phrénologie*; cf. gr. *phren* "inteligenţă"+*logos* "ştiinţă") Studierea caracterului şi a funcţiilor intelectuale ale omului plecînd de la conformaţia externă a craniului. Fondată de Fr. J. Gall (care a formulat-o pentru prima oară în 1796), teoria aceasta, azi abandonată, a reprezentat o etapă semnificativă în studiul creierului şi al funcţiilor sale.

FREÓN s.n. (<fr. *fréon*, den. com.) Compus organic al fluorului, folosit ca substanţă de răcire în maşinile frigorifice.

FRÉSCĂ s.f. (<it. *fresco*, fr. *fresque*) **1.** Tehnică de a picta, folosind culori dizolvate în apă ori apă de var, pe o tencuială umedă specială în care se încorporează culorile. ◆ Pictură murală (de dimensiuni mari) realizată cu această tehnică. **2.** Fig. Compoziţie literară amplă, întinsă care înfăţişează o întreagă epocă, întreaga societate etc.

FRÉSCO s.n. (<fr. *fresco*) Ţesătură din fire subţiri de lînă uni sau cu efecte de culoare, întrebuinţată mai ales pentru confecţionarea îmbrăcămintei de vară.

FRETÁ vb. I tranz. (<fr. *fretter*) **1.** A asambla două piese metalice (ex. bandajele roţilor de vagoane) fie prin strîngere, fie prin contracţia piesei cuprinzătoare care a fost încălzită înainte de asamblare, fie prin dilatarea piesei cuprinse care a fost răcită în prealabil. ◆ A asambla două tuburi metalice coaxiale, astfel încît tubul exterior să strîngă tubul inferior. **2.** A asambla mai multe piese sau a consolida un obiect prin strîngere cu o fretă sau cu un bandaj exterior.

FRETÁJ s.n. (<fr. *frettage*) Ansamblu constituit din două sau mai multe tuburi concentrice montate forţat unul în altul.

FRÉTĂ s.f. (<fr. *frette*) **1.** Tub sau inel metalic care se fixează la exteriorul unei piese tubulare pentru a-i mări rezistenţa. **2.** Fir metalic (de oţel) înfăşurat forţat pe o piesă tubulară sau pe un ansamblu de piese pentru a le mări rezistenţa. **3.** Piesă de oţel inelară care înconjură barele armăturii longitudinale ale unei piese de beton armat.

FRETTANDO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Din ce în ce mai grăbit, mai repede, accelerat.

FREUDÍSM s.n. (<fr. *freudisme*; cf.n.pr. *Freud*, psihiatru austriac) Concepţie psihologică a lui Sigmund Freud şi a adepţilor săi (A.Adler, C.G. Jung ş.a.) cunoscută şi sub denumirea de *psihanaliză*.

FREZ adj. invar. (<fr. *fraise*) De culoarea fragilor; roşiatic.

FREZÁ vb. I tranz. (<fr. *fraiser*) A prelucra un material prin aşchiere cu freza.

FRÉZĂ[1] s.f. (<fr. *fraise*) **1.** Sculă aşchietoare cu unul sau cu mai multe tăişuri aşezate simetric în jurul unui ax şi avînd o mişcare de rotaţie, folosită la prelucrarea metalelor, a lemnului şi a altor materiale dure. ◇ *Frezămodul* = freză specială, utilizată la prelucrarea roţilor dinţate. **2.** Maşină de frezat. **3.** Maşină agricolă prevăzută cu un mecanism care rupe, sfărîmă şi amestecă pămîntul; terenurile prelucrate cu freză nu mai trebuie grăpate. **4.** *Freză rutieră* = maşină de lucru rutieră folosită pentru ruperea, mărunţirea şi amestecarea cu lianţi a suprafeţei de pămînt utilizate pentru realizarea drumurilor.

FRÉZĂ[2] s.f. (<*friza*) Pieptănătură bărbătească; frizură.

FREZÓR s.m. (<fr. *fraiseur*) Muncitor care lucrează la o maşină de frezat.

FRIÁBIL, -Ă adj. (<fr. *friable*, lat. *friabilis*) Care se fărîmiţează, se sparge uşor.

FRIABILITÁTE s.f. (<fr. *friabilité*) Însuşirea de a fi friabil.

FRICANDÓ s.n. (<fr. *fricandeau*) Fel de mîncare, preparată din bucăţi de carne de viţel, împănate cu bucăţele de slănină.

FRICATÍV, -Ă adj. (<fr. *fricatif*; cf. lat. *frico* "a freca") *Consoană fricativă* (şi substantivat, f.) sau *sunet fricativ* = sunet la a cărui pronunţare canalul fonator se strîmteaţă astfel încît aerul să se poată scurge tot timpul emisiunii; consoană constrictivă sau sunet constrictiv.

FRÍCĂ s.f. (cf.gr. *phrikë*) Stare de aşteptare tensionată, alarmată, profund neliniştită provocată de un pericol real sau imaginar; lipsă de curaj, teamă.

FRICÓS, -OÁSĂ adj. (<*frică*) (Şi substantivat) Care poate fi uşor cuprins de frică.

FRICŢIONÁ (FRECŢIONÁ) vb. I tranz. (<fr. *frictionner*) A face (cuiva) o frecţie; a freca, a masa.

FRICŢIÓNE (FRÉCŢIE) s.f. (<fr. *friction*, lat. *frictio, -onis*) **1.** (FIZ.) Frecare. **2.** (MED.; în forma *frecţie*) Frecare a unei părţi a corpului cu un medicament (lichid). **3.** Neînţelegere, divergenţă între două persoane sau grupuri de persoane.

FRÍDERIC s.m. (<germ. *Friedrichs*[dor]) Monedă de aur prusiană, care a circulat în prima jumătate a sec. 19 şi pe teritoriul actualei Românii.

FRIG s.n. (lat. *frigus, -oris*) **1.** Temperatură scăzută a mediului ambiant, care dă senzaţia de rece. ◆ Senzaţie de rece provocată de temperatura scăzută a mediului. **2.** (La pl.) Tremur provocat de senzaţia de rece, care precedă uneori o stare febrilă; frisoane; temperatură ridicată a unui bolnav. ◆ Malarie. ◆ Fig. Stare de nelinişte, de agitaţie puternică.

FRIGÁNĂ s.f. (<fr. *phrygane*; cf. gr. *phryganon* "lemn uscat") Insectă tricopteră a cărei larvă acvatică construieşte în jurul ei o carcasă de forme diverse, alcătuită din vegetale, nisip, scoici etc.

FRIGANEÁ (FRIGĂNEÁ) s.f. (<ngr. *frighania*) Felie de pîine albă muiată în lapte şi ouă, apoi prăjită.

FRIGÁRE s.f. (<*frige*) **1.** Vergea de lemn sau de fier, ascuţită la un capăt, în care se înfige carnea pentru a fi friptă deasupra jăraticului. **2.** (BOT.; la pl.) Plantă erbacee din familia geraniaceelor, cu tulpina ramificată de la bază şi acoperită cu peri lungi şi aspri, cu florile mari violete-purpurii, folosită în medicina populară (*Gerranium palustre*).

FRIGĂRÚIE s.f. (<*frigare*) Carne tăiată în bucăţi mici şi friptă la frigare.

FRÍGE vb. III (lat. *frigere*) **1.** Tranz. A prepara un aliment, în special carne sau peşte, prin expunere directă la acţiunea focului (în frigare, pe grătar etc.); p.ext. a prăji în tigaie. **2.** Tranz. (Despre foc, soare sau un obiect fierbinte) A produce cuiva (o senzaţie de) arsură. **3.** Intranz. A iradia căldură puternică; a dogori. **4.** Tranz. şi refl. A atinge ceva sau pe cineva cu un corp fierbinte, provocînd o arsură; a (se) arde. **5.** Tranz. Fig. A provoca cuiva o durere (sufletească) vie. **6.** Refl. (Fam.) A se păcăli, a se înşela.

FRIGIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *phrygien*) **1.** S.m. şi f. Locuitor al Frigiei. **2.** Adj. Care aparţine Frigiei sau frigienilor, specifică Frigiei sau frigienilor, privitor la Frigia sau la frigieni. ◇ *Bonetă frigiană* = bonetă purtată în antichitate de sclavii eliberaţi şi adoptată în timpul revoluţiei franceze din 1789 ca simbol al libertăţii.

FRIGÍD, -Ă adj. (<fr. *frigide*, lat. *frigidus*) Care suferă de frigiditate.

FRIGIDÉR s.n. (<fr. *frigidaire*; cf. lat. *frigidarium* "gheţărie") Dulap de o construcţie specială, dotat cu agregat frigorigen, în care se pot păstra la temperaturi scăzute alimentele şi alte produse uşor alterabile.

FRIGIDITÁTE s.f. (<fr. *frigidité*, lat. *frigiditas, -atis*) Aversiune sau indiferenţă faţă de actul sexual.

FRIGORÍE s.f. (<fr. *frigorie*) Unitate de măsură a frigului egală în valoare absolută cu o calorie.

FRIGORIFÉR, -Ă adj. (<fr. *frigorifère*; cf.lat. *frigor* "frig"+*ferre* "a purta") (Despre un sistem termic) Care produce, menţine sau transferă frigul. ◆ (Substantivat, n.) Instalaţie frigorifică. ◇ *Lanţ frigorifer* = (serie de) instalaţii frigorifice care asigură păstrarea şi transportul la rece al alimentelor. *Agent frigorifer* = agent frigorific care transferă frig de la un mediu care se află la o temperatură mai joasă spre alt mediu care trebuie răcit.

FRIGORÍFIC, -Ă adj. (<fr. *frigorifique*, lat. *frigorificus*) Care ţine de frig; relativ la frig. ◇ *Agent frigorific* = substanţă (soluţii de clorură de sodiu, de clorură de calciu etc.) care produce sau transferă frig. *Instalaţie frigorifică* = sistem tehnic compus dintr-un agregat frigorigen, o încăpere răcită, o instalaţie de comandă şi control şi dispozitive anexe, utilizat pentru răcire. *Capacitate frigorifică* = căldură preluată de un agent frigorific în timp de o oră.

FRIGORIGÉN, -Ă adj. (<fr. *frigorigène*; cf. lat. *frigor* "frig", gr. *gennan* "a produce") Care poate produce frig. ◇ *Agent frigorigen* = substanţă (freon, amoniac, bioxid de sulf etc.) cu mare putere de vaporizare, care absoarbe căldura. *Agregat frigorigen* = parte componentă a unei instalaţii frigorifice în care agentul frigorigen îşi modifică continuu starea de agregare, producînd frig.

FRIGOTÉHNICĂ s.f. (<*frig*+*tehnică*) Ramură a termotehnicii care studiază mijloacele şi instalaţiile de producere a frigului.

FRIGOTERAPÍE s.f. (<fr. *frigothérapie*) Utilizarea temperaturilor scăzute în tratarea unor boli.

FRIGURÍCĂ s.f. (<*frig*) **1.** Mică plantă erbacee cu tulpina foarte ramificată, cu frunzele ovale şi cu florile roşii sau albe (*Erythraea pulchella*). **2.** Fierea-pământului (*Erythraea centaurium*).

FRIGURÓS, -OÁSĂ adj. (lat. *frigorosus*) **1.** Care se încălzeşte greu şi insuficient, care nu păstrează căldura, care nu apără de frig. **2.** (Despre fiinţe) Care suportă greu frigul; care nu rezistă la temperaturi scăzute.

FRINÉE s.f. (<n.pr. *Frine*, curtezană, model al lui Praxiteles pentru statuile Afroditei) (Şi ca n.pr. Curtezană; femeie frumoasă şi libertină.

FRINGILÍDĂ s.n. (<fr. *fringilide*; cf. lat. *fringilla* "cintezoi") (La pl.) Familie de păsări cîntătoare cu cioc conic şi scurt; (şi la sg.) pasăre care face parte din această familie (ex. *cinteza, canarul, scatiul, sticletele, botgrosul*).

FRIPÓN s.m. (<fr. *fripon*) Şarlatan, escroc, hoţ.

FRÍPT, -Ă adj., s.f. (<*frige*) **1.** Adj. (Despre alimente) Care a fost gătit prin expunere directă la foc. **2.** Adj. Ars, rănit prin acţiunea focului sau a unui obiect fierbinte. **3.** S.f. Numele unui joc de copii în care aceştia îşi plesnesc palmele.

FRIPTÚRĂ s.f. (lat. **frictura*) Carne friptă pe grătar, în frigare, în cuptor sau în tigaie.

FRISÓN s.n. (<fr. *frisson*) Succesiune de tremurături convulsive, însoţită de o senzaţie de frig care apare, de obicei, înainte sau în timpul crizelor febrile.

FRISONÁ vb. I intranz. (<fr. *frissonner*) A avea frisoane.

FRÍŞCĂ s.f. **1.** Strat de smîntînă proaspătă care se ridică la suprafaţa laptelui nefiert după cîteva ore de la mulgere. **2.** Produs de cofetărie spumos, preparat prin baterea acestui strat de smîntînă, cu adaos de zahăr.

FRIULÁNĂ s.f. (<fr. *frioulan*) Ramură a limbii retoromane vorbită în N-E Italiei.

FRIVÓL, -Ă adj. (<fr. *frivole*) (Despre oameni) Preocupat de lucruri neserioase; uşuratic, nestatornic.

FRIVOLITÁTE s.f. (<fr. *frivolité*) **1.** Neseriozitate. **2.** (La pl.) Lucruri, fapte, vorbe etc. uşuratice.

FRIZÁ vb. I (<fr. *friser*) **1.** Tranz. şi refl. A (-şi) încreţi, a(-şi) ondula părul; a (se) coafa. **2.** Tranz. Fig. A fi gata să, a fi pe punctul de a atinge o stare sau un sentiment paroxistic (ex. *gest care frizează nebunia*).

FRÍZĂ[1] **(FRIZ)** s.f. (s.n.) (<fr. *frise*) **1.** Parte componentă a antablamentului, cuprinsă între arhitravă şi cornişă, caracteristică fiecărui stil arhitectonic din care face parte. **2.** Element decorativ în formă de bandă orizontală, cu picturi, sculpturi etc., care înconjură faţada unei clădiri, o încăpere, o mobilă etc. **3.** Piesă îngustă de cherestea de esenţă tare, folosită la fabricarea lamelor de parchet, a chenarelor de uşi, a lambriurilor etc. ◆ Chenar care înconjoară o pardoseală de parchet în lungul pereţilor, făcut din piese mai mari decît lamele parchetului. **4.** Ramă masivă de lemn în care se prind tăbliile unei uşi.

FRÍZĂ[2] s.f. (<germ. *Friser*) Rasă de oi cu coada scurtă, de culoare albă, crescută pentru producţia de lapte; oaie care face parte din această rasă.

FRIZÉR s.m. (<fr. *friseur*) Persoană care se ocupă cu bărbieritul şi cu tunsul părului; bărbier. ◆ Coafor.

FRIZERÍE s.f. (<*frizer*) Atelier pentru tuns, ras şi frizat.

FRIZERÍŢĂ s.f. (<*frizer*) Lucrătoare care se ocupă cu bărbieritul, cu tunsul sau cu ondulatul părului.

FRIZÓN s.n. (<fr. *frison*) Fibră textilă scoasă din straturile exterioare ale gogoşilor de mătase şi care constituie un deşeu.

FRIZÚRĂ s.f. (<fr. *frisure*) Coafură, freză; pieptănătură.

FRÎNÁ vb. I tranz. (<fr. *freiner*, după *frînă, înfrîna*) A încetini sau a opri mersul unui vehicul cu ajutorul frînei. ◆ Fig. A opri dezvoltarea, desfăşurarea sau manifestarea unei acţiuni, a unui proces, a unei stări, a unui sentiment etc.

FRÎNÁR s.m. (<*frînă*) Muncitor care manevrează frîna de mînă a unui vagon de cale ferată.

FRÎNĂ s.f. (<fr. *frein*) **1.** Dispozitiv folosit pentru a micşora viteza sau a opri un corp sau un vehicul în mişcare. După modul de funcţionare, se deosebesc: *frînă cu fricţiune, frînă electrică, hidrodinamică, pneumatică, electromagnetică* etc. ◇ *Frînă de încercare* = frînă pentru măsurarea puterii unei maşini de forţă. *Frînă de tragere* = mecanism care face legătura dintre ţeava şi afetul unei guri de foc de artilerie, folosită pentru frînarea deplasării ţevii înapoi în timpul tragerii. **2.** Fig. Obstacol care frînează dezvoltarea, desfăşurarea etc. a unei acţiuni, stări etc.

FRÎNC, -Ă s.m. şi f. (lat. *Francus*) (Şi adjectival) Nume generic dat în trecut de români occidentalilor de origine latină.

FRÎNCÚŞĂ s.f. (<*frînc*) Soi de struguri cu boabe mici, neuniforme şi rare, folosit pentru vinurile de masă.

FRÎNGE vb. III (lat. *frangere*) **1.** Tranz. A rupe (în două) un obiect. ◆ A fractura un os sau un membru al corpului. **2.** Refl. (Despre linii, spaţii etc.) A se întrerupe. ◆ Fig. A se curma (ex. *viaţa i s-a frînt*). **3.** Tranz. şi refl. A (se) îndoi, a (se) apleca (de mijloc). **4.** Tranz. Fig. A învinge, a birui.

FRÎNGHÍE s.f. (lat. *fimbria*) Fir lung şi gros confecţionat prin răsucire din fibre vegetale sau fire animale, precum şi din fibre sintetice.

FRÎNT, -Ă adj. (<*frînge*) **1.** (Despre lucruri) Rupt (în două); zdrobit, stricat. **2.** (Despre oase sau membre ale corpului) Fracturat. **3.** (Despre linii sau lucruri asemănătoare cu o linie) Care are îndoituri, întorsături etc. **4.** (Despre oameni) Îndoit de mijloc. **5.** Fig. Deosebit de obosit, extenuat. **6.** Fig. Învins, biruit.

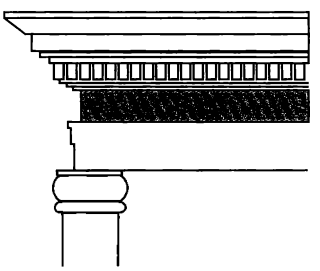

frizăˡ (1)

FRÎU s.n. (lat. *frenum*) Ansamblu de curele, împreună cu zăbala, care se pun pe capul unui cal de călărie sau de tracţiune pentru a-l putea conduce. ◇ Loc. adj. *Fără frîu* = lăsat (prea) liber; neînfrînat; dezmăţat.

FRÓNDĂ s.f. (<fr. *fronde*) **1.** Mişcare de revoltă a nobilimii franceze din sec. 17 împotriva absolutismului regal. **2.** Opoziţie; critică; răzvrătire.

FRONSÉU s.n. (<fr. *froncis*) Cută a unui obiect de îmbrăcăminte menţinută printr-un fir.

FRONT s.n. (<fr. *front*) **1.** Teren, spaţiu în care se duc lupte militare în timp de război; totalitatea forţelor militare care acţionează, sub comandă unică, pe cîmpul de luptă. ◆ Unitate operativă majoră compusă din mai multe armate. **2.** Formaţie de militari, sportivi etc. aliniaţi. **3.** Formaţie unitară a unor grupuri sociale organizate în vederea realizării unui scop comun. **4.** Plan vertical în care este situată faţada unei clădiri sau a unui ansamblu de clădiri. **5.** Porţiune dintr-un zăcămînt de substanţe minerale, deschisă printr-o lucrare minieră, unde se efectuează săpăturile. **6.** (METEOR.) Strat de tranziţie între două mase de aer diferite (mai ales termic) (ex. *front cald; front rece; front arctic; front antarctic; front tropical*). **7.** (FIZ.) *Front de undă* = ansamblul punctelor pînă la care ajunge o oscilaţie la un moment dat.

FRONTÁL, -Ă adj., s.n. (<fr. *frontal*) **1.** Adj. (ANAT.) Care aparţine regiunii frunţii (ex. *os frontal, sinus frontal*). **2.** Adj. Aşezat în faţă, din faţă. **3.** Adj. Referitor la fronturile de aer. **4.** S.n. Os al craniului care formează fruntea şi o parte din orbite.

FRONTALITÁTE s.f. (<fr. *frontalité*) *Legea frontalităţii* = manieră stilistică în sculptura arhaică prin care se impunea reprezentarea din faţă şi strict simetrică a corpului în raport cu planul median ce trece vertical prin şaua nasului, stern şi ombilic.

FRONTIÉRĂ s.f. (<fr. *frontière*) Linie naturală sau convenţională care desparte teritoriul unui stat de teritoriul altor state sau de întinderi de apă care nu fac parte din teritoriul său; graniţă.

FRONTISPÍCIU s.n. (<fr. *frontispice*, lat. *frontispicium*; cf. lat. *frons, -ntis* "frunte" + *inspicio* "a privi") **1.** (ARHIT.) Partea superioară a faţadei principale a unui edificiu; p.ext. faţada principală a unui edificiu. **2.** Prima pagină a unei cărţi, care cuprinde titlul, numele autorului, anul apariţiei etc. ◆ Partea de sus de pe prima pagină a unui ziar, care cuprinde titlul şi unele indicaţii.

FRONTOGENÉZĂ s.f. (<fr. *frontogénèse*) Proces meteorologic care, în cazul convergenţei a două mase de aer, determină formarea unei zone cu temperatură mai mare şi cu umiditate.

FRONTÓN s.n. (<fr. *fronton*) **1.** Element de formă triunghiulară, mărginit de o cornişă, care încoronează faţada unei clădiri. **2.** Ele-

fronton

ment arhitectural decorativ, alcătuit dintr-o cornişă curbă sau frîntă, plasat deasupra intrării unei clădiri, a unei ferestre etc.

FROTÍU s.n. (<fr. *frottis*) **1.** Picătură de sînge, suspensie de microbi etc. întinse în strat subţire şi omogen pe o lamă de sticlă, pentru a putea fi colorate şi examinate la microscop. **2.** Strat subţire de culoare, în pictură, care lasă să se vadă în transparenţă firele pînzei.

FROTOLLA s.f. (cuv. it.) Cîntec liric italian vechi (sec. 15-16), pe mai multe voci, cîntat, de obicei, la carnavaluri sau în reprezentări teatrale.

FRUCT s.n. (<lat. *fructus*) **1.** Ansamblul organelor vegetale care se dezvoltă după fecundaţia unei flori şi care conţine seminţele plantei; rod. Există fructe cărnoase (ex. *baca, drupa*) şi fructe uscate (ex. *păstaia, capsula, nuca*). ◇ *Fructe zaharate* (sau *zaharisite*) = fructe sau părţi de fructe îmbibate cu sirop şi acoperite, de obicei, cu o crustă de zahăr, folosite, mai ales, ca ornament pe prăjituri, torturi. **2.** Orice produs vegetal care serveşte ca hrană. **3.** Fig. Rezultat material sau moral al unei activităţi, al unei situaţii etc.

FRUCTIÉRĂ s.f. (<*fruct*, după fr. *fruitière*) Vas în care se pun fructele (pe masă).

FRUCTIFÉR, -Ă adj. (<fr. *fructifère*) Care produce fructe; roditor.

FRUCTIFICÁ vb. I (<fr. *fructifier*, lat. *fructificare*) **1.** Intranz. (Despre bani, capitaluri) A aduce venit, a spori prin acumularea sumelor ce se adaugă din dobînzi. **2.** Tranz. Fig. A folosi ca profit o valoare, o situaţie, o ocazie oarecare.

FRUCTIFICÁŢIE s.f. (<fr. *fructification*) **1.** (La pl.) Ansamblul organelor reproducătoare la criptogame. **2.** Perioadă în care se formează fructele.

FRUCTÓZĂ s.f. (<fr. *fructose*) Monozaharidă care există în toate fructele dulci şi care, împreună cu glucoza, formează zaharoza.

FRUCTOZEMÍE s.f. (<fr. *fructosémie*) (MED.) Prezenţă patologică a fructozei în sînge.

FRUCTUÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *fructueux*, lat. *fructuosus*) Care dă rezultate bune; avantajos, folositor.

FRUGÁL, -Ă adj. (<fr. *frugal*, lat. *frugalis*) (Despre hrană) Care constă din mîncare puţină şi simplu alcătuită.

FRUGIVÓR, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *frugivore*; cf. lat. *frux* "fruct"+*voro* "a devora") (Animal) care se hrăneşte în special cu fructe (ex. *papagalul, veverita*).

FRUMÓS, -OÁSĂ adj., adv., s.n. (lat. *formosus*) **I.** Adj. **1.** Care provoacă, trezeşte un sentiment estetic, care încîntă datorită armonizării proporţiilor, culorilor, gesturilor, sunetelor etc. **2.** Care satisface în mod deosebit, trezind admiraţie din punct de vedere moral. **3.** (Despre timp, din punctul de vedere al stării atmosferice) Calm, blînd; senin. **4.** (Despre fapte) Important, remarcabil. **II.** Adv. **1.** În mod plăcut, armonios (ex. *dansează frumos*). **2.** Potrivit; corect; aşa cum se cuvine (ex. *se poartă frumos*). **III.** S.n. Categorie fundamentală a esteticii prin care se reflectă însuşirea omului de a simţi emoţie în faţa dispunerii simetrice a părţilor unui întreg, a îmbinării culorilor, a armoniei sunetelor etc. din operele de artă şi din natură.

FRUMUSÉŢE s.f. (<*frumos*) **1.** Însuşirea a ceea ce este frumos. **2.** Concr. Fiinţă, faptă, obiect frumos.

FRUNTÁR s.n. (<*frunte*; cf.lat. *frontale*) **1.** Grinda principală care mărgineşte prispa în partea de sus şi pe care se sprijină grinzile secundare ale casei. **2.** Curea care leagă cele două părţi laterale ale căpeţelei şi care trece peste fruntea calului. **3.** Bentiţă de mătase sau de catifea, brodată cu mărgele, cu care se fixează pe frunte marama în portul popular din Muscel.

FRUNTÁŞ adj., subst. (<*frunte*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care este în frunte într-o activitate, într-o competiţie. **2.** S.m. Al doilea grad militar, care, pe scara ierarhică, urmează gradului de soldat, corespunzînd ca funcţie de bază comandantului de grupă. ◆ Persoană care poartă acest grad.

FRÚNTE s.f. (lat. *frons, -ntis*) **1.** (La oameni) Partea superioară a feţei, cuprinsă între sprîncene, păr şi tîmple, formată din osul frontal; (la animale) partea dinainte a capului, de deasupra ochilor. **2.** Fig. (Şi articulat) Ceea ce este mai bun, mai ales, de calitate superioară; persoană care se distinge, primul (dintre alţii). **3.** (CHIM.) Lichid obţinut la începutul unei distilări fracţionate.

FRUNZÁR s.n. (<*frunză*) **1.** Desiş format din crengile încărcate de frunze ale unui copac. **2.** Umbrar, adăpost făcut din crengi cu frunze. **3.** Frunze uscate, folosite ca aşternut sau nutreţ.

FRÚNZĂ s.f. (lat. *frondia*) **1.** Organ principal al plantei, servindu-i acesteia la respiraţie, transpiraţie şi asimilaţie, format, de obicei, dintr-o foaie verde (limb) prinsă de tulpină printr-o codiţă (peţiol). Frunza mai poate îndeplini funcţii diferite prin schimbarea formei şi structurii (ex. spinii, cîrceii, urnele de prins insecte sînt frunze metamorfozate). **2.** *Frunză-de-potcă* = plantă erbacee din familia chenopodiaceelor, cu frunzele de un verde lucitor şi cu florile verzi (*Chenopodium murale*). **3.** *Frunze-de-ferigă* = boală a tomatelor, provocată de un virus, care se manifestă prin îngustarea excesivă a foliolelor, luînd înfăţişarea frunzelor de ferigă.

FRUNZĂRÍ vb. IV tranz. (<*frunză*) A întoarce repede foile unei cărţi, ale unui dosar etc. cercetîndu-le în fugă; a citi superficial; a răsfoi, a foileta.

FRUNZÍŞ s.n. (<*frunză*) Mulţime de frunze; frunzele unuia sau ale mai multor copaci.

FRUNZÓS, -OÁSĂ adj. (<*frunză*) Cu frunze multe (şi dese).

FRUPT s.n. (lat. *fructus*) Produsul în lapte al animalelor mulgătoare; derivate ale laptelui. ◆ Mîncare de lapte, ouă, carne etc. care nu este îngăduită în timpul postului la creştinii ortodocşi. ◇ Loc. adj. şi adv. *De frupt* = (care se consumă, se mănîncă) în afara perioadei de post; de dulce.

FRUST, -Ă adj. (<fr. *fruste*, it. *frusto*) **1.** (Despre monede, medalii sau despre relieful sculpturilor) Tocit, şters de trecerea vremii. **2.** Fig. Simplu, rudimentar, nelucrat, rustic.

FRUSTRÁ vb. I tranz. (<fr. *frustrer*, lat. *frustrari*) **1.** A lipsi pe cineva de un bun sau de un drept. ◆A înşela. **2.** A pune pe cineva în starea de frustrare.

FRUSTRÁRE s.f. (<*frustra*) **1.** Acţiunea de a frustra. **2.** (PSIHOL.) Tensiune psihologică creată de un obstacol care împiedică subiectul să-şi atingă un anume scop sau să-şi realizeze o dorinţă.

FRUTESCÉNT, -Ă adj. (<lat. *frutescens, -ntis*, fr. *frutescent*) (Despre tulpini) Care se întăreşte fără a ajunge la perfectă lignificare; (despre plante) care are astfel de tulpină.

FTALÁT s.m. (<fr. *phtalate*) Sare sau ester al acidului ftalic.

FTALEÍNĂ s.f. (<fr. *phtaléine*; cf. fr. [na]*phtaline*) Materie colorantă, incoloră în mediu acid sau neutru şi roşie-purpurie în mediu bazic.

FTÁLIC, -Ă adj. (<fr. *phtalique*) *Acid ftalic* = acid bibazic, $C_6H_4(COOH)_2$, care se prezintă în formă de cristale albe insolubile în cloroform şi care este întrebuinţat în industria maselor plastice. ◆ Care conţine acid ftalic (ex. *anhidridă ftalică*).

FTIRIÁZĂ s.f. (<fr. *phtiriase*; cf. gr. *phteir* "păduche") (MED.) Boală de piele produsă de păduchi, pediculoză.

FTÍZIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *phtisique*, lat. *phtisicus*) Bolnav de ftizie; tuberculos.

FTIZÍE s.f. (<fr. *phtisie*, lat. *phtisis*) Tuberculoză pulmonară.

FTIZIOLÓG s.m. (<fr. *phtisiologue*) Specialist în ftiziologie.

FTIZIOLOGÍE s.f. (<fr. *phtisiologie*) Ramură a medicinei care studiază tuberculoza.

FUCOÍDE s.f. pl. (<fr. *fucoides*; cf. lat. *fucus* "algă", gr. *eidos* "aspect") (GEOL.) Urme ale algelor sau ale deplasării viermilor, vizibile pe suprafeţele straturilor sau în interiorul lor.

FUCOXANTÍNĂ s.f. (<fr. *fucoxanthine*; cf. lat. *fucus* "algă", gr. *xanthos* "galben") Pigment de culoare brună care se găseşte în algele brune.

FÚCSIE s.f. (<fr. *fuchsia*) (BOT.) Cerceluş (*Fuchsia*).

FUCSÍNĂ s.f. (<fr. *fuchsine*) Substanţă colorantă roşie din clasa trifenilmetanului, folosită la colorarea pieilor, a ţesăturilor şi, în histologie, la colorarea preparatelor microscopice.

FUCUS s.m. (cuv. lat.) Denumire dată algelor brune din genul *Fucus*, al căror tal este fixat de stîncile din apa mărilor prin crampoane fixatoare.

FUDÚL, -Ă adj. (<tc. *fodul*) Îngîmfat, mîndru; arogant.

FUDULÍ vb. IV refl. (<*fudul*) A se făli, a se mîndri. ◆ A deveni fudul, îngîmfat, arogant.

FUDULÍE s.f. (<*fudul*) **1.** Faptul de a fi fudul. **2.** Testicul al unor animale.

FUEGIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *fuégien*) (La pl.m.) Populaţia amerindiană din Ţara de Foc; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie.

FÚFĂ s.f. **1.** (IHT.) Plevuşcă. **2.** Femeie uşoară.

FUGÁCI, -E adj., s.m. (lat. *fugax, -acis*; cf. fr. *fugace*) **1.** Adj. (Despre cai) Bun alergător, iute la fugă. ◆ (Substantivat, m.) Cal. **2.** Adj. Fig. Trecător, fugitiv. **3.** S.m. Nume dat mai multor specii de păsări migratoare din genul *Calidris*, ordinul caradriiformelor, de mărimea unui porumbel, cu picioarele lungi şi foarte iuţi; pasăre care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

FUGACITÁTE s.f. (<fr. *fugacité*) **1.** Caracterul a ceea ce este trecător. **2.** (FIZ.) Valoare corectată a presiunii unui gaz real, cu ajuto-

rul căreia acesta poate fi descris ca un gaz perfect.

FUGÁR, -Ă adj., s.m. şi f. (<*fugi*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care a fugit (pe ascuns) dintr-un loc, pentru a scăpa de o situaţie grea sau de o constrîngere. **2.** Adj. Care trece repede; trecător; nestatornic.

FUGÁSĂ s.f. (<fr. *fougasse*) **1.** Încărcătură mare de exploziv îngropată în pămînt sau instalată sub apă, în scopul nimicirii forţei vii şi a tehnicii de luptă a inamicului. **2.** Recipient încărcat cu substanţe toxice de luptă, amestec incendiar etc., care este folosit în sistemul de baraje sau pentru incendierea diferitelor obiective.

FUGATO s.n. (cuv. it.) (MUZ.) Parte, în formă de fugă, dintr-o compoziţie.

FÚGĂ[1] s.f. (lat. *fuga*) **1.** Deplasare rapidă; alergare, goană. ◆ (Adverbial; în forma *fuga*) Repede, degrabă. **2.** Plecare rapidă (şi pe ascuns) dintr-un loc pentru a scăpa de-o primejdie sau de o constrîngere. **3.** (MINER.) Înclinare spre axa unei armături sau a unui cadru trapezoidal.

FÚGĂ[2] s.f. (<it. *fuga*) Compoziţie muzicală polifonică în care vocile se succed, repetînd fiecare melodia dezvoltată după legile contrapunctului; are trei secţiuni (expoziţie, dezvoltare, concluzie), separate prin interludii. Lucrările lui J.S.Bach, *Clavecinul bine temperat* şi *Arta fugii*, reprezintă o culme a realizării artistice a acestei importante şi complexe forme muzicale, abordate mai tîrziu şi de W.A. Mozart, L. van Beethoven, C.Franck, M.Ravel, I.Stravinski.

FUGĂRÍ vb. IV tranz. (<*fugă*) A urmări în fugă pe cineva; a pune pe cineva pe fugă. ◆ Refl. recipr. (Despre două sau mai multe fiinţe) A fugi unul după altul.

FUGHÉTĂ s.f. (<it. *fughetta*) (MUZ.) Fugă de proporţii reduse, avînd un caracter mai liber.

FUGÍ vb. IV intranz. (lat. *fugere*) **1.** A se deplasa cu paşi repezi, a înainta cu viteză, mergînd într-o anumită direcţie, a merge în fugă; a alerga. **2.** (Urmat de determinări introduse prin prep. "după") A urmări în fugă ceva sau pe cineva; a alerga pe urmele cuiva pentru a-l ajunge, a-l prinde etc. **3.** Fig. (Despre vreme sau despre unităţi de timp) A trece cu rapiditate, a se scurge repede. **4.** Fig. (Despre peisaje din natură) A se perinda prin faţa ochilor cuiva care merge (într-un vehicul) în viteză. **5.** A părăsi în grabă (şi pe ascuns) un loc pentru a scăpa de o primejdie, de o constrîngere; (despre un soldat) a dezerta; (despre un deţinut) a evada. **6.** (Urmat de determinări introduse prin prep. "de") A se sustrage, a se eschiva; a evita (ex. *fuge de răspundere*).

FUGITÍV, -Ă adj. (<fr. *fugitif*, lat. *fugitivus*) **1.** Care este de scurtă durată, trecător. **2.** Sumar, rapid; superficial.

FUGÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *fougueux*) (Despre animale) Aprig.

FUGPAPIER s.n. (cuv. germ.) Hîrtie gumată folosită în tîmplărie pentru înnădirea furnirelor.

FUGUÍ vb. IV tranz. (cf. germ. *fügen*) **1.** A înnădi în tîmplărie furnire prin rosturi drepte. **2.** A îndrepta muchiile unei piese de lemn prin rindeluire.

FUIÓR s.n. (lat. **folliolus*) Mănunchi de fibre de in sau de cînepă, meliţat şi pieptănat, pregătit pentru tors; p.ext. mănunchi de borangic sau de lînă. ◆ Pînză de in sau de cînepă.

FUITUIÁLĂ s.f. (<*fuitui*, reg. "a îndesa") Material folosit în exploatările miniere la astuparea găurilor de mină.

FUITUITÓR (FULTUITÓR) s.n. (<*fuitui*, reg. "a îndesa") Baston de lemn cu care se împing cartuşele de exploziv şi fuituiala în găurile de mină.

FUL s.n. (<fr., engl. *full*) Figură la jocul de pocher, formată dintr-un brelan şi o pereche.

FULÁ vb. I intranz. (<fr. *fouler*) (Despre roţi) A se roti neregulat avînd, în afara mişcărilor de rotaţie, o mişcare pendulară.

FULÁR s.n. (<fr. *foulard*) **1.** Fîşie dreptunghiulară dintr-o ţesătură sau împletitură de lînă, de mătase etc., care se poartă în jurul gîtului. **2.** Ţesătură uşoară de mătase pentru rochii, cravate etc.

FULARDĂ vb. I tranz. (<fr. *foularder*) (TEXT.) A îmbiba ţesăturile cu soluţii sau dispersii de colorant şi mase de apret.

FULÉU s.n. (<fr. *foulée*) **1.** Alergare în pas mare. **2.** Distanţă parcursă de un cal sau de un alergător din momentul cînd se desprinde de pămînt şi pînă îl atinge din nou, marcată prin două urme succesive ale aceluiaşi picior.

FULG s.m. **1.** Pene de mărime mijlocie care au jumătate de lamă pufoasă. **2.** Asociere de mici cristale de apă de formă hexagonală, care se formează iarna în atmosferă şi care, căzînd pe pămînt, alcătuiesc zăpada. **3.** (La pl.) Crăpături interne grupate şi fine, care se formează, mai ales, în lingourile sau în piesele din oţel aliat cu nichel şi cu cromnichel. Fulgii scad calităţile fizico-mecanice ale pieselor. **4.** (La pl.) Produs sub formă de foiţe subţiri din ovăz alimentar, porumb, cartofi etc.

FULGARÍN s.n. (den. com.) Manta de ploaie confecţionată dintr-un material impermeabil; impermeabil.

FÚLGER s.n. (lat. *fulger* <*fulgur, -is*) **1.** Descărcare electrică luminoasă, însoţită de tunet care se produce între doi nori sau în interiorul unui singur nor; poate avea o lungime de 1-3 km, durata de 0,001-0,020 s, intensitatea curentului de 10-20 kA, tensiunea electrică de 30-200 MV. ◇ *Fulger globular* = fulger a cărui formaţie luminoasă are aspectul unei sfere de plasmă care se deplasează sub influenţa curenţilor de aer, ocolind, de obicei, obstacolele; dispare brusc, cu sau fără explozie. *Telegramă-fulger* = telegramă transmisă, în schimbul unei suprataxe, mai repede decît telegramele obişnuite. **2.** Lumină sclipitoare puternică şi trecătoare; scăpărare, străfulgerare.

fulger (1)

FULGERÁ vb. I (lat. pop. *fulgerare* = *fulgurare*) **1.** Intranz. (La pers. 3) A se produce fulgere în atmosferă. **2.** Intranz. Fig. A sclipi, a scînteia (ca un fulger). ◆ A trece repede. **3.** Tranz. Fig. A lovi pe cineva (doborîndu-l) cu o lovitură rapidă şi puternică. **4.** Tranz. A arunca cuiva o privire tăioasă şi scurtă; a străpunge cu privirea.

FULGERĂTÓR, -OÁRE adj. (<*fulgera*) **1.** Foarte repede, iute. **2.** Fig. (Despre privire) Pătrunzător; tăios; rapid.

FULGUÍ vb. IV intranz. (<*fulg*) A ninge cu fulgi rari.

FULGUIÁLĂ s.f. (<*fulgui*) Ninsoare cu fulgi rari.

FULGURÁNT, -Ă adj. (<fr. *fulgurant*, lat. *fulgurans, -ntis*) (Şi fig.) Care împrăştie o lumină vie şi de scurtă durată.

FULGURÁŢIE (FULGURAŢIÚNE) s.f. (<fr. *fulguration*, lat. *fulguratio, -onis*) **1.** Fulgerare fără tunet în regiunile înalte ale atmosferei. **2.** *Fulguraţie electrică* = metodă de tratare a rănilor prin aplicare de scîntei electrice de înaltă frecvenţă.

FULGURÍT s.n. (<fr. *fulgurite*; cf. lat. *fulgur* "fulger") (GEOL.) Formaţie tubulară cu diametru mic, lungă de cîţiva metri, formată dintr-o masă sticloasă rezultată din topirea rocii pe care a căzut un trăsnet.

FULIGINÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *fuligineux*; cf. lat. *fuligo* "funingine") Fumuriu.

FULMICOTÓN s.n. (<fr. *fulmicoton*; cf. lat. *fulmen* "fulger", fr. *coton* "bumbac") (CHIM.) Exploziv puternic obţinut prin acţiunea acidului azotic asupra celulozei; trinitroceluloză.

FULMINÁNT, -Ă adj. (<fr. *fulminant*) Care produce explozie; exploziv. ◆ Fig. Violent, ameninţător; provocator; aţiţător; extraordinar.

FULMINÁT s.m. (<fr. *fulminate*) Sare a acidului fulminic. ◇ *Fulminat de mercur* = sare de mercur a acidului fulminic; praf cenuşiu cu gust metalic, foarte otrăvitor, folosit ca exploziv detonant în capse şi amorse.

FULMÍNIC adj. (<fr. *fulminique*) *Acid fulminic* = izomer al acidului cianic (C=N-OH), care formează, cu metalele, săruri explozive (fulminaţi).

FUM s.n. (lat. *fumus*) **I. 1.** Suspensie de particule solide într-un mediu gazos, produsă în cursul arderii incomplete a materialelor combustibile. ◆ Fig. Pînză foarte subţire. ◆ Fig. Ameţeală (provocată de alcool). **2.** Cantitate de fum pe care fumătorul o trage dintr-o dată din ţigară sau pipă. **3.** Fig. (La pl.) Pretenţii nejustificate; îngîmfare. **II.** Canal cotit, în interiorul unei sobe, prin care circulă gazele calde înainte de a ieşi pe coş.

FUMÁ vb. I intranz. (<fr. *fumer*, lat. *fumare*) A aspira, a trage (în piept) fumul de tutun.

FUMAGÍNĂ s.f. (<fr. *fumagine*) Boală a arborilor şi arbuştilor provocată de apariţia pe crengile, frunzele etc. acestora a unei ciuperci din clasa ascomicetelor sub forma unei cruste negre şi prăfoase. Este dăunătoare culturilor de viţă de vie şi pomilor fructiferi.

FUMÁR s.n. (<*fum*; cf. lat. *fumarium*) Deschizătură făcută în acoperişul caselor de la ţară pentru a permite evacuarea fumului din pod.

FUMÁRIC adj. (<fr. *fumarique*) (CHIM.) *Acid fumaric* = acid organic nesaturat, produs intermediar în metabolismul glucidelor şi al acizilor graşi.

FUMARIACÉE s.f. (<fr. *fumariacée*) (La pl.) Familie de plante dialipetale care cuprinde fumăriţa, cerceii-domnului etc.; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.
FUMARÓLĂ s.f. (<it. *fumarola*, fr. *fumerolle*) Gaz (hidrogen, clor, azot, oxigen, metan, vapori de sulf etc.) emis în timpul activităţii vulcanice, cu o temperatură de peste 200 °C.
FUMĂRÍE (FUMĂRÁIE) s.f. (<*fum*) Cantitate mare de fum.
FUMĂRÍT s.n. (<*fum*) Dare percepută, în sec. 17, în Ţara Românească, pe clădirea fiecărei prăvălii şi pe aşezările pescarilor din bălţile Dunării; în Moldova, se încasa pe casa fiecărui contribuabil, iar mai tîrziu pentru fiecare coş de fum.
FUMĂRÍŢĂ s.f. (<*fum*) Mică plantă erbacee din familia papaveraceelor, cu florile purpurii sau albe, cu gust amar şi cu fructele globuloase (*Fumaria officinalis*).
FUMĂTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*fuma*) Persoană care fumează.
FUMEGÁ vb. I intranz. (lat. *fumigare*) **1.** A scoate fum; a arde înăbuşit, fără flacără, numai cu fum. **2.** A scoate aburi.
FUMIGÁNT s.m. (<fr. *fumigant*) Substanţă toxică, sub formă de vapori sau gazoasă, utilizată pentru fumigaţie.
FUMIGÁŢIE s.f. (<lat. *fumigatio, -onis*, fr. *fumigation*) Afumare, prin arderea unor substanţe, în scop terapeutic, pentru dezinfecţie sau pentru parfumarea aerului într-un spaţiu închis.
FUMIGÉN, -Ă adj. (<fr. *fumigène*; cf. lat. *fumus* "fum", gr. *gennan* "a produce") Care produce fum în contact cu aerul. ◇ *Lumînare fumigenă* = tub care conţine o substanţă fumigenă folosită mai ales pentru camuflarea unui obiectiv militar.
FUMIVÓR s.n. (<fr. *fumivore*; cf. lat. *fumus* "fum"+*voro* "a devora") Dispozitiv folosit pentru alimentarea focarului locomotivei cu aer suplimentar, în vederea îmbunătăţirii arderii combustibilului.
FUMIZÁ vb. I intranz. (<*fum*) A executa operaţia de fumizare.
FUMIZÁRE s.f. (<*fumiza*) Acţiunea de producere a fumului artificial, cu ajutorul substanţelor chimice, în aparate speciale. ◆ (MIL.) Acoperire a unui obiectiv cu fum sau cu ceaţă artificială în scopul mascării lui.
FUMOÁR s.n. (<fr. *fumoir*) Încăpere, mai ales lîngă sălile de spectacol, în care se poate fuma.
FUMURÍU, -ÍE adj. (<*fum*) De culoarea fumului; cenuşiu, întunecat. ◆ Fig. Posomorît, mohorît.
FUNAMBÚL, -Ă s.m. şi f. (<fr. *funambule*) Persoană care merge sau dansează pe sîrmă.
FUNAMBULÉSC, -ÉSCĂ adj. (<fr. *funambulesque*) Echilibristic, acrobatic. ◆ Excentric, ciudat, bizar.
FUNCIÁR, -Ă adj. (după fr. *foncier*) Care se referă la proprietatea asupra pămîntului sau la averi imobiliare. ◇ *Fond funciar* = totalitatea suprafeţei de teren (inclusiv cel acoperit de apă) aflată în limitele unei ţări sau unităţi administrativ-teritoriale. *Impozit funciar* = impozit care se plăteşte pentru o proprietate funciară. *Carte funciară* = registru oficial în care se inventariază toate proprietăţile de pămînt individuale din cuprinsul unei regiuni, menţionîndu-se numele proprietarului, suprafaţa terenului şi vecinătăţile. ◆ Fig. Care aparţine naturii, firii cuiva; de bază.
FÚNCTOR s.m. (<fr. *foncteur*) (LOG.) Operator logic.
FÚNCŢIE (FUNCŢIÚNE) s.f. (<lat. *functio, -onis*, fr. *fonction*, it. *funzione*) **1.** Activitate administrativă pe care o prestează o persoană în mod organizat într-o instituţie, în schimbul unui salariu. **2.** Grad deţinut de cineva într-o ierarhie administrativă sau socială. **3.** Sarcină, rol; destinaţie. **4.** Comportare a unui obiect, favorizînd conservarea lui sau a sistemului al cărui element îl formează; acţiunea specifică (pozitivă ori negativă) a unui element la realizarea finalităţilor sistemului din care face parte; consecinţa acestei acţiuni asupra sistemului dat. **5.** Ansamblu de proprietăţi chimice ale unui compus, determinat de o anumită grupă de atomi din moleculă. **6.** Ansamblu de proprietăţi fizice ale unui corp. ◇ *Funcţie de undă* = funcţie care satisface ecuaţia lui Schrödinger şi caracterizează starea fizică (poziţia, energia, impulsul etc.) a unui sistem în mecanica cuantică. **7.** Activitate a unui organ, aparat, ţesut, specifică organismelor vii, care este condiţionată de structura acestora şi de factorii de mediu. Cele mai importante funcţii sînt: de nutriţie (digestia), respiraţie, excreţie, de reproducere şi de relaţie (la animale şi om - sistemul nervos şi locomotor; la plante - tropismele). **8.** (GRAM.) Rolul sintactic al unui anumit cuvînt în propoziţie. **9.** (LOG.) Operaţie care, prin aplicarea asupra unui argument, dă o valoare corespunzătoare respectivului argument. **10.** (MAT.) Concept fundamental al matematicii prin care este definită o corespondenţă între elementele unei mulţimi, numite *domeniul de definiţie al funcţiei*, şi elementele altei mulţimi, numite *domeniul în care funcţia ia valori*, astfel încît fiecărui element din domeniul de definiţie să-i corespundă un singur element din domeniul de valori al funcţiei. **11.** (INFORM.) Procedură care are, în limbajele de programare, un nume, care este memorată şi care returnează o anume valoare. De obicei, un program include funcţii de categorii: părăsire a programului, căutare, referinţe, manevrare a bazelor de date, comparaţii logice şi tehnice etc. **12.** (MUZ.) Expresie a raporturilor dintre trepte şi acordurile lor în cadrul tonalităţii; funcţiile principale aparţin tonicii, dominantei şi subdominantei.
FUNCŢIONÁL, -Ă adj., s.f. (<fr. *fonctionnel*, după *funcţie*) **1.** Adj. Referitor la o funcţie. ◇ (MAT.) *Analiză funcţională* = ramură a matematicii care se ocupă cu studiul diferitelor clase de funcţii, al relaţiilor dintre ele, al rezolvărilor de ecuaţii ale căror necunoscute sînt funcţii, precum şi cu studiul spaţiilor vectoriale, metrice etc. **2.** S.f. (MAT.) Aplicaţie al cărei domeniu de definiţie este o mulţime de funcţii cu valori în mulţimea numerelor reale sau complexe.
FUNCŢIONALÍSM s.n. (<fr. *fonctionnalisme*) **1.** Curent în arhitectura sec. 20, în baza căruia forma este concepută ca fiind determinată de funcţia elementelor constructive. **2.** (SOCIOL.) Principiu metodologic de analiză constînd în considerarea obiectului analizat ca un întreg şi în desfacerea lui în părţile sale componente, în evidenţierea legăturilor şi dependenţelor funcţionale între părţi, elemente, factori, variabile etc.
FUNCŢIONÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *fonctionnaire*) Persoană care prestează, într-o instituţie sau într-o întreprindere, în schimbul unei retribuţii, o muncă cu caracter administrativ.
FUND s.n. (lat. *fundus*) **1.** Partea de jos a unui vas, formînd baza lui; cantitatea de substanţă rămasă în această parte. ◆ Fiecare dintre cele două feţe plane (mobile) şi opuse ale unui butoi sau recipient. ◆ Placă de lemn pe care se răstoarnă mămăliga, se toacă zarzavatul etc. **2.** Şezut. **3.** Partea de jos, închisă, a unei cavităţi naturale; limita ei de jos. ◆ Partea cea mai îndepărtată, considerată în linie orizontală, a unui loc. ◆ Partea dinapoi a unui vehicul. **4.** Partea opusă deschizăturii la unele obiecte confecţionate (ex. *fundul sacului*).
FUNDÁ (FONDÁ) vb. I tranz. (<lat. *fondare*, fr. *fonder*) A pune bază; a înfiinţa, a institui, a întemeia, a crea.
FUNDĂC s.m., s.n. (<*fund*) **1.** S.m. (ORNIT.) Cufundar (*Gavia arctica*). **2.** S.n. Fundătură.
FUNDÁL s.n. (<it. *fondale*) Fond al unui tablou sau al unui panou sculptat, pe care se detaşează subiectul. ◆ Cîmp arhitectonic sau natural pe care se proiectează o construcţie. ◆ Pînză, decor care închide scena unui teatru în direcţia opusă sălii.
FUNDAMÉNT (<lat. *fundamentum*, fr. *fondement*) **1.** Fundaţie, bază, temelie a unei construcţii, a unei lucrări etc. ◆ Planşetă de lemn pe care se aşază şi se transportă formele tipografice la imprimare. **2.** Element pe care se întemeiază ceva; bază, temei.
FUNDAMENTÁ vb. I tranz. (<*fundament*; cf. germ. *fundamentieren*) A pune bazele unei concepţii, unei teorii, unui program etc.; a consolida; a demonstra cu argumente ştiinţifice.
FUNDAMENTÁL, -Ă adj. (<fr. *fondamental*, lat. *fundamentalis*) De bază, esenţial; principal.
FUNDARISÍ vb. IV intranz. (<*fund*) (NAV.) A lăsa ancora să cadă de pe ancorator sau din navă în vederea ancorării sau a afurcării unei nave.
FUNDÁŞ s.m. (<*fund*) Jucător plasat în imediata apropiere a propriei porţi, la o echipă de fotbal, a liniei de ţintă, la rugbi etc.; apărător.
FUNDAŢIE s.f. (<lat. *fundatio, -onis*, fr. *fondation*) **1.** Element sau ansamblu de elemente de construcţie care serveşte ca suport sau bază de susţinere a unui sistem tehnic (construcţie, utilaj, maşină etc.) şi care realizează legătura sistemului cu terenul; temelie. **2.** (La pl.) Ramură a tehnicii care se ocupă cu proiectarea şi cu executarea fundaţiilor. **3.** Strat de teren natural pe care se reazemă o construcţie cu dimensiunile bazei foarte mari (ex. *dig, baraj* etc.); straturile de material aşternute pe patul unui drum, peste care se aplică îmbrăcămintea rutieră. **4.** Fond nonprofit constituit pentru întemeierea şi desfăşurarea unei activităţi de interes general.
FÚNDĂ s.f. (<ngr. *funda*) Nod în forma aripilor unui fluture, făcut dintr-o fişie de mătase, de pînză etc. şi servind ca podoabă.
FUNDĂTÚRĂ s.f. (<[în]*funda*) Stradă (drum, uliţă etc.) închisă la un capăt prin construcţii sau printr-un taluz; fundac.

FUNDÚC s.m. (<tc. *findic*) Monedă de aur turcească, care a circulat şi pe teritoriul ţărilor române în sec. 18.

FUNDUCLÍU s.m. (<*funduc*) Funduc.

FUNÉBRU, -Ă adj. (<fr. *funèbre*, lat. *funebris*) De înmormîntare. ◇ *Marş funebru* = melodie solemnă şi tristă, compusă, mai ales, în ton minor, care se execută, de obicei, la înmormîntări. ◆ Trist, jalnic, lugubru.

FUNERÁLII s.n. pl. (<fr. *funérailles*, lat. *funeralia*) Ceremonie fastuoasă de înmormîntare sau de incinerare a unei mari personalităţi.

FUNERÁR, -Ă adj. (<fr. *funéraire*, lat. *funerarius*) Care ţine de înmormîntare, de funeralii, privitor la funeralii. ◇ *Urnă funerară* = vas în care se păstrează cenuşa unui mort incinerat. *Placă* (sau *piatră*) *funerară* sau *monument funerar* = lespede sau monument care se aşază pe mormîntul cuiva.

FUNÉST, -Ă adj. (<fr. *funeste*, lat. *funestus*, it. *funesto*) Care aduce nenorocire, moarte; fatal. ◆ Trist, sinistru, lugubru.

FUNESTO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Sobru, cu tristeţe.

FÚNGĂ s.f. (<it. *fionco*) Parîmă a unei nave cu pînze, care se foloseşte la ridicarea şi la coborîrea unei vele; face parte din grupul manevrelor (**5**).

FUNGI s.m. pl. (cuv. lat. "ciuperci") (BOT.) *Fungi imperfecţi* = grupă mare de ciuperci la care se cunoaşte numai faza asexuată, dintre care unele provoacă boli la plante, animale şi la om (antracnoze, fuzarioze), iar altele trăiesc în simbioză cu rădăcinile plantelor superioare (*Deuteromycetes*).

FUNGÍBIL, -Ă adj. (<lat. *fungibilis*, fr. *fongible*) (JUR.) (Despre lucruri) Care poate fi înlocuit, în executarea unei obligaţii, cu altul de acelaşi fel.

FUNGICÍD, -Ă adj., s.n. (<fr. *fongicide*; cf. lat. *fungus* "ciupercă"+*caedere* "a ucide") (Substanţă) care distruge ciupercile dăunătoare plantelor.

FUNGIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *fongiforme*; cf. lat. *fungus* "ciupercă"+*forma* "formă") În formă de ciupercă. ◇ (ANAT.) *Papile fungiforme* = papile asemănătoare cu nişte ciupercuţe, care se află pe limbă, reprezentînd receptori gustativi.

FUNGISTÁTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *fongistatique*; cf. lat. *fungus* "ciupercă", gr. *statikos* "care opreşte") (Substanţă) care opreşte dezvoltarea ciupercilor.

FUNGÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *fongueux*) Care seamănă cu un burete sau cu o ciupercă.

FUNÍCUL s.n. (<fr. *funicule*, lat. *funiculus*) **1.** (BIOL.) Fir care fixează ovulul de placentă. **2.** (BOT.) Fir care leagă sămînţa de pericarp.

FUNICULÁR s.n., adj. (<fr. *funiculaire*; cf. lat. *funiculus* "sforicică") **1.** S.n. Mijloc de transport aerian, format din unul sau mai multe cabluri suspendate pe stîlpi, pe care circulă cabinele de pasageri şi vagonetele sau căruciorele cu materiale; este folosit în regiunile muntoase greu accesibile. **2.** Adj. (FIZ.) *Poligon funicular* = construcţie grafică, de forma unei linii poligonale, care serveşte, în mecanică, la studiul unui sistem de forţe.

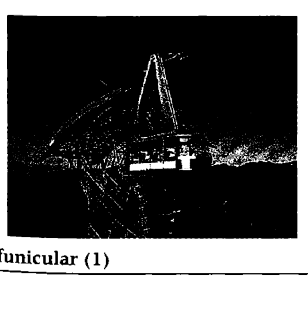

funicular (1)

FÚNIE s.f. (lat. *funis*) **1.** Frînghie. ◇ *Funie de ceapă* sau *de usturoi* = împletitură de ceapă sau de usturoi. **2.** Numele unei unităţi de lungime variabilă, cu care se măsura, în trecut, pămîntul. **3.** Împletitură din paie sau din talaş, utilizată la confecţionarea miezurilor lungi, la formele pentru turnare.

FUNIGÉL s.m. (De obicei la pl.) Fir al unor păianjeni mici (*Erigonii*), care se vede plutind în aer în zilele senine de toamnă.

FUNÍNGINE s.f. (lat. *fuligo, -inis*) Produs negru sau negru-brun, rezultat din arderea incompletă a materialelor organice datorită cantităţii insuficiente de aer.

FUNT (PFUND) s.m. (<germ. *Pfund*, engl. *found*) Unitate de măsură engleză pentru masă, egală cu 0,453592 kg.

FUR s.m. (lat. *fur, furis*) (Înv.) Hoţ, tîlhar.

FURÁ vb. I tranz. (lat. *furare*) **1.** A-şi însuşi pe ascuns (sau cu forţa, prin înşelare etc.) un lucru care aparţine altcuiva. ◆ A răpi o persoană. **2.** Fig. A cuprinde pe neaşteptate (ex. *l-a furat somnul*). **3.** Fig. A fermeca, a vrăji (ex. *m-a furat melodia*).

FURÁJ s.n. (<fr. *fourrage*) Produs de origine vegetală, animală sau minerală folosit pentru hrana animalelor; nutreţ. ◇ *Furaje combinate* = hrană complexă pentru animale obţinută pe cale industrială, prin amestecarea şi dozarea diferitelor concentrate şi leguminoase cu reziduuri industriale, drojdii furajere, vitamine, aminoacizi sintetici, săruri minerale, care se prezintă sub formă de urluială sau de granule.

FURAJÉR, -Ă adj. (<fr. *fourrager*) (Despre seminţe, plante sau unele produse şi reziduuri industriale) Care poate fi întrebuinţat ca furaj. ◇ *Plante furajere* = grup de plante cultivate sau spontane, cu valoare nutritivă ridicată, folosite (în stare verde sau conservate) pentru hrănirea animalelor.

FURÁN s.m. (<fr. *furanne*) Combinaţie chimică organică (C_4H_4O), lichid obţinut la distilarea răşinilor de conifere, care este un important intermediar în sintezele de mase plastice şi de medicamente.

FURBÚRĂ s.f. (<fr. *fourbure*) Inflamaţie acută a ţesuturilor moi ale copitei, întîlnită în special la cai, în urma unui efort deosebit sau a unei alimentaţii neraţionale.

FURCÁR s.m. (<*furcă*) Cerb sau căprior de doi ani, care are coarnele în formă de furcă.

FÚRCĂ s.f. (lat. *furca*) **1.** Unealtă agricolă formată dintr-o prăjină de lemn cu doi sau mai mulţi dinţi (încovoiaţi) din lemn, fier sau oţel, folosită pentru clădirea şirelor, strîngerea fînului, paielor etc. ◆ Cantitate de fîn cît se poate lua într-o furcă. **2.** Nume dat unor unelte, obiecte etc. asemănătoare cu furca: a) *furca telefonului* = parte a telefonului pe care apasă receptorul cînd telefonul este închis; b) *furca scrînciobului* = stîlpul orizontal de care este fixat scrînciobul; c) *furca drumului* = răspîntie; d) *furca pieptului* = extremitatea inferioară a sternului cu cele două cartilaje costale fixate pe el; e) *furca gîtului* = extremitatea superioară a sternului cu cele două clavicule fixate de el. **3.** Băţ de lemn, uneori ornamentat, pe care se prinde, la tors, caierul. **4.** Organ al maşinii de filat cu ajutorul căruia se produce torsionarea firelor. **5.** Fiecare dintre stîlpii groşi de stejar pe care sînt rezemate cosoroabele şi care susţin acoperişul şi pereţii caselor ţărăneşti din paiantă.

FURCHÉT s.m. (<it. *forchetta*) Dispozitiv în formă de furcă mică, fixat de copastia bărcii, pe care se sprijină vîsla în timpul vîslitului.

FURCÓI s.n. (<*furcă*) Furcă mare (cu doi dinţi), întrebuinţată, mai ales, la încărcatul fînului şi al snopilor.

FURCULÍŢĂ s.f. (<*furcă*) **1.** Obiect de metal, alcătuit dintr-un mîner şi doi pînă la patru dinţi, care face parte din serviciul de masă. **2.** Cele două piese curbate prin care este fixată inima carului pe podul osiei dinapoi; gemănare.

FURCÚŢĂ s.f. (<*furcă*) **1.** Diminutiv al lui furcă. **2.** (ZOOT.) Partea cornoasă a copitei calului, de forma unei piramide culcate cu vîrful înainte, aflată în porţiunea posterioară a tălpii, cu rol de a proteja ţesuturile vii şi de a amortiza şocurile.

FURDÁ s.f. (<bg. *furda*; cf. tc. *hurda*) (La sg., cu sens colectiv) Deşeuri de piele de calitate inferioară, rezultate la tăierea marginilor şi a părţilor cu defecte.

FURFURÓL s.m. (<fr. *furfurol*) Aldehidă provenită de la furan (C_4H_3OCHO), lichid uleios, cu miros particular, folosit ca solvent selectiv la rafinarea uleiurilor minerale şi vegetale şi ca insecticid, fungicid, germicid etc.

FURGÓN s.n. (<fr. *fourgon*) Căruţă militară (acoperită) de mare capacitate, trasă de cai, care serveşte la transportul alimentelor, bagajelor etc.

FURGONÉTĂ s.f. (<fr. *fourgonnette*) Automobil (închis) de transport care are în spate o platformă (acoperită) de depozitare cu o uşă-oblon.

FURIBÚND, -Ă adj. (<fr. *furibond*, lat. *furibundus*) Furios, plin de furie, foarte mînios.

FÚRIE s.f. (<fr. *furie*, lat. *furia*) Mînie nestăpînită, iritare deosebit de puternică, violenţă. ◆ Dorinţă puternică, patimă; pornire nestăpînită.

FURIÉR s.m. (<fr. *fourrier*) Militar (subofiţer sau soldat) care îndeplineşte funcţia de secretar în cancelaria unei subunităţi sau unităţi militare.

FÚRII s.f. pl. (<lat. *Furiae*) Erinii.

FURIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *furieux*, lat. *furiosus*) **1.** (Despre oameni şi animale şi despre manifestările lor) Cuprins de furie, mînios. ◆ (Adverbial) Cu furie. **2.** (Fig.) (Despre elemente ale naturii) Violent, puternic.

FURIÓSO adv., s.m. (<it. *furioso*) **1.** Adv. (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Cu pasiune; puternic. **2.** S.m. (ZOOT.) Varietate de cai rezultată din încrucişarea rasei de galop engleză cu rase locale.

FURÍŞ, -Ă adj., adv. (<*fur*) (Care se face) pe ascuns, pe neobservate.

FURIŞÁ vb. I refl. şi tranz. (<*furiş*) A (se) strecura pe nesimţite, pe furiş; a intra undeva pe neobservate, pe ascuns, tiptil. ◆ Refl. A se ascunde, a se feri de cineva.

FURLÁNĂ s.f. (<it. *furlana*) **1.** Dans vechi friulan; melodie după care se execută acest dans. **2.** Limba friulană.

FURMÍNT s.m. (<fr. *furmint*) Soi de viță de vie cu ciorchini mijlocii, cilindrici, cu boabe dese, omogene, verzi-gălbui, din care se obțin vinuri albe superioare. ◆ Vin din acest soi de viță de vie.

FURNÁL s.n. (cf.fr. *fourneau*) **1.** Cuptor înalt, în formă de turn, folosit la elaborarea fontei brute din minereuri de fier, utilizînd combustibili, de obicei solizi, și fondanți; instalație industrială prevăzută cu un asemenea cuptor. **2.** Încărcătură de exploziv introdusă în zidul, stînca etc. care urmează să fie aruncate în aer.

FURNICÁ vb. I (lat. *formicare*) **1.** Intranz. A se mișca în toate părțile ca furnicile; a forfoti, a mișuna. **2.** Tranz. A avea pe piele o senzație de mîncărime și înțepături.

FURNICÁR[1] s.n. (lat. **formicarius*) **1.** Ridicătură de pămînt făcută de furnici, care adăpostește o colonie de furnici. ◆ Totalitatea furnicilor dintr-un furnicar. **2.** Mulțime (de oameni) care mișună.

FURNICÁR[2] s.m. (<*furnică*) Mamifer edentat sud-american, cu bot alungit ca o trompă și cu limbă lungă și cleioasă, care se hrănește cu furnici (*Myrmecophaga jubata*).

furnicar[2]

FURNÍCĂ s.f. (lat. *formica*) (La pl.) Grup de insecte din ordinul himenopterelor, de talie mică sau mijlocie, negre sau roșii, care trăiesc în colonii (în furnicare); (și la sg.) insectă care face parte din acest grup. ◇ *Furnică albă* = termită.

furnici

FURNÍR s.n. (<germ. *Furnier*) Foaie subțire (0,2-6 mm) de lemn de calitate superioară, folosită în industria mobilei, la acoperirea părților din lemn de calitate mai slabă sau ca semifabricat pentru placaje și panele.

FURNIRUÍ vb. IV tranz. (<*furnir*; cf.germ. *furnieren*) A aplica, prin încleiere și presare, una sau două foi de furnir pe un obiect de lemn pentru a-i înfrumuseța aspectul sau pentru a-i mări stabilitatea.

FURNITÚRĂ s.f. (<fr. *fourniture*) (La pl.) Material accesoriu (căptușeală, pînză tare, ață, nasturi etc.) folosit în croitorie.

FURNIZÁ vb. I tranz. (<*furnizor*) A pune la dispoziție mărfuri sau servicii contra plată, în baza unei înțelegeri prealabile; a livra. ◆ A da, a oferi o informație, o știre etc.

FURNIZÓR, -OÁRE s.m. și f. (<fr. *fournisseur*) Persoană fizică sau juridică ce furnizează, ce procură (diverse materiale).

FURÓRI s.f. pl. (<fr. *fureur*) (Fam.) *A face furori* = a provoca senzație.

FURÓU s.n. (<fr. *fourreau*) Cămașă de zi femeiască; combinezon.

FURSÉC s.n. (<fr. *foursec*) Nume dat unor prăjituri mici și uscate, cu sau fără umplutură, acoperite cu glazură etc., avînd forme variate.

FURT s.n. (lat. *furtum*) (JUR.) Infracțiune care constă în luarea unui bun mobil din posesiunea sau deținerea unei persoane, fără consimțămîntul acestuia, în scopul de a și-l însuși pe nedrept; hoție. *Furt calificat* = furt săvîrșit în împrejurări speciale, de două sau mai multe persoane, într-un loc public, într-un mijloc de transport în comun, în timpul nopții, în timpul unei calamități, prin efracție, escaladare etc.

FURTÍV, -Ă adj. (<fr. *furtif*, lat. *furtivus*) Care se face pe furiș, în ascuns.

FURTÚN s.n. (<tc. *hortum*) Tub flexibil, confecționat din material textil, cauciuc, material plastic etc., folosit la transportul gazelor sau al lichidelor, pe distanță mică.

FURTUNÁR s.m. (<*furtună*) Pasăre marină din jurul Mării Mediterane, de mărimea unui porumbel, foarte bună zburătoare, cu nările aflate la capătul unor tuburi cornoase așezate pe cioc (*Puffinus puffinus*).

furtunar

FURTUNÁTIC, -Ă adj. (<*furtună*) Furtunos, agitat, temperamental.

FURTÚNĂ s.f. (<ngr. *furtuna*) **1.** Stare de mare instabilitate a atmosferei, caracterizată prin vînt puternic, nori cumulonimbus, averse și descărcări electrice; vijelie. **2.** *Furtună solară* = accentuare bruscă a activității solare însoțită de intensificarea emisiei corpusculare și a celei electromagnetice; este urmată de însemnate perturbații ale stării ionosferei (ex. *furtună ionosferică*) și ale magnetismului terestru (ex. *furtună geomagnetică*), de apariția aurorelor polare etc. **3.** Fig. Zbucium, tulburare sufletească. **4.** Fig. Revoltă, răscoală.

FURTUNÓS, -OÁSĂ adj. (<*furtună*) **1.** Bîntuit de furtună; fig. agitat, zbuciumat. **2.** Fig. (Despre ființe și acțiunile lor) Năvalnic, agitat, temperamental; violent.

FURÚNCUL s.n. (<lat. *furunculus*, fr. *furoncle*) Inflamație purulentă a foliculilor firelor de păr în urma unei infecții cu stafilococi, care poate prinde țesuturile învecinate provocînd leziuni întinse ale pielii. Boală de piele caracterizată printr-o erupție simultană sau succesivă a mai multe furuncule.

FURUNCULÓZĂ s.f. (<fr. *furonculose*) Boală manifestată prin apariția repetată de furuncule, provocată de carențe în apărarea naturală a organismului, a unui focar stafilococic latent etc.

FURÚRĂ s.f. (<fr. *fouorure*) Piesă metalică sau de lemn care umple sau acoperă spațiul dintre două elemente de construcție solidarizate între ele.

FUS[1] s.n. (lat. *fusus*; cf. fr. *fuseau*) **1.** Unealtă de forma unui bețișor lung și subțire, îngroșat la mijloc, pe care se înfășoară firul pe măsură ce este tors. **2.** (IND.) Piesă la mașinile de tors, de formă specială, folosită la toarcerea fibrelor textile în fire, precum și la răsucirea și înfășurarea ației. **3.** (TEHN.) Porțiune cilindrică, conică, sferică etc. a unui arbore, ax sau a unei osii, care se sprijină și se rotește într-un lagăr. **4.** Trunchiul unui arbore, de la bază pînă la vîrf, fără crengi. **5.** (BIOL.) *Fus nuclear* = formație în formă de fus care apare în celulă în timpul diviziunii nucleare și pe care se dispun cromozomii. **6.** (ARHIT.) Partea principală a unei coloane, cuprinsă între bază și capitel, a cărei formă diferă în funcție de stilul arhitectonic căruia îi aparține. **7.** Corpul drept al ancorei. **8.** *Fus sferic* = porțiune din suprafața unei sfere cuprinsă între două cercuri mari cu diametru comun. ◆ *Fus orar* = porțiune din suprafața globului pămîntesc cuprinsă între două meridiane ale căror longitudini diferă cu 15°. Există 24 de fusuri orare de la 0 la 23, în sensul de la vest spre est, începînd cu fusul orar prin mijlocul căruia trece meridianul de longitudine 0° (meridianul Greenwich).

FUS[2] s.n. (<germ. *Fuss*) Unitate de măsură a ariei, egală cu 929,03 cm^2, folosită în industria pielăriei; bucată de piele care are această arie.

FUSÁR s.m. (<*fus*[1]) Pește de apă dulce cu corpul fusiform, de circa 15 cm, galben-castaniu, cu 4-5 dungi transversale de culoare mai închisă (*Aspro streber*). ◇ *Fusar mare* = pietrar (*Aspro zingel*). ◆ Țipar (*Misgurnus fossilis*).

FUSCÉL s.m. (lat. **fusticellus*) **1.** Vergea de care se leagă iețele la războiul de țesut. **2.** Fiecare dintre vergelele verticale ale loitrei carului. **3.** Fiecare dintre barele scurte care formează treptele unei scări simple.

FUSIFÓRM (FUZIFÓRM), -Ă adj. (<fr. *fusiforme*; cf. lat. *fusus* "fus"+*forma* "formă") Care are formă de fus[1] (**1**).

FUSTANÉLĂ s.f. (<ngr. *fustanella*) Fustă scurtă, largă și creață (care face parte din costumul național al grecilor, al albanezilor, al scoțienilor etc.).

FUSTANGÍU s. m., adj. (<*fustă*) (Fam.) (Bărbat) afemeiat.

FÚSTĂ s.f. (<ngr. *fusta*) Obiect de îmbrăcăminte femeiască, care acoperă corpul de la talie în jos.

FUSTIGÁȚIE s.f. (<fr. *fustigation*, lat. *fustigatio, -onis*) Flagelare. ◆ Corecție, pedeapsă.

FUȘERÍ vb. IV tranz. (cf. *fușalău*, reg. "a se destrăma") (Fam.) **1.** A răscoli. **2.** A face un lucru superficial, de mîntuială.

FUȘTÁȘ s.m. (<*fuște*) (În ev. med.; în țările române) Soldat pedestru înarmat cu o fuște; fuștașii constituiau un corp domnesc de ceremonial (pînă în sec. 19).

FÚȘTE s.f. (lat. *fustem*) Suliță de lemn cu vîrful de fier; lance.

FUTÍL, -Ă adj. (<fr., it. *futile*, lat. *futilis*)

Lipsit de importanţă, inutil; neserios, frivol.
FUTURÍSM s.n. (<fr. *futurisme*, it. *futurismo*) Curent literar-artistic, cu ecouri în arhitectură şi în muzică, apărut în Italia la începutul sec. 20, răspîndit şi în alte ţări, ca o reacţie faţă de academism şi de valorile tradiţionale; îşi propunea să sincronizeze literatura şi arta cu epoca civilizaţiei moderne, a vitezei, a maşinii. În literatură, futurismul pune accentul pe rolul inconştienţei creatoare (F.T. Marinetti, C.Govoni, Vl. Maiakovski, V.Hlebnikov). În artele plastice se urmăreşte crearea unor imagini sintetice juxtapuse prin care se încearcă redarea senzaţiei mişcării (U.Boccioni, C.Carrà, G.Severini, G.Balla, Luigi Russolo).
FUTUROLOGÍE s.f. (<fr. *futurologie*, germ. *Futurologie*; cf. lat. *futurum* "viitor", gr. *logos* "ştiinţă") Ştiinţă care se ocupă cu studiul viitorului; ştiinţă a previziunii; viitorologie.
FUZÁNT, -Ă adj. (<fr. *fusant*) (Despre proiectile, bombe) Care explodează în aer pe un anumit punct al traiectoriei; (despre focoase) care provoacă explozia în aer a unui proiectil.
FUZARIÓZĂ s.f. (<fr. *fusariose*) Boală a plantelor provocată de ciuperci din genul *Fusarium*, manifestată prin apariţia unei pîsle dese, de culoare albă-roz, pe organele atacate, care putrezesc.
FUZÉE s.f. (<fr. *fusée*) Corp de formă aerodinamică ce poate înainta în atmosferă datorită forţei de reacţie; rachetă.
FUZÉL s.m. (<fr. *fusel*) Amestec de alcooli superiori, rezultat la fermentaţia alcoolică a proteinelor din cereale şi din fructe sub acţiunea drojdiei de bere, care este întrebuinţat ca dizolvant şi la fabricarea substanţelor aromatizante şi a parfumurilor.
FUZELÁJ s.n. (<fr. *fuselage*) Corp de formă aerodinamică al unui avion sau al unui planor, care face legătura dintre aripi şi ampenaj şi care adăposteşte încărcătura, postul de pilotaj, comenzile etc.

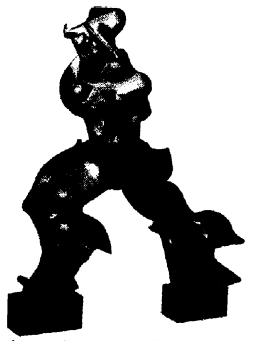

Umberto Boccioni, *Forme unice ale continuităţii în spaţiu*

Carlo Carrà, *Cavalerul roşu*

futurism

FUZÉN s.n. (<fr. *fusain*) Component al cărbunilor, fragil, negru, mătăsos, care reprezintă fragmente unice de substanţă vegetală.
FUZÉTĂ s.f. (<fr. *fusette*) Fiecare dintre cele două dispozitive care fac legătura dintre roţile directoare şi osia din faţă ale unui autovehicul, permiţînd orientarea roţilor în direcţia dorită.
FUZÍBIL, -Ă adj., s.m. (<fr. *fusible*; cf. lat. *fusilis* "care se topeşte") **1.** Adj. (Despre metale) Care poate fi topit (uşor). **2.** S.m. Element al unei siguranţe electrice, în formă de fir sau de lamelă, care se topeşte atunci cînd este parcurs de un curent mai mare decît cel admis.
FUZIOMÉTRU s.n. (<fr. *fusiomètre*) (FIZ.) Aparat pentru măsurarea temperaturii de fuziune.
FUZIONÁ vb. I intranz. (<fr. *fusionner*) A realiza o fuziune; a se contopi.
FUZÍT s.n. (<germ. *Fusit*) (GEOL.) Fuzen.
FUZIÚNE s.f. (<fr. *fusion*, it. *fusione*, lat. *fusio, -onis*) **1.** Unire dintr-o singură unitate a unor organizaţii, state, întreprinderi etc. **2.** (FIZ.) Topire. ◇ *Punct de fuziune* = temperatură de topire. **3.** Contopire a două sau mai multe nuclee atomice uşoare într-unul mai greu; este însoţită de degajarea unei însemnate cantităţi de energie care poate fi utilizată prin realizarea reacţiei termonucleare dirijate (ex. la transformarea unui kg de hidrogen în heliu se obţine, prin fuziune, o energie echivalentă cu aceea rezultată din arderea a 20 mii tone de cărbune). **4.** (BIOL.) *Fuziune cromozomică* = reunire a doi cromozomi, proces de bază în evoluţia speciilor.

G

G s.m. invar. **1.** A noua literă a alfabetului limbii române; sunetele notate cu această literă: a) consoană oclusivă velară sonoră (ex. în *gol, gard* etc.); b) consoană semioclusivă prepalatală sonoră, în grupurile *ge, gi*; c) consoană oclusivă prepalatală sonoră, în grupurile *ghe, ghi*. **2.** (MUZ.) Notaţie literală pentru sunetul *sol*. **3.** (METR.) Simbol al prefixului *giga-*.
g 1. (METR.) Simbol pentru *gram*. **2.** (FIZ.) Simbol pentru *acceleraţia gravitaţională*.
Ga (CHIM.) Simbol pentru *galiu*.
GABÁRĂ s.f. (<fr. *gabare*, it. *gabarra*) **1.** Navă cu fundul plat care preia mărfurile de pe un vas care nu poate intra în rada portului. **2.** Veche ambarcaţie de lemn, cu pînze sau cu rame, folosită la transportul mărfurilor. **3.** Navă-platformă destinată transportului materialelor pentru construcţiile hidrotehnice, al vehiculelor etc.
GABARDÍNĂ s.f. (<fr. *gabardine*) Stofă fină de lînă, cu pronunţate nervuri oblice. ◆ Mantou din această stofă.
GABARÍT s.n. (<fr. *gabarit*) **1.** Contur poligonal, format din linii drepte sau curbe, care limitează dimensiunile maxime ale unui obiect, ale unei clădiri, ale unei maşini, ale unei instalaţii etc. **2.** Şablon, dimensiune; statură.
GÁBIE s.f. (<it. *gabbia*, fr. *gabie*) Mică platformă fixată spre vîrful unui catarg, folosită la manevrarea pînzelor sau ca post de observaţie.
GABIÓN s.n. (<fr. *gabion*) **1.** Coş de nuiele sau din plasă de sîrmă, umplut cu pietriş sau cu pămînt, care serveşte la executarea unor lucrări hidrotehnice. **2.** Coş de nuiele umplut cu pămînt folosit la construirea unor parapete militare.
GABLÓNZ s.n. (<n.pr. *Gablonz*) Cristal special, imitînd pietrele preţioase, folosit la fabricarea unor obiecte de podoabă ieftine; p.ext. obiect de podoabă din material ieftin, care conţine asemenea cristale.
GABONÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *gabonais*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care locuieşte, care s-a format în Gabon; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Gabonului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Gabonului sau gabonezilor, referitor la Gabon sau la gabonezi.
GABRÓ s.n. (<fr., it. *gabbro*) Rocă vulcanică, neagră-verzuie, utilizată ca piatră de construcţie şi de ornament.
GABROVEÁN s.m. (<n.pr. *Gabrovo*, oraş în Bulgaria) Meşter şi negustor de cuţite.
GACI s.m. pl. Pantaloni largi din pînză albă, specifici costumului popular bărbătesc din Maramureş.
GÁDINĂ s.f. (<bg. *gadină*) (Pop.) Animal sălbatic, jivină.
GADOLÍNIU s.n. (<fr. *gadolinium*) Element chimic (*Gd*; nr.at. 64; m.at. 157,25) din familia lantanidelor, utilizat în aliaje magnetice şi ca moderator în reactoarele nucleare, care a fost descoperit de J.Ch. Galissard de Marignac în 1880.
GAÉLI s.m. pl. (<fr. *Gaëls*) Vechii locuitori de origine celtică din Irlanda şi din N-V Marii Britanii.
GÁFĂ s.f. (<fr. *gaffe*) **1.** Cîrlig dublu, fixat la capătul unui dispozitiv de ridicat, cu care se prinde greutatea. ◆ Cîrlig cu ajutorul căruia se scoate din apă peştele mare prins în undiţă. ◆ (NAV.) Piesă formată din unul sau două cîrlige cu vîrfurile rotunjite, folosită la acostarea sau la îndepărtarea de ţărm a ambarcaţiilor. **2.** Gest, vorbă, atitudine care poate leza sau jigni neintenţionat pe cineva.
GAG s.n. (<engl., fr. *gag*) **1.** Efect comic în teatru şi în cinematograf care rezultă din situaţii contrastante şi surprinzătoare. **2.** (Fam.) Glumă, vorbă cu haz.
GAIACÓL s.n. (<fr. *gaïacol*) Medicament cu acţiune antiseptică, extras din răşina guaiacului, folosit în tratamentul tusei.
GAIÁL s.m. (<fr. *gayal*) Specie de bovine din Indonezia, reprezentînd forma domesticită a gaurului, folosite ca animale de tracţiune, mai puţin pentru lapte şi carne.
GÁICĂ s.f. (cf. rus. *gaika*) **1.** Bandă textilă cusută în talie la spatele hainelor, pentru a le strînge lărgimea sau în scop decorativ. **2.** Bentiţă fixată (în cîteva locuri) în talie la unele haine, prin care se trece cordonul sau cingătoarea. **3.** Agăţătoare (la haine).
GÁIDĂ s.f. (<bg., scr. *gajda*) **1.** (Reg.) Cimpoi. **2.** Dans popular românesc, cu ritm binar şi cu mişcare domoală, care se dansează cu acompaniament de cimpoi; melodie după care se execută acest dans.
GÁIE s.f. Nume dat unor păsări răpitoare de zi, migratoare, asemănătoare cu uliul, dar cu coada bifurcată; şorliţă (*Milvus*). Atacă puii de iepuri şi păsările.

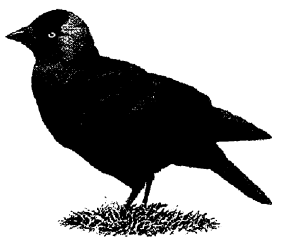

gaie

GÁIŢĂ s.f. (cf. bg., scr. *galica*) **1.** Pasăre din familia corvidelor, cu penajul brun-roşcat, cu dungi albastre şi negre pe aripi, care poate imita semnalele sonore ale altor păsări (*Garrulus glandarius*). ◆ *Gaiţă de munte* = pasăre din pădurile de conifere, cu penajul brun-întunecat cu pete albe; alunar (*Nucifraga caryocatactes*). **2.** Epitet dat unei femei care vorbeşte mult şi fără rost. **3.** Pensulă specială folosită în ceramica populară pentru jirăvirea străchinilor.

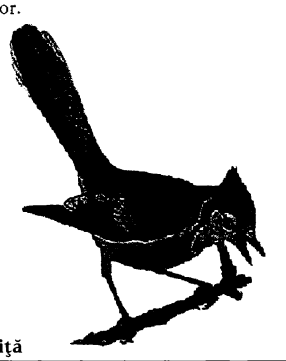

gaiţă

GAJ s.n. (<fr. *gage*) **1.** Contract conform căruia un debitor garantează achitarea îndatoririlor prin remiterea unui bun mobil creditorului, care are dreptul să-l valorifice în cazul nerespectării contractului de către debitor. ◆ Bunul lăsat ca garanţie; amanet, zălog. **2.** Garanţie, asigurare; dovadă, mărturie.

GAL[1] s.m. (<lat. *Gallus*) (La pl.) Nume dat de romani celţilor; (la sg.) persoană care făcea parte din populaţia de bază a vechii Galii.

GAL[2] s.m. (<fr. *gal*) (FIZ.) Unitate de măsură a acceleraţiei, egală cu 1 cm/s^2.

GALÁCTIC, -Ă adj. (<fr. *galactique*) Care aparţine galaxiei, referitor la galaxie.

GALACTÍT s.n. (<fr. *galactite*) Piatră semipreţioasă.

GALACTORÉE s.f. (<fr. *galactorrhée*; cf.gr. *gala* "lapte"+*rhein* "a curge") (MED.) Secreţie excesivă, continuă de lapte la femeia care alăptează sau după încetarea alăptării.

GALACTÓZĂ s.f. (<fr. *galactose*) Monozaharid prezent în lactoză, agar-agar, precum şi în organism (cerebrozidele din creier), foarte asemănător ca proprietăţi cu glucoza.

GALALÍT s.n. (<fr. *galalithe*; cf.gr. *gala* "lapte"+*lithos* "piatră") Masă plastică cornoasă, obţinută prin tratarea cazeinei cu formaldehidă şi întrebuinţată la fabricarea nasturilor, a pieptenilor, ca material electroizolant etc.

GALÁNT, -Ă adj. (<fr. *galant*, it. *galante*) **1.** Curtenitor (faţă de femei); p.ext. politicos, plăcut, amabil. ◇ *Literatură galantă* = literatură care cultivă cu precădere intriga amoroasă. *Aventură* (sau *intrigă*) *galantă* = aventură de dragoste. **2.** Galanton, darnic, generos. **3.** (MUZ.) *Stil galant* = stil muzical răspîndit în Europa în perioada 1740-1760 şi concretizat într-o muzică (instrumentală) cu o scriitură simplă şi spontană. Reprezentanţi: G.P.Telemann, J.A.Hasse, B.Galuppi.

GALANTÁR s.n. (<*galanterie*) Vitrină a unui magazin, în care sînt expuse mostre din produsele care se vînd.

GALANTERÍE s.f. (<fr. *galanterie*) **1.** Purtare curtenitoare faţă de femei. ◆ Cuvinte curtenitoare adresate unei femei. **2.** (Cu sens colectiv) Obiecte mici de îmbrăcăminte (mănuşi, fulare, cravate, lenjerie); p.ext. magazin în care se vînd astfel de obiecte.

GALANTÓN, -OÁNĂ adj. (<fr. *galant homme*) Darnic, generos, galant.

GALAÓNUL s.n.art. Dans popular românesc cu ritm binar şi mişcare rapidă, răspîndit în Cîmpia Olteniei şi jucat numai de bărbaţi; melodie după care se execută acest dans.

GALAXÍE s.f. (<fr. *galaxie*; cf.gr. *galaxias* "de lapte") Grupare uriaşă de stele şi de alte corpuri cereşti, avînd forme şi mărimi diferite. Galaxiile mici conţin c. 100 000 de stele, iar cele gigante, mii de miliarde. Cele mai îndepărtate se găsesc la c. 10 miliarde ani-lumină de Pămînt. Galaxia noastră, din care face parte sistemul nostru solar, este compusă din c. 200 de miliarde de stele şi din materie interstelară. Are forma unei spirale-disc, cu diametrul de c. 100 000 de ani-lumină şi o grosime de c. 1 000 de ani-lumină. Soarele, aflat în unul din braţele spiralei, se roteşte în jurul centrului galaxiei cu c. 250 km/s, efectuînd o rotaţie completă în c. 240 de milioane de ani. Pe bolta cerească, galaxia noastră se vede sub forma unui brîu luminos numit Calea Lactee. ◇ *Galaxie cvasistelară* sau *albastră* = quasar.

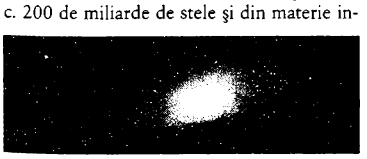

galaxie

GÁLĂ[1] s.f. (<fr. *gala*) **1.** (Şi *spectacol de gală*) Spectacol (sau şir de spectacole) cu o participare selectă (prilejuit de o sărbătoare, de încheierea unui concurs etc.), de obicei în prezenţa unor oficialităţi. ◇ *Gală de filme* = serie de filme produse de aceeaşi ţară, prezentate cu o anumită ocazie. ◇ Loc. adj. *De gală* = sărbătoresc, solemn. **2.** *Gală de box* = competiţie în cadrul căreia au loc mai multe meciuri de box.

GÁLĂ[2] s.f. (<fr. *galle*, lat. *galla*) (FITOPAT.) Cecidie.

GALB s.n. (<fr. *galbe*) **1.** Conturul (curb) al unui element de arhitectură, de sculptură sau al unui vas. **2.** Parte a fusului unei coloane, arcuită spre exterior pentru a evita iluzia de subţiere a coloanei în partea de mijloc.

GÁLBEN, -Ă adj., subst. (lat. *galbinus*) **1.** Adj. De culoarea aurului, a lămîii etc. ◇ *Rasă galbenă* = grup de popoare caracterizate prin culoarea galbenă-brună a pielii. *Friguri galbene* = boală contagioasă din ţările tropicale, transmisă de o specie de ţînţari, care se manifestă prin febră şi prin colorarea pielii în galben. ◆ (Despre oameni sau despre pielea lor) Palid. ◆ (Despre părul oamenilor) Blond. ◆ (Despre culoarea cailor) Şarg. **2.** S.n. Una dintre culorile fundamentale ale spectrului luminii, situată între portocaliu şi verde; colorant sau pigment care are această culoare. ◇ *Galben de cadmiu* = sulfură de cadmiu, utilizată ca pigment galben în pictură. *Galben de zinc* = sare dublă de cromat de zinc şi bicromat de potasiu, care este colorant galben pentru ulei, apă, hîrtie, imprimare de textile şi materie primă pentru obţinerea verdelui de zinc. **3.** S.m. Nume generic dat unor monede de aur străine, care au circulat şi în ţările române. **4.** S.f. *Galbenă de Odobeşti* = soi românesc de viţă de vie cu ciorchinii mijlocii, cu boabele dese şi neomogene, galbene-verzui, care produce vinuri albe de calitate superioară.

GALÉNĂ s.f. (<fr. *galène*) Sulfură naturală de plumb (PbS), metalică, plumburie, cristalizată, aflată în zăcămintele hidrotermale, care este principalul minereu de plumb, fiind utilizată şi la prepararea vopselelor, în radiotehnică etc. ◇ *Detector cu galenă* = diodă semiconductoare, realizată dintr-un cristal de galenă pe a cărui suprafaţă se plimbă un vîrf metalic fin, folosită pentru detecţie în radioreceptoare simple.

GALÉNIC, -Ă adj. (<fr. *galénique*; cf.n.pr. *Galenus*, medic grec) (Despre unele preparate farmaceutice) Care poate fi administrat direct bolnavilor sau poate servi la pregătirea formulelor medicamentoase după reţete.

GALENÍSM s.n. (<fr. *galénisme*) Teorie formulată în sec. 2 d.Hr. de medicul grec Galenus, care explică apariţia bolilor prin ruperea echilibrului dintre cele patru umori ale organismului: sîngele, flegma, bila neagră, bila galbenă.

GALÉNŢI s.m. pl. (<ngr. *galentsa*) Un fel de papuci cu talpă de lemn.

GALEOPITÉC s.m. (<fr. *galéopithèque*) Mamifer insectivor din S-E Asiei, care poate plana (*Galeopithecus*).

GALÉRĂ s.f. (<fr. *galère*) Veche navă comercială sau militară, cu rame şi cu pînze, la care vîsleau, de obicei, sclavii sau condamnaţii la muncă silnică.

GALERÍE s.f. (<fr. *galerie*, it. *galleria*, germ. *Galerie*) **1.** Canal subteran săpat de om (în lucrări miniere, hidrotehnice etc.), de animale sau de apă. **2.** Coridor lung situat în interiorul sau în afara unei clădiri care serveşte ca element de legătură sau ca loc de plimbare. **3.** Balcon situat la ultimul nivel al unei săli de spectacol; publicul care ocupă locurile amplasate în acest balcon; p.ext. publicul care se manifestă zgomotos la un spectacol, la o adunare etc. ◇ *A face galerie* = a se manifesta zgomotos, în semn de aprobare (în cursul unui spectacol, la o întrecere sportivă etc.). **4.** Muzeu de artă, sală de expoziţie unde sînt expuse picturi, sculpturi sau alte obiecte de artă. **5.** Magazin cu obiecte de artă; (la pl.) magazin universal. **6.** Bară de lemn sau de metal de care se atîrnă draperiile şi perdelele.

GALEROPÍE s.f. (<it. *galeropia*; cf.gr. *galeropos* "cu vederea clară") Posibilitate de a vedea mai bine la lumina slabă decît la cea puternică.

GÁLEŞ, -Ă adj. (<bg. *kaleš*) (Despre ochi, privire) Drăgăstos, duios; (despre oameni) duios, melancolic, trist.

GALÉT s.m. (<fr. *galet*) **1.** Fragment de mineral sau de rocă, şlefuit sau rotunjit natural, care alcătuieşte pietrişurile şi conglomeratele. **2.** Rolă montată pe un ax, folosită la transmiterea unei mişcări, de obicei rectilinii, micşorînd frecarea. **3.** (TEXT.) Piesă cilindrică cu care se întinde firul de mătase artificială la ieşirea din baia de filare. **4.** (ELT.) Parte componentă a unei înfăşurări de transformator electric, avînd forma unui inel cu secţiunea dreptunghiulară şi constituită din mai multe straturi de spire.

GALIÁRD s.n. (<fr. *gaillard*) Fiecare dintre suprastructurile de la extremităţile punţii superioare a unei nave.

GÁLIC[1] adj. (<fr. *gallique*) *Acid galic* = acid organic aromatic, extras din tanin, astringent, hemostatic, antiseptic, folosit la fabricarea cernelurilor, a coloranţilor şi a unor medicamente.

GÁLIC[2]**, -Ă** adj. (<lat. *Gallicus*) Care aparţine galilor, care se referă la gali. ◇ *Cocoşul galic* = una dintre emblemele naţiunii franceze. ◆ (Substantivat, f.) Limba celtă vorbită de gali.

GALICANÍSM s.n. (<fr. *gallicanisme*) (RELIG.) Doctrină politico-religioasă a bisericii franceze din sec. 18, care afirma independenţa faţă de Vatican. A fost promovată de Bossuet.

GALICÍSM s.n. (<fr. *gallicisme*) Expresie sau construcţie proprie limbii franceze (greu de tradus în altă limbă).

GALIFÓRMĂ s.f. (<fr. *galliforme*; cf.lat. *gallus* "cocoş"+*forma* "formă") (La pl.) Ordin de păsări mai puţin apte de zbor, uneori cu creastă colorată în roşu, cu ciocul puternic (şi cu dimorfism sexual); (şi la sg.) pasăre care

face parte din acest ordin (ex. *găina, prepeliţa, ierunca*).

GALIMÁTIAS s.n. (<fr. *galimatias*) Vorbire sau scriere confuză, greoaie.

GALINACÉE s.f. (<fr. *gallinacé*; cf.lat. *galina* "găină") (La pl.) Subordin de păsări galiforme omnivore, al cărui tip este găina domestică; (şi la sg.) pasăre care face parte din acest subordin.

GALIÓN s.n. (<fr. *galion*, it. *galeone*, ngr. *galeoni*) **1.** Veche navă cu vele, folosită în sec. 16-18 de spanioli. **2.** Sculptură ornamentală din lemn, fixată la prora unei nave. **3.** (POLIGR.) Planşetă de lemn sau de metal încadrată cu o ramă pe care se aşază rîndurile de litere culese, şif.

galion (2)

GALIÓTĂ s.f. (<fr. *galiote*) Corabie uşoară cu două catarge, folosită în trecut în Marea Nordului şi în Marea Baltică.

GÁLIU s.n. (<fr. *gallium*) Element chimic (*Ga*; nr.at. 31; m.at. 69,72), metal alb-argintiu, uşor fuzibil, cu valenţa 1 şi 3, folosit în termometrele pentru temperaturi înalte sau la fabricarea materialelor semiconductoare. A fost descoperit de chimistul francez P.E.Lecoq de Boisbaudran în 1875.

GALÓN[1] s.n. (<fr. *galon*) Panglică, fîşie, şiret sau bandă de metal care se prinde de epoleţi sau pe mînecile unei uniforme pentru a indica gradul persoanei care poartă uniforma respectivă. ◆ Şiret de lînă, mătase sau fir cusut ca podoabă pe haine, pălării, draperii etc.

GALÓN[2] s.n. (<fr., engl. *gallon*) **1.** Unitate de măsură pentru volum, egală cu 4,546 l în Anglia şi cu 3,785 l în SUA. **2.** (Rar) Sticlă mare pentru băuturi.

GALÓP s.n. (<fr. *galop*) **1.** Mersul cel mai rapid al calului, alcătuit dintr-o succesiune de salturi cu momente de suspensie totală în aer. ◆ Ritm, deplasare rapidă. **2.** Dans de societate de origine franceză, în măsură binară, cu ritm sacadat şi mişcare foarte animată; melodie după care se execută acest dans.

GALOPÁ vb. I intranz. (<fr. *galoper*) (Despre cai) A alerga în galop; p.ext. (despre oameni) a fi purtat în galopul calului. ◆ (Despre motoare) A funcţiona neuniform, cu variaţii mari (şi bruşte) ale turaţiei. ◆ Fig. A alerga, a se precipita. ◆ Fig. (Despre boli, despre evenimente) A înainta, a progresa (a se desfăşura) rapid.

GALOPÁRE s.f. (<*galopa*) **1.** Acţiunea de a galopa. **2.** *Galoparea motorului* = funcţionare neuniformă a unui motor cu ardere internă, mai ales la mersul în gol, caracterizată prin variaţii mari şi uneori bruşte ale turaţiei, reglajul motorului rămînînd neschimbat.

GALOROMÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *gallo-romain*, după *roman*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie rezultată din amestecul galilor cu romanii după cucerirea Galiei de către romani; (la sg.) persoană care aparţinea acestei populaţii. **2.** Adj. Care aparţine galoromanilor, privitor la galoromani.

GALÓŞ s.m. (<fr. *galoche*) Încălţăminte din cauciuc care se poartă peste pantofi sau peste ghete pentru a le proteja de umezeală.

GALVÁNIC, -Ă adj. (<fr. *galvanique*; cf. n.pr. *Galvani*, fizician italian) Care aparţine galvanismului, privitor la galvanism. ◇ *Element galvanic* = pilă electrică de curent continuu cu polul pozitiv de cărbune şi cu polul negativ de zinc.

GALVANÍSM s.n. (<fr. *galvanisme*) **1.** Acţiunea unor curenţi electrici asupra organismelor şi a organelor vii. **2.** Curent electric continuu produs cu ajutorul pilelor electrice.

GALVANIZÁ vb. I tranz. (<fr. *galvaniser*) **1.** A acoperi cu un strat de zinc o piesă metalică, împotriva coroziunii. **2.** A excita un ţesut cu un curent galvanic în scopuri terapeutice sau experimentale. ◆ Fig. A însufleţi, a înviora.

GALVANO- (<fr., it. *galvano-*) Element prim de compunere care are semnificaţia "privitor la curentul electric", "relativ la un element galvanic".

GALVANOCAUTÉR s.n. (<fr. *galvanocautère*) Instrument chirurgical format dintr-un suport izolant şi un fir metalic care, adus la incandescenţă de un curent galvanic, este folosit la cauterizarea ţesuturilor.

GALVANOCAUTERIZÁRE s.f. (<*galvano-+cauterizare*, după fr. *galvanocautérisation*) (MED.) Cauterizare prin mijloace electrotermice.

GALVANOMÉTRU s.n. (<fr. *galvanomètre*) Instrument de mare sensibilitate, pentru măsurarea curenţilor electrici slabi (10^{-5} μA).

GALVANOPLASTÍE s.f. (<fr. *galvanoplastie*) Ramură a galvanotehnicii care se ocupă cu obţinerea copiilor metalice exacte prin metoda depunerilor electrolitice ale metalului pe tipar.

GALVANOSTEGÍE s.f. (<fr. *galvanostégie*) Ramură a galvanotehnicii care studiază procedeele de depunere electrolitică pe un obiect metalic a unui strat metalic subţire, aderent şi continuu, în scopul protecţiei, măririi rezistenţei sau în scopuri decorative.

GALVANOSTEREOTIPÍE s.f. (<fr. *galvano-stéréotypie*) Totalitatea procedeelor de reproducere a formelor de tipar înalt prin galvanoplastie.

GALVANOTÉHNICĂ s.f. (<fr. *galvanotechnique*) Parte a metalurgiei electrice care se ocupă cu galvanoplastia şi cu galvanostegia.

GALVANOTERAPÍE s.f. (<fr. *galvanothérapie*) Tratament medical bazat pe acţiunea curentului electric continuu.

GALVANOTIPÍE s.f. (<fr. *galvanotypie*) Procedeu galvanoplastic de reproducere, pe cupru sau pe zinc, a formelor de tipar şi a gravurilor în lemn.

GÁMA s.f. (<fr. *gamma*; cf.gr. *gamma*) **1.** A treia literă a alfabetului grecesc. **2.** Unitate de măsură a masei (simbol γ), egală cu o milioneme de gram; microgram. **3.** *Radiaţie* (sau *raze*) *gama* (γ) = radiaţie electromagnetică, avînd lungimea de undă sub 0,1 Å şi produsă prin tranziţii în interiorul nucleelor atomice. *Cuantă gama* (γ) = foton al radiaţiei gama. **4.** (MAT.) Funcţie din teoria probabilităţilor şi statistica matematică ce reprezintă o generalizare a factorialului.

GAMAGLOBULÍNĂ s.f. (<fr. *gamma-globuline*) (BIOL.) Substanţă proteică din plasma sangvină în care se găsesc anticorpii. ◆ (MED.) Soluţie injectabilă, conţinînd imunoglobuline serice umane, folosită pentru mărirea rezistenţei organismului la infecţii.

GÁMĂ s.f. (<fr. *gamme*) **1.** Succesiune de sunete (şi note), care cuprinde toate sunetele unei scări muzicale, dispuse în ordine ascendentă sau descendentă şi luînd numele şi tonul notei cu care începe succesiunea. **2.** Fig. (În pictură) Serie de tonuri şi de culori dispuse într-o succesiune armonioasă. ◆ Serie de situaţii, valori, aspecte cu trăsături comune etc., alcătuind un tot. ◆ Şir de mărimi fizice de acelaşi fel (ex. *gamă de dimensiuni; gamă de frecvenţe*).

GÁMBĂ s.f. (<lat. *gamba*) **1.** Parte a membrului inferior cuprinsă între genunchi şi laba piciorului la oameni. **2.** Porţiune a membrelor posterioare la animale, situată între genunchi şi copită.

GAMBÉTĂ s.f. (<n.pr. *Gambetta*, om politic francez) Pălărie bărbătească de fetru, tare, cu calota ovală şi borurile răsfrînte; melon.

GAMBÍT s.n. (<fr. *gambit*) Sacrificare a unei piese (pion) la începutul partidei de şah pentru a obţine un avantaj în atac.

GAMBÚZIE s.f. (<fr. *gambusie*) Peşte mic, vivipar, originar din America de Nord, care se hrăneşte în special cu larve de ţînţar (*Gambusia affinis*).

GAMÉLĂ s.f. (<fr. *gamelle*) Vas mic metalic din care mănîncă ostaşii în campanie.

GAMÉT s.m. (<fr. *gamète*; cf.gr. *gametes* "soţ") Celulă sexuală a plantelor şi animalelor. Prin unirea gametului mascul (anterozoid, spermatozoid) cu cel femel (oosferă, ovul) se formează zigotul.

GAMETOFÍT s.n. (<fr. *gamétophyte*) (BOT.) Plantă care se înmulţeşte prin gameţi.

GAMOPETÁLĂ adj., s.f. (<fr. *gamopétale*; cf.gr. *gamos* "căsătorie"+*petalon* "petală") **1.** Adj. (Despre corola unei flori, p.ext. despre flori) Cu petalele unite. ◆ (Despre plante) Care are florile cu petalele unite. **2.** S.f. Plantă a cărei floare are corola cu petalele unite.

GAMOSEPÁL, -Ă adj., s.f. (<fr. *gamosépale*) **1.** Adj. (Despre caliciul unei flori, p.ext. despre flori) Cu sepalele unite. ◆ (Despre plante) Care are florile cu sepalele unite. **2.** S.f. Plantă a cărei floare are sepalele unite.

GANG s.n. (<germ. *Gang*) **1.** Loc de trecere aflat sub o construcţie, sub boltitura unei case. ◆ Coridor, galerie, culoar. ◇ *Pictură de gang* = pictură de calitate îndoielnică, realizată de diletanţi în scop comercial şi expusă în ganguri. **2.** Viteză din inerţie a unei nave, după stoparea maşinilor.

GÁNGĂ s.f. (<fr. *gangue*) Partea sterilă dintr-un zăcămînt metalifer.

GANGLIÓN s.m. (<fr. *ganglion*; cf.gr. *ganglion* "glandă") Formaţie anatomică rotundă sau alungită care se întîlneşte pe traiectul vaselor limfatice sau al nervilor, alcătuită dintr-o masă de celule nervoase (ex. *ganglion rahidian; ganglion simpatic*) sau dintr-un grup de celule limfoide, înconjurat de o capsulă (ex. *ganglioni limfatici*).

GANGLIOPLÉGIC s.n. (<fr. *ganglioplégique*) Medicament cu acţiune depresivă asupra centrilor nervoşi vegetativi superiori şi periferici, utilizat în preanestezie şi în tratamentul hipertensiunii arteriale (ex. *hexametoniul*, *ecolidul*).

GÁNGSTER s.m. (<fr., engl. *gangster*) Membru al unei bande de criminali; criminal, răufăcător.

GANOÍD s.m. (<fr. *ganoïde*) (La pl.) Ordin de peşti cu scheletul în parte cartilaginos, fără solzi sau acoperit cu discuri osoase dispuse longitudinal sau neregulat şi cu înotătoarea codală asimetrică; (şi la sg.) peşte care face parte din acest ordin (ex. *morun, nisetru* etc.).

GAOLEÁN s.m. (<rus. *gaolean*) Plantă anuală din familia gramineelor, cu seminţe bogate în proteine şi grăsimi; sorg (*Sorghum chinense*). În România se cultivă pentru nutreţ.

gaolean

GARÁ vb. I tranz. (<fr. *garer*) A adăposti într-un garaj sau într-un depou (automobile, tramvaie etc.); a trage pe o linie de garaj (o locomotivă, un tren).

GARÁJ s.n. (<fr. *garage*) Clădire, amenajare pentru adăpostirea autovehiculelor. ◇ *Linie de garaj* = linie ferată, de tramvai pe care staţionează vagoanele scoase temporar din circulaţie.

GARÁNT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *garant*) Persoană sau instituţie care garantează cu bunurile sale plata unei datorii; chezaş.

GARANTÁ vb. I tranz. şi intranz. (<fr. *garantir*) A da cuiva asigurarea că va avea ceva; a asigura (cuiva ceva); a răspunde de existenţa, valoarea, calitatea unui obiect, a unei acţiuni, de autenticitatea unei afirmaţii etc. ◆ A se angaja să menţină în stare de funcţionare un aparat, o maşină pe o durată determinată. ◆ A răspunde pentru faptele şi comportarea cuiva. ◆ Intranz. A-şi asuma răspunderea (punîndu-şi chezăşie bunurile) plăţii unei datorii.

GARANTÁT, -Ă adj. (<*garanta*) A cărui îndeplinire şi respectare este asigurată. ◆ (Despre mărfuri, obiecte etc.) A cărui valoare sau calitate este asigurată. ◆ (Adverbial; fam.) Sigur, neîndoielnic; asigurat.

GARANŢÍE s.f. (<fr. *garantie*, it. *garanzia*) Obligaţie prin care cineva îşi asumă o răspundere; mijloc legal de asigurare că o obligaţie va fi îndeplinită; bunuri prin care se asigură respectarea unei obligaţii. ◇ *A prezenta garanţie* = a prezenta încredere, siguranţă. *A avea garanţia că...* = a avea convingerea, asigurarea că...

GÁRA s.f. (<fr. *gare*) Staţie de cale ferată, de linie fluvială, maritimă sau aeriană; clădirile şi instalaţiile dintr-o astfel de staţie.

GARD s.n. (cuv. autoh.; cf.alb. *gardh*, sl. *gradŭ*) **1.** Construcţie de lemn, de zidărie, de metal etc. care împrejmuieşte o curte, un teren, o grădină etc. ◇ *Gard viu* = împrejmuire constituită dintr-o plantaţie compactă de arbuşti. **2.** Împletitură de nuiele, de trestie etc. aşezată de-a latul unei ape curgătoare pentru prinderea peştelui. **3.** (SPORT) Fiecare dintre obstacolele în formă de gard aşezate pe o pistă de alergare într-o probă specială; (la pl.) probă atletică în care se folosesc aceste obstacole.

GÁRDĂ s.f. (<fr. *garde*) **1.** (MILIT.) Subunitate militară cu misiune de pază a unui obiectiv militar (uneori şi civil) sau a unor persoane aflate în stare de arest. ◇ *Gardă de onoare* = a) subunitate militară destinată să dea onorurile unor persoane oficiale sau drapelului în anumite ocazii; b) pază instituită în semn de respect cu ocazia unor anumite solemnităţi (mai ales cînd moare o personalitate); grup de persoane care fac de gardă în onoarea cuiva sau a ceva. *Gardă personală* = persoană sau grup de persoane care asigură paza unui demnitar, a unei personalităţi etc. **2.** Pază, supraveghere. ◆ Poziţie iniţială din care un sportiv poate începe competiţia (în box, scrimă etc.). ◇ *A pune în gardă* (pe cineva) = a avertiza. **3.** *Gardă financiară* = instituţie a administraţiei de stat avînd în atribuţie supravegherea şi constatarea respectării legislaţiei fiscale. **4.** Apărătoare metalică a mînerelor săbiilor, pumnalelor etc.

GARDÉNIE s.f. (<fr. *gardénia*; cf.n.pr. *Garden*, botanist scoţian) (La pl.) Gen de plante lemnoase tropicale şi subtropicale din familia rubiaceelor, cu frunzele opuse, verzi, persistente şi cu florile mari, cu miros plăcut, care se cultivă ca plante decorative (*Gardenia*); (şi la sg.) plantă care face parte din acest gen; p.restr. floarea acestei plante.

gardenie

GARDEN-PARTY s.n. (cuv. engl.) Petrecere organizată în aer liber (în special în parcuri).

GARDERÓB, -Ă s. n., s.f. (<fr. *garde-robe*) **1.** S.n. Dulap în care se păstrează obiecte de îmbrăcăminte, de lenjerie etc. **2.** S.f. Loc special amenajat în săli de spectacol, în localuri publice etc., unde se pot lăsa paltoanele, pălăriile etc. **3.** S.f. Totalitatea costumelor din depozitul unui teatru. **4.** S.f. Totalitatea obiectelor de îmbrăcăminte ale unei persoane.

GARDEROBIÉR, -Ă s.m. şi f. (<*garderobă*) Persoană care are în grijă garderoba unui teatru, a unui local public etc.

GARDIÁN s.m. (<fr. *gardien*) Persoană care păzeşte sau supraveghează un local, o instituţie, o închisoare, o stradă etc.

GÁRDINĂ s.f. (cf.germ. *Gargel*) **1.** Şanţ transversal făcut la capetele din interior ale doagelor unui butoi, în care se fixează fundul sau capacul. ◆ Porţiunea de doagă dintre capătul de sus şi şanţul în care se fixează fundul butoiului. **2.** Borul pălăriei.

GARDÍST s.m. (<*gardă*) **1.** Gardian. ◆ Spec. Sergent de stradă (în trecut). **2.** Legionar.

GARF s.n. Specialitate de carne de porc care cuprinde porţiunea primelor cinci vertebre.

GARGÁRĂ s.f. (<ngr. *gharghara*) **1.** Clătire a gurii şi a gîtului cu o soluţie dezinfectantă; concr. soluţie dezinfectantă pentru clătirea gurii şi a gîtului. **2.** Fig. Relatare nedesluşită sau fără logică.

GARGARÍSM s.n. (<fr. *gargarisme*) Medicament lichid folosit pentru gargară.

GARGÚI s.n. (<fr. *gargouille*) Jgheab sau burlan (scurt) pentru scurgerea apei de ploaie, de obicei ornamentat (cu figuri care reprezintă animale fantastice).

GARGÚSĂ s.f. (<fr. *gargousse*) (MILIT.) Săculeţ de pînză avînd ca încărcătură praf de puşcă, care este folosit la tunurile de calibru.

GARLÍN s.n. (cf. fr. *grelin*) (NAV.) Parîmă sau cablu de sîrmă care se foloseşte pentru manevrare.

GARMÓND s.n. (<germ. *Garmond*) Literă de tipar care are corpul de 10 puncte tipografice.

GARNÉTĂ s.f. (<engl. *garnett*) Maşină de destrămat deşeurile de fire de lînă (cardată sau pieptănată).

GARNIERÍT s.n. (<fr. *garniérite*) Silicat natural de nichel, de culoare verde-albăstruie.

GARNISÁJ s.n. (<fr. *garnissage*) Strat de material aşezat pe suprafaţa unui obiect, a unei construcţii etc. pentru a le proteja. ◆ Strat de nuiele sau din alt material fixat pe pereţii şanţurilor de scurgere (ale unui torent), ai taluzurilor etc., pentru a se împiedica eroziunea terenului.

GARNISÍ vb. IV tranz. (după fr. *garnir*) A împodobi, a orna, a completa cu accesorii sau cu podoabe.

GARNITÚRĂ s.f. (<fr. *garniture*) **1.** Accesoriu sau podoabă care se foloseşte pentru a împodobi, a orna sau a completa un lucru, un obiect etc. ◆ Adaos de legume, de salată etc. servit de obicei la fripturi. **2.** Piesă sau ansamblu de piese demontabile, fixate pe suprafaţa de contact a unor piese supuse uzurii prin frecare, pentru protecţia lor (prin micşorarea uzurii). ◇ *Garnitură de etanşare* = piesă de cauciuc, de piele etc., bucată de ţesătură sau mănunchi de fire cu ajutorul cărora se etanşează două organe ale unei maşini, două elemente ale unei instalaţii, ale unei aparaturi etc. (prin care circulă un fluid). **3.** Grup de obiecte, de lucruri de acelaşi gen, care formează un ansamblu unitar. ◆ Totalitatea uneltelor, pieselor, sculelor etc. folosite într-un atelier, într-o întreprindere etc. ◆ Ansamblul pieselor de acelaşi fel ale unei maşini. ◇ *Garnitură de literă* = totalitatea semnelor tipografice care aparţin aceluiaşi caracter de literă. ◆ Grup de obiecte care formează un sortiment complet. ◇ *Garnitură de tren* = ansamblu format din locomotivă şi din vagoanele unui tren. **4.** Formaţie sportivă.

GARNIZOÁNĂ s.f. (<fr. *garnison*) **1.** Uni-

tate sau ansamblu de unităţi şi de instituţii militare stabilite (permanent) într-o localitate sau (în timp de război) într-un loc (întărit) pentru a-l apăra. ◆ P. ext. Localitate în care sînt stabilite aceste unităţi şi instituţii. **2.** Conducere a unei garnizoane.

GAROÁFĂ s.f. (<ngr. *gharufalo*) Plantă erbacee, ornamentală, din familia cariofilaceelor, cu frunzele opuse, liniare, cu florile variat colorate şi cu miros specific, plăcut (*Dianthus caryophyllus*); p.restr. floarea acestei plante. ◇ *Garoafă de munte* = plantă erbacee din familia cariofilaceelor, cu frunzele lanceolate şi cu florile albe sau roz (cu peri purpurii), plăcut mirositoare (*Dianthus superbus*). *Garoafă de cîmp* (sau *sălbatică*) = garofiţă (*Dianthus carthusianorum*).

garoafe

GAROFÍŢĂ s.f. (<*garoafă*) **1.** Diminutiv al lui garoafă. **2.** Nume dat mai multor plante erbacee din familia cariofilaceelor: a) (şi *garofiţă de cîmp*) plantă cu frunzele lanceolate şi cu florile purpurii, plăcut mirositoare (*Dianthus carthusianorum*); b) plantă erbacee ornamentală, cu tulpina ramificată, cu florile mari, albe sau pestriţe (*Dianthus chinensis*). ◇ *Garofiţă de munte* = plantă erbacee, cu florile mari, purpurii (*Dianthus compactus*). *Garofiţa Pietrei Craiului* = plantă erbacee, cu floarea roz-violacee cu dungi mai închise şi spre centru cu o rotiţă de dantelă mai închisă, care creşte numai în masivul Piatra Craiului, din Munţii Carpaţi, fiind declarată monument al naturii (*Dianthus callizonus*).

GARÓU s.n. (<fr. *garrot*) (MED.) Bandă sau tub (de cauciuc) care serveşte la întreruperea temporară a circulaţiei sîngelui într-o regiune a corpului (de obicei la braţ), prin compresiunea circulară a regiunii respective, pentru a preveni sau a înlătura o hemoragie.

GARSÓN s.m. (<fr. *garçon*) Bărbat sau tînăr care servea într-un restaurant.

GARSONIÉRĂ s.f. (<fr. *garçonnière*) Locuinţă compusă dintr-o singură cameră, baie şi bucătărie.

GASTEROPÓD (GASTROPÓD) s.n. (<fr. *gastéropode, gastropode*; cf.gr. *gaster* "stomac"+*pous, podos* "picior") (La pl.) Clasă de moluşte care au corpul moale, adăpostit într-o cochilie, şi care se mişcă cu ajutorul unui picior cărnos, situat sub pîntece (*Gastropoda*); (şi la sg.) animal care face parte din această clasă (ex. *melcul*).

GASTRALGÍE s.f. (<fr. *gastralgie*; cf.gr. *gaster* "stomac"+*algos* "durere") Durere (de natură nervoasă) a stomacului.

GASTRECTAZÍE s.f. (<fr. *gastrectasie*) Dilataţie a stomacului.

GASTRECTOMÍE s.f. (<fr. *gastrectomie*; cf.gr. *gaster* "stomac"+*ektome* "amputare") Rezecţie parţială sau totală a stomacului.

GÁSTRIC, -Ă adj. (<fr. *gastrique*) Care aparţine stomacului, care se referă la stomac. ◇ *Suc gastric* = suc secretat de glandele mucoasei gastrice, care conţine pepsină şi acid clorhidric necesare digestiei.

GASTRÍNĂ s.f. (<fr. *gastrine*) Substanţă secretată de mucoasa gastrică din regiunea pilorică, uşor absorbită de sînge, care stimulează puternic secreţia gastrică, în special secreţia acidului clorhidric.

GASTRÍTĂ s.f. (<fr. *gastrite*) Boală care constă în inflamaţia acută sau cronică a mucoasei stomacului (în urma unei intoxicaţii, unei infecţii, unei stări alergice etc.) şi care se manifestă prin dureri abdominale, balonări, greţuri, vărsături etc.

GASTROCÉL s.n. (<fr. *gastrocèle*; cf.gr. *gaster* "stomac"+*kele* "hernie") Hernie a stomacului.

GASTROENTERÍTĂ s.f. (<fr. *gastro-entérite*) Boală care constă în inflamaţia acută sau cronică a mucoasei stomacului şi a intestinului subţire şi care se manifestă prin diaree, dureri abdominale etc.

GASTROENTEROLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *gastro-entérologue*) Specialist în gastroenterologie.

GASTROENTEROLOGÍE s.f. (<fr. *gastro-entérologie*; cf.gr. *gaster* "stomac"+*enteron* "intestin"+*logos* "studiu") Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul fiziologiei şi al patologiei tubului digestiv.

GASTROINTESTINÁL, -Ă adj. (<fr. *gastro-intestinal*) Care aparţine stomacului şi intestinelor, care se referă la stomac şi la intestine, care ţine de stomac şi de intestine.

GASTROLÍT s.m. (<fr. *gastrolithe*; cf.gr. *gaster* "stomac"+lithos "piatră") Granulă de calcar în stomacul raculei, care ajută la refacerea crustei.

GASTROLOGÍE s.f. (<fr. *gastrologie*; cf.gr. *gaster* "stomac"+*logos* "studiu") **1.** Studiul stomacului. **2.** Tratat de artă culinară.

GASTRONÓM, -OÁMĂ s.m. şi f. (<fr. *gastronome*) Persoană căreia îi plac mîncărurile rafinate şi care ştie să le aprecieze.

GASTRONOMÍE s.f. (<fr. *gastronomie*) Arta de a prepara mîncăruri rafinate şi de a le aprecia calitatea, gustul.

GASTRORAGÍE s.f. (<fr. *gastrorragie*; cf.gr. *gaster* "stomac"+*rhegnynai* "a curge") Hemoragie gastrică.

GASTROSCÓP s.n. (<fr. *gastroscope*) Aparat medical care serveşte la gastroscopie.

GASTROSCOPÍE s.f. (<fr. *gastroscopie*; cf.gr. *gaster* "stomac"+*skopein* "a privi") Examen vizual al interiorului stomacului, cu ajutorul gastroscopului (introdus prin esofag).

GASTROTOMÍE s.f. (<fr. *gastrotomie*; cf. gr. *gaster* "stomac"+*tome* "tăiere") Operaţie chirurgicală care constă în deschiderea stomacului.

GASTROZOÍD s.m. (<fr. *gastrozoïde*) Individ cu rol de hrănire într-o colonie de sifonofore.

GASTRULÁŢIE s.f. (<fr. *gastrulation*) (BIOL.) Proces de transformare a blastulei în gastrulă.

GASTRÚLĂ s.f. (<fr. *gastrula*) (BIOL.) Stadiu de segmentare a oului, la metazoare, în formă de sac cu două straturi de celule: ectodermul şi endodermul.

GÁŞĂ s.f. (<fr. *gâche*) (NAV.) Ochi de dimensiuni mari, la capătul unei parîme.

GÁTA adj. invar. (cuv. autoh.; cf.alb. *gat*) (Şi adverbial) **1.** (Care este) terminat, isprăvit. ◇ *Haine (de) gata* = haine confecţionate care se cumpără direct din magazin. ◆ (Cu valoare de adverb sau de interjecţie) Ajunge! destul! **2.** Pregătit; dispus pentru ceva; în stare să... **3.** (Care este) aproape să..., (care este) pe punctul de a...

GÁTER s.n. (<germ. *Gatter*) Ferăstrău mecanic, format dintr-un cadru în care sînt prinse şi întinse perfect 1-24 de pînze, cu ajutorul căruia se transformă buştenii în scînduri.

GATERÍST s.m. (<*gater*) Muncitor care lucrează la gatere.

GAUCHO s.m. (cuv. sp.) Păzitor de vite în pampasul argentinian.

GAUDEAMUS s.n. (cuv. lat. "să ne bucurăm") **1.** Cîntec de bucurie (interpretat la diferite sărbători, festivităţi etc.), devenit imn universitar (şi academic). **2.** Masă veselă.

GÁULEITER s.m. (<germ. *Gauleiter*) Conducător al unui district din Germania nazistă sau al unui teritoriu ocupat de Germania nazistă.

GAULÍSM s.n. (<fr. *gaullisme*; cf.n.pr. *Ch. de Gaulle*) Doctrină politică a generalului Charles de Gaulle; regim (politic) bazat pe această doctrină.

GAULÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *gaulliste*) Partizan al gaulismului.

GAÚR s.m. (<fr. *gaur*; cuv. hindus) Mamifer sălbatic din familia bovinelor, lung de peste 3 m, care are coarnele lungi şi părul scurt, des, brun-roşcat; trăieşte în N Indiei şi în Birmania (*Bos gaurus*).

GÁURĂ s.f. (lat **cavula* <*cavus*) **1.** Scobitură, adîncitură, spărtură într-un corp, într-un material, în pămînt etc. ◇ *Gaura cheii* = orificiul prin care se introduce cheia în broască. **2.** (ASTR.) *Gaură neagră* = corp ceresc (relicvă de dimensiuni reduse a unei stele masive), caracterizat prin densitate foarte mare, care atrage puternic materia din spaţiul înconjurător, datorită cîmpului gravitaţional foarte intens.

GAUSS s.m. (<fr. *gauss*) (FIZ.) Unitate de măsură a inducţiei magnetice (simbol *Gs*) în sistemul electromagnetic CGS, egală cu 10^{-4} tesla.

GAVÁJ s.n. (<fr. *gavage*) (MED.) Hrănire cu ajutorul sondei gastrice.

GAVIÁL s.m. (<fr. *gavial*) Crocodil cu botul lung (uneori lărgit spre capăt), care se hrăneşte cu peşti; trăieşte în fluviile din India şi din Arhipelagul Malaez (*Gavialis gangeticus*).

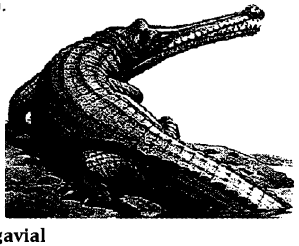

gavial

GAVÓTĂ s.f. (<fr. *gavotte*) Vechi dans francez, de origine populară, în doi timpi, cu o

mişcare moderată; melodie după care se execută acest dans. ◆ Parte dintr-o suită instrumentală care foloseşte ca model această melodie.

GAY s.m. (<engl., fr. *gay*) Homosexual.

GAZ[1] s.n. (<fr. *gaz*; cf.germ. *Gas*) **1.** Corp fluid, incolor, cu densitate redusă, uşor deformabil şi expansibil, care nu are formă proprie, tinzînd să ocupe volumul întreg în care se află. ◇ *Gaz perfect* (sau *ideal*) = gaz (ipotetic) foarte rarefiat, la care produsul dintre presiune şi volum rămîne constant la orice temperatură (comportîndu-se după legea Boyle-Mariotte). *Gaz de aer* = combustibil obţinut prin trecerea unui curent de aer peste cărbune înroşit. *Gaz de apă* = combustibil obţinut prin trecerea unui curent de vapori de apă peste cărbuni incandescenţi. *Gaz de cracare* = amestec gazos obţinut la cracarea fracţiunilor petroliere mai grele, format din hidrogen, parafine, olefine inferioare şi hidrocarburi superioare; este folosit la fabricarea benzinelor sintetice, a dizolvanţilor etc. *Gaz de iluminat* (sau *aerian*) = gaz obţinut prin distilarea huilei la temperaturi înalte. *Gaz de rafinărie* = amestec de hidrocarburi parafinice şi olefinice, rezultat din procesele de cracare şi de reformare din rafinării; este folosit la fabricarea cauciucului sintetic, a detergenţilor, a fibrelor sintetice etc. *Gaz de sondă* = amestec de parafine uşoare (dintre care predomină metanul), provenit din zăcămintele de ţiţei, care, după separarea de faza lichidă, este folosit drept combustibil. *Gaz de sinteză* = amestec de oxid de carbon şi hidrogen, întrebuinţat la obţinerea benzinei sintetice, a metanolului, ca sursă de hidrogen pentru sinteza amoniacului etc. *Gaz detonant* = amestec de două părţi hidrogen şi o parte oxigen, în volume, care reacţionează violent, cu explozie, în prezenţa unei flăcări. *Gaz intern* = gaz care nu reacţionează chimic şi care se foloseşte în becurile cu incandescenţă şi în tuburile cu descărcări electrice luminoase. *Gaz lichefiat* = amestec de gaze combustibile, obţinut din gaze de sondă, prin extragere directă, sau din unele produse petroliere, prin distilare, care se păstrează, în stare lichidă, în butelii. *Gaz solid* = combinaţie solidă de molecule de gaz metan şi de apă, care se găseşte, mai ales, în zonele unde pămîntul este îngheţat pînă la mari adîncimi. *Gaz nobil* = fiecare dintre elementele chimice situate în grupa zero a sistemului periodic al elementelor care se caracterizează prin inerţie chimică (ex. *heliu*, *neon*, *argon*, *kripton*, *xenon* şi *radon*). *Gaze naturale* = gaze combustibile care emană din pămînt. **2.** (La pl.) Nume dat unor substanţe toxice, iritante sau asfixiante, folosite în război. **3.** (La pl.) Emanaţii gazoase ale stomacului sau ale intestinelor. **4.** Petrol lampant.

GAZ[2] s.n. (<fr. *gaze*; cf.n.pr. *Gaza*) Ţesătură foarte fină (de mătase); voal (de mătase).

GAZÁ vb. I tranz. (<fr. *gazer*) **1.** A lansa, în timp de război, gaze toxice într-o zonă pentru a distruge în masă; a expune o persoană sau un grup de persoane acţiunii gazelor toxice într-o încăpere închisă, cu scopul de a le ucide. **2.** A expune un spaţiu (limitat) acţiunii unor gaze toxice, pentru distrugerea anumitor organisme vii dăunătoare (insecte, şoareci).

GAZBETÓN s.n. (<germ. *Gasbeton*) Beton poros, folosit ca izolant tehnic.

GÁZDĂ s.f. (<magh. *gazda*) **1.** Stăpînul casei în raport cu oaspeţii. **2.** Persoană care primeşte pe cineva la sine (dîndu-i adăpost); persoană care ţine pe cineva cu chirie (şi cu întreţinerea plătită). **3.** Organism sau organ pe (sau în) care trăieşte un parazit, aflat în stare larvară sau adultă. **4.** Locuinţă ocupată de o persoană în calitate de oaspete sau de chiriaş.

GAZÉL s.n. (<fr. *ghazel*; cuv. arab) Poezie cu formă fixă, de origine orientală, alcătuită din distihuri, în care al doilea vers din fiecare distih are aceeaşi rimă cu a primului distih şi care, de obicei, cîntă dragostea şi vinul.

GAZÉLĂ s.f. (<fr. *gazelle*) (La pl.) Nume dat mai multor specii de mamifere din ordinul paricopitatelor rumegătoare, familia antilopelor, care au corpul suplu, picioarele lungi şi coarnele în formă de liră; trăiesc în stepele şi în deşerturile africane şi asiatice (*Gasella*); (şi la sg.) animal care face parte din fiecare din-

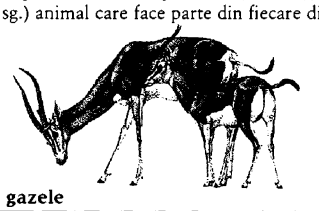

gazele

tre aceste specii.

GAZETÁR s.m. (<*gazetă*) Persoană care lucrează în redacţia unui ziar, a unei reviste; persoană care scrie, ca profesionist, articole într-o gazetă, într-un ziar.

GAZÉTĂ s.f. (<fr. *gazette*, it. *gazzetta*) Publicaţie periodică (cu apariţie zilnică), care conţine ştiri, comentarii politice, economice, sociale, literare etc. (de actualitate).

GAZETĂRÍE s.f. (<*gazetar*) Profesiunea de gazetar; domeniul de activitate al gazetarului.

GAZÉU s.n. (cf. fr. *gazé* "specie de fluture") Ţesătură transparentă, cu rărituri rezultate dintr-o combinaţie de ţesut şi de împletit, care este folosită pentru bluze, rochii etc.

GAZIFÉR, -Ă adj. (<fr. *gazifère*) (Despre zăcăminte) Care produce gaze; care conţine rezerve de gaz metan.

GAZIFICÁ (GAZEIFICÁ) vb. I tranz. (<*gaz*[1], după fr. *gazéifier*) **1.** A transforma, printr-o reacţie chimică, un corp solid sau lichid într-un gaz cu o compoziţie chimică diferită de aceea a corpului din care provine. **2.** A dispersa un lichid în masa unui gaz (pentru a extrage ţiţeiul prin erupţie).

GAZOANALIZATÓR s.n. (<*gaz*[1]+*analizator*) (TEHN.) Aparat pentru analiza gazelor.

GAZODÚCT s.n. (<fr. *gazoduc*, după *apeduct*) Conductă pentru transportul gazelor la distanţe mari.

GAZOGÉN s.n. (<fr. *gazogène*) Aparat sau instalaţie pentru transformarea unui combustibil solid în gaze combustibile.

GAZOLÍNĂ s.f. (<fr. *gazoline*) Produs lichid combustibil, obţinut prin lichefierea gazului de sondă.

GAZOMÉTRU s.n. (<fr. *gazomètre*) **1.** Rezervor folosit în industrie pentru înmagazinarea gazului de iluminat pentru a fi distribuit consumatorilor. **2.** Aparat pentru măsurarea cantităţii de gaz care trece printr-o conductă.

GAZÓN s.n. (<fr. *gazon*) Iarbă care se stropeşte şi se coseşte des pentru a se menţine scurtă, deasă şi mereu verde; teren (pentru unele competiţii sportive) pe care se află această iarbă.

GAZÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *gazeux*) **1.** Care are structura gazului[1]; care este format din gaz[1]. ◇ *Stare gazoasă* = stare de agregare a substanţelor, caracterizată printr-o mişcare liberă a particulelor constitutive care ocupă tot spaţiul disponibil, exercitînd presiune pe pereţii acestui spaţiu. **2.** (Despre lichide) Care conţine, dizolvat, sub presiune, un gaz[1] anumit. ◇ *Apă gazoasă* = apă care conţine o cantitate mare de dioxid de carbon dizolvat.

GAZOSCÓP s.n. (<fr. *gazoscope*) Aparat pentru determinarea prezenţei gazelor inflamabile în galeriile subterane din mine.

GAZOTRÓN s.n. (<rus. *gazotron*) Tub electronic cu gaz[1], cu descărcare în arc, folosit ca diodă redresoare pentru tensiuni mari.

GĂGĂÚZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<tc. *gagavuz*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie de origine turcă, dar de religie creştină, care trăieşte în Dobrogea, S Republicii Moldova, Ucraina, Bulgaria şi Turcia; (la sg.) persoană care aparţine acestei populaţii. **2.** Adj. Care aparţine găgăuzilor, privitor la găgăuzi. ◆ (Substantivat, f.) Limba vorbită de găgăuzi.

GĂÍNĂ s.f. (lat. *gallina*) Pasăre domestică din ordinul galiformelor, familia fazanilor, cu aripile scurte şi rotunjite, cu picioarele tetradactile prevăzute cu gheare puternice, care este crescută pentru ouă şi carne (*Gallus bankiwa domestica*); femela cocoşului. ◇ *Găină sălbatică* (sau *de munte*) = femela cocoşului-de-munte. ◆ Carne de găină, folosită ca aliment; mîncare preparată dintr-o astfel de carne.

GĂINÚŞĂ s.f. (<*găină*) **1.** Diminutiv al lui găină. **2.** *Găinuşă-de-baltă* = pasăre migratoare acvatică, mai mică decît o cioară, cu penajul negru, cu picioarele verzui şi cu o pată roşie de piele golaşă pe frunte (*Gallinula chloropus*). **3.** (ENTOM.) Cărăbuş (*Melolontha melolontha*). **4.** (La pl.) Plantă erbacee perenă, veninoasă, din familia ranunculaceelor, cu florile albe, solitare (*Isopyrum thalictroides*).

găinuşă-de-baltă

GĂITÁN s.n. (<tc. *gaytan*) Fir de metal sau şiret împletit ori răsucit din fire de lînă, de bumbac, de mătase, de metal, care se coase pe unele piese de îmbrăcăminte, ca ornament.

GĂLĂGÍE s.f. Zgomot puternic (de glasuri, de maşini etc.).

GĂLĂŢEÁN, -Ă s.m., adj., s.f. (<n.pr. *Galaţi*, oraş în România) **1.** S.m. (La pl.) Populaţie care locuieşte în Galaţi; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a oraşului Galaţi sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine oraşului Galaţi sau gălăţenilor, privitor la Galaţi sau la gălăţeni. **3.** S.f. (La pl.) Plantă ornamentală, din familia primulaceelor,

cu florile roz sau purpurii; primulă (*Primula obconica*).
GĂLĂŢEÁNCĂ s.f. (<*gălăţean*) Femeie care face parte din populaţia de bază a oraşului Galaţi sau este originară de acolo.
GĂLBEÁZĂ s.f. (cuv. autoh; cf.alb. *këlˈbazë, gëlˈbazë*) **1.** Vierme parazit din clasa trematodelor, de forma unei seminţe de dovleac, cu lungimea de 3-4 cm, care trăieşte în căile biliare ale ovinelor şi ale bovinelor, înmulţindu-se prin ouă şi folosind gazde intermediare (*Fasciola hepatica*). **2.** Boală de ficat a ovinelor şi a bovinelor provocată de gălbează. **3.** (La pl.) Numele a patru specii de plante parazite din familia cucutei; (şi la sg.) plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii (*Cuscuta trifolii, campestris, epithymum* şi *europea*).
GĂLBENEÁ s.f. (<*galben*) **1.** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina groasă, cu frunzele lanceolate şi dinţate şi cu florile galbene, care creşte în ape (stătătoare), în mlaştini, în lunci umede etc. (*Rorippa amphibia*). **2.** (La pl.) Plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu tulpina păroasă în partea inferioară, cu frunzele palmate şi cu florile galbene, folosită ca plantă medicinală (în bolile de ficat) (*Ranunculus pedatus*); p.restr. florile acestei plante. ◇ *Gălbenele de pădure* = plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu tulpina acoperită de peri şi cu florile galbene, care creşte în zonele muntoase (*Ranunculus aureus*). **3.** (La pl.) Numele a trei plante erbacee, din familia primulaceelor: a) plantă cu tulpina dreaptă, cu frunzele ovale, acoperite cu peri, şi cu florile galbene (*Lysimachia punctata*); b) plantă cu tulpina dreaptă, cu frunzele ovale şi cu florile galbene, dispuse în panicule terminale (*Lysimachia vulgaris*); c) dreţe (*Lysimachia nummularia*).
GĂLBENEÁLĂ s.f. (<*galben*) **1.** Culoare galbenă (a feţei); paliditate a feţei. **2.** Vopsea galbenă (extrasă din plante).
GĂLBENÚŞ s.n. (<*galben*) Partea centrală, sferică, de culoare galbenă, a oului de pasăre şi de reptilă, bogată în substanţe nutritive; vitellus.
GĂLBENÚŞĂ s.f. (<*galben*) (La pl.) Plantă din familia rozaceelor, cu tulpina ascendentă, ramificată în partea superioară, în formă de panicul (*Potentilla chrysantha*).
GĂLBINÁRE s.f. (<*galbin*, pop. "galben") **1.** (Pop.) Icter. **2.** Plantă erbacee perenă din familia compozitelor, cu tulpina ramificată spre vîrf, cu frunzele fin dinţate şi cu florile purpurii, care creşte în regiunile de deal (*Serratula tinctoria*).
GĂLBINIŢĂ s.f. (<*galben*) Plantă erbacee din familia labiatelor, cu frunzele peţiolate şi cu florile galbene (*Galeobdolon luteum*).
GĂLBÚI, -ÚIE adj. (<*galben*) Care bate în galben; galben-deschis.
GĂLEÁTĂ s.f. (lat. *galleta*) **1.** Vas de lemn, de tablă sau din material plastic, de formă tronconică, cu baza mai mare în partea superioară, prevăzut cu toartă mobilă sau cu capac (rabatabil), care este folosit pentru transportul (şi păstratul) lichidelor, al materialelor granulare sau pulverulente; conţinutul acestui vas. **2.** (În ev. med.; în ţările române) Măsură de capacitate pentru lapte, cereale etc., ale cărei valori au variat în timp, pe regiuni, în funcţie de conţinut. **3.** (În ev. med.; în ţările române) Dijmă în grîne.
GĂLETĂRÍT s.n. (<*găleată*) Dijmă în cereale plătită de ţăranii din Ţara Românească, în sec. 15.
GĂLÚŞCĂ s.f. (<rus. *galuşka*) Preparat culinar, în formă de cocoloş, care se face din aluat, griş, brînză sau din carne tocată.
GĂMĂLÍE s.f. (<magh. *gomoly*) Capăt îngroşat, în formă sferică, al unui ac, al unui chibrit etc.
GĂOÁCE s.f. **1.** Coaja oului. **2.** Fiecare dintre jumătăţile unei coji de nucă, de ghindă etc.
GĂRDINÁR s.n. (<*gardină*) Unealtă folosită la executarea manuală a şanţurilor transversale, interioare, de la extremităţile doagelor de butoi.
GĂRDURÁRIŢĂ s.f. (<*garduri*, pl. lui *gard*) Arbust spinos, otrăvitor, din familia solanaceelor, cu frunzele alterne şi cu florile roşii-violete, cultivat ca gard viu (*Lycium halimifolium*).
GĂRGĂRIŢĂ s.f. (cf. scr. *grgarica*) Nume dat mai multor insecte coleoptere (mici), cu corpul oval sau sferic, care atacă plantele de cultură.
GĂRGĂÚN s.n. Viespe mare de pădure, cu ac foarte veninos, care produce un zgomot specific cînd zboară (*Vespa crabro*).
GĂSÉLNIŢĂ[1] s.f. (<bg. *găsenica* "omidă") Fluture mic, de culoare cenuşie-roşiatică, cu cercuri albe, ale cărui larve rod fagurii de miere (*Galleria melonella*).
GĂSÉLNIŢĂ[2] s.f. (<*găsi*) (Fam.) Situaţie de efect, găsită şi exploatată de cineva într-o operă literară, într-o pledoarie etc.
GĂSÍ vb. IV (cf. sl. *gasiti* "a stinge") **1.** Tranz. A da peste ceva sau cineva (din întîmplare); a descoperi. ◆ A întîlni pe cineva; refl. a se întîlni cu cineva. ◆ A descoperi o metodă nouă, un procedeu nou etc. în urma unor cercetări prealabile. **2.** Tranz. (Despre suferinţe fizice, moarte) A surprinde (pe neaşteptate) pe cineva. **3.** Refl. A se afla undeva; a se afla într-o anumită situaţie sau împrejurare. **4.** Tranz. A fi de părere că...; a socoti, a crede că...
GĂTÉJ s.n. (cf.sl. *gatî*) Vreasc (pentru aprins focul).
GĂTÍ vb. IV (<*gata*; cf.alb. *gatit*) **1.** Refl şi tranz. A (se) îmbrăca frumos. **2.** Refl şi tranz. A (se) pregăti pentru o acţiune, pentru o deplasare etc. **3.** Tranz. A prepara mîncare. **4.** Tranz. (Reg.) A nimici; a omorî.
GĂURÍ vb. IV tranz. (<*gaură*) A face o gaură într-un material, într-un obiect etc., cu ajutorul unei maşini sau al unei unelte.
GĂVÁN s.n. (cf. bg., scr. *vagan*) **1.** (Pop.) Scobitură, adîncitură (într-un obiect). ◆ Orbita ochiului. **2.** (Pop.) Strachină (de lemn); conţinutul unei astfel de strachini. **3.** (GEOGR.; la pl.) Formă negativă de relief în zonele de deal şi de munte.
GĂZÁR s.m. (<*gaz*[1]) Vînzător (ambulant) de petrol lampant.
GĂZDUÍ vb. IV (<*gazdă*) **1.** Tranz. A primi în casă pe cineva, pentru o anumită perioadă de timp, dîndu-i adăpost (şi mîncare); a oferi ospitalitate. **2.** Intranz. A rămîne să locuiască (şi să mănînce) cîtva timp la cineva.
Gb (FIZ.) Simbol pentru *gilbert*.
Gd (CHIM.) Simbol pentru *gadoliniu*.
Ge (CHIM.) Simbol pentru *germaniu*.
GEAC s.n. (<engl. *jack*) Pavilion naţional ridicat la prora navelor militare.
GEALÁT s.m. (<tc. *cellât*) **1.** (Înv.) Călău, gîde. **2.** (Peior.) Bărbat voinic (şi violent).
GEÁLĂ s.f. Dispozitiv mecanic, format din două piese care culisează una în interiorul celeilalte, care este folosit în operaţia de săpare a sondelor de petrol.
GEALĂU s.n. (<magh. *gyaló*) Rindea (mare).
GEAM s.n. (<tc. *cam*) **1.** Placă de sticlă, transparentă şi puţin strălucitoare, incoloră sau colorată, care se fixează în pervazurile (sau cercevelele) ferestrelor sau ale uşilor şi care permite pătrunderea luminii în interiorul unei încăperi. **2.** Bucată de sticlă care se fixează în rama ceasurilor, a ochelarilor etc. **3.** Fereastră. **4.** *Geam-lunetă* = geam din spate, la automobile.
GEAMÁLĂ s.f. (<tc. *cemal*[oyunu]) Păpuşă foarte mare, care reprezintă un trup de femeie cu două capete şi cu patru mîini, folosită în spectacolele de bîlci.
GEAMANDÚRĂ s.f. (cf. ngr. *simadhura*) Corp plutitor din tablă, din lemn etc., de dimensiuni reduse, ancorat pe fundul apei, care indică restricţii de navigaţie.
GEAMANTÁN s.n. (<tc. *camadan*, ngr. *tzamandani*) Cufăr portabil din lemn, piele, carton etc., în care se pun lucrurile necesare pentru călătorie; valiză.
GEÁMĂN, -Ă adj., subst. (lat. *geminus*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Fiinţă) care provine din acelaşi ovul sau din mai multe ovule fecundate în acelaşi timp; (fiinţă) care este născută odată cu altă fiinţă de aceeaşi mamă sau femelă. **2.** Adj. (Despre plante) Care are două tulpini crescute din aceeaşi rădăcină; (despre fructe) crescute lipit, cîte două. **3.** Adj. (ANAT.) *Muşchii gemeni* = muşchii gambei, dispuşi pereche. **4.** S.m. pl. (Şi art.) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului, cuprinsă între 21 mai - 21 iunie, înaintea solstiţiului de vară. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, reprezentînd doi copii (sau un bărbat şi o femeie), simbol al dualităţii în asemănare, al opoziţiilor interioare şi exterioare, contrare sau complementare. ◆ (La sg.) Persoană născută în această zodie.
GEÁMĂT s.n. (lat. *gemitus*) Sunet nearticulat, scos de o fiinţă care simte o (mare) durere (fizică sau morală). ◆ Fig. Freamăt, murmur provocat de vînt, de apă etc.
GEAMBÁŞ s.m. (<tc. *cambaz*) Negustor sau samsar de cai.
GEAMBLÁC s.n. (<n.pr. *James Blake*, numele unei firme englezeşti, apropiat prin etimologie populară de *geam*) Dispozitiv format dintr-un ansamblu de scripeţi ficşi şi o ramă, care este montat pe turla unei sonde.
GEAMGÍU s.m. (<tc. *camcı*) Persoană care vinde sau pune geamuri.
GEAMÍE s.f. (<tc. *cămi*) Locaş de cult la musulmani (mai mare decît moscheea).
GEAMLÎC s.n. (<tc. *camlic*) **1.** Perete format din geamuri fixate pe un schelet de metal sau de lemn. **2.** Încăpere, verandă închisă spre exterior cu un astfel de perete.
GEAMPARÁLE (GEAMBARÁLE) s.f. pl. (<tc. *çalpara*) **1.** Dans popular românesc, răspîndit în Cîmpia Dunării, cu mişcare vioaie; melodie după care se execută acest dans. **2.** Castaniete.

GEÁNĂ s.f. (lat. **genna = gena* "obraz; pleoapă") **1.** Fiecare dintre firişoarele de păr de pe marginea pleoapelor. **2.** Pleoapă (a ochiului). **3.** Fig. Dungă, fîşie îngustă de lumină; fîşie de nor, de deal etc.

GEÁNTĂ s.f. (<tc. *çanta*) **1.** Obiect din piele, din pînză, din material plastic etc. (de formă dreptunghiulară), folosit la transportarea cu mîna a unor acte, cărţi, obiecte de îmbrăcăminte etc. **2.** Poşetă.

GEANTICLINÁL s.n. (<fr. *géanticlinal*) (GEOL.) Porţiune mobilă a scoarţei pămîntului în care predomină mişcările de ridicare.

GÉCKO s.m. invar. (<fr., engl. *gecko*; cuv. malaiez) Nume dat mai multor specii de şopîrle, care au capul mare şi plat, ochii globuloşi, degetele prevăzute cu gheare şi cu ventuze adezive, care trăiesc în regiunile tropicale şi subtropicale (*Gecko*); şopîrlă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

GEL s.n. (<fr. *gel*) (CHIM.) Sistem dispers coloidal, de lichid în solid, de consistenţă vîscoasă, cu proprietăţi specifice atît lichidelor, cît şi solidelor, care se obţine, prin gelificare, din soluţii coloidale; substanţă care prezintă acest sistem.

GELATÍNĂ s.f. (<fr. *gélatine*) **1.** Substanţă proteică coloidală, obţinută, prin fierbere cu apă, din piele, din oase, din cartilaje etc., care se foloseşte în industria alimentară, la fabricarea adezivelor, cernelurilor, a unor mase plastice etc. **2.** Produs de cofetărie preparat din sirop de fructe sau dintr-o cremă dulce, închegată cu (foi de) gelatină. **3.** Piele crudă pregătită pentru a fi tăbăcită.

GELÁŢIE s.f. (<fr. *gélation*, engl. *gelation*) Variaţie, în funcţie de timp, a limitei de curgere reală a gelului din noroaiele de foraj.

GELÉP s.m. (<tc. *celep*) Negustor oriental, din evul mediu, care cumpăra vite din ţările române pentru a le vinde la Constantinopol.

GELIFICÁ vb. I tranz. (după fr. *gélifier*) A transforma o soluţie coloidală într-un gel.

GELIFICÁRE s.f. (<*gelifica*) Transformare a unei soluţii coloidale în gel, sub acţiunea unor factori externi (căldură, electroliţi etc.).

GELINÍTĂ s.f. (<fr. *gélinite*) Substanţă explozivă, formată din nitroglicerină, azotat de potasiu şi rumeguş de lemn, inalterabilă în apă şi puţin sensibilă la şoc.

GELÍV, -Ă adj. (<fr. *gélif*) (Despre roci şi alte materiale) Care se dezagregă uşor, sub acţiunea repetată a îngheţului şi a dezgheţului.

GELIVÁŢIE s.f. (<fr. *gélivation*) (GEOL.) Degradare a rocilor de la suprafaţa pămîntului sub influenţa îngheţului şi a dezgheţului.

GELIVITÁTE s.f. (<fr. *gélivité*) Proprietate a unor materiale poroase de a se degrada sau de a se distruge sub acţiunea repetată a îngheţului şi a dezgheţului.

GELIVÚRĂ s.f. (<fr. *gélivure*) Crăpătură adîncă în lungimea tulpinii arborilor, provocată de geruri excesive.

GELÓS, -OÁSĂ adj., s.m. şi f. (<it. *geloso*) **1.** (Persoană) care suferă de gelozie; (persoană) care manifestă gelozie. **2.** (Rar) Invidios.

GELÓZĂ s.f. (<fr. *gélose*) (BIOL.) Substanţă gelatinoasă extrasă din unele alge roşii marine, care se foloseşte în medicină, în bacteriologie (ca mediu de cultură), în industria alimentară, textilă etc.; agar-agar.

GELOZÍE s.f. (<it. *gelosia*) **1.** Sentiment chinuitor şi obsedant, provocat de bănuiala sau de certitudinea că fiinţa iubită este necredincioasă. **2.** Invidie.

GELUÍ vb. IV tranz. (<magh. *gyalulni*) A netezi cu gealăul suprafaţa unei piese de lemn; p.ext. a rindelui.

GEM s.n. (<engl. *jam*) Produs alimentar obţinut prin fierberea fructelor (întregi) cu zahăr pînă la gelificarea siropului.

GÉMĂ s.f. (<lat. *gemma*, fr. *gemme*) Piatră preţioasă translucidă. ◆ Bijuterie sau obiect de artă făcut dintr-o piatră preţioasă sau semipreţioasă pe care sînt gravate figuri sau motive decorative. ◆ (Adjectival) *Sare gemă* = sare de bucătărie cristalizată, extrasă ca atare dintr-o salină.

GEMĂNÁRE s.f. (<*geamăn*) Furculiţă (la car).

GÉME vb. III intranz. (lat. *gemere*) **1.** (Despre fiinţe) A scoate sunete nearticulate din cauza unei dureri (fizice sau morale). **2.** Fig. (Despre elemente ale naturii) A fremăta, a murmura. **3.** Fig. A fi încărcat peste măsură.

GEMELÁR, -Ă adj. (<fr. *gémellaire*) (MED.) Cu gemeni.

GEMINÁT, -Á adj. (<lat. *geminatus*, fr. *géminé*) **1.** Împerecheat, îngemănat. **2.** (FON.) *Consoană geminată* = consoană rezultată prin geminaţie.

GEMINÁŢIE s.f. (<lat. *geminatio, -onis*, fr. *gémination*) **1.** Îmbinare în perechi a două elemente. **2.** (FON.) Lungire a unei consoane, care se pronunţă cu o durată mai mare decît cea obişnuită.

GEMÚLĂ s.f. (<fr. *gemmule*) **1.** (ZOOL.) Organ prin care spongierii se înmulţesc. **2.** (BOT.) Parte a embrionului, la unele specii de muşchi. **3.** (GENET.) Particulă celulară ipotetică, în care (după părerea lui Darwin) se concentrează proprietăţile organismului, asigurînd transmiterea lor la descendenţi.

GEN s.n. (<lat. *genus, -eris*) **1.** Fel, soi, tip (pe care le reprezintă un obiect, o fiinţă, un fenomen, un proces etc.). ◆ Fel de a fi al cuiva. **2.** Diviziune obţinută prin clasificarea creaţiilor artistice după formă, stil, temă. **3.** Fiecare dintre diviziunile fundamentale în care se împart operele literare şi care cuprind creaţii asemănătoare prin modul specific de a reprezenta realitatea; mod de a reflecta într-o operă literară aspecte ale realităţii (ex. *gen liric; gen epic; gen dramatic*). **4.** (GRAM.) Categorie gramaticală bazată pe deosebirea dintre fiinţe şi obiecte, precum şi dintre fiinţele de sex masculin şi cele de sex feminin (exprimată prin forma substantivelor). **5.** (LOG.) Clasă de obiecte care au aceleaşi note esenţiale şi care cuprind cel puţin două specii. **6.** (BIOL.) Categorie sistematică, subordonată familiei, care cuprinde una sau mai multe specii înrudite de plante sau de animale.

GÉNĂ s.f. (<fr. *gène*) (BIOL.) Element din molecula de ADN a unui cromozom, care transmite caracterele de la ascendenţi la descendenţi.

GENEALÓGIC, -Ă adj. (<fr. *généalogique*) Care aparţine genealogiei, privitor la genealogie. ◆ *Arbore genealogic* = filiaţia unei familii făcută în formă de arbore.

GENEALOGÍE s.f. (<lat. *genealogia*, fr. *généalogie*; cf.gr. *genos* "generaţie"+*logos* "ştiinţă") **1.** Înşiruire sistematică a înaintaşilor unei familii (domnitoare, nobiliare) pentru stabilirea originii, a filiaţiei şi a gradului de rudenie ale membrilor ei. **2.** Disciplină auxiliară a istoriei, care are ca obiect istoria diferitelor dinastii, familii (domnitoare sau nobiliare) şi a legăturilor dintre ele.

GENERÁ vb. I tranz. (<lat., it. *generare*) A produce, a da naştere la ceva.

GENERÁL[1] s.m. (<fr. *général*) Nume generic pentru gradele militare superioare gradului de colonel (ex. *general-maior; general-locotenent; general-colonel; general de armată*); persoană care poartă unul dintre aceste grade.

GENERÁL[2]**, -Ă** adj. (<lat. *generalis*, fr. *général*) **1.** Comun tuturor (sau marii majorităţi a) fiinţelor sau obiectelor dintr-o anumită categorie. ◆ (Substantivat, n.) Categorie filozofică ce desemnează trăsăturile, proprietăţile comune ale tuturor obiectelor unei clase sau pe cele esenţiale, obiective, care se manifestă ca o lege a existenţei şi a dezvoltării acestor obiecte. ◆ (Despre fenomene, situaţii etc.) Care priveşte pe toţi (sau marea majoritate); care cuprinde pe toţi (sau marea majoritate); la care participă toţi (sau marea majoritate). ◆ (Despre noţiuni) Care rezultă dintr-o generalizare. **2.** Care priveşte ceva în ansamblu, în trăsăturile fundamentale; care se ocupă în linii mari de ceva. **3.** Care există, care se întîmplă pe o întindere foarte mare; care cuprinde o arie foarte largă sau totul. **4.** (Despre funcţii, grade etc.; p.ext. despre persoanele care deţin aceste funcţii, grade etc.) De rang superior; care are întreaga răspundere în conducerea unei întreprinderi, a unei instituţii etc.

GENERALÍSIM s.m. (<it. *generalissimo*, fr. *généralissime*) Comandantul suprem al armatei în unele ţări.

GENERALÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *généraliste*) Medic specialist în medicina generală. ◆ Medic internist.

GENERALIZÁ vb. I (<fr. *généraliser*) **1.** Tranz. A concentra, a da o formulare sau o expresie sintetică mai multor situaţii particulare care au (unele) trăsături comune. **2.** Tranz. A extinde, prin gîndire, însuşirile comune ale unui grup de obiecte sau de fenomene asupra tuturor obiectelor şi fenomenelor din categoria respectivă. ◆ Refl. (Despre boli) A se extinde în întregul organism. **3.** Tranz. şi refl. A face să capete sau a căpăta un caracter general.

GENERALIZÁRE s.f. (<*generaliza*) Acţiunea de a (se) generaliza şi rezultatul ei. ◆ (PSIH.) Operaţie mintală prin care se subsumează aceluiaşi gen obiecte singulare, prezentînd însuşiri, trăsături esenţiale comune sau prin care aceste însuşiri, trăsături comune sînt extinse asupra tuturor obiectelor aparţinînd genului respectiv. ◆ (LOG.) Operaţie prin care se trece de la noţiuni cu o sferă restrînsă şi cu un conţinut bogat la noţiuni cu o sferă mai largă şi cu un conţinut mai sărac.

GENERALIZATÓR, -OÁRE adj. (<fr. *généralisateur*) Care (se) generalizează.

GENERATÍV, -Ă adj. (<engl. *generative*, fr. *génératif*) Care generează. ◇ *Gramatică generativă* = gramatică ce îşi propune să stabilească regulile de formare a frazelor corecte într-o limbă.

GENERATIVÍSM s.n. (<engl. *generativism*, fr. *générativisme*) Aspect teoretic şi metodic al

gramaticii generative.
GENERATIVÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<engl. *generativist*, fr. *générativiste*) **1.** S.m. şi f. Specialist în gramatica generativă. **2.** Adj. Care aparţine gramaticii generative sau generativiştilor, referitor la gramatica generativă sau la generativişti.
GENERATÓR, -OÁRE adj., subst. (<lat. *generator*, fr. *générateur*) **1.** Adj. Care generează, determină ceva. **2.** S.f. (MAT.) Linie dreaptă care, prin deplasare în spaţiu pe o traiectorie curbă, dă naştere la o suprafaţă (conică, cilindrică etc.). **3.** S.n. Aparat, instalaţie sau maşină pentru producerea unei forme de energie, folosind o energie de altă formă. ◇ *Generator electric* = a) generator care produce energie electromagnetică sau electrică de o anumită formă, folosind energia mecanică, energia reacţiilor chimice etc.; b) generator care transformă energia mecanică în energie electromagnetică. *Generator electronic* = generator electric ale cărui părţi principale sînt tuburi electronice sau elemente semiconductoare. ◆ (FIZ.) *Generator cuantic* = generator sau amplificator de radiaţii electromagnetice, care funcţionează pe baza fenomenului de emisie stimulată a radiaţiilor (ex. *laserul, maserul* etc.). ◆ *Generator de zgomot* = dispozitiv electronic care produce o tensiune de zgomot pentru a fi folosită în măsurători. **4.** S.n. Aparat sau instalaţie care serveşte la producerea unui fluid sau a unei suspensii fluide. ◇ *Generator de gaz* = gazogen. *Generator de săruri* = halogen.
GENERÁŢIE s.f. (<lat. *generatio, -onis*, fr. *génération*) **1.** Totalitatea oamenilor (dintr-o comunitate socială dată) care au aproximativ aceeaşi vîrstă. ◆ Filiaţia de la tată la fiu; perioadă de timp care desparte vîrsta tatălui de cea a fiului. **2.** Totalitatea animalelor (domestice) aparţinînd unei anumite specii sau rase, care s-au născut în acelaşi an; descendenţii din acelaşi an ai unui anumit reproducător. **3.** *Teoria generaţiei spontanee* = teorie materialistă, răspîndită în antichitate şi în evul mediu, potrivit căreia unele organisme pot lua naştere în mod spontan din materii minerale sau organice în descompunere. A fost infirmată în sec. 19 de L.Pasteur. **4.** (INFORM.) *Generaţie de calculatoare* = caracteristică cronologică, corespunzătoare, în principal, şi tipului majorităţii componentelor constitutive pentru un calculator electronic.
GÉNERE s.n. invar. (<it. [in]*genere*) *În genere* = în mod obişnuit; în general.
GENÉRIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *générique*) **1.** Adj. Care aparţine unei categorii întregi, privitor la o întreagă categorie (de fiinţe, de obiecte etc.); care cuprinde toate cazurile asemănătoare. **2.** S.n. Partea de la începutul sau de la sfîrşitul unui film, în care sînt menţionate titlul filmului, numele producătorului, al regizorului, al actorilor etc.
GENERÓS, -OÁSĂ adj., s.m. (<lat. *generosus*, fr. *généreux*) **1.** Adj. (Despre oameni) Mărinimos, darnic; dezinteresat. ◆ Însufleţit de idei sau de sentimente alese, de dorinţa de a se dărui umanităţii (pînă la jertfă). ◆ (Despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor) Care exprimă, trădează mărinimie, dezinteres. ◆ (Despre suprafeţe, plantaţii etc.) Fertil. **2.** S.m. (La pl. art.) Nume dat socialiştilor din România de la sfîrşitul sec. 19, proveniţi din rîndurile burgheziei liberale.
GENÉTIC, -Ă s. f., adj. (<fr. *génétique*) **1.** S.f. Ramură a biologiei care studiază fenomenele şi legile ereditaţii şi ale variabilităţii organismelor, avînd largi aplicaţii în medicină, în agronomie, în demografie etc. ◇ *Genetică moleculară* = ştiinţă care studiază ereditatea la nivelul molecular, căutînd să descopere mecanismele intime care stau la baza ereditaţii şi a modificării ereditaţii la microorganisme, la plante şi la animale. **2.** Adj. Care aparţine geneticii, referitor la genetică sau la geneză.
GENETICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *généticien*) Specialist în genetică.
GENÉZĂ s.f. (<fr. *genèse*) Proces de naştere şi de formare a unei fiinţe sau a unui lucru. ◆ Ansamblu de fapte, de împrejurări, de elemente care au dus la apariţia, la formarea unui lucru, a unui fenomen etc.
GENIÁL, -Ă adj. (<fr. *génial*) Care are geniu; de geniu; care dovedeşte genialitate.
GENIALITÁTE s.f. (<fr. *génialité*) Caracterul sau însuşirea de a fi genial; ceea ce este genial.
GÉNIC, -Ă adj. (<fr. *génique*) Care aparţine genelor, privitor la gene.
GENÍST, -Ă adj. (<*geniu*) Militar din trupele de geniu.
GENITÁL, -Ă adj. (<lat. *genitalis*, fr. *génital*) (BIOL.) Care serveşte la reproducerea organismului animal; care se referă la procreare şi la glandele de reproducere.
GENITÍV s.n. (<lat. *genitivus*[casus], fr. *génitif*) (GRAM.) Caz al declinării care indică dependenţa, apartenenţa, posesiunea şi care îndeplineşte următoarele funcţii sintactice: a) atribut.*Clădirea şcolii este nouă*; b) apoziţie. *Ţara este a noastră, adică a românilor*; c) nume predicativ. *Meritul este al inventatorului*; d) subiect. *Ai casei sînt în curte*; e) complement indirect. *Luptăm împotriva minciunii*; f) complement circumstanţial. *A oprit în faţa casei. N-a ajuns din cauza gerului. A venit în urma profesorului. În locul fetei aş tăcea.*
GENITIVÁL, -Ă adj. (<*genitiv*) Care se află în cazul genitiv; care are valoare de genitiv; referitor la acest caz.
GENITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *géniteur*) (BIOL.) Fiecare dintre organismele parentale care, prin încrucişare, dau naştere unui nou individ.
GENITO-URINÁR, -Ă adj. (<fr. *génito-urinaire*) Care aparţine organelor de reproducere şi urinare, care se referă la aceste organe.
GÉNIU s.n. (<lat. *genius*, fr. *génie*) **I. 1.** Cea mai înaltă formă de dezvoltare a aptitudinilor spirituale ale individului, caracterizată prin creaţii, realizări, acţiuni de deosebită originalitate, de excepţională valoare pentru societate, pentru progresul cunoaşterii umane; persoană care are o asemenea înzestrare; persoană care creează epocă într-un anumit domeniu de activitate. **2.** Fire, caracter specific. **II.** Divinitate protectoare a unei familii; duh sau spirit (bun). **III.** (MILIT.) Armă care cuprinde trupe specializate în executarea unor lucrări tehnice (poduri, fortificaţii, drumuri etc.) necesare desfăşurării acţiunilor militare.
GENOCÍD s.n. (<fr. *génocide*) Act criminal care constă în exterminarea totală sau parţială a unui grup naţional, etnic, rasial sau religios.
GENÓL s.n. (<fr. *génol*) Substanţă chimică organică, care este folosită la developarea fotografiilor.
GENÓM s.m. (<fr. *génome*) (BIOL.) Grup de cromozomi, diferiţi genetic, care formează o unitate.
GENOTÍP s.n. (<fr. *génotype*) (BIOL.) Totalitatea genelor unui organism. ◆ Constituţie genetică; informaţie genetică.
GENTÍL, -Ă adj. (<fr. *gentil*, it. *gentile*) Amabil, politicos, agreabil.
GENTILÉŢE s.f. (<it. *gentilezza*) Atitudine, comportare, faptă de om gentil.
GENTÍLIC, -Ă adj. (<lat. *gentilicius*) Care aparţine gintei, privitor la gintă.
GENTILÓM s.m. (<fr. *gentilhomme*) **1.** Nobil, aristocrat (în societatea feudală apuseană). **2.** Fig. Om care are comportări alese.
GENTLEMAN s.m. (cuv. engl.) Bărbat care are maniere, comportări distinse şi un caracter ales.
GENŢIANACÉE s.f. (<fr. *gentianacée*) (La pl.) Familie de plante dicotiledonate (erbacee), cu frunzele simple, opuse sau alterne, cu florile solitare sau grupate în raceme, cu corola gamopetală şi cu fructele capsule, răspîndite mai ales în zona muntoasă; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.
GENŢIÁNĂ s.f. (<lat. *gentiana*, fr. *gentiane*) (La pl.) Nume dat mai multor specii de plante erbacee montane, din familia genţianaceelor, cu frunzele întregi, cu florile mari, decorative, albastre sau galbene, cu corola rotată sau în formă de clopot şi cu fructul o capsulă (*Gentiana*); (şi la sg.) plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

genţiană

GENUFLEXIÚNE s.f. (<fr. *génuflexion*) Îndoire a genunchilor (executată în cursul unui exerciţiu de gimnastică).
GENUÍN, -Ă adj. (<lat. *genuinus*) Natural, veritabil, pur.
GENULIÉRĂ s.f. (<fr. *genouillère*) **1.** Parte a unei armuri care acoperă genunchii. ◆ Genunchieră. **2.** (MILIT.) Diferenţă de nivel între planul de aşezare al unui trăgător şi nivelul liniei de ochire. **3.** (MILIT.) Diferenţă de nivel între nivelul platformei de tragere şi partea inferioară a crenelului, în lucrările de fortificaţie.
GENÚNCHI s.m. (lat. *genuc(u)lum* = *geniculum*) **1.** Parte a piciorului (la oameni şi la unele animale) care cuprinde regiunea articulaţiei femurului cu tibia (incluzînd şi rotula). ◆ Lovitură dată cuiva cu genunchiul. ◆ Deformare a pantalonilor în dreptul genunchiului. **2.** Mecanism la anumite maşini-unelte, care este format din două bare articulate între ele la cîte un capăt şi legate de un mecanism bielă-manivelă.

GENUNCHIÉRĂ s.f. (<*genunchi*) Bucată de piele, de elastic sau împletitură de lînă, de bumbac etc. care se foloseşte pentru protecţia genunchilor de către sportivi sau de către muncitorii care se sprijină pe genunchi în timpul lucrului.

GENÚNE s.f. Prăpastie, abis.

GEO- (<fr. *géo-*; cf.gr. *ge* "pămînt") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) pămînt".

GEOBIOLOGÍE s.f. (<fr. *géobiologie*) Disciplină care studiază legăturile dintre evoluţia cosmică a Pămîntului şi evoluţia vieţii.

GEOBOTÁNIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *géobotanique*) **1.** S.f. Ramură a biogeografiei care studiază distribuţia speciilor vegetale pe suprafaţa solului. ◆ Disciplină care studiază învelişul vegetal din punctul de vedere al componenţei şi al legilor care acţionează în botanică. **2.** Adj. Care aparţine geobotanicii, privitor la geobotanică.

GEOBOTANÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *géobotaniste*) Specialist în geobotanică.

GEOCANCEROLOGÍE s.f. (<fr. *géocancerologie*) Disciplină care studiază evoluţia cancerului în funcţie de alimentaţie şi de climă.

GEOCARPÍE s.f. (<fr. *géocarpie*; cf.gr. *ge* "pămînt"+*karpos* "fruct") Fenomen prin care unele plante, după fecundaţie, îşi afundă floarea în pămînt, unde se dezvoltă fructele (ex. la aluna de pămînt).

GEOCÉNTRIC, -Ă adj. (<fr. *géocentrique*) Privitor la centrul pămîntului; care are pămîntul drept centru. ◇ *Sistem geocentric* = concepţie potrivit căreia Pămîntul, considerat imobil, s-ar afla în centrul Universului, iar Soarele, planetele şi stelele s-ar roti în jurul lui. A fost conceput de Ptolemeu, în sec. 2 d.Hr. *Mişcare geocentrică* = mişcare aparentă a unui astru în jurul Pămîntului, considerat centrul Universului.

GEOCENTRÍSM s.n. (<fr. *géocentrisme*) Sistem geocentric.

GEOCHIMÍE s.f. (<fr. *géochimie*)Disciplină care studiază distribuţia şi deplasarea elementelor chimice care intră în componenţa scoarţei pămîntului.

GEOCHIMÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *géochimiste*) Specialist în geochimie.

GEOCRIOLOGÍE s.f. (<fr. *géocryologie*; cf. gr. *ge* "pămînt"+*kryos* "îngheţ"+*logos* "studiu") Disciplină a geografiei fizice care studiază zonele de îngheţ ale scoarţei terestre.

GEOCRONOLOGÍE s.f. (<fr. *géochronologie*; cf.gr. *ge* "pămînt"+*chronos* "timp"+*logos* "studiu") Parte a geologiei istorice care reconstituie succesiunea şi durata fenomenelor geologice.

GEÓDĂ s.f. (<fr. *géode*; cf.gr. *geodes* "pămîntos") **1.** Cavitate într-o rocă ai cărei pereţi sînt căptuşiţi cu minerale, mai mult sau mai puţin cristalizate. **2.** (MED.) Cavitate patologică în diverse ţesuturi.

GEODEPRESIÚNE s.f. (<*geo-*+*depresiune*) (GEOL.) Depresiune tectonică primară, rezultată din mişcările scoarţei terestre.

GEODÉZ, -Ă s.m. şi f. (<*geodezie*) Specialist în geodezie.

GEODÉZIC, -Ă adj. (<fr. *géodésique*) Care aparţine geodeziei, privitor la geodezie. ◇ *Punct geodezic* = loc pe suprafaţa terestră precis stabilit prin coordonate geografice, care constituie baza pentru noi măsurători. *Linie geodezică* = curbă mai scurtă decît oricare altă curbă situată pe aceeaşi suprafaţă, care trece prin aceleaşi puncte. *Triunghi geodezic* = triunghi ale cărui vîrfuri sînt puncte geodezice.

GEODEZÍE s.f. (<fr. *géodésie*; cf.gr. *ge* "pămînt"+*daiein* "a împărţi") Ştiinţă aplicată care se ocupă cu studiul formei şi al dimensiunilor pămîntului, cu tehnica măsurării scoarţei terestre şi a distanţelor dintre diferitele ei puncte, precum şi a reprezentării cartografice sau numerice a suprafeţei ei pe porţiuni determinate.

GEODIMÉTRU s.n. (<fr. *géodimètre*) Instrument de măsurare pe cale electrooptică a distanţelor în geodezie.

GEODINÁMIC, -Ă s. f., adj. (<fr. *géodynamique*) **1.** S. f. Disciplină care studiază modificările scoarţei terestre sub acţiunea diferiţilor agenţi. **2.** Adj. Care aparţine geodinamicii, care se referă la geodinamică.

GEOECOLOGÍE s.f. (<fr. *géoécologie*) Ecologia pămîntului.

GEOFÁG, -Ă adj. (<fr. *géophage*; cf.gr. *ge* "pămînt"+*phagein* "a mînca") Care se hrăneşte cu pămînt.

GEOFÍTĂ s.f. (<fr. *géophyte*; cf.gr. *ge* "pămînt"+*phyton* "plantă") Plantă perenă, care în perioada repausului vegetativ, în timpul iernii, supravieţuieşte prin organele subpămîntene (rizomi, bulbi, tuberculi).

GEOFÍZIC, -Ă s. f., adj. (<fr. *géophysique*) **1.** S.f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul proprietăţilor şi al fenomenelor fizice ale pămîntului, precum şi cu cel al legăturii lor cu structura acestuia. **2.** Adj. Care aparţine geofizicii, care se referă la geofizică.

GEOFIZICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *géophysicien*) Specialist în geofizică.

GEOFÓN s.n. (<fr. *géophone*) **1.** Aparat electroacustic folosit în prospectarea geofizică (seismică). **2.** Aparat acustic folosit pentru detectarea pierderilor de apă din conductele îngropate.

GEOFOTOGRAMMETRÍE s.f. (<fr. *géophotogrammétrie*) Ramură a fotogrammetriei care se ocupă cu măsurarea, determinarea şi reprezentarea suprafeţei terestre pe baza fotogramelor terestre, pentru a se întocmi planuri şi hărţi ale zonelor puternic accidentate.

GEOGÉNIC, -Ă adj. (<fr. *géogénique*) Care aparţine geogeniei, privitor la geogenie.

GEOGENÍE s.f. (<fr. *géogénie*; cf.gr. *ge* "pămînt"+*genesis* "naştere") Parte a cosmogoniei şi a geologiei care studiază originea şi formarea Pămîntului.

GEOGNOZÍE s.f. (<fr. *géognosie*; cf.gr. *ge* "pămînt"+*gnosis* "cunoaştere") Disciplină care studiază mineralele, rocile şi resturile faunei şi florei care alcătuiesc globul terestru.

GEOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<lat. *geographus*, fr. *géographe*) Specialist în geografie.

GEOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *géographique*) Care aparţine geografiei, privitor la geografie.

GEOGRAFÍE s.f. (<lat. *geographia*, fr. *géographie*) **1.** Ştiinţă care studiază şi descrie învelişul pămîntului, cu toate elementele sale, din punct de vedere fizic, economic, demografic etc. ◇ *Geografie fizică* = disciplină care studiază elementele naturale ale învelişului geografic. *Geografie economică* = disciplină care studiază interacţiunea dintre factorii fizico-geografici şi cei social-economici, repartiţia teritorială a producţiei, condiţiile şi particularităţile ei de dezvoltare. *Geografie umană* = disciplină care studiază populaţiile şi aşezările umane; antropogeografie. *Geografia animalelor* = zoogeografie. ◆ Manual în care se studiază această ştiinţă. **2.** *Geografie lingvistică* = metodă de cercetare pe teren a graiurilor unei limbi, în care fenomenele lingvistice înregistrate sînt cartografiate. ◆ Manual în care se studiază fenomenele lingvistice pe baza acestei metode.

GEOÍD s.n. (<fr. *géoïde*; cf.gr. *ge* "pămînt"+*eidos* "formă") Corp geometric care reprezintă forma teoretică a Pămîntului, redusă la nivelul oceanelor.

GEOIZOTÉRMĂ s.f. (<fr. *géoisotherme*; cf. gr. *ge* "pămînt"+*isos* "egal"+*thermos* "cald") Linie care uneşte, pe o hartă sau în profil, puncte cu aceeaşi temperatură din scoarţa terestră.

GEOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *géologue*) Specialist în geologie.

GEOLOGÍE s.f. (<fr. *géologie*) Ştiinţă care studiază structura şi compoziţia pămîntului, modul de formare a mineralelor şi a rocilor (determinînd raporturile dintre roci şi aşezarea lor în scoarţă), procesele care produc modificări în structura, în compoziţia şi în relieful scoarţei, precum şi fazele de dezvoltare ale faunei şi ale florei, stabilind, în timp şi spaţiu, evoluţia pămîntului. ◇ *Geologie dinamică* = disciplină care studiază procesele endogene şi exogene ce determină evoluţia pămîntului şi, în mod deosebit, a scoarţei sale. *Geologie tehnică şi inginerească* = disciplină care studiază comportarea terenurilor din punctul de vedere al stabilităţii şi al rezistenţei lor; geotehnică. *Geologie istorică* = stratigrafie. ◆ Manual în care se studiază această ştiinţă.

GEOMAGNÉTIC, -Ă adj. (<fr. *géomagnétique*) Care aparţine magnetismului terestru sau geomagnetismului, referitor la magnetismul terestru sau la geomagnetism.

GEOMAGNETÍSM s.n. (<fr. *géomagnétisme*) Ramură a geofizicii care studiază magnetismul terestru.

GEOMANŢÍE s.f. (<lat. *geomantia*, fr. *géomancie*) Artă de a ghici în pămînt şi în praf, practicată mai ales la antici.

GEOMECÁNICĂ s.f. (<fr. *géomécanique*) Disciplină care studiază legile mecanice după care se produc modificările scoarţei terestre.

GEOMÉTRIC, -Ă adj. (<lat. *geometricus*, fr. *géométrique*) **1.** Care aparţine geometriei, privitor la geometrie. ◇ *Loc geometric* = mulţimea punctelor din plan sau din spaţiu care au o anumită proprietate comună. *Medie geometrică* = rădăcina pătrată extrasă din produsul a două numere. *Desen geometric* = desen executat fără a ţine cont de perspectivă. *Transformare geometrică* = corespondenţă între elementele a două mulţimi de puncte; funcţie definită pe plan cu valori în plan. **2.** Care are forma figurilor din geometrie; regulat; p.ext. schematic.

GEOMETRÍE s.f. (<lat. *geometria*, fr. *géométrie*; cf.gr. *ge* "pămînt"+*metron* "măsură") **1.** Ramură a matematicii care studiază proprietăţile punctelor şi ale figurilor din spaţiu (curbe, suprafeţe etc.), precum şi relaţiile lor spaţiale. A apărut în sec. 4-3 î.Hr., mai întîi la

egipteni şi babilonieni, unde avea un caracter empiric, apoi la greci, care au creat o adevărată ştiinţă a spaţiului. Euclid este primul care a pus bazele geometriei elementare în *Elementele* sale, care conţin celebrul postulat al paralelelor. Contribuţii ulterioare se găsesc la Arhimede, Apollonius din Perga şi Pappos din Alexandria. În sec. 17 Descartes a pus bazele geometriei analitice, iar G.Desargues şi B.Pascal au creat geometria descriptivă şi geometria proiectivă ale căror principii vor fi dezvoltate în secolele următoare. Alţi matematicieni care au contribuit la dezvoltarea acestei ştiinţe sînt C.von Staudt, F.Klein, J.Bolyai, N.I.Lobacevski, K.F.Gauss ş.a. În România cunoscuţi sînt G.Moisil, Oc.Mayer, M.Haimovici ş.a. ◇ *Geometrie absolută* = geometrie ale cărei teoreme sînt independente de axioma paralelelor. *Geometrie în spaţiu* = geometrie în care se studiază figurile ale căror elemente sînt situate în planuri diferite. ◆ Manual în care se studiază această ştiinţă. **2.** Structură geometrică a unui sistem tehnic.

GEOMETRIZÁ vb. I tranz. (<fr. *géométriser*) A aranja în formă geometrică; a raporta la geometrie.

GEOMETROGRAFÍE s.f. (<fr. *géométrographie*) Studiul găsirii soluţiei celei mai simple a unei probleme de geometrie elementară.

GEOMÉTRU, -Ă s.m. şi f. (<fr. *géomètre*, lat. *geometra*) **1.** Specialist în geometrie. **2.** Topograf.

GEOMORFOGENÍE s.f. (<fr. *géomorphogénie*) Studiul originii formelor reliefului terestru.

GEOMORFOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *géomorphologue*) Specialist în geomorfologie.

GEOMORFOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *géomorphologique*) Care aparţine geomorfologiei, referitor la geomorfologie.

GEOMORFOLOGÍE s.f. (<fr. *géomorphologie*; cf.gr. *ge* "pământ"+*morphe* "formă"+*logos* "ştiinţă") Ramură a geografiei fizice care studiază relieful scoarţei terestre şi evoluţia lui.

GEONÍM s.n. (<fr. *géonyme*; cf.gr. *ge* "pământ"+*onoma* "nume") Nume de loc devenit nume comun.

GEONOMÍE s.f. (<fr. *géonomie*; cf.gr. *ge* "pământ"+*nomos* "lege") Totalitatea disciplinelor care studiază legile fizice în legătură cu Pământul.

GEOPOLÍTICĂ s.f. (<germ. *Geopolitik*) Doctrină social-politică, apărută la sfîrşitul sec. 19 - începutul sec. 20, care susţine că politica unui stat este determinată în primul rînd de situaţia geografică a statului respectiv.

GEOPOTENŢIÁL s.n. (<engl. *geopotential*, fr. *géopotentiel*) Potenţialul forţei de atracţie a masei pământului.

GEORÁMĂ s.f. (<fr. *géorama*, engl. *georama*; cf.gr. *ge* "pământ"+*horama* "privire") Încăpere sferică pe ai cărei pereţi interiori este reprezentată în relief scoarţa terestră în scopul studierii ei.

GEORGIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Georgia*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care locuieşte, care s-a format în Georgia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Georgiei sau este originară de acolo; gruzin. **2.** Adj. Care aparţine Georgiei sau georgienilor, privitor la Georgia sau la georgieni; gruzin.

GEOSFÉRĂ s.f. (<fr. *géosphère*; cf.gr. *ge* "pământ"+*sphaira* "sferă") Fiecare dintre învelişurile concentrice ale pământului, cu formă aproximativ sferică, care, după ipotezele actuale, ar intra în alcătuirea scoarţei terestre.

GEOSINCLINÁL s.n. (<fr. *géosynclinal*; cf.gr. *ge* "pământ"+*synklinein* <*syn* "cu"+*klinein* "a se înclina") (GEOL.) Regiune mobilă a scoarţei terestre care, în decursul timpului geologic, suferă o scufundare intensă, însoţită de fenomene vulcanice şi de acumulare de depozite sedimentare de mare grosime, transformîndu-se, ca urmare a mişcărilor tectonice, într-un lanţ muntos cutat.

GEOSTAŢIONÁR, -Ă adj. (<fr. *géostationnaire*, engl. *geostationary*) (Despre sateliţi artificiali) Care se roteşte odată cu pământul, rămînînd în poziţie fixă în raport cu un reper de pe pământ.

GEOTACTÍSM s.n. (<fr. *géotactisme*) (BIOL.) Ansamblul fenomenelor care apar în protoplasma din celulele anumitor plante, sub influenţa gravitaţiei.

GEOTAXÍE s.f. (<fr. *géotaxie*) (BIOL.) Geotactism.

GEOTECTÓNIC, -Ă s. f., adj. (<germ. *Geotektonik*) **1.** S. f. Ramură a geologiei care studiază structura scoarţei terestre şi cauzele mişcărilor şi deformărilor acesteia. **2.** Adj. Care aparţine geotectonicii, privitor la geotectonică.

GEOTÉHNIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *géotechnique*) **1.** S.f. Geologie tehnică şi inginerească. **2.** Adj. Care aparţine geotehnicii, privitor la geotehnică.

GEOTERMÁL, -Ă adj. (<fr. *géothermal*) (Despre izvoare) Care sînt fierbinţi; care dau apă caldă.

GEOTÉRMIC, -Ă adj. (<fr. *géothermique*) Care aparţine căldurii din interiorul scoarţei terestre, privitor la această căldură. ◇ *Treaptă geotermică* = distanţă exprimată în metri, cu care trebuie să se coboare, pe verticală, în adîncul pămîntului pentru a constata creşterea succesivă a temperaturii cu cîte 1°C. ◆ *Gradient geotermic* = mărime care indică creşterea medie a temperaturii în interiorul pămîntului pentru fiecare 100 m cu 1°C.

GEOTERMÍE s.f. (<fr. *géothermie*) **1.** Căldura internă a pămîntului. **2.** Parte a geologiei care se ocupă cu studiul regimului termic al pămîntului şi cu dependenţa acestuia de structura, compoziţia şi diferitele procese geologice din scoarţa terestră.

GEOTERMOMÉTRU s.n. (<fr. *géothermomètre*) Termometru pentru măsurarea temperaturii solului.

GEOTROPÍSM s.n. (<fr. *géotropisme*; cf.gr. *ge* "pământ"+*tropein* "a se îndrepta") Orientare de creştere impusă plantelor sau organelor vegetative ale plantelor de forţa gravitaţiei.

GEPÍZI a. m. pl. (<lat. *Gepidae*, *-arum*, fr. *Gépides*) Populaţie de neam germanic, originară din Scandinavia, care, migrînd dinspre N-E Europei, s-a aşezat temporar în sec. 3 d.Hr. în N şi V Daciei.

GER s.n. (lat. *gelu*) Frig foarte mare, specific iernii; temperatură atmosferică foarte scăzută (în mijlocul iernii).

GERÁ vb. I (<fr. *gérer*) A administra bunurile cuiva conform intereselor acestei persoane.

GERANIACÉE s.f. (<fr. *géraniacée*) (La pl.) Familie de plante erbacee, dicotiledonate, cu frunzele opuse, acoperite cu peri, cu florile viu colorate, dispuse în inflorescenţe sau cîte 1-2 la subsuoara frunzelor şi cu fructele capsule; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *muşcata, ciocul-berzei*).

GERANIÓL s.n. (<fr. *géraniol*) Alcool primar ($C_{10}H_{18}O$), component principal al uleiului de trandafir, de muşcată etc., care este întrebuinţat în parfumerie, în cosmetică etc.

GERÁNIUM s.n. (<fr. *géranium*) Plantă erbacee, sălbatică sau cultivată, care are florile ornamentale (*Pelargonium*). ◇ *Ulei de geranium* = ulei eteric, cu miros de trandafir, obţinut din această plantă, care este utilizat în parfumerie şi în cosmetică.

GERÁNT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *gérant*) Persoană care gerează.

GERÁR s.m. (<*ger*) Numele popular al lunii ianuarie.

GERBÉRĂ s.f. (<fr. *gerbera*) Plantă ornamentală din familia compozitelor, cu tulpina foarte scurtă şi cu florile divers colorate, care creşte în regiunile calde din Asia şi din Africa (*Gerbera Jamesonii*).

GERIATRÍE s.f. (<fr. *gériatrie*; cf.gr. *geron* "bătrîn"+*iatreia* "vindecare") Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul, tratamentul şi prevenirea bolilor bătrîneţii.

GERIÁTRU, -Ă s.m. şi f. (<fr. *gériatre*; cf.gr. *geron* "bătrîn"+*iatros* "medic") Medic specialist în geriatrie.

GERÍD s.n. (<tc. *cirid*) Vechi joc turcesc în care călăreţii aruncau, din galop, o suliţă spre adversar, care trebuia prinsă de acesta tot din galop. ◆ Suliţă folosită în acest joc.

GERMÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<lat. *Germanus*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Nume generic dat unor popoare indo-europene (goţii, vandalii, francii, longobarzii, burgunzii, anglii, saxonii etc.) care s-au stabilit între sec. 5 î.Hr. şi începutul erei creştine în vestul, centrul şi estul Europei; (la sg.) persoană care aparţinea acestei populaţii. În sec. 1-2 d.Hr. lumea germană era divizată în triburi independente unele de altele (avînd însă aceleaşi clase sociale şi aceeaşi religie). Din sec. 3 se organizează în mari confederaţii militare, care vor începe lungul şir de invazii pe parcursul a mai multe secole. Migrarea hunilor spre V Europei a determinat stabilirea germanilor în Imperiul Roman (376), unde vor întemeia regate. Dintre acestea, mai important este cel al francilor, care constituie originea Imperiului Carolingian (800). Partea sa estică, Francia Orientalis (stabilită prin tratatul de la Verdun, 843), va deveni mai tîrziu regatul Germaniei. În aceste triburi îşi au originea germanii, englezii, scandinavii etc. **2.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care locuieşte, care s-a format în Germania; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Germaniei sau este originară de acolo. Sînt de religie catolică şi protestantă. **3.** Adj. Care aparţine Germaniei sau germanilor, privitor la Germania sau la germani. ◇ *Cultura germană* = cultura care s-a dezvoltat pe teritoriul Germaniei şi al Austriei. Începuturile *artei* germane sînt reprezentate de construcţii în piatră, care datează din sec. 8, cînd a fost construită *Capela Palatină* din Aachen. Mai tîrziu, bisericile sînt strîns legate de tradiţiile goticului. Începînd cu sec. 15, se dezvoltă grafica, gravura în lemn, arta tipogra-

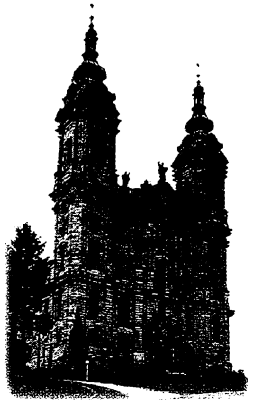

n Balthasar Neumann, Biserica din Vierzehnheiligen, sec. 18

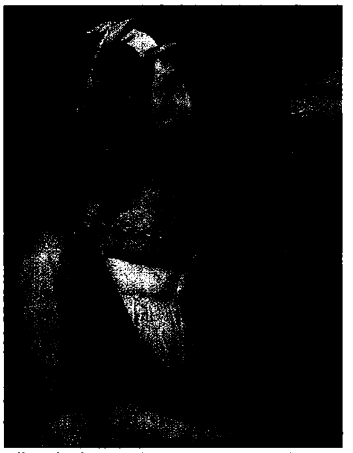

Albrecht Dürer, *Autoportret,* sec. 16

Friedrich Overbeck, *Italia şi Germania,* sec. 19

Matthias Grünewald, *Răstignirea,* sec. 16

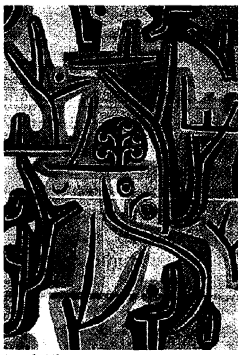

Paul Klee, *Parc lîngă Lucerna,* sec. 20

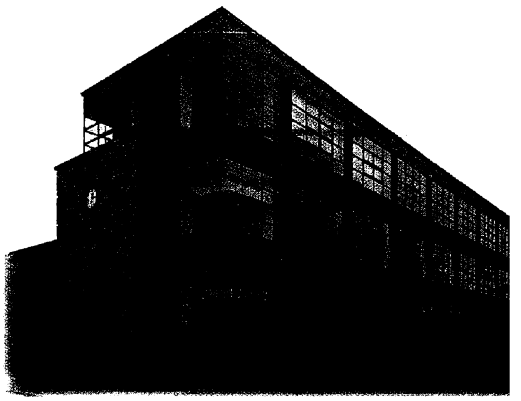

Walter Gropius, Adolf Meyer, Uzinele Fagus din Alfeld, sec. 20

fică, arhitectura, sculptura şi pictura, care, în decursul timpului, au cuprins formele tuturor stilurilor de creaţie. În *arhitectură* se remarcă stilul gotic (catedralele din Köln, Bamberg, Naumburg), stilul romanic (catedralele din Mainz, Worms), stilul Renaşterii (în construcţia cîtorva palate, remarcabil fiind cel din Heidelberg), barocul (biserici şi palate construite de arhitecţii F. von Erlach, fraţii Asam, J.B.Neumann ş.a.), neoclasicismul, reprezentat de F.Schinkel (*Corpul de gardă* din Berlin) şi L. von Klenze, jugendstilul (sfîrşitul sec. 19), funcţionalismul (W.Gropius) etc. În *sculptură*, elementul romanic (sculpturile din catedrala din Hildesheim) coexistă cu cel gotic (sculpturile din catedralele din Bamberg şi din Naumburg), cu cel renascentist (reprezentat de V.Stoss, M.Pacher, M.Schongauer ş.a.) şi cu cel neoclasic (reprezentat de A.R.Mengs, Chr.D.Rauch, J.G.Schadow). Cei mai importanţi sculptori din prima jumătate a sec. 20 sînt W.Lehmbruck şi E.Barlach. *Pictura* şi *gravura* germană se caracterizează prin prezenţa a numeroase şcoli. În sec. 16, în Nürnberg şi Augsburg au fost puse bazele Renaşterii germane, Nürnberg devenind celebru pentru lucrările de orfevrărie. Cel mai de seamă reprezentat al Renaşterii este A.Dürer (ciclul de gravuri în lemn *Apocalipsa, Viaţa Mariei*; gravuri în cupru: *Melancolia, Ieronim în chilie, Cavalerul, moartea şi diavolul*; tablouri de altar: *Tabloul tuturor sfinţilor, Sărbătoarea rozariului*; tablouri: *Cei patru apostoli, Autoportret*). Alţi mari pictori sînt Lucas Cranach cel Bătrîn (*Portretul lui Luther, Portretul lui Frederic cel Înţelept, Odihnă în timpul fugii în Egipt*), M. Grünewald (*poliptic*ul altarului din Isenheim, remarcabile fiind picturile: *Răstignirea, Învierea, Bunavestire, Maria cu Pruncul*; tablouri: *Sf. Mauriciu şi Sf. Erasm*) şi Hans Holbein cel Tînăr (*Portretul lui Henric VIII*). Sec. 19 este dominat de şcoala de la München, influenţată de stilul Renaşterii (P.Cornelius, F.Overbeck, Schnorr). C.D. Friedrich este cel mai cunoscut pictor romantic, iar A.Menzel cel mai important reprezentant al realismului german (grafică; tablouri: *La lumina lămpii, Procesiune bisericească la ţară, Cameră cu balcon* ş.a.). În a doua jumătate a sec. 19 s-a remarcat A.Bocklen, care s-a orientat spre o tematică împrumutată din lumea antică (*Insula morţilor, Jocul valurilor*). În sec. 20, în Germania apare expresionismul al cărui reprezentanţi importanţi sînt E.Nolde (*Peisaj cu mlaştini, Fete dansînd, Barcă de pescuit, Vagabonzii*), O.Kokoschka (*Poduri peste Elba la Dresda*), E.L. Kirchner (*Artistul şi modelul său, Nuduri la ştrand, Fete scăldîndu-se*) şi G.Grosz (*Dumnezeu cu noi*, ciclul *Ecce Homo, Dedesubturi*). Arta abstractă se afirmă prin P.Klee (*Flori nocturne, Cămilă în peisaj ritmic cu arbori, Divagare pe fond negru, Semicerc spre figura unghiulară, Vesta roşie, Prizonier, Moartea şi focul*). În *muzică*, secolele care au dat cei mai mari compozitori din toate timpurile sînt sec. 18 şi 19: J.S.Bach, Haydn, Mozart, Beethoven, Schubert, Schumann, Wagner etc. *Literatura*. Cel mai vechi document de limbă germană este traducerea *Bibliei* de episcopul Ulfilas (sec. 4 d.Hr.). Din sec. 8 datează *Hildebrandslied* ("Cîntecul lui Hildebrand"), cîntec eroic german, care tratează o parte din legenda lui Dietrich. În dezvoltarea ulterioară a literaturii germane au fost distinse mai multe epoci: *sec. 8-11*, epoca carolingiană (scrieri religioase în versuri şi poezii în limba latină); *sec. 12-14*, perioada cruciadelor şi a dinastiei Hohenstaufen, cînd literatura cunoaşte o înflorire deosebită (poezie cavalerească, populară şi religioasă). În sec.12 este prelucrată în germană de către G. von Strassburg legenda *Tristan şi Isolda*, iar din sec. 13 datează una dintre capodoperele literaturii medievale, *Niebelungenlied* ("Cîntecul Nibelungilor"), epopee eroică; *sec. 16* - epoca umanismului german şi a reformei lui Luther (care a tradus *Biblia*, contribuind la crearea şi unificarea limbii literare germane). Se scrie poezie lirică, satirică, proză narativă; *sec. 17-18* — epoca luminismului şi a clasicismului (J.J. Winckelmann, Lessing, Goethe, Schiller, J.G. Forster, Heine ş.a.); *sfîrşitul sec. 18-sec. 19* — epoca romantismului şi a realismului (Novalis, Fr. Schlegel, E.T.A. Hoffmann, G. Freytag, fraţii Grimm etc.); după 1870 — epoca modernă (Fr. Durrenmatt, J.R.Becher, T.Mann ş.a.). În *filozofie* se impun personalităţi de o importanţă deosebită: Kant, Hegel, Schelling, Schopenhauer, Marx, Nietzsche, Heidegger, Husserl, Jaspers ş.a. ◆ (Substantivat, f.) Limba germanică vorbită în Germania şi în Austria. S-a răspîndit datorită tiparului şi traducerii *Bibliei* de către Luther.

GERMÁNIC, -Ă adj. (<lat. *germanicus*, fr. *germanique*) Care aparţine sau care este caracteristic germanilor (şi popoarelor înrudite cu germanii), privitor la germani (şi la popoarele înrudite cu germanii). ◇ *Limbi germanice* = grup de limbi indo-europene, vorbite în centrul şi în nordul Europei (ex. *islandeza, suedeza, norvegiana, daneza, olandeza, germana, engleza, anglo-saxona* sau *vechea engleză*). *Popoare germanice* = germanii (**1**). *Filologie germanică* = studiul limbilor şi al literaturilor germanice.

GERMANÍSM s.n. (<fr. *germanisme*) Cuvînt, expresie, construcţie etc. specifice limbii germane, împrumutate de o altă limbă fără să fie asimilate de aceasta.

GERMANÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *germaniste*) Specialist în germanistică.

GERMANÍSTICĂ s.f. (<germ. *Germanistik*) Disciplină care studiază (comparativ) limbile şi literaturile germanice; filologie germanică.

GERMÁNIU s.n. (<fr. *germanium*, germ. *Germanium*) Element chimic (*Ge*; nr.at. 32; m.at. 72,59), semimetal, de culoare cenuşiedeschis, folosit la fabricarea redresoarelor, a pieselor semiconductoare, a tranzistorilor. A fost descoperit de C.Winkler în 1886.

GERMANIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *germaniser*) A face să adopte sau a adopta limba, obiceiurile etc. germane.

GERMANOFÍL, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *germanophile*) (Persoană) care aprobă, admiră, iubeşte tot ceea ce este german, tot ce provine de la germani.

GERMANOFÓB, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *germanophobe*) (Persoană) care dezaprobă, urăşte pe germani, tot ceea ce este german, tot ce provine de la germani.

GERMÁNÁR s.m. (după fr. *Germinal*; cf.lat. *germen* "sămînţă") Luna martie.

GÉRMEN (GÉRMENE) s.m. (<lat. *germen*) **1.** Corpuscul sau sămînţă care, în condiţii favorabile, se dezvoltă şi dă naştere unei fiinţe vii sau unui organ vegetal; ou fecundat; embrionul plantei. ◆ Microb. ◆ Fig. Cauză, element din care se dezvoltă ceva. **2.** (FIZ.) *Germen de cristalizare* = asociaţie de ioni sau particulă microscopică solidă, care apare într-o soluţie saturată sau într-un lichid răcit şi care iniţiază procesul de cristalizare.

GERMICÍD s.n. (<fr. *germicide*) Agent, substanţă care distruge germenii patogeni ai plantelor, ai animalelor şi ai omului.

GERMINÁ vb. I intranz. (<lat. *germinare*) (Despre germeni) A încolţi, a începe să se dezvolte; (despre plante) a se înmulţi (prin seminţe, tuberculi, bulbi); a începe un nou ciclu de vegetaţie în condiţii favorabile de temperatură şi de umiditate. ◆ (Despre materii organice sau organe) A trece de la viaţa latentă sau embrionară la viaţa activă.

GERMINATÍV, -Ă adj. (<fr. *germinatif*) Care aparţine germinaţiei, care se referă la germinaţie, care poate să germineze sau să facă să germineze.

GERMINATÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *germinateur*) **1.** Adj. Care poate germina sau care poate să facă să germineze. **2.** S.n. Aparat sau instalaţie folosită în procesul artificial de încolţire; aparat sau instalaţie care determină procentul de germinaţie al diferitelor seminţe.

GERMINÁŢIE s.f. (<fr. *germination*, lat. *germinatio, -onis*) Proces fiziologic prin care un germene (spor, zigot, embrion) iese din viaţa latentă şi dă naştere unui organ vegetal sau unei plante.

GERO- (<fr. *géro-*, it. *gero-*; cf.gr. *geron* "bătrîn") Element prim de compunere care are semnificaţia "bătrîn", "(de) bătrîneţe".

GEROIGIÉNĂ s.f. (<*gero-*+*igienă*) Ramură a medicinei care studiază modul de viaţă raţional al bătrînilor.

GERONTOCRAŢÍE s.f. (<fr. *gérontocratie*; cf.gr. *geron* "bătrîn"+*kratos* "putere") Sistem de guvernare în care puterea politică sau conducerea aparţine bătrînilor.

GERONTOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *gérontologue*) Specialist în gerontologie şi geriatrie.

GERONTOLOGÍE s.f. (<fr. *gérontologie*; cf.gr. *geron* "bătrîn"+*logos* "studiu") Ramură a medicinei care studiază problemele bătrîneţii sub diverse aspecte biologice (şi sociale).

GERÓS, -OÁSĂ adj. (<*ger*) (Despre timp, zile etc.) Foarte friguros (în timpul iernii).

GEROVITÁL s.n. (<*gero-*+*vital*) (FARM.) Medicament pe bază de procaină, folosit pentru întîrzierea proceselor de îmbătrînire la oameni.

GERUÍ vb. IV intranz. (<*ger*) A fi, a se face ger.

GERUIÁLĂ s.f. (<*gerui*) Vreme (de iarnă) cu ger; frig puternic (specific iernii). ◆ (Pop.) Chiciură, promoroacă.

GERUNDÍV s.n. (<lat. *gerundivum*, fr. *gérondif*) (În limba latină) Adjectiv verbal cu sens pasiv, derivat de la tema gerunziului; (în limba franceză) una dintre formele participiului prezent, precedată de prepoziţia "en".

GERUNZIÁL, -Ă adj. (<*gerunziu*) Care este construit cu gerunziul; care conţine un gerunziu.

GERÚNZIU s.n. (<lat. *gerundium*) Mod verbal nepersonal care exprimă acţiunea în desfăşurare, fără referire la autorul şi la momentul ei.

GERUSIA s.f. art. (cuv. gr.) Sfatul bătrînilor

în Sparta antică (format din cei doi regi şi din 28 de membri peste 60 de ani), care era organ politic suprem.

GEST s.n. (<lat. *gestus*, fr. *geste*) **1.** Mişcare a mîinilor, a capului etc. care exprimă idei, sentimente etc. (înlocuind cuvintele) sau care dă mai multă expresivitate vorbirii. **2.** Fig. Purtare, faptă cu o anumită semnificaţie (dictată de anumite interese, de un anumit scop etc.).

GESTALTÍSM s.n. (<fr. *gestaltisme*; cf. germ. *Gestalt* "structură, formă") **1.** (FILOZ.) Teorie a formei potrivit căreia un tot are caracteristici proprii care nu rezultă din elementele lui constitutive, întregul neputînd fi considerat simpla însumare a acestor elemente. **2.** (PSIH.) Concepţie potrivit căreia fenomenele psihice au un caracter global, neputînd fi reduse la o simplă însumare a elementelor componente. A fost elaborată în sec. 20 de M. Wertheimer, W.Köhler, K.Koffka, K.Lewin.

GESTALTÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *gestaltiste*) (Adept) al gestaltismului.

GESTAPÓ (GESTAPÓU) s.n. (<germ. *Gestapo*) Poliţia secretă din Germania hitleristă.

GESTÁŢIE s.f. (<lat. *gestatio, -onis*, fr. *gestation*) Stare a unei femele de la fecundarea ovulului pînă la naşterea fătului (avînd o durată variabilă de c. 270 de zile la om, 60 de zile la pisică, 280 de zile la vacă, 630 de zile la elefant); perioadă de timp cît durează această stare.

GÉSTICĂ s.f. (<*gest*) Ansamblu de gesturi folosite de un actor în interpretarea unui rol, în recitarea sau în lectura unei opere literare.

GESTICULÁ vb. I intranz. (<fr. *gesticuler*, lat. *gesticulari*) A face unele gesturi (cu mîinile) în timpul vorbirii sau pentru a exprima ceva.

GESTIONÁ vb. I tranz. (<*gestiune*) A avea în gestiune bunurile, fondurile unei instituţii, ale unei întreprinderi etc.

GESTIONÁR, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *gestionnaire*) **1.** Adj. Care ţine de o gestiune, care se referă la o gestiune. **2.** S.m. şi f. Persoană care răspunde de o gestiune.

GESTIÚNE s.f. (<fr. *gestion*, lat. *gestio, -onis*) **1.** Administrare a bunurilor unei instituţii, ale unei întreprinderi sau ale unei persoane; răspundere a păstrării bunurilor şi a mînuirii fondurilor unei instituţii, ale unei întreprinderi sau ale unei persoane; concr. totalitatea bunurilor încredinţate cuiva în vederea administrării lor. **2.** Totalitatea operaţiilor privind primirea, păstrarea şi eliberarea bunurilor materiale sau ale valorilor băneşti care aparţin altcuiva (îndeplinite de un angajat în cadrul atribuţiilor sale de serviciu). ◇ *Gestiune frauduloasă* = infracţiune care constă în săvîrşirea cu rea-credinţă de către persoana căreia i s-a încredinţat o gestiune a unei fapte păgubitoare pentru persoana (fizică sau juridică) ale cărei bunuri îi sînt date în administrare.

GESTÓZĂ s.f. (<germ. *Gestose*) Totalitatea manifestărilor patologice care apar într-o sarcină.

GESTUÁL, -Ă adj. (<fr. *gestuel*) Care se exprimă prin gesturi, referitor la gesturi.

GET, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *Gètes*, lat. *Getae, -arum*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Nume dat de greci dacilor; (la sg.) persoană care făcea parte din populaţia băştinaşă a Daciei. **2.** Adj. Care aparţine geţilor, privitor la geţi.

GET-BEGÉT adj. invar. (<tc. *cet-beced*) (Despre oameni) Care se află din moşi-strămoşi într-un anumit loc; neaoş.

GÉTIC, -Ă adj. (<*get*) Care aparţine geţilor, privitor la geţi.

GETINÁX s.n. (den. com.) Material izolant format din foi de hîrtie impregnate cu bachelită şi presate, care este folosit în electrotehnică.

GETO-DÁCI s.m. pl. (<*get*+*daci*) Denumire dată de istoricii moderni ramurii nordice a neamurilor trace care populau, în antichitate, spaţiul carpato-dunărean; daci. Populaţia autohtonă carpato-dunăreană a fost atestată începînd cu sfîrşitul sec. 6 î.Hr. de izvoarele greceşti. Numele de geţi este folosit pentru prima oară de Herodot (sec. 5 î.Hr.). Din sec. 1 î.Hr. în izvoarele romane apare şi denumirea de daci pentru această populaţie, cei doi termeni fiind, apoi, folosiţi alternativ de istorici.

GÉTTER s.n. (<fr., engl. *getter*) Substanţă solidă care se introduce în interiorul balonului tuburilor electronice cu vid pentru a absorbi gazele reziduale.

gf (METR.) Simbol pentru *gram forţă*.

GHEÁRĂ s.f. (probabil cuv. autoh.) **1.** Formaţie cornoasă, ascuţită şi curbată, crescută la vîrful degetelor unor reptile, păsări şi mamifere, care foloseşte mai ales la apărare şi la atac. ◇ *Gheară retractilă* = gheară, la unele feline, care poate fi retrasă într-o teacă. **2.** (TEHN.) Piesă în formă de gheară, care constituie elementul component al anumitor dispozitive de apucat, de împiedicat etc.

GHEÁTĂ s.f. (<it. *ghetta* "ghetră") Încălţăminte din piele sau din material sintetic care acoperă piciorul pînă mai sus de gleznă.

GHEÁŢĂ s.f. (lat. *glacia* = *glacies*) **1.** Apă aflată în stare solidă, în urma îngheţării, care se prezintă ca o substanţă cristalizată în sistemul hexagonal (în condiţii obişnuite de temperatură şi de presiune), folosită, în special, ca agent de răcire. ◆ Grindină, piatră. ◆ *Gheaţă uscată* = dioxid de carbon în stare solidă, presat în formă de blocuri sau de cuburi compacte, care are proprietatea de a sublima la -78,9°C, fără a lăsa reziduuri; este folosit la păstrarea şi la transportarea alimentelor congelate, la tratarea metalelor etc. ◆ (Adjectival) *Bani gheaţă* = bani în numerar, plătiţi pe loc. **2.** (La pl.) Întinderi mari de gheaţă (pe uscat sau pe apă). **3.** Fig. Indiferenţă, nepăsare, răceală. **4.** Plantă erbacee, ornamentală, originară din Africa, cu florile mici, albe, roz sau roşii şi cu frunzele acoperite cu papile albe care seamănă cu cristalele de gheaţă (*Mesembryanthemum crystallynum*).

GHEB s.n. (probabil lat. **glibbus* <**gib-b(u)lus* <*gibbus*) **1.** Cocoaşă (la om). **2.** Ridicătură de teren. **3.** (La pl.) (Specie de) ciuperci comestibile care au pălăria galbenă-brună, puţin cărnoasă, cu piciorul plin, gălbui sau brun, cu un inel alb la jumătatea lui; cresc pe arborii de pădure şi pe pomii fructiferi; opintici (*Armillaria mellea*). ◇ *Ghebe de brad* = ciupercă comestibilă, cu pălăria albă, subţire, cărnoasă şi cu piciorul alburiu, lung şi subţire, care creşte pe pămînt, în pădurile de fag şi de brad (*Lepiota clypeolaria*). *Ghebe de pădure* = ciupercă comestibilă, cu pălăria cărnoasă, păroasă, roşiatică sau brună şi cu piciorul plin, fragil, care creşte prin pădurile de brad (*Collybia longipes*).

GHÉBĂ (GHEBEÁ) s.f. (<tc. *kebe*) Manta lungă (ţărănească), împodobită cu găitane.

GHEBOŞÁ vb. I refl. (contaminare între *ghebos* şi *cocoşa*) A deveni ghebos (din cauza bătrîneţii, a unei boli etc.). ◆ A se apleca de spate (din cauza unei greutăţi, a unei dureri etc.).

GHEÉNĂ s.f. (<sl. *geena*; cf.n.pr. *Gheena*, vale adîncă situată lîngă Ierusalim, în apropierea muntelui Sion) Iad, infern.

GHÉIŞĂ s.f. (<fr. *geisha*; cuv. jap.) Dansatoare şi cîntăreaţă japoneză.

GHÉIZER s.n. (<fr., engl. *geyser*; cuv. islandez) Izvor de origine vulcanică, care aruncă, la intervale regulate, coloane de apă fierbinte şi vapori, datorită încălzirii şi vaporizării rapide a apelor din unele goluri subterane.

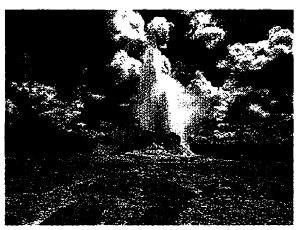

gheizer

GHEIZERÍT s.n. (<fr. *geysérite*) (GEOL.) Depozit sedimentar silicios (pulverulent), poros, provenit din precipitarea apei gheizerelor.

GHEM[1] s.n. (lat. **glemus* = *glomus*) **1.** Obiect de formă (relativ) sferică, rezultat prin depănarea unor fire de lînă, de aţă etc. **2.** Al treilea compartiment al stomacului rumegătoarelor. **3.** *Ghemul albinelor* = starea familiei de albine în timpul iernii, cînd, din cauza temperaturii scăzute, albinele formează o grămadă compactă, sferică sau elipsoidală, avînd la mijloc pe cele tinere şi matca; mulţimea albinelor care se află în această stare.

GHEM[2] s.n. (<engl. *game*) Fiecare dintre punctele cîştigate de un jucător de tenis într-un set.

GHEMOTÓC s.n. (<*ghem[1]*) Obiect (flexibil) mototolit în formă de ghem.

GHEMUÍ vb. IV (<*ghem[1]*) **1.** Refl. A se strînge ca un ghem[1]. **2.** Refl. şi tranz. A (se) înghesui într-un spaţiu foarte redus.

GHEPÁRD s.m. (<fr. *guépard*) Mamifer carnivor din familia felidelor, care are capul mic şi rotund, coada lungă, picioarele înalte şi blana gălbuie cu pete mici închise; este specific stepelor din Africa şi din S-E Asiei (*Acinonyx jubatus*).

GHERDÁN s.n. (<tc. *gerdan* "gît", *gerdanlıck* "colier") Şirag de mărgele, de mărgăritare, de pietre preţioase sau de galbeni purtat de femei la gît.

GHERDÁP s.n. (<tc. *girdab*) Loc îngust şi stîncos de pe cursul unei ape; loc pe cursul unei ape care are căderi de apă periculoase pentru navigaţie.

GHERÉTĂ s.f. (<fr. *guérite*) **1.** Construcţie mică (de lemn) în care se adăposteşte o santinelă, un paznic etc. **2.** Chioşc în care se vînd alimente, ziare etc.

GHERGHÉF s.n. (<tc. *gergef*) **1.** Cadru de lemn sau de metal, dreptunghiular sau circular, pe care se întinde o bucată de ţesătură pentru a fi brodată sau firele de urzeală pen-

tru țeserea covoarelor; p.ext. broderia sau țesătura din acest cadru. ◆ Dispozitiv auxiliar al mașinilor de tricotat, prevăzut cu dinți ștanțați din oțel. **2.** Unealtă în formă de cadru simplu sau cu bară mobilă folosită în legătorie, la cusutul manual al cărților.

GHERGHÍNĂ s.f. (<germ. *Georgine*) Plantă erbacee perenă din familia compozitelor, cu tulpina înaltă, cu florile în capitule, de culoare albă, galbenă, roșie sau violetă, cultivată ca plantă decorativă (*Dahlia cultorum*); p.restr. floarea acestei plante; dalie.

gherghine

GHERIDÓN s.n. (<fr. *guéridon*) Măsuță rotundă cu unul sau cu trei picioare.

GHERISÉR s.m. (<fr. *guérisseur*) Persoană care exercită profesiunea de medic, fără a avea studiile necesare; tămăduitor.

GHERMEÁ s.f. Piesă prismatică de lemn, îngropată în zidărie, pentru a permite fixarea, prin cuie sau prin șuruburi, a tocului unei uși sau al unei ferestre.

GHERÓC s.n. (<germ. *Gehrock*) Redingotă.

GHETÓU (GHETÓ) s.n. (<it., fr. *ghetto*, germ. *Getto*; cf.n.pr. *Ghetto*, insulă lîngă Veneția de unde au fost izgoniți evreii în sec. 16; <ebr. *ghet* "divorț") Cartier al unui oraș în care erau obligate să locuiască grupuri de populație de o anumită rasă, naționalitate sau religie (ca urmare a discriminărilor); spec. cartier locuit de o comunitate evreiască sau, în trecut, rezervat evreilor; comunitatea care locuiește în acest cartier.

GHÉTRĂ s.f. (<fr. *guêtre*) Învelitoare de postav, de fetru etc. care acoperă glezna și partea de deasupra a încălțămintei bărbătești. ◆ Bandă din piele folosită pentru protecția gleznei lucrătorilor metalurgiști, în timpul lucrului.

GHEȚÁR[1] s.m. (<*gheață*, după fr. *glacier*) Masă de gheață formată în munții înalți și în regiunile polare. După configurație și volum, se disting trei tipuri de ghețari: a) *ghețari continentali* (reprezentînd 99% din suprafața înghețată a pămîntului), care acoperă întinderi imense (c. 15.000.000 km^2 în Antarctica, 1.700.000 km^2 în Groenlanda); b) *ghețari de vale,* care depind de relief, avînd lungimi ce nu depășesc cîțiva kilometri; c) *ghețari de piemont,* care se întind larg, în formă de arc de cerc, la ieșirea dintr-un masiv muntos. Se pot deplasa lent (cu 125 m/an, sub influența forței de gravitație), în lungul văilor sau pe pante. ◇ *Ghețar plutitor* = aisberg.

gheţar

GHEȚÁR[2] s.n. (<*gheață*, după fr. *glacière*) Instalație cu pereți dubli, în care se menține o temperatură joasă prin introducerea unei bucăți de gheață, folosită pentru păstrarea alimentelor, pentru răcirea băuturilor; răcitor.

GHEȚĂRÍE s.f. (<*gheață*) Loc amenajat special în care se păstrează gheață naturală pentru a putea fi folosită vara. ◆ Fig. Încăpere, cameră foarte friguroasă.

GHEȚÚȘ s.n. (<*gheață*) Polei; p.ext. loc înghețat, alunecos, pe care se dau copiii iarna.

GHIAÚR s.m. (<tc. *gâvur*) Nume batjocoritor dat de turci, în trecut, persoanelor de altă religie decît cea mahomedană.

GHIBELÍN s.m. (<it. *ghibellino*, fr. *gibelin*; cf.n.pr. [de] *Waiblingen*, familie nobiliară germană) Membru al unei grupări politice formate în Italia feudală, mai ales din seniori, care sprijinea pe împărații germani în lupta împotriva papei și împotriva guelfilor. Această mișcare politică a apărut în sec. 12, cînd împăratul german Frederic I Barbarossa, sprijinit de seniorii de Waiblingen, a început lupta împotriva supremației papale. Conflictul s-a extins și în Italia, partizanii împăratului opunîndu-se aliaților papei, guelfii.

GHIBÓRȚ (GHIGÓRȚ) s.m. Pește de apă dulce, din familia percidelor, de culoare verde-măslinie, care are capul scurt și aripile dorsale contopite, terminate cu ghimpi (*Acerina cernua*).

GHICÍ vb. IV tranz. **1.** A descoperi, a afla, a înțelege (intuitiv) ceva; a intui ceva, a prevedea. ◆ A dezlega o ghicitoare. **2.** A prezice cuiva viitorul.

GHICITÓR, -OÁRE subst. (<*ghici*) **1.** S.m. și f. Persoană care se ocupă cu prezicerea viitorului cuiva. **2.** S.f. Specie scurtă (în versuri) a literaturii populare, în care se cere să se ghicească, prin asocieri logice, obiecte, ființe sau fenomene prezentate indirect, în cuvinte învăluite, metaforice etc.

GHID, -Ă subst. (<fr. *guide*) **1.** S. m. și f. Persoană care conduce (și îndrumă) un grup de turiști, un grup de vizitatori ai unui muzeu, ai unei expoziții etc., dîndu-le explicațiile necesare. **2.** S.n. Broșură sau carte care cuprinde informații de călătorie, hărți, planuri, indicații etc. necesare unui turist pentru orientarea într-o țară, într-o regiune, într-un muzeu etc. **3.** S.n. *Ghid de unde* = mediu în care are loc propagarea ghidată a unui fascicul de unde electromagnetice.

GHIDÁ vb. I (<fr. *guider*) **1.** Tranz. și refl. A (se) îndruma, a (se) orienta. **2.** Tranz. A imprima unei piese, unui mecanism etc. o anumită mișcare, cu ajutorul unui ghidaj.

GHIDÁJ s.n. (<fr. *guidage*) **1.** Faptul de a ghida. **2.** Dispozitiv mecanic fix al unui mecanism care permite deplasarea unei piese mobile într-o anumită direcție și între anumite limite.

GHIDÓN s.n. (<fr. *guidon*) **1.** Bară de oțel, curbată la capete, fixată transversal pe furca roții directoare a unei biciclete, a unei motociclete, a unui scuter, acționată manual de conducătorul vehiculului, care servește la menținerea sau la schimbarea direcției vehiculului respectiv. **2.** (NAV.) Pavilion folosit ca marcă de comandament sau pentru semnalizare.

GHIDRÁN s.m. Rasă anglo-arabă de cai, cu părul roșcat, de talie mijlocie, care sînt folosiți la tracțiuni și la călărie; cal care face parte din această rasă.

GHIDRÍN s.m. Pește mic de apă dulce și sărată, care are pe spate, înaintea înotătoarei dorsale, trei spini osoși (*Gasterosteus aculeatus*).

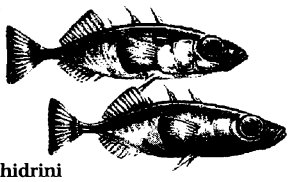

ghidrini

GHIDRÓPĂ s.f. (<fr. *guiderope*) Frînghie (lungă de 50-120 m) legată de nacela unui balon și lăsată să se tîrască pe sol pentru a menține constantă înălțimea de plutire a acestuia.

GHÍLDĂ s.f. (<fr. *ghilde*, *guilde*; cf.lat. *gilda* "corporație") Asociație, uniune, corporație a negustorilor, constituită, în evul mediu (sec. 12-15) în unele țări din V Europei, în scopul apărării împotriva feudalilor, al înlăturării concurenței pe piață, al monopolizării comerțului etc.

GHILIMÉLE s.f. pl. (<fr. *guillemets*) Semn de punctuație, în formă de două mici unghiuri sau de două mici virgule, dispuse alăturat și paralel, care închid între ele citate, o vorbire directă, titluri de opere sau de instituții, sensul sau traducerea unui cuvînt, cuvinte cărora li se dă un sens special sau asupra cărora vorbitorul vrea să insiste etc.; semnele citării.

GHILOTÍNĂ s.f. (<fr. *guillotine*; cf.n.pr. *Guillotin*) **1.** Instrument folosit (în unele țări) pentru executarea condamnaților la moarte prin decapitare; executare a condamnaților la moarte prin decapitare; pedeapsă la moarte prin decapitare. Executarea prin ghilotină a fost introdusă în Franța, la 20 martie 1792, la propunerea dr. J.I.Guillotin și practicată pînă în 9 octombrie 1981, cînd a fost abolită. **2.** Instrument prevăzut cu o lamă ascuțită, pentru tăierea foilor de tablă, de carton, de hîrtie etc.

GHIMBÉR (GHIMBÍR) s.m. (<magh. *gyömbér*) Plantă erbacee tropicală, cu rizom aromatic, bogat în uleiuri eterice (*Zingiber officinale*). ◆ Drog aromatic extras din rizomul acestei plante.

GHIMIRLÍE (GHIMERLÍE) s.f. **1.** Ferăstrău cu pînza foarte îngustă, folosit de dogari și de dulgheri. **2.** Casă mică și sărăcăcioasă.

GHÍMPE s.m. (cuv. autoh.; cf.alb. *gjëmp*) **1.** Fiecare dintre prelungirile tari și ascuțite, uneori încovoiate, care cresc pe tulpinile, pe ramurile sau pe frunzele unor plante. **2.** Fiecare dintre țepii care acoperă corpul unor animale. **3.** (BOT.) Scaiete (*Carduus nutans*). **4.** *Ghimpe-păduret* = arbust totdeauna verde, din familia liliaceelor, cu ramurile lățite (în formă de frunză) și terminate printr-un spin, cu frunzele reduse, în formă de solzi, cu florile mici, verzui și cu fructele în formă de boa-

be roşii (*Ruscus aculeatus*). **5.** (Art.) Numele a două dansuri populare româneşti; melodie după care se execută fiecare dintre aceste dansuri.

GHIN s.n. **1.** Cuţit cu lama curbată în formă de unghie, folosit la cioplirea lemnului (în timpul sculptării lui). **2.** Daltă cu tăişul semicircular, folosită în rotărie. **3.** Cazma cu lama curbată, cu ajutorul căreia se scoate nămolul de pe fundul apei.

GHÍNDĂ s.f. (lat. *glans, -ndis*) **1.** Fructul stejarului (sau al altor copaci înrudiţi), o achenă mare, ovală, cilindrică, avînd la bază o cupă provenită din axa florală, care are o singură sămînţă, bogată în substanţe uleioase. **2.** Una dintre culorile de la jocul de cărţi; treflă.

GHINIÓN s.n. (<fr. *guignon*) Neşansă; întîmplare, împrejurare defavorabilă pentru cineva.

GHINT s.n. (<pol. *gwint*, ucr. *gvint*) **1.** Fiecare dintre şanţurile elicoidale de pe suprafaţa interioară a ţevii unei arme de foc, care imprimă proiectilului mişcarea de rotaţie necesară menţinerii stabilităţii acestuia pe o traiectorie dată. **2.** Cui de fier cu un capăt lat şi proeminent, folosit la buzdugane, ghioage etc.

GHINTUÍ vb. IV tranz. (<*ghint*) **1.** A prevedea cu ghinturi ţeava unei arme de foc. **2.** A fereca cu ghinturi un buzdugan, o ghioagă etc.

GHINŢ s.n. Unealtă de cizmărie cu ajutorul căreia se lărgeşte încălţămintea.

GHIOÁGĂ s.f. **1.** Veche armă de luptă, alcătuită dintr-un fel de ciomag (de lemn sau de fier) cu un capăt bombat în care erau fixate cuie speciale. **2.** Capătul bombat (şi ghintuit) al unei ghioage.

GHIÓC[1] s.m. (BOT.) Albăstrea (*Centaurea cyanus*).

GHIÓC[2] s.n. (lat. **cloca = cochlea*) Gasteropod marin care are cochilia mare, ovală, cu aspect de porţelan şi care trăieşte în mările calde (*Cypraea tigris*); p. restr. cochilia acestui gasteropod, folosită ca ornament sau pentru preziceri asupra viitorului cuiva, fiind un simbol al avuţiei.

GHIOCÉL s.m. (<*ghioc*[1]) Plantă erbacee perenă, de primăvară, cu frunzele liniare, cu o singură floare, albă, în formă de clopoţel, aplecată în jos (*Galanthus nivalis*). Este simbol al speranţei, al curajului şi al răbdării.

GHIOL s.n. (<tc. *göl*) Lac sau baltă (mare) cu apă dulce ori sărată şi cu fundul plin de mîl.

GHIONDÉR s.n. (<tc. *gönder*) Prăjină de lemn de brad sau de pin, folosită pentru a pune în mişcare o ambarcaţie mică (împingînd cu ea în fundul apei puţin adînci), pentru a mîna peştele spre plasă, pentru a construi gardurile pentru prinderea peştelui etc.

GHIONOÁIE (GHEONOÁIE) s.f. (cuv. autoh.; cf.alb. *gjon* "cucuvea") (ORNIT.) Ciocănitoare.

GHIONÓI s.n. Tîrnăcop a cărui bară metalică are un capăt ascuţit şi celălalt în formă de ciocan, folosit în lucrările de abataj.

GHIONT s.m. Lovitură dată cuiva cu umărul sau cu cotul (pentru a-l îmbrînci, pentru a-i atrage atenţia etc.).

GHIORDÉL s.n. Găleată de lemn sau de pînză impermeabilă, folosită la bordul navelor pentru transportul apei, al nisipului etc.

GHIÓŞ (GHILÓŞ) s.n. (<fr. *guillochis*) Ornament gravat, format din linii fine, drepte sau ondulate, care este folosit la decorarea unor obiecte de sticlă sau de metal. ◆ Desen complex, format din linii apropiate şi încrucişate, dispuse geometric, folosit în poligrafie pentru obţinerea fondului de siguranţă al imprimatelor cu valoare nominală (bancnote, cecuri etc.).

GHIOŞÁ (GHILOŞÁ) vb. I tranz. (<fr. *guillocher*) A executa un ghioş.

GHIÓŞĂ s.f. (<fr. *guilloche*) Daltă subţire, folosită la gravarea pe pietre litografice şi pe plăci metalice.

GHIOZDÁN s.n. (<tc. *cüzdân*) Geantă din carton, din piele sau din material plastic (purtată, de obicei, în spate), în care şcolarii mai mici îşi ţin cărţile şi caietele. ◆ Servietă.

GHIPS (GIPS) s.n. (<germ. *Gips*, fr. *gypse*, lat. *gypsum*) **1.** Sulfat de calciu hidratat natural ($CaSO_4 \cdot 2H_2O$), incolor sau divers colorat, care are aspect sticlos, sidefos sau mătăsos şi duritate mică; este folosit la fabricarea ipsosului, ca adaos la fabricarea cimenturilor, în industria porţelanului, la fabricarea acidului sulfuric etc. **2.** Obiect sau ornament arhitectonic făcut din ghips.

GHIPSOTÉCĂ s.f. (<fr. *gypsothèque*) **1.** Colecţie de statuete şi de plăci ornamentale din ghips. **2.** Loc special amenajat pentru păstrarea ghipsotecii.

GHÍRCĂ s.f. (<ucr. *hyrka*) Specie de grîu bogat în gluten (*Triticum durum*).

GHIRLÁNDĂ s.f. (<fr. *guirlande*) **1.** Împletitură în formă de lanţ sau de cunună, făcută din frunze, din flori (şi din fructe), din hîrtie colorată etc., folosită ca podoabă. ◆ Vegetaţie care seamănă cu o astfel de împletitură. **2.** Element ornamental, în arhitectură şi în artele decorative, avînd aspectul unei ghirlande.

GHIŞÉU s.n. (<fr. *guichet*) Mică fereastră sau deschizătură special făcută în uşa sau în peretele unui birou, prin care publicul poate vorbi cu funcţionarii unei instituţii.

GHIU s.n. (<fr. *gui*) (NAV.) Bară de lemn sau de metal, fixată cu un capăt de partea inferioară a arborelui din pupa unei nave cu pînze, de care se leagă partea inferioară a velei.

GHIUDÉN (GHIUDÉM) s.n. (<tc. *göden*) Cîrnat foarte condimentat, uscat şi presat, făcut din carne de oaie, de capră şi de vacă.

GHIUJ s.m. (cuv. autoh.; cf.alb. *gjysh* "bunic") (Fam. şi peior.) Om bătrîn (ramolit şi neputincios).

GHIUL s.n. (<tc. *kül*) Inel (bărbătesc) masiv, din aur (cu pietre preţioase).

GHIULEÁ s.f. (<tc. *gülle*) Proiectil sferic, din metal sau din piatră, folosit la trageri cu tunurile de tip vechi.

GHIVÉCI s.n. (<tc. *güvec*) **1.** Vas de pămînt ars, de material plastic etc., de obicei de formă tronconică, în care se plantează flori. ◇ *Ghiveci nutritiv* = amestec de pămînt, nisip, mraniţă şi îngrăşăminte chimice, în care se plantează răsadurile de legume. **2.** Mîncare preparată din mai multe feluri de zarzavaturi, cu sau fără carne.

GHIVÉNT s.n. (<germ. *Gewinde*) Şanţ elicoidal regulat, făcut pe suprafaţa interioară sau exterioară a unei piese cilindrice ori conice, care permite înşurubarea acesteia cu o piesă similară.

GHIZD s.n. (cf. sl. *gyzda* "podoabă") **1.** Perete din piatră, din bîrne, din tuburi etc., care căptuşeşte o fîntînă pe dinăuntru. **2.** Prelungire a ghizdului care împrejmuieşte şi îngrădeşte o fîntînă deasupra solului.

GHIZDÉI s.m. Plantă furajeră perenă, din familia leguminoaselor, cu frunzele trifoliate şi cu florile galbene (*Lotus corniculatus*).

GIÁCĂ (GEÁCĂ) s.f. (<engl. *jacket*) Jachetă scurtă pînă în talie.

GIÁRDIA s.f. (<lat. *Giardia*[intestinalis], numele ştiinţific al animalului) (ZOOL.) Lamblie (*Giardia intestinalis*).

GIARDIÁZĂ s.f. (<fr. *giardiase*) (MED.) Lambliază.

GIBERELÍNĂ s.f. (<fr. *gibbérelline*) Substanţă vegetală cu acţiune stimulatoare asupra creşterii plantelor, care este folosită pentru a facilita aclimatizarea şi dezvoltarea unor plante de cultură.

GIBÓN s.m. (<fr. *gibbon*) (La pl.) Gen de maimuţe antropoide, fără coadă, cu membrele anterioare foarte lungi şi cu blana neagră sau cenuşie, care trăiesc în pădurile tropicale din Asia, Sumatra, Java etc. (*Hylobates*); (şi la sg.) animal care face parte din acest gen.

gibon

GIBOZITÁTE s.f. (<fr. *gibbosité*) (MED.) Cifoză.

GIG s.n. (cuv. engl.) Ambarcaţie sportivă, cu scaune rulante, folosită la învăţarea canotajului.

GIGA- (<fr. *giga-*; cf.gr. *gigas* "gigant") Element prim de compunere care are semnificaţia "de un miliard de ori mai mare".

GIGACALORÍE s.f. (<fr. *gigacalorie*) (FIZ.) Unitate de măsură egală cu un miliard de calorii.

GIGAFÓN s.n. (<fr. *gigaphone*) Difuzor care are camera de compresiune foarte puternică (asigurînd un nivel sonor foarte înalt în spaţiul deservit).

GIGAHÉRTZ s.m. (<fr. *gigahertz*) (FIZ.) Unitate de frecvenţă egală cu un miliard de herţi.

GIGÁNT s.m. (<it. *gigante*, lat. *gigas, -ntis*) **1.** (Şi adjectival) (Fiinţă reală sau închipuită) de proporţii uriaşe. ◆ Fig. Construcţie, clădire de dimensiuni foarte mari. **2.** Fig. Persoană cu însuşiri excepţionale (într-un domeniu de activitate).

GIGÁNTIC, -Ă adj. (<*gigant*) De proporţii uriaşe.

GIGANTÍSM s.n. (<fr. *gigantisme*) **1.** Însuşirea de a fi gigantic. **2.** Boală endocrină care constă în creşterea exagerată a corpului în înălţime sau a unor părţi ale lui, provocată de hipersecreţia lobului anterior al hipofizei.

GIGANTOGRAFÍE s.f. (<fr. *gigantographie*) (POLIGR.) Procedeu de reproducere pe formate mari, prin proiecţie, a unui clişeu iniţial mai mic.

GIGANTOMAHÍE s.f. (<fr. *gigantomachie*; cf.gr. *gigas* "gigant"+*mache* "luptă") Luptă

mitică a giganţilor împotriva zeilor.
GÍGĂ s.f. (<fr. *gigue*, it. *giga*) Vechi dans popular, originar din Scoţia şi din Irlanda, cu mişcare vioaie şi săltăreaţă, devenit în sec. 17-18 dans de salon; melodie după care se execută acest dans. ◆ Ultima parte a unei suite instrumentale, urmînd după sarabandă.
GIGOLÓ s.m. (<fr. *gigolo*) Bărbat tînăr întreţinut de femei (mai în vîrstă).
GILBÉRT s.m. (<engl., fr. *gilbert*) (FIZ.) Unitate de măsură a tensiunii magnetice şi magnetomotoare (simbol *Gb*).
GÍLBOX s.n. (<engl. *gill-box*) (TEXT.) Tren de laminare care este folosit la filatura de lînă pieptănată.
GILOTÁJ s.n. (<fr. *gillotage*) (POLIGR.) Acoperire a clişeelor zincografice cu un strat protector.
GIMNÁST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *gymnaste*) Sportiv care practică gimnastica.
GIMNÁSTIC, -Ă s. f., adj. (<fr. *gymnastique*) **1.** S.f. Formă de practicare a exerciţiilor fizice, reprezentată printr-un ansamblu de mişcări, care are drept scop dezvoltarea armonioasă a corpului, întărirea sănătăţii, corectarea deficienţelor fizice şi realizarea obiectivelor antrenamentului sportiv; ramură sportivă care constă în această formă de practicare a exerciţiilor fizice; ansamblul acestor exerciţii fizice. ◇ *Gimnastică sportivă* = ramură sportivă care cuprinde exerciţii impuse şi liber alese la aparate. *Gimnastică acrobatică* = ramură sportivă care cuprinde exerciţii artistice cu diferite obiecte (cercuri, eşarfe, mingi etc.) şi cu acompaniament muzical. *Gimnastică medicală* = complex de exerciţii necesare la corectarea unor deficienţe fizice sau funcţionale. **2.** Adj. Care aparţine gimnasticii, privitor la gimnastică.
GIMNAZIÁL, -Ă adj. (<*gimnaziu*) Care aparţine unui gimnaziu, privitor la un gimnaziu.
GIMNAZÍST, -Ă s.m. şi f. (<*gimnaziu*) Elev(ă) de gimnaziu.
GIMNÁZIU s.n. (<lat. *gymnasium*, fr. *gymnase*; cf.gr. *gymnos* "dezbrăcat") **1.** (În Grecia antică) Loc sau local destinat exerciţiilor fizice şi militare. **2.** (În unele ţări) Liceu. **3.** Şcoală sau formă de învăţămînt care cuprinde clasele V-VIII.
GIMNOSPÉRMĂ s.f. (<fr. *gymnosperme*; cf.gr. *gymnos* "gol"+*sperma* "sămînţă") (La pl.) Încrengătură a spermatofitelor, care cuprinde plante lemnoase cu frunzele persistente, întregi, rar divizate, aciculare sau sub formă de solzi, cu seminţele care se dezvoltă pe o carpelă deschisă; (şi la sg.) plantă care face parte din această încrengătură (ex. *bradul*, *molidul*).
GIN s.n. (<engl., fr. *gin*) Băutură alcoolică incoloră, obţinută prin distilarea repetată a mustului fermentat de cereale, în care se adaugă boabe de ienupăr.

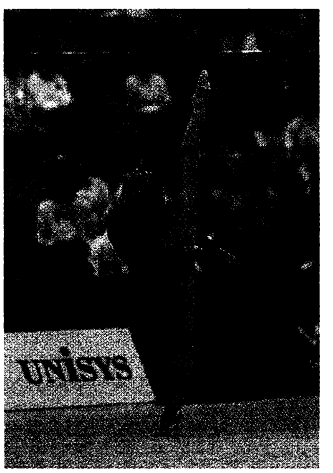

gimnastică

GINANDRÍE s.f. (<fr. *gynandrie*; cf.gr. *gyne* "femeie"+*aner* "bărbat") **1.** (MED.) Masculinizare a femeii datorită lipsei hormonilor estrogeni şi dominaţiei celor androgeni. **2.** (BOT.) Formă sub care se prezintă, la unele flori, androceul şi gineceul, datorită concreşterii staminelor şi a pistilului.
GINECÉU s.n. (<fr. *gynécée*, lat. *gynaeceum*; cf.gr. *gyne* "femeie"+*oikos* "casă") **1.** Apartament rezervat femeilor în casele antice greceşti. **2.** Loc rezervat femeilor în vechile biserici creştine. **3.** (BOT.) Pistil.
GINECOCRAŢÍE s.f. (<fr. *gynécocratie*; cf.gr. *gyne* "femeie"+*kratos* "putere") Sistem de guvernare în care conduce o femeie.
GINECOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *gynécologue*) Medic specialist în ginecologie.
GINECOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *gynécologique*) Care aparţine ginecologiei, care se referă la ginecologie.
GINECOLOGÍE s.f. (<fr. *gynécologie*; cf.gr. *gyne* "femeie"+*logos* "studiu") Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul fiziologiei şi patologiei aparatului genital feminin.
GÍNERE s.m. (lat. *gener, -eri*) **1.** Soţul considerat în raport cu părinţii soţiei. **2.** (Pop. şi fam.) Mire.
GÍNGAŞ, -Ă adj. (<magh. dial. *dsingás*) **1.** (Despre fiinţe) Plăpînd, slăbuţ; delicat, fin. ◆ (Despre manifestările fiinţelor) Plin de duioşie, de delicateţe sufletească). **2.** Mofturos la mîncare. **3.** (Despre plante) Care nu rezistă la frig sau la căldură excesivă. **4.** (Despre lucruri, acţiuni etc.) Care cere multă iscusinţă şi răbdare pentru a fi făcut; dificil, anevoios (de realizat).
GINGĂŞÍE s.f. (<*gingaş*) **1.** Însuşire a ceea ce este gingaş; fineţe, delicateţe, graţie, sensibilitate. ◆ Atitudine, faptă gingaşă, delicată. **2.** Însuşire a unei plante de a nu putea rezista la frig sau la căldură excesivă. **3.** Situaţie delicată care cere tact şi pricepere pentru a fi rezolvată.
GINGÍE s.f. (lat. *gingiva*) (ANAT.) Ţesut care înveleşte pereţii exteriori ai alveolelor dentare şi o parte din corpul dinţilor.
GINGIRÍCĂ s.f. Mic peşte marin, asemănător cu scrumbia de Dunăre, care trăieşte în Marea Neagră şi în Marea Caspică (*Clupeonella delicatula*).
GINGIVÍTĂ s.f. (<fr. *gingivite*) Inflamaţie a gingiilor.
GINKGO s.m. (cuv. chin.) Arbore dioic, rămas aproape neschimbat din era terţiară pînă astăzi, originar din China (şi adus în Europa în sec. 18), care are frunzele bilobate, în formă de evantai (*Ginkgo biloba*). Este considerat în Extremul Orient arbore sfînt.
GINSÉNG s.m. (<fr., engl. *ginseng*) **1.** Plantă din familia araliaceelor, originară din China, folosită în medicină pentru proprietăţile ei deosebite; rădăcina-vieţii (*Panax*). **2.** Medicament preparat din ginseng.
GÍNTĂ s.f. (<lat. *gens, -ntis*) **1.** Grupare socială şi economică fundamentală a societăţii primitive, care era alcătuită din urmaşii recunoscuţi ai aceluiaşi strămoş; formă de organizare socială proprie unei astfel de grupări. ◇ *Gîntă matriarhală* (sau *matriliniară*) = formă de organizare socială specifică epocii de piatră, caracterizată prin rolul deosebit al femeii în viaţa economică şi prin stabilirea

înrudirii din cadrul gintei după mamă. *Gintă patriarhală* = formă de organizare socială specifică epocii bronzului şi caracterizată prin creşterea rolului bărbatului în viaţa economică şi prin stabilirea înrudirii în cadrul gintei după tată. **2.** Neam; origine.

GIOCOSO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Cu veselie.

GIR s.n. (<it. *gira*, germ. *Giro*) **1.** Semnătură pusă pe o cambie, prin care proprietarul cambiei dispune plata sumei prevăzute în document către o anumită persoană şi la o dată anumită. **2.** Mijloc, act prin care cineva garantează pentru acţiunile, cinstea, angajamentele etc. cuiva.

GIRÁ vb. I tranz. (<germ. *girieren*) A garanta printr-un gir (o cambie); a-şi da girul. ◆ A garanta pentru cinstea, acţiunile etc. cuiva.

GIRÁFĂ s.f. (<fr. *girafe*) **1.** (La pl.) Gen de mamifere rumegătoare, din ordinul paricopitatelor, care au gîtul şi picioarele foarte lungi, capul mic, coarnele goale şi acoperite cu piele, blana alburie cu pete brune; trăiesc în Africa, la S de Sahara (*Giraffa*); (şi la sg.) animal care face parte din acest gen. **2.** P. ext. Suport de microfon care permite deplasarea acestuia (pe scenele în care actorii, cîntăreţii etc. se mişcă).

girafă (1)

GIRANDÓLĂ s.f. (<fr. *girandole*; cf.it. *girandola* <*giranda* "jerbă de foc") **1.** Candelabru cu mai multe braţe. **2.** (La pl.) Cercei cu diamante.

GIRÁNT s.m. (<it. *girante*, germ. *Girant*) Persoană care girează (o cambie).

GIRATÁR s.m. (<it. *giratario*) Persoană în favoarea căreia este girată o cambie.

GIRATÓRIU, -IE adj. (<fr. *giratoire*) (Despre mişcări) De rotaţie; circular. ◇ *Sens giratoriu* = sens de circulaţie într-o intersecţie, într-o piaţă etc. impus vehiculelor, care sînt obligate să facă o rotaţie de la dreapta la stînga.

GIRÁŢIE s.f. (<fr. *giration*) Mişcare de rotaţie. ◇ *Axă de giraţie* = axă verticală care trece prin centrul de greutate al unui avion.

GIRAVIÓN s.n. (<fr. *giravion*) Nume generic dat aeronavelor cu aripile avînd o mişcare giratorie.

GIRL s.f. (cuv. engl. "fată") Dansatoare de cabaret, de varieteu, de music-hall.

GIRO- (<fr. *gyro-*; cf.gr. *gyros* "cerc") Element prim de compunere care are semnificaţia "cerc", "rotativ".

GIROCLINOMÉTRU s.n. (<fr. *gyroclinomètre*) Clinometru giroscopic.

GIROCOMPÁS s.n. (<fr. *gyrocompas*) Girodirecţional.

GIRODÍNĂ s.f. (<fr. *girodyne*) Giravion în care sustentaţia în aer este asigurată de un rotor plasat independent de elice.

GIRODIRECŢIONÁL s.n. (<*giro-*+*direcţional*) Aparat de bord giroscopic care indică în grade direcţia avionului.

GIROMÉTRU s.n. (<fr. *gyromètre*) Instrument de bord giroscopic care înregistrează grafic viteza unghiulară a unui avion şi care este folosit la avioanele pentru zboruri acrobatice, la încercarea avioanelor prototip etc.

GIRONDÍN s.m. (<fr. *girondins*; cf.n.pr. *Gironde*, unitate administrativ-teritorială în Franţa) Membru al unei grupări politice din Franţa, în timpul Revoluţiei de la 1789-1794, care reprezenta interesele marii burghezii.

GIROORIZÓNT s.n. (<fr. *gyrohorizon*) Aparat de bord giroscopic, care indică înclinarea longitudinală şi laterală a avionului.

GIROPILÓT s.m. (<fr. *gyropilote*) (NAV.) Pilot automat.

GIROPLÁN s.n. (<fr. *gyroplane*) Autogir care are un rotor format din patru pale şi o aripă fixă de avion.

GIROSCÓP s.n. (<fr. *gyroscope*) **1.** Disc, aparat care, antrenat într-o mişcare de rotaţie rapidă în jurul uneia dintre axe, se poate deplasa astfel încît să nu modifice direcţia axei sale de rotaţie. **2.** Dispozitiv care asigură stabilitatea şi orientarea în spaţiu a unui avion, a unui submarin etc.

GIROSCÓPIC, -Ă adj. (<fr. *gyroscopique*) Care aparţine giroscopului, privitor la giroscop. ◇ *Compas giroscopic* = aparat care indică direcţia în grade unui avion, nordul geografic unei nave etc.

GIROVERTICÁL s.n. (<fr. *gyrovertical*) Giroscop cu axa de rotaţie verticală.

GIRUÉTĂ s.f. (<fr. *girouette*) Aparat meteorologic care se foloseşte pentru a determina direcţia şi intensitatea vîntului.

GÍRUS s.n. (<lat. *gyrus*) (ANAT.) *Girus cerebral* = circumvoluţie.

GISMÉNT s.n. (<fr. *gisement*) Unghi format de axa unui avion cu direcţia către un post de emisie terestru.

GITÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *gitan*, sp. *gitano*; cf.sp. *egiptano* "egiptean") **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie ţigănească dispersată în Spania, în N Africii şi în S Franţei; (la sg.) persoană care aparţine acestei populaţii; p. gener. ţigan. **2.** Adj. Care aparţine gitanilor, privitor la gitani.

GIUBEÁ s.f. (<tc. *cüpp*) Haină largă şi lungă de postav (fin), adesea căptuşită cu blană, purtată, în trecut, de boieri peste anteriu. ◆ Haină de sărbătoare purtată, în unele regiuni, de ţărani.

GIÚLGIU s.n. (<magh. *gyolcs*) Pînză foarte fină şi subţire, folosită ca văl sau acoperămînt. ◆ Bucată de pînză cu care este acoperit mortul; linţoliu. ◇ (RELIG.) *Sfîntul giulgiu* = pînza în care a fost înfăşurat trupul lui Iisus Hristos cînd a fost pus în mormînt.

GIUVAIÉR s.n. (<tc. *cevahir*, pl. lui *cevher*) Bijuterie. ◆ Fig. Lucru de mare preţ; p.ext. persoană care are calităţi deosebite.

GIUVAIERGERÍE s.f. (<*giuvaiergiu*) **1.** Meseria, arta giuvaiergiului. ◆ Lucrare executată de giuvaiergiu. **2.** Atelierul, prăvălia giuvaiergiului.

GIUVAIERGÍU s.m. (<tc. *cevahirci*) Bijutier.

GÎDILÁ (**GÎDILÍ**) vb. I (IV) tranz. (<bg. *gădel mi je* "mă gîdilă") **1.** A atinge uşor (cu vîrful degetelor) anumite părţi ale corpului, provocînd o senzaţie particulară (însoţită de rîs). ◆ Refl. A fi sensibil la astfel de atingeri. **2.** Fig. A produce cuiva plăcere. ◆ A măguli pe cineva (în mod exagerat).

GÎFÎÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) A respira des şi greu (în urma unor eforturi, a unei boli etc.). ◆ (Despre maşini, locomotive etc.) A produce un zgomot caracteristic, înfundat şi greoi.

GÎLGÎÍ vb. IV (form. onomat.) **1.** Intranz. (Despre lichide) A curge cu zgomot printr-o deschidere mică; a curge cu zgomot, lovindu-se de obstacole şi producînd un zgomot ritmat. **2.** Tranz. (Pop.) A înghiţi o băutură cu zgomot.

GÎND s.n. (<magh. *gond*) **1.** Idee, cuget. ◆ Convingere, părere. **2.** Închipuire, fantezie; inspiraţie. **3.** Minte; memorie. **4.** Reflecţie, meditare. **5.** Intenţie, plan; hotărîre. **6.** Convingere, părere. **7.** Grijă, îngrijorare.

GÎNDÁC s.m. (cf. scr. *gundelj*) Nume generic dat unor insecte, în special coleopterelor şi ortopterelor. ◇ *Gîndac de casă* (sau *de bucătărie, negru*) = a) insectă moale, de culoare neagră-cafenie, comună în locurile întunecoase (*Blatta orientalis*); b) insectă mică de culoare galbenă-roşcată (*Phyllodramia germanica*). *Gîndac de frasin* = cantaridă (*Lytta vesicatoria*). *Gîndac de mai* = cărăbuş (*Melolontha melolontha*). *Gîndac de Colorado* = insectă coleoptera dăunătoare solanaceelor, de culoare galbenă-portocalie, cu zece dungi longitudinale negre pe elitre (*Leptinotarsa decemlineata*). *Gîndac de trandafiri* = ileană (*Cetonia aurata*).

GÎNDÍ vb. IV (<*gînd*) **1.** Intranz. şi refl. A-şi forma o părere despre un lucru; a pătrunde cu mintea ceva pentru a înţelege. ◆ Intranz. şi tranz. A concepe, a crea. **2.** Refl. şi intranz. A reflecta, a medita; a chibzui. ◆ A se îngriji de cineva sau de ceva. **3.** Intranz. şi refl. A-i trece prin minte; a crede, a socoti că... ◆ Tranz. şi refl. A-şi da seama (că...). **4.** Refl. A intenţiona, a plănui (să...).

GÎNDÍRE s.f. (<*gîndi*) **1.** Facultate superioară a creierului omenesc care reflectă, în mod nemijlocit şi generalizat, abstract, realitatea prin noţiuni, judecăţi, teorii etc. ◇ *Gîndire inductivă* = formă a gîndirii care porneşte de la analiza unor cazuri particulare şi se desfăşoară în direcţia desprinderii şi formulării unor concluzii sau reguli generale. *Gîndire deductivă* = formă a gîndirii care se desfăşoară de la general spre particular. *Gîndire analogică* = formă a gîndirii care se desfăşoară în direcţia stabilirii unor legături între domenii foarte diferite ale realităţii, în zonele de interferenţă a fenomenelor. **2.** Idee, gînd. **3.** Spirit; conştiinţă. **4.** Meditare, reflexie; reverie. ◆ Imaginaţie, fantezie.

GÎNDIRÍSM s.n. (<n.pr. *Gîndirea*) Curent filozofic şi cultural din România, care s-a format în jurul revistei "Gîndirea" şi s-a cristalizat în deceniul 4 al sec. 20, avînd ca principal promotor pe N.Crainic. Paralel cu dezvoltarea unei literaturi cu pronunţat specific naţio-

nal, a promovat tradiționalismul creștin, ideea unității naționale sub egida Bisericii Ortodoxe și estetica teologală în care arta era concepută ca mijloc de exprimare a aspirațiilor omului către dumnezeire.

GÎNGÁNIE s.f. (<sl. *gongnanije*) Nume generic dat insectelor.

GÎNGAV, -Ă adj. (<sl. *gongnavŭ*) Care vorbește greu, nedeslușit; care se bîlbîie.

GÎNGÁVÍ vb. IV intranz. (<*gîngav*) A vorbi nedeslușit, greu (repetînd cuvintele). ◆ Tranz. și intranz. A exprima ceva cu greutate; a pronunța ceva nedeslușit.

GÎNGURÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) **1.** (Despre copiii mici) A scoate sunete disparate, nearticulate în cuvinte. **2.** (Despre porumbei și turturele) A scoate sunete caracteristice speciei.

GÎNSÁC s.m. (<bg. *găsak*) Gîscan.

GÎRBÁCI s.n. (<tc. *kırbaç*, bg. *gărbač*) Bici făcut din mai multe curele (împletite) sau din vînă de bou (care servea și ca instrument de tortură). ◆ Lovitură dată cu acest bici.

GÎRBOV, -Ă adj. (<bg. *gărbav*) (Despre oameni) Adus de spate; încovoiat (de bătrînețe).

GÎRGÎR s.n. Unealtă folosită la pescuitul marin prin încercuirea și adunarea bancurilor de hamsii, stavrizi, scrumbii, chefali și pălămidă.

GÎRLĂ s.f. (<bg. *gărlo*) **1.** Curs de apă (mai mic) în lunca unui rîu, care are debit permanent sau temporar; ramificație, braț al unei ape curgătoare. ◆ (Adverbial) Din belșug; mult, abundent. **2.** Depresiune alungită în lunca unei ape curgătoare, care, acoperită de apă, leagă un rîu de lacurile sau de bălțile din jurul acestuia.

GÎRLÍCI s.n. (<scr. *grlić* "gît de sticlă") Intrare (strîmtă) într-o pivniță, într-un beci etc.

GÎRLIȚĂ s.f. Specie de gîscă sălbatică, de talie mică, avînd penajul de culoare cenușie-alburie pe piept și pe pîntece și o pată albă în frunte, care este vînată pentru carne (*Anser albifrons*).

GÎRNIȚĂ s.f. (<bg., scr. *granica*) Arbore din familia fagaceelor, cu tulpina dreaptă, avînd pe scoarță un strat solzos, fărîmițos, cu frunzele lobate, păroase pe dos, cu fructul mic, cilindric și cu lemnul tare și rezistent, folosit în construcții (*Quercus frainetto*).

GÎRNIȚÉT s.n. (<*gîrniță*) Pădure în care predomină gîrnița.

GÎSCÁN s.m. (<*gîscă*) Bărbătușul gîștei; gînsac.

GÎSCÁRIȚĂ s.f. (<*gîscă*) Plantă erbacee perenă din familia cruciferelor, cu frunzele păroase și cu florile albe, care crește în regiunea de munte (*Arabis alpina*).

GÎSCĂ s.f. (<bg. *găska*) Pasăre domestică de talie mare, din familia anzeriformelor, de culoare cenușie pe spate și pe părțile laterale și albă pe piept, cu gîtul lung, crescută pentru carne, grăsime și fulgi (*Anser domesticus*); p.restr. carnea acestei păsări. Este simbol al fidelității conjugale. ◆ (Fam.) Epitet depreciativ pentru o femeie credulă (și proastă).

GÎT s.n. (<sl. *glŭtŭ* "înghițitură") **1.** Parte a corpului (la om și la unele animale) care leagă capul cu trunchiul, avînd ca schelet coloana cervicală. **2.** Partea interioară a gîtului. ◆ Cantitate de băutură care se poate înghiți dintr-o dată. **3.** Parte a unor obiecte care este asemănătoare cu gîtul. ◇ *Prună cu gît* = prună gîtlană. **4.** *Gît-golaș-de-Transilvania* = rasă de găini, de culoare albă, neagră sau porumbacă, care au capul și gîtul lipsite de pene pînă sub gușă și care sînt crescute pentru ouă și carne; găină care face parte din această rasă.

GÎTÁR s.n. (<*gît*) Curea lată a hamului care trece peste gîtul calului. ◆ Partea superioară a jugului pentru boii de muncă.

GÎTLÁN, -Ă s.n., adj. (<*gîtl*, înv. "gît") **1.** S.n. (Reg.) Gît (**1**). **2.** Adj. *Prună gîtlană* (și substantivat, f.) = varietate de prune alungite la un capăt.

GÎTLÉJ s.n. (<*gîtl*, înv. "gît") Partea interioară a gîtului, care cuprinde faringele, esofagul, laringele și traheea.

GÎTUÍ vb. IV (<*gît*) **1.** Tranz. A strînge pe cineva de gît (pentru a-l omorî). **2.** Refl. A se îngusta pe o anumită porțiune.

GÎZĂ s.f. (probabil form. onomat.) Nume generic dat insectelor mici zburătoare.

GLABÉLĂ s.f. (<fr. *glabelle*; cf.lat. *glabellus* "fără păr; chel") (ANAT.) Regiunea de la rădăcina nasului cuprinsă între arcadele sprîncenelor.

GLÁBRU, -Ă adj. (<fr. *glabre*, lat. *glaber*) (Despre plante sau despre părți ale lor) Care este lipsit de perișori pe suprafață.

GLACIÁL, -Ă adj. (<fr. *glacial*, lat. *glacialis*) **1.** De gheață; rece ca gheața; care îngheață. **2.** Fig. (Despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor) Lipsit de căldură, de bunăvoință, de prietenie.

GLACIÁR, -Ă adj. (<fr. *glaciaire*) **1.** *Perioadă* (sau *epocă*) *glaciară* = perioada de timp din cuaternar (sau dintr-o altă eră geologică) în care ghețarii ocupau suprafețe foarte întinse și în care perioadele reci alternau cu cele calde. ◆ Care aparține acestei perioade. **2.** Provenit prin topirea ghețarilor.

GLACIÁȚIE (GLACIAȚIÚNE) s.f. (<fr. *glaciation*) Perioadă de timp (din precambrian, carbonifer, permian și cuaternar) în care condițiile climatice au determinat formarea, înaintarea și apoi retragerea ghețarilor pe suprafețe mai mult sau mai puțin întinse. În Europa se cunosc patru faze principale: Günz, Mindel, Riss și Würm. ◆ Proces de intensă dezvoltare a ghețarilor în această perioadă.

GLACIO- (<fr. *glacio-*) Element prim de compunere care are semnificația "(referitor) la gheață", "glaciație", "ghețar".

GLACIOLÓG, -Ă s.m. și f. (<fr. *glaciologue*) Specialist în glaciologie.

GLACIOLOGÍE s.f. (<fr. *glaciologie*) Disciplină a geografiei fizice care studiază ghețarii, proprietățile lor fizice, acțiunea lor asupra reliefului și repartiția acestora pe pămînt; glacionautică.

GLACIONAÚT s.m. (<*glacio-*+*naut*) Navigator printre ghețari; specialist în glacionautică.

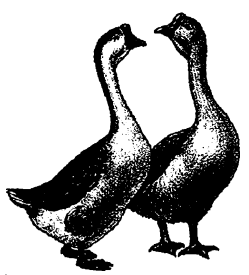

gîște

GLACIONAÚTICĂ s.f. (<*glacionaut*) Glaciologie.

GLÁCIS s.n. (<fr. *glacis*) (GEOL.) Teren neted în pantă ușoară (ca o gheață).

GLADIATÓR s.m. (<lat. *gladiator*, fr. *gladiateur*) (În Roma antică) Luptător în spectacole publice, recrutat dintre condamnații la moarte sau la munci grele, dintre sclavi sau voluntari, care lupta în arenă cu un alt luptător sau cu animale sălbatice.

GLADIÓLĂ s.f. (<germ. *Gladiole*) Plantă erbacee ornamentală, din familia iridaceelor, cu tulpina înaltă, cu frunzele lungi în formă de sabie și cu florile mari de diferite culori (*Gladiolus hybridus*); p.restr. floarea acestei plante.

gladiolă

GLÁDIUM (GLÁDIU) s.n. (<lat. *gladius*) Sabie romană dreaptă, cu două tăișuri.

GLAF s.n. (<bg. *glah*) **1.** Săpătură făcută cu dalta în lungul sau împrejurul unei coloane. **2.** Element de construcție din lemn, din marmură sau din beton mozaicat, care căptușește partea inferioară a golului unei ferestre. **3.** Muchia finisată a unei deschideri făcute într-un perete (pentru fereastră, pentru ușă etc.).

GLAGOLÍTIC, -Ă adj. (<fr. *glagolitique*) *Alfabet glagolitic* sau *scriere glagolitică* = alfabet întocmit după modelul literelor mici grecești, care a fost folosit în unele scrieri slave bisericești. *Literă glagolitică* = literă care aparține alfabetului glagolitic.

GLAND s.n. (<fr. *gland*, lat. *glans*, *-ndis*) (ANAT.) Porțiunea terminală a penisului.

GLÁNDĂ s.f. (<fr. *glande*; cf.lat. *glandula*) **1.** Organ în formă de tub (ex. *glandele sudoripare*; *glandele stomacale*) sau de acin (ex. *glandele sebacee; glandele mamare*), care produce o secreție eliminată (prin canale secretorii) în exteriorul organismului, în sînge, în limfă etc. **2.** (BOT.) *Glande nectarifere* = nectarii.

GLANDULÁR, -Ă adj. (<fr. *glandulaire*) Care aparține glandelor, privitor la glande; care are aspectul sau consistența glandelor. ◇ *Folicul glandular* = parte componentă a unui lob din glanda tiroidă care conține coloidul tiroidian.

GLANȚ s.n. (<germ. *Glanz*) Lustrul pieilor tăbăcite și finisate (și acoperite cu un strat de lac).

GLAS s.n. (<sl. *glasŭ*) **1.** Ansamblul sunetelor emise de om (în timpul vorbirii, al cîntării); facultatea de a emite sunete. ◆ (La pl.) Murmur sau vuiet produs de mai multe persoane (care vorbesc concomitent). ◆ Ciripit, cîntec de pasăre. ◆ Strigăt (al unor animale). **2.** Fig. Zgomot produs de vînt, de mișcarea apei etc. **3.** (Înv.) Veste, știre. **4.** Nume dat scării mu-

zicale în cîntarea bisericească răsăriteană. ◆ Fiecare dintre cele opt moduri (legate de o anumită scară) în care se execută cîntările bisericeşti.

GLASÁ vb. I tranz. (<fr. *glacer*) **1.** A acoperi o prăjitură, un fruct etc. cu o glazură. **2.** A da lustru sau apret unui obiect (de piele).

GLASÍU s.n. (<fr. *glacis*) Culoare clară şi transparentă, aplicată (în pictură) pe o culoare mai densă pentru a reda umbrele în tehnica clarobscurului.

GLASPAPÍR s.n. (<germ. *Glaspapier*) Hîrtie abrazivă pe care a fost lipit un strat de sticlă pisată, cu ajutorul căreia se şlefuiesc lemnul, metalele etc.

GLÁSTRĂ s.f. (<ngr. *ghlastra*) Ghiveci cu pămînt în care cresc plante ornamentale (cu flori); vază (pentru flori).

GLÁSVAND s.n. (<germ. *Glaswand*; cf. germ. *Glas* "sticlă"+*Wand* "perete") **1.** Perete interior, construit din panouri de geam fixate într-un cadru de lemn sau de metal. **2.** Uşă pliantă cu geamuri între două încăperi ale unei locuinţe.

GLAUCÓM s.n. (<lat. *glaucoma*, fr. *glaucome*) Boală de ochi caracterizată prin creşterea tensiunii oculare, însoţită de grave tulburări trofice şi ale vederii (mergînd pînă la orbire).

GLAUCONÍT s.n. (<fr. *glauconite*) Silicat natural hidratat de aluminiu, fier, magneziu şi potasiu, de culoare verde, care este folosit ca îngrăşămînt, la prepararea vopselelor, pentru dedurizarea apei etc.

GLAZURÁ vb. I tranz. (<*glazură*) **1.** A acoperi cu glazură. **2.** A emaila.

GLAZÚRĂ s.f. (<germ. *Glasur*) **1.** Strat subţire de sirop de zahăr ars, de şerbet, de ciocolată etc., aplicat pe prăjituri, pe bomboane, pe fructe etc. pentru a le îmbunătăţi gustul şi aspectul. **2.** Amestec de substanţe în suspensie apoasă, aplicat pe suprafaţa unui obiect ceramic, care prin ardere, după topire şi răcire, se transformă într-un strat subţire de sticlă colorată care îi conferă un aspect estetic; email, smalţ.

GLĂDÍŢĂ s.f. (cf. *Gleditschia* [triacanthos], numele ştiinţific al plantei) Arbore din familia leguminoaselor, originar din America de Nord, asemănător cu salcîmul, înalt pînă la 30 m, care are ramurile purtînd spini mari, florile mici, verzui, în panicule şi fructul o păstaie mare, turtită, brună-roşcată; este cultivat pentru plantaţii forestiere de protecţie, în parcuri etc. (*Gleditschia triacanthos*).

GLĂSUÍ vb. IV (<*glas*) **1.** Tranz. şi intranz. A vorbi, a spune. **2.** Tranz. A cînta, a intona.

GLEI s.n. (<engl. *gley*) (GEOL.) Strat de nămol, de culoare cenuşie sau vînătă-verzuie, bogat în forme reduse ale oxizilor de fier, care se formează sub unele soluri mlăştinoase.

GLEIZÁRE s.f. (după fr. *gleiser*) Proces de reducere a oxizilor de fier din sol în condiţii de anaerobioză create de un exces de umiditate.

GLÉNĂ s.f. (<fr. *glène*) (ANAT.) Cavitate articulară puţin adîncă a unui os.

GLET s.n. (<germ. *Glätt*[putz]) Strat subţire de var sau de ipsos, aplicat peste o tencuială, cu scopul de a obţine o suprafaţă perfect netedă (de zugrăveală).

GLÉZNĂ s.f. (<sl. *glezĭnŭ, glezna*) **1.** Parte a membrelor inferioare la om, care cuprinde articulaţia tibiei cu tarsul; p.ext. partea mai subţire a gambei care se află deasupra acestei articulaţii. **2.** Porţiune a membrelor unor animale cuprinsă între fluier şi chişiţă.

GLEZNIÉRĂ s.f. (<*gleznă*) Bandă (elastică) de bumbac, de lînă, de fibre sintetice, folosită de balerine, de sportivi etc. pentru protecţia gleznelor.

GLIADÍNĂ s.f. (<it. *gliadina*, fr. *gliadine*) Proteină vegetală.

GLICEMÍE s.f. (<fr. *glycémie*; cf.gr. *glykys* "dulce"+*haima* "sînge") Prezenţă a glucozei în sîngele din organismul uman; cantitatea de glucoză din sînge.

GLICERÍDĂ s.f. (<fr. *glycéride*) Ester al glicerinei cu acizi graşi superiori, component al grăsimilor animale şi vegetale; substanţă obţinută, prin sinteză, din glicerină şi din acid gras sau, prin izolare, din grăsimi.

GLICERÍNĂ s.f. (<fr. *glycérine*) Alcool ($C_3H_8O_3$; p.t. 17,8°C; p.f. 290°C), lichid uleios, incolor, inodor, dulce, extras din grăsimi sau obţinut sintetic, întrebuinţat în cosmetică, în industria textilă, în pielărie, la obţinerea de lichide anticongelante etc.

GLICEROFOSFĂT s.m. (<fr. *glycérophosphate*) (FARM.) Sare a acidului glicerofosforic, folosită ca medicament.

GLICEROFOSFÓRIC adj. (<fr. *glycérophosphorique*) *Acid glicerofosforic* = combinaţie a acidului fosforic cu glicerina.

GLICERÓL s.n. (<fr. *glycérol*) Glicerină.

GLICÍNĂ s.f. (<fr. *glycine*) Arbust decorativ, agăţător, din familia leguminoaselor, care are florile parfumate, albastre sau violete, asemănătoare cu ale salcîmului (*Wistaria sinensis*).

GLICOCÓL s.m. (<fr. *glycocolle*) Aminoacid saturat, incolor, solubil în apă, cu gust dulceag, prezent în gelatină şi în alte proteine animale, folosit ca medicament, ca revelator fotografic etc.

GLICOGÉN s.m. (<fr. *glycogène*; cf.gr. *glykys* "dulce"+*gennan* "a produce") Polizaharidă naturală, specifică organismului animal, cu o structură asemănătoare cu a amidonului, care se găseşte, mai ales, în ficat şi în muşchi, constituind rezerva de zaharide a organismului animal.

GLICOGENÉZĂ s.f. (<fr. *glycogenèse*; cf.gr. *glykys* "dulce"+*genesis* "naştere") Glicogeneză.

GLICOGENOGENÉZĂ s.f. (<fr. *glycogénogenèse*) (BIOCHIM.) Proces de formare a glicogenului în ficat; funcţie a ficatului care constă în formarea glicogenului în glucoză.

GLICOGENOLÍZĂ s.f. (<fr. *glycogénolyse*, engl. *glycogenolysis*) Proces de transformare a glicogenului în glucoză.

GLICÓL s.n. (<fr. *glycol*) (CHIM.) **1.** Compus organic care conţine două grupe de hidroxil în moleculă (CH_2OH-CH_2OH); diol. **2.** Alcool cu aspect de lichid incolor, siropos, dulce, care este folosit mai ales ca dizolvant.

GLICOLÍZĂ s.f. (<fr. *glycolyse*; cf.gr. *glykys* "dulce"+*lysis* "desfacere") (BIOCHIM.) Proces de descompunere a glucozei în cadrul metabolismului general.

GLICOMÉTRU s.n. (<fr. *glycomètre*; cf.gr. *glykys* "dulce" + *metron* "măsură") Instrument pentru determinarea cantităţii de zahăr dintr-un lichid.

GLICÓNIC, -Ă adj. (<fr. *glyconique*; cf.n.pr. *Glycon*, poet grec) (Despre versuri) Care este compus dintr-un dactil, un troheu şi o silabă oarecare. A fost creat de poetul grec Glycon.

GLICOPEXÍE s.f. (<fr. *glycopexie*; cf.gr. *glykys* "dulce"+*pexis* "fixare") Fixare a zahărului la nivelul ţesuturilor organice.

GLICOPROTEÍDĂ s.f. (<fr. *glycoprotéide*) (BIOCHIM.) Proteină care conţine în moleculă glucide.

GLICOPROTEÍNĂ s.f. (<fr. *glycoprotéine*) Proteină complexă, alcătuită din principalii constituenţi organici celulari, care conţine glucoză.

GLICOZÍDĂ s.f. (<fr. *glycoside*) Substanţă vegetală care conţine în structura ei hidraţi de carbon.

GLICOZURÍE s.f. (<fr. *glycosurie*; cf.gr. *glykys* "dulce"+*ouron* "urină") Prezenţă (normală sau patologică) a glucozei în urina din organism; cantitate de glucoză aflată în urină.

GLÍE s.f. (Pop.) **1.** Pămînt; ogor. ◆ Fig. Patrie. **2.** Brazdă de pămînt (cu iarbă cu tot).

GLIÓM s.n. (<fr. *gliome*; cf.gr. *glia* "clei") Tumoare care se localizează la nivelul sistemului nervos central (şi nu dă metastaze).

GLIOXÁL s.n. (<fr. *glyoxal*) Substanţă chimică cristalină (CHO-CHO), de culoare galbenă, solubilă în solvenţi organici, care polimerizează prin şedere sau în aer; este folosită la fabricarea răşinilor de cazeină, a unor materii colorante etc.

GLIPTÁL s.m. (<fr. *glyptal*, den. com.) Răşină sintetică poliesterică, obţinută prin condensarea glicerinei cu anhidrida ftalică, care se foloseşte la fabricarea unor lacuri de calitate superioară.

GLÍPTICĂ s.f. (<fr. *glyptique*) Arta de a grava motive decorative sau figuri pe o piatră preţioasă sau semipreţioasă ori pe mulajele pentru medalii şi monede.

GLIPTODÓN s.m. (<fr. *glyptodon*) (La pl.) Gen fosil de mamifere edentate, pleistocene, de talie mare, care aveau carapace dorsală, sudată coloanei vertebrale, scut cefalic şi înveliş codal ţepos, formate din plăci osoase; (şi la sg.) animal care aparţinea acestui gen.

GLIPTOGENÉZĂ s.f. (<fr. *glyptogenèse*) (GEOL.) Proces de nivelare a scoarţei terestre sub acţiunea agenţilor externi.

GLIPTOTÉCĂ s.f. (<fr. *glyptothèque*, germ. *Glyptothek*; cf.gr. *glyptos* "gravat"+*theke* "cutie") **1.** Colecţie de pietre preţioase şi semipreţioase gravate. **2.** Muzeu în care se păstrează o astfel de colecţie.

GLISÁ vb. I intranz. (<fr. *glisser*) **1.** (Despre piese tehnice) A aluneca de-a lungul altei piese (prin frecare minimă). **2.** (Despre hidroavioane) A aluneca la suprafaţa apei.

GLISÁDĂ s.f. (<fr. *glissade*) Zbor în care un avion înaintează înclinat pe o aripă, astfel încît să se apropie de sol parcurgînd o distanţă cît mai mică.

GLISÁNT, -Ă adj. (<fr. *glissant*) (TEHN.; despre o suprafaţă) Pe care poate aluneca un corp (prin frecare minimă); (despre piese) care alunecă de-a lungul altei piese cu care se află în contact.

GLISIÉRĂ s.f. (<fr. *glissière*) Bară dreaptă sau curbă fixă, netedă, de-a lungul căreia alunecă un element mobil.

GLISÓR s.n. (<fr. *glissoir*) (TEHN.) Cursor.

GLISSANDO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Trecînd continuu şi treptat de la un sunet la altul.

GLOÁBĂ s.f. (<sl. *globa*) **1.** Cal slab (şi bătrîn). **2.** Sumă de bani plătită în ţările române pentru răscumpărarea unei pedepse. **3.** (În Ţara Românească) Taxă specială, plătită pentru redeschiderea unui proces.

GLOÁTĂ s.f. (<sl. *glota*) **1.** Mulţime (pestriţă) de oameni strînşi la un loc. **2.** (În ev. med.) Masa populaţiei constituită din ţărani aserviţi şi din orăşenimea săracă şi mijlocie. **3.** (În ev. med.; în ţările române) Unitate de infanterie formată din ţărani.

GLOB s.n., s.m. (<lat. *globus*, fr. *globe*) **1.** S.n. Corp sferic sau sferoidal. ◆ Corp sferic din sticlă, din porţelan etc. montat la un bec sau la o lampă. **2.** S.n. Planeta locuită de oameni; Pămîntul. ◇ *Glob terestru* (sau *pămîntesc*, *geografic*) = obiect sferic pe a cărui suprafaţă exterioară este înfăţişat aspectul continentelor, al mărilor şi al oceanelor care alcătuiesc planeta noastră. *Glob ceresc* = obiect sferic pe a cărui suprafaţă exterioară este înfăţişat aspectul sferei cereşti. **3.** S.m. *Glob ocular* sau *globul ochiului* = parte a ochiului, de formă sferoidală, aflată în orbită.

GLOBÁL, -Ă adj. (<fr. *global*) În întregime; total.

GLOBALITÁTE s.f. (<*global*, după engl. *globality*) Caracter global, de ansamblu.

GLOBE-TROTTER s.m. (cuv. engl.) Persoană care face înconjurul lumii pe jos.

GLOBIGERÍNĂ s.f. (<fr. *globigérine*) (La pl.) Gen de foraminifere cu cochilia perforată şi împărţită în mai multe camere (caracteristice pentru cretacic şi terţiar); (şi la sg.) animal care face parte din acest gen.

GLOBÍNĂ s.f. (<fr. *globine*) (BIOL.) Substanţă organică, incoloră, bogată în numeroşi aminoacizi, care împreună cu hemul formează hemoglobina.

GLOBÚLĂ s.f. (<fr. *globule*, lat. *globulus*) **1.** Corp minuscul de formă sferică. **2.** Fiecare dintre particulele minuscule, de formă sferică sau ovoidală, care alcătuiesc sau se găsesc în diferite lichide organice (sînge, limfă, lapte, puroi). ◇ *Globulă roşie* = celulă roşie, anucleată la mamifere şi nucleată la celelalte vertebrate, care conţine hemoglobină şi care intră în compoziţia sîngelui; are funcţia de a duce oxigenul de la plămîni la ţesuturi şi de a aduce la plămîni dioxidul de carbon de la ţesuturi; hematie, eritrocit. ◇ *Globulă albă* = celulă (mononucleată) fără hemoglobină, care intră în compoziţia sîngelui şi care are citoplasma bogată în enzime; are rol important în procesul de apărare a organismului; leucocită. *Globulă polară* = organit citoplasmatic care apare în timpul diviziunii reducţionale.

GLOBULÍNĂ s.f. (<fr. *globuline*) Proteină cu molecule mari, solubile în soluţii saline, care se găseşte în plasma sangvină, în lapte, în vegetale şi care este folosită în medicină.

GLOCKENSPIEL s.n. (cuv. germ.) Instrument muzical de percuţie, alcătuit din lame metalice aşezate pe un suport, care, lovite cu ciocănele de lemn, scot sunete asemănătoare cu clinchetul de clopoţel.

GLOD s.n. (cf. magh. *galád*, rus. *gluda*) (Pop.) **1.** Noroi. **2.** Bulgăre de pămînt.

GLODÁŞ s.m. (<*glod*) Lucrător care transportă şi depozitează sarea din salină la suprafaţă.

GLOMERÚLĂ s.f. (<fr. *glomérule*) **1.** Agregat de pămînt, de mici dimensiuni, format prin alipirea unor particule elementare ale solului. **2.** Formaţie anatomică cu aspect de ghem, formată din tuburi glandulare, din vase de sînge, din nervi etc. (ex. *glomerulă renală*). **3.** Tip de inflorescenţă la plantele chenopodiacee, în care florile par a fi prinse la acelaşi nivel de o axă; tip de fruct dezvoltat în aceste inflorescenţe, care s-a format prin creşterea laolaltă a mai multe fructe provenite din flori independente.

GLONŢ (GLÓNTE) s.n. Mic proiectil lunguieţ, de oţel, de plumb sau de aramă, folosit la armamentul de infanterie. ◇ *Glonţ perforant* = glonţ din oţel cu o mare putere de pătrundere. *Glonţ exploziv* = glonţ care conţine un exploziv şi care explodează cînd loveşte ţinta. *Glonţ incendiar* = glonţ care conţine o încărcătură ce degajă la ţintă o mare cantitate de căldură. *Glonţ trasor* = glonţ care lasă în urma sa o dîră de lumină. ◆ (Adverbial) Foarte repede.

GLÓRIE s.f. (<lat., it. *gloria*) Onoare, mărire, slavă adusă unei persoane, unui eveniment etc. ◆ Faimă, renume obţinut de cineva sau de ceva pentru însuşiri (ori fapte) excepţionale. ◆ Fig. Persoană deosebit de valoroasă.

GLORIFICÁ vb. I tranz. (<lat. *glorificare*, fr. *glorifier*) A preamări, a slăvi.

GLOSÁ vb. I tranz. (<fr. *gloser*, după *glosă*) A explica un cuvînt, o expresie, o sintagmă (dintr-un text); a face adnotări la un text.

GLOSÁR s.n. (<lat. *glossarium*, fr. *glossaire*) Listă de cuvinte regionale, învechite etc., puţin cunoscute, însoţite de explicaţia lor. ◆ (Înv.) Vocabular, dicţionar.

GLOSATÓR s.m. (<fr. *glossateur*) **1.** (La pl.) Jurişti care au prelucrat dreptul roman în sec. 11-12. **2.** Persoană care glosează un text. **3.** Autor de glose.

GLÓSĂ s.f. (<lat. *glossa*; cf.fr. *glose*, it. *glossa*) **1.** Explicare a unui text obscur, a unui cuvînt greu de înţeles prin termeni accesibili; spec. comentariu, notă pe marginea unui manuscris, a unui text etc. ◆ (La pl.) Totalitatea cuvintelor care alcătuiesc un glosar. **2.** Poezie cu formă fixă, în care fiecare vers din prima strofă este comentat succesiv în cîte o strofă următoare, încheiată cu versul respectiv, ultima strofă reluînd în ordine inversă versurile din prima strofă.

GLOSÉM s.n. (<fr. *glossème*) (LINGV.) Nume dat în glosematică unităţii minimale a limbii.

GLOSEMÁTICĂ s.f. (<fr. *glossématique*; cf.engl. *glossematics*, germ. *Glossematik*) Ramură a lingvisticii structuraliste, creată de L.Hjelmslev, care aplică teoria pozitivismului logic, considerînd limba ca un sistem de relaţii interne, ca un obiect în sine.

GLOSÍTĂ s.f. (<fr. *glossite*) Inflamaţie a limbii, caracteristică pentru anumite boli (pelagră, anemie pernicioasă etc.).

GLOSOFARINGIÁN, -Ă adj. (<fr. *glossopharyngien*) Care aparţine limbii şi faringelui, referitor la limbă şi la faringe.

GLOSOLALÍE s.f. (<fr. *glossolalie*; cf.gr. *glossa* "limbă"+*lalein* "a vorbi") **1.** (TEOL.) Charismă dată de Sfîntul Duh apostolilor, în ziua de Rusalii, pentru a putea vorbi în alte limbi necunoscute de ei pînă atunci, în vederea propovăduirii învăţăturii lui Iisus Hristos. **2.** Limbaj neinteligibil al unor bolnavi.

GLOSOPLEGÍE s.f. (<fr. *glossoplégie*; cf.gr. *glossa* "limbă"+*plege* "lovitură") (MED.) Paralizie a limbii.

GLOSOTOMÍE s.f. (<fr. *glossotomie*; cf.gr. *glossa* "limbă"+*tome* "tăiere") (MED.) Amputare a limbii.

GLÓTĂ s.f. (<fr. *glotţe*) Porţiunea cea mai îngustă a laringelui, cuprinsă între cele două coarde vocale.

GLUCAGÓN s.m. (<fr. *glucagon*) Hormon secretat de pancreas, care intervine în metabolismul glucidelor, cu acţiune de hiperglicemie, antagonică efectului insulinei.

GLUCÍDĂ s.f. (<fr. *glucide*; cf.gr. *glykys* "dulce") Substanţă organică naturală, care conţine carbon, hidrogen şi oxigen, fiind un constituent fundamental al materiei vii, cu rol important în metabolism.

GLUCIDOGRÁMĂ s.f. (<fr. *glucidogramme*) Determinare (în sînge şi în alimente) a principalilor constituenţi ai glucidelor cu ajutorul metodei electroforetice.

GLUCÍNIU s.m. (<fr. *glucinium*) (CHIM.) Beriliu.

GLUCOCORTICOÍD s.m. (<fr. *glucocorticoïde*) Hormon de natură sterolică, secretat de glanda corticosuprarenală, avînd un rol important mai ales în reglarea metabolismului glucidelor, lipidelor şi protidelor.

GLUCOMETRÍE s.f. (<fr. *glucométrie*) Dozare a glucozei în mustul de struguri sau în derivatele lui.

GLUCOMÉTRU s.n. (<fr. *glucomètre*) Instrument pentru măsurarea densităţii lichidelor zaharate.

GLUCÓNIC adj. (<fr. *gluconique*) *Acid gluconic* = acid obţinut din glucoză ($CH_2OH - (CHOH)_4 - COOH$), cristalin, solubil în apă, întrebuinţat la combaterea rahitismului (sub formă de sare de calciu), în stări spasmodice (sub formă de sare de magneziu), în anemii (sub formă de sare feroasă) etc.

GLUCÓZĂ s.f. (<fr. *glucose*) Monozaharidă ($C_6H_{12}O_6$) cristalizată, solubilă în apă şi în alcool, cu gust dulce, care se găseşte liberă în fructele dulci, în miere, în organismul animal, în sînge şi în toate ţesuturile, iar combinată în majoritatea dizaharidelor şi în toate polizaharidele; se obţine industrial prin hidroliza acidă a amidonului şi se foloseşte în industria alimentară şi în medicină. ◇ *Glucoză cristalizată* = glucoză cu puritate de 99%. *Glucoză tehnică* = glucoză cu puritate de 65-70%.

GLUCOZÍDĂ s.f. (<fr. *glucoside*) Nume generic pentru compuşii glucozei din plante.

GLÚGĂ s.f. (cf.bg. *gugla*) **1.** Obiect de îmbrăcăminte în formă de pungă conică, care acoperă capul pentru a-l feri de intemperii, de frig etc. **2.** Stivă conică de snopi, de ştiuleţi de porumb etc.

GLÚMĂ[1] s.f. (<sl. *glumŭ*, bg. *gluma*) Vorbă de haz sau scurtă poveste plină de haz, care provoacă veselie şi rîs. ◆ Faptă hazlie; păcăleală.

GLÚMĂ[2] s.f. (<fr. *glume*) Frunză bracteală, situată la baza fiecărui spiculeţ al unei plante graminee, pentru a apăra spiculeţul.

GLUMÉLĂ s.f. (<fr. *glumelle*) Frunzuliţă verde care acoperă fiecare floare a unui spi-

culeţ de graminee.
GLUMÍ vb. IV intranz. (<sl. *glumiti sen*) A spune glume.
GLUTÁMIC adj. (<fr. *glutamique*) *Acid glutamic* = aminoacid sub formă de substanţă cristalină, albă, solubilă în apă, extrasă din proteine vegetale şi animale, folosit în medicină, datorită acţiunii sale tonice asupra sistemului nervos central şi în industrie, ca materie primă pentru fabricarea unor fibre sintetice.
GLUTAMÍNĂ s.f. (<fr. *glutamine*) Substanţă care se găseşte în unele plante sau care se formează în ţesuturi şi în sînge, avînd un rol important în metabolismul celulelor.
GLUTEÍNĂ s.f. (<fr. *glutéine*) Proteină a glutenului.
GLUTÉN s.n. (<fr. *gluten*) Substanţă proteică, complexă, viscoasă, moale şi elastică, care se află în boabele şi în făina cerealelor.
GLUTÓN s.m. (<fr. *glouton*) Mamifer carnivor, din familia mustelidelor, cu blana maronie, care trăieşte dincolo de cercul polar nordic (*Gulo luscus*).
GMT Sigla de la engl. *Greenwich mean time* "timpul mediu Greenwich", folosită pentru a indica ora meridianului Greenwich.
GNÁIS s.n. (<germ. *Gneiss*, fr. *gneiss*) Rocă metamorfică, alcătuită din cuarţ, feldspat şi mică, provenită din transformarea rocilor granitice sau argiloase.
GNATOSTÓM s.m. (<germ. *Gnathostomen*, engl. *gnathostoma*; cf.gr. *gnathos* "falcă"+ *stoma* "gură") (La pl.) Subîncrengătură de vertebrate acvatice şi terestre, cu fălci mobile, care cuprinde peştii şi tetrapodele (*Gnathostoma*); (şi la sg.) animal care face parte din această subîncrengătură.
GNOCHI s.n. pl. (<it., fr. *gnocchi*) Varietate de colţunaşi (italieneşti).
GNÓMIC, -Ă adj. (<fr. *gnomique*) **1.** (Despre scrieri) Care conţine maxime, sentinţe şi reflecţii morale. ◇ *Poeţi gnomici* = poeţi din Grecia (şi din Roma) antică ce scriau poezii conţinînd precepte, reflecţii morale, sfaturi practice. **2.** (GRAM.; despre unele timpuri verbale) Care prezintă acţiunea într-o formă generală, care se îndeplineşte indiferent de timp.
GNOMÓN s.n. (<lat., fr. *gnomon*; cf.gr. *gnomon* "indicator") Instrument astronomic antic, alcătuit dintr-o vergea verticală, fixată pe o placă orizontală în mijlocul mai multor cercuri concentrice, folosit pentru determinarea direcţiei meridianului locului (direcţia nord-sud).
GNOSEOLOGÍE s.f. (<fr. *gnoséologie*, germ. *Gnoseologie*; cf.fr. *gnosis* "cunoaştere"+*logos* "ştiinţă") (FIL.OZ.) Teorie asupra principiilor, izvoarelor şi formelor cunoaşterii, asupra capacităţii omului de a cunoaşte realitatea şi de a ajunge la adevăr; teoria cunoaşterii.
GNÓSTIC, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *gnostique*) **1.** S.m. şi f. Adept al gnosticismului; persoană care susţine gnosticismul. **2.** Adj. Care aparţine gnosticismului sau gnosticilor, privitor la gnosticism sau la gnostici.
GNOSTICÍSM s.n. (<fr. *gnosticisme*) Curent filozofic-religios, sincretist, apărut în sec. 1-2 d.Hr., care îmbina elemente din religiile de mistere orientale (răspîndite în India, Persia) şi din filozofia greacă cu idei creştine (luate din *Evanghelia* lui Ioan), susţinînd ideea dualismului între fiinţa divină originară, inaccesibilă şi o serie de emanaţii rele care ajung în materie şi ideea mîntuirii prin refuzul materiei supuse forţei răului şi printr-o cunoaştere superioară a realităţii divine; gnoză (**2**).
GNOTOBIOLÓGIC, -Ă adj. (cf. engl. *gnotobiology*) (MED.) *Cameră gnotobiologică* = izolator în care nu pătrund microbi, operaţiile efectuîndu-se în condiţii de totală asepsie. *Costum gnotobiologic* = costum special confecţionat, acţionînd ca izolator, care este folosit de personalul care participă la efectuarea intervenţiilor chirurgicale.
GNÓZĂ s.f. (<fr. *gnose*; cf.gr. *gnosis* "cunoaştere") **1.** Cunoaştere bazată pe raţiune. **2.** Gnosticism.
GNÓZIE s.f. (<fr. *gnosie*, engl. *gnosis*) (PSIH.) Recunoaştere a obiectelor cu ajutorul organelor de simţ.
GNU s.m. (<fr. *gnou*; cuv. hotentot) Specie de antilopă din S Africii, de talie mare, care are coarnele curbate înapoi, coamă şi barbă (*Connochaetes gnu*).

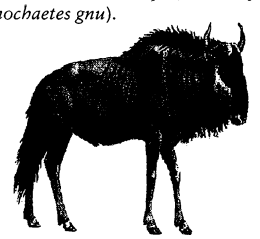

gnu

GOÁNĂ s.f. (<*goni*) **1.** Deplasare a cuiva cu paşi mari şi repezi; urmărire în fugă a cuiva. ◆ Viteză mare cu care se deplasează o fiinţă sau un vehicul. ◆ Prigoană. **2.** Vînătoare care constă în stîrnirea vînatului şi în dirijarea lui spre vînători cu ajutorul hăitaşilor sau al cîinilor dresaţi.
GOÁRNĂ s.f. (<rus. *gorn*) Instrument muzical de suflat, din alamă, folosit mai ales în armată.
GOBLÉN s.n. (<n.pr. [manufacture des] *Gobelins*, manufactură regală, astăzi naţională, instalată în atelierele de vopsitorie Gobelin, din Paris) Tapiserie, broderie, ţesătură artistică, executată din fire colorate şi reprezentînd o imagine plastică.
GODÉTĂ s.f. (<fr. *godet*) Vas mic, fără picior şi fără toarte, în care se amestecă culorile pentru pictură.
GODÉU s.n. (<fr. *godet*) **1.** Cupă de elevator. **2.** Piesă din material izolant, cu două sau cu mai multe cavităţi umplute cu mercur, folosită pentru realizarea unor legături electrice. **3.** Fald la o draperie, la o rochie etc.
GODEVÍL (GODAVÍL) s.n. (<engl. *go-devil*) Dispozitiv pentru ghidarea unui instrument sau a unui aparat în interiorul ţevilor de extracţie sau în interiorul unor conducte, la exploatările petroliere.
GODIÁ vb. I intranz. (<fr. *godiller*) A vîsli cu ajutorul unei rame aşezate la pupa unei ambarcaţii mici care face ca înaintarea ambarcaţiei să fie în zigzag.
GÓDIE s.f. (<fr. *godille*) (NAV.) Ramă care serveşte la godiere.
GODIÉRE s.f. (<*godia*) Procedeu de vîslire cu o singură ramă, aşezată la pupă, cu ajutorul căreia se realizează propulsia şi dirijarea ambarcaţiei.
GODÍN s.n. (<n.pr. *Godin*, industriaş şi om politic francez) Sobă de fier (cilindrică), folosită la încălzit.
GODRÓN s.n. (<fr. *godron*) Ornament în relief, format din proeminenţe ovale, alungite, dispuse pe un vas, pe un element de arhitectură etc.
GOELÉTĂ s.f. (<fr. *goélette*) Navă cu pînze, de mărime mijlocie, avînd de la două pînă la şase catarge.
GOETHEÁN, -Ă adj. (<n.pr. *Goethe*) A lui Goethe; în maniera lui Goethe.
GOFRÁ vb. I tranz. (<fr. *gaufrer*) A imprima cute paralele (şi ondulate) sau desene regulate în relief pe o ţesătură, pe o tablă, pe o hîrtie etc.
GOFRÁJ s.n. (<fr. *gaufrage*) Serie de cute paralele (şi ondulate) imprimate pe o ţesătură, pe o tablă, pe o hîrtie etc. ◆ Efect de finisare a unor ţesături, care constă în aplicarea de desene imprimate în relief.
GOFRÉU s.n. (<fr. *gaufré*) (ARHIT.) Ornament format din adînciturі avînd conturul pătrat, care sînt alăturate şi dispuse în şiruri paralele.
GOGOÁŞĂ s.f. **1.** Preparat de patiserie (rotund), făcut din aluat dospit şi prăjit în grăsime încinsă (pudrat cu zahăr). **2.** Fig. (La pl.) Minciuni. **3.** Înveliş protector, alcătuit din fire de mătase, în care are loc transformarea larvelor unor insecte în nimfă. ◇ *Gogoaşă de mătase* = gogoaşă a viermelui de mătase. **4.** *Gogoaşă de ristic* = excrescenţă pe frunzele de stejar (de mărimea unei alune), bogată în tanin, care este provocată de o specie de viespi şi care se foloseşte în medicină sub formă de tinctură, în industria chimică şi în tăbăcărie.
GOGONEÁ s.f. (<*gogon*, reg. "mic obiect sferic") (Mai ales la pl.) Fructul pătlăgelelor roşii neajuns la maturitate, din care se fac murături.
GÓGORIŢĂ s.f. Fiinţă imaginară cu care sînt speriaţi copiii; sperietoare. ◆ Fig. Ameninţare mincinoasă (prin care se încearcă să se intimideze).
GOGOŞÁR s.m. (<*gogoaşă*) Soi de ardei graşi, cu fructele mari, sferice, turtite, de culoare roşie sau verde (*Capsicum annuum*); p.restr. fructul acestei plante.
GOL[1] s.n. (<engl. *goal*) (SPORT) Introducere a mingii sau a pucului în poarta adversarului; punct marcat în favoarea echipei care a reuşit această introducere.
GOL[2], GOÁLĂ adj., s.n. (<sl. *golŭ*) **I.** Adj. **1.** (Despre oameni) Care nu are pe corp (sau pe o parte a corpului) nici un fel de îmbrăcăminte. ◆ Care are haine puţine, care este sărăcăcios (sau prea uşor) îmbrăcat; p.ext. sărac. ◆ (Despre păsări sau despre unele animale) Golaş. ◆ (Despre copaci, crengi) Fără frunze. ◆ (Despre pereţi) Care nu are agăţat sau lipit nimic pe el. **2.** (Despre locuri, suprafeţe etc.) Neacoperit cu nimic. **3.** (Despre alimente) Simplu, neînsoţit de altceva. **4.** (Despre recipiente, spaţii închise etc.) Care nu conţine nimic în interior. ◆ (Despre corpuri) Care are o cavitate în interior. **5.** Fig. Fără temei, fără fond. **II.** S.n. **1.** Spaţiu liber, cavitate (în interiorul unui corp). ◆ *Gol de aer* = zonă din atmosferă unde o aeronavă întîlneşte un curent de aer descendent. ◆ Loc lipsit de

vegetaţie, de aşezări omeneşti. **2.** (FIZ.) Loc liber format în masa unui corp solid prin punerea în libertate a unui electron atomic de valenţă. **3.** *Gol de munte* = suprafaţă de teren, la altitudine superioară pădurilor, acoperită cu vegetaţie ierboasă sau lemnoasă scundă. **4.** (ASTR.) *Gol negru* = corp ceresc cu o mare forţă de gravitaţie.

GOLÁŞ, -Ă adj. (<*gol*[2]) (Despre păsări) Care este lipsit (parţial) de pene; (despre unele animale) care este lipsit (parţial) de păr. ◆ (Despre copaci, crengi) Fără frunze.

GOLAVERÁJ s.n. (<fr. *goal-average*) (În anumite jocuri sportive) Raportul sau diferenţa dintre golurile marcate şi cele primite de o echipă, care departajează două echipe aflate la egalitate de puncte.

GOLDÁN s.m. (<*goldană*) Soi de prun, originar din Grecia, cultivat pentru fructele sale sferice, galbene, cu miez dulce şi zemos (*Prunus insititia*).

GOLDÁNĂ s.f. Fructul goldanului, cu forma sferică, de culoare galbenă, cu miezul dulce şi zemos.

GOLF[1] s.n. (<fr. *golfe*) Crestătură largă şi adîncă a ţărmului, în care apele unui ocean, ale unei mări sau ale unui lac pătrund mult în interiorul uscatului; parte a unui ocean, a unei mări sau a unui lac care pătrunde într-o astfel de crestătură a uscatului.

GOLF[2] s.n. (<engl., fr. *golf*) **1.** Joc sportiv, de origine scoţiană, practicat în aer liber între două sau patru persoane, care constă în introducerea unei mingi mici şi tari în mai multe găuri succesive (de pe un teren special), prin lovirea ei cu o crosă. **2.** *Pantaloni-golf* = pantaloni (de sport) largi, legaţi strîns dedesubtul genunchiului, cu faldurile căzînd (pînă deasupra gleznei) peste legătură.

GOLGHÉTER s.m. (<engl. *goal-getter*) Sportiv care, pe durata unei competiţii, marchează cele mai multe goluri în raport cu coechipierii şi adversarii săi.

GOLÍ vb. IV (<*gol*[2]) **1.** Tranz. A scoate sau a consuma întregul conţinut dintr-un vas, dintr-un spaţiu etc. **2.** Refl. pas. (Despre vase, spaţii etc.) A rămîne gol.

GOLIÁRD s.m. (<fr. *goliard*) Poet medieval de limbă latină, rătăcitor (de la o universitate la alta), creator al unei poezii satirice care cînta, celebra bucuria de a trăi.

GOLICIÚNE s.f. (<*gol*[2]) **1.** Stare a omului gol; p.ext. părţile goale ale trupului. ◆ Stare a omului zdrenţăros, sărac. **2.** Stare a unui loc gol, lipsit de vegetaţie. **3.** Fig. Aspect real (şi neplăcut) al unui lucru, al unui fapt etc.

GOLOGÁN s.m. (În trecut) Monedă de aramă (în valoare de zece bani); (sens curent) monedă de valoare mică.

GOLOMĂŢ (**GOLOMÓZ**) s.m. Plantă erbacee perenă, din familia gramineelor, cu lăstari comprimaţi la bază, cu florile roşietice sau violete, cultivată ca plantă furajeră (*Dactylis glomerata*).

GOMÁJ s.n. (<fr. *gommage*) (TEHN.) Blocare a segmenţilor în canalele din piston, la motoarele cu ardere internă, ca urmare a depunerii reziduurilor de ardere.

GÓMĂ[1] s.f. (<fr. *gomme*) **1.** Tumoare infecţioasă sau parazitară, cu aspect de noduri, care se dezvoltă pe piele, în ficat, în sistemul nervos etc. **2.** Secreţie mucilaginoasă produsă de unele plante sub acţiunea anumitor bacterii parazite.

GÓMĂ[2] s.f. (<cf. *gomă*[1]) (Cu sens colectiv) Persoane care aparţin societăţii cu pretenţii de distincţie, linii elegante; eleganţă exorbitantă şi pretenţioasă.

GOMENÓL s.n. (<fr. *goménol*) Lichid medicamentos, uleios, incolor sau gălbui, de natură vegetală, care este folosit ca antiseptic (al căilor nazale).

GOMÓZĂ s.f. (<fr. *gommose*) Boală a plantelor provocată de bacterii fitopatogene, caracterizată prin scurgerea unei gome din ţesutul atacat.

GONÁDĂ s.f. (<fr. *gonade*) Glandă sexuală sau organ care produce gameţi şi secretă hormoni.

GONADOTRÓP s.m. (<fr. *gonadotrope*) (BIOL.) Hormon secretat de hipofiză, care are acţiune stimulatoare asupra glandelor sexuale.

GONDOLÁ vb. I tranz. (<fr. *gondoler*) A bomba (o tablă, un placaj etc.).

GONDÓLĂ s.f. (<it. *gondola*, fr. *gondole*) **1.** Ambarcaţie lungă, puţin adîncă, cu fundul plat, cu prora şi cu pupa ridicate şi încovoiate, care se conduce cu o singură ramă, folosită pe canalele Veneţiei. **2.** *Gondolă de dirijabil* = nacelă în care se află motorul unui dirijabil. **3.** Raft, suport în formă de gondolă pe care este aşezată marfa într-un magazin cu autoservire.

GONDOLIÉR s.m. (<it. *gondoliere*, fr. *gondolier*) Bărbat care conduce o gondolă.

GONDOLIÉRĂ s.f. (<it. *gondoliera*) Cîntec al gondolierilor veneţieni.

GONFALÓN s.n. (<fr. *gonfalon*) (În ev. med.) Steag de război prins de o lance, avînd partea liberă despicată în trei sau patru cozi.

GONFALONIÉR s.m. (<it. *gonfaloniere*) **1.** Purtător al steagului sau al insignelor unui stat, ale unui oraş, ale unei instituţii laice sau clericale în vechile republici italiene. **2.** Magistrat superior în vechile republici italiene.

GONFLÁ vb. I (<fr. *gonfler*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) umfla. **2.** Refl. (Despre cavităţi anatomice) A-şi mări volumul prin îmbibare cu un lichid organic.

GONFLÁBIL, -Ă adj. (<fr. *gonflable*) Care se poate umfla.

GONFLÁNT s.n. (<fr. *gonflant*) Substanţă care poate fi absorbită de un material coloidal provocînd umflarea acestuia.

GONG s.n. (<fr., engl. *gong*) Instrument muzical sau de semnalizare, originar din China, format dintr-un disc de metal, care lovit cu un ciocănel special produce un sunet caracteristic; sunetul produs de acest instrument.

GONGORÍSM s.n. (<fr. *gongorisme*; cf.n.pr. *Gongora*) Manieră literară formalistă şi ermetică, apărută în Spania, la sfîrşitul sec. 16, caracterizată prin folosirea excesivă a neologismului, a sintaxei eliptice, a metaforei şi a unui stil afectat, preţios. A fost creată de poetul Luis de Góngora y Argote. ◆ P.ext. Stil afectat, preţios, excesiv metaforic.

GONÍ vb. IV (<sl. *goniti*) **1.** Tranz. A fugi după cineva, a urmări în fugă (pentru a prinde, pentru a face să se grăbească etc.). ◆ A alunga vînatul spre locul de pîndă al vînătorilor. **2.** Tranz. A alunga, a izgoni. **3.** Intranz. A alerga, a fugi. **4.** Intranz. şi refl. (Despre vitele cornute mari) A (se) împreuna (spre a se reproduce).

GONÍDII s.f. pl. (<fr. *gonidie*; cf.gr. *gone* "sămînţă") Celule verzi ale algelor care trăiesc în simbioză cu anumite ciuperci, formînd licheni.

GONIO- (<fr. *gonio-*; cf.gr. *gonia* "unghi") Element prim de compunere care are semnificaţia "unghi".

GONIOMETRÍE s.f. (<fr. *goniométrie*; cf.gr. *gonia* "unghi"+*metron* "măsură") **1.** Ramură a geometriei aplicate care se ocupă cu studiul relaţiilor dintre unghiuri şi cu determinarea valorii lor. **2.** Tehnică a măsurării unghiurilor cu ajutorul goniometrelor.

GONIOMÉTRU s.n. (<fr. *goniomètre*) Instrument folosit la măsurarea unghiurilor în geodezie, în topografie, în cristalografie etc.

GONIÓN s.n. (<fr. *gonion*) Unghi facial, format de ramurile orizontale cu cele verticale ale maxilarului inferior.

GONÍŢĂ s.f. (<*goni*) Insectă din ordinul coleopterelor, cu aripile negre şi cu abdomenul galben, care înoată repede la suprafaţa apei (*Gyrinus natator*).

GONOCÍT s.n. (<engl. *gonocyte*) (BIOL.) Celulă germinală.

GONOCÓC s.m. (<fr. *gonocoque*; cf.gr. *gonos* "sămînţă"+*kokkos* "corp mic sferic") Microb patogen care provoacă blenoragia.

GONORÉE s.f. (<fr. *gonorrhée*; cf.gr. *gonos* "sămînţă"+*rhein* "a curge") (MED.) Blenoragie.

GORDIÁN adj. (<fr. [nâud]*gordien*; cf.n.pr. *Gordion*, oraş în Asia Mică) *Nod gordian* = a) nod, făcut cu mult meşteşug, care lega proţapul de jug, la carul regelui frigian Gordios (aflat în templul lui Zeus din Gordion) şi pe care nu l-a putut desface nimeni pînă la Alexandru cel Mare, care l-a tăiat cu sabia; b) obstacol, dificultate foarte mare, greu de rezolvat.

GORDÍN s.m. Soi românesc de viţă de vie, cu ciorchinii tronconici, de mărime mijlocie, cu boabele ovoide, verzi-gălbui (cu puncte ruginii), folosit mai ales la producerea vinului.

GORGÁN s.n. (cf. rus. *kurgan*) (GEOMORF.) Movilă. ◆ Movilă funerară sau ridicătură de pămînt în care au fost descoperite vestigii de aşezări (din comuna primitivă).

GORGÓNĂ s.f. (<lat. *Gorgona*, fr. *Gorgones*) (În mitologia greacă; şi ca n.pr.) Fiecare dintre cele trei fiice (Euryale, Stheno şi Medusa) ale zeului marin Forcis, care aveau înfăţişări înspăimîntătoare şi şerpi în loc de păr. Privirea lor transforma în piatră pe cei asupra cărora se fixa. Medusa, singura muritoare, a fost ucisă de Perseu. ◆ Ornament arhitectural, motiv decorativ care reprezintă capul unui astfel de monstru.

GORÍLĂ s.f. (<fr. *gorille*, it. *gorilla*, germ. *Gorilla*) Maimuţă antropoidă, de c. 2 m înălţime,

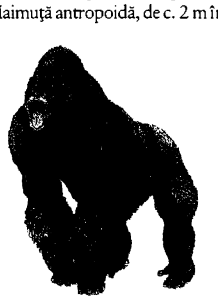

gorilă

robustă, cu părul lung, care își poartă puiul în brațe și care trăiește în pădurile din Africa ecuatorială (*Gorilla gorilla*). Gorilele formează grupuri constituite dintr-un mascul, cîteva femele și puii lor. Se hrănesc cu fructe și frunze. Se disting gorile de cîmpie (în Congo, Gabon, Camerun) și de munte (în Africa Orientală, în jurul lacului Kivu). Trăiesc c. 40 de ani.

GORÚN s.m. (<bg. scr. *gorun*) Arbore din familia fagaceelor, cu trunchiul drept, cu frunzele ovale, lobate pe margine și cu fructul o ghindă, al cărui lemn este folosit în construcții, în industria mobilei, pentru parchete etc. (*Quercus petraea*).

GOSPODÁR s.m., adj. (<bg., scr. *gospodar*) **1.** S.m. Om care are o gospodărie; p.ext. țăran proprietar al unei gospodării. **2.** S.m., adj. (Persoană) care dovedește pricepere și chibzuială în conducerea gospodăriei personale, a unei instituții, a unei organizații etc. **3.** S.m. (Înv.) Domnitor.

GOSPODĂRÍE s.f. (<*gospodar*) **1.** Totalitatea bunurilor care formează averea (imobiliară) a unui locuitor (de la țară). ◆ Locuință și persoanele înrudite care o locuiesc, trăind în comun; totalitatea persoanelor (înrudite) care locuiesc împreună, avînd buget comun și valorificînd în comun bunurile. **2.** Activitate casnică (a gospodinei). ◆ Menaj. **3.** (Ieșit din uz) Unitate de producție agricolă, de prestări de servicii etc. (de stat, cooperatistă sau particulară). **4.** Administrare a unui bun, a unei instituții (publice) etc.; instituție sau ansamblu de instituții care asigură această administrare.

GOSPODÍNĂ s.f. (<sl. *gospodinĭ*) Femeie care se ocupă cu treburile casei, ale gospodăriei familiale; casnică. ◆ Femeie pricepută în treburile casei, ale gospodăriei.

GOȘTINÁR s.m. (<*goștină*) Slujbaș însărcinat cu încasarea goștinii.

GÓȘTINĂ s.f. (În ev. med.; în țările române) Dijmă în oi, în porci sau în vaci, care reprezenta a zecea parte din numărul de oi, de porci sau de vaci, proprietate personală.

GOT s.m. (<lat. *Gothus*, fr. *Goths*) (La pl.) Neam germanic, originar din Scandinavia, care în sec. 1 î.Hr. a început să migreze spre S, instalîndu-se pe malurile Vistulei. În sec. 3 d.Hr. ajung în N Mării Negre și, atacînd Imperiul Roman, pătrund în Peninsula Balcanică, pînă în Grecia (269). Mulți dintre goți s-au stabilit în imperiu ca mercenari sau coloni. Invazia hunilor (370) a determinat așezarea definitivă a goților în Imperiul Roman, ajungînd pînă în Italia și Spania. În sec. 4 sînt creștinați de episcopul Ulfilas. Pe teritoriul Daciei sînt semnalați în sec. 3 d.Hr., unde vor rămîne pînă în sec. 4, cînd vor reprezenta elementul politic dominant; (la sg.) persoană care aparține acestui neam.

GÓTIC, -Ă adj. (<lat. *gothicus*, fr. *gothique*) Care aparține goților, referitor la goți. ◇ *Scriere gotică* sau *litere gotice, alfabet gotic* = scriere, litere sau alfabet cu caractere colțuroase, întrebuințate, în evul mediu, în V Europei, iar astăzi mai ales în Germania. ◇ *Arta gotică* = arta apărută inițial în Franța, în prima jumătate a sec. 12, care, apoi, s-a răspîndit în Europa (Anglia, Flandra, Spania, țările germanice, Cehia, Polonia, pînă în epoca Renașterii), cu ramificații pînă în țara noastră (începînd cu sec. 14-15 în Transilvania). În *arhitectură, stilul gotic* se caracterizează prin predominarea formelor înalte și zvelte, prin arcuri și bolți cu ogive, prin contraforturi și vitralii. Principalul monument gotic este *catedrala*, care uimește prin proporții. Supranumită "enciclopedie în piatră", ea concentrează toate ramurile artei: sculptura, pictura, miniatură, vitraliile, artele decorative. Catedrala din Sens (după 1140) este primul mare edificiu construit în întregime în stil gotic, iar catedrala din Chartres (după 1194) definește tipul clasic al stilului gotic. Alte catedrale renumite sînt cele din Paris, Reims, Strasbourg, Amiens (Franța), din Burgos (Spania), din Köln, Ulm, Freiburg, Naumburg, Bamberg (Germania), din Worcester, Wells (Anglia), din Florența (Italia). Castelele și palatele din Franța, Germania, Belgia, Anglia, Italia (*Palatul Dogilor* din Veneția) prezintă aceleași caractere dominate de monumentalitate. În *plastica gotică* domină cultul Fecioarei Maria. Una dintre cele mai renumite picturi este *Fecioara Maria* din "Bunavestire" de la Reims. În România, reprezentativă pentru stilul gotic este *Biserica Neagră* din Brașov. *Roman gotic* = roman apărut în Anglia în a doua jumătate a sec. 18, care cultivă interesul pentru istorie, pentru întîmplări misterioase, terifiante. ◆ (Construit) în stil gotic. ◆ (Substantivat, f.) Limba vorbită de goți. Este cunoscută dintr-o traducere a *Bibliei*, făcută în sec. 4 de episcopul Ulfilas, pentru vizigoți.

GRÁBĂ s.f. (<*grăbi*) Pornire, tendință, dorință de a face ceva sau de a ajunge într-un anumit loc cît mai repede; iuțeală, viteză (mare) cu care se face ceva.

GRÁBEN s.n. (<germ. *Graben*, fr. *graben*) (GEOL.) Porțiune scufundată a scoarței terestre, de formă alungită și mărginită de falii paralele.

GRAD s.n. (<lat. *gradus*, fr. *grade*, germ. *Grad*) **1.** Unitate de măsură a unor mărimi fizice în cadrul anumitor sisteme sau scări de repere. ◇ *Grad termometric* = fiecare dintre unitățile de măsură ale temperaturii (*Kelvin, Celsius, Fahrenheit* și *Réaumur*). *Grad de libertate* = indice care arată posibilitățile de mișcare ale (elementelor) unui sistem mecanic. **2.** (MAT.) Exponentul sau suma exponenților mărimii literale a unui monom; cel mai mare dintre exponenții monoamelor care alcătuiesc un polinom. ◇ *Ecuație de gradul întîi* (sau *al doilea* etc.) = ecuație a cărei necunoscută este la puterea întîi (sau a doua etc.) **3.** Fiecare dintre diviziunile în care se împarte un sistem sau o scară de reper, de măsură. **4.** Etalon sau criteriu de apreciere (calitativă) a felului cum se realizează un proces tehnic, o însușire a unui material. **5.** Valoare relativă a unei mărimi în raport cu o valoare de referință. ◇ *Grad alcoolic* = fiecare dintre procentele de alcool pur din volumul unui lichid alcoolic. (CHIM.) *Grad de disociație* (sau *de disociere, de ionizare*) = raportul dintre numărul moleculelor disociate și numărul total de molecule dizolvate în soluția unui electrolit, la echilibru. **6.** (GEOGR.) *Grad de latitudine* = unitate de măsură a latitudinii, egală cu un grad sexagesimal, corespunzînd unei lungimi medii de 111,05 km. *Grad de longitudine* = unitate de măsură a longitudinii, egală cu un grad sexagesimal, corespunzînd unei lungimi care variază, în funcție de latitudine, de la ecuator (111,3 km) spre poli (0 km). **7.** (GRAM.) *Grad de comparație* v. *comparație*. **8.** Treaptă, nivel, stadiu (al unei situații, stări etc.) ◇ *Grad de rudenie* = raportul de apropiere între rude. **9.** Treaptă în ierarhia administrativă, corespunzătoare unei anumite funcții; loc pe care îl ocupă cineva în ierarhia unor funcții; persoană care ocupă o anumită funcție în această ierarhie. ◇ *Grad militar* = fiecare dintre treptele ierarhiei militare în armată.

GRADÁ vb. I tranz. (<*grad*, după fr. *graduer*) **1.** (TEHN.) A executa gradațiile pe o scară sau pe un instrument de măsurat. **2.** A repartiza în raport cu o scară, cu un punct de reper, cu un etalon.

GRADÁT s.m. (<fr. *gradé*) Militar avînd un grad inferior celui de ofițer.

GRADÁȚIE s.f. (<lat. *gradatio, -onis*, fr. *gradation*) **1.** Fiecare dintre semnele de pe scara gradată a unui aparat, a unui instrument de măsurat etc. **2.** Totalitatea semnelor și cifrelor care se găsesc pe scara unui aparat, a unui instrument de măsurat etc. **3.** Creștere sau descreștere treptată, progresivă; înaintare succesivă (a unui proces, a unui fenomen, a unei acțiuni etc.). **4.** Figură de stil care constă în trecerea treptată, ascendentă sau descendentă, de la o idee la alta. **5.** (ARTE PL.) Trecere ușoară, treptată, de la un ton la altul, de la o nuanță la alta etc. **6.** Fiecare dintre treptele de încadrare pe care se află un salariat în cadrul gradului său, acordată pe baza vechimii în serviciu și a aportului în muncă; p.ext. spor de salariu care corespunde fiecărei dintre aceste trepte.

GRÁDEL s.n. (<germ. *Gradel*) Țesătură de bumbac cu dungi longitudinale, albită (și mercerizată), folosită pentru lenjeria de corp.

GRADÉN s.n. (<fr. *gradin*) **1.** Treaptă înaltă la baza unui edificiu. **2.** Fiecare treaptă cu scaune sau cu bănci dintr-un amfiteatru, dintr-un stadion etc. pe care sînt așezate scaunele sau băncile.

GRADIÉNT s.n. (<fr. *gradient*) **1.** (MAT.) Mărime vectorială care caracterizează un cîmp scalar, a cărei valoare este dată de viteza de variație a cîmpului pe o direcție dată. **2.** Mărime care indică variația presiunii barometrice sau a temperaturii în anumite condiții.

GRADIÉR s.n. (<germ. *Gradier*[werk]) (TEHN.) Construcție prismatică înaltă, folosită pentru răcirea apei necesare în instalațiile energetice.

GRÁDINĂ s.f. (<it. *gradina*) Unealtă din oțel, asemănătoare cu dalta, care este folosită la prelucrarea prin cioplire a rocilor, pentru realizarea unor elemente de construcție decorative.

GRADUÁL s.n. (<it., lat. *graduale*) (MUZ.) Cînt gregorian în liturghia catolică. ◆ Carte de cîntece pentru liturghie, la catolici.

GRAF[1] s.m. (<germ. *Graf*) Conte (german).

GRAF[2] s.n. (<fr. *graphe*, engl. *graph*) (MAT.) Ansamblu a două mulțimi disjuncte, între care s-a stabilit o corespondență. ◇ *Teoria grafurilor* = disciplină al cărei obiect îl constituie studiul proprietăților topologice ale structurii grafurilor.

GRAFÉM s.n. (<fr. *graphème*) Semn grafic al unui sunet.

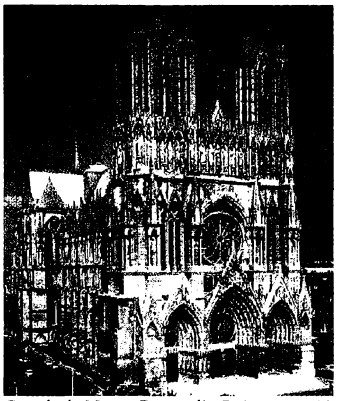

Catedrala Notre-Dame din Reims, sec. 13

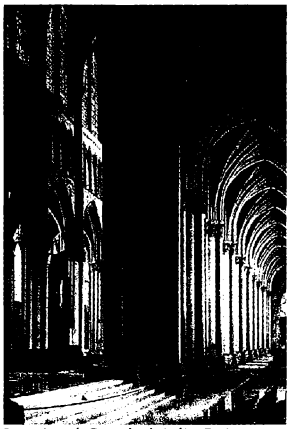

Interiorul Catedralei din Reims, sec. 13

Fraţii de Limbourg, *Februarie,* 1413-1416

Jean Pucelle, pagină din *Breviarul de la Belleville*, sec. 14

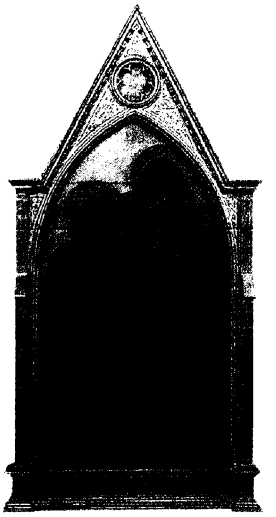

Giovanni da Milano, *Pietà*, 1365

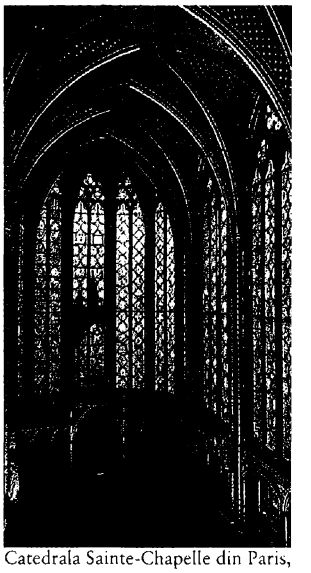

Catedrala Sainte-Chapelle din Paris, sec. 13

Pietà, sec.14

Lorenzo Ghiberti, *Sacrificiul lui Isaac*, sec. 15

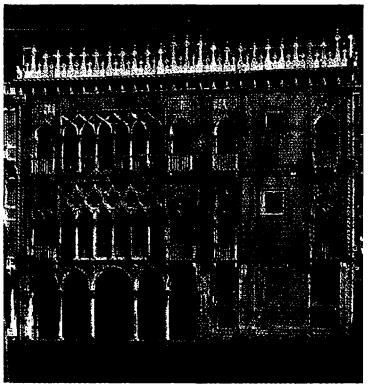

Palatul Ca'd'Oro din Veneţia, sec. 15

GRAFFITO s.m. (cuv. it.) (ARHEOL.) Inscripţie sau desen executat prin zgîriere pe monumentele antice. ◆ Inscripţie zgîriată pe pereţi.

GRÁFIC, -Ă adj., s.n., s.f. (<fr. *graphique*) **I.** Adj. **1.** Care se referă la reprezentarea prin desen (puncte, linii, figuri, tente etc.) a unei mărimi, a variaţiei unei mărimi sau a raportului dintre două ori mai multe mărimi variabile. **2.** Privitor la felul în care se realizează o tipăritură. **II. 1.** S.n. Desen sub formă de linii, puncte, figuri geometrice, figuri simbolice, hărţi etc., executat după reguli speciale (la o anumită scară, în cadrul anumitor coordonate etc.), pentru a da imaginea vizuală a unor mărimi, a variaţiei unor mărimi, a legăturilor dintre două sau mai multe mărimi etc.; reprezentare prin linii, figuri geometrice, hărţi etc. a unor date din diferite domenii de activitate. **2.** S.f. Ramură a artelor plastice la baza căreia se află desenul de sine stătător.

GRAFICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<*grafic*) Persoană care practică grafica.

GRAFÍE s.f. (<fr. *graphie*; cf.gr. *graphe* "arta de a scrie") Mod de redare în scris a cuvintelor; scriere. ◆ Fel specific de a scrie al cuiva. ◆ Linie specifică a unui desen, care caracterizează pe autorul lui.

GRAFÍT s.n. (<fr. *graphite*) Carbon nativ, cristalizat în sistemul hexagonal, care se prezintă sub forma unei mase cenuşii-negre, opace, moi şi unsuroase, cu luciu metalic, cu densitate şi duritate mici şi care se află în şisturile bituminoase-cărbunoase; este folosit ca material refractar, lubrifiant, anticoroziv, la fabricarea minelor de creion, a electrozilor etc.

GRAFITIZÁ vb. I tranz. (<*grafit*) A purifica fonta prin separarea grafitului.

GRAFOFÓN s.n. (<fr. *graphophone*; cf.gr. *graphein* "a scrie"+*phone* "voce") Fonograf la care sunetele erau înregistrate pe cilindri.

GRAFOLÓG, -ÓGĂ s.m. şi f. (<fr. *graphologue*) Specialist în grafologie.

GRAFOLOGÍE s.f. (<fr. *graphologie*; cf.gr. *graphein* "a scrie"+*logos* "studiu") Studiul particularităţilor individuale ale scrisului, cu aplicaţii în criminalistică, în psihologie, în psihiatrie etc.

GRAFOMÁN s.m. (<*grafomanie*) Maniac al scrisului. ◆ Reclamagiu.

GRAFOMANÍE s.f. (<fr. *graphomanie*; cf. gr. *graphein* "a scrie"+*mania* "nebunie") Manie de a scrie mult şi fără rost.

GRAFOMÉTRU s.n. (<fr. *graphomètre*) Instrument pentru măsurarea unghiurilor dintre două direcţii (în topografie).

GRAFOSPÁSM s.n. (<engl. *graphospasm*) (MED.) Crampa scriitorului.

GRAF-PLÓTTER s.n. (<engl. *graph-plotter*) (ELECTRON., INFORM.) Dispozitiv periferic prin intermediul căruia se poate genera o imagine grafică pe un suport material.

GRAHÁM s.n. (<germ. *Graham*[brot]) *Pîine (de) graham* = pîine dietetică, făcută din făină integrală, fără sare.

GRAI s.n. (<*grăi*) **1.** Glas, voce. **2.** Facultatea de a vorbi; limbaj. **3.** Limbă. ◆ Mod de a vorbi. **4.** Unitate lingvistică subordonată dialectului, caracteristică pentru o regiune mai mică, care are o serie de particularităţi proprii, mai ales de natură fonetică şi lexicală.

GRÁIFER s.n. (<germ. *Greifer*) **1.** Organ al maşinii de cusut cu suveică, care are rolul de a prinde bucla aţei superioare, de a o mări şi de a o trece peste suveică. **2.** Benă (de ridicat, de transportat) care are cablu.

GRAJD s.n. (<sl. *graždi*) **1.** Construcţie specială sau încăpere destinată adăpostirii şi întreţinerii animalelor domestice mari. **2.** Fig. Loc murdar, insalubru.

GRAM s.n. (<fr. *gramme*) Unitate de măsură pentru masa unui corp (simbol *g*), egală cu a mia parte dintr-un kilogram. ◇ *Gram forţă* = unitate de măsură a forţei (simbol *gf*), egală cu a mia parte dintr-un kilogram-forţă.

GRAMÁJ s.n. (<*gram*) Masă (sau greutate), exprimată în grame, pe care o are sau trebuie să o aibă o parte dintr-un material.

GRAMÁTIC s.m. (<lat. *grammaticus*) Gramatician.

GRAMATICÁL, -Ă adj. (<lat. *grammaticalis*, fr. *grammatical*) Care aparţine gramaticii, privitor la gramatică. ◆ Conform cu regulile gramaticii.

GRAMATICALIZÁ vb. I refl. (<fr. *grammaticaliser*) (Despre cuvinte cu sens lexical) A ajunge să exprime o relaţie gramaticală, să capete rolul unui instrument gramatical.

GRAMÁTICĂ s.f. (<lat. *grammatica*; cf.gr. *grammatiki*) **1.** Ansamblu de reguli privitoare, pe de o parte la forma cuvintelor şi la modificările ei, iar pe de altă parte la îmbinarea cuvintelor în procesul comunicării. Gramatica are două părţi componente, morfologia şi sintaxa, fiind legată şi de celelalte părţi constitutive ale limbii: vocabularul, formarea cuvintelor şi structura fonetică. **2.** Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul structurii gramaticale a unei limbi sau, p.ext., cu studiul tuturor elementelor constitutive ale unei limbi. ◇ *Gramatică comparată* (sau *comparativă*) = disciplină care studiază faptele de limbă ale unei familii sau ale unui grup de limbi înrudite prin metoda comparaţiei. Întemeietorul gramaticii comparate este Franz Bopp, care, folosind metoda comparativ-istorică la studiul limbilor indo-europene, a scris *Gramatica comparată a limbilor sanscrită, zendă, armeană, greacă, latină, lituaniană, slavă veche, gotică şi germană* (1833-1852). Prima gramatică comparată a limbilor romanice a fost scrisă de Fr. Diez, între 1836-1844, şi poartă titlul *Grammatik der romanischen Sprachen*. *Gramatică descriptivă* = disciplină care studiază structura gramaticală a unei limbi într-un anumit moment al evoluţiei ei. *Gramatica istorică* = disciplină care studiază faptele de limbă în evoluţia lor. *Gramatică normativă* = disciplină care descrie structura gramaticală a unei limbi şi dă indicaţii asupra corectitudinii unor forme şi construcţii în conformitate cu normele limbii literare. ◆ Manual sau tratat care studiază structura gramaticală a unei limbi sau, p.ext., toate elementele constitutive ale unei limbi. Prima gramatică a limbii române, scrisă în limba română, este *Gramatica rumânească* a lui D.Eustatievici Braşoveanul, 1757, rămasă în manuscris pînă în 1969. Prima gramatică tipărită a limbii române este *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, Viena, 1780, scrisă de S.Micu şi Gh. Şincai. Prima gramatică tipărită în limba română este lucrarea lui Ienăchiţă Văcărescu, *Observaţii sau băgări dă seamă asupra regulelor şi orînduelelor gramaticii rumâneşti*, Rîmnic, 1787. Prima gramatică modernă a limbii române este *Gramatică românească*, Sibiu, 1828, a lui I.Heliade Rădulescu. Prima gramatică academică a limbii române este *Gramateca limbei române*. Partea I. *Analitică*, Bucureşti, 1869; Partea a II-a. *Sintetică*, Bucureşti, 1877, scrisă de T. Cipariu. Primul tratat de gramatică descriptivă şi normativă, din care nu lipsesc nici noţiuni de gramatică istorică, considerat prima gramatică cu adevărat ştiinţifică a limbii române, este *Gramatica română pentru învăţămîntul secundar. Teorie şi practică*. Partea I. *Etimologia* (Iaşi, 1891), Partea II. *Sintaxa* (Iaşi, 1893) a lui H.Tiktin.

GRAMATICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<*gramatică*) Specialist în studii de gramatică. ◆ Autor de manuale, de tratate sau de studii de gramatică.

GRAMIÉRĂ s.f. (<*gram*) Balanţă în formă de sfert de cerc, folosită în industria hîrtiei şi a celulozei pentru determinarea gramajului.

GRAMINÉE s.f. (<fr. *graminée*) (La pl.) Familie de plante erbacee, rareori lemnoase (ex. *bambusul*), monocotiledonate, cu rădăcina fasciculată, cu tulpina formată din noduri şi internoduri (lipsită de măduvă), cu inflorescenţa în formă de spic; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *grîul, porumbul, secara, ovăzul, orzul, trestia de zahăr* etc.).

GRAMOFÓN s.n. (<fr. *gramophone*, germ. *Grammophon*) Aparat pentru reproducerea sunetelor de pe discuri, prevăzut cu o diafragmă cu ac şi cu o pîlnie acustică.

GRÁMOLĂ s.f. (<it. *gramola*) Dispozitiv pentru frămîntarea şi omogenizarea mecanică a aluatului.

GRANÁT[1] s.m. Plantă erbacee aromatică, din familia compozitelor, cu frunzele lobate şi cu florile albe sau galbene, dispuse în capitule (*Chrysanthemum parthenium*).

GRANÁT[2] s.n. (<germ. *Granat*) Silicat natural de calciu, fier, magneziu, mangan, aluminiu sau crom, sticlos, roşu-brun, galben, verde sau negru, care este folosit ca piatră de şlefuit sau, în stare pură (de culoare roşie), ca piatră semipreţioasă.

GRANDILOCVÉNT, -Ă adj. (<fr. *grandiloquent*) (Despre stil, exprimare etc.) Plin de emfază; pompos, bombastic.

GRANDILOCVÉNŢĂ s.f. (<fr. *grandiloquence*) Întrebuinţare afectată a unor cuvinte sau fraze pretenţioase, bombastice.

GRANDIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *grandiose*, it. *grandioso*) Măreţ, impunător, maiestuos.

GRANDOÁRE s.f. (<fr. *grandeur*) Măreţie.

GRANDOMÁN, -Ă s.m. şi f. (<*grandomanie*) Persoană care suferă de grandomanie.

GRANDOMANÍE s.f. (<*grandoare*+*manie*) Mania de a acorda o importanţă deosebită (nejustificată) propriei persoane, de a se crede un om important, valoros; megalomanie.

GRÁNGUR s.m. (lat. *galgulus* = *galbulus*) **1.** Pasăre cîntătoare, migratoare, din ordinul

granguri

paseriformelor, care are penele galbene-aurii pe corp şi negre pe aripi şi pe coadă (la bărbătuş) sau de culoare verzuie pe corp, albă pe pîntece şi sură pe aripi (la femelă); trăieşte prin livezi şi prin pădurile foioase (*Oriolus oriolus*). **2.** (Peior.) Persoană care ocupă o poziţie socială sau politică înaltă.

GRÁNIC s.n. (<germ. *Kranich*) **1.** (NAV.) Bigă folosită pe şlepuri, formată dintr-un pivot cu un braţ articulat şi dintr-un lanţ cu un cîrlig de ridicare la capăt. **2.** (TEHN.) Troliu.

GRANÍT s.n. (<fr. *granite*) Rocă magmatică, acidă, formată din cuarţ, feldspat, mică etc., cu structură granulară, masivă, foarte dură, de culoare cenuşie, care este folosită ca piatră de construcţie, ca piatră ornamentală, ca piatră de drumuri etc.

GRANÍTIC, -Ă adj. (<fr. *granitique*) Care este format din granit; care are aspectul şi tăria granitului.

GRANITIZÁRE s.f. (după fr. *granitisation*) Proces natural de formare a rocilor granitice.

GRÁNIŢĂ s.f. (<bg., scr. *granica*) Linie naturală sau convenţională care desparte teritoriul unui stat de teritoriul altor state sau de întinderi de apă care nu fac parte din teritoriul său; frontieră. ◆ Fig. Limită, margine.

GRANIVÓR, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *granivore*) (Pasăre) care se hrăneşte cu seminţe.

GRANODIORÍT s.n. (<fr. *granodiorite*) Rocă magmatică, intruzivă acidă, care are compoziţie intermediară între granit şi diorit, grăunţoasă, alcătuită din cuarţ, feldspat, mică etc.; se foloseşte ca piatră de construcţie şi de ornament.

GRANULÁ vb. I tranz. (<fr. *granuler*) **1.** A transforma un material compact sau pulverulent în bucăţi mărunte. **2.** A reuni prin rostogolire sau a aglomera particulele unui minereu pulverulent în bucăţi sferoidale sau cilindrice.

GRANULÁR, -Ă adj. (<fr. *granulaire*) Care se compune din granule; care are aspect de granule.

GRANULÁŢIE s.f. (<fr. *granulation*) **1.** Structură în granule a unui material. **2.** Corpuscul mic, caracteristic pentru anumite celule. **3.** Leziune la suprafaţa membranelor mucoase şi seroase, formată din mici tumori.

GRANÚLĂ s.f. (<fr. *granule*, lat. *granulum*) **1.** Particulă solidă, de dimensiuni reduse, care intră în componenţa unui corp solid cu structură eterogenă sau care rezultă din sfărîmarea, tăierea etc. unui corp solid. ◇ *Granulă solară* = formaţie mai strălucitoare pe un fond întunecat, care apare intermitent pe suprafaţa soarelui. **2.** (FARM.) Pastilă care conţine un amestec de substanţe medicamentoase, încorporate într-o masă zaharoasă.

GRANULÍE s.f. (<fr. *granulie*) Formă gravă, generalizată, de tuberculoză, caracterizată prin prezenţa de granulaţii în plămîni (şi în toate organele).

GRANULÍT s.n. (<fr. *granulite*) **1.** Rocă metamorfică, şistoasă, grăunţoasă, deschisă la culoare, alcătuită, de obicei, din feldspat şi cuarţ, care se formează în condiţii de metamorfism regional intens. **2.** Material granular artificial, obţinut prin arderea granulelor de argilă în cuptoare speciale, care se foloseşte ca material de construcţie.

GRANULOCÍT s.n. (<fr. *granulocyte*) (BIOL.) Leucocită polinucleară sangvină.

GRANULOCITÓZĂ s.f. (<fr. *granulocytose*) Creştere a numărului de granulocite sangvine peste valoarea normală.

GRANULÓM s.n. (<fr. *granulome*) (MED.) Tumoare de dimensiuni reduse, apărută în urma unui proces inflamator. ◆ Ţesut inflamat care apare la rădăcina unui dinte, în urma unui abces cronic.

GRANULOMETRÍE s.f. (<fr. *granulométrie*) Operaţie de determinare a granulozităţii unei substanţe minerale granulare.

GRANULOMÉTRU s.n. (<fr. *granulomètre*) Instrument pentru determinarea granulozităţii mineralelor.

GRANULÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *granuleux*) Granular.

GRANULOZITÁTE s.f. (<fr. *granulosité*) Mod de alcătuire a unui material granular din punctul de vedere al repartiţiei procentuale a granulelor după mărimea lor.

GRÁPĂ[1] s.f. (cuv. autoh.; cf.alb. *grep*, *gërpë* "undiţă, cîrlig de undiţă") Unealtă agricolă în formă de grătar cu dinţi rigizi sau flexibili, cu discuri sau cu roţi dinţate etc., care este folosită la mărunţirea, afînarea şi nivelarea arăturii, la acoperirea seminţelor etc.

GRÁPĂ[2] s.f. (<fr. *grappe*) Tip de inflorescenţă în formă de ciorchine.

GRAPÍNĂ s.f. (<fr. *grappin*) Ancoră (mică) cu patru braţe.

GRAPTOLÍT s.m. (<fr. *graptolite*, germ. *Graptolithen*; cf.gr. *graptos* "gravat") (La pl.) Clasă de animale fosile din cambrian şi silurian, asemănătoare cu meduzele, care trăiau în colonii şi pluteau liber pe suprafaţa mărilor; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă.

GRAS, -Ă adj., s.f. (lat. *grassus* = *crassus*) **I.** Adj. **1.** Care are sub piele un strat gros de grăsime; care are forme pline, rotunde. ◆ *Literă grasă* = caracter tipografic aldin. ◆ (Despre texte) Care este cules cu litere grase. **2.** Care conţine multă grăsime; (gătit) cu multă grăsime. **3.** (Despre fructe) Plin, cărnos; (despre iarbă) cu firul gros. **4.** (Despre pămînt) Fertil, roditor. **5.** (CHIM.) *Acid gras* = acid organic, saturat, aciclic, care în combinaţie cu glicerina formează grăsimi. **II.** S.f. *Grasă de Cotnari* = specie de viţă de vie, cu ciorchinii de mărime mijlocie, cu boabele dese, neomogene, galbene-verzui cu pete ruginii, din care se produc vinuri albe superioare, de desert, demiseci sau licoroase. Se cultivă în podgoria Cotnari, încă din sec. 15.

GRASEIÁ vb. I intranz. (<fr. *grasseyer*) A pronunţa sunetul "r" în partea posterioară a cavităţii bucale, ca velară sau uvulară (ca francezii, în special ca parizienii).

GRASÉT s.n. (<fr. *grasset*) Regiune a membrelor posterioare la animalele mari, avînd ca bază anatomică rotula şi ţesuturile moi din jur.

GRATÉN s.n. (<fr. *gratin*) **1.** Preparat culinar (acoperit cu pesmet) copt în cuptor. **2.** Vas de bucătărie, rezistent la foc, în care se pregătesc preparatele prin gratinare.

GRÁTIE s.f. (lat. **gratis* = *cratis*) Fiecare dintre barele unei grile (**2**).

GRATIFICÁ vb. I tranz. (<lat. *gratificare*, fr. *gratifier*) A acorda cuiva o favoare, o recompensă, o răsplată, o gratificaţie.

GRATIFICÁŢIE s.f. (<lat. *gratificatio, -onis*, fr. *gratification*) Retribuţie suplimentară sau recompensă băneacă ce se acordă unui salariat peste leafa obişnuită (la sfîrşitul anului), pentru îndeplinirea în bune condiţii a sarcinilor de muncă.

GRATINÁ vb. I tranz. (<fr. *gratiner*) A acoperi unele mîncăruri cu pesmet şi a le coace în cuptor.

GRATINÁRE s.f. (<*gratina*) Acţiunea de a gratina şi rezultatul ei. ◆ Formare a unei cruste rumene la suprafaţa preparatelor culinare coapte (sau fierte) în cuptor.

GRÁTIS adv. (<lat., fr. *gratis*) Gratuit, fără plată.

GRATITÚDINE s.f. (<fr. *gratitude*, lat. *gratitudo, -inis*) Recunoştinţă.

GRATUÍT, -Ă adj. (<lat. *gratuitus*, fr. *gratuit*) Care nu costă nimic; dat fără plată. ◆ Fig. Fără temei, inutil.

GRATULÁ vb. I tranz. şi refl. (<lat. *gratulari*, it. *gratulare*) A (se) felicita.

GRAŢIÁ vb. I tranz. (<fr. *gracier*; cf.it. *graziare*) (JUR.) A acorda unui condamnat iertarea (parţială sau totală) în executarea pedepsei, printr-un act emis de şeful statului.

GRÁŢIE s.f. (<lat. *gratia*, it. *grazia*) **1.** (În mitologia romană; şi ca n.pr.) Fiecare dintre cele trei zeiţe ale frumuseţii, distincţiei şi bucuriei (*Aglae*, *Euphrosyne* şi *Thalia*), fiice ale lui Zeus. Cele trei graţii au fost subiect de inspiraţie pentru pictori (Botticelli, Rafael, Rubens) şi sculptori. **2.** Drăgălăşenie, fineţe, gingăşie ale unei fiinţe în gesturi, în atitudine, în mişcări etc.; atracţie pe care o provoacă cineva sau ceva prin aspect, prin mişcare, prin comportare etc. ◆ (La pl.) Farmece, nuri. **3.** Bunăvoinţă, preferinţă, favoare de care se bucură cineva. **4.** (RELIG.) Dar, ajutor pe care divinitatea o acordă oamenilor în vederea mîntuirii; iertare (de o pedeapsă). ◆ *Anul de graţie...*, formulă emfatică pentru a indica un an calendaristic. **5.** (Cu valoare de prepoziţie) Datorită, mulţumită.

GRAŢIÉRE s.f. (<*graţia*) (JUR.) Acţiunea de a graţia şi rezultatul ei.

GRAŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *gratiosus*, it. *grazioso*) Plin de graţie. ◆ (JUR.) *Procedură graţioasă* = procedură necontencioasă.

GRAŢIOZITÁTE s.f. (<lat. *gratiositas, -atis*, it. *graziosita*) Bunăvoinţă politicoasă; amabilitate. ◆ (La pl.) Atitudine, fapte, vorbe pline de afectare; nazuri, mofturi.

GRÁUR s.m. (lat. *graulus*) Specie de pasăre migratoare, din ordinul paseriformelor, mai mare decît vrabia, care are ciocul ascuţit, gălbui şi penele negre-verzui, stropite cu alb; este vînat pentru carne (*Sturnus vulgaris*).

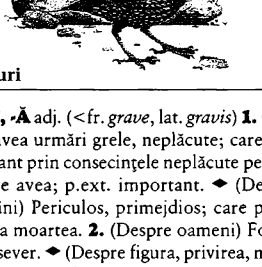

grauri

GRAV, -Ă adj. (<fr. *grave*, lat. *gravis*) **1.** Care poate avea urmări grele, neplăcute; care este important prin consecinţele neplăcute pe care le poate avea; p.ext. important. ◆ (Despre boli, răni) Periculos, primejdios; care poate provoca moartea. **2.** (Despre oameni) Foarte serios, sever. ◆ (Despre figura, privirea, manifestările oamenilor) Care exprimă, trădează

seriozitate, severitate, sobrietate (extremă). **3.** (Despre voce, sunete, ton) Care se află în registrul cel mai jos. **4.** *Accent grav* = accent (orientat oblic de la stînga la dreapta) purtat de o vocală deschisă în unele limbi.

GRAVÁ vb. I tranz. (<fr. *graver*) A executa prin corodare, prin aşchiere, prin zgîriere etc. o imagine în relief, litere, ornamente etc. pe metal, pe lemn, pe piatră etc. pentru a obţine un clişeu de imprimare, o plăcă de gravură sau în scop decorativ.

GRAVÁRE s.f. (<*grava*) Acţiunea de a grava şi rezultatul ei; gravură.

GRÁVE adv. (<it. *grave*) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Rar, largo. ◆ (Substantivat, n.) Compoziţie sau parte dintr-o compoziţie creată în acest tempo.

GRAVÉLĂ s.f. (<fr. *gravelle*) Litiază urinară.

GRAVELÍT s.n. (după engl. *gravel*) Granulit (**2**).

GRAVÍDĂ adj., s.f. (<lat. *gravida*, fr. *gravide*) **1.** Adj. (Despre femei) Care poartă un făt sau un embrion în cavitatea uterină. **2.** S.f. Femeie însărcinată.

GRAVIDÍE s.f. (<fr. *gravidie*) Graviditate.

GRAVIDITÁTE s.f. (<lat. *graviditas, -atis*, fr. *gravidité*) Stare a femeii gravide (din momentul conceperii fătului pînă la naşterea lui).

GRAVIMETRÍE s.f. (<fr. *gravimétrie*, germ. *Gravimetrie*) **1.** Ramură a geofizicii care studiază distribuţia geografică a cîmpului de gravitaţie. **2.** Ansamblu de metode utilizate în analiza chimică, care se bazează pe determinarea cantităţii unui element dintr-un amestec prin separarea lui cu ajutorul unui reactiv specific.

GRAVIMÉTRU s.n. (<fr. *gravimètre*) (FIZ.) Instrument pentru măsurarea acceleraţiei gravitaţiei.

GRAVITÁ vb. I intranz. (<fr. *graviter*) **1.** A fi sau a se mişca în cîmpul de gravitaţie al altui corp. **2.** Fig. A evolua, a trăi, a avea loc în jurul sau în vecinătatea (şi sub influenţa) cuiva sau a ceva.

GRAVITÁŢIE s.f. (<fr. *gravitation*) (FIZ.) (Fenomen de) atracţie reciprocă a corpurilor, dependentă de masa acestora şi de poziţia lor relativă. ◇ *Cîmp de gravitaţie* = spaţiul din jurul unui corp în care el îşi manifestă (pregnant) atracţia asupra altor corpuri. *Centru de gravitaţie* = a) punctul de aplicaţie al rezultantei forţelor de gravitaţie exercitate asupra părţilor care alcătuiesc un corp; b) fig. loc în jurul (şi sub influenţa) căruia evoluează, există cineva sau ceva.

GRAVITAŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *gravitationnel*) Care aparţine gravitaţiei, care se referă la gravitaţie.

GRAVITÓN s.m. (<engl. *graviton*) (FIZ.) Particulă ipotetică, considerată a fi cuanta cîmpului de gravitaţie.

GRAVÓR s.m. (<fr. *graveur*) Specialist în gravură.

GRAVÚRĂ s.f. (<fr. *gravure*) **1.** Gravare. **2.** Gen al graficii în care imaginea este obţinută prin reproducerea după o placă pe a cărei suprafaţă a fost trasat sau gravat desenul în relief ori în adîncime. Principalele tehnici ale acestui gen sînt xilogravura, linogravura, acvaforte, acvatinta şi litografia. **3.** Arta gravorului. **4.** Imagine realizată prin tehnica gravurii; stampă. **5.** Placă de cupru, de piatră, de lemn, de linoleum etc. pe care s-a gravat o imagine pentru a fi reprodusă. ◆ Imagine reprodusă după o astfel de placă.

GRAZIOSO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Cu uşurinţă şi cu graţie.

GRĂBÍ vb. IV refl., tranz şi intranz. (<bg. *grabja*[se]) A acţiona sau a determina pe cineva să acţioneze mai repede. ◆ Refl. A se pripi. ◆ Tranz. A face ca o acţiune să se petreacă mai repede; a urgenta, a accelera.

GRĂDINÁR s.m. (<*grădină*) Bărbat care se ocupă de cultivarea unei grădini.

GRĂDÍNĂ s.f. (<bg., scr. *gradina*) **1.** Teren arabil (îngrădit) pe care se cultivă flori, legume, pomi fructiferi. **2.** Teren special amenajat cu flori şi arbori pentru agrement. Este simbol al Paradisului celest. ◇ *Grădină botanică* = instituţie ştiinţifică ce are o suprafaţă de teren pe care sînt cultivate, în condiţii naturale sau în seră, colecţii de plante, în scopul prezentării şi studierii lor. *Grădină zoologică* = instituţie ştiinţifică ce are o suprafaţă de teren pe care sînt crescute animale din diferite regiuni ale globului, pentru a fi expuse publicului sau pentru a fi studiate. **3.** *Grădină de copii* = grădiniţă de copii. **4.** *Grădină-restaurant* = restaurant amenajat într-o grădină; restaurant cu grădină.

GRĂDINĂREÁSĂ s.f. (<*grădinar*) Femeie care se ocupă de cultivarea unei grădini.

GRĂDINÍŢĂ s.f. (<*grădină*) **1.** Diminutiv al lui grădină. **2.** *Grădiniţă de copii* = instituţie şcolară pentru educarea şi instruirea copiilor preşcolari.

GRĂDIŞTE s.f. (<sl. *gradište* "castru") **1.** Formă pozitivă de relief în lunca rîurilor (sau pe terase), formată prin acţiunea de deplasare a meandrelor spre aval. **2.** Locul unei vechi aşezări.

GRĂÍ vb. IV tranz. şi intranz. (<bg. *graja*, scr. *grajati*) (Pop.) A vorbi, a spune.

GRĂJDÁR s.m. (<*grajd*) Persoană care se ocupă de întreţinerea grajdului şi a animalelor adăpostite într-un grajd.

GRĂMÁDĂ s.f. (<sl. *gramada*) **1.** Cantitate mare de lucruri sau de materiale aşezate la un loc. ◆ (Adverbial) În mare cantitate (la un loc), formînd o grămadă. **2.** Număr mare de fiinţe sau de lucruri; mulţime. **3.** (SPORT) Îngrămădire, grupare organizată de jucători în jocul de rugby, formată din opt jucători înaintaşi, care acţionează, de obicei, înaintea liniei de trei sferturi.

GRĂMĂTÍC s.m. (<ngr. *grammatikos*) Scriitor sau secretar într-o cancelarie domnească sau boierească. ◇ *Mare grămătic* sau *vel grămătic* = şef al cancelariei domneşti, care îndeplinea şi funcţia de secretar al domnului.

GRĂNICÉR s.m. (<*graniţă*) Militar instruit şi specializat pentru paza la graniţa unei ţări.

GRĂPÁ vb. I tranz. (<*grapă*[1]) A lucra pămîntul cu grapa.

GRĂSÍME s.f. (<gras) **1.** Amestec natural, solid sau lichid, format din gliceride (în cea mai mare parte), ceruri, coloranţi, proteine, vitamine, acizi graşi liberi etc., sintetizat de organismele animale sau de unele organe ale plantelor, care formează la om şi la unele animale primul strat de sub piele care acoperă muşchii; este folosit în alimentaţie, în industria săpunului, a lacurilor, a vopselelor etc. **2.** Pată de grăsime. **3.** Starea, însuşirea unei fiinţe grase.

GRĂTÁR s.n. (lat. **gratarium* <**gratis* = *cratis*) **1.** Ansamblu de bare metalice paralele sau încrucişate ori placă de tablă găurită, formînd un dispozitiv folosit pentru înlesnirea pătrunderii aerului şi înlăturarea cenuşii în (sau din) instalaţiile de ardere, pentru separarea de impurităţi a unor materiale, pentru împiedicarea pătrunderii corpurilor străine în instalaţiile hidrotehnice, pentru separarea minereurilor etc. **2.** (TEHN.) Grilă (**1**). **3.** Ustensilă de bucătărie formată din vergele de metal, paralele, prinse într-un cadru (dreptunghiular) sau din aluminiu ondulat, pe care se frige carnea; p.ext. carnea astfel friptă. **4.** Partea de deasupra ieslei, în formă de scară înclinată, fixată de-a lungul peretelui, în care se pune fînul. **5.** Obiect format din bare de fier sau de lemn, care serveşte drept ştergătoare pentru talpa încălţămintei.

GRĂÚNTE (**GRĂÚNŢ, GRĂÚNŢĂ**) s.m. (s.n., s.f.) (refăcut din pl. *grăunţi* <lat. **granuceum*) **1.** Sămînţă a unor plante, mai ales a cerealelor. **2.** Particulă din ceva, asemănătoare cu un grăunte. **3.** Cristal metalic, de formă neregulată, rezultat din dezvoltarea unui cristal elementar în timpul solidificării sau al tratamentelor termice.

GREÁ vb. I tranz. (<fr. *gréer*) (NAV.) A echipa o navă cu greementul necesar.

GRÉABĂN s.n. (<sl. *grebeni* "pieptene") Regiune proeminentă a corpului cabalinelor şi al bovinelor, situată între gît şi spinare.

GREÁŢĂ s.f. (<*greu*) **1.** Senzaţie neplăcută, urmată, adeseori, de vărsături, în urma stimulării prin agenţi chimici, fizici sau biologici a unor receptori nervoşi situaţi în organele abdominale. **2.** Fig. Dezgust, scîrbă, silă faţă de cineva sau ceva.

GREBĂNÁR s.n. (<*greabăn*) Curea la ham, care trece peste greabănul calului.

GRÉBLĂ s.f. (<bg. *greblo*) **1.** Unealtă agricolă manuală, formată dintr-o lamă cu dinţi de oţel sau de lemn, fixată într-o coadă de lemn, care este folosită pentru strîngerea paielor şi a fînului, pentru mărunţirea şi nivelarea pămîntului etc. **2.** Maşină de recoltat folosită pentru strîngerea ierbii şi a altor culturi agricole, după cosit sau după secerat.

GREC, GREÁCĂ s.m. şi f., adj. (lat. *Graecus*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Nume generic dat unor triburi indo-europene care s-au stabilit în milen. 2 î.Hr. în S Peninsulei Balcanice, în insulele din Marea Egee şi pe coasta vestică a Asiei Mici, creînd în sec. 8-2 î.Hr. una dintre cele mai strălucite civilizaţii ale antichităţii; (la sg.) persoană care aparţinea acestor triburi. **2.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care locuieşte, care s-a format în Grecia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Greciei sau este originară de acolo. Sînt de religie ortodoxă. **3.** Adj. Care aparţine Greciei sau grecilor, privitor la Grecia sau la greci. ◇ *Cultura greacă* = cultura care s-a dezvoltat în Grecia (continentală şi insulară) şi pe coastele Asiei Mici. *Arta greacă* s-a format pe baza artei egeene şi a asimilării unor elemente din arta Orientului şi a Egiptului, adaptate spiritului grec, înclinat spre măsură şi echilibru. Începuturile artei vechi greceşti se află în Creta (milen. 2 î.Hr.), fiind reprezentate în *arhitectură* de palatele din Cnossos şi Phaistos (cu planuri complicate), iar în *pictură* de frescele din Cno-

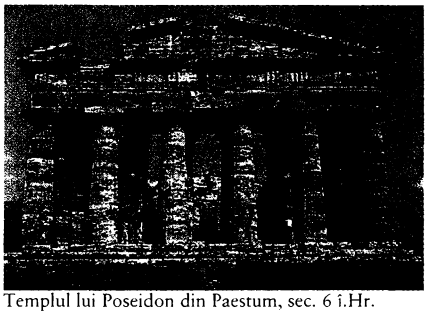

Templul lui Poseidon din Paestum, sec. 6 î.Hr.

Scopas, *Bătălia grecilor cu amazoanele,* basorelief din Halicarnas, sec. 4 î.Hr.

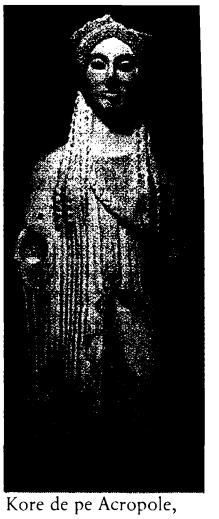

Kore de pe Acropole, sec. 6 î.Hr.

Praxiteles, *Hermes cu copilul Dionysos în braţe,* sec. 4 î.Hr.

Crater, sec. 6 î.Hr.

Lecit, sec. 5 î.Hr.

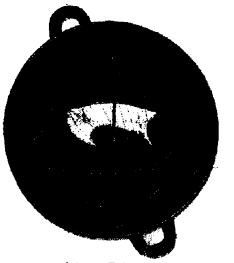

Exekias, *Dionysos călătorind pe mare,* sec. 6-5 î.Hr.

Poseidon, sec. 5 î.Hr.

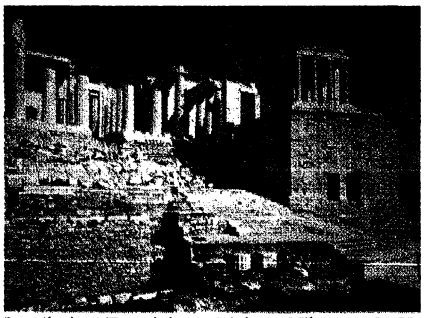

Propileele şi Templul zeiţei Athena-Nike, sec. 5 î.Hr.

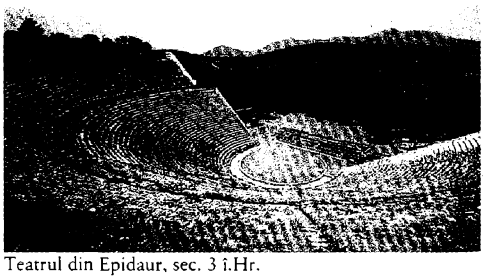

Teatrul din Epidaur, sec. 3 î.Hr.

ssos şi de desenele de pe vasele din Melos (în culori ţipătoare şi pe un fond albastru-deschis). În sec. 14-13 î.Hr., în Grecia continentală se dezvoltă cultura miceniană, diferită în esenţă de cea din Creta. Aici, construcţiile (cetăţile) se fac pe înălţimi şi se remarcă prin tendinţa spre sistematizare şi rigoare. Palatele şi cavourile din Micene se caracterizează prin sistemul proporţiilor. De la începutul milen. 1 s-au păstrat figurine de lemn şi de lut, vopsite în diferite culori, statuete de bronz şi vase cu desene (care redau simplificat, prin contur numai, oameni, animale, lucruri). Începînd cu sec. 8 î.Hr., principalul element în *arhitectură* este templul. În sec. 7-6 î.Hr. arta greacă era dominată de trei şcoli principale: ionică, în coloniile greceşti de pe coasta Asiei Mici, dorică, în Peloponeş (Argos şi Sparta) şi atică, în Beoţia. Templul se impune prin simplitate şi perfecţiune artistică. Cele mai cunoscute sînt: *Templul Artemisei* din Efes, *Templul Herei* din Olimpia, *Templul zeiţei Atena Aphaia* (de pe insula Egina), *Templul lui Poseidon* din Paestum, *Templul lui Zeus* din Olimpia etc. În *sculptură*, se constată preferinţa pentru statui reprezentînd tineri atleţi, kouros, al căror corp gol reprezintă perfecţiunea umană, imaginea forţei şi tinere fete, kore, purtînd veşminte, care simbolizează graţia feminină: *Kouros* din Paros, *Kore* de pe Acropole, *Zeus cu Ganimed* ş.a. În basoreliefuri şi în picturi apar motive din viaţa cotidiană. Sec. 6 şi începutul sec. 5 constituie epoca de înflorire a *ceramicii*, ilustrată prin anumite tipuri de vase care corespundeau unor utilizări diferite. Caracteristica picturii de pe aceste vase este silueta neagră pe fondul roşu al argilei arse. Spre sfîrşitul acestei perioade figurile negre sînt înlocuite cu figuri roşii, păstrîndu-se redarea lor sub formă de siluete. În sec. 5 î.Hr., "secolul de aur" al culturii greceşti, arta greacă a cunoscut o ascensiune maximă. În prima jumătate a secolului, arta a stat sub semnul luptelor împotriva perşilor. În *sculptură* se redau scene de luptă sau războinici (sculpturile din templul din Olimpia). Formele preferate sînt friza narativ-epică (frontonul arhaic de pe Acropole, frontonul din Olimpia) şi basorelieful. *Pictura* de pe vase este reprezentată de Polignot. În perioada lui Pericle (jumătatea sec. 5), arta atinge apogeul dezvoltării sale. Apar personalităţi de marcă: Miron (*Discobolul*), Policlet (*Doriforul* "purtătorul de lance", statuie de bronz) şi Fidias. Cel mai important monument din timpul lui Pericle este cetatea *Acropole* din Atena (legată de numele lui Fidias), care cuprinde *Partenonul*, *Propileele*, *templul zeiţei Atena Nike*, *Erehteionul*, cu vestitele cariatide. În spatele Propileelor se înalţa statuia Atenei. Mai tîrziu, la poalele Acropolei, s-a construit teatrul lui Dionysos, cu cercurile concentrice ale locurilor pentru spectatori. Cel mai important sculptor a fost Fidias (*Zeus* din Olimpia, *Atena Promachos*, *Atena Parthenos*). Dintre formele picturii, reprezentativă este *fresca*. În a doua epocă clasică, care începe în sec. 4 î.Hr., în *arhitectură* domină monumentul funerar uriaş (*Mausoleul din Halicarnas*, *monumentul lui Lisicrate* din Atena), teatrul monumental (renumitul teatru din Epidaur) şi templul gigant (noul *Templu al zeiţei Artemis* din Efes). Dintre sculptori, cei mai importanţi sînt Praxitele (*Hermes* din Olimpia, *Afrodita* din Cnidos), Scopas (statui din templul Atenei, basoreliefuri din mausoleul din Halicarnas), Lisip (statui în bronz) etc. În perioada de început, *literatura* greacă cuprinde imnuri religioase. Urmează epoca poemelor eroice, cînd este realizată sinteza ciclurilor de legende eroice (cîntate de aezi şi de rapsozi) în epopeele lui Homer, *Iliada şi Odissea*. Poezia este reprezentată de cea religioasă a lui Hesiod. În perioada pînă la războaiele medice s-au dezvoltat elegia, oda şi poezia lirică (Sapho, Arion, Alcmane, Anacreon), tragedia şi comedia. Epoca războaielor medice este o perioadă de înflorire a literaturii greceşti. Acum se dezvoltă poezia lirică (Simonides, Pindar), tragedia (Eschil) şi comedia. Epoca de aur a literaturii vechi greceşti este în timpul lui Pericle. Se cultivă tragedia, ilustrată de Sofocle (*Antigona, Electra, Oedip rege, Ajax* etc.), Euripide (*Medeea, Troienele* etc.) şi comedia, ilustrată de Aristofan (*Norii, Adunarea femeilor, Pacea, Broaştele, Lysistrata*). *Filozofia* antică greacă este reprezentată de Tales din Milet, Anaximandros, Anaximene, Heraclit, Xenophan, Pitagora, Anaxagora, Empedocle, Socrate, Platon, Diogene, Aristotel ş.a. *Istoria* este ilustrată de Herodot, Tucidide, Xenofon, *oratoria* de Alcibiade şi Demostene, iar *medicina* de Hipocrat. Din sec. 4 î.Hr., în istoria culturii greceşti începe epoca elenistică, care va dura pînă în primele secole d.Hr., după care urmează epoca bizantină sau neogreacă. ◆ (Substantivat, f.) Limba indo-europeană vorbită de greci. În evoluţia ei se disting trei perioade: greaca veche sau elena, greaca medie sau bizantina (sec. 6-15 d.Hr.) şi greaca modernă sau neogreaca.

GRECÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*grec*) Grec (**3**).

GRECÉŞTE adv. (<*grec*) Ca grecii, în felul grecilor; în limba greacă.

GRECÍSM s.n. (<*grec*) **1.** Cuvînt, expresie, construcţie etc. specifice limbii greceşti, împrumutate de o altă limbă fără ca să fie asimilate de aceasta. **2.** Influenţa limbii şi culturii greceşti asupra altei limbi sau culturi.

GRECOÁICĂ s.f. (<*grec*) Femeie care face parte din populaţia de bază a Greciei sau este originară de acolo.

GRECO-CATÓLIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<*grec* +*catolic*) **1.** Adj. Care aparţine Bisericii Unite, care ţine de Biserica Unită, privitor la Biserica Unită; unit. **2.** S.m. şi f. Adept al Bisericii Unite.

GRECO-ORIENTÁL, -Ă adj., s.m. şi f. (<*grec*+*oriental*) **1.** Adj. Care aparţine religiei ortodoxe, privitor la religia ortodoxă. **2.** S.m. şi f. Adept al religiei ortodoxe.

GRECO-RĂSĂRITÉAN adj., s.m. şi f. (<*grec*+*răsăritean*) **1.** Adj. Greco-oriental (**1**). **2.** S.m. şi f. Greco-oriental (**2**).

GRECO-ROMÁN, -Ă adj. (<fr. *gréco-romain*) **1.** Care aparţine Greciei antice şi Imperiului Roman, care ţine de epoca Greciei antice şi a Imperiului Roman, privitor la vechea Grecie şi la Imperiul Roman (ex. *mitologia greco-romană*). **2.** (SPORT) *Lupte greco-romane* = stil de luptă în care procedeele tehnice reglementare se aplică numai în partea de deasupra centurii; lupte clasice. ◆ Disciplină sportivă reprezentată de acest stil de luptă. A devenit probă olimpică din 1896.

GRÉDER s.n. (<engl. *grader*) Maşină de tipul excavatorului, folosită la diverse operaţii de construire şi de întreţinere a drumurilor, în special la nivelări.

GREEMÉNT s.n. (<fr. *gréement*) **1.** Ansamblu format din catargele, velele şi parîmele unei nave sau ale unei ambarcaţii cu pînze. **2.** Ansamblu format din parîmele fixe şi curente ale unei ambarcaţii ori ale unei nave.

GREF s.n. (<bg. *greh*) Veche măsură de lungime, egală cu a şaisprezecea parte dintr-un cot.

GREFÁ vb. I tranz. (<fr. *greffer*) (MED.) A face o grefă, a aplica o grefă.

GRÉFĂ[1] s.f. (<fr. *greffe*; cf.lat. *graphium*) **1.** Fragment de ţesut sau organ transplantat dintr-o regiune în alta a corpului aceluiaşi individ, de la un organism la altul sau de la o specie la alta; grefon. **2.** Operaţie de refacere a unui ţesut sau a unui organ cu ajutorul unei grefe.

GRÉFĂ[2] s.f. (<fr. *greffe*; cf.fr. *greffier*) Serviciu în cadrul instanţelor judecătoreşti care întocmeşte, păstrează, comunică etc. actele de procedură.

GREFIÉR s.m. (<fr. *greffier*) Funcţionar judecătoresc, care consemnează dezbaterile instanţei judecătoreşti, redactează hotărîrile şi întocmeşte, comunică şi păstrează actele de procedură.

GREFÓN s.n. (<fr. *greffon*) (MED.) Grefă[1].

GREGÁR, -Ă adj. (<lat. *gregarius*, fr. *grégaire*; cf.lat. *grex, -egis* "turmă") (Despre animale) Care trăieşte în turme, în cete, în cîrduri. ◇ *Instinct gregar* = instinct care determină unele animale să trăiască în cete, în turme, în cîrduri etc. (în scopul de a migra, de a cuibări etc.). ◆ Fig. *Spirit gregar* = atitudine de supunere oarbă a cuiva faţă de cineva, de pierdere a individualităţii în mijlocul grupului din care face parte.

GREGORIÁN adj. (<fr. *grégorien*; cf.lat. *gregorianus* <n.pr. *Gregorius*) **1.** *Calendar gregorian* = calendar întocmit la sfîrşitul sec. 16 din ordinul papei Grigore XIII şi adoptat, în prezent, în toate ţările Europei. În anul 1582, papa Grigore XIII corectează diferenţa anuală de 11 minute şi 14 secunde (datorată adaosului de o zi la patru ani din calendarul iulian), adăugînd zilele cu care rămăsese calendarul în urmă. Calendarul gregorian (stilul nou) a fost introdus în România în 1924, cînd s-au adăugat 13 zile, ziua de 1 octombrie fiind declarată 14 octombrie. **2.** (MUZ.) *Cînt gregorian* = cînt liturgic în biserica creştină apuseană, codificat de papa Grigore I în sec. 7, care stă la baza cîntului ecleziastic catolic.

GRÉIER s.m. (lat. * *grylliolus* <*gryllus*) (La pl.) Gen de insecte care au corpul scurt şi gros, antenele lungi şi subţiri, picioarele adaptate la sărit şi care scot un sunet ascuţit şi pătrunzător prin frecarea elitrelor (*Gryllus*); (şi la sg.) insectă care aparţine acestui gen.

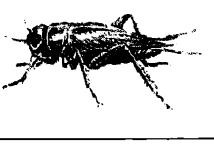

greier

GREJ s.n., adj. invar. (<fr. *grège*) **1.** S.n. Fir de mătase naturală crudă. **2.** Adj. (Despre mătase) Care are o culoare reprezentînd o combinaţie între gri şi bej.

GREN s.n. (<fr. *grain*[de vent]) Intensificare bruscă şi temporară a vîntului, însoţită uneori de ploaie.

GRENÁ adj. invar. (<fr. *grenat*) Roşu-închis.

GRENÁDĂ s.f. (<fr. *grenade*, it. *granata*, germ. *Granate*; cf.lat. *granatum* "grăunte de cereale") **1.** Proiectil uşor, format dintr-un corp metalic alungit, dintr-o încărcătură explozivă şi dintr-un focos, care se aruncă cu mîna, cu puşca sau cu un dispozitiv special. Poate fi ofensiv, defensiv, antitanc, fumigen etc. **2.** (SPORT) Obiect sportiv, imitînd ca formă grenada, folosit în probele atletice de aruncări.

GRENADIÉR s.m. (<fr. *grenadier*, germ. *Grenadier*) **1.** Soldat infanterist care acţiona cu grenada în timpul luptei. **2.** Soldat dintr-o unitate de elită a infanteriei (în vechea armată a unor ţări).

GRENADÍNĂ s.f. (<fr. *grenadine*) **1.** Fir de mătase naturală, foarte rezistent, mat, întrebuinţat pentru dantele, franjuri etc. **2.** Ţesătură subţire şi transparentă, din bumbac sau din mătase, folosită pentru confecţionarea rochiilor, a căptuşelii de haine, a perdelelor etc.

GREÓI, -OÁIE adj. (<*greu*) Care se mişcă greu şi încet. ◆ Fig. Lipsit de vioiciune, de agerime, de supleţe. ◆ (Despre stil, limbă) Încărcat, confuz.

GREP s.n. (prescurtare de la *grepfrut*) Grepfrut.

GRÉPFRUT s.m. (<engl., fr. *grape-fruit*) **1.** Arbore subtropical, cu ramurile spinoase, cu frunzele persistente, cu florile albe şi cu fructele mari, globuloase, turtite, cu gust plăcut, amărui-acrişor (*Citrus paradisii*). **2.** Fructul acestui arbore.

grepfrut

GRESÁ vb. I tranz. (<fr. *graisser*) A unge suprafeţele în contact ale pieselor în mişcare relativă ale unei maşini, ale unui mecanism etc. pentru a reduce frecarea, uzura şi încălzirea, precum şi pentru a le proteja contra oxidării şi coroziunii.

GRÉSIE s.f. (cuv. autoh.; cf.alb. *gëresë*) **1.** Rocă sedimentară, foarte dură, formată prin cimentarea nisipurilor cu diferite materiale, care este folosită ca material de construcţie, ca abraziv, în industria sticlei şi a materialelor refractare etc. **2.** Cute făcută din gresie, folosită la ascuţirea unor obiecte tăioase. **3.** Nume dat unor obiecte de olărie, dure şi opace, avînd la bază o argilă plastică (originare din Extremul Orient).

GRESÓR s.n. (<fr. *graisseur*) Dispozitiv pentru ungerea suprafeţelor unor piese aflate în mişcare una faţă de alta.

GREŞEÁLĂ s.f. (<*greşi*) **1.** Abatere de la un adevăr, de la un principiu, de la o normă. **2.** Faptă, acţiune etc. (neintenţionată), care atrage după sine o neplăcere, un rău; ceea ce rezultă din astfel de fapte, de acţiuni etc. ◆ P.ext. Păcat.

GREŞÍ vb. IV (<sl. *grĕšiti*) **1.** Intranz. A comite o greşeală; p.ext. a se înşela. ◆ Tranz. şi intranz. A nu nimeri ţinta, a da greş. **2.** Tranz. A executa ceva greşit. ◆ A confunda un lucru cu altul. **3.** Intranz. A se face vinovat faţă de cineva; a face cuiva un rău. ◆ P.ext. A păcătui.

GREU, GREA adj., adv., s.n. (lat. *grevis* = *gravis*) **I.** Adj. **1.** Care apasă cu greutate asupra suprafeţei pe care se află; care are greutate (mare); care cîntăreşte mult. ◇ *Artilerie grea* = artilerie care are în dotarea unităţilor sale tunuri şi obuziere de mare calibru. (SPORT) *Categorie grea* = categorie în care intră boxeri, luptători, halterofili cu cea mai mare greutate. *Industria grea* = totalitatea ramurilor industriale care produc mijloace de producţie. ◆ *Bani grei* = sumă mare de bani. *Pas greu* = călcătură apăsată; fig. întreprindere dificilă. *Cuvînt greu* = cuvînt decisiv; (la pl.; şi *vorbe grele*) cuvinte jignitoare, injurioase. **2.** Împovărat, încărcat. ◇ *Familie* (sau *casă*) *grea* = familie numeroasă şi greu de întreţinut. ◆ (Pop.; la f.) Gravidă. ◆ (Despre nori) De culoare neagră; care aduce ploaie, furtună. **3.** (Despre părţi ale corpului) Care pare că apasă (din cauza bolii, oboselii, stării sufleteşti etc.). **4.** (Despre alimente) Care se asimilează cu greutate; care produce indigestie. ◆ (Despre mirosuri) Neplăcut, dezagreabil; care produce o senzaţie de insuficienţă respiratorie. ◆ (Despre aer) Care miroase urît; încărcat, sufocant. **5.** (Despre împrejurări, situaţii etc.) Apăsător, copleşitor; dificil, critic. ◇ *Atmosferă grea* = situaţie încordată, cu griji, neplăceri, discuţii (aprinse). **6.** (Despre somn) Profund, adînc. **7.** (Despre întuneric, ceaţă etc.) Dens, compact. **II.** Adj. **1.** Care se elaborează cu greutate; care cere eforturi mari. ◆ Care se învaţă, se memorează, se înţelege, se rezolvă anevoios, cu (mare) dificultate. ◆ (Despre drumuri) Care se parcurge cu dificultate. ◆ (Despre răspunderi) Însemnat, important. **2.** (Despre suferinţe, dureri) Dificil de îndurat; (despre boli) care aduce mari suferinţe şi se vindecă cu mare greutate sau nu se mai vindecă. ◇ *Zile grele* sau *viaţă grea* = trai plin de privaţiuni şi de necazuri. *Lovitură grea* = încercare dureroasă, pierdere importantă. ◆ (Despre pedepse, insulte etc.) Serios, grav. **III.** Adv. **1.** Cu greutate. ◆ Mult (din punctul de vedere al greutăţii, al cantităţii). **2.** Cu trudă, în mod dificil. ◆ Încet, lent (şi neplăcut). ◆ Cu privaţiuni şi renunţări. **3.** Rău, grav. **IV.** S.n. **1.** Greutate; împrejurare dificilă; impas. **2.** Povară, sarcină; p.ext. partea cea mai dificilă a unei munci, a unei situaţii. **3.** Partea mai numeroasă dintr-un ansamblu de elemente, de lucrări, dintr-o colectivitate.

GREUTÁTE s.f. (<*greu*) **1.** Forţă cu care sînt atrase de Pămînt (sau de o altă planetă) corpurile aflate în cîmpul său gravitaţional; apăsare pe care o exercită un corp asupra unei suprafeţe (orizontale) pe care se sprijină; însuşirea unui corp de a fi greu. ◇ *Greutate specifică* = greutate a unităţii de volum dintr-un anumit corp; mărime care indică, în procente, raportul în care se află o parte a unei colectvităţi faţă de întreaga colectivitate; fig. valoare proprie a unui lucru. *Centru de greutate* = punctul de aplicaţie al rezultantei greutăţilor tuturor particulelor din care este alcătuit un corp. *Greutate atomică* = număr care arată de cîte ori atomul unui element este mai greu decît a 12-a parte din masa atomului de carbon; masă atomică. *Greutate moleculară* = număr egal cu suma greutăţilor atomice ale elementelor unei molecule; masă moleculară. *Greutate aparentă* = diferenţa dintre greutatea unui corp şi forţa de jos în sus cu care este împins un corp care se găseşte cufundat într-un fluid. **2.** Corp, obiect etc. avînd o masă mare (cărat de cineva sau de ceva). ◆ Fig. Senzaţie de oboseală, de apăsare (morală), de nelinişte. **3.** Piesă metalică, cu masa etalonată, care serveşte la stabilirea masei sau a greutăţii altor corpuri, prin cîntărire. ◆ Bucată de metal sau de alt material, care îndeplineşte anumite funcţii într-un mecanism. **4.** Halteră. ◆ Obiect metalic de formă sferică, folosit la probele atletice de aruncări; p.ext. probă sportivă în care se aruncă acest obiect. **5.** Lucru greu de făcut; dificultate în realizarea unui lucru, a unei acţiuni etc. **6.** (Fam.) Influenţă, trecere, putere. ◆ Putere (de convingere). **7.** Gravitate, importanţă excepţională.

GREVÁ vb. I tranz. şi intranz. (<fr. *grever*) (Despre proprietăţi) A împovăra cu o servitute, cu o ipotecă; (despre bugete) a împovăra cu cheltuieli. ◆ A supune ceva unor condiţii grele.

GRÉVĂ s.f. (<fr. *grève*) Încetare organizată, parţială sau totală, a lucrului, cu scopul de a determina patronul, guvernul, autorităţile să satisfacă unele revendicări economice, politice etc. ◇ *Grevă generală* = grevă care cuprinde toate unităţile dintr-o ramură industrială, dintr-un oraş, dintr-o ţară etc. *Greva foamei* = refuzarea hranei în semn de protest împotriva unor acte (considerate abuzive) ale autorităţilor.

GRI adj. invar. (<fr. *gris*) Cenuşiu. ◆ (Substantivat, n.) Culoare cenuşie.

GRIFÁ vb. I tranz. (<fr. *griffer*) A marca, cu ajutorul grifei, arborii care urmează să fie scoşi din pădure.

GRÍFĂ s.f. (<fr. *griffe*) **1.** Instrument prevăzut cu o lamă tăioasă de oţel, care este folosit pentru marcarea arborilor în vederea diferitelor lucrări silvice. **2.** Dispozitiv în formă de gheară dublă, care imprimă filmului cinematografic o mişcare intermitentă, prinzînd perforaţiile acestuia.

GRIFÓN s.m. (<fr. *griffon*) **1.** Monstru mitologic care are corp de leu, aripi, cap şi gheare de vultur şi urechi de cal. Simbolizează legătura dintre puterea terestră a leului şi energia celestă a vulturului. ◆ Motiv decorativ reprezentînd acest monstru. A apărut în milen. 4 î.Hr. şi s-a răspîndit în Orientul mediteranean. **2.** Rasă de cîini de vînătoare, de talie mijlocie, cu părul lăţos şi aspru, caracterizaţi printr-un simţ al mirosului deosebit de fin; cîine care face parte din această rasă. **3.** Gură de izvor de apă minerală.

GRIJÁNIE s.f. (<*griji*, pop. "împărtăşi") (Pop.) Împărtăşanie.

GRÍJĂ s.f. (<bg. *griža*) **1.** Nelinişte sau teamă pricinuită de o eventuală primejdie, întîmplare

neplăcută; îngrijorare. ◆ Cauza îngrijorării cuiva. **2.** Interes, atenţie deosebită, preocupare pentru cineva sau ceva.

GRIJULÍU, -ÍE adj. (<bg. *grižliv*) Plin de atenţie, de grijă; prudent, prevăzător; socotit. ◆ Îngrijit, ordonat.

GRIL s.n. (<engl. *grill*, fr. *gril*) Grătar (pentru fripturi).

GRILÁJ s.n. (<fr. *grillage*) Obiect făcut din vergele de fier, din stinghii de lemn, din plasă de sîrmă etc., care se montează la o fereastră, la o uşă, la unele garduri etc.

GRÍLĂ s.f. (<fr. *grille*) **1.** Electrod în formă de sită sau de spirală, aflat între anodul şi catodul unui tub electronic, prin ale cărui deschideri trece fluxul de electroni sau de ioni emis de catod. **2.** Panou fix sau mobil, format dintr-o reţea de zăbrele paralele, care se pune în faţa unei uşi, a unei ferestre etc. **3.** (MILIT.) Obstacol din bare de oţel, care se pune în faţa sau în spatele şanţului unei fortificaţii sau la deschiderile unei cazemate. **4.** Prăjitură în formă de grilă, preparată din aluat şi unsă cu sirop de zahăr sau miere.

GRIMÁ vb. I refl. şi tranz. (<fr. *grimer*) A (se) machia pentru scenă sau pentru film (conform cu fizionomia cerută de rolul interpretat).

GRIMÁSĂ s.f. (<fr. *grimace*) Strîmbătură voită sau spontană a feţei (care exprimă o anumită stare sufletească). ◆ Fig. Disimulare.

GRÍMĂ s.f. (<*grima*) Machiaj (pentru actori).

GRIMÉUR, -Ă (GRIMÉR, -Ă) s.m. şi f. (<fr. *grimeur*) Specialist în machiaj.

GRIND s.n. (<sl. *grendŭ*) Formă pozitivă de relief, care rezultă din depunerile aluvionare ale unei ape curgătoare sau ale mării. ◇ *Grind continental* = grind format în lungul unor ape curgătoare, de o parte şi de alta a malurilor.

GRÍNDĂ s.f. (<sl. *grenda*) Element de construcţie, din lemn, metal sau beton armat, cu lungimea foarte mare în raport cu dimensiunile secţiunii transversale, folosit ca element de rezistenţă al unei construcţii. ◆ Bîrnă groasă de lemn.

GRINDÉI s.n. (<*grindă*) **1.** Parte componentă a plugului cu tracţiune animală, care leagă între ele toate celelalte elemente. **2.** Grindă mică. **3.** Ax al roţii unei mori de apă.

GRINDÉL s.m. (<săs. *grendel* = germ. *Grundel*) Peşte mic, de culoare verde-gălbuie, cu pete mari negre, care are trei perechi de mustăţi; trăieşte în apele de munte şi de deal (*Nemachilus barbatulus*).

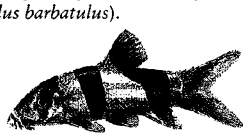

grindel

GRÍNDINĂ s.f. (lat. *grando, -inis*) Precipitaţie atmosferică care se formează în interiorul norilor cumulonimbus, alcătuită din particule de gheaţă cu un diametru între 5-50 mm.

GRIPÁ vb. I (<fr. *gripper*) **1.** Refl. şi intranz. (Despre maşini sau organe de maşini) A se bloca în cursul funcţionării (din cauza creşterii excesive a coeficientului de frecare). **2.** Refl. şi tranz. fact. A (se) îmbolnăvi de gripă.

GRIPÁL, -Ă adj. (<fr. *grippal*) Care aparţine gripei, privitor la gripă.

GRÍPĂ s.f. (<fr. *grippe*, germ. *Grippe*) Boală infecţioasă şi contagioasă, de natură virotică, localizată la nivelul aparatului respirator, care se manifestă prin stare generală proastă, prin febră, prin inflamaţia căilor respiratorii superioare, prin dureri musculare şi de cap etc. ◆ P. gener. Nume dat unor afecţiuni sezoniere, care se manifestă prin febră şi catar nazal sau bronhial.

GRISÁI s.n. (<fr. *grisaille*) Pictură monocromă (în tonuri de gri) care dă impresia reliefului şi a sculpturii.

GRISÍNĂ s.f. Produs alimentar din făină de grîu şi diverse adaosuri, în formă de bastonaş.

GRIŞ s.n. (<germ. *Griess*) Produs alimentar granular, obţinut prin măcinarea boabelor de grîu sau de alte cereale.

GRIV, -Ă adj. (<bg. *griv*) (Despre cîini, păsări etc.) Cu pete albe şi negre.

GRIVÁN s.m. (<*griv*) (ZOOL.) Hîrciog (*Cricetus cricetus*).

GRIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *griser*) A (se) ameţi de băutură, a (se) îmbăta (puţin).

GRIZONÁNT, -Ă adj. (<fr. *grisonnant*) (Despre păr) Care începe să încărunţească.

GRIZÚ s.n. (<fr. *grisou*) Amestec natural gazos, inflamabil şi explozibil, în care predomină metanul şi care se degajă în timpul lucrărilor miniere.

GRIZUMÉTRU s.n. (<fr. *grisoumètre*) Aparat care determină conţinutul de metan din gazul existent într-o mină.

GRIZUSCÓP s.n. (<fr. *grisouscope*) Aparat care arată dacă conţinutul de metan din gazul existent într-o mină a atins limita periculoasă, la care provoacă asfixie.

GRIZZLY s.m. (cuv. engl.) Rasă de urs brun din America de Nord, de talie mare şi agresiv (*Ursus arctos horribilis*); urs care aparţine acestei rase.

GRÎNÁR s.n., s.m. (<*grîne*, pl. lui *grîu*) **1.** S.n. Hambar. **2.** S.n. Fig. Regiune sau ţară care produce grîne în mari cantităţi şi care aprovizionează şi alte ţinuturi sau ţări. **3.** S.m. (Înv.) Negustor de grîne.

GRÎU s.n. (lat. *granum*) **1.** Gen de plante erbacee din familia gramineelor, cu rădăcina lungă de peste 100 cm, cu frunzele lanceolate, liniare, cu inflorescenţa în formă de spic, din ale căror boabe se face făină (*Triticum*); plantă care face parte din acest gen. Simbolizează hrana prin excelenţă. **2.** Sămînţa grîului. **3.** (De obicei la pl.) Semănătură, lan de grîu. ◆ (La pl.) Cereale sub formă de boabe.

GRÎUŞÓR s.n. (<*grîu*) **1.** Diminutiv al lui grîu. **2.** Plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu florile galbene-aurii, cu frunzele groase, lucioase, cordate sau reniforme întregi, folosite ca salată, şi cu rădăcinile adventive; untişor (*Ranunculus ficaria*).

GROÁPĂ s.f. (cuv. autoh.; cf.alb. *gropë*) **1.** Gaură (adîncă) în pămînt. ◆ Mormînt; p.ext. moarte. **2.** (FIZ.) *Groapă de potenţial* = regiune în care energia potenţială a unei particule prezintă un minim (greu de părăsit de particulele cu energie mică).

GROÁZĂ s.f. (<sl. *groza*) **1.** Sentiment puternic de frică, provocat de un pericol, de o nenorocire etc. ◆ Concr. Persoană sau lucru care înfricoşează, care înspăimîntă. **2.** Fig. *O groază de...* = o mulţime, o cantitate mare.

GROÁZNIC, -Ă adj. (<bg. *grozen*) **1.** Care produce, insuflă groază (prin înfăţişare, manifestări, consecinţe etc.); îngrozitor, oribil, grozav. **2.** (Despre fenomene ale naturii, senzaţii, sentimente) Care este extrem de puternic, de intens. ◆ (Adverbial) Foarte; extrem de...

GROB, -Ă adj. (<germ. *grob*) Aspru, dur; grosolan, grobian.

GROBIÁN, -Ă adj. (<germ. *grobian*) (Despre oameni) Lipsit de bună creştere; mitocan, mojic, grosolan, bădăran.

GROBIANÍSM s.n. (<*grobian*) Faptă, atitudine specifică unui om lipsit de bună creştere; mitocănie, mojicie, grosolănie, bădărănie.

GROF s.m. (<magh. *grof*) Titlu nobiliar (conte) dat, în trecut, unor mari latifundiari din Ungaria (sau din Germania); mare latifundiar maghiar (sau german) care avea acest titlu.

GROG s.n. (<engl., fr. *grog*) Băutură alcoolică, făcută din rom, coniac (sau rachiu), apă fierbinte îndulcită şi lămîie.

GROGGY adj. invar. (cuv. engl.) (Despre boxeri) Care a pierdut controlul luptei pentru cîteva momente, din cauza loviturilor primite; p.ext. (despre sportivi sau echipe sportive) care este dominat de adversar.

GROHOTÍŞ s.n. (<*grohot*, reg. "grohotiş") Îngrămădire de fragmente colţuroase de rocă, de dimensiuni şi forme diferite, pe versanţii munţilor şi la poalele pantelor abrupte, formată prin dezagregarea stîncilor.

GROMÓVNIC s.n. (<sl. *gromovinŭ*; cf.sl. *grom* "tunet") Carte populară cu caracter astrologic, de origine siriană şi egipteană, care cuprinde preziceri asupra soartei omului şi asupra stării timpului pe baza interpretării tunetelor şi a fulgerelor în raport cu zodia în care ele se produc. Prima dată, a fost tipărită, la noi, în 1639, la Alba-Iulia.

GROOM s.m. (cuv. engl.) Servitor tînăr în hotelurile de lux.

GROPÁR s.m. (<*groapă*) **1.** Persoană care sapă gropi pentru morminte. **2.** (La pl.) Gen de insecte coleoptere, cu elitrele mai scurte decît abdomenul, care îşi depun ouăle pe cadavre (*Necrophorus*); (şi la sg.) insectă care aparţine acestui gen de insecte; necrofor.

GRÓPNIŢĂ s.f. (<bg. *grobnica*) **1.** Încăpere situată între pronaosul şi naosul unei biserici în care, de obicei, se găsesc mormintele ctitorilor. **2.** Cimitir, mormînt sau cavou în apropierea unei biserici.

GROS[1] s.m. (<germ. *Gros*) Măsură folosită în comerţ pentru mărfuri sub formă de obiecte mici de acelaşi fel, egală cu 12 duzini (sau 144) de bucăţi. ◇ *Mic gros* = depozit care livrează mărfuri în cantităţi comerciale.

GROS[2], -OÁSĂ adj., s.n., adv. (lat. *grossus*) **I.** Adj. **1.** (Despre corpuri cilindrice) Care are circumferinţa sau diametrul mai mare decît dimensiunile obişnuite. ◆ (Despre fiinţe sau despre părţi ale corpului lor) Gras; dezvoltat excesiv în lăţime. ◆ (Pop.; la f.; despre femei) Gravidă. **2.** Mare în volum; care depăşeşte prin volum dimensiunile obişnuite. ◆ (Despre litere) Care sînt scrise mai gros decît cele obişnuite. **3.** Cu dimensiune mare de la suprafaţă pînă la bază sau de la suprafaţă în adîncime. ◆ Care este ţesut din fire groase. ◆ (Despre fluide) Care curge cu greutate; dens. ◆ Fig. (Despre întuneric, ceaţă etc.) Adînc, compact. **4.** Fig. (Despre voce, glas; şi adverbial) Adînc, profund, grav. **5.** (Fam.) Groso-

lan, mojic, incult. **II.** S.n. Partea cea mai numeroasă dintr-un ansamblu de elemente, de fenomene, dintr-o colectivitate etc. **III.** Adv. (Pop. şi fam.) Mult; din plin. **IV.** S.n. (Pop.) Închisoare.

GROSIÉR, -Ă adj., s.n. pl. (<fr. *grossier*) **1.** Adj. Care este lipsit de finețe. ◆ Fig. Care este lipsit de cultură, de educație, de bune maniere. **2.** S.n. pl. Denumire pentru nutreţuri fibroase care au un conţinut mare de celuloză (paie şi pleavă de cereale, coceni de porumb, vreji de leguminoase etc.).

GROSÍME s.f. (<*gros*) **1.** Circumferință; diametrul secțiunii transversale a unui corp cilindric. **2.** Dimensiune a unui corp pe secțiune transversală. **3.** Dimensiune a unui corp, a unui strat etc. în sens vertical; distanța dintre fețele unui corp, ale unui strat etc.

GROSISMÉNT s.n. (<fr. *grossissement*) **1.** Caracteristică a instrumentelor optice (lunetă, microscop etc.) care dau imagini virtuale, egală cu raportul dintre unghiul sub care se vede un obiect cu ajutorul instrumentului respectiv şi unghiul sub care se vede acelaşi obiect cu ochiul liber, pentru obiecte foarte îndepărtate; mărire unghiulară. **2.** Caracteristică a instrumentelor optice (lunetă, microscop etc.) care dau imagini virtuale, egală cu raportul dintre tangenta unghiului sub care se vede un obiect cu ajutorul instrumentului respectiv şi tangenta unghiului sub care se vede acelaşi obiect cu ochiul liber, pentru obiecte apropiate; micşorare unghiulară.

GROSOLÁN, -Ă adj. (<it. *grossolano*) **1.** (Despre oameni) Care este lipsit de delicatețe, de finețe; necioplit, nepoliticos, bădăran, mojic. ◆ (Despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor) Care exprimă, trădează lipsă de delicatețe, de finețe. **2.** (Despre obiecte) Care este insuficient prelucrat; necizelat, brut.

GROSSO MODO adv. (loc. lat.) Judecînd în ansamblu; sumar; în mare.

GROS-PLÁN s.n. (<fr. *gros-plan*) Prezentare cinematografică detaliată, în care fotograma cuprinde numai un detaliu sau numai fața personajului.

GROŞ s.m. (<germ. *Groschen*, pol. *grosz*) **1.** Monedă de argint, emisă în sec. 13, cu largă circulație europeană pînă în sec. 19 (Franța, Polonia ş. a.), care a circulat şi în Moldova. **2.** Monedă de argint emisă de Petru I Muşat.

GROŞÍŢĂ s.f. (<*gros*) **1.** Monedă de argint austriacă, care a circulat şi în țările române, în sec. 18. **2.** Monedă poloneză de aramă, care a circulat şi în țările române, în sec. 17.

GROSULÁR s.n. (<fr. *grossulaire*) Varietate de granat.

GRÓTĂ s.f. (<fr. *grotte*) Peşteră.

GROTÉSC, -Ă adj., s.n. (<fr. *grotesque*) **1.** Adj. Care este de un comic exagerat prin aspectul caricatural; ridicol, caraghios, bizar. ◆ (Substantivat, n.) Ceea ce forțează bunul-gust. **2.** S.n. Categorie estetică opusă sublimului, care reflectă realitatea în forme bizare, caricaturale, uneori monstruoase, în contraste violente. **3.** S.n. Gen de ornamentație, de origine romană, reintrodus în pictura Renaşterii, care constă într-o decorație fantastică, pictată sau sculptată, formată din motive geometrice, vegetale sau animale, din personaje (ciudate) şi din măşti îmbinate cu arabescuri. **4.** S.n. Corp de literă de tipar fără picioruşe, format din arce şi segmente de dreaptă de aceeaşi grosime.

GROZÁMĂ s.f. Arbust din familia leguminoaselor, cu tulpina articulată, avînd cîte două muchii aripate, cu frunzele alterne şi cu florile galbene, dispuse în racem, din ramurile căruia se fac mături (*Genista sagittalis*).

GROZÁV, -Ă adj. (<bg. *grozav*) **1.** Care produce, insuflă groază (prin înfățişare, manifestări, consecințe etc.); îngrozitor, oribil, groaznic. **2.** (Despre fenomene ale naturii, senzații, sentimente) Care este extrem de puternic, de violent, de intens. **3.** (Despre oameni) Care iese cu totul din comun prin calitățile sale; remarcabil, excepțional. ◆ Curajos.

GROZÁVIE s.f. (<*grozav*) **1.** Faptul sau însuşirea de a fi groaznic, de a inspira groază; faptă, stare sau întîmplare îngrozitoare. **2.** Concr. Lucru sau ființă îngrozitoare. **3.** Faptul sau însuşirea de a ieşi cu totul din comun prin calitățile sale. **4.** Concr. Lucru sau ființă care are calități ieşite din comun.

GRÚIE s.f. (<fr. *grue*) Dispozitiv la bordul unei nave, format dintr-o coloană cu braț rabatabil sau oscilant, din scripeți etc., care este folosit la ridicarea unor greutăți mari (bărci, ancore etc.).

GRUIÉŢ s.m. (<*grui*, reg. "coastă de deal; colină") (GEOMORF.) Movilă de alunecare.

GRUMÁZ s.n. (cuv. autoh.; cf.alb. *gurmaz*, *gërmaz*) **1.** Gît; p. restr. ceafă. **2.** (Rar) Gîtlej. **3.** Parte mai îngustă la unele obiecte, asemănătoare cu gîtul.

GRUND s.n. (<germ. *Grund*) **1.** Primul strat de material special, aplicat pe suprafața unei piese, a unui obiect, a unui element de construcție etc. care urmează să fie finisate, pentru a asigura o mai bună aderare a stratului vizibil de vopsea, de tencuială etc. la suprafața respectivă. **2.** Strat de vopsea albă, special preparată, care se aplică pe pînza, cartonul, panoul de lemn etc. pe care se pictează.

GRUNDUÍ vb. IV tranz. (<*grund*) A aplica grund pe o suprafață.

GRUNJÓS, -OÁSĂ adj. (<*grunz*) Care are aspect de bulgări, care este în formă de bulgări.

GRUNZ s.m. (cuv. autoh.; cf.alb. *grundë*) Bucată dintr-o materie sfărîmicioasă; bulgăre. ◆ Bulgăre de noroi înghețat.

GRUP s.n. (<fr. *groupe*) **1.** Ansamblu de obiecte, de animale sau de plante asemănătoare, aflate laolaltă. ◆ Ansamblu de obiecte, de mecanisme, de piese etc. de același fel, reunite pe baza unor caracteristici funcționale, care alcătuiesc un tot. ◇ *Grup sanitar* = încăpere prevăzută cu closet, chiuvetă (şi cadă de baie). **2.** Ansamblu de persoane care săvîrşesc (temporar) o acțiune comună. **3.** Colectivitate, ansamblu de persoane reunite în mod stabil sau temporar, printr-o comunitate de interese, de scopuri, de idei (ex. *grup social; grup parlamentar; grup de armate; grup de recunoaştere*). ◆ Spec. Fracțiune politică. **4.** (MAT.) Mulțime de elemente în care se definește o lege de compunere ce asociază la orice pereche de elemente ale sale un alt element, în care există un element neutru şi un element opus legii de compunere a mulțimii şi în care este adevărată asociativitatea oricare ar fi elementele mulțimii.

GRUPÁ vb. I (<fr. *grouper*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) aduna, a (se) reuni într-un grup. ◆ Tranz. A comasa. **2.** Refl. (Despre persoane) A se alătura unei mişcări, unui curent etc.; a se strînge în jurul unui conducător. **3.** Tranz. A împărți, a repartiza în grupuri.

GRUPÁJ s.n. (<fr. *groupage*) Faptul de a grupa; fel cum sînt aranjate articolele pe o pagină de ziar sau de revistă. ◆ Set de informații privitoare la probleme înrudite, grupate laolaltă într-o publicație.

GRUPÁRE s.f. (<*grupă*) **1.** Acțiunea de a (se) grupa şi rezultatul ei; ceea ce se grupează laolaltă; comasare. **2.** Grup de persoane reunite printr-o comunitate de interese, de scopuri şi de idei. **3.** (CHIM.) *Grupare funcțională* = reunire de atomi a căror prezență în molecula unei combinații organice caracterizează o funcție chimică.

GRÚPĂ s.f. (<fr. *groupe*) **1.** Colectiv restrîns de oameni, subordonat unei forme organizatorice mai largi. ◆ Unitate administrativă într-o întreprindere sau într-o instituție avînd aceeaşi specialitate. ◆ (MILIT.) Cea mai mică subunitate de instrucție şi de luptă. ◆ Colectivitate, ansamblu de persoane reunite, în mod stabil sau temporar, printr-o comunitate de interese, de scopuri, de idei. **2.** Subdiviziune (în ştiințe) care cuprinde elemente cu trăsături comune. ◇ *Grupă sangvină* = fiecare dintre categoriile de clasificare a sîngelui, fixate pe baza ansamblului de caracteristici ale globulelor roşii şi ale plasmei sangvine, care au o importanță deosebită în practica transfuziei sîngelui, în medicina legală şi în criminalistică. La om sînt în număr de patru: I (O), II (A), III (B) şi IV (AB). **3.** (CHIM.) Şir vertical din sistemul periodic al elementelor, care cuprinde elemente cu aceeaşi configurație electronică pe ultimul strat de electroni şi deci cu proprietăți chimice asemănătoare. **4.** Totalitatea depozitelor formate în decursul unei ere geologice.

GRUS s.n. (<germ. *Grus*) Varietate de criblură.

GRUZÍN, -Ă s.m. şi f., adj. (<rus. *gruzin*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Georgian (**1**). **2.** Adj. Care aparține Gruziei sau gruzinilor, care se referă la Gruzia sau la gruzini; georgian. ◆ (Substantivat, f.) Limba vorbită de gruzini.

Gs (FIZ.) Simbol pentru *gauss*.

GUAIÁC (GAIÁC) s.m. (<engl. *guayaco*) Arbore exotic important pentru lemnul şi extractele lui folosite în medicină (*Guaiacum officinale*).

GUANIDÍNĂ s.f. (<fr. *guanidine*) Substanță chimică organică ($HN = C(NH_2)_2$), solidă, higroscopică, solubilă în apă, folosită la fabricarea unor medicamente, a unor răşini sintetice etc.

GUANÍNĂ s.f. (<fr. *guanine*) Bază purinică ($C_5H_5OH_5$), prezentă în țesuturi animale şi derivate organice, formînd împreună cu adenina, citozina şi timina cele patru elemente ale codului genetic din structura acizilor nucleici; intră în alcătuirea ADN şi ARN.

GUÁNO s.m. (<fr. *guano*; cuv. din limba indiană vorbită în Perú şi în Bolivia) **1.** Rocă sedimentară organogenă, fosfatică (care se găseşte sub formă de straturi pe litoralul american al Oceanului Pacific, în Chile, în Perú), provenită din depozitarea şi descompunerea

în condiţiile de climă aridă sau de peşteră a unor resturi organice (excremente, ouă şi cadavre de păsări, de lilieci, de peşti etc.), folosită ca îngrăşămînt organic natural; îngrăşămînt organic natural provenit din depozitele acestei roci. **2.** Îngrăşămînt preparat din deşeurile provenite din industria de prelucrare a cărnii.

GUARÁNA s.f. (<fr. *guarana*) **1.** Liană care creşte în Brazilia (*Paullinia cupana*). **2.** Pastă preparată din seminţe de guarana, folosită ca antinevralgic şi ca astringent în tratamentul dizenteriei.

GUARÁNI s.m. sg. (<fr. *guarani*) **1.** Limbă indiană vorbită în Paraguay, în S Braziliei şi în N Argentinei. În Paraguay este considerată uneori limbă oficială. **2.** Unitate bănească în Paraguay.

GUARDAMÁN s.n. (<it. *guardamano*) Apărătoare de mînă, din piele, folosită de velari la cusutul velelor, care are între degetul mare şi podul palmei un disc metalic pentru împins acul.

GUÁŞĂ s.f. (<fr. *gouache*; cf.it. *guazzo* "loc unde se află apă") **1.** (ARTE PL.) Culoare preparată din gumă arabică, pigmenţi minerali şi apă, care are aspect opac şi apropiat, prin efecte, de pictura în tempera.◆ Tehnica utilizării guaşei în pictură. **2.** Tablou executat în guaşă.

GUATEMALÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Guatemala*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care locuieşte, care s-a format în Guatemala; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Guatemalei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Guatemalei sau guatemalezilor, care se referă la Guatemala sau la guatemalezi.

GUBÉRNIE s.f. (<rus. *guberniia*) Unitate teritorial-administrativă introdusă în 1708, în Rusia, de Petru I, care a fost menţinută pînă în 1929.

GUDRÓN s.n. (<fr. *goudron*) Lichid vîscos, de culoare închisă, cu miros specific, obţinut la distilarea uscată a unor substanţe organice (uleiuri, lemn, cărbuni etc.), care este folosit mai ales în industria chimică. ◇ *Gudron de lemn* = gudron obţinut la distilarea uscată a lemnului pentru fabricarea mangalului, care este folosit, drept combustibil, la impregnarea lemnului, a pavajelor de lemn etc. *Gudron de cărbune* (sau *de huilă, de cocserie*) = gudron obţinut la fabricarea cocsului prin distilarea uscată a cărbunilor de pămînt, care se foloseşte pentru obţinerea benzenului, fenolului, antracenului etc.

GUDRONÁ vb. I tranz. (<fr. *goudronner*) A unge, a acoperi cu gudron.

GUDRONÁJ s.n. (<fr. *goudronnage*) Acţiunea de a gudrona şi rezultatul ei.

GUDRONATÓR s.n. (<*gudrona*) Maşină folosită pentru gudronaj.

GUDURÁ vb. I refl. (cuv. autoh.; cf.alb. *gudulis*) **1.** (Despre cîini) A-şi manifesta ataşamentul faţă de om, tîrîndu-se înaintea lui, lipindu-se de el şi mişcînd din coadă. **2.** Fig. (Despre oameni) A linguşi pe cineva, înjosindu-se; a se umili în faţa cuiva.

GUELF s.m. (<it. *guelfo*, fr. *guelfe*; cf.n.pr. *Welf*, familie de duci din Bavaria) Membru al unei grupări politice formate în Italia feudală, mai ales din păturile comerciale şi meşteşugăreşti, care a sprijinit pe papi în lupta împotriva împăraţilor germani şi împotriva ghibelinilor. Această mişcare politică a apărut în sec. 12.

GUEST-STAR s.n. (cuv. engl.) Actor invitat.

GUGIUMÁN s.n. (<tc. *gücemin*) Căciulă de samur purtată de domnitori sau de boieri, ca semn al demnităţii lor.

GUGUŞTIÚC s.m. (<bg. *guguštuk*) Specie de turturea cu penajul cenuşiu pe spate şi pe pîntece, care are o dungă neagră pe gît (*Streptopelia decaocto*).

GUINÉE s.f. (<engl. *guinea*, fr. *guinée*) Veche monedă de aur engleză, care valora 21 de şilingi.

GUJÓN s.n. (<fr. *goujon*) Bară de oţel, aşezată paralel cu axa drumului, la rosturile transversale de dilataţie ale planşeelor îmbrăcămintei de beton, pentru a împiedica deplasarea laterală şi denivelarea lor.

GULÁG s.n. (<rus. *gulag*) Lagăr de muncă forţată pentru deţinuţii politici din fosta Uniune Sovietică.

GÚLAŞ s.n. (<magh. *gulyás*) Tocană condimentată din carne, cu cartofi sau cu găluşte de făină.

GÚLDEN s.m. (<fr. *gulden*) **1.** Monedă de aur şi, mai tîrziu, de argint, care a circulat în mai multe ţări din Europa (în sec. 15-19). **2.** Principala unitate monetară din Olanda.

GÚLER s.n. (<magh. *gallér*) **1.** Parte componentă a unor obiecte de îmbrăcăminte, care înconjură şi acoperă (parţial) gîtul. ◆ Fîşie de pînză (scrobită) care se pune în jurul gîtului (la bărbaţi), prinzîndu-se (cu butoni sau cu nasturi) de cămaşă. ◆ *Guler-glugă* = guler din care se dezvoltă o glugă. **2.** Spumă care se formează la gura paharului cu bere. **3.** (TEHN.) Porţiune dintr-o piesă cilindrică, conică şi tronconică, ce are diametrul mai mare decît restul piesei.

GULÍE s.f. (<bg. *gulija*) Plantă legumicolă comestibilă, din familia cruciferelor, cu tulpina îngroşată, sferoidală, fragedă şi cu frunzele mari, dinţate, cu peţiol lung (*Brassica oleracea gongyloides*).

GUMÁ vb. I tranz. (<*gumă*) **1.** A aplica un strat de gumă sau de cauciuc pe un obiect. **2.** A aplica un strat de clei, de lipici, de pap pe dosul unei etichete, al unei mărci poştale etc.

GUMÁJ s.n. (<fr. *gommage*) Aplicare a unui strat de gumă sau de cauciuc pe suprafaţa unui obiect; concr. stratul de gumă sau de cauciuc aplicat pe suprafaţa unui obiect.

GÚMĂ s.f. (<fr. *gomme*, it. *gomma*) **1.** Materie vîscoasă amorfă, produsă de unele plante (sub acţiunea luminii, a aerului şi a bacteriilor) sau obţinută pe cale sintetică, care are însuşirea de a se întări în contact cu aerul; este folosită în industrie. ◇ *Gumă arabică* = substanţă vîscoasă şi lipicioasă, secretată de unele specii de *Acacia* sau preparată sintetic, care este utilizată ca adeziv pentru hîrtie. **2.** Şiret elastic sau fîşie elastică fabricată din gumă; elastic. **3.** Mic obiect de cauciuc folosit la ştergerea urmelor de creion, de cerneală, de tuş etc. de pe hîrtie; radieră. **4.** (La pl.) Produse cu aspect de răşină, care se formează în benzinele cracate. **5.** *Gumă de mestecat* = bomboană obţinută din gumă, acoperită cu o glazură dulce, care se mestecă.

GUNÓI[1] s.n. (<sl. *gnoi*) **1.** (La sg. cu sens colectiv) Resturi murdare sau netrebuincioase, care se aruncă. ◆ Fir de pai, de scamă etc. care cade într-un lichid, care se depune pe haine etc. **2.** *Gunoi de grajd* = îngrăşămînt agricol natural, compus din dejecţii de animale în amestec cu paie, supuse unui proces de fermentare. **3.** Fig. Om de nimic.

GUNOÍ[2] vb. IV tranz. (<*gunoi*[1]) A îngrăşa pămîntul cu gunoi de grajd.

GUNOIÉR, -Ă s.m. şi f. (<*gunoi*[1]) Persoană din serviciul salubrităţii publice care strînge gunoiul depozitat în curţi şi pe străzi.

GÚPĂ s.f. (<ngr. *ghupa*) Peşte marin, de talie mică, de culoare albastră-argintie cu dungi aurii pe flancuri, care trăieşte în Marea Neagră (*Boops boops*).

GÚRĂ s.f. (lat. *gula* "gîtlej, gît") **I. 1.** (ANAT.) Prima porţiune a aparatului digestiv la om şi la animale, reprezentată printr-o cavitate care conţine limba şi dinţii, prin care sînt introduse alimentele în organism; p. restr. buzele şi deschizătura dintre ele. ◆ Sărut. ◇ *Gură-de-lup* = a) (MED.) malformaţie congenitală, caracterizată printr-o despicătură la buza şi la gingia superioară şi în cerul gurii şi prin comunicarea cavităţii bucale cu fosele nazale; b) (NAV.) ochi dublu al unei parîme; c) unealtă cu care se îndoaie tabla groasă. (BOT.) *Gura-leului* = plantă perenă decorativă, din familia scrofulariaceelor, cu frunzele opuse, cu florile bilabiate, de diferite culori, în formă de gură (*Antirrhinum majus*). *Gura-lupului* = plantă erbacee din familia labiatelor, cu frunzele opuse, peţiolate şi cu florile violacee, avînd o margine albă sau gălbuie (*Scutellaria altissima*). ◆ *Gură-cască* (sau *căscată*) = persoană care îşi pierde timpul în zadar, care manifestă dezinteres faţă de îndatoririle sale; persoană care, din neputinţă sau din neatenţie, nu înţelege ce i se spune; persoană distrată şi neglijentă. **2.** Gura considerată ca organ cu ajutorul căruia se hrăneşte cineva. ◆ Îmbucătură, sorbitură, înghiţitură. ◆ Persoană (dintr-o familie) care trebuie hrănită. **3.** Gura considerată ca organ al vorbirii. ◆ Ceea ce spune cineva; vorbă, mărturisire spusă. ◆ Glas, grai. ◆ Gălăgie, ceartă. ◆ Fig. Cel care vorbeşte. ◆ *Gură artificială* = aparat compus dintr-un difuzor montat într-o incintă acustică, de formă şi de dimensiuni astfel alese încît caracteristicile acustice să fie asemănătoare cu acelea ale gurii umane. **4.** Gura considerată ca organ al cîntării. **II. 1.** Deschizătură a unui obiect, a unei instalaţii, a unei încăperi etc., prin care intră, se introduce sau iese, se evacuează ceva, prin care se stabileşte o comunicaţie etc. ◇ *Gura fluviului* = ultima parte a cursului unui fluviu, prin care apele sale se varsă în mare sau în ocean. *Gură de aer* = deschidere la cuptorul de var prin care se suflă aerul necesar combustiei. *Gură de apă* = instalaţie prin care se ia apă dintr-o reţea de distribuţie. *Gură de incendiu* = gură de apă la care se montează un furtun pentru luarea apei sub presiune în caz de incendiu. *Gură de foc* = a) armă de foc; b) nume generic dat tunurilor, obuzierelor, aruncătoarelor de mine etc. **2.** Tăiş (ex. *gura toporului*).

GURGÚI s.n. (cf. lat. *gurgulio* "beregată") **1.** Partea din vîrf a opincii, strînsă cu o cureluşă. **2.** Partea strîmtă, în formă de cioc, la gura urciorului. **3.** Vîrful sînului; mamelon.

4. Vîrful unui deal sau al unui munte.
GURMÁND, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *gourmand*) (Persoană) căreia îi plac (şi care ştie să aprecieze) mîncărurile bune.
GÚRMĂ s.f. (<fr. *gourme*) (MED. VET.) Boală infecţioasă (provocată de un streptococ) a mînjilor şi a cailor tineri, manifestată prin febră, catar nazal şi abcese ale unor ganglioni.
GÚRNĂ s.f. (cf. engl. *gurney*) Porţiune curbă a carenei unei nave, care face legătura dintre învelişul fundului şi pereţii verticali.
GÚRU s.m. (<engl. *guru*, fr. *gourou*) **1.** Filozof; mentor spiritual. **2.** Preot al diverselor secte (hinduse).
GUST s.n. (lat. *gustus*) **I.** Simţ prin care organismul primeşte (cu ajutorul limbii şi al mucoasei bucale) informaţii asupra proprietăţilor chimice ale unor substanţe cu care vine în contact; senzaţie produsă de alimente sau de alte substanţe ca urmare a excitării receptorilor gustativi de pe mucoasa bucală şi de pe limbă; proprietate a unor substanţe (alimentare) de a provoca această senzaţie. ◇ Loc. adj. *Cu gust* = gustos. *Fără (nici un) gust* = lipsit de gust (bun), fad. **II.** Fig. **1.** Simţ al frumosului; capacitate spontană, perfecţionată prin cultură, de a sesiza, de a deosebi, de a aprecia frumosul şi urîtul, esteticul şi inesteticul în artă şi în realitate printr-o reacţie ce exprimă plăcere sau neplăcere, satisfacţie sau insatisfacţie estetică faţă de acestea. ◇ Loc. adj. *De (bun) gust* = (despre oameni) cu simţ estetic sau artistic dezvoltat; (despre manifestări, realizări ale oamenilor) care exprimă, arată un asemenea simţ. *Fără* (sau *lipsit de*) *gust* sau *de prost gust* = (despre oameni) lipsit de simţ estetic; (despre manifestări sau realizări ale oamenilor) urît, inestetic. *De prost gust* = a) care arată lipsa simţului estetic; nepotrivit, penibil, jenant. ◇ Loc. adv. *Cu gust* = cu pricepere, în mod rafinat, estetic. **2.** Înclinaţie, talent, vocaţie, predispoziţie, chemare. ◆ Preferinţă. **3.** Dorinţă, plăcere, poftă.
GUSTÁ vb. I (lat. *gustare*) **I.** Tranz. şi intranz. **1.** A lua cîte puţin dintr-o mîncare, dintr-o băutură spre a le cunoaşte gustul. **2.** A mînca sau a bea în cantităţi mici spre a-şi potoli (pentru puţin timp) foamea, setea sau pofta; p.ext. a mînca. **II.** Tranz. Fig. **1.** A avea parte, a se bucura de ceva. **2.** A preţui, a-i plăcea cuiva ceva.
GUSTÁR s.m. invar. (<*august*) Denumirea populară a lunii august.
GUSTÁRE s.f. (<*gusta*) **1.** Faptul de a gusta. ◆ Apreciere a unei mîncări sau a unei băuturi. **2.** Concr. Mîncare (rece, luată în fugă, în cantitate mică, între mesele obişnuite).
GUSTATÍV, -Ă adj. (<fr. *gustatif*) Care aparţine gustului, privitor la gust, care provoacă senzaţia de gust.
GUSTĂTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*gusta*) Persoană care gustă ceva.
GUSTÓS, -OÁSĂ adj. (<*gust*) (Despre mîncăruri şi băuturi) Care are gust bun, plăcut.
GUŞÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*guşă*) (Persoană) care are guşă.
GÚŞĂ s.f. (lat. *geusiae*; cf. şi alb. *gushë*) **1.** (La păsări) Porţiune mai dilatată, în formă de pungă, a esofagului, în care alimentele stau cîtva timp înainte de a trece în stomac. ◇ (BOT.) *Guşa-porumbelului* (sau *-porumbului*) = a) plantă erbacee perenă, cu tulpina ramificată, moale, cu frunzele opuse şi ascuţite, cu florile albe-verzui şi cu fructul în formă de bobiţe negre strălucitoare (*Cucubalus baccifer*); b) plantă erbacee perenă cu florile albe dispuse în panicul şi cu fructele capsule (*Silene cucubalus*); c) odolean (*Valeriana officinalis*). **2.** (La animalele amfibii) Pielea de sub maxilarul inferior, care ajută, împreună cu muşchii respectivi, la respiraţie. ◆ (La reptile) Bărbie. **3.** (La oameni) Umflătură patologică formată în partea anterioară a gîtului prin mărirea glandei tiroide; boală care provoacă această umflătură. ◆ *Guşă endemică* = guşă răspîndită la un număr mare de indivizi dintr-o regiune care interesează, în afara unei hipofuncţiuni a tiroidei, întregul organism (sistem nervos, alte glande endocrine etc.). *Guşă exoftalmică* = boala lui Basedow. **4.** Cută de grăsime care atîrnă sub bărbie la unele persoane (grase). **5.** Gît. ◆ Gîtlej. **6.** Partea de sub gît a unei blănuri sau a unei piei. **7.** *Guşă de conductă* = cută care se formează uneori la curbarea unei ţevi.
GÚŞTER s.m. (<bg., scr. *gušter*) Specie de şopîrlă de culoare verde, cu coada foarte lungă, care se hrăneşte cu insecte (*Lacerta viridis*).
GUTAPÉRCĂ s.f. (<fr. *gutta-percha*) Substanţă plastică şi izolantă, asemănătoare cauciucului, extrasă din latexul unei plante tropicale, avînd numeroase întrebuinţări în tehnică, la fabricarea unor instrumente medicale (ex. *sonde*), a pansamentelor umede etc.
GUTÁŢIE s.f. (<fr. *guttation*) (BOT.) Eliminare a apei din plante (de obicei prin vîrfurile frunzelor) sub formă de picături, în cursul nopţii.
GÚTĂ[1] s.f. (<fr. *goutte*) Boală provocată de depunerea sărurilor acidului uric în regiunea unor articulaţii, care se manifestă prin umflături ale articulaţiilor, însoţite de dureri violente.
GÚTĂ[2] s.f. (<engl. *gut*) Fir subţire din material plastic de care se leagă cîrligul undiţei.
GÚTĂ[3] s.f. (<fr. *goutte*, lat. *gutta* "picătură") **1.** (FARM.) Picătură de lichid care se scurge dintr-un flacon. **2.** Ornament în formă de picătură de lichid a antablamentului ordinului doric.
GUTIÉRĂ s.f. (<fr. *gouttière*) **1.** (NAV.) Piesă longitudinală aşezată la marginea bordajului punţii. **2.** Aparat folosit în chirurgie pentru susţinerea unui membru fracturat.
GUTÓS, -OÁSĂ adj., s.m. şi f. (<fr. *goutteux*) (Suferind) de gută.
GUTÚI s.m. Pom fructifer din familia rozaceelor, cu frunzele mari şi groase, cu florile roz sau albe şi cu fructele comestibile mari, galbene, acoperite cu puf (*Cydonia oblonga*).
GUTÚIE s.f. (<*gutui*) Fructul gutuiului.

gutui

GUTURÁI s.n. (lat. **gutturalium*) Boală contagioasă (cu caracter epidemic) provocată de un grup de virusuri, care constă în inflamarea acută a mucoasei nazale însoţită de o bogată secreţie apoasă persistentă.
GUTURÁL, -Ă adj. (<fr. *guttural*) **1.** (Despre sunete sau voce) Care este emis din fundul gîtului. **2.** (Despre consoane) Velar.
GÚTUS s.n. (<lat. *guttus*) (În antic.) Vas cu gîtul foarte strîmt (din care se vărsa picătură cu picătură vinul peste sacrificii).
GUVÉRN s.n. (<*guverna*) Organ central de stat care exercită puterea executivă.
GUVERNÁ vb. I tranz. (<fr. *gouverner*, it. *governare*) **1.** A conduce, a administra, a dirija un stat, un teritoriu, un popor. ◆ A conduce, a îndruma conduita cuiva. ◆ (GRAM.) A impune, a cere un anumit caz, o anumită construcţie. **2.** A menţine sau a schimba direcţia de deplasare a unei nave cu ajutorul cîrmei.
GUVERNAMENTÁL, -Ă adj. (<fr. *gouvernemental*) Care aparţine guvernului, care emană de la guvern, privitor la guvern; care reprezintă sau susţine guvernul.
GUVERNÁNT, -Ă adj., s.m. pl., s.f. (<fr. *gouvernant*) **1.** Adj., s.m. pl. (Cei) care guvernează. **2.** S.f. Femeie angajată pentru creşterea şi educarea în familie a copiilor (mai ales pentru învăţarea unei limbi străine).
GUVERNÁRE s.f. (<*guverna*) **1.** Acţiunea de a guverna. **2.** Perioadă în care un guvern îşi exercită activitatea.
GUVERNATÓR s.m. (<*guverna*) **1.** (În unele state) Persoană care conduce în numele şefului statului o unitate administrativ-teritorială mai mare (ex. ţinut, provincie) sau un teritoriu dependent, o colonie. ◇ *Guvernator general* = reprezentant al monarhului Marii Britanii în acele state ale Commonwealthului care îl recunosc pe acesta ca suveran (ex. Canada, Australia, Noua Zeelendă, Jamaica, Grenada) şi îndeplineşte funcţia de şef de stat. **2.** Conducător desemnat de guvern al unor insituţii de credit depinzînd de o autoritate centrală.
GUVERNĂMÎNT s.n. (<fr. *gouvernement*) **1.** *Formă de guvernămînt* = formă de conducere politică a unui stat. **2.** (În unele state) Unitate teritorial-administrativă condusă de un împuternicit al şefului statului.
GUVERNÓR s.m. (<fr. *gouverneur*) Persoană însărcinată cu educarea şi cu supravegherea unui tînăr nobil sau a unui fiu de suveran.
GUVÍD s.m. (<ngr. *guvidi*) Nume generic dat unor peşti teleosteeni mici, cu capul mare şi lăţit, şi cu corpul subţiat spre coadă (*Gobius*). ◆ *Guvid mare* = strunghil (*Gobius melanostomus*).

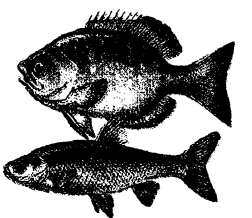
guvizi

GUYÓT s.n. (<fr., engl. *guyot*; cf.n.pr. *Guyot*, geolog american) Relief submarin de origine vulcanică, în formă de trunchi de con cu secţiunea ovală, care se ridică izolat pe fundul

oceanului.

GUZGÁN s.m. (ZOOL.) Şobolan (*Rattus norvegicus*).

GUZLÁR s.m. (<*guzlă*) Persoană care cîntă la guzlă.

GÚZLĂ s.f. (<scr. *gusle*, fr. *guzla*) Instrument muzical popular specific popoarelor slave, făcut dintr-o cutie de lemn plată, goală, cu una sau mai multe coarde.

GYROPORÉLLA subst. Gen fosil de algă verde, din triasic, cu talul nedivizat şi cu ramificaţii verticilate, prinse pe un ax cilindric incrustat cu calcar.

H

H s.m.invar. **1.** A zecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (consoană fricativă laringală velară sau palatală). ◇ *Ora H* = oră secretă a începerii unui atac; moment stabilit pentru începerea unei acţiuni. **2.** (CHIM.) Simbol pentru *hidrogen*. **3.** (FIZ.) Simbol pentru *henry*. **4.** (MUZ.) Notaţie literală pentru sunetul *si*.

h 1. (GEOGR., MAT., ASTR.) Simbol pentru *înălţime*. **2.** Simbol pentru *oră*. **3.** (METR.) Simbol pentru prefixul *hect(o)-*.

ha (METR.) Simbol pentru *hectar*.

HABÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<germ. *Habaner*) **1.** S.m. şi f. Membru al unei secte baptiste din Hanovra şi Renania, ai cărei adepţi au emigrat după 1547 în Moravia, în Slovacia şi în Transilvania, iar în sec.18 au fost siliţi de Maria Tereza să revină la catolicism. **2.** Adj. *Ceramică habană* = tip de ceramică fină, smălţuită, cu fond alb, ornamentată cu motive cinegetice, realizată în Transilvania, în sec. 17.

HABANÉRĂ s.f. (<sp., fr. *habanera*) Numele unui dans popular cubanez, în măsură binară, cu mişcare moderată şi cu figuri ritmice caracteristice; melodie după care se execută acest dans.

HABÁR s.n. (<tc. *haber* "veste, informaţie") (Fam.) *A nu avea habar* (*de* sau *despre* ceva) = a) a nu-i păsa de ceva; b) a nu şti nimic despre ceva.

HABEAS CORPUS s.n. (loc.lat. "să ai corpul liber") Lege votată de parlamentul britanic în 1679, care garantează inviolabilitatea persoanei şi care permite celui arestat să compară în faţa unui magistrat care urmează să decidă asupra legalităţii arestării.

HABITÁCLU s.n. (<fr. *habitacle*; cf.lat. *habitaculum*) **1.** Locaş special al busolei pe o navă; suport nemagnetic al busolei marine. ◆ Calotă de alamă care acoperă busola. **2.** Spaţiu amenajat într-un automobil, într-o aeronavă etc. pentru echipaj, călători, poştă etc.

HABITÁT s.n. (<fr. *habitat*) Mediu geografic în care o populaţie, un grup de plante şi de animale trăieşte în condiţii omogene; biotop.

HABITUÁL, -Ă adj. (<fr. *habituel*) Obişnuit, frecvent.

HABITÚDINE s.f. (<lat. *habitudo, -inis*, fr. *habitude*) Obişnuinţă, deprindere.

HÁBITUS s.n (<lat. *habitus*) **1.** Aspect fizic exterior al unui individ, care indică starea de sănătate a individului respectiv, evoluţia unei boli etc. **2.** Aspect exterior specific pe care îl capătă cristalele prin dezvoltarea diferită a feţelor.

HABÓTNIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<rus. *habadnik* "membru al sectei religioase evreieşti Habad") (Persoană) care respectă cu scrupulozitate prescripţiile religiei.

HABOTNICÍE s.f. (<*habotnic*) Faptul de a fi habotnic; purtare sau deprindere de habotnic; zel exagerat în respectarea prescripţiilor religioase.

HABSBÚRGIC, -Ă adj. (<n.pr. *Habsburg*) Care aparţine dinastiei Habsburg sau Imperiului Austro-Ungar condus de dinastia Habsburg, privitor la această dinastie sau la acest imperiu.

HAC s.n. (<tc. *hak*) **1.** (Fam.) *A-i veni* (cuiva sau la ceva) *de hac* = a găsi modalitatea de a face inofensiv pe cineva sau ceva care supără. **2.** (Înv.) Salariu.

HACIÉNDĂ s.f. (<sp. *hacienda*) Gospodărie înconjurată de un teren agricol; fermă (în America Latină).

HACKER s.m. (cuv.engl.) Spărgător de reţele computerizate.

HACKING s.n. (cuv. engl.) Spargere de reţele computerizate, pe bază de date şi informaţii secrete.

HÁDES s.n. (<fr. *hadès*; cf.n.pr. *Hades*, zeul infernului în mitologia greacă) Infern.

HADRÓM s.n. (<germ. *Hadrom*) (BOT.) Fascicul conducător lemnos, format din vase şi din fibre lemnoase.

HADRÓN s.m. (<engl., fr. *hadron*; cf.gr. *hadros* "greu") (FIZ.) Particulă cu masă superioară sau egală cu cea a protonului, supusă unei interacţiuni electromagnetice şi gravitaţionale foarte slabe.

HADROZÁUR s.m. (<engl. *hadrosaur*) Specie de dinozaur care a trăit în urmă cu 70-75 milioane de ani.

HÁFNIU s.n. (<fr. *hafnium*, germ. *Hafnium*; cf.n.pr. *Hafnia*, numele latin al oraşului Copenhaga) Element chimic (*Hf*; nr.at. 72; m.at. 178,49), metal rar, asemănător cu oţelul, de culoare albă-argintie strălucitoare, greu fuzibil, cu activitate chimică redusă, cu proprietăţi mecanice foarte bune, conţinut în minereurile de zirconiu şi utilizat în tehnica nucleară, în turboreactoare, în aparate cosmice etc. A fost descoperit de D.Coster şi Hevesy Gyorgy în 1922.

HAGÁDĂ s.f. (<germ. *Haggada*) Povestire însoţită de cîntece tradiţionale ebraice, referitoare la ieşirea evreilor din Egipt.

HAGIALÍC s.n. (<tc. *hacialık*) Pelerinaj făcut de un creştin sau de un musulman în locurile sfinte ale bisericii respective (Ierusalim sau Mecca), pentru iertarea păcatelor.

HAGIOGRÁF s.m. (<fr. *hagiographe*) Autor care scrie despre vieţile sfinţilor.

HAGIOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *hagiographique*) Care aparţine hagiografiei, de hagiografie, privitor la hagiografie.

HAGIOGRAFÍE (<fr. *hagiographie*; cf.gr. *hagios* "sfînt, sacru" + *graphein* "a scrie") Ramură a teologiei care se ocupă cu studiul vieţilor sfinţilor.

HAGIOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *hagiologique*) Care aparţine hagiologiei, de hagiologie, privitor la hagiologie.

HAGIOLOGÍE s.f. (<fr. *hagiologie*; cf.gr. *hagios* "sfînt, sacru"+*logos* "ştiinţă") Hagiografie.

HAGIONÍM s.n. (<fr. *hagionyme*) Nume de sfînt.

HAGÍU s.m. (<tc. *haci*) Creştin sau musulman care a făcut un pelerinaj în locurile sfinte ale bisericii respective.

HAHÁM s.m. (<tc. *haham*) **1.** Persoană însărcinată cu tăierea ritualică a vitelor şi a păsărilor la mozaici. **2.** (Înv.) Rabin.

HÁHNIUM s.n. (<fr., engl., it. *hahnium*; cf.*n.pr. Hahn*, fizician german) Element chimic (*Hn*; nr.at. 105) transuranic, obţinut pe cale artificială în 1970, dintr-un izotop al californiului.

HAI interj., subst. (onomat.) **I.** Interj. **1.** Cuvînt care exprimă un îndemn la o acţiune (comună) sau la vorbă (cu interlocutorul). **2.** (Cu funcţie de imperativ, corespunzînd unor verbe de mişcare) Vino! veniţi! să mergem! ◇ (Cu valoare incoativă) *Îşi luă haina şi hai la drum*. ◆ (Repetat) Cuvînt care exprimă ideea unei înaintări încete, ane-

voioase. **3.** Exclamaţie care exprimă admiraţie, regret etc. **II.** Subst. (Fam. şi arg.) Gălăgie, scandal. ◇ *A face (un) hai* = a face gălăgie în semn de protest, de reproş etc.

HAIDAMÁC s.m. (<tc. *haydamak*) (Fam. şi deprec.) **1.** Bătăuş, derbedeu. **2.** Om înalt, bine făcut, leneş.

HAIDĂÚ s.m. (<magh. *hajtó*, "mînător, gonaci") (Reg.) **1.** Păzitor de vite. **2.** Bătăuş, derbedeu. **3.** (Art.) Numele unui dans popular fecioresc, cu ritm binar şi cu mişcare moderată, răspîndit în jurul Aiudului; melodie după care se execută acest dans.

HÁIDE (HÁIDA) interj. (<tc. *haydi*, bg. *haide*, ngr. *aide*) **1.** Exclamaţie care exprimă un îndemn (la o acţiune comună). **2.** (Cu funcţie de imperativ, corespunzînd unor verbe de mişcare, împrumutînd desinenţe verbale la pers. 1 şi 2 pl.) Vino! veniţi! să mergem! ◇ (Cu valoare incoativă) *Haidem la cinema.* ◇ (Adverbial) *Haide-hai* sau *haida-hai* = anevoios, încet. **3.** (Fam.) *Haida-de!*, exclamaţie prin care se respinge o părere sau se dezaprobă o comportare. *Haide-haide* sau *haide-hei*, exclamaţie prin care cineva este mustrat cu indulgenţă.

HAIDÚC s.m. (<bg., scr. *hajduk*) **1.** Bărbat (de obicei ţăran) care, răzvrătindu-se împotriva asupririi, îşi părăsea casa şi trăia în păduri, singur sau în cete, jefuind pe bogaţi şi ajutînd pe săraci. **2.** (Înv.) Soldat mercenar.

HAIDUCÍ vb. IV intranz. (<*haiduc*) A duce viaţă de haiduc. ◆ (Refl.) A se face haiduc.

HAIDUCÍE s.f. (<*haiduc*) **1.** Formă a luptei sociale, frecventă la sfîrşitul evului mediu în ţările române şi în Peninsula Balcanică, care se caracteriza prin lupta armată a unor cete de haiduci împotriva asupririi. **2.** Viaţă, îndeletnicire sau comportament de haiduc.

HAIKÚ (HAIKAI, HAI-KAI) s.n. (<fr. *haïku*, engl. *haikku*; cuv. japonez) Poem clasic japonez, de o deosebită fineţe a expresiei lirice, cultivat începînd cu sec. 15 şi format din trei versuri, dintre care primul şi ultimul conţin 17 silabe, iar al doilea 15 silabe.

HÁILAIF s.n. (<engl. *high-life*) Nume dat elitei societăţii; înalta societate. ◆ (Adjectival) De elită.

HAIMANÁ s.f. (<tc. *haymana*) (Fam.) Om de nimic, fără căpătîi. ◇ (Adverbial) *A umbla haimana* = a vagabonda, a umbla fără rost.

HAÍN, -Ă adj. (<tc. *hăin*) **1.** Neîndurător, crud, hapsîn. **2.** (Înv.) Trădător, necredincios.

HÁINĂ s.f. (<bg. *halina*, scr. *haljina*) **1.** (La pl.) Nume generic pentru obiecte de îmbrăcăminte (bărbăteşti). ◇ *Un rînd de haine* = un costum bărbătesc complet, alcătuit din pantaloni, sacou (şi vestă). ◆ (La sg.) Îmbrăcăminte bărbătească pentru partea de sus a corpului; sacou. ◆ Veşmînt lung şi larg care acoperă tot trupul. ◆ Palton. **2.** (BIOL.) *Haină de nuntă* = înfăţişare deosebită pe care o capătă masculii unor peşti, ai unor batracieni sau ai unor păsări în perioada împerecherii.

HAINÍE s.f. (<*hain*) **1.** Răutate, cruzime. **2.** (Înv.) Trădare; răzvrătire.

HAIÓS, -OÁSĂ adj. (<*hai*) (Fam.) Amuzant, nostim, simpatic.

HAIT s.n. (<ucr. *hat'*) (Reg.) Iaz artificial, format prin colectarea, cu ajutorul unui baraj, a unor ape de munte pentru a permite prin deschiderea stăvilarului pornirea plutelor; barajul cu care se deschide sau se închide acest iaz; p.ext. unda de apă care duce plutele.

HÁITĂ s.f. (<magh. *hajtó*) **1.** Grup de cîini, de lupi etc. care umblă împreună (după pradă). ◆ Fig. Bandă (de răufăcători). **2.** (Înv.) Vînătoare cu gonaci şi cu cîini. **3.** (Reg.) Căţea (rea); p.ext. cîine (rău). ◆ Epitet pentru o femeie rea sau desfrînată.

HAL s.n. (<tc. *hal*) (Fam.) Situaţie rea, nenorocită.

HALÁJ s.n. (<fr. *halage*) Remorcare a unei ambarcaţii, a unei plute, a unui şlep etc. pe canale, pe fluvii sau pe rîuri, cu mijloace mecanice, cu oameni sau cu animale. ◇ *Drum* (sau *zonă*) *de halaj* = traseu de-a lungul unei ape rezervat acestui fel de tracţiune.

HALÁT s.n. (<tc. *halat*) **1.** Obiect de îmbrăcăminte din pînză, purtat în timpul lucrului, pentru a proteja îmbrăcămintea, din motive de igienă etc. **2.** Haină lungă şi largă care se poartă în casă. ◇ *Halat de baie* = halat confecţionat dintr-o ţesătură absorbantă, care se îmbracă la ieşirea din baie. **3.** Haină lungă şi largă purtată de orientali.

HÁLĂ s.f. (<fr. *halle*, germ. *Halle*) **1.** Clădire amenajată cu instalaţii necesare, unde se vînd alimente; piaţă acoperită. **2.** Sală de dimensiuni foarte mari, avînd una sau mai multe deschideri, amenajată ca atelier (în fabrici), ca depozit, ca sală pentru manifestări sportive, culturale etc.

HÁLBĂ s.f. (<germ. *Halbe*) Pahar special de bere, cu capacitatea de o jumătate de litru; p.ext. cantitatea de bere dintr-un astfel de pahar.

HÁLCĂ[1] s.f. (<tc. *halka*) (Înv.) **1.** Verigă (de metal). ◆ Scoabă sau legătură de fier la ziduri. **2.** Cerc de fier prin care se arunca, din galop, suliţa la jocul oriental numit gerid; p.ext. jocul respectiv.

HÁLCĂ[2] s.f. (<magh. *halk*) Bucată mare de carne (sau din alt aliment).

HÁLDĂ s.f. (<germ. *Halde*) Loc de depozitare a sterilului şi a deşeurilor inutilizabile provenite din lucrările miniere, din uzinele metalurgice etc.; p.ext. materialul depozitat în acest loc.

HALDÉU s.m. (<sl. *halŭděĭnŭ*) Poreclă dată de călugări preoţilor de mir. ◆ (Rar) Rabin.

HALEBÁRDĂ s.f. (<fr. *hallebarde*) Armă medievală, în formă de suliţă, cu un vîrf de fier ascuţit prevăzut cu o secure pe o parte şi cu un cîrlig pe partea opusă.

HALEBARDIÉR s.m. (<fr. *hallebardier*) Soldat înarmat cu o halebardă.

HALÉNĂ s.f. (<fr. *haleine*; cf.lat. *halare* "a sufla") Aer care iese din plămîni prin expiraţie. ◆ Respiraţie neplăcut mirositoare.

HALF s.m. (<engl. *half*) (Rar) Mijlocaş (la fotbal).

HALF-TIME s.n. (loc.engl.) Repriză sportivă.

HALIEÚTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *halieutique*, lat.*halieutica*; cf.gr. *halieutikos* "de pescar") **1.** S.f. Arta pescuitului; pescuit. ◆ Tratat de pescuit. **2.** Adj. Care aparţine halieuticii, de halieutică, referitor la halieutică; pescăresc.

HALIMÁ s.f. (<ngr. *halima*) V. n.pr. **Halima**. ◆ Povestire complicată, încurcată, cu multe peripeţii. ◆ Fig. Situaţie încurcată, confuză.

HALÍT s.n. (<fr. *halite*, germ. *Halit*; cf.gr. *hals* "sare") (GEOL.) Sare gemă.

HALO- (<fr. *halo-*; cf.gr. *hals, halos* "sare") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) sare", "de sare".

HALÓ s.n. (<fr. *halo*; cf.gr. *halos* "disc") **1.** Cerc luminos şi colorat care apare în jurul Soarelui sau al Lunii, datorită refracţiei şi reflexiei luminii în cristalele de gheaţă aflate în atmosferă la mari înălţimi. **2.** Zonă luminoasă care încercuieşte imaginea fotografică a unui punct strălucitor.

HALOCÁRST s.n. (<fr. *halokarst*) Formă de relief constituită în urma eroziunii şi dizolvării calcarelor, ghipsurilor şi sării într-o zonă de sare.

HALOCROMÍE s.f. (<fr. *halochromie*; cf.gr. *hals* "sare" + *chroma* "culoare") (CHIM.) Fenomen de colorare a unor compuşi organici cînd se transformă în săruri.

HALOFÍL, -Ă adj. (<fr. *halophile*; cf.gr. *hals* "sare" + *philein* "a iubi") (BIOL.; despre microorganisme) Care se dezvoltă într-un mediu sărat.

HALOFÍT, -Ă adj., s.f. (<fr. *halophyte*; cf.gr. *hals* "sare" + *phyton* "plantă") (Plantă) care este adaptată condiţiilor de viaţă pe solurile sărate.

HALOGÉN, -Ă s.m., adj. (<fr. *halogène*; cf.gr. *hals* "sare" + *gennan* "a produce") **1.** S.m. Nume generic dat elementelor fluor, clor, brom, iod şi astatiniu, foarte active, care se pot combina direct cu metalele, dînd săruri. ◇ *Halogen reactiv* = halogen dintr-un compus halogenat, care, datorită reactivităţii sale, participă la reacţii de alchilare. **2.** Adj. Care dă naştere la săruri.

HALOGENÁ vb. I tranz. (<fr. *halogéner*) (CHIM.) A supune o substanţă reacţiei de halogenare.

HALOGENÁRE s.f. (<*halogena*) Reacţie chimică de introducere a halogenilor în molecula unui compus organic. ◇ *Halogenare directă* = substituire a unui atom de hidrogen dintr-o hidrocarbură, prin reacţia directă dintre aceasta şi un halogen.

HALOGENÁT, -Ă adj. (<*halogena*) (Despre substanţe) Care conţine în moleculă unul sau mai mulţi atomi de halogen. ◇ *Compus halogenat* = combinaţie organică a unui halogen.

HALOGENÚRĂ s.f. (<fr. *halogénure*) Compus al unui halogen cu alt element chimic, cu un radical organic sau anorganic.

HALOGRAFÍE s.f. (<fr. *halographie*) (CHIM.) Descriere a sărurilor.

HALOÍD, -Ă adj., s.m. (<fr. *haloïde*) (CHIM.) (Sare) compusă dintr-un halogen şi un metal.

HALOIZÍT s.n. (<fr. *halloysite*) Silicat natural hidratat de aluminiu din grupa mineralelor argiloase, care este alb sau divers colorat, cu luciu mat.

HALOMEGALÍE s.f. (<fr. *hallomégalie*) Creştere exagerată a degetului mare de la picior.

HALOMÉTRU s.n. (<fr. *halomètre*) Areometru pentru determinarea concentraţiei în săruri anorganice solubile a substanţelor zaharate.

HALOMÓRF, -Ă adj. (<fr. *halomorphe*) (GEOL.; despre soluri) Care este bogat în sare.

HALÓN s.n. (<fr. *halon*) Gaz incolor, inodor şi rău conducător de electricitate, care este folosit în extinctoare.

HALOPLANCTÓN s.n. (<engl. *haloplancton*) Plancton care trăieşte şi se dezvoltă în ape sărate (de diferite concentraţii).
HALÓR s.m. (<fr. *haleur*) Muncitor care lucrează la halajul navelor.
HALT interj. (cuv. germ.) Stai! Opreşte!
HÁLTĂ s.f. (<germ. *Halte*[stelle], fr. *halte*) **1.** Punct de oprire reglementară (de scurtă durată) a trenurilor (personale) pentru deservirea traficului de călători; gară mică. **2.** Oprire, popas. **3.** Scurtă oprire a trupelor în marş, pentru odihnă, pentru ajustarea echipamentului, pentru verificarea tehnicii de luptă etc.
HALTÉRĂ s.f. (<fr. *haltère*; cf.gr. *halter* "balanţă") **1.** Aparat de atletică grea, format din două rînduri de discuri sau de sfere metalice de diferite greutăţi, fixate la capetele unei bare metalice. **2.** (La pl.) Ramură sportivă care constă în ridicarea halterelor, prin trei procedee tehnice clasice: împins, smuls şi aruncat.

haltere

HALTEROFÍL s.m. (<fr. *haltérophile*) Persoană care practică sportul cu haltere.
HALTEROFILÍE s.f. (<fr. *haltérophilie*) Sportul ridicării halterelor.
HALUCINĂ vb. I intranz. (<fr. *halluciner*) (Rar) A avea halucinaţii.
HALUCINÁNT, -Ă adj. (<fr. *hallucinant*) Care provoacă halucinaţii; fig. care impresionează puternic; grandios, uluitor.
HALUCINÁT, -Ă s.m. şi f. (<lat. *hallucinatus*, fr. *halluciné*) Persoană care are halucinaţii.
HALUCINATÓRIU, -IE adj. (<fr. *hallucinatoire*) **1.** Care ţine de halucinaţie. **2.** Care provoacă halucinaţii.
HALUCINÁŢIE s.f. (<fr. *hallucination*, lat. *hallucinatio, -onis*) Tulburare psihică, care constă în perceperea unui obiect, a unui fenomen sau a unei situaţii fără ca acestea să existe în realitate şi care poate afecta toate simţurile. ◆ Produs al acestei stări; vedenie.
HALUCINOGÉN, -Ă adj., s.n. (<fr. *hallucinogène*) (Substanţă, medicament etc.) care produce halucinaţii.
HALUCINÓZĂ s.f. (<fr. *hallucinose*) Stare patologică caracterizată prin halucinaţii recunoscute de bolnav ca stări anormale.
HALVÁ s.f. (<tc. *halva*) Produs alimentar dulce, preparat din tahîn sau din seminţe de floarea-soarelui şi zahăr (cu adaos de alviţă).
HALVAGÍU s.m. (<tc. *halvacı*) Persoană care prepară sau care vinde halva.
HÁLUX s.n. (<lat., fr. *hallux*) (ANAT.) Degetul mare de la picior. ◇ *Halux valgus* = deviere în afară a haluxului. *Halux varus* = deviere spre înăuntru a haluxului.
HAM s.n. (<magh. *hám*) Ansamblu de curele sau de frînghii cu care este legat de vehicul calul sau alt animal de tracţiune. ◇ *Gură de ham* = ham rudimentar format numai din curelele de la pieptul şi gîtul calului şi din cele două şleauri.
HAMÁC s.n. (<fr. *hamac*) Pînză specială sau plasă de sfoară, de formă dreptunghiulară, întinsă orizontal între doi stîlpi, între doi pomi etc., care serveşte ca pat mobil sau ca leagăn.
HAMÁDĂ s.f. (<fr. *hamada*; cuv. arab) Podiş pietros în deşerturile din zonele intertropicale, în special în Sahara.
HAMADRIÁDĂ s.f. (<fr. *hamadryade*; cf. gr. *hama* "cu"+*drys* "arbore") (În mitologia greacă) Nimfă a pădurii care se naşte şi moare odată cu arborele în care stă închisă.
HAMÁL s.m. (<tc. *hamal*) Muncitor care transportă poveri (în porturi, în gări etc.).
HAMAMÉLIS s.n. (<fr. *hamamélis*) Arbust răspîndit în America de Nord, ale cărui scoarţă şi frunze au proprietăţi vasoconstrictoare.
HAMBÁR s.n. (<magh. *hambár*, bg. *hambar*) **1.** Construcţie specială (mare) în care se păstrează diferite produse agricole, mai ales cereale. ◆ Magazie mică (în podul morii) în care se toarnă cerealele date ca plată pentru măcinat. **2.** (Reg.) Ladă mare de lemn în care se păstrează făina, mălaiul sau cerealele. **3.** Spaţiu, încăpere pe un vas maritim unde se depozitează mărfurile transportate; cală.
HÁMBURGER s.m. (<fr., engl. *hamburger*) Chiftea plată prăjită (pusă într-o chiflă tăiată în două).
HAMÉI s.m. (<sl. *chŭmelĭ*) Plantă erbacee, dicotiledonată, agăţătoare, cultivată sau sălbatică, cu florile unisexuate, grupate în conuri de culoare galbenă-verzuie şi cu bracteele prevăzute cu glande care secretă o substanţă uleioasă, aromatică, cu gust amărui (lupulină), folosită la fabricarea berei (*Humulus lupulus*).

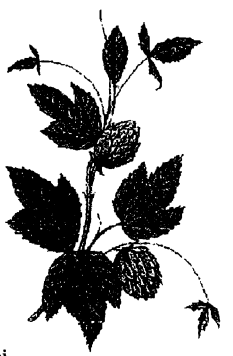

hamei

HAMÍTIC, -Ă adj. (<fr. *hamitique*) Care aparţine vechilor hamiţi, privitor la vechii hamiţi. ◇ *Limbi hamitice* = grup de limbi vorbite în N şi în E Africii.
HAMÍŢI s.m. pl. (<fr. *Chamites*) Grup de popoare din N şi E Africii, înrudite prin limbă şi prin trăsături fizice.
HAMLÉT s.m. (<n.pr. *Hamlet*) (Mai ales la pl.) Ciorapi-pantalon.
HAMLETIZÁ vb. I tranz. (<n.pr. *Hamlet*, personaj din piesa omonimă a lui Shakespeare) A face din orice lucru o dilemă.
HAMMERLESS s.n. (cuv. engl.) Puşcă de vînătoare cu cocoaşe interne.
HAMSÍE s.f. (<ngr. *ha(m)psi*) Mic peşte teleostean marin, de culoare argintie, cu gura mare, răspîndit în Marea Neagră, în Marea Mediterană şi în Oceanul Atlantic (*Engraulis encrasicholus*).
HÁMSTER s.m. (<germ. *Hamster*) Mamifer din familia rozătoarelor, de mărimea unui şobolan, cu blană preţioasă, de diferite culori (*Cricetus cricetus*); p.restr. blana acestui animal.
HAN[1] s.m. (<tc. *han*) Titlu purtat, în evul mediu, de conducătorii mongoli, care a fost preluat de suveranii multor ţări din Orient; persoană care avea acest titlu.
HAN[2] s.n. (<tc. *han*) Clădire sau grup de clădiri, cu restaurant şi camere de dormit, unde drumeţii pot mînca şi înnopta (cu animalele şi vehiculele lor).
HANÁP s.n. (<fr. *hanap*) Cupă din lemn, alabastru, metal etc., bogat ornamentată, folosită în evul mediu pentru băut.
HANÁT s.n. (<*han*[1]) Stat, teritoriu condus de un han[1].
HÁNDBAL s.n. (<germ. *Handball*, fr., engl. *handball*; cf.engl. *hand* "mînă" + *ball* "minge") Joc sportiv, care se desfăşoară pe un teren special amenajat şi pe o perioadă de timp determinată, între două echipe formate din cîte şapte sau unsprezece jucători, în care jucătorii, aruncînd mingea numai cu mîna, încearcă să o introducă în poarta echipei adverse.
HANDBALÍST, -Ă s.m. şi f. (<*handbal*) Persoană care practică handbalul.
HANDICĂP s.n. (<fr., engl. *handicap*) **1.** (SPORT) Avantaj acordat unui concurent mai slab sau unei echipe inferioare ca valoare. ◆ Totalitatea punctelor cu care o echipă a fost pusă în inferioritate de echipa adversă. **2.** Fig. Dificultate, piedică intervenită în activitatea cuiva. **3.** Deficienţă motorie, fizică, mintală, senzorială etc. a unei persoane.
HANDICAPĂ vb. I tranz. (<fr. *handicaper*) **1.** A dezavantaja un concurent sau o echipă într-o întrecere sportivă prin acordarea unui handicap adversarului. **2.** Fig. A pune pe cineva în stare de inferioritate.
HANDICAPÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*handicapa*) **1.** (Persoană) care are o deficienţă motorie, mintală, senzorială etc. **2.** (Persoană sau echipă) care este în dezavantaj într-o întrecere sportivă.
HÁNDLING s.n. (<engl., fr. *handling*) Complex de servicii de asistenţă a avioanelor şi a pasagerilor în timpul staţionării pe aeroporturi. înainte şi după cursă.
HANG s.n. (<magh. *hang* "sunet, ton, glas") (Reg.) **1.** *A ţine hangul* = a) a acompania o melodie; b) fig. a însoţi pe cineva în tot ce face, ce spune; c) fig. a ţine partea cuiva, aprobînd fără discernămînt tot ce face şi spune. **2.** Nume dat unor instrumente muzicale sau unor părţi ale acestora, care servesc pentru a acompania.
HANGÁN s.m. (<n.pr. *Hangu*) Varietate de porumb montan cu ştiuletele mare şi cu bobul galben-roşcat.
HANGÁR s.n. (<fr. *hangar*) Construcţie amplasată în apropierea pistei de decolare şi de aterizare, pentru adăpostirea, repararea şi întreţinerea avioanelor.
HANGÉR s.n. (<tc. *hancer*) Pumnal mare, cu lama încovoiată.
HANGÍŢĂ s.f. (<*hangiu*) Soţie de hangiu; proprietară a unui han[2].
HANGÍU s.m. (<tc. *hancı*) Proprietar al unui

han[2].
HANÍMĂ s.f. (<tc. *hanem*) Femeie care făcea parte din aristocraţia turcă.
HANORÁC s.n. (<fr. *anorak*; cuv. esch.) Haină scurtă din pînză deasă (impermeabilă), cu glugă, folosită în anumite competiţii sportive sau în excursii.
HANSEÁTIC, -Ă adj. (<germ. *hanseatisch*, fr. *hanséatique*) Care aparţine unei hanse, de hansă, referitor la hansă.
HAN-TĂTÁR s.m. (<*han*[1] + *tătar*) Han[1] (al tătarilor). ◇ *Din vremea lui han-tătar* = de demult, străvechi. ◆ Dracul, necuratul.
HANTÉLĂ s.f. (<germ. *Hantel*) Greutate metalică de 1-5 kg, formată din două sfere unite între ele printr-un mîner, folosită în gimnastică.
HÁNTRU s.m. (<*h*[ectar]+*a*[rătură]+*n*[ormală]+*tr*[actor]) Unitate de măsură convenţională, care reprezintă necesarul energetic la tracţiune pentru executarea cu tractorul a unei arături normale (de 18-20 cm adîncime) pe o suprafaţă de un hectar.
HANZÉLĂ s.f. Instalaţie de fabricat bomboane, caramele, care are ca elemente principale o maşină de rolat, un dispozitiv de ştanţare şi o pompă de introdus umplutura.
HÁOS s.n. (<fr., lat. *chaos*) **1.** Stare primitivă, de neorganizare, în care, după concepţia anticilor, se afla materia înainte de apariţia universului cunoscut de om; (în unele concepţii teogonice) spaţiu nemărginit, cufundat în beznă şi plin de "neguri", în care se aflau elementele şi materia înainte de organizarea lumii; stare de dezordine primordială a materiei. ◆ (Art.) Divinitate care personifică acest spaţiu nemărginit. **2.** Fig. Stare generală de dezordine, de neorganizare, de confuzie.
HAÓTIC, -Ă adj. (<fr. *chaotique*) **1.** (Care are aspect) de haos. **2.** Fig. În care domneşte haosul, dezordinea, confuzia; extrem de confuz, de dezordonat.
HAP s.n. (<tc. *hap*) (Fam.) Medicament în formă de pastilă sau de caşetă.
HAPAX LEGOMENON s.n. (loc.gr. "cuvînt spus o dată") (Livr.) Cuvînt care apare într-un singur loc (într-un text). ◆ Idee, frază, sintagmă rostită o singură dată.
HÁPCĂ s.f. (<bg. *hapka*) Cîrlig de undiţă cu lungimea de 8-10 cm folosit la pescuitul somnului.
HAPLOFÁZĂ s.f. (<fr. *haplophase*) (BIOL.) Stare în care se află celulele, ţesuturile, organismele în nucleele cărora există o jumătate din numărul de cromozomi caracteristic celulelor somatice.
HAPLOÍD, -Ă adj.(<fr. *haploïde*) (Despre celule, ţesuturi, organisme) Care posedă jumătate din numărul normal de cromozomi caracteristic celulelor somatice. ◇ *Fază haploidă* = haplofază.
HAPLOIDÍE s.f (<fr. *haploïdie*; cf.gr. *haplos* "o dată" + *eidos* "formă") (BIOL.) Stare a celulelor, ţesuturilor, organismelor haploide.
HAPLOLOGÍE s.f. (<fr. *haplologie*; cf.gr. *haplos* "o dată" + *logos* "vorbire") (LINGV.) Suprimare prin disimilaţie totală a unei silabe identice sau asemănătoare cu o silabă vecină din acelaşi cuvînt sau din cuvinte învecinate.
HAPLÓNT s.m. (<germ. *Haplon*; cf.gr. *haploos* "simplu") (BIOL.) Organism cu un număr simplu de cromozomi.
HAPPENING s.n. (cuv.engl.) Spectacol spontan, improvizat, care solicită participarea activă a publicului.
HAPPY-END s.n. (<engl. *happy-end*[ing]) Sfîrşit fericit al unei întîmplări, al unei acţiuni. ◆ Sfîrşit de săptămînă.
HAPSÎN, -Ă adj., s.m. şi f. (cf.magh. *habzsi*) **1.** (Om) rău la inimă. **2.** (Om) lacom, zgîrcit.
HAR s.n. (<sl. *charĭ*) **1.** (În religia creştină) Graţie divină, milă, ajutor spiritual acordat omului de Dumnezeu. ◇ *Har Domnului!* = slavă Domnului! ◆ Puterea sacramentală a preoţilor de a oficia actele de cult. **2.** Calitate, însuşire, dispoziţie naturală care face pe cineva sau ceva vrednic de admiraţie; p. ext. talent, vocaţie. **3.** (Înv.) Răsplată acordată cuiva ca o favoare, ca un semn de bunăvoinţă.
HARABÁ s.f. (<tc. *araba*) (Reg.) Căruţă mare pentru transportul cerealelor; p.ext. cantitatea care intră într-o astfel de căruţă.
HARACHÍRI (HARAKÍRI) s.n. (<fr. *hara-kiri*; cuv. jap.) Sinucidere ritualică, prin spintecarea abdomenului, practicată în Japonia, în special de către samurai, în caz de înfrîngere, de dezonoare sau de condamnare la moarte.
HARÁCI s.n. (<tc. *haraç*) Tribut anual plătit de ţările vasale Imperiului Otoman. ◆ P.ext. Tribut, dare. ◆ Una dintre cele patru rate în care se achitau dările.
HARÁPNIC s.n. (<pol. *harapnik*) Bici mare, împletit din cînepă sau din curele, cu coada scurtă şi terminat în vîrf cu un ştichi (de mătase) ca să pocnească tare sau să lovească usturător.
HARBÚZ s.m. (<tc. *harbuz*) (Reg.) Pepene verde (*Citrullus vulgaris*).
HARD[1] adj. (cuv. engl.) Puternic.
HARD[2] subst. (prescurtat din *hard*[ware]) Hardware.
HARD-DISK s.n. (cuv. engl.) Disc magnetic inamobil, de mare capacitate, folosit pentru stocarea datelor la computere.
HÁRDPAN s.n. (<engl. *hard pan*) Strat impermeabil, format din hidroxizi de fier şi alţi coloizi ce se precipită, pe care nu-l pot străbate rădăcinile plantelor.
HARD ROCK s.n. (loc. engl.) Stil în muzica uşoară şi de jaz cu intensităţi sonore puternice, obsedante. ◆ Cîntec în acest stil.
HARD-TOP s.n. (cuv. engl.) Maşină care are capotă demontabilă, din metal sau din plastic.
HARDUGHÍE s.f. (<ngr. *hartopiia*) (Reg.) Clădire, încăpere etc. mare (veche şi dărăpănată).
HARDWARE s.n. (cuv. engl.) (CIB.) Ansamblul componentelor şi dispozitivelor care formează un sistem electronic de calcul.
HARÉM s.n. (<tc. *harem*) (La musulmani) Încăperi rezervate femeilor. ◆ Totalitatea cadînelor unui musulman poligam.
HÁRES s.n. (<germ. *Harex*) Hîrtie presată impregnată cu răşini fenolice, care este folosită ca material electroizolant.
HARETÍSM s.n. (<n.pr. *Spiru Haret*, sociolog român) Concepţie sociologică ce preconiza îmbunătăţirea stării materiale şi culturale a satului prin activitatea extraşcolară a pedagogilor.
HARNAŞAMÉNT s.n. (<fr. *harnachement*) Totalitatea obiectelor şi a materialelor necesare pentru înhămarea, înşeuarea şi conducerea calului.
HÁRNIC, -Ă adj. (<sl.*harĭnŭ*) Care munceşte mult şi cu rîvnă, care lucrează repede şi cu spor. ◆ (Pop.) Capabil, destoinic.
HARPAGÓN s.m. (<fr. *harpagon*; cf.n.pr. *Harpagon*, personaj din piesa "Avarul" de Molière) Om avar; zgîrcit.
HÁRPĂ (HÁRFĂ) s.f. (<fr. *harpe*, germ. *Harfe*) Instrument muzical format dintr-o ramă mare, triunghiulară, pe care sînt fixate coarde inegale ca lungime ori diferite ca acordaj (dispuse între o cutie de rezonanţă şi o consolă), care sînt puse în vibraţie prin ciupire cu degetele ambelor mîini.
HÁRPIE s.f. (<fr. *harpie*; cf.gr. *harpya*) **1.** (În mitologia greacă; şi ca n.pr.) Fiecare dintre fiicele lui Poseidon şi ale Geei, divinitate malefică, înfăţişată ca un monstru înaripat, cu chip de femeie, cu corp şi cu gheare de pasăre de pradă. ◆ Fig. Femeie rea, arţăgoasă şi hrăpăreaţă. **2.** Specie de vultur din America de Sud.
HARPÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *harpiste*) Persoană care cîntă la harpă.
HARPÓN s.n. (<fr. *harpon*) **1.** Unealtă în formă de lance, formată dintr-o bară metalică sau de lemn şi dintr-un vîrf metalic în formă de săgeată, prinsă cu o frînghie lungă şi groasă, care este folosită la vînarea animalelor marine mari. **2.** Ac gros sau trocar folosit pentru biopuncţii.
HARPONIÉR s.m. (<*harpon*) Pescar care foloseşte harponul.
HARPSICÓRD s.n. (<engl. *harpsichord*) (Livr.) Clavecin.
HARŞĂ s.f. (<tc. *haşa*) (Înv.) Pătură fină de lînă sau bucată de stofă, de piele etc., împodobită cu diferite ornamente, care se punea pe cal, sub şa.
HARTÁN s.n. **1.** Bucată mare de carne. **2.** (Rar) Zdreanţă; obiect de îmbrăcăminte extrem de uzat.
HÁRTĂ s.f. (<ngr. *hartis*) Reprezentare grafică în plan orizonal a suprafeţei totale sau parţiale a globului pămîntesc, generalizată şi micşorată conform unei anumite scări de proporţie şi întocmită pe baza unei proiecţii cartografice. ◇ *Hartă de anomalii* = hartă care indică abaterile (actuale) ale unor elemente meteorologice, faţă de valorile medii multianuale. *Harta fusurilor orare* = hartă care indică limitele reale ale fusurilor orare. *Hartă geologică* = hartă pe care este reprezentată răspîndirea diferitelor formaţii geologice. *Hartă hidrologică* = hartă pe care sînt reprezentate repartiţia, proprietăţile fizice şi chimice şi condiţiile de zăcămînt ale apelor subterane. *Hartă lingvistică* = hartă care reprezintă răspîndirea unui fenomen de limbă pe un teritoriu dat. *Hartă sinoptică* = hartă executată din 6 în 6 ore, pe care se înscriu principalele elemente meteorologice pentru un număr cît mai mare de puncte din cuprinsul unei regiuni geografice la ora respectivă de observaţie.
HÁRŢĂ s.f. (<magh. *harc*) (Pop. şi fam.) Încăierare, ceartă. ◆ (Înv.) Ciocnire armată uşoară între grupuri militare adversare.
HÁRŢI s.m.pl. (<ngr. *Artzi*[vurtzi]) (În religia ortodoxă) Săptămînă în care se permite

credincioşilor să mănînce carne în zilele de post (miercurea şi vinerea). ◆ Dezlegare de la post.

HARUSPÍCIU s.m. (<lat. *haruspex, -picis*, fr. *haruspice*) (În Roma antică) Preot care prezicea viitorul prin examinarea măruntaielor animalelor sacrificate; p.ext. ghicitor.

HASMAŢÚCHI (ASMAŢÚCHI) s.m. **1.** Plantă erbacee plăcut mirositoare, cu florile albe, cultivată ca plantă culinară (*Anthriscus cerefolium*). **2.** (Reg.) Plantă erbacee, cu florile albe sau, rar, gălbui, dispuse în mici umbele (*Anthriscus silvestris*).

HÁSPEL s.n. (<germ. *Haspel*) **1.** Maşină folosită la finisarea ţesăturilor şi a pieilor. **2.** Maşină care trece firele de pe ţevi sau de pe bobine pe sculuri, pentru a forma pachete de bumbac.

HASTÁT, -Ă adj. (<fr. *hasté*; cf.lat. *hasta* "lance") (Despre frunze) Care este în formă de lance; lanceolat.

HASTÁŢI s.m.pl. (<lat. *hastati*) Soldaţi veterani înarmaţi cu lance, care formau prima linie într-o legiune romană.

HAŞÉ (HAŞÉU) s.n. (<fr. *haché*) Carne tocată. ◆ Conservă preparată sub formă de pastă din ficat, carne de porc şi slănină.

HAŞÍŞ s.n. (<fr. *haschisch*; cuv. arab) Substanţă narcotică extrasă din vîrfurile înflorite ale unei specii de cînepă exotică (*Cannabis indica*), folosită ca excitant psihic, care, consumată sistematic, provoacă toxicomanii grave.

HAŞIŞÍSM s.m. (<fr. *haschischisme*) Totalitatea tulburărilor provocate de intoxicaţia cu haşiş.

HÁŞMĂ s.f. (<magh. *hagyma* "ceapă") Plantă erbacee legumicolă, cu bulb, cu frunzele cilindrice, cu florile albe, roz sau albastre, care formează inflorescenţe sferice (*Allium ascalonicum*).

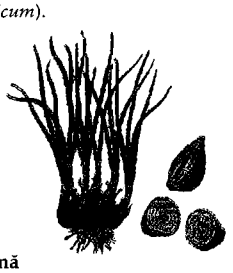

haşmă

HAŞURÁ vb. I tranz. (<fr. *hachurer*) A acoperi cu haşuri o porţiune dintr-un desen, dintr-o hartă, dintr-o gravură etc.

HAŞURATÓR s.n. (<*haşura*; cf.fr. *hachurateur*) Instrument cu care se execută haşurile.

HAŞÚRĂ s.f. (<fr. *hachure*) Fiecare dintre liniile paralele sau întretăiate, continue sau întrerupte, de aceeaşi grosime (înclinate la 45° la stînga sau la dreapta faţă de o linie de contur sau faţă de o axă a unui desen), trasate la distanţe egale pe o porţiune de desen sau de gravură, pentru a marca semitonurile sau umbrele, pentru a da anumite indicaţii etc.

HAT s.n. (<ucr. *hat* "zăgaz") Fîşie îngustă de pămînt necultivat, care serveşte drept hotar între două ogoare aparţinînd unor gospodării diferite.

HATÉRIA s.f. (<fr. *hattéria*) Şopîrlă de culoare măslinie, cu corpul şi capul acoperite cu solzi cornoşi, care trăieşte în Noua Zeelandă, fiind singurul supravieţuitor al ordinului rincocefalilor din permian (*Sphenodon punctatus*).

HATIŞERÍF s.n. (<tc. *hattı-şerif*) Document, decret, ordin emis de cancelaria Porţii Otomane către marii demnitari ai imperiului sau către domnii ţărilor române, în numele sultanului şi purtînd pecetea acestuia.

HÁTMAN s.m. (<pol. *hetman*) **1.** Titlu dat boierului însărcinat cu funcţia de comandant de oşti, de pîrcălab şi de portar al Sucevei; boier de divan care avea acest titlu. **2.** Titlu purtat, în evul mediu, de marii comandanţi ai oştilor polone şi ai celor căzăceşti; persoană care avea acest titlu.

HATÓRICĂ adj. (<fr. *hathorique*; cf.n.pr. *Hathor*, zeiţă egipteană a cerului şi a fecundităţii) *Coloană hatorică* = coloană, în arhitectura egipteană antică, care avea capitelul decorat cu patru capete ale zeiţei Hathor.

HAŢ interj. (onomat.) Cuvînt care imită o mişcare bruscă, făcută pentru a prinde sau a apuca pe cineva sau ceva.

HAŢEGÁNA s.f.art. (<n.pr. *Haţeg*, oraş în România) Numele unui dans popular românesc, răspîndit în S Transilvaniei, cu ritm binar şi mişcare foarte vioaie, care se joacă în perechi; melodie după care se execută acest dans.

HAUSTÓR s.m. (<fr. *haustorie*) Organ vegetal al plantelor parazite, asemănător cu o ventuză, care pătrunde pînă la vasele de lemn şi de liber din tulpina plantei-gazde, de unde ia apa şi substanţele organice necesare hranei.

HAUTE COUTURE s.f. (loc. fr.) Croitorie creativă de modă. ◆ Modă de lux.

HAUTERIVIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *hauterivien*; cf.n.pr. *Hauterive*, localitate în Canada) (GEOL.) **1.** S.n. Al doilea etaj al cretacicului inferior. **2.** Adj. Care aparţine hauterivianului, privitor la hauterivian.

HAVÁ vb. I tranz. (<fr. *haver*) A tăia cu haveza făgaşe într-un zăcămînt în curs de exploatare (pentru a uşura extragerea materialului). ◇ *Maşină de havat* = havezǎ.

HAVAIÁNĂ s.f. (<fr. [guitare]*hawaienne*; cf.n.pr. *Hawaii*, arhipelag în Pacific) Instrument muzical cu coarde, asemănător cu chitara, care are sunetul lin şi tărăgănat.

HAVÁJ s.n. (<fr. *havage*) Acţiunea de a hava şi rezultatul ei.

HAVALEÁ s.f. (<tc. *havale*) **1.** Prestaţie în bani sau în natură, făcută de ţările române către Imperiul Otoman, în contul haraciului. **2.** Prestaţie în zile de clacă, în podvezi etc. făcută de ţărani pentru domn sau pentru boieri.

HAVÁN, -Ă adj., s.f. (<fr. *havane*) **1.** Adj. Care este de culoare maro-deschis (ca aceea a tutunului). **2.** S.f. Ţigară de foi fabricată din tutun de calitate superioară, provenit din Cuba; p.ext. ţigară de foi. **3.** S.f. Plută de mare compusă din trunchiuri de brad aşezate în forma unei ţigări de foi şi legate cu cabluri.

HAVATÓR s.m. (<*hava*) Miner care execută havajul.

HAVERSIÁN adj. (cf. fr. [canaux de] *Havers*) *Ţesut osos haversian* = ţesut osos format din canale cu vase de sînge şi cu ţesut conjunctiv lax, înconjurate de lame concentrice care se îmbracă unele pe altele.

HAVÉZĂ s.f (<fr. *haveuse*) Maşină pentru tăiatul straturilor de cărbune sau de minereu într-o mină; maşină de havat.

HÁVRĂ s.f. (<tc. *havra*) (Rar) Sinagogă.

HAVÚZ s.n. (<tc. *havuz*) Bazin de apă descoperit, construit în parcuri, scuaruri etc., din piatră sau din beton armat, avînd, de obicei, fîntînă arteziană în interior. ◆ Fîntînă arteziană.

havuz

HAZ s.n. (<tc. *haz*) **1.** Stare de bună dispoziţie, de veselie. ◆ Calitate a unei persoane de a înveseli pe cei din jur prin glume sau prin vorbe spirituale. **2.** Însuşirea, calitatea cuiva de a plăcea (prin felul de a fi vesel, spiritual); farmec.

HAZÁRD s.n. (<fr. *hasard*) Împrejurare sau concurs de împrejurări (favorabile sau nefavorabile), a căror cauză este în general necunoscută şi care poate determina un anumit efect; p.ext. întîmplare neprevăzută, neaşteptată. ◆ Soartă, destin. ◇ *Joc de hazard* = joc de noroc.

HAZARDÁ vb. I refl. (<fr. *hasarder*) A întreprinde o acţiune (riscantă), contînd pe întîmplare şi pe noroc; a risca; a se aventura.

HAZARDÁT, -Ă adj. (<*hazarda*) Periculos, riscant.

HAZLÍU, -ÍE adj. (<*haz*) **1.** Plin de haz, de umor; glumeţ, spiritual, vesel. **2.** Plăcut, simpatic, nostim.

HAZNÁ s.f. (<tc. *hazine, hazne*) **1.** Clădire sau încăpere în care se păstrau tezaurul public, obiecte de preţ etc.; p.gener. vistierie. **2.** Bazin subteran (de dimensiuni mici), folosit pentru colectarea şi decantarea apelor impurificate provenite de la un număr mic de gospodării; p.ext. latrină.

HĂCUÍ vb. IV tranz. (<germ. *hacken*) (Reg.) A tăia în bucăţi (mici); a toca mărunt.

HĂDĂRÁG s.m. (cf. magh. *hadaro*) (Reg.) **1.** Lemnul gros şi mobil al îmblăciului, cu care se bat cerealele. **2.** Piesă de lemn sprijinită de piatra de moară, care scutură teica, lăsînd să cadă boabele din coşul morii. **3.** Fiecare dintre lemnele prinse de năvod, de care trag pescarii. **4.** Mînerul de lemn al rîşniţei.

HĂITÁŞ s.m. (<*haită*) Persoană care, făcînd gălăgie mare, stîrneşte vînatul şi îl goneşte spre vînători; gonaci, gonaş.

HĂITUÍ vb. IV tranz. (<magh. *hajtani*) **1.** Intranz. şi tranz. A goni vînatul spre vînători. **2.** Tranz. A mîna animalele domestice. ◆ Fig. A urmări, a fugări pe cineva pentru a-i face rău. **3.** Tranz. A cutreiera, a străbate un teritoriu, urmărind pe cineva sau ceva.

HĂLĂDUÍ vb. IV intranz. (<magh. *haladni* "a propăşi, a merge mai departe") (Pop. şi fam.) A trăi undeva în voie, în libertate, în linişte; p.ext. a locui.

HĂMESÍ vb. IV intranz. (cuv. autoh.; cf.alb.

hamis) (Fam.) A flămînzi foarte tare, a fi foarte flămînd.
HĂRĂZÍ vb. IV tranz. (<sl. *harizati*) **1.** A stabili dinainte cui să fie dat ceva, pentru ce să fie folosit. ◆ (Înv.) A dedica. **2.** (Înv.) A face cuiva un dar, o donaţie; a acorda cuiva un titlu, o distincţie etc.
HĂRMĂLÁIE s.f. (form. onomat.) (Fam.) Zgomot mare, larmă (de voci); zarvă, tărăboi.
HĂRNICÍ vb. IV (<*harnic*) **1.** Refl. A deveni harnic; a se arăta harnic. **2.** Tranz. A îndemna, a stimula la muncă. **3.** Intranz. A lucra cu zel, cu sîrguinţă.
HĂRNICÍE s.f. (<*harnic*) Însuşire, calitate de a fi harnic; zel în muncă; sîrguinţă; vrednicie.
HĂRŢUÍ vb. IV (<*harţă*) **1.** Tranz. A necăji în permanenţă pe cineva (cu fleacuri); a enerva; a agasa, a cicăli; a sîcîi. ◆ (Reg.) A zădărî un cîine. **2.** Tranz. A desfăşura atacuri repetate, de mică amploare, asupra inamicului pentru a-i provoca panică şi pentru a-i împiedica deplasarea sau pregătirea unor acţiuni de luptă. **3.** Refl. recipr. A se lua la ceartă sau la bătaie.
HĂRŢUÍT, -Ă adj. (<*hărţui*) Care nu este lăsat în pace, care este sîcîit, agasat, cicălit. ◆ Care este frămîntat, agitat, neliniştit.
HĂTMĂNÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*hatman*) Al hatmanului, care aparţine hatmanului, referitor la hatman.
HĂTMĂNÍE s.f. (<*hatman*) **1.** Demnitatea sau funcţia hatmanului. **2.** Instituţia pe care o conduce hatmanul; sediul acestei instituţii.
HĂŢ s. n. (<*haţ*) **1.** Parte a hamului formată din curele (sau frînghii) lungi, fixate de inelele căpeţelei, cu care se conduce calul înhămat. **2.** (Reg.) Laţ, streang de care este spînzurat cineva.
HĂŢĂŞ s.m. (<*hăţ*) Cal mînat cu ajutorul hăţurilor, care este înhămat alături de un lăturaş.
HĂŢÍŞ s.n. Teren acoperit de mărăcini, de arbuşti spinoşi şi tufişuri, greu de străbătut; pădure mică, foarte deasă, cu mulţi lăstari tineri şi arbuşti; sihlă. ◆ Cărare prin pădurile de munte.
HĂŢUÍ vb. IV tranz. (<*hăţ*) (Pop. sau fam.) A mîna caii (cu hăţurile). ◆ Fig. A frîna, a stăpîni (pe cineva sau ceva). ◆ Fig. A sîcîi pe cineva (mai ales un subaltern) cu ordine şi indicaţii.
HĂU s.n. Prăpastie adîncă; abis.
HĂUÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) (Despre voce, zgomote etc.) A răsuna prelung.
HĂULÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) (Despre oameni) A chiui. ◆ (Despre voce, zgomote etc.) A răsuna prelung.
He (CHIM.) Simbol pentru *heliu*.
HEBDOMADÁR, -Ă adj., s.n. (<fr. *hebdomadaire*; cf. gr. *hebdomas* "săptămînă") (Publicaţie) care apare o dată pe săptămînă.
HEBE- (<fr. *hébé-*; cf.gr. *hebe* "pubertate") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) adolescenţă", "pubertate".
HEBEFRÉNIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *hébéphrénique*) (MED.) (Persoană) care suferă de hebefrenie.
HEBEFRENÍE s.f. (<fr. *hébéphrénie*; cf.gr. *hebe* "pubertate" + *phren* "spirit, gîndire") Boală psihică, formă a schizofreniei, care apare la pubertate; demenţă precoce.
HEBELOGÍE s.f. (<fr. *hébélogie*; cf.gr. *hebe* "pubertate"+*logos* "ştiinţă") Psihologia adolescenţei.
HEBERTÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *hébertiste*) Nume dat în Franţa adepţilor lui Jacques Hébert, jurnalist şi om politic extremist în timpul Comunei din Paris.
HEBETÚDINE s.f. (<lat. *hebetudo, -inis*, fr. *hébétude*) Stare maladivă de toropeală, din cauza căreia bolnavul este cufundat într-o amorţire generală, fără delir şi halucinaţii.
HEBOÍD, -Ă adj. (<fr. *heboïde*) (Despre bolnavi) Care manifestă în special tendinţa de a comite fapte antisociale.
HECATÓMBĂ s.f. (<fr. *hécatombe*; cf.gr. *hekaton* "o sută"+*bous* "bou") Jertfă religioasă de o sută de animale, practicată în antichitate. ◆ Denumirea sărbătorii cînd se făceau asemenea jertfe. ◆ Fig. Masacru, măcel; grămadă de cadavre.
HECATONCHÍR s.m. (<fr. *hécatonchires*) Gigant mitic cu cincizeci de capete şi o sută de mîini.
HECATONSTÍL s.n. (<fr. *hekatonstyle*) Portic cu o sută de coloane.
HECHT s.n. (cuv. germ.) (IND.PIEL.) Formă sub care se prezintă pielea după înlăturarea părţilor cu structură prea rară, pentru a putea fi folosită la croit.
HECTÁR s.n. (<fr. *hectare*) Unitate de măsură pentru suprafeţe agrare (simbol *ha*), egală cu aria unui pătrat cu latura de 100 m.
HÉCTIC, -Ă adj. (fr. *hectique*; cf.gr. *hektikos* "continuu") (MED.; despre febră) De lungă durată şi cu mari oscilaţii.
HECTIZÍE s.f. (<fr. *hectisie*) (MED.) Friguri continue.
HECT(O)- (<fr. *hect(o)-*; cf.gr. *hekaton* "o sută") Element prim de compunere care are semnificaţia "o sută de".
HECTOGRÁF s.n. (<fr. *hectographe*, germ. *Hektograph*) Aparat de multiplicat texte sau desene, format dintr-un cilindru acoperit cu o pastă specială, pe care se imprimă prin apăsare textul sau figura care urmează să fie reproduse; şapirograf.
HECTOGRÁM s.n. (<fr. *hectogramme*, germ. *Hektogramm*) Unitate de măsură pentru masă (simbol *hg*), egală cu 100 de grame.
HECTOLÍTRIC, -Ă adj. (<*hectolitru*) Care este măsurat în hectolitri. ◇ *Greutate hectolitrică* = masa unui hectolitru de cereale; p.ext. masa unui hectolitru de material granulos.
HECTOLÍTRU s.m. (<fr. *hectolitre*, germ. *Hektoliter*) Unitate de măsură pentru capacităţi (simbol *hl*), egală cu 100 de litri, folosită mai ales pentru cereale.
HECTOMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *hectométrique*) Care este măsurat în hectometri.
HECTOMÉTRU s.m. (<fr. *hectomètre*, germ. *Hektometer*) Unitate de măsură pentru lungime (simbol *hm*), egală cu 100 de metri.
HECTOWÁTT s.m. (<fr. *hectowatt*, germ. *Hectowatt*) (FIZ.) Unitate de măsură a puterii (simbol *hw*), egală cu 100 de waţi.
HÉDER s.n. (<rus. *heder*, engl. *header*) Parte componentă a combinelor de cereale, alcătuită dintr-o platformă care are în faţă aparatul de tăiere, din despărţitoare de lan, dintr-un transportor, dintr-un rabator şi din mecanismele de acţionare ale acestora.
HEDONÍSM s.n. (<fr. *hédonisme*; cf.gr. *hedone* "plăcere") Concepţie etică (legată de numele lui Epicur) care consideră plăcerea, desfătarea drept scopul suprem al vieţii; cultul plăcerii. ◆ Teorie estetică ce consideră că principala funcţie a artei este aceea de a delecta, de a provoca plăcere. ◆ Tendinţă exagerată, frecventă în stările maniacale, de căutare a plăcerii.
HEDONÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *hédoniste*) **1.** Adj. Care aparţine hedonismului, referitor la hedonism. **2.** S.m. şi f. Adept al hedonismului.
HEDONÍSTIC, -Ă adj. (<fr. *hédonistique*) Hedonist.
HEGELIÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *hégélien*) **1.** Adj. Care aparţine filozofiei lui Hegel, referitor la filozofia lui Hegel. **2.** S.m. şi f. Adept al filozofiei lui Hegel.
HEGELIANÍSM s.n. (<fr. *hégélianisme*) Curent de gîndire filozofică apărut în descendenţa sistemului creat de Hegel şi reprezentat de *tinerii hegelieni* (*de stînga*) şi ulterior de *heohegelieni* (*de dreapta*).
HEGEMÓN (HEGHEMÓN) s.m., adj. (<fr. *hégémone*) Conducător; (persoană) care reprezintă forţa conducătoare.
HEGEMÓNIC, -Ă (HEGHEMÓNIC, -Ă) adj. (<fr. *hégémonique*, germ. *hegemonisch*) De hegemonie; cu caracter de hegemonie.
HEGEMONÍE (HEGHEMONÍE) s.f. (<fr. *hégémonie*; cf.gr. *hegemonia* "conducere") Faptul sau starea de a avea rolul de conducător; supremaţie; dominaţie a unei clase sociale asupra alteia, a unui stat faţă de altele.
HEGEMONÍSM (HEGHEMONÍSM) s.n. (<*hegemon*) Supremaţie politică a unui stat asupra altor state; tendinţă de dominare politică a unui stat asupra altor state.
HEGÍRĂ s.f. (<fr. *hégire*; cuv. arab) Dată cu care începe calendarul musulman, marcînd fuga lui Mahomed de la Mecca la Medina (la 16 iulie 622).
HEIMATLÓS adj.invar., s.m. (<germ. *Heimatlos*) (JUR.) Apatrid.
HELÁNCĂ s.f. (<fr., it. *helanca*) Tip de ţesătură sintetică supraelastică; obiect confecţionat dintr-o asemenea ţesătură.
HELCOLOGÍE s.f. (<fr. *helcologie*; cf.gr. *helkos* "ulcer"+*logos* "ştiinţă") (MED.) Studiul ulceraţiilor.
HELCOMÉTRU s.n. (<fr. *helcomètre*) Aparat de gimnastică folosit pentru dezvoltarea forţei musculare, care funcţionează după principiul învingerii rezistenţei unei greutăţi reglabile, ridicată şi coborîtă cu ajutorul unor scripeţi.
HELCÓZĂ s.f. (<fr. *helcose*) (MED.) Ulceraţie.
HELEPÓL s.n. (<fr. *helepole*; cf.gr. *helepolis*) Turn antic de asediu, la adăpostul căruia se înainta pînă sub pereţii cetăţii asediate.
HELEŞTÉU (ELEŞTÉU) s.n. (<magh. *halastó*) Bazin cu apă sau iaz special amenajat pentru creşterea şi reproducerea peştilor.
HÉLGE s.f. (<magh. *hölgy* "doamnă") (ZOOL.; reg.) Hermină (*Mustela erminea*).
HELIÁC, -Ă adj. (fr. *héliaque*) (Despre aştri) Care răsare sau apune odată cu soarele.

HELIÁNT s.m. (<fr. *hélianthe*; cf.gr. *helios* "soare" + *anthos* "floare") Floarea-soarelui (*Helianthus annuus*).
HELIANTÍNĂ s.f. (<fr. *hélianthine*) (CHIM.) Indicator colorat roşu în mediu acid, portocaliu în mediu neutru şi galben în mediu bazic.
HELIÁST s.m. (<fr. *héliaste*; cf.gr. *heliastes*) Membru al unui tribunal din Atena, care îşi ţinea şedinţele în aer liber la răsăritul soarelui.
HELICÓN s.n. (<fr. *hélicon*) Instrument muzical de suflat, din alamă, asemănător cu tuba, compus dintr-un tub încovoiat în formă de spirală (prin care trec capul şi mîna dreaptă a instrumentistului), care emite tonuri grave; este folosit în fanfarele militare.
HELICTÍTĂ s.f. (<fr. *hélictite*) Concreţiune calcaroasă sub formă de spirală, cu ramificaţii în toate direcţiile, formate pe pereţii peşterilor.
HELIO- (<fr. *hélio-*; cf.gr. *helios* "soare") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) soare", "lumină".
HELIOCENTRÁLĂ s.f. (<fr. *héliocentrale*) Centrală electrică solară.
HELIOCÉNTRIC, -Ă adj. (<fr. *héliocentrique*) Referitor la heliocentrism; care are Soarele drept centru. ◇ *Sistem heliocentric* = teorie fundamentată de N.Copernic în 1543 şi dezvoltată de G.Galilei, J. Kepler ş.a., conform căreia Soarele se află în centrul sistemului nostru planetar, iar Pămîntul şi celelalte planete se rotesc în jurul său.
HELIOCENTRÍSM s.n. (<fr. *héliocentrisme*; cf.gr. *helios* "soare" + *kentron* "centru") (ASTR.) Teoria lui N.Copernic care consideră Soarele drept centrul sistemului nostru planetar.
HELIOCROMÍE s.f. (<fr. *héliochromie*) (POLIGR.) Tipar adînc, pòlicrom.
HELIODÓR s.n. (<fr. *héliodore*) Varietate de beril de culoare galbenă-verzuie, transparentă, care conţine puţin oxid de fier şi care este folosită ca piatră preţioasă.
HELIOFÍL, -Ă adj. (<fr. *héliophile*) (Despre plante) Iubitor de lumină, care se îndreaptă spre lumină; care creşte în regiuni puternic însorite.
HELIOFIZIOTERÁPIC, -Ă adj. (<*helio-*+*fizioterapic*) Referitor la fizioterapia solară, propriu fizioterapiei solare.
HELIOFÓB, -Ă (ELIOFÓB, -Ă) adj., s.m. şi f. (<*heliofobie*) **1.** Adj., s.m. şi f. (MED.) (Persoană) care suferă de heliofobie. **2.** Adj. (Despre plante, microorganisme etc.) Care nu suportă lumina solară, care creşte în regiuni umbrite.
HELIOFOBÍE s.f. (<fr. *héliophobie*) (MED.) Fobie de lumină solară.
HELIOGRÁF s.n. (<fr. *héliographe*) **1.** Aparat utilizat la reproducerea prin copiere a desenelor executate pe hîrtie de calc, cu ajutorul luminii solare sau artificiale şi al unei hîrtii speciale, impregnate cu o soluţie sensibilă la lumină, developarea făcîndu-se cu vapori de amoniac. **2.** Aparat meteorologic folosit pentru măsurarea puterii calorice a Soarelui şi pentru înregistrarea perioadelor din zi cu timp însorit. **3.** Aparat care transmite semnalele luminoase prin dirijarea, cu ajutorul unor oglinzi, a reflectării razelor solare. **4.** Aparat pentru fotografierea Soarelui.
HELIOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *héliographique*) Propriu, specific heliografiei, referitor la heliografie. ◇ *Hîrtie heliografică* = hîrtie specială acoperită pe o faţă cu un strat sensibil la acţiunea luminii, pe care se copiază la heliograf desene executate pe hîrtia de calc.
HELIOGRAFÍE s.f. (<fr. *héliographie*) **1.** Reproducere a unei imagini în mai multe exemplare cu ajutorul heliografului. **2.** (TIPOGR.) (Procedeu de) reproducere în mai multe exemplare a unei imagini cu ajutorul unor clişee pe plăci de cupru, obţinute pe cale fotochimică şi acoperite cu un strat de granule foarte fine de asfalt. ◆ (Înv.) Heliogravură (**1**). **3.** (Rar) Descriere a Soarelui.
HELIOGRAVÓR s.m. (<fr. *héliograveur*) Specialist în heliogravură.
HELIOGRAVÚRĂ s.f. (<fr. *héliogravure*) **1.** Ansamblu de procedee chimice şi fizice utilizate la executarea clişeelor de cupru pentru imprimarea heliografică. ◆ Gravură obţinută printr-un astfel de procedeu. **2.** Procedeu fotomecanic de gravare a formelor de tipar adînc; fotogravură.
HELIOLITOGRAFÍE s.f. (<fr. *héliolithographie*) Procedeu litografic în care formele de tipar sînt obţinute prin reproducere fotografică.
HELIOMARÍN, -Ă adj. (<fr. *héliomarin*) (Despre tratamente medicale) Care foloseşte acţiunea simultană a razelor solare şi a aerului de mare.
HELIOMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *héliométrique*) Referitor la heliometru; executat cu heliometrul.
HELIOMÉTRU s.n. (<fr. *héliomètre*) Instrument optic pentru determinarea diametrului aparent al Soarelui şi al altor corpuri cereşti.
HELIÓN s.m.(<fr. *hélion*) Nucleu al atomului de heliu.
HELIOPATÍE s.f. (<fr. *héliopathie*) (MED.) Nume dat bolilor, stărilor etc. cauzate de razele solare.
HELIOPLASTÍE s.f. (<fr. *héliopastie*) Procedeu de gravură fotografică, prin care se obţin planşe gravate în relief.
HELIOSCÓP s.n. (<fr. *hélioscope*; cf.gr. *helios* "soare"+*skopein* "a privi, a examina") Dispozitiv optic care se ataşează la o lunetă pentru a proteja vederea în timpul observării Soarelui.
HELIOSTÁT s.n. (<fr. *héliostat*) Instrument format dintr-un sistem optic, pus în mişcare de un mecanism de ceasornic, care este folosit pentru a trimite un fascicul de raze solare într-o anumită direcţie, independent de deplasarea Pămîntului în raport cu Soarele.
HELIOTACTÍSM s.n. (<fr. *héliotactisme*) Proprietate a unor plante de a se îndrepta spre Soare sau spre alte surse de lumină.
HELIOTÉHNIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *héliotechnique*) **1.** S.f. Tehnică de utilizare a energiei solare prin transformarea luminii naturale în curent electric cu ajutorul fotopilelor. **2.** Adj. Care aparţine heliotehnicii, de heliotehnică, referitor la heliotehnică.
HELIOTEHNICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<*helio-* + *tehnician*) Specialist în heliotehnică.
HELIOTERÁPIC, -Ă adj. (<fr. *héliothérapique*) Care este propriu, specific helioterapiei, de helioterapie, referitor la helioterapie.
HELIOTERAPÍE s.f. (<fr. *héliothérapie*) Tratament cu raze solare ultraviolete, folosit în rahitism, în tuberculoză osoasă, în unele boli de piele etc.
HELIOTÉRM, -Ă adj. (<*heliotermie*) Heliotermic.
HELIOTÉRMIC, -Ă adj. (<fr. *héliothermique*) Care este propriu, specific heliotermiei, referitor la heliotermie.
HELIOTERMÍE s.f. (<fr. *héliothermie*; cf. gr. *helios* "soare"+*thermos* "cald") Fenomen fizic care constă în păstrarea în apa sărată a unor lacuri a căldurii înmagazinate, mai mult timp decît în regiunile învecinate, datorită prezenţei la suprafaţa lacurilor a unui strat izolator de apă dulce, care împiedică iradierea căldurii în atmosferă.
HELIOTIPÍE s.f. (<fr. *héliotypie*; cf.gr. *helios* "soare"+*typos* "imagine") (Procedeu de) reproducere tipografică a unei imagini cu substanţe coloidale expuse la acţiunea luminii solare.
HELIOTRÓP s.m., s.n. (<fr. *héliotrope*; cf.gr. *heliotropion* "care se îndreaptă spre soare") **1.** S.m. Plantă aromatică cu tulpina erectă, cu frunzele ovale, nedinţate şi cu florile albe sau albastre-deschis, folosită în industria parfumurilor (*Heliotropium europaeum*). ◆ Ulei eteric extras din această plantă. **2.** S.n. Varietate de calcedonie, de culoare verde sau roşie, cu pete galbene, folosită ca piatră semipreţioasă. **3.** S.n. Colorant solubil în apă, folosit la vopsitul bumbacului.

heliotrop (1)

HELIOTRÓPIC, -Ă adj. (<fr. *héliotropique*) Care este propriu, specific heliotropismului, referitor la heliotropism.
HELIOTROPÍNĂ s.f. (<fr. *héliotropine*) Substanţă chimică cristalină, extrasă din heliotrop, cu miros de violete, folosită în parfumerie şi în cosmetică.
HELIOTROPÍSM s.n. (<fr. *héliotropisme*; cf.gr. *helios* "soare" + *tropein* "a se întoarce") Heliotactism.
HELIÓZĂ s.f. (<fr. *héliose*) Insolaţie.
HELIOZINCOGRAFÍE s.f. (<*helio-*+*zincografie*) Procedeu de reproducere a hărţilor şi a desenelor, constînd în trecerea desenului pe o plancă de zinc granulat. ◆ Concr. Reproducere obţinută prin acest procedeu.
HELIPÓT s.n. (<fr. *hélipot*) Potenţiometru de precizie, la care variaţia totală a valorii se obţine printr-un număr mare de rotaţii.
HÉLIU s.n. (<fr. *helium*; cf.gr. *helios* "soare") Element chimic (*He*; nr.at. 2; m.at. 4,003; p.t. -272,2 [la 25 at.]; p.f. 268,9°C), gaz nobil, rar, inert, incolor şi inodor, cel mai uşor dintre gazele din atmosferă, care este folosit la umplerea baloanelor dirijabile (fiind neinflamabil), la respiraţia scafandrilor sub forma unui amestec cu oxigen etc.

HÉLIX s.n. (<fr. *hélix*) (ANAT.) Margine a pavilionului urechii.
HELMÍNT s.m. (<fr. *helminthe*) (ZOOL.) Nume generic pentru viermii paraziţi.
HELMINTIÁZĂ s.f. (<fr. *helminthiase*) Infestare cu viermi paraziţi intestinali, frecventă mai ales la copii.
HELMÍNTIC, -Ă adj. (<fr. *helmintique*) (MED.) Referitor la helminţi, de helminţi.
HELMINTOLOGÍE s.f. (<fr. *helminthologie*) Ramură a parazitologiei care studiază viermii paraziţi şi mijloacele de combatere a lor.
HELMINTOSPORIÓZĂ s.f. (<fr. *helminthosporiose*) Boală a plantelor provocată de ciuperci parazite din genul *Helminthosporium*, manifestată prin apariţia pe frunze a unor pete brune, în dreptul cărora ţesuturile se rup.
HELOFÍTĂ s.f., adj. (<fr. *hélophyte*; cf.gr. *helos* "mlaştină" + *phyton* "plantă") (Plantă de mlaştină) cu rizomul în apă sau în nămol, intermediară între plantele terestre şi cele acvatice.
HELVÉŢI s.m.pl. (<lat. *Helvetii*, fr. *Helvétes*) Trib celtic, care trăia în antichitate în partea de N-V a Elveţiei de azi.
HELVEŢIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *helvétien*; cf.n.pr. *Helvétie* "ţara helveţilor") (GEOL.) **1.** S.n. Al doilea etaj al miocenului. **2.** Adj. Care aparţine miocenului, care se referă la miocen.
HEM s.n. (<fr. *hème*; cf.gr. *haima* "sînge") Nucleu al hemoglobinei (şi al altor pigmenţi respiratori celulari), care conţine un ion de fier bivalent şi care constituie substanţa colorantă propriu-zisă din globulele roşii ale sîngelui vertebratelor.
HEMA- (HEMO-) (<gr. *haima* "sînge") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) sînge".
HEMANGIÓM s.n. (<fr. *hémangiome*; cf.gr. *haima* "sînge"+*angeion* "vas") Anomalie vasculară (congenitală), care constă într-o aglomerare de capilare nou formate şi care se prezintă ca o pată roşie-violacee de dimensiuni variabile, localizată pe faţă, pe buze, pe mîini etc.
HEMARTRÓZĂ s.f. (<fr. *hémarthrose*; cf. gr. *haima* "sînge"+*arthron* "articulaţie") Acumulare de sînge într-o articulaţie, în urma unei loviturі, a unei fracturi, a unei boli de sînge etc.
HEMATEMÉZĂ s.f. (<fr. *hématémèse*; cf. gr. *haima* "sînge"+*emesis* "vomă") Hemoragie pe traiectul tubului digestiv, eliminată pe gură prin vomă, care este frecventă în ulcerul gastro-duodenal şi în cancerul gastric.
HEMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *hématique*) Care este propriu sîngelui, de sînge, referitor la sînge. ◇ *Organ hematic* = organ care produce globule roşii.
HEMATÍE s.f. (<fr. *hématie*) Celulă sangvină de culoare roşie, care conţine hemoglobină; eritrocit, globulă roşie.
HEMATIMETRÍE s.f. (<fr. *hématimétrie*) (MED.) Numărătoare a hematiilor.
HEMATIMÉTRU s.n. (<fr. *hématimètre*) Aparat pentru numărarea hematiilor.
HEMATÍNĂ s.f. (<fr. *hématine*) Pigment care derivă din sînge şi conţine fier.
HEMATÍT s.n. (<fr. *hématite*) Oxid natural de fier, cristalizat, foarte dur, de culoare roşie sau brună, cu luciu, fără proprietăţi magnetice, folosit ca minereu de fier şi ca pigment roşu în vopsitorie.
HEMATO- (<fr. *hémato-*; cf.gr. *haima, haimatos* "sînge") Element prim de compunere care are semnificaţia "(de) sînge", "al sîngelui"; "sangvin".
HEMATOCÉL s.n. (<fr. *hématocèle*; cf.gr. *haima* "sînge"+*kele* "tumoare") Tumoare care se formează printr-o acumulare de sînge într-un ţesut celular.
HEMATOCHERATÓZĂ s.f. (<fr. *hématokératose*) Dezvoltare exagerată a stratului cornos din epidermă.
HEMATOCRÍT s.n. (<fr. *hématocrite*) Aparat cu ajutorul căruia se separă, prin centrifugare, elementele celulare din plasmă, pentru a stabili gradul de diluţie sau de concentrare a sîngelui.
HEMATODERMÍE s.f. (<fr. *hématodermie*) (MED.) Afecţiune a sistemului hematopoietic, însoţită de leziuni cutanate.
HEMATOFÁG, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *hématophage*; cf.gr. *haima* "sînge"+*phagein* "a mînca") (Animal) care se hrăneşte cu sîngele altui animal.
HEMATOFAGÍE s.f. (<fr. *hématophagie*) **1.** (MED.) Fagocitoză a hematiilor. **2.** Faptul de a se hrăni cu sînge.
HEMATOFOBÍE s.f. (<fr. *hématophobie*) Stare patologică ce se caracterizează prin frica morbidă de sînge.
HEMATOGÉN, -Ă adj., s.n. (<fr. *hématogène*; cf.gr. *haima* "sînge"+*gennan* "a naşte") **1.** Adj. (Despre unele medicamente) Care face să crească numărul globulelor roşii în sînge. **2.** S.n. Produs alimentar concentrat, cu un puternic efect tonic, obţinut prin amestecarea sîngelui cu lapte şi cu diferite substanţe aromatizate, care este folosit mai ales în tratarea anemiei pernicioase.
HEMATOGLOBINOMÉTRU s. n. (<fr. *hématoglobinomètre*) Hematocrit.
HEMATOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *hématologue*) Specialist în hematologie.
HEMATOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *hématologique*) Care aparţine hematologiei, referitor la hematologie.
HEMATOLOGÍE s.f. (<fr. *hématologie*; cf.gr. *haima* "sînge"+*logos* "studiu") Ramură a biologiei şi a medicinei care se ocupă cu studiul morfologiei, fiziologiei şi patologiei sîngelui şi al organelor hematopoietice.
HEMATÓM s.n. (<fr. *hématome*) Tumoare conţinînd o acumulare de sînge închistat în diferite ţesuturi, care este cauzată de ruperea spontană sau traumatică a unor vase sangvine.
HEMATOMETRÍE s.f. (<fr. *hématométrie*) Examinare a sîngelui cu scopul determinării tipurilor şi proporţiei diferitelor elemente constitutive şi a cantităţii de hemoglobină.
HEMATOMIELÍE s.f. (<fr. *hématomyélie*; cf.gr. *haima* "sînge"+*myelos* "măduvă") Hemoragie în măduva coloanei vertebrale.
HEMATOPOIÉTIC, -Ă adj. (<fr. *hématopoietique*) Care produce celule sangvine; care se referă la hematopoieză.
HEMATOPOIÉZĂ s.f. (<fr. *hématopoïèse*; cf.gr. *haima* "sînge"+*poiesis* "producere") Proces de formare şi de dezvoltare a celulelor sangvine, care constă într-o diferenţiere celulară specială şi care are loc în organele cu funcţia de a produce aceste celule din corpul vertebratelor.
HEMATOPORFIRÍNĂ s.f. (<fr. *hématoporhyrine*) Substanţă de culoare roşie-închisă, provenită din hem prin eliminarea fierului, în urma descompunerii hemoglobinei în sînge şi în urină.
HEMATOSALPINGÍTĂ s.f. (<fr. *hématosalpingite*) Hematom al trompei uterine.
HEMATOSALPÍNX s.n. (<fr. *hématosalpinx*; cf.gr. *haima* "sînge"+*salpinx* "trompă") Hematosalpingită.
HEMATOSCÓP s.n. (<fr. *hématoscope*) Instrument folosit pentru determinarea hemoglobinei în sînge.
HEMATOSCOPÍE s.f. (<fr. *hématoscopie*) (MED.) Examinare a sîngelui la microscop.
HEMATOSPECTROSCOPÍE s.f. (<fr. *hématospectroscopie*) (MED.) Examinare a sîngelui cu spectroscopul.
HEMATOSPERMÍE s.f. (<fr. *hématospermie*; cf.gr. *haima* "sînge"+*sperma* "sămînţă") Prezenţă a sîngelui în spermă.
HEMATOTERAPÍE s.f. (<fr. *hématothérapie*) Tratament al unei maladii prin transfuzie de sînge.
HEMATOXILÍNĂ s.f. (<fr. *hématoxyline*) Substanţă incoloră, solubilă în alcalii şi insolubilă în apă, în alcool şi în eter.
HEMATÓZĂ s.f. (<fr. *hématose*) Transformare a sîngelui venos în sînge arterial în plămîni prin eliminarea dioxidului de carbon şi fixarea oxigenului din aerul inspirat în plămîni; oxigenare a sîngelui venos.
HEMATOZOÁR s.n. (<fr. *hématozoaire*; cf.gr. *haima* "sînge"+*zoon* "animal") Sporozoar parazit, care trăieşte în hematii la om şi în tubul digestiv la ţînţarul anofel şi care provoacă malaria (*Plasmodium malariae*).
HEMATÚRIC, -Ă adj. (<fr. *hématurique*) Referitor la hematurie; care are caracter de hematurie.
HEMATURÍE s.f. (<fr. *hématurie*; cf.gr. *haima* "sînge"+*ouron* "urină") Prezenţă a sîngelui sau a hematiilor în urină, întîlnită în unele afecţiuni renale, vezicale, uretrale etc.
HEMERALÓP, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *héméralope*) (MED.) (Persoană) care suferă de hemeralopie.
HEMERALOPÍE s.f. (<fr. *héméralopie*; cf.gr. *hemera* "zi"+*ops* "vedere") Slăbire sau pierdere a vederii în condiţii de iluminare redusă, provocată de lipsa vitaminei A; cecitate crepusculară şi nocturnă.
HEMERO- (<fr. *héméro-*; cf.gr. *hemera* "zi") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) zi".
HEMEROCÁL s.m. (<fr. *hémérocalle*) Plantă din familia liliaceelor, cu bulbi, cultivată pentru florile sale galbene sau roşietice.
HEMERológ s.m. (<fr. *hémérologue*) Autor de calendare. ◆ Persoană care studiază problemele (istoriei) întocmirii şi editării calendarelor.
HEMEROLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *hémérologique*) Referitor la hemerologie.
HEMEROLOGÍE s.f. (<fr. *hémérologie*; cf.gr. *hemera* "zi"+*logos* "ştiinţă") (Livr.) Ştiinţa şi arta de a alcătui calendare.
HEMEROTÉCĂ s.f. (<fr. *hémérothèque*; cf.it. *emeroteca*) Bibliotecă de publicaţii periodice; secţie a unei biblioteci rezervată publicaţiilor periodice.
HEMI- (EMI-) (<fr. *hemi-*; cf.gr. *hemi* "pe

jumătate") Element prim de compunere care are semnificaţia "jumătate".
HEMIAGEUZÍE s.f. (<fr. *hémiageusie*; cf. gr. *hemi* "jumătate"+*a* "fără"+*gensis* "gust") Absenţă a gustului pe o jumătate de limbă.
HEMIALGÍE s.f. (<fr. *hémialgie*) Durere limitată la o singură parte a corpului.
HEMIANESTEZÍE s.f. (<fr. *hémianesthésie*; cf.gr. *hemi* "jumătate"+*an* "fără"+*aisthesis* "simţire") Pierdere a sensibilităţii într-una dintre jumătăţile corpului.
HEMIANOPSÍE s.f. (<fr. *hemianopsie*; cf. gr. *hemi* "jumătate"+*an* "fără"+*ops* "vedere") Slăbire sau pierdere a vederii într-o jumătate a fiecărei retine, întîlnită în unele boli nervoase, în urma căreia ochiul cuprinde doar jumătate din cîmpul vizual (pe verticală sau pe orizontală).
HEMIANOSMÍE s.f. (<fr. *hémianosmie*; cf.gr. *hemi* "jumătate"+*an* "fără"+*osme* "miros") Pierdere a simţului mirosului pe jumătate din mucoasa nazală.
HEMIASINERGÍE s.f. (<fr. *hémiasynergie*) Tulburare a proceselor de coordonare a mişcărilor complexe limitată la o jumătate a corpului.
HEMIATAXÍE s.f. (<fr. *hémiataxie*) Tulburare a coordonării mişcărilor voluntare limitată la o jumătate a corpului.
HEMIATROFÍE s.f. (<fr. *hémiatrophie*) (MED.) Atrofie limitată la o parte a corpului sau a unui organ.
HEMICELULÓZĂ s.f. (<fr. *hémicellulose*) (BIOL.) Amestec complex de polizaharide şi gume vegetale, larg răspîndit, împreună cu celuloza şi cu lignina, în plante.
HEMICÍCLU s.n. (<fr. *hémicycle*) Spaţiu mare sau construcţie în formă de semicerc pentru săli de cursuri, săli de spectacole etc.
HEMICRANÍE s.f. (<fr. *hémicranie*) Durere a unei jumătăţi a capului, caracteristică migrenei.
HEMICRIPTOFÍTĂ adj., s.f. (<fr. *hémicryptophyte*; cf.gr. *hemi* "jumătate"+*kryptos* "ascuns"+*phyton* "plantă") (Plantă perenă) la care mugurii de reînnoire se formează la nivelul suprafeţei solului sau în stratul de frunze moarte ori de muşchi care acoperă solul.
HEMICRISTALÍN, -Ă adj. (<fr. *hémicristallin*) (Despre roci vulcanice) Care este parţial cristalizat.
HEMIDIAFORÉZĂ s.f. (<fr. *hémidiaphorèse*) (MED.) Secreţie unilaterală de sudoare.
HEMIÉDRIC, -Ă adj. (<fr. *hémiédrique*) Care prezintă hemiedrie.
HEMIEDRÍE s.f. (<fr. *hémiédrie*) Caracteristică a unor cristale de a prezenta modificări doar pe jumătate de muchii.
HEMIELÍTRĂ s.f. (<fr. *hémiélytre*) Aripă a unor insecte, jumătate chitinoasă şi jumătate membranoasă.
HEMIFONÍE s.f. (<fr. *hémiphonie*) (MED.) Incapacitate de a vorbi cu glas tare.
HEMIMÉL, -Ă s.m. şi f. (<fr. *hémimèle*) (MED.) Fiinţă care prezintă hemimelie.
HEMIMELÍE s.f. (<fr. *hémimélie*; cf.gr. *hemi* "jumătate"+*melos* "extremitate") Malformaţie congenitală caracterizată prin lipsa (extremităţii) unui membru.
HEMIMETÁBOLĂ adj. (<fr. *hémimétabole*) (Despre insecte) Cu metamorfoză incompletă, fără stadiul de nimfă.
HEMIMORFÍT s.n. (fr. *hémimorphite*) Reziduu de cărbune provenit din arderea combustibilului într-un motor cu ardere internă, care se depune pe pereţi, pe bujii etc., provocînd perturbaţii în funcţionarea motorului.
HEMÍNĂ s.f. (<fr. *hémine*; cf.gr. *haima* "sînge") Substanţă organică, formată din hem prin transformarea fierului bivalent în fier trivalent în urma încălzirii hemoglobinei cu clorură de sodiu şi cu acid acetic şi care este folosită în medicina judiciară pentru identificarea petelor de sînge.
HEMIÓN s.m. (<fr. *hémione*; cf.gr. *hemi* "jumătate"+*onos* "măgar") Măgar sălbatic de mărimea catîrului, care trăieşte în Mongolia.
HEMIOPÍE s.f. (<fr. *hémiopie*) Afecţiune a vederii la care bolnavul percepe parţial obiectele pe care le vede, rezultată din defecte ale sensibilităţii ariilor retiniene sau proiecţiilor centrale.
HEMIPARESTEZÍE s.f (<fr. *hémiparesthésie*) (MED.) Senzaţie de mîncărime, furnicături etc. într-o singură jumătate a corpului.
HEMIPARÉZĂ s.f. (<fr. *hémiparèse*) Reducere (de natură organică sau funcţională) a forţei, a vitezei şi a amplitudinii mişcărilor voluntare într-una din jumătăţile corpului.
HEMIPLÉGIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *hémiplégique*) (Persoană) care suferă de hemiplegie.
HEMIPLEGÍE s.f. (<fr. *hémiplégie*; cf.gr. *hemi* "jumătate"+*plege* "lovitură") Paralizie a unei jumătăţi laterale a corpului, cauzată de lezarea emisferei cerebrale opuse sau a căii nervoase motorii de acces către aceasta.
HEMIPLEXÍE s.f. (<fr. *hémiplexie*) Hemiplegie.
HEMIPTÉR s.n. (<fr. *hémiptère*; cf.gr. *hemi* "jumătate"+*pteron* "aripă") (La pl.) Ordin de insecte cu aripi foarte scurte, rudimentare sau cu prima pereche de aripi parţial chitinizată şi cu a doua membranoasă; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin.
HEMOCIANÍNĂ s.f. (<fr. *hémocyanine*; cf.gr. *haima* "sînge"+*kyanos* "albastru") Proteină de culoare albastră, conţinînd cupru, prezentă în hemolimfa unor moluşte şi a crustaceelor.
HEMOCÍT s.n. (<fr. *hémocyte*) (BIOL.) Nume generic pentru celula sangvină.
HEMOCITOMÉTRU s.n. (<fr. *hémocytomètre*) (MED.) Dispozitiv de măsurare a hematiilor.
HEMOCLAZÍE s.f. (<fr. *hémoclasie*; cf.gr. *haima* "sînge"+*klasis* "ruptură") **1.** Scădere a numărului leucocitelor în sînge după consumarea alimentelor. **2.** Hemoliză.
HEMOCRINÍE s.f. (<fr. *hémocrinie*; cf.gr. *haima* "sînge"+*krinein* "a secreta") (BIOL.) Vărsare a hormonilor în sînge.
HEMOCULTÚRĂ s.f. (<fr. *hémoculture*) Cultivare şi identificare a unor germeni patogeni din sînge prin însămînţarea sîngelui pe un mediu de cultură.
HEMODIAGNÓSTIC s.n. (<fr. *hémodiagnostic*) Diagnostic stabilit în urma studierii analizelor sîngelui.
HEMODIALÍZĂ s.f. (<fr. *hémodialyse*) Dializă a sîngelui.
HEMODIALIZÓR s.m. (<fr. *hémodialyseur*) Rinichi artificial.
HEMODINÁMICĂ s.f. (<fr. *hémodynamique*) **1.** Circulaţie a sîngelui în aparatul vascular. **2.** Capitol al fiziologiei care studiază circulaţia sangvină.
HEMODINAMOMÉTRU s.n. (<fr. *hémodynamomètre*) Dispozitiv pentru măsurarea presiunii sîngelui.
HEMOFÁG, -Ă adj. (<fr. *hémofage*) **1.** (Despre animale) Care se hrăneşte cu sînge. **2.** (Despre celule) Care distruge globulele roşii din sînge.
HEMOFÍLIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *hémophilique*) (Persoană) care suferă de hemofilie.
HEMOFILÍE s.f. (<fr. *hémophilie*; cf.gr. *haima* "sînge"+*philos* "prieten") Boală ereditară, transmisă de mamă numai copiilor de sex masculin, caracterizată printr-o dispoziţie patologică la hemoragii, cauzate de prelungirea timpului de coagulare a sîngelui.
HEMOGÉNIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<*hémogénique*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care suferă de hemogenie. **2.** Adj. De hemogenie, referitor la hemogenie.
HEMOGENÍE s.f. (<fr. *hémogenie*; cf.gr. *haima* "sînge"+*genos* "naştere") Boală de sînge (frecventă la femei), caracterizată prin scăderea numărului trombocitelor, prin hemoragii spontane şi repetate în organe sau pe mucoase, prin creşterea timpului de sîngerare etc.
HEMOGLOBÍNĂ s.f. (<fr. *hémoglobine*) Substanţă albuminoidă feruginoasă, conţinînd pigmentul organic din globulele roşii, care, datorită proprietăţii sale de a se oxida şi de a se reduce cu uşurinţă, are un rol important în procesul respirator, transportînd oxigenul din plămîni în ţesuturi.
HEMOGLOBINEMÍE s.f. (<fr. *hémoglobinémie*) Prezenţă a hemoglobinei în sînge ca urmare a distrugerii globulelor roşii; cantitate de hemoglobină prezentă în sînge în urma distrugerii globulelor roşii.
HEMOGLOBINOMETRÍE s.f. (<fr. *hémoglobinométrie*) Determinare a cantităţii de hemoglobină din sînge.
HEMOGLOBINOMÉTRU s.n. (<fr. *hémoglobinomètre*) Aparat folosit pentru determinarea cantităţii de hemoglobină din sînge.
HEMOGLOBINOPATÍE s.f. (<fr. *hémoglobinopathie*) Nume generic dat bolilor ereditare determinate de o hemoglobină anormală.
HEMOGLOBINURÍE s.f. (<fr. *hémoglobinurie*) Prezenţă a hemoglobinei în urină.
HEMOGRÁMĂ s.f. (<fr. *hémogramme*; cf. gr. *haima* "sînge"+*gramma* "scriere") Examen de laborator prin care se stabileşte compoziţia sîngelui; concr. buletin care prezintă rezultatul unui asemenea examen de laborator.
HEMOHIDARTRÓZĂ s.f. (<fr. *hémo-hydartrose*) Revărsare simultană de sînge şi de substanţe seroase într-o articulaţie.
HEMOLÍMFĂ s.f. (<fr. *hémolymphe*) Lichid organic cu proprietăţi identice cu ale sîngelui, care se găseşte în aparatul circulator al nevertebratelor.
HEMOLÍTIC, -Ă adj. (<fr. *hémolytique*) Care produce sau însoţeşte hemoliza.
HEMOLÍZĂ s.f. (<fr. *hémolyse*; cf.gr. *haima* "sînge"+*lysis* "descompunere") Distrugere patologică a globulelor roşii în sînge.
HEMOLIZÍNĂ s.f. (<fr. *hémolysine*) Substanţă de origine vegetală, animală sau de na-

tură imună cu acțiune hemolitică.
HEMOMÉTRU s.n. (<fr. *hémomètre*) Hematometru.
HEMOPÁTIC, -Ă adj. (<fr. *hémopathique*) De hemopatie, referitor la hemopatie.
HEMOPATÍE s.f. (<fr. *hémopathie*; cf.gr. *haima* "sînge"+*pathos* "boală") Nume generic pentru bolile sîngelui.
HEMOPOIÉZĂ s.f. (<fr. *hémopoïèse*) Hematopoieză.
HEMOPTÍZIC, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *hémoptysique*) (Persoană) care suferă de hemoptizie.
HEMOPTIZÍE s.f. (<fr. *hémoptysie*; cf.gr. *haima* "sînge"+*ptysis* "scuipat") Eliminare de sînge prin tuse în urma unei hemoragii a căilor respiratorii, frecventă în tuberculoza pulmonară.
HEMORÁGIC, -Ă adj. (<fr. *hémorragique*) Care este specific hemoragiei, referitor la hemoragie; provocat de hemoragie.
HEMORAGÍE s.f. (<fr. *hémorragie*; cf.gr. *haima* "sînge" + *rhage* "ruptură") Scurgere abundentă de sînge, internă sau externă, cauzată de ruperea peretelui unui vas sangvin.
HEMORÉE s.f. (<fr. *hémorrhée*) Hemoragie.
HEMOROIDÁL, -Ă adj. (<fr. *hémorroïdal*) Referitor la hemoroizi.
HEMOROIDÁR, -Ă adj. (<fr. *hémorroidaire*) Care este afectat de hemoroizi.
HEMOROIDECTOMÍE s.f. (<fr. *hémorroïdectomie*) Rezecție chirurgicală a hemoroizilor.
HEMOROÍZI s.m.pl. (<fr. *hémorroïdes*; cf.gr. *haima* "sînge"+*rheoin* "a curge") Tumori varicoase interne sau externe, formate prin dilatarea și trombozarea venelor din regiunea anusului și a rectului, care provoacă dureri și hemoragii.
HEMOSIDERÍNĂ s.f. (<fr. *hémosidérine*) Pigment bogat în fier, prezent în ficat.
HEMOSIDERÓZĂ s.f. (<fr. *hémosidérose*) Boală caracterizată prin depunerea hemosiderinei în diverse organe (plămîni, ficat etc.).
HEMOSPERMÍE s.f. (<fr. *hémospermie*) Hematospermie.
HEMOSTÁTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *hémostatique*) (Medicament, mijloc, operație etc.) care oprește hemoragia.
HEMOSTÁZĂ s.f. (<fr. *hémostase*; cf.gr. *haima* "sînge"+*stasis* "oprire") Oprire a unei hemoragii cu mijloace medicamentoase, chirurgicale, mecanice etc., în special în timpul intervențiilor chirurgicale.
HEMOTERAPÍE s.f. (<fr. *hémothérapie*) Hematoterapie.
HEMOTORÁX s.n. (<fr. *hémotorax*; cf.gr. *haima* "sînge"+*thorax* "torace") Acumulare de sînge în cavitatea pleurală.
HEMOTOXÍE s.f. (<fr. *hémotoxie*) (BIOL.) Intoxicare a sîngelui.
HEMOTOXÍNĂ s.f. (<fr. *hémotoxine*; cf.gr. *haima* "sînge"+*toxikon* "otravă") Substanță care exercită o acțiune nocivă asupra globulelor roșii.
HEMOTRÓP, -Ă adj. (<fr. *hémotrope*) (Despre virusuri) Care se fixează în special pe celulele sangvine.
HEMOVACCINÁRE s.f. (după fr. *hémovaccination*) Inoculare de sînge sau de plasmă sangvină sub piele.
HENDIÁDĂ s.f. (<fr., lat. *hendiadys*) Figură de stil care constă în înlocuirea unui substantiv însoțit de un atribut prin două substantive sau a unui atribut adjectival cu unul substantival.
HENOTEÍSM s.n. (<fr. *henotheisme*, germ. *Henotheismus*) Formă primitivă de religie, intermediară între politeism și monoteism, caracterizată prin transformarea uneia dintre zeitățile adorate în principalul obiect de cult, fără a exclude existența altor zei.
HÉNRI (HÉNRY) s.m. (<fr. *henry*; cf.n.pr. *J.Henry*, fizician american) (FIZ.) Unitate de măsură a inductivității (simbol *H*), egală cu inductanța unei spire care, fiind străbătută de un curent continuu cu intensitatea de un amper, produce un flux magnetic propriu de un weber.
HENRIMÉTRU (HENRYMÉTRU) s.n. (<fr. *henrymètre*) (FIZ.) Aparat de măsurat inductanța electrică.
HENȚ s.n. (<engl. *hands*) (La fotbal) Atingere neregulamentară a balonului cu mîna de către un jucător de cîmp în careul de 16 m, care se penalizează.
HEORTOLOGÍE s.f. (<fr. *héortologie*; cf.gr. *heorte* "sărbătoare"+*logoș* "studiu") (Livr.) Studiu al sărbătorilor antice grecești.
HEPÁR s.n. (<fr. *hépar*; cf.gr. *hepar* "ficat") (ANAT.) Ficat. ◆ Medicament preparat din extract de ficat, cu acțiune de stimulare a hematopoiezei și de regenerare a celulei hepatice.
HEPARÍNĂ s.f. (<fr. *héparine*) Medicament cu acțiune anticoagulantă, folosit în tratamentul infarctului miocardic, al flebitelor, al tromboflebitelor etc.
HEPARINEMÍE s.f. (<fr. *héparinémie*) Prezență a heparinei în sînge; cantitate de heparină prezentă în sînge.
HEPARINURÍE s.f. (<fr. *héparinurie*) Prezență a heparinei în urină; cantitate de heparină prezentă în urină.
HEPATALGÍE s.f. (<fr. *hépatalgie*; cf.gr. *hepar* "ficat"+*algos* "durere") Durere de ficat.
HEPATECTOMÍE s.f. (<fr. *hépatectomie*) Rezecție chirurgicală a unei părți a ficatului.
HEPÁTIC, -Ă adj. (<fr. *hépatique*) Care aparține ficatului, de ficat, referitor la ficat.
HEPATICÉE s.f. (<lat. *hepaticeae*) (La pl.) Familie de plante criptogame, cu frunzele dispuse numai de o parte a tulpinii sau fără frunze; (și la sg.) plantă care face parte din această familie.
HEPATICOTOMÍE s.f. (<fr. *hépaticotomie*) Incizie a canalului hepatic în scopul înlăturării calculilor biliari.
HEPATÍTĂ s.f. (<fr. *hepatite*; cf.gr. *hepar* "ficat") Nume generic dat afecțiunilor inflamatorii de natură virotică, microbiană sau toxică ale ficatului.
HEPATIZÁȚIE s.f. (<fr. *hépatisation*) Leziune a unui țesut, în urma căreia acesta capătă aspectul și consistența ficatului.
HEPATO- (<fr. *hépato-*; cf.gr. *hepar, hepatos* "ficat") Element prim de compunere care are semnificația "(referitor la) ficat".
HEPATOCÉL s.n. (<fr. *hépatocèle*; cf.gr. *hepar* "ficat"+*kele* "hernie") Hernie a ficatului.
HEPATOCÍT s.n. (<fr. *hépatocite*; cf.gr. *hepar* "ficat"+*kytos* "celulă") Celulă hepatică.
HEPATOGÉN, -Ă adj. (<fr. *hépatogène*) (MED.) Care este produs de ficat.
HEPATOGRAFÍE s.f. (<fr. *hépatographie*) Radiografie a ficatului.
HEPATOLÓG, -Ă s.m. și f. (<*hepatologie*) Specialist în hepatologie.
HEPATOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *hépatologique*) De hepatologie, referitor la hepatologie.
HEPATOLOGÍE s.f. (<fr. *hépatologie*; cf.gr. *hepar* "ficat"+*logos* "studiu") Disciplină a medicinei interne care se ocupă cu studiul anatomiei, fiziologiei și patologiei ficatului.
HEPATÓM s.n. (<fr. *hépatome*) Tumoare (malignă) a ficatului.
HEPATOMEGALÍE s.f. (<fr. *hépatomégalie*; cf.gr. *hepar* "ficat"+*megas* "mare") Mărire exagerată a dimensiunilor ficatului, frecventă în cazul unor afecțiuni ale ficatului, ale altor organe sau ale întregului organism.
HEPATOPANCREÁS s.n. (<fr. *hépatopancréas*) Glandă digestivă la unele nevertebrate, care cumulează funcțiile ficatului și ale pancreasului.
HEPATOPATÍE s.f. (<fr. *hépatopathie*; cf.gr. *hepar* "ficat"+*phatos* "boală") Nume generic dat bolilor ficatului.
HEPATOPEXÍE s.f. (<fr. *hépatopexie*) Fixare chirurgicală a unui ficat deplasat.
HEPATOPTÓZĂ s.f. (<fr. *hépatoptose*; cf. gr. *hepar* "ficat"+*ptosis* "cădere") Cădere a ficatului.
HEPATORAGÍE s.f. (<fr. *hépatorragie*) Hemoragie hepatică.
HEPATOTOMÍE s.f. (<fr. *hépatotomie*) Incizie chirurgicală a ficatului.
HEPATOTOXEMÍE s.f. (<fr. *hépatotoxémie*) (MED.) Intoxicație de natură hepatică.
HEPATOTOXÍNĂ s.f (<fr. *hépatotoxine*) (MED.) Toxină exogenă sau endogenă cu acțiune nocivă asupra ficatului.
HEPATOTRÓP, -Ă adj. (<fr. *hépatotrope*) (Despre virusuri) Care afectează ficatul; care se fixează la ficat.
HEPTA- (<fr. *hepta-*; cf.gr. *hepta* "șapte") Element prim de compunere care are semnificația "șapte", "de șapte ori".
HEPTACÓRD s.n. (<fr. *héptacorde*) (În Grecia antică) Liră cu șapte coarde.
HEPTAÉDRIC, -Ă adj. (<fr. *heptaédrique*) De forma heptaedrului.
HEPTAÉDRU s.n. (<fr. *heptaédre*; cf.gr. *hepta* "șapte"+*hedra* "față") Corp geometric cu șapte fețe.
HEPTAGÓN s.n. (<fr. *heptagone*; cf.gr. *hepta* "șapte"+*gonia* "unghi") Poligon cu șapte laturi și cu șapte unghiuri.
HEPTAGONÁL, -Ă adj. (<fr. *heptagonal*) În formă de heptagon.
HEPTAMÉTRU s.n. (<fr. *heptamètre*, lat. *heptametrum*; cf.gr. *heptametros*) Vers din șapte picioare.
HEPTÁN s.n. (<fr. *heptane*) Hidrocarbură saturată din clasa parafinelor, care se prezintă ca un lichid inflamabil și este folosită drept carburant.
HEPTARHÍE s.f. (<fr. *heptarchie*) Conducere colegială exercitată de șapte persoane.
HEPTASILÁB adj., s.n. (<fr. *heptasyllabe*) (Vers) alcătuit din șapte silabe.
HEPTATLÓN s.n. (<*hepta*[edru]+[pent]*atlon*) Complex de șapte probe atletice selecționate din alergări, sărituri și aruncări.

HEPTEMIMÉR, -Ă adj. (<fr. *heptémimère*) (Despre cezura unui vers) Care se află după a şaptea jumătate de picior.
HEPTÓDĂ s.f. (<fr. *heptode*, germ. *Heptode*) Tub electronic cu vid conţinînd şapte electrozi.
HERÁLD s.m. (<lat. *heraldus*) (În ev. med.) Dregător avînd sarcina de a purta insignele suveranilor sau ale principilor, de a organiza turnirele, de a transmite declaraţiile de război etc.
HERÁLDIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *héraldique*) **1.** S.f. Disciplină auxiliară a istoriei, care se ocupă cu studiul stemelor şi al blazoanelor. **2.** Adj. Care aparţine heraldicii, privitor la heraldică.
HERALDÍST s.m. (<fr. *héraldiste*) Specialist în heraldică.
HERB s.n. (<pol. *herb*) (Înv.) Stemă, blazon. ◆ Fig. Origine nobilă, neam nobil.
HERCÍNIC, -Ă adj. (cf. fr. *hercynien*) (GEOL.) *Orogeneza hercinică* = totalitatea mişcărilor de cutare a scoarţei terestre manifestate din devonian pînă în permian, în urma cărora s-au format o serie de munţi. ◆ Care s-a format în timpul orogenezei hercinice. ◇ *Catenă hercinică* = lanţ de munţi formaţi în carbonifer, întinzîndu-se din Asia Centrală pînă în Europa şi cuprinzînd masivele Ardeni, Bretania, Harz, Sudeţi, Masivul Central Francez etc.
HERCULEÁN, -Ă adj. (<fr. *herculéen*) Asemenea lui Hercule; foarte puternic, voinic.
HEREFORD s.n. (cuv. engl.) Rasă de taurine, originară din Anglia, cu capul, cu abdomenul şi cu extremităţile membrelor de culoare albă şi cu restul corpului de culoare roşcată; animal care aparţine acestei rase.
HERGHELEGÍU s.m. (tc. *hergeleci*) Păzitor, îngrijitor al unei herghelii.
HERGHELÍE s.f. (<tc. *hergele*) **1.** Crescătorie de cai, formată din animale de reproducţie şi din tineret de diferite vîrste; loc unde se află această crescătorie. **2.** Grup mare de cai de o anumită categorie.
HÉRING s.m. (<germ. *Hering*) Peşte marin asemănător cu scrumbia, lung de c. 20 cm, cu corpul de culoare verde-albăstruie şi cu părţile argintii, care trăieşte în grupuri mari (*Clupea harengus*).

hering

HERMAFRODÍT, -Ă adj. (<fr. *hermaphrodite*; cf.gr. *hermaphroditos* <n.pr. *Hermes*, zeul comerţului+n.pr. *Aphrodita*, zeiţa iubirii) (Despre plante sau animale) Care are organe de reproducere masculine şi feminine pe acelaşi individ; bisexuat, bisexual. ◆ (Substantivat) Fiinţă care are caracterele ambelor sexe.
HERMAFRODITÍSM s.n. (<fr. *hermaphroditisme*) (BIOL.) Prezenţă a organelor sexuale ale ambelor sexe la acelaşi individ; bisexualitate. La om hermafrodismul este cu totul excepţional, în timp ce la specii inferioare de animale şi la plante este răspîndit frecvent.
HÉRME s.f.pl. (<fr. *hermes*; cf.n.pr *Hermes*, zeul comerţului la greci) Stîlpi de piatră amplasaţi de-a lungul drumurilor, la răspîntii şi la intrarea în casele greceşti, avînd săpat în partea de sus capul lui Hermes.
HERMELÍNĂ s.f. (<magh. *hermelin*) (ZOOL.) Hermină (*Mustela erminea*).
HERMENÉUTIC, -Ă (ERMENÉUTIC, -Ă) s.f., adj. (<fr. *herméneutique*, germ. *Hermeneutik*) **1.** S.f. Arta sau ştiinţa de a interpreta textele vechi, în special textele biblice; ştiinţa exegezei. **2.** S.f. Ştiinţa sau metoda interpretării fenomenelor culturii spirituale. ◆ Teorie a interpretării semnelor ca elemente simbolice ale unei culturi (în vederea dezvăluirii sensurilor lor ascunse). **3.** Adj. Care aparţine hermeneuticii, privitor la hermeneutică; cu caracter de hermeneutică.
HERMINÁT, -Ă adj. (<fr. *herminé*) Asemănător herminei. ◆ (Despre păsări) Cu penajul alb, mărginit cu negru la coadă şi la aripi şi cu penele de la gît negre, mărginite cu alb.
HERMÍNĂ s.f. (<fr. *hermine*; cf.lat. *Armenius*[mus] "şoarece armenesc") Mamifer carnivor asemănător cu nevăstuica, cu blana cafenie vara şi albă iarna; hermelină, cacom, helge (*Mustela erminea*). ◆ Blană prelucrată sau haină făcută din blana acestui animal.

hermină

HERNÍE s.f. (<fr. *hernie*, lat. *hernia*) **1.** Umflătură apărută în urma ieşirii totale sau parţiale a unui organ din cavitatea sa naturală printr-un orificiu natural sau artificial; spec. ieşire a intestinului subţire din peritoneu. ◇ *Hernie de disc* = ieşire a discului cartilaginos din spaţiul intervertebral. **2.** *Hernia verzei* = boală a verzei provocată de o ciupercă şi care se manifestă prin apariţia pe rădăcina plantei atacate a unor tumori galbene, apoi brune.
HERNIOTOMÍE s.f. (<fr. *herniotomie*) Operaţie chirurgicală a unei hernii.
HEROÍDĂ s.f. (<fr. *héroïde*) Epistolă în versuri în care se celebrează un erou sau un personaj celebru.
HEROÍNĂ s.f. (<fr. *héroïne*) Alcaloid derivat din morfină, cu acţiune analgezică şi stupefiantă, mai toxic decît morfina.
HEROINOMÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *héroïnomane*) Persoană care foloseşte (din dependenţă) heroina.
HEROINOMANÍE s.f. (<fr. *héroïnomanie*) Drogare cu heroină; dependenţă de heroină.
HÉRPES s.n. (<fr. *herpès*, lat. *herpes*) Afecţiune a pielii, de natură virotică, cu caracter recidivant, care se manifestă prin apariţia unor grupuri de băşicuţe cu lichid, localizate în jurul gurii, al nasului, al organelor genitale etc.
HERPÉTIC, -Ă adj. (<fr. *herpétique*) De natura herpesului, referitor la herpes.
HERPETIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *herpétiforme*) (MED.) De forma herpesului.
HÉRSĂ s.f. (<fr. *herse*) Barieră auxiliară, din gratii metalice, a porţii de la intrarea cetăţilor medievale.
HERTZ s.m. (<fr. *hertz*; cf.n.pr. *Hertz*, fizician german) (FIZ.) Unitate de măsură a frecvenţei (simbol *Hz*), egală cu frecvenţa unei mişcări periodice cu perioada de o secundă; ciclu pe secundă.
HERTZIÁN, -Ă adj. (<fr. *hertzien*) Care se referă la undele electromagnetice radio. ◇ *Undă* (sau *rază*) *hertziană* = undă electromagnetică care transmite semnalele radiofonice. *Cablu hertzian* = sistem de transmitere a mesajelor prin unde hertziene.
HÉRŢOG s.m. (<germ. *Herzog*) Titlu medieval de noblеţe; persoană avînd acest titlu; duce, voievod.
HERÚL, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *Hérules*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Neam germanic din uniunea de triburi a goţilor; (la sg.) persoană care face parte din acest neam. **2.** Adj. Care aparţine herulilor, care se referă la heruli.
HERUVÍC s.n. (<ngr. [imnos] *heruvikos*, *heruvikon*) Numele unui imn liturgic ortodox.
HERUVÍM s.m. (<sl. *cherŭvimŭ*) Înger din imediata apropiere a lui Dumnezeu, urmînd ierarhic după arhangheli.
HESPERÍDĂ s.f (<fr. *hespéridées*) Fruct asemănător cu baca, cu coaja moale, conţinînd uleiuri eterice.
HESPERÓRNIS s.m. (<fr. *hesperornis*; cf. gr. *hesperos* "de seară, de apus"+*ornis* "pasăre") Pasăre fosilă acvatică din cretacic, asemănătoare cu pinguinul, cu aripile reduse la două palete, intermediară între reptile şi păsări.
HESSIÁN s.n. (<fr. *hessian*) Ţesătură de iută cu legătura de pînză, folosită în tapiţerie la confecţionarea sacilor şi ca ambalaj.
HETAÍRĂ s.f. (<fr. *hétaïre*; cf.gr. *hetaira*) Nume dat curtezanelor în Grecia antică.
HETAIRÍSM s.n. (<fr. *hétaïrisme*) Nume dat raporturilor extraconjugale ale bărbaţilor cu femei nemăritate şi de moravuri uşoare; condiţia hetairelor.
HETERO- (ETERO-) (<fr. *hétéro-*; cf.gr. *heteros* "altul") Element prim de compunere care are semnificaţia "altul", "diferit".
HETEROAUXÍNĂ s.f. (<fr. hétéroauxine; cf.gr. *heteros* "altul"+*auxein* "a creşte") Hormon vegetal de creştere asemănător auxinei, care se găseşte în drojdii, în ciuperci, în plante superioare etc.
HETEROCÁRP, -Ă adj. (<fr. *hétérocarpe*) (Despre plante) Care prezintă heterocarpie.
HETEROCARPÍE s.f. (<fr. *hétérocarpie*) Prezenţă de fructe heteromorfe la unele plante.
HETEROCÍCLIC, -Ă adj. (<fr. *hétérocyclique*) (CHIM.; despre compuşi organici) Care are în ciclu, pe lîngă atomi de carbon, şi atomi ai altor elemente.
HETEROCÍCLU s.n. (<fr. *hétérocycle*) Compus organic ciclic care conţine, pe lîngă atomi de carbon, şi atomi ai altor elemente.
HETEROCLÍT, -Ă (ETEROCLÍT, -Ă) adj. (<fr. *hétéroclite*, lat. *heteroclitus*; cf.gr. *heteroklitos* "îndoit, neregulat") **1.** Care este format din părţi disparate, diferite. **2.** Bizar, ciudat; neobişnuit, anormal.
HETEROCROMÍE s.f. (<fr. *hétérochromie*) (MED.) Anomalie congenitală caracterizată prin colorarea diferită a irisurilor.
HETEROCROMOZÓM s.m. (<fr. *hétérochromosome*) Cromozom sexual; heterozom.
HETERODINÁRE s.f. (cf. engl. *heterodyne*) (RAD.) Operaţie de amestec, într-un element neliniar, a unor semnale cu frecvenţe diferite

în scopul obținerii unei translații de frecvență.
HETERODÍNĂ s.f. (<fr. *hétérodyne*; cf.gr. *heteros* "altul"+*dynamis* "forță") Generator electronic folosit pentru producerea oscilațiilor de înaltă frecvență.
HETERODÓNT, -Ă adj., s.m. (<fr. *hétérodont*; cf.gr. *heteros* "altul"+*odous* "dinte") (Animal) care are dinții diferențiați în canini, incisivi, molari etc.
HETERODÓX, -Ă (ETERODÓX, -Ă) adj. (<fr. *hétérodoxe*) Care se abate de la doctrina oficială a bisericii ortodoxe.
HETEROFILÍE s.f. (<fr. *hétérophyllie*; cf. gr. *heteros* "altul"+*phyllon* "frunză") Prezența frunzelor de forme diferite pe aceeași plantă.
HETEROFÓN, -Ă (ETEROFÓN, -Ă) adj. (<fr. *hétérophone*) Care este specific heterofoniei, referitor la heterofonie.
HETEROFONÍE (ETEROFONÍE) s.f. (<fr. *hétérophonie*) Discordanță sonoră cauzată de suprapunerea mai multor voci care intonează aceeași melodie.
HETEROGÁM, -Ă adj. (<fr. *hétérogame*) Care este specific heterogamiei, referitor la heterogamie. ◆ (Despre plante) Care are două sau mai multe feluri de flori.
HETEROGAMÍE s.f. (<fr. *hétérogamie*; cf.gr. *heteros* "altul"+*gamos* "căsătorie") Înmulțire sexuală prin unirea a doi gameți diferiți ca formă, mărime și structură.
HETEROGONÍE s.f. (<fr. *hétérogonie*) (BIOL.) **1.** Formare pe același individ a două sau a trei tipuri de flori cu structura androceului diferită. **2.** Însușire a unor specii de a alterna înmulțirea patogenetică cu cea sexuală.
HETEROGRÉFĂ (ETEROGRÉFĂ) s.f. (<fr. *hétérogreffe*) (MED.) Operație de refacere a unui țesut sau a unui organ în care grefonul provine de la o altă specie.
HETEROMÉR, -Ă adj. (<fr. *hétéromère*; cf.gr. *heteros* "diferit"+*meros* "parte") (BIOL.; despre organisme) Care este format din mai multe părți morfologice sau anatomice.
HETEROMÓRF, -Ă (ETEROMÓRF, -Ă) adj. (<fr. *hétéromorphe*; cf.gr. *heteros* "altul"+*morphe* "formă") Cu forme variate; polimorf. ◆ (Despre substanțe) Care are mai multe forme cristaline diferite. ◆ (Despre animale) Care prezintă, în cursul dezvoltării, mai multe aspecte morfologice.
HETEROMORFÍE (ETEROMORFÍE) s.f. (<fr. *hétéromorphie*) **1.** Calitatea de a fi heteromorf. **2.** Sterilitate a florilor provocată de existența deosebirilor de lungime între stil și stamine.
HETEROMORFÍSM (ETEROMORFÍSM) s.n. (<fr. *hétéromorphisme*) Heteromorfie (**1**).
HETERONÍM, -Ă (ETERONÍM, -Ă) adj. (<fr. *hétéronyme*) (Despre opere literare) Care este publicat sub alt nume decît cel al autorului. ◆ (Despre un autor) Care scrie sub nume diferite.
HETERONÓM, -Ă (ETERONÓM, -Ă) adj. (<fr. *hétéronome*) Care se supune unei legi din exterior, străină fenomenului respectiv.
HETERONOMÍE (ETERONOMÍE) s.f. (<fr. *hétéronomie*; cf.gr. *heteros* "altul"+*nomos* "nume") Însușirea de a fi heteronom.
HETEROPLÁSTIC, -Ă adj. (<fr. *hétéroplastique*) Care aparține heteroplastiei, care este specific heteroplastiei, referitor la heteroplastie.
HETEROPLASTÍE s.f. (<fr. *hétéroplastie*) (MED.) Heterografă.
HETEROPLAZÍE s.f. (fr. *hétéroplasie*; cf.gr. *heteros* "altul"+*plassein* "formă") Formare a unui țesut anormal în organism.
HETEROPROTEÍDĂ (ETEROPROTEÍDĂ) s.f. (<fr. *hétéroprotéide*) Substanță organică conținînd o parte proteică și una neproteică.
HETEROPTÉR s.n. (<fr. *hétéroptere*) (ENTOM.) Hemipter.
HETEROSEXUÁL, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *hétérosexuel*) (Persoană) care prezintă heterosexualitate, care este atrasă de sexul opus.
HETEROSEXUALITÁTE s.f. (<fr. *hétérosexualité*) Sexualitate caracterizată prin atracția spre sexul opus.
HETEROSFÉRĂ (ETEROSFÉRĂ) s.f. (<fr. *hétérosphère*) (GEOGR.) Strat al atmosferei situat deasupra homosferei, în care predomină gazele ușoare.
HETEROTAXÍE s.f. (<fr. *hétérotaxie*; cf.gr. *heteros* "altul"+*taxis* "ordine") (MED.) Poziție anormală sau modificare a poziției sau a proprietăților fizice ale unui organ.
HETEROTERAPÍE s.f. (<fr. *hétérothérapie*) (MED.) Tratament al unei boli cu mijloace specifice altei boli.
HETEROTÉRM, -Ă adj. (<fr. *hétérotherme*) (Despre animale) Care prezintă heterotermie.
HETEROTERMÍE s.f. (<fr. *hétérothermie*; cf.gr. *heteros* "altul"+*thermos* "cald") (BIOL.) Pierdere sezonieră a capacității de reglare a temperaturii corpului, proprie animalelor care hibernează.
HETEROTÓPIC, -Ă adj. (<fr. *hétérotopique*) Care este specific heterotopiei, referitor la heterotopie.
HETEROTOPÍE s.f. (<fr. *hétérotopie*) (MED.) Deplasare sau poziție anormală congenitală a unui organ.
HETEROTRANSPLÁNT s.n. (<fr. *hétérotransplant*) (MED.) Transplant recoltat de la alt individ.
HETEROTRÓF, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *hétérotrophe*; cf.gr. *heteros* "altul"+*trophe* "hrană") (Organism) care se hrănește numai cu substanțe organice, neputîndu-le sintetiza autonom din substanțe anorganice.
HETEROTROFÍE s.f. (<fr. *hétérotrophie*) (BIOL.) Mod de nutriție a organismelor heterotrofe.
HETEROZIGÓT adj., s.m. (<fr. *hétérozygote*; cf.gr. *heteros* "altul"+*zygon* "pereche") (GENET.) (Organism hibrid) care provine din doi părinți genetic diferiți și care are două gene, una normală și una transformată prin mutație.
HETERÓZIS s.n. (<fr. *hétérosis*) Creștere a vitalității, a productivității etc. la hibrizii din prima generație obținuți în urma încrucișării a două rase de animale sau a două soiuri de plante diferite.
HETEROZÓM s.m. (<fr. *hétérosome*) Heterocromozom.
HEVÉA s.f. (<fr. *hévéa*) Arbore exotic din regiunile tropicale, înalt și lipsit de ramuri la partea inferioară, din care se extrage cauciucul (*Hevea brasiliensis*).
HEXA- (<fr. *hexa-*; cf.gr. *hex* "șase") Element prim de compunere care are semnificația "șase", "de șase ori".
HEXACLORBENZÉN s.m. (<fr. *hexachlorbenzène*) Compus chimic obținut prin substituirea atomilor de hidrogen din benzen cu atomi de clor, folosit în sinteze organice, la combaterea mălurii grîului etc.
HEXACLORCICLOHEXÁN s.m. (<fr. *hexachlorcyclohexane*) Compus chimic sintetic, amestec de mai mulți izomeri, cu acțiune insecticidă.
HEXACORALIÉR s.m. (<fr. *hexacoralliaires*) (La pl.) Subclasă de celenterate marine, solitare sau trăind în colonii, cu șase tentacule în jurul gurii; (și la sg.) animal care face parte din această subclasă.
HEXACÓRD s.n. (<fr. *hexacorde*) **1.** (În Grecia antică) Liră cu șase coarde. **2.** Ansamblu de șase trepte succesive ale unei scări muzicale.
HEXAÉDRIC, -Ă adj. (<fr. *hexaédrique*) De hexaedru, referitor la hexaedru.
HEXAÉDRU (EXAÉDRU) s.n. (<fr. *hexaèdre*; cf.gr. *hex* "șase"+*hedra* "latură") Corp geometric cu șase fețe.
HEXAGÓN s.n. (<fr. *hexagone*, lat. *hexagonus*; cf.gr. *hex* "șase"+*gonia* "unghi") Poligon cu șase laturi și cu șase unghiuri.
HEXAGONÁL, -Ă adj. (<fr. *hexagonal*) În formă de hexagon, referitor la hexagon. ◇ *Sistem hexagonal* = sistem de cristalizare cu un ax de simetrie de gradul șase.
HEXAGRÁMĂ s.f. (<fr. *hexagramme*; cf.gr. *hex* "șase"+*gramma* "literă") Reunire a șase litere.
HEXAMETAFOSFÁT s.m. (<fr. *hexamétaphosphate*) Substanță chimică, polimer al metafosfatului de sodiu, folosită la dedurizarea apelor și în industria petrolieră.
HEXAMETILENTETRAMÍNĂ s.f. (<fr. *hexamétylènetétramine*) Substanță chimică cristalină, folosită ca antiseptic în infecțiile renale și intestinale și în industria rășinilor sintetice.
HEXAMÉTRU s.m. (<fr. *hexamètre*, lat. *hexameter*; cf.gr. *hex* "șase"+*metron* "măsură") (În antichitatea latină și greacă) Vers dactilic cu șase picioare, în care dactilul este obligatoriu în piciorul al cincilea, folosit în poezia epică, în special în epopei, în legende eroice, în satire și în scrisori.
HEXAMOTÓR adj., s.n. (<fr. *hexamoteur*) (Avion) cu șase motoare.
HEXÁN s.n. (<fr. *hexane*) Hidrocarbură saturată, cu șase atomi de carbon în moleculă, volatilă, ușor inflamabilă, incoloră, insolubilă în apă, cu miros specific, care se obține prin distilare din petrol; este folosită ca dizolvant.
HEXAPÓD, -Ă adj., s.n. (<fr. *hexapode*; cf.gr. *hex* "șase"+*pous* "picior") **1.** Adj. (Despre animale) Care are șase picioare. **2.** S.n. (La pl.) Clasă de insecte cu șase picioare; p.ext. denumire mai veche a insectelor; (și la sg.) insectă care face parte din această clasă.
HEXAREACTÓR adj., s.n. (<fr. *hexaréacteur*) (Avion) propulsat de șase turboreactoare.
HEXASILÁB adj., s.n. (<fr. *hexasyllabe*) (Vers) alcătuit din șase silabe.
HEXÁSTIC, -Ă adj. (<fr. *hexastique*; cf.gr. *hex* "șase"+*stichos* "vers") Care este compus

din şase versuri.
HEXASTÍL s.n. (<fr. *hexastyle*; cf.gr. *hex* "şase"+*stylos* "coloană") Edificiu sau monument cu şase coloane la faţadă.
HEXAVALÉNT, -Ă adj. (<fr. *hexavalent*) (Despre radicali sau elemente chimice) Care are valenţa şase.
HEXÓDĂ s.f. (<fr. *hexode*, germ. *Hexode*) Tub electronic cu vid, conţinînd şase electrozi.
HEXÓZĂ s.f. (<fr. *hexose*) Nume generic dat monozaharidelor cu şase atomi de carbon în moleculă.
Hf (CHIM.) Simbol pentru *hafniu*.
hg (METR.) Simbol pentru *hectogram*.
HIACÍNT[1] s.n. (<fr. *hyacinthe*, lat. *hyacinthus*) Varietate nobilă de zirconiu, de culoare roşie sau portocalie, folosită ca piatră semipreţioasă.
HIACÍNT[2] **(IACÍNT)** s.n. (<fr. *jacinthe*; cf.n.pr. *Hyakinthos*, personaj mitologic la greci) Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu frunzele crescute dintr-un bulb, cu florile de culoare albă, galbenă sau albastră, plăcut mirositoare; zambilă (*Hyacinthus orientalis*).
HIÁDĂ s.f. (<fr. *hyades*; cf.gr. *Hyades*, numele celor şapte stele din capul constelaţiei Taurului, considerate prevestitoare de ploaie) (MITOL.) Divinitate, nimfă a norilor de ploaie.
HIALÍN, -Ă adj. (<fr. *hyalin*; cf.gr. *hyalos* "sticlă") Asemănător cu sticla, transparent ca sticla. ◆ (ANAT.) *Ţesut hialin* = ţesut aparut în unele tumori prin degenerarea ţesutului conjunctiv într-o masă sticloasă, omogenă.
HIALINÓZĂ s.f. (<fr. *hyalinose*) (MED.) Transformare patologică a ţesutului conjunctiv în ţesut hialin, caracteristică în unele boli cronice de inimă, de rinichi etc.
HIALÍTĂ s.f. (<fr. *hyalite*) **1.** Varietate transparentă de opal. **2.** Sticlă neagră de Boemia. **3.** Inflamaţie a corpului vitros al ochiului.
HIALOGRÁF s.n. (<fr. *hyalographe*) **1.** Instrument de gravat sticla. **2.** Instrument cu dispozitive reglabile şi cu părţile transparente, folosit pentru a desena mecanic perspective.
HIALOÍD, -Ă adj. (<fr. *hyaloïde*) **1.** (Livr.) Cu aspect sticlos, vitrios. **2.** (ANAT.) *Umoare hialoidă* = lichid transparent care umple fundul globului ocular; corp vitros. *Membrană hialoidă* = membrană subţire care cuprinde corpul vitros al ochiului.
HIALOPLÁSMĂ s.f. (<fr. *hyaloplasme*) (ANAT.) Ectoplasmă.
HIÁT (HIÁTUS) s.n. (<fr., lat. *hiatus*; cf. lat. *hiare* "a căsca") **1.** (LINGV.) Întîlnire a două vocale (din silabe diferite ale aceluiaşi cuvînt sau din două cuvinte diferite) care nu formează diftong. **2.** Fig. Discontinuitate, pauză, gol, întrerupere.
HÍBĂ s.f. (<magh. *hiba*) (Reg.) Defect, cusur, lipsă.
HIBERNÁ vb. I intranz. (<fr. *hiberner*; cf.lat. *hibernare* "a petrece iarna") (Despre animale; şi fig.) A petrece iarna în stare de viaţă latentă.
HIBERNÁCUL s.m. (<fr. *hibernacle*) (BOT.) Mugure metamorfozat şi caduc, constituind partea de rezistenţă în timpul iernii a unor plante acvatice.
HIBERNÁL, -Ă adj. (<fr. *hibernal*, lat. *hibernalis*) De iarnă.
HIBERNÁRE s.f. (<*hiberna*) Faptul de a hiberna; stare de viaţă latentă a unor animale în timpul iernii, caracterizată prin încetinirea metabolismului şi prin temperatură scăzută. ◇ *Hibernare artificială* = hibernoterapie. ◆ Fig. Inactivitate, pasivitate.
HIBERNOTERAPÍE s.f. (<fr. *hibernothérapie*) Stare de hibernare realizată în mod artificial, în scop terapeutic sau în unele intervenţii chirurgicale.
HIBÍSCUS s.m. (<fr. *hibiscus*; cf.lat. *hibiscum*) Arbore tropical din familia malvaceelor, cu flori exotice.
HIBRÍD, -Ă s.m., adj. (<fr. *hybride*; cf.lat. *hybrida* "cu sînge amestecat") **1.** S.m., adj. (Organism) rezultat din încrucişarea a doi indivizi cu ereditate diferită, aparţinînd unor soiuri, unor rase, unor specii sau unor genuri diferite; metis. **2.** Adj. Fig. (Despre idei, fapte etc.) Care este format din elemente disparate, care este lipsit de unitate şi de armonie; amestecat, eterogen.
HIBRIDÁ vb. I tranz. (<fr. *hybrider*) A obţine un hibrid prin hibridare; a încrucişa prin hibridare două plante, două specii etc.
HIBRIDÁRE s.f. (<*hibrida*) Acţiunea de a hibrida şi rezultatul ei; proces de obţinere a unui hibrid prin încrucişarea a doi indivizi cu ereditate diferită.
HIBRIDIZÁ vb. I tranz. (<germ. *hybridisieren*) A hibrida.
HIBRIDIZÁRE s.f. (<*hibridiza*) Hibridare.
HIBRIDITÁTE s.f. (<fr. *hybridité*) Însuşirea de a fi hibrid, caracterul de hibrid.
HÍCORI s.m. (<fr. *hickory*) Arbore subtropical din America de Nord, asemănător cu nucul, cu lemnul tare, dens, flexibil, folosit la fabricarea schiurilor, a altor obiecte (*Carya ovata*); p.restr. lemnul acestui arbore.
HICSÓŞI s.m.pl. (<fr. *Hyksos*) Triburi nomade asiatice care au invadat Egiptul şi l-au stăpînit în sec. 18-16 î.Hr.
HIDÁLGO s.m. (<sp., fr. *hidalgo*; cf.sp. *hijo de algo* "fiu al cuiva") Titlu medieval purtat de unii nobili spanioli; persoană deţinînd acest titlu.
HIDARTRÓZĂ s.f. (<fr. *hydarthrose*; cf.gr. *hydor* "apă"+*arthron* "articulaţie") (MED.) Acumulare de lichid seros sau purulent în articulaţii.
HIDÁTIC adj. (<fr. *hydatique*) (MED.) *Chist hidatic* = tumoare benignă de forma unei vezicule cu lichid, provocată de dezvoltarea larvelor de tenie în unele organe (ficat, plămîni etc.); echinococoză.
HIDATÍDĂ s.f. (<fr. *hydatide*) (BIOL.) Formă larvară a teniei echinococ.
HIDATIÓZĂ s.f. (<fr. *hydatiose*) Contaminare a unui organism cu larvele de tenie, manifestată prin apariţia chisturilor hidatice în diverse organe.
HIDATÓDĂ s.f. (<fr. *hydatode*) Formaţie epidermică a frunzelor, cu formă şi structură diferite şi cu funcţia de a elimina apa sub formă de picături.
HIDÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *hideux*) Foarte urît; slut; dezgustător; hîd.
HIDOŞÉNIE s.f. (<*hidos*) Faptul de a fi hidos; urîţenie foarte mare.
HIDRACARIÁN s.m. (<fr. *hydracariens*) (La pl.) Grup de acarieni de origine eterogenă, adaptaţi la viaţa acvatică; (şi la sg.) animal din acest grup.
HIDRACÍD s.m. (<fr. *hydracide*) Acid compus dintr-un halogen sau dintr-un metaloid din grupa oxigenului şi din unul sau din doi atomi de hidrogen.
HIDRADENÓM s.n. (<fr. *hydradénome*) (MED.) Adenom sudoripar.
HIDRAGÓG, -Ă adj., s.n. (<fr. *hydragogue*) Purgativ puternic.
HIDRAMNIÓS s.n. (<fr. *hydramnios*) (MED.) Prezenţă a unei cantităţi mari de lichid (peste 1,5 l) în amnios.
HIDRÁNT s.n. (<fr. *hydrante*, germ. *Hydrant*) Dispozitiv de închidere şi de deschidere a apei din conducte sub presiune, care permite conectarea şi deconectarea unui furtun sau a mai multe furtunuri în acelaşi timp.
HIDRARGILÍT s.m. (<fr. *hydrargylite*) Hidroxid natural de aluminiu monoclinic, de obicei alb, care este un important minereu de aluminiu.
HIDRARGÍR s.n. (<fr. *hydrargyre*, lat. *hydrargyrum*) (CHIM.) Mercur.
HIDRARGIRÍSM s.n. (<fr. *hydrargyrisme*) (MED.) Intoxicaţie, acută sau cronică, cu vapori sau cu săruri de mercur.
HIDRARGIRÓZĂ s.f. (<fr. *hydrargyrose*) Boală provocată de intoxicarea cu mercur, care se manifestă prin inflamaţia şi hemoragia gingiilor, prin dureri şi spasme ale muşchilor, prin tulburări psihice etc.
HIDRÁT s.m. (<fr. *hydrate*) **1.** Compus chimic anorganic, solid, cristalizat cu una sau cu mai multe molecule de apă de cristalizare. **2.** Denumire improprie folosită pentru hidroxid. **3.** *Hidraţi de carbon* = compuşi organici formaţi din carbon, hidrogen şi oxigen, servind în corpul animalelor ca sursă de energie; glucide, zaharuri.
HIDRATÁ vb. I refl. (<fr. *hydrater*) (Despre substanţe chimice) A se combina cu apa. ◆ (Despre corpuri solide) A absorbi, prin adeziune, apa în interiorul său.
HIDRATÁBIL, -Ă adj. (<fr. *hydratable*) Care se poate hidrata.
HIDRATÁNT, -Ă adj. (<fr. *hydratant*) Care hidratează.
HIDRATÁRE s.f. (<*hidrata*) **1.** (CHIM.) Acţiunea de a se hidrata şi rezultatul ei. ◆ Interacţiunea dintre particulele unei substanţe dizolvate şi moleculele de apă, însoţită de degajare de căldură. **2.** (MED.) Introducere de apă în organism, în caz de hemoragii, vărsături etc.
HIDRAÚLIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *hydraulique*) **1.** S.f. Ştiinţă care studiază legile de echilibru şi de mişcare ale lichidelor şi aplicarea lor în tehnică. **2.** Adj. Care aparţine hidraulicii, referitor la hidraulică. ◇ *Presă hidraulică* = presă al cărei mecanism este format dintr-un cilindru cu piston acţionat de apă sub presiune.
HIDRAZÍDĂ s.f (<fr. *hydraside*) (CHIM.) Substanţă organică cristalină, derivat al hidrazinei, solubilă în apă, cu caracter bazic, cu acţiune bacteriostatică puternică, care este folosită în diferite sinteze organice şi ca medicament.
HIDRAZÍNĂ s.f. (<fr. *hydrasine*) Compus chimic bazic al azotului cu hidrogenul, cu aspectul unui lichid incolor fumegînd în aer, folosit ca antioxidant, ca reducător, ca combustibil pentru rachete etc.

HIDRAZOBENZÉN s.m. (<fr. *hydrazobenzène*) Derivat al hidrazinei, sub formă de cristale incolore cu miros de camfor, folosit ca insecticid.

HIDRAZÓNĂ s.f. (<fr. *hydrazone*) Combinaţie organică rezultată din condensarea hidrazinei cu un compus carbonilic (aldehidă sau cetonă).

HÍDRĂ s.f. (<fr. *hydre*, lat. *hydra*; cf.gr. *hydra*) **1.** (La pl.) Gen de celenterate răspîndit în apele dulci, cu 6-8 tentacule în jurul gurii şi, la partea opusă, cu un disc cu care se fixează de fundul apei (*Hydra*); (şi la sg.) animal care face parte din acest gen. **2.** (MITOL.; şi ca n.pr.) Şarpe fabulos, cu şapte capete ce creşteau la loc după ce erau tăiate, care a fost omorît de Hercule. **3.** Fig. Nenorocire, pericol care renaşte.

HIDREMÍE s.f (<fr. *hydrémie*; cf.gr. *hydor* "apă"+*haima* "sînge") (MED.) Creştere a cantităţii de plasmă sangvină, frecventă în hemoragii mari, în anemii grave etc.

HIDRIATRÍE s.f. (<fr. *hydriatrie*; cf.gr. *hydor* "apă"+*iatreia* "vindecare") Tratament bazat pe utilizarea apelor.

HÍDRIC, -Ă adj. (<fr. *hydrique*) Referitor la apă. ◆ *Regim hidric* = regim medical care prevede numai consumul de apă (sau de alte lichide).

HIDRÍE s.f. (<fr. *hidrie*; cf.lat., gr. *hydria*) (În antic.) Vas mare de forma unei amfore cu mînere, din ceramică sau din metal, folosit pentru apă.

HIDRO- (<fr. *hidro-*; cf.gr. *hydor* "apă") Element prim de compunere care are semnificaţia "(care se referă la) apă", "(care se referă la un) lichid".

HIDRÓA s.f. (<fr. *hydroa*) (MED.) Erupţie veziculoasă.

HIDROACÚSTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *hydroacoustique*) **1.** S.f. Ramură a acusticii care se ocupă cu producerea şi cu propagarea sunetelor în apă. **2.** Adj. De acustică, referitor la acustică.

HIDROAMELIORATÍV, -Ă adj. (<*hidro-*+*ameliorativ*) Referitor la ansamblul de lucrări hidrotehnice de ameliorare a solului.

HIDROAMELIORATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *hydroaméliorateur*) Specialist în hidroamelioraţii.

HIDROAMELIORÁŢII s.f.pl. (<*hidro-*+*amelioraţie*) Ansamblu de lucrări hidrotehnice de ameliorare a solului în scopul menţinerii şi majorării fertilităţii acestuia.

HIDROAVIÁŢIE s.f. (<fr. *hydroaviation*) Ramură a aeronauticii care se ocupă cu studiul hidroavioanelor. ◆ Aviaţie dotată cu hidroavioane.

HIDROAVIÓN s.n. (<fr. *hydroavion*) Avion dotat cu dispozitive de amerizare, care îi permit să plutească pe apă.

hidroavion

HIDROBÁZĂ s.f. (<fr. *hydrobase*) Bază pentru hidroavioane.

HIDROBICICLÉTĂ s.f. (<*hidro-*+*bicicletă*) Ambarcaţie sportivă de agrement, care se pune în mişcare cu un mecanism propulsor acţionat prin pedale.

HIDROBIOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<*hidrobiologie*) Specialist în hidrobiologie.

HIDROBIOLÓGIC, -Ă adj. (<*hydrobiologie*) Care aparţine hidrobiologiei, referitor la hidrobiologie.

HIDROBIOLOGÍE s.f. (<fr. *hydrobiologie*, germ. *Hidrobiologie*) Ramură a biologiei care studiază viaţa animală şi vegetală din mediul acvatic, precum şi toate procesele biologice care se desfăşoară în apă.

HIDROBIÓN s.n. Vas din tablă sau din lemn, de dimensiuni diferite, folosit pentru transportul peştilor vii.

HIDROBÚZ s.n. (<*hidro-*+[auto]*buz*) Navă maritimă de mic tonaj, folosită de obicei pentru transportul pasagerilor de-a lungul coastei mării.

HIDROCARBONÁT s.m. (<fr. *hydrocarbonate*) Substanţă organică compusă din carbon, din hidrogen şi din oxigen, în care hidrogenul şi oxigenul se găsesc în acelaşi raport ca şi în moleculele de apă.

HIDROCARBÚRĂ s.f. (<fr. *hydrocarbure*) (CHIM.) Compus organic din carbon şi din hidrogen.

HIDROCAUCIÚC s.n. (<fr. *hydrocaoutchouc*) Produs obţinut prin hidrogenarea cauciucului.

HIDROCEFÁL, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *hydrocéphale*) (Persoană) care suferă de hidrocefalie.

HIDROCEFALÍE s.f. (<fr. *hydrocéphalie*; cf.gr. *hydor* "apă"+*kephale* "cap") Boală caracterizată prin acumularea excesivă de lichid seros în membranele creierului, însoţită de atrofia creierului, iar la copii şi de creşterea progresivă a volumului cutiei craniene incomplet osificate.

HIDROCÉL s.n. (<*hydrocèle*; cf.gr. *hydor* "apă"+*kele* "hernie") (MED.) Acumulare patologică de apă în învelişul cutanat al testiculelor.

HIDROCELULÓZĂ s.f. (<fr. *hydrocellulose*) Compus chimic obţinut prin hidroliza parţială a celulozei sub acţiunea acizilor minerali.

HIDROCENTRÁLĂ s.f. (<fr. *hydrocentrale*) Centrală electrică unde energia electrică este produsă prin transformarea energiei hidraulice.

HIDROCÉNTRU s.n. (<fr. *hydrocentre*) Regiune geografică bogată în ape şi în energie hidraulică.

HIDROCHÍMIC, -Ă adj. (<fr. *hydrochimique*) De hidrochimie, privitor la hidrochimie.

HIDROCHIMÍE s.f. (<fr. *hydrochimie*) Disciplină care studiază proprietăţile chimice ale apelor.

HIDROCHIMÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *hydrochimiste*) Specialist în hidrochimie.

HIDROCHINÓNĂ s.f. (<fr. *hydroquinone*, germ. *Hydrochinon*) Substanţă chimică organică obţinută prin reducerea chinonei, care este folosită ca revelator fotografic.

HIDROCICLÓN s.n. (<fr. *hydrocyclone*) Dispozitiv de sortare şi de concentrare a materialelor granulare, în care separarea granulelor se face sub acţiunea forţei centrifuge exercitată de un curent de apă.

HIDROCINEMÁTICĂ s.f. (<*hidro-*+*cinematică*) Ramură a hidrodinamicii care studiază mişcarea fluidelor independent de forţele care se exercită asupra lor.

HIDROCÓRĂ adj., s.f. (<fr. *hydrochore*; cf.gr. *hydor* "apă"+*chorein* "a se deplasa") (Plantă) ale cărei fructe sau seminţe sînt adaptate la răspîndirea prin intermediul apei.

HIDROCORÍE s.f. (<fr. *hydrochorie*) Mod de răspîndire a seminţelor prin intermediul apei.

HIDROCORTIZÓN s.n. (<fr. *hydrocortisone*) Hormon secretat de glandele suprarenale, cu proprietăţi antiinflamatorii, antialergice şi metabolice.

HIDROCOSMÉTICĂ s.f. (<fr. *hydrocosmétique*) Ramură a cosmeticii care foloseşte cu predilecţie apa şi preparatele cosmetice hidratante.

HIDROCULTÚRĂ s.f. (<fr. *hydroculture*, germ. *Hydrokultur*) Metodă de cultivare a plantelor (industriale) în soluţii nutritive sau în apă.

HIDROCÚŢIE s.f. (<fr. *hydrocution*) (MED.) Sincopă survenită în urma contactului brusc cu apa rece.

HIDRODINÁMIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *hydrodynamique*; cf.gr. *hydor* "apă"+*dynamis* "forţă") **1.** S.f. Ramură a hidromecanicii care studiază legile mişcării lichidelor. **2.** Adj. Care aparţine hidrodinamicii, care se referă la hidrodinamică sau la legile mişcării lichidelor.

HIDROELÉCTRIC, -Ă adj. (<fr. *hydroélectrique*) (Despre instalaţii) Care transformă energia hidraulică în energie electrică. ◆ (Despre centrale electrice) Care foloseşte debitul şi căderea unui sector al unui rîu sau al unui fluviu.

HIDROELEVATÓR s.n. (<fr. *hydro-élévateur*) Dispozitiv de ridicare şi de îndepărtare a apei şi a noroiului din săpăturile executate cu mijloace hidromecanice.

HIDROENERGÉTIC, -Ă adj., (<*hidro-*+ *energetic*) Care este specific hidroenergiei, referitor la energia obţinută prin transformarea energiei hidraulice.

HIDROENERGÍE s.f. (<fr. *hydroénergie*) Energie produsă de apa în mişcare.

HIDROFÁN s.n. (<fr. *hydrophane*) Varietate de opal uşoară şi poroasă.

HIDROFÍL, -Ă adj., s.f. (<fr. *hydrophile*) **1.** Adj. Care se îmbibă uşor cu apă; cu afinitate pentru apă. **2.** Adj., s.f. (Plantă) care se polenizează în apă sau la suprafaţa apei.

HIDROFILÍE s.f. (<fr. *hydrophilie*) Proprietate a unor substanţe de a fi hidrofile.

HIDROFILIZÁ vb. I tranz. (<fr. *hydrophiliser*, engl. *hydrophilize*) A trata un material pentru a deveni hidrofil.

HIDROFINÁRE s.f. (cf.engl. *hydrofining*) Operaţie de eliminare, prin hidrogenare catalitică, a sulfului sau a unor compuşi conţinînd sulf din unele produse petroliere, care este folosită în scopul desulfurării acestora.

HIDROFÍTĂ adj., sf. (<fr. *hydrophite*) (Plantă) care creşte în apă (dulce sau sărată).

HIDROFÓB, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *hydrophobe*; cf.gr. *hydor* "apă"+*phobos* "frică") **1.** Adj. (CHIM.) Care nu se combină cu apa sub nici o formă, care nu are afinitate pentru apă. **2.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care suferă de hidrofobie.

HIDROFOBÍE s.f. (<fr. *hydrophobie*) **1.** (CHIM.) Proprietate a unei substanţe de a fi hidrofobă. **2.** (MED.) Teamă patologică de contactul cu apa. ◆ Aversiune pentru consumarea apei şi a lichidelor, caracteristică pentru tetanos, meningită, turbare etc.

HIDROFOBIZÁT, -Ă adj. (<*hidrofob*) (Rar) Impermeabilizat.

HIDROFÓN s.n. (<fr. *hydrophone*) Dispozitiv de semnalizare sonoră sub apă, compus din microfoane acţionate electromagnetic.

HIDROFÓR s.n. (<fr. *hydrophore*; cf.gr. *hydor* "apă"+*phoros* "care poartă") Instalaţie mecanică ce asigură presiunea necesară în reţeaua de distribuţie a apei dintr-o clădire înaltă, dintr-un cartier etc.

HIDROFTÁLMIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *hydrophtalmique*) (Persoană) care suferă de hidroftalmie.

HIDROFTALMÍE s.f. (<fr. *hydrophtalmie*; cf.gr. *hydor* "apă"+*ophtalmos* "ochi") Stare patologică ce constă în întinderea globului ocular din cauza unei presiuni interioare puternice.

HIDROFUGÁRE s.f. (cf.fr. *hydrofugation*) Operaţie de finisare a ţesăturilor cu scopul micşorării capacităţii de umezire a acestora, realizată fie prin apretare, fie prin modificarea structurii chimice a fibrelor.

HIDROGÁMĂ adj., s.f. (<fr. *hydrogamme*) (BOT.) Hidrofil (**2**).

HIDROGÉL s.n. (<fr. *hydrogel*) (CHIM.) Gel coloidal în care mediul de dispersie este apa.

HIDROGÉN s.n. (<fr. *hydrogène*; cf.gr. *hydor* "apă"+*gennan* "a produce") Element chimic (*H*; n.at. 1; m.at. 1,0079; p.t. 259°C; p.f. 2528°C), gaz incolor inodor, insipid şi inflamabil, mai uşor decît aerul, care, în combinaţie cu oxigenul în anumite proporţii, formează molecula de apă. ◇ *Hidrogen fosforat* = combinaţie a fosforului cu hidrogenul, care se prezintă ca un gaz incolor, foarte toxic. *Hidrogen greu* = deuteriu. *Hidrogen sulfurat* = combinaţie a sulfului cu hidrogenul, care se prezintă ca un gaz incolor cu miros de ouă stricate, toxic; acid sulfhidric.

HIDROGENÁ vb. I tranz. (<fr. *hydrogéner*) A introduce hidrogen în molecula unei combinaţii chimice.

HIDROGENÁRE s.f. (<*hidrogena*) Acţiunea de a hidrogena şi rezultatul ei.

HIDROGENERÁTOR s.n. (<*hidro-*+*generator*) Generator electric de curent alternativ acţionat de un motor hidraulic.

HIDROGENOLÍZĂ s.f. (cf. *hidrogenare*) (CHIM.) Reacţie simultană de hidrogenare şi de rupere a unei catene de atomi de carbon.

HIDROGEOLÓG, -Ă adj. (<fr. *hydrogéologue*) Specialist în hidrogeologie.

HIDROGEOLOGÍE s.f. (<fr. *hydrogéologie*) Ramură a geologiei care studiază geneza, dinamica şi distribuţia apelor subterane.

HIDROGLISÓR s.n. (<fr. *hydroglisseur*) Ambarcaţie de mare viteză, cu fundul plat, care este pusă în mişcare de o elice aeriană.

HIDROGRÁD s.n. (<*hidro-*+*grad*) (GEOGR.) Unitate variabilă de măsură a nivelului apelor curgătoare, egală cu a zecea parte din amplitudinea maximă.

HIDROGRÁF, -Ă subst. (<fr. *hydrographe*) **1.** S.m. şi f. Specialist în hidrografie. **2.** S.n. Grafic care indică variaţia (în acelaşi loc) a nivelului sau a debitului unui curs de apă.

HIDROGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *hydrographique*) Care aparţine hidrografiei, referitor la hidrografie. ◇ *Bazin hidrografic* = zonă din care o apă curgătoare îşi adună afluenţii.

HIDROGRAFÍE s.f. (<fr. *hydrographie*) **1.** Ramură a hidrologiei care studiază apele de suprafaţă de pe un anumit teritoriu. ◆ Totalitatea apelor unei regiuni. **2.** Ştiinţă care se ocupă cu elaborarea hărţilor marine. ◆ Totalitatea hărţilor care reprezintă o mare sau un ocean.

HIDROIZOHÍPSĂ s.f. (<fr. *hydroisohypse*) (GEOL.) Curbă reprezentînd totalitatea punctelor cu acelaşi nivel hidrostatic subteran ale unui strat acvifer cu nivel liber.

HIDROIZOLÁ vb. I tranz. (<*hidro-*+*izola*) A izola în scopul excluderii sau reducerii acţiunii apei asupra unei construcţii.

HIDROIZOLÁT, -Ă adj. (<*hidroizola*) (Despre construcţii) Care este protejat împotriva acţiunii apei.

HIDROIZOPIÉZĂ s.f. (<fr. *hydroisopièse*) (GEOL.) Curbă reprezentînd totalitatea punctelor cu acelaşi nivel hidrostatic ale unui strat acvifer cu nivel ascendent.

HIDROLÁZĂ s.f. (<fr. *hydrolase*) Ferment care catalizează reacţiile de hidroliză.

HIDROLÍTIC, -Ă adj. (<fr. *hydrolytique*) Care se obţine prin hidroliză.

HIDROLIZÁ vb. I tranz. (<fr. *hydrolyser*) A supune unui proces de hidroliză.

HIDROLÍZĂ s.f. (<fr. *hydrolyse*; cf.gr. *hydor* "apă"+*lysis* "disoluţie") **1.** Reacţie chimică între ionii unei sări şi ionii apei, care formează o bază slabă sau un acid slab. ◆ Descompunere a unui compus prin acţiunea apei. **2.** Reacţie chimică între un compus organic şi apă, produsă în prezenţa unui catalizator.

HIDROLOCATÓR s.n. (<engl. *hydrolocator*) (NAV.) Aparat de determinare, cu ajutorul undelor acustice, a direcţiei şi a distanţei unui obiect aflat sub apă.

HIDROLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *hydrologue*) Specialist în hidrologie.

HIDROLOGÍC, -Ă adj. (<fr. *hydrologique*) Care aparţine hidrologiei, de hidrologie, referitor la hidrologie. ◇ *Bilanţ hidrologic* = raportul dintre cantitatea de apă primită şi cea cedată de un teritoriu într-un anumit timp, determinat de precipitaţiile atmosferice, de scurgerea apei la suprafaţă şi de evaporare. *Regim hidrologic* = variaţie în timp a unei cantităţi de apă ce trece printr-o secţiune a unui rîu.

HIDROLOGÍE s.f. (<fr. *hydrologie*; cf.gr. *hydor* "apă"+*logos* "studiu") Ştiinţă care studiază proprietăţile apelor terestre, legile generale de dirijare a proceselor din hidrosferă, din atmosferă, din litosferă şi din biosferă şi prognoza evoluţiei elementelor hidrologice în scopul folosirii lor raţionale în economie.

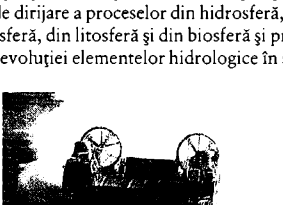

hidroglisor

HIDROMANÍE s.f. (<fr. *hydromanie*) Tulburare psihică caracterizată prin tendinţa de sinucidere prin înec, frecventă la bolnavii de pelagră.

HIDROMANŢÍE s.f. (<lat. *hydromantia*, fr. *hydromancie*) Pretinsă artă de a prezice viitorul prin cercetarea apei.

HIDROMASÁJ s.n. (<fr. *hydromassage*) Masaj făcut cu ajutorul apei în mişcare.

HIDROMECÁNIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *hydromécanique*) **1.** S.f. Ramură a mecanicii care studiază legile de echilibru şi de mişcare ale lichidelor, precum şi acţiunea lor asupra corpurilor solide cu care vin în contact. **2.** Adj. Care aparţine hidromecanicii, de hidromecanică, referitor la hidromecanică.

HIDROMECANIZÁRE s.f. (<*hidro-*+*mecanizare*; cf.fr. *hydromécanisation*) Ansamblul procedeelor de săpare a pămîntului cu ajutorul curenţilor de apă, folosite în exploatările miniere, în construcţii de terasamente, diguri etc.

HIDROMECANIZÁT, -Ă adj. (<*hidromecanizare*) Care este realizat prin hidromecanizare.

HIDROMÉL s.n. (<fr. *hydromel*) Băutură alcoolică preparată prin fermentarea mierii de albine cu apă; mied.

HIDROMETALURGÍE s.f. (<fr. *hydrométallurgie*) Ramură a metalurgiei care se ocupă cu extragerea metalelor din minereuri cu ajutorul soluţiilor apoase.

HIDROMETEÓR s.n. (<fr. *hydrométéore*, germ. *Hydrometeor*) Produs de condensare a vaporilor de apă în atmosferă.

HIDROMETEOROLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *hydrométéorologique*) De hidrometeorologie, referitor la hidrometeorologie.

HIDROMETEOROLOGÍE s.f. (<fr. *hydrométéorologie*, germ. *Hydrometeorologie*) Disciplină care studiază circulaţia apei în atmosferă.

HIDROMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *hydrométrique*) De hidrometrie, referitor la hidrometrie.

HIDROMETRÍE s.f. (<fr. *hydrométrie*) Ramură a hidrologiei care studiază metodele tehnice de determinare a debitului, a vitezei, a adîncimii unui curs de apă natural sau artificial, în scopul realizării proiectelor de construcţie hidrotehnică şi a planurilor de gospodărire a apelor.

HIDROMÉTRU s.n. (<fr. *hydromètre*; cf.gr. *hydor* "apă"+*metron* "măsură") **1.** Aparat pentru măsurarea densităţii şi a vitezei de curgere a lichidelor. **2.** Manometru metalic cu scara gradată în unităţi de coloană de apă. ◆ Riglă cu diviziuni speciale folosită pentru măsurarea nivelului unui curs de apă.

HIDROMINERÁL, -Ă adj. (<fr. *hydrominéral*) Referitor la apele minerale.

HIDROMODÚL s.m. (<fr. *hydromodule*) Debit de apă exprimat în litri pe secundă, necesar în timpul unui sezon pentru irigarea suprafeţei de un hectar calculat pentru fiecare cultură agricolă.

HIDROMONITÓR s.n. (<fr. *hydromoniteur*, germ. *Hydromonitor*, rus. *ghidromonitor*) Dispozitiv de săpare şi de transportare a pămîntului, alcătuit dintr-o conductă metalică prin care se proiectează o vînă puternică de apă.

HIDRONEFRÓTIC, -Ă adj. (<fr. *hydronéphrotique*) De hidronefroză.
HIDRONEFRÓZĂ s.f. (<fr. *hydronéphrose*) (MED.) Acumulare de urină în rinichi, cauzată de un obstacol pe ureter.
HIDRONÍM s.n., adj. (<fr. *hydronyme*; cf. gr. *hydor* "apă"+*onoma* "nume") (Cuvînt) care denumeşte o apă.
HIDRONIMÍE s.f. (<fr. *hydronimie*) Studiul numelor de ape. ◆ Totalitatea numelor de ape (dintr-o regiune).
HIDRÓNIU s.m. (<fr. *hydronium*) Ion rezultat din unirea protonului cu o moleculă de apă.
HIDROPĂT, -Ă adj. (<fr. *hydropathe*; cf.gr. *hydor* "apă"+*pathos* "afecţiune") Care tratează bolile prin hidroterapie.
HIDROPÁTIC, -Ă adj. (<germ. *hydropatisch*) Care aparţine hidroterapiei, de hidroterapie, referitor la hidroterapie.
HIDROPATÍE s.f. (<fr. *hydropathie*) Hidroterapie.
HIDROPEDÉZĂ s.f. (<fr. *hydropédèse*; cf.gr. *hydros* "sudoare"+*pedesis* "izbucnire") Transpiraţie abundentă.
HIDROPERICÁRD s.n. (<fr. *hydropéricarde*) (MED.) Acumulare patologică de lichid seros în pericard.
HIDROPEXÍE s.f. (<fr. *hydropexie*) (MED.) Acumulare patologică de apă în ţesuturile organismului.
HIDRÓPIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *hydropique*) (Persoană) care suferă de hidropizie.
HIDROPIZÍE s.f. (<fr. *hydropisie*; cf.gr. *hydropis*) Acumulare patologică de apă în cavităţile naturale ale organismului.
HIDROPLÁN s.n. (<fr. *hydroplane*) Hidroavion.
HIDROPLANÁ vb. I intranz. (<fr. *hydroplaner*) (Despre hidroavioane) A se deplasa plutind la suprafaţa apei.
HIDROPLANÁRE s.n. (<*hidro-*+*planare*; cf.fr. *hydroplanage*) Deplasare a unui hidroavion pe apă.
HIDROPLÁSMĂ s.f. (<fr. *hydroplasme*; cf.gr. *hydor* "apă"+*plasma* "formaţie") (BIOL.) Constituent lichid al protoplasmei.
HIDROPNEUMÁTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *hydropneumatique*) (Dispozitiv) care funcţionează sub acţiunea unui lichid sau a unui gaz comprimat.
HIDROPNEUMOTORÁX s.n. (<fr. *hydropneumothorax*) (MED.) Prezenţă de aer şi de lichid în cavitatea pleurală.
HIDROPÓNIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *hydroponique*) **1.** S.f. Cultură legumicolă sau floricolă în soluţii nutritive sau pe un substrat de pietriş ori de nisip prin care circulă permanent apă cu îngrăşăminte chimice. **2.** Adj. De hidroponică, referitor la hidroponică.
HIDRORAGÍE s.f. (<fr. *hydrorragie*) (MED.) Trecere a apei din plasma sangvină în straturile interstiţiale ale organismului.
HIDRORÉE s.f. (<fr. *hydrorrhée*; cf.gr. *hydor* "apă"+*rhein* "a curge") (MED.) Scurgere cronică a unui lichid seros dintr-o mucoasă inflamată.
HIDROSADENÍTĂ s.f. (<fr. *hidrosadénite*; cf.gr. *hidros* "sudoare"+*aden* "glandă") (MED.) Inflamaţie a glandelor sudoripare (de la subsuoară) manifestată sub forma unor abcese adînci.
HIDROSÁLPINX s.n. (fr. *hydrosalpinx*; cf.gr. *hydor* "apă"+*salpinx* "trompă") Acumulare de lichid seros în trompele uterine.
HIDROSCÁLĂ s.f. (<*hidro-*+[e]*scală*; cf.fr. *hydroscale*) Aeroport pe apă, care serveşte la decolarea, la amerizarea şi la întreţinerea hidroavioanelor.
HIDROSEPARATÓR s.n. (<*hidro-*+*separator*; cf.fr. *hydroséparateur*) Instalaţie de separare, folosită la prepararea mecanică a cărbunilor, care este acţionată de un curent ascendent de apă.
HIDROSFÉRĂ s.f. (<fr. *hydrosphère*; cf.gr. *hydor* "apă"+*sphaira* "sferă") Învelişul de apă al globului terestru, cuprins între atmosferă şi litosferă.
HIDROSÓL s.n. (<fr. *hydrosol*) (CHIM.) Soluţie coloidală în care mediul de dispersie este apa.
HIDROSOLÚBIL, -Ă adj. (<fr. *hydrosoluble*) (Despre substanţe) Care se dizolvă în apă.
HIDROSTÁTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *hydrostatique*; cf.gr. *hydor* "apă"+*statikos* "referitor la echilibru") **1.** S.f. Ramură a hidromecanicii care studiază legile echilibrului lichidelor şi al corpurilor scufundate în ele. **2.** Adj. Care aparţine hidrostaticii, de hidrostatică, referitor la hidrostatică. ◇ *Balanţă hidrostatică* = balanţă cu braţe egale, folosită la determinarea densităţii corpurilor solide şi lichide.
HIDROSTATICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *hydrostaticien*) Specialist în hidrostatică.
HIDROSTATIMÉTRU s.n. (<fr. *hydrostatimètre*) Aparat electric de determinare a nivelului apei într-un curs de apă.
HIDROTÉHNIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *hydrotechnique*, germ. *Hydrotechnik*; cf.gr. *hydor* "apă"+*techne* "meşteşug") **1.** S.f. Ramură a tehnicii care studiază folosirea apei şi a energiei hidraulice în scopuri practice. **2.** Adj. Care aparţine hidrotehnicii, de hidrotehnică, referitor la hidrotehnică.
HIDROTEHNICIÁN, -Ă s.m. şi f.(< *hidrotehnică*) Specialist în hidrotehnică.
HIDROTERAPEÚT s.m. (<fr. *hydrothérapeute*) Specialist în hidroterapie.
HIDROTERÁPIC, -Ă adj. (<fr. *hydrothérapique*) Care aparţine hidroterapiei, de hidroterapie, referitor la hidroterapie.
HIDROTERAPÍE s.f. (<fr. *hydrothérapie*; cf.gr. *hydor* "apă" + *therapeia* "tratament") Tratament medical bazat pe folosirea apei la diferite temperaturi sub formă de duş, băi, aburi etc.
HIDROTERMÁL, -Ă adj. (<fr. *hydrothermal*) Care se referă la ape fierbinţi provenite prin răcirea topiturilor magmatice. ◇ *Proces hidrotermal* sau *fază hidrotermală* = ultima etapă a consolidării magmatice, caracterizată prin separarea soluţiilor apoase fierbinţi.
HIDROTERMOTERAPÍE s.f. (<fr. *hydrothermothérapie*) Tratament medical cu ape termale.
HIDROTIMETRÍE s.f. (<fr. *hydrotimétrie*) Măsurare a densităţii unei ape.
HIDROTIPÍE s.f. (<fr. *hydrotipie*) Procedeu de realizare a fotografiilor în culori, folosit mai ales la copierea filmelor cinematografice color cu matriţe în relief, care se colorează cu coloranţi solubili în apă.
HIDROTORÁX s.n. (<fr. *hydrothorax*) Acumulare patologică de lichid în cavitatea pleurală.
HIDROTROPÍSM s.n. (<fr. *hydrotropisme*) Tendinţă de orientare a unei plante sau a unui microorganism spre locurile cele mai umede ale unui teren.
HIDROVITAMÍNĂ s.f. (<fr. *hydrovitamine*) Vitamină solubilă în apă.
HIDROXÍD s.m. (<fr. *hydroxyde*) Compus chimic anorganic a cărui moleculă conţine una sau mai multe grupe hidroxil.
HIDROXÍL s.m. (<fr. *hydroxyle*) (CHIM.) Radical monovalent format dintr-un atom de hidrogen şi un atom de oxigen.
HIDROXILAMÍNĂ s.f. (<fr. *hydroxylamine*) Compus chimic, obţinut prin reducerea electrolitică a nitraţilor şi care este un agent reducător puternic.
HIDRÓZĂ s.f. (<fr. *hidrose*; cf.gr. *hidros* "sudoare") Tulburare funcţională a transpiraţiei.
HIDROZOÁR s.n. (<fr. *hydrozoaires*) (La pl.) Clasă de celenterate marine şi de apă dulce, care trăiesc solitar sau în colonii; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă (ex. *meduza, hidra*).
HIDRÚRĂ s.f. (<fr. *hydrure*) Combinaţie a hidrogenului cu un alt element chimic.
HIEMÁL, -Ă adj. (<fr. *hiémal*) **1.** (Livr.) De iarnă. **2.** (Despre plante) Care trăieşte sau creşte iarna.
HIÉNĂ s.f. (<fr. *hyène*, lat. *hyaena*; cf.gr. *hyaina*) Mamifer carnivor asemănător cu cîinele, cu blana cenuşie tărcată, cu gîtul gros, cu urechile golaşe şi cu picioarele anterioare mai lungi decît cele posterioare, care trăieşte în Africa şi în Asia; se hrăneşte mai ales cu cadavre (*Hyaena hyaena*). ◆ Fig. Om ticălos, nemernic.
HIENÍDĂ s.f (<fr. *hyénidés*) (La pl.) Familie de mamifere carnivore al cărei tip este hiena; (şi la sg.) animal care face parte din această familie.
HIERÁTIC, -Ă adj. (<fr. *hiératique*, lat. *hieraticus*) **1.** Referitor la lucruri sfinte. ◆ Care pare impus de un ritual solemn. **2.** *Scriere hieratică* = scriere cursivă şi simplificată a hieroglifelor vechilor egipteni. **3.** (Despre artă) Care exprimă atitudini solemne, rigide, conform regulilor fixate de canoanele religioase.
HIERATÍSM s.n. (<fr. *hiératisme*) **1.** Spirit sau sistem hieratic; caracter, aspect hieratic. **2.** Stare de rigiditate, de imobilitate.
HIERO- (<fr. *hiéro-*; cf.gr. *hieros* "sacru") Element prim de compunere care are semnificaţia "sacru", "sfînt".
HIERODÚL, -Ă s.m. şi f. (<fr. *hiérodoule*; cf.gr *hieros* "sacru"+*doulos* "sclav") Sclav în serviciul unui templu antic grecesc.
HIEROFÁNT s.m. (<fr. *hiérophante*; cf.gr. *hierophantes*) Preot antic grec, care îi iniţia pe neofiţi în mistere şi în oracole; mare pontif.
HIEROGLÍFĂ s.f. (<fr. *hiéroglyphe*; cf.gr. *hieros* "sacru"+*glyphein* "a grava") Semn din scrierea vechilor egipteni care reprezenta noţiunile prin figuri de fiinţe şi obiecte. ◆ Fig. Scris indescifrabil, neciteţ.
HIEROGLÍFIC, -Ă adj. (<fr. *hiéroglyphique*, lat. *hieroglyphicus*) Care este scris cu hieroglife. ◆ Fig. Care este indescifrabil, greu de înţeles.
HÍFĂ s.f. (<fr. *hyphe*; cf.lat. *hypha*, gr. *hyphe* "ţesut") Filament din care este compus miceliul unei ciuperci.

HI-FI s.f.invar., adj.invar. (cuv. engl.) **1.** S.f. invar. Înaltă fidelitate (în muzică, radio, televiziune etc.). **2.** Adj. invar. De înaltă fidelitate.

HIGH-LIFE s.n. (loc. engl.) Înaltă societate, vîrfurile societăţii.

HIGRO- (<fr. *hygro-*; cf.gr. *hygros* "umed") Element prim de compunere care are semnificaţia "umed", "(referitor la) umiditate".

HIGROFÍL, -Ă adj. (<fr. *hygrophile*; cf.gr. *hygros* "umed"+*philein* "a iubi") (Despre plante) Care caută umiditatea, care se dezvoltă în condiţii de mare umiditate.

HIGROFÍTĂ adj., s.f. (<fr. *hygrophite*; cf.gr. *higros* "umed"+*phyton* "plantă") (Plantă) care se dezvoltă normal în condiţii de mare umiditate.

HIGROGRÁF s.n. (<fr. *hygrographe*) Aparat de înregistrare a gradului de umiditate a aerului din atmosferă.

HIGROGRÁMĂ s.f. (<fr. *hygrogramme*) Diagramă reprezentînd variaţia umidităţii aerului.

HIGROLOGÍE s.f. (<fr. *hygrologie*) Ramură a meteorologiei care se ocupă cu studiul umidităţii atmosferei.

HIGRÓMĂ s.f. (<fr. *hygroma*) Inflamaţie a pungilor seroase subcutanate în dreptul unor articulaţii.

HIGROMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *hygrométrique*) De higrometrie, referitor la higrometrie.

HIGROMETRÍE s.f. (<fr. *hygrométrie*; cf. gr. *hygros* "umed" + *metron* "măsură") Ramură a meteorologiei care studiază metodele şi aparatele utilizate pentru determinarea umidităţii aerului atmosferic.

HIGROMÉTRU s.n. (<fr. *hygromètre*) Aparat pentru măsurarea umidităţii gazelor.

HIGROSCÓP s.n. (<fr. *hygroscope*; cf.gr. *hygros* "umed"+*skopein* "a cerceta") Aparat pentru studierea variaţiei umidităţii aerului.

HIGROSCÓPIC, -Ă adj. (<fr. *hygroscopique*) Care poate absorbi umiditatea din aer.

HIGROSCOPICITÁTE s.f. (<*higroscopie*) Proprietate a unui corp de a fi higroscopic.

HIGROSCOPÍE s.f. (<fr. *hygroscopie*) Higrometrie.

HIGROSTÁT s.n. (<fr. *hygrostat*) Aparat folosit pentru supravegherea şi pentru menţinerea umidităţii relative a aerului într-o încăpere, într-o instalaţie etc.

HIL s.n. (<fr. *hile*, lat. *hilum*) **1.** (ANAT.) Porţiune pe suprafaţa unui organ, unde vasele sangvine şi nervii pătrund în ţestul spongios. **2.** (BOT.) Cicatrice pe învelişul seminţei în locul unde aceasta s-a desprins de picioruşul ovulului.

HILÁR, -Ă adj. (<fr. *hilaire*) (ANAT.) Care aparţine hilului, referitor la hil.

HILÁRII s.f.pl. (MITOL.) Sărbători în cinstea Cibelei, mama zeilor şi a lui Attis, zeu al vegetaţiei şi al agriculturii în Asia Mică.

HILÉA s.f. (cf. germ. *Hyläa*) Denumire a pădurii ecuatoriale sau tropicale umede (congoleze).

HILO- (<fr. *hylo-*; cf.gr. *hyle* "materie") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) materie".

HILOZOÍSM s.n. (<fr. *hylozoïsme*; cf.gr. *hyle* "materie"+*zoe* "viaţă") Teorie filozofică potrivit căreia întreaga materie ar fi vie, avînd capacitatea de a simţi şi de a gîndi.

HILOZOÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *hylozoïste*) **1.** Adj. Care aparţine hilozoismului, care se referă la hilozoism. **2.** S.m. şi f. Adept al hilozoismului.

HIMATIÓN s.m. (<fr. *himation*) Mantie grecească antică ce se purta prinsă cu o agrafă pe piept sau pe umăr.

HIMÉN s.n. (<fr. *hymen*; cf.lat., gr. *hymen* "membrană") (ANAT.) Membrană care închide parţial vaginul la virgine.

HIMENÉU s.f. (<fr. *hyménée*, lat. *hymenaeus*; cf.n.pr. *Hymen*, zeul căsătoriei la greci) **1.** Căsătorie. **2.** Imn de nuntă la romani.

HIMENOPTÉR s.n. (<fr. *hyménoptère*; cf. gr. *hymen* "membrană"+*pteron* "aripă") (La pl.) Ordin de insecte cu metamorfoză completă, cu două perechi de aripi membranoase, femela avînd la vîrful abdomenului un organ în formă de ac cu venin, care adesea sînt organizate în colonii; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin.

HIMENOPTEROLOGÍE s.f. (<fr. *hyménoptérologie*) Ramură a entomologiei care studiază himenopterele.

HIMÉRĂ s.f. (<fr. *chimère*, it. *chimera*, lat. *Chimaera*) **1.** V. n.pr. **Himera.** ◆ Motiv decorativ reprezentînd un asemenea monstru. **2.** *Himeră de altoire* = plantă ale cărei ţesuturi sînt diferite din punct de vedere genetic. **3.** (BIOL.) Organism produs prin fuziunea a doi sau a mai mulţi zigoţi diferiţi. **4.** Închipuire, fantezie irealizabilă; iluzie, amăgire, utopie.

HIMÉRIC, -Ă adj. (<fr. *chimérique*) Care se bazează pe himere (**4**); imaginar, iluzoriu, irealizabil, utopic. ◆ (Şi adverbial) Ca de himeră, fantastic.

HINDI s.n. (cuv. fr.) Variantă literară a limbii hindustane; limbă oficială în India.

HINDUÍSM s.n. (<fr. *hindouisme*, germ. *Hinduismus*) Religie răspîndită în India, avînd la bază principalele dogme ale brahmanismului şi budismului.

HINDUÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *hindouiste*) **1.** Adj. Care este specific hinduismului; care aparţine hinduismului, referitor la hinduism. **2.** S.m. şi f. Adept al hinduismului.

HINDÚS, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *hindou*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuieşte, care s-a format în India; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Indiei sau este originară de acolo; persoană aparţinînd religiei brahmanice sau celei hinduiste. **2.** Adj. Care aparţine Indiei sau hinduşilor, referitor la India sau la hinduşi.

HINDUSTÁNĂ adj., s.f. (<fr. *hindoustani*) (Limbă) indo-iraniană vorbită în India şi în Pakistan.

HINGHÉR s.m. (<săs. *hoenger* = germ. *Henker*) Persoană din serviciul de ecarisaj, care se ocupă cu prinderea cîinilor vagabonzi.

HÍNTERLAND s.n. (<germ. *Hinterland*; cf. germ. *hinter* "în spate"+*Land* "teritoriu") **1.** (GEOL.) Regiune relativ rigidă din punct de vedere tectonic, situată în spatele unui sistem muntos. **2.** (JUR.) Regiune învecinată cu un teritoriu ocupat de alt stat şi asupra căreia se exercită acţiuni expansioniste; p.ext. colonie sau ţară slab dezvoltată dependentă economic de metropolă. **3.** Teritoriu care gravitează spre un centru economic.

HIOÍD adj. (<fr. *hyoïde*) *Os hioid* (şi substantivat) = os mic în formă de potcoavă, situat între limbă şi laringe.

HIPALÁGĂ s.f. (<fr. *hypallage*; cf.gr. *hypallage* <*hipallassein* "a schimba") Procedeu stilistic prin care se atribuie unor cuvinte dintr-o frază sensul altor cuvinte.

HIPALGEZÍE s.f. (<fr. *hypalgésie*; cf.gr. *hypo* "sub"+*algesis* "durere") Sensibilitate patologică. ◆ Durere uşoară.

HIPALGÍE s.f. (<fr. *hypalgie*) Hipalgezie.

HIPANTROPÍE s.f. (<fr. *hippanthropie*) Dereglare psihică în care bolnavul se crede transformat în cal.

HIPARIÓN s.m. (<fr. *hipparion*; cf.gr. *hippos* "cal") Gen de mamifer fosil, care avea la membre cîte un deget funcţional, considerat strămoş al calului.

HIPER- (<fr. *hyper-*; cf.gr. *hyper* "peste") Element prim de compunere care are semnificaţia "peste", "exagerat de".

HIPERACIDITÁTE s.f. (<*hiper-*+*aciditate*) Tulburare funcţională manifestată prin secreţia excesivă de suc gastric, frecventă în gastrită, în ulcer duodenal etc.

HIPERACUZÍE s.f. (<fr. *hyperacousie*; cf. gr. *hyper* "peste"+*akousis* "auz") Sensibilitate exagerată a auzului.

HIPERALCALÍN, -Ă adj. (<fr. *hyperalcalin*) Cu un caracter alcalin pronunţat.

HIPERALGÉZIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *hyperalgésique*) (Persoană) care suferă de hiperalgezie.

HIPERALGEZÍE s.f. (<fr. *hyperalgésie*; cf.gr. *hyper* "peste"+*algesis* "durere") Sensibilitate exagerată la durere; exagerare a sensibilităţii dureroase.

HIPERALGÍE s.f. (<fr. *hyperalgie*) Hiperalgezie.

HIPERBÁTĂ s.f. (<fr. *hyperbate*; cf.gr. *hyperbaton*) **1.** Adaos pe care autorul îl face după încheierea unui enunţ. **2.** Inversiune a topicii normale, a ordinii naturale a cuvintelor.

HIPÉRBOLĂ s.f. (<fr. *hyperbole*; cf.gr. *hyperbole* "exces") **1.** Figură de stil constînd în exagerarea realităţii. **2.** (MAT.) Curbă reprezentînd locul geometric al punctelor dintr-un plan, pentru care diferenţa distanţelor faţă de două puncte fixe (focare) este constantă.

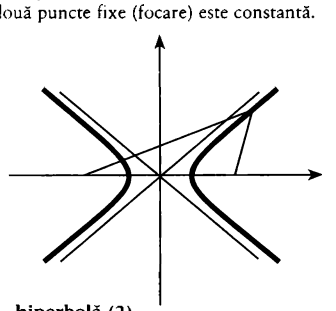

hiperbolă (2)

HIPERBÓLIC, -Ă (IPERBÓLIC, -Ă) adj. (<fr. *hyperbolique*, lat. *hiperbolicus*) **1.** (Cu caracter) de hiperbolă; exagerat. **2.** (MAT.) De forma hiperbolei.

HIPERBOLIZÁ vb. IV tranz. (<*hiperbolă*) A exagera realitatea; a exagera dimensiunile, importanţa etc. unui fenomen, ale unui obiect, ale unei fiinţe.

HIPERBOLIZÁT, -Ă adj.(<*hiperboliza*) Care este foarte exagerat.
HIPERBOLOÍD s.m. (<fr. *hyperboloïde*; cf.gr. *hyperbole* "hiperbolă"+*eidos* "formă") (MAT.) Suprafaţă rezultată din revoluţia unei hiperbole în jurul uneia dintre axele sale.

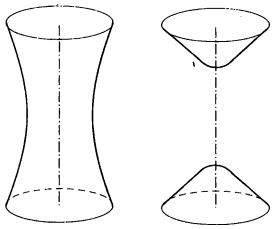

hiperboloizi

HIPERBOREÁN, -Ă adj. (<fr. *hyperboréen*) Care se află, care trăieşte la extremitatea nordică a globului terestru.
HIPERBORÉU, -ÉE adj., s.m. şi f. (<fr. *hyperborée*; cf.gr. *hyper* "deasupra, peste" + *boreas* "vînt de nord") (Persoană) din regiunea extremului nordic; p.gener. (persoană) de la nord.
HIPERCALCEMÍE s.f. (<fr. *hypercalcémie*) Creştere anormală a cantităţii de calciu în sînge; cantitate de calciu anormal de mare prezentă în sînge.
HIPERCARACTERIZÁRE s.f. (<*hiper-*+*caracterizare*) Cumul de mijloace morfologice folosit pentru evidenţierea unei singure valori lexicale sau gramaticale.
HIPERCHERATÓZĂ s.f. (<fr. *hyperkératose*; cf.gr. *hyper* "peste"+*keras* "corn") (MED.) Dezvoltare exagerată fiziologică sau patologică a stratului cornos al pielii.
HIPERCHINEZÍE (HIPERKINEZÍE) s.f. (<fr. *hyperkinésie*; cf.gr. *hyper* "peste" + *kinesis* "mişcare") (MED.) Activitate motorie exagerată a muşchilor scheletici sau a muşchilor netezi ai organelor cavitare; sindrom neurologic caracterizat prin apariţia unor mişcări involuntare (ex. *ticurile*).
HIPERCLORHIDRÍE s.f. (<fr. *hyperchlorhidrie*) (MED.) Hiperaciditate (gastrică).
HIPERCORÉCT, -Ă adj. (<fr. *hypercorrect*) (LINGV.; despre forme gramaticale, ortoepice etc.) Care conţine o greşeală cauzată de teama de a nu greşi (aplicînd, prin analogie, o regulă lingvistică valabilă pentru alte situaţii).
HIPERCORECTITÚDINE s.f. (<*hiper-*+*corectitudine*) Greşeală de limbă care constă în schimbarea formei corecte a unui cuvînt din cauza unei analogii greşite; hipercurbanism.
HIPERCRINÍE s.f. (<fr. *hypercrinie*) Secreţie exagerată a unei glande endocrine.
HIPERCROMÍE s.f. (<fr. *hyperchromie*) Pigmentare exagerată a pielii.
HIPEREMÉZĂ s.f. (<fr. *hyperémèse*) Vomitare abundentă.
HIPEREMÍE s.f. (<fr. *hyperémie*; cf.gr. *hyper* "peste"+*haima* "sînge") Aflux de sînge într-un organ sau într-o regiune a corpului.
HIPEREMOTÍV, -Ă adj. (<*hiper-*+*emotiv*) Foarte emotiv; excesiv de impresionabil.
HIPEREMOTIVITÁTE s.f. (<fr. *hyperémotivité*) Emotivitate excesivă; reactivitate emoţională exagerată.
HIPERESTEZÍE s.f. (<fr. *hyperesthésie*; cf.gr. *hyper* "peste"+*aisthesis* "senzaţie") Sensibilitate exagerată a unui organ de simţ, care apare în perioada de surmenaj, de suprasolicitare nervoasă şi fizică, în debutul unor boli infecto-contagioase sau al unor afecţiuni psihice.
HIPEREXCITABILITÁTE s.f. (<*hiper-*+*excitabilitate*) Excitabilitate excesivă, anormală.
HIPERFOLICULINÍE s.f. (<fr. *hyperfolliculinie*) (MED.) Secreţie exagerată de foliculină.
HIPERFRECVÉNŢĂ s.f. (<fr. *hyperfréquence*) (FIZ.) Frecvenţă corespunzătoare microundelor.
HIPERFÚNCŢIE s.f. (<fr. *hyperfonction*) (MED.) Activitate exagerată a unui organ.
HIPERGALACTÍE s.f. (<fr. *hypergalactie*; cf.gr. *hyper* "peste"+*gala* "lapte") Creştere a secreţiei lactate.
HIPERGEOMÉTRICĂ adj. (<fr. *hypergéométrique*) (MAT.) *Funcţie hipergeometrică* = funcţie definită ca suma seriei studiate de Gauss, avînd ca soluţie o ecuaţie diferenţială.
HIPERGLICEMÍE s.f. (<fr. *hyperglycémie*) Creştere exagerată a concentraţiei de glucoză în sînge, frecventă în diabetul zaharat.
HIPERHIDRÓZĂ s.f. (<fr. *hyperhidrose*) Secreţie exagerată a glandelor sudoripare.
HIPERICACÉE s.f. (<fr. *hypéricacée*) (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, dialipetale, avînd ca tip sunătoarea; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.
HIPERINSULINÍSM s.n. (<fr. *hyperinsulinisme*) Boală endocrină cauzată de secreţia excesivă de insulină.
HIPERMENORÉE s.f. (<fr. *hyperménorrhée*) (MED.) Menstruaţie foarte abundentă, frecventă la începutul menopauzei, în unele boli endocrine etc.
HIPERMETRÓP, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *hypermétrope*) (Persoană) care suferă de hipermetropie.
HIPERMETROPÍE s.f. (<fr. *hypermétropie*; cf.gr. *hyper* "peste"+*metron* "măsură"+*ops* "vedere") Defect de vedere provocat de faptul că diametrul anterioposterior al globului ocular este mai scurt decît cel normal, ceea ce determină formarea imaginii în spatele retinei.
HIPERMÉTRU s.n. (<fr. *hypermètre*; cf.gr. *hypermetros*) Vers antic cu o silabă suplimentară, care în rostire se elimină înaintea cuvîntului următor, dacă acesta începe cu o vocală.
HIPERMNEZÍE s.f. (<fr. *hypermnésie*; cf. gr. *hyper* "peste"+*mnesis* "memorie") Excitaţie excesivă, patologică a memoriei; predispoziţie de aducere aminte insistentă, care se manifestă în cazul obsesiilor şi al fobiilor.
HIPERNEFRÓM s.n. (<fr. *hypernéphrome*) Tumoare a rinichiului.
HIPERÓN s.m. (<fr. *hypéron*) (FIZ.) Particulă elementară cu masa mai mare decît masa protonului.
HIPERÓNIC, -Ă adj. (<fr. *hypéronique*) (FIZ.) Care aparţine hiperonului, referitor la hiperon, de hiperon.
HIPEROREXÍE s.f. (<fr. *hyperorexie*; cf.gr. *hyper* "peste"+*orexis* "apetit") Stare patologică manifestată prin foame excesivă şi continuă.
HIPEROSMÍE s.f. (<fr. *hyperosmie*) Sensibilitate excesivă a simţului mirosului.
HIPEROSTÓZĂ s.f. (<fr. *hyperostose*) (MED.) Dezvoltare anormală a unei zone osoase.
HIPEROVARÍE s.f. (<fr. *hyperovarie*) Activitate endocrină exagerată a ovarului.
HIPERPARATIROIDÍSM s.n. (<fr. *hyperparathyroïdisme*) Boală cauzată de secreţia excesivă de hormon paratiroidian şi caracterizată prin decalcifierea generalizată a oaselor şi prin depuneri de săruri de calciu în piele şi în diverse organe.
HIPERPARAZÍT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *hyperparasite*) (Parazit al altor paraziţi) care atacă plantele şi animalele.
HIPERPIREXÍE s.f. (<fr. *hyperpyrexie*; cf.gr. *hyper* "peste"+*pyrexis* "febră") Creştere anormală a temperaturii corpului, frecventă în multe boli.
HIPERPLAZÍE s.f. (<fr. *hyperplasie*; cf.gr. *hyper* "peste"+*plasein* "a forma") Creştere exagerată a unui ţesut sau a unui organ, datorată înmulţirii rapide a celulelor.
HIPERPROTEINEMÍE s.f. (<fr. *hyperprotéinémie*) Creştere exagerată a cantităţii de proteine din sînge; cantitate de proteine care depăşeşte concentraţia normală în sînge.
HIPERSECRÉŢIE s.f. (<fr. *hypersécrétion*) (MED.) Secreţie excesivă a unei glande.
HIPERSENSÍBIL, -Ă adj. (<fr. *hypersensible*) Excesiv de sensibil.
HIPERSENSIBILITÁTE s.f. (<fr. *hypersensibilité*) Sensibilitate exagerată, patologică.
HIPERSENSIBILIZÁ vb. IV tranz. şi refl. (<fr. *hypersensibiliser*) A (se) sensibiliza foarte mult.
HIPERSENSIBILIZÁRE s.f. (<*hipersensibiliza*) **1.** Acţiunea de a (se) sensibiliza şi rezultatul ei. **2.** Tratament al emulsiilor fotografice pentru mărirea sensibilităţii.
HIPERSOMNÍE s.f. (<fr. *hypersomnie*) Stare anormală de somnolenţă.
HIPERSÓNIC, -Ă adj. (<fr. *hypersonique*, engl. *hypersonic*) **1.** (Despre viteze) Care depăşeşte viteza sunetului. **2.** (Despre aparate de zbor) Care atinge o viteză hipersonică.
HIPERSPÁŢIU s.n. (<fr. *hyperspace*) (MAT.) Spaţiu fictiv cu mai mult de trei dimensiuni.
HIPERSÚNET s.n. (<*hiper-*+*sunet*; cf.engl. *hypersound*) (FIZ.) Ultrasunet de frecvenţă foarte înaltă.
HIPERSUSTENTÁŢIE s.f. (<fr. *hypersustentation*) Mărire a sustentaţiei avioanelor cu ajutorul unor dispozitive manevrabile sau automate, montate la bordurile aripilor sau pe ampenaje.
HIPERTENSIÚNE s.f. (<fr. *hypertension*) (MED.) Mărire temporară sau constantă a presiunii sîngelui în sistemul arterial sau în cel venos, cauzată de stări nervoase, de boli renale, cardiovasculare etc.
HIPERTENSÍV, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *hypertensif*) (Persoană) care suferă de hipertensiune.
HIPERTERMÁL, -Ă adj. (<*hiper-*+*termal*) (Despre ape minerale) Cu temperatură ridicată.
HIPERTERMÍE s.f. (<fr. *hyperthermie*; cf.gr. *hyper* "peste"+*therme* "căldură") (MED.) Creştere anormală a temperaturii corpului.

HIPERTIMÍE s.f. (<fr. *hyperthymie*; cf.gr. *hyper* "peste"+*thymos* "spirit") (MED.) Creştere exagerată a tonusului afectiv în stările maniacale care se manifestă prin euforie, jovialitate, expansivitate sau prin depresii, anxietate, melancolie.

HIPERTIROIDIÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *hypertyroïdien*) (Persoană) care suferă de hipertiroidie.

HIPERTIROIDÍE s.f. (<fr. *hyperthyroidie*) Boală endocrină cauzată de secreţia excesivă a glandei tiroide, care se manifestă prin creşterea glandei tiroide, prin slăbire, prin creşterea metabolismului bazal etc., iar, în ceea ce priveşte psihicul, prin insomnii, hipersensibilitate, exaltare, emotivitate exagerată, iritabilitate, instabilitate, stări halucinatorii minore.

HIPERTIROIDÍSM s.n. (<fr. *hyperthyroïdisme*) Hipertiroidie.

HIPERTÓNIC, -Ă adj. (<fr. *hypertonique*) (Despre soluţii) Care are o presiune osmotică superioară unei alte soluţii.

HIPERTONÍE s.f. (<fr. *hypertonie*) **1.** Stare a unei soluţii hipertonice. **2.** Creştere a tonusului muşchilor (scheletici) sau a diferitelor organe interne şi a sistemului nervos vegetativ. **3.** Hipertensiune.

HIPERTRICÓZĂ s.f. (<fr. *hypertrichose*; cf.gr. *hyper* "peste"+*thrix* "păr") (MED.) Hirsutism.

HIPERTROFIÁ vb. I refl. (<fr. *hypertrophier*) (Despre organe şi ţesuturi) A-şi mări volumul în mod anormal, în urma unei funcţii exagerate sau a unui proces patologic.

HIPERTRÓFIC, -Ă adj. (<fr. *hypertrophique*) Care prezintă hipertrofie.

HIPERTROFÍE s.f. (<fr. *hypertrophie*; cf. gr. *hyper* "peste"+*trophe* "hrană") Creştere anormală a volumului unui organ sau al unui ţesut fără înmulţirea celulelor acestuia.

HIPERURBANÍSM s.n. (<fr. *hyperurbanisme*) (LINGV.) Hipercorectitudine.

HIPERVITAMINÓZĂ s.f. (<fr. *hypervitaminose*) (MED.) Tulburare organică a funcţiilor organismului cauzată de acumularea excesivă a unor vitamine, în special a vitaminelor A şi D.

HIPIATRÍE s.f. (<fr. *hippiatrie*) Studiul bolilor la cai; medicina cailor.

HIPIÁTRU s.m. (<fr. *hippiatre*; cf.gr. *hippos* "cal"+*iatros* "medic") Veterinar specialist în hipiatrie.

HÍPIC, -Ă adj. (<fr. *hippique*) Referitor la cai (de curse) sau la cursele de cai; de cai.

HIPÍSM s.n. (<fr. *hippisme*; cf.gr. *hippos* "cal") Sport practicat cu cai, conţinînd călăria şi cursele cu cai.

HIPNAGÓGIC, -Ă adj. (<fr. *hypnagogique*; cf.gr. *hypnos* "somn"+*algos* "durere") Referitor la stările intermediare între veghe şi somn, care preced somnul, cînd pot apărea imagini de tip halucinatoriu.

HIPNALGÍE s.f. (<fr. *hypnalgie*; cf.gr. *hypnos* "somn"+*algos* "durere") Durere care se manifestă numai în timpul somnului.

HIPNO- (<fr. *hypno-*; cf.gr. *hypnos* "somn") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) somn"

HIPNOGÉN, -Ă adj., s.n. (<fr. *hypnogène*; cf.gr. *hypnos* "somn"+*gennan* "produce") (Preparat, medicament) care provoacă somnul.

HIPNONARCÓZĂ s.f. (<germ. *Hypnonarkose*) (MED.) Narcoză obţinută prin hipnoză profundă.

HIPNOPATÍE s.f. (<fr. *hypnopathie*; cf.gr. *hypnos* "somn"+*pathos* "boală") Maladie microbiană manifestată printr-un somn greu, prelungit; boala somnului. ◆ Tendinţă patologică pentru somn.

HIPNOPEDÍE s.f. (<fr. *hypnopédie*; cf.gr. *hypnos* "somn"+*paideia* "educaţie") Ansamblu de procedee care facilitează memorarea în timpul somnului natural; disciplină care se ocupă cu introducerea şi fixarea informaţiei în memoria omului.

HIPNOTERAPÍE s.f. (<engl. *hypnotherapy*; cf.gr. *hypnos* "somn"+*therapeia* "tratament") Metodă de tratament prin hipnoză.

HIPNÓTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *hypnotique*) **1.** Adj., s.n. (Substanţă) care provoacă un somn artificial; somnifer, soporific. **2.** Adj. Care este provocat de hipnoză. **3.** Adj. Fig. Fascinant, captivant.

HIPNOTÍSM s.n. (<fr. *hypnotisme*; cf.gr. *hypnos* "somn") **1.** Totalitatea procedeelor şi fenomenelor caracteristice hipnozei. **2.** Disciplină care studiază provocarea artificială a somnului.

HIPNOTIZÁ vb. I tranz. (<fr. *hypnotiser*) A provoca cuiva starea de hipnoză. ◆ Fig. A fascina, a fermeca.

HIPNOTIZÁT, -Ă adj. (<*hipnotiza*) Care este în stare de hipnoză. ◆ Fig. Captivat, fascinat.

HIPNOTIZATÓR, -OÁRE s.m. şi f., adj. (<*hipnotiza*) (Persoană) care hipnotizează.

HIPNOTIZÓR, -OÁRE s.m. şi f., adj. (<fr. *hypnotiseur*) Hipnotizator.

HIPNÓZĂ s.f. (<fr. *hypnose*; cf.gr. *hypnos* "somn") Stare asemănătoare cu somnul sau cu somnambulismul, provocată artificial prin sugestie sau pe alte căi, în timpul căreia acţiunile persoanei hipnotizate sînt subordonate sugestiilor hipnotizatorului. Efectul hipnotic este, de regulă, explicat prin forţa cuvîntului, prin sugestivitatea subiectului şi, probabil, printr-o dotare specifică a hipnotizatorului. ◆ Fig. Fascinaţie.

HIPO-[1] (<fr. *hypo-*; cf.gr. *hypo* "sub, dedesubt") Element prim de compunere care are semnificaţia "sub, mai puţin".

HIPO-[2] (<fr. *hippo-*; cf.gr. *hippos* "cal") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) cal", "de cal".

HIPOACIDITÁTE s.f. (<fr. *hypoacidité*) Secreţie insuficientă a sucului gastric, frecventă în unele boli de stomac.

HIPOACÚZIC, -Ă s.m. şi f. (<fr. *hypoacousique*) Persoană care suferă de hipoacuzie.

HIPOACUZÍE s.f. (<fr. *hypoacousie*; cf.gr. *hypo* "sub"+*akouein* "a auzi") Diminuare a acuităţii auzului.

HIPOALGEZÍE s.f. (<fr. *hypoalgésie*) Scădere a sensibilităţii la durere.

HIPOAZOTÍDĂ s.f. (<fr. *hypoazotide*) Bioxid de azot.

HIPOBÁRIC, -Ă adj. (<engl. *hypobaric*) (FIZ.) Cu presiune scăzută.

HIPOBROMÍT s.m. (<fr. *hypobromite*) Sare a acidului hipobromos.

HIPOBROMÓS adj. *Acid hipobromos* = acid oxigenat al bromului.

HIPOCALCEMÍE s.f. (<fr. *hypocalcémie*; cf.gr. *hypo* "sub"+*calx* "var"+*haima* "sînge") Scădere anormală a cantităţii de calciu în sînge.

HIPOCÁMP s.n. (<fr. *hippocampe*; cf.gr. *hippokampos*) **1.** Animal mitologic, cu cap şi corp de cal, cu două picioare şi cu coadă de peşte, care trage carul lui Neptun. **2.** (IHT.) Cal-de-mare (*Hippocampus hippocampus*).

HIPOCÁUST s.n. (<fr. *hypocauste*; cf.gr. *hypokauston*) (În antic.) Instalaţie de încălzire cu aer cald. ◆ Canal subteran care servea la acest fel de încălzire.

HIPOCENTÁUR s.m. (<fr. *hippocentaure*; cf.lat. *hippocentaurus*, gr. *hippokentauros*) (În mitologia greacă) Centaur.

HIPOCÉNTRU s.n. (<fr. *hypocentre*; cf.gr. *hypo* "sub"+*kentron* "centru") Centru (subteran) al unui cutremur de pămînt; regiune din adîncul scoarţei terestre de unde se propagă un cutremur de pămînt.

HIPOCHINEZÍE (HIPOKINEZÍE) s.f. (<germ. *Hypokinese*; cf.gr. *hypo* "sub"+*kinesis* "mişcare") (MED.) Scădere a activităţii motorii a organismului.

HIPOCICLOÍDĂ s.f. (<fr. *hypocycloïde*) (MAT.) Curbă plană descrisă de un punct de pe circumferinţa unui cerc care se rostogoleşte, fără să alunece, în interiorul altui cerc fix.

HIPOCÍCLU s.n. (<fr. *hypocycle*) Cerc care se rostogoleşte fără alunecare în interiorul unui cerc de bază fix.

HIPOCLOREMÍE s.f. (<fr. *hypochlorémie*) Scădere anormală a cantităţii de clor în sînge.

HIPOCLORHIDRÍE s.f. (<fr. *hypochlorhydrie*) Scădere a secreţiei sucului gastric, frecventă în unele boli de stomac.

HIPOCLORÍT s.m. (<fr. *hypochlorite*) Sare a acidului hipocloros, obţinută prin acţiunea clorului asupra hidroxizilor puternic bazici sau pe cale electrolitică. ◇ *Hipoclorit de sodiu* = sare de sodiu a acidului hipocloros, folosită ca decolorant şi ca dezinfectant. *Hipoclorit de potasiu* = sare de potasiu a acidului hipocloros.

HIPOCLORÓS adj. (<fr. *hypochloreux*) *Acid hipocloros* = acid obţinut prin acţiunea clorului asupra unei suspensii de oxid de mercur în apă, puternic oxidant, folosit ca decolorant.

HIPOCOLÍE s.f. (<fr. *hypocholie*; cf.gr. *hypo* "sub"+*chole* "bilă") Reducere a secreţiei biliare.

HIPOCÓNDRU s.n. (<fr. *hypocondre*; cf.gr. *hypo* "sub"+*chondros* "cartilaj") (La mamifere şi păsări) Fiecare dintre părţile laterale ale abdomenului, situate de o parte şi de alta a epigastrului, sub ultimele coaste.

HIPOCORÍSTIC, -Ă adj. (<fr. *hypocoristique*) (Despre cuvinte sau despre sufixe) Care exprimă sentimente de afecţiune; dezmierdător, alintător.

HIPOCOTÍL s.n. (<fr. *hypocotyle*) Porţiune a tulpinii unei plantule cuprinsă între cotiledoane şi baza rădăcinii.

HIPOCRÁTIC, -Ă adj. (<fr. *hippocratique*; cf.n.pr. *Hipocrat*, medic grec antic) **1.** Care aparţine hipocratismului, referitor la hipocratism. **2.** (Despre degete) Îngroşat mult la capăt, cu unghia lăţită şi încovoiată.

HIPOCRATÍSM s.n. (<fr. *hippocratisme*) **1.** Sistem de tratament bazat pe concepţia lui Hipocrat. **2.** (ANAT.) *Hipocratism digital* = îngroşare a extremităţilor degetelor, cu bom-

barea unghiilor.
HIPOCRÉN s.n. (<germ. *Hippokrene*) Enigmă în care soluția (o zicală sau o expresie cunoscută) se obține prin interpretarea unei ilustrații.
HIPOCRINÍE s.f. (<fr. *hypocrinie*; cf.gr. *hypo* "sub"+*krinein* "a secreta") Reducere a secreției unei glande endocrine.
HIPOCRISTALÍN, -Ă adj. (<fr. *hypocristallin*) (Despre rocile vulcanice) Care este alcătuit din cristale și din sticlă.
HIPOCROMÍE s.f. (<fr. *hypochromie*) (MED.) Reducere a pigmentației pielii.
HIPODÉRM s.n. (<fr. *hypoderme*; cf.gr. *hypo* "sub"+*derma* "piele") Strat profund al pielii, situat sub dermă, bogat în țesut adipos.
HIPODÉRMĂ s.f. (<fr. *hypoderma*) (ZOOL.) Muscă a cărei larvă este un parazit al pielii rumegătoarelor (*Hypoderma bovis*).
HIPODÉRMIC, -Ă adj. (<fr. *hypodermique*) (ANAT.) Subcutanat.
HIPODERMÍTĂ s.f. (<fr. *hypodermite*) (MED.) Inflamație a hipodermului.
HIPODERMÓZĂ s.f. (<fr. *hypodermose*) Boală parazitară a animalelor rumegătoare mari, provocată de larvele hipodermei, localizate în straturile profunde ale pielii.
HIPODRÓM s.n. (<fr. *hippodrome*, lat *hippodromos*; cf.gr. *hippos* "cal"+*dromos* "cursă") Teren amenajat pentru desfășurarea concursurilor hipice, prevăzut cu tribune pentru spectatori.
HIPOERGÍE s.f. (<fr. *hypoergie*; cf.gr. *hypo* "sub"+*ergon* "lucru") (MED.) Reducere a capacității organismului de a reacționa la diverși antigeni.
HIPOESTEZÍE s.f. (<fr. *hypoesthésie*; cf.gr. *hypo* "sub"+*aisthesis* "simțire") Scădere relativă sau gravă a sensibilității generale sau a sensibilității unora dintre organele de recepție, prin creșterea pragurilor senzoriale, care se manifestă în unele boli nervoase.
HIPOFÁG, -Ă adj. (<fr. *hippophage*) Care mănîncă carne de cal.
HIPOFAGÍE s.f. (<fr. *hippophagie*; cf.gr. *hippos* "cal"+*phagein* "a mînca") Hrănire cu carne de cal.
HIPOFIZÁR, -Ă adj. (<fr. *hypophisaire*) Al hipofizei, referitor la hipofiză.
HIPOFÍZĂ s.f. (<fr. *hypophyse*; cf.gr. *hypo* "sub"+*physis* "creștere") Glandă endocrină coordonatoare, cu funcții multiple, situată la baza creierului, pe fața interioară a encefalului, care are o mare influență asupra celorlalte glande endocrine, asigurînd, prin secreții hormonale, reglări organice de mare importanță (creșterea, dezvoltarea sexuală, funcționarea și reglarea altor activități endocrine); adenohipofiză.
HIPOFOLICULINÍE s.n. (<fr. *hypofolliculinie*) Disfuncție hormonală cu scăderea foliculinei.
HIPOFOLICULINÍSM s.n. (<fr. *hypofolliculinisme*) Hipofoliculinie.
HIPOFÓN, -Ă adj. (<fr. *hypophone*) Referitor la hipofonie.
HIPOFONÍE s.f. (<fr. *hypophonie*) Amuțire a unui sunet.
HIPOFOSFÁT s.m. (<fr. *hypophosphate*) Sare a acidului hipofosforic.
HIPOFOSFÍT s.m. (<fr. *hypophosphite*) Sare a acidului hipofosforos.
HIPOFOSFÓRIC adj. (<fr. *hypophosphorique*) *Acid hipofosforic* = acid oxigenat al fosforului cristalin.
HIPOFOSFORÓS adj. (<fr. *hypophosphoreux*) *Acid hipofosforos* = acid oxigenat al fosforului, folosit ca agent reducător.
HIPOFÚNCȚIE (HIPOFUNCȚIÚNE) s.f. (<fr. *hypofonction*) Diminuare a activității unui organ, a unui sistem.
HIPOGALACTÍE s.f. (<fr. *hypogalactie*; cf.gr. *hypo* "sub"+*gala* "lapte") Scădere a secreției lactate.
HIPOGÁSTRIC, -Ă adj. (<fr. *hypogastrique*) Al hipogastrului, referitor la hipogastru.
HIPOGÁSTRU s.n. (<fr. *hypogastre*; cf.gr. *hypo* "sub"+*gaster* "stomac") Partea inferioară a abdomenului, situată sub regiunea ombilicală.
HIPOGÉN, -Ă adj. (<fr. *hypogène*) (Despre roci, procese geologice etc.) Care își are originea în interiorul pămîntului.
HIPOGÉU, -GÉE s.n., adj. (<fr. *hypogée*; cf.gr. *hypo* "sub"+*ge* "pămînt") **1.** S.n. (În antic.) Construcție subterană, cu mai multe camere, servind ca mormînt. **2.** Adj. (Despre animale, plante etc.) Care trăiește sub pămînt.
HIPOGEUZÍE s.f. (<fr. *hypogueusie*; cf.gr. *hypo* "sub"+*geusis* "gust") (MED.) Reducere a sensibilității gustului.
HIPOGÍN, -Ă adj. (<fr. *hypogyne*; cf.*hypo* "sub"+*gyne* "femeie") (Despre elemente florale) Care este inserat dedesubtul ovarului.
HIPOGLICEMIÁNT, -Ă adj. (<fr. *hypoglycémiant*) Care produce hipoglicemie.
HIPOGLICEMÍE s.f. (<fr. *hypoglycémie*) Scădere sub valorile normale a concentrației de glucoză din sînge.
HIPOGLÓS adj. (<fr. *hypoglosse*; cf.gr. *hypo* "sub"+*glossa* "limbă") *Nerv hipoglos* = nerv situat sub limbă.
HIPOGRÍF s.m. (<fr. *hippogriffe*) Animal mitologic, jumătate cal, jumătate vultur.
HIPOHIDRÓZĂ s.f. (<fr. *hypohidrose*; cf. gr. *hypo* "sub"+*hidros* "sudoare") Reducere a secreției sudoripare.
HIPOLÓG, -Ă s.m. și f. (<fr. *hippologue*) Specialist în hipologie.
HIPOLOGÍE s.f. (<fr. *hippologie*; cf.gr. *hippos* "cal"+*logos* "știință") Ramură a zootehniei care studiază anatomia și fiziologia calului, speciile și rasele de cai, metodele de îngrijire, de ameliorare și de dresare a cailor.
HIPOMANȚÍE s.f. (<fr. *hippomancie*; cf.gr. *hippos* "cal"+*manteia* "prevestire") Practică a prezicerii la vechii celți după nechezatul și după mișcările unor cai sacri.
HIPOMENORÉE s.f. (<fr. *hyporménorrhée*) Menstruație redusă cantitativ, întîlnită în unele boli endocrine, la începutul și la sfîrșitul menopauzei etc.
HIPOMETRÍE s.f. (<fr. *hippométrie*; cf.gr. *hippos* "cal"+*metron* "măsură") Ramură a zootehniei care se ocupă cu clasificarea cailor după anumite măsurători.
HIPOMETRÓP, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *hypométrope*) (Persoană) care suferă de hipometropie; miop.
HIPOMETROPÍE s.f. (<fr. *hypométropie*; cf.gr. *hypo* "sub"+*metron* "măsură"+*ops* "vedere") Deficiență a puterii de refracție a ochiului, la care imaginea se formează înaintea retinei; miopie.
HIPOMÉTRU s.n. (<germ. *Hippometer*) Aparat pentru măsurarea dimensiunilor diferitelor părți ale corpului la animale (în special la cai).
HIPOMNEZÍE s.f. (<fr. *hypomnésie*; cf.gr. *hypo* "sub"+*mnesis* "memorie") Slăbire a memoriei.
HIPOMOBÍL, -Ă adj. (<fr. *hippomobile*) (Despre vehicule, tracțiune etc.) Care este acționat de cai.
HIPONASTÍE s.f. (<fr. *hyponastie*) Mișcare provocată de creșterea mai rapidă a suprafeței dorsale a unui organ vegetal plat (frunză, petală) decît a celei ventrale, care devine astfel concavă, producînd închiderea unor flori sau a unei inflorescențe.
HIPOPATOLOGÍE s.f. (<fr. *hippopathologie*) Disciplină care studiază bolile și defectele cailor.
HIPOPEPSÍE s.f. (<fr. *hypopepsie*; cf.gr. *hypo* "sub"+*pepsis* "digestie") Digestie gastrică insuficientă.
HIPOPLAZÍE s.f. (<fr. *hypoplasie*; cf.gr. *hypo* "sub"+*plassein* "a forma") Dezvoltare insuficientă sau incompletă a unui organ sau a unui țesut.
HIPOPOTÁM s.m. (<fr. *hippopotame*; cf.gr. *hippos* "cal"+*potamos* "rîu") Mamifer erbivor nerumegător, mare și greoi, cu capul mare și cu picioarele scurte, cu pielea groasă și fără păr, care trăiește în fluviile și în lacurile din Africa ecuatorială (*Hippopotamus amphibius*).

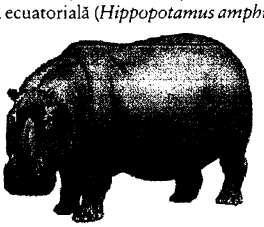

hipopotam

HIPOPROTEINEMÍE s.f. (<fr. *hypoprotéinémie*) Diminuare a cantității de proteine din sînge.
HIPORCHÉMĂ s.f. (<fr. *hyporchème*) Cîntec antic însoțit de dans, care se executa în cinstea zeului Apolo sau a zeiței Artemis.
HIPOREXÍE s.f (<fr. *hyporexie*; cf.gr. *hypo* "sub"+*orexis* "apetit") (MED.) Diminuare a poftei de mîncare.
HIPOSCÉNIU s.n. (<fr. *hyposcénium*; cf.gr. *hypo* "sub"+*skene* "scenă") Zid antic care susținea scena unui teatru deasupra orchestrei. ◆ Parte a orchestrei care se afla în fața acestui zid.
HIPOSECRÉȚIE s.f. (<fr. *hyposécrétion*) Scădere sub valorile normale a secreției unei glande.
HIPOSENSIBILITÁTE s.f. (<fr. *hyposensibilité*) (MED.) Sensibilitate scăzută.
HIPOSMÍE s.f. (<fr. *hyposmie*) Scădere a sensibilității mirosului.
HIPOSTÁZĂ s.f. (<fr. *hypostase*) Stagnare a sîngelui în vasele capilare ale membrelor inferioare ale corpului și (sau) în plămînii bolnavilor care au stat mult timp în pat.
HIPOSTENÍE s.f. (<*hyposthénie*) (BIOL.) Slăbire a funcționării unor țesuturi și a unor organe.
HIPOSTÍL, -Ă adj., s.n. (<fr. *hypostyle*;

cf.gr. *hypo* "sub"+*stylos* "coloană") (Sală mare) cu plafonul susţinut de coloane.
HIPOSULFÍT s.m. (<fr. *hyposulfite*) Sare a acidului hiposulfuros.
HIPOSULFÚRIC adj. (<fr. *hyposulfurique*) *Acid hiposulfuric* = acid oxigenat al sulfului.
HIPOSULFURÓS adj. (<fr. *hyposulfureux*) *Acid hiposulfuros* = oxiacid al sulfatului.
HIPOTALÁMIC, -Ă adj. (<fr. *hypothalamique*) Al hipotalamusului, referitor la hipotalamus.
HIPOTALÁMUS s.n. (<fr. *hypothalamus*; cf.gr. *hypo* "sub"+*thalamos* "camera dinăuntru") Formaţie cenuşie a creierului, corespunzînd părţii inferioare a encefalului, care are un rol important în reglarea superioară a funcţiilor vegetative ale organismului prin intermediul unor structuri nervoase şi endocrine.
HIPOTÁXĂ s.f. (<fr. *hypotaxe*) (LINGV.) Subordonare sintactică.
HIPOTEHNÍE s.f. (<fr. *hippotechnie*) Disciplină care se ocupă cu creşterea şi dresarea cailor.
HIPOTENÁR s.n. (<fr. *hypothénar*; cf.gr. *hypo* "sub"+*thenar* "palmă") Proeminenţă care formează partea internă medială a palmei, corespunzînd muşchilor degetului mic.
HIPOTENSIÚNE s.f. (<fr. *hypotension*) Micşorare, provizorie sau permanentă, a tensiunii arteriale sub limitele normale.
HIPOTENSÍV, -Ă adj., subst. (<fr. *hypotensif*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care suferă de hipotensiune. **2.** S.n. Medicament care provoacă scăderea tensiunii arteriale, folosit în tratamentul hipertensiunii arteriale.
HIPOTERMÁL, -Ă adj. (<fr. *hypothermal*) Care se referă la prima etapă a depunerii mineralelor din soluţii fierbinţi.
HIPOTERMÍE s.f. (<fr. *hypothermie*; cf.gr. *hypo* "sub"+*thermos* "căldură") (MED.) Scădere a temperaturii corpului sub valoarea normală.
HIPOTIMÍE s.f. (<*hypothymie*; cf.gr. *hypo* "sub"+*thimos* "spirit") Diminuare a tonusului afectiv în stările depresive.
HIPOTIPÓZĂ s.f. (<fr. *hypotypose*) Figură de stil care redă o întîmplare, o impresie etc. în imagini foarte vii, printr-o acumulare de epitete.
HIPOTIROIDIÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *hypothyroïdien*) (Persoană) care suferă de hipotiroidie.
HIPOTIROIDÍE s.f. (<fr. *hypothyroïdie*) Stare patologică provocată de reducerea secreţiei glandei tiroide, care se manifestă prin mixedem la adulţi şi cretinism la copii.
HIPOTIROIDÍSM s.n. (<fr. *hypothyroïdisme*) Hipotiroidie.
HIPOTÓNIC, -Ă adj. (<fr. *hypotonique*) (Despre soluţii) Care are o presiune osmotică inferioară altei soluţii. ◇ *Ser hipotonic* = ser a cărui concentraţie moleculară este mai mică decît cea a sîngelui.
HIPOTONÍE s.f. (<fr. *hypotonie*; cf.gr. *hypo* "sub"+*tonos* "tensiune") **1.** (FIZ.) Stare a unei soluţii hipotonice. **2.** (MED.) Hipotensiune. **3.** Scădere a tonusului muscular.
HIPOTRACŢIÚNE s.f (<*hipo*^{2}-+*tracţiune*) Tracţiune cu ajutorul cailor.
HIPOTRICÓZĂ s.f. (<fr. *hypotrichose*; cf. gr. *hypo* "sub"+*thrix* "păr") Lipsă congenitală a părului.
HIPOTROFÍE s.f. (<fr. *hypotrophie*) Dezvoltare insuficientă a unui organ sau a unui ţesut.
HIPOVITAMINÓZĂ s.f. (<fr. *hypovitaminose*) Tulburare funcţională sau organică manifestată prin insuficienţa unor vitamine în organism.
HIPOXEMÍE s.f. (<fr. *hypoxémie*) Scădere a presiunii şi a cantităţii de oxigen în sîngele arterial.
HIPOXÍE s.f. (<fr. *hypoxie*) Scădere a cantităţii de oxigen în ţesuturi sau în aer.
HIPOZÓM, -Ă adj. (<fr. *hyposome*) Care este insuficient dezvoltat din punct de vedere psihic.
HIPPY s.m. (cuv. engl.) Tînăr nonconformist, neglijent, cu un mod de viaţă contestatar, opus moralei tradiţionale convenţionale.
HIPPYSM s.n. (cuv. engl.) Fenomenul hippy.
HIPSO- (<fr. *hypso-*; cf.gr. *hypsos* "înălţime") Element prim de compunere care are semnificaţia "înălţime", "înalt".
HIPSOCRÓM, -Ă adj. (<fr. *hypsochrome*) (MED.) Care prezintă hipsocromie.
HIPSOCROMÍE s.f. (<fr. *hypsochromie*) **1.** (MED.) Reducere a pigmentaţiei pielii. **2.** Fenomen de deschidere a culorii ca rezultat al modificării structurii unei substanţe prin introducerea unui substituent în molecula corpului colorant.
HIPSOFÍLĂ s.f. (<fr. *hypsophile*; cf.gr. *hypsos* "înălţime"+*phyllon* "frunză") Frunză modificată din regiunea florii sau a inflorescenţei, care participă la formarea embrionului.
HIPSOGRÁF s.n. (<fr. *hypsographe*) Hipsometru înregistrartor.
HIPSOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *hypsographique*) Care aparţine hipsografiei, de hipsografie, referitor la hipsografie.
HIPSOGRAFÍE s.f. (<fr. *hypsographie*) Ramură a geomorfologiei care se ocupă cu descrierea reliefului după altitudine. ◆ Totalitatea formelor de relief dintr-un teritoriu, analizate după altitudine.
HIPSOMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *hypsométrique*) Care aparţine hipsometriei, de hipsometrie, referitor la hipsometrie.
HIPSOMETRÍE s.f. (<fr. *hypsométrie*) Ramură a geodeziei care se ocupă cu măsurarea înălţimilor. ◆ Totalitatea elementelor care redau pe o hartă altitudinea reliefului.
HIPSOMÉTRU s.n. (<fr. *hypsomètre*; cf.gr. *hypsos* "înălţime"+*metron* "măsură") Instrument pentru determinarea altitudinii unui loc prin măsurarea variaţiei temperaturii de fierbere a apei.
HIPSOTERAPÍE s.f. (<fr. *hypsothérapie*) Tratament bazat pe folosirea climatului de altitudine.
HIPÚRIC adj. (<fr. *hippurique*; cf.gr. *hippos* "cal"+*ouron* "urină") *Acid hipuric* = acid organic, derivat al acidului benzoic, prezent în vegetale, care se elimină din organismul uman (sau animal) prin urină.
HIPURÍE s.f. (<fr. *hippurie*) Prezenţă anormală a acidului hipuric în urină.
HIPURÍT s.m. (<fr. *hippurite*) (La pl.) Gen fosil de lamelibranhiate care au trăit în cretacicul superior; (şi la sg.) animal care face parte din acest gen.
HIROTONÍ vb. IV tranz. (<*hirotonie*) A hirotonisi.
HIROTONÍE s.f. (<sl. *hirotonija*) Hirotonisire.
HIROTONISÍ (HIROTONOSÍ) vb. IV tranz. (<sl. *herotonisati*) A ridica un diacon la rangul de preot; p.ext. a acorda cuiva ranguri bisericeşti după canoanele bisericii creştine.
HIROTONISÍRE s.f. (<*hirotonisi*) Acţiunea de a hirotonisi şi rezultatul ei.
HIROTONISÍT adj. (<*hirotonisi*) (Despre diaconi) Care este ridicat la rangul de preot.
HIRSÚT, -Ă adj. (<fr. *hirsute*, lat. *hirsutus*) **1.** Cu părul şi cu barba neîngrijite. **2.** Aspru, grosolan. ◆ Posac, taciturn, ursuz. **3.** (BOT.; despre un organ) Prevăzut cu peri lungi, rigizi, ţepoşi.
HIRSUTÍSM s.n. (<fr. *hirsutisme*) (MED.) Creştere anormală a părului pe faţă şi pe corp, în special la femei, ca urmare a unor tulburări endocrine.
HIRUDINÉU s.m. (<fr. *hirudinée*; cf.lat. *hirudo* "lipitoare") (La pl.) Clasă de viermi din încrengătura anelidelor, cu corpul segmentat, turtit dorsoventral, cu cîte o ventuză la extremităţi, care trăiesc în apă dulce şi sug sînge (*Hirudinea*); (şi la sg.) animal care face parte din această clasă.
HIRUDINÍNĂ s.f. (<fr. *hirudinine*) Substanţă anticoagulantă, secretată de glandele din cavitatea bucală a lipitorilor.
HIRUDINIZÁRE s.f. (<*hirudineu*) Aplicare de lipitori pe corp în scop terapeutic.
HISPÁNIC, -Ă adj. (<fr. *hispanique*) Spaniol.
HISPANÍSM s.n. (<fr. *hispanisme*) Cuvînt, expresie luată din limba spaniolă; fel de a vorbi propriu limbii spaniole.
HISPANÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *hispaniste*) Specialist în studiul limbii, literaturii şi culturii spaniole.
HISPANÍSTICĂ s.f. (<germ. *Hispanistick*) Disciplină care se ocupă cu studiul limbii şi culturii hispanice.
HISPANOFÍL, -Ă s.m. şi f. (<fr. *hispanophile*) Admirator a tot ce este de origine sau de provenienţă spaniolă.
HISPÍD, -Ă adj. (<fr. *hispide*, lat *hispidus*) (BOT.) Acoperit cu peri aspri şi deşi.
HISTAMÍNĂ s.f. (<fr. *histamine*, germ. *Histamin*) (BIOL.) Amină prezentă în ţesuturile animale şi vegetale, cu acţiune puternic dilatatoare asupra vaselor sangvine, cu un rol important în apariţia proceselor alergice.
HISTAMINEMÍE s.f. (<fr. *histaminémie*) (MED.) Prezenţă a histaminei în sînge.
HISTAMÍNIC, -Ă adj. (<fr. *histaminique*) De histamină, referitor la histamină.
HISTAMINURÍE s.f. (<fr. *histaminurie*) (MED.) Prezenţă a histaminei în urină.
HISTERALGÍE s.f. (<fr. *hystéralgie*; cf.gr. *hystera* "uter"+*algos* "durere") Durere uterină.
HISTERECTOMÍE s.f. (<fr. *hystérectomie*; cf.gr. *hysterа* "uter"+*ektome* "excizie") Înlăturare pe cale chirurgicală a uterului.
HISTERÉZIS s.n. (<fr. *hystérézis*; cf.gr. *hysterezis* "lipsă") Fenomen ireversibil constînd în faptul că succesiunea stărilor unei substanţe, determinate de variaţia unui parametru, diferă de succesiunea stărilor determinate de variaţia în sens contrar a aceluiaşi parametru.

HISTERO- (<fr. *hystéro-*; cf.gr. *hystera* "uter") Element prim de compunere care are semnificaţia "uterin", "(referitor la) uter".
HISTEROCÉL s.n. (<fr. *hystérocèle*) Hernie a uterului.
HISTEROGRAFÍE s.f. (<fr. *hystérographie*) Radiografie a uterului.
HISTEROLOGÍE s.f. (<fr. *hystérologie*; cf.gr. *hystera* "uter"+*logos* "studiu") Disciplină care studiază afecţiunile uterine.
HISTERÓM s.n. (<fr. *hystérome*) (MED.) Fibrom uterin.
HISTEROMALACÍE s.f. (<fr. *hystéromalacie*; cf.gr. *hystera* "uter"+*malakia* "înmuiere") Necroză a unei porţiuni de ţesut uterin.
HISTEROMETRÍE s.f (<fr. *hystérométrie*; cf.gr. *hystera* "uter"+*metron* "măsură") Cateterism al uterului cu ajutorul histerometrului.
HISTERÓMETRU s.n. (<fr. *hystéromètre*) Instrument folosit pentru a sonda, pentru a măsura sau pentru a redresa uterul.
HISTEROPEXÍE s.f. (<fr. *hystéropexie*; cf.gr. *hystera* "uter"+*pexis* "fixare") Operaţie chirurgicală de fixare a uterului.
HISTEROPTÓZĂ s.f. (<fr. *hystéroptose*) Deplasare în jos a uterului.
HISTERORAGÍE s.f. (<fr. *hystéroragie*) Hemoragie uterină.
HISTEROSCOPÍE s.f. (<fr. *hystéroscopie*; cf.gr. *hystera* "uter"+*skopein* "a privi") Examinare optică a cavităţii uterine cu ajutorul unui instrument special.
HISTEROTOMÍE s.f. (<fr. *hystérotomie*; cf.gr. *hystera* "uter"+*tome* "a tăia") Deschidere pe cale chirurgicală a uterului, pentru extragerea fătului în caz de naştere anormală.
HISTIDÍNĂ s.f. (<fr. *histidine*) (BIOL.) Aminoacid bazic natural, prezent în structura majorităţii proteinelor şi în cantităţi relativ mari în hemoglobină.
HISTIOCÍT s.n. (<fr. *histiocyte*; cf.gr. *histos* "ţesut"+*kytos* "celulă") (BIOL.) Celulă macrofagă a ţesutului conjunctiv, cu un rol determinant în cicatrizarea rănilor şi în protejarea organismului contra infecţiilor.
HISTO- (<fr. *histo-*; cf.gr. *histos* "ţesut") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la un) ţesut organic".
HISTOAUTORADIOGRAFÍE s.f. (<fr. *histoautoradiographie*) Metodă modernă de studiu al preparatelor histologice, în care se utilizează o peliculă radiografică marcată cu izotopi radioactivi, fixată în secţiune.
HISTOCHÍMIC, -Ă adj. (<fr. *histochimique*) De histochimie, referitor la histochimie.
HISTOCHIMÍE s.f. (<fr. *histochimie*) Ramură a histologiei care studiază, cu ajutorul unor coloranţi, structura chimică a celulelor şi a ţesuturilor organismului.
HISTODIAGNÓSTIC s.n. (<fr. *histodiagnostic*) Diagnostic obţinut pe baza analizelor histologice.
HISTOFIZIOLOGÍE s.f. (<fr. *histophysiologie*) Ramură a histologiei şi a fiziologiei care studiază funcţiile celulei şi ale ţesuturilor organice.
HISTOGÉN, -Ă adj. (<fr. *histogène*; cf.gr. *histos* "ţesut"+*gennan* "a naşte") (BIOL.) Care dă naştere la noi ţesuturi.
HISTOGENÉZĂ s.f. (<fr. *histogenèse*; cf.gr. *histos* "ţesut"+*genesis* "naştere") (BIOL.) Totalitatea proceselor de formare a ţesuturilor.
HISTOGRÁMĂ s.f. (<fr. *histogramme*; cf. gr. *histos* "ţesut"+*gramma* "scriere") Grafic care reprezintă prin dreptunghiuri o distribuţie statistică (matematică).
HISTOÍD, -Ă adj. (<fr. *histoïde*; cf.gr. *histos* "ţesut"+*eidos* "aspect") Asemănător unui ţesut.
HISTOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<*histologie*) Specialist în histologie.
HISTOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *histologique*) Care aparţine histologiei, referitor la histologie.
HISTOLOGÍE s.f. (<fr. *histologie*; cf.gr. *histos* "ţesut"+*logos* "ştiinţă") Ramură a biologiei care studiază ţesuturile organice.
HISTOMONÓZĂ s.f. (<fr. *histomonose*) Boală parazitară a păsărilor, în special a puilor de curcă, provocată de un protozoar care se localizează în intestine şi în ficat.
HISTÓNĂ s.f. (<fr. *histone*) (BIOL.) Proteină cu proprietăţi bazice, conţinută în nucleul celulelor.
HISTOPATOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *histopathologique*) De histopatologie, referitor la histopatologie.
HISTOPATOLOGÍE s.f. (<fr. *histopathologie*) Ramură a histologiei care studiază patologia celulelor.
HISTORIOGRÁMĂ s.f. (<fr. *historiogramme*; cf.gr. *historia* "istorie"+*gramma* "scriere") Grafic reprezentînd evoluţia în timp a unui fenomen.
HISTOTERAPÍE s.f. (<fr. *histothérapie*; cf.gr. *histos* "ţesut"+*therapeia* "tratament") Tratament efectuat cu ajutorul unor ţesuturi organice conservate la rece.
HISTOTÓM s.n. (<fr. *histotome*; cf.gr. *histos* "ţesut"+*tome* "tăiere") (BIOL.) Instrument folosit pentru disecţia ţesuturilor.
HISTOTÓXIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *histotoxique*) (Substanţă) care distruge ţesuturile.
HISTOTROPÍSM s.n. (<fr. *histotropisme*) Afinitate a unor specii de paraziţi pentru ţesuturile vii.
HISTRIÓN (ISTRIÓN) s.m. (<fr. *histrion*, lat. *histrio, -onis*) **1.** Actor de comedie la greci şi la romani. **2.** Măscărici, comediant lipsit de talent. ◆ Fig. Om ipocrit, şarlatan; gesticulant ridicol.
HISTRIÓNIC, -Ă adj. (<fr. *histrionique*) Care este specific histrionului, referitor la histrion; fals. ◆ (Fig.) Ipocrit.
HIT s.n. (<engl. *hit*) Şlagăr, cîntec care se află pe primele locuri într-un top.
HITÍT, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *hittite*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie de limbă indoeuropeană care a pătruns în milen. 2 î.Hr. în Asia Mică; (la sg.) persoană care făcea parte din această populaţie. **2.** Adj. Care aparţine hitiţilor, referitor la hitiţi.
HITLERÍSM s.n. (<fr. *hitlérisme*; cf.n.pr. *Hitler*) Doctrină rasistă şi dictatorială, elaborată de Hitler; regim politic bazat pe această doctrină.
HITLERÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<n.pr. *Hitler*) (Adept) al hitlerismului.
HÎD, -Ă adj. (<ucr. *hyd*) Foarte urît.
HÎDOŞÉNIE s.f. (<*hîd*) Urîţenie foarte mare. ◆ Concr. Persoană (fiinţă) foarte urîtă.
HÎNSÁR s.m. (În ev. med.; în Moldova) Ostaş călare fără leafă, răsplătit din prada luată de la duşmani.
HÎNŢĂU s.n. Bancă cu cleşte de fixare, pe care rotarul fixează bucăţile de lemn din care face spiţele.
HÎRB s.n. (<bg. *hărbel*) **1.** (Pop.) Ciob. **2.** Vas (de bucătărie) vechi, uzat, spart sau de proastă calitate; p.gener. orice lucru lipsit de valoare, vechi, uzat. **3.** Fig. Om bătrîn, bolnav, neputincios.
HÎRBUÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*hîrb*) A (se) prefface în hîrburi; a (se) uza, a (se) strica.
HÎRCĂ s.f. (<ucr. *hyrka*) **1.** Craniu (de mort). **2.** Nume peiorativ dat unei femei bătrîne, urîte şi rele.
HÎRCIÓG s.m. (<magh. *hörcsög*) Mamifer rozător, cu blana pufoasă, roşcată-cafenie, cu coada scurtă şi cu două pungi în ambele părţi ale gurii, care servesc la transportul proviziilor în galeriile subterane unde hibernează (*Cricetus cricetus*).
HÎRDĂU s.n. (<magh. *hordó*) Vas făcut din doage de lemn, dintre care două pot fi mai lungi şi găurite, servind ca toarte, care este folosit pentru păstrarea sau pentru transportarea lichidelor; ciubăr. ◆ Conţinutul vasului descris mai sus.
HÎRÎÍ vb. IV (form. onomat.) **1.** Intranz. (Despre mecanisme stricate; la pers. 3) A scoate un sunet dogit. **2.** Intranz. (Despre organele respiratorii; p.ext. despre persoane) A produce sunete aspre, de obicei din cauza unei boli; a respira greu. ◆ (Peior.) A vorbi neclar. ◆ A sforăi. **3.** Intranz. (Despre cîini; la pers. 3) A mîrîi. **4.** Refl.recipr. A se certa. ◆ Tranz. (Fam.) A irita pe cineva. **5.** Refl. (Rar) A se freca, a se lovi cu zgomot de ceva.
HÎRÎITÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*hîrîi*) **1.** Adj. (Despre sunete, voce) Care hîrîie. **2.** S.f. Jucărie cu care se produce (prin rotirea unui dispozitiv) un zgomot specific, dogit.
HÎRJOÁNĂ s.f. (<*hîrjoni*) Încăierare în glumă, la joacă.
HÎRJONÍ vb. IV refl. recipr. (<cf.magh. *horsolni*) A se încăiera cu cineva în glumă.
HÎRLÉŢ s.n. (<sl. *rylĭci*) Cazma. ◆ Lopată.
HÎRLOSTEÁ s.f. Plan înclinat de scînduri acoperit cu o ţesătură de lînă scămoşată, care serveşte la reţinerea firişoarelor de aur din nisipurile aurifere spălate cu apă.
HÎRŞÎÍ vb. IV (<*hîrş*, onomat.) **1.** Intranz. A se freca de ceva, producînd un zgomot caracteristic. ◆ Tranz. A zgîria, a scrijeli. **2.** Refl. A se obişnui (cu necazurile, cu nevoile etc.).
HÎRŞÎITÚRĂ s.f. (<*hîrşîi*) **1.** Zgomot caracteristic produs prin frecarea a două obiecte cu suprafaţă aspră sau prin tăierea unui material, a unui obiect etc. **2.** Faptul de a (se) hîrşîi.
HÎRTÍE s.f. (<sl. *chartija*) **1.** Produs industrial special în formă de foi subţiri, folosit pentru scris, tipărit, desenat, împachetat etc., care este fabricat din substanţe organice vegetale şi din materiale de umplutură, de încleiere şi de colorare. ◇ *A pune* (sau *a aşterne*) *ceva pe hîrtie* = a scrie, a redacta ceva. **2.** Foaie de hîrtie, scrisă sau tipărită. **3.** Act, document, scrisoare etc. cu caracter oficial. **4.** Ban de hîrtie; bancnotă. ◇ *Hîrtie de valoare* = înscris care atestă participarea la formarea unui capital sau la acordarea unui împrumut şi care dă proprietarului sau posesorului său dreptul de a primi dividende sau de a încasa dobîndă. *Hîrtie-monedă* = bani de hîrtie. **5.** (SPORT)

Categorie de greutate în box, la juniori, între 45 şi 48 kg.
HÎRTÓP s.n. (<sl. *vrŭtŭpŭ*) **1.** Adîncitură, groapă pe un drum. **2.** Rîpă prăpăstioasă formată de ape.
HÎTRU, -Ă adj., s.m. şi f. (<ucr. *chytryj*) (Reg.) **1.** (Om) glumeţ. **2.** (Om) deştept, isteţ, priceput. ◆ (Om) viclean, şiret.
hl (METR.) Simbol pentru *hectolitru*.
HLAMÍDĂ s.f. (<fr. *chlamyde*, lat. *chlamys, -mydis*, sl. *hlamida*; cf.gr. *hlamida*) **1.** Mantie de formă dreptunghiulară, din stofă albă sau roşie, prinsă cu o agrafă pe umăr, care era purtată de vechii greci şi de romani. **2.** Mantie împărătească sau arhierească la bizantini.
HLUJÁN s.m. (<*hluj*, reg. "tulpină") Tulpină a unor plante erbacee mari; tulpina porumbului (după ce s-au cules ştiuleţii).
hm (METR.) Simbol pentru *hectometru*.
Hn (CHIM.) Simbol pentru *hahnium*.
Ho (CHIM.) Simbol pentru *holmiu*.
HOÁRDĂ s.f. (<pol. *horda*, rus. *orda*) **1.** Grupare (armată) în care erau organizate popoarele mongole primitive. **2.** Ceată, bandă de oameni care pradă şi pustiesc; p.ext. armată cotropitoare.
HOBÁN s.n. (<fr. *hauban*) Coardă (de oţel) care serveşte la legătura aripilor cu fuzelajul unui avion. ◆ Coardă pentru susţinerea catargelor.
HOBÎC s.n. Adîncitură pe un drum, făcută de ape.
HÓBBY s.n. (<engl., fr. *hobby*) Ocupaţie preferată (permanentă) a cuiva în afara preocupărilor profesionale.
HOBBYÍST s.m. (<engl. *hobbyist*) Persoană care are un hobby; persoană care investeşte în ceva disponibilităţile sale creative, consumîndu-şi agreabil timpul liber.
HÓCHEI s.n. (<engl., fr. *hockey*) Joc sportiv pe gheaţă sau pe iarbă, în care jucătorii încearcă să introducă în poarta echipei adverse un puc sau o minge, folosindu-se de crosă.

a)

b)

hochei: a) pe gheaţă; b) pe iarbă

HOCHEÍST s.m. (<*hochei*) Jucător de hochei.
HOCHETÓN s.n. (<fr. *hoqueton*) Vestă de pînză groasă pe care o purtau ostaşii (mai ales arcaşii) medievali.
HOCUS-PÓCUS s.n. (<lat. *hoc* [est op]*us*, *hoc* [est cor]*pus*) Formulă magică folosită de scamatori; p.ext. scamatorie.
HODOGRÁF (ODOGRÁF) s.n. (<fr. *hodographe*) **1.** Curbă sau loc geometric al extremităţilor vectorilor, care reprezintă valorile unei funcţii vectoriale. **2.** Traseul unui drum.
HODOGRAFÍE (ODOGRAFÍE) s.f. (<fr. *hodographie*; cf.fr. *hodos* "drum"+*graphein* "a descrie") Descriere a drumurilor dintr-o regiune.
HODOMÉTRIC, -Ă (ODOMÉTRIC, -Ă) adj. (<fr. *hodométrique*) Care aparţine hodometriei, referitor la hodometrie.
HODOMETRÍE (ODOMETRÍE) s.f. (<fr. *hodométrie*) Disciplină care se ocupă cu măsurarea distanţelor parcurse pe jos.
HODOMÉTRU (ODOMÉTRU) s.n. (<fr. *hodomètre*) Aparat pentru măsurarea unui drum parcurs.
HODORÓG, -OÁGĂ subst. (<*hodorogi*) **1.** S.n. Lucru (mai ales vehicul) vechi, stricat. **2.** S.m şi f. Persoană bătrînă şi neputincioasă. **3.** S.f.art. Numele unui dans popular românesc din S Transilvaniei cu ritm vioi; melodie după care se execută acest dans.
HODOROGÍ vb. IV (form. onomat.) **1.** Intranz. (Despre vehicule vechi, stricate) A face zgomot mare în mers. ◆ A face zgomot prin lovirea obiectelor unele de altele, căutînd ceva. **2.** Intranz. Fig. A vorbi tare şi fără rost; a trăncăni. **3.** Refl. (Despre obiecte) A se strica, a se uza. ◆ Fig. (Despre oameni) A se şubrezi, a se ramoli (de boală sau de bătrîneţe).
HÓGE (HÓGEA) s.m. (<tc. *hoca*) Preot musulman; p.ext. învăţător, dascăl musulman.
HOGEÁG (OGEÁC) s.n. (<tc. *ocak*) **1.** (Reg.) Coş (la o casă); horn. **2.** (Înv.; în forma *ogeac*) Numele unui corp de trupă; locul unde stătea acest corp.
HÓHOT s.n. (<*hohoti*; cf.rus. *hohot*) Izbucnire zgomotoasă de rîs sau de plîns. ◆ Fig. Zgomot puternic şi prelung.
HOHOTÍ vb. IV intranz. (<sl. *hohotati*) A izbucni zgomotos în rîs sau în plîns; a rîde sau a plînge tare. ◆ Fig. (Despre o pădure, o vale etc.) A răsuna prelung.
HOINÁR, -Ă adj., s.m. şi f. (<*hoină, reg.* "oină") (Persoană) care umblă mult şi fără rost, care vagabondează.
HOINĂRÍ vb. IV intranz. (<*hoinar*) A umbla mult şi fără rost, fără o ţintă precisă; a vagabonda.
HOIT s.n. (<magh. dial. *holt=halott*) **1.** Cadavru intrat în descompunere. **2.** Fig. (Pop.) Om mare, gras şi greoi.
HOITÁR s.m. (<*hoit*) Specie de vultur mic, de culoare albă-gălbuie, cu vîrful aripilor negre, cu faţa şi bărbia golaşe, care se hrăneşte mai ales cu hoituri (*Neophron percnopterus*).
HOL s.n. (<fr., engl. *hall*) Încăpere de trecere într-o locuinţă, care face legătura între intrare şi celelalte încăperi; vestibul mare într-un edificiu public.
HOLBÁ vb. I tranz. (lat. *volvere*) (Pop.) A deschide larg ochii (de mirare, de curiozitate, de spaimă etc.). ◆ Refl. A se uita la ceva sau la cineva cu ochii măriţi.
HÓLDĂ s.f. (<magh. *hold* "iugăr") Cîmp semănat cu acelaşi fel de plante (în special cereale); p.ext. (mai ales la pl.) semănăturile de pe acest cîmp; lan.
HÓLDING s.n. (<engl., fr. *holding*) Societate comercială, financiară sau industrială, care exercită controlul asupra altor societăţi, deţinînd pachetul majoritar de acţiuni.
HOLD-UP s.n. (cuv. engl.) Atac armat organizat pentru a jefui o bancă, un convoi, un tren, o casierie etc.
HOLÉNDRU (HOLÉNDER) s.n. (<germ. *Holländer*) **1.** Filtru pentru vin, format dintr-un vas cu fundul din saci de filtrare. **2.** Nume generic dat unor instalaţii de rafinare, de înălbire etc. (în industria hîrtiei). **3.** (În forma *holender*) Dispozitiv de fixare alcătuit din una sau din două piuliţe. **4.** Maşină folosită la decorticarea cerealelor.
HOLÉRĂ s.f. (<lat. *cholera*, ngr. *cholera*, ucr. *holera*) **1.** Boală epidemică acută, deseori mortală, provocată de vibrionul holerei şi caracterizată prin crampe stomacale dureroase, vărsături şi diaree, care duc la o deshidratare puternică a organismului. **2.** Boală infecţioasă a păsărilor, cu evoluţie gravă. **3.** Epitet dat unei fiinţe urîte şi foarte rele.
HOLÉRIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *cholerique*, după *holeră*) **1.** Adj. De holeră, propriu, caracteristic holerei, referitor la holeră. **2.** S.m. şi f. Persoană bolnavă de holeră.
HOLERÍNĂ s.f. (<fr. *cholerine*, după *holeră*) Formă uşoară de holeră, manifestată numai prin diaree.
HOLÍSM s.n. (<fr. *holisme*; cf.gr. *holos* "întreg") Concepţie care interpretează teza ireductibilităţii întregului la suma părţilor sale, considerînd drept "factor integrator" al lumii un principiu imaterial şi incognoscibil.
HÓLMIU s.n. (<fr. *holmium*, germ. *Holmium*) Element chimic (*Ho*; nr.at. 67; m.at. 164,94), metal din familia lantanidelor, care formează săruri de culoare galbenă.
(H)OLO- (<fr. *holo-*; cf.gr. *holos* "întreg") Element prim de compunere care are semnificaţia "întreg, tot".
HOLOÁNGĂR s.m. (cf.germ. *Handlanger* "pălmaş") Persoană care se ocupa în trecut cu extragerea clandestină a aurului din mine.
HOLOCÁRST s.n. (<fr. *holokarst*) (GEOL.) Carst complet dezvoltat, care prezintă toate formele de suprafaţă şi subterane.
HOLOCÁUST (OLOCÁUST) s.n. (<fr. *holocauste*; cf.lat. *holocaustus*, gr. *holokaustos* <*holos* "întreg"+*kaustos* "ars") **1.** Jertfă adusă zeilor de unele popoare antice (evrei, asirieni etc.), care consta în arderea în întregime a animalului sacrificat. ◆ Fig. Ofrandă, sacrificiu. **2.** Masacru, ucidere a unui număr foarte mare de oameni.
HOLOCÉN, -Ă (OLOGÉN, -Ă) s.n., adj. (<fr. *holocène*; cf.gr. *holos* "în întregime"+*kainos* "recent, nou") (GEOL.) **1.** S.n. Ultima epocă a perioadei cuaternare; aluviu. **2.** Adj. Care aparţine holocenului, care se referă la holocen.
HOLOCRISTALÍN, -Ă adj. (<fr. *holocristallin*; cf.gr. *holos* "întreg"+*krystallos* "ca gheaţă") (Despre structura rocilor eruptive) Care este în întregime cristalizat.
HOLOÉDRIC, -Ă (OLOÉDRIC, -Ă) adj. (<fr. *holoédrique*) Care este specific holoedriei, referitor la holoedrie.
HOLOEDRÍE (OLOEDRÍE) s.f (<fr. *holoédrie*) (FIZ.) Calitate a unui sistem cristalin de a prezenta simetrie maximă.
HOLOFRÁSTIC, -Ă adj. (<fr. *holofrastique*; cf.gr. *holos* "întreg"+*phrasis* "frază") (Despre

limbi) În care o gîndire, o frază se exprimă printr-un singur cuvînt.

HOLOGAMÍE s.f. (<engl. *hologamy*) (BIOL.) Unire a doi indivizi unicelulari nediferenţiaţi sexual.

HOLOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *holographique*) Care aparţine holografiei, de holografie, referitor la holografie.

HOLOGRAFÍE s.f. (<fr. *holographie*) Procedeu de înregistrare a imaginii spaţiale a unui obiect prin utilizarea luminii laserului, atît pentru înregistrarea, cît şi pentru privirea hologramei.

HOLOGRÁMĂ s.f. (<fr. *hologramme*) Placă fotografică pe care prin utilizarea luminii laserului sînt înregistrate, sub forma unor dungi fine şi paralele, atît amplitudinile undelor luminoase care vin de la un obiect, cît şi fazele acestor unde.

HOLOMETÁBOLĂ adj. (<fr. *holométabole*; cf.gr. *holos* "întreg"+*metabole* "schimbare") (Despre insecte) Care are o metamorfoză completă, trecînd prin stadiile de larvă, de nimfă şi de adult.

HOLOPARAZÍTĂ adj., s.f. (<fr. *holoparasite*) (Plantă lipsită de clorofilă) care trăieşte parazitar pe o altă plantă, din care extrage hrana necesară.

HOLOTURÍD s.n. (<fr. *holothuride*) (La pl.) Clasă de animale marine, fără schelet sau cu scheletul redus la plăci calcaroase tegumentare şi cu o coroană de tentacule în jurul gurii; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă.

HOLOTÚRIE s.f. (<fr. *holothurie*; cf.gr. *holothourion*) Echinoderm cu corpul moale şi alungit ca un castravete; castravete-de-mare.

HOLTÉI s.m. (<ucr. *holtjaj*) (Pop.) Bărbat necăsătorit. ◆ Tînăr de însurat.

HOMÁR s.m. (<fr. *homard*) Crustaceu marin, comestibil, asemănător cu racul (*Homarus vulgaris*).

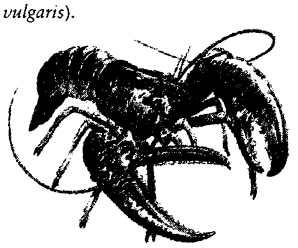

homar

HOMEO- (OMEO-) (<fr. *homéo-*; cf.gr. *homoios* "asemănător") Element prim de compunere care are semnificaţia "asemănător".

HOMEOMÉRI s.m. (<fr. *homéoméries*; cf. lat. *homeomeria*, gr. *homoiomereia*) (FILOZ.) Termen folosit de filozoful grec antic Anaxagoras pentru a desemna cele mai mici particule materiale, infinit divizibile, ale corpurilor, care ar fi conţinut toate calităţile posibile.

HOMEOMORFÍSM s.n. (<fr. *homéomorphisme*; cf.gr. *homoios* "asemănător" + *morphe* "formă") **1.** (MAT.) Funcţie care aplică unul pe altul două spaţii. **2.** (FIZ.; CHIM.) Fenomen referitor la analogiile formelor cristaline ale unor compuşi.

HOMEOPÁT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *homeopathe*) Specialist în homeopatie; adept al homeopatiei.

HOMEOPÁTIC, -Ă adj. (<fr. *homéopathique*) Care este specific homeopatiei, referitor la homeopatie. ◆ *Doză homeopatică* = medicament în doză foarte mică.

HOMEOPATÍE s.f. (<fr. *homéopathie*; cf. gr. *homoios* "asemănător"+*pathos* "boală") Tratament constînd în administrarea în doze foarte mici a substanţelor care, în cantităţi mari, ar provoca simptomele bolii care este combătută.

HOMEOPLAZÍE s.f. (<fr. *homéoplasie*; cf.gr. *homoios* "asemănător"+*plassein* "a forma") (BIOL.) Dezvoltare a unui ţesut asemănător ţesutului normal.

HOMEOPROFORÓN s.n. (<fr. *homéoprophorone*; cf.gr. *homeoprophoron*) (LIT.) Aliteraţie.

HOMEOSTÁT s.n. (<fr. *homéostat*) Sistem cibernetic cu autoorganizare pe principiul căutării statistice a regimului de funcţionare stabilă.

HOMEOSTÁZĂ s.f. (<fr. *homéostasie*; cf.gr. *homoios* "asemănător"+*stasis* "stare") Proprietate a organismelor vii de a-şi menţine, în anumite limite, constantele fiziologice.

HOMEOSTAZÍE s.f. (<fr. *homéostasie*) Homeostază.

HOMEOTÉRM, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *homéotherme*; cf.gr. *homoios* "asemănător"+*thermos* "căldură") (Organism) care îşi păstrează temperatura internă constantă, indiferent de variaţiile temperaturii externe.

HOMEOTERMÍE s.f. (<fr. *homéothermie*) Proprietate a unor organisme vii de a fi homeoterme.

HOMÉRIC, -Ă (OMÉRIC, -Ă) adj. (<fr. *homérique*, lat. *homericus*) Care aparţine lui Homer, privitor la Homer; în genul epopeilor lui Homer; p.ext. de proporţii neobişnuite, grandioase. ◇ *Rîs homeric* = rîs puternic, zgomotos, cu hohote.

HOMERÍZI s.m.pl. (<fr. *homérides*) Rapsozi şi poeţi epici greci, pretinşi descendenţi ai lui Homer, care au contribuit la transmiterea şi definitivarea epopeilor homerice. ◆ Poeţi care imită stilul epopeilor lui Homer.

HOME-RULE s.n. (cuv. engl.; cf.*home* "casă" +*rule* "guvernare") Autonomie, independenţă privind în special legislaţia internă sau locală a unei ţări dependente sau federale, a unui teritoriu sau a unei colonii.

HÓMESPUN s.n. (<engl. *homespun*) Tip de ţesătură pentru stofe de lînă care imită lucrul în războiul de casă.

HOMICÍD[1] s.n. (<fr. *homicide*; cf.lat. *homicidium* "omucidere") Omor; asasinat.

HOMICÍD[2], -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *homicide*, lat. *homicida* "criminal") **1.** Adj. Care provoacă (sau poate provoca) moartea cuiva. **2.** S.m. şi f. Persoană care a omorît premeditat pe cineva.

HOMINÍD s.n. (<fr. *hominidés*; cf.lat. *homo* "om") (La pl.) Familie de primate cuprinzînd omul actual şi precursorii lui fosili din perioada cuaternară (*Hominidae*); (şi la sg.) reprezentant al acestei familii.

HOMINIZÁRE s.f. (cf.fr. *hominisation*) Proces de transformare a hominidelor superioare în *Homo sapiens*.

HOMO[1]- (<fr. *homo-*; cf.gr. *homos* "egal") Element prim de compunere care are semnificaţia "egal, asemănător, acelaşi".

HÓMO[2] s.m. (prescurtare de la *homosexual*) Homosexual.

HOMOCÉNTRIC, -Ă adj. (<fr. *homocentrique*; cf.gr. *homos* "asemănător"+*kentron* "centru") **1.** (Despre fascicule de lumină) Ale cărui raze trec prin acelaşi punct. **2.** (MAT.; despre cercuri) Care au un centru comun.

HOMOCÉNTRU s.n. (<fr. *homocentre*) (MAT.) Centru comun mai multor cercuri.

HOMOCRÓM, -Ă adj. (<fr. *homochrome*) Care prezintă homocromie.

HOMOCROMÍE s.f. (<fr. *homochromie*; cf.gr. *homos* "asemănător"+*chroma* "culoare") Potrivire de culoare între un animal şi mediul în care trăieşte.

HOMOCRÓN, -Ă adj. (<fr. *homochrone*; cf.gr. *homos* "acelaşi"+*chronos* "timp") (Rar) Concomitent, sincronic.

HOMO FABER s.m. (loc. lat.) Termen folosit de filozoful francez Bergson pentru a desemna pe omul primitiv care îşi făurea singur uneltele necesare.

HOMOMÓRF, -Ă adj. (<fr. *homomorphe*; cf.gr. *homos* "asemănător"+*morphe* "formă") Care are aceeaşi formă.

HOMOMORFÍSM (OMOMORFÍSM) s.n. (<fr. *homomorphisme*) (MAT.) Corespondenţă univocă între două mulţimi cu aceeaşi structură algebrică.

HOMOPLASTÍE s.f. (<fr. *homoplastie*; cf. gr. *homos* "asemănător"+*plassein* "a forma") (MED.) Transplantare de grefă de la un individ din aceeaşi specie.

HOMOPTÉR s.n. (<fr. *homoptère*; cf.gr. *homos* "asemănător"+*pteron* "aripă") (La pl.) Ordin de insecte cu două perechi de aripi membranoase de aceeaşi mărime şi de aceeaşi formă; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin.

HOMO SAPIENS s.m. (loc. lat. "omul inteligent") (BIOL.) Individ din ordinul primatelor considerat de Linné ca tip al speciilor umane.

HOMOSEXUÁL, -Ă s.m. şi f. (<fr. *homosexuel*) Persoană care are relaţii sexuale cu altă persoană de acelaşi sex.

HOMOSEXUALITÁTE s.f. (<fr. *homosexualité*) Atracţie sexuală faţă de indivizi de acelaşi sex; inversiune sexuală.

HOMOSFÉRĂ (OMOSFÉRĂ) s.f. (<fr. *homosphère*) Strat inferior al atmosferei situat între sol şi altitudinea de 100 km, în care constituenţii principali (azotul şi oxigenul) rămîn în aceleaşi proporţii.

HOMOTRANSPLÁNT s.n. (<fr. *homotransplant*) Transplant de la un individ din aceeaşi specie.

HOMOZIGÓT s.m. (<fr. *homozygote*) Organism hibrid cu un singur tip de gameţi.

HOMÚNCULUS s.m. (<lat. *homunculus*, fr. *homuncule*) **1.** Omuleţ artificial pe care alchimiştii pretindeau că au reuşit să-l fabrice; p.ext. om mic de statură. **2.** Fetus uman.

HON s.n. (<engl. *hon*) Unealtă aşchietoare, formată dintr-un corp rotativ de oţel, pe care sînt fixate mai multe bare abrazive, şi care este utilizată la finisarea suprafeţelor cilindrice interioare ale pieselor metalice.

HONORIS CAUSA loc. adj. (loc. lat.) (Despre titlul ştiinţific de doctor) Onorific; conferit pentru merite excepţionale.

HONUÍ vb. IV tranz. (<*hon*) A netezi supra-

față interioară cilindrică a unei piese cu ajutorul honului. ◇ *Mașină de honuit* = hon.

HONVÉD s.m. (<magh. *honvéd* "militar teritorial") Nume dat soldaților din armata pedestră austro-ungară medievală sau din infanteria maghiară.

HOPCALÍTĂ s.f. (<fr. *hopcalite*) Amestec de bioxid de mangan cu oxid de cupru, cu cobalt și cu argint, folosit în măști speciale contra oxidului de carbon.

HOPLÍT s.m. (<fr. *hoplite*; cf.gr. *hoplites*) Soldat pedestru echipat cu armament greu, la vechii greci.

HOPLOMÁC s.m. (<fr. *hoplomaque*, lat. *hoplomachus*; cf.gr. *hoplomachos*) Gladiator greu înarmat la vechii greci.

HÓRĂ s.f. (<bg. *horo*) **1.** Numele unui dans popular românesc cu ritm binar și cu mișcare moderată, în care jucătorii se prind de mînă, formînd un cerc închis; cerc format de cei care execută acest dans; melodie după care se execută acest dans. **2.** Petrecere colectivă țărănească, unde se dansează jocuri populare.

HORCĂÍ vb. IV intranz. (<*horc*, onomat.) **1.** (Despre muribunzi) A respira greu, cu zgomot. **2.** (Pop.) A sforăi.

HORÍ vb. IV intranz. (<*horă*) **1.** A cînta un cîntec (o horă sau o doină); p.ext. a doini. **2.** A juca hora.

HORÍȘTE s.f. (<*horă*) Rotocol mare de fîn, adunat din poloage sau risipit din căpițe pentru a se usca.

HORMÍSM s.n. (<engl. *hormisme*; cf.gr. *horme* "impuls") Concepție psihologică conform căreia orice comportament este dirijat către un scop de o forță instinctivă.

HORMÓN s.m. (<fr. *hormone*; cf.gr. *horman* "a excita") Substanță secretată de unele glande endocrine sau de unele țesuturi, care stimulează și coordonează activitatea anumitor organe sau a întregului organism.

HORMONÁL, -Ă adj. (<fr. *hormonal*) De hormoni, referitor la hormoni.

HORMONEMÍE s.f. (<fr. *hormonémie*) Prezență a unui anumit hormon în sînge.

HORMONOGENÉZĂ s.f (<fr. *hormonogenèse*) Sinteză a hormonilor în organism.

HORMONOLOGÍE s.f. (<fr. *hormonologie*) Ramură a endocrinologiei care studiază originea, structura și proprietățile hormonilor.

HORMONOTERAPÍE s.f. (<fr. *hormonothérapie*) Tratament cu hormoni.

HORMONURÍE s.f. (<fr. *hormonurie*) Prezență a hormonilor în urină.

HORN s.n. (<ucr. *horn*) **1.** Partea de deasupra vetrei, prin care trece fumul. **2.** Parte a coșului de fum al unei case, constituită din canalul îngropat în zidărie (și din porțiunea ieșită în afară prin acoperiș); p.ext. întregul coș de fum al unei case. **3.** Spațiu îngust între doi pereți de stîncă paraleli. **4.** (GEOL.) Relief alpin cu aspect de piramidă triunghiulară format în urma intersecției pereților circurilor glaciare.

HORNÁR s.m. (<*horn*) **1.** Persoană care curăță de funingine sobele și coșurile de fum. **2.** Persoană care face coșuri de fum.

HORNBLÉNDĂ s.f. (<germ. *Hornblende*, fr. *hornblende*) Mineral natural din silicați de calciu, sodiu, magneziu, fier, aluminiu și alte metale, sub formă de cristale de culoare verde sau brună-închisă, cu luciu sticlos.

HORNBLENDÍT s.m. (<fr. *hornblendite*) Rocă granuloasă, alcătuită în special din hornblendă.

HORNPIPE s.n. (cuv. engl.) **1.** (MUZ.) Carabă. **2.** Numele unui dans popular scoțian, executat după o melodie cîntată la cimpoi; melodie după care se execută acest dans.

HORO- (<fr. *horo-*; cf.gr. *hora* "oră") Element prim de compunere care are semnificația "oră", "orar".

HORODÍNCĂ s.f. (<ucr. *horodjanka*) Numele unui dans popular cu mișcare vioaie, de origine ucraineană; melodie după care se execută acest dans.

HOROSCÓP s.n. (fr. *horoscope*, lat. *horoscopus*; cf.gr. *horoskopos*) Reprezentare grafică a pozițiilor aștrilor în momentul nașterii unui copil, după care astrologii prezic viitorul acestuia; p.ext. prezicere făcută pe baza pozției aștrilor la nașterea cuiva.

HORROR s.n. (cuv. engl.) Gen cinematografic în care se creează o atmosferă înspăimîntătoare, cu personaje monstruoase și cu apariții demonice în scopul provocării unor senzații de groază, de oroare; film care face parte din acest gen. Plecînd de la primele filme reprezentate de cinematograful mut scandinav (*Căruța cu fantome* de V.Sjöström, 1920, *Pagini din cartea lui Satana* de C.T.Dreyer, 1920), continuînd mai ales cu expresionismul german (*Cabinetul doctorului Caligari* de R.Wiene, 1919, *Nosferatu, vampirul* de F.W.Murnau, 1922), s-a afirmat ca gen de succes în SUA și în Europa (R.Polanski, F.Coppola, C.Spielberg ș.a.).

HORST s.n. (<germ. *Horst*, fr. *horst*) Regiune a scoarței terestre mărginită de falii, rămasă ridicată după scufundarea regiunilor vecine.

HORTATÍV, -Ă adj. (<lat. *hortativus*) (Despre forme verbale, propoziții) Care exprimă un îndemn.

HORTÉNSIE s.f. (<fr. *hortensia*) Plantă ornamentală cu florile mari, de diferite culori și fără miros (*Hydrangea opuloides*).

hortensie

HORTI- (<fr. *horti-*; cf.lat. *hortus* "grădină") Element prim de compunere care are semnificația "(referitor la) grădină", "cultura plantelor".

HORTÍCOL, -Ă adj. (<fr. *horticole*; cf.lat. *hortus* "grădină"+*colere* "a cultiva") Care aparține horticulturii, de horticultură, referitor la horticultură.

HORTICULTÓR, -OÁRE s.m. și f. (<fr. *horticulteur*) Specialist în horticultură.

HORTICULTÚRĂ s.f. (<fr. *horticulture*; cf.lat. *hortus* "grădină"+*cultura* "cultură") Știință agronomică ce studiază cultivarea pomilor, a legumelor, a florilor și aspectul estetic al spațiilor verzi.

HORTIVITÍCOL, -Ă adj. (<*horti*[col]+*viticol*) De hortiviticultură.

HORTIVITICULTÚRĂ s.f. (<*horti*[cultură]+*viticultură*) Domeniu al agronomiei care studiază cultivarea pomilor fructiferi și a viței de vie.

HÓSTIE s.f. (<lat. *hostia*, fr. *hostie*) **1.** Jertfă adusă zeilor, la vechii greci și romani. ◆ Animal sacrificat lui Dumnezeu, la evrei. **2.** Azimă folosită de catolici la împărtășanie.

HOT s.n. (cuv. engl.) Curent în muzica de jazz, caracterizat prin tempo rapid și prin sonoritate ritmică amplă.

HOTÁR s.n. (<magh. *határ*) **1.** Linie de demarcație între două țări, teritorii; frontieră, graniță. ◇ *Piatră de hotar* = piatră, stîlp prin care se indică un hotar. ◆ Linie care desparte două proprietăți. **2.** Fig. Limită, margine, capăt. **3.** Moșie, proprietate funciară (mare); p.ext. regiune, țară. ◆ (Reg.) Teritoriu în proprietatea (locuitorilor) unei comune.

HOTÁRNIC, -Ă adj. (<*hotar*) Care se referă la hotarele unei moșii. ◇ *Inginer hotarnic* = agronom care se ocupă cu măsurarea moșiilor.

HÓTĂ s.f. (<fr. *hotte*) Construcție de zidărie, de metal sau de sticlă, așezată deasupra unei plite, a unui cămin etc., pentru a colecta și a elimina gazele de ardere, aburul etc. printr-un coș sau printr-un canal de ventilație.

HOTĂRÎ vb. IV (<*hotar*) **I. 1.** Tranz. și refl. A lua sau a face să ia o hotărîre; a (se) decide. ◆ Tranz. (Rar; construit cu dativul) A ordona cuiva să facă ceva. **2.** Tranz. A stabili; a fixa o dată, un termen etc. **II.** Tranz. (Înv.) A stabili limitele unui teritoriu, a pune hotar. ◆ Refl. A se mărgini cu..., a fi vecin cu...

HOTĂRÎRE s.f. (<*hotărî*) **1.** Faptul de a (se) hotărî; ceea ce hotărăște cineva. ◆ Fermitate în conduita, în atitudinea cuiva. ◇ Loc. adv. *Cu hotărîre* sau *cu toată hotărîrea* = în mod hotărît, fără șovăială. **2.** Dispoziție a unei autorități. ◆ *Hotărîre judecătorească* = sentința unei instanțe judecătorești. **3.** Act adoptat de organele de conducere ale unei organizații, în urma unor dezbateri și cu aprobarea majorității membrilor prezenți.

HOTĂRÎT, -Ă adj. (<*hotărî*) **1.** Care a luat o hotărîre; p.ext. care nu șovăie; ferm. **2.** Care a fost stabilit printr-o hotărîre; decretat, stabilit, fixat. **3.** (Și adverbial) Sigur, categoric, indiscutabil. **4.** (GRAM.) *Articol hotărît* = articol a cărui funcție principală este să arate că obiectul denumit de substantivul pe care îl determină este cunoscut de vorbitor sau este individualizat; articol definit.

HOTĂRÎTÓR, -OÁRE adj. (<*hotărî*) Care hotărăște sau care determină luarea unei hotărîri; determinant. ◆ De importanță majoră.

HOTĂRNICÍ vb. IV tranz. (<*hotarnic*) (Rar) A fixa hotarele unui teritoriu, ale unei proprietăți etc.; a delimita.

HOTĂRNICÍE s.f. (<*hotarnic*) Fixare, delimitare a hotarelor unui teritoriu, ale unei proprietăți etc., pe baza măsurărilor.

HOT DOG s.n. (loc. engl.) Crenvurșt sau cîrnat fierbinte, servit cu muștar (și cu zarzavaturi) într-o chiflă.

HOTÉL s.n. (<fr. *hôtel*) Clădire amenajată în mod special pentru închirierea de camere sau apartamente mobilate pe termen scurt (pentru o noapte sau mai multe).

HOTELIÉR, -Ă s.m. și f., adj.(<fr. *hôtelier*) **1.** S.m. și f. Persoană care administrează un hotel; proprietar al unui hotel. **2.** Adj. Care

aparţine hotelurilor, referitor la hoteluri.
HOTENTÓT s.m. (<fr. *Hottentot*) (La pl.) Popor din familia de limbă boşimană, care a locuit în vechime în S-E Africii, iar azi locuieşte în unele regiuni din Rodesia; (la sg.) persoană care face parte din acest popor.
HOTNÓG s.m. (<magh. *hadnagy* "sublocotenent") Vechi grad militar în Moldova deţinut de comandantul a peste o sută de soldaţi; persoană care avea acest grad.
HOŢ, HOÁŢĂ adj., s.m. şi f. **1.** (Persoană) care fură. **2.** (Fam.) (Om) ştrengar, şiret, şmecher.
HOŢÍE s.f. (<*hoţ*) Faptul de a fura, de a trăi din furt; furt. ◆ Fraudă.
HOWDAH s.n. (cuv. engl.) Scaun prevăzut cu baldachin, purtat de un elefant sau de o cămilă, care este folosit în Orient pentru transpotul persoanelor de vază.
HRAM s.n. (<sl. *hramŭ*) **1.** Patronul unei biserici creştine; p.ext. serbarea patronului unei biserici. **2.** (Pop.) *Ce hram poartă* (sau *ţine* cineva)? = ce fel de om este?
HRÁNĂ s.f. (<sl. *hrana*) Tot ceea ce serveşte la nutriţia omului, a animalelor sau a plantelor; p.restr. bucate, mîncare. ◇ *Hrana-vacii* = plantă erbacee de nutreţ, cu tulpina păroasă, cu frunzele opuse, liniare şi cu florile mici, albe (*Spergula arvensis*).
HRĂNÍ vb. IV (<sl. *hraniti*) **1.** Tranz. şi refl. (Şi fig.) A mînca sau a da cuiva să mănînce; a (se) alimenta. **2.** Refl. Fig. (Reg.; despre vinuri) A deveni tare datorită vechimii.
HRĂNÍT, -Ă adj. (<*hrăni*) **1.** *Bine hrănit* = gras. **2.** (Reg.; despre vinuri) Devenit tare datorită vechimii.
HRĂNITÓR, -OÁRE adj. (<*hrăni*) Care hrăneşte bine.
HRĂPĂRÉŢ, -EÁŢĂ adj. (<*hrăpi*, reg. "răpi") Lacom de avere, de cîştig etc.
HREAN s.n. (<sl. *hrěnŭ*) Plantă legumicolă perenă din familia cruciferelor, cu tulpina subterană cilindrică, groasă, lungă, albă în interior (folosită drept condiment), cu frunzele mari şi cu florile albe (*Armoracia rusticana*).

hrean

HREÁPCĂ s.f. (<ucr. *hrabky*) (Reg.) Greblă mică aplicată la coasă ca să aşeze în brazdă grînele cosite; p.ext. coasă prevăzută cu o astfel de greblă.
HRENÍŢĂ s.f. (<*hrean*) **1.** Plantă erbacee anuală, din familia cruciferelor, cu frunzele avînd lobii dinţaţi şi cu florile galbene (*Lepidium campestre*). **2.** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina păroasă, înaltă, cu florile albe, mici, ale cărei frunze se folosesc ca salată (*Lepidium sativum*).
HRIB s.m. (<ucr. *hryb*) Ciupercă comestibilă, cu pălăria brună-gălbuie şi cu piciorul alb, gros; mînătarcă (*Boletus edulis*).
HRISOHEDONÍSM s.n. (<fr. *chrysohédonisme*; cf.gr. *chrisos* "aur"+*hedone* "plăcere") Concepţie care susţinea că omul poate soluţiona orice problemă economică cu ajutorul aurului, idealul unei societăţi sau al unei ţări fiind de a avea cît mai mult aur.
HRISÓV s.n. (<ngr. *hrisovuilon* "bulă de aur") (În ev. med.; în ţările române) Act emis de cancelaria domnească, prin care se acorda sau se confirma cuiva anumite privilegii sau drepturi.
HRIŞCÁR s.m. (<*hrişcă*) Gîndac mic, asemănător cu cărăbuşul, care apare în perioada cînd se seamănă hrişca (*Rhizotrogus solstitialis*).
HRÍŞCĂ s.f. (<ucr. *hrecka*) Plantă erbacee anuală, meliferă, cu frunzele triunghiulare, cu florile mici, albe-roz sau roşii şi cu seminţele mici, lunguieţe, acoperite cu o coajă neagră, care se folosesc în alimentaţie (*Fagopyrum esculentum*); p.ext. seminţele acestei plante.

hrişcă

HRÚBĂ s.f. (<ucr. *hruba*) **1.** Încăpere sau galerie subterană, folosită pentru depozitarea produselor (alimentare). **2.** Galerie subterană (zidită şi boltită) care serveşte ca loc de trecere. ◆ Casă primitivă cu acoperişul de pămînt; bordei săpat în pămînt.
HTONIÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *chthonien*; cf.gr. *khthon* "pămînt") **1.** Adj. Referitor la divinităţile subpămîntene. **2.** S.m. şi f. Divinitate subpămînteană.
HTÓNIC, -Ă adj. (<germ. *chtonisch*, engl. *chtonic*) (Livr.) Htonian.
HUBLÓU s.n. (<fr. *hublot*) Mică deschizătură de formă circulară, care se închide ermetic, prevăzută în peretele unei (aero)nave, pentru aerisire şi luminat.
HUCEÁG s.n. (<ucr. *huščak*) (Reg.) Pădure mică, tînără şi deasă; crîng.
HUGHENÓT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *huguenot*) (În sec. 16-18; în Franţa) Protestant calvin.
HUHURÉZ s.m. (<*huhura*, form. onomat.) Numele a două păsări răpitoare de noapte, asemănătoare cu bufniţa, fără smocuri de pene pe cap, care scot un ţipăt caracteristic şi trăiesc în scorburi; ciuhurez (*Strix aluco* şi *Strix uralensis*).
HUIDUÍ vb. IV tranz. (form. onomat.) A alunga pe cineva; a batjocori violent pe cineva.
HUÍLĂ s.f. (<fr. *houille*) Varietate de cărbune fosil, compact, fibros sau şistos, negru, strălucitor, dur, sfărîmicios, folosit drept combustibil, la fabricarea cocsului, la extragerea gazului de iluminat şi a gudroanelor etc.
HÚLĂ[1] s.f. (<fr. *houle*) Mişcare ondulatorie a suprafeţei mării după furtună; p.ext. furtună pe mare.
HÚLĂ[2] s.f. (<sl. *hula*) (Pop.) Defăimare; injurie; calomnie, blasfemie.
HULÍ vb. IV tranz. (<sl. *huliti*) A spune cuvinte de ocară la adresa cuiva; p.ext. a vorbi de rău pe cineva; a ponegri; a calomnia.
HULIGÁN s.m. (<rus. *huligan*) Persoană care face acte de huliganism.
HULIGÁNIC, -Ă adj. (<*huligan*) Care este specific huliganilor sau huliganismului, referitor la huligani sau la huliganism.
HULIGANÍSM s.n. (<*huligan*) Tulburare a liniştii şi a moralei publice prin manifestări ostile bunei-cuviinţe; ultraj contra bunelor moravuri.
HULITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*huli*) Persoană care huleşte.
HULÚB s.m., adj. (<ucr. *holub*) **1.** S.m. (ORNIT.) Porumbel. ◇ *Hulub de stepă* = pasăre din ordinul columbiformelor, de mărimea unui porumbel, de culoare galbenă-brună, cu pete sure pe spate (*Syrrhaptes paradoxus*). **2.** Adj. (Despre animale şi păsări) Cu părul sau cu penajul sur-închis sau cenuşiu, de culoarea porumbelului sălbatic.

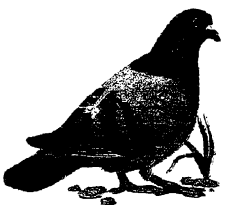

hulub (1)

HULÚBĂ (ULÚBĂ) s.f. (<ucr. *holoblja*) Fiecare dintre cele două braţe de lemn prinse de crucea căruţei, a trăsurii etc., între care se înhamă calul.
HULUBÍŢĂ s.f. (<*hulub*) **1.** (ORNIT.) Porumbiţă. **2.** Denumire populară dată mai multor specii de ciuperci (comestibile) cu pălăria viu şi divers colorată, cu carnea albă, cu gust dulce-acrişor şi cu miros plăcut (*Russula*).
HULUDÉŢ s.n. Fusul ţevii de la suveica războiului casnic de ţesut.
HÚMĂ s.f. (<bg. *huma*) (Pop.) Argilă (folosită la spoitul caselor).
HUMÁRIE s.f. (<*humă*) (Pop.) Loc de unde se scoate humă.
HUMERÁL, -Ă adj. (<fr. *huméral*) (ANAT.) Care aparţine humerusului, referitor la humerus.
HÚMERUS s.n. (<fr. *humérus*, lat. *humerus*) (ANAT.) Os lung, pereche, cuprins între umăr şi cot, formînd scheletul braţului.

humerus

HÚMIC, -Ă adj. (<fr. *humique*) (Despre soluri) Bogat în humus.
HUMIFICÁRE s.f. (cf.fr. *humification*) Transformare în humus a materialelor organice din sol.
HUMOLOGÍE s.f. (<fr. *humologie*) Disciplină care se ocupă cu studiul diferitelor forme de humus.
HUMORÉSCĂ s.f. (<fr. *humoresque*, germ. *Humoreske*) Mică compoziţie instrumentală cu caracter sprinten şi glumeţ.
HUMÓS, -OÁSĂ adj. (<*humă*) (Pop.) Care conţine humă; argilos.
HÚMUS s.n. (<fr., lat. *humus*, germ. *Humus*) Amestec de substanţe organice amorfe aflate în sol, rezultat din descompunerea materialului vegetal, care condiţionează fertilitatea solului.
HUN s.m. (<fr. *Huns*, lat. *Hunni*) (La pl.) Popor asiatic nomad, de neam mongolic, care în sec. 4-5 a pătruns pînă în apusul Europei, aşezîndu-se în Panonia; (la sg.) persoană din acest neam.
HÚNTER s.m. (<engl., fr. *hunter*) Cal de vînătoare, bun săritor de obstacole.
HUNTING s.n. (cuv. engl.) Piele pentru încălţăminte asemănătoare cu antilopa.
HURÁL s.n. (rus. *hural*) Organ local al puterii de stat în Mongolia.
HURDLER s.m. (cuv. engl.) Sportiv alergător, specializat în proba de garduri.
HURICÁN s.n. (<engl., fr. *hurricane*) Furtună puternică, uragan (în insulele Antile).
HURÍE s.f. (<tc. *hûri*; cf.fr. *houri*) Fecioară foarte frumoasă, promisă de Mohamed credincioşilor musulmani în rai. ◆ P.ext. Fecioară sau femeie deosebit de frumoasă.
HURLING s.n. (cuv. engl.) Joc sportiv irlandez, care se practică cu o minge de plută îmbrăcată în piele, condusă şi lovită cu o crosă specială, pentru a fi introdusă în poarta adversă.
HURMÚZ s.n., s.m. (<n.pr. *Hurmuz*) **1.** S.n. Mărgăritar fals din sticlă, adus în trecut din oraşul turcesc Ormuz; (la pl.) şirag de astfel de mărgăritare. **2.** S.m. Arbust decorativ, cu frunzele opuse eliptice, cu florile roz-trandafirii şi cu fructele bace, albe, de mărimea cireşelor (*Symphoricarpus albus*).
HURÓN s.m. (<fr. *Hurons*; cf.n.pr. *Huron*, lac în America de Nord) (La pl.) Trib de amerindieni, care locuia odinioară la marginea lacurilor Huron şi Ontario; (la sg.) persoană din acest trib.
HURUÍ vb.IV (form. onomat.) **1.** Intranz. A hodorogi (**1**). **2.** Refl. (Reg.) A se nărui; a se dărîma.
HURUITÚRĂ (URUITÚRĂ) s.f. (<*hurui*) Zgomot produs de ceva care huruie.
HUSÁR s.m. (<magh. *huszár*) Ostaş în cavaleria maghiară medievală.
HÚSĂ s.f. (<fr. *housse*) Învelitoare de stofă, pînză, material plastic etc., cu care se acoperă mobilă, piese, aparate, maşini etc. pentru a le proteja.
HÚSĂŞ s.m. (<magh. *huszas*) (Reg.) Numele unei vechi monede ungureşti de argint.
HUSÍT, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *hussite*) **1.** S.m. şi f. Adept al husitismului. **2.** Adj. Care aparţine husitismului sau husiţilor, referitor la husitism sau la husiţi.
HUSITÍSM s.n. (<fr. *hussitisme*) Mişcare religioasă şi social-politică, fundată la începutul sec. 15 de Jan Hus, care era îndreptată împotriva papalităţii şi a feudalilor germani.
HUSKY s.m. (cuv. engl.) Rasă de cîini de talie mare, originari din ţinuturile arctice din America, Europa şi Asia, folosiţi de eschimoşi ca animale de tracţiune la sănii; cîine care face parte din această rasă.
HÚŞTE s.f.pl. (<ucr. *husca*) Tărîţe care rămîn la fundul vasului cu borş după fermentarea acestuia; drojdie de borş.
HUŢÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<*huţul*) **1.** Adj. Al huţulului; de huţul. ◇ *Cal huţan* = cal de munte foarte rezistent, răspîndit în N Moldovei. **2.** S.m. şi f. Huţul.
HUŢÁNCĂ s.f. (<*huţan*) Femeie huţulă.
HUŢÚL, -Ă s.m. şi f., adj. (<ucr. *hucul*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie slavă puţin numeroasă din regiunea izvoarelor Siretului şi Ceremuşului, care vorbeşte un dialect ucrainean; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie. **2.** Adj. Care aparţine huţulilor, referitor la huţuli.
HUŢÚLCA s.f. art. (<*huţul*) Numele unui dans popular românesc; melodie după care se execută acest dans.
HUŢULÍNCA s.f.art. (<*huţul*) Numele unui dans popular românesc; melodie după care se execută acest dans.
HUZMÉT s.n. (<tc. *hizmet*) (În ev. med.; în ţările române) **1.** Dar omagial; p.gener. dar, cadou. **2.** Slujbă, funcţie; p.ext. rang. **3.** Venitul unor dări sau venitul ocnelor şi al vămilor.
HUZÚR s.n. (<tc. *huzur*) Trai îmbelşugat şi lipsit de griji; p.ext. viaţă de trîndăvie şi de belşug.
HUZURÍ vb. IV intranz. (<*huzur*) A trăi în huzur. ◆ A fi lipsit de griji.
hW (FIZ.) Simbol pentru *hectowatt*.
Hz (FIZ.) Simbol pentru *hertz*.
HYBRIS s.n. (cuv. gr.) (I.IT.) Orgoliu, mîndrie exagerată a unui individ, supraapreciere a forţelor şi libertăţii sale în confruntarea cu destinul, considerate, în literatura greacă antică, una din sursele conflictului unei tragedii.

I

I s.m. invar. **1.** A unsprezecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (vocala cea mai închisă nerotunjită din seria anterioară). **2.** (LOG.) Simbol pentru *judecata particular-afirmativă*. **3.** Cifră romană cu valoarea *unu*. **4.** (CHIM.) Simbol pentru *iod*.

i (MAT.) Simbol pentru *rădăcina pătrată a lui –1* (unitatea imaginară).

IAC s.m. (<fr. *yack*; cuv. tibetan) Mamifer rumegător din Tibet, mai mic decît bivolul, cu corpul masiv, acoperit cu păr lung de culoare brună şi cu o cocoaşă pe ceafă, care trăieşte în regiuni înalte în stare sălbatică şi domesticit (ca animal de povară) (*Poephagus grunniens*).

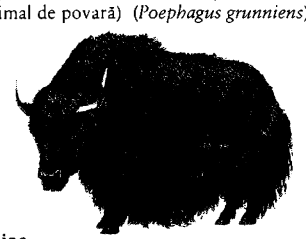

iac

IACÁ[1] s.f. Soi de tutun oriental de calitate superioară.

IACÁ[2] s.f. (<tc. *yaka*) (Înv.) Guler de haină femeiască.

IACOBÍN s.m., adj. (<fr. *jacobin*; cf.n.pr.lat. *Jacobus*, fr. *Jacques*) **1.** S.m. Călugăr dominican. **2.** S.m. Membru al celei mai radicale grupări revoluţionare franceze, în perioada revoluţiei din 1789-1794; p. ext. democrat cu idei avansate. **3.** Adj. Care aparţine iacobinilor, privitor la iacobini.

IACOBINÍSM s.n. (<fr. *jacobinisme*) Doctrina iacobinilor.

IACTÁNT, -Ă adj. (<lat. *jactans, -ntis*) Înfumurat, îngîmfat.

IACTÁNŢĂ s.f. (<lat. *jactantia*, fr. *jactance*) Înfumurare, îngîmfare. ◆ Lăudăroşenie, fanfaronadă.

IAD s.n. (<sl. *jadŭ*) **1.** (În religia creştină) Loc în care sufletele păcătoşilor (care nu s-au pocăit) sînt supuse la chinuri veşnice. ◆ Fig. Situaţie chinuitoare, greu de suportat. **2.** (Înv.) *Piatra-iadului* = azotat de argint.

IÁDĂ s.f. (<*ied*) Puiul de sex feminin al caprei.

IÁDEŞ s.n. (<tc. *yades*) Os, în formă de furcă, de la pieptul păsărilor, format din oasele claviculelor sudate în partea inferioară. ◆ Rămăşag care începe prin ruperea acestui os.

IAFETÍZI (IAFETÍŢI) s.m. pl. (<n.pr. *Iafet*) Populaţie legendară descendentă din Iafet, al treilea fiu al lui Noe, care se presupune că a populat o parte din Asia Mică şi regiunile mediteraneene ale Europei.

IAHNÍE s.f. (<tc. *yahni*, bg. *iahnija*) Fel de mîncare scăzută, preparată din legume (mai ales din fasole boabe), din peşte sau din carne.

IAHT s.n. (<fr., engl. *yacht*; cuv. old.) **1.** Navă mică şi elegantă, cu pînze sau cu propulsie mecanică, pentru un număr mic de pasageri, folosită pentru călătorii de agrement. **2.** Ambarcaţie sportivă cu vele, folosită pentru regate.

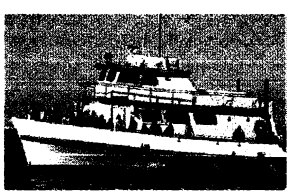

iaht (1)

IÁHTING s.n. (<engl., fr. *yachting*) Sport nautic practicat cu ambarcaţiuni cu vele. ◆ Concurs de iahturi.

IÁHTMAN s.m. (<engl. *yahtman*) Sportiv care practică iahtingul.

IÁMA s.f. art. (<tc. *yama*) (Fam.) *A da iama* = a da năvală, a se repezi. *A da iama prin* (ceva) = a risipi, a distruge (un bun).

IAMB s.m. (<fr. *iambe*, lat. *iambus*; cf.gr. *iambos*) Picior de vers compus din două silabe, dintre care, în prozodia antică, prima este scurtă şi a doua lungă, iar în prozodia modernă, prima este neaccentuată, iar cea de a doua accentuată.

IÁMBIC, -Ă adj. (<fr. *iambique*, lat. *iambicus*) Care aparţine iambilor, referitor la iambi; scris în iambi. ◇ *Metru iambic* = sistem de versificaţie care are la bază iambul.

IANUÁRIE s.n. (<sl. *ijanuarij*) Prima lună a anului, avînd 31 de zile; (pop.) gerar.

IÁPĂ s.f. (lat. *equa*) Femela calului.

IAR (IÁRĂ) adv., conj. **I.** Adv. **1.** Încă o dată, din nou. **2.** De asemenea, la fel. **II.** Conj. **1.** (Copulativ) Şi. **2.** (Adversativ) Însă, dar.

IÁRĂŞI adv. (<*iară* + *şi*) Iar.

IÁRBĂ s.f. (lat. *herba*) **1.** Nume generic dat plantelor erbacee, anuale sau perene, cu părţile aeriene verzi, subţiri şi mlădioase folosite ca hrană animalelor. **2.** (Cu sens colectiv) Buruieni. ◇ *Iarbă rea* = a) buruiană otrăvitoare; b) fig. om rău, primejdios. ◆ Nutreţ verde, proaspăt cosit. **3.** Pajişte. **4.** *Iarbă-de-mare* = plantă erbacee, cu frunzele liniare şi cu florile verzi, care creşte pe fundul mării şi ale cărei frunze uscate sînt folosite în tapiţerie (*Zostera marina*). *Iarbă-albă* = ierbăluţă (*Phalaris arundinacea*). *Iarba-broaştei* = mică plantă acvatică, cu frunzele rotunde, lung peţiolate, lucitoare, care plutesc la suprafaţa apei, cu florile albe şi cu fructele bace (*Hydrocharis morsusranae*). *Iarba-ciutei* = plantă perenă din familia compozitelor, cu florile galbene dispuse în capitule şi cu fructele achene (*Doronicum austriacum*). *Iarba-cîmpului* = plantă perenă din familia gramineelor, cu tulpinile noduroase, cu frunzele liniare şi cu florile mici, verzi-alburii sau violacee (*Agrostis stolonifera*). *Iarbă-creaţă* = izmă creaţă (*Mentha crispa*). *Iarbă deasă* = plantă perenă din familia gramineelor, cu tulpinile subţiri, cu frunzele înguste şi cu florile verzui, dispuse în panicule (*Poa nemoralis*). *Iarbă-de-Sudan* = plantă anuală din familia gramineelor, cu tulpina înaltă, cu frunzele lungi, cultivată ca plantă furajeră (*Sorghum halepense*). *Iarba-fiarelor* = a) plantă erbacee veninoasă, cu frunzele opuse, acoperite cu peri şi cu florile albe-gălbui, dispuse în corimbe pedunculate (*Cynanchum vincetoxicum*); b) (în basme) iarbă cu putere miraculoasă, cu ajutorul căreia se poate deschide orice uşă încuiată; p.ext. putere supranaturală care poate ajuta la ceva greu de obţinut. *Iarba-găii* = plantă perenă din familia compozitelor, cu frunzele dinţate, acoperite cu peri

aspri, şi cu florile galbene (*Picris hieracioides*). *Iarbă-grasă* = mică plantă erbacee, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele cărnoase, lucioase şi cu florile galbene (*Portulaca oleracea*). *Iarbă-mare* = plantă erbacee medicinală din familia compozitelor, cu tulpina păroasă şi ramificată, cu frunzele mari şi cu florile galbene (*Inula helenium*). *Iarbă-neagră* = a) plantă erbacee, cu frunzele dinţate şi cu florile brune-purpurii pe dinafară şi galbene-verzui pe dinăuntru (*Scrophularia alata*); b) mic arbust melifer, cu frunzele mici, liniare şi cu florile roz, mai rar albe (*Calluna vulgaris*). *Iarba-osului* = mic arbust, cu tulpinile ramificate, cu frunzele opuse, cu florile galbene şi cu fructe capsule (*Helianthemum nummularium*). *Iarbă-roşie* = plantă erbacee, cu tulpina roşiatică, cu frunzele nedivizate, lanceolate şi cu florile galbene dispuse în capitule (*Bidens cernuua*). *Iarbă-stelată* = mică plantă erbacee, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele păroase pe faţa superioară şi pe margini şi cu florile liliachii (*Sherardia arvensis*). *Iarba-şarpelui* = a) plantă meliferă din familia boraginaceelor, cu frunzele lanceolate, păroase şi cu florile albastre, rar roşii sau albe (*Echium vulgare*); b) plantă perenă, cu tulpina păroasă şi cu florile albastre-deschis sau roşietice (*Veronica latifolia*); c) broscariţă (*Potamogeton*). *Iarba-şopîrlelor* = mică plantă erbacee, cu rizom gros, cărnos, cu tulpina terminată în spic, cu frunzele ovale şi cu florile mici, albe-roz (*Polygonum viviparum*). **5.** Praf de puşcă.

IARL s.m. (<fr. *jarl*; cuv. scandinav) Titlu dat conţilor danezi şi scandinavi în evul mediu.

IARMARÓC s.n. (<ucr. *jarmarok*) Bîlci.

IÁRNĂ s.f. (lat. *hiberna* [tempora]) **1.** Anotimpul cel mai friguros, care urmează după toamnă şi precedă primăvara, cuprins între solstiţiul de iarnă (22 decembrie) şi echinocţiul de primăvară (21 martie). ◇ Loc. adj. *De iarnă* = necesar în timpul iernii; care se face iarna. ◆ (Adverbial; în forma *iarna*) În timpul iernii. **2.** Fig. An (ex. *duce în spate 80 de ierni*).

IAROVIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<rus. *iarovizirovat'* <*iarovoi* "de primăvară") (Despre seminţe, plante) A supune sau a fi supus procesului de iarovizare.

IAROVIZÁRE s.f. (<*iaroviza*; cf. rus. *iarovizaţiia*) **1.** (BIOL.) Stadiu de dezvoltare a unei plante, care urmează imediat după germinaţie, desfăşurîndu-se în condiţii de temperatură specifice fiecărei plante. **2.** Tratare a seminţelor în vederea scurtării perioadei de vegetaţie a plantelor, a sporirii producţiei şi a obţinerii de noi soiuri.

IÁSCĂ s.f. (lat. *esca* "hrană, medicament") Nume dat mai multor genuri de ciuperci parazite în formă de copită de cal, uscate şi tari, care cresc pe trunchiul arborilor şi care, tratate special, erau folosite, în trecut, la aprins focul sau, în medicina populară, ca hemostatic (*Fomes* şi *Phellinus*); ciupercă ce aparţine fiecăruia dintre aceste genuri.

IASOMÍE s.f. (<ngr. *ghiasemi*) Mic arbust originar din India, cu ramurile lungi, subţiri şi verzi, cu frunzele opuse şi cu florile albe, plăcut mirositoare, cultivat la noi ca plantă decorativă prin parcuri şi grădini (*Jasminum officinale*). ◆ P.restr. Lemnul arbustului descris mai sus. ◆ *Iasomie sălbatică* = arbust mic cu ramurile colţuroase, cu frunzele puţin încovoiate şi obtuze, cu florile galbene, plăcut mirositoare, cultivat uneori ca plantă decorativă (*Jasminum fretticans*).

IAŞMÁC s.n. (<tc. *yaşmak*) Văl cu care turcoaicele îşi acopereau faţa.

IATÁC s.n. (<tc. *yatak*) **1.** Cameră (mică) de culcare. **2.** (Înv.) Pat.

IATAGÁN s.n. (<tc. *yatagan*) Sabie turcească, de lungime mijlocie, cu lama curbă şi lată, cu două tăişuri.

IATRALÍPT s.m. (<fr. *iatralipte*; cf.gr. *iatraleiptes* <*iatros* "medic"+*aleiphein* "a unge") Medic care trata bolnavii cu ajutorul alifiilor şi fricţiunilor.

IATRO- (<fr. *iatro-*; cf. gr. *iatros* "medic") Element prim de compunere care are semnificaţia "medic", "tratament".

IATROCHIMÍE s.f. (<fr. *iatrochimie*) Parte a alchimiei care aplica chimia în medicină, considerînd procesele fiziologice numai ca fenomene chimice.

IATROFÍZICĂ s.f. (<fr. *iatrophysique*, engl. *iatrophysics*) (MED.) Concepţie mecanicistă care explică toate procesele fiziologice numai prin legi ale fizicii.

IATROGÉN, -Ă adj. (<fr. *iatrogène*) Referitor la iatrogenie; produs prin iatrogenie.

IATROGENÍE s.f. (<fr. *iatrogénie*; cf.gr. *iatros* "medic"+*gennan* "a produce") Producere a unei boli de un medicament prescris pentru a combate o altă boală, luat în doze prea mari sau timp prea îndelungat.

IATROLEPSÍE s.f. (<fr. *iatrolepsie*; cf.gr. *iatros* "medic"+*lepsis* "fixare") (MED.) Absorbţie a medicamentelor prin piele, făcută cu ajutorul unei fricţiuni.

IATROLOGÍE s.f. (<fr. *iatrologie*) Ştiinţă medicală.

IATROMANŢÍE s.f. (<fr. *iatromancie*; cf.gr. *iatros* "medic"+*manteia* "prezicere") Prezicere prin care se identifică bolile de care suferă cineva, evoluţia şi tratamentul lor.

IAURGERÍE s.f. (<*iaurgiu*) Prăvălie unde se prepară sau se vinde iaurt (şi alte produse lactate).

IAURGÍU s.m. (<tc. *yoğurtçu*) Persoană care prepară sau vinde iaurt (şi alte produse lactate).

IAÚRT s.n. (<tc. *yoğurt*) Produs lactat cu un gust acid plăcut şi cu aromă specifică, preparat din lapte de vacă, de oaie, de bivoliţă sau de capră prin fermentare cu bacterii lactice din adaosul de maia.

IAVAŞÁ s.f. (<tc. *yavaş*) Instrument în formă de cleşte sau de laţ, folosit pentru stăpînirea animalelor prin strîngerea buzei superioare sau urechii, cînd sînt supuse la anumite tratamente dureroase.

IAZ s.n. (<sl. *jazŭ*) **1.** Lac artificial format prin stăvilirea cu baraj de pămînt sau prin abaterea unui curs de apă în regiunile de deal, de coline sau de şes, destinat creşterii peştilor sau folosit pentru irigaţii, morărit etc. **2.** Lac mic natural, format în albia unui rîu, prin adunarea apei într-o adîncitură de teren. **3.** Zăgaz (la un heleşteu).

IAZÍGI s.m. pl. (<fr. *Iazyges*) Neam sarmatic aşezat la începutul sec. 1 d. Hr. în cîmpia Dunării şi a Tisei.

IÁZMĂ s.f. (Pop.) Arătare urîtă şi rea; nălucă, vedenie. ◆ Fig. Persoană slabă, cu înfăţişare respingătoare.

IBÉRIC, -Ă adj. (<fr. *ibérique*, it. *iberico*) Care aparţine Peninsulei Iberice (Spania şi Portugalia) sau locuitorilor ei; provenit din Peninsula Iberică; referitor la Iberia; provenit din Iberia.

IBÉRIS s.m. (<fr. *ibéris*) Plantă erbacee ornamentală din familia cruciferelor, cu florile de diferite culori, dispuse la vîrful ramificaţiilor în racem (*Iberis umbellata*).

IBETÉXT s.n. (siglă de la *I*[ndustria] *B*[umbaculuі] *Text*[ile]) Textile neţesute.

ÍBEX s.m. (<lat. [capra] *ibex*, numele ştiinţific al animalului) Varietate de capră sălbatică cu coarne mari şi curbate (*Capra ibex*).

IBIDEM adv. (cuv. lat.) (Cu privire la un text deja citat) În acelaşi loc, tot acolo, în aceeaşi lucrare (abr. *ibid.*, *ib.*).

ÍBIS s.m. (<fr., lat. *ibis*) Pasăre asemănătoare cu barza, cu ciocul lung şi curbat în jos, cu penajul alb (*Threskionis aethiopica*) sau roşu pe corp şi negru pe cap şi pe coadă (*Guara rubra*), care trăieşte în ţările calde şi se hrăneşte cu insecte. În religia vechilor egipteni, ibisul alb era considerat pasăre sfîntă.

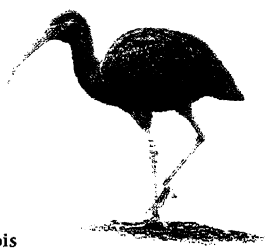

ibis

IBÓVNIC, -Ă s.m. şi f. (<sl. *ljubovĭnikŭ*) (Pop.) Iubit.

IBRÍC s.n. (<tc. *ibrĭk*) **1.** Vas de menaj cilindric sau tronconic (de metal), cu cioc şi coadă lungă, care serveşte îndeosebi la fiert cafeaua, ceaiul etc. **2.** Vas de metal sau de pămînt în formă de urcior, uneori ornamentat, în care se ţine apa.

IBRIŞÍN s.n. (<tc. *ibrişim*) Fir de aţă albă sau colorată, răsucită, din bumbac sau din mătase, înfăşurat pe un sul subţire de carton şi întrebuinţat la cusut, la împletit sau la brodat. ◆ Papiotă.

IBÚM s.n. invar. (<fr. *ibum*) Dispoziţie a legilor vechilor evrei, potrivit căreia văduva fără copii trebuia să se căsătorească cu fratele bărbatului ei.

IC s.n. (<magh. *ik*) **1.** Pană de despicat lemne. **2.** Pană de lemn cu ajutorul căreia se cleaveză cuţitul rindelei în deschiderea pentru talaş. **3.** Piesă de lemn cu care se reglează piatra mobilă a morii sau a rîşniţei.

ICÁSTIC, -Ă adj. (<it. *icastico*) Care reprezintă realitatea în imagini artistice.

ICÁSTICĂ s.f. (<it. *icastica*) Arta de a reprezenta realitatea în imagini.

ICHI s.n. (<tc. *yek*) (La jocul de arşice) Arşic mai mare (şi plumbuit) în care se lovesc celelalte arşice în timpul jocului.

ICHILÍC s.m. (<tc. *ikilik*) **1.** Veche unitate de măsură de capacitate, egală cu 50 de dramuri. **2.** Monedă de argint turcească, care a circulat în ţările române, în prima jumătate a sec. 19.

ICIOGLÁN s.m. (<tc. *içoğlan*) Copil de casă, paj (la sultan şi la domnitorii români).
ÍCNET s.n. (<*icni*) Geamăt scurt şi adînc.
ICNÍ vb. IV intranz. (<bg. *iknah*) **1.** A geme, a gîfîi adînc şi scurt (din cauza unui efort, a unei izbiri violente, a durerii etc.). **2.** A produce sunetele caracteristice sughiţului, vomitării etc.
ICOÁNĂ s.f. (<sl. *ikona*) **1.** Imagine pictată (sau sculptată) care reprezintă diferite figuri de sfinţi sau scene cu temă religioasă şi care serveşte ca obiect de cult. ◆ P. ext. Tablou, desen, ilustraţie. **2.** Fig. Imagine, chip.
ICONÁR s.m. (<*icoană*) Persoană care se ocupă cu pictarea (şi cu vinderea) icoanelor.
ICÓNIC, -Ă adj. (<fr. *iconique*, engl. *iconic*) Care aparţine imaginii, referitor la imagine. ◆ Care are caracter de reproducere figurativă; de icoană. ◆ (Despre semne) Asemănător cu realitatea pe care o indică.
ICONO- (<fr., it. *icono-*; cf.gr. *eikon* "icoană", "imagine") Element prim de compunere care are semnificaţia "icoană", "imagine".
ICONOCLÁSM s.n. (<fr. *iconoclasme*) **1.** Mişcare socială, politică şi religioasă din sec. 8-9, în Imperiul Bizantin, prin care, sub forma luptei împotriva cultului icoanelor, nobilimea militară şi masele au luptat împotriva aristocraţiei laice şi ecleziastice. **2.** (În Ţările de Jos) Mişcare populară protestantă, iniţiată în 1566 împotriva unor ritualuri ale bisericii catolice, care a marcat începutul revoluţiei burgheze.
ICONOCLÁST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *iconoclaste*; cf. gr. *eikon* "icoană" + *klazein* "a sparge") **1.** S.m. şi f. Adversar al cultului icoanelor, partizan al iconoclasmului; fig. persoană care refuză recunoaşterea autorităţii unei valori, concepţii, personalităţi sau care nu respectă tradiţiile. **2.** Adj. Care aparţine iconoclaştilor, privitor la iconoclaşti.
ICONOCLASTÍE s.f. (<fr. *iconoclastie*, it. *iconoclastia*) Caracter iconoclast; condiţie, atitudine de iconoclast.
ICONODÚL, -Ă s.m. şi f. (<fr. *iconodule*; cf. gr. *eikon* "imagine", "tablou" + *dulos* "sclav") Adept al cultului icoanelor; fig. persoană care acceptă, adoptă integral, fără spirit critic, autoritatea unei valori consacrate.
ICONODULÍE s.f. (<fr. *iconodulie*, it. *iconodulia*) Cult exagerat al imaginilor sacre.
ICONOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *iconographe*) Persoană care se ocupă cu iconografia.
ICONOGRAFÍE s.f. (<fr. *iconographie*; cf.gr. *eikon* "imagine" + *graphia* "scriere") **1.** Disciplină care se ocupă cu studiul operelor realizate în diverse arte plastice, al subiectelor reprezentate în operele de artă, al surselor şi al semnificaţiei lor; studiu al operelor de acest fel privitoare la un anumit subiect. **2.** Totalitatea imaginilor documentare referitoare la o epocă, la o problemă, la o localitate, la o persoană etc. (ex. *fotografii, reproduceri, ilustraţii* etc.). ◆ Totalitatea reproducerilor de portrete care ilustrează o lucrare ştiinţifică. ◆ Colecţie de portrete ale oamenilor celebri.
ICONOLATRÍE s.f. (<fr. *iconolâtrie*; cf. gr. *eikon* "imagine, tablou" + *latreia* "adoraţie") Adoraţie a icoanelor.
ICONOLÁTRU, -Ă s.m. şi f. (<fr. *iconolâtre*; cf.gr. *eikon* "imagine"+*latreuein* "a adora") Persoană care se închină la icoane.
ICONOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *iconologue*) Specialist în iconologie.
ICONOLOGÍE s.f. (<fr. *iconologie*) **1.** Ştiinţă care se ocupă cu studierea atributelor proprii diferitelor personaje din mitologia greco-romană, creştină etc. (ex. *tridentul ca atribut al lui Neptun*), a căror cunoaştere permite artiştilor să reprezinte personajele respective. ◆ Disciplină care studiază şi interpretează reprezentările folosite în artele plastice. **2.** Ramură a paleontologiei care studiază urmele (de locomoţie) lăsate de vertebrate pe unele sedimente.
ICONOMÉTRU s.n. (<fr. *iconomètre*) (FIZ.) Vizor cu ajutorul căruia se poate observa corectitudinea încadrării imaginii unui obiect care urmează să fie fotografiat. ◆ Aparat pentru măsurarea asimetriei imaginii retiniene între cei doi ochi.
ICONOSCÓP s.n. (<fr. *iconoscope*; cf.gr. *eikon* "imagine"+*skopein* "a privi") Tub electronic care are un ecran fotosensibil şi care este folosit pentru transmiterea imaginilor în televiziune.
ICONOSTÁS s.n. (<sl. *ikonostasŭ*) **1.** Catapeteasmă. **2.** Pupitru în biserică, pe care se pune o icoană.

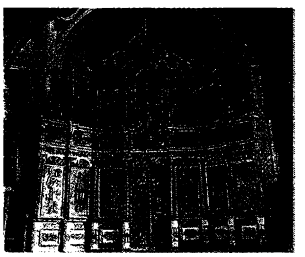

iconostas (1)

ICONOSTRÓF s.n. (<fr. *iconostrophe*; cf.gr. *eikon* "imagine"+*strophe* "întoarcere") Instrument optic care dă imaginea răsturnată a unui obiect, folosit în gravură pentru copierea modelelor.
ÍCOS s.n. (<ngr. *ikos*) Cîntare bisericească la slujba utreniei.
ICOSAÉDRU s.n. (<fr. *icosaèdre*; cf.gr. *eikosi* "douăzeci"+*hedra* "faţă") Poliedru cu douăzeci de feţe.
ICOSÁR s.m. (<ngr. *ikosari*) **1.** Irmilic. **2.** Cercei sau salbă confecţionată din icosari.
ICOSITETRAÉDRU s.n. (<fr. *icositétraèdre*) (MAT.) Poliedru cu douăzeci şi patru de feţe plane.
ÍCRĂ s.f. (<sl. *ikra*) (Mai ales la pl.) **1.** Nume generic pentru ovulele de peşte. ◇ *Icre negre* = icre de culoare cenuşie-închis sau neagră, produse de morun, nisetru sau păstrugă. *Icre de Manciuria* = icre de culoare roşie-portocalie, produse de unii peşti din Oceanul Pacific. **2.** Partea moale a pulpei piciorului.
ÍCTER s.n. (<ngr. *ikteros*) Boală a ficatului şi a veziculei biliare manifestată prin coloraţia galbenă a pielii şi a mucoaselor bolnavului, provocată de impregnarea acestora cu pigmenţi biliari; poate fi: mecanic, hepatic, hemolitic.
ICTÉRIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *ictérique*) (Persoană) care suferă de icter.
ICTERIGÉN, -Ă adj. (<fr. *ictérigène*; cf. gr. *ikteros* "icter" + *gennan* "a produce") (MED.) Care provoacă, răspîndeşte icterul.
ÍCTUS s.n. (<lat., fr. *ictus*) **1.** (LIT.) Intensificare a pronunţării în versificaţia antică, care marca partea cea mai reliefată a unei măsuri metrice. **2.** (MUZ.) Note puternic accentuate care se găsesc în primele măsuri. **3.** (MED.) Stare patologică, manifestată brusc şi intens, însoţită de cădere; şoc. ◇ *Ictus apoplectic* = apoplexie. *Ictus epileptic* = criză de epilepsie, manifestată, de obicei, prin pierderea bruscă a cunoştinţei şi prin convulsii.
ÍDE s.f. pl. (<fr. *ides*, lat. *idus*) (În calendarul roman) Nume dat zilei a cincisprezecea din lunile martie, mai, iulie şi octombrie şi zilei a treisprezecea din celelalte luni. ◇ *Idele lui Marte* = data morţii lui Iulius Caesar (15 martie); dată fatidică.
IDEÁ vb. I tranz. (<it. *ideare*) A concepe cu mintea scheme, planuri etc. care urmează să fie aplicate. ◆ A-şi propune, a stabili, a proiecta. ◆ A-şi imagina, a-şi prefigura în minte.
IDEÁL, -Ă adj., s.n. (<fr. *idéal*, lat. *idealis*) **1.** Adj. Care atinge perfecţiunea. **2.** Adj. Care ţine de domeniul ideilor, privitor la gîndire; care există numai în mintea, în închipuirea omului. **3.** S.n. Scop suprem spre care se îndreaptă (în mod conştient şi metodic) năzuinţele şi activitatea creatoare umană în toate domeniile ei, gradul cel mai înalt şi mai greu al perfecţiunii într-o direcţie. ◆ Model considerat perfect; perfecţiune pe care încearcă s-o imite un artist. **4.** S.n. (MAT.) Mulţime de elemente ale unui inel pentru care atît diferenţa dintre două elemente, cît şi produsul dintre un element al inelului şi un element al ei sînt tot elemente ale mulţimii.
IDEALÍSM s.n. (<fr. *idéalisme*) **1.** Orientare în filozofie, care consideră spiritul, conştiinţa, gîndirea ca factori primordiali, iar materia, natura, existenţa ca factori secundari, derivaţi. ◇ *Idealism obiectiv* = idealism care concepe factorul spiritual pus la baza existenţei ca o realitate de sine stătătoare, independentă de conştiinţa individuală (ex. "*Ideea*" la Hegel). *Idealism subiectiv* = idealism care identifică spiritul cu conştiinţa individuală, negînd existenţa independentă de aceasta a realităţii materiale (ex. la Berkeley). *Idealism absolut* = idealism care admite identitatea spiritului cu realitatea obiectivă. **2.** *Idealism fizic* = denumire dată interpretării idealiste a unor concepte ale fizicii contemporane, apărută la graniţa dintre sec. 19 şi 20, în condiţiile crizei fizicii şi ale răsturnării noţiunilor tradiţionale. **3.** Atitudine caracterizată prin urmărirea (dezinteresată) a unui ideal moral, social, artistic; caracterul omului idealist.
IDEALÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *idéaliste*) **1.** Adj. Care aparţine idealismului, referitor la idealism. ◆ (Substantivat) Adept al idealismului. **2.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care se preocupă (exclusiv) de aspectul idealist al lucrurilor, care aspiră spre un ideal; p. ext. (om) lipsit de simţul realităţii, de spirit practic.
IDEALÍSTIC, -Ă adj. (<it. *idealistico*, germ. *idealistisch*) În sensul idealismului filozofic; p.ext. altruist, dezinteresat.
IDEALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *idéaliser*, it. *idealizzare*) A atribui unui lucru sau unei fiinţe calităţi excepţionale; a exagera (ceva) în bine.
IDEALIZÁNT, -Ă adj. (<fr. *idéalisant*) Care idealizează.

IDEALIZÁRE s.f. (<*idealiza*) **1.** Acţiunea de a idealiza şi rezultatul ei; încercare de a atribui unei fiinţe sau unui lucru însuşiri deosebite. **2.** (În estetică şi în artă) Transfigurare, în cadrul unei opere de artă, a realităţii în vederea realizării unui ideal estetic. **3.** (În epistemologie) Formă a abstractizării prin care se construiesc mental obiecte ideale (modele), inexistente ca atare în realitate, prezentînd, într-o formă pură, absolută, însuşirea care urmează să fie studiată.

IDEÁTIC, -Ă adj. (<*ideaţie*) Referitor la idei, de idei.

IDEATÍV, -Ă adj. (<engl. *ideative*) **1.** Care generează idei. **2.** Ideatic.

IDEÁŢIE s.f. (<fr. *idéation*) Proces (psihic) de formare şi de înlănţuire a ideilor.

IDÉE s.f. (<fr. *idée*, lat. *idea*; cf.gr. *idea* <*idein* "a vedea") **1.** Termen generic pentru diferite forme ale cunoaşterii logice. ◇ *A avea idee* = a avea cunoştinţe (sumare), a fi informat (despre ceva). **2.** Principiu, teză cuprinzătoare, teză fundamentală, concepţie, gîndire, fel de a vedea. ◆ Opinie, părere, gînd, convingere, judecată. ◆ (La Platon) Esenţă suprasensibilă, de sine stătătoare, atemporală, prototip al lucrurilor individuale care sînt copiile ei palide. ◆ (La Hegel) Entitate metafizică reprezentînd subiectul autodezvoltării. ◆ (La Descartes) *Teoria ideilor înnăscute* = concepţie potrivit căreia în conştiinţa omului ar exista de la naştere, independent de experienţă, anumite idei. ◆ Intenţie, plan, proiect. **3.** *Idee fixă* = imagine, gînd delirant, intens şi durabil, lipsit de raţiune, care revine mereu în mintea unei persoane. ◆ Obsesie, grijă cu privire la ceva, panică. **4.** Atitudinea şi aprecierea estetică asupra realităţii. ◆ Concepţie de bază care se desprinde dintr-o lucrare literară, artistică etc.; concepţie fundamentală. **5.** *O idee (de...)* = o cantitate mică, redusă, infimă (de...).

IDEM adv. (cuv. lat.) Termen însemnînd "acelaşi lucru, la fel, tot aşa" (folosit ca menţiune în lucrări şi acte administrative, pentru a indica repetarea întocmai a unor date, titluri, citate etc., reproduse mai înainte) sau "acelaşi autor" (folosit ca menţiune în lucrările ştiinţifice, echivalînd cu trimiterea la autorul citat într-o notă imediat precedentă) (abr. *id.*).

IDEMPOTÉNŢĂ s.f. (<fr. *idempotence*; cf.lat. *idem* "acelaşi"+*potentia* "putere") (MAT.) Proprietate a elementelor unei mulţimi avînd o operaţie binară, astfel ca prin compunere cu ele însele să rămînă neschimbate.

IDÉNTIC, -Ă adj. (<fr. *identique*, lat. *identicus*) Care coincide întru totul cu ceva sau cineva; la fel, asemănător cu cineva sau cu ceva. ◇ (MAT.) *Funcţie identică* = funcţie care asociază oricărui element din domeniul de definiţie acelaşi element.

IDENTIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *identifier*, lat. *identificare*) A constata, a stabili identitatea unei persoane sau a unui lucru. ◆ A considera mai multe noţiuni, obiecte, fiinţe etc. diferite ca fiind identice. ◆ (MAT.) A stabili identitatea dintre două sau mai multe mărimi, a le considera identice. ◆ Refl. A se transpune în situaţia cuiva, a simţi sau a acţiona aşa cum ar face altul, a deveni acelaşi cu...

IDENTIFICÁBIL, -Ă adj. (<*identifica*) Care poate fi identificat, recunoscut.

IDENTIFICÁŢIE s.f. (<fr. *identification*) Proces psihic prin care o persoană se confundă cu o altă persoană.

IDENTITÁTE s.f. (<fr. *identité*, lat. *identitas, -atis*) **1.** Faptul de a fi identic cu sine însuşi; stare a unui obiect de a fi ceea ce este, de a-şi păstra un anumit timp caracterele fundamentale, individualitatea. ◇ (LOG.) *Principiul identităţii* = principiu fundamental al gîndirii, care impune ca formele logice să păstreze unul şi acelaşi sens în decursul aceleiaşi operaţii. ◆ Asemănare, similitudine perfectă. **2.** Ansamblu de date prin care se identifică o persoană. **3.** (MAT.) Relaţie de egalitate în care intervin elemente variabile, adevărată pentru orice valori ale acestor elemente.

IDEO- (<fr. *idéo-*; cf. lat., gr. *idea* "idee") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) idee", "de idei".

IDEOFRENÍE s.f. (<fr. *idéophrénie*) Boală mintală caracterizată printr-o anomalie a ideilor.

IDEOGENÍE s.f. (<fr. *idéogenie*; cf.gr. *idea* "idee"+*gennan* "a naşte") Formare a ideilor.

IDEOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *idéographique*) Care aparţine ideografiei; referitor la ideografie; care este scris cu ideograme.

IDEOGRAFÍE s.f. (<fr. *idéographie*; cf.gr. *idea* "idee"+*graphein* "a scrie") Sistem de scriere cu ajutorul ideogramelor; sistem de notare a ideilor prin semne care reprezintă obiectele.

IDEOGRÁMĂ s.f. (<fr. *idéogramme*) Semn grafic, folosit în scrierea hieroglifică egipteană şi chineză, pentru a nota o idee sau un cuvînt prin desemnarea noţiunii şi nu prin litere.

IDEOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *idéologue*) **1.** Persoană care formulează, apără şi reprezintă ideologia unei clase, a unui grup social, a unei orînduiri sociale, a unui curent etc. **2.** (La pl.) Nume dat filozofilor iluminişti francezi de la sfîrşitul sec. 18 şi începutul sec. 19 (Condorcet, Cabanis, Destutt de Tracy, Volney ş. a.), care explicau originea ideilor de pe poziţii senzualiste, continuînd ideile lui Condillac şi Helvétius.

IDEOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *idéologique*) Care aparţine ideologiei, privitor la ideologie; care exprimă ideologia cuiva.

IDEOLOGÍE s.f. (<fr. *idéologie*; cf.gr. *idea* "idee"+*logos* "ştiinţă") Ansamblul ideilor şi concepţiilor de bază, care reflectă, într-o formă teoretică, raporturile oamenilor faţă de mediul ambiant, dintre ei, precum şi interesele şi aspiraţiile unei clase sau categorii sociale, determinate de condiţiile obiective de existenţă ale acestora şi care servesc la consolidarea sau la schimbarea relaţiilor sociale existente. ◆ P. restr. Totalitatea ideilor şi concepţiilor care constituie partea teoretică a unui curent, a unui sistem etc. ◆ Ştiinţă care are ca obiect de cercetare studiul ideilor, al legilor şi al originii lor.

IDEOMOTÓR, -OÁRE adj. (<fr. *idéo-moteur*) Psihomotor. ◇ *Proces ideomotor* = proces prin care toate reprezentările noastre se prelungesc în mişcări mai mult sau mai puţin săvîrşite.

IDÍLĂ s.f. (<fr. *idylle*, lat. *idyllium*; cf. gr. *eidyllion* "mic tablou") **1.** Specie de poezie lirică şi erotică, din sfera poeziei bucolice, în care sînt prezentate, în tonalităţi optimiste sau idealizante, viaţa şi dragostea în cadrul rustic. Au scris idile Teocrit, Vergiliu, Ausonius, Ronsard, Gessner şi, în literatura română, Bolintineanu, Coşbuc. **2.** Dragoste curată, naivă, tinerească între persoane de sex opus.

IDÍLIC, -Ă adj. (<fr. *idyllique*; cf. germ. *idyllisch*) Care se petrece ca într-o idilă. ◆ (Despre natură, atmosferă) Cîmpenesc, rustic. ◆ (Despre sentimente) Simplu, naiv. ◆ Care scrie idile.

IDILÍSM s.m. (<*idilă*) **1.** Caracteristică a ceea ce este idilic; caracter rustic-idealizant al unei opere literare sau al unei literaturi. **2.** Caracter dulceag, romanţios, sentimental al unei opere de artă. **3.** Preferinţă pentru elemente idilice.

IDILIZÁ vb. I tranz. (cf. germ. *idyllisieren*) A vedea sau a reda un fapt de viaţă mai frumos sau mai bun decît este în realitate; a prezenta (ceva) în mod idilic.

IDIO- (<fr., it. *idio-*; cf. gr. *idios* "propriu") Element prim de compunere care are semnificaţia "propriu", "particular".

IDIOBLÁST s.n. (<it. *idioblasto*, fr. *idioblaste*, germ. *Idioblast*; cf.gr. *idios* "propriu"+*blastos* "mugure") (BOT.) Celulă vegetală conţinînd uleiuri, gume sau alte substanţe.

IDIOBLÁSTIC, -Ă adj. (<it. *idioblastico*, engl. *idioblastic*, germ. *idioblatisch*) (Despre cristale) Dezvoltat în forma cristalografică proprie.

IDIOCROMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *idiochromatique*, germ. *idiochromatisch*) (Despre minerale) Care are culoare proprie.

IDIOCROMATÍSM s.n. (<fr. *idiochromatisme*) Proprietate a unor minerale de a avea o anumită culoare, caracteristică lor.

IDIOCROMOZÓM s.m. (<engl. *idiochromosome*) (BIOL.) Nume dat cromozomilor de sex.

IDIOGLOSÍE s.f. (<fr. *idioglossie*) (MED.) Tulburare de vorbire manifestată prin substituirea cuvintelor prin sunete fără sens.

IDIOGRÁMĂ s.f. (<fr. *idiogramme*, engl. *idiogram*) (BIOL.) Reprezentare grafică a morfologiei individuale a cromozomilor unui individ.

IDIOLALÍE s.f. (<engl. *idiolalia*) (MED.) Tulburare de vorbire constînd în pronunţarea neinteligibilă a unor cuvinte, încît acestea par să fie invenţie proprie.

IDIOLÉCT s.n. (<fr. *idiolecte*) (LINGV.) Structură a unui idiom aşa cum apare la un vorbitor. ◆ Dialectul vorbit de un individ.

IDIÓM s.n. (<fr. *idiome*; cf.lat., gr. *idioma*) **1.** Termen general care denumeşte o unitate lingvistică (ex. *limbă, dialect* sau *grai*). **2.** Limbaj.

IDIOMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *idiomatique*) Care aparţine unui idiom, referitor la un idiom. ◇ *Expresie idiomatică* = expresie care nu poate fi tradusă cuvînt cu cuvînt.

IDIOMATÍSM s.n. (<fr. *idiomatisme*, it. *idiomatismo*) (LINGV.) Particularitate lingvistică proprie unui anumit idiom, unei anumite limbi.

IDIOMÓRF, -Ă adj. (<fr. *idiomorphe*; cf.gr. *idios* "propriu"+*morphe* "formă") (Despre minerale) Care prezintă forme cristalografice specifice.

IDIOMORFÍSM s.n. (<*idiomorf*) Proprietate a unui mineral de a apărea, datorită struc-

turii lui interne şi compoziţiei chimice, delimitat de forme cristalografice plane.
IDIOPÁTIC, -Ă adj. (<fr. *idiopathique*) Care aparţine idiopatiei, referitor la idiopatie.
IDIOPATÍE s.f. (<fr. *idiopathie*; cf.gr. *idios* "propriu"+*pathos* "suferinţă") Boală independentă de alte boli ale organismului, care îşi are propriile cauze.
IDIOPLÁSMĂ s.f. (<fr. *idioplasme*) Substanţă celulară ipotetică, cu rol deosebit în procesele ereditare.
IDIOSINCRASÍE s.f. (<fr. *idiosyncrasie*; cf. gr. *idios* "propriu" + *syn* "cu" + *krasis* "temperament") Reacţie proprie unor indivizi, caracterizată prin sensibilitate sau intoleranţă la unele medicamente, alimente, mirosuri etc. şi care se manifestă, de obicei, prin urticarie. ◆ P.ext. Aversiune faţă de ceva.
IDIOSTÍL s.n. (<fr. *idiostyle*) Totalitatea modalităţilor de exprimare folosite de vorbitorul unei limbi date, formînd un ansamblu structurat.
IDIÓT, -OÁTĂ adj., s.m. şi f. (<fr. *idiot*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care suferă de idioţie. **2.** Adj. (Despre manifestări ale fiinţelor) Care manifestă, care exprimă, care denotă nerozie, stupiditate etc.
IDIOTÍP s.n. (<engl. *idiotipe*) (BIOL.) **1.** Totalitate a materialului genetic din celulă. **2.** Genotip. **3.** Constituent determinant antigenic situat în regiunea variabilă a moleculei de imunoglobulină.
IDIOTÍSM s.n. (<fr. *idiotisme*; cf.gr. *idios* "particular") Expresie sau construcţie specifică unei limbi, care nu poate fi tradusă cuvînt cu cuvînt în altă limbă, ci doar printr-o perifrază.
IDIOTRÓFIC, -Ă adj. (<fr. *idiotrophique*; cf.gr. *idios* "propriu"+*trophe* "nutriţie") (BIOL.) Care îşi poate asigura propria nutriţie.
IDIOTROFÍSM s.n. (<fr. *idiotrophisme*) (BIOL.) Proprietate pe care o au unele organisme de a-şi asigura propria nutriţie.
IDIOŢÉNIE s.f. (<*idiot*) **1.** Lipsă totală de inteligenţă; p. ext. atitudine, faptă sau vorbă prostească. **2.** Idioţie.
IDIOŢÍE s.f. (<fr. *idiotie*) Debilitate mintală congenitală maximă, adesea însoţită de deficienţe fizice, caracterizată prin incapacitatea însuşirii vorbirii şi a deprinderilor elementare, nivelul intelectual neatingînd pe cel al unui copil normal, de doi ani. ◆ (Fam.) Neghiobie, prostie, tîmpenie.
ÍDIŞ s.n. (<fr. *yiddish*, germ. *jüdisch*) Idiom german vorbit de unele populaţii evreieşti şi al cărui vocabular s-a îmbogăţit în cursul evoluţiei cu alte elemente (ebraice, slave şi romanice).
ÍDO s.n. (<fr. *ido*) Limbă internaţională, formată prin simplificarea limbii esperanto.
ÍDOL s.m. (<sl. *idolŭ*) Divinitate păgînă; concr. reprezentare materială (ex. *chip, figură, statuie*) a unei asemenea divinităţi şi constituind, în religiile politeiste, obiecte de cult religios. ◆ Fig. Fiinţă sau lucru care reprezintă obiectul unui cult sau al unei mari iubiri.
IDOLATRÍE s.f. (<fr. *idolâtrie*; cf.gr. *eidolon* "idol"+*latreia* "închinare") (În religiile politeiste) Adorare a idolilor, închinare la idoli. ◆ Fig. Adoraţie; iubire exagerată.
IDOLATRIZÁ vb. I tranz. (<*idolatru*, după fr. *idolâtrer*) A slăvi pe cineva sau ceva ca pe un idol, a iubi cu pasiune; a adora; a iubi în mod exagerat.
IDOLÁTRU, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *idolâtre*; cf.lat. *idololatra*, gr. *eidololatris*) (Persoană) care se închină la idoli. ◆ Fig. (Persoană) care iubeşte pe cineva sau ceva cu pasiune, în mod exagerat, peste măsură.
IDONEÍSM s.n. (<fr. *idonéisme*) Curent epistemologic relativist şi neoraţionalist în filozofia contemporană, iniţiat de matematicianul şi fizicianul elveţian Ferdinand Gonseth, care concepe filozofia ca fiind încontinuu capabilă pentru un inepuizabil dialog cu experienţa; filozofie a deschiderii.
IDONEITÁTE s.f. (<it. *idoneità*) Calitatea a ceea ce este idoneu; adecvare, convenabilitate.
IDONÉU, -ÉE adj. (<it. *idoneo*, lat. *idoneus*) Care are calităţile cerute şi necesare pentru ceva. ◆ Adecvat, convenabil, potrivit.
ÍE s.f. (lat. *linea*) **1.** (În portul popular românesc) Bluză femeiască fără poale, confecţionată din pînză albă de bumbac, de in sau de borangic, ornamentată la gît, la mîneci şi la piept cu cusături alese (de obicei în motive geometrice), cu fluturi, cu mărgele etc., cunoscută sub acest nume mai ales în sudul ţării. **2.** Parte a corpului la unele animale, reprezentată printr-o îndoitură a pielii.
IED s.m. (lat. *haedus*) Puiul (de sex bărbătesc) al caprei sau al căprioarei.
IÉDERĂ s.f. (lat. *hedera*) Specie de arbust tîrîtor sau agăţător, cu frunzele persistente, verzi, strălucitoare şi cu florile mici, galbene-verzui, cultivată frecvent ca plantă decorativă (*Hedera helix*). ◇ *Iederă albă* = arbust cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele pieloase, cu florile albe-gălbui plăcut mirositoare, care creşte sporadic în regiunea de munte şi este declarată monument al naturii (*Daphne blagayana*).
IÉFTIN, -Ă adj. (<ngr. *efthinos*) (Şi adverbial) **1.** Care are un preţ (relativ) scăzut, care nu costă scump. **2.** Fig. Lipsit de valoare, de originalitate; uşor de dobîndit; comun, banal.
IEFTINÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*ieftin*) A (se) vinde cu preţ mai mic decît înainte; a reduce preţul, costul (mărfurilor, serviciilor, lucrărilor etc.).
IÉLE s.f. pl. (<*ele*, pl. al lui *ea*) (Mai ales art.) Fiinţe imaginare din mitologia populară românească, în număr de trei sau şapte, capricioase şi rele, înfăţişate ca nişte fete frumoase îmbrăcate în alb, care apar numai noaptea, vrăjind, prin cîntecul şi prin jocul lor, pe bărbaţi, asupra cărora au puteri nefaste.
IÉNA s.f. (<n.pr. *Jena*, localitate în Germania) *Sticlă* (sau *vas*) *de iena* = sticlă rezistentă la foc.
IENIBAHÁR s.n. (<tc. *yenibahar*) Arbust exotic tropical şi subtropical din familia mirtaceelor, cu frunzele alungit-eliptice şi cu fructele mici, rotunde şi negre, folosite drept condiment (*Myrthus pimenta*); p.restr. fructele mici, rotunde şi negre ale acestui arbust, care se folosesc drept condiment.
IENICÉR s.m. (<tc. *yeniçeri*) (În Imperiul Otoman, din sec. 14 pînă la 1826) Soldat din corpul de elită al vechii infanterii turceşti, recrutat la început dintre prizonierii de război, iar mai tîrziu dintre copiii turciţi ai populaţiilor creştine.
IENÚPĂR s.m. (lat. *juniperus*) Arbust răşinos, foarte ramificat, cu frunzele totdeauna verzi, în formă de ace şi cu fructele de culoare neagră-albăstruie, care creşte spontan în regiunile de deal şi de munte (*Juniperus communis*).

ienupăr

IENÚPERĂ s.f. (<*ienupăr*) Fructul ienupărului, folosit în industria farmaceutică şi la prepararea unor băuturi spirtoase.
IEPURÁR s.m. (<*iepure*) Pasăre răpitoare înrudită cu vulturul, care se hrăneşte de obicei cu iepuri (*Aquila chrysaetos*).
IEPURÁRIŢĂ s.f. (<*iepure*) Tumoare osoasă (exostoză) a calului situată la marginea posterioară a jaretului, care este provocată de obicei de eforturile excesive.
IÉPURE s.m. (lat. *leporem*) **1.** Gen de mamifere din ordinul rozătoarelor, cu urechile lungi, cu doi dinţi incisivi suplimentari pe falca superioară, cu picioarele dinapoi mai lungi decît cele anterioare şi cu coada foarte scurtă; animal care face parte din acest gen, vînat pentru carnea şi blana lui. ◇ *Iepure polar* = specie de iepuri din N Eurasiei şi al Americii de Nord (*Lepus timidus*). *Iepure de casă* = iepure domesticit crescut pentru carne, blană sau păr (*Oryctolagus cuniculus*). Prezintă rase variate (angora, albastru vienez, rex, uriaş belgian etc.) şi se caracterizează prin prolificitate mare. **2.** *Iepure de mare* = gasteropod din Marea Mediterană, cu corpul masiv şi greoi, lung de circa 15-20 cm, cu cochilia redusă, acoperită de manta, şi cu două expansiuni laterale ale piciorului (*Aplysia depilans*).

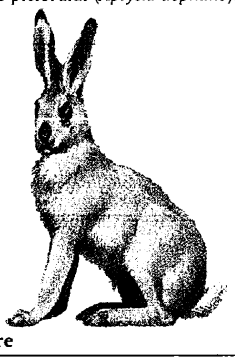

iepure

IEPUROÁICĂ s.f. (<*iepure*) Femela iepurelui.
IER s.n. (<sl. *jerŭ*) Numele a două litere din alfabetul chirilic: œ (ierul tare) şi (ierul moale); vocala foarte scurtă, notată prin fiecare din aceste litere: una dură, mediopalatală, œ (în transcriere: *ŭ*) şi alta moale, prepalatală, (în transcriere: *i*). După poziţia lor, ierurile pot fi intense (care s-au păstrat în limbile slave) şi

neintense (care au dispărut). În limba română, ierurile au următoarele valori: *ă, î, ŭ, ĭ* sau zero.

IERÁRH s.m. (<bg. *ierarh*) Arhiereu.

IERÁRHIC, -Ă adj. (<fr. *hiérarchique*) După ierarhie, conform ierarhiei, pe baza unei ierarhii.

IERARHÍE s.f. (<fr. *hiérarchie*; cf.gr. *hieros* "sfînt" +*arkhein* " a comanda") Sistem de subordonare a elementelor, a gradelor, a funcţiilor, a autorităţilor etc. inferioare faţă de cele superioare.

IERARHIZÁ vb. I tranz. (<fr. *hiérarchiser*) A aşeza în ordine ierarhică; a stabili o ierarhie.

IERBÁR[1] (HERBÁR) s.n. (<*iarbă*, după fr. *herbier*) Colecţie de plante uscate, presate între foi de hîrtie, păstrate în cutii sau în mape etichetate şi orînduite pe grupe sistematice, constituind un material pentru studiile de botanică; mapă specială în care se păstrează o astfel de colecţie.

IERBÁR[2] s.n. (<*iarbă*) Una dintre cele patru despărţituri ale stomacului rumegătoarelor.

IERBĂLÚŢĂ s.f. (<*iarbă*) Plantă erbacee, cu frunzele ascuţite şi aspre spre margine şi cu florile violete dispuse în spice mici (*Phalaris arundinacea*).

IERBĂRÍE s.f. (<*iarbă*) **1.** (Cu sens colectiv) Plante ierboase (crescute spontan). **2.** (Înv.) Provizie de praf de puşcă; depozit în care se păstra praful de puşcă.

IERBĂRÍT s.n. (<*iarbă*) **1.** Taxă percepută de domnie în Ţara Românească în sec. 17-18, de la negustorii de vite şi de la măcelari. **2.** Impozit pentru păşunatul vitelor.

IERBORIZÁ vb. I tranz. (<fr. *herboriser*) A culege diferite plante pentru a le studia.

IEREMIÁDĂ s.f. (<fr. *jérémiade*; cf. n.pr. biblic *Ieremia*) Plîngere, lamentare, tînguire (fără sfîrşit).

IERI adv. (lat. *heri*) În ziua precedentă (faţă de cea în curs); ziua trecută; în ajun. ◇ *Ierinoapte* (sau *-dimineaţă, -seară* etc.) = în noaptea (sau dimineaţa, seara etc.) premergătoare celei de astăzi. ◆ În trecut (de obicei în trecutul apropiat).

IERNÁ vb. I intranz. (lat. *hibernare*) A-şi petrece iarna undeva. ◆ Tranz. A adăposti şi a hrăni vitele în timpul iernii.

IERNÁTIC, -Ă adj., s.n. (<*iarnă*) **1.** Adj. (Ca) de iarnă, caracteristic iernii. **2.** S.n. Adăpostire pe durata iernii. ◆ Concr. Adăpost pentru oi în timpul iernii. **3.** S.n. Hrană, nutreţ pentru animale în timpul iernii. **4.** S.n. Loc de adăpost pentru nave în timpul iernii.

IERNĂTÓR s.n. (<*ierna*) Bazin străbătut la fund de un curent permanent de apă, în care se pun toamna peştii din heleşteie.

IERODIÁCON s.m. (<sl. *ijerodijakonŭ*) Călugăr cu funcţie de diacon.

IEROMONÁH s.m. (<sl. *ijeromonahŭ*) Călugăr cu funcţie de preot.

IERTÁ vb. I tranz. (lat. *libertare*) **1.** A scuti pe cineva de o pedeapsă, a nu pedepsi pe un vinovat; a trece cu vederea vina, greşeala cuiva, a nu mai considera vinovat pe cineva. ◇ *Dumnezeu să-l ierte* sau *fie iertat*, se spune cînd cineva vorbeşte despre un mort. ◆ A scuza. ◇ Loc. adj. *De neiertat* = condamnabil. **2.** A scuti, a dispensa pe cineva de o obligaţie (materială). **3.** A permite, a îngădui, a da voie să...; (despre timp, evenimente) a da răgaz.

IERTÁRE s.f. (<*ierta*) Faptul de a ierta. ◆ Scuză. ◇ (JUR.) *Iertare de datorie* = remitere de datorie.

IERÚNCĂ s.f. (cf. sl. *jarenbi*) Pasăre puţin mai mare decît o cioară, cu penele brune-roşcate împestriţate cu pene albe, negre şi cenuşii, cu un cerc roşu în jurul ochilor şi cu un moţ pe cap, vînată pentru carne (*Tetrastes bonasia*).

IÉSLE s.f. (<sl. *jasli*) Jgheab din lemn, beton etc. în care se pune hrana animalelor (în grajd).

IEŞEÁN, -Ă s.m., adj. (<n.pr. *Iaşi*) **1.** S.m. (La pl.) Populaţie care locuieşte în Iaşi; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Iaşului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine oraşului Iaşi sau ieşenilor, privitor la oraşul Iaşi sau la ieşeni.

IEŞEÁNCĂ s.f. (<*ieşean*) Femeie care face parte din populaţia de bază a oraşului Iaşi sau este originară de acolo.

IEŞÍ vb. IV intranz. (lat. *exire*) **1.** A trece din interior în exterior; a părăsi un loc, o încăpere, un spaţiu închis, limitat, plecînd afară. ◆ A se duce, a pleca de acasă. **2.** A se ivi, a apărea, a se face văzut sau auzit. ◆ (Despre semănături) A răsări, a creşte. ◆ A se naşte din..., a-şi trage originea. **3.** A părăsi o poziţie, o situaţie, o stare; a se desprinde, a se elibera (de ceva). ◆ A se îndepărta, a se abate de la o decizie, de la o hotărîre etc.; a trece peste, a încălca, a nu respecta. **4.** (Despre cîştiguri materiale) A se obţine, a se realiza, a rezulta de pe urma unui efort. **5.** A ajunge la capăt, a se califica într-un anume fel, a izbuti, a reuşi (într-un anumit fel). ◆ A promova, a avansa. ◆ (Despre calcule, socoteli) A se soluţiona, a se rezolva (corect), a da rezultat (bun); a se încheia cu o concluzie. **6.** (Despre ţesături) A se decolora, a se spălăci.

IEŞÍRE s.f. (<*ieşi*) **I. 1.** Acţiunea de a ieşi şi rezultatul ei. ◇ *Registru de intrare şi ieşire* = registru în care se înscriu hîrtiile oficiale sosite sau expediate (într-o întreprindere sau instituţie). ◆ Anulare, ştergere dintr-o evidenţă (spre a trece în alta). ◆ Fig. Soluţie aplicată pentru a scăpa dintr-o încurcătură. **2.** Atac (spre inamic). ◆ Fig. Manifestare necontrolată, violentă (prin vorbe) faţă de cineva. **II. 1.** Loc amenajat prin care se iese dintr-o încăpere, dintr-un spaţiu închis etc. **2.** Parte a unei reţele electrice a unui element de automatizare, a unui sistem de transmisie sau aparat pe unde puterea sau semnalul sînt transferate spre exterior, pe unde se leagă cu un circuit exterior etc. **3.** (INFORM.) Transfer al informaţiei din memoria calculatorului spre exterior. **4.** (La pl.) Capetele unei înfăşurări electrice, ale unui circuit sau ale conductoarelor unui cablu scoase în afară pentru a fi legate la circuite exterioare.

IEZĂTÚRĂ s.f. (<*iezi*, pop. "a stăvili o apă") Baraj (de pămînt, de piatră etc.) construit de-a curmezişul unei văi pentru a stăvili apa şi a forma un iaz.

IÉZER s.n. (<sl. *jezerŭ*) Lac adînc (de munte).

IEZUÍT s.m. (<fr. *jésuite*, germ. *Jezuit*; cf. n.pr. lat. *Iesus* "Iisus") Membru al Ordinului Campania lui Iisus, întemeiat în 1534 de călugărul spaniol Ignaţiu de Loyola pentru combaterea Reformei şi întărirea puterii papale şi aprobat de papa Paul III în 1540. Ordinul iezuiţilor s-a răspîndit în Europa şi, prin misionari, în America de Sud şi în Extremul Orient, cunoscînd, timp de un secol, o perioadă de mare dezvoltare. ◆ Fig. Epitet dat unui om ipocrit, intrigant, perfid, viclean.

IEZUITÍSM s.n. (<fr. *jésuitisme*) Concepţie morală, religioasă şi politică, normă de viaţă a iezuiţilor. ◆ Fig. Lipsă de principii morale în alegerea mijloacelor pentru atingerea scopurilor; ipocrizie.

ÍFOS s.n. (<ngr. *ifos*) (Fam.) Orgoliu, înfumurare, mîndrie neîntemeiată. ◇ Loc. adv. *Cu ifos* = emfatic, arogant.

IGÁPO subst. Pădure ecuatorială din Cîmpia Amazonului, mereu inundată din cauza situării ei pe locuri mai joase de pe malurile rîurilor.

IGIÉNĂ (HIGIÉNĂ) s.f. (<fr. *hygiène*; cf. gr. *hygieina* "sănătate") **1.** Ramură a medicinei care elaborează normele de apărare a sănătăţii oamenilor şi formele de aplicare a acestor norme pe baza studierii interdependenţei şi interacţiunii dintre om şi mediul înconjurător, a condiţiilor de trai, precum şi a relaţiilor sociale şi de producţie. **2.** Ansamblul de reguli şi de măsuri practice pe care cineva le respectă pentru a-şi păstra sănătatea.

IGIÉNIC, -Ă (HIGIÉNIC, -Ă) adj. (<fr. *hygiénique*) Care se referă la igienă, potrivit regulilor de igienă.

IGIENÍST, -Ă (HIGIENÍST, -Ă) s.m. şi f., adj. (<fr. *hygiéniste*) (Medic) specialist în igienă.

ÍGLIŢĂ s.f. (<bg., scr. *iglica*) **1.** Croşetă. **2.** Unealtă de metal sau de lemn, de formă alungită şi plată, cu o prelungire în formă de limbă la un capăt, iar cu celălalt capăt scobit, pe care se deapănă aţa, folosită la împletirea manuală a plaselor pescăreşti şi la înnodarea ochiurilor.

IGLÚ s.n. (<fr. *igloo*; cuv. esch.) Colibă făcută din gheaţă, în care unele triburi de eschimoşi locuiesc temporar, în sezonul de vînătoare polară.

IGNAMĂ (IGNÁM) s.f. (s.m.) (<fr. *igname*; cuv. sp.) Plantă exotică cu tuberculi foarte mari, comestibili, bogaţi în amidon (*Cardum gairdneri* sau *Discorea balatas*).

IGNÁR, -Ă adj. (<fr. *ignare*; cf.lat. *ignarus*) Ignorant, prost, incult.

IGNÁT s.m. (<sl. *Ignatije*) (Pop.) Nume dat zilei de 20 decembrie (ziua sfîntului mucenic Ignatie), în care ţăranii obişnuiesc să-şi taie porcii îngrăşaţi pentru Crăciun.

IGNI- (<fr. *igni-*; cf. lat. *ignis* "foc") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) foc".

IGNÍCOL s.m. (<fr. *ignicole*; cf. lat. *ignis* "foc" + *colere* "a adora") Adorator al focului.

IGNICOLÓR, -Ă adj. (<fr. *ignicolore*) De culoarea focului.

IGNIFÚG, -Ă adj. (<fr. *ignifuge*) (Despre materiale) Care se aprinde şi arde foarte greu sau care nu arde deloc, împiedicînd propagarea focului (ex. *sulfaţii* şi *silicaţii de sodiu, săruri de magneziu* etc.).

IGNIFUGÁ vb. I tranz. (<fr. *ignifuger*) A acoperi sau a impregna un material combustibil (lemnos sau textil) cu substanţe ignifuge, pentru a-l proteja contra acţiunii focului şi a-i mări rezistenţa la ardere.

IGNIPUNCTÚRĂ s.f. (<fr. *ignipuncture*; cf.lat. *ignis* "foc"+*punctura* "înţepătură") Aplicare a unor puncte de foc pe un ţesut cu ajutorul cauterului.

IGNITÓR s.n. (<fr. *igniteur*, engl. *ignitor*) Electron de aprindere la un ignitron.
IGNITRÓN s.n. (<engl., fr. *ignitron*) Tub redresor monoanodic, cu descărcare în vapori de mercur şi cu un electrod auxiliar de aprindere, folosit pentru redresarea curenţilor electrici alternativi de mare intensitate.
IGNITUBULÁR, -Ă adj. (<fr. *ignitubulaire*) (Despre cazane) Prevăzut cu un cilindru prin care trec mai multe tuburi străbătute de flacără pentru vaporizarea apei.
IGNÍŢIE s.f. (<fr. *ignition*) Procedeu de aprindere, ardere, combustie (prin intermediul unui ignitor); (impr.) aprindere (la automobil).
IGNÓBIL, -Ă adj. (<fr. *ignoble*, lat. *ignobilis*) Josnic, infam, mîrşav.
IGNOMINÍE s.f. (<lat. *ignominia*, fr. *ignominie*) Josnicie, infamie, mîrşăvie.
IGNORÁ vb. I tranz. (<fr. *ignorer*, lat. *ignorare*) **1.** A nu şti (ceva), a nu cunoaşte (ceva). **2.** A neglija în mod voit ceva sau pe cineva, a nu lua în seamă, a trece cu vederea.
IGNORÁNT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *ignorant*) (Om) incult, fără învăţătură, fără cunoştinţe elementare.
IGNORATIO ELENCHI subst. (loc. lat.) Eroare logică constînd în substituirea involuntară sau sofistică a tezei de demonstrat printr-o altă teză.
IGRASÍE s.f. (<ngr. *igrasia*) Umezeală persistentă a pereţilor de zidărie ai unei construcţii, provocată de apa reţinută în porii materialelor din care sînt construiţi.
IGRASIÓS, -OÁSĂ adj. (<*igrasie*) Care are igrasie.
IGUÁNĂ s.f. (<fr. *iguane*; cf.sp. *iguana*; cuv. caraib) (La pl.) Gen de şopîrle mari din America de Sud, din regiunile tropicale şi subtropicale, viu colorate, cu o creastă dinţată pe spate, vînate pentru carnea şi pentru ouăle lor (*Iguana*); (şi la sg.) şopîrlă care face parte din acest gen.

iguană

IGUANODÓN s.m. (<fr. *iguanodon*) (La pl.) Gen de reptile fosile uriaşe, bipede, din ordinul dinozaurienilor, cu corpul terminat printr-o coadă enormă, care le servea drept sprijin în timpul şederii pe loc; (şi la sg.) animal care făcea parte din acest gen.

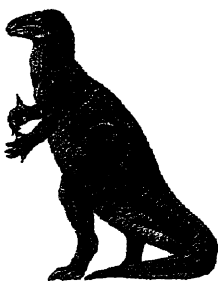
iguanodon

IHNEUMÓN s.m. (<fr. *ichneumon*; cf.gr. *ikhneumon* "vînător de dihori") Mic mamifer carnivor din Africa şi din Asia tropicală, cu coada lungă, amintind de nevăstuică, uşor de domesticit, utilizat la distrugerea şerpilor şi a şoarecilor şi considerat animal sfînt de vechii egipteni (*Herpestes ichneumon*).
IHNEUMONÍD s.n. (<fr. *ichneumonidé*) (La pl.) Familie de insecte himenoptere cu abdomenul lung şi pedunculat, ale căror larve parazitează alte insecte (*Pimpla*); (şi la sg.) insectă care face parte din această familie.
IHTIOCÓL s.n. (<fr. *ichtyocolle*) Clei de peşte folosit în limpezirea vinurilor.
IHTIOFÁG, -Ă adj. (după fr. *ichtyophage*) Care se hrăneşte numai cu peşte (ex. *cormoranul*).
IHTIOFAGÍE s.f. (<fr. *ichtyophagie*; cf.gr. *ichthys* "peşte"+*phagein* "a mînca") Faptul de a se hrăni exclusiv cu peşte.
IHTIOFÁUNĂ s.f. (<fr. *ichtyofaune*) Totalitatea speciilor de peşti care se găsesc în apele de pe un anumit teritoriu sau de pe întregul glob pămîntesc.
IHTIOGRAFÍE s.f. (<fr. *ichtyographie*) Ihtiologie.
IHTIÓL s.n. (<fr. *ichtyol*) Ulei sulfuros extras din roci care conţin fosile de peşti, utilizat în dermatologie pentru acţiunea sa antiseptică, antiinflamatorie şi cheratoplastică.
IHTIOLÍT s.n. (<germ. *Ichthyolith*, fr. *ichtyolithe*) Peşte fosil, pietrificat.
IHTIOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *ichtyologue*, germ. *Ichthyolog*) Specialist în ihtiologie.
IHTIOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *ichtyologique*) Referitor la ihtiologie sau la peşti, de ihtiologie, care aparţine ihtiologiei.
IHTIOLOGÍE s.f. (<fr. *ichtyologie*; cf.gr. *ichthys* "peşte"+*logos* "studiu") Ramură a zoologiei care se ocupă cu studierea morfologiei, sistematicii, fiziologiei şi ecologiei peştilor.
IHTIOMÓRF, -Ă adj. (<fr. *ichtyomorphe*; cf.gr. *ichthys* "peşte"+*morphe* "formă") Cu formă sau aspect de peşte.
IHTIOPATOLOGÍE s.f. (<fr. *ichtyopathologie*) Ramură a ihtiologiei care se ocupă cu studiul şi cu combaterea bolilor peştilor.
IHTIÓRNIS s.m. (<fr. *ichtyornis*; cf.gr. *ichthys* "peşte"+*ornis* "pasăre") Pasăre fosilă din cretacicul superior, de mărimea unui porumbel, cu aripile bine adaptate pentru zbor şi cu o creastă pe stern.
IHTIOSTEGÁLIA subst. (cf.gr. *ichthys* "peşte"+*stegos* "acoperiş, capac") Cel mai vechi grup de amfibieni fosili, din devonianul superior, care fac trecerea de la amfibii la peşti.
IHTIOZÁUR s.m. (<fr. *ichtyosaure*; cf.gr. *ichthys* "peşte"+*sauros* "reptilă") (La pl.) Gen de reptile fosile marine uriaşe din era mezozoică,

ihtiozaur

cu corpul fusiform, asemănător cu al peştilor; (şi la sg.) animal care făcea parte din acest gen.
IHTIÓZĂ s.f. (<fr. *ichtyose*) Boală de piele caracterizată prin uscarea, întărirea şi descuamarea tegumentelor sub formă de lamele sau de solzi de peşte.
IKEBÁNA s.f. (<fr., it., engl. *ikebana*; cuv. japonez) Tehnică artistică de aranjare a florilor (în vaze) după anumite principii (influenţate de arta tradiţională japoneză de aranjare a florilor în glastre); p.ext. aranjament al florilor după această tehnică.
ILÁR, -Ă (HILÁR) adj. (<fr. *hilare*, lat. *hilaris*) Ilariant.
ILARIÁNT, -Ă (HILARIÁNT, -Ă) adj. (<fr. *hilarant*, după *ilaritate*; cf.lat. *hilarans, -ntis*) Care provoacă rîsul (general). ◇ *Gaz ilariant* = protoxid de azot, folosit ca anestezic general.
ILARITÁTE (HILARITÁTE) s.f. (<fr. *hilarité*, lat. *hilaritas, -atis*) Explozie generală de rîs, la auzul sau la vederea unui lucru amuzant, caraghios.
ILATÍV, -Ă adj. (<fr. *illatif*, lat. *illativus*) Care conchide; care este concluziv.
ILAŢIÚNE s.f. (<fr. *illation*) (BIS.) Aducere a bunurilor personale în proprietatea bisericii atunci cînd o persoană se călugăreşte.
ILĂU s.n. (<magh. *ülö*) (Reg.) Nicovală.
ILEÁNĂ s.f. (<n.pr. *Ileana*) Insectă coleopteră mare, de culoare verde şi arămie, cu cîteva pete albe pe elitre, care se hrăneşte cu sucul florilor (*Cetonia aurata*).
ILEGÁL, -Ă adj. (<fr. *illégal*, it. *illegale*; cf.lat. *illegalis* <*lex, legis* "lege") **1.** Care nu este în conformitate cu legea, care calcă legea. **2.** Care nu este recunoscut, admis de lege, aprobat de autorităţile unei ţări; care desfăşoară în ascuns o activitate, p.ext., care serveşte acestei activităţi.
ILEGALÍST, -Ă s.m. şi f. (<*ilegal*) Persoană care activează în ilegalitate.
ILEGALITÁTE s.f. (<fr. *illégalité*) **1.** Caracterul a ceea ce este ilegal; faptă ilegală. **2.** Situaţie ilegală în care activează o organizaţie sau un activist al acesteia.
ILEGÍTIM, -Ă adj. (<fr. *illégitime*) Nelegitim.
ILEÍTĂ s.f. (<fr. *iléite*) Inflamaţie a ileonului.
ILEOCECÁL, -Ă adj. (<fr. *iléo-caecal*) (MED.) Referitor la ileon şi la cecum.
ILEOCOLÍTĂ s.f. (<fr. *iléo-colite*) (MED.) Inflamaţie a ileonului şi a colonului.
ILEÓN s.n. (<fr. *iléon*) Porţiunea terminală a intestinului subţire.
ILEOPATÍE s.f. (<fr. *iléopathie*) (MED.) Nume generic pentru afecţiunile ileonului.
ILEOSTOMÍE s.f. (<fr. *iléostomie*) (MED.) Deschidere operatorie a unui anus artificial (contra naturii), la nivelul ileonului.
ILEOTÍFUS s.n. (<fr. *iléo-typhus*) Formă obişnuită de febră tifoidă în care leziunile ating fragmentul inferior al ileonului.
ILÉUS (<fr. *iléus*) Ocluzie intestinală.
ILIÁC, -Ă adj. (<fr. *iliaque*, lat. *iliacus*) Care este aşezat pe partea de mijloc a corpului, în regiunea şoldurilor. ◇ *Os iliac* (şi substantivat, n.) = fiecare dintre cele două oase care formează partea anterioară şi laterală a bazinului.
ILÍC s.n. (<tc. *yelek*) (În portul popular românesc) Pieptar fără mîneci, cu revere, încheiat

în față, confecționat din catifea, din postav negru sau roșu ori din dimie albă (și împodobit cu găitane etc.).
ILICÍT, -Ă adj. (<fr. *illicite*, lat. *illicitus*) Interzis de lege; contrar unor legi sau regulilor de convietuire socială; p. ext. necinstit, neonest.
ILICITÁTE s.f. (<it. *illeceità*) (JUR.) Caracterul a ceea ce este ilicit; interzicere a unui lucru, a unei acțiuni prin lege.
ILIMERIZÁRE s.f. (cf. germ. *Illimerisation*, rus. *illimerizatiia*) (GEOL.) Migrație a particulelor coloidale de argilă în sol.
ILIMITÁT, -Ă adj. (<fr. *illimité*, it. *illimitato*) Nelimitat, fără margini.
ILIÓN s.n. (<fr. *ilion*) Os mare care, împreună cu pubisul și ischionul, formează osul iliac (coxalul).
ILÍR s.m. și f., adj. (<n.pr. *Iliria*) **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Populație indo-europeană, răspândită pe țărmul de N-E al Mării Adriatice; (la sg.) persoană care făcea parte din populația de bază a vechii Ilirii sau care era originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Iliriei sau ilirilor, privitor la Iliria sau la iliri. ◆ (Substantivat, f.) Limbă indo-europeană vorbită în vechea Iliric.
ILÍȘ s.n. (<magh. *élés* "gustare") (În ev. med.; în Moldova) Dare percepută pe cereale, asemănătoare găleții din Țara Românească.
ILIZÍBIL, -Ă adj. (<fr. *illisible*) (Despre un text scris) Necitet, indescifrabil.
ILLÍT s.n. (<fr. *illite*) Mineral argilos potasic, care se desface în foi.
ILLIÚM s.n. (<fr. *illium*) Aliaj (conținînd nichel, crom, fier, cupru) anticorosiv, rezistent la temperaturi înalte, folosit la construirea aparatelor chimice.
ILMENÍT s.n. (<fr. *ilménite*, rus. *ilmenit*; cf.n.pr. *Ilmen*, lac în Rusia) Oxid natural de fier și de titan, cenușiu-negricios, cu luciu semimetalic, care se găsește în unele șisturi cristaline.
ILÓGIC, -Ă adj. (<fr. *illogique*) Care nu este conform cu logica; lipsit de logică; absurd.
ILOGÍSM s.n. (<fr. *illogisme*) Caracterul a ceea ce este ilogic.
ILÓT (HILÓT) s.m. (<fr. *ilote*, lat. *ilota*; cf. gr. *heilos, heilotos*) **1.** (În Sparta antică) Persoană care nu avea nici un fel de drepturi cetățenești, cu o situație socială intermediară între omul liber și sclav, aparținînd statului și care era împrumutat proprietarilor funciari pentru a lucra pămîntul. ◆ Persoană exploatată, asuprită. **2.** Om degradat, decăzut.
ILOTÍSM s.n. (<fr. *ilotisme*) (În antic.) Condiție, stare a unui iliot. ◆ Fig. Stare de asuprire, de ignoranță.
ILUMINÁ vb. I (<fr. *illuminer*, lat. *illuminare*) **1.** Tranz. A (produce și a) răspîndi lumină (artificială) în încăperi, pe străzi etc. (în scop decorativ). **2.** Refl. Fig. (Despre față, ochi etc. sau despre oameni) A străluci de bucurie, de satisfacție etc.; a se bucura, a se veseli.
ILUMINÁRE s.f. (<*ilumina*) **1.** Acțiunea de a ilumina și rezultatul ei. **2.** (FIZ.) Mărime fotometrică egală cu densitatea fluxului luminos care cade pe suprafața unui corp.
ILUMINÁT[1] s.n. (<*ilumina*) Faptul de a (se) ilumina. ◆ Tehnica (producerii și a) răspîndirii luminii artificiale. ◇ *Iluminat de avertizare* = lumină intermitentă care se declanșează automat pentru a atrage atenția asupra funcționării defectuoase a unor sisteme, instalații, aparate. *Iluminat de siguranță* = sistem de lămpi electrice, cu generator propriu, care asigură iluminarea în cazul întreruperii alimentării prin rețeaua electrică publică.
ILUMINÁT[2], -Ă adj. (<*ilumina*) **1.** (Despre încăperi, străzi etc.) Luminat cu lumină artificială. **2.** Fig. (Despre față, ochi etc. sau despre oameni) Extrem de mulțumit, de fericit; care radiază (de veselie, de inteligență); p.ext. inspirat.
ILUMINATÓR, -OÁRE adj., s.m. și f. (<*ilumina*) **1.** Adj. Care ilumineză. **2.** S.m. și f. Iluminist.
ILUMINÁȚIE s.f. (<fr. *illumination*, lat. *illuminatio, -onis*) Iluminare puternică a unei străzi, a unui oraș, cu ocazia unei sărbători, a unei festivități.
ILUMINÍSM s.n. (<fr. *illuminisme*) **1.** Mișcare filozofico-culturală din sec. 17-19, din țările Europei, ale Americii de Nord și ale Americii de Sud, care-și propune să combată ignoranța, prejudecățile, superstițiile prin răspîndirea culturii, a "luminilor" în mase și prin aplicarea analizei raționale în toate domeniile experienței umane. Concepția despre lume a fost sintetizată în *Enciclopedia franceză* (1751-1780), alcătuită de Diderot și d'Alembert, inspirată de ideile lui Montesquieu, Voltaire, J.J.Rousseau. În Germania, principalii reprezentanți sînt: G.E. Lessing, J.G.Herder, iar în Italia, A.Genovesi, F.Galiani, F.M. Pagano, A.Verri, C.Beccaria. Iluminismul a pătruns și în cultura română în a doua jumătate a sec. 18 prin Școala Ardeleană și prin cărturari și scriitori precum: Răducanu Greceanu, Dinicu și Iordache Golescu, Gheorghe Lazăr, Eufrosin Poteca, Ionică Tăutu ș.a. **2.** Doctrină propovăduită de Böhme, Swedenborg, Saint-Martin, Weishaupt ș. a., care preconiza "iluminarea" lăuntrică de către Dumnezeu.
ILUMINÍST, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *illuminisme*) **1.** S.m. și f. Adept al iluminismului. **2.** Adj. Care aparține iluminismului sau iluminiștilor, privitor la iluminism sau la iluminiști.
ILUSTRÁ vb. I (<fr. *illustrer*, lat. *illustrare*) **1.** Tranz. A lămuri mai bine o problemă prin exemple, prin fapte, prin gesturi. ◆ A reprezenta (printr-un desen, printr-o imagine etc.). **2.** Refl. A se remarca, a se distinge într-un anumit domeniu. **3.** Tranz. A împodobi o carte, un text cu ilustrații.
ILUSTRÁT, -Ă adj., s.f. (<*ilustra*) **1.** Adj. Cu ilustrații. **2.** S. f., adj. (Carte poștală) care are pe una dintre fețe o imagine (fotografică sau desenată).
ILUSTRATÍV, -Ă adj. (<*ilustrat*; cf.it. *illustrativo*, germ. *illustrativ*) Care ilustrează, care exemplifică.
ILUSTRATIVÍSM s.n. (<fr. *illustrativisme*) **1.** Calitatea a ceea ce este ilustrativ; caracter ilustrativ. **2.** Tendință (exagerată) de a folosi exemplificările.
ILUSTRATÓR, -OÁRE s.m. și f. (<fr. *illustrateur*) Artist plastic care execută ilustrațiile unei cărți, ale unei reviste etc.; desenator de carte.
ILUSTRÁȚIE s.f. (<fr. *illustration*, lat. *illustratio, -onis*) Imagine desenată sau fotografiată, destinată să explice sau să completeze un text. ◇ *Ilustrație de carte* = gen al graficii prin care se reprezintă tipuri sau momente esențiale ale unui text literar, avînd și funcție ornamentală. *Ilustrație muzicală* = a) fragmente sau bucăți muzicale executate ca exemplificări la o expunere de specialitate; b) fond muzical, acompaniament sau efect sonor care însoțesc un film mut, o reprezentație teatrală, o evocare literară, o emisiune de radio sau TV etc.
ILUSTRÍSIM, -Ă adj. (<it. *illustrissimo*, fr. *illustrissime*) (Ca titlu de onoare sau ca termen respectuos de adresare pentru unii prelați catolici) Mărit, slăvit. ◆ (Fam.) Excepțional, strălucit, foarte bun.
ILÚSTRU, -Ă adj. (<fr. *illustre*, lat. *illustris*) Strălucit, eminent, celebru, vestit prin calitățile sale deosebite.
ILUTĂȚIE s.f. (<fr. *illutation*) Îmbăiere într-un nămol medicinal.
ILUVIÁL, -Ă adj. (<fr. *illuvial*) Rezultat prin iluviere.
ILÚVIU s.n. (<fr. *illuvium*) Iluviere. ◆ Inundație.
ILUVIÚNE s.f. (<it. *illuvione*, lat. *illuvio, -onis*) Inundație, revărsare de ape; potop. ◆ Fig. Năvală, aglomerație umană.
ILÚZIE s.f. (<fr. *illusion*, lat. *ilusio, -onis*) **1.** Percepție falsă a unui obiect prezent înaintea ochilor, determinată de legile de formare a percepțiilor sau de anumite stări psihice sau nervoase. Acest tip de tulburare se înscrie, cel mai adesea, în limitele normalității, producîndu-se prin îmbinarea particularităților obiective ale ambianței în anumite situații. O parte din iluzii sînt datorate, în cea mai mare măsură, unor fenomene de ambianță care furnizează analizorilor informații eronate. **2.** Fig. Situație în care o aparență sau o ficțiune este considerată drept realitate; speranță neîntemeiată, dorință neîmplinită.
ILUZIONÁ vb. I refl. și tranz. (<fr. *illusionner*) A(-și) face iluzii.
ILUZIONÍSM s.n. (<fr. *illusionisme*) **1.** Profesiunea iluzionistului; spectacol, număr prezentat de iluzionist. **2.** Ansamblu de procedee tehnice în artele plastice, menite să creeze iluzia realității pînă la confundarea operei de artă cu obiectul reprezentat.
ILUZIONÍST, -Ă s.m. și f. (<fr. *illusionniste*) Scamator.
ILUZÓRIU, -IE adj. (<fr. *illusoire*, lat. *illusorius*) Care nu poate fi realizat, care nu există în realitate; care amăgește.
IMACULÁT, -Ă adj. (<fr. *immaculé*, lat. *immaculatus*) (Și fig.) Care este fără pată, curat, neatins.
IMAGERÍE s.f. (<fr. *imagerie*) Fabrică, comerț de stampe, poze, ilustrații.
IMAGINÁ vb. I tranz. (<fr. *imaginer*, lat. *imaginari*) A-și închipui ceva; p. ext. a concepe, a crea, a inventa.
IMAGINÁBIL, -Ă adj. (<fr. *imaginable*, lat. *imaginabilis*) Care poate fi imaginat, închipuit (cu ușurință).
IMAGINÁR, -Ă adj. (<fr. *imaginaire*, lat. *imaginarius*) **1.** Care există numai în imaginație; închipuit, plăsmuit, fictiv, ireal. ◆ (Substantivat, n.) Domeniu al imaginației. **2.** (MAT.; despre numere) Care reprezintă rădăcina pătrată a unui număr negativ.

IMAGINATÍV, -Ă adj. (<fr. *imaginatif*) Dotat cu o imaginaţie (vie).
IMAGINÁŢIE s.f. (<fr. *imagination*, lat. *imaginatio, -onis*) (PSIH.) Capacitate omenească de a crea noi reprezentări sau idei pe baza percepţiilor, reprezentărilor sau ideilor acumulate anterior; p. ext. imagine produsă de această facultate. Imaginaţia este un proces psihic secundar, solidar şi analog cu gîndirea; a fost caracterizată de Wundt ca "facultatea de a reprezenta în mod viu obiectele sau facultatea de a inventa, de a concepe".
IMÁGINE s.f. (<lat. *imago, -inis*, fr. *image*) **1.** (FILOZ.; PSIH.) Produs al reflectării de tip senzorial a unui obiect în mintea omenească sub forma unor senzaţii, percepţii sau reprezentări. Se disting *imagini primare*, perceptive, şi *imagini secundare*, dezvoltate în absenţa stimulilor originari şi continuînd conţinutul reprezentărilor. ◆ Reprezentare vizuală sau auditivă; concr. obiect perceput prin simţuri. **2.** Reproducere a unui obiect obţinută cu ajutorul unui sistem optic; reprezentare plastică a înfăţişării unei fiinţe, a unui lucru, a unei scene din viaţă, a unui tablou din natură etc. obţinută prin desen, pictură, sculptură etc. ◆ Reflectare artistică a realităţii prin sunete, cuvinte, culori etc. în muzică, în literatură, în artele plastice etc. **3.** (FIZ.) Locul în care se întîlnesc razele de lumină izvorîte dintr-un punct sau prelungirile acestor raze, după ce au suferit reflexii pe oglinzi sau refracţii în lentile, în prisme etc. ◆ Figură obţinută din imaginile tuturor punctelor unui obiect. ◇ *Imagine de televiziune* = imagine optică a scenei transmisă prin televiziune, aşa cum apare ea pe ecranul cinescopului. *Imagine de reglaj* = imagine de televiziune tip, transmisă de staţiile de televiziune pentru reglarea diferitelor elemente ale lanţului de transmisiune şi pentru a da telespectatorilor posibilitatea de a regla televizoarele. **4.** (MAT.) Simbol.
IMAGÍSM s.n. (<engl. *imagism*, fr. *imagisme*) Şcoală în poezia engleză şi americană întemeiată, în primele două decenii ale sec. 20, de Ezra Pound, împreună cu W.C.Williams, H.D. (Hilda Doolittle), R.Aldington, D.H. Lawrence prin care, reacţionînd împotriva liricii victoriene, retorică şi sentimentală, s-a teoretizat o tratare directă, concisă şi concretă, cu scopul de a comunica, nemijlocit, prin culoare şi ritm, emoţia, sensibilitatea poetului; a impus versul alb împotriva canoanelor ritmice şi muzicale tradiţionale şi a valorificat elementele poetice orientale şi renascentiste. ◆ Ansamblu de imagini existent într-o creaţie literară imagistică.
IMAGÍSTIC, -Ă adj. (<fr. *imagistique*) Care se referă la imagini, care ţine de imagini. ◆ Cu imagini. ◆ (Substantivat, f.) Gen de poezie sau de proză în care predomină imaginile; ansamblu de imagini care există în asemenea creaţii.
IMÁGO subst. (<fr. *imago*; cuv. lat.) **1.** (ENTOM.) Nume generic pentru stadiul adult al insectelor. **2.** (În psihanaliză) Reprezentare inconştientă, schemă imaginară sau clişeu inconştient dobîndit, care se referă la o persoană şi se constituie în cîmpul relaţiilor interpersonale întreţinute de subiect.
IMAGOLOGÍE s.f. (<fr. *imagologie*) Ramură a sociopsihologiei care cercetează sistematic reprezentările pe care popoarele sau grupurile sociale şi le fac despre ele însele şi despre alte popoare.
IMÁM (IMÁN) s.m. (<tc. *imam*) **1.** Şef suprem al unui stat feudal teocratic arab, deţinător al puterii religioase, politice şi militare. **2.** Preot sau prelat musulman; conducătorul rugăciunii colective într-o moschee.
IMAMÁT s.m. (<fr. *imamat*) Stat musulman condus de un imam.
IMAMBAIALDÍ subst. (<tc. *imambayıldı*) Mîncare rece pregătită din pătlăgele vinete împănate.
IMAMEÁ s.f. (<tc. *imâme*) Capătul ciubucului prin care se trage fumul.
IMANÉNT, -Ă adj. (<fr. *immanent*, lat. *immanens, -ntis*) **1.** Care rezidă în însăşi natura sau esenţa obiectului dat, a unui fenomen sau sistem, care acţionează din interior. **2.** (FILOZ.) Care există şi acţionează prin sine însuşi, nedeterminat de o cauză din afară, care face parte din substanţa unui lucru. ◇ *Filozofia* (sau *şcoala*) *imanentă* = şcoală filozofică din Germania de la sfîrşitul sec. 19, care consideră că existenţa, realitatea reprezintă exclusiv conţinutul intern al conştiinţei (J.Rehmke ş.a.).
IMANENTÍSM s.n. (<fr. *immanentisme*) (FILOZ.) Doctrină care susţine că existenţa, realitatea reprezintă exclusiv conţinutul intern al conştiinţei.
IMANÉNŢĂ s.f. (<fr. *immanence*, lat. *immanentia*) Însuşirea sau starea a ceea ce este imanent.
IMÁŞ s.n. (<magh. *nyomás*) Islaz, păşune, suhat.
IMATERIÁL, -Ă adj. (<fr. *immatériel*, lat. *immaterialis*) Care există numai în conştiinţă; spiritual; p. ext. lipsit de formă precisă, de contur, de consistenţă.
IMATERIALÍSM s.n. (<fr. *immatérialisme*) (FILOZ.) Concepţie după care realitatea există numai ca percepţii (subiective) sau ca idei.
IMATERIALITÁTE s.f. (<fr. *immatérialité*) Însuşirea sau starea a ceea ce este imaterial.
IMATERIALIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *immatérialiser*) A (se) face imaterial, a deveni imaterial sau a face să devină imaterial.
IMATÚR, -Ă adj. (<fr. *immature*) Care nu s-a dezvoltat complet, care nu a ajuns la maturitate.
IMATURITÁTE s.f. (<fr. *immaturité*) Stare sau caracteristică a ceea ce este imatur.
IMBATÁBIL, -Ă adj. (<fr. *imbattable*) Care nu poate fi întrecut, înfrînt; de neînvins.
IMBECÍL, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *imbécile*, lat. *imbecillus*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) cu capacităţi mintale reduse. **2.** Adj. Care trădează, demonstrează imbecilitate.
IMBECILITÁTE s.f. (<fr. *imbécillité*, lat. *imbecillitas, -atis*) **1.** Deficienţă gravă în dezvoltarea mintală, în care individul nu-şi poate însuşi limbajul scris şi nu poate depăşi nivelul intelectual al vîrstei preşcolare; deficienţă mintală. Cel care suferă de imbecilitate este numai parţial educabil. **2.** Comportare, faptă sau vorbă de imbecil sau de om necugetat.
IMBECILIZÁ vb. I refl. şi tranz. (<*imbecil*) A aduce sau a ajunge în stare de imbecilitate.
IMBÉRB adj. (<fr. *imberbe*, lat. *imberbis*) (Şi substantivat) Căruia nu i-a apărut încă barba; p. ext. (deprec.) tînăr.
IMBIBÍŢIE s.f. (<fr. *imbibition*) **1.** Îmbibare cu un lichid. **2.** (BIOL.) Proces fizico-chimic de pătrundere a apei în celulele vegetale, în ţesuturi etc.
IMBLOCÁŢIE s.f. (<fr. *imblocation*) Mod de îngropare a celor excomunicaţi, prin acoperirea lor cu pămînt şi cu pietre, în mijlocul unui cîmp.
IMBÓLD s.n. (<*îmboldi*, după *impuls*) Impuls, îndemn, stimulent.
IMBRICÁ vb. I tranz. (<fr. *imbriquer*) A suprapune parţial, asemenea solzilor de peşte, ţiglele sau şindrilele de pe un acoperiş.
IMBRICÁT, -Ă adj. (<fr. *imbriqué*, lat. *imbricatus*; cf.lat. *imbrex* "ţiglă") (Despre elemente de construcţie sau obiecte) Suprapus parţial (ca şindrilele, ţiglele sau solzii de peşte).
IMBRIFÚG, -Ă adj. (<fr. *imbrifuge*) (Despre materiale) Care nu poate fi pătruns de ploaie.
IMBROGLIO subst. (cuv. it.) **1.** Piesă de teatru sau episod dramatic cu acţiune sau intrigă complicată, voit confuză şi cu deznodămînt surprinzător. **2.** (MUZ.) Denumire a anumitor complicaţii ritmice (ex. *ritmuri concomitente în măsuri diferite*). **3.** Încurcătură.
IMBROHÓR s.m. (<tc. *imbrohor*) Persoană trimisă de sultan în ţările române cu înalte misiuni politice.
IMEDIÁT, -Ă adv., adj. (<fr. *immédiat*, lat. *immediatus*) **1.** Adv. Fără întîrziere, numaidecît, îndată. **2.** Adj. Care urmează să se producă fără întîrziere; care se află la o distanţă foarte mică de cineva sau de ceva; care este de primă necesitate sau urgenţă.
IMEDIATÉŢE s.f. (<*imediat*, după fr. *immédiateté*) Caracter imediat al unei acţiuni, al unui fapt. ◆ Urgenţă.
IMELMÁN s.n. (<germ. *Immelmann*, fr. *immelmann*; cf. n.pr. *Immelmann*, ofiţer aviator german) Figură acrobatică în aviaţie în care avionul execută o jumătate de luping urmat de răsucirea pe o parte şi revenirea în zbor orizontal în direcţia opusă direcţiei iniţiale.
IMEMORÁBIL, -Ă adj. (<fr. *immémorable*, lat. *immemorabilis*) Care este foarte îndepărtat (în timp).
IMEMORIÁL, -Ă adj. (<fr. *immémorial*) Dintr-o epocă foarte îndepărtată; străvechi.
IMÉNS, -Ă adj. (<fr. *immense*, lat. *immensus*) Care este extraordinar de mare, de intens, de numeros, de important.
IMENSITÁTE s.f. (<fr. *immensité*, lat. *immensitas, -atis*) Însuşirea a ceea ce este imens; ceea ce copleşeşte prin vastitatea proporţiilor, prin numărul, intensitatea, importanţa extraordinară. ◆ Întindere uriaşă, spaţiu nesfîrşit.
IMÉRGE vb. III tranz. (<it., lat. *immergere*, fr. *immerger*) A scufunda, a afunda (într-un lichid); a pătrunde într-un lichid.
IMERGÉNT, -Ă adj. (<fr. *immergent*) (Despre o rază luminoasă) Care străbate un mediu oarecare.
IMERGÍBIL, -Ă adj. (<it. *immergibile*) **1.** Care poate pătrunde, intra într-un lichid. **2.** Care nu poate fi scufundat.
IMERSIÚNE (IMÉRSIE) s.f. (<fr. *immersion*, lat. *immersio, -onis*) **1.** Afundare totală sau parţială a unui corp într-un lichid; stare a unui corp afundat într-un lichid. ◆ Procedeu de lucru în microscopie care constă în introducerea între obiectiv şi lamela care acoperă obiectivul a unei picături de lichid transparent

pentru a spori puterea de separare a microscopului. **2.** Intrare a unui corp ceresc în conul de umbră sau în spaţiul din dreptul altui corp ceresc.

IMIGRÁ vb. I intranz. (<fr. *immigrer*, lat. *immigrare*) (Despre persoane) A veni într-o ţară străină pentru a se stabili.

IMIGRÁNT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *immigrant*, lat. *immigrans, -ntis*) Persoană care imigrează.

IMIGRÁŢIE s.f. (<fr. *immigration*) Faptul de a imigra; p. ext. situaţia, starea celui imigrat. ◆ Totalitatea imigrărilor dintr-o perioadă dată.

IMINÉI s.m. pl. (<tc. *yemeni*) Pantofi de modă turcească, cu căputa înconjurînd călcîiul, făcuţi din marochin şi purtaţi odinioară de boieri; încălţăminte cu vîrful ascuţit pe care o purtau ţăranii.

IMINÉNT, -Ă adj. (<fr. *imminent*, lat. *imminens, -ntis*) Care este pe punctul de a se produce, de a se întîmpla şi care nu mai poate fi amînat sau evitat.

IMINÉNŢĂ s.f. (<fr. *imminence*, lat. *imminentia*) Faptul de a fi iminent; stare a unui lucru sau a unei situaţii iminente.

IMISCÍBIL, -Ă adj. (<fr. *immiscible*) Care nu poate fi amestecat.

IMITÁ vb. I tranz. (<fr. *imiter*, lat. *imitare*) **1.** A adopta întocmai felul de gîndire, de comportare etc. al cuiva; a lua pe cineva de exemplu. ◆ A reproduce gesturile, mimica, felul de a vorbi, de a cînta ale cuiva. **2.** (Despre scriitori, artişti etc.) A lua ca model opera sau felul de a lucra al unui artist, al unui scriitor etc.; a lucra în maniera cuiva. ◆ A reproduce cu fidelitate.

IMITÁBIL, -Ă adj. (<fr. *imitable*, lat. *imitabilis*) Care poate fi imitat.

IMITATÍV, -Ă adj. (<fr. *imitatif*, lat. *imitativus*) Care imită (sunete). ◆ Onomatopeic.

IMITATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *imitateur*) Persoană care imită pe cineva sau ceva.

IMITÁŢIE s.f. (<fr. *imitation*, lat. *imitatio, -onis*) **1.** Acţiunea de a imita; reproducere, copiere. ◆ (MUZ.) Procedeu al stilului polifonic, care constă în repetarea unei teme sau a unui motiv muzical pe diferite trepte de înălţime. **2.** Concr. Obiect copiat după un model; spec. produs industrial de calitate inferioară.

IMIXTIÚNE s.f. (<fr. *immixtion*, lat. *immixtio, -onis*) Amestec nemotivat şi nedorit în treburile altuia.

IMN s.n. (<fr. *hymne*, lat. *hymnus*) Poezie (cîntec) cu caracter solemn compus pentru preamărirea unei idei, a unui eveniment, a unui erou (legendar) etc. ◆ Spec. Cîntec religios de preamărire a divinităţii. ◆ Spec. Cîntec solemn adoptat (oficial) ca simbol al unităţii naţionale, de stat etc.

ÍMNIC, -Ă adj. (<fr. *hymnique*) Cu caracter de imn, de natura imnului; festiv.

IMÓBIL[1] s.n. (<fr. *immeuble*, după lat. *immobilis*) Clădire, casă (mai mare).

IMOBÍL[2], -Ă adj. (<fr. *immobile*, lat. *immobilis*) **1.** Care stă în nemişcare. **2.** (Despre bunuri materiale) Imobiliar.

IMOBILIÁR, -Ă adj. (<fr. *immobilier*) (Despre bunuri materiale) Care nu poate fi transportat; imobil[2]. ◆ Care se ocupă de bunuri imobile.

IMOBILÍSM s.n. (<fr. *immobilisme*) **1.** Atitudine de opoziţie faţă de orice inovaţie, invenţie etc.; închistare. **2.** Lipsă a schimbărilor sau a progresului; inacţiune.

IMOBILITÁTE s.f. (<fr. *immobilité*) Stare de nemişcare, de neclintire (totală).

IMOBILIZÁ vb. I tranz. (<fr. *immobiliser*) A aduce pe cineva sau ceva în stare de nemişcare, de neclintire, a face să nu se mai poată mişca, să nu mai poată acţiona. ◆ A investi mari disponibilităţi într-o întreprindere, într-o afacere.

IMOBILIZÁRE s.f. (<*imobiliza*) Acţiunea de a imobiliza şi rezultatul ei. ◆ *Imobilizare de fonduri* = scoatere din circuitul economic a unor părţi din mijloacele materiale şi băneşti ale unităţilor economice ca urmare a unei gospodăriri defectuoase (prin formarea de stocuri supranormative, livrări neîncasate la termen, avansuri nejustificate etc.).

IMORÁL, -Ă adj. (<fr. *immoral*) Care este contrar moralei, care încalcă în mod conştient principiile ei, care nu are nici un principiu moral.

IMORALÍSM s.n. (<fr. *immoralisme*) Teorie susţinută mai ales de Nietzsche şi Gide, care contestă valoarea principiilor şi normelor morale recunoscute drept valabile într-o epocă şi într-un anumit loc preconizînd o atitudine opusă faţă de tot ceea ce, în mod obişnuit, este considerat moral. ◆ Atitudine opusă faţă de tot ceea ce în mod obişnuit este considerat moral.

IMORALITÁTE s.f. (<fr. *immoralité*) **1.** Caracterul a ceea ce este imoral. **2.** Comportare, faptă, vorbă imorală.

IMORTALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *immortaliser*) A face ca o persoană, o acţiune sau o operă să trăiască veşnic în memoria oamenilor; a eterniza, a perpetua.

IMORTÉLĂ s.f. pl. (<fr. *immortelle*) Numele a două plante erbacee: a) siminoc (*Helichrysum arnarium*); b) flori-de-paie (*Helichrysum bracteatum*). ◇ *Imortelă galbenă* = plantă erbacee ornamentală, cu tulpina dreaptă şi cu florile galbene (*Helichrysum orientale*).

IMPACIÉNT, -Ă adj. (<fr. *impatient*, lat. *impatiens, -ntis*) Nerăbdător; neliniştit.

IMPACIENTÁ vb. I refl. (<fr. *impatienter*) A deveni nerăbdător, a-şi pierde răbdarea; a se îngrijora, a se nelinişti.

IMPÁCT s.n. (<fr., engl. *impact*, lat. *impactus*) **1.** Ciocnire a două sau mai multe corpuri, dintre care cel puţin unul este în mişcare. ◇ *Punct de impact* = locul unde un proiectil atinge ţinta. **2.** Influenţă, înrîurire a unei idei, a unei lucrări etc. asupra unei persoane, asupra evenimentelor etc. **3.** Fig. Şoc; surpriză. **4.** Relaţie, întîlnire. **5.** Importanţă.

IMPACTÁRE s.f. (după fr. *impaction*) (MED.) Menţinere în contact strîns a două suprafeţe, a două fragmente de oase fracturate etc.

IMPACTÓR s.n. (<fr. *impacteur*) (MED.) Aparat folosit pentru impactarea fragmentelor osoase prin prinderea în şuruburi.

IMPALPÁBIL, -Ă adj. (<fr. *impalpable*) Care nu poate fi pipăit; p. ext. de dimensiune, intensitate etc. foarte mică.

IMPALUDÁRE s.f. (după fr., engl. *impaludation*) Apariţie şi înmulţire a cazurilor de malarie într-o anumită regiune. ◇ *Impaludare terapeutică* = malarioterapie.

IMPÁR, -Ă adj. (<lat. *impar*; cf. fr. *impair*) (Despre numere întregi) Care nu este divizibil cu doi; care este fără soţ(ex. 1, 3, 5, 7 etc.).

IMPARÁBIL, -Ă (<fr. *imparable*) Care nu poate fi parat sau evitat.

IMPARDONÁBIL, -Ă adj. (<fr. *impardonnable*) De neiertat.

IMPARICOPITÁT, -Ă adj., s.n. (<*copitat*, după *imparidigitat* etc.) **1.** Adj. (Despre animale) Care are un număr impar de degete. **2.** S.n. (La pl.) Ordin de mamifere erbivore, nerumegătoare cu degete în număr impar, degetul al treilea fiind mai mare; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin.

IMPARIDIGITÁT, -Ă adj. (<fr. *imparidigité*) Impericopitat.

IMPARIPENÁT, -Ă adj. (<fr. *imparipenné*) (Despre frunze compuse) Care prezintă perechi de frunzuliţe de o parte şi de alta a unui ax comun, iar în vîrf o frunzuliţă nepereche.

IMPARISILÁBIC, -Ă adj. (<fr. *imparisyllabique*) (Despre substantive şi adjective) A cărui temă nu are acelaşi număr de silabe în cursul declinării.

IMPARITÁTE s.f. (<fr. *imparité*) Însuşirea, calitatea de a fi impar; inegalitate; nepotrivire.

IMPARTAJÁBIL, -Ă adj. (<fr. *impartageable*) Care nu poate fi împărţit, partajat.

IMPARŢIÁL, -Ă adj. (<fr. *impartial*) Capabil să facă o apreciere justă, obiectivă; care respectă adevărul; nepărtinitor, obiectiv.

IMPARŢIALITÁTE s.f. (<fr. *impartialité*) Calitatea de a fi imparţial; obiectivitate, nepărtinire.

IMPÁS s.n. (<fr. *impasse*) Situaţie dificilă, încurcată în care se află cineva şi din care nu ştie cum să iasă.

IMPASÁBIL, -Ă adj. (<fr. *impassable*) Care nu poate fi trecut sau pasat.

IMPASÍBIL, -Ă adj. (<fr. *impassible*, lat. *impassibilis*) Nepăsător, insensibil.

IMPASIBILITÁTE s.f. (<fr. *impassibilité*, lat. *impassibilitas, -atis*) Nepăsare, indiferenţă.

IMPECÁBIL, -Ă adj. (<fr. *impeccable*, lat. *impeccabilis*) Care este fără cusur; desăvîrşit, perfect, ireproşabil.

IMPECABILITÁTE s.f. (<fr. *impeccabilité*) Calitatea sau starea a ceea ce este impecabil.

IMPEDÁNŢĂ s.f. (<fr. *impédance*, germ. *Impedanz*) **1.** (FIZ.) Mărime egală cu raportul dintre presiunea sonoră a unui sistem acustic şi fluxul acustic corespunzător. **2.** Mărime electrică egală cu raportul dintre valorile efective ale tensiunii electrice aplicate unui anumit circuit şi valoarea efectivă a intensităţii curentului electric absorbit de circuit.

IMPEDIMÉNT s.n. (<it. *impedimento*, lat. *impedimentum*) Piedică, obstacol în calea realizării unei intenţii. ◇ (JUR.) *Impediment legal* = obiecţie la săvîrşirea unui act juridic, întemeiată pe o prevedere a legii.

IMPENETRÁBIL, -Ă adj. (<fr. *impénétrable*, lat. *impenetrabilis*) **1.** Care nu lasă să treacă ceva prin el. ◆ Fig. De neînţeles, tainic, ascuns. ◆ Fig. (Despre oameni, p. ext. despre figura lor) Care îşi ascunde gîndurile sau sentimentele; care nu lasă să se vadă ce simte sau ce gîndeşte. **2.** (FIZ.) Care ocupă un asemenea spaţiu, încît exclude de acolo prezenţa oricărui alt corp.

IMPENETRABILITÁTE s.f. (<fr. *impénétrabilité*) Însuşirea sau starea a ceea ce este impenetrabil.

IMPENITÉNT, -Ă adj. (<fr. *impénitent*) Care persistă în greşeală.
IMPENITÉNŢĂ s.f. (<fr. *impénitence*) Starea, situaţia celui care persistă în greşeală; lipsă de căinţă, de remuşcări.
IMPERATÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *impératif*, lat. *imperativus*) **1.** Adj. Care ordonă; poruncitor. ◇ (GRAM.) *Mod imperativ* (şi substantivat, n.) = mod verbal personal, prin care se exprimă un ordin, un sfat, un îndemn, o rugăminte, o interdicţie etc. (GRAM.) *Propoziţie imperativă* = propoziţie care exprimă un ordin, un îndemn, o rugăminte etc. *Dispoziţie imperativă* = prevedere legală de la care părţile nu se pot deroga prin actele juridice încheiate. **2.** S.n. Necesitate categorică şi necondiţionată; obligaţie stringentă. ◆ Poruncă, comandă; îndemn. ◇ *Imperativ categoric* = principiu (enunţat de Kant) după care obligaţia morală ar avea un caracter necondiţionat, spre deosebire de imperativele vieţii cotidiene, ipotetice, condiţionate. Este o lege morală proprie raţiunii practice, independentă de orice interese empirice ale omului.
IMPERÁTOR s.m. (<lat. *imperator*) Titlu onorific conferit generalilor romani de către soldaţi sau de către senat după repurtarea unei mari victorii; persoană care purta acest titlu.
IMPERCEPTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *imperceptible*) Care nu poate fi perceput doar cu simţurile. ◆ Abia perceptibil, care trece aproape neobservat, insesizabil. ◆ Care este lipsit de însemnătate, de importanţă.
IMPERCEPTIBILITÁTE s.f. (<fr. *imperceptibilité*) Însuşirea sau starea a ceea ce este imperceptibil.
IMPERFÉCT, -Ă adj. (<lat. *imperfectus*; cf. fr. *imparfait*) (Şi adverbial) Lipsit de perfecţiune; cu defecte, cu lipsuri. ◆ Neterminat. ◇ (GRAM.) *Timp imperfect* (şi substantivat, n.) = timp verbal care aparţine modului indicativ şi care exprimă o acţiune din trecut, neterminată în momentul la care se referă vorbirea.
IMPERFECTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *imperfectible*) Care nu este perfectibil.
IMPERFECTÍV adj. (<fr. *imperfectif*) (Despre aspectul verbelor; şi substantivat, n.) Care arată că acţiunea verbului este în desfăşurare sau se repetă, fără să indice termenul sau rezultatul ei.
IMPERFECŢIÚNE (IMPERFÉCŢIE) s.f. (<fr. *imperfection*, lat. *imperfectio, -onis*, it. *imperfezione*) Stare a ceea ce este imperfect.
IMPERFORÁT, -Ă adj. (<fr. *imperforé*) (ANAT.; despre unele organe) Care are orificiile închise, obturate; care nu este perforat.
IMPERFORÁŢIE s.f. (<fr. *imperforation*) (ANAT.) Lipsă a orificiului natural al unor organe.
IMPERIÁL, -Ă adj., s.f. (<fr. *impérial*, lat. *imperialis*) **1.** Adj. Care aparţine imperiului sau împăratului, care se referă la imperiu sau la împărat. **2.** S.f. Etaj (acoperit) al unor vehicule de transport în comun.
IMPERIALÍSM s.n. (<fr. *impérialisme*; cf. rus. *imperializm*) **1.** Tendinţa unui stat de a se extinde asupra unor teritorii străine, exercitîndu-şi hegemonia asupra altor naţiuni; politică de dominare a unui stat sau a unui grup de state asupra altui stat sau altor state. **2.** (În concepţia marxist-leninistă) Stadiul cel mai înalt (şi ultim) al capitalismului, caracterizat prin dominaţia monopolurilor şi a capitalului financiar, prin exportul de capital şi prin împărţirea economică a lumii între uniunile monopoliste internaţionale.
IMPERIALÍST, -Ă s.m., adj. (<fr. *impérialiste*; cf. rus. *imperialist, imperialisticeskii*) **1.** S.m. Adept al imperialismului. **2.** Adj. Care aparţine imperialismului sau marilor capitalişti, care se referă la imperialism sau la marii capitalişti.
IMPERIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *impérieux*, lat. *imperiosus*) (Şi adverbial) Care este absolut necesar, care cere o rezolvare imediată.
IMPERISÁBIL, -Ă adj. (<fr. *impérissable*) Care nu se distruge; neperisabil, nepieritor; nemuritor, veşnic.
IMPÉRIU s.n. (<lat. *imperium*) **1.** Stat monarhic care are în frunte un împărat. **2.** Ansamblul teritoriilor (metropolă şi posesiuni coloniale) care depind de aceeaşi autoritate de stat (ex. *fostul Imperiu Britanic*). **3.** *Sub imperiul...* = sub stăpînirea..., sub înrîurirea..., determinat de...
IMPERMEÁBIL, -Ă adj., s.n. (<fr. *imperméable*, lat. *impermeabilis*) **1.** Adj. (Despre materiale, ţesături etc.) Care nu lasă să treacă prin el un fluid. **2.** S.n. Obiect de îmbrăcăminte confecţionat dintr-un material impermeabil, folosit pentru a proteja de ploaie şi de vînt; manta, haină de ploaie.
IMPERMEABILITÁTE s.f. (<fr. *imperméabilité*) Însuşirea de a fi impermeabil, starea a ceea ce este impermeabil.
IMPERMEABILIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *imperméabiliser*) A face sau a deveni impermeabil.
IMPERMUTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *impermutable*) Care nu poate fi permutat, transferat.
IMPERSONÁL, -Ă adj. (<fr. *impersonnel*, lat. *impersonalis*) Care nu se referă la nici o persoană, care nu vizează direct pe cineva; fig. lipsit de personalitate. ◆ (Despre verbe, forme şi construcţii verbale) Care nu are subiect propriu-zis, care exprimă o acţiune ce nu este atribuită nici unei persoane şi se întrebuinţează numai la persoana a treia singular. ◆ Independent de orice particularitate individuală.
IMPERSONALITÁTE s.f. (<fr. *impersonnalité*) Caracterul a ceea ce este impersonal.
IMPERSONALIZÁ vb. I tranz. (<engl. *impersonalize*) (LIT.) A face ca stilul să devină impersonal, obiectiv.
IMPERTINÉNT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *impertinent*, lat. *impertinens, -ntis*) (Persoană) obraznică, arogantă, necuviincioasă.
IMPERTINÉNŢĂ s.f. (<fr. *impertinence*) Atitudine, comportare impertinentă; obrăznicie.
IMPERTURBÁBIL, -Ă adj. (<fr. *imperturbable*, lat. *imperturbabilis*) Care îşi păstrează calmul, liniştea, care nu poate fi tulburat de nimic; care denotă stăpînire de sine.
IMPESTÁ vb. I tranz. (<it. *impestare*, fr. *empester*) **1.** A molipsi de ciumă sau de altă boală contagioasă. **2.** A răspîndi un miros urît. **3.** Fig. A corupe.
IMPETIGINÓS, -OÁSĂ adj., s.m. şi f. (<fr. *impétigineux*) (Bolnav) de impetigo.
IMPÉTIGO s.n. (<fr. *impétigo*, lat. *impetigo, -inis*) Boală de piele contagioasă, manifestată prin apariţia unor pete roşii acoperite de băşicuţe seroase şi purulente care se sparg, formînd cruste gălbui care nu lasă urme.
IMPETRÁŢIE s.f. (<lat. *impetratio, -onis*, fr. *impétration*) Faptul de a obţine o favoare, un beneficiu.
IMPETUÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *impétueux*, lat. *impetuosus*) Care dovedeşte forţă sau care se manifestă ca o forţă de nestăvilit.
IMPETUOZITÁTE s.f. (<fr. *impétuosité*) Calitatea de a fi impetuos.
IMPIEGÁT s.m. şi f. (<it. *impiegato*) **1.** Funcţionar feroviar cu pregătire specială, însărcinat cu primirea, manevra şi expedierea trenurilor într-o gară. **2.** (Ieşit din uz) Funcţionar de stat de grad inferior; mic slujbaş la stat.
IMPIETÁ vb. I intranz. (<fr. *impiéter*) A interveni în viaţa, în treburile altuia, nesocotindu-i drepturile.
IMPIETÁTE s.f. (<fr. *impiété*, lat. *impietas, -atis*) Lipsă de pietate, de respect faţă de ceva considerat sfînt; p. gener. atitudine jignitoare, lipsită de respect faţă de cineva sau ceva care merită întreaga consideraţie.
IMPÍU, -ÍE adj. (<lat. *impius*, fr. *impie*) Care este lipsit de evlavie (religioasă) sau de afecţiune plină de respect.
IMPLACÁBIL, -Ă adj. (<fr. *implacable*) **1.** Neîndurător. **2.** Care se produce în mod fatal; inexorabil.
IMPLÁNT s.n. (<fr., engl. *implant*) (MED.) **1.** Introducere în corp a unor organe, ţesuturi înlocuitoare, a unor aparate cu rol medical etc. **2.** Organ, ţesut sau aparat cu rol medical implantate în corp.
IMPLANTÁ vb. I tranz. (<fr. *implanter*) A introduce pe cale chirurgicală şi în scop terapeutic, în ţesutul subcutanat sau în muşchi, un medicament sau un ţesut străin (care se resoarbe treptat), un organ, un aparat etc. ◆ A stabili, a fixa, a aşeza.
IMPLANTOLOGÍE s.f. (<fr. *implantologie*) Disciplină medicală care studiază implanturile şi transplanturile de organe în chirurgia generală, în stomatologie etc.
IMPLEMENTÁ vb. I tranz. (după engl. *implement*) A pune în practică, în funcţiune, a aplica; a integra; a îndeplini, a realiza.
IMPLÉX, -Ă adj. (<fr. *implexe*; cf. lat. *implexus* "complicat") (Despre opere literare) În care peripeţiile sînt numeroase şi complicate.
IMPLICÁ vb. I tranz. (<fr. *impliquer*, lat., it. *implicare*) **1.** A atrage după sine, a include; a avea ceva drept consecinţă imediată. **2.** A amesteca pe cineva într-o afacere neplăcută, într-un proces etc.
IMPLICÁŢIE s.f. (<fr. *implication*, lat. *implicatio, -onis*) Idee, fapt decurgînd în mod implicit din altul sau apărînd ca o consecinţă imediată a acestuia. ◆ (LOG.) Relaţie între două concepte în care adevărul ori falsitatea unui concept atrage după sine cu necesitate adevărul ori falsitatea celuilalt concept. În logică, implicaţia indică o succesiune necesară între propoziţiuni. Înţelegerea şi explicarea presupun desfacerea implicaţiei unei situaţii.
IMPLICÍT, -Ă adj. (<fr. *implicite*, lat. *implicitus*) (Şi adverbial) Care este cuprins, inclus în altceva (fără a mai fi exprimat direct); de la sine înţeles. ◇ (MAT.) *Funcţie implicită* = funcţie care se exprimă printr-o ecuaţie în care membrul întîi reprezintă o funcţie (de mai

multe variabile), iar membrul al doilea o constantă.
IMPLORÁ vb. I tranz. (<fr. *implorer*, lat. *implorare*) A ruga pe cineva stăruitor, cu desperare (şi cu umilinţă).
IMPLÓZIE s.f. (<fr. *implosion*) **1.** Fenomen opus exploziei, constînd în pătrunderea rapidă a aerului într-un spaţiu închis, fără aer, cînd pereţii acestuia sînt distruşi. **2.** (FON.) Prima fază a articulării unei consoane ocluzive, constînd în închiderea totală a organului fonator.
IMPLOZÍV, -Ă adj. (<fr. *implosif*) (FON.) Care caracterizează implozia; articulat prin implozie; care se referă la implozie.
IMPLÚVIU s.n. (<lat. *impluvium*) Bazin amenajat în atriumul locuinţelor romane, în care era colectată apa de ploaie de pe acoperiş.
IMPOLITÉŢE s.f. (<fr. *impolitesse*) Lipsă de politeţe; faptă, atitudine, comportare nepoliticoasă.
IMPONDERÁBIL, -Ă adj. (<fr. *imondérable*) Fără greutate; care se află în stare de imponderabilitate. ◆ Fig. Imperceptibil; subtil.
IMPONDERABILITÁTE s.f. (<fr. *imondérabilité*) Caracterul sau starea unui corp a cărui greutate se reduce datorită ieşirii sale din cîmpul gravitaţiei terestre sau se anulează datorită intervenţiei unei forţe de sens contrar.
IMPOPULÁR, -Ă adj. (<fr. *impopulaire*) Care nu se bucură de simpatia, de aprobarea poporului.
IMPOPULARITÁTE s.f. (<fr. *impopularité*) Lipsă de popularitate a cuiva sau a ceva.
IMPÓRT s.n. (<*importa*; cf. germ. *Import*) Totalitatea operaţiilor cu caracter comercial prin care se introduc într-o ţară mărfuri cumpărate sau prin schimb din alte ţări; concr. totalitatea mărfurilor importate. ◇ Loc. adj. *De import* = a) importat; b) fig. străin de realităţile locale.
IMPORTÁ[1] vb. I tranz. (<fr. *importer*) A aduce în ţara proprie mărfuri străine prin cumpărare sau prin schimb; p. ext. a cumpăra servicii din alte ţări. ◆ Fig. A aduce, a împrumuta, a adapta, a prelua obiceiuri, mode etc. străine.
IMPORTÁ[2] vb. I tranz. şi intranz. (<fr. *importer*) A prezenta interes, importanţă (pentru cineva).
IMPORTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *importable*) Care poate fi importat; care este permis, admis să fie importat.
IMPORTÁNT, -Ă adj. (<fr. *important*) Care prezintă însemnătate, valoare, interes. ◆ (Despre persoane) De vază, însemnat, marcant, ilustru. ◆ Plin de aroganţă; care se crede om de seamă.
IMPORTÁNŢĂ s.f. (<fr. *importance*) Faptul de a fi important; caracterul unui lucru important; însemnătate, valoare. ◇ Loc. adv. *Cu importanţă* = cu convingerea (nejustificată) că face sau spune ceva important; cu emfază, cu îmfumurare.
IMPORTATÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<fr. *importateur*) (Cel) care importă.
IMPORTÚN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *importun*, lat. *importunus*) (Persoană) care importunează.
IMPORTUNÁ vb. I tranz. (<fr. *importuner*) A plictisi sau a stingheri pe cineva cu prezenţa sa, cu stăruinţele sale.
IMPORTUNITÁTE s.f. (<fr. *importunité*, lat. *importunitas, -atis*) Stăruinţă, atitudine, prezenţă care plictiseşte sau stinghereşte pe cineva.
IMPOSÍBIL, -Ă adj., s.n. (<fr. *impossible*, lat. *impossibilis*) **1.** Adj. Care nu este posibil, nu este realizabil; care nu se poate îndeplini; care nu poate exista. ◆ Extrem de greu, de dificil. ◆ (Fam.; despre persoane) Insuportabil, nesuferit. **2.** S.n. Ceea ce este (aproape) cu neputinţă de realizat. ◇ *A face imposibilul* = a face tot ceea ce îi stă în putinţă (pentru atingerea unui scop, pentru a realiza ceva). ◆ (Adverbial) Cu neputinţă, în nici un caz, cu nici un preţ.
IMPOSIBILITÁTE s.f. (<fr. *impossibilité*, lat. *impossibilitas, -atis*) Caracterul sau situaţia a ceea ce este imposibil. ◆ Faptul de a nu putea face ceva.
IMPOSTÁ vb. I tranz. (<it. *impostare*) A aranja, a organiza bazele, structurile unei construcţii, ale unei lucrări.
IMPOSTÁŢIE s.f. (<it. *impostazione*) (MUZ.) Pregătire, antrenare a vocii (înainte de a cînta). ◆ (LINGV.) Catastază.
IMPÓSTĂ s.f. (<fr. *imposte*, it. *imposta*) **1.** Plan orizontal de la care începe curbura unui arc sau a unei bolţi. **2.** Bloc de piatră ieşit în relief faţă de nivelul zidăriei, pe care se sprijină un arc, o boltă ori care suportă zidăria de deasupra unui gol.
IMPOSTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *imposteur*, lat. *impostor*) Persoană care caută să înşele, profitînd de necunoştinţa, de naivitatea sau de buna-credinţă a oamenilor. ◆ Persoană care caută prin minciuni şi prefăcătorie să treacă drept altcineva, să se substituie altcuiva (pentru a lucra, a profita în numele lui).
IMPOSTÚRĂ s.f. (<fr. *imposture*, lat. *impostura*) Acţiune, faptă de impostor.
IMPOTÉNT, -Ă adj. (<fr. *impotent*, lat. *impotens, -ntis*) Lipsit de vigoare; neputincios. ◆ (MED.; despre bărbaţi) Inapt pentru săvîrşirea actului sexual.
IMPOTÉNŢĂ s.f. (<fr. *impotence*, lat. *impotentia*) Lipsă de vlagă; neputinţă; p. ext. incapacitate. ◆ (MED.) Stare (patologică) a unui bărbat inapt pentru săvîrşirea actului sexual.
IMPOZÁBIL, -Ă adj. (<fr. *imposable*) Care poate fi sau care este supus la plata unui impozit; asupra căruia se percepe impozit.
IMPOZÁNT, -Ă adj. (<fr. *imposant*) Care impresionează (prin înfăţişare, aspect, ţinută), care impune respect sau admiraţie.
IMPÓZIT s.n. (<lat. *impositum*, după fr. *impôt*) Plată obligatorie (către stat) stabilită prin lege, pe care trebuie să o efectueze persoanele fizice sau juridice din venitul lor în bugetul statului, potrivit anumitor norme. ◆ (În trecut) Bir.
IMPOZITÁ vb. I tranz. (<*impozit*) A impune. ◆ A prevedea perceperea unui impozit; a percepe un impozit.
IMPRACTICÁBIL, -Ă adj. (<fr. *impraticable*, după *practică*) **1.** (Despre drumuri, terenuri) Care nu poate fi folosit pentru circulaţie; stricat, desfundat. **2.** Care nu poate fi pus în practică, care nu se poate aplica.
IMPRECĂŢIE s.f. (<fr. *imprécation*, lat. *imprecatio, -onis*) Blestem; ocară. ◆ Figură de stil care conţine un blestem.
IMPRECÍS, -Ă adj. (<fr. *imprécis*) Lipsit de precizie, de claritate; vag, nesigur, neprecis.
IMPRECÍZIE s.f. (<fr. *imprécision*) Lipsă de precizie.
IMPREGNÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *imprégner*, lat. *impraegnare*) A (se) îmbiba cu o substanţă (lichidă) pentru a căpăta impermeabilitate, rezistenţă etc.
IMPREGNÁBIL, -Ă adj. (<fr. *imprégnable*) Care poate fi impregnat.
IMPREGNÁŢIE s.f. (<fr. *imprégnation*) **1.** Impregnare. **2.** (GEOL.) Distribuţie neregulată sau relativ uniformă a unor substanţe minerale în masa rocilor.
IMPREGNÓL s.n. (<*impregna*) Produs lichid, pe bază de parafină, folosit la impregnarea textilelor pentru a le face impermeabile.
IMPRESÁR s.m. (<fr. *impresario*, it. *impresario* <*impresa* "întreprindere"; cf. germ. *Impresario*) Persoană care mijloceşte sau organizează reprezentaţii teatrale, concerte, spectacole, turnee artistice etc.
IMPRESARIÁT s.n. (<germ. *Impresariat*) Instituţie, întreprindere care mijloceşte sau organizează reprezentaţii teatrale, concerte, turnee etc. ◆ Activitatea de organizare a unor astfel de reprezentaţii, turnee etc.
IMPRESCRIPTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *imprescriptible*) Care nu se prescrie, care rămîne valabil totdeauna.
IMPRÉSIE (IMPRESIÚNE) s.f. (<fr. *impression*, lat. *impressio, -onis*) Efect lăsat în conştiinţa omului de lucruri sau de întîmplări din jurul lui cu care vine în contact; (la pl.) gînduri, imagini înregistrate în memorie. ◆ (În forma *impresiune*) Urmă, amprentă a desenului papilar al degetelor, palmelor şi tălpilor picioarelor. ◆ Senzaţie, părere. ◆ (La pl.) Consideraţii, puncte de vedere personale, aprecieri (fugitive) asupra unui fapt, asupra unei întîmplări etc.
IMPRESIONÁ vb. I tranz. (<fr. *impressionner*) **1.** A produce o impresie puternică asupra cuiva. **2.** (Despre lumină) A acţiona asupra substanţei sensibile de pe o placă, de pe un film sau de pe o hîrtie fotografică, producînd o reacţie chimică datorită căreia se poate înregistra o imagine.
IMPRESIONÁBIL, -Ă adj. (<fr. *impressionnable*) Care poate fi uşor impresionat; (despre oameni) emotiv, sensibil.
IMPRESIONABILITÁTE s.f. (<fr. *impressionnabilité*) Însuşirea de a fi impresionabil; emotivitate, sensibilitate.
IMPRESIONÁNT, -Ă adj. (<fr. *impressionnant*) (Şi adverbial) Care produce o impresie puternică; emoţionant, tulburător. ◆ Impunător, impozant.
IMPRESIONÍSM s.n. (<fr. *impressionnism*) **1.** Sistem estetic ale cărui principii de creaţie şi de critică sînt bazate pe impresii. **2.** Mişcare artistică apărută în a doua jumătate a sec. 19, denumită astfel după tabloul lui Claude Monet *Impresie. Răsărit de soare*, expus în 1874. *În pictură*, impresionismul, care îl are ca precursor pe E.Manet, se caracterizează prin conferirea de noi valenţe aspectelor vieţii cotidiene, prin înnoirea peisajului practicat în "plein air" şi printr-un interes deosebit pentru nuanţe, atmosferă, fluiditatea senzaţiilor, lumină; printre noile mijloace tehnice se află

diviziunea tonurilor, fragmentarea tuşei, amestecul optic al culorilor pure, umbre colorate în paralel cu renunţarea la contururile precise, la detalii, la clarobscur. Principalii reprezentanţi sînt: Monet, Pissaro, Sisley, Degas, Renoir. *În sculptură*, reprezentată de Rodin, Rosso, se remarcă modelarea fragmentară a suprafeţelor. *Muzica*, în care se urmăreşte evocarea directă a senzaţiilor artistului, se caracterizează printr-o mare libertate a formelor, prin lărgirea cadrului tonal şi subiectivitatea coloritului. Principalii reprezentaţi sînt: Debussy, Ravel, De Falla. *Literatura* se caracterizează prin tendinţa de înfăţişare rapidă şi pregnantă a unor stări sufleteşti (impresii, senzaţii, emoţii) trăite nemijlocit.

IMPRESIONÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *impressionniste*) **1.** S.m. şi f. Adept al impresionismului. **2.** Adj. Care aparţine impresionismului sau impresioniştilor, privitor la impresionism sau la impresionişti.

IMPRESSUM s.n. (cuv. lat.) Numele, firma tipografiei (care apare imprimată) pe o carte tipărită.

IMPREVIZÍBIL, -Ă adj. (<fr. *imprévisible*, it. *imprevisibile*) Care nu poate fi prevăzut.

IMPRIMÁ vb. I tranz. (<fr. *imprimer*) **1.** A face, a lăsa urme prin apăsare, deformare etc. ◆ (ARTE PL.) A transpune prin presare pe un suport, de obicei hîrtie, imaginile gravate sau pictate pe o placă. **2.** A înregistra sunete pe un suport (ex. *bandă, placă*). **3.** A tipări. ◆ A transpune desene colorate pe o ţesătură prin aplicare de paste sau de pigmenţi coloraţi, care rămîn numai în limitele desenului. **4.** Fig. A da, a transmite, a comunica, a impune.

IMPRIMÁBIL, -Ă adj. (<fr. *imprimable*) De imprimat; care se poate imprima.

IMPRIMÁNTĂ s.f. (<fr. *imprimante*) (INFORM.) Dispozitiv periferic prin intermediul căruia sînt extrase datele din calculatoare, prin înscrierea automată a caracterelor alfanumerice sau grafice pe hîrtie.

IMPRIMÁT, -Ă adj., s.n. (<*imprima*; cf. fr. *imprimé*) **1.** Adj. Tipărit. ◆ (Despre ţesături, obiecte) Pe care sînt aplicate, fixate desene colorate, gradaţii, inscripţii etc. ◆ (TEHN.) *Circuit imprimat* = circuit electric obţinut prin aplicarea pe suprafaţa unui suport electroizolant a conductoarelor electrice şi a unor elemente de circuit, folosit în radiotehnie şi în electrotehnică în vederea miniaturizării şi a simplificării tehnologiei de fabricaţie. **2.** S.n. Formular-tip (sau publicaţie cu caracter administrativ) folosit în instituţii şi întreprinderi pentru întocmirea de acte oficiale; publicaţie cu caracter administrativ (ex. *adresă, registru* etc.) folosită în întreprinderi şi instituţii. **3.** S.n. (La pl.) Publicaţii tipărite.

IMPRIMATUR s.n. (cuv. lat. "să se imprime") Autorizaţie indicînd bunul de tipar de pe o corectură tipografică. ◆ (În trecut) Formulă prin care cenzura bisericii catolice aproba tipărirea unei cărţi.

IMPRIMERÍE s.f. (<fr. *imprimerie*) **1.** Tipografie. **2.** Atelier sau secţie a unei întreprinderi textile în care se imprimă ţesăturile.

IMPRIMÉU s.n. (<fr. *imprimé*) Ţesătură de mătase, bumbac etc. imprimată cu modele colorate. ◆ Desen imprimat pe o ţesătură.

IMPRÓB, -Ă adj. (<fr. *improbe*) Lipsit de probitate, necinstit.

IMPROBÁBIL, -Ă adj. (<fr. *improbable*) Care nu se poate proba, care nu poate fi dovedit, care nu este sigur. ◆ Care are puţine şanse de a se produce, puţin probabil.

IMPROBABILITÁTE s.f. (<fr. *improbabilité*) Caracterul a ceea ce este improbabil.

IMPROBITÁTE s.f. (<fr. *improbité*) Lipsă de probitate, necinste.

IMPROMPTÚ s.n. (<fr. *impromptu*) Com-

Claude Monet, *Nuferi*

Alfred Sisley, *Strada*

Pierre-Auguste Renoir, *Scrinciobul*

Paul Cézanne, *Mere şi portocale*

Édouard Manet, *Un bar la Folies-Bergère*

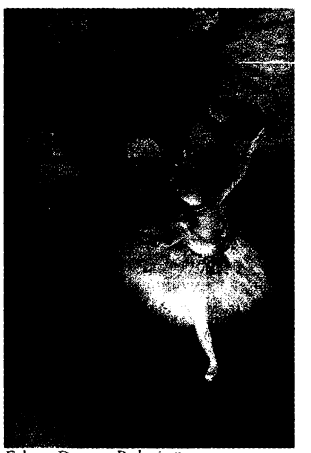

Edgar Degas, *Balerină*

Vincent van Gogh, *Noapte înstelată*

poziție muzicală instrumentală (pentru pian), de proporții reduse, cu caracter de improvizație și cu formă liberă, răspîndită mai ales la romantici, fiind, de obicei, lirică, agitată. ◆ Improvizație poetică.

IMPROPRIETÁTE s.f. (<fr. *impropriété*, lat. *improprietas, -atis*) Lipsă de proprietate în folosirea unui termen, a unei construcții (lexicale).

IMPRÓPRIU, -IE adj. (<fr. *impropre*, lat. *improprius*) **1.** (Despre cuvinte, expresii etc.; și adverbial) Care nu este propriu, potrivit, corect sau indicat. **2.** Necorespunzător, nerecomandabil, neindicat (pentru ceva).

IMPROVIZÁ vb. I tranz. (<fr. *improviser*) A compune, a alcătui (ocazional) repede, pe nepregătite un discurs, o poezie, o compoziție muzicală etc.; p. ext. a construi, a face, a confecționa ceva la repezeală, din ce se găsește (și provizoriu).

IMPROVIZÁȚIE s.f. (<fr. *improvisation*) Faptul de a improviza; concr. ceea ce se improvizează. ◆ Lucru, aranjament făcut la repezeală, la moment. ◆ Concr. Termen, construcție etc. folosite impropriu. ◆ Spec. Executare spontană, nepregătită, nenotată a unei compoziții muzicale pe care interpretul o creează pe măsură ce cîntă; compoziție muzicală creată în acest fel. Improvizația a fost răspîndită în trecut, mai ales în timpul Renașterii și în neoclasicism, în muzica vocală sau instrumentală (pentru pian, orgă etc.). ◆ Discurs, versuri etc. improvizate.

IMPRUDÉNT, -Ă adj. (<fr. *imprudent*, lat. *imprudens, -ntis*) (Și adverbial sau substantivat) Lipsit de prudență.

IMPRUDÉNȚĂ s.f. (<fr. *imprudence*, lat. *imprudentia*) Lipsă de prudență; nesocotință; neprevedere. ◆ Faptă, vorbă etc. nesocotită, riscantă.

IMPÚBER, -Ă adj. (<fr. *impubère*, lat. *impubes, -eris*) Care nu a atins vîrsta pubertății.

IMPÚDIC, -Ă adj. (<fr. *impudique*, lat. *impudicus*) Lipsit de pudoare, de rușine.

IMPUDOÁRE s.f. (<fr. *impudeur*) Lipsă de pudoare, de rușine; atitudine, faptă, vorbă lipsită de rușine.

IMPÚLS s.n. (<lat. *impulsus*, engl. *impulse*, it. *impulso*) **1.** Imbold în realizarea unei acțiuni; îndemn, stimulent. ◆ (FIZIOL.) Mișcare bruscă și momentană, determinată de acțiunea stimulenților nervoși și orientată spre executarea unui anumit act. **2.** (FIZ.) Mișcare care se imprimă unui corp de o forță externă. ◆ Mărime fizică egală cu produsul dintre masa și viteza unui corp în mișcare. **3.** Variație bruscă, intensă și de scurtă durată a unei mărimi variabile. **4.** (MED.) *Impuls cardiac* = șoc apexian. **5.** Unitate de măsură care stă la baza taxării convorbirilor telefonice.

IMPÚLSIE (IMPULSIÚNE) s.f. (<fr. *impulsion*, lat. *impulsio, -onis*) **1.** Tendință, pornire spontană, involuntară, adesea cu caracter imperios, provocată de un factor psihologic, emoțional. ◆ (MED.) Forță irezistibilă nesupusă controlului voinței, care determină pe unii bolnavi mintali la efectuarea unei acțiuni adeseori instinctuale, violente, periculoase pentru ei sau pentru persoanele din jur, ori la exprimarea unor cuvinte adeseori imorale sau injurioase. **2.** Mișcare imprimată unui corp de o forță exterioară. **3.** Impuls (electric).

IMPULSIONÁ vb. I tranz. (<*impuls*) A da impuls, a produce un impuls; a stimula, a îndemna, a îmboldi. ◆ A imprima o mișcare.

IMPULSÍV, -Ă adj. (<fr. *impulsif*) Care este înclinat să acționeze sub influența primului impuls; violent, nestăpînit, nestăvilit.

IMPULSIVITÁTE s.f. (<fr. *impulsivité*) Însușirea de a fi impulsiv; lipsă de stăpînire. ◆ (PSIH.) Dispoziție spre excesul de reacții spontane, primitive și necontrolate conștient. Este o manifestare specifică temperamentelor lipsite de autoreglaj, întîrzierii unor dezvoltări psihice sau unor tulburări de comportament. În forme patologice, apare în epilepsie și în unele psihopatii.

IMPULSÓR s.n. (<fr. *impulseur*) Rotor al pompei centrifuge.

IMPUNĂTÓR, -OÁRE adj. (<*impune*) Care impresionează (prin dimensiuni, calități etc.).

IMPÚNE vb. III (<lat. *imponere*, după *pune*; cf.fr. *imposer*) **1.** Tranz. A face ca o idee, o măsură, o directivă să fie acceptate și urmate; a face necesară îndeplinirea unei acțiuni; a constrînge pe cineva să accepte, să facă ceva. **2.** Tranz. A supune pe cineva unui impozit. **3.** Intranz. A insufla cuiva respect, stimă, teamă. ◆ Refl. A căpăta prestigiu, a se afirma; a învinge, a birui. ◆ Tranz. A face ca cineva să devină respectat, stimat sau temut.

IMPÚNERE s.f. (<*impune*) Acțiunea de a (se) impune și rezultatul ei; constrîngere, presiune. ◆ (FIN.) Operație fiscală care constă în stabilirea persoanei (fizice sau juridice), a termenului și a sumei ce urmează să fie plătită ca impozit; concr. impozit.

IMPUNITÁTE s.f. (<fr. *impunité*, lat. *impunitas, -atis*) Scutire de pedeapsă a unui infractor din cauza unor împrejurări speciale (personale), prevăzute de lege.

IMPUPÁRE s.f. (cf.it. *impoparsi*) Trecere din stadiul de larvă în stadiul de pupă.

IMPÚR, -Ă adj. (<fr. *impur*, lat. *impurus*) **1.** Care nu este pur. ◆ Fig. Corupt, murdar. **2.** (CHIM.) Amestecat cu altă substanță (nevaloroasă).

IMPURIFICÁ vb. I tranz. (<*in*[1]*-* + *purifica*) **1.** A schimba compoziția normală a unui mediu sau a unui produs prin adăugarea de substanțe vătămătoare. **2.** (TEHN.) A introduce într-un cristal semiconductor atomi ai unui element pentru a-i conferi anumite proprietăți. **3.** A murdări.

IMPURITÁTE s.f. (<fr. *impureté*, lat. *impuritas, -atis*) **1.** (Și fig.) Lipsă de puritate, de curățenie. ◆ Ceea ce face un corp impur. ◆ Stare a unui mediu cu toxicitate ridicată, cu microbi etc. **2.** Concr. Corp sau substanță străină care se găsește în masa altui corp sau a unui material (și a cărui prezență determină modificarea proprietăților materialului).

IMPÚS, -Ă adj. (<*impune*) Care trebuie urmat; care trebuie făcut, îndeplinit.

IMPUTÁ vb. I tranz. și refl. impers. (<fr. *imputer*, lat. *imputare*) **1.** A (i se) reproșa, a (i se) atribui cuiva purtări, fapte, atitudini reprobabile, nepotrivite, condamnabile. **2.** A face pe cineva răspunzător pentru o pagubă adusă unei instituții, întreprinderi (unde lucrează acea persoană), obligîndu-l la despăgubiri.

IMPUTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *imputable*) Care poate fi imputat cuiva.

IMPUTABILITÁTE s.f. (<fr. *imputabilité*) (JUR.) Situație în care se găsește o persoană căreia i se atribuie săvîrșirea cu intenție a unei fapte pedepsite de legea penală.

IMPUTÁȚIE s.f. (<fr. *imputation*, lat. *imputatio, -onis*) **1.** Faptul de a atribui cuiva o vină. **2.** Măsură prin care se dispune reținerea din cîștigul cuiva a unor despăgubiri, compensări etc.; sumă de bani pe care trebuie să o plătească cineva ca despăgubire, compensare etc.

IMPUTRESCÍBIL, -Ă adj. (<fr. *imputrescible*) (Despre materiale) Care nu putrezește.

IMPUTRESCIBILITÁTE s.f. (<fr. *imputrescibilité*) Calitate a unui material de a fi imputrescibil.

IMPUTRESCIBILIZÁ vb. I tranz. (<*imputrescibil*) A trata materiale textile cu substanțe de protecție împotriva microorganismelor care pot produce degradări biochimice atît fibrelor naturale, cît și celor artificiale.

IMUÁBIL, -Ă adj. (<fr. *immuable*) Care nu se schimbă niciodată, care rămîne permanent același.

IMUABILITÁTE s.f. (<fr. *immuabilité*) Însușirea a ceea ce este imuabil.

IMÚN, -Ă adj. (<lat. *immunis*, fr. *immun*) Care prezintă imunitate; care nu poate contracta o anumită boală infecțioasă.

IMÚND, -Ă adj. (<fr. *immonde*, lat. *immundus*) Foarte murdar; dezgustător (la înfățișare).

IMUNITÁR, -Ă adj. (<fr. *immunitaire*) (BIOL.) Cu caracter de imunitate.

IMUNITÁTE s.f. (<fr. *immunité*, lat. *immunitas, -atis*) **1.** (MED.) Capacitate înnăscută sau obținută a unui organism de a rezista la acțiunea microbilor patogeni, a produșilor toxici ai acestora, a unor otrăvuri etc. **2.** Ansamblu de drepturi sau de privilegii de care se bucură unele categorii de persoane. ◇ *Imunitate parlamentară* = drept pe care îl au membrii unei adunări legiuitoare de a nu putea fi urmăriți (penal) sau arestați fără aprobarea organului din care fac parte. *Imunitate diplomatică* = inviolabilitate juridică de care se bucură reprezentanții diplomatici și familiile acestora. **3.** (În ev. med.) Privilegiu acordat sau recunoscut, printr-un act al monarhului, stăpînitorilor de pămînt de a judeca, de a strînge impozite, de a ridica la oaste etc. (pe domeniile lor) fără amestecul puterii centrale.

IMUNIZÁ vb. I tranz. și refl. (<fr. *immuniser*) A face să devină sau a deveni imun în urma unui tratament sau prin faptul că a avut în trecut accaşi boală la care cste cxpus ulterior.

IMUNIZÁNT, -Ă adj. (<fr. *immunisant*) Care imunizează.

IMUNO- (<fr. *immun*, engl. *immune*) Element prim de compunere care are semnificația "(referitor la) imunitate".

IMUNOCHIMÍE s.f. (<fr. *immunochimie*) Ramură a chimiei biologice care se ocupă cu studiul chimic al componentelor celulelor microbiene care dau imunitatea, în vederea preparării de vaccinuri, de seruri purificate.

IMUNODEFICIÉNȚĂ s.f. (<*imuno-* + *deficiență*) (MED.) Alterare a sistemului imunitar în sensul unui deficit funcțional al mecanismelor de apărare, avînd drept consecință slăbirea rezistenței organismului la acțiunea nocivă a agenților biologici externi.

IMUNODEPRESÍV, -Ă adj. (<fr. *immunodépressif*) (MED.) Imunosupresiv.

IMUNOGÉN, -Ă adj. (<fr. *immunogène*)

(BIOL.; despre substanţe) Care are proprietatea de a da imunitate.
IMUNOGENÉTICĂ s.f. (<engl. *immunogenetics*) Disciplină medicală care are la bază interpretarea şi explicarea fenomenelor imunologice în lumina geneticii moleculare şi clasice.
IMUNOGLOBULÍNĂ s.f. (<engl. *immunoglobulin*) (BIOL.) Glicoproteidă care are funcţie de anticorp.
IMUNOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *immunologique*, engl. *immunologic*) Care aparţine imunologiei, de imunologie.
IMUNOLOGÍE s.f. (<fr. *immunologie*) Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul imunităţii.
IMUNOPATOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<*imunopatologie*) Specialist în imunopatologie.
IMUNOPATOLOGÍE s.f. (<engl. *immunopathology*) Ramură a imunologiei care studiază imunitatea organismului în relaţie cu boala.
IMUNOPROFILAXÍE s.f. (<fr. *immunoprophylaxie*) Prevenire a unei boli contagioase prin imunizare cu vaccinuri, seruri specifice etc.
IMUNOSUPRÉSIE s.f. (<engl. *immunosuppression*) Scădere sau diminuare a imunităţii organismului după iradiere, droguri, toxine microbiene.
IMUNOSUPRESÍV, -Ă adj. (<engl. *immunosuppressive*) (Despre substanţe, tratamente etc.) Care inhibă procesele imunogene.
IMUNOTERAPÍE s.f. (<fr. *immunothérapie*) Metodă de tratament care constă în folosirea de preparate specifice, seruri şi vaccinuri care conţin anticorpi specifici bolii respective.
IMUNOTRANSFÚZIE s.f. (<fr. *immunotransfusion*) Transfuzie de sînge recoltat de la donatori vaccinaţi în prealabil contra unor boli infecţioase.
IN[1]- (<lat., fr. *in-* "ne-") Element prim de compunere cu sens negativ şi privativ.
IN[2] s.n. (lat. *linum*) **1.** Plantă anuală din familia linaceelor, cu tulpina subţire, ramificată în partea superioară, fibroasă, cu frunzele mici, înguste şi cu florile albastre sau albe, care are numeroase utilizări (*Linum usitatissimum*); p. restr. sămînţa acestei plante. Din tulpini se extrag fibre textile, iar din seminţe ulei, folosit în industria lacurilor, în pictură etc. ◇ *In galben* = plantă erbacee cu florile galbene (*Linum flavum*). **2.** Fir obţinut prin prelucrarea inului; p. ext. pînză făcută din aceste fire.

in[2] (1)

In (CHIM.) Simbol pentru *indiu*.
INABÍL, -Ă adj. (<fr. *inhabile*, lat. *inhabilis*) Neabil, neîndemînatic, stîngaci.
INABILITÁTE s.f. (<fr. *inhabilité*) Neîndemînare, stîngăcie.
INABORDÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inabordable*) Care nu poate fi abordat; inaccesibil.
INACCEPTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inacceptable*) Care nu poate sau nu trebuie să fie acceptat, admis.
INACCESÍBIL, -Ă adj. (<fr. *inaccessible*, lat. *inaccesibilis*) Care nu este accesibil, la care nu se poate ajunge.
INACCESIBILITÁTE s.f. (<fr. *inaccesibilité*) Însuşirea sau starea de a fi inaccesibil.
INACOMODÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inaccommodable*) Care nu se poate acomoda cu o situaţie, cu o persoană etc.
INACORDÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inaccordable*) Care nu se poate acorda, atribui, concesiona.
INACOSTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inaccostable*) Care nu poate fi acostat; de care nu se poate apropia.
INACTÍNIC, -Ă adj. (<fr. *inactinique*) (FIZ.; despre lumină) Care nu are acţiune chimică.
INACTINÍSM s.n. (<fr. *inactinisme*) (FIZ.) Proprietate a unei lumini de a fi inactinică.
INACTÍV, -Ă adj. (<fr. *inactif*) **1.** Care nu activează, care este lipsit de activitate; care nu face nimic. **2.** (Despre elemente sau substanţe chimice) Care nu reacţionează.
INACTIVÁ vb. I tranz. (<fr. *inactiver*) **1.** A face să devină inactiv; a anihila, a suprima (un agent biologic). **2.** (CHIM.) A face să nu reacţioneze; a neutraliza.
INACTIVITÁTE s.f. (<fr. *inactivité*) Lipsă de activitate; pasivitate.
INACTUÁL, -Ă adj. (<fr. *inactuel*) Care nu este de actualitate.
INACTUALITÁTE s.f. (<fr. *inactualité*) Lipsă de actualitate; însuşirea sau starea de a fi inactual.
INACŢIÚNE s.f. (<fr. *inaction*) Lipsă a oricărei acţiuni.
INADAPTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inadaptable*) Care nu se poate deprinde, acomoda cu o situaţie nouă.
INADAPTABILITÁTE s.f. (<*inadaptabil*) Faptul de a fi inadaptabil.
INADAPTÁRE s.f. (<*in[1]-+adaptare*) Nerealizare a adaptării la un minim de cerinţe sociale din cauza unor deficienţe native sau survenite ale copilului sau tînărului ori din cauze ce ţin de familie şi ambianţă.
INADECVÁRE s.f. (cf. *inadecvat*) Calitatea a ceea ce este inadecvat.
INADECVÁT, -Ă adj. (<fr. *inadéquat*) Care nu corespunde, care nu este potrivit, corespunzător.
INADERÉNT, -Ă adj. (<fr. *inadhérent*) Care nu aderă, care nu se poate lipi de ceva.
INADERÉNŢĂ s.f. (cf. *inaderent*) Imposibilitatea de a adera.
INADMISÍBIL, -Ă adj. (<fr. *inadmissible*) Care nu poate fi admis, primit, acceptat.
INADVERTÉNT, -Ă adj. (<fr. *inadvertant*) Lipsit de atenţie. ◆ Care nu se potriveşte, nu corespunde.
INADVERTÉNŢĂ s.f. (<fr. *inadvertance*) Lipsă de atenţie; concr. greşeală comisă din neatenţie. ◆ Nepotrivire, neconcordanţă.
INALIENÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inaliénable*) (Despre drepturi, bunuri) Care, potrivit legii sau voinţei părţilor, nu poate fi înstrăinat.
INALIENABILITÁTE s.f. (<fr. *inaliénabilité*) Calitatea unui drept sau a unui bun de a fi inalienabil.
INALIENÁRE s.f. (după fr. *inaliénation*) (JUR.) Situaţia, starea a ceea ce este inalienabil; imposibilitate de alienare.
INALTERÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inaltérable*) Care nu se alterează, nu se strică.
INAMÍC, -Ă adj., s.m. şi f. (<lat. *inimicus*, după *amic*) **1.** Adj., s.m. şi f. Duşman, vrăjmaş, adversar (în război, în viaţa de fiecare zi etc.). **2.** Adj. Duşmănos, ostil.
INAMISÍBIL, -Ă adj. (<lat. *inamissibilis*, fr. *inamissible*) Care nu poate fi pierdut.
INAMOVÍBIL, -Ă adj. (<fr. *inamovible*) **1.** (Despre un funcţionar de stat) Care nu poate fi mutat, înlocuit sau destituit din funcţie. ◆ (Despre o funcţie) Din care nu poate fi destituit cineva. **2.** (Despre piese, organe de maşini etc.) Care nu poate fi deplasat din locul în care este montat.
INAMOVIBILITÁTE s.f. (<fr. *inamovibilité*) Calitatea sau dreptul de a fi inamovibil.
INANALIZÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inanalysable*) Care nu poate fi analizat.
INANIMÁT, -Ă adj. (<fr. *inanimé*) (Şi substantivat) Care este sau pare să fie fără viaţă prin structura sau esenţa lui; neînsufleţit, neanimat.
INANITÁTE s.f. (<fr. *inanité*, it. *inanità*) Deşertăciune, vanitate, zădărnicie.
INANIŢIE s.f. (<fr. *inanition*, lat. *inanitio, -onis*) Stare patologică a organismului cauzată de lipsa cronică de hrană, în urma unei privaţiuni obiective de hrană sau a refuzului ei din cauza hipobulimiei, anorexiei etc., manifestată prin pierdere în greutate, scăderea forţei fizice, ameţeli etc.
INAPELÁBIL, -Ă adj. (<it. *inappellabile*) (JUR.) Care nu poate fi schimbat, modificat; cu caracter definitiv.
INAPETÉNŢĂ s.f. (<fr. *inappétence*) Tendinţă de respingere a unor stimuli sau complexe de stimuli într-o situaţie critică (ex. *boală, comă*), în timp ce în perioade normale aceştia provocau plăcere sau satisfacţie; p. restr. lipsă de poftă de mîncare.
INAPLICÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inapplicable*) Care nu poate fi pus în practică.
INAPLICABILITÁTE s.f. (<fr. *inapplicabilité*) Imposibilitate de a fi pus în practică.
INAPRECIÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inappréciable*) Care, datorită calităţilor deosebite, nu poate fi preţuit, evaluat. ◆ Deosebit de valoros.
INÁPT, -Ă adj. (<fr. *inapte*) Nepotrivit pentru o anumită sarcină, slujbă etc.; lipsit de putere, de forţa (fizică) de a face ceva.
INAPTITÚDINE s.f. (<fr. *inaptitude*) Lipsă de aptitudine; nepricepere.
INÁRIŢĂ s.f. (<*in*) Numele a două plante erbacee acvatice, asemănătoare cu inul, cu florile verzui (*Najas marina* şi *Najas minor*).
INARMONÍE s.f. (<fr. *inharmonie*) Lipsă de armonie.
INATACÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inattaquable*) Care nu poate fi atacat, contestat.
INAUDÍBIL, -Ă adj. (<fr. *inaudible*) Care nu se poate auzi (uşor); p. ext. imperceptibil. ◆ Care se aude cu mare dificultate.
INAUGURÁ vb. I tranz. (<fr. *inaugurer*, lat. *inaugurare*) A deschide în mod solemn activitatea unui aşezămînt, a unei expoziţii, a unui local etc.; p. gener. a marca începutul într-o

activitate, într-un domeniu. ◆ Spec. A dezveli (în mod solemn) un monument.
INAUGURÁL, -Ă adj. (<fr. *inaugural*) Privitor la inaugurare, de inaugurare.
INAUTÉNTIC, -Ă adj. (<fr. *inauthentique*) Care nu e autentic.
INAVUÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inavouable*) Care nu poate fi mărturisit, declarat; p. ext. ruşinos, nedemn, necuviincios.
INĂRÍȚĂ s.f. (<*in*[2]) Pasăre mică migratoare, înrudită cu sticletele, cu fruntea roşie, bărbia neagră şi pieptul roz, care se hrăneşte mai ales cu seminţe de in (*Carduelis flammea*).
INCALCULÁBIL, -Ă adj. (<fr. *incalculable*) Care nu poate fi calculat, apreciat (atît este de mare); considerabil, imens, enorm.
INCALIFICÁBIL, -Ă adj. (<*in*[1]-+ *calificabil*; cf. fr. *inqualifiable*, it. *inqualificabile*) Care nu poate fi calificat (atît este de rău); care întrece orice măsură.
INCANDESCÉNT, -Ă adj. (<fr. *incandescent*, lat. *incandescens, -ntis*) Care se află în stare de incandescenţă.
INCANDESCÉNŢĂ s.f. (<fr. *incandescence*) Stare a unui corp care, datorită temperaturii ridicate, emite lumină (şi radiaţii infraroşii). ◇ (ELT.) *Lampă (sau bec) cu incandescenţă* = lampă electrică a cărei emisie luminoasă este produsă de un filament încălzit pînă la incandescenţă şi într-un spaţiu vid cu ajutorul unui curent electric care îl străbate.
INCANTATÓRIU, -IE adj. (<fr. *incantatoire*) (Stare de) încîntare.
INCANTÁŢIE s.f. (<fr. *incantation*; cf.lat. *incantare* "a pronunţa cuvinte magice") **1.** (Stare de) încîntare; farmec, delectare. **2.** Cuvînt magic; ceremonie prin care vracii fac farmece şi vrăji.
INCAPÁBIL, -Ă adj. (<fr. *incapable*) (Şi substantivat) Care nu este capabil să facă ceva; p. ext. nepriceput. ◆ Lipsit de capacitatea legală de a se bucura de anumite drepturi.
INCAPACITÁTE s.f. (<fr. *incapacité*) Lipsă de capacitate, neputinţă de a face ceva; p. ext. nepricepere. ◆ Stare, situaţie a unei persoane care nu are capacitatea legală de a se bucura de anumite drepturi.
INCARBONIZÁRE (ÎNCARBONIZÁRE) s.f. (<*carbonizare*) Proces de îmbogăţire în carbon şi de transformare în cărbuni a resturilor vegetale depuse pe fundul unui bazin de sedimentare, sub influenţa temperaturii, presiunii şi bacteriilor.
INCARCERÁŢIE s.f. (<fr. *incarcération*) **1.** Încarcerare. **2.** (MED.) Strangulare a unei hernii.
INCARNĂ (ÎNCARNÁ) vb. I refl. şi tranz. (<fr. *incarner*, lat. *incarnare*) A (se) întrupa; a (se) transforma în om. ◆ Fig. A lua sau a da o formă concretă, reală. ◆ Tranz. A juca un rol într-o piesă.
INCARNÁT, -Ă adj. (<*incarna*) **1.** Care a luat formă materială, reală. **2.** *Unghie incarnată* = unghie care creşte în carne.
INCARTÁDĂ s.f. (<fr. *incartade*, it. *inquartata*) Nebunie, poznă, extravaganţă.
INCÁS, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *incas, inca*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care făcea parte dintr-un trib indian din America de Sud; (la sg.) persoană care aparţinea acestui trib. **2.** Adj. Care aparţine incaşilor, privitor la incaşi.
INCASÁBIL, -Ă adj. (<fr. *incassable*) Care nu se sparge (uşor).
INCÁSO s.n. sg. (<it. *incasso*) Sistem de decontare prin care, din însărcinarea unui creditor şi pe baza unui efect, a unei polite etc. a acestuia, banca încasează în contul lui o sumă de bani de la debitor.
INCASTELÚRĂ (ÎNCASTELÚRĂ) s.f. (<fr. *encastelure*) Deformare a copitei la animale (în special la cai) constînd în apropierea exagerată a călcîielor sau încălecarea acestora în timpul mersului.
INCAVÁŢIE s.f. (<engl. *incavation*; cf. it. *incavatura*) Adîncitură relativ largă executată la suprafaţa unei piese prin deformare plastică.
INCENDIÁ vb. I tranz. (<fr. *incendier*) A da foc, a provoca un incendiu (cu scopul de a distruge). ◆ Fig. A aţîţa la război, la revoltă, a îndemna la acţiuni violente.
INCENDIÁR, -Ă adj. (<fr. *incendiaire*, lat. *incendiarius*) Care provoacă (sau poate provoca) un incendiu. ◆ Fig. Care aţîţă, îndeamnă la acţiuni violente.
INCENDIATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*incendia*) Persoană care provoacă un incendiu. ◆ Fig. Persoană care îndeamnă la acţiuni violente.
INCÉNDIU s.n. (<lat. *incendium*; cf. it. *incendio*, fr. *incendie*) Foc mare care cuprinde (şi distruge parţial sau total) o clădire, o pădure etc.
INCÉRT, -Ă adj. (<lat. *incertus*) Care nu este cert; nesigur, îndoielnic; schimbător.
INCERTITÚDINE s.f. (<fr. *incertitude*, lat. *incertitudo, -inis*) Lipsă de certitudine; nesiguranţă, îndoială, ezitare.
INCESÍBIL, -Ă adj. (<fr. *incessible*) (JUR.; despre bunuri) Care nu poate fi cedat.
INCESIBILITÁTE s.f. (<fr. *incessibilité*) (JUR.) Calitatea unui bun de a fi incesibil.
INCÉST s.n. (<fr. *inceste*, lat. *incestus*) Legătură sexuală, oprită de legile juridice şi morale, între părinţi şi copii sau între fraţi şi surori.
INCESTUÓS, -OÁSĂ adj., s.m. şi f. (<fr. *incestueux*, lat. *incestuosus*) (Vinovat) de incest.
INCH s.m. (cuv. engl.) Unitate de măsură pentru lungime, egală cu 2,54 cm, folosită în Anglia şi în SUA.
INCHIETÚDINE s.f. (<fr. *inquiétude*, lat. *inquietudo, -inis*) Nelinişte, îngrijorare.
INCHIZITÓR s.m. (<fr. *inquisiteur*) Judecător din tribunalul ecleziastic al Inchiziţiei. ◆ Fig. Anchetator necruţător, aspru, crud.
INCHIZITORIÁL, -Ă adj. (<fr. *inquisitorial*) De Inchiziţie sau de inchizitor, privitor la Inchiziţie sau la inchizitor. ◆ Fig. Foarte crud, foarte aspru.
INCIDÉNT, -Ă s.n., adj. (<fr. *incident*) **I.** S.n. **1.** Întîmplare neaşteptată (şi neplăcută) care apare în desfăşurarea unei acţiuni. ◇ *Incident de frontieră* = ciocnire armată între forţele grănicereşti a două state vecine. ◆ Greutate, dificultate. **2.** Obiecţie (secundară şi neaşteptată) ridicată în cursul unui proces de una dintre părţi. **II.** Adj. **1.** (Despre cuvinte sau propoziţii) Care este intercalat între părţile unei propoziţii sau fraze. **2.** (FIZ.) *Rază incidentă* = rază de lumină care cade pe suprafaţa unui corp sau pe suprafaţa care separă două medii.
INCIDENTÁL, -Ă adj. (<fr. *incidentel*) Care intervine întîmplător.
INCIDÉNŢĂ s.f. (<fr. *incidence*, it. *incidenza*) **1.** Întîlnire a unor raze (sau a unor fascicule de raze) de lumină între ele sau cu o suprafaţă. ◇ *Punct de incidenţă* = punct în care o rază de lumină întîlneşte un corp sau suprafaţa de separaţie a două medii. *Unghi de incidenţă* = unghi format de raza incidentă cu perpendiculara în punctul de incidenţă. ◆ Situaţia unei propoziţii incidente. **2.** (MED.) Totalitatea cazurilor de îmbolnăvire provocate de o anumită boală infecţioasă pe o perioadă dată, raportată la populaţia totală.
INCINERÁ vb. I tranz. (<fr. *incinerer*, lat. *incinerare*) A arde un cadavru, alte substanţe organice, prefăcîndu-le în cenuşă.
INCÍNTĂ s.f. (<fr. *enceinte*) **1.** Spaţiu (mare) închis în interiorul unei construcţii; sală mare. **2.** Suprafaţă de teren înconjurată din toate părţile de construcţii, de amenajări. **3.** Linie de apărare care înconjoară un obiectiv militar. **4.** *Incintă acustică* = casetă de lemn de construcţie specială în care sînt fixate unul sau mai multe difuzoare în scopul ameliorării caracteristicilor acustice ale acestora.
INCIPIÉNT, -Ă adj. (<lat. *incipiens, -ntis*, it. *incipiente*) Care se află la început.
ÍNCIPIT s.n. (<lat. [hic]*incipit* "aici începe") Notă la începutul manuscriselor antice şi medievale, al incunabulelor şi al unor cărţi vechi (din sec. 16), cuprinzînd titlul scrierii şi numele autorului; p.ext. formulă introductivă dintr-o carte sau dintr-un manuscris.
INCISÍV[1] s.m. (<fr. *incisive*) Fiecare dintre dinţii laţi, cu rădăcinile neramificate, aflaţi în planul anterior al arcadelor dentare, sus şi jos, şi folosiţi pentru tăierea alimentelor.
INCISÍV[2]**, -Ă** adj. (<fr. *incisif*) Pătrunzător, tăios, muşcător.
INCISIVITÁTE s.f. (<*incisiv*) Însuşirea de a fi incisiv, pătrunzător, tăios, muşcător.
INCITÁ vb. I tranz. (<fr. *inciter*, lat., it. *incitare*) A aţîţa, a întărîta; a instiga la...
INCITÁNT, -Ă adj. (<fr. *incitant*) Care incită; incitator.
INCIVILITÁTE s.f. (<fr. *incivilité*) Impoliteţe.
INCIZÁ vb. I tranz. (<fr. *inciser*) A face o incizie; a ornamenta cu ajutorul inciziilor.
INCÍZĂ s.f. (<fr. *incise*) **1.** (GRAM.) Propoziţie incidentă. **2.** Motiv ornamental obţinut prin zgîrierea în adîncime a materialului.
INCÍZIE s.f. (<fr. *incision*, lat. *incisio, -onis*) **1.** (MED.) Tăietură, secţionare făcută într-un ţesut cu bisturiul sau cu un alt instrument chirurgical. **2.** Tăietură făcută în scoarţa unui arbore, cu scopul de a opri şi de a dirija o cantitate mai mare de substanţe nutritive către înflorescenţe, provocînd astfel o creştere mai mare a fructelor şi grăbirea coacerii lor. **3.** Ornamentare a unui obiect din lut, piatră, metal prin zgîrierea în suprafaţa lui cu ajutorul unui instrument special; decoraţie astfel rezultată.
INCIZÚRĂ s.f. (<fr. *incisure*; cf. lat. *incisura*) **1.** (ANAT.) Mică adîncitură pe suprafaţa unei structuri anatomice. **2.** (MED.) Incizie. **3.** Crăpătură, crestătură.
INCLEMÉNŢĂ s.f. (<fr. *inclémence*) Neîndurare; duritate, asprime.
INCLINOGRÁMĂ s.f. (<engl. *inclinogram*) Grafic în care se prezintă proiecţia pe plan orizontal a poziţiei axei unei sonde, incluzînd

variaţia inclinării sondei cu adîncimea şi variaţia azimutului corespunzător.
INCLINOMETRÍE s.f. (<fr. *inclinométrie*) Operaţie de măsurare şi înregistrare a poziţiei în spaţiu a unei găuri de sondă.
INCLINOMÉTRU (ÎNCLINOMÉTRU) s.n. (<fr. *inclinomètre*) **1.** Aparat pentru măsurarea şi înregistrarea direcţiei unei găuri de sondă. **2.** Instrument care indică înclinarea unei (aero)nave; indicator de pantă. **3.** Instrument care indică direcţia magnetismului pămîntului.
INCLÚDE vb. III tranz. (<lat. *includere*; cf. fr. *inclure*) A cuprinde, a îngloba, a conţine.
INCLÚS, -Ă adj. (<fr. *inclus*) Care este cuprins în interiorul a ceva.
INCLUSÍV adv. (<fr. *inclusif*) Împreună cu...; şi cu. ◆ Şi cel din urmă (dintr-o serie de numere, de date etc.).
INCLUZIÚNE s.f. (<fr. *inclusion*, lat. *inclusio, -onis*) **1.** Particulă de material străin conţinută în masa unui corp solid. ◆ Defect de fabricaţie al unei piese, provocat de prezenţa unor incluziuni sau unor particule metalice izolate în masa ei. **2.** *Relaţie de incluziune* = relaţie între două mulţimi prin care se exprimă faptul că orice element al primei mulţimi aparţine şi celeilalte. **3.** *Incluziune inframicrobiană* = formaţie alcătuită din particule virale aglomerate în nucleul sau în citoplasma celulelor infectate.
INCOAGULÁBIL, -Ă adj. (<fr. *incoagulable*) (MED.) Care nu se poate coagula.
INCOATÍV, -Ă adj. (<fr. *inchoatif*, lat. *inchoativus*) (Despre verbe) Care exprimă începutul unei acţiuni.
INCOERCÍBIL, -Ă adj. (<fr. *incoercible*) Care nu poate fi constrîns. ◆ (FIZ.) Care nu poate fi reţinut, comprimat într-un recipient.
INCOERÉNT, -Ă adj. (<fr. *incohérent*) (Despre oameni) Lipsit de logică în gîndire, în manifestări etc.; (despre manifestările oamenilor) lipsit de logică.
INCOERÉNŢĂ s.f. (<fr. *incoherence*) Lipsă de coerenţă, de logică (în gîndire sau în acţiune). Incoerenţa este rezultatul dezorganizării mintale, al absenţei legăturilor logice şi a continuităţii în acţiuni, în gîndire sau în vorbire. Poate fi tranzitorie sau simptom al unei maladii psihice.
INCÓGNITO adv. (<fr., it. *incognito*) (În legătură cu o persoanalitate aflată în călătorie care nu vrea să-şi dezvăluie adevărata identitate) Sub un nume fals, fără să fie cunoscut, în ascuns.
INCOGNOSCÍBIL, -Ă adj. (<fr. *incognoscible*) (FILOZ.) Care nu poate fi cunoscut de raţiunea omenească (deşi se presupune că există); de necunoscut.
INCOGNOSCIBILITÁTE s.f. (<fr. *incognoscibilité*) Însuşirea de a fi incognoscibil.
INCOLINÍSM s.n. (<fr. *incolinisme*) (BIOL.) Formă de convieţuire a două organisme în care unul foloseşte gazda numai ca adăpost.
INCOLÓR, -Ă adj. (<fr. *incolore*, lat. *incolor*) Care nu este colorat; p. ext. decolorat, spălăcit. ◆ Fig. Fără personalitate, fără strălucire; şters, searbăd.
INCOMBUSTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *incombustible*) (Despre corpuri) Care nu poate arde; care nu este combustibil.
INCOMBUSTIBILITÁTE s.f. (<fr. *incombustibilité*) Proprietate a unui corp de a fi incombustibil.
INCOMENSURÁBIL, -Ă adj. (<fr. *incommensurable*) **1.** Care nu poate fi măsurat; nemăsurat, foarte mare. ◆ Care nu poate fi evaluat, care este foarte valoros. **2.** (MAT.; despre mărimi) Care nu au o unitate de măsură comună, care să se cuprindă de un număr întreg de ori în fiecare dintre ele.
INCOMESTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *incomestible*) Care nu este bun de mîncat; otrăvitor, toxic.
INCOMÓD, -Ă adj. (<fr. *incommode*, lat. *incommodus*) **1.** (Despre lucruri) Care nu este comod, care stînjeneşte. **2.** (Despre fiinţe) Care deranjează, supără, stinghereşte.
INCOMODÁ vb. I tranz. (<fr. *incommoder*, lat. *incommodare*) A tulbura liniştea cuiva; a deranja, a stingheri, a stînjeni.
INCOMODÁNT, -Ă adj. (<fr. *incommodant*) Supărător, jenant.
INCOMODITÁTE s.f. (<fr. *incommodité*) Lipsă de comoditate. ◆ Neplăcere, jenă.
INCOMPARÁBIL, -Ă adj. (<fr. *incomparable*, lat. *incomparabilis*) Care nu se poate compara cu nimic (prin însuşiri); fără pereche, neasemănat, extraordinar.
INCOMPATÍBIL, -Ă adj. (<fr. *incompatible*) **1.** Care nu poate exista simultan cu altceva, care nu este compatibil cu altceva. ◆ (Despre funcţii, profesiuni sau sarcini) Care se află în raport de incompatibilitate una faţă de alta. **2.** (MAT.) (Despre un sistem de ecuaţii sau inecuaţii) Care nu are soluţii.
INCOMPATIBILITÁTE s.f. (<fr. *incompatibilité*) **1.** Faptul de a fi incompatibil. **2.** Interdicţie (prevăzută de lege) de a cumula două funcţii, două atribuţii care, prin caracterul lor, sînt contradictorii (ex. *funcţia de judecător şi profesiunea de avocat*). **3.** (MED.) Termen folosit, în obicei, în legătură cu transfuziile sangvine, pentru a arăta o nepotrivire de grupă sangvină. **4.** (MAT.) Caracteristică a unui sistem de ecuaţii sau inecuaţii de a fi incompatibil. **5.** (LOG.) Normă logică, relaţie dintre acţiuni, idei, sentimente ce se exclud reciproc, astfel încît nu poate exista, la un moment dat, decît unul din termeni.
INCOMPETÉNT, -Ă adj. (<fr. *incompétent*) Care nu este competent; care nu are dreptul sau căderea de a face ceva. ◆ (Despre un organ de stat) Care nu are puterea legală de a judeca, cerceta sau rezolva o anumită problemă.
INCOMPETÉNŢĂ s.f. (<fr. *incompétence*) Lipsă de competenţă. ◆ (JUR.) Lipsa puterii legale de a îndeplini o anumită atribuţie.
INCOMPLÉT, -Ă adj. (<fr. *incomplet*) Care nu este complet, întreg; căruia îi lipseşte una sau mai multe dintre părţile sale componente; cu lipsuri, necomplet.
INCOMPREHENSÍBIL, -Ă adj. (<fr. *incompréhensible*) Care nu poate fi înţeles, cuprins cu mintea; de neînţeles; care nu este comprehensibil.
INCOMPREHENSIBILITÁTE s.f. (<fr. *incompréhensibilité*) Caracterul a ceea ce este incomprehensibil; lipsă de înţelegere.
INCOMPREHENSIÚNE s.f. (<fr. *incompréhension*) Incapacitate de a înţelege sau de a fi înţeles.
INCOMPREHENSÍV, -Ă adj. (<fr. incompréhensif) Care nu poate înţelege.
INCOMPRESÍBIL, -Ă adj. (<fr. *incompressible*) Care nu este compresibil, care nu se poate comprima. ◆ (FIZ.; despre corpuri) Care nu îşi poate micşora volumul, care nu poate fi comprimat sub acţiunea unei presiuni exterioare.
INCOMPRESIBILITÁTE s.f. (<fr. *incompressibilité*) Însuşire a unui corp de a fi incompresibil.
INCOMUNICÁBIL, -Ă adj. (<fr. *incommunicable*) Care nu poate fi comunicat.
INCOMUNICABILITÁTE s.f. (<fr. *incommunicabilité*) Caracterul a ceea ce este incomunicabil.
INCOMUTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *incomutable*) (JUR.; despre pedepse) Care nu poate fi comutat.
INCONCILIÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inconciliable*) (Despre idei) Care nu poate fi conciliat; de neîmpăcat.
INCONÉL s.m. (<fr., engl. *inconel*) Aliaj pe bază de nichel rezistent la temperaturi înalte şi coroziune.
INCONFÓRT s.n. (<fr. *inconfort*) Lipsă de confort; neplăcere.
INCONGELÁBIL, -Ă adj. (<fr. *incongelable*) Care nu poate fi congelat, care nu îngheaţă.
INCONGRUÉNT, -Ă adj. (<lat. *incongruens, -ntis*, it. *incongruente*) Care nu este congruent, care nu se potriveşte, care nu este în concordanţă cu ceva.
INCONGRUÉNŢĂ s.f. (<it. *incongruenza*, lat. *incongruentia*) Faptul de a fi incongruent; nepotrivire, neconcordanţă, dezacord.
INCONSECVÉNT, -Ă adj. (<fr. *inconséquent*, lat. *inconsequens, -ntis*) Lipsit de consecvenţă, care îşi schimbă ideile, concepţiile etc.; schimbător, instabil, inconstant, nestatornic.
INCONSECVÉNŢĂ s.f. (<lat. *inconsequentia*; cf. fr. *inconséquence*) Lipsă de consecvenţă în idei sau în acţiuni; instabilitate, inconstanţă.
INCONSISTÉNT, -Ă adj. (<fr. *inconsistant*) Lipsit de consistenţă, de soliditate; fără tărie.
INCONSISTÉNŢĂ s.f. (<fr. *inconsistance*) **1.** Lipsă de consistenţă, de soliditate. **2.** (LOG.) Proprietate a unor expresii de calcul logic de a fi false în orice interpretare.
INCONSOLÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inconsolable*) De nemîngîiat.
INCONSTÁNT, -Ă adj. (<fr. *inconstant*) (Despre oameni şi manifestările lor) Lipsit de constanţă; nestatornic, uşuratic, schimbător, instabil.
INCONSTÁNŢĂ s.f. (<fr. *inconstance*) Lipsă de constanţă; nestatornicie, inconsecvenţă.
INCONSTATÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inconstatable*) Care nu poate fi constatat, stabilit.
INCONSUMÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inconsommable*) Care nu poate sau nu trebuie să fie consumat; de nemîncat.
INCONŞTIÉNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *inconscient*, după *conştient*) **I.** Adj. **1.** Care nu este conştient, care şi-a pierdut conştiinţa (ca urmare a unei stări patologice). **2.** (Şi adverbial) Care nu are o atitudine conştientă faţă de realitatea înconjurătoare; fără minte, fără judecată. **3.** (PSIH.) Care scapă conştiinţei; de care omul nu-şi dă seama. **II.** S.n. (PSIH.) Totalitatea fenomenelor psihice care scapă conştiinţei; activitate psihică a omului de care el nu-şi

dă seama.
INCONŞTIÉNŢĂ s.f. (<fr. *inconscience*, după *inconştient*) **1.** (MED.) Lipsă sau pierdere a cunoştinţei care apare în diferite boli neuropsihice. **2.** Lipsă a unei atitudini conştiente, raţionale faţă de realitatea înconjurătoare; stare sufletească în care omul nu-şi dă seama de actele sale.
INCONTENTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *incontentable*) Care nu poate fi mulţumit.
INCONTESTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *incontestable*) Care nu poate fi contestat, care nu poate fi pus la îndoială; de netăgăduit, indiscutabil, sigur. ◆ (Adverbial) Fără îndoială, fără discuţie, indiscutabil.
INCONTINÉNT, -Ă adj. (<fr. *incontinent*) Lipsit de moderaţie, nereţinut. ◆ Desfrînat. ◆ Care suferă de incontinenţă.
INCONTINÉNŢĂ s.f. (<fr. *incontinence*, lat. *incontinentia*) Lipsă de continenţă, eliminare involuntară a urinei sau a materiilor fecale; neputinţă de a reţine urina sau materiile fecale. ◆ Neputinţă de a-şi înfrîna unele dorinţe sau acţiuni. ◆ Fig. Logoree, limbuţie.
INCONVENÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inconvenable*) (Şi adverbial) Care nu este convenabil.
INCONVENIÉNT s.n. (<fr. *inconvenient*, lat. *inconveniens, -ntis*) Neajuns, dezavantaj; dificultate, piedică, obstacol.
INCONVERTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *inconvertible*) (Despre monede) Care nu este convertibil.
INCOORDONÁRE s.f. (<*in*[1]- + *coordonare*) Lipsă de coordonare (în mişcări).
INCORÉCT, -Ă adj. (<fr. *incorrect*) Care nu este corect; greşit, eronat, inexact. ◆ Necinstit, înşelător.
INCORECTITÚDINE s.f. (<*in*[1]-+ *corectitudine*) Lipsă de corectitudine; purtare sau faptă incorectă; necinste, şarlatanie, înşelătorie. ◆ (La pl.) Părţi greşite dintr-o lucrare, dintr-un desen etc.
INCORIGÍBIL, -Ă adj. (<fr. *incorrigible*) (Despre oameni şi manifestările lor) Care nu poate fi îndreptat, corijat; care persistă în greşeli.
INCORPORÁ (ÎNCORPORÁ) vb. I (<fr. *incorporer*) A cuprinde, a îngloba.
INCORPORÁL, -Ă adj. (<fr. *incorporel*) Lipsit de corp. ◆ Care nu are existenţă materială.
INCORPORÁŢIE s.f. (<fr. *incorporation*) **1.** Incorporare. **2.** Construcţie gramaticală specifică unor limbi, constînd în aceea că se include complementul în verb, sudîndu-se cu el şi dînd naştere unui nou cuvînt compus.
INCORUPTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *incorruptible*, lat. *incorruptibilis*) Care nu poate fi corupt; cinstit, onest.
INCORUPTIBILITÁTE s.f. (<fr. *incorruptibilité*, lat. *incorruptibilitas, -atis*) Calitate a celui care nu se lasă corupt; integritate, cinste exemplară, onestitate.
INCREÁBIL, -Ă adj. (<fr. *increable*) Care nu se poate crea.
INCREDÍBIL, -Á adj. (<it. *incredibile*, lat. *incredibilis*) Care este de necrezut.
INCREDÚL, -Ă adj. (<fr. *incrédule*, lat. *incredulus*) Care nu crede uşor ceva, care este greu de convins.
INCREMÉNT s.n. (<lat. *incrementum*) **1.** Creştere, spor, adaos. **2.** (FIZ.) Contribuţia particularităţilor structurale, în primul rînd a legăturilor interatomice, la valoarea unei mărimi fizice, care caracterizează o anumită structură moleculară. **3.** Orice material introdus în corpul animal şi utilizat în organism.
INCREMENTÁL, -Ă adj. (<*increment*) (Despre mărimi scalare) Care se referă la un increment al unei alte mărimi.
INCRIMINÁ vb. I tranz. (<fr. *incriminer*) A acuza o persoană de săvîrşirea unei crime; p.ext. a învinovăţi, a acuza.
INCRIMINÁT, -Ă adj. (<*incrimina*) Care este acuzat de crimă; care a dat naştere la o învinuire; care este pedepsit de lege. ◆ (Substantivat) Persoană învinuită (de o crimă).
INCRIMINATÓR, -OÁRE adj. (<*incrimina*) Care incriminează; acuzator.
INCRUSTÁ vb. I (<fr. *incruster*, lat. *incrustare*) **1.** Tranz. A împodobi un obiect cu incrustaţii; a împodobi un obiect cu ornamente înfipte în masa acestuia. **2.** Refl. (Despre săruri dizolvate) A se depune sub formă de crustă pe pereţii interiori ai unui rezervor, ai unui cazan, ai unei conducte etc.
INCRUSTÁRE s.f. (<*incrusta*) Tehnică decorativă care constă în introducerea şi fixarea în adînciturile unui motiv ornamental incizat pe suprafaţa unui obiect a unor materiale diferite (de obicei mai preţioase), de culori contrastante faţă de obiectul suport.
INCRUSTÁŢIE s.f. (<fr. *incrustation*) **1.** Procedeu de fixare în suprafaţa unui material a altui material, de obicei mai preţios. **2.** (ARTE PL.) Ornament înfipt pe suprafaţa unui obiect. **3.** Crustă de săruri care s-au depus dintr-o soluţie sau dintr-o emulsie, în anumite condiţii, pe suprafaţa unui corp.
INCÚB s.m. (<fr. *incube*, lat. *incubus*) Demon masculin despre care se presupune că chinuieşte oamenii (mai ales femeile) în somn.
INCUBÁ vb. I tranz. (<fr. *incuber*) (MED.) A infiltra un agent patogen, pentru a urmări reacţia organismului la acesta.
INCUBATÓR s.n. (<fr. *incubateur*) Instalaţie amenajată special, de clocire artificială, pentru asigurarea condiţiilor de temperatură, umiditate, ventilaţie, pentru întoarcerea ouălor, securitate etc. necesare dezvoltării normale a embrionului de ou. ◆ Cameră special amenajată în care se poate asigura dezvoltarea, în condiţii optime, a copiilor născuţi prematur.
INCUBÁŢIE s.f. (<fr. *incubation*, lat. *incubatio, -onis*) **1.** Proces de dezvoltare, naturală sau artificială, a embrionului de pasăre, sub influenţa anumitor factori fizici (ex. *temperatură, umiditate* etc.), pînă la transformarea lui în pui. **2.** (MED.) Timpul cuprins între primul contact al organismului cu microbii sau cu viruşii unei boli şi apariţia primelor simptome ale bolii provocate de aceştia.
INCULCÁ vb. I tranz. (<fr. *inculquer*, lat. *inculcare*) A întipări în mintea cuiva, prin repetiţie, o idee, o concepţie, o normă de purtare etc.
INCULPÁ vb. I tranz. (<fr. *inculper*, lat. *inculpare*) A trimite un învinuit în faţa unei instanţe penale; a învinui, a acuza pe cineva.
INCULPÁT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *inculpé*) (JUR.) Persoană împotriva căreia a fost pusă în mişcare acţiunea penală şi este parte în procesul penal; p. ext. persoană acuzată de o culpă.
INCÚLT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *inculte*, lat. *incultus*) (Persoană) care are o lipsă de cultură elementară, (om) necultivat, ignorant.
INCULTÚRĂ s.f. (<fr. *inculture*) Lipsă de cultură a unui om; cultură insuficientă.
INCUMBÁ vb. I intranz. (<fr. *incomber*, lat. *incumbere*) (Despre sarcini, obligaţii) A se impune, a reveni cuiva.
INCUNÁBUL s.n. (<fr. *incunable*, lat. *incunabulum*) Exemplar dintr-o carte tipărită în primii ani ai introducerii tiparului (înainte de anul 1500); p. ext. carte foarte veche (şi preţioasă).
INCURÁBIL, -Ă adj. (<fr. *incurable*) (Despre boli) Care nu (mai) poate fi vindecat; fără leac; (despre fiinţe) care suferă de o boală nevindecabilă, p.ext., de un defect moral ce nu mai poate fi corijat.
INCURBÁRE s.f. (<it., lat. *incurvare*) Curbare, arcuire, îndoire.
INCÚRIE s.f. (<fr. *incurie*, lat. *incuria*) Lipsă de grijă, neglijenţă.
INCURSIÚNE s.f. (<fr. *incursion*, lat. *incursio, -onis*) **1.** (MILIT.) Acţiune de cercetare de mică amploare, executată prin surprindere pe teritoriul inamicului de către un grup de militari, în scopul distrugerii unor obiective, al capturării de materiale sau de prizonieri ori al obţinerii de informaţii. ◆ (SPORT) Pătrundere în porţiunea de teren a adversarului. **2.** Fig. Cercetare, studiu făcut de cineva într-un domeniu străin de preocupările obişnuite sau de tema tratată. ◆ Examinare, discutare sumară a unei probleme.
INCÚSĂ adj., s.f. (<fr. *incuse*) (Medalie, monedă veche) care are o faţă în relief, iar cealaltă scobită.
IN-CVÁRTO (IN-CUÁRTO) adj. invar. (<fr. *in-quarto*, lat. *in quarto*) (Despre formatul unei cărţi sau al unei file dintr-o carte) În care coala de hîrtie imprimată a fost îndoită în patru, formînd opt pagini; (despre cărţi; şi substantivat) care are acest format.
INDAMÍNE s.f. pl. (<fr. *indamines*) Clasă de materii colorante puţin rezistente faţă de acizi.
INDÁN s.n. (<engl. *indan*) (CHIM.) Hidrocarbură obţinută din gudroane, insolubilă în apă, solubilă în dizolvanţi organici.
INDANTRÉN s.m. (<fr. *indanthrène*) (CHIM.) Colorant sintetic albastru, rezistent la lumină, apă şi acizi, folosit în imprimeria textilă.
INDECÉNT, -Ă adj. (<fr. *indécent*, lat. *indecens, -ntis*) Care calcă sau contrazice legile decenţei; lipsit de decenţă, de pudoare; necuviincios, neruşinat, impudic.
INDECÉNŢĂ s.f. (<fr. *indécence*, lat. *indecentia*) Lipsă de decenţă, de bună-cuviinţă; vorbă, faptă, purtare necuviincioasă.
INDECÍS, -Ă adj. (<fr. *indécis*, lat. *indecisus*) Care nu este decis, care stă la îndoială.
INDECÍZIE s.f. (<fr. *indécision*) Lipsă de decizie.
INDECLINÁBIL, -Ă adj. (<fr. *indéclinable*, lat. *indeclinabilis*) (LINGV.) Care nu se declină.
INDEFINÍBIL, -Ă adj. (<*in*[1]- + *definibil*) Care nu poate fi definit, care nu se poate explica.

INDEFINÍT, -Ă adj. (<fr. *indéfini*, lat. *indefinitus*) **1.** Care nu este definit, explicat; care nu are limite sau margini determinate. **2.** (GRAM.) Nehotărît.
INDEHISCÉNT, -Ă adj. (<fr. *indéhiscent*) (Despre fructe) Care nu se deschide spontan la maturitate, spre a pune în libertate seminţele.
INDEHISCÉNŢĂ s.f. (<fr. *indéhiscence*) Însuşire a fructelor indehiscente.
INDELÉBIL adj. (<fr. *indélébile*, lat. *indelebilis*) Care nu poate fi şters din amintire, care nu se poate uita; de neşters; care nu poate fi distrus.
INDELICATÉŢE s.f. (<fr. *indélicatesse*) Lipsă de delicateţe; vorbă, faptă, purtare jignitoare, nedelicată, grosolană.
INDÉMN, -Ă adj. (<fr. *indemne*) Care nu a suferit pagube, pierderi etc.
INDEMNIZÁŢIE (ÎNDEMNIZÁŢIE) s.f. (<fr. *indémnisation*) **1.** Sumă de bani care se acordă cuiva, în afara retribuţiei, destinată să acopere cheltuielile făcute de un angajat în scopul îndeplinirii unei sarcini de serviciu. ◆ Despăgubire pentru un prejudiciu, pentru o pagubă suferită etc. ◆ Contravaloarea în bani a unei plăţi în natură. **2.** Sumă de bani care se acordă cuiva pentru munca prestată în afara sarcinilor ce decurg din funcţia sa de bază. **3.** Sumă plătită angajaţilor pe timpul concediilor (de odihnă sau medical).
INDENTÁŢIE s.f. (<fr. *indentation*) (GEOGR.) Adîncitură, crestătură (a coastei marine) cu aspect de muşcătură.
INDEPENDÉNT, -Ă adj., s.m. pl. (<fr. *indépendent*) **1.** Adj. Care nu depinde de cineva sau de ceva; (despre un popor, un stat) nestăpînit de alt stat; care se bucură de independenţă. ◇ Loc. prep. *Independent de...* = fără a ţine seama de... **2.** Adj. (Despre oameni şi manifestările lor) Care se bizuie pe forţele proprii; cu iniţiativă personală. **3.** S.m. pl. (În timpul revoluţiei din Anglia) Membrii unei grupări politice reprezentînd interesele burgheziei mijlocii şi ale nobilimii mijlocii îmburghezite; conducătorul acestei grupări a fost O.Cromwell.
INDEPENDÉNŢĂ s.f. (<fr. *indépendance*) **1.** Situaţie a unui stat sau a unui popor care se bucură de suveranitate naţională; stare de neatîrnare şi drept de a rezolva liber (cu respectarea drepturilor altor state şi a principiilor dreptului internaţional) problemele sale interne şi externe. ◆ Stare de neatîrnare economică şi socială (a unei persoane sau a unei categorii sociale). **2.** Situaţia celui care judecă lucrurile şi acţionează în mod independent, neinfluenţat de alţii. ◆ (PSIH.) Caracteristică a celui care refuză sau reduce la maximum dependenţa de alţii, preferînd autonomia în baza unui sistem de atitudini personale bine conturate şi autoacceptate.
INDEROGÁBIL, -Ă adj. (<*in*[1]- + *derogabil*) (JUR.; despre legi, regulamente etc.) Care nu permite derogări.
INDESCIFRÁBIL, -Ă adj. (<fr. *indéchiffrable*, după *descifrabil*) (Despre un text sau despre scrisul cuiva) Care nu se poate descifra; de neînţeles, nedescifrabil, ilizibil, neciteţ.
INDESCRIPTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *indescriptible*) Care nu poate fi descris sau exprimat în cuvinte; de nedescris.
INDESTRUCTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *indestructible*) Care nu poate fi distrus, dărîmat, nimicit.
INDEŞIRÁBIL, -Ă adj. (<fr. *indéchirable*) (Despre ţesături, tricotaje etc.) Care nu se poate deşira uşor.
INDETERMINÁBIL, -Ă adj. (<fr. *indéterminable*, lat. *indeterminabilis*) Care nu poate fi determinat; de nedeterminat.
INDETERMINÍSM s.n. (<fr. *indéterminisme*) (FILOZ.) Concepţie filozofică modernă (ex. *pozitivism, neokantianism, neopozitivism, pragmatism, personalism* ş.a.) care respinge determinismul, neagă cauzalitatea şi legitatea obiectivă a fenomenelor naturale şi sociale, nu recunoaşte necesitatea şi absolutizează întîmplarea, susţinînd existenţa libertăţii absolute a voinţei. În psihologie, indeterminismul a fost promovat prin introducerea principiului liberului arbitru.
INDETERMINÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *indéterministe*) (Adept) al indeterminismului.
ÍNDEX s.n., s.m. (<lat., fr. *index*) **1.** S.n. Listă alfabetică sau pe materii, sistematică, pusă la începutul sau la sfîrşitul unei cărţi sau apărută în volum separat, care cuprinde cuvintele, materiile, autorii din lucrarea respectivă cu indicarea paginii (şi a volumului) unde se găsesc. ◇ *Index bibliografic* = lucrare de îndrumare bibliografică, cuprinzînd lista principalelor scrieri privitoare la o problemă, însoţită uneori de adnotări asupra conţinutului lor; indice bibliografic. ◇ *A pune la index* = a) (după lat. *index librorum prohibitorum*, lista cărţilor interzise de biserica catolică) a trece o carte în lista cărţilor interzise; b) a socoti pe cineva nedemn, nevrednic sau primejdios. **2.** S.m. Degetul arătător.
INDEXÁ vb. I tranz. (<fr. *indexer*) **1.** A întocmi un index. **2.** A introduce un cuvînt, un autor etc. într-un index. **3.** A stabili un indice de mărire a salariilor proporţional cu creşterea preţurilor pe piaţa internă; a compensa.
INDEZIRÁBIL, -Ă adj. (<fr. *indésirable*) Care nu este dorit, agreat.
INDIÁN[1] s.n. (<fr. *indienne*) Ţesătură de bumbac subţire şi fină, albită, vopsită sau imprimată, din care se confecţionează obiecte de lenjerie.
INDIÁN[2], **-Ă** s.m. şi f., adj. (<fr. *indien*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în India; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Indiei sau este originară de acolo. ◆ (Impr.) (La pl.m.) Populaţia indigenă a Americii; (la sg.) persoană care face parte din populaţia indigenă a Americii. **2.** Adj. Care aparţine Indiei sau indienilor, care se referă la India sau la indieni. ◇ *Cultura indiană* = cultură care s-a dezvoltat de la sfîrşitul mileniului 4 î.Hr. în cadrul culturilor din valea Indului, legate de dezvoltarea budismului şi brahmanismului, asemănătoare celor mesopotamiene. Din epoca vedică (sec. 15-4 î.Hr.) s-au păstrat scrierile literare *Ramayana* şi *Mahabharata*. Cele mai vechi vestigii de *arhitectură*, cele rupestre, evoluează către o permanentă stilizare şi de-

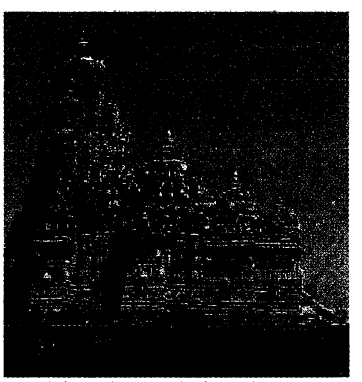

Templul Kandarya Mahadeva Khajuraho, sec. 10

Frumosul Bodhisattva, frescă (detaliu), Ajanta, sec. 6

Apsaras (*Dansuri celeste*), Templul Angkor, sec. 12

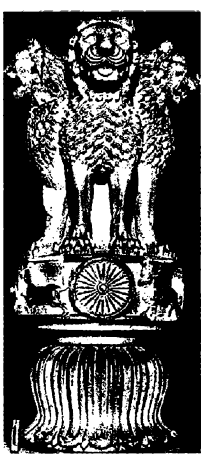

Capitel de la coloana lui Asoka, milen. 3 î.Hr.

corare a pilaştrilor şi capitelurilor în formă de clopot. Din sec. 4 î.Hr. apar şi construcţii din lemn, cărămidă şi piatră. Un tip de monument care apare odată cu budismul şi jainismul este *stupa*, cu funcţie de relicvariu. În legătură cu arhitectura s-a dezvoltat şi *sculptura*; în sec. 2-4 d.Hr. s-a dezvoltat arta greco-budistă. Şcoala din Mathura (sec. 1-3), mai legată de tradiţiile autohtone, se caracterizează printr-o sculptură armonioasă, plină de graţie şi virtuozitate în redarea mişcărilor. Stilul gupta (sec. 4-5) cultivă o simbolistică a atitudinilor şi a gesturilor devenită tradiţională. *Pictura* murală a ajuns la cristalizare încă din sec. 2 î.Hr. (ansamblul picturilor murale din grotele de la Ajanta). Arta ilustraţiei de manuscrise înfloreşte mai ales în timpul marilor moguli, aparînd şcoli autohtone de miniatură: şcoala din Bengal (sec. 12-19), şcoala din Gujart (pînă în sec. 17), şcoala din Deccan (sec. 16), şcoala mogulă (sec. 17). ◆ (Substantivat, f.) Limba indiană.

INDIÁNĂ s.f. (cf. germ. *Indianer*[krapfen]) Prăjitură umplută cu frişcă şi acoperită cu glazură de ciocolată.

INDIANÍSM s.n. (<fr. *indianisme*) Disciplină care se ocupă cu studiul limbilor vorbite în India. ◆ Cuvînt, expresie proprii limbilor vorbite în India.

INDIANÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *indianiste*) Persoană care se ocupă cu studiul limbilor şi al civilizaţiei din India.

INDIANÍSTICĂ s.f. (<it. *indianistica*) Disciplină care se ocupă cu studiul limbii şi al civilizaţiei Indiei de dinaintea penetraţiei europene.

ÍNDIC, -Ă adj. (<lat. *indicus*) Indian[2].

INDICÁ vb. I tranz. (<fr. *indiquer*, lat. *indicare*) **1.** A arăta pe cineva sau ceva; a face cunoscut, a semnala. **2.** A recomanda, a prescrie (tratamente, medicamente etc.).

INDICÁN s.n. (<fr. *indican*) (BIOCHIM.) Substanţă organică ce se găseşte în indigo (**3**) şi care, la bolnavii de hepatită cronică, se formează în intestin, prin descompunerea triptofanului, şi se elimină prin urină.

INDICÁT, -Ă adj. (<*indica*) Potrivit, corespunzător.

INDICATÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *indicatif*, lat. *indicativus*) **1.** Adj. Care indică, care îndrumează. **2.** Adj. (GRAM.) *Mod indicativ* (şi substantivat, n.) = mod personal care exprimă, de obicei, o acţiune prezentată de către vorbitor ca reală. **3.** S. n. Tot ceea ce serveşte pentru a indica ceva. ◆ Aparat, instrument, dispozitiv care serveşte la indicarea anumitor mărimi, fenomene, informaţii etc. ◆ Simbol, semnal etc. care serveşte la indicarea direcţiei, distanţei sau etapelor unui drum. **4.** S.n. (MILIT.) Denumire convenţională care se atribuie unităţilor militare, comandanţilor şi unor ofiţeri din statele- majore în scopul păstrării secretului şi pentru a nu putea fi recunoscute de inamic. **5.** S.n. Semnal de identificare la începutul sau la sfîrşitul programului (de radio şi de televiziune). ◆ *Indicativ de apel* = apelativ convenţional format din litere şi cifre al unei staţii de radioemisie, care permite ca aceasta să fie distinsă de alte staţii sau să fie chemată.

INDICATÓR, -OÁRE adj., subst. (<fr. *indicateur*) **I.** Adj. Care indică, care face cunoscut. **II. 1.** S.n. Aparat, instrument, dispozitiv sau element al unui sistem tehnic care indică valoarea unei mărimi, a unor fenomene, informaţii etc. ◇ *Indicator de pantă* = inclinometru. (TELEC.) *Indicator de acord* (sau *de sintonie*) = ochi magic. **2.** S.n. Inscripţie, simbol sau semnal care atrage atenţia sau care dă anumite indicaţii referitoare la direcţia, distanţa sau la etapele unui drum. **3.** S.n. (CHIM.) Substanţă folosită în analiza volumetrică pentru determinarea punctului de echivalenţă în reacţiile de neutralizare şi pentru determinarea practică a pH-ului unei soluţii. **4.** S.m. (ECON.) Expresie numerică cu ajutorul căreia se caracterizează cantitativ un fenomen social-economic din punctul de vedere al compoziţiei, structurii, schimbării lui în timp, al legăturii lui reciproce cu alte fenomene etc. **5.** S.n. Lucrare, text tipărit care serveşte ca îndrumător într-un anumit domeniu. **6.** S.f. (MAT.) Curbă auxiliară care ajută la studiul curbelor şi al suprafeţelor.

INDICÁŢIE s.f. (<fr. *indication*, lat. *indicatio, -onis*) Îndrumare, lămurire, recomandare, indiciu, informaţie.

ÍNDICE s.m., s.n. (<it., fr. *indice*, lat. *index, -dicis*) **I.** S.m. **1.** Număr, literă sau simbol literal aşezat la dreapta sau la stînga (mai sus sau mai jos) faţă de un număr sau de o literă, cărora le precizează valoarea sau înţelesul. **2.** (STATIST., ECON.) Mărime relativă rezultată din compararea a doi indicatori care, în funcţie de indicatorii comparaţi, caracterizează modificarea în timp a unui fenomen ori îndeplinirea planului sau exprimă raportul de mărime dintre două fenomene de acelaşi fel care se desfăşoară în acelaşi timp, dar în spaţii diferite. ◆ Cifră dintr-un plan economic care arată nivelul de producţie, cantitativ şi calitativ, ce trebuie realizat. **3.** Fapt, indicaţie care, sub forma unui număr, a unei formule sau a unei expresii, înfăţişează aspectul unui fenomen, al unei acţiuni, al unei situaţii etc. ◆ (FIZ.) *Indice de refracţie* = mărime optică ce caracterizează materiale transparente, definită ca raportul dintre sinusurile unghiurilor de incidenţă şi de refracţie ale unei raze de lumină care pătrunde din vid în mediul respectiv. **4.** (BIOL.) *Indice antropometric* = raport procentual între diferitele dimensiuni ale corpului omenesc. **5.** (TEHN.) Semn trasat pe o scară, pe o curbă etc. pentru a permite aşezarea în raport cu acesta a părţilor unui sistem tehnic, ale unei diagrame, fotografii etc. ◆ Ac sau piesă mobilă a unui instrument de măsurat, care arată pe o scară gradată valoarea mărimii măsurate. **II.** S.n. Index. ◇ *Indice de clasificare* = combinaţie de cifre şi litere cu care se notează, într-un sistem de clasificare după conţinut, publicaţiile.

INDICÍBIL, -Ă adj. (<fr. *indicible*) Care nu se poate spune.

INDÍCIU s.n. (<lat. *indicium*, fr. *indice*) **1.** Semn (aparent) după care se deduce existenţa unui lucru, a unui fenomen etc. ◆ Particularitate, semnalment, manifestare, dovadă concretă după care se poate recunoaşte un obiect, o fiinţă sau un fenomen. **2.** (JUR.) Faptă (împrejurare, situaţie) care, considerată în legătură cu alte fapte, împrejurări sau situaţii, poate servi ca probă într-un proces.

INDICŢIÚNE s.f. (<fr. *indiction*, lat. *indictio, -onis*) Convocare pentru o zi anumită a unui conciliu; indicaţie pentru o anumită zi. ◇ *Indicţiune romană* = perioadă de 15 ani care separa în vechea Romă, începînd cu domnia împăratului Constantin, două ridicări extraordinare de impozite. ◆ Perioadă convenţională de 15 ani utilizată ca element de cronologie. Era folosită şi în cancelaria Ţării Româneşti şi a Moldovei, în evul mediu (şi în forma *indiction*).

INDIFERÉNT, -Ă adj. (<fr. *indifférent*, lat. *indifferens, -ntis*) **1.** Care nu arată nici un fel de interes (pentru cineva sau ceva). **2.** Care nu prezintă nici o însemnătate, care nu trezeşte interes. ◇ Loc. conj. *Indiferent dacă...* = fără a acorda importanţă faptului că... Loc. prep. *Indiferent de...* = fără a ţine seama de..., oricare ar fi...

INDIFERENTÍSM s.n. (<fr. *indifférentisme*) Atitudine de nepăsare, de indiferenţă.

INDIFERÉNŢĂ s.f. (<fr. *indifférence*, lat. *indifferentia*) Starea, atitudinea celui indiferent; lipsă de interes faţă de cineva sau de ceva; nepăsare, insensibilitate, răceală.

INDIGÉN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *indigène*, lat. *indigenus*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care este originară dintr-o anumită ţară, născută într-o anumită ţară; de baştină; băştinaş, pămîntean, autohton. **2.** Adj. (Despre animale, plante, mărfuri etc.) Care creşte sau care se produce în propria ţară.

INDIGENÁT s.n. (<fr. *indigénat*) Dreptul de încetăţenire într-un stat. ◆ Calitatea a ceea ce este indigen.

INDIGÉNŢĂ s.f. (<fr. *indigence*, lat. *indigentia*) Sărăcie, lipsă.

INDIGÉST, -Ă adj. (<fr. *indigeste*, lat. *indigestus*) Greu de digerat, de mistuit. ◆ Fig. (Despre scrieri) Greu de înţeles; confuz.

INDIGÉSTIE s.f. (<fr. *indigestion*, lat. *indigestio, -onis*) Tulburare acută a digestiei provocată de unele excese alimentare, de frig, de anumite stări nervoase etc. şi manifestată prin indispoziţie, greţuri, vărsături, diaree etc.

INDIGÉT, -Ă adj. (<lat. *indige, -etis*; cf. fr. *indigète*) Nume dat de romani zeilor indigeni, patroni ai anumitor oraşe.

INDIGITAMÉNTA s.n. pl. (cuv.lat.) (În antic.) Formule şi invocaţii populare adresate zeilor indigeţi.

INDIGNÁ vb. I refl. şi tranz. (<fr. *indigner*, lat. *indignari*) A stîrni sau a fi cuprins de indignare; a (se) necăji, a (se) supăra.

INDIGNÁRE s.f. (<*indigna*) **1.** Faptul de a se indigna. **2.** Revoltă sufletească amestecată cu amărăciune şi dispreţ, provocată de o faptă nedemnă, injustă sau ruşinoasă.

INDIGNITÁTE s.f. (<fr. *indignité*, lat. *indignitas, -atis*) Lipsă de demnitate; nemernicie, ticăloşie.

INDIGÓ (INDIGÓU) s.n., adj. (<fr. *indigo*; cuv. spaniol) **1.** S.n. Una dintre culorile fundamentale ale spectrului luminii, situată între albastru şi violet. **2.** Adj. Care are culoarea descrisă mai sus. **3.** S.n. Materie colorantă albastră-închis, extrasă din frunzele mai multor plante tropicale sau obţinută sintetic din anilină sau din acid antranilic şi folosită pentru vopsirea lînii şi a bumbacului. Cunoscută încă din antichitate, era extrasă din diferite plante aparţinînd genului *Indigofera*, originare din India. **4.** S.n. Hîrtie-carbon.

INDIGOFÉRĂ s.f. (<lat. *Indigofera*, numele ştiinţific al plantei) (La pl.) Gen de plante din familia leguminoaselor, cu numeroase specii răspîndite în ţările calde, din care se extrage indigoul (*Indigofera*); (şi la sg.) plantă care face parte din acest gen.

INDIGOSÓL s.m. (<fr., engl. *indigosol*) (CHIM.) Colorant pe bază de indigo cu care se imprimă sau se colorează orice fibră în soluţie neutră.

INDIGOTIÉR (<fr. *indigotier*) (BOT.) Arbust tropical din familia papilionaceelor, din frunzele căruia se extrage indigoul.

INDIGOTÍNĂ s.f. (<fr. *indigotine*) Principiu colorant al indigoului.

INDIMENTICÁBIL, -Ă adj. (<it. *indimenticabile*) De neuitat.

INDIRÉCT, -Ă adj. (<fr. *indirect*, lat. *indirectus*) **1.** (Şi adverbial) Care se produce, apare sau se obţine prin intermediul cuiva sau a ceva, care nu se face, nu se obţine direct. **2.** (GRAM.) *Complement indirect* = parte de propoziţie asupra căreia se răsfrînge în mod indirect acţiunea verbului determinat. *Propoziţie completivă indirectă* (şi substantivat, f.) = propoziţie care îndeplineşte în frază funcţia de complement indirect. *Stil indirect* sau *vorbire indirectă* = procedeu sintactic de redare a spuselor sau gîndirii cuiva prin subordonarea comunicării faţă de un verb sau de un alt cuvînt de declaraţie şi caracterizat prin prezenţa în număr mare a elementelor de relaţie, prin lipsa afectivităţii etc. **3.** (FIN.) *Impozit indirect* = impozit inclus în preţul anumitor obiecte de consum. **4.** (MILIT.) *Tragere indirectă* = tragere asupra unor ţinte care nu se văd, făcută pe bază de calcule matematice.

INDISCERNÁBIL, -Ă adj. (<fr. *indiscernable*) Care nu se poate discerne de un lucru de acelaşi fel; care nu poate fi înfăţişat precis.

INDISCIPLÍNĂ s.f. (<fr. *indiscipline*) Lipsă de disciplină; nesupunere; p. ext. dezordine.

INDISCRÉT, -Ă adj. (<fr. *indiscret*, lat. *indiscretus*) Care nu este discret, care caută să se amestece, să afle în mod nedelicat şi cu curiozitate secretele cuiva (împărtăşindu-le şi altora). ◆ Care este lipsit de discreţie, de rezervă, de reţinere în raporturile cu oamenii.

INDISCRÉŢIE s.f. (<fr. *indiscrétion*, lat. *indiscretio, -onis*) Destăinuire a unor secrete încredinţate de cineva; p. ext. lipsă de măsură în vorbire, lipsă de discernămînt. ◆ Faptă lipsită de delicateţe, de rezervă.

INDISCUTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *indiscutable*) (Şi adverbial) Care nu poate stîrni obiecţii, de necontestat.

INDISOLÚBIL, -Ă adj. (<fr. *indissoluble*, lat. *indissolubilis*) (Şi adverbial) Care nu poate fi desfăcut, rupt, destrămat; de nezdruncinat.

INDISPENSÁBIL, -Ă adj., s.m. pl. (<fr. *indispensable*) **1.** Adj. (Şi adverbial) Absolut necesar, neapărat, trebuincios. **2.** S.m. pl. Izmene.

INDISPONÍBIL, -Ă adj. (<fr. *indisponible*) Care nu poate fi disponibil, care nu poate fi folosit după voie, care nu este liber. ◆ (JUR.; despre un lucru sau despre un drept) De care nu se poate dispune. ◆ (Despre maşini) Care nu este în stare să funcţioneze.

INDISPONIBILITÁTE s.f. (<fr. *indisponibilité*) Faptul de a fi indisponibil; situaţia unui lucru sau a unei fiinţe de care nu se poate dispune.

INDISPOZÍŢIE s.f. (<fr. *indisposition*) **1.** Lipsă de voie bună; proastă dispoziţie; supărare, mîhnire (trecătoare). **2.** (MED.) Alterare minimă a stării de sănătate; stare a celui uşor bolnav.

INDISPÚNE vb. III tranz. şi refl. (<fr. *indisposer*, după *pune*) A(-şi) strica buna dispoziţie; a (se) supăra, a (se) mîhni (în mod trecător), a (se) întrista.

INDISPÚS, -Ă adj. (<fr. *indisposé*) **1.** Care nu este bine dispus, care este supărat, mîhnit, prost dispus. **2.** Care nu se simte bine; care este uşor bolnav. ◆ (Despre femei) Care este în perioada de menstruaţie.

INDISTÍNCT, -Ă adj. (<fr. *indistinct*, lat. *indistinctus*) Care nu se poate distinge bine, care este neclar.

ÍNDIU s.n. (<fr. *indium*) Element chimic (*In*; nr.at. 49; m.at. 114,82), metal maleabil albcenuşiu, care se găseşte în natură în cantităţi mici în blendă şi care este folosit la acoperirea suprafeţelor metalice, în unele aliaje etc. A fost descoperit de F.Reich şi Th.Richter în 1863.

INDIVÍD, -Ă s.m. şi f. (<fr. *individu*, lat. *individuum*) **1.** Persoană privită ca unitate distinctă faţă de alte persoane. ◆ (Peior.) Om necunoscut, suspect sau vrednic de dispreţ. **2.** Fiinţă de origine animală sau vegetală, considerată ca unitate distinctă a speciei din care face parte, componentele corpului fiind întrunite spre a realiza funcţii specifice; exemplar dintr-o categorie de fiinţe.

INDIVIDUÁL, -Ă adj. (<fr. *individuel*) **1.** Care este propriu, specific unui individ. **2.** Care se referă la un (sau aparţine unui) singur exemplar dintr-o categorie de lucruri sau de fiinţe. **3.** Care este executat de individ. ◆ (Adverbial) În mod izolat, fiecare în parte, fiecare pentru sine.

INDIVIDUALÍSM s.n. (<fr. *individualisme*) **1.** Atitudine a celui care este preocupat exclusiv sau excesiv de problemele sale personale, de propria sa persoană, fiind indiferent sau ostil faţă de interesele celorlalţi pe care le subordonează interesele personale. **2.** Nume generic pentru concepţiile etice care iau ca punct de plecare individul izolat, considerat independent de societate, recunoscînd libertatea şi drepturile lui absolute.

INDIVIDUALÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *individualiste*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care se izolează de interesele, de preocupările celorlalţi; (adept) al individualismului; p.ext. (om) egoist. **2.** Adj. Care se referă la individualism, care aparţine individualismului.

INDIVIDUALITÁTE s.f. (<fr. *individualité*) **1.** Ansamblul particularităţilor somatice, psihice şi psihosociale proprii unui individ, unei persoane, care deosebesc un individ de altul sau o persoană de alta; p. ext. ansamblul particularităţilor unui obiect, fenomen etc. **2.** Persoană cu însuşiri morale sau intelectuale deosebite.

INDIVIDUALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *individualiser*) A scoate în evidenţă trăsăturile specifice ale unei persoane, ale unui fapt, ale unei situaţii etc. ◆ A determina un lucru prin caracterele sale individuale. ◆ A considera pe cineva sau ceva în mod individual, a-i da un caracter propriu, făcîndu-l să se deosebească de ceilalţi.

INDIVIDUALIZÁRE s.f. (<*individualiza*) Acţiunea de a individualiza şi rezultatul ei. ◆ (PSIH.) Proces de constituire a individualităţii din punct de vedere somatic şi social pentru definirea unor structuri proprii şi diferenţiate, prin care se realizează coerenţa şi unitatea persoanei. ◆ Adaptare şi aplicare a unei concepţii, a unei legi etc. la cazuri particulare. ◆ (În artă) Întruchipare a ideii artistice în imagini senzorial-concrete, individuale. ◆ Întruchipare a unei tendinţe, a unei relaţii (sociale) etc. în figuri individuale tipice.

INDIVIDUÁŢIE s.f. (<fr. *individuation*) Ceea ce deosebeşte un individ de altul.

INDIVÍZ, -Ă adj. (<fr. *indivis*, lat. *indivisus*) (JUR.; despre bunuri) Care se află în stare de indiviziune. ◆ (Despre oameni) Care posedă o proprietate în indiviziune.

INDIVIZÍBIL, -Ă adj. (<fr. *indivisible*, lat. *indivisibilis*) Care nu este divizibil, care nu poate fi împărţit, divizat.

INDIVIZIBILITÁTE s.f. (<fr. *indivisibilité*) Faptul de a fi indivizibil; însuşire a unui lucru de a fi indivizibil. ◆ (JUR.) Situaţie în care la săvîrşirea unei infracţiuni participă mai multe persoane ori două sau mai multe infracţiuni au fost săvîrşite prin acelaşi act sau două ori mai multe fapte alcătuiesc o singură infracţiune.

INDIVIZIÚNE s.f. (<fr. *indivision*) (JUR.) Drept de proprietate pe care două sau mai multe persoane îl au, pe cote-părţi, asupra unor bunuri privite ca o totalitate nedivizată; situaţia persoanelor care au acest drept de proprietate.

INDO-EUROPEÁN, -Ă s.m., adj. (<fr. *indo-européen*) **1.** S.m. (La pl.) Grup de populaţii care trăiau prin milen. 3 î.Hr. în Asia Centrală de unde au emigrat mai tîrziu spre V şi S-V. **2.** Adj. *Limbi indo-europene* (şi substantivat, f. sg.) = familie de limbi (din care fac parte hitita, limbile indo-iraniene, italo-celtice, germanice, balto-slave, greaca, traca etc.), reprezentînd continuarea unei limbi neatestate în texte scrise, dar reconstituită, în esenţă, prin metoda comparativ-istorică. **3.** Adj. Privitor la limbile indo-europene sau la populaţiile care vorbeau aceste limbi, care aparţine acestor limbi sau populaţiilor care vorbeau aceste limbi.

INDO-IRANIÁN, -Ă adj. (<fr. *indo-iranien*) *Limbi indo-iraniene* = grup de limbi al familiei indo-europene, din care fac parte: sanscrita, limba literară clasică a Indiei, precum şi grupul iranian. Se mai numesc indo-ariene sau ariene.

INDÓL s.m. (<germ. *Indol*, fr., engl. *indole*) **1.** (CHIM.) Compus chimic obţinut din indigo şi din gudroanele cărbunilor de pămînt, de culoare albă, cristalizat, folosit în industria cosmetică, în chimie ca reactiv etc. **2.** (MED.) Produs rezultat din degradarea triptofanului din alimente sub acţiunea bacteriilor intestinale, eliminat prin materiile fecale şi contribuind împreună cu scatolul la mirosul specific al acestora.

INDOLÉNT, -Ă adj. (<fr. *indolent*, lat. *indolens, -ntis*) Care este lipsit de energie; nepăsător, apatic; leneş, trîndav.

INDOLÉNŢĂ s.f. (<fr. *indolence*, lat. *indolentia*) Lipsă de energie; nepăsare, apatie; lene.

INDOLÍNĂ s.f. (<germ. *Indolin*, fr., engl. *indoline*) (CHIM.) Substanţă albastră obţinută prin hidrogenarea indolului, folosită în industria coloranţilor.
INDOLÓR, -Ă adj. (<it. *indolore*) Nedureros.
INDOMPTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *indomptable*) Care nu poate fi stăpînit, îmblînzit.
INDONEZIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Indonezia*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Indonezia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Indoneziei sau care este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Indoneziei sau indonezienilor, referitor la Indonezia sau la indonezieni. ◇ *Limbi indoneziene* = familie de limbi din care fac parte indoneziana (limba oficială a Indoneziei), javaneza, malaieza (limba oficială în Federaţia Malaysia). ◆ (Substantivat, f.) Limba indoneziană.
INDOOR adj. invar. (cuv. engl.) (Despre competiţiile sportive) Care se desfăşoară în sală, pe teren acoperit.
INDOSSATRICE s.f. (cuv. it.) Manechin.
INDRUŞÁIM s.m. (<tc. *itirşahi*, *itrişahi*) (BOT.) **1.** Sîngele-voinicului (*Lathyrus odoratus*). **2.** Muşcată (*Pelargonium*).
INDUBITÁBIL, -Ă adj. (<fr. *indubitable*, lat. *indubitabilis*) Neîndoios, cert, sigur.
INDÚCE vb. III tranz. (<lat. *inducere*, fr. *induire*) **1.** A împinge, a îndemna pe cineva să facă un lucru. ◇ *A induce în eroare* = a înşela. ◆ (LOG.) A face un raţionament inductiv. **2.** (FIZ.) A produce un cîmp electric prin inducţie electromagnetică.
INDUCTÁNŢĂ s.f. (<fr. *inductance*) (FIZ.) Inductivitate.
INDUCTÍV, -Ă adj. (<fr. *inductif*) **1.** (LOG.) Care procedează prin inducţie, care se bazează pe inducţie. ◇ *Metodă inductivă* = metodă de cercetare care procedează de la particular la general, de la efect la cauză. **2.** (FIZ.) Referitor la inducţia electromagnetică, datorită acestui fenomen.
INDUCTIVITÁTE s.f. (<fr. *inductivité*) (FIZ.) Mărime caracteristică unui circuit electric sau unei perechi de circuite electrice alăturate, egală cu raportul dintre fluxul magnetic care străbate suprafaţa mărginită de conturul unuia dintre circuite şi intensitatea curentului electric care produce acest flux.
INDUCTOMÉTRU s.n. (<fr. *inductomètre*) Aparat pentru măsurarea curenţilor de inducţie.
INDUCTÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *inducteur*) **1.** Adj. (Despre procese fizice) Care produce sau influenţează un alt proces, cu care evoluează concomitent. ◆ (Despre cîmpuri sau fluxuri magnetice) Care induc tensiuni electromotoare prin fenomenul inducţiei electromagnetice. **2.** S.n. Organ al unei maşini electrice, al unui aparat electric etc., care produce fluxuri magnetice inductoare. **3.** S.n. Mic generator de curent alternativ, cu magneţi permanenţi, acţionat manual şi folosit în instalaţiile telefonice pentru producerea semnalului de apel.
INDÚCŢIE s.f. (<fr. *induction*, lat. *inductio*, *-onis*) **1.** (LOG.; FILOZ.) Formă fundamentală de raţionament, care realizează trecerea de la particular la general. **2.** (FILOZ.) Mecanism nervos prin care o stare de excitaţie sau de inhibiţie dezvoltată într-un centru nervos favorizează sau determină apariţia stării opuse într-un alt centru nervos. ◇ *Inducţie reciprocă* = fenomen de distribuire coordonată a celor două procese nervoase fundamentale la nivelul centrilor nervoşi corticali şi subcorticali. **3.** (FIZ.) Producere sau influenţare a unui fenomen de către alt fenomen, altfel decît printr-o acţiune mecanică nemijlocit. ◇ *Inducţie electromagnetică* = producere a unei tensiuni electromotoare într-un circuit străbătut de un flux magnetic variabil. *Inducţie electrostatică* = separare a sarcinilor şi redistribuire a lor pe suprafaţa unui conductor, datorită acţiunii unui cîmp electric; electrizare prin influenţă. *Inducţie electrică* = mărime fizică vectorială care, împreună cu intensitatea cîmpului electric, determină macroscopic starea electrică a cîmpului electromagnetic din corpuri. *Inducţie magnetică* = mărime fizică vectorială care, împreună cu intensitatea cîmpului magnetic, determină macroscopic starea magnetică a cîmpului electromagnetic din corpuri.
INDULGÉNT, -Ă adj. (<fr. *indulgent*, lat. *indulgens, -ntis*) Care manifestă indulgenţă; care iartă uşor.
INDULGÉNŢĂ s.f. (<fr. *indulgence*, lat. *indulgentia*) **1.** Atitudine îngăduitoare faţă de greşeli; toleranţă, îngăduinţă. **2.** (RELIG.) Iertare totală sau parţială a păcatelor pe care Biserica Catolică o acorda credincioşilor ei, începînd din sec. 11, în schimbul unei sume de bani; concr. document ce conţine textul rugăciunilor care trebuie spuse pentru a obţine această iertare. Martin Luther a cerut abolirea comerţului cu indulgenţe.
INDÚLT s.n. (<fr. *indult*, lat. *indultum*; cf.lat. *indulgere* "a fi indulgent") Privilegiu acordat de papă, care conferă puteri excepţionale.
INDUPLICÁT, -Ă adj. (<fr. *indupliqué*) (Despre frunze) Cu marginile îndoite înăuntru.
INDURÁ vb. I refl. (<fr. *indurer*) A se întări.
INDURÁŢIE s.f. (<fr. *induration*) (MED.) Proces patologic caracterizat prin creşterea consistenţei unui ţesut sau a unui organ. ◆ Bătătură.
INDURESCÉNT, -Ă adj. (cf. lat. *indurescere* "a se întări") (BIOL.; despre organe, ţesuturi) Compact, rezistent, dur.
INDÚS, -Ă adj., s.n. (<*induce*) **1.** Adj. (Despre fenomene, procese fizice) Care este produs sau influenţat de un stimul extern cu care evoluează concomitent. ◆ (Despre tensiuni electromotoare şi curenţi electrici) Care se produce prin inducţie electromagnetică. **2.** S.n. Parte componentă a unui sistem electromagnetic în care se produc tensiunile electromotoare induse de cîmpul magnetic al inductorului. **3.** Adj. (BIOL.) *Mutaţie indusă* = mutaţie obţinută în laborator în mod artificial.
INDUSTRIÁL, -Ă adj. (<fr. *industriel*) Care ţine de industrie sau se bazează pe industrie; care este produs de (sau în) industrie; cu o industrie dezvoltată. ◇ *Plante industriale* = grup de plante agricole (oleaginoase, textile etc.) cultivate în vederea prelucrării lor (în industrie). *Chimie industrială* = ramură a chimiei care se ocupă cu aplicarea procedeelor chimice în tehnica fabricaţiei.
INDUSTRIALÍSM s.n. (<fr. *industrialisme*) **1.** Tendinţă spre dezvoltarea industriei şi spre ridicarea acesteia la nivelul de ramură principală a economiei. **2.** Teorie economică ce acordă preponderenţă industriei în activitatea economică.
INDUSTRIALIZÁ vb. I tranz.(<fr. *industrialiser*) **1.** A dezvolta industria; a da unei ţări un caracter industrial, a face să treacă la marea industrie mecanizată. **2.** A introduce tehnica maşinistă (în locul tehnicii manuale). ◆ A prelucra industrial materiile prime şi a le transforma în produse (industriale). ◆ A promova metode, procedee (tehnice, organizatorice etc.) industriale (în diverse ramuri).
INDUSTRIALIZÁRE s.f. (<*industrializa*) Acţiunea de a industrializa şi rezultatul ei. ◆ Prelucrarea industrială a unor materii prime, transformarea lor în produse industriale. ◆ Aplicare în alte ramuri a unor metode, procedee (tehnice, organizatorice etc.) specifice industriei.
INDUSTRIÁŞ s.m. (<*industrie*) Proprietar, conducător al unei întreprinderi industriale.
INDÚSTRIE s.f. (<fr. *industrie*, lat. *industria* "activitate") **1.** Ramură a producţiei materiale (şi a economiei naţionale), în cadrul căreia au loc (pe scară largă) activităţile de exploatare a bunurilor naturale şi de transformare a acestora, precum şi a altora, în mijloace de producţie şi în bunuri de consum. **2.** (Cu determinări) Sector, ramură sau subramură de activitate industrială.
INDUSTRIÓS, -OÁSĂ adj., s.m. (<fr. *industrieux*, lat. *industriosus*) **1.** Adj. Harnic, laborios; iscusit, dibaci. **2.** S.m. Industriaş.
INDÚT s.m. (<lat. *indutus*) Cel care serveşte, la marile liturghii catolice, pe diacon.
INDÚVIE s.f. (<fr. *induvie*; cf.lat. *induviae* "veşminte") (BOT.) Organ de diseminare al fructului, provenind din periantul florii, cum sînt egretele la achene; frunză redusă, solzoasă sau membranoasă.
INEBRANLÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inébranlable*) (Despre persoane) Care nu se lasă doborît. ◆ Care nu poate fi determinat să-şi schimbe un plan, o intenţie, o opinie.
INECHITÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inéquitable*) (Şi adverbial) Care nu este echitabil; nedrept, injust.
INECHITÁTE s.f. (<fr. *iniquité*, după *echitate*) Nedreptate, injustеţe.
INECHIVÁLVĂ adj. (<fr. *inéquivalve*, engl. *inequivalve*) (ZOOL.) *Cochilie inechivalvă* = cochilie formată din două valve inegale.
INECUĂŢIE s.f. (<fr. *inéquation*) Inegalitate între două funcţii avînd aceleaşi variabile, care este valabilă numai pentru anumite valori date variabilelor.
INEDÍT, -Ă adj. (<fr. *inédit*, lat. *ineditus*) Care nu a mai fost publicat, care se publică pentru prima oară. ◆ Fig. Necunoscut mai înainte; neobişnuit.
INEFÁBIL, -Ă adj. (<fr. *ineffable*, lat. *ineffabilis*) Care nu poate fi exprimat în cuvinte; inexprimabil.
INEFICÁCE adj. invar. (<fr. *inefficace*, lat. *inefficax, -acis*) Lipsit de eficacitate, care nu produce efectul dorit.
INEFICACITÁTE s.f. (<fr. *inefficacité*) Faptul de a nu fi eficace, lipsă de eficacitate.
INEGÁL, -Ă adj. (<fr. *inégal*) Care nu este egal, identic, la fel. ◆ Care vădeşte o lipsă de

echilibru între forțe, valori etc. ◆ Schimbător, nestabil; neuniform, inconstant. ◆ Care nu e neted.

INEGALÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inégalable*) Care nu poate fi egalat, care nu poate fi comparat cu nimic, cu nimeni (prin calitățile pe care le posedă).

INEGALITÁTE s.f. (<fr. *inégalité*) **1.** Faptul de a fi inegal; lipsă de egalitate. **2.** Relație matematică între două mărimi sau expresii care arată că una este mai mare sau mai mică decît cealaltă.

INEGALIZÁ vb. I tranz. (<*in*[1]*-+egaliza*) A face (să fie) inegal.

INEÍSM s.n. (<fr. *innéisme*) Doctrină filozofică fondată pe acceptarea ideilor înnăscute.

INEÍST, -Ă adj. (<fr. *innéiste*) Referitor la ineism. ◆ (Substantivat) Adept al ineismului.

INÉL s.n. (lat. *anellus*) **1.** Cerc mic de metal (prețios, cu pietre scumpe) care se poartă ca podoabă pe deget. ◇ *Inel de logodnă* = verighetă. *Inelul lui Saturn* = cerc luminos care înconjoară planeta Saturn. **2.** Obiect în formă de cerc, cu diverse întrebuințări practice. ◆ (La pl.) Aparat de gimnastică constituit din două cercuri metalice atîrnate fiecare de cîte o frînghie la o anumită distanță de pămînt și la care gimnastul execută exerciții, ținîndu-se cu mîinile de ele; p. ext. probă sportivă care se execută la acest aparat. **3.** Arteră de circulație, cu traseu circular sau poligonal, care înconjoară o localitate și leagă capetele șoselelor exterioare care conduc la această localitate. **4.** (La pl.) Zone inelare concentrice care se observă într-o secțiune transversală făcută în tulpina sau în rădăcina plantelor lemnoase și care indică vîrsta acestora și creșterea lor în grosime. ◆ Striuri concentrice pe solzii, operculele și alte formațiuni osoase ale peștilor, care permit evaluarea vîrstei acestora. **5.** Fiecare dintre segmentele din care este alcătuit corpul unor viermi. **6.** (MAT.) Mulțime de elemente pentru care sînt definite două legi de compunere, una numită adunare, iar cealaltă înmulțire, astfel încît mulțimea să formeze grup comutativ față de adunare, înmulțirea să fie asociativă, iar adunarea să fie distributivă față de înmulțire (ex. *mulțimea numerelor întregi este un inel*).

INELÁJ s.n. (<*inel*, după fr. *annelage*) Operație de fixare a unor inele cleioase pe trunchiul arborilor pentru a bara calea insectelor sau a omizilor care urcă la coroană.

INELÁR, -Ă adj., s.m., s.n. (<*inel*) **1.** Adj. Care are aspectul unui inel. **2.** S.m. Fluture dăunător, de culoare galbenă-cafenie, care depune ouă în formă de inel pe ramurile pomilor fructiferi și ale stejarilor și a cărui larvă provoacă mari pagube (*Malacosoma neustria*). **3.** S.n. Degetul aflat între degetul mijlociu și cel mic pe care se poartă, de obicei, inelul.

INELÁT, -Ă adj. (<*inel*) (Despre păr) În formă de inel, cu inele. ◆ (Rar; despre degete) Împodobit cu inele. ◆ Care este format din inele. ◇ *Viermi inelați* = încrengătură de animale al căror corp este alcătuit dintr-un șir de inele.

INELEGÁNT, -Ă adj. (<fr. *inélégant*) Lipsit de eleganță în vorbire, în purtare.

INELIGÍBIL, -Ă adj. (<fr. *inéligible*) Care nu este eligibil, care nu are calitățile cerute de lege pentru a putea fi ales.

INELUCTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inéluctable*, lat. *ineluctabilis*) Inevitabil, de neînlăturat.

INÉPT, -Ă adj. (<fr. *inepte*, lat. *ineptus*) Prost, tîmpit; stupid.

INEPȚÍE s.f. (<fr. *ineptie*) Faptă sau vorbă prosteacă, stupidă; prostie.

INEPUIZÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inépuisable*) Care nu poate fi epuizat, care nu se termină niciodată; p. ext. extrem de abundent, de bogat.

INERÉNT, -Ă adj. (<fr. *inhérent*, lat. *inhaerens, -ntis*) (Și adverbial) Care face parte integrantă din ceva, care constituie un element nedespărțit de un lucru sau de o ființă, care aparține în mod firesc la ceva.

INERÉNȚĂ s.f. (<fr. *inhérence*) Calitatea a ceea ce este inerent.

INÉRM, -Ă adj. (<fr. *inerme*) (Despre plante) Lipsit de spini, de țepi. ◆ (Despre animale) Lipsit de ace; fără dinți ascuțiți.

INÉRT, -Ă adj. (<fr. *inerte*, lat. *iners, -tis*) **1.** Nemișcat, fără viață, neînsuflețit. ◆ Inactiv din fire, lipsit de vigoare, de vioiciune. **2.** (FIZ.) Care posedă inerție (mare); (despre masa corpurilor) referitor la inerție. **3.** (CHIM.; despre elemente sau substanțe chimice) Lipsit de reactivitate față de alte elemente sau alte substanțe. ◇ *Gaz inert* = gaz care nu arde și nu întreține arderea, folosit la stingerea incendiilor provocate de produse petroliere.

INERȚIÁL, -Ă adj. (<germ. *Inertial* [bezugsystem]) (FIZ.; despre un sistem de referință) În raport cu care se verifică principiul inerției.

INERȚÍE s.f. (<fr. *inertie*, lat. *inertia*) **1.** (FIZ.) Proprietate a corpurilor de a-și păstra starea de repaus sau de mișcare în care se află atîta timp cît asupra lor nu se exercită acțiunea unei forțe exterioare. Această lege fundamentală a mecanicii a fost formulată de G.Galilei. ◇ *Forță de inerție* = forță care apare în virtutea legii acțiunii și reacțiunii, atunci cînd un punct (sau un corp) material se află în mișcare accelerată. *Moment de inerție* = produsul dintre masa unui punct material și pătratul distanței pînă la un punct sau pînă la o axă de referință. **2.** Proprietate a unui sistem fizico-chimic sau tehnic de a reacționa slab sau cu întîrziere la acțiunea factorilor externi. **3.** Tendința unei persoane sau a unei colectivități de a rămîne în repaus, în inactivitate; stare de pasivitate sau de lipsă de energie; indolență, apatie. **4.** Tendință a proceselor nervoase de a se desfășura lent, de a stagna, de a persista într-o anumită formă de organizare. **5.** (MED.) *Inerție uterină* = lipsă de contracție și retractare a mușchiului uterin după naștere.

INERVÁ vb. I tranz. (<fr. *innerver*) (Despre nervi) A produce o stare de excitare a unui organ sau a unui țesut.

INERVÁȚIE s.f. (<fr. *innervation*) **1.** (FIZIOL.) Ansamblul formațiilor nervoase periferice, care constituie aparatul nervos al unui țesut sau al unui organ, cuprinzînd receptori și fibre senzitive, fibre motorii și uneori ganglioni nervoși. **2.** Activitate fiziologică specifică nervilor.

INESTÉTIC, -Ă adj. (<fr. *inesthétique*) Care nu este estetic.

INESTIMÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inestimable*, lat. *inestimabilis*) De neprețuit, foarte valoros.

INEVITÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inévitable*, lat. *inevitabilis*) (Și adverbial) Care nu poate fi evitat; de neînlăturat, de neocolit.

INEVITABILITÁTE s.f. (<fr. *inévitabilité*) Faptul de a fi inevitabil.

INEXÁCT, -Ă adj. (<fr. *inexact*) (Și adverbial) Care nu este exact; fals, eronat, incorect. ◆ (Despre oameni) Care nu este punctual.

INEXACTITÁTE s.f. (<*in*[1]*-* + *exactitate*) Lipsă de exactitate; concr. afirmație inexactă, neadevăr, greșeală, eroare. ◆ Lipsă de punctualitate.

INEXIGÍBIL, -Ă adj. (<fr. *inexigible*) Care nu poate fi pretins.

INEXISTÉNT, -Ă adj. (<fr. *inexistant*) Care nu există. ◆ Fig. (Despre oameni) Care nu se face remarcat; fără importanță, valoare; șters, neglijabil.

INEXISTÉNȚĂ s.f. (<fr. *inexistence*) Faptul de a nu exista; lipsă de existență.

INEXORÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inexorable*, lat. *inexorabilis*) Care nu poate fi înduplecat; fără milă; implacabil.

INEXPERIÉNȚĂ s.f. (<fr. *inexpérience*, lat. *inexperientia*) Lipsă de experiență, de deprindere.

INEXPERIMENTÁT, -Ă adj. (<fr. *inexpérimenté*) (Despre persoane) Căruia îi lipsește experiența; care are experiență insuficientă. ◆ Care nu a fost încă experimentat.

INEXPIÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inexpiable*) Care nu poate fi ispășit; de neispășit.

INEXPLICÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inexplicable*, lat. *inexplicabilis*) Care nu se poate explica; de neînțeles; p. ext. curios, ciudat, straniu, bizar.

INEXPLOATÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inexploitable*) Care nu se poate exploata, neexploatabil.

INEXPLORÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inexplorable*) Care nu poate fi explorat, cercetat, analizat.

INEXPLORÁT, -Ă adj. (<fr. *inexploré*) Care nu a fost explorat, cercetat, analizat.

INEXPRESÍV, -Ă adj. (<fr. *inexpressif*) Lipsit de expresivitate; neexpresiv, șters.

INEXPRIMÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inexprimable*) Care nu poate fi redat prin cuvinte; de nespus; inefabil.

INEXPUGNÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inexpugnable*, lat. *inexpugnabilis*) (Despre locuri fortificate) Care nu poate fi cucerit; de neînvins.

INEXTENSÍBIL, -Ă adj. (<fr. *inextensible*) Care nu se poate extinde.

IN EXTENSO loc. adv. (loc. lat.) Pe larg, în detaliu; în întregime.

INEXTINGÍBIL, -Ă adj. (<fr. *inextinguible*, după *stinge*) Care nu poate fi stins; care nu încetează.

IN EXTREMIS loc. adv. (loc. lat.) **1.** Silit de împrejurări, neavînd altă posibilitate; în ultimă instanță. **2.** Pe patul de moarte, în ultimul moment al vieții.

INEXTRICÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inextricable*, lat. *inextricabilis*) (Despre situații, întîmplări etc.) Foarte încurcat și complicat, de neînțeles, de nelămurit.

INFAILÍBIL, -Ă adj. (<fr. *infaillible*) Care nu poate greși, care nu se poate înșela; perfect, fără cusur, desăvîrșit.

INFAILIBILITÁTE s.f. (<fr. *infaillibilité*) Faptul de a fi infailibil; natura, caracterul sau starea a ceea ce este infailibil. ◇ *Infailibilitatea papii* = dogmă promulgată în 1870 de

Conciliul I de la Vatican, potrivit căreia papa nu poate greşi în materie de credinţă.
INFÁM, -Ă adj. (<fr. *infâme*, lat. *infamis*) (Şi substantivat) Care merită dispreţul societăţii, care trebuie înfierat; josnic, mîrşav, nedemn. ◆ Fig. Oribil, groaznic.
INFAMÁ vb. I tranz. (<lat., it. *infamare*) A acuza (pe cineva) pe nedrept.
INFAMÁNT, -Ă adj. (<fr. *infamant*, it. *infamante*) Care atrage înfierarea publică, care aruncă asupra cuiva dezonoarea, dezaprobarea, oprobriul; degradant, ruşinos, dezonorant.
INFAMATÓR, -OÁRE adj. (<it. *infamatore*) Infamant, calomniator, defăimător.
INFAMÍE s.f. (<fr. *infamie*, lat., it. *infamia*) Caracterul a ceea ce este infam; nelegiuire; concr. faptă sau vorbă infamă; ticăloşie. ◇ *Stîlpul infamiei* = loc unde erau legaţi infractorii şi criminalii pentru a putea fi loviţi de mulţime. *A ţintui* (sau *a pune pe cineva*) *la stîlpul infamiei* = a supune pe cineva oprobriului public; a înfiera, a condamna (pe cineva).
INFÁNTE, -Ă s.m. şi f. (<sp. *infante*; cf. it. *infante*) Titlu dat copiilor regilor Spaniei (şi ai Portugaliei), în afară de primul născut; persoană care poartă acest titlu.
INFANTÉRIE s.f. (<rus. *infanteriia*, fr. *infanterie*) Una dintre armele de bază, caracterizată prin faptul că luptă, de obicei, pe jos. ◇ *Infanterie moto* = infanterie dotată cu autovehicule pentru transportul personalului şi al utilajului tehnic de luptă în timpul deplasărilor. *Infanterie marină* = parte din componenţa forţelor maritime, care luptă pe uscat, în sprijinul unităţilor de marină.
INFANTERÍST s.m. (<rus. *infanterist*) Militar din infanterie.
INFANTICÍD, -Ă s.n. (<fr. *infanticide*, lat. *infanticidium*) Ucidere a propriului copil (nounăscut). ◆ Ucidere a unui copil.
INFANTÍL, -Ă adj. (<fr. *infantile*, lat. *infantilis*) De copii, referitor la copii, caracteristic copiilor, pentru copii, al copiilor. ◇ (MED.) *Paralizie infantilă* = poliomielită. ◆ Fig. Copilăresc, pueril, neserios.
INFANTILÍSM s.n. (<fr. *infantilisme*) Anomalie în dezvoltarea corporală şi psihică, caracterizată prin persistenţa, la vîrsta adultă, a unor trăsături morfologice şi funcţionale specifice copilăriei. Infantilismul este legat de o întîrziere a dezvoltării fizice şi psihice sau, în contextul senilităţii, de o regresiune.
INFÁRCT s.n. (<fr. *infarctus*, germ. *Infarkt*) Boală care constă în distrugerea unui organ sau a unei părţi dintr-un organ ca urmare a astupării unei artere sau a unei vene terminale. ◇ *Infarct miocardic* = boală cauzată de producerea infarctului în miocard, în urma obstrucţiei unei ramuri a arterei coronare şi care apare în special pe leziuni degenerative de arterioscleroză.
INFATIGÁBIL, -Ă (<fr. *infatigable*) Neobosit, zelos.
INFATUÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *infatuer*) A (se) îngîmfa, a (se) înfumura.
INFATUÁRE s.f. (<*infatua*) (PSIH.) Acordarea unei importanţe prea mari propriilor păreri, merite, realizări, sentimente. Infatuarea izvorăşte din incapacitatea persoanei de a se autoaprecia corect, de a judeca critic şi comparativ valorile.
INFÉCT, -Ă adj. (<fr. *infect*, lat. *infectus*) **1.** (Despre mirosuri) Greu, urît, puturos; (despre aer) viciat, stricat, greu. **2.** (Despre obiecte) Cu aspect respingător, neîngrijit, murdar; de calitate inferioară. **3.** (Despre oameni şi manifestările lor) Cu caracter josnic, mîrşav, oribil.
INFECTÁ vb. I (<fr. *infecter*) **1.** Refl. A contracta o infecţie, a face o infecţie, a se umple cu substanţe sau germeni vătămători. **2.** Tranz. A transmite microbi, a răspîndi substanţe vătămătoare etc.; a umple (pe cineva sau ceva) cu substanţe sau cu germeni vătămători.
INFECTOCONTAGIÓS, -OÁSĂ adj. (<*infect* + *contagios*) (Despre boli) Care se răspîndeşte uşor, care contaminează.
INFÉCŢIE s.f. (<fr. *infection*) **1.** Proces rezultat din pătrunderea şi dezvoltarea în organism a unor agenţi patogeni (paraziţi, microbi sau viruşi) şi din reacţia ţesuturilor la acest atac, manifestată prin inflamaţii, supuraţii, cangrene etc. **2.** Miros urît, duhoare, putoare, miasmă. ◆ Fig. Contagiune morală.
INFECŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *infectieux*) (Despre boli) Provocat de o infecţie; care se transmite de la o fiinţă la alta, care produce infecţie.
INFECŢIOZITÁTE s.f. (<fr. *infectiosité*) Capacitate a unui germen de a pătrunde într-un organism receptiv, de a se menţine şi înmulţi, în aşa fel încît transmiterea de la organismul invadat la altul să se poată face cu uşurinţă.
INFERÁ vb. I tranz. (<fr. *inférer*) A trage o concluzie generală din mai multe fapte particulare.
INFERÉNŢĂ s.f. (<fr. *inférence*) Operaţie logică de derivare a unui enunţ din altul, prin care se admite o judecată (al cărei adevăr nu este verificat direct) în virtutea unei legături a ei cu alte judecăţi considerate ca adevărate.
INFERIÓR, -OÁRĂ adj. (<fr. *inférieur*, lat. *inferior*) **1.** Care este plasat mai jos sau dedesubt. ◆ (Despre ape curgătoare sau despre regiuni de pe cursul lor) Situat mai aproape de vărsare decît de izvor. **2.** Mai mic decît altul din punct de vedere numeric. **3.** De calitate (mai) proastă; mai puţin bun; mai puţin frumos, mai mic (decît alţii); care valorează mai puţin sau are importanţă mai mică decît altul. **4.** Care are un rang, o funcţie, un grad mai mic decît altul. ◇ *Curs inferior* = ciclu de învăţămînt cuprinzînd primele patru clase liceale. ◆ (Substantivat, m.) Subaltern, subordonat (într-o funcţie).
INFERIORITÁTE s.f. (<fr. *infériorité*) Faptul de a fi inferior; stare a ceea ce este inferior; defect, scădere, slăbiciune, dezavantaj (în comparaţie cu altceva). ◇ *Complex de inferioritate* = sentiment de neputinţă, de incapacitate deprimantă care se poate prelungi, fie prin retragerea în sine şi abandon, fie prin acţiuni energice de depăşire a deficienţei în cauză sau de autorealizare într-un alt domeniu.
INFÉRN s.n. (<lat. *infernus*) **1.** (În concepţia religiei creştine) Loc unde sălăşluiesc sufletele păcătoşilor care nu s-au pocăit, fiind supuse la chinuri veşnice. **2.** (În mitologia greco-romană) Loc subteran unde sălăşluiesc sufletele morţilor împreună cu divinităţile subpămîntene. Zeul infernului este Hades (Pluton). **3.** Fig. Atmosferă de dezordine şi de confuzie; viaţă plină de chinuri, mizerabilă; situaţie chinuitoare, greu de suportat, tortură sufletească. **4.** Colecţie de cărţi licenţioase, formînd, în bibliotecile mari, o secţie aparte unde accesul este limitat.
INFERNÁL, -Ă adj. (<fr. *infernal*, lat. *infernalis*) De infern, drăcesc, diabolic. ◇ *Maşină infernală* = bombă cu mecanism de ceasornic, folosită de terorişti pentru a săvîrşi atentate. ◆ Fig. Groaznic, teribil, înspăimîntător.
INFERTÍL, -Ă adj. (<fr. *infertile*) **1.** Nefertil, neroditor; sărac, arid. **2.** Fig. Sterp, steril.
INFERTILITÁTE s.f. (<fr. *infertilité*) **1.** Însuşirea sau starea a ceea ce este infertil. **2.** (MED.) Imposibilitate a femeii de a concepe un făt viu sau viabil.
INFESTÁ vb. I tranz. (<fr. *infester*; cf.lat. *infestare* <*infestus* "duşman") (Despre elemente nocive, dăunătoare sănătăţii) A bîntui; a vicia, a otrăvi; a pustii, a nimici; a contamina un organism, un mediu de viaţă etc.
INFESTÁŢIE s.f. (<fr. *infestation*) **1.** Contaminare a unui organism cu paraziţi vegetali sau animali, avînd drept consecinţă apariţia unei stări patologice specifice. **2.** Pătrundere a unor insecte dăunătoare în cereale şi în produsele rezultate din prelucrarea acestora, provocînd degradarea produselor.
INFIDÉL, -Ă adj. (<fr. *infidèle*, lat. *infidelis*) **1.** Care nu este fidel; nestatornic, necredincios în sentimente, în prietenie etc.; care îşi încalcă angajamentele faţă de cineva; (despre soţi) care încalcă credinţa conjugală. **2.** Inexact; care nu exprimă realitatea, care nu respectă adevărul.
INFIDELITÁTE s.f. (<fr. *infidélité*, lat. *infidelitas, -atis*) **1.** Lipsă de fidelitate de credinţă; nestatornicie în sentimente, în prietenie etc. ; spec. încălcare a credinţei conjugale. **2.** Inexactitate, neadevăr. **3.** Concr. Faptă care dovedeşte nestatornicia (în dragoste).
INFILTRÁ vb. I refl. (<fr. *infiltrer*) (Despre lichide) A pătrunde şi a curge, a trece, a străbate, a se strecura treptat într-un mediu poros. ◆ Tranz. şi refl. Fig. A pătrunde sau a face să pătrundă undeva, a (se) strecura neobservat, pe nesimţite.
INFILTRÁRE s.f. (<*infiltra*) Acţiunea de a se infiltra şi rezultatul ei; infiltraţie.
INFILTRÁT[1] s.n. (<fr. *infiltrat*, germ. *Infiltrat*) (Şi *infiltrat TBC*) Leziune incipientă în tuberculoza pulmonară, provocată de reactivarea unor focare vechi de infecţie tuberculoasă sau de localizarea recentă a unei noi infecţii.
INFILTRÁT[2]**, -Ă** adj., s.n. (<*infiltra*) **1.** Adj. Care a pătruns în ceva sau undeva. ◇ *Ţesut infiltrat* = ţesut în care s-au acumulat elemente celulare pentru a combate un agent microbian. **2.** S.n. Acumulare într-un organ sau într-un ţesut a leucocitelor sau a altor celule ca reacţie la pătrunderea unor agenţi infecţioşi, traumatici, alergici etc.
INFILTRÁŢIE s.f. (<fr. *infiltration*) **1.** Infiltrare. ◆ Pătrundere a apei în roci sau în soluri sub influenţa gravitaţiei, a forţelor capilare, a presiunii hidrostatice, prin pori, găuri, crăpături etc. ◆ Pătrundere într-un mediu a unui fluid. ◆ Cantitate de apă, provenită din precipitaţiile atmosferice, care pătrunde în pămînt. **2.** (MED.) Injectare lentă a unui ţesut (cu novocaină) (în scop anestezic, analgezic

etc.). ◆ Pătrundere a unor lichide într-un organ sau într-un țesut; boală provocată de acest proces. ◆ Pătrundere și localizare a unui agent vătămător într-o celulă, într-un țesut sau într-un organ; boală provocată de acest agent. **INFÍM, -Ă** adj. (<fr. *infime*, lat. *infimus*) Care este cel mai de jos, mai din urmă; p. ext. extrem de mic, minuscul.

INFINÍT, -Ă adj., s.n., s.m. (<lat. *infinitus*, fr. *infini*) **1.** Adj. Care nu are margini, limite; nesfîrșit; p. ext. foarte mare, considerabil, imens. **2.** S.n. Categorie care desemnează însușirea fundamentală a materiei, proprietatea ei de a fi nelimitată în spațiu și timp și inepuizabilă pentru cunoaștere; ceea ce nu are sau pare că nu are limită în spațiu sau în timp. ◇ Loc. adv. *La infinit* = în chip nelimitat, fără încetare. **3.** S.m. (MAT.) Mărime variabilă care poate lua valori mai mari decît orice mărime dată; denumire dată simbolurilor ∞, +∞ (plus infinit) și -∞(minus infinit).

INFINITÁTE s.f. (<fr. *infinité*, lat. *infinitas, -atis*) Număr, cantitate foarte mare de...

INFINITEZIMÁL, -Ă adj. (<fr. *infinitésimal*) **1.** Foarte mic, minuscul, infim. **2.** (MAT.; despre mărimi variabile) Care tinde către zero. ◇ *Calcul infinitezimal* = calcul care operează cu mărimi infinitezimale (calcul diferențial și calcul integral).

INFINITÍSM s.n. (<*infinit*) Concepție metafizică ce admite că universul este finit.

INFINITÍV s.n. (<fr. *infinitif*, lat. *infinitivus*) (GRAM.; și adjectival) Mod nepersonal, considerat drept forma-tip a verbului, care denumește acțiunea respectivă exprimată de verb fără referire la nuanțele ei modale, temporale sau personale.

INFINITIVÁL, -Ă adj. (<*infinitiv*) Care ține de infinitiv, privitor la infinitiv, care provine din infinitiv.

INFÍRM, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *infirme*, lat. *infirmus*) (Persoană) care are o infirmitate.

INFIRMÁ vb. I tranz. (<fr. *infirmer*, lat. *infirmare*) A anula, a respinge, a declara nevalabil; a dovedi ca neadevărat, nefundat. ◆ A desființa un act (sau o măsură) ca fiind nelegal sau netemeinic.

INFIRMATÍV, -Ă adj. (<fr. *infirmatif*) (JUR.) Care anulează (o sentință).

INFIRMERÍE s.f. (<fr. *infirmerie*) Local sau încăpere unde se îngrijesc sau se examinează bolnavii și care funcționează pe lîngă cazărmi, internate etc.

INFIRMIÉR, -Ă s.m. și f. (<fr. *infirmier*) Persoană calificată care îngrijește bolnavii la infirmerie. ◆ Persoană din personalul sanitar auxiliar care lucrează într-un spital, într-o policlinică, într-un dispensar.

INFIRMITÁTE s.f. (<fr. *infirmité*, lat. *infirmitas, -atis*) Starea celui infirm; defect fizic congenital sau dobîndit în urma unui accident, a unei boli etc., care duce la diminuarea sau lipsa unor funcții importante ale organismului. Infirmitatea poate fi motrice, mentală, viscerală. ◆ Fig. Slăbiciune morală, imperfecțiune.

INFÍX s.n. (<fr. *infixe*) Element fonetic (de obicei consoană), cu valoare semantică sau morfologică, care se inserează în rădăcina unui cuvînt.

INFLAMÁ vb. I refl. (<lat. *inflammare*, fr. *enflammer*) (MED.; despre părți ale corpului, organe) A suferi o inflamație.

INFLAMÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inflammable*) Care se aprinde ușor, care ia foc și arde repede. ◆ (CHIM.) Care produce, la o temperatură relativ joasă, gaze sau vapori care împreună cu aerul atmosferic pot da un amestec de combustibil.

INFLAMABILITÁTE s.f. (<fr. *inflammabilité*) Proprietate a unui corp, a unei substanțe de a fi inflamabil.

INFLAMÁT, -Ă adj. (<*inflama*) (Despre o parte a corpului, un organ) Care a suferit un proces de inflamație.

INFLAMATÓR, -OÁRE adj. (<fr. *inflammatoire*) Care se manifestă printr-o inflamație; care provoacă o inflamație.

INFLAMÁȚIE s.f. (<fr. *inflammation*, lat. *inflammatio, -onis*) Proces patologic provocat de un excitant chimic, fizic și mai ales microbian și manifestat prin durere, temperatură, înroșirea și umflarea locului bolnav.

INFLÁȚIE s.f. (<fr. *inflation*; cf.lat. *inflatio, onis* <*inflare* "a umfla") Fenomen caracteristic perioadelor de criză din economia de piață constînd în deprecierea banilor de hîrtie aflați în circulație ca urmare fie a emiterii și punerii în circulație a unei cantități excedentare de bani de hîrtie, fie a reducerii volumului producției și circulației mărfurilor sau a serviciilor pe piață; aceste situații duc astfel la scăderea puterii de cumpărare a banilor.

INFLAȚIONÍST, -Ă adj. (<fr. *inflationniste*) Cu caracter de inflație.

INFLEXÍBIL, -Ă adj. (<fr. *inflexible*, lat. *inflexibilis*) Care nu poate fi îndoit; neflexibil, tare, nemlădios. ◆ Fig. Neimpresionabil; neînduplecat, ferm, intransigent.

INFLEXIBILITÁTE s.f. (<fr. *inflexibilité*) Însușirea a ceea ce este inflexibil. ◆ Fig. Fermitate, tărie, intransigență.

INFLEXIÚNE s.f. (<fr. *inflexion*, lat. *inflexio, -onis*) **1.** Schimbare a înălțimii unui sunet; schimbare a tonului, a accentului vocii (în vorbire sau în cînt); ușurință a cuiva de a-și schimba tonul. **2.** (MAT.; și *punct de inflexiune*) Punct în care curba își schimbă sensul concavității.

INFLICȚIÚNE s.f. (<fr. *infliction*, lat. *inflictio, -onis*) Pedeapsă.

INFLÍGE vb. III tranz. (<fr. *infliger*; cf.lat. *infligere* "a se ciocni, a se izbi") A pedepsi.

INFLORESCÉNȚĂ s.f. (<fr. *inflorescence*; cf.lat. *inflorescere* "a înflori") Ansamblu de flori dispuse pe un ax sau pe un sistem de axe în diferite moduri, specifice diferitelor familii de plante cărora le aparține. ◆ Totalitatea florilor dispuse pe un lujer.

INFLUÉNT, -Ă adj. (<fr. *influent*) (Despre oameni) Cu trecere, cu influență.

INFLUENȚÁ vb. I tranz. și intranz. (<fr. *influencer*) A exercita o influență asupra unei ființe sau a unui lucru.

INFLUENȚÁBIL, -Ă adj. (<fr. *influençable*) Care poate fi influențat cu ușurință; lipsit de fermitate, șovăielnic.

INFLUÉNȚĂ[1] s.f. (<fr. *influence*; cf.lat. *influentia*) **1.** Acțiune exercitată asupra unui lucru sau asupra unei ființe, putînd duce la schimbarea lor. ◆ Spec. Acțiune pe care o persoană o exercită asupra alteia (deliberat, pentru a-i schimba caracterul, evoluția, comportamentul sau, involuntar, prin prestigiul, autoritatea, puterea de care se bucură). **2.** (FIZ.) *Electrizare prin influență* = separare a sarcinilor electrice și redistribuire a lor pe suprafața unui conductor, datorită acțiunii unui cîmp electric; inducție electrostatică.

INFLUÉNȚĂ[2] s.f. (<fr., it. *influenza*, germ. *Influenza*) (MED.) Nume dat unei boli epidemice asemănătoare cu gripa; p. gener. gripă.

INFLÚX s.n. (<fr. *influx*; cf.lat. *influxus* "influență") **1.** (MED.) *Influx nervos* = propagare a unei excitații de-a lungul unei fibre nervoase într-un singur sens, bine determinat. ◆ Fluid ipotetic căruia i se atribuie oarecare efecte organice. **2.** (FIZ.) Număr de particule (produse de acceleratori) care trec prin unitatea de arie pe suprafețe perpendiculare pe direcția de mișcare a particulelor; scurgere a unui curent, a unor particule.

IN-FOLIO adj. invar. (loc. lat.) (Despre formatul unei cărți) În care coala de hîrtie este îndoită în două, formînd patru pagini; (despre cărți; și substantivat) care are acest format.

INFÓRM, -Ă adj. (<fr. *informe*, lat. *informis*) Care nu are o formă determinată sau un contur precis; fără formă; care este lucrat grosolan, care are o formă nepotrivită, brută, urîtă, inestetică. ◆ Fig. Imperfect, nedesăvîrșit.

INFORMÁ vb. I tranz. (<fr. *informer*, lat. *informare*) A da cuiva informații despre cineva sau despre ceva, a face cunoscut. ◆ Refl. A căuta să se pună la curent cu ceva, a lua, a strînge informații.

INFORMÁL, -Ă adj. (<engl. *informal*, fr. *informel*) **1.** (SOCIOL.; despre relații sociale) Care se desfășoară în absența determinărilor și cadrelor instituționale, oficiale, formale. **2.** (Despre pictura abstracționistă) Caracterizat prin lipsa oricărei organizări a materiei picturale. ◆ (Despre pictori) Care practică arta informală sau abstractă.

INFORMÁTICĂ s.f. (<fr. *informatique*) **1.** Știință aplicativă care se ocupă cu studiul metodelor și al mijloacelor de prelucrare a informației cu ajutorul sistemelor automate de calcul. **2.** Domeniu de cercetare care se ocupă cu bazele științifice ale activității de informare și documentare. ◆ Teoria informării științifice.

INFORMATÍV, -Ă adj. (<fr. *informatif*) Care are rolul de a informa, care servește ca informator, de informație.

INFORMATIZÁ vb. I tranz. (<fr. *informatiser*) A trata o problemă, a organiza prin metodele informaticii.

INFORMATÓR, -OÁRE s.m. și f., adj. (<fr. *informateur*) **1.** S.m. și f. Persoană care dă sau culege informații. **2.** S.m. și f. (Deprec.) Persoană care practică delațiunea; turnător. **3.** Adj. Care dă, procură informații.

INFORMÁȚIE s.f. (<fr. *information*) **1.** Comunicare, știre, veste care pune pe cineva la curent cu o situație. ◆ Semnal material capabil să declanșeze o reacție (acțiune) materială a unui sistem dinamic de autoreglare pentru care sistemul este condiționat și finalizat. ◆ Totalitatea materialului de informare și de documentare. **2.** Fiecare dintre elementele noi, în raport cu cunoștințele prealabile, cuprinse în semnificația unui simbol sau a unui grup de simboluri (ex. *text scris, mesaj vorbit, grup de imagini, indicație a unui instrument, imagini plastice* etc.). ◇ *Teoria informației* = teoria matematică a proprietăților generale

ale surselor de informaţie, ale canalelor de transmisie şi ale instalaţiilor de păstrare şi de prelucrare a informaţiilor. **3.** (BIOL.) *Informaţie genetică* = totalitate a materialului genetic dintr-o celulă capabilă să creeze secvenţe de aminoacizi care, la rîndul lor, formează proteine active. **4.** Lămurire asupra unei persoane sau asupra unui lucru.

INFORMAŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *informationnel*) De informaţie, care conţine sau dă informaţii (înlăturînd o încertitudine).

INFRA[1]- (<fr. *infra-*; cf.lat. *infra* "dedesubt") Element prim de compunere care are semnificaţia "dedesubt", "de mai jos", "sub".

ÍNFRA[2] adv. (<lat. *infra*) (În notaţii bibliografice) Dedesubt, mai jos, mai departe.

INFRACELULÁR, -Ă adj. (<*infra[1]-*+*celular*) (BIOL.; despre microorganisme) Incomplet organizat, care îşi realizează metabolismul numai ca parazit în celula vie.

INFRACTÓR s.m. (<fr. *infracteur*, lat. *infractor*) Persoană care a comis o infracţiune.

INFRACŢIONÁL, -Ă adj. (<*infracţiune*) Privitor la o infracţiune, cu caracter de infracţiune.

INFRACŢIÚNE s.f. (<fr. *infraction*, lat. *infractio, -onis*) **1.** Faptă care prezintă pericol social, constînd în încălcarea unei legi penale, în săvîrşirea cu vinovăţie a unei abateri de la legea penală şi care este sancţionată de lege în raport cu gravitatea ei. **2.** Abatere, încălcare a unui ordin, a unui tratat etc.

INFRAMICRÓB s.m. (<*infra[1]-*+ *microb*) Microorganism primitiv, de dimensiuni foarte mici, puţin evoluat şi incomplet organizat, care nu-şi poate realiza singur metabolismul şi care se găseşte ca parazit în celula vie.

INFRAMICROBIÁN, -Ă adj. (<*inframicrob*) Care aparţine inframicrobilor, care este produs de ei; care se referă la inframicrobi.

INFRAMICROBIOLOGÍE s.f. (<*infra[1]-*+ *microbiologie*) Disciplină a biologiei care se ocupă cu studiul inframicrobilor.

INFRANGÍBIL, -Ă adj. (<fr. *infrangible*) Care nu se poate frînge, sparge, sfărîma.

INFRARÓŞU, -IE adj., s.n. (<*infra[1]-*+ *roşu*, după fr. *infrarouge*) **1.** Adj. *Radiaţii infraroşii* = radiaţii electromagnetice invizibile, penetrante, cu efect termic pronunţat, situate în spectru între limita roşie a domeniului luminii vizibile şi microundele radioelectrice. **2.** S.n. Domeniu spectral al radiaţiilor infraroşii, situat între limita roşie a spectrului vizibil şi radiaţiile hertziene.

INFRASONÓR, -Ă adj. (<fr. *infra-sonore*) Referitor la infrasunete, care aparţine infrasunetelor. ◇ *Oscilaţii infrasonore* = oscilaţii supersonice.

INFRASTRUCTÚRĂ s.f. (<fr. *infrastructure*) **1.** Ansamblul elementelor care susţin partea principală a unei construcţii, care o fixează de téren şi care transmite acestuia forţele ce acţionează asupra construcţiei. **2.** Totalitatea instalaţiilor de la sol necesare pentru decolarea, aterizarea, adăpostirea şi întreţinerea aeronavelor. **3.** Elemente ale bazei tehnico-materiale. ◆ Spec. Ansamblu de elemente din cadrul economiei naţionale prin care se asigură atît legăturile dintre ramurile economiei, cît şi dintre diferite zone teritoriale. **4.** Sistem de relaţii între elementele fundamentale ale unui microsistem (social).

INFRASÚNET s.n. (<*infra[1]-*+ *sunet*, după fr. *infra-son*) (FIZ.) Vibraţie mecanică a unui mediu, care se propagă sub formă de unde, ca şi sunetele, dar avînd o frecvenţă mai mică decît a acestora, putînd fi percepută numai cu ajutorul simţului tactil.

INFRUCTUÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *infructueux*, lat. *infructuosus*) Care nu dă rezultatele aşteptate, care nu dă roade.

INFÚL s.n. (<fr. *infule*, lat. *infula*) Bandă sacră de lînă albă care încununa fruntea preoţilor sau cu care se împodobeau victimele în vechea Romă.

INFUNDÍBUL s.n. (<lat. *infundibulum* "pîlnie") (ANAT.) Canal în formă de pîlnie, prezent în diferite organe.

INFÚZ, -Ă adj. (<fr. *infus*) (Despre cunoştinţe, virtuţi etc.) Care este posedat de la natură, fără a fi fost nevoie să fie însuşite.

INFUZÁ vb. I tranz. (<fr. *infuser*) A turna apă fierbinte peste o plantă medicinală pentru a obţine o infuzie.

INFUZÍBIL, -Ă adj. (<fr. *infusible*) (Despre unele materii) Care nu se poate topi sau care se topeşte foarte greu, din cauza temperaturii sale de topire foarte înalte.

INFÚZIE s.f. (<fr. *infusion*, lat. *infuzio, -onis*) **1.** Soluţie apoasă obţinută dintr-o plantă prin opărirea ei cu apă clocotită pentru extragerea principiilor active pe care le conţine; medicament astfel preparat. *Infuzie de fîn* = fîn înmuiat în apă, la temperatura camerei de laborator, pentru obţinerea bacilului fînului. **2.** (ZOOT.) Încrucişare a unei rase neameliorate cu o rasă ameliorată timp de una sau cel mult două generaţii.

INFUZÓR[1] (INFUZÓRIU) s.m. (<fr. *infusoire*, lat. *infusorius*) (La pl.) Clasă de protozoare care au corpul acoperit de cili cu ajutorul cărora se deplasează; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă (ex. *parameciul*).

INFUZÓR[2] s.n. (<fr. *infusoir*) Recipient de metal, de porţelan etc. cu capac, care serveşte la prepararea infuziilor.

INGAMBAMÉNT s.n. (<it. *ingambamento*, fr. *enjambement*) Procedeu poetic impus de necesităţi prozodice sau de dorinţa de a scoate în relief anumite cuvinte, care constă într-o abatere de la exprimarea logică normală prin trecerea unei părţi de frază ori de propoziţie sau a unor cuvinte dintr-un vers în versul următor.

INGENIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *ingénieux*, lat. *ingeniosus*) **1.** Care are mult spirit inventiv, multă agerime de minte. **2.** Făcut, elaborat cu iscusinţă, cu măiestrie, cu inventivitate.

INGENIOZITÁTE s.f. (<fr. *ingéniosité*) Însuşirea de a fi ingenios; inventivitate, iscusinţă, măiestrie, dibăcie; concr. procedeu, lucru etc. ingenios.

INGENUITÁTE s.f. (<fr. *ingénuité*, lat. *ingenuitas, -atis*) Naturaleţe împletită cu sinceritate şi naivitate; puritate, candoare (în comportări).

INGÉNUU, -Ă adj., s.f. (<lat. *ingenuus*, fr. *ingénu*) **1.** Adj. Care vădeşte simplitate, naturaleţe împletită cu sinceritate şi cu naivitate; plin de ingenuitate. **2.** S.f. Rol, personaj, eroină care reprezintă o fată inocentă, pură, candidă; p.ext. persoană ingenuă.

INGERÁ vb. I tranz. (<fr. *ingérer*, lat. *ingerere*) A înghiţi alimente.

INGERÍNŢĂ s.f. (<fr. *ingérence*) Intervenţie, amestec ilegal, nedorit, forţat în viaţa unei persoane, în treburile unui stat, tinzînd la ştirbirea libertăţii şi a independenţei de acţiune şi la impunerea arbitrară a unui anumit punct de vedere.

INGÉSTIE s.f. (<fr. *ingestion*) Înghiţire, introducere pe cale bucală a alimentelor sau a altor substanţe în stomac.

INGHINÁL, -Ă adj. „(<fr. *inguinal*) Care aparţine abdomenului, referitor la abdomen, care se găseşte în regiunea abdominală.

INGINÉR, -Ă s.m. şi f. (<it. *ingegnere*; cf. fr. *ingénieur*, rus. *injener*, germ. *Ingenieur*) Specialist cu o pregătire tehnică şi teoretică obţinută într-un institut de învăţămînt superior, care prestează o activitate tehnică, de proiectare, de cercetare, de organizare şi de conducere a proceselor tehnologice dintr-o întreprindere; titlu deţinut de această persoană.

INGINERÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*inginer*) Care aparţine inginerului sau ingineriei, privitor la inginer sau la inginerie, de inginer.

INGINERÍE s.f. (<*inginer*) Profesiunea de inginer. ◆ *Inginerie genetică* = modificare a structurii genetice a unui organism prin introducerea de gene noi, aparţinînd unor organisme din aceeaşi specie sau din specii diferite, prin inserarea de gene sintetizate artificial sau prin reorganizarea materialului genetic propriu.

INGRÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *ingrat*, lat. *ingratus*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care nu-şi manifestă recunoştinţa pentru un ajutor sau pentru serviciile primite; (om) nerecunoscător. **2.** Adj. Fig. Care nu satisface, nu corespunde eforturilor făcute; care produce mai puţin decît trebuie; p. ext. anevoios, greu.

INGRATITÚDINE s.f. (<fr. *ingratitude*, lat. *ingratitudo, -inis*) Însuşirea de a fi ingrat; atitudinea celui ingrat; nerecunoştinţă.

INGREDIÉNT s.n. (<fr. *ingrédient*) Substanţă sau material care intră ca accesoriu în compoziţia unui medicament, a unui aliment etc., fie pentru a-i conferi anumite calităţi (ex. *mirodenii*), fie pentru a-i micşora preţul de cost.

INGRESIÚNE s.f. (<fr. *ingression*, lat. *ingressio, -onis*) Înaintare a mării în unele porţiuni mai coborîte ale continentelor, în special prin gurile fluviilor, formînd adesea golfuri.

INGURGITÁ (ÎNGURGITÁ) vb. I tranz. (<fr. *ingurgiter*) A înghiţi (mai ales un aliment).

INHALÁ vb. I tranz. (<fr. *inhaler*, lat. *inhalare*) A absorbi pe căile respiratorii vapori, gaze sau lichide, a trage în piept, a inspira vapori, gaze etc.

INHALATÓR s.n. (<fr. *inhalateur*) **1.** Aparat cu ajutorul căruia se fac inhalaţii. **2.** Aparat care furnizează piloţilor de avion o cantitate dozată de oxigen pentru a permite respiraţia normală în condiţiile zborului la înălţimi mari, unde presiunea aerului este scăzută.

INHALÁŢIE s.f. (<fr. *inhalation*, lat. *inhalatio, -onis*) Absorbţie pe căile respiratorii a unor gaze, vapori, aerosoli etc., mai ales în scopuri terapeutice.

INHIBÁ vb. I (<fr. *inhiber*, lat. *inhibere*) **1.** Tranz. A frîna, a împiedica sau a încetini un proces fiziologic, o reacţie chimică etc. **2.** Refl. A se abţine, a se reţine.

INHIBÁNT, -Ă adj. (<fr. *inhibante*) Care inhibă.
INHIBÁT, -Ă adj. (<*inhiba*) **1.** (Despre acţiuni, procese fiziologice, reacţii chimice etc.) Care este frînat, încetinit în desfăşurare. **2.** (Despre oameni) Care nu se manifestă spontan, care are o manifestare reţinută sau se abţine.
INHIBITÍV, -Ă adj. (<fr. *inhibitif*) Inhibitor.
INHIBITÓR, -OÁRE adj., s.m. (<fr. *inhibiteur*) **1.** Adj. Care inhibă. **2.** S.m. Substanţă chimică care, adăugată în proporţii mici, poate încetini sau chiar împiedica anumite reacţii chimice. ◆ Preparat sau tratament care frînează sau împiedică dezvoltarea unui agent patogen, a unui proces fiziologic etc.
INHIBÍŢIE s.f. (<fr. *inhibition*, lat. *inhibitio, -onis*) **1.** (CHIM.) Fenomen de oprire, de întîrziere sau de micşorare a vitezei de desfăşurare a unei reacţii chimice cu ajutorul inhibitorilor. **2.** Proces fundamental al activităţii nervoase, opus excitaţiei, care se manifestă prin diminuarea, frînarea sau oprirea efectelor excitaţiei.
INHUMÁŢIE s.f. (<fr. *inhumation*) Înhumare.
INÍC, -Ă adj. (<fr. *inique*, lat. *iniquus*) Inechitabil, nedrept; arbitrar, abuziv.
INICVITÁTE (INICUITÁTE) s.f. (<fr. *iniquité*, lat. *iniquitas, -atis*) Inechitate.
INIMAGINÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inimaginable*) Care nu se poate imagina, care depăşeşte orice imaginaţie; de neînchipuit, extraordinar, neimaginabil.
ÍNIMĂ s.f. (lat. *anima*) **I. 1.** Organ central al aparatului circulator, situat în partea stîngă a toracelui, care asigură prin contracţiile sale ritmice vehicularea sîngelui în organism, la om şi la animalele superioare. La om, inima se compune din patru compartimente, împărţite, la rîndul lor, într-o parte receptoare (*atriu*, cu cele două *auricule*) şi una de ejecţie (cele două *ventricule*). Fiecare atriu comunică cu ventriculul respectiv printr-un orificiu atrioventricular prevăzut cu valvule. Inima este alcătuită din trei straturi: unul intern (*endocard*), unul mijlociu, musculos (*miocard*) şi altul extern, seros (*epicard*), şi este învelită în pericard. Miocardul este irigat de arterele şi de venele coronare. ◆ Piept. **2.** (Pop.) Stomac, pîntece, rînză. **3.** (La cărţile de joc) Cupă. **4.** Piesă sau organ de maşină care are o formă asemănătoare cu o inimă. **5.** Fig. Inima considerată ca sediu al sentimentelor umane. **6.** Inima considerată ca centru şi simbol al vieţii sufleteşti, ca izvor al îndrăznelii, energiei, voinţei. **7.** Fig. Fire, caracter, structură sufletească. **8.** Fig. Fiinţă, om, individ. **II.** P. anal. **1.** Mijloc, centru, interior. **2.** Piesă sau element de construcţie care ocupă un loc central într-un sistem tehnic sau într-un element al acestuia. ◇ *Inima carului* (sau *a căruţei*) = partea din mijloc a carului (sau a căruţei), care leagă osia de dinainte cu cea de dinapoi. **3.** Partea din interior a unei plante, a unei legume, a unui fruct. **4.** Partea esenţială, cea mai importantă a unui lucru.
INIMICÍŢIE s.f. (<lat. *inimicitia*) Duşmănie, ură, vrăjmăşie.
INIMIOÁRĂ s.f. (<*inimă*) **1.** Diminutiv al lui inimă. **2.** Mistrie mică, ascuţită, folosită la netezirea formelor de turnătorie.
INIMITÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inimitable*) Care nu se poate imita (uşor).
INIMÓS, -OÁSĂ adj. (<*inimă*) **1.** Curajos, energic, îndrăzneţ. **2.** Bun, mărinimos, generos. **3.** Care suferă, care se consumă pentru ceva mai mult decît ar trebui.
ININTELIGÍBIL, -Ă adj. (<fr. *inintelligible*) Care nu se poate înţelege; neclar, confuz.
INIÓN s.m. (<fr. *inione*) Protuberanţă externă a osului occipital, considerată reper în măsurătorile antropometrice.
INIŢIÁ vb. I (<fr. *initier*, lat. *initiare*) **1.** Tranz. şi refl. A da cuiva sau a căpăta (primele) cunoştinţe, a (se) introduce într-un domeniu de activitate în care nu a lucrat. **2.** Tranz. A face începutul, a pune bazele unei acţiuni, a organiza o mişcare, o activitate etc.
INIŢIÁL, -Ă adj., s.f. (<fr. *initial*) **1.** Adj. (Şi adverbial) Care este la început, de la început. **2.** S.f. Literă cu care se începe un cuvînt. ◆ Abreviere a prenumelui (şi a numelui) unei persoane, formată din iniţiale.
INIŢIÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*iniţia*) (Persoană) care posedă suficiente cunoştinţe într-un domeniu.
INIŢIÁTIC, -Ă adj. (<fr. *initiatique*, it. *iniziatico*) **1.** De iniţiere. **2.** Care poate fi înţeles numai de cei iniţiaţi; ezoteric.
INIŢIATÍVĂ s.f. (<fr. *initiative*) Faptul de a propune, de a organiza sau de a începe o acţiune, antrenînd după sine şi pe alţii; însuşirea celui care îndrăzneşte sau este înclinat să întreprindă primul ceva nou, din îndemn propriu. ◇ *Din proprie* (sau *propria mea, a ta, a sa, a lui* etc.) *iniţiativă* = fără a fi îndemnat sau silit de altul.
INIŢIATÓR, -OÁRE adj., subst. (<fr. *initiateur*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care iniţiază ceva, care are iniţiativă într-o acţiune. **2.** S.m. (CHIM.) Promotor.
INJECTÁ vb. I (<fr. *injecter*, lat. *injectare*) **1.** Tranz. A introduce, cu ajutorul seringii, un medicament lichid într-un organism, într-o rană etc. ◆ A introduce, sub presiune, în masa unui material sau într-un spaţiu închis, un fluid sau o suspensie de corp pulverulent. **2.** Refl. (Despre ochi) A se congestiona, a se înroşi.
INJECTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *injectable*) Care poate fi injectat.
INJECTÍV, -Ă adj. (<fr. *injectif*) (MAT.; despre funcţii) În care un element al celei de-a doua mulţimi are în plus un antecedent.
INJECTÓR s.n. (<fr. *injecteur*) **1.** Dispozitiv care serveşte la injectarea combustibilului lichid sau pulverulent în camera de ardere a unui motor cu ardere internă sau care, la instalaţiile cu focar, serveşte la amestecarea combustibilului cu aerul carburant şi la suflarea acestui amestec în focar. **2.** Aparat folosit la alimentarea cu apă a cazanelor de abur în care apa este antrenată de un curent de abur sub presiune; dispozitiv folosit la unele turbine hidraulice.
INJÉCŢIE s.f. (<fr. *injection*) **1.** Introducere pe cale intramusculară, intravenoasă, intradermică etc., sub presiune, cu ajutorul unei seringi, a unui medicament în stare lichidă în ţesuturile sau în umorile organismului; p.ext. lichidul introdus în acest mod. **2.** Introducere sub presiune a unui fluid sau a suspensiilor unui corp pulverulent într-un material sau într-un spaţiu închis. **3.** (MAT.) Funcţie injectivă. **4.** (GEOL.) Pătrundere sub presiune a unei magme în zonele cele mai adînci ale scoarţei terestre.
INJONCTÍV, -Ă adj. (<*injonctif*) Poruncitor.
INJONCŢIÚNE s.f. (<fr. *injonction*) Presiune, intervenţie puternică făcută asupra cuiva; ordin precis, formal.
INJÚRIE s.f. (<lat. *injuria*; cf. fr. *injure*) **1.** Infracţiune care constă în atingerea adusă onoarei sau reputaţiei unei persoane prin cuvinte, gesturi sau acte jignitoare; jignire (gravă), insultă, invectivă. **2.** Acţiune cu efect vătămător.
INJURIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *injurieux*, lat. *injuriosus*) Care conţine o injurie; jignitor, insultător, de batjocură.
INJÚST, -Ă adj. (<fr. *injuste*, lat. *injustus*) Care nu este just.
INJUSTÉŢE s.f. (<*in*[1]*-+justeţe*) Lipsă de justeţe.
INJUSTÍŢIE s.f. (<fr. *injustice*, lat. *injustitia*) Nedreptate.
IN MEMORIAM loc. (loc. lat.) În memoria cuiva, în amintirea unei personalităţi, a unui eveniment important.
INNOCENTE adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Cu nevinovăţie; simplu, fără artificialitate.
INOBSERVÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inobservable*, lat. *inobservabilis*) Care nu se poate observa (decît cu greu).
INOCÉNT, -Ă adj. (<fr. *innocent*, lat. *innocens, -ntis*) Curat la suflet, căruia nu i se poate imputa nimic, care exprimă nevinovăţie; nevinovat; curat, candid, naiv. ◆ (Ir.) Simplu, naiv; ignorant.
INOCÉNŢĂ s.f. (<fr. *innocence*, lat. *innocentia*) Curăţenie sufletească, nevinovăţie, candoare. ◆ (Ir.) Simplitate, naivitate; ignoranţă.
INOCERÁM subst. Gen fosil de lamelibranhiate jurasic-cretacice, cu cochilia groasă şi ovoidală.
IN-OCTAVO adj. invar. (loc. lat.) (Despre formatul cărţilor) În care coala de hîrtie este îndoită în opt, formînd 16 pagini; (despre cărţi; şi substantivat) care are acest format.
INOCUITÁTE s.f. (<fr. *innocuité*) (MED.) Însuşire a unui agent fizic, biologic sau chimic de a nu fi vătămător pentru organism.
INOCULÁ vb. I tranz. (<fr. *inoculer*) **1.** A introduce în organism un ser, un vaccin, o substanţă pentru precizarea diagnosticului unei boli, pentru experienţe, imunizare etc. **2.** Fig. A introduce (încetul cu încetul, pe neobservate) în mintea cuiva anumite concepţii, idei etc.
INODÓR, -Ă adj. (<fr. *inodore*, lat. *inodorus*; cf.lat. *in* "fără"+*odor* "miros") Fără miros; care nu emană miros.
INOFENSÍV, -Ă adj. (<fr. *inoffensif*) Care nu face rău.
INOMÁBIL, -Ă adj. (<fr. *innomable*) **1.** Care nu poate fi numit. **2.** Fig. Dezgustător.
INOMBRÁBIL, -Ă adj. (<fr. *innombrable*) Care nu poate fi numărat.
INOPERÁNT, -Ă adj. (<fr. *inopérant*) Lipsit de efect sau de rezultat; fără urmare.
INOPINÁT, -Ă adj. (<fr. *inopiné*, lat. *inopinatus*) Neaşteptat, neprevăzut.
INOPLÁSMĂ s.f. (<fr. *inoplasme*) (BIOL.) Protoplasmă nediferenţiată care se găseşte în sarcoplasma muşchiului.

INOPORTÚN, -Ă adj. (<fr. *inopportun*, lat. *inopportunus*) Care nu este sau nu se întîmplă la locul sau la timpul oportun; nepotrivit. ◆ (Despre oameni) Care incomodează; neplăcut; plictisitor.
INOPORTUNÁ vb. I tranz. şi intranz. (<*inoportun*) A importuna.
INOPORTUNITÁTE s.f. (<fr. *inopportunité*) Faptul de a fi inoportun.
INOPOZÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inopposable*) (Despre un act juridic) Care nu poate fi invocat faţă de alte persoane şi în alte cazuri decît cele determinate de lege.
INORÓG s.m. (<sl. *inorogŭ*) Animal fabulos imaginat sub forma unui cal cu un corn în frunte, considerat, în evul mediu, ca simbol al purităţii şi virginităţii, întîlnit mai ales în arta şi literatura medievală. ◆ Rinocer.
INOSÍTĂ s.f. Substanţă chimică din clasa alcoolilor polihidroxilici, important factor de creştere, care face parte din complexul vitaminelor B. Se găseşte în cereale, fructe, drojdie, muşchi, ficat, plămîni etc.
INOSPITALIÉR, -Ă adj. (<fr. *inhospitalier*) Care nu este ospitalier.
INOVÁ vb. I intranz. (<fr. *innover*, lat. *innovare*) A face o schimbare, a introduce o noutate într-un domeniu, într-un sistem etc. ◆ Tranz. A introduce, a adopta, a propaga o inovaţie.
INOVATÓR, -OÁRE s.m. şi f., adj. (<fr. *inovateur*) (Persoană) care realizează o inovaţie; (persoană) care inovează ceva.
INOVÁŢIE s.f. (<fr. *innovation*, lat. *innovatio, -onis*) Noutate, schimbare, modificare. ◆ Rezolvare a unei probleme de tehnică sau de organizare (a muncii) prin adoptarea de soluţii moderne, precum şi prin unele perfecţionări care prezintă noutate şi progres, cu scopul îmbunătăţirii (productivităţii) muncii.
INÓX s.n. (<fr. *inox*) Metal, aliaj cu proprietăţi inoxidabile; p. ext. obiect confecţionat din acest material.
INOXIDÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inoxydable*) (Despre substanţe) Care nu se poate combina cu oxigenul; (despre metale sau aliaje) care este rezistent la oxidare sau la contactul cu apa, care nu rugineşte.◇ *Oţel inoxidabil* = oţel înalt aliat, cu un conţinut ridicat de crom, nichel etc., rezistent la coroziunea agenţilor chimici.
IN-PLANO adj. invar. (loc. lat.) (Despre formatul unei cărţi sau al unui ziar) În care coala de hîrtie nu este îndoită, alcătuind astfel o filă sau două pagini; (despre cărţi şi ziare; şi substantivat) care are acest format.
ÎNPUT s.n. (<engl., fr., it. *input*) (TEHN.) **1.** Intrare, introducere. ◆ Energie, forţă introdusă într-un sistem tehnic. ◆ Elemente iniţiale ale unui anumit proces, procedeu, fenomen etc. **2.** Introducere de date într-un sistem electronic. ◇ *Input-output* = raportul dintre energia sau forţa introdusă într-un sistem tehnic, fizic sau natural şi energia sau forţa produse de acestea; ansamblu de operaţii privind elaborarea datelor la un calculator electronic.
INS s.m. (lat. *ipsus=ipse*) Individ, persoană, om.
INSALUBRITÁTE s.f. (<fr. *insalubrité*) Caracterul sau starea a ceea ce este insalubru.
INSALÚBRU, -Ă adj. (<fr. *insalubre*, lat. *insalubris*) Dăunător sănătăţii, ca urmare a faptului că nu sînt respectate regulile de igienă.
INSÁN, -Ă adj. (<it. *insano*, lat. *insanus*, fr. *insane*) Care nu are o judecată sănătoasă, care este contrar bunului simţ.
INSANITÁTE s.f. (<fr. *insanité*) **1.** Nebunie. **2.** Faptă sau vorbă de om nebun.
INSATISFÁCŢIE s.f. (<fr. *insatisfaction*) Nemulţumire, neplăcere, nesatisfacţie.
INSAŢIÁBIL, -Ă adj. (<lat. *insatiabilis*, fr. *insatiable*) Care nu se poate sătura (cu nimic), nesăţios, lacom.
INSCRIPTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *inscriptible*) Care poate fi înscris într-o suprafaţă, într-un cerc sau într-o sferă dată.
INSCRÍPŢIE s.f. (<fr. *inscription*, lat. *inscriptio, -onis*) **1.** Text scurt, de obicei gravat pe piatră, pe metal sau în lemn, pentru a consacra memoria unei persoane, a unui eveniment etc. **2.** Înscriere, înregistrare, înmatriculare.
INSCRIPŢIONÁRE s.f. (<*inscripţie*) Înregistrare, înscriere.
INSCULPÁ vb. I tranz. (<fr. *insculper*; cf.lat. *insculpere*) (FIN.) A marca obiectele de metal preţios cu poansonul.
INSECTÁR s.n. (<fr. *insectarium*) Colecţie de insecte conservate prin anumite procedee şi clasate într-o anumită ordine, după anumite criterii; cutie (specială) în care se păstrează o astfel de colecţie.
INSÉCTĂ s.f. (<fr. *insecte*; cf.lat. *insectus* "tăiat") (La pl.) Clasă care cuprinde mici animale nevertebrate din încrengătura artropodelor, cu corpul format din segmente diferenţiate în cap, torace şi abdomen, cu trei perechi de picioare articulate, respirînd prin trahee sau prin tegumentul care este chitinizat şi avînd dezvoltare prin metamorfoză; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă. ◇ *Insecte dăunătoare* = insecte care atacă plantele, animalele şi oamenii sau produsele vegetale şi animale.
INSECTICÍD, -Ă adj., s.n. (<fr. *insecticide*) **1.** Adj. Care ucide insectele dăunătoare sau parazite. **2.** S.n. Substanţă chimică, naturală sau sintetică, folosită pentru combaterea insectelor parazite sau dăunătoare. ◇ *Insecticid remanent* = substanţă toxică ce persistă un oarecare timp după aplicare, acţionînd în continuare asupra insectelor.
INSECTIFÚG, -Ă adj., s.n. (<fr. *insectifuge*; cf.lat. *insectum* "insectă"+*fugare* "a alunga") **1.** Adj. Care îndepărtează, care goneşte insectele. **2.** S.n. Substanţă chimică care, prin mirosul, gustul, culoarea sau altă proprietate a ei, îndepărtează insectele dăunătoare.
INSECTIVÓR, -Ă adj., s.n. (<fr. *insectivore*; cf.lat. *insectum* "insectă"+*vorare* "a devora") **1.** Adj., s.n. (Animal) care se hrăneşte cu insecte. **2.** S. n. (La pl.) Ordin de mamifere, de talie în general mică, cu dinţi ascuţiţi, a căror hrană principală o constituie insectele; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin.
INSECTOFUNGICÍD, -Ă adj., s.n. (<*insectă* + *fungicid*) **1.** Adj. Care combate insectele dăunătoare şi ciupercile parazite. **2.** S.n. Substanţă chimică folosită pentru combaterea insectelor dăunătoare şi a ciupercilor parazite.
INSECURITÁTE s.f. (<fr. *insécurité*) Stare de nesiguranţă, lipsă de securitate.
INSECUTÓR s.m. (<lat. *insecutor*) Gladiator care lupta cu retiarii.
INSEMINÁ vb. I tranz. (<fr. *inseminer*) A fecunda pe cale artificială.
INSENSÍBIL, -Ă adj. (<fr. *insensible*, lat. *insensibilis*) (Şi adverbial) **1.** Lipsit de sensibilitate; fig. care nu este impresionat (de nimic); nepăsător, impasibil, rece. **2.** Care nu se poate percepe cu simţurile.
INSENSIBILITÁTE s.f. (<fr. *insensibilité*, lat. *insensibilitas, -atis*) Lipsă de sensibilitate sau, p.ext., de emotivitate, de impresionabilitate; fig. nepăsare, indiferenţă. ◆ (MED.) Lipsă a sensibilităţii generale sau parţiale, întîlnită în unele boli nervoase sau psihice ori provocată cu ajutorul unor substanţe anestezice.
INSENSIBILIZÁ vb. I tranz. (<fr. *insensibiliser*) A face să nu simtă nici o durere, a face insensibil; a amorţi.
INSEPARÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inséparable*, lat. *inseparabilis*) Care nu se poate separa, despărţi de ceva sau de cineva; strîns unit sau legat; (de) nedespărţit.
INSERÁ vb. I tranz. (<fr. *insérer*, lat. *inserare*) **1.** A introduce, a adăuga, a include un adaos, o informaţie etc. într-un text, într-un şir de numere, într-un tabel etc.; a introduce o informaţie într-un ziar. ◆ (TEHN.) A îngloba un material în masa altui material. **2.** (TEHN.) A aşeza, a fixa o piesă într-un locaş din interiorul altei piese sau între alte două piese.
INSÉRT s.n. (<it. *inserto*, fr., engl. *insert*) (CINEM.) Cadru fix sau scurtă scenă animată inclusă în desfăşurarea acţiunii cinematografice.
INSÉRŢIE s.f. (<fr. *insertion*, lat. *insertio, -onis*) **1.** Faptul de a insera; concr. ceea ce se inserează. **2.** Legare, fixare. **3.** (TEHN.) Strat de material (în general textil sau metalic) inclus în structura altui material sau cuprins între feţele de contact a două materiale pentru a mări rezistenţa la rupere sau la sfîşiere. **4.** (ANAT.) Fixare pe os a capătului terminal al unui muşchi.
INSESIZÁBIL, -Ă adj. (<fr. *insaisissable*) **1.** Care nu poate fi sesizat, înţeles; p. ext. imperceptibil. **2.** (JUR.; despre lucruri sau despre drepturi) Care nu poate fi urmărit de către creditorii titularului lucrului sau dreptului.
INSIDERS subst. pl. (cuv. engl.) Persoane care, prin postul pe care îl ocupă într-o întreprindere, dispun de informaţii confidenţiale.
INSIDIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *insidieux*; cf.lat. *insidiosus* <*insidiae* "maşinaţii, capcane") Care caută să înşele. ◆ (MED.; despre boli) Care apare pe nesimţite, fără tulburări, manifestări vizibile. ◆ (Despre gaze de luptă) Care îşi manifestă mai tîrziu acţiunea asupra organismului.
INSÍGNĂ s.f. (<fr., lat. *insigne*) Mic obiect, de diverse forme, purtat pe piept sau la şapcă, la bască etc. şi care indică, prin imagini simbolice imprimate sau gravate pe el, apartenenţa cuiva la o organizaţie, la un club etc.
INSIGNIFIÁNT, -Ă adj. (<fr. *insignifiant*) Neînsemnat.
INSINUÁ vb. I (<fr. *insinuer*, lat. *insinuare*) **1.** Tranz. A strecura cu dibăcie o aluzie, o idee calomnioasă, răutăcioasă. **2.** Tranz. şi refl. A (se) strecura undeva pe nesimţite.
INSINUÁNT, -Ă adj. (<fr. *insinuant*) Care (se) insinuează.
INSIPÍD, -Ă adj. (<fr. *insipide*; cf.lat. *in*

"ne-"+*sapidus* "gustos") **1.** (Despre corpuri chimice, substanţe etc.) Fără gust; p. ext. (despre alimente) fad, searbăd. **2.** Fig. Fără spirit, fără haz, anost.

INSISTÁ vb. I tranz. (<fr. *insister*, lat. *insistere*) A stărui, a persevera (într-o acţiune); spec. a se ruga insistent pentru ceva. ◆ A scoate în relief.

INSISTÉNT, -Ă adj. (<fr. *insistent*, it. *insistente*) (Şi adverbial) Stăruitor, perseverent.

INSISTÉNŢĂ s.f. (<fr. *insistance*, it. *insistenza*) Calitatea a ceea ce este insistent; stăruinţă, perseverenţă. ◆ Spec. Rugăminte, cerere insistentă.

INSOCIÁBIL, -Ă adj. (<fr. *insociable*, lat. *insociabilis*) Care nu este sociabil; neprietenos.

INSOLÁŢIE s.f. (<fr. *insolation*, lat. *insolatio, -onis*) **1.** Stare patologică provocată de expunerea îndelungată a corpului la acţiunea radiaţiilor solare, manifestată prin febră, dureri de cap, ameţeli, greaţă, delir etc. (putînd duce la moarte). ◆ Vătămare provocată pomilor tineri prin excesul de căldură. **2.** Iluminare a unei suprafeţe de către razele solare. **3.** Tratament prin expunere la soare.

INSOLÉNT, -Ă adj. (<fr. *insolent*, lat. *insolens, -ntis*, it. *insolente*) (Şi adverbial) Obraznic, impertinent; neruşinat.

INSOLÉNŢĂ s.f. (<fr. *insolence*, lat. *insolentia*) Obrăznicie, impertinenţă; vorbă, faptă, atitudine obraznică, necuviincioasă.

INSOLÍT, -Ă adj. (<fr. *insolite*, lat. *insolitus*) Contrar obiceiului; neobişnuit; neuzitat.

INSOLÚBIL, -Ă adj. (<fr. *insoluble*, lat. *insolubilis*) **1.** (Despre substanţe) Care nu este solubil, care poate fi dizolvat (într-un anumit dizolvant). **2.** Fig. Care nu are nici o soluţie; de nerezolvat.

INSOLUBILITÁTE s.f. (<fr. *insolubilité*) Proprietate a unei substanţe de a fi insolubilă.

INSOLUBILIZÁ vb. I tranz. (<fr. *insolubiliser*) A face ca o anumită substanţă să devină insolubilă.

INSOLVÁBIL, -Ă adj. (<fr. *insolvable*) Care nu este solvabil, care se află în situaţia de insolvabilitate, care nu-şi poate plăti datoriile.

INSOLVABILITÁTE s.f. (<fr. *insolvabilité*) Situaţie în care se află un debitor ale cărui bunuri sînt de o valoare mai mică decît totalitatea obligaţiilor care ar urma să fie satisfăcute cu aceste bunuri.

INSOMNIÁC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *insomniaque*) (MED.) (Persoană) care suferă de insomnie.

INSOMNÍE s.f. (<fr. *insomnie*; cf.lat. *in* "fără"+*somnus* "somn") Stare bolnăvicioasă, de dereglare a somnului normal, care se manifestă prin lipsă de somn sau prin reducerea duratei şi a profunzimii somnului şi care este întîlnită în astenii, nevroze, boli psihice etc.

INSONDÁBIL, -Ă adj. (<fr. *insondable*) (Despre ape sau despre adîncimea lor) Care nu poate fi sondat (din cauza adîncimii mari); foarte adînc. ◆ Fig. Cu neputinţă de cercetat, de analizat sau de lămurit; de nepătruns.

INSONÓR, -Ă adj. (<fr. *insonore*) **1.** Care amortizează sunetele. **2.** Lipsit de sonoritate.

INSONORIZÁ vb. I tranz. (<fr. *insonoriser*) A izola fonic; a reduce intensitatea zgomotelor dintr-un spaţiu închis.

INSONORIZÁRE s.f. (după fr. *insonorisation*) Totalitatea operaţiilor şi măsurilor luate pentru a reduce intensitatea zgomotelor dintr-o clădire, dintr-o încăpere etc.; izolare fonică.

INSPECTÁ vb. I tranz. (<fr. *inspecter*, lat. *inspectare*) A controla, a verifica activitatea unei persoane, a unei instituţii etc. pe baza unei însărcinări speciale; p. ext. a examina, a cerceta amănunţit şi cu atenţie ceva.

INSPÉCTOR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *inspecteur*, rus. *inspektor*, lat. *inspector*) Persoană împuternicită să inspecteze, să controleze activitatea unei persoane, a unei instituţii etc.

INSPECTORÁT s.n. (<fr. *inspectorat*) **1.** Serviciu care are sarcina de a inspecta activitatea unor unităţi în subordine; local în care funcţionează un asemenea serviciu. **2.** Funcţia (serviciul) de inspector; perioadă de timp în care cineva îşi exercită această funcţie.

INSPÉCŢIE s.f. (<fr. *inspection*, lat. *inspectio, -onis*) Control, verificare autorizată a unei activităţi, a executării anumitor dispoziţii, hotărîri etc.

INSPIRÁ vb. I (<fr. *inspirer*, lat. *inspirare*) **1.** Intranz. A trage, a inhala aer în plămîni. **2.** Tranz. Fig. A face să se nască, să pătrundă în conştiinţa cuiva un gînd, un sentiment, o hotărîre etc. **3.** Refl. Fig. A lua anumite idei, sugestii de undeva sau de la cineva; a-şi găsi un izvor de inspiraţie în..., a se orienta, a se ghida, a se conduce după...

INSPIRÁT, -Ă adj. (<*inspira*) Cuprins, pătruns de inspiraţe. ◇ *A fi bine inspirat* = a avea o idee bună.

INSPIRATÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<fr. *inspirateur*) **1.** Adj. Care ajută inspiraţia aerului în plămîni. **2.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care inspiră pe cineva, care sugerează ceva; p.ext. îndrumător, sfătuitor.

INSPIRÁŢIE s.f. (<fr. *inspiration*, lat. *inspiratio, -onis*) **1.** Tragere, inhalare a aerului în plămîni, primul timp al respiraţiei. **2.** Fig. Avînt, forţă, entuziasm creator, spontan al inteligenţei umane; complex de idei creatoare, stare de maximă tensiune interioară creatoare. **3.** Fig. Idee, soluţie apărută pe neaşteptate în conştiinţă, în minte (după încercări sau după căutări).

INSTABÍL, -Ă adj. (<fr. *instable*, lat. *instabilis*) **1.** (Despre sisteme fizico-chimice, tehnice, despre obiecte) Care nu este stabil, care nu prezintă stabilitate. **2.** Fig. Variabil, schimbător; nestatornic, inconstant.

INSTABILITÁTE s.f. (<fr. *instabilité*, lat. *instabilitas, -atis*) Însuşirea de a nu prezenta stabilitate, de a nu fi stabil. ◆ (PSIH.) Termen folosit în special în psihopatologia copilului pentru a denumi un sindrom complex caracterizat prin tulburări ce îmbracă un aspect dublu: motor şi psihic.

INSTALÁ vb. I (<fr. *installer*) **1.** Tranz. A monta, a aşeza o instalaţie, o maşină, un aparat etc. **2.** Tranz. şi refl. A (se) stabili într-un loc. **3.** Tranz. A pune pe cineva (cu oarecare solemnitate) într-un post de răspundere.

INSTALATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *installateur*) Persoană specializată în lucrări de montare şi de reparare a unor aparaturi tehnice.

INSTALÁŢIE s.f. (<fr. *installation*) **1.** Faptul de a (se) instala. **2.** Ansamblu de construcţii, aparate, maşini etc. montate astfel încît să formeze un tot în scopul executării unei anumite operaţii sau funcţii în procesul de producţie, în transporturi, în telecomunicaţii etc. ◇ *Instalaţie electrică* = ansamblu unitar de conductoare, aparate, maşini etc. destinate producerii sau utilizării energiei electrice. ◇ *Instalaţie-pilot* = instalaţie experimentală model.

INSTÁNT adj. invar. (<engl. *instant*) Instantaneu, rapid. ◆ (Despre mîncăruri sau băuturi) Care se prepară repede, fără fierbere, prin dizolvare.

INSTANTANÉU, -ÉE adj., s.n. (<fr. *instantané*) **1.** Adj. (Şi adverbial) Care se produce foarte repede (şi durează foarte puţin), care se iveşte brusc, pe neaşteptate. **2.** S.n. Fotografie obţinută prin expunerea unei plăci sau a unui film pe o durată foarte scurtă. **3.** Adj. (Despre mărimi) Care se referă la un anumit moment sau care este definit pentru un anumit moment.

INSTÁNŢĂ s.f. (<fr. *instance*, lat. *instantia*) (Şi *instanţă judecătorească*) Organ de stat competent să soluţioneze litigiile dintre persoanele fizice sau dintre acestea şi persoanele juridice. ◇ *În ultimă instanţă* = în cele din urmă, nemaiavînd altă cale.

INSTAURÁ vb. I tranz. (<fr. *instaurer*, lat. *instaurare*) A întrona, a stabili (pentru prima oară).

INSTAURÁŢIE s.f. (<fr. *instauration*) **1.** Faptul de a instaura şi rezultatul ei. **2.** Act prin care se constituie o operă de artă ca realitate originală, inexistentă înaintea creaţiei artistice.

INSTIGÁ vb. I tranz. (<fr. *instiguer*, lat. *instigare*) A aţîţa, a incita, a provoca (la acţiuni duşmănoase).

INSTIGATÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<fr. *instigateur*, lat. *instigator, -oris*) (Persoană) care instigă, care se face vinovat de instigare.

INSTILÁ vb. I tranz. (<fr. *instiller*, lat. *instillare*) A administra, picătură cu picătură, un medicament lichid (pe un organ bolnav), în scopuri terapeutice sau profilactice; a face o instilaţie.

INSTILATÓR s.n. (<fr. *instillateur*) Instrument folosit pentru instilaţii.

INSTILÁŢIE s.f. (<fr. *instillation*, lat. *instillatio, -onis*) Administrare a unui medicament lichid, picătură cu picătură, într-o cavitate a unui organ bolnav, în scopuri terapeutice sau profilactice.

INSTÍNCT s.n. (<fr. *instinct*, lat. *instinctus*) Complex de reflexe înnăscute, necondiţionate, proprii indivizilor dintr-o anumită specie şi care se desfăşoară într-o succesiune temporală strictă, avînd stimuli declanşatori specifici, asigurînd dezvoltarea organismului, alimentarea, reproducerea, apărarea.

INSTINCTÍV, -Ă adj. (<fr. *instinctif*) **1.** Care ţine de instinct, instinctual. **2.** (Şi adverbial) Făcut din instinct, inconştient, pe negîndite.

INSTITUÍ vb. IV tranz. (<fr. *instituer*, lat. *instituere*) A înfiinţa, a întemeia (prin lege); a introduce, a stabili, a alcătui.

INSTITÚT s.n. (<fr. *institut*, lat. *institutum*) **1.** Instituţie în care se fac cercetări ştiinţifice de specialitate. ◆ Instituţie de învăţămînt superior (universitar) în care se pregătesc cadre cu calificare superioară în diferite specialităţi. ◆ Concr. Local în care funcţionează astfel de instituţii. **2.** (În trecut) Şcoală particulară de

grad secundar, de obicei cu internat.
INSTITUTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *instituteur*, lat. *institutor*) (În trecut) Învăţător (la oraş).
INSTITÚŢIE s.f. (<fr. *institution*, lat. *institutio, -onis*) **1.** Organ sau organizaţie care desfăşoară, cu precădere, activităţi cu caracter administrativ sau social-culturale. **2.** (În dreptul internaţional) Organizaţie care desfăşoară o activitate de interes internaţional. **3.** Formă de organizare a raporturilor sociale, repetate şi tipizate, potrivit normelor juridice, stabilite pe domenii de activitate şi oglindind caracterul istoric al societăţii respective.
INSTITUŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *institutionnel*) Care aparţine unei instituţii, privitor la o instituţie (socială); care se face în cadrul unei instituţii; organizat oficial.
INSTITUŢIONALÍSM s.n. (<germ. *Institutionalismus*) Curent în gîndirea economică dezvoltat în deceniile al treilea şi al patrulea ale sec. 20 şi ai cărui reprezentanţi consideră că economia politică trebuie să aibă ca obiect studierea anumitor categorii politice şi juridice, precum şi unele fenomene social-economice denumite impropriu "instituţii".
INSTITUŢIONALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *institutionaliser*) A face să dobîndească, a conferi un caracter instituţional, oficial.
INSTRUCTÁJ s.n. (<rus. *instruktaj*) Îndrumare, instruire, pregătire dată unei persoane sau unui colectiv în vederea bunei desfăşurări a unei activităţi; p. ext. totalitatea îndrumărilor, instrucţiunilor date în cursul acestei instruiri.
INSTRUCTÍV, -Ă adj. (<fr. *instructif*) Care instruieşte, plin de învăţăminte, de informaţii utile.
INSTRÚCTOR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *instructeur*, rus. *instruktor*) Persoană competentă care instruieşte pe alţii.
INSTRÚCŢIE s.f. (<fr. *instruction*, lat. *instructio, -onis*) **1.** Ansamblu de cunoştinţe, priceperi şi deprinderi, predate cuiva sau căpătate de cineva, prin care se urmăreşte însuşirea unei culturi generale, a unei specializări profesionale. ◆ Sistemul de comunicare şi influenţare organizată a cunoştinţelor generale şi speciale şi de formare a operaţiilor şi capacităţilor intelectuale şi aplicativ-teoretice în condiţiile învăţămîntului. **2.** (MILIT.) Activitate de pregătire teoretică şi practică a militarilor. **3.** (JUR.) Activitate de cercetare a cauzelor penale. ◇ *Judecător de instrucţie* = magistrat însărcinat cu cercetarea cauzelor penale.
INSTRUCŢIÚNE s.f. (<fr. *instruction*) **1.** Indicaţie, precizare date cuiva cu privire la modul de îndeplinire a unui lucru. **2.** (La pl.) Îndrumări date de către un organ ierarhic superior organelor administrative în subordine; text sau broşură care cuprinde aceste îndrumări. ◆ Act normativ emis de conducătorii organelor centrale ale administraţiei de stat, în limita competenţei lor, în baza şi în vederea aplicării legilor, decretelor sau hotărîrilor. **3.** (Înv.) Instrucţie penală.
INSTRUÍ vb. IV (<fr. *instruire*, lat. *instruere*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) pregăti într-un domeniu. **2.** Tranz. A pregăti ostaşii pentru însuşirea teoriei şi practicii militare. **3.** Tranz. (JUR.) A cerceta, a ancheta, a analiza (culegînd probe, mărturii).
INSTRUMÉNT s.n. (<fr. *instrument*, lat. *instrumentum*) **1.** Unealtă, aparat cu ajutorul căruia se execută o anumită operaţie. ◆ (TEHN.) Sistem tehnic folosit pentru cercetarea, observarea, măsurarea sau controlul unor mărimi. **2.** (MUZ.) Aparat construit pentru a produce sunete muzicale. Există instrumente muzicale cu coarde, de suflat, de percuţie. La instrumentele muzicale electronice, instrumentistul comandă oscilaţiile electronice, care, după amplificare, sînt transformate în sunete. Instrumentele muzicale româneşti cele mai obişnuite sînt: cimpoiul, fluierul, buciumul, cavalul, ocarina, ţambalul, cobza, naiul. **3.** Fig. Mijloc sau, p. ext., persoană folosită pentru atingerea unui scop. **4.** *Instrument gramatical* = cuvînt cu funcţiune exclusiv gramaticală care nu se poate întrebuinţa singur în vorbire, ci numai împreună cu cuvintele pe care le leagă, exprimînd raporturi; unealtă gramaticală. **5.** *Instrument de ratificare* = document special prin care se ratifică un tratat internaţional.
INSTRUMENTÁ vb. I tranz. (<fr. *instrumenter*) **1.** A întocmi contracte, procese-verbale, dosare juridice, acte publice. **2.** A aranja o bucată muzicală pe (grupuri de) instrumente. ◆ A executa o bucată muzicală la unul sau la mai multe instrumente. **3.** A efectua o instrumentaţie.
INSTRUMENTÁL, -Ă adj. (<fr. *instrumental*) **1.** (Despre compoziţii muzicale) Care se execută cu ajutorul instrumentelor, scris pentru instrumente. **2.** (GRAM.) *Complement circumstanţial instrumental* = complement circumstanţial care arată mijlocul prin care se realizează o acţiune.
INSTRUMENTALÍSM s.n. (<fr. *instrumentalisme*, engl. *instrumentalism*, germ. *Instrumentalismus*) **1.** (FILOZ.) Concepţie filozofică, variantă a pragmatismului, creată de John Dewey, care consideră că noţiunile, categoriile şi teoriile ştiinţifice nu reflectă realitatea obiectivă, fiind numai simple instrumente pentru săvîrşirea unor acţiuni utile individului. **2.** Şcoală formalistă în poezie care îşi propune să creeze efecte lirice prin combinaţii sonore muzicale, expresive.
INSTRUMENTALÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<engl., germ. *instrumentalist*) (Adept) al instrumentalismului.
INSTRUMENTÁR s.n. (<*instrument*) Totalitatea instrumentelor folosite într-o anumită activitate.
INSTRUMENTÁŢIE s.f. (<fr. *instrumentation*) **1.** Etapă în procesul de creaţie a unei compoziţii muzicale pentru orchestră, în care autorul repartizează ceea ce revine spre executare fiecărui instrument în parte, de la începutul pînă la sfîrşitul unei bucăţi. **2.** Ramură a ştiinţei muzicale care se ocupă cu descrierea particularităţii instrumentelor. **3.** Operaţie de extragere, cu ajutorul unor dispozitive speciale, a unei unelte sau a unei piese rămase accidental într-un puţ de petrol.
INSTRUMENTÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *instrumentiste*) Persoană care cîntă (ca profesionist) la un instrument muzical (într-un ansamblu).
INSUBMERSÍBIL, -Ă adj. (<fr. *insubmersible*) Care nu poate fi scufundat complet într-un lichid.
INSUBORDONÁRE s.f. (<*in*[1]- + *subordonare*, după fr. *insubordination*) Nesupunere la ordinele autorităţilor superioare.
INSUCCÉS s.n. (<fr. *insucces*) Lipsă de succes, nereuşită, înfrîngere.
INSUFICIÉNT, -Ă adj. (<lat. *insufficiens, -ntis*, it. *insufficiente*) (Şi adverbial) Care nu este suficient, de ajuns (cantitativ); care nu satisface (calitativ). ◆ (Substantivat, m.) Calificativ sub limita de trecere (la un examen).
INSUFICIÉNŢĂ s.f. (<lat. *insufficientia*, it. *insufficienza*) **1.** Stare, situaţie a ceea ce este insuficient. **2.** (MED.) Incapacitate funcţională a unui organ sau diminuare, stare deficitară a unei funcţiuni complexe a organismului. ◇ *Insuficienţă cardiacă* = stare patologică manifestată prin imposibilitatea miocardului de a mai asigura un debit cardiac suficient în raport cu nevoile organismului.
INSUFLÁ vb. I tranz. (<fr. *insuffler*) **1.** A introduce sub presiune gaze, vapori, substanţe pulverulente etc. în interiorul unui spaţiu închis pentru a îmbunătăţi desfăşurarea proceselor care se produc în instalaţia respectivă. **2.** Fig. A trezi, a provoca cuiva un anumit sentiment, o anumită idee.
INSUFLÁŢIE s.f. (<fr. *insufflation*, lat. *insufflatio, -onis*) Introducere sub presiune a unui gaz, a unei substanţe pulverulente într-o cavitate a organismului în scop terapeutic sau pentru fixarea diagnosticului.
INSULÁR, -Ă adj. (<fr. *insulaire*, lat. *insularis*) Care se află pe o insulă; de insulă, caracteristic unei insule. ◆ (Substantivat) Locuitor al unei insule.
ÍNSULĂ s.f. (<lat. *insula*) **1.** Întindere de pămînt înconjurată din toate părţile de apă, situată fie într-un bazin oceanic, marin sau lacustru, fie în albia unei ape curgătoare. Pot fi: insule continentale şi oceanice, care, la rîndul lor, sînt vulcanice sau coraligene. ◆ Fig. Grup de obiecte de acelaşi fel care se diferenţiază de mediul înconjurător. **2.** *Insulă plutitoare* = formaţie compactă de rădăcini şi ramuri de plante rupte, care plutesc pe un curs de apă, avînd aspectul unei insule.

insulă (1)

INSULÍNĂ s.f. (<fr. *insuline*) (BIOCHIM.; FIZIOL.) Hormon activ secretat de pancreas, care reglează metabolismul glucidelor, lipidelor, protidelor şi mineralelor din organism; lipsa insulinei produce o acumulare de glucoză în sînge şi eliminarea ei în urină, provocînd boala denumită diabet.
INSULTÁ vb. I tranz. (<fr. *insulter*, lat. *insultare*) A aduce cuiva o insultă, a ofensa, a jigni.
INSÚLTĂ s.f. (<fr. *insulte*) Cuvînt sau faptă injurioasă la adresa cuiva; ofensă, jignire, injurie. ◆ (JUR.) Atingere adusă onoarei ori reputaţiei unei persoane prin cuvinte, prin gesturi

sau prin alte mijloace ori prin expunerea la batjocură sau atribuirea unui defect, a unei boli sau a unei infirmităţi.

INSULTĂTÓR, -OÁRE adj. (<*insulta*) Care insultă; jignitor, ofensator, injurios.

INSUPORTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *insupportable*) Care nu poate fi suportat sau este greu de suportat; (despre oameni) nesuferit, supărător.

INSURÉCŢIE s.f. (<fr. *insurrection*, lat. *insurrectio, -onis*) Formă de luptă deschisă, organizată şi armată împotriva unui regim, a unei autorităţi etc.

INSURGÉNT, -Ă s.m. şi f. (<lat. *insurgens, -ntis*, germ. *Insurgent*, engl. *insurgent*) Persoană care participă activ la o insurecţie. ◆ Spec. Nume dat coloniştilor americani care s-au ridicat împotriva Angliei în sec. 18.

INSURGÉNŢĂ s.f. (<fr. *insurgence*) Insurecţie.

INSURMONTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *insurmontable*) (Despre dificultăţi, obstacole etc.) De netrecut, de neînvins; care nu poate fi depăşit.

INTABULÁ vb. I tranz. (<germ. *intabulieren*) A înscrie definitiv un drept de proprietate sau un drept real imobiliar sau a nota un act cu privire la un imobil, în cartea funciară.

INTÁCT, -Ă adj. (<fr. *intact*, lat. *intactus*) Neatins, neştirbit, întreg; p. ext. (despre fiinţe) teafăr, nevătămat.

INTÁLIE s.f. (<fr. *intaille*, it. *intaglio*) (ARTE PL.) Piatră dură, gravată în adîncime, folosită mai ales ca sigiliu (inele sigilare).

INTANGÍBIL, -Ă adj. (<fr. *intangible*) Care nu poate fi atins, de neatins; care trebuie să rămînă intact.

INTÁRSIE s.f. (<it. *intarsio*) (ARTE DEC.) Tehnică folosită la ornamentarea mobilierului, constînd în incrustarea în lemn a unor plăcuţe şi fişii din os, fildeş, sidef sau din lemn de altă culoare.

INTEGRÁ vb. I (<fr. *intégrer*, lat. *integrare*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) incorpora, a (se) armoniza, a (se) include, a (se) îngloba într-un tot. **2.** Tranz. (MAT.) A calcula dintr-o funcţie dată altă funcţie a cărei derivată este funcţia dată. ◆ A calcula soluţia unei ecuaţii cu derivate parţiale.

INTEGRÁL, -Ă adj., s.f. (<fr. *intégral*) **1.** Adj. (Şi adverbial) Întreg, complet. ◇ *Făină integrală* = făină brută obţinută prin măcinarea grîului. *Pîine integrală* = pîine făcută din făină integrală. **2.** Adj. (MAT.) *Calcul integral* = capitol al analizei matematice care studiază integralele. *Ecuaţie integrală* = ecuaţie în care se efectuează o integrare asupra funcţiei necunoscute. **3.** S.f. (MAT.) *Integrală nedefinită* = mulţime de funcţii care au o derivată comună. *Integrală definită* = număr real care se obţine prin integrarea unei funcţii.

INTEGRÁMĂ s.f. Joc distractiv asemănător cuvintelor încrucişate, dar cu un grad de dificultate mai redus.

INTEGRÁNTĂ adj. (<fr. *intégrante*) *Parte integrantă* = parte care se include în mod obligatoriu într-un tot.

INTEGRÁRE s.f. (<*integra*) **1.** Acţiunea de a (se) integra şi rezultatul ei; reunire a mai multe părţi într-un singur tot. ◆ (SOCIOL.) Sudarea şi armonizarea elementelor într-un grup social. **2.** (MAT.) Calculul unei integrale; obţinerea integralei unei ecuaţii diferenţiale sau cu derivate parţiale.

INTEGRATÓR s.n. (<fr. *intégrateur*) Aparat pentru calculul numeric al integralelor.

INTEGRÍSM s.n. (<fr. *intégrisme*) Atitudine a unor membri aparţinînd unor comunităţi religioase care menţin în mod rigid integritatea doctrinei şi refuză a se adapta condiţiilor societăţii moderne, pretinzînd subordonarea statului de către biserică (ex. *integrismul catolic; integrismul musulman*).

INTEGRITÁTE s.f. (<fr. *intégrité*) **1.** Însuşirea de a fi integru; cinste, probitate, incoruptibilitate. **2.** Însuşirea de a fi sau de a rămîne întreg, intact. ◆ *Integritate teritorială* = principiu de bază al dreptului internaţional conform căruia fiecare stat are dreptul de a-şi exercita deplin şi nestingherit suveranitatea asupra teritoriului său, toate celelalte state fiind obligate să nu-i aducă nici o atingere.

INTEGROMÉTRU s.n. (<fr. *intégromètre*) Aparat pentru calcularea suprafeţei unei figuri plane, a volumului unei figuri de revoluţie etc.

INTÉGRU, -Ă adj. (<fr. *intègre*) De o foarte mare cinste; onest, incoruptibil.

INTEGUMÉNT s.n. (<fr., lat. *integumentum* "veşmînt") (BIOL.) Înveliş al ovulului.

INTELÉCT s.n. (<fr. *intellect*, lat. *intellectus*) **1.** Facultate, capacitate a omului de a gîndi, de a opera cu noţiuni. **2.** (FILOZ.; PSIHOL.) Aspect al gîndirii logice, pe care unii filozofi îl opun raţiunii, considerîndu-l superior (Spinoza) sau inferior (Kant) acesteia; modalitate sau treaptă determinată a gîndirii logice; facultate de cunoaştere.

INTELECTUÁL, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *intellectuel*, lat. *intellectualis*) **1.** Adj. Care aparţine intelectului, care se referă la activitatea minţii, la intelect. **2.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care prin preocupări sau profesiune foloseşte creator intelectul; (persoană) a cărei principală sursă de existenţă o formează munca intelectuală.

INTELECTUALÍSM s.n. (<fr. *intellectualisme*) **1.** Concepţie potrivit căreia intelectul (raţiunea) este capabil(ă) de a înţelege lumea. **2.** (PSIHOL.) Doctrină potrivit căreia procesele afective şi voliţionale se reduc la cele intelectuale. **3.** Doctrină care reduce actul moral la cunoaştere, considerînd că înţelegerea binelui implică săvîrşirea lui (ex. la Socrate).

INTELECTUALITÁTE s.f. (<fr. *intellectualité*, germ. *Intellektualität*) **1.** Categorie socială neomogenă alcătuită din oameni pentru care munca intelectuală reprezintă sursa principală de existenţă. **2.** Totalitatea intelectualilor; mulţime de intelectuali.

INTELECŢIÚNE s.f. (<fr. *intellection*) Acţiune sau funcţiune a intelectualului; act prin care spiritul concepe, creează.

INTELIGÉNT, -Ă adj. (<fr. *intelligent*, lat. *intelligens, -ntis*) Înzestrat cu inteligenţă, deştept, isteţ, ager la minte. ◆ Care dovedeşte inteligenţă.

INTELIGÉNŢĂ s.f. (<fr. *intelligence*, lat. *intelligentia*, germ. *Intelligenz*, rus. *inteligenciia*) **1.** Facultatea de a înţelege, de a sesiza prin gîndire. ◇ *Inteligenţă artificială* = capacitate a unei maşini care simulează procese de gîndire ale omului. ◇ (PSIHOL.) *Test de inteligenţă* = test prin care se măsoară nivelul de inteligenţă (Q. I.) al unei persoane; are la bază teoriile lui H.Wallon şi J.Piaget; se disting diferite niveluri de inteligenţă: practică, concretă, abstractă, conceptuală. **2.** Capacitate, aptitudine de adaptare la un anumit mediu, la o situaţie, capacitate de a alege în funcţie de circumstanţe. **3.** Persoană apreciată, considerată în funcţie de aptitudinile sale intelectuale (ex. *o inteligenţă medie*). ◆ Persoană deosebit de inteligentă. **4.** Totalitate a intelectualilor.

INTELIGÍBIL, -Ă adj. (<fr. *intelligible*) **1.** Care poate fi înţeles, clar, limpede. **2.** (FILOZ.) (Despre idei, principii etc.) Care ar putea fi cunoscut (numai) cu ajutorul gîndirii logice, noţionale, al raţiunii, independent de cunoaşterea senzorială.

INTEMPERÍE s.f. (<fr. *intempérie*, lat. *intemperies*) (Mai ales la pl.) Schimbare nefavorabilă a stării atmosferice.

INTEMPESTÍV, -Ă adj. (<fr. *intempestif*, lat. *intempestivus*) Care se produce pe neaşteptate şi la timp nepotrivit; neaşteptat şi nedorit.

INTENÁBIL, -Ă adj. (<fr. *intenable*) Care nu poate fi păstrat, menţinut, susţinut. ◆ Fig. Insuportabil.

INTENDÉNT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *intendant*, lat. *intendens, -ntis*) Persoană care se îngrijeşte de administraţia bunurilor unei instituţii, ale unei familii etc.

INTÉNS, -Ă adj. (<fr. *intense*) Foarte tare, viu, puternic; plin, încărcat de forţă.

INTENSIFICÁ vb. I tranz. şi refl. (după fr. *intensifier*) A (se) face mai intens.

INTENSIFICÁRE s.f. (<*intensifica*) Acţiunea de a (se) intensifica şi rezultatul ei.

INTENSITÁTE s.f. (<fr. *intensité*) **1.** Însuşirea de a fi intens; grad de tensiune, de forţă, de tărie etc. **2.** (FIZ.) Valoarea unei mărimi utilizate pentru a caracteriza cantitativ un fenomen (intensitatea curentului electric, intensitate sonoră etc.) sau starea unui cîmp sau a unui corp într-un anumit punct (intensitatea cîmpului magnetic, intensitatea gravitaţiei etc.). **3.** (ECON.) *Intensitatea muncii* = gradul de încordare a muncii, căruia îi corespunde un consum anumit de energie musculară şi nervoasă a lucrătorului într-o unitate de timp.

INTENSIÚNE s.f. (<engl. *intension*) (LOG.) Totalitatea caracteristicilor pe care trebuie să le aibă un lucru pentru a fi definit într-un anume fel.

INTENTÁ vb. I tranz. (<fr. *intenter*, it., lat. *intentare*) (JUR.) A introduce, a porni o acţiune.

INTÉNŢIE s.f. (<fr. *intention*, lat. *intentio, -onis*) Dorinţă, voinţă, gînd de a face, de a întreprinde ceva; proiect, plan. ◆ (JUR.) Atitudine psihică a unei persoane care îşi dă seama de caracterul ilicit al faptei sale, prevăzîndu-i, dorindu-i sau acceptîndu-i efectele.

INTENŢIONÁ vb. I tranz. (<fr. *intensionner*) A avea intenţia, a plănui, a dori, a avea de gînd.

INTENŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *intentionnel*) (JUR.) (Despre fapte penale) Săvîrşit cu intenţie; deliberat.

INTER[1]- (<lat., fr. *inter* "între") Element prim de compunere care are semnificaţia "între".

ÍNTER[2] s.m. (<fr. *intér* [ieur]) (SPORT) Înaintaş, atacant.

INTERACŢIONÁ vb. I refl. (<fr. *interactionner*) (FIZ.; despre două particule elementare

sau despre un sistem de particule elementare) A suferi o interacţiune.
INTERACŢIÚNE s.f. (<fr. *interaction*) **1.** Formă de legătură a obiectelor, a fenomenelor etc., manifestată printr-o influenţare, condiţionare sau acţiune cauzală reciprocă. **2.** (FIZ.) Acţiune reciprocă între două sau mai multe corpuri, sisteme, fenomene etc. ◆ Formă de legătură între corpuri, realizată fie direct, fie prin intermediul cîmpurilor fizice.
INTERALIÁT, -Ă adj. (<fr. *interallié*) Comun mai multor aliaţi; stabilit sau existent între aliaţi.
INTERASTRÁL, -Ă adj. (<fr. *interastral*) Care se află între aştri.
INTERATÓMIC, -Ă adj. (<fr. *interatomique*) Care se află sau care se exercită între doi sau mai mulţi atomi (ex. *distanţă interatomică; forţă interatomică*).
INTERBÉLIC, -Ă adj. (<*inter*[1]- + *bellicus* "de război") Dintre două războaie (mai ales dintre cele două războaie mondiale).
INTERCALÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *(s')intercaler*, lat. *intercalare*) A (se) aşeza, a (se) introduce într-un şir (de lucruri, de fiinţe, de cuvinte etc.).
INTERCELULÁR, -Ă adj. (<fr. *intercellulaire*) Care se găseşte între celulele unui ţesut.
INTERCEPTÁ vb. I tranz. (<fr. *intercepter*) A prinde, a reţine un obiect în timpul mişcării lui. ◆ A surprinde şi a controla o convorbire telefonică, o corespondenţă etc.
INTERCINÉZĂ (INTERCHINÉZĂ) s.f. (<fr. *intercinèse*) (BIOL.) Interval de timp dintre două diviziuni succesive ale nucleului celular.
INTERCÍTY (INTERSÍTI) s.n. (<fr., it. *intercity*) Tren rapid care leagă între ele oraşe importante dintr-o ţară.
INTERCOLONAMÉNT s.n. (cf. fr. *entrecolonnement*) Distanţă dintre două coloane, stîlpi sau pilaştri consecutivi ai unui edificiu.
INTERCÓM s.n. (<germ. *Interkom* [munikation]) Sistem de comunicaţie în interiorul unui spaţiu limitat (între pilot şi echipajul unui avion, în interiorul unei fabrici, al unei instituţii etc.); interfon.
INTERCONDIŢIONÁRE s.f. (<*inter*[1]- + *condiţionare*) Legătură, relaţie reciprocă între lucruri, fenomene, procese etc.
INTERCONEXIÚNE s.f. (<fr. *interconnexion*) Conectare a numeroase elemente care acţionează ca un întreg.
INTERCONFESIONÁL, -Ă adj. (<fr. *interconfessionnel*) Care se referă la relaţia dintre mai multe confesiuni sau religii; care are loc între mai multe confesiuni sau religii.
INTERCONSONÁNTIC, -Ă adj. (<fr. *interconsonnantique*) Care este plasat între două consoane.
INTERCOSTÁL, -Ă adj. (<fr. *intercostal*) Care se referă la spaţiul dintre două coaste, care există în acest spaţiu (ex. *nerv intercostal, durere intercostală*).
INTERDEPENDÉNT, -Ă adj. (<fr. *interdépendant*) Care este (strîns) legat sau condiţionat de alt lucru, fenomen sau proces cu care se află în dependenţă reciprocă.
INTERDÍCT s.n. (<fr. *interdit*, germ. *Interdikt*, lat. *interdictum*) (În ev. med.; în dreptul canonic) Pedeapsă dată de papă prin care se interzicea temporar unei ţări, unei regiuni, unui preot etc. oficierea cultului divin sau participarea la el.
INTERDÍCŢIE s.f. (<fr. *interdiction*, lat. *interdictio, -onis*) **1.** Faptul de a interzice; prohibiţie. ◆ Tabu. **2.** (JUR.) Prevedere legală prin care se interzice săvîrşirea unor anumite fapte sau acte. **3.** Măsură judecătorească sau legală de înlăturare a unei persoane de la săvîrşirea anumitor acte juridice fie în vederea ocrotirii persoanei respective (ex. *debilul mintal*), fie ca o sancţiune complementară unei pedepse penale. **4.** Stare în care se află aceste persoane.
INTERDISCIPLINÁR, -Ă adj. (<fr. *interdisciplinaire*) Care aparţine a două sau mai multe discipline; care stabileşte relaţii între două sau mai multe discipline. ◆ Care este bazat, alcătuit, descoperit sau care rezultă din transferul de concepte şi (sau) metode dintre două sau mai multe discipline.
INTERÉS s.n. (<it. *interesse*, germ. *Interesse*, rus. *interes*) **1.** Categorie a psihologiei sociale, desemnînd trebuinţele materiale şi nevoile spirituale, determinate istoric, ale unor indivizi sau grupuri sociale, conştientizate sub forma aşteptărilor, aspiraţiilor, scopurilor, idealurilor, atitudinilor etc.; acţionează ca stimuli, motivaţii şi determină finalitatea activităţii şi comportamentului acestor indivizi sau grupuri. **2.** Preocupare de a obţine un succes, un avantaj, un folos. **3.** Simpatie, atracţie pentru cineva. **4.** Ceea ce atrage, încîntă, trezeşte atenţia.
INTERESÁ vb. I (<fr. *intéresser*) **1.** Tranz. A stîrni interesul, a reţine atenţia cuiva; a avea importanţă pentru cineva. **2.** Refl. (Cu determinări introduse de prepoziţia "de") A manifesta interes pentru cineva sau ceva, a avea grijă, simpatie. ◆ A căuta să afle, a se informa.
INTERESÁNT, -Ă adj. (<fr. *intéressant*) Care trezeşte interesul, demn de atenţie. ◆ Neobişnuit; aparte.
INTERFÁŢĂ s.f. (<engl., fr. *interface*, după *faţă*) Dispozitiv care converteşte semnalele electronice în aşa fel încît două aparate sau sisteme să poată comunica între ele.
INTERFERÁ vb. I intranz. (<fr. *interférer*) (Despre mişcări vibratorii) A se suprapune compunîndu-şi efectele, a produce fenomenul interferenţei; p. gener. a se suprapune, a se încrucişa, a se combina.
INTERFERÉNŢĂ s.f. (<fr. *interférence*) **1.** Întîlnire, suprapunere, combinare a două sau mai multe fenomene, întîmplări, fapte etc. **2.** (FIZ.) Fenomen de suprapunere şi de compunere a efectelor a două (sau mai multe) mişcări vibratorii provenite din surse diferite; intensificare (sau slăbire reciprocă) a intensităţii undelor prin suprapunerea lor.
INTERFEROMETRÍE s.f. (<fr. *interférométrie*) Determinare a unei măsuri fizice care se bazează pe fenomenul de interferenţă.
INTERFEROMÉTRU s.n. (<fr. *interféromètre*) Instrument optic bazat pe fenomenul interferenţei luminii, care serveşte la determinarea lungimilor de undă, a unităţilor de lungime, la măsurarea indicilor de refracţie etc.
INTERFERÓN s.m. (<fr. *interféron*, engl. *interferon*) (BIOCHIM.) Glicoproteină sintetizată în celulele animale după o infecţie virală, avînd proprietăţi antivirale.
INTERFIBRILÁR, -Ă adj. (<fr. *interfibrillaire*) Care se desfăşoară, se constituie în interiorul ţesutului fibrilar.
INTERFLÚVIU s.n. (<fr. *interfluve*, după *fluviu*) Porţiune de teren cuprinsă între două văi vecine, care, după unitatea de relief pe care se dezvoltă, sînt numite popular cîmp, pod, culme sau creastă.
INTERFÓN s.n. (<fr. *interphone*) Aparat de comunicare fonică folosit în interiorul unui grup de clădiri, al unei clădiri sau al unui apartament.
INTERGALÁCTIC, -Ă adj. (<engl. *intergalactic*) Între (dintre) galaxii; dincolo de galaxia noastră; cosmic.
INTERGLACIÁR, -Ă s.n., adj. (<fr. *interglaciaire*) (GEOL.) **1.** S.n. Depozit apărut în timpul unei interglaciaţii; interglaciaţie. **2.** Adj. (Despre perioade geologice) Cuprins între două glaciaţii; care se referă la interglaciaţie, care aparţine acesteia.
INTERGLACIĂŢIE s.f. (<*interglaciar*) (GEOL.) Interval de timp cu climă caldă în pleistocen, cuprins între două glaciaţii.
INTERIMÁR, -Ă s. m., adj. (<fr. *intérimaire*) (Persoană) care exercită provizoriu o funcţie în locul titularului.
INTERIÓR, -OÁRĂ adj., s.n. (<fr. *intérieur*, lat. *interior, -oris*) **I.** Adj. Care este situat înăuntrul unui spaţiu limitat. ◆ Fig. Care se referă la suflet, la partea morală, artistică etc. a omului; lăuntric. **II.** S.n. **1.** Partea dinăuntru a unui corp, a unui obiect; spaţiul unei construcţii, unei locuinţe, unei camere etc. **2.** Post telefonic care, prin intermediul unei centrale, leagă liniile telefonice exterioare cu acelea dintr-o clădire, instituţie etc.
INTERJÉCŢIE s.f. (<fr. *interjection*, lat. *interjectio, -onis*) Parte de vorbire neflexibilă care exprimă sentimente, manifestări de voinţă sau care imită sunete şi zgomote din natura înconjurătoare.
INTERLÍNIE s.f. (<fr. *interligne*, după *linie*) Spaţiu alb care se lasă între două rînduri de litere scrise sau tipărite, sau între două linii ale portativului muzical.
INTERLÓCK s.n. (<fr., engl. *interlock*, germ. *Interlock*) **1.** Maşină de tricotat cu două rînduri de ace pe un singur cilindru. **2.** Sistem de sincronizare între aparatul de filmat şi dispozitivul de înregistrat sunetele pe film.
INTERLOCUTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *interlocuteur*) Persoană care participă la o discuţie, la o conversaţie.
INTERLÓP, -Ă adj. (<fr. *interlope*) Care are o proastă reputaţie, rău famat; dubios, suspect.
INTERLÚDIU s.n. (<it. *interludio*, fr. *interlude*; cf.lat. *inter* "între"+*ludus* "spectacol") Mică bucată muzicală care face legătura dintre două secţiuni mai importante ale unei opere muzicale. ◆ P. ext. Piesă muzicală care leagă între ele două momente ale unei lucrări dramatice.
INTERMEDIÁ vb. I tranz. (<*intermediu*) A mijloci, a înlesni.
INTERMEDIÁR, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *intermédiaire*) **1.** Adj. De la mijloc. ◆ Tranzitoriu. **2.** S.m. şi f. Mijlocitor.
INTERMÉDIU s.n. (<it. *intermedio*, fr. *intermède*) **1.** Ceea ce se află la mijloc, între alte elemente. **2.** Mică lucrare dramatică (de obicei comică), muzicală sau coregrafică, execu-

tată ca moment de divertisment în antracte, folosită mai ales în teatrul medieval.
INTERMEZZO s.n. (cuv. it.) Mică piesă instrumentală cu formă liberă.
INTERMINÁBIL, -Ă adj. (<fr. *interminable*, lat. *interminabilis*) Care nu se (mai) termină, nesfîrșit (de lung), exagerat de mare.
INTERMITÉNT, -Ă adj. (<fr. *intermittent*) Care acționează sau se produce cu întreruperi; discontinuu. ◆ (Adverbial) La anumite intervale, din cînd în cînd.
INTERMOLECULÁR, -Ă adj. (<fr. *intermoléculaire*) Care se află sau care se exercită între două sau mai multe molecule (*spațiu intermolecular; proces intermolecular*).
INTERMÚNDIU s.n. (<lat. *intermundia*) Spațiu conceput de filozofii epicurieni ca existînd între lumi și unde aceștia plasau locașul zeilor.
INTÉRN, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *interne*, lat. *internus*) **1.** Adj. Care se află în interiorul unui obiect, al unei ființe, al unui spațiu etc. ◆ (MAT.) *Unghiuri interne* = unghiuri formate de două drepte tăiate de o secantă și situate între cele două drepte. **2.** S.m. și f. Elev sau ucenic care locuiește într-un internat. ◆ Student la medicină sau medic angajat (prin concurs) la un spital.
INTERNÁ vb. I tranz. (<fr. *interner*) **1.** A instala un bolnav într-un spital pentru tratament; a spitaliza. **2.** A sili pe cineva să stea (închis) într-un ospiciu, într-o școală de corecție, într-un lagăr etc. pentru a-l ține sub supraveghere, pentru a-l reeduca.
INTERNÁT s.n. (<fr. *internat*) **1.** Așezămînt școlar în care locuiesc și iau masa elevii. **2.** Stagiu de practică medicală efectuat de studenți în ultimii ani de la facultate.
INTERNAȚIONÁL, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *international*) **1.** Adj. Privitor la relațiile dintre națiuni, state; la care participă reprezentanți din mai multe state. **2.** S.m. și f. Sportiv care reprezintă țara sa într-o competiție internațională.
INTERNAȚIONALÍSM s.n. (<fr. *internationalisme*) Doctrină care preconizează solidaritatea, colaborarea, cooperarea liber consimțită între națiuni, popoare, țări pe baza unor interese și vederi comune. ◇ *Internaționalism proletar* = principiu al doctrinelor comuniste și socialiste, care presupune unitatea și solidaritatea de clasă a proletarilor din toate țările.
INTERNÍST, -Ă adj., s.m. și f. (<germ. *Internist*) (Medic) specialist în boli interne.
INTERNÓD s.n. (<germ. *Internodium*, it. *internodio*, după *nod*) Porțiune a tulpinii unor plante, cuprinsă între două noduri.
INTERNÚNȚIU s.m. (<it. *internunzio*, lat. *internuntius*) Nunțiu (papal) ad-interim.
INTEROCEPTÓR s.m. (<fr. *intérocepteur*; cf. lat. *interior* "dinăuntru" + *recipere* "a primi") Terminație nervoasă senzitivă localizată în organele interne (artere, vene, intestine etc.).
INTEROGÁ vb. I tranz. (<fr. *interroger*, lat., it. *interrogare*) A supune pe cineva la un interogatoriu; p. ext. a pune cuiva întrebări insistente.
INTEROGATÍV, -Ă adj. (<fr. *interrogatif*) Care exprimă o întrebare; întrebător.
INTEROGATÓRIU s.n. (<fr. *interrogatoire*) Totalitatea întrebărilor puse unei părți implicate într-un proces și a răspunsurilor date de aceasta, care contribuie la rezolvarea litigiului, cazului etc.; act în care sînt consemnate aceste întrebări și răspunsuri. ◆ Fig. Suită de întrebări indiscrete puse (cu autoritate, cu asprime) unei persoane.
INTEROGÁȚIE s.f. (<fr. *interrogation*, lat. *interrogatio, -onis*) **1.** Întrebare. **2.** Figură de stil constînd într-una sau mai multe întrebări care, fără a solicita un răspuns, reliefează ideile, opiniile, atitudinile autorului.
INTERPELÁ vb. I tranz. (<fr. *interpeller*, lat. *interpellare*) A cere cuiva să dea un răspuns, să dea socoteală asupra unui fapt. ◆ A cere explicații (în parlament, în presă) unui membru al guvernului asupra modului de rezolvare a unor probleme, a unor acte etc.
INTERPLANETÁR, -Ă adj. (<fr. *interplanétaire*) Care este situat între planete; privitor la legătura dintre planete. ◆ P.ext. Cosmic.
INTERPÓL s.n. (<fr. *Interpol*) Nume dat organismului internațional de poliție criminală; a fost creat în 1923.
INTERPOLÁ vb. I tranz. (<fr. *interpoler*, lat., it. *interpolare*) **1.** A introduce, a intercala într-un text cuvinte sau fraze care nu aparțin originalului, pentru a-l explica, a-l completa etc. **2.** (MAT.) A determina valoarea unei funcții într-un punct al unui interval, cunoscînd valoarea ei în extremitățile intervalului.
INTERPOZÍȚIE s.f. (<fr. *interposition*, lat. *interpositio, -onis*) **1.** Stare a unui lucru așezat între altele. **2.** Fig. Intervenție a unei autorități superioare. **3.** (JUR.) *Interpoziție de persoane* = act prin care o persoană apare în locul alteia pentru a-i facilita unele avantaje pe care nu le-ar obține direct.
INTERPRÉT, -Ă s.m. și f. (<fr. *interprète*, lat. *interpres, -etis*) **1.** Persoană care traduce oral cuvintele dintr-o limbă în altă limbă (mijlocind astfel înțelegerea între două sau mai multe persoane); translator, traducător. **2.** Fig. Persoană însărcinată să facă cunoscute cuiva voința, intențiile unei alte persoane; reprezentant. **3.** Persoană care interpretează un rol într-un spectacol, o bucată muzicală, o poezie etc.; artist, actor.
INTERPRETÁ vb. I tranz. (<fr. *interpréter*) **1.** A explica, a da unui lucru sau unui text de lege o anumită semnificație; p. ext. a comenta. **2.** A juca un rol într-un spectacol, a executa o bucată muzicală.
INTERPRETATÍV, -Ă adj. (<fr. *interprétatif*) Care servește la interpretare, care poate fi interpretat; care explică.
INTERPÚNCȚIE s.f. (<lat. *interpunctio, -onis*, fr. *interponction*) Punerea semnelor de repaus între cuvinte sau propoziții.
INTERPÚNE vb. III refl. (<lat. *interponere*, după *pune*) A interveni ca mijlocitor între două persoane; a mijloci. ◆ A se amesteca în relațiile dintre două persoane.
INTERPÚNTE s.f. (după fr. *entrepont*) Spațiu cuprins între două punți și bordajul unei nave.
INTERPUPILÁR, -Ă adj. (<*inter*[1]-+ *pupilar*) *Distanță interpupilară* = distanță dintre centrele optice ale celor două cristaline ale ochilor omului.
INTERRÉGN s.n. (<fr. *interrègne*) Interval de timp în care un stat monarhic este lipsit de suveran.
INTERSCAPULÁR, -Ă adj. (<fr. *interscapulaire*) (ANAT.) Situat între omoplați.
INTERSCHIMBABILITÁTE s.f. (după fr. *interchangeabilité*) Proprietate a unor piese de a se putea înlocui una pe cealaltă.
INTERSECTÁ vb. I tranz. și refl. (<fr. *intersecter*) A (se) întretăia, a (se) încrucișa.
INTERSÉCTING s.m. (<engl., fr. *intersecting*) Laminor cu cîmp dublu de ace, pentru lînă pieptănată, folosit la primele treceri din pregătirea pentru filare.
INTERSÉCȚIE s.f. (<fr. *intersection*, lat. *intersectio, -onis*) **1.** Loc unde se încrucișează, se întretaie două drumuri. **2.** (MAT.) Mulțimea elementelor comune a două mulțimi date; se notează grafic "∩".
INTERSEXUALITÁTE s.f. (<fr. *intersexualité*; cf.lat. *inter* "între"+*sexus* "sex") (BIOL.) Formă a hermafroditismului constînd în schimbarea sexului la organisme adulte sau pe cale de maturizare; procesul se desfășoară în timp. ◆ Stare fiziologică normală în ciclul de viață al caracudei argintii.
INTERSTELÁR, -Ă adj. (<*inter*[1]-+*stelar*) Referitor la spațiul dintre stele; p. ext. cosmic.
INTERSTÍȚIU s.n. (<fr. *interstice*, lat. *interstitium*) Spațiu (gol) situat între părțile unui corp sau ale unui sistem de corpuri aflate unul lîngă altul pe o anumită porțiune din suprafața lor, fără a se atinge.
INTERTÍP s.n. (<fr. *intertype*) Mașină de cules și de turnat litere, asemănătoare cu linotipul, indicată pentru culegerea la distanță prin transmisiune telegrafică.
INTERTRÍGO s.n. (<fr. *intertrigo*) Inflamație a cutelor naturale ale pielii; opăreală.
INTERURBÁN, -Ă adj. (<fr. *interurbain*) Care are loc sau este situat între două sau mai multe orașe; care leagă, servește etc. două sau mai multe orașe. ◆ (Substantivat) Telefon care stabilește legătura dintre două localități.
INTERVÁL s.n. (<fr. *intervalle*, lat. *intervallum*, it. *intervallo*) **1.** Distanță în timp între două evenimente, fenomene, perioade etc. consecutive. **2.** Distanță în spațiu între două puncte, două obiecte etc. **3.** (MAT.) Mulțimea punctelor (sau numerelor) cuprinse între două puncte (sau numere) date. *Interval închis* = mulțimea punctelor cuprinse între două puncte date, incluzîndu-le și pe acestea. *Interval deschis* = mulțimea punctelor cuprinse între două puncte date, cu excepția acestora. **4.** Diferență de înălțime între două sunete muzicale.
INTERVENÍ vb. IV intranz. (<fr. *intervenir*, lat. *intervenire*) **1.** A intra în acțiune cu un anumit scop; a se amesteca (în vorbă, în desfășurarea unor lucruri etc.). ◆ A face un demers pentru a obține mai ales o favoare. **2.** A se întîmpla, a se ivi, a surveni.
INTERVENIÉNT, -Ă s.m. și f. (<lat. *interveniens, -ntis*) (JUR.) Persoană introdusă ca parte într-un proces legat între alte persoane.
INTERVÉNȚIE s.f. (<fr. *intervention*, lat. *interventio, -onis*) **1.** Faptul de a interveni într-o acțiune (proces, discuție, remediere a unei defecțiuni, curs valutar etc.). ◆ Invazie armată sau amestec al unui stat în treburile interne ale altui stat. ◆ (MED.) Operație.

2. Acţiune, efort, demers făcut spre a obţine ceva, mai ales o favoare.
INTERVERTÍ vb. IV tranz. (<fr. *intervertir*, lat. *intervertere*) A schimba, a modifica ordinea dintr-o serie.
INTERVIEVÁ vb. I tranz. (<fr. *interviewer*) A supune pe cineva unui interviu, a lua un interviu.
INTERVÍU s.n. (<engl., fr. *interview*) **1.** Convorbire între o personalitate politică, culturală etc. şi un ziarist, în cursul căreia acesta din urmă pune întrebări spre a afla părerile personalităţii respective în diverse probleme, în vederea difuzării lor în presă sau la televiziune, radio; p.ext. textul convorbirii publicate în ziar. **2.** Convorbire a unui sociolog-anchetator cu persoana sau persoanele supuse cercetării sociologice. **3.** Convorbire între conducătorul unei întreprinderi, al unei instituţii etc. sau un reprezentant al acestuia şi o persoană care intenţionează să se angajeze la acea întreprindere, instituţie.
INTERVOCÁLIC, -Ă adj. (<*inter*^{1}-+*vocalic*) Între (dintre) două vocale.
INTERZÍCE vb. III tranz. (<fr. *interdire*, după *zice*) A opri pe cineva de la ceva, a nu permite cuiva să facă ceva.
INTESTÍN^{1} s.n. (<lat. *intestinum*, fr. *intestin*) Parte a tubului digestiv la om şi la mamifere, care este cuprinsă între stomac şi anus. ◇ *Intestinul subţire* = prima porţiune a intestinului care are la om 6-8 m şi se împarte în duoden, jejun şi ileon. *Intestinul gros* = ultima porţiune a intestinului care are la om 1,40-1,70 m, fiind împărţită în cec, colon şi rect.
INTESTÍN^{2}**, -Ă** adj. (<fr. *intestin*) Care se produce în interiorul unei structuri sociale (ex. *lupte intestine*).
ÎNTI subst. (<sp. *inti*) Unitate monetară în Perú.
INTIFADA s.f. (cuv. ar.) Nume dat formei de luptă de masă, insurecţională, a palestinienilor, organizată de O.E.P. în teritoriile ocupate de Israel din 1967 (Cisiordania şi Gaza). Iniţiată în dec. 1987, se caracterizează prin forme de nesupunere civică, prin manifestări ilegale însoţite de utilizarea armelor.
INTÍM, -Ă adj. (<fr. *intime*) **1.** (Despre persoane) Legat de cineva printr-o afecţiune puternică. ◆ Prietenos; familiar. **2.** Care se referă la viaţa particulară sau familiară a cuiva; p. ext. secret. **3.** Care se desfăşoară, are loc într-un cadru restrâns, limitat, familiar. **4.** Care constituie partea esenţială, profundă a unui lucru, a unei probleme etc.
INTIMÁ vb. I tranz. (<fr. *intimer*) **1.** A pune ceva în vedere (cuiva), a notifica cu autoritate. **2.** (JUR.) A chema în judecată, a cita în faţa unei instanţe superioare.
INTÍMĂ s.f. (<lat. *intima* "cea mai profundă") (BIOL.) Partea cea mai dinăuntru a pereţilor unui vas sangvin.
INTIMIDÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *intimider*) **1.** A face să devină sau a deveni timid, a insufla cuiva sau a simţi teamă, frică. **2.** A (se) încurca, a (se) zăpăci.
INTIMÍSM s.n. (<fr. *intimisme*) Tendinţă a unor artişti de a exprima în operele lor sentimentele cele mai intime.
INTIMITÁTE s.f. (<fr. *intimité*) **1.** Calitatea a ceea ce este intim; prietenie strânsă. ◆ Profunzime, adâncime (a unui sentiment, a unui gînd etc.). **2.** Cadru limitat, cerc restrâns, familial. **3.** (La pl.) Lucruri, chestiuni personale.
INTITULÁ vb. I tranz. (<fr. *intituler*, lat. *intitulare*) A da un titlu (unei scrieri, unei persoane etc.). ◆ Refl. A purta un titlu; a se numi.
INTOLERÁBIL, -Ă adj. (<fr. *intolérable*) Care nu se poate tolera; de neîngăduit; de nesuportat.
INTOLERÁNŢĂ s.f. (<fr. *intolérance*) **1.** Lipsă de toleranţă, de îngăduinţă; neînduplecare. **2.** Incapacitate organică de a suporta anumite medicamente; stare patologică a organismului declanşată la administrarea anumitor medicamente.
INTONÁ vb. I tranz. (<it. *intonare*, fr. *entonner*) **1.** A cînta, a executa o melodie (solemnă). **2.** A rosti cu o anume expresivitate, a accentua cu un ton anumit un cuvînt, o frază, un text.
INTONÁŢIE s.f. (<fr. *intonation*) **1.** Emitere (corectă) a înălţimii unui sunet muzical. **2.** Variaţie de înălţime a vocii în timpul vorbirii, interpretării unui text etc.; inflexiune, ton, accent.
INTOXICÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *intoxiquer*, lat. *intoxicare*) A(-şi) introduce în organism substanţe toxice; a (se) otrăvi. ◆ Fig. (Fam.) A fi agasat de ceva. ◆ Tranz. A dezinforma.
INTOXICÁRE s.f. (<*intoxica*) **1.** Intoxicaţie. **2.** Dezinformare, influenţare prin propagandă înşelătoare.
INTOXICÁŢIE s.f. (<fr. *intoxication*) Stare patologică în urma introducerii sau acumulării în organism a unor substanţe toxice; otrăvire.
INTRA^{1}**-** (<fr. *intra-*, lat. *intra*) Element prim de compunere care are semnificaţia "în", "înăuntru".
INTRÁ^{2} vb. I intranz. (lat. *intrare*) **I.** (Despre fiinţe) **1.** A trece dintr-un loc deschis într-unul închis, a trece din afară înăuntru, dintr-un spaţiu delimitat într-altul. **2.** A lua parte la o activitate; a participa, a se băga, a se amesteca (ex. *a intrat în horă*). ◆ A apuca, a ajunge (sau a fi pe punctul să ajungă) o vîrstă, o epocă etc. (ex. *am intrat în ultimul deceniu al secolului 20*). **3.** (Urmat de determinări introduse prin prep. "în" sau "la") A îmbrăţişa o îndeletnicire, o anume meserie; a se angaja într-o slujbă. **4.** A adera, a se înscrie într-o organizaţie, asociaţie, într-un partid etc. **II.** (Despre lucruri, fenomene, idei etc.) **1.** A pătrunde, a străbate; a se înfige, a băga. ◆ Fig. A-şi face loc, a se strecura; a ajunge în (sau la)... (ex. *a-i intra cuiva ceva în sînge*). **2.** A avea loc, a încăpea. ◆ (MAT.) A se cuprinde de un anume număr de ori în alt număr. **3.** (Despre materiale) A fi necesar într-o anumită proporţie spre a realiza un anumit produs (ex. *în prăjitură mi-a intrat un kilogram de făină*). **4.** *A intra la spălat* = (despre ţesături sau obiecte textile) a-şi micşora dimensiunile prin spălare. **5.** A începe executarea unei părţi dintr-o bucată muzicală. **6.** (JUR.) (Despre o lege, un proces etc.) *A intra în vigoare* (sau *pe rol*) = a începe să se desfăşoare, a deveni aplicabil.
INTRACARPÁTIC, -Ă adj. (<*intra*^{1}-+*carpatic*) Situat în interiorul arcului munţilor Carpaţi.
INTRACELULÁR, -Ă adj. (<fr. *intracellulaire*) Care se află sau care se petrece, se desfăşoară în interiorul celulei.
INTRADÉRMIC, -Ă adj. (<fr. *intradermique*, engl. *intradermic*) Situat în dermă.
INTRADERMOREÁCŢIE s.f. (<fr. *intradermo-réaction*) Reacţie imună folosită pentru stabilirea diagnosticului în bolile infecţioase şi pentru a cerceta sensibilitatea organismului faţă de substanţe toxice, faţă de antibiotice etc.
INTRADÓS s.n. (<fr. *intrados*) Faţa interioară (concavă) a unei bolţi, a unui arc, a unei construcţii etc.
INTRADUCTÍBIL, -Ă adj. (<*in*^{1}-+ *traductibil*) Care nu se poate traduce.
INTRAGLANDULÁR, -Ă adj. (<*intra*^{1}-+*glandular*) Care se află, care se petrece în interiorul glandelor.
INTRAMONTÁN, -Ă adj. (<*intra*^{1}-+*montan*) Care se află, care se desfăşoară între culmile munţilor.
INTRAMUNDÁN, -Ă adj. (<germ. *intramundan*) Dinăuntrul lumii.
INTRAMUSCULÁR, -Ă adj. (<fr. *intramusculaire*) Care se află, care se face sau se produce în interiorul muşchilor (ex. *injecţie intramusculară*).
INTRANSIGÉNT, -Ă adj. (<fr. *intransigeant*) Care nu acceptă concilieri sau compromisuri, neînduplecat; care nu se abate de la o anumită linie.
INTRANSMISÍBIL, -Ă adj. (<*intransmissible*) Care nu se poate transmite.
INTRANUCLEÁR, -Ă adj. (<*intra*^{1}-+*nuclear*) Din (în) interiorul nucleului.
INTRANZITÍV, -Ă adj. (<fr. *intransitif*, lat. *intransitivus*) (Despre verbe) Care nu poate fi construit cu un complement direct, pentru că acţiunea lui nu se exercită în mod nemijlocit asupra unui obiect.
INTRÁRE s.f. (<*intra*) **1.** Acţiunea de a intra şi rezultatul ei; permisiune, încuviinţare. **2.** Loc prin care se trece din afară înăuntru; loc de acces special amenajat într-un perete sau într-o împrejmuire. ◆ Locul de pe o cale de acces unde începe un oraş, o localitate. **3.** Stradă mică, fundătură. **4.** Partea unei reţele electrice sau a unui sistem de transmisie prin care puterea sau semnalul este transferat dinspre exterior. **5.** Valoare contabilă care se înregistrează în patrimoniul unei instituţii, al unei întreprinderi. **6.** Momentul în care intervine un instrument, un grup de instrumente sau o voce în executarea unei lucrări muzicale. **7.** (INFORM.) Ansamblul influenţelor, informaţiilor care parvin unui sistem (organism, mecanism) şi răspunsul unui element sau al întregului sistem la acestea.
INTRAUTERÍN, -Ă adj. (<*intra*^{1}-+*uterin*) Care se află în cavitatea uterină.
INTRAVENÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *intraveineux*, it. *intravenoso*) Care se află, care se face sau se produce în interiorul venelor (ex. *injecţie intravenoasă*).
INTRAVILÁN s.n. (<*intra*^{1}-+*vilan*; cf.lat. *villanus*) Zonă care cuprinde întreaga suprafaţă construită a unui oraş sau a unui sat.
INTRAZONÁL adj. (<*intra*^{1}-+*zonal*) *Sol intrazonal* = categorie de sol format sub influenţa unor condiţii locale de relief, de litologie etc. , deosebite de cele ale zonei naturale (ex. *sărături, rendzine, lăcovişti* etc.).
INTREPÍD, -Ă adj. (<fr. *intrépide*, lat. *in-*

trepidus) Cutezător, curajos; p.ext. tenace.
INTRICÁ vb. I tranz. și refl. (<it., lat. *intricare*) **1.** A (se) încurca, a (se) intersecta la întîmplare; a (se) confunda. **2.** A intriga; a face intrigi.
INTRIGĂ vb. I tranz. (<fr. *intriguer*, it. *intrigare*) A stîrni surprinderea și curiozitatea cuiva, a pune pe gînduri, a neliniști, a contraria.
INTRIGÁNT, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *intrigant*) (Persoană) care obișnuiește să facă intrigi.
ÎNTRIGĂ s.f. (<fr. *intrigue*) **1.** Acțiune (ascunsă) care folosește mijloace nepermise pentru realizarea unui scop; uneltire. **2.** Schemă de fapte și de acțiuni care reprezintă subiectul unor opere literare.
INTRINSÉC, -Ă adj. (<fr. *intrinsèque*, lat. *intrinsecus*) **1.** Care constituie partea lăuntrică, proprie și esențială a unui lucru; care există prin sine însuși, independent de relațiile sale cu alt lucru. **2.** (FIZ.; despre semiconductori) A cărui conducție electrică nu e condiționată de existența impurităților.
ÎNTRÍND s.n. (<*intra*) Parte adîncită în zidul unei construcții, la o parcelă de teren etc.; scobitură, adîncitură.
INTRODÚCE vb. III tranz. (<lat. *introducere*; cf.fr. *introduire*) **1.** A face să intre, să pătrundă; a băga, a vîrî. ◆ Refl. A intra, a se strecura. ◆ A include, a adăuga; a îngloba. **2.** A face ca o persoană să fie primită de cineva sau să fie admisă într-o asociație, într-o organizație. ◆ A ajuta pe cineva să se inițieze într-o activitate, într-o problemă. **3.** A pune în practică; a institui etc.; a înrădăcina.
INTRODÚCERE s.f. (<*introduce*) **1.** Acțiunea de a (se) introduce și rezultatul ei; includere, adăugare. ◆ Instituire; înrădăcinare. **2.** Parte, capitol etc. de început al unei lucrări, în care se prezintă (în linii generale) intențiile lucrării, elementele sau noțiunile fundamentale necesare înțelegerii ei. ◆ Partea de la început a unei compoziții, a unei scrisori etc. **3.** Lucrare de bază, studiu etc. care cuprinde noțiunile elementare și esențiale ale unei discipline științifice.
INTRODUCTÍV, -Ă adj. (<*introduce*) Care servește ca introducere; de (la) început.
INTROSPECTÍV, -Ă adj. (<fr. *introspectif*) Care se referă la introspecție; bazat pe introspecție.
INTROSPÉCȚIE s.f. (<fr. *introspection*; cf. lat. *introspicere* "a privi în interior") (PSIH.) Autoobservare a fenomenelor și proceselor psihice.
INTROVERTÍT, -Ă adj. (<fr. *introverti*) (Despre oameni) Care este concentrat (pînă la obsesie) numai asupra propriei sale lumi interioare.
INTRÚS, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *intrus*; cf. lat. *intrusus* "împins în") **1.** (Persoană) care ocupă o anume poziție socială fără a avea dreptul necesar. **2.** Nepoftit, nedorit; inoportun.
INTRUZIÚNE s.f. (<fr. *intrusion*) **1.** (Despre persoane) Faptul de a (se) introduce fără drept într-o anume grupare socială, funcție etc. ◆ (Despre obiecte, procese, fenomene etc.) Pătrundere abuzivă (și ilegală), nedorită (și dăunătoare). **2.** (GEOL.) Proces de pătrundere și de solidificare a magmei în crăpăturile scoarței terestre sau de-a lungul unor suprafețe. ◆ Corp de roci formate în urma acestui proces (batolite, dykeuri etc.).
INTUBĂȚIE s.f. (<fr. *intubation*) (MED.) Introducere în organism a unor medicamente, a mîncării etc. cu ajutorul unui tub.
INTUÍ vb. IV tranz. (<*intuiție*) A înțelege, a sesiza prin intuiție.
INTUÍȚIE s.f. (<fr. *intuition*, lat. *intuitio, -onis*) **1.** (FILOZ.; PSIHOL.) Denumire dată diverselor feluri de cunoaștere nemijlocită care nu procedează discursiv, prin trecerea de la o cunoștință la alta, ci sesizează obiectul dintr-o dată, fie prin simțuri, fie cu ajutorul intelectului. *Intuiția intelectuală* = forma cea mai clară și mai sigură a cunoașterii rationale (la Descartes, Spinoza). **2.** *Principiul intuiției* = principiu didactic conform căruia în procesul de învățămînt trebuie să se pornească de la concretul vizibil, tangibil, spre a se ajunge la surprinderea abstracțiilor. **3.** Descoperire bruscă, revelatorie, în aparență nepregătită, a unui adevăr, a soluției unei probleme etc. ◆ Inspirație, presentiment.
INTUIȚIONÍSM s.n. (<fr. *intuitionnisme*) **1.** (FILOZ.) Curent de esență iraționalistă (reprezentat de F. Schelling, E. Hartmann, H.Bergson ș. a.) care opune rațiunii intuiția, concepută ca o facultate analogă cu instinctul, cu simțul artistic sau cu revelația religioasă, considerînd că aceasta ar pătrunde nemijlocit în esența obiectelor. **2.** (MAT.; LOG.) Concepție filozofică asupra logicii și matematicii fundamentată de matematicienii olandezi L.R. Brouwer și A. Heyting, în dispută cu logicismul și formalismul. **3.** (ETICĂ) Curent cu caracter subiectivist și formalist, apărut la începutul sec. 20, care neagă întemeierea experimentală sau rațională a categoriilor morale și care susține posibilitatea înțelegerii lor exclusiv pe cale intuitivă.
INUIT subst. (<fr. *inuit*; cuv. eschimos "neam") Nume pe care și-l dau eschimoșii lor înșiși.
INUKUTUT subst. (cuv. esch.) Limbă vorbită de eschimoșii din regiunea canadiană.
INULÍNĂ s.f. (<fr. *inuline*) Substanță vegetală, de natură polizaharidică, care se găsește în rizomul unor plante, folosită în probele pentru aprecierea funcțiunii renale.
INUMÁN, -Ă adj. (<fr. *inhumain*, lat. *inhumanus*) **1.** Lipsit de umanitate, crud, feroce. **2.** Care nu este caracteristic sau propriu omului; p.ext. de proporții monstruoase.
INUNDÁ vb. I tranz. (<lat. *inundare*, fr. *inonder*) **1.** (Despre ape) A acoperi (prin revărsare) suprafața unui teren, de obicei uscată; a pătrunde în cantitate mare într-o mină, într-o sondă petrolieră, într-o navă etc., a îneca. **2.** Fig. (Despre sudoare, lacrimi, lumină etc.) A umple în întregime, a năpădi, a copleși.
INUNDAȚIE s.f. (<fr. *inondation*) Fenomen de revărsare a rîurilor și a lacurilor peste maluri, din cauza creșterii debitului de apă rezultată din topirea bruscă a zăpezilor sau din ploi abundente; cantitate mare de apă care inundă.
INUTÍL, -Ă adj. (<fr. *inutile*) Care nu este folositor; netrebuincios; infructuos. ◆ (Adverbial) De prisos, degeaba, zadarnic.
INUZITÁT, -Ă adj. (<fr. *inusité*) **1.** Care nu se folosește; neuzitat, neîntrebuințat. **2.** Neobișnuit.
INVADÁ vb. I tranz. (<lat., it. *invadere*) **1.** A intra prin violență pe un teritoriu străin (pustiind, prădînd); a cotropi. ◆ Fig. (Despre sentimente, stări etc.) A copleși. **2.** (Despre ființe dăunătoare sau parazite) A apărea undeva și a se dezvolta rapid și masiv, producînd mari neajunsuri (pagube, boli etc.).
INVADATÓR, -OÁRE adj., s.m. și f. (<*invada*) (Ființă, grup social) care invadează.
INVAGINÁȚIE s.f. (<fr. *invagination*) (MED.) Formă de ocluzie intestinală.
INVALÍD, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *invalide*, lat. *invalidus*) (Persoană) care are o infirmitate.
INVALIDÁ vb. I tranz. (<fr. *invalider*) A declara ca nevalabil; a infirma.
INVALIDÁRE s.f. (<*invalida*) (JUR.) Constatare și declarare ca nevalabile a anumitor acte procedurale (ex. poprirea) sau a unor alegeri de membri în organele reprezentative ale statului; infirmare.
INVÁR s.n. (<fr. *invar*[iable]) Oțel aliat, cu conținut mare de nichel (35-37%), care are coeficientul de dilatare foarte mic (pînă la temperatura de aproximativ 300°C), utilizat la construcția aparatelor și instrumentelor de precizie.
INVARIÁBIL, -Ă adj. (<fr. *invariable*) (Și adverbial) Care nu variază; neschimbător, constant, fix. ◆ (LINGV.; despre părți de vorbire) Fără flexiune.
INVARIÁNT, -Ă adj., s.n., s.f. (<fr., engl. *invariant*, germ. *Invariant*) **1.** Adj. Invariabil. **2.** S.n. Mărime, relație sau proprietate care rămîne neschimbată în urma unor transformări de natură matematică sau fizică. **3.** S.f. (LINGV.; ESTET.) Element cu caracter de permanență, imuabil de-a lungul evoluției istorice.
INVÁZIE s.f. (<fr. *invasion*, lat. *invasio, -onis*) Acțiunea de a invada și rezultatul acesteia.
INVECTÍVĂ s.f. (<lat. *invectivae*, fr. *invective*) **1.** Vorbă de ocară; injurie; insultă. **2.** Expresie violentă, directă, agresivă folosită în unele scrieri literare, în scopuri polemice sau satirice.
INVENTÁ vb. I tranz. (<fr. *inventer*) **1.** A imagina, a realiza ceva care nu exista pînă atunci; a crea, a născoci. **2.** A povesti, a vorbi despre fapte neadevărate; p.ext. a minți.
INVENTÁR s.n. (<fr. *inventaire*, lat. *inventarium*) Listă, catalog, document în care sînt enumerate (și caracterizate) toate bunurile dintr-o gospodărie, instituție, dintr-un magazin etc.; p.ext. totalitatea acestor bunuri. ◇ *Inventar viu* = totalitatea vitelor și păsărilor dintr-o gospodărie. ◆ P.gener. Listă exactă, foarte amănunțită; înșirare, enumerare a unor fapte, întîmplări, însușiri etc.
INVENTATÓR, -OÁRE s.m. și f. (<*inventa*) Persoană care a realizat o invenție.
INVÉNTICĂ s.f. (<*inventa*, după *informatică*) Disciplină care studiază sistematic procesul psihic al invenției și al stimulării creativității.
INVENTÍV, -Ă adj. (<fr. *inventif*) Care are talentul, capacitatea de a inventa (**1**); cu imaginație creatoare.
INVÉNȚIE s.f. (<fr. *invention*, lat. *inventio, -onis*) **1.** Rezolvare sau realizare dintr-un domeniu economic, științific etc. care prezintă noutate și progres față de stadiul cunoscut pînă atunci. **2.** Născocire, scornitură; minciună.

3. Găsirea argumentelor fundamentale într-un discurs sau a temelor şi a ideilor celor mai expresive şi mai adecvate într-o creaţie artistică.
INVENŢIÚNE s.f. (<it. *invenzione*) Fantezie, improvizaţie muzicală cu caracter polifonic.
ÍNVERS, -Ă adj. (<fr. *inverse*) (Şi adverbial) Contrar, opus; pe dos.
INVERSÁ vb. I tranz. (<fr. *inverser*) **1.** A face ceva invers; a schimba ordinea iniţială sau firească; a răsturna; a întoarce pe dos. **2.** (FIZ.) A schimba sensul unei mărimi vectoriale (ex. a vitezei), direcţia ei rămînînd neschimbată.
INVÉRSIE s.f. (<lat. *inversio, -onis*, fr. *inversion*) **1.** (FIZ.) Transformare a unei substanţe optic-active din dextrogiră în levogiră sau invers, fără schimbări chimice esenţiale. **2.** Transformare directă a unui negativ fotografic în pozitiv.
INVERSIÚNE s.f. (<fr. *inversion*[sexuelle]) *Inversiune sexuală* = homosexualitate.
INVERSÓR s.n. (<fr. *inverseur*) Dispozitiv pentru schimbarea sensului de mişcare al unui organ mobil dintr-un sistem tehnic, al unui vehicul, al unui curent de fluid, al unui curent electric etc.
INVERTÁZĂ s.f. (<fr. *invertase*) Enzimă produsă de drojdia de bere, răspîndită la plante, microorganisme şi în mucoasa intestinală care hidrolizează zaharoza.
INVERTÍ vb. IV tranz. (<fr. *invertir*, it. *invertire*) A face, a produce o inversie. ◆ A descompune prin hidroliză o substanţă optic-activă cu putere rotatorie mai mare; a transforma zahărul în glucoză şi fructoză cu ajutorul invertazei.
INVERTÓR s.n. (<engl. *inverter*) (ELT.) Mutator care transformă curentul electric continuu în curent electric alternativ; ondulor.
INVESTÍ vb. IV tranz. (<fr. *investir*) A face o investiţie.
INVESTIGÁ vb. I tranz. (<it., lat. *investigare*) A face investigaţii, a cerceta.
INVESTIGÁŢIE s.f. (<fr. *investigation*) Cercetare sistematică şi amănunţită pentru a descoperi sau a afla ceva. ◆ (MED.) Cercetare chimică şi de laborator a unui bolnav.
ÍNVESTÍT, -Á adj. (<*învesti*) (Despre valori băneşti) Plasat, folosit într-o afacere, într-o întreprindere etc.
INVESTÍŢIE s.f. (<germ. *Investition*, rus. *investiţiia*) **1.** Totalitatea cheltuielilor care se fac pentru crearea de noi fonduri fixe, precum şi pentru reconstruirea, lărgirea şi modernizarea celor existente. ◆ Suma de bani investită. **2.** Plasare de capitaluri în întreprinderi industriale, agricole, comerciale etc., cu scopul obţinerii de profituri; concr. capitalul plasat.
ÍNVETERÁT, -Á adj. (<fr. *invétéré*) (Despre oameni) În care s-a înrădăcinat un anumit defect (ex. *mincinos inveterat*). ◆ (Despre defecte, vicii) Înrădăcinat, statornicit.
INVIDIÁ vb. I tranz. (<it. *invidiare*) A manifesta, a fi stăpînit de invidie. ◆ A rîvni ceva ce aparţine altuia.
ÍNVIDIE s.f. (<lat., it. *invidia*) Sentiment egoist de necaz şi de ciudă provocat de succesele sau de situaţia bună a altuia.
INVINCÍBIL, -Ă adj. (<fr. *invincible*) Care nu poate fi învins, de nebiruit, de neînfrînt, imbatabil.
INVIOLÁBIL, -Ă adj. (<fr. *inviolable*, lat. *inviolabilis*) Care nu poate fi, care nu trebuie încălcat; sacru. ◆ Care se află în mod legal la adăpost de orice urmărire, de orice atingere, de orice pedepsire. ◆ (Despre un domiciliu) Care nu poate fi percheziţionat decît în cazurile prevăzute de lege sau cu autorizaţia procurorului.
INVITÁ vb. I tranz. (<fr. *inviter*) A ruga pe cineva să vină undeva sau să participe la ceva; a chema; a pofti, a îmbia; a convoca.
INVITÁT, -Ă s.m. şi f. (<*invita*) Persoană chemată, poftită să vină undeva sau să participe la ceva. ◆ Oaspete, musafir.
INVITÁŢIE s.f. (<fr. *invitation*, lat. *invitatio, -onis*) Poftire; chemare, convocare. ◆ Bilet, scrisoare specială prin care se invită la o solemnitate, la o manifestare, la sediul unei autorităţi etc.
IN VITRO adv. (loc. lat. "în sticlă") (În legătură cu felul experimentării unui proces fiziologic) În afara organismului viu; în laborator.
IN VIVO adv. (loc. lat. "pe viu") (În legătură cu felul experimentării unui proces fiziologic) În organismul viu.
ÍNVIZÍBIL, -Ă adj. (<fr. *invisible*) Care nu se poate vedea. ◆ (Prin exagerare sau glumeţ) Extrem de mic.
INVOCÁ vb. I tranz. (<fr. *invoquer*, lat. *invocare*) **1.** A chema în ajutor (mai ales o divinitate). **2.** A face apel, a recurge la ceva ce poate fi în favoarea sa sau poate susţine o faptă, o idee.
INVOCÁŢIE s.f. (<fr. *invocation*, lat. *invocatio, -onis*) Faptul de a invoca, rezultatul acestei acţiuni. ◆ Chemare adresată de poet muzei pentru a-l inspira. ◇ *Invocaţie retorică* = procedeu artistic care constă în interpelarea de către orator sau poet a unui personaj absent, de obicei o figură istorică reprezentativă, simbolică.
ÍNVOLÚCRU s.n. (<fr. *involucre*; cf. lat. *involucrum* "învelitoare") (BOT.) **1.** Totalitatea frunzişoarelor grupate la baza unor flori sau inflorescenţe. **2.** Lamă care înveleşte pălăria unor ciuperci, înainte de a ieşi din pămînt.
INVOLUNTÁR, -Ă adj. (<fr. *involuntaire*, lat. *involuntarius*) (Şi adverbial) Făcut fără voie; neintenţionat.
INVOLÚŢIE s.f. (<fr. *involution*, lat. *involutio, -onis*) **1.** Modificare regresivă a unui organ sau organism. ◆ Proces de transformare regresivă a unei structuri (sociale, artistice etc.). **2.** Proces fiziologic care constă în revenirea unui organ care a suferit o transformare la starea normală.
INVULNERÁBIL, -Ă adj. (<fr. *invulnérable*) Care nu poate fi rănit; p.ext. care nu poate fi atacat, învinuit, de care nu te poţi atinge în nici un fel; de neînvins.
IOANÍŢI s.m. pl. (<n.pr. *Ioan*) Denumire a membrilor unui ordin monaho-cavaleresc instituit în Palestina la începutul sec. 12. Numele vine de la biserica Sf. Ioan de lîngă Ierusalim; se mai numeau şi *ospitalieri*.
IOBÁG s.m. (<magh. *jobbágy*) Ţăran dependent de stăpînul feudal.
IOBĂGÍE s.f. (<*iobag*) Instituţie specifică orînduirii feudale, caracterizată prin dependenţa personală a ţăranului faţă de stăpînul feudal, căruia îi presta redevenţe în muncă, în natură sau în bani.
IOD s.n. (<fr. *iode*; cf. gr. *iodes* "violet") Element chimic (*J* sau *I*; nr.at. 53; m.at. 126,904) din familia halogenilor, solid cu aspect de cristale lamelare, negre-cenuşii, cu luciu metalic şi miros pătrunzător; prin încălzire sublimează, formînd vapori de culoare violetă. Se obţine din iodaţi, prin reducere cu SO_2, sau din ioduri, prin tratare cu clor. Este folosit în medicină ca dezinfectant sub formă de soluţie alcoolică 10 %, denumită *tinctură de iod*. Este element constitutiv al glandei tiroide, absenţa lui provocînd cretinismul şi guşa. A fost descoperit de B. Courtois în 1811.
IODÁT s.m. (<fr. *iodate*) Sare a acidului iodic.
IODHÍDRIC adj. (<fr. *iodhydrique*) *Acid iodhidric* = acid rezultat din combinarea iodului cu hidrogenul (HI).
IÓDIC adj. (<fr. *iodique*) *Acid iodic* = acid oxigenat al iodului (HIO_3), obţinut prin oxidarea iodului cu acid azotic concentrat sau prin acţiunea acidului sulfuric asupra iodaţilor.
IODÍSM s.n. (<fr. *iodisme*) (MED.) Intoxicare cu iod sau cu compuşi iodaţi.
IODIZÁRE s.f. (<*iot*) (LINGV.) Palatalizare a unei consoane sub acţiunea unui iot; apariţia unui iot înaintea unei vocale anterioare la început de cuvînt sau de silabă.
IÓDLER s.n. (<germ. *Jodler*) Mod de a cînta specific locuitorilor de munte din Tirol, Bavaria şi Elveţia constînd dintr-o serie de vocalize cu frecvente schimbări de registru; cîntec, melodie bazată pe asemenea vocalize.
IODOMETRÍE s.f. (<fr. *iodométrie*) Ansamblul metodelor de dozare cantitativă a diferitelor substanţe care reacţionează cu o soluţie de iod.
IODOPSÍNĂ s.f. (BIOCHIM.) Pigment fotosensibil prezent în retină.
IODURÁRE s.f. (cf. fr. *ioduration*) (CHIM.) Introducere a iodului în molecula unei substanţe organice.
IODÚRĂ s.f. (<fr. *iodure*) (CHIM.) **1.** Sare a acidului iodhidric (ex. *iodură de potasiu, iodură de sodiu*). **2.** Denumire pentru unii derivaţi organici ioduraţi (ex. *iodura de metil*), care, de fapt, nu sînt săruri ale acidului iodhidric.
IOFOBÍE s.f. (<fr. *iophobie*) Teamă patologică de a fi otrăvit.
IÓLĂ s.f. (<engl. *yawl*) Ambarcaţie cu vîsle sau cu pînze, strîmtă, lungă şi uşoară, larg răspîndită în concursurile de iahting.
IÓN s.m. (<fr. *ion*; cf. gr. *ion* "care merge") Atom, moleculă sau grupare de atomi cu exces de sarcină electrică pozitivă (*ioni pozitivi*, cationi) sau negativă (*ioni negativi*, anioni), care apare prin pierderea sau cîştigarea unuia sau a mai mulţi electroni.
IONATÁN s.n. (<engl. *jonathan*) Soi de măr originar din SUA, cu fructul tronconic, rotunjit la capete, roşu, dulce-acrişor şi cu aromă plăcută.
IONIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *ionien*) **1.** S.m. şi f. Persoană care făcea parte din populaţia de bază a Ioniei, grup principal al populaţiilor din Grecia antică; vorbea dialectul ionic, considerat unul din cele mai importante dialecte greceşti (Homer, Anacreon, Tales, Herodot au vorbit şi au scris în acest dialect.) **2.** Adj. Care aparţinea Ioniei sau populaţiei ei, privitor la Ionia sau la populaţia ei. ◇ *Şcoală ioniană* = şcoală filozofică din

Grecia, sec. 7-6 î.Hr., caracterizată prin împletirea unor concepţii materialist-spontane cu o versiune dialectică naivă. A avut ca reprezentanţi principali pe Tales, Anaximene, Anaximandru şi Heraclit.

IÓNIC, -Ă adj., s.n., s.m. (<fr. *ionique*) **1.** Adj., s.n. (Stil, ordin etc. arhitectonic) caracterizat prin coloane zvelte cu capitelul împodobit cu volute. **2.** Adj. (Despre elemente arhitectonice) Care se referă la ionic; în stil ionic. **3.** S.m., adj. (Picior de vers antic) format din patru silabe, două lungi şi două scurte.

IÓNIU s.n. (<germ. *Ionium*, fr. *ionium*) Izotop radioactiv natural al toriului (*Io*; nr.at. 90; nr. de masă 230), produs din uraniu prin dezintegrare.

IONIZÁ vb. I tranz. (<fr. *ioniser*) A produce ionizarea unui mediu; a folosi ionizarea.

IONIZÁRE s.f. (<*ioniza*) **1.** Proces fizic al cărui rezultat este formarea de ioni. **2.** (MED.) Tratament care constă în introducerea ionilor în organism (ionoterapie) în cazul reumatismului, al poliomielitei etc.

IONOFÓN s.n. (<fr. *ionophone*; cf.gr. *ion* "care merge"+*phone* "sunet") Difuzor care transformă direct energia electromagnetică în energie acustică prin oscilaţiile unei coloane de gaze ionizate şi care este utilizat pentru reproducerea fidelă a sunetelor în sălile de spectacol.

IONOSFÉRĂ s.f. (<fr. *ionosphère*) Pătură superioară a atmosferei cuprinsă între c. 100 şi 1000 km, formată din gaze rarefiate şi încărcate cu ioni, în care se produc aurorele polare.

IONOTERAPÍE s.f. (<fr. *ionothérapie*; cf.gr. *ion* "care merge"+*therapeia* "tratament") Metodă de tratament constînd în introducerea în organism de ioni medicamentoşi.

IORDANIÁN, -Á s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Iordania*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Iordania; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Iordaniei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Iordaniei sau iordanienilor, referitor la Iordania sau la iordanieni.

IOT (IOD) s.n. (<germ. *Jot*; cf. gr. *iota*, numele literei *i*) (LINGV.) Semivocala *i*, numită şi *i consonantic*, care se notează în diverse alfabete fonetice cu *i*, *í*, *j* sau cu y şi al cărei nume se trage de la numele unei semivocale din limbile feniciană şi ebraică.

IOTACÍSM s.n. (<fr. *iotacısme*) **1.** Iodizare, iotacizare. **2.** (LINGV.) Evoluţie a unei vocale sau a unui diftong spre *i*.

IOTACIZÁ vb. I refl. (<*iot*) (Despre sunete) A se palataliza sub acţiunea unui iot.

IÓTĂ s.f. (<ngr. *iota*) *(Nici) o iotă* = deloc, cîtuşi de puţin, deloc.

IPCĂRÍGE (IPERÍGE) s.f. Plantă erbacee, perenă din familia cariofilaceelor, cu tulpina ramificată de la bază, cu frunzele liniare sau lanceolate şi cu florile mici albe-roz, grupate în panicul (*Gypsophila paniculata*).

IPÉCA s.f. (<fr. *ipéca*) Pulbere a rădăcinii de ipecacuana utilizată ca vomitiv şi expectorant.

IPECACUÁNA s.f. (<fr. *ipécacuana*; cuvînt tupi) Plantă originară din America de Sud, ale cărei rădăcini se întrebuinţează în medicină ca expectorant şi vomitiv (*Uragoga Ipecacuanha*).

IPERÍTĂ (HIPERÍTĂ) s.f. (<fr. *ypérite*; cf. n.pr. *Ypres*) (CHIM.) Lichid uleios, cu miros agreabil, puţin solubil în apă, cu acţiune vezicantă; utilizat ca substanţă toxică de luptă, foarte persistentă, a fost folosit pentru prima dată de germani, în primul război mondial, în oraşul Ypres (Belgia).

IPOCRÍT, -Ă adj. (<fr. *hypocrite*) (Despre oameni şi manifestările lor) Prefăcut, făţarnic; fariseu.

IPOCRIZÍE s.f. (<fr. *hypocrisie*) Prefăcătorie, făţărnicie; falsitate.

IPOHONDRÍE s.f. (<fr. *hypocondrie*) (MED.) Stare psihică, caracterizată prin teama exagerată şi obsesivă de boli.

IPOHÓNDRU, -Ă adj. (<fr. *hypocondre*; cf. gr. *hypokhondrian* "ipocondru") (Despre persoane) Care suferă de ipohondrie.

IPOSTÁZĂ s.f. (<fr. *hypostase*) **1.** Stare, situaţie în care se găseşte cineva; aspect, înfăţişare. **2.** (În neoplatonism; la pl.) Trepte ierarhice ale principiului divin. **3.** (În creştinism) Fiecare dintre cele trei entităţi divine ("Tatăl", "Fiul" şi "Sfîntul Duh") sub care este înfăţişată divinitatea supremă.

IPOSTAZIÉRE s.f. (<*ipostază*) Transformare mintală a unei relaţii, a unei însuşiri, a unei noţiuni etc. într-o realitate de sine stătătoare.

IPOTÉCĂ s.f. (<fr. *hypothèque*) Drept real pe baza căruia creditorul poate vinde bunul imobil primit în garanţie de la debitor, în cazul cînd acesta nu îşi plăteşte în termen datoria.

IPOTENÚZĂ s.f. (<fr. *hypoténuse*; cf. gr. *hypo* "dedesubt" + *teinein* "a întinde") (MAT.) Latura care se opune unghiului drept într-un triunghi dreptunghic, fiind mai mare decît fiecare dintre celelalte două laturi.

IPOTÉTIC, -Ă adj. (<fr. *hypothétique*) Întemeiat (numai) pe o ipoteză; presupus nesigur. ◆ (LOG.; despre judecăţi) Care sînt compuse din două judecăţi categorice legate prin "dacă... atunci".

IPOTÉZĂ s.f. (<fr. *hypothèse*; cf. gr. *hypo* "sub" + *thises* "poziţie") Presupunere, supoziţie cu privire la anumite (legături, relaţii între) fenomene, la esenţa, producerea fenomenelor; presupunere cu caracter provizoriu, formulată pe baza datelor experimentale existente la un moment dat. ◇ *Ipoteză de lucru* = ipoteză provizorie, de moment, care ajută pe omul de ştiinţă să avanseze în cercetările sale. ◆ (MAT.) Ansamblul proprietăţilor date într-o demonstraţie cu ajutorul cărora se obţin noi propoziţii.

IPSOFÓN s.n. (<germ. *Ipsophon*) Instalaţie ataşată unui aparat telefonic pentru a înregistra şi reda mesajele telefonice în lipsa abonatului.

ÍPSOS s.n. (<ngr. *ghipsos*) Liant aerian obţinut prin deshidratarea parţială sau totală a ghipsului măcinat şi încălzit; amestecat cu apă, formează o pastă care face priză şi se întăreşte repede.

Ir (CHIM.) Simbol pentru *iridiu*.

IRADIÁ vb. I (<fr. *irradier*, lat. *irradiare*) **1.** Tranz. şi intranz. A trimite, a împrăştia raze de lumină, de căldură etc.; a (se) propaga; a (se) răspîndi, a (se) împrăştia. **2.** Tranz. (FIZ.) A expune un corp acţiunii unei radiaţii. **3.** Intranz. (FIZ.; despre radiaţii) A cădea pe suprafaţa unui corp.

IRADIÁŢIE s.f. (<fr. *irradiation*) (FIZ.) Emisie a unor radiaţii luminoase sau corpusculare de către un corp.

IRADIÉRE s.f. (<*iradia*) **1.** (FIZ.) Acţiunea de a iradia. **2.** (MED.) Expunere a organismului la razele luminoase ultraviolete sau la radiaţiile substanţelor radioactive. **3.** (MED.) Răspîndire a excitaţiei sau inhibiţiei dintr-un centru nervos la alţi centri. ◇ *Iradiere dureroasă* = propagare a durerii de-a lungul unui nerv.

IRAKIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *irakien*; cf.n.pr. *Irak*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Irak; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Irakului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Irakului sau irakienilor, referitor la Irak sau la irakieni. ◆ (Substantivat, f.) Limba irakiană.

IRANIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *iranien*; cf.n.pr. *Iran*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Iran; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Iranului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Iranului sau iranienilor, referitor la Iran sau la iranieni. ◇ *Limbi iraniene* = grup de limbi vorbite în Iran şi în regiunile Mării Caspice cuprinzînd: limbile iraniene vechi (vechea persană, avestica şi scita), limbile medioiraniene (pehlvi şi sogdiana), limbile neoiraniene (persana, afgana şi oseta).

IRASCÍBIL, -Ă adj. (<fr. *irascible*) Care se supără uşor; iritabil.

IRASCIBILITÁTE s.f. (<fr. *irascibilité*) Stare psihică manifestată prin reacţii violente, agresive, ca răspuns la încordări psihice minime, care se întîlneşte în nevroze şi psihoze.

IRÁSER s.n. (siglă de la engl. *i*[nfra] *r*[ed] *a*[mplification by] *s*[timulated] *e*[mission of] *r*[adiation] "amplificarea radiaţiilor infraroşii prin emisia stimulată a radiaţiei") Denumire dată dispozitivelor de tipul laserului care emit radiaţii electromagnetice în domeniul infraroşu.

IRAŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *irrationnel*, lat. *irrationalis*) **1.** Care e dincolo de limitele raţiunii; care nu e conform raţiunii. ◆ Contrar raţiunii, neraţional, ilogic; care nu poate fi înţeles cu ajutorul raţiunii. **2.** (MAT.) *Număr iraţional* = număr real care nu poate fi scris sub forma unui raport de numere întregi.

IRAŢIONALÍSM s.n. (<fr. *irrationalisme*) **1.** Concepţie filozofică ce postulează primatul intuiţiei, al instinctului, al inconştientului, al revelaţiei etc. asupra raţiunii. **2.** Orientare care grupează diferite curente filozofice din sec. 19 şi 20 (intuiţionismul, pragmatismul, parţial existenţialismul; în România, trăirismul).

ÍRBIS s.m. (<germ. *Irbis*; cuv. mongol) Mamifer carnivor din familia felidelor, asemănător cu pantera, care trăieşte în munţii înalţi din Asia Centrală (*Panthera uncia*).

IREÁL, -Ă adj. (<fr. *irréel*) **1.** Care nu există în realitate; imaginar, fantastic. ◆ Care pare neverosimil, neadevărat. **2.** (Despre moduri verbale sau propoziţii condiţionale, concesive ori comparative) Care prezintă acţiunea ca nerealizată sau nerealizabilă.

IREALIZÁBIL, -Ă adj. (<fr. *irréalisable*) Care nu poate fi realizat, îndeplinit; nerealizabil.

IRECONCILIÁBIL, -Ă adj. (<fr. *irréconciliable*, lat. *irreconciliabilis*) Care nu se poate pune de acord; de neîmpăcat.

IRECUPERÁBIL, -Ă adj. (<fr. *irrécupérable*) De nerecuperat. ◆ (MED.) Incurabil.

IRECUZÁBIL, -Ă adj. (<fr. *irrécusable*)

Care trebuie admis, pe care nu-l poţi respinge.
IREDENTÍSM s.n. (<fr. *irrédentisme*; cf. it. *irredento* "neeliberat") Mişcare de eliberare naţională a unor teritorii aflate sub stăpînire străină, care a apărut în sec. 19, în Italia, şi urmărea unirea teritoriilor locuite de populaţii de origine italiană aflate sub dominaţia Imperiului Austro-Ungar.
IREDUCTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *irréductible*) **1.** Care nu mai poate fi redus, simplificat. ◇ (MAT.) *Fracţie ireductibilă* = fracţie care nu mai poate fi simplificată. **2.** (Despre o combinaţie chimică) Care nu poate fi redusă la o formă mai simplă.
IREFLEXIVÍTATE s.f. (<fr. *irréflexivité*) Relaţie logică contrară reflexivităţii.
IREFRAGÁBIL, -Ă adj. (<lat. *irrefragabilis*, fr. *irréfragable*) Care nu poate fi contrazis; care nu poate fi pus la îndoială; indiscutabil, incontestabil.
IREFUTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *irréfutable*) Care nu poate fi respins (ex. *argument irefutabil*).
IREGULARITÁTE s.f. (<fr. *irrégularité*) Neregularitate.
IREMEDIÁBIL, -Ă adj. (<fr. *irrémédiable*) Care nu mai poate fi remediat, îndreptat. ◆ (Adverbial) Cu desăvîrşire, cu totul, definitiv.
IRÉNIC, -Ă adj. (<it. *irenico*; cf.gr. *eirenikos*) Care inspiră pace; pacific.
IRENÍSM s.n. (<it. *irenismo*) **1.** Orientare teologică tinzînd spre unificarea diferitelor confesiuni creştine pe baza punctelor comune. **2.** Tendinţă spre pace.
IREPARÁBIL, -Ă adj. (<fr. *irréparable*) Care nu mai poate fi îndreptat sau corectat.
IREPROŞÁBIL, -Ă adj. (<fr. *irréprochable*) Căruia nu i se poate reproşa nimic; fără cusur, perfect, impecabil. ◆ (Adverbial) În mod desăvîrşit.
IRESPIRÁBIL, -Ă adj. (<fr. *irrespirable*) (Despre aer, atmosferă) În care nu se poate respira; sufocant, asfixiant.
IRESPONSÁBIL, -Ă adj. (<fr. *irresponsable*) Care nu poate să răspundă pentru faptele sale; p.ext. care nu are simţul răspunderii.
IREVERENŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *irrévérencieux*) Care are o comportare necuviincioasă; fără respect.
IREVERSÍBIL, -Ă adj. (<fr. *irréversible*) (Despre procese, fenomene etc.) Care se poate produce în mod natural numai într-o singur sens; care nu se mai poate întoarce la stadiul, funcţionarea etc. existent(ă) înaintea transformării.
IREVOCÁBIL, -Ă adj. (<fr. *irrévocable*, lat. *irrevocabilis*) Care nu (mai) poate fi revocat, schimbat; definitiv, hotărît.
IREZISTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *irrésistible*) Căruia nu-i poţi rezista, căruia nu i te poţi opune, împotrivi; deosebit de atrăgător.
IRIDACÉE s.f. (<fr. *iridacée*; cf. lat. *iris* "stînjenel") (La pl.) Familie de plante erbacee monocotiledonate, cu florile, de obicei, decorative, răspîndite mai ales în regiunile temperate şi subtropicale; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (stînjenelul, brînduşa etc.).
IRÍDIU s.n. (<fr. *iridium*; cf. lat. *iris* "curcubeu") Element chimic (*Ir*; nr.at. 77; m.at. 192,2), metal greu, alb-argintiu, foarte dur, din familia platinei, întrebuinţat la confecţionarea unor instrumente fizice şi chirurgicale, a vîrfurilor de peniţă pentru stilouri etc. A fost descoperit de S.Tennaut în 1804.
IRIDOLOGÍE s.f. (<it. *iridologia*, fr. *iridologie*) (MED.) Metodă de diagnosticare bazată pe cercetarea irisului şi a pupilei.
IRIGÁ vb. I tranz. (<fr. *irriguer*, lat. *irrigare*) **1.** A efectua lucrări de irigaţii pe un teren arabil. **2.** (Despre sînge) A circula într-un ţesut, într-un organ sau într-un organism.
IRIGATÓR s.n. (<fr. *irrigateur*) Aparat cu ajutorul căruia se efectuează clisme sau spălături interne.
IRIGĂŢIE s.f. (<fr. *irrigation*) Ansamblu de lucrări de îmbunătăţiri funciare care asigură aprovizionarea dirijată cu apă a culturilor agricole în vederea sporirii productivităţii şi a asigurării independenţei faţă de condiţiile meteorologice; în funcţie de metoda de distribuţie a apei se deosebesc: irigaţii prin submersiune, prin circulaţie, prin infiltraţie, prin aspersiune etc.
IRIMÍC s.n. (<tc. *irmik*) Produs intermediar (tărîţe fine) obţinut la măcinarea grîului şi folosit ca făină furajeră.
ÍRIS[1] s.m. (<fr., lat. *iris*) (BOT.) Stînjenel.
ÍRIS[2] s.n. (<fr. *iris*; cf. lat. *iris* "curcubeu") **1.** (ANAT.) Membrană circulară, colorată a ochiului, situată între cornee şi cristalin, care este străbătută de orificiul pupilar. **2.** (FIZ.) Diafragmă alcătuită din sectoare circulare, parţial suprapuse, cu diametrul variabil, folosită la instrumente optice pentru a regla fasciculul de lumină care pătrunde în instrument.
IRITÁ vb. I (<fr. *irriter*, lat. *irritare*) **1.** Tranz. (MED.) A produce o durere, o inflamaţie într-un organ sau ţesut. **2.** Tranz. şi refl. A (se) supăra, a (se) enerva.
IRITABILITÁTE s.f. (<fr. *irritabilité*, lat. *irritabilitas, -atis*) **1.** (BIOL.) Proprietate generală a materiei vii de a răspunde prin diferite reacţii la acţiunea unor factori de mediu. **2.** Proprietatea de a fi iritabil.
IRITÁNT, -Ă adj. (<fr. *irritant*) Care irită; supărător, enervant.
IRITĂŢIE s.f. (<fr. *irritation*, lat. *irritatio, -onis*) Iritare. ◆ Congestie sau inflamaţie uşoară a unui organ extern, a pielii etc.
IRÍTĂ s.f. (<fr. *iritis*) (MED.) Inflamaţie a irisului.
IRIZÁ vb. I tranz. (<fr. *iriser*) A lucri reflectînd lumină multicoloră, asemănătoare cu lumina curcubeului.
IRIZĂŢIE s.f. (<fr. *irisation*) Colorate asemănătoare curcubeului care apare prin interferenţa luminii în straturi subţiri transparente şi care dă un aspect deosebit anumitor cristale, scoici, aripi de fluturi etc.
IRLANDÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *irlandais*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a constituit ca naţiune pe teritoriul Irlandei; de religie creştină (catolici); (la sg.) persoană care face pare din populaţia de bază a Irlandei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Irlandei sau irlandezilor, privitor la Irlanda sau la irlandezi. ◆ (Substantivat, f.) Limba celtică vorbită de irlandezi.
IRMILÍC s.m. (<tc. *irmilik*) Monedă turcească de aur şi de argint, care a circulat în ţările române (mai ales în Moldova) în prima jumătate a sec. 19.
IROCHÉZ, -Ă subst., adj. (<fr. *iroquois*) **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte sau este originară dintr-o uniune de triburi indiene din nordul SUA şi din Canada. **2.** S.f. Limbă din familia hoka-sioux vorbită de irochezi. **3.** Adj. Care aparţine irochezilor, privitor la irochezi.
IRÓD s.m. (<sl. *irodŭ*) **1.** (La pl. art.) Veche dramă populară românească jucată la ţară de colindători costumaţi, cu prilejul sărbătorilor de iarnă. **2.** Fiecare dintre aceşti colindători costumaţi. **3.** Fig. (Ironic) Comedian, paiaţă; om cabotin.
IRÓNIC, -Ă adj. (<fr. *ironique*, lat. *ironicus*) Care conţine sau care exprimă o ironie, care ironizează, care ia în rîs; înţepător, sarcastic.
IRONÍE s.f. (<fr. *ironie*, lat. *ironia*) Vorbă, frază, expresie, afirmaţie care conţine o (uşoară) batjocură (camuflată) la adresa cuiva sau a ceva, folosind, de obicei, semnificaţii opuse sensului lor obişnuit; persiflare. ◇ *Ironie socratică* = procedeu retoric folosit de Socrate care, simulînd naivitatea, îşi constrîngea interlocutorul să-şi recunoască, în cele din urmă, ignoranţa. *Ironie romantică* = principiu teoretizat, printre alţii, de F. Schlegel, care constă în negarea continuă de către spirit a propriilor sale graniţe, cu ajutorul fanteziei.
IRONÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *ironiste*) Persoană care vorbeşte sau scrie cu ironie.
IRONIZÁ vb. I tranz. (<fr. *ironiser*) A spune ironii la adresa cuiva, a avea o atitudine ironică, batjocoritoare; a zeflemisi, a persifla.
IROSÍ vb. IV tranz. şi refl. (cf. ngr. *afierono*) A (se) consuma făcînd risipă, în mod uşuratic (fără să se bage în seamă); a (se) pierde, a (se) risipi. ◆ Refl. (Despre oameni) A depune eforturi (mari şi) inutile într-un anumit scop.
IRÚPE vb. III intranz. (<lat. *irrumpere*) A se ivi, a se manifesta brusc şi cu putere; a izbucni, a ţîşni.
ISATÍNĂ s.f. (cf. gr. *isatis*) Compus organic ($C_8H_5O_2N$) obţinut întîia oară prin oxidarea indigoului; se prezintă sub formă de cristale oranj, solubile în apă şi este întrebuinţat în sinteza unor coloranţi.
ISCÁ vb. I tranz. şi refl. (<bg. *iskam*) A (se) naşte, a (se) ivi, a (se) produce (pe neaşteptate).
ISCĂLÍ vb. IV tranz., intranz. şi refl. (cf. sl. *iskaljati*) A(-şi) scrie numele pe textul unui act oficial, al unei scrisori, al unei chitanţe etc.; a (se) semna.
ISCĂLITÚRĂ s.f. (<*iscăli*) Semnătură.
ISCHEMÍE s.f. (<fr. *ischémie*; cf.gr. *ischein* "a opri"+*haima* "sînge") Diminuare a fluxului sanguin într-un organ din cauza unui spasm arterial sau astupării unui vas.
ISCHIÓN s.n. (<fr. *ischion*) (ANAT.) Os care, împreună cu ilionul şi cu pubisul, formează osul iliac (coxalul).
ISCOÁDĂ s.f. (<*iscodi*) Persoană care iscodeşte, care culege informaţii pe ascuns în interesul cuiva; spion.
ISCODÍ vb. IV tranz. (<sl. *ischoditi*) **1.** A cerceta ceva atent (în ascuns), a căuta să afle o taină; a spiona. ◆ A urmări cu privirea pe cineva; a observa. ◆ A pune cuiva întrebări multe şi insistente pentru a-l descoase. **2.** A născoci un lucru, a scorni.
ISCURÍE s.f. (<fr. *ischurie*; cf.gr. *ischein* "a reţine"+*ouron* "inimă") Greutate sau nepu-

tinţă de a urina.
ISCUSÍNŢĂ s.f. (<*iscusi*, înv. "a face mai priceput") Însuşirea celui iscusit; dibăcie, pricepere, îndemînare, ingeniozitate; p.ext. talent, artă.
ISCUSÍT, -Ă adj. (<*iscusi*, înv. "a face mai priceput") Priceput, dibaci, îndemînatic, ingenios; p. ext. învăţat.
ISIHÁŞTI s.m. pl. (<*isihie*, înv. "linişte, odihnă, tihnă") Adepţi ai unui curent religios dominant în Bizanţ în sec. 14, adversari ai zeloţilor şi varlaamiţilor.
ISLÁM s.n. (<fr. *islam*) Islamism; p.ext. totalitatea ţărilor, a popoarelor mahomedane.
ISLAMÍSM s.n. (<fr. *islamisme*) Religie monoteistă, influenţată de creştinism şi mozaism, fundată de profetul Mahomed (622 d.Hr.) şi bazată pe preceptele "Coranului"; e larg răspîndit în Asia şi în Africa, avînd două curente principale: *sunnismul* şi *şiismul*. Adepţii islamismului se numesc musulmani sau mahomedani.
ISLANDÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *islandais*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care s-a constituit ca naţiune pe teritoriul Islandei; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Islandei sau este originară de acolo. Sînt de religie luterană. **2.** Adj. Care aparţine Islandei sau islandezilor, privitor la Islanda sau la islandezi. ◆ (Substantivat, f.) Limba islandeză.
ISMAILÍŢI s.m. pl. (<n.pr. *Ismail*) Membrii unei secte a musulmanilor şiiţi, apărută în sec. 8 şi caracterizată printr-un fanatism extrem, care există şi azi în Iran şi în Pakistan.
ISÓDIU s.n. (<it. *isodio*; cf. gr. *eisodios* <*eisodos* "intrare") Cîntec în teatrul antic grec, de intrare a corului satiric.
ISOGLÓSĂ (IZOGLÓSĂ) s.f. (<fr. *isoglosse*; cf.gr. *isos* "egal" + *glossa* "limbă") (LINGV.) Linie care marchează, pe o hartă lingvistică, limitele răspîndirii unui fenomen fonetic, morfologic sau sintactic.
ISÓN s.n. (<ngr. *ison*) Acompaniament rudimentar al unei melodii vocale ce constă în prelungirea unui sunet plasat, de obicei, la baza melodiei. ◇ *A ţine* (cuiva) *isonul* = a) a acompania o melodie; b) a aproba vorbele sau faptele cuiva, a-i face pe plac.
ISÓP s.m. (<sl. *isopŭ*) **1.** Mic arbust exotic, din familia labiatelor, cu frunzele opuse liniar-alungite, florile albastre-închise, rar roşii sau albe, cultivat ca plantă ornamentală şi aromatică (*Hyssopus officinalis*). **2.** Parfum extras din frunzele de isop.
ISOSCÉL adj. (<fr. *isoscèle*, lat. *isosceles*) *Triunghi isoscel* = triunghi cu două laturi egale. *Trapez isoscel* = trapez cu două laturi neparalele egale.
ISOSCÓP s.n. (<germ. *Isoskop*) Tub electronic care are un dispozitiv generator de cîmp electric în care fasciculul de electroni este modulat.
ISPĂŞÍ vb. IV tranz. (<sl. *sŭpasiti* "a mîntui") A plăti prin suferinţă o greşeală sau o vină; a executa o pedeapsă. ◆ Fig. A muri.
ISPÍTĂ s.f. (<*ispiti*) **1.** Ceea ce exercită o mare forţă de atracţie; îndemn (spre rău); tentaţie, ademenire; p. ext. păcat. **2.** (Înv.) Încercare, probă. **3.** (Înv.) Cercetare, examinare. **4.** (Înv.) Experienţă.
ISPITÍ vb. IV tranz. (<sl. *ispytati*) **1.** A atrage, a ademeni, a tenta. **2.** (Înv.) A pune la încercare. **3.** (Înv.) A constata; a descoperi. **4.** (Înv.) A cerceta; a descoase.
ISPÓL s.n. (<bg. *izpol*) Unealtă din tablă, din lemn etc., asemănătoare cu un făraş, folosită pentru scoaterea apei din barcă.
ISPRÁVĂ s.f. (<sl. *isprava*) **1.** Faptă, acţiune dusă cu bine pînă la capăt. **2.** Poznă, năzdrăvănie. **3.** Succes, izbîndă.
ISPRÁVNIC s.m. (<bg. *izpravnik*, rus. *ispravnik*) **1.** (În sec. 15-18; în Ţara Românească) Dregător care aducea la îndeplinire o poruncă domnească. **2.** (În sec. 18-19; în ţările române) Dregător însărcinat cu conducerea unui judeţ sau a unui ţinut.
ISPRĂVÍ vb. IV (<sl. *ispraviti*) **1.** Tranz. şi refl. A termina, a sfîrşi, a face să fie sau a fi gata. **2.** Tranz. A face să se prăpădească, să dispară.
ISRAELÍT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *israélite*) **1.** Adj. Referitor la religia mozaică (iudaică); evreiesc. **2.** S.m. şi f. Persoană de religie mozaică, adept al mozaismului; p.ext. evreu.
ISTÉRIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *hystérique*, it. *isterico*) (Persoană) care suferă de isterie.
ISTERICÁLE s.f. pl. (<ngr. *isterika*) (Fam.) Acces de isterie; nevricale.
ISTERÍE s.f. (<fr. *hystérie*, it. *isteria*; cf.gr. *hysteria* "uter") Nevroză sau psihopatie, caracterizată prin apariţia, sub influenţa şocurilor emotive, a sugestiei sau autosugestiei, a unor variate simptome neurologice fără substrat organic.
ISTERIGÉN, -Ă adj. (<fr. *hystérigène*) Care produce isterie (ex. *concert rock isterigen*).
ISTÉŢ, -EÁŢĂ adj. (<sl. *istiti*) Inteligent, deştept, priceput. ◆ Vioi, sprinten; p.ext. îndrăzneţ.
ISTM s.n. (<fr. *isthme*, lat. *isthmus*) Porţiune de teren îngustă care leagă două continente sau o peninsulă de un continent, separînd două mări sau două golfuri.
ISTÓRIC, -Ă adj., subst. (<fr. *historique*, lat. *historicus*) **I.** Adj. **1.** Care aparţine istoriei, care se referă la istorie. ◆ P. ext. De importanţă deosebită în dezvoltarea societăţii (ex. *tratat istoric*). ◆ Care urmăreşte, redă, transpune (artistic) fapte din istorie (ex. *roman istoric*). **2.** Care se schimbă, evoluează de-a lungul timpului; diacronic. **3.** Care corespunde faptelor istoriei; obiectiv. **4.** Care studiază faptele în ordine cronologică (ex. *metodă istorică*). **II.** S.m. şi f. Specialist(ă) în istorie. **III.** S.n. Expunere (amplă) a unui eveniment (sau a evenimentelor dintr-o perioadă dată), ţinîndu-se cont de împrejurările în care s-a (s-au) produs, de ordinea desfăşurării faptelor etc.
ISTÓRIE s.f. (<lat. *historia*, it. *istoria*; cf. fr. *histoire*) **1.** Proces obiectiv de dezvoltare a fenomenelor naturii şi societăţii. **2.** Ştiinţă care studiază dezvoltarea complexă a societăţii, a unui popor etc. ◆ Scriere conţinînd evenimente şi fapte care formează obiectul aceastei ştiinţe. **3.** (Cu determinarea domeniului) Disciplină care studiază dezvoltarea şi schimbările succesive din domeniul ştiinţei căreia i se subsumează (ex. *istoria lingvisticii*, *istoria matematicii*). ◆ Lucrare care tratează problemele acestei discipline. **4.** Naraţiune; povestire, poveste. **5.** (Fam.) Întîmplare, păţanie. ◆ Încurcătură, poznă.
ISTORIOGRÁF s.m. (<fr. *historiographe*, lat. *historiographus*) **1.** Persoană însărcinată în mod oficial să scrie istoria unei epoci, a unei domnii etc. **2.** Istoric.
ISTORIOGRAFÍE s.f. (<fr. *historiographie*; cf.gr. *historia* "istorie"+*graphein* "a scrie") **1.** Ştiinţă auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul evoluţiei concepţiilor şi al operelor istorice. **2.** Totalitatea scrierilor istorice dintr-o anumită ţară sau dintr-o anumită perioadă determinată de timp; totalitatea lucrărilor istorice privitoare la o problemă.
ISTORISÍ vb. IV tranz. (<ngr. *istorisa*) A relata o întîmplare; a expune, a povesti.
ISTORÍSM s.n. (<fr. *historisme*, germ. *Historismus*, rus. *istorizm*) Principiu metodologic dialectic potrivit căruia fenomenele (sociale, ştiinţifice, artistice etc.) sînt privite în evoluţia lor istorică.
ISTOVITÓR, -OÁRE adj. (<*istov*, înv. "sfîrşit") Obositor, epuizant, extenuant.
ISTROROMÂN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Istria*+*român*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie de origine română care a migrat în sec. 10-11 spre V Peninsulei Balcanice, stabilindu-se în peninsula Istria şi în insula Veglia; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie şi care vorbeşte un dialect al limbii române. **2.** Adj. Care aparţine istroromânilor, privitor la istroromâni. ◆ (Substantivat, f.) Dialect al limbii române vorbit de istroromâni.
IŞLÍC s.n. (cf.tc. *başlık*) Căciulă mare de blană sau de postav, de formă rotundă sau cu fundul pătrat, purtată de domni şi de boieri, iar mai tîrziu de negustori, de lăutari etc.
ITACÍSM s.n. (<fr. *itacisme*; cf. *ita*, numele literei în greaca modernă) Sistem potrivit căruia litera grecească *e* se pronunţă *i*.
ITALIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<it. *italiano*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care s-a constituit ca naţiune în Peninsula Italică. De religie catolică; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Italiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Italiei sau italienilor, referitor la Italia sau la italieni. ◇ *Cultura italiană* = cultura dezvoltată pe teritoriul Italiei de azi. Cuprinde tradiţia artei romane, cea a artei paleocreştine şi a celei bizantine. *Arhitectura* oraşelor înglobează stiluri, construcţii sau vestigii de artă etruscă (Cerveteri, Tarquinia), arta romană (Ostie, Pompei), romano-bizantină (Cefalu, Monreale) şi bizantină (Ravenna). În Evul Mediu, creează pictori, sculptori şi arhitecţi celebri: Nicola şi Giovanni Pisano, Cimabue, Giotto, Arnolfo di Cambio, Lorenzetti, Cavallini. Renaşterea (sec. 15 şi 16) reprezintă un moment culminant al artei italiene. În *pictură* (frescă şi pictură în ulei), *sculptură* şi *arhitectură* apar personalităţi de geniu: Brunelleschi, Donatello, Fra Angelico, Uccello, Piero della Francesca, Verrocchio, Botticelli, Leonardo da Vinci, Michelangelo, Rafael, Tiziano, Tintoretto, Veronese. În 1585 se înfiinţează la Bologna prima academie de pictură. Sec. 17 şi 18 sînt dominate de stilul baroc, spre sfîrşitul perioadei impunîndu-se neoclasicismul: Gentileschi, Caravaggio, Guido Reni, Canaletto, Guardi, Piranesi, Canova. În pictura, sculptura şi arhitectura sec. 19 şi 20 apar elemente înnoitoare şi moderne (macchiaioli, futurismul, transavangardismul): Boldini, Balla, Modigliani,

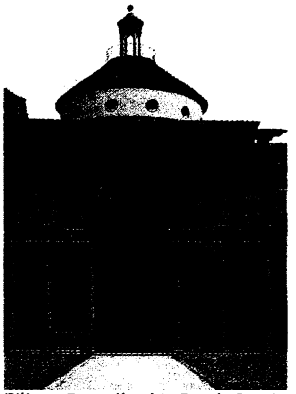

Filippo Brunelleschi, Capela Pazzi, biserica Santa Croce, Florența

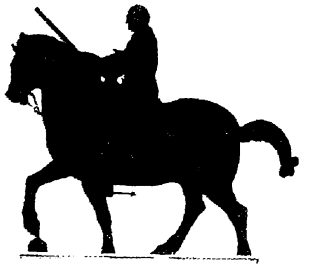

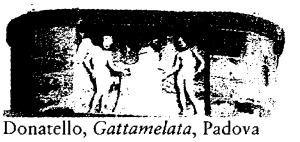

Donatello, *Gattamelata*, Padova

Giotto, *Fuga în Egipt*, Padova

Leonardo da Vinci, *Doamna cu hermina*

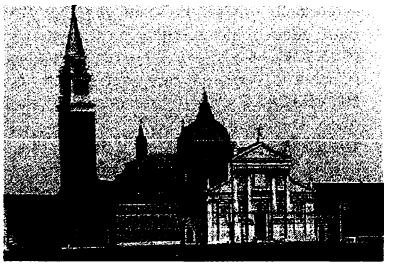

Andrea Palladio, biserica San Giorgio Maggiore, Veneția

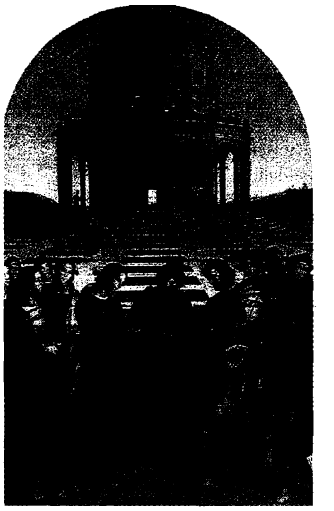

Rafael, *Căsătoria Fecioarei*, Milano

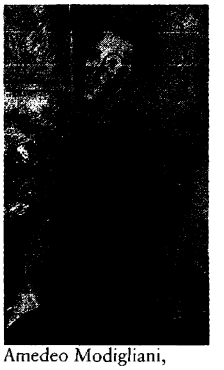

Amedeo Modigliani, *Autoportret*

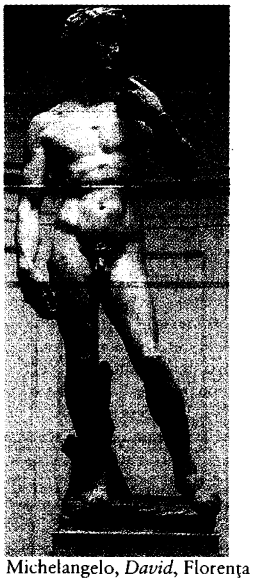

Michelangelo, *David*, Florența

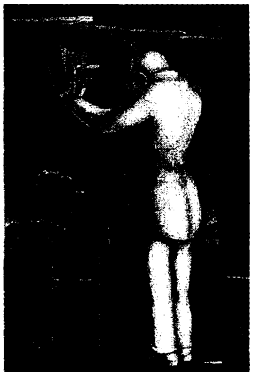

Giorgio de Chirico, *Fiul rătăcitor*, Milano

Giacomo Manzù, *Cardinal*

Magnelli, G.Morandi, P.L.Nervi, G.Ponti, L.Fontana, R.Piano. *Literatura şi filozofia* cunosc, începînd cu evul mediu, personalităţi pregnante: Dante, Petrarca, Boccaccio. În timpul Renaşterii apar gînditori şi creatori de geniu ca: (sec. 15) Pico de la Mirandola, (sec. 16) Ariosto, Machiavelli, Torquatto Tasso, G.Bruno, Vasari. În sec. 17 se remarcă T.Campanella, în sec. 18 – Goldoni, Alfieri, G.B.Vico, în Risorgimento – Manzoni, Leopardi, iar începînd cu Italia unificată – Carducci, Verga, Pascoli, D'Annunzio. Sec. 20 impune nume ca: B.Croce, Pirandello, Montale, Ungaretti, Pavese, Silone, Vittorini, Pasolini, Sciascia, Umberto Eco. *Muzica* evului mediu preia creaţiile trubadurilor (*dolce stil nuovo*), continuînd cu *ars nova*, din sec. 14 şi 15. În sec. 16 apar creatori ca G. Gesualdo, A. şi G.Gabrielli. În sec. 17 compun şi interpretează E.Cavalieri, Monteverdi, Frescobaldi, D.Scarlatti. Cu sec. 18 se impun personalităţi precum: Vivaldi, Boccherini, Pergolesi, N.Paganini. Celebri sînt: G.Rossini, V.Bellini, G.Donizetti şi, în special, G.Verdi, care compun muzică în sec. 19. Şcoala veristă îi are ca reprezentanţi pe G.Puccini, Leoncavallo. Sec. 20 prezintă nume reprezentative ca: Respighi, F.Busoni, G.Petrassi, B. Maderna, S.Bussotti, G.Arrigo. *Cinematografia* cunoaşte înnoiri spectaculoase (de factură expresionistă, neorealistă etc.) şi celebri regizori şi actori care transformă radical viziunea asupra filmului artistic: L.Visconti, R.Rossellini, V. de Sica, F.Fellini, M.Antonioni, F.Rosi, B.Bertolucci, E.Scala. ◆ (Substantivat, f.) Limba romanică vorbită de italieni.

ITÁLIC, -Ă adj. (<fr. *italique*) **1.** Care ţine de Italia antică, privitor la Italia antică. **2.** (Despre caractere tipografice; şi substantivat, f.) Cursiv.

ITALIENÍSM s.n. (<*italian*) **1.** Element de jargon de origine italiană. **2.** Curent lingvistic, iniţiat de I.Heliade Rădulescu, care urmărea să apropie, prin mijloace artificiale, limba română de limba italiană.

ITALIÓŢI s.m. pl. (<fr. *italiotes*) Denumirea populaţiilor primitive (latini, samniţi etc.) de limbă indo-europeană din Italia centrală.

ITEM adv. (cuv. lat.) De altfel, în plus.

ITERATÍV, -Ă adj. (<fr. *itératif*, lat. *iterativus*) (Despre verbe) Care exprimă o acţiune repetată, săvîrşită în mai multe rînduri.

ITERÁŢIE s.f. (<fr. *itération*) Proces de repetare a unei operaţii, a unei acţiuni.

ITINERÁNT, -Ă adj. (<fr. *itinérant*) Care se deplasează dintr-un loc în altul pentru a desfăşura o anumită activitate, profesiune etc.

ITINERÁR s.n. (<fr. *itinéraire*, lat. *itinerarius*) Traseu pe care se desfăşoară o călătorie, cu indicarea localităţilor de pe parcurs. ◆ Planul de drum al unui vehicul, cu indicarea orelor de trecere prin anumite puncte ale traseului (de) parcurs.

IŢÁRI s.m. pl. (<*iţă*) (În costumul popular românesc) Pantaloni ţărăneşti lungi, strîmţi şi încreţiţi pe picior, confecţionaţi dintr-o ţesătură de bumbac sau de lînă.

ÍŢĂ s.f. (lat. *licia*, pl. lui *licium*) Dispozitiv la războiul de ţesut, format din rame care susţin o serie de fire aşezate vertical, unele lîngă altele, prin ochiurile cărora se trec firele de urzeală pentru formarea rostului. ◆ Fiecare dintre firele cu ochiuri care fac parte din acest dispozitiv.

IUBÍ vb. IV (<sl. *ljubiti*) **1.** Tranz. şi refl. recipr. A simţi o mare afecţiune pentru o persoană (de sex opus). ◆ Refl. recipr. A avea relaţii sexuale cu o persoană de sex opus. **2.** Tranz. A ţine extrem de mult la ceva, a fi pasionat; a-i plăcea să...

IUBÍRE s.f. (<*iubi*) **1.** Sentiment de dragoste pentru o persoană de sex opus. ◆ Relaţie de dragoste. **2.** Sentiment de afecţiune, de ataşare faţă de cineva sau ceva.

IUDÁIC, -Ă adj. (<fr. *judaïque*, lat. *judaicus*) Care aparţine Iudeii sau populaţiei ei; privitor la Iudeea sau la populaţia ei.

IUDAÍSM s.n. (<fr. *judaïsme*) Mozaism.

IÚDĂ s.f. (<n.pr. *Iuda*) Om prefăcut, nesincer, făţarnic, trădător.

IUDÉU s.m. (<sl. *ljudei*) (În antic.) Locuitor al statului Iudeea; persoană originară din Iudeea.

IÚFT s.n. (<rus. *iuft*) Piele groasă de bovine tăbăcită vegetal cu coajă de stejar şi de mesteacăn, făcută impermeabilă cu ulei de mesteacăn, care se foloseşte la confecţionarea feţelor de încălţăminte.

IÚGĂR s.m. (<lat. *jugerum*) Unitate de măsură pentru suprafeţe de teren, folosită în trecut în Transilvania, egală cu 0,5775 ha.

IUGOSLÁV, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Iugoslavia*) **1.** S.m. şi f. Locuitor al Iugoslaviei. **2.** Adj. Care aparţine Iugoslaviei sau populaţiei ei; privitor la Iugoslavia sau la populaţia ei.

IULIÁN adj. (<fr. *julien*, lat. *julianus*) *Calendar iulian* = calendar stabilit din ordinul lui Iuliu Cezar în anul 46 î.Hr.

IÚLIE s.m. (<sl. *Ijulî*) A şaptea lună a anului, de 31 de zile; (pop.) luna lui cuptor.

IÚLUS s.m. (<fr. *iule*; cf.gr. *iulos* "scolopendră") Miriapod lung de cîţiva cm, cu corp cilindric şi cu cîte două perechi de picioare pe majoritatea segmentelor, care trăieşte în frunzarul pădurilor, sub pietre etc. (*Iulus terrestris*).

IÚNCHER s.m. (<rus. *iunker*; germ. *Junker*) **1.** (În Germania, Rusia) Elev al unei şcoli militare. ◆ Cadet. **2.** Persoană care face parte din rîndul iuncherimii.

IUNCHERÍME s.f. (<*iuncher*) Clasă de latifundiari germani, apărută în sec. 16, avînd la bază nobilimea militară.

IÚNIE s.m. (<sl. *Ijunî*) A şasea lună a anului, de 30 de zile; (pop.) cireşar.

IÚREŞ s.n. (<tc. *yürüğüş*) Asalt, năvală, atac; mers grăbit, fugă, goană.

IÚRTĂ s.f. (<rus. *iurta*) Locuinţă a populaţiilor nomade din Asia Centrală de formă conică sau în formă de cupolă, alcătuită dintr-un schelet de lemn acoperit cu pîslă sau cu piele.

IÚTĂ s.f. (<germ. *Jute*, it. *iuta*) **1.** Plantă anuală din familia liliaceelor, cu tulpina înaltă pînă la 3 m şi groasă de 1-2 cm, cu frunzele galbene, ovale, cultivată în zona tropicală pentru fibrele textile care se extrag din tulpină (*Corchorus olitorius* şi *capsularis*). **2.** Fibră textilă obţinută din iută şi folosită la fabricarea frînghiilor, a covoarelor, a ţesăturilor pentru saci etc.

IÚTE adj. (<sl. *ljutŭ*) **1.** Care acţionează sau reacţionează repede, prompt; care se produce repede, prompt. ◆ Care înaintează, aleargă rapid; vioi, sprinten. ◆ În grabă, imediat, îndată. **2.** Care se enervează, se supără, se înfurie uşor. **3.** Care are gust înţepător; picant (ex. *mîncare iute, gust iute*). ◆ Care produce o senzaţie olfactivă înţepătoare şi neplăcută (ex. *miros iute*).

IUŢÁRI s.m. pl. (<*iute*) (Reg.) Ciupercă comestibilă cu pălăria albă-gălbuie, cu carnea albă, cu gust iute (*Lactarius piperatus*).

IUVENÁLII s.f. pl. (<lat. *juvenalia*) Sărbători, la romani, instituite de împăratul Nero în cinstea zeiţei Iuventa.

IUZBÁŞĂ s.m. (<tc. *yüzbaşi*) (IST.) Hotnog; sutaş.

ÍVĂR s.n. (cf. germ. *Wirbel* "şurub") Clanţă. ◆Zăvor, încuietoare.

IVÍ vb. IV refl. (<sl. *javiti*) A se arăta (pe neaşteptate), a apărea dintr-o dată, a ieşi la iveală.

IVORÍN s.n. (<fr. *ivoirin*) Fildeş fabricat pe cale sintetică.

IVÓRIU s.n. (<fr. *ivoire*) **1.** Fildeş. ◆ Obiect sculptat în fildeş. **2.** (ANAT.) Dentină.

IXÓD s.m. (<fr. *ixode*; cf. gr. *ixodes* "lipicios") Denumire ştiinţifică a căpuşei.

IZ s.n. (<magh. *iz*) Miros (şi gust) neplăcut. ◆ Miros deosebit; specific; aromă particulară.

IZABÉL adj. invar. (<fr. *Isabelle*; cf. n.pr. *Isabela*) Galben-deschis; alb murdar; de culoarea cafelei cu lapte.

IZALOBÁRĂ s.f. (<fr. *isallobare*) Linie care uneşte pe o hartă meteorologică punctele în care presiunea atmosferică a variat, de la aceeaşi cantitate, între două observaţii consecutive.

ÍZBĂ s.f. (<rus. *izba*) Casă ţărănească din bîrne, specifică satelor ruseşti.

IZBĂVÍ vb. IV tranz. şi refl. (<sl. *izbaviti*) **1.** (Înv.) A scăpa dintr-o primejdie, boală etc., a (se) salva. **2.** (RELIG.) A (se) mîntui.

IZBÍ vb. IV (<sl. *izbiti*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) lovi cu putere; a (se) repezi cu violenţă; a (se) trînti; a (se) azvîrli. **2.** Tranz. (Despre lumină) A se aprinde brusc, a ţîşni în faţă, în ochi. **3.** Tranz. A ataca. **4.** Tranz. Fig. A impresiona puternic, a frapa, a surprinde; a bate la ochi.

IZBITÓR, -OÁRE adj. (<*izbi*) Care impresionează, care bate la ochi; impresionant, surprinzător, frapant.

IZBITÚRĂ s.f. (<*izbi*) Lovitură bruscă şi puternică; zgomot produs de o lovitură.

IZBÎNDĂ s.f. (<*izbîndi*) Victorie, biruinţă. ◆ Rezultat bun (al unei acţiuni); reuşită, succes.

IZBÎNDÍ vb. IV (<sl. *izbondon*) **1.** Intranz. A învinge, a birui. **2.** Tranz. A reuşi într-o acţiune; a duce la bun sfîrşit; a realiza, a împlini.

IZBÚC s.n. Izvor carstic cu debit intermitent.

IZBUCNÍ vb. IV intranz. (<bg. *izbukna*) **1.** A se manifesta brusc şi puternic; a ţîşni. **2.** A porni dintr-o dată cu intensitate.

IZBUTÍ vb. IV tranz. şi intranz. A ajunge la rezultatul dorit; a reuşi.

IZENTRÓP, -Ă adj. (<germ. *isentrop*) (FIZ.; despre transformări de stare) În decursul cărora entropia rămîne constantă.

IZGONÍ vb. IV tranz. (<sl. *izgoniti*) A sili pe cineva să părăsească un loc; a goni, a alunga. ◆ Fig. A depărta.

IZLÁZ s.n. (<bg. *izlaz*) Pajişte naturală, folosită pentru păşunatul animalelor; imaş, păşune.

IZMÁNĂ s.f. (<bg. *izmeni*) (Mai ales la pl.) Obiect de lenjerie bărbătească în formă de pantaloni.

ÍZMĂ s.f. Plantă erbacee perenă din familia labiatelor, cu frunzele peţiolate şi florile roşii-violete dispuse în spice în vîrful ramurilor, cu miros caracteristic plăcut, care conţine în frunze mentol folosit în industria farmaceutică; mentă (*Mentha piperita*). ◇ *Izmă creaţă* = specie de izmă cu frunzele peţiolate şi creţe, folosită la prepararea unor medicamente; mentă creaţă (*Mentha crispa*). *Izma broaştei* = plantă erbacee cu frunzele dinţate şi cu florile roz, care creşte prin locurile mlăştinoase (*Mentha aquatica*).

izmă

IZMENEÁLĂ s.f. (<*izmeni*) (Fam.) Faptul de a se izmeni; fandoseală, sclifoseală. ◆ Strîmbătură, grimasă.

IZMENÍ vb. IV refl. (<sl. *izměniti*) A se purta nenatural, afectat, a se fandosi; a se sclifosi. ◆ A se încrunta, a se strîmba la cineva.

IZO- (<fr. *iso-*; cf.gr. *isos* "egal, la fel") Element prim de compunere care are semnificaţia "la fel, egal".

IZOALCÁN s.m. (<*izo-*+*alcan*) Hidrocarbură saturată aciclică cu catena ramificată (ex. *izobutan, izooctan*); izoparafină.

IZOAMPLITÚDINE s.f. (<*izo-*+*amplitudine*) Linia care uneşte, pe hărţile climatologice, punctele cu aceeaşi amplitudine a temperaturii medii sau extreme a aerului dintr-o perioadă de timp determinat.

IZOANABÁZĂ s.f. (<engl. *isoanabase*) (GEOL.) Linie care uneşte punctele în care scoarţa terestră are aceeaşi viteză de înălţare.

IZOBÁR, -Ă adj., s.f. (<fr. *isobare*; cf. gr. *isobares* "de aceeaşi greutate") **1.** Adj. (FIZ.) (Despre atomi) Care au aceleaşi numere de masă, însă diferă prin numerele atomice, aparţinînd unor elemente chimice diferite. **2.** Adj. (FIZ.; despre transformări de stare) În decursul căreia presiunea rămîne constantă. **3.** S.f. (FIZ.) Curbă care reprezintă pe o diagramă de stare o transformare izobară. **4.** Adj. (GEOGR.) *Linie* (sau *curbă*) *izobară* (şi substantivat, f.) = linie care uneşte pe hărţile climatologice punctele de egală presiune atmosferică.

IZOBÁTĂ s.f. (<fr. *isobathe*; cf.gr. *isobathes* "de aceeaşi adîncime") (GEOGR.) Linie care uneşte, pe o hartă, punctele cu aceeaşi adîncime faţă de o suprafaţă de referinţă (lac, mare etc.).

IZOBUTÁN s.n. (<fr. *isobutane*) Gaz inflamabil incolor, folosit ca materie primă la producerea benzinei pentru avioane.

IZOBUTÉNĂ s.f. (<fr. *isobutène*) Carbură etilenică, $(CH_3)_2C = CH_2$, extrasă prin cracarea petrolului, întrebuinţată în carburanţii sintetici cu cifra octanică mare, în benzina de polimerizare etc.

IZOCARÉN, -Ă adj. (<fr. *isocarène*) (Despre volumele unei nave scufundate în apă) Care sînt egale şi de forme diferite.

IZOCATABÁZĂ s.f. (<fr. *isocatabase*) (GEOL.) Linie care uneşte punctele cu aceeaşi intensitate a mişcării de scufundare a scoarţei terestre.

IZOCLÍNĂ s.f. (<fr. *isocline*) Linia care uneşte pe hartă punctele cu aceeaşi înclinaţie magnetică.

IZOCÓR, -Ă adj., s.f. (<fr. *isochore*) **1.** Adj. (FIZ.; despre transformări de stare) În decursul căreia volumul rămîne constant; izoster. **2.** S.f. Curbă care reprezintă pe o diagramă de stare o transformare izocoră; izosteră.

IZOCRÓN, -Ă adj. (<fr. *isochrone*; cf. gr. *isokhronos* "de durată egală") (Despre procese, fenomene etc.) Care au durată egală.

IZODIMORFÍSM s.n. (<fr. *isodimorphisme*) Proprietate a unor compuşi chimici izomorfi de a forma cristale mixte.

IZODINÁMIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *isodynamique*) **1.** Adj. Care are sau produce aceeaşi energie. **2.** S.f. Curbă care uneşte într-un sistem fizico-chimic punctele cu aceeaşi energie.

IZODINAMÍE s.f. (<fr. *isodynamie*; cf.gr. *isodynamia* "egalitate de forţă") Identitate de valoare energetică a două sau mai multe alimente.

IZODONŢÍE s.f. (<fr. *isodontie*; cf.gr. *odous* "dinte") (BIOL.) Dentiţie formată din acelaşi tip de dinţi.

IZOÉDRIC, -Ă adj. (<fr. *isoedrique*; cf.gr. *isos* "egal"+*hedra* "suprafaţă") (Despre corpuri geometrice) Care au toate feţele egale.

IZOGAMÍE s.f. (<fr. *isogamie*) (BIOL.) Unire a doi gameţi asemănători din punct de vedere morfologic, fiind o formă primitivă de înmulţire sexuată.

IZOGEOTÉRMĂ (GEOIZOTÉRMĂ) s.f. (<fr. *isogéotherme*; cf.gr. *isos* "egal"+*ge* "pămînt"+*thermos* "cald") Linia care uneşte punctele cu aceeaşi temperatură de pe suprafaţa pămîntului.

IZOGÓN, -Ă adj. (<fr. *isogone*; cf.gr. *isogonios* "cu unghiuri egale") (Despre figuri geometrice) Care are unghiurile egale.

IZOHIÉTĂ s.f. (<fr. *isohyète*; cf.gr. *isos* "egal"+*hyetos* "ploaie") Linie care uneşte, pe hărţile climatologice, punctele cu aceeaşi cantitate de precipitaţii căzute într-o perioadă de timp dată.

IZOHÍPSĂ s.f. (<fr. *isohypse*; cf.gr. *isohypsos* "de aceeaşi înălţime") (TOPOGR.) Curbă de nivel.

IZOLÁ vb. I (<fr. *isoler*) **1.** Tranz. A despărţi, a separa. **2.** Tranz. A opri trecerea unor forme de energie, a unor substanţe etc. între două medii sau între două sisteme tehnice diferite, pentru a împiedica interacţiunea dintre aceste sisteme. **3.** Refl. A se îndepărta de societate; a sta retras.

IZOLÁNT, -Ă adj., s.m. (<fr. *isolant*) **I.** Adj. **1.** (TEHN.; despre materiale, medii etc.) Care are proprietatea de a izola. **2.** (LINGV.) *Limbă izolantă* = limbă care nu are afixe, în care raportul dintre cuvinte este determinat de ordinea cuvintelor, de accent etc. **II.** S.m. Material utilizat pentru executarea unei izolări (ex. *izolant electric, termic, fonic*).

IZOLÁRE s.f. (<*izola*) Acţiunea de a (se) izola şi rezultatul ei; separare, despărţire. ◆ (MED.) Măsură profilactică prin care se interzice unui bolnav contagios de a veni în contact cu alte persoane.

IZOLATÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *isolateur*) **1.** Adj. Care izolează. **2.** S.n. (TEHN.) Piesă finită utilizată pentru a realiza o izolare. ◇ *Izolator electric* = piesă folosită în instalaţiile electrice pentru a izola între ele sau faţă de pămînt conductoarele electrice ale unei instalaţii, maşini electrice etc.

IZOLÁŢIE s.f. (<fr. *isolation*) Sistem tehnic alcătuit dintr-unul sau din mai multe straturi de material izolant sau mediu cu proprietăţi izolante.

IZOLAŢIONÍSM s.n. (<fr. *isolationnisme*) Politică externă dusă de o ţară care nu se implică în problemele internaţionale şi (sau) nu are relaţii cu alte ţări.

IZOMÉR, -Ă adj., s.m. (<fr. *isomère*; cf. gr. *meros* "parte") **1.** Adj. (Despre substanţe sau combinaţii) Care prezintă izomerie. **2.** S.m. (La pl.) Substanţe care au aceeaşi compoziţie chimică, dar care diferă prin structura şi proprietăţile lor. ◆ *Izomer optic* = antipod optic. **3.** Adj. (FIZ.) (Despre nuclee atomice) Care prezintă izomerie.

IZOMERÍE s.f. (<fr. *isomérie*) **1.** Proprietate a unor substanţe (ale căror molecule sînt alcătuite din acelaşi număr şi fel de atomi) de a avea însuşiri fizice, chimice, diferite, datorită modului diferit de aşezare a atomilor în molecule. **2.** Proprietate a nucleelor atomice ale aceluiaşi element chimic de a se afla în diferite stări energetice, metastabile, avînd proprietăţi radioactive diferite.

IZOMÓRF, -Ă adj. (<fr. *isomorphe*) (Despre substanţe) Care prezintă izomorfism.

IZOMORFÍSM s.n. (<fr. *isomorphisme*) **1.** Relaţie între două obiecte care au aceeaşi structură; identitate de structură. **2.** (FIZ.) Proprietate a unor substanţe cu compoziţie chimică diferită de a prezenta aceleaşi forme structurale cristalografice. **3.** (MAT.) Corespondenţă biunivocă între elementele a două mulţimi care păstrează o anumită structură (ex. *izomorfismul a două grupuri, a două inele, a două spaţii vectoriale*).

IZONÉFĂ s.f. (<fr. *isonèphe*; cf.gr. *isos* "egal"+*nephos* "nor") Linie care uneşte, pe hărţile climatologice, punctele cu aceeaşi valoare a nebulozităţii.

IZONOMÍE s.f. (<fr. *isonomie*) **1.** Termen folosit în democraţia ateniană pentru a desemna egalitatea cetăţenilor în faţa legii. **2.** (GEOL.) Analogie în modul de cristalizare.

IZOPÁGĂ s.f. (<fr. *isopage*, germ. *Isopage*; cf.gr. *isos* "egal"+*pagos* "stîncă") (GEOGR.) Linie care uneşte punctele de pe cursurile de apă cu aceeaşi durată a podului de gheaţă.

IZOPÉCTĂ s.f. (<fr. *isopecte*) (GEOGR.) Linie care uneşte pe hartă punctele unde îngheţul apei se produce în aceeaşi zi.

IZOPÓDE s.n. (<fr. *isopode*; cf. gr. *isos* "egal"+*podos* "picior") (La pl.) Ordin de crustacee marine, de apă dulce şi terestre, cu toate picioarele la fel conformate (ex. *molia zidurilor*); (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin.

IZOPRÉN s.n. (<fr. *isoprène*) Hidrocarbură nesaturată, $CH_2 = CH\text{-}C(CH_3) = CH_2$, prin a cărei polimerizare se obţine cauciucul.

IZOPTÉRE s.f. (<fr. *isoptère*) (La pl.) Ordin de insecte cu corpul moale, cu mandibule puternice şi cleşte, incluzînd termitele; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin.
IZOSEÍSTĂ s.f. (<fr. *isoséiste*; cf. gr. *isos* "egal"+*seistos* "scuturat") Linie care uneşte pe harta seismică punctele de egală intensitate ale unui cutremur de pămînt.
IZOSTAZÍE s.f. (<fr. *isostasie*; cf. gr. *stasis* "aşezare") (GEOL.) Teorie conform căreia între diversele compartimente ale scoarţei terestre ar exista un echilibru relativ datorită diferenţelor de densitate ale materialelor lor.
IZOTÉRM, -Ă adj., s.f. (<fr. *isotherme*; cf. gr. *isos* "egal" + *thermos* "cald") **1.** Adj. (FIZ.; despre transformări de stare) Cu o temperatură constantă. **2.** S.f. Linie care uneşte, pe o hartă geografică sau pe o diagramă, punctele cu aceeaşi temperatură (medie). **3.** S.f. Maşină de transport cu instalaţie specială care păstrează o temperatură constantă.
IZOTIPÍE s.f. (<fr. *isotypie*) Proprietate a unor substanţe chimice de a cristaliza în aceleaşi forme, fără a forma cristale mixte.
IZOTOMÍE s.f. (<fr. *isotomie*, germ. *Isotomie*; cf. gr. *isos* "egal"+*tome* "tăiere") (BOT.) **1.** Tip de ramificaţie în două sau mai multe ramuri egale. **2.** Diviziune a unui organ în două părţi egale.
IZOTÓNIC, -Ă adj. (<fr. *isotonique*) (Despre proprietăţile unei soluţii) Care are aceeaşi presiune osmotică a unei soluţii de referinţă.
IZOTONÍE s.f. (<fr. *isotonie*; cf. gr. *isotonos* "cu aceeaşi intensitate") (FIZIOL.) Echilibru molecular între soluţii care au aceeaşi presiune osmotică şi sînt separate prin membrane semipermeabile.
IZOTÓP, -Ă adj., s.n. (<fr. *isotope*; cf. gr. *isos* "egal"+*topos* "loc") Atom (sau nucleu atomic) avînd acelaşi număr atomic cu un alt atom (sau nucleu atomic), dar diferind de acesta prin numărul de masă, adică prin numărul de neutroni, precum şi prin alte însuşiri fizice. ◇ *Izotop radioactiv* = fiecare dintre izotopii unui element chimic care prezintă radioactivitate.
IZOTOPÍE s.f. (<fr. *isotopie*) (FIZ.) Proprietate a unor elemente chimice de a fi formate din mai mulţi izotopi stabili sau radioactivi, naturali sau artificiali etc.
IZOTRÓP, -Ă adj. (<fr. *isotrope*; cf. gr. *isos* "egal"+*tropos* "direcţie") (FIZ.) (Despre corpuri) Care prezintă aceleaşi proprietăţi fizice pe oricare direcţie.
IZOTROPÍE s.f. (<fr. *isotropie*) (FIZ.) Proprietate a unui corp de a fi izotrop.
IZVÓD s.n. (<sl. *izvodŭ*) **1.** Însemnare, listă. **2.** Manuscris; text. ◆ Document. **3.** Concept; model.
IZVÓR s.n. (<sl. *izvorŭ*) **1.** Apă subterană care iese sau ţîşneşte la suprafaţa pămîntului; fîntînă. ◆ Loc de unde izvorăşte la suprafaţa pămîntului o apă subterană; începutul, obîrşia unui curs de apă. Izvoarele se diferenţiază după durata curgerii (*izvor permanent, periodic* sau *intermitent*), după temperatura apei (*izvor rece, izvor termal*, cu temperatura sub sau mai mare de 20°C), după compoziţia chimică (*izvor mineral, radioactiv* etc.) etc. **2.** Sursă de lumină sau de căldură. **3.** Fig. Lucru, fapt, fenomen etc. din care provine ceva; cauză, sursă. **4.** Document, text original (istoric, artistic, ştiinţific etc.) (după care s-a făcut o traducere, o anumită interpretare etc.).
IZVORÎ vb. IV intranz. (<*izvor*) **1.** (Despre apă, p.ext. despre lichide, lacrimi etc.) A ieşi, a ţîşni; a începe să curgă. **2.** Fig. A se ivi, a ieşi la iveală; a apărea brusc; a răsări. **3.** Fig. A se naşte, a-şi avea originea; a proveni, a se trage.

Î

Î s.m. invar. A douăsprezecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat prin această literă (vocală medială închisă nerotunjită).

ÎMBARCÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *embarquer*) A (se) urca într-o navă sau p.ext. în orice fel de mijloc de transport, pentru a face o călătorie.

ÎMBĂIÁ vb. I refl. şi tranz. (<*baie*) A (se) scălda (în baie); a face baie, a se spăla.

ÎMBĂLSĂMÁ vb. I tranz. (<*balsam*) **1.** (Despre flori, parfumuri) A înmiresma, a parfuma (aerul). **2.** A impregna ţesuturile unui cadavru cu anumite substanţe chimice (introduse prin artere) pentru a împiedica sau a întîrzia putrefacţia.

ÎMBĂRBĂTÁ vb. I tranz. şi refl. (<*bărbat*) A(-şi) da, a(-şi) insufla curaj, avînt; a însufleţi.

ÎMBĂTÁ vb. I refl. şi tranz. (lat. **imbibitare*; cf. lat. *bibitus* "beat") **1.** A ajunge sau a face ca cineva să ajungă în stare de beţie, a (se) ameţi de băutură. **2.** Fig. A (se) încînta, a (se) ameţi.

ÎMBĂTRÎNÍ vb. IV (<*bătrîn*) **1.** Intranz. A deveni bătrîn. **2.** Tranz. A face pe cineva să devină bătrîn (provocîndu-i supărări, griji etc.). ◆ A face pe cineva să pară mai bătrîn decît este în realitate. **3.** Intranz. (TEHN.; despre materiale) A se degrada; a se învechi.

ÎMBĂŢOŞÁ vb. I refl. (<*băţos*) (Fam.) A deveni aspru, rigid, neînţelegător, necooperant; a se îngîmfa.

ÎMBELŞUGÁT, -Ă adj. (<*belşug*) Care are din abundenţă; îndestulat. ◆ Care există din belşug.

ÎMBIÁ vb. I tranz. (lat. **inviare*) A îndemna stăruitor pe cineva să facă sau să primească ceva; a invita, a pofti. ◆ Fig. A atrage, a ispiti, a ademeni.

ÎMBIBÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *imbiber*, lat. *imbibere*) **1.** A (se) pătrunde, a (se) umple de un lichid. **2.** Fig. A face să fie pătruns, a se pătrunde de o idee, de o teorie; a îndoctrina.

ÎMBIETÓR, -OÁRE adj. (<*îmbia*) Care îmbie; ademenitor, ispititor; încîntător.

ÎMBINÁ vb. I tranz. şi refl. (lat. **imbinare*) A (se) împreuna, a (se) uni, a (se) lega strîns pentru a forma un tot.

ÎMBINÁRE s.f. (<*îmbina*) **1.** Acţiunea de a (se) îmbina. ◆ (TEHN.) Asamblare rigidă, demontabilă sau nu, a elementelor componente ale unui sistem tehnic (ex. *îmbinare cu nituri, cu şuruburi, sudată*). **2.** Locul unde se realizează o îmbinare. **3.** Potrivire, asortare, armonizare.

ÎMBÎCSÍ vb. IV (<*bîcsi*, reg. "a umple, a ticsi, a îndesa") **1.** Tranz. şi refl. A (se) umple, a (se) înţesa de praf, de murdărie sau de miasme. **2.** Refl. (Despre aer) A deveni înăbuşitor.

ÎMBLĂCÍU s.n. (<*îmblăti*) Unealtă agricolă rudimentară, formată dintr-un băţ de lemn cu o coadă lungă de care sînt prinse curelele, care este folosită la baterea (îmblătirea) grînelor pentru a desprinde boabele de pe spic.

ÎMBLĂNÍ vb. IV tranz. (<*blană*) A căptuşi cu blană un obiect de îmbrăcăminte sau de încălţăminte.

ÎMBLĂTÍ vb. IV tranz. (cf. sl. *mlatiti*) A bate cerealele cu îmblăciul în scopul desprinderii boabelor de pe spic. ◆ Fig. A bate tare pe cineva; a ciomăgi.

ÎMBLÎNZÍ vb. IV tranz. (<*blînd*) A deprinde un animal sălbatic să trăiască în apropierea şi în slujba omului, să execute unele comenzi, să primească hrană etc. ◆ Tranz. şi refl. A (se) face mai blînd, a (se) domoli.

ÎMBLÎNZITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*îmblînzi*) Persoană care se ocupă cu îmblînzirea animalelor sălbatice.

ÎMBOBOCÍ vb. IV intranz. (<*boboc*) (Despre flori, plante) A face boboci; (despre muguri) a începe să se desfacă.

ÎMBOGĂŢÍ vb. IV (<*bogat*) **1.** Refl. A acumula bogăţii; a deveni bogat, a se înavuţi. **2.** Tranz. A adăuga noi elemente unui bun material sau spiritual, a dezvolta, a mări.

ÎMBOLDÍ vb. IV (<*bold*) **1.** Tranz. A îndemna un animal la mers (înţepîndu-l sau lovindu-l cu un băţ, cu o nuia etc.). ◆ Fig. A stimula. **2.** Refl. şi tranz. A (se) lovi cu coatele, a (se) împinge, a (se) îmbrînci.

ÎMBOLNĂVÍ vb. IV refl. (<*bolnav*) A deveni bolnav.

ÎMBRĂCÁ vb. I refl. şi tranz. (lat. **imbracare*) **1.** A-şi pune sau a pune cuiva hainele. ◆ Refl. A purta haine de o anumită calitate, de o anumită croială. **2.** A-şi procura sau a procura cuiva îmbrăcămintea necesară. **3.** A (se) acoperi, a (se) înveli. ◆ Tranz. Spec. A tapisa. ◆ Tranz. A înfăşa perna sau plapuma. ◆ Tranz. A înveli cu hîrtie copertele unui caiet, ale unei cărţi etc. ◆ Tranz. A acoperi cu un metal preţios; a fereca.

ÎMBRĂCĂMÍNTE s.f. (<*îmbrăca*) **1.** Totalitatea obiectelor care îmbracă corpul omenesc (cu excepţia încălţămintei); veşminte, haine, straie. **2.** Hîrtie, material plastic etc. cu care se înveleşte o carte, un pachet etc. **3.** Strat de material cu care se acoperă o piesă, o construcţie, un material pentru a fi izolat, protejat etc. ◇ *Îmbrăcăminte rutieră* = cele două straturi aşezate pe fundaţia unui drum amenajat.

ÎMBRĂŢIŞÁ vb. I (<*braţ*, înv. "în braţe") **1.** Tranz. şi refl. A (se) lua, a (se) cuprinde, a (se) strînge în braţe (cu afecţiune). **2.** Tranz. Fig. A învălui, a înconjura; a cuprinde dintr-o privire. ◆ A include în sfera preocupărilor. **3.** Tranz. Fig. A-şi însuşi o idee, o concepţie, o doctrină. ◆ A se consacra unei profesiuni. ◆ A cuprinde, a conţine.

ÎMBRÎNCÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*brînc*, reg. "mînă") A (se) împinge, a(-şi) da brînci.

ÎMBROBODÍ vb. IV (<*broboadă*) **1.** Tranz. şi refl. A acoperi capul cuiva sau a se acoperi pe cap cu o broboadă sau cu altă învelitoare. **2.** Tranz. Fig. A înşela, a minţi pe cineva.

ÎMBUCÁ vb. I (lat. **imbuccare*; cf. lat. *bucca* "gură") **1.** Tranz. A mînca (în grabă, la nimereală); a înghiţi. **2.** Refl. (Despre piese tehnice) A intra cu un capăt în altă piesă pentru a forma împreună un ansamblu; a se îmbina.

ÎMBUCĂŢÁ vb. IV tranz. (<*bucată*) A tăia în bucăţi; a ciopîrţi.

ÎMBUCĂTÚRĂ s.f. (<*îmbuca*) **1.** Înghiţitură; p.ext. mîncare. **2.** Locul unde se îmbucă două obiecte.

ÎMBUCURĂTÓR, -OÁRE adj. (<*îmbucura*, refl. "a se bucura") Care provoacă bucurie.

ÎMBUFNÁ vb. I refl. (<*bufnă* "bufniţă") A se supăra, a se bosumfla.

ÎMBUIBÁ vb. I refl. şi tranz. A mînca şi a bea (sau a da să mănînce şi să bea) peste măsură; a (se) ghiftui; p.ext. a trăi în mare belşug.

ÎMBUJORÁ vb. I refl. (*<bujor*) (Despre obraji) A se înroşi; (despre oameni) a se aprinde la faţă.
ÎMBULZEÁLĂ s.f. (*<îmbulzi*) Îngrămădire mare (de oameni); înghesuială.
ÎMBULZÍ vb. IV (*<bulz*, reg. "bulgăre") **1.** Refl. A se aduna într-un loc, înghesuindu-se în dezordine. **2.** Tranz. A se îngrămădi în jurul cuiva, a împinge, a îmbrînci.
ÎMBUNÁ vb. I (*<bun*) **1.** Tranz. A face pe cineva să devină mai bun; p.ext. a îmblînzi. **2.** Tranz. şi refl. A-şi uita sau a face pe cineva să-şi uite necazul; a (se) potoli, a (se) împăca, a (se) calma.
ÎMBUNĂTĂŢÍ vb. IV tranz. (*<bunătate*) A aduce în stare mai bună, a ameliora.
ÎMBUNĂTĂŢÍRE s.f. (*<îmbunătăţi*) **1.** Acţiunea de a îmbunătăţi şi rezultatul ei. **2.** (TEHN.) Tratament termic aplicat oţelurilor pentru a le mări rezistenţa şi a le conferi calităţile necesare prelucrărilor ulterioare; constă în menţinerea la o temperatură înaltă, inferioară celei de călire. **3.** (AGR.) *Îmbunătăţiri funciare* = totalitatea procedeelor tehnice şi biologice folosite în agricultură pentru valorificarea terenurilor improprii sau slab productive (irigarea, desecarea, îndiguirea etc.).
ÎMBUTELIÁ vb. I tranz. (după fr. *embouteiller*) A introduce un fluid în recipiente manevrabile, în butelii etc.; a umple (sub presiune) un recipient, închizîndu-l apoi ermetic.
ÎMPACHETÁ vb. I tranz. (*<pachet*) A înfăşura, a lega în pachet unul sau mai multe obiecte; a face pachet, a ambala (mobile, lucruri etc.) (în vederea transportului). ◆ A înveli o parte bolnavă a corpului în comprese cu nămol în scop curativ.
ÎMPACHETÁRE s.f. (*<împacheta*) **1.** Acţiunea de a împacheta şi rezultatul ei; ambalare. **2.** (TEHN.) Introducerea unui material metalic într-un recipient conţinînd un mediu pulverulent în vederea unui tratament termochimic (ex. *împachetarea pentru cimentare, pentru aluminizare, pentru maleabilizare* etc.).
ÎMPĂCÁ vb. I (lat. **impacare*) **1.** Refl. A pune capăt unui conflict, unei duşmănii etc. ◆ A fi de acord cu cineva, a se înţelege bine. ◆ A se obişnui, a se deprinde, a se familiariza cu ceva. **2.** Tranz. şi refl. A (se) linişti, a (se) îmbuna. ◆ A mulţumi pe cineva, a satisface.
ÎMPĂCIUÍ vb. IV tranz. (*<pace*) A împăca.
ÎMPĂDURÍ vb. IV tranz. (*<pădure*) A planta arbori pe un teren pentru a forma o pădure.
ÎMPĂIÁ vb. I tranz. (*<pai*, după fr. *empailler*) A umple cu paie pielea jupuită de pe un animal, păstrînd înfăţişarea animalului viu.
ÎMPĂIENJENÍ vb. IV (*<păianjen*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) acoperi cu pînze de păianjen. **2.** Refl. Fig. (Despre ochi sau vedere) A-şi pierde claritatea, a vedea înceţoşat; a se tulbura.
ÎMPĂMÎNTENÍ vb. IV refl. (*<pămîntean*) A se stabili definitiv într-un loc străin, a se integra în viaţa localnicilor.
ÎMPĂNĂ vb. I tranz. (lat. **impinnare*) **1.** A înfige într-o bucată de carne sau într-o legumă bucăţele de slănină, de usturoi etc. **2.** Fig. A umple, a îndesa. ◆ A reduce jocul dintre două sau mai multe obiecte cu ajutorul unei pene.
ÎMPĂNÁT, -Ă adj. (*<împăna*) **1.** (Despre carne sau legume) În care s-au înfipt bucăţi de slănină sau de usturoi. **2.** Fig. (Despre un lot, un teren) Plin, înţesat. **3.** (Despre obiecte) Împodobit cu pene sau p.ext. cu alte podoabe.
ÎMPĂRÁT s.m. (lat. *imperator*) Titlu purtat de suveranul unui imperiu; persoană avînd acest titlu. ◆ Fig. Stăpîn, conducător.
ÎMPĂRĂTEÁSĂ s.f. (*<împărat*) Titlu purtat de suverana unui imperiu sau de soţia unui împărat; persoană avînd acest titlu.
ÎMPĂRĂTÉSC, -EÁSCĂ adj. (*<împărat*) De împărat; care aparţine împăratului sau împărătesei; imperial, p.ext. măreţ, maiestuos.
ÎMPĂRĂTÉŞTE adv. (*<împărat*) Ca împăraţii; p.ext. (despre felul de trai) foarte bine, excelent.
ÎMPĂRĂŢÍE s.f. (*<împărat*) **1.** Ţară condusă de un împărat; imperiu. ◆ (În creştinism) *Împărăţia cerului* (sau *a cerurilor*) = rai. **2.** Stăpînire. **3.** (Înv.) Împărat; sultan.
ÎMPĂRTĂŞÁNIE s.f. (*<împărtăşi*) Cumecătură, euharistie, grijanie.
ÎMPĂRTĂŞÍ vb. IV (*<părtaş*) **1.** Tranz. A face cunoscut, a destăinui cuiva un gînd, o idee. **2.** Tranz. A accepta, a fi de acord cu părerile, sentimentele cuiva. **3.** Refl. A se face părtaş la ceva, a lua parte la ceva; a se înfrupta din... **4.** Tranz. şi refl. (RELIG.) A da sau a lua împărtăşanie, a (se) cumineca.
ÎMPĂRŢEÁLĂ s.f. (*<împărţi*) **1.** Împărţire a unor bunuri între mai multe persoane. **2.** (JUR.) Împărţire a unor bunuri prin acord între părţi sau prin lege; partaj.
ÎMPĂRŢÍ vb. IV (lat. *impartire*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) separa în părţi, a (se) despărţi în grupuri; a (se) diviza. ◆ Tranz. (MAT.) A efectua operaţia de împărţire a unui număr prin altul. **2.** Tranz. A da mai multor persoane cîte o parte din ceva; a repartiza, a distribui. ◆ Refl. A se răspîndi, a se împrăştia. **3.** Tranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. "cu") A împărtăşi ceva cu cineva.
ÎMPĂRŢÍRE s.f. (*<împărţi*) Acţiunea de a împărţi şi rezultatul ei; divizare, distribuire. ◆ (JUR.) *Împărţire administrativ-teritorială* = organizare a teritoriului statului în diferite unităţi (în prezent, în România: judeţe, oraşe, comune) în scopul desfăşurării în bune condiţii a activităţii. ◇ (MAT.) Operaţie algebrică, inversă înmulţirii, prin care se calculează de cîte ori un număr (sau un polinom) se cuprinde în alt număr (sau polinom).
ÎMPĂRŢITÓR s.m. (*<împărţi*) (MAT.) Număr prin care se împarte deîmpărţitul; divizor.
ÎMPĂTRÍ vb. IV tranz. (*<patru*) A mări de patru ori.
ÎMPĂTRÍRE s.f. (*<împătri*) (LOG.) *Împătrirea termenilor* = eroare bazată pe polisemantismul termenilor unui silogism care, în mod corect, are numai trei termeni.
ÎMPĂTURÍ vb. IV tranz. (*<pătură*) A strînge o pătură, un obiect de îmbrăcăminte, o hîrtie etc. prin îndoire de mai multe ori.
ÎMPĂUNÁ vb. I refl. (*<păun*) A se mîndri, a se îngîmfa.
ÎMPĂUNÁT, -Ă adj. (*<împăuna*) Împodobit cu pene (de păun). ◆ Fig. Îngîmfat.
ÎMPERECHEÁ vb. I (*<pereche*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) uni pentru a forma o pereche; a (se) asocia. **2.** Tranz. (ZOOT.) A potrivi perechile de animale în vederea montei pe baza originii, a gradului de înrudire, a înfăţişării exterioare etc.
ÎMPESTRIŢÁ vb. I tranz. şi refl. (*<pestriţ*) A (se) face pestriţ.
ÎMPIEDICÁ vb. I (lat. *impedicare*) **1.** Refl. A se izbi (în mers sau în fugă) de ceva sau de cineva; a se poticni. ◆ Fig. A întîlni mereu în cale pe cineva sau ceva care stinghereşte. **2.** Tranz. A pune unui animal piedică la picioare, a priponi. **3.** Tranz. (TEHN.) A bloca intenţionat mişcarea într-un anumit sens a unui element mobil dintr-un sistem tehnic, a înfrîna roţile unui vehicul; a pune piedica la mecanismul unei arme de foc etc. **4.** Tranz. (Şi fig.) A opri pe cineva, a nu-l lăsa să facă ceva; a sta în calea cuiva sau a ceva.
ÎMPIEPTOŞÁ vb. I refl. (*<piept*) A-şi încorda (cu agresivitate sau demonstrativ) muşchii pieptului; a se opinti (din piept).
ÎMPIETRÍ vb. IV (*<piatră*) **1.** Refl. A deveni tare ca piatra, a se întări. **2.** Intranz. Fig. A rămîne nemişcat (de spaimă, de uimire etc.); a încremeni, a înlemni, a înmărmuri. **3.** Intranz. şi refl. (În basme) A se preface în piatră. **4.** Refl. şi tranz. Fig. A deveni sau a face să devină insensibil, nesimţitor.
ÎMPIETRUÍRE s.f. (*<piatră*) Sistem de consolidare a părţii carosabile a unui drum, executat prin aşternerea unor straturi de pietriş sau de piatră.
ÎMPILÁ vb. I tranz. (*<pil*, înv. "bici") A asupri, a oprima.
ÎMPÍNGE vb. III (lat. *impingere*) **1.** Tranz. şi intranz. A mişca, a deplasa pe cineva sau ceva din loc, exercitînd o apăsare asupra lui. ◆ A îndesa, a vîrî cu forţa. **2.** Tranz. A face să înainteze; a duce (pînă departe). ◆ Fig. A îndemna, a stimula. **3.** Refl. A se înghesui (pentru a-şi face loc). ◆ Tranz. A îmbrînci.
ÎMPÍNGERE s.f. (*<împinge*) Acţiunea de a împinge şi rezultatul ei. ◆ Forţa de apăsare exercitată de un corp asupra altuia.
ÎMPINTENÁT, -Ă adj. (*<pinten*) Prevăzut cu pinteni (ex. *cocoş împintenat*).
ÎMPISTRÍ vb. IV tranz. (cf.sl. *pĭstriti*) (Pop.) A împodobi o pînză, un veşmînt etc. cu desene de diferite culori; a încondeia ouă de Paşti.
ÎMPÎCLÍ vb. IV refl. (*<pîclă*) A se acoperi cu pîclă, a-şi pierde claritatea, a se tulbura.
ÎMPÎNZÍ vb. IV (*<pînză*) **1.** Tranz. A acoperi (ca o pînză) un anumit spaţiu. **2.** Tranz. şi refl. (Despre ochi, vedere) A se tulbura, a se împăienjeni. **3.** Tranz. şi refl. A (se) răspîndi, a (se) lăţi, a (se) întinde.
ÎMPLETÍ vb. IV (*<pleată*, pl. *plete*) **1.** Tranz. A împreuna prin încrucişare (manual sau cu maşina), după un anumit sistem, două sau mai multe fire, jurubiţe, benzi flexibile etc. ◆ A lucra diferite obiecte din fire textile, din nuiele, din flori etc. dispuse într-un anumit fel. **2.** Tranz. A strînge în cozi. **3.** Tranz. A forma colaci din fîşii de aluat răsucite. **4.** Refl. Fig. A se încrucişa, a se întretăia, a se îmbina (ex. *li s-au împletit adesea drumurile vieţii*).
ÎMPLETICÍ vb. IV refl. **1.** A se împiedica, a se poticni; a merge clătinîndu-se. ◆ Fig. A articula cuvintele cu dificultate, încurcat, bîlbîit. **2.** A se amesteca, a se încurca, a se încolăci.
ÎMPLETITÚRĂ s.f. (*<împleti*) Obiect, piesă de uz casnic etc. produse sau confecţionate prin împletirea manuală sau mecanizată a unor fire textile (de lînă, cînepă, rafie etc.), de material plastic, de metal etc.
ÎMPLINÍ vb. IV (lat. **implenire*; cf. lat.

plenus "plin") **1.** Tranz. A atinge vîrsta de... **2.** Refl. (Despre timp sau măsuri de timp) A se scurge, a trece în întregime, a se încheia. **3.** Tranz. A completa, a întregi ceva. **4.** Refl. (Despre oameni) A se dezvolta, a se îngrăşa. **5.** Refl. şi tranz. A ajunge sau a face să ajungă la îndeplinire; a (se) realiza, a (se) îndeplini, a desăvîrşi.

ÎMPLÎNTÁ vb. I tranz. şi refl. (lat. *implantare*) A (se) înfige, a (se) vîrî; p.ext. a (se) fixa, a (se) bloca.

ÎMPODOBÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*podoabă*) A(-şi) pune podoabe; a (se) găti, a (se) înfrumuseţa. ◆ Tranz. A înzestra, a dota.

ÎMPOPOŢONÁ vb. I refl. şi tranz. A (se) găti fără gust, cu multe zorzoane; a (se) înzorzona.

ÎMPOTMOLÍ vb. IV refl. (<*potmol*, înv. "nămol") **1.** A rămîne înţepenit în nămol, în nisip etc., a se îngloda, a se înnămoli. ◆ Fig. A nu găsi soluţie pentru a ieşi dintr-o situaţie dificilă. **2.** (Despre albia unei ape curgătoare) A se îngusta prin depunerea materialului transportat de ape.

ÎMPOTRÍVA prep. (<*împotrivă*) Contra, în contra, în opoziţie, în ciuda; (înv.) în faţa.

ÎMPOTRÍVĂ adv. (<*potrivă* "egalitate; asemănare perfectă") În contra.

ÎMPOTRIVÍ vb. IV refl. (<*împotrivă*) A nu fi de acord cu o hotărîre, cu o propunere etc.

ÎMPOTRIVÍRE s.f. (<*împotrivi*) Acţiunea de a se împotrivi şi rezultatul ei; opoziţie, rezistenţă.

ÎMPOVĂRÁ vb. I tranz. şi refl. (<*povară*) A pune asupra cuiva sau a lua asupra sa o povară; a (se) îngreuia, a (se) încărca.

ÎMPOVĂRĂTÓR, -OÁRE adj. (<*împovăra*) Care împovărează, îngreunează; care face mai dificil; copleşitor.

ÎMPRĂŞTIÁ vb. I (<*praştie*) **1.** Tranz. şi refl. A pleca sau a trimite în toate părţile; a (se) risipi, a (se) răspîndi. ◆ Tranz. Fig. A face să dispară gîndurile, o stare, un sentiment etc. **2.** Refl. (Despre lichide) A se răspîndi, a se difuza.

ÎMPRĂŞTIÁT, -Ă adj. (<*împrăştiat*) **1.** Risipit, răspîndit peste tot, în toate părţile. **2.** Fig. Distrat, aiurit; dezordonat, neglijent.

ÎMPRĂŞTIÉRE s.f. (<*împrăştia*) **1.** Acţiunea de a împrăştia şi rezultatul ei. **2.** (FIZ.) Răspîndire în toate direcţiile a radiaţiilor ondulatorii sau corpusculare care lovesc sau care traversează o substanţă; difuzie. **3.** (MILIT.) Răspîndire a punctelor de cădere a proiectilelor trase succesiv dintr-o gură de foc, păstrînd neschimbate elementele de tragere.

ÎMPREJMUÍ vb. IV tranz. (<*preajmă*) A închide un spaţiu de jur-împrejur cu o îngrăditură; a împrejmui. ◆ Fig. A înconjura, a împresura.

ÎMPREJÚR adv. (<*în+pre+jur*) În (sau pe) locul înconjurător, în jur. ◇ *(De) jur-împrejur* = din (sau în) toate părţile, în jur. *(La) stînga-mprejur* = formulă prin care se comandă unei persoane sau unui grup de persoane o întoarcere de 180° spre stînga.

ÎMPREJURÁRE s.f. (<*împrejura*) Ocazie; circumstanţă; context.

ÎMPREJURÍME s.f. (<*împrejur*) Loc sau ţinut învecinat.

ÎMPREJÚRUL prep. (<*împrejur*) În jurul...

ÎMPRESURÁ vb. I tranz. (lat. **impressoriare*) A înconjura din toate părţile; a încadra; a încercui. ◆ A cuprinde, a îmbrăţişa.

ÎMPREUNÁ vb. I (<*împreună*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) strînge laolaltă; a (se) uni, a (se) aduna, a (se) îmbina. **2.** Refl. recipr. şi tranz. fact. A (se) împerechea.

ÎMPREÚNĂ adv. (<*în+pre+una*) La un loc (cu altul, cu alţii); laolaltă.

ÎMPRICINÁ vb. I refl. (<*pricină*) (Pop.) A căuta pricină de judecată, de vrajbă (cu cineva); a se certa.

ÎMPRICINÁT, -Ă s.m. şi f., adj. (<*împricina*) (Persoană) implicată într-un proces, într-un conflict; învinuit, acuzat.

ÎMPRIETENÍ vb. IV refl. (<*prieten*) A stabili legături de prietenie cu cineva.

ÎMPRIMĂVĂRÁ vb. I refl. impers. (<*primăvară*) A se face primăvară.

ÎMPROPRIETĂRÍ vb. IV tranz. (<*proprietar*) (Despre stat) A atribui cuiva drepturi de proprietare asupra unui teren, asupra unei locuinţe etc.

ÎMPROPRIETĂRÍRE s.f. (<*împroprietări*) Acţiunea de a împroprietări şi rezultatul ei. ◇ (JUR.) Act prin care statul atribuie unei persoane în proprietate o suprafaţă de teren agricol, un lot de casă etc. (cu plată). Împroprietărirea se face, de obicei, în cadrul unei reforme agrare.

ÎMPROSPĂTÁ vb. I tranz. şi refl. (<*proaspăt*) A (se) reînnoi; a (se) înviora.

ÎMPROŞCÁ vb. I tranz. (cf. bg. *prăskam*, scr. *prskati*) **1.** A împrăştia lichid sau noroi, stropind în toate părţile; a stropi (pe cineva) cu un lichid, cu noroi etc. **2.** A arunca fără încetare în toate părţile (proiectile, pietre etc.). ◆ Fig. A arunca asupra cuiva cuvinte injurioase; a batjocori, a insulta. **3.** (TEHN.) A proiecta, sub presiune, un material lichid pulverulent sau granulat, asupra unui obiect, în vederea curăţării, a acoperirii cu un strat protector (metalizare, vopsire etc.), a obţinerii unor suprafeţe mate.

ÎMPRUMÚT s.n. (lat. *in promutuum*) **1.** Faptul de a împrumuta. ◆ (JUR.) Contract în temeiul căruia o persoană sau o instituţie (împrumutătorul) dă, cu sau fără dobîndă, altei persoane (împrumutatul) o sumă de bani sau de alte bunuri (consumptibile şi fungibile) cu dreptul de a le consuma şi cu obligaţia de a restitui aceeaşi sumă sau o cantitate de bunuri de acelaşi fel (împrumutul de consum) ori anumite bunuri individual determinate, cu dreptul de a le folosi şi cu obligaţia de a le restitui la termenul convenit sau, uneori, la cererea împrumutătorului (împrumut de folosinţă – comodatul). ◆ Obiect sau sumă de bani care s-a împrumutat; credit. **2.** (LINGV.) Cuvînt intrat într-o limbă (dialect, limbaj, stil etc.) dintr-o altă limbă (dialect, limbaj, stil etc.).

ÎMPRUMUTÁ vb. I tranz. (<*împrumut*) **1.** A da sau a lua de la cineva sau de la o instituţie abilitată o sumă de bani, un bun material sub rezerva restituirii; a acorda sau a primi un credit; a contracta un împrumut (**1**). **2.** A lua de la o persoană, un popor, o limbă etc. obiceiuri, cuvinte etc.; a imita.

ÎMPÚNGE vb. III (lat. *impungere*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) înţepa, a (se) străpunge cu un vîrf ascuţit. ◆ Tranz. A îmboldi cu un obiect ascuţit. **2.** Tranz. (Despre animale) A lovi cu coarnele. **3.** Tranz. Fig. A persifla, a ironiza.

ÎMPUNSĂTÚRĂ s.f. (<*împunge*) **1.** Străpungere a unui material cu acul; p.ext. locul unde a pătruns acul sau vîrful ascuţit al unui obiect. ◆ Efectul produs de o înţepare. ◆ (La pl.) Broderie specială; cusătură. **2.** Fig. Vorbă înţepătoare; aluzie răutăcioasă, ironie.

ÎMPURPURÁ vb. I refl. (<*purpură*) A se înroşi (ca purpura).

ÎMPUŞCÁ vb. I (<*puşcă*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) omorî sau a (se) răni cu o armă de foc. ◆ *A împuşca cuie* = a introduce cuie într-un perete de beton prin împuşcarea cu un aparat special. **2.** Intranz. A trage cu puşca. ◆ Fig. A produce pocnete (ca cele) de puşcă. ◆ A face să explodeze o încărcătură explozivă.

ÎMPUŞCÁRE s.f. (<*împuşca*) Acţiunea de a împuşca şi rezultatul ei. ◆ (TEHN.) Operaţie de rupere în bucăţi a unei roci prin acţiunea gazelor rezultate din explozie, efectuată în lucrările miniere, în cariere etc.

ÎMPUŞCĂTÚRĂ s.f. (<*împuşca*) **1.** Zgomot produs de explozia încărcăturii unei arme de foc; descărcătură, pocnet de puşcă. **2.** Încărcătură explozivă introdusă într-o rocă, într-un zăcămînt de minereu etc. spre a o sfărîma.

ÎMPUTERNICÍ vb. I tranz. (<*puternic*) A delega, a autoriza.

ÎMPUTERNICÍRE s.f. (<*împuternici*) Acţiunea de a împuternici şi rezultatul ei. ◆ (JUR.) Mandat, procură; autorizaţie, delegaţie.

ÎMPUTERNICÍT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*împuternici*) (Persoană) autorizată să acţioneze în numele altcuiva; delegat, mandatar.

ÎMPUŢINÁ vb. I refl. (<*puţin*) A se reduce; a descreşte, a se micşora, a scădea.

ÎN prep. (lat. *in*) **1.** Introduce un complement circumstanţial de loc: a) în mijlocul, în interiorul. *A intrat în horă, în cameră*; b) între, printre. *S-a ascuns în buruieni*; c) arată direcţia: *În sus*; d) arată locul, poziţia: *În vîrful stîlpului*; e) pe. *Pune căciula în cap*; f) în dreptul, la. *Are flori în fereastră*; g) arată succesiunea: *A nimerit din lac în puţ*; h) intră în compoziţia unor adverbe sau locuţiuni: *în afară, înapoi, încoace*. **2.** Introduce un complement circumstanţial de timp: a) arată momentul cînd se petrece acţiunea: *Ajunge în patru ceasuri*; b) arată succesiunea: *Vine din oră în oră*; c) arată durata: *Şi-a făcut lucrarea în trei zile*; d) după, peste. *Vin în două săptămîni*; e) cu valoare distributivă: *Am căutat cartea în toate zilele*. **3.** Introduce un complement circumstanţial instrumental: *L-a călcat în picioare*. **4.** (Introduce un complement circumstanţial de cauză) Din pricina... *Ochii-i ard în friguri*. **5.** Introduce un complement circumstanţial de scop: *M-a chemat în ajutor*. **6.** Introduce un complement circumstanţial de mod: *A venit în fugă*. ◆ Intră în structura unor locuţiuni adverbiale: *în zadar, în grabă* etc. **7.** (Comparativ) Ca..., în formă de... *Fumul se ridică în spirală*. **8.** (Introduce un complement de relaţie) (Cu privire) la..., în ce priveşte... *Un palton larg în umeri*. **9.** Introduce un complement indirect: *Stătea cufundat în gînduri*.

ÎNADÍNS adv. (<*în+adins*) Cu o anumită intenţie, cu un scop anumit; anume, intenţionat, special.

ÎNAINTÁ vb. I (<*înainte*) **1.** Intranz. A merge, a avansa; a se desfăşura în timp; a evolua, a progresa. **2.** Tranz. A ridica, a înălţa pe cineva într-o funcţie mai importantă, a

avansa în grad. **3.** Tranz. A expedia, a trimite (acte, lucrări administrative etc.).

ÎNAINTÁRE s.f. (<*înainta*) Acțiunea de a înainta și rezultatul ei. ◆ (SPORT) Totalitatea înaintașilor unei echipe de fotbal, de handbal etc.

ÎNAINTÁȘ, -Ă s.m., adj. (<*înainte*) **I.** S.m. **1.** Persoană care, prin activitatea sau prin lucrările sale, a pregătit activitatea altora; precursor. **2.** (SPORT) Jucător în linia de atac a unei echipe. **II.** Adj. (Despre caii de tracțiune; și substantivat) Care este înhămat în față (înaintea rotașilor).

ÎNAINTÁT, -Ă adj. (<*înainta*) **1.** Situat înaintea altora prin nivelul dezvoltării sale; care se conduce după concepția cea mai avansată; progresist. **2.** Situat în față (în raport cu altul). ◆ (Despre o parte a unor construcții, a unei mobile etc.) Ieșit în afară. **3.** Avansat în timp; târziu. ◆ *Înaintat în vîrstă* = bătrîn, vîrstnic.

ÎNAÍNTE adv. (lat. *in ab ante*) **I.** (Local) În față. *A(-i) ieși cuiva înainte.* ◆ În frunte, pe primul loc. ◆ (Cu valoare de interj.) Strigăt de îndemn care exprimă hotărîrea de a înainta. **II. 1.** (Temporal) Mai întîi, mai devreme; cîndva. *De mai înainte, înainte vreme.* **2.** Mai departe, în continuare. *De aici* (sau *aici, acum* etc.) *înainte.*

ÎNAÍNTEA prep. (<*înainte*) **1.** (Local) În fața, dinaintea (cuiva sau a ceva). *Înaintea ochilor.* ◆ De față cu, față de. **2.** (Temporal) Anterior, mai devreme decît...

ÎNAINTE-MERGÁTOR s.m. (<*înainte+ mergător*) **1.** Precursor, înaintaș; p.ext. persoană cu vederi înaintate. **2.** (RELIG.; art.) Unul dintre numele prin care, în religia creștină, este desemnat Ioan Botezătorul.

ÎNÁLT, -Ă adj. (lat. *in altum*) **1.** Care se întinde mult în sus; foarte ridicat. ◆ (Substantivat, n.) Înălțime. ◇ *Înaltul cerului* = bolta cerească. ◆ (Despre ființe) Lung, de statură mare. **2.** (Despre sunete) Care are o frecvență ridicată; ascuțit, subțire. **3.** (Despre frecvențe sau despre tensiuni electrice) Care are o valoare (exprimată în hertzi, respectiv în volți) foarte mare. **4.** Fig. Situat pe o treaptă ridicată în ierarhia valorilor; superior, distins, măreț.

ÎNAMORÁ vb. I refl. (după fr. *s'enamourer*) A se îndrăgosti.

ÎNAPÓI adv. (<*în+apoi*) **1.** În direcție contrară înaintării; în spate, îndărăt. *Mașina dă înapoi.* **2.** La locul de proveniență; în locul unde a fost mai înainte. *Calul intră înapoi în grajd.* **3.** Cu o treaptă îndărăt, sub nivelul valoric actual. **4.** Mai demult, la o dată anterioară celei prezente.

ÎNAPOIÁ vb. I (<*înapoi*) **1.** Tranz. A da înapoi, a restitui. **2.** Refl. A reveni, a se întoarce la locul de unde a plecat.

ÎNAPOIÉRE s.f. (<*înapoia*) Acțiunea de a (se) înapoia. ◆ *Înapoiere mintală* (sau *intelectuală*) = dezvoltare mintală inferioară (congenitală) a unui individ față de vîrsta pe care o are; insuficientă dezvoltare psihică și intelectuală a unui individ.

ÎNAPOIÁT, -Ă adj. (<*înapoia*) **1.** Dat înapoi, restituit. **2.** (Despre oameni sau despre facultățile lor mintale) Care nu s-a dezvoltat; întîrziat, arierat. ◆ (Despre persoane, popoare, țări etc.) Rămas în urmă din punctul de vedere al dezvoltării politice, culturale, economice etc.

ÎNARIPÁ vb. I tranz. și refl. (<*aripă*) A da sau a-și lua avînt, elan; a (se) însufleți.

ÎNARMÁ vb. I tranz. și refl. (<*armă*) A (se) înzestra cu arme; a (se) pregăti de luptă. ◆ Fig. Refl. A se pregăti, a-și aduna resurse fizice, sufletești, intelectuale etc. pentru a întîmpina un anume eveniment, o situație specială etc. (ex. *pentru examen s-a înarmat cu toate cunoștințele necesare*).

ÎNAVUȚÍ vb. IV refl. și tranz. (<*avut*) A (se) îmbogăți.

ÎNĂBUȘEÁLĂ s.f. (<*înăbuși*) Zăpușeală; p.ext. aer închis, aer greu.

ÎNĂBUȘÍ vb. IV (<*năbuși*) **1.** Refl și tranz. A nu mai putea sau a face pe cineva să nu mai poată respira; a (se) sufoca, a (se) asfixia. **2.** Tranz. (Mai ales despre burueni) A stînjeni, a împiedica dezvoltarea plantelor. **3.** Tranz. Fig. A curma prin violență manifestări, acțiuni sau mișcări sociale; a reprima. ◆ A face ca ceva să nu fie auzit, simțit, văzut; a ascunde, a camufla, a masca. **4.** Tranz. *A înăbuși focul* = a stinge focul sau a-l face să ardă mocnit.

ÎNĂBUȘÍT, -Ă adj. (<*înăbuși*) **1.** Care nu poate fi (bine) auzit, simțit, văzut; fără putere, stins. **2.** (Despre alimente) Fiert în aburi într-un vas bine acoperit.

ÎNĂCRÍ vb. IV refl. și tranz. (<*acru*) (Despre alimente) A (se) acri; p.ext. a (se) altera, a (se) strica. ◆ Fig. A deveni sau a face pe cineva să devină plin de lehamite, posac, urîcios, ursuz.

ÎNĂLBÍ vb. IV tranz. și refl. (<*alb*) A face să devină sau a deveni alb; a se albi. ◆ Fig. A încărunți, a îmbătrîni.

ÎNĂLBÍRE s.f. (<*înălbi*) Acțiunea de a (se) înălbi. ◆ (HORT.) Procedeu de obținere a legumelor cu frunze și pețioluri albe-gălbui, fără clorofilă, prin creșterea lor forțată la întuneric.

ÎNĂLȚÁ vb. I (lat. **inaltiare*) **1.** Tranz. și refl. A (se) îndrepta în sus, a (se) ridica. ◆ Tranz. A face să fie mai înalt. **2.** Refl. A deveni mai înalt, a crește. **3.** Tranz. A construi, a clădi, a ridica, a dura (case, ziduri etc.). **4.** Refl. (Despre clădiri, monumente etc.) A apărea, a se ivi (în toată înălțimea). **5.** Tranz. A ridica glasul. ◆ Refl. (Despre voce) A se auzi limpede, tare. **6.** Tranz. (Înv.) A ridica pe cineva în rang. ◆ Fig. A înnobila (din punct de vedere moral, spiritual). ◆ Refl. A se mîndri, a se arăta trufaș.

ÎNĂLȚÁRE s.f. (<*înălța*) **1.** Acțiunea de a (se) înălța și rezultatul ei. **2.** Dezvoltare, progres, înaintare. **3.** (RELIG.) V. n.pr. **Înălțare**.

ÎNĂLȚĂTÓR, -OÁRE adj., s.n. (<*înălța*) **1.** Adj. Care înalță. **2.** S.n. (MILIT.) Dispozitiv mecanic sau optic de ochire al armelor de infanterie sau artilerie, care permite să se dea țevii înclinarea necesară pentru a lovi ținta.

ÎNĂLȚÍME s.f. (<*înalt*) **1.** Distanță de la nivelul pămîntului (sau de la un nivel orizontal) pînă la un punct situat deasupra lui; dimensiune verticală a unui lucru sau a unei ființe, măsurată de la bază pînă la partea cea mai ridicată. **2.** (FIZ.) *Înălțime coloană de mercur* (sau *de apă*) = mod de exprimare a presiunii unui fluid cu ajutorul înălțimii unei coloane verticale de mercur (sau de apă) capabilă să echilibreze presiunea respectivă. **3.** (MAT.) Segmentul de dreaptă coborît din vîrful unui poligon (sau poliedru) pe latura (sau fața) opusă; p.ext. lungimea acestui segment. ◆ *Înălțimea unui con* (sau *cilindru*) = segmentul de dreaptă coborît perpendicular din vîrful conului (sau centrul bazei superioare) pe planul bazei inferioare; p.ext. lungimea acestui segment. **4.** (ASTR.) *Înălțimea deasupra orizontului* = una dintre coordonatele orizontale exprimată prin unghiul (complementar distanței zenitale) format de direcția către un astru cu planul orizontului (simbol *h*). ◆ (GEOGR.) Altitudine. **5.** Punct foarte ridicat deasupra nivelului mării; p.ext. (la pl.) cer. ◆ Vîrf, culme. **6.** (FIZ.) Calitate a unui sunet determinată de numărul de vibrații efectuate într-o secundă. **7.** Fig. Stare de superioritate morală, intelectuală etc. ◆ Grad, rang (înalt); p.ext. prețuire. **8.** (Înv.; urmat de un pron. pos.) Termen de reverență pentru o persoană care ocupă un rang înalt (ex. *Înălțimea sa*).

ÎNĂSPRÍ vb. IV (<*aspru*) **1.** Tranz. și refl. A face să devină sau a deveni aspru; a (se) aspri. ◆ Fig. A (se) face mai dur, mai sever, mai rău. ◆ Refl. (Despre trăsăturile feței) A căpăta o expresie mai gravă, mai severă. ◆ Refl. (Despre vreme) A se răci. **2.** Tranz. A face ca o situație să devină mai rea, să se înrăutățească. ◆ Refl. A se încorda; a se agrava; a se ascuți. **3.** Refl. (Despre vin) A căpăta un gust acidulat, înțepător; a se acri.

ÎNĂÚNTRU adv. (probabil lat. [in]*illac intro*) În interior, în mijloc.

ÎNĂÚNTRUL prep. (<*înăuntru*) În interiorul, în mijlocul.

ÎNCADRÁ vb. I (<fr. *encadrer*) **1.** Tranz. A înrăma. **2.** Tranz. (Despre o imagine, reprezentare etc. desenată, literar-artistică, fotografiată, filmată etc.) A plasa, a cuprinde, a așeza într-un cadru, într-un context (potrivit, nimerit, adecvat). **2.** Refl. A se potrivi, a se armoniza cu mediul înconjurător. **3.** Tranz. (JUR.) A cuprinde într-un text de lege o faptă, p.ext. un delincvent. **4.** Tranz. (Rar) A înconjura, a împresura. **5.** Tranz. și refl. A (se) angaja într-o întreprindere, într-o instituție. ◆ Refl. A se integra într-un colectiv, într-o organizație, într-o acțiune, într-un ritm de lucru etc. **6.** Refl. A respecta o anumită limită de timp pentru săvîrșirea unei acțiuni.

ÎNCAPSULÁ vb. I (<*capsulă*) Tranz. A astupa cu o capsulă, prin procedee mecanice, sticle de bere, de apă minerală etc.

ÎNCARCERÁ vb. I tranz. (<it. *incarcerare*, fr. *incarcérer*) A închide o persoană în carceră, la închisoare; a întemnița.

ÎNCARTIRUÍ vb. IV tranz. (<*cartirui*) A pregăti intrarea și instalarea trupelor într-un cantonament.

ÎNCASÁ vb. I tranz. (<it. *incassare*) A primi o sumă de bani; a obține contravaloarea în bani pentru un titlu de credit etc. ◆ Fig. (Fam.) A primi lovituri.

ÎNCASÁRE s.f. (<*încasa*) Acțiunea de a încasa și rezultatul ei; concr. sumă încasată.

ÎNCASATÓR, -OÁRE s.m. și f. (<*încasa*) Persoană care încasează.

ÎNCASTRÁ (INCASTRÁ) vb. I tranz. (<fr.

encastrer) A realiza o legătură între două elemente ale unui ansamblu tehnic pentru a împiedica mişcarea lor.
ÎNCASTRÁRE s.f. (<*încastra*) **1.** Acţiunea de a încastra şi rezultatul ei. **2.** Mod de legătură realizat prin încastrare.
ÎNCAZARMÁ vb. I tranz. (<*cazarmă*; cf.fr. *encaserner*) A instala soldaţii în cazarmă. ◆ A reţine, a consemna soldaţii în cazarmă ziua şi noaptea.
ÎNCĂ adv. (lat. *unquam*) **1.** (Cu sens modal) În plus, pe deasupra. *Au răsărit încă două flori.* ◇ *Încă pe atît(a)* = dublu. **2.** (Arată repetarea acţiunii) Din nou, iarăşi. **3.** (Cu sens temporal) Şi acum, în continuare, mai. *Încă mă doare.* **4.** Pînă acum; pînă atunci. *Încă nu mă cunoaşte; nu mă văzuse încă.*
ÎNCĂIERÁ vb. I refl. (<*caier*, înv. "păr") A se lua la bătaie, a începe să se lupte.
ÎNCĂLCÁ vb. I tranz. (<*călca*) A invada, a cotropi un teritoriu străin. ◆ Fig. A nu respecta, a nesocoti un drept, o obligaţie etc.; a uzurpa, a viola.
ÎNCĂLECÁ vb. I (lat. *incaballicare*) **1.** Tranz. şi intranz. A se sui călare. ◆ A călări un cal. **2.** Refl. A se suprapune. ◆ (GEOL.) (Despre mase de roci) A se deplasa una peste alta de-a lungul unei suprafeţe de fracturã, sub influenţa forţelor tectonice. **3.** Tranz. Fig. A se face stăpîn peste cineva; a supune, a domina.
ÎNCĂLŢÁ vb. I (lat. *incalceare*) **1.** Tranz. şi refl. A-şi pune, a-şi trage încălţămintea în picioare. **2.** Tranz. A monta şine de fier pe obada roţilor unei căruţe, pe tălpile unei sănii etc. **3.** Tranz. Fig. A plasa cuiva o treabă, o sarcină etc.; a înşela, a păcăli.
ÎNCĂLŢÁT, -Ă adj. (<*încălţa*) (Despre oameni) Care are încălţăminte în picioare. ◆ (Despre păsări) Cu tarsul acoperit de pene.
ÎNCĂLŢĂMÍNTE s.f. sg. (lat. *calciamentum*, după *încălţa*) Nume generic pentru ghete, cizme, pantofi, papuci, sandale etc.
ÎNCĂLŢĂTÓR (ÎNCĂLŢĂTOÁRE) s.n. (s.f.) (<*încălţa*) Unealtă de metal, de os etc. care serveşte la încălţatul pantofilor; limbă (de pantofi).
ÎNCĂLZÍ vb. IV (<*cald*) **1.** Tranz. A ridica temperatura unui corp prin dezvoltarea de căldură în interiorul lui sau prin transferul de căldură din exterior. ◆ Refl. A-i fi (cuiva) cald; (despre corpuri) a-şi ridica temperatura; (despre vreme) a se face (mai) cald. **2.** Refl. A se pregăti, prin exerciţii fizice, în vederea unui efort sportiv. **3.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) entuziasma, a (se) înflăcăra.
ÎNCĂLZÍRE s.f. (<*încălzi*) **1.** Acţiunea de a (se) încălzi şi rezultatul ei. **2.** Ansamblul operaţiilor şi procedeelor de încălzire. ◆ *Încălzire centrală* = încălzire simultană şi uniformă a încăperilor dintr-o clădire sau din mai multe clădiri prin producerea centralizată a căldurii şi distribuirea ei prin conducte.
ÎNCĂLZITÓR s.n. (<*încălzi*) Aparat sau instalaţie folosită pentru încălzire.
ÎNCĂPĂSTRÁ vb. I tranz. (<*căpăstru*) A pune căpăstru unui cal.
ÎNCĂPĂTÓR, -OÁRE adj. (<*încăpea*) Cu o capacitate mare; larg, spaţios.
ÎNCĂPĂŢÎNÁ vb. I refl. (<*căpăţînă*) A stărui, a persista cu îndîrjire într-o părere, într-o atitudine; a se îndărătnici.
ÎNCĂPEÁ vb. II intranz. (lat. **incapere*) **1.** A fi cuprins într-un spaţiu. ◆ Tranz. A (putea) cuprinde ceva. **2.** (În construcţii negative, urmat de determinări introduse prin prep. "de") A se împiedica, a fi stingherit de cineva, a fi nemulţumit de ceva (ex. *nu mai încape de mine*). **3.** A putea trece, pătrunde, străbate pe undeva.
ÎNCĂPÉRE s.f. (<*încăpea*) Cameră, odaie; spaţiu închis.
ÎNCĂRCÁ vb. I (lat. **incarricare*) **1.** Tranz. A umple (un vehicul, un recipient etc.). ◆ A pune o sarcină, o povară pe spinarea unui om sau a unui animal (pentru a fi transportată). ◆ A introduce un cartuş, un proiectil etc. în ţeava unei arme de foc. **2.** Tranz. şi refl. A (se) acoperi, a (se) umple (de). **3.** Tranz. Fig. A exagera, a socoti mai mult decît trebuie (în scopul de a induce în eroare, de a înşela). **4.** Tranz. *A fi încărcat de ani* = a fi bătrîn. **5.** Tranz. A introduce încărcătura în incinta de lucru a unei maşini, a unui agregat, a unui vehicul etc. **6.** Tranz. A ridica valorile unei mărimi (forţă, sarcină electrică etc.) prin acţiunea unui factor exterior asupra unui sistem fizic sau tehnic. ◆ A mări puterea produsă (la un generator) sau preluată (la un motor) de un sistem tehnic. **7.** Tranz. A adăuga material suplimentar în zonele periferice ale unui obiect, ale unei construcţii etc.
ÎNCĂRCÁT, -Ă adj. (<*încărca*) **1.** Plin (cu încărcătură), umplut. ◆ (Despre oameni sau animale) Care poartă încărcătură; împovărat. ◆ (Despre gurile de foc) Cu cartuşul sau cu proiectilul introdus în ţeavă. **2.** (Despre plante) Plin de flori sau de fructe. **3.** Fig. Exagerat, mărit (în scopul de a înşela). ◆ (Despre exprimare, stil etc.) Umflat, bombastic; greoi, prolix. **4.** *Aer încărcat* = aer viciat. *Atmosferă încărcată* = a) atmosferă plină de electricitate, premergătoare furtunii; b) fig. stare de încordare, de tensiune. **5.** (MED.) *Limbă încărcată* = limbă acoperită cu un strat alb ca urmare a unei indigestii, a unei boli infecţioase etc. **6.** (Despre acumulatoare electrice) Care a suferit o încărcare, în care s-a acumulat energie. ◆ (Despre condensatoare electrice) Ale cărui armături au sarcină electrică.
ÎNCĂRCĂTÓR s.m., s.n. (<*încărca*) **1.** S.m. Lucrător care încarcă un cuptor sau care alimentează cu combustibil o maşină cu abur. **2.** S.n. Maşină, aparat sau dispozitiv care serveşte la încărcarea unui vehicul, a unui focar, a unui furnal etc.; elevator. **3.** S.n. Dispozitiv mecanic al unei arme de foc care foloseşte la încărcare.
ÎNCĂRCĂTÚRĂ s.f. (<*încărca*) **1.** Totalitatea materialelor care se transportă sau urmează să fie transportate simultan într-un vehicul etc.; sarcină, povară. **2.** Cantitatea de material introdusă într-un recipient, buncăr etc. al unui sistem tehnic sau într-o excavaţie făcută în teren (ex. *cantitatea de explozibil introdusă într-o gaură de mină*); furnal. ◆ Materiale prime şi auxiliare introduse într-un vas, într-un recipient, într-un cuptor în vederea desfăşurării unui proces de fabricaţie. **3.** (MILIT.) Exploziv care, prin ardere, asigură azvîrlirea la ţintă a proiectilului. **4.** Capacitate de încărcare; tonaj.
ÎNCĂRUNŢÍ vb. IV intranz. (<*cărunt*) **1.** (Despre păr) A începe să albească. **2.** (Despre persoane) A deveni cărunt; a îmbătrîni.
ÎNCĂTUŞÁ vb. I tranz. (<*cătuşă*) A pune cuiva cătuşe; p.ext. a lega pe cineva în lanţuri, a-i lua cuiva libertatea (de a acţiona). ◆ Fig. (Despre sentimente, preocupări) A pune stăpînire pe cineva.
ÎNCEPĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*începe*) **1.** Adj. Care începe. **2.** S. m. şi f. Persoană care se iniţiază lucrînd într-un domeniu oarecare, novice, debutant. **3.** S.m. şi f. Iniţiator.
ÎNCÉPE vb. III (lat. *incipere*) **1.** Intranz. (Despre stări, fenomene) A se manifesta, a se arăta, a se ivi. ◆ Intranz. şi refl. (Despre acţiuni) A porni. **2.** Tranz. A face primii paşi într-o lucrare, într-o acţiune. **3.** Tranz. A lua, a scoate prima bucată din ceva (ex. *am început prăjitura*).
ÎNCERCÁ vb. I tranz. (<*cerca*, înv. "încerca") **1.** A verifica un lucru spre a-i controla însuşirile; a proba. ◆ Refl. recipr. A-şi măsura forţele în luptă cu cineva. **2.** A întreprinde un lucru ca exerciţiu, de probă. ◆ A-şi da silinţa, a se strădui, a face eforturi. **3.** A fi cuprins de un sentiment, de o senzaţie. ◆ (Despre sentimente, senzaţii etc.) A se face simţit, a cuprinde pe cineva.
ÎNCERCÁRE s.f. (<*încerca*) **1.** Acţiunea de a încerca şi rezultatul ei; verificare, probă. **2.** Tentativă. **3.** (La jocul de rugbi) Punere la pămînt a balonului de către un jucător în terenul de ţintă al adversarului; eseu (valorează patru puncte). **4.** Lucrare de debut. **5.** Necaz, suferinţă, primejdie; dificultate pe care o îndură cineva.
ÎNCERCÁT, -Ă adj. (<*încerca*) Priceput, experimentat, versat; verificat, probat. ◆ Care a trecut prin multe, călit în suferinţe, în necazuri etc.; păţit.
ÎNCERCĂNÁT, -Ă adj. (<*cearcăn*) (Despre ochi) Înconjurat de cearcăne, cu cearcăne.
ÎNCERCUÍ vb. IV tranz. (<*cerc*) A înconjura din toate părţile, a strînge (ca) într-un cerc. ◆ A împresura, a cuprinde. ◆ A trasa cercuri.
ÎNCERCUÍRE s.f. (<*încercui*) Acţiunea de a încercui; înconjurare; fig. împresurare. ◆ (MILIT.) Înconjurare din toate părţile a unei grupări inamice în scopul nimicirii sau capturării ei.
ÎNCÉT, ÎNCEÁTĂ adj., adv. (lat. *qu(i)etus*) **1.** Adj. Liniştit, lin, domol. ◆ Care se mişcă sau gîndeşte cu greutate; greoi. ◆ (Despre sunete, cîntece etc.) Cu sonoritate scăzută, abia auzit. **2.** Adv. Fără grabă, domol, pe nesimţite. ◇ *(Încetul) cu încetul* sau *încet-încet* = puţin cîte puţin, treptat, cu timpul. **3.** Adv. Molcom, potolit. ◇ (Cu valoare de interjecţie) Fără zgomot! Nu aşa tare!
ÎNCETÁ vb. I intranz. (<*încet*) A nu mai continua o acţiune, a se întrerupe.
ÎNCETĂŢÉNÍ vb. IV (<*cetăţean*) **1.** Tranz. A acorda unei persoane cetăţenia. **2.** Refl. Fig. (Despre noţiuni abstracte) A se înrădăcina, a se statornici; a se fixa.
ÎNCETINEÁLĂ s.f. (<*încetini*) Lipsă de vioiciune în mişcări, în gîndire etc.; lentoare.
ÎNCETINÍ vb. IV tranz. (<*încet*) A micşora, a reduce viteza, intensitatea unei mişcări, a unei acţiuni; a domoli, a potoli; p.ext. a întîrzia, a amîna.
ÎNCEŢOŞÁ vb. I refl. unipers. (<*ceţos*) A se lăsa ceaţă. ◆ Refl. Fig. (Despre ochi, privire, gîndire etc.) A se tulbura; a se împăienjeni.
ÎNCHEGÁ vb. I refl. (lat. *in-coagulare*) A se

face sau a face să devină cheag; a se întări, a se solidifica; a se coagula. ◆ Fig. A se ivi, a lua ființă, a se naște; a se contura.
ÎNCHEGĂȚÍCĂ s.f. (<*închega*) Mică plantă erbacee din familia rozaceelor, cu tulpini numeroase, roșiatice, păroase și cu florile galbene (*Potentilla rubens*).
ÎNCHEIÁ vb. I tranz. (lat. *inclavare*) **1.** A îmbina, a uni, a potrivi elementele componente ale unui obiect. ◆ Refl. A închide un obiect de îmbrăcăminte sau de încălțăminte cu ajutorul nasturilor, șireturilor, copcilor etc. **II. 1.** A duce la bun sfîrșit, a isprăvi o călătorie, o acțiune etc. ◆ Refl. (Despre acțiuni, operații etc.) A ajunge la capăt, a se termina. ◆ Tranz. și refl. A (se) mărgini, a (se) limita. ◆ Tranz. A trage concluzii, a conchide. **2.** A stabili condițiile unui acord, ale unui tratat etc. ◆ A redacta, a alcătui un act oficial.
ÎNCHEIÉRE s.f. (<*încheia*) **1.** Acțiunea de a (se) încheia și rezultatul ei. **2.** (JUR.) Înscris constatator al măsurilor luate de un organ de jurisdicție la diferite termene fixate în cursul unui litigiu în vederea soluționării acestuia. **3.** Epilog.
ÎNCHEIETOÁRE s.f. (<*încheia*) **1.** Cheotoare de ață, de șiret etc. la o îmbrăcăminte. **2.** Mică plantă erbacee lînos-păroasă din familia labiatelor, cu florile galbene, pătate cu cafeniu, și cu miros urît (*Sideritis montana*).
ÎNCHEIETÚRĂ s.f. (<*încheia*) **1.** Loc unde se îmbină două sau mai multe obiecte sau părți ale unui obiect. **2.** (ANAT.) Articulație; p.ext. parte a corpului unde se găsește o articulație.
ÎNCHÍDE vb. III (lat. *includere*) **1.** Tranz. A fixa o parte mobilă pentru a astupa, a acoperi o deschidere; a mișca (din balamale) o ușă, o fereastră, un capac etc. pentru a acoperi deschizătura corespunzătoare; p.ext. a încuia cu cheia, cu zăvorul. ◆ A împiedica pătrunderea într-un interior, trecerea printr-un spațiu. **2.** Tranz. A strînge, a apropia marginile unui obiect (haină, geamantan etc.) pentru a nu mai sta desfăcut, pentru a nu mai prezenta o deschidere. ◆ Refl. (Despre răni) A se cicatriza. **3.** Tranz. A întrerupe activitatea unei instituții, întreprinderi etc., potrivit unui orar stabilit; p.ext. a face să-și înceteze activitatea; a desființa. **4.** Tranz. A încheia o acțiune, a-i pune capăt, a o sfîrși. ◆ A opri funcționarea unui mecanism, a unui aparat etc. **5.** Tranz. A izola pe cineva într-un spațiu închis, a-l băga la închisoare. ◆ Refl. A se retrage, a se izola (ex. *s-a închis în sine*). **6.** Tranz. A îngrădi un teren pentru a opri accesul, a marca posesiunea etc. ◆ A întrerupe, a bara o cale de comunicații (ex. *stai, nu închide telefonul*). **7.** Refl. (Despre cer, vreme) A se înnora; (despre culori) a căpăta o nuanță mai închisă, mai sumbră.
ÎNCHÍDERE s.f. (<*închide*) Acțiunea de a (se) închide. ◆ (MAT.) *Închiderea unei mulțimi* = mulțimea obținută prin reuniunea dintre mulțimea dată și frontiera sa.
ÎNCHINÁ vb. I (lat. *inclinare*) **1.** Refl. (RELIG.) A-și manifesta evlavia față de divinitate prin practici religioase, specifice fiecărui cult; spec. a face semnul crucii. **2.** Refl. A se înclina înaintea cuiva în semn de devotament, de reverență sau de salut. ◆ A accepta punctul de vedere al altcuiva, a aproba; a se da bătut. **3.** Refl. (Înv.) A se supune, a recunoaște suveranitatea cuiva; a accepta să devină vasal. ◆ Tranz. A preda o cetate, un domeniu etc. unei dominații străine. **4.** Tranz. A dedica. **5.** Intranz. A toasta, a cinsti.
ÎNCHINĂCIÚNE s.f. (lat. *inclinationem*) **1.** Rugăciune, rugă. **2.** Plecăciune.
ÎNCHINGĂ vb. I (<*chingă*) **1.** Tranz. A strînge în chingi. **2.** Refl. A se încinge.
ÎNCHIPUÍ vb. IV tranz. (<*chip*) **1.** (Cu pron. în dativ) A-și face o părere sau o imagine despre cineva sau ceva; a-și imagina. ◆ Refl. A se imagina pe sine însuși într-o anume situație ori împrejurare. **2.** A plăsmui cu mintea, cu fantezia. **3.** A reprezenta (o ipoteză, o idee, un fenomen etc.), a simboliza; a forma. **4.** (Pop.) A face, a întocmi, a înjgheba.
ÎNCHIPUÍRE s.f. (<*închipui*) **1.** Faptul de a(-și) închipui; imaginație, fantezie. ◆ Ficțiune, plăsmuire, iluzie, himeră, halucinație. **2.** Idee, gînd; părere, opinie.
ÎNCHIPUÍT, -Ă adj. (<*închipui*) **1.** Fictiv, ireal; inventat, născocit, imaginar. **2.** (Și substantivat) Înfumurat, îngîmfat, încrezut, plin de sine.
ÎNCHIRIÁ vb. I tranz. (<*chirie*) A da sau a lua în folosință temporară un bun mobil sau imobil, în schimbul unei chirii; a încheia un contract de închiriere.
ÎNCHIRIÉRE s.f. (<*închiria*) Acțiunea de a închiria. ◆ *Contract de închiriere* = contract în temeiul căruia o persoană plătește o anumită sumă de bani pentru folosirea temporară a unui obiect, a unui imobil etc.
ÎNCHÍS, -Ă adj. (<*închide*) **1.** (Despre uși, ferestre, capace etc.) Fixat, așezat astfel încît să acopere deschizătura corespunzătoare. ◆ (Despre obiecte cu părți care se pot închide) Cu ușa sau cu capacul fixat sau încuiat. ◆ (Despre vehicule) Acoperit. **2.** (Despre obiecte care se pot desface) Cu marginile apropiate, împreunate. **3.** (Despre întreprinderi, magazine, școli etc.) Care și-a întrerupt activitatea. **4.** (Despre curți, terenuri etc.) Cu gard împrejmuit. ◆ (Despre căi de comunicație) Cu circulația oprită; barat. ◆ (Despre ședințe) Care are loc fără participarea unei persoane din afara instituției, organizației etc. ◆ (Despre persoane) Deținut, pușcăriaș. **5.** Fig. (Despre oameni și firea lor) Ursuz, taciturn, izolat, retras. **6.** (Despre aer) Viciat, greu, stricat. **7.** (Despre cer) Întunecat, înnorat, mohorît; (despre vreme) urît, ploios. ◆ (Despre culori) Întunecat, sumbru. **8.** (Despre sunete) Fără sonoritați, mut. ◇ *Vocală închisă* = vocală care se articulează cu maxilarele apropiate. *Silabă închisă* = silabă terminată în consoană.
ÎNCHISOÁRE s.f. (<*închis*) Loc în care o persoană își exercită o pedeapsă privativă de libertate.
ÎNCHISTÁ vb. I refl. (<fr. *enkyster*) **1.** (BIOL.) A se acoperi cu o membrană sau a se închide într-un chist pentru a se apăra, în anumite împrejurări, de mediul înconjurător. **2.** Fig. A se izola, a se închide în sine.
ÎNCHIZĂTÓR, -OÁRE s.n., s.f. (<*închide*) **1.** S.n. (MILIT.) Dispozitiv care închide partea dinapoi a țevii gurilor de foc de infanterie și de artilerie. **2.** S.f. Dispozitiv de închidere a unui obiect.
ÎNCIFRÁ vb. I tranz. (<*cifra*) A cifra.
ÎNCIFRÁT, -Ă adj. (<*încifra*; cf. *cifru*) Cu caracter ascuns, secret.
ÎNCÍNGE[1] vb. III (lat. *incendere*) **1.** Refl. (Despre foc) A arde cu flacără mare, a se aprinde puternic. **2.** Refl. și tranz. A (se) înfierbînta, a (se) încălzi tare. ◆ Tranz. Fig. (Despre un sentiment, o pasiune) A cuprinde, a copleși pe cineva; a consuma, a mistui. ◆ Refl. A se manifesta puternic, a se aprinde, a se înflăcăra. ◆ Refl. și tranz. (Despre o discuție, o confruntare, o luptă etc.) A (se) înteți. **3.** Refl. (Despre făină, cereale etc.) A începe să fermenteze, a se aprinde.
ÎNCÍNGE[2] vb. III (lat. *incingere*) **1.** Tranz. și refl. A (se) înfășura peste mijloc cu o cingătoare, cu un brîu etc. **2.** Tranz. și refl. A(-și) prinde o armă la cingătoare. **3.** Fig. Tranz. A înconjura din toate părțile; a împresura.
ÎNCIUDÁ vb. I tranz. și refl. (<*ciudă*) A fi cuprins de ciudă; a (se) supăra, a (se) necăji; a (se) mînia.
ÎNCÎLCÍ vb. IV tranz. și refl. (<*cîlți*) (Despre fire de ață, de păr etc.; fig. despre gînduri, idei, acțiuni etc.) A (se) încurca.
ÎNCÎNTÁ vb. I (lat. *incantare*; cf.fr. *enchanter*) **1.** Tranz. A provoca o stare de satisfacție, de plăcere, de mulțumire; a fascina, a fermeca, a vrăji. **2.** Tranz. și refl. A (se) păcăli, a (se) amăgi, a (se) înșela.
ÎNCÎNTÁRE s.f. (<*încînta*) Stare de bucurie, de extaz; stare de entuziasm; farmec, vrajă, fascinație. ◆ Concr. Lucru, fapt, aspect care încîntă.
ÎNCÎNTÁT, -Ă adj. (<*încînta*) Mulțumit, fericit, entuziasmat; fermecat, vrăjit, extaziat. ◇ *Încîntat (de cunoștință)* = formulă de politețe prin care o persoană își exprimă mulțumirea cînd face cunoștință cu cineva.
ÎNCÎNTĂTÓR, -OÁRE adj. (<*încînta*) Fermecător.
ÎNCÎT conj. (<*în*+*cît*) Atît de mult că, în așa măsură că.
ÎNCLEIÁ vb. I tranz. (<*clei*) A realiza o încleiere. ◆ Refl. A se lipi. ◆ Refl. A se unge, a se murdări cu clei sau cu ceva cleios.
ÎNCLEIÉRE s.f. (<*încleia*) **1.** Lipire cu clei. **2.** Operație de tratare a unor produse (semifabricate) cu soluții coloidale sau de amidon pentru a le face impermeabile, pentru a le mări rezistența sau pentru a le face mai netede.
ÎNCLEȘTÁ vb. I (<*clește*) **1.** Tranz. și refl. A (se) strînge puternic, ca un clește; a (se) înțepeni. **2.** Refl. A se agăța cu desperare (de ceva), a se prinde cu mîinile, cu brațele etc. de ceva; a rămîne prins strîns de ceva sau de cineva. **3.** Refl. recipr. A se lupta cu îndîrjire, corp la corp; a se încăiera. ◆ Refl. Fig. (Despre bătălii, războaie) A deveni crîncen, a se înteți.
ÎNCLICHETÁ vb. I tranz. (<fr. *encliqueter*) (TEHN.) A mobiliza un mecanism într-o poziție anumită.
ÎNCLICHETÁJ s.n. (<fr. *encliquetage*) (TEHN.) Dispozitiv care nu permite rotirea unei roți decît într-un singur sens.
ÎNCLINÁ vb. I (<fr. *incliner*, lat., it. *inclinare*) **1.** Tranz. și refl. A (se) îndoi ușor în jos, a (se) apleca, a (se) încovoia. ◆ Refl. A se pleca în fața cuiva în semn de admirație, de respect, de salut; a se închina. ◆ Fig. A accepta punctul de vedere al altcuiva; a se lăsa convins. **2.** Tranz. A da unui corp o poziție aplecată. **3.** Intranz. Fig. A fi dispus să... ◆ A se simți atras de ceva, a simți vocație pentru ceva.
ÎNCLINÁȚIE s.f. (<fr. *inclination*, lat. *in-*

clinatio, -onis) **1.** (PSIHOL.) Tendinţă către o anumită activitate, un anumit scop; aplicaţie, aptitudine, vocaţie, talent. **2.** (MAT.) Unghiul (diedru) pe care îl face o dreaptă sau un plan cu un plan de referinţă. **3.** (FIZ.) *Înclinaţie magnetică* = unghiul format de direcţia cîmpului magnetic terestru cu planul orizontal.

ÎNCOÁCE adv. (lat. *in-eccu*[m]*-hocce*) **1.** Spre mine sau spre locul unde mă aflu; în direcţia mea. **2.** Mai apropiat de epoca noastră, de momentul de faţă.

ÎNCOLĂCÍ vb. IV tranz. şi refl. (*<colac*) A (se) înfăşura; a (se) învîrti în formă de colac; a (se) încovriga. ◆ Refl. (Despre ape, drumuri) A coti, a şerpui. ◆ Tranz. A încrucişa braţele sau picioarele.

ÎNCÓLO adv. (*<în+colo*) **1.** În altă parte decît aici; în altă direcţie; într-acolo. **2.** Mai tîrziu, mai pe urmă. **3.** În afară de cele spuse mai înainte.

ÎNCOLONÁ vb. I refl. (*<coloană*) (Despre un grup de oameni, de vehicule) A forma o coloană; a se aşeza în coloană; (despre o persoană) a intra, a se încadra într-o coloană.

ÎNCOLŢÍ vb. IV (*<colţ*) **I.** Intranz. (Despre plante) A răsări din pămînt, a germina. ◆ Fig. (Despre idei, sentimente) A se ivi, a se naşte. **II.** Tranz. **1.** (Despre animale) A înfige colţii, a ataca muşcînd. **2.** A împresura, a înconjura din toate părţile. ◆ Fig. (Despre oameni) A prinde pe cineva la strîmtoare; (despre abstracte) a cuprinde, a copleşi.

ÎNCONDEIÁ vb. I tranz. (*<condei*) A împodobi ouăle, obiectele de ceramică cu desene (făcute cu condeiul). ◆ (Pop.) Refl. A-şi contura, a-şi face sprîncenele cu creionul. ◆ Fig. A ponegri, a calomnia, a defăima.

ÎNCONJURÁ vb. I tranz. (*<conjura*, înv. "a înconjura") **1.** A face ocolul unui lucru, al unui loc, a umbla de jur-împrejur, a sta, a se afla în jurul cuiva sau a ceva. ◆ A încercui cu armata; a împresura, a asedia. ◆ Refl. A trăi în societatea sau în tovărăşia cuiva. **2.** A împrejmui. ◆ A trasa o linie în jurul a ceva, a închide într-un cerc. **3.** A nu merge direct spre o ţintă, a merge pe căi ocolite.

ÎNCONTÍNUU adv. (*<în+continuu*) Fără încetare, necontenit, mereu, întruna.

ÎNCONTRÁ vb. I refl. (*<în+contra*) (Pop.) **1.** A se opune. **2.** A se contrazice.

ÎNCOPCIÁ vb. I tranz. (*<copcă*) **1.** (Pop.) A încheia în copci un obiect de îmbrăcăminte. **2.** (TEHN.) A realiza o încopciere.

ÎNCOPCIÉRE s.f. (*<încopcia*) (TEHN.) Îmbinare a două obiecte, piese etc. (din tablă) prin introducerea unor limbi ale unui obiect în golurile corespunzătoare ale celuilalt obiect, urmată de răsucirea (îndoirea) limbilor astfel montate.

ÎNCORDÁ vb. I (*<coardă*) **1.** Tranz. şi refl. A aduce muşchii sau corpul întreg într-o stare de tensiune. ◆ Refl. Fig. A face un efort deosebit pentru a înţelege, pentru a-şi aduce aminte ceva etc. **2.** Tranz. A întinde un arc, un cablu etc.; p.ext. a acorda un instrument muzical. **3.** Tranz. A lega coardele viţei de vie.

ÎNCORDÁT, -Ă adj. (*<încorda*) **1.** (Despre muşchi, p.ext., despre corp) Fig. Care exprimă o stare de tensiune. ◆ Fig. (Despre relaţiile dintre oameni, dintre state) Neprietenos; tensionat. **2.** Fig. Concentrat, foarte atent; febril, înfrigurat. **3.** (Despre arc) Cu coarda întinsă; p.ext. (despre instrumente muzicale cu coarde) acordat, înstrunat.

ÎNCORNORÁ vb. I tranz. (*<corn*) **1.** A exagera, a deforma adevărul. **2.** (Fam.) A-şi înşela soţul sau, respectiv, soţia.

ÎNCORNORÁT, -Ă adj. (*<încornora*) Care are coarne, cu coarne. ◆ Fig. (Despre vorbe sau acţiuni) Exagerat, neconform cu realitatea, umflat. ◆ (Fam. despre soţi; şi substantivat) Înşelat. ◆ (Substantivat, m.; art.; eufemistic) Dracul.

ÎNCORONÁ vb. I (*<coroană*) **1.** Tranz. şi refl. A(-şi) pune coroana pe cap ca simbol al demnităţii de monarh; a deveni sau a învesti pe cineva monarh. ◆ Tranz. A împodobi cu ceva în chip de coroană; a încununa. **2.** Tranz. Fig. A încheia o activitate printr-un act sau o realizare de valoare; (despre o lucrare) a fi reprezentativ pentru activitatea cuiva.

ÎNCORPORÁ vb. I tranz. (*<*fr. *incorporer*, lat. *incorporare*) **1.** A cuprinde, a îngloba. ◆ A subordona, a anexa un ţinut la o ţară. **2.** (MILIT.) A încadra recruţii într-o unitate militară pentru efectuarea stagiului militar.

ÎNCORSETÁ vb. I tranz. (*<corset*, după fr. *corseter*) A strînge în corset. ◆ Fig. A împiedica pe cineva în acţiunile sau în gîndurile sale; a supune în mod forţat anumitor reguli, a încătuşa.

ÎNCOTOŞMÂNÁ (ÎNCOTOŞMÂNÍ) vb. I (IV) refl. A se îmbrăca foarte gros, a se înfofoli.

ÎNCOTRÓ adv. (lat. *in- contra- ubi*) În ce direcţie, unde, pe unde; oriunde.

ÎNCOVOIÁ vb. I tranz. şi refl. (cf.sl. *kovati* "a făuri") **1.** A (se) apleca, a (se) mlădia, a (se) arcui, a (se) curba; a (se) gheboşa. ◆ Fig. A (se) uni. **2.** (Despre bare, grinzi etc.) A (se) deforma, a (se) curba prin solicitări exterioare.

ÎNCOVOIETÚRĂ s.f. (*<încovoia*) Curbură, arcuire, îndoitură; sinuozitate.

ÎNCOVRIGÁ vb. I refl. (*<covrig*) A se îndoi în formă de covrig, a se încolăci.

ÎNCRÉDE vb. III (*<crede*) **1.** Refl. A pune temei pe cinstea, pe sinceritatea cuiva; a se bizui, a conta pe cineva sau pe ceva. ◆ A avea încredere prea mare în sine. ◆ A crede spusele cuiva, a da crezare. **2.** Tranz. A încredinţa ceva cuiva.

ÎNCRÉDERE s.f. (*<încrede*) Acţiunea de a se încrede şi rezultatul ei; sentiment de siguranţă faţă de cinstea, credinţa sau sinceritatea cuiva. ◇ *Vot de încredere* = aprobare în parlament a activităţii sau programului unui guvern.

ÎNCREDINŢÁ vb. I (*<credinţă*) **1.** Tranz. A da sau a lăsa pe cineva sau ceva în păstrarea sau în grija cuiva; a preda. ◆ A împărtăşi cuiva o taină, un secret. **2.** Tranz. A asigura pe cineva de adevărul unui lucru; a confirma ceva, a garanta cuiva ceva. ◆ Refl. A se convinge de ceva. **3.** Tranz. şi refl. (Reg.) A (se) logodi.

ÎNCREMENÍ vb. IV intranz. (*<cremene*) A rămîne nemişcat (sub influenţa unei impresii sau senzaţii puternice); a înlemni, a înmărmuri; a fi consternat, uluit, îngrozit. ◆ (Despre lucruri în mişcare) A rămîne pe loc, a nu mai circula sau funcţiona.

ÎNCRENGĂTÚRĂ s.f. (*<creangă*, după fr. *embranchement*) (ZOOL., BOT.) Categorie sistematică inferioară regnului, care cuprinde mai multe clase.

ÎNCREŢÍ vb. IV (*<creţ*) **1.** Tranz. şi refl. A face să capete sau a căpăta creţuri, cute, zbîrcituri etc. ◆ Refl. Fig. A i se strînge cuiva pielea de frică, de groază; a se înfiora. **2.** Tranz. A ondula cuiva părul.

ÎNCREZĂTÓR, -OÁRE adj. (*<încrede*) Care crede, care se încrede uşor; credul. ◆ (Adverbial) Sigur; cu încredere.

ÎNCREZÚT, -Ă adj. (*<încrede*) Îngîmfat, înfumurat, plin de sine.

ÎNCRÎNCENÁ vb. I refl. (*<crîncen*) A se cutremura, a se înfiora; a se îngrozi. ◆ Fig. A se îndîrji.

ÎNCRÎNCENÁRE s.f. (*<încrîncena*) Acţiunea de a se încrîncena şi rezultatul ei. ◆ Fig. Încăierare, luptă; îndîrjire.

ÎNCRÎNCENÁT, -Ă adj. (*<încrîncena*) Care se cutremură, se înfioară, se îngrozeşte de ceva. ◆ Fig. Cumplit, neîndurat, groaznic, îndîrjit.

ÎNCROPÍ vb. IV tranz. (*<încrop =uncrop*, pop. "apă clocotită") **1.** A încălzi puţin un lichid. **2.** A agonisi, a înjgheba cu greu.

ÎNCRUCIŞÁ vb. I (*<cruciş*) **1.** Tranz. A pune, a aşeza cruciş. **2.** Refl. (Despre oameni sau vehicule în mişcare) A se întîlni, circulînd în sensuri contrare. ◆ Intranz. şi refl. (Despre nave) A tăia drumul altei nave, venind la o distanţă suficient de mare, pentru a se evita riscul de coliziune. ◆ (Despre drumuri) A se întretăia, a se intersecta. **3.** Tranz. (BIOL.) A împerechea animale sau plante cu genotipuri diferite, aparţinînd aceleiaşi specii (încrucişare intraspecifică) sau unor specii diferite (încrucişare interspecifică), în vederea obţinerii de hibrizi; a hibrida.

ÎNCRUCIŞÁRE s.f. (*<încrucişa*) Acţiunea de a se încrucişa şi rezultatul ei. ◆ Loc de întretăiere a două sau mai multe căi de comunicaţie, conducte etc.; intersecţie. ◇ (TEHN.) *Inimă de încrucişare* = element al unui schimbător de cale situat la intersecţia celor două şine, avînd rolul de ghidare a materialului rulant pe linie directă sau abătută.

ÎNCRUCIŞÁT, -Ă adj. (*<încrucişa*) **1.** Care este aşezat cruciş, care se întretaie. **2.** (Despre ochi sau privire; p.ext. despre oameni) Saşiu, care se uită cruciş.

ÎNCRUNTÁ vb. I (*<crunta*, înv. "încrunta") **1.** Refl. A face o cută între sprîncene în semn de nemulţumire, de mînie etc.; a privi aspru. **2.** Tranz. A apropia, a strînge sprîncenele, făcînd cute între ele.

ÎNCUIÁ vb. I (lat. *incuneare*) **1.** Tranz. A închide o uşă, un lacăt etc. cu cheia sau cu orice alt fel de încuietoare. ◆ A reţine pe cineva sau ceva într-o încăpere închisă. ◆ (Fam.) A lăsa pe cineva fără replică (într-o discuţie). **2.** Tranz. şi refl. (Pop.) A (se) constipa.

ÎNCUIÁT, -Ă adj. (*<încuia*) Închis cu cheia. ◆ Fig. (Despre oameni) Cu vederi înguste, pisat; necomunicativ, nesociabil, tăcut.

ÎNCUIBÁ vb. I refl. (*<cuib*) A-şi face cuib, a se stabili, a se instala (unde nu-i este locul); a se pripăşi, a se oploşi, a se aciua. ◆ Fig. A se înrădăcina.

ÎNCUIETOÁRE s.f. (*<încuia*) Dispozitiv care serveşte la încuierea unei uşi, ferestre, cutii etc. ◆ (Fam.) Dificultate ivită în rezolvarea unor probleme.

ÎNCUMETÁ vb. I refl. (cf. lat. *committere*)

A avea curajul de a întreprinde ceva care comportă risc; a îndrăzni, a cuteza.
ÎNCUNOŞTINŢÁ vb. I tranz. (*<cunoştinţă*) A aduce la cunoştinţă, a vesti; a informa.
ÎNCUNOŞTINŢÁRE s.f. (*<încunoştinţa*) Acţiunea de a încunoştinţa şi rezultatul ei; înştiinţare. ◆ Concr. Aviz, scrisoare etc. care încunoştinţează.
ÎNCUNUNÁ vb. I tranz. (*<cunună*) **1.** A pune o cunună pe capul cuiva în semn de omagiu. **2.** Fig. A încheia o activitate printr-o realizare de valoare.
ÎNCURAJÁ vb. I (<fr. *encourager*) **1.** Tranz. şi refl. A(-şi) face sau a insufla cuiva curaj, a (se) îmbărbăta. **2.** Tranz. A sprijini, a stimula.
ÎNCURAJATÓR, -OÁRE adj. (*<încuraja*) Care dă curaj, care stimulează.
ÎNCURCÁ vb. I (lat. **incolicare <colus* "caier, fir") **1.** Tranz. A amesteca (din greşeală) fire de aţă, lînă etc.; a încîlci. **2.** Tranz. A schimba mereu drumul, direcţia de mers, pentru a-şi pierde urma sau pentru a scăpa de o urmărire. **3.** Tranz. A stingheri mersul cuiva. ◆ Refl. A se împiedica; a se rătăci. ◆ Tranz. A stînjeni pe cineva într-o acţiune. **4.** Tranz. şi refl. A face pe cineva să-şi piardă sau a-şi pierde şirul ideilor, a (se) zăpăci; a (se) fistîci. ◆ Refl. A se complica. ◇ (Tranz.) *A încurca vorba* = a vorbi confuz pentru a ascunde adevărul. (Tranz.) *A o încurca* = a) a amesteca lucrurile sau vorbele pentru a crea o situaţie intenţionat confuză; b) a nu mai putea să iasă dintr-o situaţie dificilă. **5.** Refl. (Fam.) A avea relaţii amoroase cu cineva. **6.** Refl. A se angaja într-o afacere complicată, fără ieşire.
ÎNCURCÁ-LÚME s.m. invar. (*<încurcă+lume*) Persoană care face încurcătură, care stînjeneşte pe cei din jur.
ÎNCURCĂTÚRĂ s.f. (*<încurca*) **1.** Amestecătură, încîlcitură (de fire, de sîrme, de intestine etc.). **2.** Complicaţie, neplăcere; bucluc. ◆ *A pune* (pe cineva) *în încurcătură* = a pune pe cineva într-o situaţie dificilă. ◆ Jenă, stingherealã, tulburare.
ÎNCUSCRÍ vb. IV refl. (*<cuscru*) A se face cuscru cu cineva; p.ext. a deveni rudă prin alianţă cu cineva; a se înrudi.
ÎNCUVIINŢÁ vb. I intranz. (*<cuviinţă*) A fi de acord, a aproba. ◆ Tranz. A-şi da consimţămîntul, a da voie, a permite.
ÎNDÁTĂ adv. (*<în+dată*) Imediat, numaidecît, acum.
ÎNDATORÁ (ÎNDATORÍ) vb. I (IV) (*<dator*) **1.** Tranz. A servi, a ajuta pe cineva, determinîndu-l să manifeste recunoştinţă. **2.** Refl. A face datorii.
ÎNDATORÍRE s.f. (*<îndatori*) Obligaţie (morală).
ÎNDATORITÓR, -OÁRE adj. (*<îndatori*) Serviabil, binevoitor.
ÎNDĂRĂT adv. (lat. *in-de-retro*) **I. 1.** În spate, în urmă, înapoi. **2.** În locul unde a fost înainte. **3.** *A da îndărăt* = a) a restitui un lucru luat, împrumutat etc.; b) a involua, a regresa; a retrograda. **II.** Mai demult; înaintea momentului actual.
ÎNDĂRĂTNIC, -Ă adj. (*<îndărăt*) (Şi substantivat) Încăpăţînat, recalcitrant; p.ext. perseverent, stăruitor.
ÎNDĂRĂTNICÍ vb. IV refl. (*<îndărătnic*) A se încăpăţîna, a se îndîrji; a stărui.
ÎNDĂRĂTUL prep. (*<îndărăt*) În spatele (cuiva), în urma (cuiva sau a ceva), după cineva sau ceva.
ÎNDĂRĂTNICÍE s.f. (*<îndărătnic*) Încăpăţînare; îndîrjire, stăruinţă, perseverenţă, tenacitate.
ÎNDEAJÚNS adv. (*<în+de+ajuns*) Destul, suficient, de ajuns.
ÎNDEAPROÁPE adv. (*<în+de+aproape*) În mod amănunţit; cu mare atenţie.
ÎNDELÉTE adv. (*<în+de+lete*, reg. "timp liber, linişte") *Pe îndelete* = în linişte, fără grabă, nesilit.
ÎNDELETNICÍ vb. IV refl. A se ocupa cu ceva, a face ceva.
ÎNDELETNICÍRE s.f. (*<îndeletnici*) Ocupaţie, meserie, profesiune.
ÎNDELÚNG, -Ă adj. (*<în+de+lung*) Îndelungat. ◆ (Adverbial) Mult timp.
ÎNDELUNGÁT, -Ă adj. (*<îndelunga*, înv. "a se prelungi") Care durează (de) multă vreme, îndelung. ◆ Mult, lung. ◆ (Adverbial) Mult timp.
ÎNDEMÎNÁRE s.f. (*<îndemîna*, înv. "a putea să facă") Capacitatea de a face repede şi cu pricepere un anumit lucru; iscusinţă, abilitate.
ÎNDEMÎNÁTIC, -Ă adj. (*<îndemîna*, înv. "a putea să facă") Care are îndemînare; priceput, iscusit, dibaci. ◆ (Adverbial) Cu îndemînare, cu dibăcie.
ÎNDEMÎNÁ adv. (*<în+de+mînă*) *La îndemînă* sau *la îndemîna cuiva* = uşor de obţinut, accesibil; la dispoziţia cuiva.
ÎNDÉMN s.n. (*<îndemna*) Imbold, impuls. ◆ *Din* (sau *la, prin*) *îndemnul...* = la stăruinţa..., îndemnat de...
ÎNDEMNÁ vb. I tranz. (lat. **inde-minare*) A stimula, a încerca să convingă pe cineva să ia parte la o acţiune; a incita, a îmbia. ◆ Refl. A se hotărî la o acţiune, a se apuca de treabă. ◆ Refl. A se stimula reciproc. ◆ A determina (prin diferite mijloace) un animal să pornească sau să meargă mai repede.
ÎNDEÓBŞTE adv. (*<în+de+obşte*) De obicei, în general.
ÎNDEOSÉBI adv. (*<în+deosebi*, înv. "îndeosebi") Mai ales, în special.
ÎNDEPĂRTÁ vb. I (*<departe*) **1.** Tranz. A înlătura; a trimite, a ţine departe. **2.** Refl. A pleca de lîngă cineva sau ceva; a se depărta. ◆ A se abate, a devia.
ÎNDEPĂRTÁT, -Á adj. (*<îndepărta*) Situat la (o mare) distanţă, depărtat. ◆ Care vine de departe. ◆ Petrecut demult.
ÎNDEPLINÍ vb. IV tranz. (*<deplin*) A împlini, a executa, a face întocmai, pe deplin, a satisface. ◆ A săvîrşi ceva, a realiza; a duce la bun sfîrşit.
ÎNDESÁ vb. I tranz. (lat. *in-de(n)sare*) A apăsa, a înghesui (ca să încapă cît mai mult) într-un spaţiu (restrîns, limitat). ◆ (TEHN.) A face mai compact (un material, o substanţă), prin baterea cu maiul, prin presare, cilindrare, vibrare etc. ◆ A vîrî pălăria, căciula etc. adînc pe cap. ◆ Refl. A se îngrămădi la un loc, formînd un grup compact.
ÎNDESÁT, -Á adj. (*<îndesa*) Plin cu ceva; presat, îngrămădit, înghesuit. ◆ Adv. Cu putere, apăsat. ◆ Compact, dens; masiv. ◆ (Despre fiinţe) Mic şi gros.
ÎNDESÍ vb. IV refl. şi tranz. (*<des*) A deveni sau a face să devină mai des, p.ext. mai frecvent; a (se) înmulţi.
ÎNDESTULÁ vb. I tranz. (*<îndestul*, înv. "mult") A mulţumi, a satisface, a sătura din plin (cu cele necesare traiului). ◆ Refl. A avea la dispoziţie tot ce este necesar traiului.
ÎNDESTULÁRE s.f. (*<îndestula*) Belşug, abundenţă.
ÎNDIGUÍ vb. IV tranz. (*<dig*) A proteja împotriva inundaţiilor aşezările omeneşti şi terenurile agricole din luncile cursurilor de apă prin construirea de diguri.
ÎNDIGUÍRE s.f. (*<îndigui*) **1.** Acţiunea de a îndigui. **2.** Sistem de diguri şi de lucrări anexe ale unui teren.
ÎNDÎRJÍ vb. IV refl. şi tranz. (*<dîrz*) A (se) înverşuna, a (se) înfuria; a persista în ceva sau a determina pe cineva să persiste.
ÎNDÎRJÍT, -Á adj. (*<îndîrji*) Înverşunat; întărîtat. ◆ P. ext. Perseverent.
ÎNDOBITOCÍ vb. IV refl. şi tranz. (*<dobitoc*) A-şi pierde sau a face pe cineva să-şi piardă facultăţile psihice; a (se) prosti, a (se) tîmpi, a (se) imbeciliza.
ÎNDOCÁ vb. I tranz. (<germ. *eindocken*) A efectua operaţiile de îndocare.
ÎNDOCÁRE s.f. (*<îndoca*) Ansamblul operaţiilor de introducere şi fixare a unei nave într-un doc, urmate de evacuarea apei, în vederea carenării sau a reparaţiilor.
ÎNDOCTRINÁ vb. I tranz. (după fr. *endoctriner*) A iniţia într-o doctrină. ◆ A convinge. ◆ (Fam.) A cicăli, a bate la cap.
ÎNDOÍ vb. IV (*<doi*) **I.** Tranz. **1.** A deforma prin curbare un obiect, o piesă etc.; a împături ceva (de un număr oarecare de ori). **2.** A încovoia, a înclina (un obiect elastic). ◆ Refl. A se gîrbovi, a se încovoia (de bătrîneţe). **II.** Tranz. **1.** A dubla cantitatea unor lucruri sau intensitatea unei forţe, a unui proces, a unei acţiuni; p.ext. a mări, a înmulţi. **2.** A amesteca (în proporţii egale) un lichid cu altul; a subţia. **III.** Refl. A fi nesigur în părerea sa; a sta la îndoială, a şovăi, a nu avea încredere (în cineva sau ceva).
ÎNDOIÁLĂ s.f. (*<îndoi*) **1.** Neîncredere; ezitare, şovăială; incertitudine, nesiguranţă. **2.** (FILOZ.) Principiu metodologic introdus de R. Descartes, conform căruia se urmărea găsirea unui fundament sigur al cunoaşterii. ◆ Bănuială.
ÎNDOIÉLNIC, -Ă adj. (*<îndoială*) Care produce îndoială, care nu inspiră încredere; dubios, suspect. ◆ Nesigur, incert.
ÎNDOÍT, -Á adj. **I. 1.** Deformat prin curbare; (strîns) împăturit (de un număr de ori); care păstrează urma acestei împăturiri. **2.** (Despre obiecte elastice) încovoiat. ◆ Gîrbovit. **II. 1.** Dublat (ca număr, cantitate etc.); p.ext. înmulţit, mărit, sporit. **2.** Amestecat (în părţi egale) cu altceva. **III.** Care nu este sigur în părerea sa, care stă la îndoială.
ÎNDOITÚRĂ s.f. (*<îndoi*) **1.** Faptul de a îndoi; rezultatul acestei acţiuni. **2.** Porţiunea, locul în care este îndoit un obiect flexibil; cută.
ÎNDOLIÁ vb. I tranz. (*<doliu*) A pricinui o durere adîncă prin moartea unei persoane.
ÎNDOLIÁT, -Á adj. (*<îndolia*) Care poartă doliu; de doliu. ◆Fig. Deosebit de îndurerat (din cauza morţii cuiva drag).
ÎNDOPÁ vb. I (*<dop*) **1.** Tranz. şi refl. (Fam.) A (se) hrăni mai mult decît este necesar, a (se) ghiftui. ◆ Tranz. (ZOOT.) A hrăni forţat

(manual sau cu maşini speciale) unele păsări (gîşte, raţe, curci) în scopul îngrăşării. **2.** Tranz. A înfunda (cu ceva).

ÎNDRĂCÍT, -Ă adj. (<*drac*) Înfuriat; afurisit, rău. ◆ Teribil, grozav. ◆ Fig. Plin de temperament; şmecher.

ÎNDRĂGÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*drag*) A (se) iubi.

ÎNDRĂGOSTÍ vb. IV refl. (<*dragoste*) A începe să iubească pe cineva.

ÎNDRĂZNEÁLĂ s.f. (<*îndrăzni*) Atitudine îndrăzneaţă, purtare plină de curaj; cutezanţă, temeritate. ◆ Obrăznicie.

ÎNDRĂZNÉŢ, -EÁŢĂ adj. (<*îndrăzni*) Care nu se sperie de pericole, de greutăţi; curajos, cutezător, temerar. ◆ Obraznic.

ÎNDRĂZNÍ vb. IV tranz. (<*drăzni*, înv. "a îndrăzni") A avea curaj, îndrăzneală; a nu se teme.

ÎNDREÁ s.n. (<n.pr. *Andrei*) (Înv., pop.) Numele lunii decembrie.

ÎNDREPTÁ vb. I (<*drept*) **I. 1.** Tranz. A aduce în poziţie dreaptă ceea ce era strîmb sau îndoit. ◆ (TEHN.) A prelucra prin deformare plastică o piesă pentru a o face rectilinie. **2.** Refl. (Despre oameni) A lua o ţinută dreaptă, corectă. **3.** Refl. A-şi reveni, a se întrema după o boală. ◆ (Despre vreme) A se schimba în bine, a se însenina. ◆ Tranz. A îmbunătăţi. **4.** Refl. şi tranz. A (se) corecta, a (se) corija. **II. 1.** Refl. A porni într-o anumită direcţie, a pleca spre... **2.** Tranz. A îndruma în direcţia potrivită, a arăta cuiva drumul bun. ◆ A conduce (un animal, un vehicul etc.) într-o anumită direcţie. ◆ A fixa o armă de foc asupra unui obiectiv.

ÎNDREPTÁR s.n. (<*dreptar*, înv. "normă") Lucrare care îndrumă într-un domeniu anumit, arătînd soluţiile corecte.

ÎNDREPTĂŢÍ vb. IV tranz. (<*dreptate*) A-i da sau a-i recunoaşte cuiva dreptul să facă ceva; a justifica, a îndritui.

ÎNDRUGÁ vb. I tranz. (<*drugă*) **1.** (Fam.) A vorbi nedesluşit; p.ext. a vorbi mult şi fără rost; a trăncăni. **2.** A toarce cu druga tort (de lînă sau de cînepă); p.ext. a toarce prost şi fără spor.

ÎNDRUMÁ vb. I tranz. (<*drum*) A arăta cuiva drumul; a călăuzi pe cineva într-un anumit domeniu, în viaţă etc.

ÎNDRUMÁR s.n. (<*îndruma*) Îndrumător.

ÎNDRUMĂTÓR, -OÁRE adj. (<*îndruma*) (Şi substantivat) Care îndrumează, orientează; călăuzitor. ◆ (Substantivat, n.) Lucrare care îndrumează într-un anumit domeniu.

ÎNDUIOŞÁ vb. I tranz. şi refl. (<*duios*) A fi cuprins sau a face pe cineva să fie cuprins de duioşie, de milă; a face să-i fie milă, a i se face milă.

ÎNDUIOŞĂTÓR, -OÁRE adj. (<*înduioşa*) Care produce duioşie, milă; impresionant, emoţionant, mişcător.

ÎNDULCÍ vb. IV tranz. (<*dulce*) **1.** A adăuga substanţe dulci, zaharoase într-o mîncare, băutură etc. pentru a le face (mai) dulci. ◆ Refl. A mînca din mîncăruri gustoase (şi rare); a se înfrupta. **2.** Fig. A umple de mulţumire, de satisfacţie; a desfăta. **3.** Fig. A face mai puţin aspru, mai puţin dur, mai puţin violent; a domoli, a estompa. ◆ Tranz. şi refl. A (se) îmbuna, a (se) îmblînzi.

ÎNDULCÍRE s.f. (<*îndulci*) **1.** Acţiunea de a (se) îndulci. **2.** (FITOPAT.) *Îndulcirea cartofilor* = boală care apare cînd tuberculii de cartofi sînt ţinuţi timp mai îndelungat la temperaturi scăzute (în jurul a 0°C). Se datoreşte transformării amidonului în glucoză. **3.** (TEHN.) Tratament termic de recoacere, aplicat oţelurilor călite, în scopul micşorării durităţii şi fragilităţii lor şi al reducerii tensiunilor interne.

ÎNDUPLECÁ vb. I tranz. (<*dupleca*, înv. "a îndupleca" <lat. *duplicare*) A determina pe cineva să consimtă, să cedeze; a convinge pe cineva să facă ceva. ◆ Refl. A se lăsa convins; a ceda.

ÎNDURÁ vb. I (lat. *indurare*) **1.** Tranz. A suporta cu răbdare un necaz, o boală etc.; a suferi, a pătimi. **2.** Refl. A se arăta bun, milos; a-i fi milă de cineva. **3.** Refl. A consimţi să..., a se hotărî să...

ÎNDURÁRE s.f. (<*îndura*) Milă, compătimire; bunătate.

ÎNDURERÁ vb. I tranz. (<*durere*) A pricinui cuiva o durere sufletească puternică.

ÎNECÁ vb. I (<*neca*, înv. "a ucide" <lat. *necare*) **1.** Refl. A muri prin sufocare în apă sau în alt lichid. **2.** Refl. (Despre nave) A se scufunda. ◆ A se cufunda, a se afunda. **3.** Tranz. (Despre apă) A inunda. ◆ (Despre lacrimi) A podidi (împiedicînd respiraţia). ◆ Fig. A copleşi. **4.** Refl. şi tranz. A (se) sufoca din cauza pătrunderii pe trahee a unui corp sau a unei emanaţii care înăbuşă.

ÎNECĂCIÓS, -OÁSĂ adj. (<*îneca*) Care îneacă; sufocant. ◆ (Despre alimente) Care se înghite cu greutate.

ÎNFĂPTUÍ vb. IV tranz. (<*faptă*) A realiza, a îndeplini ceva.

ÎNFĂPTUÍRE s.f. (<*înfăptui*) Acţiunea de a înfăptui; concr. operă realizată.

ÎNFĂŞÁ vb. I tranz. (lat. *infasciare*) A înveli un copil în scutece. ◆ A înfăşura corpul sau o parte a corpului cu un bandaj, cu o pînză etc.

ÎNFĂŞURÁ vb. I (lat. *in-fasciolare* <*fascia*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) acoperi de jur-împrejur cu un material textil, cu o învelitoare etc. ◆ Tranz. (TEHN.) A înveli un conductor electric cu fire sau cu benzi din materiale electroizolante ori de protecţie. **2.** Tranz. şi refl. A (se) încolăci. ◆ Tranz. A depăna (pe un ghem, pe un fus etc.). **3.** Tranz. Fig. A cuprinde, a învălui (din toate părţile).

ÎNFĂŞURĂTOÁRE s.f. (<*înfăşura*) (MAT.) Curbă tangentă la fiecare dintre curbele unei familii (de curbe).

ÎNFĂŢÁ vb. I tranz. (<*faţă*) A acoperi cu lenjerie curată pernele, plapuma, patul.

ÎNFĂŢIŞÁ vb. I (<*făţiş*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) prezenta într-un anumit loc. ◆ Refl. (JUR.) A se prezenta în faţa unui organ de urmărire penală sau de jurisdicţie. (Tranz.) A prezenta în faţa unui anumit organ de stat un înscris folosit ca mijloc de probă. **2.** Tranz. A descrie, a zugrăvi, a reprezenta prin cuvinte, culori etc. **3.** Refl. A-şi închipui, a-şi imagina.

ÎNFĂŢIŞÁRE s.f. (<*înfăţişa*) **1.** Acţiunea de a (se) înfăţişa şi rezultatul ei. **2.** (JUR.) Prezentare în faţa organului de urmărire penală sau de jurisdicţie. **3.** Concr. Aspect sub care se prezintă un lucru sau o fiinţă; aparenţă; ipostază.

ÎNFEUDÁ vb. I tranz (<fr. *inféoder*, lat. *infeodare*) **1.** A ocupa; a supune, a înrobi. ◆ Refl. A se supune, pierzîndu-şi libertatea de acţiune. **2.** (IST.) A da cuiva un bun ca feudă.

ÎNFIÁ vb. I tranz. (<*fiu*) (JUR.) A adopta (cu forme legale) un copil.

ÎNFIERÁ vb. I tranz. (<*fier*) **1.** A face cuiva un semn distinctiv pe corp prin aplicarea unui fier înroşit în foc. **2.** Fig. A atrage asupra cuiva dispreţul public, a-l defăima, a-l dezonora; a stigmatiza.

ÎNFIERBÎNTÁ vb. I (<*fierbinte*) **1.** Tranz. şi refl. A face să devină sau a deveni fierbinte (prin acţiunea focului, a razelor solare etc.). ◆ Fig. A (se) aprinde de mînie, a (se) înfuria. Refl. A se înflăcăra. **2.** Tranz. Fig. A insufla avînt, a stimula, a aţîţa. ◆ Refl. A se antrena într-o anumită activitate.

ÎNFIGĂRÉŢ, -EÁŢĂ adj. (<*înfige*) (Despre oameni) Care se amestecă, se implică în toate; îndrăzneţ (şi obraznic).

ÎNFÍGE vb. III (lat. *infigere*) **1.** Tranz. A vîrî un obiect cu vîrf ascuţit în ceva. ◆ A împlînta ceva într-un obiect ascuţit. **2.** Refl. Fig. A interveni, a se amesteca undeva nechemat, cu obrăznicie.

ÎNFIINŢÁ vb. I (<*fiinţă*) **1.** Tranz. A face să ia fiinţă; a alcătui, a întemeia. **2.** Refl. (Fam.) A se prezenta, a apărea într-un loc (pe neaşteptate).

ÎNFIORÁ vb. I tranz. şi refl. (<*fior*) **1.** A face ca cineva să fie cuprins sau a fi cuprins de fiori; a (se) speria, a (se) îngrozi. **2.** Fig. A produce sau a suferi o impresie puternică; a (se) emoţiona, a (se) tulbura.

ÎNFIORĂTÓR, -OÁRE adj. (<*înfiora*) (Şi adverbial) Fioros, înspăimîntător, îngrozitor.

ÎNFÍPT, -Ă adj. (<*înfige*) **1.** Nemişcat, neclintit, ţeapăn. **2.** (Şi substantivat; fam.) Îndrăzneţ, obraznic. ◆ (Adverbial) De-a dreptul, direct.

ÎNFIRIPÁ vb. I (cf.sl. *čerep* "oală, hîrb") **1.** Tranz. A alcătui ceva (în grabă) din elemente disparate sau necorespunzătoare; a improviza, a înjgheba. ◆ Refl. A începe să facă avere. ◆ Refl. Fig. A lua naştere. **2.** Refl. A se întrema.

ÎNFLĂCĂRÁ vb. I tranz. şi refl. (<*flacără*) **1.** A (se) entuziasma, a (se) însufleţi, a (se) pasiona. **2.** A (se) înroşi.

ÎNFLORÁ vb. I tranz. (<*floare*) (Pop.) A ornamenta ceva cu flori brodate, pictate, incrustate etc.

ÎNFLORÍ vb. IV (lat. **inflorire*) **1.** Intranz. (Despre flori) A-şi desface bobocii; (despre plante sau, p. ext., locul unde se află ele) a se acoperi de flori. **2.** Intranz. Fig. A apărea, a se arăta, a se ivi. **3.** Intranz. A se dezvolta frumos, a creşte, a prospera. **4.** Tranz. Fig. A exagera (descriind, povestind ceva).

ÎNFLORÍRE s.f. (<*înflori*) **1.** Acţiunea de a înflori şi rezultatul ei. ◆ (BOT.) Fenomenul creşterii şi dezvoltării mugurilor floriferi, care se transformă în flori. ◆ Durata de timp în care o plantă se menţine înfloriţă. **2.** (BIOL.) *Înflorirea apei* = dezvoltare în exces a algei albastre sau verzi în bazinele acvatice, condiţionată de anotimp, de unii factori de mediu etc., care determină scăderea (uneori pînă la dispariţie) a cantităţii de oxigen în apă. **3.** (FITOPAT.) *Înflorirea albă* = boală a porumbului, provocată de ciuperca *Fusarium moniliforme*, manifestată prin crăparea boabelor.

ÎNFLORÍT, -Ă adj. (<*înflori*) **1.** (Despre flori) Care şi-a deschis bobocii; (despre plante sau, p. ext., despre locul unde se află ele) care s-a acoperit de flori. **2.** Fig. (Despre limbă, stil etc.) Bogat în imagini; care caută să impresioneze, să producă efect prin bogăţie imagistică.

ÎNFLORITÓR, -OÁRE adj. (<*înflori*) În plină dezvoltare; prosper.

ÎNFLORITÚRĂ s.f. (<*înflori*) **1.** Podoabă, ornament. **2.** Fig. Completare personală şi exagerată la o relatare, la o povestire etc.; minciună.

ÎNFOCÁT, -Ă adj. (<*foc*) **1.** Care arde sau dogoreşte ca focul; fierbinte. ◆ De culoarea focului; roşu-aprins. ◆ Fig. (Despre ochi) Vii, scînteietori, focoşi. **2.** Fig. Însufleţit, pasionat, înflăcărat.

ÎNFOFOLÍ vb. IV refl. şi tranz. (form. onomat.) (Fam.) A (se) îmbrăca cu (prea) multe haine călduroase pentru a (se) feri de frig; a (se) încotoşmăni.

ÎNFOIÁ vb. I refl. (<*foaie*) **1.** (Despre păr, blană, pene etc.) A se umfla, a se răsfira, a se zbîrli. ◆ (Despre păsări) A-şi umfla penele. ◆ Fig. A-şi da aere. **2.** (Despre roci, substanţe minerale sau materiale granulare) A-şi mări volumul prin mărirea golurilor dintre granule ca urmare a modificării aşezării naturale în zăcămînt, a săpării etc.

ÎNFOIÁT, -Ă adj. (<*înfoia*) **1.** (Despre păr, blană, pene etc.) Umflat, răsfirat, zbîrlit. ◆ (Despre haine) Larg, încreţit. **2.** (Despre pămînt) Afînat.

ÎNFOMETÁ vb. I tranz. (<*foamete*) A face pe cineva să sufere de foame, să flămînzească; a constrînge prin foame.

ÎNFRĂŢÍ vb. IV (<*frate*) **1.** Refl. recipr. A se uni printr-o dragoste frăţească, a se împrieteni ca fraţii. **2.** Intranz. (Despre plante) A fi în faza de înfrăţire.

ÎNFRĂŢÍRE s.f. (<*frate*) **1.** Acţiunea de a se înfrăţi şi rezultatul ei; fraternizare. **2.** Formare a lăstarilor laterali (fraţi) la baza tulpinii principale a cerealelor păioase sau a graminee lor perene din pajişti.

ÎNFRICOŞÁ vb. I refl. şi tranz. (<*fricos*) A fi cuprins sau a face pe cineva să fie cuprins de frică; a (se) speria, a (se) înspăimînta.

ÎNFRICOŞÁT, -Ă adj. (<*înfricoşa*) Cuprins de frică; înspăimîntat.

ÎNFRICOŞĂTÓR, -OÁRE adj. (<*înfricoşa*) Care trezeşte frică, înspăimîntător, înfiorător.

ÎNFRIGURÁRE s.f. (<*friguri*) Stare de surescitare, de emoţie, de febrilitate.

ÎNFRIGURÁT, -Ă adj. (<*friguri*) (Despre oameni) Căruia îi este frig, care tremură de frig. ◆ Fig. Plin de nerăbdare, de emoţie.

ÎNFRÎNÁ vb. I (lat. *infrenare*) **1.** Tranz. A pune frîu unui animal de ham; p.ext. a îmblînzi, a domestici. **2.** Refl. Fig. A se stăpîni, a-şi domoli patimile, dorinţele etc. ◆ Tranz. Fig. A potoli, a reţine, a domoli, a linişti.

ÎNFRÎNGE vb. III (lat. *infrangere*) **1.** Tranz. A învinge, a birui într-un conflict (armat). **2.** Refl. şi tranz. A(-şi) ascunde, a(-şi) stăpîni o anumită stare de spirit, anumite porniri sufleteşti.

ÎNFRUMUSEŢÁ vb. I tranz. şi refl. (<*frumuseţe*) A (se) face (mai) frumos, mai aspectuos; a (se) împodobi.

ÎNFRUNTÁ vb. I tranz. (lat. **infrontare* <*frons, -ntis*) **1.** A ţine piept unei primejdii, a se împotrivi unei forţe agresive; a sfida. ◆ Refl. recipr. A avea un conflict, un schimb de cuvinte aprins. **2.** (Pop.) A dojeni, a mustra.

ÎNFRUNZÍ vb. IV intranz. (<*frunză*) (Despre copaci şi plante) A da frunze, a se acoperi cu frunze.

ÎNFRUPTÁ vb. I refl. (<*frupt*) A mînca din ceva deosebit de gustos. ◆ (RELIG.) A mînca de dulce în zi de post. ◆ Fig. (Ir.) A profita de...

ÎNFULECÁ vb. I tranz. (lat. *infollicare*) (Fam.) A înghiţi dintr-o dată (cu zgomot şi cu lăcomie), a mînca pe nerăsuflate.

ÎNFUMURÁ vb. I refl. (<*fum*) A se îngîmfa.

ÎNFUNDÁ vb. I (lat. *infundare*) **1.** Tranz. A pune fund la un butoi, la o putină etc. ◆ A astupa perfect un orificiu, o deschizătură. ◆ Fig. A înăbuşi un zgomot, un sunet. **2.** Refl. (Despre căi de acces) A se închide, a se termina. ◆ (Despre tuburi, şanţuri etc.) A se astupa. **3.** Tranz. A vîrî, a îndesa (la fund, în adîncime). ◆ A umple bine. ◆ A îndesa pălăria, căciula etc. pe cap. ◆ Refl. A intra într-un loc unde poate fi găsit cu greu (ex. *s-a înfundat în pădure*). ◆ Fig. A pune pe cineva într-o situaţie fără ieşire.

ÎNFURIÁ vb. I refl. şi tranz. (<*furie*) A-şi pierde sau a face pe cineva să-şi piardă calmul, stăpînirea de sine; a (se) enerva, a (se) mînia.

ÎNGĂDUÍ vb. IV (<magh. *engedni*) **1.** Tranz. A da voie, a permite. ◆ A tolera. **2.** Intranz. A avea răbdare, a aştepta. ◆ Tranz. A da răgaz, a păsui.

ÎNGĂDUITÓR, -OÁRE adj. (<*îngădui*) Care îngăduie; tolerant, indulgent. ◆ Blînd, blajin.

ÎNGĂIMÁ vb. I tranz. A exprima, a rosti ceva cu greutate; a vorbi nedesluşit; a bolborosi, a bîlbîi, a gîngăvi.

ÎNGĂLBENÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*galben*) **1.** A deveni sau a face să devină galben, a deveni sau a face să devină palid. **2.** A (se) ofili, a (se) veşteji.

ÎNGEMĂNÁ vb. I tranz. şi refl. (<*geamăn*; cf.lat. *ingeminare*) A (se) uni strîns, a (se) îmbina.

ÎNGEMĂNÁT, -Ă adj. (<*îngemăna*) Unit, îmbinat.

ÎNGENUNCHEÁ vb. I (lat. *ingenuculare*) **1.** Intranz. A se aşeza, a sta în genunchi. **2.** Tranz. Fig. A supune, a aservi, a umili.

ÎNGENUNCHÉRE s.f. (<*îngenunchea*) **1.** Acţiunea de a îngenunchea şi rezultatul ei. **2.** (IND.) Schimbare de direcţie, relativ bruscă, a axei unei găuri de sondă, provocată de modificarea condiţiilor de săpare. **3.** *Îngenuncherea tulpinilor* = boală a cerealelor provocată de mai multe specii de ciuperci şi manifestată prin îndoirea tulpinilor în porţiunea de la bază.

ÎNGER s.m. (lat. *angelus*) **1.** (În creştinism, mozaism şi islamism) Spirit ceresc; fiinţă supranaturală, cu aripi, înzestrată cu calităţi deosebite (bunătate, frumuseţe), care este mediator între credincioşi şi Dumnezeu şi care, din punct de vedere ecleziastic, este ordonat într-o ierarhie strictă, în care cel mai înalt grad îl au arhanghelii (urmează serafimii, heruvimii etc.). **2.** Fig. Persoană deosebit de bună şi (sau) de frumoasă.

ÎNGHESUÍ vb. IV (<*ghes*, reg. "ghiont") **1.** Refl. A se îngrămădi unul lîngă altul, a se îmbulzi. **2.** Tranz. A vîrî (cu sila) pe cineva sau ceva într-un spaţiu aglomerat sau neîncăpător. ◆ (Fam.) A înconjura pe cineva din toate părţile, limitîndu-i spaţiul de mişcare; a copleşi, a năpădi.

ÎNGHESUIÁLĂ s.f. (<*înghesui*) Îngrămădire de fiinţe sau de obiecte într-un loc prea mic, neîncăpător, îmbulzeală, busculadă, aglomeraţie.

ÎNGHÉŢ s.n. (<*îngheţa*) **1.** Fenomen de trecere a apei din stare lichidă sau de vapori în stare solidă (gheaţă), cînd temperatura mediului persistă un anumit timp sub 0°C; stare a atmosferei care determină apariţia acestui fenomen. **2.** Fig. Fior de frig; răceală pătrunzătoare.

ÎNGHEŢÁ vb. I intranz. (<*gheaţă*) **1.** (Despre lichide sau despre corpuri care conţin lichide) A se întări prin îngheţ, a se preface în gheaţă. **2.** (Despre fiinţe sau părţi ale corpului lor) A amorţi de frig, a degera; p.ext. a muri din cauza frigului. **3.** Fig. A rămîne nemişcat; a înmărmuri (de emoţie, de spaimă etc.).

ÎNGHEŢÁRE s.f. (<*îngheţa*) **1.** Acţiunea de a îngheţa şi rezultatul ei. **2.** (ECON.) *Îngheţarea salariilor* = măsură economică guvernamentală prin care, pe o anumită perioadă de timp, se menţin neschimbate salariile într-o perioadă de urcare a preţurilor.

ÎNGHEŢÁTĂ s.f. (<*îngheţa*) Produs alimentar de cofetărie, obţinut prin congelarea unor creme special preparate în acest sens.

ÎNGHIONTÍ vb. IV tranz. şi refl. recipr. (<*ghiont*) A (se) lovi cu coatele sau cu pumnii; a (se) îmbrînci.

ÎNGHIŢÍ vb. IV tranz. (lat. *ingluttire*) **1.** A face să treacă, printr-un gest reflex, mîncarea, băutura etc. în stomac prin faringe şi esofag; p.ext. a mînca. ◆ P. anal. A trage în plămîni, a inhala adînc aer, fum etc. **II.** Fig. **1.** (Despre pămînt, apă etc.) A face să dispară ceva (cuprinzînd în sine); a cuprinde, a învălui. ◆ A se îmbiba de un lichid; a absorbi. **2.** A citi repede şi cu lăcomie ceva. **3.** A răbda, a îndura o necuviinţă, o insultă etc. fără a da o ripostă. **4.** A omite cuvinte sau silabe în timpul vorbirii (din cauza unui defect). ◆ A nu spune ce ar fi vrut să spună, a se abţine de a spune ce-i vine, ce are pe limbă.

ÎNGHIŢITÚRĂ s.f. (<*înghiţi*) Acţiunea de a înghiţi; concr. cantitate de mîncare, de băutură etc. care se poate înghiţi dintr-o dată.

ÎNGÎMFÁ vb. I refl. (<*gîmfa*, reg. "a se umfla") A avea încredere exagerată în propriile calităţi; a fi plin de sine, înfumurat; a se mîndri.

ÎNGÎNÁ vb. I (lat. **ingannare*) **1.** Tranz. A imita, a repeta (în bătaie de joc) glasul sau vorbele cuiva. **2.** Tranz. A rosti sau a cînta ceva încet (şi neclar); a murmura; a şopti. ◆ Tranz. şi refl. A (se) acompania. **3.** Refl. A se îmbina; a se confunda (ex. *se îngînau ziua cu noaptea*).

ÎNGÎNDURÁ vb. I refl. şi tranz. (<*gînd*) A (se) cufunda în gînduri; p.ext. a (se) îngrijora.

ÎNGLOBÁ vb. I tranz. (<fr. *englober*) A introduce ca parte integrantă în ceva; a integra, a include.

ÎNGLOBÁRE s.f. (<*îngloba*) **1.** Acţiunea de a îngloba. **2.** Legătura obţinută prin operaţia

de înglobare.
ÎNGLODÁ vb. I refl. şi tranz. (<*glod*) A (se) împotmoli în noroi; a (se) înnămoli. ◆ Fig. A face sau a determina să facă datorii numeroase (care depăşesc posibilitatea de achitare).
ÎNGRĂDÍ vb. IV tranz. (<sl. *graditi*) **1.** A împrejmui. ◆ Refl. Fig. A se pune la adăpost, a se feri. **2.** Fig. A stăvili, a împiedica; a restrînge, a limita.
ÎNGRĂDITÚRĂ s.f. (<*îngrădi*) Împletitură de nuiele, gard, zid etc. cu care se împrejmuieşte un teren.
ÎNGRĂMĂDEÁLĂ s.f. (<*îngrămădi*) Înghesuială, aglomeraţie, îmbulzeală.
ÎNGRĂMĂDÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*grămadă*) A (se) aduna în număr mare într-un spaţiu redus, a (se) strînge grămadă, a (se) înghesui.
ÎNGRĂŞÁ vb. I (lat. **ingrassiare* <*grassus=crassus*) **1.** Refl. A deveni (mai) gras, a prinde grăsime. ◆ Tranz. fact. A face un animal să devină gras, hrănindu-l în acest scop. **2.** Tranz. A îmbunătăţi fertilitatea unui teren prin îngrăşăminte.
ÎNGRĂŞĂMÍNT s.n. (<*îngrăşa*, după fr. *engraissement*) Substanţă simplă sau compusă, de natură minerală ori organică, folosită pentru sporirea fertilităţii solului şi a producţiei agricole; îngrăşămintele se împart în: chimice (cu azot, cu fosfor etc.), organice naturale (gunoi de grajd, turbă etc.), bacteriene (nitragin, azotobacterin etc.) şi verzi (culturi de lupin, mazăre etc., încorporate sub brazdă).
ÎNGREŢOŞÁ vb. I refl. şi tranz. (<*greţos*) A se simţi sau a face pe cineva să se simtă cuprins de greaţă; a (se) scîrbi, a (se) dezgusta.
ÎNGREUNÁ vb. I (probabil lat. **in-grevinare*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) împovăra, a (se) încărca. **2.** Tranz. A produce o senzaţie de apăsare. **3.** Tranz. A face ca ceva să fie greu de realizat, dificil.
ÎNGRIJÍ vb. IV (<*grijă*) **1.** Tranz., refl. şi intranz. A avea grijă de cineva sau de ceva. ◆ Tranz. A păstra ceva curat şi în bună stare. ◆ Refl. A-şi vedea de sănătate, a urma un tratament medical. **2.** Refl. A se preocupa de ceva. **3.** Refl. A lua din timp măsuri pentru..., a se pregăti. **4.** Refl. A se îngrijora.
ÎNGRIJÍRE s.f. (<*îngriji*) **1.** Acţiunea de a (se) îngriji. **2.** Purtare de grijă, solicitudine. **3.** Băgare de seamă, atenţie; minuţiozitate.
ÎNGRIJÍT, -Ă adj. (<*îngriji*) **1.** Căruia i se poartă de grijă; care este păstrat cu grijă. ◆ Curat, dichisit. **2.** Făcut cu grijă, cu meticulozitate, corect.
ÎNGRIJITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*îngriji*) Persoană care prestează servicii de menţinere a curăţeniei (într-un imobil, într-o instituţie etc.). ◆ (Rar) Persoană care îngrijeşte pe cineva.
ÎNGRIJORÁ vb. I tranz. şi refl. (<*grijă*) A(-şi) face griji; a (se) nelinişti, a (se) alarma.
ÎNGRIJORÁTOR, -OÁRE adj. (<*îngrijora*) Care produce nelinişte, care îngrijorează, alarmează, sperie.
ÎNGROPÁ vb. I (<*groapă*) **1.** Tranz. A înmormînta. **2.** Tranz. şi refl. A (se) băga în pămînt, a (se) acoperi cu pămînt. **3.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) cufunda, a (se) înfunda. ◆ Refl. A se stabili într-un loc retras, fără legături cu alţi oameni; a se izola.
ÎNGROŞÁ vb. I (<*gros*) **1.** Refl. şi tranz. A-şi mări sau a face să-şi mărească volumul în grosime, a deveni sau a face să devină (mai) gros. ◆ Tranz. A face ca o linie să devină mai lată. **2.** Refl. şi tranz. A deveni sau a face să devină mai dens, mai puţin fluid, mai închegat. ◆ Refl. (Despre grupurile de persoane) A se îndesi, a se înmulţi. **3.** Refl. (Despre voce) A căpăta un timbru mai grav, mai coborît.
ÎNGROZÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*groază*) A (se) înspăimînta, a (se) înfricoşa.
ÎNGROZITÓR, -OÁRE adj. (<*îngrozi*) Care îngrozeşte; înspăimîntător, înfricoşător. ◆ (Adverbial) Foarte tare, deosebit de rău, de urît etc.
ÎNGÚST, -Ă adj. (lat. *angustus*) **1.** Care are lăţime mică. **2.** Subţire, delicat. **3.** Fig. Lipsit de lărgime, de amploare; strîmt, limitat. ◆ (Despre oameni şi despre manifestările lor) Lipsit de orizont, mărginit.
ÎNGUSTÁ vb. I tranz. şi refl. (lat. *angustare*) A (se) face (mai) îngust, a(-şi) micşora lăţimea. ◆ Tranz. Fig. A reduce, a limita.
ÎNGUSTÍME s.f. (<*îngust*) **1.** Însuşirea de a fi îngust. **2.** Fig. Lipsă de orizont; incapacitate de a concepe ceva de amploare; mărginire.
ÎNHĂITÁ vb. I refl. (<*haită*) A se întovărăşi cu unul sau cu mai mulţi inşi pentru a săvîrşi în comun acţiuni reprobabile; a intra în cîrdăşie.
ÎNHĂMÁ vb. I (<*ham*) **1.** Tranz. A prinde animalele de tracţiune la un vehicul (căruţă, trăsură, sanie etc.) prin punerea hamurilor; a pune hamul pe un animal. **2.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) angaja, a (se) obliga să facă un lucru greu, care cere mari eforturi.
ÎNHĂŢÁ vb. I tranz. (<*haţ*) A apuca cu violenţă, repede şi pe neaşteptate; a înşfăca.
ÎNHUMÁ vb. I tranz. (<fr. *inhumer*, lat. *inhumare*) A înmormînta.
ÎNIERBÁ vb. I tranz. (după fr. *enherber*) A planta cu iarbă un teren (sterp sau gol).
ÎNJGHEBÁ vb. I tranz. (<*jgheab*) A face, a alcătui ceva provizoriu din lucrurile, materialele etc. aflate la îndemînă, a improviza, a încropi. ◆ A face rost de ceva.
ÎNJOSÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*jos*) A (se) umili; a (se) dezonora; a (se) degrada.
ÎNJOSITÓR, -OÁRE adj. (<*înjosi*) Care înjoseşte; degradant, umilitor.
ÎNJUGÁ vb. I (<*jug*) **1.** Tranz. A pune o vită la jug. **2.** Refl. şi tranz. Fig. A (se) angaja la o acţiune care cere eforturi stăruitoare.
ÎNJUMĂTĂŢÍ vb. IV tranz. (<*jumătate*) **1.** A tăia, a împărţi, a desface în două părţi egale. **2.** A reduce la jumătate. ◆ A amesteca pe din două cu altceva, a îndoi cu...
ÎNJUMĂTĂŢÍRE s.f. (<*înjumătăţi*) Acţiunea de a înjumătăţi. ◆ (FIZ.) *Timp* (sau *perioadă*) *de înjumătăţire* = intervalul de timp în care un număr de nuclee ale unui izotop radioactiv se reduce, prin dezintegrare, la jumătate.
ÎNJUNGHIÁ vb. I tranz. (<*junghia*) A vîrî o armă ascuţită (cuţit, pumnal) în cineva, a tăia un animal. ◆ Refl. A se sinucide cu o armă ascuţită.
ÎNJUNGHIETÚRĂ s.f. (<*înjunghia*) **1.** Durere ascuţită; junghi. **2.** Rană provocată prin înjunghiere; locul unde a pătruns în corp o armă ascuţită.
ÎNJURÁ vb. I tranz. şi intranz. (lat. *injuriare*) A folosi cuvinte, expresii injurioase, a-şi vărsa mînia pe cineva, insultîndu-l cu vorbe de ocară; a sudui.
ÎNJURĂTÚRĂ s.f. (<*înjura*) Cuvînt sau expresie cu care se înjură.
ÎNLĂCRIMÁT, -Ă adj. (<*lacrimă*) (Despre oameni) Cu lacrimi în ochi, plîns; p.ext. întristat, supărat; (despre ochi) plin de lacrimi.
ÎNLĂNŢUÍ vb. IV tranz. (<*lanţ*) **1.** A lega cu lanţuri; a încătuşa. **2.** A aşeza în rînd, a lega unul de altul, a împreuna, a aranja, a ordona (în mod logic). ◆ Refl. A urma într-o succesiune neîntreruptă. **3.** A cuprinde (cu braţele) de jur-împrejur. ◆ Fig. A pune stăpînire, a subjuga; a captiva.
ÎNLEMNÍ vb. IV tranz. (<*lemn*) A rămîne nemişcat, încremenit în faţa unei situaţii neaşteptate sau sub impresia unei emoţii, a unei senzaţii puternice; a înmărmuri, a încremeni.
ÎNLĂTURÁ vb. I tranz. (<*latură*) A da la o parte, a îndepărta, a exclude; a face să dispară.
ÎNLESNÍ vb. IV tranz. (<*lesne*) A face ca ceva să fie mai uşor de obţinut, de realizat; a uşura, a facilita.
ÎNLESNÍRE s.f. (<*înlesni*) Acţiunea de a înlesni şi rezultatul ei; p.ext. uşurinţă în a face ceva.
ÎNLOCUÍ vb. IV tranz. (<*loc*) **1.** A pune, a schimba un obiect sau pe cineva în locul altuia. **2.** A lua locul cuiva (într-o ierarhie familială, instituţională etc.); a suplini.
ÎNLOCUITÓR, -OÁRE adj., s.m. (<*înlocui*) **1.** Adj. (Şi substantivat) Care înlocuieşte sau cu care poate fi înlocuit cineva sau ceva, care ţine locul sau poate fi folosit în locul cuiva sau a ceva. **2.** S. m. Produs sau material avînd aspect sau proprietăţi asemănătoare cu acelea ale altui produs pe care îl poate înlocui (ex. *înlocuitor de piele*).
ÎNMAGAZINÁ vb. I tranz. (<fr. *emmagasiner*) A depozita; fig. a aduna, a acumula.
ÎNMATRICULÁ vb. I tranz. (<fr. *immatriculer*, lat. *immatriculare*) A înscrie, a trece în matriculă.
ÎNMĂNUNCHEÁ vb. I tranz. (<*mănunchi*) A strînge, a lega în mănunchi, în snop. ◆ Refl. A se grupa, a se aduna la un loc, a se reuni.
ÎNMĂNUŞÁT, -Á adj. (<*mănuşă*) Care poartă mănuşi; cu mănuşi.
ÎNMĂRMURÍ vb. IV intranz. (<*marmură*) A rămîne nemişcat în faţa unei situaţii neaşteptate sau sub influenţa unei emoţii puternice; a încremeni, a înlemni.
ÎNMIÍT, -Á adj. (<*mie*) Mărit, amplificat de o mie de ori; p.ext. sporit, înmulţit foarte mult.
ÎNMIRESMÁ vb. I tranz. (<*mireasmă*) A răspîndi o anume mireasmă; a parfuma, a îmbălsăma.
ÎNMÎNÁ vb. I tranz. (<*mînă*) A preda.
ÎNMORMÎNTÁ vb. I tranz. (<*mormînt*) **1.** A aşeza un mort în mormînt cu ceremonialul cuvenit; a îngropa, a înhuma. ◆ Tranz. şi refl. Fig. A (se) cufunda adînc; a (se) acoperi din toate părţile, a (se) ascunde vederii. **2.** Fig. A trece sub tăcere, a face uitat.
ÎNMORMÎNTÁRE s.f. (<*înmormînta*) Acţiunea de a înmormînta şi rezultatul ei; ritualul, ceremonia funebră obişnuită într-o asemenea împrejurare; îngropare, înhumare.
ÎNMUGURÍ vb. IV intranz. (<*mugur*) (Despre plante) A da muguri. ◆ Fig. (Despre idei,

sentimente) A se ivi, a lua naştere, a prinde contur.
ÎNMUGURÍRE s.f. (<*înmuguri*) Faptul de a înmuguri; spec. mod de înmulţire vegetativă caracteristic ciupercilor din grupa drojdiilor, caracterizat prin formarea pe celula veche a unui mugure care dă o nouă celulă.
ÎNMUIÁ vb. I tranz. şi refl. (<*muia*) **1.** A (se) îmbiba cu un lichid; a (se) muia. ◆ A (se) umezi, a (se) uda. **2.** A face sau a deveni mai moale prin mărirea temperaturii sau a umidităţii. **3.** Fig. A face să devină sau a deveni mai puţin aspru, nervos etc.; a (se) potoli, a (se) îmblînzi, a (se) calma, a (se) linişti.
ÎNMULŢÍ vb. IV (<*mult*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) mări de un număr de ori. **2.** Refl. A produce indivizi noi de aceeaşi specie, a se reproduce.
ÎNMULŢÍRE s.f. (<*înmulţi*) **1.** Acţiunea de a (se) înmulţi şi rezultatul ei. **2.** (MAT.) Operaţie aritmetică fundamentală care constă în mărirea unui număr (*deînmulţit*) de atîtea ori cît indică alt număr (*înmulţitorul*), pentru a obţine rezultatul numit produs. ◇ *Tabla înmulţirii* = tablou care conţine produsele înmulţirii între ele a primelor zece numere naturale. **3.** (BIOL.) Proces specific organismelor vii prin care se realizează sporirea numărului de indivizi.
ÎNMULŢITÓR s.m. (<*înmulţi*) Unul dintre factorii înmulţirii care arată (în cazul numerelor) de cîte ori se repetă celălalt factor.
ÎNNĂDÍ vb. IV (<*nadă*) **1.** Tranz. A mări sau a lungi un obiect, adăugîndu-i o bucată de acelaşi fel (prin coasere, sudare, lipire etc.); a coase sau a lega capăt la capăt. **2.** Refl. (Despre peşti) A se obişnui să vină la nadă; (despre animale) a se obişnui să vină la o anumită mîncare. **3.** Refl. Fig. (Despre oameni) A căpăta un anume obicei (rău).
ÎNNĂDITÓRĂ s.f. (<*înnădi*) **1.** Bucată înnădită. **2.** Locul unde s-a înnădit ceva.
ÎNNĂMOLÍ vb. IV (<*nămol*) **1.** Refl. şi tranz. A intra sau a face să intre în noroi; a (se) împotmoli, a (se) îngloda. **2.** Refl. (Despre albia unui rîu) A se micşora prin depunerea mîlului adus de apă.
ÎNNĂSCÚT, -Ă adj. (<*naşte*, după fr. *inné*) Cu care se naşte cineva; congenital, nativ.
ÎNNEBUNÍ vb. IV (<*nebun*) **1.** Intranz. A fi atins de nebunie, de demenţă, a-şi pierde facultăţile mintale, a deveni nebun; p.ext. a-şi pierde calmul, stăpînirea de sine; a deveni aiurit. **2.** Tranz. A plictisi, a enerva, a agasa. ◆ (Fam.) A sîcîi, a supăra (pe cineva) prin insistenţe exagerate.
ÎNNEBUNITÓR, -OÁRE adj. (<*înnebuni*) Care te face să înnebuneşti; exasperant, sîcîitor, stresant.
ÎNNEGRÍ vb. IV tranz. (<*negru*) **1.** A vopsi în negru. ◆ Intranz., tranz. şi refl. A căpăta sau a face să capete o culoare închisă, mohorîtă; a (se) întuneca. ◆ (Fam.) A acoperi cu litere (o bucată de hîrtie), a scrie. ◆ A murdări. ◆ Refl. (Despre oameni) A se bronza. **2.** Fig. A descrie (pe cineva) în culori negre, a vorbi de rău; a ponegri.
ÎNNEGRÍRE s.f. (<*înnegri*) **1.** Acţiunea de a (se) înnegri şi rezultatul ei. **2.** (FITOPAT.) *Înnegrirea bazei tulpinilor*=boală a cartofului provocată de bacteria *Erwinia phytophthora*. *Înnegrirea lemnului*=colorarea în brun-negricios a lemnului atacat de unele ciuperci. *Înnegrirea nervurilor*=denumire dată unor boli ale plantelor, caracterizate în special prin înnegrirea nervurilor. *Înnegrirea spicului* = boală a cerealelor provocată de ciupercile *Dilophia graminis* şi *Mycosphaerella tulasnei*. **3.** (FIZ.) Mărime care caracterizează gradul de opacitate a unei plăci sau a unui film fotografic după developare, proporţională cu energia radiaţiei incidente şi cu timpul de expunere.
ÎNNEGÚRA vb. I tranz şi refl. (<*negură*) A (se) acoperi, a (se) umple de negură, de ceaţă. ◆ Refl. Fig. (Despre ochi) A se umezi, a se împăienjeni, a se tulbura. ◆ Refl. Fig. (Despre oameni, privire etc.) A căpăta o expresie posomorîtă; a se întuneca.
ÎNNISIPÁ vb. I refl. (<*nisip*) (Despre căi de comunicaţie) A se acoperi cu un strat de nisip adus de vînt. ◆ (Despre canale, conducte sau găuri de sondă) A se astupa prin depunerea sau pătrunderea de nisip.
ÎNNOBILÁ vb. I tranz. (<*nobil*, după fr. *anoblir, ennoblir*) **1.** A învesti o persoană cu un titlu de nobleţe. ◆ Fig. A deveni mai distins, mai generos (prin cultură, instrucţie etc.). **2.** A îmbunătăţi anumite proprietăţi ale unor materiale (ex. *înnobilarea oţelului şi a fontei* prin aliere cu anumite elemente, prin sortare, concentrare; *înnobilarea cărbunelui* prin aglomerare etc.).
ÎNNODÁ vb. I tranz. (<*nod*) **1.** A face un nod; a înnădi două sau mai multe fire, formînd un nod. ◆ Refl. A se strînge într-un nod. **2.** Fig. A strînge, a agonisi.
ÎNNOÍ vb. IV (<*nou*) **1.** Tranz. A reface un obiect înlocuind sau reparînd partea uzată; a repara. ◆ Refl. A se îmbrăca cu ceva nou; a-şi face haine noi. **2.** Intranz. A creşte din nou, a se reface. ◆ Refl. Fig. A se împrospăta, a se reface. **3.** Tranz. A relua, a repeta o acţiune. ◆ A prelungi valabilitatea unei autorizaţii, a unui document; a reînnoi.
ÎNNOPTÁ vb. I (<*noapte*) **1.** Tranz. şi refl. impers. A se face noapte, a se întuneca. **2.** Intranz. A rămîne noaptea undeva; a apuca pe cineva noaptea (undeva).
ÎNNORÁ (ÎNNOURÁ) vb. I refl. (<*nor*) **1.** A se acoperi de nori. **2.** Fig. A se întrista, a se posomorî.
ÎNNOROÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*noroi*) A (se) umple de noroi; a (se) înfunda, a (se) bloca etc. din cauza noroiului.
ÎNOTÁ vb. I intranz. (lat. *innotare*) **1.** A face anumite mişcări ritmice pentru a pluti şi a înainta la suprafaţa apei sau în apă. ◆ A pluti. **2.** A fi cufundat într-un lichid. ◆ Fig. A fi copleşit, apăsat de ceva. ◆ Fig. A înainta cu greu (prin noroi, zăpadă etc.). ◆ Fig. A avea ceva din belşug.
ÎNOTÁTOR, -OÁRE subst., adj. (<*înota*) **1.** S.m. şi f., adj. (Persoană) care înoată. ◆ Sportiv care practică înotul. **2.** S.f. Organ de propulsie şi stabilitate al peştilor, balenelor, delfinilor etc. care serveşte la înot.
ÎNRĂDĂCINÁ vb. I refl. (<*rădăcină*) A se fixa în pămînt prin rădăcini; a prinde rădăcini. ◆ Fig. A pătrunde adînc în conştiinţă, în obişnuinţă etc.
ÎNRĂÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*rău*) A face ca cineva să devină sau a deveni (mai) rău.
ÎNRĂMÁ vb. I tranz. (<*ramă*) A pune în ramă, a încadra.
ÎNRĂUTĂŢÍ vb. IV (<*răutate*) Refl. şi tranz. A deveni sau a face ca ceva să devină mai rău, mai grav; a (se) agrava.
ÎNREGIMENTÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *enrégimenter*) A (se) încadra într-o grupare, într-un partid etc.; a (se) înrola.
ÎNREGISTRÁ vb. I tranz. (<fr. *enregistrer*) **1.** A înscrie (un act, un document, o operaţie etc.) într-un registru. ◆ A consemna, a nota un fapt, un eveniment etc. ◆ (Despre aparate tehnice) A face o înregistrare. **2.** Fig. A reţine, a întări în minte, a memora. **3.** Fig. A obţine un anumit rezultat, o anumită realizare etc.
ÎNREGISTRÁRE s.f. (<*înregistra*) **1.** Acţiunea de a înregistra şi rezultatul ei. **2.** Trasarea automată pe un suport sub acţiunea unui dispozitiv de măsurare a curbei care reprezintă variaţia unei mărimi. **3.** Fixarea pe un suport (discuri de gramofon, benzi magnetice, pelicule fotosensibile etc.) a valorilor succesive ale unor semnale purtătoare de informaţie, în vederea păstrării lor un timp nedeterminat şi a redării lor ulterioare. **4.** (INFORM.) Stocare, într-un program de gestionare a bazelor de date, a unei unităţi complete de articole de date corelate.
ÎNRÎURÍ vb. IV. tranz. şi intranz. (<*rîu*, după germ. *beeinflussen*; cf.fr. *influer, influence*) A exercita o influenţă asupra cuiva; a influenţa.
ÎNROBÍ vb. IV. tranz. (<*rob*) A subjuga, a supune; a face rob.
ÎNROLÁ vb. I refl. şi tranz. (<fr. *enrôler*) (MILIT.) A (se) încadra în rîndurile armatei; p.ext. a intra sau a se înscrie într-un partid, într-o organizaţie etc.; a (se) înregimenta.
ÎNROŞÍ vb. IV (<*roşu*) **1.** Tranz. şi refl. A face să devină sau a deveni roşu, a (se) colora, a (se) vopsi în roşu. **2.** Refl. (Despre oameni) A se face roşu (la faţă); a se îmbujora. **3.** Tranz. şi refl. A (se) încinge, a deveni sau a face să devină incandescent. **4.** Refl. (Despre unele fructe sau legume) A se coace.
ÎNROURÁ vb. I refl. (<*roura*) A se umple, a se acoperi de rouă.
ÎNRUDÍ vb. IV refl. (<*rudă*) A fi sau a deveni rudă cu cineva. ◆Fig. (Despre două sau mai multe obiecte, fenomene etc.) A avea asemănări, trăsături comune.
ÎNSĂ conj. (lat. *ipsa*) **1.** (Adversativ) Cu toate acestea, totuşi. **2.** Dar, pe de altă parte.
ÎNSĂCUÍT, -Ă adj. (<*sac*) Care este pus în saci.
ÎNSĂILÁ vb. I tranz. (<*saia*) A efectua o însăilătură. ◆ Fig. A face ceva la repezeală, a improviza.
ÎNSĂMÎNŢÁ vb. I tranz. (<*sămînţă*) **1.** A pune în sol seminţele unei plante agricole; a semăna. **2.** A introduce pe cale artificială gameţi masculini în organele genitale femele, în vederea reproducţiei. **3.** A pune în apă icre sau peşti de reproducţie. **4.** A pune germenii unor microorganisme pe medii nutritive.
ÎNSĂNĂTOŞÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*sănătos*) A (se) face, a deveni sănătos, a (se) vindeca (de o boală).
ÎNSĂRCINÁ vb. I tranz. (<*sarcină*) **1.** A încredinţa cuiva îndeplinirea unei acţiuni; a da cuiva o sarcină. ◆ Refl. A lua asupra sa o sarcină. **2.** A lăsa o femeie gravidă.
ÎNSĂRCINÁT, -Ă s.m., adj. (<*însărcina*) **1.** S.m. *Însărcinat cu afaceri* = agent diplo-

matic avînd cel mai mic rang. **2.** Adj. (Despre femei) Gravidă.

ÎNSCĂUNÁ vb. I (<*scaun*) **1.** Refl. şi tranz. A (se) aşeza pe tron ca domn al ţării, a (se) încorona. **2.** Tranz. A numi, a alege un arhiereu. **3.** Tranz. A numi într-o funcţie, într-un post (de conducere) etc.

ÎNSCENÁ vb. I tranz. (<it. *inscenare*) A pune în scenă; a organiza un spectacol, o reprezentaţie teatrală. ◆A pune la cale o acţiune rău intenţionată (cu scopul de a aduce prejudicii unei persoane nevinovate) (ex. *a înscena o spargere*).

ÎNSCRÍE vb. III (<*scrie*; cf.fr. *inscrire*, lat. *inscribere*) **1.** Tranz. şi refl. A trece sau a fi trecut într-un registru, catalog etc. **2.** Tranz. A consemna (în scris). **3.** Tranz. (MAT.) A construi o figură geometrică înscrisă. **4.** Tranz. (În jocurile sportive) A marca unul sau mai multe goluri, coşuri etc. adversarului.

ÎNSCRÍS[1] s.n. (<*înscrie*; cf.fr. *inscrit*) (JUR.) Declaraţie în scris despre un act sau fapt juridic; act scris, dovadă, document. ◇ *Înscris preconstituit* = act constatator întocmit la încheierea unui act juridic în scopul de a servi drept probă.

ÎNSCRÍS[2], -Ă adj. (<*înscrie*) (Despre poligoane) Cu vîrfurile situate pe circumferinţa unui cerc. ◆(Despre poliedre) Cu vîrfurile situate pe suprafaţa unei sfere, a unui corp de revoluţie (con, cilindru).

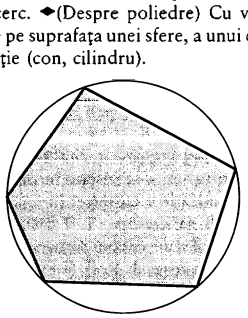

poligon înscris

ÎNSÉMN (INSÉMN) s.n. (<fr. *insigne*, după *semn*) Semn distinctiv al unei demnităţi, al unui grad, al unui ordin; insignă.

ÎNSEMNÁ vb. I (lat. *insignare*) **I.** Tranz. **1.** A pune, a aplica un semn caracteristic de recunoaştere. **2.** A nota (prin scris sau prin alte semne grafice), a face o însemnare. **II.** Intranz. unipers. **1.** A avea un anumit înţeles, o anumită semnificaţie; a marca, a arăta (ex. *gestul lui înseamnă bunăvoinţă*). ◆(Despre cuvinte) A avea accepţia de..., a exprima un anumit sens. **2.** A avea o anumită importanţă, o anumită valoare.

ÎNSEMNÁRE s.f. (<*însemna*) **1.** Acţiunea de a însemna şi rezultatul ei. **2.** Notă, menţiune scrisă.

ÎNSEMNĂTÁTE s.f. (<*însemna*) **1.** Importanţă, valoare. **2.** Semnificaţie.

ÎNSENINÁ vb. I (<*senin*) **1.** Refl. (Despre cer, vreme) A se face senin, fără nori. **2.** Refl. şi tranz. Fig. A deveni sau a face să devină calm, vesel, bine dispus, a (se) înveseli.

ÎNSERÁ vb. I (<*seară*) **1.** Intranz. şi refl. unipers. A se face seară, a începe să se întunece. **2.** Intranz. A rămîne pînă seara (undeva), a-l surprinde pe cineva seara (undeva).

ÎNSERIÁ vb. I tranz. (<*serie*) A aşeza în serie; a da număr de serie.

ÎNSETÁ vb. I intranz. (<*sete*) **1.** A-i fi sau a i se face cuiva sete; a răbda, a suferi de sete. **2.** Fig. A fi stăpînit de o dorinţă puternică, arzătoare.

ÎNSILOZÁ vb. I tranz. (<*siloz*, după fr. *ensiler*) **1.** A face o însilozare. **2.** A depozita într-un siloz.

ÎNSILOZÁRE s.f. (<*siloz*) Metodă de conservare a furajelor verzi şi suculente (porumb, lucernă etc.) în gropi sau construcţii speciale, în condiţii de fermentaţie anaerobă, cu predominanţa fermentaţiei lactice.

ÎNSINGURÁ vb. I refl. (<*singur*) A rămîne singur, a căuta singurătatea; a se izola.

ÎNSÎNGERÁ vb. I tranz. (<*sîngera*) A face să sîngereze, să piardă sînge. ◆ A păta, a murdări cu sînge. ◆ Fig. A înroşi.

ÎNSORÍ vb. IV refl. (<*soare*) A sta, a se expune, a se încălzi la soare.

ÎNSORÍT, -Ă adj. (<*însori*) **1.** (Despre locuri, clădiri) În care pătrunde soarele; încălzit, luminat de soare. **2.** (Despre timp) Cu soare, senin. **3.** Fig. Vesel, bucuros; luminos.

ÎNSOŢÍ vb. IV (<*soţ*) **1.** Tranz. A fi însoţitorul cuiva, a urma pe cineva într-o plimbare, călătorie etc.; a acompania. ◆ A escorta. ◆ Refl. A se asocia, a se împrieteni cu cineva. **2.** Tranz. A adăuga ceva (pentru completare sau lămurire). **3.** Refl. (Pop.) A se căsători. ◆ (Despre animale) A se împerechea.

ÎNSPĂIMÎNTÁ vb. I refl. (<*spăimînta*, înv. "înspăimînta") A fi cuprins de spaimă; a se înfricoşa. ◆ Tranz. A provoca spaimă, a inspira frică.

ÎNSPĂIMÎNTĂTÓR, -OÁRE adj. (<*înspăimînta*) Care provoacă spaimă; îngrozitor, înfricoşător. ◆ (Adverbial) Foarte tare, mult etc.; enorm. ◇ (Urmat de prep. "de") Extrem de...

ÎNSPICÁ vb. I intranz. (<*spic*) A face spic, a da în spic.

ÎNSPICÁT, -Ă adj. (<*înspica*) **1.** (Despre plante) La care a apărut spicul; care are spice. **2.** (Despre părul oamenilor) Cu fire albe; încărunţit. ◆ (Despre părul sau blana unor animale) Cu fire sau cu vîrful firelor de nuanţă mai deschisă (mergînd pînă la alb) decît restul blănii. ◆ (Despre materiale textile) Cu fibre de altă culoare, în special albe, pe un fond mai închis.

ÎNSPRE prep. (<*în*+*spre*) **1.** (Local) Către, spre, la. **2.** (Temporal şi modal) Spre, către, pe (la).

ÎNSPUMÁ vb. I (<*spumă*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) umple de spumă. **2.** Tranz. A transforma (substanţa unui obiect) în spumă. ◆A introduce spumă în masa unui material.

ÎNSTĂRÍ vb. IV refl. şi tranz. (<*stare*) A (se) îmbogăţi.

ÎNSTĂRÍT, -Ă adj. (<*înstări*) Cu bună stare; bogat, avut.

ÎNSTELÁ vb. I refl. (<*stea*) (Despre cer, p.ext. despre noapte) A se acoperi, a se împodobi cu stele.

ÎNSTRĂINÁ vb. I (<*străin*) **1.** Refl. A-şi părăsi familia, locul de naştere, de reşedinţă etc. (stabilindu-se în alt loc). ◆ Fig. A se îndepărta sufleteşte; a-şi pierde afecţiunea, simpatia etc. pentru cineva sau ceva; a nu mai găsi modalităţi de comunicare cu o persoană sau cu un grup de persoane. **2.** Tranz. A trece cuiva (prin vînzare) stăpînirea unui lucru; a face un act juridic de înstrăinare.

ÎNSTRĂINÁRE s.f. (<*înstrăina*) **1.** Acţiunea de a (se) înstrăina. **2.** (JUR.) Transmitere a dreptului de proprietate sau a altor drepturi prin acte legalizate sau prin efectul unei legi. **3.** Fenomen social de dezumanizare, depersonalizare şi izolare a omului; se produce prin transformarea produselor activităţii omeneşti, inclusiv a relaţiilor şi instituţiilor sociale, în forţe ostile omului; are loc o denaturare a relaţiilor personale prin reprezentarea falsă a realităţii. Existenţialiştii explică înstrăinarea ca o contradicţie fundamentală între existenţa socială şi esenţa umană care nu se poate realiza; creaţia este uneori văzută ca un mijloc de vindecare parţială a alienării (J.P.Sartre). Psihologic, înstrăinarea este resimţită ca suferinţă, anxietate, nesiguranţă, lipsă de perspectivă şi obstrucţionare a realizării aspiraţiilor personale.

ÎNSUFLEŢÍ vb. IV (<*suflet*) **1.** Tranz. şi refl. A da sau a prinde viaţă; a (se) înviora, a (se) anima. **2.** Tranz. Fig. A transforma ceva inert în ceva viu, strălucitor, dinamic.

ÎNSUMÁ vb. I (<*sumă*; cf.fr. *sommer*) Tranz. A aduna, a totaliza; a cuprinde laolaltă, a îngloba.

ÎNSUMÁRE s.f. (<*însuma*) Acţiunea de a însuma şi rezultatul ei; adunare. ◆ (MAT.) Calcularea limitei sumelor parţiale ale unei serii convergente.

ÎNSUMI, ÎNSĂMI pron. de întărire (<*îns(ul)* +*-mi, -ţi, -şi*) (Pe lîngă un subst. sau un pron.) Chiar, tocmai.

ÎNSURÁ vb. I refl. (lat. **inuxorare* <*uxor* "soţie") (Despre bărbaţi) A se căsători. ◆ Tranz. fact. A face pe cineva să se căsătorească.

ÎNSURĂTOÁRE s.f. (<*însura*) Căsătorie a unui bărbat.

ÎNSURĂŢÉL s.m. (<*însura*) Tînăr însurat de curînd; (la pl.) soţi tineri, căsătoriţi de curînd.

ÎNSUŞÍ vb. IV tranz. (<*însuşi*, v. *însumi*) **1.** A pune stăpînire pe ceva, a lua în stăpînire; p.ext. a fura. ◆ (JUR.) A face un act de însuşire. **2.** A dobîndi cunoştinţe temeinice într-un anumit domeniu. ◆ A adopta o părere, o idee etc.; a ţine seama (modificîndu-ţi o idee, un anumit comportament etc.) de o părere, de o critică etc.

ÎNSUŞÍRE s.f. (<*însuşi*) **1.** Activitatea de a-şi însuşi ceva. **2.** Trăsătură distinctivă, caracteristică, proprietate etc. a obiectelor şi fenomenelor care ţine de structura internă a acestora şi de relaţiile dintre ele. ◆ Talent, înclinaţie.

ÎNSUTÍ vb. IV tranz. (<*sută*) A mări de o sută de ori; p.ext. a face mult mai mare, mult mai numeros.

ÎNŞELÁ vb. I (lat. *in-sellare*) **1.** Tranz. A abuza de buna-credinţă a cuiva, a amăgi, a păcăli; a escroca. ◆ (Despre simţuri, facultăţi psihice) A nu (mai) funcţiona bine, a da o imagine neconformă realităţii. **2.** Refl. A-şi forma o părere eronată despre cineva sau ceva; a greşi. **3.** Tranz. A fi necredincios în dragoste. ◆ A ademeni, a seduce.

ÎNŞELĂCIÚNE s.f. (<*înşela*) **1.** Inducere în eroare; p.ext. escrocherie, fraudă. **2.** (JUR.) Infracţiune constînd în inducerea în eroare şi păgubirea unei persoane prin prezentarea drept adevărate a unor fapte mincinoase sau invers, în scopul de a obţine pentru sine sau

pentru altcineva un anumit folos material.
ÎNŞESÍT, -Ă adj. (<*şase*) De şase ori mai mare.
ÎNŞEUÁ vb. I tranz. (<*şa*) A pune şaua pe un animal de călărie.
ÎNŞFĂCÁ vb. I tranz. (cf. bg. *hváštam*) A apuca, a prinde pe cineva sau ceva brusc şi cu violenţă.
ÎNŞIRÁ vb. I (<*şir*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) aşeza în şir, în rînd, a (se) alinia. **2.** Tranz. A trece un fir prin mărgele, monede etc. pentru a obţine un şirag, o salbă etc. **3.** Refl. Fig. A veni, a urma unul după altul, a se perinda. **4.** Tranz. Fig. A povesti urmînd o anumită succesiune de idei, de fapte etc. **5.** Tranz. A trece, rînd pe rînd, prin diferite locuri, situaţii etc.; a lua la rînd.
ÎNŞIRUÍ vb. IV tranz. (<*şir*) A înşira.
ÎNŞTIINŢÁ vb. I tranz. (<*ştiinţă*) A aduce la cunoştinţă, a face cunoscut.
ÎNŞTIINŢÁRE s.f. (<*înştiinţa*) Informaţie, anunţ.
ÎNŞURUBÁ vb. I tranz. (<*şurub*) A asambla două piese prevăzute una cu filet exterior şi cealaltă cu filet interior. ◆ A roti un şurub, astfel încît să pătrundă într-un obiect prevăzut cu un filet interior ori să se asambleze cu o piuliţă.
ÎNTĂRÍ vb. I (<*tare*) **1.** Tranz. A modifica starea sau compoziţia chimică a unui corp, făcîndu-l mai dur. ◆ Refl. (Despre substanţe sau materiale) A deveni (mai) tare, (mai) rigid, (mai) vîrtos. **2.** Tranz. A mări rezistenţa la solicitări mecanice a unei piese sau a unui sistem tehnic. ◆ A face lucrări de apărare, a fortifica. **3.** Tranz. şi refl. A(-şi) spori forţa fizică sau morală; a (se) fortifica. **4.** Tranz. şi refl. A (se) consolida. **5.** Tranz. A confirma, a certifica o afirmaţie, o ipoteză. **6.** Tranz. A definitiva, a confirma pe cineva într-o situaţie. **7.** Tranz. A legaliza, a autentifica un act, o acţiune. **8.** Refl. (Despre fenomenele naturii) A se intensifica.
ÎNTĂRITÓR, -OÁRE adj., s.n. (<*întări*) (Medicament) care dă puteri, care fortifică organismul.
ÎNTĂRITÚRĂ s.f. (<*întări*) **1.** Element folosit pentru întărirea unei piese sau a unui element tehnic. **2.** Loc fortificat; (sistem de) fortificaţie. **3.** (Înv.) Iscălitură, pecete care confirmă autenticitatea unui act.
ÎNTEMEIÁ vb. I (<*temei*) **1.** Tranz. A înfiinţa, a funda (un stat, o instituţie etc.). ◆ A construi. ◆ Fig. A consolida, a întări. **2.** Refl. Fig. A avea ca temei, a se baza, a se sprijini (pe ceva).
ÎNTEMEIETÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*întemeia*) Persoană care a întemeiat ceva; fondator.
ÎNTEMNIŢÁ vb. I tranz. (<*temniţă*) A băga pe cineva în temniţă, a închide, a zăvorî.
ÎNTEŢÍ vb. IV. refl. şi tranz. (lat. **intitiare* <*titio*) (Despre acţiuni, fenomene ori sentimente, senzaţii) A deveni sau a face să devină mai intens, mai puternic; a (se) intensifica, a (se) amplifica.
ÎNTÍNDE vb. III (lat. *intendere*) **I. 1.** Tranz. şi intranz. A trage un obiect (elastic) de capete sau de margini pentru a-l mări, a-i da o formă anumită, a-l încorda, a-l descolăci etc. ◆ Refl. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) A se lărgi, a se deforma. **2.** Tranz. A desfăşura în lungime. **3.** Refl. (Despre fiinţe) A-şi destinde corpul din cauza oboselii, plictiselii etc. ◆ A se încorda, a se înălţa (în vîrful picioarelor) pentru a ajunge la un lucru situat mai sus. ◆ Fig. A se încumeta, a îndrăzni, a se obrăznici. **4.** Refl. A se culca (puţin timp) pentru odihnă sau somn. **5.** Tranz. A lungi mîna, un obiect etc. într-o anume direcţie pentru a indica, a cere ceva etc. **6.** Tranz. A înmîna, a da; a oferi. **7.** Tranz. Fig. A trage (în toate părţile) de cineva; a hărţui. **II. 1.** Tranz. A desfăşura, a desface pe toată suprafaţa un obiect strîns, împăturit etc. ◆ A înşira la vedere, a expune. ◆ A aşeza în strat o substanţă moale prin netezire (ex. *a întins untul pe pîine*). **2.** Refl. A ocupa un spaţiu (întins). ◆ Refl. (Despre plante, boli etc.; fig., despre idei, zvonuri; despre stări sufleteşti, manifestări etc.) A se răspîndi, a se extinde; a se propaga. **3.** Refl. (Despre structuri sociale, mişcări sociale şi acţiuni) A se dezvolta, a se amplifica, a se intensifica etc.; a lua proporţii. **4.** Refl. A se prelungi în timp; a se menţine, a dura (ex. *petrecerea s-a întins toată noaptea*).
ÎNTÍNDERE s.f. (<*întinde*) **1.** Faptul de a (se) întinde; extensiune în spaţiu, creştere, mărire, răspîndire; fig. dezvoltare. ◆ Stare de solicitare care apare într-un corp asupra căruia acţionează forţe de sens contrar care tind să producă o alungire. ◆ Durată. **2.** Suprafaţă a unui lucru, a unui loc; p.ext. loc, suprafaţă întinsă. **3.** (MUZ.) Dezvoltare a unei melodii de la sunetul cel mai grav la cel mai înalt, ambitus; întinderea scării muzicale a unui instrument sau a unei voci, cuprinsă între nota cea mai de jos şi nota cea mai de sus pe care le poate emite instrumentul sau vocea respectivă, fără schimbarea timbrului; registru.
ÎNTINERÍ vb. IV (<*tînăr*) **1.** Intranz. A redeveni tînăr ca aspect, ca vitalitate etc.; a căpăta (din nou) un aspect tineresc, de prospeţime etc. ◆ Tranz. A da, a conferi (unui om, lucru, manifestare etc.) o înfăţişare, un aspect de tinereţe, prospeţime, vitalitate, strălucire etc. **2.** Tranz. şi refl. A (se) declara mai tînăr decît în realitate.
ÎNTINERÍRE s.f. (<*întineri*) **1.** Acţiunea de a întineri. **2.** *Întinerirea pomilor* = îngrijirea pomilor bătrîni sau accidentaţi, în vederea menţinerii capacităţii de rodire.
ÎNTIPĂRÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*tipări*) A (se) imprima pe o suprafaţă prin apăsare; fig. a (se) fixa în minte, în conştiinţă etc., lăsînd o urmă puternică.
ÎNTÎI, ÎNTÎIA adv., num.ord. (lat. **antaneus* <*ante* "înainte") **I.** Adv. **1.** La început. **2.** Mai demult. **3.** Înainte de toate, în primul rînd. **4.** Pentru prima oară. **II.** Num. ord. Care se află în fruntea unei serii într-o succesiune spaţială, temporală, calitativă etc.; prim.
ÎNTÎIETÁTE s.f. (<*întîi*) Prioritate.
ÎNTÎLNÍ vb. IV (<*tîlni*, înv. "a întîlni") **1.** Tranz. A se încrucişa în drum cu cineva sau cu ceva; a da peste cineva undeva (din întîmplare). ◆ Refl. recipr. A se găsi, a se vedea cu cineva (întîmplător sau în urma unei înţelegeri). ◆ Refl. recipr. (Despre linii geometrice sau topografice) A se uni, a concura într-un punct. **2.** Tranz. Fig. A găsi, a descoperi. **3.** Refl. recipr. A se confrunta (într-o competiţie, într-o luptă etc.).
ÎNTÎLNÍRE s.f. (<*întîlni*) **1.** Acţiunea de a (se) întîlni şi rezultatul ei; p.ext. întrevedere. **2.** (SPORT) Meci, competiţie, partidă, întrecere sportivă.
ÎNTÎMPINÁ vb. I tranz. (<*tîmpină*, înv. "tobă") **1.** A ieşi înaintea cuiva (pentru a-l primi). ◆ Tranz. şi refl. (Înv. şi reg.) A (se) întîlni. **2.** Fig. A da peste (un necaz, o greutate), a avea parte de... **3.** Fig. (Înv.) A face faţă, a acoperi o cheltuială. **4.** (Înv.) (Despre armate) A se întîlni, a se ciocni, a se lupta.
ÎNTÎMPINÁRE s.f. (<*întîmpina*) **1.** Acţiunea de a întîmpina şi rezultatul ei. **2.** (JUR.) Act procedural scris prin care pîrîtul răspunde la acţiunea reclamantului sau prin care cel împotriva căruia s-a introdus o cale de atac răspunde la aceasta, formulînd apărări şi propunînd probe.
ÎNTÎMPLÁ vb. I refl. (probabil lat. **intemplare*) **1.** Unipers. (Despre fapte sau evenimente) A se petrece, a avea loc. ◆ (Pop.) A se împlini, a se realiza. **2.** Unipers. A(i) se prezenta (cuiva) prilejul, ocazia (să...) (ex. *mi s-a întîmplat să-l întîlnesc*). **3.** Unipers. A se nimeri să fie într-un anumit fel. **4.** (Urmat de determinări locale) A se găsi, a se nimeri (undeva) din întîmplare (ex. *m-am întîmplat acasă în timpul cutremurului*).
ÎNTÎMPLÁRE s.f. (<*întîmpla*) **1.** Lucru petrecut, fapt, eveniment. ◆ Aventură, peripeţie. **2.** Ceea ce se petrece în mod incidental; hazard. ◆ (FILOZ.) Categorie corelată cu necesitatea, care desemnează aspecte şi legături neesenţiale, superficiale, incidentale, singulare, vremelnice în (şi între) fenomene şi procese.
ÎNTÎRZIÁ vb. I intranz. (<*tîrziu*) **1.** A veni, a sosi (undeva) după timpul stabilit. **2.** A săvîrşi o acţiune mai tîrziu decît fusese fixată; p.ext. a amîna; (despre acţiuni, fenomene) a nu se mai produce la termenul obişnuit, prevăzut; a se lăsa aşteptat. ◆ Tranz. A împiedica pe cineva să săvîrşească o acţiune la timp, a face ca ceva să nu se împlinească în timpul stabilit. **3.** A rămîne (undeva) mai mult decît este cazul, a zăbovi.
ÎNTÎRZIÉRE s.f. (<*întîrzia*) **1.** Acţiunea de a întîrzia şi rezultatul ei; neîndeplinire la timp a unei acţiuni; p.ext. timpul care trece între momentul în care ar trebui să se producă un eveniment şi momentul în care el se produce de fapt. ◆ (JUR.) Neîndeplinirea în termen a obligaţiei de către debitor sau refuzul creditorului de a primi prestaţia debitorului. ◆ *Punere în întîrziere* = act prin care creditorul înştiinţează pe debitor că obligaţia e scadentă şi că el înţelege să obţină executarea obligaţiei. **2.** Durata dintre momentul în care se produce un eveniment şi momentul în care se produce un alt eveniment, ulterior şi condiţionat de primul.
ÎNTOÁRCE vb. III (lat. *intorquere*) **I. 1.** Refl. şi tranz. A se înapoia sau a face să se înapoieze; a reveni sau a face să revină. ◆ Tranz. (Despre senzaţii, sentimente, stări etc.) A cuprinde din nou (pe cineva). ◆ Refl. A se îndrepta spre un punct, schimbînd direcţia iniţială. **2.** Refl. şi tranz. A-şi schimba sau a face pe cineva să-şi schimbe părerea, a se răzgîndi ori a determina pe cineva să se răzgîndească. ◆ Tranz. A retrage o vorbă, o promisiune etc. **II. 1.** Tranz. A învîrti, a suci, a răsuci (de pe o parte pe alta). ◆ Spec. A învîrti, a răsuci resortul unui mecanism. **2.** Tranz. şi refl. A(-şi) mişca, a(-şi)

orienta corpul sau o parte a corpului; p.ext. a(-şi) îndrepta privirea în altă direcţie decît cea iniţială. ◆ Tranz. *A întoarce cuiva spatele* = a pleca în mod ostentativ de lîngă cineva, a părăsi pe cineva; a nu se mai interesa de soarta cuiva. **III.** Tranz. **1.** A răsuci un obiect, a-i schimba poziţia, aşezîndu-l altfel sau invers faţă de poziţia anterioară. ◆ A da filele unei cărţi, ale unui caiet etc. înainte sau înapoi; a răsfoi. ◆ *A întoarce foaia* = a-şi modifica atitudinea (devenind mai sever). ◆ A îmbrăca un obiect vestimentar pe dos; a reface un obiect vestimentar transformîndu-i dosul în faţă. **2.** A da înapoi, a restitui. ◆ A răspunde, a replica (obraznic, impertinent, cu rea-voinţă (ex. *nu-mi întoarce vorba!*).

ÎNTOÁRCERE s.f. (*<întoarce*) **1.** Acţiunea de a (se) întoarce şi rezultatul ei; revenire la punctul de plecare, schimbare a direcţiei iniţiale; răsucire, răsturnare. **2.** (MILIT.) Operaţie ofensivă complexă prin care se urmăreşte pătrunderea în adîncime a dispozitivului inamic în vederea atacării lui din flanc sau din spate pentru a-l obliga să-şi părăsească poziţia.

ÎNTÓCMAI adv. (*<în+tocmai*) **1.** Exact, la fel, identic; chiar. **2.** Da, desigur.

ÎNTOCMÍ vb. IV tranz. (cf. *întocmai*) A alcătui, a elabora. ◆ A organiza.

ÎNTORSĂTÚRĂ s.f. (*<întors <întoarce*) **1.** Cotitură, curbă a unui drum, a unei ape etc. ◆Fig. Schimbare importantă în mersul, în desfăşurarea unei acţiuni. **2.** Fig. Fel de a aşeza cuvintele (sau propoziţiile) într-o frază.

ÎNTORTOCHEÁ vb. I tranz. (lat. **intorticulare*) A întoarce, a răsuci, a învălmăşi.

ÎNTORTOCHEÁT, -Ă adj. (*<întortochea*) **1.** (Despre drumuri, ape etc.) Cu multe cotituri, cotit, şerpuit. ◆ (Despre scriere; fig. despre stil, frază etc.) Încurcat, încîlcit; confuz. **2.** (Despre linii, fire etc.) Învîrtit, răsucit (în toate sensurile), încîlcit.

ÎNTOVĂRĂŞÍ vb. IV (*<tovarăş*) **1.** Tranz. A fi cuiva tovarăş de drum; a însoţi; a acompania. ◆ (Despre fenomene, evenimente) A se produce în acelaşi timp cu..., a apărea concomitent cu... **2.** Refl. A face tovărăşie cu cineva; a se însoţi, a se asocia.

ÎNTRAJUTORÁRE s.f. (*<întru+ajutorare*) Ajutorare reciprocă, ajutor mutual.

ÎNTRE[1]- (<lat. *inter*) Element prim de compunere care arată reciprocitatea, combinarea, îmbinarea, amestecul etc.

ÎNTRE[2] prep. (lat. *inter*) **1.** În locul dintre... *Între ochi.* ◆ Printre, în mijlocul. *Între duşmani.* **2.** În intervalul de timp scurs. *L-am văzut între două călătorii.* **3.** Unul (unii) cu altul (alţii). *Să vă înţelegeţi între voi.* **4.** (În legătură cu verbul "a împărţi") La. *Cîştigul l-au împărţit între ei.* **5.** În construcţii cu numerale exprimă aproximaţia. *Merge între 8 şi 9 km pe zi.*

ÎNTREBÁ vb. I (lat. *interrogare*) **1.** Tranz. A cere cuiva un răspuns. ◆ Refl. A căuta singur un răspuns la o nedumerire; a-şi pune o problemă. **2.** Tranz. şi intranz. A cere (cuiva) lămuriri, a se interesa, a se informa. **3.** Tranz. A examina (un elev, un candidat etc.), a chestiona.

ÎNTREBÁRE s.f. (*<întreba*) Acţiunea de a (se) întreba; p.ext. ceea ce s-a întrebat. ◇ *Semnul întrebării* = semn de punctuaţie (?) care se pune la sfîrşitul unui enunţ interogativ. ◆ Problemă, chestiune. ◆ Îndoială, incertitudine.

ÎNTREBUINŢÁ vb. I tranz. (*<trebuinţă*) A folosi, a utiliza; a uza de...

ÎNTRÉCE vb. III tranz. (*<trece*) **1.** A depăşi pe cineva în mers, a o lua înainte cuiva; a lăsa în urmă, a se distanţa. **2.** A fi superior cuiva într-o privinţă; a depăşi. ◆ Refl. recipr. A căuta să se depăşească unul pe altul într-o acţiune. **3.** A trece peste o anumită măsură; p.ext. a fi în plus, a prisosi.

ÎNTRÉCERE s.f. (*<întrece*) Acţiunea de a (se) întrece; concurs, competiţie.

ÎNTREDESCHÍDE vb. II tranz. (*<între+deschide*) A deschide puţin uşa, fereastra, p.ext. ochii, gura etc.

ÎNTREFIÉR s.n. (*<între[1]-+fier*, după fr. *entrefer*) (ELT.) Spaţiu liber între feţele interne ale inductorilor şi faţa exterioară a indusului la o maşină electrică.

ÎNTRÉG, -EÁGĂ adj., s.n. (lat. *integer, -gra*) **1.** Adj. Tot, complet. ◆ Neînceput, neatins. ◆ (MAT.; substantivat m.) Unitate nefracţionată. **2.** Adj. Teafăr, sănătos. ◆ Fig. De caracter, integru; neclintit. **3.** Adj. (MAT.) Care se poate obţine prin adunarea repetată a numărului unu cu el însuşi. **4.** S.n. (FILOZ.) Categorie desemnînd un ansamblu structurat dinamic, relativ stabil; sistem integral; tot unitar.

ÎNTREGÍ vb. IV tranz. (*<întreg*) A face să fie întreg; a completa. ◆ Fig. A desăvîrşi.

ÎNTREGÍME s.f. (*<întreg*) Calitatea de a fi întreg; deplinătate, integritate, plenitudine. ◆ Concr. Ansamblul elementelor care constituie un tot.

ÎNTREGÓL s.n. (*<între[1]-+ gol*) (CONSTR.) Porţiune de perete care se găseşte între două uşi, două ferestre etc.

ÎNTREÍ vb. IV tranz. (*<trei*) A mări de trei ori; a tripla; p.ext. a face mai mare, mai numeros; a spori, a mări.

ÎNTREMÁ vb. I refl. A-şi reface puterile, a se înzdrăveni.

ÎNTREPĂTRÚNDE vb. III refl. recipr. (*<între[1]-+pătrunde*) A pătrunde unul într-altul; p.ext. a se amesteca.

ÎNTREPRÍNDE vb. III tranz. (după fr. *entreprendre*) A se apuca de ceva; a acţiona, a lua iniţiativa.

ÎNTREPRÍNDERE s.f. (*<întreprinde*) **1.** Unitate economică de producţie, de prestări de servicii sau de comerţ. **2.** Acţiune pornită din iniţiativă personală.

ÎNTREPRINZĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. (*<întreprinde*) **1.** Adj. Care trece uşor la acţiune, care are iniţiativă. **2.** S.m. Cel care întreprinde o acţiune. ◆ Persoană care iniţiază şi se ocupă de o întreprindere, de o afacere etc.

ÎNTRERUPĂTÓR, -OÁRE adj., s.n. (*<întrerupe*, după fr. *interrupteur*) (Aparat, dispozitiv) care este folosit la întreruperea sau restabilirea unui curent electric, hidraulic etc.

ÎNTRERÚPE vb. III (*<între[1]-+rupe*, după fr. *interrompre*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) opri (temporar) cursul unei acţiuni, al unui proces, al unei mişcări. **2.** Tranz. A opri pe cineva în timp ce vorbeşte, a tăia vorba cuiva.

ÎNTRETĂIÁ vb. I refl. recipr. (*<între[1]-+tăia*, după fr. *entrecouper*) (Despre drumuri, linii etc.) A se încrucişa, a se intersecta.

ÎNTRETĂIÁT, -Ă adj. (*<întretăia*) Încrucişat, intersectat (cu altul). ◆ (Despre vorbire, respiraţie, plîns etc.; şi adverbial) Cu întreruperi, cu intermitenţe, întrerupt.

ÎNTREŢÉSE vb. III tranz. (*<între[1]-+ţesе*, după fr. *entretisser*) A amesteca într-o ţesătură fire de altă culoare sau de altă natură. ◆ Refl. recipr. Fig. A se amesteca, a se împleti strîns cu...

ÎNTREŢÍNE vb. III (*<între[1]-+ţine*, după fr. *entretenir*) **1.** Tranz. A păstra în bună stare, în bune condiţii. ◆ A efectua lucrări prin care un sistem tehnic este menţinut în stare bună. **2.** Tranz. şi refl. A asigura cuiva sau a-şi procura mijloacele de existenţă, a (se) susţine. **3.** Tranz. A face să dureze, a alimenta, a menţine. **4.** Refl. A sta de vorbă cu cineva, a discuta, a conversa.

ÎNTREŢÍNERE s.f. (*<întreţine*) Acţiunea de a (se) întreţine şi rezultatul ei; menţinere în bună stare. ◆ Asigurare a mijloacelor de trai; p.ext. sumă de bani necesară în acest scop. ◆ Sumă plătită de locatarii unui imobil pentru acoperirea cheltuielilor comune.

ÎNTREŢINÚT, -Ă adj., s.m. şi f. (*<întreţine*) (Persoană) care este în întreţinerea unei alte persoane (de obicei într-o relaţie în afara căsătoriei).

ÎNTREVEDEÁ vb. III tranz. (*<între[1]-+vedea*, după fr. *entrevoir*) **1.** A vedea nedesluşit, a întrezări. **2.** Fig. A prevedea, a bănui.

ÎNTREVEDÉRE s.f. (*<întrevedea*) Întîlnire între două sau mai multe persoane (oficiale), în vederea discutării unor chestiuni de interes comun.

ÎNTREZĂRÍ vb. IV tranz. (*<între[1]-+zări*, după fr. *entrevoir*) A zări, a vedea în mod vag, a desluşi (printre altele sau în treacăt). ◆ A întrevedea; a intui.

ÎNTRISTÁ vb. I tranz. şi refl. (*<trist*) A deveni sau a face pe cineva să devină trist, abătut; a (se) mîhni, a (se) îndurera.

ÎNTRONÁ vb. I tranz. şi refl. (*<tron*) A (se) urca pe tron. ◆ A deveni sau a face să devină stăpîn; a (se) statornici, a (se) instaura.

ÎNTRU prep. (lat. *intro*) (De obicei urmat de "un", "o" etc.; cu elidarea vocalei finale) În. **1.** (Introduce un complement circumstanţial de loc) *Trăia într-o colibă. A intrat într-o clădire. Mergem într-o direcţie nouă.* **2.** (Introduce un complement circumstanţial de timp) *Trăim într-o perioadă grea. A ajuns într-o oră.* ◇ *Întru mulţi ani!* = la mulţi ani. **3.** (Introduce un complement circumstanţial de mod) *Vorbea într-o doară.* ◇ Loc. adv. *Într-adins* = intenţionat, în mod voit. *Întru cîtva* = oarecum, oarecît, într-o oarecare măsură. *Întru totul* = pe deplin, în întregime. **4.** (Introduce un complement circumstanţial instrumental) *S-a înfăşurat într-o manta.* **5.** (Introduce un complement indirect) *Jocul s-a transformat într-o dramă. Devenirea întru fiinţă.*

ÎNTRUCHIPÁ vb. I (*<întru+chip*) **1.** Tranz. A reprezenta ceva într-o formă concretă. **2.** Refl. A lua forme palpabile; a se realiza, a se concretiza. **3.** Tranz. A întocmi, a alcătui.

ÎNTRUCÎT conj. (*<întru+cît*) Deoarece; pentru că, fiindcă. ◆ (Adverbial) În ce măsură; de vreme ce.

ÎNTRÚNA adv. (*<întru+una*) Mereu, neîncetat.

ÎNTRUNÍ vb. IV (<*întruna*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) aduna, a (se) reuni laolaltă. ◆ Tranz. A acumula, a obţine. **2.** Tranz. A însuma; a îndeplini.
ÎNTRUPÁ vb. I tranz. şi refl. (<*trup*) A da sau a lua formă concretă; a (se) concretiza; a (se) încarna, a lua înfăţişare omenească.
ÎNTRUPÁRE s.f. (<*întrupa*) Faptul de a (se) întrupa; concretizare, personificare; trup, fiinţă.
ÎNTUNECÁ vb. I (lat. *in-tunicare* "a acoperi cu o tunică") **1.**Tranz. şi refl. A nu mai lumina sau a nu mai fi luminat; a (se) umbri. ◆ Refl. impers. A se înnopta, a se înnora. **2.** Refl. (Despre corpuri cereşti) A intra în umbră, a suferi o eclipsă; (despre cer) a fi acoperit de nori, de fum etc. ◆ Fig. A face să-şi piardă sau a-şi pierde (parţial sau total) capacitatea de a gîndi, de a înţelege. **3.** Refl. Fig. A se supăra, a se întrista. **4.** Refl. A se închide la culoare.
ÎNTUNECÍME s.f. (<*întuneca*) Întuneric (adînc), beznă.
ÎNTUNÉRIC s.n. (<*tuneric*, înv. "întunecime" <lat. *tenebricus*) **1.** Lipsă de lumină; obscuritate, întunecime, beznă. **2.** (Înv.) Mulţime mare de oameni. **3.** Fig. Lipsă de cultură şi de civilizaţie, ignoranţă. ◆ Tristeţe, jale.
ÎNTURNÁ vb. I (<*turna*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) întoarce, a (se) înapoia din drum. ◆ A (se) îndrepta în altă direcţie. **2.** Tranz. A da înapoi, a restitui. **3.** Tranz. şi refl. A (se) întoarce de pe o parte pe alta; a (se) suci.
ÎNŢĂRCÁ vb. I (<*ţarc*) **1.** Tranz. A înceta alăptarea copiilor sau puilor de mamifere; a dezvăţa să sugă. **2.** Tranz. Fig. A dezvăţa pe cineva de ceva; a opri sursa de binefaceri. **3.** Intranz. (Despre animale) A înceta să mai producă lapte.
ÎNŢĂRCĂTOÁRE s.f. (<*înţărca*) Loc de păşune sau de adăpost unde se ţin separat mieii în vederea înţărcării sau după ce au fost înţărcaţi.
ÎNŢELEGÁTÓR, -OÁRE adj. (<*înţelege*) **1.** Care dovedeşte înţelegere sau compasiune pentru cineva; indulgent. **2.** Ascultător, docil.
ÎNŢELÉGE vb. III (lat. *intelligere*) **1.** Tranz. A pătrunde, a cuprinde cu mintea (o idee, un fenomen, o situaţie etc); a pricepe; a-şi da seama; a sesiza semnificaţia unui lucru. ◆ A pricepe o limbă străină. **2.** Tranz. A-şi face o părere, o idee exactă, corectă despre cineva; a desluşi structura (sufletească, intelectuală) şi mobilurile unei persoane. **3.** Tranz. A observa, a constata. **4.** Refl. A conveni, a se învoi cu cineva. ◆ A trăi în armonie, a se accepta reciproc.
ÎNŢELÉGERE s.f. (<*înţelege*) **1.** Acţiunea de a (se) înţelege şi rezultatul ei. **2.** Bunăvoinţă, îngăduinţă, compasiune. **3.** Acord, învoială. ◆ Pace, armonie.
ÎNŢELENÍ vb. IV (<*ţelină* "pămînt") **1.** Intranz. (Despre pămînt) A se întări, a se acoperi de vegetaţii necultivate. ◆ Fig. A rămîne nemişcat, a încremeni. **2.** Refl. şi tranz. A (se) înţepeni, a (se) fixa, a (se) înrădăcina.
ÎNŢELEPCIÚNE s.f. (lat. *intellectio, -onis*) Capacitate superioară de înţelegere şi evaluare a lucrurilor, de cunoaştere complexă, profundă a vieţii şi oamenilor. ◆ Echilibru, cumpătare, chibzuinţă, prudenţă.
ÎNŢELÉPT, -EÁPTĂ adj., s.m. (lat. *intellectus*) **1.** Adj. Înzestrat cu înţelepciune; deştept. ◆ Care exprimă înţelepciune; izvorît din înţelepciune. ◆ Prevăzător, chibzuit. **2.** S.m. Gînditor (antic), filozof.
ÎNŢELÉS s.n. (<*înţelege*) Sens, semnificaţie; accepţie. ◇ *A da de înţeles* = a sugera.
ÎNŢEPÁ vb. I (<*ţeapă*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) împunge (uşor) cu un vîrf ascuţit. ◆ Intranz. (Despre unele plante) A produce o senzaţie de arsură, de usturime pe piele. ◆ Intranz. (Despre băuturi) A produce o senzaţie de înţepătură; a pişca. **2.** Tranz. Fig. A critica, a ironiza; a face aluzii maliţioase.
ÎNŢEPÁT, -Ă adj. (<*înţepa*) **1.** Care este împuns cu ceva ascuţit. **2.** Fig. (Fam.) Înfumurat, îngîmfat. ◆ Îmbufnat, supărat; ţîfnos.
ÎNŢEPĂTÚRĂ s.f. (<*înţepa*) **1.** Înţepare; efectul produs de o înţepare; locul unde s-a produs aceasta; împunsătură. **2.** Fig. Vorbă usturătoare; ironie; aluzie maliţioasă.
ÎNŢEPENÍ vb. IV (<*ţepán*) **1.** Intranz. A deveni ţepán, inert. **2.** Tranz. şi refl. A (se) fixa; a face să-şi piardă sau a-şi pierde mobilitatea, flexibilitatea. ◆A (se) întări, a (se) consolida. **3.** Refl. A rămîne neclintit într-o hotărîre sau atitudine.
ÎNŢESÁ vb. I tranz. (<cf.sl. *čestŭ* "gros, des") A îngrămădi, a îndesa pînă la refuz o cantitate (un număr) mare într-un spaţiu redus.
ÎNVĂLMĂŞEÁLĂ s.f. (<*învălmăşi*) **1.** Neorînduială, înghesuială; mişcare dezordonată, îmbulzire a unei mulţimi. ◆ Fig. Confuzie, încîlceală. **2.** Încăierare, bătaie între mai mulţi indivizi.
ÎNVĂLMĂŞÍ vb. IV tranz. şi refl. (cf. [de-a] *valma* şi *vălmăşag*) A (se) amesteca de-a valma; a pune, a arunca sau a se afla pus, aruncat la întîmplare, în dezordine.
ÎNVĂLUÍ vb. IV (<*val* sau *văl*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) acoperi, a (se) înveli, a (se) înfăşura cu un văl, cu o învelitoare etc. ◆ Tranz. Fig. A cuprinde din toate părţile; a năpădi. ◆ Fig. A cuprinde cu privirea. **2.** Tranz. A înveli focul, jarul. **3.** Tranz. (MILIT.) A efectua o învăluire. **4.** Refl. Fig. A se amesteca, a se contopi.
ÎNVĂLUÍRE s.f. (<*învălui*) **1.** Acţiunea de a (se) învălui şi rezultatul ei. **2.** (MILIT.) Atac executat pe flancuri şi prin spatele inamicului.
ÎNVĂLURÁ vb. I (<*valuri*, pl. lui *val*) Tranz. A mişca în valuri; a ondula, a agita. ◆ Refl. şi intranz. A face valuri.
ÎNVĂPĂIÁ vb. I refl. (<*văpaie*) A se aprinde ca o văpaie; a se îmbujora. ◆ Fig. A se înflăcăra, a se entuziasma.
ÎNVĂŢ s.n. (<*învăţa*) **1.** Deprindere, obişnuinţă. **2.** Sfat, povaţă.
ÎNVĂŢÁ vb. I (lat. **invitiare* <*vitium* "viciu") **1.** Tranz. A-şi însuşi, a asimila cunoştinţele dintr-un domeniu teoretic sau practic; a studia. **2.** Tranz. A transmite în mod sistematic cunoştinţe dintr-un domeniu oarecare; a instrui, a iniţia. **3.** Tranz. şi refl. A (se) obişnui, a (se) deprinde (cu ceva). **4.** Tranz. A arăta cuiva cum să procedeze; a sfătui. **5.** Tranz. A trage învăţăminte, a căpăta experienţă.
ÎNVĂŢÁT, -Ă adj. (<*învăţa*) **1.** Cult, instruit, cu multă ştiinţă de carte; erudit, doct; p.ext. priceput. ◆ (Substantivat) Savant, cărturar. **2.** Care este înţeles şi memorat. **3.** Obişnuit, deprins cu ceva. ◆ (Despre animale) Dresat, îmblînzit.
ÎNVĂŢĂCÉL s.m. (<*învăţa*) (Fam.) Elev, discipol, ucenic.
ÎNVĂŢĂMÍNT s.n. (<*învăţa*, după fr. *enseignement*) **1.** Proces organizat de instruire şi de educaţie în şcoală; p.ext. sistemul instituţiilor şcolare dintr-o ţară. **2.** (La pl.; în forma *învăţăminte*) Concluzie utilă a unei expuneri, a unei întîmplări, a unui eveniment etc.; învăţătură.
ÎNVĂŢĂTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*învăţa*) **1.** Persoană care predă la clasele I-IV din învăţămîntul primar. ◆ Persoană care învaţă sau instruieşte pe cineva; maestru, preceptor, dascăl. **2.** Iniţiator, autor sau propagator al unei doctrine; îndrumător, sfătuitor, povăţuitor.
ÎNVĂŢĂTÚRĂ s.f. (<*învăţa*) **1.** Totalitatea îndrumărilor teoretice şi practice într-un anumit domeniu de activitate; doctrină, principiu teoretic sau practic. **2.** Cultură, erudiţie; înţelepciune. **3.** Studiu, şcoală, ucenicie. **4.** Povaţă, sfat; lecţie. ◆ Concluzie utilă; precept; învăţăminte.
ÎNVECHÍ vb. IV refl. (<*vechi*) A deveni vechi, a se uza. ◆ A nu mai fi actual, a nu mai corespunde, a se perima. ◆ A nu se mai folosi, a ieşi din uz. ◆ (Despre vinuri) A căpăta vechime.
ÎNVECHÍT, -Ă adj. (<*învechi*) Care a devenit vechi, uzat. ◆ Care nu mai este actual, nu mai corespunde; perimat. ◆ Care nu se mai foloseşte, ieşit din uz. ◆ Care are concepţii depăşite. ◆ Desuet.
ÎNVECINÁ vb. I refl. recip. (<*vecin*) A fi vecin cu cineva sau cu ceva; a fi alături de cineva sau de ceva; a avea hotar comun.
ÎNVEDERÁ vb. I tranz. şi refl. (<*vedere*) A (se) arăta, a (se) dovedi în mod clar, a (se) face evident; a (se) releva.
ÎNVELÍ vb. IV (cf. sl. *valiti*) Tranz. şi refl. A (se) acoperi, a (se) înfăşura, a (se) învălui. ◆ Tranz. A îmbrăca scoarţele unei cărţi, ale unui caiet etc. ◆ Tranz. A acoperi o casă.
ÎNVELÍŞ s.n. (<*înveli*) Obiect care serveşte la învelit; învelitoare. ◆ Strat exterior al unui obiect.
ÎNVELITOÁRE s.f. (<*înveli*) Ceea ce serveşte la învelit. ◆ (Pop.) Plapumă, cuvertură etc. ◆ Hîrtie, copertă etc. cu care se îmbracă o carte, un caiet etc. ◆ (Pop.) Faţă de masă. ◆ Strat de material care acoperă faţa exterioară a unui acoperiş (ex. *tablă, ţiglă* etc.). ◆ Îmbrăcăminte impermeabilă a corpului unui balon.
ÎNVENINÁ vb. I (lat. *invenenare*) **1.** Tranz. A otrăvi cu venin. ◆ A face să devină otrăvitor, punînd venin. **2.** Refl. şi tranz. Fig. (Despre situaţii, relaţii) A deveni sau a face să devină neplăcut, greu de suportat; a (se) înrăutăţi. ◆ A (se) supăra, a (se) umple de ciudă, de invidie, de ură; a (se) înrăi.
ÎNVERŞUNÁ vb. I refl. şi tranz. (cf. magh. *verseny* "luptă") A acţiona sau a face pe cineva să acţioneze cu îndîrjire, cu mînie, neînduplecat.
ÎNVERZÍ vb. IV (<*verde*) **1.** Intranz. (Despre arbori) A înfrunzi; (despre pămînt) a se acoperi cu verdeaţă. **2.** Tranz. şi refl. A face să capete sau a căpăta culoarea verde; a (se) păta, a (se) murdări cu verde. ◆ (Despre oameni) A deveni palid, livid.
ÎNVESELÍ vb. IV refl. şi tranz. (<*vesel*) A deveni sau a face pe cineva să devină vesel,

bine dispus; a (se) însenina.
ÎNVESTÍ vb. IV tranz. (<fr. *investir*, lat. *investire*) A acorda unei persoane un drept, o funcţie, o demnitate; a da cuiva învestitura.
ÎNVESTITÚRĂ s.f. (<*învesti*, după fr. *investiture*) Act solemn prin care o persoană este învestită cu o demnitate, cu un drept etc. ◆ (În ev.med.) Ceremonie solemnă prin care seniorul acorda vasalului său un beneficiu. ◆ Actul de numire şi de confirmare în funcţie a unui prelat.
ÎNVEŞMÂNTÁ vb. I tranz şi refl. (<*veşmânt*) A (se) îmbrăca în veşminte (în vederea unei solemnităţi, a unui ritual etc.).
ÎNVEŞNICÍ vb. I tranz. (<*veşnic*) A face să devină veşnic; a eterniza.
ÎNVIÁ vb. I intranz. şi tranz. (<*viu*) (În credinţele religioase şi în basme) A reveni sau a readuce pe cineva la viaţă după ce a murit. ◆ Fig. A prinde sau a da putere; a (se) înviora, a (se) anima. ◆ Intranz. (Despre vegetaţie) A începe să înverzească, să se dezvolte după trecerea iernii.
ÎNVIÉRE s.f. (<*învia*) **1.** Faptul de a învia; fig. înviorare, trezire. **2.** (RELIG.) V. n.pr. **Înviere**.
ÎNVIGORÁ vb. I tranz. şi refl. (<*vigoare*) A face să capete sau a căpăta putere, vigoare; a (se) întrema, a (se) înviora.
ÎNVINEŢÍ vb. IV (<*vînăt*) **1.** Intranz. şi refl. A căpăta culoarea vînătă; (despre persoane) a deveni vînăt la faţă sau la corp (din cauza frigului, a mîniei etc.). **2.** Tranz. A colora în vînăt; a păta cu vînăt. ◆ A provoca cuiva vînătăi prin lovire.
ÎNVINGĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*învinge*, prez. ind. al lui *învinge*) (Persoană) care a învins; biruitor, cîştigător.
ÎNVÍNGE vb. III (<*vince*, înv. "a învinge" <lat. *vincere*) **1.** Tranz. A înfrînge un inamic, a birui într-o bătălie. ◆ A întrece pe cineva (într-o competiţie). ◆ A înlătura, a depăşi (greutăţi, obstacole etc.). ◆ Fig. A -şi domina slăbiciunile, sentimentele care se opun realizării unui proiect pozitiv. **2.** Intranz. A ieşi victorios; a cîştiga. ◆ A reuşi să ducă ceva la bun sfîrşit.
ÎNVINOVĂŢÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*vinovat*) A (se) considera, a (se) declara vinovat; a (se) acuza.
ÎNVINUÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*vină*) A(-şi) aduce o învinuire, a (se) acuza. ◆ Tranz. Spec. A acuza pe cineva în faţa instanţei de judecată.
ÎNVINUÍT, -Ă adj. (<*învinui*) Care este sau a fost învinuit. ◆ (Substantivat) Persoană aflată sub urmărire penală; acuzat, inculpat.
ÎNVIORÁ vb. I tranz. şi refl. A face să devină sau a deveni (mai) vioi; a (se) însufleţi; a (se) activa, a (se) învigora.
ÎNVIORÁRE s.f. (<*înviora*) **1.** Acţiunea de a (se) înviora şi rezultatul ei. **2.** Complex de exerciţii fizice pentru revitalizarea organismului (în special după somn).
ÎNVÎRSTÁ vb. I tranz. (<*învîrstat*) A vărga o ţesătură cu dungi colorate diferit; p.ext. a îmbina între ele lucruri de diferite culori.
ÎNVÎRSTÁT, -Ă adj. (<*vîrstă* "dungă") Cu dungi; vărgat.
ÎNVÎRTEJÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*vîrtej*) A (se) învîrti cu repeziciune (ca într-un vîrtej); a (se) învolbura; a executa rapid o mişcare de întoarcere din drum.
ÎNVÎRTÍ vb. IV (cf.sl. *vrŭtĕti*) **1.** Tranz., intranz. şi refl. A (se) mişca în cerc, a da sau a face o mişcare de rotaţie; a (se) roti, a (se) răsuci. ◆ Tranz. şi refl. A dansa, a juca. **2.** Tranz. A mînui ceva (un instrument, sume, afaceri). **3.** Refl. A umbla fără rost, fără ţintă. ◆ A obţine ceva, a-şi face rost de ceva. **4.** Tranz. A se ocupa cu ceva dubios.
ÎNVÎRTÍT, -Ă adj., s.m., s.f. (<*învîrti*) **1.** Adj. Răsucit, sucit. **2.** S.m. Fig. (Fam.) Persoană care s-a eschivat de la anumite obligaţii; persoană care a dobîndit o situaţie bună prin mijloace dubioase. **3.** S.f. Dans popular românesc, cu ritm binar sincopat sau asimetric şi cu mişcări de rotire, la început lentă, apoi rapidă; melodie după care se execută acest dans. **4.** S.f. Prăjitură făcută dintr-o foaie (subţire) de aluat, umplută cu mere, brînză sau nuci.
ÎNVÎRTOŞÁ vb. I tranz. şi refl. (<*vîrtos*) A deveni sau a face să devină vîrtos, a (se) întări, a (se) solidifica. ◆ Fig. A se împietri, a deveni neîndurat.
ÎNVOÍ vb. IV (<*voie*) **1.** Refl. recipr. A cădea de acord cu cineva, a ajunge la o înţelegere. ◆ Refl. A fi de acord; a consimţi. **2.** Refl. A trăi în bună înţelegere; a se împăca cu cineva. **3.** Refl. A se tocmi. ◆ A face o învoială (agricolă). **4.** Tranz. A îndeplini voinţa cuiva, a îngădui, a permite.
ÎNVOIÁLĂ s.f.(<*învoi*) **1.** Înţelegere, învoire, aranjament. **2.** Tîrg, tocmeală; p.ext. angajare.
ÎNVOÍRE s.f. (<*învoi*) **1.** Aprobare; permisiune; încuviinţare. **2.** Pact, acord, înţelegere. **3.** (Determinat prin "bună") Armonie, bună înţelegere.
ÎNVOLBURÁ vb. I tranz. şi refl. (<*volbură*) A (se) mişca în vîrtejuri.
ÎNVÓLT, ÎNVOÁLTĂ adj. (lat. **invol(u)tus*) **1.** (Despre flori) Cu petale multe, dese; bătut; (despre petale) înfoiat, bogat. ◆ (Despre păr, pene, coamă) Des, bogat. **2.** Rotunjit în formă de arc; umflat, bombat.
ÎNVRĂJBÍ vb. IV (<*vrajbă*) **1.** Refl. recipr. A intra în vrajbă, a se duşmăni. ◆ Tranz. A semăna vrajbă, a face să se duşmănească. **2.** Tranz. şi refl. A (se) înfuria, a (se) întărîta.
ÎNVREDNICÍ vb. IV (<*vrednic*) **1.** Tranz. A acorda o favoare, un har. **2.** Refl. A fi capabil să realizeze ceva. ◆ A avea cinstea, norocul să... ; a merita. **3.** Refl. A găsi de cuviinţă; a binevoi.
ÎNZĂPEZÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*zăpadă*) A (se) acoperi cu multă zăpadă; a (se) troieni. ◆ A (se) înfunda, a (se) imobiliza în zăpadă.
ÎNZĂVORÎ vb. IV tranz. (<*zăvori*) A bloca mişcarea unei piese dintr-un sistem cu ajutorul unui mecanism.
ÎNZDRĂVENÍ vb. IV refl. (<*zdravăn*) A se însănătoşi, a se întrema. ◆ Tranz. A face să se înzdrăvenească.
ÎNZECÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*zece*) A face sau a deveni de zece ori mai mare; a (se) mări mult.
ÎNZESTRÁ vb. I tranz. (<*zestre*) **1.** A da zestre unei fete; a dota. **2.** A dota o întreprindere, o instituţie etc. cu utilajul necesar, cu mobilier etc. **3.** Fig. A fi dotat cu calităţi deosebite.
ÎNZESTRÁT, -Ă adj. (<*înzestra*) Prevăzut cu cele necesare. ◆ Dotat cu calităţi deosebite; talentat.
ÎNZIDÍ vb. IV tranz. (<*zidi*) A fixa o piesă sau un element de construcţie într-un zid.
ÎNZORZONÁ vb. I tranz. şi refl. (<*zorzoane*) A (se) împodobi excesiv şi fără gust; a (se) împopoţona.

J

J s.m. invar. **1.** A treisprezecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (consoană fricativă prepalatală sonoră). **2.** (METR.) Simbol pentru *joule*. **3.** (CHIM.) Simbol pentru *iod*.

JABIRÚ s.n. (<fr. *jabiru*) Pasăre din regiunile calde, asemănătoare cu barza.

JABÓU s.n. (<fr. *jabot*) Accesoriu de îmbrăcăminte format dintr-un volan (sau din mai multe) de dantelă, mătase, care împodobeşte pieptul unei cămăşi, al unei bluze.

JAC s.n. (<fr. *jack*; cf. engl. *jack*[-knife]) Dispozitiv simplu prin care se realizează un contact electric în telefonie, la aparatura audio, video.

JACÁRD s.n. (<fr. *jacquard*; cf.n.pr. *Jacquard*, inventatorul războiului mecanic de ţesut) Dispozitiv special la războaiele de ţesut, care permite obţinerea unor ţesături cu desene complicate. ◆ Ţesătură obţinută astfel.

JACHÉTĂ s.f. (<fr. *jaquette*; cf. *jacques* "nume popular dat ţăranilor") Haină (tricotată) purtată peste bluză, cămaşă sau peste rochie şi care acoperă partea superioară a corpului.

JAD s.n. (<fr. *jade*; cf.sp. *ijada*) Piatră semipreţioasă (silicat natural de aluminiu, calciu şi magneziu), de culoare albă-verzuie, cu luciu sticlos, folosită la confecţionarea unor obiecte de artă. ◆ Obiect sculptat în această piatră.

JADEÍT s.n. (<fr. *jadéite*) Varietate de jad (silicat natural de sodiu şi aluminiu), compact, verzui sau albicios, sticlos, folosit în China, în arta decorativă.

JAF s.n. (<pol. *żak*) **1.** Furt săvîrşit prin mijloace violente. **2.** Risipă, cheltuială nesocotită.

JAGUÁR s.m. (<fr. *jaguar*) Animal carnivor feroce din familia felidelor, cu blana galbenă-roşcată şi cu pete negre circulare, care trăieşte în America de Sud şi Centrală (*Felis onca*).

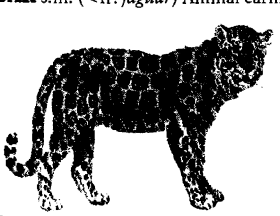

jaguar

JAINÍSM s.n. (<fr. *jaïnisme*; cf.n.pr. *Jina*, fondatorul acestei religii) Religie şi şcoală filozofică indiană opusă brahmanismului, întemeiată în sec. 6 î.Hr. de ascetul legendar Mahavira Vardhamana, supranumit "Jina Biruitorul". Principala teză afirmă că starea normală a sufletului este reîncarnarea, stare la care se poate ajunge prin purificarea acestuia de orice urmă materială, prin autoperfecţionare morală şi asceză. Astfel sufletul poate ajunge în Nirvana, locul fericirii eterne. Doctrina jainistă este expusă în textele intitulate *Siddhanta*, scrise de discipolii lui Jina.

JAINÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *jaïniste*) (Adept) al jainismului.

JAIS s.n. (<fr. *jais*) Varietate de antracit, foarte dură, de un negru strălucitor, folosit la confecţionarea unor obiecte de cult, a unor bijuterii etc. ◆ Sticlă neagră cu aspect de jais, folosită la confecţionarea unor bijuterii.

JALÁPĂ s.n. (<fr. *jalap*, sp. *jalapa*) Principiu activ extras din rădăcina plantei *Exogonium purga*, utilizat ca purgativ, sub formă de pulbere.

JÁLBĂ (JÁLOBĂ) s.f. (<sl. *žalíba*; cf.bg. *žalba*) Plîngere, reclamaţie (făcută în scris). ◇ *A umbla* (sau *a merge, a veni* etc.) *cu jalba în proţap* = a cere, a reclama insistent un drept sau o favoare.

JÁLE[1] s.f. (<sl. *žalĭ*) Tristeţe, mîhnire, durere adîncă.

JÁLE[2] s.f. (<magh. *zsálya*) Nume dat mai multor plante din familia labiatelor (*Salvia*); mic arbust cu frunzele opuse, cu florile albastre, violete, galbene sau albe, cultivat ca plantă ornamentală şi medicinală; salvie (*Salvia officinalis*).

JÁLEŞ s.m. (<*jale*) **1.** Nume dat mai multor specii de plante erbacee, din familia labiatelor, cu frunzele mari, dinţate şi cu florile viu colorate (*Salvia*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. **2.** Plantă erbacee perenă, meliferă, din familia labiatelor, cu frunzele ovale şi cu florile purpurii dispuse într-un spic terminal (*Stachys germanica*).

JÁLNIC, -Ă adj. (<*jale*) (Şi adverbial) Trist, dureros, dezolant. ◆ Care provoacă milă, demn de compătimit; nenorocit.

JALÓN s.n. (<fr. *jalon*) **1.** Tijă de lemn sau de metal care serveşte la marcarea şi la semnalizarea punctelor de pe teren în lucrările topografice. **2.** Fig. Element care marchează un punct, o etapă în desfăşurarea unei activităţi, în structurarea unei expuneri etc.

JALONÁ vb. I tranz. (<fr. *jalonner*) **1.** A marca pe teren, prin jaloane, punctele unui traseu, ale unei alinieri. **2.** Fig. A fixa punctele principale ale unei probleme, a trasa în linii mari un plan.

JALUZEÁ s.f. (după fr. *jalousie*) (De obicei la pl.) Stor confecţionat din lamele subţiri de lemn, de aluminiu, de material plastic etc., cu ajutorul căruia se poate împiedica pătrunderea luminii în încăperi.

JAMBIÉRĂ s.f. (<fr. *jambière*) Învelitoare de piele, de postav sau de tricot gros, care acoperă piciorul de la gleznă pînă sub genunchi.

JAMBÓN s.n. (<fr. *jambon*) Produs alimentar obţinut din pulpă de porc sărată, afumată, apoi fiartă; şuncă.

JANDÁRM s.m. (<fr. *gendarme*; cf.fr. *gens d'armes* "oamenii armelor") **1.** Militar din corpul jandarmeriei. **2.** Femeie solidă, cu aer autoritar.

JANDARMERÍE s.f. (<fr. *gendarmerie*) Poliţie militară (la sate), avînd sarcina de a păzi şi de a menţine ordinea; local în care îşi are sediul această instituţie.

JAMÍLIE (JEMÍLIE) s.f. (după fr. *chenille*) Fir gros de catifea din care se confecţionează diferite obiecte sau cu care se împodobesc hainele.

JANSENÍSM s.n. (<fr. *jansénisme*; cf. n.pr. *Jansenius*, teolog olandez) Curent social-religios catolic, apărut în Olanda şi în Franţa, la mijlocul sec. 17. Centrul jansenismului a fost mănăstirea Port-Royal, în jurul căreia s-au grupat oameni de seamă (B.Pascal, A.Arnauld, J.Racine). A propovăduit în special rigoarea morală, combătînd ideea salvării prin Hristos, care părea că face omul mai puţin răspunzător de propria mîntuire.

JÁNTĂ s.f. (<fr. *jante*) Partea exterioară a unei roţi pe care se fixează pneul.
JANŢ s.n. **1.** Zer untos, rezultat la fabricarea caşcavalului, în urma opăririi caşului cu apă clocotită; constituie materia primă pentru obţinerea untului de caşcaval. **2.** Partea lichidă rămasă după coagularea laptelui. **3.** Zară fiartă rămasă de la prepararea urdei.
JAPANOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<germ. *Japanolog*) Specialist în japanologie.
JAPANOLOGÍE s.f. (<germ. *Japanologie*) Studiul culturii şi civilizaţiei japoneze.
JÁPCĂ s.f. (<bg. *žabka* "laţ, cursă") *A lua cu japca* = a lua cu forţa şi pe nedrept.
JAPÓN s.n. (<fr. *japon*) Porţelan sau mătase fină din Japonia.
JAPONÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *japonais*) **1.** S. m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Japonia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Japoniei sau este originară de acolo; nipon. Mai trăiesc în SUA, Brazilia, Canada, Perú etc. **2.** Adj. Care aparţine Japoniei sau japonezilor, referitor la Japonia sau la japonezi. ◇ *Cultura japoneză* = cultură specifică, dezvoltată în special după pătrunderea budismului, începînd cu perioada Asuka (sec. 6-7 d. Hr.), sub impulsul influenţelor chineze şi coreene. Pagodele, palatele construite din lemn sînt monumentale şi concretizează stilul japonez: acoperişuri imense, curbate, răsfrînte la streşini, iar pereţii de o policromie luxuriantă. Sculptura în lemn, bronz, piatră reprezintă divinităţi budiste, figuri de împăraţi şi demnitari, animale fabuloase cu semnificaţii simbolice. În afara picturii decorative, foarte bogată în marile construcţii, se dezvoltă şi forme independente specifice: makimonourile, kakemonourile, stampele, cu un stil inconfundabil. În arta decorativă, s-au impus lucrările în bronz, fildeş, ceramică, porţelan şi lac, de un mare rafinament. Stilul şi motivele artei japoneze au influenţat artele plastice europene, determinînd, în special, apariţia curentului jugendstil. În domeniul literaturii, primele culegeri de texte (istorice, versuri) datează din sec. 8, apoi apar genuri specifice *monogatari* (povestire în versuri) şi *nikki* (jurnal intim). Mai tîrziu se dezvoltă romanul (istoric), cronicile, creaţiile poetice legate de viaţa de curte, precum şi diferite forme ale artei dramatice, între care teatrul *no*, care combină drama, muzica, dansul şi poezia. Foarte cultivat a fost genul poetic *haiku*, preluat de multe alte culturi. După 1868, se resimte influenţa europeană şi apar scriitori moderni, comparabili prin tematică şi mod de abordare cu cei occidentali. Între autorii contemporani se află nume de notorietate mondială, precum Yasunari Kawabata, Kōbō Abe etc. În cinematografie, şcoala japoneză s-a impus după 1950, cînd s-au afirmat temele şi modalităţile de exprimare specifice, prin creaţiile unor cineaşti ca Akira Kurosawa, Masaki Kobayashi etc. ◆ (Substantivat, f.) Limbă vorbită de japonezi.
JÁPŞĂ s.f. Depresiune de mică adîncime din bălţile sau din Delta Dunării cu contur circular sau alungit, acoperită de apă numai în timpul revărsărilor, în care se dezvoltă o bogată vegetaţie hidrofilă.
JAR[1] s.n. (<sl. *žarŭ*) Grămadă de cărbuni în stare de incandescenţă, arzînd fără flacără; jăratic. ◆ Fig. Arsură, dogoare; febră; suferinţă arzătoare.
JAR[2] s.n. (<fr. *jarre*) Părul scurt de pe botul şi de pe extremităţile membrelor la ovine.

Castelul Himeji, sec. 16

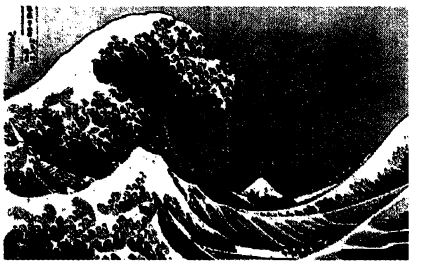
Katsushika Hokusai, *Marele val Kanagawa,* sec. 19

Trinitatea Yakushi (detaliu), sec. 8

Unkei, *Preotul Muchaku,* sec. 13

artă japoneză

JARDINIÉRĂ s.f. (<fr. *jardinière*) Suport pe care se ţin ghivece cu flori sau în care se pune pămînt pentru flori.
JARÉT s.n. (<fr. *jarret*) Articulaţie a membrului posterior la animalele patrupede, situată între gambă şi fluier.
JARGÓN s.n. (<fr. *jargon*) Limbaj specific anumitor categorii sociale sau profesionale, cu un fond de cuvinte specifice, de circulaţie restrînsă, uneori şi cu o sintaxă deosebită.
JĂRIŞTE s.f. (<*jar*) **1.** Loc pustiit de foc. **2.** Pădure arsă, pe locul căreia creşte puiet.
JARTIÉRĂ s.f. (<fr. *jarretière*) Panglică elastică pentru fixarea ciorapului pe picior.
JASP s.n. (<fr. *jaspe*) Rocă silicioasă compactă, variat colorată, alcătuită din calcedonie, folosită ca piatră semipreţioasă.
JAVANÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *javanais*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuieşte în insula Java; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a insulei Java sau care este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine insulei Java sau javanezilor, privitor la Java sau la javanezi. ◆ (Substantivat, f.) Limbă indoneziană vorbită de javanezi.
JAVÁRT s.m. (<fr. *javart*) Tumoare care constă în mortificarea unei părţi din cartilajul copitei la cai şi la boi.
JAVÉL s.n. (<fr. [eau de]*Javel*) *Apă de javel* = soluţie apoasă de hipocloriţi alcalini utilizată ca dezinfectant.
JAVELIZÁRE s.f. (<după fr. *javellisation*) Procedeu de sterilizare a apei prin tratare cu hipocloriţi alcalini.
JÁVRĂ s.f. (<n.pr. *Javarra* "rasă de cîini") Cîine slab, neaspectuos şi rău; jigodie, potaie. ◆ Fig. Om lipsit de caracter.
JAZ (JAZZ) s.n. (<fr., engl. *jazz*) **1.** Gen de muzică creat către sfîrşitul sec. 19 de negrii din sudul SUA, prin îmbinarea unor teme şi modalităţi din folclorul propriu cu elemente ale muzicii uşoare europene. Caracteristicile generale ale jazului sînt: prezenţa elementului "swing", maniera particulară de frazare şi tratare a materialului sonor, vitalitatea şi spontaneitatea improvizaţiei etc. Impus la începutul sec. 20 în America, jazul a fost preluat şi adaptat de toate popoarele lumii, devenind un aspect specific al muzicii sec. 20. **2.** Orchestră care execută acest gen de muzică, formată, de obicei, din instrumente de suflat şi de percuţie.
JÁZBAND s.n. (<fr., engl. *jazz-band*) Jaz (**2**).
JĂRÁTIC (JĂRÁTEC, JERÁTEC) s.n. (<sl. *žaratŭkŭ*) Jar[1]. ◇ *A sta ca pe jăratic* = a fi foarte grăbit, neliniştit.
JDER s.m. (<scr. *zdero* "mare mîncăcios") Mamifer carnivor din familia mustelidelor, cu blana preţioasă, de culoare brună-închisă (*Martes martes*). ◆ Blana acestui animal.

jder

JECMĂNEÁLĂ s.f. (<*jecmăni*) Acţiunea de a jecmăni; jefuire.
JECMĂNÍ vb. IV tranz. (<*jăcman*, înv. şi reg. "jaf mare" <magh. *zsákmány*) A stoarce pe cineva

de bani sau de alte bunuri materiale; a jefui.
JEEP s.n. (<engl. *jeep*; cf. *G.P.*, inițialele pentru General Purpose) Mașină mică de campanie; mașină de teren.
JEFUÍ vb. IV tranz. (<*jaf*) **1.** A fura (în cantități mari, eventual folosind violența); a tîlhări. **2.** A sustrage în mod fraudulos bani, bunuri; a-și însuși ilegal ceva.
JEG s.n. (<bg. *žeg*) **1.** Strat de murdărie; slin. **2.** Senzație de arsură pe gît și pe esofag.
JEJÚN s.n. (<fr. *jéjunum*; cf.lat. *jejunum* [intestinum]) Segment al intestinului subțire, cuprins între duoden și intestinul gros.
JEJUNÍTĂ s.f. (<fr. *jéjunite*) Inflamație a jejunului manifestată prin dureri abdominale, tulburări digestive etc.
JELÁNIE s.f. (<sl. *želanije*) Tînguire, plîngere, jeluire. ◆ Cîntec trist. ◆ Jale, durere mare; doliu.
JELÉR s.m. (<magh. *zsellér*) (În ev. med.; în Transilvania) Țăran care muncea pe moșiile nobililor, dar fără a avea regimul juridic al iobagilor.
JELÉU s.n. (<fr. *gelée*) Produs alimentar gelatinos, obținut prin fierberea unor sucuri de fructe cu zahăr (uneori și cu gelatină).
JELÍ vb. IV (<sl. *žaliti*) **1.** Tranz. și intranz. A plînge (un mort, o nenorocire). **2.** Tranz. A deplînge, a compătimi; a regreta. **3.** Refl. A se plînge, a se văita, a se tîngui, a se jelui.
JELUÍ vb. IV (<sl. *žalovati*) **1.** Refl. A se jeli. ◆ Refl. și intranz. A spune, a reclama cuiva un necaz, o nedreptate, cerînd ajutor, dreptate; a se plînge cuiva. **2.** Tranz. A compătimi, a jeli.
JEMANFIȘÍSM s.n. (<fr. *je m'en-fichisme*) Nepăsare nejustificată, indiferență.
JENÁ vb. I (<fr. *gêner*) **1.** Tranz. (Despre îmbrăcăminte sau încălțăminte) A strînge, a apăsa, a roade. ◆ A stînjeni, a deranja, a incomoda. **2.** Refl. A se sfii, a se ruși na.
JENÁNT, -Ă adj. (<fr. *gênant*) Care produce jenă; supărător, neplăcut; penibil.
JÉNĂ s.f. (<fr. *gêne*) **1.** Sentiment de sfială produs de o situație neplăcută; stingherealã, rușine. ◆ Încurcătură, strîmtoare. ◇ *Jenă financiară* = lipsă de bani. **2.** Senzație supărătoare; durere organică ușoară.
JEP s.m. (BOT.) Jneapăn (*Pinus mugo*).
JÉRBĂ s.f. (<fr. *gerbe*) **1.** Buchet mare de flori orientate în aceeași direcție. **2.** (FIZ.) *Jerbă nucleară* = fascicul de traiectorii ale particulelor provenite din dezintegrarea unui nucleu atomic ca urmare a ciocnirii sale de o particulă cosmică cu energie foarte mare.
JERPELÍ vb. IV refl. (Despre îmbrăcăminte, cărți etc.) A se învechi, a se uza; a se rupe, a se zdrențui.
JERSÉU s.n. (<fr. *jersey*; cf.n.pr. *Jersey*, insulă în Marea Mînecii) **1.** Țesătură elastică din lînă, bumbac etc., folosită în industria confecțiilor. **2.** Obiect de îmbrăcăminte tricotat, pentru partea superioară a corpului.
JÉRTFĂ s.f. (<sl. *žrŭtyva*) **1.** (În unele ritualuri religioase) Ceea ce se aduce ca dar divinității; ofrandă. ◆ Fig. Victimă. ◇ *A cădea jertfă* = a fi victimă; a muri. **2.** Sacrificiu, jertfire.
JERTFÉLNIC s.n. (<sl. *žrŭtvĭnikŭ*) Loc destinat aducerii jertfelor; masa altarului din biserica creștină.
JERTFÍ vb. IV (<*jertfă*) **1.** Tranz. A aduce o jertfă. **2.** Tranz. și refl. A (se) sacrifica.
JET[1] s.n. (<fr. *jet*) Vînă de lichid sau de gaz, țîșnind cu presiune printr-un orificiu.
JET[2] s.n. (<engl. *jet*[plane]) Avion cu reacție.
JETÉLĂ s.f. (cf. fr. *jetée*) Dig care se construiește la intrarea într-un port maritim sau la gura unui fluviu, pentru a evita colmatarea.
JETÓN s.n. (<fr. *jeton*; cf. *jeter* "a calcula") Fisă. ◇ *Jeton de prezență* = fisă care dovedește prezența unui membru al consiliului de administrație la o ședință; suma plătită pentru această participare.
JEȚ (JILȚ) s.n. (<germ. *Sitz*) Scaun cu spătar înalt și brațe; fotoliu.
JGHEAB s.n. (<sl. *žlĕbŭ*) **1.** Conductă sau canal deschis în partea superioară, permițînd, prin înclinarea sa, scurgerea unui lichid sau a unui material pulverulent. ◆ Adăpătoare pentru vite. ◆ Uluc; scoc. ◆ Canal mic pentru irigație; rigolă. **2.** Scobitură, crestătură, adîncitură. ◆ Făgaș săpat de scurgerea apelor; p.ext. vale.
JIÁN, -Ă subst. (<n.pr. *Jiu*, rîu în România) **1.** S.m. și f. Locuitor din zona Jiului. **2.** S.f. art. Jieneasca.
JICLÓR s.n. (<fr. *gicleur*) Element al carburatorului de forma unui dop cu orificiu, care dozează debitul de combustibil necesar formării amestecului carburant la motoarele cu ardere internă.
JIENEÁSCA s.f. art. (<*jian*) Dans popular românesc cu ritm binar și mișcare vioaie, răspîndit în jurul Sibiului și în nordul Olteniei; melodie după care se execută acest dans.
JIGĂRÍ vb. IV refl. (<*jigărit*) **1.** A slăbi, a se sfrîji. **2.** A se degrada, a se jerpeli.
JIGĂRÍT, -Ă adj. (<magh. *szigár*) **1.** Fără vlagă; slab, sfrijit. **2.** Jerpelit, învechit, uzat.
JIGNÍ (JICNÍ) vb. IV tranz. (<scr. *žignuti*) A leza onoarea sau demnitatea cuiva; a ofensa, a insulta.
JIGNÍRE s.f. (<*jigni*) Faptul de a jigni și rezultatul ei; ofensă, insultă; cuvînt, faptă care jignește.
JIGÓDIE s.f. (cf. magh. *zsigora*) **1.** Boală infecțioasă, de natură virotică, a cîinilor tineri, care se manifestă prin tulburări generale, prin atrofia mușchilor etc. **2.** Javră. ◆ Animal, lighioană.
JIGÓU s.n. (<fr. *gigot*) **1.** (ZOOT.) Denumire dată regiunilor coapsei, gambei și fesei unor animale (și masei musculare respective). **2.** Friptură preparată din pulpă de berbec.
JÍLAV, -Ă adj. (<bg. *žilav*) Umed; reavăn.
JILĂVÍ vb. IV tranz. și refl. (<*jilav*) A (se) umezi.
JILÉTCĂ s.f. (<rus. *žiletka*) Piesă de îmbrăcăminte fără mîneci, purtată peste cămașă; vestă.
JILÍP s.n. (<magh. *zsilip*) Jgheab de pămînt, de scînduri, de beton etc. construit pe versanți înclinați pentru scoaterea, prin alunecare naturală, a bușteni lor din pădure.
JÍMBLĂ s.f. (<magh. *zsemlye*) (Înv.) Franzelă.
JIND s.n. (<*jindui*) Dorință puternică, poftă de ceva greu de obținut.
JINDUÍ vb. IV tranz. și intranz. (<sl. *žendati*) A dori ceva cu intensitate; a rîvni, a pofti.
JÍNTIȚĂ s.f. Zer fiert, din care se prepară urda.
JINTUÍ vb. IV tranz. (cf. *jintiță*) A frămînta cașul și a-l stoarce de zer.
JIR s.n. (<bg. *žir*) Fructul fagului, format dintr-o cupă ruginie, ghimpoasă, ale cărei semințe servesc ca hrană pentru porci și pentru extragerea unui ulei comestibil.
JIRĂVÍRE s.f. (Pop.) Procedeu de ornamentare a ceramicii, prin scurgerea culorilor de pe margini spre centru.
JIRÉBIE s.f. (cf. magh. *zseréb*) (Reg.) Scul de treizeci de fire, folosit ca unitate de măsură în țesut.
JITÁR s.m. (<bg., scr. *žitar*) Paznic al ogoarelor.
JITNICÉR s.m. (<*jitniță*) (În ev. med.; în Moldova) Dregător care avea grijă de magaziile cu grîne ale curții domnești.
JÍTNIȚĂ s.f. (<sl. *žitĭnica*) (Înv.) Magazie pentru cereale; hambar.
JITTER adj. invar. (cuv. engl.) (Despre semnale) Care se caracterizează prin incertitudinea frecvenței în timp.
JIU-JÍTSU s.n. (<fr. *jiu-jitsu*; cuv. jap.) Gen de lupte în stil liber, bazat pe agilitate și forță, originar din Japonia, unde este cunoscut de c. 2000 de ani.
JIVÍNĂ s.f. (<bg. *živina*) Animal sălbatic; fiară, dihanie, lighioană, godină.
JIVRÁJ (GIVRÁJ) s.n. (<fr. *givrage*) Strat de gheață care se depune pe avion în timpul zborului.
JIVRÁT, -Ă (GIVRÁT, -Ă) adj. (<fr. *givré*) (Despre sticlă, geamuri etc.) Care are suprafața mată și neregulată.
JNEÁPĂN (JNÉPEN) s.m. (lat. *juniperus*) Arbust din familia pinaceelor, cu tulpini ramificate, tîrîtoare și ascendente și cu frunzele aciculare cîte două într-o teacă lungă de 3-6 cm, răspîndit în zona alpină și subalpină (*Pinus mugo*).
JOÁCĂ s.f. (<*juca*) Joc, petrecere, distracție (copilărească); glumă.
JOÁGĂR s.n. (<cf. germ. *Säger*) **1.** Ferăstrău cu pînze drepte verticale, care are o mișcare de lucru alternativă, fiind acționat de un curs de apă cu cădere mare prin intermediul unei roți de apă. **2.** Beschie.
JOÁNTĂ s.f. (<fr., engl. *joint*) **1.** Legătură făcută la capetele șinelor de cale ferată pentru a asigura continuitatea căii de circulație. **2.** Legătură între două bare de oțel dintr-o armătură a unui element din beton armat.
JOÁRDĂ s.f. (<magh. *zsorda*; cf. sl. *žrŭdi*) Nuia lungă, subțire și flexibilă; vargă.
JOB s.n. (<engl. *job*) **1.** Slujbă, serviciu. **2.** Afacere.
JOBÉN s.n. (<n.pr. *Jobin*, pălărier francez) Pălărie bărbătească înaltă și tare, de obicei neagră, de formă cilindrică, purtată astăzi numai la ceremonii.
JOC s.n. (lat. *jocus*) **1.** Acțiunea de a (se) juca; activitate distractivă (mai ales la copii), constînd într-un anumit fel de dialoguri, în mici acțiuni desfășurate după anumite reguli, în imitarea sau simularea unor realități. ◇ *Joc de cuvinte* = glumă bazată pe asemănarea formală a două cuvinte cu sens diferit; calambur. *Joc de societate* = activitate distractivă de grup, constînd în întrebări și răspunsuri (hazlii), în găsirea (promptă) a unor cuvinte după anumite reguli, în mici acțiuni bazate pe scenarii prestabilite etc. *Joc de noroc* = activitate specială cu sens recreativ sau cu scopul de a cîștiga bani, practicată cu ajutorul

unor obiecte (ex. *cărți de joc, zaruri, rulete*) sau în cadrul unor sisteme organizate social (ex. *lozuri, loterie, pariuri, pronosport*). ◆ Ansamblu de obiecte destinate practicării unei anumite activități recreative (ex. *joc de cuburi; jocuri mecanice; jocuri electronice*). **2.** Dans popular; spec. horă. **3.** Fig. Mișcare rapidă, capricioasă a unor lucruri, imagini, fenomene etc.; vibrație (ex. *joc de lumini; jocul fanteziei; jocul întîmplărilor*). **4.** Formă de sport practicată după reguli precise (ex. *fotbal, volei; șah*). ◆ Practicare a unui sport. ◆ Competiție sportivă; partidă. ◆ Mod particular de comportament (al unui sportiv, al unei echipe) în timpul competiției (ex. *jocul lui a fost la înălțime*). **5.** Interpretare a unui rol în teatru sau în film. **6.** (TENH.) Mișcare (permisă sau nu) a unei piese față de alte repere ale unui ansamblu.

JOCHÉU (JOCHÉI) s.m. (<fr., engl. *jockey*) Călăreț specializat în conducerea cailor la probele de galop și de obstacole de pe hipodrom.

jocheu

JÓFRĂ s.f. (<fr. *joffre*) Prăjitură cu cremă de ciocolată acoperită cu glazură.

JOGGING s.n. (cuv. engl.) Alergare ușoară pentru întreținerea sănătății.

JOI s.f. (lat. [dies] *Jovis*) A patra zi a săptămînii, între miercuri și vineri. ◇ *Joia Mare* = ziua de joi din Săptămîna Patimilor. ◆ (Adverbial) În fiecare zi de joi; în cursul zilei de joi.

JOIÁNĂ s.f. Plantă erbacee cu florile albe, ale cărei rădăcini conțin un suc galben-portocaliu (*Oenanthe silaifolia*).

JOIMĂRÍȚĂ s.f. (<*joi*+*mare*) Ființă imaginară, demon feminin din mitologia românească, ce patronează torsul și țesutul, putînd avea întruchipări diferite, dar în special apărînd ca o femeie masivă, monstruoasă, care umblă în noaptea de miercuri spre Joia Mare să pedepsească femeile care n-au terminat de tors și țesut. ◆ Fig. Femeie urîtă, pocitanie.

JOIMÍR s.m. (<pol. *żołnierz*) (În ev.med.) Nume dat mercenarilor de origine polonă în Moldova sau călăreților moldoveni care slujeau în armata polonă; mercenar polonez în Moldova sau călăreț moldovean în armata polonă. ◆ (La pl.) Corp de oaste înființat de Grigore al II-lea Ghica, domnul Moldovei.

JÓJĂ s.f. (<fr. *jauge*) **1.** Indicator al conținutului de ulei dintr-un vas (ex. în carterul unui motor). **2.** Scară gradată pentru măsurarea capacității unui rezervor.

JÓKER s.m. (<engl. *joker*) Cea mai mare carte sau piesă la unele jocuri de noroc, care poate înlocui orice carte sau piesă în jocul respectiv.

JÓNCĂ s.f. (<fr. *jonque*; cuv. javanez) Navă mică, de lemn cu pînze, folosită la transport și pescuit în bazinul Oceanului Pacific dintre Asia și Japonia.

JONCȚIÚNE s.f. (<fr. *jonction*, lat. *jonctio, -onis*) **1.** Legătură, unire, asamblare; concr. locul unde se face legătura, unirea unor elemente, a unor părți etc. ◆ Locul unde se realizează legătura dintre flancurile dispozitivelor de luptă a două unități militare. **2.** (GRAM.) Mijloc de exprimare a raporturilor sintactice de coordonare sau de subordonare dintre elementele unei propoziții sau ale unei fraze care constă în legarea lor prin cuvinte ajutătoare (prepoziții, conjuncții etc.). **3.** (FIZ.) Zonă de tranziție din masa unui semiconductor neomogen care prezintă rezistență diferită pentru cele două sensuri ale curentului electric, constituind elementul principal al diodelor semiconductoare, al tranzistoarelor etc.

JONGLÁ vb. I intranz. (<fr. *jongler*) A arunca în aer și a prinde cu repeziciune și cu abilitate mai multe obiecte unul după altul. ◆ Fig. A utiliza cu abilitate și promptitudine cuvinte, idei etc.

JONGLÉR s.m. (<fr. *jongleur*) Artist de varietăți sau de circ iscusit în arta de a jongla. ◆ Fig. Persoană care se folosește de diferite trucuri și abilități pentru a-și atinge scopurile.

JONGLERÍE s.f. (<fr. *jonglerie*) **1.** Îndeletnicirea jonglerului; arta de a jongla. ◆ Figură, număr executat de un jongler. **2.** Fig. (Adesea peiorativ) Abilitate și promptitudine în folosirea cuvintelor, în expunerea ideilor etc. ◆ Fig. Mașinație, uneltire, intrigă.

JÓRDIE s.f. (<*joardă*) Joardă.

JOS, JOÁSĂ adv., adj. (lat. *deo*[r]*sum*) **I.** Adv. **1.** La nivelul pămîntului sau aproape de pămînt; într-un loc mai puțin ridicat (decît altul). ◇ Loc. adv. *Din jos* = dintr-o regiune situată mai la vale sau mai la sud. *De jos* = a) loc. adv. din jos; b) loc. adj. care vine din popor; care face parte din oamenii de rînd. Loc. prep. (Substantivat) *În* (sau *din*) *josul* = în (sau din) partea inferioară, de la baza unui loc, a unui obiect; spre (sau din) direcția coborîtoare (a unui drum, a unei ape etc.). ◇ *A (se) da jos* = a (se) coborî. *Muncă de jos* = muncă brută, de mică responsabilitate; loc de retrogradare. ◆ Fig. În stare de decădere morală, materială sau socială (cx. *cineva a ajuns jos*). ◇ **2.** La nivelul picioarelor. ◇ Loc.adv. *Pe jos* = a) pe pămînt (pe dușumea); b) cu piciorul. **II.** Adj. **1.** Care este puțin ridicat de la pămînt; scund; care are altitudine mică. ◆ Care este în partea dinspre pămînt. **2.** (Despre terenuri) Așezat într-un loc mai coborît; în vale. **3.** (Despre voci, sunete muzicale) Care are o tonalitate coborîtă; grav, gros, profund. **4.** (FIZ.; despre temperaturi, presiuni, frecvențe) Scăzut, mic, coborît.

JÓSNIC, -Ă adj. (<*jos*) Lipsit de demnitate, mîrșav, abject, infam, meschin.

JOSNICÍE s.f. (<*josnic*) Faptul de a fi josnic; concr. faptă josnică, mîrșăvie.

JÓTĂ s.f. (<sp. *jota*) Dans popular spaniol în măsură ternară și cu mișcare foarte vie, care se dansează cu acompaniament de chitară castaniete, trianglu sau tamburină; melodie după care se execută acest dans. Motivul a fost preluat și în muzica cultă (celebre jote au creat Glinka și De Falla).

JOULE s.m. (<fr., engl. *joule*; cf. n.pr. *Joule*, fizician englez) Unitate de măsură a energiei (simbol *J*) egală cu lucrul mecanic efectuat de o forță de 1 newton cînd își deplasează punctul de aplicație pe direcția sa cu 1 m.

JOVIÁL, -Ă adj. (<fr. *jovial*) Vesel, voios, bine dispus, comunicativ.

JOVIALITÁTE s.f. (<fr. *jovialité*) Veselie, voioșie, bună dispoziție.

JUBILÁ vb. I intranz. (<fr. *jubiler*, lat. *jubilare*) A se bucura mult, a simți o mare satisfacție; a triumfa.

JUBILÉU s.n. (<fr. *jubilé*, lat. *jubilaeus*) Sărbătorire a 50 de ani sau, p.gener., a unui număr rotund de ani de la producerea unui eveniment (important) sau la împlinirea unui număr de ani de activitate, de apariție (la periodice) etc. Obiceiul își are originea în vechi practici religioase.

JUBILIÁR, -Ă adj. (<*jubileu*; după fr. *jubilaire*) De jubileu, prilejuit de un jubileu. ◇ *An jubiliar* = an în care are loc un jubileu.

JUCÁ vb. I (lat. pop. *jocare*) **1.** Refl. A-și petrece timpul(cuzîndu-se cu diferite jocuri sau jucării. ◇ *A se juca cu focul* = a se expune imprudent unei primejdii. ◆ Refl. Fig. A lua în glumă, a nu da importanță, a nu lua în serios pe cineva sau ceva. ◆ Tranz. Fig. A-și bate joc de cineva, a păcăli; a impune cuiva acțiuni, comportamente. **2.** Intranz. și tranz. A-și petrece timpul cu jocuri de noroc sau de societate. ◆ Tranz. A pune în joc, a miza pe o carte, pe un număr etc.; fig. a-și asuma un mare risc. **3.** Intranz. A participa ca jucător la o competiție sportivă. ◆ Tranz. A practica un joc sportiv. **4.** (Pop.) Intranz. și tranz. A dansa. ◆ Intranz. Fig. (Despre lucruri, imagini etc.) A se mișca sau a da impresia că se mișcă repede și capricios; a tremura, a vibra. **5.** Intranz. și tranz. A interpreta un rol într-o piesă sau într-un film; (despre echipe de teatru) a da o reprezentație. **6.** Intranz. (Despre piesele unei mașini, ale unui angrenaj) A se mișca ușor într-un spațiu restrîns, a nu fi bine fixat.

JUCĂRÍE s.f. (<*juca*) **1.** Obiect cu care se joacă copiii. ◆ Fig. Persoană sau lucru care a ajuns la discreția cuiva sau de care cineva își bate joc; marionetă. **2.** Fig. Lucru neînsemnat; fleac, bagatelă.

JUCĂÚȘ, -Ă adj. (<*juca*) Căruia îi place să se joacc. ◆ Căruia îi placc să dansczc. ◆ Fig. Care se mișcă repede; vioi, zglobiu.

JÚDE s.m. (lat. *judex, -icis*) (În ev. med.; în țările române) **1.** Demnitar, reprezentant al unei comunități învestit cu atribuții economice, administrative, judecătorești, fiscale, militare etc. **2.** Stăpîn de rumâni. ◆ Principe, cneaz. **3.** Om liber și proprietar. **4.** (Înv. și pop.) Judecător. **5.** Cîrmuitor și judecător al mai multor sălașe de țigani.

JUDECÁ vb. I (lat. *judicare*) **1.** Tranz. A-și forma o părere despre cineva sau despre ceva, analizînd fapte, argumente, luînd în considerare împrejurările, urmările etc.; a discerne, a chibzui. **2.** Tranz. A aprecia; a califica. ◆ A considera. **3.** Tranz. și refl. A (se) critica, a (se) mustra. **4.** Tranz. (JUR.) A soluționa un litigiu. ◆ Refl. recipr. A fi în litigiu cu cineva.

JUDECÁTĂ s.f. (lat. *judicata*) **1.** Facultatea de a gîndi logic; rațiune, inteligență, gîndire.

◇ Loc. adj. şi adv. *Cu judecată* = cu chibzuinţă, cu tact, serios, temeinic. ◆ Părere, idee, socoteală. **2.** (LOG.) Formă fundamentală, exprimată printr-o propoziţie, în care se afirmă sau se neagă ceva. Are trei termeni: subiectul logic, predicatul logic şi copula. Teoria judecăţii a fost formulată de Aristotel. **3.** (JUR.) Acţiunea de a judeca; dezbatere în instanţă; proces. ◆ P. ext. Soluţie dată unui litigiu. ◆ (În creştinism şi islamism) *Judecata de apoi* = judecată divină a tuturor oamenilor, vii şi morţi, pe care Dumnezeu o va ţine la sfîrşitul lumii, hotărînd definitiv soarta fiecăruia: fericirea sau osînda veşnică.

JUDECĂTÓR, -OÁRE subst. (<*judeca*) **1.** S.m. şi f. (JUR.) Funcţionar de stat, numit sau ales, care îndeplineşte atribuţiile de judecată în cadrul unei instanţe judecătoreşti; judeţ; jude. **2.** S.m. şi f. Persoană solicitată să-şi dea părerea într-o problemă în vederea precizării adevărului; arbitru. **3.** S.m. (La pl.) (RELIG.) Conducători ai evreilor de la moartea lui Iosua pînă la naşterea lui Samuil (c. 1400-1100 î.Hr.).

JUDECĂTORÍE s.f. (<*judecător*) (JUR.) Instituţie judecătorească avînd competenţa de a soluţiona anumite pricini prevăzute de lege; clădirea acestei instituţii. ◆ Autoritate judiciară.

JUDEŢ s.m., s.n. (lat. *judicium*) **1.** S.n. Unitate administrativ-teritorială în România, în componenţa căreia intră mai multe comune şi oraşe. **2.** S.m. (În Ţara Românească pînă în sec. 18) Denumire dată cîrmuitorului unui oraş. În Moldova i se spunea şoltuz. ◆ Judecător. **3.** S.n. (Înv. şi reg.) Judecată. **4.** (Înv.; în religia creştină) Judecata de apoi.

JUDICIÁR, -Á adj. (<fr. *judiciaire*, lat. *judiciarius*) **1.** Care ţine de activitatea de judecată, referitor la justiţie. **2.** Făcut prin autoritatea justiţiei. **3.** *Medicină judiciară* = ramură a medicinei care se ocupă cu efectuarea expertizelor medicale pentru clarificarea crimelor.

JUDICIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *judicieux*) **1.** Care judecă bine, cu discernămînt. **2.** Bine gîndit; chibzuit.

JUDICIOZITÁTE s.f. (<*judicios*) **1.** Calitatea de a fi judicios (**1**). **2.** Cumpănire justă a lucrurilor, chibzuire.

JÚDO s.n. (<fr., engl. *judo*; cuv. jap.) Sport originar din Japonia, asemănător cu jiu-jitsu, dar care are unele procedee şi tehnici de luptă caracteristice.

JUDOCÁN s.m. (după fr. *judoka*) Persoană care practică judo; judoka.

JUDÓKA s.m. (<fr. *judoka*) Judocan.

JUG s.n. (lat. *jugum*) **1.** Dispozitiv de lemn care se pune pe gîtul animalelor care trag un car, un plug etc. ◇ *A trage la jug* = a trage carul, plugul etc.; fig. (despre oameni) a munci din greu, a duce greul unei activităţi. ◆ Fig. Muncă istovitoare şi neplăcută; robie. **2.** Jujeu. ◆ Colac de lemn îmbrăcat în piele care se pune la gîtul cailor şi de care se prind hamurile. **3.** Ramă care serveşte la susţinerea unor piese (la maşini sau unelte). **4.** Grindă sau riglă de lemn folosită la construcţia acoperişurilor. **5.** Parte componentă a circuitului magnetic al unui aparat sau al unei maşini electrice care nu are înfăşurări electrice.

JUGÁN s.m. (<*jug*) Animal castrat, folosit la muncă (ex. *cal, bou*).

JUGÁSTRU s.m. (lat. **jugaster* <*jugum* "jug") Arbore din familia aceraceelor, cu frunzele palmat-lobate, cu florile verzui şi cu fructele disamare cu aripile întinse orizontal, al cărui lemn, alb, tare, este utilizat în tîmplărie sau pentru foc (*Acer campestre*).

JUGĂNÍ vb. IV tranz. (<*jugan*) (Pop.) A castra, a scopi.

JUGĂRÍT s.n. (<*jug*) Taxă care se plătea pentru un car de lemne luate din pădure. ◆ Loc la ieşirea din pădure unde se plătea această taxă.

JUGENDSTIL s.n. (cuv. germ.) Mişcare artistică europeană de la sfîrşitul sec. 19-începutul sec. 20, iniţiată de revista "Jugend" din München, numită şi *Sezession, Art nouveau, Modern-Style*. Inspirată în special de pictura şi grafica japoneză (sau în unele părţi din folclor), a adus o înnoire în stilul artelor decorative aplicate, în grafică şi în arhitectură, constînd în esenţializarea formelor, în bogăţia ornamentaţiei cu motive vegetale.

JUGLANDACÉE s.f. (<fr. *juglandacée*) (La pl.) Familie de plante lemnoase, cu frunzele compuse, cu florile unisexuate, cu fructele nucule sau drupe, cu seminţele bogate în ulei comestibil şi cu lemn preţios; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.

JUGULÁ vb. I tranz. (<fr. *juguler*, lat. *jugulare*) A sugruma, a strangula. ◆ Fig. A opri brusc o evoluţie; a înăbuşi, a suprima.

JUGULÁR, -Á adj. (<fr. *jugulaire*) Care aparţine gîtului, privitor la gît, din regiunea gîtului. ◇ *Venă jugulară* = venă a gîtului care colectează sîngele din regiunea capului şi a gîtului.

JUICE s.n. (cuv. engl.) Suc de fructe; p.gener. băutură răcoritoare.

JUISÁ vb. I intranz. (cf. fr. *jouir*, după *juisor*) A se bucura de plăcerile vieţii. ◆ A se bucura de plăcerile simţurilor; spec. a ajunge la orgasm.

JUISÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *jouisseur*) Persoană care caută plăcerile fizice.

JUJÉU s.n. (<scr. *žežej*) Jug mic, de formă triunghiulară, care se pune la gîtul porcilor, viţeilor sau al altor animale, pentru a le împiedica să treacă prin garduri, prin îngrădituri etc.; jug. ◆ Bucată de lemn agăţată cu o sfoară de gîtul cîinilor, pentru a-i împiedica să alerge după vînat sau să treacă prin anumite locuri.

JUKE-BOX s.n. (cuv. engl.) Tonomat.

JÚLFĂ s.f. (<magh. *zsufa*) Sămînţă de cînepă. ◆ Pastă alimentară preparată din seminţe de cînepă prăjite şi zdrobite, folosită în special ca fel de mîncare tradiţional pentru ajunul Crăciunului.

JULÍ vb. IV refl. şi tranz. (<bg. *žulja*) A (se) răni uşor, jupuind pielea; a (se) zdreli, a (se) zgîria.

JULITÚRĂ s.f. (<*juli*) Rană uşoară provocată prin julirea pielii; zgîrietură, zdrelitură.

JUMÁRĂ s.f. (cf. bg. *žumerki*, germ. *Schmarren*) **1.** (Mai ales la pl.) Resturile rămase după topirea şi stoarcerea unturii din slănină. **2.** (La pl.) Ouă bătute şi prăjite în grăsime; (reg.) scrob.

JUMĂTÁTE (JUMÁTE) s.f. **1.** Fiecare dintre părţile unei mărimi împărţite în două părţi egale. ◇ Loc. adv. *Pe jumătate* = în două părţi egale, pe din două; parţial, incomplet. ◇ *A face* (ceva) *pe jumătate* = a nu duce la bun sfîrşit; a lăsa neterminat. *Jumătate de măsură* = măsură incompletă; numai în parte. *Cu jumătate de gură* = cu glas scăzut, fără convingere sau entuziasm. ◆ (Adverbial) În parte, întru cîtva. **2.** (Glumeţ) Soţie. **3.** Punctul care marchează mijlocul unei distanţe sau al unui interval de timp. **4.** (Eliptic) Măsură de capacitate sau de greutate, reprezentînd o doime dintr-un litru sau dintr-un kilogram.

JUMÉLĂ s.f. (<fr. *jumelle*) Piesă de articulaţie pentru arcurile lamelare de suspensie, prin intermediul căreia arcul se leagă de şasiul unui vehicul.

JUMPING s.n. (cuv. engl.) Concurs hipic de sărituri cu obstacole.

JUMULEÁLĂ s.f. (<*jumuli*) Acţiunea de a jumuli. ◆ Fig. (Fam.) Ceartă mare, bătaie.

JUMULÍ vb. IV tranz. (cf. bg. *žmulja*, magh. *gyomlálni*) **1.** A curăţa de pene şi de fulgi o pasăre tăiată; a smulge fulgii de pe o pasăre. ◆ Fig. A estorca (de bani); a jefui, a escroca. **2.** A efectua operaţia de îndepărtare a lînii de pe pieile de ovine. **3.** A jupui de piele. **4.** A despuia.

JUNC s.m. (lat. *juvencus*) Mascul din specia taurinelor în vîrstă de 2-3 ani.

JUNCÁN s.m. (<*junc*) Bou sau taur tînăr (între 3 şi 4 ani).

JÚNCĂ s.f. (lat. *juvenca*) Femelă din specia taurinelor înainte de prima gestaţie (între 2 şi 3 ani).

JUNCTÚRĂ s.f. (<lat. *junctura*, fr. *joncture*) Joncţiune; spec. locul de unire a două formaţiuni anatomice.

JÚNE, -Ă adj., s.m. şi f. (lat. *juvenis*) Tînăr(ă). ◇ *June prim* = actor care interpretează roluri de tînăr îndrăgostit. ◆ (Reg.) Holtei, burlac.

JUNÉŢE s.f. (<*june*, după fr. *jeunesse*) Tinereţe.

JUNGHÉR s.n. (<*junghia*) (Înv.) Pumnal, stilet.

JUNGHI s.n. (<*junghia*) Durere vie, de scurtă durată, în special în regiunea intercostală sau la încheieturi.

JUNGHIÁ vb. I tranz. (lat. *jugulare*) (Pop.) A înjunghia.

JÚNGLĂ s.f. (<fr. *jungle*; cuv. indian) Pădure tropicală sau subtropicală, deasă, greu de străbătut, adesea pe un sol mlăştinos. ◇ *Legea junglei* = comportare brutală, violentă, nelegală; legea forţei. ◆ Ecosistem cu vegetaţie luxuriantă.

JUNÍME s.f. (<*june*) Tinerime, tineret. ◆ Tinereţe.

JUNIMÍSM s.n. (<n.pr. *Junimea*) Mişcare literar-culturală şi politică din a doua jumătate a sec. 19, formată în jurul societăţii "Junimea" din Iaşi. Principalul iniţiator, Titu Maiorescu, a promovat spiritul critic în cultură, formulînd teoria formelor fără fond şi principiul autonomiei esteticului, care au stat la baza junimismului social şi literar. Principalul organ al mişcării a fost revista "Convorbiri literare". În jurul grupării şi al revistei s-au adunat multe dintre personalităţile literare şi politice ale vremii: M.Eminescu, I.Creangă, I.Slavici, I.L.Caragiale, A.D. Xenopol, V.Conta, Al. Lambrior, în prima generaţie, urmaţi de mulţi alţii. Junimismul a introdus un spirit nou, deosebit de benefic în viaţa culturală şi socială a românilor.

JUNÍNCĂ s.f. (<lat. *junix, -cis*) Femelă din specia taurinelor în vîrstă de 1-2 ani.

JUNIÓR, -OÁRĂ subst. (<fr., lat. *junior*) **1.** S.m. (Pe lîngă un nume de persoană, în opoziţie cu *senior*) Fiul considerat în raport cu tatăl. **2.** S.m. şi f. Tînăr sportiv între 13 şi 19 ani, limitele de vîrstă variind de la o specialitate sportivă la alta.

JÚNTĂ s.f. (<sp. *junta*, fr. *junte*; cf.sp. *junto* "unit") (În Spania şi în unele ţări latinoamericane) Denumire dată unor organe de stat sau unor organisme de stat politice şi militare. ◆ Grup de insurgenţi care cucereşte puterea în stat prin forţa armelor.

JUPÁN s.m. (<sl. *županŭ*) (În ev. med.; în ţările române) Titlu dat celor mai de seamă boieri şi dregători; persoană care avea acest titlu.

JÚPĂ s.f. (<fr. *jupe*) Fustă.

JUPÎN s.m. **1.** (În ev. med.; în ţările române) Titlu de politeţe dat persoanelor care ocupau o anumită demnitate sau funcţie; persoană care primea acest titlu. ◆ Titlu de politeţe echivalînd cu "domn", "cucon". **2.** Patron, stăpîn (faţă de angajaţii săi).

JUPÎNEÁSĂ s.f. (<*jupîn*) **1.** Soţie de boier; boieroaică. **2.** Soţie de negustor, de om cu stare; cucoană. ◆ Orăşeancă, tîrgoveaţă, precupeaţă. **3.** Menajeră, femeie de serviciu într-o casă particulară.

JUPÎNÍŢĂ s.f. (<*jupîn*) Boieroaică tînără; fiica (sau soţia tînără) a unui boier.

JUPÓN s.n. (<fr. *jupon*) Fustă care se poartă pe dedesubtul rochiei.

JUPUÍ vb. IV (<bg. *župia*) **1.** Tranz. A îndepărta pielea de pe corp; spec. a desprinde pielea de corpul unui animal sacrificat sau vînat. ◆ Tranz. şi refl. A (se) răni prin julire. ◆ A curăţa un arbore de coajă. **2.** Refl. A se descuama. **3.** Tranz. Fig. A lua cuiva tot ce are; a jefui, a prăda.

JUPUITÚRĂ s.f. (<*jupui*) Rană produsă prin jupuirea pielii; jupuială.

JUR[1] s.n. (lat. *gyrus*) Spaţiu în mijlocul căruia se află cineva sau ceva; împrejurime, vecinătate. Loc. adv. *În* (sau *prin*) *jur* = în (sau prin) preajmă, împrejur. *(De) jur-împrejur* = din (sau în) toate părţile. ◇ Loc. prep. *În jurul* = a) în preajma; b) relativ la..., despre; c) cam..., aproximativ. *Prin jurul* = în apropierea...; cam pe la. *Din jurul* = din preajma.

JUR[2] s.m. (<fr. *jury*) Jurat. ◇ *Curte cu juri* = organ de jurisdicţie pentru procese criminale, delicte de presă sau politice, compus din juraţi.

JURÁ vb. I (lat. *jurare*) **1.** Tranz. şi refl. A depune un jurămînt. ◆ Tranz. A întări prin jurămînt cele declarate la o judecată. ◆ Refl. A promite, a afirma prin jurămînt. **2.** Refl. (Pop.) A se blestema, a se afurisi (pentru a asigura pe cineva de adevărul celor afirmate). **3.** Tranz. (Pop.) A ruga pe cineva stăruitor; a implora, a conjura.

JURÁSIC, -Ă s.n., adj. (<fr. *jurassique*) (GEOL.) **1.** S.n. A doua perioadă a mezozoicului, în care predomină gimnospermele şi apar angiospermele, iar fauna este reprezentată de toate grupele de vieţuitoare. ◆ Grup de roci formate în această perioadă. **2.** Adj. Care ţine de jurasic, privitor la jurasic.

JURÁT s.m. (<fr. *juré*, lat. *juratus*) (JUR.) **1.** Cetăţean ales spre a participa (în cadrul curţii cu juri) la soluţionarea unor procese penale; jur[1]. **2.** *Curte cu juraţi* = curte cu juri.

JURĂMÎNT s.n. (lat. *juramentum*) **1.** Formulă şi act solemn (în care este invocată şi divinitatea) prin care o persoană se angajează să spună adevărul (în cazul unei mărturii) sau să respecte, să îndeplinească o promisiune. **2.** Legămînt. **3.** Angajament solemn (cuprinzînd o formulă) prin care cineva se obligă să-şi facă datoria faţă de ţară, faţă de popor.

JUR-FIX s.n. (<fr. *jour fixe*) **1.** Zi de primire la unele familii (aristocrate). **2.** Petrecere cu cîntec şi cu dans între tineri; ceai.

JURÍDIC, -Ă adj. (<fr. *juridique*, lat. *juridicus*) Care ţine de drept sau de justiţie, privitor la justiţie.

JURISCONSÚLT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *jurisconsulte*, lat. *jurisconsultus*) **1.** Angajat al unei întreprinderi, instituţii, avînd atribuţia de a întocmi anumite proiecte, contracte, acte normative etc., de a aviza sub aspectul legalităţii unele măsuri luate de conducerea întreprinderii sau instituţiei, de a reprezenta unitatea în faţa organelor de jurisdicţie. **2.** Specialist care este consultat în probleme (dificile) de drept.

JURISDÍCŢIE s.f. (<fr. *juridiction*, lat. *jurisdictio*) **1.** Competenţa unei instanţe, a unui judecător de a judeca. **2.** Totalitatea organelor de judecată de acelaşi grad sau competente de a soluţiona o anumită categorie de litigii. ◇ *Organ de jurisdicţie* = organ de stat care îndeplineşte funcţii de judecată. **3.** Teritoriu în care un judecător sau o instanţă judecătorească îşi exercită competenţa.

JURISPRUDÉNŢĂ s.f. (<fr. *jurisprudence*, lat. *jurisprudentia*) **1.** Totalitatea soluţiilor date de instanţele de judecată într-un anumit domeniu; ansamblu de decizii ale unui tribunal; modul în care judecă un tribunal o pricină. **2.** Ştiinţa dreptului.

JURÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *juriste*, lat. *jurista*) Persoană care desfăşoară o activitate în domeniul dreptului, pe baza unei pregătiri de specialitate. ◆ Student în drept.

JÚRIU s.n. (<fr. *jury*) **1.** Comisie competentă însărcinată cu clasificarea şi cu promovarea unor candidaţi sau a unor concurenţi la un concurs, la o competiţie sportivă etc. **2.** Grup de juraţi care iau parte la constituirea curţilor cu juri.

JURNÁL s.n. (<fr. *journal*) **1.** Ziar, gazetă. **2.** Consemnare în scris a întîmplărilor, gîndurilor, faptelor, desfăşurării unor activităţi, în fiecare zi (*jurnal personal; jurnal de călătorie; jurnal de bord*). ◆ Specie a genului epic sub forma unor însemnări zilnice. ◆ Scriere memorialistică. **3.** Emisiune zilnică de actualităţi la radio sau la televiziune. **4.** Registru de evidenţă contabilă.

JURNALÍSM s.n. (<fr. *journalisme*) Ziaristică, gazetărie, publicistică.

JURNALÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *journaliste*) Ziarist, gazetar.

JURNALÍSTICĂ s.f. (<germ. *Journalistik*) Ziaristică, gazetărie.

JURUBÍŢĂ s.f. (<*jirebie*) Scul mic din fire textile.

JURUÍ vb. IV (<magh. *gyürüzni* "a se logodi") (Înv. şi pop.) **1.** Tranz. A făgădui, a promite. ◆ Refl. A se lega prin jurămînt. **2.** Refl. A se logodi.

JUST, -Ă adj. (<fr. *juste*, lat. *justus*) **1.** (Şi adverbial) Drept, adevărat, echitabil. ◆ (Despre oameni) Care procedează şi judecă drept. ◆ Fundat, legitim. **2.** Potrivit, corespunzător.

JUSTEŢE s.f. (<fr. *justesse*) Calitatea de a fi just; adevăr, dreptate. ◆ Precizie, exactitate.

JUSTIFICÁ vb. I (<lat. *justificare*, fr. *justifier*) **1.** Tranz. A demonstra justeţea, legitimitatea unui lucru; a îndreptăţi, a motiva. ◆ A dovedi folosirea legală a unor sume de bani, a unor materiale etc. **2.** Refl. A explica o atitudine, o acţiune etc.; a se dezvinovăţi.

JUSTIFICÁBIL, -Ă adj. (<*justifica*; cf.fr. *justifiable*) Care poate fi justificat, motivat.

JUSTIFICATÍV, -Ă adj. (<fr. *justificatif*) Care serveşte pentru a justifica ceva.

JUSTIŢIÁBIL, -Ă s.m. şi f. (<fr. *justiciable*) Persoană care are parte într-un proces.

JUSTIŢIÁR adj. (<fr. *justicier*) Care face dreptate, care este preocupat să facă dreptate.

JUSTÍŢIE s.f. (<fr. *justice*, lat. *justitia*) **1.** Caracterul a ceea ce este drept; virtutea prin care se dă fiecărei persoane ceea ce îi aparţine. **2.** Totalitatea organelor de jurisdicţie dintr-un stat; ansamblul legilor şi al instanţelor judecătoreşti şi sistemul lor de funcţionare. **3.** Una dintre formele fundamentale ale activităţii statului, care constă în judecarea pricinilor civile sau penale şi în aplicarea pedepselor prevăzute de lege. **4.** Dreptate, echitate.

JUVĂŢ s.n. (<ucr. *žyvec*) Laţ la capătul unei funii; ştreang.

JUVÉLNIC s.n. (Reg.) Unealtă pescărească, confecţionată din plasă, din nuiele, şipci sau din scînduri etc., cu care se prinde sau în care se păstrează peştele viu în apă.

JUVENÍL, -Ă adj. (<fr. *juvénile*, lat. *juvenilis*) Care aparţine tinereţii; tineresc.

JUXTALINEÁRĂ (JUXTALINIÁRĂ) adj. (<fr. *juxtalinéaire*) *Traducere juxtalineară* = traducere literală a unui text, cu reproducerea paralelă a textului original.

JUXTAPÚNE vb. III tranz. (<fr. *juxtaposer*, după *pune*) A pune unul lîngă altul; a alătura.

JUXTAPÚNERE s.f. (<*juxtapune*) Acţiunea de a juxtapune; alăturare. ◆ (GRAM.) Mijloc de exprimare a raporturilor sintactice de coordonare sau de subordonare dintre elementele unei propoziţii sau ale unei fraze, care constă în alăturarea lor, fără ajutorul unui cuvînt de legătură; parataxă.

JÚXTĂ s.f. (<lat. *juxta* "aproape, lîngă") Traducere juxtalineară a unor texte greceşti sau latineşti.

K

K s.m. invar. **1.** A paisprezecea literă a alfabetului limbii române, folosită în scrierea numelor proprii şi în neologisme cu caracter internaţional; sunete notate cu această literă: a) consoană oclusivă palatală surdă, cu valoarea grupului de litere *ch* înainte de *e* şi *i*; b) consoană oclusivă velară surdă cu aceeaşi valoare ca litera *c* în alte poziţii. **2.** (CHIM.) Simbol pentru *potasiu (kaliu)*.

°K (METR.) Simbol pentru grad *Kelvin*.

k (METR.) Simbol pentru prefixul *kilo-*.

KABÍLI s.m. pl. (<fr. *Kabyles*) Populaţie berberă din regiunile muntoase ale Algeriei.

KABÚKI s.n. (<fr. *kabuki*; cuv. jap.) Gen de teatru tradiţional japonez, în care replicile vorbite alternează cu părţi psalmodiate sau cîntate şi cu momente de dans.

KAINÍT s.n. (<fr. *kaïnite*) Sare naturală dublă, constituită din sulfat de magneziu şi clorură hidratată de potasiu, folosită la fabricarea îngrăşămintelor artificiale şi a sărurilor de potasiu.

KÁIZER[1] s.m. (<germ. *Kaiser*) Denumire dată împăraţilor "Sfîntului Imperiu Roman de Naţiune Germană" şi apoi împăraţilor Germaniei.

KÁIZER[2] s.n. (<germ. *Kaiser*[fleisch]) Piept de porc afumat şi fiert.

KAKEMÓNO s.n. (<fr. *kakémono*; cuv. jap.) Pictură japoneză executată în tuş sau în culori de apă, pe rulouri de mătase sau pe hîrtie de orez, de formă dreptunghiulară; se atîrnă în lung pe pereţi.

KAKÍ adj. invar. (<fr. *kaki*; cuv. jap.) De culoare verde-galbenă-cafenie.

KALA-AZÁR s.n. (<fr. *kala-azar*; cuv. indoarian din statul Assam) Boală parazitară gravă, endemică în regiunile tropicale, provocată de un protozoar care se localizează şi se multiplică în celulele endoteliale din splină şi din ficat.

KALIPATRÓN s.n. (<germ. *Kalipatron*) Cutie de tablă umplută cu hidroxid de potasiu, încorporată în masca de protecţie, care serveşte la regenerarea aerului (prin reţinerea bioxidului de carbon şi a apei); este folosită în mine.

KÁLIU s.n. (<germ. *Kalium*) (CHIM.) Potasiu.

KALOKAGATHIA s.n. (cuv. gr.) Termen care desemnează, în filozofia greacă, idealul armonizării virtuţilor morale cu frumuseţea fizică. ◆ Caracterul şi conduita unui om de o mare probitate.

KAMÁLA s.f. (<fr. *kamala*; cuv. sanscrit) Pulbere roşie obţinută din perii recoltaţi de pe fructele arborelui indo-malaiez *Mallotus philippinensis*, folosită ca vermifug şi colorant.

KAMIKÁZE s.m. invar, s.n. invar. (<fr. *kamikaze*; cuv. jap. "furtună providenţială") **1.** S.m. invar. Pilot japonez voluntar, trimis la moarte sigură, cu un avion încărcat cu explozibil pentru a lovi o ţintă. ◆ Persoană care se sacrifică pentru o cauză, într-o acţiune temerară, sinucigaşă. **2.** S.n. invar. Avion de luptă cu exploziv, pilotat de un kamikaze, care cădea asupra ţintei; folosit de japonezi în cel de al II-lea război mondial.

KANTIÁN, -Ă adj., s.m. (<fr. *kantien*; cf. n.pr. *Kant*) **1.** Adj. Care aparţine filozofiei lui Kant, referitor la această filozofie. **2.** S.m. Adept al filozofiei lui Kant.

KANTIANÍSM s.n. (<*kantian*) Sistem filozofic creat de Immanuel Kant, axat în special pe evaluarea critică a posibilităţilor de cunoaştere a lumii. A fost dezvoltat şi nuanţat de alţi mari filozofi.

KARATÉ s.n. (<fr. *karaté*; cuv. jap.) Metodă de luptă tradiţională japoneză, în care se folosesc numai lovituri cu mîinile şi picioarele. ◆ Disciplină sportivă în care se aplică această metodă.

KARATÉKA s.m. şi f. (<fr. *karatéka*) Persoană care practică sportul karate.

KARIBÚ s.m. (<germ. *Karibu*, fr. *caribou*; cuv. indian) Ren din Canada.

KÁRLING s.n. (<germ. *Karling*) (GEOL.) Creastă de munte stîncoasă, ascuţită.

KÁRMA s.f. (<engl., fr. *karma*; cuv. sanscr.) (În hinduism şi brahmanism) Principiu, forţă impersonală, implacabilă care înregistrează şi apreciază faptele oamenilor şi ale altor fiinţe, determinînd următoarea formă de reîncarnare a sufletului acestora: inferioară, în cazul unui bilanţ negativ, superioară, în cazul în care faptele bune au fost mai multe.

KARNÁC s.n. (<fr. *karnac*; cf.n.pr. *Karnak*, localitate în Egipt) Varietate de bumbac egiptean.

KASÍDĂ s.f. (<fr. *kasside*; cf. ar. *kassida*) Specie a liricii clasice turce şi persane, asemănătoare odei. Printre autorii de kaside, mai cunoscut este persanul Kaani.

KASOLÍT s.n. (<fr. *kasolite*) Silicat hidratat de plumb şi de uraniu.

KAZÁH, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *Kazaks, kazakh*, rus. *kazah*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care locuieşte, care s-a format în Kazahstan; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Kazahstanului sau este originară de acolo. Mai trăiesc în Uzbekistan, Turkmenia, China şi Mongolia. Sînt de religie musulmană-sunnită. **2.** Adj. Care aparţine Kazahstanului sau kazahilor, privitor la Kazahstan sau la kazahi. ◆ (Substantivat, f.) Limba turcică vorbită de kazahi.

kcal (METR.) Simbol pentru *kilocalorie*.

kcuv (INFORM.) Simbol pentru *kilocuvînt*.

KEDÍV s.m. (<fr. *khédive*; cuv. persan) Titlu purtat de viceregii Egiptului; persoană cu acest titlu.

KÉLVIN s.m. (<fr. *kelvin*; cf. n.pr. *Kelvin*, fizician englez) Unitate de măsură (simbol °K) pentru temperatura absolută în sistemul internaţional (ex.: O°C = 273,15°K; 100°C = 373,15°K).

KENOTRÓN s.n. (<fr. *kénotron*; cf.gr. *kenos* "vid") Tub electronic cu doi electrozi, folosit pentru redresarea curenţilor alternativi de înaltă tensiune.

KENYÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Kenya*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Kenya; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Kenyei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Kenyei sau kenyenilor, privitor la Kenya sau la kenyeni.

KERAMÍT s.n. (<fr. *kéramite*, germ. *Keramit*) Gresie ceramică obţinută prin arderea amestecului de argilă refractară cu marnă dolomitică, folosită la fabricarea dalelor de pavaj.

KEROSÉN s.n. (<engl., it. *kerosene*) Combustibil petrolier folosit în special la motoarele cu reacţie.

KÉTA s.f. (<rus. *keta*) Peşte teleostean mai mare ca păstrăvul, care trăieşte în mările din Extremul Orient şi migrează în fluvii pentru reproducere (*Oncorhynchus keta*). De la keta se obţin icrele de Manciuria.

KETCHUP s.n. (cuv. engl.) Sos picant preparat din pastă de roşii, oţet şi mirodenii.

keV (FIZ.) Simbol pentru *kiloelectronvolt*.

KEYNESIÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *keynesian*) **1.** Adj. Referitor la keynesism. **2.** S.m. şi f. Adept al keynesismului.

KEYNESÍSM s.n. (<n.pr. *Keynes*, economist englez) Doctrină economică modernă care încearcă să demonstreze rolul statului în organizarea economică-socială, astfel încît să fie evitate crizele economice. Importanţa ei constă mai ales, în faptul că a dus la crearea unui aparat economic analitic, a contribuit la matematizarea ştiinţei economice, creînd un sistem de instrumente utile pentru politica economică de stat.

kg (METR.) Simbol pentru *kilogram*.

kgf (METR.) Simbol pentru *kilogram-forţă*.

KHMER, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *Khmers, khmer*; cuv. indian) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie aparţinînd grupului de limbi monkhmerice, care trăieşte în Cambodgia, Vietnamul de Sud, S Laosului şi în S-E Thailandei; (la sg.) persoană care aparţine acestei populaţii (din Cambodgia). **2.** Adj. Care aparţine Cambodgiei sau khmerilor, care se referă la Cambodgia sau la khmeri. ◇ *Artă khmeră* = artă dezvoltată pe teritoriul Cambodgiei între sec. 5-15, cu perioada de apogeu între sec. 9-12. Reprezentative sînt grandioasele complexe de la Angkor. Tematica sculpturii este inspirată de mitologia brahmană sau budistă.

kHz (FIZ.) Simbol pentru *kilohertz*.

KIBBÚTZ s.n. (<fr. *kibboutz*; cuv. ebraic) Gospodărie colectivă agrară în Israel.

KIDNAPPING s.n. (cuv. engl.) Răpire a unei persoane (iniţial a copiilor) cu scopul de a obţine o răscumpărare.

KIÉF s.n. (<fr. *kief*) Stare de repaus absolut (la orientali).

KIESELGUR s.n. (cuv. germ.) Rocă sedimentară silicioasă, slab cimentată, alcătuită din opal şi provenită din acumularea capsulelor microscopice de alge diatomee; pămînţel, pămînt de diatomee, diatomit. Prin impregnarea acestei roci cu nitroglicerină, Nobel a obţinut dinamita.

KIESERIT s.n. (cuv. germ.) Sulfat natural hidratat de magneziu, alb-gălbui, sticlos, solubil în apă, care se formează în lacurile sărate; se utilizează la prepararea sării amare.

KIL (KILO[1]) s.n. (<fr. *kil*) Kilogram.

KÍLLER s.n. (<engl. *killer*) Ucigaş (plătit).

KILO[2]- (<fr. *kilo-*; cf.gr. *khilioi* "mie") Element prim de compunere care are semnificaţia "o mie", "de o mie de ori" (simbol *k*) şi care se scrie înaintea simbolului unităţii de măsură multiplicate, intrînd în denumirea unităţii respective.

KILOCALORÍE s.f. (<fr. *kilocalorie*) Unitate de măsură pentru energia termică, egală cu o mie de calorii (simbol *kcal*); calorie mare.

KILOCÍCLU s.m. (<fr. *kilocycle*) Unitate de frecvenţă egală cu 1000 de cicli. ◇ *Kilociclu pe secundă* = kilohertz.

KILOCUVÎNT s.n. (<*kilo*[2]-+*cuvînt*) (INFORM.) Multiplu al cuvîntului egal cu 1024 de cuvinte (simbol *kcuv*).

KILOELECTRONVÓLT s.m. (<fr. *kiloélectronvolt*) (FIZ.) Unitate (tolerată) de măsură pentru energie, egală cu o mie de electronvolt (simbol *keV*).

KILOGRÁM s.n. (<fr. *kilogramme*) Unitate de măsură a masei (simbol *kg*), egală cu masa unui cilindru de platină aliată cu iridiu, denumit "kilogram internaţional" şi păstrat la Sèvres (Franţa); este egal cu 1000 de gr. ◆ Greutate-etalon de metal, cu masa de 1 kg, folosită la cîntărire. ◇ *Kilogram-forţă* = unitate de măsură a forţei (simbol *kgf*), avînd o valoare egală cu greutatea prototipului internaţional de masă, măsurată în vid, la acceleraţia gravitaţională normală.

KILOGRAMMÉTRU s.m. (<fr. *kilogrammètre*) Unitate de măsură pentru lucrul mecanic, egală cu forţa necesară pentru ridicarea unei greutăţi de 1 kg la înălţimea de 1 m.

KILOHÉRTZ s.m. (<fr. *kilohertz*) Unitate de măsură pentru frecvenţă, egală cu o mie de hertzi (simbol *kHz*); kilociclu pe secundă.

KILOJOULE s.m. (<fr. *kilojoule*) (FIZ.) Unitate (derivată) de măsură pentru energie, egală cu o mie de jouli (simbol *kJ*).

KILOLÍTRU s.m. (<fr. *kilolitre*) Unitate de măsură pentru capacităţi, egală cu o mie de litri (simbol *kl*).

KILOMETRÁ vb. I tranz. (<fr. *kilométrer*) A marca cu borne kilometrice distanţele din lungul unei căi de comunicaţie. ◆ A măsura o distanţă în kilometri.

KILOMETRÁJ s.n. (<fr. *kilométrage*) Măsurare în kilometri a unei distanţe parcurse. ◆ Distanţă în kilometri parcursă de un vehicul într-un anumit timp. ◆ Instrument de bord al unor autovehicule care înregistrează distanţa parcursă în kilometri.

KILOMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *kilométrique*) Privitor la kilometru, de kilometru. ◆ Fig. Foarte lung, interminabil.

KILOMÉTRU s.m. (<fr. *kilomètre*) Unitate de măsură pentru distanţe, egală cu o mie de metri (simbol *km*). ◇ *Kilometru pe oră* = unitate de măsură pentru viteză (simbol *km/h*), egală cu viteza unui mobil care parcurge un kilometru într-o oră.

KILOMÓL s.m. (<*kilo*[2]-+*mol*) (CHIM.) Cantitate de substanţă, a cărei masă, exprimată în kilograme, este numeric egală cu masa moleculară (simbol *kmol*).

KILOÓHM s.m. (<*kilo*[2]-+*ohm*) (FIZ.) Unitate (derivată) de măsură pentru rezistenţa electrică, egală cu o mie de ohmi (simbol *kΩ*).

KILOTÓNĂ s.f. (<*kilo*[2]-+*tonă*) (FIZ.) Unitate de măsură pentru masă, egală cu o mie de tone (simbol *kt*).

KILOVÁR s.m. (<*kilo*[2]-+*var*[1]) (FIZ.) Unitate (derivată) de măsură pentru putere reactivă, egală cu o mie de vari (simbol *kVAR*).

KILOVÓLT s.m. (<fr. *kilovolt*) Unitate de măsură pentru tensiunea electrică sau pentru diferenţa de potenţial electric, egală cu o mie de volţi (simbol *kV*).

KILOVOLTAMPÉR s.m. (<fr. *kilovoltampère*) Unitate de măsură pentru puterea aparentă, egală cu o mie de voltamperi (simbol *kVA*).

KILOWÁTT s.m. (<fr. *kilowatt*) Unitate de măsură pentru putere, egală cu o mie de waţi (simbol *kW*).

KILOWÁTT-ÓRĂ s.m. (<fr. *kilowattheure*) Unitate de măsură pentru energie, egală cu energia produsă (sau consumată) într-o oră de un generator (sau de un receptor) cu puterea de un kilowatt (simbol *kWh*).

KILT s.m. (<engl., fr. *kilt*) Fustă scurtă şi plisată, din stofă cadrilată, care face parte din costumul tradiţional al scoţienilor.

KIMBERLÍT s.n. (<fr. *kimberlite*; cf.n.pr. *Kimberley*, oraş în Africa de Sud) Rocă ultrabazică alcătuită din olivină, piroxeni, granat, cromit, adesea cu diamante, formată în coşurile vulcanice.

KIMERIDGIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *kimméridjien*; cf.n.pr. *Kimeridge*, localitate în Anglia) (GEOL.) **1.** S.n. Etaj al jurasicului superior, caracterizat prin anumite specii de amoniţi, lamelibranhiate, brahiopode etc. **2.** Adj. Care aparţine kimeridgianului, care se referă la etajul şi la vîrsta kimeridgianului.

KINORÁMĂ s.f. (<germ. *Kinorama*) Procedeu de filmare şi de proiecţie pentru ecran panoramic.

KIP s.m. (<fr. *kip*) Unitate monetară în Laos.

KÍPPA s.f. (<fr. *kippa*) Acoperitoare a creştetului capului, purtată de evreii credincioşi.

KITSCH s.n. (cuv. germ.) (Pseudo)artă, în special plastică-decorativă, ale cărei produse se caracterizează prin lipsa gustului estetic, prin imitarea (vulgară) a unor opere sau motive cunoscute, prin forme şi culori care urmăresc să atragă atenţia cu orice preţ, în scopuri comerciale. În literatură, această manieră a dus la fabricarea unor texte artificiale, false, desuete, care urmăreau să emoţioneze printr-un sentimentalism facil, de prost-gust.

KÍWI s.f. invar. (<fr. *kiwi*; cuvînt din limba maorilor) **1.** Pasăre neozeelandeză pe cale de dispariţie, înaltă de 30 cm, cu aripile atrofiate, care se hrăneşte cu viermi, larve de insecte şi duce o viaţă nocturnă (*Apteryx australis*). **2.** Fruct comestibil al plantei *Actinidia chinensis*, originară din Noua Zeelandă, rotund, de culoare verde, cu coaja acoperită cu peri şi cu miezul suculent, acrişor.

kJ (FIZ.) Simbol pentru *kilojoule*.

kl (METR.) Simbol pentru *kilolitru*.

km (METR.) Simbol pentru *kilometru*.

kmol (CHIM.) Simbol pentru *kilomol*.

KNESSÉT s.n. (<engl. *Knesset*) Parlament unicameral al Israelului.

KNOW-HOW s.n. (cuv. engl.) Ansamblul informaţiilor şi al experienţei privind un nou proces tehnologic şi modul de exploatare a unor utilaje.

KOÁLA s.f. (<fr. *koala*; cuv. australian) Animal cătărător din ordinul marsupialelor, care trăieşte în Australia; urs cu pungă.

KOHÓL s.n. (<fr. *kohol*; cuv. ar.) Sulfură de antimoniu folosită de orientali pentru a evidenţia strălucirea ochilor şi în scop profilactic.

KORE s.f. (cuv. gr.) Statuie realizată în Grecia Antică (sec. 7-6 î.Hr.), reprezentînd o tînără fată care poartă veşmintele ca simbol al graţiei feminine.

KOUROS s.m. (cuv. gr.) Statuie realizată în Grecia Antică (sec. 7-6 î.Hr.), reprezentînd un tînăr atlet al cărui corp gol reprezintă perfecţiunea umană, imaginea forţei.

KRAFT s.n. (<germ. *Kraft*) Hîrtie rezistentă, utilizată pentru ambalaje, izolări etc.

Kr (CHIM.) Simbol pentru *kripton*.
KRIPTÓN s.n. (<fr. *krypton*; cf. gr. *kriptos* "ascuns") Element chimic (*Kr*; nr.at. 36; m.at. 83,8) din familia gazelor nobile, obţinut prin distilarea fracţionată a aerului lichid. Se combină numai cu fluorul la temperatura aerului lichid sub acţiunea descărcărilor electrice întunecoase. A fost descoperit de sir W.Ramsay şi M.W.Travers în 1898.
KRÓNPRINZ s.m. (cuv. germ.) (În trecut; în Germania şi în Imperiul Habsburgic) Titlu purtat de moştenitorul tronului; persoană având acest titlu.
kt (FIZ.) Simbol pentru *kilotonă*.
Ku (CHIM.) Simbol pentru *kurceatoviu*.
KURCEATÓVIU s.n. (<n.pr. *Kurceatov*) Element chimic (*Ku*; nr.at. 104; m.at. 261) transuranic. A fost descoperit pe cale artificială de G.N.Flerov, în 1966.
KURD, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *kurde*) **1.** S.m. şi f. Persoană care aparţine unui popor ce trăieşte în Turcia, Iran, Irak, Siria, Afghanistan, Pakistan, Caucaz. **2.** Adj. Care aparţine kurzilor, privitor la kurzi. ◆ (Substantivat, f.) Limba vorbită de kurzi.
kV (METR.) Simbol pentru *kilovolt*.
kVA (METR.) Simbol pentru *kilovoltamper*.
KVAR (FIZ.) Simbol pentru *kilovar*.
kW (METR.) Simbol pentru *kilowatt*.
kWh (METR.) Simbol pentru *kilowatt-oră*.
KYAT s.m. (<fr. *kyat*) Unitate bănească în Birmania.
KYRIE (ELEISON) s.f. (loc.gr. <*Kyrie* "Dumnezeu, Doamne" + *eleison* "ai milă") **1.** Invocaţie a divinităţii în cultul creştin ("Doamne, miluieşte!"). **2.** Cîntec solemn religios; parte a misei.
kΩ (FIZ.) Simbol pentru *kiloohm*.

L

L s.m. invar. **1.** A cincisprezecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (consoană sonantă lichidă laterală dentală). **2.** Cifră romană cu valoarea numerică 50. **I** (METR.) Simbol pentru *litru*.

LA[1] prep. (lat. *illac*) **I. 1.** (Introduce complemente circumstanţiale de loc şi atribute care indică locul): a) (Complementul indică direcţia sau ţinta unei acţiuni) *Merge la părinţi*; b) (Complementul indică limita) *Apa îi ajunge la umeri*; c) (Complementul indică distanţa) *S-a oprit la doi metri de mine*; d) (Complementul indică locul acţiunii) *Evoluează la paralele*; e) (Atributul indică poziţia) *Han la drumul mare*. **2.** (Introduce un complement circumstanţial de timp): a) (Complementul indică perioada) *Lipsesc la ora a doua*; b) (Complementul indică periodicitatea) *Vine o dată la doi ani*. **3.** (Introduce un complement circumstanţial de cauză) *Plîngea la orice vorbă*. **4.** (Introduce un complement circumstanţial de scop) *Pleacă la culcare*. **5.** (Complementul indică măsura) *Se vinde la kilogram*. **6.** (Introduce un complement circumstanţial de relaţie) *Este bun la inimă*. **7.** (Introduce un complement indirect) *Nu te potrivi la vorbe*. **8.** (Adverbial) Aproximativ, cam. *Să tot încapă la 10 litri*. **II.** Prepoziţii compuse. **1.** *De la:* a) (Indică spaţial punctul de plecare) *Vine de la mine*; b) (Indică temporal punctul de plecare) *E plecat de la ora şapte*; c) (Introduce un complement circumstanţial de mod; în loc. adj.) *De la sine*; d) (Introduce un complement indirect) *A primit cartea de la mine*; e) (Introduce un atribut care arată apartenenţa) *Toarta de la cană*. **2.** *Pe la* (Sugerează aproximaţia): a) (Introduce un complement circumstanţial de loc) *Se duce pe la amici*; b) (Introduce un complement circumstanţial de timp) *Vine pe la prînz*. **3.** *Pînă la:* a) (Introduce un complement circumstanţial de timp) *Terminăm pînă la vară*; b) (Introduce un complement circumstanţial de loc) *Se duce pînă la ea*; c) (Introduce un complement circumstanţial de mod) *A muncit pînă la epuizare*.

LA[2] s.m. invar. (<it. *la*) (MUZ.) **1.** Una dintre cele şapte denumiri simbolice ale sunetelor muzicale corespunzătoare notaţiei literale A. **2.** Etalon pentru stabilirea înălţimii exacte a sunetelor muzicale (880 de vibraţii simple pe secundă).

LA[3] vb. I tranz. şi refl. (lat. *lavare*) (Înv. şi pop.) **1.** A (se) spăla pe cap. **2.** A (se) scălda, a (se) îmbăia.

La (CHIM.) Simbol pentru *lanton*.

LAB s.n. (<germ. *Lab*, fr. *lab*) (BIOL.) Enzimă care coagulează cazeina din lapte.

LABÁN s.m. (<rus. *loban*) Peşte teleostean marin din familia mugilidelor, de c. 25-50 cm lungime, de culoare cenuşie albăstruie, cu capul mare (*Mugil cephalus*).

LABARUM s.n. (cuv. lat.) Stindard purpuriu al împăraţilor romani pe care Constantin cel Mare a pus crucea şi monograma lui Iisus Hristos.

LÁBĂ s.f. (<magh. *láb*) **1.** Parte a piciorului de la gleznă în jos la animalele patrupede şi la om. ◆ Parte a piciorului pe care calcă păsările (palmipede). ◆ Picior al unor animale (mamifere). ◆ (Fam. şi depr.) Mînă. **2.** *Laba-ursului* = nume dat mai multor specii de ciuperci de pădure comestibile din genul *Clavaria*, cu corpul cărnos şi ramificat. *Laba-gîştei* = ridurile formate (la persoanele în vîrstă) în jurul ochilor.

LABÉLĂ s.f. (<fr. *labelle*, lat. *labellum* "buză mică") (BOT.) Petala superioară a corolei orhideelor.

LABFERMÉNT s.n. (<fr. *labferment*) Cheag; chimază.

LABIÁL, -Ă adj. (<fr. *labial*; cf. lat. *labia* "buză") Care ţine de buze (ex. *muşchi labiali*). ◆ (Şi substantivat, f.; despre sunete) Care se articulează cu participarea buzelor: *vocale labiale* (o, u), *consoane labiale* (b, f, m, p şi v).

LABIALIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *labialiser*) A pronunţa un sunet dîndu-i o valoare de labială printr-o articulare suplimentară de rotunjire a buzelor, ca pentru rostirea unui "u" sau "o".

LABIÁT, -Ă adj., s.f. (<fr. *labié*; cf. lat *labia* "buză") **1.** Adj. (Despre corolă, caliciu) Prevăzut cu o prelungire. **2.** S.f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate erbacee sau semiarbuşti, bogate în uleiuri eterice, cu tulpina în patru muchii, cu frunzele opuse, cu florile bilabiate, entomofile şi cu fructe tetrachene; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie. Unele specii de labiate sînt plante medicinale şi melifere (ex. *levănţica, izma*), altele sînt buruieni (ex. *urzica-moartă, jaleşul*).

LÁBIE s.f. (<lat. *labium*, germ. *Labia*) (ANAT.) Element constitutiv al vulvei.

LABÍL, -Ă adj. (<fr. *labile*, lat. *labilis*) **1.** (Despre oameni şi caracterul, comportamentul etc. acestora) Nestatornic, schimbător. **2.** (Despre un sistem fizic) Care se află într-o stare de echilibru instabil.

LABILITÁTE s.f. (<fr. *labilité*, germ. *Labilität*) **1.** Comportare, atitudine etc. schimbătoare, nestatornică. **2.** (FIZ.) Însuşirea unui sistem mecanic de a se afla în echilibru instabil. **3.** (FIZIOL.) Proprietate a unui ţesut sau a unui organ reflectînd viteza reacţiei la un excitant, precum şi capacitatea restabilirii funcţionale după trecerea procesului de excitaţie; mobilitate funcţională.

LABIO- (<fr. *labio*) Element prim de compunere cu semnificaţia "care se referă la buze".

LABIODENTÁL, -Ă adj. (<fr. *labiodentale*; cf.lat. *labium "buză"+ dents, -ntis* "dinte") (Despre sunete) Care se articulează prin atingerea buzei inferioare de dinţii incisivi superiori. ◇ (Substantivat, f.) *"V" este o labiodentală.*

LABIOVELÁR, -Ă adj. (<fr. *labiovélaire*; cf. *labio-+velar*) (Despre consoane) A cărei articulare se produce concomitent prin rotunjirea buzelor şi atingerea limbii de vălul palatului. ◇ (Substantivat, f.) *"Qu" este o labiovelară.*

LABIRÍNT s.n. (<fr. *labyrinthe*, lat. *labyrinthus*; cf.gr. *labyrinthos*) **1.** Construcţie legendară (atribuită lui Dedal) alcătuită dintr-un număr foarte mare de încăperi aşezate în aşa fel încît ieşirea se găsea extrem de greu; p. ext. orice fel de construcţie de acest tip. ◆ Grup decorativ de arbuşti care alcătuiesc alei întortocheate. ◆ Fig. Drum încîlcit în care te orientezi cu greutate; p.ext. problemă, situaţie încurcată, dificil (sau imposibil) de rezolvat. **2.** (TEHN.) Dispozitiv alcătuit din compartimente înguste, utilizat într-o instalaţie, pentru a lungi parcursul unui fluid, diminuîndu-i viteza. **3.** Totalitatea cavităţilor care

formează urechea internă: vestibulul, melcul, canalele semicirculare.

LABIRINTÍTĂ s.f. (<fr. *labyrinthite*) (MED.) Inflamaţie a labirintului urechii, o formă de otită internă.

LÁBIU (LÁBIUM) s.n. (<fr., lat. *labium*) Buza inferioară a insectelor şi a unor miriapode, conformată variabil în funcţie de modul de hrănire.

LABORÁNT, -Ă s.m. şi f. (<germ. *Laborant*) Persoană (cu pregătire medie) care lucrează într-un laborator şi se ocupă cu întreţinerea instalaţiilor şi a aparatelor, precum şi cu efectuarea unor lucrări şi operaţii simple.

LABORATÓR s.n. (<germ. *Laboratorium*, fr. *laboratoire*) Ansamblu de instalaţii, maşini, aparate şi instrumente (inclusiv clădirile în care sînt amplasate) folosite pentru cercetări ştiinţifice, lucrări didactice, verificarea şi încercarea unor maşini, aparate sau procese tehnologice, prepararea unor substanţe etc.

LABORIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *laborieux*, lat. *laboriosus*) **1.** Care necesită multă muncă, efort, osteneală. **2.** Care lucrează mult, cu sîrguinţă.

LABRADÓR s.n. (<fr. *labrador*) Mineral din grupul feldspaţilor, cu luciu sidefiu, cu reflexe albăstrui şi verzui, care este folosit ca piatră semipreţioasă.

LABRADORÍT s.n. (<fr. *labradorite*) Rocă magmatică, intrusivă ori efuzivă, formată din microlite de labrador, folosită ca piatră de construcţie sau ornamentală.

LABURÍSM s.n. (<it. *laburismo*, engl. *labourism* <*Labour Party* "Partidul Muncii", numele unui partid britanic) Doctrină politică avînd un caracter socialist reformist, iniţiată în Marea Britanie.

LABURÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<engl. *labourist*) **1.** Adj. *Partid laburist* = denumire a unui partid politic de orientare social-democrată din unele ţări (ex. *Marea Britanie, Australia*). ◆ Care aparţine (politicii, ideologiei etc.) acestui partid, care se referă, privitor la acest partid. **2.** S. m. şi f. Membru al unui partid laburist.

LAC[1] s.n. (lat. *lacus*) Întindere (mare) de apă stătătoare, situată într-o depresiune, închisă între maluri, care poate avea scurgere la un rîu sau la mare. După originea depresiunii, se deosebesc: *lacuri tectonice* (în craterele vulcanilor stinşi), *lacuri de baraj natural* (în văile barate de diverse aluviuni, surpări, lave vulcanice etc.), *lacuri glaciare* (în circurile, văile etc. glaciare), *lacuri carstice* (în forme de relief carstic: doline, uvale, polii etc.), *lacuri artificiale* etc. După compoziţia chimică a apei se deosebesc: *lacuri dulci* (cu salinitate sub 0,3‰, *lacuri salmastre* (cu salinitate între 0,3 şi 24,7‰) şi lacuri sărate (cu salinitate mai mare de 24,7‰). ◇ *Lac de acumulare* = lac artificial, rezultat din construirea unui baraj pe albia unui rîu pentru formarea unei rezerve de apă. ◆ Fig. Cantitate mare de apă sau de alt lichid.

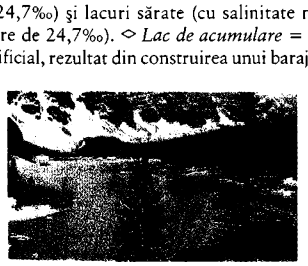

lac[1] (tectonic)

LAC[2] s.n. (<germ. *Lack*; cf. pers. *lakk* "culoare roşie") **1.** Substanţă lichidă obţinută prin dizolvarea într-un solvent volatil a unor răşini, uleiuri sicative, nitroceluloză etc. şi care, întinsă pe suprafaţa unui obiect, formează, în urma evaporării solventului, o pojghiţă solidă care protejează împotriva coroziunii, dînd obiectului un aspect plăcut. ◆ Piele (sau imitaţie de piele) cu faţa netedă, lucioasă, acoperită cu un strat din această substanţă. **2.** Soluţie pe bază de oxid de aluminiu, folosită în pictură în amestec cu un colorant. **3.** Substanţă obţinută din răşina unor plante, care se foloseşte, în Extremul Orient, în arta decorativă; obiect realizat din această substanţă.

LACÁZĂ s.f. (<fr. *laccase*) Enzimă oxidantă care se găseşte în sfeclă, morcovi, cartofi, fructe etc.

LÁCĂT s.n. (<magh. *lakat*) Dispozitiv pentru încuierea unei uşi, a unui dulap etc., prevăzut cu o tijă încovoiată, care trece prin două inele şi se închide prin intermediul unui mecanism manevrat, în general, cu o cheie.

LACEDEMONIÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *lacédémonien*; cf.n.pr. *Lacedemone*, personaj mitologic, fiu al lui Jupiter, căsătorit în Sparta) Spartan.

LACERTILIÁN s.m. (<fr. *lacertilien*; cf. lat. *lacerta* "şopîrlă") (La pl.) Subordin de reptile ovipare, cu corpul alungit, acoperit cu solzi cornoşi, cu labe, de obicei de dimensiuni reduse şi cu coadă lungă; (şi la sg.) reptilă care face parte din acest subordin (ex. *guşterul, şopîrla, cameleonul*).

LACHÉRDĂ s.f. (<ngr. *lakerda*) Produs alimentar obţinut din pălămidă proaspătă (cu greutatea de peste 2 kg), prin sărare şi afumare.

LACHÉU s.m. (<fr. *laquais*) Valet (îmbrăcat în livrea) din casele aristocratice. ◆ Fig. Termen depreciativ pentru o persoană slugarnică.

LACINIÁT, -Ă adj. (<fr. *lacinié*; cf. lat. *laciniatus* "decupat") (Despre frunze, petale etc.) Care prezintă crestături adînci şi înguste (ex. la otrăţelul-de-apă).

LACÍNIE s.f. (<lat. *lacinia* "fîşie") (BOT.) Diviziune îngustă a unei frunze, petale etc.

LACOLÍT s.n. (<fr. *laccolithe*; cf. gr. *lakkos* "cavitate" + *lithos* "piatră") Masă de rocă eruptivă de forma unei ciuperci care obligă, prin străpungere, straturile de deasupra sa să se înalţe.

LÁCOM, -Ă adj. (<sl. *lakomŭ*) (Şi adverbial) Care mănîncă mult şi cu poftă exagerată; căruia îi place să mănînce mult; mîncăcios. ◆ Fig. Avid, nesăţios; căruia îi place, care este dornic de a avea cantităţi mari de...

LACÓNIC, -Ă adj. (<fr. *laconique*) Care se exprimă în cuvinte puţine; concis, scurt, lapidar, succint. ◆ Care vorbeşte puţin (şi precis).

LACRIMA-CHRISTI subst. (cuv. lat.) Nume dat vinurilor italiene albe sau roşii, aromate, seci, cu tărie alcoolică de 10,5-12%, produse în podgoriile de la poalele Vezuviului. ◆ Varietate de viţă de vie italiană care produce vinul cu acelaşi nume.

LACRIMÁL, -Ă adj. (<fr. *lacrymal*; cf. lat. *lacrima* "lacrimă") Care se referă la lacrimi. *Glandă lacrimală* = glandă din cavitatea orbitală care produce lichidul care umezeşte ochiul. *Canal lacrimal* = canal prin care se scurge secreţia glandei lacrimale.

LACRIMÁRIU s.n. (<lat. *lacrimarium*) Vas mic de sticlă sau de ceramică, alungit, care se punea în mormintele romane, în mod simbolic, pentru lacrimile celor care-l plîngeau pe decedat.

LÁCRIMĂ s.f. (lat. *lacrima*) **1.** Secreţie a glandelor lacrimale constînd într-un lichid incolor, alcalin şi sărat, care umezeşte suprafaţa globilor oculari, favorizînd mişcarea acestora în orbită. **2.** (La pl.) Plîns (ex. *a izbucni în lacrimi*).

LACRIMOGÉN, -Ă adj. (<fr. *lacrymogène*; cf.lat. *lacrima* "lacrimă", gr. *gennan* "a produce") (Despre substanţe) Care provoacă apariţia lacrimilor, care te face să plîngi. ◆ Fig. ir. Care emoţionează.

LACRIMOSO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Cu gravitate; plin de durere.

LACS s.m. (<germ. *Lachs*) Specie de peşti din mările nordice, înrudiţi cu păstrăvii, somonii.

LACTÁMĂ s.f. (<fr. *lactame*, germ. *Laktame*; cf. lat. *lac, -ctis* "lapte") Compus organic ciclic obţinut, la încălzire, prin deshidratarea internă a unor aminoacizi (ex. *caprolactama*).

LACTÁT[1] s.m. (<fr. *lactate*) Sare a acidului lactic. ◆ *Lactat de calciu* = sare de calciu a acidului lactic, utilizată în tratamentul bolilor care se manifestă prin lipsa de calciu (ex. spasmofilie, tetanie, rahitism etc.).

LACTÁT[2], -Ă adj. (<fr. *lacté*) Făcut, preparat din lapte; format din lapte.

LACTÁŢIE s.f. (<fr. *lactation*, lat. *lactatio, -onis*) **1.** Proces fiziologic de formare, secreţie şi excreţie a laptelui prin glandele mamare. **2.** Acţiunea de a alăpta un copil. **3.** Perioadă de timp în care o mamă îşi alăptează copilul.

LACTÁZĂ s.f. (<fr. *lactase*; cf. lat. *lac, lactis* "lapte") Enzimă prezentă în intestin, mai ales la sugari, care catalizează hidroliza lactozei în glucoză şi galactoză.

LACTÉE adj. (<fr. [voie] *lactée*, lat. [via] *lactea*) V. n.pr. **Calea Lactee**.

LACTENÍNĂ s.f. Substanţă existentă în laptele crud, care manifestă o puternică acţiune de inhibiţie asupra multor specii de germeni din lapte, mai ales asupra streptococilor.

LÁCTIC adj. (<fr. *lactique*; cf. lat. *lac, -ctis* "lapte") *Acid lactic* = acid organic care apare ca un lichid siropos, higroscopic, obţinut prin fermentaţia lactică a zaharurilor din melasă, amidon sau zer şi care este întrebuinţat în industria alimentară, de medicamente, în vopsitorie etc.

LACTO- (<fr. *lacto-*; cf.lat. *lac, lactis*) Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la, cu privire la, care conţine, pentru) lapte".

LACTOBÁR s.n. (<*lacto-*+*bar*) Local de consum public unde se servesc mai ales produse lactate.

LACTOBIÓZĂ s.f. (<fr. *lactobiose*) Lactoză.

LACTOFERMÉNT s.n. (<fr. *lactoferment*) Cheag.

LACTOFERMENTATÓR s.n. (<fr. *lactofermentateur*) Aparat folosit pentru controlul calităţii laptelui, al cărui principiu de funcţionare se bazează pe faptul că, dintre diferitele calităţi de lapte încălzite pînă la o anumită temperatură, coagulează întîi laptele de calita-

te inferioară.
LACTOFÍLTRU s.n. (<*lacto-* + *filtru*) Aparat pentru determinarea cantităţii de impurităţi din lapte.
LACTOFLAVÍNĂ s.f. (<fr. *lactoflavine*) Factor termo-labil al complexului vitaminic B care se găseşte în lapte, avînd acţiune importantă în cursul sarcinii şi al lactaţiei.
LACTOGÉN, -Ă adj., s.n. (<it. *lactogeno*, fr. *lactogène*) (Substanţă) care stimulează lactaţia.
LACTOGENÉZĂ s.f. (<fr. *lactogènese*) (BIOL.) Proces de producere a laptelui.
LACTOGLOBULÍNĂ s.f. (<fr. *lactoglobuline*) Substanţă din clasa globulinelor, care există în lapte şi care, sub forma colostrului, contribuie la transmiterea imunităţii pasive de la mamă la noul născut.
LACTOMÉTRU s.n. (<fr. *lactomètre*) Instrument pentru măsurarea densităţii şi purităţii laptelui.
LACTÓNĂ s.f. (<fr. *lactone*) Ester ciclic intramolecular al hidroxiacizilor, prezent în lapte şi în alţi compuşi organici naturali.
LACTOSÉR s.n. (<fr. *lactosérum*) Partea lichidă din lapte, rămasă după înlăturarea cheagului.
LACTO-VEGETARIÁN, -Ă adj. (<*lacto-* + *vegetarian*) (Despre regimuri alimentare) Care se compune numai din produse lactate şi vegetale. ◆ (Substantivat) Persoană al cărei regim alimentar constă numai în produse lactate şi vegetale.
LACTÓZĂ s.f. (<fr. *lactose*) Substanţă organică dulce compusă din glucoză şi galactoză, extrasă din lapte şi folosită în industria farmaceutică.
LACUNÁR, -Ă adj. (<fr. *lacunaire*) Care prezintă lacune, întreruperi, goluri.
LACÚNĂ s.f. (<fr. *lacune*, lat. *lacuna*) Lipsă, spaţiu gol în interiorul unui corp (obiect, structură fizică, geologică etc.); discontinuitate în substanţa unui lucru. ◆ Moment de uitare, de întrerupere în desfăşurarea unui discurs. ◆ Lipsă, scăpare; greşeală; imperfecţiune.
LACÚSTRU, -Ă adj. (<fr. *lacustre*; cf. lat. *lacustris* <*lacus* "lac") Cu privire la (apele unui) lac; care trăieşte pe malul unui lac ori în lac. ◇ *Locuinţă* (sau *aşezare* etc.) *lacustră* = locuinţă (sau aşezare etc.) clădită pe stîlpi la suprafaţa unui lac, specifică epocii preistorice.
LACVEÁR s.m. (<lat. *laquearius* <*laqueus* "laţ") Gladiator care se folosea în lupte de un fel de arcan.
LÁDĂ s.f. (<germ. *Lade*) Cutie de dimensiuni mari din lemn, carton, tablă etc., în care se păstrează sau se transportă diferite obiecte, materiale etc. ◇ *Ladă de zestre* = piesă importantă din mobilierul rustic românesc, lucrată mai ales din lemn de fag şi bogat împodobită.
LADÍN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *ladin*, it. *ladino*) **1.** S. m. şi f. (La pl.m.) Nume dat unor populaţii retoromane din Elveţia şi din N Italiei; p.ext. retoroman; (la sg.) persoană care aparţine acestor populaţii. **2.** Adj. Care aparţine ladinilor, care se referă la ladini. ◆ (Substantivat, f.) Limbă de origine latină vorbită de ladini; p.ext. retoromană.
LADINIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *ladinien*) (GEOL.) **1.** S.n. Etaj superior al triasicului mediu de tip alpin caracterizat prin ceratiţi, lamelibranhiate etc. **2.** Adj. Care aparţine ladinianului, care se referă la ladinian.
LADY s.f. (cuv. engl.) Doamnă nobilă din Anglia; soţie de lord sau de cavaler.
LÁGĂR s.n. (<germ. *Lager*) **I. 1.** Loc unde staţionează trupele; tabără, cantonament. **2.** Loc unde sînt închişi şi supravegheaţi prizonierii de război sau, în regimurile totalitariste, persoanele considerate ostile regimului. **II.** Organ de maşină pe care se sprijină un ax, un arbore, o osie etc. şi care permite acestora o mişcare de rotaţie sau de oscilaţie.
LAGOFTALMÍE s.f. (<fr. *lagophtalmie*; cf.gr. *lagos* "iepure" + *ophthalmos* "ochi") Afecţiune a pleoapei superioare care se manifestă prin faptul că această pleoapă nu acoperă complet ochiul în timpul somnului.
LAGOSTÓM s.n. (<fr. *lagostome*) Malformaţie congenitală în care buza superioară este crestată ca la iepure.
LAGÚNĂ s.f. (<it. *laguna*; cf.lat. *lacuna* "adîncitură") Lac de litoral provenit din închiderea totală sau parţială a unui golf de mare printr-o fîşie îngustă de pămînt sau printr-o barieră de corali (atol).
LAI subst. (<fr., engl. *lai*; cuv. celtic) Poezie medievală franceză, cu versuri scurte, de obicei de opt silabe, epică sau lirică, destinată a fi cîntată sau declamată cu acompaniament de harpă.
LAI, LÁIE adj. (cf. alb. *lajë*) (Pop.) Negru (amestecat cu alb) (ex. *oaie laie*).
LÁIBĂR s.n. (<săs. *leibel*) **1.** Haină ţărănească (de postav) scurtă pînă în talie, strînsă pe corp şi, de obicei, fără mîneci. **2.** Manta lungă şi largă purtată, în trecut, de boieri.
LÁIC, -Ă adj. (<fr. *laïque*, lat. *laicus*) Mirean, lumesc, nebisericesc. ◆ Fig. Care nu este iniţiat într-un domeniu.
LAICIZÁ vb. I. tranz. (<fr. *laïciser*) A separa o instituţie (ex. învăţămîntul) de biserică sau a o scoate de sub autoritatea acesteia.
LÁITMOTIV (LÉITMOTIV) s.n. (<germ. *Leitmotiv*) (MUZ.) Formulă melodică, ritmică sau armonică pregnantă care revine în mod semnificativ, cu o anumită periodicitate, în cursul unei compoziţii muzicale; p. ext. orice fragment sau motiv muzical repetat. ◆ Fig. Idee, formulă, frază într-o operă literară căreia autorul îi atribuie o anumită semnificaţie, revenind periodic (şi simbolic) asupra ei.
LAKÍSTĂ adj. (<fr. *lakiste*; cf. engl. *lake* "lac") *Şcoala lakistă* = grupare literară romantică engleză (sfîrşitul sec. 18 şi începutul sec. 19) ai cărei reprezentanţi (poeţii W.Wordsworth, S.T.Coleridge, R.Soutney) celebrează natura, viaţa patriarhală, moralitatea şi valoarea poetică a vorbirii curente, nepreţioase.
LALEÁ s.f. (<tc. *lâle*) Plantă decorativă, perenă, din familia liliaceelor, cu tulpina înaltă de 30-40 cm, cu frunzele lanceolate, groase şi cu florile mari, care, cultivată, poate avea toată gama naturală de culori (*Tulipa gesneriana*).
LÁMA[1] s.m. (<fr. *lama*; cuv. tibetan) Călugăr (şi preot) budist din Tibet, Mongolia şi la calmuci. ◇ *Marele lama* = şef spiritual şi suveran al budismului tibetan; dalai-lama.
LAMÁ[2] vb. I tranz. (<fr. *lamer*; cf. *lamă*) A găuri un material sau a-i netezi suprafaţa cu o unealtă în formă de lamă, care se roteşte în jurul unui ax.
LAMAÍSM s.n. (<fr. *lamaïsme*) Variantă a budismului, mahayana, răspîndită la tibetani, mongoli, calmuci şi tuvini, care a simplificat cultul şi a introdus în Tibet o teocraţie monahală, fiind fundată în forma actuală de Tong-Kapa.
LAMANTÍN s.m. (<fr. *lamantin*) Mamifer cetaceu asemănător cu foca, erbivor, de c. 3-5 m lungime, care trăieşte în zonele tropicale ale Americii şi Africii şi care este vînat pentru carnea, grăsimea şi pielea lui (*Manatus*).
LAMARCKÍSM s.n. (<fr. *lamarckisme*; cf. n.pr. *Lamarck*, naturalist francez) (BIOL.) Teorie formulată de J.-B.Lamarck în 1809, după care evoluţia vieţuitoarelor s-ar produce ca urmare a acţiunii legilor potrivit cărora nevoia creează organul, iar însuşirile dobîndite sub influenţa mediului se transmit ereditar; a stat la baza elaborării concepţiei evoluţioniste a lui Darwin.
LAMARCKÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *lamarckiste*) (Adept) al lamarckismului.
LAMÁRE s.f. (<*lamă*[1]) (TEHN.) Operaţie prin care se prelucrează suprafaţa frontală, circulară a unei găuri cu ajutorul unei lame speciale, prinsă într-un element de ghidaj şi care se aplică în cazul în care strunjirea este dificilă.
LAMASERÍE s.f. (<fr. *lamaserie*) Mănăstire (tibetană) de călugări budişti.
LÁMĂ[1] s.f. (<fr. *lame*) **1.** Placă subţire de metal, de lemn, de plastic etc. cu diverse întrebuinţări. **2.** Parte (metalică) tăioasă a unui instrument. **3.** Mică placă metalică, foarte tăioasă, dreptunghiulară, subţire, care se montează la un aparat de ras. **4.** Placă mică de sticlă pe care se aşază substanţele (germeni, frotiuri de sînge etc.) care urmează a fi examinate la microscop. **5.** (FIZ.) *Lamă sfert de undă* = plăcuţă cristalină care introduce o diferenţă de drum optic de un sfert de lungime de undă între cele două raze produse prin fenomenul de dublă refracţie. **6.** Strat foarte subţire de lichid. **7.** (MED.) *Lamă vertebrală* = parte osoasă care formează arcul posterior al vertebrelor, între apofiza articulară şi apofiza spinoasă.
LÁMĂ[2] s.f. (<fr. *lama*) Gen de mamifere rumegătoare înrudite cu cămilele, de c. 120 cm înălţime, care trăiesc în zonele muntoase

lalele

lamă[2]

din America de Sud, unde, domesticite, sînt folosite ca animale de povară (*Lama*); animal care face parte din acest gen.

LAMBÁDA s.f. (<it. *lambada*; cuv. port.) Dans modern de origine sud-americană caracterizat prin mişcarea rapidă şi ritmică a şolduri-lor; melodie după care se execută acest dans.

LÁMBĂ s.f. (<tc. *lâmba*) **1.** Lanţ care leagă crucea proţapului unui car cu capetele osiei. **2.** Parte proeminentă a unei scînduri care se îmbucă în scobitura corespunzătoare a altei scînduri. **3.** Vergea lată de lemn care se introduce în ulucele a două scînduri pentru a le îmbina.

LAMBDACÍSM s.n. (<lat. *lambdacismus*) **1.** Pronunţare defectuoasă a literei *l*. **2.** Aliteraţie constînd în repetarea sunetului *l*.

LAMBÉRT s.m. (<fr. *lambert*; cf.n.pr. *Lambert*, fizician german) Unitate de măsură a strălucirii (simbol La), de π ori mai mică decît stilbul (10^4 cd/m^3).

LAMBLIÁZĂ s.f. (<fr. *lambliase*) Prezenţă a lambliei în căile biliare şi în intestinul subţire, care provoacă, mai ales la copii, tulburări digestive.

LÁMBLIE s.f. (<fr., lat. *lamblia*) Protozoar flagelat, parazit în intestinul subţire şi în căile biliare la om, şoareci, cîini, pisici, unde ajunge prin intermediul apei sau al alimentelor nespălate (*Lamblia intestinalis*).

LAMBRECHÍN s.n. (<fr. *lambrequin*) **1.** Draperie aşezată în partea superioară a unei deschideri (uşă, fereastră etc.) în scop decorativ. **2.** Element decorativ din lemn sau tablă aşezat vertical la marginea unei streşini. **3.** Ornament în formă de panglică lată (la scuturi, steme) pe care este scrisă o deviză.

LAMBRISÁ vb. I tranz. (<fr. *lambrisser*) A acoperi cu lambriuri.

LAMBRÍU s.n. (<fr. *lambris*) Îmbrăcăminte din lemn, din piatră, din piele etc. cu care se căptuşesc (în întregime) pereţii interiori ai unei încăperi în scop decorativ sau pentru protecţie.

LAMÉ s.n. (cuv. fr.) Material textil din mătase naturală sau din fibre sintetice, mai rar din bumbac sau din lînă, ţesut cu fire metalice fine pentru obţinerea unui aspect estetic deosebit.

LAMELÁR, -Ă adj. (<fr. *lamellaire*) Care are formă de lamele; cu structură în formă de lamele; care se desface în lamele.

LAMELÁT, -Ă adj. (<fr. *lamellé*) Compus din lamele; cu lamele.

LAMELÁŢIE s.f. (<fr. *lamellation*) (CONSTR.) Operaţie de asamblare a mai multe lamele pentru a obţine elemente mai mari sau mai rezistente.

LAMÉLĂ s.f. (<fr. *lamelle*, lat. *lamella*) **1.** Lamă[1] mică. **2.** Plăcuţă de sticlă foarte subţire cu care se acoperă picăturile de sînge sau de suspensie microbiană puse pe lame pentru a putea fi observate la microscop în stare vie. **3.** (TEHN.) *Lamelă de colector* = fiecare dintre piesele componente, conductoare sau izolante ale colectorului maşinilor electrice. **4.** (TEHN.) Fiecare dintre piesele folosite în controlul firelor de urzeală, servind la oprirea războiului de ţesut mecanic cînd se rupe firul. **5.** (BOT.) *Lamelă mijlocie* = porţiunea centrală a membranei comune care separă două celule, formată din substanţe pectice.

LAMELI- (<fr. *lamelli-*; cf. lat. *lamella* "lamelă") Element prim de compunere care are semnificaţia "(în formă de) lamelă".

LAMELIBRANHIÁT, -Ă adj., s.f. (<lat. *lamellibranchiata*) **1.** Adj. (Despre unele moluşte) Cu branhiile în formă de lamele. **2.** S.f. (La pl.) Clasă de moluşte acvatice marine şi dulcicole, cu corpul turtit lateral, cuprins într-o cochilie cu două valve, şi cu branhiile în formă de lamele (*Lamellibranchiata*); (şi la sg.) animal care face parte din această clasă (ex. *stridia, scoica de rîu, midia*).

LAMELICÓRN, -Ă adj. (<fr. *lamellicorne*) (Despre insecte coleoptere) Cu antene scurte şi terminate în lamele dispuse în evantai (ex. *scarabeul, cărăbuşul*).

LAMELIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *lamelliforme*) În formă de lamelă.

LAMELIRÓSTRĂ s.f. (<fr. *lamellirostre*; cf.lat. *lamella* "lamelă"+*rostrum* "cioc") (La pl.) Familie de păsări palmipede cu ciocul transversal şi moale, acoperit de o membrană lamelată; (şi la sg.) pasăre care face parte din această familie (ex. *raţa*).

LAMENTÁ vb. I refl. (<fr. *lamenter*, lat. *lamentari*) A se tîngui, a se văita.

LAMENTÁBIL, -Ă adj., adv. (<fr. *lamentable*, it. *lamentabile*) (Care este) vrednic de plîns, de compătimit; p. ext. mizerabil, rău, prost; (care este) într-o stare de decădere.

LAMENTÁŢIE s.f. (<fr. *lamentation*, lat. *lamentatio, -onis*) Tînguire, văicăreală.

LAMÉNTO s.n. (<it. *lamento*) Piesă vocală cu caracter trist, tînguitor, specifică operei italiene din sec. 17-18, plasată, de obicei, imediat înaintea deznodămîntului dramatic (ex. C. Monteverdi, *Lamentoul Ariannei*).

LAMENTÓSO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Cu jale, tînguitor.

LAMINÁ vb. I tranz. (<fr. *laminer*) **1.** A prelucra un material prin deformare plastică la cald sau la rece, cu ajutorul unui laminor. **2.** A efectua operaţia de subţiere treptată a păturilor, benzilor şi semitorturilor pentru obţinerea firelor textile, în cursul căreia fibrele sînt întinse, aşezate paralel şi omogenizate. **3.** (FIZ.) A reduce secţiunea de curgere a unui fluid.

LAMINÁJ s.n. (<fr. *laminage*) Indice care caracterizează gradul de subţiere, prin laminare, a firelor textile.

LAMINÁR, -Ă adj. (<fr. *laminaire*) Compus din straturi paralele. ◇ *Curgere laminară* = regim de curgere a unui fluid care se efectuează prin deplasări ale straturilor de fluid pe traiectorii paralele între ele şi cu axa conductei, fără a se produce vîrtejuri.

LAMINARIA s.f. (cuv. lat.) Algă marină brună, cu talul lung de peste 1 m, comestibilă, folosită la extragerea iodului şi bromului în farmacologie, medicină şi ca îngrăşămînt organic.

LAMINÁT, -Ă adj., s.n. (<*lamina*) **1.** Adj. Care a suferit operaţia de laminare. **2.** S. n. Produs metalurgic obţinut prin laminare (ex. *tablă, benzi, sîrmă* etc.).

LAMÍNĂ s.f. (<it., lat. *lamina*) **1.** (BOT.) Partea lăţită a unei frunze; limb. **2.** Strat subţire care face parte din structura unei formaţii anatomice. **3.** (TEHN.) Corp în formă de lamă sau de fir.

LAMINECTOMÍE s.f. (<fr. *laminectomie*; cf.gr. *ektome* "extirpare") (MED.) Rezecţie a apofizelor vertebrale, practicată în operaţiile pe coloana vertebrală sau pe măduva spinării.

LAMINÓR s.n. (<fr. *laminoir*) **1.** Instalaţie alcătuită din doi sau mai mulţi cilindri metalici care se rotesc în sens contrar, cu ajutorul căreia metalele şi aliajele sînt transformate în lame, în fire etc. **2.** Mecanism care subţiază şi omogenizează fibrele textile. **3.** Instalaţie cu care se fărîmiţează anumite metale necesare pastei de argilă, nisipului de concasor etc.

LAMINOTOMÍE s.f. (cf.gr. *tome* "tăiere") (MED.) Secţiune a lamelor vertebrale.

LAMPADÁR s.n. (<fr. *lampadaire*) **1.** Stîlp pe care sînt fixate una sau mai multe lămpi folosind la iluminatul străzilor, parcurilor etc. **2.** Lampă formată dintr-un suport vertical (de obicei decorat) cu picior lung, care susţine unul sau mai multe becuri şi care se foloseşte la iluminatul interioarelor.

LAMPADOFÓR s.m. (În antic. greacă) Purtător de torţă la ceremoniile religioase.

LAMPÁNT adj. (<fr. *lampant*) *Petrol lampant* = fracţiune lichidă obţinută în procesul de distilare atmosferică a ţiţeiului între aprox. 200 şi 300 °C, care se întrebuinţează drept combustibil în lămpi de iluminat, în motoarele cu explozie cu raport de compresiune mic etc.

LAMPÁS s.n. (<rus. *lampas*) Fîşie lată de postav, cusută pe latura exterioară în lungimea pantalonilor la unele uniforme sau costume de ceremonie; vipuşcă.

LÁMPĂ s.f. (<germ. *Lampe*, rus. *lampa*, fr. *lampe*) Mecanism care produce lumină prin arderea unui combustibil sau cu ajutorul curentului electric şi care este destinat iluminării, semnalizării, controlului etc. ◇ *Lampă de radio* = tub electronic. *Lampă de sudat* sau *de lipit* = lampă cu combustibil folosită pentru încălzirea ciocanului de lipit sau a pieselor destinate lipirii.

LAMPIÓN s.n. (<fr. *lampion*) Felinar cu pereţii coloraţi (şi pictaţi) din material translucid (hîrtie cerată, ţesături, pergament etc.), care este folosit la iluminatul festiv.

LAMPÍST s.m. (<*lampă*) Muncitor în mină specializat în întreţinerea lămpilor de miner.

LAMPRÉTĂ s.f. (<germ. *Lamprete*, lat. *lampreda*) Peşte de mare care are formă cilindrică şi alungită, cu carnea gustoasă.

LAMPROFÍR s.n. (<fr. *lamprophyre*; cf. gr. *lampros* "strălucitor" + *porphyra* "purpură") Rocă eruptivă de culoare închisă, bogată în minerale feromagnetice, avînd în general o structură mărunt cristalizată sau porfirică.

LÁMURĂ s.f. (lat. *lamina*) Partea cea mai bună, mai curată şi mai aleasă a unui lucru, fapt, fenomen etc.

LAN s.n. (<ucr. *lan*) Suprafaţă de teren agricol cultivat, de obicei, cu cereale aflate într-o fază avansată de vegetaţie. ◆ P.ext. Plantele cultivate pe acest teren.

LANAMÉTRU s.n. (<fr. *lanamètre*) Aparat cu ajutorul căruia se determină fineţea fibrelor textile prin proiectarea pe un ecran gradat a imaginii mărite a acestor fibre.

LANCASTERIANÍSM (LANCASTRIANÍSM) s.n. (<fr. *lancasterianism*; cf.n.pr. *Lancaster,* pedagog englez) Denumire dată sistemului de învăţămînt Bell-Lancaster; sistem monitorial.

LÁNCE s.f. (<it. *lancia*) Veche armă de atac formată dintr-un vîrf ascuţit de metal montat

la capătul unei prăjini de lemn.

LANCEOLÁT, -Ă adj. (<fr. *lancéolé*, lat. *lancolatus*) Care are forma unui vîrf de lance. ◇ *Stilul gotic lanceolat* = prima perioadă a goticului caracterizată printr-o arhitectură care preferă liniile ascuţite şi planurile simple, cu abside; stîlpii sînt înconjuraţi de coloane cu capiteluri, iar turnurile se termină printr-o platformă sau o săgeată simplă (ex. *Catedrala din Chartres, Catedrala Notre-Dame din Paris*).

LAND s.n. (<germ. *Land*) (În Austria şi în Germania) Provincie autonomă avînd organ legislativ (*Landtag*) şi guvern propriu.

LÁNDĂ s.f. (<fr. *lande*) Cîmpie litorală de pe ţărmurile Oceanului Atlantic, formată din nisipuri neproductive, fixate (prin vegetaţie) sau mobile.

LANDGRAF s.m. (cuv. germ.) Titlu dat unora dintre vechii principi germani; persoană care purta acest titlu.

LÁNDLER s.n. (<germ. *Ländler*) Dans popular austriac şi bavarez, asemănător valsului, cu măsură ternară şi tempo moderat; melodie după care se execută acest dans.

LANDÓU s.n. (<fr. *landau*; cf.n.pr. *Landau*, oraş în Germania) **1.** Trăsură mare şi luxoasă cu patru locuri aşezate faţă în faţă şi cu capota formată din două părţi care se pot ridica sau coborî. **2.** Cărucior pentru copiii mici, acoperit, mare şi confortabil.

LÁNDRAS s.m. (<engl. *landrace*; cuv. danez) (ZOOT.) Rasă de porci de culoare albă şi cu corpul foarte lung, bună producătoare de carne; porc care face parte din această rasă.

LANDSKNECHT s.m. (cuv. germ.) (În sec. 15-17; în Germania) Soldat mercenar pedestru în slujba oraşelor sau a principilor.

LANDSMÁL s.n. (<fr. *landsmal*; cuv. norv.) Limba literară norvegiană modernă cu structura gramaticală şi fondul principal de cuvinte daneze.

LÁNDŞAFT s.n. (<germ. *Landschaft*) (GEOL.) Porţiune din învelişul geografic şi geosferic care are caracteristici diferite de cele ale porţiunilor învecinate.

LANDTAG s.n. (cuv. germ.) **1.** (În ev. med.) Adunarea reprezentanţilor pe stări în principatele germane. **2.** (În Germania pînă în 1934 şi în Austro-Ungaria) Organul reprezentativ al puterii. **3.** (În R.F.Germania, în Germania de după 1991 şi în Austria) Organul legislativ suprem al landurilor; dietă. **4.** Denumirea parlamentului din Liechtenstein.

LANGURÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *langoureux*) (Despre oameni, privirea, gesturile etc. acestora) Care manifestă, exprimă etc. o melancolie duioasă ori senzuală; sentimental, galeş.

LANGÚSTĂ s.f. (<fr. *langouste*) Animal marin din clasa crustaceelor, decapod, lung de c. 30-50 cm, cu antene lungi, fără cleşti şi cu o carne deosebit de gustoasă, care trăieşte în Oceanul Atlantic şi Marea Mediterană (*Palinurus vulgaris*).

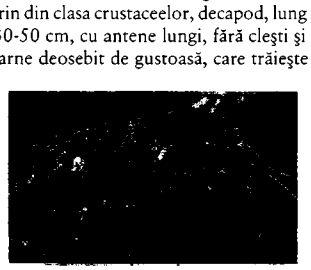

langustă

LANIFÉR, -Ă adj. (<fr. *lanifère*; cf.lat. *lana* "lînă"+*ferre* "a purta") Care poartă, are lînă; păros.

LANITÁL s.n. (<fr., it. *lanital* <it. *lan*[a] *ital*[liana]) Fibră textilă chimică obţinută din cazeina din lapte, care se aseamănă cu lîna şi, în amestec cu aceasta sau cu alte fibre, se întrebuinţează la fabricarea unor ţesături şi tricotaje asemănătoare celor de lînă.

LANOLÍNĂ s.f. (<fr. *lanoline*; cf. lat. *lana* "lînă" + *oleum* "ulei") Produs semisolid, grasceros, secretat de pielea oilor şi extras prin prelucrarea lînii acestora, care este utilizat în medicină, cosmetică etc.

LANSÁ vb. I tranz. (<fr. *lancer*) **1.** A arunca ceva cu putere (spre un obiectiv). **2.** A face să pornească o navă cosmică sau maritimă; a o aduce în stare de funcţionare. ◆ Refl. A se avînta, a se angaja cu îndrăzneală într-o acţiune temerară, într-o discuţie pasionată etc. **3.** (INFORM.) A porni un program. **4.** A pune (pentru prima oară) în circulaţie, a difuza, a răspîndi. ◆ Tranz. şi refl. A se face cunoscut, a (se) afirma; a deveni sau a face să devină celebru.

LANSÁJ s.n. (<fr. *lancage*) Oscilaţiile verticale ale şasiului unui automobil.

LANSÁRE s.f. (<*lansa*) (INFORM.) (La pl.) *Lansări multiple* = deschiderea unui program de aplicaţii pe computer de către mai mulţi utilizatori într-o reţea locală.

LANSATÓR s.n. (<*lansa*) Dispozitiv pentru lansarea bombelor, a rachetelor, a torpilelor etc.

LANSÉTĂ s.f. (<fr. *lancette*) **1.** Unealtă semimecanică de pescuit care dă posibilitatea aruncării la mare distanţă printr-un sistem special de fixare a mulinetei. **2.** (ARHIT.) Arc frînt foarte îngust care permite (în construcţia unei ferestre, a unei uşi etc.) deschidere înaltă şi îngustă.

LANTÁN s.n. (<fr. *lanthane*) Element chimic (*La*; nr.at.57; m.at. 138,91), metal, cap de serie din familia pămînturilor rare. A fost descoperit de C.G.Mosander în 1839.

LANTANÍDĂ s.f. (<fr. *lanthanide*) (La pl.) Nume dat mai multor elemente chimice din grupa pămînturilor rare: ceriu, praseodim, neodim, prometiu, samariu, europiu, gadoliniu, terbiu, disprosiu, erbiu, tuliu, yterbiu şi lutetiu, care au numerele atomice între 58 şi 71, iar valenţa lor caracteristică 3; (şi la sg.) element chimic aparţinînd acestei grupe.

LANTÉRNĂ s.f. (<fr. *lanterne*, it. *lanterna*) **1.** Dispozitiv de iluminat constituit dintr-o sursă de lumină închisă într-o carcasă, de obicei, metalică (ex. *lanterne fixe pentru iluminatul public; lanterne de buzunar; lanterne montate pe mijloace de locomoţie*). **2.** (FIZ.) *Lanternă magică* = aparat de proiecţie primitiv, prevăzut cu o sursă de lumină şi cu una sau mai multe lentile care servesc la proiectarea figurilor desenate sau fotografiate pe plăci de sticlă. **3.** (CHIM.) Aparat de control prevăzut cu vizoare de sticlă, intercalat în conducte, pentru urmărirea curgerii şi a aspectului produselor lichide. **4.** Turn cu deschideri laterale ridicat deasupra unei turle, cupole etc. pentru luminare şi ventilaţie. **5.** (ZOOL.) *Lanterna lui Aristotel* = aparatul masticator al ariciului-de-mare. **6.** (TEHN.) Mecanism de schimbare alternativă a sensului unei mişcări de rotaţie folosit la unele maşini de bobinat firul pe mosoare, la dispozitivele Jacquard etc.

LANTERNÓU s.n. (<fr. *lanterneau*) (ARHIT.) **1.** Porţiune din acoperişul unei hale, al unei săli etc. mai ridicată, prevăzută cu numeroase ferestre, pentru a permite pătrunderea aerului şi a luminii; luminator. **2.** Turn cu colonete aşezat în vîrful unui dom, al unui edificiu.

LANŢ s.n. (<bg. *lanec*) **1.** Şir de verigi, plăci, zale etc., de obicei metalice, unite între ele, folosit pentru legare, tracţiune, transmitere a unei mişcări etc. ◇ *Lanţ cinematic* = sistem de organe de maşină şi mecanisme legate între ele în vederea transmiterii sau transformării mişcării. **2.** Lucrătură simplă făcută cu croşeta, formată dintr-un şir de ochiuri. **3.** Lanţ mic, alcătuit estetic, mai ales din metal preţios, folosit ca obiect de podoabă. **4.** Fig. Legătură puternică (afectivă, familială, socială etc.) între fiinţe. **5.** Fig. Captivitate, robie. **6.** Şir continuu de elemente (fiinţe, lucruri, stări, fenomene etc.) asemănătoare dintr-un anume punct de vedere (funcţional, material etc.). ◇ *Lanţ de munţi* = sistem muntos. *Lanţ de trăgători* = formaţie militară de luptă în care soldaţii sînt dispuşi pe aceeaşi linie de front. *Reacţie în lanţ* = reacţie care, producîndu-se într-un anumit punct al unui corp, se propagă în toată masa lui.

LANŢÉTĂ s.f. (<germ. *Lanzette*, fr. *lancette*) **1.** Instrument chirurgical care are o lamă cu două tăişuri şi care se foloseşte la vaccinări, incizii etc. **2.** Unealtă în formă de lopăţică, utilizată în turnătorie pentru repararea formelor. **3.** Fiecare dintre fulgii lungi şi subţiri, cu un colorit viu, situat în jurul gîtului şi pe regiunea şalelor (ex. *la cocoş, păun*).

LANÚGO s.n. (<lat. *lanugo* "puf") **1.** Păr foarte fin care acoperă corpul unui nou-născut. **2.** Puf al plantelor, fructelor etc.

LAO subst. (<fr. *lao*) Populaţie care vorbeşte o limbă chino-tibetană şi care locuieşte în Laos, în E şi N Thailandei.

LAOLÁLTĂ adv. (<*la* + *olaltă*, reg. "reciproc") Împreună, la un loc.

LAOŢIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *laotien*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Laos; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Laosului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Laosului sau laoţienilor, privitor la Laos sau la laoţieni.

LAPAROCÉL s.n. (<fr. *laparocèle*) (MED.) Hernie ventrală.

LAPAROSCOPÍE s.f. (<fr. *laparoscopie*; cf.gr. *lapara* "abdomen"+*skopein* "a privi") Explorare a cavităţii abdomenului şi a organelor abdominale (ficat, vezică biliară) cu ajutorul unui aparat special.

LAPAROTOMÍE s.f. (<fr. *laparotomie*; cf. gr. *lapara* "abdomen"+*tome* "tăiere") Deschidere chirurgicală a abdomenului.

LAPICÍD s.m. (<fr. *lapicide*) Lucrător care grava inscripţii pe piatră.

LAPIDÁ vb. I tranz. (<fr. *lapider*; cf.lat. *lapis* "piatră") A lovi, a omorî cu pietre.

LAPIDÁR, -Ă adj. (<fr. *lapidaire*) **1.** (Despre inscripţii) Gravat în piatră. **2.** (Despre exprimare şi calităţi, caracteristici etc. ale acesteia)

Scurt; concis.
LAPIDÁRIU (LAPIDÁRIUM) s.n. (<lat. *lapidarium*) **1.** Colecţie de mari pietre sculptate, inscripţionate etc. (basoreliefuri, pietre de mormînt, statui, fragmente de coloane etc.); p. ext. loc în care se păstrează o astfel de colecţie. **2.** (În ev. med.) Tratat despre proprietăţile (magice) ale pietrelor preţioase.
LAPIÉZ s.n. (<fr. *lapié, lapiaz*) (GEOL.) Formă carstică elementară, care se dezvoltă pe povîrnişuri de calcare, ghips sau sare.
LAPÍLI s.m. pl. (<fr. *lapilli*; cf. lat. *lapillus* "pietricică") Fragmente de lavă sau de alte roci de mărimea unor pietricele, azvîrlite din craterul unui vulcan în timpul erupţiei.
LÁPIS s.n. (<fr. *lapis*) Lazurit; lapislazuli.
LAPISLAZÚLI s.n. (<fr. *lapis-lazuli*) Lazurit.
LAPÍŢI s.m.pl. (<it. *lapiti*) Populaţie legendară de războinici din mitologia greacă. Lupta lapiţilor cu centaurii este reprezentată în celebra friză de pe frontonul Partenonului.
LAPÓN s.m. şi f., adj. (<fr. *lapon*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie indigenă din N Peninsulei Scandinave şi din V Peninsulei Kola; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie. **2.** Adj. Care se referă la laponi, caracteristic acestora. ◆ (Substantivat, f.) Limbă (sau grup de limbi) din familia uralică, ramura finougrică, vorbită de laponi.
LÁPOVIŢĂ s.f. (<bg., scr. *lapavica*) Ploaie amestecată cu ninsoare.
LÁPSUS s.n. (<fr., lat. *lapsus*) **1.** Incapacitate a cuiva de a-şi aminti un lucru. **2.** Greşeală, eroare, omisiune comisă de o persoană care vorbeşte sau scrie ceva.
LÁPTE s.n. (lat. *lac, lactis*) **1.** Lichid albgălbui, foarte hrănitor, cu gust dulceag, secretat de glandele mamare ale femelelor mamifere şi care constituie hrana sugarului şi a puiului de animal; crud sau prelucrat, mai ales laptele de vacă, este un aliment de bază al omului. Conţine grăsime, proteine, zaharuri, lactoză, săruri minerale, vitamine. ◇ *Lapte pasteurizat* = lapte căruia i s-au eliminat, în aparate speciale, bacteriile. *Lapte condensat* = lapte căruia i s-a redus conţinutul de apă. *Lapte praf* = lapte sub formă de pulbere obţinută din lapte proaspăt prin uscare. *Lapte acru* = lapte fermentat. *Lapte covăsit* = lapte închegat şi acrit cu smîntînă sau cu covăseală. *Lapte de pasăre* = desert preparat din lapte, ouă şi zahăr. *Purcel* (sau *viţel*) *de lapte* = purcel (sau viţel) care nu a fost încă înţărcat. ◇ *Laptele-cîinelui* = alior (*Euphorbia cyparissias*). *Laptele- cucului* = alior (*Euphorbia helioscopia*). *Laptele-stîncii* = lăptişor (*Androsace chamaejasme*). **2.** Suc al unor plante, fructe etc. asemănător ca aspect şi consistenţă cu laptele. **3.** *Lapte de ciment* = suspensie de ciment în apă. *Lapte de var* = suspensie de hidroxid de calciu în apă. *Lapte de malţ* = malţ sfărîmat şi amestecat cu apă, folosit la prepararea berii.
LÁPŢI s.m. pl. (lat. *lactes*) Produse sexuale ale peştilor masculi, avînd aspect de masă gelatinoasă lăptoasă.
LARÁRIU s.n. (<lat. *lararium*) Încăpere mică în casele romane în care se păstrau statuile divinităţilor protectoare ale casei (larii şi penaţii).
LARG, -Ă adj., s.n. (lat. *largus*) **I.** Adj. Care ocupă o suprafaţă mare; întins. **2.** De dimensiuni mari; amplu; cuprinzător, încăpător (ex. *încăpere largă*; *rochie largă*). ◆ (Despre gesturi, mişcări etc.) În toată amploarea. ◆ Fig. Generos, lipsit de meschinărie (ex. *suflet larg*). **II.** S.n. (Articulat; urmat de determinări în genitiv) Întreaga suprafaţă a unui loc, obiect etc.; partea mai largă a unui loc, obiect etc.; întindere mare, spaţiu vast (ex. *în largul mării*). ◇ *A fi* (sau *a se simţi*) *la* (sau *în*) *largul său* = a fi, a se simţi liber, nestingherit.
LARGÁ vb. I tranz. (<fr. *larguer*) **1.** A desprinde, a detaşa dintr-o aeronavă un obiect. **2.** A îndepărta o ambarcaţie de la chei sau de la navă cu ajutorul unei cîngi.
LARGHÉTTO adv., s.n. (<it. *larghetto*) (MUZ.) **1.** Adv. (Ca indicaţie de execuţie) Într-un tempo intermediar între largo şi andante. **2.** S.n. (Parte dintr-o) compoziţie muzicală concepută în acest tempo.
LARGHÉŢE s.f. (<it. *larghezza*) Generozitate, dărnicie.
LÁRGO adv., s.n. (<it. *largo*) (MUZ.) **1.** Adv. (Ca indicaţie de execuţie) Care se execută cu o mişcare amplă şi într-un tempo foarte lent. **2.** S.n. (Parte dintr-o) compoziţie muzicală creată în acest tempo.
LARI s.m.pl. (<lat. *lares*; cuv. etrusc) Divinităţi romane protectoare ale căminului şi familiei, alături de penaţi, mani şi genii.
LÁRICE s.f. (<it. *larice*, lat. *larix, -cis*) (BOT.) Zadă (*Larix decidua*).
LARIFÓRMĂ s.f. (<fr. *lariforme*; cf. lat. *larus* "pescăruş" + *forma* "formă") (La pl.) Ordin de păsări acvatice palmipede cu aripile lungi şi late, cu capul rotund şi cu ciocul curbat, din care fac parte pescăruşii (*Lariformes*); (şi la sg.) pasăre care face parte din acest ordin.
LARINGÁL, -Ă adj. (<fr. *laryngal*) (Despre sunete) Care se articulează în regiunea laringelui.
LARÍNGE s.n. (<it. *laringe*; cf.gr., fr. *larynx*) Organ care produce vocea cu ajutorul coardelor vocale reprezentînd primul segment al căilor respiratorii şi care este format din mai multe cartilaje articulate între ele şi mobilizate de un aparat muscular complex. Orificiul superior al laringelui, denumit glotă, este închis în momentul deglutiţiei de către cartilajul epiglotic.
LARINGÍTĂ s.f. (<fr. *laryngite*) Inflamare cronică sau acută a laringelui, care poate fi virală, tuberculoasă, diftерică etc.
LARINGOCÉL s.n. (<fr. *laryngocèle*; cf.gr. *larynx* "laringe"+*kele* "tumoare") (MED.) Tumoare gazoasă a gîtului cu ruptura laringelui.
LARINGOFÓN s.n. (<fr. *laryngophone*) Microfon care, aplicat pe gîtul vorbitorului, în dreptul laringelui, transmite direct vibraţiile coardelor vocale; este folosit mai ales în transmisiunile din tanc sau din avion.
LARINGOLOGÍE s.f. (<fr. *laryngologie*) Ramură a medicinei care studiază anatomia, fiziologia şi patologia laringelui.
LARINGOPLEGÍE s.f. (<fr. *laryngoplégie*; cf.gr. *larynx* "laringe" + *plege* "cădere") Paralizie a muşchilor laringelui.
LARINGOSCÓP s.n. (<fr. *laryngoscope*) Instrument format dintr-o oglindă specială cu coada lungă, cu ajutorul căruia se efectuează laringoscopiile.
LARINGOSCOPÍE s.f. (<fr. *laryngoscopie*) Examinare a laringelui cu laringoscopul.
LARINGOTÓM s.n. (<fr. *laryngotome*) Instrument folosit în laringotomie.
LARINGOTOMÍE s.f. (<fr. *laryngotomie*) Operaţie chirurgicală care constă în deschiderea sau secţionarea laringelui.
LÁRMĂ s.f. (<magh. *lárma*, scr. *larma*) Zgomot mare, gălăgie.
LARVÁR, -Ă adj. (<fr. *larvaire*) Referitor la larvă; în stadiu de larvă; p.ext. în fază incipientă. ◆ Fig. Ascuns, nevăzut, latent.
LÁRVĂ[1] s.f. (<fr. *larve*; cf. lat. *larva* "mască") (ZOOL.) Stadiu de dezvoltare la peşti, amfibieni şi nevertebrate. Trecerea de la larvă la adult se face prin metamorfoză (ex. *mormolocul, omida*). ◆ Fig. Om lipsit de personalitate sau delăsător.
LÁRVĂ[2] s.f. (<fr. *larve*) (În mitologia romană) Spirit al morţilor; stafie.
LARVICÍD s.n. (<fr. *larvicide*) Substanţă care distruge larvele unor insecte.
LASCÍV, -Ă adj. (<fr. *lascif*, lat. *lascivus*) Senzual, voluptos; obscen, lubric.
LASCIVITÁTE s.f. (<fr. *lascivité*) Caracterul a ceea ce este lasciv; înclinare spre plăceri senzuale; voluptate, senzualitate; obscenitate.
LÁSER s.n. (<fr., engl. *laser* <engl. *l*[ight] *a*[mplification by] *s*[timulated] *e*[mission of] *r*[adiation] "amplificarea luminii prin emisia stimulată a radiaţiei") Dispozitiv pentru amplificarea sau generarea undelor electromagnetice din domeniul optic pe baza efectului de emisiune forţată a sistemelor atomice, care permite o concentrare de energie corespunzătoare unei temperaturi de zeci de mii de grade. Primul laser a fost realizat în 1960 (în România, în 1962). Are aplicaţii excepţionale în metalurgie, chirurgie, în fizica nucleară, telecomunicaţii, meteorologie, chimie etc.
LASÉTĂ s.f. (<fr. *lacet*) Şiret îngust croşetat din care se fac dantele; dantelă care se realizează cu ajutorul acestui şiret.
LASÓU s.n. (<fr. *lasso*) Curea sau frînghie lungă, terminată la un capăt cu un laţ, folosită pentru prinderea animalelor; în mod tradiţional este atribuit crescătorilor de vite şi vînătorilor de pe continentul american (gaucho, cow-boy).
LÁSTEX s.n. (<fr., it. *lastex*; den. com.) Fir de cauciuc îmbrăcat, de obicei, în diferite fire textile şi folosit în industria confecţiilor. ◆ Portjartier elastic.
LAŞ, -Ă adj. (<fr. *lâche*) (Despre oameni; şi substantivat) Care este lipsit de curaj şi de sentimentul onoarei; fricos; (despre atitudini) care exprimă lipsă de bărbăţie, de curaj.
LAŞITÁTE s.f. (<fr. *lâcheté*) Faptul de a fi laş; stare a celui laş. ◆ Atitudine, comportare, faptă de om laş.
LAT, -Ă adj., s.n., s.f. (lat. *latus*) **1.** Adj. Care are lăţime (relativ) mare. **2.** S. n. Lăţime (ex. *un lat de palmă*). **3.** S. f. Scîndură groasă cu muchiile drepte, folosită în construcţia de drumuri pentru operaţii de nivelare, măsurare etc.
LATÉNT, -Ă adj. (<fr. *latent*, lat. *latens, -ntis*) Care există ascuns, fără a se manifesta, putînd izbucni oricînd. ◇ (FIZ.) *Căldură latentă* = căldură necesară efectuării unei transformări de stare la temperatură şi presiune constante (căldură latentă de topire, de vaporizare etc.).

LATÉNŢĂ s.f. (<fr. *latence*) Stare latentă.
LATERÁL, -Ă adj. (<fr. *latéral*, lat. *lateralis*) **1.** Situat pe (una dintre) laturi; lăturalnic, mărginaş. ◆ Fig. Care nu atinge miezul problemei, secundar, marginal. **2.** (LINGV.) (Despre consoane; şi substantivat, f.) Care se articulează prin aplicarea limbii pe palatul tare sau pe alveole, aerul scurgîndu-se de o parte şi de alta a limbii (ex. *"l" este o consoană laterală*). **3.** (MAT.) *Suprafaţă laterală* = suprafaţa unui corp geometric (prismă, cilindru etc.) mai puţin a suprafeţelor bazelor. *Arie laterală* = mărimea suprafeţei laterale a unui corp geometric.
LATERÍT s.n. (<fr. *latérite*) (GEOL.) Sol alcătuit ca depozit sedimentar bogat în hidroxizi de aluminiu şi de fier, format prin alterarea unor roci din zona tropicală umedă; este exploatat pentru hidroxizii pe care-i conţine şi ca material de construcţie.
LATERITIZÁRE s.f. (după fr. *latéritisation*) (GEOL.) Proces de formare a lateritului.
LÁTEX s.n. (<fr., lat. *latex*) Suc lăptos, alb, gălbui sau portocaliu, secretat de anumite plante (păpădia, arborele de cauciuc, laptelecîinelui etc.). ◇ *Latex artificial* = suspensie coloidală de polimer, obţinută la polemizarea în emulsie.
LATÍCE s.f. (<engl. *latice* "reţea, structură") (MAT.) Mulţime ordonată care are proprietatea că orice parte finită a sa are un majorant şi un minorant.
LATICIFÉR, -Ă s.n., adj. (<fr. *laticifère*; cf.lat. *latex* "lapte" + *ferre* "a purta") (Ţesut vegetal ramificat) prin care este secretat latexul.
LATICLÁVĂ s.f. (<fr. *laticlave*, lat. *laticlavus*) Fişie lată de purpură care împodobea tunica purtată de senatorii romani.
LATIFUNDIÁR, -Ă s.m. şi f. (<*latifundiu*) Proprietar al unui latifundiu; mare moşier.
LATIFÚNDIU s.n. (<lat. *latifundium*) Mare proprietate funciară privată.
LATÍN, -Ă s.m. şi f., adj. (<lat. *latinus*, fr. *latin*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie indo-europeană care s-a stabilit la sfîrşitul milen. 2 î.Hr. în provincia Latium din Italia Centrală de astăzi; (la sg.) persoană care făcea parte din această populaţie sau care este de origine din sau locuieşte într-o ţară a cărei limbă are ca origine limba latină. **2.** Adj. Care aparţine sau se referă la latini sau la Latium; p.ext. care se referă la limba sau la civilizaţia romanilor; de origine romană. ◇ *Limba latină* (şi substantivat, f.) = limbă indo-europeană din grupul italic vorbită de romani; din varianta ei populară (*latina vulgară* sau *populară*) s-au dezvoltat limbile romanice; a fost limba oficială a Imperiului Roman (vorbită din Bretania şi Portugalia pînă la Golful Persic), iar în evul mediu a reprezentat (alături de greacă) mijloc de comunicare internaţional ca limbă a ştiinţei, filozofiei şi teologiei, folosită pînă în sec. 19 în unele universităţi europene; fiind adoptată ca limbă liturgică de Biserica Catolică, este şi astăzi considerată limbă oficială la Vatican, alături de italiană. *Alfabet latin* = alfabet creat în sec. 7 î.Hr. pe baza alfabetului etrusc, avînd iniţial 21 litere, apoi 23 (cu *y* şi *z*); a fost utilizat mai ales în Imperiul Roman, astăzi fiind folosit la scrierea multor limbi (adăugîndu-se, uneori, diverse semne).
LATINÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*latin*) Care se referă la limba şi la civilizaţia romanilor.
LATINÉŞTE adv. (<*latin*) În limba latină.
LATINÍSM s.n. (<*latin*) **1.** Cuvînt, formă sau construcţie sintactică împrumutate direct sau indirect din limba latină. **2.** Curent din lingvistica şi filologia română din sec. 19 care a adus noi argumente în sprijinul originii latine a limbii române, contribuind la generalizarea scrierii cu caractere latine şi stimulînd interesul pentru vechile texte de limbă românească. A continuat unele idei ale Şcolii Ardelene şi a avut reprezentanţi printre alţii pe Timotei Cipariu, August Treboniu Laurian, Ioan C. Massim.
LATINÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *latiniste*) **1.** Specialist în filologia latină şi în antichitatea romană. **2.** Adept al latinismului. ◇ (Adjectival) *Curent latinist* sau *şcoală latinistă* = latinism.
LATINITÁTE s.f. (<fr. *latinité*, lat. *latinitas*, *-atis*) **1.** Faptul de a avea origine latină sau caracter latin. **2.** Nume dat culturii şi civilizaţiei latine. **3.** Nume dat culturii şi civilizaţiei popoarelor neo-latine.
LATINO-AMERICÁN, -Ă adj. (<fr. *latino-américain*) Care aparţine (ţărilor, popoarelor) Americii Latine, cu privire la (ţările, popoarele din) America Latină. ◇ *Cultura latino-americană* = cultura ţărilor de limbă spaniolă şi portugheză din cele două Americi. *Arhitectura* sec. 17 şi 18 preia barocul iberic adăugîndu-i elemente iconografice autohtone: Catedralele din Puebla (Mexic), Córdoba (Argentina), Lima (Perú), Parcul Villa Verde din La Paz (Bolivia). În sec. 19 pătrund neoclasicismul şi academismul francez. Sec. 20 realizează noi sinteze moderne şi originale cu civilizaţia indienilor americani. Apar, în *pictură*, nume ca Rivera, Orozco, Siqueiros, Tamayo, Portinari, în *arhitectură* personalităţi ca O.Niemeyer şi Lucio Costa, în *literatură*, prozatori ca Gabriel Garcia Marquez, Mario Vargas Llosa.
LATÍR s.m. (<lat. *lathyrus*) Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu frunzele penat compuse, terminate cu un cîrcel, cu tulpina tîrîtoare şi ramificată şi cu florile albastre, violete, roz, albe sau galbene; poate fi furajeră (*Lathyrus sativus*), ornamentală (*Lathyrus odoratus*) etc.
LATIRÍSM s.n. (<fr. *lathyrisme*) Boală a oamenilor (în special în Etiopia, Algeria, India) şi a cailor care consumă plante din genul *Lathyrus* şi care se manifestă prin tulburări nervoase (tremurături, paralizii spastice etc.).
LATITÚDINE s.f. (<fr. *latitude*, it. *latitudine*, lat. *latitudo*, *-inis*) **1.** Distanţă unghiulară a unui punct oarecare de pe glob sau a unui astru faţă de un plan ecuatorial de referinţă, măsurată în grade pe meridian. **2.** (ASTR.) *Latitudine astronomică* (sau *cerească*) = una dintre coordonatele ecliptice, exprimată prin unghiul cuprins între direcţia către un astru şi planul eclipticii. **3.** Fig. Libertate de a alege, de a acţiona.

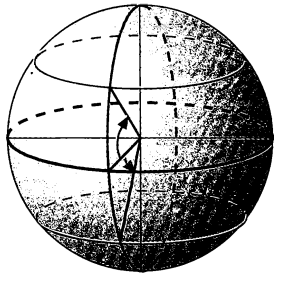

latitudine (1)

LATOMÍE s.f. (<lat. *latomia*, fr. *latomie*) Carieră de piatră, de marmură etc. (abandonată) care servea, în Siracuza, de închisoare.
LATRÍNĂ s.f. (<lat. *latrina*, fr. *latrine*) Closet (fără canalizare).
LATRONES s.m. pl. (cuv. lat.) Denumire dată de romani hoţilor, sclavilor fugari sau soldaţilor dezertori.
LÁTURĂ s.f. (lat. **latora=latera*, pl. lui *latus*, *-eris*) **1.** Parte laterală, margine a unui obiect. ◆ Spec. Fiecare dintre cele două părţi laterale ale corpului unei fiinţe. **2.** Sens, direcţie. **3.** Aspect sub care se poate înfăţişa sau sub care poate fi analizat un lucru, fapt, fenomen etc. **4.** (MAT.) Fiecare dintre semidreptele care formează un unghi sau dintre liniile care mărginesc un poligon.
LAŢ s.n. (lat. **laceus =laqueus*) **1.** Nod larg la capătul unei sfori, alcătuit astfel încît să se poată strînge în jurul unui punct fix. ◆ Nod marinăresc. **2.** Instrument pentru prins păsări sau animale constînd într-un ochi de sfoară, de sîrmă etc.
LÂŢE s.f. pl. Şuviţe de lînă nepieptănate şi netoarse; p. ext. şuviţe de păr care atîrnă în mod dezordonat.
LAUDÁNUM s.n. (<fr., lat. *laudanum*) Substanţă narcotică extrasă din opiu, utilizată ca analgezic, depresiv şi antidiareic.
LÁUDĂ s.f. (<*lăuda*) Faptul de a lăuda pe cineva; apreciere elogioasă la adresa cuiva sau a ceva; elogiu.
LÁUR s.m. (lat. *laurus*; cf.fr. *laurier*) **1.** Dafin. ◆ (La pl.) Frunzele dafinului cu care se încununau în antichitate mai ales eroii, poeţii, oratorii, împăraţii etc.; fig. glorie, veşnic elogiu; victorie. **2.** Arbust înalt de peste 2 m, din familia aquifoliaceelor, cu frunzele persistente, pieloase, lucioase, spinos-dinţate, cu florile mici, albe, melifere şi cu fructele roşii, care creşte la noi în mod spontan, fiind ocrotit prin lege (*Ilex aquifolium*). **3.** Plantă veninoasă cu miros neplăcut, cu florile mici albe, cu fructul o capsulă ţepoasă şi cu seminţele mici, negre, folosite în medicină ca antispasmodice şi calmante (*Datura stramonium*).
LAURACÉE s.f. (<fr. *lauracée*; cf. lat. *laurea* "dafin") (La pl.) Familie de arbori şi arbuşti din regiunile tropicale şi mediteraneene, cu frunze pieloase, persistente, bogate în uleiuri eterice, cu flori mici dispuse în inflorescenţe şi cu fructe bace sau drupe, care cuprinde plante tehnice, medicinale şi producătoare de mirodenii; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *dafinul, arborele de camfor*).
LAUREÁT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *lauréat*, lat. *laureatus*) Persoană care a fost premiată într-un concurs sau pentru merite deosebite într-un anumit domeniu.
LAVÁBIL, -Ă adj. (<fr. *lavable*) (Despre ţesături, materiale etc.) Care poate fi spălat fără a-şi pierde calităţile.
LAVABÓU s.n. (<fr. *lavabo*) Încăpere utilată cu una sau mai multe chiuvete (şi cu alte insta-

lației sanitare), servind ca spălător comun. ◆ Lavoar.

LAVÁJ s.n. (<fr. *lavage*) Spălare; spălătură. ◆ (MINER.) Eliminarea, prin spălare, a sterilului din minereul brut.

LAVALIÉRĂ s.f. (<fr. *lavallière*) **1.** Cravată lată înnodată în formă de fundă, ale cărei capete scurte se lasă libere. **2.** Microfon care se atașează la rever sau la buzunar.

LAVÁNDĂ s.f. (<ngr. *lavanta*, fr. *lavande*, germ. *Lavendel*) Parfum extras din levănțică (ex. *apă de lavandă*).

LÁVĂ s.f. (<fr. *lave*, it. *lava*) **1.** Masă minerală în stare lichidă, incandescentă, aruncată la suprafața pământului prin erupția unui vulcan; se disting *lave acide* (ex. *lave riolitice*) și *lave bazice* (ex. *lave bazaltice*). **2.** Rocă vulcanică formată din răcirea acestei mase minerale.

LAVÉTĂ s.f. (<fr. *lavette*) Cîrpă de șters vase, motoare etc.

LAVÍNĂ s.f. (<germ. *Lawine*, rus., it. *lavina*) (GEOGR.) Avalanșă de zăpadă sau de pietre.

LÁVIȚĂ s.f. (<bg. *lavica*) Scîndură lată fixată pe (patru) țăruși care se găsește în casele țărănești de-a lungul pereților sau la poarta casei; p. ext. orice fel de bancă (fără spătar) pe care se poate ședea.

LAVÍU s.n. (<fr. *lavis*) **1.** Procedeu de a umbri monocrom un desen, cu tuș diluat sau cu o culoare de apă. **2.** Desen executat prin acest procedeu.

LAVOÁR s.n. (<fr. *lavoir*) **1.** Mobilă de toaletă pe care se află ligheanul și celelalte obiecte necesare pentru spălat. **2.** Obiect sanitar, avînd scurgere cu dop de închidere racordată la canalul de evacuare și servind pentru spălat.

LAVRÁC s.m. (<lat. *labrax*, ngr. *lavrax*, *-akos*) Pește marin răpitor, asemănător cu șalăul, de dimensiuni mici, avînd culoarea cenușie-argintie; lup-de-mare (*Morone labrax*).

LÁVRĂ s.f. (<sl. *lavra*, ngr. *lavra*) Mănăstire (mare) ortodoxă ale cărei chilii, construite la distanță unele de altele, formează o așezare care are aspectul unui sat.

LAVRENTÍNĂ s.f. (<lat. *Laurentinus*) Viniță (*Ajuga reptans*).

LAVRIÓT s.m. și adj. (<ngr. *lavriotes*) (Călugăr) care trăiește în lavră.

LAWRÉNȚIU s.n. (<n.pr. *E.O.Lawrence*, inventatorul ciclotronului) Element chimic transuranic (*Lr*; nr.at. 103; m.at. 257), obținut pe cale artificială în 1961.

LAX, -Ă adj. (<germ. *Lax*, lat. *laxus*) **1.** Cuprinzător, amplu, vast. **2.** Care este relaxat, lejer, neînghesuit. ◆ Elastic, maleabil. ◆ Fig. Frivol, libertin.

LAXATÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *laxatif*) (Medicament) care produce purgație.

LAXÍSM s.n. (<fr. *laxisme*, it. *lassisme*) Doctrină filozofică, politică sau teologică ce are la bază ideea suprimării interdicțiilor; p.ext. tendință spre toleranță (excesivă).

LAXITÁTE s.f. (<fr. *laxité*, lat. *laxitas*, *-atis*) Starea a ceea ce este lax; moliciune, mobilitate.

LAZ[1] s.m. (<tc. *laz*) Nume dat unui grup etnic turcesc din Asia Mică, de pe țărmul de sud-est al Mării Negre, care, venit în țările române odată cu stăpînirea turcească, se ocupa mai ales cu negustoria.

LAZ[2] s.n. (<sl. *laz*; cf. ucr., scr. *laz*, magh. *laz*) Teren despădurit (de curînd) transformat în loc de pășune sau de fînaț.

LAZARÉT s.n. (<it. *lazzaretto*, germ. *Lazarett*, fr. *lazaret*) **1.** Adăpost (mai ales clădire), de obicei în afara unei localități, în care se izolează (sau se controlează) persoanele, vehiculele, mărfurile etc. ce provin dintr-o regiune în care există o boală contagioasă. **2.** Spital izolat în care se tratau bolnavii contagioși.

LAZÁNE s.f. pl. (<it. *lasagna*) Specialitate de paste făinoase cu ouă asemănătoare tăițeilor.

LAZULÍT s.m. (<fr. *lazulite*, it. *lazulite*) Fosfat natural hidratat de aluminiu, magneziu, calciu și fier, cristalizat în sistemul monoclinic, de culoare albastră, care este folosit ca abraziv la confecționarea lentilelor.

LAZURÍT s.n. (<fr. *lazurite*) Silicat natural de aluminiu și de sodiu, din grupa feldspatoizilor, cristalizat în sistemul cubic, care este folosit la prepararea unor vopsele și, ca piatră semiprețioasă (lapislazuli), la executarea unor obiecte de artă.

LĂBĂRȚÁ vb. I refl. (Și fig.) A se lărgi în mod exagerat, deformîndu-se.

LĂBĂRȚÁT, -Ă adj. (<*lăbărța*) **1.** (Despre haine, materiale etc.) Care și-a stricat forma, s-a deformat prin lărgire excesivă. ◆ (Despre scris, ornamente etc.) Cu elemente prea mari, nelegate între ele sau prea distanțate. **2.** Fig. (Despre stil) Lipsit de concizie, cu divagații, paranteze, fraze etc. prea ample. ◆ (Despre felul de a vorbi sau cînta) Rar, tărăgănat.

LĂCÁR s.m. (<*lac*[1]) Pasăre călătoare de mărimea unei vrăbii, cîntătoare și insectivoră, de culoare brună pe spate și albă-brună pe pîntece, care trăiește în stufărișul din jurul lacurilor și al mlaștinilor (*Acrocephalus*).

LĂCĂRÍT s.n. (<*lăcări*, rar, "a extrage țiței") Operație (mai puțin frecventă astăzi) de extragere cu ajutorul unei linguri cilindrice (lingura de lăcărit) a diferitelor fluide din gaura de sondă.

LĂCĂTÚȘ s.m. (<magh. *lakatos*) Meșteșugar, lucrător (calificat) care face sau repară lacăte, broaște, chei etc. sau care asamblează piese metalice folosind instrumente adecvate.

LĂCĂTUȘĂRÍE s.f. (<*lăcătuș*) **1.** Meseria lăcătușului. **2.** Atelier în care se efectuează lucrări, în special manuale, de prelucrare a metalelor, de asamblare etc.

LĂCOMÍE s.f. (<*lacom*) **1.** Poftă foarte mare a cuiva de a mînca sau de a bea. **2.** Fig. Dorință excesivă de îmbogățire.

LĂCOVÍȘTE (LĂCOVIȘTE) s.f. (<*lac*[1]; cf.bg., scr. *lokva* "băltoacă") Soluri formate pe terenuri cu exces de apă stagnată la mică adîncime, care, după eliminarea excesului de apă, sînt deosebit de fertile.

LĂCRIMÁ (LĂCRĂMÁ) vb. I intranz. (lat. *lacrimare*) **1.** (Despre oameni) A plînge. **2.** (Despre ochi) A se umple de lacrimi.

LĂCRIMÁR s.n. (<*lăcrima*) Profil arhitectural de dimensiuni mici (baghetă, tub etc.) amplasat la cornișa unui acoperiș pentru a împiedica prelingerea pe zidul construcției a apei (de ploaie).

LĂCRIMIOÁRĂ (LĂCRĂMIOÁRĂ) s.f. (<*lacrimă*) Mică plantă erbacee cu florile mărunte, albe, plăcut și puternic mirositoare, de forma unor clopoței; mărgăritar (*Convallaria majalis*).

lăcrimioare

LĂCUÍ vb. IV tranz. (<*lac*[2]) A aplica un strat de lac pe suprafața unui obiect pentru a-i modifica aspectul, conductibilitatea electrică etc.

LĂCUSTÁR s.m. (<*lăcustă*) Pasăre migratoare înrudită cu sturzul, lungă de 21-23 cm, pe corp cu pene trandafirii și negre strălucitoare, cu nuanță violetă pe cap, pe picioare și la coadă, care trăiește prin găurile stîncilor și se hrănește mai ales cu lăcuste (*Sturnus roseus*).

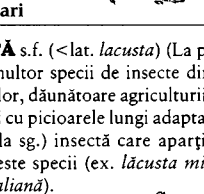

lăcustari

LĂCÚSTĂ s.f. (<lat. *lacusta*) (La pl.) Nume dat mai multor specii de insecte din ordinul ortopterelor, dăunătoare agriculturii, cu antene lungi și cu picioarele lungi adaptate pentru sărit; (și la sg.) insectă care aparține uneia dintre aceste specii (ex. *lăcusta migratoare*; *lăcustă italiană*).

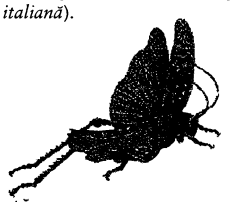

lăcustă

LĂFĂÍ vb. IV refl. (<magh. *leffenni*) **1.** A sta pe ceva sau undeva, întinzîndu-și corpul în voie. **2.** A trăi comod și îmbelșugat.

LĂICÉR (LĂVICÉR) s.n. (<*la(v)iță*) (Reg.) Scoarță țărănească de lînă, lungă și îngustă, ornamentată mai ales liniar, cu care se acoperă lavițele, pereții sau dușumelele.

LĂLĂU, -ÉE adj. Cu mișcări greoaie, lipsite de grație; molatic, bleg; p. ext. neglijent, neîngrijit.

LĂMÎI s.m. (<*lămîie*) Arbust fructifer meridional înalt de 2-4m, cu frunzele oval-eliptice

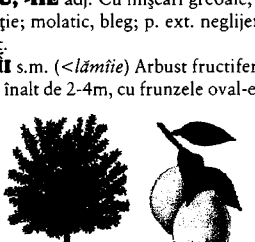

lămîi

lucitoare, cu florile albe şi cu fructul comestibil, galben (*Citrus limon*).
LĂMÎIE s.f. (<ngr. *lemoni*) Fructul lămîiului, sferic-alungit, cu coaja galbenă, aromată, bogat în vitamina C şi în acid citric.
LĂMÎÍŢĂ s.f. (<*lămîie*) **1.** Arbust ornamental înalt de 1-3 m, cu frunzele alungit-ovale şi florile albe grupate în raceme (*Philadelphus coronarius*). **2.** Floare artificială de ceară albă din care se fac coroniţe pentru mirese şi cocarde pentru nuntaşi.
LĂMURÍ vb. IV (<*lamură*) **1.** Tranz. şi refl. A ajuta pe cineva să înţeleagă sau a înţelege, a ajunge să înţeleagă ceva. ◆ Refl. recipr. A ajunge la o concluzie, la înţelegerea unui lucru în urma unei discuţii clarificatoare. **2.** Tranz. A face să fie clar, desluşit, pe înţeles. ◆ Refl. A deveni limpede, clar, explicit pentru cineva. **3.** Refl. (Despre obiecte) A apărea vederii cu claritate, distinct.
LĂMURITÓR, -OÁRE adj. (<*lămuri*) Care lămureşte, clarifică, explică.
LĂNCIÉR s.m. (<fr. *lancier*, după *lance*) Soldat din vechea cavalerie care era înarmat cu o lance.
LĂNŢIŞÓR s.n. (<*lanţ*) **1.** Diminutiv al lui *lanţ*. **2.** Obiect de podoabă în formă de lanţ, de obicei din metale preţioase. **3.** Cusătură elastică, făcută prin împunsături în lanţ cu un singur fir care, pe o parte a materialului, are formă de tighel, iar pe partea opusă are aspectul unui lănţişor. **4.** (MAT.) Curbă a cărei formă este dată de poziţia de echilibru a unui fir omogen flexibil şi inextensibil, suspendat la capete.

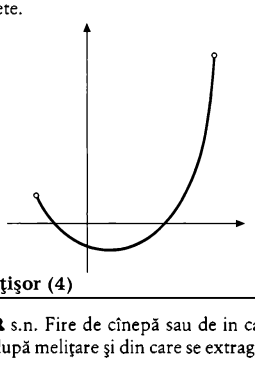

lănţişor (4)

LĂÓR s.n. Fire de cînepă sau de in care rezultă după meliţare şi din care se extrage fuiorul.
LĂPTÁR s.m. (<*lapte*) Bărbat care se ocupă cu (colectarea şi) vînzarea laptelui.
LĂPTÁŞ s.n. (<bg. *laptaš*) Unealtă mare de pescuit formată din una sau mai multe plase legate în formă de sac cu gura foarte largă.
LĂPTĂREÁSĂ s.f. (<*lăptar*) Femeie care se ocupă cu (colectarea şi) vînzarea laptelui.
LĂPTĂRÍE s.f. (<*lăptar*) **1.** Magazin unde se vînd lapte şi produse lactate. **2.** Local unde se consumă lapte şi produse lactate.
LĂPTIŞÓR s.m. (<*lapte*) **1.** Diminutiv al lui lapte. **2.** *Lăptişor de matcă* = substanţă secretată de glandele faringiene ale albinelor doici pentru hrănirea larvelor, utilizat în medicină şi în cosmetică datorită conţinutului de hormoni, vitamine etc. **3.** Plantă erbacee de dimensiuni mici, cu tulpina ramificată şi cu florile albe dispuse în umbrele (*Androsace chamaejasme*).
LĂPTÓC s.n. (<ucr. *lotók*) Jgheab care duce apa la roata morii.
LĂPTÓS, -OÁSĂ adj. (<*lapte*) **1.** (Despre animale) Care dă mult lapte. **2.** De culoarea sau cu aspectul laptelui.
LĂPTÚCĂ s.f. (lat. *lactuca*) Plantă legumicolă din familia compozitelor, comestibilă, cu frunzele obovate sau lanceolate, întregi, dispuse în rozete, care, la unele varietăţi, alcătuiesc o căpăţînă (*Lactuca sativa*).

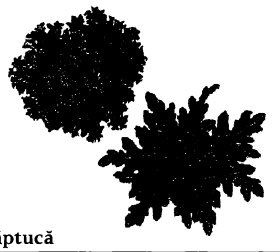

lăptucă

LĂRGÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*larg*) A (se) face (mai) larg, a da ori a căpăta o lărgime sporită; a (se) întinde. ◆ Tranz. Fig. A da amploare, a extinde.
LĂRGÍME s.f. (<*larg*) **1.** Însuşirea de a fi larg, întindere în toate direcţiile. **2.** Spaţiu vast. **3.** Lăţime.
LĂRGITÓR s.n. (<*lărgi*) Nume dat multor unelte (aşchietoare, de foraj etc.) care servesc la lărgirea unei piese (cilindrice), a unei găuri etc.
LĂSÁ vb. I (lat. *laxare*) **I.** Predomină ideea de separare. **1.** Tranz. A părăsi, pentru totdeauna, pentru mult timp sau pentru moment, pe cineva (într-o anume stare fizică sau (şi) psihică) (ex. *Ion a lăsat-o pe Maria plîngînd*). **2.** Tranz. A trece cu vederea, a neglija; a nu mai pomeni, discuta, menţiona pe cineva sau ceva. **3.** Tranz. A da, a pune deoparte; a nu mai folosi (ex. *a lăsat cartea din mînă*). ◇ *A lăsa armele* = a se preda. ◆ A pierde; a uita (ex. *mi-am lăsat sacoşa în tramvai*). **4.** Tranz. (Adesea la imperativ) A nu mai acţiona asupra cuiva sau a ceva; a da drumul; a nu (mai) sîcîi, necăji (ex. *lasă copilul* (sau *perdeaua*) *în pace*!). ◇ (În imprecaţii) *A lăsa* (pe cineva sau ceva) *la dracu* (sau *dracului*), *la naiba* (ori *naibii*) etc. **5.** Tranz. şi refl. A (se) lecui, a (se) dezbăra de un obicei, nărav, de o stare (proastă) de spirit, sufletească etc. ◆ (Şi cu compliniri introduse prin prep "de") A înceta, a (se) opri (ex. *a lăsat joaca; lasă-te de mormăit*). **6.** Tranz. (Despre persoane sau drumuri, cursuri de ape etc.) A nu mai străbate o anumită direcţie; a depăşi, a ocoli o localitate, zonă geografică etc. (ex. *în drumul lor au lăsat Iaşul în stînga*). **II.** Tranz. Predomină ideea de existenţă, săvîrşire, transmitere etc. a unui semn. **1.** (Despre persoane) A avea descendent. ◆ (Şi *a lăsa ca* sau *drept moştenire*) A da, a transmite (moştenitorului) un bun material, o proprietate etc. de obicei printr-o dispoziţie testamentară. ◆ A face să rămînă după moarte (posterităţii) o anume însemnare, scriere, operă etc. **2.** (Despre fiinţe, lucruri sau substanţe) A face să cadă, să curgă, să rămînă ceva din structura sa; a secreta. ◇ *Îi lasă gura apă* (sau *bale*) = îi este deosebit de poftă; doreşte ceva foarte tare. **3.** A face un semn prin tăiere, lovire etc. ◆ A face să apară, a isca o anume stare sufletească, psihică etc. **III.** Tranz. Predomină ideea de permisiune. **1.** A permite, a da voie; a îngădui, a consfinţi; a nu opri, a nu împiedica. **2.** A păstra; a menţine (ex. *şi-a lăsat totuşi o portiţă de scăpare*). **3.** A insinua, a face aluzie (ex. *ne-a lăsat să înţelegem altceva*). **IV.** Predomină ideea de muiere, relaxare. **1.** Refl. A se aşeza, a sta ori a-şi da drumul în şezut; a se culca, a sta întins. **2.** Refl. A deveni mai blînd, mai calm etc.; a ceda, a renunţa. **3.** Tranz. (Despre fiinţe; complementul indică părţi ale trupului) A apleca, a înclina; a atîrna. ◆ A schimba poziţia unui obiect sau a unei părţi a unui obiect prin înclinare, îndoire ori coborîre. **4.** Tranz. A înceta să funcţioneze, să se manifeste; a începe să funcţioneze, să se manifeste deficitar (în urma unei suprasolicitări). **5.** Tranz. A slobozi, a elibera pe cineva. ◆ (Complementul indică vehicule sau animale) A face să se mişte în voie. **6.** Refl. (Despre lucruri clădite, strînse, încinse, încordate etc.) A se destinde, a se lărgi; a se muia, a se slăbi. ◆ (Despre haine, materiale etc.) A atîrna (pe anumite porţiuni) modificîndu-şi forma normală sau iniţială. **7.** Tranz. (Urmat de determinări care arată valoarea unui produs) A micşora costul (iniţial al) unui podus, al unei proprietăţi (ex. *a lăsat marfa la 1000 lei*). ◇ *A o lăsa* (ori *a lăsa* ceva) *mai ieftin* (*moale, domol, încet* etc.) = a nu exagera, a reduce din pretenţii; a nu se pripi. **8.** Tranz. A amîna (ex. *nu lăsa pe mîine ce poţi face azi*). **9.** Refl. (Popular; despre fenomene atmosferice) A-şi diminua intensitatea (ex. *gerul s-a mai lăsat*). **V.** Predomină ideea de coborîre în cadrul unei deplasări spaţiale. **1.** Refl. A coborî; a se îndrepta într-o anumită direcţie pe o pantă (ex. *s-a lăsat în fîntînă; s-a lăsat la vale* etc.). ◆ A se scufunda. ◆ (Despre aştri) A apune. **2.** Tranz. şi refl. (Despre particule, substanţe etc.) A (se) depune, a (se) sedimenta. **3.** Refl. (Înv.; mai ales cu un complement precedat de prep. "asupra") A se repezi, a se năpusti; p. ext. a descinde, a descăleca. **VI.** Predomină caracterul incoativ al acţiunii. **1.** Refl. Despre fenomene sau stări atmosferice, momente ale zilei etc.) A se forma, a se produce, a apărea; a se depune, a acoperi (ex. *negura se lasă*). **2.** Impers. (Referitor la acţiuni, fapte, fenomene etc.) A degenera; a se stîrni (ex. *discuţia s-a lăsat cu ceartă*).
LĂSĂT (LĂSĂTĂ) s.n. (s.f.) (<*lăsa*) Faptul de a lăsa. ◇ *Lăsatul* (sau *lăsata*) *secului* = (în practica religioasă creştină) ultima zi înainte de începerea unui post; petrecere care se face cu această ocazie.
LĂSĂTÓR, -OÁRE adj. (<*lăsa*) Care amînă treburile de pe o zi pe alta, care îşi neglijează îndatoririle; delăsător.
LĂSCÁIE (LEŢCÁIE) s.f. (<ucr. *ljackyj*) Monedă de aramă valorînd o jumătate de para, care a circulat şi în ţările române în a doua jumătate a sec. 18; p. gener. orice monedă de valoare foarte mică.
LĂSNICIÓR s.m. (cf. scr. *lasina*) Semiarbust din familia solanaceelor, cu tulpina agăţătoare şi ramificată de la bază, cu florile violete, cu fructele în formă de boabe roşii la maturitate, a cărei tulpină este utilizată pentru prepararea unui ceai depurativ al sîngelui sau antiastmatic, antireumatic (*Solanum dulcamara*).
LĂSTÁR s.m. (<bg. *lastar*) Ramură tînără care se dezvoltă dintr-un mugure aflat pe rădă-

cina sau pe tulpina unei plante. ◆ (La pl.) Copăcei tineri. ◆ Fig. Copii.

LĂSTĂRÍ vb. IV (<*lăstar*) **1.** Intranz. A da lăstari. **2.** Tranz. A desfiinţa lăstarii de prisos.

LĂSTĂRÍŞ s.n. (<*lăstar*) Stadiu primar de dezvoltare a unui arboret provenit din lăstari; p. ext. pădure tînără, deasă, de obicei de dimensiuni mici.

LĂSTÚN s.m. (<sl. *lastunŭ*) Pasăre migratoare din ordinul paseriformelor, asemănătoare cu rîndunica, dar de dimensiuni mai mici şi cu coada mai puţin despicată, care are o viteză de zbor mare (300 km/oră) (*Delichon urbica*). ◇ *Lăstun de apă* (sau *de mal*) = pasăre migratoare de cca 13 cm, cu penajul cenuşiu-cafeniu pe spate şi alb pe abdomen, care trăieşte pe lîngă ape (*Riparia riparia*).

LĂTĂREŢ, -EĂŢĂ adj. (<*lat*) Care are formă lată şi turtită.

LĂTĂÚŞ s.m. (<*lat*) Crustaceu mic (c. 1-2 cm) care trăieşte în apele dulci, avînd capul turtit lateral şi încovoiat (*Gammarus pulex*).

LĂTRÁ vb. I intranz. (lat. *latrare*) **1.** (Despre cîini) A scoate sunete scurte şi sacadate, caracteristice speciei; a hămăi. **2.** Fig. (Deprec.; despre oameni) A vorbi, mult şi răstit.

LĂTUNOÁIE (LĂTUNÓI) s.f. (s.n.) (<*latură*) **1.** Gaură sau răritură care se face la marginile pînzei în timpul ţesutului prin ruperea unor fire din urzeală. **2.** Scîndură tăiată de pe marginea unui buştean, plană pe o parte şi convexă pe cealaltă.

LĂTURÁLNIC, -Ă adj. (<*latură*) Care se află, este aşezat la o margine; lateral; p. ext. izolat, dosnic, mărginaş. ◆ Fig. Ocolit, tainic. ◆ Necinstit; în afara legii.

LĂTURÁŞ, -Ă adj. (<*latură*) (Despre cai; şi substantivat) Înhămat în afara hulubelor; înhămat în dreapta sau în stînga calului (ori cailor) dintre hulube.

LĂTÚRI s.f. pl. (probabil lat. **lavaturae* <*lavare* "a spăla") Apă murdară rămasă după spălat. ◆ Resturi de mîncare (muiate în apă), folosite ca hrană pentru porci. ◆ P. ext. Mîncare de proastă calitate.

LĂŢÍ vb. IV refl. şi tranz. (<*lat*) **1.** A (se) face mai lat sau mai turtit. **2.** A (se) face mai întins; a (se) mări; a (se) răsfira. ◆ Refl. Fig. A se răspîndi, a se difuza (o ştire, un zvon).

LĂŢÍME s.f. (<*lat*) **1.** Însuşirea de a fi lat. **2.** Cea mai mică dintre cele două dimensiuni liniare ale unei suprafeţe plane dreptunghiulare; întindere opusă lungimii. **3.** Dimensiune mijlocie a unui corp paralelipipedic.

LĂŢÍT, -Ă adj. (<*lăţi*) **1.** Devenit mai lat ori mai plat. **2.** Care are formă lată sau plată, care are un asemenea aspect.

LĂŢÓS, -OÁSĂ adj. (<*laţe*) (Despre animale sau despre blana acestora, p.ext., despre lucruri din blană sau lînă) Cu laţe multe. ◆ (Despre părul sau barba oamenilor) Care atîrnă în dezordine, nepieptănat. ◆ (Despre oameni) Cu laţe lungi şi neîngrijite.

LĂUDÁ vb. I tranz. şi refl. (lat. *laudare*) A spune despre cineva sau ceva ori despre sine cuvinte de preţuire, de laudă; a elogia. ◆ Refl. A se grozăvi, a face pe grozavul.

LĂUDĂRÓS, -OÁSĂ adj. (<*lăuda*) (Deprec.) Care are obiceiul să se laude; p. ext. mincinos.

LĂÚNTRIC, -Ă adj. (<*lăuntru* "înăuntru") Care se află în interior. ◆ Fig. Intim; subconştient.

LĂUTÁR s.m. (<*lăută*) Muzicant popular, interpret la diferite instrumente (de obicei la vioară), care face, de obicei, parte dintr-un taraf.

LĂÚTĂ s.f. (<tc. *lâuta*, ngr. *lauto*) Instrument muzical cu coarde (asemănător cu cobza); alăută.

LĂZEÁSCĂ s.f. (<*laz*[1]) (Mai ales art.) Numele unui dans popular românesc care se joacă la nunţi; melodie după care se execută acest dans.

LĂZUÍ vb. IV tranz. (<*laz*[2]) A desţeleni.

LEÁC s.n. (<sl. *lěkŭ*) **1.** Substanţă preparată ştiinţific pentru a vindeca o boală; medicament, remediu, tratament care vindecă o suferinţă; tratament, preparat empiric (cu efect miraculos). **2.** Lecuire, vindecare.

LEÁFĂ[1] s.f. (<tc. *ulûfe*) **1.** Solda pe care o primeau ienicerii turci; p.ext. soldă a mercenarilor; p. gener. soldă. **2.** Remuneraţie (în bani) pe care o primeşte periodic un salariat.

LEÁFĂ[2] s.f. (<săs. *le[i]fel*) (Reg.) **1.** Partea scobită a unei linguri. **2.** Nume dat acelei părţi a unor unelte, dispozitive etc. (mai ales din fier) care este formată dintr-o porţiune lată şi alta îngustă, ca o coadă scurtă.

LEÁGĂN s.n. (<*legăna*) **1.** Pat mic de lemn, de fier, împletit din nuiele etc. pentru copiii mici, construit special ca să se poată balansa. ◇ *Cîntec de leagăn* = cîntec cu care se adoarme copilul; cuvintele care însoţesc acest cîntec (alcătuite ca specie a poeziei lirice). *Din leagăn* = din fragedă pruncie, din copilărie. **2.** Fig. Loc de baştină, de origine, obîrşie. **3.** Instituţie de stat sau aşezămînt filantropic unde se cresc copiii abandonaţi sau orfani. **4.** Bancă, scaun sau scîndură suspendată cu frînghii pe care se aşază cineva ca să se balanseze; p. ext. scrînciob, balansoar.

LEÁH (LEŞ) s.m. (<ucr. *ljach*) Nume dat în trecut polonezilor.

LEÁL, -Ă adj. (<it. *leale*) Corect, cinstit; sincer; loial, devotat.

LEALITÁTE s.f. (<*leal*) Însuşirea de a fi leal; atitudine, comportare de om leal.

LEÁNDRU s.m. (<it. *leandro*, rus. *leandr*) Arbust mediteranean din familia apocinaceelor, înalt pînă la 5 m, cu frunzele lanceolate, cu florile albe, roşii sau gălbui frumos mirositoare, cultivat la noi ca plantă ornamentală (*Nerium oleander*). Lemnul, scoarţa şi frunzele sale se întrebuinţează în medicină.

LEÁSĂ[1] s.f. (<bg. *lesa*, scr. *ljesa*) Împletitură de nuiele în forme diverse, utilizată în numeroase scopuri practice: la pescuit, ca stavilă la marginea unei ape, clocitoare de peşti, la uscarea fructelor, la afumarea peştelui, la depozitare, în transport (se prelungesc loitrele şi fundul căruţii) etc.

LEÁSĂ[2] s.f. (<sl. *lěsŭ*) **1.** Desiş (într-o pădure); mărăciniş. **2.** Desiş format din ramurile (bogate) ale unui arbore.

LEASING s.n. (cuv. engl.) Sistem de finanţare a investiţiilor conform căruia o întreprindere poate închiria materiale, maşini sau utilaje de la societăţi specializate.

LEÁT s.n. (<sl. *lěto*) **1.** (Înv. şi, azi, poetic) An; dată. **2.** (Pop.) Numărul total al soldaţilor recrutaţi în acelaşi an; contingent. **3.** (Fam.) Termen de adresare pentru un soldat.

LEAŢ s.n. (<magh. *léc*) Şipcă groasă folosită în construcţii şi la tîmplărie.

LÉBĂDĂ s.f. (<sl. *lebedi*) Pasăre migratoare din genul *Cygnus*, ordinul anzeriformelor, mai mare decît gîsca, acvatică, cu gîtul lung, arcuit şi cu penajul alb sau, mai rar, negru. În zona temperată europeană trăiesc: *lebădă de iarnă* ori *cîntătoare* (*Cygnus cygnus*) şi *lebădă de vară* sau *cucovă* (*Cygnus olor*), cu ciocul avînd la bază o proeminenţă. În Australia trăieşte *lebădă neagră* (*Cygnus atratus*) cu penajul negru, cu ochii de un roşu aprins, cu ciocul roşu, alb la vîrf, cu marginile aripilor (penele mari) albe. ◇ *Cîntecul lebedei* = ultima operă sau manifestare (înainte de moarte) a unui mare creator sau interpret.

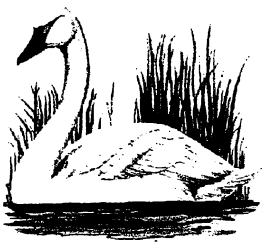

lebădă de iarnă

LÉBĂRVURŞT s.m. (<germ. *Leberwurst*) Preparat alimentar din pateu de ficat de porc.

LECÍT (LECHÍTOS) s.n. (<fr. *lécythe*; cf.gr. *lekythos*) (La vechii greci) Vas mic din ceramică de formă alungită, cu gîtul înalt şi strîmt, cu gura în formă de pîlnie şi cu o singură toartă, folosit pentru păstrarea parfumurilor şi a uleiurilor.

LECITINÁZĂ s.f. (<fr. *lécithinase*) (BIOCHIM.) Enzimă care hidrolizează lecitina, constituind substratul activ din unele hemolizine şi toxine microbiene.

LECITÍNĂ s.f. (<fr. *lécithine*; cf. gr. *lekithos* "gălbenuş de ou") Substanţă din grupa fosfatidelor, lipidă complexă, componentă principală a membranei celulare, care se găseşte în cantităţi mari în sistemul nervos şi în gălbenuşul de ou.

LECTÍCĂ s.f. (<lat. *lectica*) Pat sau scaun special, purtat de oameni sau de animale, folosit ca mijloc de locomoţie în antichitatea romană, în evul mediu şi în unele ţări orientale.

LÉCTOR[1]**, -Ă** s.m. şi f. (<germ. *Lektor*) **1.** Funcţie didactică în învăţămîntul superior între asistent şi conferenţiar; persoană care are această funcţie. **2.** Membru al unui lectorat.

LÉCTOR[2]**, -Ă** s.m. şi f. (<fr. *lecteur*) Cititor.

LECTORÁT s.n. (<germ. *Lektorat*) **1.** Funcţia de lector[1] (în învăţămîntul superior). **2.** Catedră în învăţămîntul superior în care se predă limba (şi cultura) unui popor străin, de predilecţie cu profesori din ţara străină respectivă.

LECTÚRĂ s.f. (<fr. *lecture*, lat. *lectura*) **1.** Faptul de a citi. ◇ *Sală de lectură* = încăpere special amenajată pe lîngă o bibliotecă, în care se poate citi. **2.** (INFORM.) Operaţia de culegere a informaţiilor înregistrate în memoria calculatorului.

LÉCŢIE s.f. (<lat. *lectio, -onis*, germ. *Lektion*) **1.** Formă de bază a organizării activităţii instructiv-educative în învăţămînt, desfăşurată în cadrul unei clase, într-un timp determinat, sub conducerea unui educator, învăţător sau

profesor (conform unei programe prestabilite), care cuprinde, de obicei, verificarea cunoştinţelor şi predarea materiei noi; oră şcolară consacrată unui obiect de studiu. **2.** Ceea ce educatorul, învăţătorul sau profesorul dă de învăţat (acasă). **3.** Mustrare, dojană; p. ext. bătaie. **4.** Învăţătură trasă de cineva în urma unei anumite întîmplări (neplăcute) semnificative.

LECUÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*leac*) **1.** A da sau a lua medicamente pentru a (se) face sănătos; p. ext. a (se) vindeca, a (se) însănătoşi. ◆ (Despre răni, plăgi etc.) A (se) cicatriza. **2.** Fig. A-i pieri cuiva cheful de ceva sau a face, a determina pe cineva să nu mai dorească ceva.

LEDEBURÍTĂ s.f. (<germ. *Ledeburit*) Constituent structural specific fontelor albe, reprezentînd un amestec mecanic de cementită şi perlită.

LEDIÁN s.n., adj. (<fr. *lédian*) (GEOL.) **1.** S. n. Etajul mijlociu al eocenului. **2.** Adj. Care aparţine ledianului, referitor la ledian.

LEFEGÍU s.m. (<tc. *ulûfeci*) **1.** Nume dat mercenarilor din ţările române în evul mediu. **2.** (Pop. şi fam.) Salariat; funcţionar.

LÉFTER, -Ă adj. (<ngr. [e]*lefteros* "liber") Care nu are nici un ban.

LEGÁ[1] vb. I (lat. *ligare*) **1.** Tranz. A pune împreună, a uni strîns (printr-un nod, o fundă) capetele de sfoară, de aţă, de sîrmă etc.; a înnoda. **2.** Tranz. A închide la gură o pungă, un sac etc. prin înnodarea pungii, sacului etc. sau prin înfăşurare strînsă cu o sfoară care se înnoadă. ◆ A împacheta un obiect. **3.** Tranz. A împreuna diferite lucruri prinzîndu-le laolaltă. **4.** Tranz. A fixa, a strînge ceva cu o funie, cu un şiret etc. ca să nu se clatine ori ca să nu se desfacă. **5.** Tranz. A reuni colile tipărite ale unei cărţi, reviste, ale unui caiet etc. prin lipire, coasere etc. între coperte; a prinde una de alta foile unei cărţi şi a-i pune noi coperte. **6.** Tranz. A prinde, a agăţa un obiect de altul cu o sfoară, cu un lanţ etc. **7.** Tranz. A înlănţui între ele două sunete vorbite sau cîntate. **8.** Tranz. (TEHN.) A stabili o legătură între două elemente ale unei instalaţii sau între o instalaţie şi o sursă care-i asigură funcţionarea. **9.** Tranz. şi refl. Fig. A stabili relaţii de prietenie, de dragoste, de comuniune intelectuală etc. ◆ Refl. A simţi un ataşament deosebit pentru ceva sau cineva. **10.** Refl. (Fam.) A plictisi, a enerva pe cineva în mod intenţionat (căutînd ceartă, scandal). **11.** Tranz. A imobiliza pe cineva cu ajutorul unei frînghii, al unui lanţ etc.; a încătuşa, a înlănţui. ◆ A prinde (de ceva) un animal cu ajutorul unei legături pentru a-l împiedica să fugă; a pironi. **12.** Refl. Fig. A se obliga (faţă de cineva), a făgădui. **13.** Tranz. (În mistică şi în basme) A opri din acţiune (vînturile, norii etc.) prin vrajă, magie etc. **14.** Intranz. (Despre plante) A prinde rod; a rodi. **15.** Refl. şi intranz. (Despre sosuri, dulceţuri etc.) A se îngroşa; a se închega.

LEGÁ[2] vb. I tranz. (<fr. *léguer*, lat. *legare*) A lăsa ceva printr-un legat[2], prin testament.

LEGÁL, -Ă adj. (<fr. *légal*, lat. *legalis*) Care există sau se face în baza şi cu respectarea legii.

LEGALITÁTE s.f. (<fr. *légalité*) **1.** Caracterul a ceea ce este legal. **2.** Situaţie conformă legii. **3.** Principiu conform căruia orice persoană fizică sau juridică este obligată să respecte legea.

LEGALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *légaliser*) **1.** (JUR.) A atesta autenticitatea unui act; a da formă legală unui act, unui document. **2.** A da caracter legal unui fapt, unei situaţii; a face să fie recunoscut în mod oficial.

LEGÁT[1] s.m. (<fr. *légat*, lat. *legatus*) **1.** (În Roma antică) Trimis al senatului, al proconsulului, ulterior al împăratului într-o provincie; comandant al unei legiuni. **2.** Reprezentant diplomatic al unui papă.

LEGÁT[2] s.n. (<*lega*) Faptul de *a (se) lega*[1] şi rezultatul acestuia. ◆ Strîngere cu ajutorul unei legături a unor lucruri pentru a le împiedica să se desfacă. ◆ Broşare, cartonare a unei cărţi. ◆ Rodire.

LEGÁT[3] s.n. (<lat. *legatum*) (JUR.) Dispoziţie testamentară prin care se lasă cuiva, cu titlu gratuit, fie un întreg patrimoniu (*legat universal*), fie o fracţiune sau un grup de bunuri din acesta (*legat cu titlu universal*), fie numai unul sau mai multe bunuri determinate (*legat cu titlu particular*). ◆ Concr. Bun lăsat cuiva prin dispoziţie testamentară.

LEGÁT[4], -Ă adj., adv. (<*lega*[1]) **I.** Adj. **1.** (Despre fiinţe) Zdravăn, vînjos; puternic, voinic. **2.** Obligat, îndatorat; constrîns. **3.** (Despre sosuri, dulceţuri etc.) Îngroşat; devenit (mai) consistent. **II.** Adv. Coerent, în mod logic; care are loc, se desfăşoară etc. în conformitate cu o anumită regulă, cu un plan, după anumite norme, legi etc.

LEGATÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *légataire*, lat. *legatarius*) Persoană în favoarea căreia se face un legat[3].

LEGATO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Fără întrerupere între sunete, în mod continuu.

LEGĂŢIE s.f. (<fr. *légation*, lat. *legatio, -onis*) Reprezentanţă diplomatică de rang inferior ambasadei, condusă de un ministru plenipotenţiar sau de un însărcinat cu afaceri; sediul acestei reprezentanţe.

LEGĂMÎNT s.n. (lat. *ligamentum*) **1.** Jurămînt, angajament solemn. **2.** Învoială, înţelegere; convenţie.

LEGĂNÁ vb. I (lat.**liginare* <*ligare* "a lega") **1.** Tranz. A mişca lin într-o parte şi în alta un copil cu leagănul, în braţe etc., pentru a-l adormi. **2.** Tranz. şi refl. A (se) mişca într-o parte şi în alta, a (se) balansa; a (se) clătina. ◆ Fig. A duce cu vorba, a amăgi, ori a se lăsa purtat, amăgit de speranţe deşarte. ◆ Refl. A se da în leagăn. **3.** Refl. (Despre oameni, p. anal., despre animale) A se mişca ritmic (în mers, în pas de dans etc.).

LEGĂNÁT, -Ă adj. (<*legăna*) (Despre mers) Cu mişcări ritmice, într-o parte şi în alta. ◆ Fig. (Despre voce, vorbe) Tărăgănat.

LEGĂTÓR, -OÁRE subst. (<*lega*[1]) **1.** S. m. Specialist în legatul cărţilor. **2.** S.m. şi f. Persoană care leagă snopii. **3.** S.f. Instrument cu care se leagă ceva. ◆ Mănunchi de fire de grîu cu care se leagă snopii. ◆ (Pop.) Basma; fular.

LEGĂTORÍE s.f. (<*legător*) **1.** Meseria legătorului de cărţi. **2.** Atelier sau întreprindere în care se leagă, se cartonează etc. o carte, o revistă, un caiet. **3.** Operaţie poligrafică în care se execută legarea şi finisarea materialului tipărit.

LEGĂTÚRĂ s.f. (lat. *ligatura*) **I. 1.** Modalitate de unire a două corpuri prin care se limitează mobilitatea acestora şi care, de obicei, face posibilă transmiterea unor mişcări de la unul la celălalt. ◆ Obiect, instrument, dispozitiv etc. cu care se realizează această unire. ◆ Spec. Dispozitiv cu care se ataşează schiurile la picioare. **2.** (ELT.) Mod de conectare a mai multor elemente de circuit electric (rezistoare, bobine, condensatoare etc.). În circuitele de curent continuu şi circuitele monofazate, legătura poate fi *în serie*, *în paralel* sau *mixtă*, iar în circuitele polifazate poate fi *în stea*, *în poligon*, ori *în zigzag*. ◇ *Legătură galvanică* = legătură conductivă. **II. 1.** Obiecte legate împreună (într-o pînză, hîrtie, cu o sfoară etc.) pentru a se păstra la un loc sau pentru a se transporta mai bine; balot; boccea, pachet. ◆ Bucată de pînză, de cîrpă etc. în care se pun aceste obiecte. ◆ Zarzavaturi legate în mănunchi (pentru vînzare). **2.** Faşă, bandaj. **3.** Copertele în care se fixează filele unei cărţi, ale unei reviste, ale unui caiet. **III.** Mod de împletire, încrucişare, înlănţuire etc. a fibrelor textile, care determină aspectul şi calitatea produsului textil respectiv. ◇ *Legătură pînză* = legătura cea mai simplă formată prin trecerea alternativă a firelor de urzeală peste şi sub firul de bătătură. **IV. 1.** Relaţie, conexiune între fenomene, persoane, colectivităţi etc. **2.** Relaţie de rudenie, de dragoste, de prietenie. ◆ (La pl.; fam.) Relaţii, cunoştinţe printre oamenii dintr-un grup, cerc, mediu etc. **3.** Continuitate, coerenţă între părţile unei expuneri, ale unei relatări, ale unui text etc. **V. 1.** Ansamblu de mijloace care asigură realizarea unei comunicaţii rutiere, feroviare, navale, aeriene sau a unei telecomunicaţii. **2.** (INFORM.) *Legătură dinamică* = metodă de legare într-un computer a datelor astfel încît acestea să fie comune pentru două programe, modificarea acestor date dintr-unul din programe antrenînd şi modificarea lor în celălalt program printr-o simplă comandă de actualizare. *Legătură fiabilă* = conexiune fără erori stabilită printr-un sistem telefonic de către două modeme adecvate acestui tip de conexiune. **VI.** (CHIM.) Forţă care leagă între ei atomii unei molecule. ◇ *Legătură coordinativă* = legătură chimică la care ambii electroni ai legăturii provin de la un singur atom. *Legătură de hidrogen* = legătură mijlocită de atomul de hidrogen între doi atomi electronegativi.

LÉGE s.f. (lat. *lex, legis*) **I. 1.** Categorie filozofică ce exprimă reporturi esenţiale, necesare, generale, relativ stabile şi repetabile între laturile interne ale aceluiaşi obiect ori fenomen, între obiecte sau fenomene diferite, între etapele succesive ale unui proces. **2.** Modificare cu caracter regulat care se produce într-un fenomen, într-un proces etc., exprimînd esenţa lui. ◇ (MAT.) *Lege de compoziţie* (*internă*) *pe o mulţime* = operaţie algebrică. (LINGV.) *Lege fonetică* = modificare cu caracter regulat a unui sunet în evoluţia istorică a unei limbi sau a unui grup de limbi, care se produce într-o anumită epocă şi în anumite condiţii. (CHIM.) *Legea conservării masei* = lege conform căreia în orice reacţie chimică suma maselor substanţelor care intră în reacţie este egală cu suma maselor substanţelor care rezultă din reacţie (ECON.) *Lege economică* = lege obiectivă proprie proceselor şi fenomenelor economice. **II. 1.** Normă cu caracter obligatoriu, stabilită şi apărată de puterea de stat.

◆ (JUR.) Act normativ care este dat de organul legislativ al unui stat; p. gener. orice act normativ. ◇ *Lege nescrisă* = tradiţie. *Omul legii* = a) reprezentant al autorităţii de stat; b) persoană care respectă cu rigurozitate legea. *Om de lege* = jurist, avocat. *În numele legii*, formulă utilizată atunci cînd se invocă autoritatea legală. **2.** (Pop.) Proces, judecată. **3.** Legalitate; constituţionalitate. **III.** Religie, credinţă. ◆ Datină, obicei.

LEGENDÁR, -Ă adj. (<fr. *légendaire*) De legendă; care constituie o legendă. ◆ Care a intrat în legendă dadorită unor calităţi, fapte etc. excepţionale; faimos; extraordinar.

LEGÉNDĂ s.f. (<fr. *légende*, lat. *legenda*) **1.** Specie a genului epic în versuri sau în proză care conţine elemente fantastice ori miraculoase, de obicei pe fondul unui motiv istoric sau religios, prin care se explică geneza unui lucru, a unei fiinţe, a unui fenomen, a unui eveniment etc. ori în care se evocă figura unor eroi. ◆ Compoziţie muzicală, vocală sau instrumentală care are ca subiect o legendă. **2.** Text, inscripţie prin care se explică semnele convenţionale de pe o hartă, de pe un plan, o imagine fotografiată sau desenată, prezentările grafice ale unui computer etc. ◆ Completare anexată la o schemă, la un text etc. privind unele date care nu se pot exprima grafic.

LÉGHE s.f. (<it. *lega*) Unitate de măsură pentru distanţe terestre sau maritime: *leghe kilometrică modernă* (4 km), *leghe terestră comună* (4,444 km), *leghe marină* (5,555 km).

LEGHORN subst. (cuv. engl.) Rasă de găini foarte bune producătoare de ouă (în medie 120-250 anual), cu penajul divers colorat, varietatea albă fiind cea mai răspîndită.

LÉGIC, -Ă adj. (<*lege*) În conformitate cu legile obiective; care are caracter de lege.

LEGIFERÁ vb. I tranz. (<fr. *légiférer*) A elabora şi a adopta o lege; a stabili ceva prin lege.

LEGIFERÁRE s.f. (<*legifera*) Activitate de adoptare a legilor de către organul suprem al puterii de stat conform procedurii stabilite.

LEGIONÁR, -Ă subst., adj. (<fr. *légionnaire*, lat. *legionarius*) **1.** S.m. (În Roma antică) Militar care făcea parte dintr-o legiune. **2.** S.m. şi f. Membru al organizaţiei de tip fascist *Garda de fier* din România interbelică (deceniile 3-4). **3.** Adj. Care aparţine organizaţiei *Garda de fier* sau legionarilor, care se referă la *Garda de fier* sau la legionari (ex. *mişcarea legionară*).

LEGISLATÍV, -Ă adj. (<fr. *législatif*) Care se referă la legi. ◇ *Organ legislativ* = organ care are împuternicirea de a elabora şi adopta legi.

LEGISLATÚRĂ s.f. (<fr. *législature*) Perioadă de timp pentru care este ales sau în care funcţionează organul legislativ sau organul suprem al puterii.

LEGISLÁŢIE s.f. (<fr. *législation*, lat. *legislatio, -onis*) Totalitatea legilor dintr-un stat. ◆ Totalitatea legilor dintr-o anumită ramură de drept (ex. *legislaţie civilă, legislaţie penală*).

LEGÍST, -Ă adj., s.m. (<fr. *légiste*) **1.** Adj. *Medic legist* (şi substantivat) = medic însărcinat cu lămurirea unor aspecte medicale care interesează justiţia (ex. *cauzele unui deces, urmele unei lovituri sau răniri*). **2.** S.m. Adept al şcolii filozofice chineze *fa-tzia* ("şcoala legilor"), apărută în sec. 4-3 î. Hr., în opoziţie cu confucianismul, care susţinea ideea existenţei unui stat centralizat, guvernat pe bază de legi şi nu de tradiţii. Reprezentant principal: Han Fei.

LEGITÁTE s.f. (<*lege*) Însuşire a fenomenelor de a se desfăşura în conformitate cu anumite legi. ◆ Ansamblul legilor din natură, societate şi gîndire. ◆ Ansamblul legilor care guvernează un anumit domeniu al realităţii.

LEGÍTIM, -Ă adj. (<fr. *légitime*; cf.lat. *legitimus*) Legal. ◇ *Legitimă apărare* = situaţie a unei persoane care, pentru a înlătura un atac material imediat, injust şi deosebit de grav îndreptat împotriva sa, a altcuiva sau împotriva unui interes obştesc, săvîrşeşte o faptă prevăzută de legea penală, nefiind însă, în acest caz, considerată infracţiune. ◆ Care există sau este realizat, făcut cu îndeplinirea formelor legale (ex. *soţie legitimă*).

LEGITIMÁ vb. I (<fr. *légitimer*) **1.** Tranz. şi refl. A(-şi) stabili, a(-şi) dovedi identitatea pe baza unui document legal. **2.** Tranz. A recunoaşte unui copil născut în afara căsătoriei drepturile de copil legitim. **3.** Tranz. A justifica, a îndreptăţi.

LEGITIMÁŢIE s.f. (<fr. *légitimation*) Document prin care se constată şi se probează identitatea unei persoane.

LEGITIMÍST s.m. (<fr. *légitimiste*) (Mai ales la pl.) Persoană care apără drepturile monarhice ale unei dinastii legitime înlăturate în urma unor evenimente sociale şi politice (ex. adepţii dinastiei Bourbonilor din Franţa, răsturnată de Revoluţia de la 1789-1793).

LEGIUÍ vb. IV tranz. (<*lege*) A hotărî prin lege.

LEGIUÍRE s.f. (<*legiui*) **1.** Acţiunea de a legiui. **2.** (Concr.) Lege; legislaţie.

LEGIÚNE s.f. (<fr. *légion*, lat. *legio, -onis*) **1.** Unitate de bază a armatei romane cu un efectiv variind între 4200 şi 6000 de oameni, repartizaţi în cohorte, manipule, centurii. **2.** Denumire dată unor formaţii militare şi paramilitare din diferite epoci. ◇ *Legiune străină* = formaţie militară franceză creată în 1831 în Algeria, compusă din mercenari în cea mai mare parte străini. O legiune străină spaniolă a fost creată în 1920. **3.** Fig. Număr (excesiv de) mare de fiinţe; mulţime, gloată.

LEGÚMĂ s.f. (lat. *legumen*) Nume generic dat plantelor agricole (fasole, cartofi, morcovi, ceapă etc.) consumate, ca aliment, de obicei înainte de a ajunge la maturitate. ◆ Fig. (Arg.) Om lipsit complet de voinţă; înapoiat mintal.

LEGUMÍCOL, -Ă adj. (<*legumă*, după *pomicol, vinicol* etc.) Care aparţine culturii legumelor, privitor la cultura legumelor.

LEGUMICULTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*legumicultură*) Cultivator de legume.

LEGUMICULTÚRĂ s.f. (<*legumă*+*cultură*) **1.** Ramură a ştiinţelor agricole care studiază biologia, ecologia şi metodele de cultură la plantele legumicole. **2.** Sector al producţiei agricole care cuprinde cultura legumelor.

LEGUMÍNĂ s.f. (<fr. *légumine*) Globulină care se găseşte în seminţele leguminoaselor, mai ales în seminţele de soia.

LEGUMINÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *légumineux*) (Despre plante) Al cărui fruct este o păstaie. ◆ (Substantivat, f. pl.) Familie de plante dicotiledonate erbacee, arbuşti şi arbori, cu flori zigomorfe şi fructe păstăi, care, spontane sau cultivate, sînt folosite ca plante alimentare, furajere, medicinale, industriale etc.; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.

LEHM s.n. (<germ. *Lehm*, fr. *lehm*) (GEOL.) Rocă sedimentară detritică neconsolidată; argilă nisipoasă.

LEHÚZĂ (LĂÚZĂ) s.f. (<ngr. *lehusa*) Denumire dată femeii care se află imediat după o naştere, timp de c. 6-8 săptămîni.

LEHUZÍE (LĂUZÍE) s.f. (<*lehuză*) Stare fiziologică a femeii în primele 6-8 săptămîni după ce a născut, timp în care organismul femeii revine la starea anterioară graviditătii.

LEISHMANIÓZĂ s.f. (<fr. *leishmaniose*; cf. n. pr. *Leishman*) Boală parazitară endemică în ţările calde, transmisă de un artropod şi cauzată de unele protozoare flagelate.

LEÍT, -Ă adj. (<sl. *lejon, lejati*) (Şi adverbial) *A fi* (sau *a semăna*) *leit* (*cu* cineva sau ceva) = a fi la fel, asemănător, întocmai (cu cineva sau ceva).

LEJÉR, -Ă adj. (<fr. *léger*) (Mai ales despre îmbrăcăminte) Uşor, comod.

LEK s.m. (cuv. alb.) Unitate monetară în Albania.

LÉLE s.f. (<bg. *lelja*) **1.** Termen de respect folosit la ţară pentru a se adresa unei femei mai în vîrstă; p. restr. femeie (tînără). **2.** Femeie rea sau imorală.

LÉMĂ s.f. (<fr. *lemme*; cf. gr. *lemma*) **1.** (LOG.) Raţionament ipotetic disjunctiv care, atunci cînd premisa disjunctivă cuprinde două alternative, se numeşte dilemă, trei – trilemă, mai mult de trei – polilemă. **2.** (MAT.) Propoziţie preliminară a cărei concluzie pregăteşte demonstraţia unei teoreme.

LÉMING s.m. (<fr. *lemming*; cuv. norvegian) Mamifer rozător asemănător cu hîrciogul, de c. 15 cm lungime, cu blană deasă brună-roşcată, care trăieşte în regiunile nordice circumpolare de unde migrează în sud (*Lemmus lemmus*).

leming

LEMN s.n. (lat. *lignum*) **1.** Ţesut conducător şi mecanic al unor plante superioare, care este alcătuit din trahee, parenchim şi fibre cu lignină şi este folosit ca material de construcţie, drept combustibil etc. ◇ *Lemn primar* = ţesut lemnos dispus în rădăcină sub formă de fascicule lemnoase, iar în tulpină şi în frunze sub formă de fascicule libero-lemnoase. *Lemn secundar* = ţesut lemnos dispus sub formă de pături concentrice (inele anuale) în tulpinile şi rădăcinile plantelor lemnoase. **2.** Material provenit din lemn; bucată (tăiată) din acest material. **3.** *Lemn-cîinesc* = arbust din familia oleaceelor, cu frunzele mici şi groase, cu florile albe şi fructele negre, cultivat prin grădini, sub formă de gard viu (*Ligustrum vulgare*). *Lemn-dulce* = plantă erbacee din familia leguminoaselor cu florile mici, liliachii (*Glyicyrrhiza echinata*). *Lemnul-domnului* = subarbust din

familia compozitelor, înalt de 30-100 cm, cu florile galbene şi cu miros de lămîie (*Artemisia abrotanum*). *Lemn-galben* = dracilă (*Berberis vulgaris*).

LEMNÁR s.m., s.n. (<*lemn*) **1.** S. m. Lucrător calificat în prelucrarea lemnului; dulgher, tîmplar. **2.** S. n. Butuc pe care se aşază lemnele pentru a fi crăpate. **3.** S. n. Daltă cu care se scobeşte în lemn.

LEMNISCÁTĂ s.f. (<fr. *lemniscate*; cf.gr. *lemniskos* "panglică")Curbă plană, loc geometric al punctelor pentru care produsul distanţelor de la un punct al său la două puncte fixe (numite focare) este constant.

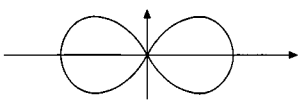

lemniscată

LEMNÓS, -OÁSĂ adj. (lat. *lignosus*) (Despre ţesuturile vegetale) De natura lemnului; care aparţine lemnului, privitor la lemn.

LEMÚRI s.m. pl. (<lat. *lemures*, fr. *lémures*) (În mitologia romană) Suflete, spirite ale morţilor, stafii; larve.

LEMURIÁN s.m. (<fr. *lémurien*) (La pl.) Subordin de mamifere primate de talie mică, asemănătoare maimuţelor, cunoscute din eocen, care trăiesc în Madagascar şi în alte regiuni tropicale ale Asiei şi Africii; (şi la sg.) animal care face parte din acest subordin (ex. *lori*[2]).

LENÁJ s.n. (<fr. *lainage*) Ţesătură subţire de lînă.

LÉNE s.f. (<sl. *lĕnĭ*) Lipsă a dorinţei (şi a voinţei) de a munci; inactivitate, lîncezeală; trîndăvie; indolenţă.

LÉNEŞ adj., subst. (<*lene*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Om) căruia îi lipseşte dorinţa, voinţa, plăcerea de a munci, de a fi activ; (om) trîndav. ◆ Încet, domol. **2.** S. m. (La pl.) Familie de mamifere din America de Sud, cu corpul robust de c. 70 cm lungime, cu membrele prevăzute cu gheare puternice, adaptat la viaţa arboricolă, care se mişcă foarte încet (*Bradypodidae*); (la sg.) mamifer care face parte din această familie.

leneş (2)

LENEVÍ vb. IV intranz. (<*leniv*, înv. "leneş") A fi inactiv, a pierde vremea, a trîndăvi. ◆ Refl. A deveni leneş, a fi cuprins de lene.

LENINÍSM s.n. (<fr. *léninisme*, rus. *leninizm*) Doctrină a lui Lenin (considerată în raport cu marxismul).

LENITÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *lénitif*) (Substanţă, medicament) care calmează durerile.

LENJEREÁSĂ s.f. (<*lenjerie*) Meseriaşă care se ocupă cu cusutul lenjeriei.

LENJERÍE s.f. (<fr. *lingerie*) Articole confecţionate din ţesătură sau din tricot de bumbac, mătase, fire sintetice şi folosite ca rufărie de corp şi de pat.

LENT, -Ă adj. (<fr. *lent*, lat. *lentus*) Care se face, se execută sau care acţionează cu încetineală, încet, domol.

LENTICÉLĂ s.f. (<fr. *lenticelle*; cf. lat. *lens, -ntis* "linte") Por din scoarţa arborilor şi arbuştilor prin care se face schimbul de gaze între părţile interne ale tulpinii şi atmosferă.

LENTICULÁR, -Ă adj. (<fr. *lenticulaire*, lat. *lenticularis*) De forma unei lentile. ◇ (GEOL.) *Strat lenticular* = strat mai gros la centru decît la margini.

LENTÍLĂ s.f. (<fr. *lentille*) **1.** Piesă optică transparentă, de forma unui disc, avînd cel puţin una dintre suprafeţe curbată (sferică, cilindrică etc.), care poate produce convergenţa sau divergenţa razelor de lumină care o străbat şi se utilizează în construcţia lupei, ochelarilor, microscopului, aparatului de fotografiat etc. **2.** Inel metalic care etanşează, prin strîngere, legătura dintre o ţeavă şi altă ţeavă sau un perete al unui recipient.

LÉNTO adv., s.n. (<it. *lento*) **1.** (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Termen care indică o mişcare lentă rară, dar mai vie decît largo. **2.** S.n. (Parte dintr-o) compoziţie muzicală concepută în acest tempo.

LEÓNE s.m. Unitate monetară în Sierra Leone.

LEONÍN[1], -Ă adj. (<fr. *léonin*, lat. *leoninus*) Al leului (**1**), de leu, privitor la leu; ca leul.

LEONÍN[2], -Ă adj. (<fr. *léonin*; cf. Leon de Saint-Victor, poet din sec. 12) *Versuri leonine* = versuri ale căror emistihuri rimează. *Rimă leonină* = rimă bogată care cuprinde penultima şi chiar antepenultima silabă.

LEONTIÁZIS s.n. (<fr. *léontiasis*) (MED.) Aspect al feţei caracterizat prin prezenţa de infiltrate masive întreţăiate de şanţuri naturale.

LEOPÁRD s.m. (<fr. *léopard*, lat. *leopardus*) (ZOOL.) Numele panterei din Africa (*Felis pardus*). ◇ *Leopardul zăpezilor* = irbis.

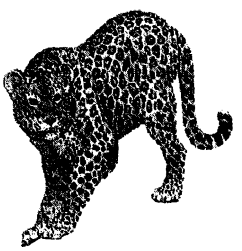

leopard

LEPĂDÁ vb. I (lat. *lapidare*) (Pop.) **I. 1.** Tranz. A lăsa ceva din mînă; a arunca. **2.** Tranz. A-şi dezbrăca un veşmînt. ◆ (Despre animale) A-şi schimba părul, pielea, penele. **3.** Intranz. A naşte înainte de termen un făt mort; a avorta. **II.** Fig. **1.** Tranz. A lăsa, a părăsi pe cineva undeva; a alunga. **2.** Tranz. A renunţa, a părăsi ceva sau pe cineva pentru totdeauna. **3.** Refl. A rupe orice legătură cu cineva. ◆ A tăgădui.

LEPIDODÉNDRON s.m. (<fr. *lépidodendron*; cf. gr. *lepis* "solz" + *dendron* "copac") Arbore fosil din clasa ferigilor, cu trunchiul înalt pînă la 30 m şi gros pînă la 3 m, care se ramifică în ramuri duble şi are coroana în formă de umbrelă.

LEPIDOLÍT s.n. (<fr. *lépidolithe*; cf. gr. *lepis* "solz" + *lithos* "piatră") Specie de mică bogată în litiu şi fluor, de culoare albă sau roz, folosită la prepararea sărurilor de litiu.

LEPIDOPTÉR s.n. (<fr. *lépidoptère*; cf.gr. *lepis* "solz" + *pteron* "aripă") (La pl.) Ordin de insecte care cuprinde fluturi; (şi la sg.) fluture.

LÉPRĂ s.f. (<ngr. *lepra*) **1.** Infecţie contagioasă cronică cu localizare cutanată şi viscerală, produsă de un germen cu caractere speciale numit *Mycobacterium leprae* sau *bacilul Hansen; este* caracterizată prin leziuni localizate pe piele, pe sistemul nervos periferic, mucoase, viscere etc. ◆ Fig. Viciu, stare infracţională etc. care se extinde social cu rapiditate. **2.** Om fără caracter, fără scrupule; ticălos.

LEPRÓS, -OÁSĂ adj., s.m. şi f. (<fr. *lépreux*) (Persoană) care are lepră.

LEPROZERÍE s.f. (<fr. *léproserie*) Loc în care sînt internaţi şi izolaţi bolnavii de lepră pentru a fi trataţi şi a se împiedica infectarea persoanelor sănătoase.

LEPTO - (<fr. *lepto-*; cf.gr. *leptos*) Element prim de compunere care are semnificaţia "mic", "subţire", "moale".

LEPTOMENÍNGE s.n. (<fr. *leptoméninge*; cf.gr. *leptos* "moale"+*meninx* "membrană") (ANAT.) Denumire comună pentru arahnoidă şi pia mater.

LEPTOMENINGÍTĂ s.f. (<fr. *leptoméningite*) (MED.) Inflamaţie a leptomeningelor.

LÉPTON s.m. (<germ. *Lepton*, fr. *lepton*; cf.gr. *leptos* "mic") **1.** Una din cele mai mici unităţi monetare din Grecia antică. **2.** Unitate monetară în Grecia egală cu a suta parte dintr-o drahmă. **3.** (FIZ.) Denumire generică pentru particulele elementare uşoare (electron, neutrin, pozitron, mezon etc.).

LEPTOSPÍRĂ s.f. (<fr. *leptospire*) Bacterie în formă de filament spiralat terminat la capete cu cîte un cîrlig. Leptospirele sînt patogene pentru om şi animale, producînd boli (leptospiroza icterohemoragică, febra de nămol etc.).

LEPTOSPIRÓZĂ s.f. (<fr. *leptospirose*) Boală infecto-contagioasă la om şi la animale, provocată de localizarea în diverse organe a leptospirei, caracterizată prin temperatură, colorarea icterică a pielii şi a conjunctivelor.

LEPUÍ vb. IV tranz. A netezi extrem de fin suprafaţa unei piese metalice cu ajutorul unei substanţe abrazive speciale.

LEPUÍRE s.f. (<*lepui*) Operaţie de netezire avansată a unei suprafeţe metalice cu ajutorul unor granule abrazive foarte fine în suspensie într-un lubrifiant, într-o pastă etc.

LESBIÁN, -Ă subst., adj. (<fr. *lesbien*) **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a insulei Lesbos sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Lesbosului sau populaţiei lui, privitor la Lesbos sau populaţiei lui. **3.** S.f., adj. (Femeie) care practică lesbianismul.

LESBIANÍSM s.n. (<*lesbiană*) Relaţii sexuale între persoane de sex feminin.

LÉSNE adv. (<bg. *lesno*) Cu uşurinţă, fără osteneală, uşor.

LESNICIÓS, -OÁSĂ adj. (<*lesne*) Care este uşor de făcut sau de urmat; care înlesneşte efectuarea unei acţiuni.

LÉSPEDE s.f. Piatră poligonală de dimen-

siuni mari cu care se acoperă mormintele (*lespede funerară*), se pavează aleile sau interiorul unor edificii (palate, biserici etc.).

LEST s.n. (<fr. *lest*) Greutate suplimentară (apă, nisip, plumb etc.) cu care se încarcă o navă pentru a-i mări stabilitatea; balast. ◆ Fig. Lucru nefolositor, inutil.

LEŞ s.n. (<tc. *leş*) Cadavru, hoit, stîrv.

LEŞEÁSCĂ adj. (<*leş*, înv. "polonez") *Raţă leşească* = rasă de raţe domestice de culoare neagră sau albă, crescută pentru producţia de carne.

LEŞÍE s.f. (lat. *lixiva*) Soluţie alcalină obţinută prin dizolvarea în apă a sodei sau a hidroxidului de potasiu ori prin fierbere cu apă a cenuşii de lemn etc., folosită la spălatul rufelor, în diverse procese industriale etc. ◇ *Leşie bisulfitică* (sau *sulfit*) = soluţie obţinută prin tratarea calcarului cu dioxid de sulf şi apă, folosită la fabricarea celulozei din lemn.

LEŞIÉTIC, -Ă adj. (<*leşie*) Cu gust sau miros de leşie; sălciu. ◆ Fig. Cenuşiu, mohorît.

LEŞÍN s.n. (<*leşina*) **1.** Scurtă pierdere a cunoştinţei, fără oprirea inimii şi a mişcărilor respiratorii, din cauza unei scăderi bruşte şi trecătoare a irigaţiei cerebrale. **2.** Senzaţie de slăbiciune, de sfîrşeală provocată de foame, de oboseală etc.

LEŞINÁ vb. I intranz. (lat. **lacsiomare*) **1.** A-şi pierde cunoştinţa. **2.** A fi cuprins de sfîrşeală, de o slăbiciune bruscă.

LETÁL, -Ă adj. (<fr. *létal*, it. *letale*, lat. *letalis*; cf.n.pr.gr. *Lethe*, rîu în infern) Mortal, de moarte.

LETARGÍE s.f. (<fr. *léthargie*; cf.lat. *lethargus*, gr. *lethargia* <gr. *lethe* "uitare"+*argia* "odihnă") Stare patologică caracterizată printr-un somn profund, asemănător morţii, din care bolnavul poate fi trezit temporar prin excitaţii externe intense. ◆ Fig. Stare de apatie, de inactivitate totală.

LÉTCON s.n. (<germ. *Lötkolben*) Unealtă (electrică) pentru încălzirea pieselor metalice în vederea lipirii cu cositor, plumb etc. constînd într-un corp de cupru (care transmite căldura la locul de lipit) prevăzut cu o tijă cu mîner termoizolant şi electroizolant; ciocan de lipit.

LETÓN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *letton*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format ca naţiune, care locuieşte pe teritoriul Letoniei, de religie creştină (protestanţi); (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Letoniei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Letoniei sau letonilor, care se referă la Letonia sau la letoni. ◆ (Substantivat, f.) Limbă indo-europeană din grupul limbilor baltice, vorbită de letoni.

LETOPISÉŢ s.n. (<sl. *lětopisĭcĭ*) Scriere veche cu caracter istoric, în care evenimentele sînt prezentate în ordine cronologică; cronică, hronic.

LETRÍNĂ s.f. (<fr. *lettrine*, it. *letterina*) (POLIGR.) Iniţială (ornamentată) de înălţimea cîtorva rînduri, cu care începe un capitol, un paragraf, un text din computer etc.

LETRÍSM s.n. (<fr. *lettrisme*; cf. fr. *lettre* "literă") Mişcare literară care are în vedere poezia numai în ceea ce priveşte aspectul sonor al literelor dispuse într-o anume ordine. ◆ Şcoală de pictură în care sînt folosite combinaţiile vizuale ale literelor şi diverselor tipuri de semne. Fondată de Isidore Isou (de origine română), în Franţa (începînd cu 1945).

LEU[1] s.m. (cf. lat. *leo*) **1.** Mamifer carnivor de talie mare (2-3 m lungime) din familia felidelor, cu corpul acoperit cu blană scurtă de culoare gălbuie şi cu o coamă bogată în jurul capului (la mascul), deosebit de puternic; trăieşte în Africa şi Asia meridională (*Panthera leo*). ◇ *Leu-de-mare* = mamifer acvatic carnivor asemănător cu foca, avînd o coamă pe gît, piept şi omoplaţi (*Otaria byronia*). *Leul-furnicilor* = insectă asemănătoare cu libelula ale cărei larve se hrănesc cu insecte (*Myrmeleon formicarius*). **2.** Fig. Om puternic şi viteaz. **3.** (Şi art.) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului, cuprinsă între 23 iulie şi 23 august. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, reprezentînd un leu. ◆ Persoană născută în această zodie.

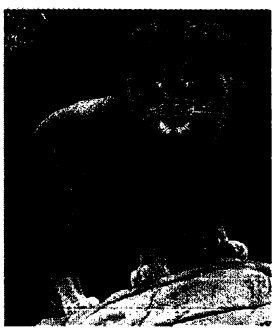

leu (1)

LEU[2] s.m. (<*leu*[1]) Unitate monetară principală în România (începînd din 1867) şi Republica Moldova (din 1993), egală cu 100 bani. Denumirea vine de la talerul (Löwentaler) cu figura de leu pe revers, din argint, bătut în Ţările de Jos, care circulă intens în ţările române în sec. 16-17.

LEUCÉMIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *leucémique*) (Suferind) de leucemie.

LEUCEMÍE s.f. (<fr. *leucémie*) Boală de sînge carcaterizată prin creşterea patologică a numărului de leucocite din organism (pînă la cîteva sute de mii pe mm^3) şi prin apariţia unor leucocite imature; se manifestă prin anemie, febră, hemoragii, mărirea splinei şi a ganglionilor limfatici.

LEUCÍNĂ s.f. (<fr. *leucine*) Aminoacid indispensabil nutriţiei, care intră în compoziţia majorităţii proteinelor animale şi vegetale şi care se găseşte în splină, pancreas, ganglioni limfatici, melasa sfeclei de zahăr etc.

LEUCÍT s.n. (<fr. *leucite*) Mineral din grupa silicaţilor, silicat natural de aluminiu şi de potasiu, de culoare cenuşie sau albă, cu luciu sticlos, folosit mai ales ca îngrăşămînt agricol.

LEUCO- (<fr. *leuco-*; cf. gr. *leukos* "alb") Element prim de compunere care are semnificaţia "alb", "(referitor la) leucocite".

LEUCOBÁZĂ s.f. (<germ. *Leukobase*, fr. *leucobase*) Leucoderivat.

LEUCOBLÁST s.n. (<germ. *Leukoblast*) (BIOL.) Plastidă incoloră tînără.

LEUCOCIDÍNĂ s.f. Substanţă toxică ce distruge leucocitele şi care este secretată de unele bacterii patogene (streptococi, stafilococi).

LEUCOCÍTĂ (LEUCOCÍT) s.f. (s.n.) (<fr. *leucocyte*) Globulă albă din sînge şi limfă cu rol esenţial în protejarea organismului împotriva microbilor (numărul normal al acestora este de 5000-7000 pe mm^3 de sînge). Sînt de mai multe feluri: granulocite, limfocite, monocite etc.

LEUCOCITOLÍZĂ s.f. (<fr. *leucocytolyse*) (MED.) Distrugere a leucocitelor din sînge.

LEUCOCITÓZĂ (<fr. *leucocytose*) Creştere peste valorile normale a leucocitelor din sînge.

LEUCOCITURÍE s.f. (<fr. *leucocyturie*) Prezenţă a leucocitelor în urină.

LEUCODERIVÁT s.m. (<germ. *Leukoderivat*) Substanţă organică incoloră, uşor solubilă în apă, rezultată prin reducerea unor coloranţi organici şi care, prin oxidare, se transformă iar în colorantul din care a provenit; apare ca etapă intermediară în procesul de vopsire a fibrelor textile cu anumiţi coloranţi.

LEUCOGRÁMĂ s.f. (<fr. *leucogramme*; cf.gr. *leukos* "alb"+*gramma* "desen") Examen de laborator care constă în numărarea leucocitelor prezente într-un mm^3 de sînge şi în stabilirea procentelor relative ale acestora.

LEUCÓM s.n. (<fr. *leucome*) Boală de ochi constînd în formarea unei pete albe pe cornee şi care poate duce la orbire parţială sau totală.

LEUCOMÉTRU s.n. (cf.gr. *leukos* "alb" + *metron* "măsură") Fotometru cu o celulă fotoelectrică de măsură şi o celulă fotoelectrică de comparaţie, folosit pentru determinarea gradului de alb la materialele fibroase.

LEUCOMIELÍTĂ s.f. (<fr. *leucomyélite*; cf.gr. *leukos* "alb" +*myelos* "măduvă") (MED.) Inflamaţie a substanţei albe a măduvei spinării.

LEUCOPENÍE s.f. (<fr. *leucopénie*; cf.gr. *leukos* "alb" +*penia* "sărăcie") Scădere sub valorile normale a leucocitelor din sînge.

LEUCOPLÁST s.n. (<germ. *Leukoplast*) Fişie de pînză acoperită pe o parte cu o substanţă adezivă, care serveşte la fixarea de piele a pansamentelor.

LEUCOPLÁSTE s.n. pl. (<fr. *leucoplastes*) Plastide albe sau incolore care formează şi acumulează amidon.

LEUCOPLAZÍE s.f. (<fr. *leucoplasie*; cf.gr. *leukos* "alb"+*plasis* "formare") Îngroşare patologică a unei mucoase care se transformă în ţesut cornos de culoare galben albicioasă.

LEUCOPOIÉZĂ s.f. (<fr. *leucopoïèse*) Proces de formare a globulelor albe.

LEUCORÉE s.f. (<fr. *leucorrhée*) Scurgere vaginală patologică a unui lichid albicios, mucos, adesea purulent.

LEUCOSAFÍR s.n. (<fr. *leucosaphir*) Varietate transparentă şi incoloră de corindon, folosită ca piatră semipreţioasă.

LEUCOTOMÍE s.f. (<fr. *leucotomie*) Lobotomie parţială.

LEUCÓZĂ s.f. (<fr. *leucose*) **1.** (MED.) Leucemie. **2.** *Leucoza găinilor* = boală virotică, transmisibilă, care se răspîndeşte prin ouă de găină infectate.

LEURDĂ s.f. (cf. bg. *levurda*) Plantă erbacee bulboasă comestibilă cu gust şi miros de usturoi. (*Allium ursinum*).

LEUŞTEÁN s.m. Plantă legumicolă erbacee aromată, din familia umbeliferelor, de c. 1m, cu frunzele mari, alungite, verzi, cu miros pătrunzător şi cu un conţinut bogat în uleiuri eterice, folosită drept condiment (*Levisticum officinale*).

LÉVA s.f. (<bg. *leva*) Unitate monetară prin-

cipală în Bulgaria.

LEVANTÍN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *levantin*, it. *levantino*; cf.n.pr. *Levant*, denumire dată în trecut ţărilor de pe ţărmul răsăritean al Mării Mediterane) **1.** S.m. şi f. Persoană care făcea parte din populaţia Levantului sau care era originară de acolo. ◆ P.restr. Negustor originar din aceste locuri. **2.** Adj. Care aparţine Levantului sau levantinilor, specific Levantului sau levantinilor. ◆ (P.restr.; depr.) Necinstit, intrigant.

LEVÁTĂ s.f. (<it. *levata*; cf.fr. *levée*) **1.** Operaţie de scoatere a mosoarelor sau a ţevilor pline de pe maşinile de semitors sau de filat; cantitatea de fir obţinută prin această operaţie. **2.** Totalitatea cărţilor de joc pe care le adună de pe masă cel care a cîştigat la un moment dat.

LEVĂNŢÍCĂ s.f. (<*levantă*, înv. "levănţică") Plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina ramificată în tufă înaltă de 30-70 cm, cu florile albastre cu miros plăcut şi pătrunzător, folosită în medicină şi industria parfumurilor (*Lavandula angustifolia*).

levănţică

LÉVELLERI s.m. pl. (<engl. *leveller*) Membrii unei grupări democratice care au avut un rol important politic în timpul Revoluţiei burgheze din Anglia, din sec. 17.

LEVÉNT s.m. (<tc. *levent*) **1.** Marinar turc (originar din Levant) din marina de război a Imperiului Otoman. **2.** Mercenar moldovean din oastea Ţării Româneşti.

LEVIATÁN s.n. (<fr. *léviathan*, it. *leviathan*, germ. *Leviathan* <ebr. *liivjathan* "întortocheat") **1.** Monstru biblic distructiv. ◆ (În basme) Căpcăun. **2.** Fig. Organizaţie statală şi politică absolutistă. **3.** Agregat industrial cu funcţionare continuă pentru spălarea industrială la cald a lînii brute.

LEVIÉR s.n. (<fr. *levier*) (TEHN.) Pîrghie (de manevră) la o maşină, la un mecanism etc.

LEVIGÁ vb. I tranz. (<fr. *léviger*) A transforma un material în pulbere fină prin fărîmiţare (în apă) urmată de o sedimentare fracţionată a materialului.

LEVIGÁRE s.f. (<*leviga*) Acţiuna de a leviga. ◆ Transportare în apa freatică a substanţelor din sol atunci cînd excesul de apă se infiltrează vertical.

LEVÍT s.m. (<fr. *lévite*; cf.n.pr. ebr. *Lewi*) Preot al vechilor evrei, recrutat, conform tradiţiei, din tribul lui Levi.

LEVITÁŢIE (LEVITAŢIÚNE) s.f. (<fr. *lévitation*) Capacitate atribuită unor indivizi de a putea (numai prin intermediul voinţei) să ridice diverse corpuri fără să le atingă sau de a se ridica în spaţiu fără sprijin material.

LEVÍTĂ s.f. (<fr. *lévite*) **1.** Redingotă bărbătească lungă, de la sfîrşitul sec. 18. **2.** Model vechi de rochie largă şi foarte lungă.

LEVOGÍR, -Ă adj. (<fr. *lévogyre*; cf. lat. *laevus* "stîng"+*gyrare* "a învîrti") **1.** (FIZ.; despre o substanţă optic activă) Care roteşte planul de polarizare a luminii spre stînga observatorului către care se propagă lumina. **2.** (LINGV.; despre cuvinte sau alte unităţi ale unui text) Care se găseşte într-o relaţie funcţională cu elemente semantice, gramaticale etc. din stînga determinantului.

LEVRIÉR s.m. (<fr. *lévrier*) Cîine de vînătoare cu pîntecele supt şi picioare înalte şi puternice.

LEVULÓZĂ s.f. (<fr. *lévulose*) (BIOCHIM.) Fructoză.

LEVÚRĂ s.f. (<fr. *levure*) Ciupercă unicelulară care produce fermentaţia alcoolului; drojdie.

LEWISÍTĂ (LEVIZÍTĂ) s.f. (<fr., engl. *lewisite*) Substanţă toxică cu acţiune vezicantă, insolubilă în apă, dar solubilă în majoritatea solvenţilor organici, care este folosită ca gaz de luptă.

LÉXIC s.n. (<fr. *lexique*; cf. gr. *lexis* "cuvînt") Ansamblul cuvintelor care formează limba unei comunităţi omeneşti; vocabular.

LEXICÁL, -Ă adj. (<fr. *lexical*) Care aparţine lexicului, privitor la lexic, de lexic.

LEXICOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *lexicographe*) Specialist în lexicografie; autor de dicţionare.

LEXICOGRAFÍE s.f. (<fr. *lexicographie*; cf. gr. *lexikon* "dicţionar" + *graphein* "a scrie") Disciplină a lingvisticii care stabileşte principiile şi metodele practice de întocmire a dicţionarelor. ◆ Totalitatea dicţionarelor (dintr-o epocă, dintr-un domeniu etc.).

LEXICOLÓG s.m. (<fr. *lexicologue*) Specialist în lexicologie.

LEXICOLOGÍE s.f. (<fr. *lexicologie*) Disciplină a lingvisticii care se ocupă cu studiul lexicului.

LEXICÓN s.n. (<lat. *lexicon*, germ. *Lexikon*) **1.** Dicţionar (monolingv). **2.** Enciclopedie (dintr-un anumit domeniu de specialitate).

LEXÍE s.f. (<fr. *lexie*) (LINGV.) Unitate a lexicului (ex. *cuvînt, expresie* etc.).

LEZÁ vb. I tranz. (<fr. *léser*) **1.** A răni. ◆ A jigni. **2.** A aduce cuiva un prejudiciu, a păgubi.

LEZÁRD s.n. (<fr. *lézard*) Piele de şopîrlă tăbăcită.

LEZÁRDĂ s.f. (<fr. *lézarde*) Panglică specială folosită în tapiţerie pentru a acoperi locurile de prindere, de asamblare, de lipire.

LEZIÚNE s.f. (<fr. *lésion*, lat. *laesio, -onis*) **1.** Rănirea unui ţesut sau organ provocată de diferiţi agenţi fizici, chimici, infecţioşi, tumorali etc. **2.** (JUR.) Prejudiciu material.

LEZMAJESTÁTE (LEZMAIESTÁTE) s.f. (<fr. *lése-majesté*) (JUR.; în statele monarhice) *Crimă de lezmajestate* (sau *lezmaiestate*) = ofensă adusă de cineva persoanei sau autorităţii unui suveran, considerată de lege drept crimă.

Li (CHIM.) Simbol pentru *litiu*.

LIÁJ s.n. (<fr. *liage*) Legătură.

LIÁNĂ s.f. (<fr. *liane*) Nume generic dat plantelor lemnoase cu tulpina foarte lungă, flexibilă, agăţătoare, extrem de răspîndite în pădurile tropicale (ex. *vanilia*); la noi cresc spontan (ex. *iedera, curpenul*) ori se cultivă ca plante ornamentale (ex. *caprifoiul, viţa sălbatică*) şi tehnice (ex. *hameiul*).

LIÁNT s.m. (<fr. *liant*) **1.** Material fluid care are proprietatea de a lega prin solidificare bulgării sau granulele unei substanţe solide cu care este amestecat (ex. *ipsosul, cimentul, asfaltul*). <> *Liant aerian* = liant care se întăreşte în prezenţa aerului. *Liant hidraulic* = liant care se întăreşte în prezenţa apei, iar după întărire rezistă la acţiunea acesteia. **2.** (POLIGR.) Lichid vîscos conţinînd în suspensie colorantul cu care formează cerneala de tipar. **3.** Substanţă folosită la fixarea pigmenţilor coloranţi, fără afinitate pentru fibre.

LIÁSIC, -Ă s.n., adj. (<fr. *liasique*) (GEOL.) **1.** S. n. Epoca jurasicului inferior. **2.** Adj. Care aparţine liasicului, care se referă la liasic.

LIÁZĂ s.f. (BIOCHIM.) Enzimă ajutătoare care serveşte la sinteza unor compuşi organici (ex. *catalaza*).

LIBANÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<*Liban*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format ca naţiune, care locuieşte pe teritoriul Libanului. Domină religia islamică şi cea creştină; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Libanului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Libanului sau libanezilor, privitor la Liban sau la libanezi.

LIBÁRCĂ s.f. (<bg. *hlăbarka*) Gîndac de noapte din ordinul ortopterelor, de culoare brună-roşcată, care trăieşte mai ales prin bucătării (*Blatta germanica*).

LIBÁŢIE s.f. (<fr. *libation*, lat. *libatio, -onis*) (În antic.) Ofrandă ritualică adusă unei divinităţi prin gustarea şi vărsarea unui lichid (vin, ulei, lapte) în semn de omagiu. ◆ P.ext. Închinare a paharului cu băutură în cinstea cuiva la o petrecere.

LIBELÁ vb. I tranz. (<fr. *libeller*) A redacta (corect) un act juridic sau administrativ.

LIBELÚLĂ s.f. (<fr. *libellule*) (La pl.) Ordin de insecte ortoptere, cu corpul lung şi subţire, cu capul mare, cu aripile străvezii, care trăieşte mai ales pe lîngă ape; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin (ex. *Libellula depressa, Lestes fusca*).

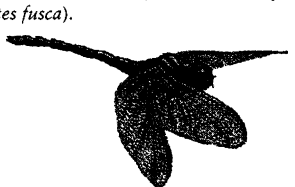

libelulă

LÍBER[1] s.n. (<fr., lat. *liber*) (BOT.) Ţesut al plantelor superioare prin care circulă seva elaborată, formată din vase, celule anexe, parenchim şi, uneori, fibre; partea scoarţei plantelor lemnoase care cuprinde acest ţesut. ◆ (Cu sens colectiv) Fibre extrase din scoarţa unor plante lemnoase.

LÍBER[2], -Ă adj. (<fr. *libre*, lat. *liber*) **I. 1.** Care are independenţă individuală şi socială; care nu este rob, sclav, prizonier etc. **2.** Care poate acţiona conform propriei sale voinţe; care poate face ceea ce doreşte. ◆ (Despre acţiuni, fenomene, procese) Care are loc, se desfăşoară conform propriei naturi, structuri etc., fără restricţii exterioare. **3.** (Despre popoare, state, oraşe) Independent; autonom. **II. 1.** Care nu are obligaţii faţă de alţii; neangajat. ◆ Necăsătorit. **2.** (Despre spaţii) Care nu este ocupat; neînchiriat, nelocuit. **3.** Care este plin de naturaleţe,

degajare, armonios; care este lipsit de artificialitate. ◇ *A vorbi liber* = a) a-şi spune în mod deschis gîndurile; b) a vorbi vulgar, obscen etc.; c) a ţine un discurs, o comunicare etc. fără a avea un text (pregătit în prealabil) în faţă. *Cu ochiul liber* = fără ajutorul unui instrument optic. *În aer liber* = în mijlocul naturii. *Sub cerul liber* = într-un loc neacoperit.

LIBERÁL, -Ă adj., s.m. (<fr. *libéral*) **I.** Adj. **1.** Care priveşte, se referă la libertatea individuală, la libertatea de gîndire, la libertatea politică (ex. *principii liberale*). **2.** Care aparţine liberalismului economic sau politic; partizan al acestui liberalism. ◇ *Partid liberal* = partid a cărui doctrină politică este liberalismul. Există în Marea Britanie, Germania, Belgia, Italia etc. În România a fost desfiinţat după al doilea război mondial, odată cu schimbarea regimului de guvernare, şi reînfiinţat în 1990. **3.** Indulgent, tolerant. **II.** S.m. Membru al unui partid liberal.

LIBERALÍSM s.n. (<*liberal*) **1.** Doctrină economică a întreprinzătorilor liberi, conform căreia statul nu are dreptul să constrîngă jocul liber al concurenţei. **2.** Doctrină politică ce urmăreşte să limiteze puterile statului în ceea ce priveşte libertăţile individuale. Principiile teoretice ale liberalismului au fost fundamentate de iluminiştii francezi (Voltaire, Rousseau, Diderot etc.); liberalismul politic s-a opus în sec. 18 absolutismului monarhic. **3.** Faptul de a fi liberal; atitudine tolerantă.

LIBERALITÁTE s.f. (<fr. *libéralité*, lat. *liberalitas, -atis*) Însuşirea de a fi liberal. ◇ (JUR.) Act juridic prin care o persoană dispune de un bun al său în favoarea altei persoane fără a urmări să primească de la aceasta un echivalent (donaţia şi legatul).

LIBER-ARBÍTRU s.m. (<fr. *libre arbitre*) **1.** Noţiune filozofică şi etică, opusă determinismului, care se referă la libertatea voinţei omeneşti considerată într-o independenţă totală faţă de necesitatea şi cauzalitatea obiectivă. **2.** Proprietatea de a se conduce, a se autodetermina prin propria voinţă, independent de orice solicitare exterioară.

LIBER-CUGETĂTÓR s.m. (după fr. *libre-penseur*) Persoană care adoptă o atitudine critică faţă de orice religie, credinţă, dogmă sau faţă de biserică.

LIBERIÁN[1], -Ă adj. (<fr. *libérien*) (BOT.) **1.** (Despre ţesuturi, vase etc.) Prin care circulă substanţele organice din frunze spre diverse alte părţi ale plantei. **2.** Care formează ţesutul liberian, vasele liberiene etc.

LIBERIÁN[2], -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Liberia*) **1.** S.m. şi f. (La pl.) Popor care s-a format, care locuieşte în Liberia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Liberiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Liberiei sau liberienilor, care se referă la Liberia sau la liberieni.

LIBER-SCHÍMB s.n. (după fr. *libre-échange*) Sistem economic în care schimburile comerciale între state sînt libere şi (parţial) scutite de vamă; se opune protecţionismului.

LIBER-SCHIMBÍSM s.n. (după fr. *libre-échangisme*) Doctrină economică vizînd libertatea totală a comerţului şi neamestecul statului în viaţa economică.

LIBÉRT s.m. (<lat. *libertus*) (În Roma antică) Sclav eliberat.

LIBERTÁR, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *libertaire*) (Partizan) al libertăţii absolute a individului; anarhist.

LIBERTÁTE s.f. (<fr. *liberté*, lat. *libertas, -atis*) **I. 1.** Condiţie a unei persoane care se află în afara stării de servitute (sclavie, robie etc.). **2.** Condiţie a unei fiinţe care nu este captivă. **3.** Posibilitate psiho-motrice de a se mişca, deplasa etc. normal, fără handicap. **II. 1.** Posibilitate de a gîndi, de a se exprima, de a acţiona conform propriilor necesităţi sau dorinţe. **2.** Condiţia unei persoane care nu este determinată de o obligaţie, un angajament profesional, familial etc. **3.** Atitudine a unei persoane neconstrînse de frică, de ruşine, de prejudecăţi. **III. 1.** Capacitate civică de a acţiona, de a se comporta conform propriei voinţe fără a încălca legea sau fără a supăra pe cineva; drept recunoscut al cetăţeanului unei ţări, în virtutea căruia el poate face o anume acţiune. **2.** *Libertate religioasă* = drept de a-şi practica propria religie. *Libertate de opinie* (sau *de exprimare, de gîndire*) = drept de exprimare liberă a propriilor gînduri, a opiniilor personale (şi de a le face publice). *Libertate de întrunire* = drept acordat de o societate indivizilor săi de a dezbate subiecte la alegere într-un loc public, fără autorizaţie prealabilă. *Libertate sindicală* = drept acordat salariaţilor de a-şi constitui sindicate. *Libertatea învăţămîntului* = a) dreptul de a constitui o instituţie de învăţămînt; b) dreptul unei instituţii de învăţămînt de a-şi organiza procesul informativo-educaţional. **IV.** Stare a unui stat de a se guverna în mod suveran.

LÍBERTI s.n. (<fr., engl. *liberty*; cf. n.pr. *Arthur Liberty*, comerciant londonez, fondatorul unui magazin în Londra cu articole orientale) Ţesătură fină de mătase sau bumbac (cu imprimeu floral) folosită pentru rochii, bluze etc.

LIBERTÍN, -Ă adj. (<fr. *libertin*, lat. *libertinus*) Uşuratic, desfrînat, indecent.

LIBERTINÁJ s.n. (<fr. *libertinage*) Comportare de libertin; destrăbălare, desfrîu.

LIBIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Libia*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Libia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Libiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Libiei sau libienilor, privitor la Libia sau la libieni.

LIBIDINÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *libidineux*, lat. *libidinosus*) Înclinat spre plăceri senzuale; senzual, lasciv.

LÍBIDO s.n. (<fr. *libido*; cf.lat. *libido, -inis* "dorinţă, poftă") (PSIH.) Dorinţă de satisfacere a instinctului sexual.

LIBRÁR s.m. (<fr. *libraire*) Proprietar al unei librării; negustor de cărţi; p.ext. vînzător într-o librărie.

LIBRÁŢIE s.f. (<fr. *libration*, lat. *libratio, onis*) (ASTR.) **1.** Oscilaţie a unui astru în jurul poziţiei de mijloc. **2.** Balansare aparentă a lunii în jurul axei sale, datorită căreia poate fi văzută de pe Pămînt mai mult de jumătate (59%) din suprafaţa sa totală.

LIBRĂRÍE s.f. (<*librar*, după fr. *librairie*) Magazin în care se vînd cărţi.

LIBRÉT s.n. (<it. *libretto*). **1.** Textul unei compoziţii muzicale de proporţii (operă, operetă, oratoriu). **2.** Broşură conţinînd explicaţia unei pantomime sau unui balet. **3.** Carnet eliberat de casele de economii persoanelor care îşi depun aici economiile şi pe baza căruia depunătorii îşi pot retrage (cu dobîndă legală) banii depuşi.

LIBRETÍST s.m. (<it. *librettista*) Autor de librete.

LIBÚRNĂ s.f. (<lat. *liburna*) Navă uşoară de război sau de transport.

LICANTROPÍE s.f. (<fr. *lycanthropie*; cf. gr. *lykos* "lup" + *anthropos* "om") (MED.) Stare de nebunie în care bolnavul se consideră lup.

LÍCĂR s.n. (<*licări*) Sclipire, scînteiere; scînteie.

LICĂRÍ vb. IV intranz. **1.** A răspîndi o lumină slabă, cu sclipiri uşoare şi intermitente. **2.** A sclipi, a luci, a străluci.

LICEÁL, -Ă adj. (<*liceu* sau it. *liceale*) Care ţine de liceu, privitor la liceu, de liceu.

LICEÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *lycéen*) Elev de liceu.

LICÉNŢĂ s.f. (<fr. *licence*, lat. *licentia* "permisiune") **I. 1.** Titlu obţinut la terminarea studiilor superioare, pe baza unui examen; examenul dat pentru obţinerea acestui titlu. **2.** Autorizaţie oficială dată unei persoane pentru exercitarea unei activităţi (comerciale); autorizaţie eliberată de administraţia de stat pentru importul şi exportul unor produse. **3.** Contract prin care posesorul unui brevet de invenţie cedează cuiva dreptul de exploatare a invenţiei sale. **II. 1.** Caracterul a ceea ce este licenţios, indecent. **2.** Libertate pe care şi-o ia un scriitor privind regulile gramaticii, ale versificaţiei etc. (ex. *licenţă poetică*).

LICENŢIÁT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *licencié*, it. *licenziato*) Posesor al unui titlu sau al unei diplome.

LICENŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *licencieux*, lat. *licentiosus*) Care nu respectă regulile bunei-cuviinţe şi ale moralei; indecent, impudic.

LICÉU s.n. (<fr. *lycée*, lat. *lyceum*) Ciclu de învăţămînt superior şcolii generale; poate fi de cultură generală sau profilat pe diverse specialităţi. ◆ Clădire în care se desfăşoară acest ciclu de învăţămînt.

LICHEÁ s.f. (<tc. *leke* "neruşinare") Om de nimic, netrebnic, secătură.

LICHEFIÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *liquéfier*) A (se) transforma din stare gazoasă în stare lichidă. ◆ (Rar) A (se) topi.

LICHELÍSM s.n. (<*lichea*) Atitudine, comportare de lichea; lipsă de caracter.

LICHÉN s.m. (<fr. *lichen*) **1.** (La pl.) Grup de plante inferioare, cu talul format dintr-o ciupercă şi o algă, care trăiesc în simbioză pe sol, pe stînci, pe scoarţa copacilor; pot fi crustoşi, foliacei, ramificaţi etc. (ex. *mătreaţa-bradului, lichenul-renului* etc.). Au importanţă în procesul de formare a solului, în hrana animalelor etc.; (şi la sg.) plantă care face parte din acest grup. **2.** Boală de piele cu evoluţie cronică, caracterizată prin erupţia unor proeminenţe (papule) care provoacă mîncărime, prin îngroşarea şi pigmentarea excesivă a pielii etc.

LICHENIFICÁRE s.f. (după fr. *lichénification*) (MED.) Proces patologic constînd în îngroşarea exagerată a cutelor naturale ale pielii, care devine aspră, striată.

LICHERUÍRE s.f. Operaţie de tratare a pieilor fine în emulsii apoase şi calde de uleiuri şi grăsimi, în scopul asigurării menţinerii supleţei.

LICHÍD, -Ă adj., s.n. (<fr. *liquide*, lat. *liqui-*

dus) **1.** Adj., s.n. (Substanţă, corp) care se află în starea de agregare intermediară între starea gazoasă şi starea solidă; nu are o formă stabilă, curge sub greutatea proprie şi ia forma vasului în care se află. **2.** Adj. (Despre bani) Care pot fi folosiţi pe loc, imediat, fără operaţii bancare intermediatoare. **3.** Adj. *Consoană lichidă* (şi substantivat, f.) = nume dat consoanelor laterale şi celor vibrante.

LICHIDÁ vb. I tranz. (<fr. *liquider*) **1.** A încheia o anume activitate, a pune capăt unei acţiuni, unui fapt etc. **2.** (JUR.) A îndeplini toate formalităţile pentru a încheia o situaţie, un caz, o procedură etc. ◆ A plăti o datorie, un import etc. **3.** (Arg.) A ucide, a asasina.

LICHIDATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*lichida*, fr. *liquidateur*) **1.** Persoană însărcinată a îndeplini sau a conduce operaţiile de lichidare a unei întreprinderi, a unei bănci etc. **2.** (Arg.) Ucigaş, asasin (plătit).

LICHIDITÁTE s.f. (<fr. *liquidité*) Caracterul unei sume de bani lichizi de care se poate dispune (aproape) imediat. ◇ *Lichiditate internaţională* = ansamblul mijloacelor de plată (aur, devize convertibile) de care dispune o ţară pentru a-şi onora angajamentele sale faţă de alte ţări.

LICHIÓR s.n. (<fr. *liqueur*) Băutură alcoolică preparată din spirt, sirop şi esenţe aromatice.

LICÍT, -Ă adj. (<fr. *licite*, lat. *licitus*) Conform legii, legal.

LICITÁ vb. I tranz. (<fr. *liciter*, lat. *licitari*) A vinde la licitaţie; a face oferte în cadrul unei licitaţii.

LICITÁŢIE s.f. (<fr. *licitation*, lat. *licitatio, -onis*) Vînzare publică a unui bun, conform unor reguli speciale, bunul respectiv fiind atribuit (adjudecat) persoanei care a oferit preţul cel mai mare.

LICOÁRE s.f. (<fr. *liqueur*, lat. *liquor, -oris*) **1.** Băutură fină, savuroasă. **2.** Medicament lichid. **3.** Substanţă lichidă folosită ca reactiv în unele reacţii chimice.

LICÓRN s.m. (<fr. *licorne*; cf.lat. *unicornus*) Inorog.

LÍCTOR s.m. (<lat. *lictor, -oris*) (În Roma antică) Persoană care, în anumite ocazii, însoţea pe înalţii magistraţi (consul, pretor etc.), mergînd în faţa acestora şi purtînd fasciile ca semne ale puterii.

LICUÁŢIE s.f. (<fr. *liquation*) Proces de separare prin încălzire a elementelor cu puncte de topire diferite dintr-un material, aliaj etc.

LICURÍCI s.m. (<*licuri*, înv. "a licări") (La pl.) Nume dat mai multor genuri de insecte coleoptere (*Lampyris*, *Luciola* etc.) carnivore, nocturne, care au pe ultimele segmente abdominale organe speciale care emit lumină fosforescentă; (şi la sg.) insectă care face parte din unul din aceste genuri.

LÍDER s.m. (<fr., engl. *leader*) **1.** Conducător al unui partid, al unei organizaţii; p. ext. personalitatea dominantă într-un grup de persoane. **2.** Echipă sau sportiv care se află în fruntea unei competiţii.

LIDÍTĂ s.f. (<fr. *lyddite*; cf.n.pr. *Lydd*, oraş în Anglia) **1.** Rocă sedimentară fin granulară, compactă, de culoare închisă, formată mai ales din cuarţ, calcedonie sau opal, utilizată ca material abraziv fin. **2.** Exploziv pe bază de acid picric.

LÍDO subst. (<fr. *lido*; cf. n.pr. *Lido*) (*geogr.*) Cordon litoral alcătuit din nisipuri şi aluviuni fine, caracteristic ţărmurilor joase ale Mării Adriatice; perisip.

LIE DETECTOR s.n. (loc. engl. "detector de minciuni") Aparat capabil să detecteze şi să înregistreze anumite reacţii emotive în timpul interogatoriilor poliţieneşti, aproximînd atitudinea interogatului în ceea ce priveşte adevărul faptelor.

LIÉD s.n. (<germ. *Lied*) Compoziţie muzicală vocală cu acompaniament instrumental, cu caracter adesea liric, alcătuită din două episoade (A şi B) care se succed în ordinea A-B-A; textul unui asemenea cîntec. De origine germană, liedul a suferit, după Orlando di Lasso influenţa italiană. În perioada clasică, se dezvoltă prin C.W.Gluck, J.Haydn şi W.A. Mozart la care capătă o profunzime şi o expresivitate deosebită, anticipîndu-i pe F.Schubert şi R.Schumann. Cu J.Brahms, R.Wagner, G.Mahler, H.Wolf şi R.Strauss, liedul a devenit mai complex în limbaj şi în raporturile voce-parte instrumentală, ajungîndu-se pînă la expresionismul lui P.Hindemith. Din muzica românească sînt cunoscute liedurile lui Gh. Dima, G.Enescu, M.Jora.

LIÉN s.n. (<lat. *lien*) (MED.) Splină.

LIENÁL, -Ă adj. (<germ. *lienal*) Care aparţine splinei, referitor la splină.

LIÉRNĂ s.f. (<fr. *lierne*) (CONSTR.) **1.** Piesă de lemn sau de fier servind ca element de legătură. **2.** Nervură de piatră la cheia arcadelor.

LIFT s.n. (<engl., fr. *lift*) Ascensor.

LIFTÁ vb. I tranz. (<fr. *lifter*) (SPORT) A trimite mingea peste fileu cu lovituri uşoare (la tenis, volei etc.).

LÍFTĂ s.f. (<sl. *Litva*) (Înv.) Termen injurios dat de români străinilor (de altă religie) sau cotropitorilor; p.ext. om sau animal rău, plin de cruzime.

LIFTIÉR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *liftier*) Persoană care manevrează un ascensor.

LIFTING s.n. (cuv. engl.) **1.** Operaţie chirurgicală estetică prin care pungile de piele ale obrazului sînt ridicate şi întinse pentru a se înlătura ridurile. **2.** Fig. Întinerire, renovare.

LIGAMÉNT s.n. (<fr. *ligament*, lat. *ligamentum*) (ANAT.) Fascicul compact de fibre conjunctive care face legătura dintre oase la nivelul articulaţiilor sau care fixează anumite organe (ex. *ligament hepatic, ligament splenic*).

LIGAMENTÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *ligamenteux*) De natura, în felul ligamentului.

LIGATÚRĂ s.f. (<fr. *ligature*, lat. *ligatura*) **1.** Legare, cusătură chirurgicală. ◆ Fir de aţă, mătase, catgut etc. cu care se face această operaţie chirurgicală. **2.** (POLIGR.) Semn grafic care conţine două sau mai multe litere.

LÍGĂ s.f. (<fr. *ligue*, it. *liga*) Asociaţie de state, de oraşe, de organizaţii, de persoane etc. constituită în vederea realizării unui scop comun.

LIGHEÁN s.n. (<tc. *liğen*, *leğen*) Vas (de metal) puţin adînc şi larg, servind la spălatul corpului, al rufelor, al vaselor etc. ◆ Conţinutul unui asemenea vas.

LIGHIOÁNĂ s.f. (<sl. *legeonŭ*) **1.** Animal (sălbatic). ◆ Spec. Vietate care trăieşte pe lîngă casă; pasăre de curte, orătanie. ◆ Spec. Insectă, gîză (vătămătoare). **2.** Fig. Calificativ atribuit unui om rău şi (sau) lipsit de caracter, ori unui om needucat.

LIGNÍCOL, -Ă adj. (<fr. *lignicole*; cf. lat. *legnum* "lemn" + *colere* "a locui") (BIOL.; despre organisme animale sau vegetale) Care trăieşte pe lemne sau pe putregai.

LIGNIFICÁRE s.f. (după fr. *lignification*) (BOT.) Proces prin care membranele celulozice celulare se impregnează cu lignină.

LIGNÍNĂ s.f. (<fr. *lignine*) Substanţă organică cu structură macromoleculară complexă care se găseşte în ţesuturile plantelor lemnoase.

LIGNÍT s.n. (<fr. *lignite*; cf. lat. *lignum* "lemn") Cărbune natural de calitate inferioară, cu putere calorică redusă (2600-4100 kcal/kg), de culoare brună-negricioasă, sfărîmicios.

LIGNIVÓR, -Ă adj. (cf.lat. *lignum* "lemn" + *vorare* "a devora") Care se hrăneşte cu ţesutul lemnos al plantelor (moarte).

LIGNOFÓLIU s.n. (<germ. *Lignofol*) Lemn stratificat construit din plăci de furnire, care are rezistenţă mare la întindere, compresiune şi încovoiere; fanerit.

LIGROÍNĂ s.f. (<fr. *ligroïne*) Benzină uşoară cu p.f. între 90 şi 120°C, folosită mai ales ca solvent.

LIGULÁT, -Ă adj. (<fr. *ligulé*) (BOT.; despre corola compozitelor) Care este prevăzut cu o ligulă.

LIGÚLĂ s.f. (<fr. *ligule*; cf. lat. *ligula* "limbă mică") (BOT.) Formaţie apendiculară care există între limb şi teacă la frunzele gramineelor.

LIGÚRI s.m. pl. (<fr. *Ligures*, it. *ligure*) Populaţie preindo-europeană din N-V Peninsulei Italice şi S-E Franţei, asimilată de celţi (sec.6-3 î.Hr.), formînd triburi celto-ligure. Cucerirea romană, începută în anul 238 î.Hr. şi încheiată în anul 14 î.Hr, a dus la supunerea acestor populaţii.

LÍHTDRUC s.n. (<germ. *Lichtdruck*) (POLIGR.) Fototipie.

LILÁ adj. invar. (<fr. *lilas*) Violet (ca floarea de liliac).

LILIÁC[1] s.m. (<tc. *leylâk*, bg. *liuleak*) Arbust decorativ din familia oleaceelor, înalt pînă la 7 m, cu frunzele ovale, cu florile puternic şi plăcut mirositoare, albe, albastre sau violete, crescute în formă de buchete (*Syringa vulgaris*). ◆ Floarea acestui arbust.

liliac[1]

LILIÁC[2] s.m. (<bg. *liljak*) Mamifer insectivor, asemănător cu şoarecele, crepuscular şi

liliac[2]

nocturn, din ordinul chiropterelor, cu aripile formate dintr-o membrană care unește degetele membrelor anterioare, laturile corpului, membrele posterioare și coada (*Plecotus auritus* și *Nyctalus noctula*).

LILIACÉE s.f. (<fr. *liliacée*; cf. lat. *liliaceus* "de crin") (La pl.) Familie de plante erbacee sau lemnoase perene (rar anuale sau bienale), monocotiledonate, cu bulbi, rizomi sau tuberculi, cu frunzele alterne întregi, cu nervuri paralele, cu florile variat colorate, compuse din șase foliole și șase stamine și cu fructul, de obicei, o bacă sau o stamină; (și la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *ceapa, usturoiul, laleaua* etc.).

LILIACHIÚ, -ÍE adj. (<*liliac*[1]) Violet-deschis.

LILIÁL, -Ă adj. (<fr. *lilial*; cf. fr. *lis* "crin") Alb ca floarea de crin.

LILIPÚT adj. invar. (<n.pr. *Lilliput*, țară imaginară vizitată de Gulliver și unde oamenii erau foarte mici) Mic; pitic.

LILIPUTÁN, -Ă adj. (<fr. *lilliputien*) (Și substantivat) De dimensiuni foarte mici; pitic.

LIMÁN s.n. (<tc. *liman*, ucr. *lyman*) **1.** Țărm, mal. ◆ Fig. Adăpost, refugiu. **2.** Lac ce se formează în urma barării cu aluviuni a gurii unui râu; există *liman fluviatil* (bararea râului afluent de către râul colector) și *liman fluviomarin* (bararea unui curs de apă la vărsarea în mare).

LIMÁNDĂ s.f. (<fr. *limande*) **1.** Gen de pești plați din Oceanul Atlantic. **2.** (ARHEOL.) Piesă cu două fețe, plată și foarte prelungă.

LÍMAX s.f. (<fr. *limace*, lat. *limax*) Nume dat mai multor moluște gasteropode cu corpul alungit, cenușiu, negru sau brun-roșcat, lipsit de cochilie.

LIMB s.n. (<fr. *limbe*, germ. *Limbus*) **1.** Partea lată a frunzei, legată de ramură sau de tulpină prin codiță. **2.** Marginea gradată a scării unui instrument topografic de măsură. **3.** Navă folosită la limbare. **4.** (În credința catolică) Tărîm de la marginea infernului în care sufletele celor drepți din *Vechiul Testament* și sufletele copiilor nebotezați așteaptă întoarcerea mîntuitoare a lui Hristos.

LIMBÁJ s.n. (<*limbă*, după fr. *langage*) **1.** Sistem de comunicare alcătuit din sunete articulate, specific oamenilor, prin care aceștia își exprimă gîndurile, sentimentele și dorințele; limbă. ◇ *Limbaj artificial* = sistem nelingvistic de semne, individualizat pe baza unor convenții. (LOG.) *Limbaj formalizat* = limbaj artificial în care expresiile se formează pe baza unor reguli explicit formulate (ex. *calculul matematic, calculul logic*). (INFORM.) *Limbaj de programare* = limbaj în care se pot scrie programe pentru calculatoare (Pascal, Borland etc.). *Limbaj mașină* = limbaj binar simplu, simbolizat prin combinații succesive formate de cifrele 0 și 1, recunoscut și executat de unitatea centrală de prelucrare (UCP). **2.** Limba unei comunități umane constituită în mod istoric. **3.** Mod specific de exprimare a sentimentelor și gîndurilor în cadrul limbii comune sau naționale. ◇ *Limbaj comun* = a) mijloc de înțelegere, modalitate de comunicare; b) exprimare simplă, nepretențioasă, pe înțelesul tuturor vorbitorilor unei limbi. **4.** Fig. Mijloc de exprimare prin culoare, prin sunete muzicale etc. (*limbajul muzicii, limbaj artistic* etc.).

LIMBÁRE s.f. (<*limb*) Operație de descărcare și reîncărcare a unei nave pentru a-i permite trecerea pe porțiunile cu adîncime mică.

LIMBÁRIȚĂ s.f. (<*limbă*) Plantă erbacee perenă acvatică, meliferă, cu rizomul gros, cu tulpina ramificată și cu florile mici albe sau roz, dispuse în racem (*Alisma plantago*).

LÍMBĂ s.f. (lat. *lingua*) **I.** Organ musculos mobil situat în cavitatea bucală, care servește la perceperea gustului, la mestecarea și la înghițirea alimentelor, la articularea sunetelor și care la om este organul principal al vorbirii. **II. 1.** Sistem de comunicare specific oamenilor, alcătuit din sunete articulate. **2.** Limbajul unei comunități umane, constituit din punct de vedere istoric, alcătuit din structură gramaticală, fonetică și lexicală proprie. ◆ Fel de exprimare specific unei persoane. **3.** Tip de comunicare umană diferit de acela prin intermediul sunetelor articulate (ex. *limba surdomuților*). **4.** Vorbă, cuvînt; grai, glas. **5.** (Înv.) Prizonier folosit ca informator cu privire la situația armatei inamice. **6.** (Înv.) Popor, neam. **III.** Numele mai multor obiecte, instrumente etc. asemănătoare (formal ori funcțional) limbii. **1.** Bucată de metal mobilă, agățată în interiorul clopotului, care, prin balansare, lovește clopotul făcîndu-l să sune. **2.** Fiecare dintre arătătoarele ceasornicului. **3.** (Fam.) Încălțător. **4.** Fîșie de piele, de pînză etc. care acoperă deschizătura încălțămintei în locul unde aceasta se încheie cu șiretul. **5.** Lama de metal a unui obiect tăios. **6.** Flacără alungită. ◆ Porțiune, fîșie de lumină; dungă (mai) luminoasă. **7.** Porțiune lungă și îngustă de pămînt, de pădure etc. **IV.** (BOT.) *Limba-boului* = plantă erbacee meliferă din familia boradinaceelor, acoperită cu peri aspri și țepoși (*Anchusa officinalis*). *Limba-cucului* = a) ferigă mică cu rizom tîrîtor, de obicei cu o singură frunză penată compusă (*Botrychium lunaria*); b) plantă erbacee cu florile de culoare albastră-mov, care crește în regiunile subalpine (*Gentiana bulgarica*). *Limba-oii* = a) plantă erbacee cu frunzele dințate și spinoase, cu florile roșii, care crește în locuri mlăștinoase (*Cirsium canum*); b) plantă erbacee mică, avînd frunzele dispuse în rozetă și florile roz grupate în spice (*Plantago gentianoides*). *Limba-peștelui* = plantă erbacee cu frunzele verzi-albăstrui și cu florile mov (*Limonium vulgare*). *Limba-soacrei* = nume dat mai multor specii de plante înrudite cu cactusul, cu tulpina compusă din părți obovat-elipsoidale, turtite, cu spini roșii și cu florile albe sau galbene, care sînt cultivate și ca plante decorative. (ZOOL.) *Limbă-de-mare* = pește marin cu corpul oval și asimetric, puternic turtit lateral, lung de 15-25 cm, cu ambii ochi amplasați pe partea stîngă (*Solea nasuta*).

LIMBRÍC s.m. (lat. *limbricus*) Gen de viermi din clasa nematodelor, lungi de 15-30 cm, cilindrici, paraziți în intestinul subțire la om (*Ascaris lumbricoides*), la porc (*Ascaris suum*) etc., care pot provoca tulburări grave; vierme aparținînd acestui gen.

LIMBÚT, -Ă adj. (<*limbă*) (Și substantivat) Vorbăreț, guraliv.

LIMBUȚÍE s.f. (<*limbut*) Tendință de a vorbi mult și fără rost.

LIMENÁRH s.m. (<lat.*limenarcha*) Supraveghetor al unui port în provinciile orientale ale Imperiului Roman.

LÍMES s.n. (<lat. *limes*) Complex, lanț de fortificații (ziduri, valuri de pămînt, castre etc.) construite la granițele Imperiului Roman împotriva atacurilor popoarelor barbare.

LIMF- (LIMFO-) (<fr. *lympho-*, it. *limfo-*; cf.lat. *lympha* "apă") Element prim de compunere, care are semnificația "limfă", "limfatic", "referitor la sistemul limfatic".

LIMFADENÍTĂ s.f. (<fr. *lymphadénite*) Inflamație a ganglionilor limfatici periferici, din cauza unei infecții.

LIMFÁTIC, -Ă adj. (<fr. *lymphatique*) **1.** Care se referă la limfă, care conține limfă (ex. *ganglion limfatic, vas limfatic*). **2.** Care suferă de limfatism. **3.** Care are temperament flegmatic.

LIMFATÍSM s.n. (<fr. *lymphatisme*) Stare patologică,întîlnită mai ales la copii, congenitală sau dobîndită, caracterizată prin mărirea volumului organelor limfatice, care este însoțită de paloare, lipsă de energie, rezistență slabă la infecții.

LÍMFĂ s.f. (<fr. *lymphe*, lat. *lympha*) (BIOL.) Lichid incolor sau gălbui, ușor alcalin, din sistemul lacunar și din vasele limfatice ale vertebratelor, care are rolul de a transporta substanțe între sînge și țesuturi.

LIMFOCÍTĂ (LIMFOCÍT) s.f. (s.n.) (<fr. *lymphocyte*) (HIST.) Varietate de leucocită care se găsește în limfă (90%) și în sînge (24%), cu rol important în imunitate (fabrică gammaglobulina).

LIMFOCITÓZĂ s.f. (<fr. *lymphocytose*) Creștere a numărului limfocitelor din sînge peste valorile normale.

LIMFOGRANULOMATÓZĂ s.f. (<fr. *lymphogranulomatose*) **1.** *Limfogranulomatoză inghinală subacută* = boală ganglionară contagioasă, de origine veneriană (*boala lui Nicolas-Favre*). **2.** *Limfogranulomatoză malignă* = boală caracterizată prin hipertrofia ganglionilor limfatici, mai ales a celor axilari și cervicali, însoțită de mărimea volumului splinei (*boala lui Hodgkin*).

LIMFOÍD, -Ă adj. (<fr. *lymphoïde*) (Despre țesuturi) În care se formează limfocitele. ◇ *Organ limfoid* = organ bogat în țesuturi limfoide.

LIMFOPENÍE s.f. (<fr. *lymphopénie*) Scădere a numărului limfocitelor din sînge sub procentele normale.

LIMFORAGÍE s.f. (<fr. *lymphorragie*; cf. lat. *lympha* "apă") (MED.) Scurgere de limfă dintr-un vas limfatic.

LIMFOSARCÓM s.n. (<fr. *lymphosarcome*) (MED.) Tumoare malignă a ganglionilor limfatici.

LIMÍCOL, -Ă adj., s.f. (<fr. *limicole*; cf. lat. *limus* "noroi" + *colere* "a locui") **1.** Adj. (Despre animale) Care trăiește în zona mîlului de pe fundul apelor. **2.** S.f. (La pl.) Subordin de păsări cu picioarele nepalmate, care trăiesc în zone mlăștinoase sau umede; (și la sg.) pasăre care face parte din acest ordin.

LIMINÁR, -Ă adj. (<fr. *liminaire*, lat. *liminaris*) (Despre note, file etc.) Pus în fruntea unei cărți; inițial, introductiv.

LIMITÁ vb. I tranz. și refl. (<fr. *limiter*, lat., it. *limitare*) A (se) fixa între anumite limite; a (se) mărgini, a (se) restrînge; a (se) îngrădi.

LIMITÁRE s.f. (<*limita*) (INFORM.) *Limita-*

re de tip von Neumann = limitare a vitezei de prelucrare impusă de arhitectura calculatorului prin care se leagă la memoria acestuia o singură unitate de prelucrare.

LIMITATÓR (LIMITÓR) s.n. (<*limita*) Dispozitiv, mecanism etc. care împiedică în mod automat ca o mărime fizică să depăşească o limită dată.

LÍMITĂ s.f. (<fr. *limite*, lat. *limes, -itis*) **1.** Punctul extrem, marginea unei suprafeţe, a unui lucru etc. ◆ Tonul cel mai profund sau cel mai înalt pe care îl poate emite o voce sau un instrument. ◆ (MAT.) Valoare fixă către care tind valorile unei mărimi variabile. **2.** *Limită teritorială* = hotar; graniţă. **3.** Fig. Punct pînă la care pot ajunge posibilităţile fizice, psihice, materiale etc. ale cuiva.

LIMITRÓF, -Ă adj. (<fr. *limitrophe*) Vecin; învecinat.

LIMNÉTIC, -Ă adj. (<germ. *limnetisch*) (Despre plante) Care trăieşte în lacuri, bălţi sau locuri mlăştinoase.

LIMNI- (LIMNO-) (<fr., it. *limno-*) Element prim de compunere care are semnificaţia "lac".

LIMNIGRÁF s.n. (<fr. *limnigraphe*; cf. gr. *limne* "lac"+*graphein* "a scrie") Aparat pentru înregistrarea grafică automată a variaţiilor de nivel ale unui curs de apă, ale unui lac sau ale unui rezervor de apă.

LIMNOLÓG s.m. (<fr. *limnologue*) Specialist în limnologie.

LIMNOLOGÍE s.f. (<fr. *limnologie*) **1.** Ramură a hidrologiei care studiază fenomenele fizice şi biologice care au loc în lacuri. **2.** Ştiinţă care se ocupă cu studiul apelor interioare (continentale) dulci, acide, sărate, stătătoare, curgătoare etc. şi cu influenţa acestora asupra organismelor acvatice.

LIMONÁDĂ s.f. (<fr. *limonade*, germ. *Limonade*) Băutură răcoritoare făcută din zeamă de lămîie (sau înlocuitor), apă şi zahăr; p. gener. orice băutură răcoritoare gazoasă preparată cu sirop (de fructe).

LIMONÍT s.n. (<fr. *limonite*) Minereu de fier cristalizat sau amorf, galben-brun, roşcat sau negru, compus din oxid de fier hidratat, argilă şi fosfor.

LIMONÍU, -ÍE adj. (<tc. *limoni*) Galben ca lămîia.

LIMOTERAPÍE s.f. (<fr. *limothérapie*; cf. gr. *limos* "foame" + *therapeia* "tratament") (MED.) Terapie constînd în reducerea alimentaţiei.

LÍMPEDE adj. (lat. *limpidus*) **1.** (Despre lichide) Curat, transparent. **2.** (Despre cer, atmosferă, timp) Senin; luminos. **3.** (Despre suflet, conştiinţă, p.ext. despre ochi, privire) Cinstit, curat, pur. **4.** (Despre sunete, glas etc.) Care răsună distinct, desluşit. **5.** (Despre minte, spirit, idei sau despre felul de exprimare al cuiva) Lucid, clar, lămurit, desluşit.

LIMPEZEÁLĂ s.f. (<*limpezi*) **1.** Acţiunea de a (se) limpezi şi rezultatul ei. **2.** Calitatea a ceea ce este limpede; transparenţă, claritate.

LIMPEZÍ vb. IV (<*limpede*) **1.** Tranz. şi refl. A face sau a deveni limpede, transparent, fără impurităţi. **2.** Tranz. A clăti cu apă curată un lucru spălat cu săpun, leşie, detergent etc. **3.** Refl. (Despre cer, timp, atmosferă) A se însenina, a se lumina. **4.** Refl. (Despre ochi, privire) A deveni limpede, clar, relaxat. **5.** Refl. (Despre lucruri aflate la mare distanţă) A apărea mai clar, mai desluşit. **6.** Refl. (Despre sunete, voce etc.) A răsuna distinct. **7.** Tranz. şi refl. A (se) lămuri, a (se) clarifica, a (se) înţelege.

LIMPEZÍME s.f. (<*limpezi*) **1.** Calitatea de a fi limpede. **2.** Seninul cerului. **3.** Claritate, precizie (în ceea ce gîndeşte, spune, scrie etc. cineva).

LIMPEZÍRE s.f. (<*limpezi*) **1.** Acţiunea de a (se) limpezi. **2.** Operaţie de îndepărtare, prin decantare sau prin tratamente fizice, biochimice etc. a suspensiilor din vin, suc etc.

LIMPÍD, -Ă adj. (<fr. *limpide*, lat. *limpidus*) Limpede.

LIMÚL (LIMÚLUS) s.m. (<fr. *limule*, lat. *limulus*) Artropod marin cu corpul lung pînă la 60 cm, acoperit cu o carapace chitinoasă în formă de scut şi terminată cu o coadă asemănătoare unei spade (*Limulus poliphaemus*).

LIMUZÍNĂ s.f. (<fr. *limousine*) Automobil de lux, închis, nedecapotabil.

LIN[1] s.m. (<bg. *lin*) Peşte de apă dulce (stătătoare), din familia ciprinidelor, lung de 20-30 cm, cu corpul gros, brun-roşcat şi cu solzi mici (*Tinca tinca*).

LIN[2] s.n. (<ngr. *linos*) **1.** Vas în formă de igheab, în care se storc strugurii **2.** Vas în care se pune la fermentat materia primă folosită la fabricarea berii, a spirtului etc.

LIN[3], -Ă adj. (lat. *lenis*) **1.** Care se mişcă, se desfăşoară, se produce etc. în mod egal, fără treceri, salturi etc. bruşte; în ritm moderat; domol, liniştit, calm, potolit; echilibrat. **2.** (Despre drumuri, forme de relief etc.) Cu înclinaţie mică, uşor de străbătut. **3.** (Despre ape) Fără valuri. **4.** (Despre lumină) Care străluceşte blînd, odihnitor. **5.** (Despre sunete) Cu intensitate redusă.

LINACÉE s.f. (<fr. *linacée*) (La pl.) Familie de plante erbacee dicotiledonate, cu frunze întregi, flori hermafrodite şi fructe capsule; sînt importante plante textile şi oleaginoase; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *inul*).

LÍNCOLN subst. (<engl. *lincoln*) **1.** Rasă de porci de talie mare, de culoare alb-gălbuie, crescută în special pentru producţia de grăsime. **2.** Rasă de oi masive, cu lînă foarte lungă, crescute pentru producţia de carne.

LÍNDINĂ (LÍNDENĂ) s.f. (lat. *lens, lendinem* = *lendem*) Ou de păduche.

LINEÁL s.n. (<germ. *Lineal*) **1.** Instrument în formă de bară metalică cu muchii drepte, cu o suprafaţă plană, utilizat pentru trasare, verificare, tuşare etc. **2.** Dispozitiv (acţionat mecanic sau electric) utilizat, la intrarea în unele laminoare, pentru ghidarea materialului de laminat. **3.** Dispozitiv care serveşte la realizarea cusăturilor paralele cu marginea materialului, la maşina de cusut. **4.** Dispozitiv care serveşte la reglarea grosimii foii de hîrtie şi care este montat la intrarea pastei fibroase pe sita plană a maşinii de fabricat.

LINGĂU s.m. (<*linge*) (Fam.) Om linguşitor.

LÍNGE vb. III tranz. (lat. *lingere*) **1.** A şterge, a curăţa sau a netezi ceva cu limba. **2.** A lua cu limba un aliment pentru a-l înghiţi. **3.** Fig. (Fam.) A linguşi în mod slugarnic.

LINGOÁRE s.f. (lat. *languor, -oris*) (Pop.) Febră tifoidă.

LINGOTIÉRĂ s.f. (<fr. *lingotière*) Formă metalică, în special din fontă, în care se toarnă metalul sau aliajul lichid pentru a obţine un lingou.

LINGÓU s.n. (<fr. *lingot*) Bloc de metal sau de aliaj (oţel, aur etc.) obţinut prin turnare într-o lingotieră, care urmează să fie prelucrat.

LINGUÁL, -Ă adj. (<fr. *lingual*) **1.** (ANAT.) Care aparţine limbii, care se referă la acest organ (ex. *muşchi linguali*). **2.** (Despre sunete; şi substantivat, f.) La articularea căruia limba are rolul principal.

LINGULA s.f. (cuv lat.) (ZOOL.) Brahiopod nearticulat cu cochilie mică, ovală sau alungită, care trăieşte pe fundul oceanelor, probabil din silurian.

LINGURÁR s.m., s.n. (<*lingură*) **I.** S.m. **1.** Meşter care lucrează şi (sau) vinde linguri de lemn. **2.** Ţigan (care face linguri). **II.** S.n. Raft special amenajat pe care se ţin (la ţară) lingurile (şi alte accesorii de bucătărie).

LÍNGURĂ s.f. (lat. *lingula*) **1.** Obiect de lemn, de metal etc. pentru uzul casnic, format dintr-o coadă şi o parte ovală scobită. ◆ Conţinutul unei linguri. **2.** (Pop.) *Lingura pieptului* = furca pieptului. **3.** (BOT.) *Lingura-zînelor* = ciupercă lemnoasă, de culoare brună-roşcată, care creşte pe copaci (*Ganoderma lucidum*). **4.** Nume dat mai multor unelte (instrumente, maşini etc.) sau părţi ale acestora asemănătoare cu o lingură (**I.1.**): a) tub cilindric închis la capătul de jos cu unul sau cu două ventile, folosit la extracţia ţiţeiului (*lingură de curăţat*), la curăţarea găurii de sondă (*lingură de lăcărit*) etc.; b) unealtă de rotărie sau de dogărie folosită la găurirea butucului roţii, la vranele butoaielor ş.a.; c) nălucă metalică folosită la pescuit.

LINGURÍŢĂ s.f. (<*lingură*) (BOT.) *Linguriţa-zînei* = lingura-zînei (*Ganoderma lucidum*).

LINGUŞÍ vb. IV tranz. şi refl. (cf. *linge*) A folosi vorbe măgulitoare, laude exagerate etc. la adresa unei persoane pentru a-i cîştiga acesteia bunăvoinţa.

LINGUŞITÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*linguşi*) (Persoană) care (se) linguşeşte.

LINGVÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *linguiste*) Specialist în lingvistică.

LINGVÍSTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *linguistique*) **1.** S.f. Ştiinţă care are ca obiect studiul limbii cu toate aspectele ei istorice, regionale, literare etc. ◇ *Lingvistică generală* = disciplină care studiază legile generale de dezvoltare şi funcţionare a limbilor. *Lingvistică diacronică* (sau *istorică*) = studiul faptelor dintr-o limbă sau din mai multe limbi privite în evoluţia lor. *Lingvistică sincronică* (sau *descriptivă*) = studiul unei limbi aşa cum se prezintă ea la un moment istoric dat. *Lingvistică comparativă* = studiul comparativ al mai multor limbi. *Lingvistică matematică* = studiul unei limbi cu ajutorul metodelor matematicii, privind mai ales aspectele cantitative şi formale ale diverselor fapte de limbă. **2.** Adj. Care aparţine lingvisticii, cu privire la lingvistică.

LINIÁ vb. I tranz. (<*linie*) A trage, a trasa linii.

LINIAMÉNT s.n. (<fr. *linéament*) **1.** Linie. **2.** Schiţă iniţială a unei lucrări; primele contururi ale unei opere.

LINIÁR, -Ă adj. (<fr. *linéaire*, lat. *linearis*) **1.** Care este în formă de linie dreaptă. ◇ *Desen liniar* = desen în linii geometrice. *Mişcare*

liniară = mişcare rectilinie. ◆ (Adverbial) În linie dreaptă. ◆ Fig. Simplist; plictisitor. **2.** (MAT.) (Despre ecuaţii) De gradul întîi; (despre funcţii) care conţine o anumită variabilă exclusiv la puterea întîi. ◇ *Operator liniar* = funcţie între două spaţii vectoriale care păstrează adunarea şi înmulţirea cu scalari.

LINIATÚRĂ s.f. (<germ. *Lineatur*) Totalitatea liniilor imprimate pe o foaie, un caiet, un registru etc.

LÍNIE s.f. (<lat., it. *linea*, germ. *Linie*, fr. *ligne*) **1.** Trăsătură continuă (ca un fir) făcută pe o suprafaţă cu creionul, cu creta etc. ◆ (MAT.) Traiectorie descrisă de un punct material într-o mişcare continuă sau de intersecţia a două suprafeţe. **2.** Trăsătură reală sau imaginară care indică o limită, o direcţie sau care leagă (pe o hartă, pe un plan etc.) diferite puncte în spaţiu. ◇ *Linie de plutire* = nivelul apei pe suprafaţa exterioară a unei nave în timpul plutirii. **3.** Fiecare dintre subdiviziunile gradelor marcate pe un termometru. **4.** Riglă. **5.** Rînd de cuvinte, de desene, de formule etc. într-o pagină scrisă, desenată, tipărită etc. **6.** Filiaţie a descendenţilor. **7.** *Linie de bătaie* sau *de luptă* = desfăşurare sistematică a unor forţe militare; întindere a frontului. *Linie de apărare* = întărire alcătuită din fortificaţii şi trupe. **8.** Ansamblu al instalaţiilor şi al reţelei de şine pe care circulă trenurile, tramvaiele sau metrourile; porţiune delimitată dintr-o asemenea reţea. ◆ Itinerar, traseu al unui serviciu de transport. **9.** Ansamblu de fire, de cabluri etc. care fac legătura între două sau mai multe puncte. ◇ *Linie telefonică* (sau *de telefon*) = ansamblu de conducte, de cabluri care fac legătura dintre mai multe posturi telefonice. *Linie electrică* = ansamblul conductelor, dispozitivelor şi construcţiilor care asigură transmiterea la distanţă a energiei electrice. ◇ (INFORM.) *Linie de program* = a) instrucţiune de program în cadrul unei programări pe computer; b) circuit care, în cadrul comunicaţiilor de date, conectează direct două sau mai multe dispozitive electronice. ◇ *Linie tehnologică* = a) organizare în ordinea succesiunii a operaţiilor în cadrul procesului de fabricaţie; b) ansamblu de maşini şi instalaţii dintr-o unitate tehnologică, dispuse în ordinea succesiunii operaţiilor prevăzute. **10.** (Mai ales la pl.) Contur, profil. ◆ Fig. Trăsătură fundamentală, punct esenţial. **11.** Fig. Direcţie a unui curent ideologic, artistic etc., a unei opinii etc.

LINIMÉNT s.n. (<fr. *liniment*) Alifie medicamentoasă pentru fricţiuni sau aplicaţii locale.

LINIOÁRĂ s.f. (<*linie*) (GRAM.) Liniuţă de unire; cratimă.

LÍNIŞTE s.f. (<*lin*[3]) **1.** Lipsă de zgomot; tăcere. **2.** Acţiune, stare etc. lipsită de zbucium, de agitaţie, de frămîntări; calm, tihnă.

LINIŞTÍ vb. IV (<*linişte*) **1.** Refl. şi tranz. A (se) astîmpăra, a (se) calma. **2.** Refl. (Despre stări atmosferice) A (se) opri, a înceta.

LINIŞTITÓR, -OÁRE adj. (<*linişti*) Calmant.

LINIÚŢĂ s.f. (<*linie*) **1.** *Liniuţă de unire* = a) semn ortografic care marchează rostirea împreună a unor cuvinte sau despărţirea cuvintelor în silabe; b) semn de punctuaţie care leagă două sau mai multe cuvinte aflate într-un strîns raport lexical, morfologic, sintactic; cratimă.

LINOGRÁF s.n. (<fr. *linographe*) Maşină tipografică asemănătoare linotipului.

LINOGRAVÚRĂ s.f. (<fr. *linogravure*) **1.** Procedeu de reproducere şi multiplicare pe hîrtie sau pe material textil a unui desen săpat într-o placă de linoleum. **2.** Imaginea obţinută prin acest procedeu.

LINOLEÁT s.m. (<fr. *linoléate*) Nume dat sărurilor de plumb, de mangan etc., folosite în prepararea uleiurilor sicative.

LINOLÉUM s.n. (<fr. *linoléum*) Ţesătură, de obicei textilă, pe care s-a aplicat un amestec de substanţe grase, plastifianţi, coloranţi etc. şi care se foloseşte în industrie ca izolant, la acoperirea pardoselilor etc.

LINOLÍT s.n. (den. com.) Ulei de in solidificat prin hidrogenare.

LINOTÍP s.n. (<fr. *linotype*) Maşină tipografică de cules şi turnat literele în rînduri întregi. A fost inventată de Ottwar Mergenthaler (SUA) în 1884.

LINÓU (LINÓ) s.n. (<fr. *linon*) Pînză fină (olandă) pentru batiste, bluze etc.

LINOXÍNĂ s.f. Substanţă cu caracter răşinos, obţinută prin polimerizarea uleiurilor nesaturate (ex. *ulei de in*), care serveşte la fabricarea linoleumului.

LINS, -Ă adj. (<*linge*) (Despre păr) Netezit, întins, fără bucle.

LINSÁRE s.f. (<*lins*) (METAL.) Operaţie de netezire cu unelte adecvate a suprafeţelor unei piese.

LINŞÁ vb. I tranz. (<fr. *lyncher*) (Despre o mulţime de oameni dezlănţuiţi) A ucide un om fără a-l judeca sau în urma unei judecăţi sumare.

LINŞÁJ s.n. (<fr. *lynchage*) Acţiunea de a linşa pe cineva.

LÍNTE s.f. (lat. *lens, -ntis*) Plantă erbacee alimentară şi furajeră din familia leguminoaselor, înaltă de 20-50 cm, cu frunzele compuse şi cu florile albe-albăstrui (*Lens culinaris*); p.restr. fructul şi sămînţa acestei plante.

linte

LÍNTERS s.n. (<germ. *Linters*, fr. *linters*) Fibrele scurte care rămîn ca un puf dens pe seminţele de bumbac după egrenare şi care, separate prin lintersare, sînt folosite pentru fabricarea mătăsii artificiale, a nitrocelulozei etc.

LINTERSÁRE s.f. (<*linters*) Operaţie chimică sau mecanică de îndepărtare a firelor scurte de pe seminţele de bumbac înainte de decorticarea lor.

LÍNTIŢĂ s.f. (<*linte*) Nume dat mai multor plante acvatice, din genul *Lemna*, cu tulpina mică şi lăţită, lipsite de frunze şi de rădăcini. Formează colonii mai ales pe suprafaţa apelor stătătoare; fiecare dintre aceste plante.

LINTÓU s.n. (<fr. *linteau*) Piesă de construcţie plasată orizontal deasupra unei deschideri, pentru a prelua greutatea zidăriei de deasupra.

LINŢÓLIU s.n. (<fr. *linceul*, lat. *linteolum*, it. *lenzuolo*) Giulgiu.

LINX s.m. (<lat., fr. *lynx*) (ZOOL.) Rîs (*Lynx lynx*).

LIOFÍL, -Ă adj. (<fr. *lyophile*; cf. gr. *lyein* "a desface" + *philos* "iubitor") (Despre particule coloidale) Care are afinitate pentru mediul de dispersie.

LIOFILIZÁRE s.f. (după fr. *lyophiliser*) Proces de evaporare în vid, la temperaturi foarte scăzute (-70°C), a suspensiilor microbiene sau a soluţiilor organice nestabile, pentru a le asigura păstrarea timp îndelungat a proprietăţilor respective.

LIOFÓB, -Ă adj. (<fr. *lyophobe*; cf. gr. *lyein* "a desface" + *phobos* "frică") (Despre particule coloidale) Care nu are afinitate pentru mediul de dispersie.

LIOGÉL s.n. (<germ. *Lyogel*) Gel obţinut prin răcirea unui coloid liofil.

LIOMÉR s.n. (<it. *gliommero*) **1.** Poezie umoristică din sec. 15-16, scrisă în dialectul napolitan. **2.** Intrigă, încurcătură.

LÍOTĂ s.f. (<bg., scr. *lihota*) (Pop.) Mulţime, grămadă; droaie (de copii).

LIPÁN[1] s.m. (<scr. *lipan*) Peşte teleostean, dulcicol, asemănător cu păstrăvul, de c. 30-35 cm lungime, care trăieşte în apele de munte şi a cărui carne are gust de cimbrişor (*Thymallus thymallus*).

LIPÁN[2] s.m. (<bg. *lepjan*) (BOT.) Brusture.

LIPARÍT s.n. (<fr. *liparite*) (PETROGR.) Riolit.

LIPÁZĂ s.f. (<fr. *lipase*; cf. gr. *lipos* "grăsime") Enzimă care hidrolizează esterii acizilor graşi cu glicerina, secretată şi prezentă în sucurile digestive din gură, stomac, intestin, ficat şi pancreas; are rol în descompunerea şi în metabolizarea lipidelor.

LIPCÁN s.m. (<tc. *lipkan*) Curier oficial (turc sau tătar) în slujba domnilor Ţării Româneşti şi ai Moldovei, care avea şi atribuţia de a face legătura dintre cele două ţări române şi Constantinopol; curier, ştafetă de război (călare).

LIPEMÍE s.f. (<fr. *lipémie*; cf. gr. *lipos* "grăsime"+*haima* "sînge") (MED.) Cantitatea totală a lipidelor în sînge (5-8 g la un litru).

LIPÍ vb. IV (<sl. *lĕpiti*) **1.** Tranz. A uni, a îmbina, a asambla între ele două elemente (lucruri materiale, piese etc.) cu ajutorul unei materii cleioase sau printr-un procedeu tehnic, realizînd un tot nedemontabil. **2.** Refl. (Despre substanţe) A fi cleios, a se prinde pe ceva. **3.** Tranz. şi refl. A (se) apropia strîns, a (se) alătura; a (se) atinge de cineva sau de ceva. ◆ Refl. Fig. A se lega, a se ataşa de cineva sau ceva. **4.** Tranz. A ataşa, a adăuga în cadrul unei scrieri, al unui spectacol etc. un fragment potrivit. ◆ (INFORM.) A insera, în editarea unui text pe computer, o secvenţă de text în prealabil decupată, copiată şi stocată în zona temporară de stocare numită, în sistemele Windows şi Mackintosh, *clipboard*.

LIPÍCI s.n. (<*lipi*) **1.** Substanţă cleioasă care serveşte la lipit. **2.** Nume dat mai multor plante erbacee care secretă o substanţă lipicioasă. **3.** Fig. (Fam.) Farmec, putere de atracţie.

LIPÍDĂ s.f. (<fr. *lipides*; cf.gr. *lipos* "grăsime"+*eidos* "aspect") (Mai ales la pl.) Substanţă organică, constituentă principală a organismelor vii, care, prin oxidarea ei, produce căldura organismului. Se deosebesc: *lipide simple* (grăsimi neutre) şi *lipide complexe* (fosfatide, cerebrozide etc.).

LIPIDEMÍE s.f. (<fr. *lipidémie*) (MED.) Lipemie.

LIPÍE s.f. (cf. scr. *lepinja*) Pîine rotundă şi plată, cu miez puţin.

LIPITOÁRE s.f. (<*lipi*) **1.** Vierme anelid din apele dulci, lung de 6-15 cm, turtit dorsoventral, brun-verzui, prevăzut la cele două capete cu o ventuză cu care se lipeşte de corpul animalelor cu al căror sînge se hrăneşte (*Hirudo medicinalis*). **2.** Pasăre călătoare arboricolă, nocturnă, de culoare brună-cenuşie, cu pete negre sau roşietice, care se hrăneşte cu insecte (*Caprimulgus europaeus*).

LIPIŢÁN s.m. (<germ. *Lipitzaner*) Rasă de cai de talie înaltă, cu fruntea bombată, folosiţi la călărie şi la tracţiune uşoară.

LIPO- (<fr., it. *lipo-*; cf. gr. *lipos* "grăsime") Element prim de compunere care are semnificaţia "gras", "grăsime", "ţesut adipos".

LIPOCÉL s.n. (<fr. *lipocèle*; cf.gr. *lipos* "grăsime"+*kele* "hernie") (MED.) Hernie formată de grăsime.

LIPODISTROFÍE s.f. (<fr. *lipodystrophie*) (MED.) Distrofie a ţesutului adipos.

LIPOÍDĂ s.f. (<fr. *lipoïde*) (Mai ales la pl.) Substanţă organică grasă asemănătoare lipidelor.

LIPOIDÓZĂ s.f. (<fr. *lipoïdose*) Incluziune gălbuie-roşcată din piele.

LIPOLÍZĂ s.f. (<fr. *lipolyse*; cf.gr. *lipos* "grăsime" + *lysis* "dizolvare") Descompunere a lipidelor în glicerină şi acizi graşi sub acţiunea fermenţilor pancreatici şi intestinali, în procesul digestiei.

LIPÓM s.n. (<fr. *lipome*; cf.gr. *lipos* "grăsime") Tumoare benignă formată din ţesut adipos.

LIPOMATÓZĂ s.f. (<fr. *lipomatose*) Depunere anormală de grăsime în diferite regiuni ale corpului. Poate fi: localizată, generalizată, difuză sau sub formă de tumoare (lipom).

LIPOSARCÓM s.n. (<fr. *liposarcome* sau *lipo-*+*sarcom*) Tumoare malignă formată în ţesuturile grase.

LIPOSOLÚBIL, -Ă adj. (<fr. *liposoluble*) (CHIM; despre substanţe) Care este solubil în grăsime.

LIPOTIMÍE s.f. (<fr. *lipothymie*; cf. gr. *leipo* "a lăsa"+*thymos* "spirit") Leşin.

LIPOVEÁN, -Ă s.m. şi f. (<rus. dial. *lipovan*) (La pl.m.) Populaţie de origine rusă aparţinînd ritului vechi, stabilită în regiunea de la vărsarea Dunării în Marea Neagră şi care se ocupă mai ales cu pescuitul; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie.

LÍPSĂ s.f. (<*lipsi*) **1.** Absenţă. ◇ (JUR.) (*Judecat*) *în lipsă* = în contumacie. **2.** Defect; lacună. **3.** (Mai ales la pl.) Sărăcie.

LIPSCÁN s.m. (<n.pr. *Lipsca*, vechiul nume italian al oraşului Leipzig) (În ev. med.) Nume dat de români negustorilor care desfăceau mărfuri aduse de la Lipsca.

LIPSCĂNÍE s.f. (<*lipscan*) **1.** Prăvălie de lipscan. **2.** Marfă vîndută de lipscani.

LIPSÍ vb. IV (<ngr. *lipso*) **1.** Intranz. A nu se găsi (la locul cuvenit); a nu fi de faţă, a absenta. **2.** Intranz. (Construit cu dativul) A nu avea, a nu dispune de ceva. **3.** Intranz. A nu ajunge, a fi neîndestulător, a mai trebui. **4.** Refl. A se dispensa de ceva. **5.** Tranz. A priva pe cineva de ceva.

LÍRĂ[1] s.f. (<fr. *lyre*, fr., gr. *lyra*) **1.** Străvechi instrument muzical format dintr-un număr variabil de coarde întinse între o traversă, cu două braţe în formă de coarne, şi cutia de rezonanţă, ale cărui sunete se obţin prin ciupirea coardelor cu plectrul. ◇ Simbol al inspiraţiei (lirice), al poeziei **2.** (TEHN.) Dispozitiv constituit dintr-o placă cu canale în care se montează axele roţilor intermediare de schimb la maşini-unelte. **3.** (TEHN.) *Liră de dilataţie* = dispozitiv în formă de buclă, intercalat pe o porţiune rectilinie a unei conducte pentru a-i compensa acesteia deformaţiile termice liniare.

LÍRĂ[2] s.f. (<it. *lira*) Nume a mai multe unităţi monetare principale, folosite în diverse epoci şi ţări (Italia, Irlanda, Liban, Nigeria, Turcia etc.). ◇ *Lira sterlină* = unitate monetară principală în Marea Britanie.

LÍRIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *lyrique*) **1.** Adj. (În antic. greacă; despre poezie) Care se recita sau se cînta cu acompaniamentul lirei. **2.** Adj. (Prin opoziţie cu *epic* şi *dramatic*) *Gen liric* = gen literar-artistic în care autorul prezintă universul creaţiei sale în mod direct, prin transfigurarea convenţional declarată a propriilor emoţii, sentimente, idei. **3.** Adj. (Şi substantivat, n.) Care cuprinde creaţii lirice. **4.** S.f. Poezia lirică; genul liric. ◆ Totalitatea creaţiei lirice a unui popor, a unei epoci, a unui autor etc. **5.** Adj. Care se referă la muzica de operă. ◆ Care se caracterizează prin sonoritate dulce, relaxantă (ex. *voce lirică*). **6.** Adj. Sentimental, afectuos.

LIRÍSM s.n. (<fr. *lyrisme*) Conţinut liric; inspiraţie, atitudine lirică. ◆ Fam. Sentimentalism.

LISĂ vb. I tranz. (<fr. *lisser*) (IND.) A spăla şi a netezi, prin întindere şi uscare, benzile de lînă pieptănată.

LÍSĂ s.f. (<fr. *lisse*) **1.** Bară metalică sau de lemn, montată perpendicular pe cadrele fuzelajului sau pe nervurile aripii avionului, avînd rol de fixare şi de susţinere a învelişului avionului. **2.** Bară orizontală de oţel sau de beton aşezată între stîlpii unei balustrade.

LISÉZĂ s.f. (<fr. *lisseuse*) Maşină pentru spălat şi netezit (pentru vopsit) benzile de lînă în filaturile de lînă.

LÍSTĂ s.f. (<fr. *liste*) Foaie cuprinzînd un şir de nume, de date etc.; şir de nume notate într-un anumit scop. ◇ *Listă de bucate* (sau *de mîncare*) = listă în care sînt trecute felurile de mîncare ce pot fi servite într-un restaurant. *Listă electorală* = listă în care sînt trecuţi toţi cetăţenii cu drept de vot într-o anumită unitate administrativ-teritorială. *Listă civilă* = sumă cheltuită anual din fondurile statului de conducătorul statului respectiv. ◆ (INFORM.) Structură de date în care, în programarea pe computer, sînt înregistrate şi corelate toate elementele de date cu un indicator care arată locaţia lor fizică într-o bază de date.

LISTÉL s.n. (<fr., engl. *listel*, it. *listello*) **1.** (ARHIT.) Element decorativ mural mic, în relief, care însoţeşte (încadrînd parţial, separînd etc.) alte elemente decorative murale de dimensiune mare. ◆ Suprafaţă plană care separă canelurile unei coloane. **2.** Cerc proeminent amplasat pe circumferinţa monedelor.

LISTERIÓZĂ s.f. (<fr. *listériose*) Boală infecţioasă a animalelor domestice (mai ales oaia şi porcul), transmisibilă omului, provocată de microbul *Listeria monocytogenes*, care se manifestă prin tulburări nervoase şi avorturi, fiind periculoasă mai ales pentru femeile însărcinate şi nou-născuţi.

LÍŞITĂ s.f. (cf.bg. *liska*, ucr. *lysucha*) Pasăre călătoare acvatică, cu penele negre şi cu o pată albă în frunte, cu carnea comestibilă (*Fulica atra*).

LITÁNIE s.f. (<sl. *litanija*) **1.** Rugăciune lungă care se rosteşte alternativ de preot şi de credincioşi. **2.** Fig. Înşiruire lungă de vorbe monotone şi plictisitoare.

LITÁRGĂ s.f. (<fr. *litharge*) Oxid de plumb (PbO), galben-roşiatic, folosit în ceramică pentru smălţuit, în vopsitorie, la fabricarea sticlelor optice etc.

LITECTOMÍE s.f. (<fr. *lithectomie*) (MED.) Operaţie chirurgicală prin care se îndepărtează un calcul renal, biliar etc.

LITERÁL, -Ă adj. (<fr. *littéral*, lat. *litteralis*) Aşa cum este în text; cuvînt cu cuvînt (ex. *traducere literală*).

LITERALMÉNTE adv. (<fr. *littéralement*) Exact, întocmai.

LITERÁR, -Ă adj. (<fr. *littéraire*, lat. *litterarius*) **1.** Care se referă la literatură; conform tehnicilor şi caracteristicilor literaturii (ex. *analiză literară, jurnal literar*). **2.** *Limbă literară* = aspectul cel mai corect şi cel mai îngrijit al unei limbi naţionale. **3.** (Şi adverbial) Care corespunde normelor şi cerinţelor limbii literare; corect, îngrijit (ex. *exprimare literară; el vorbeşte literar*).

LITERARIZÁ vb. I tranz. (<*literar*) **1.** A da unui cuvînt, unui text etc. formă literară. **2.** A transpune un fapt de viaţă în element literar-artistic; (ir.) a fabula, a inventa.

LITERÁT, -Ă s.m. şi f. (<germ. *Literat*, lat. *litteratus*) Om de litere; scriitor.

LITERATÚRĂ s.f. (<fr. *littérature*, lat. *litteratura*) **1.** Artă al cărei mijloc de expresie este cuvîntul. **2.** Ansamblul operelor scrise sau orale cărora li se atribuie o finalitate estetică; beletristică (ex. *literatură populară; literatură cultă*). **3.** Totalitatea producţiilor scrise care aparţin unei epoci, unei naţiuni, unui domeniu de activitate etc. care cuprinde opere ştiinţifice, filozofice, politice, publicistice etc. **4.** Activitatea, meseria omului de litere, a scriitorului.

LÍTERĂ s.f. (<lat. *littera*) **1.** Semn grafic din alfabetul unei limbi care corespunde, în general, unui fonem. ◇ *Literă mare* = majusculă. *Literă mică* = minusculă. *Litera legii* = ceea ce este prevăzut de lege; conform legii. *Litera cărţii* = exact cum scrie în carte. *Literă moartă* = (despre o lege, o acţiune etc.) abandonat; care nu mai funcţionează. (POLIGR.) *Literă tipografică* = piesă din aliaj tipografic, paralelipipedică, avînd la un capăt relieful unei litere. **2.** (La pl.) Studiul literaturii; p.ext. ansamblul disciplinelor filologice. ◇ *Om de litere* = scriitor.

LITIÁZĂ s.f. (<fr. *lithiase*; cf.gr. *lithos* "pia-

tră") Boală produsă de prezenţa calculilor în anumite organe; calculoză.
LÍTIE s.f. (<sl. *litija*) **1.** Slujbă religioasă ortodoxă în cadrul căreia credincioşii se roagă pentru obţinerea unor roade bogate şi pentru binecuvîntarea celor aduse ca jertfă. **2.** Pîine care se sfinţeşte cu prilejul litiei.
LITIÉR s.n. (<*litie*) Tavă ornamentată artistic, pe care se pune litia.
LITIÉRĂ s.f. (<fr. *litière*) Lectică.
LITIGÁNT, -Ă adj. (<fr. *litigant*) (JUR.) Care se află în proces, în litigiu.
LITIGIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *litigieux*, lat. *litigiosus*) Care constituie sau care poate constitui obiectul unui litigiu.
LITÍGIU s.n. (<fr. *litige*, lat. *litigium*) (JUR.) Conflict care este sau care poate constitui obiectul unui proces.
LITÍNĂ s.f. (<fr. *lithine*) Oxid sau hidroxid de litiu.
LITISPENDÉNŢĂ s.f. (<germ. *Litispendenz*, fr. *litispendance*) (JUR.) Situaţie în care două instanţe diferite, de acelaşi grad, sînt sesizate să soluţioneze acelaşi caz.
LÍTIU s.n. (<fr. *lithium*; cf.gr. *lithos* "piatră") Element chimic (*Li*; nr.at. 3; m.at. 6,94), metal din grupa metalelor alcaline, moale, foarte uşor (gr.sp. 0,53), alb-argintiu, care se găseşte în sărurile unor ape minerale, în tutun şi în sfeclă. A fost descoperit de J.A.Arfvedson în 1817.
LITO- (<fr. *litho*; cf.gr. *lithos* "piatră") Element prim de compunere care are semnificaţia "piatră", "pietros".
LITOCÁRP s.n. (<fr. *lithocarpe*; cf.gr. *karpos* "fruct") (BOT.) Fruct fosil.
LITOCROMÍE s.f. (<fr. *lithochromie*) Procedeu tipografic de reproducere în culori a picturii.
LITOFÁG, -Ă adj. (<fr. *lithophage*; cf.gr. *phagein* "a mînca") Care mănîncă nisip sau pietriş.
LITOGENÉZĂ s.f. (<fr. *lithogenèse*; cf.gr. *genesis* "naştere") Totalitatea proceselor de formare a sedimentelor şi a rocilor sedimentare; cuprinde alterarea şi dezagregarea rocilor preexistente, transportul şi acumularea materialului, ca şi transformarea lui în roci.
LITOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *lithographe*) Specialist în litografie.
LITOGRAFIÁ vb. I tranz. (<fr. *lithographier*) A multiplica prin tehnica litografiei.
LITOGRAFÍE s.f. (<fr. *lithographie*) **1.** Procedeu de reproducere şi de multiplicare pe hîrtie, de pe o placă fină de calcar, a unui desen executat cu un creion gras sau cu cerneală grasă. A fost inventat de Alois Senefelder în 1796. **2.** Lucrare obţinută prin acest procedeu. ◆ Întreprindere sau atelier în care se execută astfel de lucrări.
LITOLOGÍE s.f. (<fr. *lithologie*) **1.** Ramură a geologiei care se ocupă cu studiul rocilor sedimentare; petrografie. **2.** Compoziţie mineralogică şi petrografică a rocilor sedimentare.
LITOPÓN s.n. (<fr. *lithopone*) Pigment alb, anorganic, netoxic, compus din sulfat de bariu şi sulfură de zinc, care se foloseşte în pictură, înlocuind albul de plumb (ceruza).
LITORÁL, -Ă s.m., adj. (<fr. *littoral*, it. *littorale*; cf. lat. *litus, -oris* "ţărm") **1.** S.m. Fîşie de teren situată de-a lungul ţărmului unei mări, al unui ocean. **2.** Adj. Care se referă la ţărm, aparţine ţărmului (ex. *faună litorală*). ◇ *Zonă litorală* = a) regiune a ţărmului marin sau oceanic, cuprinsă între limitele maxime ale fluxului şi refluxului, caracterizată prin abundenţa luminii, intensitatea valurilor, variaţia mare a temperaturii şi salinităţii apei etc.; b) zonă care cuprinde totalitatea ecosistemelor existente între 0 şi 200 m adîncime.
LITOSFÉRĂ s.f. (<fr. *lithosphère*) Învelişul extern solid al globului terestru, alcătuit din silicaţi care, în accepţiunea lui V.M.Goldschmidt, are grosimea de 1200 km; (impr.) scoarţă terestră.
LITOSTÁTICĂ adj. (<fr. *lithostatique*) *Presiune litostatică* = presiune determinată de grosimea şi de greutatea specifică ale coloanei de roci situate deasupra unui punct din scoarţa terestră; acţionează ca unul dintre factorii procesului de metamorfism.
LITÓTĂ s.f. (<fr. *litote*; cf.gr. *litotes* "micime", "modestie") Figură de stil din categoria figurilor ambiguităţii care constă în exprimarea atenuată a unei idei pentru a lăsa să se înţeleagă mai mult decît se spune, adesea sugerînd ideea prin negarea contrariului acesteia (ex. *nu o urăşte*, pentru *o iubeşte*).
LITRÁJ s.n. (<fr. *litrage*) **1.** Capacitate măsurată în litri. **2.** Capacitate cilindrică a unui motor.
LÍTRĂ s.f. (<ngr. *litra*) **1.** (În trecut) Unitate de măsură pentru volum egală cu 0,380 l în Moldova şi 0,322 în Ţara Românească. **2.** (În trecut) Unitate de măsură pentru masă egală cu 0,322 kg în Moldova şi 0,317 kg în Ţara Românească. **3.** (Pop.; impr.) Măsură de capacitate egală cu un sfert de litru.
LÍTRU s.m. (<fr. *litre*, it. *litro*; cf.gr. *litron*) **1.** Unitate de măsură pentru capacităţi (simbol *l*), egală cu volumul ocupat de un kilogram de apă pură la temperatura de +4°C şi la presiunea de o atmosferă. **2.** Vas care are această capacitate, fiind folosit ca măsură. **3.** Cantitate de lichid egală cu un litru.
LITUANIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *lituanien*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a constituit ca naţiune pe teritoriul Lituaniei. De religie creştină (catolici); (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Lituaniei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Lituaniei sau lituanienilor, referitor la Lituania sau la lituanieni. ◆ (Substantivat, f.) Limbă baltică indo-europeană vorbită de lituanieni.
LITURGHÍE s.f. (<sl. *liturgija*; cf.gr. *leitourgia* <*leitos* "public"+*ergon* "operă") **1.** Principala slujbă religioasă creştină, oficiată, din sec. 2, în zilele de sărbătoare. Cea mai importantă liturghie scrisă este cea a lui Ioan Hrisostomul. **2.** (În antic. greacă) Spectacol, sărbătoare etc. publică organizată, pentru toţi cei din cetate, de locuitorii bogaţi ai cetăţii.
LITURGHIÉR s.m. (<*liturghie*) Carte care cuprinde rînduiala slujbei liturghiei.
LITÚRGIC, -Ă adj. (<fr. *liturgique*) Care ţine de liturghie, privitor la liturghie.
LITUUS s.n. (cuv. lat.) Baston încovoiat pe care îl purtau , la romani, augurii.
LÍŢĂ s.f. (<germ. *Litze*) Conductor electric alcătuit dintr-un grup de fire metalice subţiri, înfăşurate împreună în acelaşi sens.
LIVÁDĂ s.f. (<bg. *livada*, ucr. *levada*) **1.** Suprafaţă de teren plantată cu pomi fructiferi. **2.** Întindere de pămînt acoperită cu iarbă pentru cosit sau păşunat.
LIVÁN s.m. (<sl. *livan*) Denumire a unor arbuşti exotici din Somalia şi Arabia (*Boswellia carteri*), India şi Bengal (*Boswellia serrata*) etc. din a căror scoarţă se extrage tămîia.
LIVÍD, -Ă adj. (<fr. *livide*) Palid; învineţit (la faţă).
LÍVING (LIVINGRÚM) s.n. (<engl. *livingroom*) Cameră de zi.
LIVRÁ vb. I tranz. (<fr. *livrer*) A furniza, a preda mărfuri, a presta servicii etc.
LÍVRĂ s.f. (<fr. *livre*) **1.** Funt. **2.** Veche monedă franceză de calcul care se diviza în 20 de sous.
LIVREÁ s.f. (<fr. *livrée*) Uniformă (împodobită cu fireturi şi galoane) purtată de personalul de serviciu din marile hoteluri, din restaurante sau din unele case particulare.
LIVRÉSC, -Ă (<fr. *livresque*) Bazat numai pe cele citite în cărţi şi nu pe experienţa vieţii. ◆ (Despre cuvinte, expresii) Folosit numai în cărţi şi în vorbirea oamenilor culţi.
LIVRÉT s.n. (<fr. *livret*) **1.** *Livret militar* = document eliberat celor care au făcut serviciul militar, care cuprinde situaţia militară şi date personale ale titularului. **2.** *Livret al utilajului* = document de evidenţă care conţine date referitoare la utilajul respectiv (denumire, producător, anul fabricaţiei, caracteristici tehnice, reparaţii etc.).
LÍZĂ[1] s.f (<fr. *lyse*, it. *lisi*; cf.gr. *lysis* "dizolvare") Dezintegrare şi dizolvare a unor celule sub acţiunea agenţilor fizici, chimici sau biologici. Sînt mai multe tipuri de liză: autoliză, bacterioliză, hemoliză etc.
LÍZĂ[2] s.f. Cărucior cu două roţi, folosit în fabricile de hîrtie şi în întreprinderile poligrafice pentru transport.
LIZEÚZĂ s.f. (<fr. *liseuse*) Obiect de îmbrăcăminte al femeilor pus peste cămaşa de noapte.
LIZÍBIL, -Ă adj. (<fr. *lisible*) Care poate fi citit (cu uşurinţă); citeţ.
LIZIÉRĂ s.f. (<fr. *lisière*) **1.** Margine de pădure unde se interferează pădurea cu terenul neîmpădurit. **2.** Fîşie îngustă de stofă, de mătase etc. aplicată drept garnitură la cusăturile sau la îndoiturile unui obiect de îmbrăcăminte. **3.** Margine a unei bucăţi de ţesătură, pe care se imprimă marca fabricii, calitatea ţesăturii etc.
LIZIGÉN, -Ă adj. (<fr. *lysigène*) Care provoacă o disociere sau distrugere a celulelor.
LIZIMÉTRU s.n. (<fr. *lysimètre*; cf. gr. *lysis* "dizolvare" + *metron* "măsură") Instalaţie specială cu ajutorul căreia se colectează şi se măsoară cantitatea de apă infiltrată într-un anumit volum de sol în vederea studierii capacităţii de înmagazinare a apei pe diferite tipuri de sol.
LIZÍNĂ s.f. (<fr. *lysine*) (BIOCHIM.) Aminoacid esenţial conţinut în cantităţi variabile în majoritatea proteinelor animale şi vegetale, care este un imporant factor de creştere.
LIZÓL s.n. (<germ. *Lisol*) Dezinfectant extern, preparat din săpun şi crezoli.
LIZOZÍMĂ s.f. (<fr. *lysozyme*, it. *lisozima*; cf.gr. *lysis* "dizolvare"+*zyme* "drojdie") Enzimă bacteriolitică prezentă în ţesuturile animale (în salivă, în lacrimi etc.), cu funcţie antibacteriană, analgezică etc.

LÎNĂ s.f. (lat. *lana*) **1.** Firele lungi şi moi care acoperă corpul unor animale, mai ales al ovinelor, şi care se prelucrează pentru obţinerea de fibre. ◆ Cantitate de lînă scoasă de pe o oaie după tunsoare. **2.** P. ext. Orice fibră de origine animală care are proprietăţi textile şi este folosită la fabricarea şi confecţionarea ţesăturilor. **3.** (La pl.) Varietăţi de lînă. ◆ Obiecte de lînă. **4.** *Lînă de lemn* = fîşii subţiri de lemn uscat, tăiate la maşini speciale, folosite la fabricarea plăcilor uşoare de construcţie, ca material izolant, în tapiţerie, pentru ambalaje etc. **5.** (În mitologia greacă) *Lîna de aur* = lîna de aur de la un berbec miraculos, care aparţinea regelui Aietes, furată de Iason, ajutat de Medeea, în expediţia argonauţilor.

LÎNĂRÍE s.f. (<*lînă*) Filatură de lînă; obiecte de lînă.

LÎNCED, -Ă adj. (lat. *languidus*) Slăbit de boală, lipsit de vlagă, de energie; lipsit de vioiciune.

LÎNCEZEÁLĂ s.f. (<*lîncezi*) Stare de moleşeală, de toropeală. ◆ Lipsă de activitate; stagnare.

LÎNCEZÍ vb. IV intranz. (<*lînced*) A fi într-o stare de slăbiciune fizică sau morală. ◆ (Despre acţiuni) A stagna, a sta; a-şi înceta desfăşurarea.

LÎNGĂ prep. (lat. *longum ad*) **1.** (Introduce un complement circumstanţial de loc) În preajma..., în apropiere de... **2.** (În prepoziţii compuse) *De lîngă* = din preajma..., din apropierea... . *Pe lîngă* = de-a lungul...; faţă de..., în comparaţie cu...; la (cineva); în afară de..., în plus... . *Pe lîngă că...* = în afară de faptul că... .

LLANOS s.n. (*cuv. sp.*) Denumire dată savanelor din America de Sud (din cîmpia fluviului Orinoco, din Podişul Guyanelor).

lm (FIZ.) Simbol pentru *lumen*.

LOB[1] s.m. (<fr. *lobe*) **1.** (ANAT.) Diviziune anatomică şi funcţională a unui organ (ex. *lob pulmonar*; *lob hepatic*; *lob cerebral* etc.). ◆ Partea inferioară a urechii externe. **2.** (BOT.) Diviziune, prelungire, excrescenţă rotunjită a unui organ (ex. *frunză, petală, sepală* etc.). **3.** Porţiune de albie, luncă sau terasă cuprinsă în bucla unui meandru. **4.** (ARHIT.) Element de construcţie în formă de arc de cerc care, combinat cu alte elemente asemănătoare, formează un arc compus (trilobat, polilobat).

LOB[2] s.n. (<fr., engl. *lob*) Lovitură la jocul de tenis care constă în transmiterea mingii mult pe deasupra capului adversarului.

LOBBÍSM (LOBBÝSM) s.n. (<engl. *lobbyism*) Acţiunea unui lobby.

LOBBY s.n. (cuv. engl.) Grup de presiune alcătuit la nivel parlamentar pentru a impune adoptarea, în (una din) camerele Parlamentului, a unei anumite hotărîri, atitudini etc.; p.gener. sistem sau grup de presiune (politică, diplomatică etc.).

LOBELÍNĂ s.f. (<fr. *lobéline*) Alcaloid extras din planta *Lobelia inflata*, cu acţiune excitantă asupra centrului respirator, utilizat în tratamentul astmului, dispneei etc.

LÓBODĂ s.f. (<sl. *loboda*) Denumire dată speciilor de plante erbacee din genul *Atriplex*, familia chenopodiaceelor, dintre care specia *Atriplex hortensis*, cultivată, are frunzele comestibile.

LÓBONŢI s.m. pl. (<magh. *labanc*) (Sfîrşitul sec. 17 şi începutul sec. 18 în Ungaria şi în Transilvania) Nume dat ostaşilor care luptau pentru cauza Imperiului Habsburgic în timpul mişcărilor antihabsburgice.

LOBÚL s.m. (<fr. *lobule*) (ANAT.) Subdiviziune anatomică şi funcţională a unui lob; lob mic (ex. *lobul pulmonar; lobul hepatic; lobul cerebral* etc.).

LOC s.n. (lat. *locus*) **I. 1.** Porţiune determinată în spaţiu. ◆ Bucată de pămînt (cultivabil) (ex. *loc de casă, loc de arătură*). ◇ *Loc de veci* = teren într-un cimitir aflat în proprietatea cuiva, destinat pentru săparea unui mormînt, cavou etc. ◆ Regiune; ţinut. ◆ Localitate. **2.** Spaţiul ocupat de cineva sau de ceva. ◇ *Loc de muncă* = instituţia, întreprinderea etc. în care o persoană îşi desfăşoară activitatea. **3.** Pasaj dintr-o scriere; publicaţie în care a apărut un anumit lucru. ◇ *Loc comun* = fapt, idee etc. cunoscute de toată lumea; banalitate. **4.** (MAT.) *Loc geometric* = mulţimea punctelor din plan sau din spaţiu care au o anumită proprietate. **II. 1.** Post, slujbă; funcţie. **2.** Situaţie (socială) a unei persoane. **III.** Prilej, ocazie. **IV.** *În loc de...* (sau *în locul...*), se spune pentru a arăta o subtituţie. *În loc să* (sau *de a...*), se spune pentru a arăta raportul de opoziţie dintre două idei, acţiuni etc.

LÓCĂ s.f. (<fr. *loque*) (MED. VET.) Nume dat unor boli infecţioase ale puietului de albine: *loca americană*, provocată de *Bacillus larvae*, care atacă larvele de 48-50 de ore; *loca europeană*, produsă de *Bacillus pluton*, care atacă larvele în vîrstă de 3-4 zile.

LOCÁL, -Ă adj., s.n. (<fr. *local*, lat. *localis*) **1.** Adj. Specific unui anumit loc, privitor la un loc determinat; dintr-un anumit loc. ◆ *Tratament local* = tratament care se aplică direct pe locul bolnav. *Anestezie locală* = anestezie care se aplică acelei părţi a corpului care trebuie supusă unei intervenţii chirurgicale. ◆ (MAT.) Referitor la un singur punct sau la un mic domeniu din plan sau din spaţiu. **2.** S.n. Clădire sau grup de încăperi de utilitate publică (fiind ocupate de o instituţie, de o întreprindere etc.); spec. restaurant, bodegă, birt.

LOCALITÁTE s.f. (<fr. *localité*) Aşezare omenească (oraş, sat, comună etc.). ◇ *Din localitate* = din satul sau din oraşul despre care este vorba.

LOCALIZÁ vb. I (<fr. *localiser*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) limita, a (se) restrînge la un anumit spaţiu, la un anumit loc. ◆ Tranz. A determina în spaţiu sau în timp un fapt, o acţiune etc. **2.** Tranz. A adapta subiectul, limbajul etc. unei opere artistice (roman, film etc.) la condiţiile specifice, istorice, sociale etc. ale unei epoci, unei regiuni etc. **3.** Tranz. A identifica şi a preciza poziţia, dimensiunile unui obiect, unui zăcămînt, unui post de radioemisie etc.

LOCÁLNIC, -Ă s.m. şi f. (<*loc*) Persoană considerată în raport cu localitatea în care trăieşte; om din partea locului.

LOCÁŞ (LĂCÁŞ) s.n. (<magh. *lakás*) **1.** (Astăzi rar) Casă, încăpere; locuinţă. ◇ *Locaş sfînt* (sau *dumnezeiesc*) = biserică; mănăstire. **2.** Cavitate, spaţiu într-o piesă, într-un obiect etc. în care urmează să intre un element al unei alte piese, cele două piese fiind asociate în funcţionare.

LOCATÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *locataire*) Persoană care locuieşte într-o casă (ca chiriaş).

LOCATÍV[1] s.n. (<fr. *locatif*; cf. lat. *locus* "loc") (LINGV.) Caz al declinării în unele limbi care arată locul unde se săvîrşeşte acţiunea verbului.

LOCATÍV[2], -Ă adj. (<fr. *locatif, -ive*) Privitor la spaţiul locuibil (care se închiriază), privitor la locaţie, de locaţie. ◇ *Spaţiu locativ* = suprafaţă, spaţiu dintr-o clădire pentru care se încheie un contract de locaţie.

LOCATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<lat. *locator*) **1.** Persoană care dă în locaţie un lucru. **2.** *Locator radio* = radar, radiolocator.

LOCĂŢIE (LOCAŢIÚNE) s.f. (<fr. *location*, lat. *locatio, -onis*) **1.** Închiriere. ◆ Concr. Chirie plătită pentru anumite bunuri luate în folosinţă. ◇ *Taxă de locaţie* = sumă care se plăteşte drept sancţiune în caz de depăşire a termenului de încărcare sau descărcare a vagoanelor de cale ferată. **2.** (INFORM.) *Locaţie de memorie* = zonă a memoriei unui computer căreia i se asociază o adresă şi al cărei conţinut poate fi utilizat în timpul rulării unui program.

LOCH s.n. (<fr. *loch*) Instrument cu care se măsoară viteza de deplasare a unei nave şi distanţa parcursă de aceasta.

LOCK-OUT s.n. (<engl. *lock-out* "a închide afară") Închidere temporară a unei întreprinderi la iniţiativa proprietarului; cel mai adesea formează un răspuns patronal la greva salariaţilor.

LOCO[1]- (<fr. *loco-*) Element prim de compunere care are semnificaţia "loc".

LOCO[2] adv. (cuv. lat.) (Folosit în adrese) În aceeaşi localitate în care se află şi expeditorul. ◆ (Referitor la mărfuri) La, în locul de producţie.

LOCOMOBÍL, -Ă adj., s.f. (<fr. *locomobile*) **1.** Adj. (Despre maşini de forţă sau prelucrătoare) Care se poate deplasa (pe roţi, pe tălpi, pe patine etc.) la locul de utilizare. **2.** S.f. Agregat deplasabil pe roţi, format dintr-un generator de abur, care foloseşte combustibili inferiori (paie, lemne etc.) şi un motor cu abur utilizat pentru acţionarea unor maşini de lucru (agricole, forestiere etc.).

LOCOMOTÍVĂ s.f. (<fr. *locomotive*, germ. *Lokomotive*) Vehicul motor de cale ferată folosit pentru a remorca vagoanele (ex. *locomotiva cu abur; locomotiva diesel-electrică*). Prima locomotivă cu abur a fost construită în 1829 de George Stephenson şi a fost folosită pe linia Manchester-Liverpool; avea 12 CP şi realiza o viteză de 22 km/oră. În România prima locomotivă cu abur s-a construit în 1872 la Reşiţa.

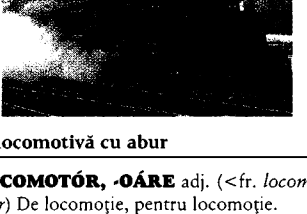

locomotivă cu abur

LOCOMOTÓR, -OÁRE adj. (<fr. *locomoteur*) De locomoţie, pentru locomoţie.

LOCOMÓŢIE s.f. (<fr. *locomotion*) **1.** Deplasare dintr-un loc în altul. **2.** Funcţiune a organismelor vii datorită căreia acestea se deplasează în spaţiu prin intermediul unor mecanisme şi organe speciale (cili, flageli,

pîrghii scheletice, picioare, aripi etc.).
LOCOTENÉNT s.m. (<it. *locotenente*) Al doilea grad de ofiţer inferior care corespunde ca funcţie de bază comandantului de pluton; persoană care are acest grad. ◇ *Locotenent-colonel* = al doilea grad de ofiţer superior, care, pe scara ierarhică, urmează gradului de maior şi care corespunde ca funcţie de bază comandantului de batalion.
LOCOTENÉNŢĂ s.f. (<it. *locotenenza*) (Înv.) Funcţia de locţiitor. ◇ (Pînă la unirea principatelor române; în Ţara Românească şi în Moldova) *Locotenenţă domnească* = organ administrativ-politic care ţinea locul domnitorului şi exercita atribuţiile acestuia; căimăcămie.
LOCOTRACTÓR s.n. (<fr. *locotracteur*) Locomotivă de mică putere, de obicei cu motor diesel, folosită pentru manevre în staţii, triaje, ateliere etc.
LOCŢIITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*loc+ţiitor*, după fr. *lieutenant*) Persoană care ţine locul alteia într-o funcţie sau în îndeplinirea unei sarcini.
LOCUÍ vb. IV intranz. (<magh. *lakni*, după *loc*) A-şi avea domiciliul, a sta, a şedea undeva (cu casa), a-şi avea locuinţa într-un anume loc.
LOCUÍBIL, -Ă adj. (<*locui*) Care poate fi locuit; bun de locuit.
LOCUÍNŢĂ s.f. (<*locui*) Încăpere, casă în care se locuieşte sau se poate locui.
LOCUÍT, -Ă adj. (<*locui*) (Despre case, ţinuturi etc.) În care locuieşte cineva, unde sînt oameni.
LOCUITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*locui*) Persoană care locuieşte într-o localitate, într-o ţară etc.
LOCÚL s.m. (<fr. *locule*) **1.** (ARHIT.) Cavitate săpată în pereţii mormintelor, în care se depunea, în timpul romanilor, trupul mortului. **2.** (BOT.) Cavitate, cămăruţă a unui fruct în care se află seminţele.
LOCUTÓR s.m. (<fr. *locuteur*) (LINGV.) **1.** Vorbitor (al unei limbi). **2.** Persoană care formulează un enunţ.
LOCUŢIÚNE s.f. (<fr. *locution*, lat. *locutio, -onis*) Grup de cuvinte cu înţeles unitar care se comportă din punct de vedere gramatical ca o singură parte de vorbire.
LOCVÁCE adj. invar. (<fr. *loquace*, lat. *loquax, -acis*) Vorbăreţ, guraliv.
LOCVACITÁTE s.f. (<fr. *loquacité*, lat. *loquacitas, -atis*) Calitatea de a fi locvace.
LÓDEN s.n. (<germ. *Loden*, fr. *loden*) Stofă groasă, de obicei impermeabilă. ◆ Pardesiu confecţionat din această stofă.
LODÍCUL s.m. (<germ. *Lodicul*) (BOT.) Solzişor situat la baza florii gramineelor.
LOESS s.n. (<germ. *Loess*, fr. *loess*) Rocă sedimentară neconsolidată, în general nestratificată, galbenă-cenuşie sau roşcată, formată în special prin acumularea prafului fin silicos şi argilos transportat de vînt. Depozitele de loess conţin adesea concreţiuni calcaroase, sînt poroase, se desfac după fisuri verticale şi constituie o rocă-mamă foarte răspîndită.
LOGAÉDIC, -Ă adj. (<fr. *logaédique*) (Despre vers) Compus din anapeşti şi iambi sau din dactili şi trohei.
LOGARÍTM s.m. (<fr. *logarithme*; cf. gr. *logos* "raport" + *arithmos* "număr") Putere la care trebuie ridicat un anumit număr pozitiv, numit bază, spre a obţine numărul dat. ◇ *Logaritm zecimal* = logaritmul a cărui bază este numărul 10. *Logaritm neperian* = logaritmul a cărui bază este numărul *e* (e = 2,718...).
LOGARÍTMIC, -Ă adj. (<fr. *logarithmique*) Care se referă la logaritmi (ex. *calcul logaritmic*), care cuprinde logaritmi. ◇ *Ecuaţie logaritmică* = ecuaţie în care intră logaritmul necunoscutei. *Funcţie logaritmică* = funcţie care asociază unui număr real *x*, strict pozitiv, valoarea logaritmului său într-o bază *a*, reală, strict pozitivă. Se notează: $f(x) = \log_a x$.
LOGATÓM s.m. (<fr. *logatome*) (TELEC.) Cuvînt artificial monosilabic, fără semnificaţie, format din trei sunete (consoană - vocală - consoană), folosit pentru aprecierea calităţii unei transmisiuni telefonice sau a audiţiei într-o sală.
LOGGIA s.f. (cuv. it.) **1.** Galerie încorporată unei clădiri, acoperită şi deschisă spre exterior printr-un şir de arcade sprijinite pe coloane. **2.** Construcţie de tipul loggiei, independentă sau aparţinînd parterului unei clădiri; iniţial a servit ca tribună.
LÓGIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *logique*, lat. *logica*; cf.engl. *logical*) **I.** S.f. **1.** Ştiinţă a proceselor raţionale considerate ca atare, independent de orice proces psihologic; ştiinţă a demonstraţiei al cărei obiect sînt legile generale ale raţionării corecte. Întemeietorul logicii se consideră a fi Aristotel. ◇ *Logica formală clasică* (sau *logica generală*) = ramură a logicii care studiază formele logice fundamentale (noţiunea, judecata, raţionamentul) şi principiile (legea identităţii, a noncontradicţiei, a terţului exclus, a raţiunii suficiente). *Logica formală modernă* (sau *logica simbolică, logica matematică*) = ramură a logicii care cercetează operatorii (functorii) logici şi elaborează calcule logice; are importante aplicaţii în electronică, automatică, cibernetică etc. ◇ *Logica modală* = ramură a logicii care studiază raporturile dintre necesitate, posibilitate, imposibilitate şi contingenţă. *Logica polivalentă* = sistem logic formalizat în cadrul căruia expresiile comportă mai mult decît două valori de adevăr. ◆ Disciplină de învăţămînt în cadrul căreia se studiază această ştiinţă. ◆ Manualul pe baza căruia se predă respectiva disciplină de învăţămînt. **2.** Gîndire corectă; raţionament temeinic. ◆ Fel de a gîndi al cuiva. **3.** Cerinţă firească, temei. **II.** Adj. **1.** Conform regulilor, principiilor logicii; raţional; corect. ◇ *Cap logic* = persoană care gîndeşte raţional. **2.** (TELEC.) *Circuit logic* = circuit electronic folosit în tehnica calculatoarelor. **3.** (INFORM.) *Schemă logică* = reprezentare grafică a unui algoritm în vederea programării. *Unitate logică* = porţiune dintr-o unitate din harddiscul memoriei unui computer, care este formatată, are alocată o literă de unitate şi care se prezintă utilizatorului sub aparenţa unei unităţi separate şi independente.
LOGICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *logicien*) Specialist în logică.
LOGICÍSM s.n. (<germ. *Logizismus*, fr. *logicisme*) Concepţie potrivit căreia matematica poate fi dedusă din logică. Enunţată de Leibniz, ea a fost fundamentată şi dezvoltată de G.Frege şi B.Russell.
LOGÍSTICĂ s.f. (<fr. *logistique*) **1.** Ansamblul operaţiilor de organizare, deplasare, aprovizionare etc. care permit funcţionarea unei armate. ◆ P.ext. Metodele şi mijloacele care se ocupă de organizarea funcţionării unui serviciu, a unei întreprinderi etc. **2.** Logică matematică.
LOGISTICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *logisticien*) Specialist în logistică.
LOGO- (<fr., it. *logo-*; cf. gr. *logos* "vorbire, cuvînt") Element prim de compunere care are semnificaţia "vorbire", "cuvînt".
LOGOCLONÍE s.f. (<fr. *logoclonie*; cf.gr. *logos* "vorbire" +*klonos* "agitaţie") Repetare spasmodică a unei silabe în mijlocul unui cuvînt.
LOGODÍ vb. IV refl. recip. şi tranz. (<sl. *lagoditi*) A (se) lega prin logodnă.
LOGÓDNĂ s.f. (<sl. *lagodĭnŭ*) Ceremonie care consfinţeşte un angajament de viitoare căsătorie. ◆ Intervalul de timp dintre această ceremonie şi cea a căsătoriei.
LOGÓDNIC, -Ă s.m. şi f. (<*logodnă*) Persoană logodită cu cineva (în raport cu aceasta); (la pl.) perechea logodită.
LOGOFĂT s.m. (<ngr. *logothetis*) **1.** (În ev. med.; în ţările române) Mare dregător, membru al sfatului domnesc; în Moldova era întîiul boier al sfatului domnesc, iar în Ţara Românească venea îndată după ban şi vornic. Ca şef al cancelariei domneşti, avea în grija sa redactarea hotărîrilor luate de domnitor şi de sfatul domnesc pe care le întărea cu pecetea domnitorului. ◇ *Logofăt de vistierie* = secretar al vistieriei domneşti. *Logofăt de obiceiuri* = dregător avînd atribuţii de maestru de ceremonii. *Logofăt de taină* = secretar particular al domnului. **2.** (Înv.) Scriitor de cancelarie, diac. **3.** Vătaf.
LOGOGRÁF s.m. (<fr. *logographe*; cf.gr. *logos* "proză" +*graphein* "a scrie") (În Grecia antică) Scriitor în proză (mai ales istoric). ◆ Spec. Orator care scria pledoarii la comandă, pentru alţii. Şi-au scris astfel multe dintre pledoarii Demostene, Isocrate ş.a.
LOGOGRÍF s.n. (<fr. *logogriphe*; cf.gr. *logos* "cuvînt" +*gryphos* "enigmă") Joc distractiv care constă în a deduce un cuvînt din altul prin adăugarea, eliminarea sau inversarea unor sunete sau silabe. ◆ Fig. Exprimare confuză, greu de descifrat.
LOGOLATRÍE s.f. (<fr. *logolâtrie*; cf.gr. *logos* "cuvînt" +*latreia* "închinare") Cult al cuvintelor considerate ca avînd putere magică.
LOGOMAHÍE s.f. (<fr. *logomachie*) Dispută privind semnificaţia unor cuvinte.
LOGOMÉTRU s.n. (<fr. *logomètre*) Instrument electric de măsurat care dă indicaţii referitoare la raportul dintre două mărimi electrice.
LOGOPÉD, -Ă s.m. şi f. (<fr. *logopède*) Specialist în logopedie.
LOGOPEDÍE s.f. (<fr. *logopédie*; cf.gr. *logos* "cuvînt" +*paideia* "educaţie") Ramură a pedagogiei speciale care se ocupă cu deficienţele de vorbire şi corectarea lor.
LOGORÉE s.f. (<fr. *logorrhée*; cf.gr. *logos* "cuvînt" +*rhein* "a curge") Excitaţie psihică manifestată prin vorbire continuă şi incoerentă. ◆ Fam. Limbuţie.
LÓGOS s.n. (<ngr. *logos*, fr. *logos*) **1.** Raţiune, raţionalitate supremă care se consideră (în accepţii nuanţat diferite de la un curent filozofic la altul) că guvernează lumea. În istoria

filozofiei şi teozofiei a desemnat: ordine cosmică (Heraclit din Efes), raţiune cosmică şi destin (stoicii), raţiune divină (Filon Iudeul), cuvînt divin (neoplatonismul şi creştinismul) etc. **2.** (Ir. sau glumeţ) Cuvîntare, discurs.

LÓHII s.f. pl. (<fr. *lochies*) (MED.) Scurgere provenită din uter în timpul lăuziei.

LOIÁL, -Ă (LOAIÁL, -Ă) adj. (<fr. *loyal*) Sincer, cinstit; de onoare.

LOIALITÁTE (LOAIALITÁTE) s.f. (<*loial*, după fr. *loyauté*) Sinceritate, cinste; respectare a cuvîntului dat.

LÓITRĂ s.f. (<scr. *lo[i]tra*) Partea laterală în formă de scară a coşului carului.

LÓJĂ s.f. (<fr. *loge*) **I. 1.** Fiecare dintre despărţiturile amenajate în jurul unei săli de spectacol cuprinzînd un număr redus de locuri pentru spectatori. ◇ *Loja orchestrei* = spaţiu aflat sub nivelul scenei şi al sălii de spectacol, amplasat între primul rînd de scaune şi scenă, în care stă orchestra. **2.** Mic compartiment, cabinet în care stă portarul la intrarea într-o clădire. **II. 1.** (BOT.) Cavitate în interiorul unui ovar sau al unei antere. **2.** (ANAT.) Loc ocupat de o formaţiune anatomică (ex. *loja renală*). **3.** (ZOOL.) Fiecare dintre cavităţile în care e împărţit corpul hexacoralierilor şi al madreforarilor. **III. 1.** Loc de întîlnire al francmasonilor. **2.** (Cu valoare de n.pr.) Celulă masonică, grup de francmasoni conduşi de un Venerabil (preşedinte al Lojei). ◇ *Marea Lojă* = totalitatea federală a Lojelor.

LÓJNIŢĂ s.f. (cf.ucr. *ložnyc'a*) (Pop.) Leasă de nuiele pe care se usucă sau se afumă fructele, caşul etc.

LOKÄYATA s.f. (cuv. sanscr. "învăţătură populară") Şcoală filozofică indiană ostilă brahmanismului.

LOM s.n. (<rus. *lom*) Rangă specială de oţel folosită în operaţiile de aşezare la locul necesar a şinelor de cale ferată.

LOMBALGÍE s.f. (<fr. *lombalgie*) Durere localizată în regiunea lombară.

LOMBÁR, -Ă adj. (<fr. *lombaire*) Care se referă la regiunea şalelor, care ţine de şale (ex. *arteră lombară; regiune lombară*).

LOMBÁRD s.n. (<germ. *Lombard*, fr. *lombard*, it. *lombardo*) **1.** Instituţie de credit care acordă împrumuturi garantate cu obiecte sau titluri de valoare; amanet. **2.** Obiecte sau titluri de valoare depuse drept garanţie pentru obţinerea unui împrumut.

LOMBOSTÁT s.n. (<fr. *lombostat*) Corset medical pentru imobilizarea regiunii lombare.

LONGERÓN (LONJERÓN) s.n. (<fr. *longeron*) Grindă longitudinală care menţine tăria unei construcţii, a unor utilaje etc. (ex. *pod, aripă* sau *fuzelaj de avion, scheletul unei maşini, al unui agregat* etc.).

LONGEVITÁTE s.f. (<fr. *longévité*, lat. *longaevitas, -atis*) Durată lungă a vieţii unui om, a unui animal, a unei plante etc. (ex. *sequoia, baobabul, 5000 de ani; măslinul, 700 de ani; elefantul, 150-200 de ani; broasca ţestoasă, corbul, bufniţa, papagalul, lebăda, c. 100 de ani; vaca, 40-50 de ani*).

LONGILÍN, -Ă adj. (<fr. *longiligne*) (Despre oameni) Care se caracterizează prin lungimea membrelor. ◇ *Tip longilin* = tip constituţional din clasificaţia Viola-Pende, caracterizat prin dezvoltarea preponderentă în lungime a segmentelor corporale.

LONGITUDINÁL, -Ă adj., s.f. (<fr. *longitudinal*) **1.** Adj. Care se întinde de-a lungul, care este aşezat în direcţia lungimii. **2.** S.f. Nervură metalică aplicată în sens longitudinal pe fundul unei nave, pe bordaje sau sub punte, pentru a întări tablele învelişului.

LONGITÚDINE s.f. (<fr. *longitude*, it. *longitudine*) **1.** Distanţă în grade măsurată pe ecuator dintre meridianul care trece printr-un punct dat şi primul meridian (meridianul 0, care trece prin Greenwich); împreună cu latitudinea reprezintă cele două coordonate geografice. **2.** (ASTR.) *Longitudine cerească* = una dintre coordonatele ecliptice.

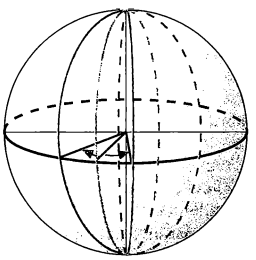

longitudine (1)

LONGOBÁRD, -Ă s.m. şi f., adj. (<lat. *Longobardus*, it. *longobardo*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Triburi migratoare ale germanilor răsăriteni, care au locuit în antichitate în bazinul inferior al fluviilor Elba şi Dunăre. În sec. 6 au invadat regiunile nordice şi centrale ale Italiei, punînd bazele unui regat cu capitala la Pavia, supus în 774 de Carol cel Mare; (la sg.) persoană care aparţinea acestor triburi. **2.** Adj. Care aparţine longobarzilor, privitor la longobarzi.

LONGRÍNĂ s.f. (<fr. *longrine*) Grindă de lemn, de oţel sau de beton armat, care formează cofrajul lateral al unei îmbrăcăminţi rutiere de beton.

LÓNJĂ s.f. (<fr. *longe*) Piesă mobilă ajutătoare, folosită la învăţarea unor mişcări acrobatice în gimnastică, sărituri în apă etc.

LOPÁTĂ s.f. (<sl. *lopata*) **1.** Unealtă formată dintr-o placă de tablă sau de lemn (uşor concavă), prevăzută cu o coadă de lemn, utilizată pentru ridicarea sau deplasarea unor materiale granulare, pulverulente etc. (ex. *pămînt, nisip, mortar* etc.). ◆ Cantitate care poate fi luată odată cu această unealtă. ◆ Unealtă de lemn cu care se vîră pîinea în cuptor. **2.** Vîslă.

LOPĂTÁR s.m. (<*lopată*) **1.** Vîslaş; barcagiu. **2.** Pasăre călătoare din ordinul ciconiiformelor, grupul picioroangelor, albă, de mărimea unei berze, cu ciocul lung şi lat ca o lopată şi cu un moţ de pene pe cap, care îşi face cuibul în Delta Dunării (*Platalea leucorodia*).

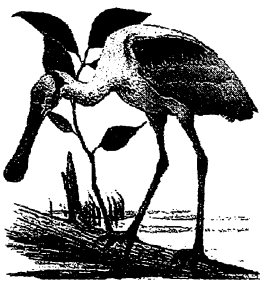

lopătar

LORÁR s.m. (<lat. *lorarius* <*lorum* "curea") (În antic.) Biciuitor al sclavilor condamnaţi.

LORD s.m. (<engl., fr. *lord*) (În Anglia) **1.** (În ev. med.) Mare proprietar de pămînturi; (în prezent) titlu nobiliar ereditar sau conferit de monarh; persoană care are acest titlu. **2.** Membru al camerei superioare a parlamentului (ex. *Camera Lorzilor*). **3.** Termen care intră în componenţa titlului oficial al unor înalţi demnitari din Marea Britanie (ex. *lord-cancelar*).

LORDÓZĂ s.f. (<fr. *lordose*) Deformaţie a coloanei vertebrale care se încovoaie spre înainte în porţiunea lombară; uneori se asociază cu scolioza şi cifoza.

LÓRI[1] s.m. (<fr. *lori*; cuv. malaiez) Papagal de dimensiuni mici, cu coada lungă, care trăieşte în Oceania.

LÓRI[2] s.m. (<fr. *loris*, it. *lori*) Mamifer primat lemurian, nocturn, care se hrăneşte mai ales cu fructe şi cu seminţe, care trăieşte în India şi Ceylon (*Loris gracilis*).

LORNIÉTĂ s.f. (<fr. *lorgnette*) Binoclu mic pentru teatru.

LORNIÓN s.n. (<fr. *lorgnon*) **1.** Ochelari (plianţi) cu mîner. **2.** Ochelari care se prind pe nas cu un resort.

LOSTOPÁNĂ s.f. (Reg.) Bucată mare de pămînt, de piatră etc.

LÓSTRIŢĂ s.f. (cf.ucr., rus. *losos* "somon") Peşte teleostean răpitor de apă dulce, asemănător cu păstrăvul, cu corp cilindric (60-80 cm), care trăieşte în apele de munte şi este ocrotit de lege (*Hucho hucho*).

LOT s.n. (<fr. *lot*) **1.** Fiecare dintre porţiunile în care s-a împărţit un teren sau o pădure; parcelă. **2.** Grup de persoane. ◆ Mulţime de obiecte de acelaşi fel. **3.** Grup de produse identice sau asemănătoare, fabricate simultan sau succesiv, avînd timpul de pregătire şi de încheiere a fabricaţiei comun; grup de produse identice sau asemănătoare, expediate sau sosite în acelaşi timp.

LÓTCĂ s.f. (<rus. *lodka*) Barcă pescărească îngustă cu prora şi pupa ascuţite şi ridicate în sus.

LOTERÍE s.f. (<fr. *loterie*) Joc de noroc care constă în emiterea unor bilete prevăzute cu numere sau combinaţii de numere dintre care, prin tragere la sorţi, unele sînt declarate cîştigătoare, dînd dreptul posesorilor lor la premii în bani. ◆ Fig. Hazard.

LOTIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *lotiforme*) (Despre elemente ornamentale) Care are forma unui boboc de lotus (ex. *capitel lotiform*).

LÓTO s.n. (<fr., it. *loto*) **1.** Joc de societate la care participanţii trebuie să completeze cartoane, imprimate cu diverse numere cu jetoane corespunzătoare scoase la întîmplare dintr-un săculeţ; p. ext. piesele folosite la acest joc. **2.** Loterie.

LOTRÍT s.n. (<n.pr. *Lotru*, rîu, afluent al Oltului) Silicat natural hidratat de calciu, magneziu, aluminiu şi fier, cristalizat, de culoare verde, care a fost descoperit în 1900 de Gh. Murgoci-Munteanu pe valea Lotrului.

LÓTRU s.m. (cf. pol. *lotr*) Tîlhar.

LÓTUS s.m. (<fr. *lotus*) Nume dat mai multor plante acvatice cu florile mari, plăcut mirositoare, de culoare albastră (*Nymphaea coeru-*

lea) (în apele Nilului), trandafirie (*Nelumbo nucifera*) sau albă (*Nymphaea lotus*). ◆ Motiv decorativ (egiptean) în forma florii de lotus.

LOŢIÚNE s.f. (<fr. *lotion*; cf. lat. *lotio, -onis* "spălare") Produs cosmetic sau farmaceutic lichid folosit pentru îngrijirea pielii sau a părului.

LOVÍ vb. IV (<sl. *loviti*) **1.** Tranz., intranz. şi refl. A (se) izbi. ◆ Tranz. A bate. ◆ Tranz. Fig. A prejudicia, a păgubi. **2.** Tranz. şi refl. A (se) atinge. **3.** Refl. A (se) împiedica. **4.** Tranz. A arunca (o săgeată, un proiectil etc.) la ţintă. **5.** Tranz. (Despre boli, stări fiziologice, psihice etc.) A cuprinde, a copleşi. **6.** Tranz. (Înv.) A ataca. ◆ Refl. recipr. A se lupta.

LOVITÚRĂ s.f. (<*lovi*) **1.** Izbitură. ◆ Zgomotul produs de o izbitură. ◇ *Lovitură de graţie* = (şi fig.) lovitură mortală. ◆ Bătaie. **2.** Fig. Veste neaşteptată şi dureroasă; necaz, supărare. **3.** (MILIT.) Atac puternic executat asupra inamicului. **4.** Atac surprinzător şi îndrăzneţ asupra unei persoane (în sens fizic, psihic şi moral). ◆ Descărcare a unei arme (de foc); efectul produs de această descărcare. **5.** *Lovitură de stat* = acţiunea rapidă a unui grup de persoane care urmăresc răsturnarea regimului politic existent şi preluarea, prin forţă, a puterii. *Lovitură de trăsnet* = vorbă, întîmplare neaşteptată. *Lovitură de teatru* = acţiune, întîmplare neaşteptată care schimbă cursul evenimentelor. **6.** *Lovitură de berbec* = creştere a presiunii unui lichid dintr-o conductă forţată, produsă prin închiderea bruscă a unei vane, a unei supape etc. **7.** (SPORT) Ansamblu de mişcări folosit pentru manevrarea obiectului de joc, în vederea deţinerii unui maximum de eficacitate (ex. *lovitură de colţ; lovitură de pedeapsă; lovitură directă*).

LOXODRÓMĂ s.f. (<engl. *loxodrome*; cf. gr. *loxos* "oblic" + *dromos* "drum") Curbă imaginară de pe globul terestru care întîlneşte toate meridianele sub acelaşi unghi.

LOZ s.n. (<germ. *Los*) Bilet de loterie.

LOZÍNCĂ s.f. (<germ. *Losung*) **1.** Mesaj concis, scris sau scandat, imperativ, cu funcţie de incitare, de mobilizare etc. a celui care-l citeşte, care este utilizat în demonstraţiile de protest stradal, în publicitate, pentru propagandă politică etc.; în societăţile totalitare capătă caracter oficial, exclusiv mobilizator (şi coercitiv). **2.** Pancartă care poartă un asemenea mesaj scris.

LOZINCÁRD, -Ă adj. (<*lozincă*) (Peior.) Care are caracter de lozincă.

Lu (CHIM.) Simbol pentru *luteţiu*.

lotus

Lw (CHIM.) Simbol pentru *lawrenţiu*.

LUÁ vb. I tranz. (lat. *levare*) **I. 1.** A apuca ridicînd cu totul un obiect (în mînă). **2.** A prinde pe cineva sau ceva cuprinzîndu-l sau agăţîndu-l cu mîna, cu braţul etc. **3.** A mînca în grabă, pe apucate. **4.** A îmbrăca (în fugă) o haină. **II. 1.** A smulge, a desprinde ceva din locul în care se află. **2.** A scoate ceva în cantitate limitată (ex. *a luat un litru de benzină din canistră*). **3.** A lipsi pe cineva, a-l face să nu mai aibă o însuşire, un drept, o calitate, o stare etc. (ex. *i-a luat oboseala cu mîna*; *i-a luat ochii*). **III. 1.** A-şi însuşi un drept, a pune stăpînire pe ceva; p.ext. a primi, a căpăta. **2.** A găsi, a afla, a face rost (ex. *ia-l dacă ai de unde*). **3.** A cumpăra (ex. *azi mi-am luat poşetă nouă*). **4.** A încasa o sumă de bani. **5.** A-şi însuşi un lucru străin. **6.** A cuceri (armat); a ocupa. **7.** A angaja pe cineva contra plată, a folosi un obiect pentru un timp determinat. ◆ A invita pe cineva la dans. ◆ A primi pe cineva la sine; a contracta o legătură de rudenie cu cineva. ◆ Refl. recip. A se căsători. **8.** A se angaja în executarea unui lucru, în îndeplinirea unei sarcini, unei obligaţii. **9.** A contracta o boală molipsitoare. **10.** (Despre vase) A cuprinde. **11.** (În expr. şi loc. vb.) *A lua măsura* = a stabili prin măsurători precise dimensiunile necesare pentru a confecţiona un obiect. *A lua cu chirie* = a închiria. *A lua în arendă* = a arenda. *A lua apă* = (despre ambarcaţiuni) a se umple (printr-o spărtură) de apă. *A lua foc* = a se aprinde. **IV. 1.** A duce cu sine (ex. *mi-am luat stiloul*). ◆ A duce cu sine una sau mai multe persoane, ca însoţitor (ex. *i-am luat cu mine la teatru*). ◆ Refl. (Despre vopsele, farduri etc.) A se desprinde, a se şterge (lipindu-se de altceva). **2.** (Despre vehicule) A transporta ceva sau pe cineva. **V.** A începe, a porni să... . ◆ (Despre manifestări fizice sau psihice) A cuprinde (pe cineva) (ex. *l-a luat frica*). **VI. 1.** (Construit cu pronumele "o", cu valoare neutră) A pleca, a porni. *A o lua la fugă.* ◇ *A-şi lua zborul* = a) a porni în zbor; p. anal. a pleca în fugă; b) (fig.) a-şi începe viaţa, o activitate, o profesie pe cont propriu, fără o îndrumare tutelară. (Refl.) *A se lua după cineva* = a) a porni în urma cuiva; b) a se alătura cuiva; c) a fugări, a alunga pe cineva; d) (fig.) a imita pe cineva; a se lăsa îndrumat, sfătuit de cineva. **2.** A se îndrepta, a coti într-o anume direcţie. **3.** (Despre drumuri, ape curgătoare etc.) A-şi schimba direcţia, cursul (ex. *şoseaua o ia la stînga*). **4.** A merge, a parcurge. ◇ *A (-şi) lua cîmpii* = a) a porni, a merge fără a urmări o direcţie, la întîmplare (de disperare, de oboseală etc.); b) a ajunge, a deveni disperat.

LÚBENIŢĂ s.f. (<bg., scr. *lubenica*) (Reg.) Pepene verde; harbuz.

LÚBRIC, -Ă adj. (<fr. *lubrique*, lat. *lubricus*) Excesiv de senzual, libidinos. ◆ Excitant, lasciv.

LUBRICÁRE s.f. (după it. *lubricare*) Introducere a unui lichid într-un sistem tehnic (sondă, conductă etc.) aflat sub presiune.

LUBRIFIÁ vb. I tranz. (<fr. *lubrifier*; cf. lat. *lubricus* "alunecător") A introduce un lubrifiant între două suprafeţe solide în frecare.

LUBRIFIÁNT s.m. (<fr. *lubrifiant*) Material care se poate întinde între suprafeţele de contact a două corpuri aflate în mişcare relativă, pentru a forma o peliculă subţire, care să înlocuiască frecarea uscată cu o frecare fluidă, pentru a reduce uzura, încălzirea etc. Se folosesc *lubrifianţi solizi* (grafitul, sulful etc.), *lubrifianţi semilichizi* (seul, vaselina etc.) şi *fluizi* (uleiul, apa, aerul etc.).

LUBRIFIÁNŢĂ s.f. (<*lubrifiant*) Însuşirea unui material de a putea fi întrebuinţat ca lubrifiant.

LUBRIFICATÓR s.n. (<*lubrificateur*) Dispozitiv de ungere a coroanei şinelor de cale ferată, folosit pentru a micşora uzura şi rezistenţa la înscrierea în curbe a vehiculelor.

LUCÁRII s.f. pl. (<lat. *Lucaria*) Sărbătoare a pădurilor sacre, pe care romanii o celebrau la 19 sau la 21 iulie.

LUCÁRNĂ s.f. (<fr. *lucarne*) Fereastră mică deschisă pe un versant de acoperiş în scopul luminării şi aerisirii spaţiului de sub învelitoare. A început să fie folosită din sec. 12 pe fleşele clopotniţelor şi apare frecvent în perioada Renaşterii franceze şi în arhitectura sec. 19.

LUCÉRNĂ s.f. (<germ. *Luzerne*) Plantă furajeră, perenă, din familia leguminoaselor, cu lăstari înalţi pînă la 120 cm, cu frunzele trifoliate şi florile albastre-violacee, cultivată ca plantă furajeră (*Medicago sativa*).

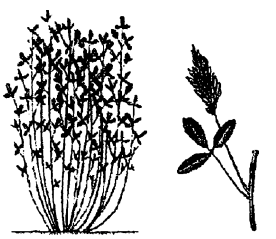

lucernă

LUCÍ vb. IV intranz. (lat. **lucire*) **1.** A răspîndi lumină, a străluci, a lumina; a scînteia. **2.** Fig. (Despre idei, sentimente) A apărea brusc (pentru scurt timp). **3.** Fig. A se remarca prin calităţi deosebite.

LUCÍD, -Ă adj. (<fr. *lucide*) Care are o minte clară, pătrunzătoare, care înţelege şi exprimă limpede lucrurile. ◆ (Şi adverbial) În deplinătatea facultăţilor; conştient; treaz.

LUCIFERÍNĂ s.f. (<fr. *luciférine*; cf.lat. *lux, lucis* "lumină" + *ferre* "a purta") Substanţă proteică cu proprietăţi luminescente, activată de o enzimă oxidativă (luciferaza), care este secretată de diferite animale (ex. *licurici, peşti abisali* etc.).

LUCIÓS, -OÁSĂ adj. (<*luciu*) **1.** Care are luciu, care sclipeşte. **2.** (Rar) Care răspîndeşte lumină; luminos.

LUCITÓR, -OÁRE adj. (<*luci*) Care luceşte; strălucitor; sclipitor, scînteietor.

LÚCIU, -IE adj., s.n. (<*luci*) **1.** Adj. Care luceşte. ◆ Neted, lustruit. **2.** S.n. Sclipire, lustru. ◆ Fig. Splendoare (aparentă).

LUCRÁ vb. I (lat. *lucubrare*) **1.** Intranz. şi tranz. A munci. **2.** Intranz. A fi în mişcare, în acţiune; a funcţiona. ◆ A fi eficient. **3.** Tranz. A prelucra un material. **4.** Tranz. A face, a confecţiona; a fabrica. ◆ Spec. A efectua un lucru de mînă; a coase, a broda. **5.** Tranz. Fig. A unelti contra cuiva; a ponegri, a bîrfi pe cineva.

LUCRÁRE s.f. (<*lucra*) **1.** Acţiune, muncă, activitate. **2.** Lucru realizat prin muncă (fizică ori psihică). **3.** Scriere, lucrare, operă ştiinţifică sau artistică. ◆ (INFORM.) *Lucrare artistică* = reproducere cu acurateţe de către imprimantele cu rezoluţie mică (şi medie) a unui desen (făcut pe calculator) care nu conţine autotipii. **4.** Operaţie sau ansamblu de operaţii făcute cu ajutorul maşinilor, utilajelor etc. **5.** Înfăptuire, realizare. **6.** Fig. (Fam.) Uneltire, intrigă.

LUCRATÍV, Ă adj. (<fr. *lucratif*) Care aduce cîştig; rentabil.

LUCRĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*lucra*) **I.** Adj. **1.** Care lucrează, care munceşte; harnic. **2.** (Despre zile) În care se lucrează. **II.** S.m. şi f. Persoană care munceşte într-un anumit domeniu.

LUCRĂTÚRĂ s.f. (<*lucra*) **1.** Mod de executare a unei lucrări manuale; execuţie. **2.** Fig. Uneltire, intrigă.

LÚCRU s.n. (<*lucra*) **I.** Tot ceea ce există (în afară de fiinţe) şi este conceput ca o unitate de sine stătătoare; obiect. ◇ *Lucru în sine* = noţiune a filozofiei lui Kant, care desemnează realitatea obiectivă, existentă independent de cunoaşterea noastră, şi care, deşi percepută ca reprezentare, nu poate fi cunoscută în esenţa ei. ◆ Bun care aparţine unei (sau unor) persoane. ◇ (JUR.) *Lucru imobil* (sau *nemişcător*) = lucru care, în mod natural sau prin voinţa omului, nu poate fi strămutat dintr-un loc într-altul. *Lucru mobil* = lucru care poate fi strămutat dintr-un loc. **II. 1.** Activitate fizică sau intelectuală depusă pentru realizarea unui scop; muncă, treabă; faptă, acţiune. ◇ *Front de lucru* = porţiune dintr-o construcţie la care lucrează simultan mai multe formaţii de lucru, echipate cu materialele şi utilajele necesare. *Lucru în lanţ* = mod de organizare a producţiei în care obiectul care se lucrează se deplasează ritmic în raport cu echipele specializate de muncitori. (FIZ.) *Lucru mecanic* = energie dezvoltată de o forţă care acţionează asupra corpului în direcţia deplasării punctului ei de aplicaţie şi mărimea acestei deplasări. (JUR.) *Lucru fugibil* = lucru care, potrivit naturii sale sau convenţiei părţilor, poate fi înlocuit, în executarea contractului, cu un altul de acelaşi fel. *Lucru judecat* = soluţie dată într-un litigiu, care se opune la introducerea unei noi acţiuni avînd acelaşi obiect, aceeaşi cauză juridică, aceleaşi părţi, în aceeaşi calitate. **2.** Ceea ce se efectuează; rezultatul muncii. **III. 1.** Chestiune, problemă. **2.** Situaţie, fapt.

LUCUMÓN s.m. (<fr. *lucumon*) Conducător ereditar al unui trib din vechea Etrurie.

LUDDÍSM s.n. (<fr. *luddisme*; cf.n.pr. *Ludd*) Acţiune a unor grupuri de muncitori englezi, conduşi de N. Ludd, care, între 1811 şi 1816 s-au organizat pentru a distruge maşinile pe care le considerau principala cauză a extinderii şomajului.

LÚDE s.f. (<sl. *lude*) Denumire dată, în evul mediu în Ţara Românească, unităţii de contribuabili, unitate alcătuită, în funcţie de mărimea averii, dintr-un număr variabil de birnici.

LÚDLOW s.n. (<germ. *Ludlow*, den. com.) Maşină de turnat rînduri, asemănătoare linotipului, fără claviatură şi magazie de matriţe, folosită la culegerea de titluri, anunţuri, lucrări de ornament etc.

LÚDOVIC s.m. (<n. pr. *Ludovic*) (În sec. 17-18; în Franţa) Monedă de aur cu efigia lui Ludovic XIII şi a succesorilor săi.

LUDVIGÍST s.n. (<n.pr. *Ludwig*) Borat natural de fier şi de magneziu, cristalizat în sistemul rombic, de culoare neagră-verzuie, mătăsos.

LÚES s.n. (<germ. *Lues*; cf.lat. *lues* [venerea] "infecţie venerică") Sifilis.

LUÉTĂ s.f. (<fr. *luette*) (ANAT.) Omuşor.

LUFÁR s.m. Peşte teleostean marin răpitor, cu corpul turtit lateral, de c. 30-40 cm lungime, cu carne fină şi gustoasă (*Pomatomus saltatrix*).

LÚFĂ s.f. (<fr. *luffa*) Plantă legumicolă, anuală, din familia cucurbitaceelor, cu tulpina lungă de 3-6 m, cu florile numeroase, galbene şi cu fructele alungite, care, după uscare şi preparare, servesc ca burete de baie şi în industria celulozei (*Luffa cylindrica*).

LUFT s.n. (<germ. *Luft*) (SPORT) Greşeală comisă de un jucător care şutează pe lîngă minge, puc etc.

LUGOJEÁNĂ s.f. (<n.pr. *Lugoj*, oraş în România) Numele unui dans popular bănăţean; melodie după care se execută acest dans.

LUGÓL subst. (<fr. *lugol*) *Soluţie lugol* = soluţie apoasă, care conţine iod şi iodură de potasiu, utilizată în tratamentul hipertiroidismului.

LUGÚBRU, -Ă adj. (<fr. *lugubre*; cf.lat. *lugubris*) Înfiorător, sinistru; macabru.

LÚJER s.m. Tulpină sau porţiune de tulpină subţire; ramură tînără (de 1-2 ani) la plantele lemnoase.

LULEÁ s.f. (<tc. *lüle*) Obiect pentru fumat alcătuit dintr-o parte scobită în care se pune tutunul şi o ţeavă prin care trece fumul; pipă. ◆ Cantitatea de tutun necesară pentru a umple o pipă.

LUMBÁGO s.n. (<fr., lat. *lumbago*) Afecţiune localizată în regiunea lombară, în urma unui efort fizic sau expunerii la frig; p. ext. orice durere (de obicei de natură reumatică) resimţită în regiunea lombară.

LÚMBUS s.n. (<lat. *lumbus*) (ANAT.) Porţiune dorsală a trunchiului cuprinsă între torace şi pelvis.

LÚME s.f. (lat. *lumen*) **I. 1.** Tot ce există ca realitate obiectivă (*lume materială*) şi ideală (*lume spirituală, lume a ideilor*); univers, cosmos. **2.** Ansamblu format din Pămînt şi aştrii vizibili, considerat ca un sistem organizat; sistem planetar, sistem solar. **3.** Domeniu al realităţii care se distinge de altele prin însuşiri fundamentale (ex. *lume vie, lume organică, lume anorganică*). **II. 1.** Suprafaţa terestră locuită de oameni. ◇ *Lumea veche* = Asia, Europa şi Africa. *Lumea nouă* = America şi Oceania. **2.** Ansamblul oamenilor care trăiesc pe pămînt; umanitate. ◆ Grup social nediferenţiat, număr nedeterminat de oameni (ex. *era lume la film?*). ◆ Grup social format pe baza unor sfere de interese (ex. *lumea afacerilor*). ◆ Înaltă societate; grup social monden. **3.** Viaţă, existenţă. ◇ *Lumea de apoi* (sau *cealaltă*) = a) (în credinţe religioase) viaţa de dincolo de moarte; b) (în basme) loc imaginar în afara lumii pămîntene în care trăiesc fiinţe cu puteri supranaturale, fabuloase. **4.** *Lumea a treia* = denumire dată ansamblului ţărilor slab şi mediu dezvoltate.

LÚMEN s.m., s.n. (<fr. *lumen*; cf.lat. *lumen, -inis* "lumină") **1.** S.m. Unitate de măsură a fluxului luminos (simbol *lm*) egală cu fluxul luminos emis de un izvor punctiform cu intensitatea de o candelă în unitatea de unghi solid (un steradian). **2.** S.n. Canal într-un organ anatomic cavitar (vas sanguin, intestin) sau într-o fibră textilă.

LUMÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*lume*) **1.** Trupesc. **2.** Laic. **3.** Vesel, glumeţ.

LUMINÁ vb. I (<*lumină*) **1.** Intranz. A emite, a raspîndi lumină. **2.** Tranz. şi refl. A (-şi) proiecta, a (-şi) arunca lumina asupra a ceva sau cineva; a risipi întunericul. **3.** Refl. A deveni luminos, a căpăta (mai multă) lumină. **4.** Tranz. şi refl. Fig. A învăţa (pe cineva), a (se) instrui, a (se) educa. ◆ A înţelege sau a face pe cineva să înţeleagă. ◆ A (se) înveseli (la faţă). **5.** Refl. unipers. A se face lumină. ◇ *A se lumina* = a) a se face ziuă, a se ivi zorile; b) a se însenina.

LUMINÁL s.n. (<germ. *Luminal*; den. com.) Medicament cu acţiune hipnotică.

LUMINÁNŢĂ s.f. (<fr. *luminance*) (FIZ.) Strălucire.

LUMINÁT, -Ă adj. (<*lumina*) **1.** Care primeşte lumină; pe care cade lumină; în care este lumină. **2.** Fig. Cu (multă) ştiinţă de carte; învăţat, instruit. ◆ Lămurit, clarificat, edificat. **3.** Care răspîndeşte lumină, luminos, strălucitor. ◆ Fig. Care radiază de mulţumire, de bucurie. **4.** (Înv.; ca termen de reverenţă, pe lîngă cuvinte desemnînd un titlu, o calitate) Înălţat, mărit, slăvit (ex. *luminatul domnitor*).

LUMINATÓR s.n. (<*lumină*) Dispozitiv constituit din panouri transparente sau translucide prin care se înlocuieşte o porţiune dintr-un zid, dintr-un plafon sau din învelitoarea unui acoperiş, în vederea asigurării, într-o încăpere, a unei iluminări naturale.

LUMÍNĂ s.f. (probabil din *lume*, înv. "lumină") **I. 1.** Radiaţie sau complex de radiaţii electromagnetice emise de corpuri incandescente (cu sau fără flacără) sau luminescente şi care impresionează ochiul omenesc; efectul acestor radiaţii. ◇ *Lumină albă* = lumină mijlocie a zilei, cu un spectru continuu şi complet, alcătuit din culorile: roşu, portocaliu, galben, verde, albastru, indigo şi violet. *Lumină rece* = lumină care conţine un număr foarte mic de radiaţii infraroşii şi care are un efect termic redus. (ASTR.) *Lumină antisolară* = pată foarte slab luminoasă care se vede noaptea pe cer în locul opus soarelui. *Lumină zodiacală* = pată luminoasă care, la latitudinea României, se vede toamna spre est, înainte de răsăritul soarelui, şi primăvara spre vest, după apusul soarelui. ◆ Fig. Strălucire; înseninare. **2.** Izvor, sursă de lumină. ◇ *Lumină electrică* = iluminare pe bază de energie electrică. ◆ (Pop.) Lumînare. **3.** (Şi *lumina ochiului*) Pupilă. **II.** Fig. Învăţătură, cultură, educaţie. **III. 1.** (CONSTR.) Deschidere, distanţă liberă dintre feţele interioare a două piese vecine ale unui sistem tehnic. **2.** Stăvilarul morii.

LUMINĂŢÍE s.f. (<*luminat*) (Înv.; urmat de un adj. pos.) Termen de reverenţă pentru o persoană de rang înalt, mai ales pentru un domnitor.

LUMINESCÉNŢĂ s.f. (<fr. *luminescence*) Proprietate pe care o au unele substanţe de a

emite radiaţii luminoase provenite dintr-o energie netermică; emisie de raze luminoase reci (ex. *fluorescenţa, fosforescenţa, bioluminescenţa* etc.).

LUMINÍSM s.n. (<*lumină*) **1.** (ARTE PL.) Varietate de clarobscur contrastant. **2.** (FILOZ.) Iluminism.

LUMINÍŞ s.n. (<*lumină*) Suprafaţă mică, fără arbori, în interiorul unei păduri; poiană. ◆ Porţiune de cer senin.

LUMINIŢĂ s.f. (<*lumină*) Plantă erbacee meliferă, cu tulpina dreaptă, înaltă, cu frunzele alterne şi cu florile mari, mirositoare şi galbene (*Oenothera biennis*).

luminiţă

LUMINOFÓR s.n. (<fr., engl. *luminophore*; cf. lat. *lumen* "lumină", gr. *phoros* "purtător") Substanţă luminescentă preparată pe cale artificială; fosfor.

LUMINOSCHÉMĂ s.f. (<*lumină*+*schemă*) Tablou schematic luminos, prevăzut cu becuri colorate convenţional, corespunzînd elementelor unei instalaţii, care indică prin semnalizare luminoasă funcţionarea corectă sau defectuoasă a acesteia.

LUMINOSCÓP s.n. (<fr. *luminoscope*) Aparat pentru analizarea radiaţiilor emise prin luminescenţă de către unele corpuri.

LUMINOZITÁTE s.f. (<fr. *luminosité*) **1.** Însuşirea unui corp de a fi luminos; strălucire. ◆ Caracteristică a instrumentelor optice, exprimată prin raportul dintre iluminarea imaginii unui obiect şi strălucirea obiectului respectiv. **2.** Strălucire a stelelor, exprimată fie prin emisia totală de energie luminoasă pe secundă, fie în raport cu luminozitatea Soarelui, care este de $3{,}9 \cdot 10^{26}$W.

LUMÎNÁRE s.f. (lat. *luminaria*) **1.** Obiect (cilindric) de diferite dimensiuni, făcut din ceară sau din înlocuitori ai acesteia, avînd la mijloc un fitil care, aprins, arde cu flacără, producînd lumină. **2.** Plantă erbacee cu flori gălbui dispuse în spic lung (*Verbascum phlomoides*).

LUMÎNĂRÍCĂ s.f. (<*lumînare*) Nume dat plantelor erbacee medicinale, bienale sau perene, din genul *Verbascum*, familia scrofulariaceelor, cu frunzele alterne, cele bazale, de obicei, dispuse în rozetă, cu florile galbene, dispuse în raceme sau în spice şi cu fructele capsule; fiecare dintre aceste plante. ◇ *Lumînărica-pămîntului* = plantă erbacee perenă din familia genţianaceelor, înaltă de 20-60 cm, cu frunzele opuse şi cu florile albastre-azurii (*Gentiana asclepiadea*).

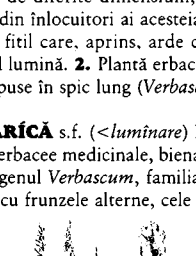

lumînărică

LUMPENPROLETARIÁT s.n. (<fr. *lumpenprolétariat*, germ.*Lumpenproletariat*) Noţiune marxistă care desemnează categoria oamenilor declasaţi, lipsiţi de mijloace de trai şi fără conştiinţă de clasă.

LUNÁR, -Ă adj. (<lat. *lunaris*, fr. *lunaire*) **1.** Referitor la intervalul de timp de o lună; (şi adverbial) care se produce, apare etc. o dată pe lună. **2.** Al lunii, de lună; ca luna (de luminos, de feeric etc.).

LUNÁTIC, -Ă (LUNÁTEC, -Ă) adj. (<lat. *lunaticus*, fr. *lunatique*) (Şi substantivat) **1.** Somnambul. **2.** Aiurit, distrat. **3.** Halucinant; fantastic; ireal.

LUNATÍSM s.n. (<fr. *lunatisme*) (MED.) Somnambulism.

LUNÁŢIE s.f. (<lat. *lunatio, -onis*; cf.fr. *lunaison*) Interval de timp (c. 29 de zile) scurs între două faze identice ale Lunii; lună sinodică.

LUNAÚT s.m. (<*lună*) Selenaut.

LÚNĂ s.f. (lat. *luna*) **I. 1.** (ASTR.) V. n.pr. **Luna**. **2.** Timpul cît Luna se află pe bolta cerească; imagine a Lunii receptată de pe Pămînt, iluminarea produsă de aceasta prin reflectarea luminii Soarelui; aspect al Lunii, fază a acesteia. ◇ *Lună nouă* = momentul în care Luna este în conjuncţie cu Soarele, cînd se vede o mică porţiune din suprafaţa sa iluminată de acesta; aspectul pe care-l are Luna în acest moment. *Lună plină* = momentul cînd Luna este în opoziţie cu Soarele şi, de pe Pămînt, i se vede discul iluminat în întregime. ◆ (Adjectival) Strălucitor de curat. **3.** Lumină aparent răspîndită (de fapt reflectată) de Lună pe Pămînt. **II. 1.** Perioadă de timp care corespunde unei revoluţii a Lunii în jurul Pămîntului. ◇ *Lună siderală* = intervalul de 27 de zile, 7 ore, 43 de minute şi 11 secunde dintre două treceri consecutive ale Lunii în dreptul aceleiaşi stele fixe. *Lună sinodică* = intervalul de 29 de zile, 12 ore, 44 de minute şi 2,9 secunde după care se repetă fazele Lunii. **2.** Fiecare dintre cele 12 diviziuni sle anului calendaristic, cu o durată de 28 pînă la 31 de zile (*lună calendaristică*).

LÚNCĂ s.f. (<sl. *lonka*) **1.** Porţiune a fundului unei văi fluviatile cu pantă redusă, în care se acumulează aluviunile aduse de rîu, de viituri şi cele aduse de afluenţi, şi care are o vegetaţie specifică; regiunea inundabilă a unei văi. **2.** Pădure alcătuită din sălcii, răchită, plopi etc. care creşte pe malurile unei ape curgătoare.

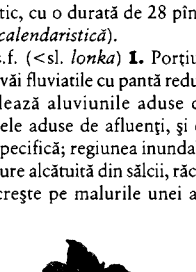

luminărica-pămîntului

LUNECÁ vb. I tranz. (lat. *lubricare*) A aluneca.

LUNECÁRE s.f. (<*luneca*) (TEHN.) Deformaţie care constă în modificarea unghiului format de două elemente liniare, concurente, din interiorul unui corp, ca urmare a acţiunii unor eforturi tangenţiale.

LUNECÚŞ s.n. (<*luneca*) Alunecuş.

LUNÉTĂ s.f. (<fr. *lunette*) **1.** Instrument optic cu ajutorul căruia pot fi observate obiectele depărtate; formează imagini care sînt situate mai aproape decît obiectele şi care se văd sub unghiuri mai mari decît s-ar vedea obiectele cu ochiul liber. Este utilizată în astronomie, în topografie, în tehnica militară (pentru observare, ochire etc.), (ca accesoriu) în construcţia anumitor aparate de laborator etc. A fost inventată în Olanda, la începutul sec. 17; Galilei a construit mai multe lunete (începînd din 1609), făcînd numeroase descoperiri în astronomie. **2.** Dispozitiv de susţinere a pieselor lungi şi relativ subţiri la prelucrarea lor pe strunguri. **3.** Element arhitectonic de forma unei bolţi semicilindrice, care străpunge partea inferioară a unei cupole sau a unei bolţi mai mari.

LUNETÍST s.m. (<*lunetă*) Trăgător dotat cu o armă cu lunetă.

LUNG, -Ă adj., adv., s.n. (lat. *longus*) **I.** Adj. **1.** Care are lungime mare. **2.** Înalt. **3.** (Despre suprafeţe) Care se întinde pe o distanţă mare; vast. **4.** (Despre alimente moi sau lichide) Apos; diluat. **5.** Îndelungat. **II.** Adv. Mult, îndelung; adînc. **III.** S.n. (De obicei art.) Lungime; întindere. ◇ *În lung şi în lat* = în toate direcţiile, pretutindeni. *A nu-şi cunoaşte* (sau *vedea*) *lungul nasului* = a fi obraznic.

LUNGÍ vb. IV (<*lung*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) face mai lung, a (se) întinde în lungime. ◆ Refl. (Fam.) A se înălţa, a creşte. **2.** Refl. (Fam.) A se culca, a se întinde pe ceva. **3.** Tranz. şi refl. A face să dureze sau a dura (mai) mult; a (se) prelungi. **4.** Tranz. A spori o mîncare, o băutură punîndu-i mai multă apă.

LUNGÍME s.f. (<*lung*) **1.** Mărime fizică fundamentală care exprimă întinderea spaţială a corpurilor sau fenomenelor; distanţa dintre două puncte; dimensiunea cea mai mare a unui corp sau a unei suprafeţe plane dreptunghiulare. ◇ (FIZ.) *Lungime de undă* = distanţa care separă într-o undă două puncte succesive aflate în aceeaşi fază de oscilaţie; spaţiul parcurs de undă timp de o perioadă. **2.** Timp cît durează ceva; durată. ◆ Interval mare de timp.

LUNGÍT, -Ă adj. (<*lungi*) **1.** (Despre fiinţe) Culcat, întins. **2.** (Despre obiecte) Alungit, prelung.

LUNGUIÉŢ, -IÁŢĂ adj. (<*lung*) Uşor alungit (ca formă).

LUNI s.f. (lat. **lunis* = *lunae* [dies] "ziua Lunii") Prima zi a săptămînii. ◆ (Adverbial) În timpul zilei de luni; (în forma *lunea*) în fiecare luni.

LUNTRÁŞ s.m. (<*luntre*) **1.** Persoană care conduce o luntre. **2.** Barcagiu.

LÚNTRE s.f. (lat. **lunter, -tris* = *linter*) Ambarcaţie cu fundul plat şi cu prora şi pupa înclinate, folosită mai ales pe ape fără valuri mari; barcă cu vîsle.

LUNTRICÍCĂ s.f. (<*luntre*) **1.** Diminutiv al lui luntre. **2.** Nume dat plantelor erbacee din

genul *Oxytropis*, familia leguminoaselor, cu frunzele acoperite cu peri, cu tulpina întinsă pe pământ, şi cu florile violacee, albastre, purpurii, galbene sau alburii, dispuse în spice sau capitule.

LUNÚLĂ s.f. (<fr. *lunule*; cf.lat. *lunula* "semilună") **1.** Figură geometrică formată de două arce de cerc având aceleaşi extremităţi şi a căror convexitate e situată de aceeaşi parte. ◇ *Lunulele lui Hipocrate* = cele două suprafeţe cuprinse între semicercul care trece prin vîrfurile unui triunghi dreptunghic şi arcele semicercurilor construite pe catete în exteriorul triunghiului. **2.** Zonă în formă de semilună de culoare albă, care se află la baza unghiei (la oameni).

LUP s.m. (lat. *lupus*) **1.** Mamifer carnivor din familia canidelor, cu corpul de c. 150 cm lungime, acoperit cu blană sură, cu gîtul gros, cu capul mare, cu botul şi urechile ascuţite şi cu coada stufoasă (*Canis lupus*). Trăieşte în Europa, Asia şi în America de Nord. ◆ Fig. Om crud şi lacom. **2.** (IHT.) *Lupul-bălţii* = ştiucă (*Esox lucius*). *Lup-de-mare* = a) numele unei specii de focă; b) pasăre acvatică din ordinul lariformelor, de mărimea unui uliu, cu penajul brun (care iarna devine alb pe partea ventrală), care vine la noi în timpul iernii (*Stercorarius pomarinus*); c) (IHT.) lavrac (*Morone labrax*); d) peşte teleostean marin lung de c. 1m, cu dinţi puternici (*Anarchichas lupus*); e) fig. marinar experimentat, încercat. *Lup marsupial* = mamifer marsupial carnivor, de mărimea unui cîine, cu blana cenuşie-brună, dungată cu negru pe spate; trăieşte în Tasmania (*Thylacinus cynocephalus*). *Lupul-albinelor* = gîndăcel carnivor frumos colorat cu negru, negru-albăstrui şi roşu, care trăieşte pe flori (*Trichodes apiarius*). **3.** (TEXT.) *Lup amestecător* = maşină de destrămat şi de amestecat materia primă, care formează amestecul de fibre în filaturile de lînă şi de vigonia. *Lup bătător* = maşină de lucru folosită în filaturile de bumbac, care execută destrămarea firelor şi a ţesăturilor, în vederea recuperării fibrelor prin reintroducerea lor în amestec.

LUPANÁR s.n. (<fr., lat. *lupanar*) Bordel.

LÚPĂ s.f. (<fr. *loupe*) **1.** Lentilă convergentă care, fiind aşezată în faţa unui obiect, dă o imagine mărită a acestuia. **2.** Bucată de oţel spongios (amestecat cu zgură), obţinut prin unele procedee de elaborare a oţelului.

LUPÍN s.m. (<fr. *lupin*) Gen de plante erbacee din familia leguminoaselor, cu frunzele compuse din foliole înguste, alungite şi cu florile albastre (*Lupinus angustifolius*), galbene (*Lupinus luteus*) sau albe (*Lupinus albus*), folosite ca plante ornamentale, ca furaj sau îngrăşământ verde (*Lupinus*); plantă care face parte din acest gen.

LÚPING s.n. (<fr., engl. *looping*) Figură de zbor acrobatic, în care avionul execută o buclă în plan vertical sau oblic.

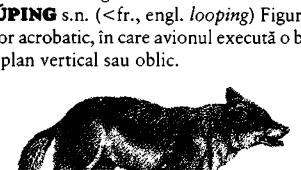

lup (1)

LUPINÓZĂ s.f. (<fr. *lupinose*, germ. *Lupinose*) Intoxicaţie a animalelor în urma consumului unor specii de plante din genul *Lupinus*, care se manifestă prin febră, icter, diaree şi tulburări nervoase.

LUPOÁICĂ s.f. (<*lup*) Femela lupului.

LUPÓN s.n. (den. com.) **1.** Ţesătură sintetică imitînd blana de lup. **2.** Palton, haină confecţionată din lupon.

LUPTÁ vb. I (lat. *luctare*) **1.** Refl. recipr. A se bate corp la corp cu cineva. ◆ Refl. şi intranz. A fi în război cu cineva. **2.** Refl. şi intranz. Fig. A face eforturi pentru a învinge un obstacol, o dificultate etc. sau pentru a atinge un rezultat.

LÚPTĂ s.f. (lat. *lucta*) **1.** Bătaie între două sau mai multe persoane, care încearcă să se învingă una pe alta (sau unele pe altele). ◇ *Luptă dreaptă* = luptă corp la corp fără arme sau vicleşuguri. ◆ (La pl.) Ramură sportivă în care doi luptători se întrec după anumite reguli. Luptele sînt organizate pe categorii, după greutatea luptătorilor (52, 57, 63, 70, 78, 87, 97 şi peste 97 kg). ◇ *Lupte clasice* (sau *greco-romane*) = formă de lupte la care procedeele tehnice se aplică numai de la linia de centură în sus. *Lupte libere* = formă de lupte la care procedeele tehnice pot fi executate şi cu ajutorul picioarelor şi se aplică la oricare dintre părţile corpului. **2.** Bătălie între două forţe armate inamice. ◆ Fig. Ciocnire între două voinţe, două procese, fenomene sociale etc. care evoluează, acţionează etc. antagonic. ◇ *Luptă de clasă* (în teoria marxist-leninistă) = conflict social între două clase, grupuri sociale etc. cu interese fundamental opuse. (BIOL.) *Lupta pentru existenţă* = denumire dată, începînd cu Ch. Darwin, corelaţiilor dintre organisme şi mediu. **3.** Efort depus de cineva pentru a învinge un obstacol, pentru a obţine un rezultat, pentru a atinge un ţel.

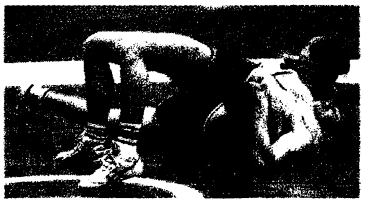

lupte libere

LUPTĂTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*lupta*) Persoană care (se) luptă. ◆ (La m.) Sportiv care practică luptele (libere sau clasice).

LUPULÍNĂ s.f. (<fr. *lupuline*) Pulbere galbenă care se găseşte în hamei şi care dă aroma şi amăreala berii.

LÚPUS s.n. (<fr. *lupus*) Grup de afecţiuni de etiologie variată caracterizate prin leziuni ale pielii şi ale mucoaselor (ex. *lupus eritematos, lupus vulgar* sau *tuberculos*).

LÚREX s.n. Bandă foarte fină de aur, argint sau cupru aurit folosită pentru ţesături de efect; ţesătură sau tricot realizate cu această bandă.

lup-de-mare

LUSITÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *Lusitain*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie de origine iberică stabilită în V Peninsulei Iberice, care, după un lung conflict cu romanii (192-137 î.Hr.), a fost supusă şi înglobată în timpul lui August în provincia imperială Lusitania (Portugalia de azi); (la sg.) persoană care face parte din această populaţie sau este originară din Lusitania. **2.** Adj. Care aparţine Lusitaniei sau lusitanilor, privitor la Lusitania sau la lusitani; din Lusitania.

LUSTRAGERÍE s.f. (<*lustragiu*) Atelier unde se lustruieşte încălţămintea.

LUSTRAGÍU s.m. (<*lustru*[1]) Persoană care se ocupă cu lustruitul încălţămintei.

LUSTRÁŢIE s.f. (<fr. *lustration*, lat. *lustratio, -onis*) (În antic.) Ceremonie de purificare. ◆ (Curent) Purificare.

LÚSTRĂ s.f. (<fr. *lustre*) Lampă ornamentală (cu mai multe braţe) suspendată de plafon.

LUSTRÍN s.n. (<fr. *lustrine*, it. *lustrino*) Ţesătură fină de mătase sau de bumbac avînd un luciu special.

LÚSTRU[1] s.n. (<fr. *lustre*, it. *lustro*) Strălucire naturală sau artificială a unei suprafeţe; luciu. ◆ Aspect lucios pe care îl capătă unele suprafeţe ale obiectelor de îmbrăcăminte din cauza uzurii. ◆ Luciu imprimat feţelor obiectelor de încălţăminte printr-o prelucrare corespunzătoare. ◆ Fig. Strălucire falsă; amăgitoare; superficialitate.

LÚSTRU[2] s.n. (<fr. *lustre*, lat. *lustrum*) Sacrificiu de purificare, de ispăşire care se făcea la Roma o dată la cinci ani. ◆ (Azi) Perioadă de timp de cinci ani.

LUSTRUÍ vb. IV (<*lustru*) **1.** Tranz. A da lustru (prin frecare), a face să sclipească. **2.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) îmbrăca, a (se) aranja frumos, aspectuos; p.ext. a (se) lăuda.

LUT s.n. (lat. *lutum*) **1.** Rocă sedimentară, galbenă sau cafenie, formată din amestec de argilă (7-30%), praf (28-50%) şi nisip fin (sub 50%), folosită în olărie, în construcţii şi în sculptură; argilă. **2.** Pământ.

LUTĂRÍE s.f. (<*lut*) Loc de unde se scoate lut.

LUTEÍNĂ s.f. (<fr. *lutéine*) Pigment galben provenit din corpul galben al ovarelor, din gălbenuş etc.; progesteron.

LUTERÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<lat. *lutheranus*, germ. *Lutheraner*) **1.** Adj. Care ţine de luteranism. **2.** S.m. şi f. Adept al luteranismului.

LUTERANÍSM s.n. (<fr. *luthéranisme*; cf. n.pr. *Luther*, teolog german) Doctrină a protestantismului german, fundamentată de M. Luther şi sintetizată în Confesiunea de la Augsburg (1530), care consideră esenţial pentru mîntuire credinţa şi nu cultul religios pe care l-a simplificat; recunoaşte numai două taine: botezul şi împărtăşania.

LUTEŢIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *lutétien*; cf. n.pr. Lutetia Parisiorum, numele vechi al Parisului) (GEOL.) **1.** S.n. Primul etaj al eocenului, ale cărui depozite caracteristice conţin faună de numuliţi, lamelibranhiate, gasteropode, echinide etc. **2.** Adj. Care ţine de luteţian, privitor la luteţian.

LUTÉŢIU s.n. (<fr. *lutécium*, germ. *Lutetium*) Element chimic trivalent din familia lantanidelor (*Lu*; nr.at. 71; m.at. 174,97). A fost descoperit de G.Urbain în 1906 (indepen-

dent de Auer von Welsbach).

LUTH s.n. (<fr. *luth*; cf. ar. *al-ud*) Vechi instrument muzical cu coarde, asemănător lăutei.

LUTIÉR s.m. (<fr. *luthier*) Meşteşugar specializat în construirea şi repararea instrumentelor muzicale cu coarde.

LUTÓS, -OÁSĂ adj. (<*lut*) Care conţine lut, care are culoarea sau consistenţa lutului.

LÚTRĂ s.f. (<fr. *loutre*, lat. *lutra*) (ZOOL.) Vidră (*Lutra vulgaris*).

LÚTRU s.n. (<fr. *loutre*) Blană de vidră.

LUX[1] s.m. (<fr. *lux*) Unitate de măsură a iluminării (simbol *lx*), egală cu iluminarea unei suprafeţe care primeşte un flux luminos de un lumen, repartizat uniform pe o arie de un metru pătrat.

LUX[2] s.n. (<fr. *luxe*, lat. *luxus*) **1.** Caracterul a ceea ce este costisitor şi somptuos. **2.** Ambianţă alcătuită din obiecte costisitoare, elegante, pline de fast; manieră de a trăi în opulenţă, somptuos. ◇ Loc. adj. *De lux* = extrem de confortabil; de calitate superioară, de prim rang. ◇ *Lux de ...* = abundenţă de ... .

LUXÁ vb. I tranz. (<lat. *luxare*, fr. *luxer*) A-şi deplasa un os de la locul lui; a-şi scrînti o mînă, un picior etc.

LUXÁŢIE s.f. (<lat. *luxatio, -onis*, fr. *luxation*) Deplasare a extremităţii mobile a unui segment osos din poziţia normală faţă de articulaţia din care face parte, care este însoţită de durere vie şi de pierderea capacităţii funcţionale. Poate fi congenitală sau traumatică.

LUXEMBURGHÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<n. pr. *Luxemburg*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Luxemburg; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Luxemburgului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Luxemburgului sau luxemburghezilor, care se referă la Luxemburg sau la luxemburghezi.

LÚXFER s.m. (<germ. *Luxfer*) Placă groasă de sticlă rezistentă, care se montează în pardoseală sau în pereţi, pentru a permite trecerea luminii prin ea.

LUXMÉTRU s.n. (<fr. *luxmètre*) Instrument fotometric care serveşte la măsurarea iluminării.

LUXÓS, -OÁSĂ adj. (<*lux*[2]; cf. fr. *luxueux*) Fastuos, somptuos; bogat. ◆ (Despre persoane) Care se îmbracă deosebit de elegant, care poartă lucruri scumpe.

LUXURIÁNT, -Ă adj. (<fr. *luxuriant*, lat. *luxurians, -ntis*) (Despre vegetaţie) Extrem de abundent.

M

M s.m. invar. **1.** A şaisprezecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (consoană sonantă oclusivă nazală bilabială). **2.** (METR.) Simbol pentru prefixul *mega-*. **3.** (METR.) Simbol pentru *Mach*. **4.** Cifră romană cu valoarea de 1000. **5.** (LOG.) Simbol pentru *termen mediu*.

m (METR.) **1.** Simbol pentru *metru*. **2.** Simbol pentru *mili-*.

mA (METR.) Simbol pentru *miliamper*.

MAC s.m. (<bg., scr. *mak*) Plantă anuală, din familia papaveraceelor, cu florile mari albe, roz, roşii sau violete, din ale cărei fructe (capsule) se extrage opiu (*Papaver somniferum*). Seminţele ei, uleioase, sînt folosite în alimentaţie.

maci

MACÁBRU, -Ă adj. (<fr. *macabre*) Care se referă la moarte sau la morţi, care aminteşte de moarte sau de morţi. ◆ Sinistru, înfiorător.

MACÁC s.m. (<fr. *macaque*; cf.port. *macaco*; cuv. bantu) Numele mai multor specii de maimuţe mici din grupul catarinienilor, care trăiesc în Asia (*Macacus*); (şi la sg.) animal care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

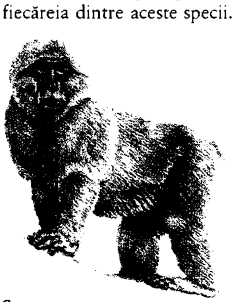

macac

MACADÁM s.n. (<fr. *macadam*, germ. *Makadam*; cf.n.pr. *McAdam*, inginer scoţian, inventator) Îmbrăcăminte rutieră care constă în mai multe straturi succesive de piatră spartă, presate de compresor şi impregnate cu un liant (gudron, ciment). ◆ P.restr. Piatra spartă folosită în această operaţie.

MACAIRÓDUS s.m. (<lat. *Machairodus*, numele ştiinţific al animalului) Animal carnivor fosil din familia felidelor, cu caninii foarte dezvoltaţi, care a trăit din pliocen pînă la sfîrşitul cuaternarului (*Machairodus*).

MACÁMĂ s.f. (<germ. *Makame*) Specie epică, în proză ritmată, proprie literaturii arabe (sec. 10-11), asemănătoare ca structură nuvelei şi povestirii europene.

MACARÁ s.f. (<tc. *makara*) Utilaj (de diferite tipuri şi mărimi) folosit la ridicarea şi deplasarea greutăţilor.

macara

MACARAGÍU s.m. (<*macara*) Muncitor care manevrează o macara.

MACAROÁNĂ s.f. (<ngr. *makaronia*; cf.it. *maccherone*) (Mai ales la pl.) Produs alimentar în formă de tuburi lungi şi subţiri, preparat din aluat nedospit de făină albă de grîu cu mult gluten.

MACARÓNIC, -Ă adj. (<fr. *macaronique*, it. *maccheronico*) (Despre stil) Împestriţat cu cuvinte şi forme latineşti sau latinizate. ◇ *Poezie macaronică* = versuri umoristice în care limba obişnuită este amestecată cu cuvinte străine, în special latine sau care imită limba latină. Primele culegeri de acest gen au fost puse în circulaţie în Italia (sec. 15-16) de Tifi Odasi şi Teofilo Folengo şi au influenţat stilul unor scriitori comici de mai tîrziu.

MACASÁR s.m. (<fr. *macassar*; cf. *Makassar*, oraş în Indonezia) Eben brun-închis, cu vine negre, originar din Indonezia.

MACÁT s.n. (<tc. *makat*) Cuvertură subţire, ţesută din lînă, bumbac etc., cu ornamente geometrice sau florale realizate în relief prin tehnica ţesutului.

MACÁZ s.n. (<tc. *makas*) Dispozitiv care manevrează două segmente de şină pentru a face posibilă trecerea de pe o cale pe alta a trenurilor sau tramvaielor. ◇ *Macaz aerian* = dispozitiv montat pe firele de alimentaţie ale unui troleibuz, cu ajutorul căruia troleul este deviat pe o altă pereche de fire, care duc în altă direcţie.

MACCHIAIOLI s.m. pl. (<it. *macchiaiolo* <*macchia* "pată") Grup de pictori italieni din Florenţa (a doua jumătate a sec. 19), care s-au împotrivit artei academice, practicînd o tehnică nouă, ce urmărea să exprime, prin pete mai vii de culoare, percepţia directă a realului, într-o concepţie apropiată de cea a impresioniştilor. Reprezentanţi: G.Fattori, S.Lega, T.Signorini ş.a.

MACEDONEÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Macedonia*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor indo-european (înrudit cu grecii) din Macedonia antică; (la sg.) persoană care aparţinea acestui popor. **2.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor din ramura slavilor de sud, care locuieşte în Macedonia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Macedoniei sau este originară de acolo. Sînt de religie ortodoxă (majoritatea) şi musulmană. **3.** Adj. Care aparţine Macedoniei sau macedonenilor, referitor la Macedonia sau la macedoneni. ◇ *Limbă macedoneană* = a) (şi substantivat, f. *vechea macedoneană*), limbă indo-europeană înrudită cu greaca veche, vorbită de macedoneni (**1**); b) (şi substantivat, f.) limbă slavă din grupul limbilor slave de sud, vorbită de macedoneni (**2**).

MACEDOROMÂN, -Ă s.m. şi f., adj. (<*macedo*[nean]+*român*) Aromân.

MACERÁ vb. I (<fr. *macérer*) **1.** Tranz. A ţine un corp (plante, flori, fructe etc.) vreme îndelungată în contact cu un solvent pentru a-i dizolva părţile solubile. **2.** Refl. (Despr

corpuri) A se dizolva (parțial) într-un solvent.
MACÉTĂ s.f. (<sp. *machete*) Cuțit special pentru tăiatul trestiei de zahăr.
MACFERLÁN s.n. (<engl., fr. *macfarlane*; cf.n.pr. *Mac Farlane*, creatorul acestui pardesiu) Pardesiu bărbătesc fără mîneci, cu deschizături laterale prin care se scot brațele și cu o pelerină scurtă pe umeri.
MACH s.m. (<fr. *mach*, germ. *Mach*; cf.n.pr. *E. Mach*, fizician și filozof austriac) Unitate de măsură pentru viteză (simbol *M*), utilizată în aerodinamică și în tehnica rachetelor, care este egală cu 340 m/s, adică cu viteza sunetului în aer la temperatura de 15°C și la presiune atmosferică normală.
MACHETÁ vb. I tranz. (<*machetă*) A realiza o machetă. ◆ A aranja textul, graficele etc. pe o pagină.
MACHÉTĂ s.f. (<fr. *maquette*) Reproducere la scară redusă a unui ansamblu de arhitectură, a unei clădiri, a unei sculpturi, a unui decor de teatru, a unui proiect tehnic etc. ◆ Text tipărit (în formă definitivă), fragmentar sau integral, pentru a fi supus discuției înainte de multiplicare.
MACHIÁ vb. I tranz. și refl. (<fr. *maquiller*) A(-și) aplica farduri pe față; a(-și) face machiajul; a (se) grima, a (se) farda.
MACHIÁJ s.n. (<fr. *maquillage*) Operație de grimare a unui actor, în scopul de a reproduce sau de a imita fizionomia caracteristică personajului interpretat. ◆ Operația și rezultatul acțiunii de a se farda.
MACHIAVÉLIC, -Ă adj. (<fr. *machiavélique*, it. *machiavellico*) Care este în spiritul principiilor machiavelismului; p.ext. viclean, perfid, fără scrupule.
MACHIAVELÍSM s.n. (<fr. *machiavélisme*; cf. n.pr. *Machiavelli*, om politic și scriitor italian) **1.** Sistemul politic al lui Machiavelli, caracterizat prin lipsa de scrupule, prin duritate. **2.** Fig. Comportare, acțiune vicleană, perfidă, lipsită de scrupule; rea-credință, perfidie.
MACHÍSM s.n. (<rus. *mahizm*, germ. *Machismus*; cf. n.pr. *E. Mach*, fizician și filozof austriac) (FILOZ.) Empiriocriticism.
MÁCLĂ s.f. (<fr. *macle*) Formă de cristalizare simetrică față de axă; cristal format astfel.
MACRAMÉU (MACRAMÉ) s.n. (<fr. *macramé*; cuv. ar.) Dantelă obținută din fire groase de bumbac mercerizat, împletite și înnodate.
MÁCRĂ adj. (lat. *macer, -cra*) *Carne macră* = carne (de gătit) fără grăsime și fără oase.
MACRO- (<fr. *macro-*; cf.gr. *makros* "mare") Element prim de compunere care are semnificația "mare", "foarte mare".
MACROBIÁN, -Ă adj. (<fr. *macrobien*) (Despre ființe) Care are o viață mai lungă decît cea obișnuită.
MACROBÍE s.f. (<fr. *macrobie*; cf.gr. *makros* "mare"+*bios* "viață") (BIOL.) Longevitate.
MACROBIÓTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *macrobiotique*) **1.** S.f. Știință care studiază problemele longevității. **2.** Adj. Care aparține macrobioticii, de macrobiotică, privitor la macrobiotică. ◆ Longeviv.
MACROBLÁST s.n. (<engl. *macroblast*) (BIOL.) Megaloblast.
MACROCEFALÍE s.f. (<fr. *macrocéphalie*) Malformație congenitală care constă în dezvoltarea excesivă a capului în raport cu corpul.
MACROCÍT s.n. (<fr. *macrocyte*; cf.gr. *makros* "mare"+*kytos* "celulă") (BIOL.) Globulă roșie de dimensiuni mari.
MACROCÓSM (MACROCÓSMOS) s.n. (<fr. *macrocosme*) Univers, cosmos.
MACROECONOMÍE s.f. (<fr. *macroéconomie*) Economia națională la nivelul marilor ramuri economice și al relațiilor dintre ele.
MACROELEMÉNT s.n. (<engl. *macroelement*) (BIOL.) Element mineral esențial, aflat în cantitate mare în țesuturile vegetale și animale.
MACROESTEZÍE s.f. (cf. it. *macroestesia*; cf.gr. *makros* "mare"+*aisthesis* "sensibilitate") Alterare a simțului tactil prin care obiectele sînt percepute mai mari decît în realitate.
MACROFÁG, -Ă adj., s.n. (<fr. *macrophage*; cf.gr. *makros* "mare"+*phagein* "a mînca") (HIST.) (Leucocit mare) care distruge bacteriile și corpurile străine din organism.
MACROFILMÁRE s.f. (<*macro-*+*filmare*) Filmare specială pentru obținerea unor imagini mult mărite ale unor obiecte foarte mici.
MACROFLÓRĂ s.f. (<*macro-*+*floră*) Totalitatea plantelor mari care cresc într-o anumită regiune.
MACROMICÉTĂ s.f. (<fr. *macromycète*) (La pl.) Grup de ciuperci mari, de diferite culori; (și la sg.) ciupercă ce face parte din acest grup.
MACROMOLECULÁR, -Ă adj. (<fr. *macromoléculaire*) Care este alcătuit din macromolecule.
MACROMOLECÚLĂ s.f. (<fr. *macromolécule*) Moleculă alcătuită dintr-un număr foarte mare de atomi, obținută în general prin polimerizare sau prin policondensare.
MACROPÓD, -Ă adj., s.n. (<fr. *macropode*; cf.gr. *makros* "mare"+*pous* "picior") **1.** Adj. (Despre animale) Care are picioarele, labele sau aripioarele înotătoare lungi. **2.** S. n. (La pl.) Specie de pești exotici viu colorați; (și la sg.) pește care face parte din această specie.
MACROPSÍE s.f. (<fr. *macropsie*; cf.gr. *makros* "mare"+*opsis* "vedere") (MED.) Tulburare de vedere constînd în impresia de mărire a obiectelor; megalopsie.
MACROSCÓPIC, -Ă adj. (<fr. *macroscopique*) (Despre obiecte) Care se poate vedea, cerceta cu ochiul liber (fără microscop).
MACROSCOPÍE s.f. (<fr. *macroscopic*) Examinare cu ochiul liber, cu o lupă sau cu un aparat optic a suprafeței pieselor metalice, a hîrtiei etc.
MACROSEÍSM s.n. (<fr. *macroséisme*; cf. gr. *makros* "mare"+*seismos* "cutremur") Mișcare seismică a scoarței terestre simțită fără ajutorul aparatelor.
MACROSOCIÁL, -Ă adj. (<fr. *macrosocial*) (SOCIOL.) Care se referă la investigarea și analiza unor procese și structuri sociale relativ mari, precum și la elaborarea unor teorii sociologice generale.
MACROSPÓR s.m. (<fr. *macrospore*) (BOT.) Spor al unor pteridofite care dă naștere unui protal femel.
MACROSTRUCTÚRĂ s.f. (<fr. *macrostructure*) Structură a unui corp, vizibilă cu ochiul liber sau cu lupa. ◆ Nivel al elementelor mari ale unei structuri.
MACRÓU s.n. (<fr. *maquereau*) Pește marin albastru-verzui, cu dungi negre, comestibil (*Scomber scomber*); (conservă din) carnea acestui pește.
MACULÁ vb. I tranz. (<fr. *maculer*, lat. *maculare*) A păta, a murdări; fig. a întina puritatea unei ființe, a unui sentiment etc.
MACULATÓR s.n. (<*macula*) Caiet (neliniat) folosit pentru notițe, pentru însemnări; caiet de notițe.
MACULATÚRĂ s.f. (<fr. *maculature*, germ. *Makulatur*) **1.** Hîrtie rebutată în procesul de tipărire; hîrtie scrisă sau imprimată care și-a pierdut importanța, devenind materie primă. **2.** Hîrtie (de calitate inferioară) pentru ambalaje. **3.** Fig. Scriere lipsită de valoare.
MADÁM (MADÁMĂ) s.f. (<fr. *madame*) **I.** (Astăzi, mai ales peior. sau ir.) Doamnă. **II.** (În forma *madamă*) **1.** Femeie de serviciu. **2.** (Înv.) Guvernantă. **3.** (Peior.) Femeie de moravuri ușoare; spec. patroană a unei case de toleranță.
MADH s.n. (cuv. arab) Panegiric în versuri, specific poeziei arabe clasice.
MADIPOLÓN s.n. (<fr. *madapolan*; cf.n.pr. *Madapolan*, oraș în India) Pînză deasă, ușoară și fină de bumbac, folosită pentru confecționarea lenjeriei de pat și de corp.
MADLÉNĂ s.f. (<fr. *madeleine*) Prăjitură din făină, zahăr, unt, ouă, parfumată cu citrice.
MADÓNĂ s.f. (<it. *madonna*, fr. *madone*) Reprezentare plastică a Fecioarei Maria (cu pruncul Iisus). ◆ (Cu valoare de n.pr.) Maica Domnului. ◆ Fig. Personificare a perfecțiunii feminine.
MADREPÓR s.m. (<fr. *madrépore*) (La pl.) Ordin de corali care trăiesc în colonii, formînd recife sau atoli; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin.
MADRIGÁL s.n. (<fr. *madrigal*, it. *madrigale*) **1.** Specie scurtă a genului liric, cu caracter idilic sau galant, cultivată mai întîi de Petrarca, apoi răspîndită în Europa. **2.** Scurtă compoziție corală polifonică, cu o melodică bogată și amplă (gen cultivat în special în sec. 16).
MAESTOSO adv. (cuv. it) (MUZ.; ca indicație de execuție) Maiestuos, cu măreție; solemn.
MAÉSTRU, -Ă s.m. și f. (<it. *maestro*) **1.** Persoană deosebit de înzestrată, de talentată, cu contribuții valoroase într-un anumit domeniu, cu o autoritate recunoscută. ◇ *Concert-maestru* sau (înv.) *maestru de concert* = prim-violonist într-o orchestră. ◆ Apelativ folosit în special în domeniul artelor. **2.** Creator, inițiator, mare învățător. **3.** Persoană calificată pentru a instrui pe alții în anumite domenii (ex. *dans, muzică, sport*); profesor, antrenor. **4.** Titlu ierarhic în anumite organizații. ◇ *Maestru de ceremonii* = persoană desemnată să dirijeze desfășurarea unei solemnități conform protocolului.
MÁFIE s.f. (<it. *mafia*) Organizație teroristă secretă, apărută inițial în Sicilia, apoi răspîndită în SUA și în alte țări, avînd ca scop satisfacerea tuturor intereselor prin mijloace criminale, extreme. ◆ Grup de indivizi cu preocupări și relații ascunse, desfășurînd o activitate ilegală, urmărind doar satisfacerea intereselor personale sau de grup.
MAFIÓT, -Ă s.m. și f. (<*mafie*) Membru al mafiei.
MAG s.m. (<sl. *magŭ*) **1.** Preot la unele popoare orientale antice; astrolog; vrăjitor.

2. (În religia creştină) Fiecare dintre cei trei regi biblici care au venit din Orient, călăuziţi de o stea, să se închine pruncului Iisus Hristos. **MAGAZÍE** s.f. (<ngr. *magaz*) **1.** Clădire sau încăpere pentru păstrarea materialelor, a alimentelor, a mărfurilor etc.; depozit. **2.** Dependinţă în care se păstrează unelte, lemne, diferite obiecte. **3.** Locaş la unele arme, în care stau cartuşele înainte de a fi introduse în ţeavă. **MAGAZÍN**[1] s.n. (<fr. *magasin*; cuv. ar.) Local (mare) în care se expun spre vînzare diferite mărfuri. **MAGAZÍN**[2] s.n. (<fr. *magasine*, engl. *magazine*) Publicaţie periodică (revistă ilustrată) cu conţinut divers sau axată pe un domeniu (ex. "Magazin istoric"). ◆ Emisiune periodică la radio sau la televiziune. **MAGAZINÉR, -Ă** s.m. şi f. (<fr. *magasinier*) Persoană care are în răspundere gestiunea unei magazii. **MAGDALENIÁN, -Ă** s.n., adj. (<fr. *magdalénien*; cf.n.pr. *Madeleine*, peşteră în N Franţei) (GEOL.) **1.** S.n. Ultimul subetaj al paleoliticului superior, în care apar primele elemente de cultură umană. **2.** Adj. Care aparţine magdalenianului, privitor la magdalenian. **MAGÉNTA** s.f. (<it., fr. *magenta*; cf.n.pr. *Magenta*, localitate în Italia, prin aluzie la bătălia sîngeroasă care a avut loc aici) **1.** Roşu-aprins. **2.** (ARTE PL.) Denumire standard pentru un violet roşiatic. ◆ (În tehnica fotografică) Culoare obţinută prin combinarea roşului cu albastrul. **MAGHIÁR, -Ă** s.m. şi f., adj. (<magh. *magyar*) **1.** S.m.şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Ungariei sau este originară de acolo; persoană de etnie ungurească; ungur. **2.** Adj. Care aparţine Ungariei sau ungurilor, care se referă la Ungaria sau la unguri; unguresc. ◆ (Substantivat, f.) Limba fino-ugrică vorbită de populaţia Ungariei şi de etnicii maghiari. **MAGHIARÍSM** s.n. (<*maghiar*) Cuvînt, expresie proprii limbii maghiare, împrumutate de altă limbă, fără a se fi adaptat la sistemul acesteia. **MAGHIRÁN (MĂGHIRÁN)** s.m. (<germ. *Mageran*) Plantă erbacee din familia labiatelor, cu florile roşietice sau albe, din care se extrage un ulei aromat, utilizat în farmacie şi în parfumerie (*Majorana hortensis*). **MÁGIC, -Ă** adj. (<fr. *magique*, lat. *magicus*) **1.** Care ţine de magie, privitor la magie; ocult. ◇ *Baghetă magică* = baghetă folosită de magician. **2.** Fig. Miraculos; fermecător, care vrăjeşte. ◇ *Realism magic* = formă modernă de ficţiune literară, în care întîmplări fabuloase şi fantastice sînt incluse într-o naraţiune cu aspect de relatare realistă, credibilă. **MAGICIÁN** s.m. (<fr. *magicien*) Persoană care se ocupă cu magia; vrăjitor. ◆ Fig. Artist desăvîrşit; virtuoz. **MAGÍE** s.f. (<fr. *magie*, lat. *magia*) **1.** Formă primitivă de religie, constînd în practici oculte menite să atragă bunăvoinţa zeităţilor naturii, a diferitelor spirite şi forţe în scopul realizării unor dorinţe; vrăjitorie. ◆ Modalitate ocultă de a acţiona asupra fiinţelor şi lucrurilor cu ajutorul unor simboluri verbale, gesturi, practici pentru a produce efecte miraculoase. ◇ *Magie neagră* = invocare a demonilor pentru a face rău cuiva. **2.** Efect miraculos, putere ascunsă. ◆ Fig. Încîntare, vrajă, farmec, atracţie irezistibilă. **MAGISTRÁL, -Ă** adj. (<fr. *magistral*) **1.** Caracteristic unui magistru sau unui maestru, de maestru; perfect, măreţ, desăvîrşit (*discurs magistral*; *analiză magistrală*). **2.** (Despre ton, ţinută etc.) Impunător, solemn. **3.** (Despre conducte, drumuri etc.; şi substantivat, f.) (Arteră, conductă etc.) principală. **MAGISTRÁT** s.m. (<fr. *magistrat*, lat. *magistratus*) **1.** Membru al corpului judiciar (ex. *judecător, procuror, consilier*). **2.** Funcţionar superior; persoană însărcinată cu administrarea unui teritoriu; înalt demnitar. **3.** (În Roma antică) Persoană învestită cu o înaltă autoritate publică (ex. *consul, pretor*). **MAGISTRATÚRĂ** s.f. (<germ. *Magistratur*, fr. *magistrature*) **1.** Corpul magistraţilor. **2.** Funcţia, profesiunea de magistrat; perioada de timp în care îşi exercită funcţia un magistrat. **MAGÍSTRU** s.m. (<lat. *magister*) Profesor (în raport cu elevii săi); dascăl. ◆ Maestru; persoană cu merite deosebite într-un domeniu; model. **MAGIÚN** s.n. (<tc. *macun*) Pastă alimentară obţinută prin fierberea îndelungată a unor fructe în sucul propriu (ex. *magiun de prune*). **MAGMÁTIC, -Ă** adj. (<fr. *magmatique*) Care se referă la manifestările magmei şi la efectele produse (ex. *bazin magmatic*; *rocă magmatică*). **MAGMATÍSM** s.n. (<fr. *magmatisme*) Totalitatea proceselor care conduc la apariţia, deplasarea şi consolidarea magmelor în scoarţa pămîntului. **MÁGMĂ** s.f. (<fr. *magme*) Masă incandescentă, lichidă, de minerale, aflată în interiorul pămîntului, care uneori ţîşneşte la suprafaţă, ca lavă în erupţiile vulcanice. **MAGNA CUM LAUDAE** subst. (expr. lat. "cu mare laudă") Apreciere superlativă acordată la trecerea unui examen (de obicei de absolvire) în învăţămîntul superior. **MAGNADÚR** s.n. (<germ. *Magnadur*) Ferită cu oxid de bariu utilizată pentru producerea magneţilor permanenţi. **MAGNÁT** s.m. (<lat. *magnatus*, fr. *magnat*, germ. *Magnat*) **1.** (În ev. med.; în Ungaria şi în Polonia) Titlu dat marilor proprietari de pămînt; persoană care purta acest titlu. **2.** Mare proprietar al capitalului industrial şi financiar. **MAGNÉT** s.m. (<ngr. *maghnitis*, germ. *Magnet*) Minereu de fier care are proprietatea de a atrage obiectele feromagnetice; piesă de oţel căreia îi poate fi transmisă această proprietate. **MAGNÉTIC, -Ă** adj. (<fr. *magnétique*, lat. *magneticus*) Care ţine de magnetism sau de magnet, referitor la magnetism sau la magnet; (despre corpuri) care poate fi magnetizat. ◇ *Cîmp magnetic* = spaţiul din jurul unui magnet în care se exercită influenţa acestuia. *Pol magnetic* = a) fiecare dintre cele două zone extreme opuse ale unui magnet; b) pol al Pămîntului, apropiat de Polul Nord, spre care se îndreaptă acul unei busole. ◆ Fig. Care exercită o atracţie puternică, irezistibilă. **MAGNETÍSM** s.n. (<fr. *magnétisme*, germ. *Magnetismus*) **1.** Proprietate fizică fundamentală a materiei, care se manifestă ca o formă specifică de interacţiune între curenţii electrici, între curenţii electrici şi magneţi sau între magneţi; proprietatea magnetului şi a corpurilor magnetice de a atrage obiecte feromagnetice. ◇ *Magnetism terestru* = cîmpul magnetic permanent al pămîntului. ◆ Capitol al fizicii care studiază proprietăţile magnetice ale materiei. **2.** Fig. Atracţie irezistibilă, fascinaţie. **3.** *Magnetism animal* = proprietate a organismelor vii de a fi sensibile la anumite emanaţii ale aştrilor, ale altor organisme vii sau de a emite un fluid (a cărui esenţă nu este explicată ştiinţific) care poate sensibiliza alte organisme. În cazul omului, receptarea acestui fluid poate avea diferite efecte (ex. *efect terapeutic*). **MAGNETÍT (MAGNETÍTĂ)** s.n. (s.f.) (<fr. *magnétite*) Oxid natural de fier, cristalizat, negru, cu proprietăţi magnetice; minereu de fier. **MAGNETIZÁ** vb. I (<fr. *magnétiser*) **1.** Refl. şi tranz. (Despre unele metale) A căpăta sau a face să capete proprietăţi magnetice. **2.** Tranz. Fig. A fascina, a atrage irezistibil. **MAGNETIZÁŢIE** s.f. (<fr. *magnétisation*) Mărime vectorială prin care se caracterizează starea de magnetizare a unui corp; intensitate de magnetizare. **MAGNETO-** (<fr. *magnéto-*, it. *magneto-*; cf.gr. *magnetos* "[piatră] de Magnezia") Element prin de compunere care are semnificaţia "(referitor la) magnet", "magnetism". **MAGNETOCHIMÍE** s.f. (<fr. *magnétochimie*) Capitol al chimiei fizice care se ocupă cu studiul relaţiilor dintre structura moleculară a substanţelor şi proprietăţile lor magnetice. **MAGNETOFLÉX** s.n. (<germ. *Magnetoflex*) Aliaj feromagnetic de fier, nichel şi cupru, folosit pentru solicitări mecanice mari; magniflex. **MAGNETOFÓN** s.n. (<fr. *magnétophone*) Aparat de înregistrare şi de redare a sunetelor cu ajutorul unei benzi magnetizate. **MAGNETOHIDRODINÁMIC, -Ă** s.f., adj. (<fr. *magnétohydrodynamique*) **1.** S.f. Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul fluidelor electroconductoare în interacţiune cu cîmpul magnetic. **2.** Adj. Care aparţine magnetohidrodinamicii, care se bazează pe efectele magnetohidrodinamicii. ◇ *Generator magnetohidrodinamic* = generator electric care transformă direct în energie electrică energia termică a unui fluid ionizat, supus acţiunii unui cîmp magnetic. **MAGNETOMETRÍE** s.f. (<fr. *magnétométrie*) **1.** Parte a geofizicii care studiază cîmpul magnetic al pămîntului şi anomaliile acestuia. **2.** Metodă geofizică de prospecţiune bazată pe studiul deosebirilor dintre însuşirile magnetice ale rocilor şi cele ale minereurilor, prin care se urmăreşte evidenţierea zonelor unde există în subsol cantităţi mari de elemente sau de minerale magnetice. **MAGNETOMÉTRU** s.n. (<fr. *magnétomètre*) Instrument pentru măsurarea intensităţii cîmpului magnetic. **MAGNETÓN** s.m. (<fr. *magnéton*) Unitate de măsură pentru magnetismul electronului sau al nucleelor atomice.

MAGNETOÓPTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *magnétooptique*) **1.** S.f. Capitol al fizicii care studiază efectele cîmpului magnetic asupra luminii. **2.** Adj. Care aparţine magnetoopticii, referitor la magnetooptică.

MAGNETOPÁUZĂ s.f. (<*magneto-*+*pauză*) Regiune a spaţiului extraterestru în care nu se manifestă cîmpul magnetic al pămîntului.

MAGNETOSCÓP s.n. (<fr. *magnétoscope*) Aparat de înregistrare şi de redare simultană a sunetelor şi a imaginilor pe o bandă magnetică.

MAGNETOSFÉRĂ s.f. (<fr. *magnétosphère*) Spaţiu în jurul pămîntului în care se exercită magnetismul terestru.

MAGNETOSTÁTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *magnétostatique*) **1.** S.f. Capitol al electromagnetismului care studiază cîmpul magnetic invariabil creat de curenţi electrici staţionari sau de magneţi permanenţi. **2.** Adj. Care aparţine magnetostaticii, referitor la magnetostatică.

MAGNETOSTRICŢIÚNE s.f. (<fr. *magnétostriction*) Fenomen de modificare a dimensiunilor unui corp sub influenţa unui cîmp magnetic, cu aplicaţii în procesul de producere a ultrasunetelor.

MAGNETOTÉCĂ s.f. (<fr. *magnétothèque*) Colecţie de benzi magnetice (înregistrate); p.ext. mobilă în care se păstrează benzile magnetice; încăpere amenajată pentru audierea benzilor magnetice.

MAGNETOTERAPÍE s.f. (<fr. *magnétothérapie*) Fizioterapie cu ajutorul cîmpurilor magnetice.

MAGNETÓU s.n. (<fr. *magnéto*) Generator electric folosit pentru producerea scînteilor necesare aprinderii carburantului la anumite motoare cu electroaprindere.

MAGNETRÓN s.n. (<fr. *magnétron*) Tub electronic generator de oscilaţii de foarte înaltă frecvenţă, al cărui flux de electroni este comandat printr-un cîmp magnetic.

MAGNÉZIE s.f. (<fr. *magnésie*) Oxid de magneziu sub forma unui praf alb, utilizat ca purgativ.

MAGNEZÍT s.n. (<fr. *magnésite*) Carbonat natural de magneziu, cristalizat, alb-cenuşiu, refractar, cu utilizări în metalurgie, electrotehnică etc.

MAGNÉZIU s.n. (<fr. *magnésium*) Element chimic (*Mg*; nr.at. 12; m.at. 24,312; gr.sp. 1,74; p.t. 650°C; p.f. 1100°C), metal alb-argintiu, maleabil şi ductil, care arde în aer, dezvoltînd o lumină albă orbitoare. Se găseşte în natură sub formă de săruri. Este folosit la fabricarea aliajelor uşoare, în fotografie etc. A fost descoperit de sir H.Davy în 1808.

MÁGNICO s.n. (<fr. *magnico*) Aliaj feromagnetic de fier, magneziu, nichel şi cobalt.

MAGNÍFIC, -Ă adj. (<fr. *magnifique*, lat. *magnificus*) Măreţ, grandios; superb, minunat.

MAGNIFICÉNŢĂ s.f. (<fr. *magnificence*, it. *magnificenza*) Grandoare, strălucire, măreţie, fast, lux.

MÁGNIFLEX s.n. (<germ. *Magniflex*) Magnetoflex.

MAGNITÚDINE s.f. (<lat. *magnitudo, -inis*, fr. *magnitude*) **1.** (ASTR.) Mărime stelară. **2.** Intensitate a unui cutremur de pămînt.

MÁGNO s.n. (<germ. *Magno*) Aliaj de nichel şi mangan, care este folosit în electrotehnică.

MAGNOLIACÉE s.f. (<fr. *magnoliacée*) (La pl.) Familie de arbori exotici, cu florile mari, plăcut mirositoare şi cu frunzele permanent verzi; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.

MAGNÓLIE s.f. (<fr. *magnolia*, germ. *Magnolie*, it. *magnolia*; cf.n.pr. *Magnol*, botanist şi medic francez) Specie de arbori exotici originari din Extremul Orient, cultivaţi ca plante decorative, datorită florilor mari, albe sau roşii şi frumos mirositoare (*Magnolia*); plantă care aparţine acestei specii.

magnolii

MAGÓT s.m. (<fr. *magot*) Maimuţă catariniană fără coadă, cu faţa roşie, care trăieşte în N Africii şi în Gibraltar (*Macacus sylvanus*).

MAHALÁ s.f. (<tc. *mahalle*) Cartier mărginaş al unui oraş; populaţia unui astfel de cartier. ◇ Loc. adj. *De mahala* = care aparţine sau este specific mahalalei; p.ext. de rînd, vulgar, grosolan.

MAHALAGÍSM s.n. (<*mahalagiu*) Vorbă, expresie specifică oamenilor de la periferie. ◆ Obişnuinţă de a colporta informaţii răutăcioase la adresa cuiva.

MAHALAGÍU s.m. (<*mahala*) Bărbat care locuieşte într-o mahala; p.ext. bărbat cu un comportament şi cu un limbaj grosolan, vulgar, certăreţ.

MAHARAJÁH (MAHARADJÁH) s.m. (<fr. *maharadjah;* cuv. sanscrit) (În India) Titlu cu semnificaţia de "mare rege", purtat de prinţii suverani; persoană care deţinea acest titlu.

MAHARANÍ s.f.invar. (<fr. *mahārāni*) Soţia maharajahului.

MAHÁTMA s.m. (fr. *mahatma*; cuv. sanscr. "suflet mare") Şef spiritual în India.

MAHAYÁNA s.f. (<fr. *mahayana*; cf. sanscr. *mahayana* "marele vehicul") Curent religios derivat din budism, apărut în India în sec. 1 d.Hr., urmărind apropierea religiei de oameni, întărind cultul zeului şi sporind implicarea în viaţa laică, cu scopul perfecţionării omului. Principala dogmă a curentului este aceea a mîntuirii, a răsplăţii după moarte (raiul şi iadul). A dat cultului un caracter fastuos, atît prin ceremonial, cît şi prin arhitectura, sculptura şi muzica auxiliare. Mai populară decît budismul originar, această formă de religie s-a răspîndit şi în Tibet (unde s-a numit *lamaism*), China (în special ca doctrina *zen*), Coreea şi Japonia.

MAHDÍSM s.n. (<fr. *mahdisme*) Doctrină şi practică religioasă musulmană bazată pe credinţa în mahdiu.

MAHDÍU s.m. (<fr. *mahdi*; cuv. ar.) **1.** Personaj mesianic în islamism, despre care se crede că va veni pentru a întrona dreptatea şi credinţa. **2.** Nume dat unor conducători musulmani.

MAHMUDEÁ s.f. (<tc. *mahmudiye*) Monedă turcească de aur, care a circulat şi în ţările române, în prima jumătate a sec. 19.

MAHMÚR, -Ă adj. (<tc. *mahmur*) Care nu şi-a revenit complet dintr-o beţie sau din somn, care se simte cu capul tulbure; prost dispus.

MAHOMEDÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *mahométan*; cf.n.pr. *Mahomed*, întemeietorul islamismului) **1.** S.m. şi f. Adept al mahomedanismului; p.restr. turc. **2.** Adj. Care aparţine mahomedanismului sau mahomedanilor, privitor la mahomedanism sau la mahomedani.

MAHOMEDANÍSM s.n. (<fr. *mahométanisme*, după *mahomedan*) Cult religios monoteist, întemeiat în sec. 7 de Mahomed, profetul divinităţii supreme, Alah, ale cărui dogme sînt cuprinse în *Coran*; islamism.

MAHÓN s.n. (<tc. *mahon, mahun*) Nume dat mai multor specii de arbori tropicali, cu lemnul de culoare brună-roşcată, lucios, foarte rezistent, care este folosit la confecţionarea mobilelor de lux, a ambarcaţiilor etc.; arbore care aparţine fiecăreia dintre aceste specii; p.restr. lemnul acestor arbori; acaju.

MAHÓRCĂ s.f. (<ucr., rus. *mahorka*) **1.** Plantă anuală din familia solanaceelor, cu frunzele mari, bogate în nicotină şi acid citric, dar lipsite de fineţea şi de aroma frunzelor de tutun (*Nicotiana rustica*). **2.** Tutun de calitate inferioară.

MAI[1] adv. (lat. *magis*) **1.** Serveşte ca instrument gramatical pentru formarea gradului comparativ (*mai bun*) sau a gradului superlativ relativ (*cel mai bun*). **2.** Indică anumite nuanţe modale, cu sensul de repetare sau continuitate (*mai dă-mi ceva; mai cîntă*), de intensitate (*cum îl mai privea!; ce mai plouă!*), de a fi pe punctul de a se produce (*mai să cadă*), de aproximaţie (*mai că ajunge*) etc.

MAI[2] s.n. (lat. *malleus*) **1.** Unealtă de lemn groasă la un capăt şi subţire la celălalt, de mărimi diferite, folosită la aplicarea unor lovituri puternice. **2.** Unealtă manuală sau mecanizată, de obicei tronconică, folosită în construcţia drumurilor pentru compactarea terasamentelor, a betoanelor etc. **3.** (Reg.) Lopăţică cu care se bat rufele la spălat.

MAI[3] s.m. invar. (lat. *maius*, sl. *maĭ*) A cincea lună a anului; are 31 de zile; florar.

MAI[4] s.n. (<magh. *máj*) (Reg.) Ficat.

MAIÁ s.f. (<tc. *maya*) **1.** Ferment, drojdie; substanţă în fermentaţie folosită pentru a provoca fermentarea vinului, a pîinii etc. **2.** (Pop.) Cheag.

MÁICĂ s.f. (<bg. *maika*, scr. *m'jka*) **1.** (Pop.) Mamă. **2.** Termen de adresare faţă de o femeie în vîrstă. ◆ Termen cu care o femeie în vîrstă se adresează, în semn de afecţiune, unei persoane mai tinere. **3.** Călugăriţă.

MAIDÁN s.n. (<tc. *maydan, meydan*) Teren deschis, loc viran neîngrădit, aflat în interiorul sau în afara unei localităţi, folosit în comun.

MAIESTÁTE s.f. (<lat. *maiestas, -atis*, fr. *majesté*) **1.** Monarh. **2.** Termen de reverenţă cînd se vorbeşte cu sau despre un monarh. **3.** Caracter maiestuos; grandoare, măreţie, somptuozitate.

MAIESTUÓS, -OÁSĂ adj. (<it. *maestoso*, fr. *majestueux*) (Şi adverbial) Măreţ, impună-

tor; grandios; solemn.
MAIEÚTICĂ s.f. (<fr. *maïeutique*; cf.gr. *maieutike* "priceperea de a moşi") (La Socrate) Priceperea de a scoate la iveală în cursul discuţiilor filozofice, prin întrebări meşteşugite, adevărul existent, dar neconştientizat, în interlocutor.
MAILLECHÓRT s.n. (<fr. *maillechort*; cf. *Maillet* şi *Chorier*, numele inventatorilor) Aliaj de zinc, aramă şi nichel, asemănător cu argintul, folosit în special la fabricarea tacîmurilor.
MAIMÚŢĂ s.f. (cf.ngr. *maimu*, tc. *maymun*) Nume generic dat unor mamifere din zonele tropicale, cu o conformaţie corporală asemănătoare cu a omului, inteligente, sociabile (ex. *gorila, cimpanzeul*). ◆ Fig. Om foarte urît sau care are comportament asemănător cu al maimuţei.
MAIMUŢĂRÍ vb. IV tranz. (<*maimuţă*) A imita gesturile sau apucăturile cuiva (cu intenţia de a provoca hazul). ◆ Refl. A avea o atitudine afectată; a se strîmba, a se schimonosi, a se fandosi.
MAIONÉZĂ s.f. (<fr. *mayonnaise*) Sos rece preparat din gălbenuş de ou frecat cu muştar, untdelemn şi cu zeamă de lămîie.
MAIÓR s.m. (<rus. *maĭor*, germ. *Major*) Primul grad de ofiţer superior, urmînd pe scară ierarhică gradului de căpitan. Corespunde ca funcţie de bază comandantului de batalion (de divizion, la artilerie). ◆ Persoană care poartă acest grad.
MAIÓU (MAIÉU) s.n. (<fr. *maillot*) Articol de lenjerie sau de echipament sportiv cu sau fără mîneci, de obicei, decupat în jurul gîtului, care se poartă direct pe piele. ◆ Costum de gimnastică sau balet.
MÁISTRU s.m. (<germ. *Meister*) **1.** Meseriaş cu calificare superioară, căruia, de obicei, i se încredinţează conducerea şi organizarea activităţii de producţie dintr-un anumit sector al unei întreprinderi. **2.** Persoană iscusită, abilă, pricepută. ◆ Persoană care învaţă, instruieşte pe cineva; maestru.
MAIZÉNĂ s.f. (<germ. *Maizena*) Amidon de porumb, modificat şi purificat, care se întrebuinţează în alimentaţia sugarilor, a copiilor, a bolnavilor cu afecţiuni gastro-intestinale; zeamil.
MAJÁRCĂ s.f. Soi românesc de viţă de vie, cu ciorchinii cilindrici şi boabele mari, verzi, cu pete ruginii, răspîndit pe terenuri nisipoase; produce vinuri de masă de calitate superioară.
MAJOLÍCĂ s.f. (<fr. *majolique*, it. *maiolica*; cf.n.pr. *Majorca*) Faianţă italiană din timpul Renaşterii, produsă după o reţetă hispano-maură, provenită din insula Majorca, care se caracterizează prin smaltul metalic. ◆ Obiect fabricat din această faianţă.
MAJÓR, -Ă adj. (<fr. *majeur*, *major*, lat. *major*) **1.** (Despre persoane) Ajuns la majorat. **2.** Foarte însemnat, foarte important; principal. **3.** (LOG.) *Termen major* = predicatul concluziei unui silogism (simbol *P*). *Premisă majoră* = premisă care conţine termenul major al silogismului. **4.** (MILIT.) *Sergent major* v. *sergent*. *Plutonier major* v. *plutonier*. **5.** (MUZ.) *Gamă majoră* sau *mod major* = gamă sau mod din cinci tonuri şi două semitonuri, acestea din urmă fiind dispuse între treptele III-IV şi VII-VIII.
MAJORÁ vb. I tranz. (<fr. *majorer*) A face mai mare, a spori, a urca un preţ, un salariu etc.
MAJORÁRE s.f. (<*majora*) Acţiunea de a majora şi rezultatul ei; mărire. ◆ (FIN.) Sumă încasată în plus de la cei care întîrzie plata impozitelor, a taxelor, a contribuţiilor la buget etc.
MAJORÁT s.n. (<fr. *majorat*, germ. *Majorat*) Vîrsta la care o persoană beneficiază de toate drepturile civile şi politice; starea persoanei majore; majorat civilă.
MAJORDÓM s.m. (<fr. *majordome*) **1.** Intendent al domeniilor şi al palatului regilor Franţei, cu important rol politic şi militar. **2.** Persoană însărcinată cu administrarea unui palat regal sau princiar; p.ext. şeful personalului de serviciu din casele nobililor sau ale marilor bogătaşi.
MAJORÉTĂ s.f. (<fr. *majorette*) Fiecare dintre tinerele îmbrăcate fantezist care defilează la sărbători sau la parade, care susţin o echipă sportivă în timpul jocului etc.
MAJORITÁR, -Ă adj. (<fr. *majoritaire*) Care face parte din majoritate, care reprezintă cel mai mare număr; care are, întruneşte majoritatea.
MAJORITÁTE s.f. (<fr. *majorité*, lat. *majoritas*, *-atis*, germ. *Majorität*) **1.** Cea mai mare parte sau cel mai mare număr dintr-o colectivitate. ◆ Superioritate numerică cerută (prin lege) sau obţinută în alegeri. ◇ *Majoritate absolută* (sau *simplă*) = număr de voturi reprezentînd minimum jumătate plus unu din totalul voturilor exprimate. *Majoritate relativă* = număr de voturi care întrece numărul de voturi obţinut de oricare dintre ceilalţi candidaţi. **2.** (JUR.) *Majoritate civilă* = situaţie juridică a unei persoane majore; majorat.
MAJÚSCUL, -Ă adj., s.f. (<fr. *majuscule*) (Literă) care se foloseşte pentru a scrie iniţiala numelor proprii şi a cuvintelor cu care începe o propoziţie (sau frază), diferită ca formă şi mărime de celelalte litere.
MAKEMONÓ s.n. (<fr. *makémono*; cuv. jap.) Pictură japoneză executată pe sul de mătase sau pe hîrtie de orez, care se expune orizontal.
MAL s.n. (cuv. autoh.; cf. alb. *mall* "munte") **1.** Porţiune îngustă de teren în pantă accentuată de-a lungul unei ape; ţărm; p.ext. regiune de lîngă o apă. **2.** Margine înaltă, perete al unei gropi, al unui şanţ. **3.** Deal mic; coastă.
MALÁ s.f. (<tc. *mala*) Unealtă alcătuită dintr-o placă de lemn avînd pe una dintre feţe unul sau două mînere, folosită de zidari la întinderea şi la nivelarea stratului de mortar.
MALÁC, -Á s.m. şi f. (<bg. *malak*) **1.** Pui de bivoliţă pînă la vîrsta de un an. **2.** Fig. Om mătăhălos, greoi, leneş.
MALACÍE s.f. (<fr. *malacie*; cf.gr. *malakia* "înmuiere") (MED.) **1.** Înmuiere, ramolire a unui organ sau ţesut; ramolisment. **2.** Dorinţă patologică de a ingera alimente picante.
MALACÓF s.n. (<fr. *malakoff*; cf.n.pr. *Malakoff*, localitate în Franţa) Crinolină.
MALACOLOGÍE s.f. (<fr. *malacologie*; cf.gr. *malakos* "moale"+*logos* "ştiinţă") Ramură a zoologiei care studiază moluştele.
MALACOSTRACÉE s.f. (<fr. *malacostracé*; cf.gr. *malakos* "moale"+*ostrakon* "cochilie") (La pl.) Subclasă de crustacee superioare care au capul lipit de torace şi abdomenul distinct; (şi la sg.) animal care face parte din această subclasă.
MALADÍE s.f. (<fr. *maladie*) Boală.
MALADÍV, -Ă adj. (<fr. *maladif*) Bolnăvicios; care prezintă caracterele unei boli.
MALÁGA s.f. (<fr. *malaga*; cf.n.pr. *Malaga*, oraş în S Spaniei) Vin de calitate superioară, produs în podgoriile din împrejurimile oraşului Malaga.
MALAGUEÑA s.f. (cuv. sp.) Dans spaniol, cu măsură ternară şi mişcare domoală, care se dansează însoţit de melodii vocale improvizate pe texte populare; melodie după care se execută acest dans.
MALAHÍT s.n. (<fr. *malachite*; cf.gr. *malakhe* "mov") Carbonat natural de cupru, cristalizat, de culoare verde sticlos, utilizat ca piatră de ornament şi ca minereu de cupru.
MALAIÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Malaiezia*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Malaiezia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Malaieziei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Malaieziei sau malaiezilor, care se referă la Malaiezia sau la malaiezi.
MALÁR adj. (<fr. *malaire*) *Os malar* (şi substantivat, n.) = os care este aşezat sub orbita ochiului.
MALÁRIE s.f. (<it., fr. *malaria*, gr. *Malaria*) Boală provocată de infecţia cu hematozoarul palustru, transmis de femela ţînţarului anofel, care se manifestă prin accese puternice de friguri; friguri (palustre); paludism.
MALARIOTERAPÍE s.f. (<fr. *malariothérapie*) Metodă de tratament al unor boli (tabes, paralizie progresivă) prin inocularea bolnavilor cu parazitul malariei.
MALAXÁ vb. I tranz. (<fr. *malaxer*) A amesteca (sau a frămînta) două sau mai multe materiale pentru a obţine un amestec omogen.
MALAXÓR s.n. (<fr. *malaxeur*) Maşină pentru amestecarea şi omogenizarea unor materiale.
MÁLDĂR s.n. Grămadă de tulpini, de nuiele, de fîn etc.; p.ext. cantitate mare de lucruri de acelaşi fel (aruncate în dezordine); morman.
MALEÁBIL, -Ă adj. (<fr. *malléable*) **1.** (Despre materiale) Care poate fi lesne modelat; spec. (despre metale) care poate fi prelucrat prin forjare, laminare etc., fără a se fisura; care poate fi tras în foi foarte subţiri. **2.** Fig. (Despre oameni şi despre firea lor) Care se adaptează cu uşurinţă la împrejurări; adaptabil; docil; mlădios, suplu.
MALEABILITÁTE s.f. (<fr. *malléabilité*) Însuşirea de a fi maleabil. ◆ Fig. Capacitate, uşurinţă de adaptare.
MALEDÍCŢIE (MALEDICŢIÚNE) s.f. (<fr. *malédiction*, it. *meledizione*) Blestem; nenorocire, fatalitate.
MALÉFIC, -Ă adj. (<fr. *maléfique*) Care are influenţă nefastă; care aduce, produce răul.
MALEFÍCIU s.n. (<lat. *maleficium*, fr. *maléfice*) **1.** Faptă rea intenţionată; pagubă. **2.** Demers magic destinat să facă rău; farmece.
MALEÓLĂ s.f. (<fr. *malléole*) Fiecare dintre proeminenţele rotunjite situate în partea inferioară a tibiei şi a peroneului, care marchează glezna.

MALFORMÁȚIE s.f. (<fr. *malformation*; cf. lat. *malus* "rău"+*formatio* "alcătuire") Anomalie morfologică congenitală a unei părți a corpului unei ființe.

MALGÁȘ, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *malgache*) **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuiește în Madagascar; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a Madagascarului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Madagascarului sau malgașilor, privitor la Madagascar sau la malgași. ◆ (Substantivat, f.) Limbă austroneziană vorbită în Madagascar.

MALÍGN, -Ă adj. (<lat. *malignus*, fr. *maligne*) (Despre boli sau procese patologice) Care evoluează spre agravare ◇ *Tumoare malignă* = tumoare canceroasă. ◆ Rău, cu influență primejdioasă.

MALÍȚIE s.f. (<fr. *malice*, lat. *malitia*) Atitudine, vorbă răutăcioasă, ironică; malițiozitate.

MALIȚIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *malicieux*, lat. *malitiosus*) (Și adverbial)Răutăcios, caustic.

MALIȚIOZITÁTE s.f. (<*malițios*; cf. it. *maliziosità*) Înclinarea de a fi malițios, caustic; atitudine, ironie răutăcioasă, înțepătură, sarcasm, maliție.

MALM, -Ă s. n., adj. (<engl. *malm*) (GEOL.) **1.** S.n. Epoca superioară a jurasicului, caracterizată prin amoniți, belemniți, lamelibranhiate, gasteropode etc. **2.** Adj. Care aparține malmului, care se referă la malm sau la formațiile din această epocă.

MALNUTRÍȚIE s.f. (<fr. *malnutrition*) Nutriție proastă; subnutriție.

MALOFÁG s.n. (<fr. *mallophage*; cf.gr. *mallos* "păr"+*phagein* "a mînca") (La pl.) Ordin de insecte, asemănătoare cu păduchii, care parazitează păsările și mamiferele, hrănindu-se cu pene, păr și descuamații ale pielii (*Mallophaga*); (și la sg.) insectă care face parte din acest ordin (ex. *păduchele de pene, păduchele de păr*).

MALONÉST, -Ă adj. (<it. *malonesto*) Incorect, necinstit.

MALTÁZĂ s.f. (<fr. *maltase*, germ. *Maltase*) Enzimă sub acțiunea căreia maltoza se transformă în glucoză.

MALTÉZ, -Ă s.m. și f., adj. (<it. *maltese*) **1.** S.m. și f. (la pl.) Popor care s-a format, care locuiește în Malta; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a Maltei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Maltei sau maltezilor, care se referă la Malta sau la maltezi.

MALTHUSIANÍSM s.n. (<fr. *malthusianisme*; cf.n.pr. *Malthus*, teolog și economist englez) Teorie social-politică elaborată de Th.R. Malthus, potrivit căreia populația ar crește în progresie geometrică, în timp ce mijloacele de subzistență sporesc în progresie aritmetică, fapt care produce suprapopulația și sărăcirea tot mai accentuată.

MALTÓZĂ s.f. (<fr. *maltose*, germ. *Maltose*) Dizaharid compus din două molecule de glucoză, produs din amidon.

MALTRATÁ vb. I tranz. (<fr. *maltraiter*, it. *maltrattare*) A trata pe cineva cu brutalitate, a supune pe cineva la chinuri fizice sau morale; a brutaliza, a molesta.

MALȚ s.n. (<germ. *Malz*) Produs obținut prin măcinarea boabelor de cereale, în special de orz, încolțite și uscate, care se folosește la fabricarea berii și a spirtului de cereale, precum și la prepararea surogatului de cafea.

MALVACÉE s.f. (<fr. *malvacée*; cf.lat. *malva* "nalbă") (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, erbacee sau lemnoase, cu frunzele alterne, simple, cu florile hermafrodite, actinomorfe, solitare sau grupate în inflorescențe și cu fructul capsulă; (și la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *nalba, bama, bumbacul*).

MALVERSÁȚIE s.f. (<fr. *malversation*, it. *malversazione*) Delapidare; fraudă din banii publici.

MAMÁR, -Ă adj. (<fr. *mammaire*) Referitor la mamelă, de mamelă; mamelar. ◇ *Glandă mamară* = organul secreției lactate la mamifere.

MÁMĂ s.f. (lat. *mamma*) **1.** Femeie considerată în raport cu copiii ei; numele dat de copii femeii care i-a născut. ◆ Termen (afectuos, politicos) cu care se adresează oamenii (de obicei de vîrste diferite) unii altora. **2.** Femelă cu pui. **3.** *Mama-pădurii* = a) personaj din basme, imaginat ca o babă urîtă și rea; b) plantă parazită pe rădăcina arborilor, cu tulpina solzoasă și cu florile purpurii (*Lathraea squamaria*). **4.** Fig. Origine, cauză.

MAMBO s.n. (cuv. sp.) Dans cubanez, provenit din folclorul african; melodie după care se execută acest dans. În forma modernă a fost răspîndit mai ales în Mexic, în deceniile de la mijlocul sec. 20.

MAMECTOMÍE s.f. (<fr. *mammectomie*; cf.gr. *mamme* "mamelă"+*ektome* "excizie") Extirpare a glandei mamare.

MAMELÁR, -Ă adj. (<fr. *mamellaire*) Mamar.

MAMÉLĂ s.f. (<fr. *mamelle*) Glandă mamară; sîn, piept.

MAMELÓN s.n. (<fr. *mamelon*) **1.** Sfîrcul glandei mamare, unde se deschid canalele galactofore. **2.** Formă de relief bine individualizată, cu vîrf rotunjit și cu pante relativ simetrice.

MAMELÚC s.m. (<fr. *mamelouk*; cuv. ar.) **1.** Membru al unui corp de oaste special, creat în Egipt în timpul dinastiei Aiubizilor (1171-1252), cu un rol important în istoria politică a Egiptului (1252-1517). ◆ Cavalerist francez dintr-un escadron de gardă imperială. **2.** (În Brazilia) Persoană născută dintr-un părinte alb și unul indian. **3.** Fig. Om fără personalitate.

MAMIFÉR s.n. (<fr. *mammifère*; cf.lat. *mamma* "mamelă"+*ferre* "a purta") (La pl.) Clasă de vertebrate superioare, cu corpul acoperit cu păr, care nasc pui vii și îi hrănesc cu lapte; (și la sg.) animal care face parte din această clasă.

MAMÍTĂ s.f. (<fr. *mammite*; cf.lat. *mamma* "mamelă") Inflamație a ugerului la femelele în lactație, de cele mai multe ori de natură infecțioasă; mastită.

MAMOGRAFÍE s.f. (<fr. *mammographie*) Radiografie a glandei mamare.

MÁMOȘ s.m. (<ngr. *mammos*) Medic specializat în obstetrică și ginecologie.

MAMÚT s.m., adj. invar. (<fr. *mammouth*; cuv. rusesc dintr-o limbă siberiană) **1.** S.m. Specie de elefant fosil, descoperită sub formă de cadavre congelate în ghețurile siberiene, care avea corpul mare (5 m lungime), acoperit cu păr lung, de culoare brună-roșcată sau galbenă-cenușie și cu fildeșii mari, curbați în sus (*Elephas primigenius*). Este unul din "personajele" artei figurative (mai ales rupestre) din primele epoci ale civilizației umane. **2.** Adj. invar. Fig. De mari proporții.

MÁNA subst. (<fr., engl. *mana*; cuv. polinezian "forță") Forță supranaturală, impersonală și nediferențiată. Noțiunea desemnează una dintre primele forme de credință animistă specifice primelor stadii religioase ale omenirii, manifestată la melaiezieni și polinezieni, conform căreia această forță se putea manifesta în orice lucru sau ființă.

MANAGEMENT s.n. (cuv. engl.) **1.** Știința, arta conducerii. **2.** Ansamblul activităților de organizare și conducere în scopul adoptării deciziilor optime în proiectarea și reglarea proceselor microeconomice.

MANAGÉR s.m. (<engl. *manager*) **1.** Persoană care conduce o întreprindere, o afacere. **2.** Persoană care se ocupă cu problemele administrative și organizatorice ale unui sportiv, ale unei echipe sportive sau ale unei vedete; impresar.

MÁNĂ s.f. (<sl. *mana*, ngr. *manna*) **1.** Lichen comestibil, bogat în amidon, răspîndit în Asia și în Africa de Nord, care crește pe stînci sub forma unor mici ghemuri cenușii (*Lecanora esculenta*). Cînd uscăciunea este mare, este purtat de vînt, putînd constitui ploaia de mană. **2.** Fig. Belșug, rodnicie; cîștig; rodul cîmpului, al stupilor, al vitelor. **3.** Numele mai multor boli ale plantelor cultivate, cauzate de anumite ciuperci parazite. **4.** Rouă sau ploaie cu soare care dăunează plantelor.

MANCANDO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicație de execuție) Prin rărirea tempoului și diminuarea simultană a intensității.

MANCIURIÁN, -Ă s.m. și f., adj. (<n.pr. *Manciuria*) **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Populație care s-a format, care locuiește în Manciuria; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a Manciuriei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Manciuriei sau manciurienilor, referitor la Manciuria sau la manciurieni. ◆ (Substantivat, f.) Limbă altaică vorbită de manciurieni, dispărută în sec. 20.

MÁNCO s.n. (<it. *manco*) (FIN.) Ceea ce lipsește; spec. lipsă de bani constatată la încheierea unei socoteli; pierdere dintr-o marfă oarecare cu prilejul transportului, al desfacerii etc.

MANDÁNT, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *mandant*, it. *mandante*) (Persoană) pentru care (uneori și în numele căreia) se încheie acte juridice în temeiul contractului de mandat.

MANDARÍN[1] s.m. (<fr. *mandarin*; cuv. port.) **1.** Nume dat de către portughezi demnitarilor indigeni din Indochina, extins apoi de către europeni la funcționarii publici din China feudală. **2.** Fig. Persoană importantă și influentă.

MANDARÍN[2] s.m. (<*mandarină*) Arbust fructifer cu frunzele eliptice, persistente, cu florile albe și cu fructele sferice comestibile, care crește în regiunile tropicale și subtropicale (*Citrus nobilis*).

MANDARÍNĂ s.f. (<fr. *mandarine*) Fructul mandarinului, sferic, asemănător cu al portocalului, dar mai mic și mai roșiatic.

MANDÁT s.n. (<fr. *mandat*, germ. *Mandat*) **1.** Împuternicire de a reprezenta o persoană

fizică sau juridică şi de a acţiona în numele ei. **2.** (JUR.) Dispoziţie, ordin. ◇ *Mandat de arestare* = act scris prin care se ordonă arestarea unui învinuit. **3.** *Mandat poştal* = serviciu poştal prin care cineva poate expedia o sumă de bani; formularul necesar acestei operaţii; sumă de bani trimisă sau primită astfel.

MANDATÁ vb. I tranz. (<fr. *mandater*) A dispune plătirea unei sume. ◆ A încredinţa cuiva un mandat; a împuternici.

MANDATÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *mandataire*, germ. *Mandatar*) Persoană căreia i s-a încredinţat un mandat; împuternicit, reprezentant.

MANDÍBULĂ s.f. (<fr. *mandibule*, lat. *mandibula*) **1.** Maxilar inferior. **2.** Fiecare dintre cele două părţi ale ciocului păsărilor. **3.** Fiecare dintre cele două piese bucale chitinoase la insecte.

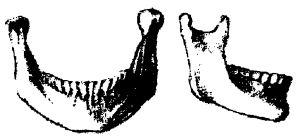

mandibula la om

MANDOLÍNĂ s.f. (<fr. *mandoline*, it. *mandolina*) Instrument muzical din familia lăutei, avînd cutia de rezonanţă foarte boltită şi corzi de metal grupate cîte două, care sînt făcute să vibreze cu ajutorul unei pene (de celuloid) sau prin ciupire.

MÁNDRĂ s.f. (<ngr. *mandra*) Îngrăditură de stuf, nuiele, şipci etc. instalată în bălţi pentru prinderea şi păstrarea peştelui viu (pînă la transportarea lui).

MANDRÍL s.m. (<fr. *mandrill*) Specie de maimuţă din Africa Ecuatorială, cu faţa dungată cu roşu şi albastru şi cu blana brună-măslinie (*Mandrillus sphinx*).

mandril

MANDRINÁ vb. I tranz. (<fr. *mandriner*) A efectua o mandrinare.

MANDRINÁRE s.f. (<*mandrina*) Operaţie de lărgire a găurilor unor piese, a capetelor unor ţevi şi, în general, de deformare plastică cu ajutorul mandrinei.

MANDRÍNĂ (MANDRÍN) s.f. (s.n.) (<fr. *mandrin*) **1.** Dispozitiv de prindere a piesei de prelucrat sau a uneltei cu care se face prelucrarea (ex. *la strung, la maşina de găurit*). **2.** Dispozitiv calibrat, cu cap tronconic, care se foloseşte pentru lărgirea sau fasonarea găurilor în piese tubulare sau inelare. **3.** Dorn.

MANECHÍN s.n. (<fr. *mannequin*; cf.old. *mannekijn* "om mic") **1.** Obiect de carton presat, lemn, ceară etc., care reproduce (părţi din) corpul omenesc, servind ca suport pentru a proba, a potrivi sau a expune piese de îmbrăcăminte. **2.** Persoană care prezintă modele noi de îmbrăcăminte în faţa comisiilor tehnice sau în faţa publicului. **3.** Fig. Om lipsit de personalitate, uşor de condus, influenţabil.

MANÉJ s.n. (<fr. *manège*) **1.** Teren amenajat pentru dresajul sau antrenamentul cailor, pentru lecţii de călărie etc. ◆ Arenă (la circ) pentru prezentarea numerelor cu animale dresate. **2.** Dresaj, antrenament al cailor.

MANÉTĂ s.f. (<fr. *manette*) Pîrghie mică cu ajutorul căreia se declanşează sau se opreşte un mecanism sau un aparat.

MANETÓN s.n. (<fr. *maneton*) (TEHN.) Fusul cotului unui arbore cotit, pe care se articulează capul bielei.

MANEVRÁ vb. I (<fr. *manœuvrer*) **1.** Intranz. (Despre trenuri, nave) A executa o manevră. **2.** Intranz. (MILIT.) A deplasa rapid trupe pe unul din flancurile unui dispozitiv sau dintr-o regiune în alta. **3.** Intranz. Fig. A unelti. **4.** Tranz. A manipula, a mînui un aparat, un dispozitiv tehnic etc. ◆ A mînui bani.

MANÉVRĂ s.f. (<fr. *manœuvre*) **1.** (MILIT.) Mişcare tactică de trupe; aplicaţie de mare amploare executată cu mari unităţi în condiţii asemănătoare cu cele de luptă. **2.** Fig. Uneltire, intrigă în vederea atingerii unui scop. **3.** Ansamblu de operaţii destinate compunerii şi descompunerii trenurilor, ataşării şi detaşării vagoanelor etc. ◆ Ansamblu de operaţii pentru acostarea, ancorarea, plecarea de la chei etc. a unei nave. **4.** Parîmă folosită pentru fixarea unui arbore ori a unui bompres de pe o navă sau pentru acţionarea velelor sau a vergilor.

MANGÁL s.n. (<tc. *mangal*) **1.** Cărbune de lemn obţinut prin arderea mocnită a lemnului sau ca produs secundar la distilarea uscată a lemnului, folosit la fabricarea cărbunelui activ, a pulberii negre etc. **2.** Vas metalic în care se aprind cărbuni pentru încălzire.

MANGÁLIŢĂ s.f. (<magh. *mangalica*) Rasă de porci de mărime mijlocie, cu părul des şi creţ, crescută pentru producţia de grăsime; porc care face parte din această rasă.

MANGÁN s.n. (<germ. *Mangan*) Element chimic (*Mn*; nr.at. 25; m.at. 54,938; gr.sp. 7,2; p.t. 1247°C; p.f. 2030°C), metal albcenuşiu, foarte dur şi foarte sfărîmicios, care se găseşte în natură sub formă de oxizi; se întrebuinţează la fabricarea unor oţeluri speciale. A fost izolat de I.G. Gahn în 1774.

MANGANÁL s.n. (cf. *mangan*) Aliaj al fierului cu carbon, mangan şi nichel, de mare rezistenţă şi tenacitate.

MANGÁNIC, -Ă adj. (<fr. *manganique*) Care conţine mangan, care este format din mangan. ◇ *Acid manganic* = acid oxigenat al manganului care nu există în stare liberă.

MANGANÍN s.n. (<fr. *manganin*) Aliaj de cupru, mangan şi nichel, cu rezistivitate electrică mare, folosit la fabricarea rezistenţelor electrice-etalon şi a reostatelor.

MANGANÍSM s.n. (<fr. *manganisme*) Intoxicaţie cronică cu mangan.

MANGANÍT s.n. (<fr. *manganite*) Oxid natural hidratat de mangan, cristalizat, de culoare neagră, cu luciu semimetalic, folosit ca minereu de mangan.

MANGANOMETRÍE s.f. (<fr. *manganimétrie*, germ. *Manganometrie*) Metodă de analiză volumetrică, bazată pe acţiunea oxidantă a permanganatului de potasiu, care permite dozarea substanţelor cu caracter reducător faţă de permanganat.

MANGÓLD s.m. (<germ. *Mangold*) Plantă legumicolă bienală, asemănătoare cu sfecla, cultivată pentru frunzele ei mari, ondulate, cu nervura mediană foarte dezvoltată, folosite în alimentaţie (*Beta vulgaris* var. *cicla*).

MANGRÓVĂ s.f. (<fr. *mangrove*) Fitocenoză tropicală de arbori şi arbuşti cu rădăcini adventive, caracteristică ţărmurilor marine mlăştinoase, inundate în timpul fluxului.

MANGÚSTĂ s.f. (<fr. *mangouste*; cf.sp. *mangosta* <*mangus*, cuv. indian) Mamifer carnivor din S Asiei cu blana cenuşie, aspră, care se hrăneşte cu şoareci şi şerpi (*Herpestes mungo*).

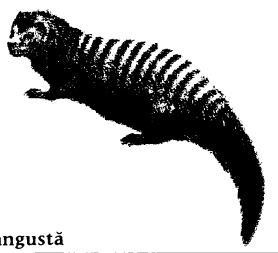

mangustă

MANI s.m. pl. (<lat. *manes*) (La romani) Nume dat sufletelelor celor morţi, considerate divinităţi ocrotitoare ale căminului. Această credinţă a condus la dezvoltarea cultului morţilor.

MANIÁC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *maniaque*) (Persoană) care suferă de o manie; p.ext. persoană care se ocupă în mod exagerat de ceva; tipicar.

MANIAMÉNT s.n. (<fr. *maniement*) (ZOOT.) Locul unde se depozitează grăsimea sub piele la animale (ex. *salba, capul pieptului, spata, şoldul, baza cozii*), după care se apreciază gradul de îngrăşare.

MANICHIÚRĂ s.f. (cf.germ. *Maniküre*, <fr. *manucure*; cf.lat. *manus* "mînă"+*curare* "a îngriji") Îngrijire specială a unghiilor de la mîini.

MANICHIURÍSTĂ s.f. (<*manichiură*) Persoană specializată în manichiură.

MANÍE s.f. (<fr. *manie*, ngr. *mania*, lat. *mania*) Boală mintală caracterizată printr-o continuă excitaţie psihică, prin euforie, prin succesiunea rapidă şi incoerentă a ideilor, prin halucinaţii, prin logoree şi agitaţie. ◆ (Cu sens atenuat) Preocupare exagerată şi obsedantă pentru ceva; apucătură bizară, ciudăţenie, toană.

MANIERÁT, -Ă adj. (<*manieră*; cf. fr. *maniéré*) **1.** Politicos, binecrescut, educat, stilat. **2.** (Despre comportament) Afectat, căutat, artificial.

MANIÉRĂ s.f. (<fr. *manière*) **1.** (La pl.) Fel de a se purta în societate; comportare elegantă, corectă şi cuviincioasă. ◇ *Codul manierelor elegante* = ansamblu de reguli cu privire la buna purtare. **2.** Mod, chip, procedeu. ◆ Ansamblul mijloacelor de expresie şi al procedeelor caracteristice unui artist, scriitor. ◆ Folosire mecanică a unor procedee artistice, care duce la artificialitate.

MANIERÍSM s.n. (<fr. *maniérisme*) **1.** Mod de comportare (sau de exprimare) afectat,

preţios, artificial, lipsit de naturaleţe. **2.** Folosire (mecanică) a unor procedee şi motive din operele maeştrilor sau repetare a propriilor procedee şi modalităţi artistice. **3.** Curent artistic epigonic în artele plastice italiene din sec. 16, apoi şi în cele europene, constituit prin preluarea şi dezvoltarea excesivă a unor modalităţi de expresie ale marilor maeştri ai Renaşterii (Rafael, Michelangelo ş.a.), fapt care a condus, în special, la o pictură rafinată, preţioasă, artificială, cu forme şi culori ireale (ex. Pantormo, Bronzino, Cellini, Vasari etc.).

MANIFÉST, -Ă s. n., adj. (<lat. *manifestum*, fr. *manifeste*) **1.** S. n. Declaraţie publică prin care conducerea unui stat, un partid, o organizaţie îşi fac cunoscute concepţiile şi programul; text (foaie volantă) care conţine exprimarea unei poziţii şi face apel la acţiune. ◆ Text teoretic şi programatic al unei grupări artistice. **2.** Adj. (Şi adverbial) Evident, clar. ◆ Declarat, explicit.

MANIFESTÁ vb. I (<fr. *manifester*) **1.** Tranz. A exprima, a arăta prin comportare, prin atitudine etc. un sentiment, o tendinţă. ◆ Tranz. şi refl. A (se) face cunoscut, a (se) vădi, a (se) exterioriza. **2.** Intranz. A participa la o manifestaţie, a demonstra.

MANIFESTÁRE s.f. (<*manifesta*) **1.** Exteriorizare (prin vorbe, atitudini, fapte) a gîndurilor, sentimentelor, personalităţii etc. cuiva. **2.** (De obicei la pl.) Acţiune, fapt prin care cineva sau ceva îşi manifestă existenţa, activitatea; p.ext. realizare, înfăptuire. ◆ Spec. Reprezentaţie, spectacol.

MANIFESTÁŢIE s.f. (<fr. *manifestation*) **1.** Demonstraţie de masă în semn de simpatie, ataşament sau protest faţă de un eveniment de interes general sau faţă de o persoană. **2.** Manifestare (**1**).

MANIHEÍSM s.n. (<fr. *manichéisme*) Doctrină religioasă întemeiată de profetul Mani (Manes), care proclamă structura dual, antagonică a lumii: bine (lumină, spirit) şi rău (întuneric, materie), aflate într-o luptă permanentă. A stat la baza mai multor secte creştine (ex. *bogomili, albigenzi* etc.). ◆ Principiu filozofic, etic ce pune la baza existenţei (manifestării) unor lucruri şi fenomene antagonismul bine-rău.

MANÍLA s.f. (<fr. *manille*; cf. n.pr. *Manila*, capitala Republicii Filipine) Fibră textilă extrasă din frunzele tinere şi din trunchiul unui bananier cu fructe necomestibile, originar din Filipine, folosită la confecţionarea sforilor şi a unor ţesături tari.

MANIÓC s.m. (<fr. *manioc*) Plantă tropicală din familia euforbiaceelor, cu tuberculi lungi, care fie se consumă ca atare, fie sînt folosiţi pentru obţinerea unei făini nutritive, numită tapioca (*Manihot esculenta*).

MANIPULÁ vb. I tranz. (<fr. *manipuler*) A mînui, a manevra. ◆ Fig. A influenţa prin anumite mijloace (necinstite) modul de a gîndi şi de a acţiona al unor colectivităţi.

MANIPULÁNT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *manipulant*, germ. *Manipulant*) Persoană care mînuieşte aparate, mecanisme, sisteme tehnice etc.; spec. vatman.

MANIPULATÓR, -OÁRE subst. (<fr. *manipulateur*) **1.** S.n. Dispozitiv folosit în telegrafie pentru transmiterea semnalelor Morse, prin întreruperea şi restabilirea unui circuit electric. **2.** S.n. (IND.) Dispozitiv cu care sînt manipulate piesele incandescente. **3.** S.m. şi f. Manipulant.

MANÍTĂ s.f. (<fr. *mannite*) Substanţă zaharată extrasă din numeroase plante, folosită ca laxativ.

MANIVÉLĂ s.f. (<fr. *manivelle*) Pîrghie (de obicei în zigzag) folosită la acţionarea unor dispozitive, motoare, printr-o mişcare de rotaţie. ◆ Parte a ansamblului bielă-manivelă care transformă o mişcare rectilinie în una de rotaţie sau invers.

MANOGRÁF s.n. (<fr. *manographe*) Manometru înregistrator.

MANOMETRÍE s.f. (<fr. *manométrie*) Studiere şi aplicare a metodelor de măsurare a presiunii fluidelor.

MANOMÉTRU s.n. (<fr. *manomètre*) Instrument pentru măsurarea presiunii lichidelor sau a gazelor dintr-un spaţiu închis sau dintr-o conductă.

MANÓPERĂ s.f. (după fr. *manœuvre*; cf.lat. *manopera*) **1.** Muncă manuală necesară pentru executarea unei lucrări; plată pentru această muncă. **2.** Fig. Mijloc abil (corect sau, mai ales, necinstit) de a atinge un scop; intrigă, uneltire.

MANÓZĂ s.f. (<fr. *mannose*) Monozaharidă, epimer al glucozei.

MANSÁRDĂ s.f. (<fr. *mansarde*; cf. n.pr. *Mansart*, arhitect francez) Încăpere sau ansamblu de încăperi locuibile, situate sub acoperişul în pantă al unei clădiri.

MANSUETÚDINE s.f. (<lat. *mansuetudo, -inis*, it. *mansuetudine*) Blîndeţe, bunătate, îngăduinţă, milă.

MÁNŞĂ[1] s.f. (<fr. *manche*) Pîrghie folosită de pilot pentru comanda aripioarelor şi profundorului unui avion; p.ext. mîner, manivelă.

MÁNŞĂ[2] s.f. (<fr. *manche*) Fiecare dintre etapele în care se împart unele probe sau competiţii sportive.

MANŞÉTĂ s.f. (<fr. *manchette*, germ. *Manschette*) **1.** Margine dublată (cusută sau detaşabilă) care strînge (sau acoperă) capătul mînecii unei cămăşi, bluze etc. ◆ Partea de jos, răsfrîntă şi fixată în această poziţie, a pantalonilor. ◆ Partea superioară, elastică a unui ciorap. **2.** (TEHN.) Garnitură de etanşare în formă inelară sau cilindrică, confecţionată din piele sau din cauciuc. **3.** Titlu scris cu caractere mari pe prima pagină a unui ziar. ◆ Scurt rezumat, idee principală a unui articol sau grupaj de articole, tipărite cu litere mari.

MANŞÓN s.n. (<fr. *manchon*) **1.** Accesoriu de îmbrăcăminte destinat protejării mîinilor contra frigului. **2.** Tub scurt (filetat) care serveşte la îmbinarea (sau ramificarea) ţevilor sau a cablurilor. **3.** Înveliş de protecţie al unui mîner, al unei camere pneumatice etc. **4.** (BOT.) Membrană protectoare a seminţei, a tulpinii etc.

MANTÁ s.f. (<pol., ucr. *manta*) **1.** Haină lungă, groasă sau impermeabilă, care se poartă peste celelalte haine pentru a apăra de frig sau de ploaie. ◆ Mantie. **2.** Înveliş de protecţie al unui sistem tehnic. **3.** (La gasteropode) Prelungire a tegumentului care căptuşeşte cochilia; palium.

MÁNTIE s.f. (<sl. *mantija*) Veşmînt asemănător cu o pelerină lungă şi largă, purtată îndeosebi la anumite ceremonii. ◆ Manta (**1**).

MANTÍLĂ s.f. (<fr. *mantille*; cf.lat. *mantilla*) **1.** Pelerină scurtă pînă la genunchi, purtată de femei. **2.** Eşarfă lungă de mătase sau de dantelă purtată de femei în Spania.

MANTINÉLĂ s.f. (<it. *mantinella*) **1.** Bordură înaltă care delimitează terenul de joc la hochei pe gheaţă. **2.** Marginea interioară a unei mese de biliard.

MANTÍSĂ s.f. (<fr. *mantisse*; cf.lat. *mantissa* "adunare, adaos") Partea zecimală a unui logaritm.

MANTÓU s.n. (<fr. *manteau*) Palton sau pardesiu pentru femei.

MANUÁL, -Ă s. n., adj. (<fr. *manuel*, it. *manuale*, lat. *manualis*) **1.** S. n. Carte (folosită în şcoli) în care sînt prezentate şi explicate noţiunile fundamentale ale unei discipline ştiinţifice, artistice sau tehnice. **2.** Adj. Care se execută cu mîna; de mînă. ◆ (Despre îndeletniciri sau profesiuni) Care se efectuează prin muncă fizică sau cu unelte acţionate cu mîna. ◆ Care execută lucrări de mînă, care lucrează cu mîinile.

MANÚBRIU s.n. (<fr., lat. *manubrium*) **1.** (ZOOL.) Formaţie tubulară a corpului meduzelor, pe care se află orificiul buco-anal. **2.** Structură anatomică în formă de mîner.

MANUELÍN adj. (<fr. *manuélin*) *Stil manuelin* = denumire dată artei şi arhitecturii portugheze de la sfîrşitul sec. 15-începutul sec. 16 (în special din perioada domniei lui Emanuel I), caracterizată prin împodobirea structurilor gotice cu ornamente sculpturale de diferite influenţe.

MANUFACTÚRĂ s.f. (<fr. *manufacture*; cf.lat. *manufactura* "muncă manuală") **1.** Formă de producţie industrială bazată pe folosirea muncii manuale a lucrătorilor reuniţi în ateliere. ◆ Întreprindere bazată pe o astfel de producţie. **2.** Produse ale industriei textile; ţesături.

MANUFACTURIÉR, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *manufacturier*) **1.** Adj. Privitor la manufactură, care ţine de manufactură. **2.** S.m. şi f. Proprietar al unei manufacturi; lucrător într-o manufactură.

MANUSCRÍS, -Ă adj., s.n. (<fr. *manuscrit*, lat. *manuscriptum*, după *scris*) (Text) scris cu mîna (sau dactilografiat), netipărit.

MANUTÁNŢĂ s.f. (<fr. *manutention*) Subunitate militară specializată în fabricarea pîinii pentru trupe.

MAOÍSM s.n. (<fr. *maoïsme*) Doctrină ideologică (marxistă) a conducătorului chinez Mao Tze-dun.

MAÓRI s.m. pl. (<fr. *Maoris*) Populaţie băştinaşă (polineziană) din Noua Zeelandă.

MAPAMÓND s.n. (<ngr. *mappamondo*, it. *mappamondo*; cf. lat. *mappa* "hartă"+*mundus* "lume") **1.** (GEOGR.) Planiglob; planisferă. **2.** (ASTR.) *Mapamond ceresc* = harta cerului, pe care sînt însemnate stelele, constelaţiile etc.

MÁPĂ s.f. (<germ. *Mappe*) **1.** Obiect de birou în care se păstrează diferite hîrtii, foi volante etc.; dosar special în care se păstrează (şi se transportă) hîrtii, desene, acte; copertă de protecţie pentru o carte, un manuscris etc. ◆ Plic mare care conţine mai multe plicuri mai mici şi hîrtie de scris. **2.** Servietă (plată).

MAQUIS s.n. (cuv. fr.) **1.** Formaţie de diferiţi arbuşti şi tufişuri cu frunze persistente, de o mare densitate, specifică zonelor meditera-

neene uscate. **2.** Denumire a mişcării partizanilor francezi din Rezistenţă (1941-1944).
MAQUISÁRD, -Ă s.m. şi f. (<fr. *maquissard*) Luptător din Rezistenţa franceză.
MARABÚ s.m. (<fr. *marabout*) **I. 1.** (În ţările musulmane, în special în Africa) Sfînt local, venerat ca protector. **2.** (În Africa) Şef al unui ordin islamic. **3.** Mormîntul unui marabu. **II.** Pasăre din ordinul ciconiiformelor, mai mare ca barza, cu gîtul şi capul golaşe, răspîndită în Africa şi Asia Ecuatorială ale cărei pene, de un alb strălucitor, sînt folosite ca podoabă (*Leptoptilus crumeniferus*).
MARACÁS s.n. (<sp. *maracas*) Instrument de percuţie sud-american, făcut dintr-o nucă de cocos în care s-au introdus grăunţe şi nisip.
MARAFÉT s.n. (<ngr. *marafeti*) **1.** (Fam.; mai ales la pl.) Lucruri mărunte şi fără importanţă; fleacuri, chiţibuşuri, dichisuri. ◆ Podoabe (pretenţioase). **2.** (Mai ales la pl.) Fasoane, mofturi, nazuri, ifose. **3.** (Înv. şi pop.) Meşteşug; dibăcie, iscusinţă. ◆ Procedeu, mijloc; concr. dispozitiv ingenios.
MARÁMĂ s.f. (<tc. *mahrama*) Piesă a costumului naţional românesc, sub forma unei fîşii de borangic, ornată cu diferite motive, cu care femeile îşi înfăşoară capul, lăsînd capetele să atîrne pînă jos; ştergar.
MARAMUREŞEÁN, -Ă s.m., adj. (<n.pr. *Maramureş*) **1.** S.m. (La pl.) Populaţie care locuieşte în Maramureş; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Maramureşului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Maramureşului sau maramureşenilor, privitor la Maramureş sau la maramureşeni.
MARAMUREŞEÁNCĂ s.f. (<*maramureşean*) Femeie care face parte din populaţia de bază a Maramureşului sau este originară de acolo.
MARANGÓZ s.m. (<tc. *marangoz*) Dulgher care execută lemnăria pentru nave sau ambarcaţii de lemn.
MARÁSM s.n. (<ngr. *marasmos*, fr. *marasme*, germ. *Marasmus*) **1.** Slăbire a forţelor spirituale şi morale; demoralizare, deprimare; extenuare, apatie. **2.** Încetinire sau oprire a unei activităţi generale (economice, sociale etc.); stare de stagnare.
MARATÓN (<fr. *marathon*; cf.n.pr. *Marathon*, localitate în Grecia) Probă de atletism, care constă în alergarea pe o distanţă de 42,195 km. ◆ Fig. Activitate de durată şi dificilă.
MARC s.n. (<fr. *marc*) Pastă de fructe proaspete folosită în industria alimentară.
MARCÁ vb. I (<fr. *marquer*) **1.** A aplica un semn distinctiv; a însemna. ◆ A grava pe un obiect de metal preţios marca de autenticitate. **2.** Fig. A constitui o notă specifică; a reprezenta, a ilustra. ◆ A scoate în evidenţă; a sublinia, a releva. ◆ A constitui o dovadă; a indica, a arăta. **3.** A delimita, a însemna marginile unei suprafeţe, ale unui teren. ◆ A trasa liniile specifice pe un teren de sport. **4.** A înscrie un punct (coş, gol etc.) în jocurile sportive. **5.** (SPORT) A supraveghea (şi a anihila) acţiunile unui adversar.
MARCÁJ s.n. (<fr. *marquage*) **1.** Semn distinctiv aplicat pe ceva; semn convenţional care indică ceva. ◆ Mijloc de semnalizare rutier, aplicat în special pe suprafaţa carosabilă. **2.** (SPORT) Procedeu în jocurile de echipă, constînd în supravegherea şi anihilarea acţiunilor unui adversar. ◆ *Tabelă de marcaj* = panou pe care se afişează scorul unei competiţii.
MARCÁNDO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Marcînd, subliniind.
MARCÁNT, -Ă adj. (<fr. *marquant*, germ. *markant*) Care iese în evidenţă, care se distinge prin valoare, prin importanţă etc.; de seamă, remarcabil.
MARCASÍT s.n. (<fr. *marcassite*, germ. *Markasit*; cuv. ar.) Sulfură naturală de fier, cristalizată, galbenă-verzuie, folosită la fabricarea acidului sulfuric sau la confecţionarea unor obiecte ornamentale.
MARCATÓR subst. (<*marca*) **1.** S. m. şi f. Persoană care lucrează la marcarea unor produse. **2.** S.m. şi f. (SPORT) Persoană care marchează puncte sau goluri. **3.** S.n. Unealtă folosită în agricultură pentru trasarea rîndurilor şi pentru marcarea cuiburilor în care se pun răsadurile sau sămînţa.
MÁRCĂ[1] s.f. (<germ. *Marke*) Mic imprimat emis de poştă, care se lipeşte pe plicuri şi colete poştale ca dovadă a plăţii taxelor de transport; timbru poştal.
MÁRCĂ[2] s.f. (<ngr. *marka*, fr. *marque*; cf. germ. *Marke*) **1.** Semn, inscripţie care se imprimă pe un obiect pentru a-l recunoaşte sau identifica. ◆ Tip, model de fabricaţie (ex. *marcă de automobile*). ◇ Loc. adj. *De marcă* = de bună calitate; de seamă, marcant. **2.** Fig. Semn distinctiv, trăsătură, particularitate.
MÁRCĂ[3] s.f. (<germ. *Mark*) Unitate monetară în unele ţări europene (Germania, Finlanda etc.).
MÁRCĂ[4] s.f. (<germ. *Mark*) **1.** Nume dat în unele state feudale din Europa apuseană sau centrală unităţilor administrative de graniţă, organizate militar. **2.** Obşte sătească în Europa apuseană medievală, în care pămîntul arabil era proprietate privată.
MARCHETÁRÍE s.f. (<fr. *marqueterie*) Procedeu de decorare a mobilelor prin incrustarea unor fîşii de placaj diferite, a unor plăcuţe de fildeş, metal, care alcătuiesc desene. ◆ Obiect obţinut prin acest procedeu.
MARCHÍZ s.m. (<fr. *marquis*) **1.** Titlu nobiliar în unele ţări din Europa apuseană, situat între duce şi conte; persoană avînd acest titlu. **2.** Conducător al unui comitat de frontieră în unele ţări europene medievale.
MARCHÍZĂ s.f. (<fr. *marquise*) **I.** Soţie sau fiică de marchiz. **II. 1.** Mic acoperiş de sticlă, fixat în consolă deasupra intrării principale a unei clădiri. **2.** Construcţie mică, închisă cu geamuri, care protejează intrarea într-o clădire.
MARCHIZÉT s.n. (<fr. *marquisette*) Ţesătură subţire (transparentă) de bumbac, din care se fac rochii, perdele etc.
MARCOMÁNI s.m. pl. (<fr. *Marcomans*, germ. *Markomannen*) Numele unor vechi triburi germanice din Bavaria.
MARCOTÁJ s.n. (<fr. *marcottage*) Operaţie de înmulţire (în special la viţa de vie) prin ramuri (corzi) îngropate, fără a fi tăiate de la planta-mamă (în prima fază).
MÁRE[1] adj. (lat. *mas*, *maris*) **1.** Care are dimensiuni peste cele obişnuite (mici sau mijlocii) (ex. *obiect mare*). ◆ Vast, întins (ex. *suprafaţă mare*). ◆ Înalt, lung (ex. *brad mare*; *păr mare*). ◆ Voluminos, încăpător (ex. *vas mare*). ◆ Lat, adînc (ex. *apă mare*). **2.** Care este în cantitate apreciabilă; mult, numeros; cu valori numerice ridicate (ex. *mulţime mare*; *preţuri mari*). **3.** (Despre fiinţe) Dezvoltat, matur. **4.** De lungă durată (ex. *vacanţă mare*). **5.** Puternic, intens (ex. *foc mare*; *zgomot mare*; *ger mare*). ◆ (Despre stări sufleteşti, sentimente) Puternic, intens, profund (ex. *mare durere*; *mare pasiune*). **6.** De însemnătate deosebită; important; de valoare, de calitate (ex. *zi mare*; *mare eveniment*; *drumul mare*; *mare spectacol*). ◆ Excepţional, celebru, renumit (*om mare*; *mare artist*; *mare conducător*). ◆ Cu deosebite calităţi morale (ex. *suflet mare*; *mare caracter*). ◆ Deosebit, distins (ex. *mare cinste*; *mare ţinută*).
MÁRE[2] s.f. (lat. *mare*, *-is*) **1.** Vastă întindere de apă sărată care acoperă o mare parte din suprafaţa globului; mari porţiuni, delimitate de uscat sau fixate convenţional, din această întindere (ex. Marea Neagră; Marea Nordului). **2.** Întindere vastă; imensitate, mulţime (ex. *mare de nisip*; *mare de flori*; *mare de oameni*).
MARÉE s.f. (<fr. *marée*) Creştere (flux) şi descreştere (reflux) ritmică a nivelului oceanului planetar, datorită atracţiei exercitate de Lună şi de Soare. Durata unui ciclu flux-reflux este de peste 12 ore.
MAREGRÁF s.n. (<fr. *marégraphe*) Aparat care înregistrează variaţia nivelului apelor mării.
MAREŞÁL s.m. (<fr. *maréchal*) **1.** Cel mai înalt grad militar; persoană care are acest grad. ◆ *Mareşal al palatului* = şeful administraţiei unei case regale sau imperiale. **2.** (În Rusia şi Polonia) Şef al unei organizaţii nobiliare.
MÁRFĂ s.f. (<magh. *marha* "vită") Produs al muncii destinat schimbului prin vînzare-cumpărare.
MARGARÉTĂ s.f. (<germ. *Margareten*[blume], fr. *marguerite*; cf.lat. *margarita* "perlă") Plantă decorativă perenă, spontană sau cultivată, din familia compozitelor, cu o inflorescenţă în formă de disc galben, înconjurat de flori albe, ca nişte petale (*Chrysanthemum leucanthemum*).

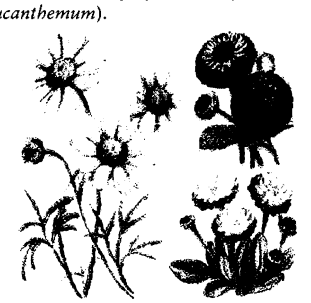

margarete

MARGARÍNĂ s.f. (<fr. *margarine*; cf.gr. *margaron* "perlă") Produs alimentar obţinut dintr-un amestec de grăsimi (animale şi) vegetale, avînd consistenţa şi aspectul untului.
MARGHILOMÁN s.n. (<n.pr. *Marghiloman*) Cafea turcească fiartă cu rom sau cu coniac.
MARGINÁL, -Ă adj. (<fr. *marginal*) Care se află la margine; (despre note, observaţii etc.) scris pe marginea unui text manuscris sau

tipărit. ◆ Fig. (Despre probleme, situații etc.) Secundar, de mică importanță.
MARGINÁLIA s.f. (<lat. *marginalia*) **1.** Note sau titluri tipărite pe marginea unei pagini. **2.** Comentarii, note pe marginea unei opere, apărute în periodice.
MARGINALIZÁ vb. I tranz. (<*marginal*) A îndepărta pe cineva din centrul atenției, al preocupărilor, al importanței; a neglija; a înlătura. ◆ A reduce voit (și nedrept) valoarea, importanța unei fapte, idei etc.
MÁRGINE s.f. (lat. *margo, -inis*) **1.** Parte extremă a unei suprafețe; capăt, extremitate. ◆ Hotar, frontieră. ◆ Periferie. ◆ Limită a unei gropi, a unui vas. ◆ Mal, țărm. **2.** Parte laterală sau depărtată de centru a unei suprafețe, a unui corp. **3.** Fig. Limită pînă la care se poate admite sau concepe ceva; capăt, sfîrșit.
MARGRÁF s.m. (<germ. *Markgraf*, fr. *margrave*) (În ev. med.; în statele germane) Titlu dat unui principe care conducea o marcă[4]; persoană cu acest titlu.
MARIÁJ s.n. (<fr. *mariage*) Căsătorie, căsnicie.
MARIJUÁNA s.f. (<sp., fr. *marijuana*) Stupefiant asemănător haşişului, extras din frunzele verzi de cînepă indiană.
MARÍN, -Ă adj. (<fr. *marin*) Care ține de mare, privitor la mare; caracteristic mării. ◆ (Despre plante și animale) Care crește sau trăiește în mare. ◆ (Și substantivat, f.) (Pictură) care înfățișează un peisaj maritim. ◆ Maritim.
MARINÁ vb. I tranz. (<fr. *mariner*, germ. *marinieren*) A conserva carne, pește, legume, fructe într-o soluție de oțet (cu ingrediente).
MARINÁR s.m. (<*marină*; cf. fr. *marinier*) Membru al echipajului unei nave; matroz, matelot.
MARINÁTĂ s.f. (<ngr. *marinatos*, it. *marinato*) Conservă sau mîncare de legume, pește sau carne preparată prin marinare.
MARÍNĂ s.f. (<fr. *marine*, it. *marina*) Totalitatea mijloacelor de navigație și a unităților navale ale unui stat, împreună cu tot personalul aferent. ◆ Știința și tehnica navigației.
MARINÍSM s.n. (<it. *marinismo*, fr. *marinisme*; cf.n.pr. *Marino*) Școală poetică italiană (sec. 17), inițiată de Giambattista Marino, caracterizată prin preferințe și limbaj poetic particulare, prin prețiozitate și utilizarea unui mod de exprimare încărcat de metafore căutate, de antiteze și concetti. Marinismul este comparabil cu conceptismul, gongorismul, eufuismul, toate fiind modalități poetice specifice barocului.
MARIONÉTĂ s.f. (<fr. *marionette*; cf.n.pr. *Marion*) **1.** Păpușă manevrată cu mîna sau cu ajutorul unor sfori în scopul interpretării unui rol în teatrul de păpuși. **2.** Fig. Persoană lipsită de personalitate, care execută servil ceea ce i se cere.
MARÍTIM, -Ă adj. (<fr. *maritime*) **1.** Care se află pe țărmul mării sau în apropierea ei; de mare, al mării; marin. **2.** Care este în legătură cu navigația pe mare, care se referă la marină.
MARITÁL, -Ă adj. (<fr. *marital*, lat. *maritalis*) (JUR.) Care se referă la drepturile soțului; care este specific relațiilor dintre soți, conjugal.
MÁRJĂ s.f. (<fr. *marge*) **1.** Spațiu sau timp liber limitat, care poate fi folosit ca rezervă; rezervă. **2.** Diferență dintre prețul de vînzare și prețul de cumpărare a unei mărfi, evaluată în procente.
MÁRKETING s.n. (<engl. *marketing*) Știință și practică economică avînd ca obiect maxima eficiență a circuitului mărfurilor de la producător la consumator. Se referă în special la organizarea comerțului pe baza studiului cerințelor pieței.
MARMELÁDĂ s.f. (<fr. *marmelade*, germ. *Marmelade*; cf.port. *marmelada* <*marmelo* "gutuie") Pastă alimentară obținută prin fierberea fructelor proaspete cu zahăr și alte ingrediente.
MARMÍTĂ s.f. (<fr. *marmite*) **1.** Vas de o formă specială (pentru purtat în spate) în care se transportă mîncarea caldă (în special în armată). **2.** Scobitură formată prin eroziune în albia unui rîu.
MARMORÁ vb. I tranz. (<*marmoră*) A da (unui material) aspectul marmurii.
MARMOREÁN, -Ă adj. (<fr. *marmoréen*) Ca de marmură, asemănător cu marmura.
MARMÓTĂ s.f. (<fr. *marmotte*, it. *marmotta*) Mamifer rozător cu corpul scurt și gros, cu blana cenușie, prețioasă, care hibernează (*Marmota*).
MÁRMURĂ (MÁRMORĂ) s.f. (lat. *marmor, -oris*) Rocă cristalină calcaroasă, albă, neagră sau colorată, utilizată pentru decorațiuni în construcții și în sculptură. ◆ Bucată de marmură prelucrată (ex. *statuie, coloană* etc.).
MÁRNĂ s.f. (<fr. *marne*, it. *marna*) Rocă sedimentară constituită din carbonat de calciu și material argilos, de culoare cenușie, verzuie, negricioasă etc., utilizată la fabricarea cimentului.
MARÓ (MARÓN) adj.invar. (<fr. *marron*) Care are culoarea castanei coapte; brunroșcat, castaniu. ◆ (Substantivat, n.) Culoare brună-roșcată, castanie.
MAROCÁN, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *marocain*) **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuiește în Maroc; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a Marocului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Marocului sau marocanilor, privitor la Maroc sau la marocani.
MAROCHÍN (MAROCHÍNĂ) s.n. (s.f.) (<fr. *maroquin*; cf.n.pr. *Maroc*) Piele fină de capră (oaie, vițel) tăbăcită vegetal, lucioasă, folosită în marochinărie și la legarea cărților. ◆ Material care imită o astfel de piele.
MAROCHINĂRÍE (MAROCHINERÍE) s.f. (<fr. *maroquinerie*) **1.** Întreprindere care se ocupă cu confecționarea diferitelor articole din piele sau din înlocuitori ai acesteia; magazin unde se vînd astfel de obiecte. **2.** Obiecte făcute din marochin sau, p.gener., din orice fel de piele.
MARONÍT s.m. (<fr. *maronite*) Catolic aparținînd Bisericii Maronite, care s-a constituit pe lîngă mănăstirea Sf. Maron din Antichia (Siria), extinzîndu-se apoi și în Liban.
MARONÍU, -ÍE adj., s.n. (<*maron*) **1.** Adj. (Despre culori) Care bate în maro. **2.** S.n. Culoare maronie (**1**).
MARÓTĂ s.f. (<fr. *marotte*) **1.** Idee fixă, manie; obiectul unei preocupări exagerate, obsesive. **2.** Sceptru special, purtat ca semn al nebuniei (în special de bufoni).
MARSUÍN s.m. (<fr. *marsouin*) Cetaceu asemănător cu delfinul, cu spatele negru și cu abdomenul alb (*Phocaena phocaena*).
MARSUPIÁL s.n. (<fr. *marsupial*) (La pl.) Ordin de mamifere inferioare, ale căror femele au marsupiu în care își țin puii după naștere; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin (ex. *cangurul, oposumul*).
MARSÚPIU s.n. (<lat., fr. *marsupium*) **1.** Pungă abdominală la femelele din ordinul marsupialelor, în care sînt adăpostiți puii după naștere. **2.** Sac, cavitate incubatoare la nevertebrate (ex. *la crustacee*).
MARŞ s. n., interj. (<fr. *marche*, germ. *Marsch*) **1.** S.n. **1.** Deplasare a trupelor pe jos sau cu autovehicule rutiere. **2.** Probă din atletism, care constă în deplasare rapidă, dar fără a alerga. **3.** Compoziție muzicală cu ritm accentuat, energic, destinată inițial să imprime cadența unei deplasări în formație; textul aferent unei asemenea piese. **II.** Interj. **1.** Comandă de pornire pentru o formație militară. **2.** Cuvînt cu care se alungă un cîine (sau un om).
MARŞÁ vb. I tranz. (<fr. *marcher*) A fi de acord să participe la ceva, a se lăsa prins într-o acțiune (ilicită).
MARŞARIÉR s.n. (<fr. *marche arrière*) Mers înapoi al unui autovehicul. ◆ Dispozitiv în cutia de viteze care permite această manevră.
MÁRŞĂ s.f. (<germ. *Marsch*) (GEOGR.) Porțiune de cîmpie joasă (în Olanda, Danemarca și în E și V Germaniei) supusă inundațiilor, ulterior desecată și îndiguită; polder.
MARŞRÚT s.n. (<germ. *Marschroute*, fr. *marcheroute*, rus. *marşrut*) **1.** Itinerar. **2.** Mers fără opriri al unui tren de marfă.
MARTENSÍTĂ s.f. (<fr. *martensite*) Oțel călit, caracterizat prin duritate foarte mare.
MÁRTIE s.m. (<sl. *martiĭ*) A treia lună a anului, care are 31 de zile; (pop.) mărțișor.
MARTINGÁLĂ s.f. (<fr. *martingale*; cf.n.pr. *Martigues*, localitate în Franța) **1.** Curea de ham care nu permite calului să se ridice pe picioarele dinapoi. **2.** Formă de a miza la cursele de cai sau la jocurile de noroc. **3.** Bară metalică la navele cu pînze de care se leagă unele parîme.
MARTÍR, -Ă s.m. și f. (<fr. *martyr*; cf.gr. *martys, martyros* "martor, dovadă") Persoană care se jertfește (sau este jertfită) pentru convingerile sale, pentru o anumită cauză sau pentru apărarea unei credințe religioase; mucenic. ◆ Persoană care îndură multe chinuri.
MARTÍRIU s.n. (<lat. *martyrium*; cf.gr. *martyrion*) Suferință, tortură, supliciu, moarte îndurată de cineva pentru convingerile sale, pentru o credință. ◆ Fig. Suferință morală puternică, îndelungată; calvar, tortură.
MARTIRIZÁ vb. I tranz. (<fr. *martyriser*) A supune pe cineva martiriului; a chinui, a maltrata, a tortura, a schingiui. ◆ A trece pe cineva în rîndul martirilor.
MARTIROLÓGIU s.n. (<lat. *martyrologium*, fr. *martyrologe*) Scriere despre martirii bisericii; p. gener. listă a celor care s-au jertfit pentru o idee, o cauză.
MÁRTOR s.m. (lat. *martyr*; cf.gr. *martys, -yros*) **1.** Persoană care a fost prezentă la o întîmplare, la o discuție (despre care poate da

relaţii). **2.** (JUR.) Persoană solicitată să dea informaţii în procesul de instruire sau de judecare a unui fapt penal. ◆ Participant la încheierea unor acte oficiale, care semnează pentru a confirma autenticitatea celor înscrise. **3.** Reper folosit pentru supravegherea evoluţiei fisurilor dintr-o construcţie. **4.** Probă de referinţă, cu care se compară rezultatele unor experienţe de laborator. ◆ Indivizi (animale sau plante) cu care sînt comparate exemplarele pe care s-au făcut anumite experienţe medicale, agricole etc.

MARŢI s.f., adv. (lat. *martis*[dies]) **1.** S.f. A doua zi a săptămînii. **2.** Adv. În cursul zilei de marţi; într-o zi de marţi. ◆ (În forma *marţea*) În fiecare marţi.

MARŢIÁL, -Ă adj. (<fr. *martial*, it. *marziale*) **1.** Care ţine de război; războinic, militar. ◇ *Curte marţială* = tribunal militar în timp de război sau de stare excepţională. *Lege marţială* = lege care prevede folosirea forţei armate în anumite împrejurări. ◆ Care are un aer solemn, grav. **2.** *Arte marţiale* = tehnici de luptă (şi sporturi) originare din Japonia (ex. *judo, karate*).

MARŢIÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *martien*) **1.** Adj. Care aparţine planetei Marte, referitor la planeta Marte. **2.** S.m. şi f. Presupusă fiinţă inteligentă de pe planeta Marte.

MARUFLÁJ s.n. (<fr. *marouflage*) **1.** Maruflare. **2.** Pînză pictată şi lipită prin tehnica maruflării.

MARUFLÁRE s.f. (<*maruflu*) Tehnică de fixare a unei pînze pictate, de obicei de dimensiuni mari, pe un suport fix (perete, panou de lemn etc.).

MARÚFLU s.n. (<fr. *maroufle*) Adeziv special, puternic, folosit la lipirea pînzelor pictate.

MARXÍSM s.n. (<fr. *marxisme*, rus. *marksizm*; cf.n.pr. *Marx*) Concepţie filozofică şi doctrină ideologică politică şi economică, elaborată de Karl Marx şi Fr. Engels, dezvoltată de o serie de continuatori şi care a stat la baza doctrinei comuniste.

MASÁ[1] vb. I tranz. (<fr. *masser*; cf.ar. *mass* "a palpa") A face masaj; a fricţiona.

MASÁ[2] vb. I tranz. şi refl. (<fr. *masser*) A (se) aduna în număr mare, în grup compact; a (se) îngrămădi, a (se) concentra.

MASACRÁ vb. I tranz. (<fr. *massacrer*) A măcelări, a ucide în masă (oameni care nu se pot apăra); a extermina. ◆ Fig. A denatura, a strica, a descompleta o lucrare, un text etc.

MASÁCRU s.n. (<fr. *massacre*) Omor (în masă); măcel, carnaj.

MASÁJ s.n. (<fr. *massage*) Procedeu (medical) de stimulare a circulaţiei şi de relaxare a muşchilor, constînd în frecare, ciupire, lovire uşoară cu mîinile sau în acţionarea cu un aparat special.

MÁSĂ[1] s.f. (lat. *mensa*) **1.** Mobilă formată dintr-o placă sprijinită pe unul sau mai multe picioare, pe care se poate mînca, scrie, lucra etc. ◇ *Masă rotundă* = dezbatere liberă a unei probleme de către mai multe persoane avizate adunate la un loc. *Masă verde* = a) masă (acoperită cu postav verde) la care se joacă jocuri de noroc; b) masă în jurul căreia se duc tratative, negocieri. **2.** Acţiunea de a mînca şi timpul destinat acestei acţiuni (ex. *ora mesei*; *invitaţie la masă*; *înainte de masă*); prînz, cină; ospăţ, banchet. ◆ Ceea ce se mănîncă; alimente, bucate (ex. *a luat o masă copioasă*). ◆ Persoanele din jurul unei mese (ex. *toată masa aştepta*). **3.** Obiect (sau parte a unui obiect) asemănător cu o masă folosit în diverse scopuri practice (ex. *masă de operaţie*).

MÁSĂ[2] s.f. (<fr. *masse*) **1.** (FIZ.) Mărime caracteristică unui corp (relativă la cantitatea de materie din care este alcătuit), exprimată prin raportul dintre mărimea unei forţe ce acţionează asupra lui şi acceleraţia căpătată în urma acestei acţiuni. ◇ *Masă critică* = masă minimă necesară pentru ca o cantitate de materie radioactivă să intre într-o reacţie de fisiune nucleară. *Masă atomică* = greutate atomică. **2.** Mulţime compactă de oameni; colectivitate de oameni care au preocupări comune; cercuri largi ale populaţiei (ex. *masa muncitorilor*; *masa intelectualilor*). ◇ Loc. adj. *De masă* = care cuprinde (antrenează) o mare colectivitate. **3.** Cantitate mare de elemente (de acelaşi fel sau de feluri diferite) care formează un tot (ex. *masă de aer*; *masă continentală*). ◇ *Masă verde* = nutreţ recoltat înainte de maturizare. *Mase plastice* = materiale plastice. ◆ Corp solid, compact, bloc. ◆ Totalitate a unor fonduri (ex. *masă monetară*) sau bunuri (ex. *masă succesorală*). **4.** (ELT.) Corp metalic masiv la care se leagă unele circuite pentru a prelua eventualele supratensiuni. ◆ Parte a circuitului realizată prin corpul metalic al unor piese sau ansambluri tehnice (ex. la sudură, la autovehicule etc.).

MASCÁ vb. I (<fr. *masquer*) **1.** Tranz. şi refl. A(-şi) pune o mască pe faţă. **2.** Tranz. A ascunde privirilor, a sustrage vederii; p.ext. a disimula. ◆ A ascunde de inamic trupele, tehnica de luptă şi alte obiective; a camufla.

MASCARÁDĂ s.f. (<fr. *mascarade*; cf.it. *mascherata*) Divertisment sincretic, răspîndit la curţile aristocratice din Italia şi Franţa, în sec. 15-16, cu originea în carnavalurile florentine, conţinînd dialoguri dramatice, dansuri, episoade lirice, bufonade, muzică, înglobate în general în spectacole specifice, cu subiecte mitologice, alegorice etc. ◆ Bal mascat; grup de oameni mascaţi. ◆ Fig. Acţiune sau atitudine falsă, ipocrită; farsă, înscenare.

MASCARÓN s.n. (<fr. *mascaron*; cf.it. *mascherone*) Figură, mască fantastică sau grotescă, realizată în relief şi folosită ca element decorativ în arhitectură, la mobilier, în ceramica ornamentală etc.

MÁSCĂ s.f. (<fr. *masque*, germ. *Maske*) **1.** Figură umană sau animalieră confecţionată din diverse materiale, purtată pe faţă sau în dreptul feţei în timpul unor ceremonii primitive, mai apoi în reprezentaţii teatrale sau coregrafice (unde avea funcţii simbolice sau alegorice) sau (în forme mult simplificate) în baluri mascate, carnavaluri. ◇ *Mască mortuară* = mulaj în ghips luat după faţa unei persoane imediat după moarte. ◆ Machiaj, fizionomie, realizată prin grimare, a unui actor. ◆ Expresie a feţei provocată de anumite trăiri, sentimente puternice. ◆ Înfăţişare (falsă) sub care cineva îşi ascunde stările psihice sau adevăratele intenţii, adevărata fire. ◆ Ceea ce serveşte pentru a ascunde ceva (ex. *mască de chiuvetă*). **2.** (TEHN.) Înveliş, paravan care protejează împotriva efectelor primejdioase ale unor acţiuni (ex. *radiaţii, scîntei, aşchii* etc.). ◇ *Mască de gaze* = dispozitiv aplicabil etanş pe faţa unei persoane pentru a o apăra de efectele unor gaze toxice, asigurînd inspirarea unui aer purificat.

MASCÓN s.n. (<engl. *mascon*) Formaţiune structurală din scoarţa Lunii, cu o densitate mai mare decît densitatea formaţiunilor înconjurătoare, care provoacă variaţie gravimetrică.

MASCÓTĂ s.f. (<fr. *mascotte*) Fiinţă sau lucru considerate ca purtătoare de noroc; amuletă, talisman. ◆ Reprezentare plastică (sau realizată prin mascarea ori costumarea unei persoane), de obicei, a unui animal, care este considerată o emblemă a unor mari competiţii sportive.

MASCÚL, -Ă s. m., adj. (<lat. *masculus*) **1.** S.m. Nume generic dat animalelor de sex bărbătesc. **2.** Adj. (Despre flori sau părţi ale lor) Care conţine elementele de fecundaţie; masculin (**3**).

MASCULÍN, -Ă adj. (<fr. *masculin*, lat. *masculinus*) **1.** De sex bărbătesc; p.ext. care este propriu indivizilor de sex bărbătesc. ◆ Alcătuit din bărbaţi (ex. *echipă masculină*). ◇ *Gen masculin* (şi substantivat, n.) = gen gramatical care cuprinde nume de fiinţe de sex bărbătesc sau nume de lucruri care au aceeaşi formă, la singular şi plural, cu numele de fiinţe de sex bărbătesc. **2.** (Despre rime; p.ext. despre versuri) Cu accentul pe ultima silabă. **3.** (BOT.) Mascul (**2**).

MASCULINIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *masculiniser*) A face să capete sau a căpăta elemente, trăsături masculine.

MASCULINIZÁRE s.f. (<*masculiniza*) Acţiunea de a masculiniza şi rezultatul ei. ◆ Spec. (MED.) Apariţie şi dezvoltare a caracterelor sexuale masculine la o persoană de sex feminin ca urmare a unor tulburări endocrine.

MASELÓTĂ s.f. (<fr. *masselotte*) Surplus de metal lăsat la turnarea unei piese şi care se îndepărtează după solidificare, odată cu unele impurităţi.

MÁSER s.n. (<engl., fr. *maser*) Dispozitiv pentru producerea şi amplificarea microundelor electromagnetice, bazat pe principiul laserului, folosit în radiolocaţie, în radioastronomie.

MASETÉR s.m. (<fr. *masséter*; cf.gr. *maseter* "mestecător") Muşchi al feţei, care ridică şi mandibula, cu rol important în masticaţie.

MASÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *massif*, germ. *Massiv*) **I.** Adj. **1.** Care constituie o masă unitară şi compactă. ◆ (Despre obiecte şi materiale) Format dintr-un material compact, fără goluri; plin. **2.** Mare, solid, voluminos. **3.** Care este făcut pe scară largă; amplu. **II.** S.n. **1.** *Masiv muntos* = formaţiune muntoasă compactă, omogenă, distinctă faţă de relieful înconjurător. **2.** Bloc de beton sau de zidărie solid, de dimensiuni mari. **3.** Arboret compact, fără goluri între coroane.

MÁSLU s.n. (<sl. *maslo* "ulei") (RELIG.) Ungere cu mir a unui muribund, în cadrul unei slujbe speciale. ◆ Slujbă pentru sfinţirea uleiului pentru mir, oficiată în miercurea dinaintea Paştelui.

MASOCHÍSM s.n. (<fr. *masochisme*, germ. *Masochismus*; cf.n.pr. *Sacher-Masoch*, scriitor austriac) Comportament sexual caracterizat prin apariţia plăcerii sexuale numai în urma

provocării unor dureri fizice, descrisă de scriitorul austriac Sacher-Masoch. ◆ Comportament al unei persoane care pare să găsească plăcere în durere, în suferinţă.

MASÓN s.m. (<fr. *maçon*) Francmason.

MASONERÍE s.f. (<fr. *maçonnerie*) Francmasonerie.

MASS-MÉDIA s.n. (<engl. *mass media* [communication]) Totalitatea mijloacelor de informare în masă (radio, televiziune, presă etc.).

MASTABÁ s.f. (<fr. *mastaba*; cuv. ar. "bancă") Construcţie funerară egipteană de forma unui trunchi de piramidă.

MÁSTER s.n. (<engl. *master*) Titlu acordat cuiva de o şcoală, de o universitate, după terminarea unei specializări profesionale postuniversitare (de un an); persoană care obţine acest titlu.

MASTERÁT s.n. (<*master*) An de studiu de perfecţionare postuniversitară; titlu obţinut la încheierea acestui an.

MASTÍC s.n. (<fr. *mastic*; cf. gr. *mastikhe* "răşină a arborelui *Pistacia lentiscus*") **1.** Răşină vegetală extrasă dintr-un arbore exotic (*Pistacia lentiscus*), folosită la prepararea unor băuturi şi a unor leacuri. **2.** Pastă de colofoniu, ceară, seu etc. cu care se ung tăieturile pomilor fructiferi. **3.** Amestec păstos care se întăreşte în contact cu aerul, folosit la nivelări, lipituri, completări etc.

MASTICATÓR, -OÁRE adj. (<fr. *masticateur*) Care serveşte la masticaţie, care se referă la masticaţie. ◇ *Muşchi masticator* = muşchi care intervine în procesul de masticaţie prin mişcările pe care le imprimă mandibulei.

MASTICÁŢIE s.f. (<fr. *mastication*) Fărîmiţare a alimentelor în cavitatea bucală pentru a putea fi înghiţite.

MASTÍCĂ s.f. (<tc. *mastika*) Băutură alcoolică aromatizată cu mastic (**1**).

MASTÍTĂ s.f. (<fr. *mastite*; cf.gr. *mastos* "mamelă") Inflamaţie patologică a glandei mamare.

MASTODÓNT s.m. (<fr. *mastodonte*; cf.gr. *mastos* "mamelă"+*odons* "dinte") Pahiderm fosil uriaş, asemănător cu elefantul.

mastodont

MASTOÍDĂ s. f., adj. (<fr. *mastoïde*; cf.gr. *mastos* "mamelă"+*eidos* "aspect") **1.** S.f. Fiecare dintre cele două proeminenţe ale osului temporal, situate după ureche. **2.** Adj. Care ţine de mastoidă, care se referă la mastoidă.

MASTOIDÍTĂ s.f. (<fr. *mastoïdite*) Inflamaţie acută sau cronică a mastoidei (urmare a otitei acute).

MASTURBÁ vb. I refl. (<fr. *masturber*) A practica onanismul.

MAŞINÁL, -Ă adj. (<fr. *machinal*) (Şi adverbial) Care se face fără participarea conştiinţei, a voinţei; mecanic, automat, reflex.

MAŞINÁŢIE s.f. (<fr. *machination*) Intrigă, uneltire, complot.

MAŞÍNĂ s.f. (<fr. *machine*, germ. *Maschine*) **1.** Sistem tehnic alcătuit din ansambluri şi piese cu funcţii şi mişcări precis determinate, capabil să transforme o formă de energie în alta sau în lucru mecanic util (ex. *maşini termice*; *maşini electrice*; *maşini hidraulice*). ◆ Dispozitiv, mecanism, aparat acţionat de o forţă în scopul realizării unei lucrări (ex. *maşină de tuns*; *maşină agricolă*; *maşini-unelte*; *maşină de calcul*). **2.** Locomotivă. **3.** Autovehicul.

MAŞINĂRÍE s.f. (<*maşină*; cf. fr. *machinerie*) Mecanism; p.ext. ansamblu funcţional alcătuit din mai multe piese şi sisteme.

MAŞINÍSM s.n. (<fr. *machinisme*) Utilizare pe scară largă a maşinilor în procesele de producţie. ◆ Creştere a ponderii maşinilor în civilizaţie.

MAŞINÍST s.m. (<fr. *machiniste*, germ. *Maschinist*) Persoană care conduce, supraveghează, repară etc. o maşină. ◆ (În teatru) Persoană care mînuieşte decorurile, luminile şi aparatura pentru efecte scenice.

MÁŞTEHĂ s.f. (<sl. *maşteha*) (Înv. şi reg.) Mamă vitregă.

MÁŞTER, -Ă s.f., adj. **1.** S.f. (Înv. şi reg.) Mamă vitregă; maştehă. **2.** Adj. (Reg.; despre fraţi, surori) Vitreg. ◆ Fig. Aspru, crud.

MAT[1] s.n. (<fr. *mat*, germ. *Matt*) Situaţie finală într-o partidă de şah, în care regele nu mai poate fi apărat. ◇ *A face mat* (pe cineva) = a lăsa fără replică pe cineva; a învinge într-o dispută.

MAT[2], -Ă adj. (<fr. *mat*, germ. *matt*) Fără luciu, fără strălucire. ◆ (Despre sticlă) Lipsit de transparenţă. ◆ Fig. (Despre sunete) Lipsit de rezonanţă, sec.

MATADÓR s.m. (<sp., fr. *matador*, germ. *Matador*; cf.sp. *matar* "a ucide") Toreador care, în desfăşurarea unei coride, trebuie să dea taurului lovitura de graţie.

MATAHÁLĂ s.f. **1.** Fiinţă sau lucru de proporţii exagerate (cu contururi neprecise); namilă. **2.** Fiinţă fantastică, enormă şi cu înfăţişare îngrozitoare; arătare, nălucă. **3.** Sperietoare, momîie.

MÁTĂ s.f. (<fr. *matte*) Produs metalurgic intermediar între minereul brut şi produsul finit, conţinînd sulfuri de mai multe metale.

MÁTCĂ s.f. (<bg., scr. *matka*) **1.** Albină femelă unică într-un roi, care are rolul de a depune ouă; regină. **2.** Albia de bază a unei ape curgătoare. ◇ *A reveni la matcă* = a) a reveni la normal; b) a reveni la obîrşie. **3.** Origine, izvor; locul de naştere al cuiva; familia din care se trage cineva.

MATÉ s.n. (<fr. *maté*; cuv. peruvian) Arbust originar din America de Sud, din ale cărui frunze se prepară un ceai tonic (*Ilex paraguayensis*).

MATELÓT s.m. (<fr. *matelot*) Marinar, matroz.

MATEMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *mathématique*, lat. *mathematicus*, it. *matematico*; cf.gr. *mathimatikos*) Care aparţine matematicii, de matematică, referitor la matematică sau la metodele ei. ◆ (Adverbial) Riguros, precis.

MATEMÁTICĂ s.f. (<lat. *mathematica*, fr. *mathématique*, it. *matematica*) Ştiinţă care studiază, cu ajutorul raţionamentului deductiv, proprietăţile entităţilor de natură abstractă (ex. *numere*, *puncte*, *mulţimi* etc.), precum şi relaţiile dintre acestea. Definirea noţiunilor şi a relaţiilor dintre ele se face cu precizie, iar concluziile şi rezultatele la care se ajunge sînt valabile numai dacă au fost riguros demonstrate.

MATERIÁL, -Ă adj., s.n. (<fr. *matériel*, lat. *materialis*) **I.** Adj. **1.** Care aparţine materiei, realităţii obiective, care se referă la materie; care este alcătuit din materie. ◇ *Cultură materială* = totalitatea bunurilor, a deprinderilor de producţie şi de viaţă dintr-o anume perioadă istorică. ◆ Palpabil, concret, real. **2.** Care constă în bunuri economice, care ţine de venit, de aspectul economic, pecuniar; care se referă la trai, la întreţinerea vieţii. ◆ (Adverbial) Din punctul de vedere al situaţiei materiale. **II.** S. n. **1.** Materie primă sau semifabricat din care pot fi produse diferite bunuri. ◇ *Materiale plastice* = materiale de sinteză, cu anumite calităţi, mai uşor de prelucrat şi mai rezistente la agenţi exteriori decît cele naturale; mase plastice. **2.** Bun, produs. ◆ Ţesătură. **3.** Totalitatea documentelor, datelor necesare elaborării unei lucrări ştiinţifice, literare etc. ◆ Expunere scrisă care cuprinde date, informaţii, concluzii referitoare la o anumită problemă.

MATERIALÍSM s.n. (<fr. *matérialisme*, germ. *Materialismus*) **1.** (FILOZ.) Concepţie ontologică potrivit căreia materia (existenţa materială) este factorul prim, iar spiritul (conştiinţa) este un factor secund, derivat. ◇ *Materialism dialectic* = doctrină filozofică întemeiată de K.Marx şi F.Engels, care aplică dialectica hegeliană la procesul devenirii materiale, folosind şi date oferite de ştiinţele pozitive. Susţine caracterul determinant al laturii materiale în evoluţia de la simplu la complex, în care apariţia omului, a conştiinţei este o urmare firească a dezvoltării materiei. *Materialism istoric* = concepţia materialismului dialectic aplicată istoriei, evoluţiei societăţii umane, avînd ca principală tează preponderenţa factorului economic în formularea legilor dezvoltării societăţii. *Materialism vulgar* = interpretare mecanică a concepţiei materialiste, care reduce spiritul şi psihicul la nivelul unor manifestări pur materiale, fiziologice, biologice. **2.** Interes preponderent (exagerat) pentru aspectele materiale ale existenţei; lipsă a preocupărilor intelectuale sau a interesului pentru viaţa sufletească.

MATERIALÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *matérialiste*, germ. *Materialist*) **1.** S.m. şi f. Adept al materialismului. **2.** Adj. Care aparţine materialismului, care se referă la materialism. **3.** Adj., s.m. şi f. (Om) preocupat în primul rînd (sau exclusiv) de cîştig, de foloase materiale, de aspectul material al vieţii.

MATERIALITÁTE s.f. (<fr. *matérialité*, germ. *Materialität*) Caracterul a ceea ce este material, de natură materială.

MATERIALIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *matérialiser*) A face să devină sau a deveni material; a (se) concretiza.

MATÉRIE s.f. (<lat. *materia*) **1.** (FILOZ.)

Categorie care desemnează realitatea obiectivă existentă independent de conştiinţă, perceptibilă senzorial. ◆ Substanţa Universului. **2.** Substanţă din care sînt constituite obiectele lumii înconjurătoare. **3.** Domeniu de cunoaştere, de cercetare; disciplină de învăţămînt; problemă, subiect. ◇ *A intra în materie* = a începe (după o pregătire) tratarea temei principale. ◆ Conţinut, cuprins (al unei lucrări, al unei cărţi etc.). ◆ Totalitatea cunoştinţelor unui obiect de studiu.

MATÉRN, -Ă adj. (<lat. *maternus*, it. *materno*) Care aparţine mamei, de mamă, care provine de la mamă. ◇ *Limbă maternă* = limbă pe care o învaţă cineva de la părinţi. ◆ (Adverbial) Ca o mamă, cu sentimente de mamă.

MATERNITÁTE s.f. (<fr. *maternité*) **1.** Starea, calitatea de a fi mamă. ◆ Instinct matern. **2.** Spital pentru îngrijirea femeilor în timpul graviditătii şi al naşterii.

MATINÁL, -Ă adj. (<fr. *matinal*) Care aparţine dimineţii, al dimineţii, care se petrece dimineaţa. ◆ (Despre oameni) Care se scoală de dimineaţă.

MATINÉU s.n. (<fr. *matinée*) Spectacol care are loc dimineaţa sau la primele ore ale după-amiezii.

MATITÁTE s.f. (<fr. *matité*) (MED.) Senzaţie sonoră percepută la percuţia organelor şi ţesuturilor pline sau a cavităţilor din organism pline cu lichid (ex. în *pleurezie*, *pericardită*).

MATLASÁ vb. I tranz. (<fr. *matelasser*) A căptuşi un material textil sau un articol de îmbrăcăminte cu un material secundar, cu lînă, vată, vatelină etc., cu ajutorul unor cusături care scot în relief, pe întreaga suprafaţă, un model dinainte stabilit.

MATÓR s.n. (<fr. *matoir*) Instrument folosit în legătoria de artă pentru imprimări în piele.

MATOSTÁT s.n. (<ngr. *matostatis*) Piatră semipreţioasă (calcedoniu) de culoare verde.

MATRIARHÁT s.n. (<fr. *matriarcat*, germ. *Matriarchat*) (În comuna primitivă) Denumire a perioadei în care apartenenţa la gintă se stabilea pe linia descendenţei materne, iar femeia avea rolul preponderent în viaţa familială şi socială.

MATRÍCE s.f. (<lat. *matrix*, *-icis*, fr. *matrice*) **1.** Organ al mamiferelor în care se dezvoltă fătul pînă la naştere; uter. ◆ Fig. Origine. **2.** Model, ansamblu de trăsături caracteristice (ex. *matrice stilistică*). **3.** Matriţă. **4.** (LOG.) Tabel reprezentînd valoarea de adevăr a unui enunţ pe baza valorii de adevăr a elementelor componente. **5.** (MAT.) Tabel dreptunghiular cuprinzînd un sistem de numere grupate în rînduri şi coloane.

MATRICÍD, -Ă adj., subst. (<fr. *matricide*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care îşi omoară mama. **2.** S.n. Crima celui care îşi ucide mama.

MATRÍCOL, -Ă s. f., adj. (<fr. *matricule*, lat. *matricula*, it. *matricola*) **1.** S.f. Registru de evidenţă într-o instituţie, în care se scriu numele persoanelor şi datele personale (ex. *matricolă şcolară*; *matricolă militară*). ◆ Număr de ordine sub care sînt înscrişi soldaţii într-un regiment. **2.** Adj. Care face parte dintr-o matricolă, care aparţine unei matricole, privitor la o matricolă.

MATRIMONIÁL, -Ă adj. (<fr. *matrimonial*, lat. *matrimonialis*) Privitor la căsătorie, de căsătorie.

MATRIMÓNIU s.n. (<lat. *matrimonium*) Căsătorie.

MATRIŢÁ vb. I tranz. (<*matriţă*) A prelucra un material prin deformare plastică cu ajutorul unei matriţe, la rece sau la cald.

MATRÍŢĂ s.r. (<germ. *Matrize*) (TEHN.) **1.** Unealtă folosită pentru fasonarea unui material prin deformare plastică sub presiune. **2.** (POLIGR.) Formă în care se toarnă literele. ◆ Formă în care se toarnă un material lichid pentru a se întări în conturul şi dimensiunile dorite.

MATROÁNĂ s.f. (<lat., it. *matrona*, fr. *matrone*) Soţie a unui cetăţean roman; p.ext. femeie căsătorită (care impune respect). ◆ Femeie matură, corpolentă.

MATRONÍMIC adj. (<it. *matronimico*) *Nume matronimic* = nume dat după numele mamei.

MATRÓZ s.m. (<germ. *Matrose*, rus. *matros*) Marinar; p.restr. (ieşit din uz) soldat de marină.

MATÚR, -Ă adj. (<lat. *maturus*, it. *maturo*) Ajuns la deplină dezvoltare (fizică şi intelectuală); cu judecată, cu experienţă; (despre un organism) ajuns la dezvoltare completă. ◆ (Despre judecată, acţiuni etc.) Care denotă seriozitate, profunzime. ◆ Care a fost bine judecat, chibzuit. ◆ Fig. Care posedă o bogată experienţă, multe cunoştinţe etc.; dezvoltat, evoluat.

MATURÁŢIE s.f. (<fr. *maturation*) **1.** (BIOL.) Proces prin care un produs al organismului (gonade, fruct etc.) ajunge la maturitate. **2.** (IND. ALIM.) Fază de transformare fizică, chimică sau de altă natură pe care o suferă anumite substanţe pînă la obţinerea de proprietăţi sau caracteristici optime (ex. *maturaţia berii*).

MATURITÁTE s.f. (<fr. *maturité*, lat. *maturitas*, *-atis*) **1.** Calitatea de a fi matur, stare de deplină dezvoltare (fizică şi intelectuală); p.ext. perioadă din viaţa omului între tinereţe şi bătrîneţe. ◆ (BIOL.) Stare de dezvoltare deplină a unui organ sau a organismului întreg. ◆ Stare de deplină dezvoltare a plantelor; coacere. ◆ Fig. Stadiu înaintat de experienţă, de însuşire a cunoştinţelor. **2.** Seriozitate, profunzime.

MATURIZÁ vb. I refl. şi tranz. (<*matur*) A deveni sau a face să devină matur; a atinge maturitatea. ◆ A căpăta sau a face să capete seriozitatea omului matur.

MATUSALÉMICĂ adj. (<*Matusalem*, personaj biblic) *Vîrstă matusalemică* = vîrstă foarte înaintată.

MAŢ s.n. (lat. *matia*) **1.** Intestin. ◆ (La pl.) Pîntece. ◇ *Maţe-fripte* = a) om sărac; b) om rău; c) om zgîrcit. *Maţe-pestriţe* = om rău şi zgîrcit. **2.** Tub flexibil (de cauciuc), furtun.

MÁUR, -Ă s.m. şi f., adj. (<lat. *Maurus*, germ. *Maure*, fr. *Maure*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Nume dat de cartaginezi şi de romani băştinaşilor din N Africii (berberi); nume generic pentru toţi cuceritorii arabi din Maghreb şi din Spania; nume dat triburilor din Mauritania de pe malul drept al Senegalului; (la sg.) persoană care face parte din aceste populaţii. **2.** Adj. Care aparţine maurilor, privitor la mauri.

MÁUS subst. (<engl. *mouse*) Dispozitiv de intrare ataşat la calculator, prevăzut cu cîteva butoane şi cu o bilă a cărei rotire determină mişcarea pe ecranul monitorului a unui cursor care fixează locul unde operatorul doreşte să execute o comandă sau cu ajutorul căruia se poate desena pe ecran.

MAUSOLÉU s.n. (<lat. *mausoleum*, fr. *mausolée*; cf. n.pr. *Mausol*, rege antic) Monument funerar de dimensiuni mari, ridicat în memoria unor personalităţi, a unor eroi etc.

MAVROFÓR s.m. (<ngr. *mavroforos*) Luptător grec din batalionul sacru al eteriei, care avea uniformă neagră.

MÁXI adj. invar., subst. (<fr. *maxi*) **1.** Adj. invar. (Despre lungimea fustei, rochiei etc.) Care este foarte mare (pînă la glezne). **2.** Subst. Fustă, rochie, palton etc. maxi.

MAXILÁR, -Ă s. n., adj. (<lat. *maxilaris*, fr. *maxillaire*) **1.** S. n. Fiecare dintre cele două oase ale feţei (superior şi inferior) în care cresc dinţii; falcă. **2.** Adj. Care aparţine fălcii, privitor la falcă.

MAXÍLĂ s.f. (<lat. *maxilla*) **1.** Fiecare dintre cele două plăci bucale chitinoase, situate în spatele mandibulelor la acropode, la unii viermi şi la unele moluşte. **2.** Os al feţei.

MÁXIM[1] s.n. (<lat. *maximum*) Maximum. ◆ *Maxim barometric* = centru de înaltă presiune atmosferică.

MÁXIM[2], -Ă adj., s.f. (<lat. *maximus*, fr. *maxime*) **1.** Adj. Care are cea mai mare dimensiune, durată, intensitate etc.; foarte mare: **2.** S.f. Cea mai mare valoare pe care o poate avea, într-un anumit interval,o funcţie sau o cantitate variabilă. ◆ Cea mai înaltă temperatură înregistrată într-o perioadă dată (ex. *maxima zilei*). ◆ Centru de înaltă presiune atmosferică.

MÁXIMĂ s.f. (<lat. *maxima*, fr. *maxime*) Enunţ concis, exprimînd un principiu etic, o normă de conduită etc.; aforism, sentinţă.

MAXIMIZÁ vb. I tranz. (<engl. *maximize*) (INFORM.) A mări o fereastră pînă la dimensiunea întregului ecran.

MÁXIMUM s.n. (<lat., fr. *maximum*) Punct limită, fază reprezentînd limita superioară; maxim[1]; ◆ Cea mai mare cantitate, valoare, intensitate.

MÁXWELL s.m. (<fr. *maxwell*, germ. *Maxwell*; cf.n.pr. *Maxwell*, fizician englez) Unitate de măsură a fluxului magnetic (simbol *Mx*).

MÁYA[1] s.f. (<fr. *maya*; cuv. sanscrit "iluzie") (În filozofia indiană) Latura fenomenală, realitatea întîmplătoare a lumii; aparenţa înşelătoare, iluzia.

MÁYA[2] s.m.sg., adj. invar.(<fr. *Mayas*, sp. *maya*) **1.** S.m. sg. Veche populaţie indiană din America Centrală, existentă pînă la cucerirea spaniolă (c. sec. 10). **2.** Adj. invar. Care aparţine acestei vechi populaţii, care se referă la populaţia maya. ◇ *Civilizaţie maya* = formă specifică a civilizaţiei materiale şi culturii acestui popor, avîndu-şi începuturile cu 2000 de ani î.Hr., în care s-au dezvoltat o scriere hieroglifică, o arhitectură religioasă şi funerară, ornată cu picturi şi sculpturi, din care se mai păstrează cîteva monumente. *Arta maya* v. *arta precolumbiană*. ◆ (Substantivat, f.) Limba populaţiei maya vorbită şi astăzi de unii locuitori ai Peninsulei Yucatan.

MAZAGRÁN s.n. (<fr. *mazagran*; cf.n.pr.

Mazagran, localitate în Algeria) Băutură răcoritoare din cafea foarte concentrată în care se introduc bucăţele de gheaţă.

MÁZĂRE s.f. (cuv. autoh.; cf.alb. *modhullë*) Plantă erbacee de cultură, din familia leguminoaselor, cu florile albe sau trandafirii şi cu seminţele sferice, închise în păstăi (*Pisum sativum*). ◆ Seminţele comestibile ale acestei plante; mîncare gătită din aceste seminţe.

mazăre

MAZDEÍSM s.n. (<fr. *mazdéisme*) Religie a vechilor perşi, constituită prin sec. 2-1 î.Hr. (reprezentînd o formă evoluată a zoroastrismului), răspîndită şi la alte popoare. Doctrina iniţială era centrată pe dualismul *Bine* (reprezentat de zeul suprem Ahura-Mazda, simbol al luminii) şi *Rău* (reprezentat de zeul demonic Angra-Mainyu), dar a evoluat spre considerarea celor două principii ca noţiuni abstracte, în care ponderea revine *Binelui*. Avea o dezvoltată latură moral-pragmatică, susţinînd că instrumentele principale ale bunului credincios sînt *Gîndul bun, Cuvîntul bun, Fapta bună* şi mai puţin asceza, rugăciunea, ceremoniile şi sacrificiile.

MAZÍL s.m. (<tc. *mazul*) **1.** Domnitor sau înalt demnitar scos din funcţie. **2.** Mic boier, lipsit de privilegii. **3.** Membru al unui corp de cavalerie alcătuit din boieri fără funcţii. **4.** Strîngător de bîruri; vătăşel boieresc.

MAZILÍ vb. IV tranz. (<*mazil*) A scoate din domnie sau din slujbă un domn, un boier; a destitui pe cineva dintr-o funcţie. ◆ Fig. A alunga, a îndepărta.

MAZÚRCĂ s.f. (<rus. *mazurka*; cf.pol. *mazurka*) Vechi dans popular polonez, devenit cu timpul dans de salon, cu ritm binar şi mişcare moderată; melodie după care se execută acest dans.

MĂCÁR adv. (<ngr. *makari*) **1.** Cel puţin, barem; chiar (şi), fie (şi). **2.** (Concesiv) Chiar (dacă), fie şi să. ◇ Loc. conj. *Măcar că* = cu toate că, deşi.

MĂCĂLEÁNDRU s.m. (cf. ucr. *makoliandra*) Mică pasăre migratoare, cîntătoare, cu penajul cenuşiu şi cu gîtul, pieptul şi părţi ale capului roşii-galbene (*Erithacus rubecula*).

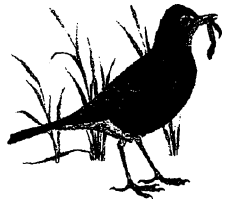

măcăleandru

MĂCEÁŞĂ s.f. (<*măceş*) Fruct al măceşului, roşu, cu gust acrişor, bogat în vitamina C.

MĂCÉL s.n. (<*măcelări*) Acţiune sîngeroasă (îndreptată împotriva unei mulţimi fără apărare); masacru, omor (în masă). ◆ Război, luptă crîncenă.

MĂCELÁR s.m. (lat. *macellarius*) **1.** Persoană care se ocupă cu tăierea vitelor sau cu vînzarea cărnii crude. **2.** Fig. Om crud, brutal; ucigaş sadic.

MĂCELĂRÍ vb. IV tranz. (<*măcelar*) **1.** A ucide cu sălbăticie şi în masă (oameni fără apărare); a extermina, a masacra. **2.** (Rar) A tăia vite pentru consum; p.ext. a sfîrteca, a ciopîrţi.

MĂCELĂRÍE s.f. (<*măcelar*) Prăvălie pentru desfacerea cărnii destinate consumului.

MĂCÉŞ (MĂCIÉŞ) s.m. Nume dat mai multor specii spontane de arbuşti din familia rozaceelor, cu frunzele penat-compuse, cu florile albe, roz sau galbene şi cu fructele mici roşii (*Rosa*); arbust care aparţine fiecăreia dintre aceste specii (*Rosa canina*, *Rosa pendulina* etc.). Este strămoş al trandafirului.

MĂCINĂ vb. I (lat. *machinari*) **1.** Tranz. A preface în făină (pulbere) boabe de cereale (sau alte materiale) cu ajutorul morii, al rîşniţei etc. **2.** Tranz. şi refl. A (se) fărîmiţa, a (se) eroda, a (se) distruge. **3.** Tranz. Fig. A preocupa obsesiv, a chinui (ex. *era măcinat de gelozie*). ◆ A examina îndelung un lucru, o idee; a medita, a frămînta.

MĂCINÍŞ s.n. (<*măcina*) **1.** Ansamblu de operaţii şi de procese executate în scopul transformării boabelor de cereale în făină. **2.** Concr. Cereale duse la moară. ◆ Produse obţinute prin măcinarea boabelor de cereale (ex. *făină, urueală, griş, tărîţe*).

MĂCIÚCĂ s.f. (lat. **matteuca*) **1.** Bîtă lungă şi groasă cu măciulie (ferecată) la unul dintre capete, folosită în trecut şi ca armă de luptă; ghioagă. ◆ P.ext. Lovitură dată cu măciuca (**1**). ◇ *A i se face* (cuiva) *părul măciucă* = a se înspăimînta, a se îngrozi. ◆ Obiect de forma unei măciuci mici, folosit ca aparat în gimnastica ritmică (ex. *probă cu măciuci*). **2.** Măciulie.

MĂCIULÍE s.f. Capătul îngroşat (şi rotunjit) al unor obiecte; gămălie. ◆ (BOT.; pop.) Capsulă (ex. *măciulia macului*).

MĂCRÍŞ s.n. Plantă legumicolă perenă, cu frunzele alungite, cu gust acrişor, folosită în alimentaţie sau în medicină (*Rumex acetosa*). ◇ *Măcrişul-iepurelui* sau *măcrişul-caprei* = plantă erbacee cu frunzele asemănătoare cu ale trifoiului, acrişoare (*Oxalis acetosella*). ◆ *Sare de măcriş* = combinaţie de acid oxalic cu oxalat acid de potasiu.

măcriş

MĂDULÁR s. n., s.m. (lat. *medullaris*) **1.** S.n. Fiecare dintre membrele unei fiinţe; p.ext. fiecare dintre părţile componente ale unei fiinţe. **2.** S.m. (Înv.) Membru al unei societăţi, asociaţii etc.

MĂDUVĂ s.f. (lat. *medulla*) **1.** (ANAT.) Substanţă moale, grasă aflată în canalul oaselor. ◇ *Măduva spinării* = parte a sistemului nervos central aflată în interiorul coloanei vertebrale, care coordonează reflexele necondiţionate somatice şi vegetative medulare; rahis. **2.** Zona interioară, centrală, moale a tulpinii plantelor. **3.** Fig. Esenţa unui lucru, fondul unei probleme, al unei opere etc.; miez.

MĂGÁR s.m. (cuv. autoh.; cf.alb. *magar*, bg. *magare*) Animal de povară şi de tracţiune din familia ecvidelor, mai mic decît calul, cu urechile mari, cu coama bogată şi cu coada mică; asin (*Equus asinus*). ◆ Epitet pentru un om prost, încăpăţînat sau obraznic.

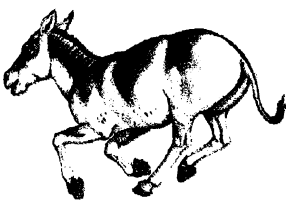

măgar

MĂGĂRÍE s.f. (<*măgar*) Comportare, faptă, vorbă impertinentă, necuviincioasă, reprobabilă.

MĂGULÍ vb. IV tranz. (<sl. *magulitisen*) A satisface cuiva orgoliul, vanitatea; a flata, a linguşi.

MĂGURĂ s.f. (cuv. autoh.; cf.alb. *magullë*) **1.** Deal mare izolat; mic munte delimitat de văi. ◆ Movilă. **2.** Pădure (situată pe un loc înalt).

MĂICÚŢĂ s.f. (<*maică*) **1.** Diminutiv al lui maică. ◆ Termen de adresare pentru o femeie mai în vîrstă. **2.** Călugăriţă.

MĂIESTRÍE s.f. (<*măiestru*) **1.** Pricepere deosebită, talent, artă, ingeniozitate, iscusinţă; p.ext. îndeletnicire, profesiune etc. care cere o astfel de pricepere. ◆ Artă, pricepere cu care este realizată o lucrare. **2.** (Pop.; la pl.) Lucru, obiect care denotă pricepere sau meşteşug în execuţie; unealtă, instrument etc. ingenios.

MĂIÉSTRU, MĂIÁSTRĂ adj. (lat. *magister*) **1.** Iscusit, abil, ingenios. **2.** Lucrat sau executat cu măiestrie; frumos. **3.** (În basme) Înzestrat cu însuşiri miraculoase; năzdrăvan, fermecat (ex. *pasăre măiastră*).

MĂLÁI s.n. **1.** Făină de porumb. **2.** Coptură făcută din făină de mei, de porumb sau de alte cereale. **3.** (BOT.; reg.) Mei (*Panicum miliaceum*); p.restr. boabe de mei. **4.** (BOT.; reg.) Mătură.

MĂLĂIÉŢ, -IÁŢĂ adj. (<*mălai*) (Despre legume, fructe etc.) Cu carnea moale şi cu aspect făinos. ◆ Fig. (Despre oameni) Moale, lipsit de energie; bleg.

MĂLÍN s.n. (<*mălină*) Arbore din familia rozaceelor, înalt, cu frunzele eliptice, dinţate, cu florile albe, mici, în ciorchine şi cu fructul drupă globuloasă, mică, neagră; creşte spontan în regiunea de dealuri sau este cultivat ca plantă decorativă (*Prunus padus*).

MĂLÍNĂ s.f. (<bg. *malina*, ucr. *malyna*)

Fructul mălinului, mic, amar, folosit în medicina populară.
MĂLÚRĂ s.f. (cf.ngr. *meliri*) **1.** Boală a grîului, a secarei, a orzului şi a unor graminee furajere, provocată de ciuperci, care transformă boabele într-o pulbere neagră. **2.** Numele ciupercilor microscopice care produc mălura (**1**) (*Tilletia*). **3.** (BOT.; pop.) Neghină.
MĂMĂLÍGĂ s.f. Fiertură (densă) din făină de porumb. ◇ (Fam.) *A o pune de mămăligă* = a se afla într-o situaţie neplăcută, defavorabilă; a o păţi. ◆ Fig. Epitet pentru o persoană lipsită de energie, de iniţiativă, de personalitate.
MĂNÁ vb. I refl. (<*mană*) (Despre unele plante şi culturi) A căpăta mană; a se deprecia din cauza manei.
MĂNĂSTÍRE s.f. (<sl. *monastyrĭ*) Aşezămînt religios în care trăiesc călugări sau călugăriţe; ansamblu de clădiri care alcătuiesc un astfel de aşezămînt (biserică, paraclis, chilii, arhondaric, trapeză, ateliere pentru obiecte religioase, anexe gospodăreşti etc.). Primele mănăstiri creştine au fost construite în sec. 4 în Egipt şi Siria. Multe au devenit centre de cultură şi de artă, monumente de arhitectură: mănăstirile *de la Muntele Athos* (Grecia), *Cluny* (Franţa), *Pavia* (Italia), *Escorial* (Spania), *Westminster* (Londra), *Novodevici* (Moscova). În România, prima mănăstire este *Igriş* (Timiş, 1179). Alte mănăstiri importante sînt *Tismana* (1385), *Cozia* (1386), *Neamţ* (1392), *Snagov* (1431), *Putna* (1470), *Voroneţ* (1487), *Bistriţa* (Vîlcea, 1491), *Curtea de Argeş* (1515), *Hurezi* (1692) etc.
MĂNÓS, -OÁSĂ adj. (<*mană*) (Despre pămînt) Favorabil pentru culturi; p.ext. fertil, roditor; (despre recolte) îmbelşugat, abundent. ◆ Fig. Care aduce cîştig mare; rentabil, productiv.
MĂNUNCHI s.n. (lat. *manuclus*) **1.** Cantitate de fire de grîu, iarbă etc. care poate fi cuprinsă cu mîna. ◆ Buchet de flori. **2.** Legătură de mai multe obiecte de acelaşi fel strînse laolaltă. **3.** Mîner, coadă, plăsea.
MĂNUŞĂ s.f. (<*mînă*) **1.** Obiect de îmbrăcăminte, tricotat din lînă, bumbac sau confecţionat din piele, cauciuc etc., pentru protejarea mîinilor. ◇ *A se purta cu mănuşi* (faţă de cineva) = a se purta cu grijă, cu menajamente, cu politeţe. *A arunca mănuşa* = a provoca. **2.** Toartă (la oale, vase etc.).
MĂR[1] s.m. (lat. *melus*) Pom fructifer, din familia rozaceelor, cu frunzele mari, eliptice, cu florile albe, roz, cu fructele globuloase, nutritive şi bogate în vitamine (*Malus domestica*). ◇ *De florile mărului* = fără rost, fără scop.
MĂR[2] s.n. (lat. *melum*) **1.** Fruct al mărului.

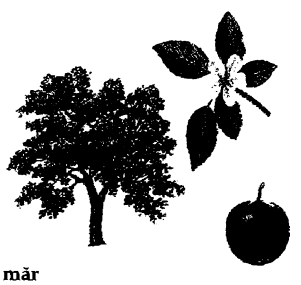

măr

◆ *Mărul discordiei* = motivul, obiectul neînţelegerii sau al duşmăniei dintre mai multe persoane. **2.** *Mărul lui Adam* = proeminenţă în partea anterioară a gîtului la bărbaţi.
MĂRÁR s.m. (cuv. autoh.; cf.alb. *mëraj*, ngr. *marathron*) Plantă legumicolă, anuală, aromatică, din familia umbeliferelor, cu frunzele penate, avînd segmentele filiforme, şi cu florile galbene, folosită drept condiment (*Anethum graveolens*).

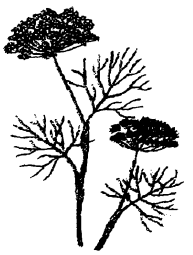

mărar

MĂRĂCINÁR s.m. (<*mărăcine*) Nume dat mai multor păsări mici, călătoare, cu penajul castaniu-închis şi cu gîtul negru, care se hrănesc cu insecte şi se ascund prin mărăcini (*Saxicola*); pasăre care face parte din acest gen.
MĂRĂCÍNE s.m. (lat. *marrucina*) Nume generic dat unor plante a căror tulpină este acoperită cu spini; p.restr. fructul ţepos al unor asemenea plante; ghimpe, ţeapă. ◇ *A sta ca pe mărăcini* = a fi nerăbdător, a nu-şi găsi liniştea.
MĂRÉŢ, -EÁŢĂ adj. (<*măre*) Care trezeşte admiraţie, care impresionează, care se impune prin calităţi excepţionale; grandios, falnic, maiestuos. ◆ (Pop.) Mîndru, semeţ, îngîmfat, trufaş.
MĂREŢÍE s.f. (<*măreţ*) Ansamblu de calităţi care trezesc admiraţia, care impresionează; grandoare. ◆ Atitudine plină de mîndrie, semeţie, trufie.
MĂRFÁR (MARFÁR) s.n. (<*marfă*) Tren de marfă.
MĂRGĂRÍT (MĂRGĂRÍNT) s.n. (<ngr. *margharitis*) **1.** Mărgăritar. **2.** Alumosilicat natural hidratat de calciu şi de aluminiu din grupa micelor casante, care are culoarea albă şi luciul sidefos. **3.** (BOT.; şi *mărgărint*) Lăcrămioară (*Convallaria majalis*).
MĂRGĂRITÁR s.n., s.m. (<ngr. *margaritari*) **1.** S.n. Perlă. ◆ Fig. Lucru desăvîrşit, de mare valoare. **2.** S.n. Pietriş mărunt pentru betoane fine (decorative), pentru aşternut pe alei etc. **3.** S.m. (BOT.) Lăcrămioară (*Convallaria majalis*). ◆ Specie de vîsc de stejar, cu bobiţe galbene.
MĂRGEÁ s.f. (<lat. *margella*) **1.** Boabă mică de sticlă, de piatră etc. de diferite forme şi culori, folosită ca podoabă (în şiraguri, cusute pe îmbrăcăminte etc.); (la pl.) şirag din asemenea obiecte. **2.** (La pl.) Protuberanţe ale pielii (în formă de bobiţe roşii) pe capul şi pe guşa curcanului.
MĂRGEÁN s.n. (<tc. *mercan*) Coral[1] (*Corallium rubrum*). ◆ Scheletul calcaros al coralului; podoabă făcută din acest schelet.
MĂRGÍCĂ s.f. (<*mărgea*) **1.** Diminutiv al lui mărgea. **2.** Nume dat mai multor plante erbacee din familia gramineelor, cu spiculeţele grupate în panicule laxe, care creşte prin păduri (*Melica*); plantă care face parte din această familie.
MĂRGINÁŞ, -Ă adj. (<*margine*) Care se găseşte la margine, la hotar; limitrof. ◆ (Substantivat) Persoană care locuieşte sau se află la marginea unei aşezări omeneşti.
MĂRGINÍ vb. IV (<*margine*) **1.** Tranz. A forma, a constitui marginile, limitele unui lucru, unei suprafeţe; a limita, a contura. ◆ Refl. recipr. A avea hotar comun cu...; a se învecina. **2.** Tranz. şi refl. A (se) reduce, a (se) rezuma, a (se) limita; a (se) restrînge.
MĂRGINÍT, -Ă adj. (<*mărgini*) **1.** Redus, limitat, restrîns. **2.** Fig. (Despre oameni) Lipsit de inteligenţă; prost, redus. **3.** (MAT.) *Mulţime mărginită* = mulţime de elemente în care orice element este mai mic decît un element fix şi mai mare decît un alt element fix.
MĂRÍ vb. IV (<*mare*[1]) **1.** Tranz. şi refl. A creşte sau a face să crească în dimensiuni, în număr, în cantitate etc.; a spori sau a face să sporească; a (se) înmulţi; a (se) extinde. ◆ Refl. (Despre fiinţe) A creşte, a se face mai mare. ◆ Tranz. A ridica, a creşte (preţul, valoarea). **2.** Tranz. şi refl. A (se) intensifica, a (se) dezvolta. **3.** Tranz. şi refl. A (se) prelungi în timp. **4.** Tranz. A da cinstea şi consideraţia cuvenită cuiva; a stima; a preamări, a glorifica, a proslăvi.
MĂRÍE s.f. (<*mări*) (Înv.) **1.** (Însoţit de adj. pos. *ta, sa* etc.) Termen de reverenţă pentru o persoană de rang mare; înălţime, domnie, maiestate. **2.** Rang, demnitate.
MĂRÍME s.f. (<*mare*[1]) **1.** Însuşirea de a fi mare[1] (ca dimensiune, număr, volum); dimensiune, întindere, volum, cantitate. ◆ Proporţie, valoare. ◆ Importanţă, însemnătate, gravitate. ◆ Loc de frunte într-o anumită ierarhie (socială); rang, demnitate; concr. persoană care deţine un rol important în ierarhia socială; fruntaş, demnitar. **2.** (FIZ.) Proprietate comună a corpurilor sau a fenomenelor, pe baza căreia se stabilesc o unitate şi un procedeu de măsură (ex. *mărime scalară*; *mărime vectorială*). **3.** (ASTR.) *Mărime stelară* = măsură a strălucirii unui astru, exprimată printr-un număr a cărui valoare este inversă faţă de puterea de iluminare (cu cît astrul este mai strălucitor, cu atît mărimea stelară este mai mică); magnitudine. Cu ochiul liber pot fi văzute stelele pînă la mărimea 6. **4.** Durată. **5.** Strălucire, grandoare, glorie.
MĂRINIMÍE s.f. (<*mare*[1]+*inimă*, după lat. *magnanimitas*) Bunăvoinţă, înţelegere; bunătate, generozitate.
MĂRÍRE s.f. (<*mări*) Acţiunea de a (se) mări şi rezultatul ei. ◆ Operaţie de copiere a unor fotografii cu scopul de a obţine imagini mai mari decît cele de pe negativ. ◆ Loc de frunte într-o anumită ierarhie (socială); rang, demnitate; concr. persoană care ocupă o funcţie înaltă în ierarhia socială; fruntaş, demnitar. ◆ Grandoare, strălucire, măreţie. ◆ Slavă, glorie, laudă, cinste. ◆ (Înv.) Putere, autoritate.
MĂRITÁ vb. I (lat. *maritare*) **1.** Refl. (Despre femei) A se căsători. ◆ Tranz. A da în căsătorie. **2.** Tranz. (Fam.) A vinde ceva (cu un preţ derizoriu); a se descotorosi de ceva.
MĂRŞĂLUÍ vb. IV intranz. (<*marş*) A merge în marş. ◆ (Fam.) A face un drum lung, obositor.

MĂRTURÍE s.f. (<*martur*, pop. "martor") **1.** Declarație făcută de o persoană pentru a adeveri un lucru sau pentru a-și susține părerile. ◆ (JUR.) Depoziție. **2.** Dovadă, probă, atestare.
MĂRTURISÍ vb. IV (<sl. *marturisati*) **1.** Tranz. A declara, a spune, a face cunoscut ceea ce știe, simte sau gîndește. **2.** Tranz. și intranz. A demonstra, a dovedi, a proba. **3.** Tranz. A recunoaște (ca adevărat), a admite, a accepta. **4.** Tranz. și refl. A (se) destăinui, a (se) confesa. **5.** Refl. și tranz. (RELIG.) A (se) spovedi.
MĂRȚIȘÓR s.n., s.m. (<*mart*, înv. și pop. "martie") **1.** S. n. Mic obiect de podoabă legat cu un fir împletit, roșu cu alb, care se oferă la 1 martie, conform unui obicei tipic românesc. **2.** S.m. Numele popular al lunii martie. **3.** S.m. Plantă erbacee din familia rozaceelor, cu frunzele crestate adînc și cu florile galbene (*Geum montanum*). ◆ Inflorescență, ament de salcie, de mesteacăn etc.
MĂRÚNT, -Ă adj. (lat. *minutus*) **1.** De dimensiuni, de proporții reduse; (foarte) mic. ◆ Cu elementele componente foarte mici; fin. ◆ (Și adverbial) Tăiat, sfărîmat în bucăți mici. ◆ (Despre scris) Cu litere foarte mici. ◆ (Despre ploaie, ninsoare etc.) Cu picături sau fulgi mici și deși. **2.** (Despre bani; și substantivat) Cu monede divizionare de valoare mică. **3.** De statură mică, scund. **4.** (Despre mers) Cu pași mici (și grăbiți). **5.** Fig. Care are o valoare, o importanță redusă; neînsemnat, minor. **6.** Fig. (Despre oameni) Lipsit de finețe psihică și intelectuală, de orizont, de generozitate. ◆ Care se află pe o treaptă inferioară într-o ierarhie; de rînd.
MĂRUNTÁIE s.f. (lat. *minutalia*) **1.** Totalitatea organelor interne la om și la animale; viscere; p. restr. organele interne aflate în cavitatea abdominală. **2.** Fig. Partea din interior, din adînc a unui lucru, mijloc (ex. *mărunțaiele pămîntului*). ◆ Interiorul abstract al ființei omenești.
MĂRUNȚÉLUL s.m.art. (<*mărunt*) Dans popular din Bihor, rapid, jucat de perechi; melodie după care se execută acest dans.
MĂRUNȚÍ vb. IV tranz. (<*mărunt*) A tăia, a împărți, a sfărîma în bucăți mici; a pisa.
MĂRUNȚÍȘ s.n. (<*mărunt*) **1.** (La pl.) Lucruri de mică importanță, fără valoare; spec. obiecte de mercerie. **2.** Fig. (La pl.) Fapte lipsite de importanță; amănunte, fleacuri. **3.** (Cu sens colectiv) Monede de valoare mică; mărunt.
MĂSĂLÁR s.m. Numele popular al lunii august.
MĂSCĂRÍ vb. IV tranz. (<*mascara*, reg. "batjocură, ocară") A certa folosind vorbe urîte; a batjocori. ◆ Fig. A înjosi, a pîngări o idee, un sentiment.
MĂSCĂRÍCI s.m. (<*măscări*) **1.** Actor de comedie în teatrul popular (de circ, de bîlci etc.), care execută și acrobații, dresură, numere muzicale etc.; saltimbanc, paiață, clovn. **2.** Bufon. ◆ Fig. Om neserios, ridicol.
MĂSEÁ s.f. (lat. *maxilla*) **1.** Fiecare dintre dinții mari, terminați cu o suprafață plată, fixați în părțile laterale ale maxilarelor, după canini; molar. ◇ *Măsea de minte* = fiecare dintre cele patru măsele care apar mai tîrziu. **2.** *Măseaua-ciutei* = plantă erbacee perenă din familia liliaceelor, cu frunzele pătate în roșu-brun și cu florile violacee, roz, gălbui, albe (*Erythronium dens canis*). **3.** Nume dat unor părți de obiecte sau unor unelte asemănătoare cu măseaua (ex. *pene de lemn, colți de grapă, cuie speciale* etc.).
MĂSELÁRIȚĂ s.f. (<*măsea*) Plantă medicinală, toxică, din familia solanaceelor cu florile galbene cu nervuri violete, din care se extrage atropina; nebunariță (*Hyoscyamus niger*).
MĂSLÁG s.n. (<magh. *maszlag*) Fruct toxic al unei plante orientale (*Anamirta cocculus*), o drupă roșie de mărimea unei alune.
MĂSLÍN s.m. (<*măslină*) Arbore fructifer cu frunzele persistente, lanceolate, pieloase, lucitoare, cultivat pentru lemnul și fructele sale (în special în zona mediteraneană (*Olea europaea*). ◆ *Ramură de măslin* = simbol al păcii.

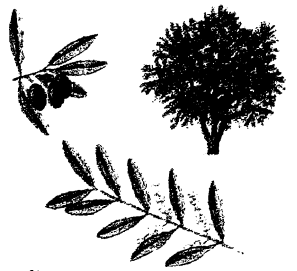

măslin

MĂSLÍNĂ s.f. (<sl. *maslina*) Fructul măslinului, mic, de formă ovoidă, brun-verzui, bogat în ulei comestibil.
MĂSLUÍ vb. IV tranz. (<*maslă* "culoare la cărțile de joc") A face semne de recunoaștere pe dosul cărților de joc sau a le aranja în scopul de a cîștiga; a trișa. ◆ P.ext. A ticlui, a falsifica.
MĂSURÁ vb. I (lat. *mensurare*) **1.** Tranz. A determina valoarea unei mărimi (lungime, suprafață, masă, cantitate, greutate, tensiune electrică etc.) cu ajutorul unei unități de măsură, folosind în acest scop instrumente sau aparate de măsură, etaloane etc. **2.** Tranz. A străbate, a parcurge (pe jos) o distanță, un spațiu. **3.** Tranz. A cerceta cu privirea; a examina, a scruta; a evalua. ◆ A privi pe cineva insistent, cercetător (și cu dispreț). **4.** Refl. A se compara cu cineva, a se înfrunta. ◆ A se lua la întrecere cu cineva. **5.** Tranz. Fig. A chibzui, a cumpăni cuvintele, gesturile; a înfrîna, a modera puterile, sentimentele etc.
MĂSURÁT, -Ă adj. (<*măsura*) **1.** (Despre corpuri, fenomene, dimensiuni) Supus operației de măsurare; determinat, evaluat. **2.** (Mai ales despre timp) Limitat, scurt. **3.** Moderat, ponderat, cumpătat.
MĂSÚRĂ s.f. (lat. *mensura*) **1.** Determinare a valorii unei mărimi prin raportare la o unitate dată (metru, kilogram etc.); valoare a unei mărimi, determinată prin raportare la o unitate dată. **2.** Unitate convențională pentru măsurarea dimensiunilor, cantităților, volumelor etc.; etalon, vas, aparat etc. care reprezintă această unitate de măsură. ◆ Mijloc de comparare și evaluare. **3.** Cantitate, dimensiune determinată. **4.** (MUZ.) Cea mai mică diviziune care stă la baza organizării și grupării duratei sunetelor și care se notează printr-o fracție plasată la începutul primului portativ. ◇ *Bară de măsură* = fiecare dintre liniuțele care taie vertical portativul, divizînd durata piesei muzicale în unități metrice egale. **5.** Unitate metrică alcătuită dintr-un anumit număr de silabe accentuate (sau lungi) și neaccentuate (sau scurte), care determină ritmul unui vers. **6.** Fig. Proporție firească, limită a lucrurilor, moderație (ex. *a avea simțul măsurii*). **7.** (Mai ales la pl.) Hotărîre, procedeu, acțiune prin care se poate atinge un scop. **8.** Capacitate, valoare, putere, grad. ◇ *A fi în măsură să...* = a fi în stare, a avea posibilitatea. *A-și da măsura* = a-și manifesta întreaga capacitate de a realiza ceva.
MĂSURĂTOÁRE s.f. (<*măsură*) Măsurare, determinare.
MĂȘCÁT, -Ă (MAȘCÁT, -Ă) adj. (<*măciucat*) (Despre boabe, granule) Mare, bombat, plin. ◆ Mare, gros.
MĂTÁNIE (METÁNIE) s.f. (<sl. *metanija*) **1.** (În unele practici religioase) Înclinare a corpului (sau îngenunchere) și atingerea cu mîna sau cu fruntea a pămîntului (sau a pardoselei), în semn de venerare a divinității, de umilință și pocăință. ◆ Plecăciune adîncă. **2.** (La pl.) Șirag de mărgele de os, de lemn de măslin etc., pe care credincioșii numără rugăciunile rostite. **3.** (Înv.) Mănăstire la care a fost călugărit cineva și de care acesta depinde.
MĂTÁSE s.f. (lat. *metaxa*) **1.** Fibră textilă naturală, obținută din prelucrarea borangicului, produs de larva fluturelui *Bombyx mori*. ◆ Fibră textilă vegetală sau sintetică avînd proprietăți asemănătoare cu cele ale borangicului. **2.** Țesătură fină executată din fibre de mătase, din care se confecționează diferite obiecte de lenjerie și de îmbrăcăminte. **3.** *Mătasea porumbului* = fire subțiri, cafenii-gălbui, care atîrnă la capătul știuleților de porumb. **4.** *Mătasea-broaștei* = nume dat unor alge verzi, filamentoase, care formează mase plutitoare în apele dulci sau sărate (ex. *Cladophora, Spirogyra*). *Mătasea-bradului* = mătreața-bradului (*Usnea barbata*).
MĂTĂCÍNĂ (MĂTĂCIÚNE) s.f. (<bg. *matičina*, scr. *matočina*) Plantă erbacee, aromatică, meliferă, din familia labiatelor, cu frunzele lanceolate și cu florile albe sau albastre violacee (*Dracocephalum moldavica*). Din frunzele ei se prepară "apa de melisă". ◆ (BOT.) Roiniță (*Melissa officinalis*).
MĂTĂSÁR s.m. (<*mătase*) Pasăre mai mare decît vrabia, brună-cenușie pe spate, roșie-cenușie pe pîntece și cu un moț de pene pe cap (*Bombycilla garrulus*).

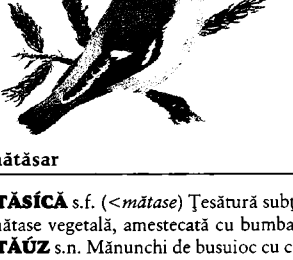

mătăsar

MĂTĂSÍCĂ s.f. (<*mătase*) Țesătură subțire de mătase vegetală, amestecată cu bumbac.
MĂTĂÚZ s.n. Mănunchi de busuioc cu care preotul stropește cu agheasmă; sfeștoc.
MĂTRĂGÚNĂ s.f. (cuv.autoh.; cf.alb. *matërgonë*) Plantă erbacee, medicinală, otrăvi-

toare, din familia solanaceelor cu florile brune-violete şi cu fructele bace negre, lucitoare, care conţine alcaloizi (atropină, scopolamină) cu acţiune antispastică, cardio-acceleratoare etc.; beladonă (*Atropa belladonna*). Datorită efectelor sale (fie soporifice, fie excitante), a fost folosită şi în practicile magice.

mătrăgună

MĂTREÁŢĂ s.f. (cf.lat. **matricia*) **1.** Scuame desprinse de pe pielea capului şi răspîndite în păr. ◆ Pitiriazis. **2.** (BOT.) *Mătreaţa-bradului* sau *mătreaţa-de-arbori* = lichen parazitar, crescut pe crengile brazilor în mănunchiuri de firişoare albicioase (*Usnea barbata*).

MĂTURÁ vb. I (<*mătură*) **1.** Tranz. şi intranz. A curăţa, a îndepărta praful, gunoaiele etc. cu mătura. **2.** Tranz. (Despre vînt, ape) A înlătura, ducînd cu sine praf, gunoaie etc.; a străbate cu repeziciune o suprafaţă, îndepărtînd totul din cale. **3.** Tranz. Fig. A înlătura pe cineva; a alunga, a goni.

MĂTURĂ s.f. **1.** Obiect pentru făcut curăţenie, în formă de mănunchi, confecţionat din tulpini ale plantei cu acelaşi nume, din nuiele, cetină etc. **2.** Plantă erbacee stufoasă, cu florile verzi şi violete din care se confecţionează mături (*Sorghum vulgare*). ◆ Plantă înaltă, asemănătoare cu porumbul, terminată cu un spic ramificat, folosită la confecţionarea măturilor; mălai-mare (*Sorghum saccharatum*). **3.** (MUZ.; la pl.) Mănunchi de fire de metal prinse într-un mîner, folosit pentru obţinerea unor efecte speciale la instrumentele de percuţie. **4.** *Mături de vrăjitoare* = ramificaţii degenerescente, subţiri şi dese, apărute pe ramurile unor copaci, în urma îmbolnăvirii provocate de unele ciuperci microscopice sau de bacterii.

MĂTUŞĂ s.f. (lat. *amita*) **1.** Sora tatălui sau a mamei unei persoane; verişoara unuia dintre părinţi sau soţia unchiului; tanti. **2.** Termen de respect pentru o femeie mai în vîrstă; p.gener. femeie în vîrstă; babă.

MĂZĂRÍCHE s.f. (<*mazăre*) **1.** Nume dat mai multor specii de plante furajere anuale din familia leguminoaselor: a) plantă agăţătoare cu frunzele perechi, terminate cu un cîrcel, şi cu florile roşii, galbene sau violete (*Vicia dumetorum*); b) plantă cu florile de culoare violetă-deschisă, cu frunzele terminate printr-un vîrf ţepos (*Vicia lathyroides*); c) borceag; d) plantă cu tulpina înaltă acoperită cu perişori şi cu florile de culoare violetă (*Vicia villosa*); e) plantă cu frunzele compuse şi cu florile de culoare albă (*Vicia pannonica*). **2.** Precipitaţie atmosferică sub formă de bobiţe de gheaţă, cu aspect buretos, care cade în special la sfîrşitul iernii. **3.** (MED.) Cisticercoză.

Mcal (METR.) Simbol pentru *megacalorie*.

Md (CHIM.) Simbol pentru *mendeleeviu*.

Mdyn (METR.) Simbol pentru *megadină*.

MEA CULPA (loc. lat.) Expresie prin care cineva îşi recunoaşte o vină, o greşeală.

MEÁNDRU s.n. (<fr. *méandre*) **1.** Sinuozitate a cursului unei ape curgătoare (de şes); p.ext. sinuozitate, cotitură. **2.** Motiv ornamental format din linii ondulate sau frînte, imitînd valurile.

MEÁT s.n. (<fr. *méat*, lat. *meatus*) (ANAT.) **1.** Canal sau orificiul acestuia, aflate în diferite organe. **2.** Spaţiu între celulele unui ţesut vegetal.

MECÁNIC, -Ă s.f., adj. (<lat. *mechanica*, *mechanicus*, fr. *mécanique*, germ. *Mechanik*) **I.** S.f. **1.** Ramură a fizicii care studiază mişcarea sau echilibrul corpurilor sub acţiunea forţelor exercitate asupra lor; tehnica procedeelor prin care intervin aceste fenomene. ◇ *Mecanică cuantică* (sau *ondulatorie*) = ştiinţă care studiază modul de existenţă şi de manifestare al particulelor elementare (subatomice). *Mecanică cerească* = ştiinţă care se ocupă cu studiul mişcării corpurilor cereşti. **2.** Disciplină tehnică privitoare la construcţia şi funcţionarea maşinilor, a pieselor mecanismelor care transmit mişcarea. **3.** Tratat, manual de mecanică. **II.** Adj. **1.** Care aparţine mecanicii (**I 1**), privitor la mecanică. **2.** (Şi adverbial) Care este pus în mişcare de o maşină sau de un mecanism; mecanizat. **3.** (Şi adverbial) Care se face fără participarea conştiinţei, a voinţei; maşinal, automat, reflex. ◆ Care aplică o teorie, o dispoziţie etc. fără a ţine seama de particularităţile, concretul situaţiei date; simplist, schematic, dogmatic. **III.** S.m. **1.** Lucrător specializat în mecanică, în reparaţii de maşini, instalaţii etc. **2.** Persoană care conduce (sau supraveghează) un vehicul (sau un motor); conducător al unei locomotive.

MECANICÍSM s.n. (<*mecanic*) Concepţie şi metodă de cunoaştere care explică întreaga diversitate a fenomenelor realităţii aplicînd principiile şi legile mecanicii, reducînd complexitatea fenomenelor sociale, psihice, biologice la simple manifestări mecanice, fizico-chimice etc.

MECANÍSM s.n. (<fr. *mécanisme*, germ. *Mechanismus*) **1.** Sistem tehnic alcătuit din diferite piese angrenate astfel încît să poată îndeplini o funcţie determinată. ◆ Totalitatea pieselor şi angrenajelor care alcătuiesc un astfel de sistem; maşinărie. **2.** Mod de funcţionare a unui mecanism (**1**). ◆ Schemă a desfăşurării unui fenomen, a unui proces. ◆ P.anal. Sistem, mod de organizare sau de funcţionare administrativă, socială, politică etc.

MECANIZÁ vb. I tranz. (<fr. *mécaniser*) A introduce folosirea maşinilor. ◆ A transforma un anumit proces într-un proces mecanic; a automatiza.

MECANO- (<fr. *mécano-*; cf.gr. *mechane* "maşină") Element prim de compunere care are semnificaţia "mecanic", "de mecanică".

MECANORECEPTÓR s.m. (<*mecano-*+*receptor*) Organ de simţ care recepţionează acţiuni mecanice (atingere, presiune, tracţiune).

MECANOTERAPÍE s.f. (<fr. *mécanothérapie*) Metodă de terapie prin masaj, prin gimnastică medicală, cu ajutorul unor aparate mecanice, aplicată îndeosebi în bolile articulare sau neuromusculare.

MECÉNA s.m. invar. (<fr. *mécène*; cf. n.pr. *Mecena*, protector bogat al poeţilor din Roma antică) Protector al artelor şi ştiinţelor; mecenat.

MECENÁT s.m., s.n. (<fr. *mécénat*, it. *mecenate*) **1.** S.m. Mecena. **2.** Protecţie şi sprijin acordat artelor, literaturii în calitate de mecena.

MECI s.n. (<engl. *match*) Întrecere sportivă disputată între două persoane sau între două echipe; întîlnire, partidă, joc.

MÉCIBOL s.n. (<engl. *match ball*) Situaţie într-o partidă de tenis sau de volei, în care, prin punerea mingii în joc, unul dintre parteneri poate cîştiga partida; minge de meci.

MECONÍNĂ s.f. (<fr. *méconine*) Alcaloid obţinut prin hidroliza narcotinei, care, introdus în organism, produce convulsii.

MECÓNIU s.n. (<fr. *méconium*, lat. *meconium*) **1.** Suc de mac; opiu. **2.** Materie eliminată ca excrement de făt, imediat după naştere.

MED s.m., adj. (<fr. *Mèdes, mède*) **1.** S.m. (La pl.) Popor care locuia în Media; (la sg.) persoană care făcea parte din populaţia de bază a Mediei sau era originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Mediei sau mezilor, privitor la Media sau la mezi.

MEDALIÁ vb. I tranz. (<fr. *médailler*) A decerna o medalie; a decora.

MEDÁLIE s.f. (<it. *medaglia*; cf.fr. *médaille*) Mică piesă de metal sau, uneori, de marmură, gravată sau sculptată, emisă în cinstea unei personalităţi sau în memoria unui eveniment. ◆ Piesă de metal (preţios) gravată, conferită ca distincţie (pentru merite deosebite într-un anumit domeniu) sau ca premiu pentru cîştigătorii în diferite competiţii. ◇ *Reversul medaliei* = aspectul complementar (adesea neplăcut) al unui lucru, al unei situaţii.

MEDALIÓN s.n. (<fr. *médaillon*, după *medalie*) **1.** Bijuterie ovală sau rotundă care încadrează sau închide o imagine sau un mic obiect, purtată de obicei la gît. ◆ Ramă ovală sau rotundă care încadrează un chip, o imagine; imaginea încadrată astfel. **2.** Element decorativ, de formă ovală sau rotundă, care conţine un chip, o imagine sculptată sau pictată, folosit în arhitectură, mobilier etc. **3.** Scurt text literar sau critic, în care se face portretul unei personalităţi sau în care este trecută succint în revistă viaţa şi opera sa.

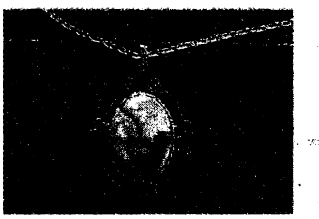

medalion (1).

MEDALÍST s.m. (<fr. *médailliste*, după *medalie*) **1.** Persoană care se ocupă cu studiul medaliilor. **2.** Persoană specializată în realizarea medaliilor.

MEDALÍSTICĂ s.f. (<*medalist*) Ramură a numismaticii care se ocupă cu studierea şi colecţionarea medaliilor.

MEDELNICÉR s.m. (<*medelniţă*) (În ev. med.; în ţările române) Titlu dat boierului care avea sarcina să toarne apă domnitorului pen

tru a se spăla pe mîini şi să servească mîncărurile la masa acestuia; boier care purta acest titlu.

MEDÉLNIŢĂ s.f. (<sl. *mědĕnica*) Lighean în care domnul şi invitaţii săi îşi spălau mîinile înainte şi după masă.

MEDIÁ vb. I tranz. şi intranz. (<lat. *mediare*) A mijloci o afacere, o înţelegere etc.; a face demersuri oficiale pentru aplanarea conflictelor dintre persoane sau state.

MEDIÁL, -Ă adj. (<fr. *médial*, lat. *medialis*) Median. ◇ *Vocală medială* = vocală articulată în partea de mijloc a cavităţii bucale.

MEDIÁN, -Ă adj. (<fr. *médian*, lat. *medianus*) Care se găseşte la mijloc; medial. ◆ (MAT.) Situat în mijlocul unei figuri geometrice. ◆ (Substantivat, f.) Fiecare dintre dreptele care unesc un vîrf al unui triunghi cu mijlocul laturii opuse vîrfului.

MEDIÁNTĂ s.f. (<fr. *médiante*) (MUZ.) Treapta a treia sau a şasea a modurilor major şi minor; acordul minor al acestei trepte.

MEDIASTÍN s.n. (<fr. *médiastin*, lat. *mediastinus*) (ANAT.) Cavitate cuprinsă între cei doi plămîni, şi care conţine inima, timusul, esofagul, aorta şi canalul toracic.

MEDIASTINOSCÓP s.n. (<fr. *médiastinoscope*) Aparat care serveşte la examinarea vizuală a mediastinului.

MEDIASTINOSCOPÍE s.f. (<fr. *médiastinoscopie*) Metodă de examinare vizuală a mediastinului cu ajutorul mediastinoscopului.

MEDIÁT, -Ă adj. (<fr. *médiat*, lat. *mediatus*) (Şi adverbial) Care are legătură indirectă cu un anumit lucru; mijlocit.

MEDIATÉCĂ s.f. (<fr. *médiathèque*) Loc într-o bibliotecă în care se află mijloacele audiovizuale folosite mai ales în învăţarea limbilor străine.

MEDIATÓR, -OÁRE subst. (<lat. *mediator*) **1.** S.m. şi f. Persoană, stat etc. care face un act de mediaţie; mijlocitor. **2.** S.n. (BIOCHIM.) Intermediar chimic care asigură transmiterea influxului nervos. **3.** S.f. Perpendiculară ridicată pe mijlocul unui segment de dreaptă; locul geometric al punctelor egal depărtate de capetele segmentului.

MEDIÁŢIE s.f. (<fr. *médiation*) Acţiunea de a media; mediere, mijlocire. ◆ Intervenţie a unui stat, a unei organizaţii internaţionale ori a unei persoane oficiale pentru rezolvarea paşnică a conflictelor dintre state.

MÉDIC[1] s.m. (<lat. *medicus*) Persoană care practică medicina pe baza unor studii superioare de specialitate; doctor.

MÉDIC[2], -Ă adj. (<*med*) Care aparţine mezilor (şi perşilor), privitor la mezi (şi la perşi).

MEDICÁL, -Ă adj. (<fr. *médical*) Care aparţine medicului sau medicinei, privitor la medic sau la medicină, de medic sau de medicină. ◇ *Gimnastică medicală* = sistem de exerciţii de gimnastică făcute cu scopul de a corecta unele defecte sau de a reactiva unele funcţii.

MEDICAMÉNT s.n. (<fr. *médicament*, lat. *medicamentum*) Substanţă naturală sau de sinteză utilizată în scopul vindecării, ameliorării sau prevenirii unei boli; doctorie; leac.

MEDICAMENTÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *médicamenteux*) Care serveşte ca medicament; care se face cu medicamente.

MEDICÁŢIE s.f. (<fr. *médication*) Totalitatea medicamentelor sau a mijloacelor curative folosite în tratarea unui bolnav; tratament medical (cu medicamente).

MEDICINÁL, -Ă adj. (<fr. *médicinal*, lat. *medicinalis*) Care este folosit ca medicament, care are proprietăţi de medicament; din care se prepară medicamente. ◇ *Plante medicinale* = plante din familii diferite, cultivate sau sălbatice, care conţin substanţe cu proprietăţi terapeutice (ex. *muşeţelul, izma, anghinarea*).

MEDICÍNĂ s.f. (<lat. *medicina*, germ. *Medizin*; cf. fr. *médecine*) **1.** Ştiinţă care are ca obiect păstrarea şi restabilirea sănătăţii şi care studiază biologia, procesele fizice şi chimice ale vieţii, cauzele şi mecanismele de producere a bolilor, simptomele clinice şi de laborator ale acestora, precum şi mijloacele de a le diagnostica, trata şi preveni. ◆ Instituţie de învăţămînt superior în care se studiază această ştiinţă. **2.** *Medicină veterinară* = ştiinţă şi practică avînd ca obiect prevenirea bolilor la animale şi îngrijirea sănătăţii lor.

MEDICO- (<fr. *médico-*; cf.lat. *medicus*) Element prim de compunere care are semnificaţia "(cu caracter) medical".

MEDICO-FARMACEÚTIC, -Ă adj. (<*medico-+farmaceutic*) Care se referă la medicină şi la farmacie, cu caracter medical şi farmaceutic.

MEDICO-LEGÁL, -Ă adj. (<fr. *médico-légal*) Care se referă la medicina judiciară (ex. *examen medico-legal*).

MEDIÉRE s.f. (<*media*) Mijlocire; mediaţie.

MEDIEVÁL, -Ă adj., s.f. pl. (<fr. *médiéval*) **1.** Adj. Care aparţine evului mediu, referitor la evul mediu, din evul mediu. ◆ (Substantivat, m.) Om din evul mediu. **2.** S.f. pl. (TIPOGR.) Litere care imită scrierea din evul mediu.

MEDIEVÍST s.m. (<fr. *médiéviste*) Istoric care se ocupă cu studiul evului mediu.

MEDIEVÍSTICĂ s.f. (<*medievist*) Ramură a istoriei care se ocupă cu studiul evului mediu.

MEDIOCRITÁTE s.f. (<fr. *médiocrité*, lat. *mediocritas, -atis*) **1.** Stare a ceea ce este mediocru. **2.** Persoană lipsită de calităţi deosebite; om mediocru.

MEDIÓCRU, -Ă adj. (<fr. *médiocre*) **1.** Care se află între extreme; de mijloc, potrivit. ◆ Care nu iese din comun; modest, banal. **2.** Lipsit de calităţi (intelectuale), fără valoare.

MEDITÁ vb. I (<fr. *méditer*) **1.** Intranz. A cugeta (profund, îndelung) asupra unui lucru; a gîndi, a reflecta. **2.** Tranz. A da lecţii particulare unui elev.

MEDITATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*medita*) Persoană care meditează (**2**) un elev; preparator.

MEDITÁŢIE s.f. (lat. *meditatio, -onis*, fr. *méditation*) **1.** Faptul de a medita; gîndire, cugetare profundă; reflecţie. **2.** Gen de poezie axată pe emiterea unor consideraţii filozofice, morale asupra existenţei umane, deosebit de cultivat în preromantism şi romantism. Denumirea s-a impus după apariţia volumului *Meditaţii poetice* al lui Lamartine (1820). **3.** Scriere în proză cu un caracter filozofic, moral, religios etc. **4.** Pregătire a lecţiilor cu un meditator; lecţie particulară dată de un meditator unui elev; perioadă de timp cît durează această lecţie. ◇ *Sală de meditaţie* = sală într-un internat unde elevii îşi pregătesc lecţiile.

MEDITERANEÁN, -Ă adj. (<fr. *méditerranéen*) Care aparţine Mării Mediterane sau zonei limitrofe, privitor la Marea Mediterană sau la zona limitrofă. ◇ *Climă mditeraneană* = tip de climat cu veri calde şi secetoase şi cu ierni blînde.

MÉDIU[1] s.n. (<lat. *medium*) **1.** Ansamblul factorilor şi condiţiilor (de relief, sol, climă, faună, floră şi civilizaţie) care constituie ambianţa în care există fiinţele şi lucrurile. ◇ *Mediu social* = lumea, societatea în mijlocul căreia trăieşte cineva. *Mediu intern* = totalitatea umorilor care scaldă celulele organismului. *Mediu de cultură* = soluţie nutritivă sterilizată, utilizată pentru înmulţirea microorganismelor în laborator. **2.** Substanţă, stare de agregare, cîmp electromagnetic sau gravitaţional etc. în care se desfăşoară fenomenele fizice. **3.** Persoană care poate fi hipnotizată sau poate intra în transă şi care ar putea comunica cu spiritele, servind ca intermediar între ele şi cei vii.

MÉDIU[2], MÉDIE adj., s.f. (<lat. *medius, -a, -um*) **I.** Adj. **1.** Care se găseşte la mijloc; de mijloc, mijlociu. ◆ (LOG.) *Termen mediu* = termen al silogismului (simbol *M*) care apare în ambele premise, dar nu şi în concluzie. ◆ Fig. Moderat, ponderat. **2.** Care reprezintă o medie. **II.** S.f. **1.** Valoarea mijlocie a mai multe mărimi. ◇ *Medie aritmetică* = număr obţinut prin împărţirea sumei mai multor mărimi la numărul lor. **2.** Indice al tendinţei centrale evidenţiate de o cercetare statistică. **3.** Rezultat final obţinut de un elev din adunarea tuturor notelor acordate la un obiect în timpul unui trimestru (sau an) şi împărţirea sumei la numărul lor. ◆ Rezultat general obţinut de un candidat la un examen.

MEDULÁR, -Ă adj. (<fr. *médullaire*; cf.lat. *medulla* "măduvă") Care se referă la măduva spinării sau la măduva oaselor, care aparţine măduvei spinării sau măduvei oaselor. ◇ *Canal medular* = canal aflat în interiorul coloanei vertebrale, în care se află măduva spinării; canal rahidian.

MEDULOSUPRARENÁLĂ s.f. (după fr. *médullo-surrénale*, după *suprarenală*) *Glandă medulosuprarenală* (şi substantivat, f.) = glandă endocrină care formează porţiunea centrală a suprarenalelor. Secretă adrenalina şi noradrenalina, hormoni cu rol important în adaptarea termică, metabolică şi circulatorie a organismului.

MEDULOTRANSFÚZIE s.f. (<fr. *médullo-transfusion*) Transfuzie efectuată cu măduvă osoasă, pentru regenerarea măduvei la bolnavii cu anemie gravă aplastică, cu boală de iradiere etc.

MEDÚZĂ s.f. (<fr. *méduse*; cf.n.pr. *Meduza*,

meduză

una dintre cele trei Gorgone) Nume dat unor celenterate marine cu corpul gelatinos, transparent în formă de ciupercă.
MEFIÉNŢĂ s.f. (<fr. *méfiance*) **1.** Neîncredere, bănuială. **2.** (PSIH.) Suspiciune patologică; aşteptare neliniştită a răului.
MEFISTOFÉLIC, -Ă adj. (<fr. *méphistophélique*; cf. n.pr. *Mefistofeles*, numele diavolului din *Faust* de Goethe) Diabolic, sarcastic, perfid.
MEFÍTIC, -Ă adj. (<fr. *méphitique*, lat. *mephiticus*) Cu miros urît; puturos, fetid, pestilenţial.
MEGA- (<fr. *méga-*; cf. gr. *megas* "mare") Element prim de compunere care are semnificaţia "foarte mare", iar în sistemul metric, "un milion de" (simbol *M*).
MEGACALORÍE s.f. (<fr. *mégacalorie*) Unitate de măsură pentru căldură, egală cu un milion de calorii; termie (simbol *Mcal*).
MEGACÍCLU s.m. (<fr. *mégacycle*) (METR.) Megahertz.
MEGACOLÓN s.n. (<fr. *mégacôlon*) Dilatare pronunţată a intestinului gros, dobîndită sau congenitală.
MEGADÍNĂ s.f. (<fr. *mégadyne*) Unitate de măsură pentru forţă, egală cu un milion de dine (simbol *Mdyn*).
MEGAELECTRONVÓLT s.m. (<fr. *mégaélectronvolt*) Unitate de măsură pentru energie, egală cu un milion de electronvolţi (simbol *MeV*).
MEGAÉRG s.m. (<fr. *mégaerg*) Unitate de măsură pentru energie, egală cu un milion de ergi (simbol *Merg*).
MEGAFÓN s.n. (<fr. *mégaphone*) **1.** Difuzor de mare putere (pentru transmiterea programelor sonore în spaţii deschise). **2.** Aparat de amplificare a vocii, cu formă de pîlnie, pentru a face auzite la distanţă comenzile; portavoce.
MEGAGRÁF s.n. (<fr. *mégagraphe*) Planşetă mare de desen, montată mobil pe un suport special, încît să i se poată da orice înclinaţie.
MEGAHÉRTZ s.m. (<fr. *mégahertz*) Unitate de măsură pentru frecvenţă, egală cu un milion de hertzi (simbol *MHz*); megaciclu.
MEGALÍT s.n. (<fr. *mégalithe*; cf. gr. *megas* "mare"+*lithos* "piatră") Monument preistoric cu funcţie funerară sau de cult, alcătuit dintr-un bloc mare de piatră sau prin suprapunerea unor blocuri sau dale mari de piatră.
MEGALO- (<fr. *mégalo-*; cf.gr. *megalos* "mare") Element prim de compunere care are semnificaţia "mare", "mărire".
MEGALOBLÁST s.n. (<fr. *mégaloblaste*) (BIOL.) Globulă roşie cu nucleul mărit, care apare în anemia pernicioasă; macroblast.
MEGALOCEFALÍE s.f. (<fr. *mégalocéphalie*; cf.gr. *megas* "mare"+*kephale* "cap") Anomalie care constă în dezvoltarea excesivă a capului.
MEGALOCÍT s.n. (<fr. *mégalocyte*) Celulă roşie, mare, fără nucleu, care apare în sînge în cazul anemiei pernicioase.
MEGALOCITÓZĂ s.f. (<fr. *mégalocytose*) Anemie pernicioasă provocată de prezenţa megalocitelor.
MEGALOMÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *mégalomane*) **1.** (Persoană) care suferă de megalomanie. **2.** (Persoană) care are o părere exagerat de bună despre sine; grandoman.
MEGALOMANÍE s.f. (<fr. *mégalomanie*; cf.gr. *megas* "mare" + *mania* "nebunie") **1.** Manifestare psihică patologică, specifică unor boli mintale (paranoia, schizofrenie), care constă într-un delir de grandoare, bolnavul avînd impresia că este un personaj important, supus persecuţiei. **2.** Faptul de a fi megaloman; grandomanie.
MEGALOPSÍE s.f. (<fr. *mégalopsie*) Tulburare de vedere care duce la impresia că obiectele sînt mai mari decît în realitate; macropsie.
MEGALOPSIHÍE s.f. (<it. *megalopsichia*) Încredere exagerată în propriile forţe şi posibilităţi.
MEGAPÉRM s.n. (<germ. *Megaperm*) Aliaj de nichel, fier şi mangan care are o mare permeabilitate magnetică.
MEGAPÍR s.n. (<germ. *Megapir*) Oţel aliat din fier, crom şi aluminiu, folosit la confecţionarea rezistenţelor electrice.
MEGÁRIC, -Ă adj., s.m. (<fr. *mégarique*; cf. *Megara*, oraş în Grecia antică) **1.** Adj. *Şcoală megarică* = şcoală filozofică întemeiată de Euclid din Megara, care susţinea să singura existenţă reală este binele imuabil. **2.** S.m. Adept al acestei şcoli.
MEGARÓN s.n. (<fr. *mégaron*; cf.gr. *megaron*) (În arhitectura străveche a Greciei) Încăpere principală a casei de locuit.
MEGATÉRIU s.m. (<fr. *mégathérium*; cf.gr. *megas* "mare"+*therion* "fiară") Mamifer fosil cuaternar, din ordinul edentatelor, mai mare decît elefantul.
MEGAWÁTT s.m. (<fr. *mégawatt*) Unitate de măsură pentru putere, egală cu un milion de waţi (simbol *MW*).
MEGIÉŞ s.m. şi f., adj. (<scr. *medjaš*, magh. *megyés*) **1.** S.m. şi f. (În ev. med.; în ţările române) Ţăran liber, stăpîn de pămînt. **2.** S.m. şi f., adj. (Pop.) Vecin.
MEGLENOROMÂN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Meglen*+*român*) **1.** S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia romanică aflată în S Peninsulei Balcanice, în regiunea Meglen. **2.** Adj. Care aparţine meglenoromânilor, privitor la meglenoromâni. ◆ (Substantivat, f.) Dialect al limbii române vorbit de meglenoromâni.
MEGÓHM s.m. (<fr. *mégohm*) Unitate de măsură pentru rezistenţa electrică, egală cu un milion de ohmi (simbol *MΩ*).
MEHMENDÁR s.m. (<tc. *mihmandar*) (În ev.med.; în ţările române) Boier sau funcţionar care însoţea în călătorie pe domn sau o persoană oficială de rang înalt, îngrijindu-se de găzduire.
MEHTUPCÍU s.m. (<tc. *mektûpçu*) (În ev.med.; în ţările române) Funcţionar într-o cancelarie (domnească).
MEI s.m. (lat. *milium*) Plantă erbacee, din familia gramineelor, cu florile albe-gălbui, grupate într-o inflorescenţă ramificată şi cu

mei

seminţele mici, oval-rotunde (*Panicum miliaceum*); p.restr. seminţele acestei plante, folosite în trecut în hrana oamenilor, iar acum ca hrană pentru vite şi păsări. ◆ *Mei-păsăresc* = plantă erbacee, din familia boraginaceelor, cu corola albă-verzuie, cu seminţele albe, foarte lucioase (*Lithospermum officinale*). *Mei-ţărănesc* = mătură (*Sorghum vulgare*).
MEIÓZĂ s.f. (<fr. *méiose*; cf. gr. *meiosis* "scădere") (HIST.) Proces de diviziune a celulelor sexuale prin separarea cromozomilor, în urma căruia rezultă gameţi.
MEISTERSÄNGER s.m. (cuv. germ.) Trubadur medieval german.
MEIŞÓR s.m. (<*mei*) **1.** Plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina lucitoare şi cu florile verzi-deschis, mai rar violete, reunite într-un panicul (*Millium effusum*). **2.** Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunzele păroase şi florile violacee, alcătuind spice aşezate digitat (*Digitaria sanguinalis*).
MELAFÍR s.n. (<fr. *mélaphyre*) Rocă vulcanică cu structura porfirică, alcătuită din labrador, plagioclaz, olivină etc.
MELAMÍNĂ s.f. (<fr. *mélamine*) Substanţă chimică organică ($C_3H_6N_6$; p.t. 250°C), folosită la fabricarea unor mase plastice dure.
MELÁNĂ s.f. (den. com.) Fibră textilă sintetică, cu proprietăţi asemănătoare lînii.
MELANCÓLIC, -Ă adj. (<fr. *mélancolique*) **1.** Cuprins de melancolie; predispus la melancolie. ◆ (Şi adverbial) Care denotă melancolie; cu uşoară tristeţe; visător. ◆ Care exprimă melancolie. ◆ Care predispune la melancolie; trist. **2.** (Şi substantivat) (Persoană) care este bolnavă de melancolie sau care are temperament melancolic.
MELANCOLÍE s.f. (<fr. *mélancolie*, lat. *melancholia*; cf. gr. *melas* "negru"+*chole* "fiere") **1.** Stare de tristeţe vagă, de deprimare, însoţită de o predispoziţie spre visare şi singurătate. **2.** Boală psihică manifestată printr-o stare de depresiune, de tristeţe morbidă, prin apatie, tulburări ale conştiinţei şi anxietate, mergînd pînă la obsesia sinuciderii.
MELANEMÍE s.f. (<fr. *mélanémie*; cf.gr. *melas* "negru"+*haima* "sînge") Coloraţie anormală a sîngelui, provocată de melanină.
MELANEZIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *mélanésien*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie negroidă din Melanezia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Melaneziei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Melaneziei sau melanezienilor, privitor la Melanezia sau la melanezieni.
MELANÍNĂ s.f. (<fr. *mélanine*) Pigment organic de culoare neagră, care conţine sulf şi fier, prezent în piele, în păr în coroida oculară şi în anumite regiuni din sistemul nervos central.
MELANÍSM s.n. (<fr. *mélanisme*) Pigmentaţie neagră pronunţată a părului şi a anumitor regiuni ale corpului.
MELÁNJ s.n. (<fr. *mélange*) **1.** Amestec. **2.** Fir obţinut dintr-un amestec de fibre de lînă diferite sau din fibre de lînă amestecate cu fibre sintetice etc.; p.ext. ţesătură lucrată din astfel de fire.
MELANO- (<fr. *mélano-*; cf.gr. *melas*, *melanos* "negru") Element prim de compunere care are semnificaţia "negru", "brun-închis".
MELANOBLÁST s.n. (<fr. *mélanoblaste*)

Melanocit.
MELANOCÍT s.n. (<fr. *mélanocyte*) Celulă generatoare de melanină; melanoblast.
MELANODERMÍE s.f. (<fr. *mélanodermie*; cf.gr. *melas* "negru"+*derma* "piele") Pigmentare patologică, brună sau neagră, localizată sau generalizată, care apare în unele boli cronice ca malaria, tuberculoza etc. sau în intoxicaţii (cu săruri de aur, de argint etc.).
MELANÓM s.n. (<fr. *mélanome*) Tumoare malignă a pielii, de origine pigmentară.
MELANOSARCÓM s.n. (<fr. *mélanosarcome*; cf.gr. *melas* "negru"+*sarx* "carne") Tumoare malignă constituită din celule care conţin melanină, localizată în piele, coroidă sau retină, cu o evoluţie foarte rapidă.
MELANÓZĂ s.f. (<fr. *mélanose*) **1.** Acumulare patologică a pigmenţilor în diferite ţesuturi. **2.** (BOT.) Boală provocată de ciuperci care atacă viţa de vie.
MELANTERÍT s.n. (<fr. *mélantérite*) Sulfat natural hidratat de fier, cristalizat, de culoare verde-deschisă, mai rar cenuşie sau neagră, cu luciu sticlos, uşor solubil, folosit în industria coloranţilor.
MELANURÍE s.f. (<fr. *mélanurie*; cf.gr. *melas* "negru"+*ouron* "urină") Prezenţă a melaninei în urină.
MELÁSĂ s.f. (<fr. *mélasse*, germ. *Melasse*) Sirop de culoare brună-neagră, rămas după fabricarea zahărului, folosit ca materie primă pentru fabricarea spirtului, a romului etc. şi ca hrană pentru vite.
MELC s.m. **1.** (La pl.) Nume dat mai multor specii de moluşte din clasa gasteropodelor, care au corpul moale, de obicei adăpostit într-o cochilie (în formă spirală), iar la cap au patru tentacule sensibile; (şi la sg.) moluscă ce aparţine fiecăreia dintre aceste specii. **2.** P.anal. Organ sau angrenaj al unei maşini cu diferite funcţii în mişcările de rotaţie. **3.** Partea osoasă a urechii interne. **4.** Prăjitură spiralată. **5.** Păr inelat.

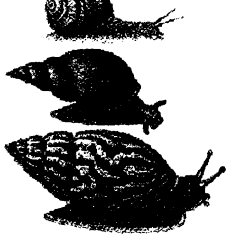
melci

MELEÁG s.n. (<magh. *mellék*) Teritoriu, ţinut; împrejurime.
MELÉNĂ s.f. (<fr. *méléna*) Eliminare a unui scaun negru, conţinînd sînge provenit de la o hemoragie a tubului digestiv.
MELÉU s.n. (<fr. *mêlée*) (SPORT) Grămadă spontană sau organizată la rugbi.
MELIFÉR, -Ă adj., s.f. (<fr. *mellifère*; cf.lat. *mel, mellis* "miere"+ *ferre* "a face, a purta") **1.** Adj. (Despre plante) Care are flori cu nectar, din care albinele pregătesc mierea (ex. *salcîmul, teiul*). **2.** S.f. pl. Grup de insecte (albine, viespi) care prepară miere şi ceară din nectarul şi din polenul florilor.
MELINÍTĂ s.f. (<fr. *mélinite*, germ. *Melinit*) Substanţă explozivă pe bază de acid picric, folosită la fabricarea fitilurilor detonante.
MELIORÍSM s.n. (<fr. *méliorisme*) Concepţie conform căreia lumea (existenţa umană) poate, în mod necesar, să fie ameliorată treptat prin efortul uman; teorie şi practică socială vizînd ameliorarea vieţii.
MELÍSĂ s.f. (<lat. *melissa*, fr. *mélisse*) (BOT.) Roiniţă (*Melissa officinalis*). ◆ Băutură alcoolică aromată obţinută prin fermentarea frunzelor melisei.
MELISMÁTIC, -Ă s.f., adj. (<*melismă*) (MUZ.) **1.** S.f. Totalitatea ornamentelor dintr-o compoziţie; arta de a compune cu melisme. **2.** Adj. (Despre compoziţii) Cu melisme.
MELÍSMĂ s.f. (<it. *melisma*, fr. *mélisme*) (MUZ.) Ornament muzical rezultat din repartiţia unei durate lungi într-un grup de note de valoare scurtă.
MELIŢĂ vb. I (<*meliţă*) **1.** Tranz. A zdrobi cu meliţa tulpinile de cînepă sau in, pentru a alege fuiorul. **2.** Intranz. Fig. A vorbi fără încetare; a trăncăni.
MÉLIŢĂ s.f. (<bg. *melica*) Unealtă de lemn compusă dintr-un trunchi scobit la mijloc, pe lungime, fixat pe patru picioare, şi dintr-un cuţit lung de lemn cu ajutorul căruia sînt zdrobite tulpinile plantelor textile, pentru a le separa de fibre. ◆ Maşină de meliţat, în prelucrarea industrială a plantelor textile.
MELO- (<fr. *mélo-*; cf.gr. *melos* "muzică") Element prim de compunere care are semnificaţia "muzică", "melodie", "muzical".
MELÓDIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *mélodique*) **1.** Adj. Care ţine de melodie, referitor la melodie. ◆ Melodios, armonios. **2.** S. f. Ramură a muzicologiei care se ocupă cu studiul melodiei. ◆ Felul în care este compusă o melodie.
MELODICITÁTE s.f. (<*melodic*) Calitatea de a fi melodic.
MELODÍE s.f. (<ngr. *melodia*, it. *melodia*, fr. *mélodie*) Succesiune organizată, expresivă de sunete, conform unor reguli muzicale. ◆ Compoziţie muzicală; cîntec. ◆ Fig. Sonoritate plăcută; armonie, muzicalitate.
MELODRAMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *mélodramatique*, it. *melodrammatico*) Cu caracter de melodramă; (deprec.) de un patetism exagerat; fals.
MELODRÁMĂ s.f. (<fr. *mélodrame*; cf.gr. *melos* "cîntec"+*drama* "acţiune") **1.** Dialog cîntat între cor şi un personaj în tragedia antică. **2.** Dramă jucată cu acompaniament muzical. **3.** Specie a genului dramatic, conţinînd şi pasaje muzicale, construită convenţional, în scopul obţinerii unor efecte puternice, spectaculoase, prin inventarea unor personaje sau situaţii contrastante, senzaţionale, tragice şi comice, cu manifestări patetice, violente. Provocînd cînd groaza, cînd rîsul, acţiunea se termină, de obicei, în favoarea personajelor principale. **4.** Operă literară, cinematografică între dramă şi comedie, adesea convenţională, cu accent pe latura sentimentală a manifestărilor umane.
MELOMÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *mélomane*) Persoană care iubeşte muzica.
MELÓN s.n. (<fr. *melon*) Pălărie de fetru tare, rotundă, bombată, cu boruri înguste, răsfrînte în sus.
MELOPÉE s.f. (<fr. *mélopée*; cf. gr. *melopoiia* <*melos* "cîntec"+*poiein* "a face") **1.** (La grecii antici) Ansamblul regulilor referitoare la cînt. **2.** Declamaţie muzicală de formă liberă; p.ext. melodie lentă, monotonă, tărăgănată. ◆ Poezie cu o sonoritate de melodie lentă, monotonă.
MÉLOS s.n. (<ngr. *melos*) **1.** Melodie, cîntec. ◆ Muzică; totalitatea manifestărilor muzicale ale unui popor, ale unei epoci (ex. *melosul popular*). **2.** Aspectul cantabil, melodic, al muzicii.
MELOTERAPÍE s.f. (<fr. *mélothérapie*) Tratare a unor afecţiuni prin audiţii muzicale; muzicoterapie.
MEMBRÁNĂ s.f. (lat. *membrana*, fr. *membrane*) **1.** Ţesut subţire şi suplu care delimitează, acoperă şi susţine organele; piele subţire; pieliţă. ◆ Ţesut cu o structură specială care înveleşte celula vie. **2.** (TEHN.) Placă elastică, subţire, care poate vibra, producînd, transmiţînd sau reproducînd sunetele (ex. *membrana difuzorului*); diafragmă. **3.** Perete subţire, semipermeabil, care separă două fluide, permiţînd numai anumite schimburi.
MÉMBRU, -Ă subst. (<lat. *membrum*, fr. *membre*) **1.** S. m. şi f. Persoană care face parte dintr-o colectivitate organizată; fiecare dintre persoanele sau unităţile înscrise într-o organizaţie, grupare etc., considerată în raport cu organizaţia sau gruparea respectivă. **2.** S.n. Prelungire articulată şi pereche a corpului, care serveşte la locomoţie, la apucare etc. (ex. *piciorul, mîna, aripa*). ◆ Penis. **3.** S.m., rar, s.n. (MAT.) Expresie care se găseşte de aceeaşi parte a semnului egal (sau mai mare, mai mic) într-o egalitate (sau inegalitate). **4.** S.n. Fiecare dintre părţile unei propoziţii, unei fraze sau ale unei perioade.
MEMÉNTO s.n. (<fr. *mémento*; cf.lat. *memento* "aminteşte-ţi") **1.** Notă, însemnare sau semn distinctiv care reaminteşte ceva; aducere-aminte. **2.** Carte care rezumă esenţialul unei discipline, al unei ştiinţe etc. **3.** Listă a spectacolelor sau a conferinţelor, publicată în presa zilnică.
MEMORÁ vb. I tranz. (<lat. *memorare*, fr. *mémorer*) A reţine în memorie (în urma unui efort de a învăţa); a ţine minte, a memoriza.
MEMORÁBIL, -Ă adj. (<fr. *mémorable*, lat. *memorabilis*) Demn de ţinut minte; p.ext. important, însemnat; remarcabil.
MEMORÁNDUM s.n. (<lat. *memorandum*, fr. *mémorandum*) Document care cuprinde expunerea faptelor sau argumentelor care privesc anumite situaţii sau activităţi diplomatice, politice etc.; memoriu.
MEMORATÓR s.n. (<fr. *mémorateur*) **1.** Carte care conţine, schematic, principalele cunoştinţe ce constituie o anume disciplină; memento. **2.** (INFORM.) Memorie.
MEMORIÁL s.n. (<germ. *Memorial*, fr. *mémoriale*, lat. *memorialis*) **1.** Scriere literară în care sînt consemnate fapte din viaţa personală sau evenimente din viaţa socială. **2.** Monument ridicat pentru a aminti un eveniment important, o personalitate. ◆ Culegere de amintiri, de mărturii cu scopul reconstituirii unor fapte.
MEMORIALÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *mémorialiste*) Autor de memoriale sau de memorii.
MEMORIALÍSTIC, -Ă s.f., adj. (<*memorial*) **1.** S.f. Gen de scrieri care cuprinde

memorii; totalitatea lucrărilor care conţin memorii. **2.** Adj. Care aparţine memorialisticii sau care se referă la memorial (**1**), de memorial.

MEMÓRIE s.f. (<lat. *memoria*, fr. *mémoire*) **1.** Proces psihic care constă în întipărirea, păstrarea, recunoaşterea şi reproducerea cunoştinţelor, împrejurărilor, mişcărilor, trăirilor psihice, senzaţiilor etc. care constituie o experienţă individuală. ◆ Minte (ca sediu al procesului de memorare). **2.** Păstrare în amintire; aducere-aminte, amintire. ◆ Amintire păstrată evenimentelor şi personalităţilor importante. **3.** (INFORM.) Parte a unui calculator electronic în care sînt stocate informaţiile, instrucţiunile etc.

MEMÓRIU s.n. (<lat. *memorium*, fr. *mémoire*) **1.** Expunere scrisă, amănunţită şi documentată, asupra unei probleme, a unei situaţii etc. ◇ *Memoriu de titluri şi lucrări* = document în care o persoană îşi consemnează titlurile şi lucrările proprii. *Memoriu de activitate* = expunere scrisă care cuprinde date asupra activităţii desfăşurate de cineva într-un anumit domeniu. ◆ (La pl.) Colecţie de conferinţe, comunicări, discuţii şi dezbateri ale unei societăţi ştiinţifice. **2.** (La pl.) Lucrare beletristică cu caracter evocator, care cuprinde relatări ale unor evenimente (importante) din timpul vieţii autorului. **3.** Cerere în care motivele sînt expuse pe larg.

MEMORIZÁ vb. I tranz. (<fr. *mémoriser*) A învăţa pe de rost; p.ext. a memora.

MENÁDĂ s.f. (<fr. *ménade*; cf.gr. *mainas* <*mainesthai* "a fi furios") (Şi ca n.pr.) Bacantă. ◆ Fig. Femeie exaltată, furioasă.

MENÁJ s.n. (<fr. *ménage*) **1.** Gospodărie; activitate casnică. **2.** Căsnicie; familie.

MENAJÁ vb. I (<fr. *ménager*) **1.** Tranz. A trata pe cineva sau ceva cu grijă şi îngăduinţă; a cruţa. **2.** Refl. A-şi cruţa forţele, sănătatea; a se îngriji, a se feri.

MENAJAMÉNT s.n. (<fr. *ménagement*) Grijă, tact faţă de susceptibilităţile şi sensibilităţile unei persoane; menajare.

MENAJÉR, -Ă adj., s.f. (<fr. *ménagère*) **1.** Adj. Privitor la menaj; de uz casnic. **2.** S.f. Femeie angajată să îngrijească de gospodăria cuiva; îngrijitoare.

MENAJERÍE s.f. (<fr. *ménagerie*, germ. *Menagerie*) Loc special amenajat în care sînt ţinute şi expuse animalele sălbatice; totalitatea animalelor dintr-un asemenea loc.

MENDELEÉVIU s.n. (<fr. *mendélévium*; cf. n.pr. *Mendeleev*, chimist rus) Element chimic transuranic (*Md*; nr.at. 101; m.at. 256), obţinut pe cale artificială în 1955.

MENDELÍSM s.n. (<fr. *mendélisme*; cf. n.pr. *Mendel*, biolog austriac) (BIOL.) Concepţie referitoare la transmiterea ereditară, prin cromozomi, a caracterelor, potrivit legilor dominaţiei, segregării şi combinării independente a caracterelor, legi formulate de G. Mendel în 1865.

MENESTRÉL s.m. (<fr. *ménestrel*) Poet şi muzicant din Franţa medievală, adesea ambulant, care cînta şi recita versuri acompaniindu-se cu un instrument. ◆ Cîntăreţ popular.

MÉNGHINĂ s.f. (<tc. *mengene*) Dispozitiv de fixare a unor piese care urmează să fie prelucrate, alcătuit din două fălci şi dintr-un şurub cu manivelă cu ajutorul căruia se efectuează apropierea sau depărtarea fălcilor.

MENHÍR s.n. (<fr. *menhir*) Monument megalitic (funerar sau de cult) de la sfîrşitul epocii neolitice, construit din blocuri înalte de piatră necioplită, izolate sau grupate în aliniamente ori în cercuri, şi care este întîlnit în Bretagne şi în sudul Angliei.

menhir

MENÍ vb. IV (<sl. *meniti*) **1.** Tranz. A hotărî de mai înainte; a destina, a sorti. ◆ Tranz. şi intranz. A face o urare cuiva. ◆ A predestina, a ursi. ◆ A prezice. **2.** Tranz. şi intranz. A ghici în bobi, în cărţi. ◆ A descînta, a vrăji.

MENILÍT s.n. (<fr. *ménilite*) Rocă alcătuită din opal, argilă, hidroxizi de fier etc., de culoare neagră sau brună cu aspect vărgat.

MENÍNGE s.n. (<fr. *méninge*; cf. gr. *meninx* "membrană") Fiecare dintre cele trei membrane care învelesc creierul şi măduva spinării (duramater, arahnoida şi piamater).

MENINGÍTĂ s.f. (<fr. *méningite*) Boală care constă în inflamarea meningelor şi care se manifestă prin dureri de cap, vărsături, înţepenirea cefei, febră etc. Poate fi de natură microbiană, virotică, toxică sau alergică.

MENINGOCÉL s.n. (<fr. *méningocèle*) (MED.) Hernie a meningelor cauzată de un defect al craniului sau al coloanei vertebrale.

MENINGOCÓC s.m. (<fr. *méningocoque*) Agent patogen care provoacă meningita cerebrospinală epidemică, prezent în lichidul cefalorahidian al bolnavilor.

MENINGOENCEFALÍTĂ s.f. (<fr. *méningo-encéphalite*) Inflamaţie a meningelui şi a creierului, din cauza unui agent infecţios (microbian sau virotic), toxic sau alergic.

MENINGOPATÍE s.f. (<fr. *méningopathie*) Denumire generică pentru afecţiunile meningelor.

MENÍRE s.f. (<*meni*) Acţiunea de a meni şi rezultatul ei; rost; chemare, predestinare; soartă, ursită, destin.

MENÍSC s.n. (<fr. *ménisque*, lat. *meniscus*; cf.gr. *meniskos* "lună nouă") **1.** Lentilă subţire, concavă pe o faţă şi convexă pe cealaltă. **2.** Curbură (concavă sau convexă) a suprafeţei unui lichid, care apare din cauza aderenţei sau a lipsei de aderenţă în punctele de contact cu un corp solid. **3.** (ANAT.) Disc fibrocartilaginos care se află între articulaţii (ex. *meniscul genunchiului*).

MENÍT, -Ă adj. (<*meni*) Care are menirea, rolul, sarcina de a ...; hotărît, destinat, sortit. ◆ Vrăjit, fermecat; descîntat.

MENÍU s.n. (<fr. *menu*) **1.** Totalitatea felurilor de mîncare servite la o masă. ◆ Lista pe care sînt scrise mîncărurile care se servesc într-o anumită zi la un restaurant; listă de bucate. **2.** (INFORM.) Afişare a listei cu selecţii de comenzi disponibile.

MENONÍT s.m. (<fr. *mennonite*) Adept al unei secte anabaptiste, fundate de reformatorul olandez Menno Simonsz (sec. 16), răspîndită mai ales în Olanda, Germania şi SUA.

MENOPÁUZĂ s.f. (<fr. *ménopause*) Fenomen fiziologic complex care constă în încetarea definitivă a menstruaţiei la femei ca urmare a suprimării funcţiei ovariene.

MENORAGÍE s.f. (<fr. *ménorragie*; cf.gr. *men* "lună"+*rhegnyrai* "a curge") Afecţiune a uterului, manifestată prin pierderea unei cantităţi prea mari de sînge în timpul menstruaţiei.

MENORÉE s.f. (<fr. *ménorrhée*; cf.gr. *men* "lună"+*rhein* "a curge") (MED.) Menstruaţie.

MENÓU s.n. (<fr. *meneau*) Element de construcţie profilat (în special în arhitectura gotică) vertical sau orizontal, care serveşte la împărţirea unei deschideri (fereastră, uşă) în mai multe părţi.

MENSTRUÁŢIE s.f. (<fr. *menstruation*; cf. lat. *menstruus* "în fiecare lună") Hemoragie fiziologică avînd sursa în mucoasa uterină, care apare la femeia adultă în mod regulat şi periodic (aproximativ la patru săptămîni), începînd de la pubertate, pînă la menopauză.

MENSUÁL, -Ă adj. (<fr. *mensuel*, lat. *mensualis*) Care are loc sau care apare la interval de o lună; lunar.

MENŞEVÍSM s.n. (<rus. *menşevizm*) Curent politic minoritar, opus bolşevismului, apărut în cadrul social-democraţiei ruse la începutul sec. 20.

MENTALITÁTE s.f. (<fr. *mentalité*) Fel propriu de a gîndi (evalua), de a simţi, de a se purta al unui individ sau al unei colectivităţi; psihologie.

MÉNTĂ s.f. (<sl. *menta*, lat. *mentha*, fr. *menthe*) Plantă erbacee perenă, medicinală din familia labiatelor, cu frunzele zimţate şi cu florile mici, în spic, mov, cu un miros specific, puternic; izmă (*Mentha piperita*). ◇ *Mentă creaţă* = izmă creaţă (*Mentha crispa*).

MENTÓL s.n. (<fr. *menthol*) Substanţă volatilă, cristalizată, obţinută din ulei de mentă sau pe cale artificială, folosită în farmacie şi cosmetică.

MÉNTOR s.m. (<fr., lat. *mentor*; cf.n.pr. *Mentor*, preceptorul lui Telemac, fiul lui Ulise) Conducător spiritual, povăţuitor, îndrumător; educator, preceptor.

MENŢÍNE vb. III (<fr. *maintenir*, după *ţine*) **1.** Tranz. A păstra ceva în aceeaşi stare sau formă în care se afla la un moment dat; a lăsa neschimbat; p.ext. a face să dureze. **2.** Refl. A-şi păstra poziţia; a rămîne neschimbat; a dura, a dăinui.

MENŢIONÁ vb. I tranz. (<fr. *mentionner*) A semnala un lucru; a pomeni, a aminti. ◆ A specifica, a consemna, a preciza. ◆ A evidenţia.

MENŢIÚNE s.f. (<fr. *mention*, lat. *mentio, -onis*) **1.** Semnalare, pomenire; specificare, precizare; concr. notă scurtă informativă. **2.** Distincţie onorifică (mai mică decît premiul) acordată elevilor merituoşi, concurenţilor la o competiţie etc.

MENUÉT s.n. (<fr. *menuet*) Vechi dans

francez de origine populară, cu caracter ceremonios, cu ritm ternar şi mişcare moderată, rafinată şi elegantă, devenit în sec. 17 dans de curte; melodie după care se execută acest dans. ◆ Parte a unei simfonii, a unei sonate etc. care se execută în trei timpi, urmînd după un andante sau un adagio.

MENZÍL s.n. şi m. (<tc. *menzil*) (În sec. 17-18; în ţările române) **1.** S.n. Nume dat serviciului de transport (pentru călători şi corespondenţă). **2.** S. m. Curier, ştafetă.

MEOŢIÁN s. n., adj. (<fr. *méotien*) (GEOL.) **1.** S.n. Primul etaj al pliocenului din România. **2.** Care aparţine meoţianului, care se referă la formaţiunile şi la vîrsta acestui etaj.

MEPLÁT s.n. (<fr. *méplat*) Plan intermediar care asigură, în sculptură, tranziţia între două suprafeţe plate; basorelief foarte puţin înalt.

MERCANTÍL, -Ă adj. (<fr. *mercantile*) Comercial, negustoresc. ◆ (Peior.; despre oameni) Care se preocupă în mod exagerat de cîştigul material; interesat de profit, orientat doar spre profit.

MERCANTILÍSM s.n. (<fr. *mercantilisme*) **1.** Spirit negustoresc. ◆ Tendinţă de a cîştiga bani prin orice mijloace. **2.** Doctrină economică aplicată de unele state europene în sec. 15-18, avînd ca principiu fundamental acumularea de metale preţioase şi bani, în urma unui comerţ extern intens, profitabil.

MERCAPTÁN s.m. (<fr. *mercaptan*) Substanţă organică derivată de la acidul sulfhidric, cu un miros neplăcut, persistent, care este folosită la odorizarea gazelor de aragaz.

MERCENÁR, -Ă s.m., adj. (<fr. *mercenaire*, lat. *mercenarius*; cf.lat. *merces* "salariu") **1.** S.m. Ostaş angajat cu leafă într-o armată străină; p.ext. persoană care, pentru bani sau pentru alte avantaje materiale, face orice fel de servicii. **2.** Adj. Care aparţine mercenarilor, privitor la mercenari; cu statut de mercenar; compus din mercenari.

MERCEOLÓG s.m. (<*merceologie*) Specialist în merceologie. ◆ Angajat comercial cu atribuţii în aprovizionarea cu mărfuri a magazinelor.

MERCEOLOGÍE s.f. (<it. *merceologia*) Disciplină care studiază proprietăţile fizice şi chimice ale mărfurilor în vederea stabilirii calităţii lor şi a condiţiilor de păstrare.

MERCERÍE s.f. (<fr. *mercerie*) Ansamblu de articole auxiliare pentru croitorie (nasturi, aţă, pasmanterie etc.). ◆ Magazin în care se vînd aceste articole.

MERCERIZÁ vb. I tranz. (<fr. *mercériser*) A efectua operaţia de finisare a firelor sau ţesăturilor de bumbac, prin tratarea lor cu o soluţie de hidroxid de sodiu, pentru a le mări rezistenţa şi a le face mai netede, mai mătăsoase şi mai compacte.

MERCÚR s.n. (<fr. *mercure*, germ. *Merkur*) Element chimic (*Hg*; nr.at. 80; m.at. 200,59; gr.sp. 13,59; p.t. 38,84°C; p.f. 356,95°C), metal lichid, de culoare argintie, cu luciu puternic, care se găseşte în natură sub formă de sulfură (cinabru) şi mai rar în stare nativă şi care se întrebuinţează la umplerea unor aparate din fizică (termometre, barometre etc.), la extragerea aurului şi argintului, în medicină etc.; hidrargir, argint-viu.

MERCURIÁL[1] s.n. (<fr. *mercuriale*; cf.n.pr. *Mercur*, zeu roman, protector al negoţului şi al navigaţiei) Listă zilnică, oficială, a preţurilor, care se afişează în pieţe.

MERCURIÁL[2], -Ă adj. (<fr. *mercuriel*, lat. *mercurialis*) Care conţine mercur, pe bază de mercur (ex. *alifie mercurială*).

MERÉU adv. (<magh. *merö* "rigid, fix") Fără întrerupere, necontenit, întruna; la intervale foarte scurte; totdeauna.

Merg (METR.) Simbol pentru *megaerg*.

MÉRGE vb. III intranz. (lat. *mergere* "a se scufunda") **I. 1.** A se mişca dintr-un loc în altul; a se deplasa; a umbla. ◆ (Despre vehicule) A circula; a zbura; a naviga, a pluti. ◆ (Despre ape, lichide) A curge; a se scurge. **2.** A pleca, a porni, a se duce; a se îndrepta (spre...). ◆ A urma, a frecventa cursurile unei şcoli. ◆ Fig. A ajunge (ex. *a mers cu îndrăzneala prea departe*). **3.** A însoţi, a colabora (ex. *ei merg împreună în viaţă; în afaceri mergem împreună*). ◇ *A merge pe urmele cuiva* = a) a urmări pe cineva; b) a urma exemplul, cariera cuiva. **II. 1.** (Despre suprafeţe, drumuri) A se întinde pînă la...; a duce la... **2.** (Despre ştiri, evenimente, fenomene) A ajunge la cunoştinţa cuiva; a se răspîndi; a se generaliza. ◇ *Merge vorba* (sau *vestea*) = se spune; se zvoneşte. **III. 1.** (Despre acţiuni, evenimente, fenomene) A se desfăşura, a evolua, a decurge. ◆ (Despre aparate, mecanisme) A funcţiona. **2.** (Despre fiinţe; precedat de pron. pers. la dativ) A o duce, a-i fi (bine sau rău). ◆ A reuşi, a izbuti. **3.** A înainta, a prospera, a se dezvolta; a continua. **IV. 1.** (Despre materiale, alimente) A fi necesar, a se consuma, a se întrebuinţa. **2.** (MAT.; despre numere) A se cuprinde, a intra. **V. 1.** A se potrivi, a fi posibil, a se accepta (ex. *crezi că o să meargă?*). ◆ A se asorta, a se armoniza. **2.** (Despre bani, documente) A fi valabil. **VI.** A umbla îmbrăcat într-un anumit fel; a purta (ex. *iarna merg cu paltonul*).

MERIDIÁN, -Ă s. n., adj. (<lat. *meridianus*, fr. *méridien*) **1.** S.n. Fiecare dintre liniile imaginare care străbat suprafaţa pămîntului de la un pol la celălalt, tăind perpendicular ecuatorul şi paralelele, şi care servesc la stabilirea longitudinii geografice. ◇ *Meridian de origine* (sau *primul meridian, meridian zero*) = meridian folosit ca origine pentru măsurarea longitudinilor geografice, adoptat în mod convenţional şi care trece prin oraşul Greenwich (Marea Britanie). **2.** S.n. (ASTR.) *Meridian ceresc* = cercul după care se intersectează sfera cerească cu oricare plan care trece prin axa polilor. *Meridianul ceresc al locului* = meridianul ceresc care conţine zenitul locului respectiv. *Meridianul locului* = linia de intersecţie a planului meridianului ceresc al locului respectiv cu planul orizontului. **3.** S.n. (MAT.) Curbă a unei suprafeţe de rotaţie cu un plan care trece prin axa ei de rotaţie. **4.** Adj. Referitor la un meridian, care trece printr-un meridian.

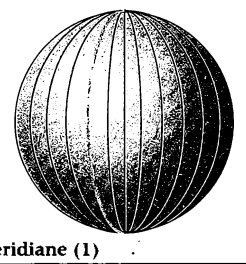

meridiane (1)

MERIDIONÁL, -Ă adj., s.m. şi f. (<lat. *meridionalis*, fr. *méridional*) (Valabil numai raportat la un punct de reper aflat în emisfera nordică) **1.** Adj. Care se află în partea de sud sau este originar de acolo; sudic. ◆ Care este specific ţărilor sau popoarelor sudice. **2.** S.m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a unei ţări, a unei regiuni sudice sau este originară de acolo.

MERÍNDE s.f. (lat. *merenda*) Hrană (rece) pe care o ia cineva cînd pleacă la drum sau la lucru; p.ext. mîncare, hrană, alimente.

MERINÓS, -OÁSĂ subst., adj. (<fr. *mérinos*) **1.** S.m. şi f., adj. (Oaie sau rasă de oi) cu lînă fină, creaţă, albă, foarte abundentă. **2.** Adj. (Despre lînă) Care este obţinută de la oi merinos. ◆ (Substantivat) Lînă obţinută de la oile merinos. **3.** S.n. Stofă fabricată din lînă merinos.

merinos (1)

MERISTÉM s.n. (<fr. *méristème*; cf.gr. *meristos* "divizat") (BOT.) Ţesut generator, format din celule în continuă şi activă diviziune, care asigură creşterea şi diferenţierea părţilor plantei.

MERIŞÓR[1] s.m. (<*măr*[1]) **1.** Diminutiv al lui măr[1]. **2.** Numele a două plante melifere din familia rozaceelor: a) arbore originar din Siberia, cu florile albe sau roz, cultivat pentru fructele sale din care se prepară dulceaţă (*Pirus baccata*); b) mic arbust melifer din regiunea de munte, cu frunzele totdeauna verzi, cu florile albe sau roşietice şi cu fructele comestibile (*Vaccinium vitis idaea*).

MERIŞÓR[2] s.n. (<*măr*[2]) **1.** Diminutiv al lui măr[2]. **2.** Fructul merişorului[1], mic, roşu, asemănător cu merele, folosit pentru compoturi.

MÉRIT s.n. (<fr. *mérite*) Calitate, însuşire remarcabilă care face pe cineva sau ceva să fie vrednic de stimă, de laudă, de răsplată; valoare, virtute. ◇ Loc.adv. *Pe merit* = îndreptăţit, justificat.

MERITÁ vb. I tranz. (<fr. *mériter*) A fi vrednic de răsplată sau de pedeapsă; a avea dreptul să primească, a i se cuveni. ◆ A justifica, a îndreptăţi interesul, grija sau preţuirea care i se acordă. ◆ (Despre mărfuri) A valora, a corespunde preţului cerut. ◆ (Despre acţiuni) A justifica, a răsplăti efortul depus (ex. *nu merită să plec acolo*).

MERLÓN s.n. (<fr. *merlon*; cf.it. *merlone*) Porţiune de zid între două creneluri la vechile fortificaţii.

MERLÓT s.n. (<fr. *merlot*) Soi francez de viţă de vie, cu ciorchinii cilindrici şi cu boabele mici, negre şi rotunde; vin superior produs din aceşti struguri.

MEROBLÁSTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *méro-*

blastique) (BIOL.) **1.** S.f. Proces de formare a blastomerelor în regiunea nucleului prin segmentarea oului sau a zigotului animal. **2.** Adj. De meroblastică (**1**).

MEROVINGIÁN, -Ă adj. (<fr. *mérovingien*) Care aparţine primei dinastii de regi ai Franţei, privitor la această dinastie.

MERS s.n. (<*merge*) **1.** Faptul de a merge; deplasare, mişcare dintr-un loc în altul; umblet. ◇ *Mersul trenurilor* (sau *vapoarelor*) = orar după care circulă trenurile (sau vapoarele) pe o perioadă de timp determinat; concr. grafic sau broşură care cuprinde acest orar. ◆ Fel de a merge al cuiva; ritmul, viteza cu care merge cineva. **2.** Fig. Evoluţie, dezvoltare, desfăşurare (a unui fenomen, a unui proces etc.); curs. **3.** (Regim de) funcţionare a unui sistem tehnic care are sau nu organe în mişcare. ◇ *Mers în gol* = regim de funcţionare în care un sistem tehnic nu produce putere utilă.

MERSÍ interj. (<fr. *merçi*) Mulţumesc.

MERSÓL s.m. (<fr. *mersols*, germ. *Mersol*) Produs obţinut prin tratarea alcanilor superiori din fracţiunile de petrol şi motorină cu un amestec de bioxid de sulf şi de clor, folosit la fabricarea mersolatului.

MERSOLÁT s.m. (<fr. *mersolates*, germ. *Mersolat*) Produs cu proprietăţi detergente, obţinut prin tratarea mersolilor cu o soluţie concentrată de hidroxid de sodiu, folosit în industria textilă (pentru spălare, curăţare etc.).

MERTÍC s.n. (<magh. *mértek*) **1.** Măsură veche pentru cereale, egală cu c. 1-2 ocale; cantitate de cereale, de făină etc. corespunzătoare acestei măsuri. **2.** (În trecut) Dare. ◆ Plată (în natură) care se lua la mori pentru măcinat. **3.** Raţie de alimente (pentru soldaţi, slujbaşi).

MESAGÉR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *messager*, it. *messaggero*) Persoană însărcinată să ducă un mesaj; trimis, sol, vestitor.

MESAGERÍE s.f. (<fr. *messagerie*, it. *messaggeria*) Sistem de transport rapid al mărfurilor şi coletelor la destinaţie cu trenul, vaporul, autocamionul. ◆ Oficiu prin care se dirijează expedierea şi primirea mărfurilor şi a coletelor.

MESÁJ s.n. (<fr. *message*) **1.** Apel oral sau scris (cu caracter oficial) adresat poporului, armatei etc. **2.** Însărcinare de a comunica ceva; concr. ceea ce se predă sau se comunică; ştire, veste, comunicare. **3.** Semnificaţie ultimă, ideea transmisă, scopul esenţial al unei opere de artă. **4.** *Mesaj genetic* = informaţie genetică înregistrată biochimic în moleculele de acid dezoxiribonucleic (ADN) sau în cele de acid ribonucleic mesager (ARNm).

MESALÍNĂ s.f. (<fr. *messaline*; cf.n.pr. *Mesalina*, soţia împăratului roman Claudiu) Femeie desfrînată.

MESÁPI s.m. pl. (<it. *messapi*) Populaţie care a locuit în antichitate în regiunea Mesapi din S Italiei.

MÉSĂ s.f. (<it. *messa*, fr. *messe*, germ. *Messe*) **1.** (La catolici) Liturghie. **2.** (MUZ.) Misă (**2**).

MESCALÍNĂ s.f. (<fr. *mescaline*) Alcaloid extras dintr-o plantă cactacee din Mexic, utilizat ca stupefiant.

MESCHÍN, -Ă adj. (<fr. *mesquin*) **1.** Preocupat de interese mărunte. ◆ Lipsit de generozitate, de nobleţe sufletească; egoist, josnic. ◆ Care denotă meschinărie. **2.** Mic, neînsemnat, lipsit de importanţă; banal, nesemnificativ.

MESCHINĂRÍE s.f. (<fr. *mesquinerie*) **1.** Lipsă de generozitate, de nobleţe sufletească; (mai ales la pl.) atitudine, gest, faptă de om meschin. **2.** Lipsă de importanţă, de semnificaţie.

MESEÁN s.m. (<*masă*[2]) Persoană care participă la un banchet, la o masă; comesean, conviv.

MESERIÁŞ, -Ă s.m. şi f. (<*meserie*) Persoană care are calificare pentru practicarea unei meserii; meşteşugar. ◆ Fig. Om priceput; bun profesionist.

MESERÍE s.f. (<*mesereare*, înv. "slujbă, funcţie" <lat. *miserere*) **1.** Profesiune sau îndeletnicire bazată pe un complex de cunoştinţe obţinute prin şcolarizare şi prin practică. **2.** P.gener. Profesiune, meşteşug. ◇ Loc.adj. *De meserie* = competent, de specialitate, calificat. ◆ Ocupaţie, preocupare.

MESÍA s.m. (<sl. *mesiia*, ngr. *Messias*, lat. *messias*) **1.** Trimisul lui Dumnezeu, mîntuitorul profeţit în *Vechiul Testament*. ◆ Epitet, apoi nume dat de contemporani şi de creştini lui Iisus Hristos. **2.** Fig. Persoană providenţială, capabilă să rezolve (miraculos) o situaţie grea; salvator.

MESIÁNIC, -Ă adj. (<fr. *messianique*) Referitor la Mesia; p.ext. care cuprinde o prezicere (de mîntuire); profetic.

MESIANÍSM s.n. (<fr. *messianisme*) Credinţă într-un mîntuitor (Mesia) divin al lumii, care apare ca dogmă în religiile mozaică şi creştină (dar, în forme diferite, şi în budism, hinduism etc.). ◆ Curent filozofic bazat pe idei şi credinţe mesianice. ◆ Caracter mesianic al unei opere literare.

MESMERÍSM s.n. (<fr. *mesmérisme*; cf. n.pr. *Mesmer*) Teoria magnetismului animal, aparţinînd medicului german Mesmer. ◆ Metodă terapeutică bazată pe această teorie.

MESOHÍPPUS s.m. (<fr. *mésohippus*) Gen fosil de mamifere ecvide, strămoşul direct al calului, de talia unui câine ciobănesc, care a trăit în turme în oligocenul inferior şi mediu.

MESOPOTAMIÁN, -Ă adj. (<n.pr. *Mesopotamia*) Care aparţine Mesopotamiei, care se referă la Mesopotamia. ◇ *Artă mesopotamiană* = componentă a civilizaţiei mesopotamiene, cu o istorie datînd din neolitic, dar cu cea mai importantă perioadă de dezvoltare între milen. 4 î.Hr. şi sec. 6 î.Hr., împărţită în patru etape distincte: sumero-akkadiană, babiloniană, asiriană şi neobabiloniană. În arhitectură, construcţiile cele mai importante erau palatul (înconjurat de ziduri fortificate) şi ziguratul (piramidă în trepte). Se foloseau cărămida nearsă, ceramica smălţuită policromă, ornamentele picturale şi basoreliefurile (ex. în *palatul sumero-akkadian din Ur, palatul asirian al lui Sargon, palatul neobabilonian de la Ninive* etc.). Sculptura este reprezentată prin remarcabile statui şi basoreliefuri.

MESTEÁCĂN s.n. (lat. *mastichinus*) Arbore monoic din familia betulaceelor, cu scoarţa albă, cu frunzele romboidale şi cu florile unisexuate, grupate în amenţi (*Betula verrucosa*); p.restr. lemnul acestui arbore. ◇ *Mesteacăn mic* = specie de mesteacăn, înalt până la un metru, care creşte în regiunile alpine (*Betula humilis*). *Mesteacăn pitic* = specie de mesteacăn, care are o înălţime de pînă

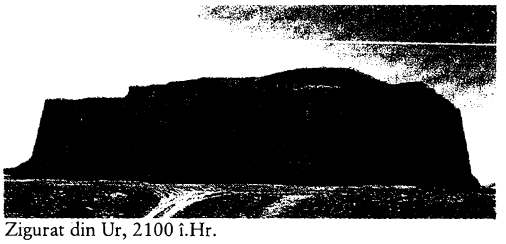

Zigurat din Ur, 2100 î.Hr.

Regele Assurnasirpal II la vînătoare, 883-859 î.Hr.

Capul lui Gudea, 2150 î.Hr.

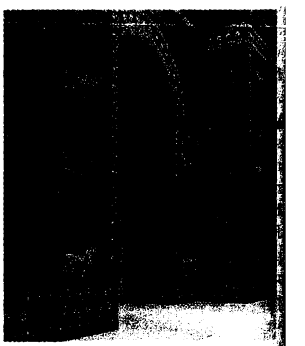

Poarta zeiţei Iştar, 575 î.Hr.

mesteacăn

la jumătate de metru (*Betula nana*).

MESTECÁ vb. I tranz. (lat. *masticare*) A sfărîma, a măcina alimentele în gură cu ajutorul dinţilor şi al limbii. ◆ A amesteca. ◆ Fig. A pregăti, a pune la cale ceva.

MESTECĂNÍŞ s.n. (<*mesteacăn*) Pădure în care predomină mesteacănul; grup de mesteceni.

MÉŞĂ s.f. (<fr. *mèche*) **1.** Şuviţă de păr (de altă culoare); şuviţă falsă de păr. **2.** (MED.) Fişie de tifon introdusă în plăgi traumatice sau operatorii pentru a elimina puroiul sau sîngele.

MEŞÍNĂ s.f. (<tc. *meşin*) Piele de oaie sau de capră tăbăcită vegetal şi folosită la căptuşirea încălţămintei, a articolelor de marochinărie, a pălăriilor, la legătoria de cărţi etc.

MÉŞTER, -Ă s.m. şi f., adj. (<magh. *mester*) **1.** S.m. şi f. Meseriaş calificat care îndrumează şi alţi lucrători în activitatea lor; persoană care are (şi practică) o meserie. ◆ Maistru. ◆ Proprietar al unui atelier (în raport cu angajaţii săi). **2.** S.m. şi f., adj. (Om) priceput, iscusit, îndemînatic. **3.** S.m. şi f. Epitet dat unei persoane respectate pentru priceperea şi îndemînarea sa într-un anumit domeniu de activitate; maestru.

MEŞTERÍ vb. IV tranz. (<*meşter*) **1.** A executa un obiect (cu pricepere); a face, a realiza. **2.** A pune la punct, a aranja, a potrivi; a repara, a meşteşugi.

MEŞTEŞÚG s.n. (<magh. *mesterség*) **1.** Meserie, profesiune (bazată îndeosebi pe o muncă manuală calificată). **2.** Pricepere, iscusinţă; îndemînare, abilitate. ◆ Artă, măiestrie. **3.** Mijloc, procedeu practic; metodă. ◆ (Pop.) Mecanism, dispozitiv, unealtă. **4.** Acţiune (ascunsă) dibace, vicleană; procedeu, sistem (ingenios, viclean). ◆ (Pop.) Viclenie, tertip, înşelătorie.

MEŞTEŞUGÁR s.m. (<*meşteşug*) Persoană calificată într-un meşteşug; persoană care are (şi practică) o meserie, un meşteşug; meseriaş.

MEŞTEŞUGÍ vb. IV tranz. (<*meşteşug*) A face, a executa un lucru cu pricepere, cu meşteşug. ◆ A meşteri. ◆ Tranz. şi intranz. A unelti, a plănui, a urzi (împotriva cuiva).

MEŞTEŞUGÍT, -Á adj. (<*meşteşugi*) **1.** Lucrat cu artă, cu iscusinţă, cu talent. **2.** (Despre acţiuni, vorbe etc.) Iscusit, abil, dibaci.

META- (<fr. *méta-*; cf. gr. *meta* "cu, după, lîngă") **1.** Element prim de compunere care are semnificaţia "polimer". **2.** Element prim de compunere care are semnificaţia "după" sau "transformare", "schimbare".

METABIÓZĂ s.f. (<fr. *métabiose*) (BIOL.) Convieţuire între două organisme (plante sau animale), în care unul foloseşte resturile de hrană ale celuilalt; comensualism.

METABISULFÍT s.m. (<fr. *métabisulfite*) (Nume comercial dat unui) sulfit de sodiu ($Na_2S_2O_5$), care se prezintă ca o pulbere albă folosită în tratarea vinurilor.

METABÓLĂ s.f. (<fr. *métabole*; cf. gr. *metabole* "schimbare, deplasare") **1.** (În retorică) Nume generic pentru figurile de stil produse prin schimbarea topicii obişnuite (inversiune, hiperbată, hipalagă). **2.** (În neoretorică) Figură retorică, în general, orice schimbare faţă de normele limbii (apţă să genereze literaritatea).

METABOLÍSM s.n. (<fr. *métabolisme*; cf. gr. *metabole* "schimbare") Ansamblu de procese complexe de sinteză cu înmagazinare de energie (asimilaţie sau anabolism) şi de degradare, cu eliberare de energie (dezasimilaţie sau catabolism), pe care le suferă substanţele dintr-un organism viu. ◇ *Metabolism bazal* = cantitate de calorii produse într-o oră, în condiţii de repaus al organismului, raportată la un metru pătrat din suprafaţa corpului.

METABOLÍT s.m. (<fr. *métabolite*) (BIOL.) Substanţă care ia parte la procesele metabolice.

METACÁRP s.n. (<fr. *métacarpe*; cf.gr. *metakarpion*) Parte a scheletului mîinii, situată între carp şi falange, care este formată din cinci oase dispuse radial.

METACÉNTRU s.n. (<fr. *métacentre*) (NAV.) Punct în care verticala centrului de greutate al unui corp plutitor este intersectată de verticala centrului de carenă, aceasta din urmă fiind trasată pentru o poziţie înclinată a corpului.

METACRILÁT s.m. (<fr. *métacrylate*) Sare sau ester al acidului metacrilic. ◇ *Metacrilat de metil* = ester al acidului metacrilic cu alcoolul metilic, lichid incolor, inflamabil, folosit la fabricarea plexiglasului.

METACRÍLIC adj. (<fr. *métacrylique*) *Acid metacrilic* = acid organic nesaturat, lichid, incolor, cu miros neplăcut, fabricat din acetonă şi acid cianhidric.

METACRONÍSM s.n. (<fr. *métacronisme*) Eroare de dată prin postdatare.

METAFÁZĂ s.f. (<fr. *métaphase*) (BIOL.) A doua fază a diviziunii celulei prin mitoză, în care fiecare cromozom se împarte în cîte doi cromozomi.

METAFÍZIC, -Ă s. f., adj. (<ngr. *metafisikí, metafisikos*, lat. *metaphysica*, germ. *Metaphysik, metaphysisch*, fr. *métaphysique*; cf.gr. *meta* "după"+*physike* "fizică") **1.** S.f. Parte a filozofiei care cercetează existenţa în sine (ontologie), în scopul cunoaşterii cauzelor, principiilor primordiale şi a esenţei lumii, precum şi cele mai generale principii ale cunoaşterii, ale gîndirii (epistemologie), în scopul stabilirii capacităţii acesteia de a cuprinde şi explica existenţa; p.ext. filozofie, teorie generală şi abstractă. Iniţial, termenul desemna lucrările lui Aristotel care au urmat după *Fizica* şi s-a extins cu sensul de cercetare a tot ce nu este material, concret. În scolastică, preocuparea fundamentală a metafizicii era existenţa şi natura lui Dumnezeu. Dezvoltarea ştiinţelor a adus în atenţia filozofilor lumea fizică. De la Descartes la Kant, metafizica încearcă să afle în ce măsură creaţiile spiritului uman (în special legile matematice, "raţiunea pură", "puterea de judecată") au ca efect cunoaşterea reală a lumii. Începînd din sec. 19, problema centrală a metafizicii a devenit omul, natura şi sensul existenţei sale, omul ca subiect al acţiunii, ca individ social şi istoric. Totodată, în acest secol termenul s-a depreciat oarecum, căpătînd şi sensul de speculaţie intelectuală abstractă, în opoziţie cu cercetarea ştiinţifică şi cu filozofia bazată pe experienţă. În sec. 20, metafizica devine un fel de teorie generală a existenţei, în care principalele criterii sînt stabilite în special de consideraţii axiologice. Filozofia existenţialistă, de exemplu, constituie o ilustrare substanţială a conceptului contemporan de metafizică. **2.** Adj. Care aparţine metafizicii, privitor la metafizică; care nu poate fi perceput cu simţurile, depăşind realitatea concretă; conform cu principiile metafizicii.

METAFONÍE s.f. (<fr. *métaphonie*; cf.gr. *meta* "după"+*phone* "sunet") (LINGV.) Modificare a timbrului unei vocale sub influenţa unui sunet dintr-o silabă învecinată.

METÁFORĂ s.f. (<fr. *métaphore*, lat. *metaphora*; cf. gr. *metaphora* "transfer") Figură de stil care constă în înlocuirea unui cuvînt sau a unei expresii cu un alt cuvînt sau altă expresie, pe baza unei comparaţii (analogii) subînţelese, în scopul realizării unui sens nou, figurat, a unei imagini. Are un rol esenţial în transformarea vorbirii comune în limbaj artistic, prin funcţiile sale de plasticizare, de concretizare (vizualizare) a abstractului, de generalizare a concretului, de potenţare a expresiei, de revelare a unor aspecte şi sensuri ascunse sau noi. Ea se naşte nu numai prin transferul de semnificaţie de la un termen la altul, ci şi din interacţiunea între sensul vechi şi cel nou, figurat, care creează o nouă realitate. De obicei, metafora pleacă de la o analogie existentă, dar ea poate să şi creeze o analogie dorită de autor. În arta modernă s-a mers tot mai mult pe folosirea unor metafore care tind să reveleze o nouă relaţie între individ şi lume, între lucrurile lumii, fapt care conduce la o viziune nouă, la o cunoaştere nouă. Geneza, funcţiile, clasificarea metaforelor constituie una dintre problemele fundamentale ale esteticii şi lingvisticii.

METAFÓRIC, -Ă adj. (<fr. *métaphorique*) Care ţine de metaforă, care este exprimat prin metafore, bogat în metafore; p.ext. figurat.

METAFOSFÁT s.m. (<fr. *métaphosphate*) Sare a acidului metafosforic. ◇ *Metafosfat de sodiu* = sare de sodiu a acidului metafosforic, care se prezintă sub forma unei mase amorfe, sticloase, utilizată la dedurizarea apei, în tăbăcărie etc.

METAFOSFÓRIC adj. (<fr. *métaphosphorique*) *Acid metafosforic* = acid oxigenat al fosforului, care se prezintă ca o masă sticloasă incoloră, solubilă în apă.

METAFRÁZĂ s.f. (<fr. *métaphrase*) **1.** Transpunere a unei poezii în proză. **2.** Anaforă în care sînt folosite sinonimele pentru a evita repetiţia monotonă.

METAGALAXÍE s.f. (<fr. *métagalaxie*) **1.** Sistem al Universului format din mai multe galaxii. **2.** Parte a Universului accesibilă observaţiei.

METAGENÉZĂ s.f. (<fr. *métagénèse*) (BIOL.) Înmulţire în care alternează o generaţie sexuată cu alta asexuată.

METÁL s.n. (<fr. *métal*, germ. *Metall*, lat. *metallum*) Orice element chimic cu luciu caracteristic, bun conductor de căldură şi de electricitate, maleabil şi ductil, de obicei solid la temperatura obişnuită, cu excepţia mercurului care este lichid; aliaj metalic. ◇ *Metal nobil* = metal care se oxidează greu, foarte rezistent din punct de vedere chimic (ex. *aurul, argintul, metalele din familia platinei*). *Metal rar* = metal care se găseşte în cantităţi mici sau dispersat în scoarţa pământului (ex. *seleniu, germaniu, beriliu, molibden, wolfram*).

METALAZBÉST s.n. (<germ. *Metalasbest*) Material dintr-o ţesătură de fire metalice şi azbest, din care se fac saboţi de frînă şi unele garnituri tehnice.

METALDEHÍDĂ s.f. (<fr. *métaldéhyde*) Compus macromolecular rezultat din polimerizarea aldehidei în prezenţa acizilor, sub forma unor cristale albe; spirt solid.

METALÉPSĂ s.f. (<fr. *métalepse*; cf.gr. *metalepsis* "transpoziţie") Figură de stil înrudită cu metonimia, care constă în exprimarea antecedentului prin consecvent (ex. *cel pe care îl plîngem* pentru *cel care a murit*) sau invers (ex. *cea care a distrus Troia* pentru *Elena*, personaj din *Iliada*). ◇ *Metalepsă narativă* = schimbare sau contaminare a nivelurilor narative într-o povestire mai complexă.

METÁLIC, -Ă adj. (<lat. *metallicus*, fr. *métallique*) **1.** Făcut din metal, de metal. **2.** Care are însuşiri de metal; care are luciul sau culoarea metalului. ◆ (Despre sunete, zgomote) Care este produs prin lovirea obiectelor de metal; cu rezonanţă de metal; fig. pătrunzător; aspru, strident, dur.

METALIFÉR, -Ă adj. (<fr. *métallifère*; cf.lat. *metallifer* <*metallum* "metal"+*ferre* "a purta") (Despre minerale, minereuri şi zăcăminte ale acestora) Care conţine metale, bogat în metale.

METALIMBÁJ s.n. (<*meta-*+*limbaj*, după fr. *métalangage*) Sistem lingvistic cu ajutorul căruia se descriu şi se analizează simbolurile şi structurile unei limbi; limbajul lingvisticii, al gramaticii etc.; metalimbă. ◆ (INF.) Limbaj folosit pentru descrierea altui limbaj.

METALÍMBĂ s.f. (<*meta-*+*limbă*; după fr. *métalangue*) Metalimbaj.

METALINGVÍSTICĂ s.f. (<fr. *métalinguistique*) Ramură a lingvisticii care studiază limbajul lingvisticii.

METALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *métalliser*) A acoperi un obiect cu un strat de metal în scopul protejării lui faţă de acţiunea agenţilor externi, pentru a-i da un aspect plăcut etc.

METALOCERÁMICĂ s.f. (<fr. *métallocéramique*) Ramură a metalurgiei care se ocupă cu obţinerea unor piese din (aliaje de) pulberi metalice; metalurgia pulberilor.

METALOCHIMÍE s.f. (<fr. *métallochimie*) Parte a chimiei care se ocupă cu studiul metalelor.

METALOGENÉZĂ s.f. (<fr. *métallogenèse*) Ramură a geologiei care studiază formarea şi răspîndirea zăcămintelor metalifere.

METALÓGICĂ s.f. (<fr. *métalogique*) Disciplină care studiază fundamentele logicii, sistemele logice şi raporturile dintre acestea.

METALOGRAFÍE s.f. (<fr. *métallographie*) **1.** Ramură a metalurgiei care studiază structura metalelor şi a aliajelor, precum şi legătura dintre structura acestora şi proprietăţile lor fizice. **2.** Procedeu de tipar înalt care foloseşte clişee metalice gravate cu dalta.

METALOGRAVÚRĂ s.f. (<fr. *métallogravure*) **1.** Procedeu de gravare cu dalta a clişeelor metalice, folosit în poligrafie. **2.** Clişeu metalic gravat prin procedeul de mai sus.

METALOÍD s.m. (<fr. *métalloïde*; cf.gr. *metallon* "metal"+*eidos* "aspect") Element chimic rău conducător de căldură şi electricitate, lipsit de luciu metalic şi de ductibilitate; nemetal.

METALOSFÉRĂ s.f. (<fr. *métallosphère*) (GEOL.) Barisferă.

METALOTERAPÍE s.f. (<fr. *métallothérapie*) Tratament cu diferiţi compuşi metalici (ex. *săruri de fier*), utilizat în unele boli (ex. anemie, reumatism etc.).

METALOTERMÍE s.f. (<fr. *métallothermie*) Procedeu de obţinere a unor metale din compuşii lor (ex. *oxizi, sulfuri, cloruri* etc.) prin reducerea acestora cu ajutorul unui alt metal a cărui afinitate faţă de oxigen, sulf etc. este mai mare decît a metalului care se extrage.

METALURGÍE s.f. (<fr. *métallurgie*; cf.gr. *metallon* "metal"+*ergon* "lucru") **1.** Tehnica extragerii metalelor, a elaborării aliajelor (industriale), precum şi a prelucrării lor în semifabricate (pentru laminare şi forjare). ◆ Întreprindere (sau secţie) în care se elaborează şi se prelucrează metale. **2.** Ştiinţă care are ca obiect studiul proprietăţilor fizice şi chimice ale metalelor şi ale aliajelor lor, precum şi al proceselor fizico-chimice care intervin în operaţiile metalurgice. ◇ *Metalurgia pulberilor* = metaloceramică.

METALURGÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *métallurgiste*) Persoană care lucrează în metalurgie.

METAMAGNETÍSM s.n. (<fr. *métamagnétisme*) Formă specifică de magnetism, prezentată de unele substanţe (ex. elementele din familia pămînturilor rare), care se manifestă în intervale limitate de temperatură.

METAMATEMÁTICĂ s.f. (<fr. *métamathématique*) Ştiinţă care cercetează teoriile şi adevărurile matematice din punctul de vedere al logicii matematice.

METAMÉR s.n. (<fr. *métamère*) **1.** Fiecare dintre elementele asemănătoare ca structură şi care se succed alcătuind corpul viermilor anelizi şi al artropodelor; segment. **2.** Segment primitiv al embrionului.

METAMERÍE s.f. (<fr. *métamérie*; cf.gr. *meta* "schimbare"+*meros* "parte") **1.** Împărţire a corpului unor animale în metamere. **2.** Divizare a mezodermului şi a corpului în metamere.

METAMORFÍSM s.n. (<fr. *métamorphisme*; cf.gr. *meta* "schimbare"+*morphe* "formă") Totalitatea transformărilor mineralogice, structurale şi chimice suferite de roci în stare solidă sub influenţa căldurii pământului, a presiunii şi a reacţiilor chimice.

METAMORFOZÁ vb. I (<fr. *métamorphoser*) **1.** Refl. (BIOL.) A se dezvolta prin metamorfoză. **2.** Refl. şi tranz. A (se) transforma, a(-şi) schimba înfăţişarea, caracterul, comportarea. ◆ (MITOL.) A (se) preface prin mijloace supranaturale în animal, plantă sau lucru neînsufleţit.

METAMORFÓZĂ s.f. (<fr. *métamorphose*) **1.** Etapă de transformări succesive în dezvoltarea individuală a unor animale (ex. viermi, artropode, moluşte, batracieni etc.), de la ieşirea din ou pînă la stadiul adult. **2.** Transformare morfologică şi funcţională a unor organe ale plantelor. **3.** Transformare, schimbare a înfăţişării sau, fig., a caracterului, a comportării. ◆ (MITOL.) Transformare, prefacere a unei fiinţe umane, a unei zeităţi, prin mijloace supranaturale, în plantă, în animal sau în lucru neînsufleţit.

METÁN s.n. (<fr. *méthane*) Hidrocarbură saturată aciclică, sub forma unui gaz incolor şi inodor, care arde în aer cu flacără albăstruie şi care se găseşte sub formă de zăcăminte naturale sau se degajă din materiile organice în putrefacţie; este întrebuinţat drept combustibil gazos sau în industria chimică.

METANEFRÍDIE s.f. (<fr. *métanéphridie*) (BIOL.) Tub care face legătura dintre cavitatea interioară şi exterior la anelide şi moluşte, avînd funcţie excretoare şi sexuală.

METANÓL s.m. (<fr. *méthanol*) Lichid incolor, inflamabil, toxic, folosit ca dizolvant în industria chimică; alcool metilic.

METAPLÁSMĂ s.f. (<fr. *métaplasme*, germ. *Metaplasmus*; cf.gr. *metaplasmos*) Schimbare survenită în forma unui cuvînt prin adăugarea sau prin înlăturarea unui sunet (ex. *aferează, epenteză, anagramă* etc.); formă a cuvîntului rezultată din această schimbare.

METAPLAZÍE s.f. (<fr. *métaplasie*; cf.gr. *meta* "după"+*plassein* "a forma") Transformare a unui ţesut în altul cu o structură morfologică diferită.

METAPSÍHIC, -Ă adj. (<fr. *métapsychique*) (Despre fenomene psihice) Care nu poate fi explicat ştiinţific; paranormal.

METAPSIHOLOGÍE s.f. (<fr. *métapsychologie*) Studiu al fenomenelor metapsihice; parapsihologie.

METASOMATÓZĂ s.f. (<fr. *métasomatose*; cf.gr. *meta* "schimbare"+*soma* "corp") Proces de substituire, moleculă cu moleculă, a elementelor dintr-un mineral cu altele noi.

METASTABÍL, -Ă adj. (<fr. *métastable*, după *stabil*) (Despre echilibru) Care apare ca stabil, dar este foarte fragil.

METASTÁZĂ s.f. (<fr. *métastase*; cf.gr. *metastasis* "deplasare") **1.** Apariţie în cursul unei boli a unui focar patologic (infecţios sau canceros) secundar într-o regiune a corpului, situată la distanţă de focarul patologic primar. **2.** (FON.) Fază finală a articulării unei consoane oclusive; detentă.

METATÁRS s.n. (<fr. *métatarse*; cf.gr. *meta* "după"+*tarsos* "tars") Parte a scheletului piciorului, situată între tars şi falange, formată din cinci oase dispuse radial.

METATEORÍE s.f. (<fr. *métathéorie*) Teorie care studiază o teorie dată, în scopul stabilirii valabilităţii şi a domeniului de aplicabilitate a acesteia.

METATÉZĂ s.f. (<fr. *métathèse*; cf.gr. *metastasis* "deplasare") Modificare fonetică produsă prin schimbarea locului sunetelor sau al silabelor dintr-un cuvînt.

METATORÁCE (METATORÁX) s.n. (<fr. *métathorax*, după *torace*) Al treilea segment al toracelui la insecte.

METAZOÁR s.n. (<fr. *métazoaire*; cf.gr. *meta* "după"+*zoon* "animal") (La pl.) Subregn de animale constituite dintr-un număr mare

de celule variate ca structură şi funcţional diferenţiate; (şi la sg.) animal care face parte din acest subregn.
METEÁHNĂ s.f. (Pop.) **1.** Defect, cusur, lipsă, imperfecţiune; fig. patimă, slăbiciune, viciu. **2.** Boală; infirmitate.
METÉC s.m. (<fr. *métèque*) (La pl.) Categorie socială, în Grecia antică, lipsită de drepturi politice, formată din străini stabiliţi într-un oraş; (la sg.) persoană care face parte din această categorie; străin.
METEMPSIHÓZĂ s.f. (<ngr. *metempsihosis*, fr. *métempsycose*) Credinţă în transmigrarea sufletului, după moartea corpului, în alt corp (de om, animal sau plantă), în scopul purificării, al desăvîrşirii, care este prezentă în multe mitologii şi religii.
METENCEFÁL s.n. (<fr. *métencéphale*) Parte a creierului embrionar din care derivă cerebelul, protuberanţa cerebrală şi ventricolul al 4-lea cerebral.
METEÓR s.m. (<fr. *météore*, germ. *Meteor*; cf. gr. *meteoros* "prezent în aer") **1.** Fenomen atmosferic de natură apoasă, electrică sau optică. **2.** Punct luminos care se deplasează pe cer cu mare viteză, lăsînd uneori o dîră care se stinge după scurt timp şi care se datoreşte pătrunderii în atmosferă a unui corp din spaţiul cosmic şi incendierii acestuia din cauza frecării cu aerul; stea căzătoare.
METEÓRIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *météorique*) **1.** Adj. Care aparţine meteorilor, referitor la meteori. ◇ *Apă meteorică* = apa care provine din precipitaţii atmosferice. ◆ Fig. Trecător, efemer. **2.** S. f. Capitol al astronomiei care se ocupă cu studiul meteoriţilor.
METEORÍSM s.n. (<fr. *météorisme*) Mărire a volumului abdomenului provocată de acumularea de gaze în stomac sau intestin; balonare.
METEORÍT s.m. (<fr. *météorite*) Fragment de corp ceresc provenit din spaţiul cosmic, care străbate atmosfera ajungînd pînă la sol.
METEORÍTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *météoritique*) **1.** Adj. Care aparţine meteoriţilor, privitor la meteoriţi. **2.** S. f. Ramură a astronomiei care se ocupă cu studiul meteoriţilor.
METEOROBIOLOGÍE s.f. (<engl. *meteorobiology*) Ramură a biologiei care studiază influenţa factorilor meteorologici asupra organismelor vii.
METEOROGRÁF s.n. (<fr. *météorographe*) Aparat complex care măsoară şi înregistrează, simultan şi continuu, presiunea atmosferică, temperatura şi umiditatea aerului.
METEOROLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *météorologue*) Specialist în meteorologie.
METEOROLOGÍE s.f. (<fr. *météorologie*) Ştiinţă care studiază proprietăţile atmosferei şi fenomenele care se petrec în aceasta. O secţiune a meteorologiei se ocupă cu elaborarea prognozelor meteorologice.
METEOROPÁT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *météoropathe*) Persoană care reacţionează patologic la modificările factorilor meteorologici.
METEORAPATÍE s.f. (<fr. *météoropathie*) Denumire generică pentru afecţiunile cauzate sau influenţate de factorii meteorologici.
METEOROPATOLOGÍE s.f. (<fr. *météoropathologie*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul stărilor patologice provocate sau influenţate de factorii meteorologiei.
METERÉZ s.n. (<tc. *meteris*) **1.** Val de pămînt întărit cu nuiele sau cu alt material lemnos, construit în scopuri militare, prevăzut din loc în loc cu mici deschizături pentru tragere. **2.** Partea superioară a unui turn sau a unui zid de apărare, prevăzută cu deschizături (creneluri) pentru tragere.
METICULÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *méticuleux*) Care lucrează cu multă atenţie, preocupat de un lucru pînă la amănunt; scrupulos, pedant. ◆ (Şi adverbial) (Făcut) cu multă atenţie şi migală; minuţios, amănunţit.
METICULOZITÁTE s.f. (<fr. *méticulosité*) Însuşirea de a fi meticulos; scrupulozitate; minuţiozitate.
METÍL s.m. (<fr. *méthyle*) Radical organic monovalent ($-CH_3$), derivat din metan prin îndepărtarea unui atom de hidrogen.
METILCELULÓZĂ s.f. (<fr. *méthylcellulose*) Eter metilic al celulozei, obţinut prin tratarea celulozei, în mediu alcalin, cu sulfat sau clorură de metil, care este utilizat ca apret în industria textilă; tiloză.
METILCETÓNĂ s.f. (<fr. *méthylcétone*) Compus organic lichid, cu miros caracteristic, utilizat ca solvent şi ca intermediar la fabricarea unor medicamente, răşini sintetice.
METILÉN s.m. (<fr. *méthylène*, germ. *Methylen*) Radical organic bivalent ($-CH_2$), derivat din metan prin îndepărtarea a doi atomi de hidrogen. ◇ *Albastru de metilen* = substanţă colorantă şi dezinfectantă.
METÍLIC, -Ă adj. (<fr. *méthylique*) (Despre compuşi) Care derivă din metan. ◇ *Alcool metilic* = lichid incolor, inflamabil, toxic, obţinut prin distilarea lemnului sau prin sinteză care este folosit ca dizolvant în industria coloranţilor etc.; metanol, spirt de lemn.
METILMORFÍNĂ s.f. (<*metil*+*morfină*) (FARM.) Codeină.
METILORÁNJ s.n. (<fr. *méthylorange*) Substanţă organică din clasa coloranţilor azotici, folosită ca indicator, care devine galbenă într-o soluţie bazică, portocalie într-o soluţie neutră şi roşie într-o soluţie acidă; heliantină.
METIONÍNĂ s.f. (<fr. *méthionine*) Aminoacid esenţial pentru procesele vitale, conţinînd cantităţi mari de sulf, folosit ca medicament în tratamentul afecţiunilor hepatice.
METÍS, -Ă s.m. şi f. (<fr. *métis*; cf.gr. *mixtus* "amestec") **1.** Persoană născută din părinţi de rase diferite. **2.** (Şi adjectival) Animal (sau plantă) provenit din încrucişarea a doi indivizi de rase diferite; hibrid.
METISÁJ s.n. (<fr. *métissage*) Încrucişare a două rase animale sau vegetale.
METÓC (METÓH, MITÓC) s.n. (<sl. *metohŭ*) Mănăstire mică, subordonată administrativ unei mănăstiri mai mari. ◆ Clădire (sau grup de clădiri) de pe lîngă o mănăstire, care serveşte pentru cazare.
METOCÁR s.m. (<*metoc*) Călugăr care are în grija lui un metoc.
METÓDĂ s.f. (<fr. *méthode*, lat. *methodus*, germ. *Methode*; cf.gr. *methodos* <*meta* "după"+*hodos* "cale") **1.** Mod de cercetare, de cunoaştere şi de transformare a realităţii; mod de a proceda, procedeu sau ansamblu de procedee folosite în vederea realizării unui scop; metodologie. **2.** Manual care cuprinde reguli şi principii normative pentru învăţarea sau practicarea unei discipline, a unei arte etc.; ansamblu al acestor reguli şi principii. **3.** Mod organizat, sistematic de lucru, de gîndire şi de structurare a unei lucrări; sistem.
METÓDIC, -Ă adj. (<fr. *méthodique*) (Adesea adverbial) Care se conformează unei metode, făcut după un plan organizat; sistematic.
METÓDICĂ s.f. (<germ. *Methodik*, rus. *metodika*) Parte a didacticii generale care studiază principiile, metodele şi formele de predare, adaptate la specificul fiecărui obiect de învăţămînt. ◆ Carte care normează aceste metode şi forme.
METODÍSM s.f. (<fr. *méthodisme*) Doctrină religioasă protestantă, fundată de preotul anglican J.Wesley (sec. 18), care propovăduieşte ascetismul şi o viaţă morală riguroasă, precum şi studiul metodic al *Bibliei*, unica sursă a cunoaşterii lui Dumnezeu şi a mîntuirii. A devenit o confesiune răspîndită în zeci de ţări.
METODOLOGÍE s.f. (<fr. *méthodologie*) **1.** Parte a filozofiei care studiază metodele de cunoaştere; ştiinţă sau teorie despre metode. **2.** Ansamblul metodelor de cercetare folosite într-o ştiinţă. **3.** Metodă de cunoaştere cu maximum de generalitate; metoda cea mai generală de cunoaştere (ex. *dialectica, metafizica*). **4.** Metodă.
METÓL s.m. (<fr. *métol*, germ. *Metol*) Substanţă organică, albă, cristalizată, folosită ca developator; genol.
METONIMÍE s.f. (<fr. *métonymie*; cf.gr., lat. *metonymia* "schimbare de nume") Figură de stil constînd într-o înlocuire voită a unui termen cu altul cu care este într-o relaţie logică, exprimînd cauza prin efect sau invers, abstractul prin concret, opera prin autor, posesorul prin lucrul posedat etc.
METÓPĂ s.f. (<fr. *métope*, lat. *metopa*; cf.gr. *meta* "după"+*ope* "deschidere") Element al frizei unui templu doric, cuprins între triglife sub forma unei plăci decorate cu picturi sau cu basoreliefuri.
METRÁJ s.n. (<fr. *métrage*) Lungime a unui obiect (măsurat în metri); spec. cantitate de material, în special de ţesături, care se măsoară cu metrul.
MÉTRIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *métrique*, germ. *Metrik*; cf.gr. *metrike* <*metron* "măsură") **1.** Adj. (Despre sisteme de unităţi de măsură) Care are metrul drept unitate fundamentală pentru lungime. ◇ *Sistem metric* = sistem internaţional de măsurare a lungimilor, a greutăţilor şi a capacităţilor bazat pe unităţi fixe, care cresc şi descresc din zece în zece. **2.** S.f. Ramură a poeticii care se ocupă cu studiul structurii versului şi al unităţilor prozodice; totalitatea regulilor privind măsura versului. **3.** Adj. Care se referă la măsura versurilor; compus într-un anumit metru, privitor la structura ritmică a versurilor. **4.** S.f. Ramură a muzicii care se ocupă cu studiul metrului.
METRÍTĂ s.f. (<fr. *métrite*; cf. gr. *metra* "uter") Inflamaţie acută sau cronică a uterului, manifestată prin dureri, hemoragii, febră etc.
METRO- (<fr. *métro-*; cf. gr. *metron* "măsură") Element prim de compunere care are semnificaţia "măsură", "măsurare".
METROANEXÍTĂ s.f. (<fr. *métroannexite*) Inflamaţie acută sau cronică a uterului şi a anexelor acestuia (trompe şi ovare).

METROLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *métrologue*) Specialist în metrologie; persoană care lucrează în metrologie.
METROLOGÍE s.f. (<fr. *métrologie*) Disciplină care se ocupă cu măsurările fizice precise, cu stabilirea unităţilor şi cu procedeele de măsură etc. ◆ Ansamblul activităţilor legale şi administrative privind păstrarea şi reproducerea etaloanelor, verificarea instrumentelor de măsură etc.
METRONÓM s.n. (<fr. *métronome*; cf.gr. *metron* "măsură"+*nomos* "regulă") Instrument care, prin bătăile regulate ale unui pendul, marchează intervale de timp egale; este folosit pentru marcarea sonoră a scurgerii timpului, necesară în experienţe, în muzică, în cronometrare. A fost inventat de Mälzel.
METRONOMÍE s.f. (<fr. *métronomie*) Ramură a metrologiei care se ocupă cu studiul şi cu perfecţionarea etaloanelor de măsură.
METRÓPOLĂ s.f. (<fr. *métropole*; cf.gr. *metropolis* <*meter* "mamă" + *polis* "oraş") **1.** Stat (oraş din antichitate), considerat în raport cu coloniile sale. **2.** Nume dat marilor oraşe (capitale de state).
METROPOLITÁN, -Ă adj., s.n. (<fr. *métropolitain*) **1.** Adj. Care aparţine unei metropole; originar dintr-o metropolă. **2.** S. n. (Rar) Metrou.
METRORAGÍE s.f. (<fr. *métrorragie*; cf.gr. *metra* "uter"+*rhegnynai* "a curge") Hemoragie uterină în afara ciclului menstrual.
METRÓU (METRÓ) s.n. (<fr. *métro*) Mijloc de transport în comun pe cale ferată urbană subterană, cu trenuri rapide. Calea se montează în tuneluri care au adîncimi între 1,5 şi 60 m de la suprafaţa terenului. Primul metrou a fost construit la Londra (1860-1863).

metrou

MÉTRU s.m. (<fr. *mètre*, lat. *metrum*; cf.gr. *metron* "măsură") **1.** Unitate de măsură pentru lungime (simbol *m*), definită iniţial (în 1791) ca a zecea milioana parte din lungimea sfertului meridianului terestru, apoi ca distanţă parcursă în vid de lumină într-un timp de 1/299792458 dintr-o secundă. Concret, etalonul metrului a fost construit din platină iradiată în 1889 şi se păstrează la Sèvres (Franţa). ◆ Instrument de măsură pentru lungimi, suprafeţe, volume, sub forma unor rigle, tije, benzi etc. lungi de un metru, avînd marcate subdiviziunile în decimetri, centimetri şi milimetri. ◆ Bucată de lemn (de foc) lungă de un metru; stivă de lemne din astfel de bucăţi, cu înălţimea şi lăţimea de un metru (1 m^3). **2.** Grup de silabe constituind o măsură dintr-un vers; ritm determinat de împărţirea unui vers în silabe. **3.** (MUZ.) Ordinea succesiunii unităţilor de timp, determinată de accentele tari sau slabe; sistemul de organizare a ritmului; ritm, cadenţă.
MEU, MEA pron. pos., adj. pos. (lat. *meus, mea*) **I.** Pron. pos. (Precedat de art. "al", "a", "ai", "ale") Înlocuieşte numele obiectului posedat de vorbitor şi numele vorbitorului. **II.** Adj. pos. **1.** Care aparţine vorbitorului. *Hainele mele sînt noi.* **2.** (Indică dependenţa sau o altă relaţie) *Fratele meu este bolnav.* **3.** (Indică apartenenţa) *Ochii mei sînt negri.* **4.** (Indică subiectul unei acţiuni) *Lucrarea mea este apreciată.* **5.** (Indică obiectul unei preocupări a vorbitorului) *Dorinţa mea este să lucrez.*
MeV (METR.) Simbol pentru *megaelectronvolt*.
MEXICÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Mexic*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Mexic; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Mexicului sau este originară de acolo. Sînt de religie creştină (majoritatea catolici) şi vorbesc limba spaniolă. **2.** Adj. Care aparţine Mexicului sau mexicanilor, referitor la Mexic sau la mexicani.
MEZALIÁNŢĂ s.f. (<fr. *mésalliance*) Căsătorie cu o persoană de condiţie socială (origine, poziţie) inferioară.
MEZANÍN s.n. (<fr. *mezzanine*, it. *mezzanino*, germ. *Mezzanin*) Etaj mai scund, situat între parter şi primul etaj.
MEZÁT s.n. (<tc. *mezat*) Vînzare publică (a bunurilor unui datornic); licitaţie.
MEZÉL s.n. (<tc. *meze*) (Mai ales la pl.) Produs alimentar din carne, de tipul salamurilor.
MEZELÍC s.n. (<tc. *mezelik*) Gustare, aperitiv. ◆ Mîncare frugală. ◆ Fig. Fleac, bagatelă.
MEZENCEFÁL s.n. (<fr. *mésencéphale*; cf.gr. *mesos* "mijlociu"+*enkephalos* "creier") Segment al creierului corespunzînd părţii superioare a trunchiului cerebral, situat între metencefal şi diencefal.
MEZENCHÍM s.n. (<fr. *mézenchyme*; cf.gr. *mesos* "mijlociu"+*enchyma* "amestec") (HIST.) Ţesut conjunctiv embrionar, format din celule fusiforme sau stelate înglobate într-o substanţă fundamentală omogenă. Din mezenchim se formează ulterior vasele sangvine şi limfatice, ţesutul conjunctiv etc.
MEZENTÉR s.n. (<lat. *mesentherium*, fr. *mésentère*; cf.gr. *mesos* "mijlociu"+*enteron* "intestin") Foiţă a peritoneului, ce înveleşte şi leagă intestinul subţire de peretele abdominal posterior şi în care sînt incluse vase sangvine şi limfatice, nervi şi ganglioni limfatici; prapur.
MEZI s.m. pl. (<it. *medio*, lat. *medius*) (MAT.) Numitorul primului raport şi numărătorul celui de al doilea raport al unei proporţii (ex. în proporţia *a/b = c/d*, mezii sînt *b* şi *c*).
MEZÍN, -Ă adj., s.m. şi f. (<sl. *mĕzinŭ*) (Fratele) cel mai tînăr dintre mai mulţi fraţi.
MEZO- (<fr. *méso-*; cf.gr. *mesos* "mijloc") Element prim de compunere care are semnificaţia "de la mijloc", "mijlociu", "mediu", "median", "intermediar".
MEZOCÁRP s.n. (<fr. *mésocarpe*; cf.gr. *mesos* "mijlociu"+*karpos* "fruct") (BOT.) Partea cărnoasă a unui fruct cuprinsă între coajă şi sîmbure.
MEZODÉRM s.n. (<fr. *mésoderme*; cf.gr. *mesos* "mijlociu"+*derma* "piele") (EMBRIOL.) Foiţă embrionară situată între ectoderm şi endoderm, formată în cea mai mare parte din mezenchim, din care se dezvoltă oasele şi muşchii.
MEZOFÍL s.n. (<fr. *mésophille*; cf.gr. *mesos* "mijlociu"+*phyllon* "frunză") **1.** Ţesut din limbul frunzei, situat între epiderma superioară şi cea inferioară, format din celule cu clorofilă. **2.** (La pl.) Microorganisme care se dezvoltă la temperaturi medii (ex. *bacterii saprofite, ciuperci* etc.).
MEZOFÍTĂ adj., s.f. (<fr. *mésophyte*) (Plantă) care creşte în condiţii de umiditate moderată, în regiunile temperate (ex. foioasele, unele graminee etc.).
MEZOLÍTIC s. n., adj. (<fr. *mésolithique*; cf.gr. *mesos* "mijlociu"+*lithos* "piatră") (GEOL.) **1.** S.n. Perioadă a preistoriei situată între paleolitic şi neolitic; epipaleolitic. **2.** Adj. Care aparţine mezoliticului, care se referă la mezolitic.
MEZOLOGÍE s.f. (<fr. *mésologie*) Ramură a biologiei care studiază influenţa mediilor asupra organismelor.
MEZOMÉR, -Ă adj. (<fr. *mésomère*) (CHIM.) Care este propriu mezomeriei, de mezomerie.
MEZOMERÍE s.f. (<fr. *mésomerie*) (CHIM.) Fenomen de oscilare a structurii unei molecule între formele ei izomere electronic; structură intermediară.
MEZOMÓRF, -Ă adj. (<fr. *mésomorphe*) (FIZ.) Care prezintă stare mezomorfică.
MEZOMÓRFICĂ adj. (<fr. *mésomorphique*) (FIZ.) *Stare mezomorfică* = stare de agregare a materiei între structura cristalină şi cea amorfă.
MEZÓN s.m. (<fr. *méson*, germ. *Meson*) (FIZ.) Particulă elementară instabilă, neutră sau cu sarcină electrică, avînd masa de repaus cuprinsă între cea a electronului şi cea a protonului.
MEZOSCÁF s.n. (<fr. *mésoscaphe*) Submarin special de mare adîncime.
MEZOSFÉRĂ s.f. (<fr. *mésosphère*; cf.gr. *mesos* "mijlociu"+*sphaira* "sferă") **1.** Înveliş al Pămîntului cuprins între 1200 şi 2900 km adîncime. **2.** Strat al atmosferei cuprins între stratosferă şi ionosferă (între 40 şi 80 km altitudine).
MEZOTERMÁL, -Ă adj. (<fr. *mésothermal*) Care se referă la stadiul depunerii mineralelor din soluţii fierbinţi cu temperatura cuprinsă între 175° şi 300°C, cînd se formează minereurile de cupru, plumb, zinc etc.
MEZOTORÁCE s.n. (<fr. *mésothorax*) (ENTOM.) Al doilea segment al toracelui la insecte, de care sînt prinse aripile anterioare şi a doua pereche de picioare.
MEZOTÓRIU s.n. (<fr. *mésothorium*) (FIZ.; CHIM.) Element din familia radioactivă a toriului care, în seria de transformare radioactivă a acestuia, apare între toriu şi radiotoriu.
MEZOZÁUR s.m. (<fr. *mésosaurus*; cf.gr. *mesos* "de mijloc"+*sauros* "şopîrlă") Reptilă fosilă în formă de şarpe, lungă pînă la 12 metri, care a trăit în mările calde cretacice.
MEZOZÓIC, -Ă s. n., adj. (<fr. *mésozoïque*; cf.gr. *mesos* "mijlociu"+*zoe* "viaţă") (GEOL.) **1.** S.n. A doua eră din istoria pămîntului, care a durat 150 de milioane de ani, caracterizată prin mişcări importante ale scoarţei pămîntu-

lui şi prin apariţia primelor peşti ososi, a primelor păsări şi mamifere; eră secundară. **2.** Adj. Care aparţine mezozoicului, care se referă la mezozoic.

MEZZA-VOCE adj. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Cu intensitate pe jumătate.

MEZZO-FORTE adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Cu intensitate mijlocie, între forte şi piano.

MEZZO-SOPRÁNĂ s.f. (<it. *mezzo-soprano*) Voce de femeie situată ca registru între soprană şi contraltă; cîntăreaţă cu o asemenea voce.

MEZZO-TINTO s.n. (cuv. it.) Tehnică a gravurii de metal apărută în Flandra (în jurul anului 1642), constînd în granularea plăcii cu un instrument special, astfel încît la imprimare să se obţină gradaţii treptate de luminozitate şi nuanţe de negru intens.

mg (METR.) Simbol pentru *miligram*.

Mg (CHIM.) Simbol pentru *magneziu*.

MHz (METR.) Simbol pentru *megahertz*.

mi (METR.) Simbol pentru *milă*[2].

MI s.m. invar. (<it., fr. *mi*) (MUZ.) Una dintre cele şapte denumiri simbolice ale sunetelor muzicale, corespunzătoare notaţiei literale E; a treia notă muzicală din gama do-major; semn care reprezintă această notă.

MIA s.f. (lat. *agnelia*) Puiul de sex feminin al oii; oaie tînără.

MIALGÍE s.f. (<fr. *myalgie*; cf.gr. *mys* "muşchi"+*algos* "durere") Durere musculară; apare după eforturi fizice mari sau în diferite boli (gripă, reumatism etc.).

MIÁSMĂ s.f. (<fr. *miasme*; cf.gr. *miasma* "murdărie") Emanaţie rău mirositoare; duhoare, putoare, exalaţie.

MIASTENÍE s.f. (<fr. *myasthénie*; cf.gr. *mys* "muşchi"+*a* "fără"+*sthenos* "forţă") Boală a muşchilor scheletici, caracterizată prin oboseală rapidă şi excesivă, pînă la epuizare, la eforturi minime.

MIATONÍE s.f. (<fr. *myatonie*; cf.gr. *mys* "muşchi"+*a* "fără"+*tonos* "tonus") (MED.) Absenţă a tonusului muscular.

MIÁZĂ s.f. (<fr. *myiase*; cf.gr. *myia* "muscă") Denumire dată bolilor provocate de larvele unor insecte care se localizează în ţesuturi sau cavităţi (ex. *hipodermoza, gastrofiloza*).

MIAZĂNOÁPTE s.f. (lat. *mediam noctem*) **1.** Nord; p.ext. parte a pămîntului, a unui continent, a unui oraş etc. situată spre acest punct cardinal. ◆ P.ext. Lumea, popoarele din ţările, ţinuturile etc. situate în (sau spre) nord. **2.** Miezul nopţii.

MIAZĂZÍ s.f. (lat. *mediam diem*) Sud; p.ext. parte a pămîntului, a unui continent, a unui oraş etc. situată spre acest punct cardinal. ◆ P.ext. Lumea, popoarele din ţările, ţinuturile etc. situate în (sau spre) sud.

MIC, -Ă adj. (lat. **miccus*) **1.** Care este sub dimensiunile obişnuite; de proporţii reduse. ◇ Loc. *În mic* = pe scară redusă. ◆ Puţin întins sau puţin încăpător; strîmt. ◆ Scurt; mărunt, scund. ◆ (Substantivat, m.) Un fel de cîrnăcior din carne de vacă tocată şi condimentată, care se consumă fript la grătar; mititel. ◆ (Despre ape, gropi, prăpăstii etc.) Puţin adînc. ◆ Subţire; îngust. **2.** Puţin numeros; redus. **3.** (Despre sunet, glas etc.) Slab, încet, stins, scăzut. ◆ Puţin intens. **4.** (Despre zi, noapte etc.) Care durează puţin; scurt. **5.** De vîrstă fragedă; nevîrstnic, tînăr. ◆ (Substantivat) Copil; tînăr. ◇ Loc. *De mic* = de copil, din copilărie. **6.** Fără (prea) mare valoare; neînsemnat, neimportant. **7.** Fig. (Despre oameni) Lipsit de noblеţe; meschin, josnic. **8.** Care se află pe o treaptă inferioară într-o ierarhie. ◇ *Socru mic* = tatăl miresei; (la pl.) părinţii miresei. *Soacră mică* = mama miresei.

MICACÉU, -ÉE adj. (<fr. *micacé*) (Despre minerale, roci, formaţii geologice) Care face parte din grupa micelor sau care conţine mică.

MICAFÓLIU s.n. (cf. fr. *mica en feuille*) Material electroizolant obţinut din foi de mică lipite pe o bandă de hîrtie, care se foloseşte în construcţia maşinilor electrice.

MICANÍTĂ s.f. (<fr. *micanite*) Material electroizolant, obţinut din foiţe de mică lipite între ele în straturi cu lianţi organici. Are largă utilizare în construcţia maşinilor şi a aparatelor electrice.

MICAŞÍST s.n. (<fr. *micaschiste*) Rocă metamorfică şistoasă alcătuită în special din mică, cuarţ, uneori granaţi, grafit etc.

MÍCĂ s.f. (<fr. *mica*) **1.** Grupă de alumosilicaţi naturali de potasiu, cu un conţinut variabil de magneziu, fier, mai rar litiu, mangan, crom, titan, vanadiu etc., cristalizaţi, cu luciu sticlos, sidefos; se desfac în foi subţiri şi elastice după clivaj şi au culori diferite transparente. Component important al unor roci eruptive şi metamorfice, cu diverse utilizări în industria electrotehnică, a unor materiale de construcţie, la fabricarea unor sorturi de hîrtie şi vopsele, al unor absorbanţi şi lubrifianţi etc.

MICÉLĂ s.f. (<fr. *micelle*, germ. *Micelle*) Complex care se formează în soluţiile coloidale, constituit dintr-o particulă coloidală şi dintr-un strat dublu de ioni de semne contrare, distribuiţi în jurul particulei.

MICÉLIU s.n. (<fr. *mycélium*) (BOT.) Sistem de filamente subţiri şi ramificate care alcătuiesc aparatul vegetativ al majorităţii ciupercilor.

MICENIÁN, -Ă adj. (<fr. *mycénien*) Care aparţine oraşului grec Micene şi civilizaţiei lui, care se referă la oraşul Micene şi la civilizaţia lui.

MICHIDÚŢĂ s.m. (Fam.) Drac; drăcuşor.

MICÍME s.f. (<*mic*) Însuşirea de a fi mic; fig. josnicie, meschinărie.

MICIURINÍSM s.n. (<n.pr. *Miciurin*) Teorie biologică referitoare la transformarea speciilor ca rezultat al interacţiunii dintre condiţiile de existenţă şi selecţia naturală.

MICOFLÓRĂ s.f. (<fr. *mycoflore*) Totalitate a speciilor de ciuperci care cresc pe un anumit teritoriu.

MICOLOGÍE s.f. (<fr. *mycologie*; cf.gr. *mykes* "ciupercă"+*logos* "studiu") Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul ciupercilor.

MICORÍZĂ s.f. (<fr. *mycorhise*; cf.gr. *mykes* "ciupercă"+*rhiza* "rădăcină") Simbioză a rădăcinii plantelor superioare cu miceliul unei ciuperci.

MICOSTERÓL s.m. (<fr. *mycostérol*) Sterol prezent în ciuperci şi în unele mucegaiuri, cu rol important în procesele celulare esenţiale.

MICÓTIC, -Ă adj. (<engl. *mycotic*) Referitor la micoze.

MICOTOXICÓZĂ s.f. (<fr. *mycotoxicose*) Intoxicaţie care apare la animale în urma consumului de furaje infectate cu unele ciuperci microscopice.

MICÓZĂ s.f. (<fr. *mycose*, germ. *Mikose*) **1.** Boală infecţioasă, de obicei cutanată, provocată de ciuperci microscopice; microsporie. **2.** Boală infecţioasă şi contagioasă a plantelor, provocată de ciuperci parazite (ex. *rugina, mana*).

MICRO- (<fr. *micro-*; cf.gr. *mikros* "mic") **1.** Element prim de compunere care are semnificaţia "mic", "de dimensiuni mici". **2.** Element prim de compunere care are semnificaţia "o milionime", folosit pentru alcătuirea denumirii submultiplilor unităţilor de măsură. Are simbolul μ, care se scrie înaintea simbolului unităţii de măsură (ex. μF=microfarad).

MICROANALÍZĂ s.f. (<fr. *microanalyse*) Analiză chimică în care se lucrează cu cantităţi foarte mici de substanţă, de ordinul unui miligram.

MICRÓB s.m. (<fr. *microbe*; cf.gr. *mikros* "mic"+*bios* "viaţă") Nume generic dat unor fiinţe unicelulare, microscopice, care trăiesc în sol, în apă, în aer, în corpul plantelor sau al animalelor şi care pot fi saprofite sau patogene pentru organismul în care se dezvoltă.

MICROBALÁNŢĂ s.f. (<fr. *microbalance*) Balanţă foarte sensibilă destinată cîntăririi cantităţilor mici de substanţă.

MICROBIÁN, -Ă adj. (<fr. *microbien*) Care se referă la microbi, cauzat de microbi.

MICROBIOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<*microbiologie*) Specialist în microbiologie.

MICROBIOLOGÍE s.f. (<fr. *microbiologie*) Ramură a biologiei care studiază morfologia microorganismelor, precum şi metodele de combatere a microorganismelor patogene pentru animale şi plante şi de folosire a celor utile.

MICROBÍSM s.n. (<fr. *microbisme*) Prezenţă în organism a unor germeni patogeni, uneori în formă latentă, inactivă, ca urmare a unui proces de rezistenţă naturală sau dobîndită.

MICROBÍST, -Ă s.m. şi f. (<*microb*) Spectator (excesiv de) pasionat al unei întreceri sportive (fotbalistice).

MICROBÚZ s.n. (<fr. *microbus*) Autobuz mic.

MICROCEFALÍE s.f. (<fr. *microcéphalie*; cf.gr. *mikros* "mic"+*kephale* "cap") Malformaţie congenitală care constă în dezvoltarea insuficientă a craniului şi a creierului, adesea însoţită de oligofrenie.

MICROCENTRÁLĂ s.f. (<fr. *microcentrale*) Centrală electrică sau centrală de termoficare de putere mică, folosită mai ales în mediul rural.

MICROCHIMÍE s.f. (<fr. *microchimie*) Ramură a chimiei care se ocupă cu studiul reacţiilor dintre cantităţi foarte mici de substanţă.

MICROCHIRURGÍE s.f. (<fr. *microchirurgie*) Chirurgie practicată la microscop.

MICROCÍT s.n. (<fr., engl. *microcyte*; cf.gr. *mikros* "mic"+*kytos* "celulă") (BIOL.) Globulă roşie de dimensiuni foarte mici.

MICROCLIMÁT s.n. (<fr. *microclimat*) Totalitatea condiţiilor de climă (temperatură, umiditate, vînt) particulare unor spaţii mici (ca pădurea, un lan de cereale etc.); microclimă.

MICROCLÍN s.n. (<fr. *microcline*) Mineral din grupa feldspaţilor potasici, cristalizat, de culoare roz, roşiatică sau verde, utilizat în industria ceramicii, iar varietatea verde (amazonitul), ca piatră semipreţioasă.

MICROCÓC s.m. (<fr. *microcoque*; cf.gr. *mikros* "mic"+*kokkos* "grăunte") Bacterie cu formă sferică, izolată sau în grup, mai mică decît cocii (ex. *stafilococ, streptococ*).

MICROCÓSM (MICROCÓSMOS) s.n. (<fr. *microcosme*; cf.gr. *mikros* "mic"+*kosmos* "lume") **1.** (FIZ.) Lumea specifică a particulelor submicroscopice. **2.** (În filozofia medievală şi a Renaşterii) Termen folosit pentru a desemna omul sau organismul omenesc, considerat ca un mic univers, analog cu macrocosmosul, cu universul. ◆ Lumea în mic, apropiată omului, prin opoziţie cu Universul.

MICRODACTILÍE s.f. (<fr. *microdactylie*; cf.gr. *mikros* "mic"+*daktylos* "deget") Malformaţie care constă în dezvoltarea insuficientă a degetelor.

MICROECONOMÍE s.f. (<fr. *micro-économie*) Economia sai relaţiile economice la nivelul fiecărei întreprinderi.

MICROELECTRÓNICĂ s.f., adj. (<engl. *microelectronic*) **1.** S.f. Ramură a electronicii care studiază producerea şi utilizarea pieselor, circuitelor şi aparatelor electronice miniaturale. **2.** Adj. Care aparţine microelectronicii, referitor la microelectronică. ◆ (Despre dispozitive electronice) Cu grad înalt de miniaturizare.

MICROELEMÉNT s.n. (<*micro-élément*) Element chimic care se găseşte în cantităţi foarte mici în sol şi în organism; intră în compoziţia hormonilor, a enzimelor, a fermenţilor etc. (ex. *iod, zinc, cupru*).

MICROFÍLM s.n. (<fr. *microfilm*) Film fotografic pe care sînt copiate documente sau cărţi la o scară foarte mică, obţinîndu-se o mare economie de spaţiu, precum şi protejarea originalelor.

MICROFÓN s.n. (<fr. *microphone*, germ. *Mikrophon*) Dispozitiv care transformă vibraţiile sonore în oscilaţii electrice.

MICROFONÍE s.f. (<fr. *microphonie*) Sunet parazitar care apare într-un sistem electroacustic cînd un microfon receptează emisia unui difuzor apropiat sau în alte cazuri.

MICROFOTOGRAFÍE s.f. (<fr. *microphotographie*) **1.** Fotografie a unor corpuri microscopice obţinută prin adaptarea unui aparat fotografic la un microscop. **2.** Fotografie de dimensiuni foarte mici.

MICROFOTOMÉTRU s.n. (<fr. *microphotomètre*) Aparat utilizat în spectroscopie, pentru măsurarea pe zone foarte mici a opacităţii plăcilor fotografice.

MICROGAMÉT s.m. (<engl. *microgamete*) (BIOL.) Gamet mascul.

MICROLÍT s.n. (<fr. *microlithe*, germ. *Mikrolith*; cf.gr. *mikros* "mic"+*lithos* "piatră") **1.** Cristal cu dimensiuni sub 0,1 mm, format prin cristalizarea topiturilor magmatice, aflat în unele roci vulcanice. **2.** (ARHEOL.; la pl.) Unelte şi arme mici din piatră (vîrfuri de săgeată, lamele etc.), utilizate în comuna primitivă.

MICROMETEORÍT s.m. (<*micro*^{1}-+*meteorit*) Meteorit de dimensiuni foarte mici.

MICROMÉTRU s.n., s.m. (<fr. *micromètre*) **1.** S.n. Instrument pentru efectuarea unor măsurări directe de lungimi cu precizia sutimilor şi chiar a miimilor de milimetru. ◇ *Micrometru ocular* (sau *obiectiv*) = plăcuţă de sticlă divizată în zecimi sau în sutimi de milimetru, care se ataşează la ocularul (respectiv obiectivul) unui microscop, servind la măsurarea dimensiunilor obiectelor studiate. **2.** S.m. Micron.

MICROMICÉTE s.f. pl. (<fr. *micromycètes*) Ciuperci mici, parazite sau saprofite, care nu pot fi văzute decît cu ajutorul aparatelor de mărit.

MICROMODÚL s.n. (<fr. *micromodule*) Circuit realizat prin asamblarea într-un spaţiu foarte mic a numeroase componente electronice.

MICROMOLECÚLĂ s.f. (<fr. *micromolécule*) Moleculă cu un număr mic de atomi.

MICRÓN s.n. (<fr. *micron*, germ. *Mikron*) Unitate de măsură pentru lungimi (simbol μ), egală 10^{-6} m; micrometru (**2**).

MICRONEZIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *micronésien*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie din Micronezia, din familia de limbi malaiopolineziene; (la sg.) persoană care aparţine acestei populaţii. **2.** Adj. Care aparţine Microneziei sau micronezienilor, privitor la Micronezia sau la micronezieni.

MICROOBIÉCT s.n. (<*micro*^{1}-+*obiect*) Obiect sau sistem fizic de dimensiuni foarte mici.

MICROORGANÍSM s.n. (<fr. *micro-organisme*) Nume dat organismelor animale sau vegetale de dimensiuni microscopice (ex. *bacterii, ciuperci, virusuri*).

MICROPÍL s.n. (<fr. *micropyle*; cf.gr. *mikros* "mic"+*pyle* "poartă") **1.** (BOT.) Canal microscopic situat în partea apicală a ovulului plantelor superioare, prin care tubul polinic pătrunde în oosferă. **2.** (ZOOL.) Deschidere în membrana ovulului prin care pătrund spermatozoizii în procesul fecundării.

MICROPORÓS, -OÁSĂ adj., s.n. (<fr. *microporeux*) **1.** Adj. (Despre cauciucul sintetic sau despre materiale din cauciuc sintetic) Care are o structură asemănătoare cu buretelui artificial. **2.** S.n. Cauciuc sintetic poros din care se face talpă pentru obiecte de încălţăminte.

MICROPROCESÓR s.n. (<engl. *microprocessor*) Circuit integrat de mare complexitate, destinat pentru operaţii de calcul, comandă şi control într-un sistem electronic.

MICROPSÍE s.f. (<fr. *micropsie*; cf.gr. *mikros* "mic"+*opsis* "vedere") Tulburare a vederii constînd în receptarea obiectelor ca fiind mai mici decît în realitate.

MICRORADIOGRAFÍE s.f. (<fr. *microradiographie*) Radiografie efectuată pe un film special de dimensiuni reduse, în condiţii în care să permită examinarea ulterioară sau mărirea acesteia pînă la dimensiunile necesare.

MICRORAIÓN s.n. (<*micro*^{1}-+*raion*) Element teritorial constitutiv al zonei de locuit, cu o arie de 20-50 ha şi cu 5000-15000 de locuitori, cuprinzînd locuinţe şi edificii cu dotare de primă necesitate (creşe, cămine, şcoli, magazine etc.).

MICRORECEPTÓR s.n. (<*micro*^{1}-+*receptor*) Ansamblu format de microfonul şi receptorul telefonic cu legăturile aferente, montate într-un mîner şi legate de aparatul telefonic printr-un cordon; receptor telefonic.

MICROSCÓP s.n. (<fr. *microscope*, germ. *Mikroskop*; cf.gr. *mikros* "mic"+*skopein* "a examina") Instrument optic, alcătuit dintr-un sistem de lentile, folosit pentru observarea corpurilor foarte mici. A fost inventat de Z.Jansen (c. 1590). ◇ *Microscop electronic* = instrument analog microscopului optic, în care rolul razelor de lumină este îndeplinit de un fascicul de electroni care traversează mai multe lentile electronice şi care poate mări imaginea obiectelor de zeci de mii de ori, permiţînd distingerea detaliilor de ordinul ångströmilor.

MICROSCÓPIC, -Ă adj. (<fr. *microscopique*) **1.** De dimensiuni infime; care nu poate fi văzut decît la microscop. **2.** Care aparţine microscopului, privitor la microscop. **3.** (Despre teorii fizice) Care ia în considerare faptul că toate corpurile au structură discontinuă, fiind alcătuite din atomi şi din molecule.

MICROSCOPÍE s.f. (<fr. *microscopie*, germ. *Mikroskopie*) Tehnica observării şi studierii obiectelor şi fenomenelor cu ajutorul microscopului.

MICROSEÍSM s.n. (<fr. *microséisme*; cf.gr. *mikros* "mic"+*seismos* "zguduire") Cutremur de pămînt de slabă intensitate, înregistrat numai de aparate.

MICROSIÓN s.n. (<fr. *microsillon*) Disc muzical de calitate superioară, avînd şanţul de înregistrare foarte îngust şi turaţia redusă.

MICROSOCIOLOGÍE s.f. (<fr. *microsociologie*) Studiul sociometric al grupurilor mici (oamenii dintr-un atelier sau birou, dintr-o echipă, elevii dintr-o clasă etc.), privind relaţiile afective (simpatie, antipatie, indiferenţă) ce se stabilsec între membrii unor asemenea grupuri.

MICROSPÓR s.m. (<fr. *microspore*; cf.gr. *mikros* "mic"+*spora* "sămînţă") Spor al unor pteridofite, care dă naştere unui protal mascul. Polenul este omolog cu microsporul.

MICROSPORÍE s.f. (<fr. *microsporie*) (MED.) Micoză.

MICROSTRUCTÚRĂ s.f. (<fr. *microstructure*) Structură de amănunt a unui material, observată cu ajutorul microscopului sau prin alte procedee.

MICROTÍDĂ s.f. (<engl. *microtidae*) (La pl.) Familie de rozătoare de tipul şoarecelui de cîmp; (şi la sg.) animal care face parte din această familie.

MICROTÓM s.n. (<fr. *microtome*; cf.gr. *mikros* "mic"+*tome* "tăiere") Aparat special de secţionat preparatele anatomice în felii subţiri de cîţiva microni pentru a fi examinate la microscop.

MICROTRÓN s.n. (<engl. *microtron*, germ. *Mikrotron*) (FIZ.) Accelerator ciclic de electroni cu o putere inferioară celei a betatronului.

MICROÚNDĂ s.f. (<fr. *micro-onde*) Undă electromagnetică de lungime foarte mică.

MICROZOÁR s.f. (<fr. *microzoaire*; cf.gr. *mikros* "mic"+*zoon* "animal") (La pl.) Încrengătură de animale de apă microscopice; (şi la sg.) animal care face parte din această încrengătură.

MICSÁNDRĂ s.f. Plantă decorativă anuală, din familia cruciferelor, cu frunzele lanceolate

şi cu florile albe, roz, roşii sau violete, parfumate; micşunică (*Matthiola incana*). ◇ *Micsandră-sălbatică* (sau *-de-munte*) = plantă erbacee cu florile mari, galbene, plăcut mirositoare (*Erysimum officinalis*).

MICŞÓR, -OÁRĂ adj. (<*mic*) Micuţ.

MICŞORÁ vb. I (<*micşor*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) face mai mic (ca dimensiune, volum, intensitate etc.); a (se) diminua. ◆ Tranz. (MAT.) A da unei cantităţi o valoare mai mică decît o are. ◆ Tranz. (MUZ.) A diminua un interval cu un semiton cromatic. **2.** Tranz. A reduce, a scădea preţul, valoarea etc.; spec. a reduce ca număr, ca plafon etc.

MICŞUNEÁ s.f. (cf.tc. *menekşe*) Plantă ornamentală din familia cruciferelor, cu florile parfumate, galbene-aurii, grupate în raceme (*Cheiranthus cheiri*).

MICŞUNÍCĂ s.f. (<*micşunea*) Micsandră.

MICTURÍŢIE s.f. (<fr. *micturition*) Nevoie frecventă de a urina.

MICŢIÚNE s.f. (<fr. *miction*; cf.lat. *mictio, -onis*) Act fiziologic reflex de eliminare a urinei.

MÍDI adj. invar., subst. (<fr., engl. *midi*) **1.** Adj. invar. (Despre lungimea fustei, rochiei etc.) Care ajunge pînă la jumătatea gambei. **2.** Subst. Fustă, rochie, palton etc. midi.

MÍDIE s.f. (<ngr. *midi*) Moluscă marină comestibilă, cu cochilia aproape triunghiulară, brună-violacee (*Mytilus edulis*).

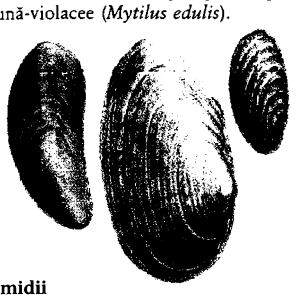

midii

MIDINÉTĂ s.f. (<fr. *midinette*) Tînără lucrătoare sau vînzătoare în magazinele sau atelierele de croitorie şi de modă din Paris.

MIDRIÁZĂ s.f. (<fr. *mydriase*; cf.gr. *mydriasis*) Mărire a diametrului pupilei, provocată fiziologic (la întuneric), patologic (prin paralizia fibrelor longitudinale ale irisului) ori ca efect al administrării unor medicamente (ex. atropină).

MÍE num. card., s.f. (lat. *milia*) **1.** Num. card. Număr care în numărătoare este situat între 999 şi 1001; se indică prin cifra 1000 (sau M). ◇ (Adjectival) *O mie de lei.* ◆ (La pl.; indică un număr foarte mare, nedeterminat) *Mii de oameni.* ◇ (Substantivat) *Mia este mai mare decît suta.* Loc. adv. *Cu miile* = în număr foarte mare. (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *A cîntat de o mie de ori.* ◆ Numărul abstract corespunzător. *O sută ori zece fac o mie.* **2.** S.f. Semn grafic care reprezintă numărul o mie. ◆ Bancnotă cu valoarea de o mie de lei.

MIED s.n. (<sl. *medŭ*) Vin din miere; hidromel.

MIEL s.m. (lat. *agnellus*) Puiul oii (indiferent de sex) în primele luni după fătare. ◆ Blana prelucrată a acestui animal; carnea acestui animal.

MIELĂREÁ s.f. (<*miel*) Arbust ornamental cu frunzele digitate şi cu florile mici, violacee, parfumate (*Vitex agnus castus*).

MIELENCEFÁL s.n. (<fr. *myélencéphale*) (ANAT.) Bulb rahidian.

MIELÍNĂ s.f. (<fr. *myéline*; cf.gr. *myelos* "măduvă") Substanţă grasă care formează treaca unor fibre nervoase.

MIELÍNIC adj. (<*mielină*) *Nerv mielinic* = nerv învelit într-o teacă de mielină.

MIELÍTĂ s.f. (<fr. *myélite*) Inflamaţie a nervilor mielinici, a măduvei spinării sau a măduvei osoase.

MIELO- (<fr. *myélo-*; cf.gr. *myelos* "măduvă") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) măduva spinării", "medular", "măduvă".

MIELOBLÁST s.m. (<fr. *myéloblaste*) Celulă a măduvei care dă naştere leucocitelor polinucleare din sînge.

MIELOCÍT s.n. (<fr. *myélocite*; cf.gr. *myelos* "măduvă"+*kytos* "celulă") Celulă precursoare a leucocitelor, aflată normal în măduva roşie a oaselor şi care apare în sînge în caz de leucemie.

MIELOGRAFÍE s.f. (<fr. *myélographie*) Metodă de investigaţie radiologică a canalului medular şi a formaţiilor celulare din măduva osoasă.

MIELOGRÁMĂ s.f. (<fr. *myélogramme*; cf.gr. *myelos* "măduvă"+*gramma* "scriere") Determinare cantitativă şi calitativă a elementelor celulare din măduvă, utilizată pentru stabilirea diagnosticului în numeroase boli de sînge.

MIELÓM s.n. (<fr. *myélome*) Boală malignă avînd originea în măduva osoasă, caracterizată prin apariţia unor tumori la nivelul oaselor late (ex. cutia craniană, vertebre, coaste, stern, bazin); boala Rustiţki-Kahler.

MIELOPATÍE s.f. (<fr. *myélopathie*) Nume generic pentru bolile măduvei spinării sau măduvei osoase.

MIELÓZĂ s.f. (<fr. *myélose*) (MED.) Leucemie.

MIÉRCURI s.f., adv. (lat. *mercuris*[dies]) **1.** S.f. A treia zi a săptămînii. **2.** Adv. Într-o zi de miercuri, în timpul zilei de miercuri. ◆ (În forma *miercurea*) în fiecare miercuri; în miercurea imediat sau următoare.

MIÉRE s.f. (lat. *mel*) **1.** Substanţă preparată de albine din nectarul florilor, foarte bogată în zaharuri, vitamine şi enzime, cu o consistenţă semilichidă, cu gust dulce şi cu aroma specifică florilor din care a fost cules nectarul. ◇ *Luna de miere* = cea dintîi lună după căsătorie. ◆ Nectarul florilor. **2.** *Mierea-ursului* = a) plantă erbacee cu frunzele catifelate, cu florile albastre-violete sau roşii (*Pulmonaria officinalis*); b) sîmbovină (*Celtis australis*).

MIÉRLĂ s.f. (lat. *merula*) Pasăre cîntătoare, sedentară, din ordinul paseriformelor, neagră sau brună, cu ciocul galben (masculul) sau brun (femela) (*Turdus merula*). ◇ *Mierla gulerată* (sau *sură*) = specie de mierlă migratoare, cu penajul brun şi cu un desen alb în formă de semilună pe piept (*Turdus torquatus*). *Mierlă de pîrîu* = pescărel.

MIERLÚŢĂ s.f. (cf. germ. dial. *Miere*) Plantă erbacee cu florile albe în formă de steluţe şi cu tulpina stufoasă (*Alsine verna*).

MIERÓS, -OÁSĂ adj. (<*miere*) (Pop.) Dulce, afectuos. ◆ Fig. Care este de o amabilitate exagerată; prefăcut, fals.

MIÉRŢĂ s.f. (<magh. *mérce*) Veche unitate de măsură a volumului, folosită în ţările române, avînd mărimi diferite în timpuri şi locuri diferite. În Moldova a fost oficializată o mierţă egală cu 215 l.

MIEZ s.n. (lat. *medius*) **1.** Partea interioară (moale) a unui fruct (cărnos), a pîinii etc. ◆ Partea din interior, comestibilă a unei nuci. **2.** Partea interioară, centrală, a unui obiect; nucleu. **3.** (TEHN.) Corp detaşabil folosit în turnătoria de piese pentru obţinerea golurilor de turnare. ◆ (ELT.) *Miez feromagnetic* = parte dintr-un circuit magnetic executată din oţel masiv sau lamelar şi înconjurată cel puţin parţial de o înfăşurare electrică, constituind un element important al maşinilor şi aparatelor electrice. **4.** Fig. Partea esenţială, fundamentală a unei probleme, a unei lucrări etc.; esenţă, fond. ◆ Valoare, sens, tîlc, semnificaţie (adîncă). **5.** (În legătură cu noţiuni temporale) Mijloc, toi (ex. *miezul zilei; miezul verii*). **6.** Mijloc, centru al unui spaţiu, al unei întinderi etc.

MIGÁLĂ s.f. (<*migăli*) Minuţiozitate şi scrupulozitate în efectuarea unei munci; migăleală.

MIGĂLÍ vb. IV tranz. şi intranz. A lucra cu răbdare şi minuţiozitate (adesea fără spor).

MIGĂLÓS, -OÁSĂ adj. (<*migală*) **1.** Care lucrează cu migală. **2.** Care presupune migală, făcut cu migală.

MIGDÁL s.m. (<sl. *migdalŭ*) Arbore fructifer mediteranean din familia rozaceelor, cu frunzele lanceolate şi cu fructele drupe comestibile (*Amygdalus communis*).

MIGDALÁT, -Ă adj. (<*migdală*) De forma migdalei; alungit, codat.

MIGDÁLĂ s.f. (<*migdal*) Fruct al migdalului, oval-alungit, cu sîmburele comestibil, bogat în ulei.

MIGMATÍT s.n. (<fr. *migmatite*) Rocă metamorfică formată prin pătrunderea magmei granitice între roci de proveniență sedimentară.

MIGNÓN, -Ă adj. (<fr. *mignon*) (Şi substantivat) Micuţ, drăguţ, delicat.

MIGRÁ vb. I intranz. (<*migraţie*) **1.** A se deplasa în masă dintr-o regiune în alta, dintr-o ţară în alta. **2.** (FIZ.; despre particule) A se deplasa într-o anumită direcţie, sub acţiunea unei diferenţe de concentraţie, de potenţial sau a altor factori.

MIGRAŢIÚNE (MIGRÁŢIE) s.f. (<fr. *migration*, lat. *migratio, -onis*) **1.** Deplasare în masă a unor triburi sau a unor popoare, determinată de factori economici, sociali, politici sau naturali (ex. marea migraţiune a popoarelor din sec. 4-7). **2.** Deplasarea în

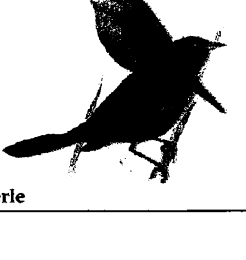

mierle

masă a unor animale (ex. lăcuste, păsări, lemingi etc.) dintr-o regiune în alta, în anumite epoci ale anului, în vederea reproducerii, a căutării de hrană etc. **3.** Schimbare intervenită în numărul şi structura unei colectivităţi.

MIGRÉNĂ s.f. (<fr. *migraine*) Durere de cap intensă, de obicei, pe o singură parte a capului, însoţită de greaţă, de vărsături etc.

MIHÁLŢ s.m. Peşte răpitor de rîu, de culoare brună-verzuie, cu solzi mărunţi (*Lota lota*). Trăieşte mai ales în rîuri de munte.

mihalţ

MIHRÁB s.n. (<tc. *mihrap*) Altar într-o moschee, de forma unei nişe, orientat spre Mecca.

MIÍME s.f. (<*mie*) **1.** Fracţiune dintr-un întreg obţinută prin împărţirea lui într-o mie de părţi egale. **2.** Unitate de măsură pentru unghiuri.

MIJÍ vb. IV intranz. (<bg. *miža*) **1.** A începe să se zărească; a se ivi, a apărea, a se arăta. ◇ *A mijí* (sau refl. impers.) *a se mijí de ziuă* = a se face ziuă, a se lumina, a se crăpa de ziuă. ◆ (Despre plante) A răsări, a încolţi. **2.** A închide ochii pe jumătate spre a vedea mai bine sau spre a se acomoda cu lumina ori cu întunericul. ◇ Tranz. *Mijea ochii.* ◆ (Despre ochi) A se închide (de somn sau de oboseală).

MÍJLOC s.n. (lat. *medius locus*) **I. 1.** Punct (sau parte) care se află la egală distanţă de extreme, de margini; centru; loc aflat în interiorul unui spaţiu, la distanţă de margini. ◆ Spaţiu aflat între două repere. ◇ Loc. adv. *La mijloc* = între. **2.** Aflat între extreme, între limitele în care poate avea loc un fenomen. ◇ Loc. adj. *De mijloc* = mijlociu; mediocru; între superior şi inferior; între bine şi rău; între adevărat şi fals; între valoros şi fără valoare etc. **3.** Partea corpului dintre torace şi bazin; talie, brîu. **4.** Moment (sau perioadă) aflat(ă) la egală distanţă faţă de începutul şi sfîrşitul unei acţiuni sau interval de timp (ex. *mijlocul spectacolului; mijlocul verii*). ◇ Loc. prep. *În mijlocul...* = în cursul..., în toiul... **5.** Ambianţă, mediu (ex. *în mijlocul naturii, în mijlocul animalelor*). **II. 1.** Ceea ce serveşte ca unealtă, utilaj, amenajare etc. pentru desfăşurarea unei activităţi (ex. *mijloace de producţie; mijloace de transport*). ◇ Procedeu, cale, modalitate, posibilitate (materială şi intelectuală) de realizare a unui scop (ex. *mijloace mecanice; mijloace chimice; mijloace financiare* etc.). **2.** (La pl.) Putere economică, administrativă, socială.

MIJLOCÁŞ, -Ă adj., s.m. (<*mijloc*) **1.** Adj. (Şi substantivat) Care se află la mijloc, de mijloc; mijlociu. **2.** S.m. Jucător care face legătura dintre linia de apărare şi cea de atac la unele jocuri cu mingea pe echipe; half.

MIJLOCÍ vb. IV (<*mijloc*) **1.** Intranz. A interveni pe lîngă cineva (în favoarea cuiva); a intermedia. ◆ A media. **2.** Tranz. A realiza relaţia dintre alţi doi termeni; a media.

MIJLOCÍRE s.f. (<*mijloci*) Acţiunea de a mijloci; intervenţie; mediere, mediaţie.

MIJLOCITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*mijloci*) **1.** Persoană care mijloceşte; intermediar; mediator. **2.** Persoană fizică sau juridică ce efectuează operaţii (retribuite) prin care facilitează, prin intermediere, încheierea de tranzacţii (comerciale) între părţile interesate; intermediar.

MIJLOCÍU, -ÍE adj. (<*mijloc*) **1.** Care se găseşte la mijloc (în spaţiu). ◆ (Şi substantivat) Al doilea născut dintre trei fraţi în raport cu aceştia. **2.** Care se situează între extrema superioară şi cea inferioară în ceea ce priveşte dimensiunea, calitatea, valoarea; de mijloc; mediu. **3.** (SPORT.) *Categorie mijlocie* (şi subst., f.) = categorie de greutate la box, lupte şi haltere, situată între semimijlocie şi semigrea. La box cuprinde sportivi între 71 şi 75 kg, la lupte, sportivi între 78 şi 87 kg, iar la haltere, sportivi între 75 şi 82,5 kg.

MIKADÓ s.m. (<fr. *mikado*; cuv. jap. "suveran") Nume dat de europeni împăratului Japoniei.

MILACÓP s.m. Peşte de culoare argintie dungată cu brun şi cu solzi mari (*Umbrina cirrhosa*).

MILANÉZ, -Ă subst. (<n.pr. *Milano*, oraş în Italia) **1.** S.m. şi f. Persoană care locuieşte în oraşul Milano sau este originară de acolo. **2.** S.f. Tricot de mătase folosit la confecţionarea lenjeriei.

MÍLĂ[1] s.f. (<sl. *milŭ*) **1.** Sentiment de regret şi compasiune faţă de suferinţa cuiva şi dorinţa de a-l ajuta, de a-l mîngîia; înduioşare, compătimire. ◆ Îndurare; milostenie. ◇ Loc. adj. şi adv. *Fără (de) milă* = neîndurător, crud, dur, împietrit. *A avea milă* = a se purta cu grijă, cu bunăvoinţă. **2.** Tristeţe, melancolie, jale. **3.** Ajutor, binefacere; pomană. **4.** Bunăvoinţă, blîndeţe, indulgenţă, înţelegere. ◆ *Mila lui Dumnezeu* = bunăvoinţă, graţie divină, ajutor divin.

MÍLĂ[2] s.f. (<pol. *mila*) Unitate de măsură pentru distanţele terestre (simbol *mi*), egală cu 1609,344 m. ◇ *Milă marină* = unitate de măsură pentru distanţă, folosită în navigaţia maritimă (simbol *Mm*), egală cu 1851,85 m.

MILENÁR, -Ă adj. (<fr. *millénaire*, lat. *millenarius*) Care există, care datează de o mie de ani; cu o existenţă foarte îndelungată.

MILENARÍSM s.n. (<fr. *millénarisme*) Doctrină religioasă bazată pe credinţa în imperiul de o mie de ani al lui Dumnezeu, instaurat după a doua venire a lui Iisus Hristos pe Pămînt. Elaborată în sec. 2, a fost preluată, printre alţii, de donatişti şi, în sec. 16, de Th.Müntzer, fondatorul sectei anabaptiste. Milenarismul este esenţial şi pentru adventism.

MILÉNIU s.n. (<lat. *millenium*) Perioadă de timp de o mie de ani; p.ext. (la pl.) perioadă extrem de lungă, de mii de ani.

MILERÍT s.n. (<fr. *millérite*) Sulfură naturală de nichel (NiS), cristalizată, de culoare galbenă, cu urme negre-verzui şi luciu metalic puternic, care este unul dintre cele mai bogate minerale de nichel.

MILÉSIM (MILEZÍMĂ) s.n. (s.f.) (<fr. *millésime*) **1.** Cifra 1 care indică mia în exprimarea miilor în cifre. **2.** Cifră care indică, pe o monedă, pe o marcă poştală etc., data de emitere, o sărbătoare etc.

MILI- (<fr. *milli-*; cf.lat. *mille* "o mie") Element prim de compunere care are semnificaţia "o miime de", folosit pentru alcătuirea denumirii submultiplilor unităţilor de măsură; are simbolul *m*, care se scrie înaintea simbolului unităţii de măsură.

MILIAMPÉR s.m. (<fr. *milliampére*) Unitate de măsură pentru intensitatea curentului electric, egală cu o miime de amper (simbol *mA*).

MILIAMPERMÉTRU s.n. (<fr. *milliampèremètre*) Ampermetru sensibil, care se utilizează pentru măsurarea curenţilor electrici de slabă intensitate, gradat în miliamperi.

MILIÁR[1], -Ă adj., s.n. (<fr. *milliaire*, lat. *milliarius*) (Stîlp sau piatră) aşezat(ă) din milă în milă sau, p.ext., din kilometru în kilometru, de-a lungul şoselelor publice romane, pentru a indica distanţele.

MILIÁR[2], -Ă adj. (<fr. *miliaire*) De forma unui bob de mei. ◇ *Tuberculoză miliară* = granulie.

MILIÁRD num. card. (<fr. *milliard*) Număr egal cu o mie de milioane.

MILIARDÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *milliardaire*) Persoană care posedă o avere evaluată în miliarde.

MILIARDÍME s.f. (<fr. *milliardième*) Fracţiune dintr-un întreg, obţinută prin împărţirea lui într-un miliard de părţi egale.

MILIBÁR s.m. (<fr. *millibar*) Unitate de măsură pentru presiune, egală cu o miime de bar.

MILIÉU s.n. (<fr. *milieu*) Ornament de pînză (cu broderii) sau de dantelă, care se aşază pe o masă sau pe altă mobilă.

MILIGRÁM s.n. (<fr. *milligramme*) Unitate de măsură pentru masă, egală cu o miime de gram (simbol *mg*).

MILILÍTRU s.m. (<fr. *millilitre*) Unitate de măsură pentru volum, egală cu o miime de litru, adică 1 cm^3 (simbol *ml*).

MILIMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *millimétrique*) **1.** Exprimat în milimetri, de mărimea unui milimetru; p.ext. foarte mic. ◆ (Adverbial) Cu mare exactitate; foarte aproape. **2.** (Despre scări) Gradat în milimetri. ◇ *Hîrtie milimetrică* = hîrtie pe care sînt imprimate linii verticale şi orizontale, distanţate la un milimetru; este utilizată în desenul tehnic sau pentru trasarea graficelor şi a diagramelor.

MILIMÉTRU s.m. (<fr. *millimètre*) Unitate de măsură pentru lungime, egală cu a mia parte dintr-un metru (simbol *mm*). ◇ *Milimetru coloană de mercur* = unitate de măsură pentru presiune (simbol *mmHg*), egală cu presiunea exercitată de o coloană de mercur înaltă de 1 mm; torr.

MILIÓN num. card. (<fr. *million*) Număr egal cu o mie de mii.

MILIONÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *millionaire*, germ. *Millionär*) Persoană care posedă o avere evaluată în milioane.

MILIONÍME s.f. (<*milion*) Fracţiune dintr-un întreg obţinută prin împărţirea lui într-un milion de părţi egale.

MILITÁ vb. I intranz. (<fr. *militer*) A desfăşura o activitate intensă într-un domeniu social, politic, cultural; a lupta pentru un principiu, o cauză etc.

MILITÁR, -Ă s.m., adj. (<fr. *militaire*, lat. *militaris*, germ. *Militär*) **1.** S.m. Persoană care face parte din cadrele armatei sau este chemată în armată pentru efectuarea stagiului militar, la concentrare sau la mobilizare. **2.** Adj. Care se referă la armată sau la militari, care aparţine

armatei sau militarilor, care este destinat armatei sau militarilor; milităresc, ostăşesc. ◇ *Stagiu militar* = stagiu pe care este obligat să-l presteze în cadrele armatei fiecare cetăţean valid al unei ţări. ◆ Realizat sau efectuat prin sau de către armată (ex. *ofensivă militară; intervenţie militară*).

MILITARÍSM s.n. (<fr. *militarisme*) Sistem politic subordonat intereselor militare; preponderenţă acordată armatei, înarmării, pregătirii de război într-o ţară.

MILITARIZÁ vb. I tranz. (<fr. *militariser*) A subordona întreprinderi, teritorii etc. unui regim militar (uneori direct armatei) şi a le folosi în scopuri militare.

MILITARIZÁRE s.f. (<*militariza*) Faptul de a militariza. ◇ *Militarizarea economiei naţionale* = subordonarea activităţii economice necesităţilor de înarmare şi pregătire de război.

MILITÁRIE s.f. (<*militar*) Serviciu sau stagiu militar; viaţă, profesiune de militar; disciplină militară; armată. ◆ Regim sever, riguros disciplinat, de viaţă şi muncă.

MILITĂRÓS, -OÁSĂ adj. (<*militar*) (Despre ţinută, comportare) Specific militarilor, de militar; p.ext. (deprec. despre oameni) aspru, rigid; obişnuit să dea ordine.

MILÍŢIE s.f. (<lat. *militia*, rus. *miliţiia*) **1.** Poliţie. **2.** Corp special al unor armate.

MILIVÓLT s.m. (<fr. *millivolt*) Unitate de măsură pentru tensiunea electrică egală cu o miime de volt (simbol *mV*).

MILIWÁTT s.n. (<fr. *milliwatt*) (FIZ.) A mia parte dintr-un watt (simbol *mW*).

MILONÍT s.n. (<fr. *mylonite*) Rocă metamorfică formată din sfărîmături ale altor roci cimentate natural şi dispuse în benzi paralele sau sub formă de lentile.

MILÓS, -OÁSĂ adj. (<*milă*) **1.** Care are milă de necazurile sau de nenorocirile altuia; milostiv; înţelegător, îndurător, îngăduitor; blînd, bun. **2.** Care face milostenii; darnic.

MILOSTÉNIE s.f. (<sl. *milostinija*) **1.** Binefacere, pomană; concr. ceea ce se dă de pomană. ◆ Danie făcută unei mănăstiri, unei biserici etc. sau slujitorilor acestora. **2.** (Înv.) Milă.

MILOSTÍV, -Ă adj. (<sl. *milostivŭ*) **1.** Milos, îndurător; blînd, bun. ◆ (În credinţele religioase; despre divinitate) Binevoitor; îngăduitor, iertător. **2.** Care dă ajutoare materiale, care face milostenii; darnic.

MILUÍ vb. IV tranz. (<sl. *milovati*) **1.** A da cuiva de pomană. **2.** A se arăta milostiv faţă de cineva, a se îndura de cineva, a ajuta pe cineva (din milă).

MIM s.n., s.m. (<fr. *mime*) **1.** S.n. Scurtă comedie la greci şi la romani, alcătuită din scene comice simple. **2.** S.m. Actor care interpreta un mim. **3.** S.m. Actor de pantomimă.

MIMÁ vb. I tranz. (<fr. *mimer*; cf.gr. *mimeomai* "imit") A interpreta un rol, a reprezenta situaţii, a exprima sentimente etc., prin mimică şi gesturi, fără cuvinte. ◆ A imita pe cineva prin gesturi, atitudine, mimică. ◆ A simula.

MIMÁNSA s.f. (<fr. *mimansa*) Doctrină filozofico-religioasă indiană, întemeiată de înţeleptul Jaimini (sec. 4-5), conform căreia universul are o natură dualã, materială şi spirituală, este etern şi neschimbat, iar modificările constatate în lume sînt limitate, superficiale şi nu afectează echilibrul universal.

MIMÉSIS s.n. (<lat., gr. *mimesis*) Principiu estetic conform căruia arta este o imitaţie a realităţii. Conceptul a fost definit de Platon în sens peiorativ, ca imitaţie a unei imitaţii (cum era considerată realitatea materială), ca imitaţie a unei realităţi iluzorii. Aristotel însă l-a definit în sensul de imitare selectivă, esenţializată a realităţii, ca pe o formă de cunoaştere. Explicit sau implicit, această definiţie a fost larg acceptată, fiind amplificată, nuanţată, delimitată de mulţi esteticieni. Programatic sau nu, conştient sau reflex, acest principiu constituie unul din criteriile fundamentale atît în geneza operei de artă, cît şi în judecarea valorii ei.

MIMETÍSM s.n. (<fr. *mimétisme*; cf.gr. *mimeisthai* "a imita") **1.** Proprietate a unor organisme, dobîndită în cursul selecţiei naturale, de a se identifica cu mediul în care trăiesc, prin forma corpului şi prin colorit, sau de a imita forma, funcţiile altor organisme, cu scopul de a se proteja sau de a se asigura perpetuarea speciei. **2.** Înclinaţie a unor persoane de a-şi însuşi atitudini şi comportamente aparţinînd altora; imitaţie.

MÍMIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *mimique*, lat. *mimicus*) **1.** Adj. Care ţine de exprimarea prin gesturi şi prin expresia feţei; care se referă la mim, de mim. **2.** S.f. Arta de a exprima pe scenă, prin mişcările feţei şi prin gesturi, sentimente şi idei. ◆ Ansamblu de modificări ale fizionomiei, care exprimă sau însoţesc stările afective şi gîndurile.

MIMODRÁMĂ s.f. (<fr. *mimodrame*) Operă dramatică în care actorii interpretează rolurile prin pantomimă.

MIMÓZĂ s.f. (<fr., lat. *mimosa*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee sau lemnoase din familia leguminoaselor, cu frunzele compuse şi cu florile mici roz, dispuse în capitule sau spice, care la cea mai mică atingere se repliază (*Mimosa*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii; p.restr. floarea acestor plante. ◆ Fig. Fiinţă deosebit de gingaşă, sensibilă.

min. (METR.) Simbol pentru *minut*.

MINÁ vb. I tranz. (<fr. *miner*) A instala (sau a răspîndi) mine, explozibili, pentru a distruge ceva. ◆ Fig. A slăbi, a distruge treptat, în timp; a slăbi rezistenţa; a implanta germenii distrugerii.

MINARÉT s.n. (<fr. *minaret*, germ. *Minarett*; cf.tc. *menare*) Turn al unei moschei, avînd în partea superioară o mică încăpere sau un balcon din care muezinii cheamă la rugăciune pe musulmani.

MÍNĂ[1] s.f. (<fr. *mine*, germ. *Mine*) **1.** Loc (subteran) din care se extrag minerale; ansamblu de galerii şi instalaţii construite în acest scop. ◆ Fig. Izvor de bunuri, de informaţii, de inspiraţie. **2.** Armă formată dintr-un corp încărcat cu exploziv şi un dispozitiv de declanşare, fie plantată în pămînt, pentru a distruge trupele inamice, fie lansată în apă, pentru a distruge ambarcaţii, fie instalată în diferite obiective, pentru a le distruge. **3.** Vergea fină de grafit care constituie miezul util al creioanelor. ◆ Tub subţire umplut cu pastă şi prevăzut cu un mic dispozitiv special pentru scris, folosit la pixuri.

MÍNĂ[2] s.f. (<fr. *mine*) Expresie a feţei; fizionomie, chip, figură. ◇ *A avea o mină bună* (sau *rea*) = a arăta bine (sau rău), a părea sănătos (sau bolnav).

MINCINÓS, -OÁSĂ adj. (<*minciună*) **1.** (Şi substantivat) Care este înclinat să spună minciuni; care minte; care nu se ţine de cuvînt. **2.** Fals, neadevărat, neîntemeiat. **3.** Fig. Amăgitor, înşelător; himeric.

MINCIÓG s.n. (cf. ucr. *mišok* "săculeţ") Plasă de dimensiuni reduse, în formă de coşuleţ, prinsă de un băţ, care se foloseşte pentru adăugarea la suprafaţă a peştelui prins cu năvodul sau cu undiţa.

MINCIÚNĂ s.f. (lat. *mentio, -onis*) **1.** Afirmaţie falsă, denaturare a unui adevăr, a unei realităţi cu scopul de a înşela. ◆ Deprinderea de a minţi. ◆ Ficţiune; iluzie. **2.** (Mai ales la pl.) Minciunea.

MINCIUNEÁ s.f. (<*minciună*) (Mai ales la pl.) Prăjitură făcută din bucăţele subţiri de aluat nedospit, prăjite în grăsime sau ulei.

MINDÍR s.n. (<tc. *minder*) **1.** Saltea umplută cu paie. **2.** Plapumă; cuvertură. **3.** Haină scurtă, vătuită.

MINÉI s.n. (<sl. *mineĭ*) Carte bisericească ortodoxă în care sînt indicate, pe luni şi pe zile, slujbele religioase. Sînt douăsprezece volume, corespunzătoare celor douăsprezece luni.

MINÉR s.m. (<fr. *mineur*) Muncitor calificat care lucrează într-o exploatare minieră.

MINERÁL, -Ă s.n., adj. (<fr. *minéral*, lat. *mineralis*) **1.** S.n. Corp chimic natural, compus sau simplu, component al rocilor şi al minereurilor, de obicei anorganic, solid şi cristalizat. Sînt cunoscute peste 2000 de minerale, dintre care multe reprezintă zăcăminte metalifere. **2.** Adj. Care se referă la minerale, care conţine minerale, de felul mineralelor. ◇ *Regnul mineral* = totalitatea mineralelor. *Apă minerală* sau *ape* (ori *izvoare*) *minerale* = apă în care sînt dizolvate săruri, substanţe radioactive sau gaze şi care îi conferă proprietăţi terapeutice. *Ulei mineral* = ulei obţinut prin distilarea ţiţeiului.

MINERALIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *minéraliser*) A (se) transforma în mineral sau în apă minerală.

MINERALIZÁNT adj., s.n. (<*mineraliza*) (FARM.) (Substanţă) care completează nece-

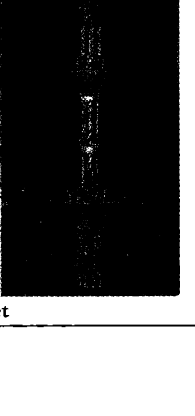

minaret

sarul de săruri minerale din organism.
MINERALIZATÓR, -OÁRE s.n., adj. (<fr. *minéralisateur*) **1.** S.n. Substanță volatilă aflată în magmă (ex. *vapori de apă, bioxid de carbon, fluor, clor, bor* etc.), care ușurează cristalizarea acesteia prin reducerea viscozității ei sau printr-o acțiune catalitică. **2.** Adj. (Despre soluții hidrotermale) Care determină sau favorizează apariția și cristalizarea unor minerale.
MINERALIZÁȚIE s.f. (<fr. *minéralisation*) **1.** Cantitate de substanțe minerale dizolvate într-o apă. **2.** Acumulare de minerale din soluții în fisurile și porii rocilor.
MINERALOGÍE s.f. (<germ. *Mineralogie*, fr. *minéralogie*) Disciplină geologică fundamentală care se ocupă cu studiul complex al mineralelor, privind structura și compoziția lor, caracterele fizice și aspectul lor morfologic, modul de formare și de asociere, clasificarea și posibilitățile lor de utilizare practică etc.
MINERÉU s.m. (<fr. *minerai*) Acumulare de unul sau de mai multe minerale, din care se pot extrage pe scară industrială unul sau mai multe componente utile, cel mai frecvent metale sau combinații ale acestora.
MINERÍ vb. IV intranz. (<*miner*) A lucra în mină.
MINERIÁDĂ s.f. (<*miner*, după *cruciadă, olimpiadă*) Denumire ironică dată venirii repetate la București a minerilor din Valea Jiului (în anii 1990 și 1991) și faptelor lor violente.
MINERÍT s.n. (<*mineri*) **1.** Ramură a industriei extractive care se ocupă cu exploatarea zăcămintelor de minerale și a masivelor de roci. **2.** Îndeletnicirea minerului.
MINÉTĂ s.f. (<fr. *minette*) Rocă sedimentară alcătuită în special din limonit, hematit, siderit și clorit ferifer, folosită ca minereu de fier.
MÍNGE s.f. (<sl. *měč*) **1.** Obiect sferic (rar ovoidal), de dimensiuni și greutăți variabile, confecționat din cauciuc, piele, celuloid, fibre sintetice etc., și umplut, de obicei, cu aer sub presiune, dar și cu materiale solide, folosit în diferite jocuri sau în gimnastica medicală. **2.** Joc cu mingea.
MINI- (<fr. *mini-*) Element prim de compunere care are semnificația "mic".
MINI adj. invar., subst. (<fr. *mini*) **1.** Adj. invar. (Despre lungimea fustei, rochiei etc.) Care ajunge pînă deasupra genunchiului, care este foarte scurt. **2.** Subst. Fustă, rochie, palton etc. mini.
MINIÁT, -Ă adj. (cf.it. *miniare*) (Despre manuscrise) Ilustrat cu miniaturi.
MINIATURÁL, -Ă adj. (<*miniatură*) Care se referă la miniaturi; care are dimensiunile unei miniaturi; p.ext. de proporții foarte mici; minuscul.
MINIATÚRĂ s.f. (<fr. *miniature*, it. *miniatura*, germ. *Miniatur*; cf.it. *minio* "miniu") **1.** Pictură de manuscris al cărei nume vine de la roșul de miniu cu care se executau ornamentele în manuscrisele medievale. **2.** Pictură de mici dimensiuni, executată cu finețe, în tempera sau ulei, pe pînză, pergament, hîrtie, fildeș etc.; p.ext. obiect (de artă) de proporții mici, reprezentînd reproducerea la scară redusă a altui obiect. ◆ Mică piesă muzicală. **3.** (În arta smalțurilor) Pictură pe o placă de metal, realizată prin suprapunerea culorilor vitrifiabile.
MINIATURÍST, -Ă s.m. și f. (<fr. *miniaturiste*) Artist care execută miniaturi.
MINIATURIZÁ vb. I tranz. (<fr. *miniaturiser*) A executa ceva în dimensiuni mici; a reda la scară redusă. ◆ A reduce dimensiunile, greutatea și consumul specific în fabricarea unor mașini și aparate.
MINICALCULATÓR s.n. (<fr. *minicalculateur*) **1.** Calculator electric universal, de dimensiuni reduse, relativ ieftin și accesibil în exploatare. **2.** (Impr.) Calculator de buzunar.
MINICÁR s.n. (<engl. *minicar*) Mic tren rutier alcătuit dintr-un șir de vehicule mici, tractate motorizat, folosit la transportul persoanelor pe distanțe scurte.
MINICASETOFÓN s.n. (<*mini*-+*casetofon*) Casetofon de mici dimensiuni, numai cu posibilități de redare, la care audiția casetelor se face cu ajutorul căștilor; walkman.
MINIÉR, -Ă adj. (<fr. *minier*) Care ține de mină (**1**), privitor la mină. ◆ În care se găsesc multe mine (**1**), în care se practică mineritul.
MINIJÚPĂ s.f. (<*mini*-+*jupă*) Fustă scurtă (pînă deasupra genunchilor).
MÍNIM s.n. (<*minimum*) Minimum (**2**). ◇ *Minim de trai* = cantitate de bunuri și de servicii strict necesare întreținerii vieții unei persoane sau a unei familii, la un anumit grad de dezvoltare a societății.
MÍNIM, -Ă adj., s.n., s.f. (<lat. *minimus*, fr. *minime*) **1.** Adj. Care are cea mai mică dimensiune, durată, intensitate etc.; minimal. **2.** S.n., s.f. (MAT.) Punct în care o funcție ia o valoare mai mică decît în punctele vecine. **3.** S.n., s.f. Cea mai mică valoare pe care o poate lua o funcție sau o variabilă (ex. *minim barometric; minima va fi de 2°*). ◆ Centru de joasă presiune atmosferică.
MINIMÁL, -Ă adj. (<fr. *minimal*) Minim (**1**). ◇ *Preț minimal* = prețul cel mai mic cu care poate fi vîndută o marfă.
MINIMALIZÁ vb. I tranz. (<*minimal*) A diminua, a reduce (la minimum) valoarea, importanța cuiva sau a ceva; a subaprecia.
MINIMÉTRU s.n. (<fr. *minimètre*) Instrument de precizie pentru măsurarea lungimilor, indicînd abaterile lor față de un etalon de comparație.
MÍNIMUM s.n. (<lat., fr. *minimum*) **1.** Punct, limită inferioară. **2.** Cea mai mică cantitate, valoare, intensitate; minim. ◆ (Adverbial) Cel puțin...; pe puțin...; măcar.
MINISTÉR s.n. (<fr. *ministère*) Organ central al administrației de stat, care conduce o anumită ramură a activității de stat și care este condus de un ministru; instituția respectivă; p.ext. sediul acestei instituții.
MINÍSTRU s.m. (<fr. *ministre*) Membru al guvernului, care conduce un minister. ◇ *Ministru fără portofoliu* = persoană care are funcția de ministru într-un guvern, fără a fi însă titularul unui minister. *Ministru plenipotențiar* = diplomat cu rang imediat inferior ambasadorului.

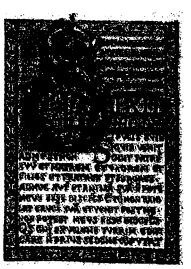

miniatură (1)

MÍNIU s.n. (<lat., fr. *minium*) Oxid de plumb (Pb_3O_4), de culoare roșie-portocalie, insolubil în apă, folosit în vopsitorie, în special contra ruginii.
MINNESANG s.n. (cuv. germ.) Poezie lirică de curte, creată de cavalerii și de cîntăreții germani medievali (sec. 12-14), după model folcloric și sub influența trubadurilor provensali, care, în versuri rafinate, riguroase, cîntau iubirea, femeia (ca un ideal de fericire și moralitate), năzuințele de eroism și de dominație ale cavalerilor.
MINNESINGER s.m. (cuv. germ.) Cîntăreț medieval german, autor și interpret al minnesangului (W. von Eschenbach, W. von der Vogelweide etc.).
MINNESOTA s.f. (cuv. engl.) Rasă de porci creată în America și crescută pentru producția de carne; porc care face parte din această rasă.
MINÓR, -Ă adj. (<fr. *mineur*, lat. *minor*) **1.** (Și substantivat) Care nu a ajuns la vîrsta majoratului. **2.** De importanță redusă, de puțin interes; p.ext. șters, slab. **3.** (LOG.) *Termen minor* = subiectul concluziei unui silogism (simbol *S*). **4.** (MUZ.) *Gamă minoră* sau *mod minor* = gamă sau mod formate din cinci tonuri și două semitonuri, acestea din urmă fiind dispuse între treptele II-III și V-VI.
MINORÁT s.n. (<lat. *minoratus*) Vîrstă, stare a unei persoane minore; minoritate (**1**).
MINORÍT s.m. (<germ. *Minorit*, fr. *minorite*) Călugăr dintr-un ordin franciscan.
MINORITÁR, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *minoritaire*) **1.** Adj. Care face parte dintr-o minoritate (**2**), care reprezintă cel mai mic număr dintr-o colectivitate. **2.** S.m. și f. Persoană care face parte dintr-o minoritate politică sau națională.
MINORITÁTE s.f. (<fr. *minorité*, lat. *minoritas, -atis*, germ. *Minorität*) **1.** Situația juridică a minorului; minorat. **2.** Partea (cea) mai puțin numeroasă a membrilor unei colectivități; numărul (cel) mai mic dintr-un grup de obiecte. ◇ *Minoritate națională* = grup de persoane de aceeași etnie și limbă, care se deosebesc de cele ale majorității locuitorilor teritoriului unui stat.
MINTÁL, -Ă adj. (<fr. *mental*, lat. *mentalis*, după *minte*) **1.** Care aparține minții, care se referă la minte. ◇ *Alienație mintală* = nebunie. *Debil mintal* = persoană ale cărei facultăți psihice sînt întîrziate sau au stagnat. **2.** Care se produce, se petrece în minte.
MÍNTE s.f. (lat. *mens, -ntis*) **1.** Facultatea de a gîndi, de a judeca, de a înțelege; rațiune, spirit, judecată; ansamblul calităților intelectuale. ◇ *A-și ieși din minți* = a-și pierde cumpătul, a înnebuni. *A învăța minte* = a pedepsi; a da (sau a primi) o lecție. ◆ Gînd, cuget, memorie, imaginație. **2.** Judecată sănătoasă, mod corect de a raționa și evalua; înțelepciune, chibzuință. ◆ Inteligență, istețime, iscusință. **3.** Imaginație, fantezie.
MINTEÁN s.n. (<tc. *mintan*) Haină bărbătească de aba sau de dimie, scurtă, cu mîneci, împodobită cu găitane negre sau colorate, folosită în portul popular. ◆ (În trecut) Pieptar

sau tunică din stofă colorată, purtat(ă) de arnăuți sau de alte categorii de ostași.
MINȚÍ vb. IV (lat. *mentiri*) **1.** Intranz. A denatura în mod intenționat adevărul; a spune minciuni. **2.** Tranz. A induce în eroare; a înșela, a amăgi.
MINUNÁ vb. I refl. și tranz. (<*minune*) A fi sau a face pe cineva să fie cuprins de mirare, de admirație; a rămîne sau a face pe cineva să rămînă uimit, uluit, surprins. ◆ Refl. A-și manifesta uimirea, admirația, surpriza; a se mira.
MINUNÁT, -Ă adj. (<*minuna*) **1.** Care iese din comun; deosebit, aparte; admirabil, încîntător, excepțional. ◆ (Adverbial) Extraordinar, splendid. **2.** (În basme) Care face minuni, care este înzestrat cu puteri supranaturale. ◆ Vrăjit, fermecat.
MINUNĂȚÍE s.f. (<*minunat*) **1.** Lucru ieșit din comun, inexplicabil, curios; ciudățenie. **2.** Fapt, fenomen, lucru etc. care trezesc admirație, care încîntă; minune.
MINÚNE s.f. (lat. **mirio, -onis*) **1.** Fenomen uimitor, surprinzător, produs în afara legilor naturale, prin intervenția divinității, a zeilor sau a altor ființe supranaturale; miracol; p.ext. lucru, fapt curios, inexplicabil. ◇ Loc. adv. *Ca prin minune* = dintr-o dată, pe neașteptate, ca prin farmec. **2.** Lucru, fapt extraordinar care trezește admirație; minunăție. ◇ *Cele șapte minuni* (*ale lumii*) = șapte dintre operele celebre ale antichității (Piramida lui Kheops, Grădinile suspendate ale Semiramidei, Colosul din Rodos, Farul din Alexandria, Mausoleul din Halicarnas, Statuia lui Zeus din Olimpia, Templul Artemisei din Efes). **3.** Lucru cu calități excepționale, de o mare frumusețe, care uimește. ◆ Persoană cu calități excepționale; persoană excepțional de frumoasă. ◇ Loc. adj. și adv. *De minune* = a) admirabil, perfect; b) (în mod) excepțional, grozav.
MÍNUS s.n., adv. (<lat. *minus*) **1.** S.n. Semnul matematic "-" cu care se reprezintă operația de scădere sau cu care se notează numerele sau mărimile negative, precum și electricitatea, potențialele sau electrozii negativi. **2.** Adv. Mai puțin, fără. **3.** S.n. Lipsă, deficit.
MINÚSCUL, -Ă adj., s.f. (<lat. *minusculus*, fr. *minuscule*) **1.** Adj. De dimensiuni (foarte) mici; miniatural. **2.** Adj., s.f. (Literă) mică, de rînd, folosită pentru a scrie cuvintele în interiorul unei fraze.
MINÚT, -Ă s.n., s.f. (<fr. *minute*, rus. *minuta*, germ. *Minute*) **I.** S.n. **1.** Unitate de măsură pentru timp (simbol *min.*), care reprezintă a șaizecea parte dintr-o oră și este egală cu 60 de secunde. ◆ Răstimp foarte scurt; clipă, moment. ◇ Loc. adj. și adv. *La minut* = (care se execută) imediat, pe loc. *Într-un minut* = imediat, pe dată. **2.** (La pl.; în forma *minuturi*) Fel de mîncare ce poate fi gătit rapid, la cerere. **3.** (MAT.) Unitate de măsură pentru unghiuri și arcuri, egală cu a 60-a parte dintr-un grad. **II.** S.f. **1.** Înscris prin care se consemnează cele discutate într-o ședință. ◆ (JUR.) Rezultatul hotărîrii unui organ de jurisdicție, cuprinzînd soluția dată de acesta, care se întocmește îndată după pronunțarea hotărîrii. **2.** Original, executat în creion, al unei hărți, al unui plan sau al unei ridicări topografice, pe baza căruia se realizează harta sau planul topografic definitiv.
MINUTÁR s.n. (<*minut*) Acul ceasornicului care indică minutele. ◆ P. gener. (La pl.) Fiecare dintre cele două ace ale ceasornicului.
MINÚȚIE s.f. (<fr. *minutie*) Minuțiozitate. ◇ Loc.adv. *Cu minuție* = minuțios, amănunțit, meticulos.
MINUȚIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *minutieux*) Care cercetează lucrurile în amănunt. ◆ (Și adverbial) Făcut cu multă atenție, cu migală; meticulos.
MINUȚIOZITÁTE s.f. (<*minuțios*) Însușirea de a fi minuțios; meticulozitate, minuție.
MIO- (<fr. *myo-*; cf.gr. *mys, myos* "mușchi") Element prim de compunere care are semnificația "referitor la mușchi", "muscular".
MIOÁRĂ s.f. (<*mia*) Femelă din specia ovină de la vîrsta de un an pînă la doi ani; mieluță. ◆ P.ext. Oaie.
MIOBLÁST s.n. (<fr. *myoblaste*) (BIOL.) Celulă embrionară a mezenchimului care dă naștere fibrelor musculare striate.
MIOCÁRD s.n. (<fr. *myocarde*; cf.gr. *mys* "mușchi"+*kardia* "inimă") Mușchiul inimii, constituit din fibre musculare striate.
MIOCARDÍTĂ s.f. (<fr. *myocardite*) Inflamație acută sau cronică a miocardului, apărută în unele boli infecțioase sau toxice.
MIOCARDOPATÍE s.f. (<fr. *myocardopathie*) Nume generic pentru afecțiunile miocardului.
MIOCÉN s.n., adj. (<fr. *miocène*) (GEOL.) **1.** S.n. Subdiviziune a erei terțiare, caracterizată prin floră și faună asemănătoare cu cele actuale, în care s-au conturat continentele și principalele lanțuri muntoase. **2.** Adj. Care aparține miocenului, privitor la miocen.
MIOCLONÍE s.f. (<fr. *myoclonie*; cf.gr. *mys* "mușchi"+*klonos* "dezordine") Contracție musculară involuntară, bruscă, întîlnită în unele boli nervoase.
MIODINÍE s.f. (<fr. *myodynie*; cf.gr. *mys* "mușchi"+*odyne* "durere") Durere musculară care apare în unele cazuri de reumatism, de nevralgie etc.
MIOFIBRÍLĂ s.f. (<fr. *myofibrille*) Filament foarte fin al țesutului muscular, care, prin contractare, determină contracția mușchilor.
MIOFIBRÓM s.n. (<fr. *myofibrome*) Tumoare benignă a țesutului muscular.
MIOGÉN s.n. (<fr. *myogène*) Proteină albuminoasă, componentă a țesutului muscular.
MIOGLOBÍNĂ s.f. (<fr. *myoglobine*) Pigment muscular cu mult fier, al cărui rol este analog hemoglobinei.
MIOGRÁF s.n. (<fr. *myographe*) Aparat cu care se înregistrează grafic contracțiile musculare.
MIOGRAFÍE s.f. (<fr. *myographie*; cf.gr. *mys* "mușchi"+*graphein* "a descrie") (FIZIOL.) Înregistrare grafică a contracțiilor musculare.
MIOLOGÍE s.f. (<fr. *myologie*) Ramură a anatomiei care studiază natura, structurile și funcțiile mușchilor.
MIÓM s.n. (<fr. *myome*) Tumoră benignă a țesutului muscular.
MIÓP, -OÁPĂ adj., s.m. și f. (<fr. *myope*; cf.gr. *myein* "a închide"+*ops* "ochi") (Persoană) care suferă de miopie. ◆ Fig. (Persoană) cu vederi înguste, lipsită de orizont, de perspicacitate.
MIOPATÍE s.f. (<fr. *myopathie*) Boală cronică progresivă care afectează musculatura striată (în special cea a membrelor), manifestîndu-se prin atrofie și hipotonie musculară.
MIOPÍE s.f. (<fr. *myopie*) Defect al vederii manifestat prin imposibilitatea de a vedea clar obiectele situate la distanță. ◆ Fig. Incapacitate de a vedea lucrurile în perspectivă; îngustime de vederi.
MIORÍTIC, -Ă adj. (<n.pr. *Mioriță*) Care se referă la balada populară *Mioriță*, care aparține acestei balade, care este asemănător cu această baladă. ◇ *Spațiu mioritic* = (în concepția lui L.Blaga) spațiu geografic și spiritual românesc caracterizat (și determinat) de alternanța deal-vale, care a dus la crearea unei matrice spirituale, specific românească.
MIOSARCÓM s.n. (<fr. *myosarcome*; cf.gr. *mys* "mușchi"+*sark* "carne") Tumoare malignă a țesutului muscular.
MIOSPÁSM s.n. (<fr. *myospasme*) Contracție musculară spasmodică; crampă musculară.
MIOTOMÍE s.f. (<fr. *myotomie*; cf.gr. *mys* "mușchi"+*tome* "tăiere") **1.** Secționare a unui mușchi. **2.** Parte a anatomiei care se ocupă cu disecția mușchilor.
MIOTONÍE s.f. (<fr. *miotonie*; cf.gr. *mys* "mușchi"+*tonos* "tensiune") Boală caracterizată prin tulburări în contracția mușchilor.
MIÓZĂ s.f. (<fr. *myose*; cf.gr. *meiosis* "micșcare") Contracție exagerată a pupilei, temporară (fiziologică) sau permanentă (patologică).
MIOZÍNĂ s.f. (<fr. *myosine*) Proteină de tipul globulinelor care se găsește în țesutul muscular, cu rol important în contracția musculară.
MIOZÍTĂ s.f. (<fr. *myosite*) Inflamație acută sau cronică a unui mușchi scheletic.
MIOZÓTIS s.m. (<fr. *myosotis*) Plantă erbacee cu florile mici, albastre, roșii și albe, care crește în pădurile de munte; nu-mă-uita (*Myosotis silvatica*); p.restr. floarea acestei plante.
MIR[1] s.n. (<sl. *miro*) (RELIG.) Untdelemn aromat și sfințit, folosit în biserica creștină la săvîrșirea tainei miruirii.
MIR[2] s.n. (<sl. *mirŭ* "lume") *De mir* = (despre clerici) care nu face parte din tagma călugărească; (despre biserici) care nu depinde de o mănăstire.
MIRÁ vb. I refl. și tranz. (lat. *mirari*) A fi sau a face să fie nedumerit, surprins; a (se) minuna. ◆ Refl. A-și manifesta surprinderea, admirația.
MIRÁBIL, -Ă adj. (<lat. *mirabilis*, it. *mirabile*) Care este de mirare; minunat; extraordinar.
MIRABILÍT s.n. (<fr. *mirabilite*) Sulfat natural hidratat de sodiu ($Na_2SO_4 \times 10H_2O$) cristalizat, transparent, cu luciu sticlos, ușor solubil, folosit la prepararea sodei, a sticlei, a unor vopsele, în medicină etc.; sarea lui Glauber.
MIRÁCOL s.n. (<lat. *miraculum*, it. *miracolo*, fr. *miracle*) **1.** Fenomen supranatural; minune; întîmplare uimitoare, extraordinară. **2.** Specie a genului dramatic cu subiect religios, inspirată, în general, din viața sfinților și ilustrînd în special minunile Maicii Domnului, cultivată în evul mediu în Franța și ținuturile Flandrei. Reprezentarea miracolelor era o practică obișnuită în multe țări occidentale.
MIRACULÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *miraculeux*, lat. *miraculosus*) **1.** Care are caracterul unui

miracol, care este (sau pare a fi) rezultat al unui miracol; minunat, uimitor, extraordinar; supranatural. ◆ (Substantivat, n.sg.) Totalitatea elementelor supranaturale din mituri, basme etc. **2.** Care are efecte excepționale, uluitoare; care face minuni.

MIRADÓR s.n. (<fr., sp. *mirador*; cf.sp. *mirar* "a privi") **1.** (În arhitectura spaniolă) Belvedere pe terasele palatelor. **2.** Observator militar temporar, amenajat într-un loc mai înalt.

MIRÁJ s.n. (<fr. *mirage*) **1.** Fenomen optic constînd în formarea imaginii unui obiect (sau unui loc) îndepărtat (de privitor) deasupra orizontului și dînd iluzia că ar fi mai aproape; fata morgana. Mirajul e întîlnit în special în deșert și se datorează unor refracții și reflexii succesive cauzate de densitatea diferită a straturilor de aer prin care trec razele de lumină. **2.** Fig. Aparență înșelătoare; iluzie, închipuire. **3.** Farmec, atracție irezistibilă. **4.** *Mirajul ouălor* = operație de examinare a evoluției ouălor supuse incubației.

MÍRĂ s.f. (<fr. *mire*) **1.** Riglă gradată, cu înălțimea de 2-4 m și divizată în cm, utilizată în măsurătorile topografice de nivelment și în măsurătorile indirecte ale distanțelor sau ale înălțimilor. **2.** Mic dispozitiv montat pe capătul țevii armelor, servind la ochire; cătare. **3.** (TEHN.) Imagine de televiziune standardizată, transmisă pentru reglarea aparatelor de televiziune; imagine de reglaj.

MÍRE s.m. (cuv. autoh.; cf. alb. *mirë* "bun") Nume dat unui bărbat în ziua (sau în preajma zilei) căsătoriei sale. ◆ (La pl.) Nume dat în ziua (sau în preajma zilei) căsătoriei celor două persoane care se căsătoresc.

MIREÁN, -Ă s.m. și f., adj. (<sl. *mirjaninŭ*) **1.** S.m. și f. Credincios care nu aparține clerului; laic. **2.** Adj. De lume, lumesc. ◇ *Preot mirean* = preot căsătorit (în opoziție cu călugăr).

MIREÁSĂ s.f. (<*mire*) **1.** Nume dat femeii în ziua (sau în preajma zilei) căsătoriei sale. ◇ *Mireasa lui Dumnezeu* (sau *a lui Hristos*) = călugăriță. **2.** Plantă erbacee perenă ornamentală din familia labiatelor, cu frunzele alungit-ovale, roșii la mijloc și cu florile albe și roșii dispuse în spice (*Coleus blumei*).

MIREÁSMĂ s.f. (<sl. *mirizma*) **1.** Miros deosebit de plăcut (al florilor); aromă, parfum. **2.** (La pl.) Uleiuri sau substanțe aromatice folosite pentru ungerea trupului, pentru parfumarea aerului etc.; balsam.

MIRIAPÓD s.n. (<lat. *myriapoda*, fr. *myriapode*; cf.gr. *myrios* "foarte numeros"+*pous* "picior") (La pl.) Clasă de artropode, cu multe picioare, corespunzătoare numărului mare de segmente ale corpului; (și la sg.) animal care face parte din această clasă (ex. *scolopendra, urechelnița*).

MIRÍFIC, -Ă adj. și adv. (<fr. *mirifique*) Minunat, măreț; admirabil, uluitor.

MÍRIȘTE s.f. (<bg. *merište*) Teren agricol de pe care au fost recoltate păioase; resturile vegetale rămase înfipte în sol.

MIRMECOFÁG, -Ă adj. (<fr. *myrmécophage*; cf.gr. *myrmeks, myrmekos* "furnică") (Despre animale) Care se hrănește cu furnici.

MIRMECOFÍL, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *myrmécophile*) **1.** (Plantă) în care trăiesc furnici. **2.** (Animal) care trăiește în furnicar.

MIRMIDÓN s.m. (<fr. *myrmidon*; cf.gr. *myrmidones*) **1.** (La pl.) Populație antică din Tesalia, ai cărei soldați au participat la războiul troian sub conducerea lui Ahile. **2.** Persoană scundă; pitic. ◆ Fig. Om fără importanță, fără valoare.

MIROBOLÁNT, -Ă adj. (<fr. *mirobolant*) Minunat, ireal, fantastic.

MIRODÉNIE s.f. (<*mirodie*, înv. "mirodenie" <bg. *mirodija*) **1.** Nume dat unor produse vegetale (exotice) folosite la aromarea și nuanțarea gustului unor preparate culinare. ◆ Parfum, aromă, mireasmă. **2.** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu florile galbene, având nervuri violete, cultivată uneori ca plantă ornamentală (*Hesperis tristis*).

MIRONOSÍȚĂ s.f. (sl. *mironosica*) **1.** (RELIG.) Fiecare dintre femeile (purtătoare de mir) menționate în Evanghelie în legătură cu descoperirea învierii lui Iisus Hristos; p.ext. femeie cucernică, smerită. ◆ Epitet pentru o femeie care simulează nevinovăția, candoarea, smerenia. **2.** Specie de fluturi având o pereche de aripi albe cu pete cafenii și alta de culoare cenușie-albăstrie (*Lymantria monacha*).

MIRÓS s.n. (<*mirosi*) **1.** Unul dintre cele cinci simțuri cu care sînt înzestrați oamenii și unele animale, prin care primesc informații din mediu și care constă în receptarea unor emanații și în identificarea naturii unor substanțe care emană vapori; capacitate de a percepe și de a deosebi aceste emanații; simț olfactiv. La om și la vertebratele superioare, receptorii pentru miros sînt localizați în mucoasa nazală. ◆ Fler, intuiție, perspicacitate. **2.** Emanație pe care o exală unele corpuri; proprietate a unor substanțe de a emana vapori care excită receptorii olfactivi; senzație produsă de această emanație asupra organului olfactiv.

MIROSÍ vb. IV (<sl. *mirosati*) **1.** Intranz. A avea (și a răspîndi) un miros. ◆ Fig. A anunța, a prevesti. **2.** Intranz. și tranz. A percepe cu simțul mirosului, a simți un miros. ◆ Tranz. A apropia nasul de ceva, inspirînd, pentru a-i simți mirosul; (despre animale) a adulmeca. **3.** Intranz. și tranz. Fig. A-și da seama, a simți (din vreme) cum se desfășoară lucrurile; a intui; a presimți, a bănui.

MIRT s.m. (<lat. *myrtus*, ngr. *myrtos*, fr. *myrte*) Arbust ornamental mediteranean din familia mirtaceelor, cu frunzele alungite, persistente, aromatice și cu florile mici, albe (*Myrtus communis*).

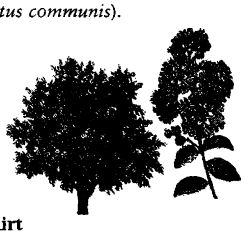

mirt

MIRTACÉE s.f. (<fr. *myrtacée*) Familie de arbori sau de arbuști din regiunile calde (care conțin uleiuri eterice, aromate), cu frunzele adesea persistente și cu florile solitare sau în inflorescențe, mici, albe și parfumate; (și la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *mirtul*).

MIRUÍ vb. IV tranz. (<sl. *mirovati*) **1.** (RELIG.) A unge pe credincioși cu mir[1]. ◆ A consacra, a consfinți în funcție un domnitor sau un cleric prin ungerea cu mir[1] în cadrul unui ceremonial; a unge. **2.** Fig. A lovi pe cineva în cap.

MISĂDĂ s.f. (<ngr. *misadi* "jumătate") Căptușeală, dublură de blană pentru hainele de iarnă.

MISANDRÍE s.f. (<fr. *misandrie*; cf.gr. *misein* "a urî"+*aner* "bărbat") Repulsie față de bărbați.

MÍSĂ s.f. (<lat. *missa*) **1.** Secțiunea principală a ceremonialului liturgic creștin. Inițial, multe din texte erau cîntate de credincioși, mai apoi impunîndu-se cinci episoade, obligatorii la fiecare slujbă. **2.** Lucrare vocală sau vocal-instrumentală bazată pe textele celor cinci episoade liturgice fixe. Cu timpul, s-au desprins în cîntări separate de ceremonial, figurînd în creațiile unor mari compozitori.

MISCELANÉU, -ÉE adj., s.n. (<lat. *miscellanea* "lucruri amestecate", fr. *miscellanées*) (Volum, publicație, rubrică în unele periodice) care cuprinde articole variate. ◇ *Manuscris miscelaneu* = manuscris vechi cu conținut variat.

MISCÍBIL, -Ă adj. (<fr. *miscible*, lat. *miscibilis*) (Despre substanțe) Care poate forma un amestec omogen cu alte substanțe.

MISCIBILITÁTE s.f. (<fr. *miscibilité*) Proprietate a două sau a mai multe substanțe de a putea forma împreună un amestec omogen.

MISERÉRE s.n. (cuv. lat. "îndură-te") (În religia catolică) Cîntare bisericească pe textul psalmului 50.

MISIONÁR, -Ă s.m. și f. (<it. *missionario*, fr. *missionnaire*) Persoană care propagă creștinismul (în țări cu altă religie). ◆ Persoană care acționează pentru o cauză, pentru răspîndirea unor idei etc.

MISIONARIÁT s.n. (<fr. *missionnariat*) Funcția, activitatea misionarului.

MISIONARÍSM s.n. (<*misionar*) Activitatea misionarilor; concepție care stă la baza acestei activități.

MISÍR s.m. (<n.pr. *Misir*, numele turcesc al Egiptului) **1.** Monedă de aur turcească bătută la Cairo; misirliu. A circulat și la noi în sec. 18-19. **2.** (Înv. și pop.) Cal de rasă (originar din Egipt).

MISIRLÍU s.m. (<tc. *misirli*) **1.** Misir (**1**). **2.** Varietate de porumbei de rasă.

MISÍT s.m. (<ngr. *mesitis*) **1.** Mijlocitor comercial; samsar. **2.** Trimis, emisar.

MISIÚNE s.f. (<fr. *mission*, lat. *missio, -onis*) **1.** Însărcinare dată cuiva de a face un anumit lucru; sarcină pe care o primește sau și-o asumă cineva. ◆ Rol, rost, menire. **2.** *Misiune diplomatică* = oficiu sau reprezentanță diplomatică cu grad de ambasadă sau de legație, care este creată prin acordul dintre state, în urma stabilirii relațiilor diplomatice. **3.** Acțiune de propagare a creștinismului în țări cu o altă religie; (cu sens colectiv) preoți trimiși într-o țară spre a propaga creștinismul la populații de altă credință; p.ext. centrul religios dintr-o țară cu altă religie, întemeiat de misionari în vederea acestui scop; localul acestui centru religios. ◆ Delegație de persoane oficiale instituită și trimisă cu un anumit scop într-o țară.

MISÍVĂ s.f. (<fr. *missive*) Scrisoare, bilet.

MISO- (<fr. *miso-*; cf.gr. *misos* "ură") Ele-

ment prim de compunere care are semnificaţia "aversiune", "ură".

MISOGAMÍE s.f. (<germ. *Misogamie*; cf.gr. *misos* "ură"+*gamos* "căsătorie") Teamă, aversiune faţă de căsătorie.

MISOGÍN, -Ă adj., s.m. (<fr. *misogyne*; cf.gr. *misos* "ură"+*gyne* "femeie") **1.** Adj., s.m. (Persoană) care dispreţuieşte, urăşte, evită femeile. **2.** Adj. Care manifestă, exprimă atitudinea unui misogin; misoginie.

MISOGINÍE s.f. (<fr. *misogynie*) **1.** (MED.) Repulsie maladivă faţă de femei. **2.** Atitudine, însuşire a misoginului; dispreţ, ură faţă de femei.

MISOLOGÍE s.f. (<fr. *misologie*; cf.gr. *misos* "ură"+*logos* "raţiune") Ură faţă de raţiune şi demonstraţia logică.

MISONEÍSM s.n. (<fr. *misonéisme*; cf.gr. *misos* "ură"+*neos* "nou") Aversiune, neîncredere faţă de tot ce e nou, faţă de orice schimbare.

MISOPEDÍE s.f. (<fr. *misopedie*; cf.gr. *misos* "ură"+*pais* "copil") Repulsie faţă de copii.

MISPICHÉL s.n. (<fr. *mispickel*) Sulfoarseniură naturală de fier (FeAsS), cristalizată, de culoare albă-argintie, cu luciu metalic, care constituie principalul minereu de arsen.

MISS s.f. (cuv. engl.) **1.** Domnişoară. **2.** (De obicei urmat de numele unei ţări sau de "Univers") Titlu acordat de un juriu celei mai frumoase femei participante la un concurs de frumuseţe (naţional sau mondial).

MISTACOCÉT, -Ă adj., subst. (<fr. *mystacocète*) **1.** Adj., s.m. (Peşte) fără dinţi. **2.** S.n. (La pl.) Specie de cetacee asemănătoare cu balena; (şi la sg.) animal care face parte din această specie.

MISTAGÓG s.m. (<fr. *mystagogue*) Preot care, în antichitate, iniţia în misterele sacre. ◆ Om înzestrat cu puterea de a pătrunde aspectele ascunse ale realităţii.

MISTÉLĂ s.f. (<fr. *mistelle*; cf.sp. *mistela* <*misto* "amestecat") Must de struguri la care s-a adăugat alcool pentru oprirea fermentaţiei.

MISTÉR s.n. (<fr. *mystère*, lat. *mysterium*) **1.** Ceea ce este necunoscut, neînţeles, neexplicat sau inexplicabil; taină, secret. **2.** Dogmă religioasă mai presus de fire şi de înţelegerea omenească. **3.** (La pl.) Ceremonie religioasă, ritual secret la care erau admişi numai cei iniţiaţi sau consideraţi demni de a fi iniţiaţi. Misterele erau practicate în Egipt, Persia, India, America precolumbiană, Africa. În Grecia, mai cunoscute erau misterele cabire, eleusine, dionisiace, orfice etc. **4.** (La pl.) Lucrare dramatică cu subiect biblic sau hagiografic reprezentată cu ocazia unor mari sărbători catolice, începînd cu sec. 11-12, îndeosebi în Franţa, Anglia, Italia, Spania.

MISTERIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *mystérieux*) **1.** (Şi adverbial) Care este necunoscut sau greu de înţeles; tainic, ascuns. **2.** Care ascunde un mister; enigmatic, înconjurat de mister.

MÍSTIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *mystique*; cf.lat. *mysticus* "ascuns") **1.** Adj. Care aparţine misticismului, care se referă la misticism, care este cuprins de misticism. ◇ *Extaz mistic* = stare psihică specială în care subiectul crede (sau simte) că sufletul său a intrat în legătură directă cu divinitatea sau că s-a contopit cu aceasta. **2.** S.m. şi f. Adept al misticismului. **3.** Adj. Care are un înţeles ascuns, inexplicabil raţional. **4.** S.f. Atitudine psihică ce orientează gîndirea, existenţa către o experienţă supranaturală; concepţie care admite posibilitatea legăturii directe, extrasenzoriale (prin intuiţie, ascetism, extaz sau revelaţie) dintre suflet şi divinitate sau a contopirii lor. Mistica are doctrine şi practici precis stabilite în cele mai importante religii. ◆ Misticism.

MISTICÍSM s.n. (<fr. *mysticisme*) **1.** Credinţă în supranatural specifică religiilor şi superstiţiilor. ◆ Stare de spirit, atitudine specifică misticului. Este o atitudine foarte complexă, cu o gamă largă de manifestare, de la necesitatea de a crede într-o realitate invizibilă, imaterială, transcendentă, care să completeze, să unifice şi să dea sens realului concret, existenţei umane, la exclusivismul doctrinar tenebros, agresiv, care neagă umanitatea, normalitatea vieţii, avînd uneori efecte nocive, distructive. **2.** Mistică.

MISTIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *mystifier*, it. *mistificare*) A induce în eroare; a înşela. ◆ P.ext. A denatura adevărul; a falsifica realitatea.

MISTRÁL s.n. (<fr. *mistral*) Vînt puternic, rece şi uscat, care bate dinspre nord, într-o anumită zonă a S Franţei.

MISTREŢ adj. (lat. *mixticius*) **1.** Porc mistreţ (şi substantivat, m.) = mamifer sălbatic, care are capul mare, caninii lungi şi tăioşi, părul aspru, de culoare sură-neagră; porc sălbatic (*Sus scrofa*). **2.** (Pop.) Care rezultă dintr-un amestec de rase; de calitate sau de valoare mijlocie; amestecat, pestriţ.

mistreţ (1)

MISTRÍE s.f. (<ngr. *mistri*) Unealtă de zidărie formată dintr-o lamă triunghiulară de oţel, o tijă şi un mîner, care serveşte la aplicarea mortarului pe zid.

MISTUÍ vb. IV (<magh. *emészteni*) **1.** Tranz. A digera alimentele. **2.** Tranz. A face să nu mai existe; a nimici, a distruge; a arde; a consuma. ◆ A cheltui (bani, averi etc.). ◆ Refl. A dispărea, a pieri. **3.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) chinui, a (se) zbuciuma. **4.** Tranz. şi refl. A (se) face nevăzut; a (se) ascunde, a (se) dosi.

MISTUITÓR, -OÁRE adj. (<*mistui*) (Şi fig.) Care mistuie, care distruge; nimicitor, distrugător; chinuitor.

MIŞCÁ vb. I (probabil cuv. autoh.) **1.** Intranz., refl. şi tranz. A ieşi sau a face să iasă din starea de repaus, de imobilitate; a(-şi) schimba locul sau poziţia, a (se) deplasa; a (se) clătina. ◆ Tranz. A pune în funcţie un mecanism, o maşină etc. ◆ Refl. şi intranz. A trăi, a vieţui. **2.** Refl. şi intranz. A porni din loc; a pleca; a merge, a se duce, a înainta. ◆ Refl. A se dezmorţi; a face sport; a face mişcare. **3.** Refl. şi intranz. A ieşi din pasivitate; a acţiona, a activa; a munci, a se strădui. ◆ (Despre grupuri, colectivităţi) A se agita, a se revolta, a se răscula. **4.** Intranz. A dovedi calităţi sportive; a dansa bine (ex. *se mişcă bine*). ◆ Fig. (Fam.) A dovedi oarecare pricepere într-o anumită treabă; a face faţă, a se descurca (binişor). **5.** Tranz. Fig. A determina pe cineva să facă ceva; a îndemna, a îmboldi. **6.** Tranz. Fig. A impresiona, a emoţiona; a înduioşa.

MIŞCÁRE s.f. (<*mişca*) **1.** Acţiunea de a (se) mişca şi rezultatul ei. ◆ Ieşire din starea de imobilitate, de stabilitate; schimbare a locului, a poziţiei; deplasare. ◇ *Mişcare seismică* = cutremur de pămînt. *Mişcări tectonice* sau *mişcările scoarţei* = deplasări ale scoarţei terestre datorate unor forţe interne, care duc la schimbări geologice şi geografice. ◆ Schimbare a poziţiei corpului, a membrelor; exerciţiu sportiv; gest. ◆ Fiecare dintre mutările unei piese la jocul de şah. ◇ *A prinde mişcarea* = a înţelege modul şi sensul desfăşurării unei acţiuni. **2.** Activitate, acţiune, faptă. ◆ Plimbare; sport. **3.** Deplasare în spaţiu; înaintare; circulaţie; animaţie, agitaţie, forfotă. ◆ Serviciu în gări şi autogări care dirijează mersul trenurilor şi al autobuzelor. **4.** Schimbare în repartizarea personalului sau a bunurilor într-o instituţie. **5.** Acţiune, curent de gîndire a existenţei sau de concepere a artei care antrenează un mare număr de persoane (ex. *mişcare socială; mişcare filozofică; mişcare artistică*). **6.** Caracterul a ceea ce animă sau este animat; dinamism (ex. *scenă plină de mişcare*). **7.** (MUZ.) Schimbare de poziţie a sunetelor în timp, către grav sau către acut. ◆ Viteza de desfăşurare a muzicii, în funcţie de o anumită durată; tempo. ◆ Parte, secţiune a unui ciclu. **7.** Categorie filozofică desemnînd totalitatea fenomenelor cosmice, fizice, chimice, biologice, psihice, sociale care determină şi constituie unul dintre modurile concrete de existenţă şi evoluţie a lumii.

MIŞCÁT, -Ă adj. (<*mişca*) (Despre oameni) Care este impresionat, emoţionat, tulburat; (despre manifestări ale oamenilor) care trădează emoţie, tulburare.

MIŞÉL, -EÁ adj., s.m. şi f. (lat. *misellus*) **1.** (Înv.) (Om) de rînd; (om) nevoiaş. **2.** (Om) de nimic, ticălos, nemernic; laş, fricos.

MIŞELÍE s.f. (<*mişel*) Caracterul celui mişel; josnicie; laşitate; ticăloşie, infamie.

MÍŞINĂ (MÍŞUNĂ) s.f. (<rus. *mîşina*) **1.** Scobitură mică, de forma unei cupe, în dinţii calului şi ai altor erbivore. După gradul de tocire a mişinei se poate determina vîrsta animalului. **2.** (Reg.) Mulţime de provizii. ◆ Mulţime de oameni.

MIŞMÁŞ s.n. (<germ. *Mischmasch*) (Fam.) **1.** Amestec de elemente eterogene, amestecătură; spec. amestec de băuturi. **2.** Afacere necinstită; înşelătorie; învîrteală.

MIŞUNÁ vb. I intranz. (<*mişună*) (Despre fiinţe) A umbla de colo pînă colo; a forfoti, a viermui.

MIT s.n. (<ngr. *mithos*, fr. *mythe*) Povestire despre timpuri, întîmplări şi personaje fabuloase, care conţin reprezentări concrete ale fenomenelor enigmatice de la începutul existenţei lumii şi a omului, înţelese ca manifestări ale unor forţe supranaturale, revelate şi concretizate în fiinţe supranaturale şi în faptele lor; povestire despre eroi şi fapte

legendare. Cercetările asupra mitului, începute cu două milenii şi jumătate în urmă, au condus la sute de definiţii, toate parţiale, fapt ce atestă complexitatea realităţii desemnate de acest concept. Începînd cu considerarea mitului ca ficţiune poetică deliberată, ca încercare de antropomorfizare a unor fenomene naturale şi pînă la înţelegerea lui ca mod specific de gîndire (intuire) şi exprimare, paralel cu cel raţional şi lingvistic, sau pînă la utilizarea abuzivă a cuvîntului cu sensul general de eveniment, realitate de maxim, general şi (relativ) stabil interes, mitul are o istorie, o arie, o bogăţie şi o literatură de referinţă imposibil de cuprins. Aspectele cele mai importante în studiul miturilor sînt geneza, clasificarea şi compararea lor. În bună măsură miturile au fost absorbite în diferite sisteme religioase (cercetarea lor fiind astfel revelatoare şi pentru geneza religiei), precum şi în diversele forme ale folclorului şi artei (îndeosebi în literatură). ◆ Poveste, legendă.

MÍTĂ s.f. (<sl. *mito*) Sumă de bani sau orice alte bunuri oferite sau promise unei persoane cu anumite responsabilităţi, pentru a o determina să săvîrşească un act (ilegal, neregulamentar) în favoarea celui care oferă.

MITÉNĂ s.f. (<fr. *mitaine*) Mănuşă care acoperă o parte a mîinii şi degetele pînă la jumătate.

MITHRAÍSM s.n. (<engl. *Mithraism*; cf. n.pr. *Mithras*) Cult al zeului persan Mithras, răspîndit în Asia Mică, care a devenit o formă de religie şi pentru mulţi locuitori ai Galiei şi Britaniei.

MÍTIC, -Ă adj. (<fr. *mythique*) Care ţine de mit, referitor la mit; legendar, fabulos.

MÍTING s.n. (<engl., fr. *meeting*; cf.engl. *to meet* "a se întîlni") Întrunire publică la care se dezbat probleme sau evenimente social-politice, luîndu-se atitudine faţă de ele. ◆ Reuniune sportivă (ex. *miting aviatic*).

MITOCÁN s.m. (<*mitoc*) **1.** (Înv.) Locuitor de la periferie. **2.** Persoană cu comportări grosolane; bădăran, mojic.

MITOCONDRÍE s.f. (<fr. *mitochondrie*; cf.gr. *mitos* "filament"+*chondrion* "granulă") (BIOL.) Corpuscul de formă sferică, granulară, de dimensiuni mici (1 micron), care face parte din condriomul celulelor, asigurînd celulei energia necesară.

MITOGRAFÍE s.f. (<fr. *mythographie*) Disciplină care se ocupă cu descrierea structurilor miturilor şi studierea sensurilor acestora.

MITOGRÁMĂ s.f. Gen de inscripţie arhaică, conţinînd semne grafice rupestre sau în piatră, situate între desen şi scriere, constituind mărturii ale unui stadiu care precede limbajul articulat şi scrierea abstractă.

MITOLOGÍE s.f. (<fr. *mythologie*, lat. *mythologia*; cf.gr. *mithos* "mit"+*logos* "studiu") **1.** Totalitatea miturilor create de o entitate etnică sau religioasă, constituind un sistem epic ce conţine credinţele şi concepţiile arhaice ale entităţii respective. Mai importante prin vechime, cuprins, coerenţă, influenţă sînt mitologiile arabă, biblică (ebraică), celtică, chineză, egipteană, greacă, iraniană, romană, scandinavă, slavă, vedică (indiană). **2.** Ştiinţă avînd ca obiect cercetarea miturilor, geneza, explicarea, clasificarea, analiza structurii, compararea şi evoluţia lor.

MITOMÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *mythomane*) Persoană care suferă de mitomanie.

MITOMANÍE s.f. (<fr. *mythomanie*) Psihopatie care constă în tendinţa de a denatura adevărul, de a inventa şi de a povesti fapte imaginate; mania de a minţi.

MITÓZĂ s.f. (<fr. *mitose*; cf.gr. *mitos* "filament") Diviziune indirectă a celulei, în cursul căreia are loc apariţia cromozomilor şi împărţirea materialului celular la două celule-fiice, ambele cu acelaşi număr de cromozomi.

MITRÁL, -Ă adj. (<fr. *mitral*) *Valvulă mitrală* = formaţie membranoasă la nivelul orificiului auriculo-ventricular din partea stîngă a inimii. *Stenoză mitrală* = îngustare a orificiului mitral din cauza unor leziuni ale valvulei. *Insuficienţă mitrală* = lărgire a orificiului mitral din cauza unor leziuni ale valvulei mitrale.

MITRALIÁ vb. I tranz. (<fr. *mitrailler*, it. *mitragliare*) A supune (un obiectiv) tirului de mitralieră.

MITRÁLIE s.f. (<fr. *mitraille*, it. *mitraglia*) Proiectil de artilerie cu pereţi subţiri, plin cu gloanţe, care explodează în aer.

MITRALIÉRĂ s.f. (<it. *mitragliera*) Armă automată de calibru mic, montată pe un afet sau într-un locaş special (la tancuri, la avioane etc.).

MÍTRĂ[1] s.f. (<sl. *mitra*, ngr. *mitra*) **1.** Acoperămînt pentru cap, înalt, ornamentat cu broderii şi cu pietre preţioase, purtat de arhierei şi de unii arhimandriţi la slujbele religioase. ◆ Acoperămînt al capului la vechile popoare orientale, mai ales la vechii perşi. **2.** Mic acoperiş construit deasupra coşurilor de fum.

MÍTRĂ[2] s.f. (<ngr. *mitra*) Uter.

MITRIDATÍSM s.n. (<fr. *mithridatisme*; cf.n.pr. *Mitridate*, rege antic, care, după legendă, se obişnuise cu otrăvuri) Imunitate la otrăvuri, obţinută prin deprinderea organismului cu doze crescînde.

MITRIDATIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *mithridatiser*) A (se) obişnui să consume anumite otrăvuri pentru a obţine imunitate faţă de ele.

MITROPOLÍE s.f. (<sl. *mitropolija*) **1.** Instituţie administrativă bisericească ortodoxă, corespunzătoare unei provincii sau unei ţări, care are în frunte un mitropolit. **2.** Biserica şi ansamblul de clădiri anexe care constituie sediul unei mitropolii.

MITROPOLÍT s.m. (<sl. *mitropolitŭ*) Rang înalt în ierarhia clericală ortodoxă, aflată între episcop şi patriarh; persoană care deţine acest rang. În trecut mitropolitul avea funcţii foarte înalte şi în organizarea statală.

MITUÍ vb. IV tranz. (<*mită*) A da cuiva mită.

MÍŢĂ s.f. (lat. **agnicius, -a* " de miel") Lînă scurtă provenită de la prima tunsoare a mieilor sau de pe capul, coada şi picioarele oilor. ◆ Fire din blana animalelor, crescute mai lung (şi formînd cîrlionţi).

MIXÁ vb. I tranz. (<*mixaj*) **1.** A realiza mixajul unui film. **2.** A amesteca.

MIXÁJ s.n. (<fr. *mixage*) (CINEMAT.) Procedeu de suprapunere pe o singură pistă sonoră a sunetelor corespunzătoare imaginilor unui film (ex. *dialoguri, muzică, zgomote*).

MIXEDÉM s.n. (<fr. *myxoedème*; cf.gr. *myxa* "mucozitate"+*oidema* "umflătură") Boală endocrină, congenitală sau dobîndită, datorată unei insuficienţe tiroidiene grave şi caracterizată printr-un edem dur al ţesutului subcutanat, prin tulburări neuropsihice şi viscerale, prin anemie, hipotermie etc.

MÍXER s.n. (<fr., engl. *mixer*) **1.** Aparat electric pentru amestecarea, baterea etc. a alimentelor. **2.** (TELEC.) Circuit electronic căruia i se aplică la intrare două semnale de frecvenţe diferite, la ieşire rezultînd un semnal de frecvenţă egală cu a frecvenţelor de la intrare. **3.** (IND.) Amestecător hidraulic folosit la prepararea laptelui de ciment pentru cimentarea sondelor.

MIXO- (<fr. *myxo-*; cf.gr. *myxa* "mucozitate") Element prim de compunere care are semnificaţia "mucozitate", "mucus".

MIXÓM s.n. (<fr. *myxome*) Tumoare a ţesutului conjunctiv mucos.

MIXOMATÓZĂ s.f. (<fr. *myxomatose*) Boală contagioasă a iepurilor de casă, produsă de un virus, manifestată prin inflamarea mucoaselor nazale şi oculare şi prin tumori în diferite regiuni ale corpului.

MIXOMICÉTE s.f. (<fr. *myxomycéte*; cf.gr. *myxa* "mucozitate"+*mykes* "ciupercă") (La pl.) Încrengătură de plante inferioare, saprofite, lipsite de clorofilă, gelatinoase, care se hrănesc cu substanţe vegetale în descompunere; (şi la sg.) plantă care face parte din această încrengătură.

MIXT, -Ă adj., s.f.pl. (<fr. *mixte*, lat. *mixtus, -a, -um*) **1.** Adj. Alcătuit din elemente deosebite; amestecat, eterogen. ◇ *Număr mixt* = număr compus din numere întregi şi din fracţii ordinare. **2.** S.f. pl. Produse miniere naturale, constituite din mai multe minerale concrescute şi care trebuie sfărîmate pentru separarea substanţelor utile. ◆ Produse intermediare care conţin atît materiale utile, cît şi sterile şi care trebuie supuse unor operaţii de concentrare pentru a separa materialul util.

MIXTIÚNE s.f. (<fr. *mixtion*, lat. *mixtio, -onis*) (FARM.) Amestec de substanţe într-un lichid pentru a prepara un medicament.

MIXTUM COMPOSITUM subst. (expr. lat.) Amestec artificial şi nereuşit.

MIXTÚRĂ s.f. (<fr. *mixture*, lat. *mixtura*) **1.** Amestec eterogen; amestecătură. **2.** Medicament preparat prin amestecarea mai multor substanţe (ex. tincturile). **3.** Amestec de materiale minerale granulare folosit la fabricarea unor mortare, îmbrăcăminţi rutiere etc.

MIZÁ vb. I tranz. (<fr. *miser*) A depune ca miză; a juca pe...; a ponta. ◆ Fig. A se bizui, a conta pe... .

MIZANSCÉNĂ s.f. (<fr. *mis en scène*) Realizare scenică a unui spectacol de teatru; punere în scenă.

MIZANTRÓP, -Ă s.m. şi f. (<fr. *misanthrope*; cf.gr. *misein* "a urî"+*anthropos* "om") Persoană stăpînită de mizantropie; p.ext. om neprietenos, izolat, necomunicativ, ursuz.

MIZANTROPÍE s.f. (<ngr. *misanthropia*, fr. *misanthropie*) Neîncredere, dispreţ, ură faţă de oameni; tendinţă de a evita societatea, de a se izola de oameni.

MÍZĂ s.f. (<fr. *mise*; cf.fr. *mettre*) Sumă de bani pe care o depune, la unele jocuri de noroc, fiecare dintre participanţi. ◆ Fig. Ceea ce constituie obiectivul unei dispute, al unei acţiuni.

MIZÉR, -Ă adj. (<lat. *miser*) **1.** (Şi subst.)

stantivat) Sărman, nenorocit. **2.** Care denotă o situaţie materială extrem de proastă, mizerabilă; p.ext. sărăcăcios.

MIZERÁBIL, -Ă adj. (<fr. *misérable*, lat. *miserabilis*) **1.** (Şi substantivat) Ticălos, nemernic, infam. **2.** Care se află într-o stare foarte proastă, vrednică de plîns; lamentabil, jalnic, nenorocit. **3.** De calitate foarte proastă, inferior.

MIZERICÓRDIE s.f. (<lat. *misericordia*, fr. *miséricorde*) Îndurare, milostivire; milă.

MIZÉRIE s.f. (<lat. *miseria*, fr. *misère*) **1.** Stare de extremă sărăcie; situaţie jalnică, vrednică de plîns. **2.** (Mai ales la pl.) Ceea ce decurge dintr-o stare de extremă sărăcie; lipsuri, supărări, griji, necazuri. ◇ *A-i face* (cuiva) *mizerii* = a cauza (cuiva) neplăceri; a şicana, a supăra (pe cineva). **3.** (Fam.) Lucru fără valoare, de proastă calitate. **4.** Murdărie, dezordine.

MÎHNÍ vb. IV tranz. şi refl. A (se) supăra, a (se) necăji; a (se) indispune, a (se) întrista.

MÎINE adv. (lat. *mane*) În ziua care urmează după cea de azi; a doua zi. ◇ *Pe mîine* = formulă de salut la despărţire. ◆ În viitorul apropiat; curînd; în viitor, cîndva. ◇ *Ca mîine* = în curînd.

MÎL s.n. (cf.ucr. *mul*) Sediment acumulat pe fundul apelor, alcătuit din particule argiloase, îmbibate cu apă şi cu alte substanţe fluide; nămol.

MÎNÁ vb. I tranz. (lat. *minari* "a ameninţa") **1.** A îndemna, a stimula la mers un animal; a dirija un vehicul (cu tracţiune animală). ◆ A determina, a sili pe cineva să meargă într-o anumită direcţie sau spre o ţintă determinată. (Pop.) A trimite pe cineva undeva sau după ceva. **2.** A pune în mişcare; a acţiona; a împinge, a deplasa. **3.** A merge, a conduce (un vehicul) cu viteză; a se grăbi.

MÎNĂ s.f. (lat. *manus*) **1.** Fiecare dintre cele două membre superioare ale corpului omenesc; spec. palma cu degetele. ◇ Loc. adj. *De mînă* = a) făcut cu mîna; manual; b) acţionat manual. ◇ Loc. adv. *Pe sub mînă* = pe ascuns. *Peste mînă* = incomod, dificil; nerealizabil. ◇ *Cu amîndouă mîinile* = cu bunăvoinţă; foarte bucuros, din toată inima. *A avea mînă liberă* = a avea libertatea, posibilitatea de a acţiona după cum crede de cuviinţă. *A-şi face mîna* = a se obişnui, a se deprinde cu ceva; a se perfecţiona. *A cere mîna cuiva* = a cere în căsătorie. ◆ (BOT.) *Mîna-Maicii-Domnului* = plantă de deşert, ramificată, cu florile albe, ale cărei ramuri se adună ghem după căderea frunzelor (revenindu-şi la contactul cu apa) (*Anastatica hierochuntica*). **2.** Fig. Autor al unei acţiuni. ◇ *Mînă de lucru* = muncitori; executanţi. **3.** Fig. Grijă, pază, autoritate (ex. *în mîinile părinţilor; în mîna poliţiei*). **4.** Cantitate mică, număr mic (ex. *o mînă de făină; o mînă de oameni*). **5.** (În legătură cu num. ordinale) Categorie, rang, clasă; calitate. ◇ *La mîna a doua* = a) loc. adv. şi adj. (cumpărat) prin intermediar; b) loc. adj. (despre lucruri) folosit, care nu este nou.

MÎNĂTÁRCĂ s.f. (<bg. *manatarka*) Ciupercă de pădure, comestibilă, brună-gălbuie; hrib (*Boletus edulis*).

MÎNCÁ vb. I tranz. (lat. *manducare*) **1.** A ingera alimente pentru a se hrăni; a consuma. ◆ Fig. A consuma, a cheltui, a risipi (ex. *a mînca o avere*). **2.** (Despre larve, agenţi fizici sau chimici) A roade, a distruge. ◆ (Despre boli) A distruge, a măcina. ◆ (Despre insecte) A înţepa, a ciupi. **3.** (Despre corp; precedat de un pron. pers. la acuzativ) A produce o senzaţie de mîncărime. **4.** Fig. A face să dispară; a consuma; a nimici, a distruge. **5.** Fig. (Despre întîmplări, sentimente etc.) A face pe cineva să sufere, a consuma, a chinui. **6.** Fig. A face cuiva rău (pe ascuns), a-i dori (şi a-i produce) distrugerea. ◆ Refl. reciproc. A se certa, a se duşmăni, a se săpa, a-şi face rău reciproc.

MÎNCÁRE s.f. (<*mînca*) **1.** Acţiunea de a mînca. ◆ Prînz; cină, masă. **2.** Concr. Ceea ce se mănîncă; alimente, bucate; spec. hrană gătită.

MÎNCĂRÍME s.f. (<*mîncare*) Senzaţie specifică la nivelul pielii, de obicei provocată de o iritaţie, de o boală şi care se declanşează gestul (reflex) de a se scărpina; prurit.

MÎNCĂTORÍE s.f. (<*mîncător*) (Fam.) Intrigă, bîrfeală; invidie; neînţelegere; duşmănie.

MÎNDRÉŢE s.f. (<*mîndru*) Frumuseţe, strălucire, splendoare; concr. fiinţă sau lucru cu aspect deosebit de frumos; minune, minunăţie.

MÎNDRÍ vb. IV refl. (<*mîndru*) **1.** A fi mîndru; a se lăuda, a se făli. **2.** (Înv. şi pop.) A fi îngîmfat, orgolios, trufaş, semeţ.

MÎNDRÍE s.f. (<*mîndru*) **1.** Faptul de a fi mîndru; sentiment de mulţumire, de satisfacţie, de demnitate, de încredere faţă de calităţile proprii. ◆ Măreţie, fală. ◆ Ceea ce constituie prilej de laudă, de fală, de mulţumire. **2.** Orgoliu, îngîmfare, semeţie, trufie.

MÎNDRU, -Ă adj., s.m. şi f. (<sl. *mondrŭ* "înţelept") **I.** Adj. **1.** Mulţumit, satisfăcut; plin de încredere în calităţile proprii; demn. **2.** Orgolios, trufaş, îngîmfat, fudul. **3.** (Înv. şi pop.) Frumos, încîntător, minunat; falnic, măreţ. **II.** S.m. şi f. (Pop.) Iubit, drag.

MÎNEÁ vb. II intranz. (lat. *manere*) (Înv. şi pop.) A petrece noaptea undeva; a rămîne, a dormi undeva peste noapte; a se opri, a poposi undeva.

MÎNECÁR s.n. (<*mînecă*) **1.** Haină ţărănească scurtă, confecţionată din blană, stofă sau pînză, cu sau fără mîneci. **2.** Perniţă sau scîndură îmbrăcată în pînză pe care croitorii calcă mînecile hainelor.

MÎNECĂ s.f. (lat. *manica*) **1.** Parte a îmbrăcămintei care acoperă braţul. **2.** (TEHN.) Nume dat unor dispozitive în formă de mînecă.

MÎNÉR s.n. (<*mînă*) Parte a unui obiect (unealtă, instrument, vas etc.) de o formă specială, care facilitează mînuirea acestuia.

MÎNGÎIÁ vb. I (lat. **manganeare*) **1.** Tranz. A căuta să aline sau a alina cuiva mîhnirea, durerea, suferinţa etc.; a încuraja, a îmbărbăta, a consola. **2.** Refl. A se alina; a se împăca cu o idee, cu o situaţie; a se consola. **3.** Tranz. A bucura, a desfăta, a încînta. **4.** Tranz. A atinge uşor cu palma în semn de dragoste; a dezmierda, a alinta. ◆ A atinge, a netezi cu palma sau cu degetele.

MÎNGÎIÉRE s.f. (<*mîngîia*) **1.** Încurajare, îmbărbătare, consolare, alinare; ajutor, sprijin. **2.** Satisfacţie, mulţumire, consolare; bucurie, încîntare. ◆ Dezmierdare, alinare (cu gestul sau cu vorba).

MÎNIÁ vb. I tranz. şi refl. (<*mînie*) A-şi ieşi sau a face pe cineva să-şi iasă din fire; a (se) înfuria, a (se) enerva; a (se) supăra.

MÎNÍE s.f. (lat. *mania*) **1.** Enervare nestăpînită; furie; supărare mare. **2.** Supărare, necaz; ciudă. **3.** (Pop.) *Mînia lui Dumnezeu* (sau *a cerului, a pămîntului*) = urgie, prăpăd, dezastru.

MÎNJÍ vb. IV tranz. şi refl. (<sl. *mazati*) A (se) murdări, a (se) păta.

MÎNTUÍ vb. IV (<magh. *menteni*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) salva (dintr-o primejdie, dintr-o nenorocire, din robie etc.). **2.** Tranz. şi refl. A ierta sau a obţine iertarea păcatelor; a (se) curăţa de păcate, a (se) izbăvi. **3.** Tranz., refl. şi intranz. (Pop.) A (se) termina, a (se) încheia, a (se) sfîrşi, a (se) isprăvi.

MÎNTUIÁLĂ s.f. (<*mîntui*) (În loc. adj. şi adv.) *De mîntuială* = pe deasupra, grăbit, superficial.

MÎNTUÍRE s.f. (<*mîntui*) Acţiunea de a (se) mîntui şi rezultatul ei; salvare, scăpare. ◆ *Doctrină a mîntuirii* = credinţă în iertarea păcatelor după moarte şi în salvarea sufletului prin aşezarea lui în Rai.

MÎNUÍ vb. IV tranz. (<*mînă*) **1.** A folosi un instrument, o unealtă etc. cu ajutorul mîinilor. **2.** A manipula (o substanţă, un material etc.). ◆ A administra bani sau mijloace materiale.

MÎNZ s.m. (cuv. autoh.; cf.alb. *mës*) **1.** Puiul iepei de la naştere pînă în jurul vîrstei de un an. **2.** (Fam.) Epitet pentru un copil (zburdalnic) sau, p.ext., pentru un bărbat tînăr.

MÎNZÁRE s.f. (cuv. autoh.; cf.alb. *mëzore*) Oaie care dă lapte.

MÎNZÁT, -Ă s.m. şi f. (cuv. autoh.; cf.alb. *mëzat*) Viţel înţărcat (pînă la vîrsta de doi ani).

MÎRCED, -Ă adj. (lat. *marcidus*) (Reg.) **1.** (Despre plante) Veşted, ofilit. ◆ (Despre lemne) Îmbibat cu apă; putred. **2.** (Despre oameni) Slab, uscăţiv; sleit de puteri, vlăguit.

MÎRÎÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) **1.** (Despre ciini) A scoate sunete guturale, aspre, hîrîite. **2.** P. anal. (Despre oameni) A emite un zgomot surd; a vorbi neclar, printre dinţi, ca semn de enervare, de nemulţumire; p.ext. a bombăni, a mormăi. ◆ Tranz. A spune ceva pe un ton morocănos, nemulţumit, în silă.

MÎRŞAV, -Ă adj. (<sl. *mrŭšavŭ*) Lipsit de scrupule, josnic, infam, ticălos. ◆ Scîrbos, dezgustător.

MÎRŢOÁGĂ s.f. (<*mărţînă*, pop. "iapă slabă" <bg. *mărcina* "cadavru de animal") Cal slab, rău îngrijit; gloabă.

MÎRZÁC s.m. (<tăt. *mïrza*) (În ev.med.) Nobil tătar; căpetenie de ceată ostăşească.

MÎŢĂ s.f. (form. onomat.; cf.alb. *mica*) **1.** Pisică; p.restr. pui de pisică. **2.** Nume dat unor obiecte, instrumente, dispozitive etc. de forma unei gheare. ◆ Dispozitiv de siguranţă pentru oprirea din căderea a coliviei de ascensor într-o mină[1], în cazul ruperii cablului ei.

MÎZGĂ s.f. (<sl. *mĕzga*, bg. *măzga*) **1.** Strat subţire de noroi moale, lipicios şi alunecos. **2.** Pojghiţă moale şi cleioasă care se formează pe suprafaţa unor alimente sau pe pereţii vaselor în care au fost anumite alimente. **3.** (Pop.) Strat de alge, muşchi etc. care acoperă pietrele expuse la umezeală.

MÎZGĂLÍ vb. IV tranz. (<*mîzgă*) **1.** A scrie, a desena sau a picta urît, stîngaci, murdar; p.ext. a scrie, a desena sau a picta fără pri-

cepere, fără talent. **2.** A murdări, a păta, a mînji.
MÎZGĂLITÚRĂ s.f. (<*mîzgăli*) Faptul de a mîzgăli; scriere, pictură sau desen executate neîndemînatic şi murdar; fig. operă literară sau plastică lipsită de valoare.
ml (METR.) Simbol pentru *mililitru*.
MLÁDĂ s.f. (<sl. *mladŭ*, bg. *mlada*) **1.** Lăstar sau ramură tînără crescută din trunchiul sau din rădăcina unui copac; mlădiţă. **2.** (Cu sens colectiv) Vegetaţie arborescentă; lăstăriş; pădure tînără şi deasă; spec. mlajă (**2**). **3.** Porţiune de ramură care este folosită la altoire.
MLÁJĂ s.f. (<*mladă*) **1.** Arbust înrudit cu răchita, care creşte sub formă de tufişuri de vergele flexibile (*Salix viminalis*). ◆ Răchită. ◆ Ramură tînără de mlajă sau, p.gener., de tei, de salcie etc., folosită la împletitul coşurilor, la legatul viţei de vie etc. **2.** Tufiş sau pădurice de mlajă (**1**) sau de salcie.
MLĂŞTÍNĂ s.f. (<sl. **mlaština*) Teren lipsit de scurgere, îmbibat de apă, pe care cresc muşchi sau vegetaţie de baltă. În unele mlaştini de înălţime, are loc procesul de formare a turbei.
MLĂDIÁ vb. I (<*mlădiu*) **1.** Refl. şi tranz. A (se) îndoi (uşor); a (se) legăna într-o parte şi în alta; a (se) clătina. **2.** Tranz. şi refl. Fig. (Despre sunete, glas) A (se) modula. **3.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) modela, a (se) adapta; a deveni sau a face să devină maleabil.
MLĂDÍŢĂ s.f. (<bg. *mladica*) Lăstar, mlădă (**1**). ◆ Fig. Descendent, urmaş.
MLĂDÍU, -ÍE adj. (<*mladă*) Suplu, graţios, mlădios.
MLĂŞTINÍŢĂ s.f. (<*mlaştină*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee din familia orhideelor, cu frunzele lanceolate şi cu florile albe, roz, verzui şi roşii, care creşte prin locuri umede (*Epipactis*); plantă care face parte din fiecare dintre aceste specii.
MLÉCIN s.m. (cf. sl. *mlěčinŭ* "cu lapte") Plantă erbacee perenă, robustă, din familia compozitelor, cu florile numeroase, albastre şi cu fructele achene (*Mulgedium alpinum*).
Mm (METR.) Simbol pentru *milă marină*.
Mn (CHIM.) Simbol pentru *mangan*.
MNEMOTÉHNIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *mnémotechnique*; cf.gr. *mneme* "memorie" +*techne* "artă") **1.** S.f. Ansamblu de procedee care uşurează memorarea şi reproducerea unor cunoştinţe. **2.** Adj. Care aparţine mnemotehnicii, privitor la mnemotehnică.
Mo (CHIM.) Simbol pentru *molibden*.
MOÁCĂ s.f. **1.** (Pop.) Bîtă lungă şi groasă cu măciulie la un capăt; măciucă. **2.** (Arg.) Cap, figură. **3.** (Fam.) Persoană înceată, bleagă.
MOÁLE adj. (lat. *mollis, -e*) **1.** Care cedează uşor la apăsare (modificîndu-şi forma); p.ext. afînat, pufos. ◆ (Substantivat, n.sg.art.) Partea moale a unui lucru. ◇ (Pop.) *Moalele capului* = fontanelă; p.ext. creştetul capului. ◆ (Despre gură, buze) Cărnos, fraged. ◆ (Despre pîine, cozonac etc.) Proaspăt. (Despre fructe) Zemos, mălăieţ. ◆ Flexibil, elastic. ◆ (Despre pămînt) Umed, reavăn, jilav. **2.** (Despre metale, aliaje etc.) Lipsit de duritate. **3.** Fig. (Despre fiinţe) Fără rezistenţă, fără putere; debil, slab, plăpînd. ◆ Sleit de puteri; istovit, vlăguit. **4.** Fig. (Despre oameni) Lipsit de energie, de voinţă; apatic, bleg, leneş; nehotărît, influenţabil. ◆ Domol, blînd; umil, smerit. ◇ *A o lăsa (mai) moale* = a ceda, a face concesii. ◆ (Despre mişcări) Lipsit de vlagă; slab, încet, lent. **5.** Cu suprafaţa dreaptă, fără asperităţi; neted. ◆ Catifelat, mătăsos. ◆ Necolţuros, rotunjit; p.ext. armonios, delicat. **6.** (Despre sunete, lumină, culori etc.) Lipsit de stridenţă; cu intensitate scăzută; domol, potolit. ◆ (FON.) *Consoană moale* = consoană palatalizată. *Poziţie moale* = poziţia unui sunet urmat în cadrul unui cuvînt de o silabă care conţine o vocală palatală. ◆ (Despre vreme, atmosferă etc.) Călduţ (şi umed); p.ext. plăcut, blînd.
MOÁR s.n. (<fr. *moire*; cf.engl. *mohair*, cuv. ar.) Ţesătură cu reflexe lucioase şi ondulate (sau care face ape).
MOÁRĂ s.f. (lat. *mola*) **1.** Instalaţie specială prevăzută cu diferite mecanisme pentru măcinarea cerealelor, acţionată de apă, de vînt sau de motoare; construcţie care adăposteşte o asemenea instalaţie. ◇ *Ca la moară* = a) pe rînd, în ordinea sosirii; b) (în legătură cu verbe ca "a intra", "a ieşi" etc.) într-un continuu du-te-vino, în vînzoleală. *A se lupta cu morile de vînt* = a se angaja în acţiuni nerealiste, fără sorţi de izbîndă. **2.** Maşină de lucru sau instalaţie pentru mărunţirea fină a unor materiale tari (minereuri, cărbuni, produse chimice etc.); construcţie care cuprinde asemenea instalaţii. **3.** (Înv.) *Moară de hîrtie* = fabrică de hîrtie.

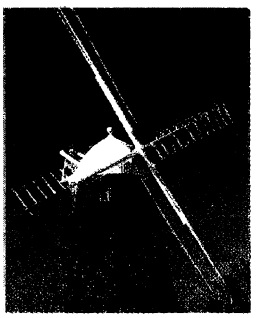

moară de vînt

MOÁRE s.f. (lat. *moria*) Zeama acră şi sărată în care stau murăturile. ◆ Fig. Fel de a fi al cuiva.
MOÁRTE s.f. (lat. *mors, -tis*) **1.** Încetare a vieţii; oprire a tuturor funcţiilor vitale ale unui organism; răposare, deces. ◇ Loc. adj. şi adv. *De moarte* = a) mortal; b) grozav, cumplit, teribil. ◇ *A vedea moartea cu ochii* = a trece printr-o mare primejdie. ◆ Fig. Dispariţie, pieire. **2.** Omor, ucidere; crimă, asasinat; p.ext. măcel, masacru. ◆ Pedeapsă capitală; execuţie. **3.** Cauză (presupusă) a morţii (ex. *alcoolismul e moarte*). **4.** *Moartea-puricelui* = plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina dreaptă, ramificată, păroasă şi cu florile gălbui (*Inula conya*). ◆ (MED. VET.; reg.) *Moartea-găinilor* = cobe.
MOÁŞĂ s.f. (cuv. autoh.; cf.alb. *moshë* "vîrstă") **1.** Femeie (cu pregătire medicală specială) care asistă şi îngrijeşte femeile la naştere. **2.** (Pop.) Bunică; apelativ pentru o femeie bătrînă.
MOÁŞTE s.f. pl. (<sl. *mošti*) **1.** (În religia creştină) Rămăşiţele trupeşti şi obiectele unui sfînt, cărora li se atribuie puteri supranaturale. **2.** P.gener. Corp mumificat; mumie.
MOÁZĂ s.f. (<fr. *moise*) **1.** Ansamblu a două grinzi de lemn strînse între ele cu şuruburi, servind ca element de consolidare a unei construcţii de lemn. **2.** Fiecare dintre grinzile de compartimentare a puţului de extracţie, care servesc la preluarea sarcinilor transmise prin ghidaj de vasele de extracţie.
MOBÍL, -Ă adj., s.n. (<fr. *mobile*, lat. *mobilis*) **1.** Adj. Care se mişcă sau care poate fi mişcat dintr-un loc în altul. ◇ *Telefon mobil* (şi substantivat, n.) = telefon celular. ◆ S.n. Corp în mişcare. **2.** Adj. Nestabil; schimbător, variabil. **3.** S.n. Imbold care determină la o acţiune; motiv; cauză, scop (ex. *mobilul crimei*).
MOBILÁ vb. I tranz. (<*mobilă*) A aranja sau a înzestra cu mobila necesară o încăpere sau o locuinţă.
MÓBILĂ s.f. (<fr. *meuble*, it. *mobilia*, germ. *Möbel*) Obiect de lemn, de metal sau din alt material, avînd o funcţie determinată, cu care se amenajează interiorul încăperilor, în funcţie de destinaţia acestora (ex. *mobilă de dormitor; mobilă de bucătărie; mobilă de birou* etc.). ◆ (La sg.; cu sens colectiv) Mobilier.
MOBILIÁR, -Ă adj. (<it. *mobiliare*, fr. *mobilier*) (Despre bunuri sau averi) Care poate fi transportat; mobil.
MOBILIÉR s.n. (<fr. *mobilier*) Ansamblul mobilelor dintr-o încăpere. ◆ Ansamblul mobilelor caracteristic unui stil sau unei epoci.
MOBILITÁTE s.f. (<fr. *mobilité*, lat. *mobilitas, -atis*) **1.** Capacitatea de a fi mobil, de a-şi schimba locul sau poziţia; proprietatea de a fi mişcat, deplasat. ◆ Uşurinţă în mişcări; vioiciune, degajare. ◆ Capacitate a feţei de a-şi schimba uşor expresia. ◆ Nestatornicie, instabilitate. ◆ Schimbare, transformare; variabilitate. **2.** Capacitate de schimbare, de adaptare, de trecere de la o stare la alta, de la o idee la alta.
MOBILIZÁ vb. I (<fr. *mobiliser*) **1.** Tranz. A trece forţele armate de la starea de pace la starea de război prin completarea efectivelor cu rezervişti şi dotarea corespunzătoare cu tehnică de luptă. ◆ (Fam.) A chema (pe cineva) cu un anumit scop; a convoca, a întruni. ◆ A antrena o colectivitate la o acţiune de interes general. **2.** Refl. A-şi impune o preocupare, o concentrare şi un efort maxim pentru realizarea unui anumit scop.
MOBILIZATÓR, -OÁRE adj. (<*mobiliza*) Care mobilizează, care poate să mobilizeze; antrenant, stimulator.
MOCÁN s.m. (<*moacă*) Locuitor din regiunile muntoase (în special ale Transilvaniei); spec. cioban din aceste regiuni.
MOCÁNCĂ s.f. (<*mocan*) **1.** Femeie (româncă) dintr-o regiune de munte (în special din Transilvania); mocăniţă. **2.** (La sg.; art.) Mocăneasca (**2**).
MOCASÍN s.n. (<fr. *mocassin*) **1.** (La pl.) Încălţăminte din piele netăbăcită, purtată de amerindieni. **2.** Încălţăminte foarte suplă, moale, uşoară, cu talpa plată.
MOCĂNÁŞ s.m. (<*mocan*) **1.** Diminutiv al lui mocan. **2.** (La pl.; art.) Dans popular cu caracter dramatic, inspirat din viaţa pastorală, răspîndit în trecut în anumite zone din Moldova şi din Dobrogea; melodie după care se execută acest dans.
MOCĂNÉSC, -EÁSCĂ adj., s.f. (<*mocan*) **1.** Adj. Privitor la mocani, de mocan, specific

mocanilor. **2.** S.f. art. Numele unui dans popular românesc asemănător cu hora; melodie după care se execută acest dans.
MOCĂNÍȚĂ s.f. (<*mocan*) **1.** Mocancă. **2.** Tren de linie îngustă, care circulă în regiunile de munte.
MOCHÉTĂ s.f. (<fr. *moquette*) Material textil pluşat, gros, folosit mai ales la acoperirea podelelor.
MOCÍRLĂ s.f. (cf. bg. *močilo*) Întindere de apă stătătoare, puțin adîncă, plină de mîl; noroi mare, adînc. ◆ Fig. Stare de decădere morală; corupție; mediu decăzut, cloacă socială.
MOCNÍ vb. IV intranz. (<sl. *moknonti* "a uda, a muia") **1.** (Despre foc) A arde înăbuşit, fără flacără. **2.** Fig. A nutri în ascuns sentimente de ură, de revoltă etc.; a fi gata să izbucnească. **3.** Fig. A sta inactiv; a vegeta.
MOCNÍT, -Ă adj. (<*mocni*) **1.** (Şi adverbial) (Care arde) înăbuşit, înfundat. **2.** Fig. Închis în sine, tăcut, nemulțumit, posomorît. ◆ (Despre sentimente, gînduri, manifestări ale oamenilor) Reținut, ascuns, tăinuit. ◆ Lipsit de vioiciune; inactiv. **3.** Fig. Apăsător, trist, lugubru. **4.** (Despre ploaie; şi adverbial) Încet şi liniştit, dar persistent.
MOD s.n. (<lat. *modus*, it. *modo*, fr. *mode*) **1.** Fel, chip (de a fi, de a se manifesta, de a se întîmpla, de a acționa); cale, procedeu, metodă. ◆ (GRAM.) *Adverb de mod* = adverb care arată felul cum se desfăşoară acțiunea, cum este starea sau însuşirea exprimată de verb. *Complement circumstanțial de mod* = complement circumstanțial care arată cum sau în ce măsură se desfăşoară sau apare la un moment dat o acțiune, o stare sau o însuşire. *Propoziție circumstanțială de mod* = propoziție subordonată care arată felul cum se desfăşoară acțiunea din regentă sau cum se înfățişează o calitate din regentă. **2.** Categorie gramaticală, specifică verbului, prin care se exprimă felul cum prezintă vorbitorul acțiunea; fiecare dintre formele flexionare ale verbului prin care se exprimă această categorie. **3.** Formă superioară de organizare a materiei muzicale din punctul de vedere al înălțimii, prin dispunerea ierarhizată a sunetelor şi raporturilor intervalice. ◆ Stare majoră sau minoră a tonalității (*mod major; mod minor*). **4.** (LOG.) *Mod silogistic* = formă concretă pe care o ia fiecare figură în funcție de calitatea şi de cantitatea premiselor.
MODALITÁTE s.f. (<fr. *modalité*) **1.** Procedeu, mijloc, metodă folosită pentru realizarea unui scop; mod, manieră. **2.** (LOG.) Determinare a caracterului necesar, contingent, posibil sau imposibil al unei judecăți.
MÓDĂ s.f. (<fr. *mode*, it. *moda*, germ. *Mode*, ngr. *moda*) Ansamblul de gusturi, preferințe, orientări, deprinderi generale care predomină la un moment dat într-un mediu social; spec. preferință comună, specifică unui anume timp, pentru un anumit fel de îmbrăcăminte. ◇ Loc. adj. *La modă* = care corespunde gustului, care se foloseşte la un moment dat; modern, actual. ◆ *De modă veche* = demodat, desuet.
MODÉL s.n. (<fr. *modèle*, it. *modello*) **1.** Ceea ce este făcut sau ales pentru a fi reprodus sau imitat; prototip, tipar. ◆ Machetă. ◆ Formă după care se realizează obiecte în serie; şablon, matriță. ◆ Tipul, forma particulară a unui obiect, care îl distinge de altele de aceeaşi categorie (ex. *model de rochie; Fiat model 1980*). ◆ Sistem teoretic sau material care reproduce un sistem complex care nu poate fi cercetat în stare naturală (ex. *model matematic; model economic*). ◆ Reconstituire schematică, esențializată a unui fenomen complex, pentru a înlesni cunoaşterea lui. **2.** Persoană, acțiune, operă care, prin calitățile şi valoarea lor, pot servi ca exemplu; p.ext. exemplul oferit de acestea. **3.** Persoană care pozează unui fotograf, pictor sau sculptor.
MODELÁ vb. I tranz. (<fr. *modeler*, it. *modellare*) A executa din argilă, ceară sau din alte materiale plastice o formă oarecare; a efectua operația de modelare; a fasona. ◆ Fig. A forma, a influența o persoană aflată în creştere; a educa.
MODELÁRE s.f. (<*modela*) **1.** Acțiunea de a modela. **2.** (În ştiință şi tehnică) Metodă de studiu bazată pe folosirea modelelor; reproducere schematică a unui obiect sau sistem sub forma unui sistem similar sau analog, efectuată în scopul studierii sistemului original. ◆ Reproducere schematică a unui obiect sau sistem, pentru a-i putea studia comportarea şi a modifica în consecință unele dimensiuni sau caracteristici ale prototipului. ◆ Confecționare de modele. **3.** Reproducere în relief a formelor (planuri, volume) în sculptură şi încercarea de a le sugera în pictură.
MODELATÓR s.m., s.n. (<*modela*) **1.** S.m. Persoană care execută lucrări decorative din materiale plastice. **2.** S.m. Meseriaş care execută, după un model dat, modelări de motive pentru mulajele necesare multiplicării. **3.** S.n. Unealtă folosită pentru modelare.
MODELÉU s.n. (<fr. *modelé*) Relief al formelor în sculptură şi crearea impresiei de relief într-o pictură.
MODELÍSM s.n. (<*model*) Activitate de construcție a unor modele, la scară redusă, de maşini şi aparate; disciplină sportivă care constă în demonstrații de funcționare a acestor modele.
MODELÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *modeleur*) Lucrător care confecționează modele.
MODÉM s.n. (<engl. *modem*) (INFORM.) Dispozitiv utilizat pentru comunicația la distanță între două echipamente.
MODENATÚRĂ s.f. (<fr. *modénature*) Proporția şi forma diferitelor muluri profilate care decorează un element de arhitectură (ex. *modenatura cornişei*); ansamblul mulurilor unei construcții.
MODERÁ vb. I (<fr. *modérer*) **1.** Tranz. şi refl. A face să devină sau a deveni mai puțin intens, mai puțin mare; a (se) micşora, a (se) reduce. ◆ A face să devină sau a deveni mai cumpănit; a (se) stăpîni, a (se) înfrîna; a (se) potoli, a (se) tempera. **2.** Tranz. (FIZ.) A micşora pînă la nivelul termic energia neutronilor dintr-un reactor nuclear prin ciocniri cu atomii anumitor substanțe puțin absorbante.
MODERÁT, -Ă adj. (<*modera*) **1.** De intensitate sau de mărime mijlocie; micşorat, redus. ◆ (Despre prețuri) Care nu este prea ridicat; convenabil. **2.** Cumpătat, ponderat, chibzuit.
MODERÁTO adv., s.n. (<it. *moderato*) **1.** Adv. (MUZ.; ca indicație de execuție) În tempo mai rapid decît andante şi mai lent decît allegro. **2.** S.n. (Parte dintr-o) compoziție muzicală executată în acest tempo.
MODERATÓR, -OÁRE subst., adj. (<fr. *modérateur*, lat. *moderator*) **1.** S.m. şi f., adj. (Element) care moderează, potoleşte, frînează. **2.** S.n. Dispozitiv de siguranță care reduce automat viteza unui mecanism. **3.** S.n. (FIZ.) Substanță folosită pentru moderarea neutronilor (ex. *grafitul, apa* etc.). **4.** S.m. şi f. Persoană care conduce o dezbatere sau desfăşurarea unei emisiuni cu mai mulți participanți.
MODERÁȚIE (MODERAȚIÚNE) s.f. (<lat. *moderatio, -onis*, fr. *moderation*) Însuşirea de a fi moderat; atitudine moderată; cumpătare, măsură.
MODÉRN, -Ă adj. (<fr. *moderne*, it. *moderno*) **1.** Care aparține epocii actuale; care ține de prezent sau de trecutul apropiat; nou, recent; care corespunde stadiului actual al civilizației. ◆ *Limbă modernă* = limbă vorbită în zilele noastre sau într-o epocă apropiată de noi. ◆ (În istorie) Care aparține epocii de după evul mediu. **2.** Care este în concordanță cu moda zilei; la modă.
MODERNÍSM s.n. (<fr. *modernisme*) **1.** Însuşirea, caracterul a ceea ce este modern; atitudine modernă; preferință pentru nou, pentru modern. **2.** Mişcare novatoare în artă, începînd cu ultimele decenii ale sec. 19, continuată în sec. 20, opusă tradiției şi vechilor reguli, propunînd o nouă concepție asupra artei şi noi modalități de expresie. Are un caracter general, atît ca domenii de manifestare, cît şi ca extindere teritorială. Cuprinde toate curentele începînd cu simbolismul, futurismul, continuînd cu expresionismul, constructivismul etc., mergînd pînă la excesele negativiste ale avangardei. În literatura română, manifestările modernismului sînt determinate de simbolism, apoi şi de celelalte curente, iar în planul criticii (şi teoriei) literare, termenul a fost utilizat mai întîi de E.Lovinescu pentru a desemna tendința firească a literaturii naționale de a se sincroniza cu cea europeană.
MODERNIZÁ vb. I (<fr. *moderniser*) **1.** Tranz. A adapta la realitățile, la cerințele prezentului; a înnoi; a face să corespundă stadiului contemporan al civilizației. ◆ A modifica un text, o ediție etc. pentru a fi în conformitate cu normele limbii actuale. **2.** Tranz. A înzestra (o fabrică, o uzină etc.) cu instalații şi utilaje moderne. ◆ A modifica un proces tehnologic pentru a-l face să corespundă progresului tehnic actual. **3.** Refl. A adopta formele şi mijloacele moderne ale vieții, activității, comportamentului.
MODERN-STYLE s.n. (cuv. engl.) Stil în arhitectură şi artele decorative din Anglia (1884-1907), caracterizat prin punerea în valoare a liniilor curbe în contururi inspirate din natură, formînd ansambluri ornamentate exuberant. Este asemănător cu *jugendstil*, *art nouveau*.
MODÉST, -Ă adj. (<lat. *modestus*, fr. *modeste*) **1.** Care nu se laudă, care nu îşi atribuie merite deosebite; lipsit de îngîmfare şi de tendința de a se autoevidenția. ◆ Simplu, fără pretenții; moderat, rezervat. **2.** Care are o dimensiune sau o valoare mijlocie sau mică; mediocru; puțin important.

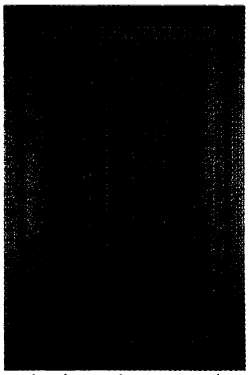

Richard Anuszkiewicz, *Verde evanescent*, 1970 (op-art)

Audrey Flack, *Damă*, 1975-1976 (fotorealism)

Lucas Samaras, *Fără titlu*, 1973-1974 (performance)

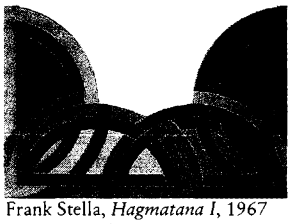

Frank Stella, *Hagmatana I*, 1967 (artă minimală)

Bruce Nauman, *Lustruire cu ceară fierbinte*, 1966-1967 (artă conceptuală)

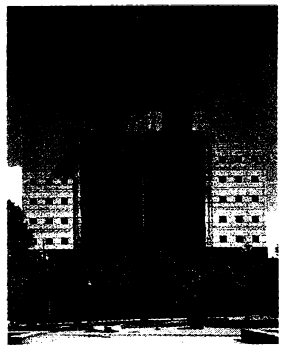

Michael Graves, *Edificiu public*, 1980-1982 (postmodernism)

Andy Warhol, *Diptic Marilyn*, 1962 (pop-art)

Jeff Koons, *Michael Jackson şi Bubbles*, 1988 (neoconceptualism)

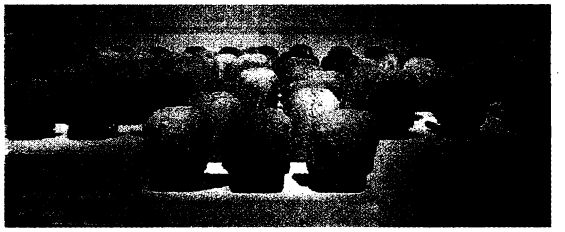

Magdalena Abakanowicz, *Spate*, 1976-1980 (neoexpresionism)

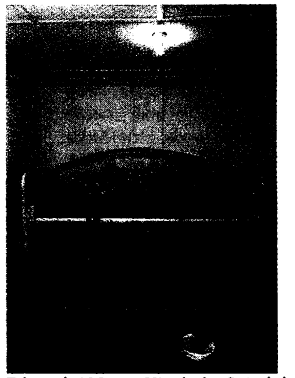

Edward şi Nancy Kienholz, *Spitalul de stat*, 1966 (instalaţie)

MODESTÍE s.f. (<lat. *modestia*, fr. *modestie*) **1.** Însuşirea de a fi modest; lipsă de vanitate. **2.** Moderaţie, decenţă, bună-cuviinţă.
MÓDIC, -Ă adj. (<fr. *modique*, lat. *modicus*) Neînsemnat, mic.
MODIFICÁ vb. I tranz. şi refl. (<lat. *modificare*) A(-şi) schimba aspectul, forma etc.; a (se) preface, a (se) transforma. ◆ Tranz. A rectifica, a corecta.
MODIFICÁRE s.f. (<*modifica*) **1.** Acţiunea de a modifica şi rezultatul ei; schimbare, transformare. **2.** Procedeu de îmbunătăţire a structurii unor aliaje prin adăugarea unor mici cantităţi de modificatori puţin înainte de turnare.
MODIFICATÓR, -OÁRE adj., s.m. (<fr. *modificateur*, lat. *modificator*) **1.** Adj. Care modifică. **2.** S.m. Adaos folosit la elaborarea fontei sau a altor aliaje pentru îmbunătăţirea structurii (ex. *carbură de siliciu, de aluminiu, de magneziu*).
MODIFICÁŢIE s.f. (<fr. *modification*, lat. *modificatio, -onis*). **1.** Modificare (**1**). **2.** (BIOL.) Variaţie neereditară provocată de influenţa condiţiilor de mediu reprezentînd diverse fenotipuri ale aceluiaşi genotip.
MODILIÓN s.n. (<it. *modiglione*, fr. *modillon*) (ARHIT.) Consolă mică cu două volute, plasată sub cornişă.
MODÍSTĂ s.f. (<fr. *modiste*) Femeie care confecţionează sau vinde pălării femeieşti, precum şi diverse accesorii folosite ca podoabă.
MODÚL s.n. (<fr. *module*) **1. 1.** (MAT.) Valoarea absolută a unei mărimi reale. ◆ Număr pozitiv egal cu rădăcina pătrată a sumelor pătratelor componentelor unui număr complex. **2.** Coeficient care caracterizează o anumită proprietate mecanică (ex. *modul de elasticitate; modul de rezistenţă*). **3.** (ARHIT.) Unitate convenţională de lungime folosită în proporţionarea elementelor unui edificiu. **II. 1.** Element conceput ca parte separabilă a unui ansamblu (ex. *module de bibliotecă*). ◇ *Modul lunar* = dispozitiv autonom al unei nave spaţiale, care poate efectua operaţii independente (ex. *aselenizare, explorare*). **2.** (TELEC.) Bloc alcătuit din microelemente (tranzistoare, rezistenţe, condensatori, bobine etc.) îndeplinind o anumită funcţie într-o instalaţie electronică.
MODULÁ vb. I (<fr. *moduler*) **1.** Intranz. (MUZ.) A trece dintr-o tonalitate în alta, a face modulaţii. **2.** Tranz. A emite cu modulaţii un sunet, un cuvînt. **3.** (TEHN.) A efectua o modulaţie.
MODULATÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *modulateur*) **1.** Adj. Care modulează. **2.** S.n. Circuit electric sau dispozitiv cu ajutorul căruia se realizează modulaţii în telecomunicaţii.
MODULÁŢIE s.f. (<fr. *modulation*, it. *modulazione*) **1.** (MUZ.) Trecere armonioasă de la o tonalitate la alta; variaţie a înălţimii şi a intensităţii în emiterea unui sunet sau a unui complex de sunete; serie de inflexiuni corespunzătoare unei emisiuni vocale. **2.** (TEHN.) Variaţia unui parametru (amplitudine, frecvenţă) al unui semnal purtător constituit dintr-o oscilaţie sinusoidală sau dintr-un şir de impulsuri, după o lege corespunzătoare unui mesaj (sonor, luminos etc.).
MODUS VIVENDI subst. (expr. lat.) **1.** Mod de existenţă. **2.** Posibilitate de împăcare a două părţi aflate în conflict; compromis.
MOFÉTĂ s.f. (<it. *mofeta*, fr. *mofette*) Emanaţie gazoasă (în principal de dioxid de carbon), care se produce în regiunile vulcanice.
MOFLÚZ, -Ă s.m. şi f. (<tc. *müflüz*) (Şi substantivat) **1.** Falit, sărăcit, ruinat. **2.** Înşelat, păgubit; nemulţumit, dezamăgit, blazat.
MOFT s.n. (<tc. *müft*) (Fam.) **1.** Lucru lipsit de importanţă, de valoare; fleac, bagatelă. **2.** (La pl.) Fandoseli, fasoane, nazuri; capricii.
MOFTANGÍU s.m. (*moft*) (Fam.) Om neserios pe care nu se poate conta; flecar, şmecher.
MOGÎLDEÁŢĂ s.f. Formă, siluetă nedesluşită (din cauza întunericului, a ceţii sau a depărtării). ◆ (Fam.) Om mic de statură.
MOGÚL, -Ă s.m. şi f., adj. (<engl. *Mogul*) **1.** S.m. şi f. Membru al dinastiei mongole întemeiate în India în sec. 16. **2.** Adj. Care aparţine mogulului, referitor la mogul, de mogul. **3.** S.m. Fig. Persoană foarte importantă, cu puteri discreţionare.
MOHAÍR s.n. (<fr. *mohair*; cf.engl. *mohair*, cuv. arab) Păr de capră angora, din care se lucrează stofe, împletituri, covoare etc.; p.ext. stofă ţesută, tricotaj din lînă amestecată cu păr de capră angora sau cu fire de mătase.
MOHICÁN s.m. (<fr. *Mohican*) (La pl.) Amerindieni aşezaţi de-a lungul coastei Oceanului Atlantic, în sudul actualei provincii Quebec din Canada şi în statele din N-E SUA; (la sg.) persoană aparţinînd acestui trib de indieni.
MOHÓR s.n. (<magh. *mohar*) **1.** Nume dat mai multor specii de plante erbacee din familia gramineelor, cu frunzele liniare şi cu florile stacojii, dispuse în spic cilindric, cultivate sau spontane (*Setaria*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii (*Setaria viridis, Setaria glauca* etc.). **2.** Cîmp cultivat cu mohor.
MOHORÎ vb. I (<*mohor*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) colora în roşu-închis. **2.** Refl. A se închide la culoare; a-şi pierde strălucirea; a se întuneca. ◆ Fig. A se întrista, a se posomorî.
MÓINĂ s.f. (cf. *moale*) **1.** Stare a vremii, iarna, caracterizată printr-o temperatură mai ridicată a aerului, urmînd unei perioade de temperaturi scăzute; p.ext. timp umed şi ceţos. **2.** Teren agricol necultivat cîţiva ani, lăsat să se odihnească; pîrloagă.
MÓIRĂ s.f. (<gr. *moira*) (Mai ales la pl.) Fiecare dintre cele trei surori, supranumite "torcătoarele", considerate de către greci zeiţe ale destinului. Erau reprezentate ca nişte femei deţinînd firul vieţii: una îl torcea (Atropos), alta îl depăna (Clotho) şi ultima îl tăia (Lachesis). Sînt identice cu parcele din mitologia romană.
MOJÁR s.n. (<magh. *mozsár*) **1.** Vas de laborator, de formă semisferică, cu fundul plat şi pereţii groşi, confecţionat din porţelan, sticlă, agat etc., care serveşte la mărunţirea fină a unor substanţe cu ajutorul unui pistil. **2.** (Reg.) Piuliţă (pentru pisat).
MOJDREÁN s.m. (<bg. *măždrĕan*) Arbore sau arbust, din familia oleaceelor, cu frunzele compuse şi cu florile albe, mirositoare, a cărui coajă se foloseşte la vopsit; urm (*Fraxinus ornus*).
MOJÍC, -Ă s.m. şi f., adj. (<rus. *mužik*)

William Morris, *Scînteiuţă* (detaliu), 1876

James Mc Neill Whistler, *Camera Păunilor*, 1876-1877

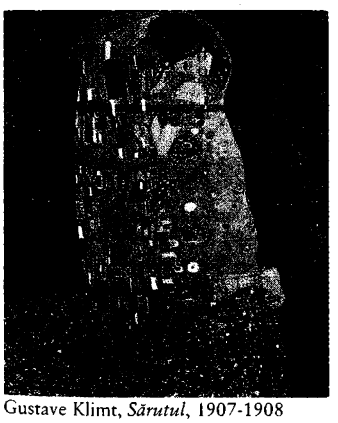
Gustave Klimt, *Sărutul*, 1907-1908

Aubrey Beardsley, *Salomea*, 1892

modern-style

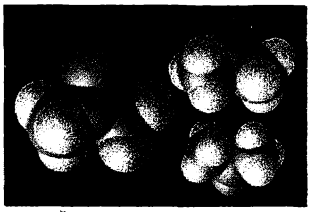
acetonă

acid linolenic

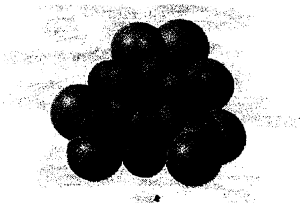
acid picric

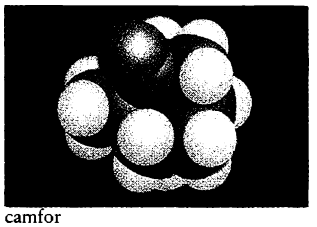
camfor

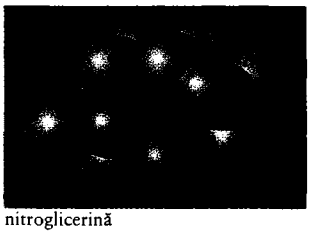
nitroglicerină

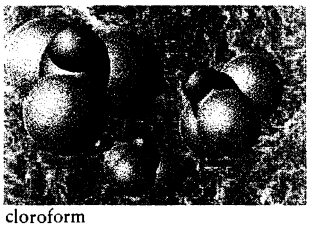
cloroform

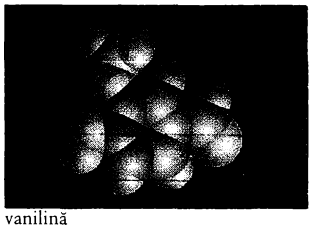
vanilină

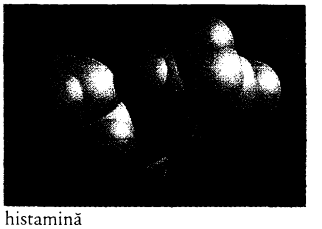
histamină

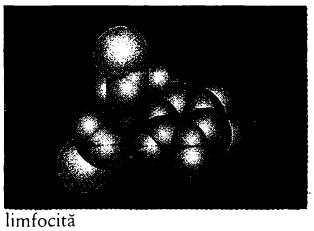
limfocită

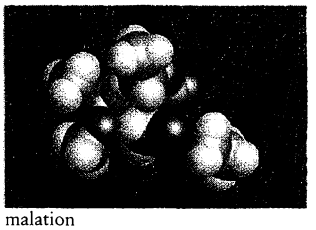
malation

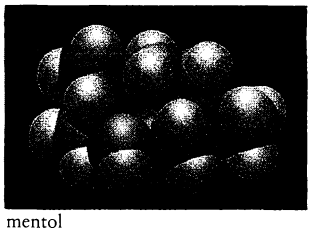
mentol

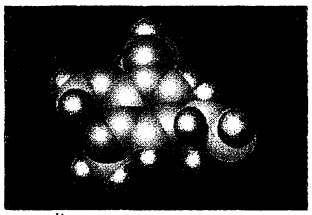
mescalină

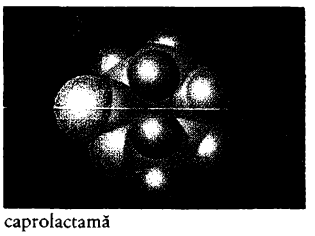
caprolactamă

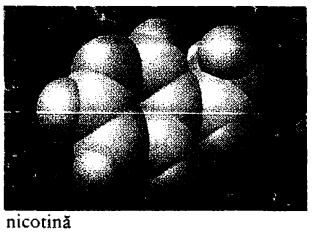
nicotină

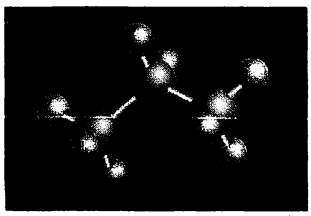
propan

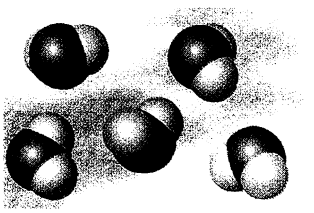
apă

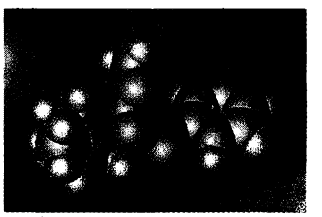
cocaină

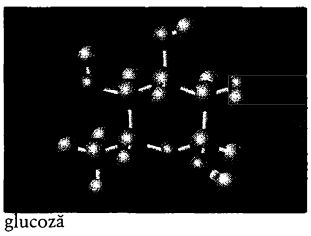
glucoză

molecule

1. S.m. şi f., adj. (Om) lipsit de educaţie, fără maniere; bădăran. **2.** S.m. şi f. Om simplu, de rînd; ţăran.

MOL[1] s.m. (<fr. *mole*, germ. *Mol*) (CHIM.) Moleculă-gram.

MOL[2] s.n. (<it. *molo*, fr. *môle*) Dig construit într-un bazin portuar, de la ţărm spre larg, pentru a mări suprafaţa cheiurilor şi a le apăra împotriva acţiunii valurilor şi a depunerii aluviunilor.

MOLÁ s.m. (<tc. *molla*) Preot musulman; judecător turc, superior cadiului, în anumite cetăţi.

MOLÁR s.m. (<fr. *molaire*) Măsea (**1**).

MOLÁSĂ s.f. (<fr. *mollasse*) (GEOL.) Depozit de gresii, conglomerate, argile, marne, calcar etc., format din material clastic.

MOLÁTIC, -Ă adj. (<*moale*) **1.** Moale (**1**). **2.** Domol, potolit, lin; fig. blînd, dulce. **3.** (Despre fiinţe) Lipsit de energie, de vlagă; leneş, greoi. **4.** (Despre mişcări) Abia simţit, uşor, slab; încet, lent.

MÓLCOM, -Ă adj. (<bg. *mŭlkom*) (Şi adverbial) Liniştit, domol, potolit. ◆ Blînd, paşnic. ◆ (Adverbial) *A tăcea molcom* = a păstra tăcere; a nu vorbi.

MOLCOMÍ vb. IV (<*molcom*) Tranz. şi refl. A (se) domoli, a (se) linişti; a (se) alina, a (se) împăca.

MOLDÁV, -Ă s.m., adj. (<fr. *moldave*) (Înv. sau poetic) **1.** S.m. Moldovean (**1**). **2.** Adj. Moldovean (**2**).

MOLDAVÍT s.n. (<n.pr. *Moldavia* "Moldova") Ozocherită neagră, amestecată cu sticlă de origine cosmică, care se găseşte în Moldova.

MOLDO- (<*moldovean*) Element prim de compunere care are semnificaţia "moldovean".

MOLDOVALÁH (MOLDOVLÁH) s.m. şi f., adj. (<*moldo-+valah*) **1.** S.m. şi f. Român din Principatele Române. **2.** Adj. Care aparţine moldovalahilor, privitor la moldovalahi, caracteristic moldovalahilor.

MOLDOVEÁN, -Ă s.m., adj. (<n.pr. *Moldova*) **1.** S. m. (La pl.) Populaţie care s-a format, care locuieşte în Moldova; (la sg.) persoană din Moldova sau originară de acolo; (înv. sau poetic) moldav (**1**). **2.** Adj. Care aparţine Moldovei sau moldovenilor, privitor la Moldova sau la moldoveni; moldovenesc (**2**), (înv. sau poetic) moldav (**2**).

MOLDOVEÁNCĂ s.f. (<*moldovean*) Femeie care face parte din populaţia de bază a Moldovei sau este originară de acolo.

MOLDOVENÉSC, -EÁSCĂ adj., s.f. (<*moldovean*) **1.** Adj. Care aparţine Moldovei sau moldovenilor, privitor la Moldova sau la moldoveni; moldovean (**2**). ◆ (Substantivat, f.) Subdialect al limbii române vorbit de moldoveni. **2.** S.f. art. Dans popular în ritm vioi, executat în cercuri închise; melodie după care se execută acest dans.

MOLDOVENÉŞTE adv. (<*moldovean*) Ca moldovenii, în felul moldovenilor; în graiul moldovenesc.

MOLDOVENÍSM s.n. (<*moldovean*) Particularitate lingvistică specifică vorbirii moldovenilor.

MOLECULÁR, -Ă adj. (<fr. *moléculaire*) Care aparţine moleculei, privitor la moleculă. ◇ *Greutate moleculară* = număr egal cu suma greutăţilor atomice ale elementelor care compun o moleculă; masă moleculară.

MOLECÚLĂ s.f. (<fr. *molécule*) Cea mai mică parte dintr-o substanţă care mai păstrează proprietăţile chimice şi compoziţia procentuală ale substanţei respective. ◇ *Moleculă-gram* = cantitatea în grame dintr-o substanţă egală numeric cu greutatea ei moleculară; mol[1].

MOLESCHÍN s.n. (<fr. *moleskine*; cf.engl. *moleskin* "blană de cîrtiţă") Ţesătură rezistentă de bumbac, foarte compactă şi netedă, cu aspect de piele.

MOLESTÁ vb. I tranz. (<lat. *molestare*, fr. *molester*) **1.** A brutaliza, a maltrata. **2.** A provoca neplăceri; a şicana, a necăji.

MOLEŞEÁLĂ s.f. (<*moleşi*) Senzaţie de pierdere a puterilor; slăbiciune, sfîrşeală; toropeală premergătoare somnului.

MOLEŞÍ vb. IV refl. şi tranz. (<*moale*) A-şi pierde sau a face să-şi piardă puterea, vlaga, energia; a (se) muia, a slăbi; a fi sau a face să fie toropit.

MOLÉT s.n. (<fr. *mollet*; cf.lat. *mollis* "moale") **1.** Inflamaţie cu acumulare de lichid seros la nivelul gleznei calului. **2.** (ANAT.) Nume dat muşchilor posteriori ai gambei.

MOLETÁ vb. I tranz. (<fr. *moleter*) A imprima pe un obiect striuri, zimţi etc. cu ajutorul moletei (**1**).

MOLETÁRE s.f. (<*moleta*) Imprimare a zimţilor pe o piesă cu ajutorul moletei, în scopuri decorative şi mai ales pentru a se obţine o suprafaţă aspră, necesară mînuirii unor piese.

MOLÉTĂ s.f. (<fr. *molette*, germ. *Molette*) **1.** Sculă în formă de rotiţă cu muchia zimţuită, folosită pentru moletare; randalină. **2.** Roată cu diametrul mare, folosită pentru ghidarea cablului la puţul de extracţie al unei mine.

MOLÉTE s.m. (<bg. *molec*) **1.** (Pop.) Larva morarului, care trăieşte în făina de grîu. **2.** Boală la copii, manifestată prin febră, deranjamente digestive şi uscarea mucoasei nazale.

MOLETIÉRĂ s.f. (<fr. *molletière*) Fîşie de stofă (din echipamentul militar) cu care se înfăşoară pulpa piciorului pe deasupra pantalonului.

MOLIBDÁT s.m. (<fr. *molybdate*) Sare a acidului molibdenic.

MOLIBDÉN s.n. (<fr. *molybdène*) Element chimic (*Mo*; nr.at. 42; m.at. 95,94; gr.sp. 10,2; p.t. 2620°C), metal alb-cenuşiu, lucios, în natură sub formă de sulfură şi de molibdaţi, întrebuinţat la fabricarea unor oţeluri speciale. A fost descoperit de P.J. Hjelm în 1782.

MOLIBDÉNIC adj. (<fr. *molybdénique*) *Acid molibdenic* = acid oxigenat al molibdenului (H_2MoO_4).

MOLIBDENÍT (MOLIBDENÍTĂ) s.n. (s.f.) (<fr. *molybdénite*) Sulfură naturală de molibden (MoS_2), cristalizată, de culoare cenuşie, foarte moale şi grasă, care este unica sursă industrială de extragere a molibdenului.

MOLIBDÍT s.n. (<fr. *molybdite*) Molibdat natural hidratat de fier, cristalizat în sistemul rombic, pămîntos sau solzos, cenuşiu-gălbui.

MOLICIÚNE s.f. (<*moale*) **1.** Însuşirea de a fi moale. **2.** Intensitate scăzută (a sunetelor, a gesturilor); delicateţe, graţie, blîndeţe. **3.** Lipsă de energie, de voinţă; p.ext. viaţă trîndavă, uşuratică. **4.** Stare de destindere, de relaxare.

MOLÍD s.m. (cuv. autoh.; cf.alb. *molikë*) Arbore răşinos din familia pinaceelor, cu coroana piramidală, cu frunzele aciculare, al cărui lemn se foloseşte în construcţii şi în industrie; brad roşu (*Picea excelsa*).

molid

MÓLIE s.f. (<sl. *molí*) Nume dat mai multor fluturi mici ale căror larve atacă diferite produse vegetale sau animale; fluture care aparţine fiecăreia dintre aceste specii (ex. *molia de lînă; molia grînelor; molia viţei de vie*). ◇ *Molia zidurilor* = mic crustaceu cu corpul oval-alungit, cenuşiu-murdar şi cu şapte perechi de picioare, care trăieşte în locuri umede şi întunecoase (*Oniscus murarius*). *Molia stupilor* = găselniţă (*Galleria melonella*).

MÓLIMĂ s.f. (<ngr. *molema*) Boală cu caracter epidemic; (la oameni) epidemie, (la animale) epizootie. ◆ Boala care atacă un număr mare de plante.

MOLINÍSM s.n. (<n.pr. *Molina*) Doctrină formulată în 1588 de iezuitul spaniol Luis Molina, care a încercat să concilieze predestinarea cu liberul-arbitru, prin efortul conştiinţei individuale.

MOLIPSÍ vb. IV refl. şi tranz. (<ngr. *molepsa*) **1.** A (se) îmbolnăvi prin contaminare; a (se) contamina. **2.** Fig. A fi influenţat de cineva sau a influenţa pe cineva (în rău); a căpăta sau a transmite o deprindere, o atitudine.

MOLÍTVĂ (MOLÍFTĂ) s.f. (<sl. *molitva*) (În ritualul ortodox) Rugăciune citită de preot pentru iertarea păcatelor, în împrejurări speciale; oficierea acestei rugăciuni.

MOLITVÉLNIC (MOLITVÉNIC) s.n. (<sl. *molitvinikŭ*) (În ritualul ortodox) Carte de rugăciuni; trebnic.

MOLÎU, MOLÍIE adj. (<*moale*) (Şi substantivat) Lipsit de energie, de vlagă; încet, leneş, molatic; p.ext. apatic, indolent, bleg. ◆ Care denotă lipsă de voinţă; indolent.

MOLL s.n. (<germ. *Moll*) (MUZ.) Nume dat în notaţia muzicală germană modului minor.

MOLÓH[1] s.m. (<n.pr. *Moloh*, zeu al războiului la fenicieni) Simbol al cruzimii, al rapacităţii, al distrugerii. ◆ Persoană (sau colectivitate) crudă, lacomă, distructivă.

MOLÓH[2] s.m. (<fr. *moloch*) Şopîrlă din Australia, care are corpul acoperit cu ţepi.

MOLÓN s.n. (<fr. *moellon*) Bloc de piatră naturală finisat pe feţele vizibile şi cioplit pe celelalte feţe, folosit în zidărie.

MOLÓS s.m. (<fr. *molosse*; cf.gr. *molossos*) Rasă de cîini de talie foarte mare, cu părul lung şi moale; cîine care face parte din această rasă.

MOLÓZ s.n. (<tc. *moloz*) Material rezultat

la dărîmarea unei clădiri (spărturi de cărămidă şi mortar).
MOLTO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Mult, foarte.
MOLTÓN s.n. (<fr. *molleton*; cf.fr. *mollet* "moale") Ţesătură moale, pufoasă din fire groase de lînă sau de bumbac.
MOLÚSCĂ s.f. (<fr. *mollusque*, germ. *Molluske*; cf.lat. *mollusca* "nucă cu coajă moale") (La pl.) Încrengătură de animale acvatice şi de uscat, cu corpul moale, nesegmentat, cuprins la unele într-o cochilie calcaroasă; (şi la sg.) animal aparţinînd acestei încrengături (ex. *melcul, scoica*).
MOMEÁLĂ s.f. (<*momi*) **1.** Mijloc folosit pentru a atrage sau a interesa pe cineva într-o acţiune; lucru care ademeneşte, care ispiteşte. **2.** Spec. Mîncare care se aruncă în apă sau se agaţă în undiţă pentru a ademeni peştii (rîme, insecte, carne etc.); hrană pe care vînătorul o pune într-un anumit loc pentru a atrage vînatul; nadă.
MOMÉNT s.n. (<lat. *momentum*, fr. *moment*) **1.** Interval scurt de timp; clipă, secundă, minut. ◇ Loc. adj. *De moment* = a) de scurtă durată, vremelnic; b) care aparţine momentului. Loc.adv. *Pe moment* = în prima clipă, pe dată. *La moment* = pe loc, imediat; la timp. Loc.conj. *Din moment ce...* = de vreme ce..., deoarece. ◆ Perioadă scurtă în desfăşurarea unui proces; fază, etapă. ◆ Episod din acţiunea unei scrieri literare; specie epică în care este surprins un instantaneu semnificativ din viaţa cotidiană. **2.** Dată, termen. **3.** Ocazie, prilej. **4.** (FIZ.) Mărime fizică egală cu produsul dintre valoarea unei mărimi date şi una sau mai multe distanţe în raport cu un punct, cu o axă sau cu un plan.
MOMENTÁN, -Ă adj. (<lat. *momentaneus*, fr. *momentané*) **1.** Care durează numai un moment; temporar, vremelnic, trecător. ◆ (GRAM.; despre verbe şi timpuri verbale) Care exprimă acţiuni de scurtă durată. ◆ (Adverbial) Pe scurt timp; pentru un moment. **2.** Care se referă la momentul de faţă; actual. ◆ (Adverbial) În momentul de faţă; în prezent; actualmente; acum.
MOMÍ vb. IV tranz. (<bg. *mamja*, scr. *mamiti*) **1.** A atrage pe cineva prin promisiuni (mincinoase) sau prin măguliri, prin daruri etc.; a ademeni; a amăgi, a înşela. ◆ A seduce. **2.** Spec. A ademeni cu momeală peşti sau alte animale pentru a le prinde. **3.** A linişti, a potoli în mod superficial (foamea, o suferinţă); a amăgi.
MOMÍŢĂ s.f. (<bg. *momica*) (Pop.) Ganglion. ◆ (La pl.) Organe glandulare ale viţelului sau ale mielului (pancreasul, timusul, ganglionii etc.) din care se prepară anumite feluri de mîncare.
MOMÍIE s.f. **1.** Schelet de lemn înfăşurat în paie şi îmbrăcat în zdrenţe, imitînd un om, care se aşază pe terenurile cultivate pentru a speria păsările şi animalele dăunătoare; sperietoare. **2.** Fig. Persoană urîtă; persoană care nu se mişcă mult timp.
MONÁDĂ s.f. (<fr. *monade*, germ. *Monade*; cf.gr. *monas* "unitate") **1.** (FILOZ.) Termen care, după Leibniz, desemnează unităţile simple, materiale sau spirituale, din care este alcătuită lumea. **2.** Organism inferior, microscopic, unicelular care face trecerea de la plante la animale.
MONADNÓCK s.n. (<fr. *monadnock*; cf. n.pr. *Monadnock*, munte din SUA) Munte izolat în cadrul unui relief mai coborît, reprezentînd un martor de eroziune, care este alcătuit din roci mai dure.
MONÁH s.n. (<sl. *monahŭ*, ngr. *monahos*) Călugăr.
MONAHÍE s.f. (<sl. *monahija*, ngr. *monahi*) Călugăriţă.
MONAHÍSM s.n. (<*monah*) **1.** Stare, viaţă, calitate de monah; călugărie. **2.** Instituţia călugăriei.
MONÁRH s.m. (<ngr. *monarhis*, germ. *Monarch*) Conducător al unei monarhii; suveran.
MONARHÍE s.f. (<ngr. *monarhía*, lat. *monarchia*, germ. *Monarchie*, fr. *monarchie*) **1.** Formă de guvernămînt în care puterea supremă în stat aparţine monarhului (rege, împărat, şah etc.) şi se transmite, de obicei, ereditar. ◇ *Monarhie absolută* = formă de conducere a statului bazată pe puterea nelimitată a monarhului. *Monarhie constituţională* = formă de conducere a statului în care puterea monarhului este supusă constituţiei. **2.** Stat care are ca formă de guvernămînt monarhia.
MONÁSTIC, -Ă adj. (<fr. *monastique*) Mănăstiresc. ◆ De călugăr, propriu călugărului; călugăresc.
MONAZÍT s.n. (<fr. *monazite*) Fosfat natural de ceriu, toriu, lantan şi alte pămînturi rare, cristalizat, de culoare galbenă-brună, roşie sau verde, adesea radioactiv.
MONDÉN, -Ă adj. (<fr. *mondain*) **1.** Care ţine de viaţa de societate a claselor bogate, de luxul şi divertismentele lor; care se referă la o astfel de viaţă. **2.** (Şi substantivat) Căruia îi place viaţa de societate, care frecventează persoanele (sau grupurile) din lumea mondenă; care imită comportamentul persoanelor în vogă.
MONDENITÁTE s.f. (<fr. *mondanité*) Întîmplare, particularitate a vieţii mondene. ◆ Faptul de a fi monden; înclinaţie spre viaţa mondenă.
MONDIÁL, -Ă adj. (<fr. *mondial*) Care e răspîndit în toată lumea; care aparţine lumii întregi; care interesează sau antrenează întreaga lume. ◆ La care participă întreaga lume (sau majoritatea ţărilor).
MONDOVIZIÚNE s.f. (<fr. *mondovision*) Sistem de interconectare a centrelor de televiziune îndepărtate, cu ajutorul sateliţilor artificiali.
MONÉDĂ (MONÉTĂ) s.f. (<ngr. *monedha*) **1.** Ban de metal. ◇ *A bate monedă* = a) a emite bani de metal; b) a insista, a face caz de ceva. **2.** Unitate bănească a unui stat.
MONEGÁSC, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *monégasque*, it. *monegasco*) **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a principatului Monaco sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine principatului Monaco sau populaţiei lui, care se referă la acest principat sau la populaţia lui.
MONÉRĂ s.f. (<fr. *monère*) (BIOL.) (La pl.) Protozoare ipotetice fără nucleu, pe care E.Haeckel le considera ca forme de trecere de la materia nevie la cea vie.
MONETÁR, -Ă adj., s.n., s.m. (<fr. *monétaire*) **1.** Adj. Care aparţine monedei, privitor la moneda. ◇ *Sistem monetar* = ansamblu al reglementărilor legale cu privire la moneda unui stat. **2.** S.n. Inventar al banilor, sortaţi după valoare, pe cupluri şi monede (numărul bucăţilor din fiecare fel, sume parţiale şi totalul sumei). **3.** S.m. Persoană care lucrează la baterea monedelor.
MONETĂRÍE s.f. (<*monetă*) Întreprindere în care se produc monedele. ◆ (Cu sens colectiv) Monede.
MONGÓL, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *mongol*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Nume generic pentru populaţiile aparţinînd rasei mongoloide, care locuiesc pe un vast teritoriu din Asia şi care vorbesc limbi mongolice sau turce; (la sg.) persoană care aparţine acestor populaţii sau populaţiei de bază a Mongoliei. **2.** Adj. Care aparţine Mongoliei, populaţiei de bază a acesteia sau mongolilor; referitor la Mongolia, la populaţia ei de bază sau la mongoli; mongolic.
MONGÓLIC, -Ă adj. (<fr. *mongolique*) Mongol. ◇ *Limbi mongolice* = familie de limbi vorbite de mongoli, pe un vast teritoriu din Asia Centrală şi septentrională.
MONGOLÍSM s.n. (<fr. *mongolisme*) Boală congenitală caracterizată prin deficienţă intelectuală şi printr-un facies de tip mongoloid, datorată prezenţei unui cromozom supranumerar; sindromul lui Dawn.
MONGOLOÍD, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *mongoloïde*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Denumirea uneia dintre cele mai mari rase omeneşti, răspîndită în Asia Centrală, de Est şi de Sud-Est; (la sg.) persoană care aparţine acestei rase. **2.** Adj. Care prezintă caractere fizice asemănătoare cu ale unui mongol; care se referă la mongoloid.
MONILIÓZĂ s.f. (<fr. *moniliose*) Boală a pomilor fructiferi, provocată de ciuperci din genul *Monilinia*; se manifestă prin apariţia unor cercuri concentrice de mucegai pe fructe, apoi prin mumifierea şi putrezirea acestora.
MONÍSM s.n. (<fr. *monisme*; cf.gr. *monos* "unic") Concepţie filozofică potrivit căreia la baza tuturor fenomenelor lumii se află un singur principiu, fie material, fie spiritual; p. gener. orice concepţie care explică printr-un singur principiu multitudinea fenomenelor dintr-un domeniu determinat.
MONITÓR[1] s.n. (<fr. *monitor*) Navă fluvială de luptă, de tonaj mic (500-600 t), blindată şi înarmată cu 3-4 tunuri de calibrul 100-120 mm.
MONITÓR[2], -OÁRE s.m. şi f., s.n. (<fr. *moniteur*, lat. *monitor*) **1.** S.m. şi f. (În sistemul Bell-Lancaster) Elev foarte bun la învăţătură, care ajută pe învăţător la predare, instruind o grupă de elevi. ◆ Persoană însărcinată să supravegheze o activitate. **2.** S.n. Aparat de control al unei instalaţii de telecomunicaţii, pe care poate fi urmărită imaginea trimisă de camera de luat vederi. **3.** S.n. Terminal al calculatorului, prevăzut cu un ecran de afişaj. **4.** S.n. Titlu dat unor publicaţii periodice oficiale.
MONITORIZÁ vb. I tranz. (<*monitor*) A supune unui proces de supraveghere (şi control) o anumită activitate.
MON-KHMÉRIC, -Ă adj. (<fr. *mon-khmerique*) *Limbi mon-khmerice* = familie de limbi din S-E Asiei, vorbite de khmerii din Cambodgia, monii din Vietnam, Laos, Thailanda şi Myanmar, precum şi de senoii şi

semangii din peninsula Malacca.
MONO- (<fr. *mono-*; cf.gr. *monos* "unic") Element prim de compunere care are semnificaţia "unu", "singur", "unic", "o dată".
MONOATÓMIC, -Ă adj. (<fr. *monoatomique*) (Despre molecule) Constituit dintr-un singur atom; (despre substanţe) cu molecula formată dintr-un singur atom.
MONOBÁZIC, -Ă adj. (<fr. *monobasique*) (Despre acizi) Care are un singur atom de hidrogen în moleculă, care se poate înlocui printr-un metal şi care formează numai o singură serie de săruri.
MONOBLEPSÍE s.f. (<fr. *monoblepsie*; cf.gr. *monos* "unic"+*blepsis* "vedere") Defect al vederii constînd în neputinţa de a vedea clar cu ambii ochi simultan, deşi fiecare ochi funcţionează normal.
MONOBLÓC adj. invar. (<fr. *monobloc*) (Piesă, sistem tehnic) care este constituit dintr-o singură bucată nedemontabilă.
MONOCÁRP, -Ă adj. (<fr. *monocarpe*; cf.gr. *monos* "unic"+*karpos* "fruct") (Despre plante) Care înfloreşte şi fructifică o singură dată în timpul vieţii.
MONOCARPELÁR, -Ă adj. (<fr. *monocarpellaire*; cf.gr. *monos* "unic"+*karpos* "fruct") (Despre flori) Care are gineceul format dintr-o singură carpelă.
MONOCELULÁR, -Ă adj. (<*mono-*+*celular*) Constituit dintr-o singură celulă; unicelular.
MONOCILÍNDRIC, -Ă adj. (<fr. *monocylindrique*) (Despre motoare, compresoare) Care are un singur cilindru.
MONOCINÉTIC, -Ă adj. (<fr. *monocinétique*) (FIZ.; despre fascicule) Alcătuit din particule care au aceeaşi viteză.
MONOCÍP s.n. (<engl. *monochip*) (ELECTRON.) Circuit integrat tipizat.
MONOCÍT (MONOCÍTĂ) s.n. (s.f.) (<fr. *monocyte*; cf.gr. *monos* "unic"+*kytos* "celulă") Globulă albă, monocelulară, de dimensiuni mari.
MONOCITÓZĂ s.f. (<fr. *monocytose*) Boală caracterizată prin creşterea numărului de monocite din sînge.
MONOCLINÁL, -Ă adj., s.n. (<fr. *monoclinal*) **1.** Adj. (Despre structuri geologice cutate) Care aparţine unui singur flanc cutat. **2.** S.n. Succesiune de straturi care prezintă aceeaşi înclinare şi acelaşi sens.
MONOCLÍNIC, -Ă adj. (<fr. *monoclinique*) (Despre cristale) În formă de plasmă cu laturile înclinate faţă de bază. ◇ *Sistem monoclinic* = sistem cristalografic cu simetrie inferioară, în care se încadrează cristalele caracterizate mai sus. Are ca forme cristalografice simple monoedrul, diedrul, prisma etc.
MONOCLORBENZÉN s.n. (<*mono-*+*clor*+*benzen*) Derivat monoclorurat al benzenului (C_6H_5Cl), lichid, incolor, cu p.f. 132°C şi cu miros specific, folosit ca intermediar în sinteza organică.
MONÓCLU s.n. (<fr. *monocle*) Lentilă care se fixează în orbita ochiului pentru a corecta un defect de vedere.
MONOCÓCĂ s.f. (<fr. *monocoque*) Bloc format din şasiul şi caroseria unui vehicul.
MONOCÓRD, -Ă adj., s.n. (<fr. *monocorde*; cf.gr. *monos* "unic"+*chorde* "coardă") **1.** Adj. (Despre instrumente) Cu o singură coardă. ◆ Fig. (Despre opere literare, artistice) Monoton, uniform. **2.** S.n. Străvechi instrument muzical cu o singură coardă, care ajută la definirea şi la explicarea matematică a raporturilor dintre sunete.
MONOCOTILEDONÁT, -Ă adj., s.f. (<fr. *monocotylédoné*; cf.gr. *monos* "unic"+*kotyledon* "cavitate") **1.** Adj. (Despre plante) Al cărei embrion are un singur cotiledon. **2.** S.f. (La pl.) Clasă de plante superioare erbacee, rar lemnoase, cu rădăcinile fasciculate, cu frunzele, de regulă, avînd nervuri paralele şi cu embrionul compus dintr-un singur cotiledon (ex. *gramineele, liliaceele*); (şi la sg.) plantă care face parte din această clasă.
MONOCRISTÁL s.n. (<fr. *monocristal*) Cristal unic, cu atomii şi moleculele dispuse într-o reţea cristalină spaţială neîntreruptă.
MONOCRÓM, -Ă adj. (<fr. *monochrome*; cf.gr. *monos* "unic"+*chroma* "culoare") **1.** Care are o singură culoare. **2.** (Despre picturi) Executată în valorile apropiate ale aceluiaşi ton. ◆ Fig. Monoton, uniform.
MONOCROMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *monochromatique*) Cu o singură culoare. ◆ (FIZ.; despre radiaţii) Alcătuit din componente de aceeaşi lungime de undă.
MONOCROMATÓR s.n. (<fr. *monochromateur*) (FIZ.) Dispozitiv optic care serveşte la separarea radiaţiilor monocromatice dintr-un fascicul complex. ◆ Dispozitiv electromagnetic care serveşte la separarea unui fascicul de particule monocinetice dintr-un fascicul neomogen.
MONOCROMÍE s.f. (<fr. *monochromie*) **1.** Procedeu în pictură sau în tipărire care constă în folosirea unei singure culori; predominare a unei singure culori într-o pictură. **2.** Reproducere într-o singură culoare.
MONOCULTÚRĂ s.f. (<fr. *monoculture*) **1.** Sistem de cultivare a aceleiaşi specii de plantă agricolă mai mulţi ani consecutivi, pe acelaşi teren. **2.** Predominare a plantaţiilor de un anumit fel (ex. de cafea, de cacao, de bananieri, de arbori de cauciuc) în cadrul unei ţări, unei regiuni etc.
MONODACTÍL, -Ă adj., s.n. (<fr. *monodactyle*; cf.gr. *monos* "unic"+*daktylos* "deget") Picior cu un singur deget (ex. la cal); soliped.
MONODÍE s.f. (<fr. *monodie*; cf.gr. *monodia* <*monos* "unic"+*ode* "cîntec") **1.** (MUZ.) Melodie executată de o singură voce sau de un ansamblu la unison. **2.** Poem de jale la moartea cuiva; lamento.
MONOFAGÍE s.f. (<fr. *monophagie*; cf.gr. *monos* "unic"+*phagein* "a mînca") (BIOL.) Mod de nutriţie bazat pe un singur tip de hrană, proprie mai ales paraziţilor.
MONOFAZÁT, -Ă adj. (<fr. *monophasé*) (Despre circuitele electrice alternative) Care este alimentat de o singură sursă de tensiune sau de mai multe surse cu aceeaşi fază; (despre maşini, instalaţii) care foloseşte un astfel de curent; monofazic.
MONOFÁZIC, -Ă adj. (<fr. *monophasique*) Monofazat. ◆ (Despre substanţe omogene) Care prezintă, la un moment dat, o singură stare de agregare.
MONOFÍL, -Ă adj. (<fr. *monophylle*; cf.gr. *monos* "unic"+*phyllon* "frunză") (Despre caliciul florilor) Care este format dintr-o singură petală.
MONOFILÉTIC, -Ă adj. (<fr. *monophillétique*) (BIOL.; despre populaţii) Care descinde dintr-un strămoş comun sau dintr-o singură populaţie.
MONOFIZÍSM s.n. (<fr. *monophisisme*; cf.gr. *monos* "unic"+*physis* "natură") Monofizitism.
MONOFIZÍT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *monophysite*) **1.** Adj. Care ţine de monofizitism, privitor la monofizitism. **2.** S.m. şi f. Adept al monofizitismului.
MONOFIZITÍSM s.n. (<*monofizit*) Doctrină creştină formulată de călugărul bizantin Eutyhes (sec. 5), care susţinea natura unică - divină - a lui Iisus Hristos. Pe baza acestei doctrine s-au desprins cinci Biserici orientale (Biserica apostolică armeană, Biserica etiopiană, Biserica coptă, Biserica iacobită siriană şi Biserica indiană din Malabar), diferenţiate şi prin alte detalii dogmatice şi rituale.
MONOFOBÍE s.f. (<fr. *monophobie*; cf.gr. *monos* "unic"+*phobos* "frică") Teamă patologică de singurătate.
MONOFÓN, -Ă adj. (<fr. *monophone*; cf.gr. *monos* "unic"+*phone* "sunet") (MUZ.) Care este executat de o singură voce sau de un singur instrument.
MONOFÓTO s.n. (<germ. *Monophoto*) Monotip adaptat pentru fotoculegere.
MONOFTÓNG s.m. (<fr. *monophtongue*) Vocală provenită din reducerea unui diftong.
MONOFTONGÁ vb. I refl. (<fr. *monophtonguer*) (Despre diftongi) A se reduce la o singură vocală.
MONOGÁM, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *monogame*) **1.** S.m. şi f., adj. (Bărbat) căsătorit cu o singură femeie; (femeie) căsătorită cu un singur bărbat. **2.** Adj. (Despre căsătorie, familie) Bazat pe monogamie.
MONOGAMÍE s.f. (<germ. *Monogamie*, fr. *monogamie*; cf.gr. *monos* "unic"+*gamos* "căsătorie") Formă de căsătorie în care un bărbat are o singură soţie, iar femeia un singur soţ. ◆ Stare a unei plante unisexuate.
MONOGENÉZĂ s.f. (<fr. *monogenèse*; cf.gr. *monos* "unic"+*genesis* "geneză") **1.** (BIOL.) Înmulţire directă (prin ouă şi prin ovule) cu faze de dezvoltare identice. **2.** P.ext. Punct unic de plecare a unui lucru, a unui fenomen.
MONOGENÍSM s.n. (<fr. *monogénisme*; cf.gr. *monos* "unic"+*genos* "rasă") Teorie antropologică conform căreia specia umană are origine unică.
MONOGRÁF s.m. (<fr. *monographe*) Autor al unei monografii.
MONOGRAFÍE s.f. (<fr. *monographie*) Studiu ştiinţific detaliat, complex asupra unui subiect.
MONOGRÁMĂ s.f. (<fr. *monogramme*; cf.gr. *monos* "unic"+*gramma* "literă") Semn scris, gravat, brodat etc., format prin alăturarea sau împletirea iniţialelor numelui şi prenumelui unei persoane.
MONOGRANULÁR, -Ă adj. (<*mono-*+*granular*) Compus din granule de aceeaşi mărime.
MONÓIC, -Ă adj. (<fr. *monoïque*) (Despre plante) Care are flori unisexuate pe acelaşi individ.
MONOIDEÍSM s.n. (<fr. *monoïdéisme*) Predominarea unei singure idei în gîndire.

MONOLÍNGV, -Ă adj. (<fr. *monolingue*) (Despre dicţionare, ediţii etc.) Într-o singură limbă; unilingv.
MONOLÍT, -Ă adj. (<fr. *monolithe*; cf.gr. *monos* "unic"+*lithos* "piatră") Care este constituit dintr-o singură bucată, dintr-un singur bloc. ◆ Fig. Unitar, omogen; trainic, solid. ◆ (Substantivat, n.) Monument format dintr-o singură bucată.
MONOLITIZÁRE s.f. (<*monolit*) Operaţie prin care elemente de construcţie din beton turnate separat se solidarizează pentru a prelua împreună sarcinile exterioare.
MONOLÓG s.n. (<fr. *monologue*; cf.gr. *monos* "unic"+*logos* "vorbire") **1.** Scenă dintr-o lucrare dramatică în care un personaj, fiind singur pe scenă, îşi exprimă cu glas tare gîndurile şi sentimentele. ◆ Lucrare dramatică de dimensiuni restrînse, destinată să fie interpretată de către un singur actor. ◆ *Monolog interior* = procedeu specific romanului sau nuvelei de analiză psihologică, prin care este reprodus fluxul gîndirii personajului. A fost definit şi folosit iniţial de E.Dujardin, apoi utilizat în romanul modern (Joyce, Faulkner). **2.** Vorbire neîntreruptă a cuiva şi care nu dă posibilitate de replică; vorbire cu sine însuşi; soliloc.
MONOLOGÁ vb. I intranz. (<fr. *monologuer*) A vorbi singur, a vorbi cu sine însuşi.
MONÓM s.n. (<fr. *monôme*; cf.gr. *monos* "unic"+*nomos* "diviziune") Expresie algebrică în care apar numai înmulţiri şi împărţiri. **2.** Fig. Succesiune neîntreruptă, şir.
MONOMANÍE s.f. (<fr. *monomanie*) Stare patologică manifestată prin obsesia unui singur gînd; idee fixă.
MONOMÉR s.m. (<fr. *monomère*) Substanţă chimică, de obicei organică, cu greutate moleculară mică, cu compoziţie simplă şi caracter nesaturat, care este capabilă să polimerizeze şi să dea naştere la macromolecule.
MONOMETALÍSM s.n. (<fr. *monométallisme*) Sistem bănesc bazat pe un singur etalon metalic (aur sau argint); teorie care preconizează acest sistem.
MONOMÉTRU s.n. (<fr. *monomètre*) **1.** Vers compus dintr-un singur metru. **2.** Vers compus din metri de acelaşi fel.
MONOMOTÓR adj., s.n. (<fr. *monomoteur*) (Avion) care este prevăzut cu un singur motor.
MONONUCLEÓZĂ s.f. (<fr. *mononucléose*) *Mononucleoză infecţioasă* = boală infecţioasă provocată, probabil, de un virus, mai frecventă la copii şi la tineri, care se manifestă prin febră, anghină şi creşterea numărului de celule mononucleare (limfocite şi monocite) din sînge.
MONOPLÁN s.n. (<fr. *monoplan*) Avion cu o singură aripă, dispusă simetric faţă de fuzelaj.
MONOPLASTÍDĂ s.f. (<fr. *monoplastide*) Organism unicelular.
MONOPLEGÍE s.f. (<fr. *monoplégie*; cf.gr. *monos* "unic"+*plege* "lovitură") Paralizie a unui singur membru al corpului sau a unui singur muşchi.
MONOPODÍE s.f. (<fr. *monopodie*; cf. gr. *monos* "unic"+*pous* "picior") **1.** (LIT.) Structură metrică alcătuită dintr-un singur picior. **2.** (MED.) Malformaţie congenitală constînd în existenţa unui singur picior.
MONOPÓDIU s.n. (<fr. *monopode*) (BOT.) Mod de ramificaţie a tulpinii, în care axul principal creşte continuu.
MONOPÓL s.n. (<germ. *Monopol*, fr. *monopole*; cf.gr. *monos* "unic"+*polein* "a vinde") **1.** Drept exclusiv de a dispune de ceva, de a efectua ceva; dominaţie într-un domeniu, într-una sau mai multe ramuri economice. **2.** Întreprindere sau uniune de întreprinderi care concentrează producţia şi desfăşurarea mărfurilor într-un anumit domeniu, impunîndu-şi interesele pe piaţă. **3.** Fig. Drept exclusiv pe care şi-l arogă cineva.
MONOPOLÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *monopoliste*) **1.** Adj. Organizat pe bază de monopol, privitor la monopol. **2.** S.m. şi f. Persoană care deţine un monopol, care participă la conducerea unui monopol.
MONOPOLIZÁ vb. I tranz. (<fr. *monopoliser*) **1.** A executa un monopol; a supune unui monopol. **2.** Fig. A acapara, a-şi aroga drepturi exclusive asupra unui domeniu, asupra unor lucruri, privilegii etc.; a reţine întreaga atenţie sau interesul cuiva.
MONOPTÉR adj. (<fr. *monoptère*; cf.gr. *monos* "unic"+*pteron* "aripă") (Mai ales despre edificiile circulare) Cu un singur rînd de coloane pe care se sprijină acoperişul (ex. *templu monopter*).
MONORÁI s.n. (<fr. *monorail*) Cale ferată (terestră sau suspendată) alcătuită dintr-o singură şină.
MONORÍMĂ s.f. (<fr. *monorime*) Repetare a aceleiaşi rime într-o succesiune de versuri.
MONOSCÓP s.n. (<fr. *monoscope*) Tub cu fascicul electronic, folosit în televiziune pentru generarea unui semnal de imagine corespunzător unei imagini fixe.
MONOSEMÁNTIC, -Ă adj. (<fr. *monosémantique*) (Despre cuvinte) Care are un singur sens.
MONOSILÁB, -Ă adj., s.n. şi f. (<fr. *monosyllabe*) (Cuvînt) format dintr-o singură silabă.
MONOSILÁBIC, -Ă adj. (<fr. *monosyllabique*) (Despre cuvinte) Care are o singură silabă; (despre limbi) format mai ales din cuvinte cu o singură silabă.
MONOSTRÓFĂ s.f. (<*mono-*+*strofă*) Poezie formată dintr-o singură strofă.
MONOŞÍNĂ s.f. (<*mono-*+*şină*, după fr. *monorail*) Monorai.
MONOTÁSTER s.n. (<*mono-*+*taster*) (POLIGR.) Ansamblu mecanic al monotipului care execută culegerea; maşină de cules.
MONOTEÍSM s.n. (<fr. *monothéisme*) Sistem religios care recunoaşte o singură divinitate (ex. *mozaismul, creştinismul, islamismul*).
MONOTÍP s.n. (<fr. *monotype*) **1.** Maşină tipografică pentru cules şi turnat literele una cîte una. **2.** (ARTE PL.) Procedeu prin care o pictură în ulei, executată pe o placă de metal sau de sticlă, este imprimată pe hîrtie într-un singur exemplar, obţinîndu-se efecte specifice de transparenţă a culorilor. **3.** Lucrarea obţinută prin acest procedeu.
MONOTÓN, -Ă adj. (<fr. *monotone*) **1.** (Despre glas, sunete, melodii; şi adverbial) Care are sau care păstrează tot timpul acelaşi ton. ◆ Fig. Lipsit de variaţie sau de varietate; uniform; egal; p.ext. plicticos, neplăcut, monocord. **2.** (MAT.; despre şiruri de numere sau despre funcţii) Care este fie crescător, fie descrescător.
MONOTONÍE s.f. (<fr. *monotonie*) Însuşirea de a fi monoton. ◆ Fig. Lipsă de variaţie, de varietate; uniformitate plictisitoare.
MONOTRÉM s.n. (<fr. *monotrème*) (La pl.) Ordin de mamifere primitive, ovipare, cu cioc şi cu corpul acoperit cu păr (sau cu ţepi), cărora le lipsesc mameloanele; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin (ex. *ornitorincul*).
MONOVALÉNT, -Ă adj. (<fr. *monovalent*) (Despre elemente sau radicali chimici) Care are valenţa unu.
MONOVÉRB s.n. (<it. *monoverbo*) Joc distractiv care constă în a reprezenta un cuvînt prin anumite combinaţii de litere sau de litere cu figuri.
MONOXÍD s.m. (<fr. *monoxyde*) Oxid în a cărui moleculă se află un singur atom de oxigen.
MONOXÍLĂ s.f. (<fr. *monoxyle*; cf.gr. *monos* "unic"+*xylon* "lemn") Ambarcaţie construită dintr-un trunchi de copac scobit.
MONOZAHARÍDĂ s.f. (<fr. *monosaccharide*) Substanţă chimică organică din clasa glucidelor, care nu se poate desface în zaharide mai simple şi care conţine în moleculă o grupă carbonil şi una sau mai multe grupe hidroxil (ex. *glucoza, fructoza*).
MONSENIÓR s.m. (<fr. *monseigneur*, it. *monsignore*) Titlu care se dădea nobililor şi prelaţilor catolici (în ţările apusene; persoană căreia i se atribuia acest titlu.
MÓNSTRU s.m. (<lat. *monstrum*, fr. *monstre*) **1.** Fiinţă mitologică cu corpul format din părţi ale unor animale diferite (ex. *himeră, grifon*) sau din unele părţi de om şi altele de animal (ex. *sfinx*). **2.** Fiinţă cu mari anomalii fizice; pocitanie; p.ext. namilă, matahală, dihanie. ◆ Fig. Om cu mari defecte morale, mai ales foarte crud. ◆ (Adjectival; fam.) De proporţii mari, extraordinar, neobişnuit.
MONSTRUÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *monstrueux*) **1.** Ca un monstru; cu mari anomalii; hidos, urît, oribil. ◆ Fig. Îngrozitor, rău, denaturat. **2.** Exagerat de mare, enorm, colosal.
MONSTRUOZITÁTE s.f. (<fr. *monstruosité*) Ceea ce este ieşit din comun, anormal ca aspect, proporţii etc.; ceea ce produce groază, repulsie; cruzime; grozăvie.
MONT s.n. (<*bont*) Parte care rămîne dintr-un membru amputat; ciot. ◆ Capăt al unui os sau proeminenţă patologică a unei articulaţii sau a unui os.
MONTÁ[1] vb. I tranz. (<fr. *monter*) **1.** A fixa în ordinea necesară diferitele piese ale unui sistem tehnic; a îmbina, a asambla. ◆ A potrivi, a amplasa un obiect, un aparat etc. pe locul de funcţionare. ◆ A fixa pietre preţioase într-o bijuterie. **2.** A pregăti reprezentarea unui spectacol artistic; a pune în scenă. **3.** Fig. A aţiţa pe cineva împotriva cuiva; a instiga. ◆ Refl. A se aprinde, a se enerva, a se înverşuna.
MONTÁ[2] vb. I tranz. (<*montă*) A fecunda (natural sau artificial) o femelă.
MONTAGNÁRD (MONTANIÁRD) s.m. (<fr. *montagnard*) **1.** Persoană care face excursii pe munte; p. ext. alpinist. **2.** Membru al unui partid radical din timpul Revoluţiei din Franţa (1789-1794); la adunările deputaţilor, membrii acestui partid ocupau locurile cele mai de sus ale sălii.
MONTÁJ s.n. (<fr. *montage*) **1.** Montare;

concr. ansamblu, sistem realizat prin montare. **2.** Conectare a elementelor componente ale unei instalaţii sau ale unui circuit electric. **3.** (În pictură, grafică, fotografie) Reunire a unor imagini independente sau care fac parte dintr-o compoziţie cu scopul de a obţine un nou ansamblu; concr. ansamblu astfel realizat. **4.** (CINEMAT.) Operaţia finală a realizării unui film, prin care se stabilesc ordinea şi lungimea definitivă ale secvenţelor, mixajul cu acompaniamentul sonor, în conformitate cu succesiunea indicată de scenariu şi cu viziunea artistică a regizorului. **5.** *Montaj radiofonic* = combinare în ordine logică a momentelor reprezentative care alcătuiesc opere literare sau muzicale, pentru a le putea prezenta în cadrul unei emisiuni radiofonice.

MONTÁN, -Ă adj. (<lat. *montanus*) De munte; specific muntelui; de la munte.

MONTANÍSM s.n. (<fr. *montanisme*) Doctrină mistică fundată de ereticul frigian Montanus (sec. 2), care glorifica Sfîntul Duh, anunţa iminenta revenire pe pămînt a lui Iisus, propovăduia ascetismul şi alte practici care subminau ierarhia bisericească.

MONTÁNT adj., s.m. (<fr. *montant*) **1.** Adj. Ridicat, înălţat. **2.** S.m. Bară de lemn sau de metal servind ca element de susţinere sau de întărire într-o construcţie sau într-un ansamblu tehnic.

MÓNTĂ s.f. (<fr. *monte*) **1.** Împreunare a două animale de sex opus în vederea reproducţiei. ◆ Fecundare artificială. **2.** Herghelie de armăsari pentru reproducere.

MONTMORILLONÍT s.n. (<fr. *montmorillonite*; cf. n.pr. *Montmorillon*, oraş în Franţa) Alumosilicat natural de magneziu, aluminiu şi fier din grupa mineralelor argiloase, alb, moale, gras şi puternic absorbant, folosit în industrie pentru purificarea unor soluţii.

MONTÚRĂ s.f. (<fr. *monture*) Piesă sau parte a unui aparat, sistem tehnic în care se montează o altă piesă. ◆ Piesă de metal care fixează pietrele preţioase într-o bijuterie. ◆ Felul în care sînt fixate pietrele unei bijuterii.

MONŢIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *montien*; cf.n.pr. *Mons*, oraş în Belgia) (GEOL.) **1.** S.n. Primul etaj al paleocenului, caracterizat prin gasteropode, lamelibranhiate şi foraminifere. **2.** Adj. Care aparţine monţianului, privitor la monţian; din monţian.

MONUMÉNT s.n. (<fr. *monument*, lat. *monumentum*) **1.** Operă de arhitectură sau de sculptură destinată să perpetueze amintirea unui eveniment sau a unei personalităţi remarcabile; p.ext. construcţie de o deosebită valoare istorică sau arhitectonică sau care evocă mari personalităţi ale culturii. ◆ Fig. Operă, document istoric sau creaţie culturală de însemnătate naţională sau internaţională. **2.** *Monument al naturii* = nume dat plantelor, animalelor, formaţiilor naturale, teritoriilor de mare însemnătate ştiinţifică sau estetică, considerate bunuri naţionale, ocrotite prin lege şi conservate pentru posteritate. În România au fost declarate monumente ale naturii călifarii, lopătarul, Parcul naţional al Retezatului etc.

MONUMENTÁL, -Ă adj. (<lat. *monumentalis*, fr. *monumental*) Grandios, măreţ, impunător (prin proporţii, prin importanţă, prin valoare).

MOPS s.m., s.n. (<germ. *Mops*) **1.** S.m. Buldog. **2.** S.n. (TEHN.) Cleşte cu fălci curbate folosit la strîngerea ţevilor, a vanelor etc. în cadrul operaţiilor de montare.

MORACÉE s.f. (<fr. *moracée*) (La pl.) Familie de plante lemnoase, rareori erbacee, în general tropicale şi subtropicale, cu frunzele alterne, întregi sau lobate, cu florile unisexuate dispuse în inflorescenţe şi cu fructele nucule, achene sau drupe, reunite într-un fruct compus; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *dudul, smochinul*).

MORÁL, -Ă adj., s.n. (<lat. *moralis, -e*, fr. *moral*) **I.** Adj. **1.** Care aparţine moralei, care se referă la morală; etic; care este conform cu morala; cinstit, corect. ◆ Care conţine o învăţătură; moralizator. **2.** Care aparţine psihicului sau spiritului, care se referă la psihic sau la spirit. **II.** S.n. **1.** Ansamblul stărilor sufleteşti şi spirituale. **2.** Stare afectivă şi volitivă referitoare la determinarea, capacitatea, dorinţa de a se angaja într-o acţiune, de a înfrunta dificultăţi, adversităţi, pericole. ◆ Curaj, tărie sufletească. ◇ *A avea un moral bun* (sau *ridicat*) = a fi pregătit sufleteşte, a fi încrezător în reuşita unei acţiuni.

MORÁLĂ s.f. (<lat. *moralis*, fr. *morale*) **1.** Ansamblul principiilor şi normelor de convieţuire, de comportare a oamenilor în relaţiile inter-individuale şi în relaţiile cu societatea în ansamblu, avînd la bază anumite concepţii, idei, convingeri despre bine şi rău, frumos şi urît, adevăr şi minciună, permis şi nepermis etc.; etică. ◆ Atitudine, comportare (cinstită, corectă); moralitate. **2.** Disciplină care se ocupă cu studiul şi stabilirea normelor de comportare; etică. ◆ Carte care cuprinde norme morale. **3.** Învăţătură moralizatoare care se desprinde dintr-o scriere; spec. concluzia unei fabule. **4.** (Fam.) Dojană, mustrare; învăţătură de bine.

MORALÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *moraliste*) **1.** Autor (specializat) de scrieri care dezbat şi formulează principii morale. ◆ Orator, predicator pe teme morale. **2.** (Fam.) Persoană predispusă la a învăţa şi a dojeni pe alţii.

MORALITÁTE s.f. (<lat. *moralitas, -atis*, fr. *moralité*) Însuşire a ceea ce este moral; natura, caracterul, valoarea unui fapt, a unei conduite din punct de vedere moral. ◆ Comportare, conduită, moravuri conforme cu principiile morale; cinste, corectitudine, responsabilitate etc.

MORALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *moraliser*) **1.** A da învăţături morale cuiva. **2.** (Fam.) A face cuiva morală; a dojeni, a mustra, în scopul de a îndrepta.

MORÁR s.m. (<*moară*) **1.** Proprietar sau administrator al unei mori. ◆ Muncitor într-o întreprindere de morărit. **2.** Gîndac brun, cu larvă gălbuie, care trăieşte atît ca adult, cît şi ca larvă, în lemn putred, în gunoaie, în făină etc. (*Tenebrio molitor*).

MORATÓRIU, -IE s.n., adj. (<it. *moratorio*, lat. *moratorium*, germ. *Moratorium*) **1.** S.n. Amînare pe o anumită perioadă a plăţii datoriilor unui debitor, acordată de o instituţie judecătorească înainte sau după declararea lui în stare de faliment; amînare cu caracter general a plăţii unor datorii publice sau particulare, acordată prin lege, pe un anumit timp. **2.** Adj. Care ţine de moratoriu, privitor la un moratoriu; care acordă un termen de plată (amînat). ◇ *Dobînzi moratorii* = dobînzi asupra datoriilor socotite pentru perioada de la data acordării moratoriului şi pînă la data achitării lor. *Daune moratorii* = despăgubiri care se acordă unui creditor în caz de întîrziere a executării unei obligaţii şi care se calculează din momentul trimiterii somaţiei.

MORÁV, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *morave*; cf.n.pr. *Moravia*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuieşte în Moravia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Moraviei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Moraviei sau moravilor, privitor la Moravia sau la moravi.

MORÁVURI s.n. pl. (<*năravuri*, după lat. *mos, moris*) Totalitatea obiceiurilor şi deprinderilor unei colectivităţi (popor, pătură socială) ori ale unei persoane, constituind o componentă a modului de viaţă şi de comportare; conduită morală, moralitate.

MORĂRÍ vb. IV intranz. (<*morar*) (Rar) A practica meseria de morar, a fi morar.

MORĂRÍT s.n. (<*morări*) **1.** Meseria morarului. **2.** Operaţie de măcinare a cerealelor. ◆ Ramură industrială care se ocupă cu prelucrarea prin zdrobire şi mărunţire a boabelor de cereale, producînd făină de consum, crupe, grişuri, orez decorticat etc.

MORĂRÍŢĂ s.f. (<*morar*) Soţie de morar, stăpînă a unei mori.

MORB s.n. (<lat. *morbus*) Boală. ◇ *Morbul lui Pott* = tuberculoză osoasă localizată la coloana vertebrală.

MORBÍD, -Ă adj. (<lat. *morbidus*, fr. *morbide*) Care indică o stare bolnăvicioasă sau rezultă dintr-o astfel de stare; nesănătos (fizic sau moral).

MORBIDÉŢE s.f. (<it. *morbidezza*, fr. *morbidesse*) Rafinament (bolnăvicios), delicateţe, moliciune, sensibilitate excesivă; lipsă de vitalitate, de energie (caracteristice personajelor unor opere de artă).

MORBIDITÁTE s.f. (<fr. *morbidité*) **1.** Caracterul a ceea ce este morbid; predispoziţie la îmbolnăvire. **2.** Faptul de a fi bolnav. **3.** Proporţia cazurilor de îmbolnăvire în cadrul unei anumite populaţii la un moment dat sau într-o anumită perioadă de timp.

MÓRCOV s.m. (< bg. *morkov*) Plantă legumicolă, bienală, din familia umbeliferelor, cu rădăcina îngroşată, de culoare galbenă-roşcată, suculentă, folosită în alimentaţie (*Daucus carota sativa*).

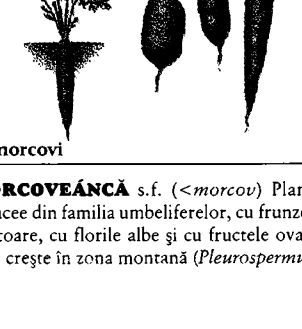

morcovi

MORCOVEÁNCĂ s.f. (<*morcov*) Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu frunzele lucitoare, cu florile albe şi cu fructele ovale, care creşte în zona montană (*Pleurospermum*

austriacum).

MORDACITÁTE s.f. (<fr. *mordacité*, lat. *mordacitas, -atis*) Caracterul muşcător, ironic al unui cuvînt sau al unei exprimări.

MORDANSÁRE s.f. (după fr. *mordançage, mordancer*) Tratament cu mordanţi aplicat fibrelor textile în scopul fixării pe ele a unor coloranţi.

MORDÁNT (MORDÉNT) s.m. (<fr. *mordant*) **1.** Substanţă cu afinitate atît pentru fibra textilă, cît şi pentru un anumit colorant, folosită la mordansare. **2.** (MUZ.; şi *mordent*) Ornament care constă în alternarea rapidă a notei reale din melodie cu nota alăturată (superioară sau inferioară) şi revenirea la aceeaşi notă reală.

MORÉNĂ s.f. (<fr. *moraine*) Formă de relief alcătuită din materialul detritic transportat de gheţari şi depus în locul de topire. După repartiţia morenelor se poate aprecia extinderea pe care a avut-o glaciaţia.

MORENDO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Cu o intensitate din ce în ce mai slabă, pînă la stingere.

MORFÉM s.n. (<fr. *morphème*; cf.gr. *morphe* "formă") (LINGV.) Element morfologic (prefix, sufix, desinenţă etc.) cu ajutorul căruia se formează de la o rădăcină cuvinte sau forme flexionare noi; cea mai mică unitate din structura unui cuvînt cu sens determinat (lexical sau gramatical).

MORFÍNĂ s.f. (<fr. *morphine*; cf.n.pr. *Morfeu*, zeul somnului la greci) Alcaloidul cel mai important al opiului, folosit ca analgezic, narcotic sau stupefiant. Utilizat în cantităţi mari, provoacă intoxicaţie (morfinism), iar repetarea îndelungată a tratamentului cu morfină duce la dependenţă (morfinomanie).

MORFINÍSM s.n. (<fr. *morphinisme*) Intoxicaţie cronică cu morfină.

MORFINOMÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *morphinomane*) Persoană care foloseşte în mod curent morfină, care suferă de morfinomanie.

MORFINOMANÍE s.f. (<fr. *morphinomanie*) Toxicomanie care constă în introducerea repetată în organism, prin injecţii, a unor doze de morfină tot mai mari.

MORFOFIZIOLOGÍE s.f. (<fr. *morphophysiologie*) Disciplină care se ocupă cu studierea raporturilor dintre structura calculelor, a ţesuturilor sau a organelor şi funcţia lor.

MORFOGENÉZĂ s.f. (<fr. *morphogenèse*; cf.gr. *morphe* "formă"+*genesis* "naştere") (EMBRIOL.) Proces de formare a structurilor morfologice ale organismelor.

MORFOGENÍE s.f. (<fr. *morphogénie*) Ramură a geomorfologiei care se ocupă cu studiul originii formelor de relief.

MORFOGNOZÍE s.f. (<fr. *morphognosie*; cf.gr. *morphe* "formă"+*gnosis* "cunoaştere") (MED.) Identificare a formelor numai prin pipăit.

MORFOLOGÍE s.f. (<fr. *morphologie*; cf.gr. *morphe* "formă"+*logos* "studiu") **1.** (BIOL.) Ştiinţă care studiază forma şi structura organismelor la nivel macroscopic (ex. anatomia) sau microscopic (ex. histologia, citologia). **2.** Parte a structurii gramaticale (şi a gramaticii ca studiu al acesteia) care cuprinde regulile privitoare la forma cuvintelor, la structura lor internă şi la modificările lor formale în diferite întrebuinţări.

MORFONOLOGÍE s.f. (<fr. *morphonologie*) Disciplină lingvistică avînd ca obiect studierea utilizării în morfologie a mijloacelor fonologice ale unei limbi.

MORFOPATOLOGÍE s.f. (<fr. *morphopathologie*) Ramură a morfologiei care studiază forma şi structurile diferitelor organe în condiţii patologice.

MORGÁNA adj. (<it. [fata] *morgana*) *Fata morgana* = miraj (**1**, **2**); apa morţilor.

MORGANÁTICĂ adj. (<fr. *morganatique*, lat. *morganaticus*) *Căsătorie morganatică* = căsătorie între un bărbat dintr-o familie domnitoare şi o femeie de rang social inferior.

MORGANÍSM s.n. (<germ. *Morganismus*; cf.n.pr. *Morgan*, biolog american) Concepţie potrivit căreia substratul material al ereditătii este cromozomul, în care genele sînt dispuse liniar, în puncte precise, denumite locus. Această teorie a fost elaborată de Th. Morgan, care a sintetizat ideile şi rezultatele experimentelor mai multor cercetători.

MÓRGĂ[1] s.f. (<fr. *morgue*; cf.lat. *murricare* "a face mutre") Aroganţă, trufie, orgoliu.

MÓRGĂ[2] s.f. (<fr. *morgue*) **1.** Clădire în care se depun cadavrele persoanelor neidentificate sau decedate în afara locuinţei (sau spitalului). **2.** Sală specială într-un spital în care se depun bolnavii decedaţi; prosectură.

MÓRIA s.f. (<ngr. *moria*; cf.gr. *moria* "nebunie") Tulburare psihică manifestată printr-o bună dispoziţie exagerată (euforie), cu înclinare marcată spre glume, datorată în special unor leziuni ale lobului frontal al creierului.

MORIÓN s.n. (<fr. *morion*; cf.sp. *morrion*) **1.** Coif metalic specific sec. 16, cu marginea răsfrîntă şi cu o creastă înălţată pe calotă. **2.** Varietate neagră de cuarţ, utilizată uneori ca piatră semipreţioasă.

MORÍSCI s.m. (<sp. *morisco*, fr. *morisque*) Mauri iberici convertiţi cu forţa la catolicism la începutul sec. 16, dar persecutaţi şi după creştinare şi expulzaţii din Spania (1609).

MORÍŞCĂ s.f. (<*moară*) **1.** Maşină agricolă pentru vînturat cerealele. **2.** Rîşniţă (pentru cafea, piper etc.). **3.** Jucărie care se învîrteşte cu mîna, producînd un zbîrnîit caracteristic; jucărie care imită roata de moară şi care poate fi pusă în mişcare de o apă curgătoare. ◆ *Morişcă de vînt* = obiect ornamental pus pe acoperişul caselor pentru a fi rotit de vînt. **4.** *Morişcă hidrometrică* (sau *hidraulică*) = aparat format dintr-un rotor cu una sau mai multe palete, care se roteşte sub acţiunea curentului de apă măsurînd viteza acestuia.

MORMÁN s.n. (probabil cuv. autoh.) Cantitate mare de obiecte, îngrămădite unele peste altele; grămadă, maldăr.

MORMÁI vb. IV intranz. (form. onomat.) **1.** (Despre urşi) A scoate sunete caracteristice speciei; p.ext. (despre alte animale) a scoate sunete asemănătoare cu ale urşilor. **2.** Fig. (Despre oameni) A vorbi nedesluşit pe un ton coborît, de obicei, pentru a-şi manifesta nemulţumirea, dezacordul sau nehotărîrea; a bombăni, a mîrîi.

MORMÎNT s.n. (lat. *monumentum*) Groapă săpată în pămînt pentru înhumarea celor decedaţi; loc special amenajat unde este înmormîntat cineva. ◆ Monument funerar; cavou.

MORMOLÓC s.m. (< scr. *mrmoljak*) **1.** Larvă de batracieni; faţă de adult, are coadă şi branhii în loc de plămîni. **2.** Fig. Om moale, lent, fără energie. ◆ (Fam.) Copil mic.

MORMÓN s.m. (<fr. *mormon*; cuv. amer.) (La pl.) Sectă creştină din SUA întemeiată în 1830 de J.Smith, care şi-a comunicat revelaţiile referitoare la învăţătura imaginarului profet biblic Mormon. Pe lîngă enunţurile dogmatice, mormonii propovăduiau şi practicau anumite forme specifice, riguroase de organizare şi comportament social, care i-au adus în conflict cu autorităţile.

MOROCÁNOS, -OÁSĂ adj. (<*morocăni*, reg. "a mustra, a cicăli") Prost dispus, posomorît, ursuz, posac, tăcut.

MÓRSĂ s.f. (<fr. *morse*) Mamifer acvatic din ordinul pinipedelor, de circa 3-4 m lungime, cu caninii superiori foarte lungi, care trăieşte în zonele litorale nordice ale Oceanului Atlantic şi celui Pacific; vacă-de-mare (*Odobaenus rosmarus*).

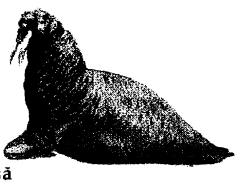

morsă

MÓRSE s.n. (<fr. *morse*; cf.n.pr. *Morse*, fizician american) Sistem de telegrafie care utilizează alfabetul Morse; aparatul folosit pentru astfel de transmisii-recepţii. ◇ *Alfabetul Morse* = cod telegrafic în care literele alfabetului sînt reprezentate prin combinaţii de linii şi puncte.

MORT, MOÁRTĂ adj., s.m. şi f. (lat. *mortuus*) **I.** Adj. **1.** Care nu mai este viu; ale cărui funcţii vitale au încetat. ◇ *A o lăsa moartă* = a lăsa o chestiune încurcată, a nu insista într-o dispută; a renunţa la ceva. *A fi mort după cineva* sau *ceva* = a) a fi îndrăgostit de cineva; a admira foarte mult pe cineva; b) a-i plăcea foarte mult cineva sau ceva. *A fi mort de oboseală* = a fi istovit, epuizat. *Nici mort* = (în construcţii negative) cu nici un preţ; sub nici un motiv. ◆ *Limbă moartă* = limbă care nu mai este vorbită în mod curent, fiind învăţată numai din cărţi (sau din texte scrise). *Timp mort* = perioadă de inactivitate. *Unghi mort* = loc aflat în faţa unei arme de foc şi care nu poate fi atins prin tragere directă. *Punct mort* = poziţie extremă a pistonului în cilindrul unui motor, cînd sistemul bielă-manivelă se află în prelungire sau are elementele suprapuse. *Linie moartă* = linie de cale ferată servind numai pentru staţionările îndelungate. ◆ (Despre aparate, motoare etc.) Care nu mai funcţionează. **2.** (Despre părţi ale corpului) Paralizat, înţepenit, desensibilizat. **3.** (Despre plante) Uscat, veşted. **4.** Lipsit de mişcare, de însufleţire, de activitate, nemişcat, încremenit. ◆ (Despre culori, nuanţe) Fără strălucire, şters. **II.** S.m. şi f. Persoană care a murit, defunct, decedat; trupul unei persoane decedate aşezat în sicriu sau în mormînt. ◆ *Apa morţilor* = fata morgana.

MORTÁL, -Ă adj. (<lat. *mortalis*, fr. *mortale*) **1.** Care provoacă moartea, ucigător de moarte. ◇ *Salt mortal* = figură acrobatică ce constă în rotirea completă a corpului în aer.

2. Specific unui mort, ca de mort.

MORTALITÁTE s.f. (<fr. *mortalité*, lat. *mortalitas, -atis*) Frecvenţă a cazurilor de deces exprimată prin raportarea numărului decedaţilor dintr-o populaţie, într-o anumită perioadă, la totalul populaţiei respective. ◇ *Mortalitate infantilă* = frecvenţa deceselor în primul an de viaţă la o mie de născuţi vii.

MORTÁR s.n. (<lat. *mortarium*) Material de construcţie constituit din amestec de var, nisip, apă, ciment sau ipsos etc., folosit ca element de legătură între cărămizi, plăci şi blocuri sau la acoperirea zidăriei.

MORTĂCIÚNE s.f. (lat. *morticina*) Cadavru de animal; stîrv, hoit, leş. ◆ Fig. Fiinţă foarte slabă, lipsită de energie şi de sănătate.

MORTEZÁ vb. I tranz. (<fr. *mortaiser*) A prelucra un metal prin aşchiere cu ajutorul unei morteze.

MORTÉZĂ s.f. (<fr. *mortaise*) Maşină de prelucrare prin aşchiere a suprafeţelor metalice cu profil complex, cu ajutorul unor cuţite speciale.

MORTIÉR (MORTIÉRĂ) s.n. (s.f.) (<fr. *mortier*) Gură de foc fără recul, de calibru mijlociu sau mare şi cu ţeava scurtă, care trage cu un unghi mai mare de 45° faţă de orizontală, pentru a lovi ţinte aflate după anumite obstacole.

MORTIFICÁ vb. I (după fr. *mortifier*) **1.** Tranz. A supune pe cineva la chinuri fizice sau mortale; a tortura. **2.** Refl. A-şi supune trupul chinurilor şi lipsurilor, prin asceză, din convingeri religioase. ◆ (Despre ţesuturi) A se necroza, a se cangrena.

MORTINATALITÁTE s.f. (<fr. *mortinatalité*) Raportul dintre numărul născuţilor morţi şi cel al copiilor născuţi vii, într-o anumită perioadă, pe un anumit teritoriu.

MORTUÁR, -Ă adj. (<fr. *mortuaire*, lat. *mortuarius*) Care se referă la un mort sau la o înmormîntare, privitor la mort, la moarte sau la înmormîntare; funerar, funebru.

MORŢÍŞ adv. (<*moarte*) Cu orice preţ, negreşit, în mod stăruitor, cu încăpăţînare.

MORÚĂ s.f. (<fr. *morue*) Peşte din mările arctice din al cărui ficat se extrage untură de peşte; cod (*Gadus morrhua*).

MORÚLĂ s.f. (<fr. *morula*; cuv. latin "dudă mică") Primul stadiu de dezvoltare embrionară la animale, avînd aspectul unei mure.

MORÚN s.m. (<bg. *moruna*) Peşte din familia sturionilor, avînd lungimea pînă la 4 m, de culoare cenuşie-închisă, fără solzi, cu capul relativ mic şi cu bot triunghiular, care trăieşte în Marea Neagră şi Marea Caspică şi migrează în fluvii pentru reproducere (*Huso huso*). Este pescuit pentru carne şi icre negre.

morun

MORUNÁŞ s.m. (<*morun*) Peşte teleostean, dulcicol, asemănător cu crapul, de culoare cenuşie-albăstrie, cu botul prelung şi cu gura ventrală (*Vimpa vimpa*).

MÓRVĂ s.f. (<fr. *morve*) Boală contaginoasă a calului şi a altor solipede, cu evoluţie lentă, manifestată prin ulceraţii ale foselor nazale, ale pielii şi ale altor organe; răpciugă. Este provocată de *Actinobacillus mallei* şi se poate transmite şi la om.

MOSC s.m., s.n. (<ngr. *moskos*) **1.** S.m. Mamifer de mărimea unei căprioare, fără coarne, cu caninii foarte lungi, originar din Asia (*Moschus moschiferus*). **2.** S.n. Substanţă cu miros aromatic, secretată de o glandă situată pe abdomen la masculul moscului, utilizată în industria parfumurilor, în cosmetică şi în medicină.

mosc (1)

MOSCÁT, -Ă adj. (<*mosc*) Cu miros de mosc. ◇ *Bou moscat* = gen de mamifer nordic, cu corpul lung, dar mai scund decît al boului, acoperit cu păr des şi lung, a cărui carne miroase a mosc şi care trăieşte în regiunile arctice ale Americii de Nord şi în Groenlanda (*Ovibos moschatus*).

MOSCHÉE s.f. (<fr. *mosquée*; cuv. ar.) Edificiu de cult mahomedan.

moschee

MOSCOVÍT, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *moscovite*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuieşte în oraşul Moscova; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a oraşului Moscova sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Moscovei sau moscoviţilor, privitor la Moscova sau la moscoviţi; p.ext. rusesc.

MOSÓR s.n. (<tc. *masura*, scr. *mosur*) Piesă cilindrică de lemn sau de metal, cu capetele în formă de discuri, pe care se înfăşoară aţă, fire de mătase, sîrmă etc.; p.ext. piesa împreună cu firele înfăşurate.

MÓSTRĂ s.f. (<ngr. *mostra*) **1.** Exemplar luat dintr-o mulţime de obiecte identice sau parte dintr-o cantitate de material, folosite pentru a constata sau a stabili anumite caracteristici ale obiectelor sau ale materialelor; eşantion. ◆ Model. ◇ *Tîrg de mostre* = tîrg la care se expun mostre pentru informarea cumpărătorilor. **2.** Fig. Exemplu, pildă.

MOŞ s.m. (cuv. autoh.; cf.alb. *mótshë, moshë*) **1.** Bărbat în vîrstă; bătrîn, moşneag, unchiaş; apelativ pentru un bărbat în vîrstă. **2.** (Înv. şi reg.) Bunic; (mai ales la pl.) ascendent (mai îndepărtat), înaintaş, strămoş. ◇ *Din (sau de la) moşi-strămoşi* = păstrat din generaţie în generaţie, din vremuri străvechi. ◆ Unchi. **3.** Personaj mascat care însoţeşte brezaia sau care apare în diferite reprezentaţii de teatru popular; moşneag. **4.** (La pl.; în tradiţia populară) Nume dat unor zile, considerate sărbători, în care se fac slujbe şi pomeni pentru morţi. ◆ Bîlci tradiţional organizat în sîmbăta de dinaintea Rusaliilor; p.ext. tîrg, loc unde sînt organizate distracţii publice. **5.** Partea cu cîrlig a unei copci; discul cu proeminenţă al unei capse.

MOŞÍ vb. IV (<*moaşă*) **1.** Tranz. A da unei femei ajutorul necesar la naştere; a da primele îngrijiri unui nou-născut. **2.** Intranz. şi refl. (Fam.) A lucra încet, fără spor; a se trudi, a se căzni fără succes.

MOŞÍE s.f. (<*moş*) **1.** Mare proprietate funciară, aflată în stăpînirea unui moşier. ◆ Proprietate (mare) de pămînt cultivabil. **2.** (Înv.) Pămînt strămoşesc; patrie.

MOŞIÉR s.m. (<*moşie*) Proprietar al unei moşii.

MOŞIERÍME s.f. (<*moşier*) Clasa moşierilor.

MOŞMOÁNĂ s.f. (<tc. *muşmula*) Fruct al moşmonului, drupă falsă, globuloasă sau piriformă, comestibilă, suculentă, dulce-acrişoară.

MOŞMÓN s.m. (<*moşmoană*) Arbust sau arbore din familia rozaceelor, cu frunzele eliptice mari şi fructele drupe false, originar din S-E Europei şi din Persia; la noi creşte sălbatic sau se cultivă (*Mespilus germanica*).

MOŞNEÁG s.m. (<*moş*) **1.** Bărbat în vîrstă; bătrîn. **2.** Bărbat mascat care însoţeşte brezaia sau care apare în alte forme ale teatrului popular; moş (**3**).

MOŞNEÁN s.m. (cf. *moştean, moş, moşie*) **1.** (În ev.med.; în Ţara Românească) Ţăran liber, stăpîn în devălmăşie al pămîntului moştenit de la un strămbun; moştean, răzeş. **2.** (Înv.) Moştenitor, succesor.

MOŞTEÁN s.m. (cf. *moşnean, moşteni*) (În ev.med.; în Ţara Românească) Moşnean (**1**).

MOŞTENÍ vb. IV tranz. (<*moştean*) **1.** A dobîndi un patrimoniu, o parte sau anumite bunuri din acesta prin testament. ◆ A deveni moştenitorul, succesorul cuiva. **2.** A dobîndi ereditar o trăsătură a părinţilor (sau a altor rude de sînge).

MOŞTENÍRE s.f. (<*moşteni*) **1.** Transmitere a patrimoniului unei persoane decedate către una sau mai multe persoane în viaţă în temeiul legii sau al unui testament; bun moştenit. **2.** Patrimoniu cultural, valori morale transmise de la o generaţie la alta.

MOŞTENITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*moşteni*) **1.** Persoană care moşteneşte bunuri materiale sau care devine, prin succesiune, beneficiarul unui drept; persoană care urmează pe cineva într-un post, într-o demnitate; succesor, urmaş. **2.** Fiu, copil (în raport cu părinţii săi).

MOT À MOT adv. (loc. fr.) Cuvînt cu cuvînt; literal.

MOTÁN s.m. **1.** Masculul pisicii; pisoi, cotoi. **2.** Fig. Om tăcut, ascuns, care nu-şi exteriorizează sentimentele sau gîndurile.

MOTÉL s.n. (<fr., engl. *motel*) Hotel (în afara localităţilor) amenajat pentru automobilişti.

MOTÉT s.n. (<fr. *motet*; cf.fr. *mot*) Formă polifonică în care se suprapun simultan mai multe voci (sau melodii) de sine stătătoare, uneori fiind diferite şi textele acestor melodii.

MOTILITÁTE s.f. (<fr. *motilité*) (FIZIOL.)

Proprietate a unor organe cu musculatură netedă de a efectua mişcări de contracţie şi de relaxare; motricitate (ex. *motilitate intestinală*).

MOTÍV s.n. (<fr. *motif*, it. *motivo*, germ. *Motiv*) **I.** Cauza, raţiunea, impulsul subiectiv care determină o acţiune; mobil. ◆ Pretext, prilej. **II. 1.** (MUZ.) Cea mai mică unitate semnificativă a discursului melodic. **2.** Element pictural sau sculptural fundamental, folosit într-o compoziţie decorativă sau arhitecturală. **3.** Unitate de conţinut dintr-o operă literară, cu semnificaţie de sine stătătoare, care a fost folosită în mai multe scrieri (ex. *motivul sorţii schimbătoare; motivul prometeic; motivul veşnicei întoarceri*); topos; temă (în sens restrîns). ◆ Idee, relaţie, situaţie fundamentală în existenţa şi interpretarea lumii, reluată sub diferite forme în creaţia spirituală a omului.

MOTIVÁ vb. I tranz. (<fr. *motiver*) A expune cauzele unei acţiuni, ale unei stări sufleteşti etc.; a justifica. ◆ A îndreptăţi, a susţine, a sprijini pe un motiv întemeiat, serios; spec. (despre elevi şi studenţi) a justifica absenţele de la cursuri; (despre profesori) a accepta justificarea absenţelor de la cursuri ale elevilor sau studenţilor.

MOTIVÁŢIE s.f. (<fr. *motivation*) (PSIH.) Totalitatea motivelor sau mobilurilor (conştientizate sau nu) care determină o persoană să întreprindă o anumită acţiune, să tindă spre anumite scopuri sau să aibă o anumită atitudine.

MOTO[1]- (<fr. *moto-*) Element prim de compunere care are semnificaţia "pus în mişcare cu ajutorul unui motor", "prevăzut cu un motor".

MÓTO[2] s.n. (<it. *motto*, germ. *Motto*) Citat luat, de obicei, dintr-o operă consacrată şi aşezat la începutul unei lucrări sau al unuia dintre capitolele ei, în scopul de a releva ideea fundamentală a lucrării; epigraf.

MOTOBÁL s.n. (<fr. *motoball*) Joc sportiv pe echipe, în care mingea este lovită de sportivi de pe motocicletă sau cu motocicleta şi introdusă în poarta adversarului.

MOTOBLINDÁT s.n. (<*moto[1]-* + *blindat*) Autovehicul blindat, pe pneuri sau pe şenile, dotat cu armament, folosit pe cîmpul de luptă.

MOTOCICLÉTĂ s.f. (<fr. *motocyclette*) Vehicul cu două roţi în linie sau cu trei roţi în triunghi, avînd motor cu ardere internă cu unu sau doi cilindri şi capacitatea cilindrică variind între 125-1200 cm^3.

MOTOCICLÍSM s.n. (<fr. *motocyclisme*) Sport care se practică pe motociclete (cu două sau trei roţi) împărţite în clase după capacitatea cilindrică, sub forma unor curse de regularitate şi rezistenţă, de viteză (în circuit), de motocros şi de dirt-track.

motociclism

MOTOCOMPRESÓR s.n. (<fr. *motocompresseur*) Agregat format dintr-un motor cu ardere internă sau electric şi un compresor, folosit pentru producerea aerului comprimat.

MOTOCRÓS s.n. (<fr. *motocross*) Cursă de motociclism pe teren accidentat, în care plecările se dau în grup, pe clase. ◇ *Motocros nautic* = cursă care se desfăşoară cu ambarcaţii speciale pe apă (denumite papuci), pe trasee în circuit sau în linie dreaptă; motonautică.

MOTONÁVĂ s.f. (<*moto[1]-* + *navă*; cf.it. *motonave*) Navă a cărei propulsie este realizată cu ajutorul unui motor cu ardere internă.

MOTOPÓMPĂ s.f. (<fr. *motopompe*) Agregat compus dintr-un motor (cu ardere internă sau electric) şi o pompă, montate pe un şasiu comun.

MOTOPROPULSÓR s.n. (<fr. *motopropulseur*) Agregat compus în general dintr-un motor cu ardere internă sau turbină cu gaz, cuplat cu o elice propulsoare sau portantă.

MOTÓR, -OÁRE s.n., adj. (<fr. *moteur*, lat. *motor*, germ. *Motor*) **1.** S.n. Maşină de forţă care transformă o formă de energie în energie mecanică, convertibilă în lucru mecanic. ◇ *Motor eolian* = motor constituit dintr-un rotor cu elice, care transformă energia vîntului în energie mecanică. ◇ *Motor termic* = motor care transformă energia termică a unui fluid (aer cald, abur, amestec combustibil-aer) în energie mecanică. *Motor electric* = motor care transformă energia electrică în energie mecanică; electromotor. *Motor hidraulic* = motor care transformă energia hidraulică a unei mase de apă în mişcare în energie mecanică. *Motor pneumatic* = motor care transformă energia aerului în energie mecanică. *Motor cu ardere externă* = motor termic la care arderea combustibilului are loc într-un generator independent. *Motor cu ardere internă* = motor termic la care arderea combustibilului are loc în interiorul motorului însuşi, cu aprindere prin scînteie (ex. *motor cu electroaprindere*) sau prin autoaprindere (ex. *motor diesel*). ◆ Fig. Ceea ce pune în mişcare ceva, ceea ce determină o acţiune, o evoluţie; agent; cauză; imbold; stimulent. **2.** Adj. Care pune ceva în mişcare, care produce o mişcare, o forţă. **3.** Adj. Fig. Care declanşează (şi susţine) o acţiune. ◆ (Substantivat, n.) Stimul, imbold.

MOTOREACTÓR s.n. (<fr. *motoréacteur*) Agregat folosit pentru propulsia avioanelor, format dintr-un motor cu ardere internă şi un compresor.

MOTORÉTĂ s.f. (<fr. *motorette*) Motocicletă cu capacitate cilindrică mică (sub 100 cm^3).

MOTORÍNĂ s.f. (<germ. *Motorin*) Produs lichid constituit dintr-un amestec de hidrocarburi obţinut prin distilarea ţiţeiului sau a unor produse sintetice, folosit drept combustibil în motoarele cu autoaprindere, ca materie primă pentru cracarea catalitică etc.

MOTORIZÁ vb. I (<fr. *motoriser*) A înzestra cu motor; a introduce mijloace de transport cu tracţiune mecanică.

MOTORIZÁT, -Ă adj. (<*motoriza*) Care utilizează tracţiunea mecanică; echipat cu motor. ◆ (Şi substantivat, n.pl.) (Unitate militară) care foloseşte mijloace mecanizate pentru transport şi în luptă.

MOTOTÓL, -OÁLĂ s.n., adj. (<*mototoli*) **1.** S.n. Obiect făcut cocoloş; ghemotoc. ◇ *A se face mototol* = a se strînge, a se ghemui. **2.** Adj. (Şi substantivat) Încet la lucru; moale, bleg; nătîng, prost.

MOTOTOLÍ vb. IV tranz. şi refl. (form. onomat.) A (se) face mototol; a (se) face ghem; a (se) şifona.

MOTOTRICICLÉTĂ s.f. (<*moto[1]-* + *tricicletă*) Vecicul folosit mai ales pentru transportul mărfurilor în oraşe, avînd roata din faţă directoare şi cele două roţi din spate motoare.

MOTRÍCE adj. invar. (<fr. *motrice*) *Forţă motrice* = forţă care produce o mişcare.

MOTRICITÁTE s.f. (<fr. *motricité*) Capacitate a activităţii nervoase superioare de a trece rapid de la un proces de excitaţie la altul, de la un anumit stereotip dinamic la altul; p.ext. motilitate.

MOŢ[1] s.n. **1.** Şuviţă de păr (deosebită de rest prin lungime, densitate, orientare) pe frunte sau în creştetul capului (la oameni sau la animale). ◇ *A fi mai cu moţ* = a se considera mai deosebit sau superior faţă de alţii. ◆ Şuviţă de păr legată. ◆ (La pl.; în forma *moaţe*) Mic obiect care serveşte ca suport pentru răsucirea şi fixarea unor şuviţe de păr cu scopul de a le încreţi; bigudiu. **2.** Smoc de pene de pe capul unor păsări. **3.** Panaş, ciucure fixat de vîrful unui fes, unei scufii sau căciuliţe. **4.** Protuberanţă epidermică crescută deasupra ciocului de curcan. ◇ *Moţul curcanului* = a) plantă erbacee mare cu florile roşii, roz sau albe în formă de spice care atîrnă (*Polygonum orientale*); b) plantă erbacee cu florile roşii, mici, aşezate în spice lungi, atîrnînd ca o coadă (*Amaranthus caudatus*). **5.** Partea superioară, proeminentă a unor lucruri; vîrf.

MOŢ, MOÁŢĂ s.m. şi f. (cf. *moţ[1]*) Român din Munţii Apuseni.

MOŢĂÍ vb. IV intranz. (<*moţ[1]*) A fi cuprins de somn, a dormi uşor şi intermitent; a picoti, a dormita.

MOŢIÚNE s.f. (<fr. *motion*, lat. *motio, -onis*) **1.** Hotărîre a unei adunări, aprobată prin vot, privind atitudinea faţă de o anumită problemă sau exprimarea unor doleanţe, revendicări. **2.** Procedeu de formare a substantivelor feminine de la cele masculine sau invers prin adăugarea unui sufix, pentru a se exprima deosebirea de sex (ex. *poet - poetă; gîscă - gîscan*).

MOV adj. invar., s.n. invar. (<fr. *mauve*) **1.** Adj. Care are culoarea unor nuanţe de violet-deschis. **2.** S.n. Culoarea mov.

MOVÍLĂ s.f. (<sl. *mogyla*) **1.** Ridicătură de pămînt mai mică decît dealul, rotunjită, formată într-o regiune plană. **2.** Ridicătură de pămînt în urma acoperirii trupurilor celor căzuţi într-o bătălie. **3.** Mică ridicătură de pămînt, de pietre făcută pentru a marca un hotar. **4.** Morman, grămadă (de nisip, de pietriş, de obiecte).

MOVIÓLĂ s.f. (<fr. *moviola*) Aparat de proiecţie pentru montajul filmului sonor.

MOZAÍC[1] s.n. (<fr. *mosaïque*, it. *mosaico*) **1.** Tehnică folosită în artele plastice (decorative), constînd în asamblarea (şi fixarea pe un suport) a unor bucăţele finisate de marmură, ceramică, sticlă, smalţ, metal etc., divers colorate, astfel încît să formeze diferite imagini. Folosită din antichitate, arta mozaicului a cunoscut o deosebită înflorire în cadrul

culturii bizantine (decorarea marilor edificii). ◆ Lucrare executată în această tehnică. **2.** Amestec special de beton şi diferite bucăţele de piatră sau marmură, cu un înalt grad de finisare, folosit pentru obţinerea unor suprafeţe decorative şi impermeabile. **3.** Fig. Ansamblu eterogen; amestec de diferite elemente. **4.** Virozã a plantelor, manifestată prin apariţia unor pete decorative pe frunze (ex. *mozaicul tutunului*).

mozaic[1] (1)

MOZÁIC[2], -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *mosaïque*) **1.** Adj. Care ţine de mozaism, privitor la mozaism. **2.** S.m. şi f. Adept al mozaismului.
MOZAICÁR, -Ă s.m. şi f. (<*mozaic[1]*) Lucrător specializat în tehnica mozaicului[1], care execută lucrări de mozaic.
MOZAÍSM s.n. (<fr. *mosaïsme*, it. *mosaismo*) Religie monoteistă ebraică întemeiată de legendarul Moise, care a impus ca zeu unic şi absolut pe Yahweh (Iehova). Doctrina mozaică se întemeiază pe *Thora* şi pe *Talmud*. Creştinismul are în comun cu mozaismul o bună parte din dogmele şi faptele cuprinse în *Vechiul Testament*. Neacceptarea lui Iisus Hristos ca Mesia, caracterul exclusiv etnic, oarecum ezoteric al dogmelor şi practicilor religioase au condus la consolidarea unei forme specifice de religie a evreilor — iudaismul.
MOZAMBICÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<*Mozambic*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care locuieşte, care s-a format în Mozambic; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Mozambicului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Mozambicului sau mozambicanilor, care se referă la Mozambic sau la mozambicani.
MOZARÁB, -Ă s.m., adj. (<fr. *mozarabe*; cuv. arab) **1.** S.m. Spaniol creştin din timpul dominaţiei maure. **2.** Adj. *Artă mozarabă* = artă creştină în Spania sec. 10-11, puternic influenţată de arta islamică, în special în decoraţia arhitectonică, în împodobirea manuscriselor cu miniaturi policrome, în tehnica prelucrării metalelor preţioase şi a fildeşului.
MOZOLÍ vb. IV (<magh. *majszol*) **1.** Tranz. A mesteca ceva în gură fără a sfărîma. **2.** Tranz. şi refl. A (se) murdări, a (se) mînji. ◆ Tranz. A spăla de mîntuială, superficial.
MRÁNIŢĂ s.f. (<sl. **smradŭnica*) Îngrăşămînt agricol obţinut din gunoi de grajd bine fermentat sau din descompunerea altor materiale organice, în special frunze.
MREÁJĂ s.f. (<sl. *mrěža*) **1.** Tranz. Unealtă de pescuit de forma unei plase simple şi uşoare, cu ochiuri relativ mari şi împletită din aţă subţire, cu ajutorul căreia se pescuieşte în porţiunile liniştite ale apelor curgătoare sau în bălţi. ◆ Îngrăditură pentru pescuit. **2.** Fig. (mai ales la pl.) Mijloc viclean de a prinde, de a ademeni, de a înşela pe cineva; cursă, laţ; p.ext. situaţie în care se află o persoană ademenită, înşelată. ◇ *A fi ţinut în mreje* = a nu avea libertate; a se afla sub ascultarea cuiva.
MREÁNĂ s.f. (<bg. *mrěana*, scr. *mrena*) Peşte de rîu înrudit cu crapul, cu corpul alungit, brun-verzui pe spate cu două perechi de mustăţi, ale cărui icre nu sînt comestibile (*Barbus barbus*).
MUC s.n., s.m. (refăcut din pl. *muci* <lat. *mucci*, pl. lui *muccus*) **1.** S.n. Capătul ars al fitilului de lampă, lumînare, candelă; p.ext. fitil. ◆ Capăt rămas după arderea unei lumînări, a unei ţigări. **2.** S.m. (Mai ales la pl.) Secreţie nazală, eliminată prin nări.
MUCALÍT, -Ă adj. (<tc. *mukallit*) (Despre oameni; adesea substantivat). Care, sub aparenţă serioasă, este plin de haz; poznaş, ghiduş.
MUCARÉR s.n. (<tc. *mukarrer*) (În ev. med.; în ţările române) **1.** Firman de confirmare a domnilor, dat de sultan. **2.** Sumă de bani plătită Porţii Otomane de către domni, începînd din sec. 17, pentru a obţine reînnoirea domniei; se plătea la trei ani (*mucarerul mare*) şi la un an (*mucarerul mic*).
MUCAVÁ s.f. (<tc. *mukavva*) Carton gros folosit la legatul cărţilor, la confecţionarea lăzilor, a ambalajelor etc.
MÚCED, -Ă adj. (lat. *mucidus*) Care este acoperit, pătruns de mucegai; mucegăit. ◆ (Despre hîrtie) Îngălbenită, degradată de vreme.
MUCEGÁI s.n. (<*muced*) Nume dat ciupercilor saprofite sau parazite care se dezvoltă pe suprafeţe organice, pe ziduri, piatră etc. sub forma unei mase de filamente sau a unei pîsle, albă, cenuşie sau verzuie şi care provoacă degradarea mediului pe care apar. Unele specii parazitează plantele (ex. *mucegaiul cenuşiu* la viţa de vie), iar altele sînt folositoare (ex. *Penicillium*, din care se obţine penicilina).
MUCEGĂÍ vb. IV intranz. şi refl. (<*mucegai*) A (se) acoperi, a fi pătruns de mucegai; a mucezi.
MUCENÍC, -Ă s.m. şi f. (<sl. *mučenikŭ*) **1.** Martir creştin din primele secole d.Hr.; fig. persoană care suferă pentru o idee, o convingere etc. **2.** (La pl.m.) Sărbătoare creştină pentru pomenirea celor 40 de martiri creştini din Sevastia (9 martie). ◆ Colăcel în form de 8, însiropat sau uns cu miere şi acoperit cu nucă pisată, preparat special pentru ziua de 9 martie.
MUCENICÍE s.f. (<*mucenic*) Suferinţă extremă; martiriu, chin.
MUCEZEÁLĂ s.f. (<*mucezi*) Faptul de a (se) mucezi; concr. mucegai.
MUCEZÍ vb. IV intranz. şi refl. (<*muced*) A (se) mucegăi. ◆ Fig. (Despre persoane) A duce o viaţă inactivă, monotonă.
MÚCHIE s.f. (lat. **mutila=mutulus* "cercul de deasupra capitelului") **1.** Linie de intersecţie a două feţe ale unui corp geometric. **2.** Margine, dungă a unui lucru. **3.** (La unele unelte) Partea opusă tăişului. ◇ *A fi pe muchie de cuţit* = a fi într-o situaţie critică. **4.** Creastă, coamă, culme (a unui deal, munte etc.).
MUCILÁGIU s.n. (<fr. *mucilage*, lat. *mucilago*) **1.** Substanţă cleioasă extrasă din seminţele de in, de cereale etc., asemănătoare cu gumele vegetale. **2.** Material cleios, rezultat din măcinarea şi din hidratarea pastei de hîrtie. ◆ Produs degradat, vîscos provenit din pasta celulozică atacată de anumite ciuperci sau bacterii.
MUCÍNĂ s.f. (<fr. *mucine*) Substanţă semifluidă (mucopolizaharidă) prezentă în sucul gastric şi în alte mucusuri.
MUCOÁSĂ s.f. (<fr. *muqueuse*) Ţesut care căptuşeşte organele cavitare şi canalele care se deschid la exterior sau în altă cavitate. Este constituită dintr-un epiteliu bogat în glande sau celule glandulare, care secretă mucus (ex. *mucoasa căilor respiratorii; mucoasa aparatului digestiv*).
MUCOPOLIZAHARÍDĂ s.f. (<fr. *mucopolysaccharide*) Compus chimic care conţine polizaharide şi proteine, prezent în organism, mai ales în cartilaje şi în unele secreţii.
MUCOPROTEÍDĂ s.f. (<fr. *mucoprotéide*) Materie mucoasă (proteine de tipul condroidelor) care se găseşte în secreţiile glandulare.
MÚCOR s.m. (<fr., lat. *mucor*) Gen de ciuperci din familia mucoraceelor.
MUCORACÉE s.f. (<fr. *mucoracée*) (La pl.) Familie de ciuperci saprofite, microscopice, dintre care unele produc mucegaiuri pe substraturile pe care se dezvoltă, iar altele produc micoze la om sau fermentaţii alcoolice; (şi la sg.) ciupercă din această familie.
MUCOZITÁTE s.f. (<fr. *mucosité*) Produs de secreţie, cu aspect mucilaginos, existent într-un organ cavitar sau eliminat din acesta, format în special din mucus, dar putînd conţine şi alte elemente, ca sînge, puroi etc. ◆ Lichid vîscos pe care îl conţin unele plante.
MÚCUS s.n. (<lat., fr. *mucus*) Secreţie vîscoasă a mucoaselor, compusă din mucină, celule epiteliale, leucocite şi diferite săruri anorganice, suspendate în apă.
MUDEJÁR s.m., adj. invar. (<fr., sp. *mudejar*; cuv. ar.) (În Spania) **1.** S.m. Musulman care şi-a păstrat religia sub dominaţia creştină. **2.** Adj. Care aparţine mudejarilor, privitor la medejari. ◇ *Artă mudejar* = artă musulmană, dezvoltată în Spania după Reconquista, adoptată şi integrată artei occidentale, caracterizată prin specificul elementelor arhitecturale decorative.
MUEZÍN s.m. (<tc. *müezzin*) Preot musulman care anunţă din minaret ora rugăciunii.
MÚFĂ s.f. (<germ. *Muffe*) Bucată de ţeavă (cu filet interior), simplă sau ramificată, cu ajutorul căreia se îmbină două (sau mai multe) ţevi sau se realizează o ramificare a cablurilor; manşon. ◆ Capăt lărgit al unei ţevi în care intră capătul normal al alteia pentru îmbinare.
MÚFLĂ s.f. (<fr. *moufle*) **1.** Asamblaj de scripeţi, folosit la ridicarea unor greutăţi mari. **2.** Cameră a unui cuptor industrial sau de laborator, cu pereţi refractari, în care se introduce materialul de încălzit, ca să nu vină în contact cu gazele de ardere.
MUFLÓN s.m. (<fr. *mouflon*, cf.it. *moufl one*) Nume generic dat ovinelor sălbatice, cu

muflon

coarnele groase în spirală (*Ovis*); animal care face parte din această categorie.

MUFTÍU s.m. (<tc. *müftí*) Căpetenie religioasă a unei comunități musulmane mai mari. ◇ *Marele muftiu* = conducătorul cultului islamic dintr-o țară, care are și atribuții judecătorești.

MÚGET s.n. (<*mugi*) **1.** Strigăt caracteristic al unor animale cornute; răget. **2.** P.anal. Strigăt, geamăt intens, dureros al omului; urlet. ◆ Zgomot puternic, specific, produs de furtună, valuri etc.

MUGÍ vb. IV intranz. (lat. *mugire*) **1.** (Despre unele animale cornute) A scoate sunete prelungi, caracteristice; (despre animale sălbatice) a rage, a urla. **2.** P. analog. (Rar; despre persoane) A geme, a scoate strigăte de durere, de desperare. ◆ (Despre elemente din natură) A vui, a urla. ◆ (Despre arme de foc) A bubui puternic și prelung.

MUGILÍD s.n., pl. (<fr. *mugilidé*) (La pl.) Familie de pești teleosteni, marini, care au solzi și pe cap (*Mugilidae*); (și la sg.) pește din această familie (ex. *chefalul, labanul*).

MÚGUR (MÚGURE) s.m. (cuv. autoh.; cf.alb. *mugull*) **1.** Organ al plantelor superioare care asigură reluarea ciclului vegetativ, concentrînd într-un înveliș solzos un vîrf de creștere și un set de frunze sau flori miniaturale. **2.** Parte a pieptului de la locul îmbinării picioarelor din față, la unele animale erbivore mari.

MUIÁ vb. I (<*moale*; cf. fr. *mouiller*) **1.** Tranz. A îmbiba un corp cu un lichid. ◆ A uda, a stropi. **2.** Tranz. și refl. A face să devină sau a deveni mai puțin consistent, a face să-și piardă sau a-și pierde duritatea (prin udare, prin încălzire etc.). **3.** Tranz. și refl. A (se) potoli, a (se) calma. ◆ A (se) îmblînzi, a (se) îndupleca. **4.** Refl. A-și pierde puterile, a se moleși. **5.** Tranz. și refl. (FON.; despre consoane) A (se) palataliza.

MUIÁNT, -Ă adj. (<*muia*) (Despre substanțe) Care face să devină elastic, moale, suplu; emolient. ◆ (Substantivat, n.) Produs chimic auxiliar, component al soluției de înmuiere a produselor textile, folosit la operația premergătoare vopsirii sau albirii, care înlătură ceara și grăsimile de pe fibre.

MUIÉRE s.f. (lat. *mulier, -eris*) **1.** Femeie. **2.** Femeie căsătorită; soție.

MUJDÉI s.n. (<*must+de+ai* "usturoi") Amestec de usturoi pisat, sare și apă (sau oțet), care se servește ca adaos la unele mîncăruri.

MUL s.n. (<fr. *mull*, germ. *Mull*) Humus fin, slab acid, afînat, brun-închis sau negru, format din substanțe complet humificate, în amestec cu componente minerale.

MULÁ vb. I (<fr. *mouler*) **1.** Tranz. A reproduce o formă prin aplicarea unei substanțe plastice pe forma respectivă sau prin presarea (sau turnarea) unui material plastic (lichid) în tipare, matrițe. ◆ A da unui material forma dorită; a modela; a executa un mulaj. **2.** Refl. (Despre îmbrăcăminte) A se lipi de corp, a urmări formele corpului.

MULÁJ s.n. (<fr. *moulage*) **1.** Reproducere în ipsos, în ceară etc. a unui obiect, obținută prin mulare. **2.** Model sau tipar după care se croiește un obiect de îmbrăcăminte.

MULÁTRU, -Ă s.m. și f. (<fr. *mulâtre*) Persoană născută din părinți de rase diferite (albă și neagră).

MULGĂTÓR, -OÁRE s.m. și f., adj. (<*mulge*) **1.** Persoană care mulge vacile, oile, caprele. **2.** Adj. (Pop.; despre vaci, oi) Care are lapte; care se mulge.

MÚLGE vb. III tranz. (lat. *mulgere*) **1.** A extrage manual sau mecanic laptele din ugerul femelelor unor animale domestice. **2.** Fig. A profita (abuziv) de banii cuiva, de o situație; a exploata o persoană sau o situație. **3.** (ZOOL.) *Mulge-capre* = lipitoare (*Hirudo medicinalis*).

MULINÁ vb. I tranz. (<fr. *mouliner*) A răsuci două sau mai multe fire de mătase pentru a le spori calitățile fizice.

MULINÉTĂ s.f. (<fr. *moulinet*) **1.** Dispozitiv fixat pe vergeaua lansetei de pescuit, constituit dintr-o bobină cu manivelă pe care se înfășoară firul. **2.** Elice mică (în aerodinamică).

MULINÉU s.n. (<fr. *mouliné*) Fir de mătase, de bumbac sau de lînă, constituit din mai multe fire răsucite, folosit la cusături artistice, la broderii etc.

MULS, -Ă s.n., adj. (<*mulge*) **1.** S.n. Acțiunea de a mulge. **2.** Adj. (Despre vaci, oi etc.) Căreia i s-a extras laptele din uger; (despre lapte) care a fost extras din uger.

MULT, -Ă adj., adv. (lat. *multus, -a, -um*) **1.** Adj. În număr sau cantitate mare; de intensitate mare; de dimensiuni mari; de durată lungă. ◆ (Substantivat, n. pl.) Lucruri, fapte, întîmplări numeroase și variate (ex. *azi s-au întîmplat multe*). ◇ *A nu ști multe* = a) a trece repede la fapte; a se hotărî repede; b) a se supăra ușor. **2.** Adv. În cantitate mare, în mare măsură; intens, stăruitor; cu valoare mare; pe o distanță mare; îndelung, repetat. ◇ Loc.adv. *Cu mult* = în foarte mare măsură. *Cel mult* = a) maximum; b) în cel mai bun caz. *Mai mult* = a) în plus; b) în special, mai ales, îndeosebi; c) (în construcții negative) de acum înainte, din acest moment. *De mult* = a) dintr-o vreme îndepărtată; (de) altădată; b) de mult timp. Loc. conj. *De mult ce* = din cauza, datorită cantității, duratei, intensității etc. ◆ (Înaintea unui adjectiv sau adverb, dă acestora valoare de superlativ) Foarte, tare. ◆ (Înaintea unei construcții comparative, îi intensifică sensul) *Mult mai scump*.

MULTI- (<fr. *multi-*; cf.lat. *multus* "mult") Element prim de compunere care are semnificația "mai mulți", "mulțime", "plural".

MULTICOLÓR, -Ă adj. (<fr. *multicolore*, lat. *multicolor*) Colorat în culori variate; policrom.

MULTIDIMENSIONÁL, -Ă adj. (<fr. *multidimensionnel*) Care are mai multe dimensiuni; pluridimensional.

MULTIDISCIPLINÁR, -Ă adj. (<fr. *multidisciplinaire*, engl. *multidisciplinary*) (Despre domenii ale științei) Care este fundamentat pe concepții și metodologii specifice mai multor discipline; pluridisciplinar, interdisciplinar.

MULTIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *multiforme*) Care are sau capătă diverse forme, aspecte.

MULTIFUNCȚIONÁL, -Ă adj. (<*multi-* + *funcțional*) (Despre obiecte) Care poate îndeplini mai multe funcții; cu mai multe întrebuințări.

MULTIGRÁD, -Ă adj. (<fr. *multigrade*) (Despre substanțe, uleiuri etc.) A cărui viscozitate nu este influențată de variațiile de temperatură.

MULTILATERÁL, -Ă adj. (<fr. *multilatéral*) Care cuprinde mai multe aspecte ale realității, care este orientat în mai multe sensuri sau se desfășoară pe mai multe planuri. ◆ Apt de acțiuni sau întrebuințări diverse.

MULTIMÉTRU s.n. (<fr. *multimètre*) Aparat electric pentru măsurarea tensiunilor, curenților și uneori a rezistențelor electrice.

MULTIMILENÁR, -Ă adj. (<*multi-+milenar*) Care durează de multe milenii; p.ext. foarte vechi.

MULTINAȚIONÁL, -Ă adj. (<fr. *multinational*) (Despre state) În care trăiesc mai multe naționalități; (despre acțiuni) la care participă mai multe naționalități.

MULTIPÁR, -Ă adj. (<fr. *multipare*) (Despre animale) Care naște mai mulți pui deodată. ◆ (Despre femei; și substantivat, f.) Care a avut mai mulți copii.

MULTIPLÉT s.m. (<fr. *multiplet*) (FIZ.) Grup de linii spectrale cu frecvențe foarte apropiate.

MULTIPLÉX adj. (<fr. *multiplex*) *Sistem multiplex* = procedeu folosit în telecomunicații pentru transmiterea simultană a mai multe mesaje pe același circuit al unei linii electrice sau prin intermediul aceleiași unde electromagnetice.

MULTIPLEXÓR s.n. (<engl. *multiplexer*) (INFORM.) Dispozitiv care combină mesajele pentru a permite transmisia simultană pe o singură rețea.

MULTIPLICÁ vb. I (<lat. *multiplicare*, fr. *multiplier*) **1.** Tranz. și refl. A(-și) mări numărul, a (se) înmulți. **2.** Tranz. A reproduce un obiect, un text etc. în mai multe exemplare. **3.** Tranz. (MAT.) A înmulți.

MULTIPLICATÍV, -Ă adj. (<fr. *multiplicatif*) Care multiplică. ◇ (GRAM.) *Numeral multiplicativ* = numeral care indică în ce proporție crește o cantitate sau se desfășoară o acțiune (ex. *întreit, înzecit*).

MULTIPLICATÓR s.m., s.n. (<fr. *multiplicateur*, lat. *multiplicator*) **1.** (MAT.) S.m. Factor al unui produs; număr sau expresie cu care se înmulțește o altă expresie matematică. **2.** S.n. Aparat sau mașină de multiplicare. ◇ *Multiplicator electronic* = tub electronic cu vid care se folosește la amplificarea unui flux de electroni.

MULTIPLICITÁTE s.f. (<fr. *multiplicité*, lat. *multiplicitas, -atis*) **1.** Faptul de a fi în număr mare; mulțime; pluralitate; diversitate. **2.** (MAT.) Faptul că o soluție a unei ecuații este multiplă. ◆ Număr care arată de cîte ori o soluție satisface o anumită ecuație.

MULTÍPLU, -Ă s.m., adj. (<fr. *multiple*, lat. *multiplus*) **1.** S.m. Număr în care se cuprinde de un număr exact de ori un alt număr. **2.** S.m. Fiecare unitate de măsură care este mai mare decît unitatea de măsură fundamentală a unui sistem metric, considerată în raport cu aceasta. **3.** Adj. Care este în număr mare și de mai multe feluri. ◆ Care are o structură complexă, care prezintă aspecte diverse.

MULTIPÓL s.m. (<*multi-+pol*) (ELT.) **1.** Sistem de perechi de sarcini electrice, una pozitivă și una negativă, egale ca mărime (ex. *dipol* = o pereche de sarcini; *cvadripol* = două

perechi de sarcini). **2.** Rețea electrică cu mai multe borne de acces.

MULTIPOLÁR, -Ă adj. (<fr. *multipolaire*) (Despre mașini electrice) Care are mai multe perechi de poli magnetici sau mai multe borne electrice de acces.

MULTIPROGRAMÁRE s.f. (după engl. *multiprogrammy*) (INFORM.) Tehnică de exploatare a unui sistem de calcul prin care două sau mai multe programe sînt rulate simultan de un calculator.

MULTISECULÁR, -Ă adj. (<fr. *multiséculaire*) Care durează sau care există de mai multe veacuri.

MULTITÚDINE s.f. (<lat. *multitudo, -inis*, fr. *multitude*) Număr mare (de lucruri, de aspecte ale unui lucru); mulțime.

MULTIVIBRATÓR s.n. (<fr. *multuvibrateur*) (TELEC.) Circuit electronic generator de oscilații de relaxare, format din rezistoare, condensatoare și elemente neliniare de circuit; folosit ca divizor de frecvență, generator de impulsuri etc.

MULȚÍME s.f. (<*mult*) **1.** Număr mare, cantitate mare. **2.** Grup numeros de persoane; omenire, grămadă. ◆ Colectivitate, masă. **3.** (MAT.) Ansamblu de obiecte (numite elemente), determinat fie prin indicarea tuturor elementelor, fie prin formularea unei proprietăți caracteristice numai lor (ex. *mulțimea numerelor naturale; mulțimea triunghiurilor* etc.). ◇ *Mulțimi disjuncte* = mulțimi care nu au nici un element comun.

MULȚUMÍ vb. IV (de la formula de urare (*la*) *mulți ani!*) **1.** Intranz. (La prez. ind. pers. 1 sg. și pl., cu valoare de interj.) A exprima (cuiva) recunoștință (pentru un dar, un serviciu etc.). ◆ A răspunde la un salut, la o urare. **2.** Tranz. A răsplăti, a recompensa pe cineva. **3.** Tranz. A fi pe placul cuiva, a satisface pe cineva. **4.** Refl. A fi satisfăcut; a nu dori mai mult.

MULȚUMÍRE s.f. (<*mulțumi*) **1.** Acțiunea de a (se) mulțumi; p.ext. cuvînt, gest etc. prin care se mulțumește cuiva pentru ceva. **2.** Starea celui mulțumit; satisfacție; bucurie, fericire.

MULȚUMÍT, -Ă adj., s.f., prep. (<*mulțumi*) **1.** Adj. Satisfăcut, îndestulat. ◆ Bucuros. **2.** S.f. Mulțumire, recunoștință (exprimată prin cuvinte sau prin recompense); ceea ce se oferă drept răsplată. ◆ Bucurie, satisfacție. **3.** Prep. (În forma *mulțumită*; construit cu dativul) Datorită..., cu ajutorul...

MULȚUMITÓR, -ÓARE adj. (<*mulțumi*) Care corespunde așteptărilor, cerințelor; care dă satisfacție, produce mulțumire; satisfăcător; suficient.

MULÚRĂ s.f. (<fr. *moulure*) Profil arhitectural cu funcție ornamentală (ex. *baghete, tocuri*).

MUMBAȘÍR s.m. (<tc. *mübaşir*) (În ev. med.; în țările române) Slujbaș însărcinat cu încasări și execuții fiscale.

MUMÍE s.f. (<ngr. *mumia*, it. *mummia*, germ. *Mumie*) Cadavru conservat prin îmbălsămare (mai ales de către vechii egipteni). ◆ Fig. (Deprec.) Om foarte slab, lipsit de vlagă.

MUMIFICÁ vb. I (<it. *mummificare*, fr. *momifier*) **1.** Tranz. A îmbălsăma; a transforma în mumie. **2.** Refl. A se transforma în mumie. ◆ (Despre fructe) A se zbîrci; a se usca.

MÚNCĂ s.f. (<sl. *monka*) **1.** Activitate specifică omului, avînd ca scop producerea de bunuri necesare traiului, adaptarea parțială a naturii la necesitățile sale sau adaptarea sa la condițiile naturale; activitate în domeniul educației, științei, cercetării, creației tehnice, intelectuale, artistice etc., în scopul realizării tuturor bunurilor și valorilor specifice existenței umane. ◆ Concr. Rezultat, folos material, bun agonisit prin lucru; profit. **2.** Lucrare, lucru, treabă. ◆ Efort de a realiza ceva, strădanie, ocupație. **3.** (Înv.; la pl.) Torturi, cazne. ◆ Durere, chin. ◆ Spec. (La pl.) Durerile nașterii.

MUNCÉL s.n. (lat. *monticellus*) Munte mic, sub limita de altitudine a munților, cu structură cutată, alcătuit din roci dure.

MUNCÍ vb. IV (<sl. *monciti*) **1.** Intranz. A desfășura o activitate, a depune un efort fizic sau intelectual pentru a produce, a crea ceva; a lucra, a avea o ocupație. ◆ Tranz. A lucra pămîntul. **2.** Refl. A-și da osteneala; a se strădui, a se trudi. **3.** Tranz. A chinui, a tortura. **4.** Refl. și intranz. A suferi; a pătimi. ◆ Tranz. (Despre sentimente, gînduri etc.) A provoca suferințe, a preocupa intens, a consuma.

MUNCÍT, -Ă adj. (<*munci*) **1.** Care a lucrat mult în viață; ostenit, trudit. **2.** (Despre terenuri) Lucrat, cultivat. **3.** Cîștigat prin muncă; agonisit cu multă osteneală. ◆ Făcut, săvîrșit cu mult efort, cu multă migală și grijă. **4.** Torturat, chinuit.

MUNCITÓR, -OÁRE adj., s.m. și f. (<*munci*) **1.** Adj. Care muncește; p.ext. harnic, activ. **2.** S.m. și f. Persoană (angajat, salariat) care lucrează nemijlocit în procesul obținerii bunurilor materiale, la întreținerea și la repararea acestora sau în procese de muncă similare acestora; p.ext. persoană care desfășoară o muncă fizică în industrie sau în domeniul serviciilor.

MUNDÁN, -Ă adj. (<lat. *mundanus*) Care aparține lumii, care face parte din lume; lumesc.

MUNICIPALITÁTE s.f. (<fr. *municipalité*) Totalitatea organelor care conduc și administrează un municipiu; persoanele care alcătuiesc aceste organe; p.ext. municipiu.

MUNICÍPIU s.n. (<lat. *municipium*) **1.** Oraș mare, cu un rol însemnat în viața economică, politică, socială și cultural-științifică a unei țări; municipalitate. **2.** Nume dat orașelor din Imperiul Roman care aveau autonomie administrativă internă.

MUNÍȚIE s.f. (<germ. *Munition*, lat. *munitio, -onis*, fr. *munition*) (Denumire generică pentru) cartușe, proiectile de artilerie, bombe de avion, grenade etc.

MÚNTE s.m. (lat. *mons, -tem*) **1.** Formă pozitivă complexă de relief, cu înălțime care depășește 800 m, alcătuită din roci dure, acoperită cu păduri, pajiști alpine (iar la altitudini mari, cu zăpezi veșnice) sau avînd un aspect stîncos. Munții au origini și vîrste diferite. ◆ Zonă muntoasă. **2.** Fig. Grămadă (înaltă), cantitate mare de ceva; morman. **3.** *Munte de pietate* = oficiu de amanetare.

MUNTEÁN s.m. (<*munte*) **1.** (La pl.m.) Populație care locuiește în Muntenia; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a Munteniei sau este originară de acolo. **2.** Persoană care locuiește la munte sau este originară de acolo. ◆ (Adjectival) Care aparține locuitorilor de la munte, specific locuitorilor de la munte.

MUNTEÁNCĂ s.f. (<*muntean*) **1.** Femeie care face parte din populația de bază a Munteniei sau este originară de acolo. **2.** Femeie de la munte sau care locuiește la munte.

MUNTENÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*muntean*) **1.** Care aparține Munteniei sau muntenilor, privitor la Muntenia sau la munteni; care provine din Muntenia. **2.** De (la) munte.

MUNTENÍSM s.n. (<n.pr. *Muntenia*) Particularitate specifică graiurilor din Muntenia.

MUNTÓS, -OÁSĂ adj. (<*munte*) Format din munți, cu munți, bogat în munți; de munte, al muntelui.

MUR[1] s.m. (lat. *morus*) Nume dat mai multor specii de arbuști din familia rozaceelor, cu tulpina spinoasă, cu frunzele palmat-compuse, cu florile albe sau roz, dispuse în umbele și cu fructele negre, comestibile (*Rubus*); arbust care aparține fiecăreia dintre aceste specii.

MUR[2] s.m. (<lat. *murus*) Zid.

MURÁ vb. I tranz. (<*moare*) **1.** A ține unele legume sau fructe la acrit în saramură sau într-o soluție de oțet. ◆ Refl. (Despre legume ținute în oțet sau saramură) A se acri. **2.** A conserva nutrețuri verzi printr-un proces de fermentare. **3.** A pune la topit în apă plantele textile (în cursul procesului de prelucrare). **4.** Fig. A uda tare.

MURÁL, -Ă adj. (<fr. *mural*, lat. *muralis*) Aflat pe un zid; destinat să stea pe un perete. ◇ *Pictură murală* = pictură executată pe un perete și care, datorită tehnicii folosite, aderă perfect la zidul pe care este executată (ex. *frescă, tempera*).

MURALÍST, -Ă s.m. și f. (<engl. *muralist*) Pictor specializat în picturi murale.

MÚRĂ[1] s.f. (lat. *morum* "mură" sau rom. *mur*[1]) Fructul comestibil al murului[1] (alcătuit din mici bobițe negre, lucioase).

MÚRĂ[2] s.f. (<it. *mura*) Parîmă folosită pentru a trage spre proră colțurile inferioare ale velelor pătrate.

MURĂTÚRĂ s.f. (<*mura*) Legumă sau fruct conservat în oțet sau în saramură.

MURDÁR, -Ă adj. (<tc. *murdar*) **1.** Plin de murdărie, de pete; acoperit, îmbîcsit de necurățenie; nespălat. ◆ (Despre ființe) Care nu se spală; care nu respectă curățenia. ◆ (Despre apă, lumină etc.) Lipsit de claritate; tulbure. **2.** Fig. Mîrșav, ticălos, josnic. ◆ (Despre cuvinte) Obscen, trivial; necuviincios.

MURDĂRÍ vb. IV tranz. și refl. (<*murdar*) A (se) umple de murdărie; a (se) păta, a (se) mînji. ◆ Fig. A (se) înjosi, a (se) compromite, a (se) degrada.

MURDĂRÍE s.f. (<*murdar*) **1.** Strat de necurățenie care îmbîcsește sau acoperă ceva; concr. gunoi, resturi; obiect murdar. **2.** Excremente. **3.** Fig. Faptă josnică, mîrșavă, degradantă. ◆ Cuvînt necuviincios, obscen, trivial.

MURÉNĂ s.f. (<fr. *murène*) Pește din Marea Mediterană, alungit, lacom, cu o carne gustoasă.

MÚREX s.n. (<fr., lat. *murex*) Nume generic dat gasteropodelor cu cochilie conică, spiralată, țepoasă și prelungită cu un tub lung (*Murex*). Din unele specii mediteraneene se extrăgea în antichitate purpura.

MURG, -Ă adj. (cuv. autoh.; cf.alb. *murk, murgu*) (Despre unele animale, mai ales despre cai) Care are părul castaniu-închis; p.gener. de culoare închisă. ◆ (Substantivat, m.) Cal cu părul de această culoare; p.ext. cal.

MURGULÉȚ s.m., s.n. (<*murg*) **1.** S.m. Diminutiv al lui murg; căluț. **2.** S.n. art. Dans popular românesc răspîndit în S Munteniei, cu ritm binar sau asimetric și cu mișcare vioaie; melodie după care se execută acest dans.

MURÍ vb. IV intranz. (lat. *moriri*) **1.** A înceta de a mai trăi, de a mai exista; a deceda, a sucomba, a răposa, a dispărea. ◇ *A muri cu zile* = a muri înainte de vreme (din cauza unei boli sau a unui accident). **2.** (Prin exagerare) A suferi foarte mult, a fi covîrșit de un sentiment puternic, de o senzație dureroasă etc. (*a muri de spaimă*; *a muri de durere*). ◆ (Urmat de determinări introduse prin prep. *după*) A ține mult la cineva sau la ceva, a iubi cu pasiune; a-i plăcea foarte mult. **3.** Fig. A înceta să mai fie auzit sau văzut; a se stinge, a se pierde treptat. **4.** (Despre plante) A se usca, a se veșteji.

MURIBÚND, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *moribond*, lat. *moribundus*; după *muri*) (Ființă) care se află pe punctul de a muri, în ultimele clipe ale vieții; agonizant; p.ext. foarte slab sau bolnav. ◆ Fig. Care este pe cale de a dispărea, de a pieri, de a se stinge; p.ext. lipsit de putere, epuizat.

MURÍD s.n. (<fr. *muridé*) (La pl.) Familie de rozătoare de talie mică, cu coada lungă și bot ascuțit (*Muridae*); (și la sg.) animal care face parte din această familie (ex. *șoarecii, șobolanii*).

MURITÓR, -OÁRE adj., s.m. și f. (<*muri*) **1.** Adj. Care este în mod inevitabil supus morții. ◇ *Muritor de foame* = foarte sărac. **2.** S.m. și f. Om, pămîntean.

MÚRMUR s.n. (<lat. *murmur*, fr. *murmure*) **1.** Emisie de sunete abia articulate, de cuvinte rostite încet, monoton, neclar; zgomot surd și confuz de glasuri; rumoare. ◆ Exprimare a unei nemulțumiri, a unei dezaprobări prin cuvinte rostite cu jumătate de glas; protest, cîrteală, murmurare. **2.** Fig. Zgomot lin, monoton și prelung produs de apele curgătoare, de vînt etc.; p.ext. zgomot slab, surd, indistinct.

MURMURÁ vb. I (<lat. *murmurare*, fr. *murmurer*) **1.** Tranz. și intranz. A rosti cuvinte sau a intona o melodie cu jumătate de glas, nedeslușit, monoton. ◆ Intranz. A protesta cu glas scăzut; a cîrti, a bombăni. **2.** Intranz. (Despre elemente ale naturii) Fig. A produce un zgomot slab, continuu și monoton; a susura; a fremăta.

MURUÍ vb. IV tranz. (cf. ucr. *murovati*) A acoperi pereții sau pardoseala unei case cu un strat neted de lut moale; a lipi. ◆ A astupa crăpăturile din pereții lucrărilor subterane cu un material argilos.

MURUIÁLĂ s.f. (<*murui*) Faptul de a murui. ◆ Concr. Lut moale (sau alte materiale) cu care se muruiesc pereții; lipitură.

MUS s.m. (<fr. *mousse*) Elev marinar.

MUSACÁ s.f. (<tc. *musakka*) Mîncare preparată din carne tocată, cu felii de cartofi, vinete sau dovlecei, gătită la cuptor.

MUSAFÍR, -Ă s.m. și f. (<tc. *misafir*) Persoană aflată în vizită sau găzduită temporar într-o casă; invitat, oaspete.

MÚSAI adv. (<magh. *muszáj*) **1.** În mod imperios, negreșit, neapărat. ◇ *Este musai* = trebuie, este obligatoriu. **2.** Cu insistență, cu orice preț, morțiș.

MUSAÍP s.m. (<tc. *musahip*) Înalt demnitar la curtea sultanului; confident al sultanului; sfetnic al domnitorului.

MUSCÁL[1] s.m. (<rus., ucr., pol. *moskal*) **1.** (Înv.) Moscovit; rus. **2.** (Înv.) Birjar (rus). ◆ Birjă.

MUSCÁL[2] s.n. (<tc. *miskal*) (Înv. și pop.) Nai.

MUSCÁR s.m. (<*muscă*) **1.** Pasăre insectivoră, migratoare, cu ciocul și picioarele negre, iar penajul cenușiu cu galben-ruginiu (*Muscicapa striata*). **2.** Gîndac insectivor, cu elitrele negre (*Catharis fusca*).

muscar (1)

MUSCARDÍNĂ s.f. (<fr. *muscardine*) Boală a viermilor de mătase, provocată de o ciupercă și manifestată prin apariția unor pete de culoare închisă.

MUSCARÍNĂ s.f. (<fr. *muscarine*) Alcaloid foarte toxic, puternic inhibitor cardiac, prezent în diverse ciuperci otrăvitoare și în proteine degradate.

MUSCÁT s.m. (<fr. *muscat*) Grup de soiuri de viță de vie, dintre care mai răspîndite sînt *muscat hamburg*, cu struguri de masă, și *muscat otonel*, din care se obțin vinuri tămîioase de calitate superioară; vin obținut din aceste soiuri.

MÚSCĂ s.f. (lat. *musca*) **I. 1.** Nume generic dat mai multor genuri de insecte din ordinul dipterelor; p.ext. orice fel de insectă mică, zburătoare (căreia nu i se cunoaște numele). ◇ *Muscă-de-casă* = insectă de culoare cenușie-închisă, care transmite boli infecțioase și parazitare (*Musca domestica*). *Musca-țeță* = insectă hematofagă din Africa Ecuatorială, care transmite boala somnului (*Glossina palpalis*). *Muscă-columbacă* = insectă hematofagă care inoculează la vite și la oameni o substanță foarte toxică (*Simulium columbaczensis*). *Muscă-verde* = insectă de culoare verde cu reflexe metalice, care își depune ouăle pe cadavre, pe alimente etc. (*Lucilia caesar*). *Muscă-albastră* (sau-*mare, -de-carne*) sau *musca-hoiturilor*) = insectă mare, de culoare albastră, cu luciu metalic, care își depune ouăle pe cadavre, pe alimente etc. (*Calliphora vomitoria*). *Muscă-cenușie-de-carne* = insectă mare, de culoare cenușie, vivipară; depune larvele pe alimente, pe carne etc. (*Sarcophaga carnaria*). *Muscă-de-cal* = insectă de culoare brună-roșcată, ectoparazită (*Hippobosca equina*). *Musca-cireșelor* = insectă de culoare neagră, care depune ouăle în cireșele care se coc (*Rhagoletis cerasi*). *Muscă-de-varză* = insectă ale cărei larve atacă varza și alte crucifere (*Chortophila brassicae*). *Muscă-bețivă* = mică insectă, care trăiește în roiuri și își depune ouăle în must (*Drosophila funebris* sau *fenestrarum*). ◆ *Muscă artificială* = imitație de insectă sau de larvă, montată direct pe cîrligul de pescuit și folosită ca momeală. **2.** (Pop.) Albină. **II.** P.anal. **1.** Scobitură înnegrită în dinții calului, după care i se poate aprecia vîrsta. ◆ Mustață foarte mică. **2.** (SPORT) Categorie de greutate în care sînt încadrați sportivii între 48 și 51 kg la box, iar la lupte juniorii pînă la 49 kg și seniorii pînă la 52 kg. **3.** Orificiul lăsat de glonț la trecerea acestuia exact prin centrul țintei de tir (cercul notat cu 10 puncte); punctul central al țintei.

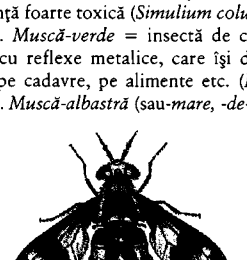

muscă-de-casă

MUSCÉL s.n. Culme deluroasă, prelungă, în zonele subcarpatice, a cărei altitudine se apropie de aceea a munților, cu povîrnișuri domoale, de obicei acoperite de pășuni și livezi.

MUSCHÉTĂ s.f. (<fr. *mousquet*) Armă de foc cu fitil, purtată de soldați în evul mediu.

MUSCÓNĂ s.f. (<fr. *muscone*) (CHIM.) Cetonă ciclică derivată de la o cicloparafină cu un inel mare, extrasă din mosc sau obținută sintetic, care se utilizează în parfumerie ca fixator și agent odorant.

MUSCOVÍT s.n. (<fr. *muscovite*, rus. *muskovit*) Varietate de mică albă, aluminoasă, utilizată ca izolant termic și electric.

MUSCULÁR adj. (<fr. *musculaire*) Care aparține mușchilor[1], privitor la mușchi[1], propriu mușchilor[1]. ◇ *Sistem muscular* = totalitatea mușchilor din organism care, împreună cu sistemul osteoarticular, formează aparatul locomotor; musculatură.

MUSCULATÚRĂ s.f. (<fr. *musculature*) Sistemul muscular al corpului.

MUSCULÍȚĂ s.f. (<*muscă*) Diminutiv al lui muscă; muscă mică. ◇ *Musculiță-de-brînză* = muscă mică, neagră-lucioasă, ale cărei larve (patogene) trăiesc pe alimente, alterîndu-le (*Piophila casei*). *Musculiță-de-oțet* (sau *bețivă*) = gen de insectă din ordinul dipterelor, ale cărei larve trăiesc în materii care fermentează sau putrezesc (*Drosophila*). Ea constituie obiectul a numeroase cercetări de genetică.

MUSELÍNĂ (MUSELÍN, MUSLÍN) s.f. (s.n.) (<fr. *mousseline*, pol. *muślin*, tc. *muslin*; cf.it. *mussolina* "țesătură de Mosul, localitate în Iran") Țesătură subțire, de bumbac sau mătase, din care se confecționează îmbrăcăminte ușoară, perdele etc. ◆ Stofă de lînă foarte fină.

MUSICÁL s.n. (<engl. *musical*) Reprezentație axată pe o acțiune dramatică unitară, desfășurată într-o alternanță de scene vorbite, numere muzicale și coregrafice. Termenul a apărut în arta americană a spectacolului, inițial fiind sinonim cu comedia muzicală.

MÚSIC-HALL s.n. (<fr., engl. *music-hall*)

Spectacol de varietăţi (muzică, dans, acrobaţii, numere comice etc.); local destinat acestui gen de spectacol.

MUSÓN s.m. (<fr. *mousson*; cf.old. *monçon*; cuv. arab) Vînt periodic stabil, care bate şase luni dinspre continent spre ocean (musonul de iarnă) şi şase luni dinspre ocean spre continent (musonul de vară), în părţile sudice ale Asiei. Schimbarea direcţiei este însoţită de furtuni şi ploi puternice.

MUST s.n. (lat. *mustum*) **1.** Suc dulce, care nu a început încă să fermenteze, obţinut prin zdrobirea şi presarea boabelor de struguri sau, p.ext., a altor fructe ori plante. **2.** Sucul unor fructe. **3.** Seva arborilor.

MUSTÁNG s.m. (<engl., fr., sp. *mustang*) Cal sălbatic din America de Sud.

MUSTÁŢĂ s.f. (lat. **mustacea*) **1.** Părul care creşte deasupra buzei superioare la bărbaţi. ◇ *A-i rîde* (sau *a-i zîmbi* cuiva) *mustaţa* = a se bucura. *A rîde* (sau *a zîmbi*) *pe sub mustaţă* = a rîde sau a zîmbi reţinut (şi cu ironie); a mustăci. **2.** (Mai ales la pl.) Fire (lungi) de păr care cresc la unele animale în jurul botului. ◆ Antenele insectelor şi ale crustaceelor. **3.** (La pl.) Fire subţiri şi lungi care cresc pe spicul gramineelor. **4.** Rădăcinile adventive ale unor plante. **5.** (TEHN.; la pl.) Capete ale armăturii de oţel dintr-un element de construcţie de beton armat.

MUSTĂCÍ vb. IV. intranz. (<*mustaţă*) **1.** A rîde pe ascuns (şi cu ironie); a zîmbi pe sub mustaţă. **2.** A fi nemulţumit de ceva.

MUSTĂRÍE s.f. (<*must*) Loc unde se face sau se vinde must.

MUSTELÍDĂ s.f. (<fr. *mustélidé*) (La pl.) Familie de mamifere carnivore, cu corpul suplu, cu picioarele scurte, cu coada lungă şi în majoritate cu blană preţioasă (*Mustelidae*); (şi la sg.) animal care face parte din această clasă (ex. *jderul, dihorul, hermina*).

MUSTÍ vb. IV intranz. (<*must*) **1.** (Despre lichide) A fi îmbibat într-un strat material, o ţesătură etc; a se ivi la suprafaţă. **2.** A fi îmbibat, a fi plin de sevă, de sînge sau de alt lichid.

MUSTIMÉTRU s.n. (<fr. *mustimètre*) Instrument pentru determinarea densităţii şi procentului de zahăr din must.

MUSTRÁ vb I tranz. şi refl. (lat. *monstrare*) A(-şi) face observaţii aspre; a(-şi) reproşa, a (se) dojeni. ◇ (Tranz.) *A-l mustra* (pe cineva) *cugetul* (sau *conştiinţa*) = a se căi, a avea remuşcări.

MUSTRÁRE s.f. (<*mustra*) **1.** Acţiunea de a (se) mustra şi rezultatul ei; ceartă, dojană. ◆ Remuşcare, căinţă. **2.** Sancţiune disciplinară care constă într-o notificare făcută unui angajat care nu şi-a îndeplinit obligaţiile de serviciu şi căruia i se recomandă să ia măsuri de îndreptare.

MUSTUÍ vb. IV tranz. (<*must*) A zdrobi şi a presa strugurii pentru a obţine mustul.

MUSTUIÁLĂ s.f. (<*mustui*) Faptul de a mustui; concr. amestec de must, boabe zdrobite şi ciorchini, obţinut prin mustuire.

MUSULMÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *musulman*; cf.ar. *muslim* "credincios") Mahomedan; p.restr. turc.

MUŞAMÁ s.f. (<tc. *muşamba*) **1.** Pînză dublată de un strat impermeabil subţire; obiect făcut din acest material (ex. *faţă de masă*). **2.** (Art.) Dans popular românesc, jucat de perechi în cerc, cu mişcare vioaie şi ritm binar, în care figurile sînt dictate de comenzi; melodie după care se execută acest dans.

MUŞAMALIZÁ vb. I tranz. (<*muşama*) A ascunde, a acoperi o greşeală, o faptă reprobabilă etc.; a cocoloşi; a face să treacă sub tăcere o ilegalitate.

MUŞCÁ vb. I (probabil cuv. autoh.) **1.** Tranz. A înfige dinţii, a apuca, a răni sau a sfîşia cu dinţii. ◇ *A-şi muşca mîinile* (sau *degetele*) = a regreta, a se căi foarte tare. *A-şi muşca limba* (sau *buzele*) = a se stăpîni să nu vorbească, a-şi reprima o pornire, un impuls. ◆ (Despre insecte) A pişca, a înţepa. **2.** Tranz. şi intranz. A rupe cu dinţii o bucată dintr-un aliment (pentru a mînca). **3.** Tranz. Fig. A ataca pe cineva cu vorbe sarcastice, usturătoare.

MUŞCÁTĂ s.f. (<bg. *muškato*, magh. *muskáta*) Nume dat mai multor specii de plante decorative din familia geraniaceelor, cu frunzele reniforme, palmat-lobate şi cu florile roşii, roz sau albe, dispuse în umbele (*Pelargonium*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

MUŞCĂTÓR, -OÁRE adj. (<*muşca*) Care muşcă; p.ext. care provoacă o senzaţie neplăcută de usturime, de arsură, de durere. ◆ Fig. (Despre persoane; p.ext. despre vorbe) Înţepător, caustic, ironic.

MUŞCĂTÚRĂ s.f. (<*muşca*) **1.** Faptul de a muşca. ◆ Senzaţie puternică de durere, arsură, usturime etc. ◆ Modul în care cineva apropie dinţii pentru a muşca. ◆ Fig. Vorbă usturătoare, caustică la adresa cuiva. **2.** Rană, semn provocat prin muşcare. **3.** Bucată muşcată dintr-un aliment.

MUŞCHETÁR (MUSCHETÁR) s.m. (<fr. *mousquetaire*) Soldat de infanterie înarmat cu muschetă (în evul mediu); cavalerist în serviciul curţii regilor Franţei.

MUŞCHI[1] s.m. (lat. *musculus* <*mus*) Ţesut caracteristic contractil şi elastic al vertebratelor şi al majorităţii nevertebratelor, care serveşte la mişcarea diverselor părţi şi organe ale corpului. ◆ Bucată de carne de animal din regiunea coloanei vertebrale, folosită în alimentaţie.

MUŞCHI[2] s.m. (lat. *musculus* <*muscus*) (La pl.) Clasă de plante criptogame, cu rizoizi şi cu tulpini filiforme, scunde, care cresc în grupări compacte în locuri umede şi umbroase şi care au ca organe de reproducere anteridii şi arhegoane; (şi la sg.) plantă care face parte din această clasă. ◆ Nume dat unor licheni asemănători cu aceste plante.

MUŞEŢÉL s.m. (<*muşat*, reg. "frumos") Plantă erbacee medicinală din familia compozitelor, cu frunzele divizate şi cu florile aromate, grupate în capitule terminale, care conţin un ulei eteric; romaniţă (*Matricaria chamomilla*).

MÚŞIŢĂ s.f. (<bg. *mušica*) **1.** Nume dat roiului de insecte care se adună în jurul butoaielor cu vin, al vaselor cu oţet şi al fructelor în fermentaţie. **2.** Nume dat larvelor care se dezvoltă pe carne sau pe cadavre, din ouăle depuse de unele muşte. ◆ Mulţime de mici insecte care atacă rădăcinile şi frunzele unor plante.

MUŞTÁR s.n. (< magh. *mustár*) **1.** Numele a două specii de plante anuale din familia cruciferelor: a) (şi *muştar alb*) plantă cu seminţele albe-gălbui (*Sinapis alba*); b) (şi *muştar negru*) plantă cu seminţele brun-roşietice (*Brassica nigra*). **2.** Seminţele muştarului alb, folosite la prepararea unui condiment sau la cataplasme. ◆ Condiment picant sub formă de pastă galbenă-verzuie, preparat din seminţe de muştar, zahăr, sare, acid acetic, cimbru etc.

muştar (1)

MUŞTEÁ s.f. (<tc. *muşta*) Ciocan de cizmărie sau de cojocărie cu care se bate pielea.

MUŞTERÍU s.m. (<tc. *müşteri*) Cumpărător, client.

MUŞTIÚC s.n. (<germ. *Mundstück*) **1.** Piesă detaşabilă prin care se suflă la instrumentele muzicale de suflat. **2.** Capăt metalic pentru dirijarea jetului de lichid la un furtun. **3.** Piesă de oţel sau de lemn, căptuşită cu tablă şi montată la capul de presare al preselor cu melc, folosite la fasonarea cărămizelor, a ţiglelor etc.

MUŞURÓI[1] s.n. (lat. *mus araneus*) Moviliţă formată din ţărîna scoasă la suprafaţa solului de către furnici, cîrtiţe etc., cînd acestea îşi sapă galeriile subterane; p.ext. cuib de furnici; totalitatea furnicilor care trăiesc într-un furnicar. **2.** Mică grămadă de pămînt adunată la rădăcina unor plante pentru a le ocroti sau a le favoriza dezvoltarea.

MUŞUROÍ[2] vb. IV tranz. şi intranz. (<*muşuroi*[1]) A îngrămădi pămînt la rădăcina unei plante pentru a o ocroti sau a o face să se dezvolte. ◆ Refl. Fig. A se îngrămădi.

MUT, -Ă adj., s.m. şi f. (lat. *mutus, -a, -um*) **1.** Adj. (Despre oameni; adesea substantivat) Care este lipsit de facultatea vorbirii, care nu poate vorbi. **2.** Adj. Care, la un moment dat, nu vrea sau nu poate vorbi; p.ext. taciturn. **3.** Adj. (Despre acţiuni, atitudini) Care se face, se petrece în tăcere; care nu se exprimă prin cuvinte. ◇ *Film mut* = film în care nu se aude vorbirea personajelor, nici alte sunete. *Scenă mută* = scenă dintr-un spectacol în care personajele îşi exprimă sentimentele numai prin gesturi, atitudini, mimică etc. *Literă mută* = literă care nu se pronunţă, deşi face parte dintr-un cuvînt. ◆ (Adverbial) Fără zgomot. **4.** Adj. Fig. Liniştit, tăcut. **5.** S.m. şi f. (Pop.) Om slut; om nepriceput, prost, nătîng.

MUTÁ vb. I (lat. *mutare*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) mişca dintr-un loc în altul; a (se) deplasa; a (se) strămuta; a (se) transfera. **2.** Refl. A-şi schimba domiciliul. **3.** Tranz. şi intranz. (La jocul de şah) A efectua o mutare.

MUTACÍSM s.n. (<fr. *mutacisme*) **1.** Refuz deliberat de a comunica. **2.** Pronunţare a unei consoane (mai ales *m, p, b*) în locul alteia.

MUTAGÉN adj., s.m. (<fr. *mutagène*) (BIOL.) (Agent) capabil să producă o mutaţie.

MUTAGENÉZĂ s.f. (<fr. *mutagenèse*)

(BIOL.) Modificare a mesajului genetic produsă de un agent mutagen.

MUTÁNT s.m. (<fr. *mutant*) **1.** (BIOL.) Individ care provine dintr-o mutaţie genetică. **2.** (MITOL.) Personaj fabulos (zeu, erou mitic, vrăjitor, animal mitologic etc.) care avea capacitatea de a lua diferite înfăţişări, metamorfozîndu-se în altă fiinţă, în plantă, în lucru sau fenomen al naturii.

MUTÁRE s.f. (<*muta*) **1.** Acţiunea de a (se) muta şi rezultatul ei; mutat. **2.** (Spec.) Schimbare a locului pieselor de şah, efectuată alternativ de fiecare jucător în cursul unei partide.

MUTATÓR s.n. (<fr. *mutateur*) **1.** Aparat sau dispozitiv static care transformă curentul electric alternativ în curent continuu sau invers şi care permite variaţia amplitudinii, a frecvenţei şi a fazei curentului alternativ. **2.** (GENET.) Genă care măreşte rata generală a mutaţiilor.

MUTÁŢIE s.f. (<fr. *mutation*, lat. *mutatio, -onis*) **1.** Schimbare de domiciliu sau de sediu; îndeplinire a formelor legale care înregistrează schimbarea; viză de mutare. ◆ Înregistrare a unei schimbări intervenite în situaţia personală a cuiva. **2.** Prefacere, transformare, schimbare (esenţială). **3.** (BIOL.) Apariţie bruscă a unui caracter genetic nou, care reflectă o modificare ereditară; transformare profundă a caracterelor de specie. **4.** (FON.) Transformare sistematică a unei serii de sunete în alte sunete. ◇ *Mutaţie consonantică* (sau *a consoanelor*) = modificare a unor consoane oclusive în limbile germanice. **5.** (JUR.) Transmitere a unui bun dintr-o proprietate în alta.

MUTAŢIONÍSM s.n. (<fr. *mutationnisme*) (BIOL.) Teorie formulată de botanistul H. de Vries în 1901, după care apariţia speciilor noi ar fi determinată de mutaţii (**3**), fără intervenţia selecţiei naturale.

MUTAZILÍŢI s.m. pl. (<fr. *mutazilites*) Membri ai unei secte islamice (sec. 8), care refuzau interpretarea antropomorfică a lui Allah, respingeau dogma condamnării la chinuri veşnice, recunoscînd ideea liberului arbitru în acţiunile umane, încercînd explicaţii raţionale ale dogmelor.

MUTĂTOÁRE s.f. (<*muta*) Numele a două plante erbacee, agăţătoare, toxice, din familia cucurbitaceelor, cu frunzele lobate, cu florile albe-verzui sau albe-gălbui şi cu fructele bace roşii sau negre (*Bryonia*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

MUTILÁ vb. I tranz. (<fr. *mutiler*, lat. *mutilare*) A tăia, a amputa, a ciunti, a schilodi; p.ext. a deforma, a desfigura, a sluţi.

MUTÍSM s.n. (<fr. *mutisme*) Muţenie; p.ext. tăcere încăpăţînată.

MUTÓN s.n. (<fr. *mouton*; cf.lat. pop. *multo* "berbec") Blană de oaie vopsită şi prelucrată. ◆ Haină confecţionată dintr-o astfel de blană.

MÚTRĂ s.f. (<ngr. *mutra*, pl. lui *mutron*) (Fam.) Faţă, chip, figură, obraz; p.ext. înfăţişare, fizionomie. ◇ *A face mutre* = a face mofturi, nazuri, a nu fi de acord.

MUTUÁL, -Ă adj. (<fr. *mutuel*) Care se face în mod reciproc şi simultan; reciproc valabil.

MUTUALÍSM s.n. (<fr. *mutualisme*) **1.** Sistem de solidaritate şi ajutor reciproc. **2.** (BIOL.) Convieţuire a mai multe organisme de specii diferite.

MUŢÉNIE s.f. (<*mut*) **1.** Starea celui mut. **2.** Tăcere, linişte totală.

MUŢUNÁCHE (MUŢUNÁCHI) s.m. (<ngr. *mutsunaki*) Păpuşă (în teatrul de marionete) care înfăţişează un personaj amuzant sau grotesc; maimuţoi. ◆ Fig. Tînăr prea spilcuit; filfizon.

MÚZĂ s.f. (<lat. *musa*, fr. *muse*, ngr. *musa*, germ. *Muse*) (MITOL.) Fiecare dintre cele 9 divinităţi alegorice, ocrotitoare şi inspiratoare ale artelor şi ştiinţelor, considerate fiice ale lui Zeus şi ale Mnemosinei: Caliope, muza poeziei epice şi a elocinţei; Clio, muza istoriei; Erato, muza poeziei erotice; Euterpe, muza poeziei lirice şi a muzicii; Melpomene, muza tragediei; Polimnia, muza imnurilor; Talia, muza comediei; Terpsihora, muza dansului; Urania, muza astronomiei. ◆ P.ext. Izvor de inspiraţie poetică; inspiraţia însăşi; spec. persoană de sex feminin care inspiră un poet.

MUZEÍSTIC, -Ă adj., s.f. (<*muzeu*) **1.** Adj. Care aparţine muzeologiei, referitor la muzeologie. **2.** S.f. Muzeologie.

MUZEOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *muséographe*) Specialist în muzeografle.

MUZEOGRAFÍE s.f. (<fr. *muséographie*, germ. *Museographie*) Disciplină care se ocupă cu istoria, clasarea, conservarea, prezentarea şi popularizarea obiectelor dintr-un muzeu.

MUZEOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<*muzeologie*) Specialist în muzeologie.

MUZEOLOGÍE s.f. (<fr. *muséologie*) Ştiinţă care se ocupă cu studiul organizării muzeelor, al păstrării şi prezentării exponatelor; muzeistică.

MUZÉU s.n. (<lat. *museum*, germ. *Museum*, fr. *musée*) Instituţie care se ocupă cu strîngerea, conservarea, expunerea de obiecte prezentînd interes istoric, artistic, ştiinţific, tehnic etc.; clădire în care sînt păstrate şi expuse asemenea obiecte.

MUZICÁL, -Ă adj. (<fr. *musical*) **1.** Care aparţine muzicii, privitor la muzică. ◆ Cu aptitudini pentru muzică. **2.** (Despre sunete, voce etc.; adesea adverbial) Armonios, melodios.

MUZICALITÁTE s.f. (<fr. *musicalité*) Caracter muzical; însuşirea de a fi muzical; fig. sonoritate armonioasă. ◆ Particularitate, îndeosebi a poeziei, rezultată din aspectul fonetic, din rima, ritmul, cadenţa şi intonaţia versurilor.

MUZICÁNT, -Ă s.m. şi f. (< it. *musicante*, germ. *Musikant*) Persoană care cîntă la un instrument muzical; profesionist al muzicii.

MÚZICĂ s.f. (<lat. *musica*, fr. *musique*, germ. *Musik*) **1.** Artă al cărei mijloc de exprimare constă în combinarea sunetelor; artă a exprimării prin melos. **2.** Ştiinţă a combinării sunetelor după principiile armoniei, ritmului, tonalităţii, melodiei, polifoniei etc. **3.** Compoziţie, melodie, cîntec; executare şi audiere a unei compoziţii. **4.** Formaţie instrumentală (ex. *muzică militară*). **5.** Fig. Ansamblu de sunete care poate fi perceput ca un tot armonios, melodios, expresiv în sine (ex. *muzica versurilor; muzica apelor*).

MUZICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *musicien*) Persoană care compune sau execută compoziţii muzicale. ◆ Persoană care cunoaşte arta, ştiinţa muzicii.

MUZICOLOGÍE s.f. (<it. *musicologia*, fr. *musicologie*) Ştiinţă care se ocupă cu studiul muzicii (istoria muzicii, teoria muzicală, acustica muzicală, estetica muzicală, folclorul muzical etc.).

MUZICOTÉCĂ s.f. (<fr. *musicotheque*) Colecţie de piese muzicale; mobilă în care se păstrează o astfel de colecţie; încăpere special dotată pentru audiţii muzicale.

MUZICOTERAPÍE s.f. (<fr. *musicothérapie*) Tratament al anumitor boli nervoase cu ajutorul audiţiei muzicale; meloterapie.

MUZICÚŢĂ s.f. (<*muzică*) Mic instrument muzical de suflat; armonică de gură.

mV (METR.) Simbol pentru *milivolt*.

mW (METR.) Simbol pentru *miliwatt*.

MW (METR.) Simbol pentru *megawatt*.

Mx (METR.) Simbol pentru *maxwell*.

MΩ (METR.) Simbol pentru *megohm*.

N

N s.m. invar. **1.** A şaptesprezecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (consoană sonantă oclusivă nazală dentală). **2.** (METR.) Simbol pentru *newton*. **3.** (CHIM.) Simbol pentru *azot* (*nitrogen*).
n (METR.) Simbol pentru *nano-*.
Na (CHIM.) Simbol pentru *sodiu* (*natriu*).
NABÁB s.m. (<fr. *nabab*; cuv. indian) **1.** (În ev. med.; în India şi în alte ţări din Orient) Titlu purtat de guvernatorii regiunilor desprinse din Imperiul Marilor Moguli, de marii ofiţeri ai sultanului sau de guvernatorii musulmani din Iran, Pakistan, India; persoană având acest titlu. **2.** Epitet pentru o persoană foarte bogată.
NABÍŞTI s.m. (<fr. *nabi*; cf.n.pr. *Nabi*, profet evreu) Denumire dată unui grup de pictori francezi postimpresionişti (P.Sérusier, M.Denis, P.Bonnard, Ed.Vuillard, P.Ranson ş.a.), care la sfîrşitul sec. 19 au creat opere cu un caracter decorativ, tinzînd spre o exprimare sintetică şi simbolistă.
NACEÁLNIC s.m. (<rus. *nacealnik*) Şef al unui serviciu sau al unei instituţii (civile, militare sau religioase); conducător; p.ext. comandant.
NACÉLĂ s.f. (<fr. *nacelle*; cf.lat. *navicella* <*navis* "navă") **1.** Cabină (deschisă), atîrnată de un balon şi folosită pentru transportul persoanelor, al echipajului, al instrumentelor de bord şi al lestului. ◆ Cabină metalică închisă, în care se află echipajul şi motoarele unui dirijabil; gondolă de dirijabil. **2.** Mic vas de formă alungită, confecţionat din ceramică, platină sau cuarţ şi folosit în anumite operaţii de laborator (ex. *calcinări*).
NACRÍT s.m. (<fr. *nacrite*, germ. *Nakrit*) Varietate de caolinit care se găseşte în natură sub formă de cristale lamelare sau agregate solzoase compacte şi se întrebuinţează în industria ceramică.
NÁCRU s.n. (<fr. *nacre*; cf.it. *naccaro*) Sidef.
NÁDĂ s.f. (<bg. *nada*) **1.** Parte înnădită, adăugată la un obiect. **2.** Hrană naturală sau imitaţie de hrană care se pune în cîrligul undiţei sau la altă unealtă de pescuit pentru a ademeni şi a prinde peştii; momeală pentru animale şi păsări. ◆ Fig. Ispită, tentaţie; cursă.
NADÍR s.n. (<fr. *nadir*; cf.ar. *nadir* "opus") Punct de pe bolta cerească, opus zenitului, situat la intersecţia verticalei locului la care ne referim cu emisfera cerească inferioară.
NAFTALÍNĂ s.f. (<fr. *naphtaline*, germ. *Naphthalin*) Hidrocarbură aromatică ($C_{10}H_8$), cristalină, lucioasă, albă, cu miros pătrunzător, extrasă din gudronul de huilă şi folosită în industria chimică, drept insecticid, la conservarea blănurilor şi a materialelor textile etc.
NAFTENÁT s.m. (<fr. *naphténate*) Sare a acidului naftenic, folosită în industria săpunurilor, ca sicativ etc.
NAFTÉNĂ s.f. (<fr. *naphtène*) (CHIM.) Hidrocarbură ciclică saturată.
NAFTÉNIC adj. (<fr. *naphténique*) *Acid naftenic* = acid organic, cu miros pătrunzător, care se extrage din petrolul distilat.
NAFTÍL s.m. Radical organic monovalent (-$C_{10}H_7$-), derivat din molecula naftalinei prin îndepărtarea unui atom de hidrogen.
NAFTIALAMÍNĂ s.f. Amină derivată din naftalină ($C_{10}H_7$-NH_2), care se utilizează ca intermediar în industria organică de sinteză etc.
NAFTÓL s.m. (<fr. *naphtol*) Substanţă cristalizată, insolubilă în apă, cu miros caracteristic, derivat al naftalinei, întrebuinţată ca produs intermediar în industria coloranţilor şi farmaceutică.
NAFTOLÁT s.n. (<fr. *naphtolate*) Sare sau ester al unui naftol. ◆ Derivat metalic al naftolului, folosit ca antiseptic.
NAGÎŢ s.m. (form. onomat.) Pasăre migratoare de baltă, din ordinul caradriiformelor, de mărimea unui porumbel, cu penele negre-verzui pe spate şi pe piept, albe pe pîntece şi cu un moţ negru în creştet (*Vanellus vanellus*).

nagîţ

NAGYAGÍT s.n. (<n.pr. magh. *Nagyag*) (MINER.) Telurură naturală de aur şi de plumb, cristalizată în sistemul rombic, care are culoare plumburie, luciu metalic şi care este folosită la extragerea aurului.
NAI s.n. (<tc. *nay, ney*) **1.** Vechi instrument muzical popular de suflat, alcătuit din mai multe fluiere de diferite dimensiuni aşezate în ordinea mărimii lor. **2.** Fluier din trestie cu şapte găuri.
NAIÁDĂ s.f. (<fr. *naïade*; cf.lat. *naias, naidis*, gr. *naias*) (MITOL.) Nimfă a izvoarelor, a fîntînilor şi a apelor curgătoare.
NÁILON s.n. (<engl. *nylon*) Fibră textilă poliamidică, obţinută pe cale sintetică, utilizată la fabricarea ţesăturilor subţiri şi a unor produse tehnice; p.ext. ţesătură fabricată din aceste fibre.
NAÍV, -Ă adj., s.m. (<fr. *naïf*) **1.** Adj. (Despre oameni; şi adverbial sau substantivat) Lipsit de experienţă şi de prefăcătorie, simplu, natural, sincer. ◆ Care arată, denotă naivitate. ◆ Bleg, prostuţ. **2.** Adj., s.m. (*Pictor*) *naiv* = pictor, mai ales amator sau autodidact, uneori din mediul rural, care face parte dintr-o grupare ce ignoră intenţionat perspectiva, anatomia şi legile proporţiilor şi ale compoziţiei, inspirîndu-se adesea din pictura populară, acordînd o atenţie exagerată amănuntului şi imprimînd lucrărilor lor un caracter narativ. Reprezentanţi: H.Rousseau, L.Vivin, C.Bombois, O.Metelli ş.a., cunoscuţi şi sub numele de "Primitivii sec. 20".
NAIVITÁTE s.f. (<fr. *naïveté*) **1.** Însuşirea de a fi naiv; comportare, acţiune de om naiv. ◆ Simplitate, inocenţă, credulitate. **2.** Lipsă de maturitate în judecată şi în comportare; p.ext. vorbă, faptă, atitudine de om naiv.
NÁJA s.f. invar. (<fr. *naja*; cuv. singalez) Şarpe veninos întîlnit în Asia şi Africa; cobră (*Naja naja*).
NÁLBĂ s.f. (lat. *malva*) (La pl.) Nume dat mai

nalbă

multor specii de plante erbacee din familia malvaceelor, care cresc spontan sau se cultivă ca plante decorative şi medicinale; (şi la sg.) plantă care face parte din fiecare dintre aceste specii.

NAMIÁZĂ s.f. (<*în+amiază*) **1.** Amiază. **2.** Masă care se ia în jurul amiezii. **3.** Loc, punct unde ajunge soarele pe cer (aproximativ) la amiază.

NAMIBIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Namibia*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Namibia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Namibiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Namibiei sau namibienilor, privitor la Namibia sau la namibieni.

NÁMILĂ s.f. Fiinţă sau lucru foarte mare; colos, matahală. ◆ Fiinţă fantastică de mărime enormă şi, de obicei, cu înfăţişare îngrozitoare.

NAN s.m. (<it. *nano*, lat. *nanus*) (MED.) Pitic.

NÁNĂ s.f. (cf. bg., scr. *nana*, alb. *nanë*) Termen de respect, folosit la ţară, cu care se adresează o persoană mai tînără unei femei mai în vîrstă.

NÁNCHIN (NÁNGHIN) s.n. sg. (<fr. *nankin*; cf.n.pr. *Nanking*, oraş în China) Ţesătură de bumbac foarte deasă şi rezistentă, folosită în special la confecţionarea dosului de perne.

NANDÚ s.m. (<fr. *nandou*; cuv. guarani) Gen de păsări alergătoare, asemănătoare cu struţul african şi australian, cu picioarele lungi, cu trei degete şi cu aripile relativ mici, care trăieşte în America de Sud; masculii clocesc ouăle şi îngrijesc puii (*Rhea*); pasăre care face parte din acest gen.

nandu

NANÍSM s.n. (<fr. *nanisme*; cf. lat. *nanus*, gr. *nanos* "pitic") **1.** (MED.) Anomalie caracterizată prin creştere insuficientă în înălţime raportată la media vîrstei şi a speciei sau a rasei respective (ca urmare a unor tulburări endocrine, nervoase, cardiace, renale, digestive, osoase, a unor carenţe alimentare etc.). **2.** (FITOPAT.) Încetinire sau oprire a creşterii plantelor, ca rezultat al acţiunii unor condiţii nefavorabile sau al unor agenţi patogeni.

NANO- (<fr. *nano-*) Element prim de compunere care are semnificaţia "pitic", folosit mai ales pentru formarea cuvintelor care denumesc unităţi de măsură şi care înseamnă "o miliardime de" (10^{-9}); are simbolul *n*, care se scrie înaintea simbolului unităţii de măsură.

NANOCEFÁL, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *nanocéphale*) (Persoană) care are capul foarte mic.

NANOCEFALÍE s.f. (<fr. *nanocéphalie*) (MED.) Microcefalie.

NANOFARÁD s.m. (<fr. *nanofarad*) (FIZ.) Unitate de capacitate electrică, egală cu a miliarda parte dintr-un farad (simbol *nf*).

NANOMELÍE s.f. (<fr. *nanomélie*; cf.gr. *nanos* "pitic"+*melos* "membru") Anomalie congenitală constînd în scurtarea anormală a unuia sau a mai multe membre.

NANOMÉTRU s.m. (<fr. *nanomètre*) Unitate de lungime egală cu a miliarda parte dintr-un metru (simbol *nm*).

NANOSECÚNDĂ s.f. (<fr. *nanoseconde*) Unitate de timp, folosită mai ales în electronică, egală cu a miliarda parte dintr-o secundă (simbol *ns*).

NANOSOMÍE s.f. (<fr. *nanosomie*; cf.gr. *nanos* "pitic"+*soma* "corp") (MED.) Nanism.

NANSÚC s.n. (<fr. *nansouk*; cuv. indian) Ţesătură foarte subţire de bumbac sau de mătase.

NÁOS s.n. (<ngr. *naos*) Parte principală a unei biserici (ortodoxe), situată în mijlocul clădirii, între altar şi pronaos. ◆ Încăpere centrală a unui templu antic, destinată adăpostirii zeului căruia îi era închinat templul.

NAP s.m. (lat. *napus*) **1.** Plantă bienală erbacee, din familia cruciferelor, cu rădăcina cărnoasă şi cu frunzele crescute în formă de rozetă, cultivată ca legumă (*Brassica napus*). **2.** Plantă erbacee din familia compozitelor, cu florile galbene, avînd tuberculi cu un conţinut nutritiv bogat, folosită ca furaj (*Helianthus tuberosus*).

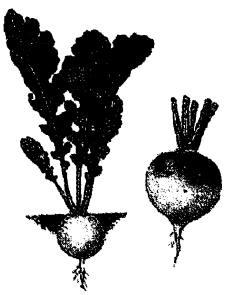

nap

NAPÁLM s.n. (<fr., engl. *napalm*) Substanţă cu aspect gelatinos, compusă din săruri de aluminiu, din acizi graşi etc., care, în amestec cu benzina, se foloseşte la fabricarea bombelor incendiare.

NAPODÉZ s.n. (<*Napo*[chim]+[a]*dez*[iv]) Denumire comercială a unei substanţe care serveşte la lipit.

NAPOLEÓN s.m. (<fr. *napoléon*; cf.n.pr. *Napoleon*) **1.** Veche monedă franceză de aur, în valoare de 20 de franci, cu efigia lui Napoleon I şi, mai tîrziu, cu cea a lui Napoleon al III-lea, care a circulat şi în ţările române. **2.** Nume dat unor varietăţi de mere, de pere sau de struguri.

NAPOLEONIÁN, -Ă adj. (<fr. *napoléonien*) Care aparţine lui Napoleon sau epocii sale, privitor la Napoleon sau la epoca sa.

NAPOLITÁNĂ s.f. (<fr. [tranche]*napolitaine*) Produs de cofetărie preparat din straturi alternative de foi cu umplutură de cremă.

NARÁ vb. I tranz. (<lat., it. *narrare*, fr. *narrer*) A povesti, a istorisi.

NARATÍV, -Ă adj. (<fr. *narratif*) Care aparţine naraţiunii, privitor la naraţiune, propriu naraţiunii.

NARATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<lat. *narrator*, fr. *narrateur*) Povestitor; autorul unei naraţiuni.

NARAŢIÚNE (NARÁŢIE) s.f. (<fr. *narration*, lat. *narratio, -onis*) Relatare, expunere a unui fapt, a unui eveniment sau a unui şir de fapte sau de evenimente într-o desfăşurare gradată (şi în formă literară).

NÁRĂ s.f. (lat. *naris*) **1.** Fiecare dintre cele două orificii exterioare ale cavităţii nazale, prin care respiră şi miros oamenii şi animalele. **2.** Piesă metalică în formă de tub, amplasată pe puntea sau pe bordajul unei nave, prin care trece lanţul ancorei de pe punte în afara bordului.

NARCÍS s.m. sg. (<n.pr. *Narcis*, tînăr legendar din mitologia greacă deosebit de frumos, care se admira în apa rîurilor, fiind metamorfozat în floarea cu acelaşi nume) Om încîntat, îndrăgostit de propriul său aspect fizic. ◆ Tînăr deosebit de frumos.

NARCÍSĂ s.f. (<fr. *narcisse*, lat. *narcissus*) (La pl.) Nume dat mai multor specii de plante erbacee din genul *Narcissus*, familia amarilidaceelor, cu bulbul ovoid, cu frunzele lungi, uşor îndoite pe nervura principală, cu florile solitare albe sau galbene, fin parfumate; creşte spontan (*Narcissus angustifolius*) prin pajişti umede din regiunile deluroase şi montane sau cultivată în grădini ca plantă decorativă (*Narcissus pseudonarcissus, Narcissus tazzeta, Narcissus poeticus*); (şi la sg.) plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

narcise

NARCISÍSM s.n. (<fr. *narcissisme*) Admiraţie şi dragoste exagerată faţă de propria sa persoană fizică, constituind adesea o stare patologică.

NARCO- (<fr., it. *narco-*; cf. gr. *narke* "narcotic") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) narcotice", "(de) narcoză").

NARCOANALÍZĂ s.f. (<fr. *narco-analyse*) Metodă de explorare a subconştientului prin narcoză.

NARCOBIÓZĂ s.f. (<fr. *narcobiose*; cf. gr. *narke* "narcotic"+*bios* "viaţă") Reducere a funcţiilor vitale ale organismului sub acţiunea narcoticelor.

NARCOBÚSINESS s.n. (<*narco-*+*business*) Afacere cu droguri.

NARCOHIPNÓZĂ s.f. (<fr. *narcohypnose*; cf.gr. *narke* "narcotic"+*hypnos* "somn") Sugestie hipnotică făcută în timp ce bolnavul este sub influenţa unui hipnagog.

NARCOLEPSÍE s.f. (<fr. *narcolepsie*; cf.gr. *narke* "narcotic"+*lepsis* "fixare") Boală provocată de tulburări ale sistemului nervos central, caracterizată prin necesitatea irezistibilă de a dormi.

NARCOMÁN, -Ă s.m. şi f. (<*narcomanie*) Persoană care foloseşte în mod obişnuit narcotice.

NARCOMANÍE s.f. (<fr. *narcomanie*) Obişnuinţă morbidă de a lua narcotice; toxicomanie.

NARCOTERAPÍE s.f. (<fr. *narcothérapie*; cf.gr. *narke* "narcotic"+*therapeia* "tratament") (MED.) Terapie prin somn.
NARCÓTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *narcotique*, germ. *narkotisch*) **1.** Adj., s.n. (Substanţă, medicament) care provoacă narcoza. **2.** Adj. (Despre stări fizice) Provocat de un narcotic.
NARCOTÍNĂ s.f. (<fr. *narcotine*) Substanţă extrasă din opiu, fără acţiune narcotică, folosită în farmacie ca antiseptic şi ca tonic general.
NARCOTIZÁ vb. I tranz. (<fr. *narcotiser*) A administra cuiva un narcotic pentru a-i provoca starea de narcoză.
NARCOTRÁFIC s.n. (<fr. *narcotrafic*, it. *narcotraffico*) Comerţ ilicit cu droguri.
NARCÓZĂ s.f. (<fr. *narcose*, germ. *Narkose*) Stare caracterizată prin pierderea cunoştinţei, relaxare musculară, diminuarea sensibilităţii şi a reflexelor, provocată artificial prin acţiunea narcoticelor asupra centrilor nervoşi, în special ca metodă de anestezie generală în chirurgie.
NARD s.m. (<ngr. *nardos*) **1.** Nume dat mai multor specii de plante erbacee originare din regiunea munţilor Himalaia (*Nardostachys*); plantă cu rădăcina scurtă şi groasă, fibroasă şi foarte aromată, cu frunzele moi şi florile roşii-purpurii (*Nardostachys iatamansi*). **2.** Esenţă parfumată extrasă din rădăcina de nard.
NARGHILEÁ s.f. (<tc. *nargile*) Lulea orientală, prevăzută cu o ţeavă lungă şi flexibilă, al cărei capăt de jos este fixat într-un vas cu apă parfumată prin care trece fumul înainte de a fi inspirat.
NARINGÍNĂ s.f. (<fr. *naringine*) (CHIM.) Substanţă de o mie de ori mai dulce decît zaharina.
NARÓDNIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<rus. *narodnik*) **1.** Adj. Care aparţine narodnicismului, privitor la narodnicism. **2.** S.m. şi f. Adept al narodnicismului.
NARODNICÍSM s.n. (<*narodnic*) Mişcare social-politică a intelectualităţii din Rusia, în a doua jumătate a sec. 19, care susţinea că principala forţă revoluţionară este ţărănimea, propaga cultul personalităţilor, al eroilor şi preconiza tactica terorii individuale.
NART s.n. (<tc. *nark*) **1.** (În ev. med.; în ţările române) Preţ maximal fixat de autorităţi pentru vînzarea anumitor mărfuri; p. gener. preţ al unei mărfi. **2.** Normă zilnică de muncă, introdusă în sec. 18, pe care ţăranii clăcaşi erau obligaţi să o presteze pe pămîntul proprietarului. **3.** Sumă de bani fixată în trecut de autorităţi ca limită maximă a impozitului pe produse, pe vite etc.
NÁRTEX s.n. (<lat., fr. *narthex*; cuv. gr.) (În arhitectura creştină veche) Vestibul al unei bazilici; (în arhitectura bizantină) pronaos.
NARVÁL s.m. (<fr. *narval*; cuv. norvegian) Mamifer cetaceu din Oceanul Arctic, cu lungimea de 6 m, asemănător cu delfinul, de care se deosebeşte prin caninul superior stîng de c. 2 m, în formă de lance (*Monodon monoceros*).
NAS s.n. (lat. *nasus*) **1.** Parte proeminentă mediană a feţei, situată între obraji, frunte şi gură, servind ca organ de respiraţie şi ca organ olfactiv, format din oase şi cartilaje acoperite la exterior de piele şi căptuşite la interior cu o mucoasă. ◆ Fig. Miros dezvoltat, fin; simţ de intuire a unei situaţii, de orientare (într-o împrejurare dificilă). ◆ Faţă, obraz. **2.** (TEHN.) Proeminenţă a unei piese sau pe un organ de maşină care serveşte fie la ghidarea sau distanţarea unei alte piese sau a unui alt organ al aceleiaşi maşini, fie la fixarea acestora într-o anumită poziţie. ◆ Proeminenţă pe faţa inferioară a unei ţigle, care ajută la fixarea acesteia. **3.** Partea anterioară a corpului unei nave sau a fuzelajului unui avion; botul luntrei.
NASICÓRN s.m. (<lat. *nasicornis*, fr. *nasicorne*) Insectă coleopteră mare (22-36 mm), de culoare brun-roşcată şi cu perişori roşcaţi pe picioare şi pe pîntece; masculul are la cap un corn curbat înapoi (*Oryctes nasicornis*).
NASIÓN s.n. (ANTROP.) Reper cranian folosit la determinarea diametrelor craniului.
NASTÍE s.f. (<germ. *Nastie*, fr. *nastie*; cf.gr. *nastos* "presat") (BIOL.) **1.** Mişcare a organelor plantelor provocată de variaţia intensităţii luminii, temperaturii etc. **2.** Mişcare de creştere şi de variaţie a turgescenţei celulelor.
NÁSTURE s.m. Piesă mică din os, din metal, din material plastic, din lemn etc., de diferite mărimi şi forme, de obicei rotundă, folosită pentru a încheia părţile unui obiect de îmbrăcăminte, de încălţăminte sau de lenjerie ori ca podoabă.
NAŞ[1] s.m. invar. (<sl. *naši*) Numele literei "n" din alfabetul chirilic.
NAŞ[2], -Ă s.m. şi f. (<*nun*) **1.** Persoană care ţine în braţe pruncul în timpul oficierii botezului, îndeplinind un anume ritual cerut de biserica creştină, devenind astfel rudă cu familia lui. **2.** Nun(ă). **3.** (Arg.) Controlor de tren care cade la învoială cu pasagerii fără bilet. **4.** (Arg.) Şef al unui clan mafiot.
NÁŞTE vb. III tranz. (lat. *nascere*) **1.** A aduce pe lume un copil, a da viaţă unui copil. ◆ A făta. ◆ Refl. A căpăta viaţă, a veni pe lume, a începe să trăiască. **2.** Fig. A crea, a plăsmui, a produce; a scoate la iveală, a face să apară. ◆ Refl. A se forma, a se ivi, a apărea, a se isca.
NÁŞTERE s.f. (<*naşte*) **1.** Acţiunea de a naşte şi rezultatul ei. **2.** Aducerea sau venirea pe lume a unei fiinţe; spec. act fiziologic prin care fătul viabil (ajuns în stadiul de maturitate) este expulzat sau extras prin căile naturale din cavitatea uterină. ◇ Loc. adj. şi adv. *Din naştere* = a) din momentul în care s-a născut; b) potrivit unei predispoziţii naturale. **2.** Origine, provenienţă, geneză. **3.** Fig. Apariţie, ivire; început. ◇ Loc. vb. *A da naştere* = a crea, a produce, a provoca. *A lua naştere* = a apărea, a se forma, a se ivi.
NAT s.m. (lat. *natus*) (Pop.) Om, ins, individ.
NATÁL, -Ă adj. (<fr. *natal*) În care s-a născut cineva; de care este legat cineva sau ceva prin naştere; de baştină, de origine.
NATALITÁTE s.f. (<fr. *natalité*) Indice rezultat din raportarea născuţilor vii la mia de locuitori într-o anumită perioadă de timp şi care indică frecvenţa naşterilor în cadrul unei populaţii date.
NATÁNT, -Ă adj. (<it. *natante*, lat. *natans, -ntis*) (Despre frunzele plantelor acvatice) Care pluteşte la suprafaţa apei.
NATĂŢIE s.f. (<fr. *natation*) Înotul practicat ca sport, în care se includ următoarele ramuri: înot, polo, sărituri şi înot artistic.
NATÍV, -Ă adj. (<lat. *nativus*, fr. *natif*, germ. *nativ*) **1.** (Despre însuşirile oamenilor) Din naştere; natural, firesc. **2.** (CHIM.; despre elemente, mai ales despre metale) Care se găseşte în natură în stare pură, neamestecat cu alte substanţe.
NATIVÍSM s.n. (<fr. *nativisme*) (FILOZ.) Nume dat acelor sisteme care afirmă că omul se naşte cu ideea de timp şi spaţiu.
NÁTRĂ s.f. (<bg., scr. *natra*) Parte a urzelii dintre iţe şi sulul de dinapoi sau de dinainte al războiului de ţesut; p.ext. urzeală învîrtită pe sul; p. gener. toată urzeala de pe război şi de pe sulul de dinapoi.
NATREMÍE s.f. (<fr. *natrémie*) (MED.) Concentraţie a sodiului din sînge.
NÁTRIU s.n. (<germ. *Natrium*, fr. *natrium*) (CHIM.) Sodiu (simbol *Na*).
NATRIURÍE s.f. (<fr. *natriurie*) (MED.) Eliminarea de sodiu prin urină.
NATROLÍT s.n. (cf. fr. *natron* "carbonat de sodiu") Alumosilicat natural hidratat de sodiu din grupa zeoliţilor, care cristalizează în sistemul rombic, fiind transparent, incolor sau alb, galben, roşu, cu luciu sticlos, casant.
NATRÓN s.m. (<germ. *Natron*, fr., sp. *natron*; cuv. ar.) (CHIM.) Carbonat hidratat natural de sodiu (folosit de vechii egipteni pentru conservarea mumiilor).
NATURÁL, -Ă adj., adv., s.n. (<lat. *naturalis*, it. *naturale*, fr. *naturel*, germ. *Naturell*) **I.** Adj. **1.** Conform cu natura cuiva; înnăscut, nativ. **2.** Generat, produs, creat de natură, fără intervenţia omului; p.ext. veritabil, pur. ◆ Primitiv, rudimentar; simplu, necultivat. ◆ (Despre rudenii) De sînge, adevărat. **3.** Lipsit de artificiu, de rafinament, simplu, nestudiat; care este realizat spontan, degajat, fără efort. **4.** Care se potriveşte cu faptele din realitatea obiectivă, cu ordinea firească a lucrurilor, normal, firesc. ◇ *Moarte naturală* = moarte survenită în chip firesc; moarte bună. *Mărime naturală* = (în artele plastice şi în fotografie) reproducere în mărime reală a modelului. ◆ (Despre copii) Născut în afara căsătoriei. **5.** Care aparţine naturii, care se referă la natură, care se găseşte în natură. ◇ *Bogăţie naturală* = bogăţie (necultivată) a solului sau a subsolului. *Graniţă naturală* sau *hotar natural* = graniţă, limită marcată de elemente ale naturii (ape, munţi, văi etc.). *Ştiinţe naturale* = ansamblu de ştiinţe care studiază în conexiune şi în complexitatea lor fenomenele biotice şi abiotice din cadrul învelişurilor pămîntului. **II.** Adv. Desigur, firește, bineînţeles. **III.** S.n. Naturaleţe.
NATURALÉŢE s.f. (<it. *naturalezza*) Lipsă de artificialitate, de afectare, de prefăcătorie; comportare naturală, atitudine firească.
NATURALÍSM s.n. (<fr. *naturalisme*) **1.** (FILOZ.) Doctrină filozofică în care natura este ridicată la rangul suprem, excluzîndu-se supranaturalul; formele şi valorile socioculturale, etice, estetice, spirituale sînt elaborate în prelungirea unor principii şi scheme ale naturii. ◆ Tendinţă de a explica dezvoltarea societăţii exclusiv prin legile naturii. ◆ Teorie etică ce întemeiază noţiunea binelui pe un principiu "natural", adică pe un principiu situat în afara moralei (evoluţie biologică, plăcere etc.), viaţa morală fiind o prelungire a celei biologice. **2.** (ARTE PL.) Tendinţă de a reproduce natura în mod descriptiv, cu numeroase detalii, opusă atît stilizării, cît şi

idealismului sau simbolismului, avînd influenţe asupra unor curente moderne precum suprarealismul, expresionismul, pictura naivă. **3.** (LIT.) Curent literar care urmărea, aplicînd metodele şi rezultatele ştiinţelor pozitiviste, reproducerea realităţii cu o obiectivitate perfectă şi în toate aspectele sale, chiar şi în cele sordide, vulgare. Curentul a apărut şi s-a afirmat în Franţa după 1860, răspîndindu-se apoi în toată Europa şi în America. Plecînd de la realismul lui Flaubert şi influenţat de teoriile lui Taine, naturalismul foloseşte metodele de investigaţie ale ştiinţelor exacte, scriitorul încercînd să se substituie omului de ştiinţă. Curentul a fost teoretizat, în special, de Émile Zola în articole ca *Romanul experimental* şi *Naturalismul în teatru*. Fiinţa umană este redusă la datele sale biologice ca urmare a acţiunii inexorabile a doi factori: ereditatea şi influenţa mediului social, împotriva cărora individul nu poate acţiona eficient în nici un fel. Rezultat al acestei concepţii este predilecţia pentru cazurile patologice, pentru tarele fiziologice. Pentru scriitorul naturalist nu există stări sufleteşti, ci numai stări fizice, manifestări ale unor instincte, forme de devitalizare a organismului sau urmări ale unor dezordini organice de natură nervoasă. În jurul lui Zola, principalul reprezentant al curentului, a activat *Grupul de la Médan*, format din Maupassant, L.Hennique, H.Céard, P.Alexis, J.K.Huysmans. În afară de aceştia, s-au apropiat de naturalism André Antoine, A.Daudet, J.Renard, R.Martin du Gard. Naturalismul s-a extins în Europa prin germanul Gerhart Hauptmann, suedezul August Strindberg şi norvegianul H.Ibsen. Trăsături naturaliste se regăsesc şi în opera unor scriitori ca Saltîkov-Şcedrin şi Kuprin, în Rusia, Faulkner, O'Neill şi Dreiser în Statele Unite. În Italia, naturalismul a cunoscut o formă particulară, numită verism, al cărei principal reprezentant şi teoretician a fost G.Verga. În România, influenţa acestuia s-a manifestat în unele opere ale lui Delavrancea şi G.M.Zamfirescu. **4.** (MUZ.) Intensificare a expresiei melodramatice (la compozitorii veriştri), redarea unor sentimente brutale, patologice şi reproducerea inflexiunilor vorbirii în dauna melodiei. Trăsături naturaliste se observă şi în creaţia lui R.Strauss (*Moarte şi transfigurație*, *Simfonia domestică*), A. Schönberg (*Pierot lunaire*) sau Saint-Saëns (*Carnavalul animalelor*). **5.** (MED.) Teorie potrivit căreia natura este unica, sau, cel puţin, principala forţă curativă a bolilor; naturism.

NATURALÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *naturaliste*, germ. *Naturalist*) **1.** S.m. şi f. Persoană care se ocupă cu studiul ştiinţelor naturii. **2.** Adj. Care aparţine naturalismului sau artiştilor naturalişti, care reflectă naturalismul, privitor la naturalism; caracteristic naturalismului sau naturaliştilor. **3.** Adj. Care aparţine ştiinţelor naturii, care se ocupă cu studiul ştiinţelor naturii.

NATURALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *naturaliser*, germ. *naturalisieren*) **1.** (JUR.) A acorda unui străin, la cerere, calitatea şi drepturile de cetăţean al statului în care locuieşte. **2.** (BIOL.) A efectua operaţia de aclimatizare a unor plante sau animale. **3.** Fig. A adapta, a introduce un obicei, o idee etc.

NATURALIZÁRE s.f. (<*naturaliza*) **1.** (JUR.) Act al organului competent prin care se naturalizează o persoană. **2.** (BIOL.) Adaptare specifică, ereditară, fără intervenţia omului, la noile condiţii de viaţă, la o nouă arie de răspîndire, care afectează întreaga specie sau populaţie, acestea devenind componenţi constanţi ai florei sau faunei respective, reproducîndu-se şi lăsînd urmaşi. **3.** (BIOL.) Taxidermie.

NATURALMÉNTE adv. (<fr. *naturellement*, it. *naturalmente*) **1.** (În mod) natural; de la natură; din fire. **2.** De la sine, fără efort, cu uşurinţă.

NATÚRĂ s.f. (<fr. *nature*, lat., it. *natura*, germ. *Natur*) **1.** Lumea materială; univers; totalitatea fiinţelor şi a lucrurilor din univers; p.restr. lumea fizică înconjurătoare, cuprinzînd vegetaţia, formele de relief, clima. ◇ *Natură moartă* = gen al picturii şi graficii care înfăţişează obiecte (fructe, flori, vînat etc.) grupate sau aranjate într-un anumit decor; natură statică. S-a dezvoltat începînd de la sfîrşitul sec. 16 (Italia), în sec. 17 (Ţările de Jos) şi în sec. 18 (Franţa). ◇ Loc. adj. şi adv. *După natură* = avînd ca model obiectele din realitate. *În natură* = în obiecte, în produse. **2.** Ansamblul legilor după care se dezvoltă universul; universul considerat ca o forţă activă, creatoare, condusă de anumite legi. **3.** Ansamblu de însuşiri pe care o fiinţă le are din naştere, care rezultă din conformaţia sa şi care o caracterizează, constituind esenţa sa; fel propriu de a fi, temperament. **4.** Caracter specific al unui lucru, însuşire caracteristică, esenţă, fel de a fi; structură; p.ext. fel, soi, gen. ◇ Loc. adj. *De natură să...* = capabil să..., apt să... .

NATURÍSM s.n. (<fr. *naturisme*) **1.** Cultul naturii sau al unor forţe personificate ale ei. ◆ Teorie care afirmă ca ideal moral, individual şi social întoarcerea la natură. **2.** Concepţie care constă în acordarea unei importanţe deosebite medicaţiei naturale. **3.** Tendinţă, în arta italiană din sec. 14-15, de a reflecta natura. **4.** Curent literar-artistic din Franţa, opus simbolismului, caracterizat prin revenirea la adevărurile oferite de natură şi la descoperirea tragicului în cotidian.

NATURÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *naturiste*) **1.** S.m. şi f. Adept al naturismului. **2.** Adj. Referitor la naturism sau la naturişti, propriu naturismului sau naturiştilor, bazat pe naturism.

NATUROTERAPÍE s.f. (<fr. *naturothérapie*) (MED.) Terapie care are la bază utilizarea plantelor medicinale şi medicina naturistă.

NAŢIONÁL, -Ă adj. (<lat. *nationalis*, fr. *national*) Care aparţine sau este propriu unei naţiuni, unui stat; care se referă la o naţiune, la un stat sau le reprezintă; care este instituit sau întreţinut de stat; (despre instituţii de cultură) în care se vorbeşte limba naţiunii respective. ◇ *Şosea naţională* = şosea care leagă între ele centrele importante ale unei ţări.

NAŢIONALÍSM s.n. (<fr. *nationalisme*, it. *nazionalismo*) **1.** Sentiment, tendinţă, practică politică bazate pe promovarea ideii naţionale, a dragostei faţă de specificul şi tradiţiile propriei naţiuni. ◆ Tendinţă de a aprecia exclusiv şi exagerat tot ceea ce aparţine propriei naţiuni. **2.** Exacerbarea interesului propriei naţiuni în detrimentul celorlalte, sădind neîncrederea, ura între naţiuni, popoare.

NAŢIONALÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<lat. *nationalista*, it. *nazionalista*, fr. *nationaliste*, germ. *Nationalist*) **1.** Adj. Care propagă sau susţine naţionalismul, caracterizat prin naţionalism, privitor la naţionalism. **2.** S.m. şi f. Adept al naţionalismului.

NAŢIONALITÁTE s.f. (<fr. *nationalité*, germ. *Nationalität*) **1.** Ansamblul însuşirilor care caracterizează o naţiune şi o deosebeşte de altele; caracter naţional. **2.** Apartenenţă a unei persoane la o anumită naţiune. **3.** Apartenenţă a unei persoane juridice, a unei nave sau aeronave la un anumit stat. **4.** Comunitate de oameni cu aceleaşi caractere naţionale, locuind pe teritoriul unui stat multinaţional sau, ca minoritate, pe teritoriul unui stat naţional.

NAŢIONALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *nationaliser*) A trece mijloacele de producţie sau alte bunuri din proprietatea particulară în proprietatea statului.

NAŢIONÁL-SOCIALÍSM s.n. (<germ. *Nationalsozialismus*, fr. *national-socialisme*) Doctrină politică şi socială fondată de Adolf Hitler imediat după primul război mondial, expusă în lucrarea *Mein Kampf* (1925-1927), care a devenit ideologie a Partidului Naţional-Socialist German, iar din 1933 ideologia oficială a Germaniei hitleriste. Bazată pe rasism, autoritarism, imperialism, cultivînd teoria superiorităţii rasei ariene, al cărei reprezentant pur ar fi poporul german, doctrina a fost profund antiumană şi iraţională, ducînd la totalitarism, violenţă, genocid, războaie de cotropire.

NAŢIÚNE s.f. (<lat. *natio, -onis*, fr. *nation*, germ. *Nation*, rus. *naţiia*) Formă istorică de comunitate umană, constituită ca stat, apărută în perioada de trecere de la feudalism la capitalism pe baza unităţii de limbă, de teritoriu, de viaţă economică şi de factură psihică, care se manifestă, în esenţă, în comunitatea culturii naţionale şi în conştiinţa originii comune.

NAUFRAGIÁ vb. I intranz. (<*naufragiu*) A suferi un naufragiu. ◆ Fig. A ajunge, a se afla într-o situaţie nedorită, a suferi un eşec.

NAUFRÁGIU s.n. (<lat. *naufragium*, it. *naufragio*, fr. *naufrage*) Accident al unei nave, care provoacă scufundarea ei sau punerea ei în imposibilitate de a-şi continua drumul.

NAUMAHÍE s.f. (<lat. *naumachia*, fr. *naumachie*; cf.gr. *naumachia* <*naus* "navă"+ *mache* "luptă") Spectacol la romani constînd într-o demonstraţie de luptă navală; locul unde se dădea această reprezentaţie.

NAUPATÍE s.f. (<fr. *naupathie*; cf.gr. *naus* "navă" +*pathos* "suferinţă") Rău de mare.

NAÚPLIUS s.m. (<fr. *nauplius*; cf.lat. *nauplius*) Prima formă larvară, acvatică, a crustaceelor, care are un ochi şi trei perechi de apendice.

NAÚTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *nautique*) **1.** Adj. Care se referă la navigaţie; de navigaţie. ◆ (SPORT) Care se practică pe apă. **2.** S.f. Ştiinţa şi tehnica de a dirija mersul unei nave.

NAUTÍL s.m. (<lat. *nautilus*, fr. *nautile*; cf.gr. *nautilos* "marinar") **1.** Gen de animale cefalopode din ordinul nautiloidelor, cu cochilia externă spiralată, apărut în triasic; spec. moluscă din mările calde, cu corpul închis într-o scoică împărţită în mai multe compartimente spiralate (*Nautilus pompilius*). **2.** (În antic.)

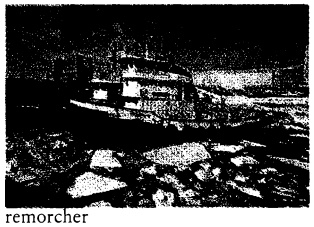

remorcher

vas fluvial de pasageri

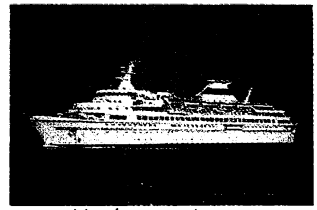

vas maritim de pasageri

nave

Lampă în formă de nautil. **3.** (În sec. 16-17) Piesă de orfevrărie compusă dintr-o cochilie de nautil, montată în metal şi reprezentînd o divinitate a mării.

NAUTILOÍD s.n. (<fr. *nautiloïdée*; cf.lat. *nautilus* "nautil") (La pl.) Ordin de cefalopode fosile sau actuale, cu cochilia spiralată şi compartimentată în interior, avînd ca tip nautilul; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin.

NAUTOFÓN s.n. (<fr. *nautophone*) (MAR.) Emiţător de sunete aeriene bazat pe vibraţia unei membrane metalice acţionate de un electromagnet, servind ca mijloc de semnalizare acustică pe timp de ceaţă.

NAVÁJA s.f. (<sp. *navaja*) Cuţit spaniol cu lama lungă şi uşor curbată.

NAVÁL, -Ă adj. (<fr. *naval*, it. *navale*) Care se referă la nave sau la navigaţie, care aparţine navigaţiei; care se face cu nave; alcătuit din nave.

NÁVĂ s.f. (<fr. *nave*, lat. *navis*, it. *nave*) **1.** (NAV.) Vehicul construit, amenajat şi echipat pentru a pluti şi a se deplasa pe (sau sub) apă în scopul efectuării transporturilor de mărfuri sau de oameni, al executării unor lucrări tehnice etc. **2.** Aeronavă. ◆ (ASTR.) *Navă cosmică* = vehicul destinat zborurilor extraterestre, prevăzut cu: rachete propulsoare, motoare de dirijare şi de frînare, surse de alimentare a aparatului, sisteme de orientare şi de stabilizare, aparataj pentru legătura prin radio sau televiziune, aparataj de cercetări, dispozitive de determinare a parametrilor orbitei şi de corectare a acesteia, instalaţii pentru menţinerea la o anumită valoare a temperaturii, presiunii şi umidităţii aerului, ecluze pneumatice pentru ieşirea cosmonauţilor în spaţiul cosmic etc. **3.** (ARHIT.) Partea centrală a unei bazilici sau biserici, cuprinsă între nartex şi cor. Unele bazilici au trei sau cinci nave, despărţite între ele prin şiruri de puncte de sprijin (coloane, stîlpi), cea din mijloc numindu-se *navă principală*, iar celelalte *nave colaterale*.

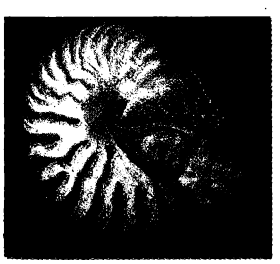

nautil

NAVÉTĂ[1] s.f. (<fr. *navette*; cf.fr. *nef* "navă") **1.** Suveică la războiul de ţesut. **2.** Instrument (de lemn sau de oţel), de formă alungită, cu care se lucrează plase, fileuri. **3.** Drum pe care îl parcurge cineva, dus şi întors, în mod regulat. ◆ P.ext. Vehicul de transport în comun care parcurge o distanţă sau asigură legătura dintre punctele unei reţele de transport (relativ apropiate), efectuînd periodic, pe un anumit traseu, drumuri dus şi întors. ◆ Ladă cu dimensiuni standardizate, care serveşte la transportarea unor produse alimentare. **4.** (ASTR.) Vehicul care asigură legătura dintre Pămînt şi o staţie orbitală.

NAVÉTĂ[2] s.f. (<fr. *navette*; cf.fr. *navet* "nap") Plantă oleaginoasă înruditâ cu rapiţa, cu frunzele late acoperite cu peri şi cu seminţele mici de culoare castanie (*Brassica rapa oleifera*).

NAVETÍST, -Ă s.m. şi f. (<*navetă*[1]) Persoană care face naveta cu un mijloc de transport.

NAVICÉRT s.n. (<fr., engl. *navicert*) (MAR.) Certificat de navigaţie pentru marfă, eliberat de reprezentanţii diplomatici sau de consulii unui stat beligerant dintr-o ţară neutră.

NAVICULÁR, -Ă adj. (<fr. *naviculaire*) În formă de nacelă, de barcă.

NAVIFÓN s.m. (<engl. *naviphone*) Aparat telefonic, de construcţie specială, folosit la bordul navelor.

NAVIGÁ vb. I intranz. (<lat., it. *navigare*, fr. *naviguer*) **1.** (Despre oameni) A călători cu o navă sau cu o aeronavă; a conduce mersul unei nave sau al unei aeronave. **2.** (Despre nave) A merge pe apă; (despre aeronave) a pluti în aer, a zbura.

NAVIGÁNT, -Ă adj. (<fr. *navigant*) Care navighează. ◇ *Personal navigant* = totalitatea persoanelor care fac parte din echipajul unui avion sau al unei nave.

NAVIGĂŢIE s.f. (<fr. *navigation*, lat. *navigatio, -onis*, it. *navigazione*) **1.** Faptul de a naviga; drum parcurs de o navă pe apă; călătorie făcută cu o navă. ◆ Transport organizat de mărfuri sau de persoane care se face cu o navă, pe un itinerar determinat. ◆ Călătorie sau transport cu o aeronavă. **2.** Ştiinţa şi tehnica conducerii unei nave sau aeronave.

NAVIGRÁF s.n. (<fr. *navigraphe*) Instrument de bord al unei aeronave, cu ajutorul căruia se determină deriva şi viteza faţă de sol, se face corectarea navigaţiei, trasînd, totodată, pe hartă drumul parcurs.

NAVIPLÁN s.n. (<fr. *naviplan*) Vehicul care planează deasupra apei; aeroglisor.

NAVISFÉRĂ s.f. (<fr. *navisphère*) Instrument pentru identificarea aştrilor, constituit dintr-o sferă pe care sînt însemnate stelele folosite pentru orientare în navigaţie.

NAVLOSÍ vb. IV tranz. (<ngr. *enavlosa*) A închiria un vas de transport (aparţinînd unui proprietar particular).

NAVLOSITÓR s.m. (<*navlosi*) Persoană sau întreprindere care închiriază de la un armator un vas pentru transport.

NÁVLU (NAVLÓN) s.n. (<ngr. *navlon*) Chirie plătită pentru folosirea unui vas de transport (aparţinînd unui proprietar particular); costul transportului pe apă al persoanelor sau al mărfurilor; spec. (în forma *navlon*) taxă care se percepea în ţările române, în sec. 17-18, pentru transportul pe Dunăre.

NAVO- (<lat. *navis*) Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) navă".

NAVOMODÉL s.n. (<*navo-*+*model*) Construcţie reprezentînd macheta unei nave, înzestrată cu sisteme speciale de propulsie şi de comandă.

NAVOMODELÍSM s.n. (<*navomodel*) Ramură sportivă (tehnico-aplicativă), avînd ca obiect tehnica construirii navomodelelor şi organizarea concursurilor de navomodele.

NAZ s.n. (<tc. *naz*) (Mai ales la pl.) Atitudine, gest, comportament de om răsfăţat, afectat; gust schimbător, dorinţă sau pretenţie nechibzuită, extravagantă.

NAZÁL, -Ă adj. (<fr. *nasal*) **1.** Care se referă

la nas, privitor la nas, al nasului. **2.** (FON.; despre sunete, voce) Care are un timbru specific, rezultat din faptul că, în timpul emiterii, aerul este expirat (exclusiv sau parţial) pe nas; p.ext. (despre timbru, rezonanţă) caracteristic pentru vocea sau sunetele emise pe nas. ◆ (Substantivat, f.) Sunet nazal; spec. consoană nazală.

NAZALITÁTE s.f. (<fr. *nasalité*) (FON.) Particularitate a unui sunet de a fi pronunţat cu timbrul nazal.

NAZALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *nasaliser*) (FON.) A pronunţa nazal un sunet; a imprima, a da un caracter nazal; a transforma în sunet nazal.

NAZAREÉNI (NAZARINÉNI) s.m. pl. (<fr. *nazaréens*; cf.n.pr. *Nazaret*, localitate în Israel) **1.** (RELIG.) Denumire dată de evrei primilor creştini. **2.** (RELIG.) Adepţi ai unei secte de fanatici creştini, apărută către 1815 în Ungaria. **3.** (ARTE PL.) Grup de pictori germani instalaţi la Roma la începutul sec. 19, conduşi de J.Fr.Overbeck, care se inspirau din tradiţia medievală şi din cea a primitivilor italieni din Renaşterea timpurie.

NAZARINEÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<sl. *nazareaninŭ*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuieşte în Nazaret; (la sg.) persoană care făcea parte din populaţia de bază a oraşului Nazaret sau era originară de acolo; locuitor al Nazaretului. **2.** Adj. Care aparţinea oraşului Nazaret sau nazarinenilor, privitor la Nazaret sau la nazarineni.

NAZÍR s.m. (<fr. *nazir*) Curtea regală a Persiei. ◆ Şef al unui departament bizantin.

NAZÍSM s.n. (<fr. *nazisme*, germ. *Nazismus*) Nume dat fascismului german.

NAZÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<*nazism*) **1.** S.m. şi f. Adept al nazismului sau membru al partidului naţional-socialist, creat de Hitler. **2.** Adj. Care aparţine nazismului sau naziştilor, privitor la nazism sau la nazişti.

NAZÎR (NAZÍR) s.m. (<tc. *nazır*) **1.** Înalt funcţionar turc, şeful unui departament în guvernul Imperiului Otoman. **2.** Comandant sau administrator al unor cetăţi de pe malul Dunării (ex. *nazîr de Brăila; nazîr de Giurgiu* etc.); guvernator turc al unui oraş. **3.** Slujbaş de rang superior în administraţia ţărilor române; căpetenie peste vătafii plaiurilor. **4.** Vătaf de ţigani (domneşti).

NĂBÚC s.f. (<germ. *Nubuk*) Piele (albă) de bovine cu aspect mat, catifelat, imitînd pielea de antilopă.

NĂCLĂÍ vb. IV tranz. şi refl. (<bg. *nakleja*) A (se) îmbiba sau a (se) acoperi cu substanţe cleioase, unsuroase, murdare; a (se) unge peste măsură.

NĂDĂJDUÍ vb. IV intranz. (<*nădejde*) **1.** A se îndrepta cu încredere (spre cineva sau ceva). **2.** A-şi pune nădejdea..., a se încrede în... **3.** A avea speranţa sau convingerea că ceea ce doreşti este realizabil, a spera că cele dorite se vor îndeplini.

NĂDÉJDE s.f. (<sl. *nadežda*) **1.** Credinţă că ceea ce doreşti este realizabil. **2.** Încredere în sprijinul, în ajutorul cuiva sau a ceva, certitudine că cineva sau ceva va fi favorabil. ◇ Loc. adj. *De nădejde* = în care poţi avea toată încrederea.

NĂDRÁG s.m. (<sl. *nadragy*, magh. *nadrág*) (De obicei la pl., cu valoare de sg.) Pantaloni (ţărăneşti).

NĂDÚF s.n. (<sl. **naduch*) **1.** Dispnee, sufocare. **2.** Căldură mare, înăbuşitoare; arşiţă. **3.** Sudoare, năduşeală. **4.** Supărare, necaz, ciudă, enervare.

NĂDUŞEÁLĂ s.f. (<*năduşi*) **1.** Faptul de a năduşi; concr. transpiraţie, sudoare. **2.** Arşiţă, căldură mare, zăpuşeală.

NĂDUŞÍ vb. IV (<bg. *naduša*; cf. scr. *nadušiti*) **1.** Intranz. A transpira, a asuda. **2.** Tranz. şi refl. A (se) sugruma, a (se) sufoca. **3.** Refl. Fig. A se scîrbi, a se dezgusta.

NĂFRÁMĂ s.f. (<tc. *mahrama*) **1.** Bucată de ţesătură de in, cînepă, bumbac, borangic etc., de obicei împodobită cu cusături sau alesături, întrebuinţată mai ales de femei pentru acoperirea capului; spec. fîşie lungă de borangic cu care îşi acoperă capul femeile de la ţară, lăsînd capetele să atîrne (pe spate) pînă aproape de pămînt. **2.** Bucată de pînză (tivită) care nu depăşeşte dimensiunile unui ştergar şi care se foloseşte ca batistă, şervet, ştergar sau în alte scopuri practice, ca podoabă etc.

NĂFURÍCĂ s.f. (<*nafură*) Plantă erbacee anuală din familia compozitelor, cu tulpina dreaptă, cu frunzele penate şi cu florile gălbui, dispuse în mici capitule aplecate în jos, cu miros aromatic puternic, folosită ca insectifug (*Artemisia annua*).

NĂGÁRĂ (NEGÁRĂ) s.f. (BOT.) **1.** Numele a două plante erbacee din familia gramineelor (*Stipa capillata, Stipa pennata*). **2.** Neghină (*Agrostemma githago*).

NĂIÉM s.n. (<sl. *naiemŭ, naimŭ*) **1.** (Înv.) Chirie. ◆ Salariu. **2.** (În sec. 17, 18; în ţările române) Obligaţie a orăşenilor de a da diferite obiecte pentru nevoile solilor străini şi ale trimişilor Porţii.

NĂIMÍ vb. IV tranz. (<*năiem*) **1.** A închiria (de la cineva sau cuiva). **2.** A tocmi, a angaja cu plată (pentru executarea unei anumite lucrări) sau cu simbrie.

NĂLBÁR (NALBÁR) s.m. (<*alb*) Fluture mare alb, cu nervuri negre pe aripi, cu corpul negru şi cu antenele măciucate, ale cărui larve se hrănesc cu frunzele pomilor fructiferi, cu foi de varză etc. (*Aporia crataegi*).

NĂLÚCĂ s.f. (<*năluci*) **1.** Fiinţă fantastică, imaginară; arătare, fantomă. **2.** Imagine fugară şi înşelătoare, închipuire deşartă; iluzie, himeră, nălucire. **3.** (PESC.) Obiect de forme şi de mărimi variate (uneori în formă de peştişori), făcut din lemn sau din metal strălucitor, prevăzut cu cîrlige, folosit în pescuitul sportiv pentru a prinde peştii răpitori.

NĂLUCÍ vb. IV (cf. *luci*) **1.** Refl. A i se părea că vede, că aude ceva; a i se năzări; p.ext. a-şi închipui, a-şi imagina. **2.** Intranz. A se înfăţişa, a se arăta vederii neclar sau pentru scurt timp; a se zări; fig. a-i apărea în gînd, a-i trece prin minte.

NĂMÉTE s.m. (<bg. *namet*) (Mai ales la pl.) Cantitate mare de zăpadă adunată de vînt; troian.

NĂMÓL s. n.(<ucr. *namil, -olu*) **1.** Sediment moale, alcătuit din particule fine, de culoare închisă, cu miros caracteristic şi uneori cu proprietăţi radioactive, care se depune pe fundul apelor stătătoare sau rămîne după inundaţie pe malul unui rîu şi care conţine numeroase elemente organice; p.ext. noroi. Unele nămoluri au proprietăţi terapeutice, fiind utilizate în tratamentul reumatismului, polinevritei etc. ◇ *A face (băi de) nămol* = a-şi acoperi corpul cu un strat de nămol, în scopuri terapeutice. **2.** (TEHN.) Suspensie de concentraţie relativ mare într-un lichid (de obicei apă), a unor particule cu dimensiuni mici, fie ca urmare a unor decantări, fie prin precipitarea unor substanţe produse în urma anumitor reacţii chimice.

NĂPÁSTĂ s.f. (<sl. *napasti*) **1.** Ispită, momeală. **2.** Nedreptate, prigoană, persecuţie. **3.** Nenorocire mare, pacoste, belea. **4.** Acuzaţie nedreaptă, învinuire neîntemeiată; calomnie. **5.** (În ev. med.; în Ţara Românească) Denumire a birului plătit suplimentar de locuitorii unui stat. **6.** (PESC.) Prostovol.

NĂPĂDÍ vb. IV (<sl. *napasti, -padja*) **1.** Tranz. A cotropi, a invada. ◆ Fig. A pune stăpînire, a copleşi. **2.** Intranz. A se năpusti, a năvăli, a se repezi. **3.** Intranz. (Despre lichide) A ţîşni; a inunda.

NĂPĂSTUÍ vb. IV tranz. (<sl. *napastovati*; cf. *năpastă*) **1.** A face (cuiva) o nedreptate, un rău; a oropsi, a asupri. **2.** A învinui pe nedrept; a ponegri, a defăima.

NĂPÎRCĂ s.f. (cuv. autoh.; cf. alb. *nepërkë*) **1.** Viperă (*Vipera berus*). **2.** Numele a două specii de şopîrlă: a) guşter (*Lacerta viridis*); b) şarpe-de-sticlă (*Anguis fragilis*). **3.** Epitet dat unei persoane foarte rele, perfide, primejdioase. **4.** Bici, biciuşcă. **5.** Luntre mică şi îngustă.

NĂPÎRLÍ vb. IV intranz. (<bg. *năpărlja*) (Despre animale) A-şi schimba părul, penele sau pielea; (despre păr, pene, piele) a cădea de pe corp (în urma năpîrlirii).

NĂPÎRLÍRE s.f. (<*năpîrli*) Faptul de a năpîrli; schimbare, cu caracter periodic şi condiţionată de factori endocrini, a învelişului corpului la unele animale.

NĂPRÁSNIC, -Ă adj., s.f. (<sl. *naprasinŭ*) **1.** Adj. Neaşteptat, subit, fulgerător. **2.** Nestăpînit, năvalnic, furtunos; (despre oameni) impulsiv, violent. **3.** Grozav, teribil; nemilos, necruţător. **4.** Care depăşeşte cu mult limitele obişnuite. **II.** S.f. **1.** Plantă erbacee din familia geraniaceelor, cu tulpina dreaptă, păroasă, cu frunzele opuse, palmat divizate, lung peţiolate, cu florile roz-roşietice şi cu miros neplăcut (*Geranium robertianum*). **2.** Plantă erbacee din familia compozitelor, cu florile galbene-albe, cu frunzele rigide acoperite de peri moi şi cu tulpina dreaptă (*Chrysanthemum corymbosum*).

NĂPUSTÍ vb. IV refl. (<sl. *napustiti*) A se repezi asupra cuiva sau undeva (cu intenţii agresive); a se arunca cu îndrăzneală şi furie; a da buzna, a tăbărî.

NĂRÁV s.n. (<sl. *nravŭ*; cf. bg. *nărav*) Obicei, deprindere rea, cusur, viciu.

NĂRĂVÁŞ, -Ă adj. (<*nărav*) (Despre animale, în special despre cai) Care nu se lasă strunit, care are obiceiul de a se opri din mers, de a nu voi să mai meargă, să mai tragă, care muşcă, azvîrle din picioare. ◆ Fig. Neascultător, îndărătnic.

NĂRUÍ vb. IV **1.** Refl. şi tranz. A (se) dărîma, a (se) prăbuşi, a (se) surpa. **2.** Refl. (Despre fiinţe) A se prăbuşi cu toată greutatea corpului, a cădea inert, a muri.

NĂSĂLÍE s.f. (<sl. *nosilo*) Suport de lemn (ca o targă) pe care se aşază coşciugul cu mortul pentru a fi transportat (la biserică, la cimitir,

la mormînt).
NĂSCĂTÓR, -OÁRE adj. (<*nasc*, temă a lui *naşte*) **1.** (Şi substantivat) (Femeie) care naşte sau a născut unul sau mai mulţi copii. ◆ (Substantivat, f.; în limbajul bisericii creştine; cu valoare de n.pr.) Fecioara Maria, mama lui Iisus Hristos. **2.** Care creează, produce, care este cauza a...
NĂSCOCÍ vb. IV tranz. **1.** A inventa, a crea. **2.** A plăsmui, a scorni.
NĂSCÚT[1] s.n. (<*naşte*) Faptul de a se naşte.
NĂSCÚT[2], -Ă s.m. şi f., adj. (<*naşte*) (Cel) care a căpătat viaţă, a luat fiinţă, a venit pe lume. ◇ *Întîiul* (sau *primul, al doilea, al treilea* etc.) *născut* = copilul cel mai mare (sau al doilea, al treilea etc. copil) dintr-o familie. *Nou-născut* = a) copil care abia s-a născut; sugar; b) fig. renăscut.
NĂSTRÚŞNIC, -Ă adj. (cf. sl. *nestruženŭ*) Extraordinar, straşnic; ciudat, bizar.
NĂSTURÉL s.m. (<*nasture*) **1.** Diminutiv al lui nasture. **2.** Mică plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina tîrîtoare, ramificată, cu frunzele alterne şi cu florile mici, albe, grupate în inflorescenţe, întrebuinţată ca salată şi ca plantă medicinală (*Nasturtium officinale*).
NĂTĂFLÉŢ, -EĂŢĂ adj., s.m. şi f. (Contaminare între *nătărău* şi *fleţ* "naiv, bleg") (Persoană) lipsită de isteţime; p.ext. prost, tont.
NĂTĂRĂU adj., s.m. (cf. *ne-+tare*) Prost, neghiob, netot, nătîng.
NĂTÎNG, -Ă adj., s.m. şi f. (<sl. *netengŭ* "leneş") **1.** Adj., s.m. şi f. Prostănac, nătărău, neghiob. **2.** Adj. (Despre sentimente, manifestări, acţiuni ale omului) Lipsit de înţelegere; fără sens, fără rost, prostesc. **3.** Adj., s.m. şi f. Îndărătnic, încăpăţînat.
NĂÚC, -Ă adj. (<sl. *neukŭ*) (Şi substantivat) Dezorientat, cu gîndurile împrăştiate; buimac, aiurit.
NĂUCÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*năuc*) A (se) prosti; a (se) buimăci, a (se) ameţi, a (se) zăpăci.
NĂÚT s.n. (<tc. *nohud*, bg. *nahut*, *nohut*) Plantă din familia leguminoaselor, cu frunzele compuse, cu florile liliachii sau albe şi cu fructele păstăi, care conţin seminţe de formă sferică neregulată (*Cicer arietinum*); p.restr. seminţele comestibile ale acestei plante, întrebuinţate mai ales pentru a înlocui cafeaua sau pentru a se amesteca cu aceasta.

năut

NĂVĂLÁ s.f. (<*năvăli*) **1.** Faptul de a se îngrămădi (cu grabă) undeva; concr. mulţime de oameni sau de obiecte în mişcare. **2.** Faptul de a se repezi la cineva cu intenţii agresive; spec. atac, cotropire, invazie. ◆ Goană impetuoasă, fugă. **3.** Fig. Pornire, revărsare copleşitoare care nu poate fi stăvilită.
NĂVĂLNIC, -Ă adj., s.m. (<*năvală*) **1.** Adj. (Şi adverbial) Impetuos, furtunos, violent, aprig; straşnic, cumplit. ◆ (Despre ape curgătoare) Care curge repede şi cu forţă. **2.** S.m. Specie de ferigă cu frunzele mari, lucitoare, în formă de lance, dispuse în rozete, folosită în medicina populară (*Scolopendrium vulgare*).
NĂVĂLÍ vb. IV intranz. (<sl. *navaljati*) **1.** A răbărî asupra cuiva sau undeva cu intenţii agresive; spec. a cotropi, a invada. **2.** A se repezi asupra duşmanului sau asupra unui loc deţinut de acesta. ◆ A intra sau a ieşi în grabă (şi pe neaşteptate), în neorînduială (ori în mare cantitate). ◆ A pătrunde tumultuos. **3.** A reveni în mare grabă şi în mare număr undeva, la cineva. ◆ A se îngrămădi, a se îmbulzi. ◆ (Despre lichide) A irupe, a se revărsa în cantitate mare, cu forţă şi cu repeziciune.
NĂVÓD s.n. (<sl. *nevodŭ*) Unealtă de pescuit, formată dintr-o plasă mare, prevăzută la mijloc cu un sac, cu care se înconjoară şi se adună peştele de pe suprafeţe întinse de apă.
NĂVRÁP s.m. (<sl. *navrapŭ* "jaf") Pedestraş din armata neregulată a Imperiului Otoman; p.ext. năvălitor, jefuitor.
NĂZĂRÍ vb. IV (<sl. *nazirati*) **1.** Refl. (impers.) A i se părea cuiva că vede sau că aude ceva ce nu există. ◆ A-i veni cuiva o idee (ciudată), o toană, un capriciu. **2.** Intranz. şi refl. A se arăta vederii (pentru timp scurt).
NĂZBÎTIE s.f. (cf. sl. *sŭbytije* "întîmplare", ucr. *nezbutnyi*) Poznă, glumă, ştrengărie.
NĂZDRĂVÁN, -Ă adj. (<*ne-+zdravăn*) **1.** (În mitologia populară; şi substantivat) Înzestrat cu puteri supranaturale; spec. care are darul de a prevesti ce se va întîmpla. **2.** Neobişnuit, extraordinar; iscusit, dibaci. **3.** Poznaş, glumeţ, ghiduş.
NĂZUÍ vb. IV intranz. (cf. magh. *néz*) A tinde cu stăruinţă către ceva, a aspira, a ţinti, a dori, a rîvni.
NĂZUÍNŢĂ s.f. (<*năzui*) Aspiraţie spre ceva; dorinţă vie.
NĂZURÓS, -OÁSĂ adj. (<*nazuri*) Capricios, cu toane, mofturos; pretenţios.
Nb (CHIM.) Simbol pentru *niobiu*.
Nd (CHIM.) Simbol pentru *neodim*.
Ne (CHIM.) Simbol pentru *neon*.
NE- (<sl. *ne-*) Element prim de compunere care indică o negaţie.
NEA s.f. (lat. *nix, nivis*) Zăpadă.
NEABĂTÚT, -Ă adj. (<*ne-+abătut*) **1.** Care nu se abate din drumul pe care a apucat. **2.** Care nu se abate de la un principiu, de la o normă; ferm, consecvent, dîrz.
NEACCENTUÁT, -Ă adj. (<*ne-+accentuat*) **1.** (Despre vocale, silabe, cuvinte) Care nu poartă accent, care nu este scos în relief. **2.** Fig. Lipsit de culoare, de strălucire.
NEACOPERÍT, -Ă adj. (<*ne-+acoperit*) **1.** Care nu are acoperiş; care nu are capac. **2.** (Despre acţiuni, fapte) Care nu este justificat prin măsuri şi acte normative.
NEACORDÁT, -Ă adj. (<*ne-+acordat*) **1.** (GRAM.; despre unele părţi de propoziţie) Care nu este în acelaşi caz, număr, gen, în aceeaşi persoană cu termenul determinat. **2.** (Despre premii, titluri) Care nu a fost atribuit. **3.** (Despre instrumente muzicale) Care nu a fost supus acordării; care nu mai este acordat.
NEADAPTÁRE s.f. (<*ne-+adaptare*) Neputinţă de adaptare.
NEADECVÁT, -Ă adj. (<*ne-+adecvat*) Care nu corespunde, nu este potrivit.
NEADEVĂR s.n. (<*ne-+adevăr*) Lipsă de conformitate cu realitatea; afirmaţie inexactă, falsă sau mincinoasă.
NEADORMÍT, -Ă adj. (<*ne-+adormit*) Care nu doarme, care este treaz; fig. care veghează atent.
NEAFILIÁT, -Ă adj. (<*ne-+afiliat*) Care nu este afiliat unei organizaţii, instituţii etc.
NEAGRESIÚNE s.f. (<*ne-+agresiune*, după fr. *non-agression*) Principiu fundamental al dreptului internaţional care condamnă utilizarea agresiunii în relaţiile dintre state. ◇ *Pact de neagresiune* = convenţie prin care două sau mai multe state se angajează reciproc să nu întreprindă nici o acţiune armată între ele.
NEAJÚNS s.n. (<*ne-+ajuns*) **1.** Lipsă, scădere, defect, cusur. **2.** Greutate, dificultate; neplăcere.
NEAJUTORÁT, -Ă adj. (<*ne-+ajutorat*) **1.** Lipsit de ajutor, de sprijin, de apărare. **2.** Lipsit de posibilităţi, de resurse (materiale). **3.** Care nu se descurcă singur; nepriceput, stîngaci.
NEALINIÉRE s.f. (<*ne-+aliniere*; cf. fr. *non-alignement*) Concepţie şi practică politică a unor state în diferite regiuni ale lumii care nu aderă la blocurile politice şi militare, constituite după al doilea război mondial, la confruntările dintre ele.
NEALTERÁT, -Ă adj. (<*ne-+alterat*) **1.** (Despre materii organice) Care nu este stricat, descompus. **2.** (Despre produse alimentare, chimice etc.) Care nu este denaturat, falsificat. **3.** (FON.; despre sunete) Care nu s-a modificat.
NEAM s. n., adv. (<magh. *nem*) **I.** S.n. **1.** Popor, naţiune. ◇ Loc. adj. *De neam* (sau *de neamul lui*) sau *neam de...* = de origine, de naţionalitate. ◆ Seminţie; trib; populaţie. **2.** Totalitatea persoanelor înrudite între ele prin sînge sau prin alianţă; persoană care face parte din aceeaşi familie cu cineva (în raport cu aceasta); familie; rudă. **3.** (La pl.; în ev. med.) Mulţime de boieri; clasă boierească; familie boierească; descendenţi ai unor boieri mari. **4.** Categorie de oameni care au aceeaşi profesiune sau anumite însuşiri ori interese comune. **5.** Specie, gen, varietate, soi. ◇ *Neamul omenesc* = genul uman, omenirea. **II.** Adv. (Reg. şi fam.) Deloc, defel, cîtuşi de puţin, nimic.
NEAMÉSTEC s.n. (<*ne-+amestec*) Faptul de a nu se amesteca; principiu de drept internaţional care interzice unui stat sau unui grup de state să se amestece în treburile interne ale altui stat.
NEAMŢ s.m. (<sl. *němĭci*) German sau austriac.
NEÁNT s.n. (<fr. *néant*) Noţiune (filozofică) desemnînd vidul, nefiinţa, inexistenţa, nimicul.
NEÁOŞ, -Ă adj. **1.** Autentic, adevărat, veritabil. **2.** Autohton, indigen, băştinaş.
NEAOŞÍSM s.n. (<*neaoş*) **1.** Cuvînt sau expresie care are un căutat aspect autohton, arhaic sau popular. **2.** Tendinţă în literatură caracterizată prin abuzul de cuvinte arhaice şi populare (rare).
NEAPĂRÁT, -Ă adj., adv. (<*ne-+apărat*) **I.** Adj. **1.** Absolut trebuincios, indispensabil. **2.** Căruia nu i te poţi împotrivi; care nu poate fi ocolit, evitat. **II.** Adv. În mod necesar, cu orice preţ.
NEAPLICABILITÁTE s.f. (<*ne-+aplica-*

bilitate) Lipsă de aplicabilitate sau imposibilitate de a fi pus în practică.

NEARTICULÁT, -Ă adj. (<*ne-+articulat*) **1.** (FON.; despre sunete) Care nu este articulat; p.ext. (despre cuvinte) pronunţat nedesluşit, neclar, îngăimat. **2.** (GRAM.) Care nu este însoţit de articol (hotărît); în care cuvintele nu sînt însoţite de articol (hotărît). **3.** (FILOZ.) Care nu este format din articulaţii, care nu are articulaţii.

NEASCULTÁRE s.f. (<*ne-+ascultare*) Act de nesupunere, lipsă de ascultare, indisciplină; încălcare a unei porunci.

NEASCULTĂTÓR, -OÁRE adj. (<*ne-+ascultător*) (Şi substantivat) Care nu ascultă (de cineva sau de ceva), care nu se supune, nu este disciplinat.

NEASEMĂNÁT, -Ă adj. (<*ne-+asemănat*) (Şi adverbial) Care nu poate fi asemănat cu nimic; care nu are seamăn, nu are pereche deoarece depăşeşte limitele, însuşirile obişnuite.

NEASEMUÍT, -Ă adj. (<*ne-+asemuit*) Neasemănat, extraordinar.

NEASIMILÁT, -Ă adj. (<*ne-+asimilat*) **1.** Care nu este asimilat prin metabolism. ◆ (Despre cunoştinţe, idei) Care nu a fost însuşit corespunzător. **2.** (Despre produse noi) Care nu a fost introdus în fabricaţie.

NEASTÎMPÁR s.n. (<*ne-+astîmpăr*) Stare de nelinişte, agitaţie, nerăbdare.

NEAŞTEPTÁT[1] s.n. (<*ne-+aşteptat*[1]) *Pe neaşteptate* = fără să te aştepţi, deodată.

NEAŞTEPTÁT[2], -Ă adj. (<*ne-+aşteptat*[2]) (Şi adverbial) La care nu te aştepţi; care nu se întîmplă sau care se iveşte subit, fără veste.

NEATESTÁT, -Ă adj. (<*ne-+atestat*) Care nu este atestat, confirmat. ◆ (Despre cercetători, cadre didactice) Care nu este titularizat pe post.

NEATÍNS, -Ă adj. (<*ne-+atins*) Care nu este sau nu a fost atins de nimeni sau de nimic; p.ext. întreg, intact. ◆ Fig. Curat, imaculat. ◆ Pe care nu-l poţi atinge; la care nu se poate ajunge.

NEATÎRNÁRE s.f. (<*ne-+atîrnare*) Independenţă.

NEAUTORIZÁT, -Ă adj. (<*ne-+autorizat*) Care nu este autorizat, împuternicit să facă ceva.

NEAVENÍT, -Ă adj. (după fr. *non avenu*) *Nul şi neavenit* = lipsit de valabilitate, socotit inexistent.

NEAVIZÁT, -Ă adj. (<*ne-+avizat*) Care nu este avizat, informat, pregătit.

NEBĂNUÍT, -Ă adj. (<*ne-+bănuit*) Care nu poate fi bănuit, presupus; p.ext. foarte mare.

NEBELIGERÁNŢĂ s.f. (<*ne-+beligeranţă*) Stare a unei naţiuni care, fără a manifesta o strictă neutralitate, se abţine de la participarea efectivă la un conflict armat.

NEBIRUÍT, -Ă adj. (<*ne-+biruit*) Care nu este sau nu poate fi biruit.

NEBKA subst. (cuv. arab) (GEOGR.) Dună elementară de forma unei movile, caracteristică Saharei.

NEBULÁR, -Ă adj. (<fr. *nébulaire*; cf. lat. *nebula* "ceaţă, nor") Referitor la o nebuloasă; ca o nebuloasă.

NEBÚLE s.f. pl. (<fr. *nébules*) (ARHIT.) Element decorativ constînd într-o bandă ondulată care sugerează o fîşie de nori.

NEBÚLIU s.n. (ASTR.) Element chimic ipotetic care s-ar găsi în nebuloasele gazoase, caracterizat prin anumite linii spectrale de emisie (ce aparţin, în realitate, unor atomi multiplu ionizaţi).

NEBULÓS, -OÁSĂ s. f., adj. (<fr. *nébuleux*, lat. *nebulosus*) **1.** S.f. Corp ceresc difuz, alcătuit din gaze sau din pulberi, luminos sau obscur, cu formă neconturată, aflat în spaţiile dintre stelele galaxiei noastre; sistem stelar cu lumină difuză, aflat dincolo de limitele galaxiei noastre. **2.** Adj. Fig. Neguros, sumbru; neclar, confuz, incert.

NEBULOZITÁTE s.f. (<lat. *nebulositas, -atis*, fr. *nébulosité*) **1.** Grad de acoperire cu nori a bolţii cerului; stare a cerului acoperit cu nori; întunecare uşoară; concr. ceaţă, lumină difuză. **2.** Fig. Lipsă de claritate (vizuală, în idei etc.).

NEBÚN, -Ă adj., subst. (<*ne-+bun*) **I. 1.** Adj., s.m. şi f. (Om) care suferă de o boală mintală. **2.** Adj., s.m. şi f. (Om) lipsit de judecată dreaptă, de raţiune; (om) nesocotit, nechibzuit; (gîndire, manifestare) nebunească. **3.** Adj., s.m. şi f. (Fiinţă) vioaie, zburdalnică, zvăpăiată, nebunatică. **4.** Adj. Care arată, trădează nebunie. **II.** Adj. **1.** Care nu are limite, margini, măsură; p.ext. enorm, extraordinar; groaznic, cumplit. **2.** Care nu este bun. **III.** S.m. **1.** Piesă la jocul de şah. **2.** Măscărici, bufon (la curţile suveranilor sau ale nobililor).

NEBUNÁRIŢĂ s.f. (<*nebun*) (BOT.) Măselariţă (*Hyoscyamus niger*).

NEBUNÁTIC, -Ă adj. (<*nebun*) Vioi, zglobiu, zburdalnic. ◆ Care trădează, exprimă vioiciune, neastîmpăr, zburdălnicie.

NEBUNÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*nebun*) Care denotă lipsă de raţiune, de minte; (ca) de nebun, propriu nebunului. ◆ Nechibzuit, nesocotit, nebun. ◆ Lipsit de măsură; exagerat, excesiv.

NEBUNÍE s.f. (<*nebun*) **1.** Pierdere a judecăţii (în urma unei boli mintale); demenţă, alienare mintală. **2.** Lipsă de judecată dreaptă, de minte, de cumpănire. ◆ Neastîmpăr, zburdălnicie. **3.** Faptă, vorbă etc. nesocotită, extravagantă; faptă de om nebun. ◆ (Mai ales la pl.) Poznă, ştrengărie, năzdrăvănie; faptă lipsită de seriozitate.

NECALIFICÁT, -Ă adj. (<*ne-+calificat*) Care nu este calificat.

NECÁZ s.n. (cf. sl. *nakazŭ*) **1.** Stare a celui necăjit; suferinţă; supărare, mîhnire, amărăciune. **2.** Ceea ce provoacă cuiva o suferinţă fizică sau morală; (la pl.) încercări, greutăţi. ◆ Trudă, efort, chin (pentru realizarea unui lucru). **3.** Pornire împotriva cuiva; mînie, ciudă, pică, furie (împotriva cuiva).

NECĂJÍ vb. IV (<*necaz*; cf. sl. *nakazati*) **1.** Tranz. A pricinui cuiva un necaz, o neplăcere; a face cuiva sînge rău; a supăra, a nemulţumi; a deranja, a incomoda. ◆ A sîcîi, a tachina, a plictisi. ◆ Refl. A se enerva, a se mînia. **2.** Refl. A depune eforturi (mari) pentru realizarea unui scop; a-şi da osteneala, a se trudi.

NECĂJÍT, -Ă adj. (<*necăji*) **1.** Care are un necaz; supărat, amărît. ◆ Care exprimă supărare, nemulţumire. ◆ Plin de lipsuri, de supărări, de greutăţi. **2.** Care duce o viaţă grea; p.ext. sărac, sărman. **3.** Nemulţumit (de ceva sau de cineva), contrariat, enervat, întărîtat.

NECĂLCÁT, -Ă adj. (<*ne-+călcat*) **1.** (Despre rufe, haine) Care nu a fost netezit cu fierul, care trebuie călcat. **2.** (Despre locuri, drumuri etc.) Care nu a fost sau nu poate fi străbătut, pe unde nu a umblat (încă) nimeni; neatins de picior (de om).

NECESÁR, -Ă adj. (<fr. *nécessaire*, lat. *necessarius*, it. *necessario*) **1.** De care este nevoie, de care nu se poate lipsi cineva; trebuincios; indispensabil. ◇ *Strictul necesar* = cantitate minimă (din ceva), indispensabilă pentru un anumit scop. ◆ (Substantivat, n.) Ceea ce este (neapărat) trebuincios la ceva. **2.** Care, în condiţii date, nu poate să nu existe sau să nu se întîmple.

NECESARIÉNI s.m. pl. (<fr. *nécessariens*) Sectă religioasă din Anglia, care neagă libertatea voinţei, considerînd că oamenii acţionează conform predestinării lor.

NECESITÁ vb. I tranz. (<fr. *nécessiter*, it. *necessitare*) A cere, a impune ca absolut necesar; a reclama, a pretinde.

NECESITÁTE s.f. (<lat. *necessitas, -atis*, fr. *nécessité*) **1.** Ceea ce se cere, se impune să facă; ceea ce este de absolută trebuinţă. ◆ Spec. (La pl. art.) Proces fiziologic de evacuare a fecalelor şi a urinei. **2.** (FILOZ.) Categorie filozofică esenţială care desemnează însuşirile şi raporturile care au un temei intern, decurgînd inevitabil din esenţa lucrurilor, din legile lor de dezvoltare, reflectînd aspectele generale, legice, tipice ale proceselor, tendinţelor lor permanente de dezvoltare. ◇ Loc.adv. *Cu necesitate* = în mod necesar, în mod imperios, obligatoriu. **3.** Utilitate, oportunitate.

NECHEMÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*ne-+chemat*) **1.** Adj. Care nu a fost poftit, chemat, invitat (undeva); care nu este dorit (undeva). **2.** Adj., s.m. şi f. (Cel) care nu este indicat, îndreptăţit (să spună sau să facă ceva); incompetent, ignorant, nepriceput.

NECHIBZUÍT, -Ă adj. (<*ne-+chibzuit*) Lipsit de judecată, de înţelepciune (în ceea ce face sau spune); necugetat, necumpănit, necumpătat. ◆ Care nu a fost bine cumpănit; care denotă nesocotinţă.

NECICATRIZÁT, -Ă adj. (<*ne-+cicatrizat*) (Despre răni) Care nu s-a cicatrizat, care nu s-a vindecat încă.

NECÍNSTE s.f. (<*ne-+cinste*) Lipsă de cinste, de probitate, de corectitudine. ◆ Insultă, ocară, ofensă.

NECINSTÍ vb. IV (<*ne-+cinsti*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) acoperi de ruşine, a (se) dezonora, a (se) compromite. ◆ Tranz. A profana, a pîngări. **2.** Tranz. A batjocori, a viola o femeie.

NECIOPLÍT, -Ă adj. (<*ne-+cioplit*) **1.** Care nu este cioplit, netezit. **2.** Fig. Lipsit de educaţie (şi de cultură), cu apucături grosolane, fără maniere. ◆ Care arată, trădează grosolănie, bădărănie.

NECITÉŢ, -EÁŢĂ adj. (<*ne-+citeţ*) Care se citeşte cu greu, care nu se poate citi; ilizibil, indescifrabil.

NECIVILIZÁT, -Ă adj. (<*ne-+civilizat*) **1.** (Despre popoare, societăţi etc.) Care se află într-un stadiu primitiv de dezvoltare, civilizaţie şi cultură. **2.** (Despre oameni) Care nu este manierat, politicos.

NECK s.n. (cuv. engl.) Corp de roci efuzive sub formă de stîlp vulcanic, care reprezintă

umplutura cu lavă a coşului vulcanic şi care, prin eroziunea rocilor înconjurătoare, ies adesea în relief.

NECLINTÍRE s.f. (<*ne-+clintire*) Stare de nemişcare; imobilitate, fixitate. ◆ Fig. Statornicie, fermitate.

NECLINTÍT, -Ă adj. (<*ne-+clintit*) **1.** Care nu se clinteşte (din loc), care nu se mişcă. ◆ În care nu se mişcă nimic, în care nu intervine nici o schimbare. **2.** Fig. Neschimbat, statornic; constant. ◆ Fig. Hotărît, ferm.

NECOMBATÁNT, -Ă adj., s.m. (<*ne-+combatant*) (Persoană, militar) care în timp de război nu participă efectiv la luptă, îndeplinind misiuni auxiliare în spatele frontului.

NECOMERCIÁL, -Ă adj. (<*ne-+comercial*) **1.** Care nu aparţine comerţului. **2.** (Despre produse) Care nu corespunde exigenţelor comerţului.

NECOMESTÍBIL, -Ă adj. (<*ne-+comestibil*) Care nu este bun de mîncat. ◆ Otrăvitor, toxic.

NECONDIŢIONÁT, -Ă adj. (<*ne-+condiţionat*) Care are loc sau există în orice condiţii. ◆ Care se acceptă fără condiţii, fără rezerve.

NECONFORMÍSM s.n. (<*ne-+conformism*, după fr. *nonconformisme*) Nonconformism.

NECONSOLÁT, -Ă adj. (<*ne-+consolat*, după fr. *inconsolé*) Care nu este sau care nu găseşte consolare.

NECONTENÍT, -Ă adj., adv. (<*ne-+contenit*) (Care se întîmplă, are loc) fără oprire, fără întrerupere.

NECONTESTÁT, -Ă adj. (<*ne-+contestat*) Care nu este sau nu poate fi contestat, recunoscut (ca valabil).

NECONTRACTIBILIZÁRE s.f. (<*ne-+contractibilizare*) *Necontractibilizarea ţesăturilor* = operaţie de finisare prin metode chimice sau fizico-chimice a ţesăturilor, pentru stabilizarea dimensiunilor acestora.

NECONVENŢIONÁL, -Ă adj. (<*ne-+convenţional*) **1.** Care nu este convenţional. **2.** (Despre artă) Care nu se supune convenţiilor, canoanelor. ◆ (Despre caracter, fire etc.) Plin de naturaleţe, spontan. **3.** (Despre surse de energie) Care nu a fost impus prin folosire îndelungată.

NECONVINGĂTÓR, -OÁRE adj. (<*ne-+convingător*) Care nu are putere de convingere.

NECÓPT, NECOÁPTĂ adj. (<*ne-+copt*) Care nu este (bine) copt. ◆ (Despre fructe) Care nu a ajuns încă în stadiul de maturitate. ◆ Fig. Lipsit de maturitate; fără experienţă.

NECREDINCIÓS, -OÁSĂ adj., s.m. şi f. (<*ne-+credincios*) **1.** (Om) care îşi calcă cuvîntul dat; (om) lipsit de loialitate, infidel. **2.** (Om) care nu se încrede (uşor) în ceva. **3.** (Om) care nu are nici o credinţă religioasă; (om) care se abate de la dogmele unei religii, în special de la dogmele religiei creştine. ◆ Spec. Mahomedan. **4.** (Om) neîncrezător, sceptic.

NECREDÍNŢĂ s.f. (<*ne-+credinţă*) **1.** Comportare necinstită, înşelăciune, trădare; lipsă de fidelitate. **2.** Lipsă de credinţă religioasă; nerespectare a dogmelor bisericeşti; credinţă greşită, erezie.

NECREZÚT, -Ă adj. (<*ne-+crezut*) Care nu este de crezut, care nu se poate crede, incredibil. ◆ Nemaipomenit, extraordinar, fantastic.

NECRO- (<fr. *nécro-*, it. *necro-*; cf.gr. *nekros* "mort") Element prim de compunere care are semnificaţia "mort", "defunct", "cadavru", "moarte".

NECROBACÍL s.m. (<fr. *nécrobacille*) Bacilul necrozei.

NECROBACILÓZĂ s.f. (<fr. *nécrobacillose*) Boală infecţioasă a animalelor domestice care se manifestă prin focare necrotice şi purulente.

NECROFÁG, -Ă adj., s.m. (<fr. *nécrophage*; cf.gr. *nekros* "mort"+*phagein* "a mînca") (Animal) care se hrăneşte cu cadavre.

NECROFAGÍE s.f. (<fr. *nécrofagie*) Caracteristică a unor animale de a se hrăni cu cadavre.

NECROFÍL, -Ă adj., s.m. (<fr. *nécrophile*) (Persoană) care suferă de necrofilie.

NECROFILÍE s.f. (<fr. *nécrophilie*) Perversiune sexuală remarcată la unii degeneraţi care practică actul sexual cu cadavre.

NECROFÓB, -Ă s.m. şi f. (<fr. *nécrophobe*) Persoană care suferă de necrofobie.

NECROFOBÍE s.f. (<fr. *nécrophobie*) **1.** Stare patologică manifestată prin frica de morţi. **2.** Teamă patologică de moarte.

NECROFÓR s.m. (<fr. *nécrophore*; cf.gr. *nekros* "mort"+*phoros* "purtător") Gen de insecte coleoptere care se hrănesc cu cadavre.

NECROLÓG s.n. (<fr. *nécrologe*) **1.** Discurs, articol sau anunţ cu caracter funebru, în care, de obicei, se relevă calităţile morale, meritele, valoarea unei personalităţi, ale unei persoane decedate de curînd (cu ocazia funeraliilor acesteia). **2.** Anunţ prin care se face cunoscut decesul cuiva.

NECROLOGÍE s.f. (<fr. *nécrologie*) Listă care cuprinde numele oamenilor de seamă morţi într-o anumită perioadă de timp.

NECROMÁNT, -Ă s.m. şi f. (<ngr. *nekromantis*, fr. *nécromant*) Persoană care se ocupă cu necromanţia.

NECROMANŢÍE s.f. (<fr. *nécromancie*, lat. *necromantia*, it. *necromanzia*; cf.gr. *nekros* "mort"+*manteia* "ghicire") Practică magică ce constă în invocarea sufletelor morţilor în vederea aflării viitorului.

NECRÓPOLĂ s.f. (<fr. *nécropole*; cf. gr. *nekropolis* "oraşul morţilor") Cimitir (de inhumaţie sau de incineraţie) (subteran) din comuna primitivă şi sclavagism; p.gener. cimitir. ◆ Criptă.

NECROPSÍE s.f. (<fr. *nécropsie*; cf.gr. *nekros* "mort"+*opsis* "vedere") (MED.) Autopsie.

NECROTOMÍE s.f. (<fr. *nécrotomie*) Disecţie făcută pe cadavre. ◆ Îndepărtare chirurgicală a unui ţesut osos necrozat.

NECROZÁ vb. I refl. (<fr. *nécroser*) (Despre ţesuturi sau organe) A fi atins de necroză, a suferi de necroză.

NECROZÁT, -Ă adj. (<*necroza*) (Despre ţesuturi sau organe) Atins de necroză.

NECRÓZĂ s.f. (<fr. *nécrose*; cf.gr. *nekrosis* "mortificare") **1.** Distrugere a unor ţesuturi sau organe cauzată de întreruperea circulaţiei sangvine, infecţii, coroziuni, arsuri etc. **2.** Simptom de boală la plantele atacate de unii agenţi patogeni, caracterizat prin înnegrirea ţesuturilor ca urmare a mortificării lor.

NECRUŢÁTOR, -OÁRE adj. (<*ne-+cruţător*) Care nu cruţă, nu are milă; crud, neînduplecat, implacabil. ◆ Aspru, înverşunat, acerb.

NECTÁR s.n. (<ngr. *nektar*, lat., fr. *nectar*, germ. *Nektar*) **1.** (În mitologia greacă) Băutură a zeilor, care îi făcea nemuritori pe cei ce o sorbeau. ◆ Fig. Băutură foarte gustoasă; spec. vin foarte bun. **2.** Lichid (dulce) secretat de glandele nectarifere ale plantelor şi care, colectat de albine, este transformat în miere. **3.** Băutură preparată pe baza sucului natural extras din fructe.

NECTÁRIE s.f. (<fr. *nectaire*) Glandă vegetală a plantelor angiosperme, care produce nectar.

NECTARIFÉR, -Ă adj. (<fr. *nectarifère*) (Despre plante sau părţi ale lor) Care secretă nectar.

NECTARÍNĂ s.f. (<fr. *nectarine*) Varietate de piersici cu pieliţa fără puf.

NÉCTIC, -Ă adj. (<fr. *nectique*; cf.gr. *nektikos*) (BIOL.) Care are proprietatea de a pluti.

NECTÓN s.n. (<fr. *necton*, germ. *Necton*; cf.gr. *nekton* "înotător") (Cu sens colectiv) Totalitatea vieţuitoarelor acvatice care se pot mişca liber în masa apei în care trăiesc.

NECUGETÁT, -Á adj. (<*ne-+cugetat*) Nechibzuit, nesocotit. ◆ (Adverbial) Fără a cugeta, fără a chibzui; în mod uşuratic.

NECULTIVÁT, -Ă adj. (<*ne-+cultivat*) **1.** (Despre plante) Care nu se cultivă. **2.** (Despre oameni) Care nu este cultivat, educat, instruit.

NECÚM adv., conj. (<*ne-+cum*) **1.** Adv. Nicidecum, defel. **2.** Conj. (Şi) cu atît mai puţin. ◆ (În construcţii afirmative) Cu atît mai mult, dar, încă.

NECUMPĂNÍT, -Á adj. (<*ne-+cumpănit*) Care nu este cumpănit; lipsit de chibzuială, fără precauţie.

NECUMPĂTÁT, -Ă adj. (<*ne-+cumpătat*) Lipsit de cumpătare; nechibzuit.

NECUNOSCÚT, -Ă adj., s.n., s.f. (<*ne-+cunoscut*) **1.** Adj. Care nu este cunoscut; despre care nu se ştie nimic; p.ext. ascuns. ◆ (Despre persoane) Care nu face parte dintre cunoştinţele cuiva; străin. ◆ (Despre scriitori, artişti, creatori) Extrem de puţin cunoscut (şi apreciat); anonim; fără renume, obscur. **2.** S.n. Ceea ce nu este (încă) cunoscut, ceea ce depăşeşte cunoştinţele omului. **3.** S.f. (MAT.) Mărime care apare într-o problemă sau într-o ecuaţie şi care trebuie determinată pe baza datelor problemei sau ecuaţiei.

NECUPRÍNS, -Ă adj., s.n. (<*ne-+cuprins*) **1.** Adj. Imens, infinit, nemărginit. ◆ Care nu poate fi pătruns cu mintea, înţeles. **2.** S.n. Spaţiu nepătruns, întindere nelimitată.

NECURÁT, -Ă adj. (<*ne-+curat*) **1.** Murdar. Fig. Necinstit, dubios, incorect. **2.** Blestemat, spurcat. ◇ *Duh necurat* = spirit rău, diavol. ◆ (Substantivat, m. art.) Dracul.

NECURMÁT, -Ă adj., adv. (<*ne-+curmat*) (Care se întîmplă, are loc etc.) necontenit, continuu, neîncetat.

NECUVIINCIÓS, -OÁSĂ adj. (<*ne-+cuviincios*) Lipsit de cuviinţă, de respect, de politeţe; obraznic, indecent.

NECUVIÍNŢĂ s.f. (<*ne-+cuviinţă*) Lipsă de cuviinţă; faptă, vorbă, atitudine necuviincioasă; obrăznicie, mojicie, impertinenţă; indecenţă, obscenitate.

NECUVÎNTĂTÓR, -OÁRE adj. (<*ne-+cuvîntător*) Care nu vorbeşte. ◆ (Substantivat,

n.) Animal.
NEDECLINÁBIL, -Ă adj. (<*ne-+declinabil*) (GRAM.) Care nu se declină niciodată.
NEDEFINÍT, -Ă adj. (<*ne-+definit*) **1.** Care nu este definit; lipsit de contur sau de precizie. **2.** (GRAM.; despre articole, adjective, pronume, numerale) Nehotărît. **3.** (MAT.) *Integrală nedefinită* (*a unei funcții*) = funcție a cărei derivată este funcția dată.
NEDÉIE s.f. (<sl. *nedĕlja* "duminică") **1.** Petrecere cîmpenească populară de origine pastorală, specifică unor regiuni montane, făcută, de obicei, cu prilejul unei sărbători sau al unui hram. **2.** Loc plan pe vîrful unui munte.
NEDELICATÉȚE s.f. (<*ne-+delicatețe*, după fr. *indélicatesse*) Lipsă de delicatețe; faptă, vorbă lipsită de delicatețe; impolitețe, grosolănie.
NEDÉMN, -Ă adj. (<*ne-+demn*) Care nu este demn, nu este la înălțimea așteptată.
NEDEMONSTRÁBIL, -Ă adj. (<*ne-+demonstrabil*) Care nu poate fi demonstrat, dovedit.
NEDEMONTÁBIL, -Ă adj. (<*ne-+demontabil*) Care nu poate fi demontat; care nu este făcut pentru a fi demontat.
NEDESCIFRÁBIL, -Ă adj. (<*ne-+descifrabil*) (Despre un text sau despre scrisul cuiva) Care nu se poate descifra; de neînțeles, indescifrabil, necitet.
NEDESLUȘÍT, -Ă adj. (<*ne-+deslușit*) Care nu este deslușit, clar, care nu se poate distinge (precis); lipsit de claritate, greu de înțeles. ◆ (Adverbial) În mod neclar, cu contururi vagi.
NEDESPĂRȚÍT, -Ă adj. (<*ne-+despărțit*) Care nu este despărțit sau fragmentat, care nu poate fi despărțit. ◆ (Despre prieteni, tovarăși etc.) Foarte apropiat.
NEDETERMINÁRE s.f. (<*ne-+determinare*) **1.** (MAT.) Imposibilitatea de a putea afla, în mod univoc, valorile necunoscutelor unei probleme. **2.** Lipsă de motivație, de determinare. ◆ Situație incertă, neclară.
NEDEZLEGÁT, -Ă adj. (<*ne-+dezlegat*) **1.** Care nu a fost desfăcut din legături. **2.** Fig. A cărui rezolvare, explicație nu este găsită.
NEDEZLIPÍT, -Ă adj. (<*ne-+dezlipit*) Care nu este sau nu poate fi despărțit sau dezlipit; care este nelipsit din preajma cuiva, inseparabil.
NEDEZMINȚÍT, -Ă adj. (<*ne-+dezmințit*) Care nu se dezminte (niciodată); consecvent.
NEDISCIPLINÁT, -Ă adj. (<*ne-+disciplinat*) Care nu se supune ordinii și disciplinei, care manifestă spirit de indisciplină.
NEDISEMINÁRE s.f. (<*ne-+diseminare*) Nerăspîndire, neîmprăștiere. ◆ (Despre armele nucleare) Neproliferare.
NEDISIMULÁT, -Ă adj. (<*ne-+disimulat*) Care nu este disimulat; lipsit de ipocrizie.
NEDIVIZÍBIL, -Ă adj. (<*ne-+divizibil*) Care nu este divizibil, care nu poate fi divizat, împărțit.
NEDOMOLÍT, -Ă adj. (<*ne-+domolit*) Care nu este sau nu poate fi domolit; aprig, nepotolit.
NEDORÍT, -Ă adj. (<*ne-+dorit*) Care nu este dorit; indezirabil.
NEDORMÍT, -Ă adj. (<*ne-+dormit*) (Despre oameni) Care nu a dormit (destul sau deloc). ◆ (Despre timpul destinat somnului) Petrecut în stare de veghe.
NEDRÉPT, -EÁPTĂ adj. (<*ne-+drept*) **1.** (Și adverbial) Care nu este drept, obiectiv cu cei din jur; care nu este conform cu dreptatea, cu normele stabilite; incorect, injust; ilegal. ◇ Loc. adv. *Pe nedrept* sau (substantivat, n.) *pe nedreptul* = fără nici un drept, în mod samavolnic, abuziv. **2.** (GRAM.; despre complemente sau propoziții completive) Indirect.
NEDREPTÁTE s.f. (<*ne-+dreptate*) Lipsă de dreptate; p.ext. faptă nedreaptă.
NEDUMERÍ (NEDUMIRÍ) vb. IV tranz. (<*nedumerit*) A face să fie nedumerit, să nu înțeleagă ceva; a pune pe cineva în încurcătură, a uimi.
NEDUMERÍT, -Ă adj. (<*ne-+dumerit*) Care nu este dumerit, lămurit; care este încurcat, mirat în fața unui lucru, a unui fapt etc.
NEDURERÓS, -OÁSĂ adj. (<*ne-+dureros*) Care nu provoacă sau nu exprimă durere (fizică ori morală). ◆ (Adverbial) Fără durere.
NEECHILIBRÁT, -Ă adj. (<*ne-+echilibrat*) **1.** Care nu se află în stare de echilibru. ◆ (Despre valori, prețuri, bugete) Care nu este just proporționat. **2.** Fig. (Despre oameni) Nechibzuit, necumpătat.
NEECHITÁBIL, -Ă adj. (<*ne-+echitabil*) (Și adverbial) Care nu este echitabil; nedrept.
NEECONÓMIC, -Ă adj. (<*ne-+economic*) **1.** Care nu aparține economiei. **2.** Care nu corespunde principiilor economice. **3.** Care nu dovedește spirit de economie sau nu permite economii.
NEEGALÁBIL, -Ă adj. (<*ne-+egalabil*) Care nu poate fi egalat; care nu poate fi comparat cu nimic, cu nimeni.
NEELEGÁNT, -Ă adj. (<*ne-+elegant*) Care nu este elegant în vorbire, în purtare etc.
NEELIGÍBIL, -Ă adj. (<*ne-+eligibil*) Care nu este eligibil, care nu are calitățile cerute de lege pentru a putea fi ales.
NEEPUIZÁBIL, -Ă adj. (<*ne-+epuizabil*) Care nu poate fi epuizat, care nu se termină niciodată; p.ext. extrem de abundent, de bogat.
NEERLANDÉZ, -Ă adj. (<fr. *néerlandais*) Olandez. ◆ (Substantivat, f.) Limbă vorbită de olandezi și de flamanzi.
NEESENȚIÁL, -Ă adj. (<*ne-+esențial*, după engl. *non-essential*) Care nu constituie partea cea mai importantă a unei probleme sau a unui lucru, care nu ține de esență.
NEEUCLIDIÁN, -Ă adj. (<*ne-+euclidian*, după fr. *non-euclidien*) *Geometrie neeuclidiană* = geometrie în care se infirmă postulatul lui Euclid, potrivit căruia printr-un punct exterior unei drepte se poate duce o singură paralelă la acea dreaptă.
NEEXPERIMENTÁT, -Ă adj. (<*ne-+experimentat*) **1.** (Despre persoane) Căruia îi lipsește experiența, nedeprins cu...; care are insuficientă experiență. **2.** (Despre materiale, metode etc.) Care nu a fost încă experimentat.
NEEXPLOATÁT, -Ă adj. (<*ne-+exploatat*) **1.** Care nu este exploatat. **2.** Care nu a fost dat în exploatare.
NEEXPLORÁT, -Ă adj. (<*ne-+explorat*) (Și fig.) Care nu a fost explorat, cercetat, analizat.
NEEXPRIMÁBIL, -Ă adj. (<*ne-+exprimabil*) Care nu poate fi exprimat prin cuvinte.
NEFALÍSM s.n. (<fr. *néphalisme*) Abstinență totală la orice băutură alcoolică.
NEFAMILÍST, -Ă adj. (<*ne-+familist*) (Și substantivat) (Persoană) care nu este căsătorită, care nu și-a întemeiat o familie.
NEFÁST, -Ă adj. (<fr. *néfaste*) **1.** (La romani) Care era oprit de legile divine. ◇ *Zile nefaste* = zile despre care romanii credeau că aduc nenoroc și în care nu tratau afaceri publice. **2.** Aducător de nenorocire, de supărare.
NEFAVORÁBIL, -Ă adj. (<*ne-+favorabil*) Care nu este favorabil; care este în dezavantajul, în defavoarea cuiva sau a ceva; spec. (despre vreme) caracterizat prin condiții neprielnice (de temperatură, umiditate etc.).
NEFELÍN s.n. (<germ. *Nephelin*) Alumosilicat natural de sodiu ($NaAlSiO_4$) din grupa feldspatoizilor, cristalizat în sistemul hexagonal, cu culoarea albă-cenușie și luciul sticlos, care se utilizează în industria ceramicii și a sticlei.
NEFELIÓN s.n. (<fr. *néphélion*) (MED.) Ușoară opacitate a ochiului.
NEFELO- (<fr. *néphélo-*; cf.gr. *nephele* "nor") Element prim de compunere care are semnificația "(referitor la) nor", "noros".
NEFELOMANȚÍE s.f. (<fr. *néphélomancie*) Prezicere a viitorului prin observarea norilor.
NEFELOMETRÍE s.f. (<fr. *néphélométrie*) Metodă de determinare a concentrației soluțiilor sau a gradului de dispersie a suspensiilor prin măsurarea intensității luminii difuzate de acestea.
NEFELOMÉTRU s.n. (<germ. *Nephelometer*) Instrument utilizat în nefelometrie.
NEFÉR s.m. (<tc. *nefer*) **1.** Soldat din vechea armată turcă. **2.** Soldat pămîntean din corpul arnăuților; soldat care făcea parte dintr-o poteră.
NEFERICÍ vb. IV tranz. (<*nefericit*) A face pe cineva nefericit, a nenoroci.
NEFERICÍRE s.f. (<*ne-+fericire*) Starea, situația celui nefericit; întîmplare, împrejurare care aduce cuiva suferință, care face pe cineva nefericit. ◇ Loc. adv. *Din nefericire* = din nenorocire, din păcate.
NEFERICÍT, -Ă adj. (<*ne-+fericit*) (Și substantivat) Care nu este fericit, care îndură suferințe (morale); cuprins de durere. ◆ Nefast. ◆ În stare proastă; care provoacă neplăceri.
NEFERÓS, -OÁSĂ adj. Care nu conține fier sau aliaje ale acestuia.
NEFIÍNȚĂ s.f. (<*ne-+ființă*) Inexistență; stare a ceea ce nu există; neant. ◆ Absență, lipsă dintr-un anumit loc (a unei persoane).
NEFINALIZÁT, -Ă adj. (<*ne-+finalizat*) Care nu este realizat pînă la sfîrșit.
NEFIRÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*ne-+firesc*) (Și adverbial) Care nu e în firea lucrurilor; anormal.
NÉFLĂ s.f. (<fr. *nèfle*) (La unele jocuri de cărți) Carte de mică valoare sau fără valoare.
NEFLEXÍBIL, -Ă adj. (<*ne-+flexibil*, după fr. *inflexible*) Care nu este flexibil. ◆ (GRAM.; despre cuvinte sau forma lor) Care este lipsit de flexiune.
NEFOLOSITÓR, -OÁRE adj. (<*ne-+folositor*) Care nu este folositor, care nu folosește la nimic.
NEFOLOSÍT, -Ă adj. (<*ne-+folosit*) Care nu este folosit, întrebuințat; care nu este degradat, deteriorat (prin folosire îndelungată).
NEFOSCÓP s.n. (<fr. *néphoscope*; cf. gr. *nephele* "nor"+*skopein* "a examina") Instru-

ment cu care se determină viteza şi direcţia de deplasare a norilor.
NEFRALGÍE s.f. (<fr. *néphralgie*) (MED.) Durere de rinichi.
NEFRECTOMÍE s.f. (<fr. *néphrectomie*) Extirpare chirurgicală a unui rinichi.
NEFRÍDIE s.f. (<fr. *néphridie*) (ZOOL.) Organ de excreţie, de formă tubulară, la unele animale nevertebrate.
NEFRÍPT, -Ă adj. (<*ne-+fript*) Care nu este fript (suficient); încă crud.
NEFRÍT s.n. (<fr. *néphrite*, germ. *Nephrit*) Silicat de calciu şi magneziu compact, de culoare verde, utilizat în vechime la fabricarea unor unelte, iar astăzi a unor obiecte de ornamentaţie sau ca piatră semipreţioasă.
NEFRÍTĂ s.f. (<ngr. *nefritis*, fr. *néphrite*) Boală care constă în inflamarea acută sau cronică a rinichilor.
NEFRÍTIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<ngr. *nefritikos*, lat. *nephriticus*, fr. *néphrétique*) **1.** Adj. (Despre boli) Care este localizat la rinichi. ◇ *Colică nefritică* = durere provocată de spasmele ureterelor sau de migrarea unui calcul renal de-a lungul ureterelor. ◆ (Despre medicamente; şi substantivat, n.) Care este folosit în tratamentul bolilor renale. **2.** S.m. şi f., adj. (Persoană) care suferă de nefrită.
NEFROGRAFÍE s.f. (<fr. *néphrographie*) (MED.) Radiografie a rinichiului cu ajutorul unei substanţe de contrast.
NEFROLITOTOMÍE s.f. (<fr. *néphrolithotomie*) (MED.) Extirpare chirurgicală a unui calcul renal.
NEFROLOGÍE s.f. (<fr. *néphrologie*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul rinichiului.
NEFRÓN s.m. (<fr. *néphron*) Unitate morfofuncţională a rinichiului.
NEFROPÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *néphropathe*) (MED.) (Bolnav) de rinichi.
NEFROPATÍE s.f. (<fr. *néphropathie*) Termen generic pentru bolile de rinichi.
NEFROPEXÍE s.f. (<fr. *néphropexie*) (MED.) Fixare chirurgicală a unui rinichi deplasat.
NEFROPTÓZĂ s.f. (<fr. *néphroptôse*) (MED.) Boală caracterizată prin deplasarea rinichiului.
NEFRORAFÍE s.f. (<fr. *nephrorraphie*) (MED.) Fixare prin sutură a unui rinichi mobil.
NEFRORAGÍE s.f. (<fr. *néphrorragie*) (MED.) Hemoragie provenind de la rinichi.
NEFROSCLERÓZĂ s.f. (<fr. *néphrosclérose*) (MED.) Boală renală cauzată de scleroza arterelor renale mici şi mijlocii, care evoluează spre insuficienţă renală.
NEFRÓZĂ s.f. (<fr. *néphrose*) (MED.) Boală renală provocată de tulburări metabolice, cu evoluţie de obicei cronică, caracterizată prin leziuni degenerative, fără inflamări ale rinichiului.
NEFUNCŢIONÁL, -Ă adj. (<*ne-+funcţional*, după fr. *non-fonctionnel*) **1.** Care nu este funcţional. **2.** Care nu îndeplineşte condiţiile pentru a funcţiona. ◆ Nefolositor.
NEG s.m. (lat. *naevus*) Excrescenţă mică, rotundă şi nedureroasă, care apare pe piele ca urmare a unei hipertrofii a papilelor.
NEGÁ vb. I tranz. (<lat. *negare*) A contesta existenţa, necesitatea, obligativitatea unui lucru, a unui fenomen etc.; a nu recunoaşte, a nu admite un fapt.
NEGATÍV, -Ă adj., s.n. (<it. *negativo*, lat. *negativus*, fr. *négatif*, germ. *negativ*) **I.** Adj. **1.** Care exprimă o negaţie sau un refuz, care neagă ceva. **2.** Lipsit de însuşiri bune, de calităţi; care produce rău, care este periculos. **3.** (Despre numere sau despre mărimi scalare, ca temperatura, potenţialul etc.) A cărui valoare este mai mică decît zero; care se notează în scris cu semnul minus. **4.** (Despre electricitate, sarcini electrice) Care apare la anodul unui element generator electrochimic; spec. de acelaşi fel cu sarcina electronului sau cu sarcina dobîndită de un baston de ebonită prin frecare cu un postav. ◆ (Despre unul dintre polii unei surse electrice) Prin care intră curentul electric. ◆ (Despre electrozii sau despre bornele receptoarelor electrice) Care se leagă la polul negativ al sursei. **II.** S.n. **1.** Imagine fotografică obţinută pe un material (film, hîrtie etc.) la care distribuţia luminii şi a umbrei este inversată în raport cu cea reală, părţile de culoare deschisă ale obiectului apărînd întunecate, iar cele de culoare închisă apărînd luminoase; p.ext. placă, film sau hîrtie fotografică pe care s-a obţinut o asemenea imagine. **2.** (CINEMAT.) Ansamblul imaginilor fotografice negative, montate în ordinea fixată de realizatorul filmului.
NEGATIVÁ vb. I tranz. (<*negativ*) A încărca, a polariza cu electricitate negativă.
NEGATIVÁRE s.f. (<*negativa*) Polarizare negativă a grilei de comandă a unui tub electronic, care stabileşte punctul de funcţionare (mediu) al tubului.
NEGATIVÍSM s.n. (<fr. *negativisme*) **1.** Atitudine de ignorare voită sau de respingere intenţionată, sistematică şi fără discernămînt a ceva care, de fapt, are şi elemente pozitive. **2.** (MED.) Simptom care se manifestă în unele boli mintale şi care se caracterizează prin exprimarea unei atitudini negative, nejustificate, de refuz, rezistenţă sau ostilitate faţă de orice solicitare venită din exterior. Negativismul poate fi pasiv (indiferenţă, apatie, tăcere) sau activ (fugă, opoziţie, acţiune inversă celei solicitate).
NEGATIVÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<*negativ*) **1.** Adj. Care aparţine sau este caracteristic negativismului. **2.** S.m. şi f. Persoană care are o atitudine negativistă, care manifestă negativism.
NEGATIVIZÁRE s.f. (<*negativ*) Negativare.
NEGATÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<fr. *négateur*) (Persoană) care neagă, combate, contestă (ceva sau pe cineva).
NEGATOSCÓP s.n. (<fr. *négatoscope*) Ecran luminos pentru examinarea, prin transparenţă, a negativelor fotografice şi a radiografiilor.
NEGATRÓN (NEGATÓN) s.m. (<germ. *Negatron*, fr. *négaton*) (FIZ.) Electron.
NEGÁŢIE s.f. (<fr. *négation*, lat. *negatio, -onis*) **1.** Faptul de a nega. ◆ Cuvînt, gest, faptă etc. care neagă, contrazice, contestă (ceva sau pe cineva). ◆ (LOG.) Functor (operator logic) pe baza căruia se contestă valoarea de adevăr susţinută într-o afirmaţie. ◆ Cuvînt care dă sens negativ unei propoziţii sau unei părţi a ei. **2.** (FILOZ.) Proces obiectiv de înlocuire a unor calităţi ale obiectelor prin altele, de înlăturare a vechiului şi de afirmare a noului, care asigură caracterul ascendent, progresiv al dezvoltării. ◇ *Negarea negaţiei* = una dintre cele trei legi dialectice principale, care determină direcţia de ansamblu a dezvoltării ca mişcare ascendentă, de la simplu la compus, de la inferior la superior.
NEGELÁRIŢĂ s.f. (<*negel*) (BOT.) Rostopască (*Chelidonium majus*).
NEGHÍNĂ s.f. Plantă erbacee din familia cariofilaceelor, cu tulpina şi frunzele păroase, cu florile roşii-purpurii, cu sămînţa măruntă, de culoare neagră, răspîndită mai ales în culturile de cereale (*Agrostemma githago*); p. restr. sămînţa acestei plante, care, măcinată împreună cu grîul, dă făinii un gust neplăcut şi toxicitate. ◆ Fig. Ceea ce este rău, vătămător, primejdios; ceea ce trebuie înlăturat.
NEGHIÓB, -OÁBĂ adj., s.m. şi f. **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) cu mintea mărginită, care pricepe greu un lucru, care acţionează fără judecată; (om) neîndemînatic, nepriceput. **2.** Adj. (Despre vorbe, fapte etc.) Prostesc, stupid, neghiobesc.
NEGHIOBÍE s.f. (<*neghiob*) Însuşirea de a fi neghiob; p.ext. faptă, vorbă de neghiob; prostie, nerozie. ◆ Lucrare lipsită de orice merit, stupidă, banală.
NEGÎNDÍT[1] s.n. (<*ne-+gîndit*) *Pe negîndite* = spontan, în mod neaşteptat, prin surprindere.
NEGÎNDÍT[2], -Ă adj. (<*ne-+gîndit*) Care nu este gîndit suficient. ◆ Care apare, se produce pe neaşteptate.
NEGLIJÁ vb. I tranz. (<fr. *négliger*) A nu avea grija cuvenită faţă de cineva sau de ceva; a trece cu vederea, a lăsa la o parte. ◆ Refl. A nu avea grijă de propria persoană.
NEGLIJÁBIL, -Ă adj. (<fr. *négligeable*) Care poate fi trecut cu vederea sau lăsat la o parte (fără nici o pierdere); p.ext. fără importanţă, neînsemnat; care nu trebuie luat neapărat în seamă.
NEGLIJÉNT, -Ă adj. (<fr. *négligent*) **1.** Care nu-şi îndeplineşte îndatoririle cu destulă grijă. **2.** Neîngrijit, dezordonat (în ţinută). **3.** (Despre acţiuni, atitudini) Care denotă lipsă de atenţie, de grijă, de interes.
NEGLIJÉNŢĂ s.f. (<fr. *négligence*) Faptul de a fi neglijent, neîngrijit; atitudine de nepăsare, de delăsare. ◆ Atitudine, faptă care denotă lipsă de grijă, de interes.
NEGLIJÉU s.n. (<fr. *négligé*) Îmbrăcăminte comodă de casă; rochie de casă pe care o poartă femeile dimineaţa.
NEGOCIÁ vb. I tranz. (<fr. *négocier*) **1.** A duce tratative cu cineva pentru încheierea de convenţii economice, politice, culturale etc. **2.** A vinde şi a cumpăra efecte publice; a converti în bani o hîrtie de valoare.
NEGOCIÁBIL, -Ă adj. (<fr. *négociable*) Care poate fi negociat; supus discuţiei.
NEGOCIATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *négociateur*) Persoană care negociază (în numele său sau al altuia).
NEGOCIÉRE s.f. (<*negocia*) Acţiunea de a negocia şi rezultatul ei; (la pl.) tratative. ◇ *Negocieri diplomatice* = tratative duse în vederea încheierii unor convenţii internaţionale. ◆ Cumpărare, vînzare.
NEGÓŢ s.n. (lat. *negotium*) Activitate economică (în domeniul particular) privind circulaţia mărfurilor, vînzarea şi cumpărarea lor; schimb de produse sub formă de vînzare-cumpărare; comerţ (particular). ◆ Tranzacţie co-

mercială.
NEGRĂÍT, -Ă adj. (<*ne-+grăit*) Care nu poate fi spus, exprimat în cuvinte; p.ext. extraordinar, nemaipomenit, excepţional.
NEGREÁLĂ s.f. (<*negru*) Însuşirea de a fi negru; culoare neagră, întunecată pe care o are un obiect sau o fiinţă. ◆ Concr. Materie (colorantă) de culoare neagră; vopsea neagră.
NEGREÁŢĂ s.f. (lat. *nigritia*) Însuşirea de a fi negru; culoare neagră. ◆ Concr. Pată neagră.
NEGRÉSĂ s.f. (<fr. *négresse*) Femeie care aparţine rasei negride.
NEGREŞÍT adv. (<*ne-+greşit*) Fără nici o îndoială, cu siguranţă; fără doar şi poate.
NEGRICIÓS, -OÁSĂ adj. (<*negru*) Care are o culoare apropiată de negru, care bate în negru. ◆ (Despre oameni) Brunet, oacheş; smead.
NEGRÍD, -Ă s.m. şi f., adj. (<it. *negride*, germ. *Negrid*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Una dintre rasele umane, subgrup al ramurii negroide, răspîndite în Africa de Sud, în Sahara, în Malaiezia, Noua Guinee şi America. Se mai numeşte rasă *negrid-australidă*; (la sg.) persoană care aparţine acestei rase. **2.** Adj. Care aparţime rasei negride, care se referă la rasa negridă.
NEGRILÍCĂ s.f. (<*negru*) Mică plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu frunzele penate, cu florile albe şi cu fructul o capsulă păroasă, cu numeroase seminţe negre, aromatice, folosite drept condiment (*Nigella sativa*).
NEGRITO subst. (cuv. sp. "negru mic") Denumire dată grupurilor etnice de statură scundă din Asia de Sud-Est aparţinînd rasei negrid-australide.
NEGROÍD, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *négroïde*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Una dintre rasele umane care prezintă caracterele rasei negre; (la sg.) persoană care face parte din această rasă umană. **2.** Adj. Care aparţine negroizilor sau acestei rase, care este specific negroizilor sau acestei rase.
NEGRO-SPIRITUALS s.n. (cuv. engl.) Cîntec religios creştin al negrilor din SUA, mai ales din statele din sud.
NÉGRU adj., s.n., s.m. (lat. *niger, -gra, -grum*) **I.** Adj. **1.** (Despre obiecte, fiinţe etc.) Care nu reflectă lumina incidentă, absorbind-o în întregime; de culoarea funinginii, a cărbunelui; (despre culori) ca funinginea, ca penele corbului. ◇ *Pîine neagră* = pîine mai închisă la culoare, făcută din făină integrală. *Vin negru* = vin de culoare închisă. *Rasă neagră* = una dintre rasele umane, care se caracterizează prin culoarea foarte închisă a pielii. ◆ (Despre oameni) Care aparţine rasei negre; p.ext. cu pielea, părul, ochii de culoare închisă. ◆ (Şi fig.) Lipsit de lumină, cufundat în întuneric. ◇ *Post negru* = post foarte sever. ◇ Loc. adv. *La negru* = a) cu preţ de speculă; b) clandestin; în mod ilegal. ◆ (Despre oameni) Livid, pămîntiu la faţă; fig. foarte supărat sau furios. ◆ Fig. Deprimant, apăsător, trist. **2.** Fig. Rău (la inimă), hain. ◆ Grozav, cumplit; dezonorant. **II. 1.** S.n. Culoarea unui corp care nu reflectă lumina; culoare neagră. ◆ Fig. Mîhnire, jale. **2.** S.n. Materie colorantă de culoare neagră; vopsea neagră. ◇ *Negru de fum* = pulbere compusă din particule de carbon fin divizate, obţinută prin arderea cu cantităţi insuficiente de aer a unor hidrocarburi şi utilizată în special în industria de prelucrare a cauciucului, la prepararea cernelurilor tipografice şi a unor vopsele negre. *Negru animal* = cărbune extras din substanţe organice. *Negru de anilină* = substanţă colorantă de culoare neagră, care se formează, de obicei, direct pe fibrele de bumbac prin oxidarea catalitică a anilinei. ◆ *Negru-moale* = soi de viţă de vie autohton, cu ciorchinii cilindrici bătuţi, cu bobul negru-violet, sferic şi brumat, cu pieliţa subţire. *Negru-vîrtos* = soi de viţă de vie autohton, cu ciorchinii mărunţi, ramificaţi şi cu bobul negru-violaceu, sferic. **3.** S.m. Bărbat care aparţine rasei negre. **4.** S.m. Persoană folosită (şi plătită) de cineva pentru a executa în numele acestuia, parţial sau total şi într-un anonimat deplin, anumite lucrări (care cer o calificare superioară). **5.** S.n. Murdărie, jeg. **III.** Adj. *Magie neagră* = magie practicată de unele persoane cu scopul de a face rău sau de a ucide pe cineva invocînd spiritele malefice şi mai ales forţele demonice. **IV.** Adj. **1.** *Cutie neagră* = a) aparatură protejată, instalată la avioane, care înregistrează parametrii de zbor şi convorbirile echipajului pentru elucidarea unui eventual accident; b) termen folosit pentru un sistem a cărui structură internă este necunoscută. **2.** *Principiul cutiei negre* = renunţare la cunoaşterea structurii interne a unui sistem, stabilind, pe cale experimentală, doar corelaţiile dintre ieşiri şi intrări, pentru a descrie comportamentul sistemului faţă de exterior.
NEGRÚŞCĂ s.f. (<*negru*) Plantă erbacee meliferă, din familia ranunculaceelor, cu frunzele penate, cu florile albe-albăstrui şi fructele capsule cu numeroase seminţe negre (*Nigella arvensis*).
NÉGURĂ s.f. (lat. *nebula*) **1.** Ceaţă densă, care se formează îndeosebi dimineaţa şi seara, reducînd mult vizibilitatea. ◆ Întuneric, beznă. **2.** Fig. Mulţime, cantitate, număr mare, imens de fiinţe sau de lucruri.
NEGURÓS, -OÁSĂ adj. (<*negură*) **1.** Învăluit, acoperit de negru. ◆ Întunecat, obscur; mohorît. **2.** Fig. (Despre oameni sau despre ochii, privirea lor) Posomorît, mohorît, trist, încruntat. **3.** Fig. Imprecis, confuz, neclar.
NEGÚS s.m. (<fr. *négous*, germ. *Negus*; cuv. etiopian) **1.** Titlu dat suveranului Etiopiei; persoană care poartă acest titlu. **2.** Produs de panificaţie în forma unui băţ.
NEGUSTÓR s.m. (lat. *negotiatorius*) Persoană care se ocupă cu comerţul (particular).
NEGUSTORÍE s.f. (<*negustor*) **1.** (La sg.) Activitate economică (particulară) privind circulaţia mărfurilor, vînzarea şi cumpărarea lor; schimb de produse sub formă de vînzare-cumpărare. **2.** Afacere, întreprindere comercială.
NEGUVERNAMENTÁL, -Ă adj. (<*ne-+guvernamental*, după fr. *non-gouvernemental*, engl. *non-governmental*) Care nu aparţine şi nu reprezintă un guvern.
NEHOTĂRÎT, -Ă adj. (<*ne-+hotărît*) **1.** (Şi adverbial) Care nu este hotărît; care este lipsit de hotărîre. **2.** (GRAM.) *Adjectiv nehotărît* = adjectiv pronominal care însoţeşte substantivul fără să individualizeze obiectul denumit de acesta. *Pronume nehotărît* = pronume care dă indicaţii imprecise asupra obiectului al cărui nume îl înlocuieşte. *Articol nehotărît* = articol care indică obiectul desemnat de substantiv drept reprezentant al speciei. *Numeral nehotărît* = numeral care exprimă un număr nedeterminat de obiecte sau de fiinţe.
NÉICĂ s.m. (<*nene*) Termen cu care se adresează la ţară o persoană mai tînără unui bărbat mai în vîrstă sau unui frate mai mare. ◆ Termen afectiv cu care se adresează la ţară o fată iubitului ei sau pe care flăcăul îl întrebuinţează cînd vorbeşte despre sine cu fata.
NEIDENTIFICÁT, -Ă adj. (<*ne-+identificat*) Care nu a fost identificat, recunoscut, stabilit, constatat.
NEIERTĂTÓR, -OÁRE adj. (<*ne-+iertător*) Care nu iartă (uşor), care nu cruţă.
NEIMAGINÁBIL, -Ă adj. (<*ne-+imaginabil*) Care întrece orice închipuire, care nu se poate imagina; de neînchipuit, extraordinar.
NEIMITÁBIL, -Ă adj. (<*ne-+imitabil*) Inimitabil.
NEIMPLICÁT, -Ă adj. (<*ne-+implicat*) Care nu este implicat, amestecat într-o acţiune.
NEIMPOZÁBIL, -Ă adj. (<*ne-+impozabil*) Care este scutit de impozite.
NEINERŢIÁL, -Ă adj. (<*ne-+inerţial*) (FIZ.; despre un sistem de referinţă) Aflat în mişcare accelerată; în raport cu care nu se verifică principiul inerţiei.
NEINFLAMÁBIL, -Ă adj. (<*ne-+inflamabil*) Care nu se aprinde uşor.
NEINFORMÁT, -Ă adj. (<*ne-+informat*) Care nu a primit sau nu şi-a procurat informaţii; care nu s-a documentat prin cercetări amănunţite.
NEINSPIRÁT, -Ă adj. (<*ne-+inspirat*) Care nu este inspirat, prost inspirat.
NEINSTRUÍT, -Ă adj. (<*ne-+instruit*) **1.** Care nu a urmat o formă de învăţămînt pentru a se instrui, care nu posedă cunoştinţe temeinice (în general). **2.** (Despre ostaşi) Care nu şi-a îndeplinit stagiul militar (deşi a împlinit vîrsta legală).
NEINTERESÁNT, -Ă adj. (<*ne-+interesant*) Care nu trezeşte interes, care nu este demn de atenţie.
NEINTERVÉNŢIE s.f. (<*ne-+intervenţie*, după fr. *non-intervention*) Lipsă de intervenţie; neamestec. ◆ Principiu de drept internaţional potrivit căruia nici un stat nu are dreptul de a interveni în treburile interne ale altui stat.
NEINTERVENŢIONÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (Adept) al atitudinii, al politicii de neintervenţie.
NEIRIGÁT, -Ă adj. (<*ne-+irigat*) **1.** (Despre terenuri agricole) Pe care nu s-au amenajat lucrări de irigaţie. **2.** (Despre organe, ţesuturi) Prin care nu (mai) circulă sînge.
NEISÁN s.m. (<tc. *neyzen*) Naist.
NEISPRĂVÍT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*ne-+isprăvit*) **1.** Adj. Care este lăsat neterminat, care nu are sfîrşit. **2.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care nu are nici o situaţie, nici un rost, care este fără căpătîi, de nimic.
NEISTOVÍT, -Ă adj. (<*ne-+istovit*) Care nu oboseşte (niciodată); care este mereu activ; p.ext. care nu se sfîrşeşte; inepuizabil.
NEÎMBLÎNZÍT, -Ă adj. (<*ne-+îmblînzit*) **1.** Care nu este sau nu poate fi împăcat sau

mulţumit. **2.** Neînduplecat, aprig; crunt, înverşunat.
NEÎMPĂDURÍT, -Ă adj. (<*ne-+împădurit*) Care nu este împădurit; fără păduri.
NEÎMPLINÍT, -Ă adj. (<*ne-+împlinit*) Care nu a ajuns la deplina dezvoltare sau care s-a dezvoltat defectuos.
NEÎNCĂPĂTÓR, -OÁRE adj. (<*ne-+încăpător*) Care nu are volum utilizabil mare; în care nu încape mult.
NEÎNCEPÚT, -Ă adj. (<*ne-+început*) Care nu este (încă) început, folosit. ◇ *Apă neîncepută* = apă luată din fîntînă sau de la izvor dimineaţa, înainte de a mai fi luat şi alţii în ziua aceea, căreia, în descîntece sau în basme, i se atribuie puteri miraculoase.
NEÎNCETÁT, -Ă adj. (<*ne-+încetat*) Care are loc, se desfăşoară sau se repetă continuu, neîntrerupt, necontenit.
NEÎNCHIPUÍT, -Ă adj. (<*ne-+închipuit*) Care nu se poate imagina, care (prin înfăţişarea sa neobişnuită, prin caracterul aparte) depăşeşte puterea de închipuire. ◇ *De neînchipuit* = a) loc. adj. care întrece puterea închipuirii; b) loc. adv. foarte, grozav de..., extrem de... ◆ (Adverbial) Extrem de..., foarte.
NEÎNCRÉDERE s.f. (<*ne-+încredere*) Lipsă de încredere.
NEÎNCREZĂTÓR, -OÁRE adj. (<*ne-+încrezător*) Care nu se încrede (uşor), care are îndoieli, bănuitor.
NEÎNDEMÎNÁRE s.f. (<*ne-+îndemînare*) Lipsă de îndemînare; stîngăcie.
NEÎNDEMÎNÁTIC, -Ă adj. (<*ne-+îndemînatic*) (Şi adverbial) Care nu are îndemînare, abilitate, pricepere, siguranţă; care trădează lipsă de îndemînare, de pricepere sau de siguranţă.
NEÎNDESTULĂTÓR, -OÁRE adj. (<*ne-+îndestulător*) Care nu este în cantitate suficientă, care nu îndestulează.
NEÎNDOIÉLNIC, -Ă adj. (<*ne-+îndoielnic*) Care nu provoacă îndoială, care nu poate stîrni obiecţii; indiscutabil.
NEÎNDUPLECÁT, -Ă adj. (<*ne-+înduplecat*) Care nu se înduplecă sau nu poate fi înduplecat (uşor); inflexibil; p.ext. necruţător, neiertător.
NEÎNDURÁRE s.f. (<*ne-+îndurare*) Lipsă de îndurare; asprime, cruzime. ◇ Loc. adv. *Cu neîndurare* = crud, aspru, fără milă.
NEÎNDURĂTÓR, -OÁRE adj. (<*ne-+îndurător*) Care nu iartă; fără milă, nemilos, nemilostiv; necruţător, implacabil.
NEÎNFRICÁT, -Ă adj. (<*ne-+înfricat*) Care nu se înfricoşează; care nu se teme de nimic.
NEÎNFRÎNÁT, -Ă adj. (<*ne-+înfrînat*) Ale cărui porniri nu pot fi stăvilite, domolite. ◆ Care denotă lipsă de reţinere, de stăpînire.
NEÎNFRÎNT, -Ă adj. (<*ne-+înfrînt*) Care nu este sau nu poate fi înfrînt (uşor).
NEÎNGĂDUITÓR, -OÁRE adj. (<*ne-+îngăduitor*) Care nu îngăduie; p.ext. care nu iartă uşor.
NEÎNSEMNÁT, -Ă adj. (<*ne-+însemnat*) Lipsit de importanţă (ca mărime, cantitate, valoare); care nu înseamnă nimic.
NEÎNSUFLEŢÍT, -Ă adj. (<*ne-+însufleţit*) Mort sau cu aspect de mort; inanimat.
NEÎNTEMEIÁT, -Ă adj. (<*ne-+întemeiat*) Care nu este bine argumentat, justificat; fără temei.
NEÎNTÎRZIÁT, -Ă adj. (<*ne-+întîrziat*) Care nu întîrzie. ◆ Care trebuie executat imediat, care nu suportă amînare.
NEÎNTREBUINŢÁT, -Ă adj. (<*ne-+întrebuinţat*) Care nu a fost întrebuinţat, folosit; care nu este degradat, deteriorat (prin folosire îndelungată).
NEÎNTRECÚT, -Ă adj. (<*ne-+întrecut*) Care nu este sau nu poate fi întrecut; inegalabil, fără seamăn.
NEÎNTRERÚPT, -Ă adj. (<*ne-+întrerupt*) (Care are loc, se desfăşoară etc.) fără întrerupere; continuu, necurmat.
NEÎNŢELÉGERE s.f. (<*ne-+înţelegere*) Lipsă de înţelegere; dezbinare, discordie, dezacord. ◆ P.ext. Ceartă, gîlceavă, diferend. ◆ Confuzie creată ca urmare a interpretării greşite a unei afirmaţii, a unei situaţii etc.
NEÎNŢELÉS, -EÁSĂ adj. (<*ne-+înţeles*) Care nu este sau nu poate fi înţeles, priceput, explicat; greu de priceput, de explicat, neclar, confuz. ◆ Care nu poate fi cuprins de mintea omenească; tainic, ascuns; enigmatic, misterios.
NEÎNVÍNS, -Ă adj. (<*ne-+învins*) Invincibil; p.ext. neînduplecat, neclintit.
NEJÚST, -Ă adj. (<*ne-+just*) Care nu este conform cu adevărul sau cu echitatea.
NELĂMURÍRE s.f. (<*ne-+lămurire*) Nedumerire; p.ext. chestiune neclară, insuficient lămurită.
NELĂMURÍT, -Ă adj. (<*ne-+lămurit*) Care nu este lămurit, care nu se poate distinge (precis); cu contururi incerte; neclar, confuz; (despre persoane) nedumerit. ◆ Greu de precizat (în cuvinte), de explicat, de definit, de lămurit.
NELEGÁL, -Ă adj. (<*ne-+legal*) Care nu se face în temeiul unei legi, care nu este prevăzut de lege.
NELEGÍTIM, -Ă adj. (<*ne-+legitim*) (Despre copii) Care s-a născut în afara căsătoriei.
NELEGIUÍRE s.f. (<*ne-+legiuire*) Faptă rea, fărădelege; crimă, infamie.
NELEGIUÍT, -Ă adj. (<*ne-+legiuit*) Ticălos, mîrşav, infam, criminal.
NELIMITÁT, -Ă adj. (<*ne-+limitat*) Care nu are limite, margini; nemăsurat, imens, infinit.
NELÍNIŞTE s.f. (<*ne-+linişte*) Stare de agitaţie, de frămîntare, de neastîmpăr. ◆ Mişcare, acţiune continuă.
NELINIŞTÍ vb. IV refl. şi tranz. A-şi pierde sau a face să-şi piardă liniştea sufletească, a se umple de nelinişte, a (se) frămînta.
NELINIŞTÍT, -Ă adj. (<*ne-+liniştit*) Cuprins de agitaţie, de frămîntare, de îngrijorare, alarmat; zbuciumat.
NELIPSÍT, -Ă adj. (<*ne-+lipsit*) Care nu lipseşte niciodată, care e totdeauna prezent; care nu se desparte de cineva.
NELOCUÍBIL, -Ă adj. (<*ne-+locuibil*) Care nu este bun, adecvat pentru locuit.
NEMAIAUZÍT, -Ă adj. (<*ne-+mai+auzit*) Care este atît de ieşit din comun, încît nimeni nu a auzit pînă acum de ceva asemănător. ◆ (Adverbial) Extrem de..., extraordinar de...
NEMAIÎNTÎLNÍT, -Ă adj. (<*ne-+mai+întîlnit*) Care nu a mai fost întîlnit, cunoscut sau auzit de nimeni niciodată; p.ext. extraordinar.
NEMAIPOMENÍT, -Ă adj. (<*ne-+mai+pomenit*) Cum nu s-a mai pomenit; nemaiauzit; formidabil, extraordinar.
NEMAIVĂZÚT, -Ă adj. (<*ne-+mai+văzut*) Cum nu s-a mai văzut; extraordinar.
NEMATELMÍNT s.m. (<fr. *némathelminthe*; cf.gr. *nema* "filament"+*helminthes* "vierme") (La pl.) Încrengătură de viermi cilindrici nesegmentaţi care trăiesc în ape, în pămînt sau ca paraziţi (*Nemathelmintes*); (şi la sg.) vierme care face parte din această încrengătură.
NEMATOCÍST s.n. (<fr. *nématocyste*; cf.gr. *nema* "filament"+*kustis* "vezică") Organ urzicător la celenterate.
NEMATÓD s.n. (<fr. *nématode*; cf.gr. *nema* "filament"+*eidos* "formă") (La pl.) Clasă de viermi cilindrici din încrengătura nematelminţilor, cu corpul lung şi subţire (*Nematoda*); (şi la sg.) vierme care face parte din această clasă (ex. *limbricul, trichina, oxiurul*).
NEMĂRGINÍRE s.f. (<*ne-+mărginire*) Calitatea a ceea ce este nemărginit; concr. spaţiu, întindere fără limite; infinit. ◆ P.ext. timp nelimitat.
NEMĂRGINÍT, -Ă adj. (<*ne-+mărginit*) **1.** Fără margini, melimitat, infinit; p.ext. foarte lung, foarte mare, foarte numeros. **2.** Care nu cunoaşte limite în intensitate. **3.** (MAT.) Care poate depăşi orice număr finit dat; nelimitat, infinit.
NEMĂSURÁT, -Ă adj. (<*ne-+măsurat*) **1.** Care nu poate fi măsurat, calculat (fiind foarte mare sau foarte numeros); p.ext. nelimitat, imens. ◆ Foarte intens, foarte puternic. **2.** (Despre oameni) Care arată lipsă de stăpînire, de cumpătare.
NEMÉIC, -Ă adj. (după fr. [jeux] *Neméens*; cf. gr. *nemeaios* <n.pr. *Nemeia*, oraş grec în Argolida) *Jocuri nemeice* = sărbătoare la greci care avea loc din doi în doi ani în cinstea lui Zeus, constînd în întreceri atletice, lupte, alergări de care etc.
NEMÉRNIC, -Ă adj., s.m. (<sl. *namĕrĭnŭ* "care vine") **1.** (Om) ticălos, infam, mişel, mizerabil. ◆ (Om) de nimic, insignifiant, fără valoare. **2.** (Om) vrednic de plîns, de milă; nefericit.
NEMERNICÍE s.f. (<*nemernic*) **1.** Faptă mîrşavă; ticăloşie, infamie. **2.** Sărăcie, mizerie; neputinţă.
NÉMEŞ s.n. (<magh. *nemes*) **1.** (În ev. med.; în Moldova) Nume dat stăpînilor de pămînt fără titluri nobiliare. **2.** (În ev. med.; în Transilvania) Nume dat nobililor mici sau mijlocii; p.ext. nume dat membrilor clasei dominante.
NEMETÁL s.n. (<*ne-+metal*, după fr. *nonmetal*) Element chimic care se opune metalelor prin proprietăţile lui fizice, mecanice şi chimice, fără luciu metalic, rău conducător de căldură şi electricitate, de obicei solubil în dizolvanţi organici. Nemetalele solide nu sînt maleabile sau ductile şi prezintă o persistenţă slabă. Nemetalele formează ioni negativi prin acceptarea de electroni, iar oxizii lor formează cu apa acizi. În condiţii normale, pot fi: gazoase, lichide şi solide.
NEMIJLOCÍT, -Ă adj., adv. (<*ne-+mijlocit*) (Care se face) fără mijlocirea vreunei persoane, fără interpunerea vreunei fapte, întîmplări din afară, pe o cale neocolită, directă.
NEMILÓS, -OÁSĂ adj. (<*ne-+milos*) (Şi adverbial) Care este fără milă; aspru, nemilostiv; necruţător.
NEMILOSTÍV, -Ă adj. (<*ne-+milostiv*) Nemilos.
NEMILUÍT, -Ă adj. (cf. *milă*) **1.** În cantitate

mare, mult. ◇ Loc. adv. (substantivat, f.) *Cu nemiluita* = în cantitate foarte mare, din belşug; fără măsură. **2.** (Şi adverbial) Fără milă, fără cruţare; p.ext. îndîrjit.

NEMIŞCÁRE s.f. (<*ne-+mişcare*) Imobilitate.

NEMIŞCÁT, -Ă adj. (<*ne-+mişcat*) Care nu se mişcă sau care nu poate fi mişcat din loc; neclintit; imobil; p.ext. imobilizat. ◆ Ţeapăn, rigid; fără viaţă, inert.

NEMIŞCĂTÓR, -OÁRE adj. (<*ne-+mişcător*) Care nu se mişcă; stabil, fix, imobil. ◇ *Avere nemişcătoare* sau *bun nemişcător* etc. = avere imobilă, bun imobil etc.

NEMÎNCÁT[1] s.n. (<*ne-+mîncat*[1]) *Pe nemîncate* = (care se face, are loc etc.) fără să fi mîncat, cu stomacul gol; înainte de a fi mîncat ceva.

NEMÎNCÁT[2]**, -Ă** adj. (<*ne-+mîncat*[2]) Flămînd.

NEMÎNGÎIÁT, -Ă adj. (<*ne-+mîngîiat*) Care nu-şi poate găsi mîngîiere în urma unei dureri, nenorociri, pierderi etc. suferite; neconsolat; p.ext. nenorocit. ◆ (Despre dureri, necazuri etc.) Care nu poate fi liniştit, domolit, potolit, alinat.

NEMORÁL, -Ă adj. (<fr. *némoral*; cf.lat. *nemus* "pădure") Care trăieşte sau creşte prin păduri.

NEMŢÉSC, -EÁSCĂ adj., s.f. (<*neamţ*) **1.** Adj. Care aparţine Germaniei sau poporului german, care se referă la Germania sau la poporul german, care provine din Germania sau de la germani. ◆ (Substantivat, f.) Limba germană. **2.** Adj. (Despre îmbrăcăminte) Care este făcut după moda occidentală. **3.** S.f. art. Numele unui dans popular; melodie după care se execută acest dans.

NEMŢÉŞTE adv. (<*neamţ*) **1.** Ca nemţii; spec. în limba germană. ◆ (Substantivat, f.) Limba germană. **2.** (În legătură cu verbul "a se îmbrăca") După moda occidentală.

NEMŢIŞÓR s.m. (<*neamţ*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee din familia ranunculaceelor, cu frunzele divizate şi cu florile, de obicei, albastre, prevăzute cu un pinten (*Delphinium*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

NEMŢOÁICĂ s.f. (<*neamţ*) **1.** Femeie care face parte din populaţia de bază a Germaniei sau este originară de acolo. **2.** Guvernantă (de origine germană).

NEMULŢUMÍ vb. IV tranz. (<*ne-+mulţumi*) A pricinui cuiva o nemulţumire; a supăra, a indispune pe cineva.

NEMULŢUMÍRE s.f. (<*ne-+mulţumire*) Faptul de a fi nemulţumit; stare a celui nemulţumit; întristare, mîhnire; insatisfacţie, contrarietate. ◆ Neajuns, neplăcere, necaz.

NEMURÍRE s.f. (<*nemuritor*) **1.** Faptul de a nu fi supus morţii; stare a celui nemuritor; (în limbajul bisericesc) viaţă veşnică. ◇ Loc. adv. *La nemurire* = a) fără capăt, fără sfîrşit; b) extrem de tare, de intens, de mult. **2.** Fig. Amintire nepieritoare, glorie veşnică.

NEMURITÓR, -OÁRE adj., subst. (<*ne-+muritor*) **1.** Adj., s.m. şi f. (În unele religii, în mitologie şi în basme) (Fiinţă, suflet) care nu este supus morţii, care trăieşte veşnic. **2.** S.m. Spec. (Cu valoare de n.pr.) Dumnezeu. **3.** Adj. Care este menit să reziste timpului, care este destinat să trăiască.

NÉNE (NEA) s.m. (cf. bg. *nenja*, scr. *nena*) **1.** Termen de respect cu care se adresează un copil sau o persoană mai tînără unui bărbat mai în vîrstă sau unui frate mai mare. **2.** Termen de adresare prin care se exprimă o dezaprobare, o surprindere neplăcută. **3.** Termen întrebuinţat în cursul unei povestiri sau conversaţii şi care, fără a fi adresat unei persoane anumite, exprimă mirare, satisfacţie etc.

NENORÓC s.n. (<*ne-+noroc*) Lipsă de noroc; ghinion, neşansă; lipsă de succes (în acţiuni); p.ext. stare a celui fără noroc.

NENOROCÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*nenoroc*) A face pe cineva să fie nenorocit sau a deveni nenorocit; a(-şi) pricinui un rău ireparabil, o mare suferinţă, un mare necaz; a(-şi) distruge viaţa.

NENOROCÍRE s.f. (<*nenoroci*) **1.** Stare a celui nenorocit; nefericire, durere, suferinţă mare. **2.** Întîmplare care are efecte dezastruoase, care face pe cineva nenorocit; necaz mare. ◇ Loc. adv. *Din nenorocire* = a) din cauza unui concurs de împrejurări nefavorabile; b) din nefericire, din păcate, spre regretul cuiva.

NENOROCÍT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*nenoroci*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care se găseşte într-o situaţie vrednică de plîns, care este lipsită de noroc, de fericire; (om) vrednic de plîns, sărman, mizer. **2.** Adj., s.m. şi f. (Om) ticălos, detestabil. **3.** Adj. (Despre situaţii) Care inspiră milă; jalnic, dureros, vrednic de plîns.

NENUFÁR s.m. (<fr. *nénuphar*; cuv. arab) Nufăr.

NENUMĂRÁT, -Ă adj. (<*ne-+numărat*) Care este în cantitate atît de mare, încît nu poate fi măsurat, socotit; foarte numeros, fără număr. ◇ Loc. adv. *De nenumărate ori* sau *în nenumărate rînduri* = de foarte multe ori, foarte des.

NEO[1]**-** (<fr. *néo-*, it. *neo-*; cf.gr. *neos* "nou") Element prim de compunere care are semnificaţia "nou", "recent", "modern".

NEO[2] s.n. (prescurtare criptică şi eufemistică de la *neoplasm*) (MED.) Cancer.

NEOANACREÓNTIC, -Ă adj. (<fr. *néo-anacréontique*) Referitor la neoanacreontism.

NEOANACREONTÍSM s.n. (<fr. *néo-anacréontisme*) Revenire, la sfîrşitul sec. 18, la stilul şi temele anacreontice tradiţionale.

NEOANARHÍSM s.n. (<*neo-+anarhism*) Curent politic şi doctrinar care reia şi actualizează unele dintre tezele vechiului anarhism, pretinzînd că forţa revoluţionară în societatea contemporană ar fi constituită din anumite pături şi grupuri periferice, iar tactica ar fi aceea a acţiunilor extremiste şi teroriste.

NEOANTRÓP s.m. (<it. *neoantropo*) (ANTROP.) Denumire dată omului fosil asemănător celui de tip actual; homo sapiens.

NEOARISTOTELÍSM s.n. (<fr. *néo-aristotélisme*) Denumire dată aristotelismului Renaşterii, opus celui scolastic, care, prin Pietro Pomponazzi, s-a dezvoltat mai ales la Universitatea din Padova. A pătruns în ţările române datorită influenţei filozofului T.Coridaleu, adept al neoaristotelismului care era studiat în Academiile Domneşti din Iaşi şi Bucureşti în sec. 17-18.

NEOARTRÓZĂ s.f. (<fr. *néoarthrose*) (MED.) Articulaţie nou creată între două extremităţi osoase aflate în raporturi anatomice anormale.

NEOBARÓC, -Ă adj. (cf. germ. *Neubarock*) Care aparţine unui stil care încearcă să reînvie barocul. ◇ *Stil neobaroc* (şi substantivat, n.) = stil bombastic, caracteristic mai ales oraşelor mari din ultimele decenii ale sec. 19.

NEOBIŞNUÍT, -Ă adj. (<*ne-+obişnuit*) Care iese din comun; care are un caracter aparte; p.ext. extraordinar. ◆ Straniu, bizar, curios, ciudat.

NEOBOSÍT, -Ă adj. (<*ne-+obosit*) Care nu oboseşte niciodată, p.ext., care este în continuă mişcare, în continuă activitate, foarte harnic, foarte activ. ◆ Susţinut, perseverent. ◆ (Adverbial) Necontenit, neîncetat.

NEOBRĂZÁRE s.f. (cf. *neobrăzat*) Lipsă de cuviinţă; vorbă, faptă, atitudine, purtare lipsită de cuviinţă; neruşinare, impertinenţă.

NEOBRĂZÁT, -Ă adj. (<*ne-+obrăzat*, reg. "cu obrajii mari") Lipsit de bună-cuviinţă; obraznic, neruşinat.

NEOCAPITALÍSM s.n. (<fr. *néocapitalisme*) Fază de expansiune a capitalismului, după cel de al doilea război mondial, care se caracterizează prin concentrarea internaţională a capitalului în firme multinaţionale, prin intervenţia sporită a statului în economie şi prin dezvoltarea unei societăţi de consum.

NEOCATHÁRSIS s.n. (<fr. *néo-catharsis*) (MED.) Metodă psihanalitică (iniţiată de Ferenczi) prin care se provoacă reactualizarea evenimentelor din copilărie ale pacientului şi conştientizarea lor în scopul descărcării unor tensiuni nervoase.

NEOCATOLICÍSM s.n. (<fr. *néo-catholicisme*) Doctrină a catolicismului care încearcă să se apropie şi să adapteze vechile principii şi teorii ale catolicismului la problemele lumii contemporane.

NEOCÍT s.n. (<fr. *néocyte*) Celulă de formaţie nouă.

NEOCITEMÍE s.f. (<fr. *néocytemie*) Prezenţa neocitelor în sînge.

NEOCLÁSIC, -Ă adj. (<fr. *néoclassique*) **1.** Care are ca model arta şi cultura clasică; care se referă la neoclasicism, care aparţine neoclasicismului. **2.** (ECON.) *Curent neoclasic* = şcoală economică apărută la sfîrşitul sec. 19, care a avut o influenţă puternică în perioada postbelică. Acest curent susţine în special principiul raţionalismului comportamentului agenţilor economici (capacitatea de autoreglare armonioasă a capitalului), reducînd rolul economic al statului. Principalii reprezentanţi sînt Alfred Marshall, L.Walras, V.Pareto, Paul Samuelson.

NEOCLASICÍSM s.n. (<fr. *néo-classicisme*, it. *neoclassicismo*) **1.** Curent artistic din a doua jumătate a sec. 18 şi începutul sec. 19 de reînviere a clasicismului antic prin: reîntoarcerea la idealurile antice, reconsiderarea formei, cultivarea simetriei, a echilibrului şi calmului. La originea acestui curent se află influenţa ideilor filozofiei iluministe, redescoperirea antichităţii de către arheologi (cercetările de la Roma, Pompei, Atena), influenţa teoreticienilor, precum J.J.Winckelmann, aprofundarea meditaţiilor asupra artei, constituindu-se şi ca o reacţie împotriva barocului şi a rococoului. Păstrînd raţionalismul clasicismului, neoclasicismul a deschis drum *în literatură* tendinţelor realiste, dar şi manifestărilor preromantice. Principalii reprezentanţi sînt: Voltaire, A.Chénier (în Franţa), Les-

sing (în Germania), A.Pope, J.Keats (în Anglia). *În pictură*, neoclasicismul este inițiat în Franța prin Gueuze și Vien, la Roma prin Mengs. În compoziția sa *Serment de Horaces*, David s-a inspirat din basoreliefurile antice. Alți reprezentanți sînt Ingres, Gros, Tischbein, care au pus accentul pe desen. *Arhitectura* neoclasicistă ia ființă în Anglia, avînd ca inițiator pe lordul Burlington, după care se remarcă R.Adam, inspirat de arta de la Pompei, și J.Soane, care a preluat stilul doric. În Franța se reliefează clasicismul lui J.Gabriel și d'Antoine prin logica și simplitatea formelor, alături de funcționalismul lui Soufflot și vizionarismul lui Ledoux sau Boulle. Alte influențe se observă în arhitectura din Germania, Rusia, Statele Unite. În arta românească, neoclasicismul s-a manifestat în special în arhitectură: *Mănăstirea Frumoasa* și *Casa Balș* de la Iași, clădirea *Ateneului Român* și *Palatul Ghika-Tei* de la București. Arhitecți: A.Orăscu, A.Săvulescu. **2.** Orientare în muzica sec. 20, în perioada dintre cele două războaie mondiale, în cadrul căreia muzicienii se opun expresionismului și atonalismului, preconizînd reîntoarcerea la o concepție rațională, la stăpînirea lucidă a emoțiilor, la forme construite cu rigurozitate și la o exprimare logică, așa cum era muzica clasicilor, recomandînd totodată dinamismul renascentist. Reprezentanții principali sînt: Ravel, Stravinsky, P.Hindemith. **3.** Tendință în arhitectură și literatură de resurecție a idealurilor estetice ale clasicismului.

NEOCOLONIALÍSM s.n. (<fr. *néo-colonialisme*) Politică dusă de unele state dezvoltate, vizînd instituirea sub forme noi a dominației lor (economice) asupra fostelor colonii, devenite state independente, sau asupra unor țări subdezvoltate etc.

NEOCOLONIALÍST, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *néo-colonialiste*) **1.** S.m. și f. Adept al neocolonialismului. **2.** Adj. Care promovează neocolonialismul, care aparține neocolonialismului, privitor la neocolonialism.

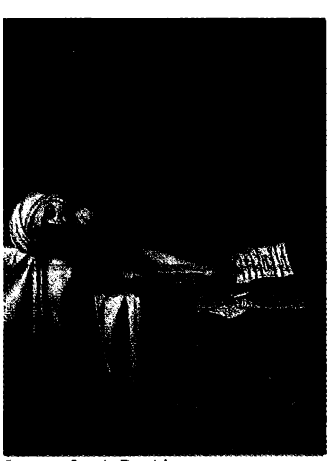

Jacques-Louis David, *Marat ucis*

NEOCOMIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *néocomien*) (GEOL.) **1.** S.n. Partea inferioară a cretacicului. **2.** Adj. Care aparține neocomianului; care se referă la etajele neocomianului sau la timpul lor de formare.

NEOCOMUNÍSM s.n. (<*neo-*+*comunism*) Comunism reformator care are în vedere restructurarea economică și acordarea unor drepturi democratice, fără a se efectua modificări de esență în structura economică și social-politică.

NEOCONFUCIANÍSM s.n. (<fr. *néo-confucianisme*) Curent filozofic apărut în China, în sec. 10-12, care urmărea renașterea confucianismului.

NEOCÓR s.m. (<fr. *néocore*; cf. gr. *neokoros*) **1.** Păzitor al unui templu în vechea Grecie. **2.** Preot însărcinat cu administrarea unui sanctuar (la catolici).

NEOCÓRTEX s.n. (<fr. *néo-cortex*, engl. *neocortex*) (ANAT.) Porțiune din creier care filogenetic este cea mai recentă și mai evoluată și care constituie la om cea mai mare parte a scoarței cerebrale.

NEOCRITICÍSM s.n. (<fr. *néo-criticisme*) Curent filozofic francez care încearcă să restabilească doctrina kantiană, potrivit datelor și speculațiilor științifice moderne.

NEOCUPÁT, -Ă adj. (<*ne-*+*ocupat*, după fr. *non-occupé*) **1.** (Despre un teritoriu, oraș etc.) Care nu este cucerit de o armată străină, care nu este stăpînit de o putere străină. **2.** (Despre bunuri mobile sau imobile) Care nu este deținut temporar de cineva. ◆ (Despre posturi) Care nu este încă luat în primire, care nu este deținut de cineva. **3.** (Despre persoane) Care nu este angajat într-o întreprindere, într-o instituție; p.ext. care este șomer. ◆ Care nu are mult de lucru, care nu are treburi multe.

NEODAMÓD s.m. (<fr. *neodamode*; cf. gr. *neodamodes*) Nume dat în Sparta iloților eliberați și descendenților lor; persoană care purta acest nume.

NEODARWINÍSM s.n. (<fr. *néo-darwinisme*) Orientare în biologie, de tradiție darwinistă, după care evoluția este un proces gradat, care are loc în condițiile mutațiilor genetice, ale mișcărilor și amestecului de populație și ale selecției naturale, negîndu-se ereditatea caracterelor dobîndite și intervenția directă a factorilor de mediu.

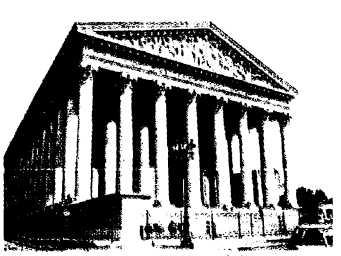

Pierre Vignon, Biserica Madeleine

Antonio Canova, *Maria Paolina Borghese* (detaliu)

NEODIHNÍT, -Ă adj. (<*ne-*+*odihnit*) Care nu se odihnește, nu stă (niciodată); p.ext. care este gata oricînd de lucru, de acțiune. ◆ Neliniștit, agitat.

NEODÍM s.n. (<fr. *néodyme*) Element chimic (*Nd*; nr.at. 60; m.at. 144,24), metal din grupa lantanidelor. A fost descoperit de C.A. von Welsbach în 1885.

NEOFALÍNĂ s.f. (<fr. *néophaline*) Produs obținut din distilarea țițeiului, constituind un amestec de benzen cu benzină ușoară; denumire comercială a benzinei de extracție, folosită la curățarea materialelor textile, a parchetului etc.

NEOFASCÍSM s.n. (<fr. *néo-fascisme*) Curent politic de extremă dreaptă, apărut după cel de al doilea război mondial în diverse țări ale lumii, care preia elemente ale doctrinei fasciste, adaptîndu-le la condițiile existente.

NEOFASCÍST, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *néo-fasciste*) **1.** S.m. și f. Adept al neofascismului. **2.** Adj. Care aparține neofascismului sau neofasciștilor, caracteristic neofascismului sau neofasciștilor, privitor la neofascism sau la neofasciști.

NEOFICIÁL, -Ă adj. (<*ne-*+*oficial*) Care nu este oficial, care are un caracter particular.

NEOFILÍE s.f. (<it. *neofilia*; cf. gr. *neos* "nou"+*philos* prieten") Tendință, atracție către tot ceea ce este nou; tendință către schimbare (neprevăzută).

NEOFÍT, -Ă s.m. și f. (<fr. *néophyte*; cf.lat. *neophytus*, gr. *neophytos*) Persoană convertită de curînd la o nouă religie; spec. creștin botezat de curînd; p.ext. persoană care a aderat de curînd la o cauză sau care a intrat de curînd într-o grupare, într-o colectivitate etc. și este încă neinițiată pe deplin; începător (într-un domeniu).

NEOFORMAȚIE s.f. (<fr. *néoformation*) **1.** (MED.) Tumoare malignă. **2.** (GEOL.) Acumulare (locală) care poate apărea în diverse orizonturi ale solului.

NEOFREUDÍSM s.n. (<fr. *néo-freudisme*) Nume generic pentru curentele psihanalitice, apărute după 1930, care acceptă importanța factorilor sociali și culturali în apariția nevrozelor.

NEOGÉN, -Ă s.n., adj. (<fr. *néogène*) (GEOL.) **1.** S.n. A doua perioadă a erei neozoice, caracterizată prin existența unor specii de plante și de animale din paleogen, precum și a altora care trăiesc și astăzi. **2.** Adj. Care aparține neogenului, care se referă la neogen sau la formațiile din această perioadă.

NEOGÓTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *néo-gotique*) (Stil în arhitectura și în artele decorative, apărut în Anglia la sfîrșitul sec. 18) care constă în reevaluarea goticului prin accentuarea caracterului național și romantic și (în special în Franța, în sec. 19) în prelucrarea formală a elementelor picturale și decorative.

NEOGRAMÁTIC, -Ă adj., s.m. și f. (<*neo-*+*gramatic*, după germ. *Junggrammatiker*, fr. *néo-grammairien*, it. *neogrammatico*) **1.** Adj.

Şcoala neogramatică sau *curentul neogramatic* = curent lingvistic apărut la Leipzig în a doua jumătate a sec. 19 printre elevii lui Georg Curtius (K.Brugmann, A.Leskien, H.Osthoff), care au urmărit să fondeze în lingvistică şi în istorie supremaţia unor legi imuabile, asemănătoare legilor naturii, ale fizicii sau biologiei. Reprezentanţii acestui curent au susţinut principiul regularităţii schimbărilor fonetice şi analogia ca factor principal în crearea formelor noi, promovînd studiul limbilor moderne şi al dialectelor lor. Principalii reprezentanţi ai acestui curent sînt: H.Paul, K.Verner, M. Bréal, G.Paris şi W.D.Whitney. Alţi reprezentanţi, din lingvistica română, sînt B.P.Hasdeu, Al.Lambrior, H.Tiktin, L.Şăineanu, A. Philippide, O.Densusianu, S.Puşcariu. **2.** S.m. şi f. Adept al curentului neogramatic.

NEOGRÉC, -EĂCĂ adj. (<fr. *néo-grec*) Referitor la Grecia modernă sau la poporul grec modern; care aparţine Greciei moderne sau poporului grec modern. ◆ (Substantivat, f.) Limba greacă din perioada modernă (începînd din sec. 16 încoace), diferită de limba greacă veche şi de greaca bizantină (sau mediogreaca).

NEOGUELFÍSM s.n. (<it. *néoguelfismo*) Politică a democraţilor creştini în ajunul revoluţiilor naţionale de la 1848-1849 din Italia.

NEOHEGELIANÍSM s.n. (<fr. *néo-hégélianisme*) Curent filozofic contemporan care înlocuieşte idealismul obiectiv al filozofiei lui Hegel cu un idealism subiectiv. A apărut în Anglia (F.H. Bradley, B.Bosanquet) şi în SUA (J.Royce ş.a.) în a doua jumătate a sec. 19 şi s-a răspîndit ulterior în Italia (B.Croce, G.Gentile), Olanda, Germania (H.Glockner) şi Franţa (J.Hyppolite).

NEOHIPOCRATÍSM s.n. (<*neo-+hipocratism*) Curent în medicina contemporană care preconizează întoarcerea la principiile lui Hipocrat.

NEOIMPRESIONÍSM s.n. (<fr. *néo-impressionnisme*) Curent artistic în pictură al cărui iniţiator a fost G.Seurat, iar unul dintre principalii propagatori a fost P. Signac. Neoimpresionismul a aplicat în pictură diviziunea cuvintelor, legea contrastului simultan, dînd o deosebită atenţie structurii compoziţionale a imaginii şi a construcţiei formelor în lumină, pentru obţinerea unor forme statice şi distinct geometrizate. Alţi reprezentanţi sînt L.Pissaro, Dubois-Pillet, Luce (Franţa), G.Segantini (Italia), Van Reyssel-Berghe (Belgia).

NEOIOBĂGÍE s.f. (*neo-+iobăgie*) Concepţie social-politică elaborată de C.Dobrogeanu-Gherea în scopul definirii stadiului de dezvoltare a României în a doua jumătate a sec. 19 şi la începutul sec. 20, potrivit căreia caracteristic pentru acesta este prezenţa rămăşiţelor feudale; sînt preconizate reforme politice şi economice menite să rezolve contradicţiile generate de situaţia dată.

NEOJUNIMÍSM s.n. (<*neo-+junimism*) Şcoală estetică existentă între cele două războaie mondiale în România care reactualizează principiile junimiste.

NEOKANTIANÍSM s.n. (<*neo-+kantianism*, după fr. *néo-kantisme*) Orientare din filozofia contemporană care preconizează reîntoarcerea la Kant, mai ales ca o opoziţie împotriva idealismului hegelian sau pozitivismului. S-a afirmat mai cu seamă în Germania, în jurul anului 1870, cuprinzînd numeroase şcoli, dintre care cele mai cunoscute sînt Şcoala de la Marburg şi Şcoala de la Baden. A adus contribuţii în special în domeniul epistemologiei şi filozofiei culturii, precum şi în crearea axiologiei ca disciplină autonomă. Reprezentanţii principali sînt: H.Cohen, W. Winedelband, Ch.Renouvier, F.Fiorentino, P.Martinetti. A influenţat gîndirea filozofică a lui H.Husserl, M.Heidegger, G.Lucács.

NEOKEYNESÍSM s.n. (<fr. *néo-keynesisme*; cf.n.pr. *Keynes*, economist englez) Ansamblu de teorii economice care încearcă o adaptare, o corectare sau o dezvoltare a doctrinei economice a lui J.M. Keynes, în scopul transformării acesteia într-un instrument de combatere a crizelor inflaţioniste. Reprezentanţi principali sînt: P.A. Samuelson, R.F. Harrod, E.D. Domar, J.V. Robinson.

NEOLAMARCKÍSM s.n. (<fr. *néo-lamarckisme*; cf.n.pr. *Lamarck*, naturalist francez) Curent evoluţionist în biologie, care recunoaşte principiile lui Lamarck, dar care îi aduce corecţii privind selecţia naturală ca un factor secundar şi evoluţia ca o finalitate iniţială a organismelor.

NEOLATÍN, -Ă adj. (<fr. *néolatin*) (Despre limbi) Care continuă limba latină; (despre popoare) care descinde din romani; de origine latină.

NEOLATINÍSM s.n. (<*neo-+latinism*) Mişcare culturală şi politică din România, din prima jumătate a sec. 19, care urmărea să dovedească, mai ales pe plan lingvistic, originea latină a poporului român.

NEOLIBERALÍSM s.n. (<fr. *néo-liberalisme*) Curent economic contemporan, care admite o intervenţie a statului în economie nu pentru a dirija viaţa economică, ci pentru a stabili cadrul juridic care să permită organizarea concurenţei, funcţionarea armonioasă a mecanismului preţurilor şi stăvilirea abuzurilor monopolurilor. Reprezentanţii principali sînt: W.Eucken, W.Röpke, J.Rueff, L. von Mises, F.A. von Hayek.

NEOLINGVÍSTICĂ s.f. (<it. *neolingvistica*) Curent lingvistic caracterizat prin importanţa acordată împrumuturilor, prin negarea legilor lingvistice şi prin explicarea cu ajutorul ariilor lingvistice a deosebirilor dintre limbi înrudite.

NEOLÍTIC, -Ă s.n., adj. (<fr. *néolithique*; cf.gr. *neos* "nou"+*lithos* "piatră") **1.** S.n. Perioadă din comuna primitivă, care a urmat după mezolitic şi a precedat epoca metalelor, caracterizată prin folosirea uneltelor de piatră lustruită şi de bronz, prin apariţia agriculturii primitive, a creşterii vitelor şi a olăriei, omul trecînd astfel la economia productivă; se mai numeşte şi epoca pietrei lustruite. **2.** Adj. Care aparţine neoliticului, care se referă la neolitic, care datează din neolitic.

NEOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *néologique*) (Despre cuvinte, expresii) Care a fost împrumutat recent dintr-o limbă străină, care constituie o formaţiune lingvistică nouă; propriu neologismelor.

NEOLOGÍSM s.n. (<fr. *néologisme*; cf.gr. *neos* "nou"+*logos* "cuvînt") Cuvînt împrumutat de curînd din altă limbă sau creat recent prin mijloacele proprii ale limbii respective.

NEÓM s.m. (<*ne+om*) Persoană lipsită de însuşirile fizice sau intelectuale proprii unui om normal; persoană lipsită de omenie. ◇ Loc. adv. *Ca neoamenii* = altfel decît ar fi normal.

NEOMALTHUSIANÍSM s.n. (<fr. *néo-malthusianisme*; cf.n.pr. *Malthus*, economist englez) Teorie contemporană care, la fel ca şi cea a lui Th. Malthus, insistă asupra necesităţii de a se limita numărul de naşteri, propunînd, pentru evitarea suprapopulaţiei globului, utilizarea metodelor contraceptive. Reprezentanţii principali sînt: W.Vogt, F.A. Pearson, F.A. Harper, R.C. Cook, J.Huxley, P.Reboux.

NEOMENÉSC, -EĂSCĂ adj. (<*ne-+omenesc*) Lipsit de omenie; care nu este caracteristic omului.

NEOMENÍE s.f. (<*ne-+omenie*) Lipsă de omenie, cruzime, sălbăticie; p.ext. faptă sălbatică.

NEOMORFÍSM s.n. (<fr. *néomorphisme*) (BIOL.) Apariţie a unor noi formaţii care modifică forma vechiului organ.

NEOMORFÓZĂ s.f. (<fr. *néomorphose*) (BIOL.) Regenerare a ţesuturilor sau a organelor distruse.

NEÓN s.n. (<fr. *néon*) **1.** Element chimic (*Ne*; nr.at. 10; m.at. 20,183) din familia gazelor rare, monoatomic, incolor, cu densitatea 0,7, care se obţine prin distilarea fracţionată a aerului lichid. Plasat într-un tub cu o presiune scăzută şi traversat de un curent electric, dă o lumină roşie-portocalie. A fost descoperit de sir W.Ramsay şi M.W.Travers în 1898. **2.** Iluminare cu tuburi fluorescente; tubul propriu-zis utilizat la iluminarea fluorescentă.

NEONATÁL, -Ă adj. (<fr. *néo-natal*) (MED.) Care ţine de nou-născut, care se referă la noul născut.

NEONATOLÓG s.m. (cf.engl. *neonatologist*) Medic pediatru.

NEONAZÍSM s.n. (<fr. *néo-nazisme*) Mişcare de extremă dreaptă al cărei program se bazează pe doctrina nazistă.

NEONAZÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<*neonazism*; cf.it. *neonazista*) **1.** S.m. şi f. Persoană care aderă la neonazism. **2.** Adj. Care aparţine neonazismului sau neonaziştilor, care este propriu, caracteristic neonazismului sau neonaziştilor.

NEOPERÁBIL, -Ă adj. (<*ne-+operabil*) Care nu poate fi operat.

NEOPITAGORÍSM s.n. (<fr. *néo-pythagorisme*) Sistem filozofic de origine alexandrină din sec. 1-3 d.Hr., care imită pitagorismul, îmbinîndu-l cu platonismul şi accentuînd tendinţele sale mistice.

NEOPITÉC s.m. (<fr. *néopithèque*) Specie de maimuţă fosilă de la începutul erei terţiare.

NEOPLÁSM s.n. (<fr. *néoplasme*) Formă de cancer caracterizată prin invazia ţesuturilor învecinate, ca recidivă după o intervenţie chirurgicală; p.gener. cancer.

NEOPLASTICÍSM s.n. (<fr. *néo-plasticisme*) Variantă a abstracţionismului, creată de P.Mondrian sub influenţa cubismului, caracterizată printr-un geometrism în care liniile şi planurile de culoare se întretaie în unghi drept şi prin folosirea unei game cromatice reduse la albastru, galben şi roşu.

NEOPLATONICIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *néo-platonicien*) **1.** S.m. şi f. Adept al neoplatonismului. **2.** Adj. Care se referă la neoplatonism, care aparţine neoplatonismului.

NEOPLATONÍSM s.n. (<fr. *néo-platonisme*)

Sistem filozofic din sec. 3-6 d.Hr., care constă în înnoirea sistemului platonician şi adăugarea de elemente mistice, încercînd o reconciliere cu concepţiile mistico-religioase din Orient. Cel mai cunoscut reprezentant este Plotin.

NEOPLAZÍE s.f. (<fr. *néoplasie*; cf. gr. *neos* "nou"+*plasis* "formare") Proces patologic de formare a unui ţesut nou, a unei tumori printr-o înmulţire celulară exagerată şi uneori prin modificarea structurii caracteristice a ţesutului din care a luat naştere. ◆ Cancer.

NEOPORTÚN, -Ă adj. (<*ne-*+*oportun*) Care nu este oportun sau nu se întîmplă la timpul oportun.

NEOPOZÁBIL, -Ă adj. (<*ne-*+*opozabil*, după fr. *non-opposable*) (Despre un act judiciar) Care nu poate fi invocat faţă de alte persoane şi în alte cazuri decît în cele determinate de lege.

NEOPOZITIVÍSM s.n. (<fr. *néo-positivisme*) Curent filozofic contemporan care acordă o atenţie deosebită cunoaşterii raţionale şi logicii (pe care le interpretează însă, adesea, în spirit convenţionalist, subiectivist), precum şi analizei logice a limbajului ştiinţei.

NEOPRAGMATÍSM s.n. (<fr. *néo-pragmatisme*) Denumire dată pragmatismului contemporan.

NEOPRÉN s.n. (<fr. *néoprène*) Varietate de cauciuc sintetic obţinut prin polimerizarea cloroprenului.

NEORÁMĂ s.f. (<fr. *néo-*[ciné]*rama*) Reprezentare interioară panoramică pe o suprafaţă cilindrică, privitorul fiind situat în centrul cilindrului.

NEORAŢIONALÍSM s.n. (<fr. *néo-rationalisme*) Curent filozofic antipozitivist, care încearcă să integreze în mod coerent recunoaşterea rolului factorului subiectiv al cunoaşterii într-o concepţie ce consideră că teoria este subordonată obiectului existent independent de subiect. Principalii reprezentanţi sînt: F.Gonseth, J.Piaget, G.Bachelard, grupaţi în jurul revistei "Dialectica" din Elveţia.

NEOREALÍSM s.n. (<fr. *néo-realisme*) **1.** Curent filozofic contemporan care consideră că ontologia are o autonomie absolută faţă de gnoseologie, obiectul cunoaşterii constituind o "realitate" independentă de subiectul cunoscător şi de procesul cunoaşterii. **2.** Curent în literatura, artele plastice şi cinematografia italiană contemporană, care se manifestă printr-o tendinţă de apropiere de faptul real, de viaţa cotidiană a oamenilor obişnuiţi, prezentaţi în context social şi adesea alături de personaje şi fenomene tipice, de fapte brute, mărunte, nesemnificative. Reprezentanţii cei mai de seamă din cinematografie sînt: Luchino Visconti (*Obsesia*, 1942), Roberto Rosselini (*Roma, oraş deschis*, 1945), Vittorio de Sica (*Hoţii de bicicletе*, 1948), precum şi Renato Castellani, Giuseppe de Sanctis, Pietro Germi, Luigi Zampa, regizori, şi Cesare Zavattini, scenarist.

NEOREALÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *néo-réaliste*) **1.** S.m. şi f. Adept al neorealismului. **2.** Adj. Care aparţine neorealismului sau neorealiştilor, care se referă la neorealism sau la neorealişti.

NEORETÓRICĂ s.f. (*neo-*+*retorică*) Curent în gîndirea filozofico-lingvistică modernă care reia dintr-o perspectivă nouă, pluridisciplinară, arta antică a vorbirii.

NEORGÁNIC, -Ă adj. (<*ne-*+*organic*, după fr. *anorganique*) (BIOL., CHIM.) Anorganic.

NEORGANIZÁT, -Ă adj. (<*ne-*+*organizat*) Care nu este organizat (în prealabil); care este spontan. ◆ Care şi-a pierdut organizarea, funcţionarea normală.

NEORIENTÁT, -Ă adj. (<*ne-*+*orientat*) Care nu cunoaşte locul unde se află, care nu ştie în ce direcţie trebuie să se îndrepte; p.ext. neinformat, nelămurit.

NEORÎNDUIÁLĂ s.f. (<*ne-*+*orînduială*) **1.** Lipsă de organizare sau de disciplină; p.ext. agitaţie, revoltă, răscoală; (faptă care constituie o) încălcare a legii. **2.** Lipsă de ordine. ◇ Loc. adj. şi adv. *În neorînduială* = dezordonat.

NEOROMÁNTIC, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *néo-romantique*) **1.** S.m. şi f. Adept al neoromantismului. **2.** Adj. Care aparţine neoromantismului sau neoromanticilor, care se referă la neoromantism sau la neoromantici, care este propriu neoromantismului sau neoromanticilor.

NEOROMANTÍSM s.n. (<fr. *néo-romantisme*) Curent în literatura modernă universală de la sfîrşitul sec. 19, apărut ca o reacţie împotriva naturalismului, reluînd idealurile estetice ale romantismului. Reprezentanţii principali sînt: H.Hesse, Th.Däubler. ◆ P.ext. Nume generic denumind tendinţele artistice moderne care urmăresc resurecţia romantismului. ◆ (MUZ.) Nume dat curentului muzical german de la sfîrşitul sec. 19, caracterizat prin reluarea şi dezvoltarea unor teme romantice. Reprezentanţii principali sînt: J.Brahms, C.A. Franck, J.A. Bruckner.

NEOSALVARSÁN s.n. (<germ. *Neosalvarsan*) Produs farmaceutic prezentat sub formă de pulbere de culoare galbenă-deschis, solubilă în apă, folosit în tratamentul sifilisului.

NEOSCOLÁSTICĂ s.f. (<fr. *néo-scolastique*) Neotomism.

NEOTECTÓNIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *néotectonique*) (GEOL.) **1.** S.f. Parte a geologiei care studiază mişcările mai recente de deformare a scoarţei terestre. **2.** Adj. Care se referă la mişcările tectonice recente; care ţine de neotectonică.

NEOTENÍE s.f. (<fr. *néoténie*) Capacitate a unor organisme de a atinge maturitatea sexuală şi de a se reproduce în stadiu larvar.

NEOTOMÍSM s.n. (<fr. *néo-thomisme*) Sistem filozofico-teologic pe care papa Leon XIII a vrut să-l facă punctul de plecare al înnoirii intelectuale a bisericii, reînviind sistemul scolastic al lui Thomas d'Aquino în scopul reconcilierii ştiinţei cu religia. Reprezentanţii principali sînt: J.Maritain, E.Gilson, J.Bocheński.

NEÓTIE s.f. (<fr. *néottie*) Specie de orhidee saprofită din pădurile de fagi.

NEOŢETÍT, -Ă adj. (<*ne-*+*oţetit*) (Despre vinuri) Care nu s-a transformat în oţet.

NEOUMANÍSM s.n. (<germ. *Neohumanismus*) Nouă înflorire a umanismului la sfîrşitul sec. 19.

NEOVITALÍSM s.n. (<fr. *néo-vitalisme*) Curent în biologie care pretinde a se deosebi principial de vitalism, deoarece ar fi înlocuit "forţa vitală" cu noţiuni noi.

NEOXIDÁT, -Ă adj. (<*ne-*+*oxidat*) (Despre metale) Care nu este oxidat.

NEOXIGENÁT, -Ă (<*ne-*+*oxigenat*) (Despre păr) Care nu a fost decolorat prin tratare cu apă oxigenată; p.ext. nevopsit. ◆ (Despre persoane) Cu părul blond natural.

NEOZEELANDÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *néo-zélandais*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Noua Zeelandă; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Noii Zeelande sau care este originară de acolo. Sînt de religie creştină (anglicani, catolici etc.). **2.** Adj. Care aparţine Noii Zeelande sau neozeelandezilor, privitor la Noua Zeelandă sau la neozeelandezi.

NEOZÓIC, -Ă s.n., adj. (<fr. *néozoïque*) (GEOL.) **1.** S.n. Ultima eră geologică, care cuprinde timpul scurs de la sfîrşitul mezozoicului pînă în zilele noastre, avînd următoarele perioade: paleogenă, neogenă şi cuaternară. **2.** Adj. Care aparţine neozoicului, care se referă la neozoic sau la formaţiile caracteristice lui.

NEOZONIZÁT, -Ă adj. (<*ne-*+*ozonizat*) Care nu (mai) conţine ozon.

NEPALÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *népalais*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Nepal; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Nepalului sau este originară de acolo. Sînt de religie hindusă. **2.** Adj. Care aparţine Nepalului sau nepalezilor, referitor la Nepal sau la nepalezi.

NEPĂMÎNTEÁN, -Ă adj. (<*ne-*+*pămîntean*) (Şi substantivat) Care nu este de pe pămînt; care nu are caracterul lucrurilor de pe pămînt. ◆ Fig. Care pare din altă lume.

NEPĂMÎNTÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*ne-*+*pămîntesc*) Nepămîntean.

NEPĂRTINÍRE s.f. (<*ne-*+*părtinire*) Imparţialitate, obiectivitate.

NEPĂSÁRE s.f. (<*ne-*+*păsare*) **1.** Lipsă de griji, de frămîntări; situaţie, stare în care se află cel lipsit de griji, de frămîntări. ◇ Loc.adv. *În nepăsare* = nepăsător, vesel. **2.** Lipsă de interes faţă de ceea ce se petrece în jur; indolenţă, indiferenţă, apatie; pasivitate.

NEPĂSĂTÓR, -OÁRE adj. (<*ne-*+*păsător*, înv. "grijuliu" <*păsa*) Care nu-şi face griji, necazuri; calm, senin; care nu se manifestă faţă de ceea ce se întîmplă în jurul său; fără griji; insensibil.

NEPĂTÁT, -Ă adj. (<*ne-*+*pătat*) Fără pată; fig. neprihănit, curat, pur.

NEPĂTRÚNS, -Ă adj. (<*ne-*+*pătruns*) Care nu este sau nu poate fi pătruns, străbătut; impenetrabil; spec. prin care nu răzbate lumina; p.ext. des, compact. ◆ Fig. Care nu poate fi pătruns cu mintea, de neînţeles; tainic; misterios.

NEPÉNTES s.n. (<fr. *népenthès*; cf.gr. *nepenthes*) **1.** (În mitologia greacă) Băutură magică utilizată ca remediu împotriva tristeţii şi a durerilor fizice. **2.** Plantă din Asia tropicală şi din Madagascar, ale cărei frunze, răsucite, se termină printr-o mică pungă membranoasă, unde pot cădea insecte şi mici reptile, care apoi sînt digerate de plantă.

NEPÉR s.m. (<fr. *néper*, it., engl. *neper*; cf. n.pr. *J.Neper*, matematician scoţian) (METR.) Unitate de măsură a nivelului de transmisie al unui semnal acustic, electric. etc., reprezentînd nivelul corespunzător unei amplificări de 2,718 ori a semnalului transmis şi egal cu 8,686 decibeli.

NEPERÉCHE adj. (<*ne-+pereche*) Care nu formează pereche. ◆ (Despre numere întregi) Fără soţ; impar.
NEPERIÁN, -Ă adj. (<fr. *népérien*; cf.n.pr. *J.Neper*, matematician scoţian) (Despre logaritmi) Inventat de Neper.
NEPERISÁBIL, -Ă adj. (<*ne-+perisabil*) Care nu este perisabil.
NEPERMÉTRU s.n. (<fr. *népermètre*) Instrument de măsură a atenuării unei mărimi fizice, gradat în neperi.
NEPIERITÓR, -OÁRE adj. (<*ne-+pieritor*) Care este menit să reziste timpului; care este destinat să trăiască veşnic în amintirea oamenilor; care este destinat gloriei, celebrităţii eterne.
NEPLÁTĂ s.f. (<*ne-+plată*) Faptul de a nu achita la timp o obligaţie bănească.
NEPLĂCÉRE s.f. (<*ne-+plăcere*) **1.** Stare sufletească sau fiziologică produsă de ceva neplăcut; lipsă de plăcere, p.ext., de simpatie pentru ceva sau pentru cineva. **2.** Supărare, necaz, nemulţumire îndurate de cineva.
NEPLĂCÚT, -Ă adj. (<*ne-+plăcut*) (Şi substantivat) Care nu este pe placul cuiva, care nu este convenabil sau nu corespunde gusturilor sau preferinţelor cuiva, care cauzează o neplăcere; p.ext. jenant, penibil.
NEPOFTÍT, -Ă adj. (<*ne-+poftit*) Care nu este chemat, invitat, poftit sau dorit.
NEPOLÁR adj. (<*ne-+polar*) (Despre molecule sau grupări de atomi) Lipsit de moment electric permanent.
NEPOLÍTIC, -Ă adj. (<*ne-+politic*, după fr. *non-politique*) Care nu are caracter politic; în afara politicii.
NEPOLUÁNT, -Ă adj. (<*ne-+poluant*, după fr. *non-polluant*) Care nu este poluant.
NEPOLUÁT, -Ă adj. (<*ne-+poluat*, după fr. *non-pollué*) **1.** (Despre aer, mediul de viaţă) Care nu este poluat. **2.** Fig. Care nu este corupt, viciat.
NEPÓT, -OÁTĂ s.m. şi f. (lat. *nepos, -tis*) **1.** Persoană considerată în raport cu bunicii săi ori cu unchii şi mătuşile sale. ◆ (Mai ales la pl.) Descendent, urmaş. **2.** Termen cu care o persoană mai în vîrstă se adresează unui copil, unui tînăr ori unei tinere.
NEPOTÍSM s.n. (<fr. *népotisme*) Faptul de a uza de autoritatea sau de influenţa personală în favoarea rudelor sau a prietenilor; promovare prin protecţia rudelor şi a prietenilor influenţi.
NEPOTOLÍT, -Ă adj. (<*ne-+potolit*) Care nu este sau nu poate fi potolit; p.ext. neîmpăcat, înverşunat, aprig; vajnic, neobosit.
NEPOTRIVÍRE s.f. (<*ne-+potrivire*) Lipsă de potrivire, de concordanţă; discordanţă, dezacord.
NEPOTRIVÍT, -Ă adj. (<*ne-+potrivit*) Care nu se potriveşte, nu se justifică, nu se recomandă, nu este indicat (într-o anumită împrejurare).
NEPOVESTÍT, -Ă adj. (<*ne-+povestit*) **1.** Care nu a fost (încă) povestit. **2.** Care nu poate fi exprimat prin cuvinte.
NEPRECUPEŢÍT, -Ă adj. (<*ne-+precupeţit*) Care este fără rezerve, fără condiţii; necondiţionat.
NEPREDICATÍV, -Ă adj. (<*ne-+predicativ*) (Despre verbe) Care nu poate forma (singur) predicatul.
NEPRELUCRÁT, -Ă adj. (<*ne-+prelucrat*) (Despre materiale) Care nu şi-a modificat forma, dimensiunile, constituţia etc. prin prelucrare.
NEPRETENŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<*ne-+pretenţios*) Care este lipsit de pretenţii; modest, simplu.
NEPREŢUÍT, -Ă adj. (<*ne-+preţuit*) **1.** Care nu este sau nu poate fi preţuit, evaluat, apreciat; p.ext. foarte preţios, de mare valoare. **2.** Faţă de care cineva simte o afecţiune deosebită; foarte scump, foarte drag.
NEPREVĂZÚT, -Ă adj. (<*ne-+prevăzut*) Care nu a fost sau nu poate fi prevăzut; care se iveşte sau se produce pe neaşteptate. ◆ (Substantivat, n.) Fapt, eveniment etc. care survine pe neaşteptate.
NEPRICÉPERE s.f. (<*ne-+pricepere*) **1.** Lipsă de iscusinţă, de destoinicie, de competenţă, de îndemînare. **2.** Lipsă de înţelegere.
NEPRICEPÚT, -Ă adj. (<*ne-+priceput*) **1.** (Şi substantivat) Care nu se pricepe să facă ceva, care este lipsit de iscusinţă, de competenţă într-o acţiune. ◆ Care demonstrează, arată, trădează lipsa de pricepere, de iscusinţă. **2.** Prost, neghiob. **3.** Neînţeles; enigmatic, misterios.
NEPRICOPSÍT, -Ă adj. (<*ne-+pricopsit*) **1.** Sărac, nevoiaş; p.ext. care nu este bun de nimic. **2.** Lipsit de învăţătură, de instrucţie.
NEPRIÉLNIC, -Ă adj. (<*ne-+prielnic*) Care nu este prielnic, favorabil; p.ext. potrivnic, ostil; nefavorabil, nepotrivit.
NEPRIETENÓS, -OÁSĂ adj. (<*ne-+prietenos*) **1.** Lipsit de prietenie, de bunăvoinţă; ostil, duşmănos; p.ext. care nu este sociabil, comunicativ. ◆ Care exprimă, trădează duşmănie, ostilitate. **2.** Fig. (Despre încăperi, interioare) Lipsit de confort, de intimitate.
NEPRIHĂNÍRE s.f. (<*ne-+prihănire*) Calitate a ceea ce este fără prihană, fără vină, pur; spec. castitate.
NEPRIHĂNÍT, -Ă adj. (<*ne-+prihănit* "păcătos, vinovat" <*prihană*) Care este fără prihană, fără păcat, imaculat; curat, pur; spec. cast.
NEPRIMITÓR, -OÁRE adj. (<*ne-+primitor*) Care nu este primitor, ospitalier.
NEPRINCIPIÁL, -Ă adj. (<*ne-+principial*) Care este lipsit de principialitate; p.ext. subiectiv.
NEPRODUCTÍV, -Ă adj. (<*ne-+productiv*) (Despre terenuri, soluri) Care nu rodeşte; care rodeşte puţin.
NEPROFESIONÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<*ne-+profesionist*) (Persoană) care nu este profesionistă; amator, diletant.
NEPROLIFERÁRE s.f. (<*ne-+proliferare*) Faptul de a nu mai crea, de a nu mai răspîndi ceva (ex. *neproliferarea armelor atomice*).
NEPTUNIÁN, -Ă adj. (<fr. *neptunien*) (GEOL.) Neptunic.
NEPTÚNIC, -Ă adj. (<germ. *Neptunisch*) (GEOL.; despre terenuri, roci etc.). Format prin sedimentare sub acţiunea apei.
NEPTUNÍSM s.n. (<fr. *neptunisme*) Curent în geologie, care susţine că toate rocile s-ar fi format pe cale exclusiv sedimentară.
NEPTÚNIU s.n. (<fr. *neptunium*) Element chimic transuranic (*Np.*; nr.at. 93; m.at. 237). A fost obţinut pe cale sintetică, prin reacţii nucleare, de E.M.McMillan şi P.H.Abelson în 1940.
NEPUTINCIÓS, -OÁSĂ adj. (<*ne-+putincios*) **1.** Lipsit de puterea de a face ceva; care nu are posibilitatea, capacitatea sau libertatea de a realiza ceva sau de a acţiona. ◆ (Despre sentimente) Steril. **2.** (Şi substantivat) Debil, slăbit, fără vlagă; p.ext. bolnav, infirm.
NEPUTÍNŢĂ s.f. (<*ne-+putinţă*) **1.** Lipsă de putere fizică, de forţă; slăbiciune fizică, debilitate, nevolnicie; p.ext. boală, infirmitate. **2.** Imposibilitate. ◇ Loc. adj. şi adv. *Cu neputinţă* = a) imposibil, irealizabil; b) (în mod) imaginar, ireal.
NERAMBURSÁBIL, -Ă adj. (<*ne-+rambursabil*) Care nu poate sau nu trebuie să fie rambursat.
NERAŢIONÁL, -Ă adj. (<*ne-+raţional*) **1.** Care nu este conform cu principiile şi cerinţele raţiunii, care nu poate fi înţeles cu ajutorul raţiunii. **2.** (Despre oameni) Lipsit de judecată, de înţelepciune (în ceea ce face sau ce spune). **3.** Care nu a fost bine gîndit, bine chibzuit; care denotă nesocotinţă.
NERĂBDÁRE s.f. (<*ne-+răbdare*) Lipsă de răbdare; starea celui nerăbdător; dorinţă arzătoare de a face ceva; încordare, nervozitate. ◇ Loc.adv. *Cu nerăbdare* = în mod nerăbdător; cu înfrigurare.
NERĂBDĂTÓR, -OÁRE adj. (<*ne-+răbdător*) **1.** Care nu are răbdare; care nu poate să se stăpînească; neastîmpărat, agitat; p.ext. iritat, nervos. **2.** Care exprimă nerăbdare.
NERĂPITÓR, -OÁRE adj. (<*ne-+răpitor*) (Despre animale) Care nu prinde şi nu se hrăneşte cu animale (vii). ◆ Care aparţine ordinelor de păsări de pradă.
NEREALÍST, -Ă adj. (<*ne-+realist*) Care nu este realist.
NERECEPTÍV, -Ă adj. (<*ne-+receptiv*, după fr. *non-réceptif*) Care nu este receptiv la impresii din afară şi nu le priveşte cu interes. ◆ Care învaţă, asimilează greu.
NERECUNOSCĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*ne-+recunoscător*) (Persoană) care nu-şi manifestă recunoştinţa sau care este lipsită de recunoştinţă; (om) ingrat.
NERECUNOŞTÍNŢĂ s.f. (<*ne-+recunoştinţă*) Lipsă de recunoştinţă; ingratitudine.
NERECUPERÁBIL, -Ă adj. (<*ne-+recuperabil*, după fr. *non-récupérable*) **1.** Care nu poate sau nu trebuie să fie recuperat. **2.** (Despre fiinţe) Care suferă de o boală nevindecabilă, p.ext., de un defect moral ce nu (mai) poate fi vindecat.
NEREGULARITÁTE s.f. (<*ne-+regularitate*) Abatere de la forma obişnuită, de la normă. ◆ Concr. Lucru neregulat, parte neregulată a unui lucru.
NEREGULÁT, -Ă adj. (<*ne-+regulat*) **1.** Care constituie o abatere de la normă, de la forma obişnuită. ◇ *Verb neregulat* = verb care se abate de la flexiunea obişnuită, avînd forme proprii, specifice. ◆ (Despre terenuri, drumuri) Accidentat. **2.** Care este lipsit de regularitate, de simetrie, de uniformitate, de omogenitate. ◆ (Despre armate, trupe) Care este format din ostaşi cu instrucţie neomogenă, nesistematică, constituiţi în unităţi ocazionale de luptă. ◆ (Despre climă, factori climatici etc.) Variabil, instabil.
NERÉGULĂ s.f. (<*ne-+regulă*) **1.** Lipsă de regulă, de rînduială; dezordine. **2.** (De obicei la pl.) Lipsă de exactitate; nerespectare a regu-

lilor; încălcare a legii; spec. incorectitudine în administrarea unei gestiuni.
NEREÍDĂ s.f. (<lat. *Nereides*, fr. *néréides*) (Şi ca n.pr.) Fiecare dintre cele cincizeci de nimfe ale mării în mitologia greacă, fiicele oceanidei Doris şi ale lui Nereu, despre care se credea că se iveau printre talazuri la chemarea corăbierilor aflaţi în primejdie, pentru a le da ajutor.
NEREPARÁT, -Ă adj. (<*ne-+reparat*) **1.** Care nu este refăcut, readus în stare bună, care nu este repus în stare de funcţionare. **2.** Fig. Care nu a fost îndreptat, corectat. ◆ (JUR.; despre pagube) Care nu este acoperit; (despre stricăciuni, insulte etc.) pentru care nu s-au plătit pagube.
NERESPECTUÓS, -OÁSĂ adj. (<*ne-+respectuos*) Care este lipsit de respect, de bunăcuviinţă.
NERETROACTIVITÁTE s.f. (<*ne-+retroactivitate*) (JUR.) *Principiul neretroactivităţii* = principiu potrivit căruia o lege nu poate produce efecte şi pentru trecut, ea neaplicîndu-se faptelor săvîrşite şi efectelor produse ale actelor încheiate înainte de data intrării ei în vigoare.
NERINÉA s.f. (cf.gr. *nerites* "cochilie") (PALEONT.) Gen fosil de gasteropode, caracterizat prin cochilie înaltă şi răsucită, care a trăit în jurasic şi în cretacic.
NERÍTIC, -Ă adj. (<fr. *néritique*; cf.gr. *nerites* "cochilie marină") **1.** *Regiune* (sau *zonă*) *neritică* = zonă a fundului mării situată în apropierea ţărmului continental, caracterizată prin adîncimi ale apei mai mici de 200 m. **2.** Care provine din regiunea neritică, care este specific, propriu acestei regiuni.
NERÓD, -OÁDĂ adj., s.m. şi f. (<bg. *neroda*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Om) prost, neghiob. **2.** Adj. Care aparţine nerodului, care caracterizează pe nerod; care denotă prostie, lipsă de chibzuinţă; p.ext. lipsit de sens; fără rost.
NEROMÂNÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*ne-+românesc*) (Despre modul de exprimare, de pronunţare al cuiva) Care este greşit din punctul de vedere al limbii române.
NEROTUNJÍT, -Ă adj. (<*ne-+rotunjit*) **1.** Care nu este rotunjit; cu asperităţi, colţuros. **2.** (LINGV.; despre vocale) Care se pronunţă fără participarea buzelor.
NEROZÍE s.f. (<*nerod*) **1.** Faptul de a fi nerod; prostie, neghiobie; p.ext. nebunie. **2.** Vorbă sau faptă de om nerod, lipsită de chibzuinţă. ◆ Poznă, năzdrăvănie; greşeală.
NERUŞÍNĂRE s.f. (<*ne-+ruşinare*) Lipsă de ruşine; p.ext. comportare, afirmaţie, faptă lipsită de bună-cuviinţă; necuviinţă, obrăznicie.
NERV s.m. (<lat. *nervus*, it. *nervo*) **1.** Organ de transmisiune a impulsului nervos, care uneşte sistemul nervos central cu periferia organismului (piele, organe de simţ, muşchi, glande etc.) şi care este format din mănunchiuri de fibre, reprezentînd prelungirile neuronului înconjurate de o teacă constituită din mielină. ◇ *Boală de nervi* = boală nervoasă. *Bolnav de nervi* = persoană care suferă de o boală nervoasă. ◆ (La pl.) (Stare de) surescitare, enervare, nervozitate. **2.** (BOT.) Nervură. **3.** Tendon, ligament (cu nervi); muşchi (străbătut de nervi). **4.** Fig. (La sg.) Putere, vigoare; energie; ritm susţinut.
NERVATÚRĂ s.f. (<it. *nervatura*) Ansamblul nervurilor de pe suprafaţa unui obiect, a unui sistem tehnic.
NERVĂŢIE s.f. (<fr. *nervation*) **1.** Ansamblul nervurilor de pe o frunză. ◆ Mod în care sînt dispuse nervurile la o frunză. **2.** Nervatură. **3.** Ansamblul nervurilor de pe aripa unei insecte. ◆ Mod de dispunere a nervurilor la insecte.
NERVÍSM s.n. (<fr. *nervisme*; cf. lat. *nervus* "nerv") Orientare în fiziologie care extinde influenţa sistemului nervos asupra unui număr foarte mare de activităţi ale organismului. Nervismul este implicat în reflexoterapie şi acupunctură şi alcătuieşte un suport neurofiziologic pentru medicina psihosomatică.
NERVÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<*nervism*) **1.** S.m. şi f. Adept al nervismului. **2.** Adj. Care aparţine nervismului, privitor la nervism.
NERVÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *nervosus*, fr. *nerveux*, it. *nervoso*) **1.** Care se referă la nervi, care ţine de nervi; alcătuit din nervi; care este provocat de nervi; p.ext. de natură nervoasă. ◇ *Sistem nervos* = totalitatea centrilor nervoşi şi a căilor de transmisiune centripetă şi centrifugă din organism. *Sistem nervos central* = ansamblu anatomic alcătuit din creier, cerebel, bulb şi măduva spinării. *Boală nervoasă* = boală care afectează psihicul (fără a fi cauzată de vreo leziune organică cunoscută). **2.** Care nu-şi poate păstra calmul, care se enervează uşor; iritabil, mînios; p.ext. emotiv. ◆ Care se găseşte într-o stare de încordare, de surescitare. ◆ (Despre gesturi, manifestări) Care trădează nervozitate, enervare, iritare, nerăbdare. ◆ (Adverbial) Cu nervozitate. **3.** Care are nervi, musculos, vînos; fig. puternic, viguros, plin de nerv.
NERVOZITÁTE s.f. (<fr. *nervosité*) Stare de enervare, de surescitare nervoasă; p.ext. nerăbdare, neastîmpăr.
NERVURÁT, -Ă adj. (<fr. *nervuré*) Care este străbătut de nervi, cu nervuri.
NERVURÁŢIE s.f. (<*nervură*) Ansamblu de nervi; mod de dispunere a nervurilor.
NERVÚRĂ s.f. (<fr. *nervure*) **1.** (BOT.) Fiecare dintre fasciculele conducătoare liberiene-lemnoase care străbat limbul frunzelor şi prin care circulă seva. ◆ P. anal. Fiecare dintre ramificaţiile cele mai subţiri ale rădăcinii unui copac. **2.** (ENTOM.) Fiecare dintre fibrele cornoase şi ramificate în formă de reţea care împart aripa unei insecte în mai multe părţi, dîndu-i flexibilitate şi întărind-o. **3.** (La pl.) Reţea de dungi de altă culoare decît fondul, care dau un aspect marmorat unei suprafeţe; (şi la sg.) fiecare dintre dungile care formează această reţea. **4.** (TEHN.) Proeminenţă alungită pe suprafaţa interioară sau exterioară a unei piese sau a unui organ de maşină, care serveşte la mărirea rezistenţei, ca element de rigidizare sau de ghidare şi uneori pentru a mări posibilitatea de răcire a piesei respective. **5.** (ARHIT.) Fiecare dintre mulurile care formează osatura unei bolţi (gotice sau romane); mulură care conturează şi decorează muchiile unei bolţi, marginile unei nişe etc. **6.** Grindă de beton armat turnată odată cu planşeul, constituind un element de întărire a acestuia. **7.** Fiecare dintre piesele aşezate pe axa unei aripi de avion, care, împreună cu longeronul, asigură rigiditatea acestuia şi măreşte rezistenţa scheletului. **8.** (De obicei la pl.) Cută foarte îngustă, cusută ca garnitură pe un obiect de îmbrăcăminte.
NES s.n. (<*nes*[cafe]) Nescafe.
NESATISFĂCĂTÓR, -OÁRE adj. (<*ne-+satisfăcător*) Care nu satisface o dorinţă, o necesitate, o exigenţă. ◆ Care nu corespunde unor norme, criterii, exigenţe.
NESATURÁT, -Ă adj. (<*ne-+saturat*) (Despre sisteme fizico-chimice) Care conţine în unul dintre constituenţii săi o cantitate mai mică decît cea corespunzătoare stării de saturaţie. ◆ (Despre unele combinaţii chimice organice) Care conţine legături duble sau triple în moleculă.
NESÁŢ s.n. (<*ne-+saţ*) Poftă, dorinţă (exagerată şi) nepotolită (de mîncare, de băutură, de bogăţie etc.); p.ext. aviditate, lăcomie.
NESĂBUÍRE s.f. (<*nesăbuit*) Lipsă de judecată, de chibzuială într-o împrejurare dată, nesocotinţă; concr. faptă nesocotită, nechibzuită.
NESĂBUÍT, -Ă adj. (cf. magh. *szabadni*) (Despre oameni) Care este lipsit de chibzuinţă, de judecată, de măsură. ◆ (Despre acţiunile, faptele etc. oamenilor) Care dovedeşte, exprimă trădează nesăbuinţă; p.ext. lipsit de sens, de raţiune; cu totul exagerat, deplasat.
NESĂRÁT, -Ă adj. (<*ne-+sărat*) **1.** Care nu conţine sare (îndeajuns). **2.** Fig. (Despre oameni sau despre manifestări, vorbe, glume etc. ale oamenilor) Fără haz, fără spirit; insipid, searbăd, plicticos; p.ext. fără conţinut, fără sens, prostesc.
NESĂTÚL, -Ă adj. (<*ne-+sătul*) **1.** Care nu s-a săturat, flămînd, înfometat; care se satură greu. **2.** Fig. Lacom, avid, nesăţios.
NESĂŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<*ne-+săţios*) **1.** (Şi substantivat) Care nu se mulţumeşte cu ce are, care caută să obţină, să acapareze tot mai mult. **2.** Care nu se (mai) satură; care nu se simte niciodată sătul; lacom, avid; spec. ahtiat de bogăţii, de plăceri. ◆ (Despre mîncăruri) Care nu satură, care nu este consistent. **3.** Fig. Care nu poate fi astîmpărat, potolit, stăpînit; p.ext. devorant.
NESCAFÉ s.n. (<fr. *nescafé*) Praf de cafea (concentrat) solubil sau granule de tip instant, care se prepară prin simpla dizolvare în apă rece; băutură preparată cu astfel de cafea.
NESCHIMBÁT, -Ă adj. (<*ne-+schimbat*) Care îşi păstrează conţinutul, forma, aspectul de dinainte; care nu se schimbă.
NESCRÍPTIC, -Ă adj. (<*ne-+scriptic*) *Fond nescriptic* = fond destinat pentru plata personalului angajat în afara schemei (şi temporar) într-o întreprindere sau într-o instituţie.
NESECÁT, -Ă adj. (<*ne-+secat*) Care nu seacă sau nu poate seca; fără sfîrşit, mereu viu; inepuizabil.
NESEMNIFICATÍV, -Ă adj. (<*ne-+semnificativ*) Care este lipsit de semnificaţie, de importanţă.
NESESÉR s.n. (<fr. *nécessaire*) Trusă de călătorie care cuprinde cele necesare pentru îngrijirea corpului (săpun, perii, foarfece etc.).
NÉSFIE (NISFIÁ) s.f. (<tc. *nısfiye*) Monedă turcească de aur sau de argint care a circulat în Ţara Românească şi în Moldova (în sec. 17-19).
NESFÎRŞÍT[1] s.n. (<*ne-+sfîrşit*[1]) Ceea ce nu are (sau pare că nu are) limită în spaţiu sau în timp; întindere vastă; nemărginire, infinit. ◇ Loc.adv. *La nesfîrşit* = mereu, întruna, necontenit. ◆ Veşnicie, eternitate.

NESFÎRŞÍT², -Ă adj. (<*ne-+sfîrşit*²) **1.** Care nu se (mai) sfîrşeşte, nu are limite (în timp sau spaţiu), nu încetează, nu se consumă; interminabil; etern, veşnic. **2.** Foarte mare, foarte întins, foarte numeros, foarte intens. ◆ (Adverbial) Extrem de..., foarte.

NESÍGUR, -Ă adj. (<*ne-+sigur*) **1.** Care nu oferă siguranţă, pe care nu se poate conta. ◆ Spec. Lipsit de stabilitate, de rezistenţă. ◆ Spec. Primejdios, expus. **2.** (Despre oameni) Care este lipsit de convingere, de încredere (în sine), de fermitate; p.ext. timid, stîngaci. ◆ (Despre acţiunile şi manifestările oamenilor) Care arată, exprimă, trădează lipsă de convingere, de hotărîre, de încredere, de fermitate; p.ext. care trădează, exprimă stîngăcie, timiditate. **3.** Care nu se vede, nu se distinge bine, lipsit de claritate; p.ext. care se află încă în formare, care nu s-a format, nu s-a definitivat încă.

NESIGURÁNŢĂ s.f. (<*ne-+siguranţă*) **1.** Lipsă de siguranţă; incertitudine, îndoială. **2.** Şovăială, ezitare; p.ext. stare de agitaţie, de frămîntare, nelinişte.

NESILÍT, -Ă adj. (<*ne-+silit*) (Despre gesturi, mişcări sau despre stil, limbă) Natural, spontan, degajat.

NESIMŢÍRE s.f. (<*ne-+simţire*) **1.** Pierdere a cunoştinţei; inconştienţă, leşin. **2.** Lipsă de bun-simţ; purtare a celui nesimţit. **3.** Indiferenţă, răceală, lipsă de sensibilitate.

NESIMŢÍT¹ s.n. (<*ne-+simţit*) *Pe nesimţite* = încetul cu încetul, fără a putea fi perceput.

NESIMŢÍT², -Ă adj. (<*ne-+simţit*) **1.** Care este lipsit de bun-simţ, de bună creştere, de cuviinţă, de delicateţe. ◆ Care denotă, trădează nesimţire. **2.** Care nu este perceput prin simţuri; care scapă simţurilor sau trece neobservat; p.ext. imperceptibil.

NESOCIÁBIL, -Ă adj. (<*ne-+sociabil*) Căruia nu-i plac relaţiile cu semenii săi, care leagă greu prietenii.

NESOCOTÍ vb. IV tranz. (<*ne-+socoti*) A nu respecta, a nu preţui (la valoarea cuvenită); a nu ţine seama de... , a trece peste...; a ignora; a desconsidera, a dispreţui.

NESOCOTÍNŢĂ s.f. (<*ne-+socotinţă*) **1.** Lipsă de judecată, de înţelepciune, de chibzuială; uşurinţă în a judeca lucrurile, în acţiuni etc.; imprudenţă. **2.** Faptă, vorbă nechibzuită, nebunească.

NESOCOTÍT, -Ă adj. (<*ne-+socotit*) **1.** (Despre oameni) Care este lipsit de chibzuială, de prudenţă. ◆ (Despre manifestările oamenilor) Care dovedeşte nesocotinţă. **2.** Ignorat, desconsiderat, dispreţuit.

NESOFISTICÁT, -Ă adj. (<*ne-+sofisticat*) Care nu este sofisticat; lipsit de artificialitate; plin de naturaleţe; lipsit de rafinament.

NESOLUŢIONÁT, -Ă adj. (<*ne-+soluţionat*) Care nu este încă soluţionat.

NESÓMN s.n. (<*ne-+somn*) Lipsă de somn, insomnie; p.ext. oboseală, epuizare provocată de insomnie.

NESPĂLÁT, -Ă adj. (<*ne-+spălat*) Care nu a fost spălat, care nu s-a spălat (încă) sau care nu s-a spălat bine; care în mod obişnuit nu se spală. ◆ (Substantivat) Om care nu este bun de nimic; om fără rost, fără căpătîi.

NESPERÁT, -Ă adj. (*ne-+sperat*, după fr. *inespéré*) (Despre un eveniment fericit) Care nu a fost sperat (dar s-a realizat); p.ext. care întrece aşteptările.

NESPORTÍV, -Ă adj. (<*ne-+sportiv*) Care se abate de la regulile disciplinei sportive, care încalcă sportivitatea.

NESPÚS, -Ă adj. (<*ne-+spus*) Greu de exprimat prin cuvinte; inexprimabil, indescriptibil; p.ext. peste măsură de..., extraordinar, nemaipomenit.

NESTABÍL, -Ă adj. (<*ne-+stabil*) Care nu are stabilitate; instabil. ◆ (Despre un corp chimic) Care se descompune sau se transformă cu uşurinţă.

NESTABILITÁTE s.f. (<*ne-+stabilitate*) Instabilitate.

NESTATÓRNIC, -Ă adj. (<*ne-+statornic*) Schimbător, variabil, inconstant, inconsecvent.

NESTATORNICÍE s.f. (<*ne-+statornicie*) Lipsă de statornicie, de fermitate, de hotărîre.

NESTĂPÂNÍT, -Ă adj. (<*ne-+stăpînit*) Care nu poate fi oprit; care nu se poate stăpîni; nepotolit, nestăvilit, năvalnic.

NESTĂVILÍT, -Ă adj. (<*ne-+stăvilit*) Care nu este sau nu poate fi (uşor) stăvilit; năvalnic, tumultuos, impetuos; p.ext. irezistibil.

NESTEMÁTĂ adj. (cf. lat. *aestimatus*) *Piatră nestemată* (şi substantivat, f.) = piatră scumpă, piatră preţioasă; fig. lucru de valoare, preţios, scump.

NESTÍNS, -Ă adj. (<*ne-+stins*) Care (mai) arde (cu putere); care nu poate fi stins (niciodată); (despre foc) iute, viu. ◆ Fig. (Despre sentimente, senzaţii) Care durează etern, veşnic (cu aceeaşi intensitate); care nu poate fi domolit.

NÉSTOR s.m. (cf. n.pr. *Nestor*, bătrîn rege al Pylosului, sfătuitor al aheilor în asediul Troiei) Bătrîn înţelept dotat cu prudenţă şi cu experienţă.

NESTORIÁN s.m. (<fr. *nestorien*) Membru, adept al nestorianismului.

NESTORIANÍSM s.n. (<fr. *nestorianisme*) Doctrină religioasă fundată de Nestorius, patriarhul Constantinopolului, pe baza unei presupuse dualităţi: divinitate - umanitate, existente în persoana lui Iisus Hristos. A fost considerată erezie şi condamnată de conciliul din Efes (431).

NESTOTERAPÍE s.f. (<fr. *nestothérapie*) (MED.) Tratament prin cură de foame.

NESTRĂMUTÁT, -Ă adj. (<*ne-+strămutat*) **1.** Care nu se clinteşte sau nu poate fi mutat din loc; care rămîne nemişcat, fix; p.ext. trainic, durabil. **2.** Fig. (Despre oameni şi acţiunile lor) Ferm, statornic, hotărît.

NESTRICÁT, -Ă adj. (<*ne-+stricat*) Întreg, neatins, intact; nevătămat. ◆ Virgin, cast; neatins de vicii.

NESTRUCTURÁT, -Ă adj. (<*ne-+structurat*) Care nu are (încă) o structură bine definită.

NESUFERÍT, -Ă adj. (<*ne-+suferit*) Care nu poate fi suferit, care depăşeşte puterile, rezistenţa cuiva, greu de suportat. ◆ Care displace, care repugnă; p.ext. urîcios; enervant, antipatic.

NESUPRAVEGHEÁT, -Ă adj. (<*ne-+supravegheat*) Care nu se află sub supraveghere, sub control.

NESUPÚNERE s.f. (<*ne-+supunere*) Lipsă de supunere; atitudine, faptă care contravine legii, unor dispoziţii etc.; împotrivire, opoziţie; răzvrătire.

NEŞÁNSĂ s.f. (<*ne-+şansă*) Întîmplare nefavorabilă; ghinion, nenoroc.

NEŞIFONÁBIL, -Ă adj. (<*ne-+şifonabil*) (Despre ţesături, confecţii) Care nu se şifonează (uşor).

NEŞTÉRS, -EÁRSĂ adj. (<*ne-+şters*) Care nu poate fi şters, distrus, înlăturat. ◆ Fig. Care nu poate fi uitat, care nu se poate şterge din minte, care rămîne veşnic în amintire, memorabil.

NEŞTIÍNŢĂ s.f. (<*ne-+ştiinţă*) **1.** Faptul de a nu şti, de a nu avea ştiinţă de ceva; situaţie în care se află cel care nu ştie ceva, care nu are ştiinţă de ceva. ◇ *Neştiinţă de carte* = analfabetism. **2.** Lipsă de cultură; ignoranţă; p.ext. obscurantism.

NEŞTIINŢÍFIC, -Ă adj. (<*ne-+ştiinţific*, după fr. *non-scientifique*) Care nu aparţine ştiinţei, care nu are caracter ştiinţific.

NEŞTIRBÍT, -Ă adj. (<*ne-+ştirbit*) Intact, neatins; întreg.

NEŞTIÚT, -Ă adj. (<*ne-+ştiut*) Care nu este (încă) ştiut, cunoscut, cercetat, descoperit; p.ext. tainic, ascuns, nepătruns; spec. anonim.

NEŞTIUTÓR, -OÁRE adj. (<*ne-+ştiutor*) Care nu ştie nimic, care nu este informat; ignorant, nepriceput. ◇ (Substantivat) *Neştiutor de carte* = analfabet. ◆ Inocent, candid, naiv; p.ext. inofensiv.

NET, -Ă adj. (<fr. *net*) **1.** (Şi adverbial) Clar, precis, limpede; categoric, hotărît. **2.** (Despre venituri) Din care s-au scăzut cheltuielile, impozitele; (despre greutatea mărfurilor) din care s-a scăzut daraua, ambalajul.

NETĂGĂDUÍT, -Ă adj. (<*ne-+tăgăduit*) Care nu se poate tăgădui sau nu se (poate) pune la îndoială, care nu se mai discută (atît este de evident); indiscutabil; p.ext. categoric, sigur, cert.

NÉTED, -Ă adj. (lat. *nitidus, -a*) **1.** Care are suprafaţa dreaptă, fără asperităţi sau neregularităţi; p.ext. lucios, lunecos. ◇ *Muşchi neted* sau *musculatură, fibră (musculară) netedă* = muşchi sau musculatură, fibră (musculară) care nu prezintă striaţii. ◆ (Despre piele; p.ext. despre părţi ale corpului) Întins, catifelat, mătăsos. ◆ (Despre păr) Lins, întins. **2.** (Despre suprafeţe, locuri, terenuri) Care este drept, lipsit de denivelări; plan, şes. ◆ (Despre drumuri) Fără hopuri sau făgaşuri; plat, uniform, lin. **3.** Fig. Clar, precis, limpede, desluşit; p.ext. deschis, făţiş, direct.

NETEZÍ vb. IV tranz. (<*neted*) **1.** A face neted, a nivela. **2.** A călca uşor (cu fierul de călcat) rufe, haine etc. **3.** A aranja, a îndrepta părul, penele etc.; p.ext. a mîngîia, a dezmierda.

NETEZÍME s.f. (<*neted*) **1.** Însuşire a unui obiect de a fi neted; însuşire a unei suprafeţe, a unui loc etc. de a fi neted. **2.** Concr. Suprafaţă dreaptă, netedă sau lipsită de accidente.

NETEZITOÁRE s.f. (<*netezi*) **1.** Mistrie specială de metal, cu paleta îndoită, folosită pentru a netezi tencuiala la muchiile sau la unghiul dintre zidurile unei construcţii. **2.** Unealtă agricolă formată din mai multe bare paralele, legate între ele cu lanţuri, folosită la nivelarea pămîntului (după arat).

NETEZITÓR s.n. (<*netezi*) **1.** Unealtă folosită pentru îndreptarea şi netezirea muchiilor formelor de turnătorie. **2.** Maşină formată din doi cilindri între care se trece un material pentru a fi netezit.

NÉTO adv. (<it., germ. *netto*) (Şi adjectival)

Fără impozite, reţineri sau alte cheltuieli; fără dara.
NETÓT, NETOÁTĂ adj., s.m. şi f. (<*ne-+tot*) (Persoană) cu mintea mărginită, care pricepe greu un lucru; (om) redus la minte; prost, neghiob.
NETRÉBNIC, -Ă adj. (<sl. *netrĕbĭnŭ*) **1.** (Şi substantivat) Ticălos, mizerabil, păcătos. **2.** Care este lipsit de valoare; nefolositor, inutil. **3.** Incapabil, nevrednic.
NETRUCÁT, -Ă adj. (<*ne-+trucat*) (Despre scene din filme, din piese de teatru etc.) În care nu s-au folosit trucaje.
NETSUCKE s.n. (cuv. jap.) (În Japonia) Mic breloc sculptat din fildeş, din lemn, din metal etc. purtat la capătul şnurului cu care se încinge chimonoul.
NEŢ s.n. (<germ. *Netz*, engl. *net*) (SPORT) Lovitură în care mingea trece în terenul advers atingînd marginea de sus a plasei. ◆ Plasă pentru jocul de tenis.
NEŢĂRMURÍT, -Ă adj. (<*ne-+ţărmurit*) Care nu cunoaşte limite (în spaţiu, în intensitate); nemărginit, intens.
NEŢESĂLÁT, -Ă adj. (<*ne-+ţesălat*) (Despre vite) Care nu a fost curăţat cu ţesala; p.anal. (despre oameni) nepieptănat; (despre păr) încîlcit, zbîrlit; p.ext. neîngrijit, murdar.
NEUMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *neumatique*, it. *neumatico*) (Despre o notaţie muzicală) Făcut cu ajutorul neumelor.
NÉUMĂ s.f. (<fr. *neume*, it., lat. *neuma*; cf.gr. *pneuma* "suflu") (MUZ.) Semn de notaţie muzicală, constînd în puncte şi virgule, fără portativ, folosită în evul mediu mai ales pentru cîntecele liturgice. ◆ Parte dintr-o frază muzicală religioasă care constă în prelungirea melodiei pe ultima silabă a unui cuvînt sau care se execută fără cuvinte, prin vocalizare.
NEUMBLÁT, -Ă adj. (<*ne-+umblat*) **1.** (Despre drumuri, locuri) Care este puţin umblat, pe care se trece rareori; pe unde nu au trecut niciodată oamenii; p.ext. pustiu. **2.** (Despre oameni) Care a călătorit puţin.
NEURÁL, -Ă adj. (<fr. *neural*) Care face parte din sistemul nervos, care este în legătură cu sistemul nervos. ◇ *Canal neural* = şanţ care brăzdează ectodermul embrionului din pereţii căruia ia naştere sistemul nervos.
NEURASTÉNIC, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *neurasthénique*) **1.** S.m. şi f., adj. (Persoană) bolnavă de neurastenie. **2.** Adj. Privitor la neurastenie; specific neurasteniei.
NEURASTENÍE s.f. (<fr. *neurasthénie*) Boală caracterizată prin tulburări funcţionale ale scoarţei cerebrale, care se manifestă prin dureri de cap, insomnie, obosealã, depresiune psihică, anxietate, palpitaţii, sufocări etc. Neurastenia (nevroza astenică) este o afecţiune psihogenă, o formă de nevroză exprimată clinic printr-un complex de tulburări psihice şi somatice, grupate în mod dominant în jurul sindromului caracteristic astenic.
NEURASTENIZÁ vb. I refl. şi tranz. (<*neurastenie*) A se îmbolnăvi de neurastenie.
NEURASTENIZÁT, -Ă adj. (<*neurasteniza*) Bolnav de neurastenie; p.ext. cu nervii slăbiţi, sensibilizaţi.
NEURÍNĂ s.f. (<fr. *neurine*) Substanţă organică toxică, care se găseşte, de obicei, în materiile intrate în putrefacţie.
NEURÍSM s.n. (<fr. *neurisme*) Teorie care atribuia toate fenomenele vieţii organice unui flux nervos.
NEURÍT s.n. (<germ. *Neurit*) (ANAT.) Axon.
NEURO- (<fr. *neuro-*; cf. gr. *neuron* "nerv") Element prim de compunere care are semnificaţia "nerv", "nervos", "referitor la nervi, la sistemul nervos".
NEUROBIOLOGÍE s.f. (<fr. *neurobiologie*) Biologia sistemului nervos.
NEUROBLÁST s.n. (<fr. *neuroblaste*; cf. gr. *neuron* "nerv"+*blastos* "germen") Ectoderm neural.
NEUROBLASTÓM s.m. (<fr. *neuroblastome*) Tumoare malignă formată din celule asemănătoare neuroblastelor.
NEUROCHIRURGÍE s.f. (<fr. *neurochirurgie*) Ramură a chirurgiei avînd ca obiect bolile sistemului nervos care necesită o intervenţie chirurgicală.
NEUROCIBERNÉTICĂ s.f. (<fr. *neurocybernétique*) Disciplină care îşi propune să cerceteze activitatea creierului ca organ al gîndirii, cu ajutorul mijloacelor cibernetice.
NEUROCÍT s.n. (<fr. *neurocyte*) (ANAT.) Neuron.
NEUROCRÁNIU s.n. (<it. *neurocranio*; cf. gr. *neuron* "nerv"+*kranion* "craniu") Porţiune a cutiei craniene care conţine creierii.
NEURODERMATÓZĂ s.f. (<fr. *neurodermatose*) Dermatoză provocată de tulburări nervoase.
NEURODERMÍTĂ s.f. (<fr. *neurodermite*) Dermatoză alergică cu aspect de lichen.
NEUROENDOCRÍN, -Ă adj. (<engl. *neuroendocrine*) (MED.) Care se referă la relaţiile dintre sistemul nervos şi cel endocrin.
NEUROENDOCRINOLOGÍE s.f. (<*neuro-+endocrinologie*) Ramură a medicinei care studiază relaţiile dintre sistemul nervos şi cel endocrin.
NEUROFIBRÍLĂ s.f. (<fr. *neurofibrille*) Nume dat unei formaţii filamentoase fine din citoplasma celulei nervoase şi din prelungirile ei, cu rol mecanic şi de susţinere.
NEUROFIBROMATÓZĂ s.f. (<fr. *neurofibromatose*) Boală caracterizată prin apariţia pe piele a unor pete pigmentare sau a unor tumori care îşi au originea în ţesutul fibros al tecilor nervilor.
NEUROFIZIOLOGÍE s.f. (<fr. *neurophysiologie*) Fiziologia sistemului nervos.
NEUROGÉN, -Ă adj. (<fr. *neurogène*; cf.gr. *neuron* "nerv"+*gennan* "a naşte") Determinat, generat de sistemul nervos; de origine nervoasă.
NEUROGLIÓM s.n. (<fr. *neurogliome*) (MED.) Tumoare formată din elemente nervoase.
NEUROINFÉCŢIE s.f. (<fr. *neuroinfection*) Boală infecţioasă a sistemului nervos.
NEUROLÉPTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *neuroleptique*; cf.gr. *neuron* "nerv"+*lepsis* "fixare") (Medicament, substanţă) cu efect sedativ asupra sistemului nervos.
NEUROLÍMFĂ s.f. (<fr. *neurolymphe*) (ANAT.) Lichid cefalorahidian.
NEUROLIMFOMATÓZĂ s.f. (<fr. *neurolymphomatose*) Boală rară, de origine nedeterminată, care se manifestă prin paralizia extremităţilor şi slăbirea de volum a muşchilor striaţi. ◆ Leucoza găinilor.
NEUROLINGVÍSTICĂ s.f. (<fr. *neurolinguistique*) Studiul lingvistic al tulburărilor de limbaj.
NEUROLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *neurologue*) Medic specialist în boli ale sistemului nervos.
NEUROLOGÍE s.f. (<fr. *neurologie*) Ramură a medicinei care studiază formarea, structura, funcţiile şi bolile sistemului nervos.
NEURÓN s.m. (<fr. *neurone*; cf.gr. *neuron* "nerv") Element structural şi funcţional de bază al sistemului nervos, compus dintr-un corp celular protoplasmatic, care conţine un nucleu, şi din prelungiri protoplasmatice.
NEURONOFAGÍE s.f. (<fr. *neuronophagie*) Proces prin care o celulă nervoasă alterată este fagocitată de alte celule speciale din jurul ei.
NEUROPATOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<it. *neuropatologo*) Medic specialist în neuropatologie.
NEUROPATOLOGÍE s.f. (<fr. *neuropathologie*; cf.gr. *neuron* "nerv"+*pathos* "boală"+*logos* "studiu") Ramură a neurologiei care se ocupă cu studiul bolilor sistemului nervos; p. restr. anatomie patologică a sistemului nervos.
NEUROPLÁSMĂ s.f. (<fr. *neuroplasme*) (ANAT.) Protoplasmă care umple interstiţiile dintre fibrele celulelor nervoase.
NEUROPLÉGIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *neuroplégique*) (Medicament, substanţă) care are o acţiune deconectantă asupra sistemului nervos central, provocînd o reducere a stării de tensiune psihică, fără să producă somn.
NEUROPLEGÍE s.f. (<fr. *neuroplégie*; cf.gr. *neuron* "nerv"+*plege* "lovire") Stare patologică manifestată prin scăderea sau dispariţia tonusului sistemului nervos.
NEUROPSIHIATRÍE s.f. (<fr. *neuropsychiatrie*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul bolilor de nervi.
NEUROPSÍHIC, -Ă adj. (<fr. *neuropsychique*) Referitor la bolile de nervi, de neuropsihiatrie.
NEUROPSIHOLOGÍE s.f. (<fr. *neuropsychologie*) Disciplină care studiază fenomenele psihice în legătură cu sistemul nervos central.
NEUROSÍFILIS s.n. (<fr. *neurosyphilis*) (MED.) Sifilis instalat în sistemul nervos.
NEUROSIMPÁTIC, -Ă adj. (<fr. *neurosympathique*) Privitor la sistemul nervos al marelui simpatic, care aparţine acestui sistem.
NEUROTRÓP, -Ă adj., s.m. (<fr. *neurotrope*; cf. gr. *neuron* "nerv"+*trope* "schimbare") (Microorganism, virus) care se fixează şi provoacă modificări în special în sistemul nervos.
NEUROTROPÍSM s.n. (<fr. *neurotropisme*) Afinitate a unor toxine sau germeni faţă de sistemul nervos.
NEUROVEGETATÍV, -Ă adj. (<fr. *neurovégétatif*) **1.** *Sistem nervos neurovegetativ* = totalitatea organelor nervoase de transmisiune ale organismului, care reglează funcţiile de nutriţie. **2.** Referitor la sistemul nervos vegetativ, care aparţine sau este propriu acestui sistem.
NEURÚLĂ s.f. (<fr. *neurula*) (BIOL.) Stadiu embrionar următor gastrulei, în timpul căruia se formează canalul neural.
NEUSTÓN s.n. (<germ. *Neuston*; cf. gr. *neustos* "care înoată") Organisme microscopice vegetale şi animale care populează pelicula superficială a apelor pe care o colorează.
NEUTRÁL, -Ă adj. (<lat. *neutralis*, it. *neutrale*) **1.** Neutru (**3**). **2.** (Despre sensul cuvin-

telor) Care este indiferent față de genul (feminin sau masculin) indicat de forma cuvîntului; care se poate referi la obiecte de orice gen. **3.** (CHIM.) Neutru.

NEUTRALÍSM s.n. (<fr. *neutralisme*) **1.** Doctrină care implică refuzul de a adera la o alianță militară, chiar în timp de pace. **2.** (BIOL.) Tip de relații biotice care se stabilesc între indivizii a două specii care nu utilizează aceeași sursă de hrană.

NEUTRALITÁTE s.f. (<fr. *neutralité*) Situație, atitudine a unui stat care nu se amestecă în conflictul dintre două sau mai multe state, care nu participă la pacte sau la alianțe militare și întreține relații pașnice cu fiecare stat (beligerant) în parte; p.ext. stare, atitudine neutră a unei persoane sau a unui grup social.

NEUTRALIZÁ vb. I (<fr. *neutraliser*) **1.** Tranz. A pune în imposibilitate de a se manifesta, a face inofensiv, a reduce la pasivitate, a paraliza; a anihila acțiunea unei forțe prin altă forță contrară, a contracara. ◆ Tranz. și refl. (LINGV.) A determina sau a suferi o neutralizare. **2.** Tranz. fact. și refl. (CHIM.) A (se) face neutru. **3.** Tranz. (FIZ.) A compensa cuplajul dintre circuitul electric de intrare și cel de ieșire al unui amplificator electric.

NEUTRALIZÁNT, -Ă adj. (<fr. *neutralisant*) Care neutralizează.

NEUTRALIZÁRE s.f. (<*neutraliza*) Acțiunea de a (se) neutraliza. ◆ (CHIM.) Reacția dintre un acid și o bază care decurge pînă la atingerea punctului de echivalență la care soluția rezultată nu mai prezintă nici proprietăți de acid și nici proprietăți de bază. ◆ (LINGV.) Suprimare în condiții determinate a unei opoziții existente între două unități.

NEUTRALIZÁT, -Ă adj. (<*neutraliza*) Făcut sau devenit neutru.

NEUTRÍN (NEUTRÍNO) subst. (<fr., engl., it. *neutrino*, germ. *Neutrino*) Particulă elementară neutră, stabilă, cu masa mult mai mică decît cea a electronului și cu o mare putere de pătrundere.

NEUTRÍNIC, -Ă adj. (<fr. *neutrinique*) (FIZ.) Referitor la neutrini, alcătuit din neutrini (ex. *flux neutrinic*).

NEUTRODINÁRE s.f. (după fr. *neutrodynation*) (TELEC.) Compensare a unei reacții, existentă între ieșirea și intrarea unui etaj amplificator cu circuite acordate.

NEUTROFÍL, -Ă adj., s.n. (<fr. *neutrophile*) **1.** Adj., s.n. (Globulă albă) care posedă în citoplasmă granulații cu afinitate pentru coloranți neutri. ◇ *Granulocit neutrofil* sau *celulă polimorfonucleară neutrofilă* = globulă albă cu diametrul de 10-15 microni și cu formă variabilă, care emite pseudopode și conține un mare număr de enzime, cu rol important în cadrul mecanismelor de apărare antiinfecțioasă. **2.** Adj. Apt de a trăi în mediu neutru. ◆ (Despre plante) Adaptat la o reacție neutră a solului.

NEUTROFILÍE s.f. (<fr. *neutrophilie*) **1.** Prezență mărită a neutrofilelor în sînge. **2.** Afinitate atît pentru coloranții acizi, cît și pentru cei bazici.

NEUTRÓN s.m. (<fr. *neutron*) Particulă elementară neutră din nucleul atomului, lipsită de sarcină electrică, care are o masă puțin mai mare decît cea a protonului alături de care intră în alcătuirea nucleelor atomice.

NEUTRÓNIC, -Ă adj. (<fr. *neutronique*) Care aparține neutronilor, care se referă la neutroni; alcătuit din neutroni.

NEÚTRU, -Ă adj. (<fr. *neutre*, lat. *neuter, -tra*, it. *neutro*) **1.** (GRAM.) *Gen neutru* (și substantivat, n.) = gen gramatical caracteristic numelor de obiecte (inanimate). *Substantiv neutru* (și substantivat, n.) = substantiv de genul neutru. (FON.) *Vocală neutră* = vocală medială. ◆ (Despre sensul cuvintelor) Care este indiferent față de genul (feminin sau masculin) indicat de forma cuvîntului; care se poate referi la obiecte de orice gen. **2.** (CHIM.) Care nu are nici caracter acid, nici caracter bazic. ◆ (FIZ.) Care nu are sarcină electrică. **3.** (Despre state, popoare etc.) Care este în stare de neutralitate, care nu face parte dintre beligeranți sau dintre părțile adverse. ◇ *Zonă neutră* sau *teritoriu neutru* = teritoriu situat între granițele a două țări, pe care nu staționează forțe armate. ◆ P.ext. (Despre persoane sau grupuri sociale) Care nu se încadrează într-o tabără sau alta, într-un curent sau altul etc.; care se abține de la a se pronunța pro sau contra, păstrînd o atitudine rezervată, pasivă. **4.** Care nu poate fi calificat nici în sens pozitiv și nici în sens negativ, care nu trezește nici un interes deosebit, care este nesemnificativ, indiferent; care exprimă indiferență, lipsă de participare; spec. lipsit de valoare afectivă sau stilistică. ◆ (LINGV.; despre foneme) Care nu participă la o anumită opoziție fonologică.

NEV s.m. (<lat. *naevus*) Tumoare benignă a pielii, adesea ereditară sau congenitală, uneori colorată în brun, cenușiu sau albastru. ◇ *Nev vascular* = angiom.

NEVALORIFICÁT, -Ă adj. (<*ne-+valorificat*) Care nu este pus în valoare, pentru care nu s-a făcut ceva spre a primi o anumită valoare, a cărui valoare nu este scoasă în evidență. ◆ (În special despre surse de energie, materii prime) Care nu este folosit în procesul de producție spre rentabilizare.

NEVASCULÁR adj. (<*ne-+vascular*) *Plantă nevasculară* = plantă lipsită de vase conducătoare (ex. *talofitele* și *briofitele*).

NEVÁSTĂ s.f. (<sl. *nevesta* "mireasă") Femeie măritată; spec. soție; p. gener. femeie.

NEVĂSTUÍCĂ s.f. (<*nevastă*) Mic animal mamifer carnivor, cu corpul suplu, lung și subțire, acoperit cu blană moale, deasă, roșcată vara și albicioasă iarna, cu picioarele scurte și cu botul ascuțit (*Mustela nivalis*).

nevăstuică

NEVĂTĂMÁT, -Ă adj. (<*ne-+vătămat*) Care nu este lovit sau rănit; fără nici o vătămătură. ◆ P.anal. (Despre obiecte) Fără nici o lovitură sau stricăciune; intact.

NEVĂZĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. și f. (<*ne-+văzător*) (Om) lipsit de vedere; orb.

NEVĂZÚT[1] s.n. (<*ne-+văzut*[1]) *Pe nevăzute* = fără a vedea, fără a controla.

NEVĂZÚT[2]**, -Ă** adj. (<*ne-+văzut*[2]) Care nu se vede sau nu se poate vedea; p.ext. care nu se poate aprecia, constata, sesiza. ◆ Care nu este băgat în seamă, observat, luat în considerație.

NEVÉ (NEVÉU) subst. (<fr. *névé*) (GEOGR.) Masă de zăpadă persistentă de pe munții înalți, pe cale de a se transforma în gheață, dînd naștere unui ghețar; firn.

NEVEROSÍMIL, -Ă adj. (<*ne-+verosimil*) Care nu pare adevărat; de necrezut.

NEVERTEBRÁT, -Ă adj., s.m. și f. (<*ne-+vertebrat*, după fr. *invertébré*) (Animal) caracterizat prin lipsa coloanei vertebrale și a unui schelet osos intern.

NEVICIÁT, -Ă adj. (<*ne-+viciat*) Care nu este viciat, poluat. ◆ Fig. Care nu este corupt, vicios.

NEVINDECÁBIL, -Ă adj. (<*ne-+vindecabil*) (Despre boli) Care nu poate fi vindecat; incurabil.

NEVINDECÁT, -Ă adj. (<*ne-+vindecat*) (Despre ființe) Care nu s-a vindecat, care este încă bolnav; (despre răni, tăieturi etc.) deschis, care nu s-a cicatrizat.

NEVINOVÁT, -Ă adj. (<*ne-+vinovat*) (Și substantivat) **1.** Care nu este vinovat; fără culpă. **2.** Care nu este atins de rău, care ignorează răul, care este incapabil de a comite un rău; curat la suflet; inocent, candid; p.ext. lipsit de experiență, de artificialitate și de prefăcătorie. ◆ Care denotă, exprimă inocență, candoare, naivitate. ◆ Care nu ascunde nimic rău; inofensiv.

NEVINOVĂȚÍE s.f. (<*ne-+vinovăție*) **1.** Lipsă de vinovăție; calitatea celui nevinovat. **2.** Inocență, candoare; naivitate; castitate.

NEVÎRSTNIC, -Ă adj. (<*ne-+vîrstnic*) (Și substantivat) Care este încă la vîrsta copilăriei; care nu a ajuns încă matur.

NEVOCARCINÓM s.n. (<fr. *naevo-carcinome*) Tumoare melanică malignă a pielii, avînd ca punct de plecare celulele pigmentare ale unui nev.

NEVOÍ vb. IV (<*nevoie*) **1.** Tranz. (Numai la pasiv) A fi silit sau constrîns să acționeze într-un anumit fel. **2.** Refl. A face eforturi, a se strădui.

NEVOIÁȘ, -Ă adj. (<*nevoie*) **1.** Sărac, sărman; p.ext. necăjit, trudit, nenorocit. **2.** Modest, sărăcăcios.

NEVÓIE s.f. (<sl. *nevolja*) **1.** Trebuință, necesitate. ◇ Loc.adv. *La nevoie* = cînd trebuie, cînd este necesar. ◆ (La pl.) Treburi, afaceri. **2.** Stare de sărăcie, de lipsă, de mizerie, în care se află cineva; stare de jenă financiară; p.ext. lipsă, sărăcie. **3.** Ceea ce provoacă cuiva o suferință materială sau morală, un necaz, o nenorocire; (la pl.) greutăți, încercări, vicisitudini. ◆ Primejdie, pericol. ◇ Loc.adv. *De nevoie* = silit de împrejurări.

NEVÓLNIC, -Ă adj., s.m. și f. (<*ne-+volnic*) (Om) lipsit de putere fizică, de forță; neputincios, neajutorat.

NEVRÁLGIC, -Ă adj. (<fr. *névralgique*) Care se referă la nevralgie, provocat de nevralgie. ◇ *Centru* (sau *punct*) *nevralgic* = a) parte a corpului în care este localizată o nevralgie; punct sensibil, dureros; b) parte dificilă, greu de rezolvat a unei situații, a unei discuții, a unei probleme; partea cea mai spinoasă (a unei probleme în discuție).

NEVRALGÍE s.f. (<fr. *névralgie*) Durere

(acută) localizată de-a lungul unui nerv.
NEVRÁX s.m. (<fr. *névraxe*; cf.gr. *neuron* "nerv"+*axis* "axă") (ANAT.) Sistem nervos central.
NEVRECTOMÍE s.f. (<fr. *névrectomie*) Operaţie care constă în tăierea şi îndreptarea unui nerv bolnav sau a unei porţiuni bolnave dintr-un nerv.
NEVRÍTĂ s.f. (<fr. *névrite*) Leziune inflamatorie sau degenerativă a unui nerv, care poate fi infecţioasă, toxică, alergică, carenţială, traumatică etc.
NEVROGLÍE s.f. (<fr. *névroglie*) (HIST.) Ţesut conjunctiv situat între neuroni, ale cărui celule au rol de susţinere mecanică, de nutriţie, de izolare şi de apărare a acestora etc.
NEVRÓM s.n. (<fr. *névrome*) Tumoare benignă, foarte dureroasă, care se dezvoltă în ţesutul sau pe traiectul unui nerv.
NEVROPÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *névropathe*) (Persoană) care suferă de o boală de nervi; spec. (persoană) care suferă de nevropatie; p.ext. (om) dezechilibrat, exaltat.
NEVROPATÍE s.f. (<fr. *névropathie*; cf.gr. *neuron* "nerv"+*pathos* "suferinţă") Nume generic pentru diferitele tulburări ale sistemului nervos; spec. boală a sistemului nervos central, caracterizată prin tulburări ale funcţiilor psihice.
NEVROPTÉR s.n. (<fr. *névroptère*; cf.gr. *neuron* "nervură"+*pteron* "aripă") (La pl.) Ordin de insecte cu aripile membranoase, străbătute de o reţea deasă de nervuri; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin.
NEVROSCLERÓZĂ s.f. (<fr. *névrosclérose*) (MED.) Induraţie a ţesutului nervos.
NEVRÓTIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *névrotique*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care suferă de nevroză. **2.** Adj. Care aparţine nevrozei, privitor la nevroză; care are caracterul unei nevroze. ◆ Care provoacă nevroză.
NEVROTOMÍE s.f. (<fr. *névrotomie*) Secţiune chirurgicală a unui nerv.
NEVRÓZĂ s.f. (<fr. *névrose*) Nume generic dat afecţiunilor sistemului nervos provocate de tulburarea dinamicii normale a proceselor nervoase în urma unor solicitări psihice excesive. Principalele forme clinice de nevroză sînt: neurastenia, isteria, psihastenia.
NÉWTON s.m. (<fr. *newton*, germ. *Newton*; cf. n.pr. *I.Newton*, fizician, matematician şi astronom englez) Unitate de măsură pentru forţă (simbol *N*) în sistemul de unităţi metru-kilogram-secundă, egală cu forţa care imprimă unui corp cu masa de 1 kg o acceleraţie de 1 m pe secundă.
NEWTONIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *newtonien*) **1.** S.m. şi f. Partizan al teoriilor lui Newton. **2.** Adj. Care aparţine teoriilor lui Newton, referitor la teoriile lui Newton.
NEX s.n. (<lat. *nexus*) **1.** Legătură, înlănţuire (între lucruri, fenomene etc.); relaţie raport. ◇ *Nex cauzal* = raport cauzal, legătură de la cauză la efect. **2.** (JUR.) Contract de vînzare, de cesiune; drept de a aliena ceva.
NEZDRUNCINÁT, -Ă adj. (<*ne-*+*zdruncinat*) Care nu poate fi zdruncinat sau abătut. ◆ Fig. Statornic, ferm, hotărît.
Ni (CHIM.) Simbol pentru *nichel*.
NICARAGUÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Nicaragua*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Nicaragua; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a statului Nicaragua sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine statului Nicaragua sau populaţiei lui, care se referă la statul Nicaragua sau la populaţia lui.
NICĂIÉRI (NICĂIÉREA) adv. (lat. *nec aliubi*) În nici un loc, în nici o parte, niciunde.
NÍCHEL s.n. (<fr. *nickel*, germ. *Nickel*) Element chimic (*Ni*; nr.at. 28; m.at. 58,71; p.t. 1452°C; p.f. 2840°C; gr.sp. 8,90), metal feromagnetic, alb-cenuşiu, lucios, puţin oxidabil, maleabil şi ductil, cu numeroase întrebuinţări tehnice, care se găseşte în natură sub formă de sulfuri, de arseniuri etc. şi se foloseşte la obţinerea unor oţeluri speciale, a unor aliaje şi la nichelare. A fost descoperit de A. F. Cronstedt în 1751.
NICHELÁ vb. I tranz. (<fr. *nickeler*) A acoperi suprafaţa unei piese metalice cu un strat subţire de nichel (în scopul protecţiei anticorosive, pentru îmbunătăţirea aspectului exterior etc.).
NICHELÁJ s.n. (<fr. *nickelage*) **1.** Nichelare. **2.** Concr. Strat depus prin nichelare pe suprafaţa unei piese metalice.
NICHELATÓR s.m. (<*nichela*) Persoană care are ca profesiune nichelarea obiectelor.
NICHELÍNĂ s.f. (<fr. *nickéline*) **1.** Aliaj de nichel, cupru (şi zinc) din care se execută sîrma întrebuinţată la fabricarea rezistenţelor electrice şi unele piese de precizie. **2.** (MINER.) Arseniură de nichel (NiAs), cristalizată în sistemul hexagonal, de culoare roşie-arămie şi cu luciul metalic, folosită ca minereu de nichel.
NICHIPÉRCEA s.m. art. (Eufemistic) Dracul.
NICI adv., conj. (lat. *neque*) **I.** Adv. **1.** (Precedă cuvîntul care poartă accentul în frază, exprimînd o negaţie mai categorică decît "nu" şi fiind, de obicei, dublat de "nu") *Nici nu s-a mişcat.* **2.** *Nici că* = deloc nu ... **3.** (Împreună cu pron. nehot. "unul", "una" formează pronume negative) *Nici unul n-a mai rămas.* ◆ (Urmat de art. nehot. "un", "o", are valoare de adjective) *Nici un om nu se auzea.* **II.** Conj. (Urmat de "nu", leagă două sau mai multe propoziţii, stabilind un raport de coordonare copulativă şi purtînd accentul în frază; repetat, arată excluderea, pe rînd, a ideilor exprimate prin propoziţiile sau prin cuvintele pe care le precedă) *Nu are timp, nici nu doreşte. Nici nu pleacă, nici nu stă.* ◇ (Leagă două sau mai multe părţi ale unei propoziţii negative) *Nu vedeai nici înainte, nici înapoi.* ◇ (Între "nici" şi cuvîntul negat se intercalează pron.pers. "tu", iar verbul se omite) *Nici tu casă, nici tu masă.*
NICICÎND adv. (<*nici*+*cînd*) Niciodată.
NICICÚM adv. (<*nici*+*cum*) Nicidecum.
NICIDECÚM adv. (<*nici*+*de*+*cum*) În nici un caz, în nici un chip; defel, deloc, nicidecum.
NICIODÁTĂ adv. (<*nici*+*odată*) În nici un moment, în nici o împrejurare, cu nici un alt prilej.
NICIÚNDE adv. (<*nici*+*unde*) Nicăieri.
NICÓL s.m. (<fr. *nicol*; cf. n.pr. *W.Nicol*, fizician scoţian) (FIZ.) Dispozitiv optic paralelipipedic pentru polarizarea luminii, alcătuit din două prisme de spat de Islanda lipite.
NICORÉTE s.m. (Mai ales la pl.) (BOT.) Numele a două specii de ciuperci comestibile, de culoare gălbuie sau albă-cenuşie, cu pălăria cărnoasă; fiecare dintre aceste specii (*Tricholoma georgii* şi *Clitopilus prunulus*).
NICOTINAMÍDĂ s.f. Vitamina PP.
NICOTÍNĂ s.f. (<fr. *nicotine*, germ. *Nikotin*; cf. n.pr. *J.Nicot*, diplomat francez din sec. 16, care a adus tutunul în Franţa) Alcaloid ($C_{10}H_{14}N_2$), care se găseşte în tutun, fiind un lichid toxic, incolor, cu p.f. 246°C, care în doze mici constituie un excitant al sistemului nervos, iar în doze mari produce intoxicaţii grave.
NICOTÍNIC, -Ă adj., s.f. pl. (<fr. *nicotinique*) **1.** Adj. Care se referă la nicotină, care este produs din nicotină. ◇ *Acid nicotinic* = compus organic, cristalin, incolor, obţinut sintetic şi întrebuinţat la prepararea vitaminei PP. **2.** S.f. pl. Grupă de substanţe care au aceeaşi acţiune de nicotină asupra neuronilor din ganglionii vegetativi şi asupra receptorilor din sistemul nervos central.
NICOTINÍSM s.n. (<fr. *nicotinisme*) (MED.) Tabagism.
NICOVÁLĂ s.f. (<sl. *nakovalo*) **1.** (METAL.) Unealtă de oţel sau de fontă folosită în atelierele de forjare pentru sprijinirea pieselor de metal supuse prelucrării în operaţiile de deformare plastică prin batere cu ciocanul. ◆ Unealtă de oţel pe care se bate tăişul coasei. **2.** (ANAT.) Unul dintre oscioarele urechii medii, de formă asemănătoare cu cea a unei nicovale.
NICRÓM s.n. (<fr. *nichrome*) Aliaj de nichel şi crom (cu mici adaosuri de fier şi mangan), rezistent la temperaturi înalte, care se întrebuinţează mai ales la fabricarea rezistenţelor electrice.
NICROTÉRM s.n. (<*ni*[chel]+*cro*[m]+*term*[ic]) Aliaj de nichel şi crom, cu adaos de carbon, fier, siliciu etc., rezistent la temperaturi înalte şi la medii corosive, care se foloseşte la confecţionarea unor vase, cutii pentru industria alimentară, chimică etc.
NICTA- (<fr. *nycta*; cf.gr. *nyx, nyktos* "noapte") Element prim de compunere care are semnificaţia "noapte", "nocturn".
NICTAGINACÉE s.f. (<fr. *nyctaginacée*) (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, erbacee sau lemnoase, originare din America de Nord şi din America de Sud, cu frunzele simple, cu florile actinomorfe, care se deschid numai în timpul nopţii, şi cu fructele nuculiforme; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.
NICTALFOBÍE s.f. (<fr. *nyctalphobie*) (MED.) Teamă de întuneric (nocturn).
NICTALGÍE s.f. (<fr. *nyctalgie*) (MED.) Durere de cap care se manifestă numai noaptea (în timpul somnului).
NICTALÓP, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *nyctalope*; cf.gr. *nyx, nyktos* "noapte"+*ops* "vedere") (Persoană sau animal) care suferă de nictalopie.
NICTALOPÍE s.f. (<fr. *nyctalopie*) Tulburare a vederii din cauza căreia omul ori animalul bolnav vede normal numai noaptea sau la o lumină slabă.
NICTĂŢIE s.f. (<fr. *nictation*, lat. *nictatio, -onis*) Nictitaţie.
NICTEMÉR s.n. (<fr. *nycthémère*; cf.gr. *nyx* "noapte"+*hemera* "zi") Interval de timp de 24 de ore (o zi şi o noapte), folosit pentru a urmări variaţiile ciclice ale unor funcţiuni biologice.

NICTINASTÍE s.f. (<fr. *nyctinastie*; cf.gr. *nyx* "noapte"+*nastia* "abatere") (BOT.) Mişcare de închidere şi deschidere a florilor ca urmare a alternanţei între zi şi noapte.
NICTITÁŢIE s.f. (<fr. *nictitation*) Clipire permanentă din ochi care constituie simptomul anumitor boli.
NICTITROPÍSM s.n. (<fr. *nyctitropisme*) (BIOL.) Mişcare de închidere a frunzelor la întuneric.
NICTOFOBÍE s.f. (<germ. *Nyktophobie*, it. *nictofobia*; cf.gr. *nyx, nyktos* "noapte"+*phobos* "teamă") Teamă de întuneric (nocturn).
NICTURÉZIS s.n. (<fr. *nycturésis*; cf.gr. *nyx, nyktos* "noapte"+*ouresis* "urinare") (MED.) Incontinenţă urinară nocturnă.
NIDÁŢIE s.f. (<fr. *nidation*; cf. lat. *nidus* "cuib") (MED.) Fixare a oului fecundat în mucoasa uterină.
NIDÍCOL, -Ă adj. (<fr. *nidicole*; cf. lat. *nidus* "cuib"+*colere* "a trăi") (Despre puii unor păsări) Care este golaş şi orb, abia ieşit din ou, neputînd părăsi imediat cuibul.
NIDIFÚG, -Ă adj. (<fr. *nidifuge*; cf. lat. *nidus* "cuib"+*fugire* "a fugi") (Despre puii unor păsări) Care la ieşirea din ou este bine dezvoltat, acoperit cu puf, putînd părăsi imediat cuibul.
NIELÁ vb. I tranz. (<fr. *nieller*) A orna, a incrusta cu email negru.
NIELÁT, -Ă adj. (<*niela*) Decorat cu nieluri.
NIÉLĂ s.f. (<fr. *nielle*; cf.lat. *nigellus* "negricios") Incrustaţie a unui email negru pe un fond alb într-o piesă de orfevrărie.
NIELÚRĂ s.f. (<fr. *niellure*) **1.** Piesă de orfevrărie ornamentată cu incrustaţii de email negru. **2.** Nume dat probelor grafice imprimate după plăci de metal al căror desen gravat este umplut cu cerneală (considerată strămoşul gravurii pe metal).
NIETZSCHEANÍSM s.n. (după fr. *nietzschéisme*, de la *Nietzsche*, filozof german) Filozofia lui F. Nietzsche, care proclamă idealul unei morale individualiste extreme, aristocratice şi intelectualiste, în care "supraomul" trebuie să înlăture mila, altruismul şi obligaţiile sociale şi politice, valoarea supremă fiind desfăşurarea "voinţei de putere".
NÍFE s.n. (<fr. *nifé*; cf. *ni*[chel]+*fe*[r]) Parte a centrului pămîntului în care se află metalele grele.
NIFOBLEPSÍE s.f. (<fr. *niphoblepsie*; cf.gr. *nipha* "zăpadă"+*ablepsia* "orbire") (MED.) Orbire provocată de strălucirea zăpezii.
NIGERIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Nigeria*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Nigeria; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Nigeriei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Nigeriei sau nigerienilor, privitor la Nigeria sau la nigerieni.
NIGRANILÍNĂ s.f. (<*negru*+*anilină*) Substanţă intermediară obţinută prin oxidarea anilinei, în procesul de preparare a negrului de anilină.
NIGROZÍNĂ s.f. (<fr. *nigrosine*) Amestec de coloranţi negri obţinut din anilină şi nitrobenzen în prezenţa clorurii feroase, întrebuinţat la fabricarea cremei de ghete, la îmbibarea panglicilor pentru maşinile de scris etc.
NIHILÍSM s.n. (<fr. *nihilisme*) Atitudine, tendinţă, concepţie sau manifestare care neagă rînduielile, instituţiile, morala, tradiţiile culturale existente într-o societate dată, fără să le opună, în schimb, altele, superioare; atitudine de negare absolută.
NIHILÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *nihiliste*) **1.** S.m. şi f. Adept al nihilismului. **2.** Adj. Care aparţine nihilismului sau nihiliştilor, privitor la nihilism sau la nihilişti; care dă dovadă de nihilism.
NILGÁU s.m. (<fr. *nilgaut*; cuv. indian) Specie de antilopă de talie mare, cu coarne scurte, care trăieşte în sudul Asiei (*Boselaphus tragocamelus*).
NILÓŢI s.m. pl. Populaţie care trăieşte în partea de sud a Sudanului, în Uganda, Congo, Tanzania, Kenya ş.a.
NIMB s.n. (<fr. *nimbe*) **1.** Cerc (luminos) convenţional cu care sînt înconjurate, în pictura cu tematică religioasă, capetele sfinţilor şi în general, în artele plastice, capetele unor personaje importante; p.gener. cerc luminos, zonă strălucitoare, aureolă. **2.** Nor (de praf). **3.** Fig. Aspect, semn, manifestare care marchează prestigiu, măreţie, glorie, slavă.
NIMBOSTRÁTUS s.n. (<fr. *nimbo-stratus*; cf. lat. *nimbus* "nor gros"+*stratus* "culcat, la pămînt") Formaţie de nori inferiori situaţi în medie la 800 m înălţime, de culoare cenuşie-închisă, care se prezintă ca o pînză întinsă şi care produce precipitaţii de lungă durată.
NÍMBUS s.m. (<fr. *nimbus*) (METEOR.) Nimbostratus.
NÍMENI (NÍMENEA) pron. neg. (lat. *nemo, neminem*) Nici un om; nici o fiinţă.
NIMEREÁLĂ s.f. (<*nimeri*) Faptul de a nimeri. ◇ Loc.adv. *La nimereală* = la întîmplare, fără a socoti, a gîndi, a aprecia; după cum se nimereşte, fără alegere.
NIMERÍ vb. IV (<bg. *nameria*) **1.** Tranz. A atinge pe cineva sau ceva cu un obiect aruncat, cu un proiectil etc. ◆ A lovi în ţintă. ◆ Intranz. A izbuti să atingă scopul urmărit. **2.** Intranz. A sosi (pe neaşteptate, din întîmplare) într-un anumit loc, într-un moment anumit etc. ◆ Refl. A se afla prezent undeva (din întîmplare). **3.** Tranz. A găsi, a descoperi pe cineva sau ceva din întîmplare, sau alegînd între mai multe posibilităţi; a da peste ... **4.** Intranz. A găsi calea potrivită pentru o anumită situaţie sau întîmplare; a izbuti să realizeze scopul propus. ◆ A ghici. **5.** Refl. A se întîmpla ca ceva sau cineva să fie într-un anumit fel; a se brodi, a se potrivi. **6.** Refl. unipers. A se întîmpla, a surveni (incidental).
NIMERÍT, -Ă adj. (<*nimeri*) Bine găsit, bine ales; adecvat situaţiei; corespunzător, indicat, potrivit, reuşit.
NÍMFĂ s.f. (<lat. *nympha*, fr. *nymphe*, it. *ninfa*; cf.gr. *nymphe* "fată tînără") **1.** (În mitologia greacă) Fiecare dintre zeiţele apelor, ale pădurilor, munţilor etc. (personificînd forţele naturii), fiice ale lui Zeus, reprezentate ca nişte femei tinere, graţioase. Dintre nimfe fac parte naiadele, nereidele, oceanidele, oreadele, driadele, hamadriadele. ◆ Fig. Fată tînără şi frumoasă, plină de graţie. **2.** Formă de metamorfoză prin care trec unele insecte după stadiul de larvă şi înainte de a se transforma în insecte adulte. **3.** (ANAT.) Labia mică, vulvară.
NIMFEACÉE s.f. (<fr. *nymphéacée*) (La pl.) Familie de plante erbacee dicotiledonate, dialipetale, acvatice, cu rizom, cu frunzele cordiforme, lung peţiolate, plutitoare, cu florile mari, solitare, hermafrodite şi cu fructele nucule, bace sau capsule, avînd ca tip nufărul alb; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.
NIMFOMÁNĂ adj., s.f. (<fr. *nymphomane*) (Femeie) care suferă de nimfomanie.
NIMFOMANÍE s.f. (<fr. *nymphomanie*; cf.gr. *nymphe* "tînără"+*mania* "manie") (MED.) Stare patologică la femei şi la animale femele, manifestată printr-un libido exagerat, supraexcitare continuă a organelor sexuale, dorinţa de acte sexuale repetate însoţite de insatisfacţie parţială. Poate însoţi tulburări hormonale, boli genitale sau reprezintă o manifestare psihopatică.
NIMÍC (NIMÍCA) pron. neg., s.n., adv. (lat. *ne mica*) **I.** Pron. neg. Nici un lucru; spec. nici un cuvînt, nici un sunet, nici un zgomot, nici un lucru defavorabil, rău. ◇ Loc.adj. *De nimic* = a) fără valoare, fără importanţă, mărunt; b) (despre oameni) lipsit de merit; neserios; ticălos, mizerabil, secătură. ◇ Loc.adv. *Întru* (sau *cu*) *nimic* = în nici un fel, deloc. *Pe nimic* = (aproape) gratuit; pe preţ redus. **II.** S.n. **1.** Lucru, fiinţă, faptă sau vorbă fără valoare, fără importanţă. ◆ Fig. Lipsă de merit; nimicnicie, zădărnicie. **2.** (Mai ales art.) Fig. Neant, nefiinţă. **III.** Adv. Defel, deloc, nicidecum; cîtuşi de puţin, în nici un fel. ◇ *A nu avea numic a face* = a nu avea nici o legătură (unul cu altul).
NIMICÍ vb. IV tranz. (<*nimic*) A face să nu mai existe, a reduce la nimic (omorînd, distrugînd, lichidînd); a distruge, a extermina. ◆ Fig. A înjosi, a umili.
NIMICITÓR, -OÁRE adj. (<*nimici*) Care nimiceşte; distrugător. ◆ Fig. Zdrobitor, copleşitor, înjositor.
NIMICNICÍ vb. IV tranz. (<*nimic*) A nimici. ◆ Refl. Fig. A decădea; a se degrada.
NÍNGE vb. III intranz., impers. (lat. *ningere*) **1.** A cădea zăpada. ◆ Tranz. A acoperi cu zăpadă. **2.** A cădea ca fulgii de zăpadă; a cerne. ◆ Tranz. A lăsa să cadă (ca fulgii de zăpadă).
NÍNJA adj., subst. (<n.pr. *Ninja*, numele unor broaşte ţestoase, personaje în unele filme de desene animate; cuv. jap. "mercenar în serviciul împăratului Japoniei") **1.** Adj., subst. (Luptător) foarte agresiv, bătăios. **2.** Adj. (Despre arme albe) Care are o formă specifică, fiind utilizată de luptătorii ninja.
NINS, -Ă adj. (<*ninge*) Acoperit de zăpadă. ◆ Fig. Cărunt.
NINSOÁRE s.f. (<*nins*) **1.** Faptul de a ninge; cădere a zăpezii. **2.** Concr. Zăpadă. ◆ Fig. Cărunteţe.
NIOBÍT s.n. (<fr. *niobite*) Mineral natural de fier şi mangan.
NIÓBIU s.n. (<fr. *niobium*, germ. *Niobium*) Element chimic (*Nb*; nr.at. 41; m.at. 92,908; p.t. 2470°C; p.f. c. 3300°C; gr. sp. 8,6), metal rar, alb-cenuşiu, dur, lucios, foarte rezistent la aer şi la acţiunea agenţilor chimici, care se utilizează la fabricarea oţelurilor speciale, inoxidabile şi anticorosive. A fost descoperit de C.Hatchett în 1801.
NÍPLU s.n. (<engl. *nipple*, germ. *Nippel*) Piesă de legătură, în formă de tub, cu sau fără filet, cu ajutorul căreia se realizează asamblarea a două conducte, ţevi, cabluri etc.
NIPÓN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *nippon*) Japonez.

NIPRÁLĂ s.f. Plantă furajeră folosită şi ca îngrăşământ verde, din familia leguminoaselor, cu frunzele palmat-compuse, cu florile galbene, având fructele alcătuite din păstăi cu seminţe puţin turtite, pestriţe, cu pete purpurii-negricioase (*Lupinus luteus*).

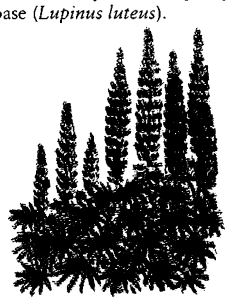

niprală

NIRVÁNA s.f. art. (<fr. *nirvâna*; cuv. sanscrit) (În religia budistă, în filozofia indiană etc.) Stare de fericire ("repausul absolut") care corespunde eliberării din ciclul reincarnărilor; eliberare definitivă de suferinţe, de iluzii, de ignoranţă, de dorinţă cu ajutorul contemplaţiei şi al ascezei.

NISÉTRU s.m. (<bg. *nesetăr*, *esetăr*) Peşte mare din familia acipenseridelor, răpitor, cu corpul alungit şi îndesat, cu plăci osoase pe spate şi pe laturile corpului, cu capul mic şi botul scurt, lat şi rotunjit, care trăieşte în Marea Neagră şi Marea Caspică şi migrează în fluvii pentru reproducere, fiind apreciat pentru carnea şi icrele lui (negre) (*Acipenser güldenstaedti*).

nisetru

NISÍP s.n. (<bg. *nasip*) **1.** (GEOL.) Rocă sedimentară neconsolidată, provenită din sfărîmarea unor minerale, roci sau organisme, care se prezintă sub forma unor acumulări de granule fine şi care este utilizat ca material de construcţie în industria sticlei sau pentru extragerea unor componenţi utili; p.ext. (mai ales la pl.) loc, teren întindere acoperite cu asemenea rocă şi, de obicei, lipsite de vegetaţie. **2.** (MED.) Depunere patologică de granule fine de oxalaţi, uraţi etc. în rinichi, în vezica urinară sau în vezicula biliară.

NISIPÁR s.m., s.n. (<*nisip*) **1.** S.m. Persoană care scoate, cară (şi vinde) nisip. **2.** S.n. Dispozitiv montat pe o locomotivă, pe un tramvai etc. care serveşte la distribuirea nisipului la roţi pentru a împiedica patinarea acestora.

NISIPÁRIŢĂ s.f. (<*nisip*) Peşte teleostean mic, din apele de munte, asemănător cu zvîrluga (*Cobitis caspia romanica*).

NISIPÁRNIŢĂ s.f. (<*nisip*) **1.** Vas mic umplut cu nisip fin, care se presăra peste scrisul proaspăt pentru a usca cerneala. **2.** Clepsidră (cu nisip).

NISIPÓS, -OÁSĂ adj. (<*nisip*) Care conţine mult nisip; plin de nisip, acoperit cu nisip.

NISTÁGMUS s.n. (<fr. *nystagmus*; cf. gr. *nystagmos* "oscilaţie") Stare patologică a globilor oculari, manifestată prin mişcări oscilatorii, ritmice, în special laterale, provocate de contracţiile spastice ale muşchilor ochilor, cu originea în creierul mic şi aparatul vestibular.

NIŞÁM subst. (<tc. *nişan*) Numele unei decoraţii otomane.

NIŞANGÍU s.m. (<tc. *nişancı*) Demnitar din Imperiul Otoman, însărcinat cu redactarea actelor oficiale, precum şi cu executarea şi aplicarea parafei imperiale.

NIŞĂ s.f. (<fr. *niche*) **1.** Adîncitură (dreptunghiulară, în formă de arcadă etc.) anume lăsată într-un perete, la o mobilă etc. în care, de obicei, se aşază obiecte decorative, obiecte de uz casnic etc. **2.** Intrînd amenajat pe o latură a unei încăperi, care serveşte ca anexă a unei camere de locuit. **3.** Intrînd amenajat în peretele unei galerii de mină sau al unui tunel, care serveşte la adăpostirea lucrătorilor în timpul executării unor lucrări periculoase sau la trecerea trenului, precum şi pentru depozitarea unor materiale. ◆ Fiecare dintre adîncimile făcute în pereţii unei ecluze pentru a apăra porţile cînd ecluzele sînt deschise. **4.** (GEOMORF.) *Nişă de abraziune* = adîncitură prelungă formată la baza unei faleze alcătuite din roci de rezistenţe diferite la eroziune, în urma acţiunii valurilor care se sparg cu violenţă în lungul ţărmurilor înalte. **5.** Construcţie specială, în formă de dulap, cu pereţii de sticlă, legată de un coş de evacuare şi folosită în laboratoare pentru lucrul cu substanţe care dezvoltă gaze vătămătoare. **6.** *Nişă ecologică* = spaţiu de răspîndire, creştere, dezvoltare şi reproducere a fiecărei specii, bine stabilit din cadrul nivelelor (lanţurilor) trofice. **7.** (MED.) Ulceraţie adîncă, pînă la perforare, a unor organe interne (stomac, plămîni etc.).

NÍŞTE art. nehot. (lat. *nescio quid*) (Precedă substantive la pl. pentru a arăta un număr, o cantitate oarecare) *Nişte copaci.* ◇ (Înaintea unui substantiv care redă o idee de calitate negativă, accentuează valoarea peiorativă a substantivului) *Sînt nişte incapabili.* ◇ (Precedă substantive, nume de materie, la sg. sau substantive cu sens colectiv) *Frige nişte carne.*

NÍT s.n. (<germ. *Niet*) **1.** (TEHN.) Tijă de metal (cilindrică), prevăzută cu un cap de diametru mai mare decît corpul, care este folosită la îmbinarea pieselor metalice, de piele sau de carton. **2.** (FIZ.) Unitate de măsură pentru luminanţă (simbol *nt*), egală cu strălucirea uniformă a unei surse de lumină plane cu aria de un metru pătrat, care emite în direcţia normală o intensitate luminoasă de o candelă (1 cd).

NITAM-NISÁM (NETAM-NESÁM) adv. (<bg. *ni tam*, *ni sam* "nici aici, nici acolo") Deodată (şi în mod nepotrivit), pe neaşteptate.

NITMÉTRU s.n. (<fr. *nitomètre*) (FIZ.) Fotometru pentru măsurarea luminaţiei unei suprafeţe.

NITRÁ vb. I tranz. (<fr. *nitrer*) (CHIM.) A introduce o grupare alcătuită din azot şi oxigen în molecula unei substanţe organice.

NITRAGÍN s.m. (<fr. *nitragine*) Îngrăşământ compus din bacterii care trăiesc în simbioză, selecţionate, specifice pentru fiecare specie de leguminoase, folosit în agricultură pentru fixarea azotului.

NITRÁT s.m. (<fr. *nitrat*) Azotat. ◇ *Nitrat de argint* = compus al natriului, folosit în medicină şi în industria cernelurilor; azotat de argint. *Nitrat de celuloză* = nitroceluloză.

NITRATBACTÉRIE s.f. (<*nitrat*+*bacterie*) Bacterie care asimilează dioxidul de carbon din atmosferă şi din carbonaţi cu ajutorul energiei eliberate prin oxidarea acidului azotos în acid azotic.

NÍTRIC adj. (<fr. *nitrique*) *Acid nitric* = acid azotic.

NITRIFICÁ vb. I refl. (<fr. *nitrifier*) (Despre amoniacul din sol) A se transforma prin oxidare, sub acţiunea unor bacterii, în azotaţi folosiţi de plante la sinteza materiei organice.

NITRIFICÁRE s.f. (după fr. *nitrification*) Proces chimic complex de oxidare a amoniacului din sol, în mediu neutru sau alcalin, realizat de bacteriile care asigură circuitul azotului în natură, prin încorporarea azotaţilor în substanţa organică a plantelor.

NITRÍL s.m. (<fr. *nitrile*, germ. *Nitril*) Substanţă organică, ester al acidului cianhidric, folosită în sinteza organică.

NITRÍT s.m. (<fr. *nitrite*) Azotit. ◇ *Nitrit de amil* = substanţă chimică cu acţiune vasodilatatoare imediată, utilizată în tratamentul crizelor de angină pectorală.

NITRITBACTÉRII s.f. pl. (<*nitrit*+*bacterii*) (MICROBIOL.) Microorganisme care intervin în prima etapă a nitrificării, cu producerea de nitriţi din substanţele azotoase din sol.

NITRO[1]- (<fr., it. *nitro-*; cf.lat. *nitrum*, gr. *nitron*) Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) azot", "azotic", "(referitor la) radicalul nitric", care intră în denumirea substanţelor ce conţin în moleculă nitro[2].

NITRO[2] subst. (<lat. *nitrum* "salpetru") Grupare funcţională monovalentă ($-NO_2$).

NITROALCÁN s.m. (<*nitro*[1]-+*alcan*) Nitroparafină.

NITROANILÍNĂ s.f. (<*nitro*[1]-+*anilină*) Nitroderivat al anilinei, substanţă cristalină, existentă în trei forme izomere, de culoare galbenă, solubilă în apă, în alcool şi în eter, folosită ca intermediar în industria coloranţilor şi în unele sinteze organice.

NITROBACTÉRIE (NITROBACTÉR) s.f. (subst.) (<fr. *nitrobacter*, germ. *Nitrobakter*) Nitratbacterie.

NITROBENZÉN s.m. (<fr. *nitrobenzène*) Mononitroderivat al benzenului, obţinut prin nitrare directă a benzenului, lichid uleios, gălbui, cu miros de migdale amare, insolubil în apă, solubil în alcool sau în eter, folosit ca solvent, la fabricarea unor coloranţi, sau ca substanţă parfumată.

NITROCELULÓZĂ s.f. (<fr. *nitrocellulose*) Substanţă solidă inflamabilă, de culoare albă, cu aspect fibros, asemănătoare cu bumbacul, obţinută prin tratarea celulozei cu un amestec de acid azotic şi acid sulfuric, întrebuinţată ca exploziv (fulmicoton), la fabricarea unor lacuri, a celuloidului etc.

NITRODERIVÁT s.m. (<germ. *Nitroderivat*, cf. fr. *nitroderivé*) Substanţă organică ce conţine în moleculă gruparea nitro ($-NO_2$), legată direct de atomul de carbon al unui radical hidrocarbonat alchilic sau arilic.

NITROFÍLM s.n. (<germ. *Nitrofilm*) Film obţinut pe bază de nitroceluloză.

NITROFÓSKA s.f. (<germ. *Nitrophoska*) Îngrăşământ agricol complex provenit din uree sau azotat de amoniu în stare topită.

NITROGÉN s.m. (<fr. *nitrogène*, germ. *Nitrogen*) Azot.

NITROGLICERÍNĂ s.f. (<fr. *nitroglycérine*) Substanţă lichidă, uleioasă, incoloră sau gălbuie, foarte toxică, obţinută prin tratarea glicerinei cu un amestec de acid azotic şi acid sulfuric, întrebuinţată la fabricarea dinamitei şi, în doze mici, ca medicament în unele boli de inimă.
NITROGUANIDÍNĂ s.f. (<*nitro*[1]*-*+*guanidină*) Substanţă explozivă obţinută prin tratarea azotatului de guanidină cu acid sulfuric, întrebuinţată în amestecurile explozive antigrizutoase, pentru a le coborî temperatura de explozie.
NITROMETÁN s.m. (<fr. *nitrométhane*) Nitroderivat al metanului, întrebuinţat ca solvent pentru nitroceluloză şi în sinteza organică.
NITROMÉTRU s.n. (<fr. *nitromètre*) Aparat pentru determinarea conţinutului în oxizi de azot al unor combinaţii de azot.
NITRONATRÍT s.m. (<fr. *nitronatrite*) Nitrat de sodiu care formează componentul principal al salpetrului de Chile.
NITROPARAFÍNĂ s.f. (<*nitro*[1]*-*+*parafină*) Nitroderivat al unei hidrocarburi parafinice obţinut prin nitrarea parafinelor fie în stare lichidă, fie în stare de vapori, folosit ca dizolvant, la diferite sinteze organice etc.
NITROSOMÓNAS s.m. (<fr. *nitrosomonas*) Bacterie cu rol important în nitrificare, care transformă amoniacul din sol în nitriţi.
NITROTOLUÉN s.m. (<fr. *nitrotoluène*) Substanţă de culoare gălbuie cu miros caracteristic, derivată din toluen, folosită pentru obţinerea trotilului, a unor amine etc.
NITROZÁRE s.f. (după fr. *nitrosation*) Transformare în soluţie coloidală a amoniacului sau a sărurilor amoniacale cu acid nitros.
NITRÓZĂ s.f. (<germ. *Nitrose*) Gaz compus din oxid de azot.
NITROZÓ subst. Grupare funcţională monovalentă (-NO), caracteristică nitrozoderivaţilor.
NITROZODERIVÁT s.m. (<*nitrozo*+*derivat*) Compus organic care conţine în moleculă una sau mai multe grupări nitrozo, legate de un radical nitrocarbonat alifatic sau aromatic.
NITRURÁ vb. I tranz. (<fr. *nitrurer*) A trata termochimic anumite oţeluri pentru a le mări duritatea la suprafaţă prin încălzirea într-o atmosferă de amoniac, urmată de o răcire lentă.
NITRÚRĂ s.f. (<fr. *nitrure*) Combinaţie a azotului cu un metal.
NITUÍ vb. IV tranz. (<*nit*) **1.** A forma un al doilea cap al unui nit după ce acesta a fost trecut prin găurile pieselor care trebuie împreunate. **2.** A împreuna, a fixa două sau mai multe piese cu ajutorul niturilor.
NIVÁL, -Ă adj. (<fr. *nival*, it. *nivale*, lat. *nivalis*) Referitor la zăpadă; datorat zăpezii.
NIVÁŢIE s.f. (<fr. *nivation*; cf. lat. *nix*, *nivis* "zăpadă") (GEOGR.) Acţiune specifică de modelare a reliefului făcută de îngheţurile şi dezgheţurile succesive în zonele înalte ale munţilor.
NIVÉL, NIVÉLĂ s.n., s.f. (<*nivela*; cf.fr. *niveau*) **I.** S.n. **1.** Înălţimea la care se găseşte un punct, o linie sau o suprafaţă a unui loc, a unui obiect în raport cu un plan orizontal dat. ◇ *Nivelul mării* = punct situat la înălţimea mijlocie a mărilor şi a oceanelor care comunică între ele, în raport cu care se măsoară toate altitudinile. *Nivel de bază* = limită sub care o apă curgătoare nu se mai poate adînci. *Curbă* (sau *linie*) *de nivel* = linie care uneşte punctele suprafeţei terestre cu aceeaşi altitudine faţă de o suprafaţă de referinţă; punct, suprafaţă care corespunde acestei linii. *Pasaj de nivel* = loc unde se încrucişează (la aceeaşi altitudine) o cale ferată cu o şosea. ◇ Loc. prep. *La nivelul* = în regiunea..., în dreptul... . ◆ Etaj, cat. **2.** Zonă geologică, subdiviziune stratigrafică a etajelor şi a subetajelor, care se distinge după fosilele caracteristice pe care le conţine. ◇ *Nivel de eroziune* (sau *denudaţie*) = complex de forme de relief nivelate, cu aspect de platou în masivele muntoase, rezultat sub acţiunea schimbărilor climatice în perioada trecerii de la un sistem morfoclimatic la altul. **3.** (FIZ.; CHIM.) Valoare intensivă a unei mărimi, în raport cu o valoare de referinţă. ◆ (TELEC.) *Nivel de transmisiune* = puterea, într-un circuit de transmisiune, considerată în comparaţie cu o putere ce constituie un nivel de referinţă socotit nivel zero şi exprimată în decibeli sau neperi. ◇ *Nivel de energie* (sau *energetic*) = valoarea energiei care caracterizează straturile de electroni, substraturile de electroni şi orbitalii atomici. **4.** Fig. Stadiu, grad (de pregătire, de dezvoltare), treaptă (a calităţii), indice (al cantităţii). ◇ *Nivel de trai* = gradul de satisfacere a nevoilor materiale şi spirituale ale populaţiei unei ţări, ale unor clase sau ale unei persoane în condiţii istorice date. **II.** S.f. Nume dat mai multor unelte, instrumente, dispozitive care servesc la determinarea liniei (sau a poziţiei, a suprafeţelor) orizontale sau cu care se măsoară pe teren diferenţele de înălţime dintre două sau mai multe puncte de pe suprafaţa terestră. ◆ Instrument sau dispozitiv pentru determinarea poziţiei (orizontale) a suprafeţelor, alcătuit dintr-un tub de sticlă curbat, închis la capete, umplut cu un lichid, astfel încît, în interior, în spaţiul rămas liber, să se formeze o bulă de aer. ◆ Instrument construit pe principiul vaselor comunicante, care serveşte la determinarea planului orizontal, după înălţimea la care se ridică apa în două tuburi gradate. ◆ Nivelmetru.
NIVELÁ vb. I tranz. (<fr. *niveler*) A face să fie la acelaşi nivel; a realiza o suprafaţă plană (a unui teren, a unui zid etc.). ◆ Fig. A face să dispară diferenţele, a pune pe acelaşi plan. ◆ A măsura cu ajutorul unor instrumente speciale diferenţa de nivel dintre două sau mai multe puncte.
NIVELATÓR, -OÁRE adj., s.n. (<*nivela*) **1.** Adj. Care nivelează. **2.** S.n. Maşină folosită pentru nivelarea arăturilor adînci de toamnă.
NIVELMÉNT s.n. (<fr. *nivellement*) (TOPOGR.) Totalitatea metodelor, procedeelor şi operaţiilor prin care se determină altitudinea unor puncte terestre în scopul reprezentării lor pe o hartă sau pe un plan.
NIVELMÉTRU s.n. (<*nivel*+*metru*) (TOPOGR.) Instrument care serveşte la efectuarea lucrărilor de nivelment.
NIVOMÉTRU s.n. (<fr. *nivomètre*) Instrument folosit pentru măsurarea cantităţii de zăpadă căzute pe o suprafaţă, într-un anumit interval de timp.
NIVOPLUVIÁL, -Ă adj. (<fr. *nivo-pluvial*) *Regim nivopluvial* = regim al cursurilor de apă alimentate de zăpezi şi de ploi.
NIVÓZĂ s.f. (<fr. *nivôse*; cf. lat. *nivosus* "de zăpadă") A patra lună a calendarului republican francez (21 decembrie - 19 ianuarie).
NIX, -Ă s.m. şi f. (<fr. *nix*, *nixe*) (MITOL.; la vechii germani) Geniu sau nimfă a apelor.
NIZÁM s.m. (<fr. *nizam*) Titlu dat suveranilor din Hyderbad (India); persoană care poartă acest titlu.
No (CHIM.) Simbol pentru *nobeliu*.
NÔ s.n. (cuv. jap.) Veche formă de artă teatrală (lirică) japoneză, de factură simbolică, caracterizată printr-un conţinut filozofic (budist), exprimat într-un spectacol complex care cuprinde dansul plastic, recitarea, pantomima, folosirea largă a măştilor, muzica instrumentală.
NOÁPTE s.f., adv. (lat. *nox*, *noctis*) **I.** S.f. **1.** Interval de timp cuprins între apusul soarelui şi răsăritul lui, cînd este întuneric; p.ext. timp cît soarele nu luminează. **2.** Fig. Întuneric, întunecime, lipsă de lumină. **II.** Adv. (art.) În timpul nopţii; în fiecare noapte.
NOÁTEN s.m. (lat. *annotinus*, *-a*, *-un*) **1.** Miel sau mioară de la înţărcare pînă la doi ani. **2.** Mînz a cărui limită de vîrstă variază de la şase luni la doi sau trei ani. **3.** Lînă (neagră).
NOBÉLIU s.n. (<fr. *nobelium*, germ. *Nobelium*; cf.n.pr. *A.Nobel*, chimist suedez) Element chimic transuranic (*No*; nr.at. 102; m.at. 254), obţinut pe cale artificială în 1957.
NÓBIL, -Ă adj., s.m. şi f. (<lat. *nobilis*, germ. *nobel*, it. *nobile*, fr. *noble*) **I.** Adj. **1.** Care dă dovadă de generozitate, de cinste; capabil de sentimente înalte; ales; bun. ◆ Care face cinste, care onorează, care pune într-o lumină favorabilă pe cineva. **2.** Care are sau care exprimă eleganţă, distincţie. **3.** Care se distinge prin anumite caracteristici de superioritate. ◇ *Metal nobil* = metal preţios. *Gaz nobil* = nume dat fiecăruia dintre gazele inerte, incolore şi inodore, care se găsesc în atmosferă în cantităţi mici. **II.** S.m. şi f., adj. (Persoană) care face parte din nobilime.
NOBILIÁR, -Ă adj. (<fr. *nobiliaire*) Care aparţine nobilimii sau nobililor, privitor la nobilime sau la nobili; specific nobilimii sau nobililor.
NOBILÍME s.f. (<*nobil*) **1.** Categorie socială privilegiată, constituită din posesorii de feude şi de titluri de nobleţe ereditare. **2.** Nobilii dintr-o epocă, dintr-o regiune, dintr-o localitate.
NOBILÍSSIM s.n. (<lat. *nobilissimus*) (IST.) Înalt demnitar bizantin care urma în ierarhie după împărat.
NOBLÉŢE s.f. (<fr. *noblesse*) **1.** Calitatea de nobil, rangul de nobil. **2.** Atitudine, însuşire morală superioară; caracter nobil. **3.** Distincţie, eleganţă.
NOCÍV, -Ă adj. (<fr. *nocif*, lat. *nocivus*) Vătămător, distrugător.
NOCT- (<fr. *noct-*; cf. lat. *nox*, *noctis* "noapte") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) noapte", "nocturn".
NOCTAMBÚL, -Ă s.m. şi f. (<fr. *noctambule*; cf. lat. *noctambulus* <*nox*, *noctis* "noapte"+*ambulare* "a merge") Somnambul. ◆ Fig. Persoană care îşi pierde nopţile (în petreceri).

NOCTAMBULÍSM s.n. (<fr. *noctambulisme*) (MED.) Somnambulism.
NOCTILÚCA s.f. (<fr. *noctiluque*; cf.lat. *noctiluca* [miliaris]) Specie de protozoar marin, cu corpul sferic, gelatinos, străveziu şi fosforescent, prevăzut cu un flagel şi cu un tentacul (*Noctiluca miliaris*).
NOCTÚRN, -Ă adj., s.f. (<fr. *nocturne*, lat. *nocturnus*) **1.** Adj. Care se face sau se petrece noaptea; de noapte, în timpul nopţii. ◇ Loc. adj. şi adv. *În nocturnă* = (despre unele competiţii sportive) (care se desfăşoară) în timpul nopţii. ◆ (Despre păsări răpitoare, animale, insecte) Care îşi desfăşoară activitatea în timpul nopţii şi doarme ziua. **2.** S.f. Compoziţie muzicală, vocală sau instrumentală, cu un caracter liric, visător, melancolic, frecventă în sec. 18 şi 19. Reprezentanţii principali sînt F.Chopin, C.Debussy, L.Dallapiccola.
NOD s.n. (lat. *nodus*) **1.** Loc în care se leagă două fire, două sfori, două fişii de pînză etc. ca să se ţină strîns împreună; loc de-a lungul sau la capătul unui fir, al unei fişii etc. unde s-a făcut un ochi prin care s-a petrecut unul dintre capete şi apoi s-a strîns tare; legătură obţinută astfel. ◆ Loc de intersecţie a două sau a mai multe căi de comunicaţie avînd direcţii diferite. ◇ *Nod de cale ferată* = punct de intersecţie a cel puţin trei linii principale de cale ferată, prevăzut cu instalaţii speciale de tranzit, de desfacere sau de cuplare a unor vagoane, de încărcare a mărfurilor etc. *Nod rutier* = loc de întîlnire a mai multe şosele importante. **2.** Loc sau centru geografic ori geologic cu anumite caracteristici, deosebit faţă de împrejurimi. ◇ *Nod hidroenergetic* = ansamblu format de o centrală hidroelectrică şi construcţiile hidrotehnice aferente. **3.** Loc de legătură, de întretăiere, de întîlnire a două sau a mai multe elemente ale unui mecanism, ale unei construcţii etc. **4.** Proeminenţă pe trunchiul unui arbore, pe tulpina unei plante sau la încheietura unui cotor; punct de unde încep să crească crengile pe tulpină sau frunzele pe lujer. ◆ Porţiune mică, rotundă, compactă, foarte tare, într-o bucată de lemn, într-o scîndură, reprezentînd locul de ramificaţie a crengilor pe trunchi. ◆ Aglomerare locală de material în masa unui corp, cu o structură mai compactă sau de culoare diferită. **5.** Articulaţie, încheietură (a degetelor). **6.** *Nodul gîtului* (sau *al gîtlejului*, *al beregatei*) = mărul lui Adam. *Nod vital* = punct situat în bulbul rahidian, corespunzînd centrului mişcărilor respiratorii, a cărui lezare produce moartea prin oprirea respiraţiei. **7.** Umflătură, tumoare, nodozitate, gîlcă rezultată dintr-o stare patologică. **8.** (FIZ.) Fiecare dintre punctele în care sînt dispuşi atomii, ionii sau moleculele unei reţele cristaline. ◆ Punct al unei unde staţionare, în care amplitudinea oscilaţiei are mereu o valoare nulă. **9.** (ASTR.) Fiecare dintre cele două puncte de intersecţie ale orbitei unui corp ceresc cu un plan de referinţă, în cazul sistemului nostru solar. **10.** Senzaţie de sufocare pe care o are cineva cuprins de o emoţie sau de o enervare puternică. **11.** Fig. Punct de importanţă capitală, de care depinde rezolvarea unor probleme. ◇ *A tăia nodul gordian* = a recurge la un mijloc extrem în rezolvarea unei situaţii căreia nu i se poate găsi o altă soluţie. ◆ Moment culminant în desfăşurarea acţiunii unei opere literare. **12.** Unitate de măsură pentru viteză folosită în navigaţia maritimă, egală cu viteza unui vas care parcurge o milă marină (1852 m) pe oră, adică 0,514 m/s.
NODÁL, -Ă adj. (<fr. *nodal*) Care se referă la locul de intersecţie a mai multe căi de comunicaţie, artere, ligamente etc. ◆ Fig. Crucial; fundamental, esenţial.
NODÓS adj. (<*nod*) *Eritem nodos* = simptom a mai multe boli (contaginoase) caracterizat prin apariţia pe pielea corpului a unor băşicuţe seroase sau a unor noduli tari.
NODOZITÁTE s.f. (<fr. *nodosité*) **1.** (BOT.) Formaţie patologică secundară, rezultată din înmulţirea celulelor rădăcinilor de leguminoase în urma infectării cu bacterii din genul *Rhizobium*. **2.** (MED.) Proeminenţă la articulaţiile corpului sau a unei părţi a lui. ◆ Nodul. **3.** Ridicătură mică, rotunjită, pe suprafaţa unui obiect.
NODÚL s.m. (<fr. *nodule*, lat. *nodulus*) **1.** (MED.) Umflătură de dimensiuni mici şi bine circumscrisă, care apare în diverse părţi ale corpului, însoţind adesea unele boli cronice. **2.** (GEOL.) Mică masă de piatră cuprinsă într-o zonă mai puţin dură.
NODULÁR, -Ă adj. (<fr. *nodulaire*) **1.** Cu noduli, cu aspect de noduli. **2.** *Fontă nodulară* = fontă modificată în care masa de bază este formată din perlită sau ferită, iar grafitul are forma de noduli.
NODULIZÁRE s.f. (<*nodul*, după engl. *nodulizing*) (METAL.) Procesul de separare a grafitului din fonta lichidă sub formă de noduli.
NODURÁR s.n. (<*nod*) Parte a războiului de ţesut, alcătuită dintr-un fuscel gros legat de fusul sau sulul dindărăt şi de care se prind capetele urzelii cînd se înveleşte pînza.
NODURÓS, -OÁSĂ adj. (<*nod*) **1.** (Despre sfori, aţe, ţesături) Cu noduri. **2.** (Despre arbori, lemne, diverse plante) Plin de noduri. **3.** (Despre fiinţe sau părţi ale corpului lor) Cu articulaţii proeminente sau cu proeminenţe.
NOÉMĂ s.f. (<fr. *noème*; cf. gr. *noema, noematos* "idee") **1.** (În filozofia fenomenologică a lui Husserl) Termen care desemnează obiectul gîndirii, conţinutul ideii, datul intuiţiei, conţinutul unei propoziţii. **2.** (LINGV.) Semnificatul unui glosem.
NOÉSIS (NOÉZĂ) s.f. (<it. *noesis*, fr. *noèse*; cf.gr. *noesis* "inteligenţă") (La Platon) Cunoaşterea raţională a ceea ce este general şi etern; (la Aristotel) gîndirea intuitivă. ◆ (În filozofia fenomenologică a lui Husserl) Actul de a gîndi; termen care desemnează forma judecăţii, caracterul formal al enunţului.
NOÉTIC[1], -Ă adj. (<it. *noetico*, fr. *noétique*, germ. *noetisch*; cf.gr. *noein* "a gîndi") Referitor la noetică sau la noemă.
NOÉTIC[2], -Ă adj. (<it. *noetico*) Referitor la Noe şi la fragmentul biblic despre Noe; care s-a petrecut în timpul lui Noe.
NOÉTICĂ s.f. (<germ. *Noetik*) Studiul gîndirii; gnoseologie; (rar) epistemologie.
NOGÁI, -ÁIE s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Nogai*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie mongolă turcizată, răspîndită în diverse regiuni dintre Marea Caspică, Marea Neagră şi Marea Azov; (la sg.) persoană care aparţine acestei populaţii. **2.** Adj. Care aparţine nogailor, privitor la nogai.
NOI pron. pers. I pl. (lat. *nos*) **1.** Desemnează pe cel care vorbeşte şi persoana sau persoanele pe care acesta şi le asociază în vorbire. *Noi ne deplasăm cu atenţie.* **2.** (La dativ, în formele *ne, ni*, cu valoare posesivă) *Strada ne e liniştită.* ◇ (Cu valoare de dativ etic) *Ne eşti aproape.* **3.** (La dativ sau acuzativ în forma *ne*, cu valoare de pronume reflexiv) *Ne întîlnim adesea.* **4.** (În stilul oficial administrativ) Eu. *Noi, directorul şcolii, hotărîm.* ◇ (Ca plural al modestiei) *Noi credem că acest studiu este perfectibil.*
NOIÁN s.n. **1.** Cantitate, volum mare din ceva. ◆ Număr mare de fiinţe sau de lucruri, de fenomene. **2.** Întindere mare de apă; nemărginire, imensitate. **3.** Haos, hău, abis, genune.
NOIÉMBRIE (NOIÉMVRIE) s.m. invar. (<sl. *nojenbrĭ, nojemvrĭ*) A unsprezecea lună a anului, care urmează după octombrie şi are 30 de zile; brumar.
NÓIMĂ s.f. (<ngr. *noima*) **1.** Înţeles, conţinut, sens (al unui cuvînt sau enunţ). **2.** Justificare, ţel, scop, menire.
NOÍME s.f. (<*nouă*) A noua parte dintr-un întreg împărţit în părţi egale.
NOÍŢĂ s.f. (<*nou*) Pată mică albă, care apare uneori pe unghiile degetelor de la mînă.
NOJÍŢĂ s.f. (<bg. *nojiţa*) **1.** Cureluşă sau şiret cu care se leagă opincile de picior. **2.** Fiecare dintre găurile opincii prin care se petrece nojiţa.
NOM s.m. (<fr. *nome*; cf.gr. *nomos* "lege") Cîntec religios al vechilor greci pentru solist acompaniat de citheră sau de fluier, adresat unui zeu şi alcătuit dintr-o invocaţie, o povestire din viaţa acestuia şi o rugăciune.
NOMÁD, -Ă adj., s.m. (<fr. *nomade*, it. *nomade*; cf. gr. *nomas, nomados* "care rătăceşte") (Persoană, colectivitate) care nu are aşezare statornică într-un loc, care se mută dintr-un loc în altul, care rătăceşte.
NOMADÍSM s.n. (<fr. *nomadisme*) Mod de viaţă al unei colectivităţi umane (trib, uniune de triburi, popor), caracterizat prin lipsa unor aşezări stabile.
NO MAN'S LAND s.n. (loc. engl.) Fîşie de pămînt aflată între liniile cele mai înaintate ale beligeranţilor; zonă-tampon între frontiere; ţara nimănui.
NOMÁRH s.m. (<fr. *nomarque*; cf. gr. *nomos* "nomă[2]"+*archein* "a conduce") (În Egiptul antic) Conducătorul unei nome.
NÓMĂ[1] s.f. (<fr. *noma*; cf. gr. *nomein* "a roade") (MED.) Stomatită gangrenoasă, care începe, de obicei, în membrana mucoasă de la colţul gurii şi apoi cuprinde buzele şi faţa (cu scurgerea unui lichid cu miros neplăcut), specifică, de obicei, copiilor subnutriţi şi adulţilor slăbiţi.
NÓMĂ[2] s.f. (<fr. *nome*; cf. gr. *nomos*) Diviziune administrativă în vechiul Egipt şi în Grecia actuală.
NOMENCLATÓR s.m. (<fr. *nomenclateur*, lat. *nomenclator*) Carte, broşură, listă care cuprinde nomenclatura (oficială) dintr-un domeniu al ştiinţei, al tehnicii, al economiei etc. sau enumerarea sortimentelor produselor sau a grupurilor de produse, clasificate după un anumit criteriu.
NOMENCLATÚRĂ s.f. (<fr. *nomenclature*,

lat. *nomenclatura*) **1.** Totalitatea termenilor întrebuinţaţi într-o anumită specialitate sau într-un anumit domeniu de activitate de obicei organizaţi metodic. **2.** Listă, catalog etc. conţinînd titluri de opere, nume proprii, denumiri ale obiectelor dintr-un domeniu (organizate într-un anumit fel). **3.** *Nomenclatură binară* = sistem iniţiat de Plinius cel Bătrîn, perfecţionat şi generalizat de C. Linné, care constă în atribuirea a două nume organismelor: unul care denumeşte genul şi celălalt specia. **4.** Spec. Schemă de organizare a unei instituţii, conţinînd enumerarea posturilor sau a instituţiilor care se află în subordine, sub tutela sa.

NOMENKLATÚRĂ s.f. (<rus. *nomenklatura*; cf.fr., it. *nomenclatura*) **1.** (În URSS) Totalitatea posturilor de conducere ale organelor de partid şi de stat; lista persoanelor recomandate să ocupe aceste posturi, stabilită de CC al PCUS; p.ext. clasă privilegiată în URSS (alcătuită din demnitarii sovietici). Termenul a fost răspîndit mai ales după traducerea în 1980 a cărţii lui N.S.Voslensky *Nomenklatura*. **2.** Clasă socială dominantă prin funcţiile în partid şi (sau) în statul comunist, beneficiind de importante privilegii; ansamblul demnitarilor unui regim (comunist).

NOMINÁL, -Ă adj. (<fr. *nominal*, lat. *nominalis*) **1.** Care indică un nume; pe nume; după nume; care conţine nume. ◇ *Valoare nominală* = valoare indicată pe o acţiune, pe un bilet de bancă, monedă etc. (care uneori nu corespunde cu valoarea reală); valoare oficială. *Putere* (sau *valoare*) *nominală* = putere pentru care a fost conceput un anumit sistem tehnic. ◆ Care figurează numai cu numele; care este de formă. ◆ Care este calculat în bani. **2.** (GRAM.) Care face parte din categoria numelui, care ţine de categoria numelui; care se adaugă la nume; care formează un nume; de nume. ◇ *Flexiune nominală* = flexiunea părţilor de vorbire declinabile. *Predicat nominal* = predicat alcătuit dintr-un verb copulativ la un mod personal şi un nume predicativ.

NOMINALÍSM s.n. (<fr. *nominalisme*) Curent în filozofia medievală care susţinea că numai lucrurile individuale au existenţă reală, în timp ce noţiunile generale sînt simple cuvinte, nume ale acestor lucruri. Reprezentanţi principali sînt: Roscelin din Compiègne, Duns Scot, W.Occam.

NOMINALÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *nominaliste*) **1.** S.m. şi f. Adept al nominalismului. **2.** Adj. Care aparţine nominalismului, privitor la nominalism.

NOMINALIZÁ vb. I tranz. (<*nominal*) A indica, a denumi, a specifica ceva în mod concret, pe nume. ◆ A propune (pentru un premiu).

NOMINATÍV, -Ă s.n., adj. (<lat. *nominativus*, fr. *nominatif*) **1.** S.n. Caz al flexiunii nominale a cărui funcţie specifică este aceea de subiect şi care este considerat forma de bază a substantivului. **2.** Adj. Nominal. ◇ (FIN.) *Obligaţie nominativă* = obligaţie care poartă înscris numele creditorului.

NOMOCANÓN s.n. (<ngr. *nomokanon*) Colecţie de legi imperiale bizantine şi de canoane ale sinoadelor bisericeşti.

NOMOFILÁC s.m. (<fr. *nomophylaque*; cf. gr. *nomophylax* <*nomos* "lege"+*phylax* "paznic) (La vechii greci) Magistrat însărcinat cu supravegherea modului cum erau executate legile.

NOMOGRÁF s.m. (<fr. *nomographe*) Autor al unei culegeri de legi sau al unui tratat despre legi.

NOMOGRAFÍE s.f. (<fr. *nomographie*) Disciplină matematică avînd ca obiect întocmirea şi folosirea nomogramelor.

NOMOGRÁMĂ s.f. (<fr. *nomogramme* cf. gr. *nomos* "lege"+*gramma* "scriere") Reprezentare grafică într-un plan, formată dintr-un sistem de puncte şi de linii indicînd o relaţie între două sau mai multe mărimi variabile, cu ajutorul căreia se pot determina valorile uneia sau unora dintre mărimi în funcţie de valorile date ale celorlalte mărimi care intră în relaţia considerată.

NON- (<lat. *non*, fr. *non*-) Element prim de compunere care are semnificaţia "nu".

NONA[1]- (<fr., it. *nona*-; cf.lat. *nona*) Element prim de compunere care are semnificaţia "nouă", "de nouă ori".

NÓNA[2] s.f. (<fr. *nona*) Boală caracterizată prin poftă exagerată de somn.

NONAGENÁR, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *nonagénaire*, lat. *nonagenarius*, it. *nonagenario*) (Persoană) care a atins vîrsta de nouăzeci de ani.

NÓNĂ[1] s.f. (<it. *nona*) Formă de gripă.

NÓNĂ[2] s.f. (<lat. *nona*; cf. it. *nono*) **1.** (MUZ.) Interval cuprins între două note ale gamei aflate la distanţa de nouă trepte; treapta a noua de la o treaptă dată. **2.** Strofă alcătuită din nouă versuri.

NÓNĂ[3] s.f. (<lat. *nona*) (În ev.med.; în Transilvania) Unul dintre impozitele funciare pe care ţăranii erau obligaţi să-l plătească bisericii şi care reprezenta a noua parte a recoltei lor.

NÓNĂ[4] s.f. (<lat. *nonae*) **1.** (În calendarul roman) Denumire dată celei de a şaptea zile a lunilor martie, mai, iulie şi octombrie şi celei de a cincea zile a celorlalte luni. **2.** A noua oră a zilei în vechea Romă, numărată după orele 6 dimineaţa, echivalînd cu ora 15 actuală. **3.** (RELIG.) A patra oră canonică minoră, corespunzînd orei 15 actuale. ◆ Rugăciune care se rosteşte la această oră. **4.** Diviziune rezultată din împărţirea lunii într-un anumit număr de părţi.

NONBELIGERÁNŢĂ s.f. (<fr. *non-belligerance*) Atitudine de neparticipare (provizorie) la un război.

NONCONFORMÍSM s.n. (<fr. *nonconformisme*) Tendinţa de a nu accepta moravurile, mentalitatea, tradiţiile unui anumit mediu.

NONCONFORMÍST, -Ă adj. (<fr. *non-conformiste*) Care nu acceptă şi nu se conformează la uzanţele stabilite, la moravurile, mentalitatea, opiniile etc. curente; care are convingeri proprii; care dovedeşte originalitate.

NONCONTRADÍCŢIE s.f. (<fr. *non-contradiction*) Principiu fundamental al gîndirii, enunţat de Aristotel, potrivit căruia despre un subiect este imposibil a afirma şi a nega acelaşi predicat în acelaşi timp şi sub acelaşi raport.

NONÉT s.n. (<fr. *nonet*) (MUZ.) **1.** Ansamblu format din nouă voci sau din nouă instrumente care execută împreună o compoziţie muzicală. **2.** Compoziţie muzicală scrisă, pentru a fi executată de un nonet.

NONÉU s.n. (<*non-+eu*, după fr. *non-moi*) (FILOZ.) Ceea ce există în afara eului; ceea ce nu este eu.

NONEXISTÉNŢĂ s.f. (<*non-+existenţă*; cf. fr. *nonexistence*) Ceea ce nu este existenţă; inexistenţă, nefiinţă.

NONFIGURATÍV, -Ă adj. (<*non-+figurativ*) *Artă nonfiguravită* = artă abstractă.

NONINTERVÉNŢIE s.f. (<fr. *non-intervention*) Neamestec al unui stat în treburile altui stat.

NÓNIUS[1] s.m. (<magh. *nónius*) Rasă de cai din ţara noastră, îndeosebi din Banat şi Transilvania, caracterizată prin talie mare (1,50-1,70 m), greutate peste 600 kg, culoare dominantă neagră; cal care face parte din această rasă.

NÓNIUS[2] subst. (<germ. *Nonius*) Vernier.

NONOLÉT s.n. (<germ. *Nonolett*) (MUZ.) Grup de nouă note, de durată egală cu cea a nouă note obişnuite.

NONPARÉIL (NONPAREILLE) subst. (<fr. *nonpareille*) (TIPOGR.) Corp de literă, folosit pentru tabele, adnotări etc., avînd mărimea de şase puncte tipografice.

NONSÉNS s.n. (<fr. *non-sens*) Ceea ce este lipsit de sens, ceea ce este fără sens, fără justificare, raţiune, scop.

NONSTÓP adj. invar., adv. (<engl., fr. *non-stop*) (Care este) fără întrerupere; continuu.

NONŞALÁNT adj. (<fr. *nonchalant*, germ. *nonchalant*) (Livr.) Lipsit de grijă, indiferent, nepăsător; care trădează, exprimă nonşalanţă.

NONŞALÁNŢĂ s.f. (<fr. *nonchalance*) Indiferenţă, degajare (ostentativă).

NONTRONÍT s.n. (<n.pr. *Nontron*, oraş în Franţa) Mineral argilos conţinînd fier şi aluminiu, galben-verzui sau verde-brun, pămîntos, mat (utilizat pentru extragerea nichelului).

NON TROPPO loc. adv. (loc. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Nu prea mult.

NONVALOÁRE s.f. (<*non-+valoare*, după fr. *non-valeur*) Lipsă de valoare. ◆ P.restr. Persoană lipsită de valoare, de capacitate.

NONVIOLÉNŢĂ s.f. (<fr. *non-violence*) Abţinerea de la orice act de violenţă. ◆ Doctrină social-politică în care se interzice folosirea violenţei ca instrument politic, preconizîndu-se înfăptuirea revendicărilor pe cale paşnică.

NOOCRAŢÍE s.f. (<fr. *noocratie*; cf.gr. *noos* "spirit"+*kratos* "putere") Dominaţie a intelectualităţii; tip de stat condus de intelectuali după modelul platonician al guvernării filozofilor.

NOOLOGÍE s.f. (<germ. *Noologie*; cf.gr. *noos* "spirit"+*logos* "ştiinţă") **1.** Disciplină care studiază spiritul. **2.** Teorie potrivit căreia asupra omului acţionează o forţă superioară, numită "lume a spiritului".

NOOSFÉRĂ s.f. (<fr. *noosphère*) (FILOZ.) Ansamblu al sistemelor de informaţie, cunoaştere şi valorizare specific fiinţei umane.

NOPÁL s.m. (<fr., it. *nopal*; cuv. aztec) Plantă erbacee originară din America, cu frunzele cărnoase şi florile roşii, cultivată la noi ca plantă ornamentală şi pe care trăieşte coşenila (*Opuntia coccinelifera*).

NOPÉU s.n. (<germ. *Noppen*) Defect al firelor şi al produselor textile finite, ca urmare a aglomerării de fibre din materia primă.

NOPTICOÁSĂ s.f. (<*noapte*) Plantă erbacee

din familia cruciferelor, cu frunzele ascuţite şi dinţate, oval-lanceolace, cu florile roşii, albe sau violete, cultivată ca plantă meliferă sau pentru mirosul puternic pe care îl răspîndeşte seara (*Hesperis matronalis*).

NOPTIÉRĂ s.f. (<*noapte*) Dulăpior sau măsuţă care se aşază lîngă pat, la nivelul acestuia, pentru a se ţine la îndemînă diverse obiecte necesare noaptea; măsuţă de noapte.

NOPTÍŢĂ s.f. (<*noapte*) (BOT.) Barba-împăratului (*Mirabilis jalapa*).

NOR s.m. (lat. *nubilum*) **1.** Masă (delimitată) de vapori, picături de apă sau cristale de gheaţă, aflate în suspensie în atmosferă. ◇ Loc. adj. şi adv. *Pînă la* (sau *în*) *nori* = (care se înalţă) foarte sus. **2.** *Nor arzător* = masă de gaze şi de cenuşă vulcanică cu temperatura ridicată (c. 700°C) care este expulzată în atmosferă în timpul unei erupţii vulcanice. *Nor de stele* = grupare de stele, cu limite neregulate, aflată în diverse galaxii. *Nor electronic* = zonă de distribuţie probabilistică a electronului în anumite domenii ale spaţiului înconjurător nucleului atomic. **3.** Masă densă (şi mobilă) de praf, de fum etc. **4.** Fig. Mulţime compactă (şi mobilă) de fiinţe (care întunecă zarea).

NORADRENALÍNĂ s.f. (<fr. *noradrénaline*) (BIOL.) Hormon analog adrenalinei, care se găseşte în porţiunea medulară a glandei suprarenale şi în terminaţiile nervilor simpatici.

NÓRĂ s.f. (lat. *nurus*) Soţia cuiva considerată în raport cu părinţii soţului ei.

NORD s.n. sg. (<germ. *Nord*, it. *nord*, fr. *nord*) **1.** Unul dintre cele patru puncte cardinale, situat în direcţia stelei polare (prescurtat *N*), opus sudului; p.ext. regiune situată în direcţia stelei polare. ◇ (Adjectival) *Polul Nord*. ◇ *Nord magnetic* = direcţie în care se îndreaptă întotdeauna vîrful unui ac magnetic. ◇ Loc.adj. *De nord* = nordic. **2.** Spaţiu geografic situat în direcţia stelei polare faţă de un punct de referinţă; lumea, popoarele din ţările sau ţinuturile situate în (sau spre) acest punct.

NORD-AMERICÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<*nord*+*american*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popoare care locuiesc în America de Nord sau, p.restr., în Statele Unite ale Americii; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Americii de Nord sau, p.restr., a Statelor Unite ale Americii ori este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Americii de Nord sau, p. restr., Statelor Unite ale Americii ori nord-americanilor, privitor la aceste ţinuturi sau la populaţiile lor, caracteristic Americii de Nord sau nord-americanilor.

NORD-AMERICÁNCĂ s.f. (<*nord-american*) Femeie care face parte din populaţia de bază a Americii de Nord sau, p.restr., a Statelor Unite ale Americii ori este originară de acolo.

NORD-COREEÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<*nord*+*coreean*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Republica Populară Democrată Coreeană; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Republicii Populare Democratice Coreene sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine nord-coreenilor sau statului lor, privitor la nord-coreeni sau la statul lor.

NORD-DUNĂREÁN, -Ă adj. (<*nord*+*dunărean*) Care aparţine teritoriilor situate în nordul Dunării sau popoarelor de acolo, privitor la aceste teritorii sau la popoarele lor; originar din nordul Dunării.

NORD-ÉST s.n. (<fr. *nord-est*) Punct cardinal situat pe direcţia bisectoarei unghiului format de direcţiile nord şi est (prescurtat N-E); p.ext. parte a globului pămîntesc, a unei ţări, a unui continent, a unei regiuni etc. aşezată, în raport cu un punct, cu o regiune etc., spre acest punct cardinal.

NORD-ÉSTIC, -Ă adj. (<*nord-est*) De (la) sau dinspre nord-est, spre nord-est; referitor la partea unui continent, a unei ţări, a unui teritoriu aşezată către nord-est.

NÓRDIC, -Ă adj. (<germ. *nordisch*, fr. *nordique*, it. *nordico*) Care este situat, în raport cu un punct, cu o regiune etc., la (sau în, spre) nord; care provine (sau este originar) din nord; care aparţine nordului sau popoarelor din nord. ◆ (Substantivat) Persoană care face parte dintr-o populaţie care trăieşte în regiunile de nord ale globului sau care are însuşiri specifice oamenilor din nord.

NORDÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *nordiste*) **1.** S.m. şi f. Luptător din armata federală în războiul civil din SUA din 1861-1865. **2.** Adj. Care aparţine acestor luptători.

NORD-VÉST s.n. (<germ. *Nord-West*) Punct cardinal secundar situat pe direcţia bisectoarei unghiului format de direcţiile nord şi vest (prescurtat N-V); p.ext. parte a globului pămîntesc, a unei ţări, a unui continent, a unei regiuni etc. aşezată, în raport cu un punct, cu o regiune etc., spre acest punct cardinal.

NORD-VÉSTIC, -Ă adj. (<*nord-vest*) De (la) sau dinspre nord-vest, spre nord-vest; referitor la partea unui continent, a unei ţări, a unui teritoriu aşezată către nord-vest.

NORD-VIETNAMÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<*nord*+*vietnamez*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care locuieşte în Vietnamul de Nord; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Vietnamului de Nord sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine nord-vietnamezilor, privitor la nord-vietnamezi.

NOREÁ s.f. (BOT.) Barba-împăratului (*Mirabilis jalapa*).

NÓRIA s.f. (<fr., sp. *noria*) Maşină hidraulică, folosită mai ales la irigaţii, cu cupe montate pe un lanţ fără sfîrşit, care se umplu prin scufundare.

NORIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *norien*) (GEOL.) **1.** S.n. Etajul superior al triasicului superior alpin, caracterizat prin ceratiţi, anumite specii de lamelibranhiate, gasteropode, brahiopode etc. şi prin alge calcaroase. **2.** Adj. Care aparţine norianului, care se referă la formaţiile norianului.

NORÍT s.n. (<fr. *norite*) Rocă magmatică din familia gabrourilor, cu structura grăunţoasă.

NORIŢĂ s.f. (<*nor*ă) (ZOOL.) Nurcă (*Lutreola lutreola*).

NORMÁ vb. I tranz. (<*normă*) **1.** A stabili o normă de lucru şi a o aplica. ◆ A stabili cantitatea fixă de materie primă, combustibil etc. care trebuie să fie folosită (în procesul de producţie) şi care nu trebuie depăşită. **2.** A face să se conformeze unei reguli, a supune unei norme.

NORMÁL, -Ă adj., s.f. (<lat. *normalis*, fr. *normal*, germ. *normal*) **1.** Adj. (Şi adverbial) Firesc, comun, obişnuit. ◆ (Despre oameni) Sănătos (din punct de vedere fizic şi psihic). **2.** Adj. Care este conform anumitor norme; fixat prin norme. ◆ (Despre mărimi) A cărei valoare este apropiată de valoarea întîlnită cel mai des. **3.** S.f. (MAT.) Dreaptă perpendiculară pe tangenta la o curbă, în plan sau în spaţiu, în punctul de contact; dreaptă perpendiculară pe planul tangent la o suprafaţă în punctul de contact. **4.** Adj. *Şcoală normală* (şi substantivat, f.) = a) şcoală primară; b) şcoală de învăţămînt mediu pentru pregătirea învăţătorilor.

NORMALÍST, -Ă s.m. şi f. (<*normal*) Elev al unei şcoli normale.

NORMALITÁTE s.f. (<fr. *normalité*) Stare normală. ◆ (CHIM.) Concentrare a unei soluţii în comparaţie cu aceea a unei soluţii normale.

NORMALIZÁ vb. I (<fr. *normaliser*) **1.** Tranz. şi refl. A face să devină sau a deveni normal. **2.** Tranz. A face să se conformeze unei norme. **3.** Tranz. (ECON.) A elabora norme interne. ◆ A standardiza.

NORMALIZÁRE s.f. (<*normaliza*) Acţiunea de a (se) normaliza şi rezultatul ei. ◆ Standardizare. ◆ Tratament termic aplicat pieselor de oţel cu scopul de a obţine o structură normală cu granulaţie fină, prin încălzire şi răcire lentă în aer.

NORMÁND, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *normand*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Nume sub care erau cunoscute neamurile germanice, ale danezilor, ale norvegienilor şi ale suedezilor care locuiau în Peninsula Scandinavă, în Iutlanda şi în insulele vecine, făcînd, în sec. 8-12, numeroase expediţii militare şi comerciale în Irlanda, Scoţia, Germania, Anglia, Franţa, Spania, Sicilia, sudul Italiei şi Rusia, întemeind colonii şi formaţiuni politice; (la sg.) persoană care făcea parte din aceste neamuri sau populaţii. **2.** S.m. şi f. Locuitor al Normandiei. **3.** Adj. Care aparţine Normandiei sau normanzilor, privitor la Normandia sau la normanzi, originar din Normandia, caracteristic Normandiei sau normanzilor.

NORMATÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *normatif*, rus. *normativ*) **1.** Adj. Care are caracter de normă, care stabileşte o normă, care serveşte ca normă sau la stabilirea normei. **2.** S.n. Culegere de norme, instrucţiuni cu privire la un anumit domeniu de activitate. **3.** S.n. Dispoziţie, hotărîre care stabileşte o normă, cu caracter (obligatoriu); de normă. **4.** S.n. Valoare a mijloacelor de producţie, a investiţiilor şi a cheltuielilor viitoare pentru activitatea neîntreruptă a unei întreprinderi.

NORMATIVÍSM s.n. (<fr. *normativisme*) Variantă a pozitivismului juridic care defineşte dreptul ca o totalitate de norme independente de condiţiile sociale.

NORMATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*norma*) Persoană calificată în stabilirea şi calcularea normelor.

NÓRMĂ s.f. (<lat. *norma*, fr. *norme*, germ. *Norm*) **1.** Regulă, directivă, îndrumare etc. fixată prin lege sau prin uz; ordine recunoscută ca obligatorie sau recomandabilă. ◇ *Normă morală* (sau *etică*) = regulă privitoare la modul de comportare a omului în societate, la obligaţiile sale faţă de ceilalţi oameni şi faţă de societate. *Normă juridică* = regulă de conduită cu caracter general şi impersonal, emisă

de organele de stat competente, a cărei respectare poate fi asigurată prin constrîngere. ◆ (SPORT) Totalitatea condiţiilor pe care trebuie să le îndeplinească un sportiv pentru a putea obţine un titlu, o calificare etc. ◆ Ceea ce constituie un criteriu de apreciere, de reglementare. **2.** Cantitatea de lucru sau sarcină de muncă pe care cineva trebuie să o execute într-o unitate de timp; concr. produs realizat în acest timp. ◇ *Normă de timp* = timpul necesar pentru efectuarea unei lucrări în condiţii specifice date. *Normă tehnică* = normă stabilită prin mijloacele ştiinţifice, pe baza unor condiţii tehnice date, pentru efectuarea unui proces tehnologic. *Normă de hrană* = necesarul de substanţe nutritive ale unui animal pe timp de 24 de ore. **3.** Cifră cu care se numerotează colile unei tipărituri (şi care se culege pe prima pagină a fiecărei coli, de obicei cu un corp de literă mai mic decît restul textului); numele autorului şi titlul prescurtat al lucrării, imprimate cu litere mici în colţul stîng de jos al primei pagini din fiecare coală de tipar. **4.** (MAT.) Număr pozitiv care se asociază anumitor mărimi matematice şi care generalizează proprietăţile, valorile absolute ale numerelor şi ale modulul numerelor complexe.

NORMOBLÁST s.n. (<fr. *normoblaste*; cf. gr. *norma* "regulă"+*blastos* "mugure, vlăstar") Globulă roşie imatură care se găseşte în măduva hematopoietică şi care, în cazul anemiei, poate ajunge în sînge.

NORMOBLASTÓZĂ s.f. (<fr. *normoblastose*) (BIOL.) Prezenţa normoblastelor în sînge sau în măduva osoasă.

NORMOCÍT s.n. (<fr. *normocyte*) Globulă roşie adultă, provenind dintr-un normoblast prin expulzarea nucleului.

NORMOCITÓZĂ s.f. (<fr. *normocytose*) (BIOL.) Existenţa în sînge a globulelor roşii de dimensiuni normale.

NORÓC s.n. (<sl. *narokŭ*) **1.** Soartă, ursită, destin.◇ *Cu* sau *fără (de) noroc* = a) loc.adj. şi adv. (care este) cu sau fără succes; b) loc. adj. care exprimă, arată (ne)fericire, (in)succes. **2.** Întîmplare neaşteptată sau concurs de împrejurări favorabile care asigură reuşita unei acţiuni, împlinirea unei dorinţe etc. ◇ Loc. adj. şi adv. *La* (sau *într-un*) *noroc* = la întîmplare. ◇ *Joc de'noroc* = joc de cărţi, de zaruri etc., în care cîştigul depinde (exclusiv) de întîmplare. **3.** Stare sufletească sau situaţie în care omul se simte fericit.

NOROCÓS, -OÁSĂ adj. (<*noroc*) **1.** (Despre oameni) Care are noroc, căruia în reuşesc toate, care izbuteşte în ceea ce întreprinde. **2.** (Despre acţiuni ale oamenilor, întîmplări etc.) Care aduce noroc, care decurge sau se încheie în mod favorabil.

NORÓD s.n. (<sl. *narodŭ*) **1.** Popor; naţiune, neam.; (de obicei cu determinări care indică poporul, naţiunea) persoană sau grup de oameni care fac parte dintr-un anumit popor, dintr-o anumită naţiune. **2.** Mulţime de oameni strînşi la un loc. **3.** Masă muncitoare; grosul populaţiei.

NORÓI s.n. (<bg. *naroj*) **1.** Pămînt muiat de apa ploilor sau a zăpezilor topite, cu care formează o masă păstoasă, în care se afundă piciorul; pămînt (adus de ape) depus pe fundul, pe marginea apelor sau pe terenuri inundabile; loc, teren cu un asemenea pămînt. **2.** Pămînt muiat cu apă. **3.** *Noroi de foraj* (sau *de sapă, de sondă*) = amestec complex cu caracteristici de gel, format pe bază de apă cu humă şi cu diferiţi aditivi, folosit în timpul săpării găurii de sondă, avînd un rol important în procesul de dislocare a rocii în transportul ei la suprafaţă.

NOROIÓS, -OÁSĂ adj. (<*noroi*) Plin de noroi, cu noroi.

NORÓS, -OÁSĂ (NOURÓS, -OÁSĂ) adj. (<*nor*) (Despre cer; p.ext. despre zile, vreme etc.) Plin de nori; acoperit de nori. ◆ Fig. (Despre oameni) Posomorît, trist, încruntat; (despre ochi, privire, frunte etc.) care exprimă sau trădează posomorîre, tristeţe. ◆ Fig. Neclar, confuz, nebulos, incert.

NÓRTHER s.n. (<engl. *norther*) (METEOR.) Invazie de aer polar, cu vînturi puternice şi persistente, care se deplasează spre sudul SUA, spre Marea Caraibilor şi America Centrală.

NORVALÍNĂ s.f. Aminoacid neesenţial pentru organism, constituent normal al proteinelor animale.

NORVEGIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *norvégien*; cf. germ. *Norwegen* "drumul Nordului") **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Norvegia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Norvegiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Norvegiei sau norvegienilor, privitor la Norvegia sau la norvegieni, ca al norvegienilor. ◆ (Substantivat, f.) Limba germanică vorbită de norvegieni.

NORVEGIÁNCĂ s.f. (<*norvegian*) Femeie care face parte din populaţia de bază a Norvegiei sau este originară de acolo.

NOSÉMA s.f. (<ngr. *noseuma*; cf.gr. *nosos* "boală") Ciupercă saprofită parazită care trăieşte în sîngele şi în tubul digestiv al viermilor de mătase (*Nosema bombycis*).

NOSEMÓZĂ s.f. (<fr. *nosémose*) Boală contagioasă a albinelor adulte, provocată de un parazit.

NOSOCONIÓZĂ s.f. (<fr. *nosoconiose*; cf. gr. *nosos* "boală"+*konis* "praf") Boală profesională produsă de acţiunea pulberilor.

NOSOFOBÍE s.f. (<fr. *nosophobie*; cf.gr. *nosos* "boală" +*phobos* "teamă") Stare patologică manifestată printr-o teamă exagerată de boli.

NOSOGRAFÍE s.f. (<fr. *nosographie*) (MED.) Descriere ştiinţifică a bolilor.

NOSOLOGÍE s.f. (<fr. *nosologie*; cf.gr. *nosos* "boală" +*logos* "studiu") Ramură a ştiinţei medicale care studiază bolile în general, clasificîndu-le după anumite criterii care permit definirea şi delimitarea lor.

NOSOMANÍE s.f. (<fr. *nosomanie*; cf.gr. *nosos* "boală" +*mania* "nebunie") Boală imaginară.

NOSTÁLGIC, -Ă adj. (<fr. *nostalgique*) Plin de nostalgie.

NOSTALGÍE s.f. (<fr. *nostalgie*; cf.gr. *nostos* "întoarcere"+*algos* "durere") Sentiment de melancolie provocat de dorinţa de a revedea o persoană sau un loc iubit (în special cel natal), de a retrăi un episod din trecut; dorinţă (plină de regrete) pentru ceva greu de îndeplinit.

NÓSTIM, -Ă adj. (<ngr. *nostimos*) **1.** Plin de haz, amuzant, spiritual. **2.** Caraghios, ridicol. **3.** Plăcut (la aspect, în comportări etc.), atrăgător, graţios, simpatic.

NOSTIMÁDĂ s.f. (<ngr. *nostimadha*) Lucru, întîmplare, glumă etc. plină de haz sau caraghioasă. ◇ Loc.adj. *De toată nostimada* = foarte nostim.

NOSTRIFICÁ vb. I tranz. (<germ. *nostrifizieren*) (În trecut) A recunoaşte, a echivala un titlu, o diplomă obţinută în străinătate.

NOSTRÓM s.m. (<it. *nostromo*) Şef de echipaj al unei nave comerciale, care răspunde de buna întreţinere a navei, a utilajului şi a inventarului ei.

NÓSTRU, NOÁSTRĂ pron. pos., adj. pos. (lat. *noster, nostra*) (De obicei precedat de art. "al", "a", "ai", "ale") **I.** Pron.pos. **1.** (Înlocuieşte numele obiectului posedat de vorbitor şi de un grup din care vorbitorul face parte, precum şi numele acestora) *Are o maşină ca a noastră*. **2.** (Mai ales la m.pl.; indică soţul, soţia, familia, rudele vorbitorului şi ale persoanelor din acelaşi grup cu el, înlocuind şi numele acestora) *Cînd vin ai noştri acasă?* **3.** (Indică lucrurile personale, proprietatea, preocupările etc. vorbitorului şi ale persoanelor din acelaşi grup cu el, înlocuind şi numele acestora) *Mă întorc la ale noastre*. **II.** Adj. pos. **1.** Care se află în posesiunea vorbitorului şi a unui grup din care face parte acesta, care este legat printr-o relaţie de proprietate cu vorbitorul şi cu grupul din care face parte acesta. *Casa noastră*. **2.** Care este legat printr-o relaţie de apartenenţă cu vorbitorul şi cu grupul din care acesta face parte. *Mîinile noastre*. **3.** Care este legat printr-o relaţie de dependenţă cu vorbitorul şi cu grupul din care acesta face parte. *Gazda noastră. Înaintaşii noştri*. **4.** (Cu valoare afectivă) Despre care a fost vorba mai înainte, cunoscut. *Atunci omul nostru pleacă grăbit*. **5.** Care este supus, săvîrşit de vorbitor şi de grupul din care acesta face parte. *Acţiunea noastră*. ◆ (Ca plural al modestiei) Meu. *Cartea noastră*. **6.** (Cu valoare obiectivă) *Vine în ajutorul nostru*.

NOTÁ[1] vb. I tranz. (<fr. *noter*, lat. *notare*) **1.** A însemna, a înregistra, a consemna ceva în scris. **2.** A semnala; a observa, a reţine. **3.** A pune un calificativ, a aprecia prin note cunoştinţele unui elev sau ale unui candidat la examen; a clasifica după însuşirile dovedite, după capacitate etc. **4.** A marca prin simboluri, valori numerice, elemente etc. **5.** (MUZ.) A transcrie un text muzical cu ajutorul notelor şi al altor semne convenţionale.

NOTÁ[2] vb. I intranz. (lat. *notare*) A înota.

NOTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *notable*, lat. *notabilis*) Vrednic de a fi luat în seamă, de a fi subliniat, remarcat, reţinut; remarcabil, însemnat, important. ◆ (Substantivat, m.pl.) Notabilitate.

NOTABILITÁTE s.f. (<fr. *notabilité*) (Mai ales la pl.) Personaj de seamă, personalitate cu situaţie socială importantă, cu prestigiu, cu vază.

NOTALGÍE s.f. (<fr. *notalgie*; cf. gr. *noton* "spate"+*algos* "durere") (MED.) Durere în regiunea dorsală.

NOTÁR s.m. (<lat. *notarius*, germ. *Notar*, fr. *notaire*) **1.** Funcţionar public învestit cu atribuţia de a redacta şi (sau) legaliza acte juridice, de a legaliza semnăturile, de a elibera copii legalizate, certificate (de moştenitor) etc. **2.** (În vechea organizare administrativ-teritorială a României) Reprezentant al puterii centrale în

comune, exercitînd de obicei atribuţii de şef al poliţiei şi de secretar comunal.
NOTARIÁT s.n. (<fr. *notariat*, germ. *Notariat*) Instituţie publică avînd competenţa de a întocmi, autentifica şi legaliza anumite acte, de a învesti cu formula executorie înscrisurile autentice, de a elibera certificate de moştenitor, copii legalizate şi de a face anumite constatări sau de a săvîrşi anumite acte de natură a înlesni cetăţenilor dovedirea şi valorificarea drepturilor lor civile; funcţia şi activitatea notarului sau a autorităţii însărcinate cu autentificarea şi legalizarea actelor. ◇ *Acte de notariat* = acte autentice sau care urmează să fie autentificate, legalizate.
NOTAŢIE s.f. (<fr. *notation*, lat. *notatio, -onis*) **1.** Însemnare, consemnare, notă; text scris care conţine scurte însemnări, observaţii. **2.** Reprezentare prin semne convenţionale, simboluri etc.; p.ext. semn grafic, simbol etc. prin care se reprezintă ceva. ◆ Spec. Sistem de reprezentare grafică a sunetelor muzicale şi a diferitelor raporturi dintre ele. **3.** Calificare, apreciere a cunoştinţelor cuiva cu ajutorul notelor sau al calificativelor.
NÓTĂ s.f. (<fr. *note*, lat., it. *nota*) **I. 1.** Însemnare, indicaţie, comentariu, remarcă în scris referitoare la o anumită chestiune, asupra unui fapt; text scris care conţine o însemnare, o indicaţie, un comentariu etc. ◇ *A lua notă* (de ceva) = a lua cunoştinţă; a reţine, a înregistra. ◆ (La pl.) Însemnări rezumative scrise în timpul (sau după terminarea) lecturii unei cărţi, a unui articol etc.; scurte notări făcute în cursul unei şedinţe, în timpul audierii unei conferinţe, a unei lecţii etc. **2.** (La pl.) Titlu nepretenţios dat unor însemnări sau reflecţii literare scrise (şi publicate) cu privire la o călătorie, la un eveniment istoric, la un fapt etnografic etc., redate, de obicei, în formă narativă. ◆ (Mai ales la pl.) Fiecare dintre adnotările la un text literar sau ştiinţific, cuprinzînd lămuriri sau informaţii suplimentare de amănunt, ori asupra unei probleme ridicate de acel text, referinţe bibliografice etc., trecute, de obicei, în subsolul paginii sau la sfîrşitul lucrării. **3.** (Şi *notă diplomatică*) Comunicare oficială scrisă prin care guvernul unui stat se adresează guvernului altui stat, expunîndu-şi punctul său de vedere într-o anumită problemă (de politică externă), face propuneri, protestează asupra lezării unor interese etc. ◆ Comunicare scurtă făcută, de obicei, în scris de o instituţie. **4.** Material gazetăresc cu caracter informativ, cuprinzînd şi elemente de comentariu. **5.** Socoteală scrisă cuprinzînd sumele pe care cineva trebuie să le achite pentru obiectele cumpărate, pentru consumaţii, servicii etc. ◇ (ECON.) *Notă de plată* = document prin care se dispune plata unei sume de bani către o persoană fizică sau juridică, în numerar sau prin virament, din contul ei disponibil. *Notă de comandă* = document emis de client către furnizor prin care se cere livrarea unei anumite mărfi, prestarea unui anumit serviciu sau executarea unei lucrări determinate. *Notă contabilă* (sau *de contabilitate*) = document prin care se înregistrează operaţii economice sau financiare în conturi. **6.** Calificativ (exprimat în cifre sau în menţiuni speciale) prin care se apreciază cunoştinţele elevilor, precum şi ale unor candidaţi la examene. **7.** Numele unei bancnote emise în Imperiul Austro-Ungar, în timpul războaielor napoleoniene. **II. 1.** (Şi *notă muzicală*) Semn grafic convenţional pentru reprezentarea înălţimii şi duratei unui sunet muzical. ◆ (La pl.) Caiet sau foaie care cuprinde piese muzicale. **2.** Caracter, atribut etc. prin care obiectele şi fenomenele se deosebesc sau se aseamănă şi în funcţie de care ele pot fi recunoscute, definite sau descrise. **3.** Nuanţă, trăsătură, element component caracteristic al unei noţiuni.
NOTĂTÍŢĂ s.f. Numele a două specii de păsări: a) pasăre din ordinul picioroangelor, cu penele negre, mărginite cu roşu şi cu ciocul lung, negru (*Phalaropus hyperboreus*); b) pasăre negricioasă, cu guşa albă, care se hrăneşte cu puiet de caracudă (*Phalaropus lobatus*).
NOTĂTOÁRE s.f. (<*nota*[2]) (BOT.) Broscariţă (*Potamogeton natans*).
NÓTES s.n. (<fr. *notes*) Carnet pentru însemnări.
NOTIFICÁ vb. I tranz. (<lat. *notificare*, fr. *notifier*) A aduce la cunoştinţă, a înştiinţa, a anunţa; a face o notificare.
NOTIFICÁRE s.f. (<*notifica*) **1.** Înştiinţare oficială scrisă, adresată unei persoane, prin organul competent, cu scopul de a-i pune în vedere că un fapt sau un anumit act juridic a fost îndeplinit sau urmează să fie îndeplinit. **2.** (În dreptul internaţional) Comunicare făcută printr-o notă diplomatică de către un stat altui stat cu privire la punctul de vedere adoptat într-o anumită problemă.
NOTÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *notiste*) Persoană care ştie să cînte după note.
NOTÍŢĂ s.f. (<fr. *notice*) Însemnare, comentariu, informaţie, ştire (de proporţii reduse), de obicei publicate undeva. ◆ (La pl.) Însemnări rezumative după un curs, o lecţie etc.; însemnări rezumative scrise în timpul (sau după terminarea) lecturii unei cărţi, a unui articol etc. ◆ (La pl.) Titlu nepretenţios dat unor însemnări sau reflecţii literare scrise (şi publicate) cu privire la o călătorie, la un eveniment istoric etc., redate, de obicei, în formă narativă.
NOTOCÓRDĂ s.f. (<fr. *notochorde*; cf.gr. *noton* "spate" +*chorde* "coardă") Organ elastic în formă de nuia, situat în axa corpului animalelor cordate, sub sistemul nervos central şi deasupra tubului digestiv. Se menţine la amfioxus şi la ciclostomi; la vertebrate, notocorda este înlocuită de coloana vertebrală.
NOTORIETÁTE s.f. (<fr. *notoriété*) Însuşirea de a fi notoriu; faptul de a fi cunoscut de multă lume, de a avea faimă.
NOTÓRIU, -IE adj. (<fr. *notoire*, lat. *notorius*) Cunoscut de multă lume, ştiut de toţi; p.ext. remarcabil, renumit.
NOŢIÚNE s.f. (<lat. *notio, -onis*, fr. *notion*) **1.** Formă logică fundamentală a gîndirii omeneşti care reflectă caracterele generale, esenţiale şi necesare ale unei clase de obiecte. Se compune din *conţinut* şi *sferă* şi se exprimă prin *cuvînt*. **2.** Cunoştinţă generală despre valoarea, sensul, însemnătatea unui lucru; idee, concepţie despre ceva. **3.** (La pl.) Cunoştinţe, principii generale de bază, dintr-un anumit domeniu.
NOU, NÓUĂ adj. (lat. *novus, nova*) **I. 1.** Care a fost făcut, creat, (relativ) de curînd; care apare pentru prima dată. ◇ *Lună nouă* = fază a Lunii cînd aceasta este în conjuncţie şi cînd faţa dinspre Pămînt, nefiind luminată, este invizibilă; timpul cînd Luna este în această fază. *Crai nou* = (cu valoare de n.pr.) nume popular dat Lunii în prima ei fază (cînd are forma unei seceri subţiri). *Lumea nouă* = America. ◆ (Despre produse agricole, viticole etc.) Din recolta anului în curs sau a anului imediat anterior. **2.** Care apare în locul unei fiinţe, unui lucru mai vechi; actual, contemporan. ◆ (Substantivat, n.) Element care apare la un moment dat în procesul dezvoltării unui fenomen şi care, în luptă cu elementele vechi, iese învingător. **3.** Care a fost executat sau cumpărat de curînd; care se află în bună stare; care nu a mai fost folosit sau a fost puţin folosit. **4.** Cu aspect şi conţinut schimbat; transformat în bine. ◆ Evoluat, perfecţionat. **5.** Care s-a ivit de curînd, recent. **6.** Care se adaugă (într-o succesiune) la ceva (de acelaşi fel) ce există de mai înainte, care este încă unul pe lîngă cel existent. **II.** Lipsit de experienţă; neexperimentat (din cauza absenţei unei practici suficiente).
NOUÁR s.m. (<*nouă*) Carte de joc de nouă puncte.
NÓUĂ num. card., s.m. (lat. *novem*) **1.** Num. card. Număr care este situat în numărătoare între opt şi zece; se indică prin cifra 9 (sau IX). ◇ (Adjectival) *Nouă zile*. ◇ (Substantivat) *Veneau nouă*. ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Al nouălea*. ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Cumpără cîte nouă caiete*. ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *De nouă ori*. **2.** S.m. Semn grafic care reprezintă numărul nouă; p.ext. desen, figură în forma acestui semn. ◆ Nota nouă. **3.** S.m. Carte de joc marcată cu nouă puncte.
NÓUĂLEA, NÓUA num. ord. (<*nouă*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care este situat în numărătoare între al optulea şi al zecelea.
NÓUĂSPREZECE num. card., s.m. (<*nouă* +*spre*+*zece*) **1.** Num. card. Număr care este situat în numărătoare între optsprezece şi douăzeci; se indică prin cifra 19 (sau XIX). ◇ (Adjectival) *Nouăsprezece zile*. ◇ (Substantivat) *Au venit nouăsprezece*. ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Apartamentul nouăsprezece*. ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Pleacă cîte nouăsprezece*. ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *De nouăsprezece ori*. **2.** S.m. Semn grafic care reprezintă numărul nouăsprezece.
NÓUĂSPREZECELEA, -CEA num. ord. (<*nouăsprezece*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care este situat în numărătoare între al optsprezecelea şi al douăzecelea.
NOUĂZÉCI num. card., s.m. (<*nouă*+*zeci*) **1.** Num. card. Număr care este situat în numărătoare între optzeci şi nouă şi nouăzeci şi unu; se indică prin cifra 90 (sau XC). ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Rîndul nouăzeci*. ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Cîte nouăzeci de lei*. ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *De nouăzeci de ori*. **2.** S.m. Semn grafic care reprezintă numărul nouăzeci.

NOUĂZĂCILEA, -CEA num. ord. (<*nouăzeci*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care este situat în numărătoare între al optzeci şi nouălea şi al nouăzeci şi unulea.

NOUS s.n. (<gr. *nous* "spirit, idee, gîndire") (FILOZ.) Principiu inteligent care a plăsmuit lumea în filozofia greacă. ◆ (În concepţia filozofică a lui Anaxagoras) Noţiune care desemnează substanţa de sine stătătoare, generatoare a mişcării, vieţii, ordinii dn lumea materială.

NOUTÁTE s.f. (<lat. *novitas, -atem*, fr. *nouvelle*, it. *novità*) **1.** (La sg.) Însuşirea de a fi nou. **2.** Concr. Lucru nou făcut sau descoperit de curînd, procurat de curînd, care nu a mai fost folosit sau este folosit de puţină vreme, care nu exista înainte. **3.** Veste, ştire recentă (şi interesantă).

NOUVELLE VAGUE (loc.fr.) Denumire dată unei grupări de cineaşti francezi ale căror filme se caracterizează prin anarhism şi nonconformism.

NOVÁ vb. I tranz. (<fr. *nover*, lat. *novare*) A face o novaţie.

NOVÁC s.m. (<n.pr. *Novac*) Nume dat în mitologia populară unui personaj închipuit ca un om puternic şi voinic.

NOVATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *novateur*, lat. *novator*) Persoană cu idei şi concepţii noi; persoană care introduce o noutate (utilă, preţioasă) într-un domeniu oarecare. ◆ (Adjectival) Care aduce, care cuprinde idei noi.

NOVÁŢIE s.f. (<fr. *novation*, lat. *novatio, -onis*) (JUR.) Act juridic prin care o obligaţie nouă se substituie unei obligaţii vechi, care se stinge.

NÓVĂ s.f. (<fr. *nova*) Stea variabilă explozivă, a cărei strălucire creşte puternic, relativ brusc (între cîteva ore şi cîteva zile) cu 10-13 mărimi stelare, pentru a scădea apoi încet şi, adesea, cu fluctuaţii (într-un interval de timp care poate ajunge pînă la cîţiva ani). Pînă în prezent au fost observate cîteva sute de nove.

NOVECÉNTO s.n. (<it. *novecento*) Denumire italiană pentru sec. 20, cu referire specială la cultura şi arta din acest secol.

NOVÉLĂ s.f. (<lat. *novellae*) (În dreptul roman) Dispoziţie suplimentară care se adaugă la o lege cuprinsă într-o codificare anterioară.

NOVÍCE s.m. şi f. (<lat. *novicius*, fr. *novice*, it. *novizio*) **1.** Persoană care a intrat de curînd într-o mănăstire spre a se călugări şi trebuie să facă un anumit stagiu. **2.** Persoană care a început de curînd să activeze într-un anumit domeniu, care nu are încă experienţă, pricepere. ◆ (Adjectival) Nevinovat, inocent, candid.

NOVICIÁT s.n. (<lat. *novitiatum*, fr. *noviciat*, it. *noviziato*) Situaţia, starea, condiţia, stagiul de novice; timpul cît durează această stare.

NOVO- (<fr. *novo-*; cf.lat. *novus* "nou") Element prim de compunere care are semnificaţia "nou", "accent".

NOVOCAÍNĂ s.f. (<fr. *novocaïne*) Produs de sinteză care se prezintă sub formă de cristale incolore, inodore, cu gust uşor amar, puţin solubil în apă şi care exercită o acţiune anestezică locală.

NOVOCILÍNĂ s.f. (cf. *novocaină*, *penicilină*) Antibiotic format dintr-un amestec de penicilină şi novocaină.

NOVOLÁC s.n. (<fr. *novolaque*) Răşină sintetică obţinută prin condensarea fenolului cu formaldehidă în prezenţa acizilor şi întrebuinţată în industria lacurilor.

NÓXĂ s.f. (<lat. *noxa*) Agent, factor sau împrejurare cu acţiune dăunătoare asupra organismului, care se răspîndeşte în atmosferă, de obicei în timpul diferitelor procese tehnologice.

Np (CHIM.) Simbol pentru *neptuniu*.

ns (FIZ.) Simbol pentru *nanosecundă*.

nt (FIZ.) Simbol pentru *nit*.

NU adv. (lat. *non*) **A. I.** (Serveşte la formarea formei negative a verbului la toate modurile şi timpurile în afară de gerunziu, participiu trecut, supin şi infinitiv lung; în frază, între negaţie şi verb, se intercalează adesea formele atone ale pronumelui personal şi adverbele "mai" şi "prea") **1.** (Neagă predicatul, dînd caracter negativ întregii propoziţii) *Nu-l văd.* ◇ (În propoziţii interogative; cere ca răspuns afirmativ negaţia, iar ca răspuns negativ afirmaţia adesea precedată de "ba") *Nu mergi cu noi? -Ba da.* ◇ (În propoziţii optative şi dubitative interogative; implică ideea de îndemn, de rugăminte) *Nu vrei să mănînci?* **2.** (Neagă predicatul fără a modifica din punct de vedere logic caracterul propoziţiei, fiind atras de prezenţa, în aceeaşi propoziţie sau în propoziţia subordonată următoare, a unui cuvînt sau a unei construcţii care exprimă o idee negativă) *Nu era nimeni în apropiere. De teamă să nu mă fixez. N-au avut decît cu ochiul ori cu mîna semn a face.* **3.** (Neagă predicatul în propoziţii cu aspect negativ şi cu înţeles pozitiv) *Au prezentul nu ni-i mare? Cum nu ştiţi încă? Cîte n-am văzut şi eu. Nu se putea să nu vină.* **II.** (Neagă altă parte de propoziţie decît predicatul, dînd enunţului caracter parţial negativ şi stabilind, de obicei, un raport adversativ cu un element de acelaşi fel) *Grăim, doamnă, cătră tine, Nu din gură.* **III.** (Modifică conţinutul cuvîntului pe care îl precedă, altul decît predicatul, atenuîndu-i înţelesul sau dîndu-i înţeles contrar) *O casă nu lipsită de eleganţă.* **B. I.** (Înlocuieşte forma negativă a unui verb exprimat anterior sau dedus din context şi îndeplineşte funcţia de predicat) *Eu îţi spun că nu.* **II.** (Cu valoare de propoziţie independentă) **1.** (Ca răspuns la o întrebare sau ca formulă de acceptare a unui enunţ negativ) *Ai prieteni? -Nu.* ◆ (Substantivat, n.) Răspuns negativ. *Nu-i punea la îndoială aceste "nu"-uri.* **2.** (Ca formulă de opoziţie la o enunţare pozitivă sau ca formulă de revenire asupra unei afirmaţii) *V-a făcut să credeţi că veţi fi răsplătiţi... Nu! moartea cu viaţa a stins toată plăcerea.* **3.** (Adeseori repetat; reia sau anticipează pentru intensificare conţinutul propoziţiei negative precedente sau următoare) *Nu, mă rog, nu-mi datoreşti nimica.*

NUANŢÁ vb. I tranz. (<*nuanţă*) A colora, parcurgînd progresiv gama nuanţelor unei culori; a îmbina culorile în aşa fel încît trecerea de la una la alta să se observe foarte puţin; a colora în nuanţe diferite. ◆ Fig. A pune în evidenţă (prin treceri subtile, gradate), a reliefa prin mijloace expresive, a da o notă expresivă.

NUANŢÁT, -Ă adj. (<*nuanţa*) **1.** Cu varietăţi de culori; colorat în nuanţe diferite. ◆ (Despre culori) Combinat (în chip armonios). **2.** Fig. Care prezintă variaţii marcate prin treceri subtile, gradate. ◆ (Despre stil, limbă etc.) Expresiv, colorat.

NUÁNŢĂ s.f. (<fr. *nuance*) **1.** Fiecare dintre varietăţile unei culori, determinată de compoziţia sa cromatică, adică de suma culorilor spectrale care o alcătuiesc şi de proporţiile în care apar acestea. **2.** Fig. Fiecare dintre aspectele puţin deosedite între ele pe care le poate lua sau cu care poate fi înzestrat un lucru, o fiinţă, un fenomen (făcîndu-l expresiv); deosebire uşoară între elemente de acelaşi fel. ◆ Spec. Valoare semantică a unui cuvînt, uşor deosebită de sensul de bază al acestuia. ◆ Variantă, varietate. ◆ Ceea ce se adaugă esenţialului, modificîndu-l uşor; caracter, notă particulară imperceptibil marcată. **3.** (MUZ.) Gradul de intensitate a unui sunet.

NUBÉCULĂ s.f. (<fr. *nubécule*; cf.lat. *nubecula* "nor mic") Pată corneeană.

NUBÍL, -Ă adj. (<fr. *nubile*, it. *nubile*, lat. *nubilis*) Care a atins vîrsta la care se poate căsători; p.ext. puber.

NUBILITÁTE s.f. (<fr. *nubilité*) Perioadă finală a adolescenţei, a pubertăţii; stare a unei fete nubile.

NUC s.m. (<*nucă*) Arbore din familia juglandaceelor, înalt, cu tulpina dreaptă şi cu coroana rotată, cu frunzele penat-compuse, cu florile monoice şi cu fructul o drupă cu sămînţa comestibilă, bogată în grăsimi, proteine şi vitamine (*Juglans regia*). ◆ Lemn de nuc (folosit pentru fabricarea mobilelor).

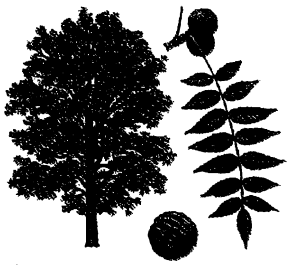

nuc

NÚCĂ s.f. (lat. *nux, -cis*) **1.** Fructul nucului, alcătuit dintr-un miez comestibil, închis într-o coajă lemnoasă, acoperită cu o coajă cărnoasă verde, care la maturitate se usucă şi crapă. ◆ (De obicei la sg.; folosit ca nume de materie) Miez de nucă. ◇ *Nucă vomică* – nume dat seminţelor mature ale unui arbust tropical (*Strychnos nux-vomica*) care conţin stricnină. *Nucă americană* = seminţele comestibile ale arborelui *Bertholletia excelsa*, care creşte în regiunea tropicală din America de Sud. **2.** Parte la piciorul de dinapoi al calului, situată dedesubtul şoldului şi în imediata apropiere a acestuia. **3.** *Nuca-genunchiului* = rotulă. **4.** Organ de maşină format dintr-o tijă şi un cap sferic, folosit pentru realizarea articulaţiilor sferice.

NUCÉLĂ s.f. (<fr. *nucelle*, lat. *nucella* "nucă mică") Partea centrală a ovulului la plantele fanerogame, formată din ţesut parenchimatos, în care se află sacul embrionar.

NUCÉT s.n. (lat. *nucetum*) Pădure sau livadă de nuci.

NUCIFÉR, -Ă adj. (<fr. *nucifère*) (Despre plante) Care produce nuci comestibile.

NUCIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *nuciforme*) Care are forma unei nuci. ◇ *Structură nuciformă* = structură a solului care se prezintă sub formă de agregate puţin alungite, cu colţuri şi muchii rotunjite.

NUCLEÁR, -Ă adj. (<fr. *nucléaire*) **1.** Care aparţine nucleului atomic, referitor la nucleul atomic. ◇ *Fizică nucleară* = ramură a fizicii care se ocupă cu studiul nucleului atomic şi al fenomenelor în care nucleul are rolul principal. *Chimie nucleară* = ramură a chimiei care se ocupă cu studiul nucleului atomic. *Reacţie nucleară* = fenomen de interacţiune între două sau mai multe nuclee atomice (ori constituenţi ai lor), în urma căruia se modifică natura, structura, numărul etc. particulelor participante şi se dezvoltă o mare cantitate de energie. *Energie nucleară* = energie obţinută prin dezintegrarea atomului în urma unor reacţii nucleare; energie atomică. **2.** Care se bazează pe energia atomică, pe degajarea de energie atomică sau pe arme atomice.

NUCLEARIZÁ vb. I tranz. (<*nuclear*) (Despre state, uzine etc.) A introduce, a folosi energia nucleară.

NUCLEÁT, -Ă adj. (<fr. *nucléé*) Cu unul sau mai multe nuclee.

NUCLEÁŢIE s.f. (<fr. *nucléation*) (FIZ.) Provocare sau dezvoltare a unei condensări sau a unei cristalizări în gaze sau lichide cu ajutorul nucleelor de condensare, respectiv de cristalizare.

NUCLEÁZĂ s.f. (<fr. *nucléase*) (BIOL.) Enzimă care catalizează descompunerea acizilor nucleici.

NUCLÉIC, -Ă adj. (<fr. *nucléique*) Care aparţine nucleului, referitor la nucleu. ◇ *Acid nucleic* = acid organic complex care conţine în moleculă baze azotate de tip special, pentoze, acid fosforic etc., având un rol fundamental în sinteza proteinelor din organism şi în transmiterea caracterelor ereditare.

NUCLEÍNĂ s.f. (<fr. *nucléine*) Proteidă alcătuită dintr-o proteină şi din acid nucleic.

NUCLEÍNIC adj. (<*nucleină*) *Acid nucleinic* = acid nucleic.

NUCLEOÍD s.m. (<germ. *Nukleoid*) (BIOL.) Nucleul sau echivalentul său, la bacterii.

NUCLEÓL s.m. (<fr. *nucléole*) Fiecare dintre corpusculele sferice din interiorul nucleului, constituite din proteine, enzime şi acizi ribonucleici, care se găsesc în număr variat în nucleu şi sînt mai refringente decît restul nucleului.

NUCLEÓN s.m. (<fr. *nucléon*) (FIZ.) Termen generic pentru protoni şi neutroni, care alcătuiesc nucleul atomic.

NUCLEÓNICĂ s.f. (<fr. *nucléonique*) Parte a electronicii care se ocupă cu studiul şi utilizarea energiei nucleare în ştiinţă şi în industrie.

NUCLEOPLÁSMĂ s.f. (<fr. *nucléoplasme*) (BIOL.) Substanţă fundamentală a nucleului formată din proteine, enzime şi acizi ribonucleici.

NUCLEOPROTEÍDĂ s.f. (<fr. *nucléoprotéide*) (BIOL.) Compus organic constituit din acizi nucleici şi proteine bazice, care intră în structura tuturor celulelor animale şi vegetale.

NUCLEOSINTÉZĂ s.f. (<fr. *nucléosynthèse*) (ASTR.) Formare a nucleelor de elemente chimice în urma reacţiilor termonucleare din stadiile iniţiale ale expansiunii universului sau din interiorul stelelor.

NUCLÉU s.n. (<lat. *nucleus* "sîmbure", fr. *nucléus*) **I. 1.** Parte centrală, fundamentală, esenţială a unui lucru, a unei acţiuni etc. ◆ Grup restrîns de persoane care acţionează în mod organizat (şi în jurul căruia se formează o grupare mai restrînsă). **2.** Centru, focar (de difuzare sau de concentrare). **II. 1.** (BIOL.) Element constitutiv al celulei organice, de obicei de formă sferică sau ovoidă, mai vîscos şi mai refringent decît citoplasma în care este cuprins şi de care este delimitat printr-o membrană, ce îndeplineşte funcţii însemnate în viaţa celulei. ◆ Grupare de celule nervoase din axul nervos, care constituie centri nervoşi sau regiunea de origine a unor nervi. **2.** (FIZ.) Particulă centrală a unui atom, alcătuită din protoni şi neutroni, purtătoare de sarcini electrice pozitive, în care este concentrată aproape toată masa atomului. ◇ *Nucleu cristalin* = cristal de dimensiuni foarte mici, care serveşte ca centru de depunere în cursul cristalizării unei soluţii sau topituri. **3.** (CHIM.) Ciclu de atomi sau ansamblu de cicluri de atomi alipite, care formează scheletul moleculei unei substanţe şi care rămîne neschimbat la toţi derivaţii substanţei respective; grup de molecule, de atomi sau de ioni în jurul căruia se depune o substanţă în procesul de condensare, cristalizare etc. **4.** (ASTR.) *Nucleu de cometă* = parte a capului unei comete, formată dintr-un conglomerat de bucăţi de gheaţă şi materie solidificată. *Nucleu de galaxie* = porţiune centrală a unei galaxii, cu aspect compact.

NUCLÍD s.m. (<germ. *Nuklid*) Nucleu atomic caracterizat prin numărul de protoni, de neutroni şi prin energia de legătură a acestora.

NUCŞOÁRĂ s.f. (<*nuc*) **1.** Diminutiv al lui nucă. **2.** Sămînţa aromată a nucşorului, folosită drept condiment.

NUCŞÓR s.m. (<*nuc*) Arbore cultivat în ţările tropicale, care produce nucşoara (*Myristica fragans*).

NUCÚLĂ s.f. (<fr. *nucule*) Tip de fruct de forma unei nuci mici, uscat şi indehiscent.

NUD adj., s.n. (<lat. *nudus*, it. *nudo*) **1.** Adj. (Despre oameni sau despre corpul omenesc ori părţi ale lui) Complet dezbrăcat, fără veşminte. ◆ Fig. Lipsit de argumente; care nu este întemeiat. **2.** S.n. Corp omenesc complet dezbrăcat, gol. ◆ Statuie, pictură, desen etc. care reprezintă un nud. **3.** Adj. (Despre plante şi părţi ale lor) Care este lipsit de păr sau de puf. ◆ (Despre flori) Care este lipsit de petale şi sepale. **4.** Adj. (JUR.) *Proprietate nudă* = bun de al cărui uzufruct beneficiază temporar altă persoană decît proprietarul. **5.** Adj. Neted; spec. fără ornamente, simplu. ◆ (Substantivat, n.) Suprafaţă netedă a unui element de arhitectură sau de construcţie, pe care se detaşează atît părţile în relief, cît şi părţile adîncite. ◆ Fig. Simplu, fără artificii, fără complicaţii; clar, curat.

NUDÍSM s.n. (<fr. *nudisme*) Expunere (în scop terapeutic) a corpului gol la soare. ◆ Doctrină care preconizează viaţa în aer liber, practicarea sporturilor, complet dezbrăcat.

NUDÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *nudiste*) Persoană care practică nudismul.

NUDITÁTE s.f. (<fr. *nudité*) **1.** Goliciune corporală; situaţie în care se află un om gol. **2.** Ceea ce se prezintă fără rezerve, fără ascunzişuri, direct. **3.** Lipsă de podoabe, simplitate.

NÚFĂR s.m. (<ngr. *nufaro*) Numele a două specii de plante erbacee acvatice din familia nimfeaceelor, cu frunzele mari, care plutesc la suprafaţa apei: a) (şi *nufăr alb*) = plantă cu florile mari, albe, plăcut mirositoare şi cu fructele comestibile, răspîndită la noi mai ales în bălţile şi în Delta Dunării (*Nymphaea alba*); b) (şi *nufăr galben*) = plantă cu florile mari, galbene (*Nuphar luteum*).

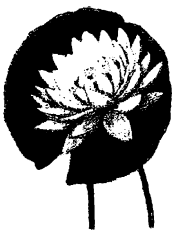

nufăr

NUGÁ s.f. (<fr. *nougat*) Produs de cofetărie preparat din albuş de ou, zahăr (sau miere), apă, nuci (sau alune, stafide), care formează o pastă foarte consistentă.

NUIÁ s.f. (lat. *novella*) Ramură de copac lungă şi subţire; vergea lungă, subţire şi flexibilă obţinută dintr-o tulpină sau dintr-o ramură tînără de alun, de răchită, de trestie etc. ◆ Lovitură dată cu nuiaua.

NUIZÍBIL, -Ă adj. (<fr. *nuisible*) Vătămător.

NUIZIBILITÁTE s.f. (<fr. *nuisibilité*) Caracter nuizibil.

NUL, -Ă adj. (<fr. *nul*, germ. *nul*) **1.** Care nu are existenţă, care se reduce la nimic; p.ext. care nu se manifestă în nici un fel. ◆ (MAT.) De valoare egală cu zero. **2.** (Despre acte juridice) Lipsit de valoare legală; caracterizat prin nulitate; considerat ca inexistent. **3.** (Despre oameni şi despre acţiunile lor) Lipsit de orice valoare, fără nici un merit.

NÚLĂ s.f. (<lat. *nulla*, ngr. *nula*, germ. *Null*) (Cifra) zero; semn grafic care notează, reprezintă această cifră.

NULIGÉSTĂ s.f. (cf. lat. *nullus* "nici unul"+ *gestatio, -onis* "sarcină") (MED.) Femeie care nu a fost niciodată gravidă.

NULIPÁRĂ s.f. (<fr. *nullipare*) (MED.) (Şi adjectival) Femeie care nu a născut niciodată un făt viabil.

NULITÁTE s.f. (<lat. *nullitas, -atis*, fr. *nullité*) **1.** (JUR.) Lipsă de valoare legală a unui act, rezultînd din absenţa la întocmirea lui a uneia dintre condiţiile de fond sau de formă cerute de lege. ◆ Sancţiune a unui act juridic, constînd în înlăturarea acelor efecte ale actului care sînt potrivnice unor dispoziţii legale, ducînd la anularea lui (parţială sau totală). ◆ Viciu care atrage nulitatea. **2.** Calitatea, însuşirea, caracterul a ceea ce este nul. **3.** Lipsă de valoare, de merit; persoană lipsită de orice merit, total incapabilă.

NÚMAI adv. (<*nu*+*mai* sau lat. *non magis*) **1.** (Indică restricţia sau exclusivitatea) Nu mai mult de... (sau decît...), nu altceva sau altcineva decît..., nimeni altcineva sau nimic altceva afară de...; nu altfel decît...; nu altă dată sau în altă împrejurare decît...; nu în alt loc decît...; nu în alt scop sau din altă cauză decît... ◆ (Adesea prin exagerare) În întregime, cu

totul, complet; peste tot, cît vezi cu ochii. **2.** (Indică modul) Pe punctul de a... , gata-gata să ... ; chiar, tocmai. **3.** (Indică timpul) Deodată, pe neașteptate; imediat, numaidecît. **4.** (Adversativ; și cu valoare de conjuncție) Însă, dar, totuși; (după construcții negative) ci. ◇ Loc.conj. *Numai că...* = doar (atîta) că...

NUMAIDECÎT adv. (<*numai+de+cît*) **1.** Imediat, fără întîrziere; la repezeală; p.ext. cu ușurință. **2.** (Poartă accentul în frază) Neapărat, negreșit; indiscutabil.

NÚMĂR s.n. (lat. *numerus*) **I. 1.** (De obicei urmat de determinări în genitiv sau introduse prin prep. "de") Cantitate de elemente de același fel care intră într-o înșiruire sau într-un tot; rezultatul unei comparări a două mărimi de același fel; măsură, cantitate, valoare (exprimată în cifre). ◇ Loc. adj. și adv. *Fără (de) număr* = nenumărat; p.ext. imens. ◆ (MAT.) Noțiune fundamentală din matematică reprezentînd conceptul de cantitate, formată din anumite unități sau rezultată din diferite extinderi ale unei asemenea cantități, astfel încît anumite operații să aibă sens oricare ar fi elementele la care se referă din categoria conceptelor considerate. ◇ *Număr natural* = fiecare dintre numerele 1, 2, 3..., n, ... a căror mulțime se notează cu *N*. *Număr rațional* = număr care poate fi pus sub forma cîtului a două numere întregi. *Teoria numerelor* = ramură a matematicii care studiază proprietățile aritmetice ale numerelor. ◆ Cantitate mare de ... , mulțime. **2.** Categorie gramaticală prin care se exprimă deosebirea dintre un singur exemplar și mai multe exemplare ale aceluiași obiect. **3.** Semn grafic sau grup de semne grafice, care reprezintă un număr. **II. 1.** Număr utilizat pentru identificarea unui obiect dintr-o mulțime de obiecte sau clase de obiecte clasificate după o anumită regulă. ◆ Cifră sau succesiune de cifre folosite ca indice de mărime, de calitate etc.; spec. cifră sau succesiune de cifre care servește ca unitate de măsură pentru încălțăminte, îmbrăcăminte. ◆ Succesiune de cifre corespunzătoare unui anumit post telefonic, unui post militar etc.; p.ext. postul respectiv. ◆ Cifră matricolă; p.ext. bucată de postav, placă de metal etc. pe care este însemnată această cifră sau succesiune de cifre și pe care elevii și unele categorii de funcționari publici le poartă vizibil pe îmbrăcăminte. **2.** Cifră gravată pe reversul unei monede; p.gener. reversul unei monede. **3.** Fiecare dintre exemplarele unei publicații periodice care face parte din același tiraj sau aceeași serie. **4.** Parte, bucată dintr-un spectacol de varietăți, din repertoriul unui artist de circ etc.; p.ext. persoană care interpretează această parte. ◆ Fig. Personaj bizar, original. ◆ Secțiune a unei opere sau lucrări muzical-dramatice (ex. *arie, recitativ, duet, cor*).

NUMĂRÁ vb. I tranz. (lat. *numerare*) **1.** A considera una cîte una unitățile dintr-un șir sau dintr-un tot, numindu-le cu numere la rînd, începînd cu unu; a socoti cîte unități sînt într-un tot, a face numărătoarea a... ◆ A spune numerele (la rînd) în ordinea lor crescîndă sau descrescîndă. **2.** A plăti, a achita (socotind banii). **3.** A reuni, a îngloba un anumit număr de..., a se compune dintr-un anumit număr de...; p.ext. a avea, a dispune de un număr de... ◆ Refl. A fi în număr de..., a se cifra la... **4.** A pune, a socoti printre, a cuprinde în număr...; a considera în aceeași categorie cu... ◆ Refl. A face parte din sau a intra în numărul..., în categoria..., a se socoti printre, a se pune sau a se găsi în rîndul...

NUMĂRĂTOÁRE s.f. (<*număra*) **1.** Acțiunea de a număra; p.ext. mod de a număra. ◇ *Numărătoare inversă* = program de operații prevăzute a se desfășura în intervalul de timp ce desparte momentul curent de momentul lansării unei nave spațiale sau de debutul unei activități (de importanță majoră). **2.** Abac. **3.** Rezultatul numărării.

NUMĂRĂTÓR s.m., s.n. (<*număra*) **1.** S.m. Persoană care face o numărătoare, o socoteală, un calcul; persoană care îndeplinește funcția de a număra, de a socoti (bani). **2.** S.m. Parte a unei fracții ordinare, scrisă deasupra liniei de fracție, arătînd numărul de părți egale (indicate de numitor) conținute de fracție. **3.** S.n. Aparat folosit la numerotare în presa de tipar înalt.

NU-MĂ-UITĂ subst. sg. (<*nu+mă+uita*, după germ. *Vergissmeinnicht*) Plantă erbacee din familia boraginaceelor, cu frunzele eliptice sau lanceolate și cu florile mici albastre, roz sau albe, dispuse în inflorescențe, care crește prin locuri umede și umbroase, în regiunile temperate și care este cultivată ca plantă decorativă (*Myosotis silvatica*); p.restr. floarea acestei plante.

nu-mă-uita

NÚME s.n. (lat. *nomen*) **I. 1.** Cuvînt (sau grup de cuvinte) care servește pentru a desemna o ființă sau un lucru, o acțiune, o noțiune etc. și prin care se individualizează un singur obiect, o ființă etc. dintr-o anumită categorie. ◇ *Nume de botez* sau *nume mic* = prenume. *Nume de familie* = nume pe care îl poartă toți membrii unei familii, transmițîndu-se de la părinți la copii; nume patronimic. *Nume topic* (sau *de loc*) = toponimic. *Nume predicativ* = cuvînt care, împreună cu un verb copulativ, formează predicatul unei propoziții. *Nume de agent* = substantiv sau adjectiv derivat de la un verb și indicînd pe autorul acțiunii. *Nume de acțiune* = substantiv care exprimă o acțiune concepută ca obiect. ◇ Loc. adj. *Fără (de) nume* = a) care nu este cunoscut, știut, identificat; p.ext. lipsit de importanță; b) care impresionează puternic prin grandoare, intensitate, importanță. ◇ *În numele cuiva* (sau *a ceva*) = a) invocînd numele cuiva sau a ceva (în special al unei divinități) ca simbol al unei credințe; în cinstea cuiva, ca prinos adus cuiva (în special unei divinități); b) din partea cuiva, invocînd autoritatea cuiva sau reprezentînd (ca împuternicit) pe cineva. *Pe numele (cuiva)* = a) (despre o proprietate, un act etc.) înscris ca proprietate legală (a cuiva); b) (fiind numit) cu numele. **2.** Titlu, atribut, calificativ pe care îl are cineva sau care i se atribuie cuiva. **3.** Faimă, reputație (bună sau rea). **II.** (GRAM.) **1.** Substantiv. **2.** Termen generic pentru părțile de vorbire care se declină (în mod special pentru substantiv și adjectiv).

NÚMEN (NOUMÉN) s.n. (<fr. *noumène*, it. *noumeno*, germ. *Noumenon*; cf.gr. *noumenon* "ceea ce este gîndit") Esență cognoscibilă numai prin rațiune (opusă fenomenului, realității sensibile). ◆ (În filozofia lui Kant) Libertatea, nemurirea sufletului și divinitatea; lucrul în sine.

NUMENÁL, -Ă adj. (<fr. *nouménal*) Care aparține numenului, care se referă la numen.

NUMERÁL s.n. (<fr. *numéral*, lat. *numeralis*, germ. *Numerale*) (GRAM.) Parte de vorbire flexibilă care exprimă, sub diferite aspecte, noțiunea de număr, determinarea numerică a obiectelor sau ordinea obiectelor prin numărare.

NUMERÁR s.n. (<fr. *numéraire*) Bani sau semnele acestora în forma lor fizică (bilete de bancă, bilete de tezaur, monedă metalică și monedă de tezaur) care pot servi direct pentru plată; sumă, cantitate (determinată) de bani. ◇ *În numerar* = în bani plătiți pe loc.

NUMERÁȚIE s.f. (<fr. *numération*, lat. *numeratio, -onis*) (MAT.) Sistem de simboluri cu care se pot reprezenta grafic numerele întregi.

NUMÉRIC, -Ă adj. (<fr. *numérique*) Care aparține numerelor, referitor la numere, de numere; exprimat cu ajutorul numerelor; socotit din punctul de vedere al numărului pe care îl exprimă. ◇ (MAT.) *Funcție numerică* = funcție definită pe o mulțime de numere reale sau complexe, avînd valori într-o mulțime de aceeași natură. *Valoare numerică a unei expresii algebrice* = valoare obținută prin înlocuirea literelor expresiei cu numere date și efectuînd operațiile indicate de semne.

NUMERÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *numerosus*) În număr sau în cantitate mare.

NUMEROTÁ vb. I tranz. (<fr. *numéroter*) A însemna obiectele sau ființele dintr-o serie cu numere în ordine succesivă (pentru a le putea identifica și deosebi între ele); a pune un număr.

NUMEROTATÓR s.n. (<*numerota*; cf. fr. *numéroteur*) Instrument pentru numerotat paginile diferitelor imprimate.

NUMEROTÁȚIE s.f. (<fr. *numérotation*) Acțiunea de a numerota și rezultatul ei.

NUMÍ vb. IV (<*nume*) **1.** Tranz. A pune un nume cuiva sau la ceva; a da o denumire sau un titlu, un calificativ, a i se adresa cu un nume. ◆ Refl. A purta numele de...; a se chema într-un anumit fel, a căpăta o anumită denumire sau un anumit calificativ. ◆ A da un calificativ, un epitet, o poreclă. **2.** Refl. (pas.) A se socoti (sau a fi socotit) drept..., a se considera (sau a fi considerat) ca fiind... **3.** Tranz. A pomeni, a rosti, a menționa numele cuiva sau a ceva; a aduce în discuție. **4.** Tranz. A face o numire într-o funcție, a pune într-o slujbă; a încredința o misiune, o însărcinare. ◆ A conferi un titlu, un grad.

NUMINÓS s.n. (<it. *numinoso*) (FILOZ.) Termen folosit pentru componentele categoriei religioase "sfînt", din care a fost eliminat conținutul moral.

NUMINOZITÁTE s.f. (<it. *numinosità*) (FILOZ.; în tipologia religioasă) Caracterul

de putere, de supranatural, de miracol propriu lui Dumnezeu sau a ceea ce este sacru.

NUMISMÁT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *numismate*) Specialist în numismatică; colecţionar de monede şi medalii (vechi).

NUMISMÁTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *numismatique*) **1.** S.f. Disciplină auxiliară a istoriei, care se ocupă cu istoricul monedelor, al medaliilor vechi etc., studiind evoluţia acestora din punctul de vedere al formei, al gravurii, al baterii, al circulaţiei etc., precum şi documentele conţinînd date referitoare la monede. **2.** Adj. Care aparţine numismaticii sau monedelor şi medaliilor vechi, privitor la numismatică sau la monedele şi medaliile vechi.

NUMÍT, -Ă adj. (<*numi*) Care poartă numele de..., cu numele de..., al cărui nume este...

NUMITÓR s.m. (<*numi*) (MAT.) Parte a unei fracţii ordinare situată sub linia de fracţie şi care arată în cîte părţi a fost împărţit întregul. ◇ *A aduce la acelaşi numitor* = a) a face ca două sau mai multe fracţii ordinare să aibă acelaşi numitor pentru a putea efectua o operaţie de adunare sau de scădere; b) a pune de acord puncte de vedere deosebite; c) a egaliza în mod forţat, a judeca nediferenţiat două sau mai multe aspecte.

NUMULÍT s.m. (<fr. *nummulite*; cf.lat. *nummus* "monedă") (La pl.) Gen fosil de foraminifere perforate care cuprinde specii în formă de lentilă (caracteristic pentru prima jumătate a erei terţiare), ale căror cochilii sînt constituite dintr-o lamă învîrtită în spirală; (şi la sg.) animal care face parte din acest gen.

NUMULÍTIC, -Ă adj. (<fr. *nummulitique*) (Despre terenuri) Care conţine fosile de numuliţi, format din numuliţi. ◆ Care se referă la perioada sau la sistemul paleogen, care datează din epoca paleogenă.

NUN, -Ă s.m. şi f. (lat. *nonnus*) Nume dat fiecăreia dintre persoanele care îi însoţesc pe miri la cununia religioasă, îndeplinind un anumit ritual cerut de biserica creştină.

NUNAKÓL s.n. (<engl. *nunakol*) (GEOL.) Înălţime cu vîrf rotunjit care se ridică deasupra masei unui gheţar.

NUNATÁK s.n. (<fr. *nunatak*; cuv. eschimos) (GEOL.) Pisc stîncos izolat din zona zăpezilor veşnice, care străpunge calota de gheaţă.

NUNCUPATÍV, -Ă adj. (<fr. *nuncupatif*) (JUR.; despre testamente) Dictat de testator potrivit formelor legale.

NUNCUPÁŢIE s.f. (<lat. *nuncupatio, -onis*, fr. *nuncupation*) (JUR.) Declaraţie solemnă făcută într-un act.

NUNDÍNE s.f. (<fr. *nundines*, lat. *nundinae*) (În antic.) (La pl.) Ziua a noua a săptămînii, după calendarul roman, devenită zi de tîrg; p.ext. tîrg ţinut în această zi.

NUNEÁSCĂ s.f. (<*nun*) (De obicei art.) Dans popular românesc de tipul horei, executat de nuni împreună cu mirii şi cu ceilalţi nuntaşi după cununie; melodie după care se execută acest dans.

NUNTÁŞ, -Ă s.m. şi f. (<*nuntă*) Persoană care participă la o nuntă, care face parte din alaiul unei nunţi.

NÚNTĂ s.f. (sg. refăcut după pl. *nunţi* <lat. *nuptiae*) **1.** Căsătorie (religioasă); ceremonial şi petrecere organizate cu prilejul unei căsătorii (religioase). ◇ *Nuntă de argint* (sau *de aur*) = aniversare a 25, respectiv a 50 de ani de la căsătorie. ◆ Fig. Zarvă, gălăgie, tămbălău. **2.** Totalitatea persoanelor care participă la o nuntă; alai, cortegiu de nuntă.

NUNTÍ vb. IV (<*nuntă*) **1.** Tranz., intranz. şi refl. A (se) căsători, a (se) cununa. **2.** Intranz. şi refl. A participa, a petrece la o nuntă.

NUNŢIATÚRĂ (NUNCIATÚRĂ) s.f. (<lat. *nunciatura*, germ. *Nuntiatur*, it. *nunziatura*) **1.** Reprezentanţă diplomatică a Vaticanului într-o ţară străină, condusă de un nunţiu. **2.** Funcţia de nunţiu.

NÚNŢIU (NÚNCIU) s.m. (<lat. *nuntius*, germ. *Nuntius*, it. *nunzio*) (Adesea urmat de determinări ca "apostolic", "apostolicesc", "papal") Reprezentant diplomatic permanent al Vaticanului într-o ţară străină, asimilat ca rang ambasadorilor.

NUPŢIÁL, -Ă adj. (<fr. *nuptial*, lat. *nuptialis*) Care se referă la nuntă, de nuntă. ◆ (Despre animale) Care se referă la împerechere, de împerechere.

NUPŢIALITÁTE s.f. (<fr. *nuptialité*) Indice care reprezintă numărul de căsătorii realizate la 1000 de locuitori, pe o perioadă dată.

NUR s.m. (<tc. *nur* "strălucire, frumuseţe") (Mai ales la pl.) Calitatea unei persoane (mai ales a unei femei) sau, p.ext., a unei părţi a ei de a atrage, de a plăcea prin farmecul, drăgălăşenia, graţia sa; aspect atrăgător al unei femei.

NÚRCĂ s.f. (<pol., ucr. *nurka*) **1.** Specie de mamifer patruped carnivor semiacvatic, din familia mustelidelor, asemănător cu vidra, cu dihorul şi cu jderul, cu botul ascuţit şi cu degetele picioarelor unite între ele prin membrane înotătoare, a cărui blană, cu părul des, mătăsos, de culoare cenuşie-gălbuie sau cafenie (cu reflexe albastre), este foarte căutată (*Mustela lutreola*). **2.** Blană de nurcă.

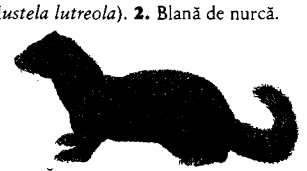

nurcă

NURLÍU, -ÍE adj. (<tc. *nurlu*) Cu nuri; atrăgător, fermecător, graţios.

NURÍSĂ s.f. (<fr. *nourrice*) Rezervor suplimentar de combustibil lichid al unui motor, cu capacitate mică, putînd funcţiona şi prin cădere.

NÚRSĂ s.f. (<fr., engl. *nurse*) **1.** Asistentă medicală. **2.** Îngrijitoare de copii, bonă.

NURSING subst. (cuv. engl.) Asistenţă medicală.

NUT s.n. (<germ. *Nut*) **1.** Canelură. **2.** Scobitură făcută de-a lungul unei piese de lemn sau al unei scînduri, pentru a o putea îmbina cu alta. ◇ *Nut şi feder* = sistem de îmbinare a două piese (din lemn) care constă în introducerea unei proeminenţe fasonate, aflată pe una dintre feţele primei piese, în ulucul de pe faţa corespunzătoare a celei de a doua piese.

NUTÁNT, -Ă adj. (<fr. *nutant*, lat. *nutans, -ntis*) (Despre frunze, inflorescenţe) Care se aplică în jos sau ia o poziţie orizontală.

NUTÁŢIE s.f. (<fr. *nutation*, it. *nutazione*) **1.** (FIZ.) Oscilaţie periodică a axei polilor Pămîntului datorită atracţiei variabile pe care o exercită Soarele şi Luna asupra ecuatorului. **2.** (FIZ.) Una dintre cele trei componente ale mişcării unui corp rigid care are un punct fix şi care face să oscileze axa de rotaţie proprie a corpului, apropiind-o şi depărtînd-o de axa fixă. **3.** (BOT.) Mişcare a unor organe ale plantelor, constînd în oscilaţii laterale şi în rotiri ale vîrfului organului respectiv în jurul axei sale.

NUTRÉŢ s.n. (lat. *nutricium*) Furaj. ◆ P.gener. Hrană pentru animale.

NUTRÍ vb. IV (<lat. *nutrire*) **1.** Tranz. şi refl. A da de mîncare sau a mînca. ◆ Tranz. A procura cuiva hrană (şi alte mijloace de existenţă); a întreţine pe cineva (cu hrană). **2.** Tranz. Fig. A cultiva, a întreţine un sentiment, o idee etc.

NÚTRIA s.f. (<fr. *nutria*, cf. germ. *Nutria* [fell]) Mamifer rozător, acvatic, asemănător castorului, originar din zona temperată a Americii de Sud, cu blană preţioasă de culoare cafenie închisă cu peri deşi şi moi (*Myocastor coypus*). ◆ Blana acestui animal.

NUTRIÉT s.n. (<*nutria*) (ZOOT.) Nume dat blăniţelor de miel prelucrate printr-un procedeu special de tundere şi de vopsire, care imită blana de nutria.

NUTRIMÉNT s.n. (<lat. *nutrimentum*, fr. *nutriment*) Hrană, alimentaţie; mijloace de trai.

NUTRITÍV, -Ă adj. (<fr. *nutritif*) Bogat în substanţe hrănitoare; care nutreşte. ◆ Care aparţine nutriţiei, privitor la nutriţie, de nutriţie.

NUTRÍŢIE s.f. (<fr. *nutrition*, lat. *nutritio, -onis*) Ansamblul proceselor fiziologice de ingerare, transformare şi utilizare a hranei (alimentaţie, digestie, absorbţie, respiraţie, circulaţie, metabolism etc.) prin care organismele îşi procură hrana necesară creşterii, dezvoltării, obţinerii energiei pentru desfăşurarea proceselor vitale, refacerii ţesuturilor etc.; p.ext. hrănire, alimentare.

NUTUÍ vb. IV tranz. (<*nut*) A executa nuturi într-o piesă (de lemn).

NUVÉLĂ s.f. (<fr. *nouvelle*, it. *novella*, lat. *novella*, germ. *Novelle*) Specie literară a genului epic mai amplă şi mai complexă decît schiţa, mai scurtă şi mai simplă decît romanul, care înfăţişează un episod semnificativ din viaţa unuia sau mai multor personaje.

NUVELÉTĂ s.f. (<it. *novelletta*, după *nuvelă*) Nuvelă foarte scurtă.

NUVELÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *nouvelliste*) Autor de nuvele.

NUVELÍSTIC, -Ă adj., s.f. (<*nuvelist*; cf. germ. *novellistisch*) **1.** Adj. Care aparţine nuvelei, care se referă la nuvelă, de nuvelă. **2.** S.f. Totalitatea nuvelelor aparţinînd unui autor, unei epoci, unei literaturi.

NUVISTÓR s.n. (<fr., engl. *nouvistor*) Tub electronic miniatural construit din metal şi ceramică, folosit în domeniul frecvenţelor înalte.

NYÁYA s.f. (cf.sanscr. *nyaya* "temei, concluzie, metodă") Şcoală filozofică indiană, întemeiată de înţeleptul legendar Gautama (c. sec. 4 î.Hr.), potrivit căreia lumea există obiectiv şi se compune din atomi necreaţi de divinitate, pe care aceasta numai îi combină. A formulat silogismul indian cu cinci termeni.

O

O[1] s.m. invar. **1.** A optsprezecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (vocală cu deschidere mijlocie, rotunjită, din seria posterioară). **2.** (LOG.) Simbol pentru *judecata particular-negativă*. **3.** (CHIM.) Simbol pentru *oxigen*.

O[2] art. nehot. v. **un**.

O[3] num. card. v. **unu**.

OÁCHEŞ, -Ă adj. (<*ochi*[1]) **1.** (Despre oameni) Care are pielea feţei, ochii şi părul de culoare închisă; (despre pielea, tenul, faţa etc. oamenilor) de culoare închisă. **2.** (Despre oi) Cu pete negre în jurul ochilor.

OÁIE s.f. (lat. *ovis*) **1.** Mamifer erbivor rumegător, din familia cavicornilor, subfamilia ovinelor, care are corpul de mărime mijlocie, acoperit cu lînă moale (şi lungă) şi care este crescut pentru carne, lînă şi lapte (*Ovis aries*); femela berbecului. ◆ Carne de oaie. ◆ Blană de oaie. **2.** (În limbajul bisericesc; mai ales la pl.) Credincios, considerat în raport cu preotul; creştin.

OÁLĂ s.f. (lat. *olla*) **1.** Vas de lut ars, de metal, de faianţă etc., cu gura largă, folosit, în gospodărie, pentru prepararea şi pentru păstrarea alimentelor, mîncărurilor etc. ◇ *Oală-minune* = oală de fiert sub presiune, folosită în gospodărie. ◆ Conţinutul acestui vas. ◆ Glastră, ghiveci de flori. **2.** Vas de construcţie specială, din metal, de obicei cu gură largă şi cu înălţimea mai mare decît lărgimea (căptuşit cu material refractar), folosit în diverse operaţii tehnice, industriale, de laborator etc. ◇ *Oală de turnare* = recipient din tablă de oţel, căptuşit cu material refractar, folosit pentru a transporta metalul topit de la cuptor la formele de turnătorie.

OÁRĂ s.f. (lat. *hora*) **1.** (La sg.; precedat de un num. ord. sau de un echivalent al acestuia) Timpul sau momentul în care are loc un fapt. **2.** (La pl.; folosit la formarea num. adverbial) *A învăţat astăzi de două ori mai mult decît ieri*. ◇ Loc. adv. *De multe ori* = adesea. *De puţine ori* = rareori. *De cîte ori* = de fiecare dată. Loc. conj. *Ori de cîte ori* = în toate cazurile cînd... **3.** (La pl.) Numele simbolului matematic notat prin semnul "X", care arată că un număr este înmulţit cu un alt număr.

OÁRE adv. interog., conj. (lat. *volet*; cf.alb. *vallë*) **1.** Adv. (Întăreşte valoarea interogativă sau dubitativă a unei propoziţii) *Oare va veni?* **2.** Conj. (Înv. şi reg.) Ori, sau.

OARECÁRE adj. nehot., pron. nehot. (<*oare+care*) **I.** Adj. nehot. **1.** Care nu a fost identificat sau precizat mai îndeaproape. ◆ Anumit. **2.** Careva, indiferent care. ◆ Care nu iese din comun; care este fără importanţă. **II.** Pron. nehot. Cineva; careva.

OARECÉ pron. nehot., adj. nehot., adv. (<*oare+ce*) (Înv. şi pop.) **1.** Pron. nehot. Ceva, un lucru oarecare, neidentificat sau neprecizat mai îndeaproape. **2.** Adj. nehot. Oarecare (**II**). **3.** Adv. Puţin, ceva.

OARECÍNE pron. nehot. (<*oare+cine*) (Înv. şi pop.) Cineva; careva.

OARECÎT adv., pron. nehot., adj. nehot. (<*oare+cît*) (Înv.) **1.** Adv. Oricît (**2**). **2.** Pron. nehot. Oricît (**1**). **3.** Adj. nehot. Cîtva; puţin.

OARECÚM adv. (<*oare+cum*) Întrucîtva; într-o măsură oarecare; aproximativ.

OÁSPETE s.m. (lat. *hospes, -itis*) **1.** Persoană care vizitează pe cineva în casa acestuia; persoană căreia i se oferă ospitalitate. **2.** Persoană (oficială) care vizitează o ţară, o instituţie etc. sau care asistă la un spectacol, la o solemnitate etc. (ca invitat, ca reprezentant). **3.** (Reg.) Nuntaş.

OÁSTE s.f. (lat. *hostis, -em* "duşman") **1.** Armată. ◇ *Oastea cea mare* = armata Moldovei şi a Ţării Româneşti, organizată cu acordul Sfatului Domnesc în timp de mare primejdie pentru ţară, care era formată din întregul efectiv militar (la care se adăuga şi o parte a ţărănimii). *Oastea domnească* = armata de care dispunea, în mod obişnuit, domnul Moldovei şi al Ţării Româneşti, alcătuită din curteni, din tîrgoveţi şi din ţărani liberi, formînd trupe de cavalerie uşoară. *Oastea voinicilor* = armata marilor boieri din Moldova şi din Ţara Românească, compusă din slujitorii lor (avînd rolul de a-i da ajutor domnului în caz de război). *Oastea Domnului* = asociaţie religioasă în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, care are ca obiectiv întărirea spirituală a credincioşilor şi apărarea credinţei ortodoxe faţă de prozelitismul sectelor protestante. A fost înfiinţată la Sibiu, în 1923. În 1948 a fost scoasă în afara legii, iar în 1990 şi-a reluat activitatea. ◆ Serviciu militar. ◆ (Cu sens colectiv) Oşteni, soldaţi. ◆ Fig. Mulţime. **2.** (Înv.) Război; luptă.

OÁZĂ s.f. (<germ. *Oase*, it. *oasi*, fr. *oasis*; cf.gr. *oasis*; cuv. egiptean) **1.** Suprafaţă mică de teren cu vegetaţie bogată (şi cu aşezări omeneşti), în cuprinsul unui deşert nisipos, a cărei existenţă se datoreşte apei aflate la mică adîncime, sub formă de izvoare, de fîntîni etc. **2.** Loc neacoperit cu gheaţă în zona interioară a Antarcticii. **3.** Fig. Moment, loc, lucru agreabil, odihnitor (într-un mediu ostil, într-o situaţie dificilă etc.).

OBÁDĂ s.f. (<sl. *obedŭ*) **1.** Fiecare dintre bucăţile de lemn încovoiat care, împreunate, alcătuiesc partea circulară a unei roţi de lemn. ◆ P.ext. Partea circulară a unei roţi de lemn. **2.** (În ev. med.; la pl.) Instrument de tortură, alcătuit din două bucăţi de lemn avînd fiecare cîte o scobitură în formă de semicerc, care, închizîndu-se, imobilizau picioarele sau mîinile osînditilor (sau ale robilor); p. ext. cătuşe. ◆ Fig. Robie, subjugare.

ÓBCINĂ s.f. (<sl. *občina*) Culme prelungă de deal sau de munte (cu înălţime de 1000-1500 m), care uneşte două piscuri şi pe care se ridică, din loc în loc, vîrfuri nu prea înalte; înălţime acoperită de păduri. ◆ Versant comun care formează hotarul dintre două proprietăţi.

OBCÓNIC, -Ă adj. (<germ. *obkonisch*) Care are forma unui con inversat.

OBEDIÉNT, -Ă adj. (<lat. *obediens, -ntis*, it. *obbediente*) Supus, ascultător; blînd, docil.

OBEDIÉNŢĂ s.f. (<lat. *obedientia*, fr. *obédience*) Supunere, ascultare.

OBÉLĂ s.f. (<fr. *obèle*; cf.gr. *obelos*) Semn, trăsătură ca o linie neagră, care servea la marcarea pasajelor interpolate pe manuscrisele vechi.

OBELÍSC s.n. (<fr. *obélisque*; cf.gr. *obeliskos* "frigare") Monument comemorativ, de origine egipteană, în forma unui stîlp înalt (cu muchii drepte şi cu vîrful piramidal), alcătuit, de obicei, dintr-un singur bloc de piatră şi acoperit cu inscripţii (comemorative).

ÓBEREC s.n. (<pol. *oberek*) Numele unui dans popular polonez cu ritm vioi; melodie după care se execută acest dans.
ÓBERLIHT s.n. (<germ. *Oberlicht*) Deschidere în partea de sus a unei ferestre sau a unei uşi, care serveşte la luminarea sau la aerisirea unei încăperi. ◆ Luminator.
OBÉZ, -Ă adj., s.m. şi f. (<lat. *obesus*, fr. *obèse*) (Persoană) care suferă de obezitate; (om) foarte gras.
OBEZITÁTE s.f. (<lat. *obesitas*, *-atis*, fr. *obésité*) Creştere exagerată a greutăţii corporale, ca urmare a acumulării unei cantităţi mari de grăsime în ţesuturi şi în jurul viscerelor; stare (ca de bolnav) caracteristică persoanelor (foarte) grase.
OBIÁLĂ s.f. (<bg. *obijalo*) (Mai ales la pl.) **1.** Bucată de pînză sau de postav cu care se înfăşoară laba piciorului, în loc de ciorap sau peste ciorap. **2.** P.ext. Zdreanţă.
OBICÉI s.n. (<bg. *običaj*) **1.** Deprindere individuală cîştigată prin repetarea deasă a aceleiaşi acţiuni; fel particular de a face ceva sau de a se purta. **2.** Mod tradiţional de a se comporta, de a se îmbrăca etc. caracteristic unui popor, unui grup social; deprindere consacrată; rînduială, datină. **3.** Cutumă. ◇ (În ev. med.; în ţările române) *Obiceiul pămîntului* = denumire specifică dată normelor dreptului nescris rezultate dintr-o practică îndelungată.
OBÍDĂ s.f. (<sl. *obida*) **1.** (Pop.) Mîhnire, amărăciune; durere, întristare profundă; necaz; ciudă, mînie. **2.** (Înv.) Nedreptate; jignire.
OBIDÍ vb. IV (<*obidă*) (Înv. şi pop.) **1.** Intranz. şi refl. A (se) necăji, a (se) amărî. **2.** Refl. A se văicări, a se tîngui. **3.** Tranz. A nedreptăţi, a asupri, a oprima.
OBIÉCT s.n. (<lat. *obiectum*, germ. *Objekt*, fr. *objet*) **1.** Corp solid (prelucrat, fabricat, confecţionat etc.) care are o anumită întrebuinţare. **2.** Element, materie asupra căreia este îndreptată gîndirea, activitatea intelectuală a omului. **3.** Ceea ce constituie materia de studiu a unei discipline; disciplină de studiu. **4.** (FILOZ.; în opoziţie cu *subiect*) Ceea ce există în afara eului; lucru care afectează simţurile sau asupra căruia se îndreaptă percepţia ori gîndirea omului. ◆ Spec. Ceea ce este cunoscut. **5.** Ţintă, scop.
OBIECTÁ vb. I tranz. (<lat. *obiectare*; cf.fr. *objecter*) A contesta, a face o obiecţie, a arăta argumentele pentru care se contestă ceea ce susţine altcineva.
OBIECTÍV, -Ă adj., s.n. (<lat. *obiectivus*, fr. *objectif*) **I.** Adj. **1.** (FILOZ.) Care există în afara conştiinţei şi independent de ea. **2.** Care redă realitatea în mod fidel, desprins de impresiile subiective. **3.** (GRAM.) Care se referă la obiectul direct sau indirect (ex. *reflexiv obiectiv*). **II.** S.n. **1.** (FIZ.) Sistem optic convergent (alcătuit dintr-una sau din mai multe lentile) care intră în construcţia aparatului de fotografiat, a microscopului, a lunetei etc. şi care este îndreptat spre obiectul studiat. **2.** (MILIT.) Porţiune de teren, parte de localitate, de construcţie etc. care prezintă interes militar în timp de război. ◆ Ţintă asupra căreia se execută o tragere sau se lansează bombe. **3.** Întreprindere, fabrică etc. cuprinse în planul economiei naţionale, care urmează să fie realizate sau care sînt în curs de realizare. **4.** Fig. Scop, ţintă, proiect.
OBIECTIVÁ vb. I tranz. (<fr. *objectiver*) **1.** A considera un lucru ca obiectiv (**II**). ◆ Refl. A deveni obiectiv (**II**). **2.** (În artă) A transforma propriile gînduri şi sentimente în valori obiective, în conformitate cu realitatea; a da impresiilor şi trăirilor individuale un caracter general.
OBIECTIVÁRE s.f. (<*obiectiva*) Faptul de a obiectiva. ◆ Categorie filozofică ce desemnează, în direcţiile filozofice de tip marxist, transpunerea forţelor, aptitudinilor şi gîndirii omeneşti, în cursul procesului muncii manuale sau intelectuale, în produse sau în valori cu existenţă obiectivă.
OBIECTIVÍSM s.n. (<*obiectiv*; cf.germ. *Objektivismus*) Atitudine de nepărtinire politică sau ideologică, de renunţare la orice luare de poziţie, la orice apreciere critică în domeniul cunoştinţelor sociale; încercare de a elimina din cîmpul ştiinţelor socio-umane atitudinea critică, ceea ce ţine de ideologie, de judecăţi de valoare, de scopurile şi de interesele claselor sociale.
OBIECTIVITÁTE s.f. (<fr. *objectivité*) **1.** Caracterul, însuşirea a ceea ce este obiectiv (**II, 2**). ◆ Categorie a teoriei cunoaşterii care desemnează valoarea de adecvare a cunoştinţelor la obiectul dat. **2.** Nepărtinire, imparţialitate.
OBIECTIVIZÁ vb. I refl. (<*obiectiv*) A căpăta un caracter obiectiv; a trece conştient de la subiectiv la obiectiv (prin renunţarea la orice participare afectivă), în scopul cunoaşterii autentice a realităţii; a reflecta realitatea în mod obiectiv.
OBIECTUÁL, -Ă adj. (<*obiect*) **1.** Care are natura unui obiect, care există independent de subiect; material. **2.** Care aparţine lucrurilor, obiectelor.
OBIECTUALITÁTE s.f. (<*obiectual*) Însuşire a ceea ce este obiectual. ◆ Însuşire a obiectului estetic de a fi cu totul independent de subiect şi care ţine de caracterul material al acestui obiect existent în afara oricărei valorizări.
OBIÉCŢIE s.f. (<lat. *obiectio*, *-onis*, fr. *objection*) Argument pe care cineva îl invocă împotriva unei opinii, unei afirmaţii, unei propuneri; observaţie prin care cineva îşi manifestă dezacordul faţă de ceva.
OBIŞNUÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*obicinà*, înv. "obicei") **1.** A (se) deprinde, a (se) familiariza (cu ceva). ◆ Tranz. A avea un anumit obicei, o anumită deprindere. **2.** A (se) folosi (des), a (se) întrebuinţa.
OBIŞNUÍNŢĂ s.f. (<*obişnui*) Faptul de a fi obişnuit cu ceva, de a avea un anumit obicei. ◆ Datină. ◆ Întrebuinţare.
OBIŞNUÍT, -Ă adj. (<*obişnui*) **1.** Care a devenit obicei; care a intrat în obişnuinţa cuiva. **2.** Care se întîmplă, se întîlneşte în mod regulat; care se foloseşte des. ◆ (Substantivat) Persoană întîlnită frecvent într-o casă, într-un loc etc. ◆ (Adverbial) De obicei, în mod regulat. **3.** Care nu se distinge prin nimic; care este comun, simplu, banal.
OBITUÁR (OBITUÁRIU) s.n. (<fr. *obituaire*, lat. *obituarium*; cf.lat. *obitus* "moarte") Pomelnic cu numele persoanelor decedate pe care le pomeneşte preotul la slujbe sau în rugăciuni.
OBÎRŞIE s.f. (<sl. *obrŭšije*) **1.** Punct de plecare; început, origine. **2.** Locul unde s-a născut cineva; familia, neamul de unde se trage cineva; origine socială. **3.** Loc de unde izvorăşte o apă curgătoare.
OBLAŢIÚNE s.f. (<lat. *oblatio*, *-onis*, fr. *oblation*) Ofrandă adusă unei divinităţi.
OBLĂDUÍ vb. IV (<sl. *obladovati*) **1.** Tranz., intranz. şi refl. (Înv.) A (se) conduce; a (se) administra. **2.** Tranz. (Înv. şi pop.) A proteja, a ocroti (pe cineva sau ceva).
OBLĂDUÍRE s.f. (<*oblădui*) **1.** (Înv.) Acţiunea de a (se) oblădui şi rezultatul ei. ◆ Concr. Organ de conducere; stăpînire; guvern. **2.** (Înv. şi pop.) Acţiunea de a proteja, de a ocroti, de a apăra pe cineva sau ceva.
OBLEŢ (OBLÉTE) s.m. (<*oblu*) Peşte mic teleostean, cu corpul zvelt, cu gura oblică, fără mustăţi, cu solzii de culoare albă-argintie, care trăieşte în apele dulci, din ai cărui solzi se prepară "esenţa de Orient", folosită la fabricarea perlelor artificiale (*Alburnus alburnus*). ◇ *Obleţ mare* = peşte migrator, asemănător cu obleţul, care are carnea grasă şi gustoasă (*Chalcalburnus chalcoides*).
ÓBLIC, -Ă adj. (<lat. *obliquus*, fr. *oblique*) **1.** Înclinat faţă de o dreaptă sau faţă de un plan. ◆ (Despre ochi) Cu colţurile exterioare ridicate spre tîmple. ◆ (Despre cilindri sau prisme) Care are generatoarele sau muchiile laterale înclinate faţă de planurile bazelor. ◆ (Substantivat, f.) Dreaptă care intersectează o dreaptă dată sau un plan dat şi care nu este perpendiculară pe ele. **2.** (GRAM.) *Caz oblic* = nume dat în gramatica română cazurilor genitiv şi dativ, iar în gramatica altor limbi tuturor cazurilor, cu excepţia nominativului şi a vocativului.
OBLICITÁTE s.f. (<fr. *oblicité*) Înclinaţie a unei linii ori a unei suprafeţe faţă de o altă linie sau de o altă suprafaţă.
OBLIGÁ vb. I (<lat. *obligare*, fr. *obliger*) **1.** Tranz. A constrînge, a sili (pe cineva la ceva). **2.** Tranz. şi refl. A (se) îndatora. **3.** Refl. A se angaja (la ceva); a-şi lua o răspundere.
OBLIGATIVITÁTE s.f. (<*obliga*) Caracterul a ceea ce este obligatoriu.
OBLIGATÓRIU, -IE adj. (<lat. *obligatorius*, fr. *obligatoire*) Care trebuie urmat întocmai, care trebuie făcut, îndeplinit. ◆ Care nu poate lipsi.
OBLIGÁŢIE (OBLIGAŢIÚNE) s.f. (<lat. *obligatio*, *-onis*, fr. *obligation*) **1.** Ceea ce i se impune cuiva sau ceea ce îşi impune cineva să facă într-o anumită situaţie; datorie, îndatorire; sarcină. **2.** Raport juridic în virtutea căruia o persoană fizică sau juridică (debitor) se angajează faţă de o altă persoană (creditor) să facă o anumită prestaţie, în condiţii convenite (cu sau fără plată prealabilă). **3.** Hîrtie de valoare care conferă deţinătorului ei calitatea de creditor (al statului, al unei instituţii publice, al unei întreprinderi etc.), precum şi dreptul de a primi, pentru suma împrumutată, un venit fix sub formă de dobîndă.
OBLIGEÁNĂ s.f. Plantă erbacee aromatică, originară din India, cu rizomul cărnos, cu frunzele liniare, lungi şi cu florile gălbui, care creşte pe marginea apelor sau este cultivată; rizomii sînt folosiţi în medicină, în parfumerie şi în patiserie (*Acorus calamus*).
OBLITERÁ vb. I (<lat. *obliterare*, fr. *obli-*

térer) **1.** Refl. şi tranz. (Despre inscripţii, manuscrise etc.) A (se) şterge treptat, a deveni sau a face să devină neciteţ. **2.** Tranz. A ştampila un timbru sau o marcă poştală spre a le face improprii pentru a doua folosire. **3.** Tranz. (MED.) A astupa (un vas de sînge).

OBLITERÁNT, -Ă adj. (<*oblitera*) (MED.) Care obliterează.

OBLÍNC s.n. (<sl. *oblonkŭ*) **1.** Partea de dinainte, mai ridicată şi încovoiată, a şeii. **2.** (Reg.) Pătură care se aşterne sub şaua calului.

OBLOJÍ vb. IV (<sl. *oblojiti*) (Pop.) **1.** Tranz. A trata o rană, un organ bolnav sau o fiinţă bolnavă cu mijloace băbeşti, empirice; a pansa o rană. ◆ Fig. A îngriji. **2.** Tranz. şi refl. A (se) înveli.

OBLOMOVÍSM s.n. (<n.pr. *Oblomov*, eroul romanului cu acelaşi nume al scriitorului rus I.A. Goncearov) Stare de apatie; spirit de stagnare.

OBLÓN s.n. **1.** Dispozitiv format din unul sau din mai multe panouri (de lemn, de material plastic sau de metal), aşezat, de obicei, în faţa unei ferestre sau a unei uşi, care serveşte pentru protecţie sau pentru reglarea luminii care pătrunde în camera respectivă. **2.** Deschizătură în formă de fereastră în peretele podului; tăblie de lemn care închide această deschizătură.

OBLÓNG, -Ă adj. (<lat. *oblongus*, fr. *oblong*) Care este mai mult lung decît lat.

ÓBLU, OÁBLĂ adj., adv. (<sl. *oblŭ*) (Pop.) **I.** Adj. **1.** Drept, fără cotituri. ◆ (Despre înălţimi, urcuşuri) Abrupt; aproape vertical. ◆ (Despre cîmpii) Plan, neted. **2.** (Despre mers) Uniform şi încet. **II.** Adv. În linie dreaptă; p.ext. direct, fără înconjur.

OBNUBILÁ vb. I refl. (<fr. *obnubiler*, lat. *obnubilare* " a acoperi cu nori") (Despre memorie, vedere) A slăbi.

OBNUBILÁRE s.f. (<*obnubila*) Stare de pierdere, de întunecare parţială a memoriei; stare generală proastă, cauzată de unele boli ale sistemului nervos sau cardiovascular.

OBNUBILÁŢIE s.f. (<fr. *obnubilation*) Obnubilare.

OBÓI s.n. (<it. *oboe*, germ. *Oboe*; cf.fr. *hautbois*) Instrument muzical de suflat, în formă de tub, cu ancie dublă, cu găuri şi cu clape, confecţionat dintr-un lemn special, care este folosit mai ales în orchestră.

oboi

OBOÍST, -Ă s.m. şi f. (<*oboi*; cf.fr. *hautboïste*, germ. *Hoboist*) Persoană care cîntă la oboi.

OBÓL s.n. (<lat. *obolus*, fr. *obole*; cf.gr. *obolos*) **1.** Contribuţie modestă în bani; p. ext. contribuţie de orice natură. **2.** Veche monedă grecească, egală cu a şasea parte dintr-o drahmă.

OBÓR[1] s.n. (<bg., scr. *obor*) **1.** Loc (împrejmuit) unde se ţine un tîrg de vite (de fîn sau de lemne). ◆ P.ext. Piaţă. **2.** Împrejmuire pentru vite. ◆ (Reg.) Împrejmuire în gospodăria ţărănească unde se ţin unelte, nutreţ etc.

OBÓR[2] s.n. (<rus. *obor* "şnur") (Reg.) Împrejmuire de nuiele sau de stuf, făcută într-o apă curgătoare, pentru a prinde şi a păstra peştele viu; spaţiul din această împrejmuire.

OBORÓC (OBRÓC) s.n. (<ucr. *uborok*) **1.** (În ev. med.; în ţările române) Danie. **2.** Măsură de capacitate de 44 sau de 22 de ocale, folosită în sec. 16-17, în ţările române. **3.** Vas (de nuiele) de formă cilindrică, care serveşte ca unitate de măsură pentru cereale sau pentru păstrarea şi transportul lor; conţinutul acestui vas. **4.** Coş de nuiele fără fund, cu ajutorul căruia se prind peştii.

OBOSEÁLĂ s.f. (<*obosi*) **1.** Stare de slăbiciune generală, în urma unui efort intens, fizic sau intelectual. **2.** (TEHN.) Scădere a rezistenţei unui material sau a unei piese, din cauza unor solicitări repetate sau a defectelor de elaborare, de prelucrare etc.

OBOSÍ vb. IV intranz. şi refl. (<bg. *oboseja*, scr. *obositi*) A-şi pierde puterea fizică sau intelectuală în urma unui efort intens. ◆ Refl. A depune eforturi (intense) pentru a face ceva.

OBOSITÓR, -OÁRE adj. (<*obosi*) Care oboseşte; p.ext. plictisitor.

ÓBOT s.n. (cf. bg. *hobot*) Scîndură care leagă, în faţă, tălpile saniei.

OBOVÁL, -Ă adj. (<fr. *obovale*, germ. *oboval*) Care are formă de ou.

OBOVÁT, -Ă adj. (<fr. *obové*) (Despre frunze, petale, sepale etc.) Care are lăţimea cea mai mare în partea superioară; care este în formă de ou.

OBRÁŢ s.n. (<sl. *obratŭ* "hotar") (Înv. şi reg.) Unitate de lungime (egală cu 26,76 m). ◆ P.ext. (Reg.) Unitate de măsură mică (nedeterminată).

OBRÁŢIE s.f. (<*obraţ*) Livadă mică, îngrădită, în regiunile de podgorii.

OBRÁZ s.m., s.n. (<sl. *obrazŭ*) **1.** S.m. Fiecare dintre cele două părţi laterale ale feţei; pielea care acoperă aceste părţi. **2.** S.n. Faţă, figură, chip. ◇ *Obraz subţire* = persoană fină, pretenţioasă. ◆ (Înv.) Imagine, portret; desen, figură. ◆ Fig. Valoare morală (a unei persoane); cinste; reputaţie. ◆ Fig. Rang; stare socială. **3.** S.n. (Înv.) Persoană, ins. ◆ Personaj (în piesele de teatru).

OBRÁZNIC, -Ă adj. (<*obraz*) Care este lipsit de respect (pentru cineva); necuviincios, impertinent, insolent. ◆ Neascultător, neastîmpărat.

OBRĂZÁR s.n. (<*obraz*) **1.** Plasă deasă (de sîrmă) sau sac de pînză, cu care stuparul îşi acoperă faţa pentru a evita înţepăturile albinelor. **2.** Mască metalică cu care se acoperă faţa pentru a o proteja în unele sporturi (floretă, sabie etc.). **3.** Ţesătură albă (subţire şi rară), care acoperă faţa (şi trupul) mortului. **4.** (Pop.) Mască.

OBRĂZNICÍ vb. IV (<*obraznic*) **1.** Refl. A deveni obraznic. **2.** Tranz. (Fam.) A ocărî (pe cineva) pentru o obrăznicie.

OBRĂZNICÍE s.f. (<*obraznic*) Atitudine, comportare de om obraznic; necuviinţă, insolenţă, impertinenţă. ◆ Neascultare, neastîmpăr.

OBSCÉN, -Ă adj. (<fr. *obscène*, lat. *obscenus* "de rău augur") (Despre atitudini, gesturi, cuvinte etc.) Trivial, indecent; vulgar, pornografic; p.ext. (despre oameni) care atentează la pudoare prin trivialitate.

OBSCENITÁTE s.f. (<lat. *obscenitas*, *-atis*, fr. *obscénité*) Ceea ce este obscen; faptă, vorbă etc. obscene.

OBSCÚR, -Ă adj. (<lat. *obscurus*, fr. *obscur*) **1.** Care este lipsit de lumină, care nu este străbătut de lumină; întunecos, întunecat. **2.** Fig. Care este neclar (ca înţeles, ca sens etc.) (ex. *text obscur; sintagmă obscură*). **3.** Fig. Necunoscut sau prea puţin cunoscut; care este de mică importanţă; care nu are merite sau calităţi deosebite; care rămîne ignorat, fără renume (ex. *poet obscur*). **4.** Care este greu de exprimat, de analizat (ex. *presentiment obscur*).

OBSCURÁ vb. I tranz. (<*obscur*) **1.** A face să devină obscur (**1**). **2.** Fig. A face să devină neclar, greu de înţeles.

OBSCURANTÍSM s.n. (<fr. *obscurantisme*) Atitudine ostilă faţă de raţiune şi faţă de progres; stare de înapoiere culturală. ◆ Atitudine de împotrivire la acţiunea de răspîndire a ştiinţei şi a culturii.

OBSCURANTÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *obscurantiste*) **1.** Adj. Care aparţine obscurantismului; care oglindeşte sau susţine obscurantismul, privitor la obscurantism. **2.** S.m. şi f. Adept al obscurantismului.

OBSCURITÁTE s.f. (<lat. *obscuritas*, *-atis*, fr. *obscurité*) **1.** Lipsă de lumină; întuneric. **2.** Fig. Lipsă de claritate (în conţinut, în idei, în stil etc.). **3.** Fig. Mediocritate; lipsă de importanţă, de merite, de calităţi, de renume.

OBSCURIZÁ vb. I tranz. (<*obscur*) A obscura.

OBSECVÉNT, -Ă adj. (<fr. *obséquent*) (Despre văi) Care are o direcţie de curgere contrară direcţiei de înclinare a straturilor.

OBSECVIÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *obsequiosus*, fr. *obséquieux*) Care este de o politeţe exagerată (pînă la servilism sau pînă la ipocrizie).

OBSECVIOZITÁTE s.f. (<fr. *obséquiosité*) Însuşirea de a fi obsecvios.

OBSEDÁ vb. I tranz. (<fr. *obséder*) (Despre imagini, idei, sentimente etc.) A urmări, a preocupa permanent, intens, chinuitor pe cineva; a stărui în mintea cuiva.

OBSEDÁNT, -Ă adj. (<fr. *obsédant*) (Adesea adverbial) Care obsedează; care nu poate fi uitat; care este ca o obsesie.

OBSERVÁ vb. I tranz. (<lat. *observare*, fr. *observer*) **1.** A remarca, a băga de seamă. **2.** A cerceta, a examina, a studia cu atenţie un obiect, un proces etc. (cu scopul de a-i determina însuşirile caracteristice). ◆ A face o constatare, o remarcă. **3.** A supraveghea, a controla (acţiunile cuiva). **4.** A atrage cuiva atenţia; p. ext. a reproşa. ◆ A spiona, a iscodi. **5.** (MILIT.) A urmări (cu ochiul liber sau cu aparate optice) inamicul şi obiectivele lui, cu scopul de a obţine anumite date.

OBSERVÁRE s.f. (<*observa*) **1.** Acţiunea de a observa şi rezultatul ei. **2.** (MILIT.) Cercetare, urmărire (cu ochiul liber sau cu aparate optice) a inamicului şi a obiectivelor lui, cu scopul de a obţine anumite date. **3.** Prima fază a cercetării statistice, care constă în înregistrarea

datelor privind caracteristicile unităţilor unei colectivităţi statistice.

OBSERVATÓR[1] s.n. (<lat. *observatorium*, fr. *observatoire*, germ. *Observatorium*) **1.** (Şi *observator astronomic*) Clădire special amenajată pentru a vedea şi pentru a studia corpurile cereşti, fenomenele atmosferice, meteorologice, astronomice etc.; instituţia care se află în această clădire. **2.** (MILIT.) Loc (special amenajat) de unde se face o observare.

OBSERVATÓR[2], **-OÁRE** subst., adj. (<fr. *observateur*, lat. *observator*) **1.** S.m. şi f. Persoană care observă, cercetează, studiază ceva. ◆ Persoană cu spirit de observaţie. **2.** S.m. Reprezentant al unui stat sau al unei organizaţii internaţionale care participă la conferinţe, şedinţe, sesiuni etc. ale unei organizaţii sau ale unui organ internaţional, fără a avea drept de vot şi de semnătură a documentelor întocmite. Uneori are dreptul de a participa la discuţii. **3.** Adj. Care observă, care este pătrunzător, perspicace. **4.** Adj. Prin care se atrage cuiva atenţia asupra unei greşeli săvîrşite.

OBSERVÁŢIE s.f. (<lat. *observatio*, *-onis*, fr. *observation*) **1.** Procedeu al cunoaşterii ştiinţifice, metodă ştiinţifică ce constă în examinarea, studierea metodică şi intenţionată a unui obiect, a unui proces etc. (cu scopul de a-i determina însuşirile caracteristice); cercetare, studiu. ◆ Constatare, remarcă. **2.** Obiecţie, critică; p.ext. reproş. **3.** Supraveghere, control (al acţiunilor cuiva). ◆ Spec. Supraveghere medicală a unui bolnav. ◇ *Foaie de observaţie* = formular în care se înregistrează istoricul şi descrierea bolii, rezultatele examenului clinic şi ale analizelor de laborator, evoluţia bolii şi tratamentul urmat de bolnav în timpul spitalizării acestuia.

OBSERVAŢIONÁL, -Ă adj. (<engl. *observational*) Care are caracter de observaţie.

OBSÉSIE s.f. (<fr. *obsession*; cf.lat. *obsessio*, *-onis* "blocare", "asediu") **1.** Tulburare mintală care se manifestă prin idei fixe, prin tendinţa exagerată de a face doar un anumit lucru. **2.** Idee, imagine care urmăreşte pe cineva neîncetat; preocupare chinuitoare.

OBSESIONÁL, -Ă adj. (<fr. *obsessionnel*) Obsesiv.

OBSESÍV, -Á adj. (<fr. *obsessif*) De obsesie; care ţine de obsesie, privitor la obsesie. ◆ (Adverbial) Obsedant.

OBSIDIÁN s.n. (<lat. *obsidiana* [petra], fr. *obsidienne*; cf.n.pr. *Obsius*, cel care a descoperit roca) Rocă vulcanică sticloasă, de culoare neagră sau brună-cenuşie, formată prin răcirea rapidă a lavei, care a fost folosită în epoca de piatră pentru confecţionarea armelor şi a uneltelor, iar în unele culturi primitive şi din antichitate pentru incrustarea în ochii unor statui.

OBSÍGĂ s.f. (<scr. *ovsika*, bg. *obsila*) Plantă erbacee furajeră, din familia gramineelor, cu tulpina înaltă, cu frunzele liniare, late şi cu inflorescenţa un panicul (*Bromus inermis*).

OBSTÁCOL s.n. (<lat. *obstaculum*, fr. *obstacle*, it. *obstacolo*; cf.lat. *obstare* "a se ţine în faţă") **1.** Piedică (care opreşte vederea, trecerea etc.). ◆ Fig. Ceea ce împiedică realizarea unei acţiuni. **2.** (SPORT) Piedică naturală sau special amenajată, care măreşte dificultatea parcurgerii unui traseu, folosită în atletism, hipism, ciclocros, motocros etc.

OBSTÉTRIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *obstétrique*; cf.lat. *obstetrix*, *-icis* "moaşă") **1.** S.f. Ramură a chirurgiei care se ocupă cu fiziologia sarcinii şi a naşterii, precum şi cu asistenţa în timpul naşterii şi în perioada de lăuzie. **2.** Adj. Care aparţine obstetricii, privitor la obstetrică.

OBSTETRICÁL, -Ă adj. (<fr. *obstétrical*) Obstetric.

OBSTETRICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *obstétricien*) Specialist în obstetrică.

OBSTINÁŢIE s.f. (<fr. *obstination*, lat. *obstinatio*, *-onis*) Încăpăţînare, îndărătnicie.

OBSTRUÁ vb. I tranz. (<fr. *obstruer*, lat. *obstruere* "a construi în faţă") (MED.) A astupa un canal, un vas de sînge.

OBSTRUÁNT, -Ă adj. (<*obstrua*) (MED.) Care obstruează.

OBSTRUÁT, -Ă adj. (<*obstrua*) (MED.; despre canale, vase de sînge) Care este astupat; prin care nu poate circula sîngele (în mod normal).

OBSTRUCTÍV, -Ă adj. (<fr. *obstructif*) (MED.) Care produce o obstrucţie; care opreşte circulaţia normală în organism.

OBSTRUCTÓR, -OÁRE adj. (<fr. *obstructeur*) (MED.) Obstruant.

OBSTRÚCŢIE s.f. (<lat. *obstructio*, *-onis*, fr. *obstruction*) **1.** (MED.) Astupare a lumenului unui organ tubular (trahee, bronhie, intestin, ureter etc.), din cauza unui obstacol situat în interiorul organului sau a unei compresiuni din afară. ◇ *Obstrucţie intestinală* = ocluzie intestinală. **2.** Tactică folosită în parlament de o grupare minoritară cu scopul de a întîrzia adoptarea unei hotărîri sau a unei legi (cu ajutorul tuturor mijloacelor îngăduite de procedurile în vigoare); p.ext. manevră, uneltire pentru a zădărnici o acţiune; opoziţie înverşunată. **3.** Act nereglementar comis în unele discipline sportive (fotbal, handbal etc.), prin care un apărător încearcă să împiedice atacantul advers să ajungă mingea. ◆ Act nereglementar prin care un boxer încearcă să-şi împiedice adversarul să lovească.

OBSTRUCŢIONÁ vb. I (<*obstrucţie*) **1.** Refl. (MED.; despre lumenul organelor tubulare) A suferi o obstrucţie. **2.** Intranz. A face obstrucţie la adoptarea unei hotărîri sau a unei legi; p.ext. a împiedica desfăşurarea unei acţiuni, a unei activităţi etc. **3.** Tranz. A împiedica un atacant advers (la fotbal, handbal etc.) să ajungă la minge.

OBSTRUCŢIONÍSM s.n. (<fr. *obstructionnisme*) Atitudine a celor care folosesc sistematic obstrucţia politică.

OBSTRUCŢIONÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *obstructionniste*) **1.** Adj. Care aparţine obstrucţionismului, privitor la obstrucţionism. **2.** S.m. şi f. Persoană care practică obstrucţionismul.

ÓBŞTE s.f. (<sl. *obištije*) **1.** Colectivitate, mulţime de oameni (ai unui sat, ai unui oraş, ai unei ţări etc.). ◇ *Obşte sătească* (sau *ţărănească*) = formă de organizare socială, apărută în comuna primitivă, bazată pe legături de sînge între oameni, pe proprietatea comună asupra mijloacelor de muncă, pe egalitatea deplină între membrii ei, pe munca în comun şi pe repartiţia egală a bunurilor. ◆ (Şi *obşte teritorială* sau *vicinală*) Formă de organizare socială apărută la sfîrşitul comunei primitive, caracterizată prin înlocuirea legăturilor de rudenie cu legături de vecinătate, prin munca în comun şi prin îmbinarea proprietăţii private cu cea colectivă. ◆ Asociaţie (de oameni cu aceeaşi profesie, cu aceleaşi interese). ◆ P.ext. Masă mare de oameni; gloată, mulţime. **2.** Comunitate a călugărilor dintr-o mănăstire. **3.** (Înv.) Obştească Adunare; p.ext. adunare, consiliu.

OBŞTÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*obşte*) Care aparţine colectivităţii; care provine de la o colectivitate; care aparţine întregului popor. ◇ *Obştească Adunare* = a) organ legislativ suprem, în ţările române; b) consiliu consultativ.

OBTURÁ vb. I tranz. (<fr. *obturer*; cf.lat. *obturare* "a închide, a bara") A astupa (temporar), a înfunda, a închide (o deschizătură, un canal, o conductă etc.).

OBTURATÓR s.n. (<fr. *obturateur*) **1.** Dispozitiv utilizat pentru a reduce sau pentru a opri trecerea unui flux luminos, a unui flux de material fluid sau pulverulent printr-un orificiu, printr-o deschidere etc. ◇ *Obturator fotografic* = dispozitiv montat pe un aparat fotografic, care opreşte sau permite căderea luminii pe placa sau pe filmul fotografic. **2.** (MED.) *Muşchi obturator* = muşchi al bazinului, rotator lateral al coapsei.

OBTURÁŢIE s.f. (<fr. *obturation*, lat. *obturatio*, *-onis*) Acţiunea de a obtura şi rezultatul ei. ◆ (MED.) Închidere a unui orificiu sau a unei cavităţi. ◇ *Obturaţie dentară* = astupare a unei cavităţi dentare (provocate de o carie).

OBTÚZ, -Ă adj. (<fr. *obtus*; cf.lat. *obtusus* "atenuat, slăbit") **1.** *Unghi obtuz* = unghi mai mare decît un unghi drept. **2.** Fig. (Despre oameni) Care pricepe greu; mărginit. ◆ (Despre mintea, spiritul oamenilor) Care trădează mărginire, lipsă de înţelegere sau de pătrundere; redus.

OBTUZITÁTE s.f. (<*obtuz*) Însuşirea celui obtuz; lipsă de înţelegere sau de pătrundere; mărginire spirituală.

OBTUZÚNGHI adj. (<*obtuz*+*unghi*, după fr. *obtusangle*) *Triunghi obtuzunghi* = triunghi care are un unghi obtuz.

OBŢÍNE vb. III tranz. (<lat. *obtinere*, fr. *obtenir*) A dobîndi, a primi (ceva); a reuşi să ajungă la...; a realiza.

OBÚZ s.n. (<fr. *obus*; cf.germ. *Haubitze* "obuzier") Proiectil de artilerie.

OBUZIÉR s.n. (<fr. *obusier*) Gură de foc de artilerie, asemănătoare cu tunul, care poate trage cu traiectorii foarte curbe (pentru a lovi obiective situate în spatele unor obstacole înalte).

obuzier

OBVERSIÚNE s.f. (<fr. *obversion*; cf.lat. *obvertere* "a întoarce") Operaţie logică prin care, dintr-o judecată, prin schimbarea calităţii

şi prin înlocuirea predicatului cu contradictoriul său, se obţine o nouă judecată echivalentă cu prima.

OCÁ s.f. (<tc. *okka*) **1.** Veche unitate de măsură pentru masă, egală cu 1,271 kg în Ţara Românească şi cu 1,291 kg în Moldova; cantitate de marfă, de obiecte etc. egală cu această unitate de măsură; vas în care se măsoară această cantitate. **2.** Veche unitate de măsură a volumului, pentru lichide (egală cu 1,288 l în Ţara Românească şi cu 1,520 l în Moldova) sau pentru cereale (egală cu 1,698 kg în Ţara Românească şi cu 1,791 kg în Moldova); cantitate de marfă egală cu această unitate de măsură; vas în care se măsoară această cantitate. ◇ *Oca mică* = măsură falsă, mai mică decît cea legală. ◇ *A prinde* (pe cineva) *cu ocaua mică* = a prinde pe cineva cu o minciună, cu o faptă necinstită.

OCÁRĂ s.f. (<*ocări*) Vorbă sau faptă mustrătoare, care ruşinează, supără, jigneşte pe cineva; umilire; defăimare, jignire; situaţie ruşinoasă, dezonorantă în care se află cineva.

OCARÍNĂ s.f. (<it., fr. *ocarina*) Instrument muzical popular de suflat, de dimensiuni mici, din argilă arsă, în formă ovală şi cu mai multe găuri, care emite sunete asemănătoare cu cele ale fluierului.

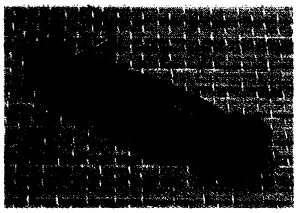

ocarină

OCÁZIE s.f. (<lat. *occasio, -onis*, fr. *occasion*, germ. *Okasion*) **1.** Situaţie, moment favorabil care provoacă sau uşurează săvîrşirea unei acţiuni; prilej, moment favorabil. ◆ Eveniment deosebit; festivitate. **2.** Concr. Mijloc de locomoţie găsit la întîmplare.

OCAZIONÁ vb. I tranz. (<fr. *occasionner*) (Rar) A pricinui, a provoca (ceva cuiva).

OCAZIONÁL, -Ă adj. (<fr. *occasionnel*) Care are loc cu prilejul unui anumit eveniment, într-o anumită împrejurare. ◆ Care se produce din întîmplare; accidental.

OCAZIONALÍSM s.n. (<fr. *occasionnalisme*) Doctrină religioasă (reprezentată de Cordemoy, Malebranche ş.a.), potrivit căreia orice eveniment, orice modificare corporală sau sufletească au drept cauză reală, nemijlocită, voinţa lui Dumnezeu.

OCĂRÎ vb. IV tranz. (<sl. *ocarjati*) (Pop.) **1.** A mustra, a certa. **2.** A defăima.

OCCIDÉNT s.n. (<lat. *occidens, -ntis*, fr. *occident*) **1.** Unul dintre cele patru puncte cardinale, situat în direcţia în care apune soarele (prescurtat V); apus, vest. **2.** Spaţiul geografic situat la vest faţă de un punct de referinţă; (de obicei cu valoare de nume propriu) lumea, popoarele din ţările sau ţinuturile din acest spaţiu, îndeosebi, vestul Europei (şi America de Nord).

OCCIDENTÁL, -Ă adj., s.m. şi f. (<lat. *occidentalis*, fr. *occidental*) **1.** Adj. Care aparţine Occidentului sau părţii apusene a unui continent, a unei ţări, a unei regiuni, privitor la Occident sau la partea apuseană a unui continent, a unei ţări, a unei regiuni; apusean, vestic. **2.** Adj. Care este propriu, caracteristic Occidentului, culturii, tradiţiilor etc. acestuia; care are caracteristicile vieţii de acolo. **3.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popoarele din Occident; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a unei ţări din Occident sau este originată de acolo.

OCCIDENTALIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *occidentaliser*) A da sau a căpăta caracter occidental.

OCCIPITÁL, -Ă s.n., adj. (<lat. *occipitalis*, fr. *occipital*) **1.** S.n. Os nepereche lat, care formează partea de dinapoi şi de jos a cutiei craniene. **2.** Adj. Care aparţine occipitalului, care se referă la occipital. ◇ *Lob occipital* = lobul posterior al creierului, unde sînt localizaţi centrii vederii. *Orificiu occipital* = orificiu circular din osul occipital, prin care trec nervii spinali şi măduva spinării.

OCCIPÚT s.n. (<lat., fr. *occiput*; cf.lat. *caput* "cap") Proeminenţă osoasă situată în partea posterioară şi inferioară a craniului, care este legată de vertebrele gîtului.

OCEÁN s.n. (<lat. *oceanus*, ngr. *okeanos*, fr. *océan*, germ. *Ozean*) **1.** Întindere foarte mare de apă stătătoare sărată şi adîncă de pe suprafaţa pămîntului, delimitată de continente. ◇ *Ocean planetar* (sau *mondial*) = totalitatea oceanelor şi mărilor, cu legătură între ele, care formează o singură masă lichidă enormă (avînd o suprafaţă totală de peste 363 mil. km^2 şi un volum de 1370 mil. km^3). Oceanul planetar este format din 4 oceane: *Pacific, Atlantic, Indian* şi *Arctic*. *Oceanul Pacific* este cel mai mare dintre oceane, avînd, împreună cu mările mărginaşe, aproximativ 180 mil. km^2. Cea mai mare adîncime a lui se află în S Insulelor Mariane (11022 m). *Oceanul Atlantic* are o suprafaţă de 93,4 mil. km^2, iar împreună cu mările mărginaşe de 106,2 mil. km^2. Adîncimea lui cea mai mare se află lîngă insula Puerto Rico (9212 m). *Oceanul Indian* are o suprafaţă de 75 mil. km^2 şi adîncimea cea mai mare în S insulei Java (7450 m). *Oceanul Arctic* are întinderea cea mai mică, de aproximativ 14 mil. km^2, fiind şi cel mai puţin adînc. Adîncimea maximă este de 5122 m, la N de arhipelagul Svalbard. **2.** Fig. Întindere nemărginită; mulţime nemărginită.

OCEÁNIC, -Ă adj. (<lat. *oceanicus*, fr. *océanique*) **1.** Care aparţine oceanului, care ţine de ocean, privitor la ocean; care trăieşte în ocean. **2.** Care este specific regiunilor de uscat aflate în apropierea oceanului. ◆ Ca de ocean, asemănător cu oceanul.

OCEANICULTÚRĂ s.f. (<*ocean*+ [mari]*cultură*) Cultură a unor plante şi animale marine, bogate în proteine; acvacultură, maricultură.

OCEANÍDĂ s.f. (<fr. *océanide*) (În mitologia greacă; şi ca n.pr.) Fiecare dintre nimfele apelor, fiicele lui Okeanos şi Thetis, care vegheau apele mărilor. Cele mai cunoscute: *Doris*, mama nereidelor, *Climene*, mama lui Prometeu, *Philira*, mama centaurului Chiron.

OCEANOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *océanographe*) Specialist în oceanografie.

OCEANOGRAFÍE s.f. (<fr. *océanographie*; cf.gr. *okeanos* "ocean"+*graphein* "a scrie") Ramură a hidrologiei care se ocupă cu studiul fenomenelor fizice şi chimice din oceane şi din mări, al reliefului şi al structurii fundului oceanelor şi al mărilor, al organismelor vii care trăiesc în oceane şi în mări, al influenţei mediului marin asupra florei şi faunei marine de la diferite adîncimi.

OCEANOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<germ. *Ozeanolog*) Specialist în oceanologie.

OCEANONAÚT s.m. (<*ocean*, după fr. *océanaute*, engl. *oceanaute*) Navigator care explorează adîncul oceanelor.

OCÉL s.m. (<lat. *ocellus*, fr. *ocelle*) **1.** Ochi simplu, format dintr-o retină rudimentară, o îngroşare cuticulară (şi cristalin), care se găseşte în număr variat la meduze, viermi, arahnide, miriapode, insecte şi la larvele acestora. **2.** Celulă mare din epiderma frunzei adaptată pentru recepţionarea luminii.

OCELÓT s.m. (<fr. *ocelot*; cuv. aztec) Mamifer carnivor din familia felidelor, care are blana gri cu puncte roşcate, vînat pentru blana sa foarte apreciată; este răspîndit în America Centrală, în Brazilia, în Mexic, în Texas (*Leopardus pardalis*); blana acestui animal.

OCHEÁDĂ s.f. (<*ochi*[1]) Privire semnificativă aruncată cuiva pe furiş; închidere intenţionată a unui ochi pentru a atrage atenţia asupra celor spuse; semn făcut cu ochiul.

OCHEÁN s.n. (<it. *occhiale*; cf.*ochi*[1]) Instrument optic portativ (de tipul lunetei), care serveşte la mărirea obiectelor aflate la distanţă, pentru a putea fi observate mai bine.

OCHEÁNĂ s.f. (<*ochi*[1]) **1.** Peşte de apă dulce, care are capul mic, culoare albă pe abdomen şi cenuşie-albăstrie pe spate şi înotătoarele roşii (*Rutilus rutilus*). **2.** Peşte care are corpul turtit lateral şi acoperit cu solzi mari, ochii şi înotătoarele roşii (*Scardinius erythrophthalmus*).

OCHELÁRI s.m. pl. (<*ochi*[1], după lat. *oculares*) **1.** Obiect optic, medical sau de protecţie, format dintr-o pereche de lentile transparente, prinse într-o montură, care se pune la ochi pentru a corecta un defect de vedere (miopie, hipermetropie, astigmatism etc.) sau pentru a apăra ochii de radiaţii dăunătoare, de praf etc. **2.** Obiect format din două bucăţi de piele prinse de curelele laterale ale căpeţelei şi aşezate în dreptul ochilor cailor, pentru a-i împiedica să vadă lateral. ◇ *A avea ochelari de cal*, se spune despre o persoană mărginită, lipsită de orizont. **3.** (BOT.) Ochelariţă (*Biscutella laevigata*).

OCHELÁRIŢĂ s.f. (<*ochelari*) Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu frunzele bazale dispuse în rozetă, cu florile galbene şi cu fructele în formă de ochelari (*Biscutella laevigata*).

OCHÉŢ s.n. (<*ochi*[1]) Orificiu făcut într-o pînză de navă, într-o plasă, într-o foaie de cort etc., întărit cu un inel metalic, prin care poate trece o sfoară, o frînghie, un cablu; inel metalic care întăreşte acest orificiu (pentru a nu se destrăma). ◆ (De obicei la pl.) Fiecare dintre ochiurile unei împletituri, ale unei plase etc.

OCHI[1] s.m., s.n. (lat. *oc(u)lus*) **I.** S.m. **1.** Fiecare dintre cele două organe ale vederii, de formă globulară, sticloase, aşezate simetric în partea din faţă a capului omului şi al unor animale; globul ocular (format din sclerotică,

coroidă, retină, cornee, iris, cristalin, umoare apoasă şi corp vitros) împreună cu orbita, cu pleoapele şi cu genele; irisul colorat al acestui organ; organul vederii unui animal sau al unei insecte (indiferent de structura lui). Organ al percepţiei vizuale, ochiul este simbolul percepţiei intelectuale, al cunoaşterii. **2.** Facultatea de a vedea; simţul văzului. ◆ Privire, uitătură. ◆ Fig. Discernământ, judecată, raţiune. **3.** (La pl.) Obraz, faţă. **II.** P. anal. **1.** S.n. Fiecare dintre spaţiile libere ale unei ferestre în care se montează geamul; panou (de sticlă) care închide acest spaţiu. ◆ Mică deschizătură (închisă cu sticlă), făcută într-un perete exterior, pentru iluminarea sau aerisirea unei încăperi. ◇ *Ochi de bou* = fereastră rotundă (sau ovală) de mici dimensiuni, folosită pentru iluminarea sau aerisirea mansardelor, podurilor etc. ◆ *Ochi-de-ciclop* = fereastră specială care separă acustic încăperile unui studio (permiţînd însă o vizibilitate perfectă). **2.** S.n., s.m. Orificiu făcut într-o pînză de navă, într-o plasă, într-o foaie de cort etc. (prin care se poate trece o sfoară, o frînghie, un cablu). **3.** S.n. Buclă formată la capătul unei sfori, al unei frînghii etc. prin îndoire şi prin petrecerea capătului prin îndoitură; laţ. ◆ Fiecare dintre golurile (simetrice) aflate între firele unei împletituri, ale unor ţesături, ale unor plase etc.; golul împreună cu firele care îl mărginesc. ◆ Fiecare dintre verigile unui lanţ. **4.** S.n. Orificiu care se află pe partea superioară a unei maşini de gătit pe care se aşază vasele pentru a le pune în contact direct cu flacăra. **5.** S.n. Suprafaţă de teren (circulară) acoperită cu altceva decît mediul înconjurător. **6.** S.n. Întindere de apă într-o regiune mlăştinoasă, înconjurată de papură. ◆ Bulboană, vîrtej de apă. ◆ Spărtură făcută în gheaţa unei ape; copcă. **7.** S.n. (Mai ales la pl.) Mîncare preparată din ouă prăjite în tigaie sau fierte fără coajă, astfel ca gălbenuşul să rămînă întreg, cu albuşul coagulat în jurul lui. **8.** S.n. Fiecare dintre petele colorate ale cozii păunului. **9.** S.n. Particulă rotundă de grăsime care pluteşte pe suprafaţa unui lichid. **10.** S.m. *Ochi magic* = tub electronic cu ecran fluorescent, care se foloseşte, în special, la aparatele de radio pentru a arăta în ce măsură este realizat acordul pe lungimea de undă dorită. *Ochi de pisică* = a) disc de sticlă sau de material plastic, care are pe faţa exterioară numeroase faţete ce reflectă razele de lumină proiectate asupra lor şi care este folosit ca piesă de semnalizare la vehiculele rutiere sau la panourile fixe de pe şosele; b) varietate de minerale care, printr-o şlefuire specială, capătă luminozitate deosebită. **11.** S.m. Complex de muguri existent pe nod la viţa de vie sau la subsuoara frunzelor la alte plante cultivate. **12.** S.m. Fiecare dintre punctele de pe cărţile de joc, de pe zaruri etc. **13.** S.m. Fig. Pată de lumină; punct strălucitor. **III.** S.m. *Ochiul-boului* = a) plantă decorativă, din familia compozitelor, cu tulpina înaltă, cu frunzele alterne şi cu florile mari, albe sau viu colorate (*Callistephus chinensis*); b) pasăre mică, cîntătoare, cu ciocul ascuţit, cu penele bruneruginii pe spate şi cenuşii-albicioase pe pîntece şi cu coada îndreptată în sus (*Troglodytes troglodytes*). *Ochiul-lupului* = a) plantă erbacee, cu frunzele lanceolate, cu florile mici albastre, dispuse în raceme şi cu fructul o nuculă (*Lycopsis arvensis*); b) plantă erbacee, cu frunzele liniare şi cu florile dispuse în spice (*Plantago indica*). *Ochii-păsăruicii* = plantă erbacee, cu frunzele lanceolate şi cu florile albastre, albe sau roşii (*Myosotis palustris*). *Ochiul-şarpelui* = a) mică plantă erbacee alpină, cu frunzele păroase, dispuse în rozetă bazală, acoperite cu peri albi, mătăsoşi şi cu florile albastre sau albe, plăcut mirositoare (*Eritrichium nanum*); b) mică plantă erbacee, cu frunzele păroase şi cu florile mici, albastre, care creşte în regiunea de deal şi de cîmpie (*Myosotis arvensis*). *Ochii-şoricelului* = a) mică plantă erbacee, din zona montană şi alpină, cu tulpinile roşietice, cu frunzele bazale dispuse în rozetă şi cu florile albe, rareori liliachii (*Saxifraga adscendens*); b) nu-mă-uita (*Myosotis silvatica*). *Ochiul-soarelui* = vanilie sălbatică (*Heliotropium europaeum*). *Ochiul-păunului* = fluture nocturn, cu cîte o pată în formă de ochi pe fiecare aripă, a cărui larvă atacă mai ales părul (*Saturnia pyri*).

OCHÍ[2] vb. IV (<*ochi*[1]) **1.** Intranz. A potrivi o armă de foc la ochi pentru ca proiectilul să atingă ţinta. ◆ Tranz. A ţinti pe cineva sau ceva cu o armă; p. ext. a lovi cu un proiectil. **2.** Tranz. A descoperi, a observa dintr-un grup de persoane sau de obiecte persoana căutată (cu o anumită intenţie) sau obiectul căutat (pentru a şi-l însuşi ori pentru a se folosi de el). ◆ A privi cu insistenţă, cu interes (pe cineva sau ceva). ◆ A cerceta. ◆ A distinge, a zări. ◆ A descoperi pe cineva suspect. ◆ Intranz. A cerceta cu privirea, a scruta.

OCHIOMÉTRIC adv. (<*ochi*[1] + *metric*) Măsurat din ochi.

OCHIÓS, -OÁSĂ adj. (<*ochi*[1]) (Despre persoane) Care are ochii mari (şi frumoşi). ◆ Chipeş, arătos, frumos.

OCHITÓR s.m. (<*ochi*[2]) **1.** Persoană care ochează cu arma. **2.** Militar care execută ochirea la gurile de foc de artilerie.

ÓCINĂ s.f. (<sl. *otĭcina*) (În ev. med.; în ţările române) Bucată de pămînt moştenită. ◆ P.ext. Loc de baştină.

OCITÓCIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *ocytocique*) (FARM.) (Substanţă) care are acţiune stimulatorie asupra contracţiei muşchilor uterului.

OCITOCÍNĂ s.f. (<fr. *ocytocine*) Hormon secretat de lobul posterior al hipofizei, cu un conţinut variat de aminoacizi, folosit ca medicament stimulator al muşchilor netezi, în special ai uterului (în timpul naşterii), în obstrucţia glandelor mamare etc.

OCÎRMUÍ vb. IV tranz. (cf. sl. *ocrŭmiti*) (Înv.) A guverna; a administra.

OCÎRMUÍRE s.f. (<*ocîrmui*) (Înv.) Guvernare; administrare. ◆ P.ext. Guvern, organ de conducere, de administrare.

OCLUSÍVĂ adj. (<fr. *occlusive*; cf.lat. *occludere* "închide") *Consoană oclusivă* (şi substantivat, f.) = consoană care se articulează prin ocluzia canalului fonator, urmată de o explozie; consoană explozivă.

OCLÚZIE (OCLUZIÚNE) s.f. (<fr. *occlusion*, lat. *occlusio, -onis*) **1.** Închidere sau astupare a unui orificiu, a unei conducte etc. pentru a opri un fluid care trece prin conducta respectivă. **2.** Bulă de gaz rămasă în interiorul unei piese metalice după turnarea acesteia. **3.** (MED.) Obstrucţie (**1**). ◇ *Ocluzie intestinală* = (boală care constă în) oprirea sau întreruperea circulaţiei materiilor fecale într-o anumită porţiune a intestinului; obstrucţie intestinală, (pop.) încurcătură de maţe. **4.** (FON.) Mişcare articulatorie care constă în închiderea canalului fonator (prin apropierea buzelor, a limbii de palat etc.) şi care are ca rezultat întreruperea scurgerii curentului de aer. **5.** (METEOR.) *Ocluzia ciclonilor* = proces de trecere a ciclonului mobil în stadiul final de evoluţie, prin unirea frontului rece cu cel cald, prin lichidarea frontului cald şi prin deplasarea aerului rece cu cel cald spre păturile înalte ale atmosferei. *Ocluzie orografică* = fenomen de separare în două ramuri a unei mase de aer rece care întîlneşte în deplasare un masiv muntos.

OCNÁŞ s.m. (<*ocnă*) **1.** Persoană care munceşte într-o ocnă de sare. **2.** Persoană condamnată la muncă silnică (într-o ocnă).

ÓCNĂ s.f. (<sl. *okno* "fereastră") **1.** Mină de sare; salină. **2.** Închisoare subterană, amenajată într-o ocnă (părăsită), pentru cei condamnaţi la muncă silnică în saline. ◆ Pedeapsă executată într-o astfel de închisoare.

OCNÍRE s.f. (<*ocnă*) Formare accidentală, în cursul săpării unor găuri de sondă, a unei cavităţi neregulate, în urma dezagregării rocii în contact cu fluidul.

ÓCNIŢĂ s.f. (<*ocnă*) **1.** Diminutiv al lui ocnă. **2.** Nişă într-o sobă de zid, în cuptorul sau în pereţii caselor ţărăneşti, în care se păstrează diferite obiecte. **3.** Element ornamental, în forma unei mici firide, făcut în partea exterioară a zidului unei clădiri. **4.** Groapă adîncă.

OCÓL s.n. (<bg., rus. *okol*) **1.** Mişcare în jurul unui loc sau al unui punct fix; deplasare în spaţiu care nu urmează calea dreaptă; înconjur. ◇ Loc. adv. *Fără ocol* = direct, fără menajamente. ◆ Fig. Digresiune. **2.** Linie care delimitează un spaţiu; p. ext. spaţiu delimitat de această linie. ◆ Cotitură. **3.** Gard făcut în jurul unui loc; p. ext. loc îngrădit (acoperit) unde se închid vitele, oile etc.; ţarc. **4.** (Reg.) Curte. ◇ *Ocol întărit* (sau *închis*) = curte înconjurată de o îngrăditurăde bîrne, de grajduri şi de acareturi (în gospodăriile ţărăneşti din Transilvania şi din Maramureş). **5.** Subdiviziune administrativă a unui ţinut din Moldova, în evul mediu, formată, de obicei, din mai multe sate care depindeau, din punct de vedere administrativ, de un tîrg sau de un oraş, mai tîrziu, de domnie (făcînd parte din domeniul public); (în trecut) unitate administrativă (judiciară, agricolă) de judeţ sau de ţinut, de oraş sau de sat; p.ext. instituţie care conducea una dintre aceste forme de împărţire administrativă; sediul acestei instituţii. ◇ (Curent) *Ocol silvic* = unitate silvică administrativă (împărţită pe cantoane), prin care se organizează şi se execută lucrările de cultură, de refacere, de protecţie şi de pază a pădurilor, ocrotirea şi valorificarea vînatului.

OCOLÍ vb. IV (<*ocol*) **1.** Tranz. şi intranz. A străbate o distanţă făcînd un înconjur; a merge de jur-împrejur. ◆ A evita atingerea unui obiect sau lovirea unei persoane, făcînd un ocol. ◆ Intranz. Fig. A spune ceva cu înconjur. **2.** Tranz. A evita să întîlneşti pe cineva sau să vorbeşti despre cineva sau ceva. ◆ Fig. A lăsa ceva (în mod intenţionat) deoparte. **3.** Tranz.

(Înv. şi pop.) A pune gard în jurul unui loc. **OCROTÍ** vb. IV tranz. (<sl. *okrotiti* "a îmblînzi") A apăra, a proteja; a lua sub protecţia sa; a îngriji; a ajuta; a sprijini.

OCROTÍRE s.f. (<*ocroti*) Acţiunea de a ocroti şi rezultatul ei; apărare; protecţie; îngrijire; ajutor; sprijin. ◇ *Ocrotirea sănătăţii* = complex de măsuri luate de stat pentru prevenirea bolilor, pentru întărirea şi refacerea sănătăţii, pentru prelungirea vieţii şi a capacităţii de muncă a oamenilor. *Ocrotirea naturii* = acţiune organizată de stat sau de o instituţie ştiinţifică naţională ori internaţională în scopul utilizării raţionale, al conservării şi al reproducerii resurselor naturale. ◆ Adăpost.

ÓCRU s. n., adj. (<fr. *ocre*; cf.gr. *okhra*) **1.** S.n. Varietate de argilă de culoare galbenă, roşie sau brună, formată din hidroxizi de fier, care este folosită ca pigment la fabricarea unor vopsele. **2.** S.n. Vopsea preparată din ocru. **3.** S.n. Culoare galbenă-brună. **4.** Adj. De culoare galbenă-brună.

OCTACÓRD, -Ă adj., s.n. (<fr. *octacorde*; cf.gr. *oktachordos*) (MUZ.) **1.** Adj. Care are opt coarde. **2.** S.n. Liră cu opt coarde.

OCTAÉDRIC, -Ă adj. (<fr. *octaédrique*) Care are formă de octaedru.

OCTAÉDRU s.n. (<fr. *octaèdre*, lat. *octaedros*; cf.gr. *oktaedros*) Poliedru cu opt feţe. ◇ *Octaedru regulat* = octaedru cu feţele triunghiuri echilaterale, unite cîte 4 în acelaşi vîrf şi cu cele 12 muchii strînse, cîte 4, în cele 6 vîrfuri, măsura unghiului diedru format de două feţe fiind de 109°20'16,4".

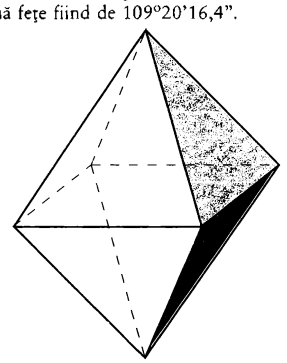

octaedru

OCTÁL adj. (<fr. *octale*) *Sistem de numeraţie octal* = sistem de numeraţie a cărui bază este numărul opt. *Soclu octal* = soclu de tub electronic cu opt contacte.

OCTÁN s.m. (<fr. *octane*, germ. *Oktan*) Alcan cu opt atomi de carbon în moleculă, care se prezintă în mai multe forme izomere. ◇ *Octan normal* = octan cu catena normală (sau liniară) neramificată, conţinînd în catenă toţi cei opt atomi de carbon ($CH_3(CH_2)_6CH_3$), care se prezintă sub forma unui lichid inflamabil, insolubil în apă, dar solubil în alcool, benzen, eter etc.; este folosit ca solvent.

OCTÁNIC, -Ă adj. (<*octan*) (Despre parametri) Care caracterizează rezistenţa la detonaţie a benzinelor. ◇ *Cifră octanică* sau *număr octanic* = număr care indică puterea antidetonantă a unei benzine (simbol C.O.), apreciată prin ardere într-un motor standardizat, în comparaţie cu un amestec de heptan normal (cifra octanică = 0) şi de izooctan (cifra octanică = 100). Calitatea unei benzine este cu atît mai bună cu cît cifra octanică este mai mare.

OCTÁNT s.n. (<fr. *octant*; cf.lat. *octans, -ntis*) **1.** A opta parte din circumferinţa unui cerc sau dintr-o suprafaţă circulară. ◆ Arc de cerc care are patruzeci şi cinci de grade. **2.** Instrument de navigaţie maritimă sau aeriană, folosit la măsurarea înălţimii aştrilor, a distanţelor lor unghiulare etc.

OCTATLÓN s.n. (<*octet*+[penta]*tlon*) Probă combinată de atletism pentru juniori, alcătuită din opt probe de alergări, de sărituri şi de aruncări.

OCTATLONÍST, -Ă s.m. şi f. (<*octatlon*) Sportiv care participă la probele de octatlon.

OCTÁVĂ s.f. (<fr. *octave*, it. *ottava*, germ. *Oktave*; cf.lat. *octavus* "al optulea") **1.** (MUZ.) Interval la distanţă de opt trepte între două sunete ale gamei. **2.** (TEL.EC.) Interval între oscilaţia electromagnetică de o anumită frecvenţă şi oscilaţia de frecvenţă dublă. **3.** Strofă formată din opt versuri endecasilabice, dintre care primele şase au rimă încrucişată, iar ultimele două au rimă împerecheată, folosită, mai ales, în poezia italiană, spaniolă şi portugheză. **4.** (În practicile Bisericii Catolice; la pl.) Perioadă de opt zile înaintea fiecărei sărbători importante.

OCTAVÍN s.n. (<fr. *octavin*, it. *ottavino*) Flaut mic care emite sunete cu o octavă mai sus decît cele obişnuite.

OCTÉT s.n. (<germ. *Oktett*, fr. *octet*) **1.** Ansamblu format din opt voci sau din opt instrumentişti, care execută împreună o compoziţie muzicală; lucrare muzicală scrisă pentru acest ansamblu. **2.** (CHIM.) *Octet electronic* = configuraţie electronică stabilă de opt electroni de valenţă în stratul periferic al unui atom, caracteristică gazelor rare (cu excepţia heliului), spre care tind, în cursul reacţiilor chimice, majoritatea elementelor sistemului periodic, prin transfer de electroni sau prin punere în comun de electroni. **3.** (INFORM.) Grup de opt biţi folosit pentru exprimarea capacităţii de memorie.

OCTO- (OCTA-) (<fr., it. *octo-*; cf.lat. *octo*, gr. *okto*) Element prim de compunere care are semnificaţia "opt".

OCTOCORALIÉR s.m. (<fr. *octocoralliaire*) (La pl.) Ordin de celenterate antozoare marine, coloniale, cu opt tentacule; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin (ex. *margeanul*).

OCTÓDĂ s.f. (<fr. *octode*) Tub electronic cu un anod, un catod şi şase grile, folosit, de obicei, ca schimbător de frecvenţă în radioreceptoare.

OCTOFÓR s.m. (<lat. *octophoros*) Purtător de litieră în antichitate.

OCTOGENÁR, -Ă adj., s.m. şi f. (<lat. *octogenarius*, fr. *octogénaire*) (Persoană) care are sau a depăşit vîrsta de optzeci de ani.

OCTOGÓN, -Ă s.n., adj. (<fr. *octogone*; cf.gr. *oktagonos* "cu opt unghiuri") **1.** S.n. Poligon care are opt laturi. ◇ *Octogon stelat* = octogon concav care se obţine unind din trei în trei vîrfurile octogonului. **2.** Adj. (Despre poligoane) Octogonal.

OCTOGONÁL, -Ă adj. (<fr. *octogonal*) (Despre poligoane) Care are opt laturi.

OCTOÍH (OHTOÍH) s.n. (<sl. *oktoihŭ*; cf.gr. *oktoikos* <*okto* "opt"+*ihos* "glas") Carte de cult ortodox (alcătuită în sec. 8 de Ioan Damaschinul), care cuprinde cîntările din fiecare zi a săptămînii, cîntate succesiv pe opt glasuri (fiecare săptămînă avînd glasul său); fiecare dintre cîntările cuprinse în această carte. ◆ (Rar) Scară muzicală; registru.

OCTÓMBRIE s.m. (<sl. *oktovrii*) A zecea lună a anului (de 31 de zile), care urmează după septembrie; (pop.) brumar, brumărel.

OCTOPÓD, -Ă adj., s.n. (<fr. *octopode*; cf.gr. *okto* "opt"+*pous, podos* "picior") **1.** Adj. (Despre animale) Care are opt picioare sau opt tentacule. **2.** S.n. (La pl.) Ordin de moluşte cefalopode, cu opt tentacule în jurul capului, purtătoare de ventuze; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin (ex. *caracatiţa*).

OCTOSILÁB s.n. (<fr. *octosyllabe*) Vers care are opt silabe.

OCTOSILÁBIC, -Ă adj. (<fr. *octosyllabique*) (Despre versuri) Care are opt silabe.

OCTUPLÉT s.m. (<*octuplu*) Fiecare dintre cei opt gemeni.

OCTÚPLU, -Ă adj., s.n. (<lat. *octuplus*, fr. *octuple*) **1.** Adj. Care este de opt ori mai mare sau mai mult decît o cantitate dată. **2.** S.n. Grup format din opt unităţi.

OCULÁR, -Ă adj., s.n. (<lat. *ocularius*, fr. *oculaire*) **1.** Adj. Care aparţine ochiului, al ochiului, privitor la ochi; care ţine de ochi. ◇ *Martor ocular* = persoană care a văzut cum s-a petrecut un fapt. **2.** S.n. Sistem optic convergent sau divergent (alcătuit dintr-una sau din mai multe lentile), care intră în alcătuirea unui instrument optic şi care serveşte la observarea imaginii date de obiectiv.

OCULÁŢIE s.f. (<germ. *Okulation*) Sistem de altoire printr-un singur mugur.

OCULÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *oculiste*) Oftalmolog.

OCULÍSTICĂ s.f. (<fr. *oculistique*) Oftalmologie.

OCULO- (<fr., it. *oculo-*; cf.lat. *oculus*) Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) ochi", "(de) ochi", "al ochiului".

OCULOMÉTRU s.n. (<fr. *oculomètre*) Dispozitiv cu ajutorul căruia o persoană paralizată poate să-şi ghideze scaunul cu rotile prin simpla mişcare a ochilor.

OCULOMOTÓR, -OÁRE adj., s.m. (<fr. *oculomoteur*) **1.** Adj. Care pune în mişcare unele organe anexe ale globului ocular. ◇ *Nervi oculomotori* = a treia pereche de nervi cranieni care pune în acţiune muşchii drepţi, inferiori, superiori şi interni şi care ridică pleoapa superioară. **2.** Adj., s.m. (Muşchi motor al ochiului) care controlează mişcarea globului ocular.

OCÚLT, -Ă adj. (<lat. *occultus*, fr. *occulte*) **1.** Care aparţine ocultismului, privitor la ocultism. ◆ *Ştiinţe oculte* = pseudoştiinţe care au ca obiect (pretinse) fenomene tainice, supranaturale, inaccesibile cunoaşterii obişnuite (ex. *magia, astrologia, cabala, divinaţia, spiritismul* etc.). **2.** Care face sau este făcut în mod ascuns, misterios; al cărui scop rămîne ascuns, necunoscut. ◆ (Adverbial) Pe ascuns.

OCULTÁŢIE s.f. (<fr. *occultation*) **1.** Dispariţie temporară a unui astru ca urmare a interpunerii între el şi observator a unui alt

corp ceresc. **2.** Acoperire temporară, cu ajutorul unui ecran, a luminii unui far. ◆ *Lumină de ocultaţie* = lumină intermitentă a farului, a geamandurii.

OCULTÍSM s.f. (<fr. *occultisme*) Ansamblu de concepţii şi de practici privitoare la (pretinse) forţe supranaturale, misterioase, cu care oameni iniţiaţi sau înzestraţi cu anumite facultăţi tainice ar putea comunica. Practicile cuprind magia, alchimia etc. ◆ Totalitatea riturilor legate de acest ansamblu de concepţii.

OCUPÁ vb. I (<lat. *occupare*, fr. *occuper*) **I.** Tranz. **1.** A lua în stăpînire prin forţă armată un teritoriu, o ţară, o localitate etc. **2.** A avea în folosinţă (pentru o perioadă de timp) un spaţiu locativ, un imobil. ◆ A se întinde pe o suprafaţă. ◆ A reţine, a păstra un loc. **3.** A deţine o funcţie, un post. ◆ Fig. A deţine un loc într-o ierarhie. **II.** Refl. **1.** A se îndeletnici cu..., a avea drept ocupaţie sau profesiune. ◆ A se consacra unei preocupări temporare. **2.** A se interesa, a se preocupa de...

OCUPÁNT, -Á s.m. şi f. (<fr. *occupant*) (Adesea adjectival) **1.** Stat care ocupă prin forţă armată un teritoriu, o ţară, o localitate etc. **2.** Persoană care are sau ia (temporar) în posesiune ceva.

OCUPÁT, -Á adj. (<*ocupa*) **1.** (Despre teritorii, ţări, localităţi etc.) Care este cucerit prin forţă armată de alt stat; care este stăpînit de o putere străină. **2.** (Despre bunuri mobile sau imobile) Care a fost luat în posesie (temporar) de cineva. ◆ Reţinut, rezervat. **3.** (Despre posturi, funcţii) Care este deţinut de cineva; care este luat în primire. **4.** (Despre persoane) Care se consacră unei activităţi. ◆ Care are mult de lucru. ◆ Care este preocupat, absorbit (de ceva).

OCUPÁŢIE s.f. (<lat. *occupatio, -onis*, fr. *occupation*) **1.** Luare (temporară) în stăpînire de către forţele armate ale unui stat a unui teritoriu, a unei ţări, a unei localităţi etc. ◇ Loc. adj. *De ocupaţie* = (despre forţe armate) care ocupă temporar un teritoriu, o ţară, o localitate. ◆ (JUR.) Luare în stăpînire a unui bun; dobîndire a unei proprietăţi. **2.** Îndeletnicire, preocupare; activitate desfăşurată de o persoană, care îi asigură sursa principală de venit. ◆ Slujbă, post; profesiune, meserie.

OCURÉNT, -Á adj. (<lat. *occurrens, -ntis*, fr. *occurrent*; cf.*occurrere* "a se întîlni") **1.** Care se întîmplă, care survine la un moment dat. **2.** (Despre unităţi lingvistice) Care se întîlneşte într-un text.

OCURÉNŢĂ s.f. (<fr. *occurrence*; cf.engl. *occurrence*) **1.** Mod de prezentare a unui mineral sau a unei roci într-un zăcămînt. **2.** Raport geologic şi geografic al unui zăcămînt faţă de formaţiile înconjurătoare. **3.** Apariţie sau prezenţă a unei unităţi lingvistice într-un text. **4.** Împrejurare, circumstanţă.

ODAGÁCI s.m. (<tc. *ödağacı*) **1.** Plantă erbacee, cu florile trandafirii sau albe, ale cărei rădăcini se folosesc la scoaterea petelor de pe ţesături (*Saponaria officinalis*). **2.** Numele a doi arbuşti exotici, cu ramurile păroase, cu frunzele ovale, a căror scoarţă aromatică se foloseşte mai ales în medicină (*Croton*); fiecare dintre aceşti arbuşti. ◆ Scoarţa acestor arbuşti, care, prin ardere, emană un miros plăcut; p.ext. substanţă aromatică ce se extrage din scoarţa acestor arbuşti.

ODÁIE s.f. (<tc. *oda*, bg. *odaia*) **1.** Cameră; încăpere. **2.** (Înv. şi reg.) Aşezare gospodărească, izolată de sat; fermă mică. **3.** (Reg.) Colibă care serveşte ca adăpost provizoriu pentru pescari, ciobani etc.

ODALÍSCĂ s.f. (<fr. *odalisque*; cf.tc. *odalıq* <*oda* "cameră") Sclavă în serviciul soţiilor sultanului; p.ext. cadînă. ◆ Curtezană.

ODĂTĂ adv., adj. invar. (<o^2+*dată*) **I.** Adv. **1.** (În legătură cu verbe la trecut) Odinioară, mai de mult. ◆ (În legătură cu verbe la viitor sau cu valoare de viitor) Într-o bună zi, cîndva. **2.** Deodată, brusc. **3.** În sfîrşit, în cele din urmă. ◇ Loc. conj. *Odată ce* = deoarece; de vreme ce. **II.** Adj. invar. În toată puterea cuvîntului; p.ext. foarte bun, foarte reuşit.

ÓDĂ s.f. (<fr. *ode*, lat. *oda*; cf.gr. *oide* "cîntec") **1.** (În antic.) Poem liric (cu subiect eroic), recitat sau cîntat cu acompaniament de liră. **2.** Specie a poeziei lirice (formată din strofe cu aceeaşi formă şi cu aceeaşi structură metrică), în care se exprimă sentimente de admiraţie, de veneraţie faţă de patrie, de persoane, de fapte eroice, de idealuri etc. A apărut iniţial în Grecia antică, fiind reprezentată mai ales de Anacreon (cu poezii închinate vinului şi dragostei) şi de Pindar (*Odele triumfale*). Odele lui Anacreon au fost frecvent imitate, începînd din epoca elenistică. Alţi cunoscuţi autori de ode sînt: P. de Ronsard, A.Manzoni, P.B.Shelley, V.Hugo, M.I.Lermontov, G.Carducci, iar în literatura română, V.Alecsandri, V.Cîrlova, M.Eminescu, T.Arghezi, L.Blaga ş.a. ◆ Compoziţie muzicală cu caracter eroic, solemn.

ODĂJDII s.f. pl. (<sl. *odežda*) Veşminte bisericeşti purtate de preoţi în timpul slujbei religioase sau în împrejurări solemne.

ODEÓN s.n. (<fr. *odéon*; cf.lat. *odeum* "teatru mic") **1.** (În antichitatea greco-romană) Teatru destinat în special reprezentaţiilor muzicale. **2.** Denumire dată unor teatre moderne.

ODGÓN s.n. Funie groasă şi lungă (îmbibată cu gudron), folosită în marină, la pescuit, în transporturi etc.; p.gener. funie groasă.

ODÍHNĂ s.f. (<*odihni*) **1.** Întrerupere temporară a unei activităţi pentru refacerea şi întărirea forţelor (fizice); stare de repaus; timp de repaus. ◇ *Casă de odihnă* = clădire, în localităţile balneare sau climaterice, în care se poate petrece concediul de odihnă. *Odihnă activă* = repaus care se face prin practicarea unor activităţi (sportive) care nu provoacă oboseală. ◆ Somn. **2.** Linişte sufletească; calm. ◆ *Odihnă de veci* (sau *veşnică*) = moarte; mormînt. **3.** Platformă orizontală, plasată după o serie de trepte ale unei scări, pentru odihnă sau pentru intrarea în apartamentele unui etaj; palier.

ODIHNÍ vb. IV (<bg. *otdihna*) **1.** Refl. A întrerupe temporar o activitate pentru a se reface; a fi în repaus. ◆ Tranz. A lăsa pe cineva să se odihnească; a pune în repaus; a oferi cuiva odihnă. ◆ P.ext. A adăposti, a găzdui (pe cineva). **2.** Refl. şi intranz. A se reface prin somn; a dormi. **3.** Intranz. şi refl. A dormi somnul de veci; a fi mort. **4.** Refl. şi intranz. A (se) sprijini, a (se) rezema (de cineva sau de ceva). **5.** Refl. şi intranz. Fig. A-şi avea locul, a fi situat undeva.

ODIHNITÓR, -OÁRE adj. (<*odihni*) **1.** Care reface forţele (fizice). **2.** Care linişteşte, calmează.

ODINIOÁRĂ adv. (<o^2+*dinioară*, înv. "cîndva") Pe vremuri, cîndva, odată.

ODIÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *odiosus*, it. *odioso*, fr. *odieux*) Care provoacă aversiune, indignare, dezgust, ură; demn de ură; respingător, dezagreabil; detestabil.

ODISÉE s.f. (<fr. *odyssée*; cf.gr. *odysseia* <n.pr. *Odiseu*, personaj din epopeele homerice, rege în Itaca) Călătorie lungă şi plină de aventuri; şir de întîmplări neprevăzute. ◆ Viaţă plină de peripeţii.

ODOGRÁF (HODOGRÁF) s.n. (<fr. *odographe*) Traseu al unui drum.

ODOGRAFÍE (HODOGRAFÍE) s.f. (<fr. *odographie*; cf.gr. *hodos* "drum"+*graphein* "a descrie") Descriere a drumurilor dintr-o anumită regiune.

ODOLEÁN s.m. (<ucr. *odoljan*) Plantă erbacee din familia valerianaceelor, cu florile liliachii sau albe, ale cărei rădăcini şi ai cărei rizomi conţin acizi valerianici cu proprietăţi sedative (*Valeriana officinalis*).

ODOMÉTRIC, -Á (HODOMÉTRIC, -Ă) adj. (<fr. *odométrique*) Care aparţine odometriei, privitor la odometrie.

ODOMETRÍE (HODOMETRÍE) s.f. (<fr. *odométrie*) Tehnică a măsurării distanţelor parcurse (pe jos).

ODOMÉTRU (HODOMÉTRU) s.n. (<fr. *odomètre*; cf.gr. *hodos* "drum"+*metron* "măsură") Podometru.

ODONÁT s.n. (<fr. *odonate*) (La pl.) Ordin de insecte care au corpul lung şi subţire, două perechi de aripi membranoase, transparente, ochii foarte mari, care trăiesc, de obicei, pe lîngă ape; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin (ex. *libelula*).

ODONTÁLGIC, -Á adj. (<fr. *odontalgique*) Care se referă la durerile de dinţi.

ODONTALGÍE s.f. (<fr. *odontalgie*; cf.gr. *odous, odontos* "dinte"+*algos* "durere") Durere de dinţi.

ODONTOBLÁST s.n. (<fr. *odontoblaste*; cf.gr. *odous, odontos* "dinte"+*blastos* "germen") Fiecare dintre celulele conjunctive dispuse, într-unul sau în mai multe rînduri, la limita dintre pulpa dentară şi dentină, care au rol în formarea dentinei.

ODONTOCÉT s.n. (<it. *odontoceti*; cf.gr. *odous, odontos* "dinte"+*ketos* "cetaceu") (La pl.) Ordin de cetacee cu dinţi; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin.

ODONTOCÍE s.f. (<fr. *odontocie*; cf.gr. *odous, odontos* "dinte"+*okys* "slab") Proces de decalcifiere a dinţilor, care provoacă cariile.

ODONTOGENÍE s.f. (<fr. *odontogénie*; cf.gr. *odous, odontos* "dinte"+*gennan* "a naşte") Proces de dezvoltare a dinţilor.

ODONTOIATRÍE s.f. (<it. *odontoiatria*) Stomatologie.

ODONTOIÁTRU s.m. (<it. *odontoiatra*) Stomatolog.

ODONTOLÍT s.n. (<fr. *odontolithe*; cf.gr. *odous, odontos* "dinte"+*lithos* "piatră") Tartru dentar.

ODONTOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *odontologue*) Specialist în odontologie.

ODONTOLOGÍE s.f. (<fr. *odontologie*; cf.gr. *odous, odontos* "dinte"+*logos* "studiu") Ramură a anatomiei care se ocupă cu studiul dinţilor şi al bolilor lor.

ODONTÓM s.m. (<fr. *odontome*) Tumoare

formată din ţesut dentar, localizată pe un dinte sau pe un maxilar.
ODONTOMÉTRU s.n. (<fr. *odontomètre*, germ. *Odontometer*) Instrument din metal, din celuloid, din material plastic etc., folosit la măsurarea dantelurii unei mărci poştale.
ODONTORAGÍE s.f. (<fr. *odontorragie*; cf.gr. *odous, odontos* "dinte"+*rhegnynai* "a curge") Scurgere de sînge din alveolele dentare.
ODONTOTÉHNICĂ s.f. (<fr. *odontotechnique*) Operaţie de întreţinere a dinţilor prin plombarea, controlul sau înlocuirea lor.
ODÓR[1] s.n. (<scr. *odor* "pradă") **1.** Obiect lucrat dintr-un metal preţios (împodobit cu pietre preţioase); obiect de mare preţ. ◆ (La pl.) Veşminte scumpe şi obiecte de cult preţioase, folosite la serviciile religioase. **2.** Fig. Fiinţă iubită; spec. copil.
ODÓR[2] s.n. (<lat. *odor, -oris*, it. *odore*, fr. *odeur*) (Înv.) Miros, mireasmă.
ODORÁNT, -Ă adj. (<fr. *odorant*) **1.** Care degajă, care are un miros plăcut. **2.** (TEHN.; despre unele substanţe) Care conţine odorizanţi.
ODORÍFIC, -Ă adj. (<fr. *odorifique*) Mirositor.
ODORIZÁ vb. I tranz. (<*odorizant*) A face ca un gaz combustibil inodor să exale un anumit miros, prin amestecarea lui cu un odorizant.
ODORIZÁNT s.m. (<fr. *odorisant*) Compus chimic cu miros puternic, folosit pentru a da miros gazelor combustibile (inodore), în scopul detectării pierderilor accidentale de gaze din conducte, din recipiente etc.
ODOROLOGÍE s.f. (<fr. *odorologie*) *Odorologie judiciară* = ramură a criminalisticii care elaborează metodologia de căutare, de descoperire şi de examinare a urmei de miros lăsate de infractor.
ODRÁSLĂ s.f. (<sl. *odraslŭ, otraslŭ*) **1.** Copil, descendent, urmaş. ◆ (La animale) Pui, prăsilă. **2.** (Pop.) Mlădiţă, vlăstar.
ODRÍZI s.m. pl. (<lat. *Odrysae*) Populaţie tracică din E Peninsulei Balcanice, care, în sec. 5 î.Hr., a format aici un regat, cucerit în 341 î.Hr. de Filip II, regele Macedoniei. Acest regat a fost transformat în provincie romană în anul 46 d.Hr.
Oe (FIZ.) Simbol pentru *oersted*.
OENOCHÓE subst. (<fr. *oenochoé*; cf.gr. *oinochoe* < *oinos* "vin"+*choe* "turnare") Vas grecesc antic din ceramică, cu un singur mîner curbat şi cu deschidere îngustă, trilobată, folosit pentru a turna vinul în cupe.
OERSTÉD s.m. (<fr. *oersted*; cf.n.pr. *Oersted*, fizician danez) (FIZ.)Unitate de măsură a intensităţii cîmpului magnetic (simbol *Oe*), egală cu aproximativ 80 de amper-spire pe metru.
OERSTEDMÉTRU s.n. (<fr. *oerstedmètre*) Aparat pentru măsurarea intensităţii cîmpului magnetic.
OESÁR s.n. (<fr. *oesar*; cuv. finlandez) Formă pozitivă de relief, cu aspect de val alungit, îngust şi sinuos, în cîmpiile glaciare, alcătuită din morene glaciare şi din depozite fluvioglaciare, care a apărut în urma retragerii glaciaţiei continentale cuaternare, sub acţiunea şuvoaielor, prin acumularea unui material nisipos.
OFENSÁ vb. I (<fr. *offenser*) **1.** Tranz. A insulta, a jigni (pe cineva). **2.** Refl. (Fam.) A se supăra (simţindu-se jignit).
OFENSATÓR, -OÁRE adj. (<*ofensa*) Care ofensează; care constituie o jignire, o insultă.
OFÉNSĂ s.f. (<fr. *offense*) Cuvînt, atitudine, faptă care jigneşte, care constituie o insultă.
OFENSÍV, -Ă adj. (<fr. *offensif*, germ. *offensiv*; cf.lat. *offendere* "a ataca") Care atacă sau cu care se atacă. ◆ Care are caracter de ofensivă.
OFENSÍVĂ s.f. (<fr. *offensive*, germ. *Offensive*) **1.** Acţiune puternică de luptă a unei armate, prin care se urmăreşte distrugerea sau capturarea inamicului şi cucerirea terenului pe care acesta îl ocupă. ◆ (SPORT) Atac susţinut al unei echipe împotriva echipei adverse. **2.** Fig. Acţiune susţinută, cu participarea mai multor persoane, pentru realizarea unui lucru, pentru a înfrînge o dificultate, pentru a anula o situaţie neconvenabilă etc.
OFERÍ vb. IV tranz. (<it. *offerire*, fr. *offrir*; cf.lat. *offerre*) **1.** A dărui cuiva ceva; a pune la dispoziţie ceva cuiva (în semn de atenţie, de bunăvoinţă etc.). ◆ Refl. A se declara dispus să facă un serviciu (cuiva). **2.** A propune spre cumpărare o marfă, un bun etc. ◆ A propune un preţ pentru o marfă. **3.** Fig. A prezenta, a arăta, a etala ceva.
OFERTÁ vb. I tranz. (<*ofertă*) A face o ofertă.
OFERTÁNT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*oferta*) (Persoană) care face o ofertă.
OFÉRTĂ s.f. (<it. *offerta*, germ. *Offerte*) **1.** Propunere făcută de o persoană (sau de o firmă, de o societate comercială etc.) altei persoane pentru vînzarea şi cumpărarea unor mărfuri, pentru angajarea într-o slujbă, pentru prestarea unor servicii etc. ◆ Act, document scris prin care se face o astfel de propunere. **2.** Totalitatea mărfurilor, serviciilor etc. care se oferă spre vînzare, la un moment dat, pe piaţă.
OFF adj.invar., adv. (cuv. engl. <*off* [screen] "din afara ecranului") (CINEMAT.) **1.** Adj. invar. (Despre voci, zgomote, dialoguri) Care se produce, are loc în afara ecranului sau a scenei. **2.** Adv. Din afara scenei sau a ecranului.
OFICIÁ vb. I tranz. (<lat. *officiare*, fr. *officier*) A celebra un serviciu religios; a sluji. ◆ A săvîrşi un act public sau privat, în special o căsătorie (cu solemnitatea unei ceremonii).
OFICIÁL, -Ă adj. (<lat. *officialis*, fr. *officiel*) **1.** Care emană de la o autoritate, de la un guvern, de la un stat; care reprezintă o autoritate, un guvern, un stat; care este declarat, stabilit prin lege. ◇ *Buletin oficial* = periodic în care se publică acte normative (legi, regulamente, decrete etc.), anunţuri etc. **2.** Propriu actelor guvernamentale, documentelor administraţiei de stat. ◆ (Despre limbaj) În stilul, în maniera actelor normative; formal, stereotip, solemn. ◆ Care reprezintă o autoritate, un guvern, un stat. ◆ Fig. (Despre persoane) Rece, stereotip, de o politeţe rece, calculată. **3.** Care are caracter legal, care se conformează legilor, regulilor, tradiţiilor etc. unui stat.
OFICIALITÁTE s.f. (<fr. *officialité*) **1.** Persoană oficială; (la pl.) autorităţile dintr-o ţară, dintr-un oraş; reprezentanţii oficiali ai autorităţii. **2.** (JUR.) *Principiul oficialităţii* = principiu de bază al dreptului procesual penal, potrivit căruia procurorul şi organele de urmărire penală, precum şi instanţele penale pot face din oficiu orice act care intră în competenţa lor. **3.** Caracter oficial; calitate, ţinută, atitudine oficială.
OFICIALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *officialiser*) A da sau a face să dobîndească caracter oficial; a consfinţi prin lege.
OFICIÁNT, -Ă adj. (<fr. *officiant*) Care oficiază (slujba religioasă).
OFICINÁL, -Ă adj. (<lat. *officinalis*, fr. *officinal*) Care aparţine domeniului farmaciei; farmaceutic. ◇ *Plante oficinale* = plante care servesc la prepararea unor medicamente. *Medicament oficinal* = medicament care are o compoziţie stabilă (nealterabilă), preparat dinainte în farmacie.
OFICÍNĂ s.f. (<lat. *officina*, fr. *officine*, germ. *Offizin*) **1.** Încăpere într-o farmacie, într-un institut de cercetare etc. unde se depozitează şi se prepară medicamente. **2.** Fig. Loc sau mediu social unde se urzesc intrigi, de unde se răspîndesc calomnii.
OFICIÓS, -OÁSĂ adj., s.n. (<lat. *officiosus*, fr. *officieux*, germ. *offiziös*; cf.lat. *officium* "serviciu înapoiat") (Ziar, revistă etc.) care reflectă, susţine în mod consecvent punctul de vedere al unui guvern, al unui partid, al unei grupări etc., fără a avea un caracter oficial.
OFÍCIU s.n. (<lat. *officium*, germ. *Offizium*, fr. *office*) **1.** Serviciu al unei întreprinderi sau al unei instituţii; p.ext. local, birou unde este instalat un astfel de serviciu (ex. *oficiu juridic; oficiu de prevederi sociale*). **2.** Îndatorire, funcţie, slujbă. ◇ Loc. adj. şi adv. *Din oficiu* = a) (care este) în conformitate cu o dispoziţie dată de o autoritate (şi nu la cererea cuiva); b) (care se face) în mod automat, fără ca cineva să fi cerut anume. **3.** (La pl.) Servicii, înlesniri. ◇ *Bune oficii* = intervenţie (diplomatică) binevoitoare (a unui stat) în scopul unei concilieri (între state în litigiu sau beligerante). **4.** Serviciu religios, slujbă bisericească. **5.** Încăpere anexă a sufrageriei, unde se depozitează obiectele necesare pentru servirea mesei.
OFICLEÍD s.n. (<fr. *ophicléide*; cf.gr. *ophis* "şarpe"+*kleis* "cheie") Instrument muzical de suflat din alamă care are timbru de bas.
OFIDIÁN s.m. (<fr. *ophidien*; cf.gr. *ophis* "şarpe") (La pl.) Ordin de reptile care cuprinde şerpii; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin.
OFIDÍSM s.m. (<fr. *ophidisme*; cf.gr. *ophidion* "şarpe mic") Otrăvire cu venin de şarpe.
OFILÍ vb. IV refl. (<rus. *ohilěti* "a se pipernici") **1.** (Despre plante) A se veşteji, a se îngălbeni. **2.** Fig. (Despre persoane) A-şi pierde culoarea, prospeţimea feţei; a se fana, a se trece.
OFIOFÁG, -Ă adj. (<*ofiofagie*) (Despre animale, păsări etc.) Care se hrăneşte cu şerpi.
OFIOFAGÍE s.f. (<fr. *ophiophagie*; cf.gr. *ophis* "şarpe"+*phagein* "a mînca") Folosire a şerpilor ca hrană de către unele animale, păsări etc.
OFIOGRAFÍE s.f. (<fr. *ophiographie*) Ofiologie.
OFIOLATRÍE s.f. (<fr. *ophiolâtrie*; cf.gr. *ophis* "şarpe+*latreia* "adoraţie") Cult al şerpilor, la unele popoare.

OFIOLÁTRU, -Ă s.m. şi f. (<fr. *ophiolâtre*) Adorator al şerpilor.
OFIOLOGÍE s.f. (<fr. *ophiologie*; cf.gr. *ophis* "şarpe"+*logos* "studiu") Ramură a zoologiei care studiază şerpii.
OFIOLÍT s.n. (<fr. *ophiolithe*; cf.gr. *ophis* "şarpe"+*lithos* "piatră") Rocă eruptivă (bazică), formată în zonele mobile de geosinclinal, de care sînt legate genetic zăcăminte magmatice de crom, platină, titan, fier, nichel, cupru etc.
OFÍT s.n. (<fr. *ophite*, germ. *Ophit*) Varietate de marmură, de culoare verde-închis, cu vinişoare galbene.
OFÍTIC, -Ă adj. (<fr. *ophitique*) Care aparţine ofitului, privitor la ofit.
OFIŢÉR s.m. (<rus. *ofiţer*, germ. *Offizier*, fr. *officier*, pol. *oficer*) **I. 1.** Nume generic pentru gradele militare de la sublocotenent pînă la general; persoană care poartă unul dintre aceste grade. **2.** Titlu dat unor funcţionari cu atribuţii speciale; persoană care poartă acest titlu. ◇ *Ofiţer al stării civile* = persoană care oficiază căsătoria civilă şi care încheie actele de stare civilă. **II.** Varietate de crap, cu corpul lung şi subţire, cu capul mare, cu carnea tare şi puţin gustoasă, care trăieşte în bălţile din Delta Dunării (*Cyprinus carpio oblongus*).
OFIURÍDĂ (OFIURÍD) s.f. (s.n.) (<fr. *ophiuride*; cf.gr. *ophis* "şarpe"+*oura* "coadă") (La pl.) Clasă de echinoderme pedunculate (asemănătoare cu stelele-de-mare), cu cinci braţe lungi şi foarte mobile, bine delimitate de discul central (*Ophiuroidea*); (şi la sg.) animal care face parte din această clasă.
OFRÁNDĂ s.f. (<fr. *offrande*; cf.lat. *offerenda*) **1.** Sacrificare a unei vietăţi în templul unei divinităţi; jertfă adusă unei divinităţi; dar oferit bisericii. **2.** Dar oferit unei persoane în semn de devotament, de respect, de recunoştinţă. ◆ Fig. Contribuţie la o operă de binefacere; ajutor material dat celor săraci.
ÓFSAID s.n. (<engl. *off-side*) Situaţie penalizată de arbitru, în care un jucător, aflat în jumătatea de teren a adversarului, primeşte mingea de la un coechipier, în momentul în care se găseşte în zona formată de linia ultimului jucător (exclusiv portarul) al echipei adverse şi linia porţii adverse.
ÓFSET s.n. (<fr. *offset*; cf.engl. *off* "afară"+[to]*set* "a plasa") Procedeu de reproducere şi de multiplicare a tipăriturilor cu ajutorul formelor de tipar plane din metal, la care hîrtia nu atinge clişeul metalic, ci un cilindru de cauciuc care preia imaginea de pe forma de tipar şi o aplică pe hîrtie.
OFTÁ vb. I intranz. (<*oft*, înv. şi reg. "oftat") A scoate un oftat (de durere, de amărăciune, de suferinţă etc.). ◆ Refl. (Înv. şi reg.) A se jelui, a se văicăra.
OFTÁLMIC, -Ă adj. (<fr. *ophtalmique*) Care aparţine ochiului sau bolilor ochiului, privitor la ochi sau la bolile ochiului.
OFTALMÍE s.f. (<fr. *ophtalmie*; cf.gr. *ophtalmos* "ochi") **1.** Conjunctivită gravă (purulentă). **2.** Inflamaţie gravă a structurilor profunde ale globului ocular.
OFTALMO- (<fr. *ophtalmo-*, it. *oftalmo-*; cf.gr. *ophtalmos* "ochi") Element prim de compunere care are semnificaţia "ocular", "(referitor la) ochi".
OFTALMOGRAFÍE s.f. (<fr. *ophtalmographie*; cf.gr. *ophtalmos* "ochi"+*graphein* "a descrie") Descriere anatomică a ochiului.
OFTALMOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *ophtalmologue*) Medic specializat în oftalmologie; oculist.
OFTALMOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *ophtalmologique*) Care aparţine oftalmologiei, care se referă la oftalmologie.
OFTALMOLOGÍE s.f. (<fr. *ophtalmologie*; cf.gr. *ophtalmos* "ochi"+*logos* "studiu") Ramură a medicinei care se ocupă cu fiziologia şi cu patologia ochiului şi a anexelor acestuia.
OFTALMOMETRÍE s.f. (<fr. *ophtalmométrie*; cf.gr. *ophtalmos* "ochi" + *metron* "măsură") Determinare a viciilor de curbură a corneei cu ajutorul oftalmometrului.
OFTALMOMÉTRU s.n. (<fr. *ophtalmomètre*) **1.** Instrument folosit în oftalmologie pentru măsurarea razelor de curbură a corneei în diferite direcţii, în special pentru aprecierea astigmatismului. **2.** Instrument pentru determinarea distanţei vizibilităţii distincte a ochiului.
OFTALMOPATÍE s.f. (<fr. *ophtalmopathie*; cf.gr. *ophtalmos* "ochi"+*pathos* "boală") Nume generic pentru bolile de ochi.
OFTALMOPLEGÍE s.f. (<fr. *ophtalmoplégie*; cf.gr. *ophtalmos* "ochi"+*plege* "lovire") Paralizie a muşchilor motorii ai ochiului.
OFTALMORAGÍE s.f. (<fr. *ophtalmorragie*; cf.gr. *ophtalmos* "ochi"+*rhegnynai* "a irumpe") Hemoragie oculară.
OFTALMOSCÓP s.n. (<fr. *ophtalmoscope*; cf.gr. *ophtalmos* "ochi"+*skopein* "a privi") Instrument utilizat în oftalmologie pentru examinarea interiorului globului ocular şi a fundului de ochi.
OFTALMOSCOPÍE s.f. (<fr. *ophtalmoscopie*) Examinare a interiorului globului ocular şi a fundului de ochi cu ajutorul oftalmoscopului.
OFTALMOTOMÍE s.f. (<fr. *ophtalmotomie*; cf.gr. *ophtalmos* "ochi"+*tome* "tăiere") Extirpare a unui glob ocular bolnav.
OFTÁT s.n. (<*ofta*) Respiraţie profundă şi prelungă, însoţită în expiraţie de un zgomot caracteristic, care întrerupe ritmul respirator normal (provocată de o durere morală); suspin.
OFTICÁ vb. I (<*oftică*) **1.** Refl. (Pop.) A se îmbolnăvi de tuberculoză pulmonară. **2.** Tranz. şi refl. Fig. (Fam.) A (se) supăra, a (se) amărî; a (se) chinui.
ÓFTICĂ s.f. (<ngr. *ohtikas*) (Pop.) Tuberculoză pulmonară.
OFTICÓS, -OÁSĂ adj. (<*oftică*) **1.** (Pop.; şi substantivat) Tuberculos. ◆ Fig. Lipsit de putere; slab, anemic. **2.** Fig. (Fam.) Invidios.
OFUSCÁ vb. I refl. (<fr. *offusquer*, it. *offuscare*; cf.lat. *offuscare* <*fuscus* "întunecat") (Fam.) A se supăra, simţindu-se jignit.
OGÁR s.m. (<magh. *agár*) Specie de cîine de vînătoare, care are botul lung, corpul înalt, subţire şi zvelt, picioarele lungi şi care este foarte iute la fugă; cîine care aparţine acestei specii.

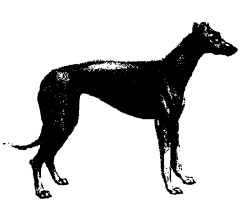
ogar

OGHEÁL s.n. (<sl. *odějalo*) (Reg.) **1.** Cuvertură. **2.** Plapumă.
OGIVÁL, -Ă adj. (<fr. *ogival*) În formă de ogivă; ca o ogivă. ◇ *Stil ogival* = stil gotic.
OGÍVĂ s.f. (<fr. *ogive*; cuv. arab) **1.** Element arhitectural caracteristic stilului gotic, format din intersecţia a două arcuri de cerc dispuse diagonal, care constituie osatura unei bolţi sau a unei deschideri. **2.** Partea anterioară a unui proiectil de artilerie, a unei bombe sau a unei rachete, care este în formă de trunchi de con.
OGLÍNDĂ s.f. (<*oglindi*) **1.** Obiect de sticlă, de metal etc., cu o suprafaţă netedă şi lucioasă, de forme diferite, puternic reflectantă, realizat prin depunerea unui strat subţire de argint sau de aluminiu pe o suprafaţă de sticlă bine şlefuită sau lustruită, care formează, prin reflexie, imagini ale obiectelor din faţa sa. În istoria civilizaţiei, oglinda are semnificaţii variate: revelarea adevărului, puritatea, inteligenţa creatoare, simbol lunar şi feminin etc. **2.** P. anal. Suprafaţă netedă şi lucioasă (a unei ape) care reflectă lumina. **3.** Fig. Ceea ce înfăţişează, simbolizează ceva. **4.** (GEOL.) *Oglindă de falie* (sau *de fricţiune, de alunecare*) = suprafaţă lustruită în roci, care ia naştere prin frecarea acestora sub acţiunea mişcărilor tectonice. **5.** *Oglinda laptelui* (sau *ugerului*) = porţiune de piele lucioasă, la femelele unor animale, în dreptul perineului şi al feselor, în care sensul firelor de păr este îndreptat de jos în sus.
OGLINDÍ vb. IV (<sl. *oglendati*) **1.** Refl. şi tranz. A (se) reflecta pe o suprafaţă lucioasă sau într-o oglindă. ◆ Refl. (Despre oameni) A se privi în oglindă; a se admira, privindu-se în oglindă. **2.** Refl. Fig. (Despre stări, fenomene, acţiuni etc.) A apărea ca un reflex al anumitor împrejurări; a se răsfrînge în..., a se reflecta. **3.** Tranz. A înfăţişa, a prezenta (ceva într-o operă artistică).
OGÓR s.n. (<bg., scr. *ugar*) **1.** Suprafaţă de teren cultivată sau pregătită pentru cultivarea unor plante agricole. ◆ Suprafaţă de teren semănată cu acelaşi fel de plante. ◆ P.ext. Teren agricol. **2.** Teren arabil, lăsat nelucrat şi necultivat, folosit timp de un an ca păşune (pentru a fi mai fertil în anii următori). ◇ *Ogor negru* = teren care, fără a fi semănat un an, este lucrat, arat, grăpat etc. pentru a se reface. **3.** (Reg.) Prima arătură care se face (toamna sau primăvara) cu mult timp înaintea lucrărilor de însămînţare.
OGRÁDĂ s.f. (<sl. *ograda*) **1.** (Pop.) Curte a unei case (de ţară). ◆ Livadă. **2.** Gospodărie (alcătuită din casă şi din acareturi) a unui boier, a unei mănăstiri etc. ◆ Totalitatea persoanelor care lucrează într-o astfel de gospodărie.
OGRÍNJI s.m. pl. (<scr. *ogrizine* "resturi de mîncare") Resturi vegetale, de paie, de fîn, de furaj etc. nemîncate de vite.
OHÁBĂ s.f. (<sl. *ohaba*) (În ev. med.; în Ţara Românească) **1.** Moşie (ereditară) inalienabilă, scutită de impozite şi de prestaţii. **2.** Imunitate boierească şi mănăstirească.
OHM s.m. (<fr. *ohm*; cf.n.pr. *Ohm*, fizician german) (FIZ.) Unitate de măsură a rezistenţei electrice (simbol Ω), egală cu rezistenţa unui

conductor electric prin care trece un amper la tensiunea de un volt.
ÓHMIC, -Ă adj. (<fr. *ohmique*) Referitor la rezistenţa circuitelor electrice fără reactanţe inductive sau capacitive.
OHMMÉTRU s.m. (<fr. *ohmmètre*) Instrument portativ pentru măsurarea rezistenţelor electrice.
OICUMENĂ (OECUMENA) s.f. (cuv. gr.) Denumire generică a suprafeţelor populate de pe uscat, care reprezintă, în prezent, peste 90% din suprafaţa acestuia.
OÍDIUM s.n. (<fr. *oïdium*; cf.gr. *oon* "ochi") **1.** Nume dat unor specii de ciuperci parazite, care formează pete cenuşii-fumurii pe suprafaţa organelor plantelor atacate, în special ale viţei de vie; ciupercă ce face parte din aceste specii. **2.** Boală a viţei de vie şi a altor plante de cultură, provocată de aceste ciuperci; făinare.
OIÉR s.m. (<*oaie*) **1.** Crescător, proprietar sau negustor de oi. ◆ P.ext. Cioban. **2.** Slujbaş care era însărcinat cu încasarea oieritului.
OIERÍE[1] s.f. (<*oaie*) Adăpost pentru oi; stînă.
OIERÍE[2] s.f. (<*oier*) Creşterea oilor; p.ext. păstorit.
OIERÍT[1] s.n. (<*oaie*) (În ev. med.; în Ţara Românească) Dare în natură sau în bani care era percepută de domnie pe oi. ◆ (În trecut) Impozit plătit pentru păşunatul oilor.
OIERÍT[2] s.n. (<*oier*) Creşterea oilor; p.ext. păstorit.
ÓINĂ s.f. Joc sportiv, specific românesc, care se dispută între două echipe compuse din cîte 11 jucători fiecare, o echipă aflîndu-se "la bătaie", pe linia de aşteptare, şi cealaltă "la prindere", în cîmpul de joc, tehnica constînd în lovirea unei mingi cu un baston de lemn de către fiecare jucător, pentru a o trimite în terenul adversarului.
OINÍST s.m. (<*oină*) Jucător de oină.
ÓIŞTE s.f. (<bg. *oište*) **1.** Bară de lemn fixată în crucea unui vehicul cu tracţiune animală, de care se leagă caii (sau boii). **2.** Parte a constelaţiei Carul-Mare, formată din trei stele aşezate în prelungirea careului care seamănă cu un car. **3.** Parte componentă a morii de vînt, cu ajutorul căreia aceasta se roteşte, venind cu aripile în poziţie potrivită pentru a fi acţionate de vînt.
OÍŢĂ s.f. (<*oaie*) **1.** Diminutiv al lui oaie. **2.** (În limbajul bisericesc; mai ales la pl.) Credincios, considerat în raport cu preotul; creştin. **3.** (La pl.) Numele a trei plante erbacee: a) plantă cu frunzele şi cu tulpina păroase, cu florile mari, albe sau trandafirii, mătăsoase şi cu fructele argintii, păroase (*Anemone silvestris*); b) floarea-Paştelui (*Anemona nemorosa*); c) plantă cu florile albe în interior şi trandafirii în exterior (*Anemone narcissiflora*). **4.** Nume dat mai multor păsări: a) cinteză de iarnă (*Fringilla montifringilla*); b) scatiu (*Fringilla carduelis spinus*); c) sticlete (*Carduelis carduelis*); d) codobatură (*Motacilla alba*); e) codroş (*Phoenicurus phoenicurus*).
ÓJĂ s.f. (cf. tc. *oğmak* "a lustrui") Lac de unghii.
OK adv., s.n. (<engl. *ok*, abreviere de la *all correct*, ortografiat greşit o[ll] *k*[orrect], sau de la n.pr. O[ld] K[inderhook]) **1.** Adv. De acord; foarte bine. **2.** S.n. Aprobare, acord.
OKÁPI s.f. (<fr. *okapi*; cuv. bantu) Specie de girafă din Africa, care are gîtul mai scurt şi blana zebrată pe spate.
OKUMÉ s.n. (<fr. *okoumé*; cuv. gabonez) Arbore din Africa ecuatorială, cu lemnul, frunzele şi florile de culoare roz, al cărui lemn este folosit la fabricarea mobilelor, a carcaselor de planoare etc. (*Aucoumea klaineana*).

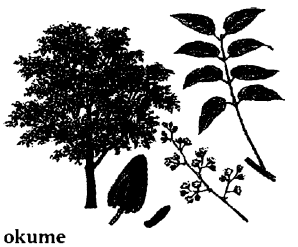
okume

OLÁC s.m., s.n. (<tc. *ulak*) **1.** S.m. (În ev. med.; în ţările române) Curier special (călare) care ducea corespondenţă sau veşti în ţară şi peste graniţă. ◇ *Lipcan de olac* = curier poştal călare. **2.** S.n. (Înv.) Serviciu de curieri domneşti. ◆ Căruţă de poştă; poştalion, diligenţă. ◇ *Cal de olac* = a) cal de poştalion; b) cal datorat de ţărani trimişilor domneşti în ţară (ca prestaţie temporară); c) fig. om (sau cal) pus să muncească peste măsură. **3.** S.n. (În ev. med.; în ţările române) Impozit perceput pe cai. **4.** S.n. Serviciu de transport pentru călători şi pentru corespondenţă, folosit înainte de introducerea căilor ferate.
OLÁN[1] s.n. (<*ol*, pop. "oală") **1.** Piesă de argilă arsă (de formă semicilindrică), folosită la învelit acoperişul unor clădiri. **2.** Tub de argilă arsă din care se fac canale de scurgere a apei, coşuri de fum etc.
OLÁN[2] s.n. (cf. n.pr. *Olanda*) Monedă de aur olandeză, care a circulat şi în ţările române pînă în sec. 19.
OLÁNDĂ s.f. (<fr. *hollande*, it. *olanda*; cf.n.pr. *Olanda*) Ţesătură de in, deasă şi fină, folosită la confecţionarea lenjeriei de pat, de corp etc.
OLANDÉZ, -Ă subst., adj. (<n.pr. *Olanda*; cf.it. *olandese*, fr. *hollandais*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care locuieşte în Olanda; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Olandei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Olandei sau olandezilor, privitor la Olanda sau la olandezi. ◇ *Arta olandeză* = arta care s-a dezvoltat pe teritoriul Olandei. La începutul sec. 17, arta olandeză s-a desprins de arta flamandă. În dezvoltarea artei din acest secol, arhitectura şi sculptura au avut un rol secundar. În *arhitectură* se remarcă preferinţa pentru construcţiile civile, cei mai cunoscuţi arhitecţi fiind L. de Key (*Hala de carne* din Haarlem) şi J. van Campen (*Primăria* din Amsterdam). Tipul preferat de biserică reformată de plan central este realizat de H. de Keyser (*Catedrala Noorder kerk* din Amsterdam). În *sculptură*, operele mai importante sînt monumentele funerare. *Pictura* olandeză din sec. 17 a cuprins mai multe curente, fiecare oraş avînd şcoală proprie şi pictori proprii. Cel mai important centru artistic a fost Amsterdam. La începutul secolului se remarcă F.Hals (portrete: *Malle Bobbe, vrăjitoarea din Haarlem*, *William Croes*; portrete de grup: *Archebuzierii corporaţiei "Sf. Gheorghe"*, *Archebuzierii corporaţiei "Sf. Adrian"* etc.). Cel mai important pictor din acest secol este Rembrandt (c. 60 de autoportrete, portrete individuale şi portrete de grup: *Autoportret*, *Autoportret cu Saskia*, *Rondul de noapte*, *Omul cu casca de aur*, *Adoraţia magilor*, *Lecţia de anatomie a doctorului Tulp*, *Bou jupuit*, *Cavaler polonez*, *Evreu bătrîn*, *Întoarcerea fiului risipitor*, *David şi Jonatan*; acvaforte: *Tobia cel orb*, *Portretul mamei artistului*, *Hristos la Emmaus* etc.). Din generaţia pictorilor de la jumătatea sec. 17 se distinge Vermeer (*Femeie cu colierul de perle*, *Dantelăreasa*, *Stradă din Delft* etc.). Alţi pictori mai cunoscuţi sînt J. van Ruysdael, M.Hobbema, J. van Gogen (*peisaje*), P.Claesz (*natură statică*), G.Terborch, P. de Hooch (*scene de interior*), A. van Ostade, J.Steen (*pictură de gen*). Dintre celelalte arte, *gravura* şi *artele decorative* cunosc o mare dezvoltare prin operele lui H.Seghers, Rembrandt ş.a. O nouă perioadă de înflorire a artei olandeze începe în sec. 19. *Pictura* este reprezentată de J.B. Jongkind, J.Israels şi, mai ales, de Van Gogh (*Lan de grîu cu chiparoşi*, *Lan de grîu cu corbi*, *Floarea-soarelui*, *Noapte înstelată*, *Cafenea de noapte*, *Portretul doctorului Gachet*, *autoportrete*). În prima jumătate a sec. 20, apare în Olanda gruparea artistică *Stijl*, neoplasticismul, ai cărei principali reprezentanţi au fost Mondrian (*Peisaj lîngă Amsterdam*, *Peisaj cu nor roşu*, *Copac roşu*, *Compoziţii ovale*, *Compoziţie cu joc de şah în culori deschise* etc.) şi T. van Doesburg (*Compoziţie*, *Contra-compoziţie*). În *arhitectură* se remarcă H.Berlage (*Bursa* din Amsterdam), considerat precursor al arhitecturii moderne. ◆ (Substantivat, f.) Limba germanică vorbită în Olanda şi în jumătatea nordică a Belgiei. **3.** S.f. Rasă de vaci creată în Olanda şi crescută pentru producţia de lapte; vacă ce face parte din această rasă. **4.** S.f. Figură de patinaj.
OLANDÍNĂ s.f. (<*olandă*) Ţesătură de bumbac (în amestec cu celofibră), care imită olanda, folosită pentru confecţionarea lenjeriei de pat, de corp etc.
OLÁR s.m. (<*oală*) Meşter care face şi vinde oale sau alte obiecte din lut ars.
OLĂCÁR s.m. (<*olac*) (În ev. med.; în ţările române) **1.** Curier special (călare) care ducea corespondenţă sau veşti în ţară şi peste graniţă. ◆ Îngrijitor al cailor de poştă. **2.** Slujbaş însărcinat cu strîngerea cailor de olac.
OLĂRÍ vb. IV tranz. (<*oală*) A rotunji la capete buştenii pentru a aluneca mai uşor pe uluc sau pentru a fi tîrîţi mai uşor pe pămînt, la scoaterea lor din pădure.
OLĂRÍE[1] s.f. (<*olar*) **1.** Meşteşugul olarului. **2.** Atelierul sau prăvălia olarului.
OLĂRÍE[2] s.f. (<*oală*) (Cu sens colectiv) Produse ceramice executate de olar.
OLĂRÍT[1] s.n. (<*olar*) Meşteşugul olarului.
OLĂRÍT[2], -Ă adj. (Despre buşteni) Rotunjit la capete.
OLE s.n. (cuv. sp.) Dans spaniol cu mişcare moderată, executat de o singură persoană, care se acompaniază cu castaniete; melodie după care se execută acest dans.
OLEACÉE s.f. (<fr. *oléacée*; cf.lat. *olea* "măslină") (La pl.) Familie de plante lemnoase dicotiledonate, cu frunzele opuse, caduce sau

persistente, simple sau compuse, cu florile actinomorfe şi cu fructele samare, capsule, bace sau drupe; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *frasinul, liliacul, măslinul* etc.).

OLEAGINÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *oleagineus*, fr. *oléagineux*) (Despre plante şi despre seminţele lor) Care conţine ulei; din care se poate extrage ulei.

OLEÁT s.m. (<fr. *oléate*) Sare sau ester al acidului oleic (ex. *oleat de aluminiu; oleat de plumb*).

OLEÁTĂ s.f. (cf. engl. *oiled*[paper]) Desen executat pe hîrtie de calc, pe care sînt trasate detaliile unui teren şi cadrul secţiunii topografice la care se referă.

OLEFÍNĂ s.f. (<fr. *oléfine*) (CHIM.) Alchenă.

OLEFÍNIC, -Ă adj. (<fr. *oléfinique*) (CHIM.) Propriu olefinelor, referitor la olefine.

OLÉIC, -Ă adj. (<fr. *oléique*) Care provine din grăsimi şi din uleiuri naturale; care se referă la grăsimi şi la uleiuri naturale. ◇ *Acid oleic* = acid gras lichid, incolor sau gălbui, insolubil în apă, solubil în solvenţi organici, care se găseşte în grăsimile naturale şi care este folosit la obţinerea săpunurilor moi, în cosmetică, în industria textilă etc.

OLEIFÉR, -Ă adj. (<fr. *oléifère*; cf.lat. *oleum* "ulei"+*ferre* "a purta") Care conţine ulei, care este bogat în ulei.

OLEIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *oléiforme*) Ca uleiul.

OLEÍNĂ s.f. (<fr. *oléine*) (CHIM.) **1.** Substanţă lichidă, incoloră, uleioasă, răspîndită mai ales în grăsimile vegetale. **2.** (Nume pentru) acidul oleic tehnic, obţinut la scindarea grăsimilor prin hidroliză.

OLEODÚC s.n. (<fr. *oléoduc*) Conductă de petrol.

OLEOFÍL, -Ă adj. (<fr. *oléophile*) (CHIM.) Care absoarbe ulei.

OLEOGRAFÍE s.f. (<fr. *oléographie*) Cromolitografie care reproduce o pictură în ulei, executată pe hîrtie specială (care imită pînza) cu ajutorul unor anumiţi coloranţi.

OLEOMARGARÍNĂ s.f. (<fr. *oléomargarine*) Grăsime animală, obţinută din seu de calitate superioară, folosită la fabricarea margarinei animale sau mixte.

OLEOMÉTRU s.n. (<fr. *oléomètre*) **1.** Aparat pentru determinarea densităţii uleiurilor grase. **2.** Aparat pentru dozarea uleiurilor şi a grăsimilor provenite din seminţe.

OLÉUM s.n. (<fr. *oléum*; cf.lat. *oleum* "ulei") Soluţie de acid sulfuric cu 8 % anhidridă sulfurică, obţinută la fabricarea acidului sulfuric, din care, prin diluare cu apă, se obţine acid sulfuric de concentraţia dorită.

OLFACTÍV, -Ă adj. (<fr. *olfactif*; cf.lat. *olfacere* "a mirosi", *olfactus* "miros") Care se referă la miros, la perceperea mirosurilor. ◇ *Mucoasă* (sau *membrană*) *olfactivă* = mucoasă care căptuşeşte pereţii cavităţii nazale, bogată în celule olfactive de origine nervoasă. *Nervi olfactivi* = prima pereche de nervi craninieni senzitivi, care primesc impresiile de miros şi le conduc spre scoarţa cerebrală. *Celule olfactive* = celule nervoase din mucoasa olfactivă. *Organ olfactiv* = organ al mirosului capabil să recepţioneze stimulii de miros; nas.

OLFACTOMETRÍE s.f. (<fr. *olfactométrie*) Determinare a gradului de sensibilitate olfactivă.

OLFACTOMÉTRU s.n. (<fr. *olfactomètre*) Aparat pentru măsurarea acuităţii olfactive.

OLFÁCŢIE (OLFACŢIÚNE) s.f. (<lat. *olfactio, -onis*, fr. *olfaction*) (FIZIOL.) Miros.

OLIGÁNT, -Ă adj. (<fr. *oliganthe*; cf.gr. *oligos* "puţin numeros"+*anthos* "floare") (Despre plante) Care are puţine flori.

OLIGÁRH s.m. (<*oligarhie*) Membru al unei oligarhii; partizan al oligarhiei.

OLIGARHÍE s.f. (<fr. *oligarchie*; cf.gr. *oligarchia* <*oligos* "puţin"+*arche* "putere") **1.** Formă de conducere a statului, în care puterea politică şi economică este deţinută de un număr restrîns de persoane sau de familii. ◆ Grup de persoane sau de familii care exercită puterea într-o astfel de formă de guvernămînt. **2.** *Oligarhie financiară* = grup restrîns de mari posesori ai capitalului financiar, care domină viaţa economică şi politică.

OLIGÍST s.n. (<fr. *oligiste*; cf.gr. *oligistos* "foarte puţin") Varietate de hematit, cu luciu metalic puternic, folosită pentru extragerea fierului.

OLIGO- (<fr., it. *oligo-*; cf.gr. *oligos* "puţin") Element prim de compunere care are semnificaţia "mic", "insuficient", "puţin numeros", "sărac".

OLIGOCÉN, -Ă s.n., adj. (<fr. *oligocène*; cf.gr. *oligos* "puţin"+*kainos* "nou") (GEOL.) **1.** S.n. Eră care aparţine perioadei superioare a paleogenului, caracterizată prin numuliţi, lamelibranhiate, gasteropode, echinide, mamifere etc. (şi prin depozite care conţin petrol, chihlimbar, diatomee). **2.** Adj. Care aparţine oligocenului sau formaţiilor din această epocă, care se referă la oligocen sau la formaţiile din această epocă.

OLIGOCHÉT s.n. (<fr. *oligochète*; cf.gr. *oligos* "puţin"+*khaite* "păr") (La pl.) Clasă de anelide terestre şi de apă dulce, lipsite de parapode şi cu peri puţini (*Oligochaeta*); (şi la sg.) vierme care face parte din această clasă (ex. *rîma*).

OLIGOCITEMÍE s.f. (<fr. *oligocytémie*; cf.gr. *oligos* "puţin"+*kytos* "celulă"+*haima* "sînge") Scădere a numărului de globule sangvine, întîlnită în hemoragii, în unele boli de sînge etc.

OLIGOELEMÉNT s.n. (<fr. *oligoélément*) Element care se găseşte în organism în cantităţi mici, avînd rol de catalizator în unele procese biologice.

OLIGOFAGÍE s.f. (<fr. *oligophagie*; cf.gr. *oligos* "puţin"+*phagein* "a mînca") **1.** Regim alimentar lipsit de varietate. **2.** Diminuare a poftei de mîncare.

OLIGOFRÉN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *oligophrène*) (Bolnav) de oligofrenie.

OLIGOFRENÍE s.f. (<fr. *oligophrénie*; cf.gr. *oligos* "puţin"+*phren* "minte") (MED.) Stare patologică ce se manifestă prin rămînerea în urmă a dezvoltării facultăţilor psihice (din cauza unor suferinţe cerebrale survenite în perioada intrauterină, în cursul naşterii sau în perioada copilăriei), însoţită, uneori, de tulburări ale dezvoltării fizice şi de leziuni ale sistemului nervos central.

OLIGOFRENOPEDAGOGÍE s.f. (<fr. *oligophrénopédagogie*) Ramură a pedagogiei speciale care se ocupă cu instruirea, educarea şi recuperarea socială a copiilor cu deficienţă mintală.

OLIGOMENORÉE s.f. (<fr. *oligoménorrhée*) Reducere a frecvenţei menstruaţiei, care apare înainte de menopauză, în unele boli endocrine etc.

OLIGOPÓL s.n. (<fr. *oligopole*) Piaţă a mărfurilor monopolizată de un număr redus de mari producători.

OLIGOPÓT s.m. (<fr. *oligopote*) Persoană care bea foarte puţin.

OLIGOSPÉRM s.n. (<fr. *oligosperme*; cf.gr. *oligos* "puţin"+*sperma* "sămînţă") Fruct care conţine un număr mic de seminţe.

OLIGOTRÓF, -Ă adj. (<fr. *oligotrophe*) **1.** (Despre soluri) Care este sărac în substanţe minerale şi nutritive. **2.** (Despre plante) Care creşte pe soluri oligotrofe.

OLIGOTROFÍE s.f. (<fr. *oligotrophie*; cf.gr. *oligos* "puţin"+*trophe* "hrană") **1.** Ceea ce caracterizează plantele oligotrofe. **2.** (MED.) Nutriţie deficitară.

OLIGOZAHARÍDĂ s.f. (<engl. *oligozaharide*) Hidrat de carbon care are molecula compusă din două pînă la şase molecule de monozaharide (ex. *zaharoza, lactoza* etc.).

OLIGURÍE s.f. (<fr. *oligurie*; cf.gr. *oligos* "puţin"+*ouron* "urină") Scădere a cantităţii de urină eliminată în timp de 24 de ore (din cauza unei ingestii reduse de lichide, unei transpiraţii abundente, ca simptom al unei afecţiuni renale etc.).

OLIMPIÁDĂ s.f. (<ngr. *olimpiada*, fr. *olympiade*, germ. *Olympiade*; cf.n.pr. *Olimpia*, oraş în Elida, din Grecia antică) **1.** (În Grecia antică) Interval de patru ani între două serbări succesive ale jocurilor olimpice, devenit unitate cronologică convenţională (între anii 775 î.Hr. şi 393 d.Hr.). **2.** (În Grecia antică) Manifestare sportivă (întreceri şi jocuri) care însoţea sărbătorile consacrate lui Zeus, în cetatea Olimpia, la care participau concurenţi din întreaga Grecie şi care se desfăşura din patru în patru ani. Prima olimpiadă a avut loc în anul 776 î.Hr. şi a cuprins nu numai probe sportive, ci şi concursuri muzicale şi literare. Olimpiadele au fost suprimate de împăratul Flavius Theodosius în 393 d.Hr. Au fost reluate în 1893, la iniţiativa baronului Pierre de Coubertin. Prima olimpiadă modernă a avut loc în 1896, la Atena. **3.** Competiţie sportivă internaţională, cu caracter complex, care se organizează din patru în patru ani. **4.** Concurs pe specialităţi, organizat anual, pe plan local şi naţional, pentru elevi.

OLIMPIÁN, -Ă adj. (<fr. *olympien*) **1.** Care aparţine zeilor din antichitatea greacă; din Olimp. ◇ *Zeii olimpieni* = (în mitologia greacă) zeii principali (descendenţi ai lui Cronos şi ai Rheei) care îşi aveau lăcaşul pe muntele Olimp şi care, sub conducerea lui Zeus, guvernau lumea. ◆ Fig. Maiestuos, impunător. **2.** Fig. (Despre oameni sau, p.ext., despre expresia feţei lor) Senin. ◆ (Despre manifestări ale oamenilor) Care exprimă, trădează calm, linişte sufletească.

OLIMPIANÍSM s.n. (<*olimpian*) Caracter olimpian; atitudine, manifestare olimpiană.

OLÍMPIC, -Ă adj., s.m. (<fr. *olympique*) **1.** Adj. *Jocuri olimpice* = competiţii sportive periodice, din patru în patru ani, care, în Grecia antică, însoţeau sărbătorile consacrate

lui Zeus (în timpul cărora se întreceau, în diferite probe, atleţi, muzicanţi şi recitatori) şi care au fost reluate în sec. 19, sub formă de competiţii sportive internaţionale complexe. **2.** Adj. Care aparţine jocurilor desfăşurate în timpul unei olimpiade, care se referă la jocurile olimpice; specific olimpiadelor. **3.** Adj. Care aparţine Olimpului. **4.** S.m. Participant la o olimpiadă.

OLÍV adj. invar. (<fr. *olive*; cf.lat. *oliva* "măslină") Care are culoare galbenă-verzuie; de culoarea măslinei crude.

OLÍVĂ s.f. (<lat. *oliva*, fr. *olive*, germ. *Olive*) **1.** Măslină. **2.** Mică piesă de sticlă, în formă de tub îngroşat la un capăt, folosit (în fonetica experimentală) pentru înregistrarea suflului nazal. **3.** (ANAT.) *Olivă bulbară* = umflătură ovoidală proeminentă, situată pe cordoanele laterale ale bulbului rahidian.

OLIVÍNĂ s.f. (<fr. *olivine*) Silicat natural de magneziu şi fier, cristalizat în sistemul rombic, de culoare verde-măslinie, cu luciu sticlos, care se foloseşte ca materie primă pentru produse refractare.

OLMÁZ s.n. (<ucr., rus. *almaz*) (Înv.) Diamant (de culoare trandafirie).

OLÓG, OLOÁGĂ adj. (cuv. autoh.; cf.alb. *ulok*) **1.** (Şi substantivat) (Fiinţă) căreia îi lipseşte un picior sau amîndouă; (fiinţă) care nu poate merge (bine); (fiinţă) care este paralizată de picioare. **2.** (Despre unele plante) Care nu are cîrcei şi nu se agaţă pe arac.

OLOGRÁF, -Ă adj. (<fr. *olographe*; cf.gr. *holos* "întreg"+*graphein* "a scrie") (Despre testamente) Care este scris în întregime de persoana care lasă o moştenire. ◆ (Despre acte, scrisori etc.) Care este scris de autorul însuşi.

OLONÓM, -Ă adj. (<fr. *holonom*) (FIZ.; despre legăturile sistemelor de puncte materiale) A cărei variaţie în timp nu depinde de viteze şi de acceleraţii.

OLTEÁN s.m., adj. (<n.pr. *Olt*, rîu în România) **1.** S.m. (La pl.) Populaţie care locuieşte în Oltenia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Olteniei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Olteniei sau oltenilor, privitor la Oltenia sau la olteni.

OLTEÁNCĂ s.f. (<*oltean*) Femeie care face parte din populaţia de bază a Olteniei sau este originară de acolo.

OM s.m. (lat. *homo*) **1.** Fiinţă superioară, socială, care se caracterizează prin gîndire, inteligenţă, limbaj articulat şi care din punct de vedere biologic aparţine clasei mamiferelor, caracterizîndu-se prin: poziţia verticală a corpului, structura piciorului adaptată la aceasta, mîinile libere şi apte pentru a efectua mişcări fine, creierul deosebit de dezvoltat, aparatul fonator apt pentru limbajul articulat. În procesul de formare a omului se disting următoarele tipuri: *Homo habilis* (apărut cu două milioane de ani în urmă, în Africa), *Homo errectus* (descoperit în Europa, Africa şi Asia) şi *Homo sapiens* (apărut cu c. 500 000 de ani în urmă, în Europa, Africa şi Asia; primii reprezentanţi ai acestui tip sînt *neandertalienii*). Toate populaţiile actuale aparţin speciei *Homo sapiens sapiens*, apărută cu 40-50 mii de ani în urmă. Prima descoperire importantă datează din 1856, cînd a fost găsit un craniu uman într-o grotă din Neandertal (Germania), aparţinînd unei specii umane primitive. În 1868, în grota Cro-Magnon, au fost descoperite mai multe schelete umane care se aseamănă cu acela al omului actual. Resturi de pitecantropi au fost descoperite în Java, în 1891. ◆ Persoană integră, care are calităţi morale deosebite (remarcîndu-se prin cinste şi corectitudine). **2.** Persoană care se află în slujba cuiva; persoană de încredere. ◆ Servitor, slugă. ◆ Adept, partizan al unei idei, al unei teorii etc. **3.** Persoană de vază, de seamă. **4.** Bărbat. ◆ (Pop.; determinat prin "meu", "tău" etc.) Soţ. **5.** (La vocativ) Apelativ familiar cu care te adresezi unei persoane (de sex masculin), în cursul unei explicaţii, al unei dojeni etc. **6.** (La sg.) Persoană oarecare; cineva, oricine. **7.** *Om-broască* = tehnician care lucrează sub apă ca scafandru. *Om-orchestră* = persoană care cîntă la mai multe instrumente; p.ext. persoană cu preocupări foarte diverse. *Om-sandviş* = persoană care poartă reclame atît pe spate, cît şi pe piept.

OMÁG s.m. (<sl. *omĕgŭ*) Gen de plante decorative şi medicinale, toxice, din familia ranunculaceelor, cu florile albastre, violacee sau galbene, cu rizomul tuberos, folosit în farmacologie (*Aconitum*); plantă care face parte din acest gen.

OMAGIÁ vb. I tranz. (<*omagiu*) A aduce cuiva un omagiu; a exprima stima, respectul faţă de cineva.

OMAGIÁL, -Ă adj. (<fr. *hommagial*) Care are caracter de omagiu; în semn de omagiu.

OMÁGIU s.n. (<lat. *homagium*, it. *omaggio*, fr. *hommage*) **1.** (În ev. med.) Ceremonial care cuprindea jurămîntul de credinţă şi de supunere al unui vasal faţă de suzeranul său; jurămînt de credinţă şi de supunere al unui vasal către suzeranul său. **2.** Manifestare, dovadă (prin cuvinte, prin gesturi etc.) a respectului, a admiraţiei, a recunoştinţei faţă de cineva. ◇ *Omagiile mele* = formulă de salut respectuos.

OMATIDÍE s.f. (<fr. *ommatidie*; cf.gr. *ommatidis* "ochi mici") Fiecare dintre faţetele care constituie ochiul compus al insectelor, formată din grupe de celule retiniene şi pigmentare.

OMÁT s.m. (<sl. *ometŭ* "măturare, pospai") (Pop.) **1.** Zăpadă. **2.** Troian.

OMBILÍC s.n. (<fr. *ombilic*; cf.lat. *umbilicus*) Orificiu abdominal prin care trece cordonul ombilical la fetus. ◆ Cordon ombilical.

OMBILICÁL, -Ă adj. (<fr. *ombilical*) Care aparţine ombilicului, care se referă la ombilic, privitor la ombilic. ◇ *Cordon ombilical* = formaţie anatomică în formă de tub, care conţine vase sangvine şi care leagă placenta fetală de mamă, asigurînd schimburile nutritive dintre mamă şi făt.

OMÉGA s.m. sg. (<ngr. *o mega*) Ultima literă a alfabetului grecesc, corespunzînd sunetului *o*; sunet notat cu această literă. ◇ *De la alfa la omega* = de la început pînă la sfîrşit. (*A fi*) *alfa şi omega* = (a fi) factorul esenţial.

OMEGATRÓN s.n. (<fr. *omégatron*) (FIZ.) Spectrometru de masă, care funcţionează după principiul ciclotronului.

OMENÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*om*) **1.** Care aparţine omului sau genului uman, privitor la om sau la genul uman, propriu înfăţişării sau firii omului; de om. ◆ (Despre limbă, expunere) Clar, inteligibil. **2.** Care aparţine omului de rînd.

OMENÉŞTE adv. (<*om*) **1.** Din punct de vedere omenesc, în mod omenesc. **2.** Ca oamenii, în condiţii omeneşti. ◆ Cum se cuvine.

OMENÍ vb. IV tranz. (<*om*) **1.** (Pop.) A primi (pe cineva) în mod ospitalier. ◆ Refl. A se ospăta. **2.** A cinsti, a onora pe cineva.

OMENÍE s.f. (<*om*) Ansamblu de calităţi alese ale unei persoane sau ale unei colectivităţi, care se manifestă prin dragoste, înţelegere, respect etc. faţă de oameni; comportament generat de aceste calităţi. ◆ Reputaţie bună; cinste, renume.

OMENÍRE s.f. (<*om*) Totalitatea oamenilor de pe Pămînt, întreaga populaţie a globului; neamul omenesc. ◆ Mulţime de oameni; lume.

OMERTÁ s.f. (cuv. it.) Lege a tăcerii care există în organizaţiile mafiote.

OMFALECTOMÍE s.f. (<fr. *omphalectomie*) Rezecţie a ombilicului.

OMFALOCÉL s.n. (<fr. *omphalocèle*; cf.gr. *omphalos* "ombilic"+*kele* "hernie") (MED.) Hernie ombilicală.

OMFALOTOMÍE s.f. (<fr. *omphalotomie*; cf.gr. *omphalos* "ombilic"+*tome* "tăiere") (MED.) Secţionare a cordonului ombilical.

OMÍDĂ s.f. (<ngr. *o midas*) Larvă de fluture, dăunătoare pomilor, cu corpul alcătuit din segmente (şi acoperit cu peri). ◇ *Omidă păroasă a stejarului* = fluture dăunător arborilor, a cărui omidă, de culoare cenuşie-violacee, are peri cu venin, foarte iritanţi pentru om şi animale (*Lymantria dispar*). *Omidă păroasă a dudului* = fluture mic, originar din America de Nord, de culoare albă, ale cărui omizi păroase, gălbui şi cu pete negre şi portocalii, rod frunzele dudului şi ale altor pomi fructiferi (*Hyphantria cunea*). ◆ Epitet pentru un om lacom şi hrăpăreţ.

OMILÉTIC, -Ă adj., s.f. (<lat. *homileticus*, it. *omiletico*, fr. *homilétique*) **1.** Adj. Care se referă la elocvenţa bisericească. **2.** S.f. Disciplină teologică ce cuprinde principiile şi regulile oratoriei (predicilor) bisericeşti.

OMILIÁR s.n. (<*omilie*; cf.fr. *homiliaire*) Carte bisericească ce conţine o colecţie de omilii.

OMILÍE s.f. (<ngr. *omilia*) Cuvîntare, predică bisericească.

OMISIÚNE s.f. (<lat. *omissio, -onis*, fr. *omission*) Faptul de a omite; trecere cu vederea. ◆ P.ext. Lucru omis; lipsă, lacună.

OMISÍV, -Ă adj. (<engl. *omissive*) Care are omisiuni.

OMÍTE vb. III tranz. (<lat. *omittere*, fr. *omettre*) A lăsa (intenţionat) la o parte, a trece cu vederea; a uita (ceea ce trebuia amintit, spus, făcut etc.).

OMLÉTĂ s.f. (<fr. *omelette*) Mîncare preparată din ouă bătute şi prăjite în ulei, grăsime etc., în care se adaugă uneori şuncă, brînză, ceapă etc.

OMNI- (<fr. *omni-*; cf.lat. *omnis* "tot") Element prim de compunere care are semnificaţia "(a) tot", "(a) toate".

OMNIBÚZ s.n. (<fr., it. *omnibus*) **1.** Autobuz (cu etaj) pentru transportul în comun al călătorilor în interiorul unei localităţi sau între două localităţi apropiate. **2.** Un fel de trăsură

asemănătoare cu diligența, care servea la transportul în comun al călătorilor, pe rute fixe.
OMNIDIRECȚIONÁL, -Ă adj. (<fr. *omnidirectionnel*) (Despre surse sau receptoare de radiații) Care nu prezintă direcție precisă.
OMNILATERÁL, -Ă adj. (<*omni-*+*lateral*) Care îmbrățișează toate aspectele; care se face din toate punctele de vedere.
OMNIPOTÉNT, -Ă adj. (<lat. *omnipotens, -ntis*, fr. *omnipotent*, it. *omnipotente*) Care are putere nelimitată.
OMNIPOTÉNȚĂ s.f. (<fr. *omnipotence*) Putere nelimitată; autoritate absolută.
OMNIPREZÉNT, -Ă adj. (<fr. *omniprésent*) Care este prezent, activ pretutindeni.
OMNIPREZÉNȚĂ s.f. (<fr. *omniprésence*) Prezență a cuiva peste tot.
OMNISCIÉNT, -Ă adj. (<lat. *omniscіens, -ntis*, fr. *omniscient*) Atotștiutor.
OMNISCIÉNȚĂ s.f. (<lat. *omniscientia*, fr. *omniscience*) Însușirea de a fi omniscient.
OMNIVÓR, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *omnivore*; cf.lat. *omnis* "tot"+*vorare* "a mînca") (Animal) care se hrănește atît cu hrană vegetală, cît și cu hrană animală; (animal) care mănîncă de toate.
OMOFÁG, -Ă adj. (<fr. *omophage*; cf.gr. *omos* "crud"+*phagein* "a mînca") Care se hrănește cu carne crudă.
OMOFÓN, -Ă adj. (<fr. *homophone*; cf.gr. *homos* "asemănător"+*phone* "voce") (Despre cuvinte, grupuri de cuvinte, silabe) Care se pronunță la fel cu alt cuvînt, cu alt grup de cuvinte, cu altă silabă, fără a se scrie identic; (despre semne grafice) care se citește la fel cu altul.
OMOFONÍE s.f. (<fr. *homophonie*) **1.** Însușirea de a fi omofon. **2.** Tehnică de compoziție în care o voce (în registrul înalt) deține melodia, iar celelalte voci o susțin, o acompaniază, o întregesc armonic.
OMOFÓR s.n. (<sl. *omoforŭ*) Veșmînt bisericesc, ortodox, în formă de eșarfă, purtat de arhiereu pe umeri, în timpul serviciului bisericesc (ca simbol al rangului arhieresc).
OMOGÉN, -Ă adj. (<fr. *homogène*, germ. *homogen*; cf.gr. *homos* "asemănător"+*genos* "gen") Care are o structură sau o alcătuire unitară; ale cărei părți sînt de aceeași natură. ◇ (MAT.) *Polinom omogen* = polinom cu toți termenii de același grad. *Sistem omogen* = sistem de ecuații (cu două sau cu mai multe necunoscute), în care termenii care conțin necunoscutele sînt de același grad, iar termenii liberi sînt toți egali cu zero. (CHIM.) *Amestec omogen* = amestec de substanțe care au aceeași compoziție și aceleași proprietăți în toată masa lor, în tot cuprinsul lor, în toate punctele lor.
OMOGENITÁTE (OMOGENEITÁTE) s.f. (<lat. *homogeneitas, -atis*, fr. *homogénéité*) Însușirea sau faptul de a fi omogen. ◆ Proprietate a unui obiect, a unui grup, a unui sistem fizico-chimic etc. de a avea aceleași proprietăți în toate punctele sale. ◆ Însușire a unui polinom, a unui sistem matematic de a fi omogen. ◆ Însușire a unei formule (fizice), a unei relații etc. de a avea aceleași dimensiuni în cei doi membri.
OMOGENIZÁ (OMOGENEIZÁ) vb. I tranz. (<*omogen*) A face (să fie) omogen; a aduce în stare de omogenitate. ◆ P.ext. A egaliza, a uniformiza.
OMOGENIZÁRE (OMOGENEIZÁRE) s.f. (<*omogeniza*) **1.** Acțiunea de a omogeniza și rezultatul ei. ◆ Tratament termic aplicat anumitor aliaje, în scopul realizării omogenității lor fizice, chimice și structurale. ◆ Operație de amestecare a componenților unui sistem eterogen pentru a se obține un amestec care să aibă aceeași compoziție mijlocie în toată masa lui. **2.** Unitate a sonorității vocilor într-un cor.
OMOGENIZATÓR (OMOGENEIZATÓR) s.n. (<*omogeniza*) Aparat cu ajutorul căruia se obține pe cale mecanică o emulsie.
OMOGRÁF, -Ă adj., s.n. (<fr. *homographe*; cf.gr. *homos* "asemănător"+*graphein* "a scrie") (Cuvînt) care se scrie la fel cu alt cuvînt, dar diferă de acesta din punct de vedere fonetic.
OMOGRAFÍE s.f. (<fr. *homographie*) Însușirea sau faptul de a fi omograf.
OMOLÓG, -OÁGĂ adj., s.m. (<fr. *homologue*; cf.gr. *homologos* "asemănător") **1.** Adj. (MAT.; despre două elemente care aparțin unor figuri geometrice între care există o corespondență determinată) Care corespunde, care se află în corespondență. ◇ *Laturi omologe* = pereche de laturi (în două triunghiuri sau poligoane congruente sau asemenea) care se opun la unghiuri congruente sau care unesc unghiuri congruente. **2.** Adj. (BIOL.; despre unele organe) Care are structură asemănătoare și origine comună, dar formă externă și funcțiuni diferite (ex. membrul anterior la om, balenă, liliac, cîrtiță, pasăre). **3.** Adj. (CHIM.; despre substanțe organice) Care are o structură chimică diferită de structura altei substanțe, prin prezența unei grupe în care carbonul este legat de doi atomi de hidrogen (CH_2); care diferă de altă substanță (din aceeași clasă de substanțe) printr-o grupă CH_2. **4.** S.m. Substanță care diferă de alte substanțe din aceeași clasă de substanțe prin prezența unei grupe CH_2. **5.** S.m. Persoană care deține o funcție oficială într-o organizație sau într-un stat, privită în raport cu o altă persoană care deține aceeași funcție oficială într-o altă organizație sau într-un alt stat; persoană care este în aceleași condiții de viață, de muncă etc. cu alta.
OMOLOGÁ vb. I tranz. (<fr. *homologuer*; cf.gr. *homologein* "a vorbi în acord cu...") **1.** A confirma legal valoarea sau autenticitatea unui act scris. **2.** A accepta, a recunoaște oficial un tip de produs și a aproba producerea lui (în serie). **3.** A recunoaște oficial o performanță sportivă (după o verificare prealabilă).
OMOLOGÍE s.f. (<fr. *homologie*) (BIOL.) Corespondență de structură a unuia sau a unor organe la două specii diferite, datorită originii lor comune.
OMONÍM s.n., s.m. (<fr. *homonyme*, lat. *homonymus*; cf.gr. *homonymos* <*homos* "asemănător" + *onoma* "nume") **1.** S.n. Cuvînt care are aceeași formă și aceeași pronunțare cu alt cuvînt sau cu alte cuvinte, de care diferă ca sens și ca origine. **2.** S.m. Persoană care poartă același nume cu altcineva; tiz.
OMONÍMIC, -Ă adj. (<fr. *homonimique*) De omonim sau de omonimie, referitor la omonim sau la omonimie.
OMONIMÍE s.f. (<fr. *homonymie*) Însușirea sau faptul de a fi omonim; situație în care se află două sau mai multe cuvinte omonime.
OMOPLÁT s.n. (<fr. *omoplate*; cf.gr. *omos* "umăr"+*plate* "suprafață plată") Os pereche, plat, triunghiular, care formează partea posterioară a articulației umărului.

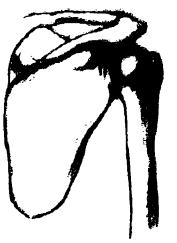

omoplat la om

OMÓR s.n. (<*omorî*) Faptul de a omorî; luarea vieții cuiva. ◆ (JUR.) Infracțiune care constă în uciderea unei persoane. ◆ Ucidere în masă.
OMORGÁNIC, -Ă adj. (<fr. *homorganique*) (Despre consoane) Care este emis de aceleași organe și care are același mod de articulare.
OMORÎ vb. IV (<sl. *umoriti*) **1.** Tranz. A pricinui moartea cuiva; a lua viața cuiva; a ucide. ◆ Refl. A se sinucide. **2.** Tranz. Fig. A distruge, a nimici. **3.** Tranz. Fig. A pricinui cuiva o suferință (fizică sau morală). ◆ A sîcîi, a plictisi pe cineva cu ceva. **4.** Refl. Fig. A se epuiza (făcînd ceva).
OMOTERMÍE s.f. (<fr. *homothermie*) Scădere treptată a temperaturii apelor oceanice de la suprafață spre fund.
OMOTETÍE s.f. (<fr. *homothétie*; cf.gr. *homos* "asemănător"+*thetis* "poziție") Relație între două figuri geometrice asemenea, în care dreptele care unesc puncte omologe se întîlnesc într-un singur punct.
OMUCÍDERE s.f. (<*om*+*ucidere*) Omor, asasinat.
OMUȘÓR s.m., s.n. (<*om*) **1.** S.m. Om mic de statură. **2.** S.n. Apendice cărnos, mobil și contractil, aflat în fundul cavității bucale, în partea posterioară a palatului moale, care reprezintă marginea liberă a vălului palatului; luetă, uvulă.
ONAGRACÉE s.f. (<fr. *onagracée*) (La pl.) Familie de plante dicotiledonate ale căror flori au corola cu petalele separate pînă la bază; (și la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *onagru*).
ONÁGRU s.m. (<fr. *onagre*; cf.gr. *onagros*) Plantă din familia onagraceelor, originară din America și din Tasmania, cultivată pentru florile sale ornamentale.
ONANÍE s.f. (<lat. *onania*, germ. *Onanie*; cf.n.pr. *Onan*, personaj biblic) Obținere a orgasmului prin autoexcitare (manuală); masturbație, onanism.
ONANÍSM s.n. (<fr. *onanisme*) Onanie.
ONCO- (<fr. *onco-*; cf.gr. *onkos* "masă, volum") Element prim de compunere care are semnificația "masă", "volum", "tumoare (malignă)".
ONCOGÉN, -Ă adj., s.f. (<fr. *oncogène*; cf.gr. *onkos* "tumoare"+*gennan* "a naște") **1.** Adj. Cancerigen. **2.** S.f. Genă anormală care de-

termină modificări de natură canceroasă.
ONCOGRÁF s.n. (<fr. *oncographe*) Aparat folosit în oncografie.
ONCOGRAFÍE s.f. (<fr. *oncographie*; cf.gr. *onkos* "masă, tumoare"+*graphein* "a scrie") (MED.) Reprezentare grafică a volumului, locului şi configuraţiei unui organ cu ajutorul oncografului.
ONCOLÓG, -Ă adj., s.m. şi f. (<*oncologie*; cf.it. *oncologo*) (Medic) care este specializat în oncologie.
ONCOLÓGIC, -Ă adj. (<it. *oncologico*) Care aparţine oncologiei, care se referă la oncologie.
ONCOLOGÍE s.f. (<it. *oncologia*; cf.gr. *onkos* "tumoare"+*logos* "studiu") Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul tumorilor şi al mijloacelor de prevenire, de depistare şi de tratament ale cancerului.
ONCOMÉTRU s.n. (<engl. *oncometer*) (MED.) Aparat pentru măsurarea locului şi configuraţiei unui organ.
ONCTUÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *onctueux*; cf.lat. *unctuosus* "uns") **1.** Unsuros, uleios. **2.** Fig. Insinuant, mieros.
ONCTUOZITÁTE s.f. (<fr. *onctuosité*) **1.** Faptul de a fi onctuos. **2.** (TEHN.) Proprietate a unui lubrifiant de a adera la suprafeţele a două piese care alunecă una peste alta cu presiune, asigurînd ungerea lor. **3.** Fig. Atitudine, comportare insinuantă, mieroasă.
ONDÁTRĂ s.f. (<fr. *ondatra*) Mamifer rozător amfibiu, de apă dulce, asemănător cu şobolanul, care trăieşte în preajma apelor, a cărui blană este folosită în blănărie; bizam (*Ondatra zibethica*). ◆ Blana acestui animal.
ONDÍNĂ s.f. (<fr. *ondine*) Personaj din mitologia germană şi scandinavă, închipuit ca o fată frumoasă, care trăieşte în apă (şi care îşi alege soţul dintre muritorii de rînd). Înrudite cu nimfele din mitologiile greco-latine, sînt zîne ale apelor, în genere, răufăcătoare, care călăuzesc pe călători prin ceţuri, mlaştini şi păduri, făcîndu-i să se rătăcească.
ONDOGRÁF s.n. (<fr. *ondographe*) Instrument de măsură, care înregistrează pe o bandă de hîrtie curba de variaţie a tensiunii sau a intensităţii curentului electric la încărcarea sau la descărcarea periodică a unui condensator.
ONDULÁ vb. I (<fr. *onduler*) **1.** Intranz. A se mişca, a se legăna ca undele apei, ca valurile. ◆ A descrie o linie sinuoasă; a se arcui. **2.** Tranz. A deforma o bandă, o tablă astfel incit să capete ondulaţii, cute. **3.** Tranz. şi refl. A(-şi) face cîrlionţi, a(-şi) încreţi părul.
ONDULATÓR[1] s.n. (<fr. *ondulateur*) Aparat care înregistrează semnalele telegrafice prin deviaţia unui ac indicator.
ONDULATÓR[2], -OÁRE adj. (<*ondula*) Care se leagănă ca undele apei, ca valurile.
ONDULATÓRIU, -IE adj. (<it. *ondulatorio*) Care se propagă în formă de unde sau de valuri, referitor la unde. ◇ *Mişcare ondulatorie* = mişcare de şerpuire pe care o fac flagelatele.
ONDULÁŢIE s.f. (<fr. *ondulation*, it. *ondulazione*; cf.lat. *undula* "mic val") **1.** Mişcare în formă de unde sau de valuri a unei suprafeţe lichide. **2.** Operaţie de aranjare a părului în bucle. ◆ Concr. Buclă.
ONDULOGRÁF s.n. (<fr. *ondulographe*) Aparat de recepţie şi de înregistrare a semnalelor telegrafice după codul Morse, folosit în radiotelegrafie.
ONDULÓR s.n. (<fr. *onduleur*) Aparat care serveşte la obţinerea curentului continuu din curent alternativ.
ONE-MAN SHOW, ONE-WOMAN SHOW subst. (loc. engl.) **1.** Persoană (artist sau artistă) care susţine singură un spectacol. **2.** Spectacol susţinut de un singur artist.
ONERÁR, -Ă adj. (<lat. *onerarius*, fr. *onéraire*) Care exercită în mod real o funcţie.
ONERÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *onerosus*, fr. *onéreux*; cf.lat. *onus* "încărcătură") (Despre contracte, convenţii etc.) Care impune cuiva sarcini; împovărător, dezavantajos. ◆ Necinstit. ◆ Scump. ◆ *Act cu titlu oneros* = act juridic prin care părţile urmăresc să obţină fiecare de la cealaltă, ca echivalent, un folos patrimonial, oricare ar fi obiectul obligaţiilor.
ONEROZITÁTE s.f. (<fr. *onérosité*) Caracterul a ceea ce este oneros.
ONÉST, -Ă adj. (<lat. *honestus*, it. *onesto*) Cinstit, corect, integru, incoruptibil.
ONESTITÁTE s.f. (<*onest*) Cinste, corectitudine.
ONGLÉU s.n. (<fr. *onglet*) (POLIGR.) Falţ.
ONICHÍE s.f. (<fr. *onychie*) Nume generic pentru bolile unghiilor.
ONICOFAGÍE s.f. (<fr. *onychophagie*; cf.gr. *onyx* "unghie"+*phagein* "a mînca") Obicei de a-şi roade unghiile; roadere a unghiilor.
ONICOMICÓZĂ s.f. (<fr. *onychomycose*) Boală a unghiilor provocată de unele ciuperci parazite.
ONÍRIC, -Ă adj. (<fr. *onirique*; cf.gr. *oneiros* "vis") **1.** Care aparţine visului, care se referă la vise. ◇ *Delir oniric* = delir asemănător cu visul, care se manifestă în unele boli psihice şi în care bolnavul se comportă ca un somnambul. ◆ Care delirează din cauza unei obsesii sau a unor halucinaţii. **2.** (Despre creaţii literare) Care dezvoltă, tratează situaţii onirice. ◆ (Substantivat) Scriitor oniric.
ONIRÍSM s.n. (<fr. *onirisme*; cf.gr. *oneiros* "vis") **1.** Delir asemănător visului, care este provocat de obsesii sau de halucinaţii (în stări psihopatologice, mai ales, în intoxicaţia alcoolică). **2.** Înclinare spre cultivarea situaţiilor, motivelor onirice; atmosferă, caracter oniric al unei creaţii literare.
ONIRÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<*onirism*) (Adept) al onirismului (**2**).
ONIROMANŢÍE s.f. (<fr. *oniromancie*) Prezicere pe baza viselor; explicare a viselor.
ÓNIX s.n. (<fr. *onyx*; cf.gr. *onyx*) Varietate neagră de agat, adesea cu striaţii de diferite culori (albe, cenuşii, roşii etc.), utilizată ca piatră semipreţioasă. Este considerat, de obicei, o piatră a discordiei, care ar da coşmaruri şi ar aduce nenorocire femeilor însărcinate. ◆ Obiect făcut din acest material.
ONÍXIS s.n. (<fr. *onyxis*; cf.gr. *onyx* "unghie") Inflamaţie a marginii cărnoase laterale a unghiei unui deget de la picior, în special, a degetului mare; unghie încarnată.
ONOÁRE (ONÓR) s.f. (s.n.) (<lat. *honor, -oris*, fr. *honneur*, it. *onore*) **1.** S.f. Integritate morală, probitate, corectitudine; demnitate, cinste. ◇ Loc. adj. *De onoare* = a) cinstit, onest; b) care angajează cinstea, demnitatea cuiva; c) onorific. **2.** S.f. Reputaţie, faimă, prestigiu. ◆ Mîndrie, demnitate. **3.** S.f. Consideraţie, respect, preţuire deosebită. ◇ *Gardă de onoare* = gardă simbolică instituită, în semn de respect, cu ocazia unei solemnităţi. *Cavaler* (sau *domnişoară*) *de onoare* = persoană aleasă dintre prietenii mirilor, care îi însoţeşte pe aceştia la ceremonia cununiei. *Doamnă* (sau *damă*) *de onoare* = doamnă ataşată unei regine, unei prinţese. **4.** S.f. Favoare, cinste. **5.** S.f. Manifestare a stimei, a consideraţiei pentru cineva, exprimată prin semne de cinstire, de respect. ◆ P.ext. (La pl.) Ranguri, demnităţi. **6.** S.n. (MILIT.; de obicei în legătură cu verbele "a da", "a prezenta"; în forma *onor*) Prezentare a armei în semn de salut la întîmpinarea unei autorităţi civile sau militare superioare, la parade, la înmormîntări etc.; semnal de goarnă care însoţeşte acest ceremonial. **7.** S.n. (În forma *onor*) Poziţie socială.
ONOMASIOLÓGIC, -Ă adj. (<*onomasiologie*) Care aparţine onomasiologiei, care se referă la onomasiologie.
ONOMASIOLOGÍE s.f. (<germ. *Onomasiologie*; cf.gr. *onoma* "nume"+*logos* "studiu") Parte a lingvisticii care studiază mijloacele folosite de una sau de mai multe limbi pentru a exprima o anumită noţiune.
ONOMÁSTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *onomastique*) **1.** Adj. Privitor la nume proprii, în special la nume de persoane. ◇ *Zi onomastică* (şi substantivat, f.) = zi în care cineva îşi serbează numele. **2.** S.f. Disciplină a lingvisticii care studiază originea, formarea şi evoluţia numelor proprii. **3.** S.f. Totalitatea numelor proprii dintr-o limbă, dintr-o epocă etc.
ONOMASTICÓN s.n. (<ngr. *onomastikon*, fr. *onomasticon*) Lucrare care cuprinde un index de nume de persoane.
ONOMATOMANÍE s.f. (<fr. *onomatomanie*; cf.gr. *onoma* "nume"+*mania* "nebunie") Revenire obsesivă în memorie a unui cuvînt, a unui număr, a unei cifre etc.
ONOMATOPÉE s.f. (<fr. *onomatopée*; cf.gr. *onomatopoia* "creare de cuvinte") Cuvînt care sugerează, prin imitare fonetică, sunete, zgomote etc. din natură; cuvînt imitativ.
ONOMATOPÉIC, -Ă adj. (<fr. *onomatopéique*) (Despre cuvinte, fraze, versuri etc.) Care are caracter de onomatopee; care este format din onomatopee.
ONORÁ vb. I tranz. (<lat. *honorare*, fr. *honorer*, it. *onorare*) **1.** A avea, a manifesta faţă de cineva sau de ceva respect, stimă, consideraţie. ◆ (Fam.) A acorda cuiva o favoare (de care trebuie să fie mîndru). **2.** A face pe cineva demn de cinste, de laudă. **3.** A achita, a plăti o datorie, o poliţă etc. (în termen).
ONORÁBIL, -Ă adj. (<lat. *honorabilis*, fr. *honorable*) Care este demn de cinste, de stimă, de respect.
ONORABILITÁTE s.f. (<fr. *honorabilité*) Calitatea de a fi onorabil.
ONORÁNT, -Ă adj. (<*onora*) Care onorează pe cineva, care face cinste cuiva.
ONORÁRIU (ONORÁR) s.n. (<lat. *honorarium*, fr. *honoraire*) Sumă de bani dată unui intelectual liber-profesionist (avocat, medic etc.) pentru un serviciu prestat în sfera ocupaţiei sale.
ONORÍFIC, -Ă adj. (<lat. *honorificus*, fr. *honorifique*) **1.** (Despre titluri, distincţii etc.) Care este acordat în semn de cinste, de consi-

derație față de cineva. ◆ (Despre persoane) Care îndeplinește o funcție fără să fie retribuit. ◆ (Despre funcții, servicii etc.) Care aduce onoare, cinste (fără a produce un profit material). **2.** (Despre persoane) Căruia i s-a acordat un titlu (de onoare) în semn de stimă, de considerație etc. pentru merite deosebite. **ÓNTIC, -Ă** adj. (<fr. *ontique*; cf.gr. *on, ontos* "ființă") **1.** Care ține de domeniul existenței. **2.** (La Heidegger; în opoziție cu *ontologic*) Care se referă la lucrurile existente, concrete, nu la "existență" în sens abstract.

ONTOGENÉTIC, -Ă adj. (<fr. *ontogénétique*) Care aparține ontogenezei, referitor la ontogeneză; specific ontogenezei.

ONTOGENÉZĂ s.f. (<fr. *ontogénèse*; cf.gr. *on, ontos* "ființă, existență"+*genesis* "naștere") Dezvoltare individuală a organismelor vegetale și animale de la stadiul de embrion pînă la sfîrșitul existenței lor.

ONTOGENÍE s.f. (<fr. *ontogénie*) **1.** Ontogeneză. **2.** Ramură a biologiei care studiază ontogeneza.

ONTOGENÍST, -Ă s.m. și f. (<*ontogenie*) Specialist în ontogenie.

ONTOGÓNIC, -Ă adj. (<*ontogonie*) De ontogonie, referitor la ontogonie.

ONTOGONÍE s.f. (<fr. *ontogonie*; cf.gr. *on, ontos* "ființă"+*gone* "naștere") Studiu al apariției ființelor pe Pămînt.

ONTOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *ontologique*) Care aparține ontologiei, privitor la ontologie; specific ontologiei.

ONTOLOGÍE s.f. (<fr. *ontologie*; cf.gr. *on, ontos* "ființă, existență"+*logos* "studiu") Ramură a filozofiei care studiază trăsăturile generale ale existenței; studiul ființei în general.

ONTOLOGÍST, -Ă s.m. și f. (<fr. *ontologiste*) Specialist în ontologie.

OOCÍT s.n. (<fr. *oocyte*) Celulă sexuală animală femelă, diploidă, provenită din oogoane, după o fază de multiplicare și de creștere a acestora, în care are loc meioza pentru formarea ovulelor.

OOFÍT s.n. (<fr. *oophyte*; cf.gr. *oon* "ou"+*phyton* "plantă") Plantă în stare de ovul sau de spor.

OOGAMÍE s.f. (<fr. *oogamie*; cf.gr. *oon* "ou"+*gamos* "unire") Tip de proces sexual caracteristic algelor și ciupercilor, în care are loc unirea celulei sexuale femele, mari și imobile, cu o celulă sexuală masculină, mică și mobilă.

OOGENÉZĂ s.f. (<fr. *oogenèse*; cf.gr. *oon* "ou"+*genesis* "naștere") Formarea, dezvoltarea și maturizarea ovulului.

OOGÓN s.n. (<fr. *oogone*; cf.gr. *oon* "ou"+*gone* "naștere") **1.** Organ sexual femel de reproducere a unor plante talofite (alge, ciuperci) care conține cîteva oosfere. **2.** Celulă a ovarului la animale din care rezultă oocitul.

OOLÍT s.n. (<fr. *oolithe*; cf.gr. *oon* "ou"+*lithos* "piatră") Formație sferică sau elipsoidală, alcătuită din carbonat ori fosfat de calciu, aragonit, limonit etc., dispuse concentric, prin precipitarea ritmică a mineralelor în jurul unui grăunte de nisip, al unui fragment de cochilie etc.

OOLÍTIC, -Ă adj. (<fr. *oolithique*) (Despre roci) Care conține oolite; care este format din oolite. ◇ *Calcar oolitic* = rocă albă sau gălbuie, rezultată prin depunerea carbonatului de calciu din apele marine în jurul granulelor de nisip sau al resturilor de cochilii de scoici, sub formă de pelicule concentrice (cu aspect de boabe sferice).

OOLOGÍE s.f. (<fr. *oologie*; cf.gr. *oon* "ou"+*logos* "știință") Ramură a ornitologiei care se ocupă cu studiul ouălor.

OOSFÉRĂ s.f. (<fr. *oosphère*) Celulă sexuală femelă a plantelor care, după fecundație, devine oul plantei.

OOSPÓR s.m. (<fr. *oospore*; cf.gr. *oon* "ou"+*sporos* "sămînță") Ou al criptogamelor, format în oogon după fecundație, care se acoperă cu o membrană, germinînd după o perioadă de repaus.

OOTÉCĂ s.f. (<fr. *oothèque*) Pungă în care sînt închise ouăle la insectele ortoptere.

OP s.n. (<lat. *opus*) (Livr.) Operă (literară sau științifică), scriere, lucrare.

OPÁC[1] s.n. Cui cu care se prinde vîsla de luntre.

OPÁC[2], -Ă adj. (<lat. *opacus*, fr. *opaque*) **1.** Lipsit de transparență; prin care nu pot trece lumina, razele X, radiațiile corpusculare etc. ◆ Lipsit de strălucire; întunecat. **2.** Fig. (Despre persoane) Mărginit, îngust la minte; care are un orizont limitat.

OPACIFIÁ vb. I refl. (<fr. *opacifier*) A deveni opac[2].

OPACIMETRÍE s.f. (<fr. *opacimétrie*) (FIZ.) Măsurare a opacității unor substanțe.

OPACIMÉTRU s.n. (<fr. *opacimètre*) Aparat pentru măsurarea opacității sau a transparenței hîrtiei.

OPACITÁTE s.f. (<lat. *opacitas, -atis*, fr. *opacité*) **1.** Faptul sau însușirea de a fi opac[2]. ◆ (FIZ.) Mărime fotometrică egală cu raportul dintre intensitatea radiației incidente pe un corp și intensitatea radiației transmise prin acesta. **2.** Fig. Incapacitate de a pricepe, de a înțelege ceva; orizont limitat al cuiva.

OPACIZÁ vb. I tranz. (<*opac*[2]) A face ca un corp să devină opac; a mări opacitatea unui corp.

OPACIZÁNT, -Ă adj. (<*opaciza*) Care opacizează un corp.

OPÁIȚ (OPÁIȚĂ) s.n. (s.f.) (cf. *văpaie*, sl. *opajeci*) **1.** Lampă mică, alcătuită dintr-un fitil introdus într-un vas cu ulei sau cu untură topită, folosită la iluminat. **2.** Plantă erbacee din familia cariofilaceelor, cu tulpina păroasă, cu florile albe sau trandafirii, care se deschid seara, răspîndind un miros plăcut (*Melandryum pratense*). **3.** Plantă erbacee din familia cariofilaceelor, cu tulpina și cu frunzele păroase, cu florile albe și cu fructele care se deschid la vîrf prin șase sau zece dinți (*Melandryum nemorale*).

OPÁL s.n. (<lat. *opalus*, germ. *Opal*, fr. *opale*) Bioxid de siliciu ($SiO_2 \cdot H_2O$), natural, compact, cu luciu sticlos, incolor sau variat colorat, transparent sau opalescent, folosit ca piatră semiprețioasă. **2.** Țesătură de bumbac subțire și străvezie, albă sau colorată în nuanțe deschise, din care se fac bluze, cămăși, batiste etc.

OPALESCÉNT, -Ă adj. (<fr. *opalescent*) Care prezintă fenomenul de opalescență; care are culoarea lăptoasă și reflexele caracteristice opalului.

OPALESCÉNȚĂ s.f. (<fr. *opalescence*) **1.** Fenomen de difuzie a luminii în sisteme coloidale și în medii tulburi (opal, apă cu conținut mic de lapte etc.) care conțin particule fin dispersate sau bule de gaz microscopice. **2.** Aspect lăptos ca urmare a opalescenței, care apare roșcat cînd este observat prin transparență și albăstrui cînd este observat lateral.

OPALÍN, -Ă adj. (<fr. *opalin*) Opalescent.

OPALIZÁ vb. I tranz. și refl. (<fr. *opaliser*) A (se) face asemănător cu opalul; a căpăta aparența opalului.

OP-ÁRT s.n. (<engl. *op*[tical] *art*) Curent în arta contemporană (plastică) care se caracterizează prin tendința de a îmbogăți expresivitatea imaginii prin obținerea unor efecte optice, în funcție de mișcările privitorului. Unul dintre inițiatorii acestui curent a fost V.Vasarely.

OPAXÍTĂ (OPAXÍT) s.f. (s.n.) (cf. *opac*[2]) Placă de sticlă opacă sau opalescentă, de diferite culori, care este folosită, în locul faianței, la căptușirea pereților.

OPĂRÍ vb. IV (<bg. *oparja*, scr. *oparíti*) **1.** Tranz. A turna, a vărsa peste ceva un lichid clocotit pentru a spăla, pentru a curăța de coajă, pentru a găti etc. ◆ Tranz. și refl. A provoca sau a căpăta arsuri, turnînd sau vărsînd apă clocotită sau alt lichid foarte fierbinte. **2.** Refl. (Despre copiii mici) A face răni și iritații (la încheieturi) din cauza urinei, a transpirației etc. **3.** Refl. (Despre plante) A se veșteji (din cauza căldurii); a se măna din cauza soarelui prea fierbinte apărut după ploaie.

OPEN s.n., adj.invar. (cuv. engl.) **1.** S.n. Competiție pentru orice categorie de sportivi. **2.** S.n. (La tenis) Turneu la care participă profesioniști și neprofesioniști. **3.** Adj.invar. (Despre competiții sportive) Deschis oricărei categorii.

OPERÁ vb. I (<lat. *operare*, fr. *opérer*) **1.** Tranz. A face, a efectua, a realiza (ceva). ◆ (MAT.) A efectua un calcul. ◆ Intranz. A lucra cu..., a se folosi de... **2.** Tranz. A supune (pe cineva) unei intervenții chirurgicale. **3.** Tranz. A înregistra date contabile în registre sau în acte de evidență. **4.** Intranz. A întreprinde o acțiune militară (în vederea realizării unui plan strategic). **5.** Tranz. (Arg.) A comite furturi, spargeri, crime etc.

OPERÁNT, -Ă adj. (<fr. *opérant*) Care își produce (repede) efectul.

OPERÁT[1] s.n. (<lat. *operatus*) (Rar) Scriere, lucrare.

OPERÁT[2], -Ă s.m. și f., adj. (<*opera*) (Persoană) care a suferit o intervenție chirurgicală.

OPERATÍV, -Ă adj. (<fr. *opératif*) **1.** (Despre oameni) Care acționează rapid; care lucrează expeditiv. ◆ Care are efect rapid. **2.** Privitor la acțiuni; de acțiune.

OPERATIVITÁTE s.f. (<*operativ*) Calitatea de a fi operativ, de a acționa rapid. ◆ Calitatea de a-și produce rapid efectul.

OPERATÓR, -OÁRE subst., adj. (<lat. *operator*, fr. *opérateur*) **1.** S.m. și f. Muncitor calificat care supraveghează funcționarea unui aparat sau a unei mașini. **2.** S.m. și f. Persoană care mînuiește aparatul de luat vederi în timpul filmărilor; persoană care realizează imaginea unui film. ◆ Persoană care proiectează filmul pe ecran. **3.** S.m. și f. Persoană care face operații chirurgicale; chirurg. **4.** S.m. (MAT.) Funcție între două spații vectoriale, compatibilă cu structura vectorială a spațiilor respective. **5.** Adj. *Bloc operator* = complex

într-o secție de chirurgie care cuprinde sala de operație, sala de anestezie și sălile aferente. **OPERATÓRIU, -IE** adj. (<lat. *operatorius*, fr. *opératoire*) Privitor la chirurgie, care se referă la chirurgie.

OPERÁȚIE (OPERAȚIÚNE) s.f. (<lat. *opératio, -onis*, fr. *opération*, germ. *Operation*) **1.** Activitate efectuată de una sau de mai multe persoane (cu o anumită calificare), care urmărește atingerea unui anumit scop. ◆ Acțiune, lucrare efectuată de o mașină, de un aparat etc. în cadrul unei anumite munci. ◆ (PSIH.) Mijloc de realizare a unei acțiuni. **2.** Intervenție efectuată de un chirurg asupra unui organ sau a unui țesut bolnav. **3.** Tranzacție financiară sau comercială; înscriere într-un registru a unei tranzacții efectuate. **4.** (MAT.) Regulă după care se face un calcul sau se aplică o construcție matematică; efectuare a unui calcul. **5.** (MAT.) Procedeu prin care se obține unul sau mai multe elemente ale unei mulțimi. **6.** Acțiune militară de mare amploare, desfășurată, după un plan unic, de către unități operative ale unei sau mai multor categorii de forțe armate, pentru îndeplinirea unui scop operativ sau strategic.

OPERAȚIONÁL, -Ă adj. (<fr. *opérationnel*) **1.** Care se referă la operații (militare). **2.** *Cercetare operațională* = tehnică a analizei unei probleme administrative, comerciale, industriale sau logice prin metoda matematică.

OPERAȚIONALÍSM s.n. (<engl. *operationalism*, it. *operazionalismo*) **1.** Curent în filozofia științei contemporane (întemeiat de P.W.Bridgman), care consideră că semnificația noțiunilor folosite în știință se reduce la operațiile efectuate în cursul folosirii și verificării acestor noțiuni; concepție gnoseologică neopozitivistă potrivit căreia noțiunile nu pot avea decît conținut operațional. **2.** Metodologie care evidențiază funcția operatorie, instrumentală a concepțiilor și teoriilor științifice.

ÓPERĂ s.f. (<lat., it. *opera*, fr. *opéra*) **I. 1.** Acțiune conștientă îndreptată spre un anumit scop. ◆ Rezultat al unei activități creatoare. **2.** Lucrare (originală) literară, artistică, științifică etc. ◆ (La sg.) Totalitatea lucrărilor unui scriitor, ale unui pictor etc. **II. 1.** Compoziție muzicală (de mari proporții) scrisă, pe textul unui libret dramatic, pentru soliști, cor și orchestră și destinată pentru a fi reprezentată pe scenă; reprezentare scenică a acestei compoziții. Inițial, opera a fost creată în Italia, la începutul sec. 17, de unde s-a extins în Europa, în special în țările germanice. Principalii creatori de operă sînt: Monteverdi, Händel, Gluck, Mozart, Donizetti, Bellini, Verdi, Puccini, Gounod, Musorgski, Weber, Wagner, R.Strauss, Rossini, Bizet. În România au scris opere: G.Enescu (*Oedip*), Sabin Drăgoi (*Năpasta, Horia, Păcală*), I.D.Dumitrescu (*Răscoala, Ioan-Vodă cel Cumplit, Decebal*), P.Constantinescu (*O noapte furtunoasă*), Marțian Negrea (*Marin Pescarul*) ș.a. ◇ *Operă-concert* = operă prezentată sub formă de concert. ◆ *Operă bufă* = operă cu acțiune comică. A fost în vogă în sec. 18. **2.** Clădire destinată reprezentării unor asemenea compoziții.

OPÉRCUL s.n. (<lat. *operculum*, fr. *opercule*) **1.** Fiecare dintre plăcile osoase situate pe părțile laterale ale capului la pești, care acoperă deschiderea branhială. **2.** Capac care astupă deschiderea cochiliei la unii melci. ◆ Prima pereche de apendice lățite la unele artropode, avînd rol protector. **3.** (BOT.) Căpăcel care acoperă capsula în care se găsesc sporii la mușchi.

OPERÉTĂ s.f. (<it. *operetta*, germ. *Operette*, fr. *opérette*) **1.** Compoziție muzicală (de mari proporții) scrisă pentru soliști, cor și orchestră pe textul unui libret dramatic, cu conținut ușor, agreabil, în care părțile cîntate alternează cu cele vorbite; reprezentare scenică a acestei compoziții. Cei mai cunoscuți autori de operetă sînt Offenbach, J.Strauss, Lecocq, Chabrier, Messager, Lehár, Scotto etc. În România au scris operete: E.Caudella, A.Flechtenmacher (*Baba Hîrca*), C.Porumbescu (*Crai-nou*), F.Barbu (*Ana Lugojana, Tîrgul de fete*) ș.a. **2.** Clădire destinată reprezentării unor asemenea compoziții.

OPERETÍSTIC, -Ă adj. (<it. *operettistico*) **1.** De operetă, referitor la operetă. **2.** De caracter facil.

OPIACÉU, -ÉE adj. (<fr. *opiacé*) Care conține opiu; care provine din opiu.

OPIÁT s.n. (<fr. *opiat*) Produs farmaceutic în compoziția căruia intră și opiu.

OPINÁ vb. I tranz. (<lat. *opinari*, fr. *opiner*) A fi de părere; a-și exprima opiniile. ◆ Intranz. A lua poziție, atitudine.

OPINCÁR s.m. (<*opincă*) **1.** Meșter care face sau vinde opinci. **2.** Persoană care poartă opinci; p. ext. om de rînd.

OPÍNCĂ s.f. (<bg. *opinka, opinăk*) **1.** Încălțăminte țărănească făcută dintr-o bucată dreptunghiulară de piele sau de cauciuc, strînsă pe laba piciorului cu ajutorul nojițelor. **2.** (La sg.) Fig. Țărănime.

OPÍNIE s.f. (<lat. *opinio, -onis*, fr. *opinion*) Părere, punct de vedere; judecată; idee. ◇ *Opinia publică* = opinia publicului (într-o anumită problemă).

OPINTÍ vb. IV (cf. sl. *opĕntĭ*) **1.** Refl. și tranz. A face un efort (mare) pentru a împinge, a ridica ceva; a-și încorda puterile. ◆ Tranz. Fig. A îndemna, a stimula pe cineva. **2.** Tranz. A ridica o greutate, făcînd un efort (deosebit).

OPINTÍC s.m. **1.** Plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpina păroasă, cu frunzele albăstrui-verzui, lucioase și cu florile galbene, dispuse în capitule solitare sau reunite cîte două ori cîte cinci (*Hieracium auricula*). **2.** (BOT.) Ghebe (*Armillaria mellea*).

OPIOMÁN, -Ă s.m. și f. (<fr. *opiomane*) Persoană care consumă opiu.

OPIOMANÍE s.f. (<fr. *opiomanie*) Obișnuință de a consuma opiu; abuz de opiu.

ÓPIS s.n. (<rus. *opis*) Listă de acte; registru.

OPISTODÓM s.n. (<fr. *opisthodome*; cf.gr. *opisthen* "în spate"+*domos* "casă") Încăpere în partea din spate a unui templu grec, în care se păstrau obiectele de cult și tezaurul și în care aveau acces doar oficianții cultului.

OPISTOTÓNUS s.n. (<fr. *opisthotonos*; cf.gr. *opisthen* "în spate"+*tonos* "tensiune") Spasm prelungit al mușchilor spatelui, ducînd la poziția de arc de cerc a acestuia.

ÓPIU (ÓPIUM) s.n. (<lat., fr. *opium*; cf.gr. *opion* "suc de mac") Substanță narcotică toxică, obținută prin uscarea latexului extras din capsulele necoapte ale unor specii de mac, care se folosește în medicină pentru extragerea alcaloizilor pe care îi conține (morfină, papaverină) și, în doze mici, ca somnifer, calmant și analgezic. Fumat, opiul provoacă stări de halucinație. Folosit repetat, duce la obișnuință, iar mai tîrziu, la decădere fizică și intelectuală.

OPLEÁN s.n. (<bg. *opljan*) Fiecare dintre cele două lemne transversale care fixează tălpile saniei.

OPLOȘÍ vb. IV (Pop. și fam.) **1.** Tranz. și refl. A (se) adăposti, a (se) pripăși (undeva). ◆ Tranz. A găzdui (pe cineva). **2.** Tranz. A crea cuiva (prin favoritism) o situație bună.

OPONÉNT, -Ă s.m. și f. (<germ. *Opponent*) Persoană care se opune la ceva, care face opoziție.

OPOPONÁX s.m. (<lat., fr. *opoponax*; cf.gr. *opos* "suc"+*panax* "nume de plantă") Plantă erbacee din familia umbeliferelor, a cărei rădăcină conține o rășină folosită în medicină, în farmacie și în cosmetică (*Opoponax chironium*).

OPORTÚN, -Ă adj. (<lat. *opportunus*, fr. *opportun*) Care se întîmplă, care se produce la timpul sau la locul potrivit; care este adecvat împrejurărilor, situației etc.; indicat, favorabil.

OPORTUNÍSM s.n. (<fr. *opportunisme*, rus. *opportunizm*) Comportament lipsit de principialitate al celui care își modifică conduita după împrejurări, subordonîndu-și principiile unor interese momentane, profitabile.

OPORTUNÍST, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *opportuniste*, rus. *opportunist*) **1.** Adj. Propriu oportunismului, care se referă la oportunism. **2.** S.m. și f. Adept al oportunismului.

OPORTUNITÁTE s.f. (<lat. *opportunitas, -atis*, fr. *opportunité*, it. *opportunità*) Caracterul a ceea ce este oportun.

OPÓSUM s.m. (<fr. *opossum*, germ. *Opossum*; cuv. din limba unor triburi de indieni din America) Mamifer marsupial, arboricol, cu coada lungă și cu blana cenușie, foarte apreciată, care trăiește în America (*Didelphys virginiana*). ◆ Blana acestui mamifer.

oposum

OPOTERÁPIC, -Ă adj. (<fr. *opothérapique*) Care aparține opoterapiei, de opoterapie, referitor la opoterapie.

OPOTERAPÍE s.f. (<fr. *opothérapie*; cf.gr. *opos* "suc"+*therapeia* "tratament") Metodă terapeutică, aplicată în diferite boli, care constă în administrarea de sucuri, extracte sau pulberi de organe, de țesuturi ori de glande endocrine.

OPOZÁBIL, -Ă adj. (<fr. *opposable*) **1.** Care poate fi opus, care se poate opune. **2.** (Despre drepturi, hotărîri judecătorești, acte juridice) Care trebuie respectat și de alte persoane, nu numai de titularul dreptului sau de părțile în litigiu.

OPOZÁNT, -Ă s.m. și f. (<fr. *opposant*) **1.** Oponent. **2.** (În țările cu regim parlamentar) Persoană care face parte dintr-un partid sau dintr-un grup politic opus altui partid sau altui grup politic care se află la putere.

OPOZÍŢIE s.f. (<lat. *oppositio, -onis*, fr. *opposition*, germ. *Opposition*) **I. 1.** Raportul dintre două lucruri, dintre două situaţii, dintre două fiinţe, dintre două fenomene, dintre două însuşiri etc. opuse; deosebire categorică, izbitoare. ◆ Împotrivire, rezistenţă. **2.** (FILOZ.) Noţiune a dialecticii care desemnează un stadiu mai înalt de dezvoltare a contradicţiei decît deosebirea, în care obiectul unitar se dedublează în contrarii care se exclud. **3.** (LOG.) Raport de excludere între două noţiuni sau între două judecăţi, astfel încît acceptarea uneia dintre ele duce la respingerea celeilalte. **4.** (ASTR.) Situaţie momentană a doi aştri care se află (aproximativ) pe aceeaşi direcţie cu Pămîntul, de o parte şi de cealaltă a acestuia. **5.** (JUR.) Manifestare de voinţă care urmăreşte să împiedice îndeplinirea unor acte juridice sau să impună anumite condiţii acestei îndepliniri. ◆ Cale de atac împotriva anumitor acte de executare silită. ◆ Cale de retractare a unei hotărîri judecătoreşti, care a fost dată în lipsa părţilor. **6.** (FON.) Diferenţă, cu sau fără valoare funcţională, între două unităţi fonetice. **II.** (În ţările cu regim parlamentar) Totalitatea grupărilor sau partidelor politice care se opun partidului (sau partidelor) aflat (sau aflate) la putere; politica pe care o duc aceste grupări sau partide faţă de partidul (sau partidele) aflat (sau aflate) la putere; atitudine de opunere, de rezistenţă, de împotrivire a unor partide politice, a unor organizaţii de masă etc. faţă de programul de guvernare al partidului (sau partidelor) aflat (sau aflate) la putere.

OPOZIŢIONÁL, -Ă adj. (<*opoziţie*) Care se opune. ◇ *Complement (circumstanţial) opoziţional* = complement care arată obiectul sau acţiunea care se opune celor exprimate prin subiectul, predicatul sau complementul propoziţiei (ex. *acolo se aflau mărăcini, în loc de flori; în loc de a vorbi, el tace; a adus cărţi, în loc de casete*). *Propoziţie opoziţională* (şi substantivat, f.) = propoziţie subordonată care se opune conţinutului regentei prin întregul ei conţinut sau numai printr-o parte a ei (predicat, complement etc.) (ex. *intră grăbit, pentru ca să iasă imediat; dacă plimbarea mă reconfortează, inactivitatea mă oboseşte*).

OPRÉG s.n. (<scr. *opreg*) Piesă a portului popular femeiesc din unele regiuni ale ţării (Banat şi Oltenia), format dintr-o platcă ţesută, din care atîrnă franjuri de diferite culori, care se poartă peste poalele cămăşii, în faţă şi în spate sau numai în spate.

OPRÉLIŞTE s.f. (<*opri*) Obstacol în desfăşurarea unei acţiuni; p.ext. măsură, dispoziţie prin care se interzice ceva.

OPRESIÚNE s.f. (<lat. *oppressio, -onis*, fr. *oppression*) **1.** Asuprire, oprimare. ◆ Stare de oprimare. **2.** Fig. Depresiune sufletească.

OPRESÍV, -Ă adj. (<fr. *oppressif*) Care oprimă, împilează.

OPRESÓR, -OÁRE s.m. şi f., adj. (<fr. *oppresseur*) (Persoană) care oprimă; asupritor.

OPRÍ vb. IV (<sl. *opréti*) **1.** Tranz. A întrerupe (brusc) o mişcare, o acţiune, un proces, un fenomen în desfăşurare; a face să înceteze, să stea pe loc. ◆ Refl. A înceta; a stagna. **2.** Refl. şi intranz. A sta pe loc undeva; p. ext. a întîrzia, a zăbovi (undeva). ◆ Tranz. A întrerupe din mers o fiinţă, un vehicul; a face să stea pe loc. **3.** Tranz. A reţine (prin rugăminţi) pe cineva undeva, a-l determina să rămînă. **4.** Tranz. A reţine ceva pentru sine, a pune deoparte, a-şi însuşi un obiect, o valoare etc. **5.** Tranz. A împiedica de la o acţiune; a nu permite. ◆ Refl. A se stăpîni, a se înfrîna; a se abţine de la ceva. **6.** Refl. A se aşeza (temporar), a se stabili, a se fixa undeva. ◆ A-şi îndrepta ochii, privirea, atenţia etc. asupra unui lucru, asupra unei probleme etc.

OPRIMÁ vb. I tranz. (<fr. *opprimer*) A asupri, a exploata.

OPRIMÁNT, -Ă adj. (<fr. *opprimant*) Care oprimă.

OPRITÓR, -OÁRE s.n., s.f. (<*opri*) **1.** S.n., s.f. Dispozitiv sau organ al unei maşini cu rol de limitare a unei mişcări, a unei curse. **2.** S.f. Lanţ cu o greutate la capăt, atîrnat între obada carului şi sol pentru frînarea uneia dintre roţi la coborîrea pe o pantă. **3.** S.n., s.f. Curea (lanţ sau ştreang) la ham care ajută la încetinirea vitezei vehiculului la coborîrea sau la oprirea lui.

OPRÓBRIU s.n. (<lat. *opprobrium*, fr. *opprobre*) Dispreţ, dezaprobare publică pentru necinste, fapte nedemne sau pentru persoane care săvîrşesc astfel de fapte.

OPSOMÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *opsomane*) Persoană care suferă de opsomanie.

OPSOMANÍE s.f. (<fr. *opsomanie*; cf.gr. *opson* "aliment"+*mania* "manie") Particularitate morbidă datorită căreia unele persoane nu pot suporta decît anumite alimente.

OPSONÍNĂ s.f. (<fr. *opsonine*) Substanţă injectabilă, extrasă din seruri imune, cu rol important în rezistenţa naturală la infecţii, înlesnind fagocitoza germenilor de către leucocite.

OPT num. card., s.n. (lat. *octo*) **1.** Num. card. Număr care este situat în numărătoare între şapte şi nouă; se indică prin cifra 8 (sau VIII). Este cifra echilibrului cosmic şi a direcţiilor cardinale. ◇ (Adjectival) *Are opt ani.* ◇ (Substantivat) *Veneau opt.* ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Volumul opt.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Veneau cîte opt.* ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *De opt ori.* **2.** S.n. Semn grafic care reprezintă numărul opt; p.ext. desen, figură în forma acestui semn. ◆ Nota opt. **3.** S.n. Carte de joc marcată cu opt puncte.

OPTÁ vb. I intranz. (<lat. *optare*, fr. *opter*) A alege, a prefera dintre mai multe lucruri, situaţii, soluţii etc. pe cea considerată mai convenabilă. ◆ A se decide în favoarea cuiva sau a ceva.

OPTATÍV, -Ă adj. (<lat. *optativus*, fr. *optatif*) Care exprimă o dorinţă. ◇ (GRAM.) *Mod optativ* (şi substantivat, n.) = mod al verbului care exprimă acţiunea ca dorită. *Propoziţie optativă* (şi substantivat, f.) = propoziţie care exprimă o acţiune sau o stare a cărei realizare este dorită.

ÓPTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *optique*; cf.gr. *optikos*) **I.** S.f. **1.** Ramură a fizicii care studiază natura luminii, emisia şi absorbţia ei, mărimile care caracterizează lumina, fenomenele legate de propagarea şi de interacţiunea luminii cu diverse substanţe. ◆ Parte a fizicii care studiază radiaţiile de aceeaşi natură cu lumina (radiaţii infraroşii, ultraviolete etc.). **2.** *Optică electronică* = parte a electronicii care studiază mişcarea electronilor în vid, într-un cîmp electric sau magnetic. **3.** Aspect special pe care îl ia un obiect văzut la distanţă dintr-un punct determinat. **4.** Fig. Mod, fel de a vedea şi de a interpreta lucrurile, fenomenele etc.; concepţie, punct de vedere. **II.** Adj. **1.** Care aparţine vederii sau organelor de simţ ale acesteia; care se referă la vedere sau la organele de simţ ale acesteia. ◇ *Nervi optici* = a doua pereche de nervi cranieni senzitivi, care transmit impulsul determinat de stimulii vizuali la scoarţa cerebrală, în lobul occipital, fiind formaţi din axonii neuronilor multipolari ai retinei. **2.** Care se bazează pe lumină, privitor la fenomenele luminii sau la senzaţiile luminoase; care aparţine obiectului de studiu al opticii. ◇ *Centru optic* = punct pe axa unei lentile prin care raza de lumină trece fără să-şi schimbe direcţia.

OPTICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *opticien*) Specialist în optică; persoană care execută, repară sau vinde instrumente optice.

ÓPTIM, -Ă adj. (<lat. *optimus*, fr. *optime*) Cel mai bun sau foarte bun (potrivit, indicat, adecvat etc.). ◆ Care asigură cea mai mare eficienţă economică; care corespunde cel mai bine intereselor economice urmărite.

OPTIMÁL, -Ă adj. (<fr. *optimal*) Care are caracter optim.

OPTÍME s.f. (<*opt*) A opta parte dintr-un întreg împărţit în părţi egale. ◆ Notă muzicală egală cu a opta parte dintr-o notă întreagă.

OPTIMÉTRU s.n. (<fr. *optimètre*) Instrument optic de mare precizie, folosit pentru măsurarea dimensiunilor unor piese.

OPTIMÍSM s.n. (<fr. *optimisme*, germ. *Optimismus*) **1.** Concepţie filozofică, opusă *pesimismului*, potrivit căreia binele precumpăneşte asupra răului, iar lumea existentă ar fi aproape perfect întocmită şi cea mai bună dintre lumile posibile. **2.** Atitudine a persoanei care priveşte cu încredere viaţa; tendinţă de a vedea latura bună, favorabilă a lucrurilor.

OPTIMÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *optimiste*) **1.** Adj. Privitor la optimism; care denotă optimism; care se bazează pe optimism. **2.** S.m. şi f. Persoană care manifestă optimism.

OPTIMIZÁ vb. I tranz. (<fr. *optimiser*) A face ca randamentul unei maşini, al unui sistem tehnic etc. să fie optim, să corespundă unor cerinţe sporite; a îmbunătăţi.

OPTIMIZÁRE s.f. (<*optimiza*) **1.** Alegere şi aplicare a soluţiei (economice) optime (dintre mai multe posibile). **2.** (MAT.) Raţionament sau calcul care permite găsirea valorilor unui parametru corespunzînd maximului unei funcţii.

OPTOCUPLÓR s.n. (<fr. *optocoupleur*) (ELECTRON.) Cuplor optic.

OPTOELECTRÓNICĂ s.f. (<fr. *optoélectronique*) Ramură a electronicii care se ocupă cu producerea, măsurarea şi folosirea radiaţiei electromagnetice din domeniul optic, precum şi cu conversia acestei radiaţii în semnal electric.

OPTOIZOLATÓR s.n. (<*opto*[cuplor]+*izolator*) (ELECTRON.) Cuptor optic.

OPTOMETRÍE s.f. (<fr. *optométrie*) Disciplină care se ocupă cu cercetarea şi cu măsurarea defectelor de vedere (miopie, hipermetropie, prezbitism, astigmatism etc.), pre-

cum şi cu corectarea sau compensarea lor.
OPTOMÉTRU s.n. (<fr. *optomètre*) Instrument folosit pentru determinarea caracteristicilor optice ale ochiului.
ÓPTSPREZECE num. card., s.n. (<*opt+spre+zece*) **1.** Num. card. Număr care este situat în numărătoare între şaptesprezece şi nouăsprezece; se indică prin cifra 18 (sau XVIII). ◇ (Adjectival) *Optsprezece zile.* ◇ (Substantivat) *Au venit optsprezece.* ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Apartamentul optsprezece.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Veneau cîte optsprezece.* ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *De optsprezece ori.* **2.** S.n. Semn grafic care reprezintă numărul optsprezece; p.ext. desen, figură în forma acestui semn.
ÓPTSPREZECELEA, ÓPTSPREZECEA num. ord. (<*optsprezece*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care este situat în numărătoare între al şaptesprezecelea şi al nouăsprezecelea.
ÓPTULEA, ÓPTA num. ord. (<*opt*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care este situat în numărătoare între al şaptelea şi al nouălea.
OPTZÉCI num. card., s.n. (<*opt+zeci*) **1.** Num. card. Număr care este situat în numărătoare între şaptezeci şi nouă şi optzeci şi unu; se indică prin cifra 80 (sau LXXX). ◇ (Adjectival) *Are optzeci de ani.* ◇ (Substantivat) *Curînd ajunge la optzeci.* ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Rîndul optzeci.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Cîte optzeci.* ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *De optzeci de ori.* **2.** S.n. Semn grafic care reprezintă numărul optzeci.
OPTZÉCILEA, OPTZÉCEA num. ord. (<*optzeci*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care este situat în numărătoare între al şaptezeci şi nouălea şi al optzeci şi unulea.
OPŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *optionnel*) Care are caracter de opţiune; facultativ.
OPŢIÚNE s.f. (<lat. *optio, -onis*, fr. *option*) **1.** Faptul sau dreptul de a putea alege ceea ce îţi convine mai mult (din două sau din mai multe lucruri, posibilităţi etc.). ◆ (JUR.) Alegere, în temeiul unui drept, între două sau mai multe situaţii juridice. **2.** Condiţie stipulată uneori în tranzacţiile comerciale, potrivit căreia i se acordă cumpărătorului un termen pînă la care poate definitiva acţiunea sau poate renunţa la ea.
OPULÉNT, -Ă adj. (<lat. *opulentus*, fr. *opulent*; cf.lat. *opes* "bunuri, bogăţii", pl. lui *ops, opis*) Bogat, îmbelşugat, abundent (în mod excesiv); voluminos, masiv.
OPULÉNŢĂ s.f. (<lat. *opulentia*, fr. *opulence*) Bogăţie, belşug, abundenţă (excesivă).
OPÚNE vb. III (<lat. *opponere*, fr. *opposer*, după *pune*) **1.** Tranz. A pune în faţa cuiva sau a ceva, ca împotrivire, un lucru, o acţiune, un argument etc. ◆ Refl. A se împotrivi, a pune piedici. **2.** Tranz. A pune faţă în faţă două sau mai multe lucruri ori fiinţe pentru a evidenţia, prin comparaţie, contrastul dintre ele. **3.** Refl. (MAT.; despre unghiuri) A fi aşezat, într-o figură geometrică, în faţa altui unghi sau în faţa uneia dintre laturi. ◆ (Despre laturi) A fi aşezat în faţa altei drepte sau în faţa unuia dintre unghiuri.
OPÚNŢIA s.f. (<lat., fr. *opuntia*) Gen de plante din familia cactaceelor, cu ramurile cărnoase, cilindrice sau turtite lateral, de formă ovală, cu spinii aşezaţi în smocuri şi cu florile mari, albe, roşii sau galbene (*Opuntia*); plantă care face parte din acest gen.
ÓPUS[1] s.n. (<fr. *opus*, germ. *Opus*; cf.lat. *opus* "operă") (MUZ.) Indicaţie folosită, împreună cu un număr de clasificare, pentru o operă a unui compozitor, potrivit succesiunii cronologice a lucrărilor sale; bucată muzicală a unui compozitor care poartă această indicaţie.
OPÚS[2], -Ă adj. (<*opune*) **1.** Care este aşezat în faţa cuiva sau a ceva. ◆ P.ext. (Despre fenomene, situaţii, caractere etc.) Care nu se împacă unul cu altul; contrar, potrivnic. ◆ (Substantivat, n.) Ceea ce se opune altuia. **2.** (MAT.; despre unghiuri) Care este aşezat, într-o figură geometrică, în faţa altui unghi sau în faţa uneia dintre laturi. ◆ (Despre laturi) Care este aşezat în faţa altei laturi sau în faţa unuia dintre unghiuri.
OPÚSCUL s.n. (<lat. *opusculum*, fr. *opuscule*) Scriere ştiinţifică sau literară de proporţii reduse.
ORÁCOL (ORÁCUL) s.n. (<lat. *oraculum*, it. *oracolo*, fr. *oracle*) **1.** (În antic.; la greci şi la romani) Sanctuar al unei divinităţi, unde, la întrebările unui preot sau ale unei preotese, divinitatea dădea răspunsuri (în forme şi modalităţi diferite) privitoare mai ales la viitor; divinitatea însăşi. Cunoscut este oracolul lui Apolo din Delfi, unde oficia preoteasa Pitia. ◆ Răspuns profetic, solicitat după rituri determinate, pe care îl primeau cei veniţi să consulte un oracol; prezicere. ◆ (În Biblie) Voinţă a lui Dumnezeu anunţată prin profeţi. **2.** Hotărîre sau sentinţă cu caracter infailibil dată de o persoană cu autoritate; persoană care dă această hotărîre sau sentinţă.
ORÁJ s.n. (<fr. *orage*; cf.lat. *aura* "vînt") Fulger însoţit de tunet.
ORAJÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *orageux*) (Despre fenomene atmosferice) Care are caracter de furtună.
ORÁL, -Ă adj. (<fr. *oral*; cf.lat. *os, oris* "gură") **1.** Care aparţine gurii; care se referă la gură. ◆ Care se ia pe cale bucală. **2.** Care se transmite, se face prin viu grai. ◆ Care caracterizează vorbirea (în opoziţie cu limba scrisă). ◆ (Despre examene; şi substantivat, n.) Care se desfăşoară prin întrebări şi răspunsuri expuse verbal. **3.** *Stil oral* = mod de exprimare în scris care imită exprimarea prin viu grai.
ORALITÁTE s.f. (<*oral*; cf.it. *oralità*) **1.** Calitate a stilului unei scrieri beletristice de a părea vorbit, datorită caracterului spontan şi viu al dialogurilor. ◆ Ansamblu de particularităţi ale limbii vorbite. **2.** (JUR.) *Principiul oralităţii* = principiu fundamental al dreptului procesual, potrivit căruia dezbaterea litigiului se face verbal.
ORANÍST (URANÍST) s.n. (<ngr. *uraniskos*) Baldachin.
ORÁNJ adj. invar., s.n. (<fr. *orange*; cuv. ar. "arbore citric fructifer") **1.** Adj. invar. Portocaliu. **2.** S.n. Băutură răcoritoare din portocale.
ORANJÁDĂ s.f. (<fr. *orangeade*) Băutură răcoritoare preparată din suc de portocale, zahăr şi sifon (sau apă).
ORÁR[1] s.n. (<sl. *orarĭ*, lat. *orarium*) Veşmînt bisericesc format dintr-o fîşie lungă şi îngustă de mătase, de lînă sau de bumbac, purtat de diacon în timpul slujbei religioase şi care simbolizează aripile îngerilor.
ORÁR[2], -Ă adj., s.n. (<lat. *horarius*, fr. *horaire*) **1.** Adj. Privitor la ore; care arată orele; care se efectuează sau se calculează pe durata de o oră. ◇ (ASTR.) *Diferenţă orară* = diferenţă între orele locale a două puncte situate pe longitudini diferite ale Pămîntului. **2.** S.n. Program al unei activităţi împărţit pe ore şi repetat periodic; concr. tabel sau grafic care indică pe ore desfăşurarea unei activităţi. ◆ Spec. Program săptămînal pe baza căruia se desfăşoară activitatea didactică în şcoli şi în facultăţi. **3.** S.n. Acul mic al ceasului, care indică orele. ◆ (Înv.) Ceasornic.
ORÁŞ s.n. (<magh. *város*) **1.** Aşezare umană, mai mare decît comuna, avînd dimensiuni variabile şi dotări edilitare, de obicei cu funcţie administrativă, industrială, comercială şi culturală importantă. Apariţia oraşelor este semnul că popoarele nomade au devenit sedentare. Ele sînt în mod tradiţional pătrate, simbol al stabilităţii, spre deosebire de corturile sau de taberele nomazilor, care sînt rotunde, simbol al mişcării. ◇ *Oraş-grădină* = oraş cu foarte multă verdeaţă (ca o grădină). *Oraş-mamut* = oraş de mari proporţii. *Oraş-muzeu* = oraş cu numeroase instituţii de interes istoric, cultural etc.; oraş care prin el însuşi este un muzeu. *Oraş-satelit* = oraş nou, construit lîngă alt oraş mai mare (pentru a-l descongestiona pe acesta din urmă). *Oraş-staţiune* = oraş care este o staţiune balneoclimaterică. *Haine de oraş* = a) haine croite după moda de la oraş; b) haine mai bune decît cele de lucru. ◆ P.restr. Partea centrală a unui oraş, centru. **2.** Populaţia, locuitorii unui oraş.
ORATÓR s.m. (<lat. *orator*, fr. *orateur*) Persoană care compune şi rosteşte un discurs, care vorbeşte în faţa unui public. ◆ Persoană care are talentul de a vorbi frumos în faţa unui public.
ORATÓRIC, -Ă adj. (<*orator*) Care aparţine oratorului sau oratoriei, privitor la orator sau la oratorie.
ORATORÍE s.f. (<lat. *oratoria*; cf.it. *oratoria*) Arta de a compune şi de a rosti discursuri; arta de a vorbi frumos în public; elocvenţă, oratorism.
ORATORÍSM s.n. (<*orator*) Oratorie.
ORATÓRIU s.n. (<lat. *oratorium*, it. *oratorio*, fr. *oratoire*; cf.lat. *orare* "a (se) ruga") **1.** Compoziţie muzicală amplă pentru cor, solişti şi orchestră, scrisă pe o temă dramatică (cu subiect religios), care este interpretată în concert; p.restr. cantată. **2.** (Înv.) Edificiu sau încăpere într-o locuinţă particulară, care servea ca loc de rugăciune; capelă.
ORÁŢIE (ORAŢIÚNE) s.f. (<lat. *oratio, -onis*) **1.** Specie a literaturii populare în versuri (cu conţinut alegoric şi fabulos), care se rosteşte în diferite momente ale ceremonialului nunţii, pentru a-i întări caracterul spectacular. **2.** Cuvîntare, discurs (rostit la anumite ceremonii sau ocazii); felicitare, urare (în versuri).
ÓRĂ s.f. (<lat. *hora*, it. *ora*) **1.** Unitate de măsură a timpului (simbol *h*), egală cu a 24-a parte dintr-o zi, cuprinzînd 3600 de secunde

sau 60 de minute; ceas. ◆ Fiecare dintre cele 24 de părți în care se împarte o zi; moment indicat de fiecare dintre aceste 24 de părți; p.ext. fiecare dintre cifrele înscrise pe cadranul unui ceas, care marchează aceste momente. ◇ Loc. adj. *De ultimă oră* = foarte nou, recent. Loc. adv. *Oră de oră* = mereu, întruna. *Cu ora* = (angajat și plătit) după un tarif orar. *La ore mici* = după miezul nopții; foarte târziu în noapte. ◆ Distanță care se poate parcurge într-un ceas. ◆ Durată nedeterminată precis; moment; timp; epocă. ◇ *La ora actuală* = în prezent. *La ora asta* = acum. **2.** Timp, moment fixat de mai înainte pentru a realiza ceva; timp dinainte stabilit când cineva poate fi primit undeva. **3.** Lecție; curs.

ORĂDEÁN, -Ă s.m., adj. (<n.pr. *Oradea*) **1.** S.m. (La pl.) Populație care locuiește în Oradea; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a orașului Oradea sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține orașului Oradea sau orădenilor, privitor la Oradea sau la orădeni.

ORĂDEÁNCĂ s.f. (<*orădean*) Femeie care face parte din populația de bază a orașului Oradea sau este originară de acolo.

ORĂSTÍCĂ s.f. Numele a două plante erbacee din familia leguminoaselor, cu florile roșii-purpurii la început, apoi, la maturitate, albastre, care crește în păduri umbroase; fiecare dintre aceste plante (*Lathyrus niger* și *vernus*).

ORĂȘEÁN, -Ă s.m. și f. (<*oraș*) Persoană care locuiește la oraș.

ORĂȘEÁNCĂ s.f. (<*orășean*) Femeie care locuiește la oraș.

ORĂȘENÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*orășean*) Care aparține orașului, de oraș, privitor la oraș; ca la oraș.

ORĂȘENIZÁ vb. I refl. (<*orășean*) A-și însuși felul de viață și de comportare al orășenilor; a se adapta la viața de oraș.

ORB[1] s.n. (<*orbi*) (Pop.) *Orbul găinilor* (sau *găinii*) = boală de ochi care se manifestă prin imposibilitatea de a vedea seara, după apusul Soarelui; p.ext. miopie.

ORB[2], OÁRBĂ adj., s.m. și f. (lat. *orbus*) **1.** Adj., s.m. și f. (Ființă) care nu vede (deloc), care este lipsită de vedere. **2.** Adj. Fig. Care acționează, se manifestă la întîmplare, fără rațiune, fără finalitate, fără discernământ; a cărui rațiune este întunecată (de o pasiune), este lipsită de clarviziune. ◆ Care denotă lipsă de inteligență, de reflecție, de perspicacitate, de spirit de observație. ◆ Lipsit de voință și de personalitate; supus cu totul voinței altuia. ◆ Care nu admite discuție, cercetare critică, alte păreri. **3.** Adj. Lipsit de lumină (directă); întunecos, întunecat. ◇ *Fereastră oarbă* sau *geam orb* = adîncitură în perete, în forma unei ferestre, făcută cu scop arhitectonic. *Sobă oarbă* = motiv ornamental în forma unei sobe; sobă care are gura în a doua cameră. *Cameră oarbă* = cameră fără ferestre, folosită pentru anumite acțiuni, operații etc., în medicină, în fizică etc. *Cartuș orb* = cartuș fără proiectil, folosit la parade, la exerciții, la demonstrații etc. *Dușumea oarbă* = dușumea de scînduri așezate distanțat, peste care se montează parchetul. *Puț orb* = puț de mină care nu are ieșire directă la suprafață.

ORBECÁÍ vb. IV intranz. (<*orb[2]*) A umbla (încoace și încolo) pipăind și rătăcind prin întuneric (ca un orb).

ORBÉȘTE adv. (<*orb[2]*) **1.** Ca orbii; pe dibuite, la întîmplare. **2.** Fig. Fără discernămînt; în mod mecanic. ◆ Inconștient; necontrolat; pătimaș.

ORBÉȚ, -EÁȚĂ (ORBÉTE) adj., subst. (s.m.) (<*orb[2]*) **1.** Adj., s.m. și f. (Pop.) (Ființă) care nu vede bine sau nu vede deloc. ◆ P.ext. Cerșetor (orb). **2.** S.m. (Și în forma *orbete*) Mamifer subteran, din familia rozătoarelor, asemănător cu cîrtița, cu ochii ascunși sub piele, cu incisivii și cu ghearele mari, care se hrănește cu rădăcini; cățelul-pămîntului (*Spalax microphthalmus*).

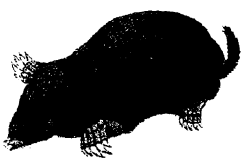

orbeț (2)

ORBÍ vb. IV (<*orb[2]*) **1.** Intranz. A-și pierde vederea, a deveni orb. ◆ Tranz. A face pe cineva să nu mai vadă, a-i lua vederea. ◆ Tranz. (Despre lumină sau despre obiecte strălucitoare) A jena vederea cuiva. **2.** Tranz. Fig. A face pe cineva să nu mai judece clar, obiectiv; a face pe cineva să-și piardă rațiunea, clarviziunea; a păcăli, a ului. ◆ A înșela, a amăgi, a minți (pe cineva).

ORBICULÁR, -Ă adj. (<lat. *orbicularis*, fr. *orbiculaire*) Care descrie o circumferință; rotund, circular. ◆ (Substantivat, m.) Mușchi circular care înconjură buzele și pleoapele, determinînd, prin contracție, închiderea și deschiderea acestora.

ORBITÁL, -Ă adj., s.m. (<fr. *orbital*) **1.** Adj. Care aparține orbitei unui corp ceresc, privitor la orbita unui corp ceresc. ◆ (Despre un mobil) Care parcurge o orbită. **2.** Adj. Care aparține orbitei oculare; care se află în orbita oculară. **3.** S.m. (CHIM.) *Orbital atomic* = zonă din jurul unui nucleu atomic în care probitatea de existență a unui electron este maximă. *Orbital molecular* = orbital rezultat din contopirea a doi sau a mai mulți orbitali atomici, proveniți de la doi atomi identici sau diferiți, care se unesc prin legături covalente.

ORBÍTĂ s.f. (<fr. *orbite*, lat. *orbita* "linie circulară") **1.** Traiectorie în formă de curbă (închisă) pe care o parcurge o particulă sau un corp care se deplasează într-un cîmp de forțe centrale. ◆ Drumul real parcurs de un corp ceresc sub influența unei forțe centrale; curbă a unei planete, a unei comete în jurul Soarelui, a unui satelit în jurul planetei sale. ◇ *Orbită aparentă* = drum aparent pe bolta cerească al unui astru; proiecție a drumului său real. ◆ (FIZ.) *Orbită staționară* = traiectorie a electronului într-un atom cînd acesta nu emite și nu absoarbe energie (conform teoriei lui Bohr). **2.** (ANAT.) Fiecare dintre cele două cavități din osul frontal al craniului, în care se află globul ocular. **3.** Fig. Sferă, domeniu de acțiune sau de influență.

ORBITÓR, -OÁRE adj. (<orbi) **1.** Care supără, tulbură vederea; care orbește; care te face să nu poți privi cu ochii larg deschiși. **2.** Fig. Care întunecă mintea, rațiunea. ◆ Uluitor, copleșitor.

ORC s.n. (<germ. *Orkus*) (Rar) Infern.

ORCÁN s.n. (<germ. *Orkan*) Ciclon tropical care se manifestă în S Asiei.

ORCHESTRÁ vb. I tranz. (<fr. *orchestrer*)A da unei compoziții aranjamentul muzical adecvat pentru a putea fi executată de orchestră. ◆ Fig. A conduce o dezbatere, o manifestare etc.

ORCHESTRÁL, -Ă adj. (<fr. *orchestral*) Care aparține orchestrei, privitor la orchestră, propriu orchestrei. ◆ Care se execută de orchestră.

ORCHESTRÁNT, -Ă s.m. și f. (<*orchestră*) Persoană care face parte dintr-o orchestră.

ORCHESTRATÓR s.m. (<*orchestra*) Persoană care orchestrează compoziții muzicale.

ORCHESTRÁȚIE s.f. (<fr. *orchestration*) Arta de a orchestra; aranjare, transcriere pentru orchestră a unei compoziții muzicale (folosind mijloacele tehnice de execuție și timbrul propriu fiecărui instrument muzical). ◆ Mod de îmbinare a diferitelor instrumente sau grupuri de instrumente într-o orchestră (într-o anumită bucată muzicală).

ORCHÉSTRĂ (ORHÉSTRĂ) s.f. (<fr. *orchestre*, it. *orchestra*, germ. *Orchester*; cf.gr. *orkestra* <*orkheisthai* "a dansa") **1.** Ansamblu de instrumentiști care execută o compoziție muzicală la diferite instrumente; ansamblu de muzicieni care execută o compoziție muzicală, un concert; ansamblul instrumentelor la care se execută o compoziție muzicală. **2.** Spațiu circular în arhitectura teatrelor antice, situat între avanscenă și gradenuri. **3.** Parte a unei săli de spectacol destinată instrumentiștilor, situată între scenă și sală, de obicei sub nivelul parterului. ◇ *Fotoliu de orchestră* = loc în primele rînduri într-o sală de concert (sau de spectacol).

ORCHESTRIÓN s.n. (<it. *orchestrion*, germ. *Orchestrion*) Instrument muzical în formă de pian sau de orgă, cu două sau cu mai multe claviaturi, care redă efecte de orchestră.

ORCHESTRIONÉT s.n. (<*orchestrion*) Instrument muzical cu manivelă (mai mic decît orchestrionul), care execută muzică înregistrată pe benzi de carton perforate.

ORCÍC s.n. (<ucr. *orčyk*; cf.pol. *orczyk*) Fiecare dintre cele două bucăți de lemn prinse de crucea căruței, a trăsurii etc. de care se prind știreangurile hamului.

ORCICÁR s.n. (<*orcic*) Lațul știreangului de la ham, care se prinde de orcic.

ORDALÍE s.f. (<fr. *ordalie*, lat. *ordalium*) Mod de stabilire a dreptății sau a vinovăției părților în litigiu, prin diferite probe (a focului, a apei clocotite și a fierului încins) sau prin duelul judiciar, care era considerat ca judecată divină.

ÓRDIN s.n. (<lat. *ordo, -inis*, it. *ordine*, fr. *ordre*) **1.** Dispoziție cu caracter obligatoriu, scrisă sau verbală, dată de o autoritate sau de o persoană oficială pentru a fi executată întocmai (de subalterni). ◆ Act care conține o dispoziție de acest fel. ◇ *Ordin de serviciu* = act prin care un salariat primește o însărcinare oficială; delegație. *Ordin de zi* = act prin care comandantul unei unități militare se adresează, în anumite ocazii, întregii unități. *Ordin de plată* = dispoziție dată de o bancă pentru

a plăti o sumă de bani unei persoane fizice sau juridice. **2.** Decorație mai mare decît medalia. **3.** (BOT.; ZOOL.) Categorie sistematică subordonată clasei și superioară familiei, care cuprinde una sau mai multe familii. **4.** (MAT.) *Ordin de multiplicitate* = număr natural care arată de cîte ori o rădăcină apare într-o ecuație algebrică. *Ordinul unui radical* = număr natural, marcat de indicele radicalului, care reprezintă exponentul puterii la care se ridică rădăcina obținută pentru a da numărul de sub radical. **5.** Ansamblu de elemente constructive și decorative, dispuse și proporționate după anumite reguli, care definesc caracteristicile stilurilor de bază ale arhitecturii (greco-romane). Grecii au creat *ordinul doric, ordinul ionic* și *ordinul corintic*, iar romanii *ordinul compozit* și *ordinul toscan*. **6.** Rang, categorie (după importanță). **7.** Organizație, comunitate semimilitară de cavaleri-călugări, apărută în Europa apuseană, sub egida Bisericii Catolice și a papalității, în perioada cruciadelor, pentru acapararea de teritorii în țările musulmane din Orientul Apropiat și în țările necatolice din Europa. Cele mai cunoscute ordine sînt ioaniții, templierii, teutonii. ◆ Organizație laică de cavaleri, creată în evul mediu, în Europa apuseană, în scopul cuceririlor militare (ex. *ordinul Sfînta Maria*, apărut în sec. 11). **8.** Comunitate monahală în diverse religii, mai ales catolică. Principalele ordine sînt augustinii, benedictinii, carmeliții, dominicanii, franciscanii, iezuiții, capucinii, piariștii, ursulinele ș.a.

ORDINÁL adj. (<lat. *ordinalis*, fr. *ordinal*) *Numeral ordinal* = numeral care indică locul, ordinea numerică într-o enumerare, într-o serie de ființe, de obiecte, de fenomene etc.

ORDINÁR, -Ă adj. (<lat. *ordinarius*, fr. *ordinaire*, germ. *ordinär*) **1.** Obișnuit, normal; comun; simplu. ◇ *Sesiune ordinară* = sesiune convocată conform regulamentului de funcționare. (MAT.) *Fracție ordinară* = raportul a două numere întregi. **2.** De calitate inferioară; fără valoare. ◆ Vulgar; josnic.

ORDINATÓR s.n. (<fr. *ordinateur*) Calculator electronic foarte puternic, compus dintr-un număr variabil de unități specializate și comandate de același program înregistrat, care permite efectuarea unor operații complexe aritmetice și logice, fără intervenția omului și care rezolvă probleme economice, științifice etc. (complexe); computer. ◇ *Ordinator familial* = computer familial.

ÓRDINE s.f. (<lat. *ordo, -inis*, it. *ordine*) **1.** Mod (firesc) de succesiune, de înșiruire în timp sau în spațiu a unor lucruri, a unor fapte etc.; orînduială, rînd. ◇ *Ordine de zi* = program care cuprinde totalitatea problemelor care urmează să fie discutate într-o adunare, într-o ședință etc. (MILIT.) *Ordine de bătaie* = dispozitiv de luptă. ◇ Loc. adj. și adv. *La ordinea zilei* = de actualitate. **2.** Așezare a unor obiecte potrivit unor cerințe de ordin practic și estetic; conformitate cu o cerință, cu o regulă, cu o normă etc.; regulă, disciplină. ◇ *A chema la ordine* = a face atent pe cineva să respecte anumite reguli. **3.** Principiu de cauzalitate a lumii, lege proprie naturii. **4.** Orînduire, organizare socială, politică, economică; regim; spec. stabilitate socială. ◇ *Ordine publică* = ordine politică, economică și socială, care se asigură într-un stat printr-un ansamblu de norme și de măsuri (deosebite de la o orînduire socială la alta) și care se concretizează în funcționarea normală a aparatului de stat, în respectarea drepturilor cetățenilor și a avutului obștesc etc. **5.** (MAT.) *Relație de ordine* = relație tranzitivă între elementele unei mulțimi.

ORDONÁ vb. I tranz. (<fr. *ordonner*; germ. *ordinieren*) **1.** A da un ordin (**1**); a cere, a pretinde (ceva). **2.** A pune în ordine, a aranja într-un anumit fel. **3.** (MAT.) A introduce o relație de ordine pentru elementele unei mulțimi.

ORDONANȚÁ vb. I tranz. (<fr. *ordonnancer*) A dispune plata unei sume prin emiterea unei ordonanțe, a unui ordin de plată.

ORDONÁNȚĂ s.f. (<fr. *ordonnance*) **1.** Dispoziție scrisă, dată de o autoritate administrativă, judecătorească etc.; act care conține această dispoziție. ◇ *Ordonanță de plată* = ordin de plată. *Ofițer de ordonanță* = ofițer atașat pe lîngă marile comandamente, care are misiunea de a transmite ordinele. *Ordonanță prezidențială* = măsură cu caracter urgent și provizoriu pe care președintele unei instanțe judecătorești o poate ordona, în cazuri excepționale (pentru prevenirea unei pagube ireparabile). ◆ Sentință, hotărîre judecătorească. **2.** Organizare, aranjare a elementelor componente ale unei opere de artă, ale (fațadei) unei construcții etc. **3.** (În trecut) Soldat atașat pe lîngă un ofițer pentru servicii personale.

ORDONÁT, -Ă adj. (<*ordona*) (Despre oameni) Căruia îi place ordinea; care păstrează ordinea; p. ext. disciplinat, echilibrat. ◆ (Despre obiecte) Care este pus în ordine; care este aranjat, rînduit (după anumite criterii). ◇ (MAT.) *Mulțime ordonată* = mulțime cu o ordine bine determinată a elementelor ei.

ORDONÁTĂ s.f. (<fr. *ordonée*) (MAT.) **1.** A doua coordonată carteziană a unui punct în sistemul rectangular de coordonate din plan sau din spațiu. **2.** Înălțimea unui punct de pe traiectoria unui proiectil în raport cu linia de ochire.

ORDONATÓR, -OÁRE s.m. și f. (<fr. *ordonnateur*) Conducător al unei instituții bugetare de stat, care are dreptul de a dispune de credite bugetare aprobate prin planul de venituri și de cheltuieli al instituției (ex. *ordonator de credite*).

ORDOVICIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *ordovicien*) (GEOL.) **1.** S.n. A doua perioadă a paleozoicului (cu o durată de aproximativ 60 de milioane de ani), caracterizată prin graptoliți, trilobiți, brahiopode, cistoide etc. **2.** Adj. Care aparține ordovicianului sau formațiilor din această perioadă, care se referă la ordovician sau la formațiile din această perioadă.

ORDÚRĂ s.f. (<fr. *ordure*) Murdărie, gunoi; obscenitate.

ORDURIÉR, -Ă adj. (<fr. *ordurier*) Murdar; obscen.

OREÁDĂ s.f. (<fr. *oréade*; cf.lat. *oreas*, gr. *oreais* <*oros* "munte") (În mitologia greco-romană; și ca n.pr.) Nimfă a munților.

OREIÓN s.n. (<fr. *oreillon*) Infecție acută, epidemică, de natură virotică, a glandelor salivare parotide, frecventă la copii, care se manifestă prin febră și prin inflamarea glandelor salivare parotide; boală contagioasă care se manifestă prin această infecție.

ORELÉ (ORL) subst. (sigla de la *o*[to] *r*[ino] *l*[aringologie]) Secție de otorinolaringologie dintr-un spital, dintr-o policlinică etc.

ORELÍST, -Ă adj. (<*orele*) Otorinolaringolog.

ORÉȘNIȚĂ s.f. (cf. bg., scr. *orešak*) Plantă erbacee, agățătoare, meliferă, din familia leguminoaselor, cu frunzele terminate cu un cîrcel ramificat și cu un tubercul comestibil (*Lathyrus tuberosus*).

OREXIMANÍE s.f. (<fr. *oreximanie*; cf. gr. *orexis* "apetit"+*mania* "nebunie") Poftă de mîncare exagerată; stare de foame patologică.

ORÉZ s.n. (<bg. *oriz*) Plantă alimentară, anuală, din familia gramineelor, cu tulpina înaltă, cu frunzele liniare alungite, cu spicele mici și cu semințele bogate în amidon, care se cultivă în terenuri umede (*Oryza sativa*). Orezul, în simbolistica chineză, este de origine divină, este hrana vieții și a nemuririi, însemnînd puritate primordială, bogăție și belșug. În Occident el este simbol al fericirii și al fecundității. ◆ (Cu sens colectiv) Semințele acestei plante.

orez

OREZÁR s.m. (<*orez*) Persoană care cultivă orez.

OREZĂRÍE s.f. (<*orez*) Teren nivelat, cu amenajări speciale pentru irigație, pe care se cultivă orez. ◆ Cultură de orez.

ORFÁN, -Ă adj., s.m. și f. (<lat. *orphanus, -a*, ngr. *orfanos*) **1.** Adj., s.m. și f. (Copil) care și-a pierdut pe unul sau pe ambii părinți. **2.** Adj. Fig. Lipsit de ceva.

ORFELÍN, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *orphelin*) (Rar) Orfan (**1**).

ORFELINÁT s.n. (<fr. *orphelinat*) Instituție de ocrotire socială în care sînt crescuți copiii orfani.

ORFEVRĂRÍE s.f. (<fr. *orfèvrerie*) Meșteșugul de a executa obiecte de artă aplicată (vase, bijuterii etc.) de mare finețe, din metale prețioase. ◆ (Cu sens colectiv) Obiecte prelucrate prin acest meșteșug. ◆ Comerț cu obiecte fine de aur și de argint.

ORFEVRIÉR, -Ă adj. (<*orfevrărie*) Care aparține orfevrăriei, care se referă la orfevrărie.

ORFÉVRU s.n. (<fr. *orfèvre*; cf.lat. *aurum* "aur", v.fr. *fevre* "artizan") Meșter care lucrează orfevrărie; creator de obiecte de artă aplicată de mare finețe din metal prețios; p.ext. artist subtil.

ÓRFIC, -Ă adj., s.f. pl. (<fr. *orphique*; cf. n.pr. *Orfeu*, cîntăreț legendar la vechii greci) **1.** Adj. Privitor la Orfeu; care se referă la doctrinele, misterele, concepțiile filozofice atribuite acestuia; care aparține lui Orfeu sau poemelor sale. ◇ *Poeme orfice* = texte lirice și filozofice grecești atribuite lui Orfeu. **2.** S.f. pl. Sărbători în cinstea lui Dionysos.

ORFÍSM s.n. (<fr. *orphisme*; cf.n.pr. *Orfeu*) **1.** (În Grecia antică) Curent religios, cu origine în poemele orfice, care preconiza dualismul suflet-corp şi credinţa în metempsihoză. Viaţa ascetică, potrivit acestui curent, era singura care putea salva puritatea sufletului de impuritatea corpului, considerat temniţă a sufletului. **2.** Curent în pictură (al cărui nume a fost dat de Apollinaire, în 1913), reprezentat mai ales de Robert Delaunay, care susţinea primatul culorii pure ca mijloc de exaltare a luminozităţii şi a dinamismului şi care tindea la o construcţie abstractă a formelor prin culoare.

ORGÁN s.n. (<ngr. *organon*, lat. *organum*, fr. *organe*, it. *organo*, germ. *Organ*) **I. 1.** Parte a unui organism animal sau vegetal, alcătuit din unul sau din mai multe ţesuturi, formînd o unitate morfologică, adaptată la îndeplinirea unei sau mai multor funcţii (vitale). ◆ Gură; p.ext. glas. **2.** Parte componentă a unui mecanism, a unei maşini etc., alcătuită din una sau din mai multe piese simple, care îndeplineşte o anumită funcţie; aparat care serveşte la transmiterea sau la direcţionarea unei mişcări. **3.** Fig. Mijloc de acţiune, de comunicare etc.; p.ext. exponent; intermediar. ◆ (Urmat de determinări care arată apartenenţa sau felul) Ziar; revistă. **4.** Grup de persoane care îndeplineşte o funcţie politică, administrativă, ştiinţifică etc.; instituţie politică, administrativă, ştiinţifică etc. reprezentată de aceste persoane. ◇ *Organ de stat* = formă organizatorică creată prin lege şi învestită cu o anumită competenţă în scopul realizării puterii de stat. *Organ reprezentativ* = formaţie alcătuită din organele de stat şi din persoane alese prin vot. **II.** (Înv.) **1.** Harfă. **2.** Orgă.

ORGANDÍ (ORGANDÍN) s.n. (<fr. *organdi*, germ. *Organdin*) Ţesătură de bumbac sau de in, subţire, transparentă şi foarte apretată, din care se confecţionează obiecte de îmbrăcăminte (pentru femei şi copii), perdele etc.

ORGÁNIC, -Ă adj. (<lat. *organicus*, fr. *organique*) **1.** Care ţine de structura, de esenţa, de funcţiile unui organ sau ale unui organism, privitor la organe sau la organisme vii. **2.** Care are structura unui organism (constituind un întreg diferenţiat şi în acelaşi timp unitar); care alcătuieşte un tot. ◆ Care rezultă din organizarea, din construcţia propriu-zisă a unui lucru; lăuntric, intrinsec. ◆ (Despre relaţii, legături; adesea în opoziţie cu *mecanic*) Care este analog legăturii ce uneşte părţile unui organism; indisolubil. ◆ Fundamental, de bază. **3.** (Despre substanţe, materiale, solvenţi etc.; în opoziţie cu *anorganic*) Care este alcătuit din carbon şi din hidrogen, uneori şi din alte elemente chimice. ◇ *Compus organic* = compus chimic care conţine în moleculă atomi de carbon legaţi în catene sau în cicluri, alături de atomi ai altor elemente (hidrogen, oxigen, azot etc.). *Chimie organică* = ramură a chimiei care studiază hidrocarburile şi derivaţii acestora.

ORGANICÍSM s.n. (<fr. *organicisme*) Concepţie sociologică (susţinută de H.Spencer, P.F.Lilienfeld, A.Schäffle, R.Worms), potrivit căreia societatea ar fi un organism analog celor biologice, supus aceloraşi legi.

ORGANICÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *organiciste*) (Adept) al organicismului.

ORGANIGRÁMĂ s.f. (<fr. *organigramme*) **1.** Reprezentare schematică, redare grafică a structurii organizatorice a unei întreprinderi, a unei instituţii, a subordonării compartimentelor acestora, a tipurilor de legături între aceste compartimente etc. ◆ Colectiv de angajaţi care figurează (fără nominalizări) în această schemă. **2.** (INFORM.) Reprezentare (cu ajutorul unor simboluri grafice) a unui algoritm. **3.** (CIB.) Diagramă logică.

ORGANÍSM s.n. (<lat. *organismus*, ngr. *organismos*, fr. *organisme*, germ. *Organismus*) **1.** Totalitatea, ansamblul organelor sau părţilor indisolubil legate care constituie un animal sau o plantă; fiinţă, corp. ◇ *Organism monocelular* = organism format dintr-o singură celulă. *Organism pluricelular* = organism format din mai multe celule. **2.** Organizaţie (**1**). **3.** Ceea ce apare ca un tot închegat; ceea ce funcţionează în mod organizat.

ORGANÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *organiste*, it. *organista*, germ. *Organist*) Persoană care cîntă la orgă.

ORGANÍT s.n. (<fr. *organite*) Fiecare dintre elementele constitutive permanente, cu funcţii caracteristice, ale citoplasmei celulei.

ORGANIZÁ vb. I (<fr. *organiser*) **1.** Tranz. A face ca un grup social, o instituţie etc. să funcţioneze şi să acţioneze conform unui plan adecvat; a stabili şi a coordona buna desfăşurare a unei instituţii, a unui grup social, a unui proces etc.; a stabili şi a coordona mijloacele tehnice, economice, administrative pentru a executa un anumit proces (de producţie) în condiţii optime. ◆ A pregăti o acţiune după un plan bine chibzuit. **2.** Refl. A-şi coordona acţiunile după un anumit plan; a proceda metodic în acţiunile sale.

ORGANIZATÓR, -OÁRE adj. (<*organiza*) Care organizează; care se referă la organizare. ◆ (Substantivat) Persoană care organizează.

ORGANIZÁŢIE s.f. (<fr. *organisation*, germ. *Organisation*, rus. *organizaţiia*) **1.** Grup de persoane, cu concepţii sau preocupări comune, care are un regulament sau un statut propriu, constituit în vederea depunerii unei activităţi organizate. **2.** Mod în care un stat, o administraţie etc. sînt constituite; aranjare, rînduială, alcătuire.

ORGANOGÉN, -Ă adj. (<fr. *organogène*) **1.** Care intră în compoziţia substanţelor organice din structura animalelor şi a plantelor. ◇ *Element organogen* = element care participă la formarea moleculelor compuşilor organici. **2.** (Despre minerale, roci, minereuri, formaţii geologice) Care constă în resturi sau în urme de organisme animale sau vegetale; care s-a format sub acţiunea organismelor sau din organisme.

ORGANOGENÉZĂ s.f. (<fr. *organogenèse*; cf.gr. *organon* "organ"+*genesis* "naştere") (Proces de) formare a organelor în cursul dezvoltării individuale a organismelor.

ORGANOGENÍE s.f. (<fr. *organogénie*, engl. *organogeny*) Organogeneză.

ORGANOGRAFÍE s.f. (<fr. *organographie*) **1.** Ramură a zoologiei şi a botanicii care se ocupă cu descrierea organelor animalelor şi ale plantelor. **2.** Descriere a părţilor componente ale unui instrument muzical şi a modului de funcţionare a acestuia.

ORGANOLÉPTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *organoleptique*; cf.gr. *organon* "organ"+*leptos* "minuţios") **1.** Adj. Care se bazează pe simţuri. ◇ *Examen organoleptic* = apreciere, cu ajutorul văzului, mirosului, gustului (şi al pipăitului) a calităţii produselor alimentare. **2.** S.n. Substanţă care are afinitate deosebită pentru un anumit organ.

ORGANOLÍT s.n. (<fr. *organolithe*) Rocă sau mineral formate prin transformarea unor substanţe organice.

ÓRGANON s.n. (<ngr. *organon*, fr. *organon*) **1.** Instrument al gîndirii; denumire dată de bizantini celor cinci scrieri despre logică ale lui Aristotel (în care Aristotel a dezvoltat teoria silogismului). **2.** Instrument, mijloc de muncă şi de cercetare ştiinţifică.

ORGANOSÓL s.n. (<fr. *organosol*) Sol al cărui mediu de dispersie este un lichid organic.

ORGANOTERAPÍE s.f. (<fr. *organothérapie*) (Metodă de) tratament a(l) unor boli (anemie, insuficienţă glandulară etc.), care constă în folosirea organelor sau a glandelor crude (ori supuse unei preparaţii speciale), pentru a combate bolile sau absenţa funcţională a organelor ori a ţesuturilor corespunzătoare la om.

ORGANOTRÓP, -Ă adj. (<fr. *organotrope*, germ. *organotrop*) (Despre substanţe, medicamente) Care prezintă o afinitate particulară pentru un anumit ţesut sau organ; care se fixează în organismul unei fiinţe şi acţionează asupra acestuia.

ORGANOTROPÍSM s.n. (<fr. *organotropisme*) Afinitate a unor virusuri, a unor microbi pentru un anumit organ.

ORGÁNUM s.n. (<lat., fr. *organum*) Formă primitivă a muzicii polifonice occidentale, care constă într-un contrapunct improvizat pe o temă de cînt liturgic.

ORGANZÍN (ORGANSÍN) s.n. (<fr. *organsin*) Fir de mătase naturală, format din două sau din mai multe fire subţiri răsucite.

ORGÁSM s.n. (<fr. *orgasme*) Punct culminant al excitaţiei sexuale.

ÓRGĂ s.f. (<fr. *orgue*) **1.** Instrument muzical complex, alcătuit dintr-un sistem de tuburi sonore, de diferite dimensiuni, acţionate cu ajutorul unor pedale, al unei claviaturi şi al unor manete care reglează trecerea aerului prin tuburi pentru a obţine sunete de diferite înălţimi şi timbre. **2.** Sistem de armare a unei lucrări miniere subterane, stîlp lîngă stîlp, ca tuburile de orgă. **3.** *Orgă de lumini* = a) set de becuri diferit colorate ale căror aprindere şi intensitate sînt comandate electronic în concordanţă cu zonele spectrale ale unui semnal acustic; b) pupitru de comandă pentru

orgă (1)

reglarea intensității luminoase a surselor de lumină în studiouri, în teatre etc.
ORGIÁC, -Ă adj. (<fr. *orgiaque*) Cu caracter de orgie.
ORGÍE s.f. (<lat. *orgia*, fr. *orgie*; cf.gr. *orgia* "petrecere în cinstea lui Dionysos") **1.** (În Grecia antică; la pl.) Sărbătoare în cinstea zeului Dionysos. **2.** Petrecere desfrînată (cu exces de mîncare și de băutură); desfrîu.
ORGOLIÓS, -OÁSĂ adj. (<*orgoliu*) Plin de orgoliu; vanitos; îngîmfat, mîndru.
ORGÓLIU s.n. (<it. *orgoglio*; cf.fr. *orgueil*) Trăsătură de caracter sau sentiment care constă în supraaprecierea valorii propriei persoane, în mîndrie de sine exagerată, în îngîmfare și trufie exagerată; sentiment al demnității personale.
ORHIALGÍE s.f. (<fr. *orchialgie*; cf.gr. *orkhis* "testicul"+*algos* "durere") Durere de testicule.
ORHIDACÉE s.f. (<fr. *orchidacée*) Orhidee.
ORHIDECTOMÍE s.f. (<fr. *orchidectomie*) Extirpare (parțială) chirurgicală a glandelor sexuale masculine.
ORHIDÉE s.f. (<it. *orchidea*, germ. *Orchidee*, fr. *orchidée*; cf.gr. *orkhis* "testicul") (La pl.) Familie de plante erbacee (tropicale), monocotiledonate, cu frunzele alterne, cu florile mari, divers colorate, cu trei petale dintre care una se termină, de obicei, în formă de pinten răsucit (*Orchidaceae*); (și la sg.) plantă care face parte din această familie. Este simbol al fecundării, dar și al perfecțiunii și al purității spirituale.

orhidee

ORHIECTOMÍE s.f. (<fr. *orchiectomie*) (MED.) Orhidectomie.
ORHÍTĂ s.f. (<fr. *orchite*, germ. *Orchitis*) Inflamație a testiculelor și a cordonului spermatic.
ORHÍTIC, -Ă adj. (<*orhită*) Care aparține orhitei, privitor la orhită.
ORI conj., adv. **I.** Conj. (Cu funcție disjunctivă, adesea cu nuanță copulativă) **1.** Sau. **2.** (După o regentă introduce sau leagă două propoziții subordonate opuse) *E posibil ori să renunți, ori să continui ce ai început.* **II.** Adv. (Pop.; introduce o propoziție interogativă) Oare.
ORÍBIL, -Ă adj. (<lat. *horribilis*, fr. *horrible*) Care inspiră oroare, dezgust; foarte urît, hidos, groaznic.
ORICÁRE pron. nehot. (<*ori+care*) Indiferent care; fiecare, orișicare.
ORICÉ pron. nehot. (<*ori+ce*) Indiferent ce; tot ce vrea cineva; orișice.
ORICÍNE pron. nehot. (<*ori+cine*) Indiferent care persoană; cineva, orișicine. ◆ (Peior.) Cineva fără importanță, fără valoare.
ORICÎND adv. (<*ori+cînd*) În orice timp; indiferent cînd; totdeauna, orișicînd. ◆ (Precedat de "ca", "decît"; în comparații) În orice alt moment.
ORICÎT, -Ă pron. nehot., adv. (<*ori+cît*) **1.** Pron nehot. Indiferent cît, indiferent de număr, de cantitate. **2.** Adv. Indiferent cît; cît de mult, cît de tare.
ORICÚM adv. (<*ori+cum*) Indiferent cum, în orice fel, în orice condiții; cum dorești.
ÓRIE s.f. Plasă de prins pește, în formă de sac, folosită în apele curgătoare adînci, la pescuitul, mai ales, al somnului.
ORIÉNT s.n. (<lat. *oriens, -ntis*, fr. *orient*, germ. *Orient*; cf.lat. *oriri* "a se scula, a se ridica") **1.** Unul dintre cele patru puncte cardinale, situat în direcția în care răsare soarele (prescurtat *E*); est, răsărit. **2.** Spațiul geografic situat la est față de un punct de referință (de obicei cu valoare de nume propriu), lumea, popoarele din țările sau ținuturile din acest spațiu, îndeosebi Asia și estul Africii.
ORIENTÁ vb. I (<fr. *orienter*) **1.** Refl. A afla poziția punctelor cardinale în raport cu locul unde se află; a recunoaște poziția, direcția în care se află cineva în raport cu punctele cardinale; a ști încotro să se îndrepte (pentru a ajunge la destinație). ◆ A găsi calea cea mai bună de urmat într-o anumită situație, împrejurare; a acționa adecvat (luînd atitudinea, soluția etc. cea mai potrivită). ◆ A se călăuzi după..., a se conduce. ◆ Tranz. A îndrepta pe cineva spre locul pe care îl caută. **2.** Tranz. A așeza pe cineva sau ceva într-o anumită poziție sau direcție (față de punctele cardinale). ◆ (MAT.) A da unei drepte un sens; a alege un sens de rotație în plan, în jurul unui punct. ◆ Fig. A îndruma, a dirija pe cineva către soluția, ținta etc. propusă.
ORIENTÁBIL, -Ă adj. (<*orienta*; cf.fr. *orientable*) Care poate fi orientat.
ORIENTÁL, -Ă adj., s.m. și f. (<lat. *orientalis*, fr. *oriental*) **1.** Adj. Care aparține Orientului sau părții răsăritene a unui continent, a unei țări, a unei regiuni, privitor la Orient sau la partea răsăriteană a unui continent, a unei țări, a unei regiuni; răsăritean, estic. ◆ P.restr. Turcesc. **2.** Adj. Care este propriu, caracteristic Orientului, culturii, tradițiilor etc. acestuia; care are caracteristicile vieții de acolo. **3.** S.m. și f. (La pl.m.) Popoarele din Orient; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a unei țări din Orient sau este originară de acolo. ◆ P.restr. Turc.
ORIENTALÍSM s.n. (<fr. *orientalisme*) **1.** Ceea ce este specific Orientului sau orientalilor (obiceiuri, mentalitate, comportament etc.); felul de a fi al orientalilor. ◆ Ceea ce se referă la Orient sau la orientali. **2.** Orientalistică.
ORIENTALÍST, -Ă s.m. și f. (<fr. *orientaliste*) Specialist în orientalistică.
ORIENTALÍSTICĂ s.f. (<germ. *Orientalistik*) Grup de discipline (asiriologie, egiptologie, arabistică etc.) care studiază istoria, limba și cultura materială și spirituală ale popoarelor din Orient.
ORIENTÁRE s.f. (<*orienta*) **1.** Acțiunea de a (se) orienta și rezultatul ei. **2.** (PSIH.) Mecanism fundamental al atenției, care presupune direcționarea activității psihice în recepționarea unui stimul nou.
ORIENTATÍV, -Ă adj. (<*orienta*) Care servește la orientare. ◆ Care informează; informativ.
ORIFÍCIU s.n. (<lat. *orificium*, fr. *orifice*) Deschidere prin care o cavitate sau un spațiu închis comunică cu exteriorul, cu altă cavitate sau cu un alt spațiu închis.
ORIGINÁL, -Ă adj., s.n. (<lat. *originalis*, fr. *original*) **1.** Adj., s.n. (Act, document, operă artistică sau literară etc.) care reprezintă primul exemplar, care a fost produs pentru prima oară într-o anumită formă și care a servit sau care poate servi drept bază pentru copii, reproduceri, multiplicări. ◆ Care are, prin autenticitate, o valoare reală, de necontestat. **2.** Adj. (Despre idei, teorii, opere etc.) Care este propriu unei persoane, unui autor; personal, neimitat după altcineva; nou, inedit. ◆ (Despre artiști, scriitori etc.) Care creează ceva nou, personal, fără a se folosi de un model făcut de altul. **3.** Adj. (Și substantivat) Care iese din comun, neobișnuit; excentric, bizar, ciudat, singular, extravagant.
ORIGINALITÁTE s.f. (<fr. *originalité*) **1.** Caracterul, însușirea a ceea ce este original; spec. fel particular de a fi. **2.** Faptă originală; ciudățenie, excentricitate, extravaganță.
ORIGINÁR, -Ă adj. (<lat. *originarius*, fr. *originaire*) **1.** Care își trage obîrșia din..., care provine din... **2.** Care este în forma de la început, de origine; care este în forma inițială.
ORÍGINE s.f. (<lat. *origo, -inis*, fr. *origine*) **1.** Punct inițial în formarea unui lucru, a unui fenomen; început, provenință; obîrșie. **2.** Apartenență, prin naștere, la o anumită clasă, grup social, familie, națiune. ◆ Etimologie (a unui cuvînt). **3.** Ceea ce explică apariția sau formarea unui fapt nou. **4.** (MAT.) Punct fix al unei axe față de care se raportează poziția oricărui punct al axei. ◆ Punct care limitează o semidreaptă.
ORIPILÁ vb. I tranz. (<fr. *horripiler*; cf.lat. *horripilari* "a avea părul ridicat") A agasa, a exaspera (la extrem). ◆ A îngrozi, a înfiora.
ORIPILÁNT, -Ă adj. (<fr. *horripilant*) Care oripilează.
ORIPILÁȚIE s.f. (<fr. *horripilation*) Reacție nervoasă cauzată de frică sau de repulsie.
ORIȘICÁRE pron. neh. (<*ori+și+care*) Oricare.
ORIȘICÉ pron. neh. (<*ori+și+ce*) Orice.
ORIȘICÍNE pron.neh. (<*ori+și+cine*) Oricine.
ORIȘICÚM adv. (<*ori+și+cum*) Oricum.
ORIȘIÚNDE adv. (<*ori+și+unde*) Oriunde.
ORIÚNDE adv. (<*ori+unde*) În orice loc, indiferent unde; pretutindeni.
ORIZÓNT s.n. (<lat. *horizon, -ntis*, ngr. *orizon*, germ. *Horizont*, it. *orizzonte*, fr. *horizon*) **1.** Linie circulară (față de un observator central) care reprezintă intersecția aparentă a suprafeței pămîntului cu bolta cerească; parte a cerului sau a pămîntului pe care o mărginește această linie; limită pînă unde ajunge vederea noastră. ◇ *Orizont adevărat* (sau *matematic*) = cercul de intersecție a sferei cerești cu un plan perpendicular pe verticala locului (care trece prin centrul pămîntului). *Planul orizontului* = plan perpendicular pe verticala locului, într-un punct de pe pămînt. **2.** Fig. Sferă a cunoștințelor, a unei activități intelectuale; perspectivă; capacitate a unei persoane de a înțelege lucrurile, de a se putea orienta (într-un anumit domeniu); nivel inte-

lectual. ◆ Perspectivă a viitorului. **3.** (ARTE PL.) Fundal. **4.** (GEOL.) Strat distinct din formaţia unui sol, care prezintă caracteristicile condiţiilor climatologice în care s-a format acel sol. **5.** (GEOL.) Strat sau ansamblu de straturi de aceeaşi origine, de aceeaşi vîrstă, de aceeaşi rocă, avînd aceeaşi poziţie geometrică în cuprinsul unui etaj. **6.** Totalitatea lucrărilor miniere situate la acelaşi nivel.

ORIZONTÁL, -Ă adj. (<fr., germ. *horizontal*) **1.** (Despre planuri sau drepte) Care este perpendicular pe verticala locului; care este paralel cu suprafaţa unui lichid în stare de imobilitate. ◆ (Substantivat, f.) Dreaptă care este într-o astfel de poziţie. **2.** Referitor la orizont, raportat la planul orizontului. ◇ *Coordonate orizontale* = coordonate ale unui astru raportate la planul orizontului şi la planul vertical al astrului.

ORIZONTALITÁTE s.f. (<fr. *horizontalité*) Însuşirea de a fi orizontal; poziţie sau direcţie orizontală.

ORIZONTALIZÁ vb. I tranz. (<*orizontal*) A aşeza ceva în poziţie orizontală.

ORÎNDUÍ vb. IV (<sl. *urenditi*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) aşeza, a (se) grupa într-o anumită ordine, într-un anumit fel. ◆ Tranz. A organiza, a întocmi. **2.** Tranz. (Înv. şi pop.) A hotărî. ◆ A ridica la o anumită demnitate, într-un anumit post (înalt); a desemna; a învesti. **3.** Tranz. (Înv. şi pop.) A pregăti, a pune la cale.

ORÎNDUIÁLĂ s.f. (<*orîndui*) **1.** Organizare; rînduială. **2.** (Înv. şi pop.) Hotărîre, dispoziţie; concr. act care conţine o hotărîre. **3.** Orînduire socială.

ORÎNDUÍRE s.f. (<*orîndui*) **1.** Aşezare, grupare într-o anumită ordine, într-un anumit fel. ◆ Organizare, întocmire. **2.** (Înv. şi pop.) Hotărîre. ◆ Învestire, desemnare într-o anumită demnitate, într-un anumit post. **3.** (Adesea cu determinarea "socială") Treaptă a dezvoltării istorice a societăţii, caracterizată printr-un anumit tip de proprietate, printr-un anumit nivel al forţelor de producţie, prin relaţii de producţie corespunzătoare acestuia şi printr-o suprastructură generată de aceste relaţii. ◇ *Orînduire de stat* = organizare politică şi teritorială a statului sub aspectul regimului şi formei de stat, precum şi al împărţirii administrativ-teritoriale, determinată de caracterul orînduirii sociale.

ORLÓN subst. invar. (<fr. *orlon*, germ. *Orlon*) Fibră textilă sintetică, obţinută prin prelucrarea unor soluţii vîscoase de răşini, care se foloseşte, în amestec cu lîna, la obţinerea tricotajelor.

ORNÁ vb. I tranz. (<lat. *ornare*, fr. *orner*) A împodobi.

ORNAMÉNT s.n. (<lat. *ornamentum*, fr. *ornement*, it. *ornamento*) **1.** Element decorativ adăugat la un ansamblu pentru a-l înfrumuseţa; podoabă. ◆ Accesoriu, element decorativ folosit în arhitectură, în artele plastice, în tipografie pentru a întregi o compoziţie şi pentru a-i reliefa semnificaţia. **2.** (MUZ.) Notă sau grup de note care se adaugă la o melodie pentru a-i împodobi linia melodică, pentru a-i sublinia conturul; semnul muzical corespunzător.

ORNAMENTÁ vb. I tranz. (<fr. *ornementer*) A împodobi, a înfrumuseţa cu ornamente.

ORNAMENTÁL, -Ă adj. (<fr. *ornemental*) Care serveşte ca ornament; care înfrumuseţează. ◆ *Plante ornamentale* = plante cultivate în parcuri, în grădini sau în locuinţe în scopuri decorative.

ORNAMENTÁŢIE s.f. (<fr. *ornementation*) **1.** Împodobire cu ornamente; arta sau tehnica ornamentării. **2.** Totalitatea elementelor care ornamentează ceva.

ORNAMÉNTICĂ s.f. (<germ. *Ornamentik*) **1.** Mod specific (al unui popor sau al unui stil) de a concepe şi de a aranja ornamentele în arhitectură sau în arta aplicată. **2.** Totalitatea motivelor ornamentale (în arhitectură sau în artele decorative) specifice unui popor sau unui stil. **3.** Totalitatea sunetelor muzicale care împodobesc linia melodică iniţială.

ORNAMENTÍST, -Ă s.m. şi f. (<*ornament*) Artist specializat în executarea lucrărilor ornamentale.

ORNÁNT, -Ă adj. (<*orna*) Care împodobeşte, care serveşte ca ornament.

ÓRNIC s.n. (<*oră*) (Înv.) Ceas (de perete).

ORNITOFÁUNĂ s.f. (<engl. *ornithofauna*) Totalitatea păsărilor dintr-o regiune, dintr-o epocă geologică.

ORNITOFÍL, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *ornithophile*) **1.** S.m. şi f. Iubitor de păsări. **2.** Adj. (Despre plante) La care polenizarea se face cu ajutorul păsărilor.

ORNITOFILÍE s.f. (<fr. *ornithophilie*) **1.** Grijă pentru păsări; pasiune de a creşte păsări exotice. **2.** Polenizare prin intermediul păsărilor.

ORNITOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *ornithologue*) Specialist în ornitologie.

ORNITOLOGÍE s.f. (<fr. *ornithologie*, germ. *Ornithologie*; cf.gr. *ornis* "pasăre"+*logos* "studiu") Ştiinţă care se ocupă cu studiul sistematicii, al morfologiei şi al ecologiei păsărilor.

ORNITOPTÉR s.n. (<fr. *ornithoptère*; cf.gr. *ornis* "pasăre"+*pteron* "aripă") Aeronavă cu aripile batante, care imită zborul păsărilor.

ORNITORÍNC s.f. (<fr. *ornithorynque*; cf. gr. *ornis* "pasăre"+*rynchos* "cioc") Mamifer subacvatic din ordinul monotremelor, care are corpul turtit, membrele foarte scurte şi cu membrană interdigitală, capul mic cu un cioc lat şi asemănător celui de raţă, urechile fără pavilioane, care se hrăneşte cu viermi, insecte, moluşte şi care depune ouă, dar alăptează puii ieşiţi din ouă; trăieşte în Australia şi în Tasmania (*Ornithorhynchus anatinus*).

ORNITÓZĂ s.f. (<fr. *ornithose*) Boală infecţioasă întîlnită la păsări şi transmisibilă la om, care se manifestă la păsări prin conjunctivită, corizâ, diaree şi tulburări generale, iar la om prin pneumonie, tulburări circulatorii şi digestive.

OROÁRE s.f. (<lat. *horror, -oris*, fr. *horreur*) **1.** Sentiment de groază, de repulsie; aversiune, scîrbă. **2.** Lucru, faptă sau situaţie care inspiră groază, repulsie.

OROFÍT, -Ă adj. (<fr. *orophyte*; cf.gr. *oros* "munte"+*phyton* "plantă") (Despre plante) Care este adaptat mediului alpin.

OROGÉN s.n. (<*orogeneză*) (GEOL.) Regiune vastă de geosinclinal care, în urma unor mişcări tectonice intense, s-a transformat într-un lanţ muntos cutat.

OROGENÉTIC, -Ă adj. (<*orogeneză*) Orogenic.

OROGENÉZĂ s.f. (<fr. *orogenèse*; cf.gr. *oros* "munte"+*genesis* "naştere") Totalitatea proceselor tectonice care se produc în zonele mobile ale scoarţei terestre (geosinclinale) şi care au drept rezultat formarea unui lanţ muntos cutat.

OROGÉNIC, -Ă adj. (<fr. *orogénique*) Care aparţine procesului de orogeneză, care se referă la orogeneză; care este provocat de orogeneză.

OROGENÍE s.f. (<fr. *orogénie*; cf.gr. *oros* "munte"+*genos* "generaţie") **1.** Orogeneză. **2.** Parte a geologiei care se ocupă cu studiul proceselor de formare a lanţurilor muntoase cutate.

OROGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *orographe*) Specialist în orografie.

OROGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *orographique*) Care aparţine orografiei, care ţine de orografie, privitor la orografie. ◇ *Nod orografic* = ansamblu montan din care pornesc, radiar, culmi încadrate de o reţea hidrografică complexă.

OROGRAFÍE s.f. (<fr. *orographie*; cf.gr. *oros* "munte"+*graphein* "a descrie") Parte a geografiei fizice care se ocupă cu descrierea, clasificarea şi studierea formelor de relief ale uscatului.

OROHIDROGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *orohydrographique*) Care se referă la relieful şi la apele unei regiuni.

OROLÓGIU s.n. (<lat. *horologium*, it. *orologio*) Ceas de dimensiuni mari, fixat pe faţada unei clădiri, pe o coloană, pe un perete interior etc., prevăzut, de obicei, cu un mecanism sonor pentru a anunţa principalele unităţi de timp.

ORONÍMIC, -Ă adj., s.n. (<*oronimie*) **1.** Adj. (LINGV.) Care denumeşte un munte. **2.** S.n. Denumire toponimică pentru formele de relief.

ORONÍMIE s.f. (<fr. *oronymie*; cf.gr. *oros*, "munte"+*onoma* "nume") **1.** Totalitatea numelor (proprii şi apelative) care denumesc formele de relief. **2.** Ramură a toponimiei care se ocupă cu studiul formării şi evoluţiei numelor care desemnează formele de relief.

OROPSÍ vb. IV tranz. **1.** A asupri, a persecuta. **2.** (Înv. şi pop.) A scoate din drepturi pe cineva; a alunga, a izgoni. ◆ A lăsa (pe cineva) la voia întîmplării; a părăsi.

OROTÍP s.n. (<germ. *Orotype*) (TIPOGR.) Maşină de cules, asemănătoare cu linotipul.

ORPIMÉNT s.n. (<fr. *orpiment*; cf.lat. *aurum* "aur"+*pigmentum* "pigment") Pigment natural de arsen, de culoare galbenă-strălucitoare, folosit în pictură, ca vopsea.

ORT s.n. (<pol. *ort*, germ. *Ort*) **1.** Monedă de argint, care reprezenta a patra parte dintr-un leu vechi sau dintr-un taler (adică zece parale). ◇ *Ortul starostesc* (sau *vătăşesc*) = taxă care se plătea unui staroste, în ţările române, pentru vinul adus la vînzare, în tîrguri. ◇ (Fam.) *A-(şi) da ortul popii* = a muri. **2.** (Înv.) A patra parte dintr-o sută.

ORTÁ s.f. (<tc. *orta*) (Înv.) **1.** (În armata turcă) Regiment de ieniceri. **2.** Unitate militară corespunzătoare unui regiment. **3.** Trupă, ceată, bandă.

ORTÁC s.m. (<scr. *ortak*) Camarad, tovarăş (de muncă, de drum etc.) ◆ P.ext. Prieten; asociat.

ÓRTIC adj. (<fr. *orthique*) *Triunghi ortic* = triunghi ale cărui vîrfuri sînt punctele de intersecţie ale înălţimilor cu laturile opuse vîrfurilor triunghiului din care sînt coborîte.
ORTICÓN s.n. (<germ. *Orthikon*) Tub de luat vederi, folosit în camerele de televiziune.
ORTICONOSCÓP s.n. (<fr. *orthiconoscope*) Orticon.
ORTO- (<fr. *ortho-*; cf.gr. *orthos* "drept") Element prim de compunere care are semnificaţia "drept", "conform cu", "corect".
ORTOCÉNTRIC, -Ă adj. (<*ortocentru*) (Despre tetraedre) Care are un ortocentru.
ORTOCÉNTRU s.n. (<fr. *orthocentre*) **1.** Punct de intersecţie a înălţimilor unui triunghi. **2.** Punct de intersecţie a înălţimilor unui tetraedru cu muchiile opuse perpendiculare.
ORTOCÉRAS s.m. (<fr. *orthoceras*; cf.gr. *orthos* "drept"+*keras* "corn") Moluscă din mările primare, cu cochilie conică dreaptă, împărţită în compartimente.
ORTOCLÁZ s.n. (<fr. *orthoclase*) (GEOL.) Ortoză.
ORTOCROMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *orthochromatique*) (Despre materiale fotografice) Care are sensibilitate cromatică la toate culorile spectrului, în afară de roşu.
ORTOCROMATÍSM s.n. (<fr. *orthochromatisme*) Caracteristică a materialelor fotografice de a fi ortocromatice.
ORTODIAGONÁL, -Ă adj. (<germ. *Orthodiagonale*) (Despre figuri geometrice) Ale cărei diagonale se intersectează sub un unghi drept.
ORTODIAGRAFÍE s.f. (<fr. *orthodiagraphie*) (Formă de) reproducere cu ajutorul razelor X, care reliefează conturul exterior şi mărimea organelor interne.
ORTODIAGRÁMĂ s.f. (<fr. *orthodiagramme*) (MED.) Traseu pe un ecran fluorescent care exprimă proiecţia conturului exterior al unui organ intern, determinată cu ajutorul razelor X.
ORTODIASCOPÍE s.f. (<fr. *orthodiascopie*) Metodă radioscopică pentru obţinerea contururilor unui obiect în mărime naturală.
ORTODONTOLOGÍE s.f. (<fr. *orthodontologie*) Disciplină stomatologică ce studiază anomaliile de poziţie, de dezvoltare etc. ale dinţilor pe arcadele dentare şi tratamentul lor.
ORTODONŢÍE s.f. (<fr. *orthodontie*) Parte a stomatologiei care are ca obiect de studiu tratamentul anomaliilor de poziţie, de dezvoltare etc. ale dinţilor pe arcadele dentare; metodă de tratament al acestor anomalii (prin aşezarea în poziţie normală a dinţilor pe arcadele dentare).
ORTODÓX, -Ă adj., s.m. şi f. (<ngr. *orthodoxos*, lat. *orthodoxus*, fr. *orthodoxe*; cf.gr. *orthos* "drept"+*doxa* "părere") **1.** Adj. Care aparţine Bisericii Creştine Răsăritene; care ţine de Biserica Creştină Răsăriteană; care este conform cu doctrina acestei biserici. **2.** S.m. şi f. Persoană de religie creştină răsăriteană; persoană care este adeptă a religiei ortodoxe. **3.** Adj. Care este conform cu o concepţie, cu o doctrină, cu o dogmă etc. considerată ca fiind singura adevărată. ◆ (Despre persoane) Care urmează cu fermitate, cu fidelitate (sau dogmatic) o doctrină, o concepţie etc. şi nu se abate de la aceasta. **4.** Adj. *Biserica Ortodoxă* = biserica creştină din Orient care s-a despărţit de cea de la Roma în 1054. Cele mai vechi biserici ortodoxe s-au format din patriarhatele orientale ale Imperiului Roman: Antiohia, Alexandria, Ierusalim şi Constantinopol. Bisericile ortodoxe sînt autocefale şi corespund, în general, unei ţări. Viaţa monastică ocupă un loc important în lumea ortodoxă. Muntele Athos (N Greciei) este cea mai mare mănăstire a creştinătăţii.
ORTODOXÍE s.f. (<ngr. *orthodoxia*, lat. *orthodoxia*, fr. *orthodoxie*) **1.** Confesiune creştină care a păstrat neschimbate dogmele, cultul şi organizarea bisericească fixate prin cele şapte sinoade ecumenice (din sec. 4-8), reprezentînd credinţa comună a bisericii unite din primul mileniu şi tradiţia apostolică menţinută prin intermediul teologiei patristice şi neopatristice; p.ext. Biserica Ortodoxă; religia ortodoxă. În anul 1054 se produce separarea canonică şi întreruperea comuniunii liturgice între Constantinopol şi Roma (*Marea Schismă*). Cauzele sînt, în primul rînd, de ordin religios, creştinii răsăriteni neadmiţînd supremaţia papei şi învăţăturile bisericii apusene privitoare la purgatoriu, la purcederea Sfîntului Duh şi de la Fiul (Filioque), la folosirea azimei (pîine nedospită, considerată de biserica răsăriteană o rămăşiţă a paştelui iudaic şi simbol al morţii, spre deosebire de pîinea dospită, folosită de ortodocşi, care reprezintă sufletul în trup, adică elementul incoruptibil), la Euharistie etc. Ortodoxia exaltă în persoana lui Iisus Hristos victoria asupra morţii şi inaugurarea (nepătrunsă de mintea omenească a) creaţiei renăscute, transfigurate. Dogma Sfintei Treimi constituie esenţa teologiei ortodoxe, cu importanţă deosebită pentru viaţa duhovnicească a credincioşilor, pentru că, aşa cum persoanele Sfintei Treimi există una în alta, într-o unitate fiinţială, tot aşa şi creştinii formează o comuniune spirituală de credinţă, de nădejde şi de iubire în Dumnezeu. Sfînta Treime reprezintă o singură esenţă divină, care subzistă ca treime de identităţi distincte: Dumnezeu-Tatăl, Fiul lui Dumnezeu şi Duhul lui Dumnezeu (Duhul Sfînt). Dumnezeu-Tatăl este izvorul şi principiul dumnezeirii. Fiul are existenţă de la Tatăl prin "naştere" din veşnicie, iar Duhul purcede veşnic, ia trup omenesc şi se manifestă în lume. Duhul primeşte existenţă de la Tatăl, dar este dat, trimis şi manifestat prin Fiul. Ortodoxia este religie de stat în Grecia, România, Republica Moldova, Bulgaria, Rusia, Ucraina, Georgia, Armenia, Serbia, Cipru. Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române a fost recunoscută de Sinodul de la Constantinopol din 1885. ◇ *Duminica ortodoxiei* = prima duminică din postul Paştilor. **2.** Conformitate cu principiile tradiţionale ale doctrinei bisericii creştine ortodoxe. **3.** Conformitate, concordanţă cu principiile tradiţionale ale unei doctrine, concepţii etc.
ORTODOXÍSM s.n. (<*ortodox*) **1.** Confesiune, religie creştină ortodoxă. **2.** Calitatea de a fi ortodox. **3.** Curent de idei şi de expresie literar-artistică creştină, apărut în perioada interbelică în România, care cultiva teme şi motive religioase ortodoxe, considerînd ortodoxia nota esenţială a românismului. Exponentul curentului a fost N.Crainic prin revista "Gîndirea". Din acest curent au mai făcut parte L.Blaga, V.Voiculescu, Şt.I.Neniţescu, C.Goran, I.M.Sadoveanu.
ORTODOXÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<*ortodoxism*) (Adept) al ortodoxismului.
ORTODRÓMĂ s.f. (<germ. *Orthodrome*, fr. *orthodromie*; cf.gr. *orthos* "drept"+*dromos* "drum") Drumul cel mai scurt care leagă două puncte de pe suprafaţa pămîntului.
ORTOÉDRIC, -Ă adj. (<fr. *orthoédrique*) (Despre poliedre) Care are feţele intersectate în unghi drept, care are planurile coordonate perpendiculare între ele. ◆
ORTOÉPIC, -Ă adj. (<fr. *orthoépique*) Care aparţine ortoepiei, privitor la ortoepie, care se referă la ortoepie.
ORTOEPÍE s.f. (<fr. *orthoépie*; cf.gr. *orthoepeia* "limbaj corect") Ansamblu de reguli proprii unei limbi care stabilesc pronunţarea corectă a cuvintelor; disciplină care se ocupă cu studiul acestor reguli.
ORTOFÓNIC, -Ă adj. (<fr. *orthophonique*) (Despre transmisiuni radioelectrice) Care nu modifică timbrul sunetului emis.
ORTOFONÍE s.f. (<fr. *orthophonie*; cf.gr. *orthos* "corect"+*phone* "sunet") Pronunţare normală sau corectă a unui fonem sau a unui grup de foneme.
ORTOFOSFÓRIC adj. (<fr. *orthophosphorique*) *Acid ortofosforic* = acid fosforic.
ORTOGENÉZĂ s.f. (<fr. *orthogenèse*; cf.gr. *orthos* "corect"+*genesis* "origine") Dezvoltare accentuată a unor caractere în generaţiile care se succedă.
ORTOGENÍE s.f. (<fr. *orthogénie*) (MED.) Dezvoltare simetrică a arcadelor dentare superioare şi inferioare, care face posibilă întîlnirea dinţilor cap la cap.
ORTOGONÁL, -Ă adj. (<fr. *orthogonal*; cf.gr. *orthos* "drept"+*gonia* "unghi") (Despre figuri geometrice) Care formează unghiuri drepte. ◇ *Proiecţie ortogonală* = proiecţie dată de picioarele perpendicularelor duse din fiecare punct de proiectat pe planul de proiecţie. ◆ (Despre curbe) Care se intersectează astfel încît tangentele lor în punctul comun sînt perpendiculare. ◆ (Despre suprafeţe) Care se intersectează astfel încît planurile lor tangente în orice punct al curbei de intersecţie sînt perpendiculare.
ORTOGONALITÁTE s.f. (<fr. *orthogonalité*) Proprietatea de a fi ortogonal.
ORTOGRAFIÁ vb. I tranz. (<fr. *orthographier*) A scrie după regulile ortografice; a aplica o anumită ortografie.
ORTOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *orthographique*) Care aparţine ortografiei, privitor la ortografie, de ortografie. ◆ Care este în conformitate cu regulile ortografiei; care este corect din punctul de vedere al ortografiei.
ORTOGRAFÍE s.f. (<lat. *orthographia*, ngr. *orthographia*; cf.gr. *orthos* "drept"+*graphein* "a scrie") Ansamblu de reguli care stabilesc scrierea corectă a cuvintelor unei limbi; aplicarea în scris a acestor reguli. ◆ Felul în care cineva scrie cuvintele.
ORTOHIDROGÉN s.n. (<fr. *orthohydrogène*) Hidrogen cu moleculele alcătuite din doi atomi ale căror nuclee au spinii paraleli.
ORTOLÁN s.m. (<fr. *ortolan*; cf.lat. *hortulanus*) Pasăre migratoare, cu penele de culoare brună-roşcată, cu capul cenuşiu-verzui şi cu guşa galbenă, apreciată pentru carnea sa (*Emberiza hortulana*).
ORTOMÁN, -Ă adj. (Pop.) **1.** Chipeş; voinic;

viteaz. **2.** (Despre ciobani) Bogat (în turme de oi). **3.** (Despre cai) Sprinten, iute.

ORTOPANCROMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *orthopanchromatique*) (Despre materiale fotografice) Care prezintă sensibilitate cromatică la toate culorile spectrului, inclusiv la roşu.

ORTOPÉD, -Ă s.m. şi f. (<*ortopedie* sau germ. *Orthopäde*) **1.** Medic specialist în ortopedie. **2.** Meseriaş care face aparate ortopedice.

ORTOPEDAGÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *orthopédagogue*) Specialist în ortopedagogie.

ORTOPEDAGOGÍE s.f. (<fr. *orthopédagogie*) Arta de a corija tulburările pedagogice prezente la copiii dificili.

ORTOPÉDIC, -Ă adj. (<fr. *orthopédique*, germ. *orthopädisch*) Care se referă la ortopedie.

ORTOPEDÍE s.f. (<fr. *orthopédie*, germ. *Orthopädie*; cf.gr. *orthos* "drept"+*paideia* "creştere") Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul şi cu tratamentul bolilor şi al deformaţiilor congenitale sau dobîndite ale oaselor şi ale articulaţiilor corpului.

ORTOPEDÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *orthopédiste*, germ. *Orthopädist*) **1.** Ortoped (**1**). **2.** Ortoped (**2**).

ORTOPNÉE s.f. (<fr. *orthopnée*; cf.gr. *orthos* "drept"+*pnoia* "respiraţie") Dispnee în care bolnavul nu poate respira decît în picioare, în poziţie dreaptă.

ORTOPÓL s.m. (<fr. *orthopôle*) Punct în care se intersectează perpendicularele coborîte pe laturile unui triunghi din proiecţiile ortogonale ale vîrfurilor acestuia pe o dreaptă din planul triunghiului.

ORTOPTÉR s.n. (<fr. *orthoptère*; cf.gr. *orthos* "drept"+*pteron* "aripă") **1.** (La pl.) Ordin de insecte care au aripile anterioare pergamentoase, cele posterioare late, membranoase şi pliate şi picioarele posterioare lungi, adaptate pentru sărit (*Orthoptera*); (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin (ex. *lăcusta, greierul*). **2.** Ornitopter.

ORTÓPTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *orthoptique*) **1.** S.f. Ramură a oftalmologiei care se ocupă cu tratamentul ambliopiei, cu educarea vederii stereoscopice şi cu tratamentul dezechilibrului muscular în strabism. **2.** Adj. Care aparţine ortopticii, privitor la ortoptică.

ORTORADIOSCOPÍE s.f. (<fr. *orthoradioscopie*) Metodă radioscopică de obţinere a contururilor unui obiect la dimensiunile sale reale.

ORTOSCÓPIC, -Ă adj. (<fr. *orthoscopique*) (Despre sisteme optice) Care formează imagini corecte, nedistorsionate.

ORTOSCOPÍE s.f. (<fr. *orthoscopie*) Calitatea unui sistem optic sau a unui obiectiv fotografic de a nu prezenta imagini deformate.

ORTOSIMPÁTIC, -Ă adj. (<fr. *orthosympathique*) (MED.) Care aparţine sistemului nervos vegetativ.

ORTOSTATÍSM s.n. (<fr. *orthostatisme*) Poziţie verticală (în picioare) a corpului.

ORTOTÉST s.n. (<*orto-*+*test*) Instrument mecanic, cu pîrghii şi cu roţi dinţate, care este folosit la măsurarea dimensiunilor pieselor prelucrate.

ORTOTÓNUS s.n. (<fr. *orthotonos*; cf.gr. *orthos* "drept"+*tonos* "tensiune") (MED.) Spasm prelungit al muşchilor capului, al trunchiului şi al membrelor, care determină o poziţie rigidă, în linie dreaptă, a corpului (specific tetanosului).

ORTOTRÓPIC, -Ă adj. (<fr. *orthotropique*; cf.gr. *orthos* "drept"+*trope* "răsucire") (FIZ.; despre corpuri) Care are aceeaşi strălucire, indiferent de direcţiile de iluminare şi de observaţie.

ORTÓZĂ s.f. (<fr. *orthose*) Feldspat potasic, cristalizat în sistemul monoclinic, cu aspect lăptos, roz sau gălbui, cu luciu sticlos, component al rocilor eruptive acide şi al unor şisturi cristaline, care se foloseşte în industria ceramicii şi a sticlei.

ORZ s.m., s.n. (lat. *hordeum*) **1.** S.m. Gen de plante anuale din familia gramineelor, cu paiul înalt, cu frunzele liniare, mai late ca ale grîului, cu spicul lung, format din mai multe rînduri de boabe, care se cultivă ca plante furajere şi industriale (*Hordeum*); plantă care face parte din acest gen. ◆ (Cu sens colectiv) Boabele acestor plante, folosite ca hrană pentru animale, în industrie şi în alimentaţia omului. **2.** S.n. (La pl.) Specii de orz. **3.** S.n. Semănătură, lan de orz.

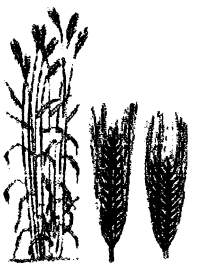

orz (1)

ORZÁR s.n., s.m. (<*orz*) **1.** S.n. Orzărie (**2**). **2.** S.m. Negustor de orz.

ORZĂRÍE s.f. (<*orz*) **1.** Teren cultivat cu orz. **2.** Depozit, hambar în care se păstrează orzul.

ORZOÁICĂ s.f. (<*orz*) Specie de orz cu spicul format numai din două rînduri de boabe, mai bogate în amidon decît ale orzului, folosită la fabricarea berii (*Hordeum distichon*). ◇ *Orzoaică-de-baltă* = plantă erbacee acvatică, submersă, cu stolonii lungi, cu frunzele liniare îngrămădite la baza tulpinii şi cu florile mici, albe-verzui (*Vallisneria spiralis*).

ORZOÁIE s.f. (<*orz*) (BOT.) Orzoaică (*Hordeum distichon*).

Os (CHIM.) Simbol pentru *osmiu*.

OS s.n. (lat. *ossum*) **1.** Element de bază al scheletului vertebratelor, de culoare albă, cu o structură dură, solidă şi rezistentă, constituit din celule şi din fibre de colagen, impregnate cu substanţe minerale (în special cu fosfat şi carbonat de calciu), care este format dintr-un strat extern de ţesut compact, acoperit de periost, şi dintr-un strat intern de ţesut spongios, avînd partea centrală umplută cu măduvă. Osul, ca element al scheletului, este simbolul fermităţii, al forţei şi al virtuţii. Conţinînd măduva, ca sîmburele miezul, osul simbolizează şi nemurirea, învierea triumfătoare. ◇ *Os iliac* (sau *coxal*) = fiecare dintre cele două oase care formează partea anterioară şi laterală a bazinului. *Os hioid* (sau *hioidian*) = os mic, în formă de potcoavă, aflat în partea superioară şi anterioară a gîtului, între baza limbii şi laringe. (ZOOL.) *Os de sepie* = cochilia internă, rudimentară a sepiei; sepion. *Os mort* = umflătură a unui os (la cai), provenită dintr-o lovitură sau transmisă pe cale ereditară. ◆ (La pl.) Oseminte. ◆ Os sau substanţă cornoasă (din coarne, din copite) prelucrată pentru a fi folosită la fabricarea unor obiecte, în industrie etc. **2.** Fig. (La pl.) Trup; fiinţă, făptură. **3.** Fig. Neam, viţă. ◇ *(A fi) din os domnesc* (sau *de domn*) = (a fi) dintr-o familie domnitoare. **4.** *Osul-iepurelui* = plantă cu florile trandafirii, îngrămădite în vîrful ramurilor spinoase, care au un miros greu (*Ononis spinosa*).

OSANÁ s.f., interj. (<sl. *osanna*) **1.** S.f. (La pl.) Cuvinte de laudă, de preamărire (exagerată). **2.** Interj. (Mai ales în imnurile şi textele religioase; acc. *osána*) Laudă! Mărire! Slavă!

OSATÚRĂ s.f. (<fr. *ossature*) **1.** Totalitatea oaselor unui vertebrat; schelet. **2.** Structură de rezistenţă a unei construcţii, a unei maşini, a unei nave etc. **3.** Fig. Constituţie internă; structură (a unui ansamblu).

OSC, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *osque*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Veche populaţie care locuia în partea centrală a Italiei; (la sg.) persoană care făcea parte din această populaţie sau era originară din partea centrală a Italiei. **2.** Adj. Care aparţine oscilor, care se referă la osci.

OSCILÁ vb. I intranz. (<lat. *oscillare*, fr. *osciller*) **1.** A se mişca alternativ în sensuri opuse; a se legăna, a se balansa. **2.** (Despre sisteme fizice) A evolua în aşa fel încît una sau mai multe dintre mărimile sale caracteristice să ia succesiv valori pozitive şi negative, simetrice în raport cu valoarea zero. **3.** Fig. A manifesta nehotărîre; a sta în cumpănă; a şovăi, a ezita; a fluctua.

OSCILÁNT, -Ă adj. (<fr. *oscillant*) **1.** Care oscilează. **2.** Fig. Şovăitor, ezitant; fluctuant.

OSCILATÓR s.n. (<*oscila*; cf.fr. *oscillateur*) **1.** Sistem fizic care poate efectua oscilaţii libere (ex. *pendul, diapazonul* etc.). **2.** Aparat sau dispozitiv care produce oscilaţii electromagnetice, fiind alimentat de la o sursă de energie (electrică). **3.** *Oscilator pilot* = oscilator care produce o oscilaţie de frecvenţă constantă folosită ca frecvenţă de referinţă. *Oscilator multispot* = oscilator care poate afişa simultan mai multe imagini.

OSCILATÓRIU, -IE adj. (<fr. *oscillatoire*) Care are un caracter oscilant; care oscilează.

OSCILÁŢIE s.f. (<lat. *oscillatio, -onis*, fr. *oscillation*) **1.** Mişcare periodică, alternativă şi simetrică a unui corp în raport cu o anumită poziţie a sa; mişcare alternativă a unui corp, într-o parte şi alta, faţă de poziţia de echilibru. **2.** (FIZ.) Variaţie periodică în timp a valorilor mărimilor caracteristice ale unui sistem fizic, însoţită de o transformare a energiei dintr-o formă în alta. **3.** Fig. Şovăială, nehotărîre; fluctuaţie.

OSCÍLĂ s.f. (<lat. *oscillum*, fr. *oscille*) (La vechii romani) Mic disc de bronz sau de marmură, împodobit cu o mască în relief (a lui Saturn sau a lui Bachus), care era atîrnat de arborii sacri sau sub colonade.

OSCILOGRÁF s.n. (<fr. *oscillographe*) Aparat care indică sau înregistrează grafic variaţia unei mărimi fizice variabile în funcţie de timp.

OSCILOGRAFÍE s.f. (<fr. *oscillographie*)

Înregistrare a oscilaţiilor cu ajutorul oscilografului.
OSCILOGRÁMĂ s.f. (<fr. *oscillogramme*) Diagramă obţinută cu ajutorul unui oscilograf.
OSCILOMETRÍE s.f. (<fr. *oscillométrie*) (MED.) Măsurare a amplitudinii modificărilor de volum ale arterelor periferice.
OSCILOMÉTRU s.n. (<fr. *oscillomètre*) Aparat pentru determinarea oscilaţiilor pulsatile ale pereţilor arteriali, care permite înregistrarea directă a tensiunii arteriale.
OSCILOSCÓP s.n. (<fr. *oscilloscope*) Aparat de măsură pentru observarea vizuală a curbelor care reprezintă variaţia în timp a unor mărimi fizice, de obicei electrice, fără a le înregistra.
OSCÚL s.n. (<fr. *oscule*; cf.lat. *osculum* "gură mică, deschizătură") Orificiu, mai mare decît porul, pe suprafaţa unor spongieri, prin care este eliminată apa încărcată cu hrană nedigerată şi cu produşi de dezasimilaţie.
OSCULATÓR, -OÁRE adj. (<fr. *osculateur*; cf.lat. *osculari* "a se săruta") (Despre curbe, suprafeţe) Care se află în contact de oscilaţie.
OSCULÁŢIE s.f. (<fr. *osculation*) (MAT.) Contact, mai strîns decît contactul de tangenţă, între o curbă sau o suprafaţă şi o altă curbă sau cu o altă suprafaţă.
OSEÍNĂ s.f. (<fr. *osséine*) Substanţă organică proteică, cu moleculă complexă, care constituie partea fundamentală a osului.
OSEMÍNTE s.n. pl. (<lat. *ossamenta*, fr. *ossements*) Oase uscate şi descărnate care rămîn dintr-o fiinţă după moarte.
OSIÁNIC, -Ă adj. (<fr. *ossianique*; cf.n.pr. *Ossian*, poet legendar irlandez) Care aparţine lui Ossian, privitor la Ossian sau la poemele atribuite acestuia; care seamănă cu poemele atribuite lui Ossian.
OSIANÍSM s.n. (<fr. *ossianisme*) Atmosferă proprie poemelor osianice; imitaţie a poemelor osianice.
ÓSIE s.f. (<sl. *osi*) Arbore sau ax terminat la cele două capete cu fusuri pe care se montează roţile unui vehicul rutier.
OSIFICÁ vb. I refl. (<fr. *ossifier*) (Despre părţile cartilaginoase sau membranoase ale corpului) A se transforma în os; a căpăta consistenţa osului, a se întări ca un os.
OSÎNDĂ s.f. (<*osîndi*) (Pop.) **1.** Pedeapsă, condamnare (printr-o sentinţă judecătorească). **2.** Fig. Blestem; nenorocire.
OSÎNDÍ vb. IV tranz. (<sl. *osonditi*) (Pop.) **1.** A pedepsi, a condamna (printr-o sentinţă judecătorească). ◆ A dezaproba, a critica. **2.** A sili, a obliga; a constrînge, a forţa.
OSÎNDÍT, -Ă adj. (<*osîndi*) (Pop.; şi substantivat) **1.** Condamnat. ◆ Pedepsit. **2.** Fig. Blestemat; năpăstuit.
OSÎNZĂ s.f. (lat. *absungia*) **1.** Grăsime de porc provenită din cavitatea abdominală. **2.** Grăsime depusă pe diferite organe sau pe diferite părţi ale corpului uman. **3.** Fig. Bunăstare; bogăţie.
OSMÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<*osmanlîu*) (Înv.) **1.** S.m. şi f. Turc. **2.** Adj. Turcesc. ◇ *Limba osmană* = limba turcă.
OSMANLÎU, -ÍE s.m. şi f., adj. (<tc. *osmanlı*) (Înv.) **1.** S.m. şi f. Turc. **2.** Adj. Turcesc.
OSMIRÍDIU s.n. (<fr. *osmiridium*) Aliaj de osmiu şi iridiu, caracterizat prin duritate mare, care se foloseşte la fabricarea axelor pentru mecanismele de ceasornic, a vîrfurilor peniţelor de stilou etc.
ÓSMIU s.n. (<fr. *osmium*; cf.gr. *osme* "miros") Element chimic (*Os*; nr.at. 76; m.at. 190,2; p.t. 2700°C), metal platinic, de culoare albă-cenuşie, foarte dur, casant, care se găseşte în natură aliat cu celelalte metale platinice şi care se întrebuinţează sub formă de aliaje cu iridiul, wolframul etc. A fost descoperit de S.Tennant în 1804.
OSMOLOGÍE s.f. (<fr. *osmologie*; cf.gr. *osme* "miros"+*logos* "studiu") Studiul mirosurilor, al parfumurilor.
OSMOMETRÍE s.f. (<fr. *osmométrie*) Parte a fizicii care studiază determinarea presiunilor osmotice.
OSMOMÉTRU s.n. (<fr. *osmomètre*; cf.gr. *osmos* "impuls"+*metron* "măsură") Instrument pentru măsurarea presiunii osmotice a unei soluţii.
OSMOREGLÁRE s.f. (<*osmo*[ză]+*reglare*) Totalitatea proceselor prin care se asigură o valoare relativ constantă a presiunii osmotice a lichidelor din organism.
OSMÓTIC, -Ă adj. (<fr. *osmotique*) Care aparţine osmozei; care ţine de osmoză; care are caracterul, aspectul unei osmoze. ◇ *Presiune osmotică* = presiune care apare în soluţii şi care produce fenomenul de osmoză.
OSMÓZĂ s.f. (<fr. *osmose*, germ. *Osmose*; cf.gr. *osmos* "impuls") **1.** Proces de difuzie a unui solvent într-o soluţie a lui sau de trecere a acestuia de la o soluţie mai diluată la una mai concentrată printr-o membrană semipermeabilă (care separă cele două lichide) pînă la echilibrarea presiunilor osmotice; amestec a două soluţii separate printr-o membrană. **2.** Fig. Întrepătrundere, influenţă reciprocă între două sau mai multe elemente, fenomene etc.
OSÓS, -OÁSĂ adj. (<*os*) **1.** Care aparţine oaselor; care ţine de oase, privitor la oase; asemănător cu oasele. ◇ *Sistem osos* = totalitatea oaselor din organismul vertebratelor; schelet. **2.** Cu oase mari; p.ext. slab, uscăţiv.
OSPĂTÁ vb. I tranz. (lat. *hospitare*) A oferi unui oaspete mîncare şi băutură. ◆ Tranz., intranz. şi refl. (Pop.) A mînca; p.ext. a petrece.
OSPĂTÁR s.m. (<*ospăta*) **1.** Angajat din sectorul comercial care serveşte consumatorii într-un local şi care încasează contravaloarea consumaţiei; chelner. **2.** (Înv.) Proprietar, patron al unui birt, al unei ospătării etc.; hangiu.
OSPĂTĂRÍŢĂ s.f. (<*ospătar*) **1.** Angajată din sectorul comercial care serveşte consumatorii într-un local şi care încasează contravaloarea consumaţiei; chelneriţă. **2.** (Înv.) Proprietară, patroană a unui birt, a unei ospătării etc.; hangiţă.
OSPĂŢ s.n. (lat. *hospitium*) Masă mare, organizată în diferite împrejurări festive. ◆ Petrecere cu masă mare. ◆ (Pop.) Masă, mîncare îmbelşugată.
OSPÍCIU s.n. (<lat. *hospitium*, fr. *hospice*, germ. *Hospiz*) Spital sau sanatoriu unde sînt trataţi bolnavii cu afecţiuni psihice; casă de nebuni.
OSPITALIÉR, -Ă adj. (<fr. *hospitalier*) (Despre persoane) Care primeşte cu plăcere oaspeţi; care se poartă foarte amabil cu oaspeţii. ◆ (Despre ţări, oraşe etc.) În care eşti bine primit; în care te simţi bine; care oferă ospitalitate.
OSPITALITÁTE s.f. (<fr. *hospitalité*, lat. *hospitalitas, -atis*) Calitatea, însuşirea de a fi ospitalier. ◆ Primire, găzduire bună, oferită cuiva.
ÓSRAM s.n. (<germ. *Osram*) Aliaj de osmiu şi wolfram, folosit la fabricarea filamentelor de becuri electrice cu incandescenţă.
OSTÁŞ s.m. (<*oaste*) Persoană care serveşte în armată; persoană care face serviciul militar; soldat, militar. ◆ Fig. Militant, luptător (pentru o cauză).
OSTÁTIC (OSTÁTEC) s.m. (<it. *ostatico*) Persoană civilă reţinută de un stat, de o organizaţie etc. drept garanţie pentru îndeplinirea unor obligaţii, promisiuni, convenţii, pentru prevenirea unor acte de ostilitate etc. pînă la rezolvarea litigiului în favoarea statului, organizaţiei etc. care a sechestrat această persoană.
OSTEÍTĂ s.f. (<fr. *ostéite*) Inflamaţie acută sau cronică a unui os; boală care constă în această inflamaţie.
OSTENEÁLĂ s.f. (<*osteni*) (Înv. şi pop.) **1.** Starea celui ostenit. **2.** Muncă grea, extenuantă; efort, strădanie.
OSTENÍ vb. IV (<sl. *ustanon*, bg. *ustan'a*, rus. *ustat'*) (Înv. şi pop.) **1.** Intranz. A obosi. **2.** Intranz. şi refl. A depune un efort; a se strădui, a se trudi. ◆ Tranz. A supune la un efort, a obosi pe cineva. **3.** Intranz. şi refl. A obosi mergînd. ◆ P.ext. A se duce undeva.
OSTENSÍBIL, -Ă adj. (<fr. *ostensible*) Vizibil; p.ext. evident.
OSTENTATÍV, -Ă adj. (<it. *ostentativo*, germ. *ostentativ*) Care este făcut cu intenţia de a scoate în evidenţă, de a provoca, de a impresiona în mod deosebit; demonstrativ, provocator.
OSTENTATÓRIU, -IE adj. (<fr. *ostentatoire*) Ostentativ.
OSTENTÁŢIE (OSTENTAŢIÚNE) s.f. (<lat. *ostentatio, -onis*, fr. *ostentation*) Afişare în mod provocator a unei însuşiri, a unei calităţi; prezentare demonstrativă a ceva, etalare pretenţioasă a unei calităţi, a unui avantaj; gest, atitudine ostentativă.
OSTEO- (<fr. *ostéo-*, it. *osteo-*; cf.gr. *osteon* "os") Element prim de compunere care are semnificaţia "osos", "care aparţine oaselor", "referitor la oase".
OSTEOARTRÍTĂ s.f. (<fr. *ostéo-arthrite*) Inflamaţie a articulaţiei şi a părţii osoase din jur.
OSTEOBLÁST s.n. (<fr. *ostéoblaste*; cf.gr. *osteon* "os"+*blastos* "germene") Celulă osoasă tînără din care se formează osteocitul.
OSTEOCÍT s.n. (<fr. *ostéocyte*; cf.gr. *osteon* "os"+*kytos* "celulă") Celulă osoasă matură, care prezintă prelungiri numeroase şi ramificate.
OSTEOCLÁST s.n. (<fr. *ostéoclaste*; cf.gr. *osteon* "os"+*klastos* "spart") **1.** Celulă din sînge care distruge partea internă a osului pe măsură ce la suprafaţa lui se depun noi straturi de substanţă osoasă. **2.** Instrument chirurgical pentru sfărîmarea oaselor.
OSTEOCLAZÍE s.f. (<fr. *ostéoclasie*) **1.** Resorbţie osoasă datorită osteoclastelor. **2.** Operaţie chirurgicală prin care se sfărîmă anumite oase.

OSTEOFIBRÓZĂ s.f. (<fr. *ostéofibrose*) Boală a animalelor care se manifestă prin îngroşarea şi prin deformarea oaselor (capului şi ale membrelor) în urma demineralizării.
OSTEOFÍT s.n. (<fr. *ostéophyte*; cf.gr. *osteon* "os"+*phyton* "vegetaţie") Proliferare anormală a ţesutului osos în apropierea unei articulaţii vertebrale inflamate, cu formarea unei mici tumori osoase; cioc-de-papagal.
OSTEOFLEBÍTĂ s.f. (<fr. *ostéophlebite*) Inflamaţie a venelor din interiorul oaselor.
OSTEOFÓN s.n. (<fr. *ostéophone*) Dispozitiv electroacustic care transmite sunetele exterioare în urechea internă prin intermediul sistemului osos al capului.
OSTEOGÉN, -Ă adj. (<fr. *ostéogène*) Care produce ţesut osos.
OSTEOGENÉZĂ s.f. (<fr. *ostéogenèse*; cf.gr. *osteon* "os"+*genesis* "naştere") **1.** Proces de formare a ţesutului osos. **2.** Ramură a embriologiei care studiază formarea ţesutului osos.
OSTEOÍD, -Ă adj. (<fr. *ostéoïde*) Care este asemănător structurii, naturii osului.
OSTEOLÍT s.m. (<fr. *ostéolithe*; cf.gr. *osteon* "os"+*lithos* "piatră") Os fosilizat.
OSTEOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *ostéologue*) Specialist în osteologie.
OSTEOLOGÍE s.f. (<fr. *ostéologie*; cf.gr. *osteon* "os"+*logos* "studiu") Ramură a anatomiei care se ocupă cu studiul oaselor.
OSTEÓM s.n. (<fr. *ostéome*) Tumoare formată din ţesut osos.
OSTEOMALACÍE s.f. (<fr. *ostéomalacie*; cf.gr. *osteon* "os"+*malakia* "moliciune") Afecţiune caracterizată printr-o decalcificare progresivă a oaselor (cu păstrarea scheletului conjunctiv al osului), ca urmare a unor tulburări grave ale metabolismului fosforului şi al calciului.
OSTEOMIELÍTĂ s.f. (<fr. *ostéomyélite*; cf.gr. *osteon* "os"+*myelos* "măduvă") Osteită de natură infecţioasă (provocată de stafilococul auriu), localizată, mai ales, la nivelul măduvei oaselor.
OSTEONECRÓZĂ s.f. (<fr. *ostéonécrose*; cf.gr. *osteon* "os"+*nekrosis* "moarte") Necroză a unui os.
OSTEOPATÍE s.f. (<fr. *ostéopathie*) Nume generic pentru bolile unui os sau ale sistemului osos.
OSTEOPLASTÍE s.f. (<fr. *ostéoplastie*; cf.gr. *osteon* "os"+*plassein* "a modela") Operaţie de înlocuire a unui (fragment de) os cu bucăţi corespunzătoare de os, de metal sau de material plastic.
OSTEOPORÓZĂ s.f. (<fr. *ostéoporose*; cf. gr. *osteon* "os"+*poros* "por, canal") Stare patologică manifestată prin rarefierea oaselor, cu formarea unor cavităţi de diverse dimensiuni, ca urmare a dilatării canaliculelor osoase.
OSTEOSARCÓM s.n. (<fr. *ostéosarcome*) Tumoare malignă (de natură conjunctivă) a ţesutului osos.
OSTEOSCLERÓZĂ s.f. (<fr. *ostéosclérose*) Condensare a ţesutului osos.
OSTEOSINTÉZĂ s.f. (<fr. *ostéosynthèse*) Intervenţie chirurgicală care are drept scop reunirea şi imobilizarea printr-o tijă metalică a fragmentelor unui os fracturat.
OSTEOTOMÍE s.f. (<fr. *ostéotomie*; cf.gr. *osteon* "os"+*tomie* "tăiere") Rezecţie a unui os pentru a remedia o deformaţie a acestuia sau în scop terapeutic.
OSTEÓZĂ s.f. (<fr. *ostéose*) Afecţiune în urma unei secreţii exagerate de hormon paratiroidian, care se caracterizează prin decalcifiere osoasă generalizată, prin fracturi multiple şi prin depuneri de săruri de calciu în piele şi în diverse organe.
ÓSTIE[1] s.f. (<sl. *osti*) **1.** (Înv.) Furcă. **2.** Unealtă de pescuit în forma unei furci cu mai mulţi dinţi, care se înfige în corpul peştilor. **3.** (BIS.) Cuţit cu lama triunghiulară, în formă de lance, cu ajutorul căruia se taie şi se scoate agnetul din prescură.
ÓSTIE[2] s.f. (<lat. *hostia*, it. *ostia*, germ. *Hostie*) Pîine nedospită, care serveşte la cumineCătură în cultul catolic şi în cel luteran; azimă.
ÓSTIE[3] s.f. (<lat. *ostium*) Orificiu situat între auriculele şi ventriculele inimii, precum şi între acestea şi arterele mari ale capului.
OSTÍL, -Ă adj. (<fr. *hostile*, lat. *hostilis*) Care are o comportare, o atitudine duşmănoasă (faţă de cineva); care manifestă antipatie, ură faţă de cineva sau de ceva.
OSTILITÁTE s.f. (<fr. *hostilité*, lat. *hostilitas, -atis*) **1.** Atitudine, comportare ostilă. **2.** (La pl.) Operaţii militare întreprinse de trupele unor state în timp de război.
OSTINÁTO adj. invar., s.n. (<it. *ostinato*) (MUZ.) **1.** Adj. invar. Care se repetă de mai multe ori. **2.** S.n. Procedeu care constă în revenirea stăruitoare a unui motiv melodic sau ritmic, însoţit de fiecare dată de alte motive.
OSTIÓLĂ s.f. (<lat. *ostiolum*, fr. *ostiole*) Orificiu microscopic în ţesuturile epidermice ale plantelor, prin care se face schimbul de gaze dintre spaţiile intercelulare din frunze sau din tulpinile verzi şi atmosferă.
OSTRÁCĂ s.f. (<ngr. *ostrakon*) **1.** (ZOOL.; înv.) Stridie (*Ostrea edulis*). **2.** Cochilie (sau bucată de ceramică) pe care fiecare locuitor din vechea Atenă scria numele persoanei pe care o considera periculoasă, pentru a fi exilată temporar din Atica.
OSTRACÉE s.f. (<fr. *ostracée*; cf.gr. *ostrakon* "cochilie") (La pl.) Subordin de moluşte lamelibranhiate al căror tip este stridia; (şi la sg.) animal care face parte din acest subordin.
OSTRACÍSM s.n. (<fr. *ostracisme*) **1.** (În Grecia antică) Formă de judecată a adunării poporului prin care un cetăţean, considerat primejdios pentru stabilitatea regimului, era exilat pe o perioadă de zece ani. **2.** Persecuţie.
OSTRACÍTĂ s.f. (<fr. *ostracite*) Stridie fosilă.
OSTRACIZÁ vb. I tranz. (<fr. *ostraciser*) **1.** A îndepărta, a înlătura temporar pe cineva din viaţa publică, dintr-un colectiv etc.; a exila, a exclude, a proscrie. **2.** A persecuta.
OSTRACÓD s.n. (<fr. *ostracode*) (La pl.) Ordin de crustacee inferioare, mici, cu corpul nesegmentat, aflat într-o cochilie bivalvă; (şi la sg.) crustaceu din acest ordin (ex. *dafnia*).
OSTRACODÉRM s.m. (<fr. *ostracoderme*; cf.gr. *ostrakon* "cochilie"+*derma* "piele") (La pl.) Subclasă de vertebrate fosile marine, lipsite de maxilarul inferior, cu corpul plat sau fusiform, acoperit de plăci osoase şi de solzi, care au trăit în mările paleozoice; (şi la sg.) animal din această subclasă.
OSTREICULTÓR s.m. (<fr. *ostréiculteur*) Persoană care se ocupă cu ostreicultura.
OSTREICULTÚRĂ s.f. (<fr. *ostréiculture*) **1.** Cultura stridiilor. **2.** Ramură a zootehniei care se ocupă cu cultura stridiilor.
OSTRÉŢ s.n. (<bg. *ostreţ*) **1.** Fiecare dintre şipcile din care se fac gardurile sau diferite îngrădituri. ◆ Vergea de fier; zăbrea. **2.** Împletitură de nuiele sau de trestie, aşezată de-a curmezişul unei ape pentru a opri trecerea peştilor (în vederea pescuitului).
OSTROGÓT, -Ă s.m. şi f., adj. (<lat. *Ostrogothus*, fr. *ostrogot*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie formată din triburile germanice medievale ale goţilor de răsărit; (la sg.) persoană care făcea parte din fiecare dintre aceste triburi germanice. **2.** Adj. Care aparţine ostrogoţilor, privitor la ostrogoţi.
OSTROPÉL s.n. Fel de mîncare preparată din carne (de miel), cu sos din bulion, oţet, făină şi usturoi; p. restr. sosul acestei mîncări.
OSTRÓV s.n. (<sl. *ostrovŭ*) **1.** (Înv.) Insulă (în mare). **2.** Insulă formată pe cursul unei ape în urma unui proces de acumulare din albia minoră a rîului. **3.** (Înv.) Ţinut, loc, oraş situat în apropierea mării sau a unui fluviu.
OSUÁR s.n. (<lat. *ossuarium*, fr. *ossuaire*) **1.** Loc sau construcţie unde se depun osemintele rezultate din deshumări. **2.** Monument funerar comemorativ, într-un cimitir sau într-un loc istoric, unde sînt depuse osemintele ostaşilor căzuţi într-o bătălie.
OŞTEÁN s.m. (<*oaste*) (Înv. şi pop.) Ostaş.
OŞTÍRE s.f. (<*oşti*, înv. "a se lupta") Armată.
OTALGÍE s.f. (<fr. *otalgie*; cf.gr. *ous, otos* "ureche"+*algos* "durere") Durere localizată la ureche din cauza inflamaţiei acesteia sau a unei boli a organelor vecine.
OTÁRIE s.f. (<fr. *otarie*; cf.gr. *otarion* "mică ureche") Mamifer carnivor din Oceanul Pacific, asemănător cu foca, care are pavilioane la urechi şi membre mai lungi, ce îi permit o deplasare mai uşoară pe pămînt (*Otaria jubata*).
OTÁVĂ s.f. (<bg., scr. *otava*) Iarbă care creşte la scurt timp după cosire sau după păşunat şi care se poate cosi din nou, în acelaşi an. ◆ P.ext. Loc unde creşte această iarbă.
OTĂVÍ vb. IV intranz. (<*otavă*) (Despre iarbă) A creşte din nou, în acelaşi an, după cosire sau după păşunat. ◆ (Despre terenuri) A se acoperi cu otavă.
OTÍC s.n. (<scr. *otik*) Lopăţică pentru curăţarea brăzdarului şi a cormanei plugului de pămînt.
OTÍTĂ s.f. (<fr. *otite*) Inflamaţie acută sau cronică a membranei care acoperă canalul auditiv.
OT(O)- (<fr., it. *ot(o)-*; cf.gr. *ous, otos* "ureche") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) ureche", "auditiv", "de ureche".
OTOCÍST s.n. (<fr. *otocyste*; cf.gr. *ous, otos* "ureche"+*kystis* "vezicuă") Organ auditiv al nevertebratelor, format dintr-o veziculă plină cu lichid şi cu otolite.
OTOLÍT s.n. (<fr. *otolithe*; cf.gr. *ous, otos* "ureche"+*lithos* "piatră") Corpuscul calcaros din urechea internă a vertebratelor sau din vezicula auditivă a nevertebratelor, care serveşte la formarea senzaţiei de echilibru sau la transmiterea vibraţiilor sonore.
OTOLÓG s.m. şi f. (<*otologie*) Medic specialist în otologie.

OTOLOGÍE s.f. (<fr. *otologie*; cf.gr. *ous, otos* "ureche"+*logos* "studiu") Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul urechii din punct de vedere anatomic şi patologic.

OTOMÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<lat. *othomannus*, fr. *ottoman*, it. *ottomano*, germ. *Ottomane*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie turcă din Asia Mică, de religie mahomedană, care, sub conducerea lui Osman (Otoman) I, a creat, în 1281, un stat feudal militar; (la sg.) persoană care aparţinea acestei populaţii. **2.** Adj. Care aparţine otomanilor, care ţine de otomani, privitor la otomani.

OTOMÁNĂ s.f. (<fr. *ottomane*, it. *ottomana*, germ. *Ottomane*) (Înv.) **1.** Canapea, sofa. **2.** Varietate de stofă groasă.

OTOMICÓZĂ s.f. (<fr. *otomycose*) Inflamaţie a canalului auditiv extern şi a timpanului, cauzată de paraziţi vegetali.

OTOPATÍE s.f. (<fr. *otopathie*) Nume generic pentru bolile aparatului auditiv.

OTOPLASTÍE s.f. (<fr. *otoplastie*) Refacere plastică a urechii externe.

OTORAGÍE s.f. (<fr. *otorragie*; cf.gr. *ous, otos* "ureche"+*rhegnynai* "a curge") Scurgere abundentă de sînge din ureche, din cauza unei tumori, a vegetaţiilor, polipilor etc.

OTORÉE s.f. (<fr. *otorrhée*; cf.gr. *ous, otos* "ureche"+*rhein* "a curge") Scurgere de puroi din ureche care survine, de obicei, în cursul otitei.

OTORINOLARINGOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<*otorinolaringologie*) Medic specialist în otorinolaringologie.

OTORINOLARINGOLOGÍE s.f. (<fr. *otorhino-laryngologie*; cf.gr. *ous, otos* "ureche"+*rhis* "nas"+*larynx* "laringe"+*logos* "studiu") Ramură a medicinei care studiază anatomia, fiziologia şi patologia urechii, ale nasului şi laringelui.

OTOSCLERÓZĂ s.f. (<fr. *otosclérose*; cf.gr. *ous, otos* "ureche"+*sklerosis* "întărire") Scleroză a timpanului.

OTOSCÓP s.n. (<fr. *otoscope*) Instrument optic pentru examinarea conductului auditiv extern şi a timpanului.

OTOSCOPÍE s.f. (<fr. *otoscopie*) Examinare a conductului auditiv extern şi a timpanului cu ajutorul otoscopului.

ÓTOVA adj. invar. (Adesea adverbial) Care are aceeaşi formă. ◆ (Despre oameni) Care nu are talie marcată. ◆ Fig. Monoton, uniform.

OTPÚST s.n. (<sl. *otŭpustŭ*, rus. *otpusk*) Formulă sacramentală de binecuvînate, rostită de preotul ortodox la sfîrşitul slujbei. ◆ Sfîrşitul slujbei religioase, la ortodocşi.

OTRÁVĂ s.f. (<sl. *otrava*) **1.** Substanţă (chimică) toxică, care, introdusă sau formată în organism, provoacă leziuni grave şi tulburări importante în funcţiile organice esenţiale şi uneori moartea. **2.** Fig. Ceea ce provoacă un necaz, o stare de amărăciune etc. **3.** Epitet pentru o persoană foarte rea.

OTRĂŢÉL s.f. (cf. magh. *atracél*) Plantă erbacee din familia boraginaceelor, cu frunzele păroase pe ambele feţe şi cu florile galbene (*Onosma arenarium*). ◇ *Otrăţel-de-apă* = plantă acvatică, carnivoră, care are frunzele prevăzute cu vezicule (în care se prind animale acvatice mici) şi florile galbene (*Utricularia vulgaris*).

OTRĂVÍ vb. IV (<sl. *otraviti*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) intoxica cu otravă; a ucide sau a fi ucis cu ajutorul otrăvii. ◆ Tranz. A pune otravă în apă, în alimente etc. **2.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) supăra, a (se) amărî. **3.** Tranz. Fig. A corupe, a perverti.

OTRĂVITÓR,-OÁRE adj. (<*otrăvi*) **1.** Care conţine otravă, care otrăveşte. **2.** Fig. Care corupe, care perverteşte.

OTREÁPĂ s.f. (<sl. *otrepi*) **1.** Cîrpă (de şters); zdreanţă. **2.** Fig. Om de nimic, fără caracter. **3.** Femeie de moravuri uşoare.

OTRIŢÁNIE s.f. (<sl. *otriţanie*) Lepădare de Satana (la botez).

OŢÉL s.n. (<sl. *ocĕlŭ*) **1.** Aliaj de fier cu carbon (şi cu alte elemente, ca impurităţi sau adăugate intenţionat pentru a da aliajului proprietăţi fizico-mecanice speciale), care are o largă folosire în tehnică, datorită rezistenţei, durităţii, elasticităţii sale. ◇ *Oţel-carbon* = aliaj fier-carbon cu maximum 1,7% carbon, care conţine siliciu, sulf, fosfor şi mangan ca impurităţi normale. **2.** (La pl.) Sorturi diferite de oţel; obiecte fabricate din oţel. **3.** (La pl.) Mecanism de declanşare la puştile şi la pistoalele de tip vechi, alcătuit din cocoş, cremene şi amnar. ◆ Armă.

OŢELÁR s.m. (<*oţel*) Lucrător calificat care efectuează, într-o oţelărie, operaţiile necesare pentru elaborarea şarjei de oţel (şi întreţine vatra cuptorului).

OŢELĂRÍE[1] s.f. (<*oţelar*) Meseria oţelarilor.

OŢELĂRÍE[2] s.f. (<*oţel*) Întreprindere industrială sau secţie a unei uzine metalurgice în care se elaborează şarjele de oţel.

OŢELÍ vb. IV (<*oţel*) **1.** Tranz. A mări duritatea unei piese metalice prin călire. **2.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) întări, a (se) deprinde cu toate greutăţile.

OŢÉT s.n. (<sl. *ocĭtŭ*) Lichid cu gust acru, obţinut prin oxidarea alcoolului etilic din diverse lichide alcoolice (vin, bere etc.), prin diluarea cu apă a acidului acetic concentrat sau prin fermentaţia acetică a soluţiilor de malţ, de glucoză etc., care este folosit în alimentaţie drept condiment sau conservant.

OŢETÁR s.m., s.n. (<*oţet*) **1.** S.m. Arbore originar din America de Nord, cu frunzele compuse (utilizate în tăbăcărie), cu florile verzui şi cu fructele roşii (folosite la fabricarea oţetului), care este cultivat ca arbore ornamental şi care este utilizat la lucrări de consolidare a coastelor erodate (*Rhus typhina*). ◇ *Oţetar fals* = arbore cu scoarţa netedă, cu frunzele mari, compuse din 11-15 foliole, cu florile mici, galbene-verzui, care are lemnul nerezistent, casant (*Ailanthus altissima*). **2.** S.n. Serviciu de masă compus din sticluţe în care se pun oţet şi untdelemn.

OŢETÍ vb. IV refl. (<*oţet*) **1.** (Despre vinuri) A se transforma în oţet; a se acri. **2.** Fig. A deveni aspru, mînios, sever, neprietenos.

OŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *otiosus*) Care este de prisos, nefolositor, inutil.

OU s.n. (lat. *ovum*) **1.** Celulă diploidă care rezultă din fecundarea ovulului de către un spermatozoid şi din care, prin diviziuni repetate, se dezvoltă un nou organism; zigot. Oul este un simbol universal, legat de geneza lumii şi de diferenţierea sa progresivă. ◆ (BOT.) Celulă reproducătoare care rezultă din fuziunea a doi gameţi. **2.** Ou de pasăre, protejat de o coajă calcaroasă, alcătuit din două membrane, din albuş şi din gălbenuş, care se foloseşte ca aliment. ◇ *Oul lui Columb* = problemă rezolvată de cineva în mod foarte simplu (presupunînd ingeniozitate), deşi anterior nu i se găsise soluţia. ◆ Obiect în forma unui ou de pasăre.

OUĂ vb. I intranz., refl. şi tranz. (<*ou*) (Despre păsări, insecte) A face ouă.

OUŞÓR s.n. (<*ou*) **1.** Diminutiv al lui ou. **2.** Plantă erbacee, montană, din familia liliaceelor, cu frunzele alungite, ovale, cu florile albe-verzui şi cu fructele de forma unor boabe lunguiete, roşii, pline cu numeroase seminţe (*Streptopus amplexifolius*).

OUT adv., adj. invar. (cuv. engl.) Exclus.

OUTPUT s.n. (cuv. engl.) **1.** (ELECTRON.) Punct al unui sistem, al unui aparat sau aparat electronic prin care un semnal este transferat spre exterior. **2.** (INFORM.) Transfer al informaţiei din memoria calculatorului spre exterior.

OUTSIDER subst. (cuv. engl.) **1.** Cal care nu are şanse să cîştige într-un concurs hipic. **2.** Concurent sau echipă care, teoretic, nu are şansa de a cîştiga într-o competiţie sportivă. **3.** Întreprindere rămasă în afara unei organizaţii monopoliste.

OVÁL, -Ă adj., s.n. (<fr. *ovale*, it. *ovale*, germ. *oval*; cf.lat. *ovum* "ou") **1.** Adj. Care are formă alungită, asemănătoare cu a oului de găină. **2.** S.n. Curbă convexă închisă, cu o axă de simetrie, a cărei curbură este mai mare în punctele de intersecţie cu axa decît în oricare alt punct al ei; formă sau contur asemănător cu figura descrisă mai sus.

OVALBUMÍNĂ s.f. (<fr. *ovalbumine*) Albumină prezentă în albuşul de ou.

OVALIZÁ vb. I refl. (<fr. *ovaliser*) (Despre corpuri cilindrice) A se deforma astfel încît secţiunea circulară devine ovală.

OVÁR s.n. (<lat. *ovarium*, fr. *ovaire*) **1.** Fiecare dintre cele două glande de reproducere ale femelei, care conţine celulele germinative şi ovulele (şi care secretă foliculina şi progesteronul). **2.** (BOT.) Partea inferioară a pistilului, formată din carpele, care conţine ovulele şi care, după fecundaţie, se transformă în fruct.

OVARIÁN, -Ă adj. (<fr. *ovarien*) Care aparţine ovarelor (**1**), care se referă la ovare. ◇ *Foliculi ovarieni* = vezicule de mărimi şi forme diferite, în care se formează ovulul şi foliculina.

OVARIECTOMÍE s.f. (<fr. *ovariectomie*) Operaţie care constă în extirparea unuia sau a ambelor ovare.

OVARIOCÉL s.n. (<fr. *ovariocèle*) Hernie a ovarului (**1**).

OVARIOPATÍE s.f. (<fr. *ovariopathie*) Nume generic pentru afecţiunile ovarului (**1**).

OVARIOTOMÍE s.f. (<fr. *ovariotomie*) Intervenţie chirurgicală care constă în secţionarea ovarului (**1**).

OVARÍTĂ s.f. (<fr. *ovarite*) Inflamaţie acută sau cronică a ovarului, însoţită, de cele mai multe ori, de inflamaţia trompelor uterine; boală care constă în această inflamaţie.

OVÁT, -Ă adj. (<lat. *ovatus*) (Despre frunze, petale, sepale etc.) Care are lăţimea cea mai mare în treimea inferioară; care este în formă de ou.

OVÁŢIE s.f. (<lat. *ovatio, -onis*, fr. *ovation*) **1.** (În Roma antică) Ceremonie în onoarea unui comandant victorios, însoţită de sacrificiul unui miel. **2.** (Mai ales la pl.) Manifestare publică entuziastă de admiraţie şi de aprobare, exprimată prin aclamaţii, prin urale, prin aplauze faţă de o persoană, de o acţiune, de o iniţiativă etc. (în cadrul unei serbări, al unei adunări etc.).

OVAŢIONÁ vb. I tranz. (<fr. *ovationner*) A-şi manifesta admiraţia, simpatia, aprobarea pentru cineva sau pentru ceva prin ovaţii.

ÓVĂ s.f. (<fr. *ove*; cf.lat. *ovum* "ou") Ornament în formă de ou, folosit la decorarea în relief a mulurilor, a cornişelor şi a capitelurilor, în ornamentaţia mobilierului sculptat, în giuvaiergerie.

OVĂSCIÓR s.n. (<*ovăs*) Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunzele liniare şi cu spiculeţele în panicule lungi, cultivată ca plantă furajeră (*Arrhenatherum elatius*).

OVĂZ (OVĂS) s.m., s.n. (<sl. *ovesŭ*) **1.** S.m. Plantă erbacee, furajeră, din familia gramineelor, cu frunzele liniare şi cu inflorescenţa ramificată (*Avena sativa*). **2.** S.n. (Cu sens colectiv) Seminţe de ovăz, folosite ca hrană pentru cai. **3.** S.n. (La pl.) Lanuri de ovăz.

ovăz (1)

OVER subst. (cuv. engl.) Stil de înot rapid pe o parte, cu picioarele în formă de foarfece, cu braţul adus din spate în faţă pe deasupra apei.

OVERLOCK s.n. (cuv. engl.) Maşină de cusut pentru asamblarea şi tivirea tricotajelor (printr-un tighel din două fire).

OVIBÓS s.n. (<fr. *ovibos*; cf.lat. *ovis* "oaie"+*bos* "bou") (La pl.) Gen de mamifere rumegătoare din regiunile boreale, care au caractere de oaie şi de bou; (şi la sg.) animal care face parte din acest gen.

OVICÍD, -Ă adj., s.n. (<fr. *ovicide*) (Substanţă) care are proprietatea de a distruge ouăle insectelor, ale acarienilor etc.

OVIDÚCT s.n. (<fr. *oviducte*; cf.lat. *ovum* "ou"+*ductus* "conduct") Conduct prin care ovulele, ajunse la maturitate, trec fie în uter (la om şi la mamifere), fie în cloacă (la păsări, reptile, peşti, batracieni).

OVIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *oviforme*) Care are forma unui ou; ovoid, ovoidal.

OVÍN, -Ă adj., s.f. (<fr. *ovin*; cf.lat. *ovis* "oaie") **1.** Adj. (Despre animale) Din familia oii şi a caprei; (despre produse) care provine de la oi sau de la capre; de oaie sau de capră. **2.** S.f. (La pl.) Nume generic dat oilor; (şi la sg.) animal din familia oii.

OVIPÁR, -Ă adj. (<fr. *ovipare*; cf.lat. *ovum* "ou"+*parere* "a naşte") (Despre animale) Care se înmulţeşte prin ouă. ◆ (Substantivat, f.; de obicei la pl.) Animal care se înmulţeşte prin ouă.

OVIPARITÁTE s.f. (<fr. *oviparité*) (BIOL.) Reproducere prin ou.

OVIPOZITÓR s.n. (<fr. *ovipositeur*) Organ al insectelor cu ajutorul căruia ouăle sînt depuse în mediul în care se vor dezvolta.

OVISCÁPT s.n. (<fr. *oviscapte*) (ZOOL.) Ovipozitor.

OVOGENÉZĂ s.f. (<fr. *ovogenèse*) Proces de formare a ovulelor la animale prin diviziuni succesive ale unor celule din ovar.

OVOGLOBULÍNĂ s.f. (<fr. *ovoglobuline*) Globulină din albuşul de ou.

OVOÍD adj. (<fr. *ovoïde*) Oviform.

OVOIDÁL, -Ă adj. (<fr. *ovoïdal*) Oviform.

OVOPLÁSMĂ s.f. (<germ. *Ovoplasma*) Citoplasma oului.

OVOSCÓP s.n. (<fr. *ovoscope*) Aparat folosit în avicultură pentru a se urmări dezvoltarea embrionului în timpul incubaţiei.

OVOVIVIPÁR, -Ă adj. (<fr. *ovovivipare*) (Despre unele animale) Care se înmulţeşte prin ouă (pe care femela le cloceşte în oviduct). ◆ (Substantivat, f.; de obicei la pl.) Animal care se înmulţeşte prin ouă.

OVÚL s.n. (<fr. *ovule*; cf.lat. *ovum* "ou") **1.** Gamet femel al animalelor. **2.** Element sexual femel al plantelor cu flori, produs al carpelelor, care se transformă în sămînţă după fecundaţie.

OVULÁR, -Ă adj. (<fr. *ovulaire*) Care aparţine ovulului, care se referă la ovul.

OVULÁŢIE s.f. (<fr. *ovulation*) Eliminare din ovar a ovulului matur (apt de a fi fecundat).

OXALÁT s.n. (<fr. *oxalate*) Sare sau ester al acidului oxalic, folosit în chimia analitică, în vopsitorie, în medicină.

OXALEMÍE s.f. (<fr. *oxalémie*) Prezenţă a oxalaţilor în sînge; cantitate de oxalaţi prezentă în sînge.

OXÁLIC adj. (<fr. *oxalique*) *Acid oxalic* = acid alifatic dicarboxilic (HOOC–COOH), care se prezintă ca o substanţă albă, cristalizată, incoloră, solubilă în apă şi în alcool, toxică, folosită ca mordant în vopsitorie, ca decolorant în industria textilă etc.

OXALURÍE s.f. (<fr. *oxalurie*) Prezenţă a oxalaţilor în urină; cantitate de oxalaţi prezentă în urină.

ÓXFORD s.n. (<fr. *oxford*; cf.n.pr. *Oxford*) **1.** Rasă de oi creată în Anglia şi crescută pentru producţia de carne; oaie care aparţine acestei rase. **2.** Ţesătură de bumbac sau de lînă în carouri, din fire colorate.

OXFORDIÁN, -Ă s. n., adj. (<fr. *oxfordien*) (GEOL.) **1.** S.n. Al doilea etaj al jurasicului superior, caracterizat prin amoniţi, belemniţi, brahiopode, echinide etc. **2.** Adj. Care aparţine oxfordianului sau formaţiilor sale, care se referă la oxfordian sau la formaţiile sale.

OXIACETILÉNĂ s.f. (<fr. *oxyacétylène*) (CHIM.) Combinaţie a acetilenei cu oxigen.

OXIACETILÉNIC, -Ă adj. (<fr. *oxyacétylénique*) De oxiacetilenă. ◇ *Sudură oxiacetilenică* = procedeu de sudură în care flacăra este întreţinută de combinaţia dintre oxigen şi acetilenă.

OXIACÍD s.m. (<*oxi*[gen]+*acid*) **1.** Acid anorganic care conţine în molecula sa şi oxigen (ex. *acid sulfuric, acid hipocloros*). **2.** Hidroxiacid.

OXIBIÓTIC, -Ă adj. (<engl. *oxybiotic*) (Despre organisme) Care consumă oxigen atmosferic.

OXIBIÓZĂ s.f. (<germ. *Oxybiose*, engl. *oxybiosis*) Prezenţă a oxigenului într-un proces biologic aerob.

OXICEFÁL, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *oxycéphale*) (Organism) care prezintă oxicefalie.

OXICEFALÍE s.f. (<fr. *oxycéphalie*; cf.gr. *oxys* "ascuţit"+*kephale* "cap") Acrocefalie.

OXÍD s.m. (<fr. *oxyde*) Compus binar, rezultat din combinarea oxigenului cu alt element chimic. ◇ *Oxid de aluminiu* = pulbere albă (Al_2O_3), greu fuzibilă, greu solubilă în apă şi în acizi, care se găseşte în natură în stare cristalizată, sub formă de corindon şi de pietre (semi)preţioase (ex. *safir, rubin, topaz* etc.). *Oxid de calciu* = var nestins (CaO). *Oxid acid* = anhidridă (de acid). *Oxid feroferic* = magnetit. *Oxid de cupru* = cuproxid. *Oxid de magneziu* = magnezie. *Oxid de carbon* = gaz incolor (CO), inodor, toxic, care se formează în arderile incomplete ale carbonului, obţinut industrial prin trecerea aerului, a oxigenului sau a apei peste cărbune incandescent. *Oxid de plumb* = litargă. *Oxid de zinc* = pulbere albă folosită în vopsitorie; alb de zinc. *Oxid salin* = nume generic pentru oxizii acizi, oxizii bazici şi oxizii amfoteri, care au proprietatea de a forma săruri.

OXIDÁ vb. I refl. şi tranz. (<fr. *oxyder*) A (se) combina cu oxigenul; a reacţiona cu alte substanţe, cedînd electroni. ◆ A (se) acoperi cu oxid; a rugini.

OXIDÁBIL, -Ă adj. (<fr. *oxydable*) Care se poate oxida; care poate rugini (uşor).

OXIDÁNT, -Ă adj., s.m. (<fr. *oxydant*) **1.** Adj. (Despre substanţe chimice, elemente electronegative, ioni) Care are proprietatea de a oxida, care produce oxidare; care poate capta unul sau mai mulţi electroni, reducîndu-se. **2.** S.m. Substanţă care are proprietatea de a produce o oxidare, folosită pentru a provoca o reacţie de oxidare; substanţă chimică ce captează electroni, reducîndu-se. **3.** Adj. (BIOL.) Oxidativ.

OXIDÁRE s.f. (<*oxida*) **1.** Acţiunea de a (se) oxida şi rezultatul ei; reacţie în care o substanţă se combină cu oxigenul. **2.** Reacţie în care o substanţă cedează electroni; proces prin care un atom sau un ion îşi măreşte valenţa pozitivă sau îşi micşorează valenţa negativă, ca urmare a pierderii unui anumit număr de electroni. **3.** Acoperire a materialelor metalice cu o peliculă de oxizi în scopul protejării lor.

OXIDATÍV, -Ă adj. (<*oxida*) **1.** Care are proprietatea de a oxida. **2.** (BIOL.) Care influenţează arderile din organism.

OXIDÁZĂ s.f. (<fr. *oxydase*) Enzimă conţinută în celulele vegetale şi animale, care catalizează oxidările celulare.

OXIDIMETRÍE s.f. (<fr. *oxydimétrie*, germ. *Oxydimetrie*) **1.** Ansamblul metodelor de dozare volumetrică a unor compuşi, bazat pe folosirea ca reactivi a soluţiilor de oxidanţi. **2.** (MED.) Determinare a cantităţii de oxigen din hemoglobină; cantitate de oxigen conţinută de hemoglobină.

OXIDIMÉTRU s.n. (<fr. *oxydimètre*, germ. *Oxidimeter*) (MED.) Aparat pentru determinarea cantităţii de oxigen din hemoglobină în sîngele periferic.

OXIDOREDÚCERE s.f. (<fr. *oxydo-réduction*) Reacţie formată dintr-o reacţie de oxi-

dare şi o reacţie de reducere, care au loc concomitent, datorită unui transfer de electroni între substanţa care se oxidează şi substanţa care se reduce.

OXIDOREDÚCŢIE s.f. (<fr. *oxydoréduction*) Oxidoreducere.

OXIDRÍL s.m. (<fr. *oxydryle*) (CHIM.) Hidroxil.

OXIGÉN s.n. (<fr. *oxygène*; cf.gr. *oxys* "acru, acid"+*gennan* "a produce") Element chimic (O; nr.at. 8; m.at. 15,999; gr.sp. 1,429; p.t. −218,9°C; p.f. −182,96°C), gaz incolor, inodor, insipid, puţin solubil în apă, care este cel mai răspîndit element din natură, intrînd în compoziţia aerului atmosferic (în proporţie de 1/5 în volume), apei, rocilor, mineralelor, ţesuturilor animale şi vegetale, compuşilor organici şi anorganici şi care industrial se obţine prin distilarea aerului lichid şi prin electroliza apei, iar în laborator prin descompunerea termică a unor combinaţii. Se foloseşte în tehnica sudurii, în procesele metalurgice, în medicină etc. A fost descoperit în 1772 de C.W.Scheele şi, independent, de J.Priestley în 1774.

OXIGENÁ vb. I (<fr. *oxygéner*) **1.** Refl. (Despre substanţe chimice) A se combina cu oxigenul. **2.** Refl. (Despre sînge) A se încărca cu oxigen prin combinarea acestuia cu hemoglobina din globulele roşii. **3.** Tranz. A albi ţesăturile prin tratare cu apă oxigenată. **4.** Tranz. şi refl. A(-şi) decolora părul cu apă oxigenată.

OXIGENÁT, -Ă adj. (<*oxigena*) **1.** (Despre substanţe chimice) Care conţine (mult) oxigen; care s-a transformat cu ajutorul oxigenului. ◇ *Apă oxigenată* = lichid dens, incolor sau albăstrui, alcătuit dintr-o soluţie de perhidrol cu apă, care are proprietăţi decolorante sau dezinfectante. **2.** (Despre păr) Decolorat cu apă oxigenată; (despre persoane) care are părul decolorat cu apă oxigenată.

OXIGENOTERAPÍE s.f. (<fr. *oxygénothérapie*) Tratament prin inhalaţii sau prin injecţii cu oxigen, asociat, adesea, cu respiraţie artificială.

OXIHEMOGLOBÍNĂ s.f. (<fr. *oxyhémoglobine*) Compus nestabil format în procesul respiraţiei, prin acţiunea oxigenului asupra hemoglobinei.

OXILÍT s.m. (<fr. *oxylithe*) Peroxid de sodiu (Na_2O_3), care pune în libertate oxigen, în contact cu apa.

OXIMORÓN s.n. (<fr. *oxymoron*; cf.gr. *oxys* "ascuţit, deştept"+*moros* "prost") Figură de stil prin care se asociază doi termeni contradictorii, pentru a exprima o ironie sau pentru a intensifica funcţia poetică.

OXITÓN adj., s.n. (<fr. *oxyton*; cf.gr. *oxys* "ascuţit"+*tonos* "accent") (Cuvînt) care are accentul pe ultima silabă.

OXITONÍE s.f. (<*oxiton*) Accentuare a unui cuvînt pe ultima silabă.

OXIÚR s.m. (<fr. *oxyure*; cf.gr. *oxys* "ascuţit"+*auron* "coadă") Vierme nematod, de mărime milimetrică, parazit, care îşi depune ouăle în partea inferioară a intestinului gros al omului şi al unor animale (*Oxiurus vermicularis*).

OXIURIÁZĂ s.f. (<germ. *Oxyuriasis*; cf.fr. *oxyurose*) Boală provocată de prezenţa oxiurilor în organism (care se manifestă prin prurit anal, prin tulburări de tranzit, prin dureri abdominale).

OXOSINTÉZĂ s.f. (<fr. *oxosynthèse*) Procedeu industrial de obţinere a aldehidelor, prin tratarea olefinelor cu un amestec de oxid de carbon şi de hidrogen, în prezenţa unui catalizator pe bază de cobalt.

OZALÍD s.n. (<fr. *ozalid*, germ. *Ozalid*[papier]) Hîrtie fotosensibilă, folosită pentru multiplicarea heliografică a desenelor executate pe calc.

ÓZE s.f. pl. (<fr. *ose*) Zaharuri simple, nehidrolizabile.

OZÉNĂ s.f. (<fr. *ozène*) Inflamaţie cronică a mucoasei nazale, care duce la atrofia acesteia şi la dispariţia simţului mirosului.

OZENÉ (OZENÉU) s.n. (abreviere de la o[biect]+z[burător]+*n*[eidentificat], după engl. *Unidentified Flymg Object*) Nume dat obiectelor zburătoare neidentificate (abreviat OZN); farfurie zburătoare.

OZOCHERÍTĂ s.f. (<fr. *ozokérite*; cf.gr. *ozein* "a mirosi"+*keros* "ceară") Ceară minerală, alcătuită dintr-un amestec de parafine şi de răşini (provenită prin distilarea naturală a unor petroluri), de culoare galbenă, brună, verzuie sau negricioasă, translucidă, cu miros aromatic şi uşor fuzibilă, care se foloseşte la fabricarea parafinei şi a diferitelor ceruri.

OZÓN s.n. (<fr. *ozone*; cf.gr. *ozein* "a exala un miros") Formă alotropică a oxigenului, cu trei atomi de oxigen în moleculă, care se prezintă ca un gaz cu miros caracteristic, de culoare albăstruie, iritant, nociv, antiseptic, puţin solubil în apă şi care se găseşte în straturile superioare ale atmosferei, provenind din oxigen sub acţiunea radiaţiilor ultraviolete. În laborator se obţine prin descărcări electrice în oxigen. Se foloseşte pentru sterilizarea apei de băut, ca agent oxidant, în sinteze şi în analize organice, ca antiseptic etc.

OZONÁ vb. I tranz. (<fr. *ozoner*) A ozoniza (**1**).

OZONÁT, -Ă adj. (<*ozona*) Care conţine (mult) ozon.

OZONIZÁ vb. I tranz. (<fr. *ozoniser*) **1.** A transforma oxigenul în ozon, a introduce ozon într-un mediu pentru a-l steriliza. **2.** A adăuga ozon în aerul unei încăperi în scopul sporirii cantităţii de oxigen.

OZONIZATÓR s.n. (<*ozoniza*) Aparat pentru transformarea aerului în ozon.

OZONIZÓR s.n. (<fr. *ozoniseur*) Aparat pentru prepararea ozonului din oxigen pur sau din oxigenul din aer, destinat pentru sterilizarea aerului dintr-o încăpere, a apei etc.

OZONOMETRÍE s.f. (<fr. *ozonométrie*) Măsurare a proporţiei de ozon din atmosferă.

OZONOMÉTRU s.n. (<fr. *ozonomètre*) Aparat pentru măsurarea proporţiei de ozon din atmosferă.

OZONOSCÓP s.n. (<fr. *ozonoscope*) Dispozitiv optic pentru determinarea prezenţei ozonului.

OZONOSFÉRĂ s.f. (<fr. *ozonosphère*) Strat al atmosferei bogat în ozon, cuprins între 15 şi 40 km altitudine.

OZONOTERAPÍE s.f. (<fr. *ozonothérapie*) (MED.) Folosire a unui amestec de oxigen şi ozon în scop terapeutic.

P

P s.m. invar. **1.** A nouăsprezecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (consoană ocluzivă bilabială surdă). **2.** (CHIM.) Simbol pentru *fosfor*. **3.** (FIZ.) Simbol pentru *poise*. **4.** (LOG.) Simbol pentru *predicatul concluziei unui silogism*.
P_1 (GENET.) Simbol pentru *prima generaţie parentală*.
P_2 (GENET.) Simbol pentru *bunici* (după legea lui Mendel).
p (METR.) Simbol pentru prefixul *pico-*.
Pa^1 (CHIM.) Simbol pentru *protactiniu*.
Pa^2 (FIZ.) Simbol pentru *pascal*.
PÁCE s.f. (lat. *pax, pacis*) **1.** Situaţie în care nu există conflicte armate sau războaie între state; stare de bună înţelegere între popoare. **2.** Acord al părţilor beligerante asupra încetării războiului; tratat de încetare a unui conflict armat. ◆ *Lada păcii* = ladă în templele evreieşti, în care se păstrau tablele cu legile lui Moise şi toiagul lui Aron. **3.** (Stare, situaţie de) armonie, bună înţelegere etc. (lipsită de tulburări, de vrajbă, de agitaţie). **4.** Linişte sufletească; (stare de) calm interior. ◇ *Pace vouă* (sau *tuturor*)! = formulă bisericească de binecuvîntare sau de salut înaintea anumitor rugăciuni. ◆ (În concepţiile religioase) Liniştea veşnică a omului după moarte. ◇ *Dormi în pace!* = formulă privitoare la morţi. ◆ (Adverbial; fam.; precedat de "şi") Gata; degeaba mai vorbim.
PACEÁ s.f. (<tc. *paça*) (Înv.) **1.** Partea de la genunchi în jos a piciorului, la animalele cu blană; blană prelucrată de pe picioarele unor astfel de animale. **2.** Mîncare preparată din picioare de viţel sau de miel, cu ouă, oţet şi usturoi.
PACE MAKER s.n. (cuv. engl.; cf.fr. *pacemaker*) Stimulator cardiac.
PACFÓNG (PACFÓN) s.n. (<germ. *Packfong*) Aliaj de aramă, de nichel şi de zinc, care imită argintul, folosit la fabricarea tacîmurilor.
PACHEBÓT s.n. (<fr. *paquebot*, engl. *packet-boat*) Navă mare, rapidă, cu motor, pentru transportul pasagerilor şi al coletelor poştale.
PÁCHER s.n. (<germ. *Packer*, fr. *packer*) Dispozitiv folosit pentru etanşarea spaţiilor inelare dintre garnitura de prăjini de foraj şi pereţii găurii de sondă.
PACHÉT s.n. (<fr. *paquet*, germ. *Paket*) **1.** Obiect sau grup de obiecte înfăşurate într-o învelitoare de protecţie (şi legate), pentru a se putea păstra sau transporta mai uşor; obiectul împachetat împreună cu ambalajul; ambalaj (de hîrtie, de carton etc.) în care se păstrează diferite obiecte. ◆ *Pachet de acţiuni* = număr de acţiuni emise de o anumită societate comercială care se află în posesia unui acţionar. **2.** Ansamblu de piese identice, legate între ele pentru a forma o singură piesă folosită într-un sistem tehnic. **3.** Grup de două-patru trenuri care circulă în acelaşi sens, între două staţii.
PACIÉNT, -Ă s.m. şi f., adj. (<lat. *paciens, -ntis*, fr. *patient*, germ. *Patient*) **1.** S.m. şi f. Persoană bolnavă, care se găseşte în tratamentul unui medic. **2.** Adj. (Rar; despre oameni) Răbdător, îngăduitor (în acţiuni, în comportare, în relaţiile cu ceilalţi etc.). ◆ (Despre acţiuni, manifestări ale oamenilor) Care este făcut cu răbdare, cu îngăduinţă.
PACIÉNŢĂ s.f. (<lat. *patientia*, fr. *patience*, it. *pacienza*) Răbdare, îngăduinţă (manifestată în acţiuni, în comportare, în relaţiile cu ceilalţi etc.).
PACÍFIC, -Ă adj. (<lat. *pacificus*, fr. *pacifique*) (Înv.) **1.** (Despre oameni) Care iubeşte pacea, care evită orice conflict; care trăieşte în pace. ◆ (Despre sentimente, manifestări etc. ale oamenilor) Care nu este agresiv; care susţine pacea; care tinde spre un acord pentru soluţionarea unui conflict. **2.** Care este calm, liniştit.
PACIFICÁ vb. I tranz. (<lat. *pacificare*, fr. *pacifier*; cf.lat. *pax, pacis* "pace"+*facere* "a face") A restabili pacea; a face să înceteze conflictele armate.

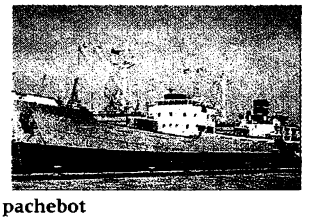
pachebot

PACIFÍSM s.n. (<fr. *pacifisme*) **1.** Curent politic ai cărui reprezentanţi se pronunţă împotriva oricăror războaie, indiferent de caracterul lor. **2.** Atitudine de pacifist.
PACIFÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *pacifiste*) **1.** S.m. şi f. Adept al pacifismului. ◆ Persoană care doreşte pacea, care luptă pentru pace. **2.** Adj. Care se referă la pacifism, care ţine de pacifism; care are ca scop menţinerea păcii.
PACIÓC s.n. (cf.germ. *patschokieren*) Primul strat de văruială, aplicat direct pe tencuială sau pe glet.
PACIÚLI (PACIÚLIE) s.f. invar. (<fr. *patchouli*) **1.** Plantă aromatică tropicală, din familia labiatelor, ale cărei frunze conţin un ulei eteric, puternic mirositor, folosit în parfumerie (*Pogostemon patchouly*). **2.** Parfum care se obţine din acest ulei.
PACK[1] s.n. (<fr. *pack*; cf.engl. *pack-ice* "masă de gheaţă plutitoare") Banchiză permanentă sau sezonieră.
PACK[2] s.n. (<fr. *pack*; cf.engl. am. *pack* "pachet") Grup de jucători din înaintarea echipei de rugbi.
PÁCOSTE s.f. (<sl. *pakostĭ*) **1.** Ceea ce provoacă cuiva mari necazuri, suferinţe etc.; situaţie în care se află persoana asupra căreia s-au abătut asemenea necazuri. **2.** Fiinţă care provoacă cuiva neplăceri, necazuri etc.
PACT s.n. (<lat. *pactum*, fr. *pacte*, germ. *Pakt*) **1.** Înţelegere (scrisă) între două părţi; convenţie; contract. **2.** Tratat internaţional (bilateral sau multilateral) de importanţă deosebită, încheiat, îndeosebi, în scopul menţinerii păcii sau al colaborării între semnatari (ex. *pact de neagresiune; pact de asistenţă mutuală*).
PACTIZÁ vb. I intranz. (<fr. *pactiser*) **1.** A se înţelege, a face un pact cu cineva. **2.** A face cauză comună cu un adversar.
PADELÁ vb. I intranz. (<*padelă*) A vîsli cu ajutorul padelei.
PADÉLĂ s.f. (<germ. *Paddel*) Vîslă prevăzută cu una sau cu două pale (convexe), cu care se poate vîsli alternativ, folosită la caiac sau la canoe pentru înaintare rapidă.

PĂDINĂ s.f. (<bg. *padina*) **1.** Loc plan sau uşor scobit, aflat de obicei în vîrful unui munte sau al unui deal. **2.** Depresiune mică (circulară), formată de obicei pe loess.
PADIŞÁH s.m. (<tc. *padişah*, fr. *padishah*) Titlu purtat de monarh (în trecut), în unele ţări din Orientul Apropiat şi Mijlociu; persoană care poartă acest titlu.
PADÓC s.n. (<fr., engl. *paddock*) **1.** Spaţiu îngrădit într-o păşune, rezervat anumitor animale domestice; teren îngrădit şi special amenajat lîngă un grajd, pentru întreţinerea animalelor domestice în aer liber. **2.** Loc îngrădit, lîngă hipodrom, unde sînt plimbaţi caii înaintea alergărilor în curse.
PAFTÁ s.f. (<tc. *pafta*) **1.** Încheietoare ornamentală (de metal) la cingători, la haine etc. ◆ Cingătoare din plăci de metal legate între ele cu lănţişoare sau fixate cu ţinte. ◆ Dispozitiv (metalic) de închidere a unei cărţi, a unei cutii etc. **2.** Piesă din tablă de oţel, folosită pentru fixarea cablurilor pe zidurile clădirilor.
PAG, -Ă adj., s.m. şi f. (<sl. **pěgŭ*) (Cal) negru sau roşcat, cu pete albe pe cap şi pe corp.
PAGÁIE s.f. (<fr. *pagaie*; cuv. malaiez) Vîslă scurtă, cu o singură pală dreaptă la un capăt, manevrată cu ambele mîini şi pe un singur bord, fără a o sprijini de ambarcaţie, folosită în probele de canoe.
PAGER s.n. (cuv. engl.) Aparat mobil care recepţionează mesaje scrise, de la distanţă.
PAGINÁ vb. I tranz. (<*pagină*) **1.** A numerota paginile sau foile unei cărţi, ale unui manuscris etc. **2.** (TIPOGR.) A aşeza un text cules (aflat în şpalturi) în format de pagini, pentru a obţine forma definitivă a unei lucrări care se tipăreşte. ◆ A schiţa planul de dispunere a materialului unui ziar înainte de a fi dat la cules, fixînd pe pagină locul fiecărui articol.
PAGINATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*pagina*) Tipograf care aşază în pagină rîndurile culese.
PAGINATÚRĂ s.f. (<*pagina*; cf.it. *paginatura*) Numerotare a paginilor unei lucrări; şir de numere succesive care reprezintă această numerotare.
PAGINÁŢIE s.f. (<fr. *pagination*) **1.** Numerotare a paginilor sau a foilor unei cărţi, ale unui manuscris etc. **2.** (TIPOGR.) Aşezare a unui text cules (aflat în şpalturi) în format de pagini, pentru a obţine forma definitivă a unei lucrări care se tipăreşte. ◆ Schiţare a planului de dispunere a materialului unui ziar înainte de a fi cules, fixînd pe pagină locul fiecărui articol. ◆ Secţie într-o tipografie unde se face această operaţie.
PÁGINĂ s.f. (<lat., it. *pagina*, germ. *Pagina*) **1.** Fiecare dintre cele două feţe (recto şi verso) ale unei foi de hîrtie dintr-o carte, dintr-un caiet, dintr-un ziar etc. ◇ *A pune în pagină* = a pagina un material tipografic. **2.** Cuprinsul unei pagini; p.ext. text, fragment dintr-o operă. **3.** Fig. Moment, eveniment etc. demn de reţinut; episod important din viaţa unui om.
PAGÓDĂ s.f. (<fr. *pagode*; cuv. al unei limbi din India) **1.** Templu, edificiu religios (hindus, budist sau brahman), la unele popoare orientale, alcătuit din mai multe etaje care se retrag succesiv şi ale căror streşini sînt întoarse în sus, dînd edificiului o formă piramidală. ◆ *Abajur-pagodă* = abajur a cărui formă este asemănătoare cu acoperişul unei pagode. **2.** Idol, zeu adorat într-o pagodă. **3.** Mică figurină chinezească, cu capul mobil, fabricată în China, în sec. 17-18. **4.** Monedă de aur indiană cu circulaţie în sec. 17-19.
PÁGUBĂ s.f. (<sl. *paguba*) **1.** Pierdere materială suferită de cineva sau adusă cuiva; stricăciune care provoacă o pierdere. ◆ Valoarea, preţul pierderii suferite de cineva. **2.** Fig. Pierdere a valorii, a calităţii unui lucru; prejudiciu moral.
PAGÚR s.m. (<fr. *pagure*; cf.gr. *paguros* "care are coada în formă de corn") (La pl.) Grup de crustacee decapode marine al căror abdomen moale este adăpostit într-o cochilie goală (părăsită de gasteropode) (*Paguridae*); (şi la sg.) crustaceu care aparţine acestui grup.
PÁGUS s.n. (<lat., fr. *pagus*) (În antic. romană) Circumscripţie teritorială rurală.
PAHÁR s.n. (<magh. *pohár*, scr. *pehar*) **1.** Vas mic de sticlă, de metal, de material plastic etc., de diferite forme şi înălţimi, din care se bea; conţinutul unui asemenea vas; vasul împreună cu conţinutul. ◆ (Pop.) Ventuză (folosită în scop curativ). **2.** Fig. Suferinţă, durere.
PAHÁRNIC s.m. (<*pahar*) (În ev.med.; în ţările române) (Şi *Mare paharnic*) Mare dregător care avea în grijă aprovizionarea cu băutură a curţii domneşti şi care, în împrejurări deosebite, îl servea personal pe domn, gustînd băutura înaintea acestuia, pentru a se convinge că nu este otrăvită; cu timpul a primit şi alte însărcinări: supraveghea viile domneşti, percepea zeciuiala domnului şi taxa pe vinul vîndut, judeca pricinile în legătură cu viile, dădea autorizări de culegere a viei etc.; făcea parte din Divanul domnesc. La sfîrşitul sec. 18 unele dintre atribuţiile lui au fost preluate de un alt dregător, *cuparul*.
PAHIDÉRM (PACHIDÉRM) s.n. (<lat. *pachyderma*, fr. *pachyderme*; cf.gr. *pakhys* "gros"+*derma* "piele") (La pl.) Grup de mamifere erbivore, masive, cu pielea groasă, cu păr puţin, cu picioarele terminate cu copite şi cu pîntecele mare, care fac parte din diferite categorii taxonomice; (şi la sg.) animal care face parte din acest grup de mamifere (ex. *hipopotamul, elefantul, porcul* etc.).
PAHIDERMÍE s.f. (<fr. *pachydermie*) (MED.) Îngroşare anormală a pielii.
PAHIGLOSÍE s.f. (<fr. *pachyglossie*; cf.gr. *pakhys* "gros"+*glossa* "limbă") (MED.) Îngroşare anormală a limbii.
PAHIMENÍNGE s.n. (<fr. *pachyméninge*; cf.gr. *pakhys* "gros"+*meninx* "membrană") (ANAT.) Duramater.
PAHIMENINGÍTĂ s.f. (<fr. *pachyméningite*) Meningită a pahimeningelui.

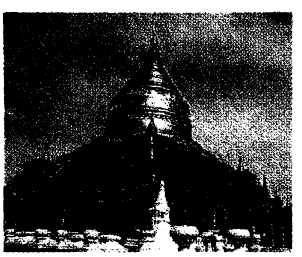
pagodă

PAHIPLEURÍTĂ s.f. (<fr. *pachypleurite*; cf.gr. *pakhys* "gros"+*pleura* "latură") (MED.) Îngroşare şi alipire a foiţelor pleurale, în urma unui proces inflamator cronic.
PAI s.n. (lat. *palea*) **1.** Tip de tulpină simplă, subţire, în general fără ramificaţii şi goală în interior, caracteristic cerealelor (grîu, orz etc.) şi altor specii de graminee (cultivate sau spontane). ◆ (La pl.) Grămadă de astfel de tulpini rămase după treierat, care au diverse întrebuinţări. ◇ *Foc de paie* = sentiment trecător. **2.** *Pai de chibrit* = băţ de chibrit.
PAIÁ s.f. (<tc. *pâye*) **1.** Demnitate înaltă în Imperiul Otoman; persoană care avea această demnitate. **2.** (În ţările române) Titlu dat boierilor care nu aveau slujbă de stat; boier care purta acest titlu.
PAIÁN s.n. (<fr. *payen*) (În antic.) Cîntec coral în cinstea lui Apollo; p.ext. cîntec de luptă şi de biruinţă.
PAIÁNTĂ s.f. (<tc. *payanda* "proptea") Sistem de construcţie a pereţilor unor case, care constă într-un schelet de lemn avînd golurile umplute cu zidărie, chirpici etc. sau acoperite cu şipci şi deşeuri de lemn; material care umple sau acoperă scheletul unei asemenea construcţii.
PAIAŢĂ s.f. (<germ. *Paiazze*, rus. *paiaţ*, fr. *paillase*; cf.n.pr. *Paillasse*, personaj din teatrul italian) **1.** Personaj comic din spectacolele de circ sau din teatrul popular, care stîrneşte rîsul prin înfăţişarea sa caraghioasă, prin imitaţii groteşti, prin glume, prin gesturi etc.; clovn, măscărici. ◆ Păpuşă îmbrăcată ca o paiaţă. **2.** Fig. Om neserios, lipsit de demnitate, de personalitate.
PAÍC s.m. (<tc. *peyk*) Soldat din garda personală a sultanului sau a domnitorilor ţărilor române. ◆ Sol, curier.
PAIDEIA s.f. (cuv. gr.) Concepţie educativă în Grecia antică, care urmărea cultivarea spiritului uman prin filozofie şi ştiinţă.
PAIÉRIC s.n. (<sl. *pajerĭčikŭ*) Semn grafic (fără valoare fonetică) în scrierea chirilică, care se pune între două consoane, pentru a înlocui semnul moale.
PAIÉT s.n. (<fr. *paillet*) Dispozitiv pentru astuparea (provizorie), din exterior, a spărturilor (mici) produse în bordajul unei nave.
PAIÉTĂ s.f. (<fr. *paillette*) (Mai ales la pl.) Disc mic şi sclipitor, de metal, de sticlă subţire, de celofan etc., care se coase sau se lipeşte pe haine, pe stofe etc., ca podoabă (producînd un anumit efect de strălucire).
PAIÓL s.n. (<fr. *payol*, rus. *paiol*) **1.** Pardoseală (din tablă de oţel, acoperită cu linoleum sau cu material plastic) cu care se căptuşeşte podeaua încăperilor unei nave. **2.** (La pl.) Piese de lemn montate pe fundul unei nave pentru a proteja mărfurile de umezire.
PAIÓN s.n. (<fr. *paillon*) Împletitură de paie pentru protejarea obiectelor de sticlă.
PAIR s.m. (<fr. *pair*; cf.lat. *par* "egal") **1.** (În ev.med.) Titlu purtat de marii vasali ai regelui Franţei şi Angliei; persoană care avea acest titlu. **2.** Membru al Camerei Superioare din Franţa, între 1814 şi 1848. **3.** Membru al Camerei Lorzilor, în Marea Britanie.
PAIRÍE s.f. (<fr. *pairie*) **1.** Demnitate, titlu de pair. **2.** Domeniu care aparţinea unui pair.
PAÍSPREZECE (PÁTRUSPREZECE)

num. card., s.m. (<*patru+spre+zece*) **1.** Num. card. Număr care este situat în numărătoare între treisprezece şi cincisprezece; se indică prin cifra 14 (sau XIV). ◇ (Adjectival) *Are paisprezece ani.* ◇ (Substantivat) *În casă intră paisprezece.* ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Pagina paisprezece.* ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *A sunat de paisprezece ori.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Merg cîte paisprezece în rînd.* **2.** S.m. Semn grafic care reprezintă numărul paisprezece.

PÁISPREZECELEA, PÁISPREZECEA num. ord. (<*paisprezece*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care este situat în numărătoare între al treisprezecelea şi al cincisprezecelea.

PAJ s.m. (<fr. *page*, germ. *Page*; cf.gr. *paidion* "copil") **1.** (În ev. med.; în Europa apuseană) Tînăr nobil aflat în serviciul unui senior, al unui principe, al unui rege etc. (pentru a învăţa meşteşugul armelor şi pentru a se deprinde cu manierele de la curte). **2.** (În sec. 19 şi la începutul sec. 20; în unele ţări) Copil de casă. **3.** Pieptănătură feminină, cu breton, care imită pe cea a pajilor.

PÁJIŞTE s.f. (<sl. *pašište*) Suprafaţă de teren acoperită cu vegetaţie erbacee perenă, spontană sau cultivată, folosită pentru hrana animalelor (prin păşunat sau prin cosit); vegetaţie ierboasă care creşte pe această suprafaţă de teren.

PÁJURĂ s.f. (<ucr. *pažera* "fiinţă lacomă") **1.** Pasăre răpitoare, mai mică decît vulturul, dar mai puternică şi mai iute, cu ciocul tăios şi încovoiat la vîrf, cu ghearele lungi şi ascuţite, care trăieşte în regiunile de munte; acvilă (*Aquila chrysaëtos*). **2.** (În mitologia populară) Pasăre uriaşă, cu înfăţişări variate, de obicei fioroase, care este înzestrată cu puteri miraculoase. **3.** Figură simbolică reprezentînd o pajură sau un vultur (cu unul sau cu două capete şi cu aripile întinse), care este semn convenţional distinct pe steaguri, pe steme, pe peceţi, pe monede. ◆ Stemă, emblemă, parte a unei monede etc. care are figura unei pajuri.

PAKISTANÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Pakistan*) **1.** S.m. şi f. (La pl. m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Pakistan; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Pakistanului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Pakistanului sau pakistanezilor, privitor la Pakistan sau la pakistanezi.

PAL[1] s.n. (<*p*[lacă]+*a*[glomerată din]+*l*[emn]) Material lemnos sub formă de placă, obţinut prin presarea aşchiilor de lemn în combinaţie cu diferiţi lianţi.

PAL[2]**, -Ă** adj. (<fr. *pale*) **1.** (Despre oameni) Care are faţa albă sau galbenă din cauza unei boli, a unei stări psihice etc.; (despre faţa oamenilor) albă sau galbenă din cauza unei boli, a unei stări psihice etc. **2.** (Despre lumină sau despre surse luminoase) Fără strălucire; lipsit de intensitate. **3.** (Despre culori) Care este şters, estompat, puţin intens.

PALADÍN s.m. (<fr. *paladin*, it. *paladino*; cf.lat. *palatinus* "care aparţine palatului") **1.** (În ev. med.) Senior din suita lui Carol cel Mare sau a regelui Arthur. **2.** (În ev. med.) Cavaler rătăcitor, în permanentă căutare de aventuri. **3.** Bărbat curajos, îndrăzneţ, animat de sentimente cavalereşti.

PALÁDIU[1] s.n. (<fr., engl. *palladium*; cf. *Pallas*, numele unui asteroid) Element chimic (*Pd*; nr.at. 46; m.at. 106,4; gr.sp. 12,0; p.t. 1555°C; p.f. 3170°C), metal din familia metalelor platinice, de culoare albă-cenuşie, foarte maleabil, ductil, avînd proprietatea de a absorbi hidrogenul, care se întrebuinţează sub formă de aliaje şi drept catalizator de hidrogenare. A fost descoperit de W.H.Wollaston, în 1803.

PALÁDIU[2] s.n. (<lat., fr. *palladium*; cf.gr. *Palladion* <*Pallas*) **1.** Statuie (de lemn) a zeiţei Pallas Atena (adusă de la Troia şi plasată în templul Vestei din Roma), socotită ocrotitoarea cetăţii. **2.** Fig. Ceea ce serveşte ca mijloc de ocrotire, de apărare, de conservare.

PALADIZÁRE s.f. (<*paladiu*[1]) Operaţie de acoperire a pieselor metalice cu un strat subţire de paladiu.

PALAFÍTĂ s.f. (<fr. *palafitte*, it. *palafitta*) Locuinţă (preistorică) lacustră, ridicată pe un podium susţinut de pari. Sînt locuinţe specifice neoliticului şi epocii de bronz.

PALÁN s.n. (<fr. *palan*) Macara formată din doi sau din mai mulţi scripeţi (aşezaţi pe două axe), în jurul cărora sînt înfăşurate cabluri, frînghii sau lanţuri.

PALÁNCĂ s.f. (<tc., pol. *palanka*, magh. *palánk*) **1.** Palisadă (**1**); p.ext. loc întărit pentru apărare; cetate (de lemn sau de pămînt). **2.** (Reg.) Construcţie rudimentară folosită ca gard, ca adăpost pentru animale etc.

PALANCHÍN s.n. (<fr. *palanquin*; cuv. sanscrit) Un fel de scaun sau hamac cu baldachin (simplu ori dublu), purtat pe umeri, folosit în Orient, ca mijloc de transport pentru oamenii bogaţi; lectică, litieră.

PALÁS s.n. (<fr. *palace*) Mare hotel de lux.

PALÁT[1] s.n. (<lat. *palatum*, it. *palato*) Peretele superior al cavităţii bucale a vertebratelor, în formă de boltă. ◇ *Palatul dur* (sau *bucal*) = perete osos acoperit cu o membrană mucoasă, reprezentînd partea de sus a cavităţii bucale, care o separă de fosele nazale; cerul-gurii. *Palatul moale* sau *vălul palatului* = vălul palatin.

PALÁT[2] s.n. (<ngr. *palati*, lat. *palatium*) Clădire somptuoasă, care foloseşte ca reşedinţă unui nobil, unui suveran, unui şef de stat; p.ext. clădire mare luxoasă. ◆ Edificiu monumental în care îşi are sediul o instituţie importantă (ex. *muzeu*, *teatru*, *poştă* etc.).

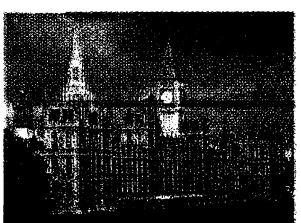

palat[2] (Palatul Parlamentului, Londra)

PALATÁL, -Ă adj. (<fr. *palatal*) **1.** Care aparţine palatului[1], care se referă la palat[1], din regiunea palatului[1]. **2.** (FON.) Care se produce în regiunea palatului[1]; (despre sunete) care se articulează prin apropierea sau prin atingerea limbii de palat[1]. ◆ (Substantivat, f.) Sunet articulat prin atingerea sau prin apropierea limbii de palat[1]. ◆ Care conţine sunete articulate în regiunea palatului[1]. ◆ (Despre timbrul sunetelor) Care este propriu sunetelor articulate în regiunea palatului[1].

PALATALIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *palataliser*) (FON.) A transforma o consoană nepalatală într-o consoană palatală, mutîndu-i locul de articulaţie în regiunea palatului[1].

PALATALIZÁRE s.f. (<*palataliza*) Faptul de a (se) palataliza; modificare fonetică prin care o consoană devine palatală.

PALATÍN[1]**, -Ă** adj. (<fr. *palatin*) Care aparţine palatului[1], privitor la palat[1], din regiunea palatului[1]. ◇ *Boltă palatină* = parte a cavităţii bucale care este constituită, anterior, din palatul dur şi, posterior, din vălul palatului; cerul-gurii. *Văl palatin* = porţiune musculară care continuă, în partea posterioară a cavităţii bucale, palatul şi care se termină cu o prelungire, numită uvulă. *Os palatin* = fiecare dintre cele două oase care completează partea posterioară a palatului[1]. *Apofiză palatină* = una dintre apofizele maxilarului superior.

PALATÍN[2]**, -Ă** s.m., adj. (<fr. *palatin*; cf.lat. *palatinus*) **I.** S.m. (În ev. med.) **1.** (În Europa apuseană) Mare demnitar la curtea regilor sau la palatul[2] unui mare senior; principe posesor al unui palatinat. **2.** Guvernator al unei provincii din Germania sau din Polonia. **3.** Vicerege al Ungariei. **II.** Adj. Care aparţine unui palatin[2], privitor la un palatin[2] sau la un palatinat (**2**).

PALATINÁT s.n. (<fr. *palatinat*) **1.** Demnitate, funcţie de palatin[2] . **2.** Teritoriu sau provincie guvernată de un palatin[2].

PALATÍTĂ s.f. (<fr. *palatite*) (MED.) Inflamaţie a cerului-gurii.

PALATOGRÁMĂ s.f. (<fr. *palatogramme*) Reprezentare grafică a suprafeţei palatului atinse de limbă în timpul emiterii unui sunet.

PALÁVRĂ s.f. (<tc. *palavra*, ngr. *palavra*) (Fam.) Vorbă, afirmaţie lipsită de temei şi de seriozitate.

PÁLĂ[1] s.f. (cuv. autoh.; cf.alb. *palë*) **1.** Cantitate de fîn, de paie etc. care se taie dintr-o dată cu coasa sau care se poate lua o dată cu furca; p.ext. grămadă (mică) de fîn, de iarbă, de paie etc. **2.** Strat; fîşie, şuviţă. **3.** Fig. Undă, adiere (ex. *pală de vînt*).

PÁLĂ[2] s.f. (<fr. *pale*) **1.** Fiecare dintre braţele unei elice de avion, de vapor, de ventilator etc. sau ale unui rotor de maşină ori de turbină, încastrat sau articulat la un capăt în butucul elicei sau al rotorului. **2.** (IND. TEXT.) Semifabricat sub formă de bandă continuă de lînă sau de fibre chimice, obţinut după ce fibrele au fost pieptănate şi înfăşurate în cruce pe bobine.

PÁLĂ[3] s.f. (<tc. *pala*) (Înv.) Paloş.

PÁLĂ[4] s.f. (<lat. *palla*) Veşmînt constînd într-o bucată dreptunghiulară de pînză pe care o purtau femeile romane peste rochie.

PALEÁL, -Ă adj. (<fr. *palléal*) (ZOOL.) De paliu (**4**), al paliului, referitor la paliu.

PALEANTRÓP s.m. (<lat. *Palaeoanthropus*, numele ştiinţific al paleantropului) Nume dat omului fosil din pleistocenul mediu.

PALEÁRCTIC, -Ă adj. (<fr. *paléarctique*) (Care provine) din părţile nordice ale lumii vechi.

PALÉE[1] s.f. (cf. germ. *Pale*) Înveliş floral al gramineelor, format din două frunzişoare,

membranoase care se află pe axa spiculeţului, la baza fiecărei flori.
PALÉE[2] s.f. (<fr. *palée*) Element de susţinere a unui pod de lemn, care are rolul de a transmite spre fundaţie sarcinile cu care este încărcat podul.
PALEO- (<fr. *paléo-*; cf.gr. *palaios* "vechi") Element prim de compunere care are semnificaţia "vechi", "preistoric".
PALEOANTROPOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *paléoanthropologue*) Specialist în paleoantropologie.
PALEOANTROPOLOGÍE s.f. (<fr. *paléoanthropologie*) Parte a antropologiei care se ocupă cu studiul omului fosil, preistoric.
PALEOARHEOLOGÍE s.f. (<fr. *paléoarchéologie*) Arheologie a preistoriei.
PALEOASIÁTIC, -Ă adj. (<fr. *paléoasiatique*) *Limbi paleoasiatice* = limbi vorbite în Siberia, care nu pot fi grupate într-o familie comună.
PALEOASTRONAÚT s.m. (<*paleo-*+*astronaut*) Fiinţă care, după documente străvechi, ar fi călătorit în vehicule asemănătoare cu aeronavele şi astronavele.
PALEOASTRONAÚTIC, -Ă s.f., adj. (<*paleo-*+*astronautic*) **1.** S.f. Cercetare a celor mai vechi informaţii despre preocupări astronautice. **2.** Adj. Care aparţine paleoastronauticii, referitor la paleoastronautică.
PALEOBIOLOGÍE s.f. (<fr. *paléobiologie*) Ramură a biologiei care studiază organismele fosile vegetale şi animale.
PALEOBOTÁNICĂ s.f. (<fr. *paléobotanique*) Parte a paleontologiei care studiază plantele fosile; paleofitologie.
PALEOBOTANÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *paléobotaniste*) Specialist în paleobotanică.
PALEOCÉN, -Ă s.n., adj. (<fr. *paléocène*; cf.gr. *palaios* "vechi" + *kainos* "recent") (GEOL.) **1.** S.n. Prima epocă a paleogenului, caracterizată prin apariţia unor noi asociaţii de foraminifere şi prin dezvoltarea mamiferelor placentare. **2.** Adj. Care aparţine paleocenului, care se referă la paleocen.
PALEOCLIMATOLOGÍE s.f. (<fr. *paléoclimatologie*) Ştiinţă care se ocupă cu studiul variaţiilor climei în cursul perioadelor geologice.
PALEOCLÍMĂ s.f. (<*paleo-*+*climă*) Climă din trecutul geologic al pământului, care este studiată indirect, pe baza distribuţiei geografice a solurilor, a fosilelor de plante şi de animale, precum şi pe baza unor trăsături ale reliefului.
PALEOCREŞTÍN, -Ă adj., s.m. şi f. (<*paleo-*+*creştin*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Creştin) de la începuturile creştinismului. **2.** Adj. *Arta paleocreştină* = arta legată de cultul creştin din sec. 1-4, din Imperiul Roman, care are mai ales un caracter funerar. Istoria artei primilor creştini cuprinde două perioade: prima, de la origini pînă la edictul lui Constantin cel Mare (313), perioada de elaborare, şi a doua, pînă la edictul lui Theodosiu cel Mare (380), perioada cînd arta cunoaşte o importantă dezvoltare. Semiclandestinitatea în care a luat naştere această artă nu a permis crearea unei arhitecturi specifice. S-au descoperit săli pentru cult în case de locuit, cu picturi murale (în Doura-Europos) şi catacombe, necropole subterane, care în Roma s-au construit, la început, în jurul mormîntului lui Sf. Petru (sub Vatican). Specifice acestei arte sînt decoraţiile (reprezentînd simboluri şi inscripţii creştine) de pe sarcofage, creaţiile din domeniul frescei şi al mozaicului, bisericile de tip bazilical, întîlnite mai ales în Italia, în Egipt, în Asia Mică şi în Siria.
PALEOECOLOGÍE s.f. (<fr. *paléoécologie*) Ramură a paleontologiei care studiază condiţiile de viaţă ale plantelor şi ale animalelor din trecut.
PALEOETNOLOG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *paléoethnologue*) Specialist în paleoetnologie.
PALEOETNOLOGÍE s.f. (<fr. *paléoethnologie*) Ştiinţă care studiază popoarele dispărute.
PALEOFITOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *paléophytologue*) Specialist în paleofitologie.
PALEOFITOLOGÍE s.f. (<fr. *paléophytologie*) Paleobotanică.
PALEOGÉN, -Ă s.n., adj. (<fr. *paléogène*; cf.gr. *palaios* "vechi"+*gennan* "a naşte") (GEOL.) **1.** S.n. Prima perioadă a erei neozoice care începe odată cu apariţia numuliţilor (după dispariţia din faună a amoniţilor, a belemniţilor, a reptilelor mari şi a păsărilor cu caractere de reptilă) şi care ţine pînă la dispariţia numuliţilor, caracterizată printr-o floră de fanerogame şi printr-o faună variată (foraminifere, echinide, lamelibranhiate, gasteropode, peşti, mamifere placentare, carnivore, primate etc.). **2.** Adj. Care aparţine paleogenului, privitor la paleogen.
PALEOGEOFÍZIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *paléogéophysique*, engl. *paleogeophysics*) **1.** S.f. Ramură a geofizicii care studiază structura şi proprietăţile fizice ale pământului în trecutul geologic. **2.** Adj. Care aparţine paleogeofizicii, care se referă la paleogeofizică.
PALEOGEOGRAFÍE s.f. (<fr. *paléogéographie*) Ramură a geologiei care se ocupă cu reconstituirea şi reprezentarea pe hartă a condiţiilor fizico-geografice existente în decursul istoriei geologiei a pământului.
PALEOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *paléographe*) Specialist în paleografie.
PALEOGRAFÍE s.f. (<fr. *paléographie*; cf.gr. *palaios* "vechi"+*graphein* "a scrie") Ştiinţă auxiliară a istoriei, care se ocupă cu citirea corectă a textelor vechi, cu datarea şi cu stabilirea autenticităţii lor, cu istoria scrisului etc.
PALEOLÍTIC, -Ă s.n., adj. (<fr. *paléolithique*; cf.gr. *palaios* "vechi"+*lithos* "piatră") (GEOL.) **1.** S.n. Cea mai veche perioadă din istoria omenirii, caracterizată prin folosirea uneltelor şi a armelor de piatră cioplită, prin afirmarea culesului, vînatului şi pescuitului ca ocupaţii principale. **2.** Adj. Care aparţine paleoliticului, referitor la paleolitic.
PALEONTOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *paléontologue*) Specialist în paleontologie.
PALEONTOLOGÍE s.f. (<fr. *paléontologie*; cf. *palaios* "vechi"+*on* "fiinţă"+*logos* "studiu") Ştiinţă care se ocupă cu studiul organismelor fosile animale şi vegetale, care au populat pământul în erele geologice.
PALEOPATOLOGÍE s.f. (<fr. *paléopathologie*) Ramură a patologiei care studiază bolile vieţuitoarelor fosile.
PALEOPEDOLOGÍE s.f. (<fr. *paléopédologie*) Ramură a pedologiei care studiază solurile formate în pleistocen sau mai vechi.
PALEOSLÁV, -Ă adj., s.m. şi f. (<*paleo-*+*slav*) **1.** Adj. Care se referă la limba veche slavă (bisericească), care aparţine acestei limbi; care este scris în această limbă. ◆ (Substantivat, f.) Limba slavă veche. **2.** S.m. şi f. Persoană care aparţinea celor mai vechi popoare slave.
PALEOSÓL s.n. (<fr. *paléosol*) Sol format în trecutul geologic al Pământului.
PALEOTÉRIU s.n. (<fr. *paléothérium*; cf. gr. *palaios* "vechi"+*therion* "fiară") Mamifer fosil erbivor, asemănător cu tapirul, care a trăit în prima jumătate a erei terţiare, în Europa şi în Asia.
PALEOZÓIC, -Ă s.n., adj. (<fr. *paléozoïque*; cf.gr. *palaios* "vechi"+*zoe* "viaţă") (GEOL.) **1.** S.n. A doua eră geologică, care a durat între precambrian şi mezozoic (300-350 mil. de ani), cuprinzînd perioadele *cambriană, ordoviciană, siluriană, devoniană, carboniferă* şi *permiană* şi care se caracterizează prin prezenţa talofitelor, prin predominarea criptogamelor vasculare şi prin apariţia gimnospermelor, iar în faună prin prezenţa tuturor grupelor de nevertebrate şi a primelor vertebrate. **2.** Adj. Care aparţine paleozoicului, care se referă la paleozoic.
PALEOZOOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<germ. *Paleozoolog*) Specialist în paleozoologie.
PALEOZOOLOGÍE s.f. (<fr. *paléozoologie*) Parte a paleontologiei care se ocupă cu studierea animalelor fosile.
PALESTINIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Palestina*) **1.** S.m. şi f. (La pl. m.) Popor care s-a format în Palestina; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Palestinei sau care este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Palestinei sau palestinienilor, privitor la Palestina sau la palestinieni.
PALÉSTRĂ s.f. (<lat. *palaestra*, fr. *palestre*; cf.gr. *palaistra* <*pale* "luptă") **1.** (În Grecia şi în Roma antică) Loc destinat pentru exerciţii de gimnastică, pentru lupte, pentru aruncări ale discului etc. **2.** (În Atena antică) Şcoală de educaţie fizică, frecventată de băieţi între 13 şi 15 ani, după absolvirea şcolii de gramatică şi a celei de chitară.
PALÉSTRIC, -Ă adj. (<fr. *palestrique*) Care aparţine palestrei, care se referă la palestră.
PALÉTĂ s.f. (<fr. *palette*) **1.** (ARTE PL.) Placă de lemn, de faianţă, de porţelan etc. (ovală), prevăzută cu o deschizătură mică pentru a fi ţinută în mînă, pe care pictorii întind şi combină culorile cînd lucrează. ◆ P.ext. (Şi *paletă coloristică*) Ansamblul culorilor folosite de un pictor. ◆ Fig. Măiestrie artistică (a pictorului). **2.** (SPORT) Placă de lemn (ovală), cu mîner şi acoperită pe ambele feţe cu cauciuc sau cu plută, care serveşte la lovirea mingii în tenisul de masă. **3.** Element activ al rotorului sau al statorului unei maşini hidraulice sau pneumatice, în formă de aripă sau de placă cu două feţe curbe, încastrată la unul sau la ambele capete. **4.** (TEHN.) Piesă (plată), cu forme variate, folosită ca suport, ca unealtă de presat, de netezit etc. **5.** Bucată de carton sau placă (transparentă şi colorată) de material plastic, de celuloid etc., fixată deasupra parbrizului, în interiorul maşinii, pentru a proteja pe conducător de razele soarelui.
PALETIZÁRE s.f. (după fr. *palettisation*)

Manipulare şi transportare a mărfurilor cu ajutorul unor platforme speciale.
PALÍ s.m. (<fr. *pali*; cuv. hindi) Limbă indoeuropeană, folosită ca limbă liturgică budistă şi ca limbă de cultură în India, Sri Lanka, Birmania şi Thailanda.
PALIÁG (PALIÁC) s.n. (<germ. *Paliag*) Aliaj de paladiu şi de argint, inoxidabil, rezistent, folosit în stomatologie.
PALIATÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *palliatif*, lat. *palliativus*) **1.** (Medicament sau tratament) care ameliorează o boală sau care îi înlătură temporar simptomele, fără a-i suprima cauza. **2.** Fig. (Soluţie, măsură) care aduce o rezolvare de moment a unei situaţii dificile sau a efectelor acesteia.
PALICÁR s.m. (<ngr. *pallikari*) Voluntar grec în războiul de independenţă al Greciei din 1821. ◆ P.ext. Bărbat voinic, viteaz.
PÁLID, -Ă adj. (<lat. *pallidus*, it. *pallido*) **1.** (Despre oameni) Care are faţa albă sau galbenă din cauza unei boli, a unei stări psihice etc.; (despre faţa oamenilor) albă sau galbenă din cauza unei boli, a unei stări psihice etc. **2.** (Despre lumină sau despre surse luminoase) Fără strălucire; lipsit de intensitate. **3.** (Despre culori) Care este şters, estompat, puţin intens.
PALIDITÁTE s.f. (<*palid*) Faptul sau însuşirea de a fi palid; culoare, aspect al unei persoane care are faţa palidă.
PÁLIE s.f. (<ngr. *palea*) Carte care conţine *Vechiul Testament* sau numai primele cinci scrieri ale acestuia.
PALIÉR s.n. (<fr. *palier*) **1.** Porţiune orizontală în cuprinsul scării interioare a unei clădiri, la nivelul fiecărui etaj. ◆ Ansamblul planşeelor unei construcţii aflate la acelaşi nivel al ei. **2.** Porţiune orizontală din traseul unei căi ferate sau al unui drum. **3.** (TEHN.) Lagăr. **4.** Parcurs făcut de un avion, la decolare, imediat după dezlipirea de pe sol.
PALILALÍE s.f. (<fr. *palilalie*; cf.gr. *palin* "din nou"+*lalein* "a vorbi") (MED.) Tulburare a vorbirii, care constă în repetarea involuntară a unui sau a mai multe cuvinte dintr-o frază.
PALIMPSÉST s.n. (<lat. *palimpsestus*, fr. *palimpseste*; cf.gr. *palimpsestos* <*palin* "din nou"+*psestos* "răzuit") Pergament sau papirus de pe care s-a ras sau s-a şters scrierea iniţială pentru a se putea utiliza din nou (şi pe care se mai văd încă urmele vechii scrieri).
PALÍNCĂ (PĂLÍNCĂ) s.f. (<magh. *pálinka*) Rachiu natural foarte tare (din fructe).
PALINDRÓM s.n. (<fr. *palindrome*; cf.gr. *palin* "din nou"+*dromos* "cursă, alergare") Cuvînt (sau grup de cuvinte) care poate fi citit de la stînga la dreapta şi invers fără să-şi piardă sensul (ex. n.pr. *Laval*) ◆ Joc distractiv care constă în găsirea unui cuvînt, care, citit şi normal, şi invers, să aibă acelaşi sens (sau să dea un alt cuvînt).
PALINGENÉZĂ s.f. (<fr. *palingénèse*, germ. *Palingenese*; cf.gr. *palin* "din nou"+*genesis* "naştere") **1.** (Proces de) formare a magmei prin topirea unor roci preexistente. **2.** (BIOL.) Apariţie, în procesul dezvoltării unor indivizi, a unor caractere învechite, deja dispărute, pentru grupa din care aceştia fac parte. **3.** Palingenezie (**1**).
PALINGENEZÍE s.f. (<fr. *palingénésie*; cf.gr. *palin* "din nou" + *genesis* "naştere") **1.** Concepţie după care aceleaşi evenimente se succedă fără încetare, în aceeaşi ordine, în momentul naşterii, al morţii şi al renaşterii; concepţie metafizică ce susţine reînvierea periodică a tuturor fiinţelor. ◆ Fig. Înnoire, regenerare (morală). **2.** Concepţie filozofică şi religioasă (formulată, în 1827, de scriitorul şi filozoful francez P.Ballanche), potrivit căreia istoria omenirii, fiind o succesiune de cicluri, se desfăşoară conform unei formule generale, fiecare popor parcurgînd aceleaşi etape, în aceeaşi succesiune a transformărilor. **3.** Concepţie, potrivit căreia perfecţionarea vieţuitoarelor are loc pe calea evoluţiei lente. A fost formulată, în 1769, de Ch.Bonnet.
PALINÓDIC, -Ă adj. (<fr. *palinodique*) Care aparţine palinodiei, specific palinodiei, referitor la palinodie. ◆ P.ext. Care retractează cele spuse.
PALINODÍE s.f. (<fr. *palinodie*; cf.gr. *palin* "din nou"+*ode* "cînt") Operă literară sau discurs în care autorul retractează idei sau sentimente exprimate anterior.
PALINOLOGÍE s.f. (<fr. *palynologie*; cf.gr. *palynein* "a împrăştia făină") Ramură a botanicii care studiază polenul şi sporii. Cercetările româneşti de palinologie au fost iniţiate de Emil Pop.
PALISÁ vb. I tranz. (<fr. *palisser*) A lega ramurile unui pom fructifer de un suport, de un spalier pentru a nu se rupe (în caz de furtună) sau pentru a le da o anumită formă.
PALISÁDĂ s.f. (<fr. *palissade*) **1.** Fortificaţie constînd din pari înfipţi în pămînt şi legaţi între ei, care este folosită în amenajările defensive mai vechi. **2.** (BOT.) Mod de aşezare a unor celule care stau una lîngă alta, perpendiculare pe suprafaţa organului; mulţime de celule astfel aşezate.
PALISÁDIC, -Ă adj. (<fr. *palissadique*) (BOT.) De palisadă, referitor la palisadă.
PALISÁJ s.n. (<fr. *palissage*) Legare a ramurilor unui pom fructifer de un suport, de un spalier, pentru a le proteja (de vînt şi de furtună) sau pentru a le da forma dorită.
PALISÁNDRU s.m. (<fr. *palissandre*; cuv. dintr-un idiom din Guyana) Arbore exotic, răspîndit în India, în America de Sud, în Madagascar, cu lemnul tare, de culoare neagră-violetă, cu miros plăcut, din care se fac mobile (*Jacaranda obtusifolia*); p.restr. lemnul acestui arbore.
PÁLIU (PÁLIUM) s.n. (<lat., fr. *pallium*) **1.** Mantie purtată de vechii greci şi adoptată de romani, formată dintr-o piesă de lînă rectangulară. **2.** Ornament sacerdotal de lînă albă pe care sînt brodate cruci negre, purtat în jurul gîtului de papă şi de alţi prelaţi (catolici); simbolizează deplinătatea puterii arhiereşti. **3.** Mantie regească. **4.** (ZOOL.) Manta.
PALM s.m. (<fr. *palme*, germ. *Palme*) Palmier.
PALMÁC s.n. (<tc. *parmak*, după *palmă*) Unitate de măsură pentru lungime, egală cu 3,484 cm, folosită în trecut, în Moldova.
PALMACÉE s.f. (<fr. *palmacée*) (La pl.) Familie de plante monocotiledonate, care are ca reprezentant tipic palmierul; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.
PALMARÉS s.n. (<fr. *palmarès*; cf.lat. *palmares* "care merită palme[2]"<*palma* "frunză de palmier", simbol al victoriei) Listă în care se înscriu victoriile sau succesele (sportive, artistice, literare etc.) obţinute de cineva; totalitatea unor astfel de succese.
PALMÁT, -Ă adj. (<fr. *palmé*, lat. *palmatus*) **1.** (Despre picioarele unor păsări înotătoare sau ale unor animale acvatice ori semiacvatice) Cu degetele unite printr-o membrană. **2.** (Despre lobii frunzelor simple, despre foliolele frunzelor compuse sau despre nervuri) Care are marginile cu crestături adînci şi cu ieşituri dispuse ca degetele răsfirate ale unei mîini.
PALMATIFÍD, -Ă adj. (<fr. *palmatifide*) (Despre frunze) Care are lobi în forma degetelor de la mînă.
PALMATÚRĂ s.f. (<fr. *palmature*) (MED.) Malformaţie congenitală care constă în unirea degetelor mîinii printr-o pieliţă.
PÁLMĂ[1] s.f. (lat. *palma*) **1.** Parte interioară, puţin adîncită, a mîinii, cuprinsă între articulaţia pumnului şi vîrful degetelor. **2.** Lovitură dată cuiva cu palma. **3.** Veche unitate de măsură pentru lungime, egală cu 24,581 cm în Ţara Românească şi cu 27,875 cm în Moldova. ◆ Suprafaţă foarte mică. **4.** Bătător de covoare. **5.** Obiect de cauciuc, în formă de înotătoare, fixat de picior, care este folosit în înotul subacvatic.
PALMĂ[2] s.f. (<fr. *palme*; cf.lat. *palma*, "frunză de palmier") **1.** Ramură de palmier (considerată ca semn al biruinţei). ◆ (În antic. greco-romană) Simbol al victoriei în luptă. **2.** Element ornamental în formă de palmă[2]. ◇ *Palmele academice* = distincţie, în formă de frunză de palmier stilizată, acordată de Academia Franceză oamenilor de ştiinţă şi artiştilor.
PALMÉR s.n. (<fr. *palmer* <n.pr. *Palmer*, numele inventatorului) Şurub micrometric.
PALMÉTĂ s.f. (<fr. *palmette*) Motiv ornamental stilizat în forma unei frunze de palmier. ◆ Formă care se dă pomilor fructiferi ale căror ramuri sînt susţinute de spaliere, pentru a creşte într-un singur plan.
PALMIÉR s.m. (<fr. *palmier*) (La pl.) Nume dat mai multor genuri de arbori, din familia palmaceelor, cu trunchiul drept, neramificat, cu o coroană bogată de frunze palmate sau penate la vîrf, cu florile grupate în inflorescenţe, cu fructele bace, dulci şi gustoase, sau nuci, care cresc în zonele tropicale şi subtropicale; (şi la sg.) arbore care face parte din fiecare dintre aceste genuri (ex. *cocotierul*, *curmalul* etc.).

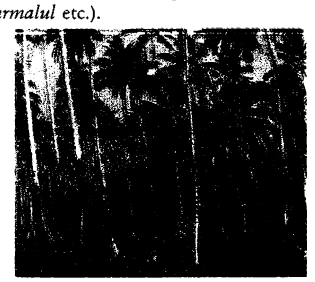

pădure de palmieri

PALMIÉRĂ s.f. (<*palmă*[1]) Bucată de piele groasă, dreptunghiulară, care protejează palmele la mînuirea anumitor materiale.
PALMIFÓRM, -Ă adj. (<*palmă*[1]) **1.** (BOT.) Palmat (**2**). **2.** (În arhitectura egipteană; despre coloane) Care are capitelul în forma unui mănunchi de frunze de palmier.

PALMIPÉD s.n. (<fr. *palmipède*; cf.lat. *palma* "palmă"+*pes, pedis* "picior") (La pl.) Nume generic pentru păsările acvatice care au degetele picioarelor reunite printr-o membrană înotătoare; (şi la sg.) pasăre care face parte din acest grup (ex. *raţa, gîsca, pelicanul, pescăruşul*).

PALMITÁT s.m. (<fr. *palmitat*, germ. *Palmitat*) Sare sau ester al acidului palmitic.

PALMÍTIC adj. (<fr. *palmitique*) *Acid palmitic* = acid gras, saturat, prezent în grăsimile vegetale şi animale, din care se obţine, prin saponificare, o substanţă solidă, incoloră, insolubilă în apă, solubilă în solvenţi organici, folosită la fabricarea săpunului, în cosmetică, în medicină etc.

PALMITÍNĂ s.f. (<fr. *palmitine*) Ester al glicerinei combinate cu acidul palmitic, prezent în diverse grăsimi şi uleiuri.

PALOÁRE s.f. (<fr. *pâleur*; cf.lat. *pallor*) **1.** Faptul de a fi palid; culoare, aspect al unei persoane care are faţa palidă. **2.** Culoare ştearsă.

PALOGRÁF s.n. (<fr. *palographe*) **1.** Instrument pentru înregistrarea oscilaţiilor unei nave (care funcţionează asemănător cu seismograful). **2.** Aparat pentru determinarea pulsaţiilor arteriale.

PALOGRÁMĂ s.f. (<fr. *palogramme*) Curbă de reprezentare a oscilaţiilor unei nave, obţinută cu ajutorul palografului.

PALONIÉR s.n. (<fr. *palonnier*) Pîrghie cu punct de articulaţie la mijloc şi cu două pedale la extremităţi, legată prin tije şi prin cabluri de organul mobil al unui avion sau al unei ambarcaţii de sport, folosită pentru dirijarea acestora.

PÁLOŞ s.n. (<magh. *pallos*) Sabie lată, cu două tăişuri (încovoiată la vîrf).

PALPÁ vb. I tranz. (<fr. *palper*, lat. *palpare*) **1.** A atinge uşor cu mîna părţi ale corpului (unui bolnav), pentru a determina dimensiunea, modificările de formă şi de consistenţă, sensibilitatea unor ţesuturi sau organe şi pentru a putea stabili diagnosticul. **2.** (TEHN.) A examina, cu mîna sau cu palpatorul, suprafaţa unor obiecte solide pentru a constata gradul de netezime.

PALPÁBIL, -Ă adj. (<fr. *palpable*, lat. *palpabilis*) Care poate fi pipăit; care poate fi constatat prin simţuri. ◆ Fig. Evident, sigur, clar.

PALPABILITÁTE s.f. (<fr. *palpabilité*) Însuşirea de a fi palpabil. ◆ Fig. Evidenţă, claritate.

PALPÁRE s.f. (<*palpa*) **1.** Acţiunea de a palpa şi rezultatul ei; procedeu de examinare clinică a bolnavului (făcută de medic). **2.** (TEHN.) Examinare a suprafeţelor unui corp solid, cu mîna sau cu un palpator, pentru a constata gradul de netezime.

PALPATÓR s.n. (<*palpa*) **1.** Organ sensibil al unui aparat de măsurat şi de control care sesizează neregularităţile de pe suprafeţele corpurilor solide. **2.** Dispozitiv de comandă automată a mecanismului de alimentare continuă a maşinii de ţesut cu fir de bătătură, care percepe prezenţa acestuia pe ţeava suveicii.

PÁLPĂ s.f. (<fr. *palpe*) (ENTOM.) Fiecare dintre cele două organe ale gustului la artropode, formate dintr-un mic apendice mobil, aşezate sub maxilarul inferior.

PALPEBRÁL, -Ă adj. (<fr. *palpébral*; cf.lat. *palpebra* "pleoapă") Care aparţine pleoapei, care se referă la pleoapă.

PALPITÁ vb. I intranz. (<fr. *palpiter*, lat. *palpitare*) **1.** (Despre inimă) A bate mai puternic, mai repede decît este normal sau neregulat din cauza unei emoţii, a unui efort, a unei boli. ◆ (Despre oameni) A fi stăpînit de o emoţie puternică; a fi tulburat. **2.** P.anal. A se mişca ritmic; a tremura; a sclipi uşor şi intermitent. **3.** Fig. A se manifesta puternic; a trăi intens; a fi plin de viaţă.

PALPITÁNT, -Ă adj. (<fr. *palpitant*) **1.** Care se referă la palpitaţie. **2.** Care trezeşte un interes viu, puternic; emoţionant, pasionant, captivant.

PALPITÁŢIE s.f. (<fr. *palpitation*, lat. *palpitatio, -onis*) **1.** Mişcare anormală, rapidă sau neregulată a inimii, provocată de o emoţie, de un efort sau de o boală. **2.** Fig. Emoţie.

PALPLÁNŞĂ s.f. (<fr. *palplanche*) Element de construcţie din lemn, din oţel sau din beton armat, care serveşte la sprijinirea pereţilor unei săpături, la executarea unor ecrane de etanşare etc.

PÁLTIN s.m. (lat. *platanus*) **1.** Arbore din familia aceraceelor, cu frunzele subţiri, palmate, cu fructele disamare avînd aripi în unghi obtuz şi cu lemnul alb, elastic şi rezistent; arţar (*Acer platanoides*). **2.** (Şi *paltin de munte*) Arbore cu frunzele groase, palmate, cu fructele disamare şi cu lemnul alb, foarte rezistent, elastic şi fin, folosit la fabricarea mobilei şi a instrumentelor muzicale (*Acer pseudoplatanus*).

paltin (1)

PALTÓN s.n. (<fr. *paletot*) Haină lungă, confecţionată din stofă groasă, căptuşită cu vatelină sau cu blană, care se poartă peste îmbrăcămintea obişnuită.

PALÚDĂ s.f. (<lat. *palus, -udis*, fr. *palude*) (Înv.) Baltă; mlaştină.

PALUDEÁN, -Ă adj. (<fr. *paludéen*) Palustru. ◇ *Friguri paludeene* = paludism.

PALUDÍSM s.n. (<fr. *paludisme*; cf.lat. *palus, paludis* "mlaştină") Boală infecţioasă provocată de un hematozoar (transmisă prin înţepătura ţînţarului anofel); malarie, friguri paludeene, friguri palustre.

PALUDOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<*paludologie*) Specialist în paludologie.

PALUDOLOGÍE s.f. (<fr. *paludologie*) (MED.) Malariologie.

PALUDÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *paludosus*, it. *paludoso*) Mlăştinos.

PALUDOTERAPÍE s.f. (<fr. *paludothérapie*) (MED.) Malarioterapie.

PALUDRÍNĂ s.f. (<fr. *paludrine*) Medicament care se prezintă sub formă de pulbere albă, cu gust amărui, inodor, puţin solubil în apă, folosit împotriva paludismului.

PALÚSTRU, -Ă adj. (<lat. *paluster, -tris*, fr. *palustre*) De baltă, din regiunea sau de pe malurile bălţilor. ◇ *Friguri palustre* = paludism.

PÁLUX s.n. (den. com.) Lac incolor care se aplică pe parchet (pentru a-l proteja).

PAMFLÉT s.n. (<fr. *pamphlet*; cf.engl. *pamphlet* <n.pr. *Pamphilet*, numele unei comedii din sec. 12) Specie literară, în versuri sau în proză, cu un pregnant caracter satiric, în care, de obicei prin limbaj violent şi agresiv, se condamnă defecte morale, concepţii (politice) retrograde, aspecte negative ale realităţii sociale etc. Cei mai cunoscuţi autori de pamflete sînt Voltaire, Swift, iar în literatura română N.D.Cocea şi T.Arghezi.

PAMFLETÁR, -Ă s.m., adj. (<fr. *pamphlétaire*) **1.** S.m. Autor de pamflete; pamfletist. **2.** Adj. Care are caracter de pamflet; care este caracteristic pamfletarului.

PAMFLETÍST, -Ă s.m. şi f. (<*pamflet*) Pamfletar.

PÁMPAS (PÁMPA) s.n. (<fr. *pampa*; cuv. sp.) Regiune de cîmpie întinsă, acoperită cu ierburi şi cu tufişuri, caracteristică regiunilor cu climă subtropicală şi temperată din America de Sud (Argentina şi Uruguay).

PAN[1]- (<fr., it. *pan-*; cf.gr. *pan, pantos* "tot") Element prim de compunere care are semnificaţia "tot", "întreg".

PAN[2] s.m. (<pol. *pan*) (În ev. med.) Titlu dat nobililor polonezi; persoană care purta acest titlu. ◆ Titlu dat (în actele slavone) marilor dregători şi boieri din Moldova; persoană care purta acest titlu.

PANACÉU s.n. (<ngr. *panakeia*, lat. *panacea*, fr. *panacée*; cf.gr. *pan* "tot+*akos* "medicament") Medicament despre care se credea (în practica alchimiştilor şi în medicina veche) că vindecă orice boală; p.ext. remediu universal.

PANACHÍDĂ s.f. (<bg. *panakida*) Tăbliţă de metal, de piatră sau de lemn, folosită, în trecut, de şcolari pentru a învăţa să scrie.

PANACÓD s.n. (<ngr. *pinakoti*) Scîndură acoperită cu o cîrpă curată pe care se aşază bucăţile de aluat înainte de a fi introduse în cuptor; tipar pentru aluat.

PANACODÁR s.m. (<*panacod*) Brutar care lucrează cu panacodul.

PANAFRICÁN, -Ă adj. (<fr. *panafricain*) Care aparţine Africii (întregi), care se referă la (toată) Africa.

PANAFRICANÍSM s.n. (<fr. *panafricanisme*) Doctrină care urmăreşte unitatea şi solidaritatea popoarelor africane.

PANAGHIÁR s.n. (<*panaghie*) **1.** Icoana Maicii Domnului. **2.** Mic vas din metal preţios, format din două talere suprapuse care se închid, împodobite cu reliefuri şi pe care se ţine panaghia.

PANAGHÍE s.f. (<sl. *panagija*, ngr. *panaghia*) **1.** (Cu valoare de n.pr.) Fecioara Maria. ◆ P.ext. Iconiţă cu chipul Fecioarei Maria sau, p.ext. , cu chipul lui Dumnezeu, al lui Iisus Hristos, purtată de preoţi pe piept. ◆ Ceremonie care se face pentru sfinţirea pîinii închinate Maicii Domnului. **2.** Parte din pîinea în cinci colţuri care se aşază pe o măsuţă înaintea iconiţei Maicii Domnului. **3.** Bucată de prescură care se mănîncă în mănăstiri, în prima săptămînă după Paşti. **4.** Prescură pe

care preotul o ridică de pe masă, în timpul slujbei religioase făcute la patruzeci de zile după înmormîntarea cuiva.

PANAHÍDĂ s.f. (<sl. *panihida*) **1.** Serviciu religios care se face după moartea cuiva; parastas (la 40 de zile) pentru pomenirea celui mort. **2.** Parte a prohodului care se cîntă la scoaterea mortului din casă. ◆ (Reg.) Colac mare care se duce la biserică. ◆ (Reg.) *Panahidă de grîu* = colivă. **3.** Carte bisericească de ritual, care cuprinde rînduiala slujbelor funebre.

PANAMÁ[1] s.f. (<fr. *panama*; cf.n.pr. *Panama*, stat în America Centrală) **1.** Împletitură fină, făcută din paie obţinute din frunzele unui palmier din Panama. **2.** Pălărie moale, foarte mlădioasă, făcută din panama. **3.** Ţesătură uşoară, de bumbac sau de in, care imită panamaua, folosită la confecţionarea rochiilor, bluzelor, cămăşilor etc.

PANAMÁ[2] s.f. (<n.pr. *Panama*, stat în America Centrală) Scandal politic şi financiar declanşat în Panama, cu ocazia săpării canalului Panama (1888-1893); p.ext. afacere frauduloasă de mari proporţii în care sînt implicate mai multe persoane.

PANAMERICÁN, -Ă adj. (<fr. *panaméricain*) Care aparţine Americii (întregi), care se referă la (toată) America.

PANAMERICANÍSM s.n. (<fr. *panaméricanisme*) Mişcare de solidaritate continentală care urmăreşte să dezvolte o strînsă colaborare între statele americane; doctrină a acestei mişcări.

PANAMERICANÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *panaméricaniste*) (Adept) al panamericanismului.

PANAMÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Panama*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Pamana; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a statului Panama sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine statului Panama sau panamezilor, privitor la Panama sau la panamezi.

PANARÁB, -Ă adj. (<fr. *panarabe*) Care se referă la ţările de limbă arabă şi la civilizaţia acestora.

PANÁRD, -Ă adj. (<fr. *panard*) (Despre cai) Cu picioarele posterioare strîmbe în afară (din cauza devierii de la poziţia normală).

PANARÍŢIU (PANARÍCIU) s.n. (<lat. *panaricium*, fr. *panaris*) Infecţie localizată la degete (în jurul unghiilor).

PANÁŞ s.n. (<fr. *panache*; cf.lat. *penna* "pană") Mănunchi de pene (colorate) care împodobea chipiul sau coiful militarilor, turbanul unor demnitari etc., prezent şi astăzi la uniformele (militare) din unele ţări. ◆ Mănunchi de pene folosit ca podoabă.

PANATENÉE s.f. pl. (<fr. *panathénées*; cf.gr. *pan* "tot" +*Athena* "Atena") Mare sărbătoare religioasă şi politică în Atena antică, celebrată, anual sau din patru în patru ani, în cinstea zeiţei Pallas Athena, cu prilejul căreia aveau loc întreceri la lupte, la alergări, la aruncarea discului, curse de cai, concursuri poetice, muzicale etc.

PÁNĂ[1] s.f. (lat. *pinna*) **I. 1.** Fiecare dintre formaţiile epidermice cornoase care acoperă corpul păsărilor, alcătuită dintr-un tub subţire pe care sînt aşezate simetric, de o parte şi de alta, fire (pufoase), care protejează corpul şi ajută la zbor. ◆ Aripă sau smoc de pene cu diverse utilizări în gospodărie (măturatul vetrei, ştersul prafului etc.). ◆ Spec. Smoc de pene folosit la uns (foile de plăcintă). **2.** (La pl.) Fulgi de pene (curăţate de cotoare), folosite la umplerea pernelor, saltelelor etc. **3.** Pană din aripă (de gîscă), ascuţită şi despicată la vîrf, folosită în trecut la scris cu cerneală; p.ext. toc, condei. ◆ Fig. Scriere. ◆ Fig. Stil, mod de a scrie al unui autor; măiestrie, talent de scriitor; arta de a scrie; p.ext. scriitor. **4.** Plută făcută din cotorul unei pene, care este folosită pentru a ţine cîrligul undiţei la adîncimea dorită. **5.** Podoabă făcută dintr-una sau din mai multe pene, care se poartă la pălărie, în păr etc. ◆ Motiv ornamental (în formă de floare) pentru broderii, ţesături etc. **6.** Fiecare dintre foile care înfăşoară ştiuletele de porumb. **7.** Aripioară de peşte. **8.** *Categorie pană* = categorie în care intră boxerii cu greutatea corpului între 54 şi 57 kg, halterofilii cu greutatea corpului între 56 şi 60 kg şi luptătorii cu greutatea coprului între 57 şi 63 kg. **II. 1.** Obiect de lemn sau de metal (de forma unei prisme), care serveşte la despicarea lemnelor, la detaşarea unei părţi dintr-un material, la fixarea unor piese etc. ◆ Piesă de forme diferite, folosită la îmbinarea a două organe de maşină. **2.** Beţişor cu care se strînge frînghia ferăstrăului pentru a întinde pînza. **3.** (TIPOGR.) Piesă care se intercalează între matriţele de linotip, pentru a le spaţia. **4.** Partea ciocanului, opusă capului, prelungită şi subţiată spre vîrf. **5.** Lamă metalică a unor instrumente de tăiat; tăiş. **6.** Ancie (la instrumentele muzicale de suflat). **7.** (MUZ.) Plectru. **8.** Parte componentă a cîrmei unei nave, care poate fi rotită în jurul unui ax vertical şi asupra căreia se exercită presiunea apei cînd se realizează întoarcerea navei. **9.** *Pana căpăstrului* sau *pană de căpăstru* = ştreang sau curea cu ajutorul căreia se priponeşte calul. **10.** (Reg.) Felie de slănină cu care se împănează carnea. **11.** *Pană de somn* = carnea de la burta sau de la coada somnului.

PÁNĂ[2] s.f. (<fr. *panne*) **1.** Oprire incidentală a funcţionării unui mecanism, a unei maşini sau a unui vehicul. **2.** Orientare a velelor unei nave cu pînze în aşa fel încît să se opună vîntului şi să rămînă pe loc; operaţie de oprire a unei nave cu pînze.

PANCALÍSM s.n. (<fr. *pancalisme*; cf.gr. *pan* "tot"+*kalos* "frumos") Doctrină filozofică ce subordonează întreaga realitate categoriei frumosului.

PANCÁRTĂ s.f. (<fr. *pancarte*, lat. *pancharta*; cf.gr. *pan* "tot"+*khartes* "carte") Afiş de carton, de pînză, de lemn etc. pe care se scrie o lozincă, o înştiinţare etc.

PANCRÁŢIU s.n. (<fr. *pancrace*; cf.gr. *pan* "tot"+*kratos* "forţă") Probă atletică la vechii greci, care constă în trîntă şi în pugilat.

PANCREÁS s.n. (<lat. *pancreas*, fr. *pancréas*, it. *pancreas*; cf.gr. *pan* "tot"+*kreas* "carne; trup") Glandă mixtă, anexă a tubului digestiv, indispensabilă vieţii, situată în cavitatea abdominală, înapoia stomacului şi legată prin canale de splină şi duoden, care are o funcţie exocrină, prin elaborarea sucului pancreatic, şi o funcţie endocrină, prin secreţia propriilor hormoni (insulina şi glucagonul). Secreţia externă a pancreasului, deversată în duoden, conţine enzime care permit digerarea glucidelor, proteinelor şi a grăsimilor din alimente. Secreţia internă a pancreasului, deversată în sînge, conţine insulină, care scade glicemia, şi glucagon, care are acţiune inversă.

PANCREÁTIC, -Ă adj. (<lat. *pancreaticus*, fr. *pancréatique*, it. *pancreatico*) Care aparţine pancreasului, care se referă la pancreas.

PANCREATÍNĂ s.f. (<fr. *pancréatine*) Substanţă extrasă din pancreasul animalelor şi folosită ca medicament în tratamentul tulburărilor intestinale.

PANCREATÍTĂ s.f. (<fr. *pancréatite*) Inflamaţie acută sau cronică a pancreasului, boală care constă în această inflamaţie.

PANCROMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *panchromatique*; cf.gr. *pan* "tot"+*kroma* "culoare") (Despre materiale fotografice) Care este sensibil (în mod inegal) la toate culorile din spectrul luminii vizibile.

PANCRÓNIC, -Ă adj. (<*pan*[1]-+*cronic*) Care este valabil pentru orice epocă.

PÁNDA s.m. invar. (<engl., fr. *panda*; cuv. nepalez) Mamifer carnivor, asemănător cu un ursuleţ, care are blana albă cu pete negre şi care trăieşte în Himalaia (*Ailurus fulgens*).

PANDAJMETRÍE s.f. (<fr. *pandagemétrie*) (GEOL.) Determinare a înclinării şi a direcţiei straturilor din adîncime, pentru a se cunoaşte structurile geologice.

PANDANTÍV s.n. (<fr. *pendentif*; cf.lat. *pendens, -ntis* "care atîrnă") **1.** Bijuterie care se poartă la gît, atîrnată de un lănţişor, de un şnur sau de o panglică. **2.** Element arhitectural în forma unui triunghi sferic, cu un vîrf în jos, care se află între arcele pe care se sprijină cupola, făcînd trecerea de la planul pătrat al încăperii la cel circular al unei calote sau al unei turle.

PANDÉCTE s.f. pl. (<lat. *pandectae*, ngr. *pandectis*, fr. *pandectes*; cf.gr. *pan* "tot"+*dekhesthai* "a primi; a admite; a accepta") Culegere de opinii ale juriştilor romani asupra principalelor probleme de drept, alcătuită în timpul împăratului Iustinian şi adaptată în timp cerinţelor noilor instituţii. ◆ P.gener. Lege sau hotărîre care are caracter de lege.

PANDEMÍE s.f. (<fr. *pandémie*; cf.gr. *pan* "tot"+*demos* "populaţie") Epidemie care se extinde pe un teritoriu foarte mare.

PANDEMÓNIU s.n. (<fr. *pandémonium*; cf.gr. *pan* "tot"+*daimon* "demon") **1.** Capitală imaginară a infernului; loc de reuniune a demonilor. **2.** Fig. Loc unde domneşte corupţia, dezordinea; loc de pierzanie, de desfrîu.

PANDIŞPÁN s.n. (<ngr. *pandespani*) Prăjitură foarte pufoasă, făcută din făină, ouă şi zahăr, cu adaos de substanţe aromatice.

PANDÍT s.m. (<fr. *pandit*; cuv. sanscr.) Titlu onorific dat în India, iniţial, brahmanilor, iar azi şi savanţilor laici; persoană care poartă acest titlu.

PANDÓRĂ s.f. (<fr. *pandore*; cf.n.pr. *Pandora*) Instrument muzical cu coarde, asemănător cu lăuta, folosit în sec. 16-17.

PANDÚR s.m. (<scr. *pandur*, magh. *pandúr*) **1.** Soldat care făcea parte dintr-un corp al armatei habsburgice din sec. 18. **2.** Soldat care făcea parte dintr-un corp de oaste neregulată din Ţara Românească, în sec. 19, şi care era

recrutat dintre moşneni. ◆ Soldat din oastea lui Tudor Vladimirescu. ◆ Ostaş care era în serviciul poliţiei, după desfiinţarea vechii miliţii naţionale. **3.** (Înv. şi pop.) Haiduc.

PANÉ adj. invar. (<fr. *pané*) (Despre carne, caşcaval etc.) Prăjit în ulei, grăsime etc., după ce a fost dat prin făină, ou şi pesmet.

PANEGÍRIC, -Ă adj., s.n. (<lat. *panegyricus*, fr. *panégyrique*, ngr. *panegyrikos*) **1.** Adj. (Despre discursuri, aprecieri etc.) Elogios. **2.** S.n. Discurs public sau scriere în care se elogiază meritele unei personalităţi (contemporane oratorului), faptele eroice ale precursorilor etc. **3.** S.n. Elogiu excesiv, laudă exagerată.

PANEGIRÍST s.m. (<fr. *panégyriste*) Persoană care compune un panegiric; persoană care aduce cuiva laude exagerate (şi nemeritate).

PANÉL s.n. (<germ. *Paneel*) **1.** Eşantion (stabil) folosit în activităţile de marketing, alcătuit din persoane, din unităţi de desfacere etc., care permite studierea evoluţiei unui fenomen. **2.** Placă formată dintr-un miez de şipci, de scînduri înguste, de talaş etc., acoperit şi încheiat pe ambele feţe cu un strat de furnir, care se foloseşte la fabricarea mobilei, în tîmplăria de interior etc.

PANELENÍSM s.n. (<fr. *panhellénisme*) Doctrină (politică) care susţine unirea tuturor populaţiilor elenice într-un singur stat.

PANELENÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<*panelenism*) (Adept) al panelenismului.

PANENTEÍSM s.n. (<fr. *panenthéisme*, it. *panenteismo*) Concepţie panteistă potrivit căreia totul există în Dumnezeu, considerat singura realitate.

PANÉR s.n. (<ngr. *paneri*) Obiect făcut dintr-o împletitură de nuiele, de frunze de papură etc., mai mic decît coşul, în care se transportă sau se păstrează diferite obiecte, mai ales alimente; coş (mic).

PANERÁŞ s.n. (<*paner*) **1.** Diminutiv al lui paner. **2.** Scobitură pe faţa externă a tibiei de la picioarele posterioare ale albinelor, care serveşte la adunatul şi la transportul polenului.

PANEUROPEÁN, -Ă adj. (<engl. *paneuropean*) Din toate ţările Europei.

PANFOBÍE s.f. (<fr. *panphobie*; cf.gr. *pan* "tot"+*phobos* "teamă") (MED.) Stare de anxietate (extremă) faţă de tot ce se petrece în jur (însoţită de dezorientare).

PANGÁR s.n. (<ngr. *pangari*) Masă pe care se vînd lumînări în biserică; vînzare a lumînărilor în biserică; venit obţinut din această vînzare.

PANGEÁ s.f. (<tc. *pancar*) Numele a două plante din familia chenopodiaceelor: a) sfeclă (*Beta vulgaris*); b) sfeclă roşie (*Beta rubra*).

PANGENÉZĂ s.f. (<fr. *pangenèse*; cf.gr. *pan* "tot"+*genesis* "naştere") Teorie evoluţionistă (propusă de Ch.Darwin, în 1868), care explică mecanismul eredităţii prin existenţa unor particule mici, germeni sau gemule, provenite din celulele întregului organism, care provoacă formarea unei părţi analoage celei de unde provin; panspermie.

PANGERMÁNIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *pangermanique*) (Adept) al pangermanismului.

PANGERMANÍSM s.n. (<fr. *pangermanisme*) Doctrină (politică) care susţine unirea tuturor populaţiilor de origine germană într-un singur stat.

PANGLICÁR s.m. (<*panglică*) **1.** Artist (de circ) care face scamatorii cu panglici. **2.** Fig. Şarlatan, escroc. **3.** Fig. Persoană care vorbeşte mult, ocolind obiectul discuţiei.

PÁNGLICĂ (PÁMBLICĂ) s.f. (<magh. *pántlika*) **1.** Fîşie îngustă de ţesătură din fibre textile (combinate cu fire metalice sau elastice), folosită ca podoabă (la îmbrăcămintea feminină). **2.** Fîşie îngustă de bumbac sau de mătase, îmbibată cu tuş, folosită la maşina de scris. **3.** Bandă îngustă de metal sau de alt material, cu grosime şi lăţime mici în raport cu lungimea. **4.** Bandă de oţel, flexibilă şi gradată, avînd la capete două inele de alamă care servesc la întinderea ei, folosită la măsurarea distanţelor pînă la 50 m; ruletă. **5.** (ZOOL.) Tenie (*Taenia*).

PANGOLÍN s.m. (<fr. *pangolin*; cf.malaiezul *pang-goling*) (La pl.) Gen de mamifere tropicale, din ordinul edentatelor, care au corpul şi coada acoperite de solzi cornoşi şi de fire răzleţe de păr şi care se hrănesc cu insecte; trăiesc în Africa şi în S Asiei (*Manis*); (şi la sg.) mamifer care face parte din acest gen.

PANICÁRD, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *paniquard*) **1.** S.m. şi f. Persoană cuprinsă (nejustificat) de panică, influenţînd şi pe alţii. **2.** Adj. Care manifestă, exprimă (nejustificat) panică.

PANICÁT, -Ă adj. (<fr. *paniqué*) Care este cuprins (nejustificat) de panică.

PÁNICĂ s.f. (<ngr. *panikos*, fr. *panique*, it. *panico*, germ. *Panik*) (Senzaţie, stare de) spaimă, frică mare de care este cuprinsă subit (şi fără temei) o persoană sau o colectivitate.

PANÍCUL s.n. (<lat. *panicula*, fr. *panicule*; cf.lat. *panus* "spic") Tip de inflorescenţă (la ovăz, la liliac etc.), în formă de ciorchine compus, la care axul principal se ramifică pe axele secundare formîndu-se spiculeţe neuniforme.

PANIÉR s.n. (<fr. *panier*) Jupon cu balene, folosit pentru a ţine fusta înfoiată pe şolduri; p.ext. rochie cu astfel de jupon.

PANIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *panifier*, it. *panificare*) A efectua procesul de panificaţie.

PANIFICÁŢIE s.f. (<fr. *panification*) (Proces de) transformare a făinei de grîu şi de secară în pîine, în produse de franzelărie etc.

PANISLAMÍSM s.n. (<fr. *panislamisme*) Doctrină (politico-religioasă) care susţine reunirea tuturor musulmanilor într-un singur stat.

PANLOGÍSM s.n. (<fr. *panlogisme*) Doctrină filozofică după care raţionalul şi realul sînt noţiuni identice, relaţiile logice constituind însăşi esenţa realităţii.

PANLOGÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<*panlogism*) (Adept) al panlogismului.

PANMIELOFTIZÍE s.f. (<fr. *panmyélophtisie*; cf.gr. *pan* "tot"+*myelos* "măduvă"+*phtisis* "distrugere") Boală a măduvei oaselor, caracterizată prin scăderea pînă la dispariţie a celulelor hematopoetice din măduva osoasă, provocată de agenţi fizici, infecţioşi sau toxici.

PANMIXÍE s.f. (<engl. *panmixia*) (BIOL.) Încrucişare întîmplătoare, din punct de vedere genetic, între doi indivizi de sex opus.

PANNATURÍSM s.n. (<*pan*[1]-+*naturism*) Concepţie care susţine că în afara realităţilor naturii nu există nimic altceva.

PANOFTALMÍE s.f. (<fr. *panophtalmie*) Infecţie supurativă acută care cuprinde ochiul în întregime.

PANÓN, -Ă s.m. şi f. (<n.pr. *Panonia*) Persoană care face parte din una dintre populaţiile Panoniei sau este originară de acolo.

PANONIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *pannonien*) (GEOL.) **1.** S.n. Epocă pliocenă din bazinul panonic şi din Podişul Transilvaniei; serie de straturi geologice din această epocă. ◆ P. restr. Etajul inferior al pliocenului din Europa estică; subetajul superior al sarmaţianului. **2.** Adj. Care aparţine panonianului, care se referă la panonian.

PANOPLÍE s.f. (<fr. *panoplie*; cf.gr. *panoplia* "armură de infanterist") **1.** Colecţie de arme (şi de echipamente de luptă) aranjate cu artă pe un panou; p.ext. panou pe care sînt aşezate aceste arme. ◆ Colecţie de obiecte care servesc la practicarea unor sporturi, de trofee vînătoreşti sau sportive etc. **2.** Armură completă a unui cavaler medieval.

PANÓPTIC s.n. (<fr. *panoptique*, germ. *Panoptikum*) **1.** Clădire (sau încăpere) astfel construită încît interiorul ei să poată fi cuprins dintr-o singură privire. **2.** Expoziţie, colecţie de figuri din ceară.

PANORAMÁ vb. I tranz. (<engl. *panoram*) **1.** (CINEMAT.) A realiza un panoramic. **2.** A descrie pe larg; a relata (cu amănunte).

PANORÁMĂ s.f. (<fr. *panorama*, germ. *Panorama*, it. *panorama*; cf.gr. *pan* "tot"+*horama* "vedere") **1.** Priveliştе din natură cu orizont larg, văzută din depărtare şi de la înălţime. **2.** Tablou circular, desfăşurat pe pereţii unei rotonde, care, primind lumina de sus, special dirijată, creează spectatorului aflat în mijlocul încăperii (în semiobscuritate) iluzia unei imagini reale. ◆ P.ext. Clădire circulară în care se află un asemenea tablou. **3.** Spectacol de bîlci, cu scamatorii, acrobaţii, expoziţie de animale exotice etc.; construcţie circulară în care are loc un asemenea spectacol. **4.** Expoziţie, colecţie de figuri de ceară. **5.** Fig. Privire de ansamblu asupra unui domeniu (de cercetare), a unei probleme etc.

PANORÁMIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *panoramique*) **1.** Adj. De panoramă, privitor la panoramă; care are orizont larg. ◇ *Ecran panoramic* = ecran semicircular foarte lat. **2.** S.n. Cadru vizual cuprinzător realizat prin deplasarea aparatului de filmat sau a camerei de televiziune în jurul unui ax fix (orizontal sau vertical), fără ca operatorul să-şi părăsească locul.

PANORTODÓX, -Ă adj. (<*pan*[1]-+*ortodox*) Al întregii ortodoxii; care priveşte toate bisericile ortodoxe.

PANÓU s.n. (<fr. *panneau*; cf.lat. *pennellus* <*pannus* "bucată de stofă") **1.** Planşă de carton, de lemn, de material plastic, bucată de pînză etc., de mărimi diferite, pe care se lipesc afişe, se scriu lozinci etc. ◆ Planşetă de lemn care serveşte ca suport unei picturi. **2.** Porţiune (plană) din suprafaţa unei construcţii sau a unui element de construcţie, limitată de rest prin fîşii de altă culoare, cu alt aspect (şi din alt material). **3.** *Panou de comandă* = placă (de marmură, de bachelită etc.) pe care sînt centralizate toate dispozitivele de comandă ale unei maşini, ale unei uzine, ale unei nave etc.; tablou de comandă.

4. Element de construcţie în formă de perete (plin sau alcătuit din bare), care are grosimea mică şi care se asamblează cu elemente similare pentru a forma un sistem tehnic, o construcţie etc. **5.** Porţiune de cale ferată, alcătuită din două şine paralele fixate pe traversele respective. **6.** (SPORT) Planşă dreptunghiulară, din lemn sau din material plastic, pe care este fixat coşul de baschet. **7.** (MILIT.) *Panou de tragere* (sau *de tir*) = ţintă în formă de panou, pe care sînt trasate figuri sau cercuri concentrice şi care este folosită pentru trageri.

PANPSIHÍSM s.n. (<fr. *panpsychisme*) Concepţie potrivit căreia toate elementele naturii sînt însufleţite şi înzestrate cu psihic.

PANSÁ vb. I tranz. (<fr. *panser*; cf.lat. *pensare* "a îngriji") A aplica un pansament; a bandaja.

PANSAMÉNT s.n. (<fr. *pansement*) Mijloc local de protecţie contra infecţiilor, traumatismelor etc. şi de tratare a unei răni pînă la vindecare, prin aplicarea pe regiunea bolnavă a unor medicamente, dezinfectante etc. şi prin acoperirea ei cu bandaje, vată etc. ◆ Concr. Medicament sau material folosit ca mijloc de protecţie şi de tratare a unei răni.

PANSÁT, -Ă adj. (<*pansa*) Care este acoperit cu pansament.

PANSEÁ s.f. (<fr. *pensée*) Numele a două plante (decorative) din familia violaceelor: a) plantă cu tulpina mică şi ramificată, cu frunzele late şi ovale, cu florile nemirositoare, cu cinci petale inelare, de culori variate (*Viola wittrockiana*); b) plantă cu frunzele ovale şi cu florile cu petale mari, rotunjite şi variat colorate; trei-fraţi-pătaţi (*Viola tricolor*).

pansea

PANSÉU s.n. (<fr. *pansée*) Cugetare, părere; maximă, sentinţă.

PANSEXUALÍSM s.n. (<fr. *pansexualisme*) Doctrină care exagerează rolul instinctului sexual în viaţa psihică.

PANSÍV, -Ă s.n.(<fr. *pensif*) Meditativ, gînditor.

PANSINUZÍTĂ s.f. (<fr. *pansinusite*) Inflamaţie acută sau cronică a sinusurilor oaselor craniene.

PANSLÁV, -Ă adj. (<fr. *panslave*) Care aparţine (tuturor) popoarelor slave, privitor la (toate) popoarele slave.

PANSLAVÍSM s.n. (<fr. *panslavisme*) Curent politic, apărut în Rusia, în sec. 19, care preconiza unirea tuturor popoarelor slave într-un singur stat; ansamblul teoriilor şi al mişcărilor politico-culturale care au urmărit unificarea tuturor popoarelor slave într-o singură entitate politică (sub protecţia Rusiei). S-a conturat în sec. 19, în special în ţările Europei Centrale, supuse dominării austriece. În 1848, a avut loc, la Praga, Congresul naţionalităţilor slave, sub preşedinţia lui F.Palacky, care urmărea realizarea unei federaţii. Constituirea Imperiului Austro-Ungar (1867) a frustrat însă aşteptările mişcării. Către sfîrşitul sec. 19, s-a manifestat şi un partid democrat în jurul lui M.Bakunin, care relua, în parte, idealul unitar al decembriştilor.

PANSLAVÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *panslaviste*) (Adept) al panslavismului.

PANSPERMÍE s.f. (<fr. *panspermie*; cf.gr. *pan* "tot"+*sperma* "sămînţă") (BIOL.) Pangeneză.

PANTAGRUÉLIC, -Ă adj. (<fr. *pantagruélique*; cf.n.pr. *Pantagruel*, personaj al lui Rabelais) (Despre poftă de mîncare, foame) Extraordinar, devorant; demn de Pantagruel; (despre ospeţe) foarte bogat, deosebit de îmbelşugat.

PANTAHÚZĂ s.f. (<ngr. *pantahusa*) Listă de subscripţie cu care se strînge(au) bani pentru construirea sau pentru repararea unei biserici, pentru o operă de binefacere etc.

PANTALÓN s.m. (<ngr. *pantaloni*, fr. *pantalon*) **1.** (De obicei la pl.) Obiect de îmbrăcăminte, confecţionat din ţesătură sau tricot, care acoperă corpul de la brîu în jos, îmbrăcînd fiecare picior în parte. ◇ *Pantalon-trening* = pantalon de flanelă folosit la sport. *Pantalon-tub* = pantalon în formă de tub. ◆ Chiloţi. **2.** Piesă de tablă sau de metal turnat în formă de pantalon, goală în interior, care este folosit la bifurcarea conductelor.

PÁNTĂ s.f. (<fr. *pante*) **1.** Porţiune de teren cu suprafaţa înclinată faţă de planul orizontal, care formează, de obicei, versantul unei forme de relief. **2.** Unghi ascuţit sau plan diedru format de o dreaptă sau de un plan cu o dreaptă ori cu un plan orizontal; tangenta trigonometrică a acestui unghi; înclinare faţă de orizontală.

PANTEÍSM s.n. (<fr. *panthéisme*; cf.gr. *pan* "tot"+*theos* "zeu") **1.** Concepţie filozofică monistă care identifică pe Dumnezeu cu natura. **2.** Stare de spirit care tinde să divinizeze natura.

PANTEÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *panthéiste*) **1.** Adj. Care aparţine panteismului, care ţine de panteism, privitor la panteism, care admite panteismul. **2.** S.m. şi f. Adept al panteismului.

PANTEÓN s.n. (<fr. *panthéon*; cf.gr. *pan* "tot"+*theos* "zeu") **1.** Templu consacrat de greci şi de romani tuturor zeilor. **2.** Totalitatea divinităţilor, zeităţilor unei mitologii sau ale unei religii. **3.** Edificiu considerat monument naţional, consacrat memoriei oamenilor iluştri ai unei ţări (în care se află rămăşiţele pămînteşti ale acestora). ◆ Fig. Totalitatea oamenilor iluştri ai unei ţări.

PANTÉRĂ s.f. (<fr. *panthère*; cf.gr. *panther*) Mamifer carnivor, puternic, agil şi feroce, din familia felidelor, care are corpul suplu şi musculos, blana gălbuie cu pete închise sau, rar, neagră, lucioasă şi care trăieşte în Africa şi în S Asiei; (înv.) pardos (*Felis pardus*).

PANTOCRÁTOR s.m. (<ngr. *pantokrator*) Pictură reprezentînd pe Iisus Hristos ca împărat al lumii, pe cupola de deasupra naosului din bisericile ortodoxe; p.ext. cupola de deasupra naosului pe care se află această pictură.

PANTÓF s.m. (<germ. *Pantoffel*) Încălţăminte (de stradă) din piele, din înlocuitori ai acesteia sau din pînză, care acoperă laba piciorului pînă la gleznă. ◇ *Pantof-sanda* = pantof decoltat.

PANTOFÁR s.m. (<*pantof*) Cizmar.

PANTOFĂRÍE s.f. (<*pantofar*) Cizmărie.

PANTOGRÁF s.n. (<fr. *pantographe*) **1.** Aparat care serveşte la reproducerea unui desen, a unui plan etc. la aceeaşi scară sau la o scară diferită de cea a modelului. **2.** Dispozitiv instalat pe acoperişul unor vehicule cu tracţiune electrică (tramvaie, trenuri etc.), prin care se realizează contactul dintre firul suspendat şi instalaţia electrică a vehiculului.

PANTOGRAFÍE s.f. (<fr. *pantographie*) Reproducere a unui desen cu ajutorul pantografului.

PANTOMÉTRU s.n. (<fr. *pantomètre*) Instrument topografic folosit pentru măsurarea unghiurilor orizontale.

PANTOMÍM, -Ă s.f., s.m. (<fr. *pantomime*, germ. *Pantomime*, it. *pantomimo*; cf.gr. *pantomimos* <*pan* "tot"+*mimos* "imitator") **1.** S.f. Exprimare a ideilor şi a sentimentelor prin mimică, prin gesturi, prin dans. **2.** S.f. Ansamblu de gesturi, de mişcări prin care se exprimă anumite idei şi sentimente. **3.** S.f. Reprezentaţie de teatru în care acţiunea dramatică se exprimă prin pantomimă; piesă de teatru creată şi jucată în acest gen. **4.** S.m. Actor de pantomimă; mim.

PANTOPÓN s.n. (<fr. *pantopon*) (FARM.) Substanţă extrasă din opiu, care se prezintă ca o pulbere albă, cu gust amar, solubilă în apă, cu acţiune analgezică.

PANTRÓP, -Ă adj. (după engl. *pantropic*) (Despre microbi sau viruşi) Care se poate localiza în orice parte a organismului.

PANTÚM s.n. (<fr. *pantoum*; cuv. malaiez) Specie lirică cu formă fixă, în care versurile al doilea şi al patrulea dintr-un catren formează primul şi al treilea vers ale catrenului următor. A fost adoptată, din poezia malaieză, de romantici (V.Hugo) şi de parnasieni (Th. de Banville, Leconte de Lisle).

PANTY s.n. (cuv. engl.) Ciorapi-pantalon.

PANŢARÓLĂ s.f. (<pol. *pancerola*) Numele unui joc de cărţi la care participă trei jucători.

PANŢÍR (PANŢÍR) s.m. (<pol. *pancerz*, ucr. *pancir*) Mercenar dintr-un corp de oaste (călare) creat în Moldova, în 1727-1728, de domnitorul Grigore II Ghica, însărcinat mai ales cu paza graniţelor, cu transmiterea ştirilor şi cu aducerea la îndeplinire a unor porunci, hotărîri ale autorităţilor. ◆ P.gener. (Pop.) Ostaş.

PÁNUS s.n. (<fr. *pannus*; cf.lat. *pannus* "tumoare") (MED.) **1.** Vascularizaţie anormală a unei membrane, însoţită de formarea unui ţesut conjunctiv. **2.** Adenită nesupurată.

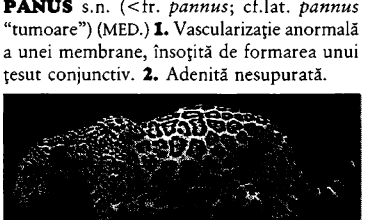

panteră

PÁNZER s.n. (<germ. *Panzer*) Tanc german din cel de al doilea război mondial.
PANZOOTÍE s.f. (<fr. *panzootie*; cf.lat. *pan* "tot"+*zoon* "animal") (ZOOL.) Extindere a unei boli contagioase pe teritorii foarte întinse.
PÁOS (PÁUS) s.n. (lat. **pausum*) **1.** (În practicile bisericii creştine) Pomană (la înmormîntări, la parastase etc.) constînd în vin, colaci, pîine, mîncăruri etc., care se dă pentru cei morţi. ◆ Vin, untdelemn sfinţit sau agheasmă cu care preotul stropeşte mortul înainte de îngropare. ◆ Lumînare specială pentru mort, făcută din ceară în formă de spirală, care arde tot timpul pînă la înmormîntare. **2.** (În antic.) Jertfă (constînd în vin) adusă morţilor sau zeilor.
PAP s.n. (<germ. *Papp*) Substanţă preparată din gluten, folosită pentru lipiri rezistente, în special la încălţăminte. ◆ Material de lipit, preparat, în casă, din făină şi apă.
PAPÁ s.m. sg. (<fr. *papa*) **1.** Tată (în raport cu copiii lui). **2.** Termen familiar folosit pentru a vorbi cu (sau despre) un bărbat (mai în vîrstă).
PAPAGÁL s.m. (<ngr. *pap(p)agha(l)os*, it. *pappagallo*) **1.** (La pl.) Nume dat mai multor specii de păsări tropicale (arboricole), cu penele felurit şi viu colorate, cu ciocul gros şi încovoiat, dintre care unele dresate pot imita vorbirea omenească; (şi la sg.) pasăre care face parte din fiecare dintre aceste specii (*Ara macao*, *Palaeornis torquala*, *Psittacus erythacus* etc.). ◆ Fig. Persoană care repetă mecanic cuvintele sau părerile cuiva. **2.** (TEHN.) Cleşte cu dinţi, folosit la lucrările de montare sau de reparare a ţevilor.

papagal (1)

PAPAGALICÉŞTE adv. (<*papagal*) Ca papagalul. ◆ Fig. Ca un automat; în mod mecanic.
PAPAGALÍSM s.n. (<*papagal*) Imitare mecanică a ceea ce este spus (sau scris) de cineva.
PAPAGALÍŢĂ s.f. (<*papagal*) Femela papagalului.
PAPÁIA s.f. (<it. *papaia*, fr. *papaye*; cuv. caraibian) Arbore fructifer din zona tropicală şi ecuatorială, din ale cărui fructe se extrage papaina (*Carica papaya*); p.restr. fructul acestui arbore (care seamănă cu un pepene).
PAPAÍNĂ s.f. (<fr. *papaïne*, germ. *Papain*) (BIOL.) Enzimă extrasă din fructele de papaia, care acţionează asupra proteinelor, fiind folosită în tratamentul unor afecţiuni digestive.
PAPÁL, -Ă adj. (<lat. *papalis*, fr. *papal*) Care aparţine papei[2], care emană de la papă[2]; privitor la papă[2]; care reprezintă pe papa[2]. ◆ P.ext. Catolic.
PAPALITÁTE s.f. (<lat. *papalitas, -tatis*) **1.** Demnitate de papă[2]. ◆ Timp cît un papă[2] ocupă demnitatea pontificală. **2.** Instituţie centrală de conducere religioasă şi politică a bisericii catolice, în fruntea căreia se află papa[2]. **3.** Putere, autoritate a papei[2].
PAPANÁŞ s.m. (<cf. *papă*[1]) **1.** Preparat culinar, fiert sau prăjit, făcut din brînză de vaci, ouă şi făină. **2.** Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu frunzele trifoliate şi cu florile mici, alburii sau roz (*Trifolium arvense*).
PAPARÁZZO s.m. (<it. *paparazzo* <n.pr. *Paparazzo*, personaj dintr-un film al lui F. Fellini) Fotograf insistent care aleargă după imagini insolite cu personaje celebre.
PAPÁRĂ s.f. (<bg. *papara*) **1.** Mîncare preparată din felii de pîine prăjită, presărate cu brînză şi opărite cu apă sau lapte. **2.** Mîncare preparată din mămăligă, amestecată cu brînză şi unt. ◆ Fig. Bătaie. **3.** (Reg.) Omletă, scrob.
PAPARÚDĂ s.f. (<bg. *peperuda*) **1.** Fată sau femeie care, în timpul secetei, îşi înfăşoară corpul (gol) în verdeaţă, cîntă şi joacă pe uliţele satului, invocînd ploaia (fiind stropită cu apă de către ţărani). ◆ (La pl.) Jocul şi ritualul practicate de paparude. ◆ Ziua în care au loc jocul şi ritualul paparudelor şi care este, de obicei, a treia joi după Paşti. **2.** (În superstiţii) Femeie (îmbrăcată zdrenţuros) care, arătîndu-se în lume, aduce ploaia. **3.** Epitet depreciativ pentru o femeie îmbrăcată ridicol sau fardată exagerat.
PAPARÚGĂ s.f. (ENTOM.) Buburuză (*Coccinella septempunctata*).
PAPATÁCI subst. (<lat. [Phlebotomus] *papatasi(i)*, numele ştiinţific al insectei care transmite boala) *Febră papataci* = boală infecţioasă şi contagioasă produsă de un virus transmis de o insectă, care se manifestă prin dureri de cap şi musculare, prin oboseală şi febră.
PAPAVERACÉE s.f. (<fr. *papavéracée*; cf.lat. *papaver* "mac") (La pl.) Familie de plante erbacee dicotiledonate, anuale sau perene, cu frunzele alterne, cu florile solitare sau grupate în inflorescenţe, cu fructul o capsulă cu foarte multe seminţe bogate în ulei, comestibile, folosite ca plante de consum, medicinale sau în tehnică; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *macul*).
PAPAVERÍNĂ s.f. (<fr. *papavérine*, germ. *Papaverin*) Alcaloid extras din opiu sau preparat sinteric, cu acţiune narcotică, analgezică, antispastică şi hipotensivă, avînd diverse întrebuinţări în medicină.
PÁPĂ[1] s.f. (lat. *pappa*) **1.** (Înv. şi pop.) Mîncare pentru copii (mici), făcută din lapte cu adaos de făină, de griş etc. **2.** (În graiul copiilor) Mîncare.
PÁPĂ[2] s.m. (<lat. *papa*; cf.gr. *pappas* "părinte") Şeful Bisericii Romano-Catolice şi al statului Vatican.
PAPERBACK subst. (cuv. engl.) Ediţie ieftină.
PAPETÁR, -Ă s.m., adj. (<*papetărie*) **1.** S.m. Fabricant sau vînzător de articole de papetărie. **2.** Adj. Care se foloseşte la fabricarea hîrtiei.
PAPETĂRÍE s.f. (<fr. *papeterie*) **1.** *Produs de papetărie* = produs obţinut sub formă de foi (hîrtie, carton) sau de obiecte turnate şi presate din pastă de fibre celulozice. **2.** Magazin sau secţie într-o librărie în care se vînd hîrtie, caiete, creioane; articole care se vînd într-un astfel de magazin; comerţ cu asemenea articole. **3.** Fabrică de hîrtie.
PAPIER COLLÉ subst. (cuv. fr.) Tehnică în pictura modernă, care constă în folosirea ca elemente de compoziţie a unor fragmente de hîrtie imprimată sau decorativă, lipite pe pînză sau pe carton.
PAPIER MÂCHÉ subst. (cuv. fr.) Pastă de hîrtie (amestecată cu ghips sau caolin şi cu ulei de colofoniu), folosită pentru confecţionarea unor obiecte decorative şi în sculptură.
PAPILÁR, -Ă adj. (<fr. *papillaire*) Care se referă la papile; care este format din papile.
PAPÍLĂ s.f. (<lat. *papilla*, fr. *papille*) **1.** Proeminenţă mică a pielii, a unor mucoase sau a feţei interne ori externe a unui organ. **2.** (BOT.) Ridicătură mică, conică pe stigmatul plantelor.
PAPILIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *papilliforme*) Care are formă de papilă.
PAPILIONACÉU, -ÉE s.f., adj. (<fr. *papilionacée*) **1.** S.f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, care au corola asemănătoare cu aripile unui fluture; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *lupinul*, *salcîmul galben*). **2.** Adj. (Despre corola unor plante) Care seamănă cu un fluture; (despre plante) care are o asemenea corolă.
PAPILÓM s.n. (<fr. *papillome*) Tumoare epitelială benignă, care se formează pe piele şi pe mucoase.
PAPILOMATÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *papillomateux*) (MED.) Care are aspect de papilom.
PAPILOMATÓZĂ s.f. (<fr. *papillomatose*) (MED.) Nume generic pentru afecţiunile cutanate în care apar papiloame.
PAPILÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *papilleux*) (BOT.) Care este acoperit cu papile.
PAPIÓN s.n. (<fr. *papillon*; cf.lat. *papilio, -onis* "fluture") Un fel de cravată mică (bărbătească) înnodată în formă de aripi de fluture.
PAPIONÁRE s.f. (cf. fr. *papillonnage*) Mişcare în zigzag a dragelor în canale.
PAPIÓTĂ s.f. (<fr. *papillote*) **1.** Tub de carton pe care se înfăşoară aţa de cusut; p.ext. aţa de cusut înfăşurată pe acest tub. **2.** Sul de hîrtie pe care femeile îşi răsucesc părul pentru a-l face bucle.
PAPIROLOGÍE s.f. (<fr. *papyrologie*) Disciplină a istoriei care se ocupă cu studiul papirusurilor şi al documentelor scrise pe pergament, pe lemn sau pe alte materiale.
PAPÍRUS s.n. (<lat. *papyrus*, fr. *papyrus*; cf.gr. *papyros*) **1.** Plantă erbacee acvatică, cu tulpina formată din foiţe membranoase, care creşte mai ales în Delta Nilului şi în Africa Centrală (*Cyperus papyrus*). **2.** Material pentru scris, obţinut de egipteni şi de romani din tulpina acestei plante. Papirusul rulat simbolizează cele două aspecte ale cunoaşterii: ezoteric şi exoteric. ◆ Document scris pe un astfel de material.
PAPISTÁŞ, -Ă s.m. şi f., adj. (<magh. *pápista*) (Înv. şi reg.) **1.** S.m. şi f. Catolic. **2.** Adj. Catolic.
PAPÓRNIŢĂ s.f. (<*papură*) **1.** Coş făcut din împletituri de papură. **2.** Sticlă îmbrăcată în împletitură de papură.
PÁPRICAŞ s.n. (<magh. *paprikás*) Mîncare cu sos, făcută din găluşte de făină şi din bucăţi de carne, condimentată cu multă boia de ardei.

PÁPRICĂ s.f. (<magh. *paprika*) (Reg.) **1.** (BOT.) Ardei (*Capsicum annuum*). **2.** Boia de ardei.
PÁPŞER s.n. (<germ. *Pappschere*) Foarfece pentru carton şi mucava.
PAPUÁŞ, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *Papouas*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie de rasă neagră care locuieşte în Melanezia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Melaneziei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Melaneziei sau papuaşilor, privitor la Melanezia sau la papuaşi.
PAPÚC s.m. (<tc. *papuç*, magh. *papucs*) **1.** Încălţăminte uşoară (fără toc), purtată, de obicei, în casă; p.gener. orice fel de încălţăminte, în special pantof uşor, de vară. **2.** Piesă metalică montată la capătul inferior al unui pilon, pentru protecţie şi pentru uşurarea pătrunderii lui în pământ. **3.** Piesă de lemn pusă la baza unui stîlp, pentru a-i mări suprafaţa de sprijin. **4.** Piesă de cupru sau de aluminiu fixată la capătul unui conductor electric, care serveşte la realizarea contactelor electrice demontabile. **5.** *Papucul-doamnei* = plantă erbacee din familia orhideelor, cu frunzele eliptice, lungi, cu florile mari, galbene cu purpuriu, în formă de papuc (*Cypripedium calceolus*).
PÁPULĂ s.f. (<lat. *papula*; fr. *papule*) Leziune superficială a pielii, sub forma unei proeminenţe (roşietice), de mărimi diferite, care apare în unele boli de piele, în sifilis etc.
PÁPURĂ s.f. (lat. **papura*) Numele a două plante erbacee cu rizom, acvatice, monocotiledonate, din familia tifaceelor, cu tulpina înaltă, neramificată, cu frunzele lungi, liniare şi înguste, cu florile unisexuate, cele femeieşti grupate compact în inflorescenţe groase, cilindrice, cafenii, urmate de inflorescenţe bărbăteşti terminale, care cresc în locuri mlăştinoase şi ale căror frunze sînt folosite la împletituri (*Typha*); fiecare dintre aceste două plante (*Typha angustifolia* şi *Typha latifolia*); p.restr. frunzele acestor plante, din care se fac coşuri, rogojini etc. ◆ Coş împletit din frunze de papură.
PÁPUS s.n. (<lat. *pappus*) (BOT.) Grupare de peri la extremitatea superioară a fructului matur al compozitelor.
PAR[1] s.m. (lat. *palus*) **1.** Bucată de lemn lungă şi (potrivit de) groasă, ascuţită la un capăt, folosită ca element de susţinere, de fixare etc. în diferite construcţii, ca pîrghie etc. **2.** Bîtă, ciomag. **3.** Cracă (groasă) de copac.
PAR[2], -Ă adj. (<lat., fr. *par*) **1.** (Despre numere întregi, puteri etc.) Care este divizibil cu doi. **2.** (Despre funcţii) Care nu îşi schimbă valoarea cînd argumentul îşi schimbă semnul.
PARA[1]- (<fr. *para-*; cf.gr. *para* "lîngă", "alături") Element prim de compunere care are semnificaţia: a) "alături de...", "lîngă"; "peste"; b) "foarte", "tare", "puternic".
PARA[2]- (<fr. *para-*) Element prim de compunere care are semnificaţia "a apăra de...", "a proteja de..."; "contra".
PARÁ[3] s.f. (<tc. *para*) **1.** Mică monedă turcească de argint (a cărei valoare era egală cu a patruzecea parte dintr-un leu vechi sau cu a suta parte dintr-un leu nou), care a circulat în ţările române, în sec. 18 şi la începutul sec. 19; unitate divizionară monetară românească egală cu a suta parte dintr-un leu vechi. ◆ P.gener. Monedă (metalică). ◆ Ban de valoare mică. **2.** (Fam.; la pl.) Bani; avere în bani.
PARÁ[4] vb. I tranz. (<fr. *parer*) **1.** A evita (printr-o contralovitură) o lovitură la duel, la scrimă etc. **2.** P.ext. (Şi fig.) A reuşi să facă faţă, să evite.
PARABÁL s.n. (<fr. *pare-balles*) Panou pe un poligon în care se opresc gloanţele.
PARABÁZĂ s.f. (<fr. *parabase*, germ. *Parabase*; cf.gr. *parabasis* "digresiune") Parte a comediei antice greceşti, situată, de obicei, în prima parte a lucrării, alcătuită dintr-un grup de cîntece sau de pasaje recitate, în care autorul îşi exprimă, prin intermediul corifeului, simpatiile personale, opiniile (politice) etc.
PARÁBIL, -Ă adj. (<*para*[4]; cf.fr. *parable*) (SPORT; despre lovituri, goluri etc.) Care poate fi apărat sau evitat.
PARABIÓZĂ s.f. (<fr. *parabiose*; cf.gr. *para* "alături"+*bios* "viaţă") **1.** (MED.) Pierdere a conductibilităţii normale a unui nerv. **2.** Stare a unui organism aflat la limita condiţiilor vitale.
PARÁBOLĂ[1] s.f. (<lat. *parabola*, fr. *parabole*; cf.gr. *parabole* "comparaţie") **1.** Povestire religioasă, cu sens simbolic sau alegoric, întîlnită, de obicei, în *Biblie* şi în literatura creştină veche, din care se desprinde o învăţătură. În *Noul Testament* sînt 28 de parabole rostite de Iisus Hristos. ◆ Scriere cu caracter alegoric, asemănătoare prin structură cu fabula. ◆ Exprimare alegorică; afirmaţie care ascunde un anumit tîlc. **2.** P.ext. Alegorie.
PARÁBOLĂ[2] s.f. (<lat. *parabola*, fr. *parabole*) (GEOM.) Curbă obţinută prin secţionarea unui con circular cu un plan paralel cu o generatoare; locul geometric al punctelor din plan egal depărtate de un punct fix, numit focar, şi de o dreaptă fixă, numită directoare.
PARABÓLIC[1], -Ă adj. (<fr. *parabolique*) Care are caracter de parabolă[1], alegoric.
PARABÓLIC[2], -Ă adj. (<fr. *parabolique*, germ. *parabolisch*) **1.** Care are forma unei parabole[2]; relativ la o parabolă[2]. **2.** *Antenă parabolică* = antenă cu un ecran reflectant, în formă de paraboloid de rotaţie sau de cilindru parabolic; antenă cu reflector parabolic.
PARABOLOÍD s.m. (<fr. *paraboloïde*) (MAT.) Suprafaţă descrisă de o parabolă[2] care se deplasează astfel încît planul ei rămîne mereu paralel cu el însuşi, iar vîrful descrie o parabolă[2] fixă. ◇ *Paraboloid de rotaţie* = suprafaţă generată prin rotaţia unei parabole[2] în jurul axei de simetrie.
PARABOLOIDÁL, -Ă adj. (<fr. *paraboloïdal*) A cărui formă seamănă cu un paraboloid.
PARABÚCLĂ s.f. (<*para*[1]-+ *buclă*) (NAV.) Parîmă pentru ridicarea unui scondru pe punte.
PARĂBULÍE s.f. (<fr. *paraboulie*) (MED.) Tulburare funcţională la psihopaţi, care se manifestă prin scăderea activităţii voluntare.
PARACAZEÍNĂ s.f. (<fr. *paracaséine*) Produs obţinut prin coagularea cazeinei din lapte.
PARACĂZĂTÓR s.n. (<*para*[2]-+ *căzător*) Dispozitiv de siguranţă ataşat vaselor de extracţie din puţurile de mine şi ascensoarelor pentru a le împiedica căderea, în cazul ruperii cablului de susţinere.
PARACENTÉZĂ s.f. (<fr. *paracentèse*; cf. gr. *para* "către" +*kentesis* "punctie") (MED.) Puncţie într-o cavitate naturală (pleurală, peritoneală, pericardiacă etc.), în vederea evacuării, în scop diagnostic sau terapeutic, a lichidului patologic existent în ea.
PARACETAMÓL s.n. (<fr. *paracétamol*, engl. *paracetamol*) Produs farmaceutic cu acţiune antipiretică şi analgezică.
PARACHÉRNIŢĂ s.f. Plantă erbacee, cu frunzele alungite spre vîrf, cu florile verzui, folosită ca plantă medicinală pentru proprietăţile ei emoliente şi răcoritoare. (*Parietaria officinalis*)
PARACHINEZÍE s.f. (<fr. *parakinésie*; cf.gr. *para* "lîngă" +*kinesis* "mişcare") (MED.) Tulburare a funcţiei motorii, care constă în efectuarea unor mişcări anormale.
PARACISTÍTĂ s.f. (<fr. *paracystite*) Inflamaţie a ţesutului conjunctiv din jurul vezicii urinare.
PARACIVILIZÁŢIE s.f. (<*para*[2]-+ *civilizaţie*) Stare inferioară a civilizaţiei; stare opusă nivelului de dezvoltare al societăţii moderne. ◆ Manifestare care mimează civilizaţia autentică, care se află la marginea civilizaţiei.
PARACLÁZĂ s.f. (<fr. *paraclase*; cf.gr. *para* "lîngă" +*klasis* "rupere") (GEOL.) Falie.
PARACLÍNIC, -Ă adj. (<*para*[1]-+ *clinic*) (MED.) Care depăşeşte domeniul clinic.
PARACLÍS s.n. (<sl. *paraklisŭ*, ngr. *paraklisis*, *pareklision*) **1.** Capelă construită lîngă biserică, în complexul unei mănăstiri, într-un cimitir etc. **2.** (În religia creştină ortodoxă) Slujbă religioasă oficiată în cinstea Maicii Domnului, a lui Iisus Hristos sau a unui sfînt; rugăciune închinată Maicii Domnului, lui Iisus Hristos sau unui sfînt (citită sau cîntată la o astfel de slujbă). ◆ P.ext. Carte care cuprinde astfel de rugăciuni.
PARACLISÉR s.m. (<*paraclis*) Persoană însărcinată cu îngrijirea şi cu paza unei biserici, îndeplinind şi unele servicii la oficierea cultului. ◆ P.ext. (Înv.) Cîntăreţ bisericesc.
PARACLISERÍŢĂ s.f. (<*paracliser*) Femeie care îngrijeşte şi păzeşte o biserică, îndeplinind şi unele servicii la oficierea cultului.
PARACRONÍSM s.n. (<fr. *parachronisme*; cf.gr. *para* "alături" +*khronos* "timp") Eroare de cronologie care constă în a plasa un eveniment mai tîrziu decît a avut loc în realitate.
PARACUZÍE s.f. (<fr. *paracousie*; cf.gr. *para* "lîngă" +*akouein* "a auzi") (MED.) Iluzie auditivă.
PARÁDĂ s.f. (<germ. *Parade*, fr. *parade*) **1.** Festivitate militară la care defilează trupe de diferite arme; defilare a trupelor cu prilejul acestei festivităţi. ◆ P.ext. Mulţime de oameni care participă (şi defilează) la o sărbătoare, care însoţeşte o personalitate (formînd alaiul său) etc. ◆ Atitudine, comportare etc. ostentativă prin care cineva încearcă să facă impresie, să atragă atenţia asupra sa. ◇ Loc. adj. şi adv. *De paradă* = (care se face) de formă, de ochii lumii. **2.** (SPORT) Înlănţuire a unor procedee tehnice executate de un sportiv (la scrimă, box) în scop tactic, terminată cu atacarea adversarului sau cu riposta acestuia.
PARADENTÓZĂ s.f. (<fr. *paradentose*, germ. *Paradentose*) Boală degenerativă a ţesu-

turilor care susţin şi fixează dinţii, caracterizată prin formarea locală de pungi de puroi şi căderea dinţilor; paradontoză.

PARADIABÉT s.n. (<fr. *paradiabète*) Stare patologică, asemănătoare diabetului zaharat, provocată de cauze extrapancreatice, care se caracterizează printr-o toleranţă scăzută la glucide (şi prin glicozurie).

PARADIAFONÍE s.f. (<fr. *paradiaphonie*) Trecere a semnalelor de pe un canal pe altul la sisteme audio cu două sau mai multe canale.

PARADIGMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *paradigmatique*) (GRAM.) Care face parte dintr-o paradigmă; care are paradigmă; care are loc în paradigmă.

PARADÍGMĂ s.f. (<lat. *paradigma*, fr. *paradigme*; cf.gr. *paradeigma* "model") **1.** (GRAM.) Totalitatea formelor flexionare ale unui cuvînt. ◆ Tablou al formelor unui cuvînt dat ca model pentru flexiunea unei părţi de vorbire sau a unei clase din cadrul unei părţi de vorbire. **2.** (Înv.) Exemplu; model; pildă.

PARADÍS s.n. (<lat. *paradisus*, fr. *paradis*, germ. *Paradies*; cf.gr. *paradeisos* "grădină") **1.** (În credinţele religioase) Lăcaşul lui Dumnezeu; loc de supremă fericire umană, conceput ca o grădină în cer în care au trăit Adam şi Eva pînă la săvîrşirea păcatului originar şi în care ajung, după moarte, sufletele oamenilor fără păcate; stare de fericire de care se bucură, după moarte, alături de Dumnezeu, sufletele oamenilor fără păcate; rai, eden. ◇ Loc. adj. *De paradis* = splendid, minunat. **2.** Peisaj foarte frumos, splendid; loc plăcut, încîntător care oferă cele mai bune condiţii de viaţă, de dezvoltare (spirituală) etc. ◆ Ceea ce încîntă, desfată privirea sau sufletul.

PARADIZIÁC, -Ă adj. (<lat. *paradisiacus*, fr. *paradisiaque*) De paradis, ca în paradis; minunat; încîntător, splendid.

PARADÓS s.n. (<fr. *parados*) (MILIT.) Parapet de pămînt ridicat în partea din spate a unui şanţ sau a unei tranşee, care apără pe militarii adăpostiţi de eventuale lovituri din spate.

PARADÓX s.n. (<fr. *paradoxe*; cf.gr. *paradoxos* <*para* "contra"+*doxa* "părere") **1.** Enunţ contradictoriu şi, în acelaşi timp, demonstrabil; afirmaţie care poate fi demonstrată şi ca adevărată, şi ca falsă. **2.** Opinie (absurdă) contrară opiniei comune, unui adevăr unanim recunoscut. ◆ Ciudăţenie, enormitate, absurditate a unei afirmaţii, a unei situaţii etc.

PARADOXÁL, -Ă adj. (<fr. *paradoxal*) **1.** Care ţine de paradox (**1**); care constituie sau care foloseşte un paradox. **2.** Privitor la paradox (**2**); plin de contradicţii. ◆ Ciudat, bizar, absurd.

PARAFÁ vb. I tranz. (<fr. *parapher*) **1.** A semna prin parafă; a întări un act prin semnătură cu parafă. ◆ A întări prin semnătură (prescurtată), pe proiectul unui tratat internaţional, acordul împuterniciţilor statelor participante. **2.** A aplica o parafă (în ceară roşie) pe legătura unui registru sau a unui dosar, pentru a nu se putea scoate sau adăuga foi. ◆ A pune o parafă (**2**) pe fiecare foaie a unui registru sau a unui dosar.

PARAFAZÍE s.f. (<fr. *paraphasie*) (MED.) Tulburare de vorbire care se manifestă prin substituirea şi deformarea cuvintelor.

PARÁFĂ s.f. (<fr. *paraphe*, lat. *paraphus*) **1.** Trăsătură (de condei) adăugată la o iscălitură pentru a o deosebi de altele sau pentru a o împodobi; iscălitură (cu o astfel de trăsătură) pusă pe un act, pe un document etc.; p.ext. linie de ornament. ◆ Iscălitură prescurtată (formată din iniţiale). **2.** Ştampilă cu iscălitura sau cu numele cuiva (prescurtat sau cu iniţiale); ştampilă a unei instituţii.

PARAFÉRNĂ s.f. (<ngr. *paraferna*) Avere care aparţine soţiei căsătorite în regim dotal şi asupra căreia soţia îşi păstrează drepturile de administrare şi de folosinţă.

PARAFILATELÍE s.f. (<*para*[1]-+ *filatelie*) Ramură a filateliei care studiază documente poştale.

PARAFINÁ vb. I (<fr. *paraffiner*) **1.** Tranz. A acoperi o rocă obţinută prin carotaj cu un strat subţire de parafină, pentru a conserva conţinutul de fluid (pînă la efectuarea analizelor de laborator). **2.** Refl. (Despre parafine) A se depune (în procesul de formare a ţiţeiului).

PARAFINÁRE s.f. (<*parafina*) **1.** Acoperire cu parafină a rocilor obţinute din foraje, pentru a conserva conţinutul de fluid (pînă la efectuarea analizelor de laborator). **2.** Depunere a unor hidrocarburi parafinice, cerezine, răşini etc. pe pereţii ţevilor de extracţie şi ai conductelor de transport al ţiţeiului. **3.** Acoperire cu parafină a beţelor de chibrituri. ◆ Acoperire cu parafină a interiorului butoaielor (de fag) în care se păstrează conserve de fructe.

PARAFÍNĂ s.f. (<fr. *paraffine*; cf.lat. *parum affinis* "care are puţină legătură") **1.** Substanţă solidă, albă, translucidă, formată dintr-un amestec de alcani cu 25-35 atomi de carbon în moleculă, extrasă din fracţiunile petroliere grele sau obţinută sintetic din gaz de sinteză (sau din alte gaze), insolubilă în apă şi greu solubilă în solvenţi organici, folosită la fabricarea lumînărilor, la impregnarea hîrtiei şi a ţesăturilor, ca material izolant în electrotehnică, ca materie primă în industria chimică etc. **2.** (La pl.) Alcani.

PARAFÍNIC, -Ă adj. (<*parafină*) Care aparţine parafinei, privitor la parafină. ◇ *Hidrocarbură parafinică* = alcan.

PARAFINÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *paraffineux*) Care conţine parafină. ◇ *Ţiţei parafinos* = ţiţei care are un conţinut ridicat de parafină. *Păcură parafinoasă* = păcură care are un conţinut relativ ridicat de parafină, obţinută prin prelucrarea ţiţeiurilor parafinoase.

PARAFÍZĂ s.f. (<fr. *paraphyse*) (BOT.) Perişor care acoperă organele de reproducere la muşchi, alge şi ciuperci.

PARAFLÁCĂRĂ s.f. (<*para*[2]-+*flacără*) Manşon din material rezistent, folosit la motoarele cu autoaprindere, pentru protecţia tijei pistonului contra acţiunii directe a flăcării din cilindru.

PARAFLOW subst. (cuv. engl.) (CHIM.) Paragel.

PARAFÓC s.n. (<*para*[2]-+*foc*) Perete din material refractar care apără de flăcări partea mai sensibilă a cazanului de aburi.

PARAFONÍE s.f. (<fr. *paraphonie*) Boală care constă în pronunţarea nazalizată a sunetelor.

PARAFORMALDEHÍDĂ s.f. (<fr. *paraformaldéhyde*) Polimer al formaldehidei care, prin încălzire, se transformă în formaldehidă, folosit ca dezinfectant.

PARAFRÁSTIC, -Ă adj. (<fr. *paraphrastique*) Care ţine de parafrază; care constituie o parafrază; care este redat printr-o parafrază.

PARAFRAZÁ vb. I tranz. (<fr. *paraphraser*) A comenta, a explica printr-o parafrază.

PARAFRÁZĂ s.f. (<fr. *paraphrase*; cf.gr. *paraphrasis*) **1.** Exprimare, expunere într-o formulare personală (şi dezvoltată) a ideilor dintr-un text, dintr-o comunicare orală etc.; text, comunicare orală etc. astfel exprimate. **2.** Piesă muzicală instrumentală de virtuozitate, care constituie o prelucrare liberă a unei teme muzicale cunoscute.

PARAFRENÍE s.n. (<fr. *paraphrénie*; cf.gr. *phren* "gîndire") Boală psihică, care are simptome asemănătoare schizofreniei şi paranoiei.

PARAFUCSÍNĂ s.f. (<fr. *parafuchsine*) Colorant extras din fucsină.

PARAFÚLGER s.n. (<*para*[2]-+*fulger*) **1.** (Înv.) Paratrăsnet. **2.** Dispozitiv de protecţie împotriva supratensiunilor în instalaţiile de telecomunicaţii de pe linii aeriene.

PARAFÚM s.n. (<*para*[2]-+*fum*, după fr. *pare-fumée*) Dispozitiv ataşat la partea inferioară a podurilor metalice care traversează liniile de cale ferată, pentru a preveni coroziunea elementelor podurilor de gazele degajate de locomotivele cu aburi.

PARAGÁT s.n. (<tc. *paragat*) Unealtă de pescuit marin, alcătuită dintr-un şir de cîrlige cu nadă, fixate pe un odgon, care este folosită la pescuitul calcanului şi al nisetrului.

PARAGÉL s.n. (<it. *paragelo*) Aditiv pentru coborîrea punctului de congelare a uleiurilor minerale.

PARAGENÉTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *paragénétique*) **1.** S.f. Ramură a geneticii care studiază factorii ce influenţează evoluţia intrauterină din momentul fecundaţiei pînă la naştere. **2.** Adj. Care aparţine parageneticii, privitor la paragenetică. ◆ Care poate tulbura organogeneza. **3.** Adj. (Despre modificări ale genelor) Care se produce în urma unui fenomen din cromozom fără a schimba structura genei.

PARAGENÉZĂ s.f. (<fr. *paragénèse*) Formare în aceeaşi epocă a mai multe minerale asociate; asociaţie de minerale formată în urma unui anumit proces geologic.

PARÁGINĂ s.f. **1.** Teren necultivat, acoperit de buruieni. **2.** Stare a unei construcţii aflate într-un avansat stadiu de degradare; construcţie aflată într-o asemenea stare. ◆ P.ext. Stare de părăsire, de neîngrijire.

PARAGLOBÍNĂ s.f. (<fr. *paraglobine*) (BIOL.) Paraglobulină.

PARAGLOBULÍNĂ s.f. (<fr. *paraglobuline*) Substanţă proteică din sînge, care ajută la formarea fibrinei.

PARAGÓGĂ s.f. (<fr. *paragoge*) (FON.) Adăugare a unui sunet sau a unei silabe la sfîrşitul unui cuvînt.

PARAGÓGIC, -Ă adj. (<fr. *paragogique*) (FON.; despre cuvinte sau despre forma lor) Cu paragogă; (despre sunete sau despre silabe) care se adaugă la sfîrşitul unui cuvînt. ◆ Privitor la paragogă.

PARAGRÁF s.n. (<ngr. *paragrafos*, lat.

paragraphus, fr. *paragraphe*; cf.gr. *paragraphos* "scris alături") **1.** Fiecare dintre subdiviziunile unui capitol dintr-un text scris, însoțită adesea de un număr de ordine pus înainte (și de un semn grafic special); afirmație, prevedere etc. conținută într-o asemenea subdiviziune. **2.** Semn grafic special pus pentru a marca începutul unui capitol, al unui alineat etc. (dintr-o lucrare). **3.** Pasaj al unei lucrări despărțit de restul textului printr-un alineat nou (și printr-un paragraf). ◆ Fragment dintr-o lucrare (literară, istorică etc.) care tratează, dezvoltă o anumită idee.

PARAGRÁMĂ s.f. (<fr. *paragramme*, engl. *paragram*) **1.** Greșeală de ortografie care constă în substituirea unei litere cu alta. **2.** Joc de cuvinte.

PARAIMUNITÁTE s.f. (<*para*^{2}-+*imunitate*) (Stare de) rezistență pe care organismul, imun față de un germen, o prezintă și față de alt germen (cu o structură relativ asemănătoare).

PARALÁCTIC, -Ă adj. (<fr. *parallactique*) Care aparține paralaxei, privitor la paralaxă.

PARALALÍE s.f. (<fr. *paralalie*; cf.gr. *para* "lîngă"+*lalein* "a vorbi") (MED.) Tulburare a vorbirii care constă în dificultatea de a găsi cuvîntul potrivit.

PARALÁXĂ s.f. (<lat. *parallaxis*, fr. *parallaxe*; cf.gr. *parallaksis* "schimbare") **1.** (ASTR.) Unghi sub care se vede, din centrul unui astru, distanța dintre centrul pămîntului și un observator de pe suprafața pămîntului; unghi maxim sub care se vede de pe un astru raza terestră corespunzătoare locului de observație. (ex. *paralaxă astronomică; paralaxă geocentrică; paralaxă stelară*). **2.** (GEOM.) Unghiul dintre dreptele care unesc un punct depărtat cu extremitățile unei baze de observare.

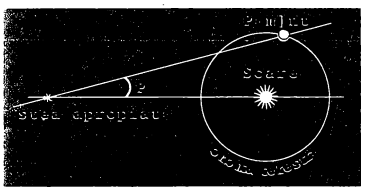

paralaxă (1)

PARALDEHÍDĂ s.f. (<fr. *paraldéhyde*, engl. *paraldehyde*) Produs clinic rezultat din polimerizarea acetaldehidei, care are acțiune hipnotică.

PARALÉL, -Ă adj., s.f., s.n. (<lat. *parallelus*, it. *parallelo*, fr. *parallèle*, germ. *Parallele*; cf.gr. *parallelos* <*para* "alături"+*allelos* "unul de altul") **1.** Adj., s.f., s.n. (Dreaptă, plan etc.) care are toate punctele la aceeași distanță de o dreaptă sau de un plan cu care nu se întretaie (oricît s-ar prelungi). ◆ *Legătură (electrică) în paralel* = ansamblu de două sau de mai multe conductoare electrice, acumulatoare etc. care au aceeași tensiune electrică la borne. **2.** S.n. Cerc situat pe o suprafață de rotație, obținut prin intersecția acestei suprafețe cu un plan perpendicular pe axa ei de rotație. ◇ (ASTR.) *Paralel ceresc* = cerc mic al sferei cerești descris de o stea în mișcarea ei diurnă. **3.** S.f. Fiecare dintre cercurile imaginare care unesc punctele cu aceeași latitudine de pe suprafața pămîntului și care rezultă din intersectarea suprafeței pămîntului cu un plan paralel cu planul ecuatorului. **4.** Adj. Care se produce și evoluează în mod similar cu altceva, care există concomitent cu altceva. ◆ (Adverbial) Concomitent, în același timp. **5.** S.f. Comparare a două ființe, a două opere, fenomene etc. pentru a stabili asemănările și deosebirile dintre ele. ◆ Înfățișare simultană a aspectului moral și fizic a două personaje literare și compararea lor, pentru a stabili trăsăturile specifice ale fiecărui personaj. **6.** S.n. Instrument de atelier, folosit la trasarea unor linii paralele cu un plan sau a unor distanțe paralele pe piese, care urmează a fi apoi prelucrate mecanic. **7.** S.f. (La pl.) Aparat folosit în gimnastica sportivă, format din două bare orizontale și paralele, așezate pe stîlpi. ◇ *Paralele egale* = aparat utilizat în întrecerile masculine de gimnastică, care are două bare așezate paralel, înălțate la maximum 1,70 m, pentru a permite mișcări de balans între ele; probă de gimnastică practicată la acest aparat. *Paralele inegale* = aparat specific întrecerilor feminine de gimnastică, la care barele sînt așezate la nivele diferite (cea inferioară la maximum 1,50 m, iar cea superioară la maximum 2,30 m); probă de gimnastică practicată la acest aparat.

PARALELIPIPÉD s.n. (<fr. *parallélipipède*; cf.gr. *parallelos* "paralel"+*epipedon* "suprafață") Prismă ale cărei baze sînt paralelograme și care are șase fețe, opt vîrfuri și douăsprezece muchii.

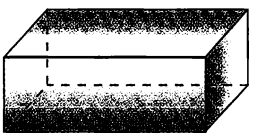

paralelipiped

PARALELÍSM s.n. (<fr. *parallélisme*) **1.** Proprietate a două drepte, a două planuri sau a unei drepte și a unui plan de a fi paralele. ◇ *Relație de paralelism* = relație simetrică și tranzitivă între mulțimea tuturor dreptelor (sau planurilor) paralele între ele. **2.** Stare a două sau a mai multe lucruri paralele; evoluție concomitentă. **3.** Paralelă (**5**). ◆ (Procedeu de) compoziție prin care se alătură, se pun față în față două aspecte din realitate, două sentimente etc.

PARALELIZÁ vb. I tranz. (<fr. *paralléliser*) **1.** A așeza paralel obiecte sau părți ale unor obiecte. **2.** A compara (persoane, opere literare, fenomene etc.).

PARALELOGRÁM s.n. (<fr. *parallélogramme*, germ. *Parallelogramm*) **1.** Patrulater ale cărui laturi opuse sînt două cîte două paralele. **2.** Construcție, teren, obiect etc. care are forma unui paralelogram.

PARALÉU s.m. (<*para*^{1}-+*leu*) Leu deosebit de mare și de puternic; ființă înzestrată cu însușiri supranaturale. ◆ (Deprec.) Bărbat care se consideră înzestrat cu calități excepționale, care vrea să pară important.

PARALEXÉM s.n. (<fr. *paralexème*) Formație lexicală formată din două elemente care nu formează un compus.

PARALITERÁR, -Ă adj. (<fr. *paralittéraire*) Care aparține paraliteraturii, privitor la paraliteratură.

PARALITERATÚRĂ s.f. (<fr. *paralittérature*) Literatură considerată la marginea creației literare propriu-zise (ex. *literatura științifico-fantastică, romanul-foileton, romanul-polițist* etc.).

PARALÍTIC, -Ă adj., s.m. și f. (<ngr. *paralitikos*, fr. *paralytique*) (Persoană) care are paralizie.

PARALIZÁ vb. I (<fr. *paralyser*) **1.** Intranz. și refl. A-și pierde total sau parțial posibilitățile de mișcare și sensibilitatea corpului sau a unei părți a lui. ◆ Tranz. fact. A face să-și piardă mobilitatea și sensibilitatea; a amorți, a înțepeni. **2.** Tranz. Fig. A împiedica să se manifeste, să acționeze; a face să stagneze. **3.** Tranz. și intranz. Fig. A încremeni de spaimă, de emoție etc.

PARALIZÁNT, -Ă adj. (<fr. *paralysant*) **1.** Care paralizează, care produce paralizie. **2.** Fig. Care împiedică, oprește o mișcare, o acțiune etc.

PARALIZÍE s.f. (<fr. *paralysie*, lat. *paralysis*; cf.gr. *paralysis* "slăbire") Pierdere totală sau parțială a posibilităților de mișcare și a sensibilității corpului sau a unei părți a lui din cauza lezării centrilor sau căilor nervoase motorii, inhibării funcționale a centrilor mișcărilor voluntare sau afectării mecanismelor de transmitere a excitației de la nervul motor la mușchi. ◇ *Paralizie agitantă* = boală nervoasă caracterizată prin rigiditate musculară, prin tremurături ale extremităților și prin încetinirea mișcărilor voluntare; boala lui Parkinson. *Paralizie generală progresivă* = meningoencefalită sifilitică, caracterizată prin tulburări psihice evoluînd spre demență, prin tulburări de vorbire și prin tremurături ale extremităților; boala lui Bayle. *Paralizie infantilă* = boală infecțioasă, epidemică și contagioasă, declanșată de un virus specific, care se manifestă prin febră, prin dureri în mușchii membrelor și prin paralizarea membrelor (inferioare).

PARALOGÍE s.f. (<fr. *paralogie*; cf.gr. *para* "lîngă"+*logos* "cuvînt") Transformare analogică a formei unui cuvînt prin apropierea lui formală de alt cuvînt asemănător; cuvînt rezultat printr-o astfel de transformare.

PARALOGÍSM s.n. (<fr. *paralogisme*; cf.gr. *paralogismos*) Raționament fals, fără intenția de a induce în eroare.

PARAMAGNÉTIC, -Ă adj. (<fr. *paramagnétique*) Care prezintă paramagnetism; care se referă la paramagnetism.

PARAMAGNETÍSM s.n. (<fr. *paramagnétisme*) Proprietate a unor corpuri sau a unor substanțe de a se manifesta (slab) în sensul cîmpului magnetic în care se află.

PARAMÉCI s.m. (<fr. *paramécie*; cf.gr. *paramekis* "alungit") (La pl.) Gen de protozoare ciliate, microscopice, din clasa infuzorilor, în formă ovală, alungită, care trăiesc în ape dulci stătute și se înmulțesc asexuat sau prin conjugare (*Paramecium*); (și la sg.) animal care face parte din acest gen.

PARAMÉNT s.n. (<germ. *Parament*, fr. *parement*) Față exterioară, finisată, a zidului unei construcții sau a unor elemente de construcție (panouri, plăci), acoperită cu blocuri de piatră cioplită (și fățuită) sau cu cărămidă; material care acoperă (în scop ornamental) această față.

PARAMÉR s.n. (<engl. *paramere*; cf.gr. *para* "alături"+*meros* "parte") (BIOL.) Fiecare dintre cele două părți simetrice ale unui organism sau ale unui organ cu simetrie bilaterală.
PARAMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *paramétrique*) Referitor la parametru; care ține, depinde de unul sau de mai mulți parametri variabili. ◇ *Amplificare parametrică* = metodă de amplificare a microundelor, care se bazează pe interacțiunea a două semnale de frecvențe diferite, aplicate unei reactanțe neliniare variabile. *Circuit parametric* = circuit al cărui parametri sînt funcții date de timp, nedepinzînd de valorile instantanee ale tensiunilor și curenților.
PARAMETRÓN s.n. (<fr. *paramétron*) Circuit oscilant, cu variație parametrică a unuia dintre elemente, care este folosit la înregistrarea sau la efectuarea operațiilor logice în telecomunicații și în cibernetică.
PARAMÉTRU s.n. (<fr. *paramètre*; cf.gr. *para* "lîngă"+*metron* "măsură") **1.** (MAT.) Variabilă independentă a unei funcții, care se definește prin mulțimea numerelor reale sau complexe. ◆ Mărime variabilă care intervine în ecuația unei familii de curbe sau de suprafețe și a cărei variație permite obținerea tuturor curbelor sau suprafețelor din familie. **2.** Mărime proprie a unui obiect, a unui sistem, a unui fenomen etc., care servește la caracterizarea unor proprietăți ale acestora. ◇ *Parametru de stare* = parametru care caracterizează starea unui sistem fizic (ex. *presiunea, volumul, temperatura*). ◇ *Parametru economic* = unitate de măsură a laturilor cantitative și calitative ale proceselor și fenomenelor economice.
PARAMILITÁR, -Ă adj. (<fr. *paramilitaire*) (Despre grupuri, organizații etc.) Care este organizat pe baza disciplinei de tip militar și a structurii armatei; (despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor) care are un pronunțat caracter militar; care susține militarismul.
PARAMIMÍE s.f. (<fr. *paramimie*; cf.gr. *para* "lîngă"+*mimia* "imitare") (MED.) Parachinezie care constă în lipsa concordanței dintre mimică și trăirile emoționale ale bolnavului; repetare stereotipică a aceleiași expresii mimice în stări emotive diferite.
PARAMNEZÍE s.f. (<fr. *paramnésie*; cf.gr. *para* "alături"+*mnesis* "memorie") Tulburare a memoriei care constă în trăirea unor situații percepute pentru prima oară ca pe niște amintiri.
PARAMORFÓZĂ s.f. (<germ. *Paramorphose*) Proces de transformare a structurii fizice a corpurilor, păstrînd compoziția chimică și forma exterioară inițială.
PARANESTEZÍE s.f. (<*para*[1]-+ *anestezie*) Anestezie generală.
PARANGONÁJ s.n. (<fr. *parangonnage*) (TIPOGR.) Așezare a unui cuvînt cules cu litere mai mici între cuvinte culese cu litere mai mari.
PARANÍMFĂ s.f. (<lat. *paranympha*, ngr. *paranimfos*) Fată care însoțește pe mireasă la nuntă (avînd anumite atribuții); domnișoară de onoare. ◆ P.ext. Însoțitoare.
PARANÓIA s.f. (<fr. *paranoïa*; cf.gr. *paranoia* "nebunie") Nume generic dat unui grup de boli psihice cronice, care se manifestă prin lipsă de logică în gîndire, prin susceptibilitate, prin idei fixe, prin orgoliu exagerat, prin mania persecuției, prin halucinații etc.; boală care face parte din acest grup.
PARANÓIC, -Ă s.m. și f., adj. (<germ. *paranoisch*, it. *paranoico*) **1.** S.m. și f., adj. (Persoană) care suferă de paranoia. **2.** Adj. Care ține de paranoia sau de paranoici, referitor la paranoia sau la paranoici.
PARANORMÁL, -Ă adj. (<fr. *paranormal*) (Despre fenomene, stări, manifestări etc.) Care se află în afară de ceea ce este normal.
PARANTÉTIC, -Ă adj. (<fr. *paranthétique*) Care este situat între paranteze.
PARANTÉZĂ s.f. (<lat. *paranthesis*, fr. *parenthèse*, germ. *Parenthese*; cf.gr. *parenthesis* "acțiunea de a pune alături") **1.** Semn de punctuație care constă în două arce de cerc sau în două dreptunghiuri cărora le lipsește o latură lungă și între care se izolează o explicație, o precizare, un adaos, un amănunt legat de restul comunicării; textul cuprins între aceste semne. ◇ *Paranteză mare* (sau *dreaptă*) = croșetă. ◆ (MAT.) Paranteză în care apare o expresie algebrică, pentru a arăta că operația aflată în interiorul ei se efectuează înaintea celorlalte; p.ext. expresie algebrică izolată în acest fel. **2.** Fig. Digresiune.
PARAÓPTIC, -Ă adj. (<*para*[1]-+ *optic*) Care este situat în afara organului de simț al vederii.
PARAPÉT s.n. (<fr. *parapet*, it. *parapetto*, germ. *Parapett*) **1.** Întăritură de pămînt sau de zid la redute și la tranșee, care protejează luptătorii aflați în spatele ei. **2.** Perete puțin înalt de piatră, de lemn, de metal etc. la marginea teraselor, a podurilor, a șoselelor etc. **3.** Perete care mărginește puntea superioară a unei nave și care protejează oamenii, instalațiile etc. de pe punte (contra valurilor). **4.** Obstacol artificial așezat la capătul unei linii ferate.
PARAPITÉC s.m. (<fr. *parapithèque*) Gen de maimuță fosilă, de dimensiunea unei pisici, care este strămoșul comun cel mai îndepărtat al maimuțelor antropoide actuale și care a trăit în oligocen; maimuță care aparține acestui gen.
PARAPLÁSMĂ s.f. (<fr. *paraplasme*) (BIOL.) Structură citoplasmică ce apare în anumite perioade funcționale ale celulei.
PARAPLEGÍE s.f. (<fr. *paraplégie*; cf.gr. *para* "lîngă"+*plege* "lovitură") Paralizie a membrelor inferioare, din cauza lezării centrilor sau căilor nervoase motorii.
PARAPÓD s.n. (<fr. *parapode*) (ZOOL.) Apendice bilobat al unor viermi inelați, care servește la deplasare.
PARAPSIHOLOGÍE s.f. (<fr. *parapsychologie*) Ramură a psihologiei care studiază fenomenele psihice paranormale (ex. *percepția extrasenzorială, telepatia, predicția, viziunea trecutului* etc.), utilizînd mijloace științifice; metapsihologie. Această disciplină s-a afirmat la sfîrșitul sec. 19 prin Ch.Richet, care s-a ocupat de comunicarea telepatică și de alte fenomene psihice paranormale, și s-a dezvoltat mai ales prin studiile experimentale ale lui I.B.Rhine. Se opune răstălmăcirilor ocultiste și spiritualiste.
PARASCÎNTÉI s.n. (<*para*[2]-+ *scînteie*) **1.** Dispozitiv montat la locomotive, la cubilouri etc., în interiorul sau în vecinătatea extremității superioare a unui coș etc. pentru oprirea scînteilor, prafului și a particulelor solide antrenate de gazele de ardere. **2.** Ecran izolant, neinflamabil, care previne formarea arcurilor electrice între două piese metalice sau deteriorările pe care acestea le-ar produce.
PARASEXUALITÁTE s.f. (<fr. *parasexualité*) (BIOL.) Ansamblu de modalități de altă natură decît cea sexuală, care determină fecundarea (la bacterii), fără să aibă loc meioza.
PARASIMPÁTIC, -Ă adj. (<fr. *parasympathique*) *Sistem (nervos) parasimpatic* (și substantivat, n.) = parte a sistemului nervos vegetativ, care își are originea în neuronii vegetativi preganglionari, situați în trunchiul cerebral și în măduva sacrală și care încetinește ritmul cardiac și accelerează mișcările tubului digestiv.
PARASINTÉTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *parasynthétique*) (Cuvînt) care este format și cu prefix, și cu sufix.
PARASÓL s.n. (<germ. *Parasol*, fr. *parasol*, it. *parasole*) **1.** (Rar) Umbrelă (de soare). ◆ Parasolar. **2.** Tip de aripă de avion (monoplan) fixată deasupra fuzelajului.
PARASOLÁR s.n. (<*para*[2]-+ *solar*) **1.** Piesă (în formă de pîlnie) din material plastic, din metal sau din cauciuc, care se montează la obiectivul aparatelor de fotografiat, la camerele de luat vederi etc., pentru a împiedica pătrunderea luminii în aparat. **2.** Apărătoare formată dintr-o placă transparentă (colorată) sau opacă, montată în interiorul unui autovehicul, deasupra parbrizului, pentru a proteja șoferul de lumina soarelui.
PARASTÁS s.n. (<sl. *parastasŭ*, ngr. *parastasis*) (În practicile bisericii creștine) Slujbă religioasă pentru pomenirea celor morți (care se face la 3, 9, 21 și 40 de zile, la 3, 6 și 9 luni de la înmormîntare, apoi în fiecare an pînă la al șaptelea); praznic care se face după o astfel de slujbă. ◆ Colac care se oferă preotului sau persoanelor care au participat la această slujbă.
PARAȘUTÁ vb. I tranz. (<fr. *parachuter*) A lansa din avion cu parașuta oameni sau obiecte.
PARAȘÚTĂ s.f. (<fr. *parachute*) Dispozitiv în formă de umbrelă sau de dreptunghi, cu suprafață mare, format dintr-o voalură de mătase și dintr-un sistem de suspensie, folosit pentru reducerea vitezei de cădere a unui corp lansat dintr-o aeronavă. ◇ *Parașută luminoasă* = parașută cu ajutorul căreia se lansează spre sol un material pe bază de magneziu, care se aprinde în contact cu aerul, luminînd puternic terenul de aterizaj, obiectivul de recunoaștere etc.
PARAȘUTÍSM s.n. (<fr. *parachutisme*) **1.** Tehnica lansării din avion cu parașuta. **2.** Ramură sportivă care cuprinde probe de lansare din avion cu parașuta; tehnica executării unor astfel de lansări.
PARAȘUTÍST, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *parachutiste*) **1.** S.m. și f. Persoană specializată în lansări cu parașuta. **2.** Adj. Care este caracteristic parașutismului sau parașutiștilor.
PARATÁCTIC, -Ă adj. (<fr. *paratactique*) Care ține de parataxă; care este exprimat prin parataxă; care reprezintă o parataxă sau unul dintre elementele parataxei.
PARATÁXĂ s.f. (<fr. *parataxe*; cf.gr. *parataxis* <*para* "lîngă"+*taxis* "așezare") (GRAM.) Juxtapunere.
PARATÍFIC, -Ă adj. (<fr. *paratyphique*)

Care aparţine paratifosului, privitor la paratifos; care provoacă paratifosul.

PARATIFOÍDĂ adj. (<fr. *paratyphoïde*) *Febră paratifoidă* = paratifos.

PARATÍFOS s.n. (<*para*^{2}-+*tifos*; cf.fr. *paratyphus*) Boală infecţioasă acută, provocată de bacili din grupul enterobacteriilor, cu simptome intestinale, înrudită cu febra tifoidă.

PARATIFÓZĂ s.f. (<fr. *paratyphose*) (MED. VET.) Salmoneloză.

PARATIROÍDĂ adj. (<fr. *parathyroïde*) *Glandă paratiroidă* (şi substantivat, f.) = fiecare dintre cele patru glande endocrine, în formă sferică, situate pe faţa posterioară a lobilor tiroidei, care secretă un hormon avînd ca principală acţiune reglarea metabolismului fosforului şi al calciului.

PARATONÍE s.f. (<fr. *paratonie*; cf.gr. *para* "lîngă"+*tonos* "tensiune") **1.** (MED.) Tulburare a tonusului muscular. **2.** (BOT.) Întîrziere a unor mişcări la plante sub influenţa unor stimuli externi.

PARATRĂSNET s.n. (<*para*^{2}-+*trăsnet*) Dispozitiv de protecţie a construcţiilor şi a instalaţiilor împotriva efectelor descărcărilor electrice atmosferice alcătuit din una sau din mai multe tije metalice de captare, din conductorul de coborîre şi din priza de pămînt către care este condus curentul electric de descărcare produs prin trăsnet.

PARATROFÍE s.f. (<engl. *paratrophy*) (BIOL.) Formă de parazitism în care energia necesară pentru dezvoltarea unui microorganism este furnizată de gazdă.

PARATUBERCULÓZĂ s.f. (<fr. *paratuberculose*) **1.** (MED.) Ansamblul tulburărilor care se observă la unii tuberculoşi. **2.** (MED. VET.) Boală infecţioasă la rumegătoare, care se manifestă prin diaree persistentă, însoţită de slăbire progresivă.

PARAVALÁNŞĂ s.f. (<fr. *paravalanche*) Zid de piatră, de beton etc. care apără o cale de comunicaţie de avalanşele de zăpadă.

PARAVÁN s.n. (<fr. *paravent*) **1.** Mobilă formată dintr-unul sau din mai multe panouri articulate, acoperite cu placaj, hîrtie, mătase, carton etc., frumos colorate, care serveşte mai ales pentru a izola o anumită porţiune dintr-o încăpere. ◆ Fig. Ceea ce împiedică vederea; ceea ce protejează (ascunzînd); ceea ce ascunde, maschează. ◆ Apărătoare de metal care se pune în faţa unei sobe, a unui cămin etc. pentru a feri podeaua de scîntei. **2.** (SPORT) Interpunere a unui jucător sau a mai mulţi între adversarul aflat în acţiune şi poartă, pentru a para aruncarea la poartă. **3.** Baraj de tablă fixat în pămînt, în faţa roiurilor de lăcuste călătoare.

paraşutism (1)

PARAVERTEBRÁL adj. (<fr. *paravertébral*) *Ganglioni paravertebrali* sau *lanţ paravertebral* = ganglionii simpatici care se află de-a lungul ambelor părţi ale coloanei vertebrale.

PARAVÎNT s.n. (<*para*^{2}-+*vînt*) Sistem de protecţie împotriva vîntului, format din mai multe rînduri de arbori sau de panouri de lemn aşezate după direcţii perpendiculare pe axa căilor, a drumurilor etc.

PARAXIÁL, -Ă adj. (<fr. *paraxial*) (FIZ.; despre raze de lumină, puncte) Care este paralel cu axa unui sistem optic.

PARAZĂPÁDĂ s.f. (<*para*^{2}- + *zăpadă*) **1.** Grilaj montat pe marginea streşinii unei clădiri pentru a preveni căderea zăpezii de pe acoperiş. **2.** (La pl.) Construcţie (panouri mobile, dig de pămînt etc.) sau plantaţie de arbori care se aşază lîngă o şosea sau lîngă calea ferată, pentru a împiedica înzăpezirea acestora. ◆ Construcţie (din împletituri de nuiele, din panouri de lemn etc.) sau plantaţie de arbori care se foloseşte pentru a reţine şi a repartiza uniform zăpada pe un teren (semănat).

PARAZÍT, -Ă adj., subst. (<lat. *parasitus*, fr. *parasite*, germ. *Parasit*; cf.gr. *para* "alături"+*sitos* "mîncare") **1.** Adj., s.m. şi f. (Organism animal sau vegetal) care trăieşte şi se hrăneşte, permanent sau temporar, în interiorul unui organism viu (endoparazit) sau pe alt organism viu (ectoparazit) căruia îi provoacă boli sau chiar moartea. **2.** Adj., s.m. şi f. Fig. (Persoană) care profită de pe urma veniturilor altora, care nu produce nimic. ◆ (În Roma antică) Persoană care era invitată la masa unui aristocrat pentru a-l amuza. **3.** Adj. Fig. Care este inutil, care este de prisos. **4.** S.m. (La pl.) Perturbaţii electromagnetice produse în transmisiile radiofonice, de telecomunicaţii etc. din cauza unor fenomene din alte aparate electrice sau din atmosferă.

PARAZITÁR, -Ă adj. (<fr. *parasitaire*) **1.** (Despre organisme animale sau vegetale) Care trăieşte şi se hrăneşte pe seama altui organism. **2.** (Despre boli, simptome etc.) Care este provocat de un parazit.

PARAZITEMÍE s.f. (<fr. *parasitémie*, engl. *parasit(a)emie*) (MED.) Prezenţă patologică a unor paraziţi în sînge.

PARAZITICÍD, -Ă adj., s.n. (<fr. *parasiticide*) (Substanţă) care distruge paraziţii animali sau vegetali.

PARAZITÍSM s.n. (<fr. *parasitisme*) **1.** Formă de convieţuire în care un organism (parazitul) trăieşte pe seama altui organism de specie diferită (gazda), putînd fi uneori tot parazit, care îi serveşte ca mediu de viaţă, parţial sau în totalitate, şi de la care obţine hrana; mod de viaţă specific paraziţilor. **2.** Fig. Faptul de a trăi ca un parazit (**2**); mod de viaţă specific paraziţilor.

PARAZITOFOBÍE s.f. (<*parazit*+*fobie*) Teamă morbidă de paraziţi.

PARAZITOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<*parazitologie*) Specialist în parazitologie.

PARAZITOLOGÍE s.f. (<fr. *parasitologie*) Ramură a biologiei care studiază organismele parazite şi relaţiile dintre ele şi gazde, precum şi metodele de combatere a paraziţilor.

PARAZITOTRÓP, -Ă adj. (<fr. *parasitotrope*) Care acţionează direct asupra paraziţilor, microbilor etc. din interiorul unui organism.

PARAZITÓZĂ s.f. (<fr. *parasitose*) Invadare a unui organism uman sau animal cu paraziţi patogeni.

PÁRĂ[1] s.f. (lat. *pira*) **1.** Fruct al părului[1]. **2.** P.anal. Nume dat unor piese, unor obiecte etc. în formă de pară.

PÁRĂ[2] s.f. (<sl. *para*) **1.** Flacără, văpaie; p.ext. dogoare. **2.** Fig. Sentiment puternic; înflăcărare, ardoare; chin sufletesc.

PARBRÍZ s.n. (<fr. *pare-brise*) Placă, piesă transparentă, confecţionată de obicei din geam de siguranţă, montată în partea din faţă a unui automobil sau a unui avion pentru a feri pe cei din interiorul vehiculului de praf, de vînt etc.

PARC s.n. (<fr. *parc*; cf.germ. *Park*, it. *parco*) **1.** Suprafaţă întinsă de teren, de utilitate publică, plantată cu arbori şi cu flori, amenajată cu alei şi diferite construcţii, pentru agrement. ◇ *Parc naţional* = întindere mare de teren, păzită şi îngrijită, pe cuprinsul căreia exploatarea silvică, vînătorească, minieră etc. este oprită pentru menţinerea neschimbată a mediului natural. *Parc de vînătoare* = teren împrejmuit unde este crescut vînatul. *Parc sportiv* = complex sportiv (dotat cu mai multe terenuri sportive sau săli) situat într-un parc. ◆ Parc situat în jurul unei clădiri şi depinzînd de aceasta. **2.** Suprafaţă de teren parcelată, cu locuinţe şi cu numeroase spaţii verzi. **3.** Loc de staţionare şi de garare (îndelungată) a vehiculelor. ◆ Loc de depozitare a materialelor, a utilajelor (auto ale) unei instituţii. ◆ *Parc de vehicule* = totalitatea vehiculelor unei întreprinderi (de transport). **4.** Totalitatea instalaţiilor mecanice de pe un teren de unde se extrage minereu sau unde sînt amenajate sonde.

PARCÁ vb. I tranz. (<fr. *parquer*) A aduce, a aşeza, a trage un vehicul într-un loc special amenajat şi anume rezervat pentru staţionare (mai îndelungată); a gara. ◆ A depozita materiale, utilaje (auto ale unei instituţii) într-un parc.

PARCÁJ s.n. (<fr. *parcage*) Parcare; loc de parcare.

PARCÁN s.n. (<pol., ucr. *parkan*, magh. *párkány*) **1.** (MILIT.) Fortificaţie făcută, în trecut, din bîrne, scînduri etc. **2.** Construcţie de lemn făcută pentru zăgăzuirea apelor.

PARCÁRE s.f. (<*parca*) Acţiunea de a parca şi rezultatul ei; loc de staţionare (mai îndelungată) a unui vehicul.

PÁRCĂ[1] adv. (<*părea*+*că*) Se pare că..., s-ar spune că..., s-ar crede că... *Parcă îl ştiu.* ◆ Este posibil, se pare că da. *Parcă l-am citit.* ◆ (Cu valoare de conjuncţie) Ca şi cum, ca şi cînd. *Îmi vorbeşte deschis parcă ne-am cunoaşte de mult timp.*

PÁRCĂ[2] s.f. (<lat. *Parca*, fr. *Parque*) (Mai ales la pl.) Fiecare dintre cele trei surori, fiice ale lui Themis şi Zeus, considerate de către romani drept zeiţe ale sorţii (Nona, Decuma, Morta). Sînt identice cu moirele din mitologia greacă.

PARCEÁ s.f. (<tc. *parça*) Carmac (pentru pescuit).
PARCELÁ vb. I tranz. (<fr. *parceller*) A împărți un teren, o pădure etc. în parcele.
PARCELÁR, -Ă adj. (<fr. *parcellaire*) (Despre culturi) Care se face pe parcele.
PARCÉLĂ s.f. (<fr. *parcelle*) Suprafață de teren precis delimitată în cadrul unei suprafețe mai mari, care este destinată unei anumite întrebuințări.
PARCHERIZÁ vb. I tranz. (<fr. *parkériser*) A trata la cald piese de fier sau de fontă, cu o soluție de fosfat de fier și de mangan, pentru a le acoperi cu un strat protector, anticorosiv.
PARCHÉT s.n. (<fr. *parquet*) **I.** Fiecare dintre piesele de lemn (de esență tare), în formă de figuri geometrice, înguste și scurte, folosite la pardosirea încăperilor; totalitatea acestor piese. ◆ Pardoseală făcută prin îmbinarea acestor piese. **II.** Fiecare dintre suprafețele delimitate prin semne convenționale în care este împărțită o pădure, în curs de exploatare; suprafață de teren delimitată pe care s-a făcut o tăiere într-o pădure. **III. 1.** Instituție judiciară care funcționează pe lîngă instanțele judecătorești cu rolul de a exercita acțiunea penală și de a susține acuzarea în procese penale; local în care funcționează instituția. **2.** Totalitatea magistraților încadrați în această instituție prin care se exercită atribuțiile ei.
PARCHETÁ vb. I tranz. (<fr. *parqueter*) **1.** A monta o pardoseală de parchet într-o încăpere. **2.** A împărți o pădure în parchete.
PARCHETÁR s.m. (<*parchet*) Lucrător calificat, specializat în montarea pardoselelor de parchet.
PÁRCHING (PÁRKING) s.n. (<engl., fr. *parking*) Loc, teren special amenajat unde se parchează mașinile.
PARCIMONÍE s.f. (<lat. *parcimonia*, fr. *parcimonie*; cf.lat. *parsus* "economisit") Avariție, zgîrcenie. ◆ Fig. Măsură, pondere, reținere (în manifestări).
PARCIMONIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *parcimonieux*) (Despre oameni) Care manifestă parcimonie; excesiv de econom, avar, zgîrcit. ◆ (Despre manifestări ale oamenilor) Care denotă parcimonie. ◆ Fig. Măsurat, ponderat, reținut (în manifestări).
PARCOMÉTRU s.n. (<fr. *parcomètre*) Aparat de taxare pentru parcarea autovehiculelor.
PARCÚRGE vb. III tranz. (<fr. *parcourir*, după *curge*) **1.** A străbate un drum sau o distanță (de la un capăt la altul); a se deplasa (pînă la capăt). ◆ A trăi, a petrece un interval de timp într-un anumit loc sau într-un anumit fel. **2.** A trece cu privirea peste ceva, a examina cu privirea (succesiv și) repede. ◆ A citi (în grabă) o carte, un ziar etc.
PARCÚRS s.n. (<fr. *parcours*) **1.** Faptul de a parcurge un drum sau o distanță. ◆ Drum, traseu pe care cineva sau ceva îl străbate pentru a ajunge de la un punct la altul. ◆ Lungimea drumului efectuat de un vehicul. ◆ Lungimea spațiului străbătut de o particulă electrică într-o substanță omogenă, pînă cînd valoarea energiei sale cinetice devine egală cu cea corespunzătoare agitației termice. **2.** (SPORT) Distanța dintre punctul de plecare și linia de sosire, care trebuie efectuată obligatoriu de toți concurenții.
PARDESÍU s.n. (<fr. *pardessus*) Haină lungă, confecționată din stofă sau din alte țesături, mai subțire decît paltonul, care se poartă peste îmbrăcămintea obișnuită, primăvara și toamna.
PARDÓN s.n., interj. (<fr. *pardon*, germ. *Pardon*) **1.** S.n. (Înv.) Scutire, iertare (de o pedeapsă, de o acuzare). **2.** Interj. Scuzați! iertați-mă! ◆ (Ca protest) Să avem iertare!
PÁRDOS s.m. (<sl. *parŭdosŭ*) (Înv.) Panteră. ◆ Fig. Om curajos, viteaz.
PARDOSEÁLĂ s.f. (<*pardosi*) Îmbrăcăminte dintr-unul sau din mai multe straturi de material (lemn, cărămidă, asfalt, ciment etc.), așezată pe planșeul unei încăperi, pe suprafața unei curți, pe o suprafață pe care se circulă etc., în scop de protecție sau decorativ.
PARDOSÍ vb. IV tranz. A acoperi cu pardoseală planșeul unei încăperi, o curte, o suprafață pe care se circulă etc. ◆ P.ext. A pava.
PAREMIOLÓG, -Ă s.m. și f. (<fr. *parémiologue*) Specialist în paremiologie.
PAREMIOLOGÍE s.f. (<fr. *parémiologie*; cf.gr. *paroimia* "proverb"+*logos* "studiu") Disciplină care se ocupă cu studul și culegerea proverbelor. ◆ Totalitatea proverbelor dintr-o limbă.
PARENCHÍM s.n. (<fr. *parenchyme*, it. *parenchima*; cf.gr. *parenchyma* "umplutură") **1.** (BOT.) Țesut fundamental, format din celule vii, mari (izometrice), cu pereții subțiri, cu numeroase plastide și incluziuni în citoplasmă, cu multe spații intercelulare, pline cu aer sau cu apă, care formează cea mai mare parte a organelor moi ale plantelor. ◇ *Parenchim cortical* = țesut aflat sub epiderma tulpinii, care are în citoplasma celulelor clorofilă. **2.** (ANAT.) Țesut spongios, bogat în vase sangvine, cu însușiri fiziologice caracteristice, care este specific organelor glandulare.
PARENCHIMATÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *parenchymateux*) Care aparține parenchimului, specific, caracteristic parechimului, care se referă la parenchim.
PARENÉTIC, -Ă adj. (<fr. *parénétique*) Moralizator.
PARENTÁL, -Ă adj. (<fr. *parental*) Care se referă la părinți; ereditar.
PARENTÁLII s.f. pl. (<lat. *parentalia*, fr. *parentalles*) Sărbătoare anuală la romani, pentru pomenirea morților.
PARENTERÁL, -Ă adj. (<fr. *parentéral*) (Despre modul de administrare a medicamentelor) Care se face pe altă cale decît cea digestivă (ex. *intramuscular, intravenos* etc.).
PARESTEZÍE s.f. (<fr. *paresthésie*; cf.gr. *para* "lîngă"+*aisthesis* "senzație") Senzație de furnicătură, de amorțeală, de înțepătură etc., din cauza unor afecțiuni la nivelul nervilor sau al sistemului nervos central.
PARÉZĂ s.f. (<germ. *Parese*) **1.** Lipsă de activitate a unui organ. **2.** Paralizie ușoară, incompletă, care permite mișcări de amplitudine redusă și care apare în afecțiuni organice și funcționale ale sistemului nervos central.
PAREZÍE s.f. (<fr. *parésie*) (MED.) Paralizie parțială, ușoară.
PARFÉ s.n. (<fr. *parfait*) Înghețată (de ciocolată) preparată cu frișcă.
PARFÚM s.n. (<fr. *parfum*) **1.** Miros plăcut (și pătrunzător); mireasmă (de flori). ◆ Miros apetisant, răspîndit de unele alimente. **2.** Produs (lichid) cu miros plăcut, preparat din substanțe odorante naturale sau sintetice, din fixatori, din solvenți etc.; p.ext. produsul împreună cu ambalajul lui. În simbolistică, parfumul este unul dintre elementele jertfei, care contribuie la agrearea ei de către divinitate. El joacă rol de purificare, fiind de obicei exalarea unor substanțe inalterabile, ca rășina sau tămîia. ◆ (La pl.) Feluri de parfum. **3.** Fig. Notă caracteristică; atmosferă specifică.
PARFUMÁ vb. I (<fr. *parfumer*) **1.** Tranz. A răspîndi parfum. ◆ A adăuga substanțe aromatice în unele alimente pentru a le îmbunătăți mirosul și gustul; a aromatiza. **2.** Refl. și tranz. A (se) stropi cu parfum.
PARFUMÁT, -Ă adj. (<*parfuma*) **1.** Care miroase frumos (și pătrunzător); care răspîndește miros frumos (și pătrunzător). ◆ (Despre unele alimente) Aromatizat (și cu gust plăcut). **2.** Stropit, impregnat cu parfum (**2**).
PARFUMERÍE s.f. (<fr. *parfumerie*) **1.** Magazin în care se vînd parfumuri, articole de toaletă, articole de cosmetică etc. **2.** Meșteșugul, arta de a prepara parfumuri. ◆ P.ext. Industria parfumurilor. **3.** (La pl.) Nume generic sub care sînt incluse parfumuri, articole de toaletă, articole cosmetice etc.
PARHELÍE s.f. (<fr. *parhélie*, lat. *parelion*; cf.gr. *para* "alături"+*helios* "soare") Fenomen optic care constă în apariția unor pete strălucitoare, rotunde (colorate) în jurul soarelui.
PÁRIA[1] s.m. (<fr., it. *paria*) **1.** (În India; în concepția brahmanilor) Persoană care se află în afara castelor (fie prin origine, fie prin excluderea sa dintr-o castă) și care este lipsită de orice drepturi sociale și religioase; grup social din care face parte o astfel de persoană. **2.** Fig. Persoană (sau colectivitate) disprețuită, repudiată, căreia nu i se recunoaște nici un drept.
PARIÁ[2] vb. I intranz. și tranz. (<fr. *parier*) **1.** A face pariu, rămășag (pe o sumă de bani). **2.** A participa la anumite jocuri de noroc, în special la curse de cai, angajînd (mari) sume de bani.
PARICÍD, -Ă s.n., s.m. și f. (<fr. *parricide*; cf.lat. *parricida*) **1.** S.n. Ucidere a părinților; crimă care constă în uciderea părinților. **2.** S.m. și f. Persoană care și-a ucis părinții.
PARICOPITÁT s.n. (<*copitat*, după *paripenat*, *parisilabic*) (La pl.) Ordin de mamifere erbivore, mari, rumegătoare și nerumegătoare, cu piciorul adaptat pentru fugă și terminat cu două degete copitate, dezvoltate, și cu două degete mici, opuse; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin.
PARIETÁL, -Ă adj., s.f. (<fr. *pariétal*) **1.** Adj. Care ține de peretele unei cavități a organismului; care aparține acestui perete. ◇ *Os parietal* (și substantivat, n.) = fiecare dintre oasele pereche, simetrice, care formează partea mijlocie a cutiei craniene, situate între osul frontal și osul occipital. *Foiță parietală* = foiță care înveleșteperetele cavității toracice. **2.** S.f. (La pl.) Ordin de plante erbacee și lemnoase, dicotiledonate, bienale și perene, cu înveliș floral dublu, galben, alb sau roșiatic, cu ovulele dispuse pe pereții ovarului, cu fructul o capsulă, care cresc spontan (în zonele tropicale sau subtropicale) sau sînt cultivate ca plante ornamentale; (și la sg.) plantă care face parte din acest ordin (ex. *begonia, panseaua* ș.a.).
PARIMIÁR s.n. (<*parimie*) Carte bisericească ce cuprinde (fragmente din) proverbele

lui Solomon şi alte extrase cu învăţături, pilde din *Vechiul Testament*.

PARIMÍE (PAREMÍE) s.f. (<ngr. *parimia*) **1.** (Înv.) Proverb; maximă; învăţătură. **2.** (Mai ales la pl.) Fragment din *Bibile* (în special din proverbele lui Solomon) care se citeşte la slujba vecerniei sau la alte slujbe religioase. **3.** Parimiar.

PARIÓR s.m. (<fr. *parieur*) Persoană care pariază.

PARIPENÁT, -Ă adj. (<fr. *paripenné*) (Despre frunzele compuse) Care are un număr pereche de foliole, dispuse în formă de pană.

PARISILÁB, -Ă adj. (<*parisilabic*) Parisilabic.

PARISILÁBIC, -Ă adj. (<fr. *parisyllabique*) (Despre substantive sau adjective) A cărui temă păstrează acelaşi număr de silabe, în cursul declinării (la formele cazuale fundamentale).

PARITÁTE s.f. (<lat. *paritas, -atis*, fr. *parité*) **1.** Egalitate numerică. ◆ (MAT.) Proprietate a unui număr întreg de a fi par sau a unei funcţii numerice de a fi pară. **2.** Egalitate valorică, echivalentă în valoare. ◇ *Paritate monetară* = raport de echivalenţă între unităţile băneşti a două ţări, în funcţie de greutatea lor de metal de acelaşi fel (aur sau argint) sau de puterea de cumpărare. *Paritate valutară* = raport de echivalenţă între diferite valute, pe baza conţinutului lor în aur, stabilit prin lege.

PARÍU s.n. (<fr. *pari*) **1.** Convenţie prin care fiecare dintre persoanele care susţin lucruri contrare se obligă să plătească o sumă de bani (sau să dea o compensaţie de altă natură) celui care va avea dreptate; prinsoare, rămăşag. **2.** Joc de noroc (la cursele de cai), care constă într-o miză care, în caz de cîştig, dă participantului dreptul la o cotă din totalul sumelor mizate de cei care au pierdut.

PARÍZER s.n. (<germ. *Pariser*) Sortiment de mezel proaspăt, din carne de vită tocată sub formă de pastă şi din slănină tăiată, afumate şi apoi fierte.

PARIZIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *parisien*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuieşte în Paris; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a oraşului Paris sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine oraşului Paris sau parizienilor, referitor la Paris sau la parizieni; adus din Paris.

PARIZIÁNCĂ s.f. (<*parizian*) Femeie care face parte din populaţia de bază a oraşului Paris sau este originară de acolo.

PARÎMĂ s.f. (<tc. *parima*) Frînghie sau cablu vegetal, metalic sau din material plastic, folosit la bordul unei nave.

PÁRKINSON s.n. (<fr. *parkinson*; cf.n.pr. *J.Parkinson*, neurolog englez, sec. 18-19) (Şi *boala lui Parkinson*) Boală degenerativă a sistemului nervos central, care se manifestă prin tremurături cu caracter static ale membrelor şi ale capului şi prin rigiditate musculară.

PARKINSONÍSM s.n. (<fr. *parkinsonisme*) (MED.) Nume generic pentru sindroame similare cu parkinsonul.

PARLAGÍU s.m. (<tc. *parlacı*) Persoană care taie vitele de consum (la abator).

PARLAMÉNT s.n. (<fr. *parlement*; cf.fr. *parler* "a vorbi") **1.** Organ legislativ, compus din una sau din două camere şi alcătuit din reprezentanţi ai diferitelor partide politice, aleşi, total sau parţial, prin votul cetăţenilor. ◆ Sesiune, şedinţă de lucru în care se întruneşte acest organ legislativ. **2.** Clădire în care au loc sesiunile, şedinţele parlamentului.

PARLAMENTÁ vb. I intranz. (<fr. *parlementer*) **1.** A duce tratative cu partea adversă (în vederea încheierii unui armistiţiu, a păcii etc.). **2.** A negocia, a trata pentru a ajunge la o înţelegere; a discuta cu cineva despre o anumită problemă (în litigiu).

PARLAMENTÁR[1], -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *parlementaire*, it. *parlamentario*) **I.** Adj. **1.** Care aparţine parlamentului, din parlament, privitor la parlament; care are loc în parlament. **2.** (Despre state) Care au parlament. ◆ (Despre un regim politic) În care guvernul este responsabil în faţa parlamentului **3.** Conform uzanţelor din parlament. ◆ P.ext. Protocolar, ceremonios. **II.** S.m. şi f. Membru al parlamentului.

PARLAMENTÁR[2], -Ă s.m., adj. (<fr. *parlementaire*, it. *parlamentario*) **1.** S.m. Persoană delegată pentru a duce tratative cu inamicul. **2.** Adj. Care duce tratative cu inamicul; care ţine de acţiunea de a parlamenta. ◇ *Steag parlamentar* = steag (alb) purtat de o solie.

PARLAMENTARÍSM s.n. (<fr. *parlementarisme*, it. *parlamentarismo*) Sistem de guvernare propriu statelor parlamentare; regim politic în care guvernul răspunde faţă de parlament (votul de neîncredere al acestuia ducînd la demisia guvernului). ◆ Tactică bazată pe folosirea formelor parlamentare în lupta politică.

PARLOÁR s.n. (<fr. *parloir*) Sală într-un cămin, într-un internat, într-o cazarmă etc. unde sînt primiţi vizitatorii; vorbitor.

PARMÁC s.m. (<tc. *parmak*) Stîlp gros de lemn (decorat), folosit la construcţii deschise (prispe, pridvoare, garduri etc.).

PARMACLÍC (PARMALÍC) s.n. (<tc. *parmaklık*) **1.** Construcţie (de lemn, de piatră etc.) în formă de perete sau de gard scund, folosită pentru a mărgini altă construcţie sau un element de construcţie. **2.** Gard (de leaţuri, de scînduri etc.); fiecare dintre leaţurile, scîndurile etc. care formează gardul.

PÁRMEN adj. (<fr. *parmain* [d'or], germ. *Parmäne*) *Măr parmen (auriu)* (şi substantivat, n.) = a) varietate de măr, originar din Anglia, cu fructul de culoare galbenă-aurie cu dungi roşii; b) fructul acestei varietăţi.

PARMEZÁN s.n. (<germ. *Parmesan*. fr. *parmesan*) Varietate de caşcaval uscat, specific regiunii Parma din Italia. ◆ P.ext. Caşcaval ras.

PARNASIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *parnassien*) **1.** S.m. şi f. Reprezentant sau adept al parnasianismului. **2.** Adj. Care aparţine parnasianismului sau parnasienilor, privitor la parnasianism sau la parnasieni; specific parnasianismului.

PARNASIANÍSM s.n. (<fr. *parnassianisme*; cf.n.pr. *Parnasse* <gr. *Parnasos*, masiv muntos în Grecia, considerat lăcaşul lui Apolo şi al muzelor, precum şi locul sfînt al poeţilor) Curent literar, apărut în Franţa, la mijlocul sec. 19, ca o reacţie faţă de excesele lirice ale romantismului, care se caracterizează printr-o poezie savantă şi impersonală în care se cultivă evocarea grandioasă a civilizaţiilor şi mitologiilor străvechi sau a naturii exotice (văzute static), descrierea strălucirii exterioare a lucrurilor, prezentate în imagini picturale şi printr-un interes deosebit pentru formă. Parnasienii au apărat teoria "artei pentru artă" şi s-au dorit un "exil literar", departe de ritmul vieţii. Curentul a fost numit astfel după titlul culegerii de versuri *Parnasse contemporain*, în 3 volume (1866, 1871 şi 1876), care reprezintă manifestul şcolii parnasiene. A avut ca promotori pe Th. Gautier, Leconte de Lisle, Th. de Banville, J.M. de Hérédia, Coppée ş.a. În literatura română, elemente parnasiene se găsesc în poezia lui Al.Macedonski, I.C.Săvescu, N.Davidescu şi Cincinat Pavelescu.

PARNÁSIE s.f. (<lat. *Parnassia* [palustris], numele ştiinţific al plantei) (Şi *parnasie de mlaştini*) Şopîrliţă-albă (*Parnassia palustris*).

PARODIÁ vb. I tranz. (<fr. *parodier*) A imita o operă literară sau maniera unui scriitor, cu intenţii satirice sau pentru a obţine efecte comice. ◆ A imita (într-o manieră grotescă) vorbirea, gesturile, mişcările, acţiunile cuiva).

PARÓDIC, -Ă s.f. (<fr. *parodique*) Care are caracter de parodie; care aparţine parodiei.

PARODÍE s.f. (<fr. *parodie*; cf.gr. *para* "lîngă"+*ode* "cîntec") **1.** Creaţie literară, scriere cu caracter umoristic sau satiric, în care sînt preluate teme, motive, mijloace de exprimare proprii altei opere literare, în scopul de a obţine un efect satiric sau comic. **2.** Imitaţie persiflantă, caricaturală a unui original; p.ext. imitaţie nereuşită.

PARODONTÁL, -Ă adj. (<fr. *parodontal*) (ANAT.) De parodonţiu, care aparţine parodonţiului, care se referă la parodonţiu. ◇ *Ţesut parodontal* = ţesut marginal moale, cu formaţiuni fibroase, care înconjoară dintele şi alveola dentară.

PARODONTÍTĂ s.f. (<fr. *parodontite*; cf.gr. *para* "lîngă"+*odous* "dinte") Inflamaţie a parodonţiului.

PARODONTOGRÁMĂ s.f. (<fr. *parodontogramme*) (MED.) Diagramă a datelor care se obţin prin parodontometrie.

PARODONTOLOGÍE s.f. (<fr. *parodontologie*) Ramură a stomatologiei care se ocupă de parodontopatii.

PARODONTÓM s.n. (<fr. *parodontome*) (MED.) Tumoare a ţesutului parodontal.

PARODONTOMETRÍE s.f. (<fr. *parodontométrie*) (MED.) Măsurare a pungilor gingivale, a retracţiei şi a mobilităţii dinţilor; diagramă a datelor obţinute prin această măsurare.

PARODONTOPATÍE s.f. (<fr. *parodontopathie*; cf.gr. *para* "lîngă"+*odous* "dinte"+*pathos* "boală") (MED.) Nume generic pentru bolile dentare.

PARODONTÓZĂ s.f. (<fr. *parodontose*, germ. *Parodontose*) (MED.) Paradentoză.

PARODÓNŢIU s.n. (<germ. *Parodontium*) (ANAT.) Complex morfologic funcţional care asigură fixarea dinţilor în osul maxilar. ◇ *Parodonţiu moale* = ţesut marginal moale, cu formaţiuni fibroase, care înconjoară dintele şi alveola dentară. *Parodonţiu osos* = porţiune osoasă în care sînt săpate alveolele dentare şi pe care se inserează parodonţiul moale.

PARÓH s.m. (<lat. *parochus*, germ. *Parochus*) Preot care conduce o parohie.

PAROHÍE s.f. (<lat. *parochia*, germ. *Parochie*) **1.** Cea mai mică unitate administrativă

bisericească; comunitate creştină condusă de un paroh; biserica dintr-o astfel de unitate administrativă. **2.** Clădire în care se află locuinţa şi cancelaria parohiei.

PARÓI[1] s.n. (<ucr. *parij*, rus. *paroi*) Roi de albine provenit dintr-un roi care a roit şi el în aceeaşi vară.

PAROÍ[2] vb. IV tranz. (<*paroi*[1]) A roi a doua oară în aceeaşi vară.

PARÓL interj. (<fr. *parole*) Zău! serios! pe cuvînt!

PARÓLĂ s.f. (<lat. *parola*, fr. *parole*, it. *parola*, germ. *Parole*) **1.** (MILIT.) Cuvînt secret, convenţional sau formulă secretă, cunoscute şi folosite de militarii aflaţi în misiune pentru a fi recunoscuţi de alţi militari care cunosc cuvîntul sau formula. ◆ Cuvînt de recunoaştere între membrii unei organizaţii conspirative. **2.** (Înv.) Cuvînt; afirmaţie; cuvînt de onoare.

PAROLÍ s.m. invar. (<fr., it. *paroli*) (La unele jocuri de cărţi) Dublare a sumei mizate în jocul precedent; miză realizată în acest fel.

PARONÍM s.n. (<fr. *paronyme*; cf.gr. *para* "alături"+*onoma* "nume") Cuvînt asemănător, ca sonoritate, cu alt cuvînt, dar deosebit ca sens şi ca etimologie.

PARONIMÍE s.f. (<fr. *paronymie*) Însuşire a două sau a mai multe cuvinte de a fi paronime; relaţia în care se află mai multe paronime.

PARONOMASÍE s.f. (<lat. *paronomasia*, fr. *paronomasie*) Paronomază.

PARONOMÁZĂ s.f. (<fr. *paronomase*; cf. gr. *paronomasia*) Figură de stil care constă în asocierea a două (sau a mai multe) paronime în scopul fixării prin sonoritate a unui proverb sau a unei expresii.

PAROREXÍE s.f. (<fr. *parorexie*; cf.gr. *para* "alături"+*orexis* "apetit") (MED.) Dorinţă de a ingera substanţe necomestibile.

PAROSMÍE s.f. (<fr. *parosmie*; cf.gr. *para* "alături"+*osme* "miros") (MED.) Tulburare olfactivă care constă în percepţia falsă a mirosurilor.

PAROTÍDĂ s.f. (<fr. *parotide*; cf.gr. *para* "lîngă"+*ous, otos* "ureche") *Glandă parotidă* (şi substantivat, f.) = fiecare dintre cele două glande salivare, voluminoase, aflate în afara mandibulei, în vecinătatea conductului auditiv extern, care secretă un fluid lipsit de mucină.

PAROTIDIÁN, -Ă adj. (<fr. *parotidien*) Care aparţine parotidei, al parotidei; referitor la parotidă.

PAROTIDÍTĂ s.f. (<fr. *parotidite*) (MED.) Oreion.

PAROXÍSM s.n. (<fr. *paroxysme*, germ. *Paroxysmus*; cf.gr. *paroxismos* "excitaţie") Intensitate maximă pe care o pot atinge o senzaţie, un sentiment, o stare, o boală, o acţiune, un proces etc. ◆ Surescitare, tulburare extremă.

PAROXÍSTIC, -Ă adj. (<fr. *paroxystique*) **1.** Care a ajuns la paroxism. **2.** (Despre simptome, boli etc.) Care apare brusc sau care atinge maximum de intensitate.

PAROXITÓN adj., s.n. (<fr. *paroxyton*) **1.** Adj., s.n. (Cuvînt, formă gramaticală) care are accentul pe penultima silabă. **2.** Adj. (Despre modul de accentuare a cuvintelor, despre rime etc.) Care se caracterizează prin plasarea accentului pe penultima silabă.

PAROXITOMÍE s.f. (<*paroxiton*) Însuşirea de a fi paroxiton.

PARPIÁN s.n. Plantă erbacee din familia compozitelor, cu stolonii întinşi pe pămînt, cu tulpina desfoliată şi cu florile dispuse în capitule albe sau roz (*Antennaria dioica* sau *Gnaphalium dioicum*).

PARSÉC s.n. (<fr. *parsec* <*par*[allaxe] "paralaxă"+*sec*[onde] "secundă") Unitate de lungime, folosită în astronomie, reprezentînd mărimea distanţei de la care raza medie a orbitei Pămîntului se vede sub un unghi de o secundă, care este egală cu distanţa parcursă de lumină în 3,26 ani-lumină sau cu $3{,}0856 \cdot 10^{13}$ km.

PARSÍSM s.n. (<fr. *parsisme*) Veche religie a perşilor, întemeiată de Zarathustra.

PÁRŞI s.m. pl. (<fr. *parsi*; cuv. persan) Adepţi ai parsismului care, după cucerirea Persiei de către arabi, au refuzat să treacă la islamism şi s-au refugiat în India, în sec. 8.

PARTÁJ s.n. (<fr. *partage*) (JUR.) Împărţire a unei averi, în special a unei moşteniri între mai multe persoane îndreptăţite să o stăpînească. ◆ Concr. Act oficial în care se consemnează modul în care s-a făcut această împărţire.

PARTAJÁ vb. I tranz. (<fr. *partager*) A face un partaj.

PARTAJÁBIL, -Ă adj. (<fr. *partageable*) Care poate fi partajat.

PÁRTE s.f. (lat. *pars, -tis*) **I. 1.** Ceea ce se desprinde dintr-un tot, dintr-un ansamblu, dintr-un grup etc. în raport cu întregul; fragment, porţiune, bucată. **2.** Fiecare dintre elementele, precis delimitabile, din alcătuirea unui organism, a unui mecanism, a unui ansamblu etc.; element indisolubil legat de esenţa sau de componenţa unui tot, unui ansamblu etc. ◇ (GRAM.) *Parte de vorbire* (sau de *cuvînt*) = fiecare dintre categoriile de cuvinte grupate după sensul lor lexical fundamental şi după caracteristicile morfologice şi sintactice. *Parte de propoziţie* = cuvînt sau grup de cuvinte din structura unei propoziţii care poate fi identificat ca unitate sintactică aparte, după funcţia specifică pe care o îndeplineşte în propoziţie. ◆ Diviziune (avînd caracteristici bine precizate) a unei opere literare, muzicale etc. ◆ (MUZ.) Ceea ce revine fiecărui interpret sau fiecărui instrument dintr-o partitură muzicală. ◆ Porţiune a corpului uman sau animal care formează o unitate în cadrul întregului. ◆ (MAT.) *Parte a unei mulţimi* = clasă de elemente ale mulţimii respective. **3.** Ceea ce revine cuiva ca urmare a unei împărţiri, a unei înţelegeri, a unei moşteniri etc. ◆ (Înv. şi pop.) Zestre. ◆ Ceea ce îi este hărăzit, sortit (în bine sau în rău) cuiva de la Dumnezeu; soartă, destin. ◆ Noroc, şansă. ◆ Concr. Persoană considerată ca fiind predestinată să devină soţul sau soţia cuiva sau în legătură cu care se face un proiect de căsătorie. **4.** Contribuţie în bani sau în muncă la o activitate comună, la o afacere, care dă dreptul la o cotă corespunzătoare din beneficiu; cotă care revine fiecărui participant. **II. 1.** Regiune (geografică), zonă, ţinut. ◆ (În ev.med.; în ţările române) Veche unitate teritorial-administrativă, care servea la împărţirea pămînturilor în obşti. **2.** Margine, latură, extremitate; fiecare dintre cele două laturi, extremităţi (dreapta şi stînga) ale unui lucru, ale corpului unei fiinţe; fiecare dintre feţele sau muchiile unui obiect. **3.** Direcţie, sens (în spaţiu). **4.** Fig. Punct de vedere într-o problemă dată. **III. 1.** Categorie socială, profesională etc.; grupare, partidă, tabără etc.; (cu sens colectiv) persoanele care alcătuiesc o asemenea categorie, grupare etc. ◇ (Pop.) *Parte bărbătească* = fiinţă de sex masculin; totalitatea bărbaţilor. ◇ *Parte femeiască* = fiinţă de sex feminin; totalitatea femeilor. **2.** Fiecare dintre persoanele sau dintre grupurile de persoane interesate într-o afacere, într-un proces; fiecare dintre statele angajate în tratative, implicate într-un conflict etc. ◇ *Parte contractantă* = fiecare dintre persoanele sau dintre grupurile, statele etc. între care a fost încheiat un contract, un acord. (JUR.) *Parte civilă* = persoană care, într-un proces penal, formulează pretenţii de despăgubiri pentru daunele suferite prin săvîrşirea infracţiunii. *Parte adversă* (sau *în proces, litigiantă*) = una dintre persoanele sau unul dintre grupurile de persoane care se află în litigiu. *Parte vătămată* = persoană căreia, prin săvîrşirea unei infracţiuni, i s-a cauzat o vătămare pe care încearcă să o recupereze printr-un proces penal.

PARTENÉR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *partenaire*) Fiecare dintre participanţii la o activitate comună, considerat în raport cu ceilalţi participanţi. ◆ Fiecare dintre persoanele care formează împreună un cuplu, o asociaţie, un grup etc., considerată în raport cu celelalte persoane din asociaţie, din grup etc. ◆ Fiecare dintre cele două persoane care interpretează împreună pe scenă, într-un film etc. o scenă, un număr etc., considerată în raport cu cealaltă.

PARTENOCARPÍE s.f. (<fr. *parthénocarpie*; cf.gr. *parthenos* "fecioară"+*karpos* "fruct") (BOT.) Fenomen de dezvoltare a ovarului fără ca fecundaţia să fi avut loc şi de transformare a lui în fruct lipsit de seminţe.

PARTENOGENÉZĂ s.f. (<fr. *parthénogenèse*; cf.gr. *parthenos* "fecioară"+*genesis* "naştere") Proces biologic de formare a unui embrion şi de dezvoltare a unui organism dintr-un gamet nefecundat, întîlnit la unele plante (ex. *mătasea-broaştei*) şi la unele insecte sau animale inferioare (ex. *albine, dafnii, purici de plante* etc.).

PARTÉR s.n. (<fr. *parterre*) **1.** Parte a unei clădiri situată la nivelul solului sau foarte puţin deasupra lui; totalitatea încăperilor care se află în această parte a clădirii. **2.** Parte a unei săli de spectacol cuprinsă între fundul sălii şi fosa orchestrei. ◆ Totalitatea spectatorilor care ocupă locurile din această parte a sălii. **3.** Parte dintr-o grădină sau dintr-un parc rezervată cultivării florilor sau gazonului.

PARTICIPÁ vb. I tranz. (<lat. *participare*, fr. *participer*) A lua parte la o activitate, la o acţiune, la o discuţie etc. ◆ A contribui cu bani sau cu alte bunuri materiale la o activitate economică (cu scopul de a obţine un cîştig). ◆ A împărtăşi starea de spirit sau sentimentele cuiva.

PARTICIPATÍV, -Ă adj. (<fr. *participatif*) Care participă afectiv (la ceva). ◆ Care manifestă spirit de colaborare. ◆ Entuziast.

PARTICIPÁŢIE s.f. (<lat. *participatio, -onis*, fr. *participation*) Faptul de a participa la

o activitate economică, la o întreprindere comercială etc., contribuind cu bani sau cu alte bunuri materiale (cu scopul de a obține un cîștig); concr. parte, cotă cu care cineva contribuie la o asemenea activitate. ◇ *Sistemul participațiilor* = sistem de participare a unor societăți la capitalul altor societăți prin cumpărarea de acțiuni (specific domeniului financiar).

PARTICIPIÁL, -Ă adj. (<lat. *participialis*, fr. *participial*) Privitor la participiu; care provine dintr-un participiu; care este exprimat printr-un participiu. ◇ *Construcție participială* = unitate sintactică ce cuprinde un participiu și care are valoare atributivă sau circumstanțială.

PARTICÍPIU s.n. (<lat. *participium*, it. *participio*, fr. *participe*) Mod verbal nepersonal și nepredicativ, cu valoare de verb sau de adjectiv, care denumește acțiunea suferită de un obiect. ◇ (În vechea terminologie gramaticală a limbii române) *Participiu prezent* = gerunziu cu forme deosebite după gen și după număr.

PARTICULÁR, -Ă adj., s.m., s.n. (<lat. *particularis*, germ. *partikular*, *Partikular*, fr. *particulier*) **I.** Adj. **1.** Care este propriu unei singure persoane, unui singur lucru sau unei singure categorii de ființe sau de lucruri; caracteristic, specific. ◇ Loc. adv. *În particular* = în mod deosebit, în special. **2.** Care se referă la indivizi izolați; care privește fiecare caz în parte; care are un caracter izolat, individual. **3.** Care are caracter (strict) personal, neoficial; care nu este destinat publicului sau publicității; privat, intim, confidențial. ◆ (Despre bunuri materiale) Care aparține unei persoane, care este proprietatea individuală a cuiva. **4.** (Despre școli) Care nu aparține statului. ◇ *Lecție* (sau *oră*) *particulară* = lecție pe care un profesor o predă unui elev în afara școlii (în schimbul unei sume de bani). *Profesor particular* = profesor care predă lecții unui elev în afara școlii. *Elev particular* (și substantivat, m.) = elev care se pregătește fără a frecventa cursurile unei școli, prezentîndu-se numai la anumite date pentru a susține examenele cerute. *Examen particular* = examen la care se prezintă elevii care s-au pregătit fără a frecventa cursurile unei școli de stat și pe care îl susțin în fața unei comisii de profesori de la o școală de stat. ◇ Loc. adv. *În particular* = fără a urma zi de zi cursurile unei școli, dar pregătindu-se singur pentru a susține examenele cerute. **5.** Care este considerat străin de o anumită activitate sau de un anumit loc de muncă (ex. *intrarea persoanelor particulare este interzisă*). **II.** S.m. Persoană care nu deține o funcție oficială; p.ext. persoană care nu face parte dintr-un grup social constituit, considerată în raport cu acesta. **III.** S.n. Categorie filozofică situată între *singular* și *general*, care desemnează ceea ce este propriu unei părți dintre indivizii unei clase.

PARTICULARÍSM s.n. (<fr. *particularisme*) Concepție ideologică și politică potrivit căreia se pretinde autonomia unei provincii, a unei părți dintr-un stat.

PARTICULARITÁTE s.f. (<lat. *particularitas, -atis*, fr. *particularité*) Caracterul a ceea ce este particular; notă distinctivă, trăsătură caracteristică prin care o persoană, un lucru sau un fenomen se deosebește de altele.

PARTICULARIZÁ vb. I refl. și tranz. fact. (<fr. *particulariser*) A deveni sau a face să devină particular (**I 2**); a reduce la un singur caz; a individualiza.

PARTÍCULĂ s.f. (<lat. *particula*, fr. *particule*) **1.** Parte foarte mică dintr-o materie, dintr-o substanță. ◇ *Particulă elementară* = particulă constitutivă a materiei, care se prezintă ca o unitate cu caracteristici proprii (ex. *electron, proton* etc.). *Particulă alfa* = nucleu de heliu format din patru nucleoni (doi protoni și doi neutroni). *Particulă beta* = electron sau pozitron emis din nucleul unui element radioactiv în procesul dezintegrării beta. **2.** (LINGV.) Afix sau alt element invariabil atașat la un cuvînt; termen generic pentru diferite cuvinte care au corp fonetic redus, mai ales pentru părțile de vorbire neflexibile (ex. *prepoziție, conjuncție, adverbe de afirmație și de negație*). **3.** Cuvînt folosit înaintea unui nume propriu de familie sau unui nume de noblețe, de demnitate, care indică gradul, rangul etc. ◆ Prepoziție care se folosește înaintea unui nume propriu de familie, pentru a indica un titlu de noblețe.

PARTÍD s.n. (<it. *partido*, fr. *parti*) Grupare de oameni uniți prin comunitatea concepțiilor politice, a intereselor sociale (și organizați în vederea realizării unor scopuri cu caracter politic). ◇ *Partide istorice* = partide politice (țărănesc și liberal) care s-au succedat la conducerea României pînă la instaurarea regimului comunist.

PARTÍDĂ s.f. (<ngr. *partida*, it. *partita*, fr. *partie*) **1.** Desfășurare completă a unui joc sportiv sau distractiv, în toate fazele lui succesive, în urma căreia se stabilesc cîștigătorii. ◆ Întrecere sportivă directă între doi concurenți, între două echipe sportive. ◆ Petrecere, distracție organizată într-un grup, după un anumit program. **2.** Grup de persoane care susțin și apără aceleași idei, care au aceleași năzuințe, care urmăresc aceleași scopuri; grupare politică, tabără. **3.** (FIN.) Sistem de contabilitate; registru (sau grup de registre) pe categorii de operații economice. ◆ Cont. ◇ (*Contabilitate în*) *partidă simplă* = metodă de înregistrare a unei operații economice într-un singur cont (fără intervenția unui alt cont corespondent). (*Contabilitate în*) *partidă dublă* = metodă de înregistrare a unei operații economice concomitent în debitul unui cont și în creditul altui cont. **4.** Cantitate (mare) de mărfuri care se cumpără sau se vinde o dată. **5.** Căsătorie sau proiect de căsătorie (avantajos pentru cel în cauză); persoană vizată pentru o asemenea căsătorie (considerată din punctul de vedere al situației sale sociale sau materiale). **6.** (MUZ.) Parte dintr-o compoziție executată de unul dintre membrii unui ansamblu sau de un grup la unison; grup, instrument dintr-un ansamblu care execută această parte.

PARTÍNIC, -Ă adj. (<rus. *partiînîi*) Care reprezintă și apără interesele unui partid; care corespunde spiritului, ideologiei, programului acestui partid.

PARTINITÁTE s.f. (<*partin*[ic]) Faptul de a aparține unui partid, unui curent, unei ideologii; principiu care exprimă apartenența de clasă, de partid a unei ideologii; însușire a ideologiei de a reflecta interesele și aspirațiile unei clase.

PARTÍTĂ s.f. (<it. *partita*) (MUZ.) Veche denumire a suitei.

PARTITÍV, -Ă adj. (<fr. *partitif*, it. *partitivo*; cf.lat. *partitus* "împărțit, partajat") (GRAM.; despre forme flexionare, construcții etc.) Care exprimă ideea de parte luată dintr-un întreg sau întregul din care s-a luat o parte (ex. *genitiv partitiv*).

PARTITÚRĂ s.f. (<it. *partitura*, germ. *Partitur*) Text muzical în care sînt cuprinse toate părțile vocilor sau ale instrumentelor, dispuse astfel încît să poată fi urmărite concomitent; p.ext. compoziție muzicală.

PARTÍȚIE s.f. (<lat. *partitio, -onis*, fr. *partition*) **1.** (MAT.) *Partiție a unei mulțimi* = mulțime formată din submulțimi ale unei mulțimi date, disjuncte două cîte două și a căror reuniune este mulțimea dată. **2.** (În lingvistica matematică) Clasificare a cuvintelor după flexiune.

PARTIȚIÚNE (PARTÍȚIE) s.f. (<fr. *partition*, it. *partizione*) Partitură.

PARTIZÁN, -Ă s.m. și f. (<fr. *partisan*) **1.** Persoană care adoptă și apără o idee, o teorie etc.; persoană care este de partea cuiva (luptînd alături pentru o cauză comună). **2.** Membru al unui detașament organizat de luptă, care, fără a face parte din forțele armate regulate, participă, în timp de război, la lupta împotriva inamicului, în spatele frontului.

PARTURÍȚIE s.f. (<lat. *parturitio, -onis*, fr. *parturition*) Act fiziologic caracteristic organismelor vivipare, prin care embrionul ajuns la maturitate este expulzat, pe cale naturală, din cavitatea uterină; naștere, fătare.

PARȚI s.m. pl. (<fr. *Parthes*) Popor nomad aparținînd sciților, care, în sec. 3 î.Hr., s-a stabilit în N-E Iranului, unde a întemeiat un puternic stat sclavagist. Sub conducerea lui Arsaces și mai ales a lui Mitridate, statul s-a extins, cuprinzînd cea mai mare parte a Iranului și a Mesopotamiei. După numeroase conflicte armate cu romanii, dinastia parților dispare în 224 d.Hr., fiind înlocuită cu o nouă dinastie, a sasanizilor.

PARȚIÁL[1], -Ă adj. (<lat. *partialis*, fr. *partiel*) Care reprezintă numai o parte dintr-un întreg, dintr-un tot; care se efectuează numai în parte; care nu cuprinde, care nu acoperă întregul sau totalitatea.

PARȚIÁL[2], -Ă adj. (<fr. *partial*; cf.fr. *partir* "partaja") Părtinitor.

PARȚIALITÁTE s.f. (<lat. *partialitas, -atis*, fr. *partialité*) Faptul de a fi parțial[2]; atitudine părtinitoare (față de cineva sau de ceva).

PARÚRĂ s.f. (<fr. *parure*) **1.** Podoabă, special confecționată, pe care o poartă mireasa pe cap. **2.** Ansamblu de podoabe (diademe, cruci, coliere etc.) executate din același material și cu aceleași motive ornamentale; garnitură asortată de bijuterii (colier, cercei, brățară etc.).

PARVENÍ vb. IV intranz. (<fr. *parvenir*) **1.** A se ridica, a ajunge fără merite deosebite, adesea prin mijloace necinstite sau printr-un concurs favorabil de împrejurări, la o situație materială sau socială foarte bună. **2.** A reuși, a izbuti. **3.** (Despre știri, scrisori etc.) A ajunge la destinație. ◆ (Despre lumină, zgomote etc.) A se propaga prin spațiu pînă la un anumit

punct.

PARVENÍT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*parveni*) (Persoană) care a parvenit; (om) îmbogăţit, ajuns pe o treaptă socială superioară, fără a avea merite deosebite, adesea prin mijloace necinstite.

PARVENITÍSM s.n. (<*parvenit*) Tendinţă, dorinţă de a parveni (**1**); situaţie, stare de parvenit; atitudine, mod de comportare etc. proprii unui parvenit.

PAS[1] interj. (<fr. [je] *passe*) Cuvînt folosit de un jucător de cărţi pentru a arăta că nu vrea sau că nu poate să deschidă jocul. ◆ *Pas parol* = (la pocher) formulă rostită de un jucător de cărţi care nu vrea sau nu poate să participe la joc în turul respectiv.

PAS[2] s.m., s.n. (lat. *passus*) **I.** S.m. **1.** Fiecare dintre mişcările alternative pe care le face un om sau un animal, punînd un picior înaintea celuilalt pentru a se deplasa; distanţă parcursă cu o asemenea mişcare. ◆ Zgomot produs de fiecare mişcare a picioarelor în mers. ◆ Fig. Înaintare, evoluţie; progres; etapă, stadiu. ◆ Acţiune, act, întreprindere. **2.** Mod, fel de a merge; mers. ◇ *Pas alergător* = mers (ostăşesc) în fugă. *Pas de marş* (sau *de voie*) = mers ostăşesc obişnuit. *Pas de front* (sau *de defilare*) = mers ostăşesc de paradă, cu cadenţă bine marcată. ◆ Mişcare ritmică a picioarelor, caracteristică pentru fiecare dans. **3.** Unitate de măsură a lungimii, egală cu distanţa dintre cele două picioare ale omului în mers normal, folosită (în trecut) pentru terenuri, pentru distanţe etc.; p.ext. distanţa reprezentată de această unitate de măsură. **4.** Urmă lăsată de talpa piciorului sau a încălţămintei în timpul mersului. **II.** S.n. **1.** (TEHN.) Distanţă (sau unghi) cu valori constante, între două elemente consecutive identice ale unui sistem tehnic, măsurată în direcţia în care se repetă elementele. ◇ *Pas de filet* sau *pasul filetului* = distanţa dintre laturile paralele a două spire consecutive, măsurată de-a lungul axei filetului. **2.** (Înv. şi pop.) Unealtă de lemn, în formă de compas, folosită în rotărie, în dulgherie, în dogărie etc.

PAS[3] s.n. (<germ. *Pass*, fr. *pass*) **1.** (GEOGR.) Loc îngust şi mai coborît (de-a lungul unei văi) între două înălţimi (munţi sau dealuri), care permite trecerea dintr-o parte în alta; trecătoare. **2.** (NAV.) Şenal navigabil. **3.** (Înv.) Paşaport.

PAS[4] subst. (<fr. *P.A.S.*, siglă dc la *acide para-aminosalicylique*) Antibiotic, cu aspect de pulbere albă, puţin solubil în apă, folosit în tratamentul tuberculozei.

PASÁ vb. I tranz. (<fr. *passer*) **1.** A da sau a ceda cuiva ceva (pe timp limitat); a face să ajungă ceva în mîna cuiva; a transmite ceva altei persoane. **2.** (SPORT) A trimite mingea sau pucul unui coechipier. **3.** A trece prin sită fructe sau legume. ◆ A zdrobi, a mărunţi.

PASÁBIL, -Ă adj. (<fr. *passable*) Care este destul de bun, de frumos etc. pentru a fi acceptat, utilizat; care corespunde într-o oarecare măsură scopului; de o calitate mediocră.

PASACÁLIE (PASSACÁGLIA) s.f. (<it. *passacaglia*; cf.fr. *passacaille*, sp. *pasacalle*) Vechi dans spaniol şi italian, cu mişcare lentă, executat pe o melodie cu repetate variaţiuni; melodie după care se execută acest dans. ◆ Piesă muzicală instrumentală, care este construită din variaţiuni polifonice pe o temă expusă la început, executată într-un tempo moderat sau lent şi în măsura de trei timpi. A fost creată în sec. 18 şi ilustrată de D.Buxtehude, J.Pachelbel şi J.S.Bach.

PASAGÉR, -Ă subst., adj., (<fr. *passager*) **1.** S.m. şi f. Persoană care este în trecere printr-o localitate, printr-un loc etc.; persoană care călătoreşte folosind un mijloc de transport în comun. **2.** Adj. Trecător, vremelnic. **3.** S.n. Navă de pasageri.

PASÁJ s.n. (<fr. *passage*, it. *passaggio*, germ. *Passage*) **I. 1.** Spaţiu special amenajat în interiorul unei clădiri sau între două clădiri (aflat la nivelul străzii), destinat circulaţiei pietonilor (sau a vehiculelor) pentru a trece dintr-o stradă în alta, de la un corp de clădire la altul. ◆ Porţiune de stradă cu marcaje speciale, folosită ca loc de traversare pentru pietoni. ◆ Încrucişare amenajată, la acelaşi nivel sau la nivele diferite, între un drum şi o cale ferată (ex. *pasaj de nivel*; *pasaj denivelat*). ◆ Încrucişare la nivele diferite între două sau mai multe căi rutiere. **2.** (TEHN.) Trecere (consecutivă) a metalelor, a fibrelor textile etc. printre doi sau mai mulţi cilindri metalici, aşezaţi în laminor la distanţă reglabilă, care se rotesc în sens invers; loc de trecere a acestor metale, fibre textile etc. **3.** (ASTR.) *Instrument de pasaj* = lunetă meridiană. **4.** Migraţie periodică a păsărilor; deplasare a păsărilor sau a unor animale sălbatice (la anumite ore din zi) de la locul de odihnă la cel de hrană şi înapoi; p.ext. drum străbătut în cursul acestor deplasări. ◆ Cîrd, stol (în migraţie, în deplasare). **II. 1.** Fragment dintr-un text scris, dintr-o operă literară sau muzicală (citat sau reprodus). **2.** Succesiune melodică dintr-o compoziţie muzicală, formată din note scurte, egale şi rapide, care face trecerea între temele diferite ale piesei.

PASAMÉTRU s.n. (<fr. *passamètre*, germ. *Passameter*) Micrometru la care măsurătorile se înregistrează pe un cadran.

PASÁNT adj. (<fr. *passant*, germ. *passant*) *Contor pasant* (şi substantivat, n.) = contor care înregistrează consumul de energie electrică defalcat din consumul înregistrat de un contor general.

PASARÉLĂ s.f. (<fr. *passerelle*) **1.** Pod îngust, de lemn, de metal, de beton armat etc., construit la înălţime, pentru pietoni, peste o şosea, peste o cale ferată etc. ◇ *Pasarelă de semnale* = pasarelă construită peste mai multe linii de cale ferată, pe care se montează semnalele. **2.** Punte îngustă şi mobilă, de lemn sau de metal, care leagă de chei puntea unui vapor ancorat (pentru a permite ambarcarea sau debarcarea pasagerilor). ◆ Platformă înălţată pe puntea unui vas, unde se află camera hărţilor şi a instrumentelor de navigaţie şi unde stă, de obicei, timonierul sau ofiţerul de cart. **3.** Punte îngustă sau galerie acoperită care face legătura directă dintre două clădiri la nivelul etajelor sau dintre două părţi ale aceleiaşi construcţii. ◆ Platformă îngustă (de lemn sau de metal) amenajată la unele construcţii pentru manevrarea unor dispozitive sau pentru executarea unor lucrări de verificare şi de întreţinere.

PASATRÍCE s.f. (<it. *passatrice*) Maşină prevăzută cu sită, care separă seminţele şi pieliţele de pulpa legumelor şi a fructelor.

PÁSĂ[1] s.f. (<fr. *passe*, engl. *pass*) **1.** Mizâ pe care o depun jucătorii de cărţi la fiecare nou tur. ◆ Tur (la jocul de cărţi). ◇ *A avea* (sau *a fi în*) *pasă* (*bună sau rea*) = a trece prin împrejurări bune (sau rele); a avea noroc (sau ghinion). **2.** Mişcare pe care o face un hipnotizator pentru a adormi un mediu. **3.** (SPORT) Trimitere a mingii unui coechipier. ◆ (La scrimă) Înaintare către adversar.

PÁSĂ[2] s.f. (<fr. *passée*) **1.** (TEHN.) Trecere a metalului de forjat în tiparele sau în matriţele în care este fasonat. **2.** (NAV.) Fişie de apă indicată pentru navigaţie într-o zonă cu stînci, bancuri, mine etc.

PÁSĂRE s.f. (lat. *passer* "vrabie") **1.** (La pl.) Clasă de vertebrate ovipare şi homeoterme, aeriene, terestre şi acvatice, amniote, care au corpul fusiform, acoperit cu pene, membrele anterioare transformate în aripi (pentru zbor), fălcile lipsite de dinţi (fiind transformate în cioc) şi acoperite cu formaţii cornoase şi care trăiesc în stare sălbatică sau domestică pe tot globul; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă. În simbolistică, pasărea se opune şarpelui, aşa cum simbolul lumii cereşti se opune celui al lumii pămînteşti. Păsările simbolizează stările spirituale (fiind simbol al nemuririi sufletului) sau un mesaj al cerului, un mesager al divinităţii. ◇ *Pasăre măiastră* = pasăre din basm, înzestrată cu însuşiri supranaturale. *Pasăre rară* (calc după lat. *rara avis*), se spune despre ceva (sau cineva) greu de găsit şi deosebit de rar. ◆ Fig. Avion. **2.** (Mai ales la pl.) Nume generic dat păsărilor crescute pe lîngă casa omului (pentru carne şi pentru ouă); p.restr. găină (ex. *pasăre de casă; pasăre de curte; pasăre domestică; pasăre de poiată*). ◆ P.restr. Carne de pasăre, folosită ca aliment; p.ext. mîncare preparată din astfel de carne. **3.** *Pasărea-liră* = pasăre al cărei mascul are coada în formă de liră şi viu colorată, care trăieşte în pădurile din Australia (*Menura superba*). *Pasărea-paradisului* (sau *-raiului*) = pasăre cu pene bogate şi frumos colorate, care trăieşte în insulele Malaysiei, în China şi în India (*Paradisea apoda*). *Pasărea-muscă* = colibri (*Trochilus*). *Pasărea-omătului* = pasăre mică, cu penele de diferite culori, în care predomină culoarea albă, care trăieşte în munţii Carpaţi, de unde coboară, uneori iarna, în zonele de deal sau de cîmpie (*Plectrophenax nivalis*). *Pasărea-furtunii* = furtunar (*Puffinus puffinus*). **4.** (Pop.) Vrabie (*Passer domesticus*).

PASCÁL[1] s.m. (<fr. *pascal*; cf.n.pr. *B.Pascal*, matematician, fizician şi scriitor francez) (FIZ.) Unitate de măsură pentru presiune (simbol *Pa*), egală cu presiunea exercitată de un newton pe un metru pătrat.

PASCÁL[2]**, -Ă** adj. (<lat. *paschalis*, fr. *pascal*) Privitor la Paşti; de (la) Paşti; din zilele de Paşti. ◇ *Ciclu pascal* = perioada de 532 de ani, după care sărbătoarea Paştelui revine exact în aceeaşi zi a anului. *Miel pascal* = miel sacrificat de evrei la Paşti, cu prilejul sărbătorii eliberării lor din robia egipteană.

PASCALÍE s.f. (<ngr. *pashalia*, lat. *paschalia*) **1.** Calendar creştin special (cu tabele şi cu însemnări), cu ajutorul căruia se poate stabili pe o perioadă (lungă) de ani data

Paştelui şi a altor sărbători religioase care nu au loc la date fixe. **2.** Carte astrologică populară pentru ghicirea viitorului; zodiac.
PÁSCĂ s.f. (lat. *pascha*; cuv. ebraic) **1.** Prăjitură tradiţională preparată din aluat de cozonac peste care se pune un strat de pastă obţinută din brînză de vaci, ouă, zahăr şi arome sau un strat de cremă de smîntînă aromatizată (şi cu adaos de cacao) ori fructe (stafide, nuci etc.), care este coaptă de obicei în forme rotunde şi care se face mai ales la Paşti, de către creştinii ortodocşi şi catolici. **2.** Anafură pe care preotul o împarte credincioşilor în ziua de Paşti. **3.** Preparat alimentar tradiţional, făcut din aluat nedospit, copt în foi subţiri, pe care îl mănîncă evreii în timpul Paştilor, în loc de pîine. **4.** Miel pe care îl sacrificau evreii, conform unui anumit ritual, la sărbătorirea zilei de Paşti.
PAS DE DEUX subst. (cuv. fr.) Dans clasic executat de o balerină şi de un balerin, alcătuit de obicei dintr-un adagio, un allegro şi o coda.
PAS DE QUATRE subst. (cuv. fr.) **1.** Dans clasic executat de patru balerini. **2.** Dans de bal de origine engleză.
PAS DE TROIS subst. (cuv. fr.) Dans clasic executat de un balerin şi de două balerine, asemănător, ca structură, cu pas de deux.
PASEÍSM s.n. (<fr. *passéisme*) Cult exagerat pentru trecut (propriu romantismului), manifestat, mai ales, prin idealizarea acestuia; predilecţie pentru trecut.
PASERIFÓRMĂ s.f. (<fr. *passériforme*) (La pl.) Ordin de păsări insectivore sau granivore, de talie mică, mijlocie sau mare, unele sedentare, altele migratoare, majoritatea cîntătoare, ai căror pui ies din ou golaşi şi orbi; (şi la sg.) păsare care face parte din acest ordin (ex. *vrabia, rîndunica, corbul, sturzul, pasărea-liră*).
PASÉTĂ s.f. (<fr. *passette*) Piesă la maşina de tricotat pentru conducerea firului.
PASÍBIL, -Ă adj. (<fr. *passible*, lat. *passibilis*) Care poate sau trebuie să fie supus la...; care este susceptibil de...
PASIÉNŢĂ s.f. (<ngr. *pasientsa*, fr. *patience*) Combinare a cărţilor de joc după anumite reguli, de reuşita căreia se presupune că se leagă îndeplinirea unei dorinţe.
PASIFLORÁL s.n. (<*pasifloră*) Medicament calmant, sub formă de soluţie, preparat din extractul de pasifloră, cu adaos de substanţe sedative şi de sirop.
PASIFLÓRĂ s.f. (<lat. *passiflora*, fr. *passiflore*) **1.** (La pl.) Numele mai multor specii de plante tropicale agăţătoare, cu tulpina lemnoasă, cu frunzele palmate şi cu florile albăstrui, folosite de obicei ca plante decorative (*Passiflora*); (şi la sg.) plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. **2.** Specie de pasifloră, cu florile mari, roz sau roşii, folosită în industria farmaceutică pentru extragerea pasifloralului.
PASIMÉTRU s.n. (<fr. *passimètre*) Instrument de măsurat, asemănător cu pasametrul, folosit pentru măsurarea cavităţilor pieselor.
PASIONÁ vb. I (<fr. *passionner*) **1.** Tranz. A trezi sau a simţi pasiune pentru cineva sau pentru ceva. **2.** Refl. A se preocupa cu pasiune de ceva; a pune pasiune în...; a face pasiune pentru cineva sau ceva.
PASIONÁL, -Ă adj. (<lat. *passionalis*, fr. *passionnel*) **1.** (Despre sentimente, însuşiri, manifestări etc.) Care ţine de o pasiune, care se referă la o pasiune; care este determinat de pasiune; care exprimă (o mare) pasiune; care trezeşte pasiune. **2.** (Despre oameni) Pasionat (**3**).
PASIONALITÁTE s.f. (<*pasional*) Caracter pasional, pătimaş; însuşirea de a fi pasional.
PASIONÁNT, -Ă adj. (<fr. *passionnant*) Care pasionează, care trezeşte un interes deosebit; palpitant, captivant. ◆ P.ext. Care se manifestă cu pasiune; p.ext. aprig, violent.
PASIONÁT, -Ă adj. (<*pasiona*) **1.** (Despre sentimente, însuşiri, manifestări etc.) Care exprimă (o mare) pasiune; care este determinat de pasiune; care este izvorît dintr-o (mare) pasiune. ◆ (Despre voce, ton) Care trădează pasiune. **2.** (Despre oameni) Care este stăpînit, dominat de pasiuni. **3.** (Despre oameni) Care pune pasiune (**3**) în tot ceea ce face; care acţionează cu pasiune.
PASIÚNE s.f. (<lat. *passio, -onis*, fr. *passion*, it. *passione*, germ. *Passion*) **1.** Dragoste puternică (şi de durată) faţă de o persoană de sex opus. **2.** Stare afectivă şi intelectuală intensă şi stabilă, sentiment puternic foarte precis orientat, care se manifestă ca o tendinţă polarizatoare a proceselor psihice ale omului, dominîndu-l prin permanenţa acţiunii lor. ◆ Ceea ce constituie obiectul, cauza unei astfel de stări afective şi intelectuale. **3.** Înclinaţie deosebită însoţită de plăcere şi de ataşament pentru obiectul studiat sau pentru profesiunea exercitată. ◆ Dorinţă, aspiraţie, năzuinţă. **4.** Patimă, viciu. **5.** Concr. Ceea ce constituie obiectul unei pasiuni. **6.** Gen muzical, înrudit cu oratoriul, al cărui text este inspirat din patimile evanghelice (ale lui Iisus Hristos); bucată muzicală care aparţine acestui gen. Cel mai important reprezentant al acestui gen muzical este J.S.Bach (ex. *Matthäus-Passion, Johannes-Passion*).
PASÍV, -Ă adj., s.n. (<lat. *passivus*, fr. *passif*, germ. *Passiv, passiv*) **I.** Adj. **1.** (Despre oameni) Care nu reacţionează la o excitare sau la o acţiune din afară; care este lipsit de iniţiativă şi de interes pentru ceea ce face; dezinteresat, apatic; inactiv. ◆ (Despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor) Care exprimă, trădează lipsă de iniţiativă, inactivitate etc. ◆ *Apărare pasivă* = ansamblu de măsuri luate pentru a feri un oraş, o clădire etc. de atacuri aeriene inamice. *Drept electoral pasiv* = drept de a fi ales în diferite organe legislative. *Vocabular pasiv* = parte a vocabularului unei limbi care nu este folosită frecvent în vorbire (deşi este cunoscută de vorbitor). **2.** (Despre forme verbale, conjugări, diateze) Care arată că subiectul gramatical suferă acţiunea verbului făcută de altcineva. ◆ (Substantivat, n.) Diateza pasivă a unui verb. **3.** (Despre metale, aliaje) Care prezintă fenomenul de pasivitate. **II.** S.n. **1.** Totalitatea mijloacelor economice ale unei întreprinderi, ale unei instituţii sau ale unei organizaţii economice privite sub aspectul sursei de constituire şi al destinaţiei lor. **2.** Parte distinctă a bilanţului contabil, în care sînt înscrise, în expresie valorică, sursele de constituire a pasivului (**II 1**) şi rezultatele financiare la un moment dat. **3.** (JUR.) Parte din patrimoniul unei persoane fizice sau juridice, alcătuită din datorii şi din obligaţii care se pot evalua în bani; totalitatea datoriilor şi a obligaţiilor evaluabile în bani care depăşeşte bilanţul activ al unei întreprinderi, al unei instituţii sau al unei organizaţii economice.
PASIVÍSM s.n. (<*pasiv*) **1.** Atitudine a omului pasiv; tendinţă spre pasivitate. **2.** Tactică politică, adoptată în 1869 de membrii Partidului Naţional Român din Transilvania, la conferinţa de constituire a acestuia, prin care, nerecunoscînd alipirea Transilvaniei la Ungaria şi dualismul austro-ungar, membrii partidului au hotărît boicotarea alegerilor din Ungaria.
PASIVÍST, -Ă subst. (<*pasiv*) **1.** S.m. şi f. Persoană stăpînită de pasivism. **2.** S.m. Membru al Partidului Naţional Român din Transilvania care adoptase pasivismul (**2**).
PASIVITÁTE s.f. (<fr. *passivité*, germ. *Passivität*) **1.** Stare a omului pasiv; lipsă de participare la o acţiune; lipsă de iniţiativă; renunţare la acţiune. **2.** (CHIM.) Proprietate a unor metale (crom, fier, aluminiu etc.) sau a unor aliaje de a rezista la acţiunea unor acizi concentraţi (din cauza formării unui strat protector, în special de oxid, pe suprafaţa metalului sau a aliajului).
PASIVIZÁ vb. I refl. (<*pasiv*) (CHIM.) (Despre metale, aliaje) A rezista la acţiunea unor acizi concentraţi.
PASIVIZÁRE s.f. (<*pasiviza*) Fenomen, operaţie prin care unele metale capătă pasivitate în contact cu acizi concentraţi.
PASMANTERÍE s.f. (<fr. *passementerie*) **1.** (Cu sens colectiv) (Obiecte de) ceaprăzărie. **2.** Ramură a industriei textile care produce panglici, broderii (pentru perdele, articole de lenjerie, pălării etc.), fireturi şi şireturi etc.
PASPARTÚ s.n. (<fr. *passe-partout*) **1.** Cheie cu care se poate deschide orice broască obişnuită; şperaclu. ◆ Fig. Mijloc de a pătrunde într-un anumit cerc, într-un anumit mediu social. **2.** Cadru ştanţat de hîrtie, carton, lemn etc. aşezat între ramă şi pictura, gravura, desenul sau fotografia înrămate.
PASPOÁL s.n. (<fr. *passepoil*) Şiret (lat) sau fîşie îngustă de stofă, de mătase etc. care se pune ca garnitură la rochii sau la haine (de-a lungul unei cusături), la marginea buzunarelor, la gulere, la manşete etc. ◆ Bandă de piele sau de înlocuitori ai acesteia, fixată pe feţe de pantofi sau pe diferite obiecte de marochinărie, pentru a le întări marginile sau în scop ornamental.
PASSIM adv. (cuv. lat.) În diverse locuri (din alte opere sau din alţi autori), din loc în loc, în numeroase alte locuri (din aceeaşi operă).
PASSING s.n. (cuv. engl.) (SPORT) Pasă[1] (**3**).
PASSING-SHOT s.n. (cuv. engl.) (TENIS) Minge rapidă, dată în diagonală sau în lungul liniei, care trece pe lîngă adversarul venit la fileu.
PÁSTĂ s.f. (<ngr. *pasta*, germ. *Pasta*, it. *pasta*) **1.** Material omogen sau eterogen, care, la o temperatură dată, se prezintă ca o masă vîscoasă, lipsită de elasticitate (ex. *pastă de var; pastă de ciment*). **2.** Materie densă şi foarte maleabilă, cu aspect omogen, rezultată, de obicei, din măcinarea unor substanţe şi din amestecul lor (cu un lichid), pînă la obţinerea consistenţei dorite (ex. *pastă de dinţi; pastă de ras*). ◆ Produs alimentar concentrat sau semifabricat (conservat), obţinut prin tocarea

unor alimente şi prin amestecarea lor cu diferite condimente, conservante etc. (ex. *pastă de carne; pastă de sardele; pastă de fructe*). ◆ *Paste făinoase* = produse alimentare, cu forme şi dimensiuni diferite, care se obţin prin uscarea unui aluat nedospit din făină de grîu (cu adaos de ouă, lapte etc.). **3.** Culoare (folosită în pictură) preparată de obicei cu ulei. **4.** Lac de unghii cu aspect omogen.

PASTÉL s.n., adj. invar. (<fr. *pastel*, it. *pastello*) **1.** S.n. Poezie descriptivă cu fond liric, în care poetul exprimă stări afective, prin descrierea unor tablouri din natură. **2.** S.n. Creion moale de pictură, colorat (în tonuri deschise), obţinut din pigmenţi sau din coloranţi în stare de pulbere, amestecaţi cu talc şi cu gumă arabică. **3.** S.n. Desen în culori, realizat cu un pastel; pictură care reprezintă un peisaj după natură, executată în pastel sau în tonuri deschise de acuarelă ori de ulei. **4.** Adj. invar. (Despre culori, desene etc.) Cu tonuri palide, delicate.

PASTELÁT, -Ă adj. (<*pastel*) (Despre culori, desene etc.) Cu tonuri pale, delicate.

PASTELÍST s.m. (<fr. *pastelliste*) **1.** Pictor de pasteluri. **2.** Poet care compune pasteluri.

PASTELIZÁ vb. I tranz. (<*pastel*) (Rar) **1.** A colora, a vopsi, a desena în culori pastel. ◆ A face să aibă culori palide, atenuate. **2.** A crea un pastel (**1**); a da impresia de pastel.

PASTEURELÓZĂ s.f. (<fr. *pasteurellose*) **1.** Boală microbiană gravă a animalelor. **2.** Holera păsărilor.

PASTEURIZÁ vb. I tranz. (<fr. *pasteuriser*) A încălzi un produs alimentar, în special laptele, la temperaturi cuprinse între 70°C şi 75°C şi a-l răci apoi brusc, pentru a obţine şi a menţine sterilizarea fără alterarea gustului sau distrugerea vitaminelor, pentru a conserva sau pentru a obţine învechirea pe cale artificială.

PASTEURIZÁRE s.f. (<*pasteuriza*) Acţiunea de a pasteuriza şi rezultatul ei.

PASTEURIZÁT, -Ă adj. (<*pasteuriza*) Care a fost supus pasteurizării; sterilizat prin încălzire în pasteurizator.

PASTEURIZATÓR s.n. (<*pasteuriza*) Aparat folosit în industria alimentară pentru pasteurizare.

PASTÍCĂ s.f. (<it. *pastecca*) (TEHN.) Muflă.

PASTIFIÁNT, -Ă adj., s.n. (<*pastă*, după *plastifiant*) (Substanţă) care permite obţinerea unei paste.

PASTÍLĂ s.f. (<fr. *pastille*, germ. *Pastille*) **1.** Preparat farmaceutic (în formă sferică). ◆ Produs alimentar în formă de pastilă. **2.** (TEHN.) Disc cu suprafeţele frontale convexe, folosit ca element de reazem la unele maşini sau la unele mecanisme. **3.** *Pastilă de acumulator electric* = porţiunea de substanţă activă aflată într-o alveolă de grătar a acumulatorului electric. **4.** Loc special amenajat (în formă sferică) în mijlocul unei pieţe, al unei intersecţii largi, pentru dirijarea circulaţiei, pentru refugiul pietonilor etc.

PASTIŞÁ vb. I tranz. (<fr. *pasticher*) A imita, a copia (stiluri, maniere ale unor scriitori, ale unor muzicieni, ale unor pictori etc. sau, p.ext., persoane, fenomene etc.).

PASTIŞÁ s.f. (<fr. *pastiche*) Lucrare literară, muzicală sau plastică, de obicei fără valoare şi lipsită de originalitate, în care autorul preia motivele, temele, stilul, mijloacele de expresie ale unui scriitor, ale unui muzician sau ale unui pictor.

PÁSTOR s.m. (<lat. *pastor*, germ. *Pastor*) Preot protestant.

PASTORÁL, -Ă adj., s.f. (<lat. *pastoralis*, fr. *pastoral*, it. *pastorale*) **1.** Adj. Păstoresc (**1**); p.ext. de la ţară; cîmpenesc, rustic. **2.** Adj., s.f. (Operă literară, fragment literar etc.) care înfăţişează idilic viaţa păstorilor sau, în general, viaţa de la ţară. **3.** Adj., s.f. (Lucrare muzicală) care evocă aspecte din viaţa cîmpenească. **4.** Adj., s.f. (Parte a teologiei) care iniţiază pe preoţi în problemele conducerii bisericeşti şi religioase. **5.** Adj. Care aparţine pastorilor sau, p.gener., preoţilor, privitor la pastori sau, p.gener., la preoţi. **6.** S.f. Mesaj al unui arhiereu adresat preoţilor şi credincioşilor cu ocazia marilor sărbători religioase sau a unor evenimente importante.

PASTORALÍSM s.n. (<fr. *pastoralisme*, engl. *pastoralism*) Tendinţă în artă şi în literatură care se caracterizează prin cultivarea genului pastoral.

PASTRÁMĂ s.f. (<ngr. *pastramas*, tc. *pastırma*) Preparat de carne (de porc, de oaie, de gîscă etc.) din anumite regiuni musculare, conservată prin sărare, băituire, afumare, uscare şi condimentare. ◆ (La pl.) Sortimente sau bucăţi din aceste preparate de carne.

PAŞALÍC s.n. (<tc. *paşalık*) **1.** Provincie a Imperiului Otoman guvernată de un paşă (şi al cărei teritoriu reprezenta proprietatea funciară a sultanului); provincie sau ţară care era subjugată de turci şi era condusă de un paşă. ◆ Fig. Ţară, regiune etc. în care domneşte despotismul. **2.** Reşedinţă a unui paşă. **3.** Demnitatea, funcţia de paşă. ◆ *Timp cît un paşă îşi exercită funcţia.*

PAŞAPÓRT s.n. (<it. *passaporto*, ngr. *passaporti*, fr. *passeport*, rus. *pasport*) **1.** Document eliberat de o autoritate a statului prin care se confirmă identitatea şi cetăţenia posesorului şi i se dă acestuia dreptul de a călători în străinătate, servindu-i acolo ca act de identitate. **2.** Dosar care cuprinde toate actele necesare editării unei cărţi.

PÁŞĂ (PAŞÁ) s.m. (s.f. invar.) (<tc. *paşa*) **1.** S.m. Titlu dat în Imperiul Otoman vizirilor şi beilerbeilor, iar din sec. 19 şi altor înalţi demnitari civili sau militari, care aveau ca semn al demnităţii lor două sau trei tuiuri; guvernator al unui paşalîc din Imperiul Otoman; funcţie exercitată de acest demnitar; persoană care avea titlul sau funcţia de mai sus. **2.** S.f. invar. (În forma *paşa*; adăugat după numele propriu) Titlu onorific conferit ca semn al unei înalte demnităţi.

PÁŞNIC, -Ă adj. (<*pace*) **1.** (Despre oameni) Care iubeşte şi susţine pacea, care evită orice conflict; care este adept al relaţiilor de prietenie. ◆ (Despre atitudini) Care este lipsit de agresivitate. ◆ (Despre fenomene, acţiuni sociale, politice etc.) Care se desfăşoară în pace; care luptă pentru pace. **2.** Care este calm, tihnit, liniştit; care exprimă calm, tihnă, linişte.

PAŞOPTÍSM s.n. (<*paşopt* "patruzeci şi opt") Ideologie a participanţilor la Revoluţia de la 1848 din ţările române, care milita pentru libertate naţională şi socială, pentru unirea Moldovei, Munteniei şi Transilvaniei şi pentru crearea statului naţional român modern. Pe plan cultural, scriitorii paşoptişti luptau pentru crearea unei literaturi originale, pentru crearea presei româneşti şi pentru educarea poporului. Platforma ideologică a fost expusă în programul revistei "Dacia literară". Principalii reprezentanţi ai paşoptismului au fost N.Bălcescu, M.Kogălniceanu, I.H.Rădulescu, Al.G.Golescu, V.Alecsandri, Alecu Russo, C.Negri, C.A.Rosetti, D.Bolintineanu, S.Bărnuţiu, G.Barit̨iu, T.Cipariu, E.Murgu, A.Mureşanu.

PAŞOPTÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<*paşopt* "patruzeci şi opt") **1.** S.m. şi f., adj. (Persoană) care aparţine generaţiei participanţilor la Revoluţia de la 1848 din ţările române; (persoană) care a susţinut paşoptismul. **2.** Adj. Care aparţine paşoptismului sau paşoptiştilor, privitor la paşoptism sau la paşoptişti.

PÁŞTE vb. III tranz. (lat. *pascere*) **1.** (Despre erbivore) A mînca (rupînd cu gura) iarbă, trifoi, frunze etc. **2.** (Despre oameni) A duce şi a păzi animalele la păscut. **3.** (Despre primejdii, păcate, moarte etc.) A urmări pe cineva cu perseverenţă, a ameninţa dintr-un moment în altul; (despre noroc, şansă etc.) a favoriza pe neaşteptate.

PAŞTI (PÁŞTE) s.m. (s.n.) (lat. *pascha, -ae*; cf.gr. *paskha*; cuv. ebraic "trecere") **1.** V.n.pr. **Paşti.** ◇ (BOT.) *Paştile-cailor* (sau *-calului*) = a) traista-ciobanului (*Capsella bursa-pastoris*); b) stupitul-cucului (*Cardamine pratensis*). *Paştele-găinilor* = struna-cocoşului (*Cerastium vulgatum*). ◆ (ENTOM.) Vaca-Domnului (*Lygaeus equestris*). **2.** Anafură pe care preotul o împarte credincioşilor în ziua de Paşti.

PÁŞTU subst. (<fr. *pachto*) Limbă indo-europeană, din grupul iranian oriental, vorbită în N-V Pakistanului, în S şi E Afghanistanului, fiind una dintre limbile oficiale din Afghanistan. Este scrisă cu alfabet arab.

PAT[1] s.n. (<ngr. *patos* "drum bătut") **1.** Piesă de mobilier prevăzută de obicei cu somieră sau cu saltea, pe care omul se culcă; p.ext. mobila împreună cu aşternutul folosit pentru această mobilă. ◇ *Patul-vîntului* = ciupercă parazită care trăieşte pe ramurile unor specii de arbori (*Melampsorella cerastii*). ◆ Ceea ce serveşte cuiva drept culcuş. ◆ (Pop.) Targă. ◆ (Pop.) Năsălie. ◆ (Pop.) Răsadniţă. **2.** Parte a unei maşini sau a unui sistem tehnic, cu faţa superioară plană şi orizontală, pe care se sprijină, aluncă sau se rostogolesc materiale ori anumite părţi ale sistemului tehnic respectiv. **3.** Partea de lemn a unei puşti sau a unui pistol pe care sînt fixate ţeava şi accesoriile şi care serveşte la fixarea acestor arme în poziţia dorită, în timpul tragerii. ◆ (SPORT) Planşetă de pe care se execută trageri la tir. **4.** Parte a războiului de ţesut, alcătuită din mai multe lemne groase, care susţine celelalte piese ale uneltei. **5.** Talpa vîrtelniţei sau a sucalei. **6.** Strat de material, orizontal sau înclinat, cu faţa superioară aproximativ plană, pe care se aşază de obicei alte materiale. ◇ *Pat de cale ferată* = strat de balast pe care se aşază traversele de cale ferată. (IND.) *Pat de răcire* = instalaţie montată în laminor cu scopul de a răci şi de a deplasa materialul după laminarea la cald sau înainte de ajustare. **7.** (GEOL.) Strat care se află sub un anumit strat sau sub o anumită falie. **8.** Strat de frunze, de crengi etc. **9.** *Pat*

germinativ = strat de gunoi de grajd, nisip şi mraniţă, în care se pun seminţe la germinat pentru a se obţine răsaduri. **10.** *Pat bacterian* = instalaţie de epurare biologică a apelor de canalizare, formată dintr-un strat de material filtrant. **11.** Albie, matcă a unui rîu.

PAT[2] s.n. (<fr. *pat*; cf.it. *patta* <*patto* "acord") Situaţie la jocul de şah în care un jucător, fără a fi în poziţie de şah, nu mai poate face nici o mutare şi este obligat să înceteze jocul, partida încheindu-se remiză.

PATAGÓN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *patagon*) **1.** S.m. şi f. Patagonez (**1**). **2.** Adj. Patagonez (**2**).

PATAGONÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Patagonia*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care locuieşte, care s-a format în Patagonia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Patagoniei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Patagoniei sau patagonezilor, referitor la Patagonia sau la patagonezi.

PATALAMÁ s.f. (<tc. *batalama*) (Adesea depreciativ) Dovadă scrisă; certificat sau diplomă de studii.

PATARAŢÍNĂ s.f. (cf.it. *paterazzo*, fr. *patarasse*) (NAV.) Parîmă folosită la fixarea de borduri şi spre pupă a arborilor unei nave cu vele.

PÁTĂ s.f. **1.** Urmă lăsată pe suprafaţa unui obiect de un corp gras, de o materie colorantă, de murdărie etc.; suprafaţă pe care se întinde o astfel de urmă; substanţă care a lăsat această urmă. **2.** Porţiune pe corpul animalelor, al păsărilor, al peştilor unde părul, penele, solzii sînt de altă culoare faţă de rest. ◆ Porţiune a pielii corpului omenesc sau al animalelor diferit colorată faţă de rest. **3.** Porţiune colorată care apare în cîmpul vizual pe un fond de culoare omogen. **4.** (EL.T.) *Pată catodică* = porţiune incandescentă pe suprafaţa catodului unui arc electric, produsă prin bombardarea catodului cu ioni pozitivi, în timpul funcţionării arcului electric. *Pată ionică* = pată întunecată care apare în centrul imaginii de televiziune, în mod progresiv, odată cu creşterea duratei de utilizare a tuburilor catodice. **5.** Porţiune de nuanţă diferită (mai închisă), care se observă cu ochiul liber sau cu telescopul pe discul Soarelui, al Lunii sau al altor corpuri cereşti. **6.** Fig. Faptă, atitudine, situaţie etc. reprobabilă, care dezonorează pe cineva; stigmat.

PATEFÓN s.n. (<fr. *pathéphone*) Vechi aparat pentru redarea sunetelor înregistrate pe discuri de gramofon prin mişcarea pe orizontală sau pe verticală a unui ac special care urmăreşte şanţul săpat în disc.

PATÉNT[1], **-Ă** adj., s.n. (<germ. *Patent*) **1.** Adj. (Despre lacăte, încuietori, sisteme tehnice etc.) Care prezintă garanţii de soliditate, de siguranţă, de funcţionare perfectă. **2.** S.n. (Şi adjectival, *cleşte patent*) Cleşte special cu care se pot executa diferite operaţii de apucare, de tăiere etc. ◆ Capsă (de încheiat). **3.** S.n. Tîrnăcop folosit în mine.

PATÉNT[2], **-Ă** adj. (<fr. *patent*; cf.lat. *patens*, *-ntis* "deschis") (Despre însuşiri, acţiuni, manifestări etc. ale oamenilor) Care este evident, care nu poate fi tăgăduit; autentic, veritabil.

PATENTÁ vb. I tranz. (<fr. *patenter*, germ. *patentieren*) **1.** A acorda cuiva o patentă (**1**); a breveta o invenţie. **2.** (TEHN.) A trata termic (benzi de oţel, sîrme etc.) pentru a mări rezistenţa la prelucrarea la rece.

PATÉNTĂ (**PATÉNT**) s.f. (s.n.) (<fr. *patente*, germ. *Patent*) **1.** Drept exclusiv pe care îl are un inventator de a pune în fabricaţie (şi în vînzare) invenţia sa; act, diplomă prin care se acordă acest drept (de invenţie). ◆ Fig. Sistem, procedeu (propriu cuiva). **2.** Certificat, dovadă. ◇ *Patentă consulară* = scrisoare de acreditare a unui consul. *Patentă de sănătate* = act medical care se dă conducerii unui vas la plecarea dintr-un port, prin care se confirmă starea sanitară bună a echipajului. ◆ Licenţă (prin care se permite o activitate sau o acţiune comercială). **3.** (În trecut) Drept de a profesa, de a exercita (pe cont propriu) o meserie; impozit anual plătit de negustori, de meseriaşi, de liber-profesionişti etc. pentru acest drept; dovadă prin care se confirma plata acestui impozit. Acest impozit a fost introdus în ţările române prin Regulamentul Organic şi a fost perceput pînă în 1921.

PÁTER s.m. (<lat. *pater*) Călugăr sau preot catolic.

PATÉRĂ s.f. (<lat. *patera*, fr. *patère*) Cupă largă şi puţin adîncă folosită, în antichitate, la libaţii.

PATERÍC s.n. (<sl. *paterikŭ*) Colecţie care cuprinde povestiri referitoare la viaţa vechilor călugări creştini (canonizaţi), care au trăit în Orient în sec. 4-5 d.Hr.; text care face parte dintr-o astfel de colecţie.

PATERÍŢĂ s.f. (<ngr. *pateritsa*) Cîrjă episcopală împodobită în partea de sus cu două capete în formă de şerpi între care se află un glob cu o cruce.

PATÉRN, -Ă adj. (<fr. *paterne*, lat. *paternus*) Care aparţine tatălui, privitor la tată, de tată. ◆ (Adverbial) Ca un tată, cu sentimente de tată.

PATERNÁL, -Ă adj. (<fr. *paternel*) Patern.

PATERNITÁTE s.f. (<fr. *paternité*, lat. *paternitas*, *-atis*) **1.** Starea, calitatea de tată. ◆ (JUR.) Legătură, filiaţie după tată. **2.** Fig. Calitatea de autor al unei lucrări, al unei metode, al unei idei etc.

PATERNÓSTER s.n. (<fr. *pater-noster*, germ. *Paternoster*) **1.** Ascensor cu mai multe cabine care sînt antrenate printr-un sistem de lanţuri continue şi cu funcţionare neîntreruptă. **2.** Instalaţie pentru ridicarea materialelor de construcţie, formată din mai multe compartimente în formă prismatică, fixate pe două lanţuri (sau benzi) continue, montate vertical şi acţionate manual sau mecanic cu ajutorul a două tobe.

PATÉTIC, -Ă adj. (<fr. *pathétique*, germ. *pathetisch*) **1.** Plin de patos; care impresionează, emoţionează (puternic); plin de emfază. **2.** (Despre nevoi) Care inervează muşchii oblici ai ochiului.

PATETICO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Plin de patos.

PATETÍSM s.n. (<fr. *pathétisme*) Însuşirea de a impresiona, de a emoţiona puternic; caracter patetic, emoţionant al unei opere literare, al unui lucru etc. ◆ Atitudine patetică.

PATETIZÁ vb. I intranz. (<fr. *pathétiser*) A pune patos în ceva. ◆ A exagera caracterul patetic.

PATÉU (**PATÉ**) s.n. (<fr. *pâté*) **1.** Preparat culinar din aluat conţinînd mult unt şi aşezat în foi umplute cu brînză, cu tocătură de carne etc., care se consumă copt (ca aperitiv). **2.** Pastă (condimentată) de ficat, de carne, de peşte etc., care se consumă proaspătă sau conservată.

PATIBÁR s.n. (<*pati*[serie]+*bar*) Bar în care se consumă produse de patiserie.

PÁTIMĂ s.f. (<ngr. *pathima*) **1.** Sentiment puternic, violent, copleşitor, care întunecă raţiunea; iubire excesivă (pentru cineva sau pentru ceva). ◆ Părtinire, subiectivism; duşmănie, ură. **2.** Suferinţă fizică la care este supus cineva sau pe care o îndură cineva; tortură, supliciu; p.ext. suferinţă, chin moral. ◇ *Patimile Mintuitorului* (sau *ale lui Iisus Hristos*) = chinurile îndurate de Iisus Hristos în săptămîna premergătoare răstignirii lui; supliciul răstignirii. *Săptămîna patimilor* = săptămîna dinaintea Paştelui; Săptămîna Mare.

PATINÁ[1] vb. I intranz. (<fr. *patiner*; cf.fr. *patte* "labă") **1.** (Despre oameni) A se da pe gheaţă cu patinele[1]; a practica patinajul. **2.** (Despre roţile vehiculelor) A se învîrti în loc, fără să înainteze; (despre vehicule) a nu putea să înainteze sau a aluneca (abătîndu-se de la direcţia de înaintare); a derapa. ◆ A se deplasa prin alunecare pe o suprafaţă lucioasă.

PATINÁ[2] vb. I (<fr. *patiner*; cf.fr. *patine* "patină[2]") **1.** Refl. (Despre obiecte de metal) A căpăta patină[2]. ◆ A se învechi. **2.** Tranz. A face (prin diferite procedee tehnice) ca un obiect metalic să capete patină[2].

PATINÁJ s.n. (<fr. *patinage*) **1.** Acţiunea de a patina[1] şi rezultatul ei. **2.** Ramură sportivă care cuprinde probe practicate cu patinele pe gheaţă. ◇ *Patinaj viteză* = probă sportivă care constă în parcurgerea unor distanţe scurte (de 500, 1000 şi 1500 m) şi lungi (de 3000, 5000 şi 10 000 m) pe piste de orice lungime sau cu turnante. *Patinaj artistic* = probă sportivă care constă în executarea pe gheaţă a unor mişcări

patinaj pe role

patinaj viteză

patinaj artistic

patinaj

impuse şi a unor mişcări ritmice, liber alese. *Patinaj pe role* = patinaj care se practică cu patine pe role. **3.** Patinoar.

PATINATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*patina*[1]) Persoană care practică patinajul.

PATÍNĂ[1] s.f. (<fr. *patin*; cf.fr. *patiner*) **1.** (Mai ales la pl.) Obiect de metal format dintr-o şină cu elemente de legătură pentru a-l fixa de talpa ghetei, cu care deplasarea se face prin alunecare pe gheaţă. ◇ *Patină cu role* (sau *pe role, cu rotile, pe rotile*) = obiect de metal prevăzut cu patru role şi cu elemente de legătură, pentru a le fixa de talpa ghetelor, cu care deplasarea se face pe sol; skating. ◆ Fiecare dintre cele două tălpi ale saniei. ◆ Schi. **2.** (TEHN.) Piesă prin intermediul căreia un mecanism poate aluneca de pe un element de ghidare. ◇ *Patină de ascensor* = şină pe care alunecă un ascensor. ◆ Piesă folosită la unele maşini agricole de recoltat, care sprijină pe sol aparatul de tăiere, asigurînd o distanţă constantă între sol şi cuţit.

PATÍNĂ[2] s.f. (<fr. *patine*, it. *patina*) **1.** Strat subţire de coclează, rezultat din oxidări naturale sau artificiale, care se formează pe suprafaţa obiectelor de cupru sau de aliaje de cupru (sub acţiunea agenţilor atmosferici); strat asemănător care se formează, cu timpul, pe suprafaţa unor obiecte de metal, de piatră etc., pe pereţii unor clădiri etc., sub acţiunea agenţilor atmosferici; culoare caracteristică (mai întunecată) pe care o capătă cu timpul anumite obiecte, clădiri etc. **2.** Strat artificial cu care se acoperă un obiect; culoare, lustru care se dă unui obiect (de artă) pentru a crea impresia de vechime sau pentru a-l proteja împotriva coroziunii.

PATINOÁR s.n. (<fr. *patinoire*) Teren (acoperit) de gheaţă, cu suprafaţa netedă şi uniformă, pe care se poate patina.

PATINÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *patineur*) Patinator.

PATINSONÁRE s.f. (<cf. germ. *pattinsonieren*) Procedeu de extragere a argintului din plumbul argentifer.

PATIO s.n. (cuv. sp.) Curte interioară pavată, înconjurată cu arcade, specifică locuinţelor spaniole.

PATISERÍE s.f. (<fr. *pâtisserie*) **1.** Aluat preparat cu mult unt, din care se fac pateuri, prăjituri, plăcinte etc.; (cu sens colectiv) pateuri, prăjituri, plăcinte etc. **2.** Ramură a industriei uşoare care se ocupă cu prepararea unor produse de patiserie. **3.** Local în care se prepară, se vînd, se consumă produse de patiserie.

PATISIÉR s.m. (<fr. *pâtissier*) Persoană care prepară şi vinde produse de patiserie.

PATO- (<fr. *patho-*, it. *pato-*; cf.gr. *pathos* "boală") Element prim de compunere care are semnificaţia "boală", "suferinţă".

PATOFIZIOLOGÍE s.f. (<fr. *pathophysiologie*) Ramură a medicinei care studiază disfuncţiile organismului.

PATOFOBÍE s.f. (<fr. *pathophobie*) Teamă patologică de boli.

PATOGÉN, -Ă adj. (<fr. *pathogène*; cf.gr. *pathos* "boală"+*gennan* "a crea", "a produce") Care se referă la boală; care provoacă boli, infecţii. ◆ Purtător de boli.

PATOGENÉTIC, -Ă adj. (<fr. *pathogénétique*) Care aparţine patogeniei; care se referă la patogenie; care ţine de patogenie.

PATOGENÉZĂ s.f. (<fr. *pathogenèse*) (MED.) Patogenie.

PATOGÉNIC, -Ă adj. (<fr. *pathogénique*) (MED.) Care aparţine patogeniei, referitor la patogenie.

PATOGENÍE s.f. (<fr. *pathogénie*) Parte a medicinei care studiază mecanismul de producere şi de evoluţie a bolilor.

PATOGENITÁTE s.f. (<*patogen*) Proprietate a unor microorganisme de a provoca infecţii.

PATOGNOMÓNIC, -Ă adj. (<fr. *pathognomonique*; cf.gr. *pathos* "boală"+*gnomonikos* "care arată") (Despre simptome, semne) Care este caracteristic, specific unei boli; pe baza căruia se poate pune diagnosticul unei boli.

PATOGNOMONÍE s.f. (<fr. *pathognomonie*) Ansamblul simptomelor unei boli, pe baza cărora se poate stabili diagnosticul.

PATOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<*patologie*) Medic specialist în patologie.

PATOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *pathologique*) **1.** Care aparţine patologiei, privitor la patologie. ◇ *Anatomie patologică* = parte a anatomiei care studiază modificările anatomice intervenite în structura ţesuturilor şi a organelor, sub influenţa unei boli. **2.** Care indică o boală fizică sau psihică; care este provocat de o boală. ◆ P.ext. Bolnăvicios, morbid.

PATOLOGÍE s.f. (<fr. *pathologie*; cf.gr. *pathos* "boală"+*logos* "studiu") Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul simptomelor şi al cauzelor bolilor.

PATOMORFOLOGÍE s.f. (<*pato-*+*morfologie*) Anatomie patologică.

PÁTOS s.n. (<ngr. *pathos*, fr. *pathos*) Însufleţire pasionată; avînt, entuziasm. ◆ Falsă însufleţire, patetism deplasat; emfază (în vorbire sau în scris).

PATRAFÍR (PATRAHÍL, EPITRAHÍL) s.n. (<sl. *petrahilŭ*, ngr. *epitrahilion*) Obiect din odăjdiile bisericeşti, în formă de fîşie lungă de stofă, de mătase etc., brodat cu motive religioase, pe care îl poartă preoţii ortodocşi, petrecut pe după gît, în faţă, în timpul slujbei.

PATRIÁRH s.m. (<sl. *patrijarhŭ*, ngr. *patriarhis*; cf.gr. *patriarkhes* "şef de familie") **1.** Cel mai înalt rang în ierarhia unora dintre bisericile ortodoxe autocefale; persoană care deţine acest rang. ◇ *Patriarh ecumenic* = titlul patriarhului de la Constantinopol. *Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române* = primul dintre ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, care poartă ca semn distinctiv două engolpioane, o cruce şi o camilafcă albă cu cruce. **2.** (În *Vechiul Testament*) Fiecare dintre capii unor mari familii gentilice ebraice, predecesori ai lui Moise, care erau conducători ereditari (spirituali şi politici) ai poporului evreu (Avraam, Isac şi Iacov, precum şi cei 12 fii ai lui Iacov); p.ext. nume dat unor personaje venerabile din *Biblie*. **3.** Bărbat în vîrstă, şef de familie în etapa superioară a orînduirii gentilice. ◆ Bătrîn venerabil cu numeroşi descendenţi. ◆ Fig. Persoană în vîrstă cu foarte multă experienţă într-un domeniu spiritual.

PATRIARHÁL, -Ă adj. (<fr. *patriarcal*, după *patriarh*) **1.** Care aparţine patriarhului sau patriarhiei, care se referă la patriarh sau la patriarhie. **2.** Care este din vremurile de demult; care aminteşte de trecutul îndepărtat; care se referă la simplitatea traiului şi a obiceiurilor din vechime; p.ext. bătrînesc, tradiţional; liniştit, tihnit.

PATRIARHALÍSM s.n. (<*patriarhal*) Tendinţă de întoarcere la tradiţiile şi datinile din trecut; obicei, tradiţie, mod de viaţă care aminteşte de trecutul îndepărtat.

PATRIARHALITÁTE s.f. (<*patriarhal*) Însuşirea de a fi patriarhal (**2**); aspect patriarhal; viaţă patriarhală.

PATRIARHÁT s.n. (<fr. *patriarcat*, după *patriarh*) **1.** Demnitatea de patriarh (**1**). ◆ Timp cît păstoreşte un patriarh. **2.** Formă de organizare socială caracteristică epocii bronzului, în care apartenenţa la gintă era stabilită pe linie paternă şi în care bărbatul, ca şef al familiei, avea rolul preponderent în viaţa economică şi socială.

PATRIARHÍE s.f. (<sl. *patrijarhija*, ngr. *patriarhia*) **1.** Organizaţie bisericească ortodoxă sau eterodoxă (coptă, etiopiană, armeană etc.) autocefală, care este condusă de un patriarh; sediul acestei organizaţii. Patriarhia română a fost legiferată la 23 februarie 1925 şi recunoscută prin tomosul patriarhului ecumenic Vasile II din 30 iulie 1925. Sub raport canonic şi administrativ cuprinde mitropolii, arhiepiscopii şi episcopii, ca eparhii în ţară. În străinătate cuprinde Arhiepiscopia din SUA şi Canada (Detroit), Arhiepiscopia pentru Europa Centrală şi Occidentală (Paris), Vicariatul din Vîrşeţ (Serbia) şi Vicariatul din Gyula (Ungaria). **2.** Demnitatea de patriarh. ◆ Timp cît păstoreşte un patriarh. **3.** Biserica centrală a unei parohii.

PATRICIÁN, -Ă subst., adj. (<fr. *patricien*) **1.** S.m. şi f. (În Roma antică) Membru al unei comunităţi gentilice şi mai tîrziu al aristocraţiei gentilice, descendent al unor vechi familii, care se bucura de toate drepturile şi privilegiile. ◆ P.gener. Nobil, aristocrat. **2.** Adj. Care aparţine patricienilor, privitor la patricieni. ◆ De origine aristocratică; care are gesturi, purtări etc. distinse. **3.** S.m. Cîrnat preparat din carne de vită tocată şi din condimente, care se consumă fript (pe grătar).

PATRICIÁT s.n. (<lat. *patriciatus*, fr. *patriciat*) **1.** Demnitatea de patrician. **2.** Instituţia patricienilor; totalitatea patricienilor.

PATRICÍD, -Ă s.m. şi f., s.n. (<lat. *patricida*) **1.** S.m. şi f. Persoană care şi-a ucis tatăl. **2.** S.n. Crimă care constă în uciderea părinţilor.

PATRÍCIU s.m. (<lat. *patricius*, cf.ngr. *patrikos*) **1.** Titlu aristocratic instituit în Imperiul Roman de Constantin cel Mare, păstrat şi în Imperiul Bizantin; persoană care avea acest titlu. **2.** (Înv.) Patrician (**1**). ◆ P.gener. Nobil, aristocrat.

PÁTRIE s.f. (<lat. *patria*, fr. *patrie*) **1.** Mediu politic, social şi cultural în care îşi desfăşoară viaţa fiecare popor; teritoriu locuit de un popor; ţară în care s-a născut cineva şi al cărei cetăţean este. ◇ *Patrie-mamă* (sau *-mumă*) = ţară din care s-a desprins o altă ţară, o provincie etc., care sînt legate de prima prin unitate naţională, de limbă, de cultură etc. (BIS.) *Patrie cerească* (sau *obştească*) = cerul; paradisul. ◆ Ţară în care se stabileşte definitiv cineva, fără a-i aparţine ca origine. **2.** Loc de origine a cuiva (sau a ceva); regiunea (oraşul, satul) unde s-a născut cineva. ◆ Loc de origine a unui curent, a unei idei etc. **3.** Loc, climat,

mediu propice dezvoltării cuiva sau a ceva. **PATRIMONIÁL, -Ă** adj. (<fr. *patrimonial*) Care face parte dintr-un patrimoniu; privitor la un patrimoniu; care ţine de patrimoniu. ◇ *Bunuri patrimoniale* = bunuri care pot fi evaluate în bani. *Raporturi patrimoniale* = raporturi juridice care au un conţinut economic.

PATRIMÓNIU s.n. (<lat. *patrimonium*, fr. *patrimoine*) **1.** (JUR.) Totalitatea drepturilor şi obligaţiilor cu valoare economică, precum şi a bunurilor materiale la care se referă aceste drepturi, care aparţin unei persoane fizice sau juridice. ◆ Spec. Bun moştenit prin lege de la părinţi (sau de la rude); avere părintească. **2.** Totalitatea bunurilor materiale care aparţin unui popor, unei colectivităţi, considerate ca o moştenire strămoşească; bun public. ◆ Bunuri spirituale care aparţin unui popor (moştenite din generaţie în generaţie); moştenire culturală. ◆ Bunuri spirituale, culturale etc. care aparţin întregii omeniri.

PATRIÓT, -Ă s.m. şi f. (<ngr. *patriotis*, fr. *patriote*, germ. *Patriot*) **1.** Persoană care îşi iubeşte patria, care manifestă ataşament şi respect faţă de propriul popor, de tradiţiile, de limba şi de cultura lui. **2.** (Înv.) Compatriot.

PATRIOTÁRD, -Ă adj. (<fr. *patriotard*) Care face paradă de patriotism; care exprimă un fals patriotism.

PATRIÓTIC, -Ă adj. (<fr. *patriotique*) Care exprimă, demonstrează patriotism; care serveşte patria; care este pătruns de patriotism.

PATRIOTÍSM s.n. (<fr. *patriotisme*) Sentiment de dragoste faţă de patrie şi de propriul popor.

PATRÍSTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *patristique*) **1.** S.f. Doctrină teologică-filozofică, închegată ca tradiţie şi acceptată de întreaga biserică creştină, prin care s-au pus bazele dogmaticii şi cultului creştin, completînd *Biblia* şi studiind viaţa, concepţia şi opera părinţilor bisericii; istoria dogmelor şi a teologiei părinţilor bisericii. În mod convenţional, perioada clasică a patristicii răsăritene se termină cu Sfîntul Ioan Damaschin (753). Teologii ortodocşi vorbesc de o neopatristică, reprezentată de teologii şi de scriitorii bizantini din sec. 13-15, care au dezvoltat şi au sintetizat unele dintre doctrinele tradiţionale. **2.** Adj. Care se referă la patristică sau la părinţii bisericii, care aparţine patristicii.

PATRÍŢĂ s.f. (<germ. *Patrize*) (TIPOGR.) **1.** Piesă componentă (mobilă) a matriţei, care presează materialul în cavitatea matriţei şi al cărei relief constituie negativul obiectului matriţat. **2.** Piesă de oţel a maşinii tipografice pe care se gravează în relief o literă sau un semn tipografic şi cu ajutorul căreia se obţine matriţa necesară la turnatul literelor şi al semnelor tipografice.

PATROCLÍN, -Ă adj. (<fr. *patrocline*) (BIOL.; despre organisme) Care a moştenit predominant caractere paterne.

PATROLOGÍE s.f. (<fr. *patrologie*, germ. *Patrologie*) Patristică.

PATRÓN[1] s.n. (<germ. *Patrone*, fr. *patron*) **1.** Corp cilindric de porţelan care conţine firul fuzibil al unei siguranţe electrice; buşon. **2.** Cartuş. ◆ Bucată cilindrică de exploziv, folosită la umplerea găurilor de mină. **3.** Tipar (pentru croit obiecte de îmbrăcăminte).

PATRÓN[2]**, -OÁNĂ** s.m. şi f. (<lat. *patronus*, fr. *patron*, germ. *Patron*) **1.** (În Roma antică) Patrician considerat în raport cu liberţii şi cu clienţii lui. ◆ Cetăţean roman care făcea oficiul de apărător al administraţiei locale într-un litigiu cu administraţia centrală. **2.** Sfînt considerat protector al unei persoane, al unei corporaţii, al unui aşezămînt, al unei comunităţi etc. (care îi poartă numele); zi calendaristică în care se prăznuieşte un sfînt şi pe care o serbează cei care îi poartă numele; ziua numelui unei persoane. ◆ Ocrotitor, protector. **3.** Proprietar al unei întreprinderi, al unei firme, al unui local, al unui atelier etc. în raport cu angajaţii sau cu clienţii lui.

PATRONÁ vb. I tranz. (<*patron*[2]) A ocroti, a sprijini, a susţine; p.ext. a conduce (ocrotind, sprijinind).

PATRONÁJ s.n. (<fr. *patronage*) Protecţie; sprijin. ◆ Asociaţie, societate de binefacere; (acţiuni de) ocrotire a săracilor şi a celor incapabili de muncă.

PATRONÁL, -Ă adj. (<fr. *patronal*) Care aparţine patronului[2] (**3**) sau patronatului (**2**); care se referă la patron[2] sau la patronat.

PATRONÁT s.n. (<fr. *patronat*) **1.** Drept al unui prelat (sau al unui senior laic) de a numi pe cineva într-o demnitate ecleziastică. **2.** Ansamblul patronilor[2] unei întreprinderi, ai unei societăţi economice etc.; conducere a unei întreprinderi, a unei societăţi economice etc. de un grup de patroni[2]. **3.** Calitatea de patron[2].

PATRONÍM s.n. (<fr. *patronyme*) Nume de familie.

PATRONÍMIC adj. (<fr. *patronymique*) *Nume patronimic* (şi substantivat, n.) = a) nume de familie; b) (la unele popoare) nume dat membrilor unei familii după numele tatălui cu ajutorul unui sufix special.

PATRONIMÍE s.f. (<*patronim*) Ramură a genealogiei care studiază evoluţia numelor după tată într-o familie.

PÁTRU num. card., s.m. (lat. *quattuor*) **1.** Num. card. Număr care este situat în numărătoare între trei şi cinci; se indică prin cifra 4 (sau IV). Semnificaţiile cifrei patru sînt legate de cele ale pătratului şi ale crucii, cifra patru fiind simbol al plenitudinii şi universalităţii. Este considerată o cifră sacră. ◇ (Adjectival) *Are patru ani.* ◇ (Substantivat) *Au concurat patru la această probă.* ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Este în anul patru.* ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *A sunat de patru ori.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Merg cîte patru în rînd.* **2.** S.m. Semn grafic ce reprezintă numărul patru; p.ext. desen, figură în forma acestui semn. ◆ Nota patru. **3.** S.m. Notă muzicală cuprinsă între notele trei şi cinci. **4.** S.m. Carte de joc sau faţetă a zarului marcată cu patru puncte.

PATRULÁ vb. I intranz. (<*patrulă*) (MILIT.) A parcurge, după un anumit program, un traseu terestru, aerian sau pe apă pentru a îndeplini o misiune de cercetare, de pază, de control sau de legătură.

PATRULATÉR, -Ă s.n., adj. (<lat. *quadrilaterus*, fr. *quadrilatère*, după *patru*) **1.** S.n. Poligon cu patru laturi. **2.** Adj. Care are forma poligonului cu patru laturi. ◇ *Piramidă* (sau *prismă*) *patrulateră* = piramidă (sau prismă) cu baza (sau cu bazele) un patrulater. **3.** S.n. Obiect, construcţie, loc etc. care are forma unui poligon cu patru laturi.

PATRÚLĂ s.f. (<germ. *Patrulle*; cf.fr. *patrouille*) Grup de militari (pe jos, călare, pe maşini de luptă sau pe nave izolate) care îndeplineşte o misiune de cercetare, de pază, de control sau de legătură. ◇ *Patrulă de aviaţie* = formaţie de zbor alcătuită din trei sau patru avioane de luptă.

PÁTRULEA, PÁTRA num. ord. (<*patru*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care este situat în numărătoare între al treilea şi al cincilea.

PATRUNGHIULÁR, -Ă adj. (<*patru*+*unghiular*, după lat. *quadrangularis*, fr. *quadrangulaire*) Care are patru unghiuri.

PATRUPÉD, -Ă adj., s.n. (<lat. *quadrupes*, *-dis*, fr. *quadrupède*, după *patru*) (Animal) care are patru picioare.

PATRUZÉCI num. card., s.m. (<*patru*+*zece*) **1.** Num. card. Număr care este situat în numărătoare între treizeci şi nouă şi patruzeci şi unu; se indică prin cifra 40 (sau XL). ◇ (Adjectival) *Are patruzeci de ani.* ◇ (Substantivat) *Au plecat patruzeci în excursie.* ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *El a ocupat locul patruzeci în campionat.* ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *S-a înviirtit de patruzeci de ori.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Dă cîte patruzeci de nuci fiecăruia.* **2.** S.m. Semn grafic ce reprezintă numărul patruzeci.

PATRUZÉCILEA, -ZÉCEA num. ord. (<*patruzeci*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care este situat în numărătoare între al treizeci şi nouălea şi al patruzeci şi unulea.

PATVAGÓN s.n. (după germ. *Packwagen*) Vagon de bagaje.

PÁUCĂ s.f. (<germ. *Pauke*) (Înv. şi reg.) Instrument muzical de percuţie.

PAULIÁNĂ adj. (<fr. *paulienne*) *Acţiune pauliană* = acţiune judiciară prin care un creditor poate cere debitorului său rezilierea unui contract, anularea unui act etc., dacă acestea sînt posterioare creanţelor.

PAUPÉR, -Ă adj. (<lat. *pauper*) Care este lipsit de mijloace de existenţă; ajuns la mizerie, la sărăcie; foarte sărac.

PAUPERÍSM s.n. (<fr. *paupérisme*) Stare de sărăcie extremă în care se află cineva.

PAUPERIZÁ vb. I tranz. (<*pauper*) A aduce pe cineva în stare de sărăcie extremă.

PAUPERTÁTE (PAUPERITÁTE) s.f. (<lat. *paupertas*, *-atis*) Stare de sărăcie extremă în care se află cineva. ◇ *Act* (sau *certificat*) *de paupertate* = act (sau certificat) prin care se atestă că o persoană nu posedă bunuri impozabile.

PAUŞÁL, -Ă s.n., adj. (<germ. *Pauschale*) **1.** S.n. Sistem de plată pentru o prestaţie de serviciu, pentru un consum de energie, de combustibil, de apă etc. prin fixarea cu aproximaţie a unei sume globale. **2.** Adj. *Tarif* (sau *preţ*) *pauşal* = tarif (sau preţ) care se plăteşte uniform, stabilit în baza experienţelor sau a unei evaluări. *Asigurare pauşală* = asigurare pentru bunuri, persoane etc. în schimbul plăţii unei prime de asigurare unice.

PÁUZĂ s.f. (<lat. *pausa*, fr. *pause*, germ. *Pause*) **1.** Suspendare, oprire cu durată variabilă a unei acţiuni, a unei mişcări, a unei activităţi etc.; interval de timp cît durează această întrerupere. ◆ Recreaţie (la şcoală). ◆ Antract (între două acte sau între două părţi ale unui spectacol). **2.** Semn muzical care se scrie pe portativ pentru a indica întreruperea, pe o anumită durată, a unei fraze muzicale. **3.** Semn de punctuaţie reprezentat printr-o linie orizontală, mai lungă decît cratima, folosit pentru a indica cititorului o oprire în lectură mai îndelungată decît la virgulă sau pentru a separa două părţi deosebite ale unui text.

PAVÁ vb. I tranz. (<fr. *paver*) A executa un pavaj, a acoperi o stradă, o curte etc. cu pavaj.

PAVÁJ s.n. (<fr. *pavage*) Acţiunea de a pava şi rezultatul ei; concr. îmbrăcăminte rutieră alcătuită din materiale în formă de blocuri (cubice) de piatră, din cărămizi, din dale etc., aşezate pe o fundaţie de nisip sau de mortar cu care se acoperă un drum, o curte etc.

PAVÁNĂ s.f. (<fr. *pavane*, it. *pavana*) Dans vechi, de origine italiană sau spaniolă, în măsură binară şi cu mişcări lente, cu caracter ceremonios, care a fost în vogă în Franţa, în sec. 16-17; melodie după care se execută acest dans.

PAVATÓR s.m. (<*pava*) Muncitor calificat care execută pavaje.

PÁVĂZĂ s.f. (<pol. *paweż*) **1.** Scut. **2.** Fig. Ocrotire, sprijin, protecţie.

PAVEÁ s.f. (<fr. *pavé*) (De obicei la pl.) Bucată de piatră, de cărămidă, de lemn etc. (în formă cubică), folosită la executarea pavajelor.

PAVECÉRNIŢĂ s.f. (<sl. *pavečerînica*) **1.** Slujbă scurtă care se face (în mănăstiri) după vecernie. **2.** Carte care cuprinde rugăciunile şi rînduiala acestor slujbe.

PAVIÁN s.m. (<germ. *Pavian*) (La pl.) Gen de maimuţe africane, cu corpul acoperit cu păr lung şi rar, cu capul mare, cu botul ascuţit ca de cîine şi cu caninii dezvoltaţi (*Pavio*); (şi la sg.) maimuţă care face parte din acest gen.

PAVILIÓN s.n. (<fr. *pavillon*, germ. *Pavillon*) **1.** Construcţie mică, situată într-un parc, într-o grădină, în apropierea unei clădiri, care serveşte ca umbrar sau ca loc de adăpost. ◆ Clădire mică şi izolată aflată într-o pădure, pe malul unui lac etc. **2.** Fiecare dintre clădirile unui ansamblu de clădiri care alcătuiesc o singură unitate administrativă sau care sînt destinate unui singur scop. **3.** Cort de dimensiuni mai mari, cu vîrful ascuţit (şi de formă cilindrică), care servea de obicei ca locuinţă pentru căpeteniile armatei în timpul campaniilor. **4.** Drapel (de forme şi de culori diferite) arborat pe o navă pentru a-i indica naţionalitatea, compania de navigaţie căreia îi aparţine sau pentru a face anumite semnalizări pe mare; p.ext. naţionalitate pe care o indică un asemenea drapel. ◆ Drapel arborat de unele autorităţi portuare pe faţada sediului lor. ◆ Stindard al unor organizaţii, asociaţii etc. care se înalţă la anumite festivităţi. **5.** (ANAT.) Segment cartilaginos, acoperit de piele, care face parte din urechea externă şi în care se deschide canalul auditiv. ◆ P.ext. Porţiune dilatată (în formă de pîlnie) situată la extremitatea unor conducte ale organelor interne. ◇ *Pavilionul trompei uterine* = partea dilatată de la extremitatea oviductului. **6.** Cornet acustic. **7.** Partea largă, ca o pîlnie, a unor instrumente muzicale de suflat.

PAVIMÉNT s.n. (<lat. *pavimentum*) Pardoseală a unei încăperi sau pavaj al unei curţi interioare, făcute din (dale de) piatră, din mozaic etc.

PAVLICHIÁN, -Ă s.m. şi f. (<sl. *pavlikijaninŭ*) Membru al unei secte cu caracter antifeudal, din sec. 6-9, din Imperiul Bizantin, care îmbina creştinismul apostolului Pavel cu gnosticismul şi maniheismul, preconizînd suprimarea ierarhiei bisericeşti, simplificarea cultului, abolirea cultului icoanelor etc.

PAVLOVÍSM s.n. (<n.pr. *Pavlov*) Orientare în medicină şi în psihologie care se bazează pe descoperirile lui I.P.Pavlov privind activitatea nervoasă superioară.

PAVOÁZ s.n. (<fr. *pavois*) Ansamblu de drapele sau de lumini arborate pe o navă cu ocazia unor sărbători.

PAVOAZÁ vb. I tranz. (<fr. *pavoiser*) A împodobi o sală, o clădire, o navă etc. cu steaguri, cu tablouri, cu verdeaţă etc. în semn de sărbătoare. ◆ P.gener. A împodobi, a orna, a decora.

PÁZĂ s.f. (<*păzi*) Acţiunea de a păzi, de a veghea, de a supraveghea ca ceva sau cineva să fie în siguranţă, să nu dispară etc.; mijloc prin care se asigură şi se realizează păzirea cuiva sau a ceva. ◆ Concr. Persoană sau grup de persoane însărcinate să păzească pe cineva sau ceva.

PÁZIE s.f. (cf.*păzi*) **1.** Scîndură (ornamentală) aşezată vertical la capătul din afară al căpriorilor unui acoperiş cu streaşină, pentru a ascunde capetele acestora. **2.** Margine verticală a unui cofraj. **3.** Fîşie de tablă aşezată la intersecţia unei învelitori cu un zid, pentru a împiedica pătrunderea apei prin rostul de la intersecţie.

PÁZNIC s.m. (<*pază*) **1.** Persoană care are sarcina de a păzi pe cineva sau ceva. **2.** Persoană care iscodeşte, spionează pe cineva. **3.** Membru în consiliul unei comune care era însărcinat cu strîngerea impozitelor.

PAZVANGÍU s.m. (<*pazvant*) Ostaş din trupele lui Pazvantoglu, care făceau dese incursiuni de pradă în Ţara Românească, la sfîrşitul sec. 18 şi la începutul sec. 19; p.ext. hoţ, tîlhar.

PAZVÁNT s.m. (<n.pr. *Pazvant*[oglu]) (Înv.) Pazvangiu.

PĂCÁLĂ s.m. (<*păcăli*) Om glumeţ, poznaş, care se ţine de farse.

PĂCÁT s.n. (lat. *peccatum*) **1.** Încălcare (gravă), cu bună ştiinţă şi cu liberă voie, a unei legi sau porunci bisericeşti; abatere (gravă) de la o normă (religioasă); p.gener. abatere (gravă) de la preceptele morale, de la ce este considerat drept, corect etc.; faptă vinovată, greşeală, vină. ◇ *Păcatul originar* (sau *strămoşesc*) = (în concepţia religiei creştine) greşeala neascultării săvîrşită faţă de Dumnezeu de primul om, Adam, care a atras alungarea lui şi a Evei din rai şi pierderea stării paradiziace; actul de ruptură a comuniunii de la început dintre Dumnezeu şi om. *Păcat capital* = fiecare dintre păcatele considerate de Biserică fundamentale, din care izvorăsc toate celelalte păcate (*trufia, zgîrcenia, desfrîul, pizma, lăcomia, mînia* şi *lenea*). **2.** Defect, cusur; slăbiciune, patimă. **3.** Întîmplare rea; nenorocire, năpastă, necaz.

PĂCĂLEÁLĂ s.f. (<*păcăli*) Faptul de a păcăli; glumă, farsă.

PĂCĂLÍ vb. IV tranz. A induce pe cineva în eroare (printr-o viclenie, printr-o minciună) pentru a trage un folos sau pentru a se amuza; a înşela, a amăgi. ◆ Refl. A-şi greşi socotelile, a aprecia greşit, a se înşela.

PĂCĂLÍCI s.m. (<*păcăli*) Persoană care are obiceiul să păcălească pe alţii, pentru a se amuza. ◆ Numele unui joc de copii, care se joacă cu un set de cărţi de joc speciale, în care pierde cel care rămîne cu singura carte fără pereche.

PĂCĂTÓS, -OÁSĂ adj. (<*păcat*) (Şi substantivat) **1.** Care se face vinovat de încălcarea unor norme religioase sau morale; care are multe păcate; p.ext. ticălos, nemernic. ◆ Care aduce neplăceri; supărător. ◆ Care este de proastă calitate; care este plin de cusururi. **2.** Vrednic de milă; nenorocit; nevoiaş.

PĂCĂTUÍ vb. IV intranz. (<*păcat*) A comite un păcat.

PĂCÓRNIŢĂ s.f. (<*păcură*) Vas de lemn sau de scoarţă de copac în care se ţine păcura pentru uns roţile carului.

PĂCURÁR[1] s.m. (lat. *pecorarius*) (Înv. şi reg.) Păstor, cioban.

PĂCURÁR[2] s.m. (<*păcură*) (Reg.) Muncitor care se ocupă cu extragerea păcurii. ◆ (Înv.) Negustor ambulant care vindea păcură (şi petrol lampant) prin sate.

PĂCURĂ s.f. (lat. *picula*) Fracţiune grea, reziduală, rămasă de la distilarea primară a ţiţeiului, cu aspect de lichid vîscos, negru sau brun (de compoziţie complexă, în funcţie de natura ţiţeiului), folosită drept combustibil, la fabricarea unor produse petroliere foarte utile (motorine, uleiuri minerale, bitum) etc.

PĂDUCÉL s.m. (lat. **peducellus*) **1.** Insectă parazită care trăieşte pe plante şi care atacă şi unele animale, provocîndu-le erupţii pustuloase (*Leptus autumnalis*). **2.** Numele a doi arbuşti spinoşi din familia rozaceelor, cultivaţi ca plante ornamentale sau în perdele de protecţie: a) arbust cu frunzele ascuţite şi crestate, cu florile albe mirosind a migdale şi cu fructul globulos (*Crataegus monogyna*); b) arbust cu frunzele rotunjite, cu florile albe mirosind a migdale şi cu fructul oval (*Crataegus oxycantha*). **3.** Boală de piele care se manifestă prin mîncărimi puternice pe tălpi sau între degetele picioarelor (provocînd îngroşarea pielii în locul respectiv).

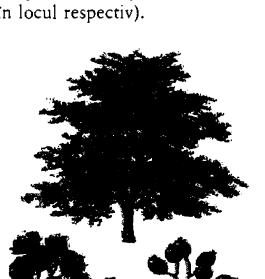

păducel (2)

PĂDÚCHE s.m. (lat. *peduculus*) **1.** Nume generic dat mai multor specii de insecte parazite, care trăiesc pe om, pe animale sau pe plante (*Pediculus*). ◇ *Păduche de cap* = insectă cenuşie, de c. 2 mm lungime, cu corpul oval-alungit, care trăieşte pe pielea şi în părul capului (depunînd ouă sau lindini care se lipesc de firele de păr) şi care transmite tifosul exantematic şi febra recurentă (*Pediculus capitis*). *Păduche de corp* (sau *de haine*) = insectă albă-cenuşie, de c. 3 mm lungime, cu un punct negru pe spate, care îşi depune ouăle în încreţiturile hainelor şi care transmite tifosul exantematic şi febra recurentă (*Pediculus vestimenti* sau *corporis*). *Păduche lat* = insectă albicioasă sau galbenă, de c. 1,5 mm lungime, cu corpul lat, care stă nemişcată, înfigîndu-şi adînc capul în pielea de la rădăcina părului (*Phthirius inguinalis*). *Păduche de vită* = insectă mică ce trăieşte pe vitele neîngrijite (*Pediculus vituli*). *Păduche de cîine* = insectă care se prinde de firele de păr din blana cîinelui (*Haematopinus piliferus*). *Păduche de găină* = insectă din familia arahnidelor, de dimensiuni foarte mici, care trăieşte pe găini (*Dermanysus avium*). *Păduchele albinelor* = insectă foarte mică, roşie, acoperită cu perişori negri, care se lipeşte de perii albinelor (*Braula coeca*). *Păduche ţestos* = insectă care secretă o ceară care formează un scut protector solzos unde sînt adăpostite ouăle şi, mai tîrziu, adulţii, şi care aduce daune pomilor fructiferi, viţei-de-vie, plantelor ornamentale etc. (*Chermes*). *Păduche de San José* = insectă de dimensiuni foarte mici, aproape invizibilă, originară din China, descoperită în California şi răspîndită pe toată suprafaţa pămîntului, care atacă pomii fructiferi (*Aspidiotus perniciosus*). ◆ Epitet dat unui om parazit sau lacom. **2.** *Păduche-de-lemn* (sau *-de-perete*) = ploşniţă (*Cimex lectularius*). **3.** *Păduche-de-cal* = coropişniţă (*Gryllotalpa vulgaris*).

PĂDURÁR s.m. (<*pădure*) Persoană însărcinată cu paza unei păduri.

PĂDÚRE s.f. (*lat. padule* <*palus*, *-udis* "mlaştină", "baltă") Întindere mare de teren acoperită de arbori; totalitatea, ansamblul arborilor (crescuţi în stare sălbatică) în care predomină una sau mai multe specii; arborii care fac parte din acest ansamblu împreună cu alte specii de plante (arbuşti, plante erbacee, muşchi etc.), precum şi cu diferite specii de animale sălbatice. ◇ *Pădure-parc* = pădure amenajată ca un parc.

PĂDUREÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<*pădure*) **1.** Adj. Care aparţine pădurii; care ţine de pădure. **2.** S.m. şi f. Persoană care trăieşte într-o zonă de pădure (sau de munte) sau este originară de acolo.

PĂDUREÁNCĂ s.f. (<*pădurean*) Femeie care trăieşte într-o zonă de pădure (sau de munte) sau este originară de acolo.

PĂDURÉŢ, -EÁŢĂ adj. (<*pădure*) **1.** (Mai ales despre pomii fructiferi) Care trăieşte, creşte şi se dezvoltă în pădure sau într-un loc fără să fi fost cultivat, îngrijit, altoit. ◆ Fig. (Despre oameni) Ursuz, retras. **2.** (Despre fructe) Produs de un arbore pădureţ; p.ext. care are un gust acru, astringent.

PĂDURÓS, -OÁSĂ adj. (<*pădure*) (Despre regiuni, forme de relief etc.) Care este acoperit cu păduri; care este bogat în păduri.

PĂGÎN, -Ă s.m. şi f., adj. (lat. *paganus*) **1.** S.m. şi f. Persoană care se închină zeilor sau idolilor; p.ext. (în opoziţie cu *creştin*) persoană care este de altă religie decît cea creştină; p.restr. turc, mahomedan. **2.** S.m. şi f. Nume dat de creştini persoanelor care nu au nici o religie, care nu cred în Dumnezeu sau care nu au primit botezul; ateu. **3.** Adj. Care aparţine unei religii politeiste, cultului idolilor sau păgînilor; care se referă la astfel de religie sau la păgîni; p.ext. care aparţine altei religii decît cea creştină; p.restr. turcesc. ◆ Care aparţine cultului civilizaţiei greco-romane; care se referă la antichitatea greco-romană. **4.** S.m. şi f. Persoană care se abate de la dogmele religiei (creştine); eretic. **5.** S.m. şi f. P.ext. Om rău, crud, nemilos. **6.** Adj. Care este cumplit, crîncen; care este violent; care este crud, nemilos.

PĂGÎNÁTATE s.f. (<*păgîn*) **1.** Păgînism (**1**). **2.** Mulţime de păgîni; p.restr. mulţime de turci.

PĂGÎNÍSM s.n. (<*păgîn*) **1.** (În opoziţie cu *creştinism*) Credinţă religioasă a păgînilor (**1**). ◆ Credinţa religioasă a antichităţii greco-romane. **2.** Atitudine filozofică, religioasă, artistică asemănătoare cu cea care se atribuie antichităţii greco-romane.

PĂGUBÁŞ, -Ă s.m. şi f. (<*pagubă*) Persoană care a suferit o pagubă.

PĂGUBÍ vb. I intranz. (<*pagubă*) A suferi o pagubă, a fi lipsit de un bun (material). ◆ Tranz. A pricinui cuiva o pagubă; a lipsi pe cineva de un cîştig sau de un bun al său.

PĂGUBITÓR, -OÁRE adj. (<*pagubă*) Care aduce sau provoacă o pagubă sau un prejudiciu.

PĂHĂRNICÉL s.m. (<*paharnic*) (În ev. med.; în ţările române) Titlu dat boierului de rang inferior, subaltern al paharnicului, care avea sarcina, la curtea domnească, de a turna vinul în paharele oaspeţilor domnului, de a strînge birul pe vinul vîndut etc.; boier care avea acest titlu.

PĂHĂRNICÍE s.f. (<*paharnic*) **1.** Demnitate sau funcţie de paharnic. ◆ Perioadă de timp cît dura această funcţie. **2.** (În Ţara Românească) Bir pe vinul vîndut, încasat de păhărnicei.

PĂIÁNJEN s.m. (<sl. **pajonĉina*) **1.** (La pl.) Ordin de artropode din clasa arahnidelor, cu corpul alcătuit din cefalotorace, cu patru perechi de picioare lungi şi subţiri, cu abdomenul nesegmentat, cu două perechi de maxile, care se hrănesc cu insecte mici, prinse într-o pînză fină, ţesută dintr-o substanţă vîscoasă pe care o secretă; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin. **2.** (La pl.) Pînză de păianjen. **3.** (TEHN.) Unealtă pentru prinderea şi extragerea unor piese mici căzute sau rămase accidental în sondă. **4.** Fiecare dintre colţurile de sus ale porţii la fotbal, handbal, polo sau hochei.

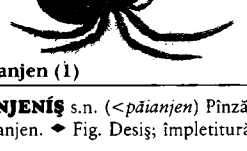

păianjen (1)

PĂIENJENÍŞ s.n. (<*păianjen*) Pînză ţesută de păianjen. ◆ Fig. Desiş; împletitură.

PĂIÓS, -OÁSĂ adj., s.f. (<*pai*) **1.** Adj. (Despre plante) Care are tulpina în formă de pai sau formată dintr-un pai. **2.** S.f. (Mai ales la pl.) Cereală a cărei tulpină este un pai.

PĂIÚŞ s.n. (<*pai*) **1.** Diminutiv al lui pai. **2.** (Pop.) Nume generic dat mai multor specii de plante din familia gramineelor, cu tulpina în formă de pai, care se găsesc în vegetaţia pajiştilor naturale (ex. *păiuşul bălţilor*; *păiuş de livezi*; *păiuş roşu*; *păiuş de nisipuri*).

PĂIÚŞCĂ s.f. (<*pai*) Plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina subţire şi cu florile mici reunite în panicule (*Festuca pseudovina*).

PĂLĂLÁIE s.f. (<*pălălăi*) Flacără mare.

PĂLĂLÁI vb. IV intranz. (<*pală*[1]) (Despre foc) A arde cu flacără mare; a se întinde, a se răspîndi.

PĂLĂMÍDĂ[1] s.f. (<bg. *palamida*) **1.** Plantă erbacee dicotiledonată din familia compozitelor, cu frunzele întregi sau crestate, acoperite pe margini cu spini, cu florile violete, cu fructul prevăzut cu papus, care este una dintre buruienile cel mai greu de distrus (*Cirsium arvense*). **2.** Plantă erbacee bienală din familia compozitelor, cu frunzele spinoase, păroase şi cu florile roşii (*Carduus crispus*).

PĂLĂMÍDĂ[2] s.f. (<ngr. *palamidha*) Peşte teleostean marin răpitor, fusiform, cu spatele albastru, cu o cuirasă toracică formată din solzi mari cu terminaţii ascuţite şi cu mulţi dinţi pe fălci, care trăieşte în Marea Mediterană şi în Marea Neagră (*Sarda sarda*). ◇ *Pălămidă-de-baltă* = peşte mic care are corpul acoperit cu plăci osoase şi cu spini (*Pungitius platygaster*).

PĂLĂRÍE s.f. **1.** Obiect folosit pentru acoperirea capului, format dintr-o calotă de catifea, fetru, pînză, pîslă, pai, piele etc. (cu boruri). **2.** Căpăcel de metal la o lampă cu petrol, prevăzut cu o deschizătură prin care iese fitilul. **3.** (BOT.) Partea superioară în forma unei calote, susţinută de un picioruş, la unele ciuperci. **4.** *Pălăria-şarpelui* = ciupercă foarte otrăvitoare, cu pălăria roşie, cu pete albe şi cu piciorul alb (*Amanita muscaria*). **5.** *Pălăria-cucului* = plantă erbacee din familia geraniaceelor, cu florile roşii brune sau violete, folosită ca plantă medicinală (*Geranium phaneum*). **6.** Discul florii-soarelui în care sînt înfipte seminţele. **7.** (GEOL.) *Pălărie de fier* = partea superficială din zona de oxidaţie a zăcămintelor metalifere, bogată în limonit (şi cu minerale silicioase, oxizi şi hidroxizi, săruri ale unor metale etc.). **8.** Abajur.

PĂLĂRIÉR s.m. (<*pălărie*) Persoană care confecţionează, repară sau vinde pălării.

PĂLĂVRĂGÍ vb. IV intranz. (<*palavragiu*) A spune lucruri fără importanţă; a vorbi mult şi fără rost.

PĂLÍ[1] vb. IV (<sl. *paliti*) (Pop.) **1.** Tranz. şi refl. A (se) lovi, a (se) izbi. ◆ Tranz. Fig. (Despre stări fizice sau psihice, senzaţii etc.) A cuprinde pe neaşteptate pe cineva. **2.** Tranz. (Despre căldură sau despre surse de căldură) A încălzi (prea) tare; a dogorî, a arde. ◆ Refl. (Reg.) A se încălzi la soare, la foc etc. **3.** Intranz. şi refl. (Despre plante) A-şi pierde prospeţimea, vigoarea; a începe să se usuce (din cauza căldurii, secetei, frigului etc.). ◆ (Despre ţesături) A se decolora (din cauza soarelui).

PĂLÍ[2] vb. IV intranz. (<fr. *pâlir*) **1.** A deveni

palid (de emoţie, din cauza unei boli etc.). **2.** (Despre lumină, surse de lumină etc.) A-şi pierde strălucirea, intensitatea.

PĂLIMÁR[1] s.n. **1.** Împrejmuire (din scînduri) la prispa sau la pridvorul unei case ţărăneşti, la un balcon, la un pod etc. ◆ (Înv.) Întăritură (de scînduri) la o cetate. **2.** Par, stîlp, grindă folosite (ca element de susţinere) în construcţia caselor ţărăneşti; spec. stîlp de pridvor sau de prispă care susţine streaşina. **3.** Cerdac; foişor; balcon.

PĂLIMÁR[2] **(PĂLĂMÁR)** s.n. (<tc. *palamar*, ngr. *palamari*) Funie groasă, odgon, parîmă.

PĂLIÚR s.m. (<lat. *Paliurus*, numele ştiinţific al plantei) Arbust spinos, de origine mediteraneană, cu frunzele ovale, netede, prevăzute cu doi spini, cu florile mici, galbene-verzui şi cu fructul în formă de pălărie (*Paliurus spina-Christi*).

PĂLMÁR s.n. (<*palmă*[1]) Mănuşă specială de piele, de cauciuc etc. folosită pentru protecţia palmelor în anumite activităţi.

PĂLMÁŞ s.m. (<*palmă*[1]) Ţăran sărac (fără pămînt, fără vite de muncă), care îşi cîştigă existenţa muncind cu braţele la alţii.

PĂLMUÍ vb. IV tranz. (<*palmă*[1]) A plesni, a lovi pe cineva cu palma peste obraz; a da cuiva palme.

PĂLTINÍŞ s.n. (<*paltin*) Pădure sau desiş de paltini.

PĂMĂTÚF s.n. (<sl. **pometuhŭ*) Mănunchi făcut din fire de păr, din pene, din fişii de pînză etc. prinse într-un mîner, care are întrebuinţări diferite.

PĂMÎNT s.n. (lat. *pavimentum*) **1.** (ASTR.) V.n.pr. **Pămînt. 2.** Scoarţa globului terestru; partea de uscat a globului terestru; suprafaţa globului terestru (împreună cu atmosfera) pe care trăiesc oamenii şi celelalte vietăţi; p.ext. oamenii care trăiesc pe pămînt. **3.** Materie (amestec de granule minerale şi granule vegetale) din care este alcătuită partea solidă a globului terestru. ◇ *Pămînt negru* = cernoziom. *Pămînt activ* = material natural, asemănător argilei, format din hidrosilicaţi de aluminiu, calciu şi fier, care are proprietatea de a absorbi şi de a reţine substanţe colorante din uleiuri animale, vegetale şi minerale, folosit la rafinarea benzinelor, a uleiurilor minerale etc. ◆ *Pămînt galben* = lut. ◆ *Pămînturi rare* = grup de oxizi ai unor elemente chimice rare (scandiu, lantan, ytriu) asemănătoare din punctul de vedere al proprietăţilor chimice. *Pămînt amar* = oxid de magneziu. *Pămînturi metalice* = oxizi ai următoarelor metale: aluminiu, bor, galiu, indiu şi taliu. **4.** Sol, teren, considerat sub raportul productivităţii sau al configuraţiei; întindere de teren (cultivabil); suprafaţă agricolă. **5.** Teritoriu, regiune, ţinut; p.ext. ţară, patrie. ◇ *Pămîntul făgăduinţei* (sau *făgăduit*) = numele biblic al Palestinei; p.ext. ţinut mănos; fig. situaţie, eveniment etc. de care cineva leagă mari speranţe. *Obiceiul pămîntului* = totalitatea normelor de viaţă necodificate, stabilite de practica îndelungată a vieţii, transmise prin tradiţie, din generaţie în generaţie; p.ext. obicei păstrat din vechime, specific unei ţări, unei regiuni etc. **6.** (Întindere de) uscat; continent.

PĂMÎNTEÁN, -Ă adj., s.m. (<*pămînt*) **1.** Adj. Care trăieşte pe pămînt; specific pămîntului; de pe pămînt. **2.** S.m. (La pl.) Locuitorii pămîntului. **3.** Adj. (Despre oameni) Care este născut în ţara în care locuieşte; originar din această ţară; care se află din moşi-strămoşi pe pămîntul pe care locuieşte. ◆ (Despre manifestări ale oamenilor, bunuri etc.) Care aparţine ţării sau poporului despre care este vorba; specific acestei ţări sau acestui popor. **4.** Adj. Muritor.

PĂMÎNTEÁNCĂ s.f. (<*pămîntean*) Femeie născută în ţara în care locuieşte.

PĂMÎNTÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*pămînt*) **1.** Care aparţine pămîntului; privitor la pămînt, specific pămîntului; care se află sau trăieşte pe pămînt. ◆ Care există în mod real; material, concret. ◆ P.ext. Propriu omului, specific (firii) omului; p.ext. fizic, trupesc. **2.** Băştinaş, autohton.

PĂMÎNTÍU, -ÍE adj. (<*pămînt*) (Despre faţa omului) De culoarea pămîntului; cadaveric, palid.

PĂMÎNTÓS, -OÁSĂ adj. (<*pămînt*) Care conţine pămînt; care are culoarea pămîntului sau o compoziţie asemănătoare cu cea a pămîntului. ◆ Care seamănă cu pămîntul.

PĂMÎNŢÉL s.n. (<*pămînt*) **1.** Diminutiv al lui pămînt. **2.** Argilă colorată folosită la zugrăveli sau în pictură; lutişor. **3.** (GEOL.) Diatomit; kiselgur.

PĂNURĂ s.f. (lat. *paenula*) **1.** Postav (gros) de casă, făcut din fire de lînă, din care se confecţionează diverse obiecte de îmbrăcăminte (ornamentate cu motive naţionale); dimie, aba. **2.** Fig. (Pop.) Fel, soi; categorie.

PĂNÚŞĂ s.f. (<*pană*[1]) Fiecare dintre foile care înfăşoară ştiuletele de porumb.

PĂPĂDÍE s.f. (<ngr. *papadia* "preoteasă", bg. *popadija*) Plantă erbacee dicotiledonată din familia compozitelor, cu frunzele lungi, crestate, dispuse în rozetă bazală, cu florile galbene, grupate în capitule, cu fructul o achenă cu papus, care are în frunze şi în alte părţi latex (*Taraxacum officinale*); p.restr. floarea acestei plante.

PĂPĂLĂU s.m. Plantă erbacee din familia solanaceelor, cu frunzele ovale, cu florile albe-gălbui şi cu fructele roşii, de mărimea unei cireşe, folosită în medicina populară (*Physalis alkekengi*).

PĂPĂLÚDĂ s.f. Pasăre de culoare cenuşie, cu corpul lunguieţ, cu aripile lungi, înguste şi ascuţite, cu gîtul scurt şi cu ciocul mic, puţin încovoiat (*Caprimulgus europaeus*).

PĂPURÍ vb. IV tranz. (<*papură*) A introduce frunze de papură între doagele unui butoi, ale unui vas de lemn etc. pentru a asigura etanşeitatea vasului, pentru a astupa fisurile etc.

PĂPURÍŞ s.n. (<*papură*) Loc acoperit cu papură; desiş de papură.

PĂPUŞÁR s.m., s.n. (<*păpuşă*) **1.** S.m. Fabricant de păpuşi. **2.** S.m. Artist la un teatru de păpuşi, care manevrează păpuşile într-un spectacol. ◆ (În trecut) Persoană care dădea reprezentaţii cu păpuşi în bîlciuri. ◆ Actor lipsit de talent. ◆ Fig. Escroc, şarlatan. **3.** S.n. Tipar de lemn în care se pun brînzeturile proaspăt preparate, pentru a li se da diferite forme.

PĂPÚŞĂ s.f. (cf.lat. *pupa*) **I. 1.** Jucărie confecţionată din cîrpă, carton presat, cauciuc, material plastic etc., care reprezintă de obicei o fetiţă; p.ext. figurină cu chip de om. ◆ Epitet dat unei fetiţe (sau unei femei) frumoase. **2.** Personaj din teatrul de păpuşi, format dintr-un cap şi două mîini, confecţionat din pînză, din lemn etc., care se îmbracă pe mînă de către mînuitor. ◇ *Teatru de păpuşi* = spectacol în care rolurile sînt jucate de păpuşi manevrate de păpuşari. ◆ Persoană lipsită de personalitate, de voinţă; marionetă. **II. 1.** Mănunchi de fire (din anumite materiale), de frunze etc.; legătură (de obiecte de acelaşi fel) făcută într-un anumit mod. **2.** Bucată de brînză sau de caş aşezată în anumite forme. **3.** Fructul porumbului în timpul formării ştiuletelui, înainte de apariţia mătăsii şi a boabelor. **4.** Nimfa insectelor. **5.** Parte (fixă sau mobilă) a unor maşini-unelte care serveşte la prinderea, la susţinerea (şi la rotirea) pieselor de prelucrat. **6.** Unealtă de dogărie cu ajutorul căreia se fixează cercurile la vase.

PĂPUŞĂRÍE s.f. (<*păpuşă*) **1.** Spectacol popular cu păpuşi, frecvent în bîlciuri. **2.** Fig. Maimuţăreală; prefăcătorie.

PĂPUŞÓI (POPUŞÓI) s.m. (<*păpuşă*) (Reg., mai ales în Moldova) **1.** Porumb. ◆ Rodul porumbului (sub formă de ştiuleţi sau de boabe). **2.** Loc plantat cu porumb.

PĂR[1] s.m. (lat. *pilus*) **1.** Totalitatea firelor subţiri, cornoase, flexibile, de natură epidermică ce cresc pe pielea omului şi a anumitor animale; spec. fiecare dintre firele care acoperă capul omului; (cu sens colectiv) totalitatea acestor fire. ◆ (Pop.) *Peri răi* = numele unei boli de ochi, provocată de firele de gene mai lungi, crescute pe partea interioară a pleoapei, care irită globul ocular; p.ext. corp străin intrat în ochi care provoacă iritarea acestuia. ◆ (Fiecare dintre) firele chitinoase care se găsesc pe unele organe sau pe unele părţi ale corpului insectelor. ◆ P.anal. (Fiecare dintre) firele scurte, ieşite în afară, care acoperă suprafaţa unei ţesături, în special a unui covor. **2.** Păr tăiat sau smuls de pe corpul unor animale pentru a fi folosit în diverse scopuri. ◆ (Pop.) Lînă cu firul lung, separată prin pieptănare sau dărăcire. **3.** Fiecare dintre filamentele (foarte fine) de origine epidermică existente pe anumite organe ale unor plante. **4.** Arc în formă de spirală la ceas. **5.** *Părul-Maicii-Domnului* = plantă erbacee cu frunzele lunguieţe, triunghiulare şi penate, care creşte prin locuri umede şi umbroase (*Asplenium adianthum nigrum*). *Părul-fetei-mişele* (sau *-orfanei*) = plantă înrudită cu feriga, cu peţiolurile lungi şi subţiri, folosită în medicina populară şi cultivată, uneori, ca plantă ornamentală (*Adianthum capillus-Veneris*). *Părul-porcului* = plantă erbacee cu frunze lungi şi cu spiculeţe; coada-calului (*Equisetum telmateja*).

PĂR[2] s.m. (lat. *pirus*) Pom fructifer din familia rozaceelor, înalt pînă la 20 m, cu coroana piramidală, cu frunzele ovale, cu florile albe sau roz şi cu fructele (cu pulpa fină, zemoasă) comestibile (*Pirus sativa*). ◆ Lemn de păr, folosit în sculptură, în strungărie etc.

PĂRĂGINÍ vb. IV refl. (<*paraginǎ*) **1.** (Despre terenuri, drumuri, culturi etc.) A ajunge în paraginǎ, a se distruge nefiind îngrijit. **2.** (Despre clădiri, construcţii) A se ruina, a se dărăpăna.

PĂRĂSÍ vb. IV (cf. scr. *parasiti*) **1.** Tranz. A lăsa pe cineva singur, a abandona pe cineva; a se despărți de cineva (plecînd în altă parte). ◆ A pleca de undeva, a se depărta de ceva. ◆ A se duce mai încolo. **2.** Tranz. A înceta de a mai face ceva; a întrerupe o acțiune, o îndeletnicire etc.; a renunța la... **3.** Tranz. A lăsa la o parte; a omite din sfera preocupărilor. ◆ A da uitării. ◆ A înlătura; a respinge; a nu ține seama de...

PĂREÁ vb. II intranz. și refl. (lat. *parere*) **1.** (Cu valoare de semiauxiliar de modalitate și construit mai ales cu un adjectiv sau cu un verb la infinitiv, la conjunctiv ori la indicativ precedat de conj. "că") A da impresia; a avea aparența de... ◆ Intranz. (Rar) A atrage atenția. **2.** (Construit cu dativul pronumelui personal și urmat de obicei de o propoziție subiectivă introdusă prin conj. "că") A-și închipui, a avea impresia. ◆ A-și forma o părere; a socoti, a aprecia. **3.** (Construit cu dativul pronumelui personal) A se înșela; a i se năzări.

PĂRÉRE s.f. (<*părea*) **1.** Ceea ce gîndește, crede, afirmă, susține cineva; fel de a vedea, de a gîndi; concepție, opinie, idee. **2.** Convingere, credință (neîntemeiată) care nu corespunde realității sau logicii faptelor; ceea ce înșeală simțurile sau mintea. ◆ Concr. Arătare, apariție, vedenie, fantomă.

PĂRÉSIMI s.f. pl. (lat. *quadragesima*) (În practicile bisericii creștine) Post pe care îl țin creștinii, timp de șase săptămîni, înaintea Paștilor; perioadă de timp cît durează acest post; postul mare.

PĂRETÁR s.n. (<*perete*) **1.** Mic covor, bucată de pînză brodată, hîrtie cu desene colorate etc. care se pune pe pereții caselor (țărănești), în scop decorativ. **2.** Scîndură lungă, fixată de-a lungul pereților caselor țărănești, pentru a nu se atinge de perete persoana care stă pe laviță. **3.** Fiecare dintre stîlpii care susțin streașina casei.

PĂRÍNTE s.m. (lat. *parens, -ntis*) **1.** (La pl.) Tata și mama, în raport cu copiii. ◆ (La sg.) Fiecare dintre cei doi părinți (considerați împreună). ◆ (La pl.) Strămoși, străbuni. **2.** Bărbat considerat în raport cu copiii săi; tată. ◆ Fig. Îndrumător, protector spiritual. **3.** Fig. Întemeietor, fondator al unei științe, al unei mișcări culturale etc. **4.** (În limbajul bisericesc; adesea determinat prin "milostiv", "ceresc", "veșnic"; cu valoare de n. pr.) Dumnezeu (considerat protector al oamenilor). **5.** (În limbajul bisericesc; de obicei determinat prin "sfînt" sau "nostru") Întemeietor sau conducător al bisericii creștine. ◆ *Părinții bisericii* sau *părinți bisericești* = nume dat teologilor care au creat, în sec. 2-8, patristica. Ultimul părinte bisericesc este Sf. Ioan Damaschin, mort în anul 750. Romano-catolicii acordă acest nume și unor scriitori din sec. 9 și 10. **6.** Preot; călugăr.

PĂRINTÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*părinte*) **1.** Care aparține părinților (**1**) sau părintelui (**2**), privitor la părinți sau la părinte; care vine de la părinți sau de la părinte; p.ext. plin de dragoste, iubitor (ca un părinte). **2.** Care aparține strămoșilor, privitor la strămoși; strămoșesc.

PĂRINTÉȘTE adv. (<*părinte*) Ca un părinte (**2**).

PARÍNGĂ s.f. (lat. *phalangae*) Prăjină; spec. prăjină cu care se transportă o greutate de către două persoane (pe umeri).

PĂRTÁȘ, -Ă s.m. și f. (<*parte*) **1.** Persoană care primește o parte dintr-un bun material sau care folosește ori stăpînește un bun material împreună cu o altă persoană. **2.** Persoană care ia parte (împreună cu alții) la o activitate, la o acțiune etc. ◆ Persoană care participă (alături de alta sau de altele) la o acțiune reprobabilă; complice. ◆ Partizan, adept. ◆ Confident. **3.** Persoană care beneficiază, profită etc. (împreună cu alta sau cu altele) de un bun spiritual sau care împărtășește (împreună cu alta sau cu altele) un necaz, o nenorocire etc.

PĂRTINÍ vb. IV tranz. (<*parte*) A avantaja, în mod conștient, pe cineva (în dauna altuia), a favoriza.

PĂRTINITÓR, -OÁRE adj. (<*părtini*) Care părtinește, favorizează, protejează pe cineva (în dauna altuia).

PĂRUÍ[1] vb. IV (<*păr*[1]) **1.** Tranz. și refl. (Fam.) A (se) bate trăgîndu-se de păr. **2.** Tranz. (În tăbăcărie) A îndepărta părul de pe pieile crude (prin procedee chimice).

PĂRUÍ[2] vb. IV tranz. (<*par*[1]) A bate pari pentru a împrejmui sau pentru a delimita un teren; a împrejmui un teren cu pari.

PĂS s.n. (lat. *pensum*) Durere (sufletească) greu de suportat (pe care simți nevoia s-o împărtășești cuiva); suferință; supărare; grijă. ◆ Împrejurare dificilă; impas.

PĂSÁ[1] vb. I intranz. (lat. *pensare*) **1.** Unipers. (De obicei cu pronumele în dativ; adesea urmat de determinări introduse prin prep. "de" și în construcții negative, interogative sau exclamative) A simți o neliniște, o grijă, o supărare; a se îngrijora, a avea teamă de... **2.** (Înv. și pop.) A cîntări sau a atîrna greu. ◆ Unipers. (Cu pronumele în dativ) A simți greutatea unui lucru sau a unei situații.

PĂSÁ[2] vb. I intranz. (lat. **passare*) **1.** (Înv. și reg.) A merge, a se duce. **2.** (Pop. și fam.; urmat de o propoziție introdusă, de obicei, prin "de" sau "să"; cu valoare de îndemn sau de avertisment) Încearcă să...; caută de...; îndrăznește de...

PĂSÁT s.n. (lat. *pinsatum*) **1.** (Cu sens colectiv) Semințe de mei (decorticate și pisate); boabe de porumb sau de alte cereale pisate sau măcinate. **2.** (BOT.; reg.) Mei (*Panicum miliaceum*). **3.** Mîncare preparată din păsat (**1**), care se consumă de obicei cu lapte, unt și brînză. ◆ Terci de mălai sau de făină.

PĂSĂRÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*pasăre*) **1.** Care aparține păsărilor, privitor la păsări; pentru păsări. **2.** (Despre limbaj, jargon etc.) Greu de înțeles; artificial, convențional. ◆ (Substantivat, f.; glumeț sau ironic) Limbaj greu de înțeles (artificial, argotic sau cu elemente de jargon).

PĂSĂRÉT s.n. (<*pasăre*) (Cu sens colectiv) Mulțime de păsări; stol de păsări; totalitatea păsărilor; spec. păsări de casă.

PĂSĂRÍCĂ (PĂSĂREÁ) s.f. (<*pasăre*) **1.** Diminutiv al lui pasăre (**1**). **2.** (La pl.) Ordin de păsări (cîntătoare) care au capul mic, picioarele scurte acoperite cu puf și ciocul tare; (și la sg.) pasăre care face parte din acest ordin.

PĂSTÁIE s.f. (cuv. autoh.; cf.alb. *pistaë*) Fruct uscat dehiscent, în formă de teacă, caracteristic leguminoaselor, format din două valve, cu una sau mai multe semințe prinse de-a lungul liniei de sudură a carpelelor; spec. fruct verde, de acest tip, al unor specii de fasole.

PĂSTÎRNÁC s.m. (<magh. *paszternák*, scr. *pastrnak*, germ. *Pastinak*) Plantă erbacee legumicolă, bienală, din familia umbeliferelor, cu rădăcina pivotantă fusiformă, cărnoasă (albă), asemănătoare cu cea a pătrunjelului, comestibilă și bogată în substanțe nutritive (*Pastinaca sativa hortensis*); p.restr. rădăcina acestei plante.

PĂSTÓR s.m. (lat. *pastor*) **1.** Cioban. **2.** (Mai ales în limbajul bisericesc; de obicei determinat prin "sufletesc" sau "de suflet") Preot; conducător spiritual.

PĂSTORÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*păstor*) **1.** Care aparține păstorilor, care se referă la păstori sau la viața păstorilor. **2.** (Mai ales în limbajul bisericesc) Preoțesc.

PĂSTORÍ vb. IV (<*păstor*) **1.** Tranz. (Despre oameni) A duce animalele, turmele etc. la pășune; a supraveghea, a păzi animalele în timp ce pasc. **2.** Intranz. A se ocupa cu păstoritul. **3.** Tranz. (Mai ales în limbajul bisericesc) A conduce, a îndruma conform preceptelor, normelor bisericești.

PĂSTORÍE s.f. (<*păstor*) **1.** Păstorit. **2.** (Mai ales în limbajul bisericesc) Conducere, îndrumare religioasă; funcție, demnitate de conducător bisericesc; exercitare a funcției de conducător bisericesc.

PĂSTORÍT s.n. (<*păstori*) Ocupație de păstor (**1**); creșterea vitelor.

PĂSTORÍȚĂ s.f. (<*păstor*) Ciobăniță.

PĂSTÓS, -OÁSĂ adj. (<*pastă*) Care are aspectul și consistența unei paste; ca pasta; moale.

PĂSTRÁ vb. I tranz. (<bg. *pastrja*) **1.** A ține în stare bună; a ține la loc sigur, păzind cu grijă; a ține (mai departe) în posesia sa. ◆ A respecta legi, norme de conduită, angajamente etc. ◆ A conserva alimente în bună stare (ferindu-le de alterare). **2.** A nu lăsa să dispară; a menține. **3.** A pune ceva deoparte, a-și rezerva ceva pentru altă ocazie sau pentru un anumit scop. **4.** A ține ascuns, a nu divulga, a nu destăinui (un secret, o taină etc.).

PĂSTRĂTÓR, -OÁRE adj. (<*păstra*) Care păstrează (**1**) ceva (în bună stare); care are deosebită grijă de un bun; care nu strică, nu pierde ceva.

PĂSTRĂV s.m. (<bg. *păstărva*) **1.** Pește teleostean de apă dulce, din familia salmonidelor, care are corpul alungit, acoperit cu solzi mici, verzui pe partea dorsală, albăstrui pe laturi și albi-gălbui pe abdomen, presărați cu pete punctiforme negre, roșii și portocalii, foarte apreciat pentru carne; trăiește în apele

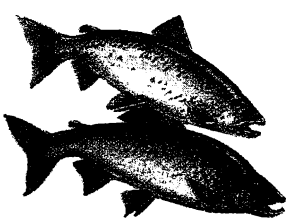

păstrăvi

reci de munte (*Salmo trutta fario*). ◇ *Păstrăv american* (sau *-curcubeu, irideu, semănat*) = specie de păstrăv de culoare albastră marmorată, originar din rîurile din America de Nord, care este crescut în pepiniere piscicole (*Salmo trutta iridea*). *Păstrăv de mare* = specie de lostriță care trăiește în mare (*Salmo trutta marina*). *Păstrăv de lac* = pește salmonid cu pete circulare, portocalii sau ruginii pe corp, care trăiește în lacurile de munte (*Salmo trutta lacustris*). *Păstrăv icraș* = păstrăv-femelă în perioada de reproducere. *Păstrăv lăptaș* = păstrăv-mascul în perioada de reproducere. **2.** Ciupercă comestibilă, cu pălăria brunăroșcată, cu lamele albe și spori albi, cu piciorul scurt, care crește pe trunchiul arborilor (*Pleurotus ostreatus*). **3.** Ciupercă comestibilă, cu pălăria cenușie-verzuie sau roșiatică, cu lamele gălbui și cu piciorul galben cu puncte negre, care crește pe trunchiul arborilor (*Pleurotus serotimis*). **4.** *Păstrăv de nuc* = ciupercă comestibilă cu pălăria cărnoasă, în formă de evantai, de culoare galbenă-roșiatică, care crește pe trunchiul nucilor, fagilor și ulmilor (*Polyporus squamosus*).

PĂSTRĂVÁR s.m. (<*păstrăv*) Pescar specializat în prinderea păstrăvilor.

PĂSTRĂVĂRÍE s.f. (<*păstrăv*) Crescătorie de păstrăvi.

PĂSTRUGÁRNIȚĂ s.f. (<*păstrugă*) Plasă de pescuit formată din două rețele, dintre care una mai deasă, folosită pentru pescuitul păstrugii și al cegii.

PĂSTRÚGĂ s.f. (<scr. *pastruga*) Pește marin, din familia sturionului, cu greutatea cuprinsă între 7-30 kg, cu corpul alungit, subțire, cu botul lung și turtit ca ciocul de rață, cu pielea pestriță pe spate și gălbuie pe pîntece, cu icrele negre și mici, apreciat pentru carne; trăiește în Marea Neagră, Marea Caspică și Marea de Azov (*Acipenser stellatus*).

PĂSTÚRĂ s.f. (lat. *pastura*) Polen adunat și depozitat de albine în celulele fagurilor, care servește (alături de miere) ca hrană albinelor și puietului din stup.

PĂSUÍ[1] vb. IV tranz. (<*pās*) A da cuiva răgazul necesar pentru a face ceva; a permite cuiva să întîrzie cu achitarea unei obligații (bănești).

PĂSUÍ[2] vb. IV tranz. (<germ. *passen*) A ajusta o piesă pentru a o putea îmbina cu altă piesă.

PĂȘÍ vb. IV intranz. (<*pas*[2]) **1.** A face unul sau mai mulți pași[2], a parcurge o distanță mergînd pas[2] cu pas[2], a se deplasa pe jos (călcînd pe ceva). ◆ Fig. A înainta, a progresa. **2.** A intra, a pătrunde (undeva). ◆ Fig. A se apropia de (sau a atinge) o anumită vîrstă. **3.** (Urmat de determinări locale) A ieși. **4.** A trece (cu un singur pas[2] sau cu cîțiva pași[2]) dincolo de ceva.

PĂȘTÍȚĂ s.f. (<n.pr. *Paști*) Plantă erbacee dicotiledonată, toxică, din familia ranunculaceelor, cu rizom, cu trei frunze trilobate spre vîrf, cu una sau cu două flori galbene-aurii acoperite pe partea de dinafară cu peri moi (*Anemone ranunculoides*).

PĂȘUNÁ vb. I (<*pășune*) **1.** Intranz. (Despre erbivore) A mînca (rupînd cu gura) iarbă, trifoi, frunze etc., la pășune. **2.** Tranz. (Despre oameni) A duce și a păzi animalele la păscut.

PĂȘÚNE s.f. (lat. *pastio, -onis*) Teren acoperit cu vegetație perenă sau anuală unde pasc animalele (erbivore). ◆ P.restr. Vegetația ierboasă de pe locul unde pasc animalele.

PĂTÁ vb. I (<*pată*) **1.** Tranz. și refl. A(-și) face o pată, a (se) umple de pete, de murdărie. **2.** Tranz. A face o porțiune de altă culoare pe un fond mai mult sau mai puțin omogen colorat. **3.** Tranz. Fig. A aduce prejudicii (morale) numelui, reputației, cinstei etc. cuiva; a pîngări, a profana.

PĂTÁRE s.f. (<*păta*) **1.** Acțiunea de a (se) păta și rezultatul ei. **2.** Boală a plantelor provocată de bacterii, ciuperci și virusuri, care se manifestă prin apariția pe organele atacate ale plantei a unor pete de diferite forme, mărimi și culori.

PĂTIMÁȘ, -Ă adj. (<*patimă*) (Despre oameni; adesea substantivat) Care este cuprins, stăpînit, copleșit de o patimă, de sentimente puternice (greu de învins, de potolit); care acționează după propriile sale sentimente, în funcție de simpatiile și antipatiile sale. ◆ (Despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor) Care trădează, exprimă pasiune; plin de patimă; determinat de patimă.

PĂTIMÍ vb. IV (<*patimă*) **1.** Tranz. și intranz. A suferi, a îndura (chinuri, dureri, necazuri, neplăceri etc. fizice sau morale). **2.** Intranz. (Înv. și pop.) A fi bolnav de...

PĂTLÁGINĂ (PATLÁGINĂ) s.f. (lat. *plantago, -ginis*) Gen de plante erbacee, care au frunzele mari (ovale), dispuse în formă de rozetă la baza tulpinii, florile de culoare roz sau albăstruie și care, datorită unor proprietăți expectorante și astringente, sînt folosite în afecțiuni pulmonare, contra tusei sau la răni (*Plantago*); plantă care face parte din acest gen.

PĂTLĂGEÁ (PĂTLĂGÍCĂ) s.f. (<tc. *patlıcan*) **1.** (Și *pătlăgea vînătă*) Plantă de cultură din familia solanaceelor, originară din India, cu tulpina ramificată, cu frunzele mari, ovale și alungite, cu florile violete și cu fructele mari, comestibile, ovale, cărnoase, de culoare violetă, neagră (sau roșiatică); vînătă (*Solanum melongena*); p.restr. fructul acestei plante. **2.** (Și *pătlăgea roșie*) Plantă de cultură din familia solanaceelor, originară din America de Sud, cu tulpina înaltă, cu frunzele mari, penate, cu florile galbene și cu fructele comestibile, sferice, roșii și zemoase; roșie, tomată (*Lycopersicum esculentum*); p.restr. fructul acestei plante.

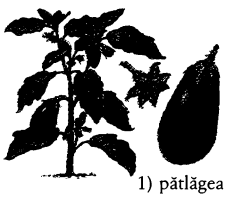

1) pătlăgea vînătă

2) pătlăgea roșie

pătlăgele

PĂTRÁR s.n. (<*patru*) **1.** Fiecare dintre cele două faze ale Lunii, cînd, din cauza orientării pe care o are față de Pămînt partea din suprafața ei luminată de Soare, este vizibilă numai o jumătate a discului lunar; perioadă de timp corespunzătoare fiecăreia dintre aceste două faze ale lunii. **2.** (Înv. și pop.) Pătrime, sfert.

PĂTRÁT, -Ă s.n., adj. (<*patru*, după lat. *quadratus*, it. *quadrato*, germ. *Quadrat*) **I. 1.** S.n. Patrulater cu laturile egale și cu unghiurile drepte. Este unul dintre cele patru simboluri fundamentale, alături de centru, cerc și cruce. Este simbolul pămîntului, prin opoziție cu cerul, este simbolul universului creat prin opoziție cu creatorul. În tradiția creștină pătratul simbolizează cosmosul. **2.** Adj., s.n. (Obiect) care are formă de pătrat. ◇ *Metru* (sau *centimetru, kilometru* etc.) *pătrat* = unitate de măsură pentru suprafețe, echivalentă cu aria unui pătrat cu latura de un metru (sau de un centimetru, kilometru etc.). **3.** S.n. Șir de obiecte, de ființe etc. așezate în formă de pătrat; careu. **II.** (MAT.) **1.** S.n. Produs obținut prin înmulțirea unui număr (a unei expresii algebrice sau a unui element al unei mulțimi) cu el însuși (cu ea însăși); operație de ridicare la puterea a doua; număr ridicat la puterea a doua. ◇ *Pătrat perfect* = număr întreg și pozitiv a cărui rădăcină pătrată este tot un număr întreg. *Număr liber de pătrate* = număr întreg, diferit de 0 și 1, care nu se divide prin pătratul nici unui număr. **2.** Adj. *Rădăcină pătrată* (*a unui număr*) = număr sau expresie algebrică care, înmulțită cu sine însăși, reproduce numărul dat sau expresia algebrică dată.

PĂTRÁTIC, -Ă adj. (<*pătrat*) **1.** Care are formă de pătrat, referitor la un pătrat. **2.** *Sistem pătratic* = mod de cristalizare în care cristalele au formă de prismă cu baza pătrată.

PĂTRÍME s.f. (<*patru*) **1.** A patra parte dintr-un întreg împărțit în părți egale; sfert. **2.** (MUZ.) A patra parte dintr-o notă muzicală; p.ext. notă care are valoarea unui sfert dintr-o notă întreagă; desen al acestei note.

PĂTRIȘÓR s.n. (<*patru*) (TIPOGR.) Piesă metalică cu secțiunea pătrată, avînd același corp cu litera, care este folosită la distanțarea cuvintelor și la completarea rîndurilor înscrise pînă la capăt.

PĂTRÚNDE vb. III (lat. *pertundere*) **1.** Tranz. și intranz. A trece prin ceva (pînă în partea opusă); a străbate; a răzbate. ◆ A străpunge, a perfora. ◆ (Despre sunete, zgomote etc.) A se propaga prin spațiu (pînă la...). ◆ A privi cu atenție (încercînd să vadă clar). **2.** Intranz. A izbuti să intre, să străbată undeva; a se infiltra, a-și face loc. ◆ A umple; a îmbiba. ◆ Fig. (Despre idei, concepții etc.) A se răspîndi, a se propaga. **3.** Tranz. A pune stăpînire pe cineva sau pe ceva. ◆ Fig. A mișca adînc (pe cineva); a emționa, a impresiona. ◆ Refl. Fig. A se lăsa convins, stăpînit, dominat de ceva. **4.** Tranz. Fig. A izbuti să cunoască, să afle, să înțeleagă; a înțelege, a pricepe.

PĂTRUNJÉL s.m. (<lat. *petroselinum*; cf. magh. *petrezselyem*) **1.** Plantă erbacee bienală, din familia umbeliferelor, cu tulpina înaltă și ramificată, cu frunzele dințate și lucioase, aromate, cu florile mici, verzi-gălbui, cultivată pentru rădăcină și frunze, care se folosesc în alimentație și în medicina populară (*Petro-*

selinum hortense); p.restr. frunzele sau rădăcina acestei plante. **2.** *Pătrunjelul-cîinelui* (sau *cîinesc*) = plantă erbacee toxică, din familia umbeliferelor, asemănătoare cu pătrunjelul, care are frunzele penate, lucioase şi florile albe (*Aethusa cynapium*). *Pătrunjel-de-cîmp* = numele a două plante erbacee din familia umbeliferelor, cu frunzele situate la baza tulpinii, a căror rădăcină este folosită în medicină; fiecare dintre aceste două plante (*Pimpinella saxifraga* şi *major*).

PĂTRUNZĂTÓR, -OÁRE adj. (<*pătrunde*) **1.** Care pătrunde (**1**). ◆ (Despre ochi, privire) Care exprimă, trădează agerime; iscoditor. ◆ (Despre sunete, zgomote etc.) Puternic, tare, intens; cu sonoritate (foarte) mare. **2.** Care pătrunde (**2**). **3.** Fig. Care emoţionează, impresionează; emoţionant, impresionant. **4.** Fig. Care aprofundează; care dovedeşte capacitate de a înţelege ceva; iscusit, priceput; perspicace; profund.

PĂTÚL[1] s.n. (cf. lat. **patubulum* = *patibulum*) **1.** Construcţie de lemn, din nuiele etc. ridicată pe un postament la o oarecare înălţime deasupra solului, în care se usucă sau se păstrează ştiuleţi de porumb, fîn, legume; p.gener. hambar (pentru cereale). **2.** Postament de scînduri, de crengi etc., aşezat pe furci, pe stîlpi sau în copaci, pe care se clădeşte o claie de nutreţ (pentru a o păstra, pentru a o feri de animale, de umezeală etc.); p.ext. claie de nutreţ clădită pe un astfel de postament. **3.** Platformă pentru pescari, construită pe pari înfipţi în albia unei ape. **4.** Coteţ (construit din pari sau într-un copac) pentru păsările de curte. ◆ Coteţ pentru porumbei. **5.** Un fel de postament din scînduri, din crengi etc. fixat pe pari sau într-un copac, care serveşte ca loc de observaţie pentru paznici, pentru vînători etc. **6.** (Pop.) Culcuş improvizat din paie, din frunze, din fîn etc. (în aer liber sau într-o încăpere); par[1] rudimentar (şi de dimensiuni mici).

PĂTÚL[2] adj. (<germ. *Batullen* [apfel], *Batullen* [baum]) *Măr pătul* (şi substantivat, m.) = varietate de măr, răspîndită mai ales în Transilvania, cu fructele avînd coaja subţire, de culoare galbenă-verzuie, şi cu miezul zemos, dulce-acrişor; p.restr. fructul acestui măr.

PĂTURĂ s.f. (lat. **pittula*, diminutiv de la *pitta*) **1.** Bucată dreptunghiulară dintr-o ţesătură (deasă şi groasă) de lînă, de fire sintetice sau de bumbac, care serveşte mai ales la învelit. ◆ Semifabricat produs în filaturile de bumbac, care se prezintă ca un strat din material fibros, continuu şi care se înfăşoară în jurul unui ax rotitor. **2.** Strat dintr-o substanţă, dintr-o materie etc. care acoperă ceva (în mod uniform); fiecare dintre straturile suprapuse care alcătuiesc un tot. ◇ *Pătură vie* = totalitatea plantelor mici (licheni, muşchi, ierburi, arbuşti) care cresc într-o pădure. *Pătură moartă* = strat format din resturi vegetale (descompuse) care acoperă suprafaţa solului în pădure sau sub o vegetaţie bogată de fîneaţă. (FIZ.) *Pătură superficială* = strat de la suprafaţa unui fluid, de grosime egală cu raza de acţiune a moleculelor fluidului. ◆ (GEOL.) Strat. **3.** Fig. (Şi *pătură socială*) Grup social care se deosebeşte de principalele clase sociale din societate prin structura profesională variată, prin activitatea pe care o desfăşoară şi prin mediul de proveniență diversă.

PĂŢÁNIE s.f. (<*păţi*) Întîmplare (neplăcută) neaşteptată sau neobişnuită (pe care o trăieşte cineva); p.ext. (la pl.) peripeţii, aventuri.

PĂŢÍ vb. IV (lat. *patire*) **1.** Tranz. A i se întîmpla cuiva ceva (neplăcut) neaşteptat sau neobişnuit. **2.** Tranz. şi intranz. A suferi, a îndura (chinuri fizice sau morale, necazuri, nenorociri etc.).

PĂUN s.m. (lat. *pavo, -onis*) **1.** Pasăre domestică mare, din ordinul galiformelor, originară din India, al cărei mascul are un penaj viu colorat, albăstrui-verzui cu reflexe metalice, cu coada foarte lungă pe care o poate ridica şi răsfira în formă de evantai (*Pavo cristatus*). Păunul simbolizează discul solar. Din această cauză este semn al nemuririi, iar coada lui evocă cerul înstelat. **2.** Pană (din coada) de păun. ◆ Podoabă făcută din una sau din mai multe pene de păun, pe care flăcăii o poartă la pălărie. ◆ Motiv ornamental asemănător cu penele de păun.

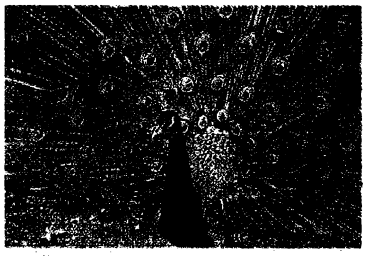

păun (1)

PĂUNÍŢĂ s.f. (<*păun*) **1.** Femela păunului. **2.** Insectă înrudită cu libelula, care are corpul subţire şi aripile strălucitoare, albastre la mascul şi verzi la femelă (*Callopteryx splendens*).

PĂZÍ vb. IV (<sl. *paziti*) **1.** Tranz. A fi însărcinat sau a-şi propune să supravegheze ca (cineva sau ceva) să fie în siguranţă, să nu fie luat etc. **2.** Tranz. A avea grijă, a se ocupa (de cineva sau de ceva). ◆ (Pop.) A întreţine, a alimenta focul. **3.** Refl. şi tranz. A (se) feri de o primejdie, a (se) apăra, a (se) proteja. ◆ Refl. A evita (să facă ceva). ◆ (La imperativ, adesea cu valoare de interjecţie şi, de obicei, cu suprimarea pronumelui reflexiv; pop. şi fam. în forma *păzea*) Dă-te la o parte! fereşte-te! **4.** Tranz. (Înv. şi reg.) A pîndi, a observa, a urmări momentul potrivit, sosirea sau trecerea cuiva etc. **5.** Tranz. (Înv. şi pop.) A respecta, a îndeplini, a urma o poruncă, un angajament, o hotărîre etc.

PE prep. (lat. *super, per*) **I.** (Introduce un complement direct) **1.** (Complementul direct este exprimat printr-un substantiv-nume de persoane sau nume de animale, păsări etc. care se referă la persoane) *A condus-o pe Ana în salon. L-au ascultat pe profesor vorbind. O văd pe gîsca de-Elena.* ◆ (Complementul este exprimat printr-un substantiv comun care denumeşte un lucru) *Mînă pe mînă se spală.* **2.** (Complementul direct este exprimat printr-un pronume personal, relativ, interogativ, demonstrativ, nehotărît sau negativ) *Am ajutat-o pe ea la desen. Pe cine nu respecţi nu te respectă. Pe cine chemi la onomastică? L-am văzut pe acesta la concert. Pe una dintre voi o voi trimite la concurs. Astăzi nu am ascultat pe nimeni la lecţie.* **3.** (Complementul direct este exprimat printr-un numeral cardinal, ordinal, distributiv) *Am înlocuit pe 10 cu 20. Pe al doilea îl plimbă prin parc. Vede pe cîte una adunînd flori.* **4.** (Complementul direct este exprimat printr-un adjectiv sau printr-un numeral substantivat, precedat de articolul adjectival "cel") *I-a premiat pe cei buni. Dintre concurenţi l-a apreciat pe cel de al doilea.* **II.** (Introduce un complement indirect) **1.** În legătură cu..., fiind vorba de... *Vorbea pe seama părinţilor.* **2.** (Complementul indirect arată opoziţia, ostilitatea) Împotriva, în contra cuiva. *Dă vina pe mine.* **3.** (Complementul indirect indică obiectul unui schimb) În schimbul, pentru... *A da vrabia din mînă pe cioara de pe gard.* **4.** (Pop.; complementul indirect arată destinaţia) *S-au aşternut pe mîncate şi pe băute.* **III.** (Introduce un complement circumstanţial) **1.** Introduce un complement circumstanţial de loc care exprimă: a) starea sau mişcarea pe suprafaţa unui obiect. *Cartea este pe birou. Copiii aleargă pe pajişte*; b) pătrunderea printr-un spaţiu. *Mirosul intră pe geam*; c) direcţia (cu atingerea unei suprafeţe). *Cade pe gheaţă*; d) aproximaţia, imprecizia. *A pierdut inelul pe afară. S-a ascuns pe după stînci.* ◆ (Cu o nuanţă temporală) *Pe drum i-a relatat faptele.* **2.** Introduce un complement circumstanţial de timp care exprimă: a) durata, perioada. *Rufele se vor usca pe căldura aceasta. Venise în permisie pe cîteva zile;* b) momentul aproximativ, neprecizat. *Venise pe seară. Pe atunci trăiam mult mai multe bucurii*; c) distribuţia. *Ne întîlnim de două-trei ori pe lună;*d) (reg.) succesiunea. *Seară pe seară o aştepta.* ◆ (În construcţie cu participii la forma de neutru plural formează locuţiuni adverbiale) *Pe-ntunecate. Pe-nserate. Pe-nnoptate.* **3.** Introduce un complement circumstanţial de mod care exprimă: a) modul propriu-zis. *A plecat pe furiş;* b) măsura. *Dă-mi datoria pe jumătate;* c) conformitatea. *Au făcut pe cheful bătrînei*; d) distribuţia. *Elevii au fost repartizaţi pe grupe*; e) proporţia. *Camera este de 3 pe 4 metri.* ◆ (Cu o nuanţă instrumentală) Cu ajutorul..., prin intermediul..., cu... *Transmitea pe unde scurte.* ◆ (În formule de jurămînt) *Pe legea mea. Pe cinstea mea. Pe viaţa mea.* ◆ (În construcţie cu participii la forma de neutru plural formează locuţiuni adverbiale) *Pe alese. Pe tăcute. Pe nedorite.* **4.** Introduce un complement circumstanţial de cauză: a) în urma, ca urmare. *A fost destituit pe spusele unui confrate*; b) din cauza..., datorită. *Se ceartă pe nimicuri.* **5.** (Introduce un complement circumstanţial de scop) Spre, pentru; spre a..., pentru a... *Se aşterne pe somn.* **IV.** Introduce un atribut care exprimă: a) starea sau mişcarea la suprafaţa unui obiect. *În expoziţie sînt multe picturi pe pînză. Trei-eratul pe arie este întîrziat;* b) momentul unei acţiuni, al unei manifestări etc. *Plimbarea pe ploaie e plăcută numai vara;* c) perioadă, durată. *Muşcătura i-a rămas semn pe viaţă;* d) distribuţia. *Se organizează concursuri pe profesii diferite;* e) instrumentul. *Tragerea pe roată este un supliciu;* f) aproximaţia, imprecizia. *Urcuşul pe acolo e anevoios.*

PEÁJ s.n. (<fr. *péage*) Drept de a folosi o cale ferată străină pentru transportul de mărfuri cu vehicule proprii.

PEÁN s.n. (<ngr. *paian*, fr. *péan*) (În Grecia

antică) Imn închinat zeului Apolo (pentru victoria asupra Pitonului) sau zeiței Artemis; p.ext. cîntec de luptă, de triumf; cîntec de bucurie, de fericire (supremă).

PEÁNING s.m. (<sl. *peaniagŭ*) Monedă a cărei valoare a variat în timp și în spațiu, fiind echivalentă cu o groșiță, cu un dinar, cu un talant și cu un ban.

PEBEGÁZ s.n. (<*pe*[trol]+*be*[=Block]+*gaz*) (Numele comercial al unui) amestec de gaze lichefiate, comprimat în butelii speciale, care este folosit drept combustibil.

PEBRÍNĂ s.f. (<fr. *pébrine*) Boală parazitară a viermilor de mătase.

PECARÍ s.m. (<fr. *pécari*; cuv. caraibian) Specie de mamifer înrudit cu porcul sălbatic, care trăiește în America (*Dicotyles tajacu*).

PECARIZÁRE s.f. (cf. germ. *Pekarisierung*) Metodă de determinare a culorii făinurilor de grîu și de secară prin compararea culorii făinurilor uscate cu aceea a unor făinuri-etalon.

PECENÉG, -EÁGĂ s.m. și f., adj. (<germ. *Petschenege*, fr. *Petchenègues*, rus. *peceneg*) **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Popor migrator de neam turcic, care a trecut în migrație prin E și S-E Europei, între sec. 9-11, și care s-a așezat la sfîrșitul sec. 9 în Moldova, apoi în Țara Românească, în Dobrogea și în Transilvania, fiind înfrînt de uzi în sec. 11; (la sg.) persoană care aparține acestui popor. **2.** Adj. Care aparține pecenegilor, privitor la pecenegi.

PECÉTE s.f. (<sl. *pečatĭ*) **1.** Placă (de metal) cu mîner sau montată pe un inel care are gravată pe fața liberă o monogramă, o emblemă, o efigie etc. și care, aplicată pe ceară roșie sau, cu un tuș, pe un act, pe o scrisoare, pe un colet etc., dă acestora autenticitate și integritate. ◆ Ștampilă, sigiliu. **2.** Ceară roșie sau bucată de plumb (aplicată sau legată de un document, de un pachet etc.) pe care se imprimă, prin apăsare, o pecete; semn imprimat pe un document, pe un obiect etc. prin aplicarea unei peceți. ◆ Fig. Semn caracteristic, trăsătură specifică; urmă, amprentă; spec. stigmat.

PECETLUÍ vb. IV (<sl. *pečatĭlĕti*, magh. *pecsételni*) **1.** Tranz. A aplica o pecete (**1**); a sigila, a ștampila. ◆ A întări, a autentifica un act, o scrisoare etc. prin aplicarea unei peceți. ◆ A ștampila; a sigila. ◆ Fig. A stigmatiza, a dezonora. **2.** Tranz. Fig. A consfinți un legămînt. ◆ A hotărî soarta, destinul cuiva. **3.** Tranz. (În practicile religiei creștine) A însemna cu hîrletul cele patru colțuri ale gropii înainte de a coborî sicriul în mormînt. **4.** Refl. și intranz. Fig. (Despre idei, cuvinte, amintiri etc.) A se fixa, a se imprima în memorie. **5.** Tranz. A fixa, a înțepeni.

PECHINÉZ s.m. (<fr. *pékinois*) Rasă de cîini de apartament, de talie mică, cu botul scurt și turtit, cu urechile lăsate în jos, cu picioarele scurte și cu părul lung și mătăsos; cîine care aparține acestei rase.

PÉCHING (PÉKING) s.n. (<n.pr. *Peking*) **1.** Țesătură din mătase naturală, cu dungi, făcută din fire de grosimi diferite sau divers colorate. **2.** Rasă de rațe cu penajul de culoare albă, apreciată pentru carne; rață care aparține acestei rase.

PECÍNGINE s.f. (lat. *petigo, -ginis*) **1.** Numele popular al mai multor boli de piele contagioase, caracterizate prin erupții, cu băşicuțe, care, uscîndu-se, lasă pete scorțoase care provoacă mîncărimi; p.gener. eczemă. **2.** Fig. Porțiune de teren dintr-o semănătură pe care plantele au fost distruse (de paraziți). **3.** Fig. Pată de igrasie, de mucegai pe un zid, pe o clădire etc.

PECTÁZĂ s.f. (<fr. *pectase*) Enzimă prezentă în fructe care transformă, coagulînd, pectinele solubile în acizi insolubili.

PÉCTIC, -Ă adj. (<fr. *pectique*) (CHIM.) Cu pectină.

PECTÍNĂ s.f. (<fr. *pectine*) (La pl.) Clasă de compuși organici care se găsesc în țesuturile celulelor vegetale și care, datorită faptului că prin fierbere în apă se transformă în gelatine, sînt folosiți în industria alimentară, în cea farmaceutică și în cosmetică; (și la sg.) compus organic vegetal care face parte din această clasă.

PECTORÁL, -Ă adj., s.n. (<lat. *pectoralis*, fr. *pectoral*) **I.** Adj. **1.** Care este din regiunea pieptului; al pieptului, de la piept. ◇ *Mușchi pectoral* = mușchi lat pereche, care se inseră pe primele șase cartilaje costale, pe claviculă și pe humerus. **2.** Care se folosește ca remediu în bolile de piept. **II.** S.n. **1.** Pieptar de metal care constituia una dintre piesele armurii romane. **2.** Ornament constînd dintr-o bucată de stofă împodobită cu pietre prețioase, pe care îl purtau pe piept faraonii egipteni și marele preot la evrei.

PECTÓZĂ s.f. (<fr. *pectose*) (CHIM.) Pectină.

PECÚLIU s.n. (<lat. *peculium*, fr. *pécule*; cf.lat. *pecunia* "bani") **1.** (În antic.) Sumă de bani economisită de un sclav pentru a-și cîștiga libertatea; gratificație acordată unui sclav de către stăpînul său sau unui soldat la eliberare. **2.** Sumă de bani pe care un condamnat o primește după ispășirea pedepsei, pentru munca prestată în timpul detenției; p.ext. bani economisiți.

PECUNIÁR, -Ă adj. (<lat. *pecuniarius*, fr. *pécuniaire*) Care constă în bani; care se referă la bani; bănesc. ◆ P.ext. Material.

PEDAGÓG, -Ă s.m. și f., s.m. (<lat. *paedagogus*, ngr. *pedhagogos*, fr. *pédagogue*, germ. *Pädagog*; cf.gr. *pais, paidos* "copil"+*agogos* "care conduce") **1.** S.m. și f. Specialist în pedagogie; persoană care se ocupă teoretic și practic cu activitatea didactică și educativă. **2.** S.m. și f. Persoană însărcinată cu îndrumarea și cu supravegherea elevilor în școală sau în internat, în afara orelor de clasă. **3.** S.m. Sclav instruit care însoțea pe copiii stăpînului la școală și îi ajuta la pregătirea lecțiilor.

PEDAGÓGIC, -Ă adj. (<fr. *pédagogique*, germ. *pädagogisch*) Care aparține pedagogiei, de pedagogie; care se ocupă cu pedagogia. ◆ Care corespunde normelor pedagogiei sau respectă regulile ei.

PEDAGOGÍE s.f. (<lat. *paedagogia*, fr. *pédagogie*; cf.gr. *pais, paidos* "copil"+*agoge* "conducere") **1.** Știință care se ocupă cu metodele de educație și de instruire a oamenilor, în special a tinerei generații. ◆ Metodă pedagogică. **2.** Manual, tratat etc. care are ca obiect de studiu pedagogia. **3.** (Eliptic) Facultatea care pregătește specialiști în pedagogie.

PEDAGOGÍSM s.n. (<fr. *pédagogisme*) Exagerare în practica pedagogică.

PEDALÁ vb. I intranz. (<fr. *pédaler*) **1.** A acționa pedalele unei biciclete, ale unei bărci, ale unui mecanism prevăzut cu pedale, pentru a pune în mișcare mobilul sau mecanismul. ◆ P.ext. A merge cu bicicleta. **2.** A acționa cu piciorul pedala unui pian (pentru a mări, a reduce sau a prelungi intensitatea unui sunet).

PEDÁLĂ s.f. (<fr. *pédale*, it. *pedale*; cf.lat. *pes, pedis* "picior") **1.** Pîrghie acționată cu piciorul pentru efectuarea unei comenzi sau pentru antrenarea unui mecanism. **2.** Presă tipografică mică, acționată cu piciorul (pentru imprimarea colilor sau biletelor cu antet). **3.** Sunet prelungit de bas, însoțit pe treptele superioare de acorduri variate.

PEDALIÉR s.n. (<fr. *pédalier*) Ansamblu de pedale la orgă care corespund sunetelor grave.

PEDÁNT, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *pédant*, germ. *pedant*) **1.** Adj. (Despre oameni) Care are pretenții (nejustificate) de erudiție sau de competență deosebită; care este de o minuțiozitate exagerată. ◆ (Despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor) Care trădează, exprimă pedanterie. **2.** S.m. și f. Persoană care face caz de erudiția sa și care deranjează prin tonul superior și prin preocuparea excesivă pentru lucruri neînsemnate.

PEDANTERÍE s.f. (<fr. *pédanterie*) Paradă de erudiție și de competență caracteristică pedantului (**2**); meticulozitate, minuțiozitate excesivă (și formală); exagerare dusă pînă la manie (în lucruri neimportante). ◆ Exprimare în termeni pretențioși, lipsită de conținut.

PEDANTÍSM s.n. (<fr. *pédantisme*) Pedanterie.

PEDEÁPSĂ s.f. (<*pedepsi*) **1.** Măsură cu caracter disciplinar, educativ luată împotriva celui care a săvîrșit o greșeală. ◆ (JUR.) Măsură de constrîngere prevăzută de lege (închisoare, confiscarea averii, plata unor sume de bani, decăderea din anumite drepturi civile și politice) care se aplică cuiva de o instanță judecătorească drept sancțiune pentru o infracțiune; situație în care se află cel pedepsit. **2.** Fig. (Pop. sau fam.) Suferință fizică sau morală la care este supus ori pe care o îndură cineva; nenorocire.

PEDÉL s.m. (<germ. *Pedell*) Portar sau om de serviciu la o instituție de învățămînt.

PEDEPSÍ vb. IV (<ngr. *epaidepsa*) **1.** Tranz. A aplica, a da cuiva o pedeapsă. ◆ A condamna pe cineva pentru o infracțiune săvîrșită. **2.** Tranz. și refl. Fig. (Pop. sau fam.) A face să sufere sau a suferi; a (se) chinui.

PEDERÁST s.m. (<fr. *pédéraste*; cf.gr. *paiderastes* <*pais, paidos* "copil"+*erastes* "îndrăgostit") Persoană care practică homosexualitatea.

PEDERASTÍE s.f. (<fr. *pédérastie*) **1.** (Perversiune sexuală caracterizată prin) atracție sexuală pentru persoane de același sex; homosexualitate. **2.** Totalitatea practicilor homosexuale.

PEDESTRÁȘ s.m. (<*pedestru*) (Înv. și pop.) Infanterist.

PEDESTRÍME s.f. (<*pedestru*) (Înv. și pop.) Infanterie.

PEDÉSTRU, -Ă adj., s.m. (lat. *pedester, -tris*) **1.** Adj. Care merge, care călătorește pe jos. ◆ (Substantivat) Pieton. **2.** Adj. (Despre militari, trupe etc.) Care se deplasează pe jos sau care luptă mergînd pe jos. **3.** S.m. (Înv.) Infanterist.

PEDIATRÍE s.f. (<fr. *pédiatrie*; cf.gr. *pais, paidos* "copil"+*iatreia* "tratament") Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul fiziologiei şi al patologiei copilului.
PEDIÁTRU, -Ă s.m. şi f. (<fr. *pédiatre*; cf.gr. *pais, paidos* "copil"+*iatros* "medic") Medic specialist în pediatrie; medic de copii.
PEDICÉL s.n. (<fr. *pédicelle*, lat. *pedicellus*) Mic peduncul care susţine frunza, floarea etc.
PEDICHIÚRĂ s.f. (<fr. *pédicure*; cf.lat. *pes, pedis* "picior"+*cura* "grijă") Îngrijire specială a unghiilor şi a bătăturilor de la picioare.
PEDICHIURÍST, -Ă s.m. şi f. (<*pedichiură*) Persoană specializată în pedichiură.
PEDÍCUL s.n. (<lat. *pediculus*, fr. *pédicule*; cf.lat. *pes, pedis* "picior") **1.** Parte îngustă sau formaţie specială (în formă de cordon) care conţine artera, vena, nervul etc. unui organ şi care serveşte ca suport sau leagă un organ, o parte a corpului de restul organismului etc. ◇ *Pedicul hepatic* = cordon format din vena portă, artera hepatică şi canalul hepatocoledoc, care leagă duodenul de hilul ficatului. *Pedicul pulmonar* = cordon care conţine bronhiile, arterele, venele şi nervii pulmonari, la nivelul hilului pulmonar. **2.** Segmentul al doilea al antenei insectelor.
PEDICULÁR, -Ă adj. (<fr. *pédiculaire*) Care are păduchi; referitor la păduchi.
PEDICULÓZĂ s.f. (<fr. *pédiculose*; cf.lat. *pediculus* "păduche") Totalitatea manifestărilor patologice provocate de păduchi pe suprafaţa pielii.
PEDICÚŢĂ s.f. (<*piedică*) (BOT.) Brădişor.
PEDIGRÍU (PEDIGRÍ) subst. (<engl., fr. *pedigree*) Genealogie a unui animal domestic (reproducător) de rasă; listă cu ascendenţii unui astfel de animal, întocmită pentru mai multe generaţii.
PEDIMÉNT s.n. (<fr. *pédiment*) Cîmpie de eroziune acoperită cu aluviuni, care se găseşte la poalele munţilor din deşert.
PEDIOMETRÍE s.f. (<fr. *pédiométrie*) (MED.) Măsurare a lungimii şi greutăţii copiilor mici.
PEDIOMÉTRU s.n. (<fr. *pédiomètre*) Aparat cu ajutorul căruia se măsoară înălţimea şi greutatea copiilor mici.
PEDIPLÉNĂ s.f. (<fr. *pédiplaine*) Cîmpie de eroziune, foarte netedă, specifică zonelor cu climat arid, formată la poalele munţilor prin retragerea versanţilor.
PEDO-1 (PEDI-) (<fr. *pédo-*; cf.gr. *pais, paidos* "copil") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) copil, educaţie".
PEDO-2 (<fr. *pédo-*; cf.gr. *pedon* "sol, teren") Element prim de compunere care are semnificaţia "teren, sol".
PEDOCLIMÁTIC, -Ă adj. (<*pedo*[logic]+*climatic*) Referitor la condiţiile de sol şi de climă.
PEDOFÍL s.m. (fr.<*pédophile*) Adult cu tendinţă spre pedofilie.
PEDOFILÍE s.f. (<fr. *pédophilie*; cf.gr. *pais, paidos* "copil"+*philein* "a iubi") (MED.) Atracţie sexuală faţă de copii (oricare ar fi sexul acestora).
PEDOGENÉZĂ1 s.f. (<fr. *pédogenèse*; cf.gr. *pais, paidos* "copil"+*genesis* "naştere") Înmulţire sexuată, în stare larvară, la unele insecte, care se face de obicei dintr-un ovul nefecundat.
PEDOGENÉZĂ2 s.f. (<fr. *pédogenèse*) **1.** (Proces de) formare a solurilor. **2.** Parte a pedologiei[1] care se ocupă cu studiul formării şi al evoluţiei solurilor.
PEDOLÓG1, -Ă s.m. şi f. (<fr. *pédologue*) Geolog specialist în pedologie[1].
PEDOLÓG2, -Ă s.m. şi f. (<fr. *pédologue*) Specialist în pedologie[2].
PEDOLÓGIC1, -Ă adj. (<fr. *pédologique*) Care aparţine pedologiei[1], privitor la pedologie[1].
PEDOLÓGIC2, -Ă adj. (<*pedologie*[2]) Care aparţine pedologiei[2], privitor la pedologie[2].
PEDOLOGÍE1 s.f. (<fr. *pédologie*; cf.gr. *pedon* "sol"+*logos* "studiu") Ştiinţă care se ocupă cu studiul solurilor, al formării, evoluţiei şi distribuirii geografice a acestora, al clasificării lor, în scopul stabilirii gradului de fertilitate şi a posibilităţilor de ridicare a acesteia.
PEDOLOGÍE2 s.f. (<fr. *pédologie*; cf.gr. *pais, paidos* "copil"+*logos* "studiu") Curent pedagogic (apărut la începutul sec. 20) care susţine că dezvoltarea copilului ar fi determinată de ereditate şi de mediul său social.
PEDOMÉTRU s.n. (<fr. *pédomètre*) Aparat care înregistrează automat numărul de paşi efectuaţi de un pieton (şi viteza de deplasare).
PEDONOSOLOGÍE s.f. (<fr. *pédonosologie*) (MED.) Studiu al bolilor caracteristice copilăriei.
PEDOPSIHIATRÍE s.f. (<fr. *pédopsychiatrie*) Disciplină medicală care studiază bolile psihice ale copilului.
PEDOSFÉRĂ s.f. (<fr. *pédosphère*, engl. *pedosphere*; cf.gr. *pedon* "sol"+*sphaira* "sferă") Stratul solidificat de la suprafaţa solului.
PEDÚNCUL s.m. (<lat. *pedunculus*, fr. *pédoncule*) **1.** Codiţă a unui fruct, a unei flori solitare, a unei inflorescenţe. ◆ Piciorul sporogonului sau sporangelui (la muşchi, la ciuperci etc.). **2.** (ANAT.) Nume dat unor formaţii din creier, cu aspect de cordon, constituite, în general, din substanţă nervoasă albă. ◇ *Pedunculi cerebrali* = a treia parte a trunchiului cerebral, formată din două cordoane de substanţă albă, care îndeplineşte funcţia de centru reflex şi de conducere a influxului nervos.
PEDUNCULÁR, -Ă adj. (<fr. *pédunculaire*) (BOT., ANAT.) Referitor la peduncul.
PEFELÉ s.n. (<*p*[lacă]+*f*[ibro]+*l*[emnoasă]) Material lemnos sub formă de plăci aglomerate.
PEGAMOÍD (PERGAMOÍD) s.n. (<fr. *pégamoïde*) Imitaţie de piele, fabricată dintr-o ţesătură de bumbac sau de in, pe suprafaţa căreia se aplică un strat lăcuit şi colorat pe bază de nitroceluloză.
PEGÁS s.m. (<fr. *pégase*) **1.** (În mitologia greacă). V.n.pr. **Pegas. 2.** Specie de peşte care trăieşte în Oceanul Indian şi care are înotătoarele în formă de aripi, asemănătoare cu ale liliacului (*Pegasus draco*).
PEGMATÍT (PEGMATÍTĂ) s.n. (s.f) (<fr. *pegmatite*) Rocă magmatică, cristalizată şi cu structură specifică, alcătuită, de obicei, din cuarţ, feldspat şi mică (cărora li se asociază diverse minerale preţioase).
PÉGRĂ s.f. (<fr. *pègre*) Lume interlopă.
PEHBLÉNDĂ s.f. (<fr. *pechblende*, germ. *Pechblende*) Oxid natural de uraniu, cristalizat în sistemul cubic (U_3O_8), de culoare neagră cu nuanţe verzui-brune şi cu luciu gras, insolubil în apă, radioactiv, folosit ca sursă principală pentru obţinerea uraniului, radiului etc.
PEIORATÍV, -Ă (PEJORATÍV, -Ă) adj. (<fr. *péjoratif*; cf.lat. *peior*, comparativ al lui *malus* "rău") (Despre cuvinte, expresii etc.) Care are sens defavorabil, depreciativ; (despre sensul cuvintelor, al contextelor etc.) depreciativ, dispreţuitor; (despre afixe) care dă cuvintelor la care se ataşează un sens depreciativ.
PEISAGÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *paysagiste*) **1.** Pictor care creează cu predilecţie peisaje, care este specialist în peisaje. ◇ *Peisagist-floricultor* = specialist care se ocupă cu aranjarea plantelor ornamentale în parcuri, în grădini etc. **2.** Scriitor sau compozitor specializat în descrierea naturii.
PEISAGÍSTIC, -Ă adj., s.f. (<*peisagiu*) **1.** Adj. Care aparţine peisajului, de peisaj, privitor la peisaj; cu peisaje. ◆ (Substantivat, f.) Peisaj (**1**). **2.** Adj. (Despre picturi, opere literare sau muzicale) Care descrie privelişti din natură. **3.** S.f. Ramură a picturii care cuprinde peisajul (**2**).
PEISÁJ (PEISÁGIU) s.n. (<fr. *paysage*, it. *paesaggio*) **1.** Parte din natură care (formează un ansamblu artistic şi) poate fi cuprinsă dintr-o singură privire; privelişte; întindere care prezintă o privelişte din natură; aspect propriu, caracteristic unui teritoriu oarecare. **2.** Gen de pictură sau de grafică ce are ca obiect reprezentarea, cu precădere, a priveliştilor din natură. ◆ Tablou, fotografie care reprezintă un peisaj. **3.** Descriere, reprezentare a naturii într-o operă literară; operă literară care conţine asemenea descrieri.
PEISAJÉR, -Ă adj. (<fr. *paysager*) Care dă impresia de peisaj.
PÉJMĂ s.f. (<magh. *pézsma*) **1.** Plantă erbacee cu tulpina rigidă, ramificată, cu frunzele dinţate şi cu florile violete sau albe, cu miros de mosc (*Amberboa moschata*). **2.** Plantă erbacee cu tulpina rigidă, ramificată, cu frunzele dinţate, cu florile galbene, frumos parfumate (*Amberboa odorata*).
PELÁDĂ s.f. (<fr. *pelade*) Boală de piele caracterizată prin căderea părului capului pe anumite porţiuni (rotunjite), care, prin extindere, pot fuziona.
PELAGIÁL, -Ă s.n., adj. (<germ. *pelagial, Pelagial*) **1.** S.n. Zonă oceanică sau marină care cuprinde masele de apă din larg, situate deasupra zonelor de fund (începînd de la adîncimea de c. 200 m), pe suprafaţa căreia se află un număr imens de alge verzi şi de diatomee în care organismele alcătuiesc planctonul, pleustonul şi nectonul. **2.** Adj. Care aparţine pelagialului, privitor la pelagial.
PELAGIANÍSM s.n. (<fr. *pélagianisme*) Doctrină eretică creştină, cu tendinţe umaniste, fundată de călugărul breton Pelagius (sec. 5), care nega urmările păcatului originar, susţinînd că oamenii pot săvîrşi binele fără harul divin. Această doctrină a fost criticată de Sfîntul Augustin şi condamnată ca eretică de Sinodul ecumenic din Efes (431).
PELÁGIC, -Ă adj. (<fr. *pélagique*) **1.** *Zonă pelagică* = pelagial (**1**). ◆ Care aparţine zonei pelagice, care se referă la zona pelagică; (de-

spre plante şi animale) care trăieşte, plutind liber, în apele acestei zone. **2.** (Rar) Marin. ◇ *Depozit pelagic* = acumulare de material sedimentar pe fundul mărilor adînci.

PELÁGRĂ s.f. (<fr. *pellagre*) Boală endemică, provocată de lipsa anumitor vitamine şi proteine, care se manifestă prin inflamaţia pielii (urmată de descuamare), prin tulburări gastrointestinale şi neuropsihice şi care este frecventă la populaţiile subalimentate cronic (care consumă mai ales făină de porumb alterată).

PELAGROZÍNĂ s.f. (<fr. *pellagrosine*) Substanţă toxică ce se găseşte în bobul de porumb alterat.

PELÁJ s.n. (<fr. *pelage*; cf.lat. *pillus* "păr") Blană a unui animal (sălbatic).

PELARGÓNIE s.f. (<germ. *Pelargonie*) (BOT.) Nume dat mai multor specii de muşcată; plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii (*Pelargonium zonale, radula, peltatum, grandiflorum*).

PELÁSG, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *Pélasges*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie tribală care a trăit în partea sudică a Peninsulei Balcanice, pe litoralul vestic al Asiei Mici şi în unele insule din Marea Egee pînă la migraţia triburilor greceşti (milen. 2 î.Hr.) care au cucerit-o; (la sg.) persoană care făcea parte din această populaţie. **2.** Adj. Care aparţine pelasgilor, privitor la pelasgi; care provine de la pelasgi.

PELERÍN s.m. (<fr. *pèlerin*) **1.** Persoană care face un pelerinaj. **2.** Persoană care călătoreşte mult (din loc în loc).

PELERINÁJ s.n. (<fr. *pèlerinage*) **1.** Călătorie făcută de credincioşi (individual sau în grup) într-un loc sfînt (Ierusalim, Lourdes, Mecca). ◆ Călătorie făcută (în semn de omagiu) într-un loc important din punct de vedere istoric, cultural etc. ◆ P.gener. Călătorie (prin diferite locuri îndepărtate). **2.** Trecere continuă, perindare.

PELERÍNĂ s.f. (<fr. *pèlerine*) **1.** Haină largă fără mîneci (şi cu glugă), care se poartă peste altă îmbrăcăminte (ca pardesiu sau ca palton). **2.** Îmbrăcăminte feminească în formă de guler mare, care acoperă umerii (şi bustul) şi care se poartă peste palton sau peste rochie.

PELETÍC s.n. Pensulă specială folosită în olărie.

PELETIZÁRE s.f. (cf. fr. *pellétisation*) Procedeu de aglomerare mecanică a minereurilor şi a concentratelor (umede şi) fin măcinate, prin introducerea acestora în tambure rotative, unde particulele se lipesc unele de altele, formînd granule sferice de dimensiuni diferite.

PELICÁN s.m. (<ngr. *pelekan*, lat. *pelecanus*, fr. *pélican*) Pasăre migratoare acvatică, din familia palmipedelor, lungă de 160-180 cm, cu penajul alb, cu un cioc lung prevăzut cu un sac elastic, galben, sub maxilarul inferior (în care adună peştii pentru hrană), cu degetele unite printr-o membrană interdigitală, care trăieşte în zonele tropicale şi temperate, iar în România, în Delta Dunării, fiind monument al naturii; babiţă (*Pelecanus onocrotalus*). ◇ *Pelican creţ* = pelican cu sacul de sub cioc de culoare roşie şi cu penele creţe pe ceafă; babiţă roşie (*Pelecanus crispus*).

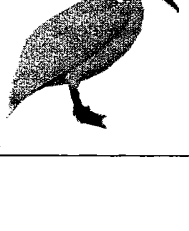

pelican

PELICANÓL s.n. (<*pelican*) Pastă albă preparată pe bază de dextrină şi de glucoză, folosită pentru lipit hîrtiile sau cartonul.

PELICULÁR, -Ă adj. (<fr. *pelliculaire*) Care este în formă de peliculă; referitor la peliculă; care formează o peliculă.

PELÍCULĂ s.f. (<fr. *pellicule*; cf.lat. *pellicula*) **1.** Strat foarte subţire dintr-o substanţă sau dintr-un material oarecare, depus pe suprafaţa unui corp. **2.** Bandă subţire şi flexibilă din celuloid sau din material sintetic, acoperită cu un strat subţire de substanţă fotosensibilă, folosită în industria fotografică şi în cinematografie; bandă de film. ◇ *Peliculă-document* = film cu valoare de document. **3.** Membrană foarte subţire.

PELICULOGÉN, -Ă adj., s.n. (<*peliculă*) **1.** Adj. (Despre materiale) Care, aplicat, în stare lichidă, pe suprafaţa unui corp solid, formează o peliculă. **2.** S.n. (La pl.) Lacuri, vopsele, emailuri, grunduri care formează pelicule.

PELÍN s.n. (<bg. *pelin*) **1.** Plantă erbacee dicotiledonată din familia compozitelor, cu tulpina înaltă şi ramificată, cu frunzele compuse, spintecate, păroase şi cenuşii, cu florile galbene, dispuse în raceme, folosită în medicină şi la prepararea unor băuturi, datorită unei substanţe aromate, amărui, pe care o conţine (*Artemisia absinthium*). Această plantă simbolizează durerea, sub forma amărăciunii. ◇ *Pelin alb* = plantă asemănătoare cu pelinul, care are frunzele albe, păroase (*Artemisia austriaca*). *Pelin de mături* = plantă erbacee din familia compozitelor, cu florile brune-verzui, dispuse în capitule (*Artemisia scoparia*). **2.** Vin cu gust amărui, obţinut prin tratare cu pelin. **3.** Băutură foarte amară, care se prepară din pelin şi care este folosită în scopuri curative.

PELINÁRIŢĂ s.f. (<*pelin*) Plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina dreaptă, cu florile galbene, folosită în medicină pentru proprietăţile ei tonice (*Artemisia vulgaris*).

PELÍNCĂ s.f. (<magh. *pelenka*, ucr. *pelinka*) Scutec.

PELINÍŢĂ s.f. (<*pelin*) Nume dat mai multor specii de pelin; fiecare dintre aceste specii (*Artemisia annua, pontica, scoparia, austriaca, absinthium* etc.).

PELINÚŢĂ s.f. (<*pelin*) Plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina şi cu frunzele alburii şi cu florile galbene, mirositoare (*Artemisia petrosa*)

PELÍT s.n. (<fr. *pélite*) **1.** Material detritic constituit din particule fine, care formează sedimente, roci sedimentare şi soluri. **2.** Nume generic pentru rocile sedimentare, alcătuite din particule cu dimensiuni mici.

PELOPONEZIÁN, -Ă adj. (<fr. *péloponnésien*; cf.n.pr. *Peloponez*) Care aparţine Peloponezului, care se referă la Peloponez; care este originar din Peloponez.

PELÓTĂ s.f. (<fr. *pelote*; cf.lat. *pila* "minge") **1.** Pernuţă pentru ace. **2.** Joc cu mingea, originar din regiunile bascilor.

PELTÁT, -Ă adj. (<lat. *peltatus*, fr. *pelté*, it. *peltato*) (Despre frunze) Care are limbul rotund, cu nervuri pornite din mijlocul lui şi cu peţiolul prins de faţa dorsală.

PELTEÁ s.f. (<tc. *pelte*, ngr. *peltes*, *beldes*) Jeleu obţinut din suc de fructe fiert cu zahăr pînă devine o masă gelatinoasă, elastică şi transparentă. ◆ Fig. Vorbire sau scriere prolixă, lipsită de consistenţă.

PELTÍC, -Ă adj. (<tc. *peltek*) (Despre oameni) Care rosteşte defectuos anumite sunete; care vorbeşte în vîrful limbii; (despre vorbire) care trădează o asemenea rostire defectuoasă.

PELTINÉRV, -Ă adj. (<fr. *peltinerve*) (Despre frunzele peltate) Care are nervuri ramificate, ca nişte raze, de la centru spre periferie.

PELÚR adj. invar. (<fr. *pelure*) *Hîrtie pelur* = hîrtie foarte subţire, puţin translucidă, folosită pentru copii la maşina de scris.

PELÚZĂ s.f. (<fr. *pelouse*; cf.lat. *pelosus* "cu păr") **1.** Suprafaţă de teren într-un scuar, într-un parc, într-o grădină etc. plantată cu iarbă deasă, tunsă scurt (şi cu flori); gazon. **2.** Fiecare dintre cele două părţi ale tribunelor unui stadion, situate în spatele porţilor terenului de joc.

PELVECTOMÍE s.f. (<fr. *pelvectomie*) Operaţie chirurgicală care constă în extirparea organelor din bazin.

PELVIÁN, -Ă adj. (<fr. *pelvien*; cf.lat. *pelvis* "bazin") Care aparţine pelvisului, care se referă la pelvis, care ţine de această regiune. ◇ *Oase pelviene* = oase care alcătuiesc bazinul vertebratelor superioare. *Centură pelviană* = centură osoasă, formată din cele două oase coxale, care leagă scheletul membrelor inferioare de coloana vertebrală. *Prezentare* (sau *poziţie*) *pelviană* = poziţie anormală a fătului, la naştere, cu bazinul înainte.

PELVIGRAFÍE s.f. (<fr. *pelvigraphie*) (MED.) Pelvimetrie.

PELVIMETRÍE s.f. (<fr. *pelvimétrie*) (MED.) Metodă obstetricală de măsurare a pelvisului.

PELVIMÉTRU s.n. (<fr. *pelvimètre*) (MED.) Instrument folosit în pelvimetrie.

PELVIPERITONÍTĂ s.f. (<fr. *pelvipéritonite*) Inflamaţie de origine microbiană a peritoneului.

PÉLVIS s.n. (<lat. *pelvis*) Parte a scheletului uman, situată la baza trunchiului, care este formată din cele două oase coxale şi din osul sacru; p.ext. cavitatea cuprinsă între aceste oase. ◇ *Pelvis renal* = segment superior, dilatat, al căilor urinare, care face legătura dintre hilul renal şi ureter; bazinet.

PELVITOMÍE s.f. (<fr. *pelvitomie*) (MED.) Nume generic pentru operaţiile chirurgicale practicate pentru lărgirea temporară a bazinului.

PEMBÉ subst. invar., adj. invar. (<tc. *pembe*) (Înv.) **1.** Subst. invar. Roşu-deschis sau roz. **2.** Adj. invar. Care este de culoare roşie-deschisă sau roz.

PEMFÍGUS subst. (<fr. *pemphigus*; cf.gr. *pemphis*, *-igos* "băşică") Boală de piele care se manifestă prin apariţia pe piele şi pe unele mucoase a unor băşici purulente, care pro-

voacă mîncărimi, iar după spargere lasă cruste şi eroziuni.

PENÁJ s.n. (<fr. *pennage*) **1.** Totalitatea penelor unei păsări. **2.** Smoc de pene (colorate) folosite ca podoabă la chipiu, la coif etc.

PENÁL, -Ă adj. (<lat. *penalis*, fr. *pénal*) (Despre legi, dispoziţii cu caracter de lege etc.) Care are un caracter represiv; care se ocupă de infracţiuni şi prevede pedepsele care trebuie aplicate. ◇ *Drept penal* (şi substantivat, n.) = ramură a ştiinţei dreptului care studiază normele juridice cu caracter represiv. *Cod penal* = ansamblul principalelor norme juridice care definesc infracţiunile şi stabilesc sancţionarea lor. *Proces penal* sau *acţiune penală* = acţiune în justiţie împotriva unui infractor pentru a obţine pedepsirea lui. *Fapt penal* = infracţiune. *Sancţiune penală* = pedeapsă prevăzută de legile penale. *Clauză penală* = clauză prin care părţile unui contract evaluează, anticipat, daunele care se cuvin creditorului în caz de neexecutare, de executare cu întîrziere sau necorespunzătoare a obligaţiilor contractuale.

PENALÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *pénaliste*) Jurist specializat în drept penal.

PENALITÁTE s.f. (<fr. *pénalité*) **1.** Faptul de a fi pasibil de o pedeapsă judiciară. ◆ Pedeapsă judiciară aplicată cuiva. ◆ Clauză penală. **2.** Faptul de a fi pasibil de o despăgubire. ◆ Despăgubire (în bani); amendă. **3.** (SPORT) Abatere a unui sportiv, în cadrul unei competiţii sportive, sancţionată de arbitru conform regulamentului de joc. ◆ Sancţiune dată unui sportiv în urma acestei abateri.

PENALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *pénaliser*) **1.** A aplica cuiva o anumită sancţiune penală. **2.** A aplica cuiva o anumită despăgubire (în bani); a amenda. **3.** A aplica unui sportiv o anumită sancţiune pentru încălcarea regulamentului de joc.

PENALIZATÓR, -OÁRE adj. (<*penaliza*) Care are caracter de penalizare.

PENÁLTI s.n. (<engl., fr. *penalty*) Lovitură de pedeapsă dintr-un punct situat aproape de poartă, acordată la fotbal, la handbal etc., în urma unei greşeli comise în apropierea propriei porţi de echipa aflată în apărare.

PENÁR s.n. (<germ. *Pennal*) Cutie de formă paralelipipedică în care elevii îşi ţin creioanele, stilourile, peniţele, radierele etc.

PENÁT, -Ă adj. (<lat. *pennatus*, fr. *penné*) (Despre frunzele compuse) Care are foliolele înşirate în perechi de o parte şi de alta a unui ax comun. ◆ (Despre frunze) Care are nervurile secundare aşezate de o parte şi de alta a nervurii principale ca firele unei pene.

PENÁŢI s.m. pl. (<lat. *penates*) (La etrusci şi la romani) Zei ocrotitori ai căminului, ai casei, ai familiei. ◆ Fig. Cămin, casă părintească.

PENDÁNT s.n. (<fr. *pendant*) Obiect care formează împreună cu altul o pereche simetrică.

PENDÍNTE adj. invar. (<lat. *pendens*, *-ntis*, fr. *pendant*) **1.** Care este subordonat cuiva (sau la ceva), care depinde de... **2.** Care nu a fost soluţionat, care urmează să fie rezolvat. **3.** (JUR.) (Despre litigii) Care se află în curs de cercetare, care aşteaptă să fie judecat.

PENDÚL s.n. (<fr. *pendule*, lat. *pendulus*, "care este suspendat") Corp solid care poate oscila în jurul unui punct fix sau al unei axe fixe, cînd este scos din poziţia de echilibru stabil; dispozitiv a cărui oscilaţie reglează mişcările unei piese, ale unui mecanism etc.; limba pendulului. ◇ *Pendul fizic* (sau *compus*) = corp solid capabil să oscileze sub acţiunea propriei greutăţi, în jurul unei axe fixe care nu trece prin centrul său de greutate. *Pendul matematic* (sau *simplu*) = pendul teoretic constituit dintr-un punct material suspendat într-un punct fix prin intermediul unui fir neextensibil de masă neglijabilă. *Pendul compresator* = pendul matematic care este în aşa fel construit încît să păstreze aceeaşi lungime, la orice temperatură. *Pendulul lui Foucault* = pendul matematic al cărui punct de suspensie participă la mişcarea de rotaţie diurnă a Pămîntului. *Pendul sincron* = pendul matematic care are aceeaşi perioadă cu un pendul fizic dat. *Pendul electric* = pendul care este folosit ca electroscop.

PENDULÁ vb. I intranz. (<*pendul*) **1.** (Despre pendule) A oscila de o parte şi de alta a poziţiei de echilibru. ◆ (Despre organe de maşini) A avea o mişcare asemănătoare cu aceea a pendulului. ◆ (Despre mărimi fizice) A oscila (lent) în jurul unei valori de referinţă. **2.** P.ext. A face mişcări alternative, a se clătina într-o parte şi în alta; a se balansa; a oscila. ◆ Fig. (Despre oameni) A trece uşor de la o stare sufletească la alta; a fi nehotărît, instabil.

PENDULARÍST s.m. (<*pendula*) Muncitor care lucrează la un ferăstrău mecanic.

PENDÚLĂ (PENDÚL) s.f. (s.n.) (<fr. *pendule*, germ. *Pendel*[uhr]) Ceas (mare) de perete (sau de masă) al cărui mers este reglat de un pendul şi a cărui forţă de mişcare este dată de un resort sau de o greutate în cădere, care de obicei marchează orele şi jumătăţile de oră prin sunete.

PENÉL s.n. (<it. *pennello*) Pensulă mică, cu păr fin şi coadă lungă, folosită pentru a picta. ◆ Fig. Manieră, mod, stil de a picta; măiestrie artistică (specifică unui pictor).

PENEPLÉNĂ s.f. (<fr. *pénéplaine*) Suprafaţă (netedă) pe scoarţa pămîntului, formată prin eroziunea şi prin transportarea materialului dintr-o regiune.

PENEPLENIZÁRE s.f. (cf. *peneplenă*) Fenomen de reducere a înălţimilor relative ale unor regiuni pînă la nivelul fundului văilor şi de secţionare a formelor accidentate de relief din partea superioară a acestor înălţimi.

PENETRÁ vb. I tranz. şi intranz. (<fr. *pénétrer*, lat. *penetrare*) A pătrunde (undeva, la cineva, prin ceva etc.).

PENETRÁBIL, -Ă adj. (<fr. *pénétrable*) **1.** (Despre materiale, corpuri etc.) Care poate fi pătruns (uşor), care lasă să treacă ceva prin sine; care poate fi străbătut dintr-o parte într-alta. **2.** (Despre ochi, privire) Ager, pătrunzător.

PENETRABILITÁTE s.f. (<fr. *pénétrabilité*) Însuşirea de a fi penetrabil.

PENETRÁNT, -Ă adj. (<fr. *pénétrant*) (Despre corpuri, radiaţii etc.) Care poate pătrunde (adînc) într-un material; care este capabil să străbată straturi groase de material. ◆ (Despre mirosuri) Puternic, intens. ◆ (Despre ochi, privire) Ager, pătrunzător.

PENETRÁNŢĂ s.f. (<fr. *pénétrance*) **1.** Penetraţie (**1**). **2.** Efect produs prin pătrunderea liniilor de cîmp electric printr-un electrod (la tuburile electronice cu trei sau mai mulţi electrozi).

PENETRÁŢIE s.f. (<fr. *pénétration*, lat. *penetratio*, *-onis*) **1.** Trecere prin ceva (pînă în partea opusă); p.ext. infiltrare, extindere sau circulaţie în spaţiu. ◇ *Arteră de penetraţie* = arteră de circulaţie prin care se pătrunde într-o localitate. ◆ Adîncime pînă la care (poate) pătrunde un corp în alt corp. ◆ Intersecţie a două corpuri sau a două suprafeţe; suprafaţa sau linia rezultată din această intersectare. **2.** Adîncime la care se scufundă o piesă standard într-o probă de bitum sau de unsoare consistentă, reprezentînd o caracteristică a acesteia.

PENETROMÉTRU s.n. (<fr. *pénétromètre*) (TEHN.) Aparat pentru determinarea durităţii bitumurilor, a unsorilor consistente etc., prin penetrare.

PÉNI s.m. (<engl. *penny*) Monedă divizionară engleză, care reprezintă a douăsprezecea parte dintr-un şiling sau a suta parte dintr-o liră.

PENÍBIL, -Ă adj. (<fr. *pénible*) Care provoacă o impresie neplăcută, supărătoare; care este greu de suportat.

PENICÍLIC adj. (<fr. *pénicillinique*) *Acid penicilic* = substanţă acidă toxică, prezentă în culturile unor ciuperci (*Penicillium*), care are acţiune antibiotică şi bacteriostatică puternică.

PENICILINÁZĂ s.f. (<fr. *pénicillinase*) Substanţă produsă de anumiţi microbi, care, pe baza unui proces enzimatic, acţionează asupra penicilinei, oprindu-i acţiunea antibiotică.

PENICILÍNĂ s.f. (<fr. *pénicilline*) Antibiotic extras din culturile unor ciuperci de mucegai (*Penicillium notatum* sau *chrysogenum*), care se prezintă sub formă de pulbere albă sau galbenă, cu puternică acţiune bacteriostatică sau bactericidă asupra unor germeni ca stafilococul, streptococul, gonococul etc. A fost descoperită de A.Fleming, în 1929.

PENICILINOTERAPÍE s.f. (<fr. *pénicillinotherapie*) Tratament medical cu penicilină.

PENICÍLLIUM s.m. (<lat. *penicillium*, fr. *pénicillium*) Specie de ciuperci saprofite din clasa ascomicetelor, cu mulţi nuclei şi cu sporangi în formă de ciucuri, care este cultivată pentru extragerea penicilinei sau pentru prepararea unor specialităţi de brînză.

PENINSULÁR, -Ă adj. (<fr. *péninsulaire*) **1.** Care aparţine unei peninsule, privitor la o peninsulă; care se află pe o peninsulă; caracteristic unei peninsule. ◆ (Substantivat) Locuitor al unei peninsule. ◆ Spec. Care este caracteristic Peninsulei Italice sau Peninsulei Iberice, italienilor ori spaniolilor. ◆ (Substantivat; la pl.m.) Italian. **2.** Ca o peninsulă.

PENÍNSULĂ s.f. (<lat. *peninsula*, fr. *péninsule*, it. *penisola*; cf.lat. *paene* "aproape"+*insula* "insulă") Porţiune de uscat, de dimensiuni şi contururi diferite, care pătrunde adînc în mare, ca o prelungire a uscatului, rămînînd înconjurată din trei părţi de apă.

PÉNIS s.n. (<lat. *penis*, fr. *pénis*) (ANAT.) Organ masculin de copulaţie şi micţiune.

PENITENCIÁR, -Ă s.n., adj. (<fr. *pénitencier*) **1.** S.n. Închisoare. **2.** Adj. Care aparţine închisorii; care se referă la închisoare.

PENITÉNT, -Ă s.m. şi f., adj. (<lat. *poeni-*

tens, -ntis, fr. *pénitent*) **1.** S.m. şi f. Credincios care se supune penitenţei, regretîndu-şi păcatele săvîrşite. **2.** Adj. Care aparţine penitentului, referitor la penitent.

PENITÉNŢĂ s.f. (<lat. *poenitentia*, fr. *pénitence*, it. *penitenza*) **1.** (În practicile creştine) Pedeapsă pe care şi-o impune cineva sau pe care preotul i-o dă cuiva la spovedanie pentru ispăşirea păcatelor şi care constă mai ales în post şi rugăciuni; canon. ◆ Pocăinţă. **2.** P.ext. Privaţiune; viaţă aspră pe care şi-o impune cineva. ◆ Abstinenţă. ◆ Fig. Sărăcie, privaţiuni.

PENÍŢĂ s.f. (<*pană*[1]) **1.** Diminutiv al lui pană[1]. **2.** Obiect format dintr-o placă mică şi concavă de metal, cu vîrf ascuţit şi despicat, care se montează la un toc şi care foloseşte pentru a scrie cu cerneală. **3.** (ARTE PL.) Desen executat cu tuş, în peniţă. **4.** Numele a două plante erbacee acvatice, cu florile albe, dispuse în verticile cu spice, care trăiesc în ape adînci, stătătoare sau lin curgătoare; fiecare dintre aceste plante (*Myriophyllum spicatum* şi *verticillatum*).

PENSÁ vb. I tranz. (<fr. *pincer*) **1.** A apuca şi a strînge cu pensa. **2.** A smulge fire de păr (din sprîncene) cu pensa. **3.** A face pense la un obiect de îmbrăcăminte.

PÉNSĂ s.f. (<fr. *pince*) **1.** Instrument format din două braţe metalice (drepte sau curbe, cu sau fără dinţi), care se îmbină la un capăt sau care se articulează între ele în formă de foarfece; este folosit în medicină, în tehnică etc. pentru a prinde sau a fixa obiecte mici sau substanţe, materii care nu pot fi luate cu mîna. **2.** Cută scurtă interioară, ascuţită la un capăt sau la amîndouă, făcută la obiectele de îmbrăcăminte, pentru a le da formă şi a le face să se muleze pe corp.

PENSÉTĂ s.f. (<fr. *pincette*) Pensă mică. ◇ *Pensetă cu vid* = instrument cu o ventuză la capăt, care prinde piese mici prin aspiraţie.

PÉNSIE s.f. (<fr. *pension*, germ. *Pension*, rus. *pensija*) Indemnizaţie lunară acordată persoanelor care au ieşit din activitate pentru limită de vîrstă, pentru invaliditate sau care şi-au pierdut susţinătorul şi sînt incapabile de muncă. ◇ *Pensie alimentară* (sau de *întreţinere*) = sumă de bani pe care cineva trebuie să o plătească unei persoane pe care justiţia îl obligă să o întreţină.

PENSIÓN s.n. (<fr. *pension*) Instituţie particulară de învăţămînt de grad elementar sau mediu, în care elevii sînt găzduiţi în perioada şcolarizării.

PENSIONÁ vb. I tranz. (<fr. *pensionner*, germ. *pensionieren*) A scoate din activitate pe cineva, acordîndu-i o pensie, în condiţiile determinate de lege. ◆ Refl. A deveni pensionar, a ieşi la pensie.

PENSIONÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *pensionnaire*, germ. *Pensionär*) **1.** Persoană care primeşte pensie. ◆ Persoană care primeşte o subvenţie. **2.** Persoană întreţinută, îngrijită într-un azil sau într-un ospiciu. ◆ Animal dintr-o grădină zoologică (expus publicului). **3.** (Rar) Persoană care stă în pensiune la cineva.

PENSIONÁT s.n. (<fr. *pensionnat*, germ. *Pensionat*) Pension. ◆ Timpul petrecut de cineva în pension; mod de viaţă specific acestui sistem de învăţămînt.

PENSIÚNE s.f. (<fr. *pension*) **1.** Găzduire constînd din locuinţă şi masă (sau numai din masă) pe care o primeşte cineva, cu regularitate (într-o casă particulară), în schimbul unei sume de bani; găzduire care se acordă elevilor într-un pension. ◆ Concr. Sumă de bani care se dă persoanei care acordă găzduire completă sau numai masă; sumă de bani care se dă într-un pension pentru întreţinerea unui elev. **2.** Casă, restaurant etc. în care se oferă cuiva găzduire completă sau numai masă, în schimbul unei sume de bani.

PENSULÁ vb. I tranz. (<*pensulă*) **1.** A întinde cu pensula un strat de vopsea, de lac pe o suprafaţă. **2.** A badijona cu dezinfectant.

PENSULÁŢIE s.f. (<*pensulă*) Badijonare.

PÉNSULĂ s.f. (<germ. *Pinsel*) Obiect alcătuit dintr-un mănunchi de fire de păr sau de fibre sintetice prinse într-un mîner de lemn sau de metal, folosit pentru întinderea vopselelor, a lacurilor etc. pe o suprafaţă sau pentru îndepărtarea firelor de praf.

PENTACLORÚRĂ s.f. (<fr. *pentachlorure*) Clorură a elementelor pentavalente.

PENTÁCLU s.n. (<fr. *pentacle*; cf.gr. *pente* "cinci") Talisman în formă de stea cu cinci colţuri, care poartă semne magice.

PENTACÓRD s.n. (<fr. *pentacorde*; cf.gr. *pente* "cinci"+*chorde* "coardă") **1.** Liră cu cinci coarde, folosită în antichitate. **2.** (MUZ.) Succesiune de cinci sunete în cadrul unei cvinte.

PENTADACTÍL, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *pentadactyle*; cf.gr. *pente* "cinci"+*daktylos* "deget") (Animal) care are cinci degete la membre; (membru anterior sau posterior) care are cinci degete.

PENTÁDĂ s.f. (<fr. *pentade*) Perioadă de cinci zile consecutive.

PENTAÉDRU s.n. (<fr. *pentaèdre*; cf.gr. *pente* "cinci"+*hedra* "faţă") Poliedru cu cinci feţe.

PENTADECAGÓN s.n. (<fr. *pentadécagone*) (GEOM.) Poligon plan cu cincisprezece laturi şi cu cincisprezece unghiuri.

PENTAGÓN s.n. (<lat. *pentagonus*, fr. *pentagone*, germ. *Pentagon*; cf.gr. *pente* "cinci"+*gonia* "unghi") (MAT.) Poligon cu cinci laturi şi cu cinci unghiuri.

PENTAGONÁL, -Ă adj. (<*pentagon*) **1.** (Despre corpuri geometrice) Care are la bază un pentagon. **2.** (Despre obiecte, suprafeţe) Care are formă de pentagon.

PENTAGRÁMĂ s.f. (<fr. *pentagramme*) Figură geometrică plană în formă de stea cu cinci colţuri, considerată de antici ca simbol al perfecţiunii.

PENTAGRÍLĂ s.f. (<engl. *pentagrid*, după *grilă*) Tub electronic cu vid, cu un anod, cu un catod şi cu cinci grile.

PENTAMÉTRU s.n. (<ngr. *pentametron*, lat. *pentameter*, fr. *pentamètre*) (În versificaţia greacă şi latină) Vers din cinci picioare, alcătuit din două emistihuri egale (doi dactili şi o silabă lungă).

PENTÁN s.n. (<fr. *pentane*) (CHIM.) Alcan cu cinci atomi în moleculă, care se prezintă ca un lichid incolor, insolubil în apă, inflamabil, obţinut prin fracţionarea gazolinei; este folosit ca solvent în sinteza organică.

PENTANÓL s.n. (<fr. *pentanol*) (CHIM.) Alcool amilic.

PENTAOXÍD s.n. (<fr. *pentaoxyde*) Oxid a cărui moleculă conţine cinci atomi de oxigen.

PENTAPETÁLĂ adj. (<fr. *pentapétale*) (Despre corola florilor) Care are cinci petale.

PENTASEPÁL adj. (<fr. *pentasépale*) (Despre caliciul florilor) Care are cinci sepale.

PENTASILÁBIC, -Ă adj. (<fr. *pentasyllabique*) (Despre cuvinte) Care este format din cinci silabe.

PENTATLÓN s.n. (<fr. *pentathlon*; cf.gr. *pente* "cinci"+*athlon* "luptă") **1.** Probă sportivă combinată, alcătuită din cinci probe selecţionate din alergări, aruncări şi sărituri (desfăşurate într-o zi la bărbaţi şi în două zile la femei), clasamentul făcîndu-se prin totalizarea punctelor obţinute la fiecare probă. **2.** *Pentatlon modern* = concurs sportiv complex, compus din cinci probe diferite (călărie, scrimă, tir, înot şi cros) organizate în cinci zile.

PENTATLONÍST, -Ă s.m. şi f. (<*pentatlon*) Sportiv specializat în probele de pentatlon.

PENTATÓNIC, -Ă adj. (<germ. *pentatonisch*) *Gamă pentatonică* = gamă alcătuită din cinci trepte, fără semitonuri, care stă la baza muzicii folclorice chineze, tătare, scoţiene etc. *Sistem pentatonic* = sistem muzical care se bazează pe o scară alcătuită din cinci sunete cu înălţimi diferite, în cadrul unei octave.

PENTAVALÉNT, -Ă adj. (<fr. *pentavalent*) (Despre elemente chimice) Care are valenţa egală cu cinci.

PENTAZÓL s.n. Substanţă incoloră, cristalizată, solubilă în apă, cu gust amărui, folosită ca medicament în afecţiunile cardiace, respiratorii etc.

PENTELÉU s.n. (<n.pr. *Penteleu*, munte în România) **1.** (La sg.) Varietate de caşcaval. **2.** (Reg.) Coastă înclinată şi lină pe care coboară oile la strungă. **3.** (Reg.) Băţ cu ajutorul căruia se bate laptele pentru a alege untul.

PENTÉLICĂ adj. (<fr. *pentélique*; cf.n.pr. *Pendelikon*, munte în Grecia, celebru pentru carierele de marmură albă) *Marmură pentelică* = marmură albă, fără nervuri.

PENTICOSTÁL, -Ă s.m. şi f. (<engl. *pentecostal*) Adept al unei secte creştine, apărută la începutul sec. 20 în SUA şi răspîndită apoi şi în Europa, care practică un misticism exagerat (manifestat prin posturi severe şi servicii divine foarte lungi).

PENTICOSTÁR s.n. (<ngr. *pentikostarion*) Carte bisericească ce cuprinde orînduielile slujbelor, pe cele 50 de zile, dintre Paşti şi prima duminică după Rusalii.

PENTÓDĂ s.f. (<fr. *pentode*) Tub electronic cu cinci electrozi.

PENTÓZĂ s.f. (<fr. *pentose*) Compus organic din clasa monozaharidelor, cu cinci atomi de carbon în moleculă.

PÉNTRU prep. (<*printru* <*pre+întru*) **I.** (Introduce un complement indirect) **1.** Complementul indirect denumeşte: a) persoana, fiinţa etc. căreia îi este destinată sau i se atribuie o acţiune. *Confecţionează uniforme pentru elevi. A scris o cronică favorabilă pentru spectacolul prezentat;* b) persoana sau obiectul interesat în acţiune. *Ai făcut pentru ea tot ce a fost posibil;* c) obiectul unui schimb. *Dau un regat pentru un cal.* **2.** Complementul indirect are o nuanţă finală: a) în interesul..., în (sau spre) folosul..., în favoarea..., în apărarea... *A*

aranjat pentru el o afacere; b) potrivit cu... *Rolul nu era pentru o actriță cu un asemenea temperament.* **3.** Complementul indirect are o nuanță cauzală. *Este recunoscător pentru ajutor.* ◇ *Pentru puțin* (sau *nimic*), se folosește ca formulă de răspuns din partea persoanei căreia i se adresează o mulțumire. **II.** (Introduce un complement circumstanțial) **1.** (Introduce un complement circumstanțial de cauză) Din cauza..., datorită... *A fost umilit pentru lucruri de nimic.* **2.** (Introduce un complement circumstanțial de scop exprimat printr-un substantiv, supin sau infinitiv) Cu scopul..., în vederea... *A chemat femeia pentru curățenie. A anunțat zidarul pentru văruit. Luptăm pentru a depăși greutățile vieții.* **3.** (Introduce un complement circumstanțial de timp) *Pleacă pentru o săptămînă la țară.* ◇ Loc.adv. *Pentru moment* = deocamdată. **4.** (Introduce un complement circumstanțial de mod; cu nuanță consecutivă) *Tema este prea grea pentru a putea fi terminată repede.* **III.** (Introduce un complemet de relație) **1.** Cu privire..., referitor la..., în legătură cu... *S-a schimbat mentalitatea pentru el; este acceptat în societate.* **2.** Față de...; în raport cu... *Pentru unii mumă, pentru alții ciumă.* **IV.** Introduce un atribut care exprimă: a) destinația. *Paharele pentru apă sînt pe masă. A luat avionul pentru Roma. Medicament pentru dureri de cap;* b) interesul. *Grija pentru animale a crescut în ultimul timp.* **V.** (Introduce un nume predicativ care exprimă destinația) *Cartea este pentru sora mea.* **VI.** (Formează conjuncții compuse sau locuțiuni conjuncționale) *Pentru ca* sau *pentru că* = fiindcă, deoarece; de vreme ce, întrucît. *Pentru ce* (sau *care*) sau *pentru aceasta* (sau *aceea*) = de aceea, drept care, din care cauză; deci, așadar.

PENÚLTIM, -Ă adj. (<lat. *paenultimus*) Care este înaintea celui din urmă, care precedă pe cel din urmă.

PENÚMBRĂ s.f. (<fr. *pénombre*; după *umbră*) **1.** Zonă cuprinsă între zona de umbră și zona luminată din spatele unui corp opac, din care izvorul luminos este observat numai parțial; p.ext. zonă slab luminată. **2.** (ARTE PL.) Zonă de trecere între lumină și umbră.

PENURÍE s.f. (<fr. *pénurie*, lat. *penuria*) Lipsă (extremă) a unor lucruri necesare; spec. lipsă a mijloacelor necesare traiului.

PEÓN s.m. (<fr. *péon*, sp. *peon*) Țăran, muncitor agricol din America Latină (aflat într-o dependență totală față de proprietar din cauza datoriilor).

PEONÁJ s.n. (<fr. *péonage*) (În America Latină) Sistem de dependență a țăranilor și a argaților față de moșieri, prin avansare de împrumuturi în contul muncilor viitoare.

PEPENĂRÍE s.f. (<*pepene*) Loc unde se cultivă (și se vînd) pepeni.

PÉPENE s.m. (lat. *pepo*, **pepinis*) **1.** Numele a două plante erbacee dicotiledonate, anuale, cultivate, din familia cucurbitaceelor, cu tulpina tîrîtoare, lungă, cu florile unisexuate, monoice, galbene și cu fructul o bacă mare comestibilă: a) (și *pepene galben*) plantă originară din Asia tropicală, cu fructul mare, sferic sau oval, cu coaja galbenă sau verzuie, cu miezul galben, alb sau verzui, dulce, suculent și parfumat (*Cucumis melo*); p.restr. fructul acestei plante; b) (și *pepene verde*) plantă originară din S Africii, cu fructul mare, sferic sau alungit, cu coaja verde și cu miezul roșu sau galben, dulce și foarte zemos; harbuz, lubeniță (*Citrullus vulgaris*); p.restr. fructul acestei plante. Pepenele verde, din cauza numeroaselor sale semințe, este simbol al fecundității. **2.** (Pop.) *Pepene rîios* = castravete (*Cucumis sativus*). **3.** (Reg.) *Pepene porcesc* = dovleac (*Cucurbita pepo melopepo*).

a) galben

b) verde

pepene (1)

PEPENOÁICĂ s.f. (<*pepene*) Specie de pepene verde cu fructul lunguieț, cu coaja vărgată cu dungi de culoare verde-închis și verde-deschis.

PEPINIÉRĂ s.f. (<fr. *pepinière*) **1.** Teren cultivat cu material săditor viticol, pomicol, forestier, care este rezervat pentru înmulțirea și formarea plantelor erbacee sau lemnoase pînă la plantarea lor pe locul definitiv. **2.** Creșcătorie de animale. ◇ *Pepinieră piscicolă* = amenajare piscicolă destinată producerii puietului de pește în vederea populării bazinelor piscicole naturale. **3.** Fig. Instituție, organizație etc. care pregătește persoane în vederea unei profesiuni, a unei activități etc.; colectiv din care se pot recruta astfel de oameni.

PEPINIERÍST s.m. (<fr. *pépiniériste*) Persoană care lucrează într-o pepinieră.

PEPÍT adj. invar. (<germ. *Pepita*) (Despre țesături) Cu pătrățele sau cu romburi mărunte de două culori, alternînd între ele. ◆ (Substantivat, n.) Țesătură cu asemenea desen.

PEPÍTĂ s.f. (<fr. *pépite*; cf.sp. *pepita* "sîmbure") Bucată masivă de aur nativ.

PÉPLU (PÉPLUM) s.n. (<lat. *peplum*) Mantie fără mîneci, prinsă pe umăr cu o agrafă și purtată de femei peste tunică, în antichitatea greco-romană.

PÉPSI s.n. (de la *pepsi-cola*) Pepsi-cola.

PÉPSIC, -Ă adj. (<fr. *pepsique*) Care aparține pepsinei, referitor la pepsină.

PEPSI-CÓLA s.f. (<engl. *pepsi-cola*) Numele unei băuturi răcoritoare, acidulate, care conține esență de cola; băutură care poartă acest nume.

PEPSÍNĂ s.f. (<fr. *pepsine*, germ. *Pepsin*) Enzimă formată în mucoasa stomacală a vertebratelor.

PEPTÍDĂ s.f. (<fr. *peptide*) Substanță chimică organică rezultată din combinarea a două sau a mai multe molecule de aminoacizi sau din hidroliza parțială a proteinelor.

PEPTÓNĂ s.f. (<fr. *peptone*) Substanță rezultată din acțiunea pepsinei asupra proteinelor în procesul de digestie.

PER prep. (<it., germ. *per*) (În legătură cu prețul unei mărfi raportat la o unitate de măsură) Pentru, de fiecare.

PERACÍD s.m. (<fr. *peracide*) Acid care conține mai mult oxigen decît acidul obișnuit corespunzător.

PERCAÍNĂ s.f. (<fr. *percaïne*) Substanță albă, cristalizată, incoloră, solubilă în apă, cu puternică acțiune anestezică locală.

PERCÁL s.n. (<germ. *Perkal*, fr. *percale*) Țesătură ușoară de bumbac (imprimată).

PERCÉPE vb. III tranz. (<lat. *percipere*) **1.** A sesiza cu ajutorul simțurilor (și al gîndirii) prin reflectare nemijlocită; spec. a simți. **2.** A strînge, a aduna, a încasa un impozit, o taxă etc.

PERCEPTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *perceptible*) **1.** Care poate fi perceput cu ajutorul simțurilor (și al gîndirii). **2.** (Despre taxe, impozite) Care poate fi perceput.

PERCEPTIBILITÁTE s.f. (<fr. *perceptibilité*) Faptul sau însușirea de a fi perceptibil.

PERCEPTÍV, -Ă adj. (<fr. *perceptif*) Care aparține percepției (**1**), care privește percepția; care (poate) percepe.

PERCEPTÓR s.m. (<lat. *perceptor*, fr. *percepteur*) Funcționar însărcinat cu încasarea impozitelor și a taxelor oficiale.

PERCÉPȚIE s.f. (<lat. *perceptio, -onis*, fr. *perception*) **1.** Proces psihic de sinteză prin care obiectele și fenomenele care acționează nemijlocit asupra organelor de simț sînt reflectate în conștiință (în totalitatea însușirilor lor) ca un întreg; imagine rezultată din această reflectare; capacitate de a percepe obiectele și fenomenele lumii exterioare. **2.** (În trecut) Oficiu al fiscului care încasa impozitele și taxele oficiale; p.ext. clădirea, biroul în care funcționa acest oficiu. ◆ (Curent) Încasare a unui impozit, a unei taxe oficiale etc.

PERCHEZÍȚIE s.f. (<fr. *perquisition*) Cercetare făcută de organele de urmărire penală sau de procuror asupra unei persoane (bănuite de o infracțiune) sau la domiciliul unei persoane (pentru strîngerea probelor privitoare la o infracțiune sau la descoperirea infractorului). ◆ Scotocire.

PERCHEZIȚIONÁ vb. I tranz. (<fr. *perquisitionner*) A face o percheziție, a supune unei percheziții. ◆ A scotoci.

PERCIÚNE s.m. (<tc. *perçem*) Fiecare dintre cele două șuvițe de păr care se prelungesc pe obraz de la tîmple în jos, lîngă urechi (la bărbați). ◆ (La pl.) Favoriți.

PERCLORÁT s.m. (<fr. *perchlorate*) Sare a acidului percloric, care se folosește în pirotehnie și în industria de explozivi.

PERCLÓRIC adj. (<fr. *perchlorique*) *Acid percloric* = oxiacid al clorului ($HClO_4$), obținut din perclorat de potasiu și din acid sulfuric, care se prezintă ca un lichid incolor, foarte caustic, ce fumegă în aer și explodează la încălzire, folosit ca reactiv în laborator.

PERCUTÁ vb. I tranz. (<fr. *percuter*, lat. *percutere*) **1.** A lovi capsa unui cartuș, a unui

focos etc. cu percutorul pentru a provoca aprinderea încărcăturii. **2.** A examina un bolnav prin percuție.

PERCUTÁNT, -Ă adj. (<fr. *percutant*) **1.** (Despre proiectile) Care explodează în momentul atingerii unui obstacol sau în urma unei percuții. **2.** *Perforator percutant* = perforator mecanic (folosit în mine) al cărui sfredel acționează prin lovituri.

PERCUTÓR s.n. (<fr. *percuteur*) **1.** Piesă a unor instalații tehnice care, prin percuție, pune în mișcare sau oprește diferite părți ale instalației. **2.** (La armele de foc, proiectile etc.) Piesă (în formă de cui) a mecanismului de aprindere, care percutează capsa cartușului sau a focosului, producînd aprinderea încărcăturii.

PERCÚȚIE s.f. (<fr. *percussion*) **1.** (FIZ.) Variație bruscă a vitezei unui corp în timpul unei ciocniri a acestuia, din cauza acțiunii de scurtă durată a unei forțe exterioare. **2.** (TEHN.) Lovire, ciocnire; șoc, zguduitură; spec. lovire cu percutorul a capsei unui cartuș sau a unui focos. **3.** (MED.) Metodă de examen clinic care constă în producerea unor sunete prin lovirea cu degetele sau cu un instrument special a unei regiuni a corpului și care, prin modificarea sonorității zonelor examinate, permite diagnosticarea prezenței unei matități anormale, constatarea măririi unui organ etc. **4.** (MUZ.) Procedeu de producere a sunetelor prin lovirea cu un ciocănel a unei membrane, a unei lame, a unor plăci metalice sau a unei corzi de la un instrument muzical. ◇ *Instrument de percuție* = instrument muzical care produce sunete prin percuție. ◆ Grupă a orchestrei alcătuită din instrumente de percuție.

PERDÁF s.n. (<tc. *perdah*) **1.** Radere de jos în sus, în contra direcției în care crește părul[1]. ◇ *A da* (sau *a trage*) *cuiva un perdaf* = a certa, a mustra foarte aspru pe cineva. **2.** (De obicei în construcție cu verbul "a da") Stropire sau presărare cu o pulbere fină (sau cu un lichid).

PERDÁNT, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *perdant*) (Persoană) care pierde (într-o competiție).

PERDEÁ s.f. (<tc. *perde*) **I. 1.** Obiect confecționat din diferite țesături, suspendat în fața unei ferestre, a unei uși etc., pentru a împiedica pătrunderea luminii sau vederea din exterior, în scop decorativ etc. ◇ Loc.adj. și adv. *Cu perdea* = (spus sau făcut) discret. *Fără perdea* = (spus sau făcut) direct, fără menajamente de ordin moral. ◆ Obiect confecționat din șiraguri lungi și dese de mărgele, atîrnat în dreptul unei intrări, în loc de ușă. ◆ (Înv.) Draperia de la ușa de intrare în camera domnitorului sau a vizirului. **2.** (Înv.) Cortină (la teatru). ◆ P.ext. Scenă sau act (dintr-o piesă de teatru). **3.** P.anal. Ceea ce are aspect de perdea; ceea ce acoperă vederea ca o perdea. ◆ Fig. Ceea ce împiedică înțelegerea, perceperea unui fapt, a unui fenomen etc. **II. 1.** Plantație forestieră (în fîșii late de 5-10 m) pentru protecția culturilor agricole (în silvostepă și în stepă) sau pentru protecția șoselelor și a căilor ferate împotriva înzăpezirii. ◆ Adăpost (de trestie) construit în jurul răsadnițelor pentru a le proteja împotriva vîntului. **2.** Adăpost (la stînă) construit din stuf, din nuiele etc. (deschis și neacoperit) pentru a proteja oile de vînt, de ploaie etc. **III.** (Pop.) Cataractă (la ochi).

PERDEGÍU s.m. (<*perdea*) Slujbaș însărcinat cu paza la ușa de la camera domnitorului sau a vizirului.

PERDELEGÍU s.m. (<*perdea*) **1.** Perdegiu. **2.** (Rar) Fabricant de perdele.

PERDITÁNȚĂ s.f. (<fr. *perditance*) Conductanța totală a rezistențelor izolației unei instalații electrice.

PERDÍȚIE s.f. (<fr. *perdition*, lat. *perditio, -onis*) Pierzanie; corupție.

PERÉCHE s.f. (lat. *paric(u)la*) **1.** Grup format din două ființe de același fel (ex. *o pereche de porumbei; o pereche de îndrăgostiți*). ◆ (Adverbial; cu valoare de num. distributiv; adesea la pl.) Doi cîte doi. ◆ Cuplu de dansatori. ◆ Grup format din două părți sau din două organe identice și simetrice ale (corpului) unei ființe (ex. *o priveau două perechi de ochi mirați*). **2.** Grup de două obiecte de același fel (ex. *o pereche de covrigi*). ◆ Grup de două obiecte de același fel, care se folosesc numai împreună, formînd o unitate (ex. *o pereche de pantofi; o pereche de ciorapi*). **3.** Fiecare dintre cele două ființe, dintre cele două obiecte etc. care formează un grup (unitar), considerate în raport cu cea de a doua ființă, cu cel de al doilea obiect etc.; ființă, obiect etc. care seamănă (și se potrivește) perfect cu altă ființă, cu alt obiect etc. **4.** Obiect alcătuit din două părți identice, dispuse simetric (ex. *o pereche de pantaloni; o pereche de ochelari*).

PEREGRÍN (PELEGRÍN) s.m. (<lat. *peregrinus*, fr. *pérégrin*, it. *pellegrino*) **1.** Nume dat de romani persoanelor care locuiau în provinciile imperiului și care nu aveau dreptul de a alege și de a fi alese. **2.** Pelerin (**1**). **3.** Pelerin (**2**).

PEREGRINÁ vb. I intranz. (<lat. *peregrinari*, fr. *pérégriner*) **1.** A merge în pelerinaj (**1**). **2.** A călători, cutreierînd diferite locuri (îndepărtate); a cutreiera, a perinda dintr-un loc în altul.

PEREGRINÁJ s.n. (<*peregrin*) **1.** Pelerinaj (**1**). **2.** Călătorie lungă (prin locuri îndepărtate); cutreierare, perindare dintr-un loc în altul.

PEREMPTÓRIU, -IE adj. (<lat. *peremptorius*, fr. *péremptoire*) **1.** (JUR.) Care aparține perempțiunii, privitor la perempțiune. **2.** Care nu poate fi tăgăduit, combătut; care nu poate fi pus la indoială.

PEREMPȚIÚNE s.f. (<lat. *peremptio, -onis*, fr. *péremption*; cf.lat. *perimere* "a distrage") (JUR.) Stingere a unui proces în fața unei instanțe din cauza lipsei de acțiune în termenul legal.

PERÉN, -Ă adj. (<lat. *perennis*, fr. *pérenne*) (Despre plante) Care trăiește și rodește mai mulți ani (fără a fi nevoie de o nouă însămînțare). ◆ Care are caracter stabil, de lungă durată sau permanent.

PERENITÁTE s.f. (<lat. *perennitas, -atis*, fr. *pérennité*) Însușirea de a fi peren; durabilitate, persistență.

PERÉTE s.m. (lat. *paries, -tis*) **1.** Element de construcție așezat vertical, cu grosimea mică în raport cu celelalte dimensiuni, făcut din zidărie, din lemn, din piatră etc., care are rolul de a limita, de a separa sau de a izola încăperile unei clădiri între ele sau de exterior și care susține planșeele, etajele, acoperișurile. **2.** Masiv pietros, lipsit de vegetație, care se înalță (aproape) vertical. **3.** Parte a unui obiect, a unui sistem tehnic asemănătoare, ca formă sau ca funcție, cu un perete, care separă sau izolează cavități ale unei piese sau spații ale unui sistem tehnic. **4.** (ANAT.) Structură anatomică (membranoasă, musculoasă sau osoasă) care înconjoară o cavitate a corpului sau desparte două cavități.

PERÉU s.n. (<fr. *perré*; cf.fr. *pierre* "piatră") Strat de piatră cu care se căptușesc taluzurile și șanțurile, pentru a le proteja împotriva eroziunilor și surpărilor de pămînt.

PERFÉCT, -Ă adj., s.n. (<lat. *perfectus*, germ. *perfekt*) **I.** Adj. **1.** Care întrunește toate calitățile cerute; care este desăvîrșit, ireproșabil, impecabil. ◇ *Gaz perfect* = gaz ale cărui molecule de dimensiuni neglijabile față de distanțele dintre ele nu exercită forțe de atracție una asupra alteia și care verifică, la orice temperatură, legile gazelor. *Număr perfect* = număr întreg egal cu suma divizorilor lui pozitivi. **2.** Deplin, complet; absolut. ◆ (Adverbial; eliptic) Foarte bine; sînt de acord. **II.** S.n. (GRAM.) Timp al verbului care exprimă o acțiune petrecută și încheiată în trecut. ◇ *Perfectul compus* = timp trecut care exprimă acțiunea fără a o raporta la momentul vorbirii sau raportînd-o, în anumite împrejurări, de acest moment ca un trecut mai îndepărtat; (în stilul oral) timp trecut care exprimă o acțiune mai îndepărtată de momentul vorbirii decît acțiunea exprimată prin perfectul simplu. *Perfectul simplu* = timp trecut care exprimă acțiunea fără a o raporta la momentul vorbirii sau raportînd-o la un trecut mai apropiat. *Mai mult ca perfectul* = timp trecut care exprimă o acțiune încheiată înaintea altei acțiuni petrecute tot în trecut.

PERFECTÁ vb. I tranz. (<*perfect*) A definitiva, a încheia (un acord, o tranzacție, o lucrare etc.).

PERFECTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *perfectible*) Care poate fi desăvîrșit, perfecționat.

PERFECTIBILITÁTE s.f. (<fr. *perfectibilité*) Însușirea sau faptul de a fi perfectibil.

PERFECTÍV, -Ă adj. (<fr. *perfectif*, germ. *perfektiv*) (Despre aspectul, sensul verbelor) Care exprimă acțiunea verbului eliminînd noțiunea de durată și de desfășurare, insistînd asupra începutului și sfîrșitului acțiunii; (despre verbe) care are acest aspect.

PERFECȚIONÁ vb. I tranz. și refl. (<fr. *perfectionner*) A (se) îmbunătăți calitativ; a (se) desăvîrși. ◆ A face să acumuleze sau a acumula (prin studiu sistematic) cunoștințe temeinice într-un domeniu.

PERFECȚIONÍSM s.n. (<fr. *perfectionnisme*) **1.** Tendință de a atinge perfecțiunea. **2.** (MED.) Tendință maladivă de a atinge imposibilul, care poate duce la obsesie.

PERFECȚIÚNE (PERFÉCȚIE) s.f. (<lat. *perfectio, -onis*, fr. *perfection*) Însușirea de a fi perfect; starea a ceea ce este perfect. ◆ Concr. Lucru sau ființă perfectă, desăvîrșită.

PERFÍD, -Ă adj. (<lat. *perfidus*, fr. *perfide*) **1.** (Despre oameni) Care ascunde răutate, viclenie, necinste, sub o înfățișare binevoitoare sau indiferentă; care este lipsit de cuvînt. **2.** (Despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor) Care, în ciuda aparențelor, trădează

răutate, viclenie. **3.** (Despre fenomene, lucruri) Care, în ciuda aparențelor, este periculos, vătămător; care ascunde un pericol nebănuit.

PERFIDÍE s.f. (<fr. *perfidie*) Trăsătură de caracter, faptă, manifestare care denotă răutate, viclenie, necinste, în ciuda aparențelor (binevoitoare).

PERFOLIÁT, -Ă adj. (<fr. *périfolié*) (Despre frunze sau peţioluri) Care înfăşoară tulpina astfel încît pare străpuns de ea.

PERFORÁ vb. I tranz. (<fr. *perforer*) A face o gaură care străpunge un material. ◆ A străpunge (pentru a marca) cu o maşină specială bilete, tichete, foi dintr-un registru etc. ◆ A face o gaură în mină. ◆ Tranz. şi refl. A (se) sparge, a (se) găuri ca urmare a unui proces patologic.

PERFORÁJ s.n. (<fr. *perforage*) Acţiunea de a perfora şi rezultatul ei; găurire, străpungere.

PERFORÁNT, -Ă adj. (<fr. *perforant*) Care perforează. ◆ (ANAT.; despre artere, tendoane etc.) Care străbate spaţiile dintre oase.

PERFORÁRE s.f. (<*perfora*) Acţiunea de a perfora şi rezultatul ei.

PERFORÁT[1] s.n. (<*perfora*) Perforare.

PERFORÁT[2], -Ă adj. (<*perfora*) **1.** Găurit, străpuns (prin lovire, prin sfredelire etc.). **2.** (Despre organe, ţesuturi) Găurit; cu orificii ca urmare a unui proces patologic.

PERFORATÓR, -OÁRE s.n., s.m. şi f. (<fr. *perforateur*) **1.** S.n. Unealtă, aparat, maşină care serveşte la perforat[1]. ◆ Maşină folosită la forarea găurilor de mină prin sfărîmarea şi mărunţirea rocii. ◆ Aparat pentru perforarea burlanelor care căptuşesc găurile de sondă în dreptul stratului petrolifer sau gazifer şi al canalelor de drenare către sondă a fluidelor din acest strat. ◆ (TELEC.) Dispozitiv pentru perforarea unei bande, după un anumit cod, care respectă corespondenţa dintre perforaţiile realizate şi un sistem de simboluri, folosit în calculatoare, comunicaţii telegrafice etc. ◆ Aparat (în mijloacele de transport) pentru perforarea biletelor de călătorie. **2.** S.m. şi f. Persoană care se ocupă cu perforarea unei piese, a unui perete de stîncă etc.

PERFORÁŢIE s.f. (<fr. *perforation*) Perforare; concr. gaură făcută prin perforare. ◆ (MED.) Găurire a unui organ, a unui ţesut, a unei membrane în urma unui proces patologic; concr. orificiul astfel apărut.

PERFORMÁNŢĂ s.f. (<fr. *performance*) Rezultat prestigios obţinut de un sportiv sau de o echipă într-o întrecere sportivă; p.ext. realizare deosebită într-un domeniu de activitate (practică). ◆ Rezultatul cel mai bun obţinut de un sistem tehnic, de o maşină, de un aparat etc.

PERFORMÉR, -Ă s.m. şi f. (<engl. *performer*) Sportiv, echipă etc. care realizează o performanţă într-o întrecere.

PERFÚZIE s.f. (<fr. *perfusion*) Procedeu terapeutic care constă în introducerea lentă şi continuă, picătură cu picătură, a sîngelui sau a unei soluţii medicamentoase în venă sau în ţesutul subcutanat.

PERFUZÓR s.n. (<fr. *perfuseur*) Instrument folosit pentru perfuzie.

PERGAMÉNT s:n. (<lat. *pergamentum*) **1.** Piele netăbăcită (de oaie, de viţel etc.) preparată special, folosită în trecut, în loc de hîrtie, pentru a se putea scrie pe ea. **2.** Document, text etc. scris pe pergament. **3.** Hîrtie de tip special, translucidă, rezistentă şi impermeabilă la apă şi la grăsimi, cu aspect asemănător pergamentului, folosită mai ales la ambalarea alimentelor; hîrtie pergaminată.

PERGAMINÁTĂ adj. (cf.it. *pergamenato*) *Hîrtie pergaminată* = pergament (**3**).

PERGAMÚT, -Ă (BERGAMÚT, -Ă) adj. (<ngr. *perghamoto*, fr. *bergamote*) *Păr pergamut* = varietate de păr cu fructele galbene, zemoase şi parfumate. *Pară pergamută* (şi substantivat, f.) = fructul varietăţii de păr descrise mai sus.

PERGÓLĂ s.f. (<it., fr. *pergola*) Construcţie într-un parc sau într-o grădină, formată dintr-unul sau din mai multe şiruri de stîlpi care susţin o reţea de grinzi de lemn, orizontale ori în arc (formînd o galerie deschisă), pe care se ridică plante agăţătoare decorative; galerie de plante agăţătoare susţinute de o astfel de construcţie.

PERHIDRÓL s.n. (<fr. *perhydrol*) Denumire comercială pentru soluţia de peroxid de hidrogen, folosită ca dezinfectant (în medicină), în cosmetică şi ca decolorant.

PERI- (<fr. *péri-*; cf.gr. *peri* "împrejur") Element prim de compunere care are semnificaţia "în jurul".

PERIÁ vb. I (<*perie*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) curăţa (de praf, de noroi etc.) cu ajutorul periei. ◆ A(-şi) netezi părul cu peria de cap. **2.** Tranz. A pieptăna fuiorul de in sau de cînepă ieşit din ragilă pentru a-l curăţa de impurităţi; a scărmăna. **3.** Tranz. Fig. A stiliza, a îmbunătăţi o lucrare literară, ştiinţifică etc. **4.** Tranz. Fig. A flata, a linguşi pe cineva (pentru a obţine anumite favoruri).

PERIÁNT s.n. (<fr. *périanthe*; cf.gr. *peri* "împrejur"+*anthos* "floare") Înveliş floral, cu rol protector, format dintr-un număr variabil de frunzuliţe modificate, libere sau concrescute, adesea colorate, care poate fi simplu (avînd caliciul şi corola de aceeaşi culoare) şi dublu (avînd caliciul şi corola de culori diferite).

PERIARTERÍTĂ s.f. (<fr. *périartérite*) (Boală caracterizată printr-o) inflamaţie a tunicii externe a arterelor, care se poate extinde la toate straturile peretelui arterial.

PERIARTRÍTĂ s.f. (<fr. *périarthrite*) Inflamaţie a ţesuturilor din jurul unei articulaţii.

PERIBÓL s.n. (<fr. *péribole*; cf.gr. *peribolos*) **1.** Spaţiu sacru în jurul templelor greceşti şi romane, care era înconjurat cu statui votive. **2.** Incintă exterioară a unor edificii sacre.

PERICÁRD s.n. (<fr. *péricarde*; cf.gr. *peri* "împrejur"+*kardia* "inimă") **1.** Înveliş al inimii. ◇ *Pericard fibros* = înveliş exterior al inimii, cu rol protector şi de fixare. *Pericard seros* = membrană alcătuită din două foiţe, prima parietală, aderentă la pericardul fibros, şi a doua viscerală, aderentă de peretele muscular al inimii. **2.** Încăpere în jurul inimii, la moluşte şi la artropode, derivată, în procesul evoluţiei, din cavitatea generală.

PERICÁRDIC, -Ă adj. (<fr. *péricardique*) Care aparţine pericardului, care se referă la pericard. ◇ *Cavitate pericardică* = spaţiu virtual, la vertebrate, mărginit de foiţa parietală şi de foiţa viscerală.

PERICARDÍTĂ s.f. (<fr. *péricardite*) Inflamaţie acută sau cronică a pericardului.

PERICÁRP s.n. (<fr. *péricarpe*, lat. *pericarpium*; cf.gr. *peri* "împrejur"+*karpos* "fruct") Ansamblul straturilor de ţesuturi care alcătuiesc pereţii fructului.

PERICARPÁTIC, -Ă adj. (<*peri-*+*carpatic*) (Despre forme de relief) Care se află în jurul munţilor Carpaţi.

PERICÉNTRU s.n. (<fr. *péricentre*, engl. *pericentre*) (ASTR.) Punct de orbita unui corp ceresc situat la cea mai mică depărtare de corpul ceresc central în raport cu care se face mişcarea.

PERICÍCLU s.n. (<fr. *péricycle*) Strat extern al cilindrului central al rădăcinii sau al tulpinii plantelor din care se diferenţiază rădăcinile laterale sau razele medulare şi mugurii adventivi.

PERICLÁZ s.n. (<fr. *périclase*) Oxid natural de magneziu (MgO), cristalizat în sistemul cubic.

PERICLÍN s.n. (<fr. *péricline*) **1.** Totalitatea frunzelor sau bracteelor care formează involucrul florilor din familia compozitelor. **2.** (GEOL.) Zonă de apropiere şi de unire a formaţiunilor de pe cele două flancuri ale cutelor.

PERICLINÁL, -Ă adj. (<fr. *périclinal*) (GEOL.) Care aparţine periclinului, care se referă la periclin.

PERICLITÁ vb. I tranz. (<fr. *péricliter*, lat. *periclitari*; cf.lat. *periculum* "pericol") A pune în pericol; a primejdui.

PERICLITÁTE s.f. (<*periclita*) Caracterul a ceea ce este pus în pericol.

PERÍCOL s.n. (<lat. *periculum*, it. *pericolo*; cf.gr. *pericolon*) Situaţie, stare, întîmplare etc. care (poate) pune în primejdie viaţa, integritatea cuiva sau a ceva; primejdie.

PERICÓPĂ s.f. (<germ. *Perikope*) Pasaj din *Biblie* care cuprinde o povestire sau o parabolă şi care se citeşte în cadrul slujbei.

PERICRANIÁN, -Ă adj. (<*pericraniu*) Care aparţine pericraniului, privitor la pericraniu.

PERICRÁNIU s.n. (<ngr. *perikranion*, fr. *péricrâne*) Periostul suprafeţei externe a craniului.

PERICULÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *periculosus*, it. *pericoloso*) Care prezintă o primejdie; primejdios.

PERICULOZITÁTE s.f. (<*periculos*) Însuşirea sau faptul de a fi periculos.

PERIDÉRM s.n. (<fr. *périderme*; cf.gr. *peri* "împrejur"+*derma* "piele") **1.** (ANAT.) Partea superficială a epidermei fetale. **2.** (BOT.) Totalitatea ţesuturilor protectoare care înlocuiesc epiderma.

PERIDÓT s.m. (<fr. *péridot*) Silicat natural de magneziu şi de fier, cristalizat, verzui-măsliniu, galben sau incolor, cu luciu sticlos; olivină.

PERIDOTÍT (PERIDOTÍTĂ) s.n. (s.f.) (<fr. *péridotite*, germ. *Peridotite*) Rocă intrusivă în care predomină peridotul.

PERIDRÓM s.n. (<fr. *péridrome*) **1.** Spaţiu exterior cuprins între peretele naosului şi colonada unui templu antic. **2.** Galerie acoperită, situată la nivelul pămîntului, care înconjoară un edificiu, servind ca loc de plimbare.

PÉRIE s.f. (cf.sl. *perije*) **1.** Obiect format dintr-un suport pe care sînt fixate fire (scurte) de păr de animale, fire de sîrmă, fire sintetice

etc. şi care serveşte la frecat, la curăţat, la netezit etc. ◆ Fig. Om linguşitor. **2.** Unealtă sau organ de maşină asemănătoare cu o perie, folosit la curăţarea, netezirea etc. suprafeţei unui corp. ◆ (TIPOGR.) Unealtă asemănătoare cu o perie, cu care se bate hîrtia aşezată pe şpalt pentru a imprima pe ea textul; p.ext. text astfel imprimat, folosit pentru corectură. **3.** Piesă componentă a maşinilor electrice, care realizează contactul electric alunecător cu colectorul sau cu inelele de contact.

PERIÉC s.m. (<fr. *périèque*; cf.gr. *peri* "împrejur"+*oikein* "a locui") (În Sparta antică) Persoană care aparţinea unei categorii sociale formate din oameni liberi (agricultori, meşteşugari, negustori), care se bucurau de drepturi civile, dar erau lipsiţi de drepturi politice.

PERIÉR, -Ă s.m. şi f., s.n. (<*perie*) **1.** S.m. şi f. Persoană care confecţionează sau vinde perii, pensule, bidinele. **2.** S.n. Săculeţ în care se ţin periile.

PERIERÍE s.f. (<*perier*) Atelier în care se confecţionează (sau se vînd) perii.

PERIESOFAGIÁN, -Ă adj. (<fr. *péri-oesophagien*) Care este situat în jurul esofagului. ◇ *Inel periesofagian* = cordon nervos situat în jurul esofagului, la viermii platelminţi.

PERIFARINGIÁN, -Ă adj. (<fr. *peripharyngien*) Care este situat în jurul faringelui. ◇ *Inel perifaringian* = inel format din ganglioni nervoşi, situat în jurul faringelui, la amfineure.

PERIFÉRIC, -Ă adj. (<fr. *périphérique*) **1.** Care se află în periferie (**1**); de margine. **2.** Care aparţine periferiei (**2**), care ţine de periferie; privitor la periferie; situat în periferie; specific periferiei. ◆ Fig. Neînsemnat, fără importanţă; secundar.

PERIFERÍE, s.f. (<lat. *peripheria*, fr. *périphérie*, germ. *Peripherie*; cf.gr. *periphereia* "circumferinţă") **1.** Ţinut mărginaş al unei ţări, al unei provincii etc. (în raport cu centrul sau cu capitala). ◇ Loc. adj. *De periferie* = provincial. **2.** Cartier situat la marginea oraşului (în raport cu centrul); mahala. ◇ Loc. adj. *De periferie* = periferic (**2**); fig. de mică importanţă; de calitate proastă.

PERIFLEBÍTĂ s.f. (<fr. *périphlébite*, engl. *periphlebitis*) (Boală caracterizată printr-o) inflamaţie a tunicii externe a venelor, care se poate extinde la ţesutul înconjurător.

PERIFRÁSTIC, -Ă adj. (<fr. *périphrastique*, germ. *periphrastisch*) (Despre enunţuri) Care este exprimat prin perifrază; care conţine perifraze. ◇ *Formă (verbală) perifrastică* = formă (verbală) compusă cu un verb auxiliar.

PERIFRÁZĂ s.f. (<ngr. *periphrasis*, lat. *periphrasis*, fr. *périphrase*, germ. *Periphrase*; cf.gr. *peri* "împrejur"+*phrasis* "vorbire") Procedeu gramatical şi stilistic de exprimare prin mai multe cuvinte a ceea ce poate fi redat printr-un singur cuvînt sau printr-o sintagmă (pentru a sublinia anumite semnificaţii sau pentru a evita echivocul); grup de cuvinte care înlocuieşte un cuvînt sau o sintagmă.

PERIGÉU s.n. (<lat. *perigaeum*, fr. *périgée*; cf.gr. *peri* "împrejur"+*ge* "pămînt") Punct în care un astru sau un satelit, în mişcarea lor orbitală, se află cel mai aproape de Pămînt. ◆ Moment, timp în care un astru sau un satelit se află în acest punct.

PERIGÍN, -Ă adj. (<fr. *périgyne*) (Despre corole, stamine) Care este situat pe caliciu, formînd un cerc în jurul ovarului.

PERIGINÍE s.f. (<fr. *périgynie*) Însuşirea de a fi perigin.

PERIGLACIÁR, -Ă adj. (<fr. *périglaciaire*) **1.** *Zonă* (sau *regiune*) *periglaciară* = regiune la periferia gheţarilor (pleistoceni şi actuali), caracterizată prin climă, procese şi forme de relief specifice, determinate de condiţii fizico-geografice. **2.** Care aparţine zonei periglaciare, privitor la zona periglaciară.

PERIGÓN s.n. (<fr. *périgone*, lat. *perigonium*) Înveliş floral nediferenţiat în caliciu şi în corolă.

PERIHÉLIU s.n. (<lat. *perihelium*, fr. *périhélie*; cf.gr. *peri* "împrejur"+*helios* "soare") Punct în care o planetă, o cometă etc., în mişcarea lor în jurul Soarelui, se află cel mai aproape de acesta. ◆ Moment, timp în care o planetă, o cometă etc. se află în acest punct.

PERIHEPÁTIC, -Ă adj. (<fr. *périhépatique*) Care este situat în jurul ficatului; privitor la această regiune.

PERIINTESTINÁL, -Ă adj. (<fr. *périintestinal*) Care este situat în jurul intestinului; privitor la această regiune.

PERILARINGIÁN, -Ă adj. (<fr. *périlaryngien*) Care este situat în jurul laringelui; privitor la această regiune.

PERILÍMFĂ s.f. (<fr. *périlymphe*) Lichid care se găseşte între labirintul osos şi cel membranos al urechii interne.

PERILOBULÁR, -Ă adj. (<fr. *périlobulaire*) (ANAT.) Care este situat în jurul lobilor. ◇ *Arteră perilobulară* = ramificaţie a arterei hepatice din care se desprinde o reţea de capilare care pătrund în interiorul lobului hepatic.

PERIMÁ vb. I refl. (<lat. *perimere*, fr. *périmer*) **1.** (JUR.; despre acţiuni, căi de atac, procese etc.) A se stinge (în faţa unei instanţe) din cauza depăşirii termenului legal. **2.** (Despre idei, concepţii etc.) A se învechi, a se demoda, a ieşi din uz.

PERIMÉT s.n. (<rus. *peremet*) Frînghie de care se prind cîrligele carmacelor de pescuit.

PERIMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *périmétrique*) Care se referă la perimetru, care ţine de perimetru; care este cuprins într-un perimetru; format de un perimetru.

PERIMETRÍTĂ s.f. (<fr. *périmétrite*) Inflamaţie (infecţioasă) a membranei care înveleşte uterul.

PERIMÉTRU s.n. (<ngr. *perimetros*, fr. *périmètre*, germ. *Perimeter*; cf.gr. *peri* "împrejur"+*metron* "măsură") **1.** Suma tuturor lungimilor laturilor unui poligon sau ale unei figuri geometrice plane închise; linie închisă care mărgineşte o suprafaţă. **2.** Suprafaţă cuprinsă într-un perimetru. ◆ Limită a teritoriului unei localităţi, al unei zone, al unei parcele etc. **3.** (MED.) Instrument pentru determinarea cîmpului vizual sau a circumferinţei unui dinte.

PERIMÍSIU s.n. (<fr. *périmysium*; cf.gr. *peri* "împrejur"+*mys* "muşchi") (ANAT.) Ţesut care înveleşte muşchiul şi care se prelungeşte în grosimea lui prin septuri.

PERINATÁL, -Ă adj. (<fr. *périnatal*) Care se referă la circumstanţele unei naşteri; care are loc în jurul unei naşteri.

PERINDÁ vb. I (<*pe*+*rînd*) **1.** Refl. A trece unul după altul, a se succeda (în spaţiu, în timp); p.ext. a circula (unul după altul). **2.** Tranz. (Reg.) A trece de la unul la altul; a lua pe rînd.

PERINEÁL, -Ă adj. (<fr. *périnéal*) Care aparţine perineului; care ţine de perineu, referitor la perineu.

PERINEFRÍTĂ s.f. (<fr. *périnéphrite*) Inflamaţie acută (infecţioasă) a ţesutului care înconjoară rinichii; boală care constă în această inflamaţie.

PERINEFRÍTIC, -Ă adj. (<fr. *périnéphrétique*) Care se află în regiunea sau în apropierea rinichilor, privitor la această regiune.

PERINEOGRAFÍE s.f. (<fr. *périnéographie*) (MED.) Radiografie a regiunii perineale.

PERINEORAFÍE s.f. (<fr. *périnéoraphie*) (MED.) Refacere chirurgicală a rupturii de perineu.

PERINÉRV s.n. (<fr. *périnerf*) (ANAT.) Ţesut conjunctiv care uneşte fasciculele secundare ale fibrelor nervoase.

PERINÉU s.n. (<lat. *perineos*, fr. *périnée*; cf.gr. *perineos*) (ANAT.) Porţiune cuprinsă între anus şi scrot la bărbaţi şi între anus şi vagin la femei, închizînd bazinul în partea inferioară.

PERINEVRÍTĂ s.f. (<fr. *périnévrite*) (MED.) Inflamaţie a perineului.

PERINÍŢĂ s.f. (<*pernă*) Numele unui dans popular românesc, asemănător cu hora, în care un băiat iese în centrul cercului, îşi alege o fată cu care îngenunchează (pe o pernă sau pe o batistă) şi o sărută, fata urmînd să facă acelaşi lucru cu alt băiat; melodie după care se execută acest dans.

PERINÓC s.n. (<rus. *perenoga*) Bucată de lemn fixată deasupra osiei, pe care se sprijină dricul carului sau al căruţei.

PERIOÁDĂ s.f. (<lat. *periodus*, ngr. *periodos*, fr. *période*; cf.gr. *peri* "împrejur"+*hodos* "drum") **1.** Interval de timp în cursul căruia se desfăşoară anumite fenomene sau evenimente. ◆ Subdiviziune a timpului geologic, mai mică decît era, marcată de fenomene geologice, căreia îi corespunde în spaţiu un sistem de straturi. ◆ *Perioadă de vegetaţie* = interval de timp în care are loc ciclul biologic al plantelor în funcţie de factorii climatici şi de specificul fiecăreia dintre ele. ◆ (FIZ.) *Perioadă de înjumătăţire* = interval de timp necesar pentru dezintegrarea a jumătate din nucleii unui izotop radioactiv. ◆ (CHIM.) *Perioadă de inducţie* = interval de timp după care o reacţie în lanţ începe să se desfăşoare cu viteza corespunzătoare condiţiilor respective. **2.** Interval de timp care se scurge între cele două momente în care se reproduce un fenomen astronomic; interval de timp după care un astru, în mişcarea sa, se află în aceeaşi poziţie, situaţie faţă de un anumit reper. **3.** (FIZ.) Interval de timp după care se repetă un fenomen (variabil), reproducîndu-se consecutiv valorile unei mărimi caracteristice acestui fenomen; durata fiecăreia dintre succesiunile de stări identice care alcătuiesc un fenomen periodic. **4.** Interval de timp dintre două accese ale unei boli. **5.** (MAT.) Intervalul creşterii minime a variabilei independente, după care se reproduc, în aceeaşi ordine, aceleaşi valori ale unei mărimi periodice. ◆ Mulţimea numerelor de o cifră care se repetă infinit într-o fracţie zecimală. **6.** (CHIM.)

Fiecare dintre cele şapte rînduri în care sînt aranjate, în ordinea maselor atomice crescătoare, elementele chimice din tabelul periodic al lui Mendeleev. **7.** Frază amplă, cu caracter unitar şi armonios, cu simetrie structurală. **8.** Parte unitară dintr-o compoziţie muzicală, formată, de obicei, din două sau din mai multe fraze.

PERIÓDIC, -Ă adj. (<lat. *periodicus*, ngr. *periodikos*, fr. *périodique*) **1.** Care se repetă (regulat) după anumite intervale de timp (egale); care constă în parcurgerea repetată a aceleiaşi succesiuni de stări în intervale de timp egale. ◇ *Vulcani periodici* = vulcani care devin activi la anumite intervale de timp. *Ploi periodice* = ploi care cad la intervale regulate de timp sau care cad într-o anumită perioadă a anului. *Vînturi periodice* = vînturi care îşi schimbă direcţia după un anumit interval de timp sau care bat regulat într-o anumită regiune, în anumite perioade ale anului. (FIZ.) *Mişcare periodică* = mişcare a unei particule, care se repetă după un anumit interval de timp. *Publicaţie periodică* (şi substantivat, n.) = publicaţie care apare la intervale regulate (săptămînal, bilunar, lunar, trimestrial). (MAT.) *Funcţie periodică* = funcţie care admite o perioadă. *Fracţie (zecimală) periodică* = fracţie zecimală în care, începînd de la un anumit şir, se repetă la infinit o anumită cifră sau un grup de cifre. (CHIM.) *Sistemul periodic al elementelor* = clasificare a elementelor chimice după proprietăţile lor fundamentale (greutate atomică, număr atomic). A fost realizat de D.I.Mendeleev, după descoperirea legii periodicităţii, în 1869. *Tabelul* (sau *tabloul*) *periodic al elementelor* = tabel care cuprinde elementele chimice, dispuse în şapte şiruri orizontale şi nouă coloane verticale, potrivit sistemului periodic. A fost întocmit de D.I.Mendeleev şi completat, în urma descoperirilor ulterioare, de A. van der Broeck, H.G.Moseley şi N.Bohr. ◆ (Despre boli) Care se manifestă prin accese intermitente ce revin la intervale egale; (despre manifestări ale bolilor) care revine la intervale regulate. **2.** (ASTR.) Care se referă la o perioadă (**2**); care ţine una sau mai multe perioade.

PERIODICITÁTE s.f. (<fr. *périodicité*) Însuşire a unui fenomen, a unei acţiuni, a unei mărimi de a fi periodică; repetare periodică a unei acţiuni, a unui fenomen, a valorilor unei mărimi. ◇ *Legea periodicităţii* = lege chimică conform căreia proprietăţile fizice şi chimice ale elementelor chimice variază periodic în funcţie de numărul lor atomic. *Periodicitatea elementelor* = repetare a proprietăţilor fizice şi chimice la elementele chimice cu structură analoagă şi cu număr atomic diferit, care sînt cuprinse în aceeaşi coloană din tabelul periodic al elementelor. *Periodicitate de rodire* sau *periodicitatea rodirii* = proprietate a pomilor fructiferi de a alterna un an de rod bogat cu unul de rod scăzut.

PERIODIZÁ vb. I tranz. (<*perioadă*) A împărţi pe perioade o disciplină cu caracter istoric, o ştiinţă socială etc.

PERIODÓNT s.n. (<fr. *périodonte*) (ANAT.) Parodonţiu moale.

PERIODONTÍTĂ s.f. (<fr. *périodontite*) Inflamaţie a periostului dintelui.

PERIONÍXIS s.n. (<fr. *périonyxis*; cf.gr. *peri* "împrejur"+*onyx* "unghie") Îmbolnăvire a pielii din jurul unghiei (provocată de stafilococi sau de ciuperci).

PERIÓST s.n. (<fr. *périoste*; cf.gr. *peri* "împrejur"+*osteon* "os") Membrană conjunctiv-fibroasă, vascularizată şi inervată, care înveleşte osul, cu excepţia părţilor acoperite de cartilaj, la nivelul căreia se realizează creşterea în grosime a osului şi formarea calusului, după fracturi. ◆ *Periost alveolar* = ţesut conjunctiv-fibros care se află în spaţiul dintre alveola dentară şi rădăcina dintelui şi care fixează rădăcina în alveolă.

PERIOSTÍTĂ s.f. (<fr. *périostite*) Inflamaţie a periostului; boală care se manifestă prin această inflamaţie.

PERIOSTÓZĂ s.f. (<fr. *périostose*) Inflamaţie sau îngroşare a periostului în urma unei periostite (cronice).

PERIOVARIÁN, -Ă adj. (<fr. *périovarien*) Care este situat în jurul ovarului; care se referă la această regiune.

PERIPANCREATÍTĂ s.f. (<fr. *péripancréatite*) Inflamaţie a ţesutului din jurul pancreasului.

PERIPATÉTIC, -Ă adj. (<lat. *peripateticus*, fr. *péripatétique*; cf.gr. *peripatetikos* <*peripatein* "a se plimba") Care este întemeiat de Aristotel, care urmează doctrina lui Aristotel; care priveşte doctrina lui Aristotel şi a şcolii lui. ◇ *Şcoală peripatetică* = şcoală filozofică în Grecia antică (sec. 4 î.Hr. - sec. 3 d.Hr.), întemeiată de Aristotel şi denumită astfel pentru că acesta purta discuţii cu discipolii plimbîndu-se. ◆ (Substantivat) Peripatetician.

PERIPATETICIÁN s.m. (<fr. *péripatéticien*) Adept al peripatetismului; p.ext. intelectual căruia îi place să discute plimbîndu-se.

PERIPATETÍSM s.n. (<fr. *péripatétisme*) Doctrina filozofică a lui Aristotel şi a adepţilor lui.

PERIPATETIZÁ vb. I intranz. (<*peripatetic*) A discuta probleme de filozofie sau de ştiinţă plimbîndu-se (după obiceiul lui Aristotel).

PERIPEŢÍE s.f. (<fr. *péripétie*; cf.gr. *peripeteia* "eveniment neprevăzut") Întîmplare sau serie de întîmplări, de incidente, de schimbări neprevăzute, impresionante (şi neplăcute) prin care trece cineva. ◆ Şir de întîmplări neprevăzute şi impresionante, prezentate într-o operă literară.

PERÍPLU s.n. (<fr. *périple*, lat. *periplus*; cf.gr. *peri* "împrejur"+*plein* "a naviga") Călătorie lungă pe mări şi pe oceane; p.ext. călătorie lungă (şi anevoioasă).

PERIPTÉR s.n. (<ngr. *peripteros*, fr. *périptère*; cf.gr. *peri* "împrejur"+*pteron* "aripă") Edificiu înconjurat pe toate părţile cu un şir de coloane.

PERISÁBIL, -Ă adj. (<fr. *périssable*) (Mai ales despre alimente) Care este supus alterării, degradării etc.; care îşi păstrează calităţile un timp limitat.

PERISABILITÁTE s.f. (<*perisabil*) Însuşirea sau starea a ceea ce este perisabil. ◆ Scădere cantitativă care se produce la unele mărfuri din cauza evaporării, uscării etc.

PERISCÓP s.n. (<fr. *périscope*; cf.gr. *peri* "împrejur"+*skopein* "a examina") Instrument optic în care razele de lumină sînt deviate de la linia dreaptă cu ajutorul oglinzilor sau al prismelor cu reflexie totală şi care serveşte la observarea cîmpului de operaţii dintr-o tranşee, dintr-un submarin etc. (inaccesibil ochiului observatorului).

PERISCÓPIC, -Ă adj. (<fr. *périscopique*) (Despre lentile) Care are una din feţe plană sau concavă şi cealaltă convexă; care aparţine unui periscop, care este montat la un periscop.

PERISFÉRĂ s.f. (<fr. *périsphère*; cf.gr. *peri* "împrejur"+*sphaira* "sferă") Înveliş intern al pămîntului, care se întinde de la adîncimea de 100 km pînă la 1200 km şi care este constituit, în cea mai mare parte, din compuşi ai siliciului şi ai magneziului; sima.

PERISÍP s.n. (GEOGR.) Fîşie de pămînt la malul mării care închide un liman sau o lagună; cordon litoral.

PERISÍSTOLĂ s.f. (<fr. *périsystole*) Interval de timp între sistolă şi diastolă.

PERISODACTÍL s.n. (<fr. *périssodactyle*; cf.gr. *perissos* "superfluu"+*daktylos* "deget") (La pl.) Ordin de mamifere erbivore care au un număr impar de degete, degetul median fiind mai dezvoltat; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin (ex. *rinocerul, tapirul, calul*).

PERISPÉRM s.n. (<fr. *périsperme*) (BOT.) Ţesut vegetal care acumulează substanţele nutritive de origine nucleară aflate în unele seminţe ale plantelor.

PERISPOMÉN s.n. (<ngr. *perispomeni*) Accent circumflex în limba greacă; cuvînt care poartă accent circumflex pe silaba finală.

PERISTÁLTICĂ adj. (<fr. *péristaltique*; cf.gr. *peristellein* "a acoperi, a înfăşura") *Mişcare peristaltică* = peristaltism.

PERISTALTÍSM s.n. (<fr. *péristaltisme*) Mişcare de contracţie şi de relaxare periodică a musculaturii stomacului şi a intestinului, care se propagă sub formă de unde, în acelaşi sens (de la cardie la pilor), provocînd înaintarea alimentelor în tubul digestiv; mişcare peristaltică. ◆ Mişcare de contracţie a muşchilor inimii, care se propagă ondulatoriu.

PERISTÍL s.n. (<fr. *péristyle*; cf.gr. *peri* "împrejur"+*stylos* "coloană") **1.** Galerie formată dintr-un şir de coloane (sau de stîlpi), care mărgineşte un edificiu, o grădină, o sală; ansamblul acestor coloane. **2.** A doua curte interioară a clădirilor romane, închisă şi mărginită de porticuri şi rezervată vieţii familiale.

PERISTÓM s.n. (<fr. *péristome*; cf.gr. *peri* "împrejur"+*stoma* "deschidere") (ZOOL.) Orificiu bucal sau regiunea din jurul acestuia, la unele nevertebrate. ◆ (La gasteropode) Regiune din jurul cochiliei, care secretă o substanţă din care se formează cochilia.

PERIŞOÁRĂ s.f. (<*pară*[2]) **1.** Diminutiv al lui pară. **2.** (Mai ales la pl.) Preparat de formă sferică, din carne tocată amestecată cu orez (şi cu alte adaosuri), folosit (fiert) în alimentaţie.

PERIŞÓR[1] s.m. (<*păr*[1]) **1.** Diminutiv al lui păr[1]. **2.** Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunzele ovale şi păroase (*Elymus asper*). **3.** Plantă erbacee, cu frunzele late, acoperite cu peri scurţi şi cu florile mici, roşietice (*Circaea alpina*). **4.** *Perişor absorbant* = fiecare dintre părţile rădăcinii plantelor care ia naştere din celulele rădăcinii şi care are rol de absorbţie.

PERIŞÓR[2] s.m. (<*păr*[2]) **1.** Diminutiv al lui

păr[2]. **2.** Plantă erbacee cu frunzele ovale, cu florile albe-verzui şi cu fructul o capsulă (*Pyrola secunda*). **3.** Plantă cu florile roz sau albe, cu corola globuloasă, închisă (*Pyrola minor*).

PERITEÁG s.n. (<rus. *pereteaga*) Unealtă de pescuit alcătuită din trei perimete.

PERITERÉSTRU, -Ă adj. (<*peri-*+*terestru*) Care se află, se petrece în jurul Pămîntului.

PERITIFLÍTĂ s.f. (<fr. *péritythplite*) Boală care constă în inflamarea peritoneului din regiunea cecului.

PERITOMÍE s.f. (<fr. *péritomie*; cf.gr. *peri* "împrejur"+*tome* "tăiere") (MED.) Excizie a unei porţiuni de conjunctivă din jurul corneei pentru tratamentul panusului.

PERITONEÁL, -Ă adj. (<fr. *péritonéal*) Care aparţine peritoneului, privitor la peritoneu.

PERITONEOSCÓP s.n. (<fr. *péritonéoscope*) (MED.) Laparoscop.

PERITONEOSCOPÍE s.f. (<fr. *péritonéoscopie*) (MED.) Examen endoscopic al cavităţii abdominale.

PERITONÉU s.n. (<lat. *peritonaeum*; cf.gr. *peritonaion* <*peri* "împrejur"+*teinen* "a întinde") Membrană seroasă subţire, care căptuşeşte pereţii cavităţii abdominale şi acoperă organele din această cavitate.

PERITONÍTĂ s.f. (<fr. *péritonite*) Boală infecţioasă care constă în inflamarea acută, rar cronică, a peritoneului.

PERIUNGHIÁL, -Ă adj. (<*peri*+*unghial*) Care este situat în jurul unei unghii.

PERIVASCULÁR, -Ă adj. (<fr. *périvasculaire*) (ANAT.) Care este situat în jurul vaselor.

PERJ s.m. (<*perjă*) Varietate de prun.

PÉRJĂ s.f. Specie de prună a cărei pulpă se desface uşor de pe sîmbure.

PERL subst. (<germ. *Perl*) (TIPOGR.) Corp de literă avînd mărimea de cinci puncte tipografice.

PERLÁ vb. I (<fr. *perler*) **1.** Intranz. A forma picături; a se scurge sub formă de picături. **2.** Tranz. A împodobi cu perle. **3.** Tranz. (TIPOGR.) A acoperi suprafaţa unei tipărituri cu picături de cerneală.

PÉRLĂ s.f. (<fr. *perle*, it. *perla*, germ. *Perle*) **1.** Piatră semipreţioasă, de culoare argintie, cu luciu sidefiu, cu formă sferică (şi dimensiuni milimetrice), produsă de anumite scoici în manta, sub cochilie, care este alcătuită din straturi concentrice de sidef (depuse ca o reacţie de izolare în jurul unui grăunte de nisip sau al unui parazit) şi care este folosită ca podoabă; mărgăritar. Este simbol lunar, legat de apă şi de femeie. ◆ Imitaţie a acestei pietre, folosită ca podoabă. ◆ Fig. Persoană sau lucru de mare valoare. ◆ Fig. (Ir.) Eroare grosolană (şi ridicolă). **2.** Element ornamental de formă sferică, folosit la decorarea unor muluri arhitecturale. **3.** *Perlă de Csaba* = soi timpuriu de viţă de vie, originar din Ungaria, care are ciorchinii cilindrici sau conici, boabele îndesate albe-verzui, cu pieliţa subţire şi cu aromă tămîioasă.

PERLINGUÁL, -Ă adj. (<germ. *perlingual*) (Despre medicamente) Care se administrează fiind pus pe limbă sau sub limbă, pentru a fi resorbit imediat de mucoasa linguală şi pentru a se asigura o acţiune cît mai rapidă.

PERLÍT, -Ă s.n., s.f. (<fr. *perlite*, germ. *Perlit*, rus. *perlit*) **1.** S.n. Material de construcţie cu structură spongioasă fină, care se obţine din sticlă vulcanică şi care este folosit la executarea unor tencuieli termoizolante. **2.** S.f. Constituent structural al oţelurilor, format din ferită şi cementită.

PERLÓN s.n. (<fr. *perlon*, germ. *Perlon*) Fibră textilă sintetică, de tipul relonului.

PERMANÉNT, -Ă adj. (<fr. *permanent*; cf.lat. *permanens, -ntis*) **1.** Care există, care durează, care se petrece fără întrerupere un anumit interval de timp sau veşnic, fără a se schimba. ◇ *Ondulaţie permanentă* (şi substantivat, n.) = ondulaţie a părului făcută printr-un procedeu special pentru a se menţine mult timp. *Păr permanent* (şi substantivat, n.) = păr cu ondulaţie permanentă. **2.** (Despre instituţii, organizaţii etc.) Care funcţionează neîntrerupt o perioadă de timp determinată. ◆ (Despre salariaţi) Care este angajat definitiv în schema unei întreprinderi, a unei instituţii etc. ◇ *Armată permanentă* = armată întreţinută neîntrerupt de un stat prin recrutări periodice. **3.** (CHIM.; despre gaze) Care îşi conservă starea la toate temperaturile şi sub toate presiunile.

PERMANENTIZÁ vb. I refl. şi tranz. (<*permanent*) A deveni sau a face să devină permanent.

PERMANÉNŢĂ s.f. (<fr. *permanence*) **1.** (Stare sau însuşire a) ceea ce este permanent; caracter permanent; durată lungă a anumitor lucruri, fenomene etc. **2.** Concr. Birou sau serviciu care funcţionează permanent în anumite instituţii sau întreprinderi (şi care lucrează cu publicul).

PERMANGANÁT s.m. (<fr. *permanganate*) Sare a acidului permanganic. ◇ *Permanganat de potasiu* = sare de potasiu a acidului permanganic ($KMnO_4$), cristalină, de culoare roşie-violetă, cu reflexe metalice, solubilă în apă, folosită ca antiseptic în medicină, ca decolorant în industria textilă, ca oxidant în chimia analitică, la sterilizarea apei etc.

PERMANGÁNIC, -Ă adj. (<fr. *permanganique*) (CHIM.) Care se referă la unii compuşi ai manganului; care conţine unii compuşi ai manganului. ◇ *Acid permanganic* = acid care conţine mangan ($HMnO_4$), stabil numai în soluţii apoase, folosit ca oxidant.

PERMEÁBIL, -Ă adj. (<fr. *perméable*; cf.lat. *permeabilis*) (Despre membrane sau materiale poroase) Care permite trecerea prin el a unui lichid sau a unui gaz.

PERMEABILITÁTE s.f. (<fr. *pérmeabilité*) **1.** Însuşire sau stare a unei membrane sau a unui material de a fi permeabil. **2.** (FIZ.) Mărime egală cu raportul dintre inducţia magnetică şi intensitatea cîmpului magnetic.

PERMEABILIZÁ vb. I tranz. (<fr. *permeábiliser*) A face permeabil.

PERMEAMÉTRU s.n. (<fr. *perméamètre*, germ. *Permeameter*) Instrument pentru măsurarea permeabilităţii unui material.

PERMEÁNŢĂ s.f. (<fr. *perméance*) (FIZ.) Mărime magnetică egală cu raportul dintre fluxul magnetic care străbate un circuit magnetic şi tensiunea magnetică din lungul circuitului.

PERMENDÚR subst. Aliaj de fier şi cobalt (cu o mare permeabilitate magnetică) folosit în electrotehnică.

PERMIÁN s.n., adj. (<fr. *permien*; cf.n.pr. *Perm*, oraş la V de Munţii Ural) (GEOL.) **1.** S.n. Ultima perioadă a erei paleozoice, caracterizată prin dezvoltarea reptilelor şi prin declinul plantelor uriaşe criptogame vasculare, prin climă caldă, deşertică (care a durat aproximativ 25 de milioane de ani). **2.** Adj. Care aparţine permianului, care se referă la permian, caracteristic permianului.

PERMINVÁR s.n. (<fr. *perminvar*) Aliaj de nichel şi cobalt sau de nichel, cobalt şi molibden, cu permeabilitate magnetică mare, folosit în industria electrotehnică.

PERMÍS s.n. (<fr. *permis*) Autorizaţie scrisă, eliberată de un organ competent, pe baza căreia cineva poate exercita o profesiune sau poate beneficia de anumite drepturi.

PERMÍSIE (PERMISIÚNE) s.f. (<lat. *permissio, -onis*, fr. *permission*) **1.** Învoire (acordată militarilor) de a părăsi serviciul pe o perioadă scurtă de timp. **2.** (Mai ales în forma *permisiune*) Învoire, aprobare (cerută de cineva sau dată cuiva) pentru a face ceva.

PERMISIONÁR s.m. (<fr. *permissionnaire*) Soldat care se află în permisie.

PERMÍTE vb. III (<lat. *permittere*, fr. *permettre*) **1.** Tranz. A da voie, a încuviinţa, a îngădui ca un lucru, un fapt etc. să se facă sau să se producă într-un anumit fel. **2.** Refl. (Cu pronumele în dativ) A-şi lua libertatea de a face ceva.

PERMITIVITÁTE s.f. (<fr. *permittivité*) (FIZ.) Mărime care caracterizează proprietăţile electrice ale unui mediu, egală cu raportul dintre inducţia electrică şi intensitatea cîmpului electric.

PERMUTÁ vb. I (<fr. *permuter*, lat. *permutare*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) muta în altă parte cu serviciul, cu slujba. **2.** Tranz. (MAT.; LINGV.) A efectua o operaţie prin care se schimbă între ele locurile a două sau a mai multe elemente.

PERMUTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *permutable*) Care poate fi permutat.

PERMUTABILITÁTE s.f. (<fr. *permutabilité*) Caracter permutabil; însuşirea de a fi permutabil.

PERMUTÍT s.n. (<fr. *permutite*) Silicat de aluminiu sau de sodiu care se foloseşte, în special, la dedurizarea apei (de alimentare a cazanelor de abur).

PÉRNĂ s.f. (<scr. *perina*) **1.** Obiect confecţionat din două bucăţi dreptunghiulare sau pătrate de ţesătură din bumbac, in, lînă etc., cusute între ele, avînd în interior fulgi, puf, lînă, paie etc. şi pe care de obicei îşi pune cineva capul cînd se culcă. ◇ *Pernă de călcat* = obiect asemănător cu o pernă, care se foloseşte la călcatul obiectelor de îmbrăcăminte, în special al umerilor, al mînecilor, al piepţilor. *Pernă electrică* = obiect asemănător cu o pernă, în care se găsesc rezistenţe electrice izolate şi relee de protecţie, folosit ca termofor. **2.** Obiect de tapiţerie format dintr-un sac umplut cu iarbă de mare, cu păr de cal etc. (prevăzut cu arcuri), care se fixează pe băncile unui automobil, ale unei trăsuri sau pe anumite mobile. **3.** *Pernă de aer* = strat de aer între două suprafeţe aflate în mişcare relativă, care are rol de lubrifiant. **4.** Numele unui dans popular care se joacă la nunţi (cînd

se scoate din casă zestrea miresei); melodie după care se execută acest dans.

PERNICIÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *perniciosus*, fr. *pernicieux*; cf.lat. *pernicies* "ruină") Care produce rău; dăunător (pentru sănătate). ◇ *Anemie pernicioasă* = formă gravă de anemie, în care numărul globulelor roşii scade foarte mult, putînd duce la moarte. *Febră pernicioasă* = formă gravă a paludismului.

PERÓN s.n. (<fr. *perron*) **1.** Platformă acoperită sau descoperită, amenajată într-o gară de-a lungul liniilor de cale ferată, pentru a uşura urcarea şi coborîrea călătorilor din tren. **2.** Platformă (acoperită) în faţa intrării principale a unei clădiri (avînd cîteva trepte cînd este înaltă).

PERONÉU s.n. (<fr. *péroné*) Os lung şi subţire, situat între genunchi şi gleznă, articulat cu tibia şi cu metatarsul, împreună cu care formează scheletul gambei.

PERONÍNĂ s.f. (<fr. *péronine*) Narcotic cu acţiune mai puternică decît morfina.

PERONOSPÓRĂ s.f. (<lat. *peronospora*) (La pl.) Nume dat mai multor ciuperci inferioare, parazite pe plantele fanerogame; (şi la sg.) ciupercă de acest fel.

PERORÁ vb. I intranz. (<fr. *pérorer*; cf.lat. *perorare* "a pleda") A vorbi mult şi cu emfază. ◆ Tranz. (Rar) A dezbate o temă, o idee etc. cu înflăcărare.

PERORÁL adv. (<*per*+*oral*) Administrat pe cale bucală.

PER OS loc. adv. (loc. lat.) (MED.) Peroral.

PEROXÍD s.m. (<fr. *peroxyde*) Derivat al apei oxigenate rezultat prin înlocuirea hidrogenului acesteia cu metale sau cu radicali organici, care conţine în moleculă gruparea caracteristică -O-O-. ◆ *Peroxid de sodiu* = substanţă de culoare gălbuie, care se formează prin arderea sodiului în aer uscat şi care reacţionează cu apa, formînd apa oxigenată.

PEROXIDÁZĂ s.f. (<fr. *peroxydase*, germ. *Peroxydase*) Enzimă care caracterizează desfacerea peroxizilor (de hidrogen şi organici), în prezenţa unui substrat oxidabil.

PERPENDICULÁR, -Ă adj., s.f. (<lat. *perpendicularis*, fr. *perpendiculaire*, germ. *perpendikular*, it. *perpendicolare*) **1.** Adj. (Despre drepte, planuri sau, p.ext., despre obiecte, părţi ale lor etc.) Care formează între ele unghiuri adiacente egale sau unghiuri diedre adiacente egale. ◆ (Despre scriere) Care are caracterele dispuse vertical. **2.** S.f. Dreaptă care este perpendiculară pe altă dreaptă sau pe un plan.

PERPENDICULARITÁTE s.f. (<fr. *perpendicularité*) Faptul sau însuşirea de a fi perpendicular; poziţie perpendiculară. ◇ *Relaţie perpendiculară* = relaţie simetrică între două drepte sau între două planuri perpendiculare.

PÉRPER s.n. (<ngr. *iperpiron*) Monedă de aur bizantină, care a circulat (bătută cu stemă proprie) şi în ţările române, în sec. 14-15.

PERPERÍT s.n. (<*perper*) Dare pe produsele comercializate sau pregătite în vederea comercializării (în special pe vii şi pe vin), care se plătea domniei în Ţara Românească, în sec. 15-17.

PERPETUÁ vb. I refl. şi tranz. (<fr. *perpétuer*, lat. *perpetuare*) A dura sau a face să dureze veşnic sau timp îndelungat; a (se) transmite (din generaţie în generaţie).

PERPETUITÁTE s.f. (<fr. *perpétuité*; cf.lat. *perpetuitas, -atis*) Caracterul sau însuşirea a ceea ce este perpetuu; durată veşnică sau îndelungată.

PERPÉTUU, -Ă adj. (<lat. *perpetuus*) Care nu se sfîrşeşte niciodată sau se sfîrşeşte după un timp îndelungat; care durează veşnic sau timp îndelungat.

PERPÉTUUM s.n. (<lat. *perpetuum*) **I.** Realizare a unei entităţi perpetue. ◇ *Perpetuum mobile* = sistem mecanic, termic, electric etc. (imaginar) capabil să funcţioneze neîncetat, efectuînd lucru mecanic sau producînd energie, fără să primească energie din exterior sau consumînd numai din energia termică a unui singur corp, fără a se afla în contact cu un alt corp mai rece decît primul. **II.** Compoziţie muzicală de virtuozitate, cu ritm rapid, alcătuită din sunete de valoare mică şi egală, a căror succesiune lasă impresia unei mişcări continue.

PERPLÉX, -Ă adj. (<lat. *perplexus*, fr. *perplexe*, germ. *perplex*) (Despre oameni) Surprins, uluit, stupefiat; încurcat, dezorientat. ◆ (Despre atitudinea, manifestările etc. oamenilor) Care arată, trădează surprindere, uimire, dezorientare.

PERPLEXITÁTE s.f. (<lat. *perplexitas, -atis*, fr. *perplexité*) Stare a celui perplex; surprindere, uimire, dezorientare în faţa unei situaţii neaşteptate, dificile, confuze.

PERS s.m. (<ngr. *persis*, fr. *Perse*) Persan (**1**).

PERSÁN, -Ă (PERSIÁN, -Ă) s.m. şi f., adj. (<fr. *persan*, it. *persiano*; cf.n.pr. *Persia*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie de origine indo-europeană, stabilită la sfîrşitul milen. 2 şi la începutul milen. 1 î.Hr. în podişul Iran, unde, în sec. 6-4 î.Hr., a pus bazele statului independent Persia; (la sg.) persoană care făcea parte din populaţia de bază a Persiei sau era originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Persiei sau persanilor, referitor la Persia sau la persani. ◇ *Arta persană* = arta dezvoltată pe teritoriul Persiei (Iran) ale cărei origini ajung pînă în milen. 5 î.Hr. O înflorire deosebită a artei persane se constată în perioada Ahemenizilor (sec. 6-4 î.Hr.). Sub influenţa artelor popoarelor cucerite, arta persană are un caracter eclectic. Dintre monumentele arhitectonice se remarcă, pe de o parte, palatele monumentale din Persepolis (ale lui Darius şi Xerxe), din Susa (ale lui Darius) şi din Pasargade, care au coloanele cu capiteluri reprezentînd capete de tauri şi pereţii decoraţi cu basoreliefuri în marmură sau cu panouri de cărămizi smălţuite şi policrome (*Friza arcaşilor de la Susa*), iar pe de altă parte mormintele rupestre (ale lui Darius şi Artaxerxe II de la Naksh-i Rustam). O nouă perioadă de înflorire are loc în epoca Sasanizilor (sec. 3-6 d.Hr.), cînd se construiesc palatele de la Bishâpur, Firuzabad, Ctesiphon a căror decoraţie o reprezintă stucaturile şi mozaicurile. Dintre artele decorative se dezvoltă ceramica, artele metalului, textilele, care au o execuţie desăvîrşită, influenţînd arta bizantină. După sec. 7, influenţa artei arabe va contribui la individualizarea artei persane. *Pisică persană* = specie de pisică cu părul lung şi mătăsos, avînd mai multe varietăţi care diferă prin coloraţia ochilor şi a părului. *Covor persan* (şi substantivat, n.) = covor de calitate superioară (la origine confecţionat în Persia), cu bătătura alcătuită din fire înnodate şi tăiate la o anumită lungime pe toată suprafaţa covorului. ◆ (Substantivat, f.) Limba vorbită de persani, scrisă cu alfabet arab (care este limba oficială din Iran şi una dintre limbile oficiale din Afganistan).

PERSECUTÁ vb. I tranz. (<fr. *persécuter*) A urmări pe cineva cu perseverenţă pentru a-i pricinui un rău; a nedreptăţi pe cineva; a-i provoca neajunsuri. ◆ A obseda, a urmări cu perseverenţă.

PERSECÚŢIE s.f. (<fr. *persecution*, lat. *persecutio, -onis*) Urmărire perseverentă a cuiva cu intenţia de a-i provoca neajunsuri; prigoană, nedreptate repetată cu insistenţă. ◇ *Mania persecuţiei* = idee fixă a cuiva de a se considera nedreptăţit de toată lumea.

PERSEÍDE s.f. pl. (<fr. *perséides*) Ploaie de stele din direcţia constelaţiei Perseu, care se produce la mijlocul lunii august.

PERSEVERÁ vb. I intranz. (<fr. *persévérer*, lat. *perseverare*) A urmări cu stăruinţă realizarea unui scop, terminarea unei acţiuni etc. (în ciuda greutăţilor); a rămîne constant la o idee, la un sentiment etc.

PERSEVERÁŢIE s.f. (<fr. *persévération*) **1.** Perseverenţă. **2.** (MED.) Staţionicie în anumite gesturi, atitudini, acte etc. repetate cu încăpăţînare.

PERSEVERÉNT, -Ă adj. (<fr. *persévérant*) (Despre oameni) Care persevereză stăruitor în convingeri, în atitudini, în acţiuni; care nu se descurajează în faţa dificultăţilor. ◆ (Despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor) Care arată, trădează perseverenţă.

PERSEVERÉNŢĂ s.f. (<fr. *persévérance*, lat. *perseverantia*) Calitatea de a fi perseverent; acţiunea de a persevera; stăruinţă în muncă, în convingeri, în atitudini etc.

PERSIÁNĂ s.f. (<fr. *persienne*; cf.n.pr. *Persia*) Dispozitiv mobil, format din lamele înguste (de lemn sau de metal), aşezate orizontal, putînd fi alipite sau depărtate unele de altele într-un cadru, care protejează o fereastră sau o uşă de lumina soarelui şi de ploaie; jaluzea.

PERSIFLÁ vb. I tranz. (<fr. *persifler*) A lua în bătaie de joc pe cineva, a lua în rîs (vorbind pe un ton ironic).

PERSIFLÁJ s.n. (<fr. *persiflage*) Acţiunea de a persifla şi rezultatul ei.

PERSIFLÁNT, -Ă adj. (<fr. *persiflant*) Care persiflează.

PERSISTÁ vb. I intranz. (<fr. *persister*; cf.lat. *persistere*) **1.** A rămîne ferm, neschimbat în hotărîrile, în părerile, în atitudinile, în sentimentele etc. sale. **2.** A se menţine, a dăinui, a dura (mult timp).

PERSISTÉNT, -Ă adj. (<fr. *persistant*) Care continuă să se menţină, să existe, să dureze (mult timp).

PERSISTÉNŢĂ s.f. (<fr. *persistance*) Acţiunea de a persista şi rezultatul ei; caracterul a ceea ce este persistent; însuşirea de a fi persistent. ◇ *Persistenţa imaginilor* = fenomen care constă în menţinerea senzaţiei vizuale pe retină un anumit timp, după dispariţia obiectului văzut.

PERSOÁNĂ s.f. (<lat. *persona*, fr. *personne*, it. *persona*, germ. *Person*) **1.** Individ al speciei umane considerat prin totalitatea însuşirilor

sale fizice şi psihice; fiinţă omenească, om, individ, ins. **2.** *Persoană fizică* = om considerat ca subiect cu drepturi şi cu obligaţii, care participă, în această calitate, la raporturile juridice civile. *Persoană juridică* (sau *morală*) = organizaţie, instituţie etc. care, având o alcătuire stabilă şi un patrimoniu propriu pentru a îndeplini un anumit scop admis de lege, este subiect cu drepturi şi cu obligaţii, deosebit de persoanele fizice care intră în componenţa ei. **3.** (GRAM.) Categorie specifică verbului şi unor pronume (personal, reflexiv, posesiv, de întărire) prin care se desemnează vorbitorul, interlocutorul şi orice obiect deosebit de interlocutor şi de vorbitor; fiecare dintre formele flexionare ale verbului şi ale unor pronume prin care se indică raporturile de mai sus.

PERSONA GRATA subst. (expr. lat.) Persoană agreată de un guvern pe lîngă care este acreditată diplomatic.

PERSONÁJ s.n. (<fr. *personnage*, it. *personaggio*) **1.** Persoană care deţine o funcţie importantă în viaţa politică, socială, culturală. **2.** Fiecare dintre persoanele care apar într-o operă literară. ◆ Erou într-o operă literară, muzicală, cinematografică etc. ◆ Persoană care are un rol în anumite întîmplări, situaţii etc.

PERSONÁL, -Ă adj., s.n. (<lat. *personalis*, germ. *personal, personell*, it *personale*, fr. *personnel*) **I.** Adj. **1.** Care aparţine unei anumite persoane, care este specific pentru o persoană; referitor la o anumită persoană. ◇ *Legături personale* = legături de prietenie. ◆ Original, propriu. ◆ Care are o individualitate puternică. ◆ (Adverbial) Din punctul de vedere al persoanei care vorbeşte. **2.** *Tren personal* (şi substantivat, n.) = tren de persoane, care circulă cu o viteză mai mică decît un accelerat şi care opreşte în toate staţiile. **3.** *Pronume personal* = pronume care arată diferitele persoane şi care îşi schimbă forma după persoană, număr şi caz. *Mod personal* = mod verbal ale cărui forme se modifică după cele trei persoane. *Gen personal* = categorie gramaticală existentă în unele limbi, care diferenţiază persoanele de animale şi de lucruri. **II.** S.n. **1.** (Cu sens colectiv) Totalitatea angajaţilor dintr-o întreprindere, dintr-o instituţie etc. ◆ Serviciu într-o întreprindere, într-o instituţie etc. care se ocupă cu angajarea personalului, cu evidenţa lui etc. **2.** Categorie de angajaţi stabilită după anumite criterii (pregătire, specializare, sector de activitate).

PERSONALÍSM s.n. (<fr. *personnalisme*) **1.** Atitudine a cuiva care ia în consideraţie numai părerile şi interesele proprii; subiectivism. **2.** Curent în filozofia contemporană care pune la baza existenţei o pluralitate de entităţi spirituale înzestrate cu atributele personalităţii (voinţă, conştiinţă etc.) şi subordonate lui Dumnezeu, ca fiinţă supremă. Reprezentanţii cei mai cunoscuţi ai acestui curent sînt, în SUA, W.E.Hocking, E.S.Brightman, R.T.Flewelling, în Franţa, Ch.Renouvier, E.Mounier, J.M.Domenach, iar în România, C.Rădulescu-Motru.

PERSONALÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *personnaliste*) **1.** Adj. Care aparţine personalismului, care se referă la personalism; care manifestă personalism. **2.** S.m. şi f. Adept al personalismului.

PERSONALITÁTE s.f. (<fr. *personnalité*, germ. *Personalität*) **1.** Om considerat prin totalitatea însuşirilor şi funcţiilor lui psihice şi fizice, aflate într-o unitate indisolubilă; totalitatea trăsăturilor morale, intelectuale prin care se defineşte o persoană; ceea ce este propriu, particular fiecărei persoane; felul propriu de a fi al cuiva. ◇ *Personalitate juridică* = calitatea de a fi persoană juridică. **2.** Persoană cu aptitudini şi însuşiri deosebite (fizice, intelectuale, morale, organizatorice etc.), cu autoritate şi cu prestigiu, care aduce o contribuţie importantă într-un anumit domeniu de activitate. **3.** Persoană care deţine o funcţie importantă în viaţa politică, socială, culturală. ◇ *Personalitate istorică* = conducător al unui stat, al unui popor, al unei naţiuni, al unei clase sociale etc. care prin activitatea sa exercită o influenţă importantă asupra destinelor acestora, asupra desfăşurării evenimentelor istorice. *Cultul personalităţii* = cult al reprezentanţilor (sau al reprezentantului) puterii; atitudine de ploconire în faţa conducătorilor (sau conducătorului), tendinţă de acordare acestora (sau acestuia) a calităţii de infailibilitate. **4.** (Rar; mai ales la pl.) Aluzie tendenţioasă şi jignitoare la adresa unei persoane.

PERSONALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *personaliser*) **1.** (Rar) A personifica (**1**). **2.** A individualiza.

PERSONA NON GRATA subst. (expr. lat.) Diplomat care a devenit indezirabil pentru guvernul ţării pe lîngă care a fost acreditat; p.gener. persoană indezirabilă (într-o ţară străină).

PERSONIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *personnifier*) **1.** A atribui lucrurilor, animalelor sau fenomenelor naturale însuşiri omeneşti şi a le reprezenta ca atare. **2.** A găsi expresia concretă în cineva sau în ceva; a întrupa, a întruchipa.

PERSONIFICÁRE s.f. (<*personifica*) **1.** Faptul de a personifica. **2.** Figură de stil prin care se atribuie lucrurilor, animalelor sau fenomenelor naturale însuşiri omeneşti. **3.** Exemplificare printr-o persoană sau printr-un personaj a unei calităţi, a unui anumit caracter, a unui defect pe care acea persoană sau acel personaj le posedă în cel mai înalt grad; întrupare, întruchipare.

PERSÓRBŢIE s.f. (<fr. *persorbtion*) Absorbţie pe un material (foarte) poros.

PERSPECTÍVĂ s.f. (<fr. *perspective*) **1.** (Metodă de) reprezentare tridimensională prin desen, pe o suprafaţă plană, a unui corp din spaţiu; arta de a reprezenta prin desen, pe o suprafaţă plană, obiectele din spaţiu. ◇ Loc. adv. *În perspectivă* = respectînd regulile de reprezentare a obiectelor în spaţiu, ţinînd seama de depărtarea relativă a obiectelor. ◆ Disciplină care se ocupă cu studiul metodelor folosite pentru realizarea perspectivei. ◆ Fig. Mod particular de a vedea lucrurile; aspect sub care se prezintă lucrurile; punct de vedere. **2.** Aspect pe care îl are un peisaj, o scenă, un obiect etc. privit din depărtare; p.ext. priveliştе. **3.** Posibilitate a realizării sau a desfăşurării în viitor a unui plan, a unei activităţi, a unui fenomen etc.; ceea ce poate ajunge cineva în viitor; posibilitate de dezvoltare a cuiva. ◇ Loc. adj. şi adv. *În perspectivă* = (care este) pe cale sau cu şanse de a se realiza în viitor. ◆ Speranţă sau teamă faţă de un lucru probabil.

PERSPECTIVITÁTE s.f. (<*perspectivă*) Corespondenţă între o figură geometrică şi imaginea ei, obţinută prin perspectivă.

PERSPECTOGRÁF s.n. (<germ. *Perspektograph*, fr. *perspectographe*) **1.** Aparat cu ajutorul căruia se transformă în reprezentare concretă o reprezentare descriptivă a unui obiect. **2.** Aparat cu ajutorul căruia se redresează fotogramele aeriene care au fost înregistrate pe clişee înclinate faţă de planul orizontal.

PERSPICÁCE adj. invar. (<fr. *perspicace*, lat. *perspicax, -acis*) (Despre oameni) Care are o minte ageră, pătrunzătoare; care este capabil să înţeleagă şi să surprindă (cu uşurinţă) ceea ce scapă majorităţii. ◆ (Despre mintea, manifestările, acţiunile oamenilor) Care dovedeşte agerime, subtilitate, fineţe (spirituală).

PERSPICACITÁTE s.f. (<fr. *perspicacité*, lat. *perspicacitas, -atis*) Faptul sau calitatea de a fi perspicace.

PERSUADÁ vb. I tranz. (<fr. *persuader*; cf.lat. *persuadere*) A convinge pe cineva să gîndească, să creadă sau să facă un anumit lucru.

PERSUASIÚNE s.f. (<fr. *persuasion*, lat. *persuasio, -onis*) Darul, puterea sau acţiunea de a convinge pe cineva să gîndească, să creadă sau să facă un anumit lucru; (forţă de) convingere.

PERSUASÍV, -Ă adj. (<fr. *persuasif*) Care are darul, puterea de a convinge pe cineva să gîndească, să creadă sau să facă un anumit lucru; convingător.

PERSULFÁT s.m. (<fr. *persulfate*, germ. *Persulfat*) Sare a acidului sulfuric care se foloseşte ca agent oxidant în industria vopselelor şi a medicamentelor, în panificaţie etc.

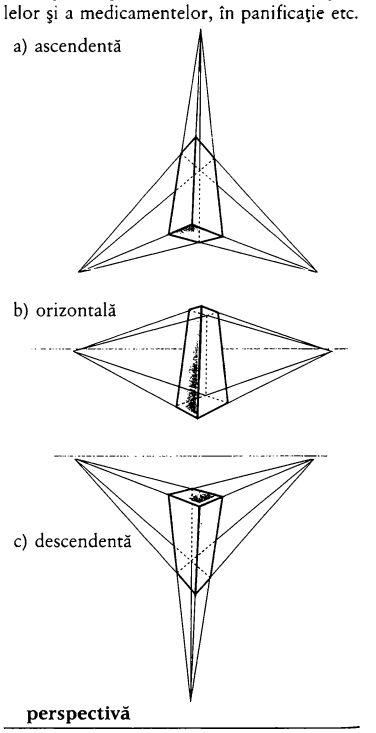

perspectivă

PERŞ s.n. (<fr. *perche*) **1.** Prăjină folosită la sărituri (acrobatice) în înălţime. **2.** Număr de circ executat cu un perş.

PERTINÁX s.n. (<fr. *pertinax*, germ. *Pertinax*) Material electroizolant, obţinut din straturi suprapuse de hîrtie (cu mare capacitate de absorbţie şi) impregnată cu răşini sintetice (de tipul bechelitei), care este folosit în industria electrotehnică.

PERTINÉNT, -Ă adj. (<fr. *pertinent*, lat. *pertinens, -entis*) **1.** Care are legătură cu obiectul despre care este vorba; care este adecvat pentru ceea ce se demonstrează; care denotă profunzime, competenţă. ◆ (JUR.) Care se raportează exact la fondul cauzei. **2.** (Despre elemente lingvistice) Care este dotat cu o anumită funcţie într-un sistem. ◆ (Despre elemente fonice) Care serveşte, într-o limbă dată, la diferenţierea semnificaţiilor. **3.** (INFORM.; despre sisteme informaţionale, stocuri de informaţii) Care are calitatea de a satisface cerinţele obiective de informare ale unui beneficiar.

PERTINÉNŢĂ s.f. (<fr. *pertinence*) Faptul sau însuşirea de a fi pertinent.

PERTRACTÁ vb. I tranz. (<lat. *pertractare*) A dezbate o problemă, o chestiune în litigiu etc.; a duce tratative.

PERTÚ adv. (după germ. *per du*) *A fi pertu cu cineva* = a tutui pe cineva; a fi prieten apropiat al cuiva.

PERTUIZÁNĂ s.f. (<fr. *pertuisane*; cf.it. *partigiana*) Armă de fier, asemănătoare cu halebarda, folosită în sec. 15-18.

PERTURBÁ vb. I tranz. (<fr. *perturber*, lat. *perturbare*) **1.** A tulbura ordinea, liniştea, mersul normal al unor fapte, al unor fenomene etc. **2.** A împiedica funcţionarea normală a unui sistem tehnic, a unui organism etc.

PERTURBATÓR, -OÁRE adj. (<fr. *perturbateur*) Care perturbează.

PERTURBĂŢIE s.f. (<fr. *perturbation*, lat. *perturbatio, -onis*) **1.** Tulburare produsă în viaţa unei persoane sau a unei colectivităţi. **2.** Modificare, neregularitate, defecţiune în funcţionarea unui sistem tehnic, în evoluţia unui sistem, fenomen etc. ◇ *Perturbaţie atmosferică* = ansamblu de fenomene electrice şi magnetice din atmosferă care anunţă schimbarea în rău a vremii.

PERUÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Peru*) **1.** S.m. şi f. Peruvian (**1**). **2.** Adj. Peruvian (**2**).

PERÚCĂ s.f. (<fr. *perruque*; cf.it. *parrucca*) Obiect confecţionat din păr, din fire sintetice etc., care se poartă pe cap, peste păr sau în locul părului.

PERUCHERÍE s.f. (<*perucă*) Atelier în care se confecţionează şi se vînd peruci.

PERUCHIÉR s.m. (<fr. *perruquier*) Persoană care confecţionează (şi vinde) peruci.

PERÚŞ s.m. (<fr. *perruche*; cf.n.pr. *Pierre*) Specie de papagal cu ciocul lung şi cu coada ascuţită; p.gener. papagal.

PERUVIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *péruvien*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Peru; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a statului Perú sau este originară de acolo. ◆ (La pl.m.) Vechii locuitori ai statului Perú înainte de descoperirea Americii. **2.** Adj. Care aparţine statului Perú sau peruvienilor, privitor la Perú sau la peruvieni.

PERUZEÁ s.f. (<tc. *peruze*) Piatră semipreţioasă opacă (varietate de fosfat de aluminiu natural), de culoare albastră sau albastră-verzuie; turcoază.

PERVÁZ s.n. (<tc. *pervaz*) **1.** Cadru de lemn care acoperă spaţiul dintre perete şi tocul unei uşi, al unei ferestre etc.; partea de jos a tocului unei ferestre. ◆ Deschizătură în care este situată o uşă, o fereastră. **2.** Şipcă îngustă, fixată la marginea dinspre perete a unei pardoseli de lemn. **3.** (Rar) Ramă, cadru (din lemn) pentru un tablou, pentru o oglindă etc.

PERVÉRS, -Ă adj. (<fr. *pervers*) **1.** (Despre oameni) Care este înclinat spre fapte reprobabile, spre lucruri imorale, spre corupţie; care prezintă o deviere de la normal a instinctelor, a judecăţii, a ideilor etc. ◆ Anormal din punctul de vedere al comportării sexuale. ◆ (Despre manifestări, instincte ale oamenilor) Care exprimă, trădează perversitate. **2.** Care nu este sincer; perfid, făţarnic.

PERVERSITÁTE s.f. (<fr. *perversité*) **1.** Înclinare (patologică) spre fapte reprobabile, spre lucruri imorale, spre corupţie; plăcere înnăscută sau dobîndită spre fapte imorale; deviere de la normal a instinctelor, a judecăţii, a ideilor etc. ◆ Anomalie sexuală. **2.** Faptă, comportare de om pervers.

PERVERSIÚNE s.f. (<fr. *perversion*, lat. *perversio, -onis*) **1.** Perversitate (**1**). **2.** Perversitate (**2**).

PERVERTÍ vb. IV tranz. şi refl. (<fr. *pervertir*; cf.lat. *pervertire* "a se întoarce, a răsturna, a schimba") **1.** A face să se schimbe sau a se schimba în rău sub aspect moral. **2.** A (se) schimba (prin denaturare) funcţia normală a unui organ.

PERVITÍNĂ s.f. (<fr. *pervitine*, germ. *Pervitin*) Substanţă organică folosită ca stimulent al sistemului nervos pentru a face să dispară senzaţia de oboseală şi de somn şi pentru creşterea temporară a energiei organismului.

PESÁDĂ s.f. (<fr. *pesade*; cf.it. *posata* "acţiunea de a se sprijini, de a se pune") Mişcare a calului cînd se ridică pe picioarele din spate.

PESANTE adv. (cuv.it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Apăsat, ferm; cu gravitate.

PESCADÓR s.n. (<fr., sp. *pescador*) Navă folosită pentru pescuitul în largul mării.

PESCÁJ s.n. (cf.it. *pescagione*) Adîncimea de cufundare în apă a unei nave, măsurată pînă la linia de plutire (care variază în raport cu încărcătura).

PESCÁR s.m. (lat. *piscarius*) **1.** Persoană care se ocupă cu pescuitul sau cu vînzarea peştelui; persoană care practică pescuitul sportiv. **2.** (La pl.) Nume dat unor specii de păsări din familii diferite, care trăiesc pe lîngă ape în cîrduri mari şi se hrănesc cu peşti (*Larus* şi *Alcedo*); (şi la sg.) pasăre care aparţine fiecăreia dintre aceste familii.

PESCĂRÁŞ s.m. (<*pescar*) **1.** Diminutiv al lui pescar. **2.** Pasăre de apă care are corpul mic, ciocul lung şi penajul colorat în albastru-verzui (*Alcedo atthis*).

PESCĂRÉL s.m. (<*pescar*) **1.** Pasăre din ordinul paseriformelor, de mărimea unui sturz, cu penele de pe guşă albe şi cu cele de pe spate brune-negricioase, cu coada scurtă şi ridicată în sus, care trăieşte pe lîngă ape şi se hrăneşte cu peşte (*Cinclus cinclus*). **2.** Pescăraş (**2**).

PESCĂRÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*pescar*) Care ţine de meseria pescarului, care aparţine meseriei pescarului; care aparţine pescarului, privitor la pescari, specific pescarilor. ◇ *Borş pescăresc* sau *ciorbă pescărească* = borş preparat în mod special din mai multe specii de peşte. *Pantaloni pescăreşti* = pantaloni (pentru femei) strîmţi, lungi pînă sub genunchi. *Aţă pescărească* = fir de bumbac rezistent, alcătuit din mai multe fire răsucite.

PESCĂRÍE s.f. (<*pescar*) **1.** (Înv. şi reg.) Pescuit. **2.** Loc, piaţă, unde se vinde peşte; comerţ cu peşte. **3.** (La sg.; cu sens colectiv) Totalitatea peştilor dintr-o apă; mulţime de peşti. ◆ (La pl.) Diferite feluri de peşti. **4.** Mîncare de peşte.

PESCĂRÍŢĂ s.f. (<*pescar*) **1.** Femeie care se ocupă cu pescăritul. **2.** (La pl.) Nume dat mai multor specii de pescăruşi; (şi la sg.) pasăre care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

PESCĂRÚŞ s.m. (<*pescar*) (La pl.) Nume dat mai multor specii de păsări de mare, cu aripile lungi şi ascuţite, care zboară la suprafaţa apei pentru a prinde peşte, sau mai multor specii de păsări cu ciocul drept şi ascuţit, care trăiesc pe lîngă ape (curgătoare) şi care se hrănesc cu peşte; (şi la sg.) pasăre care aparţine fiecăreia dintre aceste specii (ex. *pescăruş de mare; pescăruş de baltă; pescăruş alb; pescăruş de munte*).

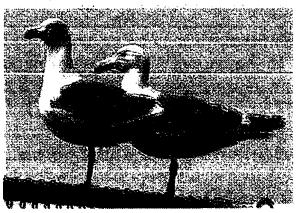

pescăruşi de mare

PESCUÍ vb. IV (<*peşte*, după *pescar*) **1.** Intranz. şi tranz. A prinde peşte sau alte animale acvatice (comestibile); a se îndeletnici cu prinderea peştelui sau a altor animale acvatice (comestibile). ◇ *A pescui în apă tulbure* = a profita de împrejurări confuze pentru a trage foloase personale. **2.** Tranz. Fig. (Fam.) A face rost de ceva (greu de găsit); a acosta pe cineva.

PESCUÍT s.n. (<*pescui*) Acţiunea de a pescui şi rezultatul ei; meseria pescarului. ◇ *Pescuit sportiv* = ramură sportivă competiţională şi recreativă, care constă în prinderea peştelui cu undiţa.

PESCUITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*pescui*) **1.** Persoană care pescuieşte (ex. *pescuitor de perle*). ◇ *Pescuitor în apă tulbure* = persoană care profită de împrejurări confuze pentru a trage foloase personale. **2.** Fig. Persoană care urmăreşte cu insistenţă să obţină ceva.

PESÉTĂ (PESÉTA) s.f. (<sp. *peseta*) Unitate monetară în Spania.

PESIMÍSM s.n. (<fr. *pessimisme*, germ.

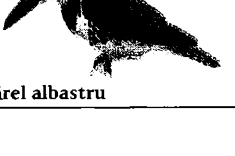

pescărel albastru

Pessimismus; cf.lat. *pessimus* "foarte rău") **1.** Tendinţă de a vedea latura nefavorabilă a lucrurilor, a fenomenelor etc.; neîncredere în viitor; atitudine a omului care priveşte cu neîncredere viaţa şi pe semenii săi. ◆ Stare de deprimare; sentiment de tristeţe, de amărăciune, de neliniştе etc. **2.** Concepţie filozofică, opusă optimismului şi asemănătoare budismului, potrivit căreia răul, iluzia, suferinţa, absurdul predomină în lume şi nu pot fi înlăturate de către om decît prin renunţarea la orice plăcere. A fost promovată de A.Schopenhauer, E. von Hartmann, F.Nietzsche, M.Heidegger etc.

PESIMÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *pessimiste*, germ. *Pessimist*) **1.** S.m. şi f. Persoană predispusă la pesimism. **2.** S.m. şi f. Adept al pesimismului. **3.** Adj. (Despre oameni) Care manifestă pesimism, care este predispus la pesimism; care se bazează pe pesimism; care aderă la pesimism. ◆ (Despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor) Care exprimă, trădează pesimism.

PESMÉT s.m. (cf.tc. *peksimet*) **1.** Felie de pîine sau de cozonac uscată sau prăjită. ◆ (La sg.) Produs alimentar obţinut prin uscarea şi măcinarea bucăţilor de pîine. **2.** Produs alimentar preparat din făină, drojdie, unt, zahăr şi diverse ingrediente, tăiat în diferite forme şi copt.

PESO s.m. (cuv. sp.) Unitate monetară principală în Argentina, Chile, Columbia, Cuba, R.Dominicană, Filipine, Mexic, Uruguay.

PÉSTĂ s.f. (<fr. *peste*; cf.lat. *pestis*) **1.** Boală infecţioasă acută, gravă, epidemică, transmisă la om de la rozătoare (în special de la şobolani), care se manifestă prin febră mare, hemoragie, tumori etc.; ciumă. **2.** Nume generic pentru un grup de boli produse de virusuri la taurine, porcine, cabaline şi păsări, care se caracterizează prin evoluţie acută şi prin răspîndire foarte rapidă.

PÉSTE prep. (<*pe+spre*) **I.** (Introduce un complement circumstanţial de loc) **1.** Complementul circumstanţial exprimă: a) starea sau mişcarea deasupra sau la suprafaţa unui obiect. *Sălciile se apleacă peste apa limpede. S-a răsturnat peste lemne*; b) străbaterea unei suprafeţe. *Apucă peste cîmp, spre nişte acareturi*; c) situarea dincolo de obiect. *Casa este peste drum de noi*; d) starea sau mişcarea în interiorul unui spaţiu. *Peste sat s-au abătut ploile.* **2.** De jur-împrejur. *Peste mijloc poartă o cingătoare.* **3.** Pe deasupra; dincolo de... *Sare peste gard.* **II.** (Introduce un complement direct) Complementul denumeşte: a) fiinţa sau obiectul care este ţinta unei acţiuni, a unei manifestări etc. *Uliul se năpusti peste găini*; b) fiinţa sau obiectul asupra căruia se exercită acţiunea verbului. *Stăpîneşte peste toţi.* **III.** (Introduce un complement circumstanţial de mod) **1.** (În legătură cu numerale, arată depăşirea unei cantităţi) Mai mult de... *Au fost peste două mii de oameni.* **2.** (Aşezat între două cuvinte identice, exprimă ideea de superlativ) *Pune întrebări peste întrebări.* **IV.** (Introduce un complement circumstanţial de timp) **1.** Complementul circumstanţial exprimă: a) momentul viitor. *Vino peste două zile!*; b) o perioadă de timp. *Te urmăresc noaptea, dar şi peste zi.* **2.** Mai mult de... *A rămas peste două ore la mătuşa sa.* **3.** (În legătură cu substantive însoţite de numerale, adverbe sau adjective pronominale nehotărîte) După... *Peste un an s-a întors.* **V.** (Introduce un atribut care exprimă depăşirea) *A obţinut rezultate peste aşteptări.*

PESTÉLCĂ s.f. (<bg. *prestilka*) **1.** (Pop.) Şorţ de pînză sau de postav pe care îl poartă femeile peste rochie. ◆ Spec. Fotă (din faţă). **2.** (NAV.) Bucată de pînză triunghiulară, prinsă cu o latură de vergă, care protejează burta velei, cînd aceasta este strînsă.

PESTICÍD s.n. (<fr. *pesticide*) Substanţă chimică (foarte) toxică, folosită în agricultură pentru distrugerea dăunătorilor.

PESTIFÉR, -Ă adj. (<fr. *pestifère*) (Despre emanaţii, agenţi patogeni etc.) Pestilenţial (**1**).

PESTILÉNŢĂ s.f. (<fr. *pestilence*, germ. *Pestilenz*) **1.** Ciumă; p.gener. molimă. **2.** Fig. Învăţătură dăunătoare.

PESTILENŢIÁL, -Ă adj. (<fr. *pestilentiel*, germ. *pestilenzialisch*) **1.** (Despre emanaţii, agenţi patogeni etc.) Care răspîndeşte ciumă; p.gener. contagios, molipsitor. **2.** (Despre boli, simptome, epidemii etc.) Care ţine de ciumă sau de altă boală contagioasă; care are caracteristicile ciumei sau ale altei boli contagioase; care este provocat de ciumă sau de altă boală contagioasă. **3.** (Despre mirosuri) Urît, dezgustător; (despre unele lucruri) care răspîndeşte un astfel de miros.

PESTRÍŢ, -Á adj. (<sl. *pĭstrĭ*) **1.** Care are pete mici sau stropi de culori diferite; p.ext. care are culori diferite. **2.** Care este format din elemente de tot felul; care este amestecat, variat, felurit. **3.** Fig. (Pop. sau fam.) Prefăcut, fals; răutăcios.

PEŞCHEGÍU s.m. (<tc. *peşkeşci*) Funcţionar al seraiului care percepea tributul şi păstra darurile făcute sultanului.

PEŞCHÉŞ s.n. (<tc. *peşkeş*) **1.** (Înv., pop. sau fam.) Cadou, plocon. **2.** Dar anual, în bani şi în obiecte, pe care domnii ţărilor române îl ofereau Porţii Otomane (împreună cu haraciul); (la pl.) bunurile din care consta acest dar anual. ◆ Dar oferit de domnii ţărilor române sultanului sau altor demnitari turci cu ocazia bairamului.

PEŞÍN adv. (<tc. *peşin*) În numerar, cu bani gheaţă. ◆ (Adjectival) *Bani peşin* = bani lichizi, plătiţi pe loc.

PÉŞTE s.m. (lat. *piscis*; cf.fr. *poisson*) **1.** (La pl.) Clasă de vertebrate acvatice, cu corpul de obicei fusiform şi acoperit cu solzi, cu pielea bogată în secreţii mucoase, cu membrele transformate în înotătoare, cu respiraţie branhială, cu inima bicamerală şi cu fecundaţie externă; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă. Este simbol al apei, al vieţii şi al fecundităţii. ◇ *Peşti zburători* = (specii de) peşti care pot să sară din apă, zburînd cu ajutorul înotătoarelor pectorale. *Peşte-auriu* (sau *-curcubeu, -soare*) = peşte de culoare verde-gălbuie, cu pete roşii pe spate şi cu dungi albastre pe părţile laterale ale corpului (*Eupomotis gibbosus*). *Peşte-ferăstrău* = peşte de mare cu botul lung, turtit şi dinţat (*Pristis pectinatus*). *Peşte-ciocan* = peşte de mare cu capul în formă de ciocan, care trăieşte în mările calde (*Zygaena malleus*). *Peşte-păun* = peşte mic, albastru-verzui cu reflexe aurii pe jumătatea superioară a corpului şi argintii pe cea inferioară (*Coris julis*). *Peşte-spadă* (sau *-cu-spadă, -cu-suliţă*) = peşte mare, cu corpul în formă de fus, fără solzi, cu capul mare şi cu falca de sus prelungită ca o sabie ascuţită pe ambele muchii (*Xiphias gladius*). *Peşte-ţigănesc* = a) (nume generic pentru diferite specii de) peşti mici (fără valoare economică); b) caracudă (*Carassius carassius*); c) lin (*Tinca tinca*). *Peşte-de-mare* = calcan (*Scophthalmus maeoticus*). ◆ În practicile bisericii creştine. *Dezlegare la peşte* = permisiune de a mînca peşte în zilele cînd unele sărbători mari cad miercurea şi vinerea sau chiar în postul mare. **2.** Carne de peşte folosită ca aliment; mîncare preparată din astfel de carne. **3.** (Şi art.) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului, ultima, cuprinsă între 19 februarie şi 20 martie, situată înaintea echinocţiului de primăvară. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, reprezentînd de obicei doi peşti, simbol al psihicului, al lumii lăuntrice a omului, prin care acesta comunică fie cu Dumnezeu, fie cu diavolul. ◆ Persoană născută în această zodie. **4.** Fig. Bărbat întreţinut de o femeie. ◆ Proxenet.

PÉŞTERĂ s.f. (<sl. *peštera*) Cavitate subterană de dimensiuni mari (care comunică cu exteriorul printr-una sau prin mai multe deschideri), formată prin dizolvarea rocilor solubile (în special calcare) de către apele de infiltraţie. ◆ P.ext. Vizuină.

PEŞTIŞOÁRĂ s.f. (<*peşte*) **1.** Plantă erbacee acvatică (care pluteşte la suprafaţa apelor stătătoare sau a celor care curg lin şi) care are rizomul subţire, frunzele verticale şi sporii închişi în capsule membranoase (*Salvinia natans*). **2.** Plantă erbacee acvatică cu frunzele formate din patru foliole şi cu rădăcinile care se fixează pe fundul apei (*Marsilea quadrifolia*).

PEŞTIŞÓR s.m. (<*peşte*) **1.** Diminutiv al lui peşte. **2.** (La pl.) Felii lungi şi subţiri de ceapă, de varză sau bucăţi lunguieţe de carne etc., tăiate pentru gătit. **3.** Art. Numele mai multor dansuri populare; melodiile după care se execută aceste dansuri.

PETÁLĂ s.f. (<fr. *pétale*) Fiecare dintre frunzişoarele modificate, divers colorate, care alcătuiesc corola unei flori.

PETALOÍD, -Ă adj. (<fr. *pétaloïde*) Cu aspect de petală. ◇ *Periant petaloid* = periant în care toate elementele învelişului floral au culoarea petalelor.

PETÁRDĂ s.f. (<germ. *Petarde*, fr. *pétard*) Încărcătură mică de exploziv introdusă într-un înveliş de carton sau de hîrtie cerată ori smolită, care produce zgomot şi fum prin explozie şi care este folosită pentru semnalizări (la instrucţii militare), pentru marcarea focului de artilerie, la focuri de artificii etc.

PETÉNT s.m. (<germ. *Petent*) Petiţionar.

PETEŞÍE s.f. (<fr. *pétéchie*; cf.it. *petecchia* "pestă") (Mai ales la pl.) Pată de culoare roşie-vişinie, de dimensiuni reduse, care apare pe piele, ca urmare a unei rupturi capilare în unele boli infecţioase, în purpură etc.

PÉTIC (PÉTEC) s.n. (cf.lat. *pittacium*) **1.** Fîşie tăiată sau ruptă dintr-o ţesătură, dintr-o bucată de piele, dintr-o hîrtie etc. **2.** Bucată dintr-un material cu care se repară un obiect de stofă, de piele etc. rupt sau găurit (aplicîndu-se peste ruptură sau peste gaură). **3.** Bucată mică de teren (cultivabil).

PETICÍ (PETECÍ) vb. IV (<*petic*) **1.** Tranz. A pune petice; a cîrpi sau a repara (un obiect de stofă, de piele etc.) cu petice. ◆ (Fam.) A repara, a îndrepta provizoriu şi cu mijloace rudimentare un lucru făcut iniţial rău. **2.** Tranz. şi refl. A (se) rupe în fîşii, în bucăţi; a (se) zdrenţui.

PETÍT subst. invar. (<germ. *Petit*, fr. *petit*) (TIPOGR.) Corp de literă cu mărimea de opt puncte tipografice.

PETITÓRIU, -IE adj. (<lat. *petitorius*, fr. *pétitoire*) (JUR.; despre acţiuni, cereri etc.) Care are ca obiect recunoaşterea sau apărarea dreptului de proprietate sau a altui drept real.

PETÍŢĂ s.f. (<bg., scr. *petica*) Capsă care se folosea la armele de foc de tip vechi.

PETÍŢIE s.f. (<lat. *petitio, -onis*, fr. *pétition*; cf.lat. *petere* "a cere") Cerere scrisă adresată de o persoană sau de un grup de persoane unei instituţii, unei organizaţii, unei autorităţi în care se solicită ceva, se formulează o revendicare, un punct de vedere etc.

PETIŢIONÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *pétitionnaire*) Persoană care face o petiţie.

PETLÍŢĂ s.f. (<rus. *petliţa*) **1.** Fişie de stofă colorată, aplicată pe partea din faţă a gulerului unei uniforme. **2.** Bentiţă de stofă cu care se încheie nasturii unei haine.

PETRARCHÍSM s.n. (<fr. *pétrarquisme*; cf.n.pr. *Petrarca*, poet italian) Imitare a manierei lui Petrarca de stilizare a sentimentului erotic prin intermediul unei poetici rafinate (utilizînd metafora, hiperbola, antiteza, jocul subtil de cuvinte etc.), care a apărut în Italia la sfîrşitul sec. 15 şi care a atins apogeul în sec. 16. Este reprezentată, în Italia, de P.Bembo, M.Boiardo ş.a., iar în Franţa de poeţii Pleiadei (P.Ronsard, Du Bellay ş.a.).

PETRARCHÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *pétrarquiste*) **1.** Adj. Care aparţine lui Petrarca, de Petrarca; în maniera liricii lui Petrarca. **2.** S.m. şi f. Poet care imită maniera lui Petrarca; poet care cultivă motivele liricii lui Petrarca.

PETRECĂRÉŢ, -EĂŢĂ adj., s.m. şi f. (<*petrece*) (Persoană) căreia îi place să petreacă mult şi des.

PETRÉCE vb. III (lat. **pertraicere*) **1.** 1. Tranz. şi intranz. A-şi duce viaţa, a-şi ocupa timpul într-un anumit loc, într-un anumit fel, într-o anumită perioadă de timp etc. **2.** Intranz. A se distra; a chefui. **3.** Refl. unipers. (Despre evenimente, fapte, sentimente etc.) A avea o anumită desfăşurare, o anumită evoluţie; a se produce într-un anumit fel. **II.** Tranz. **1.** A conduce pe cineva (la plecare) o bucată de drum; a însoţi pe cineva într-o călătorie, într-o acţiune etc. ◆ A conduce la groapă un mort. **2.** (Rar) A străbate, a parcurge. ◆ A colinda, a vizita. ◆ A parcurge o publicaţie, o lucrare, notiţe etc. ◆ Refl. A se perinda. **3.** A muta; a strămuta. **4.** A trece sau a face să treacă prin..., printre..., pe după..., peste... .

PETRÉCERE s.f. (<*petrece*) **1.** Trai, vieţuire într-un anumit loc, într-un anumit fel, o anumită perioadă de timp etc. ◆ (La pl.) Fapte săvîrşite de cineva în timpul vieţii. **2.** (Mod de) folosire plăcută a timpului. **3.** Reuniune, instituire între prieteni, rude etc., organizată cu prilejul unei sărbători, unei sărbătoriri etc.

PETREFÁCT s.n. (<germ. *Petrefakt*) (GEOL.) Corp petrificat.

PETRÉL s.m. (<fr. *pétrel*; cuv. englez) Pasăre de mare, albă, cu spatele şi cu aripile cenuşii, care trăieşte în colonii şi care se hrăneşte cu peşte (*Larus canus*).

PETRIFICÁ vb. I tranz. şi refl. (după fr. *pétrifier*, germ. *petrifizieren*) **1.** A căpăta sau a face să capete aspect de piatră, a deveni sau a face să devină piatră; a (se) acoperi cu o crustă de piatră. ◆ Fig. A rămîne sau a face să rămînă mereu neschimbat; a încremeni într-o anumită stare. **2.** (În basme) A (se) preface în stană de piatră.

PETROCHÍMIC, -Ă adj. (<fr. *pétrochimique*) Care ţine de petrochimie, privitor la petrochimie. ◆ (Despre produse) Care se fabrică din ţiţei sau din derivatele acestuia.

PETROCHÍMIE s.f. (<fr. *pétrochimie*) Ramură a industriei chimice care prelucrează ţiţeiul cu derivatele lui, gazele de sondă şi de rafinărie şi gazul metan, în scopul transformării lor în produse chimice.

PETROCHIMÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *pétrochimiste*) Persoană care lucrează în domeniul petrochimiei; specialist în petrochimie.

PETRODOLÁR s.m. (<fr. *pétrodollar*) Dolar american obţinut din vînzarea petrolului de către ţările exportatoare de petrol.

PETRODUROSCÓP s.n. (<germ. *Petroduroskope*, rus. *petroduroskop*) Instrument de măsurare a durităţii rocilor în zăcămînt, pentru determinarea comportării lor la perforare şi la prelucrare.

PETROFÍL, -Ă adj. (<fr. *pétrophyle*) (Despre plante) Care s-a dezvoltat în interiorul pietrelor.

PETROGENÉZĂ s.f. (<fr. *pétrogenèse*; cf. gr. *petra* "piatră"+*genesis* "naştere") Ramură a geologiei care studiază proveniența rocilor.

PETROGLÍFĂ s.f. (<fr. *pétroglyphe*) **1.** Desen incizat pe o rocă. **2.** Rocă şlefuită grosolan pe cale naturală sau sculptată rudimentar pe cale manuală.

PETROGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *pétrographe*) Specialist în petrografie.

PETROGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *pétrographique*) Care aparţine petrografiei, privitor la petrografie.

PETROGRAFÍE s.f. (<fr. *pétrographie*; cf.gr. *petra* "piatră"+*graphein* "a scrie") Ramură a geologiei care se ocupă cu studiul rocilor din scoarţa pămîntului din punctul de vedere al compoziţiei mineralogice şi chimice, al formării lor, al transformărilor pe care le suferă, al răspîndirii lor etc.

PETRÓL s.n. (<fr. *pétrol*; cf.lat. *petroleum* <*petra* "piatră"+*oleum* "ulei") **1.** Rocă sedimentară lichidă, uleioasă, brună-negricioasă, rar gălbuie, cu reflexe albăstrui-verzui, uneori incoloră, cu miros specific, formată dintr-un amestec natural de hidrocarburi şi de alţi compuşi organici, care se extrage din pămînt şi care se foloseşte ca materie primă în industria chimică, ca sursă principală pentru combustibilul energetic lichid, pentru fabricarea lubrifianţilor; ţiţei. ◇ *Petrol sintetic* = amestec de hidrocarburi sintetice cu proprietăţi asemănătoare ţiţeiului, obţinut direct din cărbune sau din oxid de carbon prin hidrogenare catalitică. **2.** *Petrol lampant* = produs petrolier izolat la distilarea primară a ţiţeiului, folosit drept carburant la anumite motoare cu electroaprindere, la iluminatul şi la încălzitul casnic, în lămpi cu fitil, ca materie primă la fabricarea unor detergenţi etc.; gaz.

PETROLÁTUM s.n. (<fr. *pétrolatum*, germ. *Petrolatum*, rus. *petrolatum*) Amestec de hidrocarburi cu consistenţă păstoasă, obţinut din reziduurile ceroase de ţiţei sau din uleiuri corespunzătoare.

PETROLIÉR, -Ă adj. (<fr. *pétrolier*) Care ţine de petrol, care provine din petrol; privitor la extragerea şi la prelucrarea petrolului. ◇ *Tren* (sau *vas*, *tanc*) *petrolier* (şi substantivat, n.) = tren (sau vas, tanc) pentru transportul produselor petroliere.

PETROLIFÉR, -Ă adj. (<fr. *pétrolifère*) (Despre terenuri, formaţii geologice, zăcăminte etc.) Care conţine petrol; bogat în petrol.

PETROLÍST, -Ă subst. (<*petrol*) **1.** S.m. şi f. Persoană care lucrează în industria petrolului. **2.** S.m. Proprietar de terenuri petrolifere; om de afaceri în industria petrolieră.

PETROLOGÍE s.f. (<fr. *pétrologie*) Petrografie.

PETROMÁX s.n. (den. com.; cf. *petrol*) Lampă de iluminat cu sită incandescentă, care funcţionează cu petrol lampant.

PETROSÍN s.n. (den. com.) Lichid incolor, inflamabil, cu miros caracteristic, obţinut dintr-un amestec de benzine uşoare, care este folosit mai ales în gospodărie.

PETULÁNT, -Ă adj. (<fr. *pétulant*; cf.lat. *petulans, -ntis* "certăreţ") Care manifestă sau trădează o ardoare exuberantă (bruscă); p.ext. îndrăzneţ, temerar.

PETULÁNŢĂ s.f. (<fr. *pétulance*) Ardoare exuberantă (bruscă); îndrăzneală, temeritate.

PETÚNIE s.f. (<fr. *pétunia*; cf.fr. *pétun* "tutun", cuv. guarani) Plantă erbacee decorativă, din familia solanaceelor, originară din America de Sud, cu florile mari, diferit colorate şi plăcut mirositoare, care au corola în formă de pîlnie (*Petunia hybrida*).

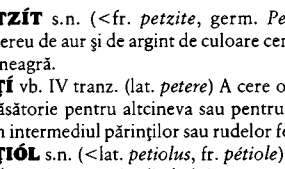

petunie

PETZÍT s.n. (<fr. *petzite*, germ. *Petzit*) Minereu de aur şi de argint de culoare cenuşie sau neagră.

PEŢÍ vb. IV tranz. (lat. *petere*) A cere o fată în căsătorie pentru altcineva sau pentru sine (prin intermediul părinţilor sau rudelor fetei).

PEŢIÓL s.n. (<lat. *petiolus*, fr. *pétiole*) Parte a frunzei care susţine limbul şi care se prinde de tulpină sau de ramuri; codiţă.

PEŢITÓR, -OÁRE subst. (<*peţi*) **1.** S.m. şi f. Persoană care, în numele unui bărbat, cere în căsătorie o fată (adresîndu-se părinţilor sau rudelor acesteia). **2.** S.f. Femeie (mai în vîrstă) care mijloceşte cunoştinţa a două persoane de sex opus pentru a le înlesni căsătoria.

PFÉNIG s.m. (<germ. *Pfennig*) Unitate monetară divizionară germană, care reprezintă a suta parte dintr-o marcă.

PFUND s.m. (<germ. *Pfund*) **1.** Unitate de măsură a greutății, egală cu c. 0,50 kg sau cu 0,25 kg; livră. **2.** Veche unitate monetară germană.

pH subst. (<fr. *pH* <*p* "potențial"+H "hidrogen") Simbol pentru logaritmul zecimal cu semn schimbat al concentrației ionilor de hidrogen dintr-o soluție, măsurat cu numărul de ioni-gram de hidrogen existenți într-un litru de soluție.

pH-METRU subst. (<fr. *ph-mètre*) Aparat pentru măsurarea electrometrică a pH-ului unei soluții.

PI s.m. invar. (<ngr., fr. *pi*) **1.** Numele celei de a șaisprezecea litere din alfabetul grecesc (π, Π), corespunzătoare literei românești *p*; sunet notat cu această literă. **2.** Simbol matematic (π) care reprezintă raportul constant dintre lungimea unui cerc și diametrul său și care este egal cu 3,14.

PIAMÁTER subst. (<lat. *pia mater* "mamă blîndă, duioasă") Membrană fină, bogat vascularizată la suprafața creierului și a măduvei spinării, care constituie cel mai profund înveliș al creierului.

PIAN s.n. (<germ. *Piano*, fr. *piano*, it. *piano*[forte]) **1.** Instrument muzical format dintr-o cutie mare de rezonanță, fixată pe trei picioare, și dintr-o serie de coarde metalice, puse în vibrație prin lovirea cu niște ciocănele acționate prin apăsarea unor clape; clavir, pianoforte. ◇ *Pian automat* (sau *electric*) = pian care execută automat, cu ajutorul unui mecanism acționat electric, anumite melodii înregistrate, în prealabil, pe niște suluri speciale de hîrtie introduse în aparat. *Pian cu manivelă* = pian automat care funcționează prin învîrtirea unei manivele. **2.** Arta de a interpreta o compoziție muzicală la pian.

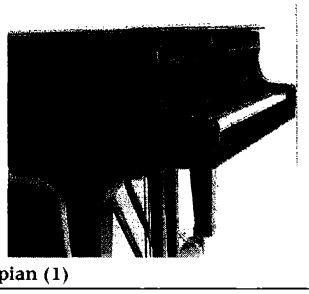

pian (1)

PIANÍNĂ s.f. (<germ. *Pianino*; it. *pianino*) Pian de dimensiuni mai mici, care are cutia de rezonanță în formă de paralelipiped și coardele dispuse vertical.

PIANISSIMO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicație de execuție) Foarte încet.

PIANÍST, -Ă s.m. și f. (<fr. *pianiste*) Persoană care cîntă (cu măiestrie) la pian; persoană care are profesiunea de a cînta la pian.

PIANÍSTIC, -Ă adj. (<fr. *pianistique*) Care ține de pian, privitor la pian, propriu pianului sau artei interpretative la pian.

PIANO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicație de execuție) Cu intensitate scăzută; încet.

PIANOFÓRTE s.n. (<it. *pianoforte*) Pian (**1**).

PIANÓLĂ s.f. (<it. *pianola*) Pianină activată de un mecanism, care execută automat anumite melodii înregistrate, în prealabil, pe suluri speciale de hîrtie introduse în aparat.

PIARÍST s.m. (<germ. *Piarist*) Membru al unui ordin catolic fundat la sfîrșitul sec. 16 de Iosif Calasantiu în Italia, care se ocupa cu educația și învățămîntul gratuit pentru copiii din școlile primare. Acest ordin a pătruns și în unele țări din Europa, ajungînd și în Transilvania și Banat, unde avea, la Cluj și Timișoara, cîte un claustru.

PIÁSTRU s.m. (<germ. *Piaster*, fr. *piastre*) **1.** Monedă (turcească) de argint care a circulat și în țările române (în sec. 17-18 și în prima jumătate a sec. 19), avînd valori variate în decursul timpului. **2.** Monedă divizionară în Siria și în Sudan.

PIÁTRĂ s.f. (lat. *petra*) **I. 1.** (La sg.) Nume generic dat rocilor dure, care sînt răspîndite la suprafața sau în interiorul pămîntului; (la pl.) bucată dintr-o astfel de rocă. ◆ (La pl.) *De-a pietrele* sau *în pietre* = numele unui joc de copii care se joacă cu pietricele. ◆ *Epocă de piatră* (sau *pietrei*) = prima perioadă din istoria omenirii, care a durat cîteva sute de mii de ani, caracterizată prin folosirea uneltelor de piatră. **2.** Nume generic dat materialelor fabricate artificial pentru a înlocui piatra naturală. **3.** Bucată de piatră prelucrată; obiect făcut dintr-o astfel de bucată. ◇ *Piatră de încercare* = rocă silicioasă foarte dură, folosită (în trecut) la verificarea purității metalelor prețioase (aur și argint); fig. mijloc, împrejurare etc. prin care se verifică valoarea, capacitatea cuiva sau a ceva. *Piatră de temelie* (sau *fundamentală*) = piatră care intră în construcția fundației unei clădiri (și care se pune cu prilejul unor solemnități, marcînd începutul construcției); fig. element sau principiu de bază. *Piatră unghiulară* = piatră care se pune la colțul fundației unei clădiri; fig. ceea ce este esențial într-o problemă. *Piatră de talie* = piatră cu forme geometrice regulate, cu toate fețele bine tăiate și cu muchiile drepte, care este folosită la executarea sau la căptușirea unei zidării. *Piatră funerară* = dală paralelipipedică sau trapezoidală, care se așază deasupra unui mormînt. *Piatră de ascuțit* = bucată de gresie tăiată special pentru a fi folosită la ascuțirea unor obiecte tăioase. *Piatră prețioasă* (sau *scumpă, nestemată*) = mineral cristalizat, cu aspect frumos, în culori variate, foarte dur, de valoare deosebită, care se găsește rar în natură și care este folosit la confecționarea bijuteriilor și în industrie. *Piatră semiprețioasă* = mineral cristalizat, cu aspect frumos, în culori variate, dur, de mai mică valoare, care se găsește rar în natură și care este folosit la confecționarea bijuteriilor și în industrie. *Piatră litografică* = piatră de calcar, cu structură foarte fină și densă, care se folosește în litografie, la prepararea clișeelor. *Piatră de polizor* = produs fasonat, de diferite forme, obținut prin aglomerarea unor granule abrazive (diamant, cuarț, corindon etc.), care este folosit în operații de așchiere, de polizare, de ascuțire, de lustruire etc. *Piatră de moară* = fiecare dintre cele două discuri de piatră între care se macină semințele într-o moară cu pietre. *Piatră de construcție* = piatră naturală sau artificială (sub formă de blocuri sau plăci), folosită la executarea construcțiilor de orice fel. *Piatră ponce* v. ponce. **4.** Piesă confecționată din piatră sau din os, lemn etc., folosită la unele jocuri de societate. **5.** (Înv. și reg.) Meteorit. **6.** (Înv. și reg.) Greutate (de cîntar sau de balanță). **7.** Precipitație alcătuită din particule de gheață, care se formează atunci cînd în interiorul norilor de furtună există curenți ascendenți puternici; fiecare dintre particulele de gheață care formează această precipitație. **8.** (La pl.) Remy. **II.** P.anal. **1.** Crustă de săruri minerale care se depune, cu timpul, pe pereții unui vas în care se fierbe apă sau se păstrează anumite lichide. **2.** Tartru dentar. **3.** (MED.) Calcul; p.ext. litiază. **4.** *Piatră-de-var* = carbonat de calciu. *Piatra lunii* = varietate de feldspat, cu reflexe albăstrii, care este folosită ca piatră semiprețioasă. *Piatră-acră* = alaun (de aluminiu și de potasiu). *Piatră-vînătă* = sulfat de cupru hidratat. *Piatra-iadului* = azotat de argint. *Piatră-pucioasă* = sulf (în formă de bucăți). (Înv. și reg.) *Piatra-șoricelului* = arsenic. (Reg.) *Piatră-de-țipirig* = clorură de amoniu. **III.** *Piatră-linte* = plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu florile de culoare albă sau gălbuie, care crește prin pădurile din zona alpină (*Astragalus australis*).

PIÁȚĂ s.f. (<it. *piazza*) **I. 1.** Loc întins și deschis într-o localitate, unde se întîlnesc sau se întretaie mai multe străzi, de obicei amenajat cu spații verzi, cu monumente etc. **2.** Loc special amenajat unde se face comerț cu mărfuri, mai ales cu produse agroalimentare. ◆ Preț curent al mărfurilor. **II.** (ECON.) Sferă a circulației mărfurilor; totalitatea actelor de vînzare-cumpărare și a relațiilor care se stabilesc în cadrul acestora, într-un spațiu determinat; cererea și oferta de mărfuri.

PIAȚÉTĂ s.f. (<it. *piazzetta*) Piață mică.

PIÁZĂ s.f. (În superstiții) Prevestire, prezicere; ceea ce se crede că aduce cuiva nenorocire sau noroc.

PIC[1] interj., s.n. (onomat.) **I.** Interj. (De obicei repetat) **1.** Cuvînt care imită sunetul produs de căderea picăturilor de apă sau a altor lichide pe un obiect dur. **2.** Cuvînt care imită zgomotul produs de ciocul păsărilor cînd ciugulesc. **II.** S.n. **1.** Picătură (**1**). **2.** Cantitate (foarte) mică dintr-un lichid sau dintr-o substanță oarecare; strop, fărîmă.

PIC[2] s.n. (<germ. *Pick*[hammer]) Ciocan de abataj.

PIC[3] s.n. (<fr. *pic*) (NAV.) **1.** Bară de lemn sau de metal, așezată oblic pe catargul de la pupă, pe care se leagă partea superioară a unei pînze. **2.** Compartiment etanș la extremitatea dinspre proră sau dinspre pupă a unei nave.

PIC[4] subst. (cf. *picătură*) Produs obținut dintr-un amestec de talc, acid oxalic și alte substanțe, cu ajutorul căruia se scot petele de cerneală de pe hîrtie, de pe țesături etc.

PICÁ[1] vb. I (<*pic*[1]) **I. 1.** Intranz. (Înv. și pop.) A picura (**1**). ◆ (Despre rouă, brumă) A se lăsa, a se așterne. **2.** Impers. A ploua ușor, cu stropi rari. **II. 1.** Intranz. A cădea de la oarecare înălțime. ◆ A se desprinde, a se detașa dintr-un tot, dintr-un ansamblu etc. (căzînd, pierzîndu-se etc.). ◆ (Fam.; despre îmbrăcăminte) A nu se mai ține (pe corp). **2.** Intranz. (Despre ființe) A-și pierde poziția verticală; a se prăbuși, a se răsturna. ◆ (Despre construcții) A se dărîma, a se surpa, a se nărui. ◆ Fig. A muri (în luptă). ◆ Fig. A nu reuși la un examen, la un concurs etc. **3.** Tranz. (Înv. și pop.) A lăsa să se scurgă, să se prelingă în

picături. **III.** Intranz. **1.** (Fam.) A sosi (pe neașteptate) undeva; a se ivi, a apărea. **2.** (Despre zile, evenimente, sărbători etc.) A se nimeri la o anumită dată, într-o anumită perioadă. **3.** A ajunge într-o anumită stare, situație, împrejurare; a cădea în... **IV.** Intranz. (Fam.; construit cu dativul) A dobîndi ceva în mod întîmplător; a cîștiga ceva ocazional (și în mod ilicit).

PICÁ[2] vb. I intranz. (<fr. *piquer*) (Despre avioane) A coborî în picaj.

PICADÓR s.m. (<fr. *picador*; cuv. spaniol) Călăreț care participă la luptele cu tauri, avînd o lance cu ajutorul căreia aduce taurul în fața toreadorului sau matadorului ori intervine cînd viața acestora este în pericol.

PICÁJ s.n. (<fr. *piquage*) Coborîre a unui avion pe o traiectorie (aproape) verticală.

PICÁNT, -Ă adj. (<fr. *piquant*) **1.** (Despre mîncăruri, băuturi sau despre gustul lor) Pișcător, înțepător, iute, condimentat. **2.** Fig. (Despre glume, anecdote etc.) Cu aluzii (ușor) indecente. **3.** Fig. (Despre persoane) Nostim, plăcut (din cauza ironiei fine, a spiritului satiric etc.); (despre femei) atrăgătoare, seducătoare. ◆ (Despre înfățișarea oamenilor, în special a femeilor) Care stimulează în mod agreabil interesul, atenția cuiva.

PICANTERÍE s.f. (<germ. *Pikanterie*) Calitatea de a fi picant (**1**). ◆ Concr. (De obicei la pl.) Mîncare picantă. ◆ Fig. (De obicei la pl.) Glumă, anecdotă etc. cu aluzii (ușor) indecente.

PICARÉSC, -ÉSCĂ adj. (<fr. *picaresque*; cf.sp. *picaresco* <*picaro* "aventurier") (Despre genuri, specii, opere literare) Care, prin intermediul unor personaje aparținînd mediului interlop (aventurieri, vagabonzi, cerșetori etc.), dotate cu un viu spirit de observație, cu umor, vervă satirică, limbaj pitoresc (plin de elemente familiare, argotice etc.) și trecînd printr-o serie întreagă de aventuri, critică medii sociale, moravuri, relații sociale etc. din Spania secolelor 16-17 și apoi, în sec. 18, din diferite țări europene (reliefînd amănuntul pitoresc și ineditul aventurii).

PICARO s.m. invar. (cuv. sp.) Personaj aventurier, intrigant, din literatura spaniolă din sec. 16-17.

PÍCĂ[1] s.f. (<cf. germ. *Pike*) Ciudă, ranchiună (pe cineva); dușmănie, ură ascunsă.

PÍCĂ[2] s.f. (<germ. *Pik*, fr. *pique*) **1.** Unul dintre cele patru semne de pe cărțile de joc, care reprezintă o inimă, o frunză cu vîrful în sus și cu o codiță în partea de jos sau un vîrf de lance de culoare neagră. **2.** Carte de joc care are acest semn.

PICĂTÓR s.n. (<*pica*[1]) Tub mic de sticlă cu un capăt îngustat și cu celălalt prevăzut cu un tub de cauciuc, care este folosit pentru a administra o soluție (medicamentoasă) în picături.

PICĂTÚRĂ s.f. (<*pica*[1]) **1.** Mică sferă de lichid, desprinsă dintr-o masă de lichid care se formează prin condensarea unui gaz; p.ext. cantitate mică dintr-un lichid. ◇ Loc. adv. *Printre picături* = din cînd în cînd; p.ext. în timpul liber. ◆ Fig. Cantitate mică, neînsemnată din ceva; fărîmă. **2.** (La pl.) Substanță medicamentoasă lichidă care se administrează sub formă de picături.

PICHÁMĂR s.n. (<germ. *Pickhammer*) Ciocan de abataj.

PICHÉR[1] s.m. (<fr. *piqueur*) Tehnician care răspunde de întreținerea unei porțiuni de drum (șosea, linie de cale ferată etc.) și de lucrările de construcție care au loc pe această porțiune.

PICHÉR[2] s.n. (<germ. *Picker*) Piesă la războiul de țesut mecanic așezată la capetele suveicii, care servește la amortizarea mișcării acesteia.

PÍCHERE s.f. (form.onomat.) (ORNIT.) Bibilică (*Numida meleagris*).

PICHÉT[1] s.m. (<fr. *piquet*) Numele unui joc de cărți, care se joacă cu 32 de cărți (în două persoane).

PICHÉT[2] s.n. (<fr. *piqué*) Țesătură deasă de bumbac, de mătase sau din fire sintetice, făcută din două urzeli, dintre care cea de la suprafață formează un desen în relief.

PICHÉT[3] s.n., s.m. (<fr. *piquet*, germ. *Pikett*, rus. *piket*) **I.** S.n. **1.** Subunitate militară însărcinată cu siguranța trupelor în marș sau în staționare. **2.** (În trecut) Subunitate de grăniceri care asigura paza unei porțiuni de frontieră. ◆ Clădire în care își afla sediul această subunitate. **3.** Grup organizat (de militari sau de civili) însărcinat cu apărarea sau cu paza unor obiective importante. **II.** S.m. Țăruș de lemn sau de metal care se înfige în pămînt pentru a marca axa unui traseu, locul de plantare a unui arbore etc.

PICHETÁ vb. I tranz. (<fr. *piqueter*).A marca cu picheți[3] (**II**) punctele unei alinieri, ale unei măsurători etc. ◆ (Complementul indică picheți[3]) A bate în pămînt (pentru a marca ceva).

PICHETÁJ s.n. (<*picheta*) Ansamblul picheților[3] (**II**) care marchează un traseu, o aliniere, un drum etc.

PICI s.m. (<tc. *piç*) (Fam.) Băiat (foarte) tînăr; copil de sex masculin.

PICIFÓRM, -Ă s.f., adj. (<it. *piciformi*; cf.lat. *picus* "ciocănitoare") **1.** S.f. (La pl.) Ordin de păsări, cunoscute sub numele de ciocănitori, care au degetele îndreptate două înainte și două înapoi pentru agățat și terminate cu gheare ascuțite, coada lungă, formată din pene rigide, ciocul conic, lung, drept și puternic, limba lungă și cleioasă și care se hrănesc cu insecte; (și la sg.) pasăre care face parte din acest ordin. **2.** Adj. (Despre păsări) Care seamănă cu ciocănitoarea.

PICIÓR s.n. (lat. *petiolus*) **1.** Fiecare dintre cele două membre inferioare ale corpului omenesc, de la șold pînă la vîrful degetelor, și fiecare dintre membrele celorlalte vietuitoare, care servesc la susținerea corpului și la deplasarea în spațiu; p.restr. labă. Organ al mersului, piciorul este un simbol al legăturii sociale. ◇ *Picior plat* = anomalie congenitală sau dobîndită care constă în turtirea bolții piciorului la om. ◇ (BOT.) *Piciorul-caprei* = plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu frunzele palmate și cu florile albe sau roșiatice; laba-ursului (*Aegopodium podagraria*). *Piciorul-cocoșului* = a) plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu frunzele dințate și cu florile galbene, strălucitoare (*Ranunculus acris*); b) plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu frunzele adînc dințate și cu florile galbene (*Ranunculus pedatus*). ◆ Picior de pasăre sau de animal fiert ori fript pentru a fi mîncat. ◆ Organ musculos al melcilor și al lamelibranhiatelor care servește la deplasare. ◆ P.anal. Partea de jos, apropiată de pămînt, a unei plante. ◆ P.anal. Parte a ciupercii care susține pălăria. **2.** Proteză (de lemn) a unui picior. **3.** P.anal. Nume dat unor părți de obiecte, de construcții etc. care seamănă, ca formă, cu un picior și care servesc ca suport, ca element de susținere etc. ◆ Fiecare dintre elementele pe care se sprijină partea de jos a unei mobile. ◆ Element de construcție al unui pod, care transmite solului greutatea podului și sarcinile care îl solicită. ◆ Mîner fixat de coada unei coase. ◆ (TIPOGR.) Baza paralelipipedului literei. ◆ (TIPOGR.) Bucată de aliaj pe care se montează clișeul de alamă pentru tiparul în relief. ◆ Fiecare dintre lemnele înfipte vertical în oplenele saniei, pentru a sprijini loitra. **4.** Partea de jos, masivă, a unei construcții, a unui zid etc.; parte a unei construcții care servește la susținerea și la legarea ei de teren. ◆ *Picior de siguranță* = parte din masivul unui zăcămînt neexplorată pentru protecția unor construcții sau a unor lucrări de la suprafață. **5.** Partea de jos a unui munte, a unui deal etc.; zonă mai largă de la baza unei forme de relief înalte. **6.** Unitate de măsură (engleză) pentru lungime, egală cu 0,3048 m. **7.** (MAT.) *Piciorul unei perpendiculare* (sau *al unei oblice*) = punctul de intersecție al perpendicularei (sau al oblicei) cu dreapta sau cu planul pe (sau față de) care sînt duse. **8.** Unitate metrică a unui vers, compusă dintr-un număr fix de silabe lungi și scurte (în versificația antică) sau accentuate și neaccentuate (în versificația modernă).

PICIORÓNG s.n. (<*picior*) **I. 1.** (La pl.) Nume generic pentru păsările (acvatice) cu picioare înalte, cuprinse în ordine diferite; (și la sg.) pasăre cu picioare înalte. **2.** Pasăre de apă, cu penajul alb, cu spatele și aripile negre cu reflexe violete-verzui, cu picioarele foarte lungi, roșii și lipsite de degetul posterior, cu ciocul lung și subțiat spre vîrf (*Himantopus himantopus*). **II.** (De obicei la pl.; fam. sau glumeț) Picioare lungi. **III.** (La pl.) Catalige.

PICIORÚȘ s.n. (<*picior*) **1.** Diminutiv al lui picior. **2.** Punct de lucrătură la o împletitură cu croșeta. **3.** Organ al mașinii de cusut care presează straturile de material pe placa transportoare, asigurînd deplasarea materialului în timpul coaserii lui.

PÍCKER s.n. (<engl. *picker*) Mașină agricolă pentru recoltarea știuleților de porumb.

PÍCKLES subst. (<engl., fr. *pickles*) Conservă de legume în oțet.

PICLÁJ s.n. (<fr. *picklage*) Operație de tratare a pielilor cu o soluție acidă (și cu clorură de sodiu) înainte de tăbăcire.

PICLÁRE s.f. (cf.eng. *pickling*) Piclaj.

PÍCNIC s.n. (<fr. *pique-nique*) Masă (și petrecere) comună (în aer liber) cu contribuția fiecărui participant.

PICNOMETRÍE s.f. (<fr. *pycnométrie*) (FIZ.) Tehnică de măsurare a densităților.

PICNOMÉTRU s.n. (<fr. *pycnomètre*; cf.gr. *pyknos* "dens"+*metron* "măsură") Instrument (în formă de recipient) utilizat pentru determinarea densității lichidelor sau solidelor prin cîntărire.

PICNOSTÍL s.n. (<fr. *pycnostyle*; cf.gr. *pyknos* "dens"+*stylos* "coloană") Colonadă

în care distanța dintre coloane este egală cu trei module; p.ext. templu sau construcție care are coloanele astfel așezate.
PICO- (<fr., germ. *pico-*) Element prim de compunere folosit pentru a forma nume de unități de măsură, care arată că unitatea respectivă conține un bilion de unități de bază.
PICOFARÁD s.m. (<germ. *Picofarad*) Unitate de măsură pentru capacitatea electrică, egală cu a bilioana parte dintr-un farad.
PICOGRÁM s.n. (<fr. *picogramme*) Unitate de masă, egală cu a bilioana parte dintr-un gram.
PÍCOLO (PÍCOL) s.m. (<it. *piccolo*) Ajutor de ospătar.
PÍCOLIȚĂ s.f. (<*picol*) Fată (sau femeie) care este ajutor de ospătar.
PICÓN s.n. (<it. *piccone*) Parte a ciocanului de abataj în formă de tijă cilindrică de oțel, ascuțită sau lată la vîrf, acționată de pistonul ciocanului, care servește la despicarea, dislocarea sau la fărîmarea rocilor de minereu.
PICOSECÚNDĂ s.f. (<fr. *picoseconde*) Unitate de timp egală cu a bilioana parte dintr-o secundă.
PICÓT (PICÓU) s.m. (<fr. *picot*) **1.** Bucată de lemn, ascuțită la un capăt, folosită la săparea galeriilor. **2.** (În forma *picou*) Bordură de dantelă cu colțuri. ◆ Bulină (pe țesături).
PICOTÁJ s.n. (<fr. *picotage*) Consolidare a rocilor din galerii cu ajutorul picoților.
PICOTÍ vb. IV intranz. (<*pica*[1]) A ațipi cu intermitențe, șezînd sau stînd în picioare.
PICRÁT s.m. (<fr. *picrate*; cf.gr. *pikros* "amar") Compus al acidului picric folosit la fabricarea explozivelor.
PÍCRIC adj. (<fr. *picrique*) *Acid picric* = acid corosiv și toxic, în formă de cristale galbene, fără miros și cu gust amar, care se folosește ca exploziv sau la prepararea explozivelor, a unor substanțe colorante, în medicină etc.
PICROMIGDÁLĂ (PRICOMIGDÁLĂ) s.f. (<ngr. *pikramigdalon*) **1.** Migdală amară. **2.** Prăjitură preparată din albuș de ou, zahăr și migdale sau nuci, alune.
PICTÁ vb. I tranz. (<*pictor, pictură*) **1.** A reprezenta imagini, modele etc. pe pînză, pe hîrtie, pe sticlă etc. cu ajutorul pensulei și al culorilor. **2.** A face o pictură; a se ocupa cu pictura. ◆ A acoperi, a împodobi cu picturi. ◆ Refl. (Fam.; despre femei) A se farda (exagerat). **3.** Fig. A caracteriza sugestiv, cu ajutorul cuvintelor, ființe, situații, întîmplări, stări sufletești etc. într-o operă literară. ◆ (Rar) A prezenta pe cineva într-o lumină defavorabilă.
PICTOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *pictographique*) (Despre scriere) Care redă ideile, obiectele prin pictograme.
PICTOGRAFÍE s.f. (<fr. *pictographie*) Sistem primitiv de scriere care constă în exprimarea ideilor prin desene figurative, cu valoare reală sau simbolică.
PICTOGRÁMĂ s.f. (<fr. *pictogramme*) Desen sau șir de desene figurative, cu valoare reală sau simbolică, prin care sînt exprimate ideile în unele sisteme primitive de scriere.
PÍCTOR s.m. (<lat. *pictor*; cf.it. *pittore*) **1.** Artist plastic care se ocupă cu pictura. **2.** Fig. Scriitor care descrie sugestiv fizicul și caracterul personajelor, scene din viață, din natură etc.
PÍCTORIȚĂ s.f. (<*pictor*) Artistă plastică ce se ocupă cu pictura.
PICTURÁL, -Ă adj. (<fr. *pictural*) Care aparține picturii, privitor la pictură; care are caracter sau aspect de pictură; cu plasticitate caracteristică picturii.
PICTÚRĂ s.f. (<lat. *pictura*) **1.** Operă artistică executată de un pictor; tablou, pînză. ◆ Ansamblul operelor, stilurilor și procedeelor specifice pictorilor dintr-o țară, dintr-o școală, dintr-o epocă etc. ◆ Ansamblul creațiilor care definesc personalitatea unui pictor. ◆ Arta de a picta. **2.** Ramură a artelor plastice care interpretează realitatea în imagini vizuale, prin forme colorate, bidimensionale, desfășurate pe o suprafață plană. **3.** Fig. Descriere (sugestivă), într-o operă literară, a fizicului și a caracterului personajelor, a unor scene din viață, din natură etc.
PICULÍNĂ s.f. (cf.it. *piccolino*) Instrument muzical de suflat, asemănător cu flautul, care emite sunete din registrul acut.
PÍCUP (PÍCK-UP) s.n. (<engl., fr. *pick-up*) Aparat care transformă vibrațiile mecanice de pe un disc în vibrații acustice cu ajutorul dozei de redare; p.restr. doză de redare.
PÍCUR s.m. (<*pic*[1]) **1.** Picătură, strop. **2.** (La sg.) Faptul de a picura.
PICURÁ vb. I (<*picur*) **1.** Intranz. și tranz. A cădea sau a face să cadă, să curgă picătură cu picătură. **2.** Intranz. impers. A ploua ușor, cu stropi rari. **3.** Intranz. A lăsa să se scurgă, să se prelingă în picături. **4.** Intranz. Fig. A răsuna, a vibra (cu ton scăzut).
PIDALIÓN s.n. (<ngr. *pidalion*) Colecție de canoane bisericești comentate, care a fost alcătuită de monahii atoniți Agapie și Nicodim în 1800. A fost tradusă din greceşte la îndemnul mitropolitului Veniamin al Moldovei și publicată în 1844.
PIDÓSNIC, -Ă adj., s.n. (<*pe dos*) **1.** Adj. (Pop.; despre oameni) Care se comportă ciudat, care face totul pe dos sau altfel decît se face de obicei. ◆ (Despre acțiuni, manifestări ale oamenilor sau despre obiecte, fenomene etc.) Care este ieșit din comun, care este contrar așteptărilor (în sens negativ). **2.** S.n. Numele a două plante erbacee din familia boraginaceelor, cu frunzele lucioase, de culoare verzuie-albăstrie (cu puncte albe sau violacee) și cu florile galbene; fiecare dintre aceste plante (*Cerinthe minor* și *glabra*).
PIEDESTÁL s.n. (<fr. *piédestal*; cf.it. *piedestallo*) Suport (înalt) pe care se așază o coloană, o statuie, un obiect decorativ etc.
PIÉDICĂ s.f. (lat. *pedica*) **1.** Ceea ce stă în calea unei acțiuni; ceea ce împiedică realizarea unui țel; obstacol, stavilă; dificultate, greutate. ◆ Mijloc de a face pe cineva să cadă, împiedicîndu-l cu piciorul. ◆ Greutate în vorbire. **2.** Frînghie sau lanț cu care se leagă picioarele din față ale calului, pentru a-l imobiliza. **3.** Dispozitiv, instrument etc. care servește la întreruperea sau la încetinirea mișcării unui sistem tehnic, la blocarea unui organ mobil dintr-un sistem tehnic, la sprijinire sau la susținere. **4.** *Piedica-vîntului* = plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu florile albăstrui și liliachii (*Lathyrus hirsutus*).
PIEDICÚȚĂ s.f. (<*piedică*) Plantă erbacee care are tulpina lungă și tîrîtoare, cu ramuri secundare îndreptate în sus, frunzele mici și ascuțite și inflorescența în formă de spic (*Lycopodium clavatum*).
PIEÍRE s.f. (<*pieri*) **1.** Moarte (violentă); ucidere, masacru. ◆ Ofilire a unei plante. **2.** (În limbajul bisericesc; în opoziție cu *mîntuire*) Pierdere a vieții veșnice ca urmare a căderii în păcatul nemărturisit. **3.** (Înv. și reg.) Pericol, primejdie (de moarte). **4.** Dispariție; distrugere, nimicire; decădere, ruinare. **5.** Încetare, anulare, suprimare.
PIELÁR s.m. (<*piele*) Meseriaș care prelucrează piei și care confecționează obiecte din piele; negustor de piei sau de obiecte din piele.
PIELĂRÍE[1] s.f. (<*piele*) (La sg.; cu sens colectiv) Mulțime de piei; p.ext. obiecte confecționate din piele.
PIELĂRÍE[2] s.f. (<*pielar*) **1.** Meșteșugul de prelucrare a pieilor; comerț cu piei sau cu obiecte din piele. **2.** Atelier sau magazin unde se prelucrează piei sau se vînd piei ori obiecte din piele.
PIELĂRÍT s.n. (<*pielar*) Meseria de pielar.
PIÉLE s.f. (lat. *pellis, -em*) **1.** Înveliș conjunctiv-epitelial al întregului corp, la vertebrate și la unele nevertebrate, alcătuit din epidermă, dermă și hipoderm, care are rol de protecție, percepție (tactilă, termică, dureroasă etc.), respirație, transpirație, termoreglare, excreție și care cuprinde papile dermice unde se găsesc anse capilare, arteriole, terminații nervoase, unghiile, perii, glandele sebacee și sudoripare; spec. epiderma omului. ◇ *Pieile-roșii* = nume dat populației indiene aborigene din America de Nord. ◆ Fig. Ființă; viață. **2.** Piele jupuită de pe un animal (și prelucrată). ◆ Blană. **3.** *Piele de drac* = țesătură deasă de bumbac, cu o parte pufoasă care imită antilopa.
PIELICÍCĂ (PIELICÉA) s.f. (<*piele*) **1.** Diminutiv al lui piele; piele fină. **2.** Blăniță de miel sau, p.gener., de alt animal (mic).
PIÉLIȚĂ s.f. (<*piele*) **1.** Piele subțire și fină; spec. pielea obrazului. ◆ (Mai ales la pl.) Strat cornos, subțire, care mărginește unghia. **2.** (ANAT.) Membrană. **3.** Țesut vegetal subțire, care acoperă, separă etc. unele părți ale plantelor, în special fructele sau semințele. **4.** Pojghiță subțire care se formează pe suprafața unor alimente lichide. **5.** Intestin de animal sau membrană artificială care formează învelișul mezelurilor preparate din tocătură.
PIELOGRAFÍE s.f. (<fr. *pyélographie*; cf.gr. *pyelos* "cavitate"+*graphein* "a scrie") Radiografie a rinichilor, a bazinetului și a ureterelor, efectuată cu ajutorul unei substanțe radioopace.
PIELONEFRÍTĂ s.f. (<fr. *pyelonéphrite*; cf.gr. *pyelos* "bazin"+*nephros* "rinichi") Boală inflamatorie, de natură infecțioasă, acută sau cronică, a bazinetului și a rinichilor.
PIELOPLASTÍE s.f. (<fr. *pyéloplastie*) Procedeu de decorare a legăturilor din piele, prin desenarea în relief a unor figuri, a unor flori etc. în culoarea naturală a pielii sau în culori diferite.
PIELOSCOPÍE s.f. (<fr. *pyéloscopie*; cf.gr. *pyelos* "bazin"+*skopein* "a privi") Examen radioscopic al bazinetului și al ureterelor.
PIELOSTOMÍE s.f. (<fr. *pyélostomie*; cf.gr. *pyelos* "bazin"+*stoma* "deschidere") Intervenție chirurgicală pentru devierea spre exterior a urinei din bazinet.
PIELOTOMÍE s.f. (<fr. *pyélotomie*; cf.gr.

pyelos "bazin"+*tome* "tăiere") Intervenţie chirurgicală care constă în deschiderea bazinetului în caz de abces sau de calculi.

PIEMÍE s.f. (<fr. *pyhémie*; cf.gr. *pyon* "puroi"+*haima* "sînge") (MED.) Septicemie.

PIEMÓNT s.n. (<fr. *piemont*; cf.n.pr. *Piemont*, regiune în N Italiei) Formă de relief creată de apele curgătoare, prin depuneri de aluviuni la baza unor munţi.

PIEMONTÁN, -Ă adj. (<*piemont*) Care aparţine piemontului, privitor la piemont; care alcătuieşte un piemont.

PIEMONTÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *piémontais*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuieşte în regiunea Piemont din N Italiei; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Piemontului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Piemontului sau piemontezilor, privitor la Piemont sau la piemontezi.

PIEPT s.n., s.m. (lat. *pectus*) **1.** S.n. Parte a corpului, la om şi la unele animale vertebrate, de la gît pînă la abdomen, care cuprinde cavitatea în care se află inima şi plămînii; partea anterioară (şi exterioară) a acestei regiuni; p.restr. organ din interiorul cavităţii toracice, în special plămînii. ◆ *Boală de piept* = tuberculoză pulmonară. ◆ Fig. Suflet, inimă (ca lăcaş al sentimentelor). **2.** S.n., s.m. (Mai ales la sg.) Carne de pe partea anterioară a cavităţii toracice a unor animale şi păsări, folosită ca aliment; mîncare preparată din această carne. **3.** S.m. (La sg. de obicei cu valoare de plural) Sîn (al femeii). **4.** S.m. Penajul de pe partea din faţă a toracelui unei păsări. **5.** S.m. Partea din faţă a unui obiect de îmbrăcăminte, care acoperă pieptul. **6.** S.n. Coastă de munte sau de deal. ◆ Promontoriu.

PIEPTÁR s.n. (<*piept*) **1.** Obiect de îmbrăcăminte (de postav, de lînă etc.) fără mîneci, care acoperă partea superioară a corpului. ◆ Cojocel scurt din blană de miel, ornamentat, fără mîneci, încheiat în faţă sau pe umăr, purtat mai ales de ţărani (în Moldova şi în Transilvania); bundiţă. **2.** Obiect de metal, de zale sau de piele groasă care acoperea spatele şi pieptul luptătorilor, apărîndu-i de loviturile adversarului; platoşă. ◆ Bucată de piele groasă cu care îşi acoperă pieptul scrimerii. ◆ Echipament de protecţie cu care îşi acoperă pieptul lucrătorii care folosesc ciocane pneumatice. **3.** Partea de la piept (scrobită) a unei cămăşi; piept de cămaşă bărbătească, scrobit, care se poartă deasupra unei cămăşi obişnuite. **4.** Curea lată la hamuri, care trece pe sub pieptul animalului înhămat.

PIEPTÁNĂ vb. I (lat. *pectinare*) **1.** Tranz. şi refl. A(-şi) descîlci, a(-şi) netezi, a(-şi) curăţa părul sau barba cu pieptenele. ◆ A (se) coafa. ◆ Tranz. A ţesăla (un animal sau o parte a corpului lui). **2.** Tranz. A trece fibre textile prin dinţii unor piepteni, pentru a îndepărta impurităţile, pentru a alege fibrele de cea mai bună calitate etc. ◆ Fig. (Fam.) A bate zdravăn pe cineva. **3.** Tranz. Fig. (Fam.) A-şi revizui cu atenţie stilul, vorbirea etc.

PIEPTĂNÁR s.m. (<*pieptene*) Persoană care face sau vinde piepteni.

PIEPTĂNĂRIŢĂ s.f. (<*pieptene*) Plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina lungă, cu inflorescenţele în formă de spiculeţe aşezate pe două rînduri, ca dinţii unui pieptene, cultivată ca plantă de nutreţ (*Cynosurus cristatus*).

PIEPTĂNĂTÓR, -OÁRE subst., adj. (<*pieptăna*) **1.** S.m. şi f. Muncitor calificat în pieptănatul fibrelor textile. **2.** S.f., adj. (Maşină sau parte a unei maşini speciale) care piaptănă fibrele textile.

PIEPTĂNĂTORÍE s.f. (<*pieptănător*) (Secţie într-o) întreprindere industrială de filare, în care fibrele textile sînt supuse operaţiei de pieptănare.

PIEPTĂNĂTÚRĂ s.f. (<*pieptăna*) **1.** Mod de aranjare a părului; coafură, frizură. **2.** Operaţie manuală sau mecanică de trecere a fibrelor textile prin dinţii unor piepteni, pentru a înlătura impurităţile, pentru a alege fibrele de cea mai bună calitate etc. ◆ Concr. Totalitatea deşeurilor care se elimină la pieptănatul fibrelor textile.

PIÉPTENE s.m. (lat. *pecten*) **1.** Obiect de toaletă din os, metal, material plastic etc., cu dinţi mărunţi pe una sau pe ambele părţi, care serveşte la pieptănat sau pe care îl poartă femeile în păr ca podoabă. **2.** Unealtă cu dinţi metalici, folosită în industria casnică la pieptănarea lînii, a cînepii etc.; element al maşinii industriale de pieptănat fibrele textile. **3.** Nume dat mai multor obiecte, unelte sau părţi ale acestora, care seamănă, ca formă sau ca întrebuinţare, cu un pieptene.

PIEPTÍŞ adv. (<*piept*) **1.** Drept în sus sau înainte. ◆ (Adjectival; despre forme de relief, drumuri etc.) Care are panta abruptă, greu de urcat. **2.** Faţă în faţă (ciocnindu-se). ◆ (Adjectival; despre ciocniri, lupte etc.) Care se dă direct între combatanţi. **3.** Fig. Pe faţă, cu (mult) curaj.

PIÉRDE vb. III (lat. *perdere*) **I. 1.** Tranz. A nu mai şti unde a fost pus sau unde se află un obiect, un bun etc.; a rătăci, a nu mai găsi. ◇ *A(-şi) pierde şirul* = a nu mai avea continuitate în vorbire, în scris, în gîndire; a se încurca, a se zăpăci. **2.** Tranz. A nu mai găsi, a nu mai cunoaşte un drum, un loc, o cărare etc.; a greşi direcţia, a rătăci. ◆ Refl. A se rătăci de cineva, de un grup etc. **3.** Refl. Fig. A fi copleşit de o emoţie, de un sentiment etc.; a se zăpăci (de emoţie). **II.** Tranz. **1.** A nu mai fi în posesia unui lucru, a unui bun etc.; a fi deposedat de..., a rămîne fără... ◇ *A pierde din mînă* = a scăpa un prilej favorabil. *A pierde pămîntul de sub picioare* = a) avea senzaţia de căzere în gol (din cauza unui pas greşit sau din cauza unei proaste stări fizice); b) a fi pe punctul de a pierde o anumită situaţie materială, socială. *A-şi pierde viaţa* = a muri. *A-şi pierde cunoştinţa* (sau *simţirea*) = a rămîne fără cunoştinţă; a leşina. *A-şi pierde cumpătul* (sau *răbdarea*) = a se enerva, a nu se mai putea stăpîni. ◆ A rămîne fără o parte a corpului, fără un organ etc. (prin amputare, prin extirpare, în urma unui accident etc.); a nu se mai putea folosi de o parte a corpului, de un organ etc. ◆ Refl. (Despre plante) A i se usca şi a-i cădea frunzele, fructele etc. **2.** (Pop.; despre femei) A avorta. **3.** A fi despărţit prin moarte de o rudă, de o fiinţă dragă; a fi lipsit pentru totdeauna de cineva. ◆ A nu mai avea aproape pe cineva, a rupe relaţiile (de prietenie) cu cineva. **4.** A fi învins într-un război, într-o bătălie, într-o întrecere sportivă. **5.** A scăpa un vehicul, o ocazie, sosind prea tîrziu. **6.** A risipi, a irosi timpul (în zadar sau cu un folos minim); a folosi timpul altfel decît trebuie. **7.** *Pierde-vară* subst. invar. = persoană care îşi iroseşte timpul, care umblă fără nici un rost; om fără căpătîi, haimana, vagabond. **III. 1.** Tranz. (Înv. şi pop.) A ucide, a omorî. ◆ Refl. A muri. ◆ Tranz. şi refl. A(-şi) pricinui un mare necaz; a (se) pune într-o situaţie extrem de grea. **2.** Tranz. (BIS.; în opoziţie cu *mîntui*; despre Dumnezeu) A osîndi pe cineva la chinurile iadului pentru păcatele săvîrşite. ◆ Refl. (Despre oameni) A-şi atrage osînda veşnică pentru păcatele săvîrşite. **3.** Tranz. (Înv. şi pop.) A distruge (popoare, ţări, aşezări etc.). **4.** Tranz. A face să dispară, să piară; a şterge din amintire, a da uitării. **5.** Refl. A ieşi din cîmpul vizual al cuiva, a nu se mai zări (din cauza depărtării). ◆ Fig. A trece neobservat. ◆ Tranz. A nu mai vedea pe cineva (din cauza depărtării); a nu mai putea urmări cu vederea pe cineva sau ceva. **6.** Refl. (Despre sunete, zgomote etc.) A deveni din ce în ce mai slab (pînă la dispariţie); a-şi diminua treptat intensitatea. **7.** Refl. (Despre culori) A deveni şters, puţin intens.

PIÉRDERE s.f. (<*pierde*) Faptul de a (se) pierde. ◆ Pagubă materială; distrugere; concr. obiect, bani de care cineva este păgubit. ◆ (La pl.) Pagubă de vieţi omeneşti. ◆ Înfrîngere (într-o luptă, într-o competiţie sportivă etc.). ◆ (TEHN.) Diferenţă între valoarea unei mărimi fizice (presiune, energie etc.) la intrarea într-un sistem fizico-chimic sau tehnic şi valoarea restituită de acesta, sub formă utilă, la ieşirea din sistem.

PIERÍ vb. IV intranz. (lat. *perire*) **1.** (Despre fiinţe) A înceta să mai trăiască; a muri (de o moarte năprasnică). ◆ (Despre vegetaţie) A se ofili, a se usca. **2.** A-şi atrage osînda veşnică pentru păcatele săvîrşite. **3.** (Despre popoare, ţări, aşezări, bunuri materiale etc.) A se ruina, a se prăpădi; a fi distrus, nimicit; a fi redus la nimic (prin moarte, distrugere etc.). **4.** (Despre senzaţii, stări fizice etc.) A înceta să mai existe, să se mai manifeste; a lua sfîrşit. ◇ *A-i pieri* (cuiva) *glasul* (sau *piuitul*) = a) a nu mai (putea) scoate nici o vorbă (de emoţie, de frică etc.); b) a fi pus în imposibilitate de a replica; a nu mai avea ce spune (din lipsă de argumente). ◆ A se şterge din amintire. ◆ (Despre sunete, zgomote, lumină etc.) A dispărea treptat. **5.** A dispărea fără urme. ◆ A i se fura cuiva ceva. **6.** A dispărea (pe neaşteptate) din faţa cuiva, a se face nevăzut.

PIERITÓR, -OÁRE adj. (<*pieri*) **1.** Supus morţii; muritor. ◇ *Pieritor de foame* = (despre oameni) foarte sărac, care nu are ce mînca. **2.** (BIS.) Care şi-a atras osînda veşnică pentru păcatele săvîrşite. **3.** Care este supus distrugerii, stricăciunii, nimicirii. **4.** Efemer, trecător.

PIERROT s.m. (cuv. fr.) Personaj din pantomima tradiţională, foarte machiat, îmbrăcat în alb şi cu o scufie (ascuţită) pe cap.

PIÉRSIC s.m. (lat. *persicus*) Pom fructifer din familia rozaceelor, originar din China, înalt de 4-6 m, cu frunzele lungi, asemănătoare cu cele ale migdalului, cu florile trandafirii (care apar înaintea frunzelor) şi cu fructele comestibile (*Persica vulgaris*). Înflorind foarte devreme, piersicul este simbol al primăverii. ◆ Lemnul piersicului din care se confecţionează diverse obiecte.

PIÉRSICĂ s.f. (lat. *persica*) Fructul piersicului, cărnos, suculent şi parfumat, de formă aproape sferică, acoperit cu o pieliţă pufoasă, de culoare gălbuie sau roşiatică şi cu sîmburele dur şi brăzdat de şanţuri.

piersic

PIERZÁNIE s.f. (<*pierde*) **1.** Moarte (violentă); ucidere în masă. ◆ Primejdie mare. ◆ Suferinţă mare. **2.** Degradare morală; desfrîu.

PIERZÁRE s.f. (<*pierde*) **1.** Moarte (violentă); ucidere în masă. **2.** (BIS.; în opoziţie cu *mîntuire*) Pierdere a vieţii veşnice pentru păcatele săvîrşite. ◇ *Fiul pierzării* = (cu valoare de nume propriu) nume dat în *Biblie* lui Iuda Iscariotul, care a vîndut pe Iisus, şi lui Anticrist, care s-a dat pe sine drept Dumnezeu. **3.** Degradare morală; desfrîu.

PIÉSĂ s.f. (<fr. *pièce*) **1.** Parte demontabilă a unei maşini, a unui mecanism, a unei construcţii etc.; organ de maşină sau element component al unui mecanism, al unui instrument, al unui aparat etc. ◆ *Piesă anatomică* = parte dintr-un cadavru, pregătită special pentru disecţie sau pentru studii anatomice. **2.** Obiect care face parte dintr-o serie de obiecte identice sau asemănătoare. **3.** Fiecare dintre figurile, cu forme caracteristice, ale unor jocuri sportive sau de societate. **4.** Fiecare dintre obiectele de îmbrăcăminte care fac parte dintr-un ansamblu. **5.** Fiecare dintre armele de artilerie din dotarea unei unităţi militare, unui stat etc. **6.** Monedă (de metal). **7.** Fiecare dintre actele, documentele etc. cuprinse într-un dosar, într-o colecţie etc. (destinate să facă proba unui fapt sau să stabilească un drept). **8.** Fiecare dintre obiectele de valoare, dintre operele de artă etc. care sînt expuse într-un muzeu sau care fac parte dintr-o colecţie. **9.** Operă literară, aparţinînd genului dramatic, care este compusă în formă de dialog şi care este destinată să fie reprezentată pe scenă. **10.** Compoziţie muzicală.

PIESÉTĂ s.f. (<fr. *piécette*) Piesă de teatru de proporţii reduse.

PIETÀ s.f. (cuv. it.) Statuie sau tablou care o reprezintă pe Maica Domnului ţinîndu-l pe Iisus mort (coborît de pe cruce) pe genunchi sau în braţe. Cea mai celebră *Pietà* aparţine lui Michelangelo şi se află în catedrala Sf.Petru din Roma.

PIETÁTE s.f. (<lat. *pietas, -atis*, fr. *piété*) **1.** Sentiment de duioşie şi de profund respect faţă de cineva sau de ceva. **2.** Evlavie, cucernicie, religiozitate.

PIETÍN subst. (<fr. *piétin*) **1.** Boală a cerealelor, provocată de anumite ciuperci, care se manifestă prin înnegrirea părţii bazale a tulpinilor, prin pălirea, căderea sau îndoirea plantelor. **2.** Boală contagioasă a oilor, care se manifestă prin răni dureroase la picioare, determinînd distrugerea progresivă a unghiilor.

PIETÍSM s.n. (<fr. *piétisme*) Doctrină ascetică a unei secte protestante, fundată în 1671 de teologul german Philipp Jakob Spener, care promovează respectarea cu rigurozitate a practicilor religioase, pietatea şi ascetismul extrem. ◆ Comportare, atitudine a adepţilor acestei secte.

PIETÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *piétiste*) **1.** S.m. şi f. Adept al pietismului. **2.** Adj. Care aparţine pietismului sau pietiştilor, privitor la pietism sau la pietişti.

PIETÓN s.m. (<fr. *piéton*) Persoană care circulă pe jos pe o arteră (cu trotuare) străbătută de vehicule.

PIETONÁL, -Ă adj. (<*pieton*) Care aparţine pietonilor, privitor la pietoni.

PIETRÁR s.m. (<*piatră*) **1.** Lucrător calificat care prelucrează piatra brută (pentru construcţii); cioplitor în piatră. ◆ Muncitor care pietruieşte drumul. ◆ (Înv.) Sculptor. ◆ (Reg.) Zidar. **2.** Peşte dulcicol, răpitor, cu corpul fusiform, de culoare galbenă pe aripioare şi brună spre coadă, care trăieşte în locurile pietroase din rîuri (*Aspro zingel*). **3.** Pasăre călătoare înrudită cu sturzul, cu penajul cenuşiu pe partea dorsală, alb pe partea ventrală, galben-ruginiu pe piept, cu cîte o pată neagră pe părţile laterale, care trăieşte mai ales prin locuri stîncoase şi nisipoase (*Oenanthe oenanthe*).

PIETRÁRÍE[1] s.f. (<*piatră*) **1.** Carieră de piatră. **2.** Grămadă de pietre; loc pietros.

PIETRÁRÍE[2] s.f. (<*pietrar*) Meseria de pietrar.

PIETRÍŞ s.n. (<*piatră*) **1.** Rocă sedimentară mobilă, alcătuită din fragmente rotunjite de minerale şi de roci cu dimensiuni mici, care se formează în albiile apelor curgătoare, pe litoralul mării, în regiunile ocupate de gheţari. ◆ Formaţie geologică alcătuită din asemenea roci. **2.** Pietriş mai mărunt, provenit din cariere, din albiile rîurilor etc., folosit la prepararea unor betoane, pentru pietruirea drumurilor, ca material de umplutură etc.

PIETRÓS, -OÁSĂ adj. (<*piatră*) **1.** (Despre locuri, drumuri etc.) Cu multe pietre, plin de pietre. ◆ (Despre pămînt) Care conţine piatră; p.ext. neproductiv, sterp. **2.** Care este tare (ca piatra). ◆ (Despre fiinţe) Care este plin de putere, care este robust. **3.** (Despre fructe) Care are miezul tare, cărnos.

PIETROŞÉL s.m. (<*pietros*) **1.** Numele mai multor păsări migratoare care trăiesc în locuri pietroase sau printre stînci. ◇ *Pietroşel sur* = pietrar (*Oenanthe oenanthe*). *Pietroşel cînepiu* = cînepar (*Carduelis cannabina*). **2.** Numele mai multor peşti mărunţi: a) peşte de culoare cafenie-închis pe spate şi galbenă pe burtă, presărat cu pete (*Umbra krameri*); b) porcuşor (*Gobio uranoscopus*); c) pălămidă de baltă (*Pungitius platggaster*).

PIETRUÍ vb. IV tranz. (<*piatră*) A pava un drum, o şosea etc. cu piatră. ◆ A acoperi cu piatră pereţii interiori ai unei fîntîni.

PIEZ s.m. (<fr. *pièze*) Unitate de măsură a presiunii (simbol *pz*), egală cu presiunea exercitată de o mie de newtoni pe metru pătrat.

PIEZÍŞ, -Ă adv., adj. (<*piază*) **1.** (Care este) înclinat, oblic, diagonal (faţă de o dreaptă sau de un plan). **2.** (Care este) în sau cu pantă (foarte) repede. **3.** (Care este, se face în mod) ocolit, indirect; (care are loc) pe ascuns. **4.** (În legătură cu verbe ca "a privi", "a se uita" sau cu substantive ca "ochi", "privire") (Care este, se face) într-o sau dintr-o parte; (care este) cruciş; fig. iscoditor.

PIEZO- (<fr. *piézo-*; cf.gr. *piezein* "a presa") Element prim de compunere care are semnificaţia "presiune", "comprimare".

PIEZOCERÁMIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *piézocéramique*) **1.** S.f. Nume generic pentru un grup de ceramice piezoelectrice care se folosesc în construcţia dozelor de picup, a traductoarelor de ultrasunete, a rezonatoarelor etc. **2.** Adj. Care se referă la piezoceramice.

PIEZOELÉCTRIC, -Ă adj. (<fr. *piézoélectrique*) (FIZ.) Care aparţine piezoelectricităţii, privitor la piezoelectricitate, propriu piezoelectricităţii.

PIEZOELECTRICITÁTE s.f. (<fr. *piézoélectricité*) (FIZ.) Proprietate a anumitor cristale ionice (cuarţ, turmalină etc.) de a se polariza electric sub acţiunea unor deformări mecanice sau de a se deforma sub acţiunea unui cîmp electric exterior; totalitatea fenomenelor electrice produse prin presiunea sau prin deformările exercitate asupra unor anumite corpuri.

PIEZOGRÁMĂ s.f. (<fr. *piézogramme*) (BIOL.) Curbă rezultată din înregistrarea fenomenelor biologice cu ajutorul cristalelor piezoelectrice.

PIEZOMETRÍE s.f. (<fr. *piézométrie*) **1.** (FIZ.) Măsurare a presiunilor (ridicate). **2.** Ramură a fizicii care studiază compresibilitatea lichidelor.

PIEZOMÉTRU s.n. (<fr. *piézomètre*) (FIZ.) Instrument pentru măsurarea compresibilităţii lichidelor sau pentru determinarea presiunii statice a fluidelor.

PIFTÍE s.f. (<bg. *pihtija*, ngr. *pihti*) Mîncare preparată din carne, oase şi cartilaje de porc, de pasăre etc., fiartă timp îndelungat (cu ingrediente), care, după răcire, se încheagă şi devine gelatinoasă; răcituri.

PIGMÉNT s.m. (<fr. *pigment*, lat. *pigmentum*) **1.** Substanţă organică colorată, prezentă în organism, sintetizată în unele celule şi ţesuturi, care colorează ţesuturile, organele şi lichidele organice şi care are rol asimilator (în respiraţie, în fotosinteză), rol biocromatic (la pigmenţii biliari, în colorarea urinei) etc. **2.** Substanţă colorată (naturală sau de sinteză), solidă, folosită pentru colorare în industria lacurilor şi a vopselelor, a materialelor plastice, la fabricarea sticlei colorate, a glazurii pentru produsele ceramice etc.

PIGMENTÁ vb. I (<fr. *pigmenter*) **1.** Refl. (Despre piele, ţesuturi) A se colora datorită prezenţei sau depunerii de pigmenţi; care se formează prin acţiunea soarelui, în urma unor tulburări funcţionale etc. **2.** Tranz. A colora cu pigmenţi fibre textile, ţesături etc.

PIGMENTOGÉN, -Ă adj. (<fr. *pigmentogène*) Care produce pigmenţi.

PIGMÉU, -ÉE s.m. şi f. (<fr. *pygmée*, *Pygmées*, lat. *Pygmaeus*; cf.gr. *pygmaios* "înalt de un cot") **1.** (MITOL.) Persoană care făcea parte dintr-o populaţie de pitici despre care se credea că au trăit fie în Etiopia, fie în India, fie în nordul legendar (şi cu care ar fi luptat

Hercule). **2.** Persoană care aparţine unor populaţii africane (batua, bakwa, bambuti-bakongo, efe, aka) care trăiesc izolate în pădurile tropicale din Africa Centrală, din bazinul fluviului Congo şi care au o înălţime medie sub 1,50 m. **3.** Fig. Persoană care nu are nici o valoare, nici o putere.

PIGULÍ vb. IV tranz. **1.** (Despre păsări) A ciuguli. **2.** A lua cîte puţin din ceva. ◆ Fig. A fura, a înşela pe cineva cu încetul, pe nesimţite. **3.** A lucra cu migala la ceva; a migăli.

PIJAMÁ s.f. (<fr. *pyjama*; cuv. persan) Îmbrăcăminte formată din pantaloni şi bluză, folosită mai ales pentru dormit.

PILÁF s.n. (<tc. *pilâv*, ngr. *pilafi*) Mîncare de orez (sau de arpacaş), cu carne (de pasăre) sau cu legume, cu ciuperci etc.

PILÁSTRU s.m. (<fr. *pilastre*, it. *pilastro*) Stîlp paralelipipedic (prevăzut cu bază şi cu capitel), care serveşte ca element decorativ sau de consolidare a unui zid, a unui perete de lemn etc.

PÍLĂ[1] s.f. (<sl. *pila*) Unealtă de oţel călit, de forme diferite, avînd una sau mai multe feţe prevăzute cu dinţi mărunţi şi ascuţiţi, care este folosită la ajustarea suprafeţelor unor piese dure. ◆ Mic obiect în formă de lamă, cu suprafaţa crestată, folosit la netezirea unghiilor (după tăiere).

PÍLĂ[2] s.f. (<fr. *pile*) **1.** Dispozitiv care transformă energia chimică, termică sau luminoasă în energie electrică. ◇ *Pilă atomică* = ansamblu de instalaţii care serveşte la producerea unei reacţii de fisiune controlate; reactor (nuclear). *Pilă electrochimică* = pilă de curent electric continuu. **2.** (Fam.) Ajutor (ilegal) dat cuiva de o persoană (influentă) pentru a obţine un avantaj; p.ext. persoană care dă acest ajutor.

PÍLDĂ s.f. (<magh. *példa*) **1.** Ceea ce poate servi ca model, ca exemplu de urmat; ceea ce poate servi ca obiect de imitaţie sau de inspiraţie în ceea ce priveşte aspectul, forma etc. ◆ Probă, indiciu; dovadă. ◆ Pedeapsă sau măsură drastică aplicată cuiva cu scopul de a servi drept avertisment şi pentru alţii. **2.** Poveste alegorică, cu un conţinut religios sau moral; parabolă; semnificaţie, tîlc cuprins într-o astfel de povestire. ◆ (Înv.) Proverb, maximă. ◆ Fabulă.

PILEÁT s.m. (<lat. *pileati*) Nume dat de romani nobililor daci (care purtau pe cap o căciulă de lînă sau de pîslă).

PILÍ[1] vb. IV (<*pilă*[1]) **1.** Tranz. A ajusta, a fasona, a finisa suprafaţa unor piese dure cu ajutorul pilei[1]. **2.** Tranz. şi refl. Fig. (Fam.) A deveni sau a face să devină rafinat, manierat; a (se) şlefui.

PILÍ[2] vb. IV (cf.ţig. *pilo*) (Fam.) **1.** Refl. A se îmbăta (uşor). **2.** Tranz. A bea băuturi alcoolice.

PILIÉR s.n. (<fr. *pilier*) **1.** Porţiune dintr-un zăcămînt, delimitată prin lucrări miniere sau cuprinsă între zone de exploatare. **2.** Fiecare dintre cei doi înaintaşi rugbişti din prima linie care încadrează pe taloner într-un meleu.

PILIFÉRĂ adj. (<fr. *pilifére*) (BOT.) *Zonă piliferă* = porţiune din rădăcină (sau din ramificaţiile ei) cu perişori absorbanţi.

PILITÚRĂ s.f. (<*pili*[1]) Ceea ce se desprinde dintr-o piesă în urma pilirii.

PILOCÁRP s.m. (<fr. *pilocarpe*) Arbore originar din America de Sud, cu florile mari, ale cărui frunze conţin pilocarpină (*Pilocarpus jaborandi*).

PILOCARPÍNĂ s.f. (<fr. *pilocarpine*) (CHIM.) Alcaloid extras din frunzele pilocarpului, care este folosit în medicină.

PILÓN s.n. (<fr. *pylône*) **1.** Construcţie care precedă curtea interioară a templelor din Egiptul antic şi care este formată din două masive de zidărie acoperite cu piatră şi decorate cu reliefuri, cu hieroglife etc. **2.** Stîlp puternic care susţine o construcţie sau o parte a unei construcţii. ◆ Element decorativ în formă de stîlp prismatic, aşezat la intrarea într-un parc, într-o expoziţie etc. **3.** Suport de metal, de beton armat sau din lemn, pentru susţinerea conductelor şi izolatoarelor liniilor electrice aeriene, a antenelor electromagnetice etc.

PILONÁ vb. I tranz. (<fr. *pilonner*) A îndesa (cu maiul sau cu o placă grea) pămîntul, un material granular etc.

PILÓR s.m. (<fr. *pylore*) Orificiu prin care stomacul comunică cu duodenul.

PILÓRIC, -Ă adj. (<fr. *pylorique*) (ANAT.) Care aparţine pilorului; privitor la pilor. ◇ *Glandă pilorică* = glandă situată în pereţii pilorului, care secretă mucus, pepsină, lipază.

PILORÍSM s.n. (<fr. *pylorisme*) (MED.) Tendinţă la spasm a musculaturii pilorului.

PILORÍTĂ s.f. (<fr. *pylorite*) Inflamaţie a mucoasei pilorice.

PILORÍZĂ s.f. (<fr. *pylorhise*) (BOT.) Caliptră.

PILOROPLASTÍE s.f. (<fr. *pyloroplastie*) Intervenţie chirurgicală de lărgire a sfincterului piloric.

PILÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *pilosus*, fr. *pileux*) Care aparţine părului[1], privitor la păr[1]; care are păr[1].

PILÓT[1] s.m. (<fr. *pilote*) **1.** Persoană calificată care conduce o aeronavă în zbor. ◇ *Pilot de încercare* = persoană specializată care testează în zbor o aeronavă înainte de a fi fabricată în serie sau înainte de a fi introdusă în trafic. **2.** Persoană specializată care manevrează cîrma unei nave (în regiuni în care navigaţia este dificilă). ◆ Fig. Călăuză, îndrumător, conducător. **3.** Persoană care conduce sau care ajută la conducerea unui vehicul feroviar prin locuri primejdioase. **4.** *Pilot automat* (*de comandă*) = sistem de comandă care conduce automat o navă sau o aeronavă ori care îndeplineşte o parte din funcţiile pilotului. *Staţie-*(sau *instalaţie-*)*pilot* – instalaţie experimentală, dotată cu aparatajul necesar, în care se fabrică de probă un anumit produs înainte de fabricarea în serie. *Ştiinţă-pilot* = ştiinţă care orientează, prin noţiunile şi metodele ei, alte discipline.

PILÓT[2] s.m. (<fr. *pilot*) Stîlp de oţel, de beton (armat) etc., care se introduce în pămînt, vertical sau înclinat, pentru a transmite la straturile de teren rezistent greutatea construcţiilor de la suprafaţă sau pentru a consolida terenul.

PILOTÁ vb. I (<fr. *piloter*) **1.** Tranz. A conduce, a manevra în calitate de pilot o navă, o aeronavă, o locomotivă etc. ◆ Fig. A călăuzi, a îndruma, a conduce. **2.** Intranz. (Despre nave, aeronave, locomotive etc.) A-şi încetini mersul (din cauza nesiguranţei parcursului); a face manevre.

PILOTÁJ s.n. (<fr. *pilotage*) **1.** Faptul de a pilota o navă, o aeronavă, o locomotivă etc. în calitate de pilot; ştiinţa şi tehnica acestei conduceri. **2.** Încetinire a mersului unui vehicul aerian sau terestru din cauza unor condiţii speciale.

PÍLOTĂ s.f. Plapumă de forma unei perne mari, umplută cu fulgi sau cu puf.

PILOTÍNĂ s.f. (<fr. *pilotin*) Ambarcaţie care conduce navele care intră sau ies din port şi care aduce pilotul pe bordul acestor nave.

PILOZITÁTE s.f. (<fr. *pilosité*) **1.** Prezenţă a părului pe faţă, pe corpul şi pe membrele unei persoane, care constituie unul dintre caracterele ei sexuale secundare. **2.** Prezenţă a capetelor de fibră pe suprafaţa unui material textil.

PILÚLĂ s.f. (<lat. *pilula*, fr. *pilule*) Preparat farmaceutic (în formă sferică), care se administrează pe cale bucală.

PIN[1] s.m. (lat. *pinus*) Arbore din familia pinaceelor, înalt pînă la 40 m, cu scoarţa roşcată, exfoliată, cu frunzele aciculare, lungi, cu inflorescenţa sub formă de conuri, al cărui lemn rezistent este folosit în construcţii (*Pinus sylvestris*). Fiind veşnic verde şi răşina sa fiind nealterabilă, pinul este, în general, simbol al nemuririi. ◇ *Pin strob* (sau *moale, american, mirositor*) = arbore înalt, cu coroana regulată, piramidală, cu scoarţa de culoare verzuie-cenuşie, cu frunzele dispuse cîte cinci (*Pinus strobus*). *Pin maritim* = varietate de pin cu lemnul poros şi bogat în răşină, plantat pentru fixarea dunelor (*Pinus maritima*).

PIN[2] s.m. (<engl. *pin*) (ELECTRON.) Terminal al unui circuit integral.

PINACÉE s.f. (<fr. *pinacée*; cf.lat. *pinus* "pin") (La pl.) Familie de arbori răşinoşi, monoici, din încrengătura gimnospermelor, cu tulpina în general dreaptă, cu frunzele aciculare, persistente la majoritatea speciilor, cu florile unisexuate, grupate în conuri; (şi la sg.) arbore care face parte din această familie (ex. *bradul, pinul, molidul* etc.).

PINÁCLU s.n. (<fr. *pinacle*; cf.lat. *pinna* "crenel") Element de construcţie, în formă de piramidă sau de clopotniţă, care este aşezat în partea superioară a unui contrafort (pentru a-i mări stabilitatea).

PINACOTÉCĂ s.f. (<fr. *pinacothèque*, germ. *Pinakothek*; cf.gr. *pinakotheke* <*pinax* "tablou"+*theke* "depozit") Colecţie (mare) de tablouri; muzeu în care se expune şi se păstrează o astfel de colecţie.

PINÁSĂ s.f. (<fr. *pinasse*) **1.** Barcă folosită în marina militară. **2.** Ambarcaţie cu motor folosită la pescuitul sardelelor.

PINATIFÍD, -Á adj. (<fr. *pennatifide*) (Despre frunze) Cu crestături adînci, care ajung pînă la jumătatea limbului.

PINATILOBÁT, -Ă adj. (<fr. *pennatilobé*) (Despre frunze) Care are crestături largi.

PINATIPARTÍT, -Ă adj. (<fr. *pennatipartite*) (Despre frunze) Cu crestături adînci, care trec de jumătatea limbului.

PINATISECÁT, -Ă adj. (<fr. *pennatisequé*) (Despre frunze) Care are crestături care ajung pînă la nervura mediană.

PINCE-NEZ s.n. (cuv. fr.) Ochelari care se prind de nas cu ajutorul unui arc.

PINDÁRIC, -Ă adj. (<fr. *pindarique*) (Despre poezii, versuri etc.) Care este scris în genul, în maniera poetului antic Pindar.

PINDARÍSM s.n. (<fr. *pindarisme*) Imitaţie

a liricii lui Pindar. ◆ Lirism emfatic în maniera lui Pindar.

PINEÁLĂ adj. (<fr. *pinéal*; cf.lat. *pinea* "fruct al pinului") *Glandă pineală* = epifiză. *Decusaţie pineală* = încrucişare în formă de X a două fascicule simetrice de fibre nervoase din glanda pineală.

PINGEÁ s.f. (<tc. *pençe*) Bucată de talpă folosită pentru a înlocui sau pentru a dubla partea anterioară a tălpilor uzate; p.ext. partea anterioară a tălpii încălţămintei, pe care se calcă.

PINGELÍ vb. IV tranz. (<*pingea*) A pune pingele la o încălţăminte uzată.

PING-PÓNG s.n. (<fr., engl. *ping-pong*, germ. *Pingpong*) Tenis de masă.

PINGUÍN s.m. (<fr. *pingouin*; cuv. olandez) (La pl.) Nume dat mai multor genuri de păsări palmipede marine, ihtiofage, din ordinul înotătoarelor, care au corpul în poziţie verticală pe uscat, mersul legănat, ciocul lung, aripile scurte, negre şi improprii pentru zbor, servind ca înotătoare, picioarele scurte cu patru degete prevăzute cu gheare şi cu membrană interdigitală, penajul alb pe piept şi pe abdomen şi negru pe spate şi care trăiesc în colonii pe ţărmurile Antarcticii (*Aptenodytes*, *Spheniscus*, *Pygoscelis*); (şi la sg.) pasăre care aparţine fiecăruia dintre aceste genuri.

pinguin

PINIÓN s.n. (<fr. *pignon*; cf.fr. *peigne* "pieptene") **1.** Roată dinţată cu număr mic de dinţi, care intră în componenţa angrenajelor şi care pune în mişcare alte roţi ale angrenajului. **2.** Partea superioară a unui perete exterior, de obicei de formă triunghiulară, cuprinsă între planşeul podului şi cele două versante ale acoperişului.

PINIPÉD s.n. (<fr. *pinnipède*; cf.lat. *pinna* "pană"+*pes, pedis* "picior") (La pl.) Ordin de mamifere placentare carnivore, acvatice (din regiunile reci), care au corpul fusiform şi membrele transformate în înotătoare şi care vin pe uscat pentru odihnă, pentru reproducere şi alăptarea puilor; sînt vînate pentru carne, grăsime şi piele; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin (ex. *foca, morsa*).

PINÓLĂ s.f. (<germ. *Pinole*) Axul păpuşii mobile de strung în care se fixează fie un vîrf de susţinere al piesei de prelucrat, fie o sculă de găurire sau de filetare.

PINÓT s.n. (<fr. *pinot*) Nume dat mai multor soiuri de viţă de vie superioare, originare din Franţa, cu ciorchini mici, cilindrici, cultivate mai ales pentru obţinerea unor vinuri superioare; fiecare dintre aceste soiuri; p.ext. vin obţinut din strugurii acestor soiuri de viţă de vie.

PÍNTEN s.m. (<sl. **pentĭnŭ*) **1.** Obiect de metal în formă de potcoavă, prevăzut cu o rotiţă dinţată, cu un vîrf etc., pe care călăreţii îl prind la călcîiul cizmelor pentru a îmboldi calul la mers, la alergare sau la săritură. ◆ Lovitură dată cu pintenul. ◆ Fig. Stimulent, impuls. **2.** (ZOOL.) Formaţie cornoasă situată în partea de dinapoi a piciorului, deasupra labei, la cocoşi şi la masculii altor specii de păsări. ◆ Protuberanţă în partea de dinapoi şi de jos a piciorului calului şi al boului, deasupra gleznei. **3.** Prelungire a petalei superioare, la floarea de toporaş, avînd formă de cornet. ◆ Parte a unor plante care prezintă protuberanţe, proeminenţe, excrescenţe etc. **4.** (TEHN.) Proeminenţă pe o piesă care serveşte ca limitator de cursă sau ca locaş de articulaţie. ◆ Unealtă cu care apicultorii fixează fagurii de ramă. **5.** Construcţie sau element de construcţie care seamănă cu un pinten (**1**) şi care susţine sau întăreşte o zidărie, un terasament etc. **6.** Porţiune de teren care seamănă cu un pinten (**1**) şi care depăşeşte nivelul din jur.

PINTENÓG, -OÁGĂ adj., s.f. (<sl. *pontonogŭ*) **1.** Adj. (Despre animale) Care are pete albe în partea inferioară a picioarelor. **2.** Adj. (Despre păsări) Care are pinteni. **3.** S.f. Plantă erbacee din familia compozitelor, cu florile galbene (*Carthamus lanatus*).

PÍNZGAU subst. (<germ. *Pinzgau*) **1.** Rasă de bovine, de culoare roşie-castanie cu o dungă albă de-a lungul spinării, formată în Austria şi crescută pentru producţia de lapte şi de carne; bovină care aparţine acestei rase. **2.** Rasă de cai grei (750-850 kg) de tracţiune, care în România se cresc (în număr restrîns) în Transilvania şi în Banat; cal care aparţine acestei rase.

PIODERMÍTĂ s.f. (<fr. *pyodermite*; cf.gr. *pyon* "puroi"+*derma* "piele") (MED.) Inflamaţie supurativă a pielii, provocată de stafilococi şi de streptococi; foliculită, furunculoză.

PIOGÉN, -Ă adj. (<fr. *pyogène*; cf.gr.*pyon* "puroi"+*gennan* "a naşte") Care produce puroi.

PIOLÉT s.m. (<fr. *piolet*) Instrument asemănător cu un tîrnăcop mic, folosit de alpinişti (la escaladări de zone acoperite cu gheaţă).

PIÓN[1] s.m. (<fr. *pion*) **1.** Fiecare dintre cele şaisprezece piese, de cea mai mică valoare, folosite la jocul de şah. **2.** Fig. Luptător pentru o cauză, pentru o idee nouă etc.

PIÓN[2] s.m. (<fr., engl. *pion*) (FIZ.) Mezon.

PIONEFRÍTĂ s.f. (<fr. *pyonéphrite*; cf.gr. *pyon* "puroi"+*nephros* "rinichi") Infecţie a rinichiului cu infiltraţii purulente difuze.

PIONIÉR, -Ă subst. (<fr. *pionnier*, germ. *Pionier*, rus. *pioner*) **1.** S.m. Militar care face parte din una dintre unităţile de geniu pregătite special pentru a executa construcţii necesare operaţiilor militare, baraje explozive, culoare prin baraje de mine etc. **2.** S.m. şi f. Persoană care face parte dintr-un grup (de colonişti sau de emigranţi) care pătrunde pentru prima oară într-un ţinut nelocuit, punînd bazele unei vieţi civilizate. ◆ Fig. Persoană care lucrează prima într-un domeniu nou, încă necercetat, care pune bazele unei activităţi noi, unei metode noi etc.; deschizător de drumuri noi în ştiinţă, în tehnică etc. **3.** S.m. şi f. Membru al unei organizaţii de masă a elevilor (de 8-14 ani) îndrumată de partidul comunist român, care a existat pînă în 1989 şi care avea ca scop educarea comunistă a elevilor.

PIONIERÁT s.n. (<*pionier*) Misiunea sau sarcina de pionier (**2**); activitate de pionier.

PIORÉE s.f. (<fr. *pyorhée*; cf.gr. *pyon* "puroi"+*rhein* "a curge") (MED.) Scurgere de puroi.

PIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *pieux*; cf.lat. *pius*) (Despre oameni) Care se manifestă prin sentimente de adîncă credinţă (religioasă) sau prin afecţiune plină de respect. ◆ (Despre manifestări, creaţii etc. ale oamenilor) Care exprimă evlavie sau o afecţiune plină de respect.

PIOŞÉNIE s.f. (<*pios*) Pietate.

PIOTORÁX s.n. (<fr. *pyothorax*) Boală care constă în formarea şi în acumularea de puroi în cavitatea pleurală; pleurezie purulentă.

PÍPĂ s.f. (<magh. *pipa*) **1.** Obiect pentru fumat, format dintr-un tub curbat (prin care se trage fumul), care are o parte îngroşată şi scobită la capăt, în care se pune şi se aprinde tutunul; p.restr. partea mai groasă şi scobită a acestui obiect; p.ext. (cantitatea de) tutun care intră în această parte a obiectului. **2.** (ELT.) Piesă de porţelan curbată la un capăt, asemănătoare ca formă cu o pipă, care serveşte la protecţia conductoarelor electrice exterioare împotriva pătrunderii apei de ploaie, la intrarea acestora în clădiri. **3.** Piesă rotitoare la capul de distribuţie al unui motor cu electroaprindere, cu ajutorul căreia se închid succesiv circuitele de înaltă tensiune ale bujiilor motorului.

PIPÁÍ vb. IV tranz. (<sl. *pipati*) **1.** A atinge (uşor) cu degetele sau cu palma un lucru (sau o fiinţă) pentru a constata prezenţa, forma, consistenţa, calitatea acestuia (sau acesteia). ◆ (Despre animale) A atinge cu laba, cu botul etc. pentru a percepe ceva. **2.** (MED.) A palpa. **3.** (Despre oameni) A se deplasa, a se orienta (cu nesiguranţă şi) fără să vadă (bine), ajutîndu-se de mîini, de baston etc. ◆ Tranz. şi intranz. A căuta ceva dibuind (prin întuneric). **4.** Fig. A încerca să afle ceva; a tatona, a sonda.

PIPĂRÁTURĂ s.f. (<*pipăra*) Mîncare piperată.

PIPE-LINE subst. (cuv. engl.) Conductă pentru transportul la distanţă al fluidelor.

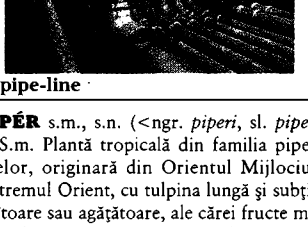

pipe-line

PIPÉR s.m., s.n. (<ngr. *piperi*, sl. *piperŭ*) **1.** S.m. Plantă tropicală din familia piperaceelor, originară din Orientul Mijlociu şi Extremul Orient, cu tulpina lungă şi subţire, tîrîtoare sau agăţătoare, ale cărei fructe mici, verzi la început, apoi roşii, iar la maturitate negre sînt folosite drept condiment (*Piper nigrum*); p. restr. (la sg.; cu sens colectiv) fructul acestei plante; boabele pisate ale acestei

plante. ◆ Fig. Element înviorător sau plin de haz. **2.** S.m. (Reg.) Ardei; p.restr. fructul acestei plante. ◆ Ardei roşu pisat; boia. **3.** S.n. Numele unui dans popular care se joacă la nunţi; melodie după care se execută acest dans.

PIPERÁ (PIPĂRÁ) vb. I tranz. (<*piper*) A pune piper sau, p.ext., alte condimente (iuţi) într-o mîncare sau într-o băutură. ◆ A ustura, a pişca (în urma consumării unui aliment puternic condimentat).

PIPERACÉE s.f. (<lat. *piperaceae*, fr. *pipéracée*) (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, erbacee sau lemnoase, uneori liane, cu frunzele simple, alterne, cu florile bisexuate, grupate în amenţi lungi şi cu fructul în formă de boabe (bacă sau drupă), care au proprietăţi aromatice; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *piperul*).

PIPERÁT, -Ă (PIPĂRÁT, -Ă) adj. (<*pipera*) **1.** (Despre mîncăruri şi băuturi) În care s-a pus mult piper. ◆ (Despre miresme, mirosuri) Înţepător, pătrunzător. **2.** Fig. (Despre preţuri, dobînzi etc.) Foarte ridicat; enorm. **3.** Fig. (Despre glume, anecdote etc.) Indecent, obscen.

PIPERAZÍNĂ s.f. (<fr. *pipérazine*, germ. *Piperazin*) Substanţă sub formă de cristale incolore, solubile în apă, folosită în tratamentul gutei, împotriva nisipului din urină etc.

PIPERÍNĂ s.f. (<fr. *pipérine*) Alcaloid care se găseşte în piper.

PIPERMÉNT s.n. (<fr. *pippermint*) Lichior de mentă.

PIPERNICÍ vb. IV refl. (Despre animale, plante sau părţi ale lor) A nu mai creşte, a nu se mai dezvolta normal din cauza unor condiţii neprielnice.

PIPERONÁL s.m. (<fr. *pipéronal*) (FARM.) Heliotropină.

PIPÉTĂ s.f. (<fr. *pipette*) Tub mic de sticlă (gradat), subţiat la un capăt, prevăzut cu o pompă de cauciuc la celălalt capăt, folosit pentru a lua, a picura sau a măsura o cantitate (mică) de lichid. ◆ Tub prin care un lichid se toarnă dintr-un vas în altul.

PIPIRÍG s.m. Nume dat mai multor plante erbacee care cresc prin locuri umede şi apătoase: a) plantă cu tulpina înaltă şi cu florile brune-roşcate îngrămădite în spice la vîrful tulpinii (*Schoenoplectus lacustris*); b) plantă cu tulpina formată din trei muchii, cu florile verzi (*Scirpus silvaticus*); c) plantă cu tulpina rigidă de culoare cenuşie-verzuie sau albăstruie, terminată cu un spic care are la capăt un vîrf ascuţit (*Equisetum hiemale*); d) plantă cu tulpina triunghiulară, cu frunzele liniare, cu nervuri paralele, cu inflorescenţele compuse din 1-4 globuşoare (*Holoschoenus vulgaris*).

PIPIRIGÚŢ s.m. (<*pipirig*) Plantă erbacee cu rizomul tîrîtor şi cu tulpina cilindrică, terminată cu un spic de flori brune-verzui (*Heleocharis palustris*).

PÍPOTĂ s.f. Stomac de pasăre; rînză.

PIR s.m. (<bg. *pir*) Plantă erbacee din familia gramineelor, cu rizom tîrîtor, cu frunzele liniare, cu florile verzi, grupate în spic, care creşte prin lanuri, fîneţe etc., împiedicînd dezvoltarea plantelor de cultură (*Agropyrum repens*).

PIRÁIA s.f. (<fr. *piraya*) Peşte de pradă, care trăieşte în bancuri mari, în fluviile din America de Sud, avînd gura cu dinţi ascuţiţi (*Rooseveliella piraya*).

PIRAMIDÁL, -Ă adj. (<fr. *pyramidale*; cf. lat. *pyramidalis*) **1.** Care are forma unei piramide. ◆ (TEHN.; substantivat, n.) Mecanism special al unor maşini de tricotat cu ajutorul căruia se realizează, la ciorapii fini, porţiunile întărite (talonul, talpa etc.). **2.** Fig. Enorm; p.ext. foarte important; extraordinar, uluitor.

PIRAMÍDĂ s.f. (<ngr. *piramis, -idos*, lat. *pyramis, -idis*, fr. *pyramide*) **1.** (GEOM.) Poliedru cu baza poligonală şi cu feţele triunghiulare, care se unesc într-un vîrf comun. ◇ *Piramidă regulată* = piramidă cu baza un poligon regulat şi a cărei înălţime trece prin centrul bazei. **2.** Monument (funerar) gigantic de piatră, în formă de piramidă (la egipteni). Cele mai cunoscute sînt piramidele faraonilor egipteni *Keops* (una dintre cele şapte minuni ale lumii), *Kefren*, *Mykerinos*, *Zoser* de la El Giseh şi de la Saqqara. În Egipt, piramida a fost, la origine, rezervată în exclusivitate faraonilor. Prin forma sa gigantică, ea simbolizează scara care îl duce pe faraon la zeul Soarelui, Ra, şi evocă petrificarea razelor benefice ale Soarelui. Cu timpul, începînd cu dinastia a cincea, dimensiunile piramidelor devin mai modeste (din cauza preferinţei pentru construirea templelor), simbolizînd aspiraţia supremă a omului de renaştere în timp (ex. *piramida de la Deir el-Medineh*). Piramidele civilizaţiei precolumbiene formează suportul unui templu, la care se poate ajunge urcînd scări tăiate drept în feţele monumentului. Ele nu mai au caracter funerar, cu excepţia celei din vechiul oraş maya Palenque, reprezentînd legătura dintre divinitate şi lumea umană. ◆ P.ext. Edificiu arhitectonic în forma unei piramide. **3.** (GEOGR.) *Piramidă coafată* = formă de relief care rezultă din procesul de croziune în formaţii de roci friabile, conservate în formă de coloane, care susţin în vîrf blocuri de rocă dură. **4.** Grămadă (mare) de materiale, de lucruri etc. în formă de piramidă. ◆ Formă de aşezare a armelor, în care tălpile patului sînt dispuse circular pe sol, iar vîrfurile ţevilor se sprijină unele de celelalte; grup de arme astfel aşezate. **5.** Exerciţiu de gimnastică acrobatică, executat de mai multe persoane, care se aşază în rînduri suprapuse, tot mai înguste pe măsură ce se apropie de vîrf, în formă de piramidă; grup de persoane astfel aşezate. **6.** Sistem de susţinere a viţei de vie portaltoi, alcătuit dintr-un stîlp înalt din vîrful căruia pornesc 6-8 sîrme fixate cu cîte un ţăruş lîngă fiecare butuc de viţă. **7.** (ANAT.) *Piramidă bulbară* = fiecare dintre proeminenţele cordoanelor anterioare ale măduvei spinării, la nivelul bulbului rahidian.

PIRAMIDÓN s.n. (<fr. *pyramidon*) Preparat farmaceutic, derivat al antipirinei, solubil în apă, care este folosit împotriva febrei, durerii de cap, nevralgiilor etc.

PIRANOMÉTRU s.n. (<fr. *piranomètre*; cf.gr. *pyr* "foc"+*metron* "măsură") Instrument pentru măsurarea radiaţiei solare difuze.

PIRARGIRÍT s.n. (<fr. *pyrargyrite*, germ. *Pyrargyrit*) Minereu de argint de culoare roşie-închisă pînă la negru şi cu luciu diamantin, care se găseşte în unele filoane argentifere hidrotermale.

PIRÁT s.m. (<fr. *pirate*) Persoană care săvîrşeşte acte de piraterie; care se îndeletniceşte cu pirateria. ◆ *Pirat al aerului* = pesoană care comite o piraterie aeriană. ◆ Persoană care se îmbogăţeşte furînd.

PIRATERÍE s.f. (<fr. *piraterie*) Acţiune, faptă prin care membrii echipajului unui vas răpesc, prin ameninţări, prin violenţă, un alt vas sau bunurile ori persoanele aflate la bordul lui; infracţiune care constă în această acţiune, faptă. ◆ *Piraterie aeriană* = (infracţiune constînd în) acte de ameninţare şi de violenţă săvîrşite asupra echipajului unui avion de o persoană sau de un grup înarmat în scopul schimbării rutei avionului. ◆ Jaf, tîlhărie.

PIRÉTIC, -Ă adj. (<fr. *pyrétique*; cf.gr. *piretos* "febră") Care provoacă febră; referitor la febră.

PIRETOTERAPÍE s.f. (<fr. *pyrétothérapie*) Procedeu terapeutic utilizat în anumite afecţiuni, care constă în provocarea artificială a unei stări febrile cu diverse mijloace (substanţe chimice, preparate de proteine sau de lapte, vaccinuri etc.), pentru a ridica potenţialul de apărare la boală al organismului.

PIRETRÍNĂ s.f. (<fr. *pyrethrine*) Substanţă insecticidă extrasă din piretru.

PIRÉTRU s.m. (<fr. *pirèthre*) **1.** (BOT.) Vetrice (*Chrysanthemum alpinum*). **2.** Pulbere insecticidă fină, obţinută din florile uscate ale piretrului.

PÍREX s.n. (<fr. *pyrex*) Sticlă rezistentă la variaţii bruşte de temperatură, din care se fac mai ales aparate de laborator.

PIREXÍE s.f. (<fr. *pyrexie*; cf.gr. *pyrexis* "acces de febră") Stare febrilă provocată de o infecţie; p.ext. nume generic pentru bolile cu temperatură (ridicată).

PIRGEOMÉTRU s.n. (<fr. *pyrogéomètre*) Aparat pentru măsurarea intensităţii radiaţiei calorice terestre.

PIRHELIOGRÁF s.n. (<fr. *pyrhéliographe*) Pirheliometru înregistrator.

PIRHELIOMÉTRU s.n. (<fr. *pyrhéliomètre*, germ. *Pyrheliometer*) Instrument pentru măsurarea cantităţii totale de energie solară care cade într-o unitate de timp asupra unei unităţi de suprafaţă.

PIRIDÍNĂ s.f. (<fr. *pyridine*) Substanţă organică heterociclică, cu caracter bazic, cu ciclu de şase atomi (heteroatomul fiind atomul

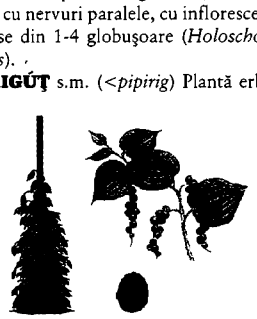

piper

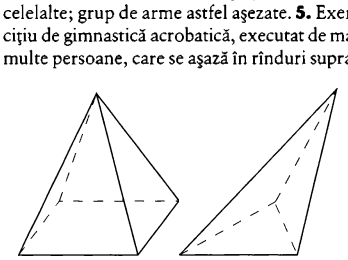

piramidă (1)

de azot), izolată din gudroane de cărbuni, care se prezintă sub formă de lichid incolor, inflamabil, cu miros caracteristic, miscibil cu apa, cu alcoolul, cu eterul, cu anumite uleiuri; este folosită la fabricarea unor medicamente, a unor coloranți, ca solvent pentru săruri minerale anhidre etc.

PIRIDOXÍNĂ s.f. (<fr. *pyridoxine*) (FARM.) Vitamina B_6.

PIRIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *piriforme*; cf.lat. *pirum* "pară"+*forma* "formă") Care are formă de pară.

PIRIMIDÍNĂ s.f. (<fr. *pyrimidine*) (BIOL.) Bază azotată din molecula acizilor nucleici, formată dintr-un heterociclu de șase atomi, dintre care patru de carbon și doi de azot.

PIRIMIDÍNIC, -Ă adj. (<fr. *pyrimidinique*) Care provine din pirimidină. ◇ *Bază pirimidinică* = bază azotată simplă, care intră în componența moleculei acizilor nucleici din materia vie.

PIRÍTĂ s.f. (<fr. *pyrite*) Bisulfură naturală de fier (FeS_2), cristalizată în sistemul cubic, de culoare galbenă cu luciu metalic, care se folosește la fabricarea acidului sulfuric și, uneori, pentru extragerea sulfului.

PIRITIZÁRE s.f. (<*piritǎ*) (GEOL.) Fenomen caracteristic zonelor neaerisite, bogate în hidrogen sulfurat, care constă în înlocuirea carbonatului de calciu din cochiliile fosile prin pirită.

PIRITÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *pyriteux*) (Despre minereuri, substanțe chimice) Care conține pirită, bogat în pirită.

PIRO- (<fr. *pyro-*; cf.gr. *pyr, pyros* "foc") Element prim de compunere care are semnificația "(de) foc", "(prin) căldură".

PIROBALÍSTICĂ s.f. (<fr. *pyrobalistique*) (MILIT.) Disciplină care studiază lansarea proiectilelor prin guri de foc.

PIROCATECHÍNĂ s.f. (<fr. *pyrocatechine*) Compus organic din clasa fenolilor ($C_6H_6O_2$), substanță cristalină, solubilă în apă și în coloranți organici (benzen, eter, alcool etc.), care este folosit ca revelator în tehnica fotografică, la fabricarea unor coloranți pentru păr, pentru blănuri etc.

PIROCLÁSTIC, -Ă adj. (<fr. *pyroclastique*) (Despre formații geologice, roci sau despre părțile lor componente) Care este alcătuit din piroclastite, care se referă la piroclastite.

PIROCLASTÍT s.n. (<fr. *pyroclastite*; cf.gr. *pyr* "foc"+*klastos* "sfărîmat") Rocă mixtă, vulcanogenă, sedimentară, formată prin acumularea materialului expulzat prin exploziile vulcanice.

PIROELECTRICITÁTE s.f. (<fr. *pyroélectricité*) Proprietate a unor cristale de a se polariza electric sub acțiunea unei variații de temperatură sau de a-și modifica temperatura sub acțiunea unui cîmp electric exterior.

PIROFÍL, -Ă adj., s.m. și f. (<it. *pirofilo*; cf.gr. *pyr* "foc"+*philos* "iubitor") **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care are atracție pentru foc. **2.** Adj. Care nu se alterează în contact cu focul.

PIROFILÍE s.f. (<it. *pirofilia*) Atracție morbidă către foc. ◆ Calitatea a ceea ce nu se alterează în contact cu focul.

PIROFILÍT s.n. (<fr. *pyrophyllite*) Silicat hidratat de aluminiu din grupa talcului, alb sau ușor colorat, sticlos sau sidefos, gras, care se folosește în industria hîrtiei, a ceramicii, a cauciucului, a materialelor refractare, în electrotehnică etc.

PIROFÓB, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *pyrophobe*) (Persoană) care suferă de pirofobie.

PIROFOBÍE s.f. (<fr. *pyrophobie*; cf.gr. *pyr* "foc"+*phobos* "frică") Stare patologică ce se caracterizează prin frică de foc.

PIROFÓR s.m. (<fr. *pyrophore*; cf.gr. *pyr* "foc"+*phoros* "care poartă") **1.** Substanță care se aprinde în contact cu oxigenul sau cu aerul (prin ciocnire sau prin frecare). **2.** (La pl.) Gen de insecte coleoptere care emit lumină fosforescentă; (și la sg.) insectă care aparține acestui gen.

PIROFÓRIC, -Ă adj. (<fr. *pyrophorique*) (Despre substanțe, materiale, corpuri etc.) Care are proprietățile unui pirofor.

PIROGÁLIC adj. (<fr. *pyrogallique*) *Acid pirogalic* = pirogalol.

PIROGALÓL s.m. (<fr. *pyrogallol*) Substanță organică din clasa fenolilor ($C_6H_6O_3$), obținută din taninuri, care se prezintă sub formă de cristale de culoare albă, inodoră, cu gust amar, solubilă în apă, în eter, în alcool, toxică și care este folosită în medicină (ca antiseptic), în tehnica fotografică (ca revelator), în industrie etc.

PIRÓGĂ s.f. (<fr. *pirogue*, it. *piroga*; cf.sp. *piragua*, cuv. caraib) Ambarcație lungă și îngustă, cu vîsle sau cu pînze, făcută dintr-un trunchi de copac scobit, din scoarță de copac, din piei cusute etc., folosită mai ales de indienii din America de Nord și de populația insulelor din Oceanul Pacific.

PIROGÉN, -Ă adj. (<fr. *pyrogène*; cf.gr. *pyr* "foc"+*gennan* "a naște") **1.** Care este produs de foc. **2.** Care provoacă o stare de hipertermie.

PIROGENÁRE s.f. (cf. fr. *pyrogénation*) Procedeu pentru realizarea unor reacții chimice între gaze la temperaturi înalte.

PIROGNOSTÍE s.f. (<fr. *pyrognostie*; cf.gr. *pyr* "foc"+*gnostike* "cunoaștere") Metodă de analiză chimică folosită mai ales pentru determinarea metalelor dintr-un mineral, care constă în încălzirea acestuia într-o flacără de suflător.

PIROGRÁF s.n. (<fr. *pyrographe*, engl. *pyrograph*) Aparat electric folosit în pirogravură.

PIROGRAVÁ vb. I tranz. (<fr. *pyrograver*) A grava desene pe un obiect de piele, de os, de lemn etc. cu ajutorul unui vîrf de metal înroșit în foc sau cu un termocauter.

PIROGRAVÓR s.m. (<fr. *pyrograveur*) Specialist în tehnica pirogravurii.

PIROGRAVÚRĂ s.f. (<fr. *pyrogravure*) **1.** Tehnică de ornamentare a suprafeței obiectelor de lemn, de os, de piele etc., care constă în incizarea unui desen cu un instrument metalic ascuțit la vîrf și înroșit în foc sau cu un termocauter; arta de a decora prin această tehnică. **2.** Gravură, desen executat prin pirogravură; p.ext. obiect gravat prin pirogravură.

PIRÓL s.n. (<fr. *pyrrole*) Produs heterociclic nesaturat (C_4H_5N), izolat din fracțiunea de ulei ușor rezultată la distilarea gudroanelor de cărbune de pămînt, care se prezintă ca o substanță lichidă, incoloră, cu miros de cloroform, puțin solubilă în apă, foarte solubilă în alcool, în eter, în benzen și care este constituent important al unor compuși naturali (clorofilă, indigou, hem, aminoacizi, proteine).

PIROLATRÍE s.f. (<fr. *pyrolâtrie*; cf.gr. *pyr* "foc"+ *latreia* "cult") Cult primitiv al focului.

PIROLÁTRU s.m. (<fr. *pyrolâtre*) Adorator al focului.

PIROLIGNÓS adj. (<fr. *pyroligneux*) *Acid pirolignos* = fracțiune lichidă obținută la distilarea uscată a lemnului, de culoare brună sau neagră, cu miros specific, din care se extrag acidul acetic, alcoolul metilic și acetona.

PIROLÍZĂ s.f. (<fr. *pyrolyse*; cf.gr. *pyr* "foc"+*lysis* "descompunere") Pirogenare.

PIROLUZÍT s.n. (<fr. *pyrolusite*) Bioxid natural de mangan (MnO_2), folosit la extragerea manganului, în industria sticlei, a vopselelor de ulei etc.

PIROMÁN, -Ă s.m. și f. (<fr. *pyromane*) Persoană care suferă de piromanie.

PIROMANÍE s.f. (<fr. *pyromanie*; cf.gr. *pyr* "foc"+*mania* "nebunie") Formă de tulburare psihică în care bolnavul simte impulsul de a da foc, de a distruge prin foc.

PIROMANȚÍE s.f. (<fr. *pyromancie*; cf.gr. *pyr* "foc"+*manteia* "ghicit") Practică ce constă în încercarea de a ghici prin observarea focului sau a flăcărilor, folosită în Grecia antică.

PIROMETAMORFÍSM s.n. (<fr. *pyrométamorphisme*) Metamorfism al rocilor din cauza temperaturii corpurilor eruptive fierbinți din vecinătatea lor.

PIROMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *pyrométrique*) Care aparține pirometriei, privitor la pirometrie.

PIROMETRÍE s.f. (<fr. *pyrométrie*) Ramură a fizicii care studiază problemele legate de măsurarea temperaturilor înalte.

PIROMÉTRU s.n. (<fr. *pyromètre*; cf.gr. *pyr* "foc"+*metron* "măsură") **1.** Instrument folosit (în metalurgie) pentru măsurarea temperaturilor înalte. **2.** Dispozitiv folosit pentru punerea în evidență a dilatării liniare a solidelor.

PIROMORFÍSM s.n. (<fr. *pyromorphisme*; cf.gr. *pyr* "foc"+*morphe* "formă") Modificare a structurii și a compoziției rocilor determinată de o temperatură înaltă.

PIRÓN s.n. (<sl. *pironŭ*) Cui lung și gros (de oțel), curbat (în unghi drept) la unul din capete, care este folosit la îmbinarea pieselor unor construcții de lemn, la fixarea pe perete a unor obiecte grele etc.

PIRONÍ vb. IV tranz. (<*piron*) **1.** A fixa, a prinde cu sau în piroane. **2.** Fig. A împiedica pe cineva să se miște; a imobiliza, a înțepeni. **3.** Fig. A-și concentra privirea, mintea, gîndul etc. asupra cuiva sau a ceva.

PIRÓP s.m. (<fr. *pyrope*, germ. *Pyrop*) Silicat de magneziu și de aluminiu din grupa granatului, de culoare roșie sau neagră, cu luciu sticlos, cristalizat în sistemul cubic, folosit ca piatră semiprețioasă.

PIROPLASMÓZĂ s.f. (<fr. *pyroplasmose*) Nume generic pentru un grup de boli parazitare ale taurinelor, cabalinelor și ovinelor, care atacă globulele roșii din sînge și produce febră mare.

PIROSCÁF s.n. (<fr. *pyroscaphe*, it. *piroscafo*) Navă acționată de un motor cu aburi.

PIROSCÓP s.n. (<fr. *pyroscope*; cf.gr. *pyr*

"foc"+*skopein* "a privi") Instrument sau dispozitiv pentru determinarea aproximativă a temperaturilor înalte.

PIROSCÓPIC, -Ă adj. (<fr. *pyroscopique*) Pirometric.

PIROSFÉRĂ s.f. (<fr. *pyrosphère*; cf.gr. *pyr* "foc"+*sphaira* "sferă") Zonă din interiorul pămîntului, situată între barisferă şi litosferă, unde se presupune că materia este în stare lichidă sau fluidă şi care reprezintă sediul activităţii fenomenelor vulcanice, fiind alcătuită predominant din silicaţi de fier şi de magneziu; sima.

PIROSTÁT s.n. (<fr. *pyrostat*) Aparat de supraveghere şi de menţinere constantă a temperaturii într-o cameră de ardere sau într-un cuptor industrial.

PIROSTRÍE (PIROSTÍE) s.f. (<ngr. *pirostia*, bg. *pirostija*) **1.** (Mai ales la pl.) Ustensilă de gospodărie, făcută dintr-un cerc sau dintr-un triunghi de fier sprijinit pe trei picioare, folosită ca suport pentru oalele puse la foc. **2.** (La pl.) Cunună care se pune pe capul mirilor în timpul oficierii căsătoriei religioase.

PIRÓŞCĂ s.f. (<rus. *pirožki*, ucr. *pyrižky*) Colţunaş umplut cu carne, cartofi, brînză etc.

PIROTEÁLĂ s.f. (<*piroti*) **1.** Faptul de a piroti (**1**); starea celui care piroteşte; somnolenţă, moţăială. **2.** (Pop.) Boală care se manifestă prin somnolenţă şi prin dureri de oase.

PIROTÉHNIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *pyrotechnique*) **1.** Adj. Care aparţine pirotehniei, care ţine de pirotehnie, privitor la pirotehnie; produs prin pirotehnie. **2.** S.f. Pirotehnie (**1**).

PIROTEHNICIÁN s.m. (<fr. *pyrotechnicien*) Specialist în pirotehnie (**1**).

PIROTEHNÍE s.f. (<fr. *pyrotechnie*; cf.gr. *pyr* "foc"+*techne* "artă, meşteşug") **1.** Tehnică a fabricării şi a utilizării unor materiale şi a unor dispozitive care servesc la aprinderea muniţiilor, a armelor de foc, a unor explozive, a artificiilor. **2.** Fabrică de muniţii.

PIROTÉRMIC, -Ă adj. (<fr. *pyrothermique*) (Despre procese, instalaţii etc.) Care dezvoltă căldură prin aprindere.

PIROTÍ vb. IV intranz. **1.** A adormi, a moţăi. **2.** A lîncezi (de boală, de bătrîneţe etc.).

PIROTÍNĂ s.f. (<fr. *pyrrhotine*) Sulfură naturală de fier, cristalizată în sistemul hexagonal, de culoare galbenă-închis cu reflexe roz-brune, care se foloseşte, alături de pirită, la prepararea acidului sulfuric.

PIROXÉN s.m. (<fr. *pyroxène*) (La pl.) Grup de silicaţi naturali de fier, magneziu, calciu, aluminiu, sodiu etc., cristalizaţi în sistemul monoclinic sau rombic, de culoare verde pînă la negru, cu luciu sticlos, care sînt constituenţi importanţi ai unor roci eruptive şi metamorfice; (şi la sg.) silicat care face parte din acest grup.

PIROXENÍT s.n. (<fr. *pyroxénite*) Rocă intrusivă bazică, alcătuită mai ales din piroxeni, care se găseşte de obicei asociată cu peridotitele şi gabrourile.

PIROXILÍNĂ s.f. (<fr. *pyroxiline*) Amestec de esteri nitrici ai celulozei, folosit la fabricarea explozivelor, a emailurilor, a celuloidului, a lacurilor etc.

PIRÓZĂ s.f. (<fr. *pyrosis*) (MED.) Senzaţie de arsură în piept şi în gît, determinată de iritaţia esofagului.

PIRPIRÍU, -ÍE adj. (<tc. *pırpırı*) **1.** (Despre fiinţe) Care este nedezvoltat, firav; care este sau a rămas mic, pipernicit. **2.** Care este îmbrăcat sărăcăcios sau cu haine subţiri. ◆ (Despre îmbrăcăminte) Subţire (nepotrivită cu vremea friguroasă); sărăcăcioasă.

PIRUÉTĂ s.f. (<fr. *pirouette*) Rotire (rapidă) a corpului în jurul axei sale pe un singur picior, pe vîrf sau pe călcîi, pe loc sau în deplasare (în baletul clasic, în patinaj şi în gimnastica artistică sau la aruncarea discului, a ciocanului etc.); figură de dans care constă în această rotire a unui dansator.

PISÁ vb. I tranz. (lat. *pi(n)sare*) **1.** A zdrobi o substanţă, un corp solid etc. (cu ciocanul, cu pisălogul etc.) pentru a le mărunţi sau pentru a le face praf. **2.** A bătători (cu picioarele) zăpada, pămîntul. **3.** Fig. A bate tare pe cineva. **4.** Fig. A plictisi, a sîcîi pe cineva, insistînd exagerat asupra unui lucru.

PISÁNIE s.f. (<sl. *pisanije*) Inscripţie sculptată în piatră, în metal sau pictată la intrarea într-o biserică, pe lespezile unor morminte etc., care cuprinde o invocaţie religioasă, numele ctitorului, motivarea zidirii etc.

PISÁR s.m. (<sl. *pisarĭ*, pol. *pisarz*) Funcţionar de cancelarie, în trecut, care se ocupa cu întocmirea sau copierea unor acte, documente, scrisori şi care avea şi alte obligaţii administrative.

PISĂLÓG, -OÁGĂ subst., adj. (<*pisa*) **1.** S.n. Unealtă casnică (de lemn, metal, piatră etc.) rotunjită ca o măciucă la un capăt sau la ambele capete, care este folosită pentru pisat. **2.** S.m. şi f., adj. (Persoană) care plictiseşte pe cineva, insistînd exagerat asupra aceluiaşi lucru.

PISC s.n. **1.** Vîrf ascuţit (şi colţuros), de obicei fără vegetaţie, caracteristic regiunilor muntoase (şi deluroase), cu pante repezi, care domină o vale sau o depresiune. **2.** Capătul din faţă, ascuţit şi încovoiat în sus, al unei ambarcaţii. **3.** (Pop.) Parte a carului sau a saniei de care se fixează protapul.

PISCÍCOL, -Ă adj. (<fr. *piscicole*) Care ţine de peşti sau de piscicultură, privitor la peşti sau la piscicultură.

PISCICULTÓR s.m. (<fr. *pisciculteur*) Specialist în piscicultură.

PISCICULTÚRĂ s.f. (<fr. *pisciculture*; cf. lat. *piscis* "peşte"+*cultura* "cultură") Ramură a zootehniei care se ocupă cu creşterea, reproducerea, recoltarea peştilor în apele naturale, în heleşteie, în iazuri etc., precum şi cu ansamblul măsurilor pentru sporirea rezervelor piscicole.

PISCIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *pisciforme*) În formă de peşte.

PISCÍNĂ s.f. (<fr. *piscine*, lat. *piscina*) **1.** Bazin cu peşti, amenajat în scop decorativ (într-o grădină, într-un parc etc.) sau în scop productiv (într-o întreprindere). **2.** Bazin de înot, acoperit sau în aer liber; clădire sau complex sportiv în care se află un astfel de bazin.

PISCIVÓR, -Ă adj. (<fr. *piscivore*; cf.lat. *piscis* "peşte"+*vorare* "a mînca") Care se hrăneşte cu peşte.

PISÉTĂ s.f. (<fr. *pissette*) Recipient de laborator format dintr-un balon (de sticlă) şi dintr-un tub de stropire, folosit pentru proiectarea unui jet subţire de lichid cu care se spală precipitatele de pe vasele de laborator (în care s-a efectuat precipitarea) sau de pe un filtru.

PISÍCĂ s.f. (<*pis*, onomat.) **I. 1.** Mamifer domestic carnivor din familia felidelor, care are corpul suplu, acoperit cu blană moale, deasă, de diferite culori, capul rotund, botul scurt, maxilarele puternice şi ghearele ascuţite, retractile, şi care prezintă un număr mare de rase şi de varietăţi (comună, siameză, angora, chinezească etc.) (*Felis domestica*); spec. femela acestui animal. ◇ *Pisică sălbatică* = animal de pradă, lung de c. 70 cm, cu blană cenuşie-gălbuie şi cu vîrful cozii negru, care trăieşte în pădure (*Felis silvestris*). **2.** Blană de pisică prelucrată. **3.** *Pisică-de-mare* = peşte marin, cu corpul turtit, lipsit de solzi, a cărui coadă, în formă de bici, are un spin lung, ascuţit şi veninos (*Trygon pastinaca*). **II.** (TEHN.) **1.** Dispozitiv pentru agăţarea şi declanşarea berbecului de la sonetele cu cădere liberă. **2.** Cărucior de macara. **3.** Mănunchi de sîrme de oţel folosit pentru curăţarea de noroi sau de pămînt a utilajelor de foraj.

PISOÁR s.n. (<fr. *pissoir*) Vas (de faianţă) montat pe un perete sau pe o construcţie independentă special amenajată, care serveşte bărbaţilor pentru urinat; p.ext. parte a closetului public unde sînt instalate astfel de vase.

PISÓI s.m. (<*pis*, onomat.) Pui (mascul) de pisică.

PISOLÍT s.n. (<fr. *pisolithe*; cf.gr. *pisos* "mazăre"+*lithos* "piatră") **1.** Grăunte de minerale (carbonat de calciu, oxid de fier şi de mangan etc.), de mărimea unui bob de mazăre, care se depune în apele termale cu un conţinut concentrat de bicarbonat de calciu. **2.** Rocă alcătuită din pisolite.

PISOLÍTIC, -Ă adj. (<fr. *pisolithique*) (Despre roci) Care este format din pisolite.

PISTÁRD s.m. (<fr. *pistard*) Ciclist specializat în concursuri pe pistă, pe velodrom.

PÍSTĂ s.f. (<fr. *piste*, it. *pista*) **1.** Fîşie de teren amenajată pentru o circulaţie cu caracter special. ◆ Fîşie de teren, dreaptă sau circulară, amenajată pentru competiţii sportive. ◆ Teren amenajat pentru rularea avioanelor la decolare sau la aterizare. ◆ Spaţiu, loc rezervat pentru dans într-un local public; ring. **2.** Fig. Direcţie, curs (care conduce spre un anumit ţel). **3.** *Pistă sonoră* = fîşie îngustă dispusă lateral de-a lungul unei pelicule cinematografice, pe care sînt înregistrate dialogul şi muzica filmului sub forma unei succesiuni de dungi paralele de diferite grosimi. ◆ Fiecare dintre traseele înguste şi paralele ale unei benzi magnetice pe care se poate face o înregistrare la magnetofon.

PISTÍL[1] s.n. (<fr. *pistil*; cf.lat. *pistillus* "pilon") **1.** Organ sexual femel al plantelor fanerogame, aşezat în partea centrală a florii, care este format din ovar, stil şi stigmat. **2.** Obiect din sticlă, porţelan etc., folosit pentru pulverizarea şi omogenizarea diferitelor substanţe chimice sau farmaceutice în mojar.

PISTÍL[2] s.n. (<tc. *pestil*) Pastă consistentă de fructe, uscată în formă de foaie; (la pl.) varietăţi diferite de această pastă.

PISTÓL[1] s.n. (<ngr. *pistoli*, germ. *Pistol*) **1.** Armă de foc de dimensiuni mici, mînuită cu o singură mînă. ◇ *Pistol-mitralieră* = armă automată uşoară, cu ţeavă scurtă şi cu bătaie

Pisică bengaleză

Pisică europeană (albăstrie)

Pisică persană (albăstrie)

Pisică abisiniană

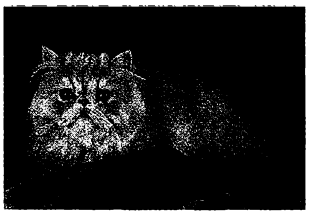
Pisică persană (crem)

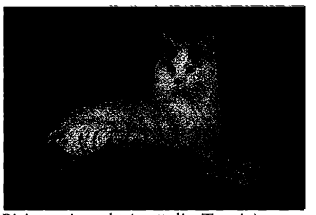
Pisică orientală (rasă din Turcia)

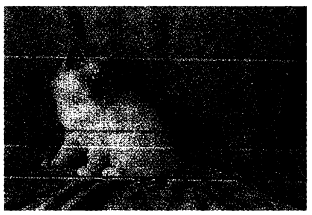
Pisică birmaneză

Pisică de Angora

Pisică exotică (aurie)

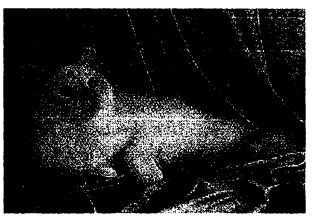
Pisică birmaneză (brună)

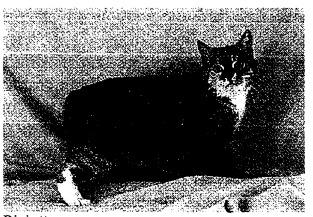
Pisică manx

Pisică siameză

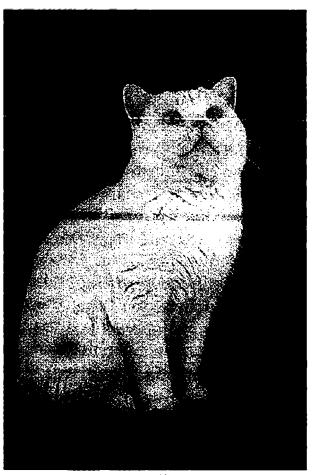
Pisică europeană (albă)

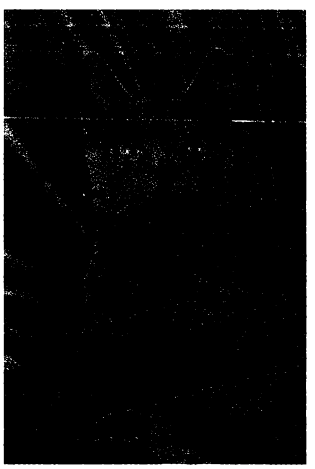
Pisică rusească (albăstrie)

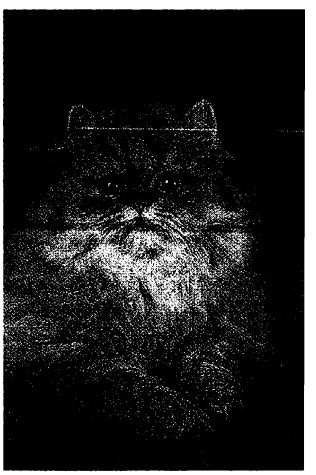
Pisică persană (aurie)

mai mică decît a puştii-mitraliere. *Pistol-rachetă* (sau *de rachetă, de semnalizare*) = pistol cu ajutorul căruia se trag rachetele de semnalizare. *Pistol-portbandulă* = pistol cu ţeavă lungă, care aruncă o bandulă purtătoare a unei parîme pentru salvarea naufragiaţilor sau o parîmă de remorcă. ◆ P.ext. Glonţ, foc tras cu pistolul. **2.** (SPORT) Probă de tir care se execută cu pistolul asupra unor ţinte fixe sau mişcătoare (ex. *pistol viteză*; *pistol precizie*). **3.** (TEHN.) Aparat portativ avînd forma pistolului, care este folosit pentru diferite operaţii tehnologice. ◇ *Pistol de metalizat* (sau *de metalizare*) = aparat portativ pentru metalizarea suprafeţei obiectelor metalice sau nemetalice, prin împroşcare cu metal topit. *Pistol de vopsit* = aparat pulverizator pentru vopsirea prin stropire a suprafeţelor. *Pistol de sudură* = aparat de sudură. *Pistol cu aer comprimat* = perforator pneumatic.

pistol[1] (1)

PISTÓL[2] s.m. (<fr. *pistole*) Veche monedă de aur (franceză, italiană, engleză etc.) a cărei valoare a variat după epoci.

PISTOLÁR s.m. (<*pistol[1]*) **1.** Specialist în tragere cu pistolul. **2.** Sportiv specializat în probele de tir. **3.** (Peior.) Persoană care foloseşte (în mod ilegal) pistolul[1].

PISTOLÁRD s.m. (<*pistol[1]*) (Peior.) Pistolar (**3**).

PISTOLÉT s.n. (<fr. *pistolet*) **1.** Armă de foc portativă, semiautomată, de dimensiuni mici, mînuită cu o singură mînă. **2.** Florar (pentru desen).

PISTÓN s.n. (<fr. *piston*) **1.** Organ de maşină sau parte a unor aparate, a unor instrumente etc. care efectuează o mişcare de translaţie alternativă într-un cilindru în care se găseşte un fluid sub presiune. **2.** Instrument muzical de suflat din alamă, asemănător cu trompeta. ◆ Clapă mobilă care închide sau deschide un orificiu la unele instrumente de suflat.

PISTONÁ vb. I tranz. (<fr. *pistonner*) **1.** A extrage ţiţei (dintr-o gaură de sondă) sau alt lichid cu ajutorul unui piston special. **2.** (Fam.) A insista, a stărui pe lîngă o persoană, pentru a afla sau a obţine ceva.

PISTONFÓN s.n. (<fr. *pistonphone*) Dispozitiv de etalonare a microfoanelor în domeniul frecvenţelor joase.

PISTÓRNIC (**PRISTÓLNIC**) s.n., s.m. **1.** S.n. Sigiliu de piatră sau de lemn cu ajutorul căruia se imprimă pe prescuri semnul crucii şi iniţialele rituale. **2.** S.m. Plantă erbacee din familia malvaceelor, cu frunzele stelate şi păroase, cu florile galbene, ale cărei fructe sînt folosite ca sigiliu pentru însemnat prescurile (*Abutilon theophrasti*).

PISTRÚI, -IE adj., s.m. (<*pistru*, reg. "pătat") **I.** Adj. **1.** (Înv. şi reg.; despre animale) Pestriţ. **2.** (Despre oameni) Pistruiat (**1**). **II.** S.m. (Mai ales la pl.) Pată mică, brună sau gălbuie, care apare pe pielea unor oameni (sub acţiunea razelor solare sau a vîntului).

PISTRUIÁ vb. I tranz. şi refl. (<*pistrui*) A face sau a face să capete pistrui (**II**). ◆ Fig. A (se) păta.

PISTRUIÁT, -Ă adj. (<*pistruia*) **1.** (Despre oameni) Care are pistrui (**II**), cu pistrui. **2.** (Despre animale) Pestriţ.

PIŞCÁ vb. I. **1.** Tranz. A prinde pielea cuiva cu vîrful degetelor sau cu unghiile, ridicînd-o sau strîngînd-o, producînd astfel o senzaţie de durere. ◆ A ridica cu vîrful degetelor coardele unor instrumente muzicale şi a le da apoi drumul pentru a le face să vibreze. **2.** Tranz. (Despre insecte) A înţepa, a muşca (cu ajutorul unui organ bucal sau abdominal special adaptat). ◆ (Despre animale sau păsări) A apuca pe cineva cu dinţii sau cu ciocul, producînd o senzaţie dureroasă (fără a răni). ◆ (Despre plante urticante) A urzica. **3.** Tranz. A rupe puţin cîte puţin din ceva (cu vîrful degetelor, cu gura etc.). ◆ Refl. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) A se găuri uşor, a se roade puţin (din loc în loc). ◆ Fig. (Fam.) A fura ceva pe nesimţite şi cîte puţin de la cineva. **4.** Tranz. şi intranz. (Despre vînt, frig etc.) A provoca o senzaţie dureroasă, chinuitoare. ◆ (Despre brumă, ger etc.) A vătăma (parţial) frunzele sau fructele plantelor. **5.** Tranz. şi intranz. (Despre băuturi alcoolice, mîncăruri condimentate etc.) A da o senzaţie de usturime, de înţepătură (pe limbă, în nări). **6.** Tranz. (Fam.) A lovi, a bate uşor pe cineva. ◆ Fig. A ironiza.

PÍŞCĂ s.f. Dispozitiv format dintr-o parîmă de sîrmă legată de mal, care este folosit la întoarcerea navelor fluviale la coturile mari ale fluviului.

PIŞCĂTÚRĂ s.f. (<*pişca*) **1.** Faptul de a pişca. **2.** Înţepătură, muşcătură de insectă. ◆ Fig. Vorbă usturătoare; ironie. **3.** Bucăţică, fărîmă ruptă din ceva. ◆ Urmă rămasă la locul din care s-a scos această bucăţică. ◆ (Pop.) Crestătură făcută la urechile unor animale pentru a le însemna.

PIŞCÓT s.n. (<magh. *piskóta*) Biscuit din aluat moale şi pufos, făcut din făină, ouă, zahăr, ingrediente etc., care are de obicei formă alungită.

PITÁC[1] s.m. (<rus. *piatak*, scr. *petak*) **1.** Monedă rusească de argint sau de aramă (de mică valoare). **2.** Monedă austriacă de argint, care a circulat şi în ţările române, în sec. 18, avînd valori variabile (reduse). **3.** (Pop. şi fam.) Monedă de valoare mică.

PITÁC[2] s.n. (<sl. *pitakŭ*) **1.** Diplomă de boierie; decret de ridicare a cuiva la rang boieresc. **2.** (Înv.) Act oficial; poruncă scrisă. **3.** (Înv.) Scrisoare.

PITAGORÉIC, -Ă adj., s.m. (<germ. *pythagoreisch*) **1.** Adj. Care aparţine pitagorismului sau lui Pitagora, privitor la pitagorism sau la Pitagora. **2.** S.m. Adept al pitagorismului.

PITAGÓRIC, -Ă adj. (<fr. *pythagorique*, it. *pitagorico*) Pitagoreic (**1**). ◇ (MAT.) *Numere pitagorice* = trei numere naturale (a, b, c) care satisfac teorema lui Pitagora ($a^2=b^2+c^2$).

PITAGORICIÁN s.m. (<fr. *pythagoricien*) Adept al pitagorismului.

PITAGORÍSM (**PITAGOREÍSM**) s.n. (<fr. *pythagorisme*) Curent filozofic şi şcoală matematică, întemeiate de Pitagora în Grecia antică (sec. 6 î.Hr.), care considerau numărul esenţa, principiul tuturor lucrurilor. Pitagoreicii au făcut descoperiri importante în domeniul aritmeticii, geometriei şi astronomiei.

PITÁR s.m. (<*pită*) (În. ev.med.; în ţările române) Titlu dat boierului care se ocupa cu aprovizionarea cu pîine a curţii domneşti (şi a armatei) şi cu supravegherea brutarilor domneşti; boier care avea acest titlu. ◇ *Mare* (sau *vel*) *pitar* = boier de divan care supraveghea brutăria domnească şi care avea în subordine mai mulţi pitari.

PITÁRCĂ s.f. (<*pi*[tă]+[mînă]*tarcă*) **1.** Ciupercă comestibilă, cu pălăria cenuşie, brună sau portocalie, cu carnea albă, care devine albăstruie în contact cu aerul după rupere (*Boletus scaber*). **2.** Ciupercă comestibilă sau necomestibilă, cu pălăria brună-măslinie sau roşiatică, cu carnea gălbuie, care devine albăstruie în contact cu aerul după rupere (*Boletus luridus*).

PÍTĂ s.f. (<bg. *pita*) **I.** (Înv. şi reg.) **1.** Pîine. **2.** Fig. Hrană necesară pentru trai; p.ext. slujbă, funcţie. **II.** *Pita-vacii* = ciupercă comestibilă, cu pălăria roşcată-cenuşie, cu piciorul cilindric şi cu carnea albă (*Boletus bovinus*). *Pita-lui-Dumnezeu* = rîşcov (*Lactarius deliciosus*).

PITÁRCÚŢĂ s.f. (<*pitarcă*) Ciupercă comestibilă, cu pălăria emisferică, roşie-cărămizie, cu piciorul gros şi cu carnea albă (*Boletus versipellis*).

PITĂREÁSĂ s.f. (<*pitar*) Soţia pitarului.

PITCHPÍN s.m. (<engl. *pitch-pine*) Arbore exotic din familia coniferelor, cu lemnul dur, de culoare galbenă cu vine roşiatice, folosit în industria mobilei de lux şi la construcţia vaselor maritime (*Pinus palustris*).

PITECANTRÓP s.m. (<fr. *pithécanthrope*; cf.*pithekos* "mai multă"+*anthropos* "om") Nume dat omului fosil descoperit în Java (care a trăit cu c. 700 000 ani în urmă, în pleistocenul inferior şi) care avea caractere intermediare între maimuţele antropoide şi omul primitiv (*Pithecanthropos erectus*).

PITÍ vb. IV tranz. şi refl. (cf. *pitic*) A (se) ascunde, a (se) pitula (ghemuind sau ghemuindu-se).

PITIÁTIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *pithiatique*) (MED.) (Bolnav) de pitiatism.

PITIATÍSM s.n. (<fr. *pithiatisme*; cf.gr. *peitho* "persuasiune"+*iatos* "vindecabil") (MED.) Ansamblu de tulburări nervoase (isterice) care se pot vindeca prin sugestie.

PITÍC, -Ă subst., adj. (cf. sl. *pitikŭ*) **I. 1.** S.m. şi f. Persoană care aparţine unor populaţii africane (batua, bakwa, bamburi-bakongo, efe, aka) care trăiesc izolate în pădurile tropicale din Africa Centrală, din bazinul fluviului Congo şi care au o înălţime medie sub 1,50 m. **2.** S.m. şi f. Persoană a cărei înălţime este mult inferioară celei mijlocii (din cauza unor tulburări endocrine, a unor leziuni nervoase, renale, cardiace etc.); p.gener. persoană de statură (foarte) mică. ◆ (În ev.med.) Pitic întreţinut la curţile suveranilor sau ale seniorilor, pentru a distra pe cei din jur; bufon. **3.** S.m. Personaj de basm, mic de statură, caracterizat prin isteţime şi vioiciune. **4.** S.m.

Fig. Persoană lipsită de orice valoare. **5.** S.f. (ASTR.) *Pitică albă* = stea aflată în stadiul relativ final al evoluției sale, caracterizată printr-o densitate mare, prin luminozitate mică și prin scăderea treptată a temperaturii, fiind lipsită de surse de energie internă. *Pitică roșie* = stea aflată în stadiul absolut final al evoluției sale, caracterizată prin temperaturi coborîte și prin luminozitate foarte mică. **II.** Adj. **1.** (Despre oameni) Care are o înălțime mult inferioară celei mijlocii. **2.** (Despre animale și plante) Care este de înălțime (foarte) mică; care a rămas nedezvoltat. ◆ Care aparține unor specii scunde, mici. **3.** (Despre obiecte) Care nu atinge înălțimea normală sau mijlocie; de dimensiuni foarte mici. **III.** S.m. Nume generic pentru diferite specii de pește mărunt; pește care nu a ajuns la maturitate.

PÍTICE adj. (<fr. [jeux]*pythiques*) *Jocuri pitice* = jocuri organizate la Delfi, în Grecia antică, din patru în patru ani (în amintirea luptei zeului Apolo cu șarpele Piton), care constau în concursuri literare, în întreceri atletice etc.

PÍTING s.n. (<engl. *pitting*) Uzură a unei piese care se prezintă sub forma unei ciupituri pe suprafața piesei.

PITIRIÁZIS s.n. (<fr. *pityriasis*; cf.gr. *pityriasis* <*pityron* "tărîțe") Nume generic pentru unele afecțiuni cutanate de origine micotică, care se caracterizează prin descuamație fină, asemănătoare cu tărîțele; mătreață.

PITÓN[1] s.m. (<fr. *pythone*; cf.n.pr. *Python*, șarpele omorît de Apolo) (La pl.) Gen de șerpi neveninoși, răspîndiți în regiunile tropicale din Africa și din S Asiei, în general arboricoli, cu o lungime între 4-10 m și cu o greutate de aproximativ 100 kg, care se hrănesc cu mamifere mici și cu păsări (pe care le omoară prin sufocare, încolăcindu-se în jurul lor) (*Python*); (și la sg.) șarpe din acest gen.

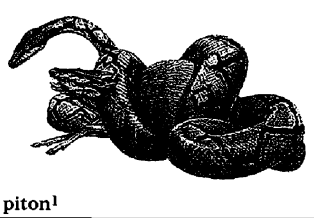

piton[1]

PITÓN[2] s.n. (<fr. *piton*) Instrument metalic, în formă de țăruș, de țeavă, de lamelă, de teu etc., avînd la un capăt un inel prin care se introduce coarda în timpul escaladărilor pe stînci.

PITORÉSC, -EÁSCĂ adj. (<it. *pittoresco*, fr. *pittoresque*) **1.** (Despre medii naturale și sociale, fenomene, obiecte etc.) Care, prin armonie, farmec, este potrivit ca subiect pentru o pictură; care impresionează plăcut prin ineditul elementelor componente, prin așezare, prin aspect, prin colorit etc. **2.** (Despre stil, limbă) Bogat în imagini; expresiv, variat, plastic. ◆ (Despre opere literare) Care înfățișează ființele, lucrurile, fenomenele în imagini expresive. ◆ (Despre personaje) Care impresionează prin originalitate și farmec în comportament, în maniere etc. **3.** Care reprezintă specificul unei țări, al unei regiuni, al unei categorii sociale etc.; care place prin caracterul specific, original.

PITPALÁC interj., s.m. (onomat.) **1.** Interj. Cuvînt care imită strigătul prepeliței. **2.** S.m. (ORNIT.) Prepeliță (*Coturnix coturnix*).

PITUITÁR, -Ă adj., s.f. (<fr. *pituitaire*) **1.** Adj. Care secretă pituită. ◇ *Glandă pituitară* = hipofiză. **2.** S.f. Mucoasă a cavității nazale, constituită dintr-un epiteliu cilindric, cu cili vibratili, care cuprinde elementele senzoriale ale mirosului.

PITUÍTĂ s.f. (<lat. *pituita*, fr. *pituite*) (BIOL.) Lichid lipicios alcătuit din apă, diferite săruri și mucină, secretat de celulele mucoase din glande sau din membrane mucoase, avînd rolul de a le menține umede; mucus.

PITUITÍV, -Ă adj. (<*pituită*) (MED.) Pituitar (**1**).

PITUITÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *pituitosus*, fr. *pituiteux*) Care conține pituită; care seamănă cu pituita.

PITULÁ (TUPILÁ) vb. I refl. și tranz. (<*piti*) (Pop.) A (se) piti, a (se) ascunde (ghemuind sau ghemuindu-se).

PITULÍCE s.f. (<*pitula*) **1.** Pasăre cîntătoare călătoare, insectivoră, mai mică decît vrabia, brună-verzuie pe spate și cenușie pe pîntece (*Phylloscopus collybita*). **2.** Pasăre cîntătoare, cu ciocul ascuțit, cu penajul brun-ruginiu pe spate și cenușiu-albicios pe pîntece (*Troglodytes troglodytes*).

pitulice (2)

PITURÁ vb. I tranz. (<it. *pitturare*) A vopsi o navă, o ambarcație cu pitură.

PITÚRĂ s.f. (<it. *pittura*) Vopsea specială pentru nave, care conține substanțe anticorosive și antivegetative (pe bază de ulei de in sau de rășini).

PIȚIGĂIÁ vb. I tranz. (<*pițigăiat*) A face ca vocea, glasul să devină mai subțire, mai ascuțit, mai strident. ◆ Refl. A vorbi cu glas pițigăiat.

PIȚIGĂIÁT, -Ă adj. (<*pițigoi*) **1.** (Despre voce, glas, sunete etc.) Subțire, ascuțit, strident. **2.** (Rar; despre oameni sau animale) Slab, firav.

PIȚIGÓI s.m. Pasăre insectivoră, sedentară și rătăcitoare, vioaie, din ordinul paseriformelor (mai mică decît vrabia), cu ciocul conic, scurt și gros, cu penajul variat colorat, de obicei negru pe piept și pe cap, albastru-verzui și cenușiu pe spate, galben pe abdomen (*Parus major*). ◆ *Pițigoi-codat* = pasăre cu coada lungă, ascuțită la vîrf, cu penajul alb pe cap și pe corp și roșcat pe laturi (*Aegithalos caudatus caudatus*). *Pițigoi-bărbos* (sau *-mustăcios*) = pasăre cu ciocul galben, cu picioarele negre, cu bărbia, gîtul și pieptul albe, cu spatele brun-deschis și cu laturile corpului roz-palid (*Panurus biarmicus rusicus*). ◆ Epitet dat copiilor.

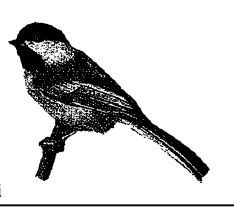

pițigoi

PIȚÚLĂ s.f. (<magh. *picula*) Monedă austro-ungară în valoare de zece creițari, care a circulat și în Transilvania și Bucovina (pînă în 1918). ◆ (Fam.) Monedă de valoare mică.

PIUĂ vb. I tranz. (<*piuă*) A da o țesătură la piuă.

PIUÁR s.m. (<*piuă*) Persoană care are sau care conduce o piuă (**3**); muncitor care lucrează la o piuă.

PÍUĂ s.f. (lat. **pilla*) **1.** Vas de lemn, de metal sau de piatră, de forme și mărimi diferite, cu fundul și cu pereții groși, în care se pisează diverse substanțe solide. **2.** Parte a țeampului în care se mărunțește un minereu. **3.** Mașină sau instalație pentru împîslirea într-un mediu umed și cald a țesăturilor de lînă (prin batere cu ciocanul, prin presare și frecare între doi cilindri rotitori), pentru a le face mai compacte. **4.** Scobitură într-o piesă a unei instalații, care servește la fixarea sau la rotirea altei piese. **5.** (În ev. med.; în țările române) Tun primitiv; p.ext. mortier.

PIUÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) **1.** (Despre păsări, mai ales despre puii păsărilor) A scoate sunete (ascuțite) caracteristice speciei. **2.** (Despre corpuri care străbat cu viteză aerul) A produce un sunet șuierător caracteristic.

PIULÍȚĂ s.f. (<*piuă*) **1.** Piuă (**1**) mică. **2.** Piesă metalică (sau nemetalică) prevăzută axial cu o gaură filetată, care servește, împreună cu un șurub, la asamblarea, la fixarea etc. (demontabilă) a altor piese sau la transmiterea unei forțe, a unei mișcări.

PIUNÉZĂ (PIONÉZĂ) s.f. (<fr. *punaise*) Un fel de cui mic cu capul rotund și plat și cu vîrful scurt, folosit pentru fixat desene, planșe, materiale textile etc. (pe perete sau pe lemn).

PIURÉ (PIRÉU) s.n. (<fr. *piurée*) Preparat culinar din legume sau din fructe fierte (ori crude), zdrobite sau trecute prin sită (cu adaos de unt, de lapte etc.), folosit ca garnitură.

PIVNICÉR s.m. (<*pivniță*) **1.** Persoană care supraveghează o pivniță cu vinuri. **2.** (În ev. med.; în țările române) Titlu dat boierului care avea în grijă pivnițele domnești; boier care avea acest titlu.

PIVNICERÍT s.n. (<*pivnicer*) (În sec. 18; în Moldova) **1.** Dare care se plătea de către producătorii de vinuri. **2.** Dreptul de a încasa pivniceritul.

PÍVNIȚĂ s.f. (<sl. *pivĭnica*) Încăpere sau grup de încăperi subterane, zidite de obicei dedesubtul unei clădiri, pentru depozitarea unor materiale sau a unor produse alimentare.

PIVÓT s.n., s.m. (<fr. *pivot*) **I.** S.n. **1.** (TEHN.) Fus de formă cilindrică, tronconică sau conică, montat într-un lagăr de alunecare sau de rostogolite și avînd o mișcare de rotație sau de oscilație. **2.** Rădăcină principală, verticală a unor plante, care de obicei se ramifică. **3.** Suport al unui dinte artificial, fixat în rădăcina dintelui natural. **4.** Fig. Element central, punct de atracție sau de sprijin esențial, în jurul căruia are loc desfășurarea unei acțiuni, a unei activități, a unui proces.

II. S.m. **1.** Militar (sau punct de reper) în raport cu care se execută mişcarea, deplasarea unei formaţii. **2.** Jucător cu atribuţii bine precizate în unele sporturi cu mingea, care acţionează ca vîrf de atac (în apropierea porţii sau a coşurilor).

PIVOTÁ vb. I intranz. (<fr. *pivoter*) **1.** (TEHN.; despre două corpuri în contact) A se roti în jurul unui ax perpendicular pe un plan tangent, comun celor două corpuri; a se învîrti ca în jurul unui pivot (**I 1**). **2.** (MILIT.) A executa o mişcare de rotaţie în jurul unui militar, al unei formaţii etc. **3.** (Despre oameni) A-şi răsuci (brusc) capul. ◆ (SPORT) A se răsuci pe un singur picior (pentru a manevra mingea). **4.** Fig. (Despre acţiuni, fenomene, procese etc.) A se axa pe ceva; a se desfăşura în jurul a ceva.

PIVOTÁNT, -Ă adj. (<fr. *pivotant*) **1.** (TEHN.) Care poate pivota. **2.** (Despre rădăcinile unor plante) Care s-a dezvoltat mult, avînd formă aproximativ conică şi pătrunzînd adînc, vertical, în sol. ◆ (Despre plante) Care are rădăcina formată dintr-un pivot.

PIX s.n. (<engl. *pick*) Creion cu mină sau cu pastă, acţionat de un dispozitiv mecanic.

PIXÍDĂ s.f. (<fr. *pyxide*; cf.gr. *pyxis* "cutie") **1.** Casetă sau cutie mică cu capac în care se păstrează bijuteriile sau, în biserică, împărtăşania. **2.** (BOT.) Fruct care se deschide, după coacere, printr-un căpăcel sau prin rupere în două.

PIZMÁŞ, -Ă s.m. şi f., adj. (<*pizmă*) (Pop.) **1.** S.m. şi f., adj. (Persoană) care poartă pizmă cuiva; (om) invidios, răutăcios, duşmănos, potrivnic. **2.** Adj. (Despre acţiuni, manifestări etc. ale oamenilor) Care exprimă, trădează ură, duşmănie, invidie.

PÍZMĂ s.f. (<sl. *pizma*) (Pop.) Ciudă; invidie; ranchiună; duşmănie, ură.

PIZMUÍ vb. IV tranz. (<*pizmă*) (Pop.) A invidia pe cineva; a duşmăni, a urî pe cineva.

PÍZZĂ s.f. (<it. *pizza*) Produs de patiserie sub formă de tartă din aluat, cu garnitură preparată în mai multe feluri (cu roşii, ciuperci, caşcaval, şuncă, peşte etc.).

PIZZERÍE s.f. (<it. *pizzeria*) Local în care se vinde şi se consumă pizză.

PIZZICÁTO s.n. (<it. *pizzicato*) **1.** Mod de a cînta la un instrument cu coarde prin ciupirea acestora (fără folosirea arcuşului). **2.** Compoziţie muzicală (compusă pentru a fi) executată în acest fel.

PÍCLĂ s.f. (<sl. *pĭclŭ*) **1.** Văl atmosferic determinat de suspensia în atmosferă a unor particule solide, fine, invizibile cu ochiul liber, care dau aerului un aspect tulbure, opalescent (albăstrui sau galben-cenuşiu) şi care este provocat de refracţia inegală a luminii în straturile de aer cu temperaturi diferite, încălzite de suprafaţa pămîntului. ◆ Strat dens de fum. **2.** Ceaţă deasă, care apare de obicei dimineaţa şi seara. **3.** Strat de aer foarte încălzit, care produce zăpuşeală. **4.** Vulcan noroios.

PÎINE s.f. (lat. *panis*) **1.** Produs alimentar preparat dintr-un aluat din făină de grîu sau de secară şi ingrediente, dospit (prin fermentaţia drojdiei sau prin alte procedee) şi copt în cuptor. ◆ Aluat de făină frămîntat în vederea facerii pîinii. **2.** Ceea ce este necesar pentru trai; hrană; p.ext. mijloace materiale necesare vieţii. ◆ Fig. Agoniseală. ◆ Funcţie, slujbă. **3.** (La sg. cu sens colectiv) Recoltă de cereale, în special de grîu.

PÎINIŞOÁRĂ s.f. (<*pîine*) **1.** Diminutiv al lui pîine; spec. chiflă. **2.** Ciupercă comestibilă, cu pălăria cărnoasă, de culoare roşie-violacee, cu gust dulce şi miros plăcut, care creşte prin pădurile de stejar şi de fag (*Russula lepida*). ◆ Nume dat mai multor specii de ciuperci comestibile şi necomestibile.

PÎLC s.n. (<sl. *plŭkŭ*) **1.** Grup mic (şi neorganizat) de oameni. ◆ Grup mic de animale, de păsări, de plante. ◆ Grămadă mică de lucruri de acelaşi fel. **2.** (În ev. med.; în ţările române) Unitate militară corespunzătoare unui regiment, formată dintr-un număr mic de ostaşi.

PÎLNIE s.f. **1.** Obiect de metal, de sticlă, de porţelan etc., de forma unui con gol, prelungit în partea de jos printr-un tub îngustat, care serveşte la turnarea lichidelor în vase cu gura strîmtă. **2.** P.anal. Nume dat unor obiecte sau unor părţi ale unor obiecte asemănătoare cu o pîlnie, care amplifică (sau captează) sunetele (ex. *pîlnia gramofonului; pîlnia telefonului*). **3.** (TEHN.) Rezervor, locaş etc. mai larg în partea de sus decît în cea de jos, amenajat pe un sistem tehnic, pentru a înlesni introducerea sau evacuarea unui material. **4.** Depresiune de teren în formă conică, care apare în terenurile solubile. ◆ Plan înclinat care leagă galeria superioară cu cea inferioară a unui tunel în curs de excavare. ◆ Groapă făcută de un proiectil de artilerie sau de o bombă. **5.** Loc în care se adună buştenii înainte de a fi coborîţi pe jilip. **6.** Organ în formă de tub care serveşte la mişcare unor animale cefalopode.

PÎLPÎÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) **1.** (Despre flăcări) A creşte şi a descreşte în intensitate (producînd un pocnet surd, caracteristic); a tremura producînd un pocnet surd, caracteristic; (despre foc) a arde cu flacără tremurătoare. ◆ (Despre lumină) A creşte şi a descreşte în intensitate în mod intermitent; (despre surse de lumină) a produce o lumină care creşte şi descreşte în intensitate în mod intermitent. **2.** (Despre păsări sau despre insecte) A filfîi.

PÎNĂ prep., conj. (lat. *paene-ad*) **A.** Prep. **I.** (Introduce un complement circumstanţial) **1.** Introduce un complement circumstanţial de loc care exprimă limita unei distanţe, a unui spaţiu etc. în funcţie de o determinare locală: a) (urmat de adverbe) *A făcut o oră pînă acolo.* ◇ Loc. adv. *De colo pînă colo* = din loc în loc; în multe locuri. *De sus pînă jos* sau *de jos pînă sus* = în întregime; b) (urmat de prepoziţii cu care formează prepoziţii compuse care arată că delimitarea spaţială sau a unei deplasări se face în funcţie de atingerea reperului spaţial, de situarea într-un spaţiu, de planul de perspectivă faţă de un reper spaţial etc.) *Pînă la. Pînă către. Pînă spre. Pînă lîngă. Pînă pe;* c) (urmat de "unde", formează o locuţiune conjuncţională care introduce o propoziţie circumstanţială de loc) *Aleargă pînă unde poate.* **2.** Introduce un complement circumstanţial de timp, care exprimă limita unei extensiuni temporale, începerea duratei unei acţiuni sau a unei stări în funcţie de o determinare temporală: a) (urmat de adverbe) *Corectura trebuie terminată pînă mîine*; b) (urmat de prepoziţii cu care formează prepoziţii compuse care arată că momentul încetării unei acţiuni, a unei stări etc. este precizat prin raportare la o anumită unitate de timp, la un eveniment, la un anumit termen de datare etc.) *Pînă după. Pînă la. Pînă în. Pînă către. Pînă spre. Pînă pe.* ◇ Loc. adv. *Pînă la urmă* = în cele din urmă; c) (urmat de prep. "a", precede un verb la forma negativă) *Pînă a nu adormi febra a scăzut*; d) (urmat de "ce", "cînd" sau "să" formează locuţiuni conjuncţionale, care introduc propoziţii circumstanţiale de timp) *Pînă ce te va ruga, tu rezolvă situaţia. Pînă cînd vii, eu termin de scris. Pînă să se înnoreze, am urcat la cabană.* **3.** Introduce un complement circumstanţial de mod care exprimă valoarea maximă a intensităţii de manifestare a unei stări, a unei situaţii etc. în funcţie de o limită care nu mai poate fi depăşită: a) (urmat de prepoziţii cu care formează prepoziţii compuse) *Pînă la. Pînă peste. Pînă în*; b) (urmat de "chiar", "şi", "chiar şi", "acolo", formează locuţiuni adverbiale care exprimă depăşirea tuturor aşteptărilor) *Pînă chiar şi* = chiar şi. *Pînă acolo* = în asemenea măsură, în asemenea grad. **II.** Urmat de adverbe, introduce un atribut care exprimă: a) locul. *Drumul pînă acolo este uşor*; b) timpul. *Studiul pînă tîrziu este un obicei pentru cei mai mulţi studenţi.* **B.** Conj. **I.** (Introduce o propoziţie circumstanţială de timp) **1.** (Exprimă începerea duratei unei acţiuni, a unei stări etc. concomitent cu momentul încetării duratei altei acţiuni, altei stări etc.) *Le-a fost greu pînă şi-au făcut rost de bani.* **2.** (În construcţii negative, încetarea manifestării unui fapt este condiţionată de îndeplinirea altuia care îl anticipează) *Fum nu iese pînă nu faci foc.* **II.** (Introduce o propoziţie circumstanţială de loc, arătînd limita în spaţiu, delimitarea unei întinderi sau a unei deplasări) *Via se întinde pînă începe pădurea. A întins prelata pînă se termină suprafaţa marcată.* **III.** (Introduce o propoziţie circumstanţială de mod care indică atingerea unei limite ce nu mai poate fi depăşită) *Atît a lovit-o pînă a sfărîmat-o. Muncesc pînă cad de oboseală.*

PÎNDÁR s.m. (<sl. *pondarĭ*) **1.** Persoană care păzeşte o pădure, o vie, o livadă, un teren de semănături etc.; paznic. ◆ (Pop.) Santinelă; strajă. **2.** Militar din artileria aeriană însărcinat cu supravegherea spaţiului aerian.

PÎNDĂ s.f. (<*pîndi*) Faptul de a pîndi. ◆ Loc ascuns de unde se poate pîndi.

PÎNDÍ vb. IV (<sl. *ponditi*) **1.** Tranz. şi intranz. A observa cu atenţie dintr-un loc ascuns sau pe ascuns (pentru a prinde, a ataca, a surprinde etc. pe cineva sau ceva); a aştepta într-un loc ascuns şi cu atenţia încordată trecerea sau sosirea cuiva (pentru a-l prinde, a-l ataca etc.). ◆ A urmări cu privirea pe ascuns. ◆ A aştepta (cu nerăbdare, cu atenţia încordată). **2.** Tranz. A dori, a rîvni să obţină, să-şi însuşească ceva; a aştepta prilejul de a acapara, de a răpi ceva. **3.** Tranz. A urmări gesturile, manifestările cuiva pentru a-i ghici gîndurile, intenţiile. **4.** Intranz. A face serviciul de pîndar (**1**). ◆ A sta de strajă.

PÎNGĂRÍ vb. IV tranz. (<*păgîn*) **1.** A trata fără respectul cuvenit, cu dispreţ, cu violenţă ceva considerat sfînt; a nu respecta, a ştirbi

cinstea unei ființe sau a unui lucru venerabil; a face (printr-o acțiune nedemnă) să nu mai fie demn de stimă, de respect; a profana. ◆ A viola. **2.** Fig. (Rar.) A murdări, a mînji.

PÎNTECE s.n. (lat. *pantex, -ticis*) **I. 1.** Parte a corpului, la om și la animale, situată între torace și bazin, formată dintr-o cavitate în care se află stomacul, intestinele, organele de reproducere etc.; abdomen, burtă. **2.** Stomac. **3.** Uter. **II.** P.anal. **1.** Partea bombată, ieșită în afară a unor obiecte, forme de relief etc. **2.** Partea interioară a unui obiect, a unei încăperi etc. **3.** Porțiune cilindrică din corpul unui furnal, care face legătura dintre cele două porțiuni în formă de trunchi de con ale acestuia (cuva și etajul) și în care, la elaborarea fontei, are loc alierea fierului cu carbonul.

PÎNZÁT, -Ă adj. (*<pînză*) **1.** *Hîrtie pînzată* = hîrtie obținută prin lipirea și prin presarea pe una sau pe ambele fețe ale unei benzi de hîrtie a unei țesături fine ori rare, cu scopul măririi rezistenței și durabilității hîrtiei. **2.** (Despre obiecte) Căptușit, întărit cu pînză.

PÎNZĂ s.f. (probabil cuv. autoh.) **1.** Țesătură de bumbac, de in, de cînepă etc. (cu legătura dintre firele de urzeală și cele din bătătură simplă), folosită la confecționarea lenjeriei de corp, de pat, pentru cămăși etc.; bucată din această țesătură. ◆ (Pop.) Plasă deasă de pescuit. ◆ Fig. Șir, rînd (de oameni). ◆ Fig. Șuviță, fascicul. **2.** Bucată de pînză care are diferite întrebuințări: a) giulgiu; b) (la pl.) velă (la o navă); c) bucată de pînză fixată pe un cadru, pe care se pictează; p.ext. pictură pe pînză; d) bucată de pînză specială, albă, dreptunghiulară sau pătrată, pe care se proiectează imagini de la un aparat de proiecție; e) *pînză de cort* = foaie de cort; f) *pînză de calc* = pînză transparentă pe care se desenează planuri tehnice. **3.** Plasă țesută de păianjen din firele produse prin secretarea de către glandele sericigene a unui lichid vîscos, care se solidifică în prezența aerului, pe care păianjenul o folosește la prinderea prăzii. **4.** Țesătură specială din fire textile sau metalice, folosită în laboratoare, în industrie etc. **5.** Lama sau tăișul de metal al unor instrumente. ◇ *Pînză de ferăstrău* = tăișul de metal al unui ferăstrău. **6.** (GEOL.) *Pînză de șariaj* = unitate tectonică constituită din formații geologice mai vechi, deplasate și întinse, prin mișcările tectonice, peste altele mai noi pe distanțe de zeci sau de sute de kilometri; suprafața pe care are loc deplasarea unor mase de roci în procesul de șariaj. ◇ *Pînză eruptivă* = formă de zăcămînt al rocilor vulcanice formată prin consolidarea curgerilor de lavă. *Pînză de apă subterană* = strat acvifer. **7.** Desiș (de copaci) lung și îngust (crescut de-a lungul unui drum, al unei ape curgătoare etc.).

PÎNZĂRÍE s.f. (*<pînză*) **1.** Atelier, fabrică unde se țes pînzeturi; magazin de pînzeturi. **2.** Cantitate mare de pînză sau de obiecte confecționate din pînză.

PÎNZĂTÚRĂ s.f. (*<pînză*) **1.** (De obicei la pl.) Sortiment de pînză. **2.** Obiect confecționat din pînză sau dintr-o țesătură asemănătoare.

PÎNZÉT s.n. (*<pînză*) **1.** (De obicei la pl.) Sortiment de pînză. **2.** Cantitate mare de pînză. **3.** Obiect confecționat din pînză sau dintr-o țesătură asemănătoare.

PÎNZÍCĂ s.f. (*<pînză*) Pînză subțire (de calitate inferioară).

PÎNZULÍȚĂ s.f. (*<pînză*) Porțiune de talpă care îmbracă tocul (înalt) la încălțămintea pentru femei.

PÎRÂ s.f. (*<pîrî*) **1.** Plîngere, reclamație făcută cuiva; act pentru care se cere deschiderea unui proces. ◆ Acuzație. ◆ Motiv de judecare. ◆ (Înv. și reg.) Judecată, proces. **2.** Denunț. **3.** Calomnie, defăimare.

PÎRCĂLÁB s.m. (<magh. *porkoláb*) **1.** (În ev. med.; în țările române) Titlu dat dregătorului care conducea un județ, un ținut, o cetate, avînd însemnate atribuții militare, administrative și judecătorești și reprezentînd pe domn în teritoriul supus autorității lui; dregător care avea acest titlu. **2.** Administrator al satelor boierești și mănăstirești, în evul mediu, în Țara Românească; (mai tîrziu) primar (rural). **3.** Perceptor rural. **4.** (Reg.) Comandant al unei închisori.

PÎRCĂLĂBÍE s.f. (*<pîrcălab*) (În ev.med.; în țările române) **1.** Demnitatea sau funcția de pîrcălab (**1**). ◆ Perioadă de timp în care cineva îndeplinea funcția de pîrcălab. **2.** Instituția pe care o conducea pîrcălabul; sediul acestei instituții. **3.** Dare care se plătea pîrcălabului.

PÎRGÁR s.m. (<magh. *polgár*) **1.** (În ev. med.; în țările române) Fiecare dintre cei 6 sau 12 membri ai sfatului administrativ al unui oraș sau al unui tîrg. **2.** (Reg.; în vechea organizare administrativă) Vătășel la primărie.

PÎRGĂ (PÎRG) s.f. (s.n.) (<sl. *prŭga*) **1.** Fază de început a coacerii fructelor, legumelor sau cerealelor; starea fructelor, legumelor, cerealelor în această fază. **2.** (Înv. și reg.; cu sens colectiv) Primele fructe sau roade dintr-un an; roade timpurii.

PÎRGHIE s.f. (cf.lat. *pergula*) **1.** Bară rigidă, de lemn sau de metal, care se sprijină pe un punct de articulație fix și asupra căreia se exercită o forță motoare și o forță rezistentă (ale cărei punct de aplicație, direcție, sens și mărime sînt diferite de ale forței motoare); bară care servește la ridicarea sau la mișcarea unei greutăți. ◆ Fig. Forță care dă impuls unei activități. **2.** P.anal. Nume dat unor obiecte sau unor părți de obiecte asemănătoare prin formă și prin funcție cu pîrghia: a) braț de balanță; b) fiecare dintre părțile leagănului (de joacă) în care se fixează scaunele; c) parte a joagărului de tăiat bușteni, cuprinsă între talpa și acoperișul acestuia.

PÎRGUÍ vb. IV refl. (*<pîrgă*) (Despre fructe, cereale, legume) A se afla în faza de pîrgă; a începe să se coacă; (despre plante) a avea fructele ajunse la maturitate, pe cale de a se coace.

PÎRGUIÁLĂ s.f. (*<pîrgui*) Prima fază de coacere a fructelor, cînd acestea încep să-și schimbe culoarea și cînd crește conținutul lor de zahăr.

PÎRÎ vb. IV tranz. (<sl. *p(i)rěti*) **1.** A se plînge de faptele cuiva; a acuza, a da vina pe cineva. **2.** A da în vileag, a arăta (exagerînd sau mințind) faptele cuiva. **3.** (Înv.) A da în judecată pe cineva. ◆ Refl. recipr. (Înv. și reg.) A se judeca cu cineva.

PÎRÎÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) **1.** (Despre corpuri tari, dure) A produce un zgomot caracteristic surd, ușor prelungit la rupere, la lovire, la zdrobire etc. ◆ (Despre obiecte de îmbrăcăminte) A plesni ușor, desfăcîndu-se la cusături. **2.** (Despre încheieturi, p.ext., despre oase) A produce prin întindere, în urma unei strîngeri puternice etc., un sunet asemănător cu cel produs prin ruperea unui corp dur. ◆ (Despre pepeni verzi, ajunși la maturitate) A produce un trosnet ușor prin strîngere în mîini. **3.** (Despre scînduri uscate, podele vechi etc.) A produce un zgomot prelung, ascuțit și strident, prin apăsare sau prin lovire, frecare. ◆ (Despre obiecte din lemn) A începe să se desfacă din încheieturi cu zgomote caracteristice. ◆ (Despre zăpadă) A produce zgomote specifice, surde, prin presare. **4.** (Despre foc sau despre corpuri ușor inflamabile) A arde repede cu scăpărări dese și cu pocnete scurte, repetate. **5.** (Despre obiecte în mișcare) A produce un zgomot caracteristic (prelungit), provocat de viteza mișcării sau a rostogolirii. **6.** (Despre ploaie, grindină etc.) A se izbi de o suprafață dură, producînd zgomote dese, scurte și ritmice. **7.** (Despre motoare, motociclete etc.) A produce, în timpul funcționării, zgomote sacadate și intense. **8.** (Despre arme de foc) A produce zgomote ritmice, repetate prin declanșări succesive sau simultane.

PÎRÎU s.n. (cuv. autoh.; cf.alb. *përrua*) **1.** Apă curgătoare, permanentă sau temporară, de mică dimensiune, avînd, în general, sub 50 km lungime; rîu mic. **2.** Fig. Cantitate mare (dintr-un lichid).

PÎRJOÁLĂ s.f. (<tc. *pirzola*, bg. *păržola*) Chiftea mare, fragedă și pufoasă, dată prin pesmet sau prin făină și prăjită în ulei sau în grăsime.

PÎRJÓL s.n. (*<pîrjoli*) **1.** Foc mare, puternic și iute; incendiu violent și mistuitor. **2.** Căldură mare și înăbușitoare. **3.** Fig. Dezastru, calamitate, urgie.

PÎRJOLÍ vb. IV (<magh. *pörzsölni*) **1.** Tranz. A da foc sau a pune foc cu scopul de a distruge. ◆ A distruge, a pustii. **2.** Tranz. A mistui în flăcări o ființă; a arde de viu; a omorî prin ardere. ◆ A arde un aliment, ținîndu-l (prea mult) la un foc puternic. ◆ Refl. A muri prin ardere. **3.** Intranz. (Despre soare) A încălzi peste măsură, a răspîndi o căldură puternică. **4.** Tranz. (Despre soare) A veșteji, a usca vegetația din cauza căldurii puternice emise. **5.** Tranz. Fig. A păgubi pe cineva (prin înșelăciune).

PÎRLEÁLĂ s.f. (*<pîrli*) **1.** Acțiunea de a (se) pîrli și rezultatul ei; arsură ușoară. **2.** Fig. (Fam.) Păcăleală, înșelătorie; pagubă, pierdere.

PÎRLEÁZ s.n. (<bg., scr. *prelaz*) Loc de trecere peste un gard (țărănesc), făcut din una sau din mai multe scînduri (ca niște trepte), care, la capete, se sprijină pe cîte un țăruș bătut în pămînt.

PÎRLÍ vb. IV (<bg. *părlja*, scr. *prljiti*) **1.** Tranz. și refl. A (se) arde ușor la suprafață. **2.** Tranz. A trece prin foc un animal tăiat sau o pasăre tăiată pentru a distruge, prin ardere, părul sau puful rămas la suprafața pielii. ◆ A distruge, prin carbonizare, fibrele ieșite în afara unui fir textil sau a unei țesături, pentru a se obține o suprafață netedă. **3.** Tranz. și refl. A (se) bronza, a (se) înnegri (din cauza acțiunii soarelui). **4.** Refl. (Despre plante sau despre părți ale lor) A se ofili, a se usca (din

cauza acţiunii soarelui, a brumei etc.). **5.** Tranz. Fig. (Fam.) A înşela pe cineva, prin viclenie, prin minciună, pentru a se amuza sau pentru a trage un folos.

PÎRLOÁGĂ s.f. (<bg. *prelog*, scr. *parlog*) **1.** Teren arabil (invadat de buruieni), lăsat nelucrat unul sau mai mulţi ani, pentru refacerea (fertilităţii) lui. **2.** (Cu sens colectiv) Ierburi crescute pe un teren arabil nelucrat; ierburile cosite de pe un astfel de teren.

PÎRNÁIE s.f. **1.** (Reg.) Vas (mare) de lut, lărgit la partea de sus (cu capacitatea de 4-5 l), folosit în gospodărie pentru gătit sau pentru păstrarea alimentelor; conţinutul unui asemenea vas. **2.** (Arg.) Închisoare, temniţă.

PÎRPĂLÍ (PERPELÍ) vb. IV (<bg. *pripalja*, scr. *pripaliti*) **I. 1.** Tranz. A frige un animal sau o bucată de carne la frigare, pe jăratic sau la para focului, pentru a mînca. ◆ A pune ceva la foc iute sau a trece prin flacără, pentru a se prăji sau a se coace rapid; a arde pe deasupra; a încălzi ceva superficial. **2.** Refl. A se încălzi la dogoarea focului sau la soare. **II.** Refl. (Mai ales în forma *perpeli*) **1.** A se zvîrcoli, a se zbate de durere. ◆ Fig. A se frămînta, a se chinui (din cauza unei situaţii grele). **2.** A se răsuci continuu (în aşternut), a se întoarce de pe o parte pe alta, fără a-şi găsi locul (din cauza unei stări fizice sau psihice chinuitoare).

PÎRPĂRIŢĂ s.f. (<sl. *prŭprica*, ucr. *perepelyća*) **1.** Piesă mică metalică fixată în piatra alergătoare de la moară, în care intră capătul de sus al fusului. **2.** Cilindru care susţine pietrele morii şi care este pus în mişcare prin acţiunea roţii cu măsele. **3.** Gaură în mijlocul pietrei alergătoare de la moară, în care cad grăunţele din teică, pentru a fi măcinate. **4.** (Reg.) Jgheab sau scîndură prin care curge făina de sub piatra morii, după măcinat.

PÎRŞ s.m. (<sl. *plŭchŭ*) Nume dat mai multor mamifere rozătoare, cu aspect intermediar între veveriţă şi şoarece, cu coada lungă şi stufoasă, cu blana moale şi bogată, cu ochii mari şi cu botul ascuţit, care trăiesc mai ales prin păduri, căţărate în copaci: a) (şi *pîrş cenuşiu*) animal cu blana cenuşie, cu nuanţe cafenii-negricioase pe spate şi albicioasă pe burtă, care duce o viaţă nocturnă şi care se hrăneşte cu seminţe, fructe, insecte, păsărele şi ouă (*Glis glis*); b) (şi *pîrş roşu*) animal cu înfăţişare de maimuţă, cu blana galbenă-roşcată pe spate şi albă pe piept, care se hrăneşte în special cu alune (*Muscardinus avellanarius*); c) (şi *pîrş de stejar*) animal cu blana cenuşie, cu cîte o pată neagră pe obraji, cu coada pufoasă numai la vîrf, care se hrăneşte mai ales cu insecte, melci, păsărele şi şoareci (*Eliomys quercinus*); d) (şi *pîrş mic*) animal cu blana cenuşie-roşcată şi albă pe pîntece, cu coada lungă, stufoasă, cu botul asemănător celui de şoarece, cu urechile mari, care se hrăneşte cu fructe, seminţe, insecte şi şoareci (*Dryomus netedula*).

PÎRTIE s.f. (<sl. *prŭtŭ*, scr. *prt*, *prtina*) **1.** Cărare sau drum prin zăpadă. **2.** (SPORT) Culoar amenajat (şi marcat) prin zăpadă, pe care trebuie să-l parcurgă fiecare concurent în unele probe sportive (bob, schi etc.). **3.** Loc de trecere printre oameni. **4.** (Pop.) Drum deschis prin semănături, printr-un desiş de pădure etc.

PÎSLÁR s.m. (<*pîslă*) (Mai ales la pl.) Cizmă sau papuc de pîslă.

PÎSLĂ s.f. (cf.sl. *plŭsti*) Material textil presat, din fibre de lînă sau din păr de animal netoarse, bătute la piuă, întrebuinţat la confecţionarea pălăriilor, a încălţămintei călduroase, ca izolant etc.

PÎSLÓS, -OÁSĂ adj. (<*pîslă*) Care are aspectul şi consistenţa pîslei.

PLAC s.n. (<*plăcea*) Plăcere, gust, voie. ◇ Loc. adv. *După bunul plac* (al cuiva) = după voia sau după capriciul cuiva.

PLACÁ vb. I tranz. (<fr. *plaquer*) **1.** A acoperi suprafaţa unui element de construcţie, a unui obiect etc. cu un strat de material de altă natură, pentru a-l proteja, pentru a-l înfrumuseţa etc. **2.** (La rugbi) A executa un placaj. **3.** A părăsi, a abandona.

PLACÁJ s.n. (<fr. *placage*, *plaquage*) **1.** Semifabricat de lemn, format prin încleierea sub presiune a unui număr (impar) de foi de furnir, aşezate astfel ca direcţia fibrelor lemnoase (longitudinală şi transversală) să alterneze, care este folosit în industria mobilei, a ambalajelor, a ambarcaţiilor etc. **2.** (IND.) Căptuşeală, înveliş de piatră, de cărămidă, de faianţă, de sticlă etc., care se face în scop decorativ sau pentru protecţie contra agenţilor exteriori. **3.** (La rugbi) Procedeu tehnic prin care un jucător poate opri drumul adversarului purtător de balon, imobilizîndu-l cu mîinile.

PLACÁRDĂ s.f. (<fr. *placard*) Bucată de carton, de lemn, de pînză etc. pe care este scrisă o reclamă, o lozincă, o înştiinţare etc.

PLÁCĂ s.f. (<fr. *plaque*) **1.** Bucată de material plană care are grosimea uniformă şi mult mai mică decît celelalte două dimensiuni. ◇ *Placă aglomerată* = placă obţinută prin presarea aşchiilor de lemn sau a deşeurilor de la exploatarea şi industrializarea lemnului. *Placă funerară* (sau *tombală*) = placă de marmură, de metal etc., fixată pe un mormînt pe care sînt scrise numele persoanei decedate, anii de viaţă, un epitaf etc. *Placă comemorativă* = placă de marmură, de metal etc., cu o inscripţie care celebrează amintirea unei personalităţi sau a unui eveniment important, aşezată în locul în care a trăit acea personalitate sau în care s-au petrecut faptele celebrate. *Placă învîrtitoare* (sau *turnată*) = disc de oţel sau de fontă ori pod cu tablier metalic, care se poate învîrti în plan orizontal în jurul axei sale verticale şi care serveşte la întoarcerea vehiculelor de cale ferată, la trecerea lor de pe o linie pe alta. *Placă fotografică* = bucată de sticlă pe care se află un strat dintr-o substanţă sensibilă la acţiunea luminii şi care este folosită pentru obţinerea imaginilor fotografice. *Placă avertizoare* = placă fixată pe uşile staţiilor electrice, pe stîlpii liniilor electrice de înaltă tensiune, pentru a semnala pericolul de electrocutare. **2.** Disc de ebonită pe care se imprimă vibraţiile vocii sau ale unui instrument muzical, pentru a fi apoi reproduse cu ajutorul gramofonului, al patefonului, al picupului. **3.** (TIPOGR.) Foaie de metal pe care se imprimă literele. **4.** (MED.) Proteză dentară mobilă. **5.** (Înv.) Tăbliţă de ardezie pe care învăţau să scrie şcolarii începători. **6.** (ZOOL.) *Placă osoasă* = a) placă de natură osoasă care acoperea corpul peştilor placodermi fosili, apăruţi la sfîrşitul perioadei cambriene; b) placă de origine dermică, dispusă la nisetru pe cinci şiruri longitudinale pe suprafaţa corpului; c) placă de straturi cornoase de origine epidermică, care formează carapacea broaştelor ţestoase.

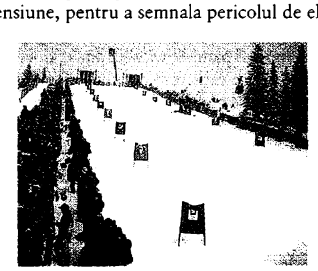

pîrtie (2)

PLACÉBO s.n. (<fr., engl. *placebo*; cf.lat. *placebo* <*placere* "a place") Medicament (sau preparat) inactiv, prescris fie pentru a-i face plăcere pacientului, fie în scopuri experimentale, pentru a studia efectele farmaceutice ale medicamentului şi reacţiile psihice ale pacientului.

PLACENTÁR, -Ă adj., s.n. (<fr. *placentaire*) **1.** Adj. Care aparţine placentei, privitor la placentă. **2.** S.n. (La pl.) Subclasă de mamifere care cuprinde animalele cu placentă; (şi la sg.) animal care face parte din această subclasă.

PLACENTĂŢIE s.f. (<fr. *placentation*) (BOT.) Mod în care sînt expuse placentele în ovar. ◇ *Placentaţie parietală* = placentaţie în care placentele sînt dispuse pe pereţii ovarului. *Placentaţie axilară* = placentaţie în care placentele sînt dispuse pe axul ovarului. *Placentaţie centrală* = placentaţie în care placenta pe care sînt prinse ovulele se află în mijlocul ovarului.

PLACÉNTĂ s.f. (<lat., fr. *placenta*) **1.** (ANAT.) Organ musculos şi spongios, vascular, dublu, format din unirea ţesuturilor fetale şi materne în timpul gestaţiei la mamiferele placentare, care face legătura dintre mamă şi embrion pentru nutriţia şi respiraţia acestuia şi care se elimină din uter la naştere. ◇ *Placentă previa* = placentă anormală, dezvoltată în partea inferioară a uterului. **2.** (BOT.) Parte sau porţiune din pereţii ovarului, rezultată din unirea marginilor carpelelor, pe care se fixează ovulele.

PLACHÉTĂ s.f. (<fr. *plaquette*) **1.** Volum mic (cu foi puţine), care cuprinde în special versuri: broşurică. **2.** Medalie de metal, pătrată sau dreptunghiulară, de obicei cu o singură faţă modelată cu desene, inscripţii etc., care se execută cu ocazia unor evenimente importante, în onoarea unei personalităţi sau care se oferă ca premiu în competiţiile sportive. **3.** (BIOL.) *Plachetă sangvină* = trombocită.

PLACHÍE s.f. (<ngr. *plaki*) **1.** Mîncare de peşte cu multă ceapă, untdelemn şi roşii, rumenită la cuptor. **2.** (Reg.) Pilaf preparat din orez sau din păsat, cu carne, cu peşte, cu ciuperci sau numai cu grăsime.

PLACÍD, -Ă adj. (<lat. *placidus*, fr. *placide*) (Despre oameni) Calm, liniştit; indiferent, nepăsător. ◆ Apatic, flegmatic. ◆ (Despre viaţă, trai) Liniştit, paşnic.

PLACIDITÁTE s.f. (<fr. *placiditas*, *-atis*, fr. *placidité*) Faptul sau starea de a fi placid; impasibilitate, indiferenţă, pasivitate.

PLACODÉRM s.m. (<fr. *placoderme*; cf.gr. *plax* "ceea ce este neted şi larg" + *derma* "pie-

le") (La pl.) Subclasă de peşti fosili, paleozoici, cu scheletul cartilaginos, care aveau capul şi partea anterioară a corpului acoperite cu plăci osoase, fiind primele vertebrate cu maxilar inferior; (şi la sg.) peşte care face parte din această subclasă.

PLAFÓN s.n. (<fr. *plafond*, germ. *Plafond*, it. *plafone*) **1.** Tavan. ◆ Peretele superior, orizontal, al unei mine, al unei peşteri, al unui tunel etc. **2.** Înălţime la care se găseşte suprafaţa inferioară a norilor faţă de suprafaţa pămîntului. **3.** Nivel maxim al unei mărimi (viteză, turaţii etc.) pe care îl poate atinge un sistem tehnic. **4.** Altitudine maximă la care urcă o aeronavă. **5.** Maximul unei sume de bani care nu poate fi depăşit în cadrul unor operaţii financiare.

PLAFONÁ vb. I (<fr. *plafonner*) **1.** Tranz. A fixa limita maximă a unor sume de bani în cadrul unei operaţii financiare. **2.** Refl. Fig. (Despre oameni) A se limita la un anumit nivel de cunoştinţe; a nu depăşi un anumit stadiu.

PLAFONIÉRĂ s.f. (<fr. *plafonnier*) Corp de iluminat fixat pe plafonul unei încăperi, al unui vehicul etc.

PLÁGĂ s.f. (<lat. *plaga*, germ. *Plage*) **1.** Leziune a ţesuturilor corpului, provocată accidental (tăietură, arsură etc.) sau pe cale operatorie. **2.** Fig. Calamitate, nenorocire, flagel.

PLAGIÁ vb. I tranz. (<fr. *plagier*) A copia (integral sau parţial) ideile, operele etc. cuiva, prezentîndu-le drept creaţie personală; a comite un furt literar, artistic sau ştiinţific. ◆ (Rar) A reproduce întocmai, mecanic.

PLAGIÁT s.n. (<fr. *plagiat*, germ. *Plagiat*) **1.** Acţiunea de a plagia şi rezultatul ei. **2.** Concr. Operă literară, artistică sau ştiinţifică a cuiva, însuşită (integral sau parţial) de altcineva şi prezentată drept creaţie personală.

PLAGIATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<lat. *plagiator*) Persoană care plagiază.

PLAGIOCLÁZ s.m. (<fr. *plagioclase*; cf.gr. *plagios* "oblic"+*klasis* "spărtură") Grup de aluminosilicaţi naturali de natriu şi calciu din categoria feldspaţilor, cristalizaţi în sistemul triclinic, de culoare albă, cenuşie-albăstruie cu reflexe şi cu luciu sticlos, foarte răspîndiţi în scoarţa terestră, folosiţi ca materie primă în industria ceramică, ca piatră semipreţioasă sau de ornament etc.

PLAGIOSTÓM s.m. (<fr. *plagiostome*; cf.gr. *plagios* "oblic"+*stoma* "gură") (La pl.) Subclasă de peşti cu schelet cartilaginos, cu gura în formă de deschizătură transversală şi cu orificiile branhiale deschise direct la exterior; (şi la sg.) peşte care face parte din această subclasă.

PLAI s.n. **1.** Versant al unui munte sau al unui deal; vîrf al unui munte sau al unui deal. **2.** Regiune de munte sau de deal, acoperită de obicei cu păşune. **3.** Drum sau cărare care urmează o culme sau care face legătura dintre poala şi creasta unui munte. **4.** Regiune, ţinut; (la pl.) meleaguri. **5.** (În ev. med.; în Ţara Românească) Loc de trecere peste munte, păzit de plăieşi. **6.** (În sec. 18-19; în Ţara Românească) Subîmpărţire administrativă a judeţelor şi a ţinuturilor (de la munte); p.ext. reşedinţă a acestei subîmpărţiri.

PLAIVÁZ s.n. (<germ. *Bleiweiss*, magh. *plajbasz*, scr. *plajvaz*) (Pop. şi fam.) Creion.

PLÁJĂ s.f. (<fr. *plage*) **1.** Porţiune acoperită cu nisip fin (şi cu scoici), care se înclină spre mare şi pe care se fac de obicei băi de soare; p.ext. loc (nisipos) pe malul unei ape unde se fac băi de soare. ◆ Expunere a corpului la acţiunea soarelui (în scop curativ). **2.** (FIZ.) Fiecare dintre cele două regiuni luminoase ale fotometrelor de comparaţie, ale căror luminozităţi trebuie aduse la egalitate.

PLAN, -Ă s.n., adj. (<lat. *planus*, fr. *plan*, germ. *Plan, plan*) **I.** S.n. **1.** Proiect care cuprinde o suită ordonată de operaţii, de acţiuni etc. destinate să ducă la atingerea unui scop. **2.** Distribuţie metodică a părţilor componente ale unei lucrări ştiinţifice, literare, ale unei expuneri etc.; formă rezumată a unei astfel de lucrări, de expuneri etc., care cuprinde ideile ei esenţiale. **3.** (GEOM.) Suprafaţă care conţine, în întregime, orice dreaptă care trece prin două puncte oarecare ale ei. ◇ *Plan de proiecţie* = plan pe care se obţine imaginea unui corp printr-o proiecţie oarecare. **4.** (ASTR.) *Plan meridian* = plan determinat de verticala locului şi de axa lumii. **5.** Fiecare dintre planurile (**I 3**), de obicei verticale, perpendiculare pe direcţia privirii, în care se găseşte sau pare că se găseşte un obiect sau o fiinţă şi care reprezintă adîncimea sau depărtarea în perspectivă. ◆ Spec. Element al filmării, care reprezintă poziţia de apropiere sau de depărtare a obiectului faţă de aparatul de filmat. ◆ *Primul plan* = partea cea mai apropiată de public a unei scene; partea unui tablou care dă impresia de a fi cea mai apropiată de privitor; fig. locul de frunte (al unei serii). ◆ Fig. Domeniu, sector; loc (într-o ierarhie). **6.** (CINEMAT.) Element al montajului care reprezintă porţiunea de peliculă imprimată într-o singură filmare, între momentul pornirii aparatului de filmare şi cel al opririi lui. ◆ Delimitare a mărimii încadraturii în raport cu mărimea omului în cadru. ◇ *Prim-plan* = plan care cuprinde bustul pînă sub umeri. *Gros-plan* = plan care cuprinde capul unei persoane. *Plan american* = plan care cuprinde omul pînă la genunchi. *Plan semigeneral* = plan care cuprinde persoana în toată înălţimea sa. **7.** Suprafaţă fără asperităţi, fără inegalităţi a unui corp, a unui obiect etc.; corp, obiect etc. care are suprafaţa netedă. ◇ *Plan de aripă* = suprafaţă de susţinere a unui avion. **8.** *Plan înclinat* = dispozitiv simplu, de forma unei rampe înclinate, cu ajutorul căruia pot fi ridicate corpuri prin împingere sau prin rostogolire, folosindu-se forţe mai mici decît greutatea lor. **9.** Desen tehnic care cuprinde reprezentarea grafică, la o anumită scară, a unui teren, a unei construcţii, a unui dispozitiv etc. **II.** Adj. **1.** (Despre suprafeţe) Care nu are asperităţi, inegalităţi; (despre corpuri, obiecte etc.) care are suprafaţa netedă. **2.** Care aparţine unui plan (**I 3**), care se referă la un plan; care reprezintă un plan. ◇ *Unghi plan* = porţiune dintr-un plan care este cuprinsă între două semidrepte ale planului. *Figură plană* = figură care poate fi aşezată cu toate punctele pe acelaşi plan. *Geometrie plană* = ramură a geometriei care studiază figurile ale căror elemente sînt aşezate în acelaşi plan. **3.** (TIPOGR.) *Maşină plană* = maşină care imprimă coli separate.

PLANÁ[1] vb. I intranz. (<fr. *planer*; cf.lat. *planus* "care este la acelaşi nivel") **1.** (Despre păsări, insecte) A se menţine (mişcîndu-se lin) la un anumit nivel în văzduh, cu aripile întinse, (aproape) nemişcate. **2.** (Despre planoare) A pluti în aer; (despre avioane) a zbura cu motorul oprit sau a coborî cu motorul redus ori oprit pe o traiectorie cu pantă mică şi cu viteză redusă. **3.** A întrece prin înălţime lucrurile şi fiinţele înconjurătoare; a domina. ◆ Fig. A domina prin importanţă, prin însemnătate etc. **4.** Fig. A[a] ameninţa să se întîmple; a fi o prezenţă apăsătoare, primejdioasă, supărătoare.

PLANÁ[2] vb. I tranz. (<fr. *planer*; cf.lat. *planare* "a netezi") A prelucra suprafeţele unor obiecte, ale unor piese etc. sau, p.ext., obiecte, piese etc. prin aşchiere sau prin deformare plastică, pentru a le face netede, plane. ◆ A nivela, a netezi un teren.

PLANÁRIE s.f. (<lat. *planaria*, fr. *planaire*) Vierme platelmint, cu corpul oval, alungit, cu putere mare de regenerare, care trăieşte în rîurile de deal şi de munte.

PLANÁT, -Ă adj. (<*planá[1]*) (Despre zborul păsărilor sau al avioanelor) Care se face fără a mişca din aripi sau fără a folosi motorul.

PLANATÓR s.n. (<*planá[2]*) **1.** Parte componentă a unei matriţe pentru tablă, în formă de placă sau de inel, care apasă marginea piesei de prelucrat pentru a evita formarea cutelor. **2.** Ciocan cu o formă specială, folosit pentru a face plană suprafaţa unui obiect.

PLANÁŢIE s.f. (<fr., engl. *planation*) (GEOL.) Proces de netezire a reliefului înalt şi accidentat al scoarţei, ca rezultat al acţiunii de eroziune.

PLÁNCĂ s.f. (<germ. *Planke*, ucr. *planke*) Drum în pantă pe care se transportă buştenii prin alunecare sub acţiunea greutăţii proprii.

PLANCTOLOGÍE s.f. (<fr. *plancton*, după *bacteriologie, ihtiologie*) Ştiinţă care se ocupă cu studiul planctonului.

PLANCTÓN s.m. (<fr. *plancton*; cf.gr. *plagkton* "rătăcitor") Totalitatea organismelor animale şi vegetale (microscopice) care trăiesc în apă pînă la adîncimea de 200 m şi care plutesc duse de valuri, constituind hrana peştilor sau a altor animale acvatice.

PLANCTÓNIC, -Ă adj. (<fr. *planctonique*) Care aparţine planctonului; care formează planctonul.

PLANCTONOFÁG, -Ă adj. (<*plancton*, după cuvinte ca *bacteriofag, ihtiofag*; cf.fr. *planctophage*) (Despre animale acvatice) Care se hrăneşte cu plancton.

PLANCTÓNTE s.f. pl. (<germ. *Planktonten*) Microorganisme animale şi vegetale care plutesc la suprafaţa (sau în apropierea suprafeţei) apei, formînd planctonul.

PLANEITÁTE s.f. (<fr. *planéité*) Proprietate a unei suprafeţe de a fi plană.

PLANETÁR, -Á adj. (<lat. *planetarius*, fr. *planétaire*, it. *planetario*) **1.** Care aparţine planetelor, referitor la planete; care este alcătuit din planete. ◇ *Sistem planetar* = totalitatea planetelor care se mişcă în jurul Soarelui sau al unei stele. **2.** (FIZ.) *Model planetar* = model al structurii atomului inspirat de cel al sistemului planetelor, care consideră nucleul drept element central, iar electronii orbitînd în jurul acestuia. **3.** (TEHN.; şi substantivat, f.) *Mecanism planetar* = mecanism cu roţi dinţate, format, în principiu,

dintr-o roată dințată centrală și una satelit, antrenată într-o mișcare de rotație în jurul roții centrale prin intermediul unui braț. *Arbore* (sau *ax*) *planetar* ori *axă planetară* = arbore care antrenează roata motoare a unui automobil.

PLANETÁRIU s.n. (<fr. *planétarium*) Construcție în formă de cupolă, pe interiorul căreia se înfățișează cu ajutorul unui aparat de proiecție special aspectul bolții cerești cu stelele și constelațiile, precum și deplasarea aparentă a acestora, a planetelor, a Soarelui, a Lunii etc.

PLANÉTĂ s.f. (<lat. *planeta*, fr. *planète*) **1.** Corp ceresc fără lumină proprie care se rotește în jurul Soarelui sau al unei stele și care se vede pe cer sub forma unui punct luminos din cauza reflectării luminii solare; spec. Pământ. Sistemul nostru planetar are 9 planete: Mercur, Venus, Pământ, Marte, Iupiter, Saturn, Uranus, Neptun și Pluto. Între orbitele planetelor Marte și Iupiter se află un brîu de asteroizi. În funcție de poziția lor față de acesta, planetele sînt numite terestre (Mercur, Venus, Pământ și Marte) și jupiteriene (Iupiter, Saturn, Uranus, Neptun și Pluto). Planetele terestre sînt asemănătoare Pământului, sînt mai apropiate de Soare, au dimensiuni relativ reduse și un număr mic de sateliți naturali. Planetele iupiteriene sînt de dimensiuni mari și au un număr mare de sateliți naturali. ◆ Orice corp ceresc fără lumină proprie. **2.** Zodie (în care se naște cineva); prezicere astrologică bazată pe zodia în care se găsea Soarele în momentul nașterii cuiva. ◆ Bilet care conține preziceri de viitor și pe care îl vînd flașnetarii extrăgîndu-l dintre altele (cu ajutorul unui papagal).

PLANETOÍD s.m. (<fr. *planétoïde*) Asteroid.

PLANETOLOGÍE s.f. (<fr. *planétologie*) Ramură a astrofizicii care studiază structura planetelor și a sateliților.

PLANÉZĂ s.f. (<fr. *planèze*) (GEOGR.) Suprafață înclinată, cu contur triunghiular, delimitată de văi înguste, formată pe pantele conurilor vulcanice.

PLÁNIC, -Ă adj. (<*plan*) Referitor la un plan; conform unui plan dinainte stabilit.

PLANIÉDRU, -Ă adj. (<fr. *planièdre*) (Despre cristale) Care are suprafețe plane.

PLANIFICÁ vb. I tranz. (după fr. *planifier*) **1.** A întocmi un plan; a programa, a organiza, a coordona și a conduce pe bază de plan; a face o planificare. **2.** A determina cantitatea necesară de materiale, de materii prime, de fonduri etc. pentru o anumită activitate (pe o anumită perioadă de timp). ◆ Tranz. și refl. A(-și) folosi timpul de muncă potrivit unui plan. **3.** A prevedea, a include într-un plan.

PLANIFICÁRE s.f. (<*planifica*) Acțiunea de a planifica și rezultatul ei.

PLANIGLÓB s.n. (<lat. *planiglobium*, germ. *Planiglob*) Reprezentare pe o suprafață plană a celor două emisfere ale pămîntului; hartă a globului terestru în care cele două emisfere sînt reprezentate pe o suprafață plană.

PLANIMETRÁ vb. I tranz. (<*planimetru*) A efectua operația de măsurare a unei suprafețe, fie prin calcul (cunoscînd dimensiunile principale), fie cu ajutorul unui planimetru.

PLANIMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *planimétrique*) Care aparține planimetriei, care ține de planimetrie, privitor la planimetrie.

PLANIMETRÍE s.f. (<fr. *planimétrie*) **1.** Parte a topografiei care studiază metodele și instrumentele necesare reprezentării pe o hartă sau pe un plan a proiecției orizontale a elementelor de pe suprafața pămîntului (ape, drumuri, țărmuri, păduri, așezări omenești etc.). ◆ Reprezentare pe o hartă sau pe un plan a proiecției orizontale a obiectelor de pe suprafața pămîntului. **2.** Parte a geometriei care se ocupă cu studiul suprafețelor plane.

PLANIMÉTRU s.n. (<fr. *planimètre*) (TOPOGR.) Instrument utilizat pentru măsurarea suprafețelor plane (hărți și planuri topografice) prin parcurgerea conturului acestora.

PLANISFÉRĂ s.f. (<fr. *planisphère*, germ. *Planisphäre*) Planiglob.

PLANOGRAFÍE s.f. (<fr. *planographie*) Procedeu de reproducere tipografică la care se folosesc forme de tipar din piatră litografică, aluminiu etc.

PLANÓR s.n. (<fr. *planeur*) **1.** Aparat de zbor fără motor a cărui deplasare se face folosind curenții ascendenți provocați de relief sau de temperatura solului. **2.** Osatură generală a unei aeronave, care cuprinde, în special, organele asupra cărora se exercită forțele aerodinamice.

planor (1)

PLANÓRBIS s.m. (<lat. *Planorbis*, numele științific al melcului) Melc de apă dulce, cu cochilia spiralată într-un singur plan și cu respirație pulmonară (*Planorbis*).

PLANORÍSM s.n. (<*planor*) **1.** Sport care se practică cu planorul. **2.** Îndeletnicirea de a construi planoare.

PLANORÍST, -Ă s.m. și f. (<*planor*) **1.** Constructor sau pilot de planoare. **2.** Sportiv care practică planorismul.

PLÁNȘĂ s.f. (<fr. *planche*; cf.lat. *planca*) **1.** Foaie de hîrtie (mai groasă) cu reproduceri de desene, picturi, fotografii, folosită ca ilustrație într-o carte; carton cu desene sau cu fotografii care se folosește ca material didactic. ◆ Coală, foaie mare de hîrtie pe care s-a executat un desen tehnic, o hartă etc.; desen tehnic executat pe o astfel de coală. **2.** Placă de lemn sau de metal folosită în gravură. **3.** Fiecare dintre plăcile de beton ale pavajului unei șosele, limitată de rosturile de dilatație longitudinale și transversale.

PLANȘÉTĂ s.f. (<fr. *planchette*) **1.** Placă dreptunghiulară, din lemn sau din metal, folosită ca suport pentru desen sau pentru diverse lucrări tehnice. **2.** *Planșetă topografică* = aparat folosit pentru trasarea pe un plan, fără calcule prealabile, a unor figuri asemenea celora de pe teren. **3.** *Planșetă de vînt* = instrument folosit la bordul unei nave pentru a determina direcția și viteza vîntului. **4.** Scîndură lată pe care se întind foile de aluat.

PLANȘÉU s.n. (<fr. *plancher*) Element de construcție de lemn, de beton armat sau de metal, care servește ca suport (orizontal) pentru fixarea unei mașini, care separă etajele unei clădiri, care formează partea carosabilă a unui pod etc.

PLANTÁ vb. I tranz. (<lat. *plantare*, fr. *planter*) **1.** A fixa cu rădăcinile în pămînt, la locul definitiv, răsaduri și material săditor viticol, pomicol sau forestier; a sădi. **2.** A fixa în pămînt un stîlp, un par etc. **3.** A pune mine în pămînt sau în apă la locurile stabilite, pentru a exploda.

PLANTAGINACÉE s.f. (<fr. *plantaginacée*) (La pl.) Familie de plante erbacee, cu frunzele întregi, dispuse, de obicei, în rozetă bazală, cu florile hermafrodite, rar unisexuate, dispuse în spice sferice sau cilindrice și cu fructele capsule sau nucule; (și la sg.) plantă care face parte din această familie.

PLANTALGÍE s.f. (<fr. *plantalgie*) Durere în regiunea tălpilor.

PLANTÁR, -Ă adj. (<fr. *plantaire*) (ANAT.) Care aparține plantei[2], care se referă la planta[2]; care este din regiunea plantei[2]. ◇ *Mușchi plantar* (și substantivat, m.) = mușchi situat în talpa piciorului și care pune în mișcare degetele de la picioare.

PLANTATÓR, -OÁRE subst. (<*planta*) **1.** S.m. și f. Persoană care se ocupă cu plantarea răsadurilor, a puieților etc. sau care îngrijește o plantație. **2.** S.m. Proprietar al unei plantații. **3.** S.f. Mașină care servește la plantarea diverselor plante. **4.** S.n. Unealtă agricolă, din lemn sau din metal, în formă de baston scurt, ascuțit la un capăt și îndoit la celălalt, folosită la plantarea răsadurilor, a puieților etc.

PLANTÁȚIE s.f. (<lat. *plantatio*, *-onis*, fr. *plantation*) **1.** Totalitatea plantelor de același fel cultivate, după o anumită metodă, pe un teren amenajat în acest scop; teren cultivat cu aceste plante. **2.** Mare gospodărie caracterizată prin monocultura unor plante tehnice și alimentare în condiții speciale de climă (tropicală și subtropicală).

PLÁNTĂ[1] s.f. (<lat. *planta*, fr. *plante*) Nume generic dat organismelor vegetale cu o organizare mai simplă decît a animalelor, care trăiesc, în general, fixate în sol, de unde își extrag apa și sărurile minerale necesare pregătirii hranei prin fotosinteză, avînd nutriție autotrofă (cu excepția saprofitelor și parazitelor) și caracterizîndu-se prin prezența clorofilei, prin constituirea membranei celulei din celuloză și, în cazul speciilor superioare, prin alcătuirea corpului din rădăcină, tulpină și frunze; p.restr. vegetală (erbacee) cultivată de om sau care crește în mod natural și este utilă omului. Planta simbolizează energia solară condensată și manifestată. ◇ *Plantă-mamă* = plantă cultivată pentru a genera alte plante.

PLÁNTĂ[2] s.f. (<lat. *planta*, fr. *plante*) Fața inferioară a piciorului, ușor boltită, care ia contact cu solul; talpa piciorului.

PLANTIGRÁD, -Ă adj. (<fr. *plantigrade*) (Despre animale vertebrate) Care calcă pe toată talpa piciorului.

PLANTOGRÁMĂ s.f. (<fr. *plantogramme*) Amprentă a tălpii piciorului în poziție ortostatică.

PLANTÓN s.m. (<fr. *planton*) Serviciu de pază în interiorul cazărmilor sau al clădirilor militare, executat de ostași neînarmați; ostaș care face un astfel de serviciu de pază. ◆ P. gener. Persoană care face de pază într-un loc.

PLANTÚLĂ s.f. (<fr. *plantule*) Plantă mică,

nedezvoltată, abia ieşită din sămînţă.
PLANTURÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *plantureux*) Cu forme pline; masiv, gras.
PLÁPUMĂ (PLÁPOMĂ) s.f. (<ngr. *paploma*) Învelitoare groasă formată din două foi de ţesătură (mătase, pînză, stofă etc.) între care se fixează, prin matlasare, un strat de lînă, de puf, de vată etc. şi care se foloseşte ca învelitoare la dormit.
PLASÁ vb. I (<fr. *placer*) **1.** Tranz. A investi bani, capital etc. (într-o marfă, într-o afacere etc.) pentru un cîştig sau pentru a le păstra valoarea. ◆ A vinde o marfă, un lucru etc. ◆ A distribui, a repartiza ceva în schimbul unei sume de bani. **2.** Tranz. şi refl. A (se) situa, a (se) stabili într-un anumit loc, într-un anumit spaţiu, într-o anumită poziţie, într-o anumită funcţie etc. ◆ Tranz. A procura cuiva o slujbă, o situaţie (bună); a instala pe cineva într-un post. ◆ Tranz. A introduce pe cineva într-un grup, într-o categorie superioară. ◆ Refl. A se situa pe o anumită poziţie; a lua o anumită atitudine. **3.** Tranz. A spune cuvinte, glume etc. la timpul sau la locul potrivit, într-o discuţie, într-o relatare etc. **4.** Tranz. (SPORT) A trimite, a îndrepta mingea, proiectilele etc. către un anumit loc.
PLASAMÉNT s.n. (<fr. *placement*) **1.** Investire de bani, de capital etc. într-o afacere, cu scopul de a le păstra valoarea sau de a obţine un cîştig. **2.** Locul, slujba, postul, serviciul în care cineva este plasat. **3.** (SPORT) Aşezare, situare pe teren a unui jucător în locul cel mai potrivit pentru a face faţă cu uşurinţă şi eficacitate la acţiunile adversarului.
PLASATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*plasa*) Persoană care plasează sau vinde mărfuri, bunuri etc. ◆ Persoană care plasează pe spectatori la locurile lor în sălile de spectacole.
PLÁSĂ[1] s.f. (<sl. *plasa*) **I. 1.** Împletitură din fire textile, metalice sau din material plastic, cu ochiuri mari, din care se fac diferite obiecte; obiect confecţionat dintr-o astfel de împletitură. ◇ *Plasă pescărească* = unealtă de pescuit a cărei parte principală este o reţea din fibre textile sau din material plastic în care se adună peştele. **2.** Cursă pentru prins păsări, animale etc., făcută dintr-o împletitură de sfoară, de sîrmă etc. **3.** (SPORT) Împletitură cu ochiuri (din sfoară, din sîrmă etc.) care se aşază în spatele porţilor de joc (la fotbal, handbal, polo etc.), pentru a opri mingea, pucul etc. şi pentru a evidenţia marcarea punctului. ◆ Reţea de frînghie groasă, de sîrmă etc. prinsă la partea inferioară a coşului de baschet prin care cade mingea. ◆ Împletitură din sfoară sau din alte materiale, de formă dreptunghiulară, bine întinsă şi fixată între doi stîlpi, între două suporturi etc., care desparte în două terenul de joc la volei, la baschet, la tenis etc. **4.** Obiect, de obicei împletit, în formă de săculeţ cu toarte, cu ajutorul căruia se transportă în mînă diferite greutăţi (mărfuri, obiecte etc.). **5.** Împletitură de nuiele, de scînduri, de metal etc. din care se fac garduri; gard făcut dintr-o astfel de împletitură. **6.** Pînză (de păianjen). **II.** (În ev. med.; în Ţara Românească) **1.** (Parte dintr-o) moşie. **2.** Subdiviziune a unui judeţ, în vechea organizare administrativă, condusă de un pretor. **III.** (Rar) Limbă de cuţit.
PLÁSĂ[2] s.f. (<ngr. *plasi*) (Înv.) **1.** Categorie, clasă, gen. **2.** Fel de mîncare (care serveşte la masă).
PLASMAGÉNĂ s.f. (<fr. *plasmagène*) (BIOL.) Plasmă din citoplasmă.
PLASMALÉMĂ s.f. (<fr. *plasmalemma*) (BOT.) Peliculă fină, semipermeabilă a protoplasmei, care se află sub membrana celulozică şi care reglează schimburile dintre celulă şi mediu.
PLASMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *plasmatique*) Care aparţine plasmei, privitor la plasmă; format din plasmă.
PLÁSMĂ s.f. (<lat., fr. *plasma*; cf.gr. *plasma* <*plassein* "a forma") **1.** Parte lichidă a sîngelui, a limfei sau a lichidului seminal, uşor alcalină, formată din apă (90%), săruri minerale, protide, lipide, glucide, anticorpi etc. (10%). ◇ *Plasmă germinativă* = germen. **2.** (FIZ.) Substanţă aflată într-o stare de agregare asemănătoare celei gazoase, puternic ionizată, alcătuită din particule neutre (atomi şi molecule) şi dintr-o însemnată cantitate de purtători de sarcină liberi (electroni, ioni negativi şi ioni pozitivi), care emite radiaţii electromagnetice, îndeosebi lumină, şi care este considerată cea de a patra stare de agregare a materiei.
PLASMÍDĂ s.f. (cf.fr. *plasmine*) (BIOL.) Formaţiune de acid dezoxiribonucleic prezentă în citoplasma celulelor, folosită în ingineria genetică, în clonare etc.
PLASMOCHIMÍE s.f. (<fr. *plasmochimie*) Ramură a chimiei care studiază reacţiile chimice ale plasmei.
PLASMOCÍT s.n. (<fr. *plasmocyte*) (BIOL.) Celulă cu rol important în mecanismul de apărare a organismului faţă de agenţi infecţioşi sau nocivi.
PLASMOCHÍNĂ s.f. (<fr. *plasmochine*) Substanţă medicamentoasă de sinteză, utilizată în tratamentul malariei.
PLASMODÉSME s.f. pl. (<fr. *plasmodesmes*; cf.gr. *plasma* "formaţie"+*desma* "legătură") (BIOL.) Prelungiri citoplasmatice care unesc celulele unele cu altele şi care facilitează schimburile de substanţă dintre ele.
PLASMÓDIU (PLASMODÍE) s.n. (s.f.) (<lat., fr. *plasmodium*) **1.** Hematozoar al paludismului. **2.** Masă plasmatică cu mai multe nuclee, care are ca înveliş o singură membrană albuminoidă.
PLASMOLÍZĂ s.f. (<fr. *plasmolyse*; cf.gr. *plasma* "formaţie"+*lysis* "distrugere") (BOT.) Fenomen de contracţie şi de desfacere a citoplasmei de pe membrana celulară, cauzat de pierderea (prin osmoză a) apei din ţesutul vegetal viu, determinînd vestejirea ţesuturilor plantei.
PLASMOMETRÍE s.f. (<fr. *plasmométrie*) Măsurare a micşorării volumului celulelor în timpul plasmolizei.
PLASMÓN s.m. (<germ. *Plasmon*, fr. *plasmon*) (FIZ.) Particulă fictivă cu ajutorul căreia se face descrierea mişcării de ansamblu a purtătorilor de sarcină dintr-o plasmă.
PLASMORAGÍE s.f. (<fr. *plasmorhagie*; cf. gr. *plasma* "formaţie"+*rhegnynai* "a curge") Pierdere de plasmă din sînge (în cazul unor arsuri).
PLASMOTRÓN (PLASMATRÓN) s.n. (<fr. *plasmotron*) Generator de plasmă (**2**), realizat dintr-un arc electric într-o atmosferă de gaz, la o temperatură foarte ridicată.
PLÁSTIC[1] s.n. (<fr., engl. *plastic*) Masă de exploziv fabricat dintr-un amestec de cauciuc sintetic şi un plastifiant.
PLÁSTIC[2], -Ă adj., s.f. (<fr. *plastique*) **I.** Adj. **1.** (Despre materiale) Care poate fi (uşor) deformat fără a crăpa, fără a se sfărîma sau fără a se rupe (păstrîndu-şi deformaţia şi după încetarea acţiunii forţelor exterioare); care are calitatea de a fi modelat; **cǎruia** i se poate da, prin modelare, forma dorită. ◇ *Material plastic* sau *masă plastică* = produs sintetic de natură organică, anorganică sau mixtă, care are anumite particularităţi de structură şi fizico-mecanice şi care se poate prelucra uşor în diferite obiecte, la cald sau la rece, prezentînd, în faza de prelucrare, o anumită plasticitate; material din polimeri. *Deformaţie plastică* = deformaţie a unui material sub acţiunea unei solicitări peste limita lui de elasticitate, care creşte chiar dacă solicitarea rămîne constantă. **2.** *Chirurgie plastică* = parte a chirurgiei care se ocupă cu corectarea defectelor anatomice (în special ale feţei) congenitale sau dobîndite accidental. **3.** (Despre obiecte) Care reproduce forme prin modelarea unor materiale (după un anumit model). **4.** Care aparţine sculpturii sau picturii, care se referă la sculptură sau la pictură; care se face prin sculptură sau prin pictură; care se ocupă cu aceste arte; care este asemănător cu o sculptură sau cu o pictură, care sugerează o sculptură sau o pictură. ◇ *Artă plastică* (şi substantivat, f.) = artă al cărei specific este exprimarea prin imagini vizuale (pictură, sculptură, grafică etc.); artă a formelor vizuale. *Artist plastic* = creator din domeniul artelor plastice. **5.** (Despre idei, imagini etc.) Expresiv, evocator, sugestiv. **II.** S.f. **1.** Tehnica executării unor obiecte de artă prin modelarea unor substanţe maleabile; arta de a sculpta sau de a picta. **2.** Parte din studiul unei opere de artă care se ocupă cu raportul armonios al volumelor şi al reliefului. **3.** Totalitatea calităţilor de aspect exterior ale unei lucrări de arhitectură, de artă decorativă etc.
PLASTICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *plasticien*) Artist plastic.
PLASTICITÁTE s.f. (<fr. *plasticité*) **1.** Însuşire a unui material de a fi plastic (**II**); starea a ceea ce este plastic. ◆ Proprietate a unor materii prime ceramice de a forma cu apa o pastă care îşi menţine coeziunea după ce a fost frămîntată şi uscată. **2.** Însuşire a unei opere literare, a stilului, a unei expresii etc. de a exprima ceva în mod sugestiv.
PLASTICIZÁ vb. I tranz. (<*plastic[2]*) **1.** A aduce un material în stare plastică; a face ca un material să devină plastic. **2.** A exprima, a reda realitatea în mod expresiv, sugestiv.
PLASTICIZÁNT, -Ă adj. (<*plasticiza*) Care plasticizează.
PLASTÍDĂ s.f. (<fr. *plastide*) Constituent celular al plantelor (superioare), care posedă, în general, pigmenţi coloraţi (cloroplaste, cromoplaste) sau necoloraţi (leucoplaste), avînd rol important în procesele biochimice.
PLASTIDÓM s.n. (<fr. *plastidome*) (BOT.) Totalitatea plastidelor incluse în citoplasma celulei.
PLASTÍE s.f. (<fr. *plastie*; cf.gr. *plassein* "a forma, a modela") Intervenţie chirurgicală

prin care un ţesut este înlocuit cu un altul (luat fie de la acelaşi individ, fie de la un altul), în scopul corectării unui defect anatomic.

PLASTIFIÁ vb. I tranz. (<fr. *plastifier*) A trata cu un plastifiant.

PLASTIFIÁNT s.m. (<fr. *plastifiant*) Substanţă (lichidă, solidă) sau amestec de substanţe care se adaugă în masa unor produşi macromoleculari solizi pentru a le îmbunătăţi unele proprietăţi fizico-mecanice (plasticitatea, flexibilitatea, alungirea etc.), uşurînd capacitatea lor de a fi prelucraţi.

PLASTILÍNĂ s.f. (<germ. *Plastilin*) Material plastic uşor maleabil, constituit dintr-un amestec de caolin, substanţe grase, ceară, răşini naturale sau sintetice etc., colorat cu diferiţi pigmenţi, folosit la mici lucrări de modelare.

PLASTÍN s.n. (<*plastic*) Tip de material plastic.

PLASTOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<ngr. *plastografos*) Persoană care falsifică acte, documente, semnături etc., prezentîndu-le drept autentice.

PLASTOGRAFIÁ vb. I tranz. (<*plastografie*) A falsifica acte, documente, semnături etc.; a face sau a comite o plastografie.

PLASTOGRAFÍE s.f. (<ngr. *plastografia*) Falsificare a unui act, a unui document, a unei semnături etc.; fals în acte publice. ◆ Document, act etc. falsificat.

PLASTOMÉR s.m. (<fr. *plastomère*; cf.gr. *plastos* "modelat"+*meros* "parte") Produs macromolecular care, în anumite intervale de temperatură, poate suferi deformaţii permanente.

PLASTOMÉTRU s.n. (<fr. *plastomètre*) Instrument pentru determinarea calităţii glutenului umed.

PLASTRÓN s.n. (<fr. *plastron*; cf.it. *piastrone* "cămaşă de zale lungă") **1.** Partea din faţă (apretată) a unei cămăşi bărbăteşti. ◆ Partea din faţă (detaşabilă) a unei bluze, a unei rochii etc., care constituie o garnitură. **2.** Piesă de piele groasă, căptuşită, care protejează pieptul jucătorilor de scrimă. ◆ Partea din faţă a unei platoşe. **3.** Partea abdominală, formată din plăci osoase (constituind un fel de plasă), care, împreună cu carapacea, alcătuieşte ţesutul broaştelor ţestoase.

PLÁSTURE s.m. (<ngr. *blastri*, lat. *plastrum*, germ. *Pflaster*) (FARM.) Produs farmaceutic solid, plastic, obţinut dintr-un amestec de săruri de plumb, răşini, cauciuc, medicamente, care se aplică pe piele, pentru protejarea rănilor sau cu care se fixează un pansament; emplastru. ◆ (Pop.) Cataplasmă.

PLAT, -Ă adj. (<fr. *plat*) **1.** (Despre obiecte) Lat, turtit; plan. ◇ *Picior plat* = malformaţie congenitală a piciorului omului care are talpa insuficient boltită; platfus. ◆ (Despre terenuri) Neted, fără relief. **2.** Fig. (Despre stil, opere literare etc.) Lipsit de expresivitate sau de culoare. ◆ (Despre oameni) Care este lipsit de personalitate; fără valoare, fără imaginaţie. ◆ (Despre modul de viaţă, despre mediul înconjurător etc.) Care este lipsit de varietate; care este monoton. **3.** (SPORT; despre alergări atletice) Care se desfăşoară pe un teren neted, special amenajat.

PLÁTAN[1] s.m. (<lat. *platanus*, ngr. *platanos*, fr. *platane*) (La pl.) Gen de arbori exotici, cu frunzele palmate, cu scoarţa trunchiului verde, cu fructele compuse, sferice şi persistente, rămînînd în timpul iernii pe arbori, care se cultivă ca arbori ornamentali (*Platanus*); (şi la sg.) arbore care face parte din acest gen.

platan[1]

PLATÁN[2] s.n. (cf. germ. *Platte(n)*, fr. *plateau*) Fiecare dintre cele două suporturi plane ale unei balanţe, pe care se aşază corpurile de cîntărit şi greutăţile; taler.

PLĂTÁ s.f. (<sl. *plata*) **1.** Faptul de a plăti (**1**); ceea ce se plăteşte cuiva pentru munca depusă, pentru prestarea unui serviciu etc. **2.** Faptul de a plăti (**2**); ceea ce se achită (în bani sau în natură) pentru un bun obţinut sau cumpărat, pentru o consumaţie, pentru folosinţa unui lucru etc. ◆ Chirie, taxă pentru folosirea unui lucru. ◆ Mod, sistem după care se plăteşte. **3.** Răsplată, recompensă (morală) dată cuiva pentru faptele sale bune; pedeapsă care se dă cuiva pentru faptele sale rele.

PLATBÁNDĂ (PLATBÁND) s.f. (s.n.) (<fr. *plate-bande*) **1.** Traversă sau grindă orizontală, formată dintr-o bucată de piatră sau din mai multe bucăţi acoperite cu un parament. **2.** Fîşie îngustă de teren (plantată cu iarbă, flori, arbuşti) care mărgineşte despărţiturile unei grădini. **3.** (TEHN.) Semifabricat de oţel sub formă de fîşie. ◆ Piesă de tablă de oţel laminat, utilizată pentru întărirea tălpilor unei grinzi.

PLÁTCĂ[1] s.f. (<rus. *platka*) Partea de sus a unei bluze, a unei rochii, a unei cămăşi etc. care acoperă umerii, croită separat de rest (şi de care se prinde gulerul).

PLÁTCĂ[2] s.f. (<scr., pol. *platka*) *A intra (în) platcă* = a) a pierde o partidă la jocul de cărţi; b) a trebui să plătească o datorie.

PLATELÁJ s.n. (<fr. *platelage*) Element de susţinere a căii unui pod, care transmite greutatea acesteia şi încărcările mobile la grinzile podului.

PLATELMÍNT s.m. (<fr. *plathelminthe*) (La pl.) Încrengătură de viermi cu corpul lat, turtit, nesegmentat, lipsit de aparat respirator şi circulator, cu un singur aparat buco-anal, în general paraziţi şi hermafroditi (*Plathelminthes*); (şi la sg.) vierme care face parte din această încrengătură (ex. *planaria, tenia, gălbeaza*). ◆ (Adjectival) Care aparţine platelminţilor.

PLATFORMÁRE s.f. (<*platformă*) Deplasare pe apă a ambarcaţiilor fără deplasament.

PLATFÓRMĂ s.f. (<fr. *plate-forme*) **I. 1.** Suprafaţă de teren plană, orizontală, amenajată în vederea folosirii în diferite scopuri; construcţie plană, orizontală, amenajată pe o asemenea suprafaţă. ◇ *Platformă de lansare* = suport plan, orizontal de pe care decolează vertical rachetele teleghidate. *Platformă industrială* = zonă în care sînt concentrate mai multe unităţi industriale cu profiluri diferite sau asemănătoare. **2.** (GEOL.) Teritoriu întins, rigid (şi mai ridicat) al scoarţei terestre, alcătuit dintr-un fundament cristalin cutat şi o cuvertură sedimentară subţire, orizontală, care este afectat numai de mişcări epirogenetice. Cele mai cunoscute platforme sînt: *Platforma Rusă, Platforma Siberiană, Platforma Nord-Americană, Platforma Prebalcanică*. ◇ *Platformă de abraziune* = zonă plană care se formează în lungul ţărmurilor marine sau lacustre ca rezultat al acţiunii valurilor. *Platformă continentală* = regiune a fundului bazinelor oceanice cuprinsă între linia de ţărm şi povîrnişul continental; şelf. ◆ Formă de relief plană, situată la o altitudine oarecare. **3.** Parte a unui tramvai, a unui autobuz, a unui vagon de cale ferată etc., orizontală şi plană (mai înălţată sau mai coborîtă faţă de rest), situată la cele două capete ale vehiculului, unde pasagerii stau în picioare şi pe unde se urcă sau se coboară. ◆ Locul unde stă mecanicul de locomotivă. **4.** Element plan al unei construcţii. ◆ Palier (într-o construcţie, într-o clădire). ◆ *Platformă de încercare* = spaţiu amenajat şi instalaţiile necesare pentru încercările unor maşini şi aparate în scopul verificării caracteristicilor tehnice şi calitative ale acestora. ◆ Suprafaţă plană, orizontală a unui vehicul, a unui dispozitiv de ridicat etc. pe care se încarcă ceva; p.ext. vagon sau camion deschis, fără pereţi şi fără acoperiş, folosit pentru transporturi (de mărfuri). **5.** (SPORT) Instalaţie orizontală, rigidă, de 2-6 m lungime, acoperită cu un strat antiderapant (fixată la o înălţime de 5 m, 6,50 m, 7,50 m sau 10 m), de pe care se execută sărituri în apă. **6.** *Platformă spaţială* = satelit artificial de mari dimensiuni, care constituie o bază permanentă pentru cercetarea spaţiului cosmic şi pentru lansarea navelor interplanetare. **7.** *Platformă de foraj marin* = instalaţie industrială pe mare, sub formă de platformă, pentru extragerea petrolului din subsolul mării. **II.** Fig. **1.** Program, expunere de principii a unui partid politic, a unei grupări, a unui om politic etc. **2.** Obiect, punct de vedere etc. al unei discuţii.

PLÁTFUS subst. (<germ. *Plattfuss*) Malformaţie congenitală a piciorului omului, care are talpa insuficient boltită; picior plat.

PLATINÁ vb. I tranz. (<fr. *platiner*) **1.** A acoperi un obiect de metal cu un strat subţire de platină. **2.** A decolora părul prin mijloace chimice, dîndu-i o nuanţă de blond-argintiu.

PLÁTINĂ s.f. (<fr. *platine*) **1.** Element chimic (*Pt*; nr.at. 78; m.at. 195,09; gr.sp. 21,45; p.t. 1774°C; p.f. 3800°C), metal din grupa metalelor tranziţionale, de culoare albăcenuşie, lucioasă, dur, foarte maleabil şi ductil, inoxidabil şi foarte rezistent la acţiunea acizilor, care este folosit la fabricarea unor ustensile de laborator, a termometrelor electrice cu rezistenţă, a termoelementelor, a bijuteriilor, drept catalizator etc. A fost obţinut în stare pură de Wollaston în 1803. ◇ *Negru de platină* = pulbere de platină folosită în industrie. **2.** Piesă de formă plană, fabricată cu (sau din) platină ori avînd luciul platinei, care intră în construcţia unor aparate şi pe care se aşază obiectele studiate. **3.** (La pl.) Dispozitiv prevăzut cu contacte electrice care comandă aprinderea în motoarele cu explozie. **4.** Laminat semifabricat plat, cu secţiune drept-

unghiulară, de dimensiuni mici, care se foloseşte ca materie primă la laminarea tablei subţiri.
PLATÍNIC, -Ă adj. (<fr. *platinique*) Care conţine platină.
PLATINIFÉR, -Ă adj. (<fr. *platinifère*) Platinic.
PLATINÍT s.n. (<fr. *platinite*, germ. *Platinit*) Aliaj de oţel cu conţinut mare de nichel (avînd coeficientul de dilataţie termică egal cu cel al platinei), din care se fac legăturile la electrozii becurilor electrice.
PLATINOÍD s.m. (<fr. *platinoïde*, germ. *Platinoid*) Aliaj de cupru, zinc şi nichel cu adaos de wolfram sau mangan şi fier, de culoarea platinei, întrebuinţat în electrotehnică sau pentru ornamentaţii.
PLATINÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *platineux*) Platinic.
PLATINOTIPÍE s.f. (<fr. *platinotypie*) Procedeu de imprimare fotografică bazat pe acţiunea luminii asupra sărurilor de platină.
PLATIRÍN s.n. (<engl.*platyrrhina*) (La pl.) Grup de maimuţe cu septul nazal lat şi turtit, cu coada prehensilă şi cu degetele cu gheare, care trăiesc în America de Sud şi Centrală; (şi la sg.) maimuţă care face parte din acest grup.
PLATITÚDINE s.f. (<fr. *platitude*) Faptul de a fi plat (**2**); banalitate, mediocritate. ◆ (La pl.) Vorbă, idee etc. comună, banală.
PLÁTNIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<*plată*) (Persoană, instituţie) care face o plată, care trebuie să plătească. ◇ *Bun* (sau *rău*) *platnic* = persoană care îşi îndeplineşte bine (sau rău) obligaţiile băneşti.
PLATONIÁN, -Ă adj. (<n.pr. *Platon*) Platonic (**1**).
PLATÓNIC, -Ă adj. (<fr. *platonique*) **1.** Care aparţine platonismului, privitor la platonism. ◆ P.ext. (Despre sentimente) Pur, ideal; spiritualizat; care nu se concretizează, care rămîne nefinalizat fizic. **2.** Care are un caracter teoretic, care nu poate fi pus în practică, care nu se concretizează.
PLATONICIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *platonicien*) **1.** S.m. şi f. Adept al platonismului (**1**). **2.** Adj. Platonic (**1**).
PLATONÍSM s.n. (<fr. *platonisme*) **1.** Concepţie filozofică a lui Platon şi a adepţilor săi potrivit căreia singura realitate obiectivă este lumea ideilor, lumea materială fiind o copie sensibilă şi schimbătoare a celei dintîi. **2.** Iubire platonică (**2**).
PLÁTOŞĂ s.f. Armură de zale, de fier, de piele etc., sub formă de pieptar, folosită de ostaşi, în antichitate şi în evul mediu, pentru a se apăra de loviturile duşmanilor.
PLATÓU s.n. (<fr. *plateau*) **1.** Formă de relief cu aspect de regiune întinsă, aproape plană, situată la o altitudine relativ mare, care este despărţită de regiunile din jur prin văi lungi sau care este închisă între munţi; podiş. **2.** Cîmp amenajat pentru exerciţii militare. **3.** Încăpere special amenajată pentru filmare într-un studio cinematografic sau de televiziune, în care se fac filmări. **4.** (TEHN.) Dispozitiv în formă dreptunghiulară sau circulară, cu o faţă plană, pe care se prind mecanic, magnetic sau electromagnetic piese în vederea prelucrării lor. **5.** Tavă mare, întinsă, de porţelan, de metal etc., pe care se aşază mîncăruri, prăjituri etc., pentru a fi servite la masă.
PLĂUR s.m. (<*plavuri*, pl. lui *plav*[1]) Formaţie vegetală acvatică, compactă, constituită din rădăcini, rizomi de stuf şi din diferite elemente organice şi minerale, care formează insule plutitoare.
PLAUZÍBIL, -Ă adj. (<fr. *plausible*; cf.lat. *plausibilis*) Care pare adevărat, care pare a corespunde realităţii; care poate fi crezut, admis.
PLAV[1] s.n. (<rus., ucr. *plav*) Plaur.
PLAV[2]**, -Ă** adj. (<scr. *plav*) (Reg.; despre animale) Care are părul de culoare albă sau albă-gălbuie.
PLÁVĂ s.f. (<bg. *plava*) Reţea simplă, cu ochiuri mari, folosită pe Dunăre, la pescuitul scrumbiilor.
PLÁVCĂ s.f. (cf. *plavă*) Lotcă folosită la pescuitul scrumbiilor pe Dunăre.
PLÁVIE s.f. (<sl. *plavĭ*) Insulă mică plutitoare sau fixată la malul apei, formată din stuf, rizomi, ierburi, rădăcini de arbori etc. amestecate cu pămînt.
PLAY-BACK subst. (cuv. engl.) Interpretare mimată a unei înregistrări anterioare; sincronizare a unei imagini cu sunetul imprimat pe o bandă.
PLAY-BOY s.m. (cuv. engl.) Tînăr elegant, cu fizic plăcut, care duce o viaţă uşoară şi care are succes la femei (profitînd de acestea).
PLAZ s.n. (<bg., scr. *plaz*) **1.** Piesă de sprijin la plugul cu brăzdar, aşezată în spatele cormanei, care serveşte la asigurarea stabilităţii plugului în timpul aratului. **2.** (La pl.) Lemnele groase care alcătuiesc patul sau trupul războiului de ţesut.
PLĂCEÁ vb. II intranz. şi tranz. (lat. *placere*) **1.** A fi agreat, simpatizat sau a agrea, a simpatiza (pe cineva sau ceva); a simţi sau a avea un sentiment de mulţumire, de satisfacţie etc. ◆ Intranz. A fi în asentimentul, a fi pe voia cuiva; a corespunde cerinţelor, dorinţelor cuiva. **2.** A avea sau a trezi un sentiment de admiraţie, de plăcere, de simpatie, de iubire faţă de o persoană de sex opus sau faţă de ceea ce aparţine unei persoane de sex opus; a fi îndrăgit (de cineva) sau a îndrăgi (pe cineva). **3.** A vrea, a dori; a găsi, a crede de cuviinţă.
PLĂCÉRE s.f. (<*plăcea*) **1.** Stare afectivă fundamentală determinată de satisfacerea unor tendinţe, a unor cerinţe vitale etc.; sentiment sau senzaţie de mulţumire, de încîntare produse de ceva care satisface gustul sau dorinţa cuiva. ◇ Loc. adv. *Cu plăcere* = a) formulă de răspuns la mulţumirile exprimate de cineva; b) cu drag, din toată inima. **2.** (Mai ales la pl.) Distracţie, plăcere; desfătare, veselie. **3.** Dorinţă, voinţă; poftă, gust.
PLĂCINTÁR s.m. (<*plăcintă*) Persoană care face sau vinde plăcinte.
PLĂCÍNTĂ s.f. (lat. *placenta*) **1.** Preparat de patiserie, făcut din aluat (în foi suprapuse) şi umplut cu brînză, carne, fructe, nuci etc. **2.** (BOT.) *Plăcinta-porcului* = talpa-ursului (*Heracleum palmatum*).
PLĂCINTĂRÍE[1] s.f. (<*plăcintar*) Local în care se fac, se vînd şi se consumă plăcinte sau alte produse de patiserie.
PLĂCINTĂRÍE[2] s.f. (<*plăcintă*) (Cu sens colectiv) Sortimente de plăcinte.
PLĂCÚT, -Ă adj. (<*plăcea*) **1.** Care place (**1**). ◆ Care este atrăgător, agreabil, simpatic. **2.** Care este pe voia, pe gustul, în asentimentul cuiva.
PLĂIÉŞ s.m. (<*plai*) **1.** (În ev. med.; în ţările române) Locuitor de la marginile ţării, însărcinat cu paza frontierelor în regiunile de munte; p.ext. grănicer. **2.** Locuitor de la munte; muntean.
PLĂMÁDĂ s.f. (<*plămădi*) **1.** Plămădeală. ◆ Substanţă care fermentează. **2.** Fig. Ceea ce dă naştere la ceva. ◆ Odraslă, progenitură.
PLĂMĂDEÁLĂ s.f. (<*plămădi*) Amestec de făină, apă şi drojdie, folosit la fermentarea aluatului; bucată de aluat dospit, folosită în loc de drojdie la prepararea pîinii.
PLĂMĂDÍ vb. IV (<sl. **pomladiti* "a întineri") **1.** Intranz. A pregăti o plămădeală; p.ext. a frămînta aluatul. ◆ Tranz. A face un amestec în vederea obţinerii unui preparat. **2.** Tranz. Fig. A crea, a făuri; a zămisli.
PLĂMÎN s.n. (<lat. *pulmo, -onis*, ngr. *plemoni*) Fiecare dintre cele două organe anatomice principale situate simetric în cavitatea toracică, cu aspect spongios, înconjurate de pleură, cu ajutorul cărora se face respiraţia la om şi la vertebratele superioare. ◇ *Plămîn de oţel* = aparat folosit pentru respiraţia artificială.
PLĂNUÍ vb. IV tranz. (<*plan*) A face un plan, un proiect în vederea atingerii unui scop; a avea intenţia, a-şi propune să facă ceva, să procedeze într-un anumit mod etc. ◆ P.ext. A unelti. ◆ A stabili, a fixa, a hotărî.
PLĂPÎND, -Ă adj. (lat. **palpabundus*) **1.** (Despre fiinţe) Care este lipsit de rezistenţă fizică; care are o dezvoltare fizică sub cea normală; p.ext. delicat, gingaş. **2.** (Despre plante) Care este nedezvoltat; lipsit de sevă. **3.** Fig. (Despre oameni) Care este sensibil; care se lasă uşor impresionat. ◆ (Despre voce) Puţin intens; duios, suav.
PLĂPUMÁR s.m. (<*plapumă*) Persoană care face (şi vinde) plăpumi.
PLĂPUMĂREÁSĂ s.f. (<*plăpumar*) Femeie care face (şi vinde) plăpumi.
PLĂPUMĂRÍE s.f. (<*plăpumar*) **1.** Meseria plăpumarului. **2.** Atelierul plăpumarului.
PLĂSEÁ (PRĂSEÁ) s.f. (<*plasă*) Fiecare dintre cele două părţi de metal, de os, de lemn etc. care acoperă mînerul unui cuţit, al unei săbii, al unui pumnal etc. ◆ Mîner al unui cuţit, al unui briceag, al unui pumnal etc.
PLĂSMUÍ vb. IV tranz. (<*plasmă*, înv. "creare") **1.** A crea, a produce, a înfăptui; a da formă, fiinţă. **2.** A inventa, a născoci. **3.** A falsifica.
PLĂSMUITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*plăsmui*) **1.** Persoană care plăsmuieşte (**1**). **2.** Inventator, născocitor. **3.** Falsificator.
PLĂTÍ vb. IV (<sl. *platiti*) **1.** Tranz. A da cuiva o sumă de bani (dinainte stabilită) pentru o muncă depusă, pentru prestarea unui serviciu etc. **2.** Tranz. A achita contravaloarea (în bani sau în natură) pentru un bun obţinut sau cumpărat, pentru o consumaţie, pentru folosinţa unui lucru etc. ◆ A da o despăgubire (în bani sau în natură) pentru o pagubă făcută, pentru o stricăciune etc. **3.** Tranz. A achita o taxă, un impozit, o datorie etc. ◆ Refl. A se achita de o obligaţie (morală) faţă de cineva. **4.** Intranz. A răsplăti, a recompensa pe cineva (pentru faptele sale). ◆ Tranz. şi intranz. A suporta consecinţele (nefaste) ale unei fapte, ale unei atitudini (proprii) etc. **5.** Intranz. (Pop.) A avea sau a reprezenta o anumită

valoare; a valora.
PLĂTÍBIL, -Ă adj. (<*plăti*) Care poate fi plătit, care se poate plăti.
PLĂTÍCĂ[1] s.f. (<bg. *platika*) Peşte teleostean de apă dulce, cu corpul plat, turtit lateral, acoperit cu solzi mari şi moi, cu capul mic şi scurt (*Abramis brama*).
PLĂTÍCĂ[2] s.f. Arbore din familia leguminoaselor, originar din America de Nord, înrudit cu salcîmul, cu coroana rară şi cu spini mari ramificaţi pe ramuri, cu frunzele compuse din foliole mici, cu florile mici, verzi, grupate în panicule, cultivat pentru a forma garduri vii, perdele de protecţie etc.; glădiţă (*Gleditschia triacanthos*).
PLĂTITÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*plăti*) (Persoană) care efectuează o plată.
PLĂVÁI, -ÁIE adj. (<*plav*[2]) **1.** (Pop.; despre animale) Care are părul sau lîna de culoare albă-gălbuie sau albă-cenuşie. **2.** *Poamă plăvaie* (şi substantivat, f.) = strugure care are boabele sferice şi bătute, de culoare albă sau albă-verzuie, folosit mai ales pentru producerea vinului.
PLĂVÁN, -Ă adj. (<*plav*[2]) (Pop.; despre boi şi vaci) Care are părul de culoare albă-gălbuie sau albă-cenuşie. ◆ (Substantivat, m.) Bou.
PLĂVÍŢ, -Á adj. (<*plav*[2]) (Pop.) **1.** (Despre părul sau lîna animalelor) De culoare albă-gălbuie sau albă-cenuşie; p.ext. (despre animale) care are părul sau lîna de culoare albă-gălbuie sau albă-cenuşie. **2.** (Despre oameni) Care are pielea albă şi părul blond. **3.** *Viţă plăviţă* = varietate de viţă de vie care face struguri cu boabe de culoare foarte deschisă.
PLEAN s.n. (<sl. *plěn*) (Înv. şi reg.) Pradă, captură de război. ◆ Jaf. ◆ Grup de oameni (luaţi ca pradă de război, ca robi sau ca prizonieri).
PLEÁSNĂ s.f. (<*plesni*) **1.** (Pop.) Şfichi; p.ext. bici. ◆ Zgomot produs de plesnirea biciului; lovitură de bici. **2.** (Reg.) Fir de care se leagă cîrligul undiţei. **3.** (Pop.; de obicei la pl.) Afte (la copii mici).
PLEÁŞCĂ s.f. (<bg., scr. *pljačka*) **1.** Cîştig neaşteptat (şi nemeritat), obţinut fără muncă; chilipir. **2.** (Înv.) Pradă, captură de război.
PLEÁTĂ s.f. (<sl. *pletъ*) **1.** (Mai ales la pl.) Părul capului lăsat să crească lung, purtat liber pe spate (sau împletit în cozi); p.ext. păr lung nearanjat, necoafat. **2.** (Pop.) Mănunchi de fuior.
PLEÁVĂ s.f. (<sl. *plěva*) **1.** (Cu sens colectiv) Resturi de spice, de paie, de păstăi etc. rezultate după treieratul cerealelor sau al leguminoaselor. **2.** Fig. Ceea ce este lipsit de valoare; lucru de nimic. ◆ Om de nimic.
PLÉBE s.f. (<fr. *plèbe*, lat. *plebs*, *-bis*) **1.** (În antic. romană) Categorie socială alcătuită din supuşii ginţilor şi triburilor vecine ale imperiului (ce nu făceau parte din poporul roman propriu-zis şi) care se bucurau de libertate personală, putînd avea proprietăţi funciare şi care erau obligaţi să plătească impozite, să presteze servicii în timp de război, dar care erau lipsiţi de drepturi politice; categorie socială alcătuită din romani liberi (de la oraşe şi de la sate) care nu aveau o activitate productivă permanentă şi care trăiau din cîştiguri întîmplătoare şi din distribuţii făcute de stat. **2.** (În ev. med.; în apusul Europei) Pătura cea mai săracă a populaţiei orăşeneşti, aflată în afara ierarhiei feudale care, alături de ţărănime, a avut un rol important în revoluţiile din sec. 16-18. **3.** Pătură socială pauperă; p.ext. mulţime, gloată. ◆ Fig. Categorie socială declasată.
PLEBÉIC, -Ă adj. (<*plebe*) Care aparţine plebei, care se referă la plebe.
PLEBÉU, -ÉE s.m. şi f., adj. (<lat. *plebeius*) **1.** (În antic. romană) (Persoană) care făcea parte din plebe (**1**), care aparţinea plebei. **2.** (Persoană) care face parte din plebe (**3**), care aparţine plebei; (om) sărac; p.ext. (om) de rînd, vulgar, grosolan.
PLEBISCÍT s.n. (<lat. *plebiscitum*, fr. *plébiscite*) **1.** (În antic. romană) Lege făcută şi votată de plebe (**1**). **2.** Consultare (prin vot) a cetăţenilor dintr-o ţară, care urmează să se pronunţe prin "da" sau "nu" asupra unui proiect de lege, asupra unui act de stat de importanţă deosebită, asupra unei chestiuni de interes general.
PLEBISCITÁR, -Ă adj. (<fr. *plébiscitaire*) Care aparţine plebiscitului, privitor la plebiscit.
PLECÁ vb. I (lat. *plicare*) **I. 1.** Tranz. A apleca, a îndrepta în jos sau într-o parte un lucru flexibil, o fiinţă etc. ◆ Refl. A se înclina în faţa cuiva în semn de respect, de supunere etc. ◆ Spec. A lăsa în jos, a coborî genele, ochii, privirea, ca urmare a unui sentiment de jenă, de sfială etc. sau din cauza oboselii. **2.** Tranz. A înclina, a da o poziţie oblică unui lucru neflexibil. ◆ Tranz. şi refl. A (se) culca la pămînt; a (se) răsturna. **3.** Refl. (Despre aştri) A apune. **II. 1.** Tranz. A supune unei influenţe, unei puteri; a subjuga. ◆ Refl. A se supune; a da ascultare; a se preda. ◆ Tranz. şi refl. A (se) supune preceptelor religiei (creştine); a avea sau a face să aibă o atitudine smerită, cucernică în faţa lui Dumnezeu. **2.** Tranz. şi refl. (Înv. şi pop.) A (se) îndupleca. **III.** Intranz. **1.** A se pune în mişcare pentru a se îndepărta (de un loc); a se îndrepta spre..., a se duce în altă parte părăsind ceva sau pe cineva. ◆ A porni într-o cursă sportivă. ◆ A părăsi o slujbă, o instituţie (unde era angajat) etc., pentru a se duce în altă parte. **2.** A muri. **3.** A avea punctul de pornire; a lua ca punct iniţial; a lua ca ipoteză.
PLECĂCIÚNE s.f. (<*pleca*) Înclinare a capului şi a corpului în faţa cuiva în semn de respect, de veneraţie etc. ◆ P.ext. (Act, manifestare de) supunere, respect, devotament (faţă de cineva).
PLECOPTÉR s.n. (<fr. *plécoptère*; cf.gr. *plekein* "a împleti" + *pteron* "aripă") (La pl.) Ordin de insecte cu aripile membranoase, avînd nervuri dese, ca o reţea, cu corpul lăţit, terminat cu două filamente lungi (*Plecoptera*); (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin.
PLÉCTRU s.n. (<lat. *plectrum*, fr. *plectre*; cf.gr. *plekrtron*) Placă mică de metal, de os, de celuloid etc., cu care se ciupesc coardele unor instrumente muzicale.
PLED s.n. (<fr. *plaid*, germ. *Plaid*) Bucată dreptunghiulară dintr-o ţesătură (uşoară) de lînă, de fire sintetice etc. (în culori vii), care serveşte la învelit.
PLEDĂ vb. I intranz. (<fr. *plaider*) **1.** A susţine o cauză, o idee etc. ◆ (Despre stări de fapt, acţiuni, realizări etc.) A constitui o dovadă, un argument. **2.** A vorbi în faţa unei instanţe judecătoreşti, ca avocat, pentru a apăra cauza uneia dintre părţile implicate în proces.
PLEDÁNT, -Ă adj. (<fr. *plaidant*) Care apără o cauză (în faţa unei instanţe judecătoreşti). ◇ *Avocat pledant* = avocat care este autorizat să pledeze, să susţină cauza uneia dintre părţile implicate în proces în faţa unei instanţe judecătoreşti (în schimbul unui onorariu).
PLEDOARÍE s.f. (<fr. *plaidoirie*) **1.** Susţinere, argumentare (orală sau scrisă) a unei cauze, a unei idei etc. **2.** Expunere orală făcută de un avocat în faţa unei instanţe judecătoreşti pentru apărarea cauzei uneia dintre părţile implicate în proces.
PLEIÁDĂ s.f. (<fr. *pléiade*, lat. *Pleiades*; cf.gr. *pleias* "constelaţie de şapte stele") **1.** (În mitologia greacă; şi ca n.pr.) Fiecare dintre cele şapte nimfe, fiicele lui Atlas şi ale Pleionei, transformate de Zeus, după moarte, într-o constelaţie. **2.** Grup de oameni (iluştri) care activează în acelaşi domeniu şi care sînt legaţi între ei prin concepţii, năzuinţe etc. comune. **3.** Grup de elemente chimice din sistemul periodic al elementelor care au proprietăţi chimice asemănătoare între ele. **4.** Totalitatea izotopilor aceluiaşi element chimic.
PLEIN-AIR subst. (cuv. fr.) Pictură făcută în aer liber, în scopul sugerării atmosferei şi al obţinerii efectelor cromatice specifice peisajului natural. A fost cultivată din a doua jumătate a sec. 19 de pictorii englezi Turner, Constable, Bonington, de pictorii şcolii de la Barbizon, iar la români de N.Grigorescu, I.Andreescu etc.
PLEISTOCÉN, -Ă s.n., adj. (<fr. *pléistocène*; cf.gr. *pleistos* "numeros"+*kainos* "nou") (GEOL.) **1.** S.n. Prima epocă a cuaternarului, caracterizată prin alternări de glaciaţii cu perioade calde, prin răspîndirea unor mamifere mari şi, mai ales, prin apariţia omului; cuaternar inferior. **2.** Adj. Care aparţine pleistocenului, care se referă la pleistocen.
PLEN s.n. (<lat. *plenum*) Totalitatea membrilor unei organizaţii sau ai unei adunări constituite; p.ext. adunare la care participă totalitatea membrilor.
PLENÁR, -Ă adj. (<lat. *plenarius*) **1.** (Despre şedinţe, reuniuni etc.) Care se ţine cu participarea tuturor membrilor. ◆ (Substantivat, f.) Şedinţă, adunare la care participă toţi membrii unui for de conducere, ai unei organizaţii etc. ◇ *Plenară lărgită* = şedinţă la care participă şi persoane care nu fac parte din forul de conducere, din organizaţia etc. respectivă. **2.** Complet, întreg, total.
PLENIPOTÉNT s.m., adj. (<lat. *plenipotens*, *-ntis*) (Înv.) Plenipotenţiar.
PLENIPOTÉNŢĂ s.f. (<it. *plenipotenza*) Împuternicire, putere deplină dată cuiva pentru a acţiona într-o anumită problemă de stat, de obicei în probleme care interesează două state; concr. act prin care se dă o astfel de împuternicire.
PLENIPOTENŢIÁR s.m., adj. (<lat. *plenipotentiarius*, fr. *plénipotentiaire*) (Persoană) care reprezintă, în anumite situaţii, conducerea unui stat pe lîngă guvernele altor ţări şi care are, în această calitate, puteri depline.

PLENISÓN, -Ă adj. (<lat. *plenus+sonos*) (Despre vocale) Care are caracter silabic.
PLENISONÍE s.f. (<*plenison*) (FON.) Polnoglasie.
PLENITUDINÁR, -Ă adj. (<*plenitudine*) Total, complet.
PLENITÚDINE s.f. (<lat. *plenitudo, -inis*, fr. *plénitude*) Starea sau calitatea a ceea ce este deplin, complet, întreg.
PLEOÁPĂ s.f. (cf.bg. *pohlupka*) Fiecare dintre cele două cute mobile ale pielii, mărginite de gene, care acoperă şi protejează partea anterioară a globului ocular.
PLEOCROÍSM s.n. (<fr. *pléochroïsme*; cf. gr. *pleon* "numeros"+*chroa* "tentă") Fenomen de modificare a culorii anumitor cristale (rubinul, turmalina etc.) cînd sînt privite prin transparenţă din diferite direcţii (din cauza absorbţiei inegale a celor două raze difractate).
PLEONÁSM s.n. (<fr. *pléonasme*, lat. *pleonasmus*; cf.gr. *pleonasmos* "supraabundenţă") Greşeală de exprimare care constă în folosirea alăturată a unor cuvinte, expresii, propoziţii etc. care repetă în mod inutil aceeaşi idee.
PLEONÁST s.n. (<*pléonaste*) Mineral de culoare neagră, care se prezintă sub formă de mase granulare sau în cristale cu multe feţe şi care are un conţinut bogat de fier.
PLEONÁSTIC, -Ă adj. (<fr. *pléonastique*) Care conţine un pleonasm; care constituie un pleonasm.
PLEOŞTÍ vb. IV (<scr. *pljoštiti*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) lăsa în jos sau într-o parte (sub o greutate); a (se) turti; a (se) deforma. ◆ Tranz. A apleca, a lăsa în jos capul sau urechea. **2.** Refl. Fig. (Fam.; despre oameni) A-şi pierde elanul, buna dispoziţie; a deveni abătut, deprimat.
PLEOŞTÍRE s.f. (<*pleoşti*) **1.** Acţiunea de a (se) pleoşti şi rezultatul ei. **2.** (ARHIT.) Raportul dintre săgeata şi deschiderea unei bolţi, a unei ogive etc.
PLESCÁVIŢĂ (PLESCÁIŢĂ) s.f. (<scr. *pljuskavice*) (Pop.) **1.** Numele unor boli de piele care se manifestă prin bube, răni, erupţii. **2.** (În forma *plescaiţă*) Plantă erbacee cu frunzele ovale, cu florile albe, care creşte prin locuri umede şi umbroase (*Malachium aquaticum*).
PLESCĂÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) **1.** A scoate un sunet caracteristic prin desprinderea bruscă a limbii de cerul gurii sau a buzelor una de alta. ◆ P.ext. A mînca cu zgomot. **2.** A produce un sunet caracteristic prin pocnirea sau plesnirea unui corp solid de un alt corp solid (sau prin lovirea de ceva tare). **3.** (Despre lichide, substanţe vîscoase etc.) A se lovi sau a fi lovit de sau cu un corp tare, producînd un zgomot caracteristic.
PLESIOZÁUR s.m. (<lat. *plesiosaurus*, fr. *plésiosaure*) (La pl.) Gen de reptile marine fosile, din era mezozoică, cu capul mic, cu gîtul lung, şerpuitor, cu corpul gros şi cu membrele foarte dezvoltate, transformate în lopeţi înotătoare; (şi la sg.) reptilă care face parte din acest gen.
PLÉSNET s.n. (<*plesni*) **1.** Sunet scurt, brusc şi puternic, produs de anumite obiecte care izbesc violent aerul sau alte corpuri. **2.** Zgomot produs de un obiect care se sparge sau crapă. **3.** Lovitură (dată cu palma).
PLESNÍ vb. IV (<sl. *plesnonti*) **1.** Intranz. A crăpa, a se sparge, a se despica brusc şi cu zgomot în urma unei presiuni interioare, a unei lovituri, a unei variaţii de temperatură etc.; spec. a crăpa la suprafaţă făcînd fisuri; a exploda. ◆ (Despre muguri, boboci) A începe să se desfacă. ◆ (Despre abcese) A se deschide, a se desface, a se sparge. **2.** Intranz. A se rupe brusc (prin întindere, suprasolicitare, uzură etc.), producînd fisuri, crăpături. ◆ (Despre haine) A fi foarte strîns pe corp şi a începe să se rupă de obicei de-a lungul unei cusături. **3.** Intranz. şi tranz. A lovi un obiect (sau aerul) cu un corp elastic, producînd un zgomot caracteristic; a lovi, a pocni, a bate, producînd un zgomot caracteristic; spec. a pălmui. ◆ Intranz. A pocni, a trosni, a produce un zgomot caracteristic în urma unei explozii, a unei arderi etc. ◆ Refl. A se izbi cu zgomot de un obiect. ◆ Tranz. Fig. A nimeri.
PLESNITOÁRE s.f. (<*plesni*) **1.** Şfichiul biciului. **2.** Jucărie care produce zgomot puternic, prin învîrtire. **3.** Plantă erbacee din familia cucurbitaceelor, cu florile galbene şi cu fructe care, ajunse la maturitate, plesnesc cu zgomot, aruncînd în afară seminţele (*Ecballium elaterium*).
PLESNITÚRĂ s.f. (<*plesni*) **1.** Faptul de a plesni; zgomot produs de anumite lovituri. **2.** Crăpătură, fisură.
PLEŞÚV, -Ă adj. (<bg. *pleşiv*) **1.** (Despre oameni) Chel. **2.** (Despre soluri, munţi etc.) Care este lipsit (total) de vegetaţie; (despre ogoare) care este fără semănături. ◆ (Despre arbori) Care este fără frunze; desfrunzit.
PLÉTER s.n. (<scr. *pleter*) Gard pescăresc, construit din stuf, din nuiele de salcie sau de alun, care este instalat de-a lungul malurilor cu luncă inundabilă, pentru a opri trecerea peştelui din baltă în rîu.
PLETÍNĂ s.f. (cf. *pilotină*) Navă remorcată, destinată transportului de mărfuri pe căi de navigaţie cu adîncimi mici.
PLÉTORĂ s.f. (<fr. *pléthore*; cf.gr. *plethore* <*plethein* "a fi plin") **1.** (MED.) Cantitate de sînge sau de umori care depăşeşte valorile normale din organism sau din anumite părţi ale lui; stare anormală caracterizată prin creşterea cantităţii de sînge în organism sau în anumite părţi ale acestuia, care se manifestă prin supraîncărcarea inimii şi prin distensiunea anormală a vaselor sangvine (dînd bolnavului o culoare roşie), prin palpitaţii, puls accelerat, respiraţie scurtă etc. ◆ Creştere excesivă a oricărui lichid al corpului. **2.** Număr mare de fiinţe sau de lucruri fără valoare. ◇ *Pletoră semantică* = aglomerare (excesivă) de sensuri la unele cuvinte.
PLETÓRIC, -Ă adj. (<fr. *pléthorique*) **1.** (Despre oameni) Care are prea mult sînge. **2.** Care este în număr prea mare; supraabundent.

plesiozaur

PLETÓS, -OÁSĂ adj. (<*pleată*) **1.** (Despre oameni) Cu păr lung şi bogat. ◆ (Despre unele animale) Care are coama lungă şi bogată. **2.** (Despre plante) Cu ramurile sau frunzele lungi şi dese, aplecate.
PLEURÁL, -Ă adj. (<fr. *pleural*) Care aparţine pleurei, care ţine de pleură, privitor la pleură.
PLÉURĂ s.f. (<lat. *pleura*, fr. *pleure*; cf.gr. *pleura* "coastă") (ANAT.) Membrană seroasă care înveleşte plămînii şi căptuşeşte cavitatea toracică.
PLEUREZÍE s.f. (<fr. *pleurésie*; cf.lat. *pleurisis*) Inflamaţie acută sau cronică a pleurei, însoţită de apariţia unui lichid seros, purulent sau hemoragic în cavitatea pleurală; boală care constă în această inflamaţie. ◇ *Pleurezie purulentă* = piotorax.
PLEURÍTĂ s.f. (<fr. *pleurite*) Inflamaţie a foiţelor pleurei fără apariţia de lichid în cavitatea pleurală; boală care constă în această inflamaţie.
PLEURÍTIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *pleurétique*) **1.** Adj. Specific pleureziei; cauzat de pleurezie. **2.** S.m. şi f. Persoană care suferă de pleurezie.
PLEURODINÍE s.f. (<fr. *pleurodynie*; cf.gr. *pleura* "coastă"+*odyne* "durere") Durere acută, de natură inflamatorie, în regiunea nervilor intercostali.
PLEUROPNEUMONÍE s.f. (<fr. *pleuropneumonie*) Pneumonie care afectează şi pleura adiacentă zonei pulmonare bolnave.
PLEUROSCÓP s.n. (<fr. *pleuroscope*) Instrument cu ajutorul căruia se examinează vizual cavitatea pleurală.
PLEUROSCOPÍE s.f. (<fr. *pleuroscopie*; cf.gr. *pleura* "coastă"+*skopein* "a privi") (Metodă de) explorare a cavităţii pleurale cu ajutorul pleuroscopului.
PLEUSTÓN s.n. (<germ. *Pleuston*) (BOT.) Biocenoză alcătuită din taluri pluricelulare şi alge roşii sau brune, care plutesc ca nişte insule plutitoare.
PLEUROTOMÍE s.f. (<fr. *pleurotomie*) Deschidere a cavităţii pleurale pentru evacuarea puroiului colectat în această cavitate sau pentru explorarea acesteia.
PLEVÁIŢĂ s.f. Numele a două plante erbacee din familia compozitelor, cu tulpina lînoasă şi ramificată, cu florile mici roz-violacee, care cresc în regiunile de stepă şi de silvostepă; imortelă (*Xeranhemum annuum* şi *foetidum*).
PLEVÚŞCĂ s.f. (<*pleavă*) **1.** Peşte de baltă, din familia ciprinidelor, lung de 6-9 cm, cu corpul acoperit cu solzi mărunţi, de culoare galbenă-verzuie cu luciu metalic, avînd o dungă albastră pe laturi (*Leucaspius delineatus*). ◆ P.gener. Nume dat peştilor mărunţi de orice specie. **2.** Fig. Grup de oameni fără importanţă.
PLEX s.n. (<lat., fr. *plexus*) Ţesut anatomic format din fibre nervoase sau din vase sangvine, împletite nesistematizat între ele, care se găseşte în diferite puncte ale organismului. ◇ *Plex solar* = plex care se găseşte în cavitatea abdominală, lîngă stomac.
PLÉXIGLAS s.n. (<germ. *Plexiglas*, fr. *plexiglas*) Masă plastică transparentă, incasabilă, din care se fac diferite obiecte rezistente la şocuri şi la trepidaţii.

PLEZANTERÍE s.f. (<fr. *plaisanterie*) Lucru amuzant; discuţie uşoară, amuzantă.
PLEZÍR s.f. (<fr. *plaisir*) Plăcere (**1**).
PLIÁ vb. I tranz. (<fr. *plier*) **1.** A îndoi o hîrtie, o ţesătură etc., suprapunînd părţile îndoite într-o ordine anumită. **2.** A îndoi o tablă cu 180° de-a lungul unei linii drepte sau curbe.
PLIÁBIL, -Ă adj. (<fr. *pliable*) Care poate fi pliat (uşor).
PLIÁJ s.n. (<fr. *pliage*) Pliere (**1**).
PLIÁNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *pliant*) **1.** Adj. (Despre obiecte) Care poate fi îndoit, împăturit. **2.** S.n. Tipăritură (care conţine informaţii, fotografii, prospecte, cataloage, reclame etc.) îndoită de mai multe ori pentru comoditatea utilizării.
PLIC s.n. (<ngr. *plikos*, it. *plico*) Obiect confecţionat din hîrtie împăturită şi lipită pe trei părţi, în care se introduc scrisori, acte etc. (în vederea expedierii lor); obiectul împreună cu ceea ce conţine.
PLÍCĂ s.f. (<lat. *plica*) Cută a pielii sau a mucoaselor pereţilor anatomici.
PLICTICÓS, -OÁSĂ adj. (<ngr. *pliktikos*) Plictisitor (**2**).
PLICTÍS s.n. (<*plictisi*) Plictiseală (**1**).
PLICTISEÁLĂ s.f. (<*plictisi*) **1.** Stare sufletească apăsătoare, provocată de singurătate, de lipsa de ocupaţie, de o activitate lipsită de interes, de monotonie etc. **2.** Stare de enervare, de agasare.
PLICTISÍ vb. IV (<ngr. *eplixa*) **1.** Refl. A fi cuprins, a suferi de plictiseală. ◆ A se sătura (de ceva sau de cineva). **2.** Tranz. A supăra, a enerva, a irita, a agasa (pe cineva).
PLICTISITÓR, -OÁRE adj. (<*plictisi*) **1.** Care plictiseşte (**1**). **2.** Supărător, enervant, agasant.
PLIÉ s.n. (cuv. fr.) (COREGR.) Îndoire lentă a picioarelor cu genunchii în afară, urmată de întinderea lor.
PLIÉRE s.f. (<*plia*) **1.** Acţiunea de a plia (**1**) şi rezultatul ei; operaţie manuală sau mecanizată de îndoire şi de aşezare în pliuri a hîrtiei sau a materialelor textile. **2.** Îndoire cu 180° a unei table de-a lungul unei linii drepte sau curbe. **3.** Operaţie de împachetare a paraşutei în vederea lansării.
PLIMBÁ vb. I (lat. *perambulare*) **1.** Refl. A merge (pe jos, în maşină etc.), a se deplasa fără grabă, dintr-un loc în altul, pentru a se recrea, pentru a face mişcare, pentru agrement etc. ◆ Tranz. A scoate sau a însoţi pe cineva la plimbare. **2.** Tranz. A mişca ceva dintr-o parte în alta.
PLIMBĂRÉŢ, -EÁŢĂ adj. (<*plimba*) Căruia îi place să se plimbe, să meargă (fără rost).
PLIN, -Ă adj., s.n. (lat. *plenus*) **I.** Adj. **1.** (Despre vase, încăperi, recipiente etc.) Care conţine toată cantitatea pe care o poate cuprinde, care este umplut cu ceva pînă la limită. ◆ (Despre arme de foc) Care este încărcat (cu cartuşe). **2.** Care este fără goluri în interior; compact, masiv. ◆ Întreg, neştirbit. ◇ *Profesor plin* = profesor universitar titular, cu toate drepturile prevăzute de lege. *Catedră plină* = catedră care are numărul de ore prevăzut de lege. **3.** Care cuprinde, conţine sau posedă ceva în cantitate sau în număr mare. ◆ (Despre ochi; de obicei cu determinarea "de lacrimi") Năpădit, inundat (de...). **4.** Care este acoperit, umplut, încărcat cu ceva. ◆ Murdar, uns (cu ceva). **5.** (Despre fiinţe, despre corpul lor sau despre părţi ale corpului lor) Cu forme rotunde (din cauza grăsimii); durduliu, gras. **6.** Care are amploare, intensitate, profunzime deplină. ◇ *Voce plină* = voce sonoră, cu volum. *Lună plină* = lună perfect rotundă, care se află în faza maximă. **II.** S.n. **1.** Ceea ce umple un vas, un spaţiu etc.; conţinut. ◇ *Plinul conductei* = cantitate de fluid care rămîne în permanenţă într-o conductă de transport. **2.** Suprafaţă compactă, fără goluri în interior.
PLINĂTÁTE s.f. (<*plin*) Starea sau calitatea a ceea ce este deplin, complet, întreg.
PLÍNTĂ s.f. (<fr. *plinthe*) **1.** Piesă de lemn, de piatră sau de material plastic care se aplică la partea de jos a pereţilor unei încăperi pentru a-i apăra împotriva loviturilor şi a umezelii sau pentru a acoperi rostul dintre pardoseală şi perete. **2.** Partea de jos a unei clădiri, a unei sobe, a unui zid etc., ieşită în afară, care formează un mic soclu. **3.** Soclu de piatră sau de zidărie, plat şi pătrat în secţiune, pe care se sprijină o coloană sau un piedestal.
PLIOCÉN s.n., adj. (<fr. *pliocène*; cf.gr. *pleion* "mai mare"+*kainos* "recent") (GEOL.) **1.** S.n. A doua epocă a neogenului, aflată între miocen şi cuaternar, reprezentată în partea vestică a Europei prin depozite marine, iar în cea estică prin depozite lacustre, care ţine pînă la apariţia primelor indicii de climat rece. **2.** Adj. Care aparţine pliocenului, care se referă la pliocen, caracteristic pliocenului.
PLISÁ vb. I tranz. (<fr. *plisser*) A îndoi în cute regulate şi dese o ţesătură, o hîrtie etc.
PLISC s.n. **1.** Cioc (la păsări). ◆ Fig. (Peior.) Gură (la om). **2.** P.anal. Capăt ascuţit sau lunguieţ, în formă de cioc, al unui obiect; vîrf. **3.** *Pliscul-cocorului* (sau *-berzei*) = plantă erbacee din familia geraniaceelor, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu florile roşii sau albe, cu fructul ascuţit ca un cioc de barză (*Erodium cicutarium*).
PLISÉU s.n. (<fr. *plissé*) Cută sau grup de cute înguste, paralele sau în formă de raze, regulate şi dese, obţinute prin plisare.
PLÍTĂ s.f. (<rus. *plita*, ucr. *plyta*) **1.** Placă de fontă, cu ochiuri acoperite cu rotiţe, care constituie partea de deasupra a maşinii de gătit. **2.** Dispozitiv metalic în formă de plită, fixat pe un postament, care serveşte la prepararea mîncării, la încălzirea unor lichide etc. cu ajutorul gazului metan sau al curentului electric.
PLIU s.n. (<fr. *pli*) Cută adîncă la un obiect de îmbrăcăminte. ◆ Pliseu.
PLIVÍ vb. IV tranz. (<bg. *plevja*) **1.** A distruge buruienile dintr-un teren cultivat, folosind mijloace manuale, mecanice sau chimice. ◆ A smulge, a stîrpi o buruiană. **2.** A rupe sau a tăia cîrceii, lăstarii sau frunzele de prisos de la viţa de vie sau de la pomi.
PLIVITÚRĂ s.f. (<*plivi*) Mulţime de buruieni plivite şi adunate grămadă.
PLÎNGĂRÉŢ, -EÁŢĂ adj. (<*plînge*) **1.** Care plînge (**1**) uşor; care se vaită, se plînge mereu. **2.** (Despre sunete, voce, glas) Tînguitor, trist, jalnic.
PLÎNGĂTÓR, -OÁRE adj. (<*plînge*) **1.** Care plînge (**1**). **2.** (Despre sunete, voce, glas) Tînguitor, trist, jalnic. ◆ (Despre sălcii) Cu ramurile lungi, foarte flexibile, lăsate în jos.
PLÎNGE vb. III (lat. *plangere*) **1.** Intranz. A vărsa lacrimi (de durere, de întristare, de emoţie sau de bucurie). **2.** Tranz. A jeli, vărsînd lacrimi, o persoană moartă, un lucru pierdut, o situaţie dureroasă etc. ◆ A regreta, vărsînd lacrimi, lucruri, ocazii etc. pierdute. **3.** Tranz. A avea milă de cineva; a compătimi, a deplînge pe cineva. **4.** Refl. A-şi arăta nemulţumirea; a se văita, a se tîngui. ◆ A face o reclamaţie; a reclama la o autoritate.
PLÎNGERE s.f. (<*plînge*) **1.** Plîns[1] (**1**). ◇ *Valea plîngerii* = a) (în credinţele religioase) lumea, pămîntul (considerate ca loc de suferinţă); b) (în basme) loc al suferinţei, unde domneşte plînsul şi jalea. **2.** Sesizare a unui organ de jurisdicţie în vederea exercitării controlului asupra unui act al administraţiei de stat. ◆ Exprimare a unei nemulţumiri, a unei revendicări etc. adresate (în scris) unei autorităţi; reclamaţie. ◆ Revendicare, doleanţă (formulată în scris). **3.** Sesizare adresată de către o persoană unui organ de urmărire penală ori procurorului cu privire la săvîrşirea unei acţiuni care îi aduce prejudicii.
PLÎNS[1] s.n. (<*plînge*) **1.** Faptul de a plînge (**1, 2**); vărsare de lacrimi (din cauza unei dureri, a unei supărări, a unei emoţii etc.); tînguire; lamentare; zgomot produs de cel care plînge; concr. lacrimi. ◇ Loc. adj. *De plîns* = care provoacă milă. **2.** Faptul de a se plînge (**4**); nemulţumire (exprimată oral sau în scris).
PLÎNS[2], -Ă adj. (<*plînge*) (Despre oameni) Care a plîns de curînd, care mai păstrează urma lacrimilor în ochi sau pe obraz. ◆ (Despre ochii, faţa oamenilor) Care trădează pe cel care a plîns de curînd. ◆ (Despre voce, glas) Tînguitor, trist.
PLÎNSET s.n. (<*plîns[1]*) Vărsare de lacrimi ca urmare a unei dureri, a unei suferinţe; tînguire; lamentare; zgomot produs de cel care plînge; regret; căinţă; concr. lacrimi.
PLÎNSOÁRE s.f. (<*plîns[1]*) **1.** Plînset. **2.** (Pop.) Nume dat unor boli (de copii) care provoacă insomnii şi plînset necontenit.
PLOÁIE s.f. (lat. **plovia* = *pluvia*) **1.** Precipitaţie atmosferică sub formă de picături, provenite din condensarea vaporilor de apă din atmosferă. Ploaia este simbolul influenţei cereşti care se manifestă asupra pămîntului. ◆ Picătură de ploaie. ◆ Fig. Ceea ce cade în cantitate mare (pe neaşteptate); ceea ce se revarsă (intempestiv); ceea ce este abundent. ◆ (ASTR.) *Ploaie de stele* = abundenţă de stele căzătoare, venind din aceeaşi parte a cerului. **2.** Alice cu diametrul sub 1 mm, utilizată în vînătoarea de păsări şi de animale mici.
PLOCÓN s.n. (<sl. *poklonŭ*) **1.** (În ev. med.; în ţările române) Dar omagial care intra în obligaţiile vasalilor către Poartă, ale supuşilor către domn sau către stăpînul moşiei. ◆ (Curent) Dar care se dă naşilor (la nuntă, la botez), miresei sau tinerilor căsătoriţi (la nuntă). **2.** (Fam. sau peior.) Ceea ce se dă cuiva în schimbul unui serviciu făcut sau pentru a obţine un privilegiu, o favoare. **3.** (Înv.) Jertfă, ofrandă.
PLOCONEÁLĂ s.f. (<*ploconi*) Acţiunea de a se ploconi şi rezultatul ei; linguşire, umilire.
PLOCONÍ vb. IV refl. (<sl. *pokloniti*(sen)) **1.** A se înclina, a se pleca cu respect, cu supunere etc. în faţa cuiva; a saluta cu politeţe exa-

gerată. **2.** A arăta supunere, umilinţă, admiraţie (exagerată şi interesată) faţă de cineva sau de ceva.

PLOIÉR s.n. (<*ploaie*) **1.** Pasăre călătoare, de mărimea unei turturele, cu fruntea bombată, cu penele negre şi albe, cu picioarele prevăzute numai cu trei degete, care trăieşte în stoluri la marginea bălţilor (*Charadrius apricarius*). **2.** (Reg.) Umbrelă.

PLOIÓS, -OÁSĂ adj. (<*ploaie*) Cu (multă) ploaie; în care plouă mult.

PLOÍŢĂ s.f. (<*ploaie*) **1.** Diminutiv al lui ploaie; ploaie puţină şi de scurtă durată. **2.** Model de lucrătură la dantelele făcute cu croşeta; dantelă croşetată cu un astfel de model. **3.** (Reg.; cu sens colectiv) Bomboane mici colorate, folosite la ornarea colivei.

PLOMBÁ vb. I tranz. (<fr. *plomber*) **1.** A închide o carie dentară cu o plombă; a pune o plombă. **2.** A închide spaţiul dintre două construcţii cu o nouă construcţie. ◆ A astupa gropile dintr-o îmbrăcăminte rutieră (cu un liant bituminos).

PLOMBAGÍNĂ s.f. (<fr. *plombagine*) **1.** Grafit. **2.** Hîrtie acoperită cu grafit, folosită pentru multiplicarea textelor la maşina de scris; indigo.

PLÓMBĂ s.f. (<germ. *Plombe*) **1.** Lucrare stomatologică prin care se închide o carie dentară (după ce dintele cariat a fost tratat); material alcătuit din amalgam, porţelan etc. folosit pentru această lucrare. **2.** Construcţie care completează spaţiul dintre două construcţii.

PLOMBÍNĂ s.f. (<it. *pliombino*) Fir cu plumb folosit la măsurătorile topografice subterane.

PLONJÁ vb. I intranz. (<fr. *plonger*) A executa un plonjon. ◆ A sări în apă (de la trambulină), efectuînd un plonjon. ◆ A se lăsa la fundul apei; a se scufunda.

PLONJÁRE s.f. (<*plonja*) Acţiunea de a plonja şi rezultatul ei.

PLONJÉU s.n. (<fr. *plongée*) **1.** Plonjon. **2.** Parte a parapetului unei lucrări de fortificaţie peste care apărătorul poate trage asupra duşmanului. **3.** (CINEMAT.) Secvenţă realizată prin înclinarea axei pe care este fixat aparatul de filmat.

PLONJÓN s.n. (<fr. *plongeon*) **1.** Formă specială de salt, cu sau fără un obiect de joc, practicată în unele sporturi (fotbal, handbal, volei etc.). **2.** Plonjare.

PLONJÓR s.m., s.n. (<fr. *plongeur*) **1.** S.m. Scafandru. **2.** S.n. Aparat electric, din oţel inoxidabil, în formă de spirală, care serveşte la încălzirea rapidă, prin efect electrocaloric, a unei cantităţi de lichid, prin imersiune în acel lichid; fierbător.

PLOP s.m. (lat. **ploppus* = *pop(u)lus*) (La pl.) Nume dat mai multor specii de arbori înalţi din familia salicaceelor, cu scoarţa albă-

plop

cenuşie, netedă, cu frunzele simple, zimţate pe margini, cu florile dispuse în amenţi, care apar înaintea frunzelor, cu fructul o capsulă avînd multe seminţe prevăzute cu un smoc de perişori albi, mătăsoşi şi cu lemnul moale, fără duramen, care se foloseşte în industria chibriturilor, a furnirelor şi a celulozei (*Populus*); (şi la sg.) arbore care aparţine fiecăreia dintre aceste specii (ex. *plop alb; plop tremurător; plop negru; plop piramidal*). Acest arbore este asociat infernului, durerii, sacrificiului şi lacrimilor.

PLOPÁR s.m. (<*plop*) (ENTOM.) Scripcar (*Saperda carcharias*).

PLÓSCĂ s.f. (<bg., scr. *ploska*) **1.** Vas de lemn, de lut ars, de metal etc., rotund şi plat, de capacitate mică, cu gîtul scurt şi strîmt, în care se ţine apă sau alte băuturi şi care se poartă, de obicei, atîrnat de o curea. **2.** Vas în care vînătorul poartă praful de puşcă. **3.** Vas de sticlă, de material plastic, de tablă smălţuită etc., cu o deschidere largă în partea de sus, folosit de bolnavii imobilizaţi în pat pentru nevoile fiziologice.

PLÓŞNIŢĂ s.f. (<sl. **ploštbnica*) **1.** Insectă din ordinul heteropterelor, cu corpul turtit, hematofagă, urît mirositoare, care trăieşte prin crăpăturile pereţilor sau ale mobilelor; păduche-de-lemn (*Cimex lectularius*). **2.** *Ploşniţa-cerealelor* = insectă dăunătoare, de culoare brună, care atacă boabele de grîu în spic (*Eurygaster maura*). *Ploşniţa-verzei* = insectă dăunătoare, de culoare roşie cu pete negre, care atacă varza şi conopida (*Eurydema ornata*). *Ploşniţă-de-grădină* = insectă de culoare albăstrie, cu miros usturător, foarte dăunătoare legumelor (*Syrachia oleracea*). *Ploşniţă-de-cîmp* = insectă parazită, verzuie pe spate, castanie pe aripi şi roşiatică pe burtă, care trăieşte pe fructe şi pe legume (*Palomena prasina*). *Ploşniţă-sură* = insectă de culoarea bronzului, cu aripi înguste şi cu capul în formă de cub, care împrăştie un miros aromatic (*Syromastes marginatus*).

ploşniţă

PLOT s.n. (<fr. *plot*) **1.** Placă turnantă la încrucişarea unei căi ferate de mină. **2.** Piesă de contact electric, constituită dintr-un mic cilindru sau dintr-o prismă metalică, care se fixează pe o placă izolantă şi se leagă la un circuit electric.

PLOTTER s.n. (cuv. engl.) Periferic de minicalculator care execută desene liniare definite prin coordonate.

PLOUÁ vb. I (lat. *plovere* = *pluere*) **1.** Intranz. impers. A cădea ploaie, a fi ploaie. ◆ Tranz. impers. A cădea ploaia asupra cuiva sau a ceva; a uda pe cineva sau ceva. **2.** Intranz. şi tranz. P.anal. A cădea pe cineva sau pe ceva sau a lăsa să cadă, să curgă ceva în cantitate mare şi neîntrerupt.

PLOUÁT, -Ă adj. (<*ploua*) **1.** Udat, muiat de ploaie. **2.** Fig. Fără chef, descurajat, abătut.

PLUG s.n. (<sl. *plugŭ*) **1.** Unealtă agricolă, cu tracţiune animală sau mecanică, folosită la arat, la lucrări de dezmiriştire, de desfundare etc. **2.** Faptul de a ara; arat. ◆ Îndeletnicire, ocupaţie a plugarului. ◆ Fig. Ogor. **3.** *Plug de zăpadă* = vehicul echipat cu un dispozitiv pentru curăţarea zăpezii de pe o cale de circulaţie. *Plug de cărbune* = agregat (prevăzut cu lame sau cuţite) folosit la executarea mecanizată a operaţiilor de abataj şi de încărcare a cărbunilor. *Plug nivelator* = maşină folosită la nivelarea terenurilor. *Plug pentru şanţuri* = maşină care are cuţite speciale, folosită la săparea şanţurilor. **4.** Procedeu de frînare a schiurilor sau de reducere a vitezei în coborîre, care constă în apropierea vîrfurilor schiurilor, cu presare în canturile interioare.

PLUGÁR s.m. (<*plug*) **1.** Persoană care trăieşte în mediul rural şi a cărei ocupaţie de bază este agricultura; p.gener. ţăran. **2.** (Reg.) Flăcău care merge cu pluguşorul în ajunul Anului Nou.

PLUGĂRÍ vb. IV intranz. (<*plugar*) A lucra pămîntul cu plugul; a se îndeletnici cu munca cîmpului (în calitate de plugar).

PLUGĂRÍE s.f. (<*plugar*) **1.** Faptul de a plugări. **2.** Îndeletnicire, ocupaţie de plugar.

PLUGUŞÓR s.n. (<*plug*) **1.** Diminutiv al lui plug. **2.** Plug împodobit cu flori, cu hîrtie colorată etc., cu care merg flăcăii în ajunul Anului Nou, recitînd colinde, făcînd urări etc.; urare tradiţională de Anul Nou (care descrie succesiunea muncilor agricole), făcută de flăcăii care însoţesc acest plug (acompaniată de instrumente muzicale şi pocnete de bici).

PLUMB s.n., s.m. (lat. *plumbum*) **1.** S.n. Element chimic (*Pb*; nr.at. 82; m.at. 207,2; gr.sp. 11,3; p.t. 327,4°C; p.f. 1 750°C), metal moale şi greu, cu luciu cenuşiu-albăstrui (care în aer dispare repede), rău conducător de căldură şi de electricitate, cu duritate mică, ductil, maleabil, deformîndu-se plastic uşor la temperatura obişnuită, toxic, care se găseşte în natură, în special, sub formă de sulfuri; se întrebuinţează la fabricarea ţevilor de canalizare, a cablurilor pentru căptuşirea pereţilor unor aparate din industria chimică, la fabricarea unor aliaje etc. ◇ *Apă de plumb* = soluţie bazică de acetat de plumb, cu gust dulce, folosită în medicină, în industria textilă etc. **2.** S.m. Glonţ. **3.** S.n. Disc mic de plumb, cu una sau mai multe găuri, cu care se sigilează colete, vagoane etc.; pecete de plumb. **4.** S.n. Greutate (de plumb) de diferite forme, folosită pentru îngreunarea firului de pescuit, în scopul imersiunii rapide a cîrligului şi menţinerii lui la un anumit nivel. **5.** S.n. (Înv.) Creion.

PLUMBÁT s.m. (<germ. *Plumbat*) Sare a plumbului tetravalent, care se foloseşte la fabricarea chibriturilor, ca pigment în vopsitorie etc.

PLUMBUÍ vb. IV tranz. (<*plumb*) **1.** A sigila cu plumb. **2.** A acoperi o piesă metalică, prin procedee fizice sau electrochimice, cu un strat subţire de plumb sau de aliaj de plumb, pentru a o proteja împotriva coroziunii sau împotriva agenţilor exteriori.

PLUMBURÍU, -ÍE adj. (<*plumb*) De culoarea plumbului; cenuşiu. ◆ P.ext. (Despre cer, văzduh) Întunecat, închis, mohorît.

PLUMETÍTĂ s.f. (<cf.fr. *plumetis*) Material

textil cu aspect de broderie, care are desene în relief.

PLÚMPOX s.n. (<engl. *plum-pox*) Boală a prunilor şi a altor pomi fructiferi, provocată de un virus, care se manifestă prin apariţia pe frunze a unor pete galbene, iar pe fructe a unor gropiţe în dreptul cărora pulpa se întăreşte şi se colorează în ruginiu.

PLUMÚLĂ s.f. (<lat. *plumula*, fr. *plumule*) Parte a embrionului vegetal care constituie rudimentul părţilor aeriene ale unei plante.

PLURÁL, -Ă adj., s.n. (<lat. *pluralis*, germ. *Plural*, *Pluralis*, it. *plurale*, fr. *pluriel*) **1.** Adj. (GRAM.; despre număr) Care indică două sau mai multe fiinţe, lucruri, fenomene etc. de acelaşi fel. ◆ Fig. Multilateral. **2.** S.n. Categorie gramaticală care arată că este vorba de două sau de mai multe fiinţe, lucruri, fenomene etc. de acelaşi fel. ◇ *Pluralul autorităţii* (sau *al maiestăţii*) = persoana 1 a pluralului folosită în locul singularului în vechile acte oficiale, cînd autorităţile vorbeau despre ele însele. *Pluralul autorului* = persoana 1 a pluralului folosită în locul singularului în opere ştiinţifice, publicistice şi oratorice. *Pluralul modestiei* = plural de referire la persoana proprie, într-o discuţie cu cineva considerat superior (folosit mai ales în vorbirea populară). *Pluralul politeţii* (sau *al reverenţei*) = pluralul folosit în locul singularului, ca formă de adresare respectuoasă către cineva.

PLURALIA TÁNTUM loc. adj. (loc. lat., pl. lui *plurale tantum*) (Despre nume) Care au numai formă de plural.

PLURALÍSM s.n. (<fr. *pluralisme*) **1.** Concepţie filozofică, opusă monismului, potrivit căreia universul este format dintr-o pluralitate de realităţi independente, care nu pot fi considerate forme de manifestare ale unei singure substanţe. **2.** Concepţie eclectică ce admite acţiunea, într-un domeniu determinat, a unei multiplicităţi de factori echivalenţi, de principii care nu pot fi reduse la unitate; stare de lucruri caracterizată prin existenţa unei multiplicităţi de elemente. **3.** Principiu al democraţiei care preconizează menţinerea mai multor forţe social-politice (partide, sindicate, organizaţii religioase etc.) interpuse între indivizi şi stat, ca o condiţie şi o garanţie a limitării puterii acestuia, a funcţionării democraţiei; stare a ceea ce se caracterizează prin existenţa unei asemenea multiplicităţi.

PLURALÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *pluraliste*) **1.** Adj. Care aparţine pluralismului; care se referă la pluralism. **2.** S.m. şi f. Adept al pluralismului.

PLURALITÁTE s.f. (<lat. *pluralitas*, *-atis*, fr. *pluralité*) Faptul sau însuşirea de a fi în număr sau în cantitate mare; număr, cantitate mare de elemente, de fiinţe, de lucruri.

PLURI- (<lat. *plus*, *pluris*, fr., it. *pluri-*) Element prim de compunere care are semnificaţia "mai mulţi", "mai multe".

PLURICARPELÁR, -Ă adj. (<*pluri-*+*carpelă*) (BOT.; despre ovare şi fructe) Care este format din mai multe carpele.

PLURICAVITÁR, -Ă adj. (<*pluri-*+*cavitar*) Care are mai multe caverne pulmonare.

PLURICELULÁR, -Ă adj. (<fr. *pluricellulaire*) (Despre organisme) Care este constituit din mai multe celule.

PLURIDIMENSIONÁL, -Ă adj. (<*pluri-*+*dimensional*) Care are mai multe dimensiuni.

PLURIDIMENSIONALITÁTE s.f. (<*pluridimensional*) Faptul sau însuşirea de a fi pluridimensional.

PLURIDISCIPLINÁR, -Ă adj. (<fr. *pluridisciplinaire*) (Despre domenii ştiinţifice) Relativ la mai multe discipline; care este fundamentat pe transfer de concepţie şi metodologie (adaptată) din mai multe discipline; multidisciplinar, interdisciplinar.

PLURIDISCIPLINARITÁTE s.f. (<fr. *pluridisciplinarité*) Caracter pluridisciplinar; multidisciplinaritate, interdisciplinaritate.

PLURIDOTÁT, -Ă adj. (<*pluri-*+*dotat*) Care are mai multe calităţi deosebite.

PLURIFLÓR, -Ă adj. (<fr. *pluriflore*) (Despre plante) Care are mai multe flori.

PLURIFÓRM, -Ă adj. (<lat. *pluriformis*) Care are sau poate avea mai multe forme, înfăţişări.

PLURIGLANDÓL subst. (<*pluri-*+*glandă*) Medicament preparat din extractul mai multor glande.

PLURIGLANDULÁR, -Ă adj. (<*pluri-*+*glandular*) Care aparţine mai multor glande; care se referă la mai multe glande; care afectează mai multe glande.

PLURIGLANDULARÍTĂ s.f. (<*pluriglandular*) Inflamaţie a mai multe glande.

PLURILATERÁL, -Ă adj. (<*pluri-*+*lateral*) Multilateral.

PLURIMILENÁR, -Ă adj. (<*pluri-*+*milenar*) Multimilenar.

PLURINAŢIONÁL, -Ă adj. (<*pluri-*+*naţional*) (Despre state, ţări etc.) Multinaţional.

PLURINUCLEÁR, -Ă adj. (<*pluri-*+*nuclear*) (BIOL.; despre celule) Care are mai multe nuclee.

PLURISECULÁR, -Ă adj. (<*pluri-*+*secular*) Multisecular.

PLURITÁTE s.f. (<lat. *pluritas*, *-atis*) Pluralitate.

PLURIVALÉNT, -Ă adj. (<fr. *plurivalent*) (Despre substanţe) Care are mai multe valenţe; polivalent. ◆ Fig. Multilateral.

PLURIVALÉNŢĂ s.f. (<*pluri-*+*valenţă*) Polivalenţă. ◆ Fig. Multilateralitate.

PLURIVÓC, -Ă adj. (<fr. *plurivoque*) (Despre cuvinte, propoziţii, fraze) Care are mai multe înţelesuri.

PLUS[1]**-** (<*plus*[2]) Element prim de compunere care are semnificaţia "mai mult".

PLUS[2] s.n., adv. (<lat. *plus*, germ. *Plus*, fr. *plus*) **I.** S.n. **1.** (MAT.) Semn grafic, notat cu "+", care indică operaţia de adunare sau care caracterizează numerele (ori mărimile) pozitive. ◇ *Plus infinit* = simbol matematic care arată creşterea nelimitată a numerelor pozitive. ◆ Semn grafic în formă de cruce care se pune pe lîngă o notă dată elevilor, pentru a-i mări valoarea cu jumătate de punct. **2.** (FIZ.; ELT.) Semn grafic identic cu cel din matematică ("+"), care indică mărimile pozitive (temperatura, sarcina electrică, electrozii pozitivi etc.). **3.** Ceea ce depăşeşte o cantitate, o limită dată; prisos. **II.** Adv. Mai mult, pe deasupra.

PLUSÁ vb. I intranz. (<*plus*[2]) A mări miza (la un joc de cărţi). ◆ A da mai mult decît este nevoie.

PLUSPRODÚS s.n. (<*plus*[1]*-*+*produs*) (ECON.) Produs creat în sfera producţiei materiale peste produsul necesar, în timpul de muncă suplimentar.

PLUSVALOÁRE s.f. (<*plus-*+*valoare*, după fr. *plus-value*) **1.** Profit reprezentînd diferenţa dintre valoarea bunurilor produse şi ansamblul salariilor şi al amortizării. ◆ Valoare nou creată în procesul de producţie de către muncitorii salariaţi, peste echivalentul valorii forţei lor de muncă. ◇ *Plusvaloare absolută* = plusvaloare obţinută prin prelungirea zilei de muncă peste timpul de muncă necesar sau prin intensificarea muncii. *Plusvaloare relativă* = plusvaloare obţinută prin reducerea timpului de muncă necesar şi prin mărirea corespunzătoare a timpului de supramuncă. *Legea plusvalorii* = lege economică fundamentală care exprimă scopul şi mobilul determinant al producţiei. *Rata plusvalorii* = raportul dintre plusvaloare şi capitalul variabil. **2.** Beneficiu.

PLUŞ s.n. (<germ. *Plüsch*, fr. *p(e)luche*) Ţesătură de lînă, de mătase, de bumbac etc., asemănătoare cu catifeaua, dar mai groasă decît aceasta şi cu firul mai lung, folosită mai ales în tapiţerie; bucată din această ţesătură. ◆ (La pl.) Varietăţi din această ţesătură.

PLUŞÁ vb. I tranz. (<*pluş*) A lustrui faţa pieilor de mănuşi şi de haine cu un pluş (aplicat pe un tambur rotativ), pentru a obţine un lucru mătăsos.

PLUŞÁT, -Ă adj. (<*pluşa*) **1.** (Despre mobile) Care este tapisat cu pluş. **2.** (Despre ţesături) Care are fire lungi pe o faţă sau pe ambele feţe.

PLUTÁŞ s.m. (<*plută*) Persoană care face sau conduce plute[1].

PLÚTĂ[1] s.f. (<bg. *pluta*) Ambarcaţie sub formă de platformă plutitoare, construită din trunchiuri de copaci prinse împreună, care este folosită la transportul buştenilor pe apele curgătoare sau ca ambarcaţie uşoară. ◆ Platformă de lemn folosită pentru salvare pe apă. ◇ *Plută-far* = plută echipată cu o baliză din panouri şi cu o instalaţie de semnale de ceaţă, care este folosită pentru orientare.

PLÚTĂ[2] s.f. (<scr. *plut*) **1.** (BOT.) Ţesut vegetal de protecţie, neted, poros, elastic, format din celule moarte, cu membrane impermeabile şi cu lumenul gol sau plin cu substanţe tanante ori cu răşini, care se formează pe diferite părţi ale unor plante (rădăcini, tulpini, fructe etc.) şi care se foloseşte ca material izolant (în construcţia avioanelor), la confecţionarea colacilor de salvare, la fabricarea dopurilor etc. ◆ Dop confecţionat din plută[2]. ◆ Bucăţică de plută[2] sau de lemn uşor în care se înfige fitilul candelei. ◆ Bucăţică de plută[2] sau de lemn, de material plastic etc. care se leagă de sfoara undiţei pentru a o face să plutească la suprafaţa apei. **2.** Specie de plop ale cărui ramuri cresc aproape de baza trunchiului, dînd coroanei o formă de piramidă lungă şi îngustă (*Populus pyramidalis*).

PLUTĂRÍ vb. IV intranz. (<*plută*[1]) **1.** A practica meseria de plutaş; a transporta buşteni pe apă (legaţi în plute). **2.** A merge cu pluta[1] pe apă.

PLUTĂRÍE[1] s.f. (<*plutar*) **1.** Faptul de a plutări; transportul pe apă al buştenilor legaţi în plute. **2.** Îndeletnicirea plutaşului.

PLUTĂRÍE[2] s.f. (<*plută*[1]) Mulţime de plute.

PLUTÍ vb. IV intranz. (<*plută*[1]) **1.** (Despre

corpuri) A se menține la suprafața unui lichid (fiind parțial cufundat în acesta); a aluneca, a se mișca pe suprafața unui lichid. ◆ (Despre mîncăruri) A avea foarte mult sos sau grăsime. **2.** (Despre păsări, insecte etc.) A se menține (mișcîndu-se lin) la un anumit nivel în văzduh, (cu aripile întinse, (aproape) nemișcate. ◆ (Despre aștri) A se mișca pe bolta cerească. ◆ (Despre sunete, mirosuri etc.) A se împrăștia, a se extinde, a se răspîndi (lin) în atmosferă. **3.** Fig. A se menține sau a se mișca într-un mediu real sau imaginar. ◆ A dăinui, a stărui.

PLUTÍCĂ s.f. (<*plută*[1]) Plantă erbacee acvatică, din familia gențianaceelor, cu rizom lung, cu frunzele lucitoare, care plutesc la suprafața apei și cu florile galbene (*Nymphoides peltata*).

PLUTITÓR, -OÁRE adj., s.n., s.f. (<*pluti*) **1.** Adj. Care poate pluti la suprafața unui lichid. ◇ *Pod plutitor* = bac. *Insulă plutitoare* sau *ostrov plutitor* = îngrămădire de pămînt, nisip, nămol, resturi vegetale, care formează o insuliță acoperită cu vegetație, în apele curgătoare. **2.** Adj. (Despre păsări, insecte etc.) Care se menține (mișcîndu-se lin) la un anumit nivel în văzduh (cu ajutorul aripilor). **3.** S.n. Corp care plutește la suprafața unui lichid și care, fiind legat de un sistem de pîrghii, indică și, uneori, reglează nivelul lichidului dintr-un recipient; flotor. **4.** S.n. Construcție plutitoare, prevăzută cu echipament special cu ajutorul căruia poate face unele servicii de semnalizare sau de transport. **5.** S.f. Plantă acvatică, cu tulpina culcată, cu inflorescențele în formă de spiculețe, cu fructele dulci, comestibile (*Glyceria fluitans*). **6.** S.f. *Plutitoare-dulce* = plantă erbacee cu florile mici, liliachii; lemn-dulce (*Glycyrhiza echinata*).

PLUTOCRÁT, -Ă s.m. și f. (<fr. *ploutocrate*) Persoană care aparține plutocrației.

PLUTOCRAȚÍE s.f. (<fr. *ploutocratie*, germ. *Plutokratie*; cf.gr. *ploutos* "bogăție"+*kratos* "putere") **1.** Formă de guvernare în care puterea aparține celor cu averi mari; concentrare a puterii în mîinile unor astfel de persoane. **2.** Totalitatea persoanelor care, cu ajutorul averii, impun plutocrația, acaparînd conducerea statului.

PLUTÓN[1] s.n. (<după fr. *peloton*, it. *plotone*) **1.** Subunitate militară mai mică decît compania, alcătuită din trei sau patru grupe (de infanterie, de alte arme sau echipaje de tancuri ori servanți la tunuri); p.ext. persoanele care formează această unitate. ◇ *Pluton de execuție* = unitate militară care execută, prin împușcare, pe cei condamnați la moarte. **2.** P.anal. Grup organizat de persoane cu preocupări sau ocupații comune. **3.** Grup compact de sportivi care se află într-o anumită poziție pe parcursul unei curse (de alergări, ciclism, caiac-canoe etc.).

PLUTÓN[2] s.n. (<fr. *pluton*) (GEOL.) Corp de roci intruzive (de dimensiuni foarte mari).

PLUTONIÁN, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *plutonien*; cf.n.pr. *Pluton*, zeul grec al infernului) **1.** Adj. Care se referă la Pluton. **2.** Adj., s.m. și f. (Adept) al plutonismului (**2**).

PLUTÓNIC, -Ă adj. (<fr. *plutonique*; cf. n.pr. *Pluton*, zeul grec al infernului) (Despre roci eruptive și despre corpurile pe care le alcătuiesc) Care s-a format în adîncul scoarței terestre. ◇ *Rocă plutonică* = rocă abisală și intruzivă.

PLUTONIÉR s.m. (<*pluton*[1]) Grad militar de subofițer care pe scară ierarhică urmează gradului de sergent-major; persoană care poartă acest grad. ◇ *Plutonier-major* = grad de subofițer imediat superior gradului de plutonier; persoană care are acest grad. *Plutonier adjutant* = cel mai mare grad de subofițer, imediat superior gradului de plutonier-major; persoană care are acest grad.

PLUTONIEREÁSĂ s.f. (<*plutonier*) **1.** Soție de plutonier. **2.** Femeie care are grad de plutonier.

PLUTONÍSM s.n. (<fr. *plutonisme*) **1.** Totalitatea proceselor de mișcare a magmei la mari adîncimi în scoarța terestră. **2.** Curent în geologie (al cărui reprezentant este geologul scoțian J.Hutton) care susține că formarea tuturor rocilor s-a realizat numai pe cale magmatică.

PLUTONÍTE s.f. pl. (<*pluton*[2]) Roci magmatice care s-au consolidat în adîncul scoarței terestre.

PLUTÓNIU s.n. (<fr. *plutonium*, germ. *Plutonium*) Element chimic transuranic, radioactiv (*Pu*; nr.at. 94; m.at. 244), metal obținut din uraniu în pila atomică, care prezintă numeroși izotopi, dintre care cel mai important este izotopul cu masa atomică 239, fisionabil prin captare de electroni, capabil să întrețină reacții nucleare în lanț și folosit la obținerea energiei nucleare prin bombardare cu neutroni.

PLUTUÍ vb. IV tranz. (<*plută*[2]) A supune pieile tăbăcite unei operații de finisare, tratîndu-le cu săruri de crom și rulîndu-le pe o scîndură rotunjită, acoperită cu plută[2], în urma căreia acestea capătă moliciune sau un desen caracteristic.

PLUVIÁL, -Ă adj., s.n. (<lat. *pluvialis*, fr. *pluvial*, it. *pluviale*) **1.** Adj. De ploaie; produs de ploaie. **2.** S.n. Interval de timp din perioada cuaternară, caracterizată printr-o climă cu precipitații abundente, printr-o accelerare a eroziunii și printr-o lărgire a suprafețelor de vegetație. **3.** S.n. Mantie largă cu glugă pentru ploaie, care era folosită de preoții catolici ca veșmînt ecleziastic în timpul procesiunilor și care din sec. 13 a fost transformată într-un veșmînt liturgic cu marginile brodate cu fir de aur.

PLUVIODENUDÁȚIE s.f. (<fr. *pluvio-dénudation*) Eroziune a terenurilor înclinate lipsite de vegetație, determinată de scurgerea apelor provenite din precipitații.

PLUVIOGRÁF s.n. (<fr. *pluviographe*) Pluviometru care înregistrează automat cantitatea și intensitatea precipitațiilor atmosferice.

PLUVIOGRÁMĂ s.f. (<fr. *pluviogramme*) Diagramă obținută la pluviograf.

PLUVIOMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *pluviométrique*) De pluviometru, referitor la pluviometru.

PLUVIOMETRÍE s.f. (<fr. *pluviométrie*) Măsurare a cantității de precipitații căzute într-un interval de timp pe o anumită suprafață.

PLUVIOMÉTRU s.n. (<fr. *pluviomètre*) Aparat utilizat pentru determinarea cantității de precipitații atmosferice căzute într-un anumit interval de timp și pe o anumită suprafață.

PLUVIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *pluvieux*) Ploios.

PLUVIOSCÓP s.n. (<fr. *pluvioscope*) Aparat care înregistrează ora, durata și cantitatea ploii căzute într-o anumită regiune.

PLUVIOSE s.f. (cuv. fr.) A cincea lună din calendarul republican francez (20 ianuarie-18 februarie).

PLYMOUTH subst. (cuv. engl.) Rasă englezească de găini, crescută și în România pentru carne și ouă; găină care aparține acestei rase.

Pm (CHIM.) Simbol pentru *prometiu*.

PNEU s.n. (<fr. *pneu*, germ. *Pneu*) Partea de cauciuc formată din anvelopă și camera cu aer comprimat a roții anumitor vehicule. Inventat de scoțianul R.W.Thomson în 1845, pneul a început să fie folosit abia din 1888.

PNEUMÁTIC, -Ă adj., s.f. (<lat. *pneumaticus*, fr. *pneumatique*, it. *pneumatico*) **1.** Adj. (Despre mașini, aparate, utilaje etc.) Care funcționează cu ajutorul aerului la o presiune diferită de cea atmosferică. **2.** Adj. Care este folosit la comprimarea sau la deplasarea aerului. **3.** S.f. Parte a fizicii care studiază proprietățile aerului și ale altor gaze.

PNEUMATOFÓR s.m. (<fr. *pneumatophore*; cf.gr. *pneuma* "aer"+*pherein* "a purta") **1.** (ZOOL.) Individ din colonia de sifonofore, situat la capătul superior al stolonului, care are forma unei vezicule pline cu aer și rolul de plutitor al coloniei. **2.** (BOT.) Rădăcină respiratoare la plantele din zona tropicală umedă, în care predomină țesutul lax, cu spații intercelulare și cu geotropism negativ.

PNEUMATOLÍTĂ s.f. (<fr. *pneumatolyte*) Rocă magmatică ale cărei minerale sînt formate prin fenomenelor de pneumatoliză.

PNEUMATOLÍTIC, -Ă adj. (<fr. *pneumatolytique*) Care ține de pneumatoliză; referitor la pneumatoliză. ◇ *Fază pneumatolitică* = unul dintre procesele de diferențiere magmatică în care topiturile magmatice se caracterizează printr-un conținut bogat în componenți volatili.

PNEUMATOLÍZĂ s.f. (<fr. *pneumatolyse*) Etapă a procesului magmatogen de formare a mineralelor și a rocilor, care cuprinde totalitatea fenomenelor provocate de acțiunea emanațiilor gazoase dezvoltate din magmă asupra rocilor înconjurătoare cu care ajung în contact.

PNEUMOCÓC s.m. (<fr. *pneumocoque*; cf.gr. *pneumon* "plămîn"+*kokkos* "grăunte") Bacterie imobilă, patogenă, care provoacă la oameni pneumonia și alte infecții ale aparatului respirator, iar la animale septicemia.

PNEUMOCÓCIC, -Ă adj. (<*pneumococ*) Care aparține pneumococilor, care se referă la pneumococi.

PNEUMOCONIÓZĂ s.f. (<fr. *pneumoconiose*; cf.gr. *pneumon* "plămîn"+*konis* "praf") Boală pulmonară cronică (profesională), cu evoluție lentă, caracterizată printr-o fibrozare a plămînilor, care este provocată de inhalarea masivă și de fixarea unor pulberi de bioxid de siliciu, de cărbune, de fier, de azbest etc.

PNEUMOENTERÍTĂ s.f. (<fr. *pneumo-entérite*) Pneumonie contagioasă la porci, provocată de un microb, care la debut se manifestă ca o complicație a pestei porcine.

PNEUMOGÁSTRIC, -Ă adj. (<fr. *pneumogastrique*) Care este comun plămînilor și sto-

macului. ◇ *Nerv pneumogastric* = nerv vag.
PNEUMOGRÁF s.n. (<fr. *pneumographe*, germ. *Pneumograph*) Aparat cu care se înregistrează amplitudinea şi frecvenţa mişcărilor respiratorii ale toracelui.
PNEUMOGRAFÍE s.f. (<fr. *pneumographie*; cf.gr. *pneumon* "plămîn"+*graphein* "a scrie") Radiografie a unei regiuni anatomice după injectarea unui gaz.
PNEUMOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *pneumologue*) Medic specialist în pneumologie.
PNEUMOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *pneumologique*) Care aparţine pneumologiei, referitor la pneumologie.
PNEUMOLOGÍE s.f. (<fr. *pneumologie*; cf.gr. *pneumon* "plămîn"+*logos* "ştiinţă") Ramură a medicinei care studiază bolile plămînului.
PNEUMÓNIC, -Ă adj. (<fr. *pneumonique*) (Înv.) Privitor la bolile de plămîni, propriu bolilor de plămîni.
PNEUMONÍE s.f. (<fr. *pneumonie*; cf.gr. *pneumon* "plămîn") Inflamaţie a unui lob sau a unui segment pulmonar, provocată de pneumococ, de virusuri sau avînd alte cauze, care se manifestă prin frisoane, febră, junghiuri, tuse şi expectoraţii; boală pulmonară caracterizată prin această inflamaţie. ◇ *Dublă pneumonie* = pneumonie care afectează ambii plămîni.
PNEUMOPATÍE s.f. (<fr. *pneumopathie*; cf.gr. *pneumon* "plămîn"+*pathos* "suferinţă") Nume generic dat afecţiunilor pulmonare.
PNEUMOPERITONÉU s.n. (<fr. *pneumopéritoine*) **1.** Pătrundere (accidentală) a aerului în cavitatea peritoneală. **2.** Introducere de oxigen sau de alt gaz în cavitatea peritoneală, în scop terapeutic sau pentru stabilirea unui diagnostic.
PNEUMORAGÍE s.f. (<fr. *pneumorragie*; cf.gr. *pneumon* "plămîn"+*rhage* "ruptură") Hemoragie pulmonară, care survine în diferite boli de inimă.
PNEUMOSCLERÓZĂ s.f. (<fr. *pneumosclérose*) Scleroză pulmonară.
PNEUMOSÉPT s.n. (den. com.) Medicament dezinfectant al aparatului respirator şi excitant al centrilor respiratori.
PNEUMOTERAPÍE s.f. (<fr. *pneumothérapie*; cf.gr. *pneumon* "plămîn"+*therapeia* "tratament") Metodă de tratament în bolile pulmonare, care constă în inspirarea aerului comprimat sau rarefiat în camera pneumatică sau cu ajutorul unor aparate speciale.
PNEUMOTOMÍE s.f. (<fr. *pneumotomie*; cf.gr. *pneumon* "plămîn"+*tome* "tăiere") Incizie a unui plămîn făcută în scop terapeutic.
PNEUMOTORÁX s.n. (<fr. *pneumothorax*; cf.gr. *pneumon* "aer" + *thorax* "piept") **1.** Pătrundere a aerului în cavitatea pleurală, din cauza perforării plămînului sau a peretelui toracic (ex. *pneumotorax spontan; pneumotorax accidental*). **2.** Metodă de tratament a tuberculozei, care constă în introducerea artificială a aerului în cavitatea pleurală pentru a comprima şi a imobiliza plămînul bolnav, pînă la însănătoşire (ex. *pneumotorax artificial; pneumotorax terapeutic*).
PNEUMOTRÓP, -Ă adj., s.m. (<fr. *pneumotrope*; cf.gr. *pneumon* "plămîn"+*tropos* "întoarcere") **1.** Adj. (Despre microorganisme) Care manifestă o afinitate specială pentru ţesutul pulmonar. **2.** S.m. Virus care provoacă leziuni în aparatul respirator (la om şi la animale).
Po (CHIM.) Simbol pentru *poloniu*.
POÁLĂ s.f. (<sl. *pola*) **I. 1.** Partea de jos a unui veşmînt femeiesc, a unei cămăşi ţărăneşti sau a unor obiecte de îmbrăcăminte încheiate în faţă; marginea de jos, tivitura unui obiect de îmbrăcăminte; partea de la talie în jos, mai largă, a unor veşminte. ◆ (*Plăcintă cu*) *poale* (sau *cu poalele*)*-n brîu* = plăcintă (cu brînză) făcută din bucăţi (pătrate) de aluat, ale cărei colţuri se întorc peste umplutură, formînd un fel de plic. **2.** Partea din faţă a îmbrăcămintei, care acoperă corpul de la brîu pînă la genunchi, împreună cu partea corespunzătoare a corpului, la o persoană cînd stă jos; partea din faţă a unui şorţ, a unei fuste etc. ridicată cu mîna sau prinsă în brîu, formînd o adîncitură pentru a ţine sau a duce anumite lucruri. ◆ Cantitatea de lucruri care poate fi dusă într-o poală. **3.** (La pl.) Bucată de pînză brodată cu care se împodobeşte (în partea de jos) o icoană sau cu care se acoperă masa de altar. **4.** Partea marginală a unei piei jupuite de pe un animal (care acoperea abdomenul şi picioarele acestuia). **II.** P.anal. **1.** Margine a unei păduri, care este situată de obicei mai în vale. **2.** Orizont, zare. **3.** (De obicei la pl.) Zonă mai largă de la baza unei forme de relief înalte. ◆ Partea de jos (masivă şi ieşită mai în afară) a unei clădiri, a unui zid etc. ◆ Partea de jos a coroanei unui copac. **4.** Jgheabul streşinii. **III.** *Poala-Sfintei-Marii* = plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina înaltă, dreaptă, cu frunzele mici, aromate şi cu florile albe, dispuse în verticile (*Nepeta cataria*). *Poala-Maicii-Precista* = mic arbust ornamental, din familia labiatelor, cu frunzele peţiolate şi cu florile albastre (*Plectranthus fructicosus*). *Poala-rîndunicii* = volbură (*Convolvulus arvensis*). **IV.** (Pop.) *Poală albă* sau *poale albe* = leucoree.
POÁMĂ s.f. (lat. *poma*) **1.** Fructul comestibil al pomilor fructiferi; p.gener. fructul oricărei plante. ◆ Fruct fals, cărnos, indehiscent, cu endocarpul membranos şi mezocarpul cărnos, provenit din dezvoltarea şi din modificarea receptaculului florii, caracteristic mărului, părului şi gutuiului. **2.** (La pl.) Felii de fructe uscate la soare sau în cuptoare (speciale) pentru a fi păstrate pentru iarnă. **3.** (La sg. cu sens colectiv) Struguri. ◆ Stafidă. ◆ Viţă de vie. ◆ *Poamă-bisericească* = coacăză. **4.** Fig. Om de nimic, derbedeu; femeie de moravuri uşoare. **5.** (BOT.) *Poama-cîinelui* = a) verigar (*Rhamnus cathartica*); b) barba-caprei (*Tragopogon dubius*). *Poama-vulpii* = dalac (*Paris quadrifolia*). *Poame-de-runc* = zmeur (*Rubus idaeus*). *Poamele-mîţei* = arăriel (*Cynoglossum officinale*).
POANSÓN s.n. (<fr. *poinçon*; cf.lat. *punctum* <*pungere* "a înţepa") **1.** Instrument ascuţit din oţel, folosit în tehnica gravurii. **2.** Unealtă metalică, constituită dintr-o tijă cu un vîrf gravat în relief, care serveşte la marcarea unor obiecte metalice, la baterea medaliilor, la confecţionarea unor matriţe etc. **3.** (TIPOGR.) Patriţă folosită la tăiere sau la profilare prin deformare plastică. **4.** Unealtă mică, cilindrică, de os, ascuţită la vîrf, cu care se dă formă rotundă unor puncte de broderie cu găuri. **5.** Pămătuf (pentru bărbierit).
POANSONÁ vb. I tranz. (<fr. *poinçonner*) A găuri, a perfora, a marca cu poansonul.
POANSONÉZĂ s.f. (<fr. *poinçonneuse*) Maşină de poansonat; presă de perforat.
POÁNTĂ s.f. (<fr. *pointe*) **1.** Momentul culminant, cel mai de efect al unei glume, al unei anecdote etc.; ceea ce dă expresie, vioiciune unei opere literare sau artistice. **2.** Extremitatea anterioară a labei piciorului; locul de articulare a degetelor. ◆ Porţiune a piciorului cuprinsă între gleznă şi degete. **3.** (COREGR.) Poziţie în baletul clasic, executată numai de femei, care constă în ridicarea şi deplasarea pe vîrful picioarelor, cu ajutorul unor pantofi cu vîrful ascuţit şi întărit, legaţi de gleznă. **4.** (La pl.) Papuci speciali, cu vîrful ascuţit şi întărit, pe care îi poartă balerinele, legaţi de glezne.
POÁNTER s.m. (<fr., engl. *pointer*) Rasă de cîini de vînătoare, de origine engleză, cu talia înaltă, cu picioarele lungi, cu urechile lungi, aplecate şi cu părul scurt şi neted; cîine care face parte din această rasă; brac englez.

poanter

POANTILÍSM s.n. (<fr. *pointillisme*; cf.fr. *point* "punct") **1.** Procedeu folosit în pictură, care constă în descompunerea culorii în puncte şi în liniuţe de culori pure, din al căror amestec optic rezultă tonul dorit. Poantilismul a apărut spre sfîrşitul sec. 19, în Franţa, cu scopul de a pune pe baze metodice descoperirile pictorilor impresionişti în domeniul culorii şi al luminii. Prin folosirea exclusivă a amestecului de culori pure, printr-o divizare metodică a tuşelor, prin contraste de ton şi de linie, pictorii poantilişti ajung la folosirea punctelor colorate pentru a realiza un maximum de luminozitate, de culoare şi de armonie. A fost creat de G.Seurat (*La scăldat, O duminică de vară pe insula Grande Jatte, Sena la Courbevoie, Modelele, Parada, Bărci de pescari la Port-en-Bessin, Circul* etc.) şi de P.Signac (*Lux, calm şi voluptate, Bărci în portul St.Tropez*). Această tehnică a avut un ecou deosebit la sfîrşitul sec. 19, fiind utilizată şi de francezii H.Petitsean, M.Luca, L.Cousturier, de belgienii H. van de Velde şi T. van Rysselberghe, de italienii Segatini, Morbelli etc. În mod pasager, o vor folosi Van Gogh, Toulouse-Lautrec, P.Gauguin. **2.** Şcoală de pictură modernă, care foloseşte poantilismul.
POANTILÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *pointilliste*) **1.** S.m. şi f. Adept al poantilismului; pictor care practică poantilismul. **2.** Adj. Care aparţine poantilismului sau poantiliştilor, privitor la poantilism sau la poantilişti.
POANTÓU s.n. (<fr. *pointeau*) Ac de reglare a accesului de combustibili în carburatorul unui autovehicul.
POÁRTĂ s.f. (lat. *porta*) **1.** Deschidere amenajată într-un zid, într-un gard etc. (pentru a permite accesul din interior în exterior şi in-

vers), împreună cu panoul sau cu panourile mobile care o închid; p.restr. panoul sau panourile care închid deschizătura. Poarta simbolizează locul de trecere dintre două lumi, dintre cunoscut şi necunoscut, dintre lumină şi întuneric, dintre bogăţie şi sărăcie. ◆ Locul de acces, intrarea într-o cetate, într-un oraş. ◆ Fig. Mijloc, posibilitate de a realiza ceva. **2.** Uşă la intrarea sau în interiorul unui imobil. ◆ P.ext. (Înv. şi reg.) Casă, gospodărie. **3.** Arc pe care îl formează o conductă de aer comprimat traversînd galeria unei mine. **4.** Cadru format din două bare verticale unite la capetele superioare printr-o bară orizontală (de care se prinde o plasă), instalat pe un teren de sport (la fotbal, handbal, hochei, polo etc.), în care se urmăreşte introducerea mingii sau a pucului. **5.** *Circuit-poartă* = circuit electric folosit pentru comanda automată a funcţionării altor circuite, format dintr-un tub electronic (sau dintr-un tranzistor) care, în funcţie de polarizarea electrodului de comandă, lasă să treacă sau opreşte semnalul. **6.** Vale îngustă prin care o apă îşi taie drumul printre două şiruri de munţi; defileu. ◆ Loc îngust între pereţii de stîncă ai vîrfurilor de munte, prin care se trece pe alt versant. **7.** (În ev. med.; şi ca n.pr.) Reşedinţa, curtea sultanului sau a unui paşă din Imperiul Otoman. ◆ P.ext. (Şi ca n.pr.) Imperiul Otoman.

POCÁL s.n. (<germ. *Pokal*) Vas de metal, de sticlă, de lut etc., cu deschizătura largă, de forme variate (şi cu picior), folosit mai ales pentru băut. ◆ Conţinutul unui pocal.

pocal

POCĂÍ vb. IV refl. (<sl. *pokajati sen*) **1.** (În credinţele religioase) A-şi mărturisi păcatele săvîrşite (duhovnicului); a se strădui să obţină iertare prin post şi prin rugăciuni. **2.** A avea remuşcări pentru o faptă rea, o greşeală etc. **3.** A deveni adept al unor secte religioase creştine.

POCĂÍNŢĂ s.f. (<*pocăi*) **1.** (În credinţele religioase) Căinţă pentru păcatele săvîrşite. **2.** Regret pentru o faptă rea, o greşeală etc.

POCĂÍT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*pocăi*) **1.** Adj. (În credinţele religioase) Care şi-a mărturisit păcatele săvîrşite (duhovnicului) şi care, pentru a le ispăşi, se supune unor canoane, pedepse etc. **2.** Adj. Care manifestă regret pentru o faptă rea, o greşeală etc. **3.** S.m. şi f. Adept al unei secte religioase creştine apărute în Ungaria (în prima jumătate a sec. 19), care consideră pocăinţa mai presus de orice virtute; p.gener. sectant.

POCEÁLĂ s.f. (<*poci*) **1.** Faptul de a poci sau de a fi pocit; starea celui pocit; urîţenie fizică, sluţenie. **2.** (Pop.) Boală la oameni, manifestată prin deformări fizice, paralizii etc. (despre care se crede că ar fi provocată de duhuri rele); spec. epilepsie.

PÓCHER s.n. (<fr., engl. *poker*) Numele unui joc de cărţi în care fiecare jucător are cinci cărţi cu care poate să cîştige dacă posedă combinaţia cea mai puternică (sau dacă reuşeşte să-şi convingă adversarii de acest lucru).

POCHERÍST, -Ă s.m. şi f. (<*pocher*) Jucător de pocher.

POCÍ vb. IV (<*potcă*) **1.** Tranz. şi refl. A(-şi) schimba în rău înfăţişarea sau forma; a deveni sau a face să devină urît, respingător (sub aspect fizic); a (se) schimonosi, a (se) urîţi. **2.** Tranz. (În superstiţii) A abate asupra cuiva un mare rău, o boală etc.; a face pe cineva să-şi piardă chipul de om; a desfigura, a sluţi; spec. a deochea. ◆ A face vrăji, farmece asupra unui lucru, pentru a deveni vătămător.

POCÍT, -Ă adj. (<*poci*) **1.** (Despre fiinţe) Diform, slut, urît. **2.** (Despre lucruri) Deformat, caraghios; ciudat, bizar. **3.** (În superstiţii) Nefast, funest.

POCITÁNIE s.f. (<*poci*) **1.** Fiinţă diformă, hidoasă, desfigurată; p.ext. monstru. **2.** Lucru bizar, ciudat.

POCLÁDĂ s.f. (<sl. *pokladŭ*) Ţesătură de casă din lînă (nevopsită) miţoasă, folosită ca pătură sub şaua calului, ca învelitoare, ca aşternut etc.

POCLĂU s.n. Unealtă de pescuit, în formă de sac cu deschizătura foarte largă şi cu capetele fixate de două prăjini cu ajutorul cărora plasa este purtată prin apă de doi oameni.

PÓCNET s.n. (<*pocni*) Zgomot surd (şi puternic) produs de o lovitură, de izbitura unui corp, de o explozie, de descărcarea unei arme de foc etc.

POCNÍ vb. IV (form. onomat.) **1.** Intranz. A produce un zgomot scurt (şi puternic) prin lovire, izbire, batere, apăsare etc.; a lovi, a izbi, a bate etc. producînd un zgomot caracteristic. ◆ (Despre uşi, ferestre etc.) A se izbi cu putere şi cu zgomot. ◆ A arde cu zgomot. ◆ (Despre încheieturi, oase, degete) A trosni (prin întindere sau prin răsucire). ◆ Fig. A se declanşa, a izbucni pe neaşteptate. **2.** Tranz. şi intranz. A lovi cu putere. **3.** Intranz. A se sparge, a se crăpa, a plesni (cu violenţă şi cu zgomot) din cauza lovirii, apăsării, a unei presiuni interioare etc.; spec. a crăpa la suprafaţă, făcînd fisuri. ◆ A se rupe (prin întindere, suprasolicitare, uzură etc.).

POCNITÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*pocni*) **1.** Adj. Care produce un pocnet. **2.** S.f. Numele mai multor obiecte sau jucării care pocnesc prin lovire, prin mişcare, prin atingere. **3.** S.f. Şfichi (la bici). **4.** S.f. Plantă erbacee din familia cucurbitaceelor, cu florile galbene şi cu fructele care, ajunse la maturitate, plesnesc cu zgomot, aruncînd în afară seminţele (*Ecballium elaterium*).

POCNITÚRĂ s.f. (<*pocni*) Pocnet.

POCROVĂŢ (PROCOVĂŢ) s.n. (<sl. *pokrovici*) **1.** (În practicile religiei creştine) Bucată de pînză folosită pentru acoperirea unor obiecte de cult. **2.** (BIS.; în forma *procovăţ*) Obiect de cult, compus din două bucăţi de stofă fină, brodate cu cruci din fir, cu care se acoperă potirul şi discul, precum şi dintr-o bucată mai mare ("aerul") care acoperă ambele vase.

POD s.n. (<sl. *podŭ*) **I. 1.** Construcţie din lemn, metal, beton, piatră etc., care susţine o cale de comunicaţie terestră (şosea sau cale ferată), asigurîndu-i continuitatea peste un obstacol natural sau artificial. ◇ *Pod umblător* (sau *plutitor*) = bac. *Pod de gheaţă* = strat continuu de gheaţă care acoperă în întregime suprafaţa unui rîu sau a unui lac (peste care se poate trece). ◇ (SPORT) *A face podul* = a face o figură caracteristică de gimnastică, prin îndoirea corpului pe spate în semicerc, cu sprijin pe mîini şi pe picioare. ◆ Punte suspendată (mobilă) la o cetate sau la un castel medieval, construită peste un şanţ (cu apă). ◆ Pod demontabil format dintr-o platformă aşezată peste un lanţ de bărci, de plute etc., legate de ancore, de piloţi etc. (ex. *pod de vase*). **2.** (În practicile religiei creştine ortodoxe) Bucată de pînză îngustă şi lungă, prosop etc. care se aşterne în drumul cortegiului mortuar. ◇ *Podul mortului* = pînza de pe faţa mortului. ◆ P.ext. Pomană care constă în bucăţi de pînză, prosoape, covoare etc. şi care se dă la fiecare oprire a convoiului mortuar. **3.** (TEHN.) Platformă care are forma asemănătoare cu a unui pod şi care serveşte ca loc de lucru, ca element de protecţie, ca stativ de vînzare etc. ◇ *Pod rulant* = macara mobilă, alcătuită dintr-o platformă metalică ce se deplasează pe o cale de rulare, folosită în ateliere, în hale de montaj, în turnătorii etc. *Podul sondei* = platformă folosită ca rampă pentru materialul tubular care se introduce sau se extrage din sondă. *Pod basculant* = pod metalic mobil, destinat circulaţiei vagoanelor între rampele puţurilor de mină şi colivia de extracţie. *Pod de siguranţă* = platformă prevăzută cu deschideri pentru trecere, montată din loc în loc într-un puţ de mină pentru a opri căderea unei persoane sau pentru a reţine o rocă desprinsă din pereţi. **II. 1.** Spaţiu închis între acoperiş şi planşeul superior al unei construcţii. **2.** P.ext. Tavan, plafon. **III. 1.** Porţiune de teren cuprinsă între două văi învecinate, situată într-o regiune de podiş. **2.** *Pod natural* (sau *carstic*) = porţiune a tavanului unei peşteri, rămasă suspendată în urma prăbuşirii acestuia. **IV.** (Înv.) **1.** Pavaj de scînduri groase (de stejar) cu care se podeau străzile; p.ext. stradă, uliţă pavată cu asemenea scînduri. **2.** Puntea vasului; spec. covertă. **V.** P.anal. **1.** *Podul palmei* = partea interioară a palmei, care se poate închide ca un căuş. **2.** *Podul mîinii* (sau *de mînă*) = dosul mîinii. **3.** Lucrare protetică dentară (metalică), folosită în scop terapeutic.

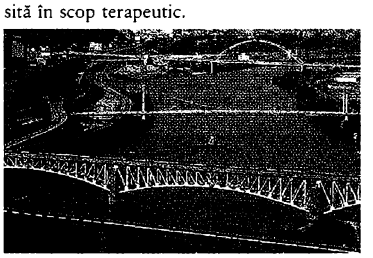

pod (I 1)

PODÁGRĂ s.f. (<ngr. *podagra*) (MED.) Gută.

PODÁN s.m. (<pol. *poddany*) Persoană care plătea bir; p.restr. iobag.

PODÁNIE s.f. (<*pod*) Dare care se percepea

de la cei care posedau sau aveau în folosinţă un pod umblător.
PODÁR s.m. (<*pod*) **1.** Persoană care conduce un pod umblător. ◆ Persoană care încasează taxa de trecere peste un pod. ◆ Persoană care avea în pază un pod. **2.** (MILIT.; înv.) Pontonier. **3.** Constructor de poduri (**I 1, 3**). ◆ Muncitor care lucrează la un pod (**I 3**).
PODÁRĂ s.f. (<fr. *podaire*) Locul geometric al picioarelor perpendicularelor coborîte dintr-un punct dat pe tangentele la o curbă sau pe planurile tangente la o suprafaţă.
PODĂRÍT[1] s.n. (<*pod*) **1.** Dare care se percepea de la cei care posedau sau aveau în folosinţă un pod umblător. **2.** Taxă care se percepea pentru trecerea peste un pod sau pentru transportul cu un pod umblător.
PODĂRÍT[2] s.n. (<*podar*) Ocupaţia podarului.
PODBÁL (**PODBEÁL**) s.m. (<bg., scr. *podbel*) Plantă erbacee din familia compozitelor, cu rizomul cărnos, cu florile galbene, care apar înaintea frunzelor, folosită în medicină (şi în alimentaţie) (*Tussilago farfara*).
PODEÁ (**PODEÁLĂ**) s.f. (<*podi*) **1.** Înveliş (de scîndură, de piatră etc.) care acoperă planşeul unei încăperi; fiecare dintre scîndurile folosite la pardositul unei încăperi, al unei construcţii etc. ◆ Înveliş care acoperă partea de jos a interiorului unui vehicul. **2.** (Înv. şi reg.) Tavan, plafon (de scînduri); fiecare dintre scîndurile care formează tavanul. **3.** (Înv.) Pavaj (de scînduri); fiecare dintre scîndurile folosite pentru pavarea unei străzi, a unei curţi etc.
PODÉŢ s.n. (<*pod*) **1.** Construcţie în formă de pod mic, amenajată transversal peste şanţul unei şosele, pentru a permite accesul din şosea în curtea unei case (ţărăneşti). **2.** (Pop.) Pod (**II 1**) mic la şură, la grajd etc., unde de obicei se păstrează fînul.
PODGOREÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<*podgorie*) **1.** Adj. Care este aşezat la poalele unui deal sau ale unui munte. **2.** Adj. Care aparţine unei regiuni de podgorii, care se află într-o regiune de podgorii; referitor la podgorii sau la o regiune de podgorii. **3.** S.m. şi f. Persoană care are o podgorie (**2**) sau care se ocupă cu cultivarea viţei de vie.
PODGOREÁNCĂ s.f. (<*podgorean*) Femeie care are o podgorie (**2**) sau care se ocupă cu cultivarea viţei de vie.
PODGÓRIE s.f. (<sl. *podŭgorije*) **1.** (Înv.) Regiune care se află la poalele unui deal sau ale unui munte. **2.** Zonă întinsă (în regiunea de deal) cultivată cu plantaţii de viţă de vie (care asigură producerea unui anumit tip de vin); parcelă, suprafaţă limitată (dintr-o regiune de deal) cultivată cu viţă de vie; p.ext. viţă de vie cultivată pe aceste suprafeţe.
PODÍ vb. IV tranz. (<*pod*) **1.** A pune podele; a pardosi (cu scînduri). **2.** A acoperi (provizoriu) cu scînduri un şanţ sau o săpătură (pentru a înlesni trecerea).
PODIDÍ vb. IV tranz. **1.** (Despre plîns, rîsete) A cuprinde pe cineva cu putere (şi în mod nestăpînit). **2.** (Despre sînge, lacrimi etc.) A porni să curgă brusc şi cu putere; a ţîşni (cu forţă).
PÓDINĂ s.f. (<rus., scr. *podina*, ucr. *podyna*) **1.** Pardoseală (de scînduri) la casă, la pod etc.; fiecare dintre scîndurile care alcătuiesc o pardoseală, un tavan, un pod etc. ◆ (La pl.; în ev. med.; în Ţara Românească) Obligaţie a negustorilor de a întreţine străzile din Bucureşti pavate cu scînduri. ◆ (La pl.; în trecut) Taxă care se percepea la Iaşi pe carele cu produse care intrau în oraş, pentru întreţinerea străzilor (pavate cu scînduri). ◆ (Înv. şi reg.) Tavan. **2.** P.anal. (Pop.) Suport pe care se clădeşte stogul de fîn pentru a-l feri de umezeală. ◆ Partea de jos a stogului. **3.** P.anal. (Reg.) Platformă de scînduri înălţată deasupra pămîntului pentru a servi ca loc de observaţie, de pază etc. ◆ Platformă pe care sînt fixate pietrele morii de apă. **4.** (Reg.) Podiş.
PODÍŞ s.n. (<*pod*) **1.** Formă de relief cu aspect de regiune întinsă, aproape plană, situată la o altitudine relativ mare, care este despărţită de regiunile din jur prin văi lungi sau care este închisă între munţi; platou. **2.** (Reg.) Podeţ (**1**).
PODÍŞCĂ s.f. (<*pod*) **1.** (Pop.) Podeţ (**1**). ◆ Bac. **2.** Platformă de scînduri care serveşte ca loc de lucru, de observaţie etc.
PÓDIUM s.n. (<lat., fr. *podium*, germ. *Podium*) **1.** Platformă (de scînduri) înălţată faţă de nivelul terenului sau al pardoselei unei încăperi, care serveşte ca postament pentru diferite obiecte. **2.** Estradă demontabilă, amenajată (într-o sală sau în aer liber) în vederea unui spectacol, a unei conferinţe etc. ◆ Mică instalaţie mobilă, în formă de platformă cu trepte, pe care stau sportivii învingători în momentul înmînării premiilor.
PODMÓL (**POTMÓL**) s.n. (<bg. *podmol*, magh. *padmaly*) (Pop.) **1.** Mal abrupt şi înalt, ros de ape. **2.** Mîl, nămol adus de ape şi depus pe malurile lor, pe terenuri inundabile etc. ◆ P.anal. Cantitate mare, grămadă. **3.** Prispă, pridvor (de pămînt). ◆ Platformă de lut sau de cărămidă pe care este clădit cuptorul în unele case ţărăneşti; p.ext. suprafaţă plană în prelungirea vetrei sau a cuptorului (şi de-a lungul pereţilor), care serveşte ca loc de dormit, de stat etc.
PODNÓG (**POTNÓG**) s.m. (<bg. *podnoga*) Fiecare dintre cele două pedale ale războiului de ţesut cu ajutorul cărora se schimbă iţele; fiecare dintre sforile cu care sînt legate aceste pedale.
PODOÁBĂ s.f. (<sl. *podoba*) **1.** Ceea ce serveşte pentru a înfrumuseţa, a împodobi ceva sau pe cineva; spec. bijuterie, giuvaier. ◆ (La pl.) Obiecte cu care se împodobeşte pomul de iarnă, pomul de nuntă sau de înmormîntare. **2.** Fig. (Ceea ce constituie o) calitate (deosebită). ◆ (Ceea ce constituie un motiv de) faţă, mîndrie, cinste, strălucire (prin calităţile sale deosebite).
PODOBÍE s.f. (<sl. *podobije*) Melodie după care se intonează, la sărbătorile importante, unele cîntări bisericeşti.
PODOBROMHIDRÓZĂ s.f. (<fr. *podobromhidrose*) (MED.) Transpiraţie urît mirositoare a picioarelor.
PODOFILÍNĂ s.f. (<fr. *podophylline*) Substanţă răşinoasă care se extrage din rizomul plantei *Podophyllum peltatum* şi care se foloseşte în medicină.
PODOLIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Podolia*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuia în Podolia; (la sg.) persoană care făcea parte din populaţia de bază a Podoliei sau era originară din Podolia. **2.** Adj. Care aparţine Podoliei sau podolienilor, privitor la Podolia sau la podolieni.
PODOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *podologique*) Care aparţine podologiei, referitor la podologie.
PODOLOGÍE s.f. (<fr. *podologie*; cf.gr. *pous, podos* "picior"+*logos* "ştiinţă") Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul şi tratamentul afecţiunilor piciorului.
PODOMÉTRU s.n. (<fr. *podomètre*; cf.gr. *pous, podos* "picior"+*metron* "măsură") Instrument de măsură a vitezei de deplasare sau a distanţei (aproximative) parcurse de un pieton, prin înregistrarea numărului de paşi făcuţi de acesta.
PODOPUNCTÚRĂ s.f. (<*podo*[logie]+[acu]*punctură*) Metodă terapeutică ce constă în masarea şi apăsarea unor puncte cu activitate biologică deosebită din talpa piciorului.
PODÚŢ s.m. (<magh. *paduc*) (IHT.) Scobar (*Chondrostoma nasus*).
PODVÁDĂ (**PODVOÁDĂ**) s.f. (<sl. *podŭvoda*) (În ev. med.; în ţările române) **1.** Obligaţie la care erau supuşi ţăranii dependenţi în folosul domniei (în timp de război), constînd în prestaţii (transport, cărăuşie) sau în rechiziţii ale animalelor de tracţiune; p.ext. cărăuşie (cu plată). **2.** Încărcătură (transportată în cadrul podvezii).
PODZÓL s.n. (<fr. *podzole*, germ. *Podsol*, rus. *podzol*) Sol lutos şi nisipos, sărac în calciu, de culoare cenuşie, cu reacţie acidă şi cu fertilitate slabă, care se formează sub vegetaţia de pădure, într-un climat umed şi rece.
PODZÓLIC, -Ă adj. (<*podzol*) (Despre soluri) Care conţine lut şi nisip, fiind sărac în calciu; care este specific podzolului; care are caracteristicile podzolului.
PODZOLÍRE s.f. (<*podzol*) (Proces de) formare a podzolului.
POÉM s.n. (<ngr. *poiima*, lat. *poema*, fr. *poème*, germ. *Poem*) **1.** Specie a poeziei epice, de dimensiuni ample, cu caracter eroic, filozofic, mitologic, legendar, istoric etc. ◇ *Poem în proză* = specie literară în proză, care aparţine genului liric (cultivată din a doua jumătate a sec. 19). *Poem dramatic* = operă dramatică (în versuri), cu un pronunţat caracter poetic, liric. **2.** Compoziţie muzicală instrumentală, vocală sau vocal-simfonică, de construcţie liberă, cu caracter liric sau liric-narativ. ◇ *Poem simfonic* = lucrare amplă pentru orchestră, de formă liberă, avînd de obicei un conţinut programatic.
POEMÁTIC, -Ă adj. (<*poem*) Care ţine de poem; care are caracter de poem.
POÉT, -Ă s.m. şi f. (<ngr. *poiitis*, lat. *poeta*, fr. *poète*) **1.** Persoană care creează poezie; autor de poezii. **2.** Persoană cu imaginaţie şi cu sensibilitate de poet.
POETÁSTRU s.m. (<fr. *poétastre*, it. *poetastro*) (Deprec.) Poet mediocru, lipsit de talent.
POETÉSĂ s.f. (<fr. *poétesse*) Poetă.
POÉTIC, -Ă adj., s.f. (<lat. *poeticus*, *poetica*, it. *poetico*, *poetica*, fr. *poétique*, germ. *Poetik*) **1.** Adj. Care aparţine poeziei sau poetului, privitor la poezie sau la poet, specific poeziei sau poetului. **2.** Adj. Fig. Care poate inspira pe poeţi; care este motiv de inspiraţie pentru poeţi; expresiv, plastic, emoţionant.

3. S.f. Tratat despre creaţia poetică; ramură a teoriei literare care se ocupă de creaţia literar-artistică. ◆ Ansamblu de reguli privitoare la creaţia literar-artistică. **4.** S.f. Sistem de forme şi de principii poetice specifice unei epoci, unui curent etc. ◆ Ansamblul trăsăturilor definitorii pentru creaţia unui poet; maniera de creaţie a unui poet.

POETIZÁ vb. I tranz. (<fr. *poétiser*) A atribui unui lucru, unei fiinţe, unui eveniment, unei idei etc. însuşiri deosebite; a da un caracter poetic, liric, idealist.

POEZÍE s.f. (<lat. *poesis*, fr. *poésie*, it. *poesia*; cf.gr. *poesis*) **1.** Modalitate artistică ce exprimă prin multitudinea de sensuri şi de valori sugestive ale cuvîntului, prin limbaj concentrat, metaforic, prin ritm (şi rimă) o cunoaştere specifică, afectivă a esenţelor lumii reale; arta de a scrie versuri; creaţie literară în versuri. **2.** (La sg. cu sens colectiv) Totalitatea compoziţiilor în versuri ale unui poet, ale unei epoci, ale unui popor. **3.** Fig. Caracter poetic al unei opere literare, al unui pasaj, al unei situaţii etc.; farmec.

POFÍDĂ s.f. (cf.pol. *pochyba*) Ciudă, necaz. ◇ Loc. prep. *În pofida cuiva* (sau *a ceva*) = în ciuda, în necazul cuiva, cu intenţia de a supăra pe cineva; înfruntînd împotrivirea cuiva (sau a ceva).

POFÍL s.n. (<scr. *povi*) Curea de ham sau de şa care trece pe sub coada calului.

PÓFTĂ s.f. (<*pofti*) **1.** Dorinţă (puternică) de a face sau de a obţine ceva; năzuinţă, aspiraţie; dispoziţie, chef. **2.** Senzaţie de foame, de sete etc., însoţită de dorinţa de a mînca, de a bea etc.; plăcere pe care o are cel flămînd, cel însetat etc. atunci cînd mănîncă, cînd bea etc. ◇ *Poftă bună* (sau *mare*)! = urare adresată unei persoane care mănîncă sau care merge la masă. **3.** Dorinţă exagerată, viciu, patimă. **4.** (Înv.) Lăcomie.

POFTÍ vb. IV (<sl. *pohotěti*) **1.** Tranz. şi intranz. A dori (puternic) să facă, să obţină, să fie sau să se întîmple ceva. ◆ Tranz. (Înv. şi reg.) A solicita (ceva). ◆ (Cu valoare de interjecţie interogativă; în forma *poftim*) Cuvînt de politeţe cu care se răspunde cînd nu s-a auzit sau cînd nu s-a înţeles ce a spus cineva şi prin care se cere repetarea celor spuse. **2.** Tranz. (Pop.) A face cuiva o urare, a dori cuiva ceva de bine. **3.** Tranz. A invita, a chema pe cineva să vină, să stea, să se prezinte undeva sau la cineva. ◆ Refl.recipr. A se îmbia, a se îndemna unul pe altul. **4.** Tranz. A ruga pe cineva ceva; a soma pe cineva să facă, să respecte etc. un anumit lucru. **5.** Tranz. A avea bunăvoinţa, amabilitatea etc. să... ◆ Intranz. A îndrăzni să vină, să meargă, să intre undeva. ◆ (Cu valoare de interjecţie, de obicei în forma *poftim*) Cuvînt (de politeţe) care se foloseşte: a) pentru a da cuiva ceva; b) pentru a invita o persoană să intre, să se aşeze, să vină etc.; c) pentru a exprima diferite stări afective (dezamăgire, uimire, nemulţumire, revoltă etc.).

POGHIÁZ (PODGHIÁZ) s.n. (<pol. *podjazd*) **1.** (Înv. şi reg.) Unitate militară trimisă într-o ţară străină ca să jefuiască; ceată de jefuitori. **2.** (Reg.; la pl.) Locuri cu rîpe; locuri pustii.

POGÓN s.n. (<bg. *pogon*) **1.** Unitate de măsură pentru suprafeţele de teren, a cărei mărime a variat, după epoci şi regiuni, în jurul unei jumătăţi de hectar. **2.** Bucată de pămînt de un pogon; teren cultivat, plantaţie care are această suprafaţă. ◆ Cantitate de produse obţinute de pe un pogon (**2**).

POGONĂRÍT s.n. (<*pogon*) Dare percepută în ţările române, în favoarea domniei, pe fiecare pogon de pămînt cultivat cu vie, cu tutun sau cu porumb.

POGONEÁSCĂ adj. (<*pogon*) *Prăjină pogoneasca* = unitate de măsură pentru suprafeţe de teren (agricol), egală cu şase prăjini.

POGONÍCI s.m. (<bg. *pogonič*, scr. *pogonić*) (Pop.) Băiat care mînă vitele (înjugate la plug cînd se ară). ◆ Persoană care ţine coarnele plugului cînd se ară.

POGONOFÓR s.m. (<fr. *pogonophore*; cf.gr. *pogon* "barbă") (La pl.) Grup de nevertebrate marine, vermiforme, cilindrice, cu corpul lung şi subţire, care se hrănesc prin absorbţia hranei capturate şi digerate la nivelul tentaculelor situate la partea anterioară (*Pogonophora*); (şi la sg.) animal care face parte din acest grup.

POGREBÁNIE (POGRIBÁNIE) s.f. (<sl. *pogrebanije*) **1.** (Înv.) Înmormîntare. **2.** Slujba şi ceremonia religioasă a înmormîntării.

POGRÓM s.n. (<rus. *pogrom*) Masacrare a unui grup minoritar, naţional sau rasial, organizată de elemente ultranaţionaliste, şovine, reacţionare.

POGROMÍST, -Ă s.m. şi f. (<*pogrom*) Persoană care organizează pogromuri sau care participă la pogromuri.

POIÁNĂ s.f. (<sl. *poljana*) Suprafaţă de teren fără arbori, în interiorul unei păduri, de obicei acoperită cu vegetaţie de pajişte.

POIÁTĂ s.f. (<sl. *pojata*) **1.** (Pop.) Adăpost (rudimentar) pentru păsări de curte, pentru vite, pentru porci. **2.** (Reg.) Adăpost rudimentar pentru oameni la cîmp sau la stînă. ◆ Bucătărie de vară.

POICHILOTÉRM, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *poïkilotherme*; cf.gr. *poikilos* "variat"+*thermos* "căldură") (Animal) care are temperatura corpului variabilă după temperatura mediului înconjurător.

POICHILOTERMÍE s.f. (<fr. *poïkilothermie*) Proprietate a unor animale de a fi poichiloterme.

PÓIMÎINE adv. (lat. *post+mane*) **1.** În ziua care va urma după mîine. **2.** (De obicei în corelaţie cu *mîine*) În viitorul apropiat; în viitor, cîndva.

POISE s.m. (cuv. fr.; cf.n.pr. *Poiseuille*, medic şi fizician francez) (FIZ.) Unitate de măsură a viscozităţii dinamice (simbol *P*).

POJÁR s.n. (<sl. *požarŭ*) **1.** (Înv. şi pop.) Incendiu. ◆ Fig. Lumină purpurie a zorilor sau a amurgului. **2.** Căldură mare înăbuşitoare; arşiţă, caniculă. ◆ Fig. Ardoare, înflăcărare; patimă, pasiune; suferinţă, chin (produs de o patimă, de o pasiune etc.). **3.** (MED.) Rujeolă.

POJÁRNIŢĂ s.f. (<*pojar*) Plantă erbacee perenă, cu tulpina dreaptă şi ramificată, cu frunzele opuse, cu florile galbene ale căror sepale şi petale conţin uleiuri eterice, tanin, vitamina C, răşină etc., care este folosită în tratamentul unor boli de ficat, ca antiseptic şi cicatrizant etc.; sunătoare (*Hypericum perforatum*).

POJGHIŢĂ s.f. **1.** Strat subţire care se formează pe suprafaţa unui lichid (prin răcire, prin închegare etc.); strat subţire care se formează sau se depune pe suprafaţa unui obiect. ◆ Crustă formată pe suprafaţa unei răni care începe să se cicatrizeze. **2.** Membrană care acoperă unele legume sau fructe.

POL[1] s.m. (<lat. *polus*, ngr. *polos*, fr. *pôle*) **1.** Fiecare dintre cele două puncte situate la capetele axei de rotaţie a pămîntului, unde se reunesc toate meridianele geografice; p.ext. regiunea din jurul acestor puncte. ◇ *Pol nord magnetic* = punct extrem nordic al pămîntului (unde unul dintre capetele axei de rotaţie a pămîntului atinge suprafaţa terestră), situat la 74°9′ lat. nordică şi 101° long. vestică, în insula Prinţul de Wales. *Pol sud magnetic* = punct extrem sudic al pămîntului (unde unul dintre capetele axei de rotaţie a pămîntului atinge suprafaţa terestră), situat la 67°2′ lat. sudică şi 142° long. estică, în Antarctida, la E de staţiunea Dumont D'Urville. **2.** *Pol ceresc* = fiecare dintre cele două puncte de intersecţie a axei pămîntului cu sfera cerească, în jurul cărora are loc mişcarea diurnă, aparentă, a stelelor (ex. *polul nord ceresc*; *polul sud ceresc*). **3.** Punct fix la care se raportează coordonatele unui punct într-un sistem de coordonate polare. **4.** (MAT.) Fiecare dintre cele două puncte în care un diametru al sferei intersectează sfera. **5.** (FIZ.) Fiecare dintre cele două puncte sau regiuni ale unui corp opuse una celeilalte din punctul de vedere al unei anumite proprietăţi fizice. ◇ *Pol electric* = regiune a unui corp electrizat sau a unui circuit electric de la care diverg (polul pozitiv) sau către care converg (polul negativ) liniile de cîmp electric. **6.** Zonă a miezului feromagnetic al unui circuit magnetic pe unde fluxul magnetic principal sau util trece din materialul feromagnetic în aer sau invers. ◇ *Pol magnetic* = regiune a unui corp aflat în stare de magnetizare sau a unui circuit magnetic de la care diverg (polul nord) sau către care converg (polul sud) liniile de cîmp magnetic. ◆ *Pol magnetic (terestru)* = punct sau regiune de pe suprafaţa pămîntului în care acul magnetic are poziţia verticală (înclinaţia magnetică fiind de 90°). **7.** Parte componentă a unei maşini electrice care contribuie la magnetizarea circuitului magnetic al maşinii. **8.** Piesă a unei pile galvanice care stabileşte contactul cu circuitul exterior. **9.** Fig. Fiecare dintre stările, situaţiile, însuşirile etc. aflate la două extremităţi opuse.

POL[2] s.m. (<rus. *pol*) **1.** Nume dat unor monede ruseşti şi franţuzeşti (de aur) care au circulat în ţările române, în sec. 19; napoleon. **2.** Monedă sau bancnotă valorînd douăzeci de lei, care a circulat în România.

POL[3] subst. (<sl. *polŭ*) (Înv.) Jumătate (dintr-un întreg).

POLÁR, -Ă adj., s.f. (<lat. *polaris*, it. *polare*, fr. *polaire*) **1.** Adj. Privitor la cei doi poli ai Pămîntului; de la poli; caracteristic polilor; ca la poli. ◇ *Noapte polară* = noapte de iarnă care se întîlneşte în regiunile situate dincolo de cercurile polare şi care poate dura pînă la o jumătate de an. *Urs polar* = specie de urs cu blana albă, care trăieşte în regiunile arctice (*Ursus maritimus*). **2.** Adj. (MAT.) *Coordonate polare* = numere reale care determină poziţia unui punct în plan. **3.** Adj. (FIZ.) Privitor la polii unui magnet sau ai unei pile

electrice. ◆ Care se referă la un corp sau la un mediu care prezintă polaritate. **4.** Adj. (CHIM.) *Moleculă polară* = moleculă în care centrul de greutate a sarcinilor electrice pozitive nu coincide cu centrul de greutate a sarcinilor electrice negative. *Lichid polar* = lichid format din molecule polare. **5.** Adj. (FILOZ.) Care se află într-un raport de polaritate; care prezintă o polaritate. **6.** S.f. (MAT.) Loc geometric al punctelor conjugate armonic cu un punct dat, în raport cu cele două puncte în care o dreaptă variabilă care trece prin punctul dat intersectează conica dată.

POLARIMETRÍE s.f. (<fr. *polarimétrie*) Metodă de analiză cantitativă a substanţelor optic active, bazată pe utilizarea polarimetrului.

POLARIMÉTRU s.n. (<fr. *polarimètre*) Instrument optic pentru măsurarea unghiului de rotaţie cu care o substanţă optic activă roteşte planul de polarizare a luminii.

POLARISCÓP s.n. (<fr. *polariscope*) Instrument optic folosit pentru studiul calitativ al efectelor de polarizare produse asupra luminii la trecerea ei printr-o substanţă.

POLARITÁTE s.f. (<fr. *polarité*) **1.** Proprietate a unui sistem fizic de a avea în două puncte sau în două regiuni ale sale caracteristici de aceeaşi natură, dar opuse una alteia. **2.** Însuşire a structurii unui organism vegetal sau a unei părţi din el de a forma două puncte de creştere, cu proprietăţi diferite, unul la porţiunea bazală a plantei (din care cresc rădăcinile) şi altul la vîrful ei (din care cresc ramurile cu frunze, florile etc.). **3.** (FILOZ.) Specie a contradicţiei care constă în relaţia dintre doi termeni cu cel mai mare grad de opoziţie posibil care se presupun reciproc, unul neputînd fi conceput fără celălalt.

POLARIZÁ vb. I (<fr. *polariser*) **1.** Tranz. A transforma lumina naturală în lumină polarizată, în care vectorul cîmp electric şi vectorul cîmp magnetic prezintă direcţii preferenţiale de oscilaţie. **2.** Intranz. şi refl. A dobîndi proprietatea de a avea poli electrici sau magnetici. **3.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) aduna, a (se) concentra în jurul său. **4.** Refl. (FILOZ.) A da naştere unei polarităţi, a forma extreme opuse care se presupun reciproc.

POLARIZÁBIL, -Ă adj. (<fr. *polarisable*) (FIZ.) Care poate fi (uşor) polarizat.

POLARIZABILITÁTE s.f. (<fr. *polarisabilité*) (FIZ.) Însuşirea a ceea ce este polarizabil.

POLARIZÁNT, -Ă adj. (<fr. *polarisant*) (FIZ.) Care poate produce o polarizare; care polarizează. ◇ *Microscop polarizant* = microscop care foloseşte lumina polarizată şi care se utilizează la studiul mineralelor.

POLARIZÁRE s.f. (<*polariza*) **1.** Transformare a luminii naturale în lumină polarizată. ◆ Mărime vectorială care caracterizează starea de polarizare a unui corp sau a unui mediu. **2.** Proces prin care un corp sau un sistem fizic dobîndeşte proprietatea de polaritate; stare a unui corp sau a unui sistem fizic care a suferit un astfel de proces. ◇ *Polarizare electrică* = obţinere a unei asimetrii în distribuţia sarcinilor electrice pozitive şi negative ale unui mediu, ale unui corp sau ale unui sistem fizic. *Polarizare magnetică* = magnetizare. *Polarizare electrochimică* (sau *electrolitică*) = acumulare la electrozi a ionilor care realizează conducţia într-o bară electrolitică sau într-o pilă galvanică, micşorînd, prin aceasta, intensitatea curentului. *Polarizare cromatică* = ansamblul figurilor de interferenţă, viu colorate, obţinute la cercetarea în lumină polarizată a unui cristal birefringent cu ajutorul unui polariscop. **3.** (LINGV.) Dezvoltare în direcţii opuse a sensurilor unui cuvînt, nediferenţiate la origine. **4.** (FILOZ.) Formare a unei polarităţi.

POLARIZÁT, -Ă adj. (<*polariza*) (FIZ.) Care a fost supus acţiunii de polarizare. ◇ *Lumină plan* (sau *liniar*) *polarizată* = fascicul de lumină în care vectorul electric (sau magnetic) are un plan unic (sau o direcţie unică) de oscilaţie.

POLARIZÁŢIE s.f. (<fr. *polarisation*) **1.** Stare a unui corp sau a unui sistem fizic care prezintă polaritate sau care a suferit o polarizare. ◇ *Polarizaţia luminii* = stare a unui fascicul luminos în care toate radiaţiile electromagnetice componente au aceeaşi direcţie de oscilaţie; totalitatea fenomenelor legate de producerea şi de efectele luminii polarizate. **2.** Mărime vectorială care caracterizează starea de polarizare a unui corp sau a unui mediu.

POLARIZÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *polariseur*) **1.** Adj. Care poate produce polarizarea luminii. **2.** S.n. Dispozitiv optic folosit pentru polarizarea luminii.

POLAROGRÁF s.n. (<fr. *polarographe*, germ. *Polarograph*) Aparat pentru înregistrarea grafică sau fotografică a curbei curent-tensiune, folosit în analiza electrochimică.

POLAROGRÁFIC, -Ă adj. (<*polarografie*) Care aparţine polarografiei, privitor la polarografie; care ţine de polarografie.

POLAROGRAFÍE s.f. (<fr. *polarographie*) Metodă de analiză electrochimică a unei substanţe în soluţie, realizată cu ajutorul polarografului.

POLAROÍD s.n. (<fr. *polaroïd*) **1.** Placă sau peliculă polarizoare, confecţionată dintr-un material care prezintă dicroism, folosită la fabricarea farurilor şi a parbrizelor de automobile (reducînd efectul de orbire a conducătorilor care circulă noaptea, în sensuri opuse, cu farurile aprinse). **2.** Aparat fotografic care permite obţinerea automată a fotografiei, imediat după expunere, cu materiale fotosensibile speciale.

POLARÓN s.n. (cf. *polarizare*) (FIZ.) Particulă fictivă, cu ajutorul căreia se face descrierea mişcării unui electron printr-un dielectric cristalin ionic, în care electronul creează o polarizare locală.

POLC s.n. (<ucr., rus. *polk*) Veche unitate militară, corespunzătoare regimentului de mai tîrziu.

PÓLCĂ[1] s.f. (<fr., rus. *polka*) Dans popular originar din Boemia, în ritm binar, sprinten, care a devenit unul dintre cele mai răspîndite dansuri de bal din a doua jumătate a sec. 19; melodie după care se execută acest dans.

PÓLCĂ[2] s.f. (<rus. *pol'ka*) Haină (sau jachetă) pe care o poartă femeile, la ţară, confecţionată din stofă (căptuşită sau îmblănită), de diferite lungimi şi croită pe talie.

POLCÓVNIC s.m. (<ucr., rus. *polkovnik*) Vechi grad militar, corespunzător colonelului de astăzi; persoană care avea acest grad şi care conducea un polc.

PÓLDER s.n. (<germ. *Polder*) Porţiune joasă de uscat, în Olanda, smulsă mării sau unui lac maritim, prin îndiguire şi drenare, pentru a fi redată agriculturii.

POLÉI[1] s.n. (<*polei*[2]) Strat subţire de gheaţă, continuu şi neted, format pe suprafaţa solului, pe arbori sau pe alte obiecte, prin îngheţarea apei provenite din ploaie sau din topirea zăpezii. ◆ (Reg.) Chiciură. ◆ Fig. Luciu, lustru, strălucire.

POLEÍ[2] vb. IV (<sl. *polijati*) **1.** Tranz. A acoperi un obiect cu o foiţă subţire de aur sau de argint (pentru a-l proteja sau pentru a-l înfrumuseţa). ◆ A înveli ceva într-o foiţă subţire de staniol, de hîrtie colorată etc. **2.** Tranz. şi refl. Fig. A străluci sau a face să strălucească; a (se) învălui într-o lumină aurie sau argintie. ◆ Tranz. A prezenta o situaţie, o împrejurare etc. într-o lumină strălucitoare.

POLEIÁLĂ s.f. (<*polei*[2]) **1.** Faptul de a polei[2]; concr. strat subţire de metal (preţios) cu care se poleieşte un obiect (în scop decorativ). ◆ Foaie subţire de staniol (cu care se învelesc diferite articole din comerţ). **2.** Fig. Strălucire aparentă; spoială, lustru.

POLEMÁRH s.m. (<fr. *polémarque*; cf.gr. *polemarchos*) Conducător de oşti (în Grecia antică); ofiţer însărcinat cu treburi administrative în timpul războiului.

POLÉMIC, -Ă adj., s.f. (<ngr. *polemiki*, fr. *polémique*, it. *polemico*, *polemica*; cf.gr. *polemikos* <*polemos* "război") **1.** Adj. Care are caracter de controversă; care presupune o atitudine critică. **2.** S.f. Discuţie în contradictoriu; controversă, luptă de idei cu privire la o problemă literară, ştiinţifică, politică etc.

POLEMÍSM s.n. (<*polemică*) Caracter polemic.

POLEMÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *polémiste*) Persoană care polemizează.

POLEMIZÁ vb. I intranz. (<fr. *polémiser*) A face polemică; a discuta în contradictoriu.

POLEMOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *polémologue*) Specialist în polemologie.

POLEMOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *polémologique*) De polemologie, care aparţine polemologiei, privitor la polemologie.

POLEMOLOGÍE s.f. (<fr. *polémologie*; cf.gr. *polemos* "război"+*logos* "ştiinţă") Ramură a ştiinţelor politice care studiază războaiele ca fenomen sociologic.

POLÉN s.n. (<lat., fr. *pollen*, germ. *Pollen*) (BOT.) Pulbere (de culoare gălbuie) formată din grăuncioare microscopice, produsă de anterele staminelor.

POLÉNIC, -Ă adj. (<*polen*) Care aparţine polenului, care ţine de polen, referitor la polen. ◇ *Sac polenic* = fiecare dintre cavităţile din antera staminei în care se formează polenul. *Cameră polenică* = încăpere situată spre vîrful ovulului unor gimnosperme, în care germinează grăunciorul de polen.

POLENIZÁ vb. I tranz. (<*polen*) A transporta polenul de pe anterele staminelor pe stigmatul pistilului pentru a produce fecundaţia.

POLENIZÁRE s.f. (<*poleniza*) Acţiunea de a poleniza şi rezultatul ei; proces care constă în transportul polenului de pe anterele staminelor pe stigmatul pistilului pentru a produce fecundaţia.

POLENIZATÓR s.m., adj. (<*poleniza*)

1. S.m. Soi de plantă al cărei polen fecundează florile altor soiuri de plante din aceeaşi specie sau din specii diferite, asigurînd fertilitatea acestora. **2.** Adj. *Agent polenizator* = orice factor (vînt, apă, animale etc.) care realizează polenizarea.

POLENIZĂŢIE s.f. (<fr. *pollenisation*) Polenizare.

POLI- (<fr. *poly-*; cf.gr. *polys* "numeros") Element prim de compunere care are semnificaţia "mai mulţi", "multiplu" "numeros".

POLIACETÁT s.m. (<*poli-+acetat*) *Poliacetat de vinil* = produs macromolecular obţinut prin polimerizarea acetatului de vinil, întrebuinţat la fabricarea lacurilor şi a vopselelor, a adezivilor, a alcoolului polivinilic etc.

POLIACHÉNĂ s.f. (<fr. *polyakène*) Fruct format din mai multe achene.

POLIACÍD, -Ă s.m., adj. (<fr. *polyacide*) **1.** S.m. Acid care conţine în moleculă mai mulţi atomi de hidrogen înlocuibili cu atomi de metal. **2.** Adj. (Despre baze) Care conţine în moleculă mai mulţi ioni hidroxil, pe care molecula bazei îi poate pune în libertate în soluţie apoasă.

POLIALCOÓL s.m. (<fr. *polyalcool*) Alcool care conţine în moleculă două sau mai multe grupări hidroxil.

POLIAMÍDĂ (POLIAMÍD) s.f. (s.n.) (<fr. *polyamide*) Produs macromolecular cu structură filiformă, obţinut prin policondensarea unor acizi, a unor aminoacizi, prin polimerizarea lactamelor etc., care se întrebuinţează, în special, la fabricarea fibrelor sintetice (nailon, relon etc.).

POLIÁNDRĂ adj. (<fr. *polyandre*) **1.** (Despre flori) Care are mai multe stamine. **2.** (Despre femei) Care este căsătorită în acelaşi timp cu mai mulţi bărbaţi.

POLIANDRÍE s.f. (<fr. *polyandrie*; cf.gr. *polys* "mai mulţi"+*aner* "bărbat") **1.** Formă de organizare a familiei în care femeia poate avea, în acelaşi timp, mai mulţi soţi; stare, situaţie a unei femei care are mai mulţi soţi. **2.** Caracteristică a unor plante de a avea mai multe stamine pe pistil.

POLIARHÍE s.f. (<ngr. *poliarhia*, fr. *polyarchie*; cf.gr. *polys* "mai mulţi"+*arche* "conducere") Formă de guvernămînt în care conducerea statului este exercitată de mai multe persoane concomitent.

POLIARTICULÁR, -Ă adj. (<fr. *polyarticulaire*) Care aparţine mai multor articulaţii, care se referă la mai multe articulaţii; care efectuează mai multe articulaţii.

POLIARTRÍTĂ s.f. (<fr. *polyarthrite*) Inflamaţie acută sau cronică a mai multe articulaţii concomitent (în urma reumatismului, tuberculozei etc.). ◇ *Poliartrită cronică evolutivă* = formă de reumatism cronic deformant, cu evoluţie progresivă, care afectează întîi articulaţiile extremităţilor.

POLIATLÓN s.n. (<fr. *polyathlon*) Complex de probe din diferite discipline sportive, practicat la o competiţie, în sportul de masă.

POLIATÓMIC, -Ă adj. (<fr. *polyatomique*) (Despre radicali sau despre molecule) Care conţine doi sau mai mulţi atomi identici sau diferiţi.

POLIBÁZIC, -Ă adj. (<fr. *polybasique*) (Despre acizi) Care conţine în moleculă mai mulţi atomi de hidrogen care pot fi înlocuiţi cu atomi metalici.

POLIBRĂZDÁR s.n. (<*poli-+brăzdar*) Plug cu mai multe brăzdare.

POLIBUTADIÉNĂ s.f. (<fr. *polybutadiène*) Polimer sintetic obţinut prin polimerizarea butadienei, care se prezintă ca o substanţă solidă, solubilă în solvenţi organici, stabilă la o gamă largă de agenţi chimici, folosit, în tehnică, sub formă de cauciuc sintetic.

POLICÁNDRU s.n. (<ngr. *polikandelon*) Candelabru cu mai multe braţe. În biserici are 12, 24 sau mai multe braţe, luminile aprinse ale candelabrului simbolizînd stelele de pe bolta cerească, precum şi virtuţile creştineşti.

POLICAPROLACTÁMĂ s.f. (<fr. *polycaprolactame*) Polimer sintetic din clasa poliamidelor, rezultat din polimerizarea, la cald, a caprolactamei, care se prezintă ca o substanţă solidă, incoloră şi care este folosit la fabricarea fibrelor sintetice, comercializate sub denumirea de relon.

POLICÁR s.m. (<lat. *pollicaris*) Degetul gros de la mînă.

POLICÁRPIC, -Ă adj. (<fr. *polycarpique*) **1.** (Despre fructe) Care este compus din mai multe fructe mai mici. **2.** (Despre plante) Care înfloreşte şi dă rod de mai multe ori în cursul ciclului de dezvoltare.

POLICHÉT (POLICHÉTĂ) s.n. (s.f.) (<fr. *polychète*; cf.gr. *polys* "numeros"+*khaite* "păr") (La pl.) Clasă de viermi inelaţi care se caracterizează prin parapode bine dezvoltate cu numeroşi peri şi care trăiesc pe fundul apei marine, în mîl sau în nisip; (şi la sg.) vierme care face parte din această clasă.

POLICÍCLIC, -Ă adj. (<fr. *polycyclique*) **1.** (Despre substanţe) Care conţine în moleculă mai multe cicluri formate din lanţuri închise de atomi. **2.** (ELECTR.) Care prezintă mai multe fenomene periodice de frecvenţă diferită.

POLICITEMÍE s.f. (<fr. *polycythémie*) (MED.) Poliglobulie.

POLICLÍNICĂ s.f. (<fr. *polyclinique*) Instituţie medicală pentru consultaţii şi tratament ambulatoriu, cuprinzînd principalele specialităţi medicale; clădire în care se află o astfel de instituţie.

POLICLOROPRÉN s.n. (<fr. *polychloroprène*) Polimer sintetic, obţinut prin polimerizarea cloroprenului, elastic, stabil la uleiuri şi la acţiunea căldurii, neinflamabil, folosit în tehnică drept cauciuc sintetic, sub denumirea de neopren.

POLICLORÚRĂ s.f. (<fr. *polychlorure*) *Policlorură de vinil* = polimer sintetic, obţinut prin polimerizarea clorurii de vinil, foarte rezistent la acţiunea agenţilor chimici şi a căldurii, solubil în cetone, în esteri etc., termoplastic, care este prelucrat (în amestec cu materiale inerte de umplutură, coloranţi etc.) sub formă de foi, plăci, covoare, ţevi etc.

POLICONDENSÁRE s.f. (<*poli-+condensare*) Reacţie chimică de combinare a mai multe molecule de reactanţi într-o macromoleculă cu eliminarea concomitentă a unor produşi secundari (apă, amoniac, acid clorhidric etc.).

POLICRISTALÍN, -Ă adj. (<*poli-+cristalin*) Care este format din mai multe cristale.

POLICROÍSM s.m. (<fr. *polychroïsme*) (FIZ.) Pleocroism.

POLICRÓM, -Ă adj. (<fr. *polychrome*) Care este executat în mai multe culori; care are mai multe culori.

POLICROMÁT, -Ă adj. (<*policrom*) Care este executat din materiale de diferite culori.

POLICROMÍE s.f. (<fr. *polychromie*; cf.gr. *polys* "mai mulţi" + *chroma* "culoare") **1.** Calitatea de a fi policrom. **2.** Procedeu de pictură, de decoraţie picturală, de vopsire etc. la care se folosesc mai multe culori. **3.** Lucrare tipografică executată în mai multe culori.

POLIDACTÍL, -Ă adj. (<fr. *polydactyle*) (MED.) Care prezintă polidactilie.

POLIDACTILÍE s.f. (<fr. *polydactylie*; cf.gr. *polys* "mai mulţi"+*daktilos* "deget") Malformaţie congenitală caracterizată prin prezenţa unui număr mai mare de degete (la mîini sau la picioare) decît cel normal.

POLIDIMENSIONÁL, -Ă adj. (<*poli-+dimensional*) Care are multe dimensiuni.

POLIDIMENSIONALITÁTE s.f. (<*polidimensional*) Faptul de a fi polidimensional; starea, însuşirea a ceea ce este polidimensional.

POLIDIMÍT s.n. (<fr. *polydymite*, germ. *Polydymit*) Sulfură de nichel naturală, de culoare cenuşie, cristalizată în sistemul cubic.

POLIDIPSÍE s.f. (<fr. *polydipsie*; cf.gr. *polys* "mult"+*dipsos* "sete") Sete excesivă, patologică, care apare la bolnavii de diabet insipid, de diabet zaharat şi în unele boli psihice sau febrile.

POLIDÍSC s.n. (<*poli-+disc*) Maşină agricolă prevăzută cu mai multe discuri metalice, folosită în lucrările de dezmiriştire, la sfărîmarea bulgărilor de pămînt etc.

POLIDRÚPĂ s.f. (<*poli-+drupă*) Tip de fruct format din mai multe drupe.

POLIEDRÁL, -Ă adj. (<*poliedru*) Poliedric.

POLIÉDRIC, -Ă adj. (<fr. *polyédrique*) Care are forma unui poliedru.

POLIEDRÍE s.f. (<*poliedru*) Boală infecţioasă a viermilor de mătase şi a altor insecte, produsă de un virus, care se manifestă prin inflamarea viermilor şi prin colorarea lor în galben, din cauza apariţiei în celule şi în lichidele interne a unor corpusculi cu aspect de poliedru.

POLIÉDRU s.n. (<fr. *polyèdre*; cf.gr. *polys* "mai mulţi"+*hedra* "faţă") **1.** Corp geometric mărginit de mai multe feţe plane poligonale (ale căror intersecţii se numesc muchii, iar intersecţiile muchiilor se numesc vîrfuri). ◇ *Poliedru regulat* = poliedru care are toate feţele poligoane regulate şi toate unghiurile diedre congruente. ◆ (Adjectival) *Unghi poliedru* = figură geometrică formată de mai multe planuri care trec prin acelaşi punct (vîrf), mărginite de intersecţiile lor succesive (muchii), cuprinzînd o porţiune de spaţiu infinită într-un sens. **2.** Obiect care are forma unui poliedru.

POLIELÉU (POLILÉU) s.n. (<sl. *poliielei*) Cîntare bisericească ortodoxă care se face înaintea liturghiei, în timpul utreniei etc., la anumite sărbători.

POLIEMBRIONÍE s.f. (<fr. *polyembryonie*) Dezvoltare a mai mulţi embrioni din acelaşi ou.

POLIESTÉR s.m. (<fr. *polyester*) Produs macromolecular cu structură filiformă, solid, incolor, cu rezistenţă chimică, mecanică şi

termică bună, care se obţine prin policondensarea unui acid dicarboxilic cu un alcool care conţine două sau mai multe grupări hidroxil în moleculă şi care se foloseşte la fabricarea fibrelor sintetice de tip terom, a materialelor plastice armate etc.

POLIETILÉNĂ s.f. (<fr. *polyéthylène*, germ. *Polyäthylen*) Polimer sintetic solid, obţinut prin polimerizarea etenei, de culoare albă, cu densitate mică, insolubil în solvenţi, cu stabilitate chimică ridicată, folosit ca material anticorosiv şi dielectric, la fabricarea foilor şi peliculelor pentru ambalaje, a unor obiecte tehnice şi de uz casnic.

POLIFÁG, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *polyphage*) (Animal) care se hrăneşte atît cu substanţe vegetale, cît şi cu substanţe animale; omnivor.

POLIFAGÍE s.f. (<fr. *polyphagie*; cf.gr. *polys* "numeros"+*phagein* "a mînca") **1.** Tip de nutriţie a organismelor polifage. ◆ Proprietate a unor paraziţi de a ataca vieţuitoare-gazdă din specii şi din familii diferite. **2.** Simptom caracteristic diabetului zaharat, care se manifestă prin foame exagerată, patologică.

POLIFAZÁT, -Ă adj. (<fr. *polyphasé*) (Despre sisteme de tensiuni sau de curenţi electrici alternativi) Care are fazele iniţiale diferite.

POLIFENÓL s.m. (<fr. *polyphénol*) Compus organic din clasa fenolilor, care are mai multe grupări hidroxil legate de un radical aromatic.

POLIFILETÍSM s.n. (<fr. *polyfilétisme*) (BIOL.) Concepţie asupra hematopoiezei, care admite pentru fiecare serie celulară din sîngele circulant o celulă cap de serie proprie.

POLIFLÓR, -Ă adj. (<fr. *polyflore*) (Despre miere, polen) Care provine de la mai multe specii de flori.

POLIFOLÍCULĂ s.f. (<fr. *polyfolicule*) Fruct uscat, dehiscent, format din mai multe folicule.

POLIFONEMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *polyphonématique*) (Despre consoane) Care are valoarea mai multor foneme.

POLIFÓNIC, -Ă adj. (<fr. *polyphonique*) Care aparţine polifoniei, privitor la polifonie; care ţine de polifonie; bazat pe polifonie; de natura polifoniei.

POLIFONÍE s.f. (<fr. *polyphonie*; cf.gr. *polys* "numeros"+*phone* "sunet") (MUZ.) Artă şi tehnică a suprapunerii coordonate a mai multe părţi vocale sau instrumentale, a căror dezvoltare este în acelaşi timp orizontală (contrapunctul) şi verticală (armonia); folosire simultană a mai multe instrumete, melodii care nu-şi pierd individualitatea în acest ansamblu; p.restr. contrapunct.

POLIFONÍST s.m. (<*polifonie*) Compozitor de lucrări bazate pe polifonie.

POLIFONIZÁRE s.f. (<*polifonie*) Realizare a unei polifonii.

POLIGÁLĂ s.f. (<lat. *polygala*, fr. *polygale*) (BOT.) Amăreală (*Polygala*).

POLIGÁM, -Ă s.m., adj. (<fr. *polygame*) **1.** S.m. Bărbat căsătorit cu mai multe femei în acelaşi timp. **2.** Adj. (Despre plante) Care are atît flori unisexuate, cît şi flori hermafrodite.

POLIGAMÍE s.f. (<fr. *polygamie*, lat. *polygamia*; cf.gr. *polys* "mai mulţi"+*gamos* "căsătorie") Formă de căsătorie (apărută odată cu sclavia patriarhală şi instituită şi astăzi la unele popoare de religie mahomedană) în care un bărbat are în acelaşi timp mai multe soţii; stare, situaţie în care se găseşte un poligam. ◆ Infracţiune comisă de un poligam.

POLIGENÉZĂ s.f. (<*poli-*+*genează*) Concepţie potrivit căreia un fenomen biologic, social, lingvistic etc. are origini multiple.

POLIGENÍE s.f. (<fr. *polygénie*) Poligenism.

POLIGENÍSM s.n. (<fr. *polygénisme*) Doctrină antropologică potrivit căreia diferitele rase umane provin din mai multe tipuri primitive, considerate ca specii.

POLIGENÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *polygéniste*) **1.** S.m. şi f. Adept al poligenismului. **2.** Adj. Care aparţine poligenismului sau poligeniştilor, care se referă la poligenism sau la poligenişti.

POLIGLÁS s.n. (CHIM.) Tip de material flexibil.

POLIGLOBULÍE s.f. (<fr. *polyglobulie*) Boală caracterizată prin creşterea anormală a numărului de globule roşii din sînge (cauzată de scăderea presiunii atmosferice şi a dioxidului de carbon din aer), care se manifestă prin roşeaţa pielii, prin creşterea tensiunii arteriale, prin mărirea splinei.

POLIGLÓT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *polyglote*; cf.gr. *polys* "numeros"+*glotta* "limbă") **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care vorbeşte mai multe limbi. **2.** Adj. (Despre scrieri, opere etc.) Care este scris în mai multe limbi; care are în vedere mai multe limbi.

POLIGÓN s.n. (<fr. *polygone*, lat. *polygonum*; cf.gr. *polys* "numeros"+*gonia* "unghi") **1.** (MAT.) Suprafaţă plană mărginită de mai multe segmente de linii drepte, numite laturi. ◇ *Poligon regulat* = poligon care are toate laturile şi toate unghiurile congruente. ◆ Desen ornamental în formă de poligon. **2.** Porţiune de teren special amenajată pentru executarea tragerilor de instrucţie şi de luptă. ◆ Teren amenajat şi dotat cu instalaţiile necesare pentru a face antrenament şi a executa probele de tir. **3.** Teren special amenajat pentru învăţarea conducerii autovehiculelor.

POLIGONACÉE s.f. (<fr. *polygonacée*) (La pl.) Familie de plante fanerogame dicotiledonate apetale; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *măcrişul, spanacul, troscotul* etc.).

POLIGONÁL, -Ă adj. (<fr. *polygonal*) Care aparţine poligonului, privitor la poligon; care are formă de poligon; care formează un poligon. ◇ *Linie poligonală* sau *contur poligonal* = mulţime de segmente închise (care formează un poligon).

POLIGONÁŢIE s.f. (<fr. *polygonation*) (TEHN.) Poligonometrie.

POLIGONÉE s.f. (<fr. *polygonnée*) Poligonacee.

POLIGONOMETRÍE s.f. (<fr. *polygonométrie*) (Tehnică de) ridicare topografică cu ajutorul unor reţele de poligoane închise, pe care se sprijină ridicările de detaliu pentru planimetria unei porţiuni mici de teren.

POLIGRÁF s.m., s.n. (<fr. *polygraphe*) **1.** S.m. Autor de opere care aparţin unor genuri variate; p.gener. autor care a scris mult. **2.** S.n. Aparat cu ajutorul căruia se reproduce un manuscris în mai multe exemplare.

POLIGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *polygraphique*) Care aparţine poligrafiei, privitor la poligrafie; care ţine de poligrafie; care este folosit în poligrafie.

POLIGRAFÍE s.f. (<fr. *polygraphie*; cf.gr. *polys* "mai mulţi" + *graphein* "a scrie") **1.** Ramură a tehnicii care se ocupă cu procedeele de reproducere grafică, de tipărire şi de multiplicare a unui text sau a unei figuri, precum şi cu fabricarea diverselor materiale specifice industriei grafice. ◆ Ansamblul procedeelor de reproducere grafică şi de multiplicare a unui text sau a unei figuri; tehnică poligrafică. **2.** Ansamblul întreprinderilor care se ocupă cu imprimarea şi cu răspîndirea cărţilor sau a altor imprimate; industrie poligrafică. **3.** (Rar) Totalitatea lucrărilor unui poligraf; caracteristică a operelor unui poligraf.

POLIHIBRIDÁRE s.f. (<*poli-*+*hibridare*) (BIOL.) Hibridare între două forme biologice deosebite în ceea ce priveşte ereditatea şi unele caractere specifice.

POLIHÍSTOR s.m. (<germ. *Polyhistor*) Persoană care are cunoştinţe în mai multe domenii de activitate.

POLIIZOPRÉN s.m. (<fr. *polyisoprène*) Produs macromolecular sintetic, cu structură filiformă, obţinut prin polimerizarea izoprenului în emulsie şi ale cărui proprietăţi sînt asemănătoare cu acelea ale cauciucului natural; cauciuc sintetic.

POLILINGVÍSM s.n. (<*poli-*+*lingvism*) Folosire curentă a mai mult de două limbi de către o persoană sau de către un grup social.

POLILOGHÍE (POLOLOGHÍE) s.f. (<ngr. *poliloghia*) Expunere, relatare etc. excesiv de amplă şi de încărcată de amănunte nesemnificative şi plictisitoare; vorbărie.

POLIMENORÉE s.f. (<fr. *polyménorrhée*) Apariţie a ciclului menstrual la intervale mai scurte decît cele normale.

POLIMÉR s.m. (<fr. *polymère*) Substanţă macromoleculară obţinută prin polimerizare, a cărei moleculă este alcătuită prin unirea în lanţ a unui număr oarecare de molecule de monomer.

POLIMERIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *polymériser*) A (se) uni, spontan sau prin reacţie chimică, mai mulţi monomeri în polimeri, prin păstrarea compoziţiei procentuale iniţiale şi a aşezărilor atomilor în moleculă.

POLIMERIZÁRE s.f. (<*polimeriza*) Acţiunea de a (se) polimeriza şi rezultatul ei. ◇ *Promotor* (sau *iniţiator*) *de polimerizare* = substanţă organică ce pune în libertate, prin descompunere chimică sau fotochimică, radicali liberi, care iniţiază reacţiile în procesele de polimerizare.

POLIMETACRILÁT s.m. (<fr. *polyméthacrylat*) Masă plastică transparentă, incasabilă, din care se fac obiecte rezistente la şocuri şi la trepidaţii. ◇ *Polimetacrilat de metil* = produs macromolecular obţinut prin polimerizarea metacrilatului de metil, care se prezintă sub formă de masă sticloasă, transparentă, termoplastică, avînd caracteristici optice remarcabile, rezistenţă din punct de vedere mecanic şi chimic şi care se foloseşte la fabricarea sticlei organice, în chirurgia ortopedică (pentru înlocuirea diferitelor oase), la confecţionarea protezelor dentare etc.

POLIMETÁLIC, -Ă adj. (<*poli-*+*metalic*) (Despre minerale, minereuri, zăcăminte) Care conţine mai multe metale; din care se pot

extrage mai multe metale.

POLIMETRÍE s.f. (<it. *polimetria*; cf.gr. *polys* "mai mulţi"+*metron* "măsură") (MUZ.) Suprapunere simultană a două sau a mai multe măsuri în care timpii tari iniţiali nu coincid întotdeauna.

POLIMIALGÍE s.f. (<fr. *polymyalgie*) Durere localizată simultan în mai mulţi muşchi.

POLIMIXÍNĂ s.f. (<fr. *polymixine*) Antibiotic obţinut din diferite varietăţi de bacili, care are acţiune bactericidă asupra mai multor microbi.

POLIMOLECULÁR, -Ă adj. (<engl. *polymolecular*) Care este format din mai multe molecule.

POLIMÓRF, -Ă adj. (<fr. *polymorphe*) **1.** (Despre minerale cristalizate) Care se prezintă în mai multe forme cristaline deosebite, cu proprietăţi fizice şi chimice deosebite. **2.** (Despre unele specii de plante sau de animale) Care are proprietatea de a exista sub mai multe aspecte morfologice. **3.** Fig. (Despre obiecte) Care poate lua mai multe forme, aspecte fără a-şi schimba esenţa.

POLIMORFÍSM s.n. (<fr. *polymorphisme*; cf.gr. *polys* "numeros"+*morphe* "formă") **1.** Proprietate a unor substanţe de a se putea prezenta în mai multe forme cristaline distincte, cu proprietăţi fizice şi chimice diferite. **2.** Proprietate a unor specii de plante sau de animale de a se prezenta sub mai multe aspecte morfologice. ◇ *Polimorfism foliar* = existenţă a două forme de frunze (ex. la săgeata-apei). *Polimorfism radicular* = existenţă a două sau a mai multe feluri de rădăcini (ex. la plantele din zonele tropicale). ◆ Variabilitate pronunţată în cadrul unei specii care cuprinde numeroase rase. **3.** Fig. Calitate a unor obiecte de a lua mai multe forme, aspecte fără a-şi schimba esenţa.

POLINEVRÍTĂ s.f. (<fr. *polynévrite*; cf.gr. *polys* "mai mulţi"+*neuron* "nerv") Boală a nervilor periferici, de natură infecţioasă, toxică, alergică sau carenţială, care se manifestă prin tulburări de sensibilitate, prin paralizii şi atrofii musculare bilaterale (la extremităţile membrelor).

POLINEZIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *polynésien*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Polinezia (şi care din punct de vedere antropologic reprezintă o tranziţie între australoizi şi mongoloizi, fiind amestecaţi cu elemente negroide); (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Polineziei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Polineziei sau polinezienilor, privitor la Polinezia sau la polinezieni.

POLÍNIC adj. (<fr. *pollinique*) (BOT.) *Sac polinic* = fiecare dintre cavităţile din antera staminei în care se formează polenul.

POLINÍE[1] s.f. (<fr. *polynie*) Canal navigabil printre gheţurile marine.

POLINÍE[2] s.f. (<fr. *pollinie*) (BOT.) Anteră; formaţie de polen aglutinat cu o materie cleioasă.

POLINIFÉR, -Ă adj. (<fr. *pollinifère*) Care conţine polen.

POLINÓM s.n. (<fr. *polynôme*) Expresie algebrică redată printr-o sumă finită de mai multe monoame care nu sînt asemenea.

POLINOMIÁL, -Ă adj. (<*polinom*; cf.engl. *polynomial*) Care are forma unui polinom; care se poate scrie ca un polinom; referitor la un polinom.

POLINUCLEÁR, -Ă adj. (<fr. *polynucléaire*) (Despre celule, protoplasmă etc.) Care are mai multe nuclee. ◇ *Fibră musculară polinucleară* = fibră musculară striată ale cărei nuclee sînt situate în sarcoplasma care le înconjoară.

POLINUCLEÓZĂ s.f. (<fr. *polynucléose*) Creştere, peste valorile normale, a leucocitelor polinucleare din sînge, care apare în infecţii, intoxicaţii etc.; boală care se manifestă prin această creştere excesivă a leucocitelor polinucleare din sînge.

POLINUCÚLĂ s.f. (<*poli-*+*nuculă*) (BOT.) Fruct uscat indehiscent, format din mai multe nucule.

POLIÓDĂ s.f. (<fr. *polyode*) Element nelinear multipolar, de circuit electric. ◆ Tub electronic care are numărul de electrozi mai mare decît doi.

POLIOMIELÍTĂ s.f. (<fr. *polyomyélite*; cf.gr. *polios* "cenuşiu"+*myelos* "măduvă") Boală infecţioasă, epidemică sau contagioasă, provocată de un virus specific, care produce leziuni anatomice în substanţa cenuşie a măduvei spinării, atingînd celulele nervoase motorii şi care se manifestă prin febră, tulburări digestive, somnolenţă, dureri în muşchii membrelor şi prin paralizia membrelor (inferioare); paralizie infantilă.

POLIOMIELÍTIC, -Ă adj. (<fr. *polyomyélitique*) Care aparţine poliomielitei, care ţine de poliomielită, privitor la poliomielită; de natura poliomielitei; provocat de poliomielită. ◆ Care este folosit împotriva poliomielitei.

POLIOXIMETILÉNĂ s.f. (<fr. *polyoxyméthylène*, germ. *Polyoxymethylene*) (CHIM.) Polimer al formaldehidei.

POLÍP s.m. (<lat. *polypus*, fr. *polype*, germ. *Polyp*; cf.gr. *polypous* <*polys* "mai mulţi"+*pous* "picior") **1.** (La pl.) Nume generic dat celenteratelor fixate (marine), care au corpul moale, în formă de sac, prevăzut la un capăt cu orificiu buco-anal înconjurat de tentacule, iar la celălalt capăt cu un disc pentru fixare de un suport, care se reproduc prin înmugurire sau prin diviziune şi care trăiesc solitar sau în colonii; (şi la sg.) celenterat din acest grup. **2.** (MED.) Excrescenţă epitelială pedunculată, benignă, care se formează printr-o tumefiere sau printr-o hipertrofie cronică inflamatorie, pe unele mucoase.

POLIPEPTÍDĂ s.f. (<fr. *polypeptide*) Substanţă chimică compusă din mai multe peptide.

POLIPETÁL, -Ă adj. (<fr. *polypétale*) (Despre flori, corole) Care are mai multe petale; (despre plante) care are florile alcătuite din mai multe petale.

POLIPIÉR s.m. (<fr. *polypier*) Colonie de polipi. ◆ Masă calcaroasă alcătuită din scheletul calcaros al polipilor din aceeaşi colonie.

POLIPLOÍD, -Ă adj., s.m. (<fr. *polyploïde*, germ. *Polyploid*) **1.** Adj. (Despre organisme sau nuclee) Care prezintă fenomenul de poliploidie. **2.** S.m. (BIOL.) Exemplar dintr-o specie cu un număr de cromozomi mai mare decît cel care se găseşte de obicei la specia respectivă.

POLIPLOIDÍE s.f. (<fr. *polyploïdie*) (BIOL.) (Fenomen de) creştere (naturală sau provocată de agenţi fizici) a numărului de cromozomi în celulele organismelor animale şi vegetale inferioare faţă de numărul de cromozomi caracteristic speciei respective şi care se manifestă prin mărirea dimensiunilor organismului sau a unor organe ale acestuia.

POLIPNÉE s.f. (<fr. *polypnée*; cf.gr. *polys* "numeros"+*pnein* "a respira") Creştere a frecvenţei respiraţiei peste limitele normale în urma unui efort fizic, a unei emoţii puternice, a unor afecţiuni cardiace, pulmonare etc.

POLIPÓD, -Ă adj., s.m. (<fr. *polypode*; cf.gr. *polys* "numeros" + *pous*, *podos* "picior") **1.** Adj. Care are mai multe picioare. **2.** S.m. Nume generic dat mai multor specii de plante erbacee ale căror rădăcini se prind de baza trunchiurilor arborilor pe lîngă care cresc (*Polypodium*).

POLIPÓR s.m. (<fr. *polypore*) Ciupercă ce face parte din familia poliporacee.

POLIPORACÉE s.f. (cf.fr. *polyporée*) (La pl.) Familie de ciuperci basidiomicete, cu pori, anuale sau perene, comestibile sau necomestibile, în formă de cruste, de console, de copită sau de pălărie cu picior; (şi la sg.) ciupercă din această familie.

POLIPORÉE s.f. (<fr. *polyporée*) Poliporacee.

POLIPÓZĂ s.f. (<fr. *polypose*) Boală caracterizată prin dezvoltarea mai multor polipi pe aceeaşi mucoasă.

POLIPROPÉNĂ s.f. (<fr. *polypropène*) Polipropilenă.

POLIPROPILÉNĂ s.f. (<fr. *polypropilène*) Masă plastică uşoară şi rezistentă, obţinută prin polimerizarea catalitică a propenei, folosită la fabricarea conductelor, a unor recipiente, a unor obiecte de menaj etc.

POLIPTÍC s.n. (<fr. *polyptyque*; cf.gr. *polys* "numeros"+*ptyks* "cută") Pictură executată pe mai multe panouri (articulate), care cuprind, fiecare, cîte o scenă a compoziţiei de ansamblu.

POLIRÍTMIC, -Ă adj. (<*poli-*+*ritmic*) (Despre versuri) Care are mai multe ritmuri, care are ritm variat.

POLIRITMÍE s.f. (<fr. *polyrythmie*; cf.gr. *polys* "numeros"+*rhythmos* "ritm") (MUZ.) Combinaţie simultană a două sau a mai multe linii melodice cu structuri ritmice diferite, în care timpii tari (iniţiali) coincid.

PÓLIS s.f. (<ngr. *polis*; cf.gr. *polis* "cetate") (În Grecia antică) Formă de organizare statală sclavagistă; cetatea întărită a conducătorului militar, care s-a transformat în centru economic şi politic; oraş-stat care avea independenţă economică şi politică.

POLISEMÁNTIC, -Ă adj. (<fr. *polysémantique*) (Despre cuvinte sau unităţi frazeologice) Care are mai multe sensuri.

POLISEMANTÍSM s.n. (<fr. *polysémantisme*) Polisemie.

POLISÉMIC, -Ă adj. (<fr. *polysémique*) Care ţine de polisemie; care se referă la polisemie; care are polisemie.

POLISEMÍE s.f. (<fr. *polysémie*) Calitate a unui cuvînt sau a unei unităţi frazeologice de a avea mai multe sensuri.

POLISEPÁL, -Ă adj. (<fr. *polysépale*) (Despre flori, calicii) Care are mai multe sepale; (despre plante) ale căror flori au mai multe sepale.

POLISIÉR s.n. (<fr. *policier*) Roman sau film poliţist.
POLISILÁBIC, -Ă adj. (<fr. *polysyllabique*) **1.** (Despre cuvinte) Care are două sau mai multe silabe. **2.** (Despre limbi) Care are, în general, cuvinte polisilabice.
POLISILOGÍSM s.n. (<fr. *polysyllogisme*) Raţionament deductiv complex, alcătuit dintr-o înlănţuire de silogisme, în care concluzia silogismului anterior devine una dintre premisele silogismului următor.
POLISÍNDETON s.n. (<fr. *polysyndéton*; cf.gr. *polysyndeton*) Procedeu stilistic (folosit în retorică) care constă în repetarea unei conjuncţii (de obicei "şi") la începutul fiecăreia dintre părţile coordonate ale unei fraze sau înaintea fiecăruia dintre termenii unei enumerări, pentru a da discursului mai multă forţă.
POLISINTÉTIC, -Ă adj. (<fr. *polysynthétique*) (Despre unele limbi) Care are frazele formate dintr-un singur termen, ca rezultat al unirii tuturor părţilor frazei într-un singur cuvînt compus lung.
POLISINTETÍSM s.n. (<fr. *polysynthétisme*) Caracteristică a unei limbi de a fi polisintetică; caracter polisintetic al unei limbi.
POLISINTÉZĂ s.f. (<fr. *polysynthèse*) (În limbile polisintetice) Folosire a unui singur cuvînt complex în loc de mai multe cuvinte.
PÓLISMAN s.m. (<engl. *policeman*) Poliţist.
POLISOÁR s.n. (<fr. *polissoir*) Instrument de lustruit unghiile.
POLISPERMÍE s.f. (<fr. *polyspermie*, engl. *polyspermy*; cf.gr. *polys* "mai mulţi"+*sperma* "sămînţă") (BIOL.) Pătrundere a mai mulţi spermatozoizi într-un gamet femel.
POLISPORTÍV, -Ă adj., s.m. şi f. (<*poli-*+*sportiv*) (Sportiv) care practică mai multe sporturi (şi este capabil să obţină în toate rezultate meritorii).
POLISTIRÉN s.m. (<fr. *polystyrène*, engl. *polystyrene*) Masă plastică solidă, incoloră sau gălbuie, transparentă, solubilă în benzen, rezistentă chimic şi electric, obţinută prin polimerizarea stirenului, care se foloseşte ca material electroizolant, în radiotehnică şi în televiziune, la fabricarea unor obiecte casnice etc.
POLISULFÚRĂ s.f. (<fr. *polysulfure*) Compus chimic obţinut prin topirea sulfurilor cu sulf sau prin dizolvarea sulfului în soluţie de sulfuri, colorat de la galben pînă la roşu, care este întrebuinţat în chimia analitică şi la combaterea paraziţilor plantelor.
PÓLIŞ s.n. (<germ. *polish*[Wurst]) Sortiment de cîrnaţi proaspeţi, preparaţi din carne de vită şi de porc tocată, afumată la cald şi apoi fiartă.
POLIŞINÉL s.m. (<fr. *polichinelle*; cf.it. *Pulcinella*, personaj din comedia italiană bufă) **1.** Personaj caraghios din comedia bufă. ◆ Marionetă cu cocoaşă. **2.** Fig. Persoană care face pe alţii să rîdă prin glume, prin gesturi caraghioase etc.; persoană care este obiect de batjocură într-o societate.
POLITÉHNIC, -Ă adj. (<fr. *polytechnique*; cf.gr. *polys* "mai mulţi"+*techne* "artă") Care cuprinde mai multe specialităţi tehnice; care se referă la mai multe specialităţi tehnice. ◇ *Institut politehnic* (şi substantivat, f.) = instituţie de învăţămînt superior în care se pregătesc specialişti în diferite domenii tehnice.
POLITEHNICIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *polytechnicien*) (Persoană) care studiază sau predă la un institut politehnic.
POLITEÍSM s.n. (<fr. *polythéisme*; cf.gr. *polys* "mai mulţi"+*theos* "zeu") Religie care admite existenţa mai multor divinităţi; credinţă în mai multe divinităţi.
POLITEÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *polythéiste*) **1.** Adj. Care ţine de politeism, care aparţine politeismului, privitor la politeism. **2.** S.m. şi f. Adept al politeismului.
POLITÉŢE s.f. (<fr. *politesse*) **1.** Mod de comportare, care se caracterizează prin bunăcuviinţă, respect şi amabilitate în relaţiile cu ceilalţi oameni. ◇ *Pronume* (*personal* sau *posesiv*) *de politeţe* = pronume care se foloseşte cînd vorbim cu sau despre o persoană căreia i se cuvine respect sau pentru a-i impune respect. ◇ Loc. adj. *De politeţe* = a) care exprimă politeţe; b) protocolar. Loc adv. *Din* (sau *de*) *politeţe* = obligat de anumite cerinţe de conduită; în mod formal, pentru a salva aparenţele. ◆ Ansamblu de reguli necesare bunei-cuviinţe, bunei-creşteri. **2.** (La pl.) Cuvinte sau gesturi care exprimă politeţe (exagerată faţă de cineva).
POLÍTIC, -Ă s.f., adj., s.n. (<lat. *politicus*, ngr. *politikos*, fr. *politique*; cf.gr. *polis* "oraş") **I.** S.f. **1.** Ştiinţa şi arta de a guverna un stat; formă de organizare şi de conducere a unei comunităţi umane prin care se instituie şi se menţine o anumită ordine internă şi se garantează, se asigură securitatea externă; activitate, orientare, acţiune a unei clase sociale, a unor partide, a unor grupări sociale (în raport cu statul), determinată de interesele şi de scopurile lor (în domeniul conducerii treburilor interne şi externe); activitate, orientare, acţiune a organelor puterii şi conducerii într-un stat, care reflectă orînduirea socială şi structura economică a ţării; ideologie care reflectă această activitate, orientare, acţiune. ◇ *Politică economică* = totalitatea principiilor, normelor, măsurilor, mijloacelor folosite de stat pentru realizarea unor obiective economice. *Politică internă* = forma de organizare, de activitate şi de conducere a unei comunităţi umane în limitele teritoriului naţional, potrivit unui program care reflectă ideologia, idealurile unei (sau unor) clase. *Politică externă* = totalitatea obiectivelor şi a acţiunilor pe care şi le asumă un stat pe planul relaţiilor internaţionale; totalitatea metodelor şi a mijloacelor prin care statul acţionează pentru realizarea obiectivelor asumate. **2.** Tactică, comportare (abilă) folosită de cineva pentru a atinge un scop. **II. 1.** Adj. Care aparţine politicii, de politică, care se referă la politică. ◇ *Drepturi politice* = drepturi de participare a cetăţenilor la conducerea statului. *Om politic* = persoană angajată în viaţa politică; persoană care îşi desfăşoară activitatea principală în domeniul politicii. **2.** S.n. (Aspect al sistemului social care cuprinde) conştiinţa politică, relaţiile, instituţiile şi organizaţiile politice etc.; viaţă politică. **3.** Adj. Care are sau care exprimă o comportare abilă, diplomatică.
POLITICÁ s.f. (<ngr. *politiki*) (Fam.; mai ales la pl.; în forma *politicale*) Problemă politică; noutate politică. ◆ Mijloc folosit pentru atingerea unui scop.
POLITICÉŞTE adv. (<*politic*) Din punct de vedere politic.
POLITICIÁN s.m. (<fr. *politicien*) **1.** Om politic; persoană care face politică (în interes personal, de grup etc.); persoană care deţine un rol important în politică. **2.** (Peior.) Persoană care face din politică un mijloc (abil) pentru realizarea intereselor personale.
POLITICIANÍSM s.n. (<*politician*) Activitate politică desfăşurată în interes personal, de grup sau de partid. ◆ Conduită, atitudine specifică politicianului (**2**).
POLITICÓS, -OÁSĂ adj. (<ngr. *politikos*) (Despre oameni) Care se poartă cuviincios, respectuos, delicat cu cei din jur; care are o atitudine binevoitoare, amabilă, îndatoritoare faţă de cineva. ◆ (Despre gesturi, manifestări etc. ale oamenilor) Care arată, demonstrează politeţe.
POLITÍP s.n. (<fr. *polytype*) (TIPOGR.) Grup de cuvinte sau de semne tipografice turnate într-o singură bucată şi folosite mai ales la titluri.
POLITIZÁ vb. I tranz. (<germ. *politisieren*) A da caracter politic, a orienta ceva în sens politic, a prezenta ceva sub raport politic; a interpreta politic.
POLITOLÓG, -Ă adj. (<fr. *politologue*) Specialist în politologie.
POLITOLOGÍE s.f. (<fr. *politologie*) Ramură a ştiinţelor sociale care studiază activităţile, relaţiile, instituţiile politice.
POLITOMÍE s.f. (<fr. *polytomie*; cf.gr. *polys* "mult"+*tome* "tăiere") Diviziune în mai multe părţi, grupe, specii etc.
POLITONÁL, -Ă adj. (<germ., engl. *polytonal*) (MUZ.) De politonalitate, care se referă la politonalitate.
POLITONALÍSM s.n. (<fr. *polytonalisme*) Politonalitate.
POLITONALITÁTE s.f. (<germ. *Polytonalität*, fr. *politonalité*) (MUZ.) Combinaţie simultană a două sau a mai multe tonalităţi.
POLITROFÍE s.f. (<fr. *polytrophie*; cf.gr. *polys* "numeros"+*trophe* "hrană") Exces de nutriţie.
POLITRÓPĂ adj. (<fr. *polytrope*) *Transformare politropă* = transformare de stare a unui sistem fizico-chimic fluid, în timpul căreia variază toţi (sau unii dintre) parametrii fluidului, căldura specifică rămînînd constantă şi independentă de presiune şi de volumul specific.
POLITRÚC s.m. (<rus. *politruk*) Instructor politic în armata sovietică.
POLIŢÁI s.m. (<germ. *Polizei*) **1.** Şef al poliţiei într-un oraş de provincie sau într-o circumscripţie a unui oraş, în vechea organizare administrativă a ţării; p.ext. sergent de stradă. **2.** Agent de poliţie; poliţist.
PÓLIŢĂ[1] s.f. (<sl. *poliča*) **1.** Suport de scîndură fixat orizontal pe un perete, într-un dulap etc., pe care se ţin diferite obiecte, alimente etc. ◆ Obiect de mobilier prevăzut cu asemenea suporturi. **2.** Nume dat unor obiecte, unelte etc. asemănătoare cu o poliţă. **3.** Formă de relief care apare pe versanţii văilor erodate dintr-o regiune cu structură tabulară şi care apare ca o treaptă la o anumită înălţime deasupra fundului văii.
PÓLIŢĂ[2] s.f. (<ngr. *politsa*, it. *polizza*) **1.** Formă de cambie prin care o persoană dispune debitorului ei să plătească o sumă de bani altei persoane sau la ordinul acesteia (la

data stabilită); trată. ◆ *Poliţă de încărcare* = conosament. **2.** *Poliţă de asigurare* = document emis de o instituţie de asigurare prin care se certifică încheierea unui contract de asigurare a vieţii sau a bunurilor materiale ale unei persoane.

POLIŢIE s.f. (<rus. *poliţija*, fr. *police*, germ. *Polizei*; cf.lat. *politia*) **1.** Organ de stat însărcinat cu menţinerea ordinii publice şi cu reprimarea infracţiunilor; (cu sens colectiv) totalitatea poliţiştilor care fac parte din acest organ de stat; reprezentanţii acestui organ. ◇ *Poliţie judiciară* = secţie a poliţiei care se ocupă cu urmărirea infractorilor de drept penal pentru a fi deferiţi instanţelor judecătoreşti. *Poliţie sanitară* = instituţie sanitară care supraveghează şi controlează aplicarea în practică a metodelor de ocrotire a sănătăţii oamenilor, a animalelor domestice etc. **2.** Clădire în care îşi are sediul poliţia. **3.** (Atribuţia de) control şi supraveghere a ordinii publice. ◆ Concr. Poliţist.

POLIŢIENÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*poliţie*) Care aparţine poliţiei sau poliţistului, privitor la poliţie sau la poliţist; propriu poliţiei sau poliţistului. ◆ Care se execută la poliţie.

POLIŢÍSM s.n. (<*poliţie*) Activitate întreprinsă de poliţie pentru menţinerea ordinii publice. ◆ P.ext. Mod de a fi, de a gîndi, de a acţiona etc. în spirit poliţienesc.

POLIŢÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<germ. *Polizist*) **1.** S.m. şi f. Agent de poliţie; funcţionar de poliţie. **2.** Adj. Care aparţine poliţiei sau poliţistului, care se referă la poliţie sau la poliţist; propriu poliţiei sau poliţistului. ◆ (Despre romane, filme etc.) A căror intrigă (complicată), desfăşurată în ritm alert, este construită în jurul unei anchete criminalistice sau judiciare. **3.** Adj. (Despre state, regimuri politice etc.) Care se sprijină pe poliţie şi pe jandarmerie şi îşi exercită puterea de obicei prin metode coercitive, violente şi abuzive.

POLIURETÁN s.m. (<fr. *polyuréthanne*) Produs macromolecular (obţinut prin polimerizarea în trepte a unor compuşi chimici cu glicoli), care se întrebuinţează la fabricarea lacurilor, a adezivilor, ca materiale plastice etc.

POLIURÍE s.f. (<fr. *polyurie*; cf.gr. *polys* "numeros"+*ouron* "urină") Eliminare de urină în cantitate mai mare decît cea normală.

POLIVALÉNT, -Ă adj. (<fr. *polyvalent*) **1.** (CHIM.; despre elemente sau despre radicali) Care are proprietatea de a intra în mai multe combinaţii chimice sub diferite stări de valenţă; care poate funcţiona în mai multe stări de valenţă. **2.** Care îndeplineşte mai multe funcţii; care are diferite capacităţi, posibilităţi de funcţionare. ◆ Fig. (Despre oameni) Care are calităţi, valori multiple.

POLIVALÉNŢĂ s.f. (<fr. *polyvalence*) **1.** (CHIM.) Proprietate a unor elemente sau a unor radicali de a fi polivalenţi. **2.** Însuşirea de a fi polivalent (**2**).

POLIVINÍL s.n. (<fr. *polyvinyle*) Masă plastică foarte rezistentă, obţinută prin polimerizarea acetatului de vinil, a clorurii de vinil etc., care se foloseşte la fabricarea lacurilor şi a vopselelor, ca material în construcţie, în electrotehnică etc.

POLIVINÍLIC adj. (<fr. *polyvinylique*) *Alcool polivinilic* = compus macromolecular, obţinut industrial prin saponificarea poliacetatului de vinil, care este folosit în industria materialelor plastice, la fabricarea fibrelor sintetice, a lacurilor etc.

POLIVITAMÍNĂ s.f. (<*poli-*+*vitamină*) Preparat farmaceutic care conţine un complex de vitamine (cu adaos de lecitină şi de sulfat feros).

POLIVOLTÍN, -Ă adj. (<fr. *polyvoltine*) (Despre unii viermi de mătase) Care are mai multe generaţii în cursul aceluiaşi an.

POLIVOLTÍSM s.n. (<fr. *polyvoltisme*) Însuşire a unor viermi de mătase de a avea mai multe generaţii în acelaşi an.

POLIZÁ vb. I tranz. (<*polizor*) **1.** A prelucra obiecte sau suprafaţa lor prin aşchiere, cu ajutorul polizorului. **2.** A lamina la rece foi de tablă, în vederea cositoririi. **3.** A netezi şi a subţia firele textile.

POLIZAHARÍDĂ s.f. (<fr. *polysaccharide*) Produs macromolecular natural, din clasa hidraţilor de carbon (provenit din policondensarea anumitor monozaharide, în special glucoza), cu structură macromoleculară, fără gustul dulce al zaharidelor şi care, prin hidroliză, se descompune în monozaharidele constituente (ex. *celuloza*, *amidonul*).

POLIZÓR[1] s.n. (<fr. *polissoir*) Maşină-unealtă pentru prelucrarea prin aşchiere a suprafeţei unor obiecte cu ajutorul unor pietre abrazive, în formă de disc, de trunchi de con etc., care este acţionată electric sau pneumatic.

POLIZÓR[2], **-OÁRE** s.m. şi f. (<fr. *polisseur*) Tehnician care lucrează cu polizorul[1].

PÓLJE s.f. (<fr. *poljé*; cuv. slav) Depresiune întinsă şi închisă, în regiunile carstice, care se formează de obicei prin prăbuşirea tavanelor peşterilor.

PÓLO s.n. (<fr., engl. *polo*) **1.** Joc sportiv de echipă practicat călare, în care mingea este lovită cu nişte bastoane lungi. **2.** Joc sportiv practicat, într-un bazin cu apă, avînd delimitată suprafaţa de joc, între două echipe care îşi dispută mingea folosind diferite procedee de înot.

POLOBÓC s.n. (<ucr. *polubok*) (Pop.) **1.** Butoi. **2.** Nivelă cu bulă de aer.

POLÓG[1] s.n. (<bg., scr. *polog*) **1.** Mănunchi de fire de păioase sau de iarbă cosite dintr-o singură mişcare de coasă. ◆ Fig. Mulţime de oameni. **2.** Împrăştiere a fînului cosit (pentru a se usca). **3.** Iarbă bună de cosit.

POLÓG[2] s.n. (<sl. *podlogŭ*, rus. *polog*) **1.** Ţesătură groasă ţărănească (impermeabilă), din lînă, din in sau din cînepă, folosită ca cergă, aşternut, învelitoare etc. **2.** Ţesătură fină folosită mai ales ca perdea, ca draperie; p.ext. baldachin. **3.** Apărătoare specială din pînză rară sau din sită de sîrmă, folosită împotriva ţînţarilor, a muştelor etc.

POLOGÍ vb. IV tranz. (<*polog*[1]) **1.** A cosi, a secera (iarbă, păioase etc.); p.ext. a aduna mai multe poloage[1]. **2.** A face ca iarba sau alte plante să se plece, să se culce la pămînt.

POLÓN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Polonia*) **1.** S.m. şi f. Polonez (**1**). **2.** Adj. Polonez (**2**). ◆ (Substantivat, f.) Limba slavă occidentală vorbită de poloni.

POLONÉZ, -Ă subst., adj. (<fr. *polonais*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Polonia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Poloniei sau este originară de acolo. Au ca religie de stat catolicismul. **2.** Adj. Care aparţine Poloniei sau polonezilor, privitor la Polonia sau la polonezi; originar din Polonia. ◇ *Covrig polonez* = produs de patiserie în formă de colăcel, preparat din aluat de cozonac, îmbibat cu sirop de zahăr (şi presărat cu nuci pisate). ◆ (Substantivat, f.) Limba slavă occidentală vorbită de polonezi. **3.** S.f. Dans de origine polonează, în tempo moderat, cu caracter maiestuos, solemn, asemănător marşului; melodie după care se execută acest dans. ◆ Compoziţie muzicală instrumentală în trei timpi, cultivată mai ales de compozitorii romantici (dintre care cel mai cunoscut este F.Chopin). **4.** S.m. Sortiment de cîrnaţi proaspeţi, preparaţi din carne de vită şi de porc tocată, afumată la cald şi apoi fiartă. **5.** S.f. Haină sau rochie strînsă pe talie, purtată în trecut.

POLONÍC s.n. (<ucr. *polonnyk*) Lingură mare, adîncă, cu coadă lungă, cu care se scoate supa sau ciorba din oală sau din castron pentru a o turna în farfurie. ◆ Lingură mare, găurită, cu care se separă, la stînă, urda de zer.

POLÓNIU s.n. (<fr. *polonium*) Element chimic radioactiv (*Po*; nr.at. 84; m.at. 210), metal asemănător prin proprietăţile sale chimice cu telurul, dar cu o electropozitivitate mai mare, care, în natură, se găseşte în cantităţi mici, alături de radiu, în pehblendă uranică. A fost obţinut în procesul de dezintegrare radioactivă a uraniului, fiind descoperit de Pierre şi Marie Curie în 1898.

POLONIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<*polon*) A (se) asimila felului de viaţă, limbii şi caracteristicilor poporului polonez.

POLTÍNIC s.n. (<rus. *poltinnik*) Veche monedă rusească de argint (valorînd jumătate de rublă), care a circulat în ţările române, în sec. 18-19.

POLTRÓN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *poltron*, it. *poltrone*) (Om) lipsit de curaj şi de sentimentul onoarei.

POLTRONERÍE s.f. (<fr. *poltronnerie*) Însuşirea de a fi poltron; comportare, atitudine, faptă de poltron; laşitate, lipsă de curaj.

POLTRONÍSM s.n. (<*poltron*) Poltronie.

POLTURÁC s.m. (<pol. *półturak*) Nume dat mai multor monede străine (poloneze, austriece etc.) care au circulat şi în ţările române, în sec. 17-18.

POLUÁ vb. I tranz. (<fr. *polluer*) A face ca aerul, apele, mediul înconjurător să devină nociv (din cauza materiilor chimice reziduale, a deşeurilor industriale, a gazelor de eşapament etc.). ◆ Refl. (Despre aer, ape, mediu înconjurător) A deveni nociv (din cauza materiilor chimice reziduale, a deşeurilor industriale, a gazelor de eşapament etc.).

POLUÁNT, -Ă adj. (<*polua*) Care poluează.

POLUÁRE s.f. (<*polua*) Faptul de a (se) polua. ◆ Complex de fenomene care au schimbat sau tind să schimbe mediul ambiant în detrimentul echilibrului ecologic natural.

POLÚŞCĂ s.f. (<rus. *poluška*) Veche monedă rusească divizionară, de aramă, care a circulat şi în ţările române, în sec. 19.

POLÚŢIE s.f. (<fr. *pollution*; cf.lat. *pollutio* "pată") Scurgere spontană a lichidului seminal la bărbaţi (în timpul nopţii).

POM s.m. (lat. *pomus*) Nume generic pentru orice arbore (cultivat sau sălbatic), care face

fructe comestibile; p.gener. copac, arbore. ◆ (În concepţia religiei creştine) *Pomul vieţii* (sau *raiului*, *cunoştinţei binelui şi răului*) = măr care se află în mijlocul raiului şi ale cărui fructe, simbolizînd izvorul cunoaşterii, au fost interzise lui Adam şi Evei. ◆ *Pom de Crăciun* (sau *de iarnă*) = brad (sau alt conifer) împodobit cu lumînări, petelală, ornamente, bomboane etc., cu care se decorează interiorul de Crăciun şi de Anul Nou. ◆ *Pomul mortului* = brad, copăcel sau ramură împodobită cu fructe, covrigi, colaci, bomboane etc., care se poartă înaintea cortegiului mortuar pînă la cimitir şi care se înfige în mormînt, după ce podoabele lui sînt date de pomană.

POMACÉE s.f. (<fr. *pomacée*) (La pl.) Subfamilie de arbori şi arbuşti fructiferi, din familia rozaceelor, la care carpelele sînt concrescute cu receptaculul florii, formînd la maturitate un fruct fals (poama); (şi la sg.) arbore sau arbust care face parte din această subfamilie.

POMÁDĂ s.f. (<fr. *pommade*) **1.** Preparat cosmetic parfumat, obţinut din substanţe grase, folosit pentru îngrijirea părului şi a pielii. **2.** Preparat farmaceutic, de uz extern, obţinut dintr-o materie grasă în care s-au încorporat substanţe medicamentoase, care este folosit pentru tratarea diferitelor afecţiuni ale pielii.

POMÁNĂ s.f. (<sl. *poměnŭ*) **1.** Masă care se dă după înmormîntare sau după parastas (şi la care se dăruiesc diverse obiecte care au aparţinut celui decedat); concr. ceea ce se dă, cu această ocazie, în amintirea mortului. ◆ Colac care se împarte la înmormîntare sau la parastas. **2.** (În concepţia creştină) Dar făcut pentru iertarea păcatelor şi pentru mîntuirea sufletului; milostenie, binefacere. ◇ Loc. adj. şi adv. *De pomană* = a) dăruit pentru mîntuirea sufletului sau în amintirea morţilor; b) gratuit, în dar; p.ext. foarte ieftin; c) fără temei, fără rost; zadarnic. **3.** Ocazie rară, neaşteptată, foarte avantajoasă pentru cineva (sub aspect material).

POMÁDĂ vb. I (<fr. *pommader*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) da, a (se) unge cu pomadă. **2.** Tranz. Fig. A linguşi, a flata pe cineva.

POMÉLNIC s.n. (<sl. *poměľnikŭ*) **1.** Listă cu numele persoanelor, în viaţă sau decedate, pe care le pomeneşte preotul la slujbe sau în unele rugăciuni. **2.** (Ir.) Înşiruire lungă şi plictisitoare de vorbe, de nume etc.

POMENEÁLĂ s.f. (<*pomeni*) *Nici pomeneală* (*de...* sau *să...*) = a) nici vorbă (despre una ca asta); în nici un caz, cu nici un chip; b) nici urmă, nimic.

POMENÍ vb. IV (<sl. *pomineti*) **1.** Intranz. şi tranz. A aminti în treacăt de cineva sau de ceva; a aduce (intenţionat) vorba despre cineva sau despre ceva. ◆ Refl. impers. A se menţiona fapte a căror amintire se transmite (oral sau în scris) din generaţie în generaţie. **2.** Tranz. şi intranz. A ţine minte, a-şi aminti. ◆ (Înv. şi pop.) A aniversa, a comemora. **3.** Tranz. A aminti pe cineva decedat în cadrul unui serviciu religios, mai ales în cadrul unui parastas. **4.** Tranz. A apuca să vezi ceva (important); a trăi în timpul unui eveniment sau într-o anumită perioadă. ◆ A vedea sau a întîlni o persoană, o situaţie, un fenomen etc. **5.** Refl. A fi, a dăinui de multă vreme sau dintotdeauna aşa cum este acum. **6.** Refl. (Despre oameni) A se găsi pe neaşteptate într-un anumit loc; a ajunge sau a se afla într-o situaţie neprevăzută. **7.** Refl. unipers. şi impers. (Mai ales la perfectul compus, de obicei în forma negativă sau interogativă) A se întîlni în realitate; a exista cu adevărat.

POMENÍRE s.f. (<*pomeni*) **1.** Acţiunea de a (se) pomeni (**1**); ceremonie în cadrul căreia se comemorează amintirea unei persoane sau a unui eveniment. **2.** Slujbă religioasă sau rugăciune făcută pentru morţi. ◇ *Veşnica pomenire* = cîntare bisericească cu care se termină slujba de înmormîntare sau un parastas.

POMÉT[1] s.n. (lat. *pometum*) Grădină cu pomi fructiferi; (la sg.; cu sens colectiv) mulţime de pomi fructiferi.

POMÉT[2] s.n. (<*poamă*) (La pl. sau la sg. cu sens colectiv) Mulţime de fructe; varietăţi de fructe.

POMÉŢI s.m. pl. (<fr. *pommette*) Partea proeminentă, osoasă a obrajilor; umerii obrajilor.

POMÍCOL, -Ă adj. (<*pom*) **1.** Care aparţine pomiculturii, referitor la pomicultură; de pomicultură; propriu pomiculturii. **2.** Care este specializat în pomicultură; care lucrează în pomicultură.

POMICULTÓR s.m. (<fr. *pomiculteur*) Specialist care se ocupă cu cultivarea şi cu îngrijirea pomilor.

POMICULTÚRĂ s.f. (<fr. *pomiculture*) Ramură a ştiinţelor agricole care studiază biologia şi agrotehnica pomilor şi arbuştilor fructiferi, ameliorarea lor şi caracteristicile diferitelor soiuri. ◆ (Ramură a agriculturii care se ocupă de) cultura pomilor şi a arbuştilor fructiferi.

PÓMINĂ s.f. (<*pomeni*) Amintire; p.ext. veste, faimă, renume. ◇ Loc. adj. *De pomină* = a) vestit, renumit; b) extraordinar, grozav.

POMIVITÍCOL, -Ă adj. (<*pomi*[col]+*viticol*) Care aparţine pomiculturii şi viticulturii, referitor la pomicultură şi viticultură.

POMÓJNIC s.m. (<rus. *pomoştnik*) Funcţionar administrativ care conducea o plasă.

POMOLÓG s.m. (<fr. *pomologue*) Specialist în pomologie.

POMOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *pomologique*) Care aparţine pomologiei, privitor la pomologie; care ţine de pomologie.

POMOLOGÍE s.f. (<fr. *pomologie*) Disciplină ştiinţifică din cadrul pomiculturii, care se ocupă cu studiul morfologic şi agrobiologic al pomilor şi al arbuştilor fructiferi. ◆ P.ext. Cultivarea pomilor şi a arbuştilor fructiferi.

POMÓSTE s.f. (<sl. *pomostŭ*) Ridicătură de pămînt în regiunile inundate, pe care se construiesc clădiri de exploatare sau de pază.

POMPÁ vb. I tranz. (<fr. *pomper*) **1.** A deplasa un fluid prin respingere sau prin aspirare cu ajutorul unei pompe[1]. **2.** Fig. (Fam.) A interveni cu insistenţă pe lîngă cineva pentru a obţine un avantaj, o favoare etc.

POMPAGÍU s.m. (<*pompă*[1]) Muncitor care lucrează la o pompă[1] sau la o staţie de pompare.

POMPÁJ s.n. (<fr. *pompage*) Pompare. ◇ *Pompaj de adîncime* = metodă de extracţie a ţiţeiului din sonde cu ajutorul unor pompe speciale, introduse în partea de jos a găurii de sondă, sub nivelul lichidului. *Pompaj optic* = excitare a atomilor sau a ionilor activi ai unui laser, care determină ridicarea acestora pe un anumit nivel energetic superior.

POMPÁRE s.f. (<*pompa*) Acţiunea de a pompa şi rezultatul ei.

PÓMPĂ[1] s.f. (<fr. *pompe*; cuv. olandez) **1.** Maşină de forţă sau aparat format de obicei dintr-un cilindru cu piston, cu rotor etc., folosit pentru a comprima un lichid, pentru a scoate aerul dintr-o incintă închisă, producînd o presiune mai joasă decît presiunea atmosferică, pentru a deplasa un fluid etc. (ex. *pompă de compresie*; *pompă de vid*; *pompă aspiratoare*; *pompă respingătoare*). ◆ *Pompă de incendiu* = pompă[1] cu ajutorul căreia se aruncă apă la distanţă pentru a stinge un incendiu. ◆ *Pompă de apă* = aparat de pompare a apei adaptat la puţuri; p.ext. cişmea din care apa curge prin apăsare pe un mîner legat de un aparat de pompare. **2.** Aparat format dintr-un cilindru cu piston cu o garnitură de piele sau de cauciuc, manevrat manual, care este folosit la umflarea camerelor de cauciuc ale roţilor de maşină, de bicicletă, de motocicletă, a mingilor etc.

PÓMPĂ[2] s.f. (<lat. *pompa*, fr. *pompe*; cf.gr. *pompe* "cortegiu, alai") **1.** Suită sărbătorească; cortegiu, alai. ◆ P.ext. Lux, fast, strălucire. **2.** (La pl.) *Pompe funebre* = serviciu, întreprindere care se ocupă cu pregătirea şi cu ceremonialul înmormîntărilor.

POMPEIÁN, -Ă adj. (<fr. *pompéien*) (Despre fresce, stiluri arhitectonice etc.) Care este caracteristic oraşului Pompeii; care este executat în stilul oraşului Pompeii.

POMPIÉR[1] adj. invar., s.m. (<fr. *pompier*; cf.fr. *pompe* "cortegiu; fast, lux") **1.** Adj. invar. (Despre stil, vorbire etc.) Emfatic, bombastic. **2.** S.m. Scriitor sau artist care tratează subiecte clasice într-o manieră proprie, într-un stil emfatic, bombastic.

POMPIÉR[2] s.m. (<fr. *pompier*; cf.fr. *pompe* "pompă") Bărbat care face parte dintr-un grup militar sau civil special instruit, organizat şi utilat pentru a stinge incendiile; (la pl.) unitate militară sau formaţie civilă pentru (prevenirea şi) stingerea incendiilor.

POMPIERÍSM s.n. (<fr. *pompiérisme*) Stil pompieristic.

POMPIERÍSTIC, -Ă adj. (<*pompier*[1]) (Despre stil, vorbire etc.) Emfatic, bombastic.

POMPÍST, -Ă s.m. şi f. (<*pompă*[1]) Persoană care mînuieşte o pompă[1].

POMPÓN s.n. (<fr. *pompon*) Ciucure de lînă, de mătase etc. sau moţ de panglici, de pene etc. folosit ca ornament (vestimentar). ◆ Ornament din lînă, de formă sferică, sau mănunchi de pene purtat la chipiul uniformelor militare de paradă (în unele ţări).

POMPÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *pompeux*) **1.** Plin de pompă[2]; care impune prin fast, lux, grandoare. **2.** (Despre stil, vorbire etc.) Plin de emfază; încărcat, bombastic.

PÓNCE adj. invar. (<fr. [pierre]*ponce*) *Piatră ponce* = rocă magmatică, sticloasă, foarte uşoară, de culoare albă sau cenuşie, formată prin întărirea bruscă a lavei, folosită ca agregat la producerea betoanelor uşoare, ca abraziv, la curăţatul petelor de pe mîini etc.; p.ext. obiect făcut din această rocă.

PONCÍF s.n. (<fr. *poncif*) Operă artistică sau

literară banală; afirmație, judecată lipsită de originalitate.

PÓNCHO s.n. (<sp. *poncho*) Pelerină (scurtă) de formă pătrată, care are o deschizătură pentru cap (purtată la origine în America de Sud).

PONDERÁ vb. I (<lat. *ponderare*, fr. *pondérer*) **1.** Tranz. A echilibra, a cumpăni (prin opunere reciprocă) fapte, situații etc. **2.** Tranz. și refl. A face să devină sau a deveni mai cumpătat, mai măsurat (în acțiuni, în manifestări etc.).

PONDERÁBIL, -Ă adj. (<lat. *ponderabilis*, fr. *pondérable*) Greu; care are greutate. ◆ Care poate fi cîntărit.

PONDERABILITÁTE s.f. (<*ponderabil*) Starea sau însușirea unui corp de a fi ponderabil.

PONDERÁL, -Ă adj. (<fr. *pondéral*) Care se referă la greutate; din punctul de vedere al greutății; care are greutate; care servește la măsurarea greutății corpurilor.

PONDERÁRE s.f. (<*pondera*) (STATIST.) Operație de înmulțire a ponderii cu valoarea variantei.

PONDERÁT, -Ă adj. (<fr. *pondéré*) (Despre oameni) Care manifestă cumpătare, măsură, sobrietate; care este echilibrat (în comportare, în vorbe etc.); (despre manifestările, acțiunile etc. oamenilor) care exprimă, trădează cumpătare, măsură, echilibru.

PONDERATÓR, -OÁRE adj. (<fr. *pondérateur*) Care menține echilibrul între două forțe, între două tendințe etc.

PONDERÁȚIE s.f. (<lat. *ponderatio*, *-onis*, fr. *pondération*) **1.** Echilibru între două forțe, între două tendințe etc. **2.** Cumpătare, moderație, măsură.

PÓNDERE s.f. (<lat. *pondus*, *-eris*) **1.** Greutate; spec. greutate specifică. ◆ Fig. Importanță deosebită, valoare (într-un ansamblu de elemente și în raport cu acestea). **2.** (STATIST.) Numărul unităților existente într-o grupă a unei colectivități, căruia îi corespunde o valoare a variabilei. ◆ Frecvență.

PONEGRÍ vb. IV tranz. (<*negri*) A vorbi pe cineva de rău; a calomnia, a bîrfi, a defăima.

PONEGRITÓR, -OÁRE adj. (<*ponegri*) Care ponegrește; bîrfitor, calomniator, denigrator. ◆ Care cuprinde o defăimare; calomnios, defăimător.

PÓNEI s.m. (<fr. *poney*) (La pl.) Rasă de cai, cu greutate corporală mică și de talie redusă, originară din regiunile cu climat rece și cu vegetație săracă ale Angliei și ale Peninsulei Scandinavice, folosiți pentru munci ușoare și pentru agrement; (și la sg.) cal care aparține acestei rase.

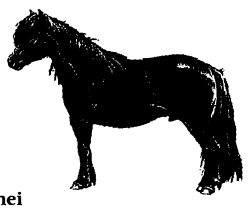

ponei

PÓNGO s.m. invar. (<fr., it. *pongo*) Numele unei specii de urangutan.

PONÍT s.n. (<n.pr. *P.Poni*, mineralog român) Carbonat natural de mangan, cristalizat în sistemul romboedric, cu un conținut redus de fier, care se găsește în zăcămintele de mangan din N Moldovei.

PONÓR s.n. (<sl. *ponorŭ*) **1.** Formă de relief, rezultată prin asocierea mai multor doline, care dă terenurilor calcaroase un aspect alveolar. **2.** Adîncitură sau coastă prăpăstioasă formată în urma eroziunii, a prăbușirii sau a alunecării unor straturi de pămînt.

PONÓS s.n. (<sl. *ponosŭ*) **1.** (Înv. și reg.) Calomnie, injurie; clevetire, defăimare. ◆ Poreclă defăimătoare. **2.** (Înv. și reg.) Vină, greșeală; cusur, defect; neajuns, scădere. **3.** (Pop.) Consecință neplăcută pe care o are de suportat cineva de pe urma propriilor sale fapte sau de pe urma faptelor altcuiva, din cauza unor situații nefavorabile etc.; p.ext. necaz, nemulțumire. **4.** (Reg.) Plîngere, reclamație.

PONOSÍ vb. IV (<*ponos*) **1.** Tranz. (Înv. și reg.) A ponegri. **2.** Refl. și tranz. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) A-și pierde sau a face să-și piardă culoarea, aspectul inițial, degradîndu-se (prin vechime, prin uzură etc.).

PONT[1] s.n. (<fr. *ponte*) Pontator (la unele jocuri de noroc).

PONT[2] s.n. (<magh. *pont*) **1.** (Fam.) Aluzie răutăcioasă, ironie. **2.** (În limbajul jucătorilor de cărți) Carte care este considerată ca avînd cea mai mare valoare; p.ext. prilej favorabil la joc.

PONTÁ[1] vb. I (<fr. *pointer*; cf.fr. *point* "punct") **1.** Intranz. și refl. (Despre muncitori) A-și înregistra prezența la locul de muncă în vederea calculării salariului, retribuției, plății. **2.** Tranz. A înregistra timpul de muncă sau cantitatea lucrului efectuat în vederea calculării retribuției sau a plății.

PONTÁ[2] vb. I intranz. și tranz. (<fr. *ponter*) A miza o sumă de bani la un joc de noroc.

PONTÁ[3] vb. I intranz. (<fr. *pointer*; cf.fr. *pointe* "vîrf") (Despre cîinii de vînătoare) A se opri în loc pentru a adulmeca sau a aținti vînatul. ◆ Tranz. A aținti cu privirea animalul urmărit (pentru a-l prinde).

PONTÁJ s.n. (<fr. *pointage*) Operație prin care se înregistrează prezența muncitorilor la locul de muncă, cantitatea produselor efectuate într-un anumit interval de timp sau timpul folosit pentru efectuarea unei lucrări, în vederea calculării retribuției sau a plății.

PONTATÓR[1] s.m. (<*ponta*[2]) Persoană care pontează[2].

PONTATÓR[2]**, -OÁRE** s.m. și f. (<*ponta*[1]) Persoană care pontează[1] (**2**).

PONTATÓR[3]**, -OÁRE** adj. (<*ponta*[3]) (Despre cîinii de vînătoare) Care pontează[3].

PÓNTĂ s.f. (<fr. *ponte*) Proces de eliminare și de depunere a ouălor de către insecte, reptile, păsări sau a icrelor de către pești.

PÓNTIC, -Ă adj. (<lat. *Ponticus*, fr. *pontique*) Care aparține Mării Negre (denumită în antichitate Pontus Euxinus), privitor la Marea Neagră; specific Mării Negre; din regiunea Mării Negre.

PONTÍF s.m. (<fr. *pontife*; cf.lat. *pontifex*) **1.** (În Roma antică) Membru al colegiului sacerdotal suprem, însărcinat cu supravegherea cultului religios, cu întocmirea calendarului, a listelor consulare, cu evidența analelor etc.; p.gener. grad înalt în ierarhia sacerdotală la diferite popoare necreștine. **2.** Înalt demnitar bisericesc catolic. ◇ *Suveranul pontif* (sau *pontiful roman*, *pontiful Romei*) = șeful bisericii catolice; papa. **3.** (Ir.) Persoană care are pretenția de a fi o autoritate indiscutabilă într-un anumit domeniu.

PONTIFICÁL, -Ă adj., s.f. (<fr. *pontifical*, lat. *pontificalis*) **1.** Adj. Care aparține pontifului (**2**); privitor la pontif; spec. care ține de papă sau de autoritatea lui; care reprezintă pe papă. **2.** S.f. Carte care cuprinde ritualul pe care trebuie să-l îndeplinească un episcop (în timpul oficierii serviciului religios).

PONTIFICÁT s.n. (<lat. *pontificatus*, fr. *pontificat*) **1.** Demnitate de pontif (**2**); spec. demnitate de papă. **2.** Interval de timp în care un pontif sau, spec., un papă își exercită demnitatea.

PONTÍFICE s.m. (<lat. *pontifex*, *-icis*, it. *pontefice*) (Rar) **1.** Pontif (**1**). **2.** Pontif (**2**). **3.** (Ir.) Pontif (**3**).

PONTÍL s.n. (cf.fr. *épontille*) Piesă de rezistență, amplasată între punte și structurile inferioare ale unei nave (pînă la suprafața apei), destinată transmiterii sarcinilor de pe punte la osatura fundului navei.

PONTILÁRE s.f. (<*pontil*) Întărire a compartimentelor unei nave cu ajutorul pontilelor.

PONTÓN s.n. (<fr. *ponton*) **1.** Pod plutitor improvizat a cărui platformă este susținută de ambarcații legate între ele; fiecare dintre ambarcațiile care susțin acest pod. **2.** Ambarcație (în formă de platformă), de obicei fixă, folosită pentru a susține o instalație, pentru a ușura acostarea vaselor etc. **3.** Vas fără motor și fără punte, care se remorchează la un vas cu motor și cu care se transportă mărfuri sau se ancorează vase mai mari.

PONTONIÉR s.m. (<fr. *pontonnier*) **1.** Militar care aparține unor trupe de geniu specializate în construcția de pontoane și în alte lucrări necesare trecerii unei armate peste un rîu, peste un lac etc. **2.** Persoană care face serviciul la un ponton.

PONȚIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *pontien*) (GEOL.) **1.** S.n. Al doilea etaj al pliocenului, care, în România, este reprezentat prin marne argiloase cenușii, constituind un înveliș protector pentru zăcămintele de petrol. ◆ Sistem de straturi din ponțian. **2.** Adj. Care aparține ponțianului, privitor la ponțian.

POOL subst. (cuv. engl.) Convenție (monopolistă) încheiată între capitaliști, pe termen limitat, cu privire la acțiuni comune, în scopul stabilirii prețurilor la unele mărfuri și al influențării cursului hîrtiilor de valoare.

POP[1] adj. invar. (cuv. engl.) *Muzică pop* = muzică modernă, de origine anglo-americană, cu temă și cu linie melodică inspirate din folclor, avînd o largă audiență la public.

POP[2] s.m. (<bg. *pop*) **I. 1.** Stîlp folosit în construcție (la casele țărănești), pentru a susține sau pentru a consolida un zid, un planșeu, un acoperiș etc. **2.** Prăjină, proptea folosită pentru a sprijini un gard, crengile unui pom etc. **3.** Fiecare dintre stîlpii unei prispe sau ai unui pridvor care susțin streașina acoperișului. **4.** (Reg.) Fiecare dintre stîlpii care (avînd unul dintre capete înfipt în pămînt) susțin un gard sau o poartă. **5.** Nume dat unor piese sau unor obiecte de lemn ori unor părți ale acestora, asemănătoare ca formă cu un

stîlp, cu o bîrnă, cu o prăjină, avînd rol de susținere, de sprijin etc. **6.** Bețișor așezat în cutia de rezistență a unor instrumente cu coarde. **II. 1.** Grămadă de snopi sau mănunchi de plante (cînepă, in, coceni de porumb etc.) care se așază în picioare, în formă de con, pentru a se usca. **2.** (Reg.) Snop de grîu care se pune, pieziș, în vîrful unei clăi sau grămezi de snopi, formînd o apărătoare de ploaie.

POP-ART subst. (loc. engl.) Curent artistic, afirmat în deceniul al șaptelea al sec. 20, mai ales în Anglia și în SUA, ca un protest față de unele forme de tip tradițional ale culturii occidentale contemporane (în special în muzica ușoară) și inspirat din creația folclorică sau din realitatea cotidiană. ◆ Tendință artistică în artele plastice care folosește în compoziție asamblarea de obiecte cotidiene.

POPÁS s.n. (<sl. *popasŭ*) **1.** Oprire scurtă (pentru odihnă) în timpul unei deplasări, al unei călătorii, al unei excursii; ședere mai îndelungată într-un loc (în timpul unei călătorii). ◆ (În practicile religioase) Oprire a procesiunii mortuare în drum spre cimitir sau spre groapă (la răspîntii), pentru a se citi din Evanghelie. ◆ (Pop.) Pauză în timpul unei activități. **2.** Loc în care se face un popas; loc destinat pentru oprire.

POPÁZ s.m. (<tc. *papaz*) **1.** Plantă erbacee tropicală, din familia liliaceelor, care are frunzele lungi și înguste (*Sabadilla officinalis*). **2.** (Cu sens colectiv) Semințele negricioase și otrăvitoare ale popazului, întrebuințate în medicină împotriva viermilor intestinali, a reumatismului, a nevralgiilor etc.

PÓPĂ s.m. (<sl. *popŭ*) **1.** (Pop. și fam.) Preot. **2.** Numele uneia dintre cărțile de joc care are imprimată pe una dintre fețe o imagine asemănătoare cu a unui preot; carte de joc care are imprimată pe una dintre fețe această imagine; rege, rigă. ◇ *Popa prostul* = numele unui joc de cărți în care pierde jucătorul care rămîne cu popa (**2**); jucătorul care pierde astfel. **3.** Numele celei mai mari dintre piesele de la jocul de popice, în jurul căreia sînt așezate, într-o anumită ordine, celelalte piese.

POP-CORN subst. (cuv. engl. amer.) Floricele de porumb.

POPÉNCHI s.m. (<*popă*) Numele a două specii de ciuperci comestibile, din familia agaricaceelor; fiecare dintre aceste ciuperci (*Coprinus atramentarius* și *comatus*).

POPÍ vb. IV (<*popă*) (Pop. și fam.) **1.** Tranz. și refl. A (se) hirotonisi. **2.** Intranz. A exercita funcția de preot.

POPÍC s.n. (<*pop*[1]) **1.** (La pl.) Joc sportiv și distractiv la care se folosesc nouă piese de lemn, cilindrice, fasonate la strung, adesea cu armătură metalică la bază, dintre care opt sînt așezate într-o anumită ordine în jurul uneia mai mari și pe care jucătorii urmăresc să le răstoarne cu o bilă mare și grea de lemn; (și la sg.) fiecare dintre cele nouă piese de lemn folosite la acest joc. ◆ (La pl.) Popicărie. **2.** Piesă (mică) folosită ca proptea în construcția tunelurilor.

POPICÁR s.m. (<*popic*) Jucător de popice.

POPICĂRÍE s.f. (<*popic*) Loc unde se joacă popice; teren special amenajat pentru jocul de popice (împreună cu toate piesele necesare jocului); bază sportivă în care se practică jocul de popice.

POPÍLNIC (POCHÍVNIC) s.n. (cf.scr. *kopitnik*, pol. *kopytnik*) Plantă erbacee, cu miros de piper, cu rădăcina tîrîtoare, cu tulpina scurtă, cu două frunze mari, lucitoare, în formă de rinichi, cu o floare roșie în vîrful tulpinii, care este folosită în medicina populară (*Asarum europeum*).

POPÍNĂ s.f. (<*pop*[1]) (GEOGR.) Grădiște (în lunca unei ape curgătoare).

POPÎNDÁC (POPÎNZÁC) s.m. (Mai ales la pl.) Ridicătură, în formă de insulă, la suprafața unei ape, alcătuită din rizomii și din tulpinile dese ale rogozului, care se formează în mlaștinile din cîmpii și din luncile largi.

POPÎNDĂU s.m. **1.** Mamifer rozător de stepă, de talie mică, cu ochii mari, cu blana galbenă-cenușie și cu coada stufoasă, care trăiește în galerii subterane (*Citellus citellus*). **2.** Momîie, sperietoare pentru păsări.

POPLÍN s.n. (<fr. *popeline*) Țesătură lucioasă (și subțire) de bumbac mercerizat, cu legătura de pînză, folosită mai ales pentru cămăși bărbătești sau pentru îmbrăcăminte ușoară femeiască. ◆ (La pl.) Sortimente de astfel de țesătură.

POPÓR s.n. (<lat. *populus*, it. *popolo*) **1.** Formă istorică de comunitate umană, superioară numeric și calitativ tribului și anterioară națiunii, ai cărei membri locuiesc pe același teritoriu, vorbesc aceeași limbă și au aceleași tradiții culturale. **2.** Totalitatea locuitorilor unei țări; cetățenii unui stat; națiune, neam. ◆ (Înv.) Populația unei cetăți, a unui oraș, a unui sat sau a unei unități teritoriale (formate din mai multe sate). **3.** Marea majoritate a populației (cu venituri modeste a) unei țări, angajate în procesul muncii sociale; grosul populației (mai puțin bogate); spec. țărănimea. **4.** (La sg.; cu sens colectiv) Număr mare de persoane; mulțime mare de oameni strînși într-un loc. **5.** (Înv.) Totalitatea credincioșilor de același cult dintr-o țară, dintr-o regiune, dintr-o parohie etc.

POPORÁN, -Ă s.m. și f., adj. (<*popor*) **I.** S.m. și f. (Înv.) **1.** Enoriaș; credincios (care aparține unei eparhii, unei parohii etc.). **2.** Persoană care făcea parte din grosul populației; spec. țăran. **II.** Adj. **1.** (Astăzi rar) Popular (**1**). **2.** Care aparține poporanismului; privitor la poporanism; specific poporanismului.

POPORANEITÁTE s.f. (<*poporan*) Caracter popular.

POPORANÍSM s.n. (<*poporan*) **1.** Curent social-politic de orientare democratică, apărut în România la sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20, care susținea rezolvarea problemei rurale și înfăptuirea unității statale, considerînd țărănimea elementul de bază al dezvoltării sociale și factorul hotărîtor în crearea culturii naționale. ◆ Tendință în literatura română care și-a îndreptat atenția spre viața țărănimii, privind-o cu simpatie, cu compasiune și în mod realist. Teoretizat de G.Ibrăileanu și de C.Stere, poporanismul, fără să creeze efectiv un curent literar, a determinat în operele unor scriitori grupați în jurul revistei "Viața românească" o serie de motive literare: datoria intelectualului și responsabilitatea misiunii scriitorului față de țărănime, inspirația folclorică etc. **2.** (Rar) Sentiment de dragoste, de atașament, de grijă față de popor (**3**).

POPORANÍST, -Ă adj., s.m. și f. (<*poporan*) **1.** Adj. Care aparține poporanismului, care ține de poporanism, care se referă la poporanism; care susține poporanismul. **2.** S.m. și f. Adept al poporanismului.

POPOSÍ vb. IV (<*popas*) **1.** Intranz. (Despre oameni) A se opri (pentru scurt timp) în cursul unei călătorii, al unei excursii etc. ◆ A ședea undeva peste noapte (în afara casei proprii). **2.** Intranz. și refl. (Înv.) A se odihni.

POPOTÁR s.m. (<*popotă*) Militar care administrează o popotă.

POPÓTĂ s.f. (<fr. *popote*) Cantină pentru ofițeri și subofițeri; clădire în care se află o astfel de cantină.

POPREÁLĂ s.f. (<*popri*) (Înv.) **1.** Interdicție, interzicere; obstacol în calea realizării unei acțiuni; măsură prin care se interzice ceva. **2.** Reținere (provizorie) pe timpul cercetării penale a unei persoane; spec. arest (la domiciliu).

POPRÍ vb. IV tranz. (<sl. *poprěti*) **1.** (Înv. și pop.) A interzice, a opri. **2.** (Înv.) A ține cu forța pe cineva pe timpul cercetării penale; spec. a aresta. **3.** (JUR.) A face o poprire (**2**).

POPRÍRE s.f. (<*popri*) **1.** (Înv. și pop.) Interdicție, interzicere; obstacol în calea realizării unei acțiuni; măsură prin care se interzice ceva. **2.** (JUR.) Măsură luată de o instanță judecătorească prin care se dispune reținerea unei sume de bani sau a unor bunuri ale debitorului de către o persoană care să pună la dispoziția creditorului acești bani sau aceste bunuri; p.ext. sechestru. ◆ Reținere care se operează din retribuția cuiva în contul unei datorii.

POPULÁ vb. I tranz. (<lat. *populare*, fr. *peupler*) A aduce, a așeza locuitori pe un teritoriu. ◆ A ocupa, a umple ceva cu oameni. ◆ A aduce animale și a le stabili într-o anumită regiune.

POPULAMÉNT s.n. (<fr. *peuplement*) Arboret de aceeași vîrstă sau dintr-o singură specie; arboret format din mai multe specii.

POPULÁR, -Ă adj. (<fr. *populaire*) **1.** Care aparține poporului (**3**), privitor la popor; realizat sau creat de popor; care provine din sau de la popor; care servește interesele poporului; specific unui popor sau culturii sale. ◆ Care este alcătuit din oameni din popor. **2.** Care este făcut pentru popor, pentru necesitățile lui; care este accesibil tuturor (sau celor mai mulți). ◆ (Despre lucrări, prelegeri etc.) Care poate fi înțeles cu ușurință de oricine. **3.** Care este iubit de popor; care se bucură de considerația, respectul, simpatia opiniei publice; care este cunoscut de toți. ◆ Care este devotat poporului; care are o comportare apropiată, cordială față de oamenii simpli.

POPULARITÁTE s.f. (<fr. *popularité*) Calitatea de a fi popular (**3**); p.ext. renume, faimă de care se bucură cineva sau ceva în popor.

POPULARIZÁ vb. I tranz. (<fr. *populariser*) A face ca o operă, o idee, o metodă de lucru, un eveniment etc. să devină popular sau să se răspîndească pe scară largă, într-o formă accesibilă tuturor; a face (larg) cunoscut. ◆ A face popular o persoană, o personalitate etc.

POPULÁT, -Ă adj. (<*popula*) (Despre teritorii, așezări etc.) Care este locuit; care are populație (deasă).

POPULÁȚIE s.f. (<fr. *population*) **1.** Tota-

litatea locuitorilor unei ţări, ai unei regiuni, ai unui oraş etc., într-o anumită perioadă de timp. ◇ *Populaţie activă* = totalitatea persoanelor ocupate în procesul muncii sociale, care exercită diverse activităţi profesionale. **2.** Totalitatea indivizilor animali sau vegetali (din aceeaşi specie), răspîndiţi pe un anumit biotop. ◇ *Populaţie de plante* = vegetaţie. **3.** *Populaţie de stele* = mulţime de stele grupate după compoziţia chimică, poziţie, mişcare, vechime etc.

POPULÍSM s.n. (<fr. *populisme*) Concepţie (politică) bazată pe metode demagogice, pentru a influenţa masele.

POR s.m. (<lat. *porus*, fr. *pore*; cf.gr. *poros* "trecere") **1.** Mic orificiu în piele, care comunică cu canalul excretor al glandelor sudoripare şi sebacee. **2.** Orificiu în membrana primară a celulelor vegetale sau în membrana nucleului celular, prin care se asigură schimbul de gaze, de apă, de substanţe nutritive. **3.** Orificiu în vîrful ascelor (la ascomicete) sau în vîrful capsulelor unor plante cu flori, prin care se pun în libertate seminţele. **4.** *Por gustativ* = mic orificiu al canalului gustativ, prin care acesta comunică cu exteriorul. **5.** *Por excretor* = mic orificiu la capătul canaliculelor excretoare ale aparatului excretor nefridian, la viermi. **6.** Mic gol în masa unui corp solid sau a unui agregat de particule solide.

PORC s.m. (lat. *porcus*) **1.** Mamifer domestic, din ordinul paricopitatelor, familia suinelor, omnivor, cu capul conic, cu botul alungit, cu caninii foarte dezvoltaţi, cu pielea groasă, albă sau pigmentată, cu păr aspru şi rar, care este crescut pentru carne şi grăsime (*Sus scrofa domestica*). ◇ *Porc sălbatic* = mistreţ. ◆ Carne de porc. **2.** Epitet depreciativ pentru un om lacom, obraznic, grosolan, neruşinat. **3.** *Porc-spinos* = (la pl.) gen de mamifere rozătoare sălbatice, de talie mijlocie, cu spinarea şi flancurile acoperite cu spini lungi şi cu abdomenul acoperit cu peri tari (*Hystrix*); (şi la sg.) animal care face parte din acest gen. **4.** *Porc-de-mare* = peşte teleostean marin, lung pînă la 30 cm, cu corpul acoperit cu solzi mici, cafenii-cenuşii, cu pete întunecate şi cu înotătoarele prevăzute cu ţepi veninoşi; scorpie-de-mare (*Scorpaena porcus*).

PORCÁR s.m. (<*porc*) Persoană care păzeşte (şi îngrijeşte) porcii.

PORCĂRÍE s.f. (<*porc*) Loc sau lucru murdar; murdărie mare. ◆ Fig. Faptă, acţiune, vorbă indecentă; p.ext. lucru de proastă calitate sau prost făcut.

PORCÍN, -Ă adj., s.f. (<lat. *porcinus*, fr. *porcin*) **1.** Adj. Care aparţine porcului, de porc; caracteristic porcilor; ca de porc. **2.** S.f. (La pl.) Nume generic dat porcilor; (şi la sg.) porc.

PORCUŞÓR s.m. (<*porc*) **1.** Diminutiv al lui porc. **2.** Peşte mărunt, dulcicol, din familia crapului, cu corpul în formă de fus, de culoare deschisă, cu un şir de pete întunecate în lungul corpului (*Gobio gobio*).

PORÉCLĂ s.f. (<sl. *poreklo*) **1.** Supranume dat (de obicei în bătaie de joc) unei persoane (şi urmaşilor) în legătură cu o trăsătură caracteristică a fizicului său, a psihicului sau a activităţii sale. **2.** (Înv. şi reg.) Nume de familie.

PORECLÍ vb. IV tranz. (<*poreclă*) **1.** A da o poreclă cuiva. **2.** (Înv. şi reg.) A da cuiva un nume.

PORFÍR s.n. (<ngr. *porfiritis*, fr. *porphyre*; cf.gr. *porphyra* "purpură") Rocă vulcanică dură, alcătuită din cristale de cuarţ, ortoză, mică, hornblendă, prinse într-o masă feldspatică măruntă sau sticloasă, de culoare galbenă, verzuie-roşiatică sau brună, care se foloseşte ca piatră de construcţie şi ca piatră ornamentală (prin tăiere şi şlefuire). ◆ Spec. (Bucată de) marmură de diferite culori.

PORFÍRĂ s.f. (<ngr. *porfira*) Purpură. ◆ Mantie roşie purtată de împăraţii romani.

PORFÍRIC, -Ă adj. (<fr. *porphyrique*) Care conţine porfir; care are compoziţia sau structura porfirului.

PORFIRÍE s.f. (<fr. *porphyrie*) Boală declanşată de tulburări în metabolismul pigmentului sangvin, caracterizată prin producerea excesivă de porfirine, care se elimină în cantităţi mari prin urină.

PORFIRÍNĂ s.f. (<fr. *porphyrine*) Substanţă organică ce constituie structura de bază a hemoglobinei, clorofilei şi citocromilor.

PORFIRÍT s.n. (<fr. *porphyrite*, germ. *Porphyrit*) Rocă vulcanică formată din cristale de plagioclaz, andezit, piroxen etc., prinse într-o masă sticloasă sau fin cristalizată. ◆ P.ext. Rocă intruzivă sau efuzivă (neutră sau bazică), cu cristale mari, înglobate într-o masă măruntă.

PORFIRÍU, -ÍE adj. (<*porfir*) De culoarea purpurii; roşu-aprins.

PORFIROGENÉT, -Ă s.m. şi f. (<ngr. *porfyroghenetos*, fr. *porphyrogénète*; cf.gr. *porphyrogenetos* "născut în purpură") Titlu dat prinţilor bizantini născuţi în timpul domniei tatălui lor; persoană care avea acest titlu.

PORFIROÍD, -Ă adj. (<fr. *porphyroïde*) De natura porfirului; asemănător cu porfirul.

PORIFÉR, -Ă adj. (<fr. *poriphère*) (Despre substanţe, materiale etc.) Care are proprietatea de a produce pori în masa unui material (vîscos) cu care se amestecă.

PORIGÉN, -Ă adj. (<*por*) Porifer.

PÓRIGI (PORRIDGE) s.n. (<engl. *porridge*) Mîncare preparată din fulgi de ovăz sau de porumb, care constituie una dintre mîncărurile naţionale engleze.

PORNÍ vb. IV (<sl. *porinonti*) **1.** Intranz. şi refl. (Despre fiinţe) A se pune în mişcare din locul în care se află pentru a se duce undeva; a părăsi pe cineva sau ceva pentru a se duce în altă parte. ◆ Tranz. fact. A determina, a sili pe cineva să pornească din locul în care se află. ◆ Tranz. şi intranz. (Despre lucruri care se deplasează sau despre mijloace de locomoţie) A se deplasa din locul în care se află într-un alt loc (situat mai jos), prin rostogolire, prin cădere, prin prăbuşire etc.; a se pune în mişcare. **2.** Intranz. şi refl. (Despre oameni) A se apuca să facă ceva; a începe o acţiune. ◆ A avea tendinţa să..., a fi înclinat să... ◆ Tranz. A determina, a stimula pe cineva (să facă ceva). ◆ A înverşuna, a aţîţa (pe cineva). **3.** Intranz. (Despre acţiuni, manifestări etc. ale oamenilor) A începe; a izbucni. **4.** Tranz. fact. A pune în funcţiune instalaţii mecanice, motoare etc.; a face să funcţioneze. ◆ Intranz. (Despre maşini, motoare etc.) A începe să funcţioneze. **5.** Intranz. şi refl. (Mai ales despre fenomene ale naturii) A începe să se dezlănţuie, să se desfăşoare. **6.** Intranz. şi refl. (Despre sînge, lacrimi etc.) A începe să curgă (cu putere şi în cantitate mare).

PORNÍRE s.f. (<*porni*) **1.** Acţiunea de a (se) porni şi rezultatul ei; plecare. ◆ Demarare. **2.** Impuls, imbold; p.ext. elan. **3.** Predispoziţie; tendinţă.

PÓRNO adj. invar. (<fr., engl. *porno*) Care are caracter pornografic.

PORNOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *pornographe*, germ. *Pornograph*) **1.** Autor de opere pornografice. **2.** Autor de lucruri imorale, de obscenităţi.

PORNOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *pornographique*) Care conţine pornografii; care are caracter pornografic; obscen, indecent, imoral, licenţios.

PORNOGRAFÍE s.f. (<fr. *pornographie*) Ceea ce are caracter obscen; ceea ce depăşeşte în mod flagrant limitele bunei-cuviinţe, moralei; scriere, fotografie, desen, cuvînt etc. care are acest caracter.

PÓRNO-MAGAZÍN s.n. (<*porno*+*magazin*) Magazin în care se vînd obiecte pornografice.

PORÓINIC s.m. **1.** Plantă monocotiledonată din familia orhideelor, cu rădăcinile cărnoase, cu tulpina neramificată, cu numeroase frunze alungite şi înguste, cu florile purpurii, unite în spic, cu fructul o capsulă conţinînd multe seminţe (*Orchis mascula*). **2.** Plantă erbacee din familia orhideelor cu florile mari, roşii-purpurii, plăcut mirositoare, cu frunzele inferioare mari, ascuţite, lucioase şi cărnoase (*Orchis militaris*).

POROPLÁST s.n. (<*por*[os]+*plastic*) Material plastic poros folosit pentru confecţionarea bureţilor de toaletă, a saltelelor etc. şi ca izolant în tehnica construcţiilor şi a instalaţiilor.

PORÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *porosus*, it. *poroso*, fr. *poreux*) Care are pori (**6**), care prezintă mici orificii în masa sa; care nu este compact. ◆ (Despre pămînt) Afînat.

POROZIMÉTRU s.n. (<fr. *porosimètre*) Aparat pentru măsurarea porozităţii.

POROZITÁTE s.f. (<fr. *porosité*, lat. *porositas*, *-atis*) **1.** Proprietate a unui corp de a avea pori în masa sa. ◆ Defect al unei piese (metalice) turnate, cauzat de condiţiile de turnare necorespunzătoare, care constă în prezenţa unor goluri în masa ei. **2.** Mărime caracteristică a materialelor poroase utilizate în acustică, egală cu raportul dintre volumul de aer din pori şi volumul total al materialului. **3.** Proprietate a hîrtiei, dată de volumul de aer care trece printr-o suprafaţă determinată a unei probe de hîrtie, într-un anumit interval de timp, la o presiune şi la o temperatură dată.

PORT[1]- (<fr. *porte-*; cf.fr. *porter* "a purta") Element prim de compunere care are semnificaţia "purtător de. ..", "susţinător de...", "purtare de...".

PORT[2] s.n. (<*purta*) **1.** Faptul de a purta, de a folosi ceva. **2.** Îmbrăcăminte caracteristică unui popor, unei regiuni, unei epoci etc. ◆ Îmbrăcăminte şi încălţăminte ale unui om; îmbrăcăminte folosită în anumite ocazii. **3.** Fig. Atitudine obişnuită; conduită; fel de a se purta.

PORT[3] s.n. (<fr. *port*, it. *porto*) **1.** Complex tehnic amenajat pe litoralul maritim, la gura fluviilor sau pe malul unei căi de navigaţie

interioară, prevăzut cu instalațiile necesare pentru acostarea, încărcarea, descărcarea, repararea navelor. **2.** Oraș care are un port.

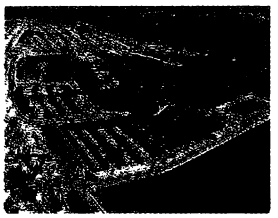

port[3]

PORTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *portable*) Care este ușor de transportat; care poate fi purtat cu ușurință (cu sine).
PORTÁJ s.n. (<fr. *portage*) Parte a unui fluviu unde ambarcațiile trebuie transportate pe uscat, navigația fiind imposibilă.
PORTÁL s.n. (<germ. *Portal*, it. *portale*) **1.** Intrare principală monumentală a unui edificiu, a unui ansamblu de clădiri etc. (încadrată de un chenar de piatră, de zid etc., bogat ornamentat cu reliefuri). **2.** Deschidere din piatră sau din metal la intrarea unor poduri mari de cale ferată. **3.** Construcție de zidărie sau de beton care consolidează pământul din jurul gurii unui tunel și taluzul de deasupra.

portal (1)

PORTALTÓI s.n. (<*port*[1]*-+altoi*) Plantă pe care se face operația de altoire; plantă pe care cresc, în urma altoirii, soiuri valoroase de pomi fructiferi, de trandafiri, de viță de vie.
PORTAMÉNT s.n. (<it. *portamento*) (MUZ.) Mod de execuție care constă în trecerea prin lunecare de la un sunet la altul; șir de note sau de măsuri pus sub un singur arc de legato, care se execută la un instrument în continuare.
PORTÁNT, -Ă adj. (<fr. *portant*) Care susține ceva, care este special construit pentru a putea suporta încărcături. ◇ *Forță portantă* = portanță.
PORTÁNȚĂ s.f. (<fr. *portance*) Forță care asigură sustentația unui corp cufundat într-un fluid și aflat în mișcare față de acesta. ◆ P.ext. (Cea mai mare) sarcină pe care o poate suporta un teren, un sistem tehnic etc.
PORTÁR s.m. (<*poartă*) **1.** Persoană care are sarcina de a păzi intrarea unui edificiu public sau particular. **2.** (În ev. med.; în țările române) Titlu dat boierului însărcinat cu paza curții domnești, cu luarea jurământului pentru judecată, iar în Țara Românească și cu executarea hotărîriciilor, cu primirea solilor străini; boier care purta acest titlu. ◇ (*Vel-*) *portar de Suceava* (sau *al Sucevei*) = titlu purtat de boierul însărcinat cu apărarea capitalei și a curții domnești moldovene, iar din a doua jumătate a sec. 16 și cu comanda supremă a oștirii; boier care purta acest titlu. **3.** Jucător care apără poarta unei echipe la diferite jocuri sportive (fotbal, handbal, hochei, polo etc.).
PORTÁRMĂ s.f. (<*port*[1]*-+armă*) Deținere a unei arme de foc.
PORTATÍV[1] s.n. (MUZ.) Sistem de cinci linii orizontale, paralele și egal distanțate, pe care și între care se scriu notele. ◆ P.gener. Liniatură.
PORTATÍV[2]**, -Ă** adj. (<fr. *portatif*) (Despre obiecte) Care se poartă, se transportă ușor; care poate fi purtat ușor (cu sine); portabil, transportabil. ◇ *Dicționar portativ* = dicționar de format mic (cu un număr redus de cuvinte și sensuri), care poate fi mînuit cu ușurință. (*Aparat de*) *radio portativ* = aparat de radio cu tranzistori, de dimensiuni reduse.
PORTAVIÓN s.n. (<fr. *porte-avions*) Navă de luptă de tonaj mare (între 25000 și 50000 t), de construcție specială, avînd o punte care permite gararea, decolarea și aterizarea avioanelor.

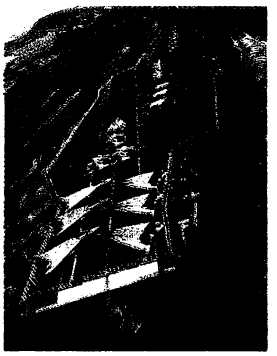

portavion

PORTAVÓCE s.f. (<it. *portavoce*) Instrument metalic în formă de pîlnie sau ansamblu alcătuit dintr-un microfon, un amplificator și un difuzor avînd aspectul unei pîlnii, folosit la transmiterea unor informații, comenzi etc. la distanță, de obicei pe o navă. ◆ P.gener. Megafon.
PÓRTĂ adj. (<fr. *porte*) (ANAT.) *Venă portă* = venă care colectează sîngele încărcat cu substanțe nutritive de la organele digestive (splină, pancreas, stomac, intestinul subțire etc.) și îl transportă la ficat.
PORTĂREÁSĂ s.f. (<*portar*) Femeie care are sarcina de a păzi intrarea unui edificiu public sau particular. ◆ Soția portarului (**1**).
PORTĂRÉL s.m. (<*portar*) **1.** (În ev. mediu; în țările române) Slujbaș domnesc subordonat portarului. **2.** Funcționar în vechea organizare judecătorească însărcinat cu îndeplinirea unor acte de procedură și de executare a hotărîrilor judecătorești.
PORTBAGÁJ s.n. (<fr. *porte-bagages*) Dispozitiv accesoriu sau spațiu într-un vehicul în care sau pe care se transportă bagaje.
PORTBAIONÉTĂ s.f. (<fr. *porte-baïonnette*) Dispozitiv din piele, atașat la centura militară, în care se fixează și se poartă baioneta.
PORTBILÉT s.n. (<fr. *porte-billets*) Portofel în care se țin bancnote.
PORTCÁRT s.n. (<fr. *porte-cartes*) Portofel în care se păstrează actele de identitate, cărțile de vizită etc.
PORTCHÉI s.n. (<*port*[1]*-+chei*) Inel de metal pe care se țin cheile; p.ext. toc de piele cu un inel sau ansamblu format dintr-un lanț de metal și dintr-un inel, în care se prind cheile.
PORTCLIȘÉU s.n. (<*port*[1]*-+clișeu*) Casetă (de lemn sau de metal) în care se introduce placa pe care se fotografiază.
PORTCREIÓN s.n. (<fr. *porte-crayon*) Mic tub de metal, de material plastic etc. în care se introduce vîrful unui creion (pentru a-l proteja) sau celălalt capăt al lui (pentru a-l prelungi).
PORTCUȚÍT s.n. (<*port*[1]*-+cuțit*) Dispozitiv al unei mașini-unelte de așchiere, care servește la fixarea în poziție adecvată a cuțitelor, pentru prelucrarea pieselor.
PORTDRAPÉL s.m., s.n. (<*port*[1]*-+drapel*, după fr. *porte-drapeau*) **1.** S.m. Militar care poartă drapelul unei unități; sportiv, elev etc. care poartă drapelul unei asociații sportive, unei organizații etc. ◆ Fig. Persoană care este în fruntea unei mișcări, a unui curent etc.; p.ext. idee catalizatoare. **2.** S.n. Toc din piele prins de o curea, care se poartă în bandulieră și în care se fixează coada drapelului, pentru a fi purtat mai ușor; portstindard.
PORTE-BONHEUR s.n. (cuv. fr.) Obiect considerat ca aducător de noroc celui care îl poartă; talisman.
PORTELICOPTÉR s.n. (<fr. *porte-hélicoptères*) Navă purtătoare de elicoptere.
PÓRTER s.m. sg. (<engl., fr. *porter*) Bere (englezească) neagră, tare și amară.
PORTFÁRD s.n. (<*port*[1]*-+fard*) Un fel de poșetă mică, în care femeile își păstrează fardurile și alte produse cosmetice.
PORTHÁRTĂ (PORTHÁRT) s.f. (s.n.) (<*port*[1]*-+hartă*, după fr. *porte-carte*) Geantă de piele, de postav, de mușama etc., cu pereții interiori dintr-un material transparent (celuloid, material plastic), care se poartă atîrnată de umăr cu o curea și care este folosită pentru păstrarea hărților (în timpul exercițiilor și al operațiilor militare).
PORTÍC s.n. (<lat. *porticus*, fr. *portique*) **1.** Galerie exterioară mărginită de o colonadă (cu arcade), formînd intrarea monumentală a unui edificiu sau construită în jurul unui edificiu, de-a lungul unei străzi, în jurul unei grădini, al unei piețe etc., care servește de obicei ca loc de plimbare sau de adăpost. **2.** Instalație specială de gimnastică, alcătuită dintr-un cadru (metalic) și dintr-o serie de aparate agățate de el cu ajutorul unor cîrlige (prăjină mobilă, prăjină fixă, inele, trapez etc.).
PORTIÉRĂ s.f. (<fr. *portière*) **1.** Ușă cu geam la un automobil, la o trăsură închisă, la un vagon de tren etc. **2.** (Rar) Draperie atîrnată deasupra unei uși (pentru a o masca).
PORTJARTIÉR s.n. (<*port*[1]*-+jartieră*) Obiect de lenjerie feminină, confecționat dintr-un material textil (elastic), de care sînt prinse jartierele.
PÓRTLAND s.n. (<fr. *portland*) Ciment fabricat dintr-un amestec de calcar și de argilă fin pulverizată.
PORTLANDIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *portlandien*) (GEOL.) **1.** S.n. Ultimul etaj al jurasicului,

caracterizat prin faună de amoniți, lamelibranhiate, gasteropode, corali, echinide etc.; titanic. **2.** Adj. Care aparține portlandianului, care se referă la portlandian.

PORTMANTÓU s.n. (<fr. *portemanteau*) Dispozitiv pe care se atîrnă obiectele de îmbrăcăminte pentru a sta întinse, pentru a nu se șifona; umeraș.

PORTMANUSCRÍS s.n. (<*port*[1]*-+manuscris*) (TIPOGR.) Cleşte de lemn care fixează pagina manuscrisului în fața culegătorului.

PORTMONÉU s.n. (<fr. *porte-monnaie*) Obiect de piele, de pînză etc. în care se ține, de obicei, banii mărunți. ◆ P.ext. Portofel.

PÓRTO[1] s.n. (<fr. *porto*) Vin roşu, uneori alb, foarte tare şi foarte dulce, produs în Portugalia, care îşi capătă maximum de calitate după o perioadă lungă de conservare.

PÓRTO[2] s.n. (<it. *porto*) Taxă pentru expedierea prin poştă a unei scrisori, a unei sume de bani, a unui pachet etc.

PORTOCÁL s.m. (<*portocală*) Pom fructifer mediteranean şi subtropical, originar din Asia, dicotiledonat, înalt de 2-4 m, cu frunzele persistente, ovale şi lucioase, cu florile albe, parfumate şi cu fructele sferice, portocalii, comestibile (*Citrus aurantium*).

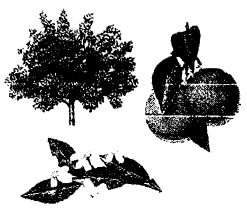

portocal

PORTOCÁLĂ s.f. (<ngr. *portokali*) **1.** Fructul portocalului, de formă sferică, învelit într-o coajă de culoare galbenă-roşiatică, zemos, aromat, bogat în vitamine şi în uleiuri eterice, cu gust dulce-acrişor. **2.** (Rar) Lumînare lungă şi subțire, răsucită ca un ghem, pentru a fi ținută mai uşor în mînă.

PORTOCALÍU, -ÍE adj., s.n. (<*portocală*) **1.** Adj. Care are culoarea portocalei coapte; galben-roşiatic. **2.** S.n. Una dintre culorile fundamentale ale spectrului luminii, situată între roşu şi galben; oranj.

PORTOCHELÁRI s.m. (<*port*[1]*-+ochelari*) Toc de piele, de metal, de material plastic etc. în care se păstrează ochelarii.

PORTOFÉL s.n. (<fr. *portefeuille*) Obiect din piele, din material plastic etc., de obicei în formă dreptunghiulară, cu mai multe despărțituri interioare, în care se păstrează bani de hîrtie, acte etc.

PORTOFÓLIU s.n. (după it. *portafoglio*) **1.** Funcție şi titlu de ministru; departament ministerial. ◇ *Ministru fără portofoliu* = ministru care face parte dintr-un cabinet ministerial fără a conduce un anumit domeniu de activitate. **2.** Totalitatea acțiunilor, a efectelor de comerț etc. care se află în posesia şi în evidența operativă a unei bănci. **3.** Totalitatea lucrărilor manuscrise aflate în evidența unei edituri, în vederea publicării lor.

PORTO-FRÁNCO (PORTO-FRÁNC) s.n. (<it. *porto-franco*) Port, parte a unui port sau a unei regiuni situate pe litoral cu regim naval special, în care mărfurile importate, exportate sau aflate în tranzit nu sînt supuse taxelor vamale şi nici altei formalități fiscale.

PORTÓR s.n. (<fr. *porteur*) Şaland autopropulsat care transportă material dragat.

PORTORICÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *portoricain*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Porto Rico; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a insulelor Porto Rico sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține insulelor Porto Rico sau portoricanilor, referitor la Porto Rico sau la portoricani.

PORTPÁGINĂ s.f. (<*port*[1]*-+pagină*, după fr. *porte-page*) Suport de hîrtie sau de carton pe care se aşază zațul tipografic al unei pagini pentru a putea fi transportat.

PORTPÉRIE s.f. (<*port*[1]*-+perie*) Dispozitiv al unei maşini electrice pe care sînt fixate periile cu ajutorul cărora se realizează contactul alunecător cu colectorul sau cu inelele colectoare.

PORTPROSÓP s.n. (<*port*[1]*-+prosop*) Suport pentru prosoape.

PORTRÉT s.n. (<fr. *portrait*) **1.** Desen, pictură, sculptură, fotografie etc. care reprezintă chipul, figura unei persoane. ◆ Înfățişare în scris a unei epoci, a unei stări etc. **2.** Prezentare a aspectului fizic sau moral al unui personaj într-o operă literară, întîlnită de obicei în speciile genului epic; specie literară care cultivă acest mod de prezentare. **3.** *Portret-robot* = desen al figurii unei persoane (de obicei a unui infractor), realizat pe baza relatărilor victimei sau ale martorilor pentru a identifica pe cineva. *Portret-vorbit* = procedeu de identificare criminalistică bazat pe descrierea semnalmentelor infractorului de către victimă sau de către martori. *Portret-cadru* = portret schițat în linii mari pentru identificarea unei persoane.

PORTRETÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *portraitiste*) **1.** Pictor sau sculptor specializat în portrete (**1**). **2.** Autor de portrete (**2**); scriitor specializat în portrete.

PORTRETÍSTIC, -Ă s.f., adj. (<*portret*) **1.** (Gen al artelor plastice, fotografiei etc.) al cărui obiect este portretul (**1**). **2.** (Procedeu literar sau specie literară) care foloseşte portretul (**2**).

PORTRETIZÁ vb. I tranz. (<*portret*) A realiza un portret (**2**).

PORTSÁBIE s.f. (<*port*[1]*-+sabie*) Dispozitiv din piele, din metal sau din stofă, ataşat la centura militară sau la şa, în care se fixează şi se poartă sabia.

PORTSÁRT s.n. (<*port*[1]*-+sart*) Platformă fixată pe portajul lateral al unei nave, care serveşte la fixarea sarturilor catargului.

PORTSATELÍT s.m. (<*port*[1]*-+satelit*) Element de legătură între un element central al unui mecanism planetar şi satelitul (sau sateliții) acestuia.

PORTSCHÍ s.n. (<*port*[1]*-+schi*) Dispozitiv care ajută la transportarea schiurilor. ◆ Suport fixat pe capota autoturismelor pentru transportarea schiurilor.

PORTSCÚLĂ s.f. (<*port*[1]*-+sculă*) Dispozitiv de prindere a unei scule, în vederea mînuirii acesteia.

PORTSEMNÁL s.n. (<*port*[1]*-+semnal*) Suport montat pe un vehicul pentru a susține felinarele de semnalizare.

PORTSTINDÁRD s.n. (<*port*[1]*-+stindard*) Portdrapel.

PORTTABÁC s.n. (<*port*[1]*-+tabac*) Tabacheră.

PORTȚIGARÉT s.n. (după fr. *porte-cigarette(s)*) **1.** Tabacheră. **2.** Tub mic de metal, de lemn, de chihlimbar, de material plastic etc. în care se fixează țigara pentru a fi fumată.

PORTUÁR, -Ă adj. (<fr. *portuaire*) Care aparține portului[3]; care ține de port[3]; care se referă la port[3]; care are loc în port[3]. ◆ (Despre oraşe, localități etc.) Care are port[3].

PORTUGHÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *portugais*, it. *portoghese*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Portugalia; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a Portugaliei sau este originară de acolo. Au ca religie de stat catolicismul. **2.** Adj. Care aparține Portugaliei sau portughezilor, referitor la Portugalia sau la portughezi. ◆ (Substantivat, f.) Limba romanică vorbită de portughezi.

PORTULÁCĂ (PORTULÁC) s.f. (s.m.) (<lat. *portulaca*, germ. *Portulak*, fr. *portulaca*) Plantă erbacee, cu tulpina ramificată, cu frunzele cilindrice, cărnoase, cu florile mari, viu colorate, care se deschid numai la soare, cultivată ca plantă ornamentală; agurijoară (*Portulaca grandiflora*).

PORTULÁN s.n. (<fr. *portulan*) **1.** Hartă folosită în navigație, în sec. 13-16, pe care se reprezentau amănunțit țărmurile mărilor cu toate detaliile care interesau navigația. **2.** Publicație-ghid despre o regiune sau despre un port[3], destinată navigatorilor.

PORTUNEÁLTĂ s.f. (<*port*[1]*-+unealtă*) Portsculă.

PORTVIZÍT s.n. (<fr. *porte-visite*) Portofel (pentru acte).

PORȚELÁN s.n. (<germ. *Porzellan*) **1.** Material ceramic, alb, translucid, compact şi dur, obținut prin arderea unui amestec de caolin, feldspat şi cuarț, cu adaos de corindon, pigmenți coloranți anorganici etc., folosit la fabricarea izolatoarelor, a farfuriilor, a unor obiecte tehnico-sanitare, de uz casnic, de artă etc. Porțelanul a fost obținut pentru prima dată în sec. 8 în China, iar în Europa, în 1709, de J. F. Böttger şi E. W. von Tschirnhaus. **2.** Obiect făcut din porțelan.

PORȚELĂNĂRÍE s.f. (<*porțelan*) Magazin de porțelanuri.

PÓRȚIE (PORȚIÚNE) s.f. (<lat. *portio, -onis*, fr. *portion*, germ. *Portion*) **1.** Cantitate determinată dintr-un material, dintr-o substanță sau dintr-un aliment, destinată a fi utilizată dintr-o dată sau într-un interval de timp determinat. ◆ Spec. Cantitate de mîncare servită cuiva. **2.** (În forma *porțiune*) Parte dintr-un tot (divizat); bucată, fragment.

PORȚIONÁ vb. I tranz. (<fr. *portionner*) A împărți (un aliment) în porții.

PORÚCIC s.m. (<rus. *porucik*) (Înv.) Locotenent; p.gener. ofițer (rus).

PORÚMB subst., adj. (lat. *palumbus*) **I. 1.** S.m. Plantă cerealieră de cultură, anuală, monoică, monocotiledonată, din familia gramineelor, originară din America Centrală (unde era cultivată cu 2000 de ani î.Hr.), cu tulpina înaltă, cu frunzele lungi, avînd limb liniar lat, cu fructul o cariopsă, care se cultivă ca plantă alimentară, furajeră sau industrială

(*Zea mays*). **2.** S.m. Ştiuletele de porumb împreună cu boabele de pe el; boabele desprinse de pe ştiulete. **3.** S.n. Lan de porumb. **4.** S.m. (ORNIT.; pop.) Porumbel (**I 1**). **II.** Adj. (Pop.) De culoare cenuşie-albăstruie. ◆ (Despre animale şi păsări) Care are pielea, lîna, penele de culoare cenuşie-albăstruie.

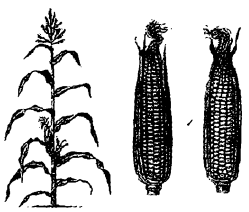

porumb (1)

PORUMBÁC, -Ă adj., s.m. (<*porumb*) **1.** Adj. (Despre păsări, în special despre găini) Care are penele pestriţe. **2.** S.m. Fluture de noapte care are aripile din faţă galbene cu dungi cafenii şi cele din spate multicolore (*Sphinx euphorbiae*).

PORUMBÁR[1] s.m. (<*porumbă*) Arbust sălbatic din familia rozaceelor, cu ramurile spinoase, cu florile albe şi cu fructele sferice, de culoare neagră-vineţie, astringente (*Prunus spinosa*).

PORUMBÁR[2] s.n., s.m. (<*porumb*) **1.** S.n. Adăpost pentru porumbei; hulubărie. **2.** S.n. Construcţie simplă, din nuiele sau din şipci, în care se depozitează, pentru uscare şi pentru păstrare, ştiuleţii de porumb. **3.** S.m. (Reg.) (Specie de) uliu.

PORÚMBĂ[1] s.f. (lat. *palumba*) Fructul porumbarului[1], sferic, de culoare neagră-vineţie, astringent.

PORÚMBĂ[2] s.f. (<*porumb*) (ORNIT.; pop.) Porumbiţă.

PORUMBÉL, -EÁ subst., adj. (<*porumb*) **I. 1.** S.m. (La pl.) Gen de păsări (sălbatice sau domestice) din familia columbiformelor, de talie mijlocie sau mică, cu penajul colorat diferit (cu străluciri metalice la mascul), granivore, care sînt răspîndite pe toată suprafaţa pămîntului (*Columba*); (şi la sg.) pasăre care aparţine acestui gen. Este simbol al purităţii, al nevinovăţiei, al păcii, al speranţei, al armoniei, al fericirii regăsite. ◇ *Porumbel călător* (sau *de poştă, voiajor*) = porumbel dresat să se întoarcă la locul de unde a fost trimis, folosit pentru transmiterea mesajelor. *Porumbel-rîzător* = guguştiuc (*Streptopelia decaocto*). *Porumbel-sălbatic* = pasăre înrudită cu porumbelul, de talie mai mică, cu penele de pe spate cenuşii-roşcate, cu gîtul scurt şi coada lungă; turturea (*Streptopelia turtur*). **2.** S.f. (Pop.) Porumbiţă. **3.** S.n. Ştiulete de porumb, cu boabele încă necoapte, care se mănîncă fierte sau coapte în spuză. **4.** S.m. (BOT.) Porumbar[1] (*Prunus spinosa*). **5.** S.m. (La pl.) Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu florile albastre, care creşte prin vii şi prin livezi (*Muscari botryoides*). **II.** Adj. (Reg.) De culoare cenuşie-albăstrie.

porumbel (I 1)

PORUMBÍN s.n. (<*porumb*) Produs alimentar dietetic, obţinut dintr-un amestec de griş de porumb cu amidon de cartofi.

PORUMBÍŞTE s.f. (<*porumb*) **1.** Lan de porumb (**I 1**). **2.** Loc de pe care s-a cules porumbul (şi care poate fi folosit ca păşune).

PORUMBÍŢĂ s.f. (<*porumb*) Femela porumbelului (**I 1**).

PORUMBÍU, -ÍE adj. (<*porumb*) Cenuşiu ca penele sau ca guşa porumbelului. ◆ (Despre animale şi păsări) Care are părul, lîna sau penele de culoare cenuşie.

PORÚNCĂ s.f. (<*porunci*) **1.** Dispoziţie (orală sau scrisă) dată de către o autoritate sau de către o persoană cu autoritate, care trebuie executată întocmai. ◆ (Cu valoare de imperativ) Porunceşte! poruncîţi! **2.** (La pl.) Lege morală sau religioasă; precept, prescripţie. ◆ (În religia creştină) *Cele zece porunci* = decalogul.

PORUNCÍ vb. IV (<sl. *poročiti*) **1.** Tranz. A dispune cu autoritate să se facă ceva (întocmai); a ordona. **2.** Tranz. A cere să i se aducă, să i se pună ceva la dispoziţie pentru a fi folosit, consumat; a comanda. **3.** Tranz. A comanda să se fabrice, să se confecţioneze etc. ceva. **4.** Tranz. (Pop.) A da de ştire, a face cunoscut. **5.** Intranz. A conduce, a decide în calitate de stăpîn; a fi stăpîn (şi a decide).

PORUNCITÓR, -OÁRE adj. (<*porunci*) (Despre oameni) Care porunceşte, care caută să-şi impună cu orice preţ hotărîrile, părerile. ◆ (Despre voce, privire sau despre manifestări, acţiuni ale oamenilor) Care exprimă, trădează o poruncă; care caută să impună.

POSÁC, -Ă adj. (Despre oameni) Care este prost dispus; care vorbeşte puţin; căruia nu-i place societatea. ◆ (Despre înfăţişarea sau manifestările oamenilor) Care trădează un om posac. ◆ Fig. Care inspiră (prin aspect) melancolie, dezolare, tristeţe.

POSÁDĂ[1] s.f. (<scr. *posada*) **1.** (Înv.) Pichet (de grăniceri); (punct de) vamă. **2.** (Înv.) Trecătoare (îngustă) în munţi. ◆ Vamă cerută în trecut la această trecătoare. ◆ (În ev.med.) Obligaţie a ţăranilor dependenţi de a face de strajă în preajma trecătorilor din munţi. ◆ Loc întărit în mod natural (care servea ca punct de vamă). **3.** (Pop.) Curătură (în pădure). ◆ Loc neted pe un deal sau pe un munte unde a fost o aşezare omenească.

POSÁDĂ[2] s.f. (<ucr. *posad*) (Pop.) Pîrghie cu ajutorul căreia se reglează înălţimea pietrelor morii (de apă sau de vînt) pentru a se obţine calitatea dorită a făinii.

POSCÓNIŢĂ s.f. (cf. magh. *paszkonca*) Pleavă (amestecată cu sămînţă) rămasă de la bătutul sau de la vînturatul cînepei, folosită uneori pentru hrana oilor.

POSEDÁ vb. I tranz. (<fr. *posséder*) **1.** A avea ceva în posesiune, în stăpînire; a avea, a deţine. **2.** (La pasiv) A fi dominat de...; a fi stăpînit de... **3.** A avea anumite însuşiri. **4.** A cunoaşte, a şti bine o limbă străină, o disciplină ştiinţifică etc.

POSEDÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*poseda*) (Persoană) care este stăpînită de obsesii, care este dominată, subjugată de cineva sau de ceva. ◆ (În credinţele populare) (Persoană) dominată de diavol; (persoană) care şi-a pierdut integritatea facultăţilor mintale prin acţiunea unor forţe supranaturale.

POSESIÚNE (POSÉSIE) s.f. (<lat. *possessio, -onis*, fr. *possession*) **1.** Faptul de a poseda (**1**); stăpînire a unui lucru, a unui bun; dreptul de a folosi, de a dispune de ceva care îi aparţine. ◆ (Înv.) Proprietate (de pămînt). **2.** Ţară slab dezvoltată (lipsită de drepturi politice, economice etc.), aflată sub dominaţia altui stat mai puternic.

POSESÍV, -Ă adj. (<lat. *possessivus*, fr. *possessif*) **1.** (GRAM.; despre pronume, adjective şi articole, despre cazurile genitiv sau dativ etc.) Care exprimă sau cu ajutorul căruia se exprimă un raport de posesiune, de dependenţă, de apartenenţă. **2.** Autoritar.

POSESÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<lat. *possessor*, fr. *possesseur*) **1.** Persoană care are în posesiune ceva; persoană care posedă, cu titlu de proprietate, un bun. ◆ (Înv.) Arendaş. **2.** Persoană care are o însuşire, o calitate, o caracteristică.

POSESÓRIU, -IE adj. (<lat. *possessorius*, fr. *possessoire*) (Despre acţiuni judiciare) Prin care se urmăreşte apărarea, protecţia posesiunii.

POSÍBIL, -Ă adj. (<lat. *possibilis*, fr. *possible*) Care se poate întîmpla sau realiza; care este cu putinţă; care poate fi făcut sau imaginat; care este permis să se facă. ◆ (Substantivat, n.) Ceea ce se poate întîmpla sau realiza; ceea ce este cu putinţă.

POSIBILITÁTE s.f. (<lat. *possibilitas, -atis*, fr. *possibilité*) **1.** Faptul de a fi posibil; ceea ce este cu putinţă (şi poate deveni realitate). **2.** Situaţie, eveniment etc. susceptibile de a se produce. **3.** Mijloc, modalitate de a realiza, de a face ceva. ◆ (La pl.) Calităţi, însuşiri în stare potenţială.

POSLÚŞNIC s.m. (<sl. *poslušniků*) (Înv.) **1.** Slujitor boieresc sau mănăstiresc (care era scutit de dări). **2.** Infirmier.

POSMÁG s.n. (<sl. *posmagŭ*) (Pop.) Pîine uscată (tăiată felii). ◆ Pesmet.

POSOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *posologique*) Care aparţine posologiei, de posologie, referitor la posologie.

POSOLOGÍE s.f. (<fr. *posologie*; cf.gr. *posos* "cît"+*logos* "studiu") Studiu al dozelor în care trebuie administrate medicamentele.

POSOMOREÁLĂ s.f. (<*posomorî*) **1.** Tristeţe; îngrijorare; indispoziţie. **2.** Fig. Vreme mohorîtă, întunecată.

POSOMORÎ vb. IV **1.** Refl. (Despre oameni) A deveni trist, încruntat, întunecat (din cauza unei proaste dispoziţii, unei nemulţumiri etc.); (despre faţa, privirea, ochii etc. oamenilor) care exprimă, trădează tristeţe, proastă dispoziţie. ◆ A se încrunta. **2.** Refl. Fig. (Despre cer) A se înnora; p.ext. (despre vreme) a deveni închisă, a se mohorî. **3.** Tranz. şi refl. Fig. A da sau a căpăta o notă de tristeţe, de dezolare.

POSPÁI s.n. (<bg. *paspal*, scr. *paspalj*) Pulbere fină de făină, produsă în timpul măcinatului, care se depune pe obiectele şi pe pereţii morilor în strat subţire; p.ext. pulbere albă care se depune pe ceva. ◆ Fig. Aparenţă,

spoială, superficialitate (în ceea ce face cineva).
POSPĂÍ vb. IV tranz. (<*pospai*; cf.sl. *posypati*) A acoperi cu pospai; a aşterne un strat subţire. ◆ Fig. A face ceva de mîntuială, superficial.
POSPĂIÁLĂ s.f. (<*pospăi*) Faptul de a pospăi; concr. strat subţire dintr-o materie care acoperă un obiect. ◆ Fig. Aparenţă, spoială, superficialitate (în ceea ce face cineva).
POST[1]- (<fr. *post-*; cf.lat. *post* "după") Element prim de compunere care înseamnă "după", "ulterior".
POST[2] s.n. (<fr. *poste*) **1.** Funcţie, slujbă. ◇ *Post-cheie* = funcţie foarte importantă. **2.** Loc în care stă de pază un planton, o santinelă sau o subunitate militară; p.ext. plantonul, santinela, subunitatea militară respectivă. ◆ Loc amenajat în scopul executării unei misiuni (ex. *post de observare*; *post de comandă*). **3.** Unitate de poliţie sau de jandarmi care menţine ordinea într-o comună, într-un sat; localul în care funcţionează o astfel de unitate. ◆ Loc unde stă un agent de circulaţie pentru a supraveghea circulaţia pe străzi. **4.** (TEHN.) Instalaţie (fixă sau mobilă) dotată cu utilajele sau cu aparatele necesare efectuării unei anumite operaţii; p.ext. loc, spaţiu special amenajat pentru desfăşurarea unei activităţi; loc pe care îl ocupă cineva într-un ansamblu, într-un loc în care se desfăşoară o activitate. ◇ *Post de mişcare* = loc pentru deservirea circulaţiei trenurilor. ◆ Ansamblul aparatelor sau al dispozitivelor necesare transmiterii unor emisiuni de radio sau de televiziune; p.ext. loc de unde se transmit astfel de emisiuni. ◆ *Post* (*sanitar*) *de prim-ajutor* sau *post sanitar* = ansamblul încăperilor, al mijloacelor tehnico-sanitare şi al personalului sanitar organizat pentru a da primele îngrijiri persoanelor accidentate sau bolnavilor. **5.** Categorie în care sînt înscrise, într-o evidenţă contabilă, sume de bani, materiale etc.; element (de activ sau de pasiv) înscris într-un bilanţ; rubrica corespunzătoare dintr-un registru de contabilitate.
POST[3] s.n. (<sl. *postŭ*) **1.** Interdicţie de a mînca unele alimente (de origine animală) impusă de biserică credincioşilor, în anumite zile sau perioade ale anului. ◆ Abţinere (totală) de la mîncare (şi de la băutură). ◆ Mîncare pregătită din alimente care sînt îngăduite de biserică în perioada de post. ◆ Abstinenţă. **2.** Perioadă de timp care precedă anumite sărbători religioase şi în care biserica prescrie postul. ◇ *Postul* (*cel*) *mare* = postul Paştilor.
POSTÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *poster*) A (se) aşeza, a (se) instala, a (se) plasa într-un anumit loc pentru a supraveghea, a urmări, a păzi.
POSTABDOMÉN s.n. (<fr. *postabdomen*) Parte posterioară a abdomenului unor artropode.
POSTACÚT, -Ă adj. (<*post[1]-*+*acut*) (MED.) Care a depăşit o stare maladivă critică.
POSTAMÉNT s.n. (<germ. *Postament*) Placă de piatră, de metal sau de lemn, aşezată pe sol sau pe o fundaţie de beton, care serveşte ca bază de susţinere sau de fixare a unei maşini, a unei instalaţii, a unei statui etc.
POSTAPRÍNDERE s.f. (<*post[1]-*+*aprindere*) Aprindere întîrziată a combustibilului în cilindrii unui motor cu ardere internă (provocată de apariţia incidentală a unor puncte subîncălzite din interiorul cilindrului).
POSTÁTĂ s.f. (<sl. *postati*) **1.** Porţiune de pămînt cultivată, lucrată de unul sau de mai mulţi lucrători, într-un anumit timp. ◆ Porţiune dintr-o pădure de unde se taie copacii. ◆ Strat de legume sau de flori. **2.** (Pop.) Bucată de drum; distanţă.
POSTÁV s.n. (<sl. *postavŭ*) **1.** Ţesătură compactă de lînă groasă (cu adaos de fibre sintetice), din care se confecţionează uniforme militare, pături, paltoane etc. **2.** (La pl.) Diferite feluri de postav sau de confecţii din postav.
POSTĂVÁR s.m. (<*postav*) Fabricant, lucrător sau negustor de postavuri.
POSTĂVĂRÍE s.f. (<*postav*) Fabrică, atelier sau prăvălie de postavuri.
POSTBÉLIC, -Ă adj. (<*post[1]-*+*belic* "de război") Care aparţine perioadei de după un război, care se referă la această perioadă; din această perioadă; caracteristic acestei perioade.
POSTCÁLCUL s.n. (<*post[1]-* + *calcul*) **1.** Postcalculaţie. **2.** Serviciu contabil dintr-o întreprindere care se ocupă cu postcalculul.
POSTCALCULÁŢIE s.f. (<*post[1]-*+*calculaţie*) Calculare a preţului de cost pe baza cheltuielilor făcute.
POSTCURATÍV, -Ă adj. (<*post[1]-*+*curativ*) Care urmează după o cură (balneară).
POSTCÚRĂ s.f. (<fr. *postcure*) Tratament care urmează după o cură balneară.
POSTDATÁ vb. I tranz. (<fr. *postdater*) A data un act, o scrisoare etc. cu o dată posterioară celei cînd au fost întocmite.
POSTDILUVIÁN, -Ă adj. (<fr. *postdiluvien*) Care a avut loc după diluviu, după potop, care aparţine acestei epoci, privitor la această epocă; specific acestei epoci.
POSTÉLNIC s.m. (<sl. *posteĭlnikŭ*) (În ev. med., în ţările române) **1.** Titlu dat boierului, membru al sfatului domnesc, care avea grijă de palat şi de camera de dormit a domnului, organiza audienţele la domn, executa hotărîrile acestuia, iar, mai tîrziu, îndeplinea funcţii asemănătoare cu acelea ale unui ministru al afacerilor externe; boier care purta acest titlu. ◇ *Postelnic al doilea* sau *al treilea* = boier imediat subordonat marelui postelnic; ajutorul marelui postelnic. ◆ Titlu dat unui boier de ţară subordonat marelui postelnic (care avea şi atribuţii administrative); boier care purta acest titlu. **2.** Titlu onorific dat boierilor care nu aveau atribuţii speciale; boier care purta acest titlu.
POSTELNICEÁSĂ s.f. (<*postelnic*) Soţie de postelnic.
POSTELNICÉL s.m. (<*postelnic*) Titlu dat unui boier, unui slujbaş de la curte sau unui ostaş care se afla sub comanda postelnicului (**1**); persoană care avea acest titlu.
POSTELNICÍE s.f. (<*postelnic*) **1.** Funcţia sau rangul de postelnic (**1**); perioadă de timp în care cineva deţinea această funcţie. **2.** Instituţie administrativă condusă de un postelnic (**1**).
POSTEMINESCIÁN, -Ă adj. (<*post[1]-*+*eminescian*) Care aparţine perioadei care a urmat epocii eminesciene, privitor la această perioadă; specific acestei perioade.
PÓSTER s.n. (<engl. *poster*) **1.** Mod de prezentare a unei comunicări sub formă de afişe în cadrul congreselor, sesiunilor ştiinţifice etc. **2.** Afiş decorativ care conţine imagini diverse.
POSTERIÓR, -OÁRE adj. (<lat. *posterior*, fr. *postérieur*) **1.** Care urmează, care se petrece după cineva sau după ceva; ulterior. ◆ (Adverbial) Mai tîrziu. **2.** Care se află, este aşezat în partea de dinapoi (în raport cu un punct de referinţă). ◆ (Substantivat, n.) Partea de dinapoi a ceva. ◆ (Despre sunete) Al cărui punct de articulaţie este situat în partea de dinapoi a cavităţii bucale.
POSTERIORITÁTE s.f. (<fr. *postériorité*) Calitatea de a fi posterior (**1**); starea a ceea ce este posterior.
POSTERITÁTE s.f. (<lat. *posteritas*, *-atis*, fr. *postérité*) Succesiune de generaţii viitoare (considerată în raport cu înaintaşii); urmaşi.
POSTEROLINGUÁL, -Ă adj. (<fr. *postérolingual*) (FON.; şi substantivat, f.) (Sunet) care are baza de articulaţie la rădăcina limbii.
POSTÉUCĂ s.f. (<bg., rus. *podstavka*, ucr. *pidstavka*) (Pop.) Bucată de lemn pe care se sprijină osia carului, în timp ce se unge.
POSTFÁŢĂ s.f. (<*post[1]-*+*faţă*, după fr. *postface*) Text explicativ pentru cititori, plasat la sfîrşitul unei cărţi.
POSTGLACIÁR, -Ă adj. (<fr. *postglaciaire*) Care a avut loc după epoca glaciară cuaternară; care aparţine acestei perioade; privitor la această perioadă; specific acestei perioade.
POSTÍ vb. IV intranz. (<sl. *postiti sen*) **1.** A ţine post[3]; a respecta postul[3]. ◆ A se abţine, a se opri de la ceva. **2.** A răbda de foame.
POSTÍŞ, -Ă adj., s.f. (<fr. *postiche*; cf.it. *posticcio*) **1.** Adj. (Despre păr, gene, sprîncene etc.) Fals, adăugat. **2.** S.f. Meşă adăugată la părul natural.
POSTLICEÁL, -Ă adj. (<*post[1]-*+*liceal*) Care urmează după absolvirea liceului; pe care îl urmează cei care au absolvit liceul.
POSTLÚDIU s.n. (<germ. *Postludium*) Episod final al unei compoziţii muzicale, în care sînt reluate teme din cuprinsul ei.
POSTMERIDIÁN, -Ă adj. (<fr. *postméridien*) Care este situat sau care are loc în cursul după-amiezii; de după-amiază.
POST-MÓRTEM adv., adj. invar. (loc lat.) (Care se acordă, se face) după moartea cuiva (în amintirea meritelor celui dispărut).
POSTNATÁL, -Ă adj. (<fr. *postnatal*) Care urmează după naştere.
POSTNOMINÁL, -Á s.n., adj. (<*post[1]-*+*nominal*) (Cuvînt) care provine dintr-o formă nominală.
POSTOPERATÓRIU, -IE adj. (<fr. *postopératoire*) Care apare în urma unei intervenţii chirurgicale.
POSTPALATÁL, -Ă adj. (<fr. *postpalatal*) (FON.; şi substantivat, f.) (Sunet) care este articulat în partea posterioară a vălului palatului.
POST-PÁRTUM s.n., adj. (<lat. *post partum*, fr. *post-partum*) **1.** S.n. Perioadă care urmează imediat după naştere; stare a lăuzei în această perioadă. **2.** Adj. (Despre o boală) Care apare după naştere.
POSTPAŞOPTÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<post[1]-+*paşoptist*) **1.** S.m. şi f., adj. (Persoană) care aparţine generaţiei de după revoluţia de la 1848 din ţările române; (persoană) care a activat în perioada imediat următoare a acestei revoluţii. **2.** Adj. Care aparţine pe-

rioadei de după revoluţia de la 1848 din ţările române sau postpaşoptiştilor, privitor la această perioadă sau la postpaşoptişti; specific acestei perioade sau postpaşoptiştilor.

POSTPOZÍŢIE (POSTPOZIŢIÚNE) s.f. (<fr. *postposition*) (GRAM.; rar) Postpunere.

POSTPROCESÁRE s.f. (<*post*[1]*-+procesare*) Procesare ulterioară a unei înregistrări pe bandă magnetică.

POSTPÚNE vb. III tranz. (<*post*[1]*- + pune*) **1.** A pune, a aşeza după... **2.** (GRAM.) A folosi procedeul postpunerii.

POSTPÚNERE s.f. (<*postpune*) **1.** Acţiunea de a postpune (**1**) şi rezultatul ei. **2.** (GRAM.) Procedeu prin care anumite părţi de vorbire cu rol de determinant se plasează în frază după părţile de vorbire pe care le determină (formînd uneori corp comun cu acestea); aţaşare a unui cuvînt, a unei silabe sau a altui element neaccentuat la cuvîntul precedent.

POSTPÚS, -Ă adj. (<*postpune*) (GRAM.; despre cuvinte, silabe etc.) Care este aţaşat cuvîntului precedent; spec. enclitic.

POST-RESTÁNT s.n. (<fr. *poste-restante*) Serviciu special care păstrează corespondenţa la poştă pentru a fi ridicată de către destinatar; p.ext. indicaţie menţionată pe plic pentru acest fel de corespondenţă.

POSTROMÁNTIC, -Ă adj. (<fr. *postromantique*) Care aparţine perioadei posterioare romantismului, privitor la această perioadă; specific acestei perioade.

POSTSCÉNIUM s.n. (<lat. *postscenium*) Parte a unui teatru antic situată în spatele scenei.

POST-SCRÍPTUM s.n. (<lat. *postscriptum*, fr. *post-scriptum*) Text care se adaugă la sfîrşitul unei scrisori, după semnătură (abreviat P.S.).

POSTSINCRÓN s.n. (<*postsincroniza*) Înregistrare în studio a dialogurilor, a cuvintelor, a muzicii, a zgomotelor etc. unui film, în concordanţă cu imaginea filmată în prealabil.

POSTSINCRONIZÁ vb. I tranz. (<fr. *postsincroniser*) A face un postsincron.

POSTSINCRONIZÁRE s.f. (<*postsincroniza*) Postsincron.

POSTŞCOLÁR, -Ă adj. (<*post*[1]*-+şcolar*) Care urmează după absolvirea unei şcoli; pe care îl urmează absolvenţii unei şcoli.

POSTTÓNIC, -Ă adj. (<*post*[1]*-+tonic*) (FON.; despre silabe sau despre sunete) Care urmează silabei tonice sau unui sunet accentuat.

POSTTRAUMÁTIC, -Ă adj. (<*post*[1]*-+traumatic*) Care se produce, apare, se manifestă după un traumatism; care se face după un traumatism.

POSTULÁ vb. I tranz. (<fr. *postuler*) **1.** A da unei afirmaţii, unei demonstraţii caracter de postulat; a formula normele unei teze, unui principiu, unei teorii etc. ca evidente şi fără a fi nevoie de demonstraţie. **2.** A solicita, a cere (cu stăruinţă).

POSTULÁNT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *postulant*) Persoană care solicită un post[2], care aspiră să ocupe o slujbă.

POSTULÁT s.n. (<lat. *postulatum*, fr. *postulat*) **1.** Adevăr fundamental care este admis fără demonstraţie; principiu de bază, normă. ◆ Enunţ logic, considerat ca prim în cadrul unui sistem deductiv. **2.** Cerere; deziderat.

POSTÚM, -Ă adj. (<lat. *posthumus*, fr. *posthume*) **1.** (Despre opere literare, ştiinţifice, muzicale etc.) Care este publicat după moartea autorului. ◆ (Substantivat, f.) Operă publicată după moartea autorului. **2.** (Despre aprecieri, distincţii etc.) Care se acordă, se atribuie sau se recunoaşte cuiva după moarte. **3.** (JUR.; despre copii) Născut după moartea tatălui.

POSTUMITÁTE s.f. (<*postum*) Caracterul a ceea ce este postum (**1**); calitatea de a fi postum; perioadă care urmează după moartea cuiva.

POSTUNIVERSITÁR, -Ă adj. (<*post*[1]*-+universitar*) Care urmează după absolvirea universităţii; pe care îl urmează absolvenţii unei universităţi.

POSTÚRĂ s.f. (<fr. *posture*) **1.** Situaţie în care se află cineva la un moment dat. **2.** Ţinută, poziţie în care se află un corp la un moment dat.

POSTVERBÁL s.n. (<fr. *postverbal*) Substantiv provenit dintr-un verb, prin derivare regresivă.

POŞÁDĂ s.f. (<fr. *pochade*) **1.** Pictură executată la repezeală. **2.** Operă literară lipsită de valoare.

POŞÉTĂ s.f. (<fr. *pochette*) Geantă mică din piele, din material plastic etc. în care femeile ţin bani, acte şi diferite accesorii de toaletă.

POŞOÁR s.n. (<fr. *pochoir*) Foaie de carton sau placă de metal, de lemn etc. pe care a fost decupat un ornament, o literă sau o cifră, folosită ca şablon.

POŞOVOÁICA s.f. art. **1.** Dans popular românesc, asemănător brîulului (răspîndit în regiunea Caransebeşului), cu ritm binar şi cu mişcare vioaie; melodie după care se execută acest dans. **2.** Dans popular românesc, asemănător cu haţegana (răspîndit în zona Făgăraşului); melodie după care se execută acest dans.

POŞTÁL, -Ă adj. (<fr. *postal*, după *poştă*[1]) Care aparţine poştei[1] (**I 1**), privitor la poştă; de poştă; folosit la poştă. ◇ *Factor poştal* = funcţionar al poştei, care duce corespondenţa la destinaţie. *Carte poştală* (şi substantivat, f.) = bucată de carton dreptunghiulară, cu indicaţii de adresă şi de francare imprimate pe ea, care se foloseşte la corespondenţa scurtă, expediată prin poştă.

POŞTALIÓN s.n., s.m. (<rus. *počtal'ion*) **1.** S.n. Trăsură mare, închisă, trasă de mai multe perechi de cai, care servea, mai ales înainte de introducerea căilor ferate, la transportul persoanelor, al bagajelor şi al corespondenţei; p.ext. trăsură mare. **2.** S.m. Surugiu (la un poştalion). **3.** S.m. Cal folosit la poştalion.

POŞTÁR s.m. (<*poştă*[1]) (Rar) Factor poştal.

POŞTĂŞ s.m. (<*poştă*[1]) **1.** Factor poştal. **2.** (Înv.) Surugiu (la un poştalion).

PÓŞTĂ[1] s.f. (<rus. *počta*) **I. 1.** Instituţie publică ce asigură primirea, transportul şi distribuirea scrisorilor, telegramelor, mandatelor poştale, coletelor etc.; clădire, sediu pentru astfel de serviciu. ◆ Serviciu de transport pentru călători şi corespondenţă, folosit mai ales înainte de introducerea căilor ferate. ◆ Loc special amenajat pe parcursul unui drum, unde se găseau, în trecut, vehicule de transport în comun şi cai de schimb. ◆ Poştalion (**1**). ◆ *Cal de poştă* = cal destinat exclusiv serviciului de transport cu poştalionul sau călare şi schimbat la fiecare popas. ◆ Transport de corespondenţă (sosit o dată); p.ext. veste. ◆ *Poşta redacţiei* = rubrică specială în care se publică răspunsurile la întrebările cititorilor. ◆ Factor poştal. **2.** Unitate de măsură pentru distanţe, folosită în trecut, care a variat (în timp şi după regiuni) între 10 şi 22 km; p.gener. distanţă nedeterminată. **3.** Fig. Persoană care umblă cu minciuni. ◆ Fig. Intrigă, minciună. **II.** Echipă de muncitori (zileri) folosită la încărcarea vapoarelor acostate la chei. **III.** (Pop.) Bucată de hîrtie, unsă cu grăsime, care se lipeşte pe talpa unui om adormit şi care apoi este aprinsă pentru a-l speria.

PÓŞTĂ[2] **(PÓŞTIE)** s.f. (<magh. *posta*) Alică de diametru mijlociu sau mare, folosită la vînătoarea de animale mari.

POT s.n. (<fr. *pot*) Sumă rezultată din mizele strînse într-un tur al unui joc de cărţi.

POTÁBIL, -Ă adj. (<lat. *potabilis*, fr. *potable*) Care se poate bea; bun de băut.

POTAGÉR, -Ă adj. (<fr. *potager*) (Despre plante) Care este folosit ca legumă; (despre terenuri de culturi, grădini) în care se cultivă legume, zarzavat.

POTAMOFOBÍE s.f. (<fr. *potamophobie*; cf.gr. *potamos* "rîu"+*phobos* "teamă") (MED.) Frică morbidă de cursuri de apă.

POTAMOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *potamologue*) Specialist în potamologie.

POTAMOLOGÍE s.f. (<fr. *potamologie*; cf.gr. *potamos* "rîu"+*logos* "studiu") Ramură a hidrologiei care se ocupă cu studiul apelor curgătoare.

POTÁSĂ s.f. (<fr. *potasse*, lat. *potassa*, germ. *Pottasche*) Carbonat de potasiu. ◇ *Potasă caustică* = hidroxid de potasiu.

POTÁSIC, -Ă adj. (<fr. *potassique*) Care conţine potasiu; de potasiu.

POTÁSIU s.n. (<fr. *potassium*) Element chimic (*K*; nr.at. 19; m.at. 39,102; gr.sp. 0,86; p.t. 63,5°C; p.f. 760°C), metal din grupa metalelor alcaline (aflat în natură numai sub formă de combinaţii), obţinut prin electroliza clorurii sau hidroxidului de potasiu, bun conducător de căldură şi de electricitate, moale, foarte activ chimic, folosit la obţinerea unor aliaje, la fabricarea celulelor fotoelectrice etc.; kaliu. A fost descoperit de H.Davy în 1807. ◇ *Azotat de potasiu* = sare de potasiu a acidului azotic; silitră.

POTCÁP s.n. (<sl. *podŭkapŭ*) **1.** Acoperămînt al capului, înalt, de formă cilindrică, fără boruri, purtat de preoţii şi de călugării ortodocşi. **2.** *Potcapul călugărului* = plantă erbacee din familia compozitelor, cu frunzele păroase, dispuse în rozetă bazală şi cu florile galbene (*Leontodon hispidus*).

POTCAPIÉR s.m. (<*potcap*) Persoană care confecţionează sau care vinde potcapuri.

PÓTCĂ s.f. (<sl. *potŭka*) (Pop.) **1.** Încurcătură, necaz; ceartă, scandal; vrajbă. **2.** Persoană nedezvoltată, urîtă sau schiloadă; (deprec.) persoană fără caracter sau copil neastîmpărat.

POTCOÁVĂ s.f. (<bg. *podkova*, scr. *potkova*) **1.** Piesă de oţel, de diferite dimensiuni, în formă de semicerc, care se fixează în cuie pe copitele animalelor de tracţiune, în special ale cailor, pentru a le proteja. **2.** Piesă asemănătoare cu potcoava, care se fixează pe marginea posterioară a tocului unor obiecte de

încălţăminte (pentru a evita tocirea lui). **3.** (NAV.) Piesă metalică, în formă de potcoavă, de care se poate agăţa, cu ajutorul unui cîrlig, o macara pentru trecerea scotei velei mari la anumite iahturi.

POTCOVÁR s.m. (<*potcoavă*) Meseriaş care face potcoave sau care potcoveşte animale de tracţiune.

POTCOVĂRÍE s.f. (<*potcovar*) **1.** Atelier, fierărie unde se fac potcoave sau se potcovesc animale de tracţiune. **2.** Meseria potcovarului.

POTCOVÍ vb. IV tranz. (<*potcoavă*) **1.** A pune potcoave unui animal de tracţiune. **2.** Fig. (Fam.) A înşela, a păcăli (pe cineva). ◆ A învăţa minte.

POTECÁŞ s.m. (<*potecă*) (În Ţara Românească) Locuitor din satele de la graniţă, care avea misiunea de a supraveghea potecile, regiunile de graniţă etc., aflate între două puncte străjuite de ostaşi.

POTÉCĂ s.f. (<bg. *păteka*) Drum îngust, folosit numai de oameni, la ţară, la munte, în pădure etc.; p.ext. cale, drum.

POTÉNT, -Ă adj. (<lat. *potens, -ntis*, it. *potente*) Puternic; în putere.

POTENTÁT s.m. (<lat. *potentatus*, fr. *potentat*, germ. *Potentat*) Suveran, şef de stat atotputernic, care îşi exercită puterea în mod despotic şi arbitrar; despot. ◆ Om puternic, influent (prin poziţia sa politică ori socială).

POTENŢÁ vb. I tranz. şi refl. (<*potenţă*) A (se) întări; a (se) mări; a (se) intensifica, a (se) accentua.

POTÉNŢĂ s.f. (<lat. *potentia*, it. *potenza*) Putere, forţă. ◆ P.ext. Posibilitate de dezvoltare, de afirmare. ◆ Virilitate.

POTENŢIÁL, -Ă s.n., adj. (<fr. *potentiel*) **I.** S.n. **1.** Mărime fizică a cărei variaţie caracterizează un cîmp fizic şi permite determinarea acestuia. ◇ *Potenţial electric* = mărime a cărei variaţie caracterizează cîmpul electric şi care, numeric, este egală cu lucrul mecanic necesar transportării unităţii de sarcină dintr-un punct al cîmpului la infinit. *Potenţial de electrod* = diferenţa de potenţial dintre un metal şi o soluţie electrolitică în contact cu metalul. *Potenţial de ionizare* = diferenţa de potenţial necesară accelerării unui electron pentru a căpăta energia necesară, astfel încît, prin ciocnire cu un atom sau cu o moleculă, să provoace ionizarea acestora. *Potenţial de descărcare* = potenţial electric minim, care trebuie să se aplice unui electrod, în procesul de electroliză, pentru a produce o depunere a ionilor în jurul său. **2.** (BIOL.) *Potenţial de înmulţire* = capacitate a unor organisme vegetale sau animale de a fi (foarte) prolifice. **3.** (ASTR.) *Potenţial terestru* = geopotenţial. **4.** Capacitate de muncă, de producţie, de acţiune; randament (cantitativ şi calitativ) al unei munci. ◆ Forţă, putere. **II.** Adj. **1.** Care are în sine toate condiţiile esenţiale pentru realizare; care există ca posibilitate. ◇ *Energie potenţială* = energie pe care un corp o poate dezvolta prin mişcarea sa liberă din poziţia în care se află pînă la nivelul de referinţă. ◆ (Adverbial) În mod virtual; ca posibilitate. **2.** (GRAM.; despre moduri, propoziţii etc.) Care prezintă o acţiune ca posibilă fără a preciza dacă se realizează sau nu; care exprimă o posibilitate.

POTENŢIALITÁTE s.f. (<fr. *potentialité*) Însuşirea, calitatea a ceea ce este potenţial.

POTENŢIOMETRÍE s.f. (<fr. *potentiométrie*) Metodă de analiză chimică cantitativă volumetrică, care foloseşte ca indicator pentru observarea sfîrşitului reacţiei variaţia potenţialului electric al unui electrod cufundat în soluţia de analizat; electrometrie.

POTENŢIOMÉTRU s.n. (<fr. *potentiomètre*) **1.** Aparat pentru măsurarea tensiunii electromotoare a pilelor galvanice prin metoda compensaţiei. **2.** Montaj (alcătuit dintr-un reostat) sau rezistor folosit pentru divizarea tensiunii electrice.

POTERÁŞ s.m. (<*poteră*) Persoană înarmată care făcea parte dintr-o poteră.

POTÉRĂ s.f. (<bg., scr. *potera*) Grup (organizat) de oameni înarmaţi, mai ales de arnăuţi, însărcinaţi de domnie cu urmărirea şi prinderea răufăcătorilor.

POTICNÍ vb. IV (<sl. *potŭknonti*) **1.** Refl. şi intranz. A se izbi, a se lovi cu piciorul de ceva, pierzîndu-şi echilibrul (pentru o clipă); a face un pas greşit; a nu putea merge mai departe din cauza unui impediment, a unui obstacol. ◆ A cădea (în urma lovirii de ceva). ◆ Refl. şi tranz. fact. A se opri sau a face să se oprească dintr-o dată. **2.** Refl. Fig. A întîmpina o dificultate sau a nu izbuti în desfăşurarea unei acţiuni. ◆ A pronunţa cu greutate cuvintele; a vorbi greu, cu întreruperi.

POTÍR s.n. (<sl. *potirĭ*) **1.** Cupă de metal (preţios) cu gura largă (şi cu marginile răsfrînte); p.ext. conţinutul acestei cupe. **2.** Vas liturgic, din metal (preţios), în forma unui pahar sau a unei cupe cu picior, cu gura largă (şi cu marginile răsfrînte), în care preotul sfinţeşte vinul amestecat cu apă în timpul liturghiei şi îl păstrează pentru împărtăşanie; conţinutul acestui vas (împreună cu vasul respectiv). Simbolizează atît paharul de la Cina cea de Taină, cît şi paharul în care sfîntul Ioan Evanghelistul a strîns sîngele scurs din rănile lui Iisus Hristos la răstignirea lui pe cruce. **3.** Parte a unei flori alcătuită din caliciu şi din corolă; floare în formă de potir.

POTÎNG s.n. (<scr. *poteg*, magh. *pating*) Lanţ, curea etc. care leagă plugul de grindei.

POTÎRNÍCHE s.f. (lat. *perturnicula* <*per* [dix]+*[co]*turnicula*) Pasăre de cîmpie, din ordinul galiformelor, de mărimea unui porumbel, de culoare brună pe spate, cenuşie pe piept şi albă pe pîntece, care trăieşte în stoluri mici, prin holde şi prin tufişuri, fiind vînată pentru carne (*Perdix perdix*).

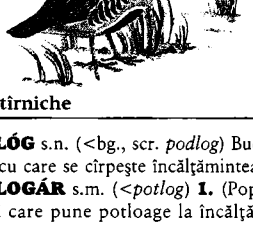

potîrniche

POTLÓG s.n. (<bg., scr. *podlog*) Bucată de piele cu care se cîrpeşte încălţămintea.

POTLOGÁR s.m. (<*potlog*) **1.** (Pop.) Persoană care pune potloage la încălţăminte; p.ext. cizmar nepriceput. **2.** (Fam.) Pungaş, borfaş; escroc, şarlatan.

POTOLÍ vb. IV (<scr. *potuliti*, bg. *potulja*) **1.** Tranz. şi refl. (Despre oameni) A (se) linişti, a (se) calma, a (se) tempera. ◆ A face să înceteze sau a înceta un lucru început, o acţiune în desfăşurare etc. ◆ Tranz. A încetini deplasarea sau ritmul deplasării. ◆ (Despre elemente ale naturii) A-şi pierde sau a face să-şi piardă din intensitate, din tărie, din viteză etc. **2.** Refl. (Despre foc sau despre o materie care arde) A arde mocnit; a fi pe punctul de a se stinge.

POTOLÍT, -Ă adj. (<*potoli*) **1.** (Despre oameni) Lipsit de agitaţie, de nervozitate; liniştit, calmat, temperat. ◆ (Despre elemente ale naturii) Care şi-a pierdut din intensitate, din forţă, din tărie. ◆ (Despre ape) Care este sau a devenit fără valuri. ◆ (Despre sunete, zgomote etc.) Cu intensitate scăzută; slab, încet, stins. ◆ (Despre lumină) Care şi-a pierdut strălucirea; difuz, palid. ◆ (Despre mers) Domol. **2.** (Despre foc sau despre o materie care arde) Care arde încet, fără vîlvătaie; care este pe punctul de a se stinge.

POTÓP s.n. (<sl. *potopŭ*) **1.** (În *Biblie*) Revărsare mare de ape care a devastat Pămîntul (timp de 150 de zile), făcînd să piară toate vieţuitoarele, cu excepţia acelora de pe arca lui Noe; diluviu. Este considerat prefigurarea mîntuirii prin taina botezului. **2.** Ploaie mare, torenţială; revărsare mare de ape. **3.** Calamitate (naturală sau produsă de om). **4.** P.anal. Cantitate imensă; număr foarte mare de fiinţe sau de lucruri.

POTÓR s.m. (<pol. *połtora*) Monedă de aramă, a cărei valoare a variat între o jumătate de ban şi zece bani sau între o jumătate de groş şi doi groşi, care a circulat mai ales în Transilvania.

POTÓU s.n. (<fr. *poteau*) Linie de plecare şi de sosire la alergările de cai sau, p.gener., la alte curse sportive.

POTPURÍU (POTPURÍ) s.n. (<fr. *potpourri*) (MUZ.) Suită de fragmente, cu caracter asemănător, din opere, din operete etc. sau de melodii ori cîntece grupate fără o legătură strînsă între ele; compoziţie muzicală care îmbină armonios diferite fragmente din alte compoziţii muzicale. ◆ Fig. Amestecătură, vălmăşag.

POTRICÁLĂ s.f. (<rus. *protykalo*) **1.** Unealtă de oţel cu vîrf ascuţit, cu care se fac găuri la curele, la opinci sau în urechile oilor (pentru a putea fi recunoscute). **2.** Gaură mică sau crestătură efectuată cu această unealtă.

POTRÍVĂ s.f. (<sl., bg. *protiva*) Fiinţă, obiect etc. care seamănă (şi se potriveşte), care este la fel cu altă fiinţă, cu alt obiect etc.; asemănare perfectă cu cineva sau cu ceva. ◇ Loc adj. şi adv. *Pe* (sau *de*) *potriva...* = pe măsura..., de seama...; asemenea, egal. (Înv.) *Din potrivă* = din partea opusă.

POTRIVEÁLĂ s.f. (<*potrivi*) **1.** Asemănare, similitudine; corespondenţă, concordanţă, conformitate. **2.** Fasonare, ajustare, organizare, punere la punct. ◆ (TIPOGR.) Operaţie premergătoare tiparului, prin care forma de tipar este reglată şi rectificată astfel încît să asigure un tipar uniform pe întreaga suprafaţă. **3.** Fixare a unui obiect într-un anumit fel, pentru a-l face să corespundă unui sistem. **4.** Chibzuială, cumpăneală. **5.** Coincidenţă; nimereală.

POTRIVÍ vb. IV (<*potrivă*) **1.** Refl. şi tranz. A avea sau a face să aibă însuşiri comune; a fi sau a face să fie asemănător; a fi sau a pune

pe acelaşi plan. ◆ A (se) compara. **2.** Tranz. A pune ceva la locul firesc, nimerit, indicat sau în cel mai bun loc; a pune în poziţia cea mai bună; a aranja într-un mod considerat potrivit, adecvat. ◆ A împodobi, a dichisi, punînd ceva la locul potrivit, aranjînd cît mai adecvat. ◆ A spune ceva în locul, la timpul sau în situaţia (considerată) adecvată. **3.** Refl. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) A fi pe măsura cuiva. **4.** Tranz. A da forma necesară, cerută, adecvată etc.; a modifica pentru a corespunde cerinţelor. **5.** Tranz. A face un sistem tehnic să corespundă pentru a funcţiona. ◆ A acorda (un instrument muzical). **6.** Tranz. A da proporţiile necesare, cerute; a doza (substanţe, alimente etc.) cît trebuie pentru a fi bun. **7.** Tranz. A acţiona în aşa fel încît să ajungă la rezultatul urmărit; a chibzui, a socoti; a cumpăni. **8.** Refl. A face pe voia cuiva; a da cuiva crezare; a lua pe cineva în serios. **9.** Refl. impers. A se nimeri, a se întîmpla să fie într-un anumit fel.

POTRIVÍT, -Ă adj. (<*potrivi*) **1.** Care se aseamănă, care are însuşiri comune cu altcineva sau cu altceva. **2.** Corespunzător, adecvat (scopului urmărit). ◆ Bine ales, nimerit. ◆ (Adverbial) Conform cu..., în concordanţă cu... **3.** Aşezat, pus (la locul firesc, indicat sau în cel mai bun loc). **4.** Care are dimensiunea, calitatea, valoarea, temperatura, intensitatea etc. situate între extrema inferioară şi cea superioară; mijlociu, de mijloc; temperat; moderat. **5.** (Despre alimente) Care este bine proporţionat, care este dozat cît trebuie.

POTRÍVNIC, -Ă s.m. şi f., adj. (<sl. *protivĭnikŭ*) **1.** S.m. şi f. Persoană, colectivitate, stat etc. care manifestă împotrivire, ură, duşmănie, adversitate faţă de cineva sau de ceva; persoană, colectivitate, stat etc. care se află în stare de război cu cineva. **2.** Adj. Care se împotriveşte, se opune; care manifestă o atitudine ostilă, duşmănoasă, de adversitate etc. faţă de cineva sau de ceva; (despre persoane, armate, state etc.) care se află în stare de război. **3.** Adj. Care este opus, contrar (altui element, altei concepţii, altei stări etc).

POTRIVNICÍE s.f. (<*potrivnic*) Împrejurare nefavorabilă; opoziţie; obstacol, piedică.

POTROÁCĂ s.f. (cf. *potroc*) Plantă erbacee cu tulpina simplă, cu frunzele ovale, cu florile roşietice, dispuse în corimbe şi amare, care este folosită în medicină (*Centaurium minus*).

POTRÓC s.n. (<ucr. *potroh*; cf.magh. *patroh*) **1.** (La pl.) Măruntaie de pasăre. **2.** (Mai ales la pl.) Ciorbă preparată din măruntaie de pasăre, acrită cu zeamă de varză sau cu borş. ◆ Mîncare foarte sărată. ◆ (Adjectival şi adverbial) (Care este) foarte acru sau foarte sărat.

POTRONÍC s.m. (<pol. *potrójnik*) Monedă poloneză de argint, care a circulat în sec. 17-18, în ţările române, mai ales în Moldova.

POTÚRI s.n. (<tc. *potur*) Pantaloni largi în partea de sus, ornamentaţi cu găitane, strînşi pe picior (cu obiele), purtaţi odinioară de către arnăuţi şi haiduci, iar astăzi de ţărani în unele regiuni ale ţării. ◆ Pantaloni ţărăneşti confecţionaţi din piele tăbăcită de oaie sau de miel.

POŢIÚNE s.f. (<lat. *potio, -onis*, fr. *potion*) Nume generic dat unor medicamente care se iau (în doze mici) pe cale bucală.

POUND subst. (cuv. engl.) Livră.

POVĂRĂ s.f. (cf.sl. *podŭvora* "targă") **1.** Greutate (mare) pe care cineva trebuie s-o transporte; încărcătură. **2.** Fig. Stare, situaţie care constituie o greutate materială sau morală pentru cineva; obligaţie, datorie care împovărează situaţia cuiva. ◆ Muncă (fizică) istovitoare pentru cineva. ◆ Sarcină, misiune grea care impune multe eforturi. ◆ Sarcină, îndatorire. **3.** Fig. Suferinţă morală, apăsare sufletească. **4.** Veche unitate de măsură pentru greutăţi, care varia între 100 şi 125 de ocale.

POVÁRNĂ s.f. (<bg. *povarĭnja* "bucătărie") (Reg.) Instalaţie rudimentară pentru fabricarea rachiului, a spirtului, a ţuicii; p.restr. cazan în care se fabrică rachiu, spirt, ţuică; p.ext. clădire în care se află această instalaţie.

POVÁŢĂ s.f. (cf.pol. *powodca* "conducător") **1.** Sfat; îndrumare, îndemn (dat cuiva sau primit de cineva). ◆ Exemplu, model (urmat de cineva). **2.** (Înv.) Conducător (care îndrumă, sfătuieşte). ◆ Călăuză, ghid. ◆ Conducere; comandă.

POVĂŢUÍ vb. IV tranz. (<*povaţă*) **1.** A îndruma, a sfătui, a da o povaţă în legătură cu luarea unei hotărîri, în rezolvarea unei situaţii (dificile), pentru atingerea unui scop etc. **2.** (Înv.) A conduce, a cîrmui. ◆ A călăuzi (pe un drum, într-un loc, la cineva). ◆ A comanda, a conduce unităţi militare.

POVĂŢUITÓR, -OÁRE subst. (<*povăţui*) **1.** S.m. şi f. Îndrumător; sfătuitor; sfetnic. ◆ Fig. Ceea ce serveşte cuiva drept îndrumător, sfătuitor. **2.** (Înv.) S.m. Conducător, cîrmuitor. ◆ Călăuză (pe un drum, într-un loc, la cineva). ◆ Comandant, căpetenie (de unităţi militare).

POVÉSTE s.f. (<sl. *povestĭ*) **1.** Relatare, expunere a unui eveniment, a unui şir de fapte sau de evenimente, într-o desfăşurare gradată. **2.** Relatare a faptelor, a întîmplărilor etc. din viaţa cuiva; întîmplare, şir de întîmplări, de fapte din viaţa cuiva. **3.** Ceea ce se relatează, se povesteşte; p.ext. întîmplare, fapt, eveniment. **4.** Specie în proză a epicii (populare) în care se relatează întîmplări fantastice ale unor personaje imaginare (transfigurate din viaţa reală). ◆ Himeră, iluzie. **5.** Fapt, întîmplare, afirmaţie etc. născocită, inventată.

POVESTÍ vb. IV (<*poveste*) **1.** Tranz. A expune, a relata fapte, întîmplări reale sau basme, anecdote etc., detaliat şi într-o desfăşurare gradată; a istorisi, a nara. **2.** Intranz. (Pop.) A sta de vorbă, a conversa; a sta la taifas. **3.** Tranz. (Pop.) A ponegri, a defăima, a bîrfi.

POVESTÍRE s.f. (<*povesti*) Acţiunea de a povesti şi rezultatul ei; relatare, expunere a unui fapt, a unui eveniment sau a unui şir de fapte sau de evenimente (într-o desfăşurare gradată). ◆ Naraţiune literară de dimensiuni relativ reduse (în care structura epică se construieşte pe un fond liric).

POVESTITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*povesti*) Persoană care povesteşte ceva, care ştie să povestească (frumos); scriitor de povestiri.

POVÎRNÍ vb. IV refl. (<bg. *povărna*, scr. *povrnuti*) A se lăsa, a se înclina, a se apleca într-o parte. ◆ (Despre terenuri) A coborî în pantă. ◆ (Despre oameni) A se gîrbovi, a se încovoia de bătrîneţe.

POVÎRNÍŞ s.n. (<*povîrni*) Porţiune de teren cu suprafaţa înclinată faţă de planul orizontal, care formează, de obicei, versanţii unei forme de relief.

POZÁ vb. I (<fr. *poser*) **1.** Intranz. A-şi impune o anumită atitudine, o anumită comportare neconformă cu adevărata sa fire (pentru a face impresie, pentru a epata). **2.** Intranz. A sta într-o poziţie favorabilă pentru a fi fotografiat, pictat etc. **3.** Tranz. şi refl. A (se) fotografia. **4.** Tranz. (TEHN.) A aşeza, a dispune, a monta, a stivui.

PÓZĂ s.f. (<fr. *pose*) **1.** Atitudine, comportare pe care cineva şi-o impune (pentru a produce impresie); p.gener. atitudine, ţinută; poziţie specifică. **2.** Fotografie. ◆ Ilustraţie. **3.** Poziţie specifică (favorabilă, expresivă) pe care o are modelul care pozează. **4.** *Poza căii* = mod de construcţie a suprastructurii liniei de cale ferată, în funcţie de tipul şinei, de lungimea panourilor, de felul şi de numărul de traverse ale unui panou.

POZITÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *positif*, lat. *positivus*, germ. *Positiv*) **I.** Adj. **1.** (MAT.; despre numere, mărimi scalare etc.) Care este mai mare decît zero (sau egal cu zero); care se notează în scris cu semnul "+". ◇ *Sens pozitiv* = semnul plus ("+"), folosit pentru caracterizarea numerelor, mărimilor scalare etc. pozitive. **2.** (Despre electricitate, sarcini electrice) De acelaşi fel cu sarcina nucleelor atomice sau cu sarcina dobîndită de un baston de ebonită prin frecare cu o bucată de postav; (despre polii unei surse electrice) prin care iese curentul electric; (despre electrozii sau bornele receptoarelor electrice) care se leagă la polul pozitiv al sursei electrice. **3.** Care se întemeiază pe fapte, pe date concrete, pe realităţi; care are un caracter de certitudine; autentic. ◇ *Drept pozitiv* = totalitatea normelor juridice scrise caracteristice unei orînduiri sociale, unei epoci, unei ţări, emanate de la organele statului. *Religie pozitivă* = religie oficial acceptată într-o ţară şi existentă ca atare. ◆ (Care dovedeşte simţ) practic, realist; care se bazează pe practică, pe realitatea imediată. **4.** Care exprimă o afirmaţie sau o aprobare, care afirmă ceva, care are (sau conferă) un sens de afirmare. ◇ (GRAM.) *Grad pozitiv* (şi substantivat, n.) = formă a adjectivului sau a adverbului cu ajutorul căreia se exprimă însuşirea unui obiect sau a unui proces privite izolat, fără referire la alte obiecte sau procese. **5.** Cu însuşiri bune, cu calităţi; care se recomandă prin însuşirile sale; care nu produce rău, care nu este periculos; demn de urmat, de imitat. **6.** (CHIM.; BIOL.; despre unele reacţii ale anticorpilor) Care se produce în prezenţa antigenului sub influenţa şi în prezenţa căruia a luat naştere; (despre analize medicale) care confirmă prezenţa în organism a unui anumit agent (patogen). **II.** S.n., adj. (Imagine fotografică) la care distribuţia luminii şi a umbrei corespunde celei reale; p.ext. (placă, film sau hîrtie fotografică) pe care s-a obţinut o asemenea imagine.

POZITIVÍSM s.n. (<fr. *positivisme*) **1.** Sistem filozofic din sec. 19-20, întemeiat de Auguste Comte, care consideră că toate activităţile filozofice şi ştiinţifice trebuie să aibă loc numai în cadrul analizei faptelor reale verificate prin experienţă şi că spiritul uman poate să formuleze legi şi raporturi care se stabilesc între fenomene, respingînd filozofia ca reprezentare teoretică generală a lumii şi deci po-

sibilitatea cunoaşterii esenţei (şi cauzelor). **2.** *Pozitivism logic* = neopozitivism. **3.** (JUR.) Curent în ştiinţa dreptului contemporan care admite numai existenţa dreptului pozitiv, combătînd orice tendinţă metafizică. **4.** Denumire dată acelor tendinţe critice care adoptă metodele scientiste în cercetarea literară. ◆ Modalităţile de creaţie literară care tind să reproducă realitatea în faptele ei concrete, adesea în stare brută, netipizată. **5.** Interes exagerat pentru problemele practice, materiale; tendinţă de a lua în considerare şi de a urmări numai avantajele imediate (şi personale).

POZITIVÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *positiviste*) **1.** S.m. şi f. Adept al pozitivismului. **2.** Adj. Care aparţine pozitivismului sau pozitiviştilor, care se referă la pozitivism sau la pozitivişti, specific pozitivismului. **3.** Adj. Legat de realitatea concretă, de fapte.

POZITRÓN s.n. (<fr. *positron*, germ. *Positron*) (FIZ.) Particulă elementară, întîlnită rar în natură, care are masa egală cu a electronului şi a cărei sarcină electrică este pozitivă şi egală în valoare absolută cu sarcina electronului; antiparticula electronului. A fost descoperit de C.D.Anderson în 1932.

POZITRÓNIU subst. (<fr., engl. *positronium*) (FIZ.) Formaţie instabilă, alcătuită dintr-un electron şi un pozitron, care gravitează împreună în jurul centrului de masă comun. A fost descoperit în 1951.

POZÍŢIE s.f. (<lat. *positio,-onis*, fr. *position*, germ. *Position*) **1.** Mod, fel în care este aşezat sau situat ceva sau cineva (în spaţiu, în raport cu altceva sau altcineva); p.ext. loc, punct, regiune în care este aşezat sau situat ceva sau cineva. ◆ (MUZ.) Loc pe care îl ocupă o notă sau o cheie pe portativ; loc în care sînt atinse cu degetele coardele unui instrument muzical, cînd se cîntă la instrumentul respectiv. ◆ (ECON.) Fiecare dintre operaţiile înscrise într-un cont contabil; loc pe care îl ocupă ele în acest cont. ◆ (LINGV.) Loc pe care îl ocupă un grup de sunete într-un cuvînt. ◆ Spec. Loc, unghi din care cineva sau ceva este sau poate fi privit. ◆ Raport, relaţie existentă între două obiecte. **2.** Suprafaţă, teren, loc ocupat (şi amenajat) de unităţi sau subunităţi militare şi folosit ca bază de atac sau ca linie de apărare. ◇ *Poziţie de tragere* = loc (special amenajat) de unde o subunitate de infanterie sau de artilerie, de aruncătoare de mine, de mitraliere navale etc. execută tragerile. ◆ Loc desemnat fiecărui vînător la vînătoarea cu hăitaşi. **3.** Mod, fel în care se stă cu capul sau cu o parte a lui; atitudine a corpului sau a unei părţi a lui. ◇ *Poziţie de tragere* = felul în care stă trăgătorul în timpul (sau în vederea) tragerii; p.ext. felul în care trăgătorul îşi orientează gura de foc în vederea tragerii eficiente. ◆ Spec. Atitudine dreaptă şi nemişcată a corpului, cu mîinile lipite de trunchi, reglementară în armată, în anumite sporturi etc. ◆ Spec. Fiecare dintre atitudinile principale ale corpului, prevăzute de regulamentele militare (de instrucţie). **4.** Fig. Mod în care cineva reacţionează, se comportă, îşi schimbă opinia etc. într-o împrejurare dată. **5.** Stare, situaţie, împrejurare în care se găseşte cineva sau ceva. ◆ Spec. Situaţie (înaltă) pe care o deţine cineva în ierarhia socială.

POZIŢIONÁ vb. I tranz. (<fr. *positionner*) A aşeza (obiecte, scule etc.) într-o anumită poziţie cu asamblare directă sau prin intermediul unui sistem tehnic.

POZIŢIONÁRE s.f. (<*poziţiona*) Aşezare a unui obiect, a unei scule etc. într-o anumită poziţie, direct sau prin intermediul unui sistem tehnic.

PÓZNĂ s.f. **1.** Faptă, întîmplare regretabilă, care provoacă un rău cuiva, un neajuns, un necaz, o nenorocire. **2.** Lucru, faptă, întîmplare, situaţie care iese din comun; curiozitate, ciudăţenie. **3.** Faptă nesocotită (cu consecinţe lipsite de gravitate) făcută cuiva; faptă sau vorbă care provoacă haz, veselie.

POZOLOGÍE s.f. (<fr. *posologie*) Parte a farmacologiei şi a terapeuticii care se ocupă cu indicaţiile referitoare la dozele şi la modul în care trebuie administrate medicamentele (în raport cu vîrsta, sexul, constituţia etc. bolnavului).

POZOMÉTRU s.n. (după fr. *posemètre*) Aparat pentru stabilirea duratei de expunere la lumină a unui film sau a unei plăci fotografice.

Pr (CHIM.) Simbol pentru *praseodim*.

PRÁCTIC, -Ă adj., s.f. (<lat. *practicus*, ngr. *praktikos*, *praktiki*, germ. *praktisch*, *Praktik*, fr. *pratique*) **1.** Adj. (Despre oameni) Care ştie să aplice în viaţa de toate zilele cunoştinţele acumulate; care are simţul realităţii, însuşirea de a se adapta la situaţii concrete (apărîndu-şi interesele materiale şi ştiind să tragă folos din ceva). ◆ (Despre manifestările oamenilor) Care vădeşte, denotă, trădează pe omul practic. **2.** Adj. Care se poate executa sau care se efectuează în mod concret (fiind corespunzător nevoilor reale ale existenţei); care se verifică în viaţa de toate zilele, care se poate aplica în viaţă; care se bazează pe experienţa vieţii reale, concrete; legat de realitatea concretă, de viaţa de fiecare zi, de nevoile ei concrete. ◆ Care este ingenios şi eficace, servind bine la realizarea unui scop; care este uşor de întrebuinţat, comod, lesnicios. **3.** S.f. Activitate a omului prin care se execută un lucru în mod concret (corespunzător nevoilor reale ale existenţei); aplicare a cunoştinţelor teoretice; p.ext. experienţă (de viaţă) acumulată de obicei în urma unei asemenea activităţi; deprindere cîştigată prin exerciţiu; verificare experimentală a unei teorii. ◇ Loc. adv. *În practică* = în mod efectiv, concret, în realitate. ◆ Activitate concretă (pe teren) de verificare şi completare a cunoştinţelor teoretice acumulate într-un domeniu oarecare; spec. stagiu pe care îl face într-o întreprindere, într-o instituţie, pe teren etc. un student sau un elev pentru a-şi îmbogăţi şi valorifica cunoştinţele acumulate. **4.** S.f. Exercitare a unei profesiuni; predare a unei discipline. **5.** S.f. Procedeu folosit pentru realizarea efectivă a unui lucru sau pentru atingerea unui scop. ◆ (JUR.) Procedură. ◇ *Practică judiciară* = ansamblul soluţiilor date de instanţele judecătoreşti în rezolvarea unor litigii concrete sau în activitatea de îndrumare a instanţelor judecătoreşti subordonate. **6.** S.f. (Mai ales la pl.) Ceremonie, manifestare exterioară specifică unui cult, unei credinţe, unor uzanţe etc.

PRACTICÁ vb. I tranz. (<fr. *pratiquer*, după *practică*) **1.** A pune în aplicare, a traduce în viaţă; p.ext. a folosi, a utiliza. **2.** A se ocupa cu...; a exercita, a profesa. **3.** A face, a executa. **4.** A respecta, a îndeplini cu stricteţe (ceremoniile, dogmele, cerinţele de cult).

PRACTICÁBIL, -Ă adj. (<fr. *praticable*, germ. *praktikabel*, după *practică*) **1.** Care se poate folosi, executa sau realiza în mod concret; de care cineva se poate folosi în mod efectiv. **2.** Pe unde se poate merge sau trece (relativ) uşor (fără pericol sau dificultăţi). ◆ (Substantivat, n.) Podium mobil pe care se poate sta sau pe care se poate trece folosit pentru a realiza pe scenă o diferenţă de nivel (ex. *un balcon*). ◆ (CINEMAT.; substantivat, n.) Platformă mobilă pe care sînt instalate camera de luat vederi şi proiectoarele care înregistrează un spectacol, o scenă de film etc.

PRACTICÁNT, -Ă s.m. şi f. (<germ. *Praktikant*) Persoană care îndeplineşte un stagiu de practică, lucrînd ca începător într-o instituţie sau într-o întreprindere (pentru a se perfecţiona într-o anumită profesie, prin completarea cunoştinţelor teoretice cu noţiuni practice).

PRACTICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *praticien*, după *practică*) Profesionist (de obicei medic) cu practică şi experienţă îndelungată; persoană care cunoaşte şi dovedeşte măiestrie mai ales în latura practică a meseriei sau a specialităţii sale.

PRACTICÍSM s.n. (<*practic*; cf.rus. *prakticizm*, germ. *Praktizismus*) Simţ, spirit practic. ◆ Preocupare exclusivă pentru problemele nemijlocit practice şi desconsiderare a teoriei.

PRÁDĂ s.f. (lat. *praeda*) **1.** Acţiunea de a prăda, de a jefui (devastînd, distrugînd), de a deposeda de bunuri. **2.** Concr. Totalitatea bunurilor (materiale) luate prin jaf. ◆ Spec. (Cu sens colectiv) Robi de război. **3.** Acţiune a animalelor sălbatice carnivore sau a păsărilor răpitoare prin care acestea caută şi prind diverse vietăţi ce le servesc drept hrană; p.gener. ceea ce serveşte ca hrană vieţuitoarelor.

PRÁF s.n. (<sl. *prachŭ*) **1.** Material constituit din particule foarte fine şi uşoare de sol (care pot fi antrenate de vînt şi pot rămîne în suspensie în aer, care se pot depune pe obiecte etc.); p.gener. orice amestec pulverulent de corpusculi (care se pot menţine în suspensie în aer). **2.** P.anal. Nume dat unor materii solide reduse la starea de particule mici, solide, sub formă de pulbere, utilizate în diferite scopuri. ◇ *Praf de puşcă* = substanţă pulverulentă formată dintr-un amestec de azotat de potasiu, sulf şi cărbune de lemn, folosită ca explozibil (îndeosebi la armele de foc). *Praf de spumă* = preparat care produce în contact cu apa o spumă şi care se foloseşte pentru stingerea incendiilor. *Praf de copt* = preparat care se întrebuinţează în patiserie pentru a face să crească aluaturile, prin dioxidul de carbon pe care îl degajează. *Lapte praf* = lapte sub formă de pulbere, obţinut prin eliminarea apei din compoziţia lui. *Praf de mătase* = substanţă cu aspect lucios, preparată din mică pisată, folosită la zugrăveli. **3.** Medicament sub formă de pulbere.

PRÁFTURĂ s.f. Pămătuf din păr, din cîlţi, din zdrenţe, din fîşii de rafie etc., fixat într-o coadă lungă, folosit mai ales ca unealtă a fierarului, pentru a stropi fierul şi cărbunii încinşi sau pentru a scoate spuza din cuptorul de pîine.

PRAG s.n. (<sl. *pragŭ*) **1.** Partea de jos, orizontală, a unui toc de uşă sau a unei porţi, de obicei mai ridicată faţă de rest, peste care se trece la intrare sau la ieşire. ◆ Partea de sus, orizontală, a tocului uşii, situată între cele două părţi laterale. **2.** Uşă, poartă; p. ext. casă, cămin. ◆ Locul din faţa uşii. **3.** Fig. Limită, margine, hotar care desparte ceva de altceva (în spaţiu sau în timp); imediată apropiere, imediată vecinătate (în spaţiu sau în timp); apropiere iminentă (în timp). **4.** Ridicătură naturală a fundului albiei unei ape sau banc de nisip şi de pietriş care se formează prin depunere pe fundul ei. ◇ *Prag suboceanic* = treaptă mai înaltă pe fundul unui bazin oceanic sau marin, care separă două depresiuni oceanice. *Praf glaciar* = proeminenţă în profilul longitudinal al unei văi glaciare, care separă o treaptă glaciară superioară de alta inferioară. ◆ Perete de piatră, stîncă peste care trece cursul unei ape, formînd o cascadă; p.ext. căderea de apă. **5.** Ridicătură de teren (care barează trecerea); treaptă de stîncă, porţiune de teren mai înaltă decît cele din jur. **6.** (TEHN.) Proeminenţă în formă de treaptă executată sau formată (în urma uzurii) pe suprafaţa (ori muchia) unei piese. **7.** Bucată din lemn de abanos sau de os de elefant pe care se sprijină coardele la unele instrumente muzicale. **8.** (FIZ.) Valoarea-limită (minimă sau maximă) a unei mărimi, caracteristică unui fenomen (sub care sau deasupra căreia fenomenul nu se poate produce). **9.** (FIZIOL.) Valoarea minimă pe care trebuie să o aibă un factor pentru a determina apariţia şi desfăşurarea unui fenomen fiziologic. **10.** Mică ridicătură ori linie de demarcaţie special amenajată pe unele terenuri de sport, pentru a indica limita de la care se efectuează săriturile atletice de lungime şi triplu salt.

PRAGHÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Praga*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţia care locuieşte în Praga; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a oraşului Praga sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine oraşului Praga sau praghezilor, privitor la Praga sau la praghezi.

PRAGMÁTIC, -Ă adj. (<ngr. *pragmatikos*, germ. *pragmatisch*, fr. *pragmatique*) **1.** Care priveşte acţiunea, succesul practic, utilitatea; (peior.) care judecă, acţionează etc. în funcţie de considerente de conjunctură, de utilitate nemijlocită, în dauna obiectivităţii. ◇ *Istorie pragmatică* = lucrare de istorie limitată la fapte, la evenimente (politice şi militare); istorie care urmăreşte să tragă din cercetarea trecutului învăţăminte pentru prezent şi viitor. **2.** Care aparţine pragmatismului, privitor la pragmatism.

PRAGMATÍSM s.n. (<fr. *pragmatisme*; cf.gr. *pragma* "acţiune") **1.** Curent filozofic (epistemologic) iniţiat şi dezvoltat în SUA (la sfîrşitul sec. 19-începutul sec. 20), de Ch.Peirce, W.James, J.Dewey ş. a., axat în special pe teoria cunoaşterii raţionale dominată de spiritul experimentalist. Valoarea unui concept (a unei idei) este dată de suma tuturor efectelor pe care acesta (aceasta) le-ar putea produce. Criteriul verificării în practică devine criteriu al adevărului; ceea ce este eficient, util pentru cunoaştere (pentru existenţa umană) este adevărat. Aplicat în domeniul vieţii sociale, pragmatismul a devenit o filozofie a spiritului practic, a democraţiei, făcînd din metoda probării şi eficienţei (specifică spiritului de laborator) model de lucru în activitatea pedagogică şi politică. **2.** Spirit practic; prioritate acordată aspectelor practice, utile, concrete ale unei acţiuni, întreprinderi, gîndiri.

PRALÍNĂ s.f. (<fr. *praline*) Bomboană umplută cu cremă de nuci şi cu înveliş de zahăr sau de ciocolată.

PRAMÁTIE s.f. (<ngr. *pra(gh)matia*) Persoană cu purtări rele, imorală; escroc, canalie, puşlama, destrăbălat.

PRÁPUR s.m. (<sl. *praporŭ*) **1.** (În ev. med.; în ţările române) Steag militar. **2.** Steag bisericesc purtat în cadrul unor procesiuni religioase. **3.** (Pop.) Membrană care înveleşte unele organe din abdomen.

PRASEODÍM s.n. (<fr. *praséodyme*) Element chimic (*Pr*; nr.at. 59; m.at. 140,91) din grupa lantanidelor, care în combinaţii funcţionează în stările de valenţă 3 şi 4. A fost descoperit de C.A. von Welbach în 1885.

PRÁŞTIE s.f. (<sl. *prašta*) **1.** Armă rudimentară de luptă, folosită în vechime pentru aruncarea pietrelor la mare distanţă, care este alcătuită dintr-o bucată de piele legată cu două sfori; (astăzi) obiect făcut dintr-una sau două fîşii de elastic (legate de o crăcană, de un băţ, despicat) avînd la capăt o bucată de curea, de elastic, în care se pune o pietricică spre a fi azvîrlită (la o anumită ţintă), folosit de copii. ◇ Loc adj. *Ca din praştie* = repede, cu viteză. **2.** Aruncătură de praştie; distanţa pe care o poate străbate o piatră azvîrlită cu praştia. **3.** Bucată de funie care se leagă de leucă ori de capătul osiei şi de care se prinde un cal lăturaş. ◇ *Cal de praştie* = cal lăturaş. ◆ Frînghie sau căpăstru de care se ţine un cal pentru a-l dresa.

PRÁVILĂ s.f. (<sl. *pravilo*) **1.** Lege (sau cod de legi); dispoziţie, regulament, hotărîre; culegere, carte de legi. ◆ Lege naturală; ursită. **2.** Normă, regulă. ◆ Obicei, tradiţie.

PRAVOSLÁVNIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<sl. *pravoslavĭnŭ*) **1.** Adj. Care aparţine religiei ortodoxe, privitor la această religie; ortodox. **2.** S.m. şi f., adj. (Persoană) de credinţă ortodoxă; p.gener. (om) credincios, evlavios.

PRAVOSLAVNICÍE s.f. (<*pravoslavnic*) Religia creştină ortodoxă.

PRAXIOLOGÍE s.f. (<fr. *praxiologie*; cf.gr. *praxis* "acţiune"+*logos* "ştiinţă") Disciplină care studiază eficienţa acţiunilor umane.

PRÁXIS s.n. (<ngr. *praxis*; cf.gr. *praxis* "acţiune") **1.** Pricepere dobîndită prin practică; experienţă, rutină. **2.** Act. **3.** Obicei, datină. **4.** (FILOZ.) Practică.

PRAZ s.m. (<bg. *praz*) Plantă legumicolă bienală, din familia liliaceelor, înrudită cu ceapa, cu tulpina cilindrică, înaltă de 30-40 cm, cu frunzele lanceolate şi cu bulbul cărnos (*Allium porrum*).

praz

PRÁZNIC s.n. (<sl. *prazdinikŭ*) **1.** Masă mare sau ospăţ după o înmormîntare sau o pomenire; pomană. ◆ Petrecere mare, chef. **2.** Sărbătoare bisericească sau laică.

PRĂBUŞÍ vb. IV refl. şi tranz. (<scr. *probušiti*) A cădea sau a face să cadă la pămînt brusc şi cu zgomot; a (se) nărui, a (se) dărîma; a (se) prăvăli. ◆ Refl. Fig. A avea o cădere psihică sau socială; a decădea.

PRĂBUŞÍRE s.f. (<*prăbuşi*) Acţiunea de a (se) prăbuşi şi rezultatul ei; năruire, surpare, dărîmare. ◆ (ASTR.) *Prăbuşire gravitaţională* = comprimare bruscă a unei stele din cauza propriei forţe de gravitaţie, însoţită de o mare cantitate de energie; colaps gravitaţional. ◆ Fig. Deprimare, deznădejde; decădere.

PRĂDÁ vb. I tranz. (lat. *praedare*) A jefui, a lua cu forţa, a devasta; a fura. ◆ A sărăci, a ruina pe cineva prin silnicie, impozite, amenzi grele etc.

PRĂDÁLICĂ s.f. (<sl. *prădalica*) (În sec. 15-16; în Ţara Românească) Dreptul domniei de a-şi însuşi averea celor morţi fără urmaşi de sex bărbătesc.

PRĂDÁLNIC, -Ă adj. (<*prădă*) **1.** Care are caracter de jaf; care a comis sau este apt să comită o pradă. **2.** (Despre animale) Care se hrăneşte prădînd; răpitor.

PRĂDĂCIÚNE s.f. (<*pradă*; cf.lat. *praedatio*, *-onis*) Pradă, furt, hoţie, jaf. ◆ Înşelăciune care duce la păgubirea cuiva.

PRĂFUÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*praf*) **1.** A (se) acoperi cu un strat de praf. **2.** A (se) preface în praf, a (se) pulveriza. ◇ *Maşină de prăfuit* = dispozitiv de împrăştiere a unor pulberi insecticide, fungicide peste diferite culturi vegetale.

PRĂJEÁLĂ s.f. (<*prăji*) **1.** Prăjire. **2.** Rîntaş. ◆ Aliment prăjit în grăsime.

PRĂJÍ vb. IV (<sl. *pražiti*) **1.** Tranz. A prepara un aliment, expunîndu-l la căldura focului (în grăsime încinsă). ◆ Tranz. şi refl. A (se) distruge, a (se) deteriora sub acţiunea căldurii, a supratensionării electrice. ◆ Tranz. şi refl. Fig. A (se) chinui, a (se) frămînta; a provoca sau a suferi o pierdere, a (se) păcăli. **2.** Refl. (Despre oameni) A se expune căldurii sau razelor solare. **3.** Tranz. A încălzi minereurile (sub limita temperaturii de topire) pentru a le pregăti de prelucrarea propriu-zisă.

PRĂJÍNĂ s.f. **1.** Bucată de lemn lungă şi subţire, folosită pentru a fixa sau pentru a sprijini ceva. **2.** (TEHN.) Tijă metalică sau de lemn, lungă, plină sau tubulară, avînd diferite întrebuinţări. **3.** Bară de lemn, de metal, de fibre sintetice sau de orice alt material, cu lungimea şi diametrul variabile, cu ajutorul căreia sportivii execută sărituri în înălţime. **4.** Unitate de măsură pentru lungime folosită în trecut, egală cu 5,8995 m în Ţara Românească şi cu 6,6900 m în Moldova. ◆ Unitate de măsură pentru suprafeţe de teren, folosită în trecut, egală cu 208,82 m^2 în Ţara Românească şi cu 179,02 m^2 în Moldova; concr. instrumentul cu care se făceau aceste măsurători.

PRĂJITÓR s.n. (<*prăji*) Aparat casnic folosit pentru prăjirea (fără grăsime) a unor alimente (pîine, cafea).

PRĂJITÚRĂ s.f. (<*prăji*) Produs dulce de patiserie, cu adaos de cremă, de fructe zaharate etc.
PRĂPĂSTIE s.f. (<sl. *propastĭ*) Loc periculos determinat de un povîrniş abrupt şi înalt; spaţiu adînc delimitat de versanţi verticali şi înalţi; hău, abis. ◆ Fig. Nenorocire, decădere totală; situaţie grea, fără ieşire.
PRĂPĂD s.n. (<*prăpădi*) **1.** Dezlănţuire de forţe (naturale sau umane) care provoacă mari distrugeri materiale sau de vieţi omeneşti; dezastru, urgie. **2.** Cantitate enormă, număr imens; mulţime, puhoi.
PRĂPĂDÉNIE s.f. (<*prăpăd*) Prăpăd, distrugere; pagubă. ◆ Situaţie grea, primejdioasă; pericol. ◆ Concr. Ceea ce nimiceşte, distruge.
PRĂPĂDÍ vb. IV (<bg. *propadam*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) distruge, a (se) pierde, a (se) nimici. **2.** Tranz. (Reg.) A risipi, a irosi. **3.** Tranz. A ucide, a omorî. ◆ Refl. A-şi pierde viaţa; a muri.
PRĂPĂSTIÓS, -OÁSĂ adj. (<*prăpastie*) **1.** Plin de prăpăstii; abrupt, rîpos. ◆ Fig. De netrecut, de neînvins; foarte mare. **2.** Fig. Năprasnic, fără seamăn; înspăimîntător. **3.** Fig. De necrezut, de neînchipuit, fantastic. **4.** Care vede lucrurile numai în rău, pesimist.
PRĂSÍ vb. IV (<bg. *prasja se*, scr. *prasiti se*) **1.** Refl. (Despre animale) A face pui, a se reproduce, a se înmulţi. **2.** Tranz. A creşte animale, a le înmulţi. **3.** Tranz. A semăna, a planta, a îngriji o cultură. ◆ Refl (Despre plante) A se înmulţi, a se extinde pe un teren.
PRĂSÍLĂ s.f. (<*prăsi*) **1.** Reproducţie (dirijată) la animalele domestice (de rasă). **2.** Grup de animale, de obicei tinere, destinate reproducţiei. **3.** Descendenţii unui animal de rasă; p.ext. animal de rasă ameliorată.
PRĂŞÍ vb. IV tranz. (<bg. *praša*, scr. *prašiti*) A lucra cu sapa sau cu mijloace mecanice solul pe care cresc anumite plante de cultură, cu scopul de a-l afîna şi de a distruge buruienile.
PRĂŞITÓR, -OÁRE adj., subst. (<*prăşi*) **I.** Adj. **1.** (Despre unelte agricole) Cu care se prăşeşte. **2.** *Plante prăşitoare* = grup de plante agricole, care se cultivă în rînduri distanţate (40-100 cm), spaţiul dintre rînduri fiind prăşit mecanic sau manual (ex. *porumbul*, *floareasoarelui*). **II. 1.** S.m. şi f. Persoană care prăşeşte. **2.** S.f. Unealtă agricolă mecanică, pe roţi, prevăzută cu mici brăzdare reglabile, cu care se efectuează operaţia de prăşire.
PRĂŞITÚRĂ s.f. (<*prăşi*) (Pop.) **1.** Faptul de a prăşi; praşilă, prăşit. **2.** Teren prăşit. **3.** (Cu sens colectiv) Buruieni şi gunoi adunate de pe un teren prăşit.
PRĂVĂLÍ vb. IV (<bg. *provalja*, scr. *provaliti*) **1.** Tranz. şi refl. A face să se lase sau a se lăsa într-o parte (din poziţia verticală); a face să cadă sau a cădea (brusc, cu violenţă, cu zgomot) de la o înălţime oarecare; a (se) arunca în adîncime, a (se) prăbuşi. ◆ Refl. (Înv. şi reg.) A se culca, a se trînti, a se tolăni (pentru a se odihni). ◆ Tranz. (Pop.) A culca la pămînt (pe cineva), a doborî într-o luptă, într-o bătaie (pe cineva); p.ext. a învinge (pe cineva) în luptă (doborîndu-l la pămînt). ◆ Refl. A coborî în pantă; a veni în jos; p.ext. a aluneca, a cădea. ◆ Refl. (Despre un zid, o construcţie, un mal) A se nărui, a se surpa, a se prăbuşi. ◆ Refl. (Despre ape) A curge cu repeziciune, căzînd de la înălţime; a se revărsa, a se întinde. ◆ Refl. Fig. A se întinde, a se împrăştia, a se răspîndi. **2.** Refl. şi tranz. A (se) duce sau a (se) da de-a rostogolul pe un povîrniş; a (se) rostogoli, a (se) da peste cap. ◆ Refl. A se repezi cu iuţeală spre cineva sau asupra cuiva; a se năpusti, a se îndrepta în goană într-o anumită direcţie. **3.** Refl. (Despre fenomene ale naturii) A se dezlănţui cu putere, a se porni cu violenţă, a se produce cu violenţă (de sus în jos).
PRĂVĂLÍE s.f. Local în care se vînd diverse mărfuri; magazin.
PRĂZNUÍ vb. IV (<sl. *prazdĭnovati*) **1.** Tranz. A celebra o sărbătoare religioasă; p.ext. a serba, a ţine o sărbătoare. **2.** Intranz. A petrece, a benchetui.
PRE- (<fr. *pré-*; cf.lat. *prae*) Element prim de compunere care are semnificaţia "înainte", "anterior".
PREA adv. (<sl. *prě*) **1.** (Ca determinant al unui verb, al unui adjectiv, al unui adverb, exprimă o nuanţă de exagerare, arătînd că acţiunea, calitatea sau circumstanţa pe care o determină au un grad mai mare decît este necesar) Mai mult decît este necesar, peste măsură, extrem de..., excesiv de mult. ◇ *Nu* (sau *nici*) *prea* = nu tocmai, atît (sau aşa), nu chiar. *Mult prea...* = excesiv, exagerat. **2.** (Înv., pop. sau fam.; precedă adjective, adverbe, locuţiuni adjectivale şi adverbiale, servind la formarea superlativului absolut) Foarte, peste măsură. **3.** Element prim de compunere care are semnificaţia "foarte", "peste măsură".
PREABATÁJ s.n. (<*pre-+abataj*) **1.** Galerie într-o mină, executată în vederea începerii abatajului. **2.** Operaţie care precedă operaţia de abataj.
PREACINSTÍT, -Ă adj. (<*prea+cinstit*) Foarte cinstit; vrednic de cinste, de tot respectul. ◆ (Substantivat, f.art.; cu valoare de n.pr.) Maica Domnului.
PREACUCÉRNIC, -Ă adj. (<*prea+cucernic*) (Mai ales ca termen de reverenţă pentru clerici) Foarte cucernic, extrem de evlavios.
PREACURÁT, -Ă adj. (<*prea+curat*) Care este cu totul lipsit de păcate; care este de o curăţenie morală ireproşabilă; care reflectă, trădează o asemenea stare. ◆ (Substantivat, f.art.; cu valoare de n.pr.) Maica Domnului.
PREACUVIÓS, -OÁSĂ adj. (<*prea+cuvios*) (Mai ales în titulatura dată unor clerici) Foarte cuvios.
PREACUVIOŞÍE s.f. (<*prea+cuvioşie*) (Urmat de un adj.pos.) Termen de reverenţă pentru clerici (de rang superior).
PREADOLESCÉNT, -Ă s.m. şi f. (<*pre-+adolescent*) Tînăr(ă) între pubertate şi adolescenţă.
PREADOLESCÉNŢĂ s.f. (<*pre-+adolescenţă*) Etapă din viaţa unui om situată între pubertate şi adolescenţă.
PREABÚN, -Ă adj. (<*prea+bun*) (Înv.) Foarte bun, neobişnuit de bun. ◆ (Substantivat, m.art.; cu valoare de n.pr.) Dumnezeu.
PREAFERICÍT, -Ă adj. (<*prea+fericit*) (Mai ales în titulatura dată patriarhilor sau întîistătătorilor bisericilor autocefale) Foarte slăvit, preamărit; p.ext. sfînt.
PREAÎNÁLT, -Ă adj. (<*prea+înalt*) **1.** Dumnezeiesc, divin. **2.** (Înv.) Care vine de la o autoritate supremă.
PREAÎNĂLŢÁT, -Ă adj. (<*prea+înălţat*) (Mai ales în titulatura dată domnitorilor sau clericilor) Care este vrednic de toată cinstea, slava (pentru calităţile sale).
PREÁJMĂ s.f. (cf.sl. *prěždĭ*) (Astăzi mai ales în locuţiuni) Spaţiu dimprejurul unui obiect sau al unei persoane, loc sau regiune din vecinătatea, din apropierea cuiva sau a ceva. ◇ Loc.adj. *De* (sau *de prin*) *preajmă* = care este, se află în (sau prin) jur, în (sau prin) apropiere. Loc.adv. *În* (sau *prin*) *preajmă* sau *în* (sau *prin*) *preajma ...* = a) (cu sens local) în (sau prin) jurul, apropierea, vecinătatea cuiva sau a ceva; b) (cu sens temporal) în ajunul..., puţin înainte de... .
PREALÁBIL, -Ă adj. (<fr. *préalable*) Care trebuie spus, făcut, analizat, pregătit înainte de începerea unei acţiuni; care precedă, care este anterior.
PREALUMINÁT, -Ă adj. (<*prea+luminat*) **1.** (Înv.) Care degajă, care răspîndeşte foarte multă lumină; foarte luminos; extrem de strălucitor. **2.** (În titulatura dată divinităţii, suveranilor sau clericilor) Slăvit, preamărit. **3.** Fig. Plin de înţelepciune.
PREAMĂRÍ vb. IV (<*prea+mări*) **1.** Tranz. A ridica în slavă pe cineva sau ceva; a proslăvi, a glorifica, a elogia. **2.** Refl. A se lăuda, a se mîndri.
PREAMĂRÍT, -Ă adj. (<*prea+mărit*) (Mai ales în titulatura dată divinităţii, suveranilor sau clericilor) Care este vrednic de toată lauda, cinstea, slava; slăvit, proslăvit.
PREAMBALÁ vb. I tranz. (<*pre-+ambala*) A ambala mărfuri înainte de a le pune în vînzare.
PREAMBALÁT, -Ă adj. (<*pre-+ambalat*) (Despre mărfuri) Care este ambalat înainte de a fi pus în vînzare.
PREAMBÚL s.n. (<fr. *préambule*) **1.** Parte introductivă a unei scrieri, a unei convorbiri, a unui discurs, în care sînt expuse rezumativ problemele care vor fi dezvoltate ulterior. ◆ P.ext. Ceea ce constituie partea introductivă, premergătoare a unei acţiuni, a unei manifestări etc. **2.** Parte introductivă a unui act sau a unui tratat internaţional care lămureşte utilitatea lui sau care prezintă sumar dispoziţiile lui generale; expunere de motive.
PREAMBULÁR, -Ă adj. (<fr. *préambulaire*) Care serveşte ca preambul.
PREAMPLIFICATÓR s.n. (<fr. *préamplificateur*) (TELEC.) Amplificator folosit într-un lanţ de transmisie înaintea unui amplificator principal, pentru a ridica nivelul semnalului de intrare al amplificatorului principal şi pentru a realiza adaptarea de impedanţă necesară.
PREANESTEZÍE s.f. (<fr. *préanesthésie*) Pregătire a bolnavului în vederea anesteziei propriu-zise, prin administrare de medicamente hipnotice şi analgezice.
PREANEVINOVÁTĂ adj. (<*prea+nevinovat*) (BIS.; despre Fecioara Maria) Neprihănită, castă. ◆ (Substantivat, f.art.; cu valoare de n.pr.) Fecioara Maria.
PREAPLÍN s.n. (<*prea+plin*) **1.** Ceea ce depăşeşte (cu mult) un anumit nivel, o anumită măsură; ceea ce este prea mult, abundent. **2.** Dispozitiv de protecţie pentru evacuarea automată a lichidului care depăşeşte un anumit nivel într-un bazin, într-un rezervor etc.

◆ Conținutul unui rezervor de apă.
PREAPRÍNDERE s.f. (<*pre-+aprindere*) Aprindere prematură (şi însoţită de detonaţii) a combustibilului în cilindrii unui motor cu ardere internă, determinată de apariţia incidentală a unor puncte supraîncălzite în interiorul cilindrului.
PREAPUTÉRNIC, -Ă adj. (<*prea+puternic*) (Mai ales în titulatura dată divinităţii, suveranilor, înalţilor demnitari) Care are puteri foarte mari sau nelimitate; care este foarte puternic. ◆ (Substantivat, m.art.; cu valoare de n.pr.) Dumnezeu.
PREASFINŢÍA s.f. (<*prea+sfinţie*) (Urmat de un adj. pos.) Termen de respect cu care cineva se adresează prelaţilor sau cu care se vorbeşte despre ei.
PREASFINŢÍT, -Ă adj. (<*prea+sfinţit*) (Mai ales în titulatura dată prelaţilor) Care a primit harul divin; care este vrednic de întreaga sfinţenie.
PREASFÍNT, -Ă adj. (<*prea+sfînt*) (În titulatura dată clericilor, călugărilor, sfinţilor, îndeosebi Maicii Domnului) Care a primit harul divin; care este vrednic de întreaga sfinţenie. ◆ (Substantivat, f.art.) Maica Domnului.
PREASLÁVÍ vb. IV tranz. (<*prea+slăvi*) A preamări.
PREASLĂVÍT, -Ă adj. (<*prea+slăvit*) Care este vrednic de toată lauda, cinstea, slava (datorită calităţilor sale). ◆ (Substantivat, f.) Minune.
PREAVÍZ s.n. (<fr. *préavis*) Înştiinţare prealabilă de concediere făcută unui angajat. ◆ Interval de timp cît un angajat mai lucrează după primirea acestei înştiinţări; retribuţie care se cuvine celui concediat, de la primirea înştiinţării pînă la concedierea lui.
PREBENDÁR s.m. (<lat. *praebendarius*) Persoană care beneficia, în trecut, de o prebendă.
PREBÉNDĂ s.f. (<lat. *praebenda*) Venit (fix) acordat, în trecut, unui cleric catolic din Transilvania, mai ales unui canonic.
PREBIÓTIC, -Ă adj. (<engl. *prebiotic*) Anterior apariţiei vieţii.
PRECALCULÁ vb. I tranz. (<*pre-+calcula*) A calcula dinainte veniturile, cheltuielile etc.
PRECAMBRIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *précambrien*) (GEOL.) **1.** S.n. Prima eră geologică din istoria pămîntului, anterioară paleozoicului, caracterizată prin apariţia primelor vieţuitoare, care a durat c. 4,5 miliarde de ani şi care corespunde timpului scurs de la consolidarea scoarţei terestre pînă la apariţia trilobiţilor în primele straturi de roci. **2.** Adj. Care aparţine precambrianului, care se referă la formaţiile precambrianului sau la timpul lor de formare.
PRECAPITALÍST, -Ă adj. (<*pre-+capitalist*) Care este anterior apariţiei capitalismului; care datează din epoca anterioară capitalismului.
PRECÁR, -Ă adj. (<lat. *precarius*, fr. *précaire*, it. *precario*) **1.** Lipsit de siguranţă, de trăinicie; care depinde de voinţa cuiva sau de împrejurări nepreväzute; nesigur, instabil. ◆ (Despre construcţii, clădiri etc.) Lipsit de rezistenţă; şubred. **2.** Fig. Lipsit de profunzime, de temei, de valoare.
PRECARIA s.f. (cuv. lat.) (În antic. şi în ev. med. timpuriu; în apusul Europei) Drept de posesiune asupra unui lot de pămînt care se acorda de către proprietarul funciar, în schimbul prestării unor obligaţii faţă de acesta. ◇ *Precaria data* = formă de aservire care consta în obţinerea de la feudal a unui lot de pămînt în folosinţă de către ţăranii lipsiţi de pămînt, pentru care aceştia plăteau rentă. *Precaria oblata* = formă de aservire prin care ţăranul ceda lotul său feudalului, pentru a-şi asigura protecţia, primind de la acesta un lot în folosinţă pe viaţă.
PRECARITÁTE s.f. (<fr. *précarité*) Caracterul sau starea a ceea ce este precar.
PRECÁUT, -Ă adj. (<lat. *praecautus*) (Despre fiinţe) Care acţionează cu deosebită atenţie şi în toate măsurile de prevedere; care prevede şi preîntîmpină un pericol posibil, o neplăcere, un necaz etc. ◆ (Despre manifestările, acţiunile etc. fiinţelor) Care dovedeşte, trădează prudenţă; plin de prudenţă.
PRECAÚŢIE s.f. (<lat. *praecautio*, *-onis*, fr. *précaution*) Însuşirea de a fi precaut; atitudine, comportare precaută. ◆ Măsură de prevedere pentru a preîntîmpina un pericol posibil, o neplăcere, un necaz etc.
PRECĂDÉRE s.f. (<*pre-+cădere*) Prioritate, întîietate, preferinţă acordată unei persoane, unei acţiuni etc.
PRECEDÁ vb. I tranz. (<lat. *praecedere*, fr. *précéder*) **1.** A fi, a exista, a se afla înaintea cuiva sau a ceva (în timp sau în spaţiu). ◆ A (se) pune, a (se) aşeza înaintea cuiva sau a ceva (în spaţiu). **2.** A se petrece, a se întîmpla, a avea loc înainte (de...). **3.** A merge înaintea cuiva sau a ceva (în spaţiu). **4.** A întrece în funcţie, în grad, în rang. **5.** A anticipa.
PRECEDÉNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *précédent*) **1.** Adj. Care se află, care există înaintea cuiva sau a ceva (în timp sau în spaţiu); care se petrece înainte de cineva sau de ceva; care a fost amintit mai înainte. **2.** S.n. Situaţie, soluţie, fapt anterior, care serveşte ca exemplu sau ca justificare pentru faptele, situaţiile, soluţiile următoare.
PRECEDÉNŢĂ s.f. (<lat. *praecedentia*, fr. *précédence*) Faptul de a preceda pe cineva sau ceva (în timp sau în spaţiu); concr. lucru care precedă alt lucru de aceeaşi natură; situaţie, soluţie, fapt anterior care serveşte ca model sau ca justificare pentru faptele, situaţiile, soluţiile anterioare. ◇ *Caz de precedenţă* = situaţie premergătoare unui fapt, unui eveniment etc. care este invocată pentru justificarea unei hotărîri, unei dispoziţii.
PRECÉPT s.n. (<lat. *praeceptum*, fr. *précepte*) Formulă, principiu, normă care este la baza unei doctrine (morale). ◆ Recomandare, povaţă, sfat.
PRECEPTÓR s.m. (<lat. *praeceptor*, fr. *précepteur*) Persoană însărcinată cu educarea şi cu instruirea în familie a unui copil sau a unui tînăr (dintr-o familie bogată).
PRECESIÚNE (PRECÉSIE) s.f. (<lat. *praecessio*, *-onis*, fr. *précession*) **1.** (FIZ.) Deplasare relativ lentă a axei de rotaţie a unui corp care se roteşte rapid şi care are doar un punct fix. **2.** (ASTR.) *Precesiunea echinocţiilor* = deplasare lentă, în sens retrograd, a punctelor echinocţiale pe ecliptică cu 50´´ pe an, datorită atracţiei exercitate de Soare şi de Lună asupra Pămîntului (în zona ecuatorului şi a regiunilor lipsite de omogenitate structurală).
PRECIPITÁ vb. IV (<lat. *praecipitare*, fr. *précipiter*) **1.** Tranz. A provoca (printr-o reacţie chimică) depunerea unor substanţe dizolvate într-un lichid. ◆ Refl. şi intranz. (Despre substanţe solide dizolvate într-un lichid) A se separa, a se depune sub formă de precipitat. **2.** Tranz. şi refl. A face să se desfăşoare, să se declanşeze sau a se desfăşura, a se declanşa într-un timp mai scurt decît cel obişnuit, aşteptat sau dorit. ◆ Refl. (Despre oameni) A acţiona cu (mare) grabă (şi în dezordine); p.ext. a se agita.
PRECIPITÁBIL, -Ă adj. (<fr. *précipitable*) (Despre anumite substanţe) Care se poate precipita, care poate fi precipitat.
PRECIPITÁNDO adv. (<it. *precipitando*) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Iuţind mişcarea.
PRECIPITÁNT s.m. (<fr. *précipitant*) Produs chimic care, introdus într-o soluţie, provoacă precipitarea parţială sau totală a substanţelor pe care le conţine soluţia.
PRECIPITÁRE s.f. (<*precipita*) Acţiunea de a (se) precipita şi rezultatul ei. ◆ Trecere în stare de precipitat a unei substanţe. ◆ Grabă prea mare, iuţeală, zor, pripă.
PRECIPITÁT[1] s.n. (<fr. *précipité*, lat. *precipitatum*, germ. *Präzipitat*) (CHIM.) Substanţă solidă, greu solubilă, cristalină, amorfă sau sub formă de gel, care se separă dintr-o soluţie şi se depune pe fundul vasului, în urma tratării soluţiei respective cu un reactiv, prin evaporarea sau răcirea soluţiei etc.
PRECIPITÁT[2], -Ă adj. (<*precipita*) (Despre fiinţe) Care acţionează cu (prea) mare grabă, sub impresia momentului, silit de împrejurări; (despre manifestările oamenilor, fenomene, evenimente) care se produce cu (prea) mare grabă, care arată, exprimă, trădează o (prea) mare grabă.
PRECIPITÁŢIE s.f. (<fr. *précipitation*, lat. *praecipitatio*, *-onis*) **1.** Trecere în stare de precipitat a unei substanţe. ◆ (Mai ales la pl.; şi *precipitaţie atmosferică*) Produs al condensării vaporilor de apă din atmosferă care cad pe suprafaţa pămîntului sub formă de ploaie, burniţă, brumă, zăpadă, grindină etc. **2.** Grabă (prea) mare, iuţeală, pripă, agitaţie.
PRECIPITÍNĂ s.f. (<fr. *précipitine*) (BIOL.) Tip de anticorp care provoacă coagularea antigenului dintr-o soluţie.
PRECIPITRÓN s.n. (<fr. *précipitron*) Dispozitiv electrostatic folosit pentru purificarea aerului dintr-o încăpere prin dirijarea prafului spre unul dintre electrozi.
PRECIPÍŢIU s.n. (<lat. *pracecipitium*) Cădere de la înălţime. ◆ Abis, hău. ◆ Ruină, dezastru.
PRECIPÚT s.n. (<fr. *préciput*) (JUR.) Drept acordat unei persoane de a lua o anumită parte dintr-un bun înainte de partaj.
PRECIRÓZĂ s.f. (<fr. *précirrhose*) (MED.) Stare morbidă a ficatului, exprimînd clinic, funcţional şi morfologic trecerea de la hepatită cronică la ciroză hepatică.
PRECÍS, -Ă adj. (<fr. *précis*, lat. *praecisus*) **1.** Care este limpede, clar, lămurit, concis, categoric, sigur. **2.** (Despre mărimi, unităţi de măsură, de timp etc.) Fix, exact. ◆ (Despre ceasornice, balanţe, instrumente fizice) Care funcţionează cu mare precizie, care indică valori (foarte apropiate de cele) exacte.

PRÉCISTĂ adj. (<sl. *prěčista*) (Mai ales articulat; cu valoare de calificativ dat Fecioarei Maria; adesea cu valoare de n.pr.) Care este fără nici o vină, care este cu totul lipsită de păcate; care este de o curăţenie morală ireproşabilă, desăvîrşită. ◆ (Substantivat; de obicei cu valoare de n.pr.) Fecioara Maria, Maica Domnului.

PRECIZÁ vb. I tranz. (<fr. *préciser*, it. *precisare*) A stabili, a indica, a determina (ceva) în mod precis. ◆ A da formă precisă, a contura; a delimita.

PRECÍZIE (PRECIZIÚNE) s.f. (<fr. *précision*, lat. *precisio, -onis*) **1.** Faptul de a fi precis, calitatea de a măsura, de a determina sau de a indica precis; spec. însuşire a unui instrument de măsură de a da indicaţii cît mai exacte. ◇ Loc. adj. *De precizie* = (despre aparate şi instrumente) care funcţionează cu (cea mai) mare exactitate; p.ext. de calitate, bun. **2.** (FIZ.) Eroare maximă, în plus sau în minus, admisibilă la efectuarea unui calcul, a unei măsurări sau la realizarea unui produs; proprietate a unui produs de a avea valorile mărimilor sale caracteristice cuprinse într-un interval cît mai mic în jurul valorii dorite. **3.** Lămurire, informaţie, indicaţie precisă; ceea ce este precis, exact.

PRECÎT adv. (<*pre*, înv. şi pop. "pe" + *cît*) După cum, după cît, cît.

PRECLÁSIC, -Ă adj. (<fr. *préclassique*) (Mai ales despre opere artistice) Care este anterior perioadei clasice, care datează din epoca premergătoare clasicismului. ◆ (Substantivat) Scriitor sau creator de artă din această perioadă.

PRECLASICÍSM s.n. (<*preclasic*) Perioadă din istoria literaturii sau artei premergătoare clasicismului; spec. perioadă din istoria muzicii în care şi-au desfăşurat activitatea maeştrii muzicii vocale şi instrumentale din sec. 17-18, precum Monteverdi, Palestrina, Händel, Vivaldi, Rameau ş.a., şi care precedă apariţia clasicismului vienez.

PRECLIMACTÉRIU s.n. (<lat. *pre* "înainte"+*climacterium* "climacteriu") Fază anterioară climacteriului.

PRECLÍNIC, -Ă adj. (<fr. *préclinique*) Dinainte de internarea în clinică.

PRECÓCE adj. (<fr. *précoce*, lat. *praecox, -cis*) **1.** (Despre fiinţe) Care se dezvoltă fizic sau psihic înainte de vîrsta normală, care îşi anticipează, prin anumite manifestări, virsta, care este mai matur în comparaţie cu cei mai mulţi de aceeaşi vîrstă. ◆ (Despre facultăţi psihice sau biologice, despre însuşiri, atribute etc. ale oamenilor) Care apare sau se manifestă mai devreme. **2.** (Despre plante sau fructe) Care ajunge la maturitate foarte devreme, care înfrunzeşte, înfloreşte devreme, înainte de a fi plin sezon, sau care se coace repede. **3.** (Despre animale) A căror creştere şi dezvoltare se termină într-un timp mai scurt decît media speciei sau a rasei.

PRECOCITÁTE s.f. (<fr. *précocité*) Însuşirea de a fi precoce; dezvoltare înainte de vreme, timpurie, prematură. ◆ (ZOOT.) Calitate a animalelor de carne de a realiza sporuri în greutate, cu o valorificare mai mare a hranei în timpul îngrăşării.

PRECOLUMBIÁN, -Ă adj. (<fr. *précolombien*; cf.n.pr. *Columb*, *Columbia*) Care aparţine Americii sau istoriei Americii, începînd cu apariţia omului în Lumea Nouă pînă la distrugerea populaţiilor amerindiene de către europeni, după descoperirea acesteia de către Cristofor Columb (1492); privitor la America, specific Americii din această perioadă. ◇ *Arta precolumbiană* = arta dezvoltată pe teritoriul Americii înainte de descoperirea ei de către Cristofor Columb, care cuprinde creaţii artistice de mare valoare ale principalelor civilizaţii precolumbiene: maya, olmecă, toltecă, aztecă, inca. În regiunea Podişului Mexican şi în America Centrală, se remarcă ansamblurile monumentale cu temple piramidale în trepte (*Templul Soarelui* de la Teotihuacan, centrul de cult de la Tenochititlan), decoraţiile în basorelief, sculpturile în piatră dură ale unor zeităţi, stele şi măşti funerare. În zona andină, cultura inca se remarcă prin construcţia unor palate şi temple cu decoraţie sobră (Cuzco, Machu-Picchu, Quito etc.). Meşteşugul cel mai dezvoltat este orfevrăria, obiectele păstrate demonstrînd arta incaşilor în prelucrarea aurului. De asemenea, se manifestă o mare dezvoltare a ceramicii policrome şi a textilelor.

PRECOMÁNDĂ s.f. (<*pre-+comandă*) Comandă făcută pentru o marfă înainte de a fi fabricată sau pusă în vînzare.

PRECÓMĂ s.f. (<fr. *précoma*) (MED.) Fază iniţială de comă, în cursul căreia cunoştinţa se menţine trează, cel puţin în parte.

PRECOMBÚSTIE s.f. (<fr. *précombustion*) Fază a funcţionării unui motor cu ardere internă care precedă aprinderea combustibilului.

PRECOMPRIMÁRE s.f. (<*pre-+comprimare*) Operaţie prin care se aplică, iniţial, unui element de construcţie din beton armat eforturi unitare de compresiune, pentru a-i mări rezistenţa.

PRECOMPRIMÁT, -Ă adj. (<*pre-+comprimat*) (Despre betonul armat) Care a fost supus operaţiei de precomprimare.

PRECONCENTRÁRE s.f. (<*pre-+concentrare*, după fr. *préconcentration*) Operaţie mecanică prin care o substanţă minerală este îmbogăţită prin înlăturarea unei părţi de steril.

PRECONCENTRÁT s.n. (<*preconcentrare*) Produs minier îmbogăţit în substanţe utile prin operaţii preliminare urmate de operaţii de preparare propriu-zisă.

PRECONCÉPŢIE s.f. (<fr. *préconception*) De judecată.

PRECONCEPÚT, -Ă adj. (<*pre-+conceput*, după fr. *préçoncu*) (Despre idei, concepţii) Admis, format, adoptat dinainte fără o cercetare sau o experimentare prealabilă.

PRECONFERÍNŢĂ s.f. (<*pre-+conferinţă*) Conferinţă, consfătuire preliminară unei conferinţe de mai mare importanţă.

PRECONIZÁ vb. I tranz. (<fr. *préconiser*, germ. *präkonisieren*) **1.** A propune, a indica, a recomanda drept cele mai oportune, cele mai eficace etc. (la un moment dat) măsuri, metode, ipoteze etc.; a proiecta, a prevedea, a emite; a iniţia ceva. **2.** (În religia catolică) A confirma în cadrul consistoriului un episcop numit de şeful statului.

PRECONSOLIDÁRE s.f. (<*pre-+consolidare*) (GEOL.) Fază de consolidare naturală a unui strat de pămînt argilos supus, în trecut, unei sarcini geologice mai mari decît cea actuală.

PRECONŞTIÉNT s.n. (<fr. *préconscient*, după *conştient*) Ansamblu de procese psihice latente, dar disponibile, care pot fi rechemate în conştiinţă oricînd.

PRECORDIÁL, -Ă adj. (<fr. *précordial*) (ANAT.) Din regiunea anterioară a toracelui, din dreptul inimii.

PRECORECTÚRĂ s.f. (<*pre-+corectură*) Operaţie de corectură a unui manuscris dactilografiat făcută înainte de a permite manuscrisul la tipar.

PRECREŞTÍN, -Ă adj. (<*pre-+creştin*, după fr. *préchrétien*) Anterior apariţiei creştinismului.

PRECÚM conj., adv. (<*pre*, înv. şi pop. "pe"+*cum*) **I.** Conj. **1.** (Introduce propoziţii circumstanţiale de mod) Cum, aşa cum, după cum. **2.** (Introduce propoziţii comparative) Tot astfel cum, ca şi. **3.** (Urmat de conj. "şi", stabileşte un raport copulativ în cadrul aceleiaşi propoziţii) Ca (şi), cît (şi); cum (şi). **4.** (Introduce propoziţii, adesea incidente, care cuprind o afirmaţie, o observaţie etc. sigură, categorică, cu caracter de concluzie) După cum, aşa cum. **5.** (Urmat de conj. "ca să", introduce propoziţii finale) Pentru (ca să...). **II.** Adv. Ca de exemplu, ca de pildă.

PRECUMPÁNÍ vb. IV (<*pre-+cumpăni*, după lat. *praeponderare*) **1.** Intranz. A avea mai multă extindere, greutate, putere, influenţă, prestigiu, importanţă etc. decît altceva sau altceva; a constitui elementul hotărîtor; p.ext. a birui, a triumfa asupra altei idei, asupra altei soluţii etc. **2.** Tranz. A ţine în cumpănă, în echilibru; p.ext. fig. a compensa, a contrabalansa, a cumpăni.

PRECUMPĂNITÓR, -OÁRE adj. (<*precumpăni*) Care precumpăneşte în privinţa numărului, a ponderii, a extinderii, a greutăţii, a puterii, a influenţei, a prestigiului, a importanţei etc.; care constituie elementul hotărîtor, predominant, preponderent.

PRECUPÉŢ, -EÁŢĂ s.m. şi f. (<bg. *prekupeč*) Persoană care cumpără de la producători produse, în special zarzavaturi, fructe, păsări, ouă etc. pe care le revinde, cu un preţ mai ridicat, în piaţă sau pe străzile oraşului; p.ext. producător individual de legume, fructe etc. care îşi vinde produsele pe piaţă.

PRECUPEŢÍ vb. IV (<*precupeţ*) **1.** Tranz. A cumpăra şi a revinde (în calitate de precupeţ) pentru a realiza un profit. **2.** Tranz. şi refl. recipr. A se tîrgui, a se tocmi. **3.** Tranz. Fig. (În propoziţii negative) A nu cruţa nimic, a face totul pentru reuşita cuiva sau a ceva; a dărui cu generozitate, din belşug; a căuta pe toate căile să realizeze ceva.

PRECURSÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *précurseur*, lat. *praecursor*) Persoană care desfăşoară o activitate creatoare complet nouă într-un anumit domeniu, care pregăteşte, prin activitatea sa, terenul pentru o dezvoltare ulterioară mai largă într-un anumit domeniu; deschizător de drumuri, premergător.

PRECUVÎNTÁRE s.f. (<*pre-+cuvîntare*) Cuvînt introductiv, prefaţă.

PREDÁ vb. I (<*pre-+da*; cf.sl. *prědati*) **1.** Tranz. A da în grija şi răspunderea cuiva un bun, un obiect, a da în primire pentru a intra în posesia lui sau pentru a răspunde de el; a

înmîna cuiva un obiect care-i revine de drept. **2.** Refl. şi tranz. A se da învins în mîna duşmanului, a se supune, a capitula. ◆ Tranz. A (se) da în puterea sau în mîna cuiva (care să sancţioneze sau să dispună de cineva). **3.** Tranz. A transmite, a expune, a comunica în mod sistematic şi organizat (în cadrul unei instituţii de învăţămînt) rezultatele într-un domeniu, cunoştinţele unei discipline etc.; a expune, a ţine o lecţie.

PREDECESÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *prédécesseur*, lat. *praedecessor*) Persoană care a precedat pe cineva într-o funcţie, într-un post, într-o activitate etc., considerată în raport cu acesta. ◆ S.m. (Mai ales la pl.) Strămoş, înaintaş.

PREDÉLĂ s.f. (<it. *predella*, fr. *prédelle*) (ARTE PL.) Compartiment interior al unui tablou, reprezentînd scene în legătură cu subiectul principal din tablou.

PREDESTINÁ vb. I tranz. (<lat. *praedestinare*, fr. *prédestiner*) (Subiectul gramatical sau logic este, de obicei, o forţă supranaturală) A hotărî dinainte soarta, situaţia cuiva; a determina dinainte actele de voinţă, a decide dinainte o acţiune.

PREDESTINÁRE s.f. (<*predestina*) **1.** Acţiunea de a predestina şi rezultatul ei. **2.** Concepţie (filozofică sau teologică) potrivit căreia divinitatea hotărăşte dinainte destinul fiecărui om.

PREDESTINÁŢIE s.f. (<fr. *prédestination*) Predestinare.

PREDETERMINÁ vb. I tranz. (<fr. *prédéterminer*) A predestina.

PREDETERMINÍSM s.n. (<fr. *prédéterminisme*) (FILOZ.) Concepţie în filozofie care consideră că actele de voinţă ale oamenilor, comportarea lor şi întreaga desfăşurare a evenimentelor istorice sînt de mai înainte determinate de către divinitate sau de o cauză anterioară.

PREDIÁL, -Ă adj. (<fr. *prédial*; cf.lat. *praedium* "moştenire") Care este în legătură cu o moştenire.

PREDICÁ vb. I intranz. (<lat. *praedicare*, it. *predicare*) (Despre clerici) A explica (în biserică) un text biblic, un fapt religios etc., extrăgînd din ele o învăţătură (morală); a rosti o predică. ◇ *A predica în deşert* (sau *în pustiu*) = a vorbi degeaba, a da sfaturi pe care nimeni nu le ascultă, nu le urmează. ◆ Tranz. A recomanda cu insistenţă (şi pretutindeni) idei, concepţii etc.; a răspîndi, a propaga.

PREDICAMÉNT s.n. (<fr. *prédicament*, it. *predicamento*) (FILOZ.) Categorie (de predicate); noţiune fundamentală.

PREDICÁT s.n. (<fr. *prédicat*, lat. *praedicatum*, germ. *Prädikat*) **1.** (GRAM.) Parte principală de propoziţie care arată o acţiune, o stare sau o însuşire a subiectului. ◇ *Predicat verbal* = predicat exprimat printr-un verb predicativ la un mod personal, printr-o locuţiune verbală sau printr-o interjecţie. *Predicat nominal* = predicat exprimat printr-un verb copulativ la un mod personal şi un nume predicativ sau printr-o expresie verbală. **2.** (LOG.) Termen al unei judecăţi, care afirmă sau neagă ceva despre subiectul judecăţii. ◆ (În logica simbolică) Element constitutiv al funcţiilor specifice calculului cu predicate, care indică o extensiune. **3.** (MAT.) Enunţ care depinde de una sau de mai multe variabile şi căruia, pentru orice valoare dată variabilelor, îi corespunde o propoziţie (adevărată sau falsă); propoziţie cu variabile.

PREDICATÍV, -Ă adj. (<fr. *prédicatif*) **1.** (GRAM.) Care formează sau poate forma un predicat; referitor la predicat; care conţine un predicat; care are valoare de predicat. ◇ *Verb predicativ* = verb care poate constitui singur predicatul unei propoziţii. *Nume predicativ* = nume care, împreună cu un verb copulativ la un mod personal, formează predicatul unei propoziţii. *Propoziţie predicativă* = propoziţie care îndeplineşte rolul de nume predicativ al unei propoziţii regente. **2.** (LOG.) Care se referă la predicat, care aparţine predicatului; care formează un predicat.

PREDICATIVITÁTE s.f. (<*predicativ*) (GRAM.) Însuşire a unui cuvînt de a (putea) avea funcţie de predicat.

PREDICATÓR s.m. (<lat. *praedicator*, fr. *prédicateur*) **1.** Persoană care predică; propovăduitor. ◆ Conducător al unei comunităţi religioase baptiste. **2.** Persoană care propagă idei, concepţii, doctrine etc.

PREDICÁŢIE s.f. (<lat. *praedicatio*, *-onis*, fr. *prédication*, rus. *predikaţiia*) **1.** Faptul de a enunţa ceva despre ceva; act de raportare la realitate a unor reprezentări din conştiinţa vorbitorului, realizat cu mijloace lingvistice. **2.** (LOG.) Atribuire a unei calităţi sau a unui atribut unui subiect într-o propoziţie. ◇ *Judecată de predicaţie* = judecată care reflectă raportul dintre un obiect şi o însuşire a sa.

PRÉDICĂ s.f. (<it. *predica*) **1.** Cuvîntare rostită de preot (în biserică), axată pe un text biblic şi cuprinzînd învăţături (cu caracter moral). **2.** Expunere scrisă sau orală cu un conţinut moralizator; p.ext. dojană, mustrare.

PREDÍCŢIE (PREDICŢIÚNE) s.f. (<fr. *prédiction*; cf.lat. *praedictio*, *-onis*) Operaţie raţională de anticipare a producerii unui eveniment, fenomen, a unei acţiuni; prevedere, pronostic. ◆ Prevedere a conduitei ulterioare a unei persoane sau a liniei sale de dezvoltare.

PREDIGÉSTIE s.f. (<fr. *prédigestion*) Totalitatea fenomenelor care pregătesc digestia.

PREDILÉCT, -Ă adj. (<it. *prediletto*; cf.lat. *praedilectus*, rom. *predilecţie*) Preferat, favorit.

PREDILÉCŢIE s.f. (<lat. *praedilectio*, *-onis*, fr. *prédilection*) Faptul de a prefera o fiinţă, un obiect, o situaţie etc. atunci cînd există posibilitatea opţiunii între mai multe fiinţe, obiecte, situaţii etc.; înclinaţie, atracţie deosebită pentru cineva sau ceva. ◇ Loc. adj. *De predilecţie* = preferat, favorit; obişnuit, frecvent. Loc. adv. *Cu* (sau *de*) *predilecţie* = de preferinţă, mai ales, îndeosebi.

PREDISPOZÁNT, -Ă adj. (<fr. *prédisposant*) (MED.) Receptiv, sensibil, predispus la o boală.

PREDISPOZÍŢIE s.f. (<fr. *prédisposition*) **1.** (PSIH.) Înzestrare naturală care constituie, în anumite condiţii, o premisă favorabilă dezvoltării unei aptitudini sau unui talent. **2.** (MED.) Sensibilitate crescută sau receptivitate (ereditară sau dobîndită) a organismului faţă de (anumite) boli.

PREDISPÚNE vb. III tranz. (<fr. *prédisposer*, după *dispune*) **1.** A crea cuiva sau a determina, a pregăti o anumită stare de spirit, o anumită dispoziţie sufletească, a dispune la ceva. **2.** (MED.) A face să aibă o deosebită sensibilitate sau receptivitate faţă de anumite boli.

PREDISPÚS, -Ă adj. (<*predispune*) **1.** Care are predispoziţie, înzestrare spre ceva. **2.** (MED.) Receptiv, sensibil la anumite boli.

PREDOMINÁ vb. I intranz. (<fr. *prédominer*) A se impune faţă de altcineva sau faţă de altceva prin cantitate, dimensiune, intensitate, număr, forţă, valoare sau autoritate etc.; a se ridica deasupra altora, a avea întîietate, a fi superior, a domina.

PREDOMINÁNŢĂ s.f. (<fr. *prédominance*) Superioritate pe care cineva sau ceva o are asupra altcuiva în privinţa extinderii, greutăţii, puterii, influenţei, importanţei etc.

PREDOSLOVÍE s.f. (<sl. *prědŭslovije*) Cuvînt înainte, prefaţă în cărţile vechi (bisericeşti).

PREDUCEÁ s.f. (cf.bg. *prědupčja* "a perfora") (Reg.) Potricală. ◆ Gaură făcută cu această unealtă.

PREECHÍPĂ s.f. (<*pre-+echipă*) Echipă din care se selectează jucătorii pentru un meci oficial (important).

PREECLAMPSÍE s.f. (<fr. *prééclampsie*) Formă gravă de disgravidie, premergătoare eclampsiei.

PREELECTORÁL, -Ă adj. (<*pre-+electoral*) Care se petrece, care se întîmplă, care se face înainte de alegeri.

PREEMINÉNŢĂ s.f. (<fr. *prééminence*) Superioritate (în rang, în demnitate, în importanţă, în merite, în valoare, în drepturi etc.) a cuiva sau a ceva.

PREEMŢIÚNE s.f. (<fr. *préemption*) (JUR.) (Şi *drept de preempţiune*) Drept pe care îl are cineva, printr-un contract sau printr-o lege, la o vînzare-cumpărare, de a fi, în condiţii egale, cel preferat dintre mai mulţi cumpărători.

PREEXISTÁ vb. I intranz. (<fr. *préexister*) A exista înainte de..., a exista de mai înainte.

PREEXISTÉNT, -Ă adj. (<fr. *préexistant*, după *existent*) Care există de mai înainte, care preexistă.

PREEXISTÉNŢĂ s.f. (<fr. *préexistence*, după *existenţă*) Faptul de a preexista; existenţă anterioară. ◆ Doctrină filozofică sau religioasă care admite existenţa sufletului înainte de existenţa trupului, precum şi reîncarnarea sufletelor.

PREFABRICÁ vb. I tranz. (<*prefabricat*) A executa elemente de construcţie prefabricate, a confecţiona în serie, urmînd a fi ulterior montat sau asamblat în altă parte.

PREFABRICÁT, -Ă adj., s.n. (<fr. *préfabriqué*) (Element sau parte de construcţie, dintr-un ansamblu tehnic etc.) care este confecţionat în fabrică sau în atelier, de obicei în serie, înainte de a fi dus la locul de montare sau de asamblare; (produs) care rezultă dintr-un proces industrial şi serveşte ca material pentru executarea unui produs industrial finit.

PREFÁCE vb. III (<*pre-+face*, după sl. *prětvoriti*) **I. 1.** Tranz. şi refl. A lua sau a face să ia o formă, un aspect, un conţinut nou etc. **2.** Tranz. A repara (obiecte de îmbrăcăminte, obiecte casnice, construcţii etc.), a reface schimbînd (în bine) aspectul, înfăţişarea aces-

tora. **II.** Refl. (Despre oameni) A da sau a încerca să dea o impresie falsă (schimbîndu-și expresia, comportarea), cu intenția de a induce în eroare pe cineva.

PREFAȚÁ vb. I tranz. (<fr. *préfacer*) A scrie prefața unei cărți.

PREFÁȚĂ s.f. (<fr. *préface*, lat. *praefatio, -onis*, it. *prefazione*) Text cu caracter explicativ, uneori analitic, care precedă o operă literară sau științifică, și care cuprinde lămuriri, aprecieri etc. legate de opera respectivă (și de autorul ei).

PREFĂCĂTORÍE s.f. (<*prefăcător*) Mod de comportare sau de manifestare a unei persoane, lipsit de sinceritate, opus adevăratelor sale convingeri și sentimente, adoptat cu scopul de a induce în eroare sau a înșela bunacredință a cuiva.

PREFĂCĂTÓR, -OÁRE adj. (<*preface*) **1.** Care înnoiește, transformă, schimbă. **2.** Care este prefăcut.

PREFĂCÚT[1] s.n. (<*preface*) Faptul de a (se) preface.

PREFĂCÚT[2]**, -Ă** adj. (<*preface*) **1.** Transformat, modificat, schimbat. **2.** Spec. (Despre obiecte de îmbrăcăminte, construcții etc.) Care și-a schimbat (în bine) înfățișarea prin reparație, refacere, transformare. **3.** (Despre oameni) Care se preface, care încearcă să inducă în eroare printr-o comportare, manifestare etc. ce ascunde adevăratele gînduri, sentimente. ◆ (Despre atitudini, sentimente, acțiuni etc. ale oamenilor) Care arată, trădează pe omul prefăcut; care este simulat, fals, mincinos. ◆ (Despre obiecte, băuturi, cărți de joc etc.) Contrafăcut, falsificat.

PREFÉCT s.m. (<lat. *praefectus*, germ. *Präfekt*; cf.fr. *préfet*) **1.** Demnitar care conducea o prefectură la romani sau, mai tîrziu, diverse unități teritoriale în unele state feudale. **2.** Comandant al unei armate, al unei legiuni etc. în armata romană. ◇ *Prefectul pretoriului* = comandant al gărzii imperiale la romani. **3.** Șef administrativ și politic într-un județ sau, în trecut, într-un district, reprezentant al conducerii centrale. ◇ *Prefect de poliție* (sau *al poliției*) = șeful poliției în orașele mari ale țării. **4.** (În vechea organizare a învățămîntului din Imperiul Austro-Ungar) Supraveghetor și îndrumător însărcinat cu instruirea și cu educarea copiilor într-o școală, într-un seminar, într-o familie nobiliară etc.

PREFÉCTOR s.m. (<lat. *praefector*) Persoană care conducea o biserică sau o parohie catolică.

PREFECTORÁL, -Ă adj. (<fr. *préfectoral*) Care aparține prefectului sau prefecturii, de prefect sau de prefectură, referitor la prefect sau la prefectură.

PREFECTÚRĂ s.f. (<lat. *praefectura*, fr. *préfecture*) **I.** (În Roma antică) Oraș sau municipiu lipsit de dreptul de a-și alege magistrați; funcția de prefect. **II. 1.** Instituție care constituie forul administrativ și politic suprem dintr-un județ sau, în trecut, dintr-un district, și care este condusă de un prefect; p.ext. clădire în care își are sediul această instituție. **2.** Funcția sau demnitatea de prefect. **3.** Timpul, perioada în care un prefect își exercită această funcție. **4.** Localul în care își exercită funcția prefectul.

PREFERÁ vb. I tranz. (<fr. *préférer*; cf.lat. *praeferre*) A da întîietate sau precădere (în raport cu altceva sau altcineva) unui lucru, unei situații sau unei persoane, a aprecia mai mult ceva sau pe cineva, a avea preferință, predilecție pentru ceva sau cineva; a considera mai bun, mai valoros, mai important (în raport cu altceva sau cu altcineva). ◇ Loc. adj. și adv. *De preferat* = (în mod) preferabil.

PREFERÁBIL, -Ă adj. (<fr. *préférable*; cf.it. *preferibile*) Care merită să fie preferat, de preferat.

PREFERÁNS s.n. (<rus. *preferans*, fr. *préférence*) Numele unui joc de cărți.

PREFERÁT, -Ă adj. (<*prefera*) Care este apreciat, dorit sau ales înaintea altuia, fiind considerat mai bun, mai valoros, mai important etc.; pentru care cineva are o preferință. ◆ (Substantivat) Ființă pe care cineva o preferă, o iubește mai mult.

PREFERENȚIÁL, -Ă adj. (<fr. *préférentiel*) Care stabilește o preferință, către care se îndreaptă preferința cuiva; care se acordă cu preferință; de favoare.

PREFERÍNȚĂ s.f. (<lat. *praeferentia*, fr. *préférence*) **1.** Faptul de a prefera ceva sau pe cineva atunci cînd există posibilitatea de a alege dintre mai multe ființe, obiecte, situații etc.; p.ext. simpatie, înclinație, atracție față de o anumită ființă. ◇ Loc. adv. *De* (sau *cu*) *preferință* = cu deosebire, îndeosebi, mai ales, mai degrabă. **2.** (JUR.) *Drept de preferință* = drept recunoscut creditorilor titulari ai unor garanții reale (ipotecă, gaj) sau ai unor privilegii de a fi plătiți din prețul obținut prin vînzarea silită a unor lucruri ale debitorilor lor mai înaintea altor creditori.

PREFEUDÁL, -Ă adj. (<*pre-+feudal*) Care precedă feudalismul, care există înainte de feudalism, anterior feudalismului.

PREFÍCE s.f. pl. (<lat. *praeficae*) Bocitoare (la romani) tocmite pentru a plînge morții și a le proslăvi însușirile.

PREFIGURÁ vb. I tranz. (<fr. *préfigurer*) A prezenta, a schița în linii mari, înainte de realizare; a înfățișa cu anticipație. ◆ A avea sau a sugera toate trăsăturile unui lucru, unui fenomen etc. viitor.

PREFIGURATÍV, -Ă adj., s.n. (<*pre-+figurativ*) (Element) care prefigurează.

PREFILTRÁRE s.f. (<*pre-+filtrare*, după engl. *prefiltering*) Trecere a apei prin prefiltru, înaintea filtrării propriu-zise.

PREFÍLTRU s.n. (<fr. *préfiltre*) (TEHN.) Filtru cu strat filtrant de nisip cu granule mai mari, așezat înaintea filtrului principal al instalației de tratare a apei, pentru a reduce încărcarea acestuia.

PREFIRÁ vb. I (<*pre-+fir*) **1.** Tranz. A lăsa să treacă printre degete, a lua în mînă unul cîte unul; a cerceta, a examina rînd pe rînd cu atenție. ◆ A răsfoi filele unei cărți. ◆ Refl. A se perinda prin fața ochilor, prin minte etc. **2.** Refl. și tranz. A face să se deplaseze, să se desfășoare sau a se deplasa, a se desfășura rînd pe rînd, unul după altul; a face să se deplaseze, să se desfășoare, să se așeze sau a se deplasa, a se așeza în diferite direcții, locuri etc. **3.** Refl. A-și face loc, a se deplasa încetul cu încetul; p.ext. a se strecura, a se furișa.

PREFÍX s.n. (<fr. *préfixe*) **1.** (LINGV.) Afix care se atașează înaintea rădăcinii unui cuvînt pentru a forma un alt cuvînt. **2.** Număr care identifică, în telefonia interurbană automată, o anumită localitate sau țară și se formează înaintea numărului de telefon al abonatului.

PREFIXÁ vb. I tranz. (<fr. *préfixer*) A adăuga unui cuvînt un prefix pentru a forma un derivat.

PREFIXÁL, -Ă adj. (<*prefix*) (Despre formații lexicale derivate) Care este format cu ajutorul unui prefix, care conține un prefixoid; (despre elemente derivative) cu caracter de prefixoid.

PREFIXÁȚIE s.f. (<fr. *préfixation*) Acțiunea de a prefixa și rezultatul ei; mod de formare a unui cuvînt cu ajutorul unui prefix.

PREFIXOÍD s.n. (<it. *prefissoide*, după *prefix*) Element de compunere sau cuvînt cu ajutorul căruia se formează (în compunerea savantă) mai ales termeni științifici și tehnici; pseudoprefix.

PREFIXOIDÁL, -Ă adj. (<*prefixoid*) Care formează un prefixoid, al prefixoidului, care aparține prefixoidului; care este format cu ajutorul unui prefixoid; (despre elemente derivative) cu caracter de prefix.

PREFLORÁȚIE s.f. (după fr. *préfloraison*) Mod de așezare a sepalelor și a petalelor într-un mugur floral.

PREFOLIÁȚIE s.f. (<fr. *préfoliation*) Mod de așezare a frunzelor într-un mugur.

PREFORJÁRE s.f. (<*pre-+forjare*) Operație de forjare preliminară, aplicată unei piese înainte de a i se da forma definitivă.

PREFORMÁRE s.f. (<*pre-+formare*) Operație prin care pîslele sub formă de con sînt trase pe calapod pentru a obține un format apropiat de aspectul pălăriilor bărbătești cu calotă și cu bor.

PREFORMÁȚIE s.f. (<fr. *préformation*) Formație care precedă o altă formație; conformație moștenită.

PREFORMÍSM s.n. (<germ. *Präformismus*, rus. *preformizm*, fr. *préformisme*, engl. *preformism*) Concepție biologică ale cărei idei au fost formulate inițial de Anaxagora (500-428 î.Hr.) și care a predominat pînă în sec. 18, conform căreia organismul adult este complet constituit în germen, în miniatură, dezvoltarea ontogenetică constînd doar în creșteri de volum.

PREGĂTÍ vb. IV (<*pre-+găti*, după lat. *praeparare*) **1.** Tranz. A crea sau a aranja din timp condițiile în vederea a ceva, a face preparative în vederea unui scop, a unei acțiuni, a face să fie gata, să se producă. ◆ Refl. A fi pe punctul de a..., a fi gata să... **2.** Tranz. și refl. A determina sau a-și crea o stare sufletească necesară pentru a putea accepta, suporta etc. o anumită situație (neplăcută). **3.** Tranz. A transmite în mod sistematic (și în cadru organizat) cunoștințele necesare în scopul de a cultiva, de a face apt pentru desfășurarea unei activități; spec. a medita. ◆ A-și însuși, a asimila sau a aborda prin studii sistematice lecții, obiecte de studiu etc. **4.** Tranz. A face, a prelucra mîncăruri, băuturi etc. prin fierbere, prăjire, fermentare, amestecare etc. în vederea consumării.

PREGĂTÍRE s.f. (<*pregăti*) **1.** Creare a condițiilor necesare pentru atingerea unui scop, pentru o acțiune ulterioară. ◇ *Pregătire de artilerie* = tragere de artilerie care precedă declanșarea atacului propriilor trupe. ◆ Spec.

Ansamblu de operaţii sau fază de lucru premergătoare unui proces de exploatare, de fabricaţie etc. **2.** Determinare, creare a unei stări sufleteşti necesare pentru ca cineva să poată accepta, suporta etc. o anumită situaţie (neplăcută). **3.** Transmitere ori însuşire sistematică (şi în cadru organizat) de cunoştinţe în scopul de a (se) instrui, de a putea desfăşura o activitate etc.; spec. meditaţie. ◆ P.ext. Ansamblu sau nivel de cunoştinţe pe care le posedă cineva (şi care îi sînt necesare în desfăşurarea unei activităţi). **4.** Prelucrare a unui aliment, a unei băuturi etc. prin fierbere, prăjire, fermentare, amestecare etc., în vederea consumării.

PREGĂTÍT, -Ă adj. (<*pregăti*) (Despre oameni) Învăţat, cult, instruit, format.

PREGĂTITÓR, -OÁRE adj. (<*pregăti*) **1.** Care pregăteşte, care aranjează din timp ceva. **2.** Care serveşte pentru pregătire, care instruieşte (pentru a forma cadre calificate).

PREGENÉRIC s.n. (<*pre-+generic*) Parte a unui film cinematografic premergătoare genericului.

PRÉGET subst. sg. (<*pregeta*) (Mai ales în construcţii negative) **1.** Şovăială, ezitare; întîrziere, amînare. ◇ Loc. adv. *Fără (de) preget* = neîntîrziat, imediat. **2.** Răgaz, linişte, tihnă; repaus, odihnă.

PREGETÁ vb. I (lat. **prigitare*) (Mai ales în propoziţii negative) **1.** Intranz. A sta pe gînduri înainte de a face, de a începe ceva; a şovăi, a ezita, a se codi; p.ext. a întîrzia, a zăbovi; a sta inactiv. **2.** Tranz. A cruţa, a menaja.

PREGLACIÁR, -Ă adj. (<fr. *préglaciaire*) (GEOL.) Anterior epocii glaciare cuaternare.

PREGNÁNT, -Ă adj. (<fr. *prégnant*, germ. *prägnant*; cf.it. *pregnante*) Care se impune, iese în relief prin trăsături specifice, prin evidenţă, claritate, expresivitate, semnificaţie.

PREGNÁNŢĂ s.f. (<fr. *prégnance*, germ. *Prägnanz*; cf.it. *pregnanza*) Însuşirea de a fi pregnant, de a se impune, de a ieşi în relief, prin trăsături specifice, prin claritate, importanţă, expresivitate, semnificaţie etc.

PREHENSÍL, -Ă adj. (<fr. *préhensile*) (Despre părţi, organe etc. ale unor animale) Care are însuşirea de a apuca.

PREHENSIÚNE s.f. (<fr. *préhension*) Acţiunea mîinii de a prinde cu ajutorul degetelor; p.ext. îmbucare a alimentelor.

PREINDUSTRIALIZÁRE s.f. (<*pre-+industrializare*) Procesul de prelucrare primară a materiilor prime textile pînă în faza în care pot fi supuse operaţiilor procesului de filare.

PREINFÁRCT s.n. (<germ. *Präinfarkt*) (MED.) Insuficienţă coronariană care se manifestă prin aspecte intermediare între angina pectorală şi infarctul miocardic propriu-zis.

PREISTÓRIC, -Ă adj. (<fr. *préhistorique*) Care aparţine preistoriei, din timpul preistoriei, specific preistoriei, care se referă la preistorie. ◇ *Artă preistorică* = artă apărută în paleolitic şi în neolitic. Din paleolitic, cele mai importante vestigii de artă sînt picturile şi desenele rupestre de la Altamira şi Lescaux, statuile *Venus* din Willendorf şi *Venus* din Lespugue. Din neolitic se cunosc picturile rupestre din Anatolia (Catal Hüyük) şi Sahara (Tassili), vasele de ceramică de la Cucuteni (România), construcţiile arhitecturale megalitice de la Stonehenge (Anglia) şi Carnac (Franţa). ◆ Fig. Extrem de vechi, foarte vechi; învechit, perimat.

PREISTÓRIE s.f. (după fr. *préhistoire*) **1.** Perioadă din istoria omenirii de la originea omului pînă la apariţia primelor documente scrise. **2.** Parte a istoriei care studiază preistoria. Pe teritoriul României, preistoria este cuprinsă între 1 000000 şi 600 î.Hr.

PREÎNCOLŢÍRE s.f. (<*pre-+încolţire*) Procedeu special de declanşare artificială a germinaţiei la anumite seminţe şi de supraveghere a acesteia pînă la completa încolţire a seminţelor.

PREÎNREGISTRÁRE s.f. (<*pre-+înregistrare*, după engl. *pre-recording*) Înregistrare prealabilă a părţii sonore a unui film.

PREÎNTÎMPINÁ vb. I tranz. (<*pre-+întîmpina*) A lua din timp măsurile necesare pentru a împiedica, a opri etc. (neplăceri, primejdii etc.); a preveni.

PREJÓS adv. (<*pre*, înv. şi pop. "pe"+*jos*) *Mai prejos* = în situaţie de subordonare, de inferioritate faţă de cineva sau de ceva; mai slab, mai puţin bun, capabil, tare decît..., mai prost decît...

PREJUDECÁTĂ s.f. (<*pre-+judecată*; cf.fr. *préjugé*) Părere, idee preconcepută (şi adesea eronată) pe care şi-o face cineva asupra unui lucru sau a unei probleme, adoptată, de obicei, fără cunoaşterea directă sau temeinică a obiectului ori a problemei respective.

PREJUDICIÁ vb. I tranz. (<fr. *préjudicier*) A cauza un prejudiciu unei persoane; a păgubi.

PREJUDICIÁBIL, -Ă adj. (<fr. *préjudiciable*) Care poate cauza prejudicii.

PREJUDÍCIU s.n. (<lat. *praejudicium*, fr. *préjudice*) Pagubă, daună materială, morală etc. adusă cuiva; spec. atingere adusă onoarei, prestigiului, reputaţiei cuiva.

PRELÁT s.m. (<lat. *praelatus*, germ. *Prelat*, fr. *prélat*) Înalt demnitar bisericesc (aparţinînd treptei episcopale).

PRELÁTĂ s.f. (<fr. *prélart*, după *lat*) Bucată de pînză groasă, deasă şi impermeabilizată, cu care se acoperă platforma unui camion, un autovehicul care staţionează mai mult, diverse obiecte şi materiale care trebuie apărate de umezeală.

PRELATÍN, -Ă adj. (<*pre-+latin*) Care este anterior epocii latine.

PRELATÚRĂ s.f. (<fr. *prélature*) Titlul, rangul, demnitatea de prelat.

PRELÉCŢIE s.f. (<lat. *praelectio, -onis*) Prelegere.

PRELÉGERE s.f. (cf.lat. *praelegere*) Curs, lecţie în învăţămîntul superior; conferinţă publică (aparţinînd unui ciclu).

PRELEVÁ vb. I tranz. (<fr. *prélever*) A extrage, a detaşa, a lua (cu anticipaţie) dintr-o cantitate totală, dintr-un ansamblu etc. o anumită cantitate, relativ mică.

PRELEVÁRE s.f. (<*preleva*) Acţiunea de a preleva şi rezultatul ei. ◇ *Prelevarea aburului* = luare a unei cantităţi de abur, care a fost destins numai parţial, dintr-o maşină cu abur în scopul utilizării lui într-o instalaţie industrială sau pentru încălzit.

PRELIMINÁ vb. I tranz. (<*preliminar*) A calcula, a aprecia, a evalua, a fixa cu anticipaţie.

PRELIMINÁR, -Ă s.n., adj. (<fr. *préliminaire*) **1.** S.n. (La pl.) Acţiune premergătoare (specială) făcută pentru asigurarea reuşitei a ceva. ◆ Spec. Parte introductivă a unui act important, a unei legi sau a unui tratat internaţional, în care se face expunerea de motive, se justifică utilitatea etc.; p.gener. parte introductivă a unui discurs, a unei scrieri, a unei convorbiri etc. în care, de obicei, sînt expuse rezumativ probleme care trebuie cunoscute înainte de a se intra în fondul chestiunii, înainte de a fi dezvoltate ulterior; introducere la ceva; preparative. ◆ Etapă dintr-o competiţie sportivă în care sînt selecţionaţi participanţii la faza finală a competiţiei. **2.** Adj. Care precedă sau pregăteşte o acţiune, o operaţie, un fenomen etc., care serveşte ca introducere a ceva; p.ext. prealabil.

PRELIMINÁRE s.f. (<*prelimina*) Acţiunea

Bizon rănit, Altamira, Spania

Venus din Willendorf

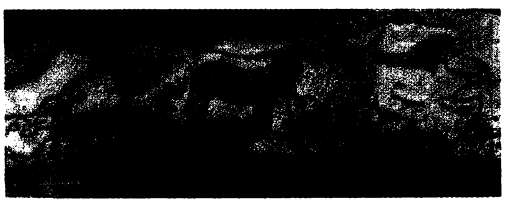

Pictură rupestră, Lascaux, Franţa

artă preistorică

de a prelimina şi rezultatul ei. ◆ Includere treptată în cheltuielile curente a unor sume care reprezintă cheltuieli viitoare, spre a evita creşterea excesivă a cheltuielilor din perioadele următoare.

PRELÍNGE vb. III (<*pre-+linge*) **1.** Refl. (Despre lichide) A se scurge foarte încet, picătură cu picătură (de-a lungul, pe marginea unui vas, a unui obiect etc.), a curge încet alunecînd în jos; p.ext. (despre lumini, ceaţă, mirosuri etc.) a pătrunde încet. ◆ A lăsa (un lichid) să se prelingă. ◆ (Despre vase) A avea o (mică) crăpătură, un spaţiu (mic) prin care lichidul se (poate) prelinge. **2.** Tranz. şi refl. Fig. A trece, a (se) deplasa, a (se) duce (încet, alunecînd) de-a lungul. ◆ Refl. (Despre fiinţe) A merge, a se deplasa încet şi ferindu-se; a se strecura, a se furişa.

PRELÓGIC, -Ă adj. (<fr. *prélogique*) Anterior logicii; (despre gîndirea, mentalitatea primitivă) care nu se conformează normelor logicii, fiind dominat de emoţii.

PRELUÁ vb. I tranz. (<*pre-+lua*) A lua, a primi de la altul; a lua în primire, a lua asupra sa, pe seama sa.

PRELUCRÁ vb. I tranz. (<*pre-+lucra*, după germ. *verarbeiten*) **1.** A modifica (prin diverse operaţii tehnologice) forma, dimensiunile, constituţia sau aspectul unor materiale, substanţe etc. în vederea obţinerii de materii prime, semifabricate şi produse finite etc.; spec. a trece din stare brută în stare finită. ◆ A reface, a transforma, a modifica opere ştiinţifice, artistice etc.; (în special) a adapta unor scopuri determinate. **2.** A analiza, a explica, a expune (în mod explicit) conţinutul unor documente, al unor rezoluţii etc. în faţa unei adunări. ◆ A căuta să convingă pe cineva, să lămurească, să facă ceva, să recunoască ceva etc.; a arăta greşelile pentru a le îndrepta.

PRELUCRĂTÓR, -OÁRE adj. (<*prelucra*) Care prelucrează, care se referă la prelucrare, al cărui obiectiv este prelucrarea materialelor.

PRELUDÁ vb. I (<fr. *préluder*; cf.lat. *praeludere*, it. *preludiare*) **1.** Tranz. A-şi încerca vocea sau instrumentul înainte de a cînta sau a executa o bucată muzicală; p.ext. a începe să cînte. **2.** Intranz. A face o acţiune introductivă, premergătoare, a executa o operaţie preliminară.

PRELÚDIU s.n. (<fr. *prélude*, it. *preludio*, germ. *Präludium*) **1.** Exerciţiu muzical pentru acordarea şi încercarea instrumentului, pentru antrenarea mîinilor sau a vocii; p.ext. improvizaţie muzicală (preliminară). **2.** Parte introductivă a unei compoziţii muzicale (instrumentale), bucată muzicală instrumentală care are rolul de a introduce o bucată muzicală mai amplă. ◆ Piesă muzicală care precedă o fugă, un coral sau chiar o suită (ex. J.S.Bach, *Clavecinul bine temperat*). **3.** Compoziţie muzicală instrumentală independentă, cu formă liberă. Cunoscuţi autori de preludii sînt F.Chopin şi Debussy. **4.** Fig. Ceea ce anunţă, precedă sau prepară o acţiune, un eveniment, un fenomen; acţiune premergătoare.

PRELÚNG, -Ă adj. (lat. *perlongus*) **1.** Lung, alungit, lunguieţ. **2.** Care durează mult; îndelungat.

PRELUNGÍ vb. IV refl. şi tranz. (<*prelung*) **1.** A (se) continua în timp (mai mult decît ar fi fost normal, de aşteptat, de dorit, mai mult decît se estimase), a face să dureze sau a dura (mai) mult timp. ◆ Tranz. A amîna, a fixa la o altă dată (o scadenţă, un termen etc.). **2.** A (se) face mai lung, a (se) lungi, a (se) întinde mai departe, a (se) continua în spaţiu.

PRELUNGÍRE s.f. (<*prelungi*) Faptul de a (se) prelungi; întindere, lungire în spaţiu sau în timp. ◆ Timpul acordat cuiva peste un anumit termen iniţial stabilit; durata mai lungă a unei acţiuni, a unei stări.

PRELUNGITÓR, -OÁRE adj., s.n. **1.** Adj. Care prelungeşte. **2.** S.n. Obiect sau fragment dintr-un obiect care serveşte la prelungirea altor obiecte; spec. obiect în formă de tub care se fixează la capătul neascuţit al creionului pentru a face creionul mai lung.

PRELUXÁŢIE s.f. (<fr. *préluxation*) (ANAT.) Stare a unei articulaţii, caracterizată prin malformaţii congenitale osoase, care predispune la luxaţie.

PREMARXÍST, -Ă adj. (<*pre-+marxist*) Care precedă marxismul, (imediat) anterior marxismului.

PREMATÚR, -Ă adj. (<lat. *praematurus*) **1.** Care se întîmplă, se produce, apare sau se desfăşoară înainte de vreme ori prea devreme. ◆ Spec. (Substantivat, m.) Copil născut înainte de vreme. ◆ Spec. (Despre pui) Ieşit înainte de termen, scos mai devreme decît era normal. ◆ (Despre copii) Născut viu cu o greutate sub 2500 g, indiferent de durata sarcinii. **2.** Precoce.

PREMEDICÁŢIE s.f. (<fr. *prémédication*) (MED.) Administrare de medicamente înaintea unei intervenţii chirurgicale în vederea calmării bolnavului, a diminuării secreţiilor etc.

PREMEDITÁ vb. I tranz. (<fr. *préméditer*) A pregăti cu atenţie, cu grijă, cu prudenţă acţiuni reprobabile (pentru a izbuti, pentru a nu fi prins etc.).

PREMEDITÁRE s.f. (<*premedita*) Faptul de a premedita şi rezultatul ei. ◇ Loc. adj. şi adv. *Cu premeditare* = (în mod) premeditat. ◆ (JUR.) Circumstanţă agravantă constînd în săvîrşirea în mod deliberat, pe baza unor pregătiri minuţioase, a unei infracţiuni.

PREMENOPÁUZĂ s.f. (<fr. *préménopause*) (MED.) Sindrom care precedă menopauza.

PREMERGĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*pre-+mergător*, după fr. *précurseur*) **1.** Adj. Care premerge, care precedă pe cineva sau ceva. **2.** S.m. şi f. Persoană care desfăşoară o activitate creatoare complet nouă într-un anumit domeniu, care pregăteşte terenul pentru o dezvoltare ulterioară mai largă într-un anumit domeniu.

PREMÉRGE vb. III (<*premergător*; cf.lat. *praecedere*) **1.** Intranz. A fi, a exista, a se afla înaintea cuiva sau a ceva (în timp sau în spaţiu). **2.** Intranz. A se petrece, a se întîmpla, a se produce, a avea loc înainte (de...). **3.** Tranz. A merge, a veni înaintea cuiva sau a ceva (în timp sau spaţiu).

PREMIÁ vb. I tranz. (<lat. *praemiare*) A da, a acorda, a decerna, a conferi (cuiva) un premiu.

PREMIÁL, -Ă adj. (<*premiu*) Privitor la premii, de premii, pentru premii. ◆ *Sistem premial* = instrument economic cu ajutorul căruia se asigură sporirea cointeresării materiale a personalului; parte a sistemului de salarizare sau de retribuţie care se referă la condiţiile de acordare a premiilor şi a primelor.

PREMIÁNT, -Ă s.m. şi f. (<*premia*) **1.** Elev(ă) care a obţinut un premiu la sfîrşitul anului şcolar. **2.** Persoană care a obţinut un premiu la un concurs, la o întrecere.

PREMIÉR, -Ă s.f., s.m. (<fr. *premier, -ière*) **1.** S.f. Prima reprezentaţie a unei piese de teatru, a unei opere, a unui film etc.; piesă de teatru, operă, film etc. care se joacă pentru prima oară. **2.** S.m. Prim-ministru. **3.** S.f. Femeie care supraveghează sau execută probele într-un atelier de croitorie, de lenjerie sau într-o casă de mode.

PREMILITÁR, -Ă adj., s.m. (<*pre-+militar*; cf.fr. *prémilitaire*) **1.** Adj. Care ţine de premilitărie, privitor la premilitărie; care aparţine unui premilitar. **2.** S.m. Tînăr care făcea parte din premilitărie.

PREMILITÁRIE s.f. (<*pre-+militărie*) Pregătire militară pe care o făceau, în mod obligatoriu, înainte de cel de-al doilea război mondial, tinerii între 18 şi 21 de ani, înainte de încorporare; organizaţia tinerilor care făceau această pregătire.

PREMÍSĂ s.f. (<lat. *praemissio, -onis*, germ. *Prämisse*, fr. *prémisse*) **1.** (LOG.) Fiecare dintre propoziţiile iniţiale ale unui raţionament, din care se deduce concluzia. **2.** Punct de plecare (al unei acţiuni, al unei iniţiative, al unei argumentaţii etc.); idee de bază. ◆ Condiţie de bază.

PRÉMIU s.n. (<lat. *praemium*, germ. *Prämie*, it. *premio*) **1.** Distincţie, însoţită de o recompensă, acordată la sfîrşitul anului şcolar elevilor care au obţinut cele mai bune rezultate la învăţătură sau care s-au distins în mod deosebit la o anumită disciplină. **2.** (Adesea însoţit de determinări care arată felul) Distincţie, recompensă (materială) acordată cuiva sau obţinută de cineva (prin concurs) pentru merite şi succese deosebite într-un domeniu de activitate.

PREMOLÁR s.m. (<fr. *prémolaire*) Fiecare dintre dinţii mamiferelor situaţi între canini şi molari. La om sînt opt premolari.

PREMONITÓRIU, -IE adj. (<fr. *prémonitoire*) (MED.; despre simptome) Care precedă o anumită boală.

PREMONÍŢIE s.f. (<fr. *prémonition*) (Fenomenul de) presimţire a unor fapte viitoare, în general, fără motivare raţională.

PREMONOPOLÍST, -Ă adj. (<*pre-+monopolist*) Care precedă monopolismul, care se referă la primul stadiu al capitalismului sau care aparţine, este specific acestui stadiu.

PREMUNÍŢIE s.f. (<fr. *prémunition*; cf.lat. *praemunitio, -onis*) **1.** (MED.) Stare de rezistenţă la orice nouă infecţie a unui organism deja infectat; imunitate la infecţie. **2.** Premoniţie.

PRENADÉZ s.n. (den. com.; cf. *adeziv*) Substanţă vîscoasă adezivă folosită la lipit.

PRENARCÓZĂ s.f. (<fr. *prénarcose*) (MED.) Preanestezie.

PRENATÁL, -Ă adj. (<fr. *prénatal*) Care precedă naşterea, care are loc înainte de naştere.

PRENÚME s.n. (<fr. *prénom*, după *nume*) Nume care se dă unui om la naştere (spre deosebire de numele de familie, care e moşte-

nit); nume de botez.

PRENUMERÁNT s.m. (<lat. *praenumerans, -ntis*) Abonat (la o publicaţie periodică sau la o carte încă neapărută). ◆ P.ext. Persoană care contribuie la o listă de subscripţie.

PRENUPŢIÁL, -Ă adj. (<fr. *prénuptial*) Prealabil căsătoriei. ◇ *Certificat prenupţial* = certificat medical care atestă că viitorii soţi sînt apţi pentru căsătorie.

PREOCUPÁ vb. I tranz. (<fr. *préoccuper*) **1.** (Despre idei, probleme, imagini etc.) A stărui neîntrerupt în minte, a reveni în mod obsedant; a ocupa în mod exclusiv mintea, a pune stăpînire pe gînduri. ◆ A produce o stare de încordare, de îngrijorare, de nelinişte etc. (stăruitoare); a nelinişti (foarte tare), a frămînta, a îngrijora, a tulbura. **2.** A face să fie în centrul atenţiei, a deştepta interesul (în vederea unei rezolvări adecvate). ◆ Refl. A se interesa în mod deosebit de cineva sau de ceva; p.ext. a-i păsa, a se sinchisi. ◆ Spec. A deştepta interesul, curiozitatea, dorinţa de a pătrunde înţelesul, tainele unei probleme.

PREOCUPÁRE s.f. (<*preocupa*) Faptul de a se preocupa. **1.** Interes (deosebit), grijă (stăruitoare) pentru ceva sau pentru cineva; p.ext. faptul de a activa (în mod susţinut, constant) într-un anumit domeniu, de a se îndeletnici cu ceva. **2.** Stare de grijă, de nelinişte, de îngrijorare, de teamă, de frămîntare (provocată de ceva care preocupă); ceea ce constituie un motiv de grijă, de nelinişte, de frămîntare.

PREOPERATÓRIU, -IE adj. (<fr. *préopératoire*) Care precedă o operaţie chirurgicală.

PREOPINÉNT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *préopinant*) Persoană care îşi exprimă o părere înaintea alteia; persoană care ia cuvîntul la o adunare înaintea altora, considerată în raport cu acestea. ◆ Adversar de opinii.

PREORĂŞENÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*pre-+orăşenesc*) Care se află în jurul oraşului, la intrarea în oraş.

PRÉOT s.m. (lat. *praesbiter*) Persoană care săvîrşeşte ritualurile unui cult religios; spec. (în biserica creştină) persoană din cler care oficiază serviciile religioase şi îndeplineşte toate formele cultului creştin. ◇ *Mare preot* = conducătorul suprem al cultului (la vechii evrei, egipteni etc.).

PREOTEÁSĂ s.f. (<*preot*) **1.** Soţie de preot. **2.** Femeie care îndeplineşte funcţii sacerdotale.

PREOŢÍ vb. IV (<*preot*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) face preot, a (se) hirotonisi. **2.** Intranz. A exercita funcţia de preot.

PREOŢÍE s.f. (<*preot*) Calitatea, demnitatea de preot; funcţie pe care o îndeplineşte un preot; darul cu care este învestit un preot.

PREPALATÁL, -Ă adj. (<fr. *prépalatal*) (FON.; despre sunete) Care se articulează în partea anterioară a palatului; anteropalatal. ◆ (Substantivat, f.) Sunet articulat în acest fel.

PREPARÁ vb. I tranz. (<fr. *préparer*) **1.** A face, a prelucra prin fierbere, prăjire, fermentare (mîncăruri, băuturi etc.) în vederea consumării. **2.** A crea sau a aranja din timp condiţiile în vederea a ceva, a face să fie gata. **3.** A determina cuiva o stare sufletească necesară pentru a putea accepta, suporta etc. o anumită situaţie (neplăcută). **4.** A transmite în mod sistematic (şi în cadru organizat) cunoştinţele necesare în scopul de a cultiva, de a face apt pentru desfăşurarea unei activităţi. ◆ A-şi însuşi, a asimila, sau a aborda prin studii sistematice. **5.** A efectua operaţiile tehnologice necesare pentru a obţine un produs nou sau pentru a îmbunătăţi calitatea unui material; spec. a face, a realiza, a fabrica (produse chimice, farmaceutice etc.) prin combinare de diverse substanţe, prin macerare etc.

PREPARÁNDIE s.f. (<lat. *praeparandia*, germ. *Präparanden*[schule]) Vechi tip de şcoală normală pentru pregătirea învăţătorilor, după legea instrucţiunii publice din 1864; seminar teologic; p.gener. şcoală (de diverse feluri); p.ext. proces de învăţămînt desfăşurat într-o asemenea şcoală.

PREPARANDÍST s.m. (<*preparandie*) Elev al unei preparandii.

PREPARÁT s.n. (<*prepara*) **1.** Faptul de a (se) prepara. **2.** Produs rezultat dintr-o operaţie de preparare. ◆ Produs alimentar.

PREPARATÍVE s.f. pl. (<fr. *préparatifs*) Acţiune premergătoare (specială) făcută pentru asigurarea reuşitei a ceva.

PREPARATÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*prepara*; cf.fr. *préparatoire*, lat. *praeparatorius*) **1.** Adj. Care pregăteşte, care aranjează din timp ceva. **2.** Adj. Care pregăteşte, instruieşte (pentru a forma cadre calificate). ◇ *An preparator* = a) primul an de studii la unele institute de învăţămînt superior, între cele două războaie mondiale (cînd liceul avea şapte clase); b) primul an de studii pentru studenţii străini, în care aceştia învaţă limba română. **3.** S.m. şi f. Membru al corpului didactic universitar ajutător (inferior în grad asistentului) care sprijină pe profesori în activitatea ştiinţifică şi didactică cu studenţii, pregăteşte experienţele de laborator ale profesorului etc.; titlu purtat de această persoană. **4.** S.m. şi f. Persoană care meditează pe cineva. **5.** S.m. şi f. Persoană care prelucrează, combină, amestecă anumite materiale, alimente etc. pentru a obţine un produs nou, pentru a îmbunătăţi calitatea unor produse etc.

PREPARÁŢIE s.f. (<fr. *préparation*) **1.** Preparare, pregătire. ◆ Produs rezultat dintr-o operaţie de preparare. ◆ Spec. Substanţă cu care pictorii îmbibă pînza înainte de a picta cu ulei. **2.** Pregătire a unui elev în particular.

PREPELEÁC (PREPELEÁG) s.m. **1.** Par lung şi gros înfipt în pămînt, făcut dintr-un copac (mai tînăr) prin retezarea crăcilor aproape de tulpină, astfel ca să se obţină clenciuri şi crăcane de care se atîrnă diferite obiecte gospodăreşti ca să se scurgă, să se usuce etc. **2.** Prăjină cu crăcane pe care se clădesc căpiţele (de fîn). ◆ Căpiţă (de fîn) clădită pe o astfel de prăjină.

PREPELICÁR s.m. (<*prepeliţă*) Specie de cîini de vînătoare de talie mare, cu urechile aplecate, folosit mai ales la vînatul prepeliţelor, al potîrnichilor etc.

PRÉPELIŢĂ s.f. (<bg., scr. *prepelica*) Pasăre călătoare de cîmpie din ordinul galiformelor, mai mare decît o vrabie, de culoare brună, cu dungi pe spate albe şi negre, vînată pentru carnea ei gustoasă (*Coturnix coturnix*).

PREPONDERÉNT, -Á adj. (<fr. *prépondérant*) Care precumpăneşte în privinţa numărului, a ponderii, a extinderii, a greutăţii, a puterii, a influenţei, a prestigiului, a importanţei.

PREPONDERÉNŢĂ s.f. (<fr. *prépondérance*, germ. *Präponderanz*, it. *preponderanza*) Superioritate pe care cineva sau ceva o are asupra altcuiva în privinţa extinderii, greutăţii, puterii, influenţei, importanţei etc.

PREPOTÉNT, -Á adj. (<lat. *praepotens, -ntis*) Foarte puternic, autoritar; foarte influent.

PREPOTRIVÍRE s.f. (<*pre-+potrivire*) (POLIGR.) Operaţie de ajustare a formei pentru tipar înainte de a fi introdusă în maşina de tipar pentru potrivire.

PREPÓZIT s.m. (<lat. *praepositus*, it. *prepósito*, germ. *Prëpositus*) **1.** (În ierarhia Bisericii Catolice) Cleric de rang înalt, care îndeplineşte o funcţie administrativă importantă în organizarea bisericească. **2.** (În Imperiul Roman) Reprezentant al puterii superioare, aşezat temporar în fruntea unei colectivităţi sau a unui oficiu special. ◆ (În Imperiul Bizantin) Mare maestru al palatului imperial.

PREPOZITÍV, -Ă adj. (<fr. *prépositif*) (Despre cuvînte, particule) Care se pune înaintea altui cuvînt.

PREPOZITÚRĂ s.f. (<it. *prepositura*, lat. *praepositura*) **1.** Demnitate de prepozit. **2.** Funcţie de conducere în anumite congregaţii religioase.

PREPOZÍŢIE s.f. (<lat. *praepositio, -onis*, fr. *préposition*) (GRAM.) Parte de vorbire neflexibilă, care exprimă raporturi sintactice de dependenţă între părţile unei propoziţii.

PREPOZIŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *prépositionnel*) (Despre anumite construcţii gramaticale) Construite cu ajutorul unei prepoziţii.

PREPRÍNT s.n. (<engl. *preprint*) Lucrare multiplicată, difuzată separat (înainte de a apărea într-o publicaţie, de a fi tipărită).

PREPÚŢ s.n. (<lat. *praeputium*, fr. *prépuce*) Cută de piele care acoperă extremitatea anterioară a penisului şi care se excizează la operaţia de circumcizie.

PRERAFAELITÍSM (PRERAFAELÍSM) s.n. (<fr. *préraphaélitisme, préraphaélisme*) **1.** Curent artistic apărut în Anglia în jurul anului 1849, sub influenţa teoriilor lui J.Ruskin şi ale lui D.G.Rossetti, a cărui doctrină estetică se bazează pe ideea că momentul culminant din istoria picturii a fost cel al înaintaşilor lui Rafael şi care militează pentru întoarcerea la puritatea artei acestora. **2.** Curent estetizant în literatura sec. 19 care condamnă poezia decadentă, admiţînd literatura înaintaşilor.

PRERÍE s.f. (<fr. *prairie*, engl. *prairie*) Asociaţie vegetală formată din ierburi, caracteristică pentru regiunea centrală a SUA şi pentru regiunea central-sudică a Canadei, cu relief de cîmpii uşor vălurite şi cu podişuri netede, cu climă temperat-continentală; regiune de stepă care are o asemenea vegetaţie.

prepeliţe

PREROGATÍVĂ s.f. (<lat. *praerogativa*, fr. *prérogative*) Împuternicire, privilegiu de care se bucură în exclusivitate o persoană şi care este legat(ă) de exercitarea unei funcţii, de apartenenţa la o clasă socială, la o situaţie juridică etc.

PREROMÁN, -Ă adj. (<*pre-+roman*) Care a existat înaintea venirii romanilor pe un anumit teritoriu, care datează din această perioadă.

PREROMÁNTIC, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *préromantique*) **1.** S.m. şi f. Adept al preromantismului. **2.** Adj. Care aparţine preromantismului sau preromanticilor, care se referă la preromantism sau la preromantici.

PREROMANTÍSM s.n. (<fr. *préromantisme*) Curent artistic apărut în a doua jumătate a sec. 18, care prefigurează romantismul, marcînd principalele direcţii ale evoluţiei sale ulterioare şi afirmîndu-se ca o încercare de smulgere a artei de sub rigorile dogmatice şi raţionaliste ale clasicismului şi neoclasicismului. Preromantismul se caracterizează prin adoptarea cultului sensibilităţii şi al naturii, prin gustul pentru pitoresc şi exotic etc. Unele trăsături, ca predominarea sensibilităţii asupra raţiunii, motivul ruinelor şi al mormintelor, peisajele nocturne pline de mister, singurătatea, deznădejdea pentru scurgerea timpului etc., au pătruns şi în literatura română la începutul sec. 19. Reprezentanţii principali sînt: Walter Scott, poeţii lakişti, E.Young, Th.Gray, Ossian, Chateaubriand, J.J.Rousseau, Volney, Ugo Foscolo, Herder, Schiller.

PRESÁ vb. I tranz. (<fr. *presser*) **1.** A exercita o presiune, o apăsare asupra unui material, a-l comprima pentru a-i imprima o anumită formă, a-i reduce volumul, pentru a extrage sau pentru a îndepărta lichidul din el. ◆ Spec. (Complementul indică plante sau părţi ale lor) A strînge, a apăsa între foi de hîrtie (sugativă) plante sau părţi ale lor pentru a le usca şi conserva. **2.** A forţa, a împinge, a constrînge, a sili pe cineva să acţioneze într-un anumit fel, împotriva dorinţei, a convingerilor etc. sale (prin presiune, violenţă etc.).

PRESÁJ s.f. (<fr. *pressage*) **1.** Acţiunea de a presa. **2.** Operaţie de prelucrare prin deformare plastică cu ajutorul presei.

PRESÁNT, -Ă adj. (<fr. *pressant*) Care exercită o presiune, o constrîngere asupra cuiva; care necesită o rezolvare imediată.

PRÉSĂ s.f. (<fr. *presse*) **1.** (Adesea urmat de determinări care arată felul) Dispozitiv de lucru sau maşină care serveşte la comprimarea unui material, la deformarea lui plastică, la extragerea prin strivire a lichidului conţinut în unele materii vegetale. **2.** Maşină simplă de tipărit cu ajutorul căreia se imprimă (texte sau figuri) prin presarea hîrtiei pe zaţul acoperit cu un strat de cerneală tipografică sau de imprimat în gravură. **3.** Nume generic pentru totalitatea ziarelor, revistelor, buletinelor periodice etc. dintr-o ţară sau din lume, dintr-un domeniu, dintr-o epocă etc. prin care se realizează informarea publică. ◆ Gazetărie; ziaristică; publicistică; (cu sens colectiv) publicişti.

PRESĂRÁ vb. I tranz. (<*pre*, înv. şi pop. "pe"+*sără*) A pune, a arunca cîte puţin, din loc în loc (pentru a forma un strat subţire), a împrăştia, a răspîndi pe deasupra; a acoperi cu un strat subţire dintr-o materie pulverulentă, granulată etc.

PRESCHIMBÁ vb. I (<*pre*, înv. şi pop. "pe"+*schimba*) **1.** Tranz. A da, a ceda, a transmite (obiecte, valori etc.) în schimbul altuia (de acelaşi fel, de aceeaşi natură etc.). **2.** Tranz. şi refl. A (se) transforma, a (se) schimba, a (se) preface.

PRESCRÍE vb. III (<lat. *praescribere*, fr. *prescrire*, după *scrie*) **1.** Tranz. A stabili cu precizie, a indica, a recomanda ceea ce se cere sau trebuie să se facă. **2.** Tranz. A indica, a arăta; spec. a recomanda medicamentele sau tratamentul de care are nevoie un bolnav. **3.** Tranz. Spec. (Despre oameni, autorităţi competente, autorizate etc., p.ext. despre acte normative, dispoziţii etc. elaborate de persoane sau de autorităţi competente) A hotărî, a dispune, a decide, a ordona, a prevedea (un anumit lucru care trebuie respectat în mod obligatoriu). **4.** Refl. (pas.) (JUR.; despre pedepse penale, drepturi la acţiune, drepturi de proprietate etc.) A se stinge prin prescripţie, a-şi pierde valabilitatea.

PRESCRIPTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *prescriptible*) Supus prescripţiei, care se poate prescrie.

PRESCRÍPŢIE s.f. (<fr. *prescription*, lat. *praescriptio, -onis*) **1.** Obligaţie, dispoziţie, prevedere, hotărîre, indicaţie înscrisă într-un act normativ, stabilită prin uz, prin tradiţie. **2.** Recomandare, indicaţie de tratament dată de un medic unui bolnav; p.ext. reţetă, aviz medical. **3.** (JUR.) Stingere a unui drept la acţiune sau la executarea unei hotărîri prin neexercitarea lui în termenul prevăzut de lege sau dobîndire a dreptului de proprietate asupra unui lucru prin posedarea lui, cu bună credinţă, un anumit timp (în termenul prevăzut de lege). **4.** *Prescripţie tehnică* = totalitatea normelor scrise privind condiţiile tehnice care trebuie respectate la proiectarea, verificarea, executarea, montarea, întreţinerea unui sistem tehnic; p.gener. totalitatea normelor scrise care trebuie respectate la păstrarea, folosirea, prepararea etc. unui obiect, a unei substanţe etc.

PRESCRÍS, -Ă s.f. (<*prescrie*) (Despre pedepse penale, drepturi de proprietate etc.) Care şi-a pierdut valabilitatea prin prescripţie.

PRESCÚRĂ s.f. (<sl. *proskura*) Pîinişoară de obicei rotundă sau în formă de cruce, făcută din aluat dospit, din care se împart credincioşilor ortodocşi bucăţele la sfîrşitul liturghiei sau după împărtăşanie; p.ext. un fel de colac care se împarte la înmormîntări, parastase etc.

PRESCURÍŢĂ s.f. (<*prescură*) Plantă erbacee cu frunzele dispuse în rozetă şi cu florile albe-gălbui (*Sempervivum soboliferum*).

PRESCURTÁ vb. I tranz. (<*pre*, înv. şi pop. "pe"+*scurta*) A reduce dimensiunile unui text, unei naraţiuni etc. (suprimînd ideile sau părţile neesenţiale), a face mai scurt; a abrevia cuvinte, titluri etc..

PRESEÍSMIC, -Ă adj. (<*pre-+seismic*) Care precedă mişcările seismice.

PRESELECTÁ vb. I tranz. (<*pre-+selecta*) A selecţiona în prealabil.

PRESELECTÓR s.n. (<fr. *présélecteur*) **1.** Dispozitiv care pregăteşte schimbarea de viteză. **2.** Mecanism de comutaţie din ansamblul unui schimbător telefonic automat, cu preselecţie directă pentru fiecare abonat chemător. **3.** Circuit oscilant montat la intrarea unui radioreceptor pentru mărirea selectivităţii acestuia.

PRESELÉCŢIE s.f. (<fr. *présélection*, it. *preselezione*) **1.** Preselectare. **2.** Operaţie de căutare a unui selector într-o instalaţie telefonică automată. **3.** Operaţie preliminară care permite, în unele cutii de viteză, determinarea unei combinaţii alese dinainte.

PRESEMNALIZÁ vb. I tranz. (<*pre-+semnaliza*) A semnaliza în prealabil.

PRÉSENĂ s.f. (<scr. *prsina*) Curea a hamului ori a şeii, care trece pe sub pieptul calului.

PRESENTIMÉNT s.n. (<fr. *pressentiment*) Presimţire.

PRESESIÚNE s.f. (<*pre-+sesiune*) Perioadă în care se dau examene înaintea sesiunii propriu-zise.

PRESETÚPĂ s.f. (<fr. *presse-étoupe*) (TEHN.) Presgarnitură.

PRESEZÓN s.n. (<*pre-+sezon*) (TURISM) Perioadă dinaintea sezonului de referinţă.

PRESGARNITÚRĂ s.f. (<fr. *presse-garniture*) Garnitură de etanşare a unui organ mobil al unei maşini, constituită în general dintr-un manşon metalic căptuşit cu azbest, piele, cauciuc etc. şi dintr-un inel de presiune.

PRESIMŢÍ vb. IV tranz. (<*pre-+simţi*, după fr. *pressentir*, lat. *praesentire*) A prevedea, a simţi dinainte (vag, instinctiv) că urmează să se întîmple, să se producă etc. fapte despre care nu se poate afla încă nimic în mod direct.

PRESIMŢÍRE s.f. (<*presimţi*) Faptul de a presimţi; sentiment vag şi instinctiv pe care cineva îl încearcă cu privire la un eveniment viitor despre care nu poate afla nimic în mod direct.

PRÉSING s.n. (<engl. *pressing*) Sistem tactic practicat în jocurile sportive prin care fiecare component al unei echipe aflate în apărare îşi supraveghează în permanenţă adversarul direct, pentru a-i anihila acţiunile ofensive. ◆ Predominare în iniţiativa de joc; presiune exercitată asupra adversarului.

PRESINTERIZÁRE s.f. (<*pre-+sinterizare*) (TEHN.) Sinterizare anterioară celei finale, la o temperatură mai mică, cu scopul de a conferi obiectului calitatea de a putea fi prelucrat mecanic.

PRESÍSTOLĂ s.f. (<fr. *présystole*) (MED.) Fază din diastolă care precedă sistola.

PRESIÚNE s.f. (<fr. *pression*, lat. *pressio, -onis*) **1.** Mărime fizică egală cu raportul dintre intensitatea unei forţe care apasă perpendicular (şi uniform) pe suprafaţa unui corp şi aria acelei suprafeţe; forţă care apasă (perpendicular şi uniform) pe unitatea de suprafaţă ori pe suprafaţa unui corp. ◇ *Presiune atmosferică* = presiune exercitată de atmosferă asupra suprafeţei pămîntului şi a corpurilor situate pe ea, indiferent de orientarea suprafeţei, şi care variază în funcţie de condiţiile atmosferice, de altitudine şi de latitudine etc. **2.** (FIZIOL.) *Presiune arterială* = tensiune arterială. **3.** (BOT.) *Presiune radiculară* = presiune care apare în celulele vii ale rădăcinii unei plante şi care determină împingerea apei în sus prin lemnul tulpinii. **4.** Fig. Constrîngere (morală), violenţă, bruscare.

PRESOCRÁTIC, -Ă adj., s.m. pl. (<fr. *présocratique*, engl. *pre-Socratic*) **1.** Adj. Anterior

lui Socrate. **2.** S.m. pl. Nume dat unui grup de filozofi greci care, înaintea lui Socrate, au constituit sisteme ce încercau să explice lumea, natura. Reprezentanții principali sînt: școala din Milet, Heraclit, pitagoreicii, eleații, Anaxagora, Empedocle, Leucip, Democrit.

PRESÓR s.n., s.m. (<fr. *presseur*) **1.** S.n. Dispozitiv la mașina de cusut, alcătuit dintr-o tijă verticală cu picioruș, care apasă materialul de cusut pe placa mașinii și permite deplasarea materialului. **2.** S.m. Muncitor calificat care lucrează la o presă.

PRESORECEPTÓR s.m. (<*presiune*+*receptor*) (FIZIOL.) Terminație nervoasă senzitivă, situată în peretele unui vas sangvin, care este sensibilă la variațiile de presiune din interiorul vasului.

PRESORTÁRE s.f. (<*pre-*+*sortare*) Sortare prealabilă în vederea sporirii calității în sortarea propriu-zisă.

PRESOSTÁT s.n. (<fr. *pressostat*; cf.lat. *pressio*, *-onis* "presiune") Aparat pentru măsurarea, controlul și reglarea presiunii unui fluid dintr-o încăpere închisă, dintr-o incintă.

PRESPÁN s.n. (<germ. *Presspan*, fr. *presspahn*) (Și *carton prespan*) Carton dur, rezistent, satinat, fabricat din mai multe straturi de celuloză, de obicei de culoare brună-portocalie, cu multiple întrebuințări în industria electrotehnică (ca izolator), în poligrafie etc.

PRESPAPIÉR s.n. (<fr. *presse-papiers*) Obiect greu de birou (executat artistic), care se așază peste hîrtii pentru a le împiedica să se împrăștie.

PRESPĂLÁRE s.f. (<*pre-*+*spălare*) **1.** Spălare prealabilă în scopul ameliorării spălării propriu-zise. **2.** Introducerea unui material (de blugi) în coloranți, după o anumită tehnologie, pentru obținerea unui colorit neuniform.

PRESTÁ vb. I tranz. (<lat. *praestare*, it. *prestare*) A executa, a îndeplini, a desfășura, a depune o muncă, o activitate etc. ◇ *A presta (un) jurămînt* = a depune un jurămînt în condițiile prevăzute de lege (sau de uz). *A presta omagiu* (sau *jurămînt de credință*) = (despre vasali) a depune jurămîntul de credință și supunere către suzeranul său.

PRESTABILÍ vb. IV tranz. (<*pre-*+*stabili*, după fr. *préétablir*) A fixa, a stabili, a rîndui dinainte, cu anticipație.

PRESTÁNȚĂ s.f. (<fr. *prestance*; it. *prestanza*) Ținută, înfățișare, atitudine impunătoare, demnă, plină de gravitate a unei persoane; efect produs asupra cuiva de aceste însușiri.

PRESTÁRE s.f. (<*presta*) Acțiunea de a presta și rezultatul ei. *Prestarea jurămîntului* = depunere a jurămîntului în condițiile prevăzute de lege (sau de uz). *Prestări de servicii* = activitate constînd în operațiuni de confecționare, reparare, întreținere a unor bunuri materiale, precum și în efectuarea unor servicii în scopul satisfacerii unor nevoi de consum etc.

PRESTATÓR, -OÁRE adj., s.m. și f. (<*presta*) (Persoană, întreprindere) care prestează o muncă, o activitate.

PRESTÁȚIE s.f. (<fr. *prestation*, lat. *prestatio*, *-onis*) **1.** Formă de impozit constînd în efectuarea unor cantități de muncă sau în predarea unor produse ori a unei sume de bani în folosul stăpînului feudal, al proprietarului unui teren etc., pentru realizarea unor lucrări de interes public etc.; muncă, produse, bani care constituie această formă de impozit. ◆ P.gener. Obligație materială. **2.** Acțiunea de a presta și rezultatul ei. ◆ Muncă de scurtă durată (de obicei gratuită) efectuată pentru lucrări de interes public.

PRESTELÁR, -Ă adj. (<fr. *préstellaire*, engl. *prestellar*) (ASTR.) Care a existat înainte de a fi luat naștere stelele.

PRESTÉȚĂ s.f. (<fr. *prestesse*) Promptitudine.

PRESTIDIGITATÓR s.m. (<fr. *prestidigitateur*) Specialist în prestidigitație; scamator. ◆ Fig. Persoană care posedă o mare agilitate a mîinilor.

PRESTIDIGITÁȚIE s.f. (<fr. *prestidigitation*) Arta și tehnica de a produce iluzii (optice) prin mișcări abile și rapide ale mîinilor; p.ext. iluzie (optică) provocată de prestidigitator cu ajutorul acestei tehnici. ◆ Fig. Agilitate deosebită a mîinilor pe care o posedă cineva.

PRESTIGIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *prestigieux*) Care are un mare prestigiu, care se bucură de un mare prestigiu, de admirație, de apreciere; care se impune, impresionează, încîntă etc. prin calități deosebite (de ordin moral, spiritual etc.).

PRESTÍGIU s.n. (<fr. *prestige*; cf.lat. *prestigium*) Autoritate, apreciere deosebită de care se bucură cineva sau ceva datorită însușirilor sale morale, cunoștințelor, talentului, situației sociale, unor trăsături specifice pregnante etc. ◇ Loc. adj. *De prestigiu* = prestigios.

PRESTIMÓNIU s.n. (<lat. *praestimonium*; cf.fr. *prestimonie*) Venit afectat întreținerii unui preot catolic.

PRESTÍSSIMO adv. (<it. *prestissimo*) (MUZ.; ca indicație de execuție) În tempo foarte rapid. ◆ (Substantivat, n.) Compoziție sau parte dintr-o compoziție muzicală executată în acest tempo.

PRÉSTO adv. (<it. *presto*) (MUZ.; ca indicație de execuție) În tempo rapid. ◆ (Substantivat, n.) Compoziție sau parte dintr-o compoziție muzicală executată în acest tempo.

PRESUPUNCTÚRĂ s.f. (<*pres*[iune]+[ac]*upunctură*) Variantă a acupuncturii care constă în masarea și presarea unor puncte ale tegumentului cu activitate biologică deosebită.

PRESUPÚNE vb. III tranz. (<*pre-*+*supune*, după lat. *praesupponere*, fr. *présupposer*) **1.** A avea ca premisă existența prealabilă a unui lucru; a fi condiționat de... **2.** A admite (în mod provizoriu) că ceva este real, posibil, adevărat; a face supoziția că...

PRESUPÚNERE s.f. (<*presupune*) Faptul de a presupune, de a admite în mod provizoriu că ceva este real, posibil, adevărat; ceea ce este admis în mod prealabil drept real, posibil, adevărat.

PRÉSURĂ s.f. Nume dat mai multor păsări din familia fringilidelor, de mărimea vrăbiilor, cu coada lungă și bifurcată și cu ciocul conic, scurt și ascuțit: a) (și *presură galbenă*, *presură de cîmp*) pasăre cîntătoare cu capul și pîntecele de culoare galbenă-aurie, cu coada și vîrful aripilor negre (*Emberiza citrinella*); b) (și *presură sură*, *presură mare*) pasăre migratoare cu partea superioară a corpului de culoare ruginie și cu pîntecele galben, presărat cu pete cafenii (*Emberiza calandra*); c) (și *presură cu mustăți*) pasăre cu ciocul albastru-sur, cu corpul brun cu striații negre (*Emberiza cia*); d) (și *presură cu barbă*, *presură bărboasă*) pasăre cu partea superioară a corpului de culoare măslinie, cu spatele roșcat (*Emberiza cirlus*); e) (și *presură de trestie*, *presură de stuf*) pasăre migratoare cu capul și gușa de culoare neagră și cu aripile dungate în negru, ruginiu și alb (*Emberiza schoeniclus*); f) (și *presură de grădină*, *presură de vară*) pasăre migratoare cu penele de culoare brună-roșcată, cu capul cenușiu-gălbui, cu gușa gălbuie (*Emberiza hortulana*); g) (și *presură cu cap negru*, *presură căciulată*) pasăre cu gușa, pieptul și pîntecele de culoare galbenă și cu capul și aripile de culoare neagră (*Emberiza melanocephala*).

PRESURIZÁ vb. I tranz. (<fr. *pressuriser*) A menține o presiune normală (ex. în cabina unui avion ce zboară la mari înălțimi, în cabina uni nave cosmice etc.). ◆ A menține o anumită presiune cu scopul de a mări rezistența mecanică a unor elemente ermetic închise ale unui sistem.

PRESURIZÁT, -Ă adj. (<*presuriza*) (Despre incinte etanșe) În care este menținută o presiune normală.

PRESURIZATÓR s.n. (<*presuriza*; cf.fr. *pressuriseur*) Instalație de presurizare.

PRESÚS adv. (<*pre*, înv. și pop. "pe"+*sus*) (De obicei la gradul comparativ, urmat de construcții introduse prin prep. "de", "decît") În partea imediat superioară, peste ceva, deasupra; fig. mai mult (sau mai mare, mai important) decît..., în mai mare măsură ca...; la un nivel superior. ◆ În gradul cel mai înalt, fără egal, deasupra tuturor.

PREȘ s.n. Covor lung și îngust (confecționat din materiale de calitate inferioară, deșeuri etc.) care se pune pe jos, într-o încăpere, pe un coridor, pe treptele unei scări etc.

PREȘCOLÁR, -Ă adj., s.m. și f. (<*pre-*+*școlar*, după fr. *préscolaire*) **1.** Adj., s.m. și f. (Copil) care nu a împlinit încă vîrsta școlară. **2.** Adj. Care aparține copiilor de vîrstă preșcolară, specific acestor copii, privitor la vîrsta, educarea etc. preșcolarilor; care se referă la învățămîntul preșcolarilor.

PREȘEDÍNTE, -Ă s.m. și f. (<fr. *président*, lat. *praesidens*, *-ntis*, după *ședea*) (De obicei urmat de determinări care arată felul) **1.** Persoană care conduce un organ de stat sau public, o organizație, o asociație, o societate etc. ◆ Persoană care conduce dezbaterile unei ședințe, lucrările unei comisii etc. **2.** Persoană care conduce un stat, o provincie etc.; denumire oficială dată șefului statului în unele republici.

PREȘEDINȚÍE s.f. (<*președinte*) Funcția și activitatea de președinte; perioadă în care un președinte își exercită funcția; munca de conducere îndeplinită de un președinte; p.ext. sediul, localul în care își exercită activitatea un președinte și unde funcționează serviciile organizatorice-administrative aflate în subordine.

PREȘTIÍNȚĂ s.f. (<*pre-*+*știință*, după fr. *prescience*) Cunștiință (generală) preliminară; cunoștință perfectă de tot ce se va întîmpla în viitor, atribuită divinității.

PRETÁ vb. I refl. (<fr. *prêter*) **1.** A consimți să facă sau a face ceva nelegal, incorect, reprobabil, nedemn. **2.** A se potrivi la..., a se armo-

niza cu...; a fi apt de..., a fi bun la...
PRETĂBĂCÍRE s.f. (<*pre-+tăbăcire*) Tăbăcire prealabilă.
PRETENDÉNT, -Ă subst. (<fr. *prétendant*, germ. *Prätendent*, it. *pretendente*) **1.** S.m. şi f. Persoană care aspiră să ajungă la ceva sau care pretinde ceva în baza unor drepturi pe care le are sau pe care le pretinde că le are; spec. persoană (dintr-o familie domnească) care pretinde tronul unei ţări. **2.** S.m. Bărbat care are intenţia să ceară în căsătorie o femeie sau care aspiră să ia în căsătorie o femeie.
PRETENSIONÁRE s.f. (după engl. *pre-tension*) Operaţie prin care se realizează o stare iniţială de întindere sau de comprimare în materialul unei piese, într-o piesă, într-un material de construcţie etc.
PRETENSIONÁT, -Ă adj. (<*pretensionare*) Care a fost supus pretensionării.
PRETÉNŢIE s.f. (<lat. *praetensio*, *-onis*, germ. *Prätension*, fr. *prétension*) **1.** Revendicare a unui drept sau a unui privilegiu de către cel căruia i se cuvine. ◆ (JUR.) Cerere formulată înaintea unui organ de jurisdicţie. **2.** Convingere de obicei nejustificată, părere, susţinere de obicei exagerată, supraevaluată pe care o are cineva despre sine însuşi sau despre acţiunile sale; cerinţă ca această convingere sau această părere, susţinere să fie împărtăşită şi de alţii. ◆ Opinie, părere, afirmaţie, idee (nedovedită, neîntemeiată) despre cineva sau ceva. **3.** Intenţie, dorinţă, năzuinţă, aspiraţie (ambiţioasă ori nejustificată), ambiţie (nejustificată); (la pl.) aere de superioritate, fumuri, ifose. **4.** Exigenţă.
PRETENŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *prétentieux*, it. *pretenzioso*) **1.** (Despre oameni) Care pretinde mult de la alţii, care este greu de mulţumit; p.ext. mofturos, capricios. ◆ (Despre plante şi animale) Care necesită îngrijiri deosebite, condiţii de dezvoltare speciale. **2.** (Despre manifestări, creaţii etc. ale oamenilor) Făcut cu scopul de a da impresia de ceva deosebit (fiind în realitate lipsit de valoare, de bun gust); care vrea să impresioneze cu orice preţ prin formă, prin modul de exprimare etc.; care dă o falsă impresie de cultură, de rafinament. **3.** Care denotă exigenţă, rafinament, care este de valoare, preţios, de bun-gust. **4.** Greu de înţeles, de pătruns, de stăpânit, a cărui înţelegere necesită o pregătire sau cunoştinţe prealabile, un efort deosebit.
PRETERÍT s.n. (<fr. *prétérit*, germ. *Präterit*) (GRAM.) Timp al verbului prin care se exprimă în unele limbi o acţiune trecută; spec. perfect simplu sau imperfect.
PRETERIŢIÚNE s.f. (<fr. *prétérition*; cf.lat. *praeteritio*, *-onis*) Figură retorică prin care autorul declară că nu va vorbi despre un lucru, amintit totuşi în cursul expunerii.
PRETERMÍSIE s.f. (<lat. *praetermissio*, *-onis*, fr. *prétermission*) Preteriţiune.
PRETÉXT s.n. (<fr. *prétexte*, lat. *praetextum*) **1.** Motiv aparent invocat de cineva pentru disimularea motivului adevărat al unei acţiuni sau pentru a justifica o anumită atitudine, comportare etc. **2.** Ceea ce constituie mobilul unei acţiuni.
PRETEXTÁ vb. I tranz. (<fr. *prétexter*) A invoca un pretext pentru a justifica o acţiune, o atitudine.
PRETÉXTĂ adj. (<lat. [toga]*praetexta*) *Togă pretextă* (şi substantivat, f.) = togă albă cu garnitură de purpură, pe care o purtau în vechea Romă tinerii patricieni.
PRETIMPURÍU, -ÍE adj. (<*pre-+timpuriu*) Care apare, se întîmplă, se produce sau se desfăşoară înainte de vreme sau prea devreme.
PRETÍNDE vb. III tranz. (<lat. *praetendere*, fr. *prétendre*) **1.** A cere în mod insistent (considerînd că este îndreptăţit, că i se cuvine), a ridica pretenţii; a reclama. **2.** A susţine, a declara, a afirma cu tărie, ferm; a avea convingerea (adesea nejustificată) că...
PRÉTOR s.m. (<lat. *praetor*, fr. *préteur*) **1.** Magistrat roman cu rang imediat inferior consulului, avînd atribuţii judecătoreşti (şi care adesea guverna o provincie romană); guvernator al unei provincii romane. **2.** (În vechea organizare a armatei) Persoană numită pe lîngă marile comandamente ale armatei, în timp de război sau de mobilizare, cu atribuţii în poliţia administrativă şi judiciară. **3.** (În vechea organizare administrativ-teritorială a României) Reprezentant al conducerii centrale într-o plasă, subordonat prefectului, cu atribuţii administrative şi de poliţie.
PRETORÁT s.n. (<*pretor*) (În vechea organizare a armatei) Autoritate militară condusă de un pretor; p.ext. sediul acestei autorităţi.
PRETORIÁN, -Ă adj. (<lat. *praetorianus*; cf.fr. *prétorien*) **1.** Care constituia (sau care făcea parte din) garda personală a unui monarh. ◇ *Gardă pretoriană* = gardă pentru paza personală a împăratului, înfiinţată de împăratul Augustus. ◆ (Substantivat, m.) Soldat din garda pretoriană. **2.** Care aparţine unui pretor, care provine de la un pretor, care se referă la un pretor.
PRETORIANÍSM s.n. (<fr. *prétorianisme*) Situaţie din vechea Romă în care pretorienii şi soldaţii aveau o influenţă predominantă.
PRETÓRIU s.n. (<lat. *praetorium*; cf.fr. *prétoire*) **1.** Instituţie condusă de un pretor roman; construcţie pe plan dreptunghiular, precedată de porticuri şi prevăzută cu o sală în care pretorul locuia şi îşi exercita funcţia; p.ext. sală de judecată în tribunalele romane. ◆ Locul dintr-o tabără (romană) unde era aşezat cortul comandantului. **2.** Sală de judecată în incinta unui tribunal; p.gener. tribunal. **3.** (În ev. med.; în Ţara Românească) Sfat domnesc cu caracter restrîns, format din sfetnicii apropiaţi ai domnului.
PRETÓRT s.n. (<*pre-+tort*) Semifabricat din lînă obţinut prin cardarea tortului, care are forma unor fire groase sau a unor benzi înguste, îndesate şi sucite şi din care, prin filare, se obţin firele de ţesut stofele.
PRETÚRĂ s.f. (<lat. *praetura*, fr. *préture*) (În vechea organizare administrativ-teritorială a României) Instituţie în care îşi exercita funcţia pretorul; serviciul, funcţia pretorului; localul în care acesta îşi exercita funcţia.
PRETUTÍNDENI adv. (lat. *per+totum+inde*) În toate părţile, peste tot, în tot locul, oriunde.
PREŢ s.n. (lat. *pretium*) **1.** Expresie bănească a valorii unei mărfi; sumă de bani care se cere sau care se plăteşte pentru o marfă, pentru o lucrare, pentru un serviciu, pentru folosinţa unui bun etc.; sumă de bani care reprezintă valoarea unui bun; spec. tarif. ◇ *Preţ cu amănuntul* = preţ la care se vînd către populaţie bunurile de consum, alimentare şi nealimentare. *Preţ de livrare* = preţ la nivelul căruia circulă produsele între unităţi. *Preţ al pieţei* = preţ care se formează pe piaţă în urma fluctuaţiei cererii şi ofertei. *Preţ de producţie* = preţ care înglobează costul produsului şi beneficiul. *Preţ mondial* = preţ al unei mărfi pe piaţa mondială. ◆ Concr. Bucată de hîrtie, de carton, de lemn etc. pe care este indicat costul unei mărfi; cifră care indică valoarea în bani a unei mărfi (înscrisă pe obiectul de mai sus). ◆ Sumă încasată dintr-o vînzare. **2.** Plată; p.ext. răsplată, recompensă. ◇ Loc. adv. *În preţ* = drept compensaţie a unei datorii. Loc. prep. *Cu preţul...* = în schimbul... (unei contravalori materiale); fig. cu sacrificiul..., cu riscul..., cu efortul... **3.** Valoare, importanţă, însemnătate. **4.** (MAT.) Valoare.
PREŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *pretiosus*, fr. *précieux*, it. *prezioso*) **1.** Care reprezintă o valoare materială; care costă mult datorită valorii materiale ridicate. **2.** Care are valoare (pentru cineva) datorită unor calităţi de utilizare, de raritate, de vechime etc. sau din cauza unor considerente afective, morale, intelectuale etc.; la care cineva ţine mult (datorită calităţilor sale). **3.** (Despre oameni şi manifestările lor) Lipsit de naturaleţe şi de simplitate; de un rafinament afectat, pedant, exagerat. ◆ (Substantivat) Persoană care are un stil, o vorbire, o comportare etc. afectată, căutată, pedantă.
PREŢIOZITÁTE s.f. (<fr. *préciosité*) Faptul de a fi preţios; lipsă de naturaleţe şi de simplitate, rafinament afectat, căutat, pedant în comportare, exprimare etc.; p.ext. comportare, exprimare etc. afectată, căutată, pedantă.
PREŢUÍ vb. IV (<*preţ*) **1.** Tranz. A stabili preţul unui bun (destinat vînzării), a-i determina valoarea în bani. ◆ A atribui o valoare, o importanţă. **2.** Intranz. A avea un anumit preţ sau o anumită valoare materială. ◆ A avea pentru cineva (o mare) valoare, importanţă datorită unor însuşiri legate de utilitate, de raritate, de vechime sau datorită unor considerente afective, morale, intelectuale etc. **3.** Tranz. A recunoaşte, a aprecia importanţa, valoarea, meritul, justeţea etc. (cuiva sau a ceva).
PREŢUITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*preţui*) Expert care apreciază preţul sau valoarea unui obiect, a unui bun; persoană care poate aprecia valoarea sau importanţa unui lucru.
PREUMÁN, -Ă adj. (<fr. *préuhumain*, it. *preumano*) Care a existat înainte de apariţia omului pe pământ; care aparţine acelei perioade.
PREURSÍ vb. IV tranz. (<*pre-+ursi*, după fr. *prédestiner*) A predestina.
PREVALÁ vb. I (<lat. *praevalere*, fr. *prévaloir*) **1.** Intranz. A avea întîietate, preponderenţă, a trece înaintea altuia, a fi mai presus de..., a se dovedi superior. **2.** Refl. A se folosi de o situaţie, de un drept etc. în vederea unui anumit scop.
PREVALÉNT, -Ă adj. (<lat. *praevalens*, *-ntis*, engl. *praevalent*) De importanţă majoră. ◆ Predominant.
PREVARICÁ vb. I intranz. (<fr. *prévariquer*) A contraveni prin rea-credinţă, abuz, fraudă de la îndatoririle şi obligaţiile de serviciu; trădare a unei cauze sau a unor interese pe care

cineva ar trebui să le apere.
PREVĂZĂTÓR, -OÁRE adj. (<*prevedea*) (Despre oameni) Care prevede şi preîntîmpină un pericol, care ia măsurile necesare pentru a preîntîmpina ceea ce prevede că s-ar putea întîmpla.
PREVEDEÁ vb. II tranz. (<*pre-+vedea*; cf.lat. *praevidere*, fr. *prévoir*, *pourvoir*) **1.** A deduce evoluţia, realizarea, producerea etc. unor evenimente, procese, fapte viitoare (din analiza unor fapte sau a unor situaţii prezente); a intui, a anticipa cele ce s-ar putea întîmpla. **2.** (Mai ales despre acte normative, dispoziţii etc. elaborate de persoane sau autorităţi competente) A stabili, a specifica, a menţiona (ceva ce trebuie respectat, dus la îndeplinire etc.). **3.** A înzestra, a dota sau a echipa cu ceva (necesar).
PREVEDÉRE s.f. (<*prevedea*) **1.** Faptul de a prevedea. ◆ Facultatea, putinţa de a deduce, de a-şi da seama de ceea ce urmează să se întîmple (din analiza unor fapte sau a unor situaţii prezente); concr. (mai ales la pl.) fapt, lucru prevăzut, presupus sau anticipat. **2.** (Mai ales la pl.) Obligaţie, dispoziţie, îndrumare, prescripţie, indicaţie înscrisă într-un act normativ. ◇ *Prevederi sociale* = sistem de măsuri privitoare la acordarea de asistenţă socială persoanelor care şi-au pierdut, temporar sau definitiv, capacitatea de muncă, ori celor rămaşi fără susţinător în familie. ◆ Evaluare estimată (pe baze ştiinţifice) a unui obiectiv care urmează să fie îndeplinit. **3.** Băgare de seamă, circumspecţie, precauţie, prudenţă (legate de evenimente, fenomene etc. de obicei neplăcute, ce s-ar putea deduce); decizie, măsură luată pentru a preveni producerea unui eveniment, a unui fenomen etc. (neplăcut).
PREVENÍ vb. IV tranz. (<fr. *prévenir*, lat. *praevenire*) **1.** A avertiza pe cineva de ceea ce s-ar putea întîmpla (neplăcut) în viitor; a face atent, a atrage atenţia. **2.** A lua din timp măsurile necesare pentru a evita, a împiedica, a opri, a înlătura, a preîntîmpina (dificultăţi, neplăceri, primejdii). ◆ A împlini cu solicitudine dorinţele cuiva.
PREVENÍT, -Ă s.m. şi f. (<*preveni*) (JUR.) Persoană împotriva căreia s-a luat măsura arestului preventiv.
PREVENITÓR, -OÁRE adj., s.n. (<*preveni*) **1.** Adj. (Despre oameni şi manifestările lor) Plin de solicitudine, gata (oricînd) să satisfacă dorinţele, intenţiile cuiva. **2.** S.n. (TEHN.) *Prevenitor de erupţie* = dispozitiv instalat la gura sondei, în timpul operaţiilor de foraj sau de reparaţie, pentru a putea închide etanş şi rapid spaţiul dintre coloanele de tubaj şi garnitura de prăjini de foraj sau de ţevi de extracţie în cazul unei erupţii libere, necontrolate a sondei, cînd se forează sub presiune etc.
PREVENTÍV, -Ă adj. (<fr. *préventif*) Care serveşte pentru a preveni producerea unui lucru neplăcut, periculos, care are drept scop preîntîmpinarea săvîrşirii unei infracţiuni, unui rău, împiedicarea apariţiei sau a răspîndirii unei boli etc. ◇ *Medicină preventivă* = ramură a medicinei care se ocupă cu mijloacele de apărare a organismului împotriva bolilor şi de combatere a condiţiilor care favorizează apariţia acestora. *Arest preventiv* sau *detenţiune preventivă* = măsură privativă de libertate, luată în cursul soluţionării unui proces penal, în scopul de a preveni fie dispariţia infractorului, înainte de pronunţarea hotărîrii penale, fie influenţarea martorilor, de către inculpat; p.ext. loc în care se execută detenţiunea prevăzută de această măsură.
PREVENTÓRIU s.n. (<fr. *préventorium*) Instituţie medicală în care sînt internate şi tratate în mod preventiv persoanele cu o stare de debilitate fizică, predispuse la anumite boli grave şi de lungă durată, în special la tuberculoză.
PREVÉNŢIE s.f. (<lat. *praeventia*, fr. *prévention*, it. *prevenzione*) **1.** Măsură privativă de libertate luată în cursul soluţionării unui proces penal, în scopul de a preveni fie dispariţia infractorului, înainte de pronunţarea hotărîrii penale, fie influenţarea martorilor de către inculpat; p.ext. perioadă cît cineva este supus arestului preventiv; loc în care se execută această detenţiune. **2.** Ansamblu de măsuri menite să evite apariţia unei boli, a unui accident etc.
PREVESTÍ vb. IV tranz. (<*pre-+vesti*) A vesti, a anunţa cu anticipaţie apariţia, producerea etc. (unor evenimente, fenomene ale naturii etc.).
PREVESTITÓR, -OÁRE adj. (<*prevesti*) Care prevesteşte, care anunţă dinainte ceva; care constituie un indiciu al unor întîmplări viitoare.
PREVIZÍBIL, -Ă adj. (<fr. *prévisible*) Care se poate prevedea, care poate fi anticipat.
PREVIZIONÁL, -Ă adj. (<fr. *prévisionnel*) Care face obiectul unui calcul anterior unui eveniment.
PREVIZIÚNE s.f. (<fr. *prévision*, it. *previsione*) **1.** Prevedere întemeiată pe cunoaşterea unor legi sau legităţi obiective, a unor fenomene existente, dar neconstatate încă experimental, a unor fenomene şi evenimente care urmează să se producă sau a tendinţei generale de dezvoltare a unui proces sau sistem; enunţare a unor judecăţi sau teorii bazate pe astfel de prevederi; ceea ce prevede cineva. **2.** Facultatea, posibilitatea de a prevedea apariţia sau evoluţia evenimentelor viitoare din analiza anumitor date cunoscute în prezent. **3.** (ECON.) Precizare anticipată asupra evoluţiei fenomenelor şi proceselor economice făcute pe baza analizei ştiinţifice a realităţii, ţinînd seama de legile obiective ale dezvoltării economice şi sociale, de rezultatele estimate ale măsurilor preconizate prin politica economică.
PREZBIACUZÍE s.f. (<fr. *presbyacousie*; cf.gr. *presbys* "bătrîn"+*akouein* "a auzi") (MED.) Slăbire a auzului la oamenii în vîrstă.
PREZBIESTEZÍE s.f. (<fr. *présbyesthésie*) (MED.) Scădere a sensibilităţii cutanate la bătrîni.
PREZBIOFRENÍE s.f. (<fr. *présbyophrénie*; cf.gr. *presbys* "bătrîn"+*phren* "minte") (MED.) Formă de demenţă senilă caracterizată prin tulburări grave de memorie, halucinaţii euforice însoţite de mimică.
PREZBIOPÍE s.f. (<fr. *presbyopie*; cf.gr. *presbys* "bătrîn"+*ops* "vedere") Prezbitism.
PREZBÍT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *presbyte*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care suferă de prezbitism. **2.** Adj. (Despre ochi) Care prezintă un semn de prezbitism, care arată, reflectă, trădează prezbitismul.
PREZBÍTER s.m. (<ngr. *presvitos*; *presbytère*) Titlu (onorific) pentru o persoană care face parte din cinul bisericesc; persoană care face parte din acest cin; spec. preot.
PREZBITERIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *presbytérien*) **1.** S.m. şi f. Adept al prezbiterianismului. **2.** Adj. Care aparţine prezbiterianismului sau prezbiterienilor, privitor la prezbiterianism sau la prezbiterieni; de prezbiterianism sau de prezbiterieni; care este în spiritul prezbiterianismului sau al prezbiterienilor.
PREZBITERIANÍSM s.n. (<fr. *presbytérianisme*) Confesiune protestantă desprinsă din anglicanism, înfiinţată în 1555 de reformatorul scoţian John Knox, care recunoaşte numai autoritatea religioasă a preoţilor, înlăturînd ierarhia episcopală.
PREZBITÉRIU s.n. (<lat. *presbyterium*, fr. *presbytère*) **1.** Casă parohială (catolică). **2.** Parte a unei biserici creştine (între naos şi altar) unde stau clerici în timpul oficierii slujbei religioase. **3.** Sfatul preoţilor unei comunităţi creştine; (la protestanţi) corporaţie aflată în fruntea unei comunităţi bisericeşti.
PREZBIŢÍE s.f. (<*presbytie*) Presbitism.
PREZBITÍSM s.n. (<fr. *presbytisme*) (MED.) Tulburare de vedere care apare în special la vîrsta medie, caracterizată prin scăderea capacităţii de acomodare a cristalinului, astfel încît obiectele mai îndepărtate apar mai clare decît cele apropiate.
PREZÉNT[1] s.n. (<fr. *présent*) Cadou, dar.
PREZÉNT[2]**, -Ă** s.n., adj. (<fr. *présent*, lat. *prasens*, *-ntis*, it. *presente*) **1.** S.n. Perioadă de timp variabilă, concepută ca o durată distinctă între trecut şi viitor, timpul actual, epocă actuală; p.ext. situaţie actuală. ◇ *Prezent istoric* = prezent cu valoare de perfect, care se întrebuinţează, mai ales în naraţiuni, pentru a da operei o forţă de evocare mai pregnantă. *Prezent gnomic* = prezent care arată că o acţiune se îndeplineşte indiferent de timp. ◇ Loc. adv. *În prezent* = în momentul de faţă, în zilele noastre. ◆ (GRAM.) Timp al verbului care arată o acţiune în curs de executare, simultană cu momentul vorbirii sau de durată. **2.** Adj. (Despre fenomene, procese, unităţi de timp etc. sau despre manifestări ori acţiuni ale oamenilor) Care se petrece, se produce, se desfăşoară, există etc. în timpul vieţii vorbitorului sau în epoca la care acesta se referă; care se petrece, se desfăşoară chiar acum, în momentul de faţă; de astăzi, contemporan. ◆ Despre care este vorba acum; de faţă. ◆ (Despre acte normative, documente administrative etc.) Care este în vigoare astăzi. **3.** Adj. (Despre oameni) Care se află în acelaşi loc cu vorbitorul sau în locul la care se referă acesta şi despre care se vorbeşte; de faţă. ◆ (Cu valoare de interjecţie) Cuvînt prin care cel strigat răspunde la un apel nominal. **4.** Adj. (Mai ales despre abstracte) De care cineva este conştient, la care cineva se gîndeşte sau pe care îl simte la un moment dat.
PREZENTÁ vb. I (<fr. *présenter*; cf.lat. *praesentare*) **1.** Tranz. A înainta, a înmîna cuiva cereri, memorii, rapoarte etc. (pentru a lua, pentru a informa, pentru a rezolva etc.); a oferi, a da diferite obiecte (pentru a lua, pentru a servi, pentru a consuma etc.). ◆ A exprima, în mod oral şi direct, omagii, com-

plimente, salutări etc. ◇ *A prezenta arma* = a mînui arma după anumite reguli militare, fixînd-o într-o poziţie stabilită, pentru a da onorul unui superior, unei personalităţi sau la o ceremonie. **2.** Tranz. A înfăţişa, a arăta sau a reprezenta, a susţine (înaintea cuiva) pentru a lua cunoştinţă, pentru a hotărî etc.; a face cunoscut, a aduce la cunoştinţă (cuiva). **3.** Refl. (Despre oameni) A se duce, a apărea, a se înfăţişa (din proprie iniţiativă sau chemat anume) înaintea cuiva sau undeva (cu un anumit scop); spec. a participa la un concurs, la un examen, la o întrecere etc. **4.** Tranz. şi refl. A(-şi) spune celor de faţă numele, titlurile, ocupaţia etc. cînd face cunoştinţă cu cineva. **5.** Refl. A-i veni ori a-i reveni în minte, în amintire. **6.** Tranz. A avea, a constitui un anumit aspect, o anumită caracteristică, o anumită valoare, o anumită importanţă etc. ◆ Refl. A avea înfăţişarea (reală sau aparentă) de..., a se înfăţişa ca...

PREZENTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *présentable*) (Mai ales despre oameni) Care are o înfăţişare plăcută, agreabilă; care se prezintă bine, frumos, îngrijit.

PREZENTATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *présentateur*) Persoană care prezintă (publicului) programul unui spectacol, al unei emisiuni radiofonice, de televiziune, un interpret al unui asemenea spectacol sau al unei asemenea emisiuni etc.

PREZENTÁŢIE s.f. (<fr. *présentation*) (MED.) Parte a fătului care ia prima contact cu partea superioară a bazinului la naştere.

PREZENTÍSM s.n. (<engl. *presentism*) Tendinţă în filozofie care neagă posibilitatea unei cunoaşteri istorice obiective şi autentice, reducînd ştiinţa istoriei la o proiectare în trecut a mentalităţii şi năzuinţelor prezentului.

PREZÉNŢĂ s.f. (<fr. *présence*, it. *presenza*, lat. *praesentia*) Faptul de a fi prezent undeva; existenţă a cuiva sau a ceva într-un anumit loc sau timp. ◇ Loc. prep. *În prezenţa (cuiva)* = fiind de faţă cineva, în faţa, înaintea cuiva. ◇ *Prezenţă de spirit* = însuşirea de a acţiona repede şi la timp în împrejurări dificile şi neprevăzute. ◆ Manifestare a unei personalităţi (de prestigiu); concr. persoană care se remarcă, care prezintă interes prin prestigiu, personalitate, talent etc.

PREZERVÁ vb. I tranz. şi refl. (<lat. *praeservare*, fr. *préserver*) A (se) feri, a (se) păzi, a (se) apăra de un rău (fizic sau moral).

PREZERVATÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *préservatif*, lat. *praeservativus*, germ. *Präservativ*) **1.** Adj., s.n. (Remediu, soluţie etc.) care serveşte la preîntîmpinarea unui inconvenient (mai ales a unei boli). **2.** S.n. Mic tub elastic închis la un capăt, folosit de bărbaţi, în timpul contactului sexual, ca mijloc de protecţie împotriva bolilor venerice, ca mijloc anticoncepţional etc.

PREZÍCE vb. III tranz. (<*pre-*+*zice*, după fr. *prédire*) (Mai ales despre oameni) A arăta, a anunţa dinainte ce se va întîmpla, orientîndu-se după anumite indicaţii prezente, după intuiţie, raţionament etc.; spec. a profeţi, a prooroci. ◆ A ghici cuiva soarta, destinul, viitorul în cafea, în cărţi, în palmă etc.

PREZIDÁ vb. I tranz. (<lat. *praesidere*, fr. *présider*) A conduce o şedinţă, o dezbatere, o adunare etc. în calitate de preşedinte, şef etc. ◆ A ocupa locul de onoare la o masă, la un dineu etc.

PREZIDÉNT s.m. (<lat. *praesidens*, *-ntis*, germ. *Präsident*, fr. *président*) Preşedinte.

PREZIDENŢIÁL, -Ă adj. (<fr. *présidentiel*) Care aparţine unui preşedinte, privitor la un preşedinte; care este propriu unui preşedinte; care emană de la un preşedinte.

PREZIDENŢÍE s.f. (<*prezident*) **1.** (Mai ales la sg.) Preşedinţie. **2.** Veche diviziune teritorial-administrativă din India, în perioada cînd aceasta era posesiune engleză.

PREZÍDIU s.n. (<lat. *praesidium*, germ. *Präsidium*, rus. *prezidium*) Organ colectiv de conducere a unor instituţii, organizaţii, consilii, partide, adunări, şedinţe etc.; grup de persoane ales pentru conducerea unei şedinţe solemne, a unor adunări, întruniri etc. ◆ Organ colegial exercitînd funcţia de şef al statului în unele ţări (în timpul regimului comunist).

PREZÍUĂ s.f. (<*pre-*+*ziuă*) Zi care precedă un eveniment, o întîmplare, un fapt; ziua precedentă; p.ext. zi (sau perioadă) din trecut, foarte apropiată de prezent sau de un eveniment, o întîmplare etc. ◇ Loc. prep. *În* (sau *din*) *preziua* = în decursul a 24 de ore care precedă începutul unei anumite zile sau momentul producerii unui anumit eveniment; în ajunul..., cu o zi înainte de...; p.ext. cu puţin timp înainte de...

PREZUMÁ vb. I (<fr. *présumer*) A presupune; a estima.

PREZUMTÍV, -Ă adj. (<lat. *praesumptivus*; cf.fr. *présomptif*) **1.** (Despre succesori) Care urmează să moştenească, în mod firesc sau conform legii, un bun, un drept, o funcţie etc. **2.** Despre care există presupunerea că este, că se află (într-un anumit fel); considerat ca probabil, ipotetic. ◇ (GRAM.) *Modul prezumtiv* (şi substantivat, n.) = mod al verbului care prezintă o acţiune, ipotetică (în trecut sau în viitor).

PREZÚMŢIE s.f. (<lat. *praesumptio*, *-onis*, fr. *présomption*) **1.** Faptul de a admite în mod provizoriu că ceva este real, posibil, adevărat; ceea ce este admis în mod prealabil drept real, posibil, adevărat. **2.** (JUR.) Concluzie trasă de lege sau de un organ de jurisdicţie asupra existenţei unui fapt necunoscut şi care nu poate fi dovedit direct, ci cu ajutorul altor fapte cunoscute şi conexe. ◆ Recunoaştere a unui fapt ca autentic din punct de vedere juridic, pînă la proba contrară. ◇ *Prezumţie de nevinovăţie* = considerare a unui cetăţean acuzat şi implicat într-un proces penal ca nevinovat, şi tratat ca atare, pînă la pronunţarea sentinţei judecătoreşti. **3.** Părere exagerată despre sine, încredere neîntemeiată în propriile forţe sau merite, într-un sprijin venit din afară, într-un noroc etc.

PREZUMŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *praesumptuosus*, fr. *présomptueux*, după *prezumpţie*) (Despre oameni) Care are o părere foarte bună despre sine; (despre manifestări ale oamenilor) care exprimă, trădează înfumurare, îngîmfare, aroganţă.

PREZUMŢIOZITÁTE s.f. (<*prezumţios*) Înfumurare, aroganţă.

PRIABONIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *priabonien*) (GEOL.) **1.** S.n. Etaj superior al oeocenului din regiunile alpină şi mediteraneană, caracterizat prin numuliţi, echinide, lamelibranhiate, gasteropode etc. **2.** Adj. Care aparţine priabonianului, care se referă la priabonian.

PRIAPÉU, -ÉE adj., s.n. (<it. *priapeo*, lat. *priapeus*) **I.** Adj. Referitor la Priap, zeul fecundităţii. **II.** S.n. **1.** Formă de vers antic, considerat ca o juxtapoziţie a două versuri. **2.** Poezie (antică) cu conţinut obscen sau licenţios.

PRIÁPIC, -Ă adj. (<fr. *priapique*) (MED.) Referitor la priapism, de priapism.

PRIAPÍSM s.n. (<fr. *priapisme*) (MED.) Stare de erecţie a penisului prelungită anormal, dureroasă, apărută fără apetit sexual şi adesea neurmată de ejaculare.

PRIBEÁG, -Ă adj., s.m. şi f. (<sl. *prěběgŭ*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care umblă (rătăcind) din loc în loc; (persoană) care a venit din altă parte şi s-a stabilit într-un (anumit) loc. ◆ Refugiat, emigrant. **2.** Adj. (Despre fiinţe sau grupuri de fiinţe) Singur, izolat, răzleţ. **3.** Adj. (Despre viaţă, mod de trai) Care este specific omului pribeag, care se desfăşoară mereu în altă parte, din loc în loc.

PRIBEGÍ vb. IV intranz. (<*pribeag*) **1.** A rătăci din loc în loc (neavînd o aşezare statornică), a umbla de colo pînă colo. **2.** A-şi părăsi sau a fi obligat să-şi părăsească familia, rudele, locul natal, ţara, pentru a se refugia în alt loc, în altă ţară; a trăi într-un loc străin, într-o ţară străină, unde a fost obligat să se refugieze.

PRIBEGÍE s.f. (<*pribeag*) **1.** Rătăcire din loc în loc; vagabondare. **2.** Plecare departe de ţară, de locul natal; emigrare, exil.

PRIBÓI[1] s.n. (<bg. *priboj*) **1.** Unealtă de oţel în formă de bară, cu unul dintre capete conic, care serveşte la perforarea sau la lărgirea găurilor în tablă, plăci metalice, curele etc. **2.** Unealtă de pescuit în formă de băţ lung, terminat la unul dintre capete cu un fel de măciulie, cu care se bat icrele pentru a le curăţa de pieliţe. **3.** Plantă erbacee perenă din familia geraniaceelor, cu frunzele plăcut mirositoare, cu florile mari, roşii, rar albe, şi cu fructele cu valve, care creşte în locuri pietroase, fiind cultivată uneori ca plantă decorativă şi folosită ca plantă medicinală (*Geranium macrorrhizum*).

PRIBOÍ[2] vb. IV tranz. (<*priboi*[1]) A perfora sau a lărgi o gaură cu ajutorul priboiului.

PRIBÓLNIC s.m. (cf. *priboi*[1]) Plantă erbacee din familia orhideelor, cu tulpina înaltă şi dreaptă, cu florile mari, roşii, care creşte pe terenuri calcaroase (*Orchis simia*).

PRICEÁSNĂ s.f. (<sl. *prěcistĭna*) Cîntare religioasă ortodoxă care se cîntă în biserică, la liturghie, în timp ce se împărtăşeşte preotul sau, p.gener., un credincios (de vază).

PRICÉPE vb. III (lat. *percipere*) **1.** Tranz. A pătrunde cu mintea, a izbuti să cunoască, să afle; a-şi da seama. **2.** Tranz. şi intranz. A avea cunoştinţă (despre ceva). **3.** Refl. A avea cunoştinţe temeinice într-un anumit domeniu; a dovedi iscusinţă, îndemînare, experienţă, competenţă într-o activitate, într-o acţiune, într-o meserie etc. **4.** Tranz. A lua cunoştinţă, a prinde de veste.

PRICÉPERE s.f. (<*pricepe*) **1.** Faptul de a (se) pricepe; facultatea de a izbuti să cunoască, să afle, să înţeleagă. **2.** Pregătire, cunoaştere temeinică într-un domeniu oarecare; înde-

mînare, iscusinţă, dibăcie într-o activitate, într-o acţiune etc.

PRICHÍCI s.n. (<ucr. *prypičok*) Margine îngustă ieşită în afară, în formă de poliţă, la horn, la cuptor sau la vatra ţărănească. ◆ Marginea de jos a (golului) ferestrei, ieşită în afară ca o streaşină; partea de jos a tocului unei ferestre.

PRICHINDÉL, -EÁ, -ÍCĂ subst., adj. **1.** S.m. şi f., adj. (Persoană matură) de statură mică; spec. (personaj din basmele populare) imaginat ca o persoană de statură foarte mică, deosebit de isteţ şi de vioi. **2.** S.m. Apelativ pentru un băiat (foarte) tînăr, zglobiu, sprinten (şi scund).

PRÍCINĂ s.f. (<bg. *prična*) **1.** Ceea ce determină apariţia unui fenomen, cauza a ceva, raţiunea pentru care se întîmplă sau se face ceva. **2.** (Motiv de) ceartă, (de) neînţelegere; problemă litigioasă; problemă care îşi aşteaptă rezolvarea; spec. proces, judecată.

PRICINUÍ vb. IV tranz. (<*pricină*) A fi pricina, cauza, mobilul a ceva; a cauza, a da naştere, a produce.

PRICOLÍCI s.m. (În credinţele populare) Fiinţă imaginară în care se preface, după moarte, un bărbat, un animal (care a mîncat oameni) etc., luînd diferite înfăţişări (mai ales de animale), sub care pricinuieşte tot felul de neplăceri celor pe care îi întîlneşte.

PRICOPSEÁLĂ (PROCOPSEÁLĂ) s.f. (<*pricopsi*) **1.** Cîştig, profit, folos (adesea obţinut prin mijloace abuzive, incorecte); (faptul de a obţine o) situaţie materială bună, bogăţie, bunăstare (prin mijloace adesea abuzive, incorecte, fără efort etc.). **2.** Ştiinţă de carte, învăţătură. **3.** Acţiune, faptă dusă pînă la capăt; rezultat al unei acţiuni, consecinţă a unui fapt.

PRICOPSÍ (PROCOPSÍ) vb. IV refl. (<ngr. *prokopso*) **1.** A ajunge la o situaţie materială bună, a realiza un cîştig (fără a munci). ◆ Tranz. A face pe cineva bogat, fericit. **2.** A învăţa, a se instrui.

PRIDIDÍ vb. IV (<sl. *prideti*) **1.** Tranz. şi intranz. (Mai ales în construcţii negative) A reuşi (cu eforturi) să ducă ceva la îndeplinire, la bun sfîrşit; a scoate la capăt. **2.** Tranz. A birui.

PRIDVÓR s.n. (<sl. *pritvorŭ*) **1.** Galerie exterioară deschisă sau închisă, cu acoperişul sprijinit pe stîlpi, aşezată în partea din faţă sau de jur-împrejurul unei clădiri. **2.** Spec. Încăpere închisă sau deschisă (cu arcade sprijinite pe stîlpi) care precedă pronaosul unei biserici. **3.** Prima încăpere (de trecere) în unele case ţărăneşti.

PRIÉLNIC, -Ă adj. (<*prii*) Favorabil, avantajos; potrivit, nimerit.

PRIÉR s.m. (lat. *Aprilis*) (Înv. şi pop.) Luna aprilie.

PRIÉTEN, -Ă s.m. şi f. (<sl. *prijateli*) Persoană de care cineva este legat prin relaţii afective reciproce (dragoste, stimă, devotament, încredere, fidelitate etc.) sau prin idei ori principii comune; p.ext. amic. ◆ Iubit(ă), amant(ă).

PRIETENÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*prieten*) De prieten, referitor la prieteni, specific prietenilor. ◆ (Despre oameni şi acţiunile, manifestările lor) Plin de prietenie, de afecţiune, de amabilitate.

PRIETENÍE s.f. (<*prieten*) Sentiment de simpatie, de stimă, de devotament, de încredere, de fidelitate etc. care leagă reciproc pe prieteni; relaţie de încredere, de fidelitate etc. care leagă reciproc pe prieteni; relaţie care se stabileşte între prieteni pe baza acestor sentimente; atitudine, comportare plină de afecţiune, de amabilitate.

PRIGOÁNĂ s.f. (<*prigoni*) Asuprire, oprimare; persecuţie.

PRIGONÍ vb. IV tranz. (<sl. *prigoniti*) A urmări pe cineva cu perseverenţă şi pe nedrept pentru a provoca un rău, a provoca în mod permanent necazuri, neplăceri, nedreptăţi, a trata cu ură, cu duşmănie; spec. (despre autorităţi) a lua (împotriva cuiva) măsuri represive.

PRIGORÍ vb. IV tranz. şi refl. (<bg. *pregorĕti*) A (se) expune la dogoarea focului sau a soarelui; a se încălzi prea tare.

PRIGÓRIE (PRIGOÁRE) s.f. (<*prigori*) Nume dat mai multor păsări migratoare cu penajul viu colorat, care se hrănesc cu insecte: a) pasăre zveltă, de mărimea unei turturele, viu colorată pe corp cu roşu, galben, negru şi albastru-verzui, cu ciocul lung şi curbat, cu coada lungă şi ascuţită, care trăieşte prin malurile lutoase ale unor ape şi care se hrăneşte mai ales cu viespi şi cu albine (*Merops apiaster*); b) guşă-roşie (*Erithacus rubecula rubecula*); c) viespar (*Pernis apivorus*).

prigorie

PRIHÁNĂ s.f. (<ucr. *pryhana*, pol. *przygana*) Vină morală, faptă care încalcă morala şi îl face pe om păcătos. ◇ Loc. adj. şi adv. *Fără (de) prihană* = (care este) fără nici o vină morală, lipsit de păcate; spec. curat, pur, nevinovat; cast.

PRIÍ vb. IV intranz. (<sl. *prijati*) A-i fi cuiva prielnic, favorabil, folositor; a-i cădea bine, a-i tihni; a face să prospere.

PRILÉJ s.n. (<bg. *prilež*) **1.** Ocazie, împrejurare care provoacă, permite sau uşurează săvîrşirea unei acţiuni; moment favorabil. **2.** Raţiune, cauză pentru care se întîmplă sau se face ceva; imbold, mobil; motiv aparent invocat de cineva pentru a ascunde mobilul real al unei acţiuni sau pentru a justifica o anumită atitudine, comportare etc.

PRILEJUÍ vb. IV tranz. (<*prilej*) **1.** A permite, a determina, a constitui o ocazie (nimerită, favorabilă) pentru ceva. **2.** A provoca, a pricinui, a cauza.

PRIM, -Ă num. ord., adj. (<lat. *primus*) **1.** Num.ord. (Cu valoare adjectivală) Care se află la început, înaintea tuturor sau în fruntea unei serii; întîi (în spaţiu ori în timp). ◇ *Prima tinereţe* = întîia perioadă a tinereţii care urmează imediat copilăriei. *Primă audiţie* = executare a unei bucăţi (muzicale) pentru prima oară în faţa publicului. *Prim-ajutor* = ajutor medical imediat, care se dă unui bolnav sau unui accidentat la faţa locului. *Materie primă* = material destinat prelucrării în vederea fabricării unui produs finit. (MAT.) *Număr prim* = număr natural divizibil numai cu unitatea sau cu el însuşi. ◆ Care este înaintea tuturor în ceea ce priveşte rangul, calităţile, însemnătatea etc. ◇ *Prim amorez* = actor care interpretează rolul de tînăr îndrăgostit; june prim. ◇ Loc. adj. *De prim(ul) rang* = de cea mai bună calitate, excelent. ◆ (Precedă un termen care indică un grad sau o funcţie ierarhică, cu care formează compuse) Care este întîiul în categoria respectivă. ◇ *Prim-ministru* = premier. ◆ (Despre instrumente, voci, instrumentişti) Care execută melodia principală, dominantă. ◆ (Substantivat) Persoană, acţiune, fenomen etc. care se află înaintea tuturor; cel dintîi. **2.** Adj. Originar, iniţial. **3.** Adj. (MAT.; despre unele simboluri) Marcat printr-un semn în formă de accent, care deosebeşte două cantităţi corelative notate prin acelaşi simbol. ◆ (Substantivat) Semn în formă de accent, care deosebeşte două cantităţi corelative reprezentate prin acelaşi simbol.

PRIMADÓNĂ s.f. (<it., fr. *prima donna*) Prima solistă a unui teatru de operă sau de operetă (care interpretează roluri principale).

PRIMÁJ s.n. (<fr. *primage*) **1.** (NAV.) Bonificaţie la frahtul maritim acordată căpitanului sau proprietarului unei nave comerciale. **2.** (TEHN.) Antrenarea apei dintr-un cazan de către aburul produs.

PRIMÁR[1], -Ă adj. (lat. *primarius*) Care se află la început, înaintea tuturor sau în fruntea unei serii. ◇ *Cale primară* = prima vizită pe care o fac tinerii căsătoriţi (şi părinţii mirelui) părinţilor miresei, la cîteva zile după nuntă. *Văr primar* (sau *vară primară*) = persoană considerată în raport cu copiii fraţilor şi surorilor părinţilor ei.

PRIMÁR[2], -Ă adj., subst. (<lat. *primarius*, fr. *primaire*; cf.fr. *maire*) **I.** Adj. **1.** De primă importanţă, de prim rang; de bază. ◇ *Medic (sau doctor) primar* (şi substantivat, m.) = cea mai înaltă treaptă în ierarhia medicală, care se obţine prin concurs; medic care a obţinut această treaptă. **2.** Iniţial, originar, de la început. ◆ (MED.) Care constituie prima fază în evoluţia unei boli. **3.** *Învăţămînt primar* = formă de învăţămînt cu caracter obligatoriu, în care se predau elementele de bază ale celor mai importante discipline. *Şcoală primară* = şcoală de învăţămînt primar; p.ext. clădire în care se predă această formă de învăţămînt. **4.** Care este simplu, elementar; p.ext. (peior.) care este neevaluat, rudimentar, simplist. **5.** (Despre cuvinte) Care provine direct din rădăcină şi poate servi ca element de bază pentru formarea de derivate cu ajutorul sufixelor sau al prefixelor. **6.** (Despre elemente şi compuşi chimici) Care are o singură valenţă satisfăcută de un anumit element sau radical. **II.** (GEOL.) **1.** S.n. Paleozoic. **2.** Adj. Care aparţine paleozoicului, care se referă la paleozoic. **III.** S.m. Şeful unei administraţii municipale, orăşeneşti, comunale, cu atribuţii administrative şi de poliţie.

PRIMÁT[1] s.m. (<lat. *primas, -tis*, fr. *primat*) Cel mai înalt grad în ierarhia Bisericii Ortodoxe şi Catolice. ◆ (Adjectival) *Mitropolit*

primat = titlu dat primului mitropolit al unei ţări; persoană care deţine acest titlu. ◆ (Adjectival) *Cardinal primat* = titlu dat primului dintre cardinali; persoană care deţine acest titlu.

PRIMÁT[2] s.n. (<fr. *primate*) (La pl.) Ordin de mamifere superioare, cu mamele pectorale, plantigrade, cu degetul mare opozabil, arboricole şi omnivore, deosebite de celelalte mamifere prin dezvoltarea mare a creierului, din care fac parte omul şi maimuţele (*Primates*); (şi la sg.) animal care aparţine acestui ordin.

PRIMÁT[3] s.n. (<fr. *primat*, germ. *Primat*) Importanţă primordială pe care o are sau trebuie să o aibă cineva sau ceva în raport cu altcineva sau altceva; situaţie, stare a ceva ce are întîietate, faptul de a fi primordial, de a avea o importanţă primordială.

PRÍMĂ s.f. (<fr. *prime*) **1.** Recompensă (în bani sau obiecte) oferită cuiva ca încurajare pentru executarea la timp, în bune condiţii, a unor sarcini, a unor angajamente, pentru efectuarea unor servicii etc. ◆ Sumă care se plăteşte iniţial sau periodic unei instituţii de asigurare. ◆ Spor adăugat la retribuţie persoanelor care prestează munci primejdioase, în condiţii cu un anumit grad de periclitate. **2.** (MUZ.) Cel mai mic interval posibil format între două trepte de aceeaşi înălţime prin repetarea notei date.

PRIMĂRÍE s.f. (<*primar*) Organ local al puterii administrative în municipii, oraşe şi comune în care îşi exercită funcţia primarul; p.ext. clădire în care îşi are sediul această instituţie; funcţionarii instituţiei.

PRÍMĂVARĂ s.f. (lat. *primavera*) **1.** Anotimp care succedă iernii, cuprinzînd (în emisfera nordică) intervalul dintre echinocţiul de la 21 martie şi solstiţiul de la 21 iunie. ◇ Loc. adj. *De primăvară* = a) (despre plante sau părţi ale lor) care creşte, care se dezvoltă în timpul primăverii; b) (despre sămînţa plantelor) care se seamănă în timpul primăverii; din care cresc plantele primăvăratice; c) care se efectuează, care are loc în timpul primăverii. Loc. adv. *La primăvară* = în cursul primăverii viitoare. *Astă-primăvară* = în primăvara trecută. ◆ (Adverbial; în forma *primăvara*) În cursul primăverii; în fiecare primăvară. **2.** Fig. Vîrsta sau perioada tinereţii cuiva. **3.** Fig. (La pl.) Ani ai unei persoane tinere; p.ext. vremuri, timpuri frumoase, fericite.

PRIMĂVĂRÁTIC, -Ă adj. (<*primăvară*) **1.** De primăvară, caracteristic primăverii, care se manifestă primăvara, care anunţă primăvara, asemănător primăverii. ◆ Fig. Tineresc; fraged. **2.** Spec. (Despre culturi, vegetaţie, plante sau părţi ale lor) Care creşte, care se dezvoltă în timpul primăverii.

PRIM-BALERÍN, -Ă s.m. şi f. (<it. *primo balerino*) Primul balerin (sau prima balerină) al (sau a) unui balet.

PRIMÉJDIE s.f. (<sl. *prěmeždije*) Întîmplare, situaţie, fiinţă care ameninţă siguranţa sau existenţa cuiva, care constituie un pericol pentru cineva sau ceva. ◇ Loc. adj. *De primejdie* = care vesteşte un mare pericol; extrem de primejdios.

PRIMEJDIÓS, -OÁSĂ adj. (<*primejdie*) Care constituie, prezintă sau poate prezenta o primejdie pentru cineva sau ceva, care expune pe cineva sau ceva unei primejdii, care poate pricinui mult rău.

PRIMENÍ vb. IV (<sl. *prěměniti*) **1.** Refl. şi tranz. A înlocui sau a fi înlocuit (parţial sau total) cu altceva (nou); a face să ia sau a lua o formă, un aspect, un conţinut etc. nou. **2.** Tranz. şi refl. A(-şi) schimba lenjeria purtată (şi murdară) cu alta curată; a(-şi) schimba hainele (cu altele curate, curăţate, bune); spec. a (se) îmbrăca îngrijit, frumos. ◆ Tranz. A înlocui obiectele de îmbrăcăminte, rufărie de pat, de masă etc. cu altele (curate).

PRIMÉT s.n. (<lat. *primus*, după *dublet*) Primul exemplar dintr-o carte intrată în bibliotecă.

PRIMÍ vb. IV tranz. (<sl. *priimati*) **I. 1.** A intra în posesia sau în folosinţa a..., a lua (în stăpînire, în folosinţă), a obţine; spec. a încasa (sume de bani); a-i ajunge (o scrisoare) în mînă, la adresa indicată etc.; p.ext. a accepta să ia, să intre în posesia..., să folosească. **2.** A deveni deţinătorul, titularul etc. a...; a-i fi atribuit. **3.** A lua mărfuri în primire, în inventar, în fondul destinat vînzării etc. **4.** A lua ori a i se aduce la cunoştinţă de..., a fi înştiinţat despre..., a afla; p.ext. a se bucura, a beneficia de avantajul, de privilegiul de a lua cunoştinţă, de a afla etc.; a prelua de la cineva. **5.** A suporta efectele (negative ale) unei acţiuni, circumstanţe etc. **6.** A veni în contact cu (un fenomen fizic), a fi atins de...; spec. a recepta. **II. 1.** A ieşi în întîmpinarea a..., a întîmpina (adesea în mod festiv, protocolar), a se preocupa de...; p.ext. a oferi ospitalitate, găzduire; a accepta în casă, a accepta să găzduiască. ◆ Absol. A avea oaspeţi (pe care îi tratează cu mîncare, băutură, dulciuri etc.). **2.** A accepta o vizită; a acorda o audienţă. **3.** A admite într-un anumit cerc, în cadrul unei organizaţii, al unei instituţii, într-o anumită funcţie etc. **4.** (Despre divinitate) A acorda milă, iertare; a fi bun, îndurător. **5.** A îngloba, a include, a cuprinde (în sine). **III. 1.** A fi de acord cu...; a consimţi, a se învoi să... ori la... ◆ (JUR.) A acorda credit, a admite ca veridic, ca legitim. **2.** A îmbrăţişa, a adera la o doctrină, teorie, concepţie religioasă, a se alia la... **3.** A avea o anumită atitudine (de acceptare, negare, respingere, indiferenţă etc.), a manifesta un anumit sentiment faţă de ceva. ◆ Spec. A manifesta bunăvoinţă, înţelegere, plăcere (faţă de ceva); a accepta cu bunăvoinţă, cu înţelegere, cu plăcere (ceva).

PRIMICÉR s.m. (<lat. *primicerius*; cf.fr. *primicier*) **1.** (În Roma antică) Cel dintîi dintr-un corp, dintr-o grupare. **2.** Căpetenie a anumitor congregaţii sau fraternităţi religioase.

PRIMIGÉSTĂ adj., s.f. (<fr. *primigeste*) (MED.) (Femeie) care este pentru prima oară gravidă.

PRIMIPÁRĂ adj., s.f. (<fr. *primipare*) (MED.) (Femeie) care naşte pentru prima oară.

PRIMIPILÁR s.m. (<lat. *primipilaris*; cf.fr. *primipilaire*) Centurion care comanda prima unitate a unei cohorte în armata romană.

PRIMITÍV, -Ă adj., s.m.pl. (<fr. *primitif*, lat. *primitivus*, germ. *primitiv*) **1.** Adj. Care se află la începutul istoric al omenirii sau al unei comunităţi sociale, care este străvechi; care este la originea existenţei cuiva sau a ceva. ◆ Care se află pe treapta cea mai de jos a dezvoltării (sociale). **2.** Adj. Care este primul (într-o succesiune temporală), în prima fază, care a fost la început, care este cel mai vechi, de la origine. ◆ (Despre cuvinte) Care provine direct din rădăcină şi poate servi ca element de bază pentru formarea de derivate cu ajutorul sufixelor sau al prefixelor. **3.** Adj. Care are caracter simplu; rudimentar, neevoluat sau (prea) puţin evoluat; (despre oameni şi despre manifestările lor) care este prea puţin civilizat, educat, manierat; p.ext. stîngaci, neîndemînatic. **4.** Adj., s.m. pl. (Pictori şi sculptori) care precedă perioada Renaşterii.

PRIMITIVÍSM s.n. (<fr. *primitivisme*) Faptul de a fi primitiv; calitatea, starea a ceea ce este primitiv; perioadă primitivă.

PRIMITIVITÁTE s.f. (<fr. *primitivité*) Calitatea, starea a ceea ce este primitiv.

PRIMITÓR, -OÁRE adj. (<*primi*) **1.** Atent, amabil cu oaspeţii. **2.** Care primeşte, înglobează, include, cuprinde (în sine); spec. în care încape... **3.** Care acceptă, admite, aprobă; care aderă, se raliază la.. .; care este receptiv la...

PRIMO adv. (cuv.it.) În primul rînd, mai întîi.

PRIMOGÉNIT, -Ă adj., s.m. şi f. (<lat. *primogenitus*, it. *primogenito*; cf.lat. *primus* "întîi"+*gignere* "a naşte") (Copil) născut primul dintre mai mulţi copii ai aceleiaşi familii (regale, princiare etc.).

PRIMOGENITÚRĂ s.f. (<fr. *primogéniture*) Prioritate pe care o are cel dintîi născut dintre mai mulţi fraţi (mai ales în familiile domnitoare, princiare, nobiliare etc.), care serveşte la dobîndirea unor drepturi, a unor avantaje; calitatea de a fi primul născut dintre mai mulţi fraţi.

PRIMOINFÉCŢIE s.f. (<fr. *primo-infection*) Ansamblul manifestărilor clinice, umorale şi anatomice ale unui organism care suportă pentru prima oară pătrunderea unui microb.

PRIMORDIÁL, -Ă adj. (<fr. *primordial*; cf.lat. *primordialis*) Care este primul (într-o succesiune temporală), care este cel mai vechi, în prima fază, care a fost la început, de la origine. ◆ Care este de cea mai mare importanţă.

PRIMORDIALITÁTE s.f. (<*primordial*) Importanţă primordială pe care o are sau trebuie să o aibă cineva sau ceva în raport cu altcineva sau cu altceva; situaţie, stare a ceva care are întîietate, faptul de a fi primordial, de a avea o importanţă primordială.

PRIMÓRDIE (PRIMÓRDIU) s.f. (s.n.) (<lat. *primordia*, germ. *Primordium*) Frunză în prima fază a formării din celulele situate la periferia conului de creştere.

PRIMOVACCINÁRE s.f. (după fr. *primovaccination*) (MED.) Prima administrare a vaccinului.

PRIM-PLÁN s.n. (<*prim*+*plan*) Cadru cinematografic în care interpreţii sînt filmaţi de aproape.

PRIMPREJÚR adv., prep. (<*prin*+*pre*, înv. şi pop. "pe"+*jur*) **1.** Adv. Prin apropiere, din (sau în) vecinătate; în jur, împrejur. **2.** Prep. (În forma *primprejurul*) În jurul..., (de jur-) împrejurul...

PRIM-PRÉTOR s.m. (<*prim*+*pretor*) (În vechea organizare administrativă a ţării) Funcţionar mai mare în grad decît pretorul.

PRIMULACÉE s.f. (<fr. *primulacée*) (La pl.) Familie de plante erbacee dicotiledonate, cu florile gamopetale, de obicei cu frunzele dis-

puse în rozetă şi cu fructul capsulă; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.
PRÍMULĂ s.f. (<lat., fr. *primula*) Plantă erbacee ornamentală din familia primulaceelor, cu florile purpurii sau liliachii (*Primula obconica*).
PRIMULÍNĂ s.f. (<fr. *primuline*) Substanţă colorantă, galbenă (pentru vopsit bumbacul).
PRÍMUS s.n. (<germ. *Primus*[kocher]) Lampă specială de gătit care foloseşte drept combustibil benzina sau petrolul lampant.
PRIN prep. (<*pre*, înv. şi pop "pe"+*în*) (Semnifică ideea de includere a unei realităţi între limitele unui element gîndit ca totalitate de aspecte componente nediferenţiale delimitativ sau între limitele fiecăruia dintre componentele unei multitudini de elemente identice) **I.** (Introduce un complement circumstanţial de loc) **1.** (Complementul arată spaţiul pe care îl străbate sau pe unde pătrunde ceva) *Soarele pătrunde printre ramuri.* **2.** (Complementul arată spaţiul în interiorul căruia se desfăşoară sau are loc o acţiune) În, pe undeva. ◆ (Complementul arată traseul dintre două sau mai multe obiecte identice) Printre. **II.** (Introduce un complement circumstanţial instrumental) Cu..., cu ajutorul..., pe calea..., utilizînd. *Discută prin translatori.* ◆ Datorită. ◆ De către, de. **III.** (Introduce un complement circumstanţial de mod, în construcţii infinitivale cerute, de obicei, de verbele "a începe" şi "a sfîrşi") *Începe prin a-şi prezenta argumentele.* ◇ Loc. conj. *Prin urmare* = în consecinţă, deci. **IV.** (Introduce un complement circumstanţial de timp) În..., în cursul..., în timpul... *Vorbeşte prin somn.* ◆ Cam în..., aproape de... **V.** (Precedat de prep. "de", formează loc. prep. prin care se exprimă timpul, locul aproximativ) *De prin vară. De prin oraş.*
PRINCE DE GALLES subst. (cuv. fr.) Ţesătură de lînă cu linii fine încrucişate, care formează carouri într-o tentă uniformă, pe un fond deschis.
PRÍNCEPS[1] adj. invar. (<lat. *princeps*) Care se află pe primul loc (într-o ierarhie). ◇ *Ediţie* (sau, rar, *operă*) *princeps* = prima ediţie a operei unui autor (clasic).
PRÍNCEPS[2] s.m. invar. (cuv.lat.) Împărat în Imperiul Roman. ◇ *Princeps senatus* = magistrat suprem în Roma antică, învestit cu conducerea supremă a armatei, cu publicarea legilor, cu administrarea Romei şi a provinciilor, cu încheierea tratatelor internaţionale, dispunînd de vistieria statului.
PRINCIÁR, -Ă adj. (<fr. *princier*) Care aparţine unui principe, privitor la principe, de prinţ; care emană de la un principe, în care au domnit principii. ◆ Fig. Demn de un principe; p.ext. care impresionează prin aspect, proporţii, bogăţie, lux etc.
PRINCIPÁL, -Ă adj. (<lat. *principalis*, fr. *principal*, it. *principale*, germ. *Prinzipal*) Foarte însemnat, de o importanţă deosebită, de bază, de căpetenie. ◇ (GRAM.) *Propoziţie principală* (şi substantivat, f.) = propoziţie de sine stătătoare, care comunică o judecată sau o idee cu caracter afectiv sau voliţional de care depind în frază propoziţiile subordonate. ◇ Loc. adv. *În principal* = în primul rînd, cu precădere, mai ales; în linii mari. ◆ (Substantivat, n.art.) Ceea ce constituie un lucru (foarte) important, fundamental.
PRINCIPÁT s.n. (<lat. *principatus*) **1.** (În Roma antică) Sistem de guvernare instaurat de August la sfîrşitul războaielor civile, în care împăratul împărţea cu senatul, de origine republicană, puterea militară, civilă şi religioasă; a durat între anii 27 î.Hr.-285 d.Hr., fiind înlocuit de o nouă formă de guvernare, instaurată de Diocleţian. **2.** Teritoriu condus de un suveran care poartă titlul de principe. ◆ (La pl.; de obicei determinat prin "române" sau "dunărene") Nume sub care erau cunoscute împreună Ţara Românească şi Moldova, înainte de Unirea din 1859. **3.** Demnitatea de principe.
PRÍNCIPE s.m. (<lat. *princeps*, *-ipis*, it. *principe*) **1.** Titlu purtat de conducătorul unui principat şi de membrii unor familii princiare, imperiale sau regale; persoană avînd acest titlu. **2.** Titlu purtat de împăraţii romani, de primii regi ai Franţei etc.; persoană care avea acest titlu. **3.** Mare feudal din Germania medievală, care deţinea puterea în stat.
PRINCIPÉSĂ s.f. (<it. *principessa*) Titlu purtat de conducătoarea unui principat şi de descendentele unei familii imperiale sau regale; femeie care poartă acest titlu; soţie a unui principe.
PRINCIPIÁL, -Ă adj. (<*principiu*) Care este conform cu un principiu, care decurge dintr-un principiu, potrivit unui principiu. ◆ (Despre oameni) Care are principii, care se conduce (strict) după anumite principii. ◆ (Adverbial) În principiu, în linii generale, în fond, din punct de vedere teoretic.
PRINCIPIALITÁTE s.f. (<*principial*) Însuşirea de a fi principial, de a respecta anumite principii.
PRINCÍPIU s.n. (<lat. *principium*, germ. *Prinzip*, fr. *principe*, it. *principio*) **1.** Cauză iniţială, izvor primordial (şi principal), punct de plecare a lumii fizice şi spirituale; element esenţail al materiei; bază, fundament; forţă naturală, energie, însuşire cuprinsă în constituţia unui lucru. ◇ (CHIM.) *Principiu activ* = substanţă care dă caracter specific unui produs de origine vegetală sau animală. **2.** (Adesea cu determinări care indică domeniul, felul) Lege fundamentală conform căreia se desfăşoară fenomenele din natură; noţiune, teză de bază a unei ştiinţe; conţinutul teoretic al unui sistem, al unui meşteşug, al unei arte etc. ◇ Loc. adj. *De principiu* = care are caracter teoretic, general (şi preliminar). Loc. adv. *În principiu* = din punct de vedere teoretic, în linii generale, în fond. *Din principiu* = conform unui punct de vedere (general), hotărît (o dată pentru totdeauna). ◆ Spec. (La pl.) Totalitatea legilor şi noţiunilor de bază ale unei discipline; concr. lucrare, tratat care cuprinde astfel de legi şi noţiuni. ◆ (LOG.) Propoziţie folosită ca punct de plecare în demonstrarea unei clase de propoziţii (şi care nu este deductibilă din acestea). **3.** Regulă sau normă de acţiune, de comportare, de apreciere etc. căreia i se conformează (sau ar trebui să i se conformeze) un individ sau un grup social. ◇ Loc. adj. *Cu* (sau *de, fără*) *principii* = (despre oameni) cu (sau fără) păreri sau convingeri ferme, cu (sau fără) norme de conduită precise.
PRÍNDE vb. IV (lat. *pre*[he]*ndere*) **I.** (Predomină ideea de apucare, de luare, de înşfăcare) **1.** Tranz. (Despre oameni şi animale) A lua, a apuca, a înşfăca (cu mîna, cu dinţii, cu ghearele, cu ajutorul unui instrument etc.) pentru a ţine, a duce cu sine, a trece dintr-un loc în altul etc. **2.** Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. "de", care indică locul de care se apucă) A-şi încleşta mîna sau mîinile, ghearele etc. de cineva sau de ceva pentru a se sprijini. **3.** Tranz. A-şi petrece ori a-şi întinde mîinile (sau o mînă) pe după... pentru a aduce mai aproape; (p.gener.) a îmbrăţişa. **4.** Refl. A se lua, a se ţine de mînă cu cineva pentru a forma un cerc, o horă etc. şi a dansa; a intra în horă, într-un dans (alături de alţii); a începe să danseze. **II.** Tranz. (Predomină ideea de cuprindere cu mintea, cu privirea, cu urechea etc.) **1.** (Despre oameni sau despre minte, raţiune etc.) A percepe; a înţelege; a intui, a sesiza; a reţine, a acumula în memorie; a învăţa. **2.** Spec. A-şi însuşi obiceiuri, deprinderi, meserii etc.; a învăţa, a deprinde. **3.** (Despre fiinţe) A cuprinde cu privirea. ◆ (Despre telescoape, aparate de fotografiat etc. sau despre obiectivul acestor aparate) A cuprinde în raza sa de acţiune în timpul funcţionării. ◆ (Despre fotografi, reporteri etc.) A face să intre în cîmpul vizual al obiectivului unui aparat pentru a fotografia ori a filma. **4.** (Despre pictori, scriitori, critici etc. sau despre diverse domenii ale artei sau ştiinţei) A sesiza şi a prezenta prin mijloace caracteristice. **5.** (Despre fiinţe) A desluşi, a distinge, a percepe cu ajutorul auzului. **III.** Tranz. (Predomină ideea de capturare, de oprire, de ajungere din urmă, de ţinere pe loc) **1.** A opri, a reţine (cu forţa), a pune mîna pe...; spec. a captura; a vîna (animale sălbatice, păsări); spec. a aresta persoane urmărite, răufăcători; a face prizonier. **2.** A ajunge din urmă. **3.** A opri, a reţine cu mîinile (sau cu ceva ţinut în mînă), a ţine pe loc. **4.** (Despre oameni) A sosi la timp sau în ultima clipă pentru a putea lua, folosi etc. (un vehicul gata de plecare). **5.** A putea sau a şti să folosească, să valorifice, să exploateze, a nu lăsa să-i scape (o ocazie, o întîmplare favorabilă). **6.** A trăi sau a apuca să trăiască în perioada respectivă. **IV.** (Predomină ideea de fixare, de ataşare, de legare la sau de ceva) **1.** Tranz. A fixa de ceva sau unul de altul (în cuie, în ace, într-o închizătoare, cosînd, legînd etc.). **2.** Tranz. A pune, a fixa, a strînge în jurul (sau pe o parte a) corpului, capului etc. (înnodînd, prinzînd într-o închizătoare etc.). **3.** Tranz. A strînge la un loc, a aranja părul, buclele etc. într-o anumită pieptănătură. **4.** Tranz. A pune la ham. **5.** Tranz. A (se) agăţa de ceva; a lega (lăsînd să cadă, să atîrne). **6.** Refl. A se fixa, a se bloca. **V.** (Predomină ideea de lipire, de sudare, de aderare la ceva, de pătrundere în ceva) **1.** Tranz. şi refl. A (se) uni prin atingere, a (se) lipi (cu o materie cleioasă sau prin alte mijloace). **2.** Refl. A se lipi la un loc, a se reuni cu ansamblul. **3.** Intranz. şi refl. A face priză cu..., a adera la... **4.** Intranz. (de obicei folosit cu dativul şi cu determinarea "bine") A(-i) fi folositor, util. **5.** Tranz. (Despre îmbrăcăminte, podoabe, pieptănătură etc., p.ext., despre gesturi, atitudini, manifestări ale oamenilor) A-i şedea (cuiva) bine, a fi adecvat (pentru cineva); spec. a se potrivi. **VI.** (Predomină ideea de dobîndire, de cîştigare, de

obținere) **1.** Tranz. A reuși sau a începe să dobîndească, să aibă. **2.** Tranz. (Despre suprafețele corpurilor) A căpăta un strat de..., a se acoperi cu... **3.** Refl. (Despre plante, semințe) A-și forma rădăcini (dezvoltîndu-se normal); (despre plante) a începe să se hrănească prin rădăcini; a se adapta în locul unde a fost răsădit; a da mugur. **4.** Refl. și intranz. Fig. A se consacra, a se impune; a începe să fie sau a izbuti să fie adoptat. **5.** Refl. și intranz. Fig. (Despre manifestări sau acțiuni ale oamenilor) A găsi ascultare, crezare, a fi luat în considerație (drept bun); a izbuti să-și ajungă sau a-și ajunge scopul urmărit. **VII.** (Predomină ideea de ocupare, de luare în stăpînire, de acaparare, de dominare) **1.** Tranz. A pune stăpînire pe..., a cuceri. **2.** Tranz. Fig. (Despre stări fiziologice, psihice, afective etc.) A cuprinde (pe neașteptate), a pune stăpînire pe... **3.** Tranz. și refl. Fig. A se abate asupra; a afecta, a vătăma. **4.** Tranz. și refl. A face să fie sau a fi imobilizat, reținut, oprit într-un anumit loc, a face să nu se mai poată sau a nu se mai putea mișca. **5.** Tranz. A recepționa, a capta. **VIII.** (Predomină ideea de aflare, de descoperire, de surprindere) **1.** Tranz. A surprinde asupra unui fapt; a descoperi că a săvîrșit o neregulă, o faptă reprobabilă. **2.** Tranz. și refl. A (se) încurca în ceea ce spune, a urmări să se dea sau a se da de gol; a se pune într-o situație dificilă, fără ieșire. **3.** Tranz. A da (pe neașteptate, într-un anumit loc) de sau peste...; a întîlni, a găsi. **4.** Tranz. A da de urma..., a pune mîna pe..., a descoperi, a găsi (în mod neașteptat sau nedorit). **5.** Tranz. (Despre unități de timp, elemente sau fenomene ale naturii etc.) A veni, a cădea, a se abate (pe neașteptate și, de obicei, în mod nedorit) asupra cuiva sau a ceva; a surprinde într-un anumit loc. **IX.** (Predomină ideea de angajare, de acceptare, de învoire) **1.** Refl. A-și lua obligația, angajamentul (de a face ceva), a se învoi sau a fi de acord să..., a promite, a făgădui să... **2.** Refl. A se angaja, a se apuca, a începe să facă ceva. **3.** Tranz. (Urmat de verbe la infinitiv sau la conjunctiv, are valoare de verb semiauxiliar) A începe să... **4.** Refl. și refl. recipr. A se compara (cu cineva) din punctul de vedere al forței fizice, al capacității intelectuale, al stării materiale etc.; a se lua la întrecere, a concura. **5.** Refl. și tranz. A se asocia sau a face să se asocieze, a se întovărăși sau a face să se întovărășească cu cineva (în vederea unei acțiuni comune); spec. a intra sau a face să intre în relații de rudenie, de dragoste, de prietenie cu cineva. **X.** (Predomină ideea de formare, de constituire, de trecere dintr-o stare în alta) **1.** Refl. (Despre laptele dulce) A se transforma în lapte acru sau în iaurt, căpătînd un aspect consistent; (despre unele preparate culinare) a căpăta consistență. **2.** Refl. (Despre unele mîncăruri) A forma o crustă la fundul vasului ori a căpăta un gust neplăcut de aliment ars, afumat, în urma expunerii excesive la acțiunea focului. **3.** Intranz. A suferi efectul unei acțiuni exercitate asupra lui.

PRINÓS s.n. (<sl. *prinosŭ*) **1.** Dar oferit unei divinități (în sens de venerație, de mulțumire, pentru realizarea unui scop etc.); ofrandă, jertfă. ◆ Fig. Sacrificiu făcut în slujba unei cauze, a unei idei. **2.** Omagiu adus cuiva în semn de devotament, de admirație sau recunoștință.

PRÍNTRE prep. (<*pre*, înv. și pop "pe"+ *între*) **1.** În mijlocul..., între. ◆ Spec. În spațiul dintre mai multe ființe sau obiecte. **2.** În intervalul dintre două etape, două momente ale unei acțiuni, ale unui fenomen etc.

PRINȚ s.m. (<germ. *Prinz*, rus. *prinț*, fr. *prince*) Principe.

PRINȚÉSĂ s.f. (<germ. *Prinzess*[in], fr. *princesse*) Principesă.

PRÍOR[1] s.m. (<fr. *prieur*, germ. *Prior*; cf.lat. *prior*) Conducător al unei mănăstiri catolice sau al unei congregații de călugări catolici.

PRÍOR[2] s.m., adj. invar. (<it. *priore*, lat. *prior*) **1.** S.m. Titlu dat unui înalt magistrat în vechile orașe-republici italiene (Florența, Roma etc.). **2.** Adj. invar. Cel dîntîi (în timp sau la rînd).

PRIORITÁTE s.f. (<fr. *priorité*) **1.** Însușirea sau faptul de a fi primul (într-o succesiune temporală); importanță primordială pe care o are sau trebuie să o aibă cineva sau ceva în raport cu altcineva sau cu altceva; drept de a ocupa primul loc ca importanță, ca valoare, ca demnitate; întîietate, precădere, primordialitate. **2.** (JUR.) Preferință. **3.** Posibilitate pe care o are inventatorul sau autorul unei mărci de fabrică înregistrate într-o țară, într-un anumit termen, de a-și valorifica drepturile de creație intelectuală, fără ca o altă înregistrare, a unei aceleiași invenții sau mărci, făcută în altă țară în cadrul aceluiași termen, să-i fie opozabilă. **4.** (Și *prioritate de trecere*) Întîietate și ordine de trecere printr-o intersecție nedirijată a unui vehicul în raport cu celelalte care sosesc în același timp din direcții diferite.

PRIPĂȘÍ vb. IV (<*pripas*) **1.** Refl. A se stabili undeva sau pe lîngă cineva; a se adăposti, a se aciua. **2.** Tranz. A lua și a ține pe lîngă sine, a oferi cuiva adăpost (și cele necesare traiului).

PRIPEÁLĂ[1] s.f. (<*pripi*) Faptul de a se pripi; grabă, precipitare.

PRIPEÁLĂ[2] s.f. (<sl. *pripealo*) (BIS.) Vers sau refren care se cîntă după psalmi, înaintea stihurilor sau laudelor închinate unui sfînt.

PRIPÍ vb. IV refl. (<sl. *prispeti*) **1.** A face un lucru în grabă și adesea fără chibzuială, a acționa în pripă. ◆ Tranz. A accelera, a iuți ritmul unei acțiuni. ◆ A nu izbuti, a rata o acțiune din cauza grabei. **2.** A se încălzi la foc; (despre alimente) a se coace (la suprafață) la un foc (prea) repede.

PRIPÓN s.n. (<scr. *pripon*) **1.** Frînghie, funie, odgon etc. de care se leagă vitele la păscut, o ambarcație la țărm; p.ext. țăruș, par de care se prinde această frînghie, această funie etc. **2.** (Mai ales la pl.) Unealtă de pescuit formată din mai multe cîrlige cu nadă, prinse din loc în loc de o funie care se așază pe fundul sau la suprafața apei și ale cărei capete sînt fixate de țăruși.

PRISÁCĂ s.f. (<sl. **prěsěca*) Loc unde se cresc albine, unde sînt așezați stupii; totalitatea stupilor așezați pe acest loc. ◆ (Cu sens colectiv) Totalitatea albinelor dintr-o stupărie.

PRISĂCÁR s.m. (<*prisacă*) Persoană care se ocupă de îngrijirea prisăcii și cu creșterea albinelor (pentru a obține de la ele miere și ceară).

PRISĂCĂRÍT s.n. (<*prisăcar*) **1.** Îndeletnicire a celui care îngrijește de o prisacă și crește albine. **2.** Impozit care se plătea pe prisăci, în Moldova.

PRISLÓP s.n. (<sl. **preslopu*, bg. *preslop*) (GEOGR.) Pas de înălțime, în formă de șa (din Carpații Orientali).

PRISMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *prismatique*) În formă de prismă, ca o prismă; care cristalizează în formă de prismă.

PRISMATÍN s.m. (<fr. *prismatine*, germ. *Prismatin*) Minereu compus îndeosebi din silicat de aluminiu și de magneziu.

PRISMATOÍD s.n. (<fr. *prismatoïde*) Corp cu o formă apropiată de aceea a unei prisme.

PRÍSMĂ s.f. (<lat. *prisma*, germ. *Prisma*, fr. *prisme*, ngr. *prisma*) Poliedru cu două fețe paralele și egale (baze) și cu celelalte fețe (laterale) în formă de paralelogram; corp solid care are forma acestui poliedru. ◆ (FIZ.) Piesă din sticlă, cuarț sau din alt material transparent, de formă poliedrică, în special prismatică, folosită pentru descompunerea sau polarizarea luminii, pentru reflexia razelor luminoase etc.

PRISÓS s.n. (<ngr. *perissos*) **1.** Ceea ce depășește necesarul, ceea ce întrece o cantitate sau o limită obișnuită, reprezentînd un spor sau un plus (inutil); p.ext. abundență, belșug. ◇ Loc. adj. și adv. *De prisos* = (care este) din belșug, din plin, mult, abundent; (care este) în plus, mai mult decît trebuie; p.ext. (care este) fără rost, inutil, zadarnic, superfluu. **2.** (În ev.med.; în țările române; în forma *prisoase*) Teren agricol care prisosea moșierului și pe care acesta îl arenda țăranilor (direct sau prin mijlocirea arendașilor).

PRISOSÍ vb. IV intranz. (<*prisos*) A exista în cantitate mai mare decît este necesar sau decît îi trebuie cuiva; a fi sau a rămîne în plus, disponibil, în surplus (după ce s-a consumat cît era necesar).

PRÍSPĂ s.f. (<sl. **prisŭpa*, ucr. *prispa*) Parte exterioară a unei case (țărănești), ca un fel de terasă îngustă (și acoperită în partea de sus), construită din lut sau din pămînt bătătorit, din lemn sau din piatră, de-a lungul peretelui din față (și al celor laterali), adesea mărginită de o balustradă de lemn sau de zidărie și de stîlpi care susțin streașina.

PRISTÁV s.m. (<sl. *pristavŭ*) **1.** (În ev. med.; în țările române) Crainic care anunța știrile oficiale, dispozițiile, ordonanțele. **2.** (În epoca modernă) Vătaf pe o moșie boierească.

PRISTÓL s.n. (<sl. *prestolu*) Masa din mijlocul altarului, în bisericile creștine, pe care se țin obiectele necesare oficierii serviciului religios; p.gener. altar.

PRÍȘNIȚ (PRÍȘNIȚĂ) s.n. (s.f.) (<germ. *Priessnitz*) (MED.) Compresă.

PRITÁN s.m. (<fr. *prytane*) (În Grecia antică) Magistrat principal; fiecare dintre cei cincizeci de delegați ai fiecărui trib, care formau, la Atena, Sfatul celor cinci sute.

PRITANÉU s.n. (<fr. *prytanée*) (În Grecia antică) Edificiu în care avea loc Consiliul pritanilor.

PRITOÁCĂ s.f. (<*pritoci*) Vas de lemn (în formă de cadă) în care se transportă strugurii la teasc ori acasă, după culesul viei.

PRITOCÍ vb. IV tranz. (<bg. *pretoča*, scr. *pretočiti*) A turna vinul dintr-un butoi în altul, după fermentație, pentru a-l limpezi (prin separarea de drojdia care s-a așezat la fund);

p.gener. a turna un lichid dintr-un vas într-altul. ◆ A scoate şi a turna la loc, de mai multe ori la rînd, zeama dintr-un vas cu murături, cu varză acră, pentru a amesteca şi a dizolva sarea depusă pe fundul vasului. ◆ Fig. A muta dintr-un loc într-altul.

PRIVÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *priver*, lat. *privare*) A (se) lipsi de un avantaj, de un drept care i se cuvine, de ceva necesar.

PRIVÁT, -Ă adj., s.f. (<lat. *privatus*, germ. *privat*, fr. *privé*) **I.** Adj. Particular; care aparţine unui particular; individual. **II.** S.f. Closet.

PRIVATÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *privatif*, lat. *privativus*) **1.** Adj. Care lipseşte pe cineva de un avantaj, de un drept care i se cuvine, de ceva necesar; care arată o privaţiune. **2.** Adj., s.n. (LINGV.) (Afix) care exprimă lipsa, excluderea, dînd cuvîntului derivat un sens opus celui de bază.

PRIVATIZÁ vb. I (<fr. *privatiser*; cf. *privat*) **1.** Tranz. A trece din proprietatea statului în proprietate particulară întreprinderi, regii, bunuri publice, servicii publice etc. **2.** Refl. A(-şi) înfiinţa o întreprindere particulară; a iniţia o afacere.

PRIVATIZÁRE s.f. (<*privatiza*; cf.engl. *privatization*, fr. *privatisation*) Trecere în proprietate particulară a unei întreprinderi, a unei regii, a unui bun public etc.; politica de trecere a acestor proprietăţi către persoane fizice sau juridice private.

PRIVAŢIÚNE s.f. (<fr. *privation*, lat. *privatio*, *-onis*) (Mai ales la pl.) Faptul de a (se) priva de un avantaj, de un drept care i se cuvine, de ceva necesar; abţinere voită de la ceva; p.ext. lipsă, sărăcie, mizerie.

PRIVEGHEÁ vb. I (lat. *pervigilare*) **1.** Intranz. (În practicile religioase) A petrece (noaptea) în rugăciuni, în reculegere şi în meditaţii. **2.** Intranz. A sta treaz noaptea, a nu dormi. **3.** Intranz. A sta, a face de pază, de strajă. **4.** Tranz. A îngriji (pe cineva sau ceva), a fi atent, grijuliu, a urmări cu atenţie. **5.** Tranz. A sta de veghe noaptea la un mort (potrivit unor practici religioase).

PRIVEGHÉRE s.f. (<*priveghea*) **1.** Serviciu religios care se face în noaptea sau în seara din ajunul unei sărbători într-o mănăstire sau într-o biserică; p.gener. serviciu religios de noapte care se oficiază în diverse împrejurări speciale. **2.** Veghere a unui mort (potrivit unor practici religioase). **3.** Faptul de a sta treaz noaptea, de a nu dormi. **4.** Luare-aminte, grijă, atenţie.

PRIVÉGHI s.n. (<*priveghea*) **1.** Veghere a unui mort, noaptea, înainte de înmormîntare (potrivit unor practici religioase). **2.** Serviciu religios care se face în noaptea sau în seara din ajunul unei sărbători, într-o biserică sau într-o mănăstire; p.gener. serviciu religios de noapte care se oficiază în diverse împrejurări speciale.

PRIVÉLIŞTE s.f. (<*privealã*, înv. şi reg. "privit") **1.** Parte din natură (care de obicei formează un ansamblu estetic) cuprinsă dintr-o singură privire (sau cît poate fi cuprinsă dintr-o privire); aspect propriu unui teritoriu, rezultat din îmbinarea unor factori naturali şi acţiunea omului; teritoriu care are acest aspect. **2.** Aspect, înfăţişare; spectacol, fapt, fenomen etc. (interesant sau neobişnuit) care se înfăţişează, care este oferit cuiva.

PRIVÍ vb. IV (<sl. *praviti*) **1.** Tranz. şi intranz. (Despre fiinţe) A-şi îndrepta ochii spre cineva sau ceva spre a vedea; a se uita; (despre ochi, privire) a se îndrepta spre cineva sau spre ceva pentru a vedea. **2.** Tranz. A considera, a aprecia drept... sau într-un anumit fel. **3.** Tranz. A fi în legătură cu..., a se referi la cineva sau la ceva, a interesa, a implica pe cineva, a fi de competenţa cuiva, a intra în obligaţiile cuiva.

PRIVIGHETOÁRE s.f. (<*priveghea*) Numele a două specii de păsări călătoare, insectivore din ordinul paseriformelor, de talie mijlocie, care cîntă foarte frumos: a) pasăre cu spinarea brună-sură-roşcată-închis, cu gîtul alb mărginit de un gri şters, cu partea superioară a pieptului sură-închis (*Luscinia luscinia*); b) pasăre cu spinarea sură-roşcată-gălbuie, cu gîtul şi mijlocul pieptului albe, cu coada ruginie (*Luscinia megarhynchos*).

privighetoare

PRIVILEGIÁ vb. I tranz. (<fr. *privilégier*, it. *privilegiare*) **1.** A acorda cuiva un privilegiu. **2.** (JUR.) A supune unui privilegiu sau unei preferinţe de altă natură.

PRIVILÉGIU s.n. (<lat. *privilegium*; cf.it. *privilegio*, fr. *privilège*) **1.** Avantaj, scutire de obligaţii; drept sau distincţie socială (care se acordă în anumite perioade sau în situaţii speciale) unei persoane, unui grup social, unui partid, oraşelor, mănăstirilor etc.; concr. act, document prin care se acordă un asemenea avantaj, un asemenea drept, o asemenea distincţie. ◆ P.gener. Drept, avantaj, libertate, favoare de care se bucură cineva sau pe care şi le ia cineva (datorită unor circumstanţe determinate). **2.** (JUR.) Drept conferit de lege unui creditor de a fi preferat celorlalţi creditori ai aceleiaşi persoane în satisfacerea creanţei sale.

PRIVÍNŢĂ s.f. (<*privi*) Părere, opinie. ◇ Loc. adv. *În această privinţă* = dintr-un anumit punct de vedere, sub acest aspect; referitor la cineva sau ceva, raportat la cineva sau ceva. Loc. prep. *În privinţa* = a) referitor la..., raportat la..., cu privire la..., în ceea ce priveşte; b) sub aspectul; din punct de vedere..., sub raportul.

PRIVÍRE s.f. (<*privi*) **1.** Faptul de a privi; funcţia organică a ochilor; fel de a privi. ◆ Concr. Ochii (ca organ al vederii); expresie a ochilor. **2.** Examinare, cercetare, apreciere, considerare cu ajutorul văzului sau, p.ext., cu ajutorul minţii. **3.** Observaţie, remarcă, părere. ◇ Loc. prep. *Cu privire la...* = referitor la..., în privinţa...; avînd în vedere; sub aspectul...

PRIVITÓR, -OÁRE adj. (<*privi*) Care priveşte, care se uită la cineva sau la ceva, care asistă la ceva. ◇ Loc adj. şi prep. *Privitor la...* = referitor la..., raportat la...; în ceea ce priveşte... .

PRIZÁ[1] vb. I tranz. (<fr. *priser*) A trage, a aspira praf de tutun pe nas.

PRIZÁ[2] vb. I tranz. (<fr. *priser*) **1.** A aprecia, a preţui; a estima. **2.** A intui, a sesiza, a înţelege.

PRÍZĂ s.f. (<fr. *prise*) **1.** Dispozitiv care permite conectarea la reţeaua electrică a unui aparat, instrument etc. prin intermediul unei fişe de curent; p.restr. orificiu, cu un dispozitiv de obturare sau de reglare, făcut în peretele unei încăperi, al unui generator, al unei conducte etc., care realizează legătura electrică. ◇ *Priză de pămînt* = ansamblu de conductoare metalice prin care se face punerea la pămînt a unei reţele electrice, a carcaselor metalice, a utilajelor acţionate electric etc., pentru a se obţine anumite circulaţii de curenţi sau pentru asigurarea protecţiei contra pericolului de electrocutare. *Priză aeriană* (*de curent*) = priză în formă de bară, de lră etc. prin care se realizează legătura dintre o reţea electrică aeriană şi un tramvai, un troleibuz, o locomotivă electrică. ◆ Derivaţie dintr-o înfăşurare electrică prin care se poate realiza o legătură electrică suplimentară. **2.** Angrenare a două roţi dinţate într-un mecanism. ◇ *Priză directă* (sau *constantă*) = cuplare directă între arborele principal al unui schimbător de viteză şi arborele de la care primeşte sau căruia i se transmite mişcarea. **3.** Orificiu, piesă, dispozitiv sau construcţie cu ajutorul cărora se absoarbe sau se captează un fluid (aer, abur, apă etc.) în scop utilitar. **4.** Fenomen de transformare din stare plastică în stare rigidă a amestecurilor hidratate de lianţi folosiţi în construcţii. **5.** *Priză de aer* = deschizătură în peretele exterior al unei construcţii prin care se face aerisirea. **6.** *Priză de aterizare* (sau *de teren*) = ansamblul manevrelor executate de un pilot pentru a ateriza exact în punctul dorit. **7.** Fig. (Fam.) Trecere, influenţă, simpatie de care se bucură cineva. **8.** Cantitate mică de tutun pe care cineva o trage pe nas. **9.** (SPORT) Poziţie a mîinilor în momentul în care se prinde sau se aruncă mingea de handbal, de baschet, de rugbi etc.; poziţie a mîinilor unui portar de fotbal la prinderea sau la aruncarea mingii; mod în care atleţii ţin suliţa sau prăjina, tenismenii racheta sau paleta etc. ◆ (La judo, lupte etc.) Dezechilibrare şi proiectare a adversarului. **10.** (CINEMAT.) *Priză directă*= tehnică de înregistrare a dialogului sincron cu filmarea, asigurînd veridicitatea interpretării actoriceşti.

PRIZOMÉTRU s.n. (<fr. *prisomètre*) Aparat pentru determinarea începutului şi sfîrşitului prizei unui ciment.

PRIZÓN s.n. (<fr. *prison*, germ. *Prison*) Tijă metalică, filetată la ambele capete, folosită ca organ de îmbinare amovibilă a două sau a mai multe piese (de maşini sau de construcţie).

PRIZONÍER, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *prisonnier*) **1.** S.m. şi f. Militar luat în captivitate de inamic în timpul unui război şi reţinut de acesta pentru a fi împiedicat să participe la ostilităţi; p.gener. persoană căzută în mîinile unui duşman, ale unui bandit, ale unui răpitor etc. şi rămasă în puterea acestuia. **2.** S.m. şi f. Persoană lipsită de libertate, ţinută închisă, arestată în temniţă. **3.** Adj. (TEHN.) *Şurub*

prizonier = prizon.
PRIZONIERÁT s.n. (<*prizonier*) Starea, situaţia de prizonier; p.ext. perioadă de timp cît cineva este prizonier; captivitate.
PRÎNZ s.n. (lat. *prandium*) **1.** Masă principală care se ia cam la jumătatea zilei; p.gener. oricare dintre mesele (principale ale) zilei; spec. ospăţ, banchet. ◆ Prima masă care se ia în cursul dimineţii, în momente care variază după regiuni şi după anotimp (în legătură cu muncile agricole). **2.** Concr. Ceea ce se pregăteşte sau se mănîncă la un prînz. **3.** Mijlocul zilei, corespunzător aproximativ orei 12 (cînd se ia prînzul); p.ext. interval de timp (care variază după regiuni şi anotimpuri) cuprins între răsăritul soarelui şi amiază. ◇ Loc.adv. *Înainte de prînz* = în prima jumătate a zilei, înainte de amiază. *După prînz* = în a doua jumătate a zilei, între amiază şi seară; după masă; în fiecare după-amiază.
PRÎNZÍ vb. IV intranz. (<*prînz*) A lua masa de prînz; p.gener. a mînca în oricare dintre momentele principale ale zilei.
PRÎSLEA s.m. (<sl. *prŭstŭ*, bg. *prăst*; cf. *prîsnel*) Mezin; p.gener. apelativ sau epitet pentru un copil mic sau pentru cel mai mic dintre mai mulţi copii.
PRÎSNÉL s.n. (<sl. *prăsteni*) **1.** Parte (conică) sau şaibă terminată cu un vîrf ascuţit de la capătul inferior al fusului de tors, care, prin greutatea ei, face ca fusul să se învîrtească mai uşor în timpul torsului. **2.** Partea inferioară a fusului morii, fixată într-una din pietrele acesteia. **3.** Sfîrlează, titirez. ◆ Epitet pentru un copil sau, p.ext., pentru un om mic de statură şi foarte vioi.
PRO-[1] (<fr., it. *pro-*; cf.lat. *pro* "care stă înainate", "în locul lui", gr. *pro* "înainte", "în favoarea") Element prim de compunere care are semnificaţia: a) "pentru...", "în favoarea...", "în sprijinul..."; b) "înainte", "dinainte".
PRO-[2] (cf.sl. *pro-*) Element prim de compunere care are semnificaţia: a) "din nou", "iar"; b) "foarte", "în cel mai înalt grad".
PRO[3] adv., prep. (<lat. *pro*) **1.** Adv. (În opoziţie şi adesea în corelaţie cu *contra*) În sprijinul, în favoarea cuiva sau a ceva. **2.** Prep. Pentru, în favoarea, în sprijinul.
PROAFRICÁN, -Ă adj. (<*pro*[1]*-*+*african*) (Despre oameni şi manifestările lor) Care este favorabil africanilor, care susţine pe africani, care este de partea africanilor.
PROAMERICÁN, -Ă adj. (<*pro*[1]*-*+*american*) (Despre oameni şi manifestările lor) Care este favorabil americanilor (din SUA), care susţine pe americanii (din SUA), care este de partea americanilor (din SUA).
PROÁSPĂT, -Ă adj. (<ngr. *prosfatos*) **1.** (Despre alimente sau produse alimentare) Preparat sau recoltat de curînd; care nu este conservat. (Despre plante) Cules, rupt, recoltat etc. de curînd. ◆ (Despre apă potabilă) Adus, scos etc. de curînd de la sursă; p.ext. rece. ◆ (Despre aer) Curat, pur, oxigenat; p.ext. (despre mirosuri) plăcut, înviorător. **2.** De dată recentă; nou. ◆ De strictă actualitate, viu. ◆ Spec. Care îşi păstrează noutatea, care este încă viu, actual (în memorie). **3.** (Despre plante sau despre părţi ale lor ori, p.gener., despre vegetaţie) Care este încă în plină dezvoltare, care este (încă) tînăr, fraged, crud; p.ext. gingaş, delicat. **4.** (Despre fiinţe) Odihnit. **5.** Fig. Curat, pur; limpede.
PROB, -Ă adj. (<fr. *probe*) Cinstit, onest, integru.
PROBÁ vb. I tranz. (<lat. *probare*; cf.fr. *prouver*) **1.** A supune ceva sau pe cineva la o încercare, la o probă pentru a vedea dacă corespunde scopului, cerinţelor etc.; p.restr. a încerca o haină, o pereche de pantofi etc. **2.** A arăta cu argumente, cu probe materiale, prin rezultate etc. că cineva sau ceva este într-un anumit fel, are anumite trăsături; a dovedi, a demonstra ceva cu probe.
PROBÁBIL, -Ă adj., adv. (<lat. *probabilis*, fr. *probable*, it. *probabile*) **1.** Adj. Care se poate întîmpla, produce, petrece; care se scontează să se producă. **2.** Adj. (Adesea precedat de "mai") Care pare a corespunde (cel mai bine) realităţii, care merită să fie luat în consideraţie ca adevărat, temeinic (deşi nu există argumente certe pentru el). **3.** Adv. După cît se poate, după toate probabilităţile.
PROBABILIORÍSM s.n. (<it. *probabiliorismo*; cf.lat. *probabilior*, comparativ al lui *probabilis*) Sistem catolic de teologie morală potrivit căruia nu sîntem obligaţi să respectăm legea cînd existenţa acesteia e mai puţin probabilă decît nonexistenţa ei.
PROBABILÍSM s.n. (<fr. *probabilisme*) **1.** (FILOZ.) Doctrină potrivit căreia nu se poate stabili cu certitudine dacă o afirmaţie este sau nu adevărată, orice enunţ avînd numai un oarecare grad de probabilitate (ex. *sistemul lui Carneade*). **2.** (În sociologia neopozitivistă) Noţiune care defineşte caracterul probabil, statistic al fenomenelor şi proceselor sociale şi a cărei menire este aceea de a înlocui explicarea lor deterministă, cauzală, sau de a respinge valabilitatea acestor principii. **3.** Sistem catolic de teologie morală, apărut în sec. 17, în perioada jansenismului, potrivit căruia, atunci cînd există un conflict între o normă şi libertate, o acţiune contra normei este permisă dacă are consensul unei persoane prudente.
PROBABILÍSTIC, -Ă adj. (<*probabil*) **1.** Cu caracter de probabilitate. **2.** Referitor la teoria probabilităţilor, la calculul probabilităţilor.
PROBABILITÁTE s.f. (<fr. *probabilité*) **1.** Caracterul sau însuşirea a ceea ce este probabil; fapt, întîmplare probabilă; mijloc, modalitate ca ceva să se poată realiza, să fie posibil. **2.** (MAT.) Mulţime numerică prin care se exprimă caracterul aleatoriu (posibil sau nesigur) al unui eveniment, al unui fenomen. ◇ *Calculul* (sau *teoria*) *probabilităţilor* (sau *probabilităţii*) = calcul matematic care permite să se aprecieze dacă un eveniment complex se va întîmpla sau nu, în funcţie de eventualitatea unor evenimente mai simple, presupus cunoscute; capitol al matematicii care studiază proprietăţile claselor de mulţimi de evenimente înzestrate cu o probabilitate şi proprietăţile variabilelor aleatorii.
PROBÁND, -Ă s.m. şi f. (<it. *probando*, lat. *probandus*) (RELIG.) Persoană care cere să fie primită într-un ordin religios (catolic).
PROBANDÁT s.n. (<it. *probandato*) (RELIG.) Perioadă de probă la care sînt supuşi aspiranţii la anumite ordine de călugări (catolici).
PROBÁR s.n. (<*probă*) (TIPOGR.) (Şi *probar de litere*) Album care cuprinde modele de litere şi de cifre de care dispune o tipografie.
PROBATÓR, -OÁRE adj. (<fr. *probatoire*) Care are calitatea de a dovedi ceva, care poate servi drept dovadă, care probează.
PROBATÓRIU, -IE s.n., adj. (<lat. *probatorius*) **1.** S.n. (JUR.) Procedură de culegere a probelor în justiţie; totalitatea probelor adunate şi prezentate într-un litigiu. **2.** Adj. Care are calitatea de a dovedi ceva, care poate servi drept dovadă, care probează.
PROBAŢIÚNE s.f. (<lat. *probatio, -onis*, fr. *probation*) (JUR.) Dovedire; concr. dovadă.
PRÓBĂ s.f. (<lat. *proba*, germ. *Probe*, it. *prova*, pol. *proba*, magh. *próbá*, fr. *preuve*, *épreuve*) **1.** Confirmare, dovedire, demonstrare a unui adevăr, a unui fapt, a unei afirmaţii etc.; concr. dovadă, semn, mărturie, argument etc. în sprijinul (sau împotriva) cuiva sau a ceva ori pentru confirmarea unui fapt, a unei afirmaţii, a unei presupuneri. ◇ *Probă cu martori* = susţinere, dovedire cu martori a unei afirmaţii, a unei situaţii etc. în faţa instanţelor de judecată. ◇ Loc.vb. *A da probă* (sau *probe*) *de...* = a proba, a dovedi. **2.** Acţiune, cercetare, analiză etc. întreprinsă pentru a constata dacă ceva sau cineva îndeplineşte condiţiile cerute, corespunde scopului, cerinţelor etc. ◇ Loc. adj. şi adv. *De probă* = (care serveşte) ca încercare, de încercare, de verificare. ◆ Spec. Încercare a unei maşini, a unui aparat, a unui material, a unui obiectiv tehnic etc. (pentru a verifica buna lor funcţionare ori însuşirile lor tehnice, funcţionalitatea lor). ◆ Spec. Încercare a unui obiect de îmbrăcăminte (care e în lucru) pentru a vedea dacă se potriveşte pe purtător. ◆ Spec. Fiecare dintre părţile din care constă un examen; p.gener. examen. ◆ Spec. Fiecare dintre întrecerile sportive organizate într-o competiţie mai largă, în cadrul unui concurs. **3.** Spec. Verificare a exactităţii unui calcul matematic. **4.** Obiect dintr-o serie de obiecte identice sau cantitate mică dintr-un material, care poate să servească la determinarea anumitor caracteristici ale obiectelor respective sau ale întregului material din care face parte. ◇ *Corp de probă* = eprubetă. *Arbore de probă* = arbore ales după criterii determinate, apoi doborît, tăiat şi stivuit, astfel ca din volumul obţinut să se poată deduce volumul unei specii de arbori sau al unui arboret. ◆ Analiză medicală; observare, cercetare, analiză a funcţiei unui organ în vederea stabilirii unui diagnostic. **5.** Ceea ce serveşte drept model demn de urmat, pentru a ilustra ceva; exemplu tipic; mostră. **6.** Copie pozitivă pe hîrtie fotografică.
PROBITÁTE s.f. (<lat. *probitas, -atis*, fr. *probité*) Cinste, integritate, onestitate.
PROBLEMÁTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *problématique*, germ. *problematisch*) **1.** Adj. Care provoacă îndoieli, care pare puţin probabil, care nu poate fi primit ca sigur (din lipsă de dovezi suficiente). ◆ P.ext. Dubios, suspect, necurat. **2.** S.f. Ansamblu de probleme care caracterizează un anumit domeniu al cunoaşterii, o disciplină, o operă, activitatea cuiva etc. **3.** Adj. Care are caracter de problemă, care constituie o problemă, care necesită (unele) lămuriri, precizări, care se pretează la discuţii (pentru a fi lămurit, soluţionat;

care ridică probleme. ◇ (LOG.) *Judecată problematică* = judecată în care raportul dintre termenii ei este doar posibil.

PROBLEMATIZÁ vb. I tranz. (<*problematic*) **1.** A sistematiza pe probleme. **2.** A face din orice lucru o problemă.

PROBLEMATIZÁRE s.f. (<*problematiza*) **1.** Acțiunea de a problematiza și rezultatul ei. **2.** Metodă de învățământ care declanșează activitatea independentă a elevului, gîndirea și efortul personal ale acesteia.

PROBLÉMĂ s.f. (<lat. *problema*, fr. *problème*, germ. *Problem*) **1.** Chestiune (teoretică sau practică) care prezintă aspecte dificile, neclare, discutabile, care necesită o lămurire, o precizare, care se pretează la discuții, care impune o rezolvare. **2.** Spec. Chestiune importantă care constituie o sarcină, o preocupare (majoră) și care cere o soluționare (imediată). **3.** Spec. Materie, temă. **4.** (MAT.) Chestiune ori situație în care, fiind date anumite ipoteze, se cere să se determine alte date cu ajutorul metodelor specific matematice. **5.** Dificultate, greutate pe care o întîmpină cineva (și care ar fi de dorit să fie rezolvată). ◆ Lucru dificil, greu de înțeles, de explicat, de aflat sau de rezolvat.

PROBLEMÍST, -Ă s.m. și f. (<*problemă*) Specialist în elaborarea de probleme în domeniul șahului sau al matematicii.

PROBOSCÍDĂ s.f. (<lat. *proboscis*, *-idis*, fr. *proboscide*) Trompă a elefantului; p.ext. trompă a unor insecte diptere.

PROBOSCIDÍAN s.m. (<fr. *proboscidien*) (La pl.) Ordin de mamifere mari, din care face parte elefantul, caracterizate prin trompa lungă, mobilă (folosită ca organ tactil, olfactiv și de apucare) și prin caninii transformați în defense; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin.

PROCAÍNĂ s.f. (<fr. *procaïne*) (FARM.) Substanță cu proprietăți asemănătoare novocainei.

PROCARIÓT s.n. (<fr., engl. *procaryote*) (BIOL.; la pl.) Grup de organisme primitive (ex. *viruși*, *bacterii*, *alge albastre*) unicelulare, cu structură simplă; (și la sg.) organism care face parte din acest grup.

PROCATALÉPSĂ s.f. (cf.gr. *prokatalepsis* "anticipare") Figură de stil care constă în dislocarea și anticiparea unui membru al propoziției subordonate și introducerea lui în propoziția regentă.

PROCEDÁ vb. I intranz. (<lat., it. *procedere*, fr. *procéder*) **1.** A acționa într-un anumit fel, prin anumite mijloace (în săvîrșirea unei acțiuni, pentru atingerea unui scop etc.); a lucra după o anumită metodă. **2.** A trece la..., a începe să...

PROCEDÉU s.n. (<fr. *procédé*) **1.** Cale folosită pentru a ajunge la un anumit rezultat, pentru a obține un anumit lucru; mod de a acționa pentru realizarea unui scop. **2.** Spec. Soluție tehnică, tehnologică etc. adoptată sistematic pentru efectuarea sau producerea unui lucru.

PROCEDURÁL, -Ă adj. (<fr. *procédural*) Care este în conformitate cu procedura, care aparține procedurii, privitor la procedură.

PROCEDÚRĂ s.f. (<lat. *procedura*, fr. *procédure*; cf.germ. *Prozedur*) **1.** Totalitatea actelor și formelor îndeplinite în cadrul activității desfășurate de un organ de jurisdicție, de executare sau de un alt organ de stat. **2.** (Mai ales la pl.) Tratament special efectuat în unități sanitare pentru tratarea diverselor boli. **3.** Procedeu.

PROCEDURÍST s.m. (<*procedură*) Specialist în drept procesual, în procedură.

PROCÉNT s.n. (<lat. *pro cento*, germ. *Prozent*, rus. *proțent*) **1.** Număr raportat la o sută; număr care arată cîte unități sînt luate în considerație pentru fiecare sută dintr-o sumă; număr care exprimă raportul dintre o parte dintr-o cantitate și întreaga cantitate considerată ca reprezentînd o sută; a suta parte dintr-o cantitate. Se notează cu simbolul % (ex. 5%). ◇ *Procent de armare* = raportul exprimat în procente, dintre aria secțiunii transversale a armăturii și aria totală a secțiunii transversale a piesei de beton armat. ◆ Semn special alăturat unui număr care indică procentul. **2.** Dobîndă calculată la o sută de lei (sau la o sută de alte unități monetare) pe intervalul de un an sau de o lună etc.; p.gener. dobîndă.

PROCENTÁJ s.n. (<*procent*, după fr. *pourcentage*) Procent.

PROCENTUÁL, -Ă adj. (<fr. *procentuel*) Calculat, exprimat în procente; care reprezintă un anumit procent dintr-o cantitate.

PROCÉS s.n. (<lat. *processus*, germ. *Prozess*, fr. *procès*) **1.** Succesiune de stări, etape, stadii prin care trec, în desfășurarea lor temporală, diverse obiecte, ființe, fenomene etc.; evoluție a unui fenomen, a unui eveniment, a unui sistem etc.; șir de operații, de fenomene etc. prin intermediul cărora se efectuează o lucrare, o transformare, se obține un produs etc. ◇ *Proces de fabricație* = totalitatea proceselor folosite pentru transformarea materiilor prime și a semifabricatelor în produse finite. ◆ Spec. (De obicei cu determinări care arată felul) Maladie, boală (a unui organ sau a întregului organism) considerată din punctul de vedere al felului cum evoluează. **2.** (JUR.) Acțiune în justiție făcută pentru soluționarea unui diferend între două părți care sînt în litigiu sau pentru constatarea și sancționarea încălcării legilor. **3.** *Proces-verbal* = înscris, act (cu caracter oficial) în care se consemnează un fapt de natură juridică; act (cu caracter oficial) în care se consemnează discuțiile purtate într-o ședință, hotărîrile unei adunări etc. **4.** (PSIH.) *Proces afectiv* = proces psihic prin care se reflectă atitudinea omului față de obiectele și fenomenele realității.

PROCESÁ vb. I tranz. (<engl. *process*) A prelucra semnalele înregistrate pe bandă magnetică prin intermediul unui procesor.

PROCESÁT, -Ă adj. (<*procesa*) (Despre semnale înregistrate pe bandă magnetică) Care a fost prelucrat prin intermediul unui procesor.

PROCESIÚNE s.f. (<fr. *procession*, lat. *processio*, *-onis*, germ. *Prozession*) **1.** Ceremonie religioasă cu ocazia cărei credincioșii, precedați de slujitorii bisericii, merg în convoi, purtînd adesea diferite obiecte de cult, cîntînd imnuri religioase și rostind rugăciuni, pentru a cere ajutorul ori a mulțumi divinității într-o anumită împrejurare. **2.** Cortegiu, convoi, alai.

PROCESOMÁN, -Ă s.m. și f. (<*proces*) Persoană care are mania de a intenta procese juridice fără să aibă motive serioase.

PROCESÓR s.n. (<engl. *processor*, fr. *processeur*) **1.** Aparat electronic sau circuit integrat specializat pentru operații complexe sau pentru transformarea esențială a semnalelor înregistrate pe bandă magnetică. **2.** Ansamblul programelor care permit să se execute pe un ordinator programe scrise într-o anumită limbă.

PROCESUÁL, -Ă adj. (<lat. *processualis*, it. *processuale*) **1.** (JUR.) Care aparține unui proces, procedurii unui proces, modului de executare a hotărîrilor într-un proces etc., care ține de proces, de procedura lui etc. ◇ *Drept procesual* = a) ansamblul normelor juridice care reglementează procedura de rezolvare a litigiilor civile sau penale, precum și de executare a hotărîrilor pronunțate în aceste litigii; b) disciplină care se ocupă cu studiul acestei proceduri. **2.** Care se desfășoară în etape specifice dezvoltării fenomenului.

PROCHÉSTOR s.m. (<lat. *proquaestor*) Magistrat roman care exercita funcții financiare în provincii.

PROCHÍMEN s.n. (<ngr. *prokimenon*) (BIS.) Nume dat versetelor din psalmi care se cîntă înainte de a se citi un pasaj din Biblie sau înainte de o rugăciune ori de o cîntare.

PROCIDÉNȚĂ s.f. (<fr. *procidence*) (ANAT.) Coborîre sau deplasare din locul său a unui organ sau a unei părți mobile dintr-un organ.

PROCLAMÁ vb. I tranz. (<lat. *proclamare*, fr. *proclamer*) **1.** A anunța în mod solemn și oficial; a aduce la cunoștință publică (printr-o proclamație); a hotărî (în mod public) să pună în practică, să realizeze ceva. **2.** A stabili cu fermitate, cu claritate. **3.** A acorda în mod oficial o împuternicire, un titlu, un drept, o calitate. **4.** A susține ceva deschis, cu convingere; a afirma cu tărie.

PROCLAMÁȚIE s.f. (<fr. *proclamation*, lat. *proclamatio*, *-onis*) Comunicare oficială prin care se aduce la cunoștința publică un fapt de o mare importanță și de interes general; declarație scrisă prin care se face un apel către mase în vederea unei acțiuni importante; p.ext. document, afiș etc. care cuprinde o astfel de comunicare.

PROCLÍTIC, -Ă adj. (<fr. *proclitique*) (GRAM.; despre unele articole și unele pronume) Care nu are accent propriu și este așezat înaintea altui cuvînt cu care face corp fonetic comun.

PROCLÍZĂ s.f. (<fr. *proclise*) (GRAM.) Așezare, poziție a unui cuvînt proclitic.

PROCÓNSUL s.m. (<lat. *proconsul*, fr. *proconsul*) (În Roma antică) Magistrat care, după terminarea consulatului, era însărcinat cu guvernarea unei provincii; guvernator al unei provincii romane.

PROCONSULÁT s.n. (<lat. *proconsulatus*, fr. *proconsulat*) (În Roma antică) Funcția de proconsul; timp în care un proconsul își exercita atribuțiile.

PROCREÁ vb. I intranz. (<fr. *procréer*) (Despre femei) A rămîne însărcinată; (despre femele) a fi fecundată urmînd să fete; a se perpetua prin generare.

PROCREATÓR, -OÁRE adj. (<*procrea*; cf.fr. *procréateur*) Care procreează; care servește la procreație.

PROCREÁȚIE s.f. (<fr. *procréation*) Con-

cepţie, zămislire; înmulţire, reproducere; p.ext. faptul de a naşte.
PROCTECTAZÍE s.f. (<fr. *proctectasie*; cf.gr. *proktos* "anus"+*cktasis* "dilataţie") (MED.) Dilataţie a anusului sau a rectului.
PROCTECTOMÍE s.f. (<fr. *proctectomie*; cf.gr. *proktos* "anus"+*cktome* "excizie") (MED.) Rezecţie a unei părţi a rectului.
PROCTÍTĂ s.f. (<fr. *proctite*) (MED.) Inflamaţie a anusului.
PROCTOPLASTÍE s.f. (<fr. *proctoplastie*; cf.gr. *proktos* "anus"+*plassein* "a forma") (MED.) Operaţie de creare sau de refacere a orificiului anal.
PRÓCTOR s.m. (<engl., fr. *proctor*) Fiecare dintre funcţionarii însărcinaţi cu supravegherea disciplinei în universităţile engleze de la Oxford şi Cambridge.
PROCTORAGÍE s.f. (<fr. *proctorrhagie*; cf.gr. *proktos* "anus"+*rhegnynai* "a curge") (MED.) Rectoragie.
PROCTOSCOPÍE s.f. (<fr. *proctoscopie*, engl. *proctoscopy*) (MED.) Rectoscopie.
PROCTOTOMÍE s.f. (<fr. *proctotomie*) (MED.) Secţionare chirurgicală a anusului.
PROCUMBÉNT, -Ă adj. (<lat. *procumbens, -ntis*) (Despre tulpină) Care stă culcată pe pământ, având numai vîrful îndreptat în sus.
PROCURÁ vb. I tranz. (<fr. *procurer*, lat. *procurare*) **1.** A face rost (de ceva sau de cineva) pentru a utiliza. **2.** A fi pricina, cauza, mobilul a ceva; p.ext. a determina, a crea.
PROCURATÓR s.m. (<lat. *procurator*, fr. *procurateur*) **1.** Magistrat roman, ales de obicei dintre liberţi, care administra o provincie şi strîngea impozitele provinciilor imperiale. **2.** (În ev. med.) Înalt magistrat în republicile Veneţia şi Genova. **3.** Nume dat mai multor înalţi funcţionari împuterniciţi (în numele altora) cu atribuţii administrative, politice şi (îndeosebi) juridice; persoană care acţionează în numele cuiva pe bază de procură; mandatar.
PROCURATÚRĂ s.f. (<germ. *Prokuratur*, rus. *prokuratura*) Organ de stat care exercită activitatea de supraveghere a aplicării şi reflectării corecte a legilor, asigură trimiterea infractorilor în faţa justiţiei, susţinerea acuzării înaintea instanţelor judiciare, reprezentarea intereselor statului în aceste instituţii etc.; p.ext. clădire în care îşi are sediul acest organ.
PROCÚRĂ s.f. (<lat. *procura*, fr. *procure*, germ. *Prokura*) Împuternicire legalizată, oficială prin care cineva poate reprezenta o persoană fizică sau juridică şi acţiona în numele ei, în anumite limite (specificate expres); act prin care se dă această împuternicire.
PROCURÍST s.m. (<germ. *Prokurist*) Persoană care acţionează în numele cuiva pe bază de procură, în special în domeniul economic-comercial; p.gener. mandatar (de orice fel); p.ext. avocat (al unei întreprinderi economice).
PROCURÓR s.m. (<fr. *procureur*) **1.** Magistrat, membru al parchetului, care are rolul de a exercita acţiunea penală şi de a susţine acuzarea; membru al procuraturii care supraveghează justa aplicare şi respectare a legilor, care decide trimiterea infractorilor în faţa justiţiei, susţine acuzarea înaintea instanţelor judiciare, reprezintă interesele statului într-un proces etc. ◇ *Procuror general* = şeful parchetului de pe lîngă o curte de apel sau de pe lîngă Curtea de Casaţie. *Prim-procuror* = şeful parchetului de pe lîngă un tribunal. **2.** (În ţările române) Dregător care avea atribuţii (judecătoreşti) în Divan (în perioada Regulamentului organic). ◇ *Procuror general* (sau *crăiesc*) = nume dat în trecut unor înalţi funcţionari (cu grad militar) însărcinaţi să apere interesele regelui şi ale maselor în faţa parlamentului, în Franţa.
PRODECÁN, -Ă s.m. şi f. (<germ. *Prodekan*, it. *prodecano*) **1.** Titlu dat membrului corpului profesoral universitar care are funcţia de locţiitor de decan; persoană care are acest titlu. **2.** Titlu dat avocatului care are funcţia de locţiitor al decanului baroului; persoană care are acest titlu.
PRODENŢÍE s.f. (<germ. *Prodentie*) (MED.) Orientarea spre înainte a dinţilor.
PRODÍG, -Á adj. (<fr. *prodigue*) Risipitor, cheltuitor; (excesiv de) generos, (de) darnic.
PRODIGALITÁTE s.f. (<fr. *prodigalité*) Risipă; dărnicie, generozitate (excesivă); p.ext. folosire din plin, cu dărnicie.
PRODIGIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *prodigieux*) Ieşit (cu totul) din comun (prin bogăţie, cantitate, calitate, varietate, efecte etc.).
PRODÍGIU s.n. (<fr. *prodige*, lat. *prodigium*) **1.** Eveniment extraordinar, cu caracter magic sau supranatural; minune, miracol. **2.** Persoană extraordinară prin talentul, prin virtuţile sau viciile sale.
PRODRÓM s.n. (<ngr. *prodromos* "premergător", fr. *prodrome*) **1.** Simptom care precedă sau anunţă apariţia unei boli sau a unei stări patologice. **2.** Introducere în studiul unei ştiinţe.
PRODUCĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*produce*) (Persoană, unitate economică etc.) care produce anumite bunuri materiale, valori artistice sau ştiinţifice etc.
PRODÚCE vb. III (<lat. *producere*; cf.fr. *produire*) **I.** Tranz. **1.** A realiza prin muncă (bunuri materiale, valori ştiinţifice sau artistice etc.), a crea printr-o activitate oarecare; spec. a fabrica. **2.** (Despre pământ, terenuri etc.) A face să crească, să se dezvolte, să rodească. **3.** A realiza, a aduce prin muncă, prin investiţii etc. profituri, venituri. **II. 1.** Tranz. A fi pricina, cauza, mobilul a ceva, a da naştere. **2.** Refl. unipers. (Despre evenimente, fenomene, acţiuni) A avea loc, a se întîmpla, a se petrece. **III. 1.** Tranz. (Despre oameni) A aduce (în instanţă, la o instituţie etc.) acte, declaraţii etc. ca dovadă în sprijinul celor susţinute, a face dovada documentară; p. gener. a arăta. **2.** Refl. A se prezenta în faţa spectatorilor cu un program artistic, sportiv etc.
PRODUCTÍV, -Ă adj. (<fr. *productif*) **1.** (Despre oameni sau despre activităţile lor, despre mijloace sau unităţi de producţie etc.) Care creează, realizează, fabrică etc. ceva; care serveşte la producerea unor bunuri. **2.** (Despre comerţ, activităţi lucrative etc.) Care produce venit, care aduce cîştig. **3.** (Despre pământ, ţinuturi etc.) Favorabil pentru culturi, care dă recolte bogate. **4.** (Despre sufixe, prefixe, elemente de compunere etc.) Care formează numeroase (sau mai multe) derivate, compuse etc. ◆ (Despre cuvinte) Care are numeroase derivate. ◆ (Despre conjugări) Care se îmbogăţeşte mereu cu noi verbe.
PRODUCTIVITÁTE s.f. (<fr. *productivité*) Capacitatea sau însuşirea de a fi productiv; capacitatea de a produce (mult); eficienţă concretă, materială (a muncii productive). ◆ Capacitate a unor sufixe, prefixe, elemente de compunere etc. de a forma numeroase (sau mai multe) derivate, compuse etc. ◆ Capacitate a unor conjugări de a se îmbogăţi mereu cu verbe noi.
PRODÚCŢIE s.f. (<fr. *production*, it. *produzione*) **1.** Rezultat direct, concret şi util al unui proces de muncă; totalitatea produselor, a bunurilor obţinute în procesul muncii într-o perioadă de timp determinată şi într-un anumit sector. ◆ Operă literară, ştiinţifică sau artistică; totalitatea operelor unui scriitor, ale unui om de ştiinţă sau ale unui artist; totalitatea operelor create într-un anumit gen, într-o anumită epocă etc. **2.** Procesul creării bunurilor materiale necesare existenţei şi dezvoltării societăţii; activitate socială în cursul căreia oamenii (cu ajutorul mijloacelor de producţie) exploatează, transformă sau adaptează elemente din natură potrivit trebuinţelor lor. ◇ (ECON.) *Producţie de mărfuri* = formă de organizare a economiei sociale în care produsele muncii sînt create de către diferiţi producători independenţi, autonomi unii faţă de alţii, specializaţi fiecare dintre ei în obţinerea unui produs oarecare, astfel încît pentru satisfacerea nevoilor sociale este necesară vînzarea-cumpărarea de produse pe piaţă. *Mica producţie de mărfuri* = formă de economie bazată pe proprietatea privată şi munca personală a proprietarului mijloacelor de producţie, în care se produce pentru vînzare. *Producţie marfă* = producţie în expresie bănească realizată de un agent economic, obţinută într-o anumită perioadă de timp, livrată sau destinată desfacerii. *Producţie netă* = valoarea producţiei marfă minus cheltuielile de producţie. **3.** Spectacol organizat la sfîrşitul unui an sau al unui ciclu şcolar în institutele de artă teatrală şi cinematografică, în şcolile de muzică, de coregrafie etc.
PRODÚS s.n. (<*produce*) **1.** Rezultat material al unui proces social sau natural, al unui proces fiziologic, chimic, de creaţie etc.; rezultat material al unui complex de fenomene sau de acţiuni; p.gener. urmare, consecinţă (concretă). ◆ (MAT.) Rezultatul înmulţirii unor factori (numere, mărimi scalare, vectoriale etc.). **2.** Bun material rezultat dintr-un proces de muncă; totalitatea unor bunuri materiale obţinute (prin prelucrarea unor materii prime) în procesul de producţie. ◇ *Produs brut* = material obţinut (dintr-o exploatare), înainte de tratare sau de prelucrare (finită). *Produs finit* = produs care, avînd procesul de fabricaţie încheiat, corespunde întocmai condiţiilor tehnice stabilite şi este apt pentru folosire. *Produs de schimb* = marfă. *Produs necesar* = parte a produsului creat de lucrătorii din sfera producţiei materiale care este necesară pentru asigurarea reproducţiei forţei de muncă. *Produs global* = totalitatea bunurilor materiale create într-o ramură din sfera productivă. *Produs net* = parte a produsului global care reprezintă valoarea nou creată; p.ext. venitul naţional. *Produs social total* = totalitate a bunurilor materiale create în decursul unei perioade de timp de lucrătorii

ocupaţi în sfera productivă; suma valorii produsului global din toate ramurile economiei, într-o perioadă dată. *Produs intern brut* = indicator sintetic al economiei naţionale care reprezintă valoarea monetară a tuturor bunurilor produse de o economie, într-o anumită perioadă de timp (abr. PIB).

PROÉDRU s.m. (<ngr. *proedros*; cf.gr. *pro* "înainte"+*hedra* "scaun") Fiecare dintre cei nouă cetăţeni din Atena aleşi prin tragere la sorţi ca să prezideze adunările Sfatului celor cinci sute şi adunările populare.

PROEMINÉNT, -Ă adj. (<fr. *proéminent*, germ. *proeminent*) Care iese mult în relief, care este (cu mult) mai ridicat decît suprafaţa înconjurătoare. ◆ (Despre oameni, manifestările, realizările lor) Remarcabil, excepţional, eminent.

PROEMINÉNŢĂ s.f. (<fr. *proéminence*, germ. *Proeminenz*) Faptul de a fi proeminent; concr. ridicătură, ieşitură (în relief); p.ext. înălţime.

PROFÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<lat. *profanus*, fr. *profane*) **1.** Adj. Care este străin de religie, aflat în afara religiei; care aparţine lumii laice; p.ext. păgîn. **2.** Adj. Care este împotriva religiei stabilite, a canoanelor ei; care contrazice, nesocoteşte religia stabilită, canoanele ei, principiile ei morale; p.ext. care nesocoteşte lucrurile considerate sacre. **3.** S.m. şi f., adj. (Om) care este neiniţiat într-un domeniu al cunoaşterii, într-o problemă de viaţă etc.

PROFANÁ vb. I tranz. (<fr. *profaner*) A trata fără respectul cuvenit, cu dispreţ, cu violenţă ceva considerat sfînt; p.gener. a ştirbi, a vătăma, a nu respecta (cinstea, curăţenia unei fiinţe, a unui lucru venerabil etc.); a batjocori, a necinsti.

PROFANATÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*profana*) (Persoană) care profanează.

PROFASCÍST, -Ă adj. (<*pro*[1]-+*fascist*) Care este favorabil fascismului, care susţine pe fasciştii, care este de partea fasciştilor.

PROFÁZĂ s.f. (<fr. *prophase*) (BIOL.) Primul stadiu al mitozei, cînd se formează cromozomii.

PROFEMINÍST, -Ă adj. (<*pro*[1]-+*feminist*) Care susţine drepturile femeilor, favorabil femeilor.

PROFERÁ vb. I tranz. (<fr. *proférer*) A pronunţa, a rosti, a spune (cu voce tare) blesteme, vorbe ameninţătoare.

PROFERMÉNT s.n. (<fr. *proferment*) Substanţă proteică inactivă care se activează în prezenţa coenzimei.

PROFESÁ vb. I tranz. (<fr. *professer*, lat. *professare*) **1.** A se ocupa cu..., a exercita o profesiune, o meserie. **2.** A preda metodic o disciplină. **3.** A expune, a împărtăşi, a susţine în mod public o concepţie, o părere etc.

PROFESIOGRÁMĂ s.f. (<germ. *Professiogramm*) Reprezentare cronologică detaliată a caracteristicilor unei activităţi profesionale sub aspectul solicitărilor fizice, psihice şi al repausului într-o zi de muncă.

PROFESIONÁL, -Ă adj. (<fr. *professionnel*) Care ţine de o profesiune; care este legat de o profesiune. ◇ *Boală profesională* = boală determinată de acţiunea unor factori chimici, fizici sau biologici nocivi ori de suprasolicitare a unor aparate, sisteme etc., care intervin în exercitarea anumitor profesiuni. *Secret profesional* = informaţie pe care o deţine cineva datorită profesiunii sale şi pe care nu are dreptul să o divulge. *Şcoală profesională* (şi substantivat, f.) = instituţie de învăţămînt care pregăteşte muncitori calificaţi. *Învăţămînt profesional* = învăţămînt pentru pregătirea (şi pentru specializarea) muncitorilor calificaţi. ◆ (Advebial) Cu obişnuinţa unui profesionist.

PROFESIONALÍSM s.n. (<fr. *professionalisme*) Practicare a unei îndeletniciri ca profesionist; activitate a unei persoane care face un lucru datorită meseriei pe care o are şi pe care o stăpîneşte foarte bine; însuşire, calitate a unui profesionist.

PROFESIONALITÁTE s.f. (<*profesional*) Calitatea de a fi bun profesionist. ◆ Conştiinţă profesională.

PROFESIONÍSM s.n. (<*profesionist*) Profesionalism; p.ext. ramură a sportului, a artei etc. practicată cu profesiune.

PROFESIONÍST s.m. şi f., adj. (<lat. med., it. *professionista*, germ. *Professionist*) **1.** (Persoană) care lucrează într-un anumit domeniu de activitate, avînd pregătirea corespunzătoare. **2.** (Sportiv) care practică un sport şi este plătit pentru aceasta.

PROFESIÚNE (PROFÉSIE) s.f. (<fr. *profession*) **1.** Activitate cu caracter permanent pe care o desfăşoară cineva pe baza unei calificări; complex de cunoştinţe teoretice şi de deprinderi practice de un anumit gen şi de un anumit grad care definesc pregătirea cuiva pentru exercitarea unei ocupaţii. **2.** *Profesiune de credinţă* = declaraţie publică pe care o face cineva despre principiile sau convingerile sale.

PROFÉSOR, -OÁRĂ s.n. şi f. (<lat. *professor*, fr. *professeur*, germ. *Professor*) Persoană cu o pregătire specială într-un anumit domeniu de activitate, care predă o materie de învăţămînt (la clasele mai mari ori într-o instituţie de învăţămînt superior), care pregăteşte pe cineva într-un domeniu al cunoaşterii, al artei etc.

PROFESORÁL, -Ă adj. (<fr. *professoral*) Propriu unui profesor, de profesor; care exprimă preţiozitate, solemnitate, gravitate.

PROFÉT s.m. (<lat. *propheta*, fr. *prophète*) **1.** Predicator religios considerat ca trimis al divinităţii pe pămînt şi înzestrat cu darul de a prezice viitorul. **2.** Persoană care intuieşte apariţia sau desfăşurarea unor evenimente în viitor.

PROFÉTIC, -Ă adj. (<fr. *prophétique*) De profet, ca de profet; care anunţă, care prevesteşte ceva; care are caracter de profeţie.

PROFETÍSM s.n. (<fr. *prophétisme*) **1.** Curent religios care propagă învăţătura şi menirea profeţilor. **2.** Caracter profetic.

PROFEŢÍ vb. IV tranz. (<*profet*) (În concepţiile religioase) A anunţa, a arăta dinainte ce se va întîmpla, în calitate de profet.

PROFEŢÍE s.f. (<fr. *prophétie*) Prezicere, prevestire.

PROFÍL s.n. (<fr. *profil*, germ. *Profil*) **1.** Contur, aspect, reprezentare a feţei cuiva, privită dintr-o parte; p.gener. contur al unui obiect, privit dintr-o parte. ◇ Loc. adv. *Din profil* = dintr-o parte. **2.** Fig. Aspect general caracteristic pentru cineva sau ceva; p.ext. caracter predominant, propriu unei fiinţe, unui lucru, unui fenomen etc. **3.** Reprezentare, vedere laterală, dintr-o parte sau aspect al unui lucru în care trăsăturile şi contururile se detaşează; contur al unui lucru, al unei forme de relief etc. ◆ P.gener. Înfăţişare, aspect, formă. **4.** Conturul unei secţiuni plane a unui element de construcţie, al unui corp geometric etc.; contur al unui plan, al unui proiect. **5.** Desen care reprezintă o secţiune verticală făcută într-o construcţie, într-un obiect, în sol etc. pentru a evidenţia distribuţia elementelor sau structura acestora. ◇ *Profil morfologic* = reprezentare grafică în plan vertical, la o anumită scară a reliefului unei regiuni. *Profil geologic* = reprezentare grafică, în plan vertical, a structurii geologice a unei porţiuni din scoarţa terestră. **6.** Piesă decorativă, în relief, folosită la ornamentarea unei clădiri, la consolidări aparente, la îmbunătăţirea acusticii unei săli etc.; elementele de decor care ies din planul general al faţadei unei construcţii. ◇ *Plan de profil* = plan perpendicular pe două plane de proiecţie şi pe linia de pămînt. **7.** Obiectivul de bază (şi relativ stabil) al producţiei unei întreprinderi, al activităţii unei instituţii, căreia îi corespunde un anumit mod de organizare, de înzestrare etc.; structura organizatorică ce corespunde acestui obiectiv. **8.** (În loc. adj.) *De profil* = care aparţine unei anumite specialităţi; de specialitate.

PROFILÁ vb. I (<fr. *profiler*) **1.** Refl. A se reliefa, a ieşi în evidenţă (din ansamblul căruia îi aparţine ori din cel înconjurător); p.ext. a se vedea. **2.** Tranz. A da un profil determinat unui obiect. **3.** Tranz. A stabili (în linii generale) obiectivul de bază al producţiei, al activităţii unui agent economic; a organiza într-un mod corespunzător acest obiectiv, a da o anumită orientare; p.gener. a specializa.

PROFILÁCTIC, -Ă adj. (<fr. *prophylactique*) Care aparţine profilaxiei, care se referă la profilaxie, care este specific profilaxiei; care fereşte, care apără organismul de boli; care se ocupă cu mijloacele de apărare a organismului împotriva bolilor, de combatere a condiţiilor care favorizează apariţia acestora.

PROFILAXÍE s.f. (<fr. *prophylaxie*) Totalitatea măsurilor medico-sanitare (vaccinarea, dezinfecţia, deparazitarea etc.) care se iau pentru prevenirea apariţiei şi răspîndirii bolilor. ◆ Ramură a medicinei care se ocupă cu studierea şi aplicarea măsurilor profilactice.

PROFILOGRÁF s.n. (<fr. *profilographe*) Profilometru care depistează şi înregistrează (sau măsoară) denivelările suprafeţei unui drum, a unui teren sau neregularităţile, asperităţile de pe suprafaţa unei piese (prelucrate).

PROFILOGRÁMĂ s.f. (<fr. *profilogramme*) Înregistrare grafică a asperităţilor de pe suprafaţa (prelucrată) a unei piese, obţinută cu profilograful.

PROFILOMÉTRU s.n. (<fr. *profilomètre*) Aparat pentru măsurarea gradului de netezime al suprafeţei (prelucrate) a unei piese, a unui teren etc.

PROFÍR, -Ă adj. (<ngr. *profirus* "purpură") (Mai ales despre vinuri) De culoare roşie-deschis, trandafirie.

PROFIRÍU, -ÍE adj. (<*profir*) (Mai ales despre vinuri) Profir. ◆ (Substantivat, n.) Vin de culoare roşie-deschis.

PROFÍT s.n. (<fr. *profit*, germ. *Profit*, it.

profitto) **1.** Ceea ce reprezintă un folos (material sau spiritual) pentru cineva sau ceva; avantaj, cîştig, beneficiu. **2.** (ECON.) Formă transformată a plusvalorii, reprezentînd beneficiul. ◇ *Profit-mijlociu* = parte a plusvalorii creată în societate şi care revine fiecărui capitalist proporţional cu mărimea capitalului avansat. *Profit comercial* = parte a plusvalorii creată în sfera productivă.

PROFITÁ vb. I intranz. (<fr. *profiter*) A avea un profit, a-şi crea un profit; a folosi un prilej, o ocazie (favorabilă) pentru a beneficia de ceva, pentru a face ceva.

PROFITÁBIL, -Ă adj. (<fr. *profitable*, it. *profittabile*) Care aduce profit. ◆ Util, avantajos.

PROFITERÓL s.n. (<fr. *profiterole*) Prăjitură făcută din produse de patiserie (de forma unor gogoşi mici) umplute cu cremă de vanilie, din (mai multe sortimente de) îngheţată, din frişcă şi din sos de ciocolată (cu rom).

PROFITÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<fr. *profiteur*) (Persoană) care caută să obţină un cîştig din orice împrejurare (neţinînd seama de interesele altora); (persoană) care urmăreşte un folos din munca (sau în dauna) altora; spec. afacerist, speculant.

PROFÓNT s.n. (<magh. *prófont*) Pîine de calitate inferioară care se prepara în trecut pentru militarii din Imperiul Austro-Ungar.

PROFÓRMĂ s.f. (<engl. *pro-forma*, it. *proforma*) Document conţinînd toate elementele unei facturi valabile în operaţii bancare, vamale etc.

PROFÚND, -Ă adj. (<lat. *profundus, -a, -um*, fr. *profond*) **I. 1.** (Despre stări fiziologice sau psihice, despre însuşiri ori manifestări morale etc.) Care este (foarte) puternic, care are o mare intensitate. **2.** (Despre oameni) Înzestrat cu o mare adîncime a judecăţii, cu o deosebită putere de pătrundere, de înţelegere, cu o cultură temeinică etc.; care analizează temeinic lucrurile; (despre gîndurile, judecăţile, cunoştinţele etc. oamenilor) care denotă multă inteligenţă, cultură, pregătire, seriozitate. ◆ Care este făcut cu multă seriozitate, competenţă, pătrundere. ◆ (Despre creaţii ale oamenilor) Care are o mare valoare, care este încărcat de semnificaţii. **3.** (Despre ochi, privire) Care exprimă, care sugerează sentimente adînci, însuşiri morale deosebite. **4.** (Despre voce, sunete, zgomote etc.) Cu tonul (cel mai de) jos, grav, adînc. **5.** (Despre procese, modificări etc. fizice, sociale) Care are caracter radical, esenţial; care duce la schimbări esenţiale; care se deosebeşte în mod esenţial de altceva sau de ceea ce fusese înainte. **II.** (Despre ape, cavităţi, săpături, obiecte concave etc.) Al cărui fund se află la o distanţă (foarte) mare faţă de marginea de sus, de suprafaţă, de un reper dat. ◆ (Despre zone, regiuni etc.) Care se află la (mare) adîncime. ◆ Spec. (Despre plăgi, infecţii etc.) Care pătrunde ori se află, este localizat adînc în interior. ◆ (Despre respiraţie, suspine etc.) Care vine sau pare că vine din interiorul corpului.

PROFUNDÁRE s.f. (<*profund*) (TEHN.) Ambutisare a unui obiect în formă de cupă, cu adîncime mare în raport cu diametrul.

PROFUNDÓR s.n. (<fr. *profondeur*, după *profund*) Partea posterioară, mobilă, a ampenajului orizontal al unui avion, care asigură uşurinţa mînuirii, echilibrul şi stabilitatea aeronavei.

PROFUNZÍME s.f. (<*profund*) Însuşirea, capacitatea, calitatea de a fi profund.

PROGENÍE s.f. (<germ. *Progenie*; cf.gr. *pro* "înainte"+*geneion* "bărbie") (MED.) Prognatism.

PROGENITÚRĂ s.f. (<fr. *progéniture*) Totalitatea puilor unui animal; pui de animal. ◆ Totalitatea copiilor unui om; copil, odraslă; urmaş, descendent.

PROGERÍE s.f. (<fr. *progérie*) (MED.) Îmbătrînire prematură a ţesutului cutanat.

PROGESTERÓN (PROGESTERÓNĂ) s.n. (s.f.) (<fr. *progestérone*) Hormon de tip steroidic, care se formează în ovare şi care este indispensabil în procesul de reproducere. ◆ Medicament preparat cu acest hormon.

PROGLÓTĂ s.f. (<fr. *proglottis*) (BIOL.) Fiecare dintre segmentele corpului unui vierme inelat, cestod.

PROGNÁT, -Ă adj. (<fr. *prognathe*; cf.gr. *pro* "înainte"+*gnathos* "falcă") Caracterizat prin prognatism.

PROGNATÍSM s.n. (<fr. *prognathisme*) (MED.) Conformaţie particulară a feţei omului care constă în proeminenţa anterioară, în formă de bot, a maxilarelor sau a arcadelor dentare ale acestora.

PROGNOZÁ vb. I tranz. (<*prognoză*) A elabora o prognoză.

PROGNÓZĂ s.f. (<fr. *prognose*, germ. *Prognose*; cf.gr. *pro* "înainte"+*gnosis* "cunoaştere") Estimare a apariţiei şi a desfăşurării în timp a unui fenomen, a unui proces etc., bazată pe studiul împrejurărilor care îi determină apariţia şi evoluţia; estimare a valorilor probabile pe care le vor lua în viitor anumite mărimi nesigure, inconstante din prezent; p.ext. pronostic.

PROGRADÁRE s.f. (după engl., fr. *progradation*; cf.lat. *progredi* "a înainta") (GEOL.) **1.** Proces de lărgire şi de înălţare spre uscat a unei plaje. **2.** Mărire a concentraţiei în carbonaţi şi în alte săruri în orizonturile superioare ale solului.

PROGRÁM, -Ă s.n., s.f. (<fr. *programme*, germ. *Programm*, ngr., it., rus., lat. *programma*) **1.** S.n. Ansamblul părţilor care alcătuiesc o ceremonie, o serbare, un spectacol etc. sau o emisiune de radio ori de televiziune (în ordinea desfăşurării acestora); ceremonie, serbare, spectacol etc. astfel alcătuite; foaie de hîrtie, publicaţie etc. care anunţă (şi descrie) aceste părţi. ◆ Spec. Emisiune de radio sau de televiziune. **2.** S.n. Expunere (scrisă) a principiilor, a scopurilor, a sarcinilor etc. unei organizaţii politice, sociale, culturale etc. **3.** S.f. (De obicei urmat de determinările "şcolară" sau "analitică") Document care stabileşte şi detaliază volumul cunoştinţelor şi sistemul lor de predare pentru o anumită clasă ori an de studii şi la un anumit obiect de studiu, în cursul unui an de învăţămînt, sau tematica unui concurs, a unui examen etc. **4.** S.n. (Plan de) activitate în care sînt stabilite (în ordinea desfăşurării lor) etapele sau muncile, operaţiile propuse pentru o perioadă dată; timp afectat acestei activităţi; desfăşurare a activităţii (individuale dintr-o instituţie etc.) după un astfel de plan. **5.** S.n. Ansamblu algoritmic de instrucţiuni codificate utilizat de un computer pentru rezolvarea unei probleme. **6.** S.n. *Muzică cu program* = muzică programatică.

PROGRAMÁ vb. I tranz. (<fr. *programmer*) **1.** A stabili un program; a organiza potrivit unui program; a stabili, a fixa un program pe baza căruia urmează să se desfăşoare o activitate. **2.** A include într-un program. **3.** A planifica pe cineva la o anumită dată pentru rezolvarea unei probleme. **4.** A întocmi programul operaţiilor care trebuie efectuate la un computer pentru rezolvarea unei probleme (complexe); a introduce un program într-un computer.

PROGRAMÁRE s.f. (<*programa*) **1.** Acţiunea de a programa şi rezultatul ei. **2.** (MAT.) Ansamblu de metode de rezolvare matematică a problemelor de tipul celor care intervin în planificare, urmărind optimizarea unor funcţii de mai multe variabile. **3.** Operaţie de elaborare a programului în vederea rezolvării unei probleme la computer; (listă de) instrucţiuni într-un anumit limbaj cu scopul de a fi executate de un computer.

PROGRAMÁTIC, -Ă adj. (<germ. *programatisch*) Care cuprinde un program sau este cuprins într-un program, referitor la un program, care se desfăşoară conform unui program. ◇ *Muzică* (sau *lucrare, compoziţie* etc.) *programatică* = muzică (sau lucrare, compoziţie etc.) care îşi propune să ilustreze, să urmărească (explicit) o temă dată.

PROGRAMATÍSM s.n. (<*programatic*) Caracter componistic apărut în sec. 19, care dezvoltă tendinţele de transpunere în muzica instrumentală a unor imagini inspirate de natură sau de lectura unor texte poetice ori dramatice; curent care promovează muzica programatică.

PROGRAMATÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<fr. *programmateur*, it. *programmatore*) **1.** Adj. Care programează, care face programare. **2.** S.m. şi f. Persoană specializată în întocmirea programului unui computer.

PROGRÉS s.n. (<lat. *progressus*, it. *progresso*, fr. *progrès*) Mişcare înainte, evolutivă (în spaţiu, în timp, într-un proces, într-o stare de lucruri etc.), dezvoltare în linie ascendentă, de la simplu la complex, de la inferior la superior, apariţie şi consolidare a noului; spec. dezvoltare, schimbare favorabilă datorită căreia se ajunge la un rezultat scontat ori se atinge un anumit scop.

PROGRESÁ vb. I intranz. (<fr. *progresser*) A trece de la o stare sau de la o formă inferioară de dezvoltare la una superioară; a urma o linie ascendentă de dezvoltare; a face progrese; a înainta, a avansa, a prospera, a propăşi.

PROGRÉSIE s.f. (<fr. *progression*, lat. *progressio, -onis*) Şir finit de numere ai cărui termeni se deduc unul din altul după un anumit procedeu progresiv cu ajutorul unui număr fix; p.ext. cantitate corespunzătoare acestui şir. ◇ *Progresie aritmetică* = şir de numere a cărui proprietate constă în faptul că fiecare termen al său, în afară de primul, se obţine din precedentul prin adăugarea la el a aceluiaşi număr constant, numit raţie. *Progresie geometrică* = şir de numere a cărui proprietate constă în faptul că fiecare termen al său, în afară de primul, se deduce din cel care îl precedă, prin multiplicarea lui cu acelaşi număr

constant, numit rație.
PROGRESÍST, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *progressiste*) **1.** S.m. și f. Partizan al progresului pe plan politic, social, economic, cultural etc.; persoană care are o atitudine înaintată (în epoca sa). **2.** Adj. Care promovează progresul; care este favorabil progresului, care are o atitudine înaintată sau un caracter avansat (pentru epoca respectivă), care ține de progres sau de progresiști.
PROGRESÍV, -Ă adj. (<fr. *progressif*) Care urmează o linie ascendentă, care crește, înaintează, progresează sau se dezvoltă treptat. ◇ *Impozit progresiv* = impozit care crește procentual, pe măsura creșterii venitului, averii cuiva. (LINGV.) *Asimilare* (sau *asimilație*) *progresivă* = asimilare (sau asimilație) în care sunetul modificat stă după cel care exercită influența modificatoare. (LINGV.) *Derivare progresivă* = derivare care are loc prin adăugare de sufixe (sau, mai rar, prin substituție de terminație).
PROHÁB s.n. (<bg. *prohab*) Deschizătura din față a pantalonilor (bărbătești); despicătură, în dreptul taliei, a rochiei sau a fustei.
PROHIBÍ vb. IV tranz. (<fr. *prohiber*, germ. *prohibieren*) A interzice, a opri, printr-o măsură de ordin administrativ, prin lege, producerea, vînzarea, exportul sau importul de mărfuri.
PROHIBITÍV, -Ă adj. (<fr. *prohibitif*, germ. *prohibitiv*) Care oprește, interzice ceva în mod legal; de prohibiție; care aplică prohibiția. ◇ *Tarif prohibitiv* = taxe vamale mari, fixate pentru a face imposibilă pătrunderea și concurența produselor străine pe piața internă.
PROHIBITÓRIU, -IE adj. (<fr. *prohibitoire*, lat. *prohibitorius*) Prohibitiv.
PROHIBÍȚIE s.f. (<fr. *prohibition*) Măsură de ordin administrativ sau legislativ prin care se interzice vînzarea sau producerea, importul sau exportul anumitor produse.
PROHIBIȚIONÍSM s.n. (<fr. *prohibitionnisme*) Curent social care susține prohibiția (alcoolului).
PROHIBIȚIONÍST, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *prohibitionniste*) **1.** S.m. și f. Susținător, adept al prohibiționismului. **2.** Adj. Care aparține prohibiționismului, privitor la prohibiționism; care susține, aplică prohibiția.
PROHÓD s.n. (<sl. *provodŭ*) Slujbă religioasă la înmormîntările creștine; p.gener. înmormîntare. ◆ Slujbă religioasă făcută în Vinerea Paștilor, în amintirea morții lui Iisus Hristos.
PROIÉCT s.n. (<lat. *proiectus*, germ. *Projekt*) **1.** Plan, intenție de a întreprinde ceva, de a organiza, de a face ceva în viitor; concr. înscris, document care conține un asemenea plan, o asemenea intenție. **2.** Formă pregătitoare, premergătoare a unei lucrări, a unei redactări etc. (care urmează să fie definitivată); prima formă a unui plan (economic, politic, social etc.), a unei legi etc., care urmează să fie discutată, îmbunătățită și aprobată pentru a primi caracter oficial și pentru a fi pusă în aplicare. ◇ *Proiect de lege* = text provizoriu al unei legi, însoțit de expunere de motive, care este supus dezbaterii organului legiuitor pentru a deveni efectiv lege. **3.** Lucrare tehnică întocmită pe baza unei teme date și care cuprinde calculele tehnico-economice, desenele, instrucțiunile etc. necesare pentru justificarea utilității obiectului proiectat, amplasarea și executarea unei construcții, unei mașini etc. ◇ *Proiect de diplomă* = lucrare cu caracter tehnic, aplicativ, pe baza căreia studenții institutelor politehnice, institutelor de arhitectură etc. obțin diploma la sfîrșitul studiilor.
PROIECTÁ vb. I (<fr. *projeter*, după *proiect*) **1.** Tranz. A face, a pregăti, a întreprinde, a organiza în vederea atingerii unui scop în viitor, a-și propune, a avea intenția de a face în viitor ceva, într-un anumit fel. **2.** Tranz. A elabora un proiect tehnic. **3.** Tranz. (MAT.) A efectua o proiecție. **4.** Tranz. (FIZ.) A trimite un fascicul de radiații sau de particule pe suprafața unui obiect (ecran). ◆ (CINEMAT.) A trimite pe ecran succesiunea de cadre ale unui film concomitent cu reproducerea înregistrării de pe pista sonoră. **5.** Refl. A ieși în evidență, a se reflecta, a se profila; a se contura. **6.** Tranz. A arunca un corp solid într-o anumită direcție; a împrăștia sub presiune un material în stare lichidă sau pulverulentă.
PROIECTÁNT, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *projetant*, germ. *Projektant*) **1.** Adj. Care servește la proiecție, de proiecție. ◇ *Dreaptă proiectantă* (și substantivat, f.) = dreaptă dusă prin fiecare punct al unui obiect, al unei figuri etc. cărora li se construiește proiecția pe o dreaptă, pe un plan, pe o suprafață. **2.** S.m. și f. Persoană calificată care face proiecte tehnice.
PROIECTÍL s.n. (<fr. *projectile*) Corp metalic exploziv de formă cilindrică-ogivală, aruncat în spațiu de o armă de foc sau lăsat să cadă asupra unei ținte cu scopul de a o distruge. ◇ *Proiectil-rachetă* = rachetă compusă dintr-un proiectil obișnuit prevăzut, în partea dinapoi, cu un motor-rachetă pentru a-i asigura propulsia.
PROIECTIVITÁTE s.f. (<engl. *projectivity*) Ansamblu de proprietăți funcționale ale unui sistem de a se proiecta sau a se reflecta în altul.
PROIECTÓR, -OÁRE s.n. (<fr. *projecteur*) Dispozitiv alcătuit dintr-o sursă de lumină și un sistem de oglinzi, lentile sau prisme, care servește la concentrarea luminii și obținerea unui flux luminos intens și care se folosește pentru semnalizări luminoase ori pentru luminare la autovehicule, pe aeroporturi, în săli de spectacole.
PROIÉCȚIE s.f. (<fr. *projection*, lat. *projectio*, *-onis*) **1.** (MAT.) Operație de reprezentare a unui corp geometric pe un plan sau a unei figuri plane pe o dreaptă; concr. corp, figură astfel reprezentate. ◇ (TOPOGR.) *Proiecție cartografică* = procedeu matematic de reprezentare în plan (pe o hartă) a suprafeței pămîntului sau a unei porțiuni din suprafața pămîntului, în care fiecărui punct de pe glob îi corespunde un punct de pe planul de proiecție. **2.** Emitere de raze luminoase; concr. fascicul de lumină, traiectorie luminoasă. ◆ Fig. Mod în care este reflectat, reprezentat un anumit fenomen, un anumit obiect etc. din realitatea obiectivă; concr. fenomen, obiect etc. astfel reflectate, reprezentate. **3.** Reproducere pe un ecran a imaginilor înregistrate pe un film, cu ajutorul unui fascicul luminos; concr. imagine obținută pe ecran prin această operație. ◇ *Aparat de proiecție* = aparat care servește la proiectarea pe un ecran a imaginilor de pe o peliculă cinematografică și la reproducerea sunetelor înregistrate pe pista sonoră.

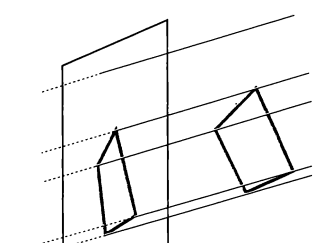
proiecție (1)

PROIECȚIONÍST, -Ă s.m. și f. (<fr. *projectionniste*) Operator al aparatului de proiecție cinematografică.
PROLABÁRE s.f. (cf.lat. *prolabi* "a luneca în jos") (MED.) Deplasare în sus sau în jos a unui organ.
PROLACTÍNĂ s.f. (<fr. *prolactine*) Hormon produs de hipofiză cu rol în stimularea funcției glandei mamare și în menținerea corpului galben ovarian.
PROLÁN s.m. (<fr. *prolan*) Hormon secretat de hipofiza femeii și de placentă în timpul sarcinii, pe a cărui prezență în urina femeilor gravide se bazează unele reacții pentru stabilirea diagnosticului sarcinii.
PROLANEMÍE s.f. (<fr. *prolanémie*) (FIZIOL.) Prezența a prolanului în sînge; cantitate de prolan existentă în sînge.
PROLANURÍE s.f. (<fr. *prolanurie*) (MED.) Prezența a prolanului în urină; cantitate de prolan existentă în urină.
PROLÁPS s.n. (<lat. *prolapsus*, fr. *prolapsus*) (MED.) Deplasare în jos a unui organ sau a unei părți a unui organ din poziția normală ori ieșirea în afara cavității în care se află, din cauza slăbirii mijloacelor de fixare.
PROLAȚIÚNE s.f. (<lat. *prolatio*, *-onis*, fr. *prolation*, it. *prolazione*) **1.** (LINGV.) Pronunțare. **2.** Discurs, vorbire.
PROLEGÁT s.m. (<lat. *prolegatus*, fr. *prolégat*) Magistrat roman care înlocuia un legat.
PROLEGÓMENE s.f. pl. (<fr. *prolégomènes*, ngr. *prolegomena*) **1.** Parte introductivă explicativă care precedă expunerea propriu-zisă într-o lucrare științifică. **2.** Ansamblu de noțiuni preliminare aparținînd unui domeniu științific.
PROLÉMĂ s.f. (<fr. *prolemme*) (LOG.) Propoziție sau serie de propoziții care servesc ca bază unei leme.
PROLÉPSĂ s.f. (<fr. *prolepse*) Figură de stil prin care se preîntîmpină, într-un discurs retoric, obiecțiile posibile ale adversarului prin enunțarea unor obiecții pe care un adversar ar putea să le ridice și în combaterea lor anticipată.
PROLÉPTIC, -Ă adj. (<fr. *proleptique*) Care ține de prolepsă, relativ la prolepsă, care formează o prolepsă.
PROLETÁR, -Ă subst., adj. (<fr. *prolétaire*) **1.** S.m. Cetățean sărac din Roma antică ale cărui bunuri nu depășeau o limită foarte scăzută (prevăzută de lege), considerat ca aparținînd ultimei clase de cetățeni și fiind scutit de impozite. **2.** Adj. Care ține de proletariat, privitor la proletariat, al proletaria-

tului. **3.** S.m. şi f. (În capitalism) Persoană care este liberă din punct de vedere juridic, dar lipsită de mijloace de producţie, al cărei venit îl constituie remunerarea primită de la cel căruia îi vinde forţa sa de muncă; persoană care aparţine proletariatului (**2**).

PROLETARIÁT s.n. (<fr. *prolétariat*) **1.** Masele cele mai sărace ale cetăţenilor liberi din Roma antică. **2.** Clasă socială formată din muncitori salariaţi, lipsiţi de mijloace de producţie, care îşi vînd forţa de muncă pentru a-şi asigura existenţa; totalitatea proletarilor din lume, dintr-o ţară etc.; mulţime de proletari; condiţie de proletar. ◇ (În ideologia marxistă) *Proletariat agricol* (sau *agrar*) = totalitatea muncitorilor agricoli, lipsiţi de mijloace de producţie.

PROLETARIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *prolétariser*) A aduce sau a ajunge în starea de proletar.

PROLETCULTÍSM s.n. (după rus. *proletkultovşcina*) Curent cultural (apărut în Uniunea Sovietică după Revoluţia din Octombrie) ale cărui principii estetice se reduceau la ideea formării unei culturi "pur proletare" şi care respingea (aproape) întreaga moştenire culturală a trecutului.

PROLETCULTÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (după rus. *proletkultovec*) **1.** S.m. şi f. Adept al proletcultismului. **2.** Adj. Care ţine de proletcultism, privitor la proletcultism, specific proletcultismului.

PROLIFÉR, -Ă adj. (<fr. *prolifère*) **1.** (Despre plante sau despre părţi ale lor) Care generează (accidental) un nou organ (suplimentar). **2.** (Despre celule sau, p.ext., despre ţesuturi celulare) Care se înmulţeşte prin diviziune (celulară).

PROLIFERÁ vb. I intranz. (<fr. *proliférer*; cf.lat. *proles* "copil"+*ferre* "a purta") **1.** (Despre celule sau, p.ext., despre ţesuturi celulare) A se înmulţi prin diviziune (în mod anormal sau suplimentar). **2.** (Despre fiinţe, organisme) A se perpetua prin generare.; a se înmulţi, a se reproduce. **3.** Fig. A se dezvolta (în mod nefiresc, inutil, nociv).

PROLIFERÁRE s.f. (<*prolifera*) **1.** Înmulţire, sporire (anormală şi suplimentară) a numărului celulelor unui ţesut sau, p.ext., a ţesuturilor celulare dintr-un organism prin diviziune celulară. **2.** Înmulţire, răspîndire rapidă.

PROLÍFIC, -Ă adj. (<fr. *prolifique*) **1.** (Despre fiinţe) Care se înmulţeşte uşor şi repede. **2.** Fig. Care creează mult (şi uşor); în care se creează mult (şi cu uşurinţă).

PROLIFICÁRE s.f. (după fr. *prolification*) (BOT.) Apariţie a unui lujer cu frunze din floare.

PROLIFICITÁTE s.f. (<fr. *prolificité*) Însuşirea de a fi prolific; spec. indice care reprezintă numărul total de pui născuţi la o fătare de femelele mamiferelor multipare sau, p.gener., capacitatea (unor animale) de a se înmulţi uşor şi repede.

PROLÍX, -Ă adj. (<fr. *prolixe*, lat. *prolixus*) (Despre vorbire, scrieri, stil etc.) Lipsit de concizie; prea complicat; încărcat cu detalii inutile şi neclar, confuz; p.ext. (despre oameni) care se exprimă cu prea multe cuvinte (adesea inutile), complicat sau confuz.

PROLIXITÁTE s.f. (<fr. *prolixité*, lat. *prolixitas, -atis*) Însuşirea de a fi prolix; lipsă de concizie, de simplitate, de claritate în vorbire, în scriere, în stil etc.

PROLÓG[1] s.n. (<sl. *prologŭ*) (Carte care cuprinde) vieţile sfinţilor; p.restr. biografie a unui sfînt.

PROLÓG[2] s.n., s.m. (<ngr. *prologos*, lat. *prologus*, fr. *prologue*, it. *prologo*) **1.** S.n. Parte introductivă a unui discurs. **2.** S.n. Parte introductivă a unei opere literare, muzicale sau dramatice care prezintă evenimentele premergătoare acţiunii sau elemente care îi înlesnesc înţelegerea; spec. introducere, prefaţă. **3.** S.n. Parte a unei piese antice de teatru care se prezenta înainte de intrarea corului în scenă şi în care se expunea subiectul şi se făcea apel la bunăvoinţa spectatorilor. **4.** S.m. Actor (la romani) care recita prologul unei piese de teatru.

PROLONGÁŢIE s.f. (<fr. *prolongation*; cf.lat. *prolongatio, -onis*) Prelungire (în timp). ◆ (MUZ.) Poziţie a unei note care, făcînd parte dintr-un acord, se continuă şi în acordurile următoare.

PROLÚVIU s.n. (<lat. *proluvium*, germ. *Proluvium*) Depozit sedimentar detritic, friabil, format sub acţiunea torenţilor şi acumulat la baza unor pante sub formă de conuri de dejecţie.

PROLUZIÚNE s.f. (<lat. *prolusio, -onis*, it. *prolusione*) **1.** Cuvînt introductiv. **2.** Lecţie de deschidere susţinută de un profesor universitar cînd a obţinut o catedră.

PROMENÁDĂ s.f. (<fr. *promenade*, germ. *Promenade*) Plimbare. ◆ Concr. Loc (special amenajat) pentru plimbare.

PROMETAZÍNĂ s.f. (<fr. *prométhasine*) Substanţă medicamentoasă de sinteză, folosită în tratamentul unor alergii (astm, eczeme etc.). Denumiri comerciale: *fenergan*, *romergan* etc.

PROMETÉIC, -Ă adj. (<n.pr. *Prometeu*) Care aparţine lui Prometeu, privitor la Prometeu (sau la mitul acestuia). ◆Fig. Uman, generos.

PROMETEÍSM s.n. (<n.pr. *Prometeu*; cf.it. *prometeismo*) Atitudine, concepţie legată de mitul lui Prometeu.

PROMÉŢIU s.n. (<fr. *prométhium*, germ. *Promethium*) Element chimic (*Pm*; nr.at. 61; m.at. 145) din familia lantanidelor, obţinut pe cale artificială.

PROMÍLĂ s.f. (<germ. *Promille*) A mia parte dintr-o cantitate dată; proporţie raportată la o mie.

PROMISCUITÁTE s.f. (<fr. *promiscuité*) **1.** Amestec eterogen, nepotrivit, nesănătos, imoral etc. de persoane; amestec de indivizi foarte diferiţi pe care îi reuneşte un mod de viaţă mizerabil, dubios, imoral şi contradictoriu. **2.** Convieţuire în condiţii de mizerie, de imoralitate a mai multe persoane (de sex diferit).

PROMISIÚNE s.f. (<fr. *promission*, lat. *promissio, -onis*) Angajament prin care cineva se obligă să facă ceva (pentru altul). ◆ Perspectivă promiţătoare, favorabilă.

PROMÍTE vb. III tranz. (<lat. *promittere*, fr. *promettre*) **1.** A-şi lua obligaţia de a face ceva (pentru altul); a face promisiuni, a da asigurări. **2.** A prezenta, a oferi, a avea perspective favorabile, temeinice, certe; a da speranţe.

PROMIŢĂTÓR, -OÁRE adj. (<*promite*) Care îndreptăţeşte o speranţă, care deschide perspective favorabile.

PROMONTÓRIU s.n. (<lat. *promontorium*, it. *promontorio*, fr. *promontoire*) Fîşie de pămînt înaltă şi stîncoasă care înaintează în mare, constituită din roci mai rezistente la abraziune.

PROMOROÁCĂ s.f. (cf.rus. *pomorok*, ucr. *prymorozok*) Chiciură. ◆

PROMOTION subst. (cuv. engl.) Publicitate.

PROMOTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *promoteur*, lat. *promotor, -oris*) Iniţiator, animator al unei acţiuni, al unui curent etc. ◆ Substanţă chimică folosită pentru a pune în libertate radicali liberi capabili să iniţieze o reacţie în lanţ. ◆ Substanţă care măreşte eficacitatea unui catalizator.

PROMÓŢIE s.f. (<fr. *promotion*, lat. *promotio, -onis*) Serie de absolvenţi ai unei şcoli, ai unei facultăţi etc.; totalitatea persoanelor care absolvesc în acelaşi an un ciclu de învăţămînt. ◆ Totalitatea persoanelor ridicate în acelaşi timp la o demnitate, la un grad etc.

PROMOŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *promotionnel*) Referitor la creşterea vînzărilor unei întreprinderi.

PROMOVÁ vb. I tranz. (<lat. *promovere*; cf.fr. *promouvoir*) **1.** A termina o clasă sau un an de învăţămînt, trecînd într-o clasă sau într-un an superior în urma rezultatelor obţinute la învăţătură. ◆ A declara pe cineva absolvent al unui an şcolar sau al unui ciclu de învăţămînt, în urma rezultatelor obţinute la învăţătură, permiţîndu-i să treacă în clasa sau în anul următor. **2.** A ridica, a înainta, a numi pe cineva într-o funcţie mai înaltă, într-o demnitate, într-un post de răspundere etc. **3.** A (iniţia şi a) susţine o idee, un curent etc., făcînd să progreseze, să se dezvolte.

PROMPT, -Ă adj. (<fr. *prompt*, lat. *promptus*) (Despre fapte, acţiuni etc.) Care se produce repede, fără întîrziere (şi la timpul oportun). ◆ (Despre oameni) Care acţionează repede şi la timp.

PROMPTITÚDINE s.f. (<fr. *promptitude*, lat. *promptitudi, -inis*) Însuşirea de a fi prompt, de a acţiona repede şi la timp în executarea unui lucru.

PROMTUÁR s.n. (<fr. *promtuaire*) Manual prescurtat.

PROMULGÁ vb. I tranz. (<fr. *promulguer*, lat. *promulgare*) A da caracter executoriu unei legi, unui decret, unei hotărîri (după votarea în parlament), atestîndu-i oficial existenţa (prin publicare).

PROMULGÁRE s.f. (<*promulga*) Act prin care şeful unui stat dispune publicarea şi intrarea în vigoare a unui proiect de lege votat de organul legislativ.

PRONÁOS s.n. (<ngr. *pronaos*) **1.** Încăpere a unui templu grec, situată în faţa sanctuarului şi servind drept vestibul. **2.** Partea de la intrare a bisericilor creştine, care precedă naosul.

PRONATÓR adj., s.m. (<fr. *pronateur*) (ANAT.) (Muşchi) care permite mişcarea de pronaţie.

PRONÁŢIE s.f. (<fr. *pronation*) Mişcare de rotaţie pe care mîna şi antebraţul le execută din afară către corp, în jurul axei longitudinale; poziţie aplecată.

PRONAZÍST, -Ă adj. (<*pro*[1]*-*+*nazist*, după fr., engl. *pro-nazi*) Care este favorabil nazismu-

lui, care simpatizează sau susţine nazismul.
PRÓNIE s.f. (<ngr. *pronia*) Providenţă; dumnezeire; Dumnezeu.
PRONOMINÁL, -Ă adj. (<fr. *pronominal*, lat. *pronominalis*) Care ţine de pronume, referitor la pronume; cu valoare de pronume; exprimat prin pronume. ◆ (Despre propoziţii sau despre părţi de vorbire) Care este introdus ori însoţit de un pronume; care este construit cu un pronume.
PRONOSTÍC s.n. (<fr. *pronostic*; cf.lat. *prognosticum*, gr. *prognostikon*) **1.** Ipoteză, previziune privitoare la desfăşurarea şi la sfîrşitul unor evenimente, al unor acţiuni, competiţii viitoare etc.; p.ext. prognoză; semn prevestitor. **2.** Spec. Previziune asupra evoluţiei, a duratei, a sfîrşitului unei maladii; p. ext. diagnostic.
PRONOSTICÁ vb. I tranz. (<fr. *pronostiquer*, lat. *prognosticare*) A face un pronostic.
PRONÚME s.n. (<lat. *pronomen*, fr. *pronom*, după *nume*) Parte de vorbire flexibilă care ţine locul unui substantiv.
PRONUNCIAMÉNT s.n. (<it., fr. *pronunciamento*, sp. *pronunciamiento*) **1.** Acţiune ilegală prin care o grupare politică, o armată etc. ajunge la putere. **2.** Declaraţie, manifest, acţiune prin care este exprimat protestul faţă de un sistem politic, social etc.
PRONUNŢÁ vb. I (<lat. *pronuntiare*, fr. *prononcer*) **1.** Tranz. A emite, a articula, a rosti cu ajutorul organelor vorbirii sunete, silabe, cuvinte sau grupuri de cuvinte; p.ext. a spune, a zice. ◆ A ţine, a prezenta prin viu grai unui auditoriu cuvîntări, discursuri etc. **2.** Refl. A-şi spune părerea sau intenţia asupra unei probleme; a-şi da avizul, a lua atitudine într-o problemă. **3.** Tranz. A decide în urma unor dezbateri şi a comunica (în mod public) hotărîri, sentinţe etc. judecătoreşti; a declara (ceva) în virtutea autorităţii cu care cineva este învestit.
PRONUNŢÁRE s.f. (<*pronunţa*) **1.** Emitere, articulare, rostire a sunetelor, silabelor, cuvintelor etc. cu ajutorul organelor vorbirii; mod specific de a articula cuvintele, sunetele etc. **2.** Rostire de către un organ de jurisdicţie, în şedinţă, a hotărîrii luate pentru soluţionarea unui litigiu; decizie într-un litigiu comunicată părţilor de către autoritatea competentă care a luat-o.
PRONUNŢÁT, -Ă adj. (<*pronunţa*) Scos în evidenţă, reliefat, evidenţiat; care are un caracter evident.
PRONÚNŢIE s.f. (<lat. *pronuntio*, *-onis*, it. *pronunzia*) Emitere, articulare, rostire a sunetelor, silabelor, cuvintelor etc. cu ajutorul organelor vorbirii; fel, mod (specific) de a pronunţa sunetele, cuvintele.
PROPAGÁ vb. I (<lat. *propagare*, fr. *propager*) **1.** Tranz. şi refl. (Despre epidemii, infecţii, microbi etc.) A (se) răspîndi, a (se) transmite de la un individ la altul. ◆ (Despre unde electromagnetice, căldură etc.) A (se) transmite din aproape în aproape, în spaţiu şi în timp, cu viteză finită. **2.** Tranz. P.gener. A recomanda cu insistenţă (şi pretutindeni) idei, principii, teorii, metode etc.; a face să se răspîndească la (tot mai) mulţi oameni, a propovădui, a populariza.
PROPAGÁNDĂ s.f. (<fr. *propagande*) Acţiune organizată, desfăşurată sistematic, de răspîndire a unor idei care prezintă şi susţin un partid politic, o teorie, o opinie cu scopul de a le face cunoscute şi acceptate, de a cîştiga adepţi etc.
PROPAGANDÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *propagandiste*) **1.** Persoană care face propagandă. **2.** (Ieşit din uz) Activist de partid care conducea un cerc de învăţămînt politic în perioada comunistă.
PROPAGANDÍSTIC, -Ă adj. (<*propagandist*, după rus. *propagandistskii*) (Care are caracter) de propagandă.
PROPAGATÓR, -OÁRE s.m. şi f., adj. (<fr. *propagateur*) **1.** S.m. şi f. Persoană care propaga o idee, o concepţie etc.; spec. propovăduitor. **2.** Adj. Care (se) propagă.
PROPÁN s.n. (<fr. *propane*) Hidrocarbură aciclică saturată din seria metanului, cu trei atomi de carbon în moleculă (C_3H_8), gaz incolor, inflamabil, care se găseşte în ţiţei şi în gazele de sondă şi de rafinărie şi care se întrebuinţează ca materie primă în industria chimică, drept combustibil menajer şi la rafinarea uleiurilor minerale.
PROPANÓL s.n. (<fr. *propanol*) (CHIM.) Alcool propilic.
PROPANÓNĂ s.f. (<fr. *propanone*) (CHIM.) Acetonă.
PROPAROXITÓN, -Ă adj., s.n. (<fr. *paroxyton*) (Cuvînt) accentuat pe silaba antepenultimă.
PROPĂŞÍ vb. IV intranz. (<*pro*[1]*-+păşi*, după lat. *progredior*) A înainta; a se dezvolta.
PROPEDEÚTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *propédeutique*) **1.** S.f. Disciplină care constituie o introducere necesară în studiul unei alte discipline; învăţămînt pregătitor care cuprinde elementele de bază ale unei ştiinţe. ◆ Ramură a medicinei care are ca obiect învăţămîntul pregătitor clinic. **2.** Adj. Care aparţine propedeuticii, privitor la propedeutică, bazat pe propedeutică.
PROPELÁNT s.m. (<it. *propellante*) Amestec de combustibil şi de oxidant necesar arderii acestuia, folosit de motoarele unei rachete sau ale unui avion care zboară la mare înălţime.
PROPÉNĂ s.f. (<fr. *propène*) Propilenă.
PROPENSIÚNE s.f. (<fr. *propension*, lat. *propensio*, *-onis*) Înclinare (a unui corp) către un punct sau către alt corp. ◆ Fig. Pornire, înclinaţie către ceva.
PROPERDÍNĂ s.f. (<fr. *properdine*) (BIOL.) Globulină cu acţiune antibacteriană şi antivirotică din plasma sangvină.
PROPERGÓL s.m. (<fr. *propergol*) (CHIM.) Amestec de substanţe capabil de reacţii chimice puternic exoterme, utilizat drept combustibil în motoarele rachetelor.
PROPÍCE adj. invar. (<fr. *propice*) Prielnic, favorabil; potrivit, indicat.
PROPÍL s.m. (<fr. *propyle*) (CHIM.) Derivat al propanului.
PROPILÉE s.f. pl. (<fr. *propylée*; cf.gr. *propylaion* "care se găseşte înaintea porţilor") Intrare monumentală a unui templu, a unui palat etc. din antichitate, formată dintr-un ansamblu de vestibuluri şi de porţi legate între ele prin porticuri şi prin scări; spec. vestibulul Acropolei din Atena.
PROPILÉNĂ s.f. (<fr. *propylène*) (CHIM.) Compus organic din clasa hidrocarburilor aciclice nesaturate, care se găseşte în gazele de cracare izolate din petrol şi care se foloseşte ca materie primă la fabricarea glicerinei, a acetonei, a alcoolului izopropilic etc.
PROPÍLIC, -Ă adj. (<fr. *propylique*) *Alcool propilic* = alcool aciclic saturat primar (CH_3-CH_2-CH_2OH), obţinut ca produs secundar, la fabricarea alcoolului etilic sau din etilenă, care se foloseşte ca dizolvant.
PROPILITIZÁRE s.f. (după fr. *propylitisation*) Proces de transformare a porfiritelor în propilite.
PROPIÓNIC adj. *Acid propionic* = acid monocarboxilic saturat (C_2H_5COOH), derivat din propan, întrebuinţat în unele sinteze organice.
PROPÓLIS s.n. (<lat. *propolis*) **1.** Substanţă răşinoasă aromată şi amară, colectată de albine de pe mugurii arborilor pentru acoperirea pereţilor interiori din stup, astuparea găurilor şi a crăpăturilor, la lipitul ramelor şi la acoperirea dăunătorilor intraţi şi omorîţi în stup. **2.** Preparat farmaceutic pe bază de propolis.
PROPÓRŢIE s.f. (<lat. *proportio*, *-onis*, germ. *Proportion*, it. *proporzione*, fr. *proportion*) **1.** (MAT.) Egalitate a două rapoarte, avînd patru elemente constitutive, cele din mijloc numindu-se *mezi*, iar cele extreme *extremi*. **2.** Raport între dimensiunile unor obiecte, între dimensiunile părţilor unui întreg (ori ansamblu de elemente) sau între (fiecare dintre aceste) părţi şi întreg (sau ansamblu); p.ext. raport echilibrat, armonios între elementele unui ansamblu. ◆ P.gener. Raport, relaţie (adecvată, echilibrată) între fiinţe, lucruri, fenomene, noţiuni etc. (care se completează reciproc). ◇ *Proporţii economice* = raporturile necesare dintre două sau mai multe sectoare, ramuri, activităţi, procese etc. din cadrul economiei sub aspectul utilizării unor părţi din munca socială în concordanţă cu nevoia socială. **3.** (Astăzi la pl.) Valoare a unei dimensiuni, a unei mărimi, a unei extensiuni. ◆ Dimensiune (mare); extindere (mare).
PROPORŢIONÁ vb. I tranz. (<fr. *proportionner*) A stabili anumite proporţii (în raport cu ansamblul, cu o circumstanţă, cu un reper, cu un anumit scop etc.); a stabili un raport just (între elementele unui ansamblu); a face să fie proporţionat.
PROPORŢIONÁL, -Ă adj. (<lat. *proportionalis*, germ. *proportionel*, fr. *proportionnel*) Corespunzător unor anumite proporţii; care formează o proporţie. ◇ *Impozit proporţional* = impozit stabilit în raport cu venitul cuiva. (MAT.) *Medie proporţională* = rădăcina pătrată a produsului dintre două cantităţi; media geometrică a unor mărimi.
PROPORŢIONALITÁTE s.f. (<fr. *proportionnalité*, lat. *proportionalitas*, *-atis*) **1.** Proprietate a elementelor unui ansamblu, a unor lucruri, a unor fenomene, a unor noţiuni etc. de a fi proporţionale între ele sau de a forma o proporţie; faptul de a fi proporţional; însuşirea de a avea elementele componente echilibrate, armonioase. ◆ (ECON.) Stare în care se înfăptuiesc (toate) proporţiile economice necesare asigurării echilibrului economic şi dezvoltării social-economice. **2.** (MAT.) Raport între (două) mărimi care variază proporţional; raport între două proporţii.
PROPORŢIONÁT, -Ă adj. (<lat. *propor-*

tionatus, fr. *proportionné*) **1.** Care are proporţii armonioase, echilibrate, care se potriveşte cu celelalte elemente sau cu ansamblul din care face parte. **2.** Care se află într-un anumit raport de proporţionalitate; care urmează, respectă, reprezintă anumite proporţii.

PROPOSTA s.f. (cuv. it.) (MUZ.) Prima voce dintr-un canon, care expune tema.

PROPOVĂDUÍ vb. IV tranz. (<sl. *propovědovati*) A răspîndi, a propaga idei, concepţii, principii (religioase).

PROPOZÍŢIE s.f. (<lat. *propositio*, *-onis*, it. *proposizione*, fr. *proposition*) **1.** (LINGV.) Cea mai mică unitate sintactică (redusă uneori la un singur cuvînt) care comunică prin cuvinte o judecată, o idee etc. **2.** (LOG., MAT.) Enunţ al unei judecăţi a cărui valoare de adevăr este întemeiată pe bază de reguli explicit arătate. Îmbinare de cuvinte care exprimă o idee completă. **3.** (MAT.) Teoremă ajutătoare demonstraţiei unei teoreme mai importante sau stabilirii unui rezultat fundamental. **4.** Propunere.

PROPRÉTOR s.m. (<lat. *propraetor*, fr. *propréteur*) Magistrat roman (de obicei fost pretor) delegat cu guvernarea unei provincii şi îndeplinind, în această calitate, funcţia de pretor.

PROPRIETÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *propriétaire*, lat. *proprietarius*) Persoană care are drept de proprietate asupra unui bun; spec. persoană care posedă un imobil (considerată în raport cu chiriaşii săi). ◇ *Mare proprietar* = latifundiar.

PROPRIETÁTE s.f. (<lat. *proprietas*, *-atis*, it. *proprietà*, fr. *propriété*) **1.** Trăsătură predominantă (sau ansamblu de trăsături dominante) care caracterizează o fiinţă, un lucru, un fenomen etc. şi care diferenţiază o fiinţă de alta, un lucru de altul etc. **2.** Calitate a unui cuvînt, a unui termen, a stilului etc. de a reda exact noţiunea sau ideea exprimată, de a fi adecvate. **3.** (Adesea cu determinări care arată felul, natura) Stăpînire deplină asupra unui bun, în baza unui drept recunoscut (sau impus); concr. bun material (îndeosebi imobil sau pămînt) aflat în deplină stăpînire a cuiva. ◇ *Proprietate literară* (sau *artistică*) = drept de care se bucură un autor de a dispune după voie de operele sale literare sau artistice, putîndu-le edita, reproduce etc.

PROPRIOCEPTÍV, -Ă adj. (<fr. *proprioceptif*) (Despre senzaţii provenite din corp) Care informează asupra mişcărilor, echilibrului etc.

PRÓPRIU, -IE adj. (<lat. *proprius*, fr. *propre*, it. *proprio*) **1.** Care aparţine în mod exclusiv cuiva, care este numai a lui. ◇ *Nume* (sau *substantiv*) *propriu* = nume care se dă unui lucru sau unei fiinţe spre a le deosebi de alte lucruri sau fiinţe din aceeaşi categorie şi care se scrie cu literă iniţială mare. **2.** Care aparţine în exclusivitate cuiva, constituind o trăsătură specifică a sa; p.ext. care constituie o particularitate a cuiva sau a ceva. **3.** Care este bun..., potrivit..., indicat pentru..., care este capabil, în stare să... **4.** (Despre cuvinte, îmbinări de cuvinte, limbaj etc.) Care redă exact ideea ce trebuie exprimată, care este (cel mai) adecvat; care aparţine limbajului nefigurat. ◇ *Propriu-zis* = a) loc. adj. şi adv. (care este sau trebuie luat, considerat) în sensul strict al cuvîntului, în sensul exact; b) loc. adv. la drept vorbind, de fapt, în realitate. ◇ Loc adv. *La propriu* = (adesea în corelaţie cu *la figurat*) în mod real, concret, obiectiv. ◆ Care are un caracter exact, strict, delimitativ. ◆ (Despre sensuri) De bază, prim.

PROPTÁR s.n. (<*proptă*, reg. "proptea") Piesă la războiul de ţesut ţărănesc, făcută dintr-o scîndură cu crestături, care opreşte rotirea înapoi a sulului pe care sînt înfăşurate iţele ori pe care se află pînza ţesută.

PROPTEÁ s.f. (<*propteală*) **1.** Lemn, par, stîlp, scîndură, cu care se sprijină un gard, un zid, o poartă etc. **2.** Fig. Ajutor, sprijin; protecţie; favoare (nemeritată); persoană care acordă cuiva un sprijin (nemeritat).

PROPTEÁLĂ s.f. (<*propti*) Faptul de a (se) propti. ◆ Concr. Proptea.

PROPTÍ vb. IV (<cf.sl. *podŭprěti*) **1.** Tranz. A sprijini cu o proptea, a pune un element de rezistenţă pentru a sprijini, pentru a împiedica să cadă. **2.** Tranz. şi refl. A (se) rezema de ceva. **3.** Refl. A se sprijini de ceva în vederea unui efort.

PROPULSÁ vb. I tranz. (<fr. *propulser*) A imprima unui corp o mişcare de înaintare (cu ajutorul unui propulsor). ◆ P.ext. A proiecta, a împinge, a arunca departe, cu violenţă.

PROPULSÁNT s.m. (<*propulsa*) (TEHN.) **1.** Propulsor. **2.** Substanţă în stare gazoasă sau de plasmă, ejectată din motoarele cu reacţie în sens opus direcţiei lor de mişcare şi care le asigură forţa de împingere sau de tracţiune.

PROPÚLSIE s.f. (<fr. *propulsion*) Exercitare a unei forţe de împingere sau de tracţiune asupra unui vehicul, a unui sistem tehnic etc., pentru a provoca înaintarea lui; acţiune de deplasare înainte a unui vehicul, a unui sistem tehnic etc. prin exercitarea acestei forţe asupra lor. ◆ Sistem tehnic prin care se realizează propulsarea unui vehicul.

PROPULSÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *propulseur*) (Organ de maşină sau aparat) care serveşte la propulsia unui vehicul.

PROPÚNE vb. III tranz. (<lat. *proponere*, fr. *proposer*, după *pune*) **1.** A supune o părere, o soluţie, un proiect etc. discuţiei şi aprobării cuiva. ◆ (MAT.) A oferi spre a introduce într-un calcul, într-o demonstraţie. ◆ A da (cuiva) un sfat, o sugestie, o soluţie; a îndemna la o acţiune. **2.** A recomanda pentru numirea într-un post, într-o demnitate, într-o misiune etc. **3.** A pune la dispoziţie, a oferi, a recomanda pentru a fi cumpărat, utilizat etc. **4.** (Cu pronumele în dativ) A-şi pune în gînd, a intenţiona să înfăptuiască ceva.

PRÓRĂ (PRÓVĂ) s.f. (<lat. *prora*, ngr. *prora*, it. *prora*) Partea de dinainte a unei nave; p.restr. extremitatea din faţă a acestei părţi, unde se află postul de comandă.

PRORÉCTOR s.m. (<lat. *prorector*, germ. *Prorektor*) Membru al corpului didactic universitar care are funcţia de locţiitor al rectorului; titlu purtat de această persoană.

PRORÓC (PROORÓC) s.m. (<sl. *prorokŭ*) Profet, prevestitor. ◆ Epitet dat (de musulmani) lui Mahomed.

PROROCÍ (PROOROCÍ) vb. IV tranz. (<*proroc*) A profetiza, a profeţi, a prevesti.

PROROCÍRE (PROOROCÍRE) s.f. (<*proroci*) Acţiunea de a prooroci şi rezultatul ei; ceea ce prorocesţe cineva.

PROROGÁ vb. I tranz. (<lat. *prorogare*; cf.fr. *proroger*) A prelungi timpul care fusese fixat pentru ceva; p.gener. a amîna. ◆ Spec. a amîna (din oficiu) pentru o dată ulterioară activitatea unui corp constituit, a unei adunări legislative, un termen scandent.

PROROGÁRE s.f. (<*proroga*) **1.** Acţiunea de a proroga şi rezultatul ei. ◆ Act prin care se amînă sau se suspendă activitatea unui corp constituit, a unei adunări legislative etc. **2.** Extindere a competenţei unui organ de jurisdicţie.

PROROGATÍV, -Ă adj. (<fr. *prorogatif*) (JUR.) Cu caracter de amînare, de prelungire.

PROSCÉNIU s.n. (<lat., fr. *proscenium*, germ. *Proscenium*) (În teatrul antic) Parte a teatrului corespunzătoare scenei şi avanscenei de astăzi; (în teatrul modern) avanscenă.

PROSCOMÍDIE s.f. (<sl. *proskomidija*) **1.** Parte distinctă din slujba liturghiei în care preotul pregăteşte, în vederea sfinţirii, pîinea şi vinul pentru împărtăşanie. **2.** Firidă sau masă în peretele dinspre nord al altarului unei biserici, unde se săvîrşeşte proscomidia şi unde se află pregătite sfintele daruri.

PROSCRÍE vb. III tranz. (<fr. *proscrire*, după *scrie*) **1.** A lua măsuri represive (privative de libertate) împotriva cuiva, în special pentru motive politice; a scoate de sub protecţia legilor; a îndepărta în mod forţat din patrie, a exila. **2.** (În Roma antică) A condamna la moarte (pentru infracţiuni politice) fără forme judiciare, publicînd pe o listă numele persoanei condamnate pe care oricine putea s-o omoare.

PROSCRÍPŢIE s.f. (<lat. *proscriptio*, *-onis*, fr. *proscription*) **1.** Pedeapsă la care autoritatea publică supunea pe cineva (pentru o vină politică); izgonire, exil, surghiun. **2.** (În Roma antică) Punere în afară de lege sau condamnare la moarte fără forme judiciare, de obicei pentru infracţiuni politice. ◇ *Listă de proscripţie* = listă afişată care cuprindea numele persoanelor condamnate.

PROSCRÍS, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *proscrit*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care suferă rigorile unei proscripţii; izgonit din patrie, exilat, expulzat, surghiunit. **2.** Adj. (Despre idei, atitudini, acţiuni) Interzis, oprit, neîngăduit. **3.** Adj., s.m. şi f. (În Roma antică) (Om) pus în afara legii sau condamnat la moarte fără forme judiciare (pentru o vină politică), prin înscrierea numelui pe o listă.

PROSECTÓR s.m. (<lat. *prosector*, fr. *prosecteur*, germ. *Prosektor*) **1.** Persoană specializată în efectuarea disecţiilor şi autopsiilor. **2.** Persoană însărcinată să prepare piesele anatomice necesare la cursul unui profesor, în examenele de laborator.

PROSECTÚRĂ s.f. (<germ. *Prosektur*) Morgă (în care se depun cadavrele, se efectuează autopsiile etc.). ◆ Încăpere în care se pregătesc piesele anatomice necesare cursului unui profesor în facultatea de medicină.

PROSEÚC s.m. (<fr. *proseuque*; cf.gr. *proseuche* "rugăciune") Orator public al evreilor din Alexandria.

PROSILOGÍSM s.n. (<fr. *prosyllogisme*) Silogism dintr-un şir de silogisme (*polisilogism*), a cărui concluzie serveşte ca premisă silogismului următor (*episilogism*).

PROSIMIÁN s.m. (<fr. *prosimiens*) (ZOOL.;

PALEONT.) Lemurian.
PRÓSIT interj. (<lat. *prosit*, pers. 3 conj. de la *prodesse* "a fi util, folositor") Urare care se face cînd se închină un pahar de vin la un toast etc. şi care însemnează "să vă fie cu noroc".
PROSLĂVÍ vb. IV tranz. (<sl. *proslaviti*) A preamări pentru merite deosebite; a da consideraţia cuvenită, a ridica în slăvi; a glorifica, a elogia, a slăvi.
PROSÓP s.n. (<ngr. *prosopon* "faţă", *prosopis* "ştergar") Obiect format dintr-o bucată de ţesătură, de obicei buclată, folosit la şters mîinile, faţa, corpul, după spălare sau ca şervet, ca obiect de podoabă (în casele ţărăneşti). ◆ Ţesătură de bumbac, de obicei buclată, folosită pentru halate de baie, ştergare, articole de lenjerie pentru copii.
PROSOPALGÍE s.f. (<fr. *prosopalgie*; cf.gr. *prosopon* "faţă"+*algos* "durere") (MED.) Nevralgie facială.
PROSOPLEGÍE s.f. (<fr. *prosoplégie*) Paralizie facială.
PROSOPO- (<fr., it. *prosopo-*; cf.gr. *prosopon* "faţă") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) faţă", "facial".
PROSOPOGRAFÍE s.f. (<fr. *prosopographie*; cf.gr. *prosopon* "faţă"+*graphein* "a scrie") (LIT.) Figură de compoziţie care constă în descrierea trăsăturilor exterioare, ţinutei unui om sau animal.
PROSOPOMÉTRU s.n. (<fr. *prosopomètre*) Instrument cu care se măsoară diferenţele diametrelor feţei şi ale craniului.
PROSOPOSCOPÍE s.f. (<fr. *prosoposcopie*; cf.gr. *prosopon* "faţă"+*scopein* "a privi") Studiul aspectului feţei şi al modificărilor pe care i le imprimă bolile.
PROSPĂTÚRĂ s.f. (<*proaspăt*) **1.** Aliment proaspăt. **2.** Amestec din făină, apă şi drojdie comprimată, omogenizat şi fermentat, folosit la prepararea plămădelii.
PROSPÉCT s.n. (<lat., fr. *prospectus*, germ. *Prospekt*; cf.lat. *prospectus* "vedere, perspectivă") **1.** Afiş, anunţ, pliant, broşură etc. în care se prezintă sumar planul unei lucrări în curs de apariţie, calităţile, condiţiile de vînzare şi de folosire ale unui produs, intenţiile unor instituţii, ale unor întreprinderi etc. **2.** Distanţa în plan orizontal dintre fronturile a două construcţii situate faţă în faţă.
PROSPECTĂ vb. I tranz. (<fr. *prospecter*) **1.** (GEOL.) A cerceta un teren cu scopul de a descoperi şi a localiza zăcăminte minerale utile. **2.** (ECON.) A cerceta creşterea şi oferta de mărfuri de pe o piaţă dată.
PROSPECTÍV, -Ă s.f., adj. (<fr. *prospective*) **1.** S.f. Cercetare sistematică a viitorului constînd în studierea factorilor tehnici, ştiinţifici, economici, sociali etc. şi în stabilirea influenţei lor conjugate asupra evoluţiei accelerate a lumii moderne. Iniţiatorul acestei metode este filozoful francez Gaston Berger. **2.** Adj. Care se referă la viitor, la evoluţia viitoare a societăţii prin analiza unor factori şi tendinţe actuale.
PROSPECŢIÚNE s.f. (<fr. *prospection*) (GEOL.) Ansamblul cercetărilor efectuate (pe teren şi în laborator) pentru a descoperi şi a localiza zăcăminte minerale utile dintr-o regiune.
PROSPÉR, -Ă adj. (<fr. *prospère*) Care se dezvoltă sau se află în condiţii extrem de prielnice, favorabile, de maximă înflorire. ◆ Care dovedeşte, arată, trădează o stare bună, favorabilă, înfloritoare.
PROSPERÁ vb. I intranz. (<fr. *prospérer*) A se afla sau a se dezvolta în condiţii fericite, extrem de prielnice.
PROSPERITÁTE s.f. (<fr. *prosperité*, lat. *prosperitas, -atis*) Stare sau dezvoltare prosperă, fericită, înfloritoare a unei întreprinderi, a unei instituţii, a vieţii unui individ sau a unei colectivităţi, a unei aşezări, a unei regiuni etc.
PROSPEŢÍME s.f. (<*proaspăt*) Calitatea de a fi sau de a părea proaspăt, nealterat, nou, tînăr, viu, fraged, gingaş etc.
PROSPICIÁ vb. I intranz. (<lat. *prospicere*) A prevedea.
PROSPICIÉNT, -Ă adj. (<it. *prospiciente*, lat. *prospiciens, -ntis*) Care dă, priveşte, răspunde către un anumit loc; orientat într-un anumit fel, către ceva.
PROST, PROÁSTĂ adj. (<sl. *prostŭ*) **1.** (Şi substantivat) Lipsit de inteligenţă, fără judecată, fără pricepere, fără isteţime. ◆ Credul, naiv. **2.** Care este fără (multă) ştiinţă de carte, lipsit de învăţătură, ignorant. ◆ Lipsit de rafinament, simplu. **3.** Obişnuit, banal. **4.** (Despre obiecte materiale) Care este necorespunzător sau insuficient de corespunzător pentru un anumit scop. ◆ (Despre creaţii ori manifestări ale spiritului) Care este lipsit de valoare, de calitate inferioară, ordinar. ◆ (Despre stări, situaţii, manifestări etc.) Care se află sub nivelul dorit, aşteptat, normal, care are un aspect necorespunzător, rău, care ia o turnură rea. ◆ (Adverbial; în legătură cu "a vorbi") Incorect. ◆ (Despre sănătate, starea fizică a cuiva, stări fiziologice etc.) Care lasă de dorit. ◆ Care este modest, simplu, sărăcăcios (ca aspect); care este făcut din material de calitate modestă, inferioară. ◆ (Despre veşti sau întîmplări) Care produce mîhnire, supărare, durere. **5.** Care are efecte nefavorabile; care este nefavorabil, rău. ◆ (Despre trai, stare materială etc.) Plin de lipsuri, de privaţiuni, de greutăţi. **6.** (Despre vorbe, cuvinte, afirmaţii) Defăimător; jignitor; p.ext. vulgar, grosolan, trivial; care este fără sens, fără conţinut. ◆ (Despre obiceiuri, deprinderi, apucături) Care merită să fie dezaprobat, care trebuie îndreptat (căci se abate de la normele obişnuite). **7.** (Despre vreme) Caracterizat prin condiţii meteorologice defavorabile; urît, rău, neprielnic.
PROSTÁTĂ s.f. (<lat. *prostata*, fr. *prostate*; cf.gr. *prostates* "aşezat înainte") (ANAT.) Organ musculos şi glandular, de forma unei castane, care înconjoară porţiunea iniţială a uretrei, la aparatul genital masculin.
PROSTATECTOMÍE s.f. (<fr. *prostatectomie*) (MED.) Ablaţiune operatorie a prostatei.
PROSTATÍTĂ s.f. (<fr. *prostatite*) Inflamaţie acută sau cronică a prostatei, manifestată prin durere locală şi micţiuni dificile.
PROSTERNĂ vb. I refl. (<fr. *prosterner*) A se înclina (pînă la pămînt) sau a îngenunchea (înclinîndu-se) în faţa cuiva în semn de veneraţie, de supunere.
PROSTÍ vb. IV (<*prost*) **1.** Refl. A-şi pierde mintea, inteligenţa, puterea de judecată, de gîndire, a deveni prost. ◆ Refl. şi tranz. fact. A-şi pierde sau a face să-şi piardă dreapta judecată, cumpătul. **2.** Refl. (Despre lucruri) A-şi pierde din calităţi, din valoare. **3.** Tranz. A face pe cineva să-şi piardă judecata, a aduce în starea de prost. **4.** Tranz. Fam. A amăgi, a înşela, a păcăli. **5.** Refl. A se purta neserios, afectat, fandosit.
PROSTÍE s.f. (<*prost*) **1.** Starea celui prost. **2.** (Mai ales la pl.) Faptă sau vorbă prostească, lucru prostesc; lucru lipsit de importanţă, de seriozitate. ◆ Faptă nesocotită de gravitate redusă.
PROSTIGMÍNĂ s.f. Substanţă medicamentoasă de sinteză, cu acţiune parasimpaticomimetică, utilizată în tratamentul atoniei intestinale şi vezicale.
PROSTÍL s.n., adj. (<fr. *prostyle*) (Edificiu antic) prevăzut cu coloane numai pe faţada principală.
PROSTITUÁ vb. I refl. şi tranz. fact. (<fr. *prostituer*, lat. *prostituere*) A practica sau a face să practice prostituţia. ◆ Fig. A (se) folosi (de) ceva în mod degradant, înjositor, nedemn; a căpăta sau a face să capete un aspect degradant, nedemn.
PROSTITUÁT, -Ă s.f., adj. (<fr. *prostituée*) **1.** S.f. Femeie care practică prostituţia. **2.** Adj. Care se prostituează.
PROSTITÚŢIE s.f. (<fr. *prostitution*, lat. *prostitutio, -onis*) Faptul de a întreţine relaţii sexuale în scopul procurării mijloacelor de existenţă; fapta comisă de persoana care procedează astfel; ocupaţia persoanei care se prostituează. ◇ *Casă de prostituţie* = bordel. ◆ Viaţa dusă de persoana care se prostituează. ◆ Fig. Corupţie; înjosire, degradare.
PROSTRÁŢIE s.f. (<fr. *prostration*, lat. *prostratio, -onis*) (Stare patologică de) slăbire extremă a forţei fizice şi psihice caracterizată prin lipsa de reacţii la solicitările mediului, prin indiferenţa totală faţă de ceea ce se petrece în jur; imposibilitate de a reacţiona la excitaţiile externe.
PROTACTÍNIU s.n. sg. (<fr. *protactinium*, germ. *Protaktinium*) Element chimic (*Pa*; nr.at. 91; m.at. 231), metal din grupa actinidelor, alb-cenuşiu, strălucitor, radioactiv, produs de dezintegrare a uraniului.
PROTAGONÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *protagoniste*) **1.** Actor care interpretează rolul principal (ori unul dintre rolurile principale) într-o piesă de teatru, într-un film, într-un spectacol de operă. ◆ P.gener. Erou principal într-o operă literară. **2.** Reprezentant de frunte al unei mişcări, al unei teorii etc.
PROTÁL s.n. (<fr. *prothalle*) Corp vegetal de forma unei lame, rezultat din germinarea sporilor criptogamelor vasculare.
PROTAMÍNĂ s.f. (<fr. *protamine*) (BIOCHIM.) Proteină bazică avînd o compoziţie relativ simplă, care conţine aminoacizi, prezentă în cantităţi mari în celulele seminale ale peştilor.
PROTANOPÍE s.f. (<fr. *protanopie*, engl. *protanopia*) (MED.) Incapacitate a ochiului de a vedea culoarea roşie.
PROTARGÓL s.n. sg. (<fr. *protargol*, germ. *Protargol*) Preparat medicamentos compus din azotat de argint şi o soluţie alcalină de proteine, în formă de pulbere fină, galbenă-brună, amăruie, solubilă în apă, folosit ca antiseptic

în tratamentul mucoaselor, la guturai, în boli de ochi etc.

PROTÁZĂ s.f. (<fr. *protase*, lat. *protasis*) **1.** Prima parte a unei perioade condiţionale, care cuprinde propoziţia secundară sau grupa propoziţiilor secundare şi care îndreaptă atenţia cititorului ori ascultătorului asupra consecinţelor pe care le enunţă în apodază. **2.** Partea de la început a unei drame antice, care cuprinde expunerea subiectului.

PROTEÁZĂ s.f. (<fr. *protéase*) (CHIM.) Enzimă care catalizează descompunerea peptidelor din aminoacizi.

PROTECTÓR, -OÁRE adj., subst. (<lat. *protector, -oris*, fr. *protecteur*) **1.** Adj. Care are rolul de a proteja; care arată intenţia de a proteja; p.ext. binevoitor, condescendent. **2.** S.m. şi f., adj. (Persoană) care protejează, care apără, care păzeşte, ocroteşte, sprijină, favorizează, fereşte etc. pe cineva sau ceva. **3.** Adj. (Despre state) Care exercită un protectorat asupra unei ţări, unui teritoriu. **4.** S.n. Dispozitiv de protecţie a instalaţiilor de telecomunicaţie contra supratensiunilor şi supracurenţilor cu ajutorul fuzibililor şi al blocurilor de descărcare.

PROTECTORÁT s.n. (<fr. *protectorat*) Formă de dependenţă politică a unui stat sau a unui teritoriu faţă de un stat străin, în virtutea unor convenţii potrivit cărora statul protector conduce politica externă a statului ori a teritoriului protejat, acestea păstrîndu-şi (integral sau parţial) autonomia internă proprie; conducere exercitată de statul protector. ◆ Stat, teritoriu caracterizate printr-o astfel de formă de dependenţă.

PROTÉCŢIE s.f. (<lat. *protectio, -onis*, fr. *protection*) **1.** Sprijin, ajutor, ocrotire acordată cuiva sau cerută de cineva. ◇ *Protecţia muncii* = ansamblu de măsuri care au drept scop ocrotirea vieţii şi a sănătăţii muncitorilor, în timpul procesului de producţie, şi asigurarea celor mai bune condiţii de muncă. **2.** Sprijin, ajutor (nemeritat, principial etc.) acordat cuiva de o persoană influentă pentru obţinerea unui avantaj; p.ext. persoană care acordă acest sprijin, acest ajutor. **3.** Sprijin (politic, militar) acordat sau cerut de un stat ori de un teritoriu altui stat, de obicei în schimbul unor compensaţii pretinse de statul protector. **4.** (TEHN.) Totalitatea dispozitivelor şi a mijloacelor prin care se suprimă, se limitează sau se semnalizează efectele dăunătoare pentru persoane, materiale, instalaţii etc.

PROTECŢIONÍSM s.n. (<fr. *protectionnisme*) Sistem şi politică economică ale unui stat, de protejare şi de promovare temporară, parţială sau totală ale unor activităţi economice indigene prin măsuri de îngrădire a drepturilor concurenţilor externi pe piaţa internă şi de mărire a puterii producătorilor autohtoni.

PROTEGUÍ vb. IV tranz. (<*protege*, înv. "a proteja") A proteja.

PROTEGUITÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*protegui*) Protector (**2**).

PROTÉIC, -Ă adj. (<fr. *protéique*) **1.** (BIOL.) Care se referă la proteine sau la protide, care ţine de proteine sau protide; care conţine proteine sau protide. **2.** (Despre unele substanţe) Care îşi schimbă necontenit forma.

PROTEÍDĂ s.f. (<fr. *protéide*) (BIOL.) Substanţă chimică naturală rezultată din combinaţia unor proteine cu substanţe de altă natură, a căror constituţie chimică dă numele compusului respectiv (ex. *nucleoproteidă, fosfoproteidă* etc.).

PROTEIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *protéiforme*) Cu formă variabilă.

PROTEÍNĂ s.f. (<fr. *protéine*) Substanţă organică alcătuită din carbon, hidrogen, oxigen, azot, sulf etc., care intră în componenţa protoplasmei celulelor animale şi vegetale, îndeplinind în organism funcţii variate fundamentale.

PROTEINEMÍE s.f. (<fr. *protéinémie*) (BIOCHIM.) Prezenţă a proteinelor în sînge; cantitate de proteine prezentă în sînge.

PROTEINOGRÁMĂ s.f. (<fr. *protéinogramme*) (MED.) Examen de laborator care determină prezenţa, cantitatea proteinelor în sînge; concr. buletin care conţine rezultatul unui astfel de examen de laborator.

PROTEINOTERAPÍE s.f. (<fr. *protéinothérapie*) Metodă de tratament care constă în injectarea în organism a unor proteine în scopul stimulării proceselor biologice de apărare împotriva infecţiilor.

PROTEINURÍE s.f. (<fr. *protéinurie*) (MED.) Albuminurie.

PROTEÍSM s.n. (<fr. *protéisme*) Comportare de proteu; p.ext. tendinţa de a lua forme diferite.

PROTEJÁ vb. I (<fr. *protéger*, lat. *protegere*, it. *proteggere*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) apăra de acţiuni dăunătoare, de un pericol, a (se) feri. ◆ Tranz. Spec. A apăra materiale, instalaţii tehnice etc. de acţiuni externe dăunătoare. **2.** Tranz. A ocroti, a ajuta pe cineva înlesnindu-i reuşita, rezolvarea unei situaţii etc. prin recomandări, sprijin material sau moral, prin crearea unor circumstanţe favorabile etc. ◆ Spec. A favoriza, a părtini, a susţine; a încuraja.

PROTEJÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*proteja*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care se bucură de protecţia cuiva; spec. (persoană) care este favorizată, părtinită, avantajată de cineva; (om) care este agreat, simpatizat de o persoană influentă. **2.** Adj. Care este apărat, ferit (de ceva dăunător). ◆ Spec. (Despre sisteme tehnice, instalaţii etc.) Care este înzestrat cu un sistem de protecţie.

PROTEO- (<fr. *protéo-*) Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) proteină", "de proteine", "proteic".

PROTEOLÍTIC, -Ă adj. (<fr. *protéolytique*) (MED.) Referitor la proteoliză, de proteoliză.

PROTEOLÍZĂ s.f. (<fr. *protéolyse*) (MED.) Descompunere şi degradare a proteinelor.

PROTERANDRÍE s.f. (<fr. *protérandrie*; cf.gr. *proteros* "timpuriu"+*aner* "bărbat") (BIOL.) Dezvoltare a organelor reproducătoare masculine înaintea celor femele la organismele hermafrodite.

PROTERO- (<it., fr. *protero-*; cf.gr. *proteros*) Element prim de compunere care are semnificaţia "anterior", "timpuriu".

PROTEROGINÍE s.f. (<fr. *protérogynie*) **1.** Dezvoltare a organelor reproducătoare femele înaintea celor mascule la organismele hermafrodite. **2.** (ZOOL.) Protoginie.

PROTEROZÓIC, -Ă s.n., adj. (<fr. *protérozoïque*, engl. *proterozoic*; cf. gr. *proteros* "anterior"+*zoe* "viaţă") (GEOL.) **1.** S.n. Eră geologică căreia îi sînt atribuite formaţiile dintre arhaic şi paleozoic şi care conţine urme de organisme şi cărbuni. **2.** S.n. Grupă de straturi geologice din proterozoic. **3.** Adj. Care aparţine proterozoicului, care se referă la proterozoic.

PROTÉST s.n. (<lat. *protestum*, it. *protesto*) **1.** Faptul de a protesta; manifestare energică (în atitudine, în scris sau oral) de dezaprobare, nemulţumire, opoziţie etc. faţă de o stare de fapt, faţă de o măsură etc. considerată nejustă, abuzivă, dăunătoare; concr. act scris prin care se exprimă o asemenea manifestare. **2.** *Notă de protest* = act al unui guvern prin care acesta îşi manifestă dezacordul privind anumite măsuri luate de guvernul altui stat, pe care le consideră contrare prevederilor unui tratat sau normelor internaţionale. **3.** (În trecut şi astăzi în unele state) Act public prin care organele judecătoreşti constată neplata la termen a unei polite.

PROTESTÁ vb. I (<it. *protestare*, fr. *protester*) **1.** Intranz. A-şi manifesta în mod energic (prin atitudine, în scris sau oral) dezaprobarea, nemulţumirea, opoziţia etc. faţă de o stare de fapt, faţă de o măsură etc. considerată nejustă, abuzivă, dăunătoare. ◆ A contesta. **2.** Tranz. (JUR.) A stabili (pe cale judiciară) neplata la scadenţă a unei polite, cecuri etc., pentru a se lua măsurile de rigoare.

PROTESTÁNT, -Ă s.m. şi f., adj. (<germ. *Protestant*) **1.** S.m. şi f. Adept al protestantismului. **2.** Adj. Care aparţine protestantismului, privitor la protestantism sau la protestanţi; care susţine protestantismul, specific protestantismului. ◇ *Biserica Protestantă* = termen generic pentru bisericile creştine care îşi însuşesc doctrina protestantismului.

PROTESTANTÍSM s.n. (<fr. *protestantisme*) Nume generic pentru confesiunile religioase creştine separate de catolicism prin mişcarea Reformei din prima jumătate a sec. 16. Protestantismul cuprinde bisericile luterană (evanghelică), reformată (calviniştii şi zwinglienii), anglicană, anabaptistă, unitariană, metodistă, congregaţionalistă şi numeroase secte. Doctrina protestantismului este bazată pe cuvîntul lui Dumnezeu transmis prin *Sfînta Scriptură*. Plecînd de la *Biblie*, pe care au tradus-o în numeroase limbi, protestanţii consideră că mîntuirea omului este un dar al graţiei divine care poate fi primit prin credinţă, fără a fi nevoie de mijlocirea bisericii. Protestantismul a înlăturat fastul catolic, adorarea Fecioarei Maria şi a sfinţilor, închinarea la icoane şi la moaşte. Spiritul ecumenic al Bisericii Protestante îşi are rădăcinile în *Sfînta Scriptură*. Apropierea netă de catolicism, mai ales după al doilea Conciliu de la Vatican, nu a eliminat dificultăţile care împiedică reunirea, referitoare la doctrina euharistică, preoţia femeilor etc. Termenul protestantism provine de la protestul formulat la Speyer în 1529 de către 5 principi luterani şi reprezentanţii cîtorva oraşe imperiale împotriva Edictului de la Warms, care împiedica răspîndirea luteranismului în Germania. ◆ Totalitatea popoarelor sau ţărilor protestante; totalitatea protestanţilor.

PROTESTATÁR, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *protestataire*) **1.** S.m. şi f., adj. (Persoană) care protestează într-o împrejurare oarecare, de obicei cu implicaţii sociale largi; (persoană)

care aderă la o acțiune de protest. **2.** Adj. (Despre manifestări, creații ale oamenilor) Care conține sau trădează un protest; de protest.

PROTÉTIC, -Ă adj. (<fr. *prothétique*) **1.** (MED.) Care ține de proteză, referitor la proteză; care reprezintă o proteză; care servește ca proteză. **2.** (FON.; despre sunete) Care se adaugă la începutul unui cuvînt (ce începe cu o consoană), fără a-i schimba înțelesul.

PROTÉU s.m. (<fr. *protée*, lat. *proteus*) **1.** Persoană nestatornică, care își schimbă, după împrejurări, caracterul, părerile, atitudinile. **2.** (ZOOL.) (Și *proteu de peșteră*) Batracian cu corpul lung, subțire, de culoare roz-albă, cu ochii mici, ascunși sub piele, care trăiește în unele peșteri (*Proteus anguinus*). **3.** (BIOL.) Bacterie polimorfă care conține elemente bacilare, foarte mobilă datorită cililor cu care este prevăzută, întîlnită, de obicei, în produsele de putrefacție animală (*Proteus*).

PROTÉZĂ s.f. (<fr. *prothèse*) **1.** Aparat sau piesă medicală care înlocuiește un organ, un membru al corpului sau un segment de membru, un conduct natural etc., sau pe care se fixează o dantură falsă. ◆ Operație chirurgicală prin care se înlocuiește un organ, un membru al corpului etc. printr-o proteză. **2.** (FON.) Fenomen fonetic constînd în apariția accidentală a unei vocale (mai rar a unei consoane) la începutul unui cuvînt (care începe cu o consoană) fără a se schimba sensul cuvîntului respectiv.

PROTÍDĂ s.f. (<fr. *protide*) (Mai ales la pl.) Nume generic pentru orice substanță organică azotată (proteine, protide, aminoacizi, polipeptide) care, prin desfacere hidrolitică, eliberează aminoacizi.

PROTIPENDÁDĂ s.f. (<ngr. *proti pentada*) Marea aristocrație care se bucura, în orînduirea feudală, de privilegii speciale; vîrfurile clasei privilegiate din epoca modernă; ext. elită (socială).

PROTIRÓN s.n. (<gr. *prothyron* <*pro* "înainte"+*thyra* "poartă") Vestibul al unei case în Grecia antică.

PROTÍST s.n. (<fr. *protiste*) (BIOL.) Protozoar.

PROTISTOLOGÍE s.f. (<fr. *protistologie*) Disciplină care se ocupă cu studiul protistelor.

PRÓTIU s.n. (<fr., engl. *protium*) (CHIM.) Hidrogen ușor.

PROTO- (<fr., it. *proto-*; cf.gr. *protos* "primul") Element prim de compunere care are semnificația: a) "primul (din punct de vedere spațial)", "primul, cel dintîi (în ordinea importanței, a demnității)"; b) "preistoric"; c) (LINGV.) "foarte vechi", "anterior (unui grup etnic)"; d) (BIOL.) "primitiv", "simplu", "de început".

PROTOAMÍBĂ s.f. (<*proto-*+*amibă*) Prima formă de amibă, alcătuită dintr-o globulă simplă de albumină, fără nucleu.

PROTOBIOLOGÍE s.f. (<fr. *protobiologie*) Ramură a biologiei care studiază formele de viață mai mici decît bacteriile.

PROTOBITÚMEN s.n. (<germ. *Protobitumen*) Substanță bituminoasă în stare de formare presupusă ca intermediară între materia organică și bitumenul petrolifer.

PROTOBLÁST s.n. (<fr. *protoblaste*; cf.gr. *protos* "întîiul"+*blastos* "germene") (BIOL.) Celulă lipsită de membrană.

PROTOBROMÚRĂ s.f. (<fr. *protobromure*) (CHIM.) Combinația cea mai săracă în brom pe care o substanță simplă o poate forma cu acesta.

PROTOCARBONÁT s.m. (<fr. *protocarboné*) Sare a acidului carbonic, conținînd cantitatea cea mai mică posibilă de carbon.

PROTOCARBURÁT, -Ă adj. (<fr. *protocarburat*) (CHIM.) Care formează o protocarbură; în stare de protocarbură.

PROTOCARBÚRĂ s.f. (<fr. *protocarbure*) (CHIM.) Combinația cea mai săracă în carbon pe care un corp simplu o poate forma cu carbonul.

PROTOCLORURÁT, -Ă adj. (<fr. *protochloruré*) (CHIM.) Care formează o protoclorură, care este în stare de protoclorură.

PROTOCLORÚRĂ s.f. (<fr. *protochlorure*) (CHIM.) Combinația cea mai săracă în clor pe care o substanță simplă o poate forma cu acesta.

PROTOCOCÁLĂ s.f. (<fr. *protococcale*) (BOT.) (Lat. pl.) Ordin de alge verzi unicelulare, lipsite de flageli, care trăiesc în scoarța arborilor; (și la sg.) algă care face parte din acest ordin.

PROTOCÓL s.n. (<lat. *protocollum*, germ. *Protokoll*, fr. *protocole*) **1.** Totalitatea formelor și practicilor pe care guvernele și reprezentanții lor le aplică în relațiile diplomatice, precum și la adoptarea tratatelor și a altor acte diplomatice; acord internațional în formă simplificată și avînd ca obiect explicarea, completarea și prelungirea termenului unui alt acord, sau cu caracter de sine stătător; document în care se consemnează aceste forme, practici, acorduri etc. **2.** Totalitatea formelor și practicilor de ceremonial care se aplică la acte solemne, la festivități oficiale, la diferite reuniuni (diplomatice), la relațiile dintre diplomați și funcționarii țării de reședință; serviciu însărcinat cu fixarea și cu respectarea dispozițiilor privitoare la ceremonial. ◆ P.gener. Totalitatea regulilor care trebuie respectate (în societate) într-o anumită situație. **3.** Act, document în care sînt consemnate rezoluțiile unei ședințe, ale unei conferințe (internaționale), ale unui congres, ale unei convorbiri diplomatice.

PROTOCOLÁR, -Ă adj. (<fr. *protocolaire*, germ. *protokollarisch*) Care ține de regulile protocolului, potrivit protocolului, care este impus de protocol; (despre oameni și manifestările lor) ceremonios.

PROTOCORDÁT s.n. (<fr. *protochordé*) (La pl.) Încrengătură de animale marine care prezintă notocord și fante branhiale persistente în timpul întregii vieți a individului (*Protocordata*); (și la sg.) animal care face parte din această încrengătură.

PROTOCRONÍE s.f. (<*protocronism*, după *sincronie*) Protocronism.

PROTOCRONÍSM s.n. (<*proto-*+[sin]*cronism*) Curent de idei preocupat să pună în valoare elementele naționale de prioritate în afirmarea unei idei, teme etc. în istoria culturii (la nivel universal).

PROTOCRONÍST, -Ă adj., s.m. și f. (<*protocronie*) (Adept) al protocronismului.

PROTODIÁCON s.m. (<ngr. *protodiakonos*) Arhidiacon.

PROTODÓRIC, -Ă adj. (<fr. *protodorique*) Care aparține fazei de elaborare a doricului primar grec din sec. 7-6 î.Hr.

PROTOFÍT s.n. (<fr. *protophyte*; cf.gr. *protos* "primul"+*phyton* "plantă") Organism vegetal unicelular sau colonial primitiv care stă la baza evoluției regnului vegetal.

PROTOGÍN, -Ă adj., s.f. (<fr. *protogyne*) **1.** Adj. (Despre flori hermafrodite) Al cărei pistil se dezvoltă înaintea staminelor. **2.** S.f. Rocă granitică cu structură de șist.

PROTOGINÍE s.f. (<fr. *protogynie*) **1.** (BOT.; la flori hermafrodite) Dezvoltare a pistilului înaintea staminelor. **2.** (ZOOL.) Organism hermafrodit care produce inițial ovule, apoi spermatozoizi.

PROTOIERÉU s.m. (<ngr. *protoierefs*) Preot care conduce o protoierie; protopop.

PROTOIERÍE s.f. (<*protoiereu*) Protopopie.

PROTOIODÚRĂ s.f. (<fr. *protoiodure*) (CHIM.) Combinația cea mai săracă în iod pe care un corp simplu o poate forma cu iodul.

PROTOISTÓRIC, -Ă adj. (<fr. *protohistorique*) Care aparține protoistoriei, privitor la protoistorie, specific protoistoriei.

PROTOISTÓRIE s.f. (<fr. *protohistoire*, după *istorie*) Epocă din istoria omenirii cuprinsă între preistorie și istorie, corespunzînd epocii fierului.

PROTÓMĂ s.f. (<fr. *protomé*, engl. *protoma*) Figurină în formă de bust de animal sau de om, aplicată ca ornament la un obiect de metal sau de ceramică (din antichitate).

PROTÓN[1] s.m. (<fr. *proton*, germ. *Proton*) Particulă elementară stabilă, cu sarcină electrică egală cu a electronului, dar pozitivă, și cu masa de 1836 de ori mai mare, constituind nucleul atomului de hidrogen și care, alături de neutron, intră în alcătuirea nucleelor atomice ale celorlalte elemente.

PROTÓN[2], **-Ă** adj. (<*protonic*) (FON.) Protonic.

PROTONEFRIDÍE s.n. (<*proto-*+*nefridie*) Aparat excretor caracteristic viermilor plați, format din foarte multe tuburi mici legate de un canal median, care se deschide printr-un por excretor la capătul posterior al corpului.

PROTONÉMĂ s.f. (<fr. *protonéma*) (BOT.) Formație verde reprezentînd stadiul inițial de dezvoltare a gametofitului și care dezvoltă muguri din care iau naștere noi plante.

PROTÓNIC[1], **-Ă** adj. (<fr. *protonique*) (FIZ.) Care aparține protonului, care ține de protoni, privitor la protoni; care conține protoni.

PROTÓNIC[2], **-Ă** adj. (<fr. *protonique*) (Despre sunete și silabe) Care se află înaintea silabei accentuate.

PROTONOTÁR s.m. (<lat. *protonotarius*, fr. *protonotaire*) Prelat de la curtea papală însărcinat cu înregistrarea și expedierea actelor pontificale.

PROTOPLASMÁTIC, -Ă adj. (<germ. *protoplasmatisch*) Care aparține protoplasmei, referitor la protoplasmă; compus din protoplasmă.

PROTOPLÁSMĂ s.f. (<fr. *protoplasma*) (BIOL.) Substanță albuminoidă complexă, avînd aspectul unei mase vîscoase, incolore, semifluide, care reprezintă substratul material caracteristic al vieții, baza celulei vii.

PROTOPLÁST s.n. (<fr. *protoplaste*) (BIOL.) (Parte din) protoplasmă.

PROTOPÓP s.m. (<sl. *protopopŭ*) Preot ortodox care îndeplineşte funcţia de inspector al bisericilor şi al preoţilor dintr-un teritoriu determinat, conducînd o protopopie; rang, funcţie deţinută de acest preot.
PROTOPOPÍE s.f. (<*protopop*) **1.** Rangul sau funcţia de protopop; timpul cît cineva funcţionează ca protopop. **2.** Unitate administrativă bisericească ortodoxă formată din mai multe parohii, condusă de un protopop. ◆ Reşedinţa unui protopop sau a unei protopopii.
PROTOPREZBÍTER s.m. (<ngr. *protopresviteros*) Protoiereu, protopop.
PROTOPSÁLT s.m. (<ngr. *protopsaltis*) Prim cîntăreţ la o biserică.
PROTOPTÉR s.m. (<fr. *protoptère*) Peşte care trăieşte în rîurile şi mlaştinile din Africa tropicală, respirînd prin branhii şi plămîni.
PROTORÁCE (PROTORÁX) s.n. (<fr. *prothorax*, după *torace*) (ENTOM.) Primul segment al toracelui la insecte, care poartă prima pereche de picioare.
PROTOROMÂNĂ s.f. (<*proto-+română*) (LINGV.) Limba română comună.
PRÓTOS s.m. invar. (<ngr. *protos*) (La jocul de cărţi) Cel care are dreptul să deschidă jocul.
PROTOSÍNGHEL s.m. (<ngr. *protosinghellos*) Grad ecleziastic ortodox superior singhelului şi inferior arhimandritului; monah care are acest grad.
PROTOSTEÁ s.f. (<*proto-+stea*, după engl. *protostar*) Stea aflată în faza de formare.
PROTOSULFÚRĂ s.f. (<fr. *protosulfure*) (CHIM.) Combinaţia cea mai săracă în sulf pe care o substanţă simplă o poate forma cu sulful.
PROTOTÍP s.n. (<fr. *prototype*, germ. *Prototyp*) **1.** Exemplar (din ceva) care reprezintă un model ilustrativ (pozitiv sau negativ); spec. model desăvîrşit, model care serveşte ca etalon. **2.** Model reprezentînd tipul original după care se efectuează sau se realizează ceva. ◆ (TEHN.) Produs unicat sau primul exemplar dintr-un lot de produse ce urmează a fi fabricate în serie. **3.** Exemplar originar, formă originară (care stă la baza altui exemplar, a altei forme). ◆ Manuscris original (după care se fac copii).
PROTOVISTIÉR s.m. (<ngr. *protovestiarios*) Titlu care se dădea boierului de rang întîi, superior vistierului, însărcinat cu administrarea vistieriei sau tezaurului ţării; persoană care purta acest titlu; p.gener. vistier.
PROTOXÍD s.m. (<fr. *protoxyde*) Oxidul cel mai puţin oxigenat al unui element. ◇ *Protoxid de azot* = gaz incolor (N_2O_2), cu gust dulceag, care, inspirat odată cu aerul, produce o stare de euforie şi care este folosit ca anestezic local şi general; gaz ilariant.
PROTOZOÁR s.n. (<fr. *protozoaire*; cf.gr. *protos* "primul"+*zoon* "animal") (La pl.) Încrengătură de animale microscopice inferioare unicelulare, cu cea mai simplă structură anatomică; (şi la sg.) animal care face parte din această încrengătură.
PROTOZOOLOGÍE s.f. (<fr. *protozoologie*, engl. *protozoology*) Ramură a zoologiei care studiază organismele unicelulare.
PROTRACTÍL, -Ă adj. (<fr. *protractile*) Care poate fi întins în direcţia înainte.
PROTRITÓN s.m. (<fr. *protriton*) (La pl.) Gen de amfibieni din carboniferul superior permian, din grupa stegocefalilor, asemănător cu salamandra, care trăia în mlaştini; (şi la sg.) animal care făcea parte din acest gen.
PROTROMBÍNĂ s.f. (<fr. *prothrombine*, engl. *prothrombi*) Factor sangvin inactiv în stare normală, care, în hemoragii, se transformă în trombină, cu rol esenţial în coagularea sîngelui.
PROTROMBINEMÍE s.f. (<fr. *prothrombinémie*) Prezenţa protrombinei în sînge.
PROTRÚZIE (PROTRUZIÚNE) s.f. (<fr. *protrusion*) Proeminenţă anterioară foarte pronunţată a unei formaţii anatomice.
PROTUBERÁNT, -Ă adj. (<fr. *protubérant*) Care formează o protuberanţă, care are aspectul unei protuberanţe.
PROTUBERÁNŢĂ s.f. (<fr. *protubérance*; cf.lat. *pro* "înainte" + *tuber* "tumoare") **1.** Formaţie anatomică constînd într-o ridicătură pe suprafaţa unui organ; p.gener. parte a unui obiect ieşită în afară. **2.** (ASTR.) Nor de gaze incandescente care se formează la marginea discului solar, în forma unor limbi de foc.
PROTÚRĂ s.f. (<fr. *protoure*) (La pl.) Ordin de insecte inferioare, lipsite de aripi, de antene şi de ochi, cu rudimente de picioare pe primele trei segmente abdominale şi cu armătură bucală pentru supt şi pentru mestecat, care trăiesc în frunzare, sub scoarţa copacilor etc.; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin.
PROŢÁP s.n. (<sl. *procĕpŭ*, bg. *proţep*) Bucată de lemn de lungime şi grosime variabile (despicată la un capăt, rar la două), avînd diverse întrebuinţări: a) prăjină groasă de lemn, fixată la dricul carului, al saniei etc. şi de care se prinde jugul; b) prăjină lungă cu diferite utilizări (culesul fructelor, prinsul racilor etc.; c) fiecare dintre cele două beţe despicate la un capăt şi înfipte în pămînt cu celălalt capăt, lîngă jar, între care se fixează peştele întreg pentru a se frige.
PROUDHONÍSM s.n. (<fr. *proudhonisme*; cf.n.pr. *Proudhon*, teoretician socialist francez) Curent reformist utopic iniţiat de Pierre Joseph Proudhon, care preconiza menţinerea şi întărirea micii producţii şi micii proprietăţi.
PROUDHONÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *proudhoniste*) (Adept) al proudhonismului.
PROVENÍ vb. IV intranz. (<fr. *provenir*) A lua naştere, a-şi avea originea, a se trage, a rezulta din ceva sau de undeva.
PROVENIÉNŢĂ s.f. (<fr. *provenance*, germ. *Provenienz*, it. *provenienza*) Loc, sursă, persoană etc. de unde vine sau provine cineva sau ceva; p.ext. origine.
PROVENSÁL, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *provençal*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuieşte în Provence (veche provincie din sudul Franţei); (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a provinciei Provence sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine regiunii Provence sau populaţiei ei, privitor la Provence sau la populaţia ei. ◆ (Substantivat, f.) Limba romanică vorbită de provensali; p.ext. limba romanică vorbită în mai multe provincii din sudul Franţei.
PROVÉRB s.n. (<fr. *proverbe*, lat. *proverbium*) Învăţătură morală populară născută din experienţă, exprimată printr-o formulă concentrată sau eliptică sugestivă, de obicei metaforică, ritmică sau rimată.
PROVERBIÁL, -Ă adj. (<fr. *proverbial*) **1.** Care ţine de proverb, privitor la proverb, cu caracter de proverb. **2.** Despre care s-a dus vestea, care este extrem de cunoscut, ştiut de toată lumea, de pomină.
PROVIDÉNŢĂ s.f. (<lat. *providentia*, fr. *providence*) **1.** (În concepţiile religioase) Înţelepciune supremă cu care divinitatea conduce lumea; p.ext. divinitatea însăşi, Dumnezeu. ◆ Grijă, milă, îndurare ca atribute ale divinităţii. **2.** Persoană sau împrejurare care contribuie (în mod cu totul neaşteptat, miraculos) la salvarea, la fericirea etc. cuiva.
PROVIDENŢIÁL, -Ă adj. (<fr. *providentiel*) Care aparţine providenţei, care ar fi trimis, hotărît, dat de providenţă; p.ext. care contribuie (în mod cu totul neaşteptat, miraculos) la salvarea, la fericirea cuiva, la rezolvarea unei situaţii dificile ce părea de nerezolvat etc; care apare la momentul potrivit printr-o întîmplare favorabilă ieşită din comun.
PROVIDENŢIALÍSM s.n. (<fr. *providentialisme*) Doctrină filozofică, cu tendinţe finaliste, după care tot ceea ce se întîmplă este hotărît şi condus de către Dumnezeu pentru binele fiinţelor create de el.
PROVINCIÁL, -Ă adj., s.m. şi f. (<lat. *provincialis*, fr. *provincial*) **1.** Adj. Care aparţine provinciei, privitor la provincie, caracteristic provinciei; care se găseşte în provincie. **2.** S.m. şi f., adj. (Persoană) care locuieşte în provincie sau care este originară de acolo; p.ext. (persoană) care se comportă sau reacţionează cu stîngăcie, în mod greoi, naiv.
PROVINCIALÍSM s.n. (<fr. *provincialisme*) **1.** Fapt de limbă (cuvînt, expresie, pronunţare etc.) existent numai într-o anumită regiune, caracteristic pentru un anumit grai. **2.** Fel de a se purta şi de a gîndi propriu unei anumite provincii, în discordanţă cu restul ţării şi în detrimentul acesteia. **3.** Atitudine, comportare etc. specifică unui provincial, mentalitate de provincial.
PROVÍNCIE s.f. (<lat. *provincia*, germ. *Provinz*, fr. *province*) **1.** (În Roma antică) Teritoriu cucerit de romani din afara Italiei, administrat de un magistrat (proconsul, procuror, legat) şi supus legilor şi organizării romane. **2.** Teritoriu sau localitate dintr-o ţară în afară de capitală. **3.** Parte delimitată dintr-o ţară, constituind o unitate geografică, administrativă sau geografic-administrativă.
PROVITAMÍNĂ s.f. (<fr. *provitamine*) Substanţă inactivă din alimente din care organismul îşi sintetizează vitaminele (ex. *caroten* sau *provitamina* A) care, activată de organism, este capabilă să se transforme într-o vitamină.
PROVÍZIE s.f. (<fr. *provision*, lat. *provisio, -onis*, germ. *Provision*) Rezervă de produse necesare cuiva sau undeva pentru o anumită perioadă de timp; spec. rezervă de produse alimentare.
PROVIZIÓN s.n. (<germ. *Provision*) Remuneraţie procentuală cuvenită celui care mijloceşte o afacere comercială.
PROVIZORÁT s.n. (<fr. *provisorat*) (Starea a) ceea ce este provizoriu; lucru, fapt, situaţie provizorie; timp cît cineva sau ceva este provizoriu.

PROVIZÓRIU, -IE adj. (<lat. *provisorius*, fr. *provisoire*) Care durează sau este destinat să dureze numai un anumit timp, după care urmează să fie înlocuit; care se face pe un termen limitat.

PROVOCÁ vb. I tranz. (<fr. *provoquer*, lat. *provocare*) **1.** A îndemna, a stimula printr-un act de sfidare, printr-un gest şocant, deplasat etc. să reacţioneze (în mod adecvat). ◆ (JUR.) A aduce (prin acte de violenţă, lezarea demnităţii sau alte fapte ilicite) într-o stare de surescitare favorabilă comiterii unei infracţiuni. **2.** A chema, a invita, a obliga la o întrecere, la o competiţie, la o luptă, la un duel etc. **3.** A fi pricina, cauza, mobilul, a da naştere, a avea drept urmare.

PROVOCÁRE s.f. (<*provoca*) **1.** Întărîtare, aţîţare, instigare. **2.** Chemare, invitare sau obligare la o întrecere, la o competiţie, la o luptă, la un duel etc. **3.** Producere artificială a unei boli (folosită uneori în medicină ca mijloc terapeutic împotriva altei boli).

PROVOCATÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<fr. *provocateur*) **1.** Adj. Care provoacă, întărîtă, aţîţă, atrage atenţia, şochează, sfidează (prin aspect, conţinut, comportări etc.). **2.** Adj. Care constituie cauza a ceva, care determină, care pricinuieşte, care produce ceva. **3.** S.m. şi f. Persoană care instigă la producerea unui act reprobabil, care provoacă.

PROXÉN s.m. (<fr. *proxène*; cf.gr. *proxenos*) Magistrat în antichitatea greacă însărcinat cu primirea oficială a ambasadorilor, a oaspeţilor cetăţii etc.

PROXENÉT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *proxénète*) Persoană care mijloceşte prostituţia, care îndeamnă sau constrînge pe cineva să practice prostituţia, care înlesneşte practicarea prostituţiei (pentru a trage foloase materiale personale).

PROXENETÍSM s.n. (<fr. *proxénétisme*) Ocupaţia proxenetului; faptul de a trage foloase materiale din practicarea prostituţiei altei persoane.

PRÓXIM, -Ă adj. (<lat. *proximus*) Cel mai apropiat (în timp sau în spaţiu). ◇ (LOG.) *Gen proxim* = primul termen relevant al unei definiţii, care este cel mai apropiat ca sens de noţiunea de definit.

PROZÁIC, -Ă adj. (<fr. *prosaïque*) (Despre opere literare, stil etc.) Lipsit de calităţi artistice; (despre scriitori) lipsit de talent; p.ext. banal, comun, plat; vulgar.

PROZAÍSM s.n. (<fr. *prosaïsme*) Însuşirea de a fi prozaic; ceea ce este prozaic; p.ext. platitudine, banalitate; vulgaritate.

PROZAPODÓZĂ s.f. (<fr. *prosapodose*; cf.gr. *prosapodosis*) Figură retorică ce constă în adăugarea la argumentaţie a unei probe scurte care s-o întărească.

PROZÁSTIC, -Ă adj. (<it. *prosastico*) Referitor la proză; (scris) în proză.

PROZATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *prosateur*) Autor de opere literare scrise în proză; scriitor de proză.

PROZAURIÁN s.m. (<fr. *prosaurien*) (La pl.) Ordin de reptile primitive, de talie mică, terestre şi acvatice; (şi la sg.) reptilă care aparţine acestui ordin.

PRÓZĂ s.f. (<fr. *prose*, lat. *prosa*) **1.** Modalitate de exprimare a literaturii care nu se supune normelor de versificaţie şi care foloseşte forma obişnuită, liberă, firească a vorbirii; concr. compunere literară care foloseşte acest mod de exprimare. **2.** Totalitatea operelor în proză aparţinînd unui scriitor, unui popor, unei culturi, unei epoci, unui curent sau întregii literaturi universale. **3.** Fig. Fapte sau lucruri mărunte, comune, cotidiene, aparţinînd realităţii de fiecare zi; platitudine, banalitate (în exprimare, în tratarea unei teme).

PROZELÍT, -Ă s.m. şi f. (<lat. *proselytus*, fr. *prosélyte*) Persoană convertită de curînd la o credinţă, la o doctrină etc. (prin intermediul unor reprezentanţi ai lor); adept nou (şi înflăcărat) al unei ideologii, al unei doctrine, al unei credinţe etc.

PROZELITÍSM s.n. (<fr. *prosélytisme*) **1.** Zel, rîvnă, strădanie de a face prozeliţi. **2.** Devotament, ataşament (la o ideologie, la o doctrină, la o credinţă etc.) specific prozeliţilor.

PROZENCHÍM s.n. (<it. *prosenchima*, germ. *Prosenchym*) (BIOL.) Ţesut fals rezultat din împletirea hifelor miceliene.

PROZODÉM s.n. (<fr. *prosodème*) Element prozodic cu rol distinctiv.

PROZODÍE s.f. (<ngr. *prosodia*, fr. *prosodie*, lat. *prosodia*) Parte a poeticii care studiază versificaţia şi normele ei sub raportul structurii versurilor, al numărului accentelor sau al cantităţii vocalelor unui vers; (mod de) aplicare a acestor norme în compunerea unei lucrări poetice; p.ext. pronunţare ritmică a cuvintelor.

PROZOPOPÉE s.f. (<fr. *prosopopée*, lat. *prosopopoeia*; cf.gr. *prosopon* "persoană"+ *poiein* "a face") Figură retorică prin care autorul pune să vorbească o persoană absentă, defunctă sau un personaj alegoric.

PRUDÉNT, -Ă adj. (<lat. *prudens*, *-ntis*, fr. *prudent*, it. *prudente*) (Despre oameni) Care prevede şi preîntîmpină un pericol, o neplăcere, un necaz etc. posibil, care acţionează cu băgare de seamă şi ia toate măsurile de prevedere pentru a înlătura orice pericol, orice neplăcere, orice neajuns. ◆ (Despre manifestări, acţiuni sau creaţii ale oamenilor) Care exprimă, dovedeşte, trădează prudenţă, precauţie, circumspecţie.

PRUDÉNŢĂ s.f. (<lat. *prudentia*, fr. *prudence*, it. *prudenza*) Calitatea de a fi prudent; atitudinea celui prudent, mod de a acţiona al omului prudent.

PRUÍNĂ s.f. (<fr. *pruine*) Strat fin de materie ceroasă, incoloră sau violacee, care acoperă ca o brumă pieliţa unor fructe.

PRUN s.n. (lat. *prunus*) Pom fructifer din familia rozaceelor, înalt de 6-10 m, cu frunzele eliptice, cu florile albe-verzui, cultivat pentru fructele sale comestibile, drupe sferice alungite, de obicei de culoare vînătă sau gălbuie (*Prunus domestica*).

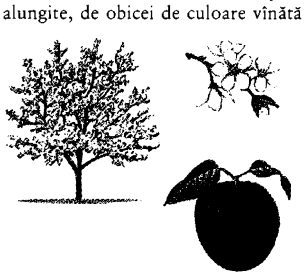

prun

PRUNÁR s.m. (<*prună*) Insectă mică de culoare cafenie, acoperită cu peri moi, care atacă prunele şi cireşele (*Rhynchites cupreus*).

PRÚNĂ s.f. (lat. *pruna*) Fructul prunului, drupă de formă sferică alungită, de obicei de culoare vînătă sau gălbuie, cu sîmbure mare.

PRUNC s.m. (probabil cuv. autoht.; cf. şi lat. **pueruncus*) Copil (în primele luni de viaţă); copil.

PRUNCÍE s.f. (<*prunc*) Copilărie.

PRUNCUCÍDERE s.f. (<*prunc*+*ucidere*) Infracţiune care constă în uciderea (de către mamă a) propriului copil (nou-născut).

PRUND s.n. (<sl. *prondŭ*) **1.** Pietriş mărunt (amestecat cu nisip) care se găseşte pe fundul şi pe malul apelor sau (în straturi) în scoarţa pămîntului. **2.** Mal, ţărm acoperit cu prund; teren (din apropierea unei ape curgătoare) care conţine prund; teren format din prund. **3.** Insulă mică, fără vegetaţie, formată din aluviuni (cu prund), pe parcursul unei ape curgătoare.

PRUNDĂRÁŞ s.m. (<*prund*) Pasăre călătoare, limicolă, din ordinul caradriiformelor, brună pe spate şi albă pe pîntece, cu două dungi albicioase pe cap şi pe piept (*Charadrius dubius curonicus*).

PRURIGINÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *prurigineux*) (MED.) Caracterizat prin mîncărime intensă a pielii.

PRURÍGO s.n. (<fr. *prurigo*; cf.lat. *prurigo* "mîncărime") Nume dat diverselor afecţiuni cutanate caracterizate prin apariţia unor leziuni superficiale persistente în formă de vezicule mărunte, însoţite de mîncărimi intense; dermatoză alergică.

PRURÍT s.n. (<lat. *pruritus*, fr. *prurit*) Mîncărime intensă a pielii, care apare în diferite boli de piele şi în cursul unor afecţiuni generale (în icter, boala lui Hodgkin etc.).

PRUSÁC, -Ă s.m. şi f., adj. (<rus. *prusak*, pol. *prusak*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Prusia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Prusiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Prusiei sau populaţiei ei, privitor la Prusia sau la populaţia ei.

PRUSIÁT s.m. (<fr. *prussiate*) Sare a acidului prusic.

PRÚSIC adj. (<fr. *prussique*) *Acid prusic* = acid care se prezintă sub formă de lichid incolor, volatil, foarte toxic, cu miros de migdale amare; acid cianhidric.

PRUŞI s.m. pl. Triburi ale slavilor care populau, în antichitate şi în evul mediu, ţărmul de sud al Mării Baltice dintre cursul inferior al rîurilor Vistula şi Niemen. Teritoriul pruşilor a fost cotropit în sec. 13 de Ordinul Teutonilor, pruşii fiind asimilaţi treptat de către germani.

PSALM s.m. (<sl. *psalmŭ*) **1.** Imn religios biblic cîntat, la vechii evrei, cu acompaniament de harpă sau rostit (şi cîntat) la creştini, de psalţi, de credincioşi etc.; (la pl.) culegere formată din 151 de astfel de imnuri sacre (cele mai multe atribuite regelui David), care alcătuieşte Psaltirea şi este cuprinsă în Vechiul Testament. **2.** Cîntec (de factură religioasă); poezie (lirică).

PSÁLMIC, -Ă adj. (<*psalm*) Care aparţine psalmilor, referitor la psalmi.

PSALMÍST s.m. (<fr. *psalmiste*; cf.lat. *psal-*

mista) Autor de psalmi; (de obicei art.; cu valoare de n.pr.) nume dat regelui evreu David, considerat autorul majorităţii psalmilor biblici; p.ext. cîntăreţ de psalmi.

PSALMODIÁ vb. I tranz. (<fr. *psalmodier*) **1.** A cînta sau a recita psalmi, rugăciuni, cîntări religioase (în biserică după un anumit tipic). **2.** A cînta, a citi sau a reciti ceva cu glas monoton, uniform, neexpresiv (ca şi cînd ar cînta, ar recita etc. psalmi).

PSALMÓDIC, -Ă adj. (<fr. *psalmodique*) Care aparţine psalmodiei, privitor la psalmodie, specific psalmodiei.

PSALMODÍE s.f. (<ngr. *psalmodia*, fr. *psalmodie*) **1.** Melodie bisericească monotonă, tărăgănată pe care se cîntă (după un anumit tipic) psalmii şi, p.gener., alte cîntări religioase; p.ext. fel de a cînta această melodie. **2.** Cîntare, recitare, citire sau rostire cu glas monoton, uniform, neexpresiv.

PSALMODIÉRE s.f. (<*psalmodia*) Mod specific de a psalmodia.

PSALT s.m. (<ngr. *psaltis*) Cîntăreţ de strană în biserică.

PSALTÉRION s.n. (<fr. *psaltérion*, lat. *psalterium*) Vechi instrument muzical cu coarde, de formă triunghiulară, întrebuinţat pînă în evul mediu.

PSÁLTIC, -Ă adj. (<*psalt*) Care aparţine psalmilor, privitor la psalmi, specific psalmilor. ◇ *Muzică psaltică* = muzică bizantină bisericească ce foloseşte sistemul de notaţie introdus prin reforma lui Hryzant de Madit (începutul sec. 19).

PSALTICHÍE s.f. (<ngr. *psaltiki*) **1.** Muzică vocală bisericească specifică ritului ortodox; lucrare care conţine o asemenea muzică (cu îndrumări de execuţie). **2.** Metodă de învăţare a muzicii psaltice.

PSALTÍRE s.f. (<sl. *psaltyrĭ*) Carte bisericească de ritual din *Vechiul Testament*, care cuprinde o culegere de 151 de psalmi, atribuiţi în cea mai mare parte regelui David (şi care a folosit, pe vremuri, în ţările române drept manual şcolar în învăţămîntul elementar, în şcolile de catiheţi, în seminariile teologice etc.).

PSAMÍT s.n. (<fr. *psamite*) **1.** Material detritic alcătuit din fragmente de minerale, roci sau organisme cu dimensiuni pînă la 2 mm şi care alcătuiesc unele roci sedimentare. **2.** Denumire generală dată nisipurilor şi gresiilor.

PSAMO- (<fr. *psammo-*; cf.gr. *psammos* "nisip") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) nisip", "de nisip", "nisipos".

PSAMOFÍT, -Ă adj., s.f. (<germ. *psammophyt*; cf.gr. *psammos* "nisip"+*phyton* "plantă") (Plantă) care creşte în locuri nisipoase.

PSAMOGRAFÍE s.f. (<it. *psammografia*, fr. *psammographie*) Studiul fizico-chimic al nisipurilor.

PSAMÓM s.n. (<fr. *psammome*) (MED.) Tumoare conţinînd granule asemănătoare nisipurilor.

PSAMÓN s.n. (<fr. *psammône*) (BIOL.) Asociaţie de animale de nisip.

PSAMOTERAPÍE s.f. (<fr. *psammothérapie*) Tratament medical cu ajutorul băilor sau al săculeţelor cu nisip încălzit.

PSEFÍT s.n. (<fr. *pséphite*) **1.** Material detritic alcătuit din fragmente de minerale, roci sau organisme cu dimensiuni mai mari de 2 mm şi care alcătuiesc unele roci sedimentare. **2.** Nume generic dat rocilor sedimentare detritice grosiere (ex. *pietrişuri*, *bolovănişuri*, *conglomerate* etc.).

PSEFOLOGÍE s.f. (cf.gr. *psephos* "vot"+*logos* "studiu") Ramură a sociologiei care se ocupă cu studiul atitudinii politice şi comportamentului grupurilor de alegători pentru a detecta factorii ce-i influenţează în deciziile luate; sociologie electorală.

PSELAFOBÍE s.f. (<it. *pselafobia*; cf.gr. *pselaphan* "a pipăi") (MED.) Teamă patologică de contactul cu obiectele.

PSEUDARTRÓZĂ s.f. (<fr. *pseudarthrose*) Proces patologic care apare mai ales la bătrîni, din cauza lipsei de consolidare a capetelor osoase ale unei fracturi, care are drept consecinţă crearea unei false articulaţii.

PSEUDO- (<fr. *pseud(o)-*, cf.gr. *pseudos* "fals") Element prim de compunere care are semnificaţia "neadevărat", "pretins", "fals".

PSEUDOACÍD s.m. (<*pseudo-+acid*) Acid anhidru care nu mai este electrochimic acid.

PSEUDOAFÍX s.m. (<*pseudo-+afix*) Afixoid.

PSEUDOALDEHÍDĂ s.f. (<*pseudo-+aldehidă*) (CHIM.; la pl.) Grup de substanţe odorante de sinteză; (şi la sg.) substanţă care face parte din acest grup.

PSEUDOALÉLĂ s.f. (<engl. *pseudoallele*) (BIOL.) Genă care se comportă asemenea alelelor, dar se manifestă ca o singură unitate funcţională.

PSEUDOANACREÓNTIC, -Ă adj. (<*pseudo-+anacreontic*) Care dă impresia că este scris în genul anacreontic, cu aparenţă anacreontică.

PSEUDOÁNTIC, -Ă adj. (<*pseudo-+antic*) Fals antic, cu aparenţă antică.

PSEUDOAPENDICÍTĂ s.f. (<*pseudo-+apendicită*) Boală care se manifestă prin dureri abdominale, care dau impresia unei apendicite.

PSEUDOARISTOCRÁTIC, -Ă adj. (<*pseudo-+aristocratic*) Fals aristocratic, cu aparenţă aristocratică.

PSEUDOARMÓNIC, -Ă adj. (<*pseudo-+armonic*) (MAT.; despre funcţii) Care are calitatea de a fi egală cu produsul unei funcţii armonice printr-o funcţie neperiodică de aceeaşi variabilă.

PSEUDOARTÍST, -Ă s.m. şi f. (<*pseudo-+artist*) Fals, pretins artist.

PSEUDOAUTONOMÍE s.f. (<*pseudo-+autonomie*) Autonomie falsă, aparentă.

PSEUDOBÁCĂ s.f. (<*pseudo-+bacă*) (BOT.) Bacă falsă întîlnită la plantele cucurbitacee, la soc etc.

PSEUDOBLEPSÍE s.f. (<*pseudo-+blepsie*) Iluzie optică.

PSEUDOCELEBRITÁTE s.f. (<*pseudo-+celebritate*) Falsă celebritate; concr. persoană care se bucură de o falsă celebritate.

PSEUDOCILÍNDRU s.m. (<*pseudo-+cilindru*) Formaţie cu aspect cilindric, alcătuită din aglutinări de celule (neînglobate într-o materie proteică), din conglomerate de cristale sau de săruri amorfe etc., prezentă, uneori, în urină şi putînd fi confundată cu cilindrii adevăraţi.

PSEUDOCOCAÍNĂ s.f. (<*pseudo-+cocaină*) Ester obţinut, alături de cocaină, din frunzele arbustului *Erytroxylon coca*, folosit, în medicină, ca anesteziant uşor.

PSEUDOCÓCS s.n. (<*pseudo-+cocs*) Produs obţinut din cărbuni neaglutinaţi, avînd toate proprietăţile mecanice şi chimice-tehnice ale cocsului obişnuit; cocs brichete.

PSEUDOCOLOÍD s.m. (<*pseudo-+coloid*) (CHIM.) Sistem dispers eterogen care cuprinde, pe lîngă particule mai mari, vizibile cu ochiul liber sau la microscop, şi particule coloide.

PSEUDOCONCÉPT s.n. (<it. *pseudoconcetto*) **1.** Concept iluzoriu, idee falsă căreia nu-i corespunde ceva existent în mod real. **2.** (În filozofia lui Benedetto Croce) Reprezentare sau grup de reprezentări care nu ajung la adevărata universalitate sau la o autentică înţelegere a vieţii determinate de spirit, distingîndu-se prin aceasta de adevăratele concepte.

PSEUDOCONGLOMERÁT s.n. (<*pseudo-+conglomerat*) Formă rotunjită care apare la unele roci sub influenţa proceselor de alterare superficială şi care se poate confunda cu conglomerate autentice.

PSEUDOCREÁŢIE s.f. (<*pseudo-+creaţie*) Creaţie falsă, fără valoare.

PSEUDOCREDÍNŢĂ s.f. (<*pseudo-+credinţă*) Credinţă falsă.

PSEUDOCRÍTICĂ s.f. (<*pseudo-+critică*) Critică falsă sau fără valoare.

PSEUDOCRÓNICĂ s.f. (<*pseudo-+cronică*) Cronică falsă sau fără valoare.

PSEUDOCRÚP s.n. (<*pseudo-+crup*) (MED.) Crup fals.

PSEUDOCUADROFONÍE s.f. (<fr. *pseudoquadrophonie*) Obţinere a efectului cuadrofonic prin prelucrarea, cu diferite mijloace, a unui semnal stereofonic.

PSEUDOCULTÚRĂ s.f. (<*pseudo-+cultură*) Cultură falsă, aparentă.

PSEUDODEMOCRAŢÍE s.f. (<*pseudo-+democraţie*) Democraţie falsă, aparentă.

PSEUDODIPTÉR s.n. (<lat. *pseudodipterium*) (În antichitatea greco-romană) Templu în care distanţa dintre colonadă şi pereţii cellei este egală cu distanţa a două intercolonamente plus o grosime de coloană.

PSEUDODRÁMĂ s.f. (<*pseudo-+dramă*) Dramă falsă, aparentă.

PSEUDOENCEFÁL s.m. (<fr. *pseudoencéphale*) Monstru care prezintă pseudoencefalie.

PSEUDOENCEFALÍE s.f. (<fr. *pseudoencéphalie*) Malformaţie congenitală, caracterizată prin absenţa encefalului, care este înlocuit de o tumoare vasculară.

PSEUDOEPIGRÁF, -Ă adj., s.n. (<*pseudo-+epigraf*) (Text) atribuit pe nedrept unui anumit autor.

PSEUDOESTÉT, -Ă s.m. şi f. (<*pseudo-+estet*) Fals estet.

PSEUDOESTEZÍE s.f. (<fr. *pseudoesthésie*) Senzaţie căreia nu-i corespunde nici o vibraţie care să fi fost prinsă de organele senzoriale şi transmisă centrilor nervoşi pentru prelucrarea ei în conştiinţă.

PSEUDOETIMOLÓGIC, -Ă adj. (<*pseudo-+etimologic*) Referitor la pseudoetimologism; fals, aparent etimologic.

PSEUDOETIMOLOGÍSM s.n. (<*pseudo-+etimologism*) Sistem ortografic intermediar

între cel etimologic şi cel fonetic.
PSEUDOFONETÍSM s.n. (<fr. *pseudophonétisme*) Sistem ortografic propus de Aron Pumnul, care se caracterizează prin întrebuinţarea unui anumit semn pentru un anumit sunet, în mod independent de sunetul originar din care provine cel românesc.
PSEUDOHERMAFRODITÍSM s.n. (<fr. *pseudohermaphroditisme*) (MED.) Androginie.
PSEUDOLATÍN, -Ă adj. (<*pseudo-+latin*) Fals latin, aparent latin.
PSEUDOLIBERALÍSM s.n. (<*pseudo-+liberalism*) Fals liberalism, pretins liberalism.
PSEUDOLINGVÍST, -Ă s.m. şi f. (<*pseudo-+lingvist*) Fals lingvist, pretins lingvist.
PSEUDOLITERÁT, -Ă s.m. şi f. (<*pseudo-+literat*) Fals literat, pretins literat.
PSEUDOMEMBRÁNĂ s.f. (<*pseudo-+membrană*) Membrană patologică formată pe amigdale, pe centrul gurii, pe nas, pe peritoneu etc. de unele boli ca anghina, laringita, apendicita etc.
PSEUDOMNEZÍE s.f. (<fr. *pseudomnésie*) Memorie falsă constînd în imposibilitatea de a recunoaşte împrejurările în care s-au format anumite idei şi impresii venite din subconştient în lumina conştiinţei, acestea fiind socotite ca noi.
PSEUDOMORFÓZĂ s.f. (<fr. *pseudomorphose*) Modificare fizică sau chimică a unui mineral care continuă să-şi păstreze forma cristalografică iniţială.
PSEUDONEVROPTÉRĂ s.f. (<*pseudo-+nevropteră*) (La pl.) Familie de insecte din grupul nevropterelor, cu aripi membranoase egale, cu metamorfoză incompletă, cu un aparat bucal adaptat pentru tăiat şi sfărîmat; (şi la sg.) insectă care face parte din această familie.
PSEUDONÍM, -Ă s.n., adj. (<fr. *pseudonyme*; cf.gr. *pseudos* "fals"+*onoma* "nume") **1.** S.n. Nume creat sau adoptat sub care cineva îşi ascunde adevărata identitate, folosit mai ales de autorii operelor literare, artistice etc. **2.** Adj. Care are un nume fictiv; care este scris, iscălit, publicat sub pseudonim; care este pe nedrept atribuit unui anumit autor.
PSEUDOORIENTÁL, -Ă adj. (<*pseudo-+oriental*) Fals, aparent oriental.
PSEUDOPARAZÍT s.m. (<fr. *pseudoparasite*) Plantă sau animal care are unele asemănări cu plantele şi animalele parazite.
PSEUDOPERIPTÉR s.n. (<fr. *pseudopériptère*) Templu antic (roman) cu portic, la care coloanele laterale ies doar în parte din nivelul zidului.
PSEUDOPÓD s.n. (<fr. *pseudopode*; cf.gr. *pseudos* "fals"+*pous* "picior") (ZOOL.) Prelungire temporară şi mobilă a protoplasmei unor protozoare rizopode sau a unor celule (ca leucocitele), care serveşte la locomoţie şi la prinderea prăzii.
PSEUDOPOEZÍE s.f. (<it. *pseudopoesia*) Poezie lipsită de calităţile adevăratei poezii.
PSEUDOPREFÍX s.n. (<*pseudo-+prefix*) Element de compunere sau cuvînt cu ajutorul căruia se formează (în compunerea savantă) mai ales termeni ştiinţifici şi tehnici; prefixoid.
PSEUDOPREFIXÁT, -Ă adj. (<*pseudoprefixa*) (Despre cuvinte) Format cu ajutorul unui pseudoprefix.
PSEUDOPROBLÉMĂ s.f. (<*pseudo-+problemă*) Falsă, pretinsă problemă.
PSEUDOSAVÁNT s.m. (<*pseudo-+savant*) Fals, pretins savant.
PSEUDOSCÓRPIE s.f. (<*pseudo-+scorpie*) (La pl.) Subclasă a arahnidelor care cuprinde insecte caracterizate printr-un apendice în formă de cleşte legat de o glandă cu secreţie; (şi la sg.) insectă care face parte din această subclasă.
PSEUDOSCORPIÓN s.m. (<*pseudo-+scorpion*) Insectă asemănătoare cu scorpionul, care nu are coadă şi nu este veninoasă.
PSEUDOSCRIITÓR s.m. (<*pseudo-+scriitor*) Fals scriitor.
PSEUDOSFÉRĂ s.f. (<*pseudo-+sferă*) (MAT.) Suprafaţă de rotaţie generată de o traiectorie care se roteşte în jurul asimptotei ei.
PSEUDOSMÍE s.f. (<fr. *pseudosmie*; cf.gr. *pseudos* "fals"+*osme* "miros") Falsă senzaţie de miros.
PSEUDOSTEREOFONÍE s.f. (<*pseudo-+stereofonie*) Procedeu de reproducere a sunetelor, care imită efectul stereofonic şi care constă în trimiterea sunetelor din toate părţile, nefiind posibilă localizarea sursei sonore.
PSEUDOSUFÍX s.n. (<fr. *pseudosuffixe*) Cuvînt folosit cu un sufix în compunerea termenilor neologici.
PSEUDOŞTIÍNŢĂ s.f. (<*pseudo-+ştiinţă*) Falsă ştiinţă, pretinsă cunoaştere a realităţii.
PSEUDOVULCÁN s.n. (<fr. *pseudo-vulcan*) (GEOL.) Depresiune de forma unui crater care nu este însoţită de manifestări vulcanice recente.
PSI s.m. invar. (<gr. *psi*) A douăzeci şi treia literă a alfabetului grecesc, corespunzînd sunetelor *ps*; a patruzecea literă a alfabetului chirilic, corespunzînd sunetelor *ps* şi avînd valoarea numărului 700.
PSICROALGÍE s.f. (<fr. *psychroalgie*; cf.gr. *psychros* "rece"+*algos* "durere") (MED.) Senzaţie dureroasă la rece.
PSICROESTEZÍE s.f. (<fr. *psychroesthésie*; cf.gr. *psychros* "rece"+*aisthesis* "senzaţie") (MED.) Psicroalgie.
PSICROFÍL, -Ă (**PSIHROFÍL, -Ă**) adj. (<fr. *psychrophile*; cf.gr. *psichros* "rece"+*philein* "a iubi") (Despre microorganisme) Care se dezvoltă la temperaturi scăzute.
PSICROFÍT, -Ă adj., s.f. (<fr. *psychrophite*, germ. *Psychrophyt*) (Plantă) care creşte la umiditate şi la frig.
PSICROMETRÍE s.f. (<fr. *psychrométrie*) Tehnică de măsurare a umidităţii.
PSICROMÉTRU (**PSIHROMÉTRU**) s.n. (<fr. *psychromètre*) Instrument cu care se măsoară umiditatea aerului, bazat pe efectul de răcire al evaporării.
PSICROTERAPÍE s.f. (<fr. *psychrothérapie*) (MED.) Tratament prin aplicaţii reci.
PSIHAGÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *psychagogue*) Specialist în psihagogie.
PSIHAGOGÍE s.f. (<fr. *psychagogie*; cf.gr. *psyche* "suflet"+*agoge* "conducere") Ansamblu de metode educative, psihologice şi pedagogice, avînd ca scop să favorizeze dezvoltarea personalităţii.
PSIHALGÍE s.f. (<fr. *psychalgie*; cf.gr. *psyche* "suflet"+*algos* "durere") Varietate de nevralgie în care predomină elementul psihopatic.
PSIHANALÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *psychanalyste*) Persoană care se ocupă cu psihanaliza, specialist (medic sau psiholog) în psihanaliză; adept al psihanalizei.
PSIHANALÍTIC, -Ă adj. (<fr. *psychanalytique*) Care aparţine psihanalizei, privitor la psihanaliză, specific psihanalizei; care se bazează pe psihanaliză.
PSIHANALÍZĂ s.f. (<fr. *psychanalyse*; cf.gr. *psyche* "suflet"+*analysis* "a analiza") **1.** Ansamblul concepţiilor lui S.Freud şi ale adepţilor săi (A.Adler, C.G.Jung) privind viaţa psihică conştientă şi inconştientă, după care tendinţele sau dorinţele profunde ale individului vin în conflict cu convingerile sale morale şi sînt alungate în subconştient, de unde tind să reapară sub o formă travestită. Psihanaliza a fost criticată adesea pentru exagerarea impulsurilor inconştiente şi a rolului sexualităţii în viaţa psihică a omului. **2.** Metodă de analiză psihologică şi de tratament al bolilor neuropsihice bazată pe psihanaliză, care îşi propune, prin diverse probe (asociaţii de cuvinte, relatări de vise, interpretări de figuri confuze etc.), să descopere cauzele nevrozelor şi psihozelor, conştientizarea acestora putînd duce la dispariţia simptomelor şi, implicit, la vindecarea bolnavului.
PSIHASTENÍE s.f. (<fr. *psychasthénie*) Formă de nevroză caracterizată prin obsesii şi fobii, prin stări de nehotărîre, nesiguranţă de sine, agitaţie, crize etc.
PSÍHE s.f. (<fr. *psyché*) Oglindă mobilă de mari proporţii în care cineva se poate vedea în totalitate.
PSIHEDÉLIC, -Ă adj. (<engl. *psychedelic*, fr. *psychédélique*) **1.** Referitor la psihedelism. **2.** Care se caracterizează prin efecte de lumină, culoare, atmosferă sonoră etc.; care evocă viziuni, halucinaţii, vise produse prin drogare.
PSIHEDELÍSM s.n. (<fr. *psychédélisme*; cf.gr. *psyche* "suflet"+*deloun* "manifestare") Stare de visare trează, specifică, dată de unele halucinogene.
PSIHIÁTRIC, -Ă adj. (<fr. *psychiatrique*) Care se referă la psihiatrie, care aparţine psihiatriei; bazat pe psihiatrie.
PSIHIATRÍE s.f. (<fr. *psychiatrie*; cf.gr. *psyche* "suflet"+*iatreia* "vindecare") Disciplină medicală care se ocupă cu studiul bolilor psihice şi cu tratamentul lor.
PSIHIÁTRU s.m. şi f. (<fr. *psychiatre*; cf.gr. *psyche* "suflet"+*iatros* "medic") Medic specialist în psihiatrie.
PSÍHIC, -Ă s.n., adj. (<fr. *psychique*, germ. *psychisch*; cf.gr. *psychikos* <*psyche* "suflet") **1.** S.n. Formă specifică de reflectare a realităţii, proprie omului şi animalelor superioare, produs al activităţii sistemului nervos; totalitatea fenomenelor şi proceselor prin care se realizează această reflectare. ◆ Structură sufletească proprie unui individ; p.ext. individ cu o structură sufletească proprie. **2.** Adj. Care aparţine psihicului, referitor la psihic, specific psihicului.
PSIHÍSM s.n. (<fr. *psychisme*) Totalitatea fenomenelor psihice proprii unui individ sau unei colectivităţi; viaţă psihică; manifestare psihică.
PSIHO- (<fr. *psycho-*; cf.gr. *psyche* "spirit") Element prim de compunere care are semni-

ficaţia "psihic", "suflet", "spiritual", "referitor la psihic".

PSIHOANALÉPTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *psychoanaleptique*) (FARM.) (Substanţă psihotropă) cu acţiune euforizantă.

PSIHOANALGEZÍE s.f. (<fr. *psychoanalgésie*) Calmare a senzaţiilor dureroase prin psihoterapie.

PSIHOBIOGRÁMĂ s.f. (<*psiho*[logic]+*biogramă*) Examen al dezvoltării personalităţii în relaţie cu dezvoltarea biologică; concr. buletin care cuprinde rezultatul unui astfel de examen.

PSIHOCHIRURGÍE s.f. (<fr. *psychochirurgie*) (MED.) Metodă de tratament al bolilor psihice prin intervenţie asupra creierului.

PSIHODIAGNÓSTIC, -Ă adj., s.n. (<it. *psicodiagnostico*, fr. *psychodiagnostique*, engl. *psychodiagnostic*) **1.** Adj. Referitor la psihodiagnoză. **2.** S.n. Ansamblu de procedee pentru investigaţia şi diagnoza psihică a indivizilor sau a grupurilor.

PSIHODIAGNÓZĂ s.f. (<fr. *psychodiagnose*, engl. *psychodiagnosis*) (MED.) Acţiune complexă de investigare a individului prin intermediul tehnicilor psihologice pentru cunoaşterea particularităţilor sale psihice specifice.

PSIHODRÁMĂ s.f. (<fr. *psychodrame*) **1.** Metodă psihoterapeutică creată de J.L.Moreno (1921), care foloseşte improvizaţia jocului dramatic, pe o temă dată bolnavilor psihici, ca mijloc de exteriorizare a gîndurilor, a trăirilor acestora, oferind posibilităţi de investigare şi de vindecare. **2.** (În sociologie) Test folosit ca mijloc de selecţie a candidaţilor la anumite posturi care necesită multă dezinvoltură în contactul cu publicul.

PSIHOENDOCRINOLOGÍE s.f. (<fr. *psychoendocrinologie*) Disciplină medicală care studiază felul în care sistemul endocrin influenţează viaţa psihică.

PSIHOENERGÉTICĂ s.f. (<fr. *psychoénergetique*) Disciplină biofizică ce studiază fenomenele energetice ale psihismului.

PSIHOFARMACOLOGÍE s.f. (<fr. *psychopharmacologie*) Ramură a farmacologiei care se ocupă cu studiul substanţelor psihotrope.

PSIHOFÍZIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *psychophysique*, germ. *Psychophysik*) **1.** S.f. Curent psihologic, iniţiat de G.Th.Fechner în sec. 19, care studiază, pe cale experimentală, raporturile (cantitative) dintre intensitatea stimulilor fizici şi intensitatea stărilor psihice corespunzătoare, făcînd abstracţie de procesele fiziologice şi dînd o formulare matematică concluziilor obişnuite. **2.** Adj. Care aparţine psihofizicii, privitor la psihofizică, de natură psihofizică.

PSIHOFIZIOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *psychophysiologique*) Care aparţine psihofiziologiei, referitor la psihofiziologie.

PSIHOFIZIOLOGÍE s.f. (<fr. *psychophysiologie*) Ramură a psihologiei care combină metodele fiziologice cu cele psihologice pentru stabilirea mecanismelor neurologice şi fiziologice corespunzătoare diferitelor fenomene psihice, precum şi influenţa activităţii psihice asupra funcţiilor neurovegetative.

PSIHOGÉN, -Ă adj. (<fr. *psychogène*) (Mai ales despre boli) Care apare în urma unor cauze psihice.

PSIHOGENÉZĂ s.f. (<fr. *psychogenèse*; cf.gr. *psyche* "suflet"+*genesis* "genezā") **1.** Apariţie şi dezvoltare a funcţiilor psihice la om. **2.** Procesul apariţiei unei boli din cauze psihice.

PSIHOGRAFÍE s.f. (<fr. *psychographie*) Descriere a aptitudinilor şi trăsăturilor biopsihologice şi a atitudinilor sociale pe care le cere o profesiune.

PSIHOGRÁMĂ s.f. (<fr. *psychogramme*) Caracterizare psihologică detaliată a structurii şi dezvoltării personalităţii unui individ; concr. buletin care cuprinde o astfel de caracterizare.

PSIHOIGIÉNĂ s.f. (<*psiho-*+*igienă*) Domeniu al psihiatriei care se ocupă de măsurile de igienă impuse pe diferite categorii de activitate.

PSIHOLÉPTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *psycholeptique*) (Medicament psihotrop) cu acţiune hipnotică, sedativă.

PSIHOLINGVÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *psycholinguiste*, engl. *psycholinguist*) Specialist în psiholingvistică.

PSIHOLINGVÍSTIC, -Ă s.f. (<fr. *psycholinguistique*, engl. *psycholinguistics*) **1.** S.f. Disciplină care studiază mecanismul psihic al limbajului, cercetîndu-l pe acesta din urmă ca pe o formă de manifestare psihică; psihologia limbajului. **2.** Adj. Care aparţine psiholingvisticii, referitor la psiholingvistică.

PSIHOLÓG, -OÁGĂ s.m. şi f. (<fr. *psychologue*) **1.** Persoană specializată în studiul psihologiei. **2.** Persoană dotată cu însuşirea de observator fin, cu capacitatea de a sesiza şi de a analiza viaţa sufletească a cuiva; bun cunoscător al sufletului uman, al psihologiei omeneşti.

PSIHOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *psychologique*) Care aparţine psihologiei, privitor la psihologie sau la fenomenele care fac parte din domeniul ei de cercetare. ◇ *Moment psihologic* = moment potrivit pentru a influenţa pe cineva, pentru a determina producerea unui anumit fapt, soluţionarea unei probleme etc.; moment de tensiune în aşteptarea producerii unui fapt.

PSIHOLOGÍE s.f. (<fr. *psychologie*; cf.gr. *psiche* "suflet"+*logos* "studiu") **1.** Ştiinţă care se ocupă cu studiul psihicului, cu legile proceselor psihice şi cu particularităţile psihice individuale (caracter, temperament etc.). Deşi au existat preocupări pentru studiul psihicului uman încă din antichitate, după cum demonstrează lucrarea lui Aristotel *Despre suflet*, psihologia s-a format ca ştiinţă abia în sec. 19, pe baza ştiinţelor biologice şi sociale, utilizîndu-se metodele pozitiviste de cercetare (E.H.Weber, H.Helmholtz, W.Wundt ş.a.). Principalele ramuri ale psihologiei sînt: *Psihologia generală* - studiază procesele, sistemele şi însuşirile psihice, integrînd şi problematica generică a personalităţii; *Psihologia copilului* - pune accentul pe caracteristicile psihice de vîrstă ale copilului şi adolescentului; *Psihologia pedagogică* - se ocupă de fundamentarea psihologică a procesului instructiv-educativ; *Psihologia muncii* - are ca principal obiectiv studiul compatibilităţii om-maşină-mediu şi selecţia profesională; *Psihologia animală* - studiază geneza şi stadiile de dezvoltare ale psihicului la animale; *Psihologia fiziologică* - combină metodele psihologice cu cele fiziologice pentru a stabili mecanismele neurologice şi fiziologice corespunzătoare diferitelor fenomene psihice, precum şi influenţa activităţii psihice asupra funcţiilor neurovegetative; *Psihologia abisală* - înglobează diverse curente psihanalitice şi îşi propune să studieze straturile cele mai profunde ale personalităţii individuale. **2.** Ansamblu de procese psihice care caracterizează un individ, o colectivitate. ◆ (Cu determinări care indică domeniul) Ansamblu de procese psihice care sînt determinate, generate de un fenomen, de un proces etc. sau care condiţionează o anumită activitate.

PSIHOLOGÍSM s.n. (<fr. *psychologisme*) Orientare, tendinţă, concepţie psihologică ce extinde cauzalitatea psihologică la interpretarea unor fenomene din alte domenii ale realităţii sau care exagerează rolul factorului psihologic în diferite sfere ale activităţii omeneşti; spec. exagerarea importanţei factorului psihologic în literatură. ◇ *Psihologism lingvistic* = curent iniţiat de Steinthal în Germania şi de Potebnea în Rusia, după care unicul obiect de studiu al lingvisticii ar trebui să fie actul individual al vorbirii, înţeles ca un proces psihic, fără nici o legătură cu viaţa socială.

PSIHOLOGIZÁNT, -Ă adj. (<fr. *psychologisant*) Care atribuie o importanţă mare sau exagerată factorului psihologic; care ţine de psihologism, care aplică psihologismul.

PSIHOMANŢÍE s.f. (<fr. *psychomancie*) Ghicitul viitorului prin invocarea spiritelor celor morţi.

PSIHOMETRÍE s.f. (<fr. *psychomètrie*) Cuantificare şi măsurare a fenomenelor psihice prin utilizarea metodelor experimentale standardizate şi etalonate (teste).

PSIHOMOTÓR, -OÁRE adj. (<fr. *psichomoteur*) Care se referă la funcţiile motrice prin activitatea nervoasă superioară; care este determinat de aceste funcţii. ◇ *Centru psihomotor* = regiune a scoarţei cerebrale care intră în acţiune sub influenţa unei excitări cerebrale.

PSIHONEVRÓZĂ s.f. (<fr. *psychonévrose*) (MED.) Nevroză cu caracter general care nu se referă la tulburările funcţionale ale unui anumit organ, ci la tulburările de natură psihică.

PSIHOPÁT, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *psychopathe*) (Persoană) care suferă de psihopatie.

PSIHOPATÍE s.f. (<fr. *psychopathie*; cf.gr. *psyche* "suflet"+*pathos* "boală") Boală psihică; spec. stare morbidă caracterizată prin tulburări de afectivitate, de comportament sau de caracter.

PSIHOPATOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<*psihopatologie*) Specialist în psihopatologie.

PSIHOPATOLOGÍE s.f. (<fr. *psychopathologie*; cf.gr. *psyche* "suflet"+*pathos* "boală"+*logos* "ştiinţă") Ramură a psihologiei care studiază aspectele patologice ale activităţii psihice; patologia psihicului.

PSIHOPEDAGÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *psychopédagogue*) Specialist în psihopedagogie.

PSIHOPEDAGOGÍE s.f. (<fr. *psychopédagogie*) Aplicarea metodelor psihologiei experimentale în pedagogie.

PSIHOPROFESIOGRÁMĂ s.f. (<fr. *psychoprofessiogramme*) Profesiogramă a reacţiilor psihice specifice unui individ.

PSIHOSOCIOLOGÍE s.f. (<fr. *psychoso-*

ciologie) Studiul psihologic al fenomenelor sociale.

PSIHOSOMÁTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *psychosomatique*; cf.gr. *psyche* "suflet"+*soma* "corp") **1.** S.f. Orientare în medicină care studiază originea psihică a unor boli din domeniul patologiei generale şi posibilitatea folosirii mijloacelor psihologice în terapie. **2.** Adj. Care ţine de psihosomatică.

PSIHOTÉHNICĂ s.f. (<fr. *psychotechnique*) Ramură a psihologiei, apărută în sec. 20, care studiază problemele activităţii oamenilor sub aspectul practic, aplicativ (orientarea profesională, organizarea muncii etc.) pe baza datelor psihofiziologiei experimentale.

PSIHOTERAPEÚT s.m. (<germ. *Psychotherapeut*, fr. *psychoterapeute*) Medic specialist în psihoterapeutică.

PSIHOTERAPEÚTIC, -Ă s.f., adj. (<germ. *Psychotherapeutik*) **1.** S.f. Psihoterapie. **2.** Adj. Care ţine de psihoterapie.

PSIHOTERAPÍE s.f. (<fr. *psychothérapie*; cf.gr. *psyche* "suflet"+*therapeia* "tratament") Metodă de tratare a bolnavilor prin influenţarea psihicului lor, utilizîndu-se explicaţia raţională, persuasiunea, sugestia etc. Psihoterapia este utilă nu numai în bolile psihice, ci, în general, în toate bolile.

PSIHOTÓNIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *psychotonique*) (Medicament) care are o acţiune stimulentă asupra psihicului.

PSIHOTRÓNIC, -Ă s.f., adj. (<engl. *psychotronics*) **1.** Disciplină biofizică ce studiază interacţiunile psihice la distanţă între diferiţi subiecţi senzitivi, între aceştia şi obiecte sau alte organisme vii. **2.** Adj. De psihotronică.

PSIHOTRÓP, -Ă adj. (<fr. *psychotrope*) (Despre medicamente) Care are acţiune asupra psihicului.

PSIHÓZĂ s.f. (<fr. *psychose*) Boală psihică manifestată prin grave tulburări ale comportamentului, gîndirii sau afectivităţii bolnavului şi de care acesta nu este conştient (necesitînd izolarea sa de mediul social normal); p.gener. boală mintală. ◆ Stare de spirit bolnăvicioasă, adesea cu caracter colectiv, caracterizată printr-o surescitare obsedantă şi contagioasă, creată de cauze (şocante) exterioare.

PSILOFITÁLĂ s.f. (<fr. *psilophytale*; cf.gr. *psilos* "neted") (La pl.) Grup de plante criptogame devoniene din încrengătura pteridofitelor, cu tulpină subpămînteană şi aeriană, lipsite de frunze sau cu frunze solzoase şi care se înmulţesc prin spori; (şi la sg.) plantă care face parte din acest grup.

PSILOFÍTĂ s.f. (<fr. *psilophite*) Plantă din grupul psilofitalelor, cu rizomul prevăzut cu perişori, cu tulpină aeriană ramificată dihotomic, şi cu ramurile fără frunze, prevăzute cu sporangi, şi care se înmulţeşte prin spori.

PSILOMELÁN s.n. (<fr. *psilomélane*; cf.gr. *psilos* "neted"+*melas* "negru") Oxid natural hidratat de mangan ($MnO\text{-}MnO_2\text{-}H_2O$), de culoare neagră, cu luciu semimetalic sau mat, care apare în mase foarte fin cristaline, adesea sub formă de stalactite, şi se găseşte frecvent în zăcăminte de mangan.

PSITACÍSM s.n. (<fr. *psittacisme*; cf.gr. *psittakos* "papagal") (MED.) **1.** Reproducere mecanică a celor auzite sau citite, fără a le înţelege. **2.** Denumire dată de filozoful german Leibniz teoriei nominalismului. **3.** Imitaţie; maimuţăreală.

PSITACÓZĂ s.f. (<fr. *psittacose*) Boală infecţioasă a papagalilor provocată de un virus, transmisibilă şi omului, care se localizează de obicei la plămîni.

PSOÁS s.m. (<fr. *psoas*) (ANAT.) Fiecare dintre cei doi muşchi inseraţi pe faţa anterioară a vertebrelor lombare şi la capătul femurului, care ajută la flexiunea coapsei faţă de trunchi.

PSOFO- (<fr. *psopho-*, it. *psofo-*; cf.gr. *psophos* "gălăgie, zgomot") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) zgomot", "zgomotos".

PSOFOMETRÍE s.f. (<fr. *psophométrie*) Tehnica măsurării zgomotelor.

PSOFOMÉTRU s.n. (<fr. *psophomètre*) Aparat folosit pentru măsurarea perturbaţiilor introduse într-un circuit telefonic de circuitele învecinate.

PSOÍTĂ s.f. (<fr. *psoïte*) (MED.) Inflamaţie a muşchiului psoas.

PSORIÁZIS s.n. (<fr. *psoriasis*; cf.gr. *psoriazis* "mîncărime") (MED.) Boală de piele foarte răspîndită, foarte rezistentă la tratament, caracterizată prin descuamări abundente, localizate în diverse regiuni ale corpului.

PTERANODÓN s.m. (<fr. *ptéranodon*; cf. gr. *pteron* "aripă"+*an* "fără"+*odous* "dinte") Reptilă zburătoare fosilă din ordinul pterozaurienilor, cu aripi enorme, cu cioc alungit, cornos şi fără dinţi, cu o creastă lungă situată înapoia capului.

PTERIDOFÍTĂ s.f. (<fr. *ptéridophyte*) (La pl.) Încrengătură de plante superioare, străvechi (primele plante terestre apărute), cu rădăcină, tulpină şi frunze, care se înmulţesc prin spori; (şi la sg.) plantă care face parte din această încrengătură; criptogamă vasculară.

PTERIDOLOGÍE s.f. (cf.gr. *pteris* "ferigă"+*logos* "ştiinţă") Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul ferigilor.

PTERIDOSPÉRMĂ s.f. (<fr. *ptéridosperme*; cf.gr. *pteris* "ferigă"+*sperma* "sămînţă") (La pl.) Grup de gimnosperme primitive arborescente sau ierboase, cu frunzele asemănătoare celor de ferigă şi care se înmulţesc prin seminţe provenite din ovule neînvelite în ovare; (şi la sg.) plantă care face parte din acest grup.

PTERIGIÓN subst. (<fr. *ptérygion*; cf.gr. *pterygion* "aripioară") Îngroşare în formă triunghiulară, cu aspect de aripioară, a conjunctivei, care acoperă (total sau parţial) corneea.

PTERIGÓTĂ s.f. (<fr. *ptérigote*) (La pl.) Subclasă de insecte superioare, ce cuprinde majoritatea insectelor, caracterizate, în general, prin prezenţa aripilor şi prin dezvoltarea prin metamorfoză (*Pterygota*); (şi la sg.) insectă care face parte din această subclasă.

PTERO- (<fr., it. *ptero-*; cf.gr. *pteron*) Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) aripă", "(cu, de) aripi".

PTERODACTÍL s.m. (<fr. *ptérodactyle*, lat. *pterodactylus*) (La pl.) Gen de reptile fosile evoluate zburătoare, de mărimea unei vrăbii, care au trăit în jurasicul superior şi în cretacic; (şi la sg.) reptilă care face parte din acest gen.

PTERODÓN s.m. (<fr. *ptérodon*) (La pl.) Gen de mamifere carnivore fosile din eocen, asemănătoare cu hienele, de care se deosebesc însă prin dentiţie; (şi la sg.) mamifer care face parte din acest gen.

PTEROPÓD, -Ă adj., s.n. (<fr. *ptéropode*; cf.gr. *pteron* "aripă"+*pous* "picior") **1.** Adj. (Despre unele animale) Care are picioarele adaptate pentru înotat. **2.** S.n. (La pl.) Ordin de moluşte gasteropode fosile cu piciorul transformat în doi lobi simetrici, cu cochilie subţire, tubulară, în formă de corn, care trăiesc în planctonul marin; (şi la sg.) moluscă ce face parte din acest ordin.

PTEROZÁUR s.m. (<*Pterosaurus*, numele ştiinţific al *pterozaurianului*) Pterozaurian.

PTEROZAURIÁN s.m. (<fr. *ptérosaurien*; cf.gr. *pteron* "aripă"+*sauros* "şopîrlă") (La pl.) Ordin de reptile fosile, adaptate pentru zbor, care au trăit din triasic pînă la sfîrşitul cretaciculuí; (şi la sg.) reptilă care face parte din acest ordin.

PTIALAGÓG, -Ă adj. (<fr. *ptyalagogue*) (Despre substanţe, alimente etc.) Care activează salivaţia, care provoacă o salivaţie abundentă.

PTIALÍNĂ s.f. (<fr. *ptyaline*) (BIOCHIM.) Ferment secretat de glandele salivare, care are proprietatea de a transforma amidonul din alimente în maltoză şi glucoză.

PTIALÍSM s.n. (<fr. *ptyalisme*) Salivaţie abundentă (care apare în unele afecţiuni).

PTOMAÍNĂ s.f. (<fr. *promaïne*; cf.gr. *ptoma* "cadavru") (BIOCHIM.) (Mai ales la pl.) Substanţă toxică azotată rezultată din descompunerea proteinelor de origine animală.

PTÓZĂ s.f. (<fr. *ptôse*; cf.gr. *ptosis* "cădere") Fenomen patologic care constă în deplasarea în jos a unor organe interne, mai ales din cauza slăbirii şi relaxării unor ligamente de susţinere sau a modificării unor factori ai organului respectiv.

Pu (CHIM.) Simbol pentru *plutoniu*.

PUBÉLĂ s.f. (<fr. *pubelle*) Recipient (portabil) pentru gunoiul menajer.

PÚBER, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *pubère*, lat. *puber*) (Individ) care a ajuns la vîrsta pubertăţii.

PUBERTÁTE s.f. (<fr. *puberté*, lat. *pubertas*, *-atis*) Perioadă a vieţii omeneşti cuprinsă între copilărie şi adolescenţă (la băieţi între 13-16 ani, la fete între 12-14 ani), caracterizată prin maturaţia funcţiilor sexuale, prin apariţia caracterelor sexuale secundare şi printr-o dezvoltare psihică intensă.

PUBESCÉNT, -Ă adj. (<fr. *pubescent*; cf.lat. *pubescens*, *-ntis*) (Despre organele unor plante) Care este acoperit cu peri scurţi şi moi ca un puf.

PUBESCÉNŢĂ s.f. (<fr. *pubescence*) Stare a tulpinilor sau a frunzelor pubescente.

PUBIÁN, -Ă adj. (<fr. *pubien*) Care aparţine pubisului, privitor la pubis; care formează pubisul.

PÚBIS s.n. (<fr., lat. *pubis*) (ANAT.) Ospereche care formează partea anterioară a centurii pelviene.

PÚBLIC, -Ă s.n., adj. (<lat. *publicus*, *-a*, *-um*, fr. *public*, *publique*) **I.** S.n. Totalitate de persoane considerată în raport cu ceva care îi este atribuit, adresat, destinat, în raport cu ceva la care este martoră etc.; număr mare, nedefinit de persoane; opinie publică. ◇ *Ma-*

rele public = masele largi ale populaţiei considerate în raport cu ceva care le este atribuit, adresat, destinat, în raport cu ceva la care sînt martore etc. ◆ Spec. Totalitatea persoanelor care asistă la un spectacol, la o conferinţă, la o reuniune etc. **II.** Adj. **1.** Care are loc în prezenţa unui (mare) număr de oameni, în văzul lumii; la care ia (sau poate lua) parte un (mare) număr de oameni. ◆ Spec. (Despre examene, concursuri etc.) Care se desfăşoară în prezenţa unui mare număr de oameni (care pot aprecia); care permite o participare efectivă largă sau participarea tuturor celor ce îndeplinesc condiţiile prevăzute. ◆ Spec. Care se face sau devine cunoscut pentru o întreagă colectivitate sau pentru cît mai mulţi membri ai ei; care este destinat unei colectivităţi umane (pentru a lua cunoştinţă). **2.** Care aparţine unei colectivităţi umane sau provine de la o astfel de colectivitate; care priveşte pe toţi membrii unei colectivităţi. ◇ *Opinie publică* = părere, judecată a colectivităţii, punct de vedere general într-o anumită chestiune; colectivitate umană considerată din punctul de vedere al părerii, al judecăţii sale într-o anumită chestiune. **3.** Care aparţine statului, privitor la stat, de stat. ◇ *Învăţămînt public* = învăţămînt, şcoală organizate şi controlate de stat. *Forţă publică* = poliţie. *Viaţă publică* = viaţă, activitate (politico-administrativă) a unui stat; activitatea cuiva în legătură cu funcţiile de stat pe care le ocupă. *Datorie publică* = suma totală datorată, la un moment dat, de către un stat în baza unor împrumuturi interne şi externe. *Om* (sau *persoană*) *publică* = persoană care joacă (prin funcţia sa) un rol important în viaţa politică şi socială a unei ţări. ◆ (Despre oameni) Care ocupă o funcţie în stat. **4.** (Despre instituţii, locuri de acces, valori etc.) Care este accesibil, deschis tuturor, pus la dispoziţia tuturor sau a unor anumite categorii de oameni. ◇ *Grădină publică* = parc.

PUBLICÁ vb. I tranz. (<lat. *publicare*; cf.fr. *publier*) **1.** A face să apară cărţi, articole, reviste etc. prin intermediul tiparului (sau al altor mijloace tehnice de multiplicare); a tipări, a da publicităţii. **2.** A face cunoscut, a aduce la cunoştinţă tuturor, a spune, a anunţa, a vesti în public.

PUBLICÁBIL, -Ă adj. (<*publica*; cf.fr. *publiable*) Care se poate publica.

PUBLICÁN s.m. (<lat. *publicanus*; cf.fr. *publicain*) Persoană care strîngea impozitele la vechii romani.

PUBLICĂŢIE s.f. (<fr. *publication*, germ. *Publikation*) **1.** Tipăritură cu apariţie periodică; p.gener. ceea ce se publică; lucrare tipărită (care apare cu o anumită periodicitate). **2.** Anunţ sau afiş, ordonanţă care are drept scop aducerea anumitor fapte la cunoştinţa cetăţenilor sau a unor persoane interesate.

PUBLICÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *publiciste*) Persoană care scrie, care publică opere cu caracter politic, social, cultural (legate de actualitate); (sens curent)persoană care publică (în calitate de profesionist) articole în presă.

PUBLICÍSTIC, -Ă s.f., adj. (<*publicist*; cf.germ. *publizistik*) **1.** S.f. Totalitatea publicaţiilor periodice dintr-un anumit interval de timp, dintr-o ţară, dintr-un domeniu etc. considerate ca mijloc de informare a publicului; gen al scrisului care aparţine acestor publicaţii. **2.** S.f. Activitatea, profesiunea sau domeniul publicistului. **3.** Adj. De publicist sau de publicistică, privitor la publicist sau la publicistică, specific publicistului sau publicisticii.

PUBLICITÁR, -Ă adj. (<fr. *publicitaire*) Referitor la publicitate, care aparţine publicităţii; care serveşte publicitatea.

PUBLICITÁTE s.f. (<fr. *publicité*) Caracterul a ceea ce este public, a ceea ce nu este ţinut secret; faptul de a face sau de a deveni cunoscut în cercuri (cît mai largi); răspîndire a unei informaţii în public; mijloace prin care ceva sau cineva este făcut (sau devine) cunoscut de cercuri (cît mai) largi. ◇ *Mica publicitate* = rubrică sau pagină a unei publicaţii periodice în care se publică (contra plată) cereri şi oferte de serviciu, anunţuri de vînzări şi cumpărări, înştiinţări cu caracter personal etc.; totalitatea anunţurilor de acest fel publicate de un periodic în rubrici speciale. *Agenţie* (sau *birou*) *de publicitate* = loc în care se pot da, pentru a fi publicate în periodice sau difuzate prin radio, televiziune etc., anunţuri cu caracter publicitar; agenţie care se ocupă cu diversele forme de reclamă pentru a atrage interesul public asupra unui produs, a unei activităţi, a unei întreprinderi, instituţii etc. *Agent de publicitate* = persoană angajată de o firmă comercială pentru a prezenta produsele firmei respective şi pentru a face reclamă mărfurilor ei. *Publicitate imobiliară* = sistem de aducere la cunoştinţa celor interesaţi a actelor de dobîndire, modificare sau stingere a drepturilor reale imobiliare prin transcrierea actelor sau, în cazul cărţilor funciare, prin înscrierea drepturilor în anumite registre. ◇ Loc.vb. *A da publicităţii* = a publica.

PUBLIC RELATIONS subst. (loc. engl.) (Activitatea desfăşurată în) relaţia cu publicul în vederea captării bunăvoinţei, a înţelegerii, a interesului faţă de o organizaţie, o instituţie, un agent economic, o persoană etc.

PUC s.n. (<engl. *puck*) (SPORT) Obiect în formă de disc, făcut din cauciuc, de mici dimensiuni, folosit la jocul de hochei pe gheaţă pentru a marca goluri în poarta adversă.

PUCI s.n. (<germ. *Putsch*) Acţiune armată a unui grup politic militar care are drept scop răsturnarea prin violenţă a unui regim politic, a unei ordini statale, a unui şef de stat etc.

PUCIÓGNĂ s.f. (cf. *pucios*) Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu florile albe, care creşte prin semănături (*Bifora radians*).

PUCIÓS, -OÁSĂ adj. (<*puţi*) **1.** (CHIM.) (Şi *piatră pucioasă*) Sulf. **2.** Care conţine sulf, care miroase a sulf sau, în general, care miroase urît.

PUD s.n. (<rus. *pud*) Unitate (rusească) de măsură pentru masă, egală cu 16,38 kg.

PÚDEL s.m. (<germ. *Pudel*) Rasă de cîini de mărime mijlocie, cu părul lung, lăţos şi creţ, uşor de dresat, folosită în special la vînatul păsărilor acvatice; cîine care face parte din această rasă.

PUDIBÓND, -Ă (PUDIBÚND, -Ă) adj. (<fr. *pudibond*, lat. *pudibundus*) Care afişează o pudoare exagerată; care este foarte ruşinos.

PUDIBONDERÍE s.f. (<fr. *pudibonderie*) Pudoare exagerată, afectată.

PÚDIC, -Ă adj. (<fr. *pudique*, lat. *pudicus*) (Despre oameni) Plin de pudoare, care manifestă pudoare; plin de candoare, de curăţenie morală. ◆ (Despre manifestările oamenilor) Care denotă, exprimă, trădează pudoare.

PÚDING[1] s.n. (<engl. *pudding*) Budincă englezească preparată din făină, ouă, grăsime de vacă, zahăr, măduvă, prune (uscate) sau carne tocată, rom etc.

PÚDING[2] s.n. (<fr. *poudingue*, engl. *pudding*) Varietate de conglomerat foarte compact, format din blocuri perfect rotunjite, cu mult pietriş.

PUDLÁ vb. I tranz. (<fr. *puddler*, engl. *puddle*) (TEHN.) A separa fonta de impurităţi pentru a obţine un oţel cu însuşiri speciale.

PUDLÁJ s.n. (<fr. *puddlage*) Procedeu de îndepărtare a impurităţilor din fontă, prin care se obţine un oţel care se sudează şi se forjează uşor şi este rezistent la coroziune.

PUDOÁRE s.f. (<fr. *pudeur*, lat. *pudor*, *-oris*) Sentiment de sfială, de ruşine, de jenă, de decenţă, manifestat în comportarea cuiva; comportare, manifestare care arată asemenea sentimente.

PUDRÁ vb. I (<fr. *poudrer*) **1.** Tranz. şi refl. A(-şi) da cu pudră, a (se) farda cu pudră. **2.** Tranz. A acoperi cu un strat subţire de zahăr pudră. **3.** Tranz. A acoperi o suprafaţă cu un strat subţire de pulbere avînd un rol protector.

PÚDRĂ s.f. (<fr. *poudre*; cf.germ. *Puder*) **1.** Pulbere fină (parfumată şi colorată) obţinută din talc cu adaos de alte substanţe, care se întrebuinţează ca fard. **2.** Pulbere fină dintr-o substanţă medicamentoasă, folosită pentru acoperirea, protejarea sau tratarea pielii şi în terapeutica unor boli. **3.** P.gener. Material solid prefăcut în pulbere.

PUDRIÉRĂ s.f. (<fr. *poudrier*) Cutioară (prevăzută cu o oglindă) în care se păstrează pudra de fardat.

PUEBLO s.m. (cuv. sp.) Denumire spaniolă dată unui grup de triburi de indieni (amerindieni) din familia de limbi utah-aztecă, aşezaţi în S-V SUA şi în N Mexicului.

PUERICULTÚRĂ s.f. (<fr. *puériculture*; cf.lat. *puer* "copil"+*cultura* "creştere") Ramură a medicinei care studiază metodele şi mijloacele de creştere şi dezvoltare armonioasă, în condiţii sănătoase, a copiilor mici.

PUERÍL, -Ă adj. (<fr. *puéril*) Caracteristic copilului sau copilăriei, de copil, copilăresc; p.ext. (de obicei peiorativ) căruia îi lipseşte maturitatea, seriozitatea.

PUERILÍSM s.n. (<fr. *puérilisme*) Stare patologică în care bolnavul se află la nivelul psihicului unui copil.

PUERPERÁL, -Ă adj. (<fr. *puerpérale*; cf.lat. *puerpera* "lăuză") Care aparţine lăuziei sau lăuzei, care se referă la lăuzie sau la lăuză. *Febră puerperală* = boală infecţioasă gravă

pudel

care apare la lăuze din cauza pătrunderii în uter a unui agent patogen.
PUERPERALITÁTE s.f. (<fr. *puerpéralité*) (MED.) Stare a femeii de la fecundaţie pînă la sfîrşitul lăuziei.
PUF[1] s.n. (<bg., scr. *puh*) **1.** (Cu sens colectiv) Pene mici, moi şi fine (lipsite de rahis) cu axa moale, care constituie primul penaj al puilor sau care acoperă corpul unor păsări pe burtă şi sub aripi şi care servesc la umplerea pernelor, a plăpumilor etc. **2.** Perişori foarte fini şi moi care cresc pe obrazul puberilor; început de barbă şi de mustaţă. **3.** Păr mărunt, moale şi mătăsos din blana unor animale. **4.** Peri scurţi, moi şi fini cu care sînt acoperite unele plante ori unele părţi ale lor sau cu care sînt prevăzute unele seminţe, ca să poată pluti în aer. **5.** Mic obiect de toaletă confecţionat din puf sau din alt material pufos. **6.** Minge de badminton.
PUF[2] s.n. (<fr. *pouf*) Scaun scund, fără spătar, de formă cilindrică, capitonat cu stofă sau făcut din material plastic umplut cu aer.
PÚFĂR s.n. (<germ. *Puffer*) Rondelă de cauciuc, material plastic etc., pe care se spijină unele aparate pentru a preveni alunecarea lor.
PUFOÁICĂ s.f. (<rus. *fufaika*, prin apropiere de *puf[1]*) Haină scurtă, vătuită şi matlasată.
PUFÓS, -OÁSĂ adj. (<*puf[1]*) (Acoperit) cu puf. ◆ Ca puful; moale, uşor.
PUFULÉŢ s.m. (<*puf[1]*) Plantă erbacee cu tulpina înaltă, cu frunzele ovale şi cu florile albastre sau albe, care se cultivă ca plantă ornamentală (*Ageratum houstonianum*).
PUFULÍŢĂ s.f. (<*puf[1]*) Plantă erbacee cu tulpina cilindrică, ramificată, acoperită cu peri lungi, cu flori roşii-purpurii, care creşte prin locuri mlăştinoase (*Epilobium hirsutum*).
PUGILÁT s.n. (<fr. *pugilat*; cf.lat. *pugilatus*) Luptă cu pumnii goi practicată ca sport între doi jucători, în antichitatea greco-romană. ◆ Încăierare, bătaie. ◆ (SPORT) Box.
PUGILÍSM s.n. (<engl. *pugilism*) Box.
PUGILÍST s.m. (<fr. *pugiliste*) Sportiv care practică boxul.
PÚHAV, -Ă adj. (<scr. *buhav*) **1.** (Despre oameni) Cu carnea moale (şi umflată). **2.** (Despre alimente) Cu consistenţă redusă.
PUHÓI s.n. (<sl. *povoni*) **1.** Cantitate foarte mare de apă (formată de ploi sau de zăpezile topite), care curge cu repeziciune şi forţă; apă curgătoare umflată de ploi, care ieşe din matcă şi se revarsă cu forţă. **2.** Ploaie mare, torenţială. **3.** Fig. Cantitate imensă, număr foarte mare de oameni (care se scurge în aceeaşi direcţie).
PUI s.m. (lat. *pullus*) **I. 1.** Pasăre de la ieşirea din ou pînă la maturitate. **2.** Spec. Pui de găină sau de altă pasăre de curte; p.restr. carnea acestei păsări; p.ext. mîncare gătită din astfel de carne. **3.** P.gener. Orice animal de la naştere pînă la maturitate (considerat în raport cu părinţii lui). **4.** Ou sau larvă de insectă (mai ales de albină). **II. 1.** Plantă tînără; ramură tînără subţire şi flexibilă a unei plante lemnoase. **2.** Copileţi (la tulpina porumbului). **III. 1.** Copil; persoană tînără (considerată în raport cu ascendenţii săi). **2.** Iubit. **IV.** (La pl.) Cusături decorative mărunte (în cruciuliţe) pe iile, cămăşile, cojoacele etc. ţărăneşti; fel de a face aceste cusături. **V. 1.** Nume generic dat unor obiecte de dimensiuni reduse (sau considerate ca atare). **2.** Calificativ dat unor obiecte, fenomene, manifestări etc. de proporţii, intensitate etc. foarte mari, cu însuşiri superlative (ex. *un pui de ger*).
PUIÉRNIŢĂ s.f. (<*pui*) **1.** Instalaţie special amenajată pentru creşterea puilor, unor păsări de curte şi bobocilor fără cloşti în primele luni de viaţă. **2.** (PESC.) Vas mare de lemn cu un dispozitiv pentru alimentarea cu apă, folosit în crescătoriile de păstrăvi pentru dezvoltarea puietului.
PUIÉT s.n., s.m. (<*pui*) (La sg. cu sens colectiv) **1.** S.n. Mulţime de pui. **2.** S.n. Peşti mici (în prima lor perioadă de viaţă), adesea obţinuţi prin fecundare artificială şi folosiţi la repopularea apelor. **3.** S.n. Larve (de albine). **4.** S.m. Plante lemnoase tinere în momentul în care formează primele frunze pînă ating înălţimea de 1-2 m, crescute spontan în păduri sau cultivate în pepiniere silvice sau pomicole spre a fi transplantate ulterior; p.gener. plantă tînără.
PUITÓR, -OÁRE subst. (<*pune*) **1.** S.m. şi f. Lucrător tipograf care alimentează cu coli de hîrtie presa de imprimat. **2.** S.n. *Puitor de mine* = navă militară amenajată pentru transportul şi punerea minelor marine şi fluviale.
PUL[1] s.m. (<fr. *pul*; cuv. iranian) Monedă divizionară în Afganistan, valorînd a suta parte dintr-un afgan.
PUL[2] s.n. (<tc. *pul* "monedă de aramă") Fiecare dintre cele 30 de piese rotunde (din lemn) care se folosesc la jocul de table.
PULBERĂRÍE s.f. (<*pulbere*) Fabrică sau depozit de muniţii.
PÚLBERE s.f. (<lat. *pulvis, -veris*) **1.** Material solid format din particule foarte fine şi uşoare de sol (care pot fi antrenate de vînt şi pot rămîne în suspensie în aer, se pot depune pe obiecte etc.); p.gener. orice amestec pulverulent de corpusculi (care se pot menţine în suspensie în aer). ◆ Fig. Trupul omenesc considerat ca ceva pieritor, supus acţiunii distrugătoare a timpului. **2.** P.anal. Nume dat unor materii solide reduse la starea de particule foarte fine şi care au, de obicei, diferite utilizări. **3.** Exploziv granular cu viteza de ardere relativ mică, utilizat la armele de foc, în tehnica rachetelor, în tehnica minieră etc. ◇ *Pulbere neagră* = exploziv compus din azotat de potasiu, mangal şi sulf, folosit la fabricarea explozivilor. *Pulbere fără fum* = exploziv pe bază de nitroceluloză, care conţine un absorbant de vapori. ◆ Fig. Mulţime, puzderie. **4.** *Bumbac-puf* = bumbac brut obţinut la cules.
PULÍE s.f. (<fr. *poulie*) Roată specială cu şanţ de circumferinţă exterioară, pe care se montează o frînghie sau o curea pentru a transmite o mişcare circulară.
PÚLMAN s.n. (<engl., fr. *pullman*; cf.n.pr. *G.Pullman*, numele constructorului) Vagon de lux din Statele Unite ale Americii; p.ext. tren compus din astfel de vagoane.
PULMÓN s.m. (<lat. *pulmo, -onis*) (ANAT.) Plămîn.
PULMONÁR, -Ă adj. (<fr. *pulmonaire*) Care aparţine plămînilor, care se referă la plămîni, de plămîni; care este localizat la plămîni, care afectează plămînii.
PULMONÁRIŢĂ s.f. (<lat. *Pulmonaria officinalis*, numele ştiinţific al *pulmonariţei*, după *măselariţă, săpunariţă*) (BOT.) Cuscrişor (*Pulmonaria officinalis*).
PULMONÁTĂ s.f. (<fr. *pulmoné*; cf.lat. *pulmonata*) (La pl.) Subclasă de moluşte gasteropode care respiră printr-un plămîn; (şi la sg.) moluscă ce face parte din această subclasă.
PULÓVER s.n. (<fr., engl. *pull-over*) Obiect de îmbrăcăminte tricotat care acoperă partea de sus a corpului şi se poartă, de obicei, peste cămaşă sau peste bluză.
PULPÁNĂ s.f. (<*pulpă*) Fiecare dintre părţile de (la talie în) jos ale unei haine bărbăteşti (lungi).
PULPÁR s.n. (<*pulpă*) **1.** Apărătoare de metal sau de piele purtată odinioară de războinici pe pulpe. **2.** Carîmb de piele care protejează piciorul călăreţilor.
PÚLPĂ s.f. (lat. *pulpa*; cf.fr. *pulpe*) **1.** Ansamblu anatomic format de muşchii posteriori ai gambei; parte a piciorului situată în dreptul acestor muşchi. **2.** Carnea dintr-o pulpă de animal, care serveşte ca aliment; p.gener. orice fel de carne macră. **3.** Ţesut celular spongios, bogat în sevă şi care constituie pericarpul unor vegetale; (sens curent) partea moale şi cărnoasă a unor fructe şi legume. ◆ Reziduu obţinut în industria zahărului, în distilerii şi la prepararea feculei, folosit ca hrană pentru vite. **4.** P.anal. Numele unor părţi cărnoase ale corpului oamenilor sau animalelor care seamănă, ca formă, cu o pulpă. **5.** Partea moale din interiorul unui organ (splină, dinte etc.). **6.** Apă care are în suspensie grăunţi minerali.
PULPECTOMÍE s.f. (<fr. *pulpectomie*) (MED.) Extirpare (totală) a ţesuturilor pulpare ale unui dinte.
PULPÍTĂ s.f. (<fr. *pulpite*) Inflamaţie a pulpei dentare.
PÚLPITUM s.n. (<lat. *pulpitum*) Parte a unui teatru roman în care îşi desfăşurau jocul actorii.
PULS s.n. (<lat. *pulsus*, fr. *pouls*, germ. *Puls*, it. *polso*) Ansamblu de mişcări fiziologice ritmice de dilatare şi de contractare a pereţilor arterelor determinate de creşterea şi scăderea succesivă a volumului de sînge pompat de inimă; p.ext. loc unde se simte această mişcare ritmică.
PULSÁ vb. I intranz. (<lat. *pulsare*) **1.** (Despre sînge) A circula ritmic prin vasele sangvine. ◆ (Despre inimă) A se dilata şi contracta ritmic, pompînd sîngele prin artere. **2.** Fig. (Despre viaţă, gînduri, procese în desfăşurare) A se manifesta cu putere, într-un ritm viu.
PULSÁNT, -Ă adj. (<*pulsa*) **1.** *Vas pulsant* = organ al albinei care pompează sîngele în corpul insectei, îndeplinind rolul inimii. **2.** (Despre curentul electric) Pulsator.
PULSÁR s.m. (<engl. *pulsar* <*puls*[ating]+[st]*ar* "stea pulsatoare") (ASTR.) Sursă galactică de unde radio a cărei emisie este alcătuită din impulsuri cu frecvenţe de ordinul megahertzilor şi cu perioade de pînă la o secundă.
PULSATÍL, -Ă adj. (<fr. *pulsatile*) **1.** (Despre senzaţii, procese patologice etc.) Care se manifestă prin pulsaţii (anormale), prin zvîcnituri. ◇ *Durere pulsatilă* = durere care se accentuează la intervale regulate, provocînd zvîcnituri. **2.** (Despre boli, simptome etc.) Care aparţine pulsului, care se referă la puls; care afectează pulsul.

PULSATÓR, -OÁRE adj. (<*pulsa*) **1.** (Despre fenomene) Alcătuit dintr-o succesiune de pulsaţii identice. **2.** (Despre curentul electric) Format numai din alternanţe de un singur sens (pozitive sau negative).

PULSÁŢIE s.f. (<fr. *pulsation*, lat. *pulsatio, -onis*) **1.** Fiecare dintre mişcările pulsului; p.ext. puls; fiecare dintre mişcările de dilatare şi de contractare a inimii, prin care sîngele este pompat în artere. **2.** Numărul de perioade pe care le efectuează o mărime periodică într-un anumit număr de unităţi de timp. ◆ (FIZ.) Mărime caracteristică proceselor periodice, egală cu frecvenţa acestor procese înmulţită cu 2π. **3.** Desfăşurare a unui proces, a unui fenomen, a unei acţiuni într-un ritm intens, viu, trepidant.

PULSIÚNE s.f. (<fr. *pulsion*) (MED.) Senzaţie de tracţiune într-o parte, care apare în unele boli, perturbînd echilibrul.

PULSO[1]- (<fr., it. *pulso-*; cf.lat. *pulsus*) Element prim de compunere care are semnificaţia "propulsie", "propulsor".

PULSO[2]- (<fr. *pulso-*; cf.lat. *pulsum*) Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) puls".

PULSOMÉTRU s.n. (<fr. *pulsomètre*) Pompă pentru deplasarea apei prin presiunea exercitată de aburi asupra apei respective.

PULSOREACTÓR s.n. (<fr. *pulsoréacteur*, germ. *Pulsoreaktor*) Reactor pentru avioane supersonice la care arderea combustibilului se face în mod discontinuu.

PULTACÉU, -CÉE adj. (<fr. *pultacé*) (Despre materii, substanţe etc.) Păstos. ◇ *Anghină pultacee* = anghină în care amigdalele sînt acoperite cu un exudat alb.

PULULÁŢIE s.f. (<fr. *pullulation*; cf.lat. *pullulare* "a se înmulţi repede") Înmulţire rapidă şi abundentă. ◆ Producere rapidă de ţesuturi morbide.

PULVERÍNĂ s.f. (<fr. *pulvérin*) Pulbere neagră cu granule foarte fine, folosită ca exploziv şi la fabricarea artificiilor.

PULVERIZÁ vb. I tranz. (<fr. *pulvériser*, lat. *pulverisare*) **1.** A transforma în pulbere prin mijloace mecanice sau manuale. ◆ Tranz. şi refl. A face să dispară sau a dispărea (prin violenţă) de pe faţa pămîntului (împrăştiindu-se în particule). **2.** A împrăştia în particule extrem de fine cu ajutorul unui pulverizator.

PULVERIZÁRE s.f. (<*pulveriza*) Operaţie manuală sau mecanică de transformare în pulbere a unui material solid. ◆ Transformare a unui lichid în picături foarte fine. ◇ (FIZ.) *Pulverizare catodică* = distrugere superficială a substanţei solide din care este confecţionat catodul unui tub electronic, în urma bombardării sale cu ioni pozitivi rapizi.

PULVERIZATÓR s.n. (<fr. *pulvérisateur*) Aparat folosit pentru împrăştierea în particule foarte fine a lichidelor sau a pulberilor.

PULVERULÉNT, -Ă adj. (<fr. *pulvérulent*, lat. *pulverulentus*) (Despre corpuri solide) Care se prezintă sub formă de pulbere.

PÚMA s.f. invar. (<fr. *puma*) Mamifer carnivor din familia felidelor, lung de peste 1 m, cu corpul suplu, cu blana de culoare galben-roşcată şi care trăieşte în America (*Felis concolor*).

PUMN s.m. (lat. *pugnus*) **1.** Palmă închisă, cu degetele îndoite şi strînse. **2.** Lovitură dată (cuiva) cu pumnul. **3.** Palma sau palmele făcute căuş pentru a putea reţine ceva (de obicei un lichid); conţinutul palmei sau al palmelor în această poziţie. ◆ Cantitate (mică sau mare) de ceva (atît cît poate încăpea în palma cuiva). **4.** Veche unitate de măsură pentru lungimi, folosită astăzi doar de pescari şi egală cu aproximativ două treimi dintr-o palmă. **5.** Manşetă împodobită cu cusături la mînecile cămăşilor ţărăneşti.

PUMNÁL s.n. (<*pumn*, după it. *pugnale*, fr. *poignard*) Armă albă cu lamă scurtă cu două tăişuri şi cu vîrf ascuţit.

PUMNÁŞ s.m. (<*pumn*) Manşetă împodobită cu cusături de la mînecile cămăşilor ţărăneşti.

PUMNÍSM s.n. (<n.pr. *Aron Pumnul*, lingvist şi istoric literar român) (LINGV.) Ciunism.

PUMNÍST, -Ă adj., s.m. (<*pumnism*) (Adept) al sistemului lingvistic preconizat de Aron Pumnul.

PÚNA s.f. (<sp., fr. *puna*) Semideşert rece în Anzi, situat la mari altitudini, cu o vegetaţie rară, alcătuită din smocuri de graminee şi boschete de arbuşti spinoşi.

PUNALÚA s.f. (<germ. *Punalua*[familie]; cf. polinezul *punalua* "tovarăş de viaţă") A doua treaptă în evoluţia familiei primitive, în care era interzis incestul.

PÚNCER (PÚNCHER) s.m. (<engl. *puncher*) Boxer al cărui mod de a boxa se bazează mai mult pe lovituri puternice aplicate adversarului şi mai puţin (sau deloc) pe evitarea acestuia.

PÚNCHER s.m. (<engl. *puncher*) Muzician care cîntă punci.

PUNCHING-BALL s.n. (cuv. engl.) Punctbal.

PUNCI[1] s.n. (<engl., fr. *punch*) Băutură preparată dintr-un amestec de zahăr, suc de lămîie, de portocale etc. la care se adaugă rom sau lichior.

PUNCI[2] s.n. (<engl. *punch*) **1.** Calitate a unui boxer de a executa lovituri puternice, decisive; lovitură de pumn puternică aplicată adversarului de un boxer. **2.** (JAZ) Acompaniament instrumental plin de vigoare şi nuanţe dinamice remarcabile.

PUNCT s.n. (<lat. *punctum*; cf.fr. *point*, it. *punto*) **I. 1.** Semn mic şi rotund asemănător cu o înţepătură de ac, folosit în scriere ca: a) semn de punctuaţie cu valoare de pauză, care se pune la sfîrşitul unor fraze şi propoziţii independente, după grupări de cuvinte sau cuvinte izolate care echivalează cu propoziţii independente etc. ◇ *Două puncte* = semn de punctuaţie constînd în două puncte aşezate unul deasupra celuilalt, folosit pentru a arăta că urmează o vorbire directă, o enumerare, o explicare, o concluzie, marcînd totodată şi o pauză (scurtă) în vorbire. *Punct şi virgulă* = semn de punctuaţie constînd dintr-un punct aşezat deasupra unei virgule, care marchează o pauză mai mare decît cea redată prin virgulă şi mai mică decît cea redată prin punct, folosit pentru a despărţi propoziţii sau grupuri de propoziţii care formează unităţi relativ independente în cadrul unei fraze. *Puncte de suspensie* sau *puncte-puncte* = semn de punctuaţie constînd în trei (sau mai multe) puncte aşezate în linie orizontală, folosit pentru a arăta o pauză mare în cursul vorbirii, o întrerupere în şirul gîndirii sau al acţiunii ori o omisiune (voluntară) într-un text (reprodus); b) semn grafic folosit după un cuvînt prescurtat; c) semn grafic care se pune deasupra literelor "i" şi "j". **2.** Numele mai multor semne (grafice) convenţionale în formă de punct, cu diverse întrebuinţări: a) semn grafic folosit în matematică în locul semnului grafic "x", pentru a arăta efectuarea unei înmulţiri; b) semn grafic pus la dreapta unei note sau a unei pauze muzicale pentru a marca prelungirea intonării notei sau a pauzei cu o jumătate din valoarea lor. ◇ *Punct de orgă* = semn pus deasupra unei note muzicale, care indică suspendarea măsurii şi prelungirea ei oricît de mult este necesar; c) semn convenţional care indică pe o hartă aşezările omeneşti (mici); d) semn convenţional care marchează zarurile, piesele de domino etc. **3.** Obiect, corp etc. care, din cauza depărtării sau a micimii, apare într-o formă aproximativ rotundă şi cu detalii greu perceptibile. ◆ Pată mică, rotundă, detaşată pe un fond de altă culoare. **4.** Unitate de măsură a lungimii, folosită în tipografie, egală cu 0,376 mm. **5.** Fel de a coase, de a broda, de a croşeta prin care se obţin mici ornamente de formă rotundă; model de cusătură, de broderie, de împletitură astfel realizat. **6.** (MED.) Comedon. **II. 1.** Concept teoretic fundamental ireductibil în matematică şi în geometrie, definit ca locul de intersecţie a două linii; p.ext. porţiune a spaţiului în care dimensiunile lineare sînt nule. ◆ Unitate de măsură pentru unghiuri egală cu 1°. ◇ *Punct de incidenţă* = locul în care raza incidentă se întîlneşte cu raza reflectată. **2.** Valoare a unei mărimi fizice, tehnice etc.; spec. temperatură fixă, caracteristică, la care se petrece un anumit fenomen fizico-chimic. **3.** Unitate de măsură, exprimată numeric, care arată golurile marcate sau punctele obţinute de cineva într-o întrecere sportivă, în unele jocuri etc.; (de obicei la pl.) unitate de măsură, exprimată numeric, care arată punctajul obţinut de cineva în finalul ori pe parcursul unei competiţii sportive, al unor jocuri cu mai multe etape etc. **4.** Fiecare dintre diviziunile unei cartele pentru repartizarea sau raţionalizarea anumitor produse. **III.** Loc determinat pe o lungime, pe o suprafaţă, în spaţiu; porţiune de teren cu anumite caracteristici; p.ext. aşezare omenească, localitate. ◇ *Punct de ochire* = locul din ţintă în care trăgătorul potriveşte precis linia de ochire. *Punct de articulare* = loc de pe bolta palatului unde se emite un sunet cu ajutorul organelor de vorbire. *Puncte de foc* = procedeu terapeutic folosit în anumite afecţiuni şi constînd în termocauterizări locale. *Punct material* = abstractizare folosită în mecanică, conform căreia corpurile reale îşi păstrează masa, dar îşi reduc dimensiunile la zero.

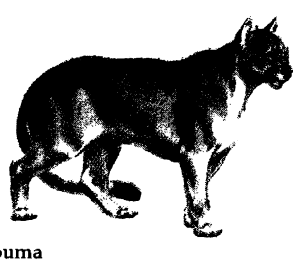

puma

Punct de sprijin (sau *de reazem*) = a) loc fix pe care se sprijină o pîrghie pentru a ridica ceva; b) proptea; c) fig. sprijin, ajutor. *Punct medical* (sau *sanitar*) = serviciu medical organizat cît mai aproape de locul de muncă sau cît mai aproape de un loc în care se pot întîmpla accidente, pot apărea situaţii neprevăzute. *Punct cardinal*, v. *cardinal*. **IV. 1.** Articol, paragraf etc. dintr-o lege, dintr-o convenţie, dintr-un statut etc.; p.gener. legea, convenţia, statutul etc. în totalitate; p.restr. hotărîre, prevedere, condiţie, clauză, obligaţie cuprinsă în acest articol, în acest paragraf, în acest act. **2.** Element al unui ansamblu, parte determinată în cadrul unei acţiuni mai largi, al unui subiect, al unei discuţii, al unei probleme, al unei situaţii etc.; idee, principiu etc. care stă la baza unei probleme, a unei discuţii. **3.** Spec. Etapă, fază sau moment în desfăşurarea unui proces. ◇ *Punct de plecare* (sau *de pornire*) = început al unei lucrări, al unei acţiuni sau cauza primară a ceva.

PUNCTÁ vb. I tranz. (<*punct*, după fr. *pointer*) **1.** Fig. A scoate în evidenţă; a sublinia. **2.** A face sau a forma pete, adînciturі etc. mici, rotunde, care ies în evidenţă pe un fond larg, de obicei de altă culoare; a face să apară ca nişte puncte. **3.** (SPORT) A obţine puncte într-o competiţie sportivă; a înregistra punctele acumulate de un sportiv, de o echipă etc. pe măsură ce se marchează.

PUNCTÁJ s.n. (<*punct*, după fr. *pointage*) **1.** Însemnare a ideilor principale sau mai importante ale unei expuneri, ale unei lucrări etc.; stabilire a unui plan (de acţiune) sumar. **2.** Notaţie în puncte a rezultatelor obţinute la o întrecere (sportivă); totalitatea punctelor acumulate de un sportiv sau de o echipă într-o întrecere (sportivă).

PUNCTÁRE s.f. (<*puncta*) Acţiunea de a puncta şi rezultatul ei. ◆ Spec. Indicare cu punctatorul, pe suprafaţa unei piese, a unor repere care urmează să fie perforate.

PUNCTATÓR s.n. (<*puncta*) Unealtă de oţel cu vîrf conic, cu ajutorul căreia se trasează (prin lovire cu ciocanul), pe diverse piese metalice, reperele unei perforaţii ulterioare.

PUNCTAVERÁJ s.n. (<fr. *point-avérage*, după *punct*, *golaveraj*) Raportul dintre punctele marcate şi cele primite, care departajează doi sportivi sau două echipe aflate la egalitate.

PÚNCTBAL s.n. (după engl. *punching-ball*) (SPORT) Minge în formă de pară suspendată de o frînghie, care serveşte pentru antrenament la box.

PUNCTIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *punctiforme*) **1.** Care are forma şi dimensiunile unui punct. **2.** (FIZ.; despre corpuri cu sarcină electrică, magnetică etc.) Care are dimensiuni neglijabile. **3.** Care acţionează intermitent.

PUNCTUÁL, -Ă adj. (<*punct*, după fr. *ponctuel*) **1.** Care este exact, care respectă întocmai termenul sau momentul fixat; făcut la timp, la momentul hotărît. **2.** (Despre discuţii, probleme etc.) Care se fixează asupra unui anumit punct, loc, mediu etc. precis sau care nu există decît într-un număr restrîns de cazuri. **3.** (Despre verbe) Care arată că acţiunea se petrece într-un singur moment.

PUNCTUALITÁTE s.f. (<fr. *ponctualité*, după *punct*) Însuşirea de a fi punctual; exactitate, promptitudine în executarea la termen a unei lucrări, în îndeplinirea unei îndatoriri etc.

PUNCTUÁŢIE s.f. (<fr. *ponctuation*, după *punct*) Sistem de semne grafice convenţionale (punct, semnul întrebării, semnul mirării, virgulă, punct şi virgulă, două puncte, ghilimele, linie de dialog şi de pauză, paranteze, puncte de suspensie), care servesc pentru a marca în scris pauzele, întreruperea şirului vorbirii, intonaţia, nuanţele afective, raporturile sintactice ale unui enunţ etc.; parte a gramaticii care cuprinde regulile de folosire a acestor semne; fel de a folosi aceste semne.

PÚNCŢIE s.f. (<fr. *ponction*, *punctio*, *-onis*, după *punct*) Procedeu chirurgical de introducere a unui ac sau trocar într-un vas, într-un ţesut sau într-o cavitate a organismului în scopul extragerii unui lichid normal sau patologic, a unui fragment de ţesut sau pentru introducerea unui medicament.

PÚNE vb. III (lat. *ponere*) **A.** (Predomină ideea schimbării locului) **I. 1.** Tranz. A face să stea undeva; a lua şi a aşeza într-un anumit (sau în alt) loc, a aşeza pe..., la..., sub... etc.; a face să ocupe locul (dinainte) stabilit ca fiindu-i propriu sau cel mai potrivit, a da un anumit loc adecvat unui obiect, unei fiinţe, p.ext., unei noţiuni abstracte. ◆ Spec. (Urmat de determinări locale introduse prin prep. "la") A întinde, a expune, a lăsa o vreme undeva (cu un anumit scop). **2.** Tranz. şi refl. A (se) instala, a (se) stabili (într-o localitate, într-un ţinut, într-un loc etc.). **3.** Tranz. A lăsa din mînă sau de la sine pe ceva sau undeva; a lăsa jos, a depune. **4.** Tranz. (De obicei urmat de determinări modale) A aşeza într-un anumit fel, într-o anumită ordine sau după un anumit tipic; a aranja, a orîndui. **II.** Tranz. **1.** A aşeza un obiect de îmbrăcăminte pe cap, pe corp sau în picioare; a acoperi (total sau parţial) capul, corpul, membrele cu... ◆ Tranz. şi refl. A (se) îmbrăca, a (se) purta într-un anumit fel, într-o anumită ţinută. **2.** A aşeza, a aşterne peste ceva, a întinde deasupra. ◆ Refl. (Despre zăpadă, praf, nisip etc.) A se lăsa jos, formînd un strat mai mult sau mai puţin dens şi gros, care acoperă obiectele sau suprafeţele atinse, a se aşeza în strat, a se depune; p.ext. (despre gheaţă) a se forma şi a se întinde, a acoperi (totul). ◆ A lăsa să cadă substanţe pulverulente puţin cîte puţin pe o suprafaţă, a presăra pe... **3.** A aşterne pe hîrtie cuvinte, propoziţii, idei etc.; spec. a preciza, a indica în scris; p.ext. a trece într-o lucrare sau într-un înscris; spec. a reda în scris sau, p.ext., prin pictură. **III.** Tranz. **1.** A aşeza, a pune, a fixa (lîngă ori pe un punct de sprijin) astfel încît să se menţină în poziţia dorită, să nu cadă etc. **2.** A aşeza pe sau peste ceva făcînd să adere, să se prindă, să se lipească sau să se întipărească; a aplica pe..., a lipi de... **3.** A fixa pe, la sau de ceva prin agăţare, legare ori petrecere. **4.** A monta; p.ext. a fixa. **5.** A înhăma, a înjuga animale de tracţiune. **6.** A manevra astfel încît să închidă ori să încuie o uşă, un capac, o cutie etc. **IV.** Tranz. **1.** A introduce, a băga, a vîrî. ◆ Spec. A trece prin... ◆ Spec. A vîrî în deget un inel, o verighetă etc. ◆ Spec. A face sau a lăsa să intre complet într-un lichid. **2.** A semăna, a răsădi, a planta. **3.** A turna; a vărsa un lichid. **4.** A adăuga. **5.** A sili pe cineva să stea într-un loc închis, a azvîrli în..., a închide. **B.** (Predomină ideea schimbării poziţiei) **I.** Refl. **1.** A se aşeza (pe...). **2.** A (se) întinde, a (se) culca. **II. 1.** Refl. recipr. A se măsura, a se compara cu...; a se lua la întrecere. **2.** Tranz. A stabili o dată, o limită etc., de obicei în urma unei înţelegeri prealabile. **3.** Tranz. A preciza, a stabili. **4.** Tranz. A stabili (un anumit cuantum) drept obligaţie (impozite, dări). **III. 1.** Tranz. A da (cuiva) ordin, dispoziţie să..., a obliga sau a îndemna să... **2.** Refl. A începe să..., a se apuca de... **C.** (Predomină ideea de schimbare a stării sau a situaţiei cuiva sau a ceva) **1.** Tranz. A face să ajungă într-o anumită stare sau într-o anumită situaţie. **2.** Tranz. A numi, a desemna, a alege într-o funcţie, într-o demnitate, pe o treaptă, într-o ierarhie etc. **3.** Refl. A-şi asuma o funcţie, un rol de conducător etc. **4.** Tranz. *A pune* (*pe cineva* sau *ceva*) *la probă* (sau *la încercare*) = a proba, a încerca.

PÚNGĂ s.f. (< gr. *punghi*, lat. *punga*, sl. *pĭgva*) **1.** Săculeţ (cu băieri) confecţionat din diferite materiale, cu una sau cu mai multe despărţituri, în care se ţin în mod curent banii de metal (şi alte obiecte mici); conţinutul unui astfel de săculeţ; săculeţul împreună cu ceea ce conţine. ◆ Spec. (De obicei determinat prin "de bani") Săculeţ cuprinzînd 500 de galbeni, taleri, lei vechi etc. cu care se făceau unele plăţi înainte de sec. 19 (în ţările române); p.ext. suma de 500 de galbeni, taleri, lei vechi etc. ◆ (Adesea cu determinări introduse prin prep. "de", care arată conţinutul sau felul) Săculeţ confecţionat din hîrtie, din material plastic sau din alte materiale şi care are diferite întrebuinţări; conţinutul unui astfel de săculeţ (mai ales alimente); săculeţul împreună cu ceea ce conţine. **2.** P.anal. Săculeţ triunghiular situat pe piciorul albinei, în care aceasta strînge şi transportă polenul. **3.** P.anal. Cavitate mică formată într-un ţesut în care se acumulează un lichid patologic. **4.** Cavitate naturală în scoarţa pămîntului, de forma unei pungi. **5.** (BOT.) *Punga-babei* = a) tătăişă (*Pulicaria dysenterica*); b) turtă (*Carlina acaulis*); c) traista-ciobanului (*Capsella bursa-pastoris*).

PUNGULÍŢĂ s.f. (<*pungă*) **1.** Diminutiv al lui pungă. **2.** Numele mai multor specii de plante erbacee, anuale sau perene, din familia cruciferelor, cu frunzele simple nedivizate, cu florile albe, roz sau violete şi cu fructele silicule (*Thlaspi*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

PUNI s.m. pl. (<lat. *Puni*) Nume dat de romani cartaginezilor.

PÚNIC, -Ă adj. (<lat. *punicus*, fr. *punique*) Care aparţine Cartaginei sau locuitorilor ei, care se referă la Cartagina sau la locuitorii ei. ◇ *Războiu punic* = denumire dată fiecăruia dintre cele trei războaie purtate de Roma antică împotriva Cartaginei (264-241, 218-201, 149-146 î.Hr.) pentru hegemonia în bazinul occidental al Mării Mediterane.

PUNITÍV, -Ă adj. (<fr. *punitif*; cf.lat. *punere* "a pedepsi") Care pedepseşte; destinat să pedepsească.

PÚNTE s.f. (lat. *pons*, *-ntis*) **1.** Pod îngust (format dintr-o scîndură sau dintr-o bîrnă), aşezat peste o apă mică, peste un şanţ, peste o rîpă etc. şi care poate fi trecut de oameni numai cu piciorul. **2.** Spec. Punte mobilă care leagă vasele de chei. **3.** Spec. Punte mobilă peste un şanţ adînc, plin cu apă, la o cetate sau

la un castel medieval. **4.** Scîndură groasă sau panou îngust aşezat pe o schelă, pe care circulă muncitorii cînd lucrează la înălţime. **5.** Placă de metal rabatabilă care serveşte la legătura dintre două vagoane de cale ferată. **6.** Planşeu de lemn sau de metal care închide corpul unei nave la partea superioară sau care compartimentează nava pe nivele. ◇ *Punte de comandă* = punte dispusă transversal de la un bord la altul, rezervată comandantului (pilotului) şi ofiţerului cu navigaţia, pe care sînt instalate şi aparatele de comandă. **7.** Dispozitiv de măsură a unor mărimi electrice, format din patru elemente de circuit aşezate după laturile unui patrulater, pe diagonalele căruia sînt dispuse o sursă de energie şi un instrument de măsură. ◆ Piesă de legătură a plăcilor de aceeaşi polaritate ale unui acumulator. **8.** (CHIM.) *Punte de hidrogen* = legătură de hidrogen. **9.** Numele unor părţi de unelte agricole, de obiecte de uz casnic sau al mai multor părţi ale morii. **10.** (În credinţele populare) a) Bani pe care trebuie să-i plătească mortul ca să poată trece şi călători pe lumea cealaltă. b) Pînza care se pune peste faţa mortului. c) Bucată de pînză îngustă şi lungă care se aşterne în drumul cortegiului mortuar; p.ext. pomană care constă, de obicei, în colaci, bucăţi de pînză, covoare, căni de apă etc. şi care se împarte pe drumul pe care este dus mortul la cimitir.

PUPÁ vb. I (lat. **puppare*) Tranz. şi refl. recipr. A (se) săruta.

PÚPĂ[1] s.f. (<fr. *poupe*) Partea de dinapoi a corpului unei nave.

PÚPĂ[2] s.f. (<lat. *pupa*) (ENTOM.) Nimfă.

PÚPĂZĂ s.f. (cuv. autoh.; cf.alb. *pupëzë*) Pasăre insectivoră migratoare, cu penaj pestriţ, cu ciocul lung, subţire şi curbat în jos, cu un moţ de pene mari portocalii aşezate ca o creastă în vîrful capului (*Upupa epops*).

pupăză

PUPEZEÁ s.f. pl. (<*pupăză*) Numele a două plante erbacee, perene din familia leguminoaselor, cu frunzele paripenate şi cu florile purpurii, apoi albăstrii, dispuse în raceme, care cresc prin păduri (*Lathyrus vernus* şi *Lathyrus niger*).

PUPÍL, -Ă s.m. şi f. (<lat. *pupillus*, fr. *pupille*) Persoană (orfană) minoră aflată sub tutela sau în grija unei persoane (alta decît părinţii).

PUPÍLĂ s.f. (<fr. *pupille*, lat. *pupilla*) **1.** (ANAT.) Deschizătură rotundă în partea centrală a irisului, prin care se face adaptarea vederii în funcţie de luminozitate, de distanţă etc. **2.** (FIZ.) *Pupilă de intrare* = deschidere reală sau o imagine a sa care limitează cantitatea de lumină ce pătrunde într-un instrument optic. *Pupilă de ieşire* = deschidere reală sau o imagine a sa care limitează conul de raze de lumină emergente dintr-un sistem optic.

PUPILOMETRÍE s.f. (<fr. *pupillométrie*) (MED.) Măsurarea dimensiunilor pupilei.

PUPILOMÉTRU s.n. (<fr. *pupillomètre*) (MED.) Aparat pentru măsurarea diametrului pupilar.

PUPÍTRU s.n. (<fr. *pupitre*) **1.** Suport special cu picior înalt, cu suprafaţa înclinată, pe care se aşază notele muzicale. ◇ Loc. adv. *La pupitru* = la conducerea unei orchestre; ca dirijor. ◆ Suport înclinat pe care se sprijină o carte, un caiet etc. ◆ *Pupitru de comandă* = instalaţie (în formă de masă înclinată) cu ajutorul căreia se execută comanda, măsurarea şi controlul operaţiilor unui proces tehnologic sau de altă natură. **2.** Mobilă care are partea de sus în formă de plan înclinat, folosită pentru scris, citit, desenat etc., şi în care se păstrează diverse materiale în acest scop. **3.** Partea din faţă a unei bănci, cu faţa înclinată, cu sau fără capac rabatabil, de obicei pentru una sau pentru două persoane, folosită în şcoli, în universităţi etc.; p.gener. bancă.

PUPONIÉRĂ s.f. (<fr. *pouponnière*) Secţie de prunci într-o creşă.

PUR[1] s.m. (lat. *porrum*) Plantă erbacee cu frunzele lungi şi înguste, cu florile purpurii, dispuse în umbele (*Allium rotundum*).

PUR[2]**, -Ă** adj. (<lat. *purus*, fr. *pur*) **1.** Care nu conţine elemente străine unei anumite naturi specifice; care există, se prezintă neamestecat cu nimic altceva. **2.** Nealterat, nestricat, neamestecat. **3.** (De obicei despre noţiuni abstracte, despre valori spirituale) Care realizează sau încearcă să realizeze un tip, un model considerat perfect, absolut; care se conformează (întocmai) unui tip, unui model, unui etalon; care este neamestecat cu elemente ale unui alt tip sau ale unui alt model (din acelaşi domeniu); (despre artă, produsele ei etc.) care se află în afara oricăror tendinţe, a oricăror scopuri. ◆ Spec. Care se conformează întocmai unei doctrine, unei credinţe etc. **4.** (Despre zăpadă) De un alb imaculat. **5.** (Despre cer, zare, atmosferă) De o seninătate desăvîrşită. **6.** (Despre chip, faţă, obraz) Care este de o desăvîrşită armonie, frumuseţe. **7.** (Despre voce, despre sunete etc.) Care este de o mare limpezime, claritate, frumuseţe. **8.** Neprihănit, curat, nevinovat. **9.** Care nu este nimic mai mult (sau altceva) decît..., care se limitează exclusiv la...

PURADÉL s.m. (<ţig. *purdé*, magh. *purdé*) Copil de ţigan.

PURCEÁ s.f. (lat. *porcella*) Puiul de sex feminin al scroafei; scroafă tînără.

PURCÉDE vb. III (lat. *procedere*) **I.** Intranz. A porni la drum; a pleca. **2.** Tranz. şi intranz. A începe o acţiune, a întreprinde ceva. ◆ A acţiona într-un anumit sens; a proceda. **3.** Intranz. (Despre acţiuni, stări) A se naşte, a proveni, a se trage din..., a-şi avea originea.

PURCÉL s.m. (lat. *porcellus*) Puiul (de sex masculin al) scroafei de la fătare pînă la înţărcare; p.ext. porc tînăr; carnea acestui animal.

PURGATÍV, -Ă s.n., adj. (<fr. *purgatif*, lat. *purgativus*) **1.** S.n. Substanţă medicamentoasă de origine vegetală sau chimică ce favorizează eliminarea materiilor fecale din organism. **2.** Adj. Care provoacă purgaţie, care curăţă intestinele.

PURGATÓRIU s.n. (<lat. *purgatorium*, it. *purgatorio*, fr. *purgatoire*) (În religia catolică) Loc unde se purifică prin suferinţă sufletele morţilor cu păcate mai uşoare, înainte de a intra în paradis. ◆ Fig. Loc sau perioadă de suferinţă (trecătoare).

PURGĂŢÍE s.f. (<lat. *purgatio*, *-onis*, fr. *purgation*) (MED.) Faptul de a elimina (în mod regulat) materiile fecale; curăţire a intestinelor cu ajutorul unui purgativ; efectul provocat de un purgativ.

PURICĂRIŢĂ s.f. (<*purice*) Mică plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina cenuşie, păroasă, cu frunzele ondulate şi cu florile galbene dispuse în capitule, cu miros neplăcut, care creşte prin locurile umede (*Pulicaria vulgaris*).

PÚRICE (PÚRECE, PÚREC) s.m. (lat. *pulex*, *-icis*) **I. 1.** Nume dat mai multor specii de insecte mici din ordine diferite, lipsite de aripi, parazite pe om, pe animale sau pe plante; insectă de circa 2 mm lungime, de culoare neagră-cafenie, cu corpul turtit lateral, cu aparatul bucal pentru înţepat şi supt şi cu picioarele posterioare adaptate pentru sărit (*Pulex irritans*). **2.** Numele a două specii de insecte parazite mici care trăiesc pe plante şi care se hrănesc cu sucul acestora: a) insectă de culoare albastră sau verde, cu capul mic şi cu antene subţiri de forma unui fir de păr, care distruge legumele, în special răsadul de varză (*Haltica oleracea*); b) insectă de culoare neagră, care atacă inul, trifoiul şi varza (*Haltica nemorum*). **3.** *Puricele-cînepei* = insectă mică, de culoare verzuie sau arămie, cu luciu metalic, care atacă cînepa (*Psyllodes attenuata*); *puricele-inului* = insectă mică, neagră-verzuie sau neagră-albăstruie, cu luciu metalic, care atacă plantele tinere de in (*Aphthona cuphorbiae*); *purecul-dracului* = numele unei insecte de culoare castanie, cu trupul lunguieţ şi subţire, acoperit cu păr, cu antene şi picioare cărămizii şi care, mai ales în stare de larvă, atacă rădăcinile grîului şi ale ierbii (*Elater segetum*). **4.** Nume dat mai multor crustacee inferioare mici de apă dulce stătătoare, transparente, cu corpul acoperit cu o crustă membranoasă, care servesc ca hrană de bază pentru puietul de peşte. **II. 1.** (La pl.) Puncte negre care apar pe ţesăturile crude de bumbac, rezultate din resturi de seminţe care aderă la fibre, şi care, prin albirea ţesăturilor, nu se mai observă. **2.** Numele unui joc de copii în care fiecare jucător trebuie să prindă o minge, o bilă etc., aşezate pe unul dintre capetele unei pîrghii, şi pe care o face să sară spre el atingînd celălalt capăt al pîrghiei. **III.** (La pl.) **1.** Cuie foarte mici, cu floarea mare, folosite în tapiţerie, în cizmărie etc. **2.** Impurităţi (de forma unor punctişoare) care apar pe ţesăturile de bumbac nesupuse procesului de albire. **3.** Bucăţi mici de piatră, de beton sau de oţel care se aşază pe fundalul cofrajului, sub armături etc.

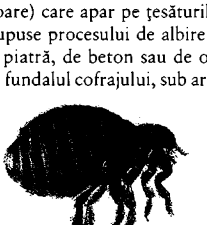

purice (I 1)

PURIFICÁ vb. I (<fr. *purifier*, lat. *purificare*) **1.** Tranz. A face să fie pur, neamestecat, nealterat, limpede prin eliminarea, înlăturarea corpurilor, substanţelor sau elementelor străine. ◆ A elimina dintr-o limbă cuvinte şi expresii considerate străine. **2.** Refl. şi tranz. A deveni sau a face să devină pur; a se curăţa de păcate. **3.** Refl. (În ritualurile religioase) A se disculpa, a se justifica după regulile prescrise de canoane.

PÚRIM s.n. (<ebr. *purim*) Sărbătoare religioasă mozaică, celebrată la începutul primăverii, în amintirea salvării evreilor din masacrul plănuit de Aman, demnitarul regelui persan Ahaşver (Xerxe).

PURÍNĂ s.f. (<fr. *purine*) (BIOCHIM.) Compus organic heterociclic, unitate de bază a acidului uric, care formează adenina şi guanina din structura acizilor nucleici.

PURÍSM s.n. (<fr. *purisme*) Tendinţă exagerată de a elimina dintr-o anumită limbă (toate) elementele considerate străine de structura ei de bază.

PURÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *puriste*) **1.** S.m. şi f. Adept al purismului. **2.** Adj. Care practică purismul; care aparţine purismului, privitor la purism; conform purismului, caracterizat prin purism.

PURITÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *puritain*) **1.** S.m. şi f. Adept al puritanismului; p.ext. persoană care practică, afişează sau pretinde o morală foarte severă sau care manifestă o rigoare excesivă în respectarea principiilor (religioase). **2.** Adj. Care aparţine puritanismului; p.ext. care practică, afişează sau pretinde o morală excesivă.

PURITANÍSM s.n. (<fr. *puritanisme*) Doctrină religioasă desprinsă de anglicanism sub influenţa ideilor lui Calvin, Zwingli şi Bullinger, care a apărut în Anglia în jurul anului 1564, caracterizată printr-o morală rigidă, prin acceptarea predestinării şi printr-o organizare prezbiteriană (epurînd cultul de orice rămăşiţă a catolicismului); a jucat un rol important în timpul domniei reginei Elisabeta I a Angliei. Datorită promovării unor principii de austeritate şi rigoare morală, bazate pe textul Bibliei, care veneau în contradicţie cu frivolitatea membrilor curţii regale a Stuarţilor, puritanismul a atras şi membri ai clasei influente a societăţii. Începerea persecuţiilor în Anglia, după 1584, a dus la emigrarea unui mare număr de puritani în Olanda şi America. După ce au criticat vehement concepţiile ultra-episcopale ale lui Iacob I, puritanii au jucat un rol important în Revoluţia engleză (1640-1648/9), cînd s-au alăturat parlamentului în lupta împotriva lui Carol I. Odată cu restauraţia (1660), puritanii au fost înlăturaţi din viaţa politică. Puritanismul stă la baza pietismului german şi a metodismului englez, existînd şi astăzi în unele sectoare ale Bisericii Anglicane. ◆ P.ext. Rigorism extrem privind respectarea preceptelor religioase şi morale.

PURITÁTE s.f. (<fr. *pureté*, lat. *puritas*, *-atis*) **1.** Calitatea de a fi pur, curat; claritate, limpezime. **2.** Calitatea a ceea ce este perfect, desăvîrşit. ◆ Calitatea de a fi cu totul consecvent faţă de un principiu, de o ideologie, de o credinţă. **3.** Nevinovăţie, castitate; candoare. **4.** (BIOL.) *Puritatea gameţilor* = fenomen prin care celulele sexuale (gameţii) masculi şi femele sînt haploide, în timp ce celulele somatice sînt diploide.

PURJÁ vb. I tranz. (<fr. *purger*) A evacua din instalaţii tehnice, cazane, recipiente, în timpul funcţionării, o cantitate de apă sub presiune cu un conţinut ridicat de săruri, în vederea curăţării, pentru împiedicarea formării pietrei etc.

PÚRJĂ s.f. (<fr. *purge*) (TEHN.) Evacuare (continuă) a unui fluid, de obicei apă sau gaz, dintr-un recipient presurizat, dintr-un spaţiu închis (ermetic) etc.

PURJÓR s.n. (<fr. *purgeur*) Dispozitiv folosit pentru operaţia de purjare.

PURÓI s.n. (lat. **puronium* <*pus*, *-ris*) Colecţie de detritus tisular şi de leucocite formată într-un focar inflamator de germeni patogeni sau de unii agenţi fizici şi chimici.

PÚRPURĂ s.f. (<lat. *purpura*, fr. *purpura*) **1.** Substanţă colorantă roşie-închis cu nuanţă violetă, care în antichitate se extrăgea din molusca *Murex brandaris*, iar astăzi se obţine pe cale sintetică. ◆ Culoare roşie-închis. **2.** Stofă scumpă, pluşată, vopsită cu purpură. ◆ P.ext. Veşmînt de ceremonie pentru regi, nobili, arhierei etc. făcut din purpură. ◆ Fig. (La romani) Demnitatea consulilor, împăraţilor etc.; (mai tîrziu) demnitate regală; demnitate de cardinal; p.ext. putere; mărire; tron; împărăţie, imperiu. **3.** Boală caracterizată prin erupţia pe piele şi pe mucoase a unor pete roşii, hemoragice, în urma ruperii capilarelor sangvine.

PURPURÍNĂ s.f. (<fr. *purpurine*) Substanţă de culoare roşie-cafenie extrasă din rădăcina unor plante din familia rubiaceelor sau obţinută pe cale sintetică şi care se întrebuinţează ca intermediar pentru prepararea coloranţilor.

PURPURÍU, -ÍE adj. (<*purpură*) De culoarea purpurei, roşu-închis cu nuanţă violetă.

PURSÎNGE adj. invar. (<*pur+sînge*, după fr. *pur-sang*) (Despre animale, mai ales despre cai; şi substantivat) Care este de rasă pură, aleasă, neamestecată cu altă rasă.

PURTÁ vb. I (lat. *portare*) **I.** Tranz. **1.** A susţine, a ţine în mîini, în spate, pe umăr etc. ducînd cu sine (undeva, în altă parte). ◆ A trece, a transmite dintr-o mînă în alta, din mînă în mînă, de la unul la altul. ◆ A mişca încoace şi încolo, a deplasa, a trece dintr-o parte în alta. ◆ (Despre mijloace de transport) A deplasa, a duce dintr-un loc în altul. ◆ (Despre fiinţe) A duce, a cără, a transporta cu un mijloc de locomoţie. **2.** A duce cu sine, a trage după sine. **3.** A sprijini, a susţine să nu cadă, să nu se răstoarne în mers. **4.** (Despre femele) A fi însărcinată, a avea făt (în pîntece); a duce sarcina, graviditatea. **5.** (Despre plante) A produce, a prinde rod. **II. 1.** Tranz. A conduce, a însoţi (îndrumînd, călăuzind, dirijînd); p. gener. a duce. ◆ A determina să se ducă undeva (în mod real sau imaginar) sau, fig., să facă un anumit lucru, să acţioneze într-un anumit fel; a îndruma, a orienta. ◆ A duce cu forţa (şi sub pază). **2.** Tranz. Fig. A păcăli, a înşela; a amîna cu făgăduieli mincinoase. **3.** Refl. A umbla (de colo pînă colo), a se mişca, a merge, a se deplasa. **4.** Tranz. A mişca (ritmic) încoace şi încolo sau a mişca, a ţine într-o anumită poziţie, de obicei în timpul mersului. **III.** Tranz. **1.** A desfăşura o acţiune, o activitate, a duce, a suporta în mod activ, cu eforturi proprii etc. **2.** A exercita, a îndeplini (o funcţie, o însărcinare) sau a deţine (un titlu, o demnitate). **3.** A folosi (cu pricepere, îndemînare) cu ajutorul mîinilor instrumente, unelte, arme. **IV.** Tranz. **1.** A avea ceva pe sine (ca parte integrantă) de la natură ori în mod accidental, potrivit obiceiului, modei. **2.** Spec. A fi, a umbla îmbrăcat, încălţat, împodobit cu... ◆ Refl. impers. A fi la modă. **3.** A avea imprimat, gravat, pictat, scris. **4.** A fi înzestrat, prevăzut cu..., a avea (în structura sa). **V.** Tranz. **1.** A fi stăpînit de anumite gînduri, sentimente, intenţii etc.; a nutri. ◆ A avea în sine, a conţine, a ascunde; a reţine, a păstra. **2.** A se numi, a se chema într-un anumit fel; p.ext. a prelua de la cineva (ducînd mai departe). **3.** A desfăşura, a susţine, a duce (împreună) cu altul sau cu alţii ori între ei o conversaţie, o corespondenţă. **VI.** Refl. A avea o anumită conduită, a se comporta, a se manifesta într-un anumit fel (în relaţiile sociale, faţă de cineva etc.); p.ext. a acţiona într-un anumit fel. ◆ Tranz. fact. A determina pe cineva să se comporte, să acţioneze într-un anumit fel. **VII.** Intranz. (JUR.; urmat de determinări introduse prin prep. "asupra") A avea ca obiect, a se referi, a privi; a se preocupa, a se interesa.

PURTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *portable*, după *purta*) Care este comod de purtat, care nu se murdăreşte, care nu se uzează uşor; p.ext. care mai poate fi purtat, care nu este încă uzat.

PURTÁRE s.f. (<*purta*) **I. 1.** Transportare, ducere. **2.** Ducere cu sila. **II.** Folosire, întrebuinţare a unui obiect de îmbrăcăminte, de încălţăminte, de podoabă etc. **III.** (Adesea la pl.) Mod, fel de a se comporta. ◆ Spec. Mod de comportare disciplinară a unui elev în şcoală. ◆ (JUR.) *Purtare abuzivă* = infracţiune care constă în întrebuinţarea de expresii jignitoare sau săvîrşirea de lovituri ori alte acte de violenţă de către un funcţionar în exerciţiul atribuţiilor de serviciu faţă de o persoană care îi solicită serviciile.

PURTĂTÓR, -OÁRE subst., adj. (<*purta*) **1.** S.m. şi f., adj. (Fiinţă) care poartă, duce, aduce, transportă ceva. ◇ *Purtător de cuvînt* = persoană care ia cuvîntul în numele altora într-o adunare, într-un grup, într-un loc; persoană care reprezintă interesele cuiva; spec. persoană fizică sau juridică împuternicită să difuzeze în ţară şi în străinătate ştiri şi textele documentelor oficiale sau ale unor organizaţii, instituţii etc. (FIZ.) *Undă purtătoare* = undă electromagnetică de frecvenţă înaltă care, fiind modulată de un semnal de mesaj, serveşte la transmiterea acestuia. **2.** S.m. şi f. Persoană care are ceva asupra sa, care deţine ceva, căreia îi aparţine ceva. ◇ Loc. adj. şi adv. *La purtător* = (care poate fi plătit, achitat, folosit etc.) fără a avea indicat numele titularului; (care este emis) fără a fi nominalizat. **3.** S.m. şi f., adj. (Fiinţă) care duce dintr-o parte în alta, de la unul la altul, care răspîndeşte, propagă, împrăştie ceva. **4.** S.m. *Purtător de germeni* = organism uman sau animal, care adăposteşte microbi patogeni, de obicei într-una din cavităţile naturale ale corpului, fără să prezinte simptome de boală, dar constituind o sursă de infecţie.

PURULÉNT, -Ă adj. (<fr. *purulent*) (Despre

țesuturi animale, organe, leziuni etc.) Care conține puroi, care elimină puroi, care supurează.
PÚRUREA (PÚRURI) adv. (probabil cuv. autoh.; cf. alb. *përherë*) Fără încetare, necontenit; totdeauna, veșnic, neîncetat, în veci.
PUS s.n. (<fr., lat. *pus*) (MED.) Exsudat patologic vîscos, care se formează în focarele de infecție.
PUSEÍSM s.n. (<fr. *puseysme*; cf.n.pr. *Pusey*, teolog englez la Universitatea din Oxford) Curent din Biserica Anglicană care cerea să fie restabilite ceremonialele catolice și unele dogme ale catolicismului.
PUSÉU s.n. (<fr. *poussée*) **1.** Manifestare bruscă și puternică (însoțită de ridicarea temperaturii) a unei boli. **2.** Fig. Izbucnire, vervă momentană, elan, avînt spontan.
PÚSH-PULL s.n. (<engl., fr. *push-pull*) (ELECTR.) Montaj amplificator în care două elemente cu caracteristici simetrice funcționează în opoziție.
PÚSTĂ s.f. (<magh. *puszta*) Stepă situată în Cîmpia Panonică; p.ext. cîmpie întinsă acoperită cu ierburi.
PUSTIETÁTE s.f. (<*pustiu*) **1.** Deșert. **2.** Loc în care nu se (mai) află oameni (sau alte ființe), singurătate; loc foarte puțin locuit; p.ext. liniște.
PUSTÍU, -ÍE s.n., adj. (<bg. *pustinja*) **1.** S.n. Regiune sălbatică (lipsită de vegetație și) nepopulată de oameni; spec. deșert. ◆ Loc devastat, distrus, pustiit. **2.** Adj. (Despre ținuturi, locuri etc.) Care se află în stare sălbatică (fără vegetație și nepopulat de oameni; spec. care formează un deșert. **3.** Adj. (Despre așezări omenești, despre locuințe etc. sau despre locuri de obicei populate) Nelocuit, nepopulat; care este foarte puțin locuit; p.ext. lipsit de zgomot, de agitație, de viață. ◆ (Despre străzi, drumuri etc.) Neumblat. **4.** Adj. (Cu determinări introduse prin prep. "de") Care este lipsit de..., care este fără... **5.** S.n. Fig. Stare de singurătate apăsătoare, tristă, dureroasă pe care o simte cineva; p.ext. stare de tristețe apăsătoare pe care o simte cineva. **6.** Adj. Fig. Care este cuprins de o stare de singurătate apăsătoare, tristă, dureroasă, plictisitoare etc.; p.ext. care este cuprins de o tristețe apăsătoare; care determină, care creează o stare (sau care sugerează ideea) de singurătate apăsătoare, de gol, de tristețe.
PÚSTNIC, -Ă s.m. și f. (<sl. *pustynĭnikŭ*) **1.** Persoană (laic sau călugăr) care, din motive religioase, trăiește izolată de lume, într-un loc pustiu, ducînd o viață închinată rugăciunii și plină de privațiuni. **2.** P.anal. Persoană care duce o viață retrasă, izolată de societate (și extrem de cumpătată).
PUSTNICÍE s.f. (<*pustnic*) Viață, stare de pustnic; faptul de a trăi ca un pustnic; concr. loc singuratic, izolat.
PUSTULÁȚIE s.f. (<fr. *pustulation*) (MED.) Acoperire cu pustule.
PÚSTULĂ s.f. (<fr. *pustule*, lat. *pustula*) **1.** (MED.) Veziculă purulentă bine delimitată la nivelul tegumentelor, produsă prin infectarea cu germeni patogeni. ◇ *Pustulă malignă* = formă de localizare pe piele a antraxului, manifestată prin apariția unei pete minuscule, care se transformă într-o veziculă plină cu puroi, care ulcerează; p.gener. antrax. **2.** (BOT.) Îngrămădire de spori sau de conidii formată pe tulpina sau pe frunzele plantelor atacate de ciuperci parazite.
PUSTULÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *pustuleux*, lat. *pustulosus*) Cu pustule, plin de pustule.
PUSTULÓZĂ s.f. (<fr. *pustulose*) (MED.) Afecțiune caracterizată prin leziuni pustuloase.
PUȘCÁȘ s.m. (<*pușcă*) Ostaș al cărui armament îl constituie pușca. ◇ *Pușcaș mitralior* = ostaș înarmat și instruit să tragă cu pușca-mitralieră. ◆ Vînător (înarmat cu pușcă); bun ochitor. ◆ Spec. Soldat dintr-un corp de armată care forma paza puștăriilor.
PÚȘCĂ s.f. (<magh. *puska*, pol. *puszka*, rus. *puška*) **1.** Armă de foc portativă și individuală, cu patul de lemn și cu țeavă metalică lungă, care trage lovitură cu lovitură, încărcarea și descărcarea executîndu-se, de obicei, prin manipulare manuală. ◇ *Pușcă antitanc* = pușcă de dimensiuni mai mari, folosită pentru trageri împotriva tancurilor. *Pușcă mitralieră* = armă de foc asemănătoare cu pușca, la care încărcarea și descărcarea se execută automat și care, într-un timp scurt, trage un număr mare de gloanțe. **2.** (BOT.) *Pușca-lupului* = a) garofiță de grădină (*Dianthus barbatus*); b) garofiță (*Dianthus carthusianorum*); c) lipicioasă (*Viscaria vulgaris*); *pușca-dracului* = plantă erbacee cu florile de obicei albastre (*Phyteuma tetramerum*).

pușcă (1)

PUȘCĂRIÁȘ, -Ă s.m. și f. (<*pușcărie*) Persoană care a executat sau execută o pedeapsă privativă de libertate.
PUȘCĂRÍE s.f. (<*pușcă*) Închisoare, temniță.
PUȘCHÉA s.f. (lat. **pustella*) Veziculă dureroasă localizată pe mucoasa cavității bucale, mai ales pe limbă.
PUȘCÓCI s.n. (<*pușcă*) **1.** Jucărie care imită pușca, făcută din lujeri de soc sau din tulpini de cucută. **2.** Pușcă primitivă, de calitate proastă.
PUȘCULÍȚĂ s.f. (<*pușcă*) Vas mic de lut ori cutie mică de lemn, de metal etc. cu o deschizătură îngustă în partea superioară prin care se introduc, pentru păstrare, banii economisiți (de copii).
PUȘKINIÁN, -Ă adj. (<n.pr. *Puškin*) Care aparține lui Pușkin, care se referă la Pușkin; în maniera lui Pușkin.
PUTEÁ vb. II tranz. (lat. **potere*) (De obicei cu valoare de semiauxiliar de mod și urmat ori precedat de un verb la infinitiv, adesea fără prep. "a", sau la conjunctiv, care pot fi subînțelese; cînd este urmat de un verb reflexiv, se află plasat între pronumele reflexiv și verbul respectiv) **1.** A avea forța, puterea (fizică, morală, intelectuală), a avea resurse proprii, a fi în stare, a fi capabil de a face ceva, de a înfăptui, de a realiza ceva. **2.** A avea posibilitatea, mijloacele, condițiile necesare sau ocazia de a înfăptui, de a face ceva, a-i fi ceva cu putință. **3.** A fi posibil, a fi cu putință (ceva), a exista posibilitatea sau probabilitatea de a se întîmpla ceva, de a se produce ceva, de a semnifica ceva etc. **4.** A avea voie, a avea dreptul de a face ceva, a-i fi îngăduit, permis să..., a avea libertatea de a...; spec. a avea voie conform legii, a fi admis de lege. **5.** A avea motive (întemeiate), a avea justificare, a fi îndreptățit să... **6.** A fi indicat, nimerit, potrivit, a fi bine să..., a fi căzut să...; a se cuveni, a se cădea.
PUTÉRE s.f. (<*putea*) **I.** Faptul de a putea; capacitate, forță, însușire fizică, morală, intelectuală de a acționa, de a face, de a realiza ceva. ◇ *Puterea vîrstei* = perioadă din viața unui om cînd acesta se află în deplinătatea capacităților fizice și intelectuale. *(Vin) puterea ursului* = sortiment de vin (negru sau roșu). ◇ Loc. adv. *Din toate puterile* = extrem de mult, de tare, de intens; din răsputeri. ◆ Spec. Calitate, însușire a cuiva sau a ceva de a reda, de a exprima, de a evoca (în mod pregnant) ceva, de a emționa etc. pe cineva. ◆ Însușire excepțională cu care este înzestrat cineva (de la natură, datorită unui factor considerat supranatural etc.). ◆ Concr. Persoană considerată din punctul de vedere al eforturilor (fizice) depuse. **II. 1.** Drept pe care îl are sau și-l ia cineva de a dispune de cineva sau de ceva, de a exercita o acțiune (decisivă) asupra cuiva sau a ceva; situație a celui care dispune de acest drept; p.ext. stăpînire, dominație. ◆ Însușirea de a acționa puternic asupra cuiva (impresionîndu-l, influențîndu-l, convingîndu-l); forță de influențare, de convingere etc.; influență pe care cineva sau ceva o are asupra cuiva. ◆ Concr. Persoană care se impune prin prestigiul sau meritele sale, prin influența sa. **2.** Funcție socială fundamentală care constă în adoptarea deciziilor privind ansamblul societății și în aducerea la îndeplinire a acestora cu ajutorul autorității statului; conducere pe care o persoană sau un grup de persoane o exercită în viața unei colectivități (prin intermediul statului); conducere a unei țări, a unui teritoriu etc. (prin organele reprezentative). ◆ Formă de organizare specifică prin care statul își exercită conducerea; funcție a statului întruchipată într-un organ (ex. *puterea legislativă*). **3.** Teritoriu, țară, stat (suveran). ◇ *Mare putere* = țară, stat care dispune de o mare forță economică, militară, politică etc. *Puterile centrale* = nume dat, în primul război mondial, Germaniei și Austro-Ungariei. **4.** Spec. Potențial de luptă al unei armate, al unei țări, al unui stat. ◆ Capacitate de apărare, de rezistență. **5.** Drept, împuternicire (legală de a face ceva). ◇ Loc. adv. *Cu de la sine putere* = fără a cere aprobare (unei autorități publice), fără a fi autorizat de cineva; (din proprie inițiativă și) în mod abuziv. **6.** Calitatea de a fi valabil. ◇ *Putere de circulație a banilor* = valoarea pe care o au banii sau pe care o reprezintă (efectiv) sumele de bani în circulația lor. *Putere de cumpărare (a banilor)* = cantitate de mărfuri și de servicii care poate fi obținută în schimbul unei anumite sume de bani, al unei unități bănești sau pe care o poate plăti populația într-o perioadă dată. **III. 1.** Calitatea a ceva de a produce un (anumit) efect; efect produs de această calitate. ◆ Grad (mare) de tărie, de forță; intensitate (deosebită). ◆ Grad (mare de) concentrație. **2.** Spec. Calitatea de a produce efectul scontat; p.ext. ceea ce produce efectul scontat. **3.** Punct, moment culminant în desfășurarea unui fenomen, a unei acțiuni etc. **4.** (MAT.)

Număr sau element egal cu rezultatul obținut prin înmulțirea unui anumit număr sau element cu el însuși de un anumit număr de ori. ◇ *Ridicare la putere* = operație prin care se obține puterea unui număr. *Putere a unui punct față de un cerc* = valoarea absolută a diferenței dintre pătratul razei cercului și pătratul distanței dintre punct și centrul cercului. ◆ Exponentul puterii. **5.** (FIZ.) Lucru mecanic efectuat sau primit într-o unitate de timp; energie primită sau cedată într-o unitate de timp; raportul dintre o energie produsă și o mărime caracteristică materialului care a produs această energie; raportul dintre valoarea sa maximă. ◇ *Putere nominală* = putere pentru care a fost construit un sistem tehnic. *Putere electromagnetică* = putere transmisă printr-o suprafață închisă de către cîmpul electromagnetic. *Putere disponibilă* = puterea maximă care se poate obține de la un generator, de la un grup sau de la un sistem electric în regim de funcționare de durată și în condiții normale. *Putere instalată* = suma puterilor nominale ale mașinilor de forță instalate într-o uzină, într-o centrală electrică sau montate pe un vehicul. ◆ (TEHN.) Mărime egală cu puterea dezvoltată de un sistem tehnologic în anumite condiții. **6.** (FIZ.; TEHN.) Capacitate de a produce un anumit efect; mărime care caracterizează această capacitate.

PUTÉRNIC, -Ă adj. (<*putere*) **I. 1.** (Despre ființe sau despre părți ale corpului lor) Care are o mare forță fizică, vigoare sau o constituție robustă. ◆ (Despre părți ale feței oamenilor) Care iese (mult) în relief sau în evidență; pronunțată, accentuat. **2.** (Despre oameni, despre trăsături ale caracterului lor etc.) Care este capabil, care este în stare de a face ceva. ◆ (Despre oameni sau despre caracterul lor) Caracterizat prin dîrzenie, prin tenacitate, prin fermitate. **3.** (Despre lucruri) Care este solid, tare, rezistent, trainic. **4.** (Despre mașini, unelte etc.) Care posedă o forță mecanică sau motrice însemnată; care dezvoltă o energie mare; care acționează cu forță și cu efect. **II. 1.** (Despre oameni, organe, organizații etc.) Care se impune prin rolul său sau prin calitățile sale, prin influența sa etc.; care dispune de autoritate, de putere. ◆ (Substantivat, m.; de obicei la pl.) Persoană care deține un rol de frunte într-o ierarhie, o poziție influentă, dominantă, autoritară într-o comunitate socială. **2.** (Despre țări, organizații statale, popoare, națiuni etc.) Înzestrat cu o mare forță (organizatorică, politică, economică, militară etc.), care are un potențial (global) ridicat. **3.** Spec. (Despre forțe armate; p.restr. despre membrii unei forțe armate) Care are o mare capacitate de luptă. **4.** Care este deosebit de convingător (neputînd fi pus la îndoială), temeinic, solid. **5.** Care reprezintă un factor de primă importanță, esențial. **III.** (Indică intensitatea) **1.** Care se produce, care se manifestă cu intensitate. **2.** (Despre ape curgătoare, izvoare etc.) Care curge, țîșnește cu mare forță (și cu debit bogat). **3.** (Despre substanțe chimice, medicamente etc.) Care acționează imediat și intens. **4.** (Despre creații literare, artistice etc.) Care are caracter mobilizator.

PÚTINĂ s.f. (lat. **putina*) Vas de lemn, de obicei de forma unui trunchi de con, făcut din doage legate cu cercuri, servind mai ales la păstrarea unor alimente (brînzeturi, murături etc.).

PUTINÉI s.n. (<*putină*) Putină mică, înaltă și strîmtă în care de obicei se bate laptele pentru a se alege untul.

PUTÍNȚĂ s.f. (<*putea*) **1.** Faptul de a putea; posibilitate, capacitate (fizică, morală, intelectuală) de a face ceva. **2.** Mijloc, modalitate de realizare, de înfăptuire a ceva; faptul de a fi posibil.

PUTOÁRE s.f. (lat. *putor, -is*) Miros greu, urît, neplăcut. ◆ Epitet injurios dat unui om leneș, murdar sau imoral; p.ext. epitet dat unei femei de moravuri ușoare.

PÚTRED, -Ă adj. (lat. *putridus*) **1.** (Despre corpuri ori despre substanțe organice sau despre obiecte confecționate din astfel de substanțe) Care și-a pierdut aspectul, consistența, duritatea etc. sub influența agenților externi, normali sau patogeni și care a intrat în putrefacție, care a putrezit. **2.** Fig. (Despre oameni, grupuri sociale, regimuri politice etc.) Decăzut moralicește; corupt, descompus. ◇ *E ceva putred (în Danemarca)*, se spune atunci cînd, într-o anumită acțiune, există ceva suspect, vătămător, cînd lucrurile nu se desfășoară normal.

PUTREFÁCȚIE s.f. (<fr. *putréfaction*, lat. *putrefactio, -onis*) Proces de descompunere a unor substanțe organice (vii sau moarte) sub influența unor agenți externi normali sau patogeni. ◆ Spec. Fază ultimă a procesului de asimilare și de dezasimilare a hranei de către un organism viu, care constă în descompunerea, sub acțiunea fermenților, a resturilor neasimilate din materia cu care s-a hrănit organismul. ◆ Fig. Dezagregare morală, putreziciune.

PUTREFIÁ vb. I refl. (<fr. *putréfier*) A putrezi.

PUTREGÁI s.n. (<*putred*; cf. *mucegai*) **1.** Lemn sau plantă putredă; masă vegetală aflată în descompunere; obiect de lemn putred; p.ext. obiect vechi și extrem de uzat. **2.** Boală a plantelor (provocată de unele specii de ciuperci) care duce la putrezirea plantelor. **3.** Fig. Ceea ce este decăzut moralicește, descompus, corupt; stare de decădere morală.

PUTRESCÍBIL, -Ă adj. (<fr. *putrescible*) Care poate putrezi; care putrezește ușor.

PUTREZÍ vb. IV intranz. (<*putred*) **1.** (Despre corpuri sau substanțe organice ori despre obiecte confecționate din astfel de substanțe) A-și pierde treptat aspectul, consistența, duritatea; a intra în descompunere sub influența agenților patogeni; a deveni putred; a se altera, a se strica. ◆ (Despre organe și țesuturi ale corpului) A se cangrena. ◆ (Despre construcții de lemn) A se ruina, a se dărăpăna, a se strica din cauza umezelii. **2.** Fig. (Despre oameni) A sta (multă vreme) în același loc ducînd o viață monotonă, ștearsă, lipsită de activitate, de perspectivă.

PUTREZICIÚNE s.f. (<*putrezi*) **1.** Materie organică putredă; organism mort, intrat în putrefacție. ◆ Starea unui organism putred. **2.** Fig. Descompunere morală, decădere.

PUTRÍD, -Ă adj. (<fr. *putride*, lat. *putridus*) **1.** Putred, putrezit. **2.** Produs de putrefacție.

PÚTTO s.n. (<it. *putto*) (ARTE PL.) Denumire dată în sculptura și pictura italiană pentru motivul plastic al copilului Amor; amoraș. ◆ Denumire dată figurilor de îngerași care apar frecvent în compozițiile iconografice sau decorative din epoca Renașterii.

PUȚ s.n. (lat. *puteus*) **1.** Fîntînă. ◇ *Puț de captare* = puț cu secțiune de obicei circulară, coborît pînă la un strat de apă situat la o anumită adîncime, în vederea extragerii apei potabile sau industriale. *Puț colector* = cavitate în pămînt în care se strîng apele captate prin mai multe drenuri dintr-un strat de apă freatică. *Puț absorbant* = groapă făcută pînă la un strat de teren permeabil și prin care se introduc în sol, în cantități mici, apele uzate din canale, după o curățare prealabilă de corpurile în suspensie pe care le conțin. *Puț de mină* = lucrare minieră, executată în direcție verticală sau înclinată, cu care se deschide o mină sau un orizont și care apoi servește drept cale de transport pentru mineri și materiale la aeraj etc. **2.** Gaură cilindrică forată în interiorul scoarței pămîntului în vederea exploatării unui zăcămînt de petrol; p.ext. sondă. **3.** P.anal. Numele unor construcții sau părți de construcții, părți de obiecte etc. asemănătoare ca formă, ca funcție cu un puț.

PUȚÍ vb. IV intranz. (lat. *putere*) A răspîndi un miros greu, neplăcut; a mirosi urît.

PUȚÍN, -Ă adj., adv. (lat. **putinus=pittinus*) **1.** Adj. Care este sau trebuie în cantitate mică, care există în sorturi, în locuri etc. reduse ca număr, care are un nivel (cantitativ sau, p.ext., valoric) scăzut; care nu ajunge, insuficient. ◆ (Substantivat) Ceea ce este sau ar trebui să fie în cantitate mică, în măsură mică, în număr redus; ceea ce reprezintă o cantitate valorică redusă. **2.** Adj. Care are forță, putere, intensitate redusă. **3.** Adj. (Despre noțiuni de timp) Care are durată scurtă, care reprezintă un interval scurt de timp. **4.** Adv. În măsură sau în cantitate mică, în număr mic; în măsură, în număr, în cantități insuficiente. **5.** Adv. Cu dimensiuni sau proporții reduse; cu volum redus. **6.** Adv. În oarecare măsură, cît de cît. **7.** Adv. Pentru cîteva clipe, pentru un interval mic de timp; cîtva timp. **8.** Adv. (Precedat de "mai", servește la formarea comparativului de inferioritate) *Metal mai puțin nobil decît platina.*

PUZDÉRIE s.f. (<sl. *pozderije*) **1.** Număr, cantitate foarte mare de (sau din) ceva. **2.** Cantitate mare de praf, de stropi de ploaie, de fulgi etc. (răscolită de vînt, împrăștiată). **3.** (La sg. cu sens colectiv) Resturi lemnoase care cad din tulpina cînepei sau a inului la melițare și la scărmănare.

PÚZZLE s.n. (<engl. *puzzle*) Joc de perspicacitate care constă în îmbinarea unor piese pentru a reconstitui un întreg din fragmente decupate.

PUZZOLÁNĂ s.f. (<it. *puzzolana*; cf.n.pr. *Puzzoli*, vulcan în Italia) **1.** Material de construcție bogat în bioxid de siliciu, solubil în soluții alcaline, întrebuințat ca adaos hidraulic la fabricarea cimentului. **2.** (GEOL.) Tuf format din sedimentarea cenușii vulcanice, rezistent la apa de mare.

PYA s.m. (<fr. *pya*; cuv. birman) Monedă divizionară din Birmania, valorînd a suta parte dintr-un kyat.

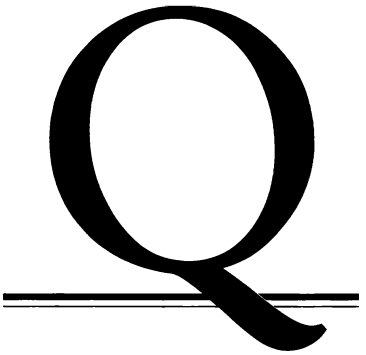

Q s.m. invar. **1.** A douăzecea literă a alfabetului limbii române, folosită în scrierea numelor proprii şi a unor neologisme cu caracter internaţional care păstrează grafia originală; sunetul notat cu această literă (oclusivă palatală surdă sau oclusivă velară surdă). **2.** (MAT.) Simbol pentru *mulţimea numerelor raţionale*.

Q-MÉTRU s.n. (<fr. *q-mètre*) (TELEC.) Instrument pentru măsurarea factorului de calitate (egal cu raportul dintre impedanţă şi rezistenţă) al bobinelor sau al circuitelor de înaltă frecvenţă.

QUADRÍVIUM s.n. (<lat., fr. *quadrivium*) Grup de discipline şcolare cuprinzînd artele matematice (aritmetica, muzica, geometria şi astronomia), care, împreună cu trivium, formau cele şapte arte liberale, materia de învăţămînt a şcolilor latine medievale; treapta imediat următoare învăţămîntului elementar în care se predau aceste discipline.

QUAKER, -Ă s.m. şi f. (<engl. *quaker*, fr. *quaker*) Adept al sectei protestante Societatea Prietenilor, fundată la mijlocul sec. 17 în Anglia de puritanul G.Fox; fiind persecutaţi, deoarece refuzau prestarea jurămîntului şi a serviciului militar, mulţi dintre ei au emigrat în America. Quakerii propovăduiau întoarcerea la formele creştinismului primitiv, recunoscînd numai Biblia şi refuzînd orice alte scrieri şi ritualuri religioase. Pe plan moral-social, predicau egalitatea socială, pacifismul, viaţa simplă şi confesiunea publică.

QUAKERÍSM s.n. (<fr. *quakerisme*) Doctrina quakerilor. Reprezentanţi principali: G.Fox, W.Penn, R.Barclay.

QUARC (QUARK) s.n. (<engl., fr. *quark*) (FIZ.) Particulă elementară ipotetică, încă neidentificată, cu sarcina fracţionară (1/3 sau 2/3 din cea a electronului), considerată ca ultim component al materiei; existenţa sa a fost postulată de fizicianul american M.Gell-Mann în 1964.

QUASÁG s.n. (<engl. *quasag*) (ASTR.) Obiect ceresc extragalactic, cu o strălucire intensă, fără a avea însă o radioemisie apreciabilă; se mai numeşte galaxie cvasistelară sau galaxie albastră (abrev. QSG).

QUASÁR s.m. (<engl., fr. *quasar*; cf.engl. amer. *quas*[i stell]*ar* [object]) (ASTR.) Sursă cosmică de radiaţii luminoase şi electromagnetice, de dimensiuni mai reduse decît ale unei galaxii, dar cu o putere de iradiere mult mai mare. Este situat la o distanţă imensă faţă de Pămînt şi se presupune că ar fi format în jurul unei găuri negre.

QUATTROCENTO s.n. (cuv. it.) Denumire dată culturii italiene din sec. 15, cunoscută şi sub numele de Renaştere timpurie.

QUAZI s.m. (<fr. *Quades*) (La pl.) Triburi germanice din Moravia, care, aliate cu marcomanii, au purtat în sec. 1-2 î.Hr. numeroase războaie împotriva Imperiului Roman.

QUEBRÁCHO s.m. (<sp. americ. *quebracho*) Arbore tropical răspîndit în America de Sud, cu lemnul foarte dur şi bogat în tananţi (*Schinopsis lorentzii* sau *Quebracho colorado*). ◆ Lemnul acestui arbore. ◆ Material tanant extras din scoarţa şi lemnul acestui arbore, folosit în industria pielăriei.

QUECHUA s.f. invar., adj. invar. (cuv. din lexicul indigen al spaniolei americane) **1.** S.f. invar. Populaţie amerindiană din unele ţinuturi sud-americane (mai ales din regiunea Cuzco a Americii Latine). **2.** Adj. invar. Care aparţine sau este specific acestei populaţii. ◆ (Substantivat, f.) Limba amerindiană vorbită de această populaţie.

QUETZAL s.m. (cuv. sp. <cuv. amerindian) **1.** Unitate monetară în Guatemala. **2.** Pasăre care simbolizează dorinţa de libertate.

QUIDDITÁTE s.f. (<lat. *quidditas, -atis*, fr. *quiddité*) (FILOZ.) Concept aristotelian care desemnează cauza primă a obiectului, substanţa, esenţa acestuia.

QUICK s.n. (<engl. *quick*) Tip de băutură răcoritoare.

QUIPROQUÓ s.n. (<fr. *quiproquo*) **1.** (TEATRU) Situaţie comică în care un personaj este confundat cu altul, rezultînd numeroase încurcături. **2.** Confuzie de persoane sau de lucruri; intervertire.

QUÍPU s.n. (<sp. *quipo*) Sistem de scriere incas, care folosea sfori de diverse culori şi noduri; instrumentul, din sfori şi noduri, folosit de incaşi pentru acest sistem de scriere.

QUÍSLING s.m. (<n.pr. *Quisling*, om politic norvegian, care a colaborat cu fasciştii) Colaboraţionist (cu naziştii); trădător de patrie.

QUÓLIBET s.n. (<fr. *quolibet*; cf.lat. *quod libet* "ceea ce place") Joc de cuvinte răutăcios sau glumeţ.

QÚRUCH s.n. (<fr. *quruch*) Veche monedă divizionară în Arabia Saudită, valorînd a douăzecea parte dintr-un rial.

R

R s.m. invar. **1.** A douăzeci şi una literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (consoană sonantă lichidă vibrantă dentală). **2.** (METR.) Simbol pentru *roentgen*. **3.** (METR.) Simbol pentru *grad Réaumur*. **Ra** (CHIM.) Simbol pentru *radiu*.

RABÁNĂ s.f. (<fr. *rabane*) Ţesătură dungată, impermeabilă, cu urzeală de rafie şi cu bătătură de bumbac, care se foloseşte în Africa, la confecţionarea îmbrăcămintei sau ca material pentru perdele, ca pînză de cort etc.

RABÁT s.n. (<germ. *Rabatt*) Reducere de preţ faţă de preţul cu amănuntul al unei mărfi (în anumite situaţii). ◇ *Rabat comercial* = parte din preţul de vînzare cu amănuntul, stabilită ca o cotă procentuală, destinată să acopere cheltuielile de circulaţie şi să asigure beneficii.

RABATÁBIL, -Ă adj. (<fr. *rabattable*) (Despre elemente de construcţie, organe de maşini etc.) Care poate fi rotit în jurul unei axe (orizontale).

RABÁTE vb. III tranz. (<fr. *rabattre*) **1.** A roti o figură plană în jurul unei drepte situate în planul figurii astfel încît planul ei să fie paralel cu unul dintre planele de proiecţie. **2.** A lăsa în jos; a îndoi.

RABATÓR s.n. (<fr. *rabattoir*) Piesă cu poziţie reglabilă, folosită în construcţia secerătorilor, a combinelor de cereale, păioase etc., pentru aplecarea plantelor spre aparatul de tăiere, împiedicarea căderii lor pe sol şi aşezarea lor uniformă pe platforma maşinii.

RABDOMANŢÍE s.f. (<fr. *rhabdomancie*; cf.gr. *rhabdos* "baghetă"+*manteia* "divinaţie") Ghicitul viitorului cu ajutorul unei baghete magice.

RABDOMIÓN s.n. (<fr. *rhabdomyom*) (MED.) Tumoare benignă a ţesutului muscular striat.

RABIÁT, -Ă adj. (<germ. *rabiat*) Furios peste măsură; furibund, turbat.

RÁBIC, -Ă adj. (<fr. *rabique*) Caracteristic rabiei, de rabie.

RÁBIE s.f. (<lat. *rabia*, it. *rabbia*) (MED.) Turbare.

RÁBIN s.m. (<pol. *rabin*, germ. *Rabbiner*; cf.ebr. *rabbi*) Conducător religios al unei comunităţi mozaice, care interpretează dogmele religioase şi conduce serviciile rituale.

RÁBIŢ subst.(<germ. *Rabitz* [wand]) Reţea de sîrmă subţire (galvanizată), folosită pentru fixarea unor tencuieli pe suprafaţa unor elemente de construcţie sau pentru executarea unor ornamente.

RÁBLĂ s.f. (cf.bg. *hrăbla* "ceva care este spart, rupt, care are lipsuri etc.") (Fam. şi depr.) **1.** Lucru vechi, uzat sau de calitate proastă; vechitură. **2.** Animal bătrîn şi slab. **3.** Om îmbătrînit şi fără putere.

RABOTÁ vb. I tranz. (<fr. *raboter*) A prelucra prin aşchiere suprafaţa unei piese, de obicei de metal, cu ajutorul rabotezei.

RABOTÁJ s.n. (<fr. *rabotage*) Rabotare.

RABOTÁRE s.f. (<*rabota*) Acţiunea de a rabota şi rezultatul ei.

RABOTÉZĂ s.f. (<fr. *raboteuse*) Maşină-unealtă care serveşte la prelucrarea suprafeţelor plane ale pieselor, de obicei metalice, de dimensiuni mari.

RABOTÓR s.m. (<fr. *raboteur*) Muncitor calificat care lucrează la raboteză.

RAC s.m. (<sl. *rakŭ*) **1.** Crustaceu decapod comestibil, acoperit cu o carapace tare, de culoare neagră-verzuie, care devine roşie la fiert, cu cinci perechi de picioare, perechea din faţă fiind în formă de cleşte; trăieşte în lacurile şi în rîurile din Europa (*Astacus fluviatilis*). **2.** (MED.; pop.) Cancer. **3.** (Şi art.) Una dintre cele 12 zodii ale anului cuprinsă între 22 iunie şi 19 iulie. ◆ Unul dintre cele 12 semne ale zodiacului reprezentînd un rac. ◆ Persoană născută în această zodie. **4.** Nume dat unor unelte care prind sau agaţă ca picioarele racului: a) dispozitiv folosit pentru prinderea şi readucerea la suprafaţă a unor piese scăpate sau rămase accidental în sondă; b) dispozitiv folosit pentru fixarea coloanei de ţevi de pompare în coloana de exploatare a unei sonde; c) ustensilă de uz casnic din oţel, ascuţită, fixată într-un mîner, cu care se extrag dopurile de plută din sticle înfundate; d) cîrlig de fier cu mai mulţi colţi, atîrnat de o frînghie, folosit pentru scoaterea găleţilor căzute în fîntînă; e) ancoră.

rac (1)

RACÉM s.n. (<fr. *racème*, lat. *racemus*) (BOT.) Tip de inflorescenţă formată din axe primare lungi, purtînd în jurul lor axe secundare cu flori, avînd formă de ciorchine. ◇ *Racem compus* = panicul.

RACEMÁZĂ s.f. (<*racem*) (BIOCHIM.) Enzimă care catalizează reacţiile de racemizare.

RACÉMIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *racémique*) (Substanţă) care este optic inactivă, care nu deviază planul polarizării luminii.

RACEMIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *racémiforme*) (BOT.; despre inflorescenţe) În formă de racem.

RACEMIZÁRE s.f. (după fr. *racémisation*) Transformarea parţială a unei substanţe optice în antipodul ei.

RACHÉTĂ[1] s.f. (<germ. *Rakette*, it. *racchetta*, rus. *raketa*) **1.** Vehicul zburător sau proiectil a cărui mişcare este asigurată printr-un sistem de propulsie cu reacţie, folosit ca armă de luptă, pentru plasarea unui obiect spaţial pe o orbită cosmică, pentru a purta aparatura de cercetare meteorologică etc. ◇ (TEHN.) *Motor-rachetă* = motor la care propulsia se realizează prin evacuarea cu mare viteză a unui jet gazos. **2.** Cartuş special cuprinzînd substanţe care se aprind în aer, producînd o lumină puternică(de diferite culori) pe o traiectorie lungă şi care se foloseşte la semnalizări şi la jocuri de artificii.

RACHÉTĂ[2] s.f. (<fr. *raquette*) **1.** Obiect de joc în tenisul de cîmp, în badminton etc., alcătuit dintr-o reţea de coarde fixate pe un cadru oval (de lemn) prevăzut cu mîner, cu ajutorul căruia se loveşte mingea. ◆ P.ext. Persoană care practică tenisul. **2.** Paletă ovală aplicată pe talpa încălţămintei pentru a nu se afunda în zăpadă.

RACHETÍST, -Ă s.m., adj. (<*rachetă*[1])

(Militar) care face parte dintr-o unitate de rachete[1].

RACHETODRÓM s.n. (<*rachetă*+[aero]*drom*) Teren şi instalaţii amenajate pentru decolarea rachetelor, precum şi pentru urmărirea şi dirijarea zborului acestora.

RACHETOMODÉL s.m. (<*rachetă*+*model*) Model de rachetă cu dimensiuni reduse.

RACHÍU s.n. (<tc. *raki*) **1.** Nume generic dat diferitelor băuturi alcoolice tari, obţinute natural prin distilarea vinului, a fructelor sau a sucurilor fermentate, a cerealelor etc. sau, sintetic, prin diluarea cu apă şi cu esenţe a alcoolului etilic rafinat fără adaos de sirop de zahăr şi de ingrediente. **2.** Cantitatea de rachiu conţinută de o sticlă, de un pahar etc.

RÁCILĂ s.f. **1.** Boală cronică, incurabilă; fig. defect, meteahnă, cusur. **2.** Fig. Ură, duşmănie veche.

RACK s.n. (<engl. *rack*) Cadru metalic pe care se pot fixa diferite aparate componente ale unui sistem.

RÁCKET s.n., s.m. (<engl., fr. *racket*) **1.** S.n. Stoarcere de bani prin intimidare şi violenţă. **2.** S.m. Hoţ, bandit, tîlhar.

RACKETEER s.m. (cuv. engl.) Pungaş, escroc; bandit, tîlhar.

RACLÁ vb. I tranz. (<fr. *racler*) A rade, a răzui. ◆ (MED.) A efectua un raclaj.

RACLÁJ s.n. (<fr. *raclage*) Intervenţie chirurgicală care constă în curăţarea ţesuturilor organice bolnave cu ajutorul chiuretei. ◆ Spec. Curăţarea stratului superficial al mucoasei uterine cu ajutorul chiuretei, pentru a îndepărta ovulul fecundat.

RÁCLĂ (**LÁCRĂ**) s.f. (<bg. *rakla*) **1.** Coşciug, sicriu. ◆ (În practicile religiei creştine) Sicriu (mic) în care se păstrează moaştele sfinţilor. **2.** Ladă de lemn (mare şi ornamentată) în care se păstrează diferite obiecte. ◆ Cutie de lemn cu capac în care se păstrează alimente. **3.** Despărţitură într-un hambar, într-un dulap etc.

RACLÉTĂ s.f. (<fr. *raclette*) (TEHN.) Lamă flexibilă de oţel care serveşte la curăţarea, la răzuirea unor suprafeţe, la aşchiere etc.

RACLÓR s.n. (după fr. *racloir*) **1.** Dispozitiv mobil folosit pentru curăţarea nămolului depus pe fundul decantoarelor, fără scoaterea din funcţie a instalaţiei, pentru aşchiere etc. **2.** Instrument cu care se face un raclaj.

RACOLÁ vb. I tranz. (<fr. *racoler*) A recruta pe cineva pentru o anumită activitate (reprobabilă), atrăgîndu-l prin promisiuni, presiuni etc.

RACOLÁJ s.n. (<fr. *racolage*) Faptul de a racola.

RACOLÉR s.m. (<fr. *racoleur*) Persoană care racolează.

RACÓRD s.n. (<fr. *raccord*) **1.** Legătură, contact stabilit între două părţi ale unei lucrări sau între două elemente ale unui întreg. **2.** (CINEMAT.) Plan de legătură între două secvenţe de film care asigură continuitatea acţiunii cinematografice. ◆ Îmbinare a două benzi de sunet fără a întrerupe unitatea coloanei sonore. **3.** Piesă (constituită din una sau mai multe părţi tubulare cu piuliţă) cu care se face legătura dintre două ţevi, conducte, recipiente etc., prin care poate circula un fluid sau un material pulverulent ori granular. **4.** Porţiune de circuit electric care pune în legătură aparatul, maşina sau locul de utilizare a energiei electrice cu reţeaua de distribuţie. **5.** (GEOM.) A uni printr-un arc de curbă două arce date.

RACORDÁ vb. I tranz. (<fr. *raccorder*) **1.** A stabili un racord. **2.** A realiza legătura dintre două elemente ale unui sistem tehnic sau dintre două sisteme tehnice asociate. **3.** (MAT.) A uni între ele două drepte sau două curbe printr-o curbă tangentă la fiecare dintre dreptele sau curbele între care se face legătura.

RACORDÁRE s.f.(<*racorda*) Acţiunea de a racorda şi rezultatul ei. ◆ Concr. Porţiune din suprafaţa unei ţevi, a unui tub etc. prin care se face trecerea între două zone cu secţiuni diferite. ◆ Locul de legătură a două elemente ale unui sistem tehnic. ◆ Realizare a unei legături între două porţiuni ale unui drum sau ale unei căi ferate prin introducerea între ele a unui tronson de traseu cu axa curbă. ◆ (GEOM.) Operaţie prin care două linii care se întretaie sînt unite printr-un arc de curbă tangent la fiecare dintre ele.

RACURSÍU (**RACURSÍ**) adj., s.n. (<fr. *raccourci*) **1.** Adj. Scurtat, prescurtat. **2.** S.n. Procedeu de folosire a perspectivei liniare (în desen, pictură, basorelief, cinematografie), al cărui efect constă în faptul că extremităţile obiectului reprezentat apar apropiate, iar unele dimensiuni ale acestuia reduse; linii sumare care evocă o perspectivă, o vedere de ansamblu într-un tablou; concr. desen, pictură, sculptură executate după acest procedeu.

RAD s.m. (<fr. *rad*; cf.engl. *r*[adiation] *a*[bsorbation] *d*[osage]) (FIZ.) Unitate de măsură egală cu doza radiaţiei care cedează o energie de 100 de ergi unui gram din substanţa în care este absorbită (simbol *Rd*).

Rad (MAT.) Simbol pentru *radian*.

RADÁR s.n. (<engl., fr. *radar*, germ. *Radar*; cf.engl. *ra*[dio] *d*[etecting] *a*[nd] *r*[anging] "detectare şi reperare prin radio") Dispozitiv care emite unde electromagnetice şi apoi le recepţionează, după ce au fost reflectate de un obiect, folosit pentru detectarea şi localizarea unui obiectiv, a unui obstacol prin măsurarea timpului trecut între emisia şi recepţia undelor. ◆ Sistem de detectare şi de localizare folosit de aparatul descris mai sus. ◆ *Radar auto* = aparat portabil destinat măsurării vitezei autovehiculelor care trec prin cîmpul electromagnetic emis.

RADARTERAPÍE s.f. (<fr. *radarthérapie*) (MED.) Tratament al unor boli cu ajutorul undelor electromagnetice folosite în radar.

RÁDĂ[1] s.f. (<fr. *rade*) Zonă de apă din apropierea unui port, cu sistem de apărare naturală sau artificială, servind la adăpostirea navelor într-un port împotriva vînturilor, valurilor sau curenţilor.

RÁDĂ[2] s.f. (<pol., rus. *rada*) (La unele popoare slave) Denumire dată consiliului adunării unui organ central al puterii; p.ext. adunare, sfat, întrunire.

RÁDE vb. III (lat. *radere*) **1.** Tranz. A îndepărta (cu un instrument) un strat subţire de pe un obiect. ◆ A şterge (cu guma, cu lama etc.) ceva scris; a tăia, a anula, a desfiinţa; spec. a şterge numele cuiva de pe o listă, dintr-un catalog etc.; a scoate din evidenţă. **2.** Tranz. şi refl. A-şi tăia cu briciul sau cu maşina de ras părul, barba sau mustăţile pînă la piele. **3.** Tranz. A da jos părul de pe pielea unui animal sau solzii de pe un peşte. ◆ A da pe răzătoare pentru a mărunţi. **4.** Tranz. Fig. A distruge, a nimici. **5.** Tranz. A învinge, a bate pe adversar. **6.** Tranz. A atinge uşor din mers sau din zbor suprafaţa apei sau a pămîntului.

RADIÁ[1] vb. I intranz. şi tranz. (<fr. *radier*, lat. *radiare*) A emite, a răspîndi lumină, căldură, unde sonore sau fascicule de particule radial, în toate direcţiile. ◆ Intranz. Fig. A avea o înfăţişare care reflectă o stare de bucurie, de fericire.

RADIÁ[2] vb. I tranz. (<fr. *radier*) (JUR.) A şterge dintr-un registru, dintr-o listă etc., a scoate din evidenţă, a face operaţia de radiere.

RADIÁL, -Ă adj. (<fr., germ. *radial*) (Şi adverbial) Care pleacă dintr-un punct central ca razele unui cerc sau ale unei sfere; dispus în formă de raze.

RADIÁN s.m. (<fr. *radian*) Unitate de măsură a unghiurilor plane, egală cu măsura unghiului care, avînd vîrful în centrul unui cerc, limitează cu laturile lui un arc a cărui lungime este egală cu raza cercului (simbol *rd* sau *rad*); 1 rad = 57°17'45".

RADIÁNT, -Ă adj. (<fr. *radiant*) **1.** (Despre corpuri) Care radiază; care emite lumină, radiaţii etc. ◆ (Substantivat, m.) Radiator cu gaze, cu radiaţii infraroşii. **2.** (Despre energie) Care se răspîndeşte prin radiaţii. **3.** (ARHIT.) *Stil gotic radiant* (sau *goticul radiant*) = stil gotic reionant.

RADIÁNŢĂ s.f. (<fr. *radiance*) (FIZ.) Mărime egală cu raportul dintre fluxul de lumină emis de un izvor luminos şi aria suprafeţei emiţătoare a acelui izvor.

RADIÁR, -Ă adj. (<fr. *radiaire*) Radial.

RADIĂT, -Ă adj., s.n. (<*radia*[1]) **1.** Adj. Radial. **2.** S.n. (La pl.) Animale nevertebrate avînd organele dispuse în formă de raze; (şi la sg.) animal care face parte din acest grup. **3.** S.n. (La pl.) Grup de plante din familia compozitelor ale căror petale sînt aşezate radial; (şi la sg.) plantă care face parte din acest grup.

RADIATÍV, -Ă adj. (<fr. *radiatif*) **1.** Care ţine de radiaţie; care se referă la radiaţie. **2.** (FIZ.) Însoţit de emisia unei radiaţii. **3.** Care priveşte raportul dintre cantitatea de căldură primită şi cea cedată de pămînt într-o perioadă determinată.

RADIATÓR s.n. (<fr. *radiateur*, germ. *Radiator*) **1.** Aparat, corp sau dispozitiv care emite radiaţii. **2.** Dispozitiv care serveşte la răcirea apei în motoarele cu ardere internă prin transmiterea căldurii de la lichidul răcitor la mediul exterior. **3.** Ansamblu format din tuburi sau coloane tubulare prin care circulă aburi sau apă caldă într-o instalaţie de încălzire centrală. **4.** *Radiator electric* = aparat electric de încălzire. **5.** Antenă de emisie.

RADIÁŢIE s.f. (<fr. *radiation*) Emisie de unde (sonore, electromagnetice) sau de particule care se propagă rapid sub formă de raze în toate direcţiile; undă sonoră, electromagnetică, luminoasă etc.

RADICÁL, -Ă adj., s.m. (<fr. *radical*, germ. *Radikal*) **I.** Adj. **1.** Fundamental, esenţial, de bază. ◆ (Adverbial) Cu desăvîrşire, cu totul, din temelie. ◆ (Despre tratamente, medicamente) Care vindecă în întregime, complet. ◆ P.ext. (Despre cuvinte) Care este de bază într-o familie de cuvinte şi de la care se for-

mează derivate; cuvînt primar, nederivat. ◆ (Substantivat, f.pl.) Cuvinte alese, literare, neologice. **2.** Care preconizează reforme mari, complete, schimbări fundamentale. **3.** (MAT.) *Axă radicală* = locul geometric al punctelor din plan care au aceeaşi putere faţă de două cercuri date, reprezentat printr-o dreaptă perpendiculară pe linia care uneşte centrele cercurilor. *Plan radical* = locul geometric al punctelor din spaţiu, avînd aceeaşi putere faţă de două sfere date, reprezentat printr-un plan. **II.** S.m. **1.** (MAT.) Rădăcină. ◆ Simbol matematic care exprimă o extragere de rădăcină. **2.** (CHIM.) Grupare de atomi care rămîne neschimbată într-o reacţie chimică şi care se comportă ca un element unic. **3.** (LINGV.) Rădăcină.

RADICALÍSM s.n. (<fr. *radicalisme*) **1.** Doctrină filozofică, politică şi economică din sec. 18-19 din Anglia (reprezentată de J.Bentham, J.Mill ş.a.), care a preconizat afirmarea în toate sferele relaţiilor şi activităţii sociale a ideilor liberalismului şi individualismului, promovînd utilitarismul în etică. **2.** Concepţie şi atitudine care urmăreşte preconizarea şi practicarea metodelor radicale pentru soluţionarea unor probleme (sociale, politice, economice etc.). ◆ Hotărîre, fermitate.

RADICALIZÁ vb. I tranz. (<*radical*; cf. germ. *radikalisieren*) A atrage pe cineva la o reformă (democratică) radicală; a orienta spre reforme radicale.

RADICÁNT, -Ă adj. (<fr. *radicant*) (Despre tulpini) Care emite din loc în loc rădăcini. ◆ (Despre plante) Care se agaţă prin rădăcini suplimentare.

RADICÁŢIE s.f. (<fr. *radication*) Dispoziţie a rădăcinilor unei plante.

RADICÉLĂ s.f. (<fr. *radicelle*) Fiecare dintre rădăcinile secundare care se dezvoltă din celulele unei rădăcini principale.

RADICIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *radiciforme*) (BOT.) Care are forma unei rădăcini.

RADÍCULĂ s.f. (<fr. *radicule*, lat. *radicula*) Rădăcină a plantulei din sămînţă, care, după germinaţie, se transformă în rădăcină principală.

RADIÉR s.n. (<fr. *radier*) **1.** Tip de fundaţie alcătuit dintr-un planşeu de beton armat, care se întinde în toate direcţiile, de obicei sub întreaga construcţie pe care o susţine. **2.** Căptuşeală de beton, de bolovani sau de pavele executată pe fundul albiei unei ape, între picioarele unui pod etc., pentru a împiedica eroziunea, spălarea pămîntului de către ape şi adîncirea albiei. **3.** Canal prin care iese apa dintr-un baraj construit pentru a regla debitul de apă necesar plutăritului. **4.** Boltă de beton sau de piatră aşezată la baza unui tunel.

RADIÉRĂ s.f. (<germ. *Radier* [gummi]) Gumă de şters.

RADIÉRE[1] s.f. (<*radia*[1]) Faptul de a radia[1]; radiaţie.

RADIÉRE[2] s.f. (<*radia*[2]) Acţiunea de a radia[2] şi rezultatul ei; ştergere, suprimare dintr-un registru sau dintr-o listă a inscripţiei privitoare la anumite acte sau drepturi.

RADIO[1]- (<fr., it., engl. *radio*-; cf.lat. *radius*"rază") Element prim de compunere care are semnificaţia: a) "(relativ la) energia radiantă şi radianţii de diferite naturi"; b) "(referitor la) undele electromagnetice şi (la) aplicaţiile lor", "radiofonic", "radiofonie", "radiotelegrafie".

RÁDIO[2] s.n., adj.invar. (<germ. *Radio*, fr. *radio*) **I.** S.n. **1.** Instalaţie de transmitere a sunetelor prin unde electromagnetice, cuprinzînd aparatele de emisiune şi pe cele de recepţie. ◆ Spec. Aparat de recepţie radiofonică. **2.** Sistemul şi activitatea de difuzare a programelor de ştiri, de muzică etc. prin radio; emisiune radiofonică. **3.** Instituţie care dirijează şi coordonează problemele referitoare la radio. **II.** Adj.invar. **1.** Referitor la radioreceptoare. **2.** Referitor la emisiunile difuzate prin radio. **3.** Referitor la radiaţia electromagnetică, de radiaţie electromagnetică.

RADIOACTÍV, -Ă adj. (<germ. *radioaktiv*, fr. *radioactif*) **1.** (Despre unele elemente) Care prezintă radioactivitate (**1**); referitor la radioactivitate. ◆ (Despre zăcăminte, izvoare) Care conţine corpuri cu proprietăţi de radioactivitate. **2.** Care aparţine radioactivităţii (**2**), privitor la radioactivitate, de radioactivitate.

RADIOACTIVITÁTE s.f. (<fr. *radioactivité*, germ. *Radioaktivität*) **1.** Ansamblu de fenomene constînd în emiterea spontană a unor radiaţii corpusculare sau electromagnetice, cu proprietăţi similare razelor X, de către nucleele atomice instabile ale unor elemente (radiu, uraniu, toriu etc.). Radioactivitatea a fost descoperită de H.Becquerel (1896) la minereurile de uraniu. **2.** Parte a fizicii care se ocupă cu studiul fenomenelor radioactive.

RADIOACTUALITÁTE s.f. (<*radio*[2] +*actualitate*) Emisiune radiofonică în care se transmit actualităţi.

RADIOALINIAMÉNT s.n. (după fr. *radioalignement*) Dispozitiv electromagnetic care permite unui navigator să fie ghidat de-a lungul unui ax.

RADIOALTIMÉTRU s.n. (<fr. *radioaltimètre*) Aparat de bord care determină prin radar altitudinea unui avion.

RADIOAMATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *radio-amateur*, germ. *Radioamateur*) Persoană care, ca amator, stabileşte legături între o staţie de radio proprie şi o staţie de radio străină, cu scopul de a comunica în bune condiţii cu aceasta, de la o distanţă cît mai mare.

RADIOAMATORÍSM s.n. (<*radioamator*) Practicare a radiocomunicaţiilor de către persoane care stabilesc legături între radiostaţii prin posturi de emisie-recepţie proprii, transmiţînd informaţii referitoare la calitatea legăturilor stabilite. Este reglementat de convenţii internaţionale.

RADIOAMPLIFICÁRE s.f. (<*radio*[2] +*amplificare*, după fr. *radioamplification*) Operaţie de radiorecepţie, amplificare şi distribuire prin reţea a programelor de radiodifuziune cu ajutorul unei instalaţii.

RADIOASCULTÁRE s.f.(<*radio*[2] +*ascultare*) **1.** Ascultare a emisiunilor de radio. **2.** Post, serviciu care se ocupă cu ascultarea emisiunilor radiofonice. **3.** Timp rezervat ascultării în emisiunile radioamatorilor.

RADIOASCULTÁTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*radio*[2] +*ascultător*) Ascultător al programelor de radio.

RADIOASTRONOMÍE s.f. (<fr. *radio-astronomie*, germ. *Radioastronomie*) Ramură a astronomiei care studiază fenomenele din univers, folosind pentru informare undele radioelectrice emise de corpurile din spaţiul cosmic şi undele radioelectrice emise de pe Pămînt şi reflectate de aceste corpuri.

RADIOATERIZÁRE s.f. (<*radio*[1]-+*aterizare*) Aterizare a unui avion dirijată cu ajutorul unor radioemiţătoare situate pe sol.

RADIOBALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *radiobaliser*) A marca o rută aeriană cu radiobalize.

RADIOBALÍZĂ s.f. (<fr. *radiobalise*) Aparat terestru de radionavigaţie, constituit dintr-un radioemiţător care emite unde electromagnetice recepţionate de avioane în momentul trecerii lor deasupra punctului în care se găseşte acest aparat şi servind la dirijarea avioanelor (în condiţiile lipsei de vizibilitate).

RADIOBIOLOGÍE s.f. (<*radio*[2]+*biologie*) Ramură a biologiei care studiază acţiunea radiaţiilor ionizante (ultraviolete, roentgen, cosmice etc.) asupra organismelor vii.

RADIOCASETOFÓN s.m. (<*radio*[2]+*casetofon*) Aparat compact care încorporează un radioreceptor şi un casetofon.

RADIOCHIMÍE s.f. (<*radio*[1]-+*chimie*; cf. fr. *radiochimie*) Ramură a chimiei care studiază probleme legate de elementele radioactive (schimbul izotopic, chimia produselor nucleare, metodele de obţinere a izotopilor etc.).

RADIOCINEMATOGRAFÍE s.f. (<fr. *radiocinématographie*) Metodă modernă de diagnostic care constă în înregistrarea pe film cinematografic a imaginii radiografice a unui organ (stomac, intestin, plămîn etc.) în funcţiune.

RADIOCOBÁLT s.n. (<fr. *radiocobalt*) Izotop radioactiv al cobaltului.

RADIOCOMÁNDĂ s.f. (<fr. *radio*[1]-+*comandă*; cf.fr. *radiocommande*) Telecomandă efectuată cu ajutorul undelor electromagnetice.

RADIOCOMPÁS s.f. (<fr. *radiocompas*, germ. *Radiokompas*) Aparat de bord care serveşte la determinarea direcţiei de zbor a avionului în raport cu un post terestru de radionavigaţie, ale cărui semnale le recepţionează.

RADIOCOMUNICÁŢIE s.f. (<fr. *radiocommunication*) Transmiterea şi recepţia la distanţă a unor sunete, semnale sau imagini cu ajutorul undelor electromagnetice.

RADIOCONDUCTÓR s.m. (<fr. *radioconducteur*) Corp care, sub influenţa undelor electromagnetice, devine conductor de electricitate.

RADIODERMÍTĂ s.f. (<fr. *radiodermite*) (MED.) Dermită provocată de iradieri cu raze X sau de substanţe radioactive.

RADIODETÉCŢIE s.f. (<fr. *radiodétection*) (FIZ.) Radiolocaţie.

RADIODIAGNÓSTIC s.n. (<fr. *radiodiagnostic*) Diagnostic medical bazat pe examinare radiologică.

RADIODIFUZÁ vb. I tranz. (<fr. *radiodiffuser*) A transmite, a emite ceva printr-un post de radioemisie.

RADIODIFUZIÚNE s.f. (<fr. *radiodiffusion*) **1.** Radiocomunicaţie unilaterală care constă în transmiterea sistematică prin unde radio a unor programe (sonore) de ştiri, de

muzică etc., destinate recepţiei publice. ◇ *Post* (sau *staţie*) *de radiodifuziune* = post de emisie radiofonică. **2.** Instituţie care se ocupă cu întocmirea şi cu difuzarea acestor programe.

RADIODISTRIBÚŢIE s.f. (<fr. *radiodistribution*) Distribuţie publică prin linii de telecomunicaţii a programelor de radiodifuziune sonoră.

RADIOECOLOGÍE s.f. (<engl. *radioecology*) Studiul efectelor radiaţiilor naturale asupra organismelor vii.

RADIOECÓU s.n. (<*radio*^{2}+*ecou*) Radiounda recepţionată după emisie, în urma reflexiei ei pe suprafaţa unui corp (ceresc).

RADIOELECTRICITÁTE s.f. (<fr. *radioélectricité*) Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul oscilaţiilor de înaltă frecvenţă şi al undelor electromagnetice, precum şi cu aplicaţiile acestora în radiocomunicaţii, în radiolocaţie etc.

RADIOELEMÉNT s.n. (<fr. *radioélément*) Element chimic radioactiv.

RADIOEMÍSIE (RADIOEMISIÚNE) s.f. (<fr. *radio-émission*) **1.** Producere a undelor electromagnetice în scopul realizării unei radiocomunicaţii. **2.** Emisiune radiofonică prin intermediul căreia se transmit ştiri, programe culturale etc. ◇ *Post* (sau *staţie*) *de radioemisiune* = post de emisiune radiofonică.

RADIOEMIŢĂTÓR s.n. (<*radio*^{1}-+*emiţător*, după fr. *radio-émetteur*) Instalaţie cu ajutorul căreia se produc unde electromagnetice purtătoare de informaţii, folosite în radiocomunicaţii; emiţător radio.

RADIOFÁR s.n. (<fr. *radiophare*) Post fix de emisie radiofonică prin semnale, servind la dirijarea navigaţiei aeriene şi maritime. ◆ Radiobaliză.

RADIOFICÁ vb. I tranz. (<*radioficare*, *radioficaţie*) A instala aparatură de radioficare, a efectua o radioficare.

RADIOFICÁRE s.f (după rus. *radiofikaţiia*) Acţiunea de a radiofica şi rezultatul ei; generalizare a transmisiunii programelor de radiodifuziune sonoră prin radiodistribuţie. ◆ *Staţie* (sau *centru*) *de radioficare* = post de radiodistribuţie.

RADIOFÍZICĂ s.f. (<*radio*^{1}-+*fizică*; cf.fr. *radiophysique*) Ramură a fizicii care studiază oscilaţiile electromagnetice de înaltă frecvenţă, producerea şi propagarea undelor radioelectrice etc.

RADIOFÓN s.n. (<fr., engl. *radiophone*) (AERON.) Aparat de comunicare prin radiofonie.

RADIOFÓNIC, -Ă adj. (<fr. *radiophonique*) Care se referă la radiofonie, care aparţine radiofoniei; care utilizează radiofonia.

RADIOFONÍE s.f. (<fr. *radiophonie*) Sistem de transmitere şi recepţionare a mesajelor sonore prin unde electromagnetice, fără a folosi fire conducătoare între postul de emisiune şi cel de recepţie.

RADIOFONÍST, -Ă s.m. şi f. (<*radiofonie*) Specialist în radiofonie.

RADIOFÓSFOR s.n. (<engl. *radiophosphorus*) Fosfor radioactiv.

RADIOFOTOGRAFÍE s.f. (<fr. *radiophotographie*) Clişeu al unei imagini obţinute cu razele X pe un ecran.

RADIOFRECVÉNŢĂ s.f. (<fr. *radiofréquence*, germ. *Radiofrequenz*) Frecvenţă a undelor electromagnetice, folosită în radiocomunicaţii.

RADIOGALAXÍE s.f (<fr. *radiogalaxie*, engl. *radiogalaxy*) Galaxie caracterizată printr-o emisie intensă de radiounde.

RADIOGENÉTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *radiogénétique*, engl. *radiogenetic*) **1.** S.f. Capitol al geneticii care studiază utilizarea radiaţiilor ionizate în transformările ereditare ale organismelor vii, în vederea ameliorării lor. **2.** Adj. Care aparţine radiogeneticii, care se referă la radiogenetică.

RADIOGEODEZÍE s.f. (<*radio*^{1}-+*geodezie*) Domeniu al geodeziei care se ocupă de măsurarea distanţelor dintre punctele geodezice cu aparatură radio de mare precizie.

RADIOGEOLOGÍE s.f.(<*radio*^{1}+*geologie*) Parte a geologiei care utilizează tehnica radioactivităţii.

RADIOGHIDÁJ s.n. (<fr. *radioguidage*) Procedeu de teleghidare a unui vehicul cu ajutorul undelor radio.

RADIOGONIOGRÁF s.n. (<germ. *Radiogoniograph*) Radiogoniometru înregistrator.

RADIOGONIOMETRÍE s.f. (<fr. *radiogoniométrie*) Metodă de determinare a direcţiei unui radioemiţător cu ajutorul undelor electromagnetice.

RADIOGONIOMÉTRU s.n. (<fr. *radiogoniomètre*) Aparat de radiorecepţie care permite să se determine direcţia din care vin semnale radioelectrice.

RADIOGRAFIÁ vb. I tranz. (<fr. *radiographier*) A face o radiografie.

RADIOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *radiographique*) Care aparţine radiografiei, privitor la radiografie, de radiografie.

RADIOGRAFÍE s.f. (<fr. *radiographie*) Fotografierea interiorului unui corp opac, în special a unor regiuni din interiorul corpului omenesc, cu ajutorul razelor X; concr. fotografie obţinută în acest fel.

RADIOGRÁMĂ s.f. (<fr. *radiogramme*, germ. *Radiogramm*) **1.** Telegramă transmisă prin radiocomunicaţie. **2.** Radiografie.

RADIOINTERFEROMÉTRU s.n. (<fr. *radiointerféromètre*) (ASTR.) Radiotelescop a cărui funcţionare se bazează pe interferenţa radiounde-lor care ajung la un sistem de două sau mai multe antene.

RADIOITINERÁR s.n. (<*radio*^{2}+*itinerar*, după fr. *radioraid*) Itinerar urmat de o aeronavă care se conduce după semnalele primite de la radiofarurile hertziene.

RADIOIZOTÓP s.f. (<fr. *radio-isotope*) Izotop radioactiv.

RADIOJURNÁL s.n. (<fr. *radiojournal*) Emisiune cuprinzînd cronica evenimentelor importante (ale zilei), transmisă prin radio la anumite ore.

RADIOLÁR s.m. (<fr. *radiolaire*) (La pl.) Ordin de protozoare marine învelite într-o cochilie silicioasă din care ies radial pseudopodele; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin.

RADIOLARÍT s.n. (<fr. *radiolarit*) Rocă sedimentară silicioasă, de origine organică, cenuşie-gălbuie sau roşiatică, rezultată din consolidarea depozitelor de radiolari, utilizată ca material abraziv şi absorbant.

RADIOLOCATÓR s.n. (<rus. *radiolokator*, engl. *radiolocator*) Instalaţie radar.

RADIOLOCÁŢIE s.f. (<fr., engl. *radiolocation*, rus. *radiolokaţiia*) Determinare, cu ajutorul undelor radioelectrice, a poziţiei unui obiect (în mişcare) faţă de un reper, cu ajutorul unor fascicule de unde electromagnetice emise, şi transformarea acestora în semnale vizibile după reflectarea lor de către obiectul detectat.

RADIOLÓG s.m. (<fr. *radiologue*) Medic specialist în radiologie şi radioterapie.

RADIOLOGÍE s.f. (<fr. *radiologie*) **1.** Ramură a medicinei care se ocupă cu examinarea corpului uman cu ajutorul razelor X şi γ pentru diagnosticarea unor boli interne şi cu folosirea acestor raze în scop terapeutic. **2.** Disciplină care se ocupă cu studiul razelor X şi γ, cu aplicarea lor în precizarea diagnosticului unor boli.

RADIOMAGAZÍN s.n. (<*radio*^{2}+*magazin*) Emisiune cu caracter variat (informativ, cultural-artistic, distractiv) transmisă prin radio.

RADIOMANOMETRÍE s.f. (<fr. *radiomanométrie*) (MED.) *Radiomanometrie biliară* = metodă de examinare a căilor biliare, în cursul unei operaţii sau după efectuarea ei, prin cercetarea morfologiei şi presiunilor manometrice ale acestora.

RADIOMETALOGRAFÍE s.f. (<fr. *radiométallographie*) Ramură a metalografiei care studiază structura fină a metalelor cu ajutorul razelor X şi al radiaţiilor γ.

RADIOMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *radiométrique*) **1.** Care aparţine radiometrului, privitor la radiometru. **2.** *Efect radiometric* = creştere a presiunii aerului pe suprafaţa unui corp iluminat datorită încălzirii locale a corpului şi a aerului, produsă de energia luminii absorbite de corp.

RADIOMETRÍE s.f. (<fr. *radiométrie*) (FIZ.) Măsurare a intensităţii unei radiaţii.

RADIOMÉTRU s.n. (<fr. *radiomètre*) Aparat folosit pentru măsurarea intensităţilor mici de radiaţie şi a fluxurilor slabe de energie.

RADIOMICROFÓN s.n. (<*radio*^{1}-+*microfon*) Mic radioemiţător portabil, prevăzut cu un microfon, folosit pentru interviuri sau pe scenă.

RADIOMIMÉTIC, -Ă adj. (<fr. *radiomimétique*, engl. *radiomimetic*) (FIZ.; despre unele substanţe) Care are acţiune asemănătoare radiaţiilor ionizante.

RADIONAVIGÁŢIE s.f. (<fr. *radionavigation*) Conducere prin mijloace radiotehnice a unui avion sau a unei nave.

RADIONECRÓZĂ s.f. (<fr. *radionécrose*) (MED.) Necroză a unui ţesut produsă de o doză excesivă de radiaţii ionizate.

RADIONEVRÍTĂ s.f. (<fr. *radionévrite*) (MED.) Nevrită cauzată de acţiunea razelor radioactive asupra unui nerv.

RADIONUCLÉU s.n. (<*radio*^{1}-+*nucleu*, după fr., engl. *radionuclide*) (FIZ.) Nucleu (instabil) radioactiv.

RADIOOPÁC, -Ă adj. (<fr. *radio-opaque*) (FIZ.; despre unele substanţe) Care împiedică trecerea radiaţiilor printr-un organ, determinînd obţinerea unei imagini radiologice sau radiografice clare a acestuia.

RADIOOPERATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<engl. *radiooperator*) Operator de radio.

RADIOPATOLOGÍE s.f. (<fr. *radiopathologie*) Disciplină care se ocupă cu studiul bolilor

provocate de radiații penetrante (raze X).
RADIOPELVIGRAFÍE s.f. (<fr. *radiopelvigraphie*) (MED.) Aplicare a radiografiei la măsurarea diverselor diametre ale bazinului.
RADIOPELVIMETRÍE s.f. (<fr. *radiopelvimétrie*) Metodă radiologică de măsurare a diametrelor bazinului obstetrical.
RADIOPIRÁT s.n. (<fr. *radiopirate*) Post de radio clandestin.
RADIOPROGRÁM s.n. (<*radio*^{2}+*program*) Program de radio.
RADIOPROIECTÓR s.n. (<*radio*^{2}+*proiector*) Instalație (înglobînd un radiolocator și un proiector) destinată să descopere și să lumineze țintele aeriene în timpul nopții.
RADIOPROTECTÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*radio*^{2}+*protector*) **1.** Adj. Care protejează de acțiunea nocivă a unor radiații. **2.** S.f. *Radioprotectoare chimică* = substanță chimică neutralizantă, în anumite limite, a efectului energiei radiante asupra organismului.
RADIORECEPTÓR s.n. (<*radio*^{1}-+ *receptor*) Aparat (sau instalație de telecomunicație) folosit(ă) pentru captarea undelor radioelectrice prin intermediul unei antene. ◇ *Radioreceptor de trafic* = radioreceptor profesional utilizat pentru recepția unor semnale cu caracter special (informații de presă, date științifice, semnale pentru navigație etc.).
RADIORECÉPȚÍE s.f. (<*radio*^{1}-+*recepție*) Captare a undelor radioelectrice utilizate pentru telecomunicații și punere în evidență a mesajului transmis.
RADIORELÉU s.n. (<*radio*^{1}-+*releu*) Sistem de telecomunicație constituit din două stațiuni terminale și un lanț de stațiuni intermediare de recepție și de retransmisie.
RADIOREPERÁJ s.n. (<fr. *radiorepérage*) Rodiolocație.
RADIOREPORTÁJ s.n. (<fr. *radioreportage*) Reportaj transmis prin radio.
RADIOREPÓRTER s.m. (<fr. *radioreporter*) Reporter pentru emisiunile de radio.
RADIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *radieux*, lat. *radiosus*, it. *radioso*) **1.** Care strălucește, răspîndind raze de lumină. **2.** Fig. (Despre figura omenească) Care are o expresie de fericire, încîntare, veselie, seninătate; (despre oameni) luminos la față, încîntat.
RADIOSCÓPIC, -Ă adj. (<fr. *radioscopique*) Care aparține radioscopiei, privitor la radioscopie, de radioscopie.
RADIOSCOPÍE s.f. (<fr. *radioscopie*) Examinare vizuală a interiorului unui corp opac, în special a corpului omenesc, prin proiectarea pe un ecran fluorescent a unui fascicul de raze X care a străbătut corpul respectiv; concr. imagine obținută în acest fel.
RADIOSEMNÁL s.n. (<*radio*^{1}-+*semnal*; cf.engl. *radio-signal*) Semnal transmis prin radiații electromagnetice.
RADIOSENSIBILITÁTE s.f. (<fr. *radiosensibilité*) (MED.) Sensibilitate față de radiațiile ionizante.
RADIOSÉRVICE s.n. (<engl. *radio-service*) Service pentru aparatura de radiocomunicații.
RADIOSEXTÁNT s.n. (<*radio*^{2}+*sextant*) Aparat cu care se stabilește pe hartă poziția unei nave, folosind emisiunile radio ale aștrilor.
RADIOSIMPOZIÓN s.n. (<*radio*^{2}+*simpozion*) Simpozion prezentat la radio.
RADIOSONDÁJ s.n. (<fr. *radiosondage*) Explorare a păturilor superioare ale atmosferei cu ajutorul unei radiosonde.
RADIOSÓNDĂ s.f. (<fr. *radiosonde*, germ. *Radiosonda*, engl. *radio-sonde*) Aparat de sondaj meteorologic (presiune, temperatură, umiditatea aerului), prin semnale radio, folosit pentru cercetarea păturilor superioare ale atmosferei.
RADIOSTÁȚIE (RADIOSTAȚIÚNE) s.f. (după rus. *radiostanțiia*) Ansamblu format dintr-un radioemițător, o antenă de emisiune, instalații și clădiri anexe, destinat efectuării radioemisiunilor.
RADIOSTEÁ s.f. (<*radio*^{1}-+*stea*) Radiosursă de dimensiuni foarte mici (cît un punct).
RADIOSTEREOGRAFÍE s.f. (<fr. *radiostéréographie*) Radiografie în care imaginea apare în relief.
RADIOSTEREOSCOPÍE s.f. (<fr. *radiostéréoscopie*) Radioscopie în care, folosindu-se două surse de radiație, se obține o impresie de relief.
RADIOSTIMULÁRE s.f. (după fr. *radiostimulation*) Metodă de stimulare a creșterii plantelor (prin tratarea semințelor cu radiații).
RADIOSÚRSĂ s.f. (<fr. *radiosource*) Sursă de unde radio din spațiul cosmic.
RADIOȘCOÁLĂ s.f.(<*radio*^{2}+*școală*) Emisiune de radio destinată perfecționării procesului de învățămînt.
RADIOTÉHNIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *radiotechnique*) **1.** S.f. Ramură a tehnicii care se ocupă cu aplicațiile oscilațiilor și ale undelor electromagnetice de înaltă frecvență pentru transmiterea și recepționarea informațiilor. ◆ Tehnica fabricării aparatajului pentru radiocomunicații. **2.** Adj. Care aparține radiotehnicii, referitor la radiotehnică, de radiotehnică.
RADIOTELEFÓN s.n. (<fr. *radiotéléphone*) Aparat portabil de emisie-recepție, folosit la efectuarea de radiocomunicații bilaterale pe distanțe relativ scurte.
RADIOTELEFONÍE s.f. (<fr. *radiotéléphonie*) Sistem de comunicație radiofonică între două posturi, echipate fiecare cu aparate de emisie și de recepție.
RADIOTELEGHIDÁT, -Ă adj. (<*radio*^{2}+*teleghidat*) Care este teleghidat prin unde radio.
RADIOTELEGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *radiotélégraphique*) Care aparține radiotelegrafiei, privitor la radiotelegrafie.
RADIOTELEGRAFÍE s.f. (<fr. *radiotélégraphie*) Radiocomunicație care constă în transmiterea unor mesaje prin unde electromagnetice; telegrafie fără fir.
RADIOTELEGRAFÍST, -Ă s.m. și f. (<fr. *radiotélégraphiste*) Persoană specializată în radiotelegrafie; operator la un aparat de radiotelegrafie.
RADIOTELEGRÁMĂ s.f. (<fr. *radiotélégramme*) Radiogramă.
RADIOTELEMECÁNICĂ s.f. (<*radio*^{1}-+*telemecanică*) Ramură a telemecanicii care folosește undele radio pentru emiterea și recepționarea comenzilor.
RADIOTELEMETRÍE s.f. (<fr. *radiotélémetrie*) Determinarea distanței dintre un obiect și un reper dat cu ajutorul undelor radiomagnetice.
RADIOTELESCÓP s.n. (<fr. *radiotélescope*, germ. *Radioteleskop*) Aparat folosit la recepționarea și studierea undelor radio emise de corpurile cerești.
RADIOTELEVIZÁT, -Ă adj. (<fr. *radiotélévisé*) Transmis în același timp prin radio și televiziune.
RADIOTERAPEÚT, -Ă s.m. și f. (<fr. *radiothérapeute*) Specialist în radioterapie.
RADIOTERAPÍE s.f. (<fr. *radiothérapie*) Metodă de tratare a unor boli prin acțiunea razelor X.
RADIOTRANSMISIONÍST, -Ă s.m. și f. (<*radiotransmisiune*) Specialist în radiotransmisiuni.
RADIOTRANSMISIÚNE (RADIOTRANSMÍSIE) s.f. (<fr. *radiotransmission*) **1.** Transmitere la distanță, prin unde electromagnetice, a unor semnale (sunete, semne, imagini). **2.** Transmisiune de radiodifuziune; program transmis printr-un sistem de radiodifuziune.
RADIOTRATAMÉNT s.n. (<*radio*^{1}-+*tratament*) (MED.) Tratament cu radiații.
RADIOÚNDĂ s.f. (<*radio*^{1}-+*undă*, după engl. *radio waves*, germ. *Radiowellen*) (FIZ.) Undă electromagnetică cu lungimea cuprinsă între 10 km și 1 mm.
RADÍST s.m. (<*radio*^{2}) Militar specializat în emisiuni și recepții radio.
RÁDIU s.n. (<fr. *radium*, germ. *Radium*) Element radioactiv (*Ra*; nr.at. 88; m.at. 226,02), din grupa metalelor alcalino-pămîntoase, asemănător din punct de vedere chimic cu bariul, întrebuințat în fizică și în medicină, care se găsește în minereurile de uraniu; a fost descoperit de Pierre și Marie Curie în 1898.
RADIUMTERAPÍE s.f. (<fr. *radiumthérapie*) Folosire a radiului în tratamentul unor boli, în special al unor forme de cancer.
RÁDIUS s.n. (<lat., fr. *radius*) (ANAT.) Os lung care, împreună cu cubitusul, formează scheletul antebrațului.
RADÓM s.n. (<fr. *radôme*, engl. *radome*) Dispozitiv pentru protejarea antenelor de emisie-recepție contra agenților atmosferici, a loviriі etc.
RADÓN s.n. (<fr. *radon*) Element chimic radioactiv (*Rn*; nr.at. 86; m.at. 222), gaz monoatomic, din grupa gazelor nobile, care se obține prin dezintegrarea radiului.
RADÚB s.n. (<fr. *radoub*) (NAV.) Reparație la coca unei nave.
RADÚLĂ s.f. (<fr., lat. *radula*) (ZOOL.) Placă chitinoasă cu numeroși dinți, asemănătoare cu o pilă, de pe limba moluștelor și care servește la roaderea hranei.
RAFAÉLIC, -Ă adj. (<fr. *raphaélique*) De Rafael, al lui Rafael; în maniera lui Rafel; care amintește tipurile lui Rafael.
RAFAELÍSM s.m. (<engl. *raphaelism*) Ceea ce este specific artei lui Rafael. ◆ Tendință de a prelua și cultiva maniera lui Rafael.
RAFAELÍT, -Ă adj., s.m. și f. (<engl. *raphaelite*) Adept al rafaelismului.
RAFÁLĂ s.f. (<fr. *rafale*) **1.** Dezlănțuire bruscă, violentă, de obicei scurtă, de vînt, de ploaie. **2.** Serie neîntreruptă, de obicei scurtă, de lovituri ale unei arme de foc automate sau ale unei baterii de tunuri.
RAFÉU s.m. (<fr. *raphé*; cf.gr. *raphe* "sutură") Linie de joncțiune a două jumătăți simetrice ale unei formații anatomice sau ale

unui organ.
RÁFIE s.f. (<fr. *raphia*, germ. *Raphia*) Nume dat mai multor specii de plante din familia palmierilor, cu tulpina scurtă şi groasă terminată cu o coroană de frunze cu nervuri foarte rezistente, din care se obţin fibre textile elastice cu diverse utilizări (*Raphia*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. Din fructul plantei *Raphia vinifera* se obţine vinul de palmier. ◆ Fibrele obţinute din nervurile frunzelor acestor plante (sau din coajă de tei), folosite în horticultură, viticultură şi la confecţionarea unor obiecte împletite.
RAFINÁ vb. I (<fr. *raffiner*, germ. *raffinieren*) **1.** Tranz. A curăţa o substanţă, un produs etc. de corpurile străine pe care le conţine; a efectua o rafinare (**2**). **2.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) face mai fin, mai delicat, mai subtil.
RAFINAMÉNT s.n. (<fr. *raffinement*) **1.** Subtilitate, fineţe a gustului sau a simţirii. **2.** (Peior.) Perfidie, viclenie.
RAFINÁRE s.f. (<*rafina*) **1.** Proces tehnologic prin care se îndepărtează impurităţile din unele substanţe, produse etc. în scopul îmbunătăţirii calităţii lor. **2.** Operaţie de defibrare fină a pastei de hîrtie din fibre de lemn pentru a obţine un grad de măcinare mai ridicat.
RAFINÁT, -Ă adj. (<*rafina*) **1.** (Despre produse, substanţe etc.) Care a fost supus unui tratament de rafinare (**1**); curăţat de corpuri străine. **2.** Fig. Subtil, fin, delicat. **3.** (Peior.) Perfid, şiret, viclean.
RAFINATÓR s.m., s.n. (<it. *raffinatore*) **1.** S.m. Rafinor. **2.** S.n. Vas metalic folosit la rafinarea produselor petroliere.
RAFINÁRIE s.f. (<fr. *raffinerie*, germ. *Raffinerie*) **1.** Instalaţie sau fabrică în care se face rafinarea unor produse. **2.** (De obicei determinat prin "petrolieră" sau "de petrol") Unitate industrială în care se face prelucrarea ţiţeiului.
RAFINÓR s.m., s.n. (<fr. *raffineur*, germ. *Raffineur*) **1.** S.m. Muncitor calificat pentru operaţiile de rafinare. **2.** S.n. Maşină folosită la măcinarea semifabricatelor fibroase şi a pastei de hîrtie. **3.** S.n. Utilaj în care se execută un proces de rafinare (**1**).
RAFINÓZĂ s.f. (<fr. *raffinose*) Substanţă alcătuită din galactoză, glucoză şi fructoză, care se găseşte în seminţele de bumbac şi în sfecla de zahăr şi care este folosită în medicină şi în bacteriologie.
RAFISTOLÁ vb. I tranz. (<fr. *rafistoler*) A repara sau a îndrepta ceva (sumar şi nesistematic).
RAFLÉSIA s.f. (<fr. *rafflesia*; cf. n.pr. [Sir] *Raffles*, guvernator în Sumatra) Floare exotică, cea mai mare din lume, ale cărei petale, lungi de aproape o jumătate de metru, sînt acoperite cu pete roşii şi albe şi exală un miros cadaveric.
RAFT s.n. (<tc. *raf*, dial. *raft*) Poliţă aşezată într-un dulap sau fixată de-a lungul pereţilor unei camere (în special la magazine).
RAGÁCI s.n. (<rus. *rogač*) Unealtă în formă de cleşte cu coadă lungă, folosită la pescuit.
RAGÁDĂ s.n. (<fr. *rhagade*, ngr. *ragada*) **1.** (MED.) Mică ulceraţie care apare pe piele, mai ales printre degete, la nări, la buze etc. **2.** Sfîrcul mamelei.
RAGANÉLĂ s.f. (<it. *raganella*) (MUZ.) Instrument autofon care, prin învîrtire, produce un zbîrnîit ca morişca.
RÁGE vb. III intranz. (lat. *ragere*) (Despre animale) A scoate răgete. ◆ P.anal. (Despre oameni) A ţipa, a zbiera.
RÁGILĂ s.f. (cf.germ. *Raffel*) **1.** Instrument format dintr-o scîndură în care sînt înfipţi dinţi de fier şi prin care se trage cînepa sau inul meliţat, pentru ca fibrele să se cureţe de puzderii şi de cîlţi. **2.** Zgardă cu ţepi de fier, care se pune la gîtul cîinilor ciobăneşti pentru a-i apăra de muşcătura lupului. ◆ Curea sau scîndurică cu cîteva cuie, care se fixează pe botul viţeilor ca să nu poată suge.
RAGLÁN s.n. (<fr. *raglan*) **1.** Croială specială a unor obiecte de îmbrăcăminte, la care mîneca începe de la răscroiala gulerului. **2.** Palton sau pardesiu cu o asemenea croială.
RAGTIME s.n. (cuv.engl. amer.) **1.** Tip de piesă muzicală, în ritm de jaz, născută din fuziunea folclorului negru cu muzica de dans. **2.** Stil pianistic de interpretare a muzicii ragtime.
RAHÁT s.n. (<tc. *rahat* [lokum]) Preparat dulce, cu aspect gelatinos, fabricat din sirop de zahăr, amidon, substanţe aromatizante şi prezentat, de obicei, în formă de cuburi mici.
RAHI- (<fr., it. *rachi-*; cf.gr. *rachis* "coloană vertebrală") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) coloana vertebrală", "măduva spinării".
RAHIALGÍE s.f. (<fr. *rachialgie*; cf.gr. *rachis* "coloană vertebrală"+*algos* "durere") Durere resimţită de-a lungul coloanei vertebrale.
RAHIANESTÉZIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *rachianesthésique*) (Medicament, substanţă) cu acţiune anestezică locală, care se injectează în canalul rahidian.
RAHIANESTEZÍE s.f. (<fr. *rachianesthésie*) Anestezie a jumătăţii inferioare a corpului care constă în injectarea unei substanţe anestezice în canalul rahidian.
RAHICENTÉZĂ s.f. (<fr. *rachicentèse*; cf.gr. *rachis* "coloană vertebrală"+*kentesis* "înţepare") Introducere a unui ac de seringă în spaţiul dintre două vertebre, pentru a face un tratament, o anestezie etc.
RAHIDIÁN, -Ă adj. (<fr. *rachidien*) Care aparţine coloanei vertebrale sau măduvei spinării, privitor la coloana vertebrală sau la măduva spinării. ◇ *Canal rahidian* = canal format din vertebre, care conţine măduva spinării. *Anestezie rahidiană* = rahianestezie.
RÁHIS s.n. (<fr. *rachis*, ngr. *rachis*) **1.** (ANAT.) Măduva spinării. **2.** (BOT.) Ax central în lungul căruia se înşiră o serie întreagă de organe asemănătoare între ele (mai ales la inflorescenţele gramineelor).
RAHISINTÉZĂ s.f. (<*rahi*[dian]+*sinteză*) Intervenţie chirurgicală prin care se urmăreşte solidarizarea mai multor vertebre.
RAHÍTIC, -Ă adj. (<ngr. *rahitis*, fr. *rachitique*, germ. *Rachitis*) (Şi substantivat) Care suferă de rahitism. ◆ (Despre unele părţi ale corpului) Anormal dezvoltat, prea subţire.
RAHITÍSM s.n. (<fr. *rachitisme*, it. *rachitismo*, ngr. *rahitismos*) Boală caracteristică primei copilării şi care constă în calcifierea insuficientă a ţesutului fundamental osos, din cauza lipsei vitaminei D, care produce în organism tulburări în metabolismul fosforului şi al calciului.
RAI[1] s.n.(<sl. *raj*) **1.** Paradis, eden. **2.** Fig. Loc din natură deosebit de frumos, încîntător. ◆ Loc în care cineva se simte deplin fericit.
RAI[2] s.n. (NAV.) Roată de lemn sau de metal, cu caneluri la margine, prin care poate fi rulată o parîmă de cînepă sau de oţel.
RAIÁ s.f. (<tc. *rāyā*) (În ev. med.) **1.** Cetate (împreună cu ţinutul din jur) de pe teritoriul ţărilor române, ocupată şi administrată direct de autorităţile turceşti. **2.** Nume dat de către turci Moldovei şi Ţării Româneşti, care plăteau tribut Porţii, dar nu erau administrate de ea. **3.** Nume dat de către turci locuitorilor din ţările române, datori să le plătească tribut. **4.** Creştin supus Imperiului Otoman.
RÁIBĂ s.f. (<germ. *Reibe*) Maşină de mărunţit cartofi, folosită în fabricile de amidon.
RAID s.n. (<fr., engl. *raid*) **1.** Incursiune rapidă de nave sau de avioane făcută în spaţiul unei ţări străine în scopuri militare ◆ Incursiune făcută de cavalerie pe teritoriul inamic. **2.** Drum aerian parcurs de un avion. **3.** *Raid-anchetă* = anchetă pe o anumită temă efectuată în diferite întreprinderi, localităţi etc.
RAIFÓRMĂ s.f. (La pl.) Ordin de peşti cu corpul în formă de disc, datorită dezvoltării mari a înotătoarelor pectorale, care trăiesc pe fundul mării, în apropiere de coaste; (şi la sg.) peşte care face parte din acest ordin.
RAIGRÁS s.n. (<fr. *ray-grass*, engl. *ryegrass*, germ. *Raigras*) *Raigras englezesc* = plantă erbacee perenă din familia gramineelor, cu frunzele alungit-liniare şi cu inflorescenţa un spic (*Lolium perenne*). *Raigras-de-mare* = iarbă-de-mare (*Zostera marina*).
RAIÓN s.n. (<fr. *rayon*, rus. *raion*) **1.** (În unele ţări) Unitate administrativ-teritorială în cadrul unei regiuni sau al unui oraş mare. **2.** Secţie a unui magazin unde se găsesc mărfuri de acelaşi fel. **3.** Spaţiu (circular), întindere pe care se exercită o acţiune.
RAIONÁ vb. I tranz. (<*raion*) **1.** A repartiza mărfuri, produse etc. pe raioane. **2.** A împărţi în raioane.
RAIONÁL, -Ă adj. (<*raion*) Care aparţine raionului, privitor la raion.
RAJÁH s.m. (<fr. *rajah*) Titlu purtat de şeful statului în India antică şi feudală, devenit mai tîrziu titlu princiar; persoană care poartă acest titlu.
RAL s.n. (<fr. *râle*) (MED.) Zgomot caracteristic al respiraţiei în afecţiunile bronhiilor sau ale alveolelor pulmonare.
RALANTÍ (RALENTÍ) s.n. (<fr. *ralenti*) **1.** Mers încet al motoarelor cu ardere internă. **2.** (CINEMAT.) Trucaj prin care, în timpul proiecţiei, mişcările se efectuează cu o viteză mai redusă decît cea normală.
RALIÁ vb. I (<fr. *rallier*) **1.** Tranz.şi refl.A (se) strînge, a (se) aduna (în jurul cuiva sau a ceva) în vederea unei acţiuni comune. **2.** Refl. A adera la o propunere, la o părere etc.; a se alătura (unei persoane, unei idei etc.).
RALÍD s.n. (<fr. *rallidé*) (La pl.) Familie de păsări terestre sau semiacvatice alergătoare, de talie mică sau mijlocie, cu picioarele lungi, cu penajul închis, care trăiesc mai ales în regiunile mlăştinoase (*Rallidae*); (şi la sg.) pasăre care face parte din această familie.
RALIFÓRMĂ s.f. (<fr. *ralliforme*) (La pl.)

Ordin de păsări cuprinzînd ralidele; (şi la sg.) pasăre care face parte din acest ordin.

RALÍU s.n. (<engl., fr. *rallye*) Competiţie sportivă (automobilistică) de regularitate, pe distanţe mari, în care concurenţii trebuie să atingă (după anumite probe) un punct determinat.

RALLENTANDO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Rărind progresiv tempoul mişcării.

RAMÁ vb. I intranz. (<fr. *ramer*) A vîsli.

RAMAZÁN (RAMADÁN) s.n. (<tc. *ramazan*, fr. *ramadan*; cuv. arab) **1.** A noua lună a anului musulman; postul cel mare, care durează o lună, în timpul căruia musulmanii postesc de la răsăritul pînă la apusul soarelui. ◆ P.gener. Post. **2.** Stomac.

RÁMĂ[1] s.f. (<germ. *Rahmen*, dial. *Rahme*) **1.** Cadru de lemn, de metal, de ceramică, simplu sau ornamentat, cu contur diferit (poligonal sau curb), în care se pune o fotografie, o oglindă, un tablou; p.ext. tablou, fotografie înrămată. **2.** Schelet de formă, mărimi şi materiale diferite, în care se fixează ceva. **3.** Fîşie de piele flexibilă şi groasă, cusută pe marginea încălţămintei şi servind la fixarea tălpii de faţă.

RÁMĂ[2] s.f. (<fr. *rame*) Vîslă a unei ambarcaţii, manevrată pe o singură parte.

RAMBLEIÁ vb. I tranz. (<fr. *remblayer*) **1.** A executa un rambleu pentru o şosea sau pentru o cale ferată. **2.** A umple cu rambleu golurile rămase într-o mină în urma exploatării.

RAMBLEIÁJ s.n. (<fr. *remblayage*) Rambleiere.

RAMBLEIATÓR s.m.(<*rambleia*, după fr. *rembleyeur*) Muncitor miner care execută lucrări de rambleiere.

RAMBLÉU s.n. (<fr. *remblai*) **1.** Lucrare executată din pietriş sau pămînt în scopul ridicării unui teren la nivelul necesar sau al susţinerii terasamentului unei căi ferate, al unei şosele deasupra nivelului terenului. **2.** Material solid care serveşte la umplerea unor goluri (în special a celor rămase într-o mină în urma exploatării) sau pentru a ridica un teren la nivelul necesar unei construcţii.

RAMBÚRS s.n. (<*rambursa*, după fr. *remboursement*) Sistem de expediere a mărfurilor, conform căruia destinatarul este obligat, la primire, să achite expeditorului contravaloarea mărfii sau a taxei de transport. ◆ Concr. Sumă plătită în acest fel.

RAMBURSÁ vb. I tranz. (<fr. *rembourser*) A restitui, a înapoia cuiva o sumă de bani datorată. ◆ A trimite, a da înapoi (prin rambURS).

RAMBURSÁBIL, -Ă adj. (<fr. *rambursable*) Care poate (sau trebuie să fie) rambursat.

RÁMCĂ s.f.(<rus. *ramka*) Ramă de fier în care se închide şi se fixează forma tipografică a materialului cules pentru a fi introdus în maşina de tipar.

RAMÉR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *rameur*) Persoană (mai ales sportiv) care manevrează ramele unei ambarcaţii.

RAMÉZĂ s.f.(<fr. *rameuse* [-sécheuse]) Maşină pentru întinderea şi uscarea ţesăturilor prin prinderea lor de o ramă mobilă prin care circulă un curent de aer cald.

RAMFORÍNCUS s.m. (<fr. *ramphorhynque*; cf.gr. *ramphos* "cioc"+*rynchos* "bot") Reptilă zburătoare fosilă de mărimea unui uliu, avînd un cioc lung, dinţi puternici şi coadă lungă.

RÁMIE s.f. (<fr. *ramie*) Plantă textilă din familia urticaceelor, cultivată în zonele subtropicale din S-E Asiei, ale cărei fibre sînt lungi, elastice şi rezistente şi din care se fac ţesături fine, dantele, mătase artificială etc. (*Boehmeria nivea*). ◆ Fibre textile extrase din tulpina ramiei.

RAMIFICÁ vb. I refl. (<fr. *ramifier*, lat. *ramificare*) (Despre arbori sau despre artere, căi de comunicaţii etc.) A se despărţi, a se desface în două sau în mai multe ramuri.

RAMIFICÁŢIE s.f. (<fr. *ramification*) **1.** Formare a ramurilor laterale la tulpinile şi rădăcinile plantelor. ◆ Concr. Parte desfăcută dintr-un întreg; braţ; prelungire. ◆ Despărţitură, subdiviziune, subîmpărţire. **2.** Locul de separare a unei căi de circulaţie, a unei conducte etc. în două sau în mai multe ramuri; (fiecare dintre) despărţiturile (secundare) formate prin această separare.

RAMOLÍ vb. IV refl. (<fr. *ramollir*) A-şi pierde (din cauza bătrîneţii) vioiciunea mişcărilor, acuitatea, integritatea facultăţilor intelectuale (şi fizice).

RAMOLÍRE s.f. (<*ramoli*) Faptul de a se ramoli; slăbire a minţii şi a puterilor fizice.

RAMOLISMÉNT s.n. (<fr. *ramolissement*) Ramolire; boală care constă în pierderea facultăţilor intelectuale (legată de senilitate), cauzată deseori de scleroza vaselor sangvine din creier care are drept consecinţă degenerarea unor porţiuni limitate din acestea, prost hrănite şi oxigenate. ◇ *Ramolisment cerebral* = necroză a unei porţiuni din creier din cauza întreruperii locale a circulaţiei sangvine în urma unei tromboze sau a unei embolii.

RAMONÁJ s.n. (<fr. *ramonage*) Escaladare, în alpinism, prin interiorul unei formaţiuni stîncoase.

RAMPÁNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *rampant*) **1.** Adj. (Despre suprafeţe) Înclinat. **2.** S.n. (ARHIT.) Fiecare dintre cele două laturi oblice ale unui fronton, ale unui hintou etc.

RÁMPĂ s.f. (<fr. *rampe*, germ. *Rampe*) **1.** Balustradă de lemn, de fier sau de piatră de-a lungul unei scări sau, rar, al unui pod. ◆ Barieră. **2.** Platformă (la nivelul pardoselii unor vehicule) care serveşte la depozitarea, încărcarea şi descărcarea mărfurilor dintr-un vehicul rutier sau feroviar; p.ext. loc înălţat (lîngă linia ferată) destinat încărcării şi descărcării mărfurilor. **3.** Porţiune înclinată faţă de orizontală a unui drum sau a unei căi ferate, privită în sensul în care urcă; pasaj de nivel, trecătoare parcursă în sensul urcării. **4.** Partea din faţă a unei scene de teatru unde sînt instalate luminile; p.gener. scenă. ◇ *A chema la rampă* = a cere, prin aplauze, ca artiştii să reapară pe scenă. *A vedea luminile rampei* = (despre piese de teatru) a intra în repertoriul unui teatru, a fi jucat în faţa publicului. **5.** Loc de trecere peste linia ferată; pasaj de nivel. **6.** *Rampă de lansare* = platformă prevăzută cu dispozitive de orientare şi ghidare, folosite pentru lansarea avioanelor catapultate, a rachetelor etc. **7.** Lucrare minieră prin care se face legătura dintre galeria de transport a unui orizont şi un puţ de mină sau un plan înclinat.

RÁMURĂ (RAM) s.f. (s.n.) (lat. *ramus*) **1.** Fiecare dintre ramificaţiile unei tulpini de plantă. ◆Fiecare dintre ramificaţiile coarnelor cerbului şi ale căpriorului. ◆ Diviziune (secundară) a unui curs de apă principal, subîmpărţire a unui masiv muntos etc. ◆ Diviziune a unei artere, a unui nerv. ◆ Fig. Ramificaţie a unei familii, a unui popor. **2.** Diviziune, sector al unei discipline ştiinţifice, al unei activităţi practice etc.

RÁNĂ s.f. (<sl. *rana*) **1.** (MED.) Plagă, leziune. ◆ Cicatrice. **2.** Fig. Suferinţă morală; durere sufletească, chin.

RANCH s.n. (<engl. *ranch*) Fermă de mari proporţii pentru creşterea vitelor (în vestul Statelor Unite ale Americii şi în Mexic).

RANCHIÚNĂ s.f. (<fr. *rancune*) Ură ascunsă, duşmănie, dorinţă ascunsă de răzbunare.

RANCHIUNÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *rancuneux*) Care poartă ranchiună, care ţine duşmănie.

RAND s.m. (<fr. *rand*) Unitate monetară în Republica Africa de Sud şi în Namibia.

RANDALINÁ vb. I tranz. (<germ. *randalieren*) A moleta.

RANDALINÁRE s.f. (<*randalina*) Moletare.

RANDALÍNĂ s.f. (<germ. *Rändaline*) (TEHN.) Moletă.

RANDAMÉNT s.n. (<fr. *rendement*) **1.** Capacitate de producţie a unei întreprinderi industriale sau comerciale, a unei maşini, a unui muncitor, a unui utilaj într-o unitate de timp dată; raportul dintre efectul obţinut şi efortul depus într-o activitate, acţiune etc. **2.** Raportul dintre valoarea unei mărimi (energie, putere etc.), cedată de un sistem tehnic (maşină, aparat etc.) sub formă utilă şi valoarea aceleiaşi mărimi absorbită de acest sistem. ◆ Folos, beneficiu, eficienţă.

RÁNDĂ s.f. (<it. *randa*) Pînză trapezoidală aflată pe catargul de la pupă.

RANDEVÚ s.n. (<fr. *rendez-vous*) Întîlnire între două sau mai multe persoane, într-un loc şi într-un timp dinainte stabilite.

RANDOMIZÁ vb. I tranz. (<engl. *randomize*) A distribui întîmplător variantele din cîmpul de experienţă (pentru eliminarea erorilor experimentale).

RANFLUÁ vb. I tranz. (<fr. *renflouer*) (MAR.) A ridica de pe fund şi a repune în stare de plutire o navă scufundată.

RANFLUÁRE s.f.(<*ranflua*, după fr. *renflouage*) Acţiunea de a ranflua şi rezultatul ei; operaţie de ridicare la suprafaţă şi de repunere în stare de plutire a unei nave scufundate.

RANFORSÁ vb. I tranz. (<fr. *renforcer*) **1.** A întări cu ranforţi. ◆ A întări, a consolida, a face mai rezistent. **2.** A suplimenta numărul vehiculelor din reţeaua transportului în comun în perioada orelor de vîrf.

RANFORSÁRE s.f. (<*ranforsa*) Acţiunea de a ranforsa şi rezultatul ei. ◆ Întărire a unei piese sau a unei construcţii metalice cu ajutorul unor ranforţi.

RANFORSÁT, -Ă adj. (<fr. *renforcé*) Întărit cu ranforţi; făcut mai rezistent. ◇ *Suspensie*

ranforsată = suspensie mai bună şi mai rezistentă la caroseriile de automobil.
RANFÓRT s.n. (<fr. *renfort*) (TEHN.) Întăritură (formată din una sau mai multe piese) care susţine o construcţie sau anumite părţi ale unei construcţii, asigurînd rigiditatea acestora.
RANG s.n. (<fr. *rang*) **1.** Loc ocupat de o persoană sau de o instituţie într-o ierarhie administrativă, bisericească, militară sau diplomatică, după criteriul importanţei, funcţiei etc.; treaptă într-o ierarhie. ◇ *De prim rang* sau *de rangul întîi* (sau *al doilea* etc.) = de calitatea, de categoria, de gradul întîi (sau al doilea etc.). **2.** Număr care indică locul pe care îl ocupă un termen într-un şir. ◇ *Lojă de rangul întîi* (sau *al doilea*) = lojă din rîndul situat imediat deasupra parterului (sau din rîndul al doilea). (MAT.) *Unitate de rangul întîi* = unime. *Ipotecă de rangul întîi* = prima ipotecă instituită asupra unui bun (urmată de alte ipoteci). **3.** (LINGV.) Loc pe care îl ocupă un cuvînt, un fomen etc. în ordinea frecvenţei. **4.** (MAT.) Loc pe care îl ocupă un termen într-un şir. **5.** Clasificare a navelor potrivit mărimii sau armamentului lor.
RÁNGĂ s.f. Bară de fier, ascuţită la unul din capete, servind ca pîrghie pentru ridicarea sau deplasarea unor obiecte grele sau la desfacerea unor pavaje, la săparea unui pămînt foarte tare etc.
RANICULTÚRĂ s.f. (<it. *ranicoltura*; cf.lat. *rana* "broască"+*cultura* "creştere") Cultura broaştelor de baltă comestibile.
RÁNIŢĂ s.f. (<rus. *ranec*) Sac special de pînză impermeabilizată, de piele sau de material plastic, purtat în spate (sau pe umăr) de militari, de vînători, de turişti etc. şi care serveşte la transportarea comodă a alimentelor şi a altor lucruri necesare la drum; rucsac.
RÁNTIE s.f. (cf. ucr. *rantuh*) Haină lungă şi largă care se poartă (mai ales de către călugări şi preoţi) peste îmbrăcăminte, ca o manta.
RANUNCULACÉE s.f. (<fr. *renonculacée*) (La pl.) Familie de plante erbacee, dicotiledonate (otrăvitoare), cu tuberculi sau rizomi, cu frunzele alterne, cu florile bisexuate, cu fructele folicule, nucule sau bace; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.
RANVERSÁ vb. I tranz. (<fr. *renverser*) A da peste cap; a răsturna.
RANVERSÁRE s.f. (<*ranversa*) Acţiunea de a ranversa şi rezultatul ei. ◆ Figură acrobatică de zbor, într-un plan vertical, prin care avionul îşi schimbă direcţia cu 180°, întorcîndu-se pe o aripă.
RAP s.n. (cuv. engl.amer.) Muzică uşoară modernă a anilor '90, aflată sub influenţa rock and roll-ului şi care are ca specific utilizarea fondului ritmic monoton al unei baterii.
RAPPER s.m. (cuv. engl. amer.) Persoană care cîntă sau căreia îi place să asculte muzică rap.
RAPÁCE adj. (<fr., it. *rapace*, lat. *rapax, -acis*) Lacom, hrăpăreţ, apucător, hapsîn.
RAPACITÁTE s.f. (<fr. *rapacité*, lat. *rapacitas, -atis*) Însuşirea de a fi rapace; lăcomie de bunuri materiale.
RAPAKÍWI subst. (<fr. *rapakiwi*; cuv. finlandez) Varietate roşie de granit, cu structura porfirică, cristalizată, utilizată ca material de construcţie şi ca ornament.
RÁPĂN s.n. **1.** Boală de piele asemănătoare cu rîia, pe care o capătă porcii, caii, cîinii, uneori şi oamenii. ◆ Jeg. **2.** Boală a merilor şi a perilor, provocată de o ciupercă, şi manifestată prin apariţia unor cruste pe frunze, pe fructe şi pe ramurile tinere, încetinind sau oprind creşterea. **3.** Numele unei plante folosite în medicina populară pentru vindecarea rapănului (*Capsella bursapastoris*).
RAPÉL s.n. (<fr. *rappel*) **1.** Readucere a unei piese sau a unui sistem tehnic în poziţia iniţială, sub acţiunea greutăţii proprii ori a unor forţe elastice. **2.** *Coborîre în rapel* = coborîre, în alpinism, a unui perete abrupt printr-un sistem de coardă dublă. **3.** (MED.) Revaccinare a unei persoane vaccinate în trecut, cu o cantitate mai mică de vaccin, pentru a-i întări şi a-i prelungi imunitatea dată de vaccinarea iniţială.
RAPÍD, -Ă adj., s.n. (<fr. *rapide*, lat. *rapidus*) **1.** Adj. (Şi adverbial) Care acţionează, se produce, se execută sau se mişcă cu repeziciune, cu promptitudine. ◇ *Tren rapid* (şi substantivat, n.) = tren care circulă cu viteză mare şi care opreşte numai în staţiile importante. **2.** S.n. Canal cu pantă mai mare decît panta critică şi care racordează două tronsoane ale unui curs de apă situate la înălţimi diferite. **3.** S.n. (GEOL.) Cataractă.
RAPIDITÁTE s.f. (<fr. *rapidité*, lat. *rapiditas,-atis*) Însuşirea de a fi rapid; viteză mare, repeziciune, iuţeală.
RAPIÉRĂ s.f. (<fr. *rapière*) Spadă cu lama fină.
RÁPIŢĂ s.f. (<bg. *rapica*) Numele a două plante din familia cruciferelor, cu tulpina lungă, subţire şi ramificată şi cu florile galbene, cultivate pentru seminţele lor bogate în ulei sau ca plantă furajeră (*Brassica napus oleifera* şi *Brassica rapa oleifera*).
RAPÓRT s.n. (<fr. *rapport*) **I. 1.** (Mai ales la pl.) Legătură între două (sau mai multe) persoane, instituţii etc. **2.** Legătură între două sau mai multe obiecte, fenomene, noţiuni etc. pe care gîndirea omenească o poate constata şi stabili. **3.** Relaţie (numerică) între două valori (rezultată din compararea lor). ◆ (MAT.) Cîtul dintre două mărimi de acelaşi fel, exprimate în aceleaşi unităţi. **II. 1.** Comunicare scrisă sau orală prezentată unei adunări, unei autorităţi etc., cuprinzînd o relatare (oficială) asupra unei activităţi personale sau colective, asupra unor fapte etc.; textul acestei comunicări. **2.** (MILIT.) Scurtă prezentare orală asupra situaţiei trupei, făcută de un militar în faţa superiorului său. ◇ *A se prezenta* (sau *a ieşi, a fi scos* etc.) *la* (*un*) *raport* = a se prezenta (sau a fi chemat) în faţa unui superior pentru a-şi susţine o doleanţă sau pentru a răspunde de o greşeală. **III.** (JUR.) Readucere la masa succesiunii, a unor donaţii primite anterior, pentru ca succesiunea să poată fi împărţită în mod egal între toţi moştenitorii. **IV.** Cîştig. ◇ *Casă* sau *imobil de raport* = casă sau imobil care aduce venit proprietarului prin închiriere.
RAPORTÁ vb. I. tranz. (<fr. *rapporter*) **1.** A stabili un raport între două (sau mai multe) noţiuni, obiecte, fenomene, a le pune în legătură unele cu altele, a considera ceva în relaţie cu ... ; a se referi, a face aluzie la ceva. ◆ A găsi valoarea pe care o are o mărime cînd a doua mărime are o valoare egală cu unitatea. **2.** A prezenta în scris sau oral un raport (cu caracter oficial); a aduce un lucru la cunoştinţa cuiva. ◆ A denunţa, a reclama pe cineva. ◆ A relata, a povesti în mod indiscret sau răutăcios. **3.** A reprezenta grafic pe un plan, la o anumită scară elementele unei ridicări de teren sau anumite figuri geometrice. **4.** (JUR.) A readuce, la masa succesiunii, o donaţie primită anterior, pentru ca succesiunea să poată fi împărţită în mod egal între toţi moştenitorii. **5.** A produce venituri, a aduce beneficii.
RAPORTÓR, -OÁRE subst. (<fr. *rapporteur*) **1.** S.m. şi f. Persoană care face un raport (pentru a-l susţine în faţa unei adunări). **2.** S.n. Instrument gradat, în formă de semicerc sau de cerc întreg, care serveşte la măsurarea şi la construirea unghiurilor.
RAPPER s.m. (cuv. engl.) Cîntăreţ sau fan al muzicii rap.
RAPSÓD s.m. (<fr. *rhapsode*; cf.gr. *rhapsodos*) **1.** (În Grecia antică) Cîntăreţ şi recitator care colinda oraşele recitînd fragmente din poeme epice (în special din *Iliada* şi *Odiseea*). **2.** Poet epic în ale cărui poeme sînt evocate evenimente de seamă din viaţa unui popor.
RAPSODÍE s.f. (<fr. *rapsodie*, it. *rapsodia*; cf. gr., lat. *rhapsodia*) **1.** (În Grecia antică) Fragment dintr-un poem epic recitat de rapsozi; cîntec epic. **2.** Compoziţie muzicală, de cele mai multe ori de formă liberă, alcătuită din succesiunea unor motive şi fragmente de melodii variate, adesea de inspiraţie folclorică. Rapsodii celebre au fost compuse de F.Liszt, M.Ravel, G.Gershwin şi, în România, de G.Enescu.
RAPT s.n. (<fr. *rapt*, lat. *raptus*) **1.** Răpire a unei persoane. **2.** Furt săvîrşit prin violenţă.
RÁPTUS s.n. (<fr., lat. *raptus*) (PSIH.) Impuls brusc şi necontrolat care pune subiectul în situaţia de a îndeplini acte violente şi grave. Este un simptom al epilepsiei, al schizofreniei şi al psihozei maniaco-depresive.
RAR, -Ă adj. (lat. *rarus*) **1.** (Despre colectivităţi, mulţimi sau corpuri compuse din unităţi identice) Care are elementele componente mai depărtate unele de altele sau mai puţin numeroase ca de obicei; cu densitate mică. **2.** Care, într-un şir de lucruri sau de fiinţe de acelaşi fel, se află faţă de celelalte la o distanţă mai mare decît cea obişnuită. **3.** (Şi adverbial) Care se desfăşoară, se efectuează, se petrece într-un ritm lent. ◆ Care se petrece, se întîmplă sau se succedă la intervale depărtate, din cînd în cînd. **4.** (Şi adverbial) Care este puţin numeros, care se găseşte numai în puţine locuri. ◆ Neobişnuit, excepţional. **5.** Distins, ales, scump, preţios (prin faptul că nu se întîlneşte prea des); superior (ca merit sau ca valoare). ◇ *Piatră rară* = piatră preţioasă.
RAREFIÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *raréfier*) (Despre gaze) A(-şi) micşora densitatea, a (se) face mai rar.
RÁREORI adv. (<*rare*, pl. lui *rar*+*ori*) Cîteodată, de puţine ori, nu prea des (în timp).
RARÍSIM, -Ă adj. (<fr. *rarissime*, it. *rarissimo*, lat. *rarissimus*) Care se găseşte (sau se întîmplă) foarte rar, cu totul neobişnuit.
RÁRIŞTE s.f. (<*rar*) Pădure sau loc (într-o pădure) unde copacii sînt rari.

RARITÁTE s.f. (<fr. *rareté*, lat. *raritas,-atis*, it. *rarità*) **1.** Faptul de a fi rar; însuşirea, caracterul a ceea ce este rar, puţin numeros, sporadic. **2.** Obiect, fiinţă, fenomen care se întîlneşte rar; p.ext. ceea ce este excepţional, ceea ce atrage atenţia, constituie o curiozitate.

RĂRIŢĂ s.f. (<bg. *raliţa*, prin apropiere de *rar*) Unealtă agricolă asemănătoare cu plugul, care răstoarnă şi îngrămădeşte pămînt la baza plantelor prăşitoare.

RAS[1] s.n. (<*rade*) Faptul de a (se) rade.

RAS[2] s.n. (<fr. *ras*; cuv. arab) Înalt titlu nobiliar militar în Etiopia, rezervat, de regulă, căpeteniilor de provincii istorice; persoană care poartă acest titlu.

RAS[3], **-Ă** adj. (<*rade*) **1.** Care este curăţat de stratul exterior prin răzuire. ◆ (Despre legume, fructe etc.) Curăţat de stratul de deasupra (prin frecare pe răzătoare). ◆ Fărîmiţat prin frecare pe o răzătoare. **2.** (Despre barbă, mustăţi, păr) Tăiat de la rădăcină (pînă la piele). ◆ (Despre cap, faţă; p.ext. despre oameni) Care are barba (şi mustăţile, părul) tăiate pînă la piele; care este bărbierit; care nu poartă barbă (şi mustăţi). **3.** (Despre terenuri) Neted, întins, drept. ◆ (Adverbial) Atingînd uşor (sau aproape atingînd) o suprafaţă. **4.** Plin pînă la marginea de sus, pînă la refuz; foarte plin.

RASÁT, -Ă adj. (<fr. *racé*) De rasă; p.ext. select.

RÁSĂ[1] s.f. (<fr. *race*, germ. *Rasse*) **1.** Fiecare dintre marile grupări umane, formate din cele mai vechi timpuri ale preistoriei, caracterizate prin forma craniului, culoarea pielii, a părului şi prin alte particularităţi exterioare şi posedînd o mare variabilitate individuală. ◆ Fel, soi; talie. **2.** Grup de indivizi aparţinînd aceleiaşi specii de microorganisme, plante, animale, cu caractere comune, constante, conservate ereditar, care se deosebesc de alte varietăţi din aceeaşi specie prin anumite caractere (adesea obţinute prin selecţie artificială în scopul de a se ajunge la tipuri noi). ◇ Loc. adj. *De rasă* = de soi bun. ◆ Soi, specie de plantă.

RÁSĂ[2] s.f. (<sl. *rasa*) Haină de postav (neagră), largă şi lungă pînă la călcîie, pe care o poartă preoţii, călugării şi călugăriţele pe deasupra îmbrăcămintei.

RASCÓLNIC, -Ă s.m. şi f. (<rus. *raskol'nik*) Adept al unei secte religioase din Rusia, care s-a separat de Biserica Ortodoxă oficială la mijlocul sec. 17.

RASEOLOGÍE s.f. (<*rasă*[1]) Ramură a antropologiei care se ocupă cu studiul raselor omeneşti.

RASIÁL, -Ă adj. (<fr. *racial*) Care aparţine rasismului sau rasiştilor, privitor la rasism sau la rasişti. ◇ *Discriminare rasială* = persecutare a unor categorii de cetăţeni pe motivul apartenenţei lor la o anumită rasă.

RASÍSM s.n. (<fr. *racisme*) Teorie social-politică ce susţine ideea inegalităţii biologice şi intelectuale a raselor umane, precum şi caracterul determinant în istorie al particularităţilor rasiale ale oamenilor, ale luptei dintre rase. În perioada interbelică şi în timpul celui de al doilea război mondial, rasismul a devenit ideologie şi politică oficială ale statelor cu regim fascist.

RASÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *raciste*) **1.** S.m. şi f. Adept al rasismului. **2.** Adj. Rasial.

RASÓL s.n. (<bg. *raszol*, scr. *rasola*, rus. *rassol*) **1.** Sortiment de carne de bovine sau de porcine, care se obţine din regiunea gambei. **2.** Fel de mîncare preparat din rasol de vită sau din peşte, prin fierbere în apă sărată (cu diferite ingrediente).

RASTÉL s.n. (<it. *rastello*, germ. *Rastel*) **1.** Suport compartimentat făcut din bare de lemn sau de metal, pentru păstrarea armelor, a schiurilor, a bicicletelor etc. **2.** Subansamblu al unor maşini de filat şi al maşinilor de răsucit firele textile, cu rolul de a susţine materialul cu care sînt alimentate aceste maşini.

RÁSTER s.n. (<germ. *Raster*) **1.** Placă de sticlă pătrată sau rotundă, liniată special, folosită în tipografie; sită fotografică. **2.** Instrument pentru liniat portative, care poate trage deodată cinci linii paralele. **3.** Rastru.

RÁSTRU s.n. (<germ. *Raster*, lat. *rastrum* "greblă") Ansamblul liniilor (orizontale) alcătuite din puncte de lumină în care este descompusă o imagine de televiziune.

RAŞ s.n. (<fr., engl. *rash*) (MED.) Erupţie eritematoasă de scurtă durată, care apare în perioada de invazie a unor boli eruptive.

RÁŞCĂ s.f. Unealtă pescărească în formă de prăjină, cu care pescarii împing frînghiile năvodului pe sub gheaţă, de la o copcă la alta, sau cu care gonesc peştele spre năvod. ◆ Unealtă asemănătoare cu o sulă, cu care pescarii cătrănesc plutele de la carmace.

RAŞCHETÁ vb. I tranz. (<*raşchetă*) **1.** A curăţa de vopsea sau de rugină o piesă de metal sau un vas, cu ajutorul raşchetei. **2.** A netezi cu raşcheta o tencuială. **3.** A rade parchetul cu raşcheta.

RAŞCHÉTĂ s.f. (<it. *raschietto*, germ. *Raskette*) **1.** (TEHN.) Daltă încovoiată cu care se rade vopseaua şi rugina de pe o piesă metalică sau de pe un vas. **2.** (NAV.) Unealtă în formă de perie de bordaj, la care perii sînt înlocuiţi cu o bucată prismatică de cauciuc, folosită la curăţarea punţii sau a carenei vaselor. **3.** Unealtă în formă de perie avînd cuie în loc de peri, care serveşte, în construcţii, la netezirea tencuielii. **4.** Răzuitor pentru parchet.

RĂŞEL s.n. (<germ. *Raschel* [maschine]) Maşină de tricotat, prevăzută cu două sisteme de ace cu limbă, cu ajutorul căreia se obţin tricoturi din urzeală cu legături caracteristice.

RĂŞPEL s.n. (<germ. *Raspiel*, *Raspel*, magh. *raspoly*, *raspo*) Pilă lată de oţel cu una sau cu mai multe feţe, cu dinţii rari, folosită la prelucrarea lemnului, a tălpii şi a altor materiale nemetalice sau a metalelor moi.

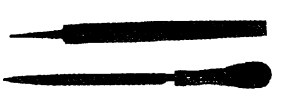

raşpele

RATÁ vb. I (<fr. *rater*) **1.** Tranz. A scăpa, a pierde o ocazie. **2.** Tranz. A nu reuşi, a nu izbuti într-o împrejurare; a da greş. ◆ Refl. A nu reuşi să se afirme sau să realizeze ceva la nivelul posibilităţilor sale. **3.** Intranz. (Despre explozibile, arme de foc) A nu lua foc cînd este declanşat.

RATAŞÁ vb. I refl. (<fr. *rattacher*) A se lega, a se ataşa.

RATÁT, -Ă adj. (<*rata*) (Despre persoane, mai ales despre scriitori, artişti; şi substantivat) Care nu a reuşit să se realizeze, să se afirme, să creeze ceva de valoare, pe măsura posibilităţilor cu care era înzestrat de natură. ◆ (Despre acţiuni, situaţii etc.) Nereuşit, neizbutit.

RATATINÁRE s.f. (după fr. *ratatiner*) (ANAT.) Tulburare profundă de nutriţie, caracterizată prin reducerea în dimensiuni şi zbîrcirea celulelor ca urmare a pierderii apei intracelulare.

RÁTĂ s.f. (<germ. *Rate*) **1.** Cotă, parte eşalonată care urmează să fie vărsată sau distribuită, la un termen dinainte fixat, în contul unei datorii sau al unei obligaţii. ◇ Loc.adj. şi adv. *În rate* = cu plata eşalonată în părţi (egale). **2.** (ECON.) *Rata profitului* = raportul dintre plusvaloare şi întregul capital avansat. *Rata medie a profitului* = profitul mediu pe care îl dau agenţii economici (şi care rezultă din oscilaţiile ratei profitului, datorită concurenţei dintr-o economie de piaţă). *Rata dobînzii* = raportul procentual dintre dobîndă şi suma împrumutată. *Rata finanţării interne* = raportul dintre sursele de autofinanţare şi valoarea investiţiei.

RATÉU s.n. (<fr. *raté*) **1.** Defect în funcţionarea unui motor cu electroaprindere, în urma căruia arderea combustibilului se face incomplet, producînd o explozie falsă, care nu poate pune motorul în mişcare; p.ext. pocnetul care însoţeşte falsa explozie. **2.** Încercare nereuşită de a trage un foc de armă sau de a aprinde un explozibil.

RATICÍD, -Ă adj., s.n. (<fr. *rat* "şoarece", prin apropiere de cuvinte ca *insecticid*, *bactericid*) (Substanţă toxică) care stîrpeşte şoarecii.

RATIÉRĂ s.f (<fr. *ratière*) Dispozitiv la războiul mecanic de ţesut, cu ajutorul căruia se ridică şi se coboară iţele pentru formarea rostului.

RATIFICÁ vb. I tranz. (<lat., it. *ratificare*, fr. *ratifier*) (Despre state) A-şi manifesta printr-un act acordul de a fi parte la un tratat, la o convenţie etc.; a face o ratificare.

RATIFICÁRE s.f. (<*ratifica*) **1.** Acţiune juridică prin care un stat îşi însuşeşte, prin intermediul organelor sale competente, un tratat internaţional. ◇ *Instrument de ratificare* = act prin care un stat face cunoscută îndeplinirea formalităţilor cerute de legea internă pentru exprimarea consimţămîntului său în legătură cu un tratat, cu o convenţie etc. (internaţională). **2.** Aprobare a unui act, a unei legi pentru a le conferi deplină valabilitate.

RATINÁ vb. I tranz. (<fr. *ratiner*) A da un aspect buclat feţei unei ţesături.

RATINÁRE s.f (<*ratina*) Operaţie de finisare prin care fibrele scămoşate de pe suprafaţa ţesăturilor de lînă se strîng şi se răsucesc în noduri sau se ordonează în valuri.

RÁTING s.n. (<engl. *rating*) Proces de evaluare a situaţiei (a stabilităţii) financiare a unui titlu de împrumut cu scopul de a aprecia riscul legat de rambursarea datoriei sau de plata dobînzilor; gradul de risc prezentat de un agent economic, de economia unei ţări etc.

RATÍTĂ s.f. (<fr. *ratiter*; cf.lat. *ratis* "plută") (ZOOL.) Acarinată.

RĂŢĂ s.f. (cuv. autoh.; cf.alb. *rosë*, scr. *raca*, friul. *raze*, basc. *eratz*) **1.** Nume dat mai multor

specii de păsări înotătoare din ordinul anseriformelor, domestice şi sălbatice, cu ciocul lat şi turtit, cu trunchiul scurt şi îndesat şi cu picioarele scurte, deplasate spre partea posterioară a trunchiului (*Anas*); pasăre care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. ◇ *Raţă sălbatică* = strămoşul celor mai multe raţe domestice, foarte asemănătoare cu acestea şi apreciată pentru carnea sa gustoasă (*Anas platyrhynchos*). *Raţă domestică* = denumire dată multiplelor rase şi varietăţi provenite prin domesticirea raţei sălbatice şi deosebite între ele prin culoarea penajului, forma corpului, calităţile productive etc. **2.** Urinal. **3.** (Art.) Numele unui dans popular; melodie după care se execută acest dans.

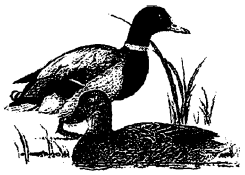

raţe sălbatice

RÁŢCĂ adj., s.f. (<scr., magh. *racka*) **1.** Adj., s.f. (Oaie) din rasa ţurcană, cu lînă groasă şi cu coarnele răsucite în spirală, orientate lateral şi înapoi, care cresc în Banat. **2.** S.f. Lînă neomogenă, de calitate inferioară, produsă de aceste oi.

RÁŢIE s.f. (<lat. *ratio, -onis*, fr. *ration*, it. *razione*) **1.** Cantitate (de hrană) pe care trebuie să o consume un om sau un animal într-un timp determinat şi care conţine toate substanţele necesare desfăşurării funcţiilor vitale ale organismului. **2.** (MAT.) Diferenţa, respectiv, cîtul constant dintre doi termeni consecutivi ai unei progresii aritmetice, respectiv, geometrice.

RAŢIONÁ[1] vb. I intranz. (<*raţiune*, după fr. *raisonner*) A gîndi în mod logic, a judeca raţional.

RAŢIONÁ[2] vb. I tranz. (<fr. *rationner*, it. *razionare*) A face raţii.

RAŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *rationnel*, lat. *rationalis*, it. *razionale*) **1.** Conform cu principiile şi cerinţele raţiunii, provenit din raţiune. ◆ (În filozofia raţionalistă) Izvorît sau dedus din raţiune; considerat ca independent de experienţă şi anterior acesteia. **2.** (Despre oameni) Care gîndeşte logic; înzestrat cu raţiune; cumpănit, chibzuit. **3.** Care se face cu judecată, cu măsură, cu respectarea unor principii sau unor norme bine gîndite, sistematice, metodice. **4.** (MAT.) *Număr raţional* = nume dat unei clase de numere din care fac parte numerele întregi şi fracţionare, pozitive şi negative, precum şi numărul zero, şi care pot fi exprimate printr-un raport între două numere întregi. *Funcţie raţională* = funcţie care poate fi scrisă sub forma de cît a două polinoame. *Expresie raţională* = expresie algebrică ce nu conţine extrageri de radical asupra necunoscutei. **5.** (FIZ.) *Mecanică raţională* = mecanică teoretică.

RAŢIONALÍSM s.n. (<fr. *rationalisme*) **1.** Curent în teoria cunoaşterii care consideră raţiunea drept unic izvor al cunoaşterii autentice, afirmînd că necesitatea şi universalitatea nu pot fi deduse din experienţă, prin generalizarea ei, ci numai din raţiune, unde există independent de experienţă, aprioric. Reprezentanţi ai acestui curent sînt: R.Descartes, B.Spinoza, G.W. Leibnitz, I.Kant. **2.** (În etică) Doctrină care afirmă că raţiunea constituie temelia şi condiţia acţiunii morale (reprezentanţi principali: Socrate, Spinoza, parţial Kant). **3.** Încredere în capacitatea raţiunii de a cunoaşte realitatea.

RAŢIONALÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *rationaliste*) **1.** S.m. şi f. Adept al raţionalismului. **2.** Adj. Care ţine de raţionalism sau de raţionalişti, care este propriu sau caracteristic raţionalismului sau raţionaliştilor.

RAŢIONALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *rationaliser*) **1.** A folosi metodele şi procedeele tehnologice cele mai eficiente, a utiliza la maximum mijloacele de producţie în vederea creşterii productivităţii muncii şi a reducerii preţului de cost. **2.** A supune anumite produse (de primă necesitate) unui consum dirijat (în perioade de criză), conform unor norme stabilite dinainte. **3.** (MAT.) A transforma o expresie algebrică care cuprinde o extragere de rădăcină într-o expresie echivalentă, fără radical. **4.** (FIZ.) A supune operaţiei de raţionalizare formule, sisteme de unităţi de măsură etc.

RAŢIONALIZÁRE s.f. (<*raţionaliza*) **1.** Acţiunea de a raţionaliza şi rezultatul ei. **2.** Transpunere pe planul raţiunii. **3.** Perfecţionare a producţiei şi tehnologiei în scopul creşterii eficienţei unei întreprinderi. **4.** (MAT.) *Raţionalizarea numitorului unei fracţii* = operaţia de eliminare (prin transformări) a radicalilor de la numitorul unei fracţii. **5.** (FIZ.) Alegere convenabilă a anumitor unităţi de măsură cu scopul de a elimina factorul care apare în numeroase formule din electromagnetism şi a uşura astfel calculele.

RAŢIONAMÉNT s.n. (<fr. *raisonnement*, după *raţiona*) Înlănţuire logică de judecăţi, care duce la o concluzie; p.ext. argument sau şir de argumente de care se serveşte cineva în judecarea unei chestiuni sau pentru a-şi susţine punctul de vedere. ◇ *Raţionament deductiv* = raţionament în care operaţia gîndirii se îndreaptă de la adevăruri generale spre adevăruri mai puţin generale. *Raţionament inductiv* = raţionament în care operaţia logică porneşte de la premise particulare spre o concluzie generală. *Raţionament transductiv* (sau *traductiv*) = raţionament în care tranziţia se face de la adevăruri cu un anumit grad de generalitate spre adevăruri cu acelaşi grad de generalitate.

RAŢIÚNE s.f. (<lat. *ratio, -onis*; cf.fr. *ration*, it. *ragione*) **1.** Facultate, proprie omului, de a cunoaşte, de a gîndi logic, de a înţelege şi de a sesiza sensul şi legătura fenomenelor; p.ext. judecată, minte. ◆ Treapta a doua a cunoaşterii caracterizată prin faptul că operează cu noţiuni, judecăţi şi raţionamente. **2.** Temei, motiv, justificare. ◇ *Raţiune de stat* = motiv de ordin superior politic în funcţie de care o autoritate de stat ia unele măsuri în problemele majore ale politicii interne şi externe. *Raţiunea de a fi (a unui lucru)* = ceea ce justifică, motivează existenţa (unui lucru); sensul, finalitatea (unui lucru). **3.** (LOG.) *Raţiune suficientă* = principiu fundamental al gîndirii, formulat de G.W. Leibniz, conform căruia orice enunţ trebuie să aibă un temei.

RAVÁC s.n. (<tc. *ravak*) **1.** Must care se scurge de la sine din strugurii puşi în teasc (fără presare); vin superior obţinut din acest must; vin limpede, separat de drojdie, prin trecerea dintr-un butoi în altul; vin rămas neîngheţat dintr-un butoi expus la temperaturi joase. ◆ Vin obţinut din diverse fructe de munte. **2.** Miere curată care se scurge din fagurii expuşi la soare.

RAVÁGIU s.n. (<fr. *ravage*) (Mai ales la pl.) Pagubă foarte mare, distrugere, pustiire (cauzată de furtuni, inundaţii, boli etc.).

RAVENÁT, -Ă adj. (<it. *ravennate*) Din Ravenna (oraş din Italia). ◇ *Mozaic ravenat* = mozaic caracteristic pentru arta bizantină din Ravenna.

RAVÉNĂ s.f. (<fr. *ravin*) Vale strîmtă şi adîncă, cu versanţi abrupţi, instabili, creată de torente.

RAVIÓLI s.n. invar. (<fr., it. *ravioli*) Fel de mîncare constînd în piroşti cu carne bine asezonate şi servite cu sos.

RAZ s.n. (<scr. *raz*) **1.** Rangă. **2.** Unealtă formată dintr-o bară rotundă şi scurtă de oţel, cu tăiş lăţit şi ascuţit la un capăt, folosită de tîmplari, dulgheri etc.

RAZACHÍE s.f (<tc. *razaki*, ngr. *razaki*) Soi românesc de viţă de vie care produce struguri (de masă) cu boabe mari, albe sau roşii, lunguieţe şi foarte cărnoase; strugure de masă produs de această viţă de vie.

RAZÁNT, -Ă adj. (<fr. *rasant*) Care trece cu repeziciune la mică distanţă de o suprafaţă, aproape atingînd-o. ◆ (Substantivat, f.) Lovitură, la jocul de tenis, dată astfel încît mingea trece aproape de partea superioară a plasei.

RAZÁNŢĂ s.f. (<fr. *rasance*, germ. *Rasanz*) **1.** Proprietate a unei traiectorii descrise de un proiectil aruncat de o gură de foc de a avea curbură mică. ◆ Distanţa pînă la care o traiectorie se păstrează paralel şi la mică înălţime faţă de pămînt. **2.** Calitatea a ceea ce este razant.

RÁZĂ s.f. (lat. *radia=radius*) **1.** (MAT.) Distanţa de la centrul cercului sau al sferei la un punct oarecare al cercului, respectiv al sferei; segmentul determinat de centru şi un punct al cercului sau al sferei. ◇ *Raza vectoare* (a unui punct M raportat la un reper de origine O) = segmentul orientat OM, numit vector de poziţie al punctului. **2.** (FIZ.) Linie dreaptă după care se propagă lumina; fascicul de radiaţii sau corpuscular foarte îngust, astfel încît secţiunea sa să poată fi neglijată în raport cu dimensiunile mediului în care se propagă fasciculul. ◆ Zonă luminoasă; lumină, strălucire. ◆ Fig. Semn slab de..., pîlpîire, licărire. **3.** (FIZ.) Radiaţie. ◇ *Raze X* (sau *Röntgen*) = unde electromagnetice cu lungimi de undă mult mai mici decît acelea ale luminii. **4.** Distanţă pînă la care se exercită o acţiune în jurul centrului de unde porneşte. ◇ *Rază de acţiune*(sau *de activitate*) = loc pînă unde se întinde puterea sau influenţa cuiva sau a ceva. **5.** Fiecare dintre fofezele vîrtelniţei.

RÁZIE s.f. (<fr., it. *razzia*, germ. *Razzia*) Control inopinat al populaţiei dintr-o anumită zonă teritorială, dintr-un oraş etc., avînd drept scop descoperirea unor infractori, a unor contravenienţi etc. (făcut de organele ordinii publice).

RAZMÓT s.n. (<fr. *rase-mottes*) Zbor orizontal al unui avion la înălţime foarte mică.

RAZNOCÍNȚI s.m. pl. (<rus. *raznocinți*) Nume dat în Rusia, începînd din sec.18, intelectualilor ridicați din rîndurile funcționărimii, micii burghezii, negustorimii și țărănimii, care au jucat un rol important în mișcarea revoluționară și în dezvoltarea științei și culturii.

RĂBDÁ vb. I (probabil cuv.autoh.) **1.** Tranz. și intranz. A suporta greutăți, neplăceri fizice sau morale, fără împotrivire. ◆ Intranz. (Despre lucruri) A fi durabil, rezistent. **2.** Tranz. și intranz. A tolera să se săvîrșească un lucru supărător, neîngăduit; a suporta prezența cuiva sau a ceva. **3.** Intranz. A-și înfrîna enervarea, neliniștea; a avea răbdare. **4.** Tranz. și intranz. A aștepta în liniște, cu resemnare. **5.** Intranz. și refl. A-și înfrîna pornirile, a se stăpîni, a se abține.

RĂBDĂTÓR, -OÁRE adj. (<*răbda*) **1.** Care suportă cu tărie (și fără împotrivire) greutăți fizice sau morale; care așteaptă în liniște desfășurarea evenimentelor. ◆ (Despre lucruri) Rezistent, durabil. **2.** Perseverent, stăruitor.

RĂBÓJ s.n. (<bg., scr. *raboš*) **1.** Bucată de lemn de formă cilindrică sau în patru muchii pe care se însemnau, în trecut, prin crestături, diferite socoteli (numărul vitelor, banii datorați, zilele de muncă etc.). **2.** Calcul, socoteală. **3.** Crestătură, de o anumită formă, făcută ca semn distinctiv la urechea unei vite.

RĂBUFNÍ vb. IV (<*răzbufni*, înv. "a răbufni") **1.** Intranz. și tranz. A produce (prin izbire, cădere sau explozie) un zgomot surd și puternic; a (se) trînti, a (se) izbi producînd un zgomot înfundat. ◆ Intranz. (Despre zgomote) A răsuna puternic. **2.** Intranz. A izbucni cu putere (eliberîndu-se dintr-o strînsoare, dintr-o apăsare). **3.** Intranz. A-și exprima pe neașteptate și în mod violent nemulțumirea, după ce tăcuse mult timp.

RĂBUFNÍRE s.f. (<*răbufni*) **1.** Zgomot surd și puternic. **2.** Țîșnire, izbucnire. ◆ Fig. Manifestare bruscă și violentă (a unui sentiment, a unei emoții etc.)

RĂCÁN s.m. (cf. *recrut, rîtan*) (Depr.) Recrut (în armată).

RĂCĂNÉL s.m. (<*răcăni*, reg. "a orăcăi") (ZOOL.) Brotăcel (*Hyla arborea*).

RĂCEÁLĂ s.f. (<*răci*) **1.** Temperatură scăzută a aerului; vreme rece; frig. ◆ Însușirea unui corp de a fi rece. ◆ Senzație de frig. **2.** Fig. Lipsă de însuflețire sau de entuziasm; atitudine distantă; lipsă de afecțiune; nepăsare. ◆ Calm, sînge rece; imparțialitate. **3.** Nume generic dat unor boli contagioase, localizate pe căile respiratorii superioare, manifestate prin guturai, traheită, bronșită, tuse cu expectorație, febră etc.

RĂCHITÁN s.m. (<*răchită*) Numele a două plante erbacee anuale sau perene melifere, cu frunzele alterne sau opuse, cu florile bisexuate, dialipetale, roșii-purpurii, așezate la vîrful tulpinilor și al ramurilor, la una în spice mari și dese, la cealaltă în spice lungi și subțiri (*Lythrum virgatum* și *salicaria*).

RĂCHITÁR s.m. (<*răchită*) Fluture mare de noapte de culoare brumărie, a cărui larvă se dezvoltă în tulpina pomilor, găurindu-le lemnul (*Cossus cossus*).

RĂCHÍTĂ s.f.(<bg., scr. *rakita*) Nume dat mai multor specii de salcie cu frunzele înguste și lunguiețe, cu ramurile subțiri și elastice, folosite ca material de împletit (*Salix*).

RĂCHIȚÍCĂ s.f. (<*răchită*) **1.** Diminutiv al lui răchită; răchită tînără; p.restr. (cu sens colectiv) nuielele acestei plante (folosite la confecționarea împletiturilor) sau vîrfurile de răchită din care se extrage o vopsea galbenă. **2.** (La pl.) Mic arbust întotdeauna verde, cu tulpina tîrîtoare, cu fructele roșii, acrișoare, comestibile, care crește în regiunea montană și subalpină, prin turbării (*Oxycoccus quadripetalus*). **3.** Arbust cu florile mici, galbene și cu frunzele ascuțite, acoperite pe o parte și pe alta cu solzi stelați, care le dau un aspect argintiu (*Elaeagnus angustifolia*).

RĂCÍ vb. IV (<*rece*) **1.** Refl. și tranz. A deveni sau a face ca ceva să devină (mai) rece, a(-și) scădea, a(-și) micșora temperatura. ◆ (Despre timp) A deveni (mai) friguros, cu temperatura (mai) scăzută. ◆ (Despre ființe și corpul lor) A pierde sau a face să-și piardă din căldura vitală obișnuită (din cauza unei spaime, a unei boli etc.); a avea senzația de frig. **2.** Refl. Fig. (Despre oameni și sentimentele lor, despre relațiile dintre ei) A deveni rece, distant, nepăsător; a se îndepărta (sufletește), a se înstrăina; a-și pierde însuflețirea, entuziasmul, interesul pentru cineva sau pentru ceva. ◆ (Despre fapte, evenimente) A-și pierde actualitatea, a nu mai provoca entuziasm. **3.** Intranz. (Despre oameni și animale) A se îmbolnăvi, contractînd o răceală.

RĂCITÓR, -OÁRE adj., s.n. (<*răci*) **1.** Adj. Care răcește, care produce frig. **2.** S.n. Instalație folosită pentru răcirea sau menținerea la o temperatură scăzută față de cea a mediului ambiant a unui material, a unei substanțe sau a unui spațiu închis cu ajutorul unui agent refrigerent (gheață, lichid volatil, aer, apă rece etc.); dulap cu pereți dubli, în care se menține o temperatură joasă prin introducerea de gheață și care se folosește pentru păstrarea la rece a alimentelor sau pentru răcirea băuturilor.

RĂCITÚRĂ s.f. (<*răci*) Piftie.

RĂCNÍ vb. IV (<sl. *ryknonti*) **1.** Intranz. (Despre animale) A scoate strigătul caracteristic speciei. **2.** Tranz. și intranz. (Despre oameni) A scoate strigăte puternice (de durere, de mînie, de spaimă); a spune ceva cu glas foarte tare; a se răsti la cineva.

RĂCOÁRE s.f. (<*rece*) **1.** Temperatură ușor scăzută a aerului; frig moderat; p. ext. loc umbrit, răcoros. ◇ Loc. adv. *Pe răcoare* = pe vreme răcoroasă, cînd nu este încă foarte cald. ◇ *La răcoare* = la închisoare. **2.** Senzație de răceală pe care o produc unele obiecte la atingere. **3.** (De obicei la pl.) Senzație de frig provocată de o stare patologică sau emotivă, de un fior.

RĂCORÍ vb. IV (<*răcoare*) **1.** Refl. A-și pierde din căldura inițială, a deveni răcoros, a se face mai rece. ◆ (Despre vreme) A se face mai răcoare. **2.** Tranz. și refl. A(-și) potoli, a(-și) calma senzația de fierbințeală a corpului sau setea. **3.** Tranz. și refl. Fig. A (se) calma, a (se) liniști, a (se) potoli.

RĂCORITÓR, -OÁRE adj. (<*răcori*) Care are o temperatură scăzută, care răcorește. ◆ (Substantivat, f.) Băutură care potolește setea, care răcorește.

RĂCORÓS, -OÁSĂ adj. (<*răcoare*) Care are o temperatură ușor scăzută; care aduce răcoare. ◆ Fig. Înviorător, proaspăt, tînăr, fraged.

RĂCOVÍNĂ (RĂCUÍNĂ, ROCOÍNĂ) s.f. **1.** Mică plantă erbacee tîrîtoare, din familia rubiaceelor, cu florile mici, albe sau albe-verzui și cu fructul o capsulă lunguiață, care crește prin păduri (*Galium rotundifolium*). **2.** Mică plantă erbacee cu tulpina tîrîtoare, cu florile albe, cu petalele mai scurte decît sepalele, folosită în medicina populară (*Stellaria media*).

RĂCULÉȚ s.m. (<*rac*) Plantă erbacee tîrîtoare cu florile albe-roșietice, al cărei rizom are proprietăți diuretice și depurative (*Polygonum bistorta*).

RĂCUȘÓR s.m. (<*rac*) **1.** Diminutiv al lui rac. **2.** P.anal. Insectă mică, cu picioarele de dinainte asemănătoare cu cleștele unui rac, care trăiește în ape curgătoare și stătătoare (*Nepa cinerea*).

RĂDĂȘCĂ s.f. (<bg. *rodačka*) Insectă din ordinul coleopterelor, de culoare neagră-castanie al cărei mascul are o pereche de mandibule puternice ca niște coarne de cerb (*Lucanus cervus*).

RĂDĂCÍNĂ s.f. (lat. *radicina*; cf.fr. *racine*) **I.** Organ al plantelor superioare avînd rolul de a fixa planta în sol și de a absorbi apa împreună cu substanțele minerale dizolvate în ea; partea plantei aflată în pămînt, indiferent de structura și de funcțiile pe care le are. ◇ (BOT.) *Rădăcina vieții* = ginseng (*Panax*). **II.** P.anal. **1.** (ANAT.) Partea care fixează dinții sau firele de păr în țesut. ◆ Partea profundă a unei tumori. **2.** Partea de lîngă pămînt a tulpinii unui copac. **3.** Partea de jos a unui zid, a unui munte etc. ◆ Partea de la baza anumitor organe (ex. *rădăcina nasului*). ◆ Limita de adîncime a anumitor obiecte. **III.** Fig. **1.** Strămoș comun, rudă străveche; neam, familie. **2.** Cauză, izvor, început, principiu. **IV.** (MAT.) Valoarea necunoscutei dintr-o ecuație; radical. ◇ *Rădăcina pătrată* (a unui număr sau a unei expresii algebrice) = număr (sau expresie algebrică) care, înmulțit cu sine însuși, reproduce numărul dat (sau expresia algebrică dată). *Rădăcina cubică* (a unui număr sau a unei expresii algebrice) = număr (sau expresie algebrică) care, înmulțit succesiv de două ori cu sine însuși, reproduce numărul dat (sau expresia algebrică dată). ◆ Soluția unei ecuații algebrice. **V.** (LINGV.) Element ireductibil din punct de vedere morfologic al unui cuvînt, care conține sensul lexical al cuvîntului și care este comun tuturor cuvintelor din aceeași familie.

RĂDĂCINÓS, -OÁSĂ adj., s.f. (<*rădăcină*) **1.** Adj. (Despre plante) Care are rădăcini mari sau multe. **2.** S.f. (La pl.) Grup de plante cultivate pentru producerea rădăcinilor, care sînt utilizate în alimentația omului, în industrie sau ca furaje; (și la sg.) plantă care face parte din acest grup.

RĂDVÁN s.n. (<rus. *rydvan*, pol. *rydwan*) Trăsură de lux închisă, montată pe arcuri și trasă de mai mulți cai.

RĂFUÍ vb. IV refl. (recipr.) A cere socoteală (cuiva), a limpezi cu cineva o situație, a lămuri cu cineva o neînțelegere, un diferend; p. ext. a se certa, a se bate cu cineva. ◆ Tranz. A critica aspru, a judeca, a mustra pe cineva.

RĂGÁCE s.f. (<bg., scr. *rogač*) (ENTOM.) Rădașcă (*Lucanus cervus*).

RĂGÁZ s.n. **1.** Timp liber, disponibil (pentru

a face ceva). ◆ Amînare, păsuire. **2.** Perioadă de întrerupere a unei activităţi. **3.** Linişte, pace, tihnă.

RĂGĂLÍE s.f. **1.** Rădăcina ieşită din pămînt a plantelor (mai ales a copacilor) smulse de vînt, de apă etc. **2.** Desiş de rădăcini ieşite din malul apelor curgătoare; îngrămădire de crengi, vreascuri etc. aduse de apă pe malul unui rîu.

RĂGET s.n. (<*rage*) Strigăt, zbieret, urlet puternic scos de unele animale; p.ext. strigăt, ţipăt puternic al omului.

RĂGILÁ vb. I tranz. (<*ragilă*) A trage fuiorul de in sau de cînepă pe ragilă.

RĂGUŞEÁLĂ s.f. (<*răguşi*) Îngroşare şi slăbire a vocii, provocate de inflamarea laringelui, a coardelor vocale.

RĂGUŞÍ vb. IV intranz. (cf. *guşă*) A i se îngroşa şi a-i slăbi cuiva vocea (din cauza inflamării laringelui, a coardelor vocale); (despre glas) a deveni gros şi stins.

RĂITÁR s.m. (<pol. *rajtar*, germ. *Reiter*) (În trecut) Soldat călare.

RĂMĂŞÁG s.n. (<*rămas <rămîne*) (Mai ales în construcţie cu verbe ca "a pune", "a prinde", "a face") Convenţie prin care fiecare dintre persoanele care susţin lucruri contrare se obligă a plăti o sumă sau a cumpăra un obiect aceleia dintre ele care se va dovedi că are dreptate.

RĂMĂŞÍŢĂ s.f. (<*rămas <rămîne*) **1.** Ceea ce a rămas dintr-un întreg sau dintr-o cantitate oarecare, după ce partea cea mai mare a dispărut, s-a pierdut, a fost utilizată sau înlăturată. ◆ (Mai ales la pl.; determinat prin "pămînteşti" sau "trupeşti") Corpul neînsufleţit al unui om; oseminte. **2.** Ceea ce a rămas neachitat dintr-o datorie. ◆ Ceea ce a rămas neîmplinit dintr-o obligaţie, îndatorire. ◆ Ceea ce lipseşte pînă la limita sau cantitatea prevăzută.

RĂMÎNE (RĂMÎNEÁ) vb. III (II) intranz. (lat. *remanere*) **1.** (Despre fiinţe) A nu părăsi locul sau localitatea unde se află; a sta pe loc; (despre lucruri) a nu fi dus din locul în care se găseşte, a fi lăsat pe loc. ◆ A se opri din mers. ◆ (Întărit de "în urmă", "înapoi") A fi întrecut, depăşit de cineva sau de ceva; a fi lăsat în urmă. **2.** A fi, a se găsi, a ajunge într-o anumită situaţie; a se opri într-o anumită atitudine; a se menţine sub un anumit aspect. **3.** A continua să existe, a dăinui, a persista; a nu se schimba. ◆ A se menţine, a se păstra în conştiinţa oamenilor. ◆ A supravieţui. ◆ (Despre bunuri) A fi lăsat moştenire (după moarte). ◆ A se afla, a ajunge, a trece în posesia cuiva. **4.** A se menţine ca un rest dintr-un întreg (după ce s-a consumat o parte); a avea în plus ceva; a prisosi. ◆ (Construit de obicei cu dativul) A se alege cu ceva. ◆ A mai trebui ceva; a mai lipsi ceva.

RĂMURÉLE s.f. pl. (<*ramură*) Ciupercă comestibilă, cu tulpina groasă, cărnoasă şi foarte ramificată (*Clavaria botrytis*).

RĂMURÓS, -OÁSĂ adj. (<*ramură*) (Despre arbori) Cu multe ramuri.

RĂNÍ vb. IV tranz. şi refl. (<sl. *raniti*) A(-şi) produce, a(-şi) pricinui o rană fizică. ◆ Tranz. Fig. A provoca o durere sufletească; a jigni, a ofensa. ◆ A impresiona, a provoca sentimente puternice (de dragoste), a înflăcăra.

RĂPĂÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) (Despre ploaie sau grindină) A produce zgomote scurte, dese şi ritmice, lovind o suprafaţă tare. ◆ (Despre fiinţe) A bate, a lovi ritmic în ceva (cu picioarele, cu mîinile, cu aripile etc.), producînd zgomote dese şi scurte. ◆ A emite sunete ritmice.

RĂPĂIÁLĂ s.f. (<*răpăi*) Zgomot produs de ploaie sau de grindină cînd cade pe o suprafaţă tare. ◆ Ploaie zgomotoasă, de scurtă durată. ◆ Zgomot produs de lovituri ritmice în ceva.

RĂPCIÚGĂ s.f. **1.** Boală contagioasă, de obicei la animale domestice, caracterizată prin ulceraţii pe mucoasa nazală, respiraţie grea etc. **2.** Cal bătrîn, slab, bolnav.

RĂPCIÚNE s.m. Numele popular al lunii septembrie.

RĂPÍ vb. IV tranz. (lat. *rapire=rapere*) **1.** A lua cu sila pe cineva, a duce cu sine în mod silnic pe cineva. ◆ Fig. (Despre moarte) A lua pe cineva dintre cei vii, a curma firul vieţii cuiva. **2.** A-şi însuşi pe nedrept bunuri materiale, a se face stăpîn pe... ◆ Fig. A lua abuziv ceva de care dispune o persoană; a lua cuiva ceea ce i se cuvine. ◆ A lua în stăpînire cu forţa armată o ţară, un teritoriu etc.

RĂPITÓR, -OÁRE adj. (<*răpi*) **1.** (Despre oameni) Care răpeşte pe cineva. **2.** (Despre animale) Care prinde şi consumă hrană de origine animală, de obicei vie. ◆ (Substantivat, f.pl.) Numele a două ordine de păsări de pradă (de zi sau de noapte) bune zburătoare, cu ciocul gros, arcuit şi încovoiat şi cu picioarele terminate cu gheare ascuţite şi întoarse; (şi la sg.) pasăre care face parte din fiecare dintre aceste ordine. ◆ Fig. Hrăpăreţ, uzurpator. **3.** Care vrăjeşte, captivează; încîntător.

RĂPOSÁ vb. I tranz. (lat. *repausare*) (Pop.) A muri.

RĂPÚNE vb. III (lat. *reponere*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) pierde, a (se) prăpădi, a (se) distruge. **2.** Tranz. A lua viaţa cuiva, a ucide, a omorî. ◆ Tranz. şi refl. Fig. A pune capăt (la ceva), a (se) sfîrşi. ◆ Fig. A învinge pe cineva într-o luptă de idei. ◆ Fig. A copleşi, a doborî.

RĂRÍ vb. IV (<*rar*) **1.** Refl. (Despre obiecte de acelaşi fel sau despre colectivităţi, mulţimi, corpuri compuse din unităţi identice) A fi sau a deveni (mai) rar, (mai) puţin numeros. ◆ (Despre oameni) A deveni mai puţini la număr. **2.** Tranz. A face ca, într-un şir, obiectele de acelaşi fel să fie mai rare, mai puţin dese. ◆ Refl. (Despre ţesături) A se subţia prin uzare îndelungată. **3.** Tranz. A încetini ritmul unei acţiuni.

RĂRITÚRĂ s.f. (<*rări*) Loc rămas liber între obiectele aşezate rar. ◆ Loc cu vegetaţie rară. ◆ Defect al unei ţesături care are într-un loc urzeala sau bătătura mai rară.

RĂRIŢĂ vb. I tranz. (<*rariţă*) A lucra pămîntul cu rariţa; spec. a prăşi o plantă (a doua oară) cu rariţa.

RĂRÚNCHI s.m. (lat. *renunculus*) (Mai ales la pl.) **1.** Rinichi. **2.** Interiorul trupului omenesc (considerat ca sediu al forţei, al vitalităţii, al sensibilităţii); p.ext. miezul, mijlocul unui lucru.

RĂS- (**RĂZ-**) (<sl. *ras-, raz-*) Element prim de compunere care exprimă ideea de repetare, prelungire în timp, intensificare, modificare a situaţiei dinamice etc.

RĂSÁD s.n. (<bg. *razsad*, scr. *rasad*) Plantă tînără (mai ales legumă, floare) crescută din sămînţă (în seră sau în răsadniţă), care a fost sau urmează să fie răsădită. ◆ Fig. Neam, popor, seminţie.

RĂSÁDNIŢĂ s.f. (<bg., scr. *rasadnik*) Construcţie simplă din scînduri sau din prefabricate, acoperită de obicei cu geamuri, aşezată pe un pat de gunoi de grajd, peste care se pune un strat de pămînt, în care se cultivă răsadurile.

RĂSALÁLTĂIERI adv. (<*răs-+alaltăieri*) În cursul zilei care precedă pe cea de alaltăieri.

RĂSĂDÍ vb. IV tranz. (<bg. *razsadja*, scr. *rasaditi*) A transplanta un răsad din seră sau din răsadniţă în cîmp, într-un parc etc.

RĂSĂRÍ vb. IV intranz. (lat. **resalire*) **I. 1.** (Despre aştri) A se ivi la orizont, a apărea pe cer. **2.** A se arăta (pe neaşteptate, din depărtare sau ieşind dintr-un loc ascuns vederii); a se ivi, a apărea. **3.** (Despre munţi, copaci, clădiri etc.) A intra în raza vizuală a cuiva care se apropie. **4.** (Despre sunete) A se auzi cu putere. **II. 1.** (Despre plante aflate la începutul dezvoltării lor) A-şi scoate vîrful deasupra pămîntului; a încolţi. **2.** A se crea, a se forma; a izvorî. **3.** A se construi (foarte repede), a se ridica, a se înălţa; a se întemeia. **III. 1.** A depăşi un anumit nivel, a se ridica peste; a ieşi în evidenţă. **2.** (Despre copii) A se face mai mare; a ajunge mai în vîrstă. **IV.** A sări brusc (în picioare); a tresări. ◆ Fig. A interveni brusc într-o discuţie.

RĂSĂRÍT[1] s.n., s.f. (<*răsări*) **1.** S.n. Faptul de a răsări. ◆ Trecere a unui astru la orizont; momentul apariţiei unui astru la orizont; spec. moment al zilei cînd răsare soarele. ◆ Fig. Începutul unei ere sau al unei vieţi noi. **2.** S.n. Punct cardinal situat în partea orizontului de unde răsare soarele; est. **3.** S.n. P.ext. Parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei ţări, a unui oraş etc. care se află în direcţia estului faţă de un punct de reper dat; (cu sens colectiv) popoarele din ţările sau ţinuturile acestea. **4.** S.f. (BOT.; în forma *răsărită*) Floarea-soarelui (*Helianthus annuus*).

RĂSĂRÍT[2], -Ă adj. (<*răsări*) **1.** (Despre plante) Care a încolţit, apărîndu-i vîrful deasupra pămîntului. **2.** Care depăşeşte un anumit nivel, care se ridică peste; care iese în evidenţă, în relief. ◆ Care depăşeşte măsura comună; deosebit, valoros.

RĂSĂRITEÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<*răsărit*) **1.** Adj. De la răsărit[1], situat la răsărit, propriu, caracteristic regiunilor de la răsărit; estic. ◇ *Biserica Răsăriteană* = Biserica Ortodoxă. **2.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popoarele din răsărit; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a unei ţări, provincii etc. dinspre răsărit[1] sau este originară de acolo; oriental.

RĂSCOÁCE vb. III tranz. şi refl. (<*răs-+coace*) A (se) coace prea tare, mai mult decît trebuie.

RĂSCOÁGE s.f. Plantă erbacee meliferă, cu frunzele moi, lanceolate şi cu florile mari roşii-purpurii sau albe în racem, ale cărei frunze tinere se pot consuma ca salată (*Chamaenerion angustifolium*).

RĂSCOÁLĂ s.f. (<*răscula*; cf.sl. *raskola* "schismă, despărţire") **1.** Acţiune spontană şi neorganizată de răzvrătire a maselor (ţărăneşti) ca urmare a nemulţumirilor provocate de nedreptăţi, abuzuri, oprimare, sărăcie etc. **2.** Fig. Împotrivire, protest. **3.** Fig. Revoltă sufletească, indignare. **4.** Fig. Tulburare sufletească, dezlănţuire (a unor sentimente, pa-

siuni). **5.** Zarvă, agitație; dezordine, deranj, neorînduială.

RĂSCÓL s.n. (<sl. *raskolŭ*) **1.** Desfacerea stînii, toamna, după ce s-a preparat brînza și fiecare proprietar și-a ridicat partea cuvenită; separarea oilor la fiecare proprietar în parte; p.ext. ziua, timpul cînd are loc această desfacere a stînii. **2.** Bară de lemn prevăzută la capete cu cîte o gaură în care intră carîmbii de sus ai loitrelor carului. ◆ Dispozitiv de scînduri folosit pentru separarea oilor.

RĂSCOLÍ vb. IV (<sl. *raskoliti*) **1.** Tranz. (Pop.) A desface toamna stîna și a împărți oile proprietarilor lor. **II. 1.** Tranz. A mișca puternic, a agita; a pune în mișcare, a stîrni. ◆ A tulbura, a învolbura (ape, valuri). **2.** Tranz. Fig. A provoca agitație; a întărîta, a aținta. ◆ A stîrni, a înteți sentimente, pasiuni etc. ◆ A provoca suferințe fizice, senzații neplăcute. **3.** Refl. A se revolta. **4.** Tranz.și refl. A (se) mișca din locul în care se află, a porni. **III.** Tranz. **1.** A face dezordine căutînd pe cineva sau ceva; a cerceta cu de-amănuntul. **2.** A răsfoi (cărți, ziare etc.). **3.** Fig. A cutreiera, a străbate un loc pentru a găsi pe cineva. **4.** A scormoni focul, jăraticul pentru a-l înviora. ◆ Fig. A scormoni, a zgîndări (sentimente, amintiri etc.). **5.** A scurma (pămîntul); p.ext. a ara.

RĂSCOLITÓR, -OÁRE adj. (<*răscoli*) Care trezește amintiri, care tulbură, emoționează.

RĂSCÓPT, -OÁPTĂ adj. (<*răscoace*) **1.** (Despre alimente) Copt foarte tare; p.ext. fiert mai mult decît trebuie. ◆ Fig. Încins, înfierbîntat (de soare). **2.** (Despre plante, fructe) Foarte copt. ◆ Fig. (Despre oameni) Trecut de vîrsta tinereții.

RĂSCROÍ vb. I tranz. (<*răs-+croi*) A tăia un material de croitorie urmînd linia spatelui, a gîtului sau a brațelor; p.ext. a croi un material după măsură.

RĂSCROIÁLĂ s.f. (<*răscroi*) Acțiunea de a răscroi și rezultatul ei; tăietură adîncită în croiala unei haine, în special la mîneci și la gît. ◆ Bucată de stofă care cade cînd se răscroiește.

RĂSCRÚCE s.f. (<*răs-+cruce*) **1.** (Mai ales la pl.) Loc unde se încrucișează sau de unde se separă două sau mai multe drumuri. ◇ *Răscrucile cerului* = zenit. ◇ Loc. adj. și adv. *În răscruce* = (care este) în formă de cruce. **2.** Fig. Moment hotărîtor în viața unui om, a unui popor etc. **3.** Loc de întîlnire a două cursuri de apă; confluență. **4.** Parte a carului de care se prind șleaurile. **5.** Cercevele care despart fereastra în mai multe ochiuri. **6.** Brațele vîrtelniței care se învîrtesc în timpul depănatului și în care sînt introduse fofezele.

RĂSCULÁ vb. I (<*răs-+scula*) **1.** Tranz. și refl. A (se) ridica împotriva unei asupriri, a unei nedreptăți, a unei împilări etc.; a porni sau a face să pornească lupta, răscoala. ◆ Fig. A (se) indigna, a (se) revolta. **2.** Tranz. A pune în mișcare, a scula, a alarma.

RĂSCUMPĂRÁ vb. I tranz. (<*răs-+cumpăra*) **1.** (În trecut) A obține eliberarea sau a salva viața unui captiv, a unui rob în schimbul unei plăți. **2.** A plăti prețul unui lucru vîndut sau amanetat, pentru a reintra în proprietatea lui. ◆ A cumpăra un obiect restituind posesorului prețul plătit de acesta sau oferindu-i un supraprețe. ◆ A dobîndi un bun pierdut, a recîștiga. **3.** A compensa, printr-o realizare ulterioară, o acțiune (dăunătoare) săvîrșită. **4.** A pedepsi, a sancționa, a răzbuna. ◆ Fig. A ispăși o greșeală făcută.

RĂSFĂȚ s.n. (<*răsfăța*) **1.** Faptul de a (se) răsfăța; alintare, mîngîiere; deprec. răzgîiere. **2.** Desfătare, plăcere. **3.** Huzur, îmbuibare; belșug, lux.

RĂSFĂȚÁ vb. I (<*răs-+față*) **1.** Tranz. A înconjura pe cineva cu dragoste, cu tandrețe exagerată; a alinta; a răzgîia. ◆ Refl. A se purta ca un copil alintat, dezmierdat exagerat; a face moțuri. **2.** Tranz. și refl. A (se) înveseli, a (se) delecta. **3.** Refl. A trăi în belșug. ◆ Tranz. și refl. A (se) întinde în voie (ocupînd un loc mare).

RĂSFIRÁ vb. I (<*răs-+fir*) **1.** Tranz. și refl. A (se) rări, a (se) desface fir cu fir, a (se) separa, a (se) depărta între ele (firele părului, ale bărbii etc.) fără a strica întregul. ◆ A întinde în lături, a desface. **2.** Tranz. și refl. A (se) întinde, a (se) împrăștia în diferite direcții; a (se) răzleți. **3.** Tranz. A risipi, a răspîndi.

RĂSFOÍ vb. IV tranz. (<*răs-+foaie*) **1.** A întoarce foaie cu foaie o carte, un ziar etc., citind în fugă (și pe sărite). ◆ Fig. A rememora. **2.** A răsfira, a desface.

RĂSFRÎNGE vb. III (<*răs-+frînge*) **I.** Tranz. A întoarce în afară, a îndoi. **II. 1.** Tranz. și refl. A(-și) proiecta lumina asupra unui obiect, făcînd-o să se reflecte; (despre obiecte) a-și reflecta lumina proiectată asupra lor. ◆ A (se) refracta. ◆ Refl. (Despre umbră) A se proiecta în chip de imagine pe o suprafață. ◆ Refl. (Despre sunete) A se întoarce sub formă de ecou; a se repeta. **2.** Refl. Fig. A se face simțit, influențînd, determinînd, înrîurind ceva. **3.** Refl. și tranz. A (se) reflecta pe o suprafață lucie sau într-o oglindă.

RĂSFRÎNGERE s.f. (<*răsfrînge*) Acțiunea de a se răsfrînge și rezultatul ei. ◆ (FIZ.) Reflexie; refracție.

RĂSFÚG s.n., s.m. (<*răs-+foc*) **1.** S.n. (Și *răsfug alb*) Boală contagioasă a oilor, a caprelor și a vițelor, manifestată prin inflamația ugerului, prin încetarea secreției lactate și prin leziuni oculare și articulare. **2.** S.n. Antrax. **3.** S.m. Plantă erbacee din familia compozitelor, cu rămurele subțiri, verzi și aproape lipsite de frunze și cu florile galbene în capitule, întrebuințată în medicina populară ca medicament împotriva răsfugului (*Chondrilla juncea*).

RĂSPÎNDÍ vb. IV (<sl. *raspoditi*) **1.** Tranz. și refl. (Despre ființe aflate în grup sau care formează o colectivitate) A (se) duce, a porni sau a determina să pornească în direcții, în locuri diferite. **2.** Tranz. și refl. (Despre lumină, căldură, mirosuri etc.) A (se) împrăștia în toate părțile, a (se) propaga (sub formă de unde, emanații, vapori etc.); a (se) degaja. **3.** Refl. (Despre vești, știri, publicații) A se difuza, a deveni cunoscut. ◆ (Despre lichide) A se întinde pe o suprafață mare.

RĂSPÎNDÍT, -Ă adj. (<*răspîndi*) **1.** Împrăștiat, întins. **2.** Cunoscut, frecvent.

RĂSPÎNDITÓR, -OÁRE adj., subst. (<*răspîndi*) **1.** Adj. Care răspîndește, care radiază. **2.** S.m. și f. Persoană care răspîndește sau contribuie la răspîndirea unor idei, metode, cunoștințe, știri etc. **3.** S.n. Mașină folosită pentru împrăștierea și așternerea, într-un strat uniform, a materialelor necesare confecționării straturilor rutiere.

RĂSPÎNTIE s.f. (<sl. *raspontije*) **1.** Loc unde se încrucișează sau unde se separă două sau mai multe drumuri; răscruce. **2.** Fig. Moment hotărîtor în viața unui om, în istoria unui popor etc.

RĂSPLĂTÁ s.f. (<*răsplăti*) Ceea ce se face sau se dă cu scopul de a recompensa pe cineva pentru o acțiune săvîrșită; recompensă (morală sau materială). ◆ Pedeapsă primită de cineva pentru faptele săvîrșite; acțiune prin care se pedepsește o faptă.

RĂSPLĂTÍ vb. IV tranz. (<bg. *răzplatja*, scr. *rasplatiti*) A da cuiva o recompensă, o plată (morală sau materială) pentru ceea ce a făcut; a da recompensă.

RĂSPÓIMÎINE adv. (<*răs-+poimîine*) În ziua care urmează după poimîine; a treia zi începînd cu ziua prezentă.

RĂSPOPÍ vb. IV tranz. (<*răs-+popi*) A scoate pe cineva din rîndul preoților, a-i lua calitatea de preot; a caterisi.

RĂSPÚNDE vb. III (lat. *respondere*) **1.** Tranz. și intranz. A da un răspuns la o întrebare sau la unele cuvinte adresate de cineva. ◆ Intranz. A face dovada cunoștințelor sale în fața unui examinator. **2.** Intranz. A reacționa prin vorbe, gesturi, atitudini la acțiuni, solicitări, provocări etc. ◆ A interveni într-o discuție (publică), combătînd (oral sau în scris) afirmațiile cuiva. ◆ A scrie cuiva de la care s-a primit o scrisoare. ◆ A saluta pe cineva care a salutat întîi. **3.** Intranz. A da urmare unei cereri, unui apel etc.; a da ascultare unei chemări; a se supune. ◆ (Despre autorități, organe de presă etc.) A lămuri o problemă la cererea sau la sesizarea cuiva. **4.** Intranz. A da socoteală, a fi responsabil, a-și lua răspunderea (pentru faptele sale sau ale altcuiva); a fi chezaș. **5.** Intranz. A satisface, a se potrivi, a corespunde. **6.** Intranz. A străbate pînă la..., a avea legătură, comunicație cu..., a se face simțit. ◆ (Despre senzații fizice sau psihice) A se transmite; a răzbate pînă...; a răsuna.

RĂSPÚNDERE s.f. (<*răspunde*) Obligația de a răspunde de îndeplinirea unor acțiuni, sarcini etc. ◇ (JUR.) *Răspundere colectivă* = răspundere a unui organ colegial pentru executarea obligațiunilor ce intră în atribuțiile sale potrivit legii. ◇ *A trage* (sau *a chema*) (*pe cineva*) *la răspundere* = a obliga pe cineva să dea socoteală, a-l face responsabil de faptele sale. *Pe răspunderea cuiva* = pe garanția (materială sau morală) a cuiva. ◆ (JUR.) Consecință rezultată din neîndeplinirea unei obligații legale.

RĂSPUTÉRE s.f. (<*răs-+putere*) *Din răsputeri* = cu toate forțele, din toate puterile, foarte tare.

RĂSTÁV s.n. **1.** Fișie de pămînt în care se cultivă un singur fel de plante. **2.** Fîșie de pămînt între două rînduri de semănături; distanță între rîndurile unei culturi. **3.** (TIPOGR.) Șină de fier dințată, care servește la fixarea formelor (tipografice) de tipar în rame.

RĂSTĂLMÁCÍ vb. IV tranz. (<*răs-+tălmăci*) A interpreta, a explica în mod greșit, a denatura (în mod voit) înțelesul.

RĂSTÍ vb. I refl. A vorbi tare și aspru, a se adresa cuiva pe un ton amenințător; a ridica glasul; p.ext. a face un gest de amenințare.

RĂSTIGNÍ vb. IV tranz. (<sl. *rastengnonti*)

1. A ucide în chinuri pe cineva (mai ales în antichitate), pironindu-l cu braţele şi cu picioarele pe o cruce; a crucifica. ◆ A chinui, a tortura. **2.** A întinde cuiva braţele în lături (imobilizîndu-l). ◆ Refl. A se întinde (în mod neglijent) cu mîinile şi cu picioarele desfăcute.

RĂSTÍMP s.n. (<sl. *rastonpŭ*, după *timp*) Durată (limitată) de timp; interval între două momente diferite sau între două perioade de timp.

RĂSTOÁCĂ s.f.(<sl.**rastokŭ*) Vîrtej produs în locul unde o apă curgătoare, puţin adîncă, trece peste prund şi peste bolovani. ◆ Loc, gîrlă unde o apă este puţin adîncă. ◆ Braţ al unui rîu abătur din matca lui şi secat pentru a putea prinde peşte.

RĂSTURNÁ vb. I (<*răs-+turna*) **1.** Tranz. A scoate, a deplasa, a mişca un corp din poziţia lui normală, făcîndu-l să cadă într-o parte sau să ajungă cu susul în jos. ◆ A întoarce (un recipient) cu fundul în sus pentru a face să cadă sau să curgă conţinutul. **2.** Refl. A se aşeza, a sta într-o poziţie comodă, cu spatele sprijinit de ceva; p.ext. a se culca. **3.** Tranz. A culca la pămînt, a doborî. ◆ Tranz. şi refl. (Despre oameni) A face să cadă sau a cădea dintr-un scaun, dintr-un fotoliu etc. **4.** Tranz. Fig. A înlătura dintr-o situaţie înaltă, a scoate dintr-un post de conducere, a da jos de la putere. ◆ A distruge o situaţie, o poziţie, un plan, o concepţie.

RĂSTURNĂTÓR s.n. (<*răsturna*) Dispozitiv folosit la laminoare pentru a executa operaţia de răsturnare pe o faţă şi pe alta a blocurilor, a lingourilor, a tablelor etc. între două treceri (faze) succesive de laminare. ◆ Dispozitiv care serveşte la răsturnarea vagoanelor din mină, în scopul golirii acestora.

RĂSÚC s.n. (<*răsuci*) Unealtă de lemn asemănătoare cu fusul, cu un cîrlig la capătul de jos, de care se leagă firul pentru a putea fi răsucit.

RĂSUCÍ vb. IV (<*răs-+suci*) **1.** Tranz. şi intranz. A învîrti un fir textil în jurul lui însuşi sau mai multe fire, unele în jurul altora, printr-o mişcare continuă şi în aceeaşi direcţie, pentru a le mări rezistenţa. ◆ A învîrti capetele mustăţilor pentru a le da o anumită formă. ◆ A deforma un corp alungit prin rotirea în sensuri opuse a extremităţilor sale. **2.** Tranz. şi refl. A(-şi) imprima o mişcare de rotaţie; a (se) roti. ◆ Tranz. A mînui sabia, paloşul pentru a lovi cu ele. ◆ Refl. A se întoarce brusc pe loc, schimbîndu-şi direcţia, poziţia; a se rostogoli. **3.** Tranz. şi refl. A-şi mişca o parte a corpului, schimbîndu-i poziţia. ◆ Tranz. A-şi luxa o mînă, un picior etc. **4.** Tranz. A învîrti cu un gest mecanic un obiect ţinut în mînă. **5.** Tranz. A strînge un obiect, dîndu-i forma unui sul. ◆ A înfăşura cu mîna foiţa în care s-a pus tutun, pentru a face o ţigară.

RĂSUCÍRE s.f. (<*răsuci*) **1.** Acţiunea de a (se) răsuci şi rezultatul ei. **2.** (FIZ.) Solicitare simplă a unei bare supuse acţiunii a două cupluri de forţe acţionînd în planuri paralele. **3.** Defect al pieselor de cherestea produs la uscare, care face ca suprafaţa lor să devină elicoidală. **4.** *Răsucirea frunzelor* = boală virotică a cartofului, tutunului şi a pătlăgelelor roşii, manifestată prin îngălbenirea şi răsucirea frunzelor şi prin oprirea din dezvoltare a plantelor (nanism).

RĂSUFLÁ vb. I (<*răs-+sufla*) **1.** Intranz. şi tranz. A respira. **2.** Intranz. A-şi reveni după o emoţie, o grijă, o apăsare, după un efort fizic; a simţi o uşurare după o stare de încordare, după o emoţie. ◆ A se opri, a sta să se odihnească. ◆ A avea linişte, a nu se (mai) simţi în primejdie, a se simţi la adăpost. **3.** Intranz. (Despre vase, recipiente etc.) A comunica cu exteriorul, a străbate spre exterior, a lăsa să se scurgă încet fluidul pe care îl conţine printr-o gaură mică sau printr-o crăpătură; (despre conţinutul unui vas) a ţîşni, a se scurge prin crăpături. ◆ Refl. (Despre unele alimente sau băuturi) A-şi pierde concentraţia, gustul din cauza păstrării într-un vas prost închis sau în condiţii proaste. **4.** Intranz., tranz. şi refl. A(-şi) destăinui gîndurile şi sentimentele ascunse, apăsătoare, pentru a se linişti. ◆ Intranz. şi tranz. (Despre gînduri sau planuri ascunse) A ajunge la urechile celor care nu ar fi trebuit să afle; a se difuza.

RĂSUFLÁT, -Ă adj. (<*răsufla*) (Despre băuturi) Care şi-a pierdut tăria, gustul, în urma păstrunderii aerului sau păstrării în condiţii proaste. ◆ Fig. Arhicunoscut, banal; învechit.

RĂSUFLĂTÓR, -OÁRE s.f., s.n., adj. (<*răsufla*) **1.** S.f. Deschizătură (de aerisire) prin care un spaţiu închis comunică cu exteriorul. **2.** S.f. Canal de evacuare a aerului şi a gazelor la turnarea metalului lichid în forme, servind la verificarea umplerii formei. **3.** S.n. Tub de evacuare a gazelor de ardere dintr-un motor cu ardere internă. **4.** Adj. (Rar; despre părţi ale aparatului respirator) Care înlesneşte respiraţia.

RĂSUNÁ vb. I intranz. (lat. *resonare*) **1.** A produce un sunet în mod repetat şi prelung; a suna tare, prelung, cu rezonanţă; a se auzi pînă departe (sau de departe). **2.** A produce sunete puternice; a vui. **3.** Fig. A da impresia că se mai aude, deşi vibraţiile au încetat; a produce o rezonanţă în sufletul cuiva, a avea ecou în inima cuiva.

RĂSUNĂTÓR, -OÁRE adj. (<*răsuna*) Care sună puternic, prelung, cu rezonanţă; care se aude pînă (sau de) departe. ◆ (Despre spaţii) În care se împrăştie sau se concentrează zgomote, sunete. ◆ Fig. Care produce uimire, care impresionează profund, care produce senzaţie; care este de mare efect; extrem de mare.

RĂSÚNET s.n.(<*răsuna*) **1.** Sunet puternic (prelungit); p.gener. sunet, zgomot. ◆ Ecou. ◆ Timbru, rezonanţă, ton. **2.** Fig. Impresie puternică pe care o face un lucru asupra oamenilor; interes profund şi larg produs de un eveniment.

RĂSÚRĂ[1] s.f. **1.** (BOT.) Măceş (*Rosa canina*). **2.** (ENTOM.) Larvă de efemeră.

RĂSÚRĂ[2] s.f. (cf. *rade*) (În ţările române; în sec. 18-19) Impozit suplimentar care se percepea pentru plata dregătorilor.

RĂŞCHIÁ vb. I (lat. **rasclare*) A depăna firele toarse de pe fus sau de pe un ghem pe răşchitor.

RĂŞCHIRÁ vb. I (cf. *răsfira*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) întinde în lături. **2.** Tranz. şi refl. A (se) răsfira, a (se) împrăştia. **3.** Tranz. A răşchia.

RĂŞCHITÓR (**RĂSCHITÓR**) s.n. (<*răşchia*) Unealtă din lemn pe care se depănă tortul, lîna de pe fuse sau de pe gheme pentru a le face scul sau jurubiţă.

RĂŞÍNĂ s.f. (lat. *resina*) Nume generic dat unor substanţe lipicioase, inflamabile, secretate de diferite plante, mai ales de conifere, sau produse pe cale sintetică, avînd diverse întrebuinţări în industrie.

RĂŞINÓS, -OÁSĂ adj., s.f. pl. (<*răşină*) **1.** Adj. (Despre arbori) Care conţine, care produce răşină. **2.** S.f.pl. Nume generic dat unor arbori sau arbuşti ale căror organe conţin răşină şi care formează singuri sau în asociaţii păduri întinse (ex. *bradul, pinul*↕*zada*). **3.** Adj. Care are aspectul şi proprietăţile răşinii.

RĂTĂCÍ vb. IV (lat.**erraticire=erraticare* <*erraticus*) **1.** Refl. A greşi drumul, a greşi direcţia, a nu mai şti unde se află. ◆ A se răzleţi, a se pierde de cineva. ◆ Intranz. A umbla de ici-colo căutînd drumul pierdut, încercînd să iasă la liman, să se orienteze, să ajungă la ţintă. **2.** Intranz. A hoinări, a pribegi, a colinda. ◆ Refl. A se aşeza într-un loc străin, a se pripăşi, a se aciua undeva. **3.** Tranz. A pierde ceva, a nu mai şti unde a fost pus sau unde se găseşte cineva sau ceva. ◆ Refl. A se găsi, a ajunge într-un loc neaşteptat.

RĂTĂCÍRE s.f. (<*rătăci*) Faptul de a (se) rătăci. ◆ Fig. Întunecare a minţii, pierdere a facultăţilor mintale. ◆ Fig. Eroare, greşeală.

RĂTĂCÍT, -Ă adj. (<*rătăci*) **1.** Care a greşit drumul, direcţia. ◆ Fig. Care greşeşte prin purtări, prin atitudine; cu mintea întunecată. ◆ Fig. (Despre ochi, privire) Care se uită în gol, fără o ţintă precisă. **2.** Care s-a înstrăinat, s-a pierdut de ai săi.

RĂTĂCITÓR, -OÁRE adj. (<*rătăci*) Care rătăceşte; care umblă din loc în loc fără odihnă.

RĂTÉZ s.n. (<ucr. *retjaz*, magh. *retesz*) Închizătoare primitivă de lemn sau de oţel în formă de limbă pentru uşi, porţi sau ferestre.

RĂŢIŞOÁRĂ s.f. (<*raţă*) **1.** Răţuşcă. **2.** Gen de insecte coleoptere lungi, brune-cenuşii, cu rostrul lat, asemănător cu ciocul de raţă, care atacă porumbul, sfecla, ovăzul etc. (*Tanymecus*). **3.** (La pl.) Plantă erbacee perenă din familia iridaceelor, cu rizomul şi cu frunzele lungi, cu tulpina scurtă, cu florile mari, albe, galbene sau violacee (*Iris pumila*).

RĂŢÓI[1] s.m. (<*raţă*) Bărbăţuşul raţei.

RĂŢOÍ vb. IV refl. (<*răţoi*[1]) A se răsti la cineva, a ameninţa pe cineva.

RĂŢUŞCĂ s.f. (<*raţă*) **1.** Diminutiv al lui raţă; pui de raţă, boboc de raţă. **2.** Joc de copii constînd în aruncarea unei pietricele în apă în aşa fel încît aceasta să facă mai multe sărituri la suprafaţa apei înainte de a se scufunda; p.restr. fiecare dintre aceste sărituri.

RĂU, REA adj., adv., s.n. (lat. *reus* "acuzat, vinovat") **A.** Adj. **I. 1.** (Despre oameni şi firea lor) Care are însuşiri negative; lipsit de calităţi pozitive. ◆ Care face (în mod obişnuit) neajunsuri, neplăceri altora. ◆ Care exprimă răutate; gata să vatăme, răutăcios, dușmănos, răuvoitor. ◆ Sălbatic, nesupus. **2.** Care nu-şi îndeplineşte îndatoririle morale şi sociale cerute de o anumită calitate pe care o deţine, care nu e potrivit unui anumit lucru, unei anumite situaţii. ◆ (Despre copii) Neascultător, răsfăţat, răzgîiat. **3.** Contrar regulilor morale; în dezacord cu opinia publică. ◆ (Despre vorbe) Care supără, care jigneşte; p.ext. necuviincios, urît. **4.** (Despre viaţă, trai etc.) Greu de suportat, chinuitor, cu lipsuri. ◆ (Despre sentimente, stări sufleteşti) Care

produce suferinţă, amărăciune. ◆ Întristat, mîhnit. **5.** (Despre veşti) Care anunţă un necaz, o supărare. **6.** Care produce neplăcere, nemulţumire, necaz. **II. 1.** Care nu are calităţi proprii destinaţiei, menirii, rolului său. **2.** Care nu este apt (pentru ceva), care nu e corespunzător unui anumit scop, unei anumite întrebuinţări. **3.** (Despre organe sau părţi ale lor) Care nu funcţionează normal; nesănătos, bolnav; (despre funcţii fiziologice) care nu se desfăşoară normal. ◆ (Despre boli, răni) Grav, greu de vindecat. **4.** (Despre îmbrăcăminte, încălţăminte) Uzat, stricat, rupt; p.ext. de purtare, de toate zilele. **5.** (Despre materiale, produse etc.) De proastă calitate. ◆ (Despre băuturi, mîncăruri) Neplăcut la gust, prost pregătit; p.ext. stătut; (despre miros, gust) neplăcut. ◆ (Despre plante) Sălbatic, necultivat. ◆ (Despre ciuperci) Necomestibil, otrăvitor. ◆ (Despre apă) Care nu este bună de băut. **6.** (Despre bani) Fals; care este ieşit din circulaţie. **III.** (Despre persoane, mai ales despre meseriaşi, artişti etc.) Neîndemînatic, nepriceput. **IV.** Exprimă ideea de a fi nefolositor, vătămător, nefavorabil. **1.** Nesatisfăcător, nepotrivit, dăunător. ◆ Neconform cu realitatea, greşit, inexact. **2.** (Despre vreme, fenomene atmosferice, anotimpuri) Urît, friguros, ploios; nefavorabil; (despre ani) neprielnic; sărac (în recolte). **3.** Dezavantajos, nerentabil. **4.** (În superstiţii) Prevestitor sau aducător de rele. ◆ (Despre soartă, ursită) Potrivnic, nefavorabil. **B.** Adv. (Exprimă o apreciere care pune în evidenţă caracterul negativ al unei acţiuni sau stări. **I. 1.** Contra dorinţelor sau intereselor cuiva, defavorabil; neplăcut, supărător. ◆ În împrejurări defavorabile, în situaţie grea. **2.** Neplăcut (pentru miros, auz etc.). **3.** Cu vrăjmăşie, cu duşmănie. **II. 1.** Cum nu trebuie (să fie făcut ceva), cum nu se cade. **2.** Neconform cu realitatea, cu adevărul; fals; inexact, incorect. **3.** În măsură sau în cantitate insuficientă. **III.** (Cu sens întăritor, mai ales în legătură cu verbe care exprimă acţiuni vătămătoare) Tare, cumplit; foarte. **C.** S.n. **1.** (Mai ales la pl.) Ceea ce aduce nemulţumire, neplăcere; pricină de nemulţumire, de nefericire. ◆ Stricăciune, pagubă. **2.** Boală; p.ext. suferinţă, durere. ◇ *Rău de mare* = stare de indispoziţie generală care se manifestă la unii călători pe mare. *Rău de munte* (sau *de altitudine*) = stare de indispoziţie generală cauzată de rarefierea aerului (de pe înălţimi). **3.** Ceea ce nu e recomandabil sau nu e de dorit din punct de vedere moral; p.ext. faptă rea. ◆ (La pl.) Pozne, nebunii, copilării. ◆ (Mai ales la pl.) Păcat, slăbiciune, viciu. **4.** Răutate.

RĂUFĂCĂTÓR, -OÁRE s.m. şi f., adj. (<*rău-+făcător*) (Persoană) care face sau aduce mult rău altora, care contravine legilor sociale şi morale.

RĂUTÁTE s.f. (<*rău*) **I. 1.** Însuşirea de a fi rău; înclinarea de a face rău altora sau de a spune lucruri supărătoare. **2.** Însuşirea celui rău în raport cu alţii. **3.** (Mai ales la pl.) Intenţie rea, faptă care denotă răutate. ◆ Vorbă rea, afirmaţie răutăcioasă, ironie veninoasă. **4.** Om rău. **II.** Faptă rea, nelegiuire. **III.** Nenorocire, necaz.

RĂUTĂCIÓS, -OÁSĂ adj. (<*răutate*) (Despre oameni) Plin de răutate; rău din fire, care e înclinat să supere, să tachineze, să facă altora mici necazuri, răutăţi. ◆ Care exprimă răutate; care provine din răutate. ◆ (Despre vorbe, glume etc.) Care conţine răutăţi, care supără.

RĂUVOITÓR, -OÁRE adj. (<*rău+voitor*) (Şi substantivat) Care vrea răul cuiva, care manifestă rea-voinţă.

RĂVÁR s.n. **1.** Unealtă ciobănească făcută dintr-o bucată de lemn cu crestături adînci, cu ajutorul căreia se sfarmă caşul dospit pentru a putea fi frămîntat. **2.** Vas de lut sau de tablă, avînd fundul prevăzut cu găuri, prin care se trec legumele pentru a fi făcute piure.

RĂVĂŞ s.n. (<magh. *rovás*) **1.** Act (oficial) prin care se recunoştea un drept sau o stare de fapt. ◆ Înştiinţare care venea din partea autorităţilor. **2.** Scrisoare, bilet.

RĂVĂŞÍ vb. IV tranz. (cf.scr. *rovašiti*) A face dezordine; a împrăştia, a răscoli. ◆ Fig. A tulbura adînc sufleteşte.

RĂZĂTOÁRE s.f. (<*rade*) **1.** Obiect de forme şi de dimensiuni diferite, întrebuinţat în bucătărie pentru ras legume, fructe, caşcaval etc. **2.** Obiect de lemn sau de oţel, în formă de lamă, aşezat la intrarea unei case, de care se rade noroiul de pe încălţăminte.

RĂZBĂTE vb. III (<*răz-+bate*) **1.** Intranz. A-şi face, a-şi croi drum prin..., a înainta, a răzbi cu greu, înlăturînd obstacolele. **2.** Intranz. A răzbi, a izbuti. **3.** Intranz. A se strecura pînă la.... ◆ (Despre sunete) A se face auzit, a ajunge pînă la.... ◆ (Despre mirosuri) A se răspîndi, a pătrunde pînă la.... **4.** Intranz. şi tranz. A o scoate la capăt; a birui, a înfrînge. **5.** Intranz. A umbla peste tot.

RĂZBĂTĂTÓR, -OÁRE adj. (<*răzbate*) **1.** Care răzbate, care îşi face cu greu drum. **2.** Care biruieşte obstacolele, care nu se dă bătut.

RĂZBÍ vb. IV (<sl. *razbiti*) **1.** Intranz. A-şi face drum, a străbate (anevoie), a trece peste piedici. **2.** Intranz. A ajunge undeva înlăturînd obstacolele. ◆ A izbuti, a reuşi. ◆ (Despre sunete, zgomote etc.) A ajunge pînă la ..., a se face auzit. ◆ (Despre mirosuri) A se răspîndi. **3.** Tranz. A învinge, a înfrînge, a răpune. **4.** Tranz. (Despre stări fizice sau sufleteşti) A cuprinde, a birui, a copleşi. **5.** Tranz. şi intranz. A termina, a isprăvi.

RĂZBÓI[1] s.n. (<sl. *razboj* "ucidere, jaf") **1.** Fenomen social-istoric complex care constă într-un conflict armat (de durată) între două sau mai multe grupuri, categorii sociale sau, mai ales, între state, pentru realizarea unor interese economice şi politice. ◇ *Război civil* = luptă armată în interiorul unui stat între diverse grupări (politice, militare), categorii sociale etc., în vederea schimbării ordinii politice şi de stat sau pentru menţinerea celei existente. *Război rece* = stare de încordare, de tensiune în relaţiile internaţionale, existentă mai ales după cel de al doilea război mondial, provocată de conflictul dintre cele două sisteme, capitalist şi comunist, care nu ia totuşi forma unui conflict armat. *Război psihologic* = stare de tensiune, de hărţuială nervoasă, psihică, iniţiată şi întreţinută cu scopul de a zdruncina moralul (forţelor adverse) şi de a demoraliza. *Stare de război* = beligeranţă. **2.** Luptă, bătălie. **3.** Fig. Ciocnire între două forţe care acţionează în sens contrar. ◆ Neînţelegere, ceartă, gîlceavă.

RĂZBÓI[2] s.n. (<bg., scr. *razboj*) **I. 1.** Unealtă (manuală sau mecanică) cu ajutorul căreia se confecţionează ţesături din fibre textile, alcătuită din două suluri pe care se înfăşoară urzeala şi pînza ţesută, din iţe care separă firele urzelii în sens vertical şi din vatală pentru îndesarea bătăturii. **2.** Maşină folosită pentru confecţionarea ţesăturilor din fibre textile. **II.** P.anal. Numele mai multor obiecte a căror formă este asemănătoare cu forma dreptunghiulară a războiului de ţesut. **III. 1.** Nume dat unor părţi ale joagărului. **2.** Parte a morii de vînt care ţine coşul. **3.** Dispozitiv folosit de rotari la montatul spiţelor unei roţi în obezi.

RĂZBOÍ[3] vb. IV refl. recipr. (<*războiˡ*) (Şi fig.) A purta război; a se lupta, a se bate.

RĂZBUNÁ vb. I (<*răz-+bun*) **I. 1.** Tranz. şi refl. A (-şi) face singur dreptate, pedepsind pe cel de la care a suferit un rău, o nedreptate. ◆ A-şi vărsa focul, mînia, necazul pe cineva. **2.** Tranz. A da satisfacţie cuiva care nu este în măsură să-şi facă singur dreptate, pedepsind în numele lui pe cel de la care a suferit un rău. ◆ A răscumpăra. **II.** Refl. (Pop.; la pers. 3) A se face vreme bună; a se lumina, a se însenina. ◆ (Despre nori) A se împrăştia.

RĂZBUNĂTÓR, -OÁRE adj. (<*răzbuna*) (Şi substantivat) Care se răzbună, care nu iartă răul ce i s-a făcut.

RĂZÉŞ s.m. (<magh. *részes*) (În ev. med.; în Moldova) Ţăran liber, membru al unei obşti, care stăpînea pămîntul în comun (în devălmăşie); ţăran liber, posesor de pămînt. Răzeşii erau situaţi, de obicei, între ţărănime şi boierime, iar satele răzeşeşti erau localizate în centrul şi S Moldovei.

RĂZGÎIÁ vb. I tranz. (<bg. *razgaljam*) A alinta peste măsură, a satisface capriciile cuiva.

RĂZGÎNDÍ vb. IV refl. (<*răz- + gîndi*) **1.** A-şi schimba gîndul, părerea sau hotărîrea, a reveni asupra unei hotărîri luate. **2.** (În legătură cu verbul "a se gîndi") A reflecta bine, a chibzui îndelung.

RĂZLÉŢ, -EÁŢĂ adj. (<*răzleţi*) **1.** (Despre fiinţe) Care s-a desprins de colectivitate, care s-a depărtat de ceilalţi, care a rămas singur. ◆ (Despre lucruri; şi adverbial) Izolat, situat la distanţă (unul de altul). ◆ (Despre sunete, vorbe etc.) Care se produce la intervale de timp, lipsit de continuitate, de legătură. **2.** Care rătăceşte din loc în loc. ◆ (Despre privire, ochi) Rătăcit, pierdut, tulbure.

RĂZLEŢÍ vb. IV refl. (<*răz-+lăţi*) **1.** A se desprinde dintr-o comunitate, a se îndepărta de un grup, a pleca (de lîngă...). **2.** A (se) răspîndi în direcţii diferite; a (se) împrăştia.

RĂZMERIŢĂ s.f. (<bg., scr. *razmirica*) Răscoală, răzvrătire.

RĂZÓR[1] s.n. (<bg. *razor*) **1.** Fîşie îngustă de pămînt nelucrat, servind drept hotar şi potecă între două ogoare. **2.** Loc arat. **3.** Strat de flori sau de legume într-o grădină. **4.** Cărăruie (într-o grădină).

RĂZÓR[2] s.n. (<fr. *ressort*, prin apropiere de *răzorˡ*) **1.** Arc de trăsură. **2.** Drug de metal pentru străpungerea gheţii în vederea pescuitului.

RĂZUÍ vb. IV tranz. (<*rade*) **1.** A îndepărta un strat subţire de pe suprafaţa unui lucru cu ajutorul unei unelte speciale. **2.** A freca un corp de o unealtă sau cu o unealtă, pentru a obţine un material mărunţit.

RĂZUITÓR, -OÁRE s.n., s.f. (<*răzui*)

1. S.n. Unealtă folosită la răzuirea lemnului sau a unor piese de metal. **2.** S.f. Răzătoare. **3.** S.f. Unealtă cu care se răzuiesc diferite obiecte (pentru a le curăţa). ◆ Maşină cu care se îndepărtează radiculele de pe bobul de orez încolţit. **4.** S.f. Unealtă în formă de tîrnăcop mic sau de sapă, folosită la curăţarea noroiului sau a gheţii adunate între şinele şi contraşinele de cale ferată.

RĂZÚŞ s.n. (<*răzui*) **1.** Unealtă cu care se rade ceea ce a rămas lipit sau prins de ceva. **2.** Daltă folosită în tîmplărie, dulgherie, rotărie etc. cu care se sapă în lemn. **3.** Unealtă de plivit, formată dintr-un mîner cu vîrful de oţel.

RĂZVRĂTÍ vb. IV tranz. şi refl. (<sl. *razvratiti*) A (se) răscula, a (se) revolta.

Rb (CHIM.) Simbol pentru *rubidiu.*

Rd (MAT.) Simbol pentru *radian.*

RE[1]- (<fr. *ré-*, it. *re-*; cf.lat. *re-*) Element prim de compunere cu sens iterativ.

RE[2] s.m. invar. **1.** Unul dintre cele şapte sunete muzicale ale gamei, corespunzător notaţiei literale D; nota corespunzătoare acestui sunet. **2.** A treia coardă a unei viori.

Re (CHIM.) Simbol pentru *reniu.*

REABILITÁ vb. I (<fr. *réhabiliter*) **1.** Tranz. şi refl. A face să-şi recapete sau a-şi recăpăta buna reputaţie, a(-şi) restabili prestigiul şterbit. **2.** Tranz. (JUR.) A reintegra pe cineva în drepturile pierdute (în urma unei condamnări sau a unei bănuieli false). **3.** Tranz. A readuce în stare activă unele funcţii, alterate în urma unor procese patologice.

REABILITÁRE s.f (<*reabilita*) **1.** Acţiunea de a (se) reabilita şi rezultatul ei. **2.** (JUR.) Act juridic prin care cineva este repus în drepturile personale pierdute (în urma unei condamnări).

REACOPERÍ vb. IV tranz. (<*re[1]-*+*acoperi*) A acoperi ceva din nou, a acoperi ceva la loc (după ce a fost descoperit).

REACORDÁ vb. I tranz. (<*re[1]-*+*acorda*) **1.** A acorda încă o dată îngăduinţă, favoare, avantaje cuiva. **2.** A acorda din nou un instrument muzical dezacordat.

REACTÁNT s.m. (<engl. *reactant*) Fiecare dintre substanţele care iau parte la o reacţie chimică.

REACTÁNŢĂ s.f. (<engl. *reactance*, fr. *réactance*) **1.** Mărime caracteristică circuitelor electrice care lucrează în flux de curent alternativ şi care conţin ca elemente reactive bobine sau condensatoare, definită prin produsul dintre impedanţa circuitului şi sinusul unghiului de defazaj dintre tensiune şi curent. ◇ *Reactanţă inductivă* = reactanţă a unei bobine, definită prin produsul dintre inductanţa bobinei şi pulsaţia curentului alternativ. *Reactanţă capacitivă* = reactanţă a unui condensator, definită prin inversul produsului dintre capacitatea condensatorului şi pulsaţia curentului alternativ. **2.** Bobină electrică a cărei reactanţă este sensibilă.

REACTÍV, -Ă adj., s.m. (<fr. *réactif*) **1.** Adj. (FIZ.) Referitor la reactanţă; (despre elemente de circuite) care realizează un transfer periodic de energie în circuit, introducînd un defazaj între intensitatea curentului şi tensiunea electrică. **2.** S.m. Substanţă chimică ce dă o reacţie specifică în prezenţa unui anumit ion sau a unei grupe de ioni; agent chimic.

REACTIVÁ vb. I tranz.(< fr. *réactiver*) **1.** A repune în activitate. ◆ Refl. A reintra în cadrele active ale armatei. ◆ Intranz. (Despre boli) A se declanşa din nou, după o vindecare aparentă. **2.** (CHIM., FIZ.) A reînnoi piesele şi soluţia unui element pentru a-i intensifica puterea de acţiune.

REACTIVÁRE s.f. (<*reactiva*) Acţiunea de a (se) reactiva şi rezultatul ei. ◇ (MED.) *Reactivarea serului* = reapariţia proprietăţilor active ale unui ser, devenit inactiv, prin adăugare de ser proaspăt.

REACTIVITÁTE s.f. (<fr. *réactivité*) Însuşirea de a fi reactiv; reacţie la o excitaţie. ◆ (FIZ.) Mărime care caracterizează funcţionarea unui reactor nuclear. ◆ (CHIM.) Capacitate a unui atom, a unei molecule sau a unui radical de a participa la o reacţie chimică. ◆ (MED.) Proprietate a unui ţesut de a reacţiona la un stimul oarecare. ◆ (PSIH.) Capacitate a organismelor de a răspunde cu efecte de adaptare la stimuli.

REACTOPROPULSÓR s.n. (<*reacto*[r]+*propulsor*) Reactor care are ca organ propulsor o elice antrenată de o turbină cu gaze, alimentată de gazele evacuate din camera de combustie a reactorului.

REACTÓR s.n. (<fr. *réacteur*) **1.** Aparat propulsor (industrial sau de laborator) cu o cameră de ardere, la care propulsia se realizează prin interacţiunea mecanică dintre gazele rezultate din acţiunea arderii unui combustibil în această cameră şi pereţii recipientului prin care se evacuează aceste gaze. **2.** *Reactor nuclear* = instalaţie complexă în care se realizează fisiunea nucleelor elementelor grele, printr-o reacţie în lanţ controlată, cu scopul de a permite utilizarea energiei degajate. *Reactor catalitic* = reactor în formă de coloană (sau de recipient metalic) în care, în prezenţa catalizatorului, în anumite condiţii de temperatură şi de presiune, are loc sinteza unui compus; coloană de sinteză. **3.** Aparat industrial sau de laborator în care se produce o reacţie chimică. **4.** Bobină electrică, condensator electric folosite ca sisteme fizice care prezintă în principiu reactanţa într-un circuit electric; bobină cu reactanţă.

REACTUALIZÁ vb. I tranz. (<*re[1]-*+*actualiza*) A face să fie din nou actual, a readuce în actualitate.

REÁCŢIE (REACŢIÚNE) s.f. (<fr. *réaction*) **I. 1.** Faptul de a reacţiona; atitudine, manifestare ca răspuns la o acţiune, o violenţă, o ofensă din partea cuiva. ◆ (PSIH.) Orice răspuns integral sau parţial al unui sistem la o stimulare exterioară lui sau străină de el; este o modalitate tipică a vieţii de relaţie a organismului. **2.** (BIOL.) Fenomen nemijlocit prin care materia vie răspunde acţiunii unui excitant (venit din interior sau din afară). ◇ (BIOCHIM.) *Reacţie antigen* = reacţie imună specifică între anticorpii şi antigenii prezenţi în serul sangvin, cu aplicaţii în medicină. **3.** (CHIM.) Proces în care una sau mai multe substanţe chimice, în anumite condiţii de temperatură, de presiune şi de concentraţie, se pot transforma în alte substanţe diferite de fiecare dintre cele iniţiale. **4.** (FIZ.) Forţă (sau cuplu de forţe) exercitată de un sistem de corpuri asupra altui sistem de corpuri, în momentul în care ultimul exercită asupra primului o forţă (sau un cuplu de forţe) care se consideră ca acţiune. ◆ Derivarea unei puteri din circuitul de ieşire al unui amplificator de radio cu tuburi electronice şi introducerea ei în circuitul lui de intrare. ◇ *Reacţiunea indusului* = totalitatea fenomenelor datorate cîmpului magnetic produs de indus la funcţionarea în sarcină a unei maşini electrice. **5.** Noţiune de bază a ciberneticii desemnînd recepţionarea de către organul de comandă a unei informaţii despre comportarea organului de execuţie sau despre efectul acţiunii. **6.** (ASTR.) *Reacţie gravitaţională* = modificare a direcţiei şi a modulului vectorului de viteză caracteristice unei nave spaţiale care trece prin apropierea unui corp ceresc datorită cîmpului gravitaţional al acestuia. **II.** (În forma *reacţiune*) Împotrivire politică şi economică faţă de orice manifestare a progresului social; totalitatea acţiunilor, a iniţiativelor etc. care au ca scop restaurarea unui sistem politic autoritar; complex de forţe, curente, tendinţe cu caracter conservator care determină instituirea unui regim cu structură politică autoritară; p.ext. totalitatea forţelor reacţionare.

REACŢIONÁ vb. I intranz. (<fr. *réactionner*) A răspunde într-un anumit fel la o excitare sau la o acţiune din afară. ◆ A lua o atitudine faţă de o situaţie sau de o împrejurare.

REACŢIONÁR, -Ă adj. (<fr. *réactionnaire*) Care aparţine sau care este specific reacţiunii, care se referă la reacţiune; care este adept al unui sistem politic autoritar; p.ext. care este ostil faţă de progres, retrograd. ◆ (Substantivat) Partizan al reacţiunii (politice).

REACŢIONARÍSM s.n. (<*reacţionar*) Concepţie politică reacţionară; caracterul a ceea ce este reacţionar; atitudine duşmănoasă faţă de progres.

READMÍSIE s.f. (<fr. *réadmission*) Nouă admisie.

READUCÁTOR s.n. (<*readuce*) Dispozitiv de restabilire totală sau parţială a condiţiilor iniţiale de funcţionare ale unui sistem tehnic sau de readucere a unei mărimi la o valoare cuprinsă în intervalul de reglare pentru a se obţine funcţionarea stabilă a sistemului.

REÁL[1] s.m. (<sp. *real*, fr. *réal*) Monedă spaniolă de argint valorînd 25 de centime.

REÁL[2], -Ă adj. (<lat. *realis*, it. *reale*, fr. *réel*) **1.** Care are o existenţă obiectivă, independentă de conştiinţă sau de voinţă, care există în realitate. ◆ Conform cu realitatea. ◆ (Substantivat, n.) Ceea ce există, ceea ce este real. **2.** Efectiv, incontestabil, de netăgăduit. **3.** (ECON.) *Valoare reală* = valoarea intrinsecă în aur a unei monede. *Capital real* = capital care funcţionează efectiv în procesul producţiei capitaliste şi care are o valoare proprie. (JUR.) *Drept real* = drept pe care o persoană îl exercită asupra unui lucru în mod indirect şi imediat. *Secţie reală* sau *învăţămînt real* = secţie a unui liceu ori învăţămînt în care se studiază cu precădere disciplinele exacte. **4.** (FIZ.) *Imagine reală* = imagine a unui obiect obţinută cu un instrument optic (aparat de proiecţie, aparat fotografic etc.) şi care poate fi prinsă pe un ecran, pe o peliculă etc. **5.** (MAT.) *Număr real* = număr care poate fi exprimat ca limită a unui şir convergent de numere raţionale. *Mulţimea numerelor reale* = nume dat clasei de numere reale, din care fac parte numerele raţionale şi iraţionale.

REALÉGE vb. III tranz. (<*re[1]-*+*alege*, după

fr. *réélire*) A alege din nou.
REALGÁR s.n. (<fr. *réalgar*) Sulfură naturală de arsen (*AsS*), care cristalizează în sistemul monoclinic şi are culoare portocalie, luciu adamantin, utilizîndu-se la extragerea arsenului, în vopsitorie, pirotehnie, industria sticlei etc.
REALIMENTÁ vb. I tranz. (<*re*[1]-+*alimenta*) A alimenta din nou, a reînnoi proviziile (de alimente, de combustibil, de muniţii etc.).
REALINIÁ vb. I tranz. şi refl. (<*re*[1]-+*alinia*) A (se) alinia din nou.
REALINIÉRE s.f (<*re*[1]-+*aliniere*) **1.** Acţiunea de a (se) realinia şi rezultatul ei. **2.** Ajustare a frecvenţei de rezonanţă a filtrelor de medie frecvenţă din radioreceptoare la valoarea prevăzută în proiect.
REALÍSM s.n. (<fr. *réalisme*) **1.** (FILOZ.) Nume generic pentru concepţiile filozofice, care recunosc existenţa independentă de subiect şi cognoscibilitatea obiectului. *Realism critic* = curent în filozofia contemporană, care recunoaşte realitatea lumii materiale, dar interpune între subiect şi obiect un al treilea element, de natură spirituală, denumit "dat" sau "esenţă". ◆ Curent din filozofia scolastică medievală care consideră că noţiunile generale (universale) constituie realităţi de sine stătătoare, anterioare lucrurilor individuale. ◆ *Realism naiv* = termen prin care este desemnat uneori materialismul spontan al vieţii cotidiene, convingerea izvorîtă din practica vieţii de toate zilele, potrivit căreia lucrurile există independent de conştiinţa omenească şi se reflectă în aceasta. **2.** Mişcare, curent, atitudine în creaţia sau teoria literară şi artistică, avînd ca principiu de bază reflectarea realităţii în datele ei esenţiale, obiective, caracteristice, apărute în sec. 19, opunîndu-se romantismului şi academismului neoclasicist. În *literatură*, realismul s-a constituit în Franţa, la mijlocul sec. 19, în atmosfera revoluţionară a anului 1848, fiind teoretizat de G.Courbet şi Champfleury. Influenţat de dezvoltarea ştiinţelor care determină reconsiderarea faptelor concrete, precizia în observaţie şi analiză, curentul realist, care are ca expresie filozofică pozitivismul lui Auguste Comte şi determinismul lui H.Taine, îşi găseşte ilustrarea în creaţiile scriitorilor francezi Balzac, Stendhal şi Merimée sau Maupassant, Flaubert şi Zola care mai tîrziu vor evolua spre naturalism. Drama şi comedia de moravuri sînt dezvoltate mai ales de É.Augier şi A. Dumas-fiul. Forme mai puţin radicale împletite cu idei naturaliste se regăsesc în operele scriitorilor englezi din perioada victoriană (Dickens, Thackeray, J.Eliot, Th.Hardy). În Italia, după A.Manzoni, tendinţele realiste din operele unor scriitori ca L. Capuana, De Robertis, G.Verga vor evolua rapid spre naturalism, ajungîndu-se la forma specifică pe care acesta a îmbrăcat-o în cultura italiană, "verismul". În Rusia, principalul scriitor realist a fost Gogol, urmat de Turgheniev, Dostoievski şi L.Tolstoi. În România, realismul a coexistat cu romantismul şi clasicismul în perioada paşoptistă, cunoscînd o primă formă de manifestare în scrierile lui C.Negruzzi, M.Kogălniceanu şi N.Filimon. El s-a impus prin operele lui Slavici şi Caragiale, amplificîndu-se în perioada interbelică prin L.Rebreanu, Cezar Petrescu, H.Papadat-Bengescu, G.Călinescu. În *artele plastice* manifestul realismului îl constituie lucrarea *Înmormîntarea din Ornans* (1850) a lui Courbet care, alături de Daumier şi de pictorii de la Barbizon (Millet, Th. Rousseau), a fost principalul exponent al acestui curent. În a doua jumătate a sec.19, realismul s-a extins în Europa, fiind reprezentat de A.von Menzel, W.Leibl (în Germania), Ch.de Gruox şi C.Meunier (Belgia). În România, realismul s-a manifestat, cu nuanţe diferite, în operele pictorilor N.Grigorescu, I.Andreescu, Şt.Luchian, O.Băncilă, C.Ressu ş.a. ◇ *Realism socialist* = orientare teoretică şi metodologică în estetică, teoretizată de către M.Gorki, care a impus interpretarea conform căreia arta este o "formă a conştiinţei sociale", ajungîndu-se astfel la subordonarea acesteia ideologiei comuniste. **3.** Atitudine a omului care are spirit practic, simţul realităţii şi nu se lasă dominat de fantezie sau de idealism.
REALÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *réaliste*) **1.** S.m. şi f. Adept al realismului. **2.** Adj. Bazat pe principiile realismului; specific realismului sau realiştilor. ◆ (Despre scriitori, artişti etc.; şi substantivat) Care reprezintă realismul în artă, în literatură; care este adept al realismului. ◆ (Despre oameni) Cu spirit practic, cu simţul realităţii.
REALITÁTE s.f. (<fr. *réalité*, lat. *realitas, -atis*, germ. *Realität*) **1.** Existenţă efectivă, obiectivă; fapt concret, lucru real, stare de fapt; p.ext. adevăr. ◇ Loc. adv. *În realitate* = de fapt, efectiv, în adevăr. **2.** (FILOZ.; la sg.) Materia care există în afara conştiinţei omeneşti şi independent de ea.
REALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *réaliser*) **1.** A înfăptui, a aduce (ceva) la îndeplinire, a face să devină real, să existe. **2.** Spec. A crea, a plăsmui (o operă de artă). ◆ Refl. (Despre persoane) A se dezvolta pe deplin, a se desăvîrşi, a-şi pune în valoare capacitatea de creaţie. **3.** A obţine, a dobîndi, a cîştiga (ceva); a încasa preţurile (la mărfurile vîndute). **4.** A-şi face o idee precisă despre..., a reuşi să înţeleagă, să pătrundă sensul unui lucru.
REALIZÁBIL, -Ă adj. (<fr. *réalisable*) Care poate fi realizat, înfăptuit, pus în practică.
REALIZÁT, -Ă adj. (<*realiza*) Înfăptuit, împlinit. ◆ (Despre opere de artă) Reuşit, valoros (din punct de vedere artistic).
REALMÉNTE adv. (<it. *realmente*) În mod real, de fapt, în adevăr.
REAMBULÁRE s.f. (după germ. *Reambulierung*) Operaţie de actualizare a hărţilor şi a planurilor topografice, prin punerea de acord între teren şi plan, cu toate modificările care au intervenit faţă de întocmirea iniţială a planului.
REAMINTÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*re*[1]-+*aminti*) A(-şi) aminti din nou, a rechema ceva în minte.
REAMPLASÁ vb. I tranz. (<*re*[1]-+*amplasa*) A amplasa din nou în condiţii modificate.
REANALIZÁ vb. I tranz. (<*re*[1]-+*analiza*) A analiza din nou pentru a aprofunda o înţelegere sau pentru a corecta o eroare.
REANCLANŞÁ vb. I tranz. (<fr. *réenclencher*) (TEHN.) A realiza o reanclanşare automată rapidă.
REANCLANŞÁRE s.f. (<*re*[1]-+*anclanşare*) *Reanclanşare automată rapidă* = restabilire automată a alimentării unui circuit întrerupt automat în urma unui scurtcircuit.
REANGAJÁ vb. I tranz. şi refl. (<*re*[1]- + *angaja*) A (se) angaja din nou. ◆ Refl. A se angaja în cadrele permanente (active) ale armatei (după îndeplinirea stagiului militar obligatoriu).
REANIMÁ vb. I tranz. (<fr. *réanimer*) A readuce la viaţă (prin diverse mijloace terapeutice) funcţiile vitale ale organismului; (şi fig.) a reînsufleţi, a da vigoare.
REANIMÁRE s.f (<*reanima*) Acţiunea de a reanima şi rezultatul ei. ◆ Procedeu terapeutic folosit în vederea restabilirii (cu ajutorul unor mijloace speciale) a funcţiilor vitale ale organismului (circulaţia, respiraţia etc.).
REARANJÁ vb. I tranz. şi refl. (<*re*[1]-+*aranja*) A (se) aranja din nou după alte criterii, în altă ordine, cu altă formă.
REARBITRÁ vb. I tranz. (<*re*[1]-+*arbitra*) (JUR.) A soluţiona din nou un litigiu arbitral după desfiinţarea de către organul de control competent, ca nelegală şi netemeinică, a primei hotărîri pronunţate.
REARGINTÁ vb. I tranz. (<*re*[1]-+*arginta*,

Gustave Courbet,
Spărgători de piatră, 1849

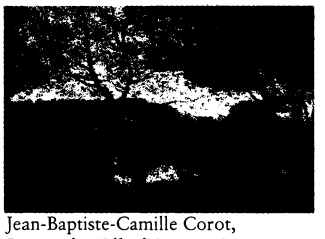

Jean-Baptiste-Camille Corot,
Poiana din Ville d'Avray, 1870

Honoré Daumier,
Strada Transnonain, 15 aprilie 1834

realism

după fr. *réargenter*) A arginta un obiect metalic de pe care s-a curăţat stratul anterior de argint.
REASIGURÁ vb. I tranz. şi refl. (<*re*[1]-+*asigura*) A (se) asigura din nou, a reînnoi o asigurare.
REASIGURÁRE s.f (<*reasigura*) **1.** Acţiunea de a (se) reasigura şi rezultatul ei. **2.** Operaţie prin care o societate de asigurări se asigură ea însăşi la o altă societate de asigurări (pentru a obţine acoperire la o parte din riscuri). **3.** Suma depusă pentru reasigurare.
REAŞEZÁ vb. I (<*re*[1]-+*aşeza*) **1.** Tranz şi refl. A (se) aşeza, a (se) pune din nou (pe un scaun, pe pământ etc.). **2.** Tranz.şi refl. A (se) stabili din nou, într-o localitate. **3.** Tranz. A pune într-o altă ordine, pe o bază nouă; a stabili după alte criterii.
REATRIBUÍ vb. IV tranz. (<*re*[1]-+*atribui*) A atribui din nou sau a atribui altceva decît înainte.
REAUDIÁ vb. I tranz. (<*re*[1]-+*audia*) (JUR.) A audia din nou, a supune unui nou interogatoriu.
REÁVĂN, -Ă adj. (<bg. *raven* "plan, şes") **1.** (Despre soluri) Care conţine umiditate suficientă pentru ca lucrările de cultură să se poată executa în condiţii optime. **2.** P.ext. Umed, jilav. ◆ Răcoros, proaspăt.
REÁZEM s.n. (<*rezema*) **1.** Dispozitiv care asigură sprijinirea unui corp de un alt corp; obiect de care cineva sau ceva se poate sprijini. ◆ Parte a războiului de ţesut, formată din cele două tălpi orizontale pe care se sprijină celelalte părţi ale acestuia; patul, stratul, trupul războiului. ◆ Balustradă. **2.** Parte a unui sistem tehnic prin care se face legătura dintre două corpuri şi care impune anumite restricţii deplasării relative a acestora. ◇ (MEC.) *Punct de reazem* = punct fix în jurul căruia forţa şi rezistenţa tind să ajungă în echilibru. **3.** Fig. Motiv, temei.
REBÁB s.n. (<fr. *rebab*; cuv. arab) Instrument muzical cu două coarde, asemănător viorii, folosit de algerieni, tunisieni şi marocani.
REBARBATÍV, -Ă adj. (<fr. *rébarbatif*) Cu aspect respingător, aspru, urît. ◆ *Cuvînt rebarbativ* = cuvînt neintegrabil într-o limbă. ◆ Care se împotriveşte la ceva; refractar.
REBÁTE vb. III tranz. şi refl. (<*re*[1]-+*bate*) A bate din nou la maşină un text corectat, amplificat etc.
REBÉC s.m. (<fr. *rebec*; cuv. arab) Vechi instrument muzical în formă de lăută, cu trei coarde şi arcuş, folosit de menestrelii medievali şi introdus în Europa de arabi.
REBEGÍ vb. IV intranz. (<magh. *rebegni* "a tremura") A amorţi, a îngheţa de frig; a (se) zgribuli de frig. ◆ Refl. A slăbi, a arăta rău.
REBÉL, -Ă adj. (<fr. *rebelle*, lat. *rebellis*, germ. *Rebelle*) (Despre oameni; şi substantivat) Care ia parte activă la o rebeliune, care îndeamnă la o rebeliune, care se revoltă împotriva autorităţii. ◆ Nesupus, recalcitrant. ◆ Care arată nesupunere, care exprimă revoltă. ◆ Fig. (Despre păr) Care nu se aşază, care nu stă pieptănat. ◆ Fig. (Despre boli) Care are aspect acut, care cedează greu la tratamentul medical, care se vindecă greu.
REBELIÚNE s.f. (<fr. *rébellion*, germ. *Rebellion*) Act de violenţă sau de ameninţare gravă săvîrşit faţă de un organ de stat sau de un reprezentant al lui, în scopul de a împiedica îndeplinirea atribuţiilor sale; p.ext. răzvrătire, revoltă.
REBÓ s.n. (<fr. *rebot* "joc cu mingea") Gen de rebus avînd soluţia, ca şi monoverbul, într-un singur cuvînt care rezultă din citirea legată a unor imagini, formînd un tablou unitar. ◆ *Rebo anagramat* = rebo a cărui soluţie se obţine prin anagramarea literelor ce formează cuvintele ilustrate.
REBOBINÁ vb. I tranz. (<*re*[1]-+*bobina*) **1.** A bobina din nou, a reface bobinajul unei maşini electrice. **2.** (CINEMAT.) A întoarce filmul, pentru a fi adus din nou cu începutul, după rulare.
REBONIFICÁ vb. I tranz. (<*re*[1]-+*bonifica*) A restitui cuiva suma avansată în contul unei mărfi, al unui serviciu etc.
REBOTEZÁ vb. I (<*re*[1]-+*boteza*, după fr. *rebaptiser*) A (se) boteza încă o dată (într-o altă religie sau cu alt nume).
REBRUSMÉNT s.n. (<fr. *rebroussement*) **1.** Schimbare a direcţiei traseului unei căi ferate, astfel încît cele două ramuri ale traseului să aibă o tangentă comună în punctul de schimbare a direcţiei. **2.** Manevră de schimbare a direcţiei şi a sensului de mişcare a unui tren prin întoarcerea locomotivei şi legarea ei la capătul opus al vagoanelor. **3.** (GEOL.) Întoarcerea bruscă a direcţiei catenelor muntoase.
RÉBUS s.n. (<fr. *rébus*, germ. *Rebus*) Joc constînd în identificarea unui cuvînt, a unei fraze etc. pe baza unei definiţii sau combinaţii de figuri, litere sau semne. ◆ Fig. Enigmă, şaradă.
REBUSÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<*rebus*) **1.** Adj. Referitor la rebus; care cuprinde rebusuri. **2.** S.m. şi f. Persoană care se ocupă cu rebusuri.
REBÚT s.n. (<fr. *rebut*) Produs necorespunzător condiţiilor tehnice cerute sau de calitate, stabilite prin standarde, norme interne, contracte etc. şi care nu poate fi folosit în scopul pentru care a fost făcut, reprezentînd o pierdere economică. ◇ *La rebut* = la reformă; prost, rău, nefolositor. *Rebut recuperabil* = rebut care, printr-o remaniere, poate fi adus la calitatea stabilită.
REBUTÁ vb. I tranz. (<fr. *rebuter*) A da, a trece produse la rebut; a declara ceva rebut; a respinge, a arunca, fiind necorespunzător.
REC s.n. (<germ. *Reck*) Drug, bară fixă (pe care se fac exerciţii de gimnastică).
RECALCIFICÁRE s.f. (după fr. *recalcification*) Depunerea sărurilor minerale în organism după o decalcificare osoasă.
RECALCITRÁNT, -Ă adj. (<fr. *récalcitrant*) Care se opune, care rezistă, care nu se lasă convins.
RECALCITRÁNŢĂ s.f. (<fr. *récalcitrance*) Faptul de a fi recalcitrant; îndărătnicie, nesupunere; încăpăţînare.
RECALCULÁ vb. I tranz. (<*re*[1]-+*calcula*) A calcula din nou, a stabili ceva pe baza unor noi calcule (adesea pornind de la alte date).
RECALESCÉNŢĂ s.f. (<fr. *recalescence*) (METAL.) Creştere spontană a temperaturii unui metal în curs de răcire, care se manifestă vizibil printr-o licărire a metalului.
RECALIBRÁ vb. I tranz. (<*re*[1]-+*calibra*) A calibra din nou (o piesă, o armă, o ţeavă etc.).
RECALIBRÁRE s.f. (<*recalibra*; cf.fr. *recalibrage*) Operaţie prin care se realizează cu precizie piese identice cu cele obţinute la calibrarea iniţială, care se aplică pieselor degradate prin uzură sau deteriorare.
RECALIFICÁ vb. I tranz. şi refl. (<*re*[1]-+*califica*) A (se) pregăti, a (se instrui) în vederea obţinerii unei noi calificări profesionale; a da (sau a obţine) o nouă calificare.
RECAPITULÁ vb. I tranz. (<fr. *récapituler*) A reveni asupra unei lucrări, chestiuni, probleme etc., insistînd asupra punctelor esenţiale; p.ext. a sintetiza, a rezuma. ◆ A readuce în memorie, a trece în revistă, a rememora. ◆ A revedea sistematic materia parcursă într-o anumită perioadă de învăţămînt pentru a o reţine.
RECAPITULATÍV, -Ă adj. (<fr. *récapitulatif*) Care recapitulează, care are rolul de a recapitula, destinat recapitulării; p.ext. rezumativ. ◆ (Despre lecţii, seminarii etc.) În care se revede sistematic materia parcursă într-o anumită perioadă de învăţămînt.
RECARBURÁ vb. I tranz. (<fr. *recarburer*) A mări procentul de carbon al unui oţel în timpul fabricării, cînd acesta a pierdut carbon sub limita prescrisă.
RECĂDEÁ vb. I tranz. (<*re*[1]-+*cădea*) **1.** A cădea, a se prăbuşi din nou. **2.** Fig. A fi cuprins din nou de..., a se întoarce din nou la ceva sau în ceva.
RECĂPĂTÁ vb. I tranz. (<*re*[1]-+*căpăta*) A căpăta din nou, a redobîndi, a recîştiga.
RECĂSĂTORÍ vb. IV refl. (<*re*[1]-+*căsători*) A se căsători din nou.
RÉCE adj. (lat. *recens, -ntis* "proaspăt") **1.** Lipsit de căldură; care are o temperatură (mai) scăzută faţă de un mediu oarecare sau faţă de căldura corpului omenesc; care dă senzaţia de frig, care aduce frig. ◇ *Climă rece* = climă polară; p.ext. clima regiunilor situate în apropierea cercului polar, unde temperatura nu depăşeşte, de obicei, 10°C. *Locuinţă rece* = locuinţă care nu poate fi bine şi uşor încălzită, care nu ţine căldura, care este friguroasă. *Abces rece* = abces fără caracter inflamator. ◆ (Substantivat, n.sg.) Temperatură scăzută, răceală, frig. ◇ Loc.adv. *La rece* = a) la o temperatură scăzută, în jurul lui 0°C; b) la temperatura normală, fără a încălzi; c) fig. neinfluenţat de sentimente, nepărtinitor, obiectiv. ◆ Fig. Care înfioară, care înfrigurează. ◆ (Despre hrană) Care şi-a pierdut căldura; care se compune din alimente neîncălzite; care se consumă fără a fi în prealabil încălzit. ◆ (Despre produse de panificaţie, în special despre pîine) Care nu e proaspăt; vechi, uscat. ◆ (Despre îmbrăcăminte) Care nu ţine cald. ◆ (Despre oameni sau, p.ext., despre organele, membrele etc. lor) Cu temperatura scăzută sub nivelul normal; p. ext. înţepenit (de frig, de emoţie). ◇ Loc. adj. şi adv. *Cu sînge rece* = cu calm, cu prezenţă de spirit. ◆ Care şi-a pierdut sau este lipsit de căldura animală; inert, neînsufleţit, ţepăn, mort. **2.** Fig. (Despre oameni) Lipsit de căldură sufletească; insensibil, indiferent, nepăsător; neprietenos, distant. ◆ (Despre fizionomia, manifestările, acţiunile etc. oamenilor) Care exprimă lipsă de sensibilitate, indiferenţă, ostilitate; inexpresiv, rezervat, distant. ◆ Ponderat, măsurat, rezervat. ◆ (Despre gîndire, idei, noţiuni, cuvinte etc.) Cu caracter

obiectiv, bazat numai pe elemente raționale. ◆ (Despre o încăpere) Neprietenos, neospitalier, străin.

RECELÁ vb. I (<fr. *receler*) **1.** Tranz. A păstra și a ascunde un obiect furat de altul. ◆ A sustrage de la cercetările justiției pe cineva. **2.** Refl. A se ascunde, a se refugia.

RECENSĂMÍNT s.n. (<fr. *recensement*) Operație administrativă care constă în înregistrarea statistică a populației, a animalelor, a vehiculelor etc. dintr-o țară sau dintr-o regiune dată.

RECÉNT, -Ă adj. (<fr. *récent*, lat. *recens, -ntis*) Care s-a petrecut, s-a întîmplat, a apărut de curînd; care datează de puțină vreme.

RECENZÁ[1] vb. I tranz. (<germ. *rezensieren*) A face o scurtă dare de seamă, a analiza sau a prezenta critic o lucrare literară, științifică, un spectacol etc.

RECENZÁ[2] vb. I tranz. (<fr. *recenser*) A întocmi tabele cu datele necesare recensămîntului; a face un recensămînt.

RECENZÉNT, -Ă s.m. și f. (<germ. *Rezensent*) Autor al unei recenzii.

RECÉNZIE s.f. (<germ. *Rezension*, it. *recensione*) **1.** Prezentare succintă, de obicei la apariție, a unei scrieri literare sau științifice, cu comentarii și aprecieri (critice). **2.** Operație de comparare a unei ediții a unui autor vechi cu manuscrisele; text revăzut și reeditat critic.

RECENZÓR, -OÁRE s.m. și f. (<fr. *recenseur*) Persoană care participă la lucrările unui recensămînt.

RECEPÁRE s.f (după fr. *recepage*) Tăiere la suprafața solului a puieților de arbori, pentru a provoca formarea unor noi tulpini prin lăstărire.

RECEPTÁ vb. I tranz. (cf. *receptor, receptiv, recepție*) A prinde, a primi, a înregistra, a capta, a recepționa (unde sonore sau luminoase).

RECEPTÁCUL s.n. (<fr. *réceptacle*, lat. *receptaculum*) **1.** (BOT.) Porțiune terminală a axului floral, care, de obicei, este mai îngroșată, formînd partea susținătoare a florii și care adesea se prelungește, alcătuind pedunculul floral. **2.** Loc unde se adună, se păstrează, se înmagazinează ceva.

RECEPTÍV, -Ă adj. (<fr. *réceptif*) Susceptibil de a recepționa, de a primi cu ușurință impresii din afară; care primește cu interes observațiile care i se fac (și ține seama de ele). ◆ Care învață, care asimilează ușor. ◆ Predispus de a contracta cu ușurință o boală (infecțioasă), ca urmare a scăderii mijloacelor sale de apărare.

RECEPTIVITÁTE s.f. (<fr. *réceptivité*) Însușirea de a fi receptiv; predispoziție de a primi cu ușurință impresii sau influențe din afară. ◆ Capacitatea unui substrat biologic de a suferi influența unui agent exterior. ◆ Predispoziție a organismului uman sau animal de a contracta cu ușurință o boală (infecțioasă), ca urmare a scăderii mijloacelor sale de apărare.

RECEPTÓR, -OÁRE adj., s.n., s.m. (<fr. *récepteur*) **I.** Adj. (TEHN.) Care recepteză, care primește (o acțiune mecanică, un curent, o undă sonoră sau luminoasă, un semnal etc.). **II. 1.** S.n. Sistem tehnic destinat să primească (și să dirijeze) un anumit material. **2.** S.n. Aparat, instalație, mașină, dispozitiv destinate să primească energie de o anumită formă și să o transforme în energie utilă. ◇ *Receptor telefonic* = aparat care transformă oscilațiile curentului electric produs de un microfon telefonic în vibrații sonore similare mesajului transmis; p.ext. piesă a unui aparat telefonic care cuprinde acest dispozitiv. *Receptor radio* = radioreceptor. *Receptor telegrafic* = aparat cu ajutorul căruia se primesc și se înregistrează pe o bandă de hîrtie semnalele telegrafice. **3.** S.m. (FIZIOL.) Organ care înregistrează anumite modificări ale mediului intern sau extern și transmite excitațiile la centrii nervoși; terminație periferică a nervilor situată în organele de simț, care primește excitațiile adecvate din mediu; celulă senzitivă senzorială.

RECEPTÚRĂ s.f. (<germ. *Rezeptur*) **1.** Preparare a unui medicament după o rețetă. **2.** Loc, secție într-o farmacie unde se prepară medicamentele prescrise într-o rețetă.

RECÉPȚIE s.f. (<fr. *réception*, lat. *receptio, -onis*) **1.** (TEHN.) Primire a unei anumite forme de energie pentru a o transforma în altă formă de energie. ◆ Spec. Captare a semnalelor de telecomunicații, urmată de amplificarea și transformarea lor într-un mesaj (sonor, optic sau grafic) asemănător și de aceeași natură cu mesajul transmis. **2.** Operație de luare în primire a unui material sau a unei lucrări în urma verificărilor de ordin cantitativ și calitativ. **3.** Reuniune cu caracter festiv (mai ales în cercurile oficiale). **4.** Primire, întîmpinare (cu caracter ceremonios) a unui oaspete. ◇ *Discurs de recepție* = discurs rostit într-o ședință solemnă de către un membru nou ales (al unei academii). ◆ Serviciu într-o întreprindere hotelieră care are evidența persoanelor aflate în hotel, care face repartizarea în camere a solicitatorilor etc. **5.** (PSIH.) Proces neuropsihic de detectare, captare și codificare a informațiilor, finalizat prin constituirea de imagini simple sau complex-sistemice.

RECEPȚIONÁ vb. I tranz. (<fr. *réceptionner*) **1.** A lua în primire o lucrare, un material etc., verificîndu-le calitatea. **2.** A recepta (unde sonore).

RECEPȚIONÉR, -Ă s.m. și f. (<fr. *réceptionnaire*) Persoană care are însărcinarea de a recepționa o lucrare, un material etc. ◆ Persoană care are misiunea de a primi obiectele expediate (prin poștă). ◆ Persoană dintr-o întreprindere hotelieră care are evidența celor aflați în hotel, care întîmpină și repartizează în camere pe solicitatori etc.

RECESIÚNE (RECÉSIE) s.f. (<fr. *récession*) **1.** Retragere. ◆ (ECON.) Scădere a producției, reducere a investițiilor în perioada apariției fenomenelor negative asemănătoare crizelor economice; stagnare temporară a afacerilor; p.ext. criză. **2.** (ASTR.; în forma *recesie*) Îndepărtare a obiectelor extragalactice de sistemul solar.

RECESÍV, -Ă adj. (<fr. *récessif*) Care dă îndărăt, care este pe cale de a dispărea; care există în stare latentă. ◇ *Caracter recesiv* = caracter ereditar sau genă care nu se manifestă decît în absența genei contrare, dominante.

RECESIVITÁTE s.f. (<fr. *recessivité*) (BIOL.) Ceea ce este în recesiune; stare a unei gene sau a unui caracter recesiv.

RECHEMÁ vb. I tranz. (<*re[1]-+chema*) **1.** A chema înapoi, a chema din nou. ◆ Fig. A trezi (la realitate). ◆ A revoca un ambasador, un ministru plenipotențiar etc. din postul încredințat, chemîndu-l înapoi în țară. **2.** A(-și) reaminti, a evoca o imagine, un fapt trecut etc.

RÉCHIE s.f. Plantă erbacee meliferă, cu tulpina ramificată, cu frunzele alterne și cu florile mici, galbene-verzui (*Reseda lutea*).

RECHÍN s.m. (<fr. *requin*) **1.** (La pl.) Gen de pești marini răpitori, avînd corpul acoperit cu solzi mărunți, aspri, cu coada formată din doi lobi inegali, care ajung uneori la 15 m lungime, cu cinci fante branhiale pe laturile capului și cu schelet cartilaginos; (și la sg.) pește care face parte din acest gen. ◇ *Rechin albastru* = specie de rechin lung de 3-5 m, din Marea Mediterană și Oceanul Atlantic (*Charcharias glaucus*). **2.** Fig. Om lipsit de scrupule, lacom, hrăpăreț.

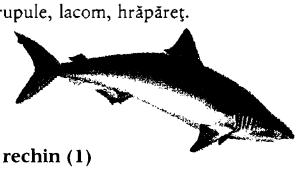

rechin (1)

RECHIZÍTE s.f. pl. (<germ. *Requisiten*) Totalitatea obiectelor pentru scris (cerneală, creioane, radiere etc.) necesare unui școlar, într-un birou etc.

RECHIZITÓRIU s.n. (<fr. *réquisitoire*, lat. *requisitorium*) **1.** Cuvîntare a procurorului în care acesta expune, în fața instanțelor de judecată, punctele pe care se sprijină acuzarea. ◆ Act prin care procurorul deschide acțiunea penală împotriva infractorului și dispune trimiterea lui în judecată. **2.** Fig. Acuzare gravă (și violentă).

RECHIZÍȚIE s.f. (<fr. *réquisition*, germ. *Requisition*) Măsură excepțională prin care un organ al administrației de stat obligă pe cetățeni la cedarea temporară a unor bunuri mobile sau imobile (construcții, vehicule, animale etc.) contra cost sau cu obligația de restituire, pentru nevoile armatei sau ale statului.

RECHIZIȚIONÁ vb. I tranz. (<fr. *réquisitionner*) A lua prin rechiziție; a supune rechiziției; a face rechiziție.

RECICLÁ vb. I (<fr. *recycler*) **1.** Tranz. și refl. A-și perfecționa pregătirea (în cadrul unui sistem special organizat) pentru a corespunde cerințelor științei și tehnicii actuale. **2.** Tranz. A introduce deșeuri, reziduuri etc. într-un proces tehnologic, pentru a obține reutilizarea și valorificarea lor sau în scopuri ecologice.

RECIDIVÁ vb. I intranz. (<fr. *récidiver*) **1.** (Despre boli, simptomele unor boli) A se manifesta din nou după o vindecare clinică. **2.** (JUR.) A comite o infracțiune după ce mai fusese condamnat o dată, pentru săvîrșirea altei infracțiuni.

RECIDÍVĂ s.f. (<fr. *récidive*, germ. *Rezidiv*; cf.lat. *recidivus* "care cade în aceeași greșeală") **1.** Reapariție, revenire a unei boli după ce aceasta s-a vindecat clinic. **2.** Săvîrșire de către aceeași persoană a unei noi infracțiuni.

RECIDIVÍST, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *récidiviste*) (Persoană) care comite o recidivă; p.ext. (persoană) care repetă aceeași greșeală.

RECÍF s.n. (<fr. *récif*) Formație de stînci submarine, clădite de organisme (corali, alge etc.), care trăiesc sub formă de colonii în apele mărilor calde și care secretează carbonat de calciu.

RECÍPE s.n. (<lat. *recipe* "primește") (MED.) Termen folosit în prescripțiile medicale pentru a arăta că trebuie să se respecte întocmai compoziția farmaceutică și dozele specificate.
RECIPIÉNT s.n. (<fr. *récipient*, lat. *recipiens, -ntis*) Vas destinat pentru păstrarea și transportarea unui lichid, a unui gaz sau a unui material solid sub formă de granule sau de pulbere.
RECIPÍSĂ s.f. (după fr. *récépissé*, germ. *Rezepisse*) Dovadă sau adeverință oficială (detașată dintr-un carnet special) prin care se confirmă primirea unor acte, telegrame etc. (destinate a fi expediate).
RECIPRÓC, -Ă adj. (<lat. *reciprocus*, fr. *réciproque*, germ. *reziprok*) **1.** (Despre fapte, fenomene, sentimente etc.) Care acționează unul asupra celuilalt, care se influențează unul pe altul, care vine din amîndouă părțile; (despre convenții, obligații) care angajează în egală măsură (părțile contractante). ◇ *Reflexiv reciproc* = formă de reflexiv care arată că acțiunea este făcută în același timp de două sau de mai multe subiecte, fiecare dintre ele suferind efectele acțiunii făcute de celelalte. (LOG.) *Propoziții* (sau *judecăți*) *reciproce* = propoziții (sau judecăți) în care subiectul uneia poate deveni predicatul celeilalte și invers. (MEC.) *Figură reciprocă* = figură cu ajutorul căreia se determină forțele care acționează în barele unei grinzi cu zăbrele. **2.** (MAT.) *Ecuație reciprocă* = ecuație care, pe lîngă orice soluție dată, admite ca soluție și valoarea inversă a acesteia. *Teoremă reciprocă* (și substantivat, f.) = teoremă ale cărei premise sînt concluziile altei teoreme și invers. *Numere reciproce* = numere care, înmulțite unul cu celălalt, dau un produs egal cu unitatea.
RECIPROCITÁTE s.f. (<fr. *réciprocité*, lat. *reciprocitas, -atis*) **1.** Însușirea de a fi reciproc. ◆ Asigurare făcută de către un stat altui stat, cu care întreține relații diplomatice, culturale, comerciale, de a avea un tratament egal sau echivalent cu acela pe care acest din urmă stat i-l asigură la rîndul său. **2.** (MAT.) Relație între două numere, ecuații sau teoreme prin care una dintre ele este reciprocă celeilalte. **3.** (FIZ.) Proprietate a razelor luminoase de a nu-și schimba forma și traiectoria atunci cînd este inversat sensul de propagare a luminii.
RECIRCULÁȚIE s.f. (<fr. *recirculation*) Reintroducere parțială sau totală a agentului caloric sau frigorific într-o instalație de încălzire sau de răcire; reintroducere a unui material într-o instalație în care se produce o reacție chimică.
RECITÁ vb. I tranz. (<fr. *réciter*) A spune cu voce tare, din memorie, un text (în versuri), cu intonațiile potrivite.
RECITÁL s.n. (<fr. *récital*) Concert al cărui program este susținut de un singur solist; p.ext. manifestare artistică susținută de un singur interpret (sau de cîțiva) ori în cursul căreia se prezintă același gen de spectacol.
RECITANDO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicație de execuție) Declamînd, recitînd, povestind.
RECITÁNT, -Á adj., s.m. (<fr. *récitant*) **1.** Adj. (Despre voci, instrumente) Care execută singur partea principală a unei bucăți muzicale. **2.** S.m. Persoană care, într-un oratoriu sau într-o cantată, interpretează recitative.
RECITÁRE s.f. (<*recita*) Acțiunea de a recita și rezultatul ei; declamare. ◆ Poezie recitată; text de recitat.
RECITATÍV s.n. (<fr. *récitatif*, it. *recitativo*) Gen de muzică vocală (executată de solist), cu sau fără acompaniament instrumental, care, prin intonații și prin ritmica asemănătoare vorbirii, se apropie de declamație și care, în operă, comentează acțiunea și face legătura dintre arii. Apărut în Italia în perioada umanistă și perfecționat în producții renascentiste, a fost utilizat de către C.Monteverdi, care l-a dus la rezultate dramatice expresive inedite. După o perioadă de decădere, ca element al operei, prin V.Bellini și G.Verdi, recitativul a recîștigat dramatismul și expresivitatea inițială.
RECITATÓR, -OÁRE s.m. și f. (<fr. *récitateur*) Persoană care recită. ◆ (MUZ.) Persoană care execută recitative.
RECITÍ vb. IV tranz. (<*re*[1]*-+citi*) A citi din nou același text.
RECÎȘTIGÁ vb. I tranz. (<*re*[1]*-+cîștiga*) A cîștiga din nou.
RECLAMÁ vb. I tranz. (<fr. *réclamer*, lat. *reclamare*) **1.** A cere, a pretinde ceva (în baza unui drept). ◆ Fig. A face necesar, a necesita, a cere, a impune. **2.** A face o reclamație contra cuiva, a se plînge împotriva cuiva. ◆ A formula pretenții în fața unui organ de jurisdicție.
RECLAMÁNT, -Ă s.m. și f. (<fr. *réclamant*) **1.** Persoană care face o reclamație. **2.** Persoană care se adresează justiției pentru a i se recunoaște un drept, pentru a obține repararea unei pagube etc.
RECLAMÁT, -Ă adj. (<*reclama*) **1.** Cerut, pretins, revendicat. **2.** (Și substantivat) Împotriva căruia cineva se ridică prin intermediul unui organ juridic.
RECLAMÁȚIE s.f. (<fr. *réclamation*, lat. *reclamatio, -onis*) Faptul de a reclama; concr. petiție, plîngere, jalbă prin care se cere ceva sau se aduc învinuiri cuiva.
RECLÁMĂ s.f. (<fr. *réclame*, germ. *Reklame*) **1.** Răspîndire de informații elogioase despre cineva cu scopul de a-i crea renume sau popularitate. **2.** Activitate (comercială) prin care se urmărește, pe calea publicității (prin tipărituri, radio, televiziune, cinematograf etc.), suscitarea, cîștigarea interesului public asupra anumitor mărfuri, a unor cărți, a unui spectacol, a folosirii unor servicii etc. **3.** Articol (dintr-o publicație), afiș, placardă, panou, prospect etc. prin care se face reclamă.
RECLASÁ vb. I tranz. (<fr. *reclasser*) **1.** A clasa din nou, a face noi categorii. **2.** A reeduca un delincvent în vederea reabilitării sale.
RECLĂDÍ vb. IV tranz. (<*re*[1]*-+clădi*) A clădi din nou, a reface din temelii.
RECLUZIÚNE s.f. (<fr. *réclusion*, lat. *reclusio, -onis*) **1.** Pedeapsă privativă de libertate (pentru infracțiuni calificate drept crime). **2.** Starea cuiva care trăiește singur, izolat; faptul de a fi închis.
RECOÁCE vb. III tranz. (<*re*[1]*-+coace*) A trata termic un material în stare solidă prin încălzirea pînă la o anumită temperatură, urmată de o răcire (înceată), în scopul de a-i îmbunătăți proprietățile fizico-chimice, mecanice, tehnologice etc.; a efectua operația de recoacere.
RECOÁCERE s.f. (<*recoace*) Acțiunea de a recoace și rezultatul ei. ◆ Tratament termic aplicat unor piese sau unor materiale metalice, în scopul îmbunătățirii structurilor cristaline, a proprietăților fizico-chimice, mecanice, tehnologice etc. și care constă în încălzirea lor pînă la o anumită temperatură, în menținerea la această temperatură și apoi în răcirea lor lentă.
RECOGNITÍV, -Ă adj. (<fr. *récognitif*) (Despre acte) Prin care se recunoaște o obligație.
RECOGNOSCÍBIL, -Ă adj. (<*re*[1]*-+cognoscibil*; cf.it. *riconoscibile*) Care poate fi recunoscut (cu ușurință).
RECOLMÉNT s.n. (<fr. *récolement*) Verificare a legalității tăierii unei păduri.
RECOLORÁ vb. I tranz. (<*re*[1]*-+colora*) A colora din nou un obiect pentru a spori intensitatea culorii inițiale sau pentru a o schimba.
RECOLTÁ vb. I tranz. (<fr. *récolter*) **1.** A strînge, a aduna, a culege (recolte, roade etc.). *Mașină de recoltat* = mașină pentru recoltarea produselor agricole cultivate. **2.** (MED.) A lua sînge, spută, urină etc. de la oameni sau de la animale, pentru a le supune unor examene de laborator.
RECÓLTĂ s.f. (<fr. *récolte*) **1.** Cantitate de cereale sau de alte roade adunate într-o anumită perioadă. ◆ Fig. Rezultat al unei munci, rod (satisfăcător) al unei activități depuse. **2.** Operație de strîngere a roadelor produse de plantele agricole.
RECOMANDÁ vb. I (<fr. *recommander*) **1.** Tranz. A îndemna, a sfătui (pe cineva) să facă ceva. **2.** Tranz. A semnala în mod special (pe cineva sau ceva) atenției cuiva; a prezenta în mod elogios, favorabil (pe cineva sau ceva) cu un anumit scop. ◆ A propune, a indica pe cineva pentru o sarcină sau pentru un post. **3.** Refl. A se prezenta (cuiva), a-și spune numele, a face cunoștință (cu cineva). ◆ Tranz. A face prezentările. ◆ Refl. A se da drept..., a trece drept....
RECOMANDÁBIL, -Ă adj. (<fr. *recommandable*) Care poate fi recomandat, care merită să fie recomandat.
RECOMANDÁT, -Ă adj. (<*recomanda*) **1.** Indicat, precizat ca bun. ◆ (MED.) Eficace pentru..., prescris. **2.** (Despre scrisori, colete etc.) Pentru care poșta percepe un tarif special, emite la preluare recipisă și garantează remiterea, sub semnătură, destinatarului. ◇ *Recomandat-expres* = (despre scrisori, colete etc.) care este recomandat și supus unui tarif de urgență, pentru a fi predat mai repede la destinație. ◆ (Substantivat, f.) Scrisoare recomandată.
RECOMANDÁȚIE s.f. (<fr. *recommandation*) **1.** Faptul de a (se) recomanda. ◆ Sfat, îndemn, povață. ◆ Prescripție medicală. **2.** Prezentare elogioasă, semnalare atenției cuiva a unei persoane, a unui lucru etc. ◆ Scrisoare, bilet, adresă etc. prin care se recomandă cineva în vederea unei acțiuni, a unei bune primiri etc.
RECOMBINÁRE s.f. (<*re*[1]*-+combinare*) **1.** (FIZ.) Neutralizare reciprocă a purtătorilor de sarcină electrică de semn contrar, produsă fie direct, la întîlnirea acestora, fie indirect, prin mijlocirea unei particule neutre. **2.** (BIOL.) *Recombinare genetică* = schimb de material genetic între bacterii.
RECOMENTÁ vb. I tranz. (<*re*[1]*-+comenta*) A comenta încă o dată aducînd argumente noi,

făcînd observaţii inedite.
RECOMPARTIMENTÁ vb. I tranz. (<*re*[1]-+*compartimenta*) A reface o compartimentare (după alte criterii).
RECOMPENSÁ vb. I tranz. (<fr. *récompenser*) A da o recompensă, a răsplăti.
RECOMPENSATÓR, -OÁRE adj. (<*recompensa*) Care recompensează.
RECOMPÉNSĂ s.f. (<fr. *récompense*) **1.** Răsplată; gratificaţie. **2.** Sumă de bani ce se cuvine inventatorului sau inovatorului care cedează invenţia sau inovaţia sa.
RECOMPOZÍŢIE s.f. (<fr. *recomposition*) Recompunere; reconstituire a unui lucru.
RECOMPRIMÁRE s.f. (<*re*[1]-+*comprimare*, după fr. *recompression*) Ridicare a presiunii gazelor dintr-o conductă de alimentare cu gaze, efectuată din loc în loc pe conductă, pentru a compensa pierderile de energie şi a asigura curgerea gazului pînă la locul de folosire.
RECOMPÚNE vb. III tranz. (<*re*[1]-+*compune*, după fr. *recomposer*) A compune din nou, a reface; a reconstitui un lucru din elementele în care a fost descompus.
RECOMPÚNERE s.f. (<*recompune*) Acţiunea de a recompune şi rezultatul ei.
RECONCILIÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *réconcilier*) A (se) împăca, a (se) pune din nou de acord.
RECONCILIÁBIL, -Ă adj. (< fr. *réconciliable*) Care poate fi reconciliat, pus de acord, împăcat.
RECONDIŢIONÁ vb. I tranz. (<fr. *reconditionner*) (TEHN.) A readuce în stare de funcţionare (prin reparaţii, renovări etc.); p.ext. a reface, a repara pentru a putea fi utilizat.
RECONDÚCŢIE s.f. (<fr. *reconduction*) Reînnoire a unui contract de închiriere sau de arendă.
RECONFIRMÁ vb. I tranz. (<fr. *reconfirmer*) A confirma, a întări din nou.
RECONFORTÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *réconforter*) A (se) reface din punct de vedere fizic; p.ext. a (se) odihni, a (se) recrea. ◆ Tranz. Fig. A reda cuiva energia, încrederea.
RECONFORTÁNT, -Ă adj. (<fr. *réconfortant*) Care reconfortează, care restabileşte sau întăreşte forţele fizice sau psihice. ◆ (Substantivat, n.) Substanţă, medicament care reconfortează.
RECONSIDERÁ vb. I tranz. (<fr. *reconsidérer*) A interpreta o operă literară, ştiinţifică, un autor etc. dintr-un punct de vedere nou.
RECONSOLIDÁ vb. I tranz. (<fr. *reconsolider*) A consolida, a întări din nou.
RECONSTITUÍ vb. IV tranz. (<fr. *reconstituer*) **1.** A constitui din nou, a reface un lucru întreg; a recompune. ◆ Fig. A reface din memorie. ◆ (LINGV.) A reface forma aproximativă a unui cuvînt neatestat dintr-o limbă, pe baza comparaţiei dintre formele existente în limbile înrudite. **2.** (JUR.) A restabili la faţa locului condiţiile în care s-a petrecut o infracţiune. **3.** A reface fără modificări un edificiu, o operă de artă etc., în desen sau în spaţiu, pe bază de fragmente sau de documente.
RECONSTITUÍRE s.f.(<*reconstitui*) **1.** Acţiunea de a reconstitui şi rezultatul ei. **2.** Refacere a unor acte de stare civilă pierdute, distruse sau aflate în unele locuri de unde nu pot fi obţinute. **3.** (LINGV.) Reconstrucţie. **4.** (JUR.) Restabilire a împrejurărilor în care s-a comis o infracţiune.
RECONSTRÚCŢIE s.f. (<fr. *reconstruction*) Faptul de a reconstrui; refacere, reclădire, reconstituire. ◆ (LINGV.) Stabilirea cu ajutorul comparaţiei a formei unui cuvînt neatestat dintr-o fază mai veche a unei limbi sau a unui cuvînt neatestat dintr-o limbă pe baza legilor de corespondenţă fonetică.
RECONSTRUCŢIONÍSM s.n. (<*reconstrucţie*) Orientare în pedagogia americană, care susţine că, în noile condiţii de după război, principalul scop al educaţiei ar fi indicarea căilor pe care s-ar putea reconstrui societatea, cultura într-un spirit democratic.
RECONSTRUÍ vb. IV tranz. (<fr. *reconstruire*) A construi din nou, a reclădi; a reface pe baze noi. ◆ Fig. A reconstrui. ◆ (LINGV.) A reconstitui.
RECONVALESCÉNŢĂ s.f. (<germ. *Reconvaleszenz*) Convalescenţă.
RECONVENŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *reconventionnel*) (JUR.) *Cerere* (sau *acţiune*) *reconvenţională* = cerere prin care, într-un litigiu, pîrîtul formulează pretenţii împotriva reclamantului în legătură cu litigiul respectiv.
RECONVERSIÚNE (RECONVÉRSIE) s.f. (<fr. *reconversion*) Adaptare a unor industrii, a unor ramuri industriale, a forţei de muncă etc. la necesităţile noi (ex. *adaptarea industriei de război la producţia de pace*).
RECONVOCÁ vb. I tranz. (<*re*[1]-+*convoca*, după fr. *reconvoquer*) A convoca pentru altă dată.
RECOPIÁ vb. I tranz. (<fr. *recopier*) A copia din nou un text, un act etc.; a face o copie nouă.
RECÓRD s.n. (<fr. *record*) Rezultat realizat într-o competiţie sportivă oficială, a cărui valoare reprezintă cea mai bună performanţă, omologată de o persoană juridică; p.gener. realizare maximă, performanţă supremă obţinută într-un domeniu de activitate, într-o acţiune etc.
RECÓRDING s.n. (<engl. *recording*) Înregistrare fonografică.
RECÓRDMAN, -Ă s.m. şi f. (<fr., engl. *recordman*) Sportiv care a stabilit un record; sportiv care deţine un record.
RECREÁ[1] vb. I tranz. şi refl. (<fr. *récréer*, lat. *recreare*) A (se) destinde, a (se) odihni, a (se) reface, a (se) relaxa (după un efort susţinut); a (se) înviora, a (se) distra.
RECREÁ[2] vb. I tranz. (<fr. *recréer*) A crea din nou.
RECREÁNŢĂ s.f. (<fr. *récréance*) (JUR.) Uzufruct al unui bun în litigiu.
RECREATÍV, -Ă adj. (<fr. *récréatif*) Care recreează[1], care odihneşte, destinde.
RECREÁŢIE s.f. (<fr. *récréation*, lat. *recreatio,-onis*) Faptul de a (se) recrea[1]; odihnă, destindere după o muncă încordată. ◆ Scurtă pauză între orele de curs, destinată recreării şi jocului elevilor.
RECRIMINÁ vb. I tranz. (<fr. *récriminer*) A răspunde unor acuzaţii sau unor injurii prin alte acuzaţii sau injurii.
RECRISTALIZÁRE s.f. (<*re*[1]-+*cristalizare*; cf.fr. *recristallisation*) Operaţie de purificare a unei substanţe chimice impure, constînd în dizolvarea acesteia la cald, urmată de filtrarea soluţiei obţinute şi de cristalizarea ei prin răcire. ◆ Fenomen de refacere a cristalelor unui metal sau ale unui aliaj, deformate printr-un tratament mecanic la rece.
RECROMÁ vb. I tranz. (<*re*[1]-+*croma*) A supune o piele tăbăcită operaţiei de recromare.
RECROMÁRE s.f. (<*re*[1]-+*cromare*) Operaţie de tăbăcire cu crom a pieilor, ulterioară unei alte tăbăciri şi destinată îmbunătăţirii unor caracteristici ale pieilor finite.
RECRUDESCÉNT, -Ă adj. (<fr. *recrudescent*) (MED.) Care prezintă o recrudescenţă; care îşi reia forţa, intensitatea.
RECRUDESCÉNŢĂ s.f. (<fr. *recrudescence*; cf.lat. *recrudescere* "a se întări") (MED.) Izbucnire din nou, revenire într-o formă mai acută a unei boli, a unei epidemii după scăderea intensităţii acestora. ◆ Fig. Reluare într-un ritm mai viu, mai accentuat şi mai intens a unei activităţi, a unei stări etc.
RECRÚT s.m. (<germ. *Rekrut*, rus. *rekrut*; cf.fr. *recrue*) Tînăr aparţinînd ultimului contingent chemat sub arme; soldat de curînd încorporat. ◆ Fig. (Fam.) Persoană intrată de curînd într-o asociaţie, într-o mişcare.
RECRUTÁ vb. I tranz. (<fr. *recruter*, germ. *rekrutieren*) **1.** (MILIT.) A lua şi a înscrie în evidenţa autorităţilor militare un tînăr, un contingent de tineri, care urmează să fie încorporaţi pentru îndeplinirea serviciului militar. ◆ Intranz. A se prezenta pentru încorporare sau pentru înregistrare în evidenţa armatei. **2.** Fig. A angaja, a primi pe cineva pe baza unei alegeri; a atrage, a cîştiga pe cineva pentru o anumită activitate.
RECRUTÓR s.m. (<fr. *recruteur*) **1.** Persoană care făcea recrutări în armată. **2.** Persoană care recrutează membri pentru un partid, pentru o asociaţie etc.
RECT s.n. (<fr. *rectum*, lat. *rectum* [intestinum]) (ANAT.) Ultima parte a tubului digestiv, care se întinde de la colon pînă la orificiul anal.
RECTÁL, -Ă adj. (<fr. *rectal*) Care aparţine rectului, privitor la rect.
RECTANGULÁR, -Ă ad. (<fr. *rectangulaire*) Dreptunghiular. ◇ *Coordonate rectangulare* = coordonate care sînt perpendiculare una pe alta, formînd unghiuri drepte.
RECTE adv. (cuv. lat.) Cu adevărat; anume.
RECTIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *rectifier*, lat. *rectificare*) **1.** A îndrepta, a corecta. **2.** A prelucra mecanic prin aşchiere o suprafaţă metalică cu ajutorul unor unelte abrazive. **3.** (CHIM.) A separa dintr-un amestec lichid componentele volatile cu puncte de fierbere diferite. **4.** (MAT.) A determina lungimea unui arc de curbă.
RECTIFICÁBIL, -Ă adj. (<*rectifica*, după fr. *rectifiable*) **1.** Care poate fi rectificat. **2.** (MAT.) *Curbă rectificabilă* = curbă din plan sau din spaţiu pentru care orice arc mărginit al ei are o lungime.
RECTIFICÁRE s.f. (<*rectifica*) Acţiunea de a rectifica şi rezultatul ei; îndreptare, corijare. ◆ Concr. Notă (într-un ziar) prin care se rectifică o informaţie, o afirmaţie etc.
RECTIFICÁT s.n. (<*rectifica*) Faptul de a rectifica. ◇ *Maşină de rectificat* = maşină-unealtă de prelucrare a suprafeţelor metalice prin rectificare.
RECTIFICATÓR, -OÁRE adj., subst. (<fr.

rectificateur) **1.** Adj. Care rectifică. **2.** S.m. şi f. Muncitor calificat care lucrează la maşina de rectificat. **3.** S.n. Dispozitiv care separă vaporii de apă antrenaţi de vaporii de amoniac, folosit în instalaţiile frigorifice cu absorbţie.

RECTILINIÁR, -Ă adj. (<fr. *rectilinéaire*) Ortoscopic.

RECTILINIARITÁTE s.f. (<*rectiliniar*) (FIZ.) Calitate a unui sistem optic de a forma imagini corecte, fără distorsiuni.

RECTILÍNIU, -IE adj. (<fr. *rectiligne*) **1.** (MAT.) (Despre mişcări) Care se desfăşoară în linie dreaptă. **2.** (Despre figuri geometrice) Care este mărginit de linii drepte. **3.** În linie dreaptă.

RECTITÚDINE s.f (<lat. *rectitudo, -inis*, fr. *rectitude*) **1.** Stare, calitate a unei linii drepte. **2.** Fig. Spirit de dreptate; sinceritate.

RÉCTO s.n.invar. (<fr., lat. *recto*) (În opoziţie cu *verso*) Prima pagină a unei foi de hîrtie (scrise, tipărite etc.); faţa unei foi de hîrtie (scrise, tipărite etc.); pagina din dreapta a unei cărţi, a unui manuscris etc.

RECTOMÉTRU s.n. (<fr. *rectomètre*) Aparat de măsurat lungimea ţesăturilor.

RECTOPEXÍE s.f. (<fr. *rectopexie*) (MED.) Fixare chirurgicală a rectului în poziţie normală.

RÉCTOR s.m., adj. (<lat. *rector*, germ. *Rektor*, fr. *recteur*) **1.** S.m. Persoană care conduce (din punct de vedere ştiinţific şi administrativ) o instituţie de învăţămînt superior; grad deţinut de această persoană. ◆ (În unele ţări din Europa Occidentală) Conducător al unei şcoli medii; grad deţinut de acesta. **2.** Adj. Conducător, dirijor. ◇ *Spirit rector* = conducător spiritual.

RECTORAGÍE s.f. (<fr. *rectorragie*) (MED.) Hemoragie rectală.

RECTORÁT s.m. (<fr. *rectorat*, germ. *Rektorat*) Funcţia de rector; durata acestei funcţii; serviciile administrative care ţin de rector.

RECTOSCÓP s.n. (<fr. *rectoscope*) (MED.) Endoscop special pentru examenul optic al rectului.

RECTOSCOPÍE s.f. (<fr. *rectoscopie*) (MED.) Examinare a rectului cu ajutorul rectoscopului.

RECTOSIGMOIDÍTĂ s.f. (<fr. *rectosigmoïdite*) (MED.) Inflamaţie simultană a rectului şi a ansei sigmoide a colonului.

RECTRÍCE s.f. (<fr. [pennes]*rectrices*; cf.lat. *rectrix, -icis*) Fiecare dintre penele mari, late şi puternice din coada păsărilor, care dirijează zborul acestora.

RECŢIÚNE s.f. (<fr. *rection*, germ. *Rektion*; cf.lat. *rectio, -onis* "conducere") (GRAM.) Calitate a unui cuvînt de a primi un determinant care trebuie să aibă o anumită formă flexionară sau o anumită construcţie prepoziţională; legătura dintre cuvinte şi determinantele lor.

RECUCERÍ vb. IV tranz. (<*re*[1]*-+cuceri*, după fr. *reconquérir*) A cuceri din nou, a lua înapoi.

RECÚL s.n. (<fr. *recul*) Mişcare îndărăt a unui corp solid produsă, pe baza forţei de reacţie, de mişcarea unui alt corp considerat că are sensul de deplasare înainte şi care, de obicei, are masă mult mai mică decît primul corp. ◆ P.ext. Mişcare îndărăt, retragere. ◆ Distanţă parcursă de un corp în timpul mişcării sale înapoi, provocată prin reacţie.

RECULÁ vb. I intranz. (<fr. *reculer*) A se retrage, a se smuci înapoi, a face un recul.

RECULÉGE vb. III refl. (<*re*[1]*-+culege*, după fr. *recueillir*) A-şi veni în fire, a-şi recîştiga calmul, liniştea (după o spaimă, o emoţie etc.); a se regăsi. ◆ A se concentra, a medita profund, a se adînci într-o meditaţie.

RECULÉGERE s.f. (<*reculege*) Acţiunea de a se reculege şi rezultatul ei. ◇ *Moment (sau minut) de reculegere* = moment în care se păstrează tăcere în semn de omagiu pentru o persoană care a murit.

RECUNOÁŞTE vb. III tranz. (<*re*[1]*-+cunoaşte*, după fr. *reconnaître*) **1.** A identifica un lucru, o persoană sau unele trăsături ale acestora cunoscute mai înainte. ◆ A deosebi ceva după anumite semne caracteristice cunoscute dinainte. ◆ Refl. A-şi descoperi în altul trăsăturile caracteristice; a se regăsi. **2.** A admite, a declara (ca existent, ca bun, ca valabil); a mărturisi. ◆ A considera pe cineva sau ceva merituos, valoros. ◆ A declara că acceptă sau admite tacit o anumită situaţie nou creată în relaţiile internaţionale. ◆ A declara un copil natural ca legitim. **3.** (MILIT.) A cerceta terenul şi poziţiile inamice; a cerceta terenul pe unde urmează să meargă o unitate. **4.** A se arăta recunoscător faţă de cineva sau de ceva.

RECUNOÁŞTERE s.f. (<*recunoaşte*) **1.** Proces al memoriei prin care se constată în prezenţa unui lucru, a unei fiinţe etc., percepute anterior, că acestea au fost cunoscute dinainte; identificare a unor astfel de lucruri, fiinţe etc.; identificare, după anumite trăsături caracteristice, a unui lucru, a unei persoane etc. care nu au fost cunoscute dinainte. ◇ *Semn de recunoaştere* = trăsătură distinctivă după care se identifică, se cunoaşte un lucru, o fiinţă. **2.** Admitere a unui lucru ca bun, ca existent, ca valabil. ◆ Apreciere, consideraţie. ◆ Concr. Act prin care un stat declară expres sau admite tacit existenţa unor situaţii nou create pe planul relaţiilor internaţionale. ◆ Concr. Act prin care se recunoaşte primirea unei sume, a unui depozit. **3.** Admitere, declarare a unui lucru ca fiind al său. ◆ (JUR.) Act prin care un copil născut în afara căsătoriei dobîndeşte o condiţie juridică asemănatoare celei a copilului născut în cadrul căsătoriei. ◆ Acordare de către un stat a calităţii de cetăţean unei persoane de altă cetăţenie, dar care aparţine, după origine, populaţiei de bază a statului respectiv. **4.** Cercetare efectuată de un militar sau de un grup de militari pentru a cunoaşte amănunţit o porţiune de teren în vederea îndeplinirii unei misiuni de luptă. ◆ Unitate, formaţie militară care efectuează o acţiune de recunoaştere.

RECUNOSCÁTÓR, -OÁRE adj. (<*recunoaşte*) Care poartă (cuiva) recunoştinţă; care recunoaşte un serviciu, un bine ce i s-a făcut.

RECUNOŞTÍNŢĂ s.f (<*recunoaşte*, după fr. *reconnaissance*) Obligaţie morală pe care cineva o are faţă de cel care i-a făcut un bine; recunoaştere a unei binefaceri primite.

RECUPERÁ vb. I tranz. (<fr. *récupérer*, lat. *recuperare*) **1.** A dobîndi din nou; a recîştiga. **2.** A utiliza, total sau parţial, deşeuri de materiale sau o energie care altfel s-ar pierde.

RECUPERÁBIL, -Ă adj. (<fr. *récupérable*) Care poate fi recuperat.

RECUPERÁRE s.f. (<*recupera*) **1.** Acţiunea de a recupera şi rezultatul ei. ◆ Folosire (parţială sau totală) a deşeurilor rezultate din prelucrări sau a energiei pierdute dintr-o instalaţie de prelucrare. **2.** (PSIH.) Sistem de măsuri adoptate de societate pentru a normaliza personalitatea şi a obţine o contribuţie firească de la un subiect deficient senzorial, intelectual sau moral.

RECUPERATÓR[1] s.m. (<lat. *recuperator*) (La romani) Judecător angajat în probleme de despăgubire.

RECUPERATÓR[2]**, -OÁRE** adj., s.n. (<fr. *récupérateur*) **I.** Adj. Care recuperează. **II.** S.n. **1.** Parte dintr-o instalaţie industrială care serveşte la recuperarea totală sau parţială a energiei, a resturilor sau a deşeurilor de materiale etc. **2.** Preîncălzitor de aer pentru cuptoare industriale.

RECURBÁ vb. I tranz. (<fr. *recourber*) A îndoi din nou un obiect, a încovoia, a curba.

RECURÉNT[1]**, -Ă** adj. (<fr. *récurrent*) **1.** (Despre boli) Care revine, care recidivează. ◇ *Febră recurentă* = boală infecţioasă caracterizată prin alternarea stărilor febrile cu stări nefebrile. **2.** (LOG.) *Judecăţi recurente* = judecăţile ce constituie propriul lor obiect şi demonstraţiile în care o aserţiune posterioară o modifică pe cea anterioară, stabilindu-se o concluzie.

RECURÉNT[2]**, -Ă** s.m. şi f. (<lat. *recurrens, -ntis*) Persoană care face un recurs în justiţie.

RECURÉNŢĂ s.f. (<fr. *récurrence*) **1.** Repetiţie; revenire, întoarcere. **2.** (MAT.) *Formulă de recurenţă* = formulă care exprimă orice termen al unui şir, de la un rang oarecare, prin unul sau mai mulţi termeni precedenţi. **3.** (LOG.) *Demonstraţie prin recurenţă* = demonstraţie prin inducţie completă, putîndu-se enumera toate cazurile cuprinse în clasa despre care se conchide.

RECÚRGE vb. III intranz. (<*re*[1]*-+curge*, după fr. *recourir*) A apela la cineva sau la ceva, a se servi, a se folosi de...; a cere (sau a se adresa cuiva pentru) ajutor.

RECÚRS s.n. (<lat. *recursus*, germ. *Rekurs*, fr. *recours*) **1.** (JUR.) Cale de atac prin care se cere unei instanţe superioare să verifice legalitatea şi temeinicia unei hotărîri judecătoreşti, nedefinitive, în vederea anulării sau modificării ei. **2.** Referire.

RECÚRSIE (**RECURSIÚNE**) s.f. (<lat. *recursio, -onis*) (FON.) Moment în care organele articulatorii părăsesc poziţia de articulare, revenind la normal.

RECURSÍV, -Ă adj. (<fr. *récursif*) Care poate fi repetat în mod nelimitat. ◆ (MAT.) *Funcţie recursivă* = funcţie de mai multe variabile avînd ca domeniu de definiţie şi ca domeniu al valorilor numerele naturale.

RECURSÓRIU, -IE adj. (<fr. *récursoire*) (JUR.) Prin care se exercită dreptul de recurs. ◇ *Acţiune recursorie* = acţiune intentată de o persoană care a posedat un bun dobîndit în mod oneros împotriva celui care i-a înstrăinat acest bun; acţiune a unui garant, care a plătit o datorie, intentată împotriva debitorului.

RECUZÁ vb. I tranz. (<fr. *récuser*) (JUR.) A nu recunoaşte competenţa sau autoritatea unui judecător, a unui martor etc.; p.ext. a respin-

ge, a nu recunoaşte ceva sau calitatea cuiva. **RECUZÁBIL, -Ă** adj. (<fr. *récusable*) (JUR.) Care poate fi recuzat.

RECUZÁRE s.f.(<*recuza*) (JUR.) Cerere formulată de una din părţi pentru retragerea din completul de judecată a unui judecător, punîndu-se la îndoială obiectivitatea sa ca urmare a unor împrejurări speciale.

RECUZÍTĂ s.f. (<germ. *Requisit*) Totalitatea obiectelor auxiliare (mobilier, costume etc.) necesare la montarea unui spectacol sau a unui film. ◆Fig. Totalitatea elementelor auxiliare, de decor, de expresie etc. specifice unei creaţii artistice.

RECUZITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<germ. *Requisiteur*) Persoană însărcinată cu procurarea şi păstrarea recuzitei unui teatru sau a unui studio cinematografic.

RECVIÉM s.n. (<lat. *requiem* [aeternam dona eis], fr. *requiem*) (În Biserica Romano-Catolică) Slujbă religioasă pentru pomenirea unei persoane decedate; muzică corală compusă pentru această slujbă. ◆ Compoziţie corală cu orchestră, alcătuită din mai multe părţi, scrisă pe textul liturgic al misei funebre. Cele mai cunoscute recviemuri au fost compuse de Mozart, Verdi, Berlioz.

REDÁ vb. I tranz. (<*re*^{1}-+*da*, după fr. *redonner*) **1.** A da din nou cuiva un lucru; a restitui. **2.** A descrie, a exprima ceva prin viu grai, prin scris sau prin diverse mijloace artistice.

REDACTÁ vb. I tranz. (<fr. *rédiger*, lat. *redigere*, după *redacţie*, *redactor*) **1.** A formula în scris, a compune, a scrie, a întocmi (o lucrare, un studiu, un act etc.). **2.** A asigura (la un ziar, la o editură etc.) finisarea, în conţinut şi formă, a unor manuscrise primite de la autori şi destinate publicării lor.

REDACTÁRE s.f. (<*redacta*) Acţiunea de a redacta şi rezultatul ei; formulare în scris; compunere.

REDÁCTOR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *rédacteur*) **1.** Persoană care lucrează în mod permanent în redacţia unui ziar, a unei edituri etc., îngrijind şi purtînd răspunderea lucrărilor care se tipăresc. ◇ *Redactor-responsabil* sau *redactor-şef* = conducătorul, responsabilul (unei redacţii) care are răspunderea oficială a celor publicate. **2.** Persoană care scrie, care întocmeşte, care compune un studiu, un articol, un act etc.

REDÁCŢIE s.f. (<fr. *rédaction*) **1.** Colectiv de redactori care lucrează la un ziar, la o revistă etc.; localul în care se găsesc birourile redactorilor unui ziar, ai unei reviste etc. **2.** Redactare; felul, forma în care este redactată o publicaţie, o scriere etc. **3.** (LINGV.) Denumire dată diferitelor redactări locale tîrzii ale vechii slave (ex. *sîrbă* sau *bulgară*).

REDACŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *rédactionnel*) Care aparţine redacţiei, privitor la redacţie sau la activitatea unui redactor.

REDÁN s.n. (<fr. *redan*) **1.** Lucrare simplă de fortificaţie, alcătuită dintr-un zid în formă de unghi ieşit în afară, folosită, în trecut, pentru apărarea unei treceri. **2.** Motiv decorativ sculptat în formă de dinţi alăturaţi, folosit în arhitectura evului mediu. **3.** Fiecare dintre treptele amenajate în partea superioară a unui zid construit pe un teren înclinat. **4.** Aliniere a clădirilor de-a lungul unei străzi, astfel încît un colţ al lor să fie ieşit mai mult în stradă. **5.** Element de construcţie din beton armat, în formă de prismă, de piramidă sau de con, aşezat pe radierul unui disipator de energie a apei pentru a mări efectul de disipare. **6.** Suprafaţă proeminentă în formă de treaptă pe fundul cocei unei ambarcaţii, a unui hidroavion (ori a flotoarelor acestuia), care asigură alunecarea pe apă cu o rezistenţă redusă la înaintare.

REDEFINÍ vb. IV tranz. (<fr. *redéfinir*) A defini din nou, mai corect, mai exact; a reveni asupra unei definiţii anterioare.

REDESCHÍDE vb. III tranz. şi refl. (<*re*^{1}-+*deschide*) A (se) deschide din nou. ◆Refl. Fig. (Despre şcoli, instituţii, întreprinderi etc.) A-şi relua activitatea întreruptă pentru un timp.

REDESCOPERÍ vb. IV tranz. (<*re*^{1}-+*descoperi*) A descoperi din nou.

REDEŞTEPTÁ vb. I tranz. şi refl. (<*re*^{1}-+*deştepta*) A (se) deştepta, a (se) trezi din nou, a face să-şi revină sau a-şi reveni în fire, a readuce sau a reveni la viaţă. ◆ Fig. A reizbucni sau a face să izbucnească din nou, a se stîrni din nou. ◆ Tranz. A aminti, a evoca.

REDEVENÍ vb. IV tranz. (<*re*^{1}-+*deveni*; cf.fr. *redevenir*) A deveni, a fi din nou aşa cum a fost mai înainte.

REDEVÉNŢĂ s.f. (<fr. *redevance*) (În economia de piaţă) Datorie, obligaţie, rentă care se plăteşte periodic la date fixe şi sub forma de cotă.

REDHIBITÓRIU, -IE adj. (<lat. *redhibitorius*, fr. *rédhibitoire*) (JUR.) Care face să se anuleze o vînzare.

REDHIBIŢIÚNE s.f. (<lat. *redhibitio*, *-onis*, fr. *rédhibition*) (JUR.) Anulare a unei vînzări cînd actul vînzării are un viciu.

RÉDIE s.f. (<fr. *rédie*) (ENTOM.) Larvă în dezvoltarea gălbezei, cu corpul alungit, plin cu celule germinative.

REDIMENSIONÁ vb. I tranz. (<*re*^{1}-+*dimensiona*) A recalcula dimensiunile unei construcţii, ale unei maşini etc. ◆ Fig. A aborda dintr-o nouă perspectivă.

REDINGÓTĂ s.f. (<fr. *redingote*) Haină bărbătească de ceremonie (de culoare neagră), cu poalele lungi pînă la genunchi, încheiată cu două rînduri de nasturi.

REDISCUTÁ vb. I tranz. (<fr. *rediscuter*) A repune (ceva) în discuţie.

REDISTILÁ vb. I tranz. (<fr. *redistiller*) A supune unui nou proces de distilare, pentru a obţine un produs mai pur.

REDISTRIBUÍ vb. IV tranz. (<*re*^{1}-+*distribui*; cf.fr. *redistribuer*) A împărţi, a repartiza din nou.

RÉDIU s.n. Pădure mică şi tînără. ◆ Desiş.

REDOBÎNDÍ vb. IV tranz. (<*re*^{1}-+*dobîndi*) A obţine, a dobîndi din nou un lucru pierdut, o situaţie, o stare etc.

REDÓX s.n. (sigla de la *re*[acţie] *d*[e] *ox*[idare]) (CHIM., FIZ.) *Reacţie redox* = reacţie de oxidare - reducere.

REDRESÁ vb. I (<fr. *redresser*) **1.** Tranz. şi refl. A aduce sau a reveni la poziţia, la funcţionarea etc. normală după o perturbaţie accidentală. ◆ Fig. A aduce sau a reveni pe calea cea bună; a (se) reface, a (se) înviora. **2.** Tranz. A transforma curentul electric alternativ în curent continuu, prin suprimarea sau prin inversarea alternanţelor de un anumit sens ale curentului.

REDRESÁRE s.f. (<*redresa*) Acţiunea de a (se) redresa şi rezultatul ei. ◆ Acţiune prin care o aeronavă în coborîre ajunge în poziţia de zbor orizontal, în urma comenzilor date de pilot sau a reacţiilor aerodinamice provocate de deplasarea ei. ◆ Transformare a energiei electromagnetice de curent alternativ în energie de curent continuu.

REDRESÓR, -OÁRE s.n., adj. (<fr. *redresseur*) **I.** S.n. **1.** Aparat sau dispozitiv care transformă curentul electric alternativ în curent continuu. **2.** Lentilă, sistem de lentile sau de prisme folosite pentru a îndrepta imaginea răsturnată dată de obiectivul unui instrument optic. ◆ (MED.) Aparat pentru redresarea unor malformaţii osteoarticulare. **3.** Dispozitiv care readuce în direcţia iniţială un curent de fluid abătut de un obstacol oarecare. **II.** Adj. Care redresează.

REDUCĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. (<*reduce*) (Substanţă, element electropozitiv, ion) care într-o reacţie de oxido-reducere pierde electroni, oxidîndu-se.

REDÚCE vb. III tranz. (<lat. *reducere*, fr. *réduire*) **1.** A micşora, a scădea, a diminua (ca proporţii, cantitate, intensitate). ◆ Spec. A micşora dimensiunile unei hărţi, ale unei piese etc., păstrînd aceleaşi proporţii între elementele componente; a reproduce la dimensiuni mai mici. **2.** (MAT.) *A reduce o fracţie* = a suprima factorii comuni de la numitorul şi de la numărătorul unei fracţii. **3.** A restrînge, a limita. ◆ A aduce pe cineva într-o stare de inferioritate, într-o situaţie mai proastă (în raport cu cea pe care a avut-o). **4.** A scoate oxigenul dintr-o combinaţie cu ajutorul unui agent chimic.

REDÚCERE s.f. (<*reduce*) **1.** Acţiunea de a reduce şi rezultatul ei. ◆ Micşorare, scădere, diminuare. ◆ Spec. Micşorare a preţului unei mărfi. **2.** (MED.) Metodă ortopedică prin care oasele luxate sau fracturate sînt puse la loc. **3.** Operaţie logică ce constă în probarea validităţii modurilor silogistice, pornind de la considerentul că numai modurile primei figuri silogistice sînt valide, urmînd ca validitatea celorlalte moduri să fie probată. ◇ *Reducere la absurd* = demonstrare a adevărului unei teze prin arătarea faptului că teza contrară este falsă. **4.** (MAT.) Transformare pe baza regulilor de calcul a unei egalităţi sau inegalităţi pentru obţinerea celei mai simple forme a egalităţii sau a inegalităţii respective. ◇ *Reducere la unitate* = transformare a unui raport numeric în alt raport echivalent, unul dintre termeni avînd acum valoarea 1. *Reducerea termenilor asemenea* = operaţie de înlocuire a monoamelor asemenea prin suma lor. **5.** (CHIM.) Proces invers oxidării, caracterizat prin îndepărtarea oxigenului dintr-un compus oxigenat; p. gener. orice reacţie în care un atom sau un ion cîştigă electroni.

REDUCTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *réductible*) Care se poate reduce, care se poate simplifica.

REDUCTIBILITÁTE s.f. (<fr. *réductibilité*) Însuşirea de a fi reductibil.

REDUCTÓR, -OÁRE adj., s.n., s.m. (<fr. *réducteur*) **1.** Adj. Care reduce sau micşorează o viteză, o presiune etc. **2.** S.n. Aparat sau dispozitiv folosit la micşorarea unei mărimi (presiune, turaţie etc.) proprii unui sistem

tehnic. ◇ *Reductor de tensiune* = divizor de tensiune. **3.** Adj., s.m. (Substanţă chimică) care reduce un oxid, având afinitate pentru oxigen. **REDÚCŢIE (REDUCŢIÚNE)** s.f. (<fr. *réduction*, lat. *reductio, -onis*) **1.** Faptul de a reduce. ◆ Concr. Copie în mic a unui obiect. **2.** Piesă de legătură între tuburi sau ţevi cu diametre diferite. **3.** (MED.) Operaţie de punere la loc a unui os luxat sau a unui organ deplasat. **4.** Reducere la jumătate a numărului cromozomilor unei celule, care precedă formarea celulelor respective. **5.** Transpunere pentru pian a partiturii unei opere sau a unei simfonii. **6.** (JUR.; în forma *reducţiune*) Restrîngere, prin hotărîre judecătorească, după moartea unei persoane, a liberalităţilor făcute de ea prin încălcarea drepturilor unor moştenitori.

REDUCŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *réductionnel*) De reducţie. ◇ (BIOL.) *Diviziune reducţională* = meioză.

REDUCŢIONÍSM s.n. (<engl. *reductionism*) Modalitate de explicare sau interpretare a unor fenomene, structuri sau valori complexe ale realităţii sau ale cunoaşterii, prin reducerea lor la concepte, structuri, legi sau configuraţii mai simple şi nespecifice. ◆ Simplificare excesivă.

REDUNDÁNŢĂ (REDONDÁNŢĂ) s.f. (<engl. *redundancy*, fr. *redondance*) **1.** Surplus de informaţie transmisă faţă de strictul necesar şi care asigură exactitatea transmiterii informaţiei în telecomunicaţii. **2.** Abundenţă (inutilă) de expresii, de cuvinte sau de imagini în formularea unei idei.

REDUPLICÁ vb. I tranz. (<lat. *reduplicare*) A dubla. ◆ (FON.) A repeta unul sau mai multe foneme din rădăcina unui cuvînt, pentru a da cuvîntului altă valoare morfologică sau stilistică sau pentru a forma un nou cuvînt.

REDÚS, -Ă adj. (<*reduce*) **1.** Micşorat, scăzut, diminuat (ca proporţii, cantitate, intensitate, valoare). **2.** (MAT.; despre funcţii şi expresii algebrice) Asupra căreia s-a efectuat operaţia pentru obţinerea celei mai simple forme. **3.** (Despre oameni) Lipsit de inteligenţă, de cultură; mărginit. **4.** (CHIM.; despre substanţe) Din care a fost scos oxigenul şi care a cîştigat electroni, care a suferit o reducere.

REDUTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *redoutable*) De temut; puternic; valoros.

REDÚTĂ s.f. (<rus. *redut*, germ. *Redoute*, fr. *redoute*) **1.** Mic fort de apărare, de formă poligonală, înconjurat de şanţuri, folosit în trecut pentru apărarea circulară, şi care constituia, în sec. 16-19, ultimul punct de sprijin al unei fortificaţii.

REECHILIBRÁRE s.f. (<*re*[1]-+*echilibrare*) Revenire la starea de echilibru.

REEDITÁ vb. I tranz. (<fr. *rééditer*) **1.** A publica într-o nouă ediţie o lucrare, o operă etc.; a scoate o nouă ediţie a operelor unui scriitor. **2.** Fig. A readuce în discuţie, a pune din nou în circulaţie, a relua, a repeta o idee, o concepţie etc. (greşită).

REEDUCÁ vb. I tranz. (<fr. *rééduquer*) **1.** A îndrepta educaţia greşită a cuiva; a da cuiva o nouă educaţie. **2.** A deprinde un infirm să se folosească din nou de acea parte a corpului sau de acea facultate psihică ce a suferit un traumatism sau accident. ◆ A deprinde un infirm cu o nouă meserie (adecvată situaţiei sale).

REEDUCÁRE s.f. (<*reeduca*) Proces sistematic, integral şi nou, de educare menit să compenseze pierderea unei deprinderi în urma unei traume, infirmităţi, dezadaptări sau să combată, să înlăture şi să înlocuiască efectele unei educaţii şi adaptări defectuoase şi negative.

REELIGÍBIL, -Ă adj. (<fr. *rééligible*) (Despre oameni) Care poate fi ales din nou într-o funcţie pe care a mai ocupat-o.

REESCÓNT s.n. (<fr. *réescompte*; cf.engl. *rediscount*) (În economia de piaţă) Faptul de a reesconta; scont prin care o bancă cumpără de la o altă bancă o cambie, o trată, un bilet de ordin sau alt efect de comerţ scontat anterior la acea bancă; sumă de bani egală cu dobînda cuvenită unei bănci pentru achitarea anticipată a unei poliţe deja scontate, inclusiv comisionul perceput de bancă pentru acoperirea cheltuielilor ocazionate de operaţia de reescontare.

REESCONTÁ vb. I tranz. (<fr. *réescompter*) (În economia de piaţă; despre o bancă) A vinde cambii unei bănci înainte de scadenţă, în scopul accelerării rotaţiei capitalului şi al lărgirii plasamentelor; a efectua un reescont.

REEŞALONÁ vb. I tranz. (<*re*[1]-+*eşalona*) A eşalona din nou o datorie (scadentă), stabilind noi termene pentru plata ei.

REEVALUÁ vb. I tranz. (<fr. *réevaluer*) A evalua din nou.

REEVALUÁRE s.f. (<*reevalua*) Acţiunea de a reevalua şi rezultatul ei. ◇ *Reevaluare valutară* = creştere oficială a paritării monedei naţionale în raport cu o monedă străină (în general faţă de dolar).

REEXAMINÁ vb. I tranz. (<*re*[1]-+*examina*) A examina din nou pe cineva (cînd primul examen n-a fost concludent sau a fost negativ). ◆ P.ext. A lua din nou în discuţie o lucrare, o problemă etc.

REEXAMINÁRE s.f. (<*reexamina*) Faptul de a reexamina şi rezultatul lui. ◆ (JUR.) Examinare nouă a litigiului arbitral de către organul care a pronunţat hotărîrea.

REEXPEDIÁ vb. I tranz. (<fr. *réexpédier*) A trimite, a expedia din nou.

REEXPÓRT s.n. (<*reexporta*) Faptul de a reexporta; exportare a unor mărfuri importate (fără a le supune vreunei prelucrări).

REEXPORTÁ vb. I tranz. (<fr. *réexporter*) A exporta mărfuri importate; a face un reexport.

REFÁCE vb. III tranz. (<*re*[1]-+*face*, după fr. *refaire*) **1.** A face din nou ceva rău făcut sau în parte distrus; a repara; p.ext. a transforma, a modifica, a schimba. ◆ Refl. (Despre ţesuturi) A se regenera. **2.** A aduce din nou în starea (de înflorire) în care a fost mai înainte; a reconstrui. ◆ Tranz. şi refl. Fig. (Despre fiinţe) A (se) întrema, a se însănătoşi, a (se) face din nou sănătos.

REFÁCERE s.f. (<*refface*) Acţiunea de a (se) reface şi rezultatul ei. ◆ Operaţie prin care o unitate militară este retrasă în spatele liniei de luptă pentru odihna trupelor şi pentru completarea efectivelor şi a armamentului.

REFÁCŢIE s.f. (<fr. *réfaction*) **1.** Reducere a taxelor vamale pentru mărfurile care au suferit de pe urma transportului pe mare, micşorîndu-şi astfel valoarea. **2.** *Refacţia căii* = înlocuirea elementelor componente ale unei căi ferate ca urmare a uzurii sau a scăderii siguranţei de funcţionare.

REFÉC s.n. (<*refeca*) Cusătură cu ajutorul căreia se îmbină două bucăţi de material textil, ale căror margini se îndoaie şi se prind sub îndoitură, ca să nu se destrame.

REFECÁ vb. I tranz. (cf.lat. *refricare*) **1.** A coase un refec. **2.** A deraşa cu ferăstrăul marginile teşite ale scîndurilor brute, pentru a obţine scînduri paralelipipedice.

REFECTÓR (REFECTÓRIU) s.n. (<lat. *refectorium*, fr. *réfectoire*) Sală de mîncare, sufragerie comună într-o mănăstire, într-un internat etc.

REFERÁT s.n. (<germ. *Referat*) Dare de seamă, scrisă sau orală, asupra unei cărţi, a unei activităţi etc. ◆ Raport (de cîteva rînduri) scris pe marginea unui act, a unei cercetări etc. (în care se propune o soluţie).

REFERENDÁR s.m. (<lat. *referendarius*, germ. *Referendar*, fr. *référendaire*) **1.** Demnitar la curtea franceză cu diverse atribuţii variabile de la o epocă la alta (prezentarea şi urmărirea cererilor referitoare la titlurile de nobleţe, stabilirea dispenselor de vîrstă, rezolvarea unor probleme contabile etc.). ◇ *Mare referendar* = membru al senatului în Imperiul Francez, care deţinea sigiliul adunării. **2.** (În trecut) Referent.

REFERÉNDUM s.n. (<lat. [ad] *referendum* "spre a fi supus adunării", fr. *référendum*) Formă de consultare a alegătorilor sau a tuturor cetăţenilor majori ai unei ţări asupra unor probleme politice, de stat, internaţionale etc. de o deosebită importanţă, care constă în exprimarea deschisă, prin "da" sau "nu", a poziţiei în problema care face obiectul acestei consultări. ◆ Consultare a tuturor membrilor unui grup, pe o temă oarecare.

REFERÉNT, -Ă subst. (<germ. *Referent*, lat. *referens, -ntis*) **1.** S.m. şi f. Specialist în cadrul unei instituţii, a cărui atribuţie este de a da îndrumări şi informaţii în domeniul specialităţii sale. ◆ Persoană care face un referat. **2.** S.n. Obiect al unei comunicări.

REFERENŢIÁL s.n. (<fr. *référentiel*) Sistem de referinţe.

REFERÍ vb. IV (<germ. *referieren*, fr. *référer*) **1.** Intranz. A face un referat; a relata, a raporta. **2.** Refl. A se raporta (la cineva sau la ceva), a fi în legătură cu..., a viza (ceva sau pe cineva), a face o aluzie.

REFERÍRE s.f. (<*referi*) Faptul de a (se) referi.

REFERÍNŢĂ s.f. (<germ. *Referenz*, fr. *référence*) **1.** Informaţie pe care o dă cineva cu privire la o persoană, la situaţia acesteia. ◆ Informaţie, explicare, lămurire. **2.** Faptul de a raporta un lucru la altul sau o chestiune la alta. ◇ *Sistem de referinţă* = a) (GEOM.) sistem de coordonate la care se raportează poziţiile figurilor geometrice; b) (FIZ.) grup format de sistemele de coordonate imobile unul faţă de altul, la care se raportează poziţiile corpurilor sau poziţiile în cîmpurile de forţă.

REFLECTÁ vb. I (<fr. *refléter*, lat. *reflectere*, germ. *reflektieren*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) răsfrînge direcţia de propagare a luminii, a razelor de lumină, a undelor etc. la suprafaţa de separaţie a două medii diferite, prin în-

toarcerea în mediul din care au venit; a determina sau a suferi o reflexie. **2.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) odihni. **3.** Intranz. A gîndi profund; a medita, a cugeta la...

REFLECTÁNT, -Ă adj. (<*reflecta*) (Despre corpuri) A cărui suprafaţă reflectă (bine) lumina, sunetele etc.

REFLECTÁRE s.f. (<*reflecta*) Acţiunea de a (se) reflecta şi rezultatul ei. ◆ *Reflectare în artă* (sau *artistică*) = oglindire transfigurată a realităţii prin intermediul artistului. ◆ Categorie filozofică exprimînd esenţa relaţiei dintre subiect şi obiect, dintre conştiinţă şi lumea exterioară, privită sub raport gnoseologic; procesul de cunoaştere a lumii de către om.

REFLECTIVITÁTE s.f. (<fr. *réflectivité*, engl. *reflectivity*) (BIOL.) Însuşire a ţesuturilor vii de a provoca răspunsuri reflexe.

REFLECTOMÉTRU s.n. (<fr. *réflectomètre*, germ. *Reflektometer*; cf.lat. *reflectere* "a întoarce", gr. *metron* "măsură") (FIZ.) Instrument pentru determinarea puterii reflectoare sau a calităţii luciului suprafeţei corpurilor prin comparare cu suprafaţa unui corp de referinţă.

REFLECTÓR s.n. (<fr. *réflecteur*) **1.** Parte a unui dispozitiv de iluminat sau a unui proiector care, folosind fenomenul reflexiei regulate sau difuze, dirijează fluxul luminos al unei surse de lumină pe o anumită direcţie sau într-o anumită zonă mai întinsă; p. ext. aparat înzestrat cu un asemenea dispozitiv. ◆ Oglindă concavă care reflectă lumina într-o direcţie voită; p. ext. proiector. **2.** Strat de material care înconjoară zona activă a unui reactor nuclear, reflectînd neutronii incidenţi şi nelăsîndu-i astfel să părăsească această zonă. **3.** (ELT.) Element component al unor antene, folosit în scopul măririi directivităţii lor.

REFLECTORIZÁ vb. I tranz. (<engl. *reflectorize*) A răsfrînge puternic orice fascicul de lumină.

REFLECTORIZÁNT, -Ă adj. (<*reflector*) Reflectant. ◇ *Placă reflectorizantă* = strat alcătuit din numeroase bile mici de sticlă, înglobate într-un material plastic transparent şi colorat, care reflectă bine lumina incidentă, şi care se utilizează în semnalizarea rutieră.

REFLÉCŢIE (REFLECŢIÚNE) s.f. (<fr. *réflexion*, lat. *reflextio, -onis*, germ. *Reflection*) **1.** (FIZ.) Fenomen de întoarcere parţială a luminii, a undelor, a radiaţiilor în mediul din care au venit, la suprafaţa de separare a două medii. **2.** Meditare, cugetare, gîndire. ◆ Spec. Formă superioară a activităţii intelectuale prin care aceasta se orientează asupra propriului conţinut de imagini şi concepte şi, în special, asupra modalităţii de lucru, cu tendinţa de a desluşi natura propriilor cunoştinţe, de a face o analiză critică, de a verifica şi asigura coerenţa logică a propriei construcţii mintale şi validitatea terminologică.

REFLÉX, -Ă adj., s.n. (<fr. *réflexe*, lat. *reflexus*, germ. *Reflex*) **1.** Adj. (FIZIOL.; despre acte sau mişcări ale organismului) Produs în mod spontan, independent de voinţă. ◇ *Act reflex* (şi substantivat, n.) = reacţie bruscă şi automată a organismului animal sau uman la o modificare a mediului extern sau intern; răspuns secretor sau motor al organismului la acţiunea unei astfel de modificări. *Reflex condiţionat* = reflex dobîndit în cursul vieţii în urma asocierii repetate a unui excitant oarecare cu un excitant care provoacă un reflex înnăscut. *Reflex necondiţionat* = reflex înnăscut. ◆ P.gener. Care reprezintă o reacţie imediată, spontană. **II.** S.n. **1.** Rază reflectată; lucire, strălucire. **2.** Fig. Oglindire, reflectare a unei stări de lucruri sau a unei stări sufleteşti.

REFLÉXIE (REFLEXIÚNE) s.f. (<fr. *réflexion*, lat. *reflexio, -onis*, germ. *Reflexion*) **1.** (FIZ.) Fenomen de reîntoarcere parţială a luminii, a sunetului, a radiaţiilor etc. în mediul din care au venit atunci cînd cad pe suprafaţa altui mediu. **2.** Reflecţie (**2**).

REFLEXÍV, -Ă adj. (<fr. *réflexif*, germ. *reflexiv*) **1.** Gînditor; meditativ; predispus la reflecţie. ◆ (Despre manifestări, realizări ale oamenilor) Care denotă reflecţie, care se manifestă prin reflecţie. **2.** *Pronume reflexiv* = pronume care ţine locul numelui unui obiect asupra căruia se exercită, direct sau indirect, acţiunea verbului şi care este identic cu subiectul verbului. *Verb reflexiv* = verb însoţit de un pronume reflexiv. *Diateză reflexivă* = diateză care arată că acţiunea unui verb se răsfrînge asupra subiectului gramatical care o execută. ◆ (Substantivat, n.) Funcţia verbului reflexiv. **3.** (MAT.) *Relaţie reflexivă* = relaţie care are proprietatea de reflexivitate.

REFLEXIVITÁTE s.f. (<*reflexiv*; cf.fr. *réflexivité*) **1.** Faptul de a fi reflexiv; predispoziţie spre meditaţie. **2.** (MAT.) Proprietate a unei relaţii logice, matematice etc. de a avea loc întotdeauna între un element şi el însuşi.

REFLEXOLOGÍE s.f. (<fr. *réflexologie*) Disciplină care se ocupă cu studiul reflexelor.

REFLEXOTERAPÍE s.f. (<fr. *réflexothérapie*) Metodă terapeutică prin care se urmăreşte vindecarea unor boli prin folosirea anumitor reflexe.

REFLUÁ vb. I intranz. (<fr. *refluer*) (Despre ape, lichide) A se revărsa înapoi; a reveni, a se întoarce.

REFLÚX s.n. (<fr. *reflux*) **1.** Fază de coborîre a nivelului apelor mărilor şi oceanelor în cadrul fenomenului de maree, datorită atracţiei Lunii şi a Soarelui. ◆ Fig. Dare înapoi, descreştere. **2.** (CHIM.) Lichid rezultat prin condensarea vaporilor obţinuţi la rectificare şi care este reintrodus în aparatul din care provine.

REFOLOSÍ vb. IV tranz. (<*re*[1]*-+folosi*) A da o nouă întrebuinţare unor materiale, obiecte etc., după o prelucrare prealabilă. ◆ A folosi din nou o metodă, un procedeu.

REFORMÁ vb. I (<fr. *réformer*, lat. *reformare*) **1.** Tranz. A schimba (în bine); a îndrepta, a îmbunătăţi (o situaţie, o concepţie etc.); a face o reformă. **2.** Tranz. A scoate din uz o unealtă, un aparat, o maşină etc.; a da la reformă (**3**) ca urmare a degradării totale sau parţiale. **3.** Tranz. A scoate o persoană din evidenţa sau din serviciul armatei (ca inaptă din punct de vedere fizic). **4.** Refl. A se forma din nou, a se reface.

REFORMÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*reforma*) **1.** Adj. (Despre materiale, maşini, unelte, bunuri etc.) Scos din uz, dat la reformă. **2.** Adj. (Despre militari) Scos din evidenţa sau din serviciul armatei (ca inapt). **3.** Adj. Care ţine de cultul religios protestant. **4.** S.m. şi f. Persoană de confesiune creştină protestantă; p.restr. calvin.

REFORMATÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<fr. *réformateur*, lat. *reformator, -oris*) (Persoană) care reformează, care înnoieşte; propagator de reforme.

REFÓRMĂ s.f. (<fr. *réforme*, germ. *Reform*) **1.** Transformare politică, economică, socială, culturală, cu un caracter limitat sau de structură, a unei stări de lucruri, pentru a obţine o ameliorare sau un progres; schimbare într-o anumită orînduire (care nu modifică structura generală a acelei orînduiri). ◇ *Reformă monetară* (sau *bănească*) = operaţie financiară prin care se înlocuieşte moneda unei ţări cu o monedă nouă (ca urmare a perturbărilor din sistemul economic naţional), avînd un curs diferit faţă de prima. *Reformă financiară* = reformă prin care se aduc modificări importante sistemului de formare şi de cheltuire a veniturilor statului. **2.** Scoatere din uz a unui material, a unei unelte etc. considerate la un moment dat inutilizabile; concr. totalitatea materialelor, uneltelor, efectelor etc. considerate ca inutilizabile ca urmare a degradării lor. ◆ P.ext. Depozit în care se păstrează acest material degradat. **3.** Scoatere din cadrele armatei a unui militar (din cauza incapacităţii fizice). **4.** V. n.pr. **Reforma**.

REFORMÍSM s.n. (<fr. *réformisme*) **1.** Atitudine sau poziţie politică întemeiată pe introducerea reformelor în sensul schimbării legale, în cadrul social dat, a unor stări de lucruri. **2.** Curent politic în mişcarea muncitorească, opus marxismului, care urmăreşte înlocuirea luptei pentru răsturnarea capitalismului cu reforme care nu ating bazele orînduirii capitaliste.

REFORMÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *réformiste*) **1.** S.m. şi f. Adept al reformismului. **2.** Adj. Care preconizează reformismul, care se face în sprijinul reformismului.

REFORMULÁ vb. I tranz. (<*re*[1]*-+formula*) A formula din nou (în alţi termeni).

REFRACTÁ vb. I (<fr. *réfracter*) **1.** Refl. (Despre unde, raze de lumină) A se răsfrînge, a devia la trecerea dintr-un mediu în altul; a suferi fenomenul refracţiei. **2.** Tranz. (Despre corpuri, medii) A produce fenomenul refracţiei.

REFRACTÁR, -Ă adj. (<fr. *réfractaire*, lat. *refractarius*) **1.** (Despre minerale, roci, materiale de construcţie etc.) Care rezistă la temperaturi înalte fără a-şi schimba structura, compoziţia şi caracterele. ◇ *Cărămidă refractară* = cărămidă fabricată dintr-un material special, rezistentă la temperaturi înalte, folosită la căptuşirea focarelor de la cuptoarele industriale, de la cazanele de încălzire centrală, de la locomotive etc. **2.** Fig. (Despre oameni, caractere etc.) Care refuză să se supună la ceva, care opune rezistenţă faţă de ceva.

REFRACTOMETRÍE s.f. (<fr. *réfractométrie*) Parte a opticii care se ocupă cu procedeele de măsurare a indicilor de refracţie ai substanţelor şi cu studierea altor proprietăţi legate de valorile acestor indici.

REFRACTOMÉTRU s.n. (<fr. *réfractomètre*) Instrument optic pentru măsurarea indicelui de refracţie al substanţelor.

REFRACTÓR s.n. (<fr. *réfracteur*, germ. *Refraktor*) **1.** (FIZ.) Dispozitiv optic care

schimbă direcţia fluxului luminos emis de o sursă luminoasă prin fenomenul de refracţie. **2.** Lunetă astronomică al cărei obiectiv este o lentilă. ◆ Telescop în care imaginea se obţine cu ajutorul unui obiectiv alcătuit din mai multe lentile.

REFRÁCŢIE s.f. (<fr. *réfraction*, lat. *refractio, -onis*) (FIZ.) Fenomen de abatere a direcţiei de propagare a unei unde, a unei radiaţii sau a direcţiei de mişcare a unui corpuscul rapid atunci cînd traversează suprafaţa de separare a două medii diferite. ◇ *Indice de refracţie* = număr care caracterizează fenomenul de refracţie a unei radiaţii luminoase sau a unei unde, egal cu raportul dintre viteza de propagare a acestei radiaţii sau a acelor unde în mediul din care provin şi viteza lor de propagare în mediul în care pătrund. *Refracţie astronomică* = deviere a razei de lumină a unui astru de la direcţia rectilinie, prin refracţia sa în atmosfera terestră.

REFRÉN s.n. (<fr. *refrain*) **1.** Cuvînt, vers sau grup de versuri care se repetă după una sau mai multe strofe, cu rolul de a sublinia, prin repetiţie, o idee poetică. **2.** Frază muzicală reluată la sfîrşitul cupletelor unui cîntec, în general pe aceeaşi linie melodică. ◆ Temă principală a rondoului, care se repetă după fiecare cuplet (episod). **3.** Cuvînt, frază, expresie care se repetă stereotip.

REFRIGERÁ vb. I tranz., intranz. şi refl. (<fr. *réfrigérer*) A (se) răci (un produs) pînă la o temperatură apropiată de punctul de îngheţare.

REFRIGERATÓR s.n. (<fr. *réfrigérateur*) Aparat sau parte dintr-o instalaţie frigorigenă, în care se produce, în general cu ajutorul energiei electrice, scăderea temperaturii pînă aproape de 0°C.

REFRIGERÁŢIE s.f. (<fr. *réfrigération*) (MED.) Metodă care constă în răcirea în scop anestezic sau terapeutic a unui membru, a unui segment de membru sau a unei porţiuni limitate de tegument cu ajutorul pungilor de gheaţă sau al aparatelor refrigerente.

REFRIGERÉNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *réfrigérant*) **1.** Adj. Care răceşte, care produce scăderea temperaturii. **2.** S.n. Schimbător de căldură confecţionat din sticlă sau din metal, folosit în lucrările de laborator pentru condensarea vaporilor rezultaţi la distilare.

REFRINGÉNT, -Ă adj. (<fr. *réfringent*) (Despre medii transparente) Care refractă razele luminoase.

REFRINGÉNŢĂ s.f. (<fr. *réfringence*) (FIZ.) Proprietate a unor corpuri de a refracta lumina.

REFRIŞÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *refraîchir*) A (se) împrospăta.

REFUGIÁ vb. I refl. (<fr. *réfugier*) A se retrage dintr-un teritoriu ocupat, a fugi din faţa unui pericol sau a unei neplăceri, căutînd sprijin sau ocrotire la cineva sau undeva; a se pune la adăpost. ◆ Fig. A se retrage într-un loc liniştit, ferit de zgomote şi puţin frecventat.

REFUGIÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*refugia*; cf.fr. *réfugié*) (Persoană) care s-a retras undeva sau la cineva spre a se adăposti, pentru a găsi sprijin sau ocrotire în faţa unei primejdii, a unei neplăceri etc. ◇ *Refugiat politic* = persoană care solicită azil politic într-o ţară străină.

REFÚGIU s.n. (<fr. *refuge*, lat. *refugium*) **1.** Faptul de a se refugia; timp petrecut ca refugiat într-un anumit loc. **2.** Loc de scăpare, de adăpostire în faţa unei primejdii sau a unei neplăceri. ◆ Fig. Consolare, mîngîiere. ◆ Platformă ridicată şi amenajată ca un trotuar pe partea carosabilă a căilor de circulaţie cu trafic intens sau în mijlocul unei pieţe, pentru a uşura reglementarea circulaţiei, traversarea străzii de către pietoni, urcarea sau coborîrea din vehiculele de transport în comun etc.

REFULÁ vb. I tranz. (<fr. *refouler*) **1.** A respinge din domeniul conştientului în subconştient imagini, dorinţe, idei sau tendinţe (neplăcute, care contrazic conştiinţa morală a individului). **2.** (TEHN.) A deplasa sau a împinge, cu ajutorul unei pompe, un fluid într-o conductă sau într-un recipient. **3.** A prelucra la cald sau la rece piesele de metal prin batere cu ciocanul sau prin presare la unul dintre capete, cu scopul de a schimba, parţial sau total, forma pieselor.

REFULÁRE s.f. (<*refula*) (În psihologia lui Freud) Proces efectuat de subconştient, prin care unele imagini, idei, tendinţe sau dorinţe neplăcute pentru subiect sau care contravin conştiinţei morale a individului sînt îndepărtate, respinse din sfera proceselor conştiente în cele inconştiente sau sînt menţinute în afara cîmpului conştiinţei.

REFULÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *refoulé*) **1.** Adj. (Despre imagini, tendinţe, instincte, impulsuri etc.) Deplasat, căzut, respins în subconştient. **2.** S.m. şi f. Persoană care îşi refulează dorinţele, instinctele, impulsurile.

REFUTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *réfutable*) Care poate fi combătut (cu argumente puternice).

REFÚZ s.n. (<fr. *refus*) **1.** Faptul de a refuza. **2.** Material rămas după cernere, sortare sau clasare (în ciur sau pe sită). **3.** Deficienţă în funcţionarea unui sistem tehnic. **4.** Defect de turnare care constă în producerea unor goluri rezultate din umplerea incompletă a formei cu metal topit.

REFUZÁ vb. I tranz. (<fr. *refuser*) A respinge (ceva sau pe cineva), a nu accepta, a nu primi ceva ce ţi se oferă; a nu da ceva ce ţi se cere, a nu consimţi la ceva, a nu voi să faci ceva. ◆ (Construit cu dativul) A se priva de ceva, a renunţa la ceva. ◆ Refl. A scăpa de ceva, a se sustrage, a se eschiva.

REG s.n. (<fr. *reg*; cuv. arab) (GEOL.) Suprafaţă netedă acoperită cu pietrişuri şi nisipuri grosiere din deşertul Saharei.

REGÁL[1] s.n. (<germ. *Regal*) (TIPOGR.) Dulăpior în secţia de culegere manuală a unei tipografii, folosit la păstrarea casetelor cu litere sau a formelor pentru tipar.

REGÁL[2], -Ă adj., s.n. (<fr. *régal, régale*, it. *regale*, lat. *regalis*) **1.** Adj. Care aparţine unui rege, privitor la rege; p.ext. care este demn de un rege; maiestuos, grandios, mîndru. ◆ Care are calitatea de rege. **2.** S.n. Ospăţ mare, bogat; banchet festiv. ◆ Eveniment deosebit (care încîntă, desfată etc.). ◆ Cadou. **3.** Adj. (CHIM.) *Apă regală* = amestec de acid clorhidric şi acid azotic, care are proprietatea de a ataca metalele nobile (ca aurul, platina etc.).

REGALÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *régaler*) A (se) ospăta bine, a (se) cinsti. ◆ Tranz. A desfăta.

REGÁLĂ[1] s.f. (<*regal*[2]) Pahar de bere mai mic decît ţapul; cantitatea de bere din acest pahar.

REGÁLĂ[2] s.f. (<fr. *régale*, it. *regale*) Instrument de suflat asemănător cu orga, dar mai mic decît aceasta. ◆ Unul dintre registrele orgii.

REGALÍSM s.n. (<*regal*[2], după fr. *royalisme*) Concepţie politică ce preconizează regalitatea ca formă de guvernămînt; ataşament faţă de monarhie sau faţă de rege; atitudine de susţinere a regalităţii.

REGALÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<*regal*[2], după fr. *royaliste*) **1.** S.m. şi f. Adept, partizan al regelui, al regalităţii. **2.** Adj. Referitor la regalism, propriu regalismului.

REGALITÁTE s.f. (<lat. *regalitas, -atis*; cf.fr. *royauté*) Formă de guvernămînt în care statul este condus de un rege; monarhie.

REGÁT s.n. (<*rege*) Stat guvernat de un rege. ◇ *Vechiul Regat* = nume dat, după primul război mondial, teritoriului României de dinaintea acestui război.

REGÁTĂ s.f. (<fr. *régate*) Nume dat unei competiţii sportive nautice (caiac, canoe, iahting, canotaj). ◆ Probă în competiţiile de iahting, care are mai multe etape în cadrul aceluiaşi program. **2.** Formă de cravată care se înnoadă ca o fundă şi cade vertical de-a lungul plastronului cămăşii.

REGAZONÁ vb. I tranz. (<fr. *regazonner*) A reînsămînţa, a replanta un gazon.

REGĂSÍ vb. IV (<*re*[1]-+*găsi*, după fr. *retrouver*) **1.** Tranz. A găsi din nou pe cineva sau ceva. ◆ Refl. A se afla, a se găsi (din nou) în acelaşi loc sau în aceeaşi situaţie. **2.** Refl. Fig. A-şi recăpăta echilibrul sufletesc (după o frămîntare, un zbucium); a se reculege.

REGĂŢEÁN, -Ă s.m. şi f. (<*regat*) (La pl.) Nume dat, după primul război mondial, locuitorilor Vechiului Regat Român; (la sg.) locuitor al Vechiului Regat.

RÉGE s.m. (<lat. *rex, -gis* "rege") **1.** Suveran al unui regat, persoană care deţine puterea supremă într-un regat. **2.** Fig. Cel care are poziţia cea mai însemnată într-un domeniu oarecare, într-o colectivitate, prin puterea, prin importanţa, prin competenţa sa. **3.** Numele piesei principale de la jocul de şah (reprezentînd figura unui rege), a cărei pierdere aduce înfrîngerea jucătorului şi care se poate muta în toate direcţiile pe tabla de şah, într-un cîmp vecin neatacat de o piesă adversă. ◆ Numele uneia dintre cărţile de joc, care are desenat pe ea un cap de rege; popă, rigă.

REGENERÁ vb. I (<fr. *régénérer*, lat. *regenerare*) **1.** Tranz. şi refl. Fig. A reveni sau a face să revină la viaţă nouă. **2.** Tranz. A readuce în condiţii de folosire un material uzat prin procedee care redau materialului (o parte din) proprietăţile lui iniţiale (*regenerarea uleiurilor, regenerarea cauciucului*). ◆ A face un tratament tehnic cu scopul de a transforma o structură grosolană într-o structură fină. **3.** Refl. (Despre organe sau ţesuturi) A se reface.

REGENERATÍV, -Ă adj. (<fr. *régénératif*) Care se poate regenera.

REGENERATÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *régénérateur*) **1.** Adj. Care regenerează. **2.** S.n. Sistem tehnic care serveşte la regenerarea unui material uzat.

REGÉNT, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *régent*, lat. *regens, -ntis*, germ. *Regent*) **1.** S.m. şi f. Per-

soană care guvernează provizoriu o monarhie, ţinînd locul monarhului în timpul unei regenţe. **II.** Adj. (Despre propoziţii sau părţi de vorbire; şi substantivat) Căreia îi este subordonată o propoziţie sau o parte de propoziţie. **REGÉNŢĂ** s.f. (<fr. *régence*, it. *reggenza*) **1.** Guvernare provizorie, exercitată de una sau de mai multe persoane (consiliu de regenţă) în timpul minoratului, absenţei sau bolii unui monarh; perioadă cît durează această guvernare; grupul de persoane (sau persoana) care guvernează în această perioadă. **2.** Nume care se dădea unor state musulmane din nordul Africii (Tripolitania, Algeria, Tunisia) guvernate printr-o delegaţie a sultanului din Constantinopol. **3.** Stil în arhitectura şi în artele decorative franceze de la începutul sec. 18 (în perioada regelui Filip d'Orléans), caracterizat prin supleţe, graţie şi delicateţea elementelor decorative şi care constituie o primă fază a rococoului.

REGÉSTE s.f. pl. (<fr. *regeste*; cf.lat. *regesta* "registru") Nume dat în evul mediu registrului în care erau trecute în ordine cronologică actele, documentele etc. emanate de la aceeaşi cancelarie şi de la aceeaşi persoană (însoţite de note explicative şi de extrase din cronici).

REGICÍD, -Ă adj., s.n. (<fr. *régicide*, lat. *regicida*) **1.** Adj. (Şi substantivat) Care a asasinat un rege. **2.** S.n. Faptul de a asasina un rege; asasinare a unui rege.

REGÍE s.f. (<fr. *régie*, germ. *Regie*) **1.** Concepţia interpretării scenice a unui text dramatic, a unui scenariu sau libret destinat să devină spectacol; îndrumarea jocului actorilor şi a montării unui spectacol de teatru, de cinema, de operă etc.; artă regizorală; persoană (sau colectiv) căreia îi aparţine această concepţie şi care desfăşoară această activitate. ◇ *Regie tehnică* = încăpere tehnică ataşată unui studio de înregistrări de radiodifuziune sau de televiziune pentru efectuarea reglajului şi controlului primar al nivelului programelor înregistrate, radiodifuzate sau televizate. **2.** Sistem de executare a unei lucrări sau de exploatare a unui bun public sau particular de către un administrator care urmează să justifice conturile faţă de organele superioare sau faţă de proprietar. ◇ *Cheltuieli de regie* (şi eliptic) = totalitatea acelor cheltuieli ale unei unităţi economice care privesc asigurarea mai multor activităţi (cheltuieli administrative, de întreţinere); cheltuieli care se fac cu ocazia executării unei lucrări şi care se adaugă la costul materiei prime, al materialelor etc. **3.** Formă de organizare a unei întreprinderi avînd ca obiect exploatarea de bunuri ale statului sau valorificarea unor drepturi ale acestuia (ex. *perceperea unor impozite indirecte*), caracterizată prin personalitate juridică proprie şi gestiune separată de a statului, dar legată într-o măsură mai mare sau mai mică de bugetul statului; p.ext. administraţia, personalul, sediul unei asemenea întreprinderi. **4.** Debit, tutungerie.

REGIFÚGIU s.n. (<lat. *regifugium*) (În Roma antică) Sărbătoare care se celebra în amintirea alungării regilor din vechea Romă.

REGÍM s.n. (<fr. *régime*) **1.** Sistem de organizare şi de conducere a vieţii economice, politice şi sociale a unui stat; formă de guvernămînt a unui stat. ◇ *Regim parlamentar* = formă de guvernămînt în care puterea supremă în stat este deţinută de un parlament. *Regim preferenţial* = acordare de avantaje în relaţiile de comerţ exterior de către un stat altui stat, pe bază de reciprocitate. ◆ Perioadă de guvernare a unui rege, a unui partid politic etc. **2.** Sistem de norme sau de reguli proprii activităţii sau vieţii dintr-o instituţie, dintr-o întreprindere etc.; convenţie prin care se stabilesc anumite drepturi şi obligaţii. ◇ *Regim vamal* = totalitatea dispoziţiilor legale care reglementează modul de stabilire şi de aplicare a taxelor vamale. *Regim de economii* = sistem de măsuri avînd ca scop folosirea cît mai raţională a resurselor materiale, financiare şi de muncă în vederea obţinerii unor rezultate cît mai bune. ◆ Mod de viaţă; totalitatea condiţiilor de viaţă sau de alimentare ale unei persoane (suferinde). ◇ *Regim alimentar* = folosire a alimentelor şi a băuturilor în conformitate cu anumite reguli impuse de condiţiile de sănătate sau de boală ale unei persoane. **3.** (TEHN.) Ansamblu de condiţii externe invariabile, care, pentru un anumit interval de timp, determină dispoziţia, funcţionarea, modul de utilizare ale unor sisteme tehnice. ◇ *Regim hidrologic* = ansamblul mărimilor variabile caracteristice unei ape sau unui bazin hidrografic. *Regim hidric* = ansamblul fenomenelor de mişcare şi de reţinere a apei în sol. **4.** Raport gramatical dintre două cuvinte care sînt în aşa fel legate între ele, încît unul depinde de celălalt şi capătă forma cerută de cuvîntul de care depinde.

REGIMÉNT s.n. (<fr. *régiment*, germ. *Regiment*) Unitate militară de bază mai mică decît brigada, compusă din mai multe batalioane (sau divizioane, escadrile etc.). ◆ Militarii care fac parte dintr-o astfel de unitate.

REGIMENTÁR, -Ă adj. (<fr. *régimentaire*) Care aparţine regimentului, privitor la regiment.

REGÍNĂ s.f. (<lat. *regina*) **1.** Femeie care deţine prerogativele unui rege, fiind suverana unui regat. **2.** Soţie de rege. **3.** Fig. Ceea ce deţine o poziţie privilegiată, dominantă într-un anumit domeniu. **4.** *Regina-nopţii* = nume dat unor plante de grădină, cu florile albe, roşietice sau violete, care se deschid la căderea nopţii şi răspîndesc un miros plăcut (*Nicotiana*). **5.** Albină femelă fecundă, mai mare decît albinele lucrătoare, care depune ouă. **6.** Piesa cea mai importantă la jocul de şah, după rege (înfăţişînd o regină), care poate fi mutată în orice direcţie, atît în linie dreaptă, cît şi în diagonală.

REGIONÁL, -Ă adj. (<fr. *régional*, it. *regionale*) Privitor la o regiune, caracteristic unei regiuni, care aparţine unei regiuni; făcut în cadrul unei regiuni. ◆ (Substantivat, f.) Unitate organizatorică a unei organizaţii politice, economice sau de masă, corespunzătoare unei regiuni administrative (ex. *regionala CFR*).

REGIONALÍSM s.n. (<fr. *régionalisme*) **1.** Atitudine care tinde să creeze în diferite provincii ale unei ţări o activitate descentralizatoare, independentă de capitală; suprapreciere a unei provincii; patriotism local. **2.** (LINGV.) Fapt de limbă existent numai într-o anumită regiune sau provincie, caracteristic numai pentru un anumit grai.

REGIONALÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *régionaliste*, it. *regionalista*) **1.** Adj. Care are tendinţa de a crea într-o provincie o stare de independenţă. **2.** S.m. şi f. Persoană stăpînită de patriotism local, adeptă a regionalismului.

REGIONÁRE s.f. (<*regiune*) Împărţire a unui teritoriu în zone sau în regiuni pe baza unor indici climaterici.

REGISTRATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<germ. *Registrator*, it. *registratore*) Înregistrator.

REGISTRATÚRĂ s.f. (<germ. *Registratur*, lat. *registratura*) Serviciu într-o instituţie, întreprindere etc. unde se înregistrează corespondenţa, actele intrate şi ieşite; biroul, localul unde funcţionează acest serviciu.

REGISTRÁŢIE s.f. (<fr. *registration*) Arta de a folosi posibilităţile timbrate ale orgii sau ale clavecinului.

REGÍSTRU s.n. (<fr. *registre*, it. *registro*, germ. *Register*, lat. *register*) **1.** Caiet, condică, sistem de fişe sau de foi volante în care se înscriu operaţii sau acte privind activitatea unei întreprinderi, organizaţii economice, instituţii etc., în care se ţine o evidenţă. ◇ *Registru de bord* = jurnal de bord pe o navă. *Registru de casă* = condică ce se ţine obligatoriu de către fiecare casierie şi în care se înscriu zilnic, în ordine cronologică, încasările şi plăţile făcute de aceasta. *Registru de stare civilă* (sau *al stării civile*) = condică în care sînt trecute unele acte de stare civilă privitoare la naştere, căsătorie, deces etc. ori sînt înscrise altele (recunoaşterea, înfierea, schimbarea numelui). **2.** Sertar sau clapă de oţel, de fontă, de material ceramic etc., care serveşte la reglarea tirajului sau la închiderea canalelor de fum de la căldările de abur sau de la cuptoarele industriale. **3.** (ARHIT.) Suprafaţă cuprinsă între două profiluri orizontale care se întind pe toată lungimea unei faţade. ◆ Zonă orizontală în care este împărţită o suprafaţă decorativă (perete pictat, vase etc.). **4.** (POLIGR.) Ansamblul semnelor de reper care indică suprapunerea exactă a tiparului pe ambele feţe ale hîrtiei. **5.** *Registrul navelor* = instituţie de stat sau particulară care stabileşte normele tehnice de construcţie, de recepţie şi de exploatare a navelor comerciale. **6.** Dispozitiv utilizat în centralele telefonice automate la selectarea automată a numărului telefonului chemat şi la înregistrarea impulsurilor. **7.** Întinderea scării muzicale a unui instrument sau a unei voci, cuprinsă între nota cea mai de jos şi nota cea mai de sus pe care le poate emite instrumentul sau vocea respectivă, fără schimbarea timbrului. ◆ Concr. Grupul tuburilor sau butoanelor de acordaj diferit, dar de acelaşi timbru ale unui instrument muzical. **8.** (INFORM.) Dispozitiv folosit în calculatoarele electronice, destinat păstrării temporare a informaţiei.

REGIÚNE s.f. (<fr. *région*, lat. *regio, -onis*) **1.** Întindere mare de pămînt, mai mult sau mai puţin omogenă, dintr-o ţară sau de pe glob căreia îi sînt specifice anumite caractere (de relief, climă, ape, resurse economice etc.). **2.** (Între 1950 şi 1968, în organizarea administrativ-teritorială a României) Unitate administrativ-teritorială care cuprindea mai multe raioane şi unul sau mai multe oraşe importante. **3.** Porţiune dintr-un tot.

REGIZÁ vb. I tranz. (<*regizor*) **1.** A organiza, a conduce un spectacol din punct de vedere

artistic şi tehnic; a îndruma jocul actorilor şi montarea unui spectacol (de teatru, de operă, de film etc.) conform unei concepţii şi viziuni artistice prealabile a regizorului; a pune în scenă. **2.** Fig. A pune la cale, a organiza, a conduce (din umbră) o activitate, o operaţie etc.

REGIZÓR, -OÁRE s.m.şi f. (<fr. *régisseur*, germ. *Regisseur*) Specialist care se ocupă cu regia filmelor, a spectacolelor etc.

REGIZORÁL, -Ă adj. (<*regizor*) Care aparţine regizorului, privitor la regizor, de regizor.

REGIZORÁT s.n. (<*regizor*) Regizare; arta regizorului. ◆ Concr. Birou, loc unde lucrează regizorul unui teatru, al unui studio cinematografic etc.

REGÎNDÍ vb. IV tranz. (<*re*[1]*-+gîndi*) A judeca, a aprecia ceva din nou (sau în alt fel).

REGLÁ vb. IV tranz. (<fr. *régler*) **1.** A reduce sau a mări regimul de funcţionare al unui sistem tehnic ale cărui mărimi caracteristice s-au abătut de la anumite condiţii impuse. ◆ A stabili în prealabil valorile mărimilor unui sistem tehnic, care trebuie să rămînă constante în timpul funcţionării sistemului. **2.** (MILIT.) A potrivi, a îndrepta tirul unui tun, al unei arme de foc portative, al unei unităţi de artilerie etc. pentru distrugerea unui obiectiv. **3.** A aranja, a orîndui, a potrivi. **4.** (MED.) A reglementa funcţionarea unui organ, a unui sistem dintr-un organism viu.

REGLÁBIL, -Ă adj. (<fr. *réglable*) Care se poate regla.

REGLÁJ s.n. (<fr. *réglage*) Mod de realizare a reglării; p.ext. reglare.

REGLÁRE s.f. (<*regla*) Acţiunea de a regla şi rezultatul ei.

REGLEMENTÁ vb. IV tranz. (<fr. *réglementer*) A supune ceva unor norme sau unui regulament, a stabili norme, reguli, raporturi legale. ◆ A pune în ordine, a aranja.

REGLEMENTÁR, -Ă adj. (<fr. *réglementaire*, germ. *reglementarisch*) Care este sau se face conform unor regulamente, unor norme.

REGLEMENTÁRE s.f. (<*reglementa*) **1.** Acţiunea de a reglementa şi rezultatul ei. **2.** (JUR.) Ansamblu de norme juridice aplicabile într-un anumit domeniu. ◆ Operaţie de stabilire a acestor norme.

REGLÉT s.n. (<fr. *réglet*) Piesă de fontă, de material plastic sau de plumb folosită în tipografie la umplerea spaţiilor libere dintre rînduri sau la umplerea spaţiilor dintre formă şi ramă.

REGLÉTĂ s.f. (<fr. *réglette*) Piesă dintr-un material izolant pe care se fixează piese de contact şi prin intermediul căreia se face legătura dintre cablul fix al instalaţiei şi diferite aparate mici (în telecomunicaţii).

REGLÓR s.m. (<fr. *régleur*) **1.** Tehnician care reglează maşini-unelte, dispozitive sau unelte montate pe acestea într-o secţie de producţie. **2.** Lucrător cu calificare superioară care reglează un aparat în curs de fabricaţie, astfel încît piesele rezultate prin prelucrare să aibă dimensiunile prestabilite.

REGN s.n. (<fr. *règne*, lat. *regnum*, it. *regno*) Cea mai mare categorie sistematică în biologie; fiecare dintre cele trei mari diviziuni, categorii ale fiinţelor şi ale corpurilor din natură: animal, vegetal şi mineral.

REGOSÓL s.n. (<*régosol*) Tip de sol tînăr, format pe depozite afînate sau slab consolidate (nisipuri, argile, marne etc.).

REGRÉS s.n. (<lat. *regressus*, it. *regresso*, germ. *Regress*) **1.** Întoarcere de la o stare sau formă superioară de dezvoltare la una inferioară; decădere. **2.** (JUR.) Drept în virtutea căruia cineva care a plătit o sumă de bani din culpa altuia se poate întoarce împotriva acestuia din urmă pentru recuperarea sumei plătite.

REGRESÁ vb. IV intranz. (<fr. *régresser*) A se întoarce de la o formă superioară de dezvoltare la una inferioară; a decădea, a da înapoi.

REGRESIÚNE s.f. (<fr. *régression*) **1.** (GEOL.) Proces de retragere a apelor mării de pe unele suprafeţe, provocat de ridicarea uscatului prin mişcările lente ale blocurilor continentale sau de scăderea nivelului general oceanic. **2.** (LINGV.) Micşorarea extensiunii geografice a unui fenomen fonetic, morfologic etc. **3.** (ECON.) Trecere de la stadii mai înalte de dezvoltare la stadii mai înapoiate.

REGRESÍV, -Ă adj. (<fr. *régressif*) Care se opune progresului, care tinde spre o stare sau o formă (economică, socială, politică etc.) înapoiată, inferioară sau iniţială; care este în regres. ◇ *Mişcare regresivă* = mişcare care se face în direcţia inversă celei normale. (LINGV.) *Derivare regresivă* = procedeu de formare a unui cuvînt nou prin suprimarea unui afix de la un cuvînt (mai) vechi. *Formaţie regresivă* sau *derivat regresiv* = cuvînt format prin procedeul derivării regresive. *Asimilare regresivă* = fenomen fonetic în care sunetul modificat se află înaintea sunetului care exercită influenţa modificatoare.

REGRÉT s.n. (<fr. *regret*) Părere de rău cauzată de pierderea unui lucru sau a unei fiinţe, de o nereuşită sau de săvîrşirea unei fapte nesocotite; p. ext. remuşcare, căinţă.

REGRETÁ vb. I tranz. (<fr. *regretter*) A simţi un regret (după cineva sau ceva); a fi cuprins de părere de rău (pentru o faptă); p.ext. a avea remuşcări, a se căi.

REGRETÁBIL, -Ă adj. (<fr. *regrettable*) (Despre fapte, situaţii etc.) Care provoacă părere de rău, dezacord; pe care nu-l aprobă cineva; vrednic de regret.

REGRETÁT, -Ă adj. (<*regreta*) (Despre persoane decedate; şi substantivat, art.) De care îţi pare rău că nu mai există, a cărei dispariţie a provocat regrete. ◆ (Despre întîmplări, situaţii etc.) De care îţi pare rău că s-a întîmplat.

REGRUPÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *regrouper*) A (se) grupa din nou.

REGULÁ vb. I tranz. (<lat. *regulare*, it. *regolare*; cf.fr. *régulariser*) **1.** A pune în ordine, a aranja, a rîndui; a sistematiza. ◆ Spec. A pune la punct un mecanism, a face să funcţioneze regulat. ◆ Spec. A regla, a potrivi. **2.** Fig. Fam. A pune pe cineva la punct, a-l reduce la tăcere.

REGULAMÉNT s.n. (<it. *regolamento*, lat. *regulamentum*) Totalitatea instrucţiunilor, normelor şi regulilor care stabilesc şi asigură ordinea şi bunul mers al unei instituţii, al unei întreprinderi etc. ◆ Norme elaborate de puterea executivă pentru aplicarea şi completarea dispoziţiilor unei legi. ◆ Totalitatea normelor după care se joacă un joc, un sport etc.

REGULAMENTÁR, -Ă adj. (<*regulament*; cf.fr. *réglementaire*, it. *regolamentare*) Care ţine de regulament, care se face conform unui regulament. ◆ Care este în legătură cu Regulamentul Organic, privitor la Regulamentul Organic. ◇ *Domn regulamentar* = domn al Principatelor Române care a domnit în perioada şi pe baza Regulamentelor Organice (1831, 1832-1858).

REGULARITÁTE s.f. (<fr. *régularité*) Însuşirea sau starea a ceea ce este regulat, în conformitate cu o regulă sau cu o ordine fixată dinainte sau care se face întotdeauna în acelaşi fel. ◆ Proprietate a unui sistem sau a evoluţiei unor fenomene de a respecta o regulă dintr-un anumit punct de vedere. ◆ Simetrie, proporţionalitate. ◆ Uniformitate.

REGULARIZÁ vb. I tranz. (<fr. *régulariser*) **1.** A supune unor anumite norme, unor reguli, a face ca ceva să fie regulat. ◆ A pune de acord datele evidenţei contabile cu realitatea constatată pe teren prin inventariere. ◆ A corecta erori de înregistrare. **2.** A corecta conturul unui obiect pentru a-i da o formă geometrică regulată. **3.** A amenaja sau a modifica un curs de apă pentru a corespunde unor anumite cerinţe (îmbunătăţirea curgerii, reducerea acţiunii distructive, posibilităţi de utilizare a apei).

REGULÁT, -Ă adj. (<*regula*) **1.** Care este conform unei reguli stabilite în prealabil; care se repetă într-o anumită ordine, după o anumită regulă, fără abatere. ◆ Care se desfăşoară fără abatere, cu regularitate, firesc, normal. ◇ *Verb regulat* = verb care se conjugă după regulile generale ale conjugărilor. ◆ Ordonat, uniform. **2.** (Despre oşti, trupe) Care este organizat sau funcţionează în baza unei legi; organizat legal, organizat pe baze permanente. ◆ Orînduit, sistematizat. **3.** (Despre corpuri) Care permite o descompunere în părţi, astfel încît acestea să fie identice şi în relaţii identice unele în raport cu altele. *Poligon regulat* = poligon care are toate laturile şi toate unghiurile egale. *Poliedru regulat* = poliedru cu toate feţele poligoane regulate şi toate unghiurile diedre egale. ◆ (Despre forme, trăsături) Alcătuit din elemente care se grupează ordonat sau simetric.

REGULATÓR, -OÁRE adj., subst. (<fr. *régulateur*, germ. *Regulator*) **1.** Adj. Care regulează, sistematizează, care stabileşte regularitatea unei mişcări sau a unei funcţii; care îndrumează sau conduce. **2.** S.n. Aparat sau dispozitiv folosit pentru reglarea automată a funcţionării unui sistem tehnic. **3.** S.n. (JUR.) *Regulator de competenţă* = act prin care organul de jurisdicţie superior celor între care s-a ivit un conflict de competenţă stabileşte care dintre ele este competentă să judece conflictul. **4.** S.m. şi f. Persoană care stabileşte, îndrumă sau conduce un sistem de reglare.

RÉGULĂ s.f. (<lat. *regula*, it. *regola*; cf.fr. *règle*) **1.** Normă, lege pe baza căreia are loc un proces, se desfăşoară o activitate sau se produce un fenomen. ◆ *Regula celor trei unităţi* = principiu fundamental al teatrului în clasicism, potrivit căruia acţiunea piesei trebuie concentrată într-un subiect principal unic (*unitate de acţiune*), evenimentele trebuie să se desfăşoare într-un interval de 24 de ore (*unitatea de timp*) şi în acelaşi loc (*unitatea de*

loc). Regula celor trei unități s-a impus în special în teatrul francez din sec. 17-18, după apariția scrierii lui Boileau *Arta poetică*. **2.** Mod de a rezolva o serie de probleme care au anumite caracteristici comune. ◇ (MAT.) *Regulă de trei* = metodă pentru determinarea celei de a patra proporționale a trei numere date. *Regulă de trei simplă* = regulă de trei în care numerele sînt direct proporționale. *Regulă de trei compusă* = regulă de trei în care cea de a patra proporțională se referă la numere care sînt și ele deduse printr-o regulă de trei. ◆ Obicei, linie de conduită, principiu conducător. **3.** Rînduială, ordine; regularitate. ◇ Loc adv. *De regulă* = în mod obișnuit, de obicei.

RÉGUR s.n. (<germ. *Regur*; cuv. indian) (GEOL.) Sol argilos de culoare neagră, format în regiunile tropicale și subtropicale uscate.

REGURGITÁ vb. I intranz. (<fr. *régurgiter*) A-i veni cuiva alimentele în gură prin regurgitație.

REGURGITÁȚIE s.f. (<fr. *régurgitation*) Întoarcere în gură a alimentelor din stomac sau esofag, care are loc fără efort de vomă.

REHTIÁN, -Ă s.n., adj. (GEOL.) **1.** S.n. Ultimul etaj al triasicului, considerat și primul etaj al jurasicului. **2.** Adj. Care aparține rehtianului, care se referă la formațiile sau la vîrsta rehtiană.

REIÁT, -Ă adj. (<fr. *rayé*) (Despre stofe) Cu dungi (în relief) formate din țesătură.

REICHSTAG s.n. (cuv. germ.) Nume dat parlamentului statului german între 1867-1945.

REIEȘÍ vb. IV intranz. (<*re*^{1}-+*ieși*, după fr. *ressortir*) **1.** A rezulta, a apărea ca o consecință logică. **2.** A se ivi, a apărea, a ieși din nou.

REIFICÁRE s.f. (după fr. *réification*) (FIL.OZ.) Concretizare, materializare (a unei idei). ◆ Proces prin care relațiile sociale îmbracă forma unor relații între obiecte, omul însuși devenind din subiect al proceselor sociale obiectul acestora, asemenea unui lucru.

REIMPRIMÁ vb. I tranz. (<fr. *réimprimer*) A imprima din nou.

REINCARNÁ (REÎNCARNÁ) vb. I tranz. și refl. (<fr. *réincarner*) A (se) încarna din nou. ◆ Refl. (În unele concepții religioase; despre sufletul omului) A trece, după moarte, în alt trup (de om sau de animal).

REINFECTÁ vb. I tranz. și refl. (<fr. *réinfecter*) A se infecta din nou (cu același agent patogen).

REINFESTÁ vb. I tranz. (<fr. *réinfester*) A infesta din nou (cu același parazit).

REINSÉRȚIE s.f. (<fr. *réinsertion*) Fixare în același loc a unei porțiuni dintr-un țesut care a fost detașată.

REINSTALÁ vb. I refl. (<fr. *réinstaller*) A (se) instala din nou. ◆ Tranz. A amenaja din nou.

REINTEGRÁ vb. I tranz. (<fr. *réintégrer*) A restabili pe cineva într-o funcție, într-o demnitate etc.; a repune pe cineva în drepturile sale. ◆ Refl. A face corp comun cu ceva, a se omogeniza; a se include, a se îngloba, a se contopi.

REINTRÁ vb. I tranz. (<*re*^{1}-+*intra*, după fr. *rentrer*) A intra din nou, a intra la loc. ◆ A reveni la starea, în situația în care a fost înainte.

REINTRODÚCE vb. III tranz. (<*re*^{1}-+*introduce*) A introduce ceva din nou, a face să intre din nou.

REIONÁNT, -Ă (RAYONNÁNT) adj. (<fr. *rayonnant*) (ARHIT.) *Stil gotic reionant* (sau *goticul reionant*) = variantă a arhitecturii gotice (perioada a doua a stilului gotic cuprinsă între goticul lanceolat și cel flamboaiant), creată în sec.18, caracterizată prin numeroase motive ornamentale, cu imense rozete polilobate și radiante; se mai numește *stil gotic radiant*. *Capelă reionantă* = capelă care se deschide spre ambulatoriu.

REIONÍSM s.n. (<fr. *rayonnisme*) Mișcare abstracționistă în artele plastice din Rusia, inițiată de M.Larionov în anii 1911-1912, care își propunea să sugereze în pictură a patra dimensiune, să dea impresia că opera ar fi atemporală și aspațială, utilizînd compoziții structurate din raze colorate.

RÉITCORD s.n. (den. com.) Nume dat unei țesături de bumbac vopsite în bucată și mercerizată, care este utilizată pentru confecționarea balonzaidelor, a raglanelor și a canadienelor.

REITERÁ vb. I tranz. (<fr. *réitérer*) A face din nou ceea ce s-a mai făcut; a repeta.

REITERÁȚIE s.f. (<fr. *réitération*) **1.** Repetare. **2.** Metodă în topografie constînd în măsurarea repetată a unghiurilor pentru reducerea erorilor.

REÎMPĂDURÍ vb. IV tranz. (<*re*^{1}-+*împăduri*) A planta arbori forestieri pe un teren despădurit; a împădurі din nou.

REÎMPĂRȚÍ vb. IV tranz. (<*re*^{1}-+*împărți*) A împărți din nou, a face o nouă împărțire.

REÎMPROSPĂTÁ vb. I tranz. (<*re*^{1}-+*împrospăta*) A împrospăta din nou; fig. a readuce în memorie, a reaminti cuiva ceva.

REÎNARMÁ vb I tranz. și refl. (<*re*^{1}-+*înarma*) A(-și) reface potențialul de război; a-și înzestra armata cu mijloace noi de luptă, cu armament nou, perfecționat; a (se) înarma din nou.

REÎNCADRÁ vb. I tranz. (<*re*^{1}-+*încadra*) A încadra pe cineva din nou într-un post (pe care l-a ocupat anterior).

REÎNCÉPE vb. III tranz. și intranz. (<*re*^{1}-+*începe*) A începe din nou; a relua, a reînnoi; a începe de la capăt.

REÎNFIINȚÁ vb. I tranz. (<*re*^{1}-+*înființa*) A înființa din nou, a reîntemeia, a reface.

REÎNMATRICULÁ vb. I tranz. și refl. (<*re*^{1}-+*înmatricula*) A (se) înmatricula din nou (după ce a suferit o exmatriculare).

REÎNNODÁ vb. I (<*re*^{1}-+ *înnoda*) **1.** Tranz. și refl. A (se) înnoda din nou. **2.** Tranz. Fig. A restabili o relație deteriorată, a reface o prietenie.

REÎNNOÍ vb. IV (<*re*^{1}-+*înnoi*) **1.** Tranz. A face din nou, a înnoi încă o dată. ◆ A schimba, înlocuind un obiect cu altul de același fel. **2.** Tranz. A preschimba un document, un act, a-i prelungi valabilitatea, a-l face din nou valabil. **3.** Refl. (Despre acțiuni) A se produce din nou, a se repeta. **4.** Tranz. A restabili, a relua, a reîncepe. ◆ (Despre suferințe) A face să reapară, a stîrni din nou, a răscoli. **5.** Tranz. și refl. Fig. A (se) împrospăta, a (se) regenera.

REÎNSUFLEȚÍ vb. IV tranz. și refl. (<*re*^{1}-+*însufleți*) A (se) însufleți din nou; a prinde sau a face să prindă din nou viață.

REÎNTINERÍ vb. IV intranz. și tranz. (<*re*^{1}-+*întineri*) A deveni sau a face să devină din nou tînăr; a se simți sau a face să se simtă din nou tînăr; a căpăta sau a face să capete din nou o înfățișare tinerească. ◆ Intranz. Fig. A primi noi forțe.

REÎNTÎLNÍ vb. IV tranz. și refl. (<*re*^{1}-+*întîlni*) A (se) întîlni din nou; fig. a (se) regăsi, a (se) revedea.

REÎNTOÁRCE vb. III refl. (<*re*^{1}-+*întoarce*, după fr. *retourner*) A se întoarce din nou la locul de plecare, a reveni, a se înapoia.

REÎNTREGÍ vb. IV tranz. (<*re*^{1}-+*întregi*) A întregi din nou, a completa un întreg; a reconstitui.

REÎNTREMÁ vb. I refl. (<*re*^{1}-+*întrema*) A se întrema din nou; a-și căpăta din nou sănătatea sau puterile, a se înzdrăveni.

REÎNVIÁ vb. I (<*re*^{1}-+*învia*) **1.** Intranz. A reveni la viață (după ce a murit). ◆ (Despre vegetație) A renaște după amorțirea din timpul iernii, a începe să se dezvolte, să înverzească. ◆ Tranz. (MED.) A repune în funcțiune inima, respirația. ◆ Fig. A căpăta din nou viață, putere, a deveni din nou activ. **2.** Tranz. și intranz. ◆ Fig. A reveni în amintirea cuiva. ◆ Tranz. Fig. A face să fie din nou folosit, a readuce la viață (după ce a fost părăsit, uitat).

REJÁNSĂ s.f. (<fr. *régence*) Panglică neextensibilă de bumbac, cu o țesătură specială, foarte apretată, avînd diferite întrebuințări în croitorie (mai ales ca furnitură).

REJÉCȚIE s.f. (<fr. *réjection*) **1.** Dare înapoi. **2.** (TELEC.) Eliminare prin filtrare a unor componente ale semnalului care perturbă transmisiunea componentelor utile. **3.** (MED.) Fenomen de respingere a unui transplant.

REJÉT s.n. (<fr. *rejet*) **1.** Procedeu poetic asemănător ingambamentului, constînd în trecerea unui cuvînt, care aparține sintactic unui hemistih, în hemistihul următor. **2.** Respingere. **3.** (GEOL.) Denivelare produsă de o falie.

RELAIÓR, -OÁRE s.m. (<fr. *relayeur*) Fiecare dintre participanții la o probă de ștafetă.

RELÁNS s.n. (<fr. *relance*) (La jocul de cărți) Miză nouă, mai mare decît a adversarului.

RELANSÁ vb. I (<fr. *relancer*) **1.** Intranz. A mări miza la jocul de cărți. **2.** Tranz. (La tenis) A arunca, a trimite înapoi mingea. **3.** Tranz. A acorda o atenție sporită unui anumit domeniu; a relua o activitate, a se reangaja într-o acțiune cu intensitate mărită.

RELÁPS adj., s.m. (<fr. *relaps*: cf.lat. *relapsus*) (Persoană) recăzută în erezie, în necredință.

RELASCÓP s.n. Aparat pentru determinarea înălțimii și a diametrului arborilor, a suprafețelor de bază a arborilor la hectar, precum și a unor elemente topografice dintr-un arboret.

RELÁȘ s.n. (<fr. *relâche*) Suspendare temporară a reprezentațiilor unui teatru, ale unei opere etc.; zi sau interval de timp în care nu se dau reprezentații. ◆ (Fam.) Zi sau interval de repaus.

RELATÁ vb. I tranz. (<fr. *relater*) A povesti ceva amănunțit, detaliat; a expune, a istorisi.

RELATÍV, -Á adj. (<fr. *relatif*, lat. *relativus*, it. *relativo*, germ. *relativ*) **1.** Care se referă, se raportează la ceva sau la cineva, care are legătură cu ceva sau cu cineva. ◇ (GRAM.) *Pronume* (sau *adverb*) *relativ* = pronume (sau adverb) care face legătura dintre propoziții

subordonate şi cuvinte din propoziţiile regente pe care le determină. *Propoziţie relativă* (şi substantivat, f.) = a) propoziţie subordonată introdusă printr-un pronume sau adverb relativ; b) propoziţie atributivă. *Timp relativ* = timp care exprimă o acţiune relatată la alt moment decît cel al vorbirii. ◇ Loc. prep. *Relativ la ...* = în legătură cu..., referitor la, cu privire la.... **2.** Care depinde de anumite condiţii, de un sistem de referinţă, de punctul de vedere al cuiva etc.; evaluat, determinat cu aproximaţie. ◇ *Cronologie relativă* = cronologie care stabileşte că un eveniment sau un fenomen a avut loc înaintea altuia sau după altul, fără să poată preciza cu exactitate data. ◆ Valabil între anumite limite, în anumite condiţii concrete. ◇ *Mişcare relativă* = deplasare a unui corp faţă de un sistem de referinţă mobil. ◆ Care depinde de un termen în absenţa căruia ar fi fără sens. ◆ (Adverbial) Aproximativ, în oarecare măsură, mai mult sau mai puţin, aproape. **3.** Care priveşte relaţia dintre termeni consideraţi independenţi de această relaţie. ◆ Care nu există decît în relaţie cu altceva.

RELATIVÍSM s.n. (<fr. *relativisme*) **1.** Doctrină iniţiată de Protagoras, care postulează relativitatea cunoştinţelor omeneşti, negînd caracterul obiectiv al adevărului, al valorilor artistice, morale etc. **2.** Relativitate.

RELATIVÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *relativiste*) **1.** S.m. şi f. Adept al relativismului. **2.** Adj. Care aparţine relativismului, referitor la relativism. **3.** Adj. (FIZ.) Referitor la teoria relativităţii, la efectele prevăzute de această teorie.

RELATIVITÁTE s.f. (<fr. *relativité*) **1.** Faptul de a fi relativ. **2.** Proprietate a mărimilor fizice de a avea valori dependente de condiţiile concrete în care se efectuează măsurarea lor sau de sistemul de referinţă la care sînt raportate. ◇ *Teoria relativităţii* = teorie fizică a interdependenţei dintre spaţiu, timp şi materia în mişcare, prin care se stabilesc legile generale ale tuturor fenomenelor fizice şi pentru cazurile în care vitezele corpurilor nu sînt neglijabile faţă de viteza de propagare a luminii în vid; relaţia dintre masa şi energia unui corp. Autorul teoriei relativităţii, elaborată între 1905 şi 1916, este A.Einstein. **3.** (JUR.) *Principiul relativităţii contractelor* = principiu în temeiul căruia contractele produc efecte numai între părţile contractante.

RELATIVIZÁ vb. I refl. (după germ. *relativieren*) A căpăta un caracter relativ. ◆ Tranz. A da, a imprima un caracter relativ (unei afirmaţii).

RELÁŢIE s.f. (<fr. *relation*, lat. *relatio, -onis*, germ. *Relation*, it. *relazione*) **1.** Legătură, conexiune, raport între fenomene, lucruri, fapte, idei, procese sau între însuşirile acestora. ◇ (GRAM.) *Complement circumstanţial de relaţie* = complement circumstanţial care arată obiectul la care se referă o acţiune sau o calitate. *Propoziţie circumstanţială de relaţie* = propoziţie circumstanţială care corespunde complementului circumstanţial de relaţie. (BIOL.) *Funcţii de relaţie* = totalitatea funcţiilor organice care asigură legătura cu mediul exterior. (LOG.) *Judecată de relaţie* = judecată care reflectă raporturi între obiecte diferite. ◆ (În logica matematică) Conexiune între doi sau mai mulţi termeni (în mulţimea perechilor ordonate de elemente ale unei mulţimi date). **2.** (MAT.) *Relaţie binară* (*pe o mulţime M*) = parte R a produsului cartezian M x M. *Relaţie de ordine* (între elementele unei mulţimi) = relaţie binară reflexivă, antisimetrică şi tranzitivă. *Relaţie de preordine* = relaţie binară între elementele unei mulţimi, care este reflexivă şi tranzitivă. **3.** (La pl.) Legătură între două sau mai multe persoane, popoare, state etc. ◇ *Relaţii de producţie* = raporturi economice determinate care se stabilesc între oameni în procesul producţiei sociale a bunurilor materiale. *Relaţii diplomatice* = relaţii politice cu caracter de continuitate între state, stabilite prin agenţiile diplomatice ale acestora. ◆ Legături de prietenie (cu oameni de seamă, influenţi). **4.** Expunere, informaţie; povestire, relatare. ◇ Loc. adv. *A da relaţii* = a informa, a referi, a relata. **5.** (ANAT.) *Funcţie de relaţie* = funcţie prin care organismul se pune în legătură cu mediul înconjurător, în vederea existenţei şi perpetuării speciei.

RELAŢIONÍSM s.n. (cf.germ. *Relationismus*) (FILOZ.) Concepţie potrivit căreia realitatea ar fi un sistem de relaţii logice.

RELAXÁ vb. I (<fr. *relaxer*) **1.** Tranz. A pune un sistem fizic scos din starea de echilibru termodinamic, electric etc. în stare de libertate, acesta revenind lent la vechea stare sau la o nouă stare de echilibru. **2.** Refl. (Despre tensiunile mecanice dintr-un corp) A scădea fără ca să varieze deformaţia corpului. **3.** Refl. şi tranz. Fig. A (se) linişti, a (se) destinde (după un efort susţinut); a deveni sau a face să devină mai puţin încordat.

RELAXÁNT, -Ă adj., s.n. (<*relaxa*; cf.germ. *Relaxans*) **1.** Adj. Care relaxează, destinde. **2.** Adj., s.n. (Substanţă, medicament, factor etc.) care produce paralizia muşchilor striaţi, provocînd o stare de destindere.

RELAXÁRE s.f. (<*relaxa*) **1.** Faptul de a (se) relaxa. **2.** (FIZ.) Proces ireversibil prin care un sistem fizic, scos dintr-o stare de echilibru termodinamic, electric etc., revine liber şi relativ lent la vechea stare sau la o nouă stare de echilibru. ◆ Scădere în timp a tensiunilor interne într-un material, deformaţia rămînînd neschimbată.

RELEGÁ vb. I tranz. (<fr. *reléguer*, lat., it. *relegare*) **1.** A interna într-o colonie penitenciară; a surghiuni, a expulza. **2.** A plasa, a aşeza.

RELÉU s.n. (< fr. *relais*) **1.** Dispozitiv sau aparat care realizează anumite comenzi (comutarea unui anumit circuit etc.) atunci cînd variază o mărime caracteristică a sistemului tehnic la care este comutat, folosit la instalaţiile automate. **2.** Sistem de comunicaţii în radiodifuziune şi televiziune, cu staţii intermediare de recepţie şi retransmisie. **3.** Înlocuire a cailor (în cursul unui drum), a cîinilor (în timpul vînătorii) sau a ştafetelor (în timpul unei curse); locul unde se face schimbul; animalul sau ştafeta de schimb.

RELEVÁ vb. I. tranz. (<fr. *relever*) A pune în lumină, a scoate în evidenţă.

RELEVÁNT, -Ă adj. (<fr. *relevant*) Care relevă; care scoate sau iese în evidenţă.

RELEVÁNŢĂ s.f. (<fr. *relevance*) Calitatea de a fi relevant; însemnătate, semnificaţie.

RELEVÉU s.n. (<fr. *relevé*) (ARHIT.) Operaţie de măsurare, desenare şi reprezentare la scară a elementelor unei construcţii, ale unui ansamblu de construcţii sau ale unui detaliu constructiv; ridicare în plan. ◆ Schiţă în care sînt reprezentate la scară aceste elemente.

RELEVMÉNT s.n. (<fr. *relèvement*) Unghi în planul orizontal format de o direcţie de referinţă şi direcţia unui punct oarecare, reprezentat printr-un astru, printr-un obiect terestru sau de pe mare. ◆ (TELEC.) Unghi format de o direcţie de referinţă cu direcţia unei raze vizuale sau cu direcţia aparentă a unui emiţător de unde electromagnetice.

RELÍCT, -Ă adj. (<germ. *relikt*, lat. *relictus*) (BIOL.) *Specie relictă* (şi substantivat, f.) = specie de plantă sau de animal care a supravieţuit dispariţiei unei faune sau unei flore din care a făcut parte în decursul timpurilor geologice (ex. *hatteria*). ◇ *Sol relict* = sol format în trecut, a cărui dinamică iniţială a încetat.

RELICVÁRIU s.n. (<it. *reliquario*) Cutie sau casetă de forme variate, în care se păstrează rămăşiţe din trupul sau din obiectele unui sfînt.

RELÍCVĂ s.f. (<fr. *relique*, lat. *reliquiae*) **1.** Obiect rămas din trecut şi păstrat (cu veneraţie) ca amintire. ◆ Plantă sau animal care a supravieţuit dispariţiei unei flore sau unei faune în decursul timpurilor geologice. **2.** (La pl.) Moaşte.

RELIÉF s.n. (<fr. *relief*, germ. *Relief*) **1.** Configuraţie a suprafeţei terestre, constituită din totalitatea neregularităţilor de forme pozitive sau negative considerate faţă de un plan de referinţă general sau local. **2.** (ARTE PL.) Sculptură al cărei volum aderă mai mult sau mai puţin la un plan-suport. În funcţie de evidenţierea volumelor faţă de fond, se disting mai multe tipuri de relief: *meplat, basorelief, altorelief*. ◆ P.ext. Modelajul volumelor obţinut prin valoraţie în pictură şi în grafică. **3.** Ridicătură, proeminenţă pe o suprafaţă, formă, contur. ◇ Loc. adj. *În relief* = cu trei dimensiuni, ieşit în afară dintr-un plan, proeminent. ◇ *A scoate în relief* = a scoate în evidenţă, a sublinia, a accentua. ◆ Fig. Strălucire, forţă. **4.** (FIZ.) *Relief potenţial* = electrizare neuniformă (a unei plăci de metal dielectric), caracterizată de potenţiale variate în diferite puncte ale corpului electrizat.

relief (2)

RELIEFÁ vb. I tranz. (<*relief*) **1.** A scoate în relief, a pune în lumină; a sublinia, a accentua însuşirile, caracterele etc. **2.** (ARTE PL.) A lucra în relief (ornamente sculpturale, gravuri etc.).

RELIEFÁRE s.f. (<*reliefa*) **1.** Acţiunea de a reliefa şi rezultatul ei. **2.** (TEHN.) Operaţie manuală de deformare plastică la rece a pieselor de tablă subţire, pentru a obţine ornamente în relief.

RELÍGIE s.f. (<fr. *religion*, lat. *religio, -onis*, germ. *Religion*) **1.** Formă istorică a conştiinţei sociale care se caracterizează prin credinţa în fiinţe sau forţe supranaturale (Dumnezeu, zei, îngeri, duhuri, demoni etc.), prin oficierea unui cult şi prin existenţa unor organizaţii şi instituţii corespunzătoare (ex. *biserica*); confesiune; credinţă într-o divinitate. Religia cunoaşte forme multiple: totemismul şi fetişismul în societatea primitivă, mai tîrziu politeismul şi monoteismul. Principalele religii existente astăzi sînt: creştinismul, islamismul, mahomedanismul, budismul, hinduismul, mozaismul (iudaismul). ◆ Fig. Crez, cult. **2.** Disciplină predată în şcoală în scopul instruirii şi educării elevilor în spiritul credinţei religioase.

RELIGIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *religieux*, it. *religioso*, lat. *religiosus*) Care ţine de religie, care se referă la religie. ◆ Evlavios, pios, cucernic.

RELIGIOSO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Cu evlavie, în mod pios.

RELIGIOZITÁTE s.f. (<fr. *religiosité*) Sentiment religios profund; evlavie, pietate. ◆ Reculegere; atenţie mare. ◆ Stricteţe, rigurozitate.

RELÓN s.n. (den. com. de la *R*[omânia+ nai]*lon*) Fibră sintetică obţinută prin polimerizarea caprolactamei, din care se fac fire pentru ţesături, tricotaje etc.

RELONÍST s.m. şi f. (<*relon*) Lucrător la o fabrică de relon.

RELOTÍN s.n. (den. com.) Fibre textile mixte, de bumbac şi relon.

RELUÁ vb. I tranz. (<*re*[1]*-+lua*, după fr. *reprendre*) **1.** A lua din nou, a lua înapoi. ◆ A reocupa (un loc în spaţiu). **2.** A începe din nou, a continua, a urma (după o întrerupere). ◆ A prelua, a-şi însuşi, a adopta.

RELUÁRE s.f. (<*relua*) Acţiunea de a relua şi rezultatul ei.

RELUCTÁNŢĂ s.f. (<fr. *réluctance*, engl. *reluctance*) (FIZ.) Mărime egală cu raportul dintre tensiunea magnetică de-a lungul unui circuit şi fluxul magnetic care îl străbate; rezistenţă magnetică.

RELUCTIVITÁTE s.f. (<fr. *réluctivité*) Mărime caracteristică materialelor magnetice egală cu reluctanţa unui cub confecţionat din materialul respectiv şi avînd muchia egală cu unitatea.

REM s.m. (<engl., fr. *rem*, siglă de la engl. *r*[öntgen] *e*[quivalent] *m*[an] "echivalentul în raze X pentru un organism uman") Unitate de măsură a dozelor de radiaţie raportate la efectul lor biologic, egală cu doza unei radiaţii care produce într-un ţesut acelaşi efect ca un rad al unei radiaţii Röntgen de referinţă.

REMAIÁ vb. I tranz. (<fr. *remailler*) A repara ciorapii sau un tricot, ridicînd şi prinzînd ochiurile rupte ori scăpate sau firele deşirate cu ajutorul unui instrument special.

REMAIÉZĂ s.f. (<fr. *remailleuse*) Persoană care se ocupă cu remăierea ciorapilor.

REMAKE s.n. (cuv. engl.) (CINEM.) Versiune nouă a unui film, a cărui primă versiune a obţinut un mare succes sau a cărui temă îşi recapătă actualitatea, refăcut, returnat după mai mulţi ani de la premieră.

REMANÉNT, -Ă adj. (<fr. *rémanent*) Care rămîne, care persistă. ◇ *Imagine remanentă* = imagine care rămîne după încetarea excitaţiei iniţiale. ◆ (Despre cîmpuri electrice sau magnetice) Care se datoreşte fenomenului de remanenţă.

REMANÉNŢĂ s.f. (<fr. *rémanence*) **1.** Stare (a unui corp) care se menţine, care persistă (după o comprimare). ◇ *Remanenţă electrică* = stare de polarizare a unui corp electric păstrată de acesta după anularea cîmpului electric polarizator extern. *Remanenţă magnetică* = stare de magnetizare a unui corp feromagnetic păstrată de acesta după anularea cîmpului de magnetizare exterior. **2.** Proprietate a unor senzaţii, imagini etc. de a persista după încetarea cauzei care le-a produs.

REMANIÁ vb. I tranz. (<fr. *remanier*) **1.** A face modificări în organizarea unei instituţii, a aduce schimbări în compoziţia unui guvern etc. **2.** A transforma parţial o măsură, o instalaţie sau o construcţie, după o deteriorare, cu scopul reducerii în sfera de funcţionare sau pentru a-i îmbunătăţi caracteristicile funcţionale. **3.** A înlătura defectele unor materiale sau ale unor produse care nu corespund prescripţiilor tehnice impuse, dar care nu sînt considerate nici rebut total.

REMANIÉRE s.f. (<*remania*) Acţiunea de a remania şi rezultatul ei. ◇ *Remaniere ministerială* (sau *guvernamentală*) = schimbare în componenţa unui guvern, intervenită în urma demisiei cel puţin a unui membru al guvernului, a modificărilor produse la conducerea unui minister etc.

REMARCÁ vb. I tranz. (<fr. *remarquer*) A băga de seamă; a observa; a releva. ◆ Refl. A se distinge, a ieşi în evidenţă, a se deosebi.

REMARCÁBIL, -Ă adj. (<fr. *remarquable*) Vrednic de luat în seamă; deosebit, însemnat, ales.

REMĂRITÁ vb. I refl. (<*re*[1]*-+mărita*) A se mărita din nou.

REMEDIÁ vb. I tranz. (<fr. *remédier*, lat. *remediare*) A îndrepta, a îmbunătăţi o situaţie, o stare etc.

REMEDIÁBIL, -Ă adj. (<fr. *remédiable*) Care poate fi remediat, corectat, căruia i se poate aduce o îndreptare, o îmbunătăţire, căruia i s-a găsit un remediu.

REMÉDIU s.n. (<fr. *remède*, lat. *remedium*) Mijloc de îndreptare sau de îmbunătăţire a unei situaţii, a unei stări etc. ◆ Leac, medicament, doctorie.

REMEMBER vb. imper., s.n. (anglicism folosit ca un îndemn de a nu uita un element important) Ţine minte, aminteşte-ţi.

REMEMORÁ vb. I tranz. (<fr. *remémorer*, lat. *rememorari*) A-şi reaminti, a-şi aduce din nou în memorie.

REMÍGE s.f. (<fr. *rémige*; cf.lat. *remex, -igis* "vîslaş") Fiecare dintre penele mari ale aripilor unei păsări, care servesc la baterea aerului în timpul zborului.

REMINISCÉNŢĂ s.f. (<fr. *réminiscence*, it. *reminiscenza*, lat. *reminiscentia* <*reminiscere* "a-şi aminti") Amintire vagă a unor fapte (petrecute demult) aproape dispărute din memorie. ◇ *Teoria reminiscenţei* = teorie platoniciană potrivit căreia omul recunoaşte ideile datorită faptului că sufletul său le-ar fi contemplat într-o existenţă anterioară. ◆ Rest, rămăşiţă, urmă (abia perceptibilă).

REMISIÚNE s.f. (<fr. *rémission*, lat. *remissio, -onis*) **1.** (La catolici) Iertare a păcatelor. **2.** Ameliorare sau dispariţie temporară a manifestărilor unei boli. **3.** Remitere.

REMÍTE vb. III tranz. (<lat. *remittere*, fr. *remettre*) **1.** A înmîna, a preda, a da. **2.** (Despre creditori) A renunţa, total sau parţial, la o sumă de bani datorată de un debitor; a face să se stingă o datorie.

REMITÉNDĂ s.f. (<germ. *Remittende*) Totalitatea cărţilor nevîndute, primite de către un librar de la editor în comision şi înapoiate editorului.

REMITÉNT[1] s.m. (<germ. *Remittent*, fr. *remettant*) Posesorul unei trate. ◆ Girant.

REMITÉNT[2]**, -Ă** adj. (<fr. *rémittent*) (Despre boli sau despre manifestările lor) Care scade în intensitate, care dispare temporar (în anumite intervale).

REMITÉNŢĂ s.f. (<fr. *rémittence*) Atenuare temporară a unei boli sau a unei manifestări a acesteia.

REMÍTERE s.f. (<*remite*) Acţiunea de a remite şi rezultatul ei. ◇ *Remitere de datorie* = renunţare, totală sau parţială, a unui creditor la dreptul său împotriva debitorului; iertare de datorie.

REMIZÁ vb. I tranz. (<fr. *remiser*) A termina o partidă de şah la egalitate; a face remiză.

REMÍZĂ s.f. (<fr. *remise*) **I. 1.** Situaţie în care doi şahişti angajaţi într-o partidă consimt reciproc asupra unui rezultat de egalitate; partidă de şah terminată la egalitate. **2.** Formă de retribuire (în comerţ) potrivit căreia (lucrătorii comerciali) primesc pentru munca prestată o cotă procentuală în funcţie de volumul vînzărilor, cumpărărilor, contractărilor pe care aceştia le efectuează; concr. sumă acordată astfel ca plată. ◆ Comision. **II. 1.** Construcţie pentru adăpostirea vehiculelor rutiere, a maşinilor agricole, a locomotivelor etc. **2.** Porţiune dintr-o pădure care serveşte ca loc de adăpost pentru vînat.

REMIZIÉR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *remisier*) Lucrător (din comerţ) care este plătit prin remiză.

REMONTÁ vb. I (<fr. *remonter*) **1.** Tranz. A monta din nou (o fabrică, o instalaţie etc.). ◆ A restabili. **2.** Refl. şi tranz. Fig. A se reface, a-şi reveni, a se redresa sau a face să-şi revină, să se redreseze. **3.** Tranz. A procura cai pentru armată.

REMONTÁNT, -Ă adj. (<fr. *remontant*) Care întăreşte, înviorează. ◆ (Despre plante) Care înfloreşte de mai multe ori în perioada de vegetaţie.

REMÓNTĂ s.f. (<fr. *remonte*) (Şi *cal de remontă*) Cal tînăr (de tracţiune), folosit în armată. ◆ Serviciu militar însărcinat cu procurarea cailor pentru armată. ◆ Totalitatea cailor procuraţi; crescătorie de cai.

REMONTOÁR s.n. (<fr. *remontoir*) Mecanism cu ajutorul căruia se întoarce un ceasornic, fără a se recurge la o cheie sau fără a-l deschide.

REMÓRĂ s.f. (<it. *remora*, fr. *rémora*, lat. *remora*) Peşte avînd un disc adeziv pe cap cu care se fixează pe corăbii sau pe corpul unor peşti mari şi care trăieşte în Marea Mediterană şi în mările tropicale (*Echeneis remora*).

REMORCÁ vb. I tranz. (<fr. *remorquer*) A trage după sine (legat cu un cablu) un vapor, un vagon, o maşină etc. ◆ Fig. A lua cu sine o persoană, a tîrî cu sila; a ataşa pe cineva unui grup.

REMORCÁJ s.n. (<fr. *remorquage*) Remorcare.

REMORCÁRE s.f. (<*remorca*) Acţiunea de a remorca şi rezultatul ei; tragere a unui vehicul de către un alt vehicul autopropulsat, astfel încît vehiculul ataşat să se deplaseze fără consum propriu de energie.

REMÓRCĂ s.f. (<fr. *remorque*) **1.** Vehicul fără mijloc propriu de deplasare, tras de un vehicul motor şi destinat transportului de persoane sau de mărfuri. **2.** Odgon, cablu cu care se remorchează o navă sau o ambarcaţie.

REMORCHÉR s.n. (<fr. *remorqueur*) Navă de dimensiuni mici şi cu motor propriu de putere mare, folosită pentru remorcarea ambarcaţiilor sau a navelor fără propulsie proprie. ◇ (Adjectival) *Avion remorcher* = avion care tractează unul sau mai multe planoare.

REMULÁDĂ s.f. (<fr. *rémoulade*) Sos picant preparat din untdelemn, zeamă de lămîie, muştar şi verdeţuri.

REMUNERÁ vb. I tranz. (<fr. *rémunerer*, lat. *remunerare*) A retribui, a plăti.

REMUNERATÓRIU, -IE adj. (<fr. *rémunérateur, rémunératoire*) **1.** Care recompensează, remunerează. **2.** Care are caracter de remuneraţie.

REMUNERÁŢIE s.f. (<fr. *rémunération*, lat. *remuneratio, -onis*) Retribuţie, plată.

REMUŞCÁRE s.f. (<*re*[1]*-*+*muşcare*, după fr. *remords*) Mustrare de cuget; părere de rău a cuiva pentru o faptă rea pe care a comis-o, regret. Remuşcarea reprezintă o reacţie a eului faţă de propriul sentiment de vinovăţie şi are semnificaţia unei autoagresiuni psihice.

REMÚU (REMÚ) s.n. (<fr. *remous*) Variaţie treptată a înălţimii apei unui rîu sau a unui canal produsă în zonele în care mişcarea uniformă a curentului este împiedicată. ◆ Vîrtejuri de apă şi valuri mici care se formează în imediata apropiere a pupei la o navă propulsată prin elice. ◆ Contracurent în lungul malurilor unui curs de apă. ◇ (METEOR.) *Remuu de aer* = zonă instabilă a sistemului baric, unde se întîlnesc curenţii de aer ascendenţi şi descendenţi.

REN s.m. (<fr. *renne*) Mamifer rumegător, asemănător cu cerbul, sălbatic sau domesticit, cu coarnele în formă de arc, ramificate, atît la mascul, cît şi la femelă, avînd concavitatea îndreptată înainte, cu smocuri lungi de păr aspru între copite, care trăieşte în tundrele din N Europei, Asiei şi Americii de Nord (folosit ca animal de tracţiune) (*Rangifer tarandus*).

ren

RENÁL, -Ă adj. (<fr. *rénal*, lat. *renalis*) Care ţine de rinichi, privitor la rinichi, care se referă la rinichi.

RENASCENTÍST, -Ă adj. (după germ. *renaissancistisch*) Care aparţine Renaşterii, referitor la Renaştere. ◆ Care este în spiritul Renaşterii.

RENÁŞTE vb. III intranz. (<*re*[1]*-*+*naşte*, după fr. *renaître*) A se naşte din nou, a lua fiinţă. ◆ A se arăta, a se ivi din nou; a reapărea. ◆ A se trezi la viaţă. ◆ Fig. A se înviora, a înflori.

RENÁŞTERE s.f. (<*renaşte*) **1.** Faptul de a renaşte; trezire la o nouă viaţă; refacere. ◆ Fig. Avînt reînflorire, reviriment. **2.** V.n.pr. Renaştere.

RENĂSCĂTÓR, -OÁRE adj. (<*renaşte*) Care renaşte, care face să renască.

RENCI s.n. Stofă în fîşii de diferite culori şi desene, produsă experimental, în cantitate redusă, pentru selectarea mostrelor şi lansarea lor în producţie.

RENDEZ-VOUS s.n. (cuv. fr.) Întîlnire între două sau mai multe persoane, într-un timp şi într-un loc dinainte stabilite.

RENDZÍNĂ s.f. (<fr. *rendzine*) Grup de soluri intrazonale formate pe substrat calcaros într-un climat umed sau semiuscat, cu o fertilitate naturală mijlocie sau bună.

RENEGÁ vb. I tranz. (<lat. *renegare*) A tăgădui, a nega, a contesta ceva, a dezminţi; a se lepăda de cineva sau de ceva, a nu recunoaşte pe cineva sau ceva ca fiind al său.

RENEGÁT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *renégat*, germ. *Renegat*) Persoană care s-a înstrăinat, care s-a lepădat de patria, de credinţa sa. ◆ Persoană care a renunţat la convingerile sau la părerile anterioare, care a trădat grupul, asociaţia, partidul căruia i-a aparţinut.

RENÉTĂ s.f. (<fr. *rénette*) Instrument curbat folosit pentru curăţarea copitelor la cai.

RENÉTE adj.pl. (<fr. *reinette*; cf.germ. *Renette*) *Mere renete* (şi substantivat, f.) = (numele mai multor) varietăţi de mere, de culoare galbenă-portocalie, cu gust plăcut.

RENGLÓTĂ (RENCLÓDĂ) s.f. (<fr. *reine-claude*, germ. *Ringlotte*) Soi de prun cu fructe mari, sferice, galbene-verzui sau roşcate; p.restr. fructul acestui soi de prun.

RÉNIE s.f. (<ucr. dial. *rjien*) Porţiune joasă şi convexă din meandrul unui rîu, acoperită de nisipuri şi de prundişuri, reprezentînd zona de acumulare a aluviunilor; marginea puţin adîncă a mării.

RENIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *réniforme*) (Despre frunze, fructe) În formă de rinichi.

RENÍNĂ s.f. (<fr. *rénnine*) (BIOCHIM.) Enzimă cu efect hipertensiv, secretată de rinichi în condiţii de circulaţie vasculară insuficientă.

RÉNIU s.n. (<fr. *rhénium*, germ. *Rhenium*; cf. lat. *Rhenus* "Rin") Element chimic (*Re*; nr.at 75; m.at. 186,21), metal rar, asemănător cu platina, care se găseşte în natură în cantităţi foarte mici şi care a fost descoperit de Ida şi Walter Noddack în 1925.

RÉNO (RHÉNO) s.n. (<lat. *rheno*) (În antichitate) Manta (germanică) făcută dintr-o piele de oaie.

RENÓNS s.n. (<fr. *renonce*) (La jocul de cărţi) Refuz de a da culoarea cerută.

RENOVÁ vb. I tranz. (<fr. *rénover*) A reînnoi, a repara o casă, un mobilier etc.

RENOVÁRE s.f. (<*renova*) Acţiunea de a renova şi rezultatul ei; spec. ansamblul de lucrări tehnice, parţiale sau generale, executate la un sistem tehnic existent (maşini, clădiri, instalaţii etc.), fără a-i schimba în esenţă destinaţia, pentru a-l aduce la o stare ameliorată din punctul de vedere al confortului, al igienei sau al esteticii. ◆ Fig. Înnoire, schimbare.

RENOVÁT, -Ă adj. (<*renova*) (Despre construcţii, obiecte etc.) Reparat (în mod radical).

RENOVATÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<fr. *rénovateur*) **1.** Adj. Care renovează, reînnoieşte, schimbă. **2.** S.m. şi f. Persoană care aduce prefaceri, care militează pentru reînnoiri, pentru progres.

RENTÁ vb. I intranz. (<fr. *renter*) A produce venituri, a se solda cu cîştig (mare), cu profit, cu beneficiu; a aduce rentă, a fi productiv. ◆ A merita osteneala; a fi util.

RENTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *rentable*) Care rentează, care aduce profit, beneficiu; avantajos, productiv.

RENTABILITÁTE s.f. (<fr. *rentabilité*) Calitatea de a fi rentabil; posibilitate de cîştig, de beneficiu, de venit net; rezultat financiar al unei activităţi economice concretizat în obţinerea unor venituri care depăşesc cheltuielile. ◇ *Rata rentabilităţii* = raport între beneficiul realizat de întreprindere şi preţul de cost al producţiei obţinute.

RÉNTĂ s.f. (<fr. *rente*) Venit, profit regulat pe care îl poate obţine un proprietar în virtutea dreptului său de proprietate asupra unui teren, capital etc. (prin cedarea contra plată a dreptului de folosinţă a acestora) şi care nu este legat de o activitate productivă a proprietarului acestora; dobîndă produsă de o obligaţiune. ◇ *Rentă viageră* = sumă de bani pe care o persoană se obligă s-o plătească periodic alteia pe toată durata vieţii acesteia. *Rentă funciară* = rentă obţinută de proprietarii funciari în virtutea dreptului lor de proprietate asupra pămîntului, avînd ca izvor plusprodusul rezultat din munca persoanelor care lucrează pămîntul. ◆ (Şi *rentă feudală*) Plată (în muncă, produse sau bani) la care era obligat iobagul faţă de stăpînul său.

RENTIÉR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *rentier*) Persoană care beneficiază de o rentă, din care trăieşte, fără să desfăşoare vreo activitate lucrativă pentru a-şi cîştiga existenţa.

RENÚME s.n. (<fr. *renom*, după *nume*) Faimă, reputaţie; celebritate; nume bun.

RENUMÍT, -Ă adj. (<fr. *renommé*, după *nume*) Vestit, celebru, strălucit, ilustru, faimos.

RENUNŢÁ vb. I intranz. (<fr. *renoncer*, lat. *renuntiare*) A se lăsa de ceva, a înceta de a mai face ceva; a părăsi de bunăvoie (ceva sau pe cineva).

RENÚRĂ s.f. (<fr. *rainure*) (TEHN.) Canelură.

REO- (<fr. *rhéo-*, it. *reo-*; cf.gr. *rheos*) Element prim de compunere care are semnificaţia "curgător", "scurgere", "curent de apă".

REOBÁZĂ s.f. (<fr. *rhéobase*; cf.gr. *rheos* "curent"+*basis* "bază") **1.** (FIZIOL.) Măsură a stării de excitabilitate a unui nerv, muşchi etc., reprezentată de valoarea minimă a intensităţii stimulului natural sau artificial necesară pentru a provoca excitaţia. **2.** (FIZ.) Intensitate minimă a unui curent galvanic capabil să producă excitaţia unui ţesut viu.

REOFÍL, -Á adj. (<germ. *rheophil*, fr. *rhéophile*, engl. *rheophile*; cf.gr. *rheos* "curent"+

philein "a iubi") (Despre vieţuitoare) Care preferă apele curgătoare.

REOFÓR s.m. (<fr. *rhéophore*; cf.gr. *rheos* "curent"+*phoros* "care poartă") Fir al unei pile electrice.

REOGRÁF s.n. (<fr. *rhéographe*) (FIZ.) Aparat destinat înregistrării unei curbe de curent sau de tensiune.

REOGRAFÍE s.f. (<fr. *rhéographie*; cf.gr. *rheos* "curent"+*graphein* "a scrie") (MED.) Explorare a modului în care se face circulaţia sîngelui în anumite organe sau regiuni ale corpului pe baza variaţiilor electrice ale acestora.

REOGRÁMĂ s.f. (<fr. *rhéogramme*) Curbă care reprezintă variaţiile electrice ale anumitor organe.

REOLÓGIC, -Ă adj. (<*reologie*) Care aparţine reologiei, privitor la reologie.

REOLOGÍE s.f. (<fr. *rhéologie*) Ramură a mecanicii care studiază curgerea lentă şi deformarea în timp a corpurilor solide sub acţiunea forţelor exercitate asupra lor.

REOMETRÍE s.f. (<fr. *rhéométrie*) Tehnică de măsurare a mărimilor care caracterizează un material cu proprietăţi reologice.

REOMÉTRU s.n. (<fr. *rhéomètre*) Instrument pentru studierea şi măsurarea caracteristicilor reologice ale materialelor.

REOMORFÍSM s.n. (<fr. *rhéomorphisme*; cf.gr. *rheos* "curent"+*morphe* "formă") (GEOL.) Proces prin care o rocă sau un sediment se transformă într-o masă fluidă.

REOMORFÓZĂ s.f. (<germ. *Rheomorphose*) (BIOL.) Transformare a diferitelor forme ale animalelor (ex. *oxiuri*) datorită apei curgătoare.

REORCHESTRÁ vb. I tranz. (<fr. *réorchestrer*) A orchestra din nou, a face o altă orchestraţie.

REORGANIZÁ vb. I tranz. (<fr. *réorganiser*) A organiza din nou, pe baze noi; a întocmi, a orîndui din nou.

REORIENTÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *réorienter*) A (se) orienta într-o direcţie nouă.

REOSCÓP s.n. (<germ. *Rheoskop*, fr. *rhéoscope*; cf.gr. *rheos* "curent"+*skopein* "a privi") Instrument cu ajutorul căruia se constată prezenţa unui curent electric.

REOSPĂLĂTÓR s.n. (<*reo-*+ *spălător*) Jgheab înclinat, confecţionat din tablă şi căptuşit cu faianţă (pentru micşorarea frecării şi a uzurii), utilizat la spălarea şi la concentrarea cărbunilor.

REOSTÁT s.n. (<fr. *rhéostat*) Aparat care serveşte la modificarea şi reglarea intensităţii curentului electric din circuite.

REOSTRICŢIÚNE s.f. (<fr. *rhéostriction*) Contracţie transversală a unui fascicul de purtători de sarcină electrică (ex. *o coloană de plasmă*), provocată de forţele exercitate de cîmpul magnetic propriu.

REOTROPÍSM s.n. (<fr. *rhéotropisme*; cf. gr. *rheos* "curent"+*tropos* "întoarcere") (BIOL.) Tropism propriu organismelor acvatice fixate, prin care ele iau o poziţie determinată în raport cu curentul apei.

REPARÁ vb. I tranz. (<fr. *réparer*, lat. *reparare*) **1.** A face propriu pentru folosire, a repara stricăciunile, a readuce în stare bună, a repune în stare de funcţionare, de folosire. ◆ A cîrpi. **2.** Fig. A îndrepta, a corecta. ◆ A înlocui, a compensa. ◆ (JUR.) A acoperi o pagubă, a plăti daune (pentru o stricăciune, pentru o insultă etc.).

REPARÁBIL, -Ă adj. (<fr. *réparable*, lat. *reparabilis*) Care se poate repara. ◆ Care poate fi îndreptat, corectat.

REPARATÓR, -OÁRE adj. (<fr. *réparateur*) **1.** (Şi substantivat) Care repară. ◆ P.ext. Care înviorează. **2.** (JUR.) Care acoperă o pagubă.

REPARATÓRIU, -IE adj. (<fr. *réparatoire*) Reparator.

REPARÁŢIE s.f. (<fr. *réparation*, lat. *reparatio, -onis*, germ. *Reparation*) **1.** Ansamblu de operaţii efectuate asupra unui lucru stricat, uzat, defectat pentru a-l menţine ori a-l readuce în stare bună, de funcţionare. ◇ *Reparaţie capitală* = înlocuirea sau refacerea completă a unor elemente principale ale maşinilor, utilajelor, agregatelor, clădirilor etc.; fig. supunerea organismului unor analize şi tratamente generale în vederea restabilirii sănătăţii. **2.** (JUR.) Acoperire a unui prejudiciu de către persoana răspunzătoare de pricinuirea lui; despăgubire a unei pagube. ◆ *Reparaţii de război* = compensare a pagubelor pricinuite unui stat de către alt stat în caz de război, stabilită prin tratate de pace sau alte acte internaţionale. ◆ Fig. Satisfacţie pentru o ofensă.

REPARTITÓR s.n. (<fr. *répartiteur*) Dispozitiv cu ajutorul căruia se poate face schimbarea legăturilor dintre liniile exterioare şi cele interioare ale unei centrale telefonice.

REPARTÍŢIE s.f. (<fr. *répartition*) Repartizare, distribuire, împărţire. ◆ Concr. Înscris prin care se atestă repartizarea a ceva.

REPARTIZÁ vb. I tranz. (după fr. *répartir*, it. *repartire*) **1.** A împărţi ceva, a distribui (după anumite norme). **2.** A pune pe cineva într-un anumit loc sau domeniu de activitate.

REPARTIZÁRE s.f. (<*repartiza*) **1.** Acţiunea de a repartiza şi rezultatul ei. **2.** *Repartizare a cheltuielilor* = distribuire a cheltuielilor indirecte de producţie asupra costului produselor, a lucrărilor executate şi a serviciilor prestate. **3.** Înscris prin care este repartizat ceva.

REPARTIZÓR s.n. (<*repartiza*) (TEHN.) Distribuitor.

REPASÁ vb. I tranz. (<fr. *repasser*) **1.** A călca cu fierul cald. **2.** A revizui ţesăturile şi tricoturile în scopul descoperirii şi corectării greşelilor de ţesătură sau de tricotare.

REPASÁRE s.f. (<*repasa*) Revizuire şi retuşare a ţesăturilor sau a tricoturilor, efectuate cu ajutorul unui ac, al unei pensete sau al unei maşini speciale, la o masă translucidă luminată dedesubt.

REPATRIÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *repatrier*, lat. *repatriere*) A se înapoia, a reveni sau a aduce pe cineva în patrie după o absenţă îndelungată (voită sau silită).

REPATRIÉRE s.f. (<*repatria*) Aducere sau întoarcere în patrie a unei persoane care, de bunăvoie sau silită, o părăsise, în principiu, pentru totdeauna.

REPÁUS (REPÁOS) s.n. (lat. **repausum*) **1.** Stare în care orice funcţie sau activitate este temporar întreruptă şi care are rolul de a reface capacitatea de muncă a organismului. ◆ Suspendare temporară a unei activităţi, care are rolul de a reface capacitatea de muncă a unui organ sau a întregului organism. **2.** (FILOZ.) Moment integrant al mişcării, avînd în raport cu aceasta un caracter relativ şi condiţionînd stabilitatea relativă a lucrurilor. **3.** (FIZ.) Stare a unui corp în raport cu alt corp sau cu un sistem de referinţă, în care distanţele dintre punctele corpului sau ale sistemului de referinţă nu variază cu timpul. **4.** *Repaus mamar* = perioada dintre încheierea unei lactaţii şi următoarea fătare, specifică unor animale (ex. *repausul vacilor, al oilor*).

REPAUZÁ vb. I (<lat. *repausare*) **1.** Refl. A se odihni. **2.** Intranz. A muri.

RÉPEDE adj., adv., s.f. (lat. *rapidus, rapide*) **I.** Adj. **1.** (Despre mişcări) Care se produce fără întîrziere, iute, cu grabă; (despre lucruri în mişcare) care se deplasează cu repeziciune, cu iuţeală. ◆ Care trece cu repeziciune; care se succedă, se desfăşoară într-un timp rapid. **2.** (Despre oameni şi manifestările lor) Iute, ager, grăbit, fără întîrziere. **3.** (Despre agenţi fizici) Care se manifestă cu putere, dar nu durează mult; care trece iute. ◆ (Despre stropi, picături etc.) Care cade iute, succedîndu-se rapid. ◆ (Despre ape curgătoare) Care curge cu repeziciune. **4.** (Despre dealuri, pante, planuri înclinate etc.) Abrupt, înclinat, pieziş. **5.** (Despre drumuri) Care duce la ţintă în cel mai scurt timp, fără ocol. **II.** Adv. **1.** Iute, cu zor, în grabă. ◆ Îndată, imediat, deodată, brusc. **2.** Devreme, de timpuriu; prea curînd. **III.** S.f. Insectă coleoptera de culoare arămie, cu elitrele de culoare verde-deschis pe spate, cu puncte albe pe fiecare elitră, cu ochii mari şi cu mandibule foarte puternice (*Cincindela campestris*).

REPÉNT, -Ă adj. (<lat. *repens, -ntis*; cf.engl. *repent*) (Despre plante şi despre tulpinile plantelor) Care stă culcat pe pămînt (şi din loc în loc dă naştere la rădăcini).

REPÉR s.n. (<fr. *repère*) **1.** Corp sau sistem de corpuri la care se raportează poziţia unui corp fix sau mobil; semn sau obiect care uşurează orientarea (ex. *reper aeronautic, de navigaţie, de radiolocaţie*) sau care permite recunoaşterea unui sistem tehnic (ex. *reper fix, de semnal, de talonare*). ◆ Semn trasat pe un obiect, pentru a permite recunoaşterea poziţiei pe care trebuie să o ocupe acel obiect; semn trasat pe diferite piese care trebuie să fie asamblate pentru a se identifica poziţia lor corectă în ansamblu. ◆ (MILIT.) Detaliu de teren distinct care ajută la orientare, la indicarea obiectivelor, la executarea tragerii etc. ◇ *Punct de reper* = semn, indicaţie care ajută la recunoaşterea unui lucru, a unui loc, la orientare etc. ◆ (TOPOGR.) Indicator de nivel servind la calcularea sau la verificarea altitudinii unui punct de pe teren. **2.** (TEHN.) Mecanism, aparat de orientare. **3.** (MAT.) Sistem de referinţă pentru o dreaptă (un plan sau un spaţiu) în raport cu care, cu ajutorul unui sistem de numere numite coordonate, poate fi determinat orice punct al dreptei (planului sau spaţiului). **4.** Fiecare dintre elementele componente ale unui obiect tehnic complex.

REPERÁ vb. I tranz. (<fr. *repérer*) A marca prin repere; a determina cu ajutorul unui punct de reper poziţia exactă a unui loc, a unui obiectiv etc.

REPERÁT, -Ă adj. (<*repera*) **1.** Care a fost găsit într-un anumit loc, a fost marcat, prins între repere. **2.** (LINGV.) Care este într-un context corect.
REPERCUSIÚNE s.f. (<fr. *répercussion*; cf.lat. *repercussio, -onis*) Urmare, consecinţă.
REPERCUTÁ vb. I refl. (<fr. *répercuter*) **1.** (Despre unde sonore sau luminoase) A se răsfrînge, a se întoarce, a se retransmite, a reveni. **2.** Fig. A avea urmări, consecinţe; a-şi manifesta indirect efectele.
REPERTÓRIU (REPERTOÁR) s.n. (<lat. *repertorium*, fr. *répertoire*) **1.** Caiet, registru (de obicei cu literele alfabetului puse în evidenţă la margine) în care se înscriu în ordine alfabetică date, nume etc., pentru a putea fi uşor găsite. **2.** Totalitatea pieselor (teatrale, muzicale) care se joacă în cadrul unui teatru în timpul unei stagiuni. ◆ Totalitatea pieselor (teatrale, muzicale) scrise de un autor. ◆ Totalitatea pieselor interpretate de un actor, de un muzician. **3.** Culegere de texte, de cîntece etc.
REPETÁ vb. I (<fr. *répéter*, germ. *repetieren*) **1.** Tranz. A face, a spune, a produce încă o dată (sau de mai multe ori) ceea ce a mai fost făcut, spus sau produs mai înainte. ◆ A citi sau a spune de mai multe ori un rol, o lecţie, pentru a le reţine, pentru a le fixa în memorie sau pentru a le înţelege mai bine conţinutul; (despre artişti) a face exerciţii pregătitoare în vederea unui spectacol sau a unei audiţii publice; a face repetiţia unui rol, a unei piese de teatru etc. ◆ (Despre elevi, studenţi) A urma din nou cursurile anului de studii (în care a rămas repetent). **2.** Refl. A se întîmpla, a se produce încă o dată (sau de mai multe ori), a avea loc din nou.
REPETÁBIL, -Ă adj. (<fr. *répétable*) Care se poate repeta.
REPETÉNT, -Ă adj., s.m. şi f.(<germ. *Repetent*) (Elev, student) care repetă clasa sau anul de studii deoarece nu a obţinut nota sau note de trecere.
REPETENŢÍE s.f. (<*repetent*) Faptul de a rămîne repetent; situaţia de repetent.
REPETITÓR, -OÁRE subst. (<fr. *répétiteur*, germ. *Repetitor*) **1.** S.m. şi f. Pianist acompaniator al unui cîntăreţ sau al unui instrumentist în repetiţii şi în recitaluri. **2.** S.n. Sală de meditaţie într-un internat.
REPETÍŢIE s.f. (<fr. *répétition*) **1.** Repetare, reluare a aceloraşi vorbe, idei, acţiuni etc. ◇ *Armă cu repetiţie* = armă cu care se pot trage mai multe focuri (reîncărcîndu-se automat). ◆ Exerciţiu făcut de către interpreţi pentru pregătirea unui spectacol sau a unei audiţii publice. ◇ *Repetiţie generală* = ultima repetiţie (cu decoruri şi costume) făcută înainte de premieră. ◆ Reluare de către un elev, la şcoală, în cadrul unor lecţii speciale, sau acasă, a materialului deja parcurs. **2.** Procedeu sintactico-stilistic ce constă în folosirea repetată a aceluiaşi cuvînt sau a aceluiaşi grup de cuvinte, pentru a exprima durata, intensitatea, distribuţia, progresia, succesiunea, periodicitatea, pentru a sublinia o idee sau pentru a înviora expunerea. **3.** (JUR.) Acţiunea de a cere prin justiţie restituirea unei sume de bani care a fost plătită fără a fi datorată.
REPETÓR s.n. (<fr. *répéteur*) Aparat folosit pentru amplificarea bilaterală a semnalelor într-o cale de telecomunicaţii pe fire, avînd rolul de a compensa atenuarea semnalului pe o secţiune a liniei.
REPEZÍ vb. IV (<*repede*) **1.** Refl. A porni în grabă, a se duce repede spre..., a da fuga. ◆ A trece pe undeva în grabă (şi pentru scurt timp), a se abate pe la..., a da o fugă. **2.** Refl. A se năpusti, a se arunca, a năvăli. **3.** Tranz. A trînti, a izbi, a arunca, a azvîrli. ◆ A da, a aplica, cu violenţă, o lovitură cu pumnul, cu palma etc. **4.** Tranz. Fig. A se răsti la cineva, a-i vorbi aspru, violent; a brusca.
REPEZICIÚNE s.f. (<*repede*) Însuşirea de a fi repede; grabă mare, iuţeală, viteză, rapiditate.
REPEZÍŞ s.n. (<*repede*) **1.** Mişcare violentă; goană, alergătură. ◆ Fig. Izbucnire, precipitare. **2.** Pantă abruptă; povîrniş foarte înclinat. **3.** Porţiune din cursul unui rîu unde apa curge foarte repede.
REPEZÍT, -Ă adj. (<*repezi*) **1.** Grăbit, făcut în grabă, la repezeală. **2.** Care acţionează pripit; p.ext. pornit, mînios, nestăpînit.
REPICÁ vb. I tranz. (<fr. *repiquer*) **1.** A răsădi la distanţe mai mari plantele tinere, crescute în răsadniţe şi sere, pentru a le asigura o suprafaţă mai mare de nutriţie. **2.** A reface, a drege un pavaj prin înlocuirea pietrelor deteriorate.
REPICÁJ s.n. (<fr. *repiquage*) **1.** Replantare a unor plante tinere din răsadniţe într-un loc mai larg. Uneori repicajul se repetă de mai multe ori pînă la plantarea definitivă. ◆ Trecere sau reînsămînţare a microorganismelor dintr-un vas de cultură într-altul. **2.** Înlocuire a pietrelor (deteriorate) din pavaj.
REPLANTÁ vb. I tranz. (<fr. *replanter*) A planta din nou.
REPLIÁ vb. I (<fr. *replier*) **1.** Tranz. A se strînge (după ce a fost înfăşurat) prin suprapunerea unei părţi peste alta. **2.** Refl. (MILIT.) A se retrage în ordine, sub presiunea inamicului, de pe un aliniament pe altul mai favorabil apărării sau ducerii acţiunilor de luptă ulterioare.
REPLICÁ vb. I tranz. (<fr. *répliquer*, it., lat. *replicare*) A da o replică, a răspunde, a riposta.
RÉPLICĂ s.f. (<fr. *réplique*) **1.** Răspuns prompt şi energic care combate afirmaţiile cuiva. ◇ Loc. adj. *Fără replică* = definitiv. ◇ (JUR.) *A vorbi în replică* = a răspunde în cursul unei dezbateri, combătînd afirmaţiile şi atacurile părţii adverse. **2.** Porţiune din rolul unui actor, constituind un răspuns la cele spuse de partener. ◆ Parte finală a unei fraze sau a unei tirade, pe care o rosteşte pe scenă un actor şi care arată momentul cînd trebuie să intervină interlocutorul. **3.** Copie a unei opere de artă executată de autorul operei originale sau sub supravegherea lui directă şi care poate fi de dimensiuni sau din materiale diferite de cele ale originalului, putînd prezenta unele mici modificări de formă. **4.** (FIZ.) Mulaj al suprafeţei unui corp, realizat sub forma unei pelicule care pe o parte este plană, iar pe cealaltă reproduce structura superficială a corpului, utilizat în microscopia electronică pentru studiul corpurilor groase, netransparente pentru electroni. **5.** (MUZ.) Răspuns dat de o voce sau de un instrument într-un duet, într-un terţet etc. **6.** (GEOL.) Mişcări tectonice ulterioare unor seisme de mare adîncime (şi foarte puternice), care apar la scurt interval, în succesiune, avînd o mică intensitate.
REPLIÉRE s.f. (<*replia*) (MILIT.) Acţiunea de a se replia şi rezultatul ei. ◆ Spec. Mutare a apărării de pe un aliniament pe altul, situat mai înapoi.
REPOPULÁ vb. I tranz. (<*re*[1]*-+popula*) A popula din nou un teritoriu. ◆ A umple un loc, un teritoriu prin strămutare din altă parte sau prin înmulţire. ◆ A reface un teren forestier despădurit.
REPÓRT s.n. (<fr. *report*) **1.** Trecere a unei sume (reprezentînd un total) din josul unei coloane în fruntea coloanei următoare, pentru a fi adunată în continuare; p.ext. sumă, total reportate sau orice sumă rămasă dintr-un calcul anterior. ◆ Prelungire a unei operaţii de bursă ajunse la termen pînă la lichidarea următoare. **2.** Trecere a unei lucrări editoriale dintr-un plan de apariţie în unul posterior.
REPORTÁ vb. I tranz. (<fr. *reporter*) A face un report.
REPORTÁJ s.n. (<fr. *reportage*) Specie publicistică, apelînd adesea la modalităţi literare de expresie, care informează operativ asupra unor situaţii, evenimente de interes general sau ocazional, realităţi geografice, etnografice, economice, politice etc. culese, de obicei, la faţa locului.
REPÓRTER s.m. (<fr. *reporter*, germ. *Reporter*, engl. *reporter*) **1.** Ziarist care culege şi transmite de pe teren ştiri şi informaţii pentru un ziar, radio sau televiziune. ◇ *Reporter cinematografic* = operator care filmează în vederea realizării unor jurnale cinematografice, a unor filme documentare etc. **2.** Autor de reportaje.
REPOVESTÍ vb. IV tranz. (<*re*[1]*-+povesti*) A povesti încă o dată, a mai spune o dată ceva ce a fost povestit.
REPREHENSÍBIL, -Ă adj. (<fr. *répréhensible*, lat. *reprehensibilis*) Care merită să fie condamnat, care atrage reproşuri; blamabil.
REPREHENSIÚNE s.f. (<fr. *répréhension*, lat. *reprehensio, -onis*) Mustrare, reproş; blam.
REPRESÁLII s.f.pl. (<fr. *représailles*, lat. *represalia*) **1.** Măsuri drastice luate de anumite organe de stat împotriva unor persoane sau grupuri sociale, ca urmare a săvîrşirii, de către acestea, a unor acţiuni cu caracter politic, a unor acte de răzvrătire etc. **2.** Mijloace de constrîngere luate de un stat, împotriva organelor sau cetăţenilor altui stat ca urmare a săvîrşirii, de către acel stat, a unor acte ilicite, reprobabile faţă de el sau faţă de cetăţenii lui şi spre a-l determina să înceteze astfel de acte.
REPRESIÚNE s.f. (<fr. *répression*) **1.** Măsură de constrîngere juridică, cu caracter penal, împotriva infractorilor, constînd în arestarea, trimiterea în judecată şi condamnarea lor la pedepsele prevăzute de lege. **2.** Reprimare, înăbuşire prin violenţă a unei acţiuni de opoziţie, de revoltă; (la pl.) acţiuni drastice întreprinse în acest scop.
REPRESÍV, -Ă adj. (<fr. *répressif*, it. *repressivo*) Care reprimă, care serveşte ca mijloc de reprimare; privitor la represiune.
REPREZENTÁ vb. I tranz. (<fr. *représenter*, lat. *repraesentare*) **1.** A avea forma sau înfă-

ţişarea unui anumit obiect; a realiza (în miniatură) un obiect. ◆ A înfăţişa, a evoca ceva prin procedee plastice, grafice sau prin limbaj. **2.** A prezenta, a interpreta pe scenă o lucrare dramatică în faţa publicului. **3.** A acţiona în numele unei persoane, al unei colectivităţi, al unui stat ca împuternicit al acestora; a avea un împuternicit sau un mandatar. ◆ A fi exponentul unui curent, al unei teorii, şcoli etc., înfăţişînd, întruchipînd aspectele lor caracteristice, esenţiale. **4.** A constitui, a fi, a însemna. **5.** A-şi readuce în conştiinţă imaginea obiectelor sau a fenomenelor percepute anterior; p.ext. a-şi imagina. **6.** A exprima o legătură între mai multe mărimi printr-o relaţie matematică.

REPREZENTÁNT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *représentant*) **1.** Persoană împuternicită să reprezinte pe cineva sau ceva, să ţină locul cuiva, să acţioneze în numele cuiva. ◆ Persoană care reprezintă interesele unui stat în alt stat, la o întrunire diplomatică etc. **2.** Cel care reprezintă o şcoală, un curent (literar, filozofic) etc.

REPREZENTÁNŢĂ s.f. (<germ. *Repräsentanz*) **1.** Organ care reprezintă o colectivitate. ◇ *Reprezentanţă naţională* = organ de stat constituit din totalitatea deputaţilor. ◆ (Şi *reprezentanţă diplomatică*) Organ permanent de stat pentru relaţiile externe aflat pe teritoriul altui stat. **2.** *Reprezentanţă comercială* = organ al unui stat care îl reprezintă în relaţiile comerciale cu alte state. **3.** Agenţie a unei întreprinderi comerciale.

REPREZENTÁRE s.f. (<*reprezenta*) **1.** Acţiunea de a reprezenta şi rezultatul ei. **2.** Înfăţişare, redare, reproducere a unui lucru (prin mijloace plastice). ◇ *Reprezentare topografică* = înscriere pe un plan, pe o hartă etc. a detaliilor de pe teren cu ajutorul semnelor topografice. **3.** Interpretare pe scenă a unei lucrări dramatice. **4.** (PSIH.) Imagine senzorială a obiectelor şi fenomenelor evocată mintal, în absenţa acestora, pe baza percepţiilor anterioare. **5.** (MAT.) Transcriere simbolică a unei proprietăţi matematice, figurare geometrică a unei funcţii etc. **6.** *Cheltuieli de reprezentare* = sume prevăzute într-un buget cu scopul de a acoperi cheltuielile rezultate din îndeplinirea funcţiilor oficiale pe care le deţine o persoană.

REPREZENTATÍV, -Ă adj. (<fr. *représentatif*) **1.** (Despre un organ sau un sistem de guvernare) Care reprezintă o colectivitate şi acţionează în numele ei (fiind constituit prin alegeri). **2.** Care (prin însuşirile sale) reprezintă, ilustrează epoca, mediul, curentul din care face parte. ◆ (Substantivat, f.) Echipă care reprezintă o asociaţie sportivă, o ţară etc. **3.** Ilustrativ, tipic.

REPREZENTATIVITÁTE s.f. (<fr. *représentativité*) Caracter reprezentativ.

REPREZENTÁŢIE s.f. (<fr. *représentation*, lat. *repraesentatio, -onis*) Prezentare artistică pe scenă a unei opere dramatice, a unui program artistic etc.

REPRIMÁ vb. I tranz. (<*réprimer*, it. *reprimere*) A pune capăt, a curma, a înăbuşi, a împiedica (prin mijloace drastice, violente) desfăşurarea unei acţiuni, a unui act de revoltă etc.

REPRIMÍ vb. IV tranz. (<*re*[1]*-+primi*) A primi înapoi. ◆ A reangaja o persoană care a fost concediată.

REPRINT s.n. (cuv.engl.) Retipărire.

REPRIVATIZÁ vb. I tranz. (<*re*[1]*-+privatiza*) A face o reprivatizare.

REPRIVATIZÁRE s.f. (<*reprivatiza*) Trecere a unei întreprinderi sau a unei ramuri economice naţionalizate din nou în proprietate privată.

REPRÍZĂ s.f. (<fr. *reprise*) **1.** Fiecare dintre intervalele sau etapele succesive de timp care împarte în părţi egale durata totală a unei întreceri sportive, între care se interpun pauze variabile după natura jocului. **2.** Durată a unei faze într-o operaţie tehnică; etapă de lucru. ◆ Reluarea unei operaţii tehnice întrerupte. ◇ Loc. adv. *În reprize* = în etape, pe rînd. **3.** Secţiune a unei lucrări muzicale (ex. *sonată*) dispusă simetric faţă de expoziţie, în care sînt reluate temele principale. **4.** Manevră de trecere a unui motor de autovehicul de la un regim de mers cu turaţia joasă la unul cu turaţia înaltă, printr-o accelerare bruscă. **5.** Defect la suprafaţa unor piese turnate, din cauza umplerii incomplete a formelor de turnare, care se prezintă sub forma unor şanţuri cu adîncime variabilă, a unor rotunjiri etc.

REPROBĂ vb. I tranz. (<lat. *reprobare*) A dezaproba un act, o acţiune; a respinge, a condamna.

REPROBÁBIL, -Ă (<lat. *reprobabilis*) Care merită să fie reprobat, care trebuie condamnat.

REPRODUCĂTÓR, -OÁRE adj. (<*reproduce*; cf.fr. *reproducteur*) Care se reproduce, se înmulţeşte (uşor); privitor la reproducere, de reproducere. ◆ (Substantivat) Animal domestic selecţionat după criterii biologice şi productive pentru reproducere.

REPRODÚCE vb. III (<*re*[1]*-+produce*, după fr. *reproduire*) **1.** Tranz. A reda cu exactitate ceea ce este scris, ceea ce a spus ori a făcut cineva. ◆ A imita, a copia felul de a fi, gesturile etc. caracteristice cuiva. **2.** Refl. A reactualiza în memorie idei, cunoştinţe însuşite în cursul experienţei anterioare. **3.** Refl. A se produce, a se arăta din nou, a se repeta. **4.** Tranz. (ECON.) A relua în mod continuu procesul de producţie; a produce din nou. **5.** Tranz. A produce în serie; a multiplica prin mijloace mecanice. **6.** Refl. (BIOL.) A se perpetua prin generare.

REPRODÚCERE s.f. (<*reproduce*) **1.** Acţiunea de a (se) reproduce şi rezultatul ei. **2.** Concr. Copie făcută după o lucrare de artă originală (desen, pictură, sculptură etc.), după o fotografie etc. **3.** *Drept de reproducere* = copyright. **4.** (PSIH.) Proces al memoriei prin care se evocă, se reactualizează mintal imagini, cunoştinţe, idei însuşite în cursul experienţei anterioare, în lipsa obiectelor, textelor etc. respective. **5.** (BIOL.) Reproducţie, înmulţire.

REPRODUCTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *reproductible*) Care se poate reproduce.

REPRODÚCŢIE s.f. (<fr. *reproduction*) **1.** (ECON.) Reînnoire, reluare neîntreruptă a procesului de producţie. ◇ *Reproducţie simplă* = reproducţie în care procesul de producţie se reia la aceeaşi scară. *Reproducţie lărgită* = reproducţie în care proporţiile producţiei se măresc prin acumularea unei părţi din plusprodus. **2.** (BIOL.) Proces de perpetuare a unei specii.

REPROFILÁ vb. I tranz. (<*re*[1]*-+profila*) A schimba profilul unei întreprinderi, al unei instituţii etc.; a reorganiza.

REPRÓŞ s.n. (<fr. *reproche*) Imputare, dojană; mustrare, învinuire.

REPROŞÁ vb. I tranz. (<fr. *reprocher*) A(-şi) face reproşuri, a(-şi) imputa ceva.

REPROŞÁBIL, -Ă adj. (<fr. *reprochable*) Care merită reproşuri, de reproşat.

REPTAŢIÚNE s.f. (<fr. *reptation*, lat. *reptatio, -onis* <*repere* "a se tîrî") Tîrîre. ◆ Deplasarea lentă a zăpezii pe terenurile înclinate.

REPTÍLĂ s.f. (<fr. *reptile*, germ. *Reptile*) (La pl.) Clasă de vertebrate ovipare, de obicei terestre, tîrîtoare, carnivore, cu temperatura corpului variabilă, cu corpul acoperit de o piele groasă, solzoasă, fără picioare sau cu picioare scurte, dispuse lateral, şi cu inima formată din două auricule şi un ventricul (*Reptilia*); (şi la sg.) animal care face parte din această clasă.

REPUBLICÁ vb. I tranz. (<*re*[1]*-+publica*) A publica din nou, a reedita, a tipări.

REPUBLICÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<it. *repubblicano*, fr. *républicain*) **1.** S.m. şi f. Adept al republicii ca formă de guvernămînt. **2.** Adj. Care aparţine republicii sau republicanilor, privitor la republică sau la republicani.

REPUBLICANÍSM s.n. (<fr. *républicanisme*) Concepţie care susţine republica drept formă de guvernămînt; atitudine, activitate în favoarea republicii.

REPÚBLICĂ s.f. (<fr. *république*, it. *repubblica*, lat. *respublica*, germ. *Republik*) **1.** Stat în care puterea este exercitată de organe alese public (şi periodic). **2.** Formă de guvernămînt în care conducerea este exercitată de un organ colectiv sau de un preşedinte, în urma unor alegeri, pentru un timp determinat; ţară în care există o astfel de formă de stat.

REPUDIÁ vb. I tranz. (<fr. *répudier*) **1.** (În Roma antică; despre soţi) A da o declaraţie oficială de întrerupere a relaţiilor conjugale cu soţia; a divorţa. **2.** A respinge, a nu mai recunoaşte pe cineva sau ceva; a îndepărta, a arunca, a alunga, a desconsidera. ◆ A renunţa la o moştenire sau la un legat.

REPUDIÉRE s.f. (<*repudia*) Acţiunea de a repudia şi rezultatul ei. ◇ *Repudierea unui moştenitor* sau *a unui legat* = renunţare a unei persoane la drepturile sale de moştenire legale sau la un legat.

REPUGNÁ vb. I intranz. (<fr. *répugner*, lat. *repugnare*) A-i produce cuiva silă, oroare sau dezgust, a-i displăcea profund.

REPUGNÁNT, -Ă adj. (<fr. *répugnant*) Care inspiră repulsie, care produce silă.

REPUGNÁNŢĂ s.f. (<fr. *répugnance*, lat. *repugnantia*) Silă, dezgust, repulsie, aversiune.

REPÚLSIE s.f. (<*répulsion*, lat. *repulsio, -onis*) **1.** Aversiune instinctivă; oroare, dezgust. **2.** (FIZ.) Forţă în virtutea căreia două corpuri sau două molecule se resping reciproc; respingere.

REPÚNE vb. III tranz. (<*re*[1]*-+pune*) A pune din nou.

REPURTÁ[1] vb. I tranz. şi refl. (<fr. *reporter*, după *purta*) A-şi îndrepta gîndurile asupra unor oameni, idei, fapte din trecut; a se întoarce cu gîndul înapoi.

REPURTÁ[2] vb. I tranz. (<lat. *reportare*, it. *riportare*; cf.fr. *remporter*) A obţine, a cîştiga

o victorie, un succes (de obicei într-o competiție).
REPUTÁT, -Ă adj. (<fr. *réputé*) Care se bucură de o reputație bună. ◆ Renumit, faimos, cunoscut, prețuit.
REPUTÁȚIE s.f. (<fr. *réputation*, lat. *reputatio, -onis*) Părere publică, favorabilă sau defavorabilă, despre cineva sau ceva; felul în care cineva este cunoscut sau apreciat. ◆ Renume, faimă.
REROMANIZÁRE s.f (<*re*[1]-+*romanizare*) Faptul de a romaniza din nou. ◆ (LINGV.) Proces de îmbogățire a limbii române cu numeroase neologisme de origine latină și neolatină, mai ales în perioada modernizării limbii române literare. Primul care a folosit acest termen a fost Sextil Pușcariu.
RESÁC s.n. (<fr. *ressac*) Val marin sau oceanic produs prin întoarcerea violentă a apei care a lovit un obstacol, prezentînd aspectul unei explozii.
RESCIZIÚNE s.f. (<fr. *rescision*, lat. *rescisio, -onis*) (JUR.) Anularе a unui act juridic din cauza unui viciu radical.
RESCRÍPT s.n. (<lat. *rescriptum*, germ. *Reskript*) **1.** Răspuns dat de împărații romani la chestiunile de drept asupra cărora erau consultați de către magistrați sau de către guvernatorul provinciilor; p. ext. ordin care emană de la un suveran (într-o afacere particulară). **2.** Hotărîre a papei ca răspuns la o chestiune teologică.
RESEMNÁ vb. I refl. (<fr. *résigner*, după *semna*) A se împăca cu o situație grea, defavorabilă; a se supune, a accepta, a suporta un rău fără împotrivire.
RESEMNÁT, -Ă adj. (<*resemna*) Care se împacă cu o situație grea, care suportă un rău fără împotrivire. ◆ (Despre înfățișare, gesturi etc.) Care exprimă resemnare.
RESENTIMÉNT s.n. (<fr. *ressentiment*) Sentiment de ostilitate față de cineva, pornire împotriva cuiva provocată de amintirea neplăcerilor suportate. Resentimentul conduce la fixarea prin interiorizare a atitudinii stabile, de obicei cu minimalizare valorică, a unor situații, persoane etc.
RESIMȚÍ vb. IV (<*re*[1]-+*simți*, după fr. *ressentir*) **1.** Tranz. A simți; a simți din nou. **2.** Refl. A simți urmările, consecințele unui fapt sau ale unei împrejurări anterioare. ◆ A se face simțit, a avea repercusiuni.
RESORBÁBIL, -Ă adj. (<fr. *résorbable*) Care poate fi resorbit.
RESORBÍ vb. IV refl. (<fr. *résorber*, lat. *resorbere*, după *sorbi*) A dispărea prin resorbție; a suferi procesul de resorbție.
RESÓRBȚIE s.f. (<fr. *résorption*) **1.** (MED.) Proces prin care un lichid sau un gaz trece dintr-o cavitate a organismului, dintr-un conduct natural al organismului sau dintr-un țesut interstițial în sistemul circulator. ◆ Proces de dispariție lentă, prin absorbție treptată, a unui țesut sau organ, de obicei străin organismului (ex. *resorbția unei grefe*). ◆ Proces de atrofiere a unui țesut sau a unui organ, de obicei din cauza fagocitozei. **2.** (FIZ.) Absorbție sau adsorbție a gazelor sau a vaporilor proveniți din corpul absorbantului sau al adsorbantului.
RESÓRT[1] s.n. (<fr. *ressort*, germ. *Ressort*; cf.fr. *sortir* "a ieși") Organ al unui mecanism executat dintr-un material cu proprietăți elastice mari și care, sub acțiunea unei forțe exterioare, se deformează, revenind la forma inițială, cînd acțiunea externă încetează; (sens curent) arc de mașină, de ceas etc. ◆ Fig. Izvor, sursă de energie fizică sau morală; suport moral.
RESÓRT[2] s.n. (<fr. *ressort* <*ressortir* "a fi de competența cuiva") Sector, domeniu de activitate; p.ext. persoanele care îl reprezintă. ◇ *Autoritate de resort* = autoritate sub a cărei jurisdicție intră o problemă și care are competența de a o rezolva.
RESORTISÁNT s.m. (<fr. *ressortissant*) (JUR.) Persoană fizică sau juridică aparținînd unui stat și care se află sub protecția altui stat.
RESPÉCT s.n. (<fr. *respect*, lat. *respectus*) Atitudine sau sentiment de stimă, de considerație sau de prețuire deosebită față de cineva sau de ceva; venerație, deferență.
RESPECTÁ vb. I tranz. (<fr. *respecter*) **1.** A simți și a manifesta respect față de cineva sau de ceva. ◆ A acorda atenția cuvenită, a ține seama de..., a nu neglija. ◆ Refl. A-și păstra demnitatea. ◆ A nu păgubi, a cruța pe cineva sau ceva, a nu vătăma; a nu tulbura, a nu deranja. **2.** A nu se abate de la un contract, de la o lege, de la un angajament, de la un principiu etc.
RESPECTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *respectable*) **1.** Care merită să fie respectat, care este demn de respect; care impune respect. **2.** (Fam.) Impresionant, impozant; considerabil, mare.
RESPECTÍV, -Ă adj. (<fr. *respectif*) Care privește împrejurarea, persoana sau obiectul despre care este vorba; (despre mai multe persoane sau despre mai multe lucruri) care se raportează la fiecare în particular, care privește pe fiecare în parte. ◆ Corespunzător. ◆ (Substantivat, art.; fam.) Soțul sau iubitul cuiva (în raport cu această persoană) sau soția (în raport cu soțul); p.ext. persoana despre care este vorba. ◆ (Adverbial) Pentru cealaltă situație (poziție, parte); pentru al doilea caz.
RESPECTUÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *respectueux*) Plin de respect, cu respect; care denotă respect; care insuflă respect.
RESPINGĂTÓR, -OÁRE adj. (<*respinge*) Care respinge; spec. care inspiră dezgust, silă, aversiune. ◇ *Pompă aspiratoare-respingătoare* = pompă cu piston în care lichidul aspirat în cilindru este pompat la o anumită distanță prin presiunea exercitată de piston.
RESPÍNGE vb. III tranz. (<it. *respingere*) **1.** A refuza, a nu admite, a nu accepta; a nu primi. ◆ A declara pe cineva nereușit, căzut la examen; a nu-l promova. **2.** A îndepărta de la sine, a da la o parte. ◆ A arunca înapoi. **3.** A ține piept unui atac armat, a sili pe dușman să se retragă.
RESPÍNGERE s.f. (<*respinge*) **1.** Faptul de a respinge. **2.** (FIZ.) Exercitare a unei forțe dirijate dinspre corpul care o exercită spre corpul asupra căruia se exercită.
RESPIRÁ vb. I (<fr. *respirer*, lat., it. *respirare*) **1.** Intranz. și tranz. A introduce în plămîni, prin inspirație, aer din atmosferă și a da afară, prin expirație, dioxidul de carbon și vaporii de apă rezultați din arderile care au loc în organism. ◆ Tranz. A inhala (aer) în plămîni. ◆ Tranz. A expira. ◆ Intranz. Fig. A-și reveni după o emoție, o grijă, un efort; a se simți ușurat. **2.** Intranz. Fig. A răspîndi, a revărsa, a degaja.
RESPIRÁBIL, -Ă adj. (<fr. *respirable*, lat. *respirabilis*) Care poate fi respirat.
RESPIRATÓR, -OÁRE adj. (<fr. *respiratoire*) Care ține de respirație, privitor la respirație; care folosește la respirație. ◇ *Aparat respirator* = sistem de organe care asigură respirația, structura lui fiind adaptată modului de viață al animalului respectiv și tipului de respirație.
RESPIRÁȚIE s.f. (<fr. *respiration*, lat. *respiratio, -onis*) **1.** Totalitatea proceselor fiziologice prin care se realizează schimbul de gaze (absorbirea oxigenului din atmosferă și eliminarea dioxidului de carbon) între organismele vii și mediul înconjurător; acțiune ritmică și mecanică prin care animalele superioare realizează acest schimb. Numărul mișcărilor respiratorii variază, la om, după sex și vîrstă (între 16 și 20 de respirații pe minut) și în raport cu starea organismului. Funcția respiratorie este coordonată și reglată atît pe cale umorală, cît și pe cale nervoasă. ◇ *Respirație artificială* = mijloc de reanimare care constă în efectuarea unui ansamblu de mișcări mecanice care se exercită asupra corpului unei persoane, pentru a provoca reluarea mișcărilor respiratorii normale, întrerupte în caz de asfixiere, sincopă etc., în vederea introducerii și scoaterii alternative a aerului în sau din plămîni. **2.** Fig. Răspîndire, degajare a unor sentimente, idei (din creații artistice, studii etc.). ◇ *Operă* (sau *studiu, lucrare*) *de largă respirație* = operă (sau studiu, lucrare) de mare amploare, complexă. ◆ Aerul respirat, suflare.
RESPÍRO s.n. (<it. *respiro*) Moment de relaxare, de repaus între două perioade agitate, tensionate.
RESPIROMÉTRU s.n. (după engl. *respirometer*) (MED.) Aparat care permite modificarea artificială a presiunii atmosferice pentru adaptarea organismului la altitudini mari.
RESPONSÁBIL, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *responsable*) **1.** Adj. Care poartă răspunderea unui lucru, a unui fapt. **2.** S.m. și f. Persoană însărcinată cu o funcție de conducere, care are o sarcină de răspundere, căreia i s-a încredințat o responsabilitate.
RESPONSABILITÁTE s.f. (<fr. *responsabilité*) **1.** Atitudine conștientă, responsabilă față de obligațiile sociale (civice, etice, juridice, profesionale, familiale etc.); obligația de a efectua un lucru, de a răspunde, de a da socoteală de ceva, de a accepta și suporta consecințele. **2.** Funcție, sarcină de responsabil pe care și-o asumă cineva.
REST s.n. (<ngr. *resto*, fr. *reste*, it. *resto*, germ. *Rest*) **1.** Ceea ce rămîne dintr-un tot, dintr-un ansamblu din care cea mai mare parte a fost consumată, îndepărtată, luată, scoasă. **2.** Parte dintr-un tot care rămîne în afara celei care interesează. **3.** Ceea ce rămîne de executat dintr-o lucrare, dintr-o acțiune după ce o parte a fost terminată. ◆ Parte dintr-o perioadă de timp care nu s-a scurs încă. **4.** Sumă de bani care se înapoiază celui care face o plată cu bani mai mulți decît suma cuvenită. **5.** (MAT.) Număr care reprezintă rezultatul unei scăderi. ◆ Parte care rămîne nedivizată la o împărțire și care, adăugată produsului dintre împărțitor și cît, ne dă deîmpărțitul. **6.** Plată neachitată în termen; restanță.

RESTABILÍ vb. IV (<*re*[1]-+*stabili*) **1.** Tranz. A stabili din nou, a readuce în starea de la început (sau în alta mai bună). **2.** Tranz. A reconstitui cuvinte, texte, manuscrise etc. în forma (presupusă) originară. **3.** Refl. (Despre persoane) A se întrema, a se însănătoşi; (despre sănătate) a se îmbunătăţi.

RESTÁNT, -Ă adj. (<fr. *restant*, germ. *restant*) **1.** Neachitat în termenul legal; rămas în urmă. **2.** Care a rămas (de pe urma cuiva sau a ceva).

RESTÁNŢĂ s.f. (<it. *restanza*, lat. *restantia*) **1.** Lucrare neefectuată la timp, aflată în întîrziere. ◆ Examen care nu a fost promovat în termen, pe care cineva îl are de trecut după termenul stabilit. **2.** Datorie, obligaţie (în special impozit) neachitată la termen.

RESTANŢIÉR, -Ă adj. (<*restanţă*) (Şi substantivat) Care a rămas în urmă cu o lucrare, cu o plată etc. ◆ (Despre studenţi) Care nu şi-a promovat examenul la termenul fixat.

RESTAURÁ vb. I tranz. (<fr. *restaurer*, lat., it. *restaurare*) **1.** A repara, a aduce în bună stare, a reface în forma iniţială un monument de arhitectură, o pictură etc. ◆ Fig. A face să renască, să prospere din nou. **2.** A instaura din nou un suveran, o dinastie sau o formă de guvernămînt.

RESTAURÁNT s.n. (<fr. *restaurant*) Local public în care se consumă mîncare şi băutură (preparate în bucătăria localului) contra plată.

RESTAURÁRE s.f. (<*restaura*) Acţiunea de a restaura o operă de artă, arhitectonică etc.

RESTAURATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *restaurateur*, lat. *restaurator*, *-oris*) Persoană specializată în restaurarea unei lucrări de artă sau de arhitectură.

RESTAURÁŢIE s.f. (<fr. *restauration*, lat. *restauratio*, *-onis*) **1.** Restaurare. **2.** Perioadă din istoria unor state caracterizată prin readucerea pe tron a dinastiilor înlăturate în urma unor revoluţii, lovituri de stat etc. (ex. *restaurarea Bourbonilor în Franţa, 1814-1830*). **3.** Stil în arta franceză din epoca restauraţiei, care face trecerea între stilurile empire şi Ludovic-Filip, avînd în continuare ca sursă de inspiraţie arta antichităţii, dar, sub influenţa romantismului, manifestînd şi interesul pentru stilurile naţionale ale goticului şi ale Renaşterii; se caracterizează prin linii uşor curbate, forme rotunjite, ornamente pline de graţie. **4.** Perioadă din istoria literaturii engleze, cuprinsă între 1660 şi 1702, care se manifestă ca o reacţie faţă de literatura epocii elisabetane, remarcîndu-se orientarea către clasicism.

RESTÉU s.n. Fiecare dintre cele două cuie, făcute din lemn sau din fier, cu care se închid laturile jugului după înjugarea vitelor.

RESTITUÍ vb. IV tranz. (<fr. *restituer*, it. *restituire*) A înapoia.

RESTITÚŢIE s.f. (<lat. *restitutio*, *-onis*, fr. *restitution*) **1.** Acţiunea, faptul de a restitui. ◆ (JUR.) Restituire de către un stat beligerant către alt stat beligerant a unor lucruri aparţinînd acestuia din urmă, pe care cel dintîi şi le-a însuşit fără drept. **2.** (BIOL.) Formare a unui singur sistem (sau organism) din părţi separate de ţesut. ◆ Unire a celulelor separate sau a fragmentelor de cromozomi. ◆ Regenerare.

RESTRICTÍV, -Ă adj. (<fr. *restrictif*) Care îngrădeşte, care limitează.

RESTRÍCŢIE (RESTRICŢIÚNE) s.f. (<fr. *restriction*, lat. *restrictio*, *-onis*) **1.** Măsură care limitează un drept, o libertate etc. ◇ Loc. adv. *Fără restricţie* = în întregime, fără rezerve. **2.** Limitare a valorilor minime de funcţionare ale unui sistem tehnic (ex. *limitarea vitezei unui vehicul pe anumite porţiuni de carosabil*).

RESTRÍŞTE s.f. (<*răs-*+*trişte*, înv. "soartă") Situaţie grea, primejdie, nenorocire care se abate asupra cuiva.

RESTRÎNGE vb. III tranz. (<*re*[1]-+*strînge*, după fr. *restreindre*) A micşora, a reduce, a limita, a mărgini. ◆ Refl. (Fam.) A-şi limita, a-şi reduce cheltuielile pentru trai, a trăi mai modest.

RESTRUCTURÁ vb. I tranz. (<*re*[1]-+*structura*) A reorganiza structuri intelectuale, sociale, fizico-tehnice etc. pe baza unor principii noi, cu ajutorul unor elemente noi de structură.

RESURÉCŢIE s.f. (<fr. *résurrection*, lat. *resurrectio*, *-onis*) **1.** Reînviere. **2.** Revenirea, reapariţia unui fenomen social, cultural, artistic etc.

RESURGÉNŢĂ s.f. (<fr. *résurgence*; cf. lat. *resurgere* "a renaşte") (GEOL.) Reapariţie la suprafaţă, sub formă de izvor, a unei pînze de ape subterane.

RESÚRSĂ s.f. (<fr. *ressource*) (Mai ales la pl.) **1.** Rezervă sau sursă de mijloace susceptibile de a fi valorificate la un moment dat (ex. *bogăţii ale naturii, forţă de muncă, fonduri de producţie* etc.). ◇ *Resurse naturale* (ale unei ţări) = totalitatea zăcămintelor de minerale, de minereuri, a terenurilor cultivate şi folosibile, a pădurilor şi apelor (de care dispune o anumită ţară). *Resurse de muncă* = totalitatea persoanelor care lucrează (sau pot lucra) într-un anume domeniu sau într-o anume ramură a economiei unei ţări, a unei zone etc. ◆ Fig. Mijloc, posibilitate de a ieşi dintr-o anumită situaţie. ◆ (La pl.) Mijloace băneşti, bani. **2.** Durată de timp, în ore de zbor, admisă pentru utilizarea normală a unui avion între două reparaţii generale sau între două revizii preventive succesive.

RESUSCITÁ vb. I tranz. (<fr. *ressusciter*) **1.** (MED.) A reda organismului funcţiunile vitale; a realiza repunerea în funcţiune a inimii sau a respiraţiei oprite. **2.** Fig. A face să renască, a revigora.

REŞAPÁ vb. I (<fr. *rechaper*) A reface banda de rulare a unei anvelope uzate prin adăugarea, prin diverse tehnici, a unui nou strat de cauciuc.

RÉŞCĂ s.f. Unealtă de pescuit în formă de sac, confecţionată din plasă şi purtată de pescari cu două bărci, folosită toamna şi primăvara pentru pescuitul la adîncime pe Dunăre.

REŞEDÍNŢĂ s.f. (<*şedinţă*, după fr. *résidence*) Sediu, loc unde se află instalată o autoritate sau o persoană oficială; localitate, clădire unde se află acest sediu.

REŞÓU s.n. (<fr. *réchaud*) Aparat electric, cu gaze etc., care serveşte la încălzirea sau fierberea alimentelor, a unor substanţe etc.

RETÁRD, -Ă adj. (<fr. *retard*) (Despre medicamente) A cărui acţiune este prelungită prin adăugarea unor substanţe care se resorb lent în organism.

RETARDÁT, -Ă adj. (<fr. *retardé*) (Şi substantivat) Înapoiat mintal.

RETASÚRĂ s.f. (<fr. *retassure*) Defect al pieselor sau al lingourilor de metal turnate, care apare sub formă de gol la partea lor superioară în urma solidificării neuniforme a piesei de la interior la periferie.

RETĂBĂCÍRE s.f. (<*re*[1]-+*tăbăcire*) Operaţie care se efectuează după tăbăcirea propriuzisă, mai ales la pieile de talpă, şi care constă în tensionarea pieilor în soluţii concentrate de tananţi pentru umplerea spaţiilor goale dintre fibre.

RETÉNŢIE (RETENŢIÚNE) s.f. (<fr. *rétention*, lat. *retentio*, *-onis* "oprire") **1.** Oprire, reţinere. ◆ (JUR.) Drept pe care îl are creditorul de a păstra un lucru al debitorului pînă cînd acesta va achita toată datoria. **2.** (MED.) Reţinere în cavităţile organismului sau în ţesutul interstiţial a lichidelor sau gazelor care, în mod obişnuit, sînt eliminate (ex. *reţenţie urinară, reţenţie apoasă*). **3.** (HIDROT.) Creare a unor bazine de acumulare pe cursul unei ape prin înălţarea nivelului acesteia cu ajutorul unor construcţii speciale (ex. *baraje de reţenţie*).

RETEVÉI s.n. (Pop.) Bucată scurtă de lemn.

RETEZÁ vb. I tranz. A tăia, dintr-o singură tăietură, un obiect, o parte a unui obiect sau o parte a corpului unei fiinţe. ◆ Fig. A întrerupe, a curma; a face să înceteze brusc.

RETICÉNT, -Ă adj. (<fr. *réticent*) Care manifestă sau care arată reticenţă, reţinere, rezervă.

RETICÉNŢĂ s.f. (<fr. *réticence*, lat. *reticentia*) Omisiune voită, trecere sub tăcere a unui lucru care trebuie spus; reţinere, rezervă într-o anumită chestiune. ◆ Figură retorică prin care vorbitorul, întrerupîndu-şi intenţionat şi semnificativ exprimarea, lasă să se înţeleagă lucruri trecute sub tăcere.

RETÍCUL s.n. (<fr. *réticule*, lat. *reticulum* "plasă") **1.** Desen sau structură avînd forma asemănătoare cu o reţea, cu o plasă. ◆ (FIZ.) Lamă transparentă pe care sînt trasate, la distanţe egale, linii orizontale şi verticale, care intră în construcţia unor instrumente optice. **2.** Formaţie anatomică cu aspect de reţea.

RETICULÁR, -Ă adj. (<fr. *réticulaire*) Care este alcătuit în forma unei reţele de puncte sau de linii (ex. *structura corpurilor cristaline, cupolele anumitor construcţii* etc.). ◆ Care aparţine unui reticul.

RETICULÁT, -Ă adj. (<fr. *réticulé*, lat. *reticulatus*) Reticular. ◇ *Formaţie reticulată* = structură anatomică aparţinînd trunchiului cerebral, reprezentată de o grupare difuză de celule şi de fibre nervoase care formează o coloană neîntreruptă de la marginea inferioară a bulbului rahidian pînă la regiunea subtalamică; are un rol important în reglarea tonusului muscular, a ritmului somn-veghe şi în determinarea reactivităţii scoarţei cerebrale şi a formaţiilor subcorticale.

RETICULÁŢIE s.f. (<fr. *réticulation*) Defect iremediabil în fotografie, care constă în apariţia unor crăpături fine pe suprafaţa negativului din cauza diferenţei de temperatură dintre două băi succesive.

RETICULÍNĂ s.f. (<fr. *réticuline*) (BIOCHIM.) Substanţă stimulantă, de natură proteică, prezentă în componenţa ţesutului reticulo-endotelial şi care poate fi extrasă din

organele bogate în acest țesut (măduvă osoasă, ganglioni limfatici, splină).
RETICULOCÍT s.n. (<fr. *réticulocyte*) Globulă roșie tînără fără nucleu, vizibilă în sîngele proaspăt.
RETICULÓZĂ s.f. (<fr. *réticulose*) (MED.) Nume generic pentru o serie de afecțiuni caracterizate prin proliferarea tipică sau atipică a reticulocitelor. Dintre reticulozele maligne fac parte: limfogranulomatoza malignă, limfosarcomul, reticulosarcomul, mielomul multiplu.
RETÍNĂ s.f. (<fr. *rétine*; cf.lat. *retina* <lat. *rete* "rețea") (ANAT.) Membrană internă, nervoasă a globului ocular, alcătuită din mai multe straturi de celule, care cuprinde cele două tipuri de receptori vizuali, celulele senzoriale în formă de conuri și de bastonașe. Porțiunea cea mai sensibilă a retinei, pata galbenă (*macula lutea*), prezintă în mijlocul ei o gropiță (*fovea centralis*) în care densitatea celulelor cu conuri, importante pentru percepția vizuală din timpul zilei și a culorilor, este maximă. Nervul optic își are originea în celulele multipolare ale retinei.
RETINÍTĂ s.f. (<fr. *rétinite*) Inflamație a retinei care determină scăderea progresivă a vederii, mergînd pînă la pierderea ei; adesea este un simptom al unei afecțiuni conexe.
RETINOPATÍE s.f. (<fr. *rétinopathie*) Boală a retinei.
RETIPĂRÍ vb. IV tranz. (<*re*[1]-+*tipări*) A tipări din nou o lucrare.
RÉTOR s.m. (<fr. *rhéteur*, it. *retore*, ngr. *ritor*, lat. *rhetor*) Maestru, profesor de retorică; p.ext. orator.
RETÓRIC, -Ă adj. (<lat. *rhetoricus*, fr. *rhétorique*, ngr. *ritorikos*) **1.** Care aparține retoricii, privitor la retorică. ◇ *Figură retorică* = mijloc de expresie menit să producă un efect în discurs (text) și care înseamnă o abatere de la uzul comun. Figurile retorice (numite în teoria literară figuri de stil) sînt clasificate în: *figuri de sintaxă* (inversiunea, repetiția etc.); *figuri ale gîndirii* (hiperbola, antiteza, litota, exclamația, apostrofa etc.); *figuri ale cuvîntului* (sau *tropi*: metafora, metonimia, alegoria etc.). **2.** (Despre moduri de exprimare) Emfatic, afectat.
RETÓRICĂ s.f. (<ngr. *ritoriki*, lat. *rhetorica*, fr. *rhétorique*) **1.** Arta (știința) de a vorbi bine, de a convinge și emționa; elocvență, oratorie. În antichitatea greco-romană și în evul mediu european, retorica era o disciplină riguroasă, fundamentală în școli și indispensabilă în viața publică. Cuprindea un ansamblu de reguli de alcătuire a unui discurs, în funcție de domeniu și scop, reguli privitoare la structurarea logică, la tehnica argumentării, precum și la modul de exprimare, bazat pe utilizarea figurilor retorice. Prin acest ultim aspect, retorica se înrudea cu poetica, avînd chiar ca obiect analiza și judecarea operelor literare, fiind asimilată treptat de către teoria și critica literară. Refuzată la un moment dat ca set de norme pentru creație, retorica a fost revigorată de gîndirea lingvistică și estetică modernă (formalismul rus, structuralismul, noua critică), în special ca studiu al procedeelor de limbaj caracteristice literaturii (v. *neoretorica*). **2.** Discurs declamator, afectat; elocvență amplă, sonoră, cu efecte exterioare, săracă în semnificații.
RETORÍSM s.n. (<*retoric*) Abuz de figuri și de elemente retorice; elocvență afectată, prețioasă, artificială.
RETOROMÁN, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *rhéto-roman*) **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Populație care trăiește în S-E Elveției, în N-E Italiei și în unele regiuni ale Alpilor Dolomitici; (la sg.) persoană care aparține acestei populații. **2.** Adj. Care aparține retoromanilor, specific retoromanilor, privitor la retoromani. ◆ (Substantivat, f.) Limba romanică vorbită de retoromani, cu mari deosebiri dialectale. Cele mai importante dialecte sînt friulana și romanșa, pe baza căreia s-a dezvoltat retoromana literară, devenită una dintre cele patru limbi de stat ale Elveției. Cele mai vechi texte datează din sec. 12.
RETORSIÚNE s.f. (<fr. *rétorsion*) Măsură punitivă luată de un stat împotriva altuia, ca răspuns la un prejudiciu suferit din partea sa.
RETÓRTĂ s.f. (<fr. *retorte*, germ. *Retorte*) Vas de sticlă, de pămînt sau de platină de forma unui balon cu gîtul lung și curbat, folosit în laborator pentru distilare. ◆ Recipient cu forme diferite, construit din metal sau din materiale refractare, folosit pentru distilări industriale.
RETRACTĂ vb. I (<fr. *rétracter*) **1.** Tranz. A reveni asupra unor afirmații anterioare, negîndu-le; a se dezice de o faptă, de o atitudine. **2.** Refl. (Despre unele organe, țesuturi etc.) A se strînge, a se contracta.
RETRACTÍL, -Ă adj. (<fr. *rétractile*) (Despre unele organe sau părți ale corpului) Care are însușirea de a se strînge, de a se trage înapoi sau în interior (ex. *ghearele felinelor, acul himenopterelor*).
RETRÁCȚIE s.f. (<fr. *rétraction*) Însușire a unui țesut sau a unui organ de a se contracta din cauza unei excitații, a unei boli etc.
RETRADÚCE vb. III tranz. (<*re*[1]-+*traduce*) A traduce din nou sau a traduce după o traducere.
RETRÁGE vb. III (<*re*[1]-+*trage*, după fr. *retirer*) **1.** Tranz. A trage înapoi. ◆ A scoate, a lua înapoi ceva. ◆ Refl. A abandona o meserie, o ocupație etc.; a renunța la... **2.** Refl. A merge (înapoi), a pleca; a se îndepărta. ◆ (MILIT.) A efectua operația de retragere. ◆ A părăsi un loc, o încăpere; a pleca. ◆ A părăsi viața socială, a se izola. ◆ (Despre ape) A reintra în albie (după o revărsare). **3.** Tranz. Fig. A retracta.
RETRÁGERE s.f. (<*retrage*) **1.** Acțiunea de a (se) retrage și rezultatul ei. **2.** (MILIT.) Acțiune de luptă constînd în cedarea unei fîșii de teren pentru a scoate trupele proprii dintr-o situație nefavorabilă și în plasarea lor pe o poziție mai avantajoasă. ◆ Defensivă; cedare de poziții și teren determinată de superioritatea inamicului.
RETRANSMÍSIE s.f. (<fr. *retransmission*) Recepție și transmitere concomitentă a unui program de radiodifuziune sau de televiziune.
RETRÁS, -Ă adj. (<*retrage*) (Despre oameni) Izolat, singur. ◆ (Despre clădiri, locuri) Lăturalnic, dosnic; singuratic, liniștit.
RETRĂÍ vb. IV tranz. (<*re*[1]-+*trăi*) A simți intens ceea ce a mai simțit o dată; a avea impresia că trece prin aceleași întîmplări prin care a mai trecut o dată (sau prin care a trecut altcineva). ◆ A-și aminti, a trăi în amintire.
RETRIBUÍ vb. IV tranz. (<fr. *rétribuer*, lat. *retribuere*) A plăti o muncă prestată; a remunera.
RETRIBÚȚIE s.f. (<fr. *rétribution*) Plată a muncii, remunerație, salariu.
RETRIMÍTE vb. III tranz. (<*re*[1]-+*trimite*) A trimite din nou; a înapoia, a restitui.
RETRO[1]**-** (<fr. *rétro-*; cf.lat. *retro* "înapoi") Element prim de compunere care are semnificația "înapoi", "în sens contrar".
RÉTRO[2] adj. invar. (<fr. *retro*) Care indică o preferință pentru fenomene din trecut; care marchează o întoarcere (reluînd sau imitînd un stil mai vechi) (ex. *muzică retro*).
RETROACTÍV, -Ă adj. (<fr. *rétroactif*) Care are aceleași efecte și pentru ceea ce s-a petrecut anterior.
RETROACTIVITÁTE s.f. (<fr. *rétroactivité*) (JUR.) Principiu în virtutea căruia o lege se aplică și faptelor sau actelor juridice anterioare promulgării sale.
RETROCEDÁ vb. I tranz. (<fr. *rétrocéder*) A da cuiva un bun, un drept, un teritoriu cedat (pierdut) anterior; a face o retrocesiune.
RETROCESIÚNE s.f. (<fr. *rétrocession*) Act prin care se restituie cuiva un bun sau un drept. ◆ Acțiune a unui stat de a retroceda altui stat un teritoriu pe care acesta îl cedase anterior.
RETROFUZÉE s.f. (<fr. *rétrofusée*) Motorrachetă al unui vehicul spațial, cu jetul dirijat în sensul opus înaintării, avînd rol de frînă.
RETROGNATÍSM s.n. (<fr. *rétrognatisme*; cf.lat. *retro* "înapoi", gr. *gnathos* "falcă") Conformație a feței caracterizată prin poziția posterioară a bărbiei față de planul frontal al craniului, din cauza unei insuficiente dezvoltări a mandibulei.
RETROGRÁD, -Ă adj. (<fr. *rétrograde*, lat. *retrogradus*) **1.** Care se opune progresului, care tinde să readucă stările de lucruri din trecut. ◆ Care se întoarce spre punctul de plecare. **2.** (Despre aștri) Care se deplasează în direcția opusă celei a mișcării Soarelui.
RETROGRADÁ vb. I tranz. (<fr. *rétrograder*) A trece pe cineva într-o funcție sau într-un grad inferior celui avut înainte. ◆ Intranz. (Despre echipe sportive) A trece într-o categorie inferioară.
RETROGRESIÚNE s.f. (<fr. *rétrogression*) **1.** Mișcare în sens invers celui normal sau general. **2.** (PSIH.) Act de revenire la comportamente și atitudini ce țin de o fază din trecut a biografiei individuale.
RETROMORFÍSM s.n. (<fr. *rétromorphisme*) Trecere a unor roci cristaline la o stare structurală inferioară; diaftoreză.
RETROPROIÉCȚIE s.f. (<fr. *rétroprojection*) (CINEMAT.) Filmarea imaginii obținute prin proiecția unui pozitiv fotografic pe un ecran semitransparent sau reflectant, simultan cu filmarea actorilor, a machetelor etc. așezate în fața acestui ecran.
RETROSPECTÍV, -Ă adj. (<fr. *rétrospectif*) Care privește în urmă, care se referă la trecut. ◇ *Expoziție retrospectivă* (și substantivat, f.) = expoziție de artă plastică ce cuprinde ansamblul operelor create de un artist de-a lungul carierei sale sau aparținînd unui curent, unei școli artistice etc.
RETROSPÉCȚIE (RETROSPECȚIÚNE) s.f. (<fr. *rétrospection*) Faptul de a privi în

trecut; rememorare (şi analiză) a trecutului. ◆ Metodă psihologică ce constituie o formă a introspecţiei, constînd în descrierea propriilor manifestări psihice, după ce, într-un cadru experimental sau firesc, acestea au avut loc.

RETROVERSIÚNE s.f. (<germ. *Retroversion*) Retraducere a unui text în limba din care a fost tradus. ◆ Traducere a unui text din limba natală într-o altă limbă.

RETROVIZÓR s.n. (<fr. *rétroviseur*) Oglindă la autovehicule, cu un sistem mobil de prindere, care permite conducătorului să vadă ce se petrece în spatele vehiculului.

RETÚR s.n. (<fr. *retour*) **1.** Întoarcere, revenire (în punctul de plecare). **2.** (SPORT) A doua parte a unei competiţii în care echipele se întîlnesc încă o dată, în revanşă. ◆ Întîlnire sportivă, revanşă între două echipe, cu caracter eliminatoriu sau cu punctaj adiţional. ◆ (La tenis) Retrimitere în terenul advers a mingii servite de adversar. **3.** Conductă de întoarcere a agentului calorifer sau frigorifer dintr-o instalaţie de încălzire, respectiv de răcire, după ce acesta a trecut prin instalaţie şi a cedat sau a preluat căldura.

RETURNÁ vb. I tranz. (<fr. *retourner*) A trimite înapoi; a înapoia.

RETÚŞ s.n. (<fr. *retouche*) Corectare, îndreptare (executată de obicei manual) a unei picturi, a unui desen, a unei fotografii, a unei piese tehnice etc.; retuşare.

RETUŞÁ vb. I tranz. (<fr. *retoucher*) A face un retuş; a îndrepta, a corecta.

REŢEÁ s.f. (lat. **retella*) **1.** Împletitură din fire de aţă, de sfoară, de sîrmă etc., lucrată cu ochiuri mari; plasă, fileu; p.ext. ţesătură rară care imită acest fel de împletitură. **2.** Obiect făcut din reţea. ◆ Obstacol, întăritură în faţa tranşeelor sau gard făcut din sîrmă ghimpată, întinsă (în rînduri dese) între stîlpi susţinători. **3.** Ansamblu de conducte, galerii, străzi etc. cu multe ramificaţii şi întretăieri. ◇ *Reţea de telecomunicaţii* = ansamblul liniilor, staţiilor de amplificare şi al releelor care realizează comunicaţiile pe un anumit teritoriu. **4.** *Reţea hidrografică* = totalitatea apelor curgătoare de pe un anumit teritoriu. **5.** Ansamblu de instituţii răspîndite într-un anumit teritoriu. **6.** Ansamblu de relaţii şi de membri ai unei organizaţii (ex. *reţea de spionaj; reţea de traficanţi*). **7.** (ZOOL.) Unul dintre cele patru compartimente ale stomacului rumegătoarelor, asemănător unui fagure; ciur.

REŢETÁR s.n., s.m. (<*reţetă*) **1.** S.n. Set de formulare pe care se scriu reţete medicale. **2.** S.n. Listă cu componente prevăzute în reţetele culinare. **3.** S.n. Normativ conţinînd alimentele şi raţiile alocate echipajului unei nave comerciale. **4.** S.m. Persoană care execută reţetele într-o farmacie.

REŢÉTĂ s.f. (<ngr. *retsetta*, it. *ricetta*; cf.fr. *recette*) **1.** Formulare în scris, prescripţie a medicamentelor necesare unui bolnav. **2.** Indicaţie pentru prepararea unei mîncări, a unei băuturi sau pentru obţinerea unui produs. **3.** Fig. Soluţie practică pentru rezolvarea unui lucru, a unei situaţii dificile etc. **4.** Sumă de bani realizată din vînzarea biletelor la un spectacol.

REŢINÁTÓR s.n. (<*reţine*) Ansamblu de conducte şi de organe de reţinere care permite circulaţia fluidului dintr-o instalaţie într-un singur sens. ◆ Casetă cu organe de reţinere care comandă aspiraţia şi refularea fluidului la o pompă cu piston sau la un compresor cu piston.

REŢÍNE vb. III tranz. (<*re*[1]*-+ţine*, după fr. *retenir*) **1.** A ţine în loc, a opri, a împiedica de la ceva. ◆ A închide pe cineva temporar, a-l priva de libertate. ◆ Tranz. şi refl. Fig. A (se) stăpîni, a (se) înfrîna. **2.** A opri la plată o parte din drepturile materiale (băneşti ori de altă natură) cuvenite cuiva; a popri. **3.** A rezerva (un bilet, un loc la teatru, într-un vehicul etc.). **4.** A ţine asupra sa, a păstra şi a nu restitui. **5.** A ţine minte, a nu uita.

REŢÍNERE s.f. (<*reţine*) **1.** Acţiunea de a (se) reţine şi rezultatul ei; păstrare, oprire, rezervare. ◆ Reticenţă. **2.** Măsură luată de organele de cercetare penală, în condiţiile prevăzute de lege, de a lipsi de libertate o persoană pentru cel mult 24 de ore înainte de punerea sa sub urmărire. ◆ Reţenţie. **3.** Acumulare.

REŢINÚT, -Ă adj. (<*reţine*) (Despre oameni) Stăpînit, rezervat, potolit, cumpătat, moderat, sobru.

REUMÁTIC, -Ă adj. (<lat. *rheumaticus*, it. *reumatico*, germ. *reumatisch*) **1.** Provocat, cauzat de reumatism. ◆ Referitor la reumatism. **2.** (Şi substantivat) Care suferă de reumatism.

REUMATÍSM s.n. (<lat. *rheumatismus*, it. *reumatismo*, germ. *Rheumatismus*) **1.** Nume generic pentru o serie de afecţiuni ale aparatului locomotor (în special ale articulaţiilor şi ale ţesuturilor înconjurătoare), avînd drept cauze o infecţie (de obicei streptococică), o reacţie inflamatorie articulară şi periarticulară sau o patogenie inflamatorie alergică; afecţiunile reumatice sînt, de obicei, influenţate de factorii meteorologici. ◇ *Reumatism poliarticular acut* = boală acută, de natură infecţioasă, frecventă la copii şi la tineri, consecutivă amigdalitei şi caracterizată prin transpiraţii şi tumefacţii dureroase ale articulaţiilor. Boala se complică frecvent cu îmbolnăvirea inimii (endocardită, pericardită etc.), pleurezie, nefrită etc. şi evoluează în puseuri, avînd tendinţă de recidivă. **2.** Durere reumatică.

REUMATOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<*reumatologie*) Medic specialist în reumatologie.

REUMATOLOGÍE s.f. (după fr. *rhumatologie*; cf.gr. *rheuma* "curent"+*logos* "studiu") Ramură a medicinei interne care se ocupă cu studiul bolilor reumatismale.

REUNÍ vb. IV tranz. şi refl. (<fr. *réunir*) A (se) aduna, a (se) întruni, a (se) împreuna.

REUNIÚNE s.f. (<fr. *réunion*) **1.** Adunare, întrunire. ◆ Competiţie sportivă amicală sau oficială. **2.** (MAT.) *Reuniune a două mulţimi* = mulţime ale cărei elemente aparţin cel puţin uneia dintre cele două mulţimi date. Se notează grafic "∪".

REUŞÍ vb. IV intranz. şi tranz. (<it. *riuscire*, fr. *réussir*) **1.** A ajunge la rezultatul dorit, a izbuti, a izbîndi. **2.** A ieşi bine, a avea succes. ◆ A face ceva cu pricepere şi îndemînare.

REUŞÍTĂ s.f. (<fr. *réussite*) Izbîndă, succes, realizare.

REUTILÁ vb. I tranz. (<*re*[1]*-+utila*) A utila din nou, a înzestra cu utilaje noi.

REVACCINÁ vb. I tranz. (<fr. *revacciner*) A vaccina din nou, pentru a întări sau prelungi efectul primei vaccinări.

REVALORIFICÁ vb. I tranz. (<*re*[1]*-+valorifica*) A valorifica, a repune în valoare. ◆ A readuce în stare de folosire resturi de materiale, deşeuri, rebuturi, piese şi organe de maşini uzate (prin fabricarea din ele a unor produse).

REVALORIZÁ vb. I tranz. (<fr. *revaloriser*) A aduce la valoarea iniţială; a ridica conţinutul în aur al monedei naţionale şi a modifica corespunzător paritatea cu alte valute.

REVANŞÁ vb. I refl. (<fr. *revancher*) A-şi lua revanşa, a întoarce cuiva binele sau răul făcut. ◆ (SPORT) A reuşi o victorie împotriva învingătorului din întîlnirea precedentă.

REVANŞÁRD, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *revanchard*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană, grupare) care doreşte să-şi ia revanşa, să se răzbune. **2.** Adj. Care duce sau sprijină o politică de revanşă pentru o pierdere suferită.

REVÁNŞĂ s.f. (<fr. *revanche*) Acţiune prin care cineva se răzbună pentru un rău suferit sau răsplăteşte un serviciu ce i s-a făcut. ◇ *Spirit de revanşă* = dorinţă de răzbunare. ◆ (SPORT) Partidă în care jucătorul sau echipa învinsă în întîlnirea anterioară încearcă să obţină victoria în faţa aceluiaşi adversar; victoria împotriva învingătorului.

REVANŞÍSM s.n. (<*revanşă*) Spirit de revanşă, dorinţă de răzbunare; politică revanşardă.

REVĂRSÁ vb. I (lat. *reversare*) **1.** Refl. (Despre ape curgătoare) A ieşi din albie, vărsîndu-se peste margini. ◆ A curge din belşug. **2.** Refl. Fig. (Despre oameni) A se împrăştia în număr mare, a împînzi. ◆ Refl. şi tranz. (Despre lumină, căldură sunete, mirosuri etc.) A (se) răspîndi, a (se) împrăştia în toate părţile. **3.** Tranz. A arunca, a împrăştia, a presăra în cantitate mare peste ceva.

REVĂRSÁT s.n. (<*revărsa*) *Revărsatul zorilor* (sau *zilei*) = timpul cînd se luminează de ziuă; zori de zi.

REVĂZÚT, -Ă adj. (<*revedea*) (Despre text) Reexaminat, revizuit.

REVEDEÁ vb. II (<*re*[1]*-+vedea*, după fr. *revoir*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) vedea din nou; a (se) întîlni după mai multă vreme. ◆ Fig. A (se) vedea în amintire, a(-şi) rememora. **2.** Tranz. A examina, a citi din nou un text scris; a revizui.

REVELÁ vb. I (<fr. *révéler*, lat. *revelare*) **1.** Tranz. A dezvălui, a destăinui, a descoperi. **2.** Refl. A se face cunoscut, a se ivi, a ieşi la lumină. **3.** Tranz. A face vizibilă imaginea latentă de pe film, prin developare.

REVELATÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *révélateur*, lat. *revelator*) **1.** Adj. Care revelează. **2.** S.n. Soluţie utilizată în tehnica fotografiei pentru developare.

REVELÁŢIE s.f. (<fr. *révélation*, lat. *revelatio, -onis*) **1.** Dezvăluire, descoperire (neaşteptată) a unui fenomen, a unui adevăr ascuns etc.; p.ext. lucru revelat. ◇ *A fi o revelaţie* = a depăşi aşteptările, a surprinde. **2.** (RELIG.) Actul prin care Dumnezeu îşi dezvăluie esenţa şi voinţa sa unei persoane alese.

REVELIÓN (REVEIÓN) s.n. (<fr. *réveillon*) Noaptea dintre 31 decembrie şi 1 ianuarie, în care se sărbătoreşte trecerea într-un nou an; petrecerea din această noapte.

REVENDICÁ vb. I tranz. (<fr. *revendiquer*; cf.lat. *vindicare* "a chema în judecată") A cere, a pretinde un lucru cuvenit legal sau promis. ◆ A cere stăruitor, a forța îndeplinirea unei obligații. ◆ Refl. A-și asuma.

REVENDICÁRE s.f (<*revendica*) Acțiunea de a revendica și rezultatul ei; concr. ceea ce se revendică.

REVENDICATÍV, -Ă adj. (<fr. *revendicatif*) Care face o revendicare, care cuprinde o revendicare; care revendică ceva.

REVENEÁLĂ s.f. (<*reavăn*) **1.** (Pop.) Umezeală (din pământ sau din atmosferă). **2.** Răcoare, răcoreală. **3.** Mireasmă, emanație, miros, aromă.

REVENÍ vb. IV intranz. (<fr. *revenir*) **1.** A veni din nou, a se întoarce. ◆ A apărea, a se manifesta din nou. **2.** A se întoarce la starea anterioară (normală); a-și recăpăta echilibrul sufletesc, moral, fizic; a se regăsi. **3.** A relua (un subiect, o idee etc.); a se ocupa din nou de ... ◆ A rectifica, a revoca. **4.** A i se atribui un bun cuiva. ◆ A atribui o obligație, o responsabilitate cuiva; a fi de datoria cuiva, a incumba. ◆ A i se cuveni. **5.** A renunța la o promisiune, la o afirmație etc., a nu mai respecta; a revoca. **6.** A costa.

REVENÍRE s.f. (<*reveni*) **1.** Acțiunea de a reveni și rezultatul ei; întoarcere. **2.** Tratament termic care se aplică oțelului călit, constînd în încălzirea metalului la temperaturi înalte și în răcirea lui lentă în scopul măririi tenacității acestuia.

REVÉNT s.n. (<tc. *râvent*) Plantă legumicolă, cu frunzele mari (al căror pețiol este folosit în alimentație) și cu florile verzui, mici, cu rădăcina și rizomul cu un gust foarte amar, folosite ca purgativ (*Rheum officinale*); purgativ obținut din rădăcina și din rizomul acestei plante.

REVÉR s.n. (<fr. *revers*) **1.** Partea răsfrîntă a unei haine în prelungirea gulerului, de o parte și de alta a pieptului. **2.** (SPORT) Lovitură executată cu partea exterioară a rachetei sau a paletei, la jocul de tenis.

REVERBÉR s.n. (<fr. *réverbère*) Oglindă metalică montată la o lampă, pentru a orienta reflexia luminii într-o anumită direcție.

REVERBERÁ vb. I tranz. (<fr. *réverbérer*) A produce reverberații.

REVERBERÁNT, -Ă adj. (<fr. *réverbérant*, engl. *reverberant*) Care reverberează.

REVERBERATÓR s.n. (<engl. *reverberator*) Aparat care produce o reverberație artificială (cu durată variabilă).

REVERBERÁȚIE s.f. (<fr. *réverbération*) (FIZ.) **1.** Persistență a unui sunet într-o încăpere închisă, datorită reflexiei multiple (pe pereți sau pe alte obiecte), după ce sursa sonoră a încetat să mai emită unde. ◇ *Reverberație artificială* = realizare cu mijloace electrice, acustice, electromagnetice sau electromecanice a unor efecte asemănătoare celor produse de reverberația naturală. **2.** Reflexie (repetată) a luminii sau a căldurii. ◇ *Cuptor cu reverberație* = cuptor de topit, cu acoperișul boltit, căptușit cu cărămidă refractară, în care încălzirea materialului se face prin contactul cu gazele de ardere și prin radierea căldurii din acoperiș.

REVERÉND s.m. (<lat. *reverendus*, fr. *révérend*) Titlu dat preoților sau călugărilor catolici); persoană care poartă acest titlu. ◆ Spec. Titlu dat pastorilor anglicani; persoană care poartă acest titlu.

REVERÉNDĂ s.f. (<lat. *reverenda*; cf.pol. *rewerenda*) Haină preoțească (la catolici) lungă (și neagră).

REVERÉNȚĂ s.f. (<lat. *reverentia*, fr. *révérence*) **1.** Plecăciune în semn de respect, de venerație; temenea. **2.** Respect, venerație, stimă.

REVERENȚIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *révérencieux*) (Extrem de) politicos, respectuos; ceremonios.

REVERÍE s.f. (<fr. *réverie*) Visare. ◆ Piesă vocală sau instrumentală de mici proporții, care predispune la visare.

REVÉRS s.n. (<lat. *reversus*, fr. *revers*, germ. *Revers*) **1.** Dosul unei medalii, al unei monede etc. ◇ *Reversul medaliei* = partea neplăcută a unei situații, a unui lucru etc. **2.** Fig. Partea ascunsă, nevăzută și în contrast izbitor cu aspectul cunoscut al unui lucru, al unei situații etc.

REVERSÍBIL, -Ă adj. (<fr. *réversible*) **1.** Care poate reveni, care poate fi adus sau întors înapoi. **2.** (JUR.; despre bunuri) Care urmează să revină în posesia fostului proprietar. ◆ (Despre pensii, rente) Care, la moartea titularului, revine altei persoane (îndreptățite). **3.** (FIZ.; despre transformări) Care se poate produce atît într-un sens, cît și în sens invers, trecînd succesiv prin aceleași stări intermediare, pentru a reveni la starea inițială. ◆ (CHIM.; despre reacții) În care compușii rezultați în urma combinării unor substanțe pot să se recombine, formînd din nou o anumită cantitate din substanțele inițiale. **4.** (MEC.) Care se poate mișca în două sensuri opuse. ◇ *Plug reversibil* = plug alcătuit din două trupițe simetrice, care poate răsturna brazda, la dus și la întors, în aceeași parte, fiind folosit pentru aratul pantelor, al terenurilor accidentate etc.

REVERSIBILITÁTE s.f. (<fr. *réversibilité*) Proprietatea de a fi reversibil; faptul de a fi reversibil. ◆ (PSIHOL.) Concept, în sistemul lui J.Piaget, care desemnează capacitatea mintală de a executa aceeași acțiune în două sensuri de parcurs, subiectul fiind conștient de faptul suprapunerii itinerariilor și al menținerii neschimbate a acțiunii.

REVÉRSIE s.f. (<fr. *réversion*) **1.** Revenire la o stare anterioară (mai puțin evoluată). **2.** (MED.) Atavism.

REVERSIÚNE (<fr. *réversion*) **1.** (FIZ.) Schimbare a succesiunii de stări intermediare prin care trece un sistem în cursul unei transformări. **2.** (JUR.) Întoarcere a unor bunuri donate la primul proprietar, cînd persoana căreia anterior i-au fost donate moare fără a avea copii.

REVERSÍV, -Ă adj. (<fr. *réversif*) (Despre mecanisme, procese etc.) Care revine spontan la poziția (sau la starea) inițială după încetarea acțiunii elementului modificator.

REVERSÓR s.n. (<engl. *reverser*) Dispozitiv (la mașinile de încercat materialele) care realizează lucrări de tracțiune și de compresiune.

REVIGORÁ vb. I tranz. (<fr. *revigorer*) A înviora.

REVIGORATÓR, -OÁRE adj. (<*revigora*) Înviorător.

REVÍNDE vb. III tranz. (<*re*[1]-+*vinde*) A vinde un obiect cumpărat.

REVIRIMÉNT s.n. (<fr. *revirement*) Schimbare bruscă (și totală) în bine; înviorare. ◇ *Reviriment de fonduri* = mod de a achita o datorie prin transferul unei creanțe echivalente cu suma datorată.

REVÍSTĂ s.f. (<it. *rivista*; cf.fr. *revue*) **1.** Publicație periodică cuprinzînd texte, fotografii, desene etc. din domenii variate sau de strictă specialitate. **2.** *Trecere în revistă* = solemnitate constînd în trecerea unui comandant sau a unei persoane oficiale de-a lungul frontului unei subunități sau unități militare, care dă onorul stînd pe loc. ◇ *A trece în revistă* = a examina pe rînd elementele unui ansamblu. **3.** Reprezentație teatrală cuprinzînd o succesiune variată de dansuri, cîntece, cuplete, scenete vesele cu subiecte din actualitate (avînd o temă comună); spectacol de varietăți.

REVITALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *revitaliser*) A reda noi puteri; a revigora.

REVIVISCÉNT, -Ă adj. (<fr. *reviviscent*) Care poate reînvia sau reveni la viață.

REVIVISCÉNȚĂ s.f. (<fr. *reviviscence*) Revenire la viață; înviorare, însuflețire. ◆ (BIOL.) Proprietate a unor plante și animale acvatice (inferioare) de a reveni la viață datorită umidității, după ce s-au uscat. ◆ Fig. Reapariție a unor stări de conștiință uitate.

REVÍZIE s.f. (<fr. *révision*, lat. *revisio, -onis*) **1.** Faptul de a revizui; control, verificare. ◆ (Ultima) corectură făcută unui text ce urmează să fie tipărit. ◆ Inspecție. **2.** Formă de control (întreprinsă de organe speciale) care constă în revederea sau în reverificarea documentelor de evidență privitoare la operații (contabile) care au avut loc anterior. **3.** (TEHN.) Ansamblu de operații executate asupra unei instalații, a unei mașini etc., care constă în reglarea pieselor și a aparatelor, în înlăturarea efectelor uzurii etc.

REVIZIONÍSM s.n. (<fr. *révisionnisme*, rus. *revizionizm*) Acțiune sau atitudine care urmărește revizuirea și modificarea unui tratat, a unei legi, a unei concepții etc.

REVIZIONÍST, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *révisionniste*, rus. *revizionist*) **1.** S.m. și f. Adept al revizionismului. **2.** Adj. Care aparține revizionismului sau revizioniștilor, care se referă la revizionism sau la revizioniști; care are drept scop revizuirea unei legi, a unei concepții etc.

REVIZÓR, -OÁRE s.m. și f. (<fr. *réviseur*, germ. *Revisor*) Persoană care face revizie, care verifică ceva; spec. persoană care are calitatea și funcția de a face revizii contabile. ◇ (În trecut) *Revizor școlar* = inspector al școlilor primare dintr-un județ.

REVIZORÁT s.n. (<*revizor*) **1.** Funcția de revizor; p.ext. timpul în care o anumită persoană îndeplinește această funcție. **2.** (În trecut) Inspectorat școlar județean.

REVIZUÍ vb. IV tranz. (<*revizie*; cf.fr. *réviser*) A cerceta, a examina din nou, pentru a corecta eventualele lipsuri; a controla.

REVIZUÍRE s.f. (<*revizui*) Acțiunea de a revizui și rezultatul ei. ◆ (JUR.) Cale de atac pentru desființarea unei hotărîri judecătorești definitive ca nelegală, în baza unor probe descoperite după judecarea pricinii.

REVOCÁ vb. I tranz. (<fr. *révoquer*, lat. *revocare*) **1.** A anula, a contramanda, a abroga un ordin, o dispoziție, o lege etc. **2.** A scoate dintr-o funcție publică, în baza unui drept legal, pe cineva care a fost numit în funcția respectivă printr-un act guvernamental.

REVOCÁBIL, -Ă adj. (<fr. *révocable*, lat. *revocabilis*) Care poate fi revocat.

REVOCABILITÁTE s.f. (<fr. *révocabilité*) **1.** Posibilitate de retragere a mandatului încredințat unei persoane de către cei care au ales-o. **2.** Calitatea de a fi revocabil.

REVOCÁRE s.f. (<*revoca*) Acțiunea de a revoca și rezultatul ei. ◆ (JUR.) Desfacere unilaterală a unui act prin manifestarea de voință a persoanei care l-a făcut. ◆ Desfacere a unui act juridic în cazurile prevăzute de lege. ◆ Act prin care organul de stat competent hotărăște încetarea calității de membru într-un organ ales. ◆ Retragere de către alegători a mandatului dat unei persoane de a-i reprezenta în organele de conducere ale statului.

REVOCÁȚIE s.f. (<lat. *revocatio, -onis*, fr. *révocation*) Revocare.

REVOLTÁ vb.I (<fr. *révolter*) **1.** Refl. A fi cuprins de revoltă; a se indigna. **2.** Refl. și tranz. A (se) răscula, a (se) răzvrăti.

REVÓLTĂ s.f. (<fr. *révolte*) **1.** Sentiment de mînie provocat de o nedreptate sau de o acțiune nedemnă; indignare. **2.** Răscoală spontană; răzvrătire, rebeliune.

REVOLTĂTÓR, -OÁRE adj.(<*revolta*) Care provoacă indignare, revoltă; nedrept, scandalos.

REVOLÚT, -Ă adj. (<fr. *révolu*, lat. *revolutus*) **1.** Care și-a încheiat cursul; împlinit, terminat. **2.** (BOT.; despre unele părți ale plantelor) Răsfrînt, întors în afară.

REVOLUTÍV, -Ă adj. (<fr. *révolutif*) Care se referă la mișcarea unui astru.

REVOLÚȚIE f. (<fr. *révolution*, lat. *revolutio, -onis*, germ. *Revolution*) **I. 1.** (FILOZ.) Totalitate de transformări calitative profunde care cuprind fie un sistem în întregime, fie anumite elemente componente ale acestuia. **2.** Schimbare bruscă (violentă) a structurilor sociale, economice și politice ale unui regim dat. ◇ *Revoluție socială* = proces de transformare calitativă, radicală a societății bazate pe clase, prin care se realizează trecerea de la o formațiune socială la alta. **3.** Transformare radicală într-un anumit domeniu. ◇ *Revoluție industrială* = proces de înlocuire radicală a producției (manuale) manufacturiere cu producția (de fabrică) bazată pe folosirea în masă a mașinilor, care a fost inițiat în Anglia la sfîrșitul sec. 18 - începutul sec. 19. **4.** (Pop.) Răscoală, revoltă. **II. 1.** Mișcare periodică continuă a unui corp (ceresc) pe o traiectorie curbă închisă (în jurul altui corp ceresc). ◇ *Perioadă de revoluție* = timpul în care un corp (ceresc) parcurge întreaga sa orbită. **2.** (GEOM.) Mișcare de rotație a unui corp în jurul unei drepte fixe. ◆ Mișcare de rotație completă a unei roți în jurul osiei sale.

REVOLUȚIONÁ vb. I tranz. (<fr. *révolutionner*) A transforma, a schimba radical.

REVOLUȚIONÁR, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *révolutionnaire*) **1.** Adj. Care aparține unei revoluții, care ține de o revoluție, care se referă la o revoluție; care aderă la revoluție sau propagă revoluția. ◆ Fig. Care produce o schimbare radicală într-un anumit domeniu; înnoitor, transformator. **2.** S.m. și f. Adept al revoluției; participant la o revoluție.

REVOLUȚIONARÍSM s.n. (<*revoluționar*; cf.germ. *Revolutionarismus*) Atitudine, ideologie revoluționară, spirit revoluționar.

REVOLVÉR s.n. (<fr. *revolver*, germ. *Revolver*) **1.** Armă de foc portativă, de dimensiuni mici, cu repetiție, cu o singură țeavă, cu magazia de forma unui butoiaș cu lăcașe pentru cartușe. **2.** Ciocan pneumatic. ◇ *Strung-revolver* = strung echipat cu mai multe unelte care lucrează succesiv și servește la prelucrarea în serie a pieselor de formă complicată.

REVUÍST s.m. (<fr. *revuiste*) Autor de spectacole de revistă.

REVUÍSTIC, -Ă adj. (<*revuist*) Care se referă la un spectacol de revistă.

REVÚLSIE s.f. (<fr. *révulsion*) Metodă de tratament constînd în aplicarea pe piele a unei substanțe care irită local pielea și provoacă un aflux de sînge într-un organ sau într-o regiune inflamată a corpului.

REVULSÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *révulsif*) (Medicament) care provoacă revulsie.

REZALÍT s.n. (<germ. *Risalit*) Porțiune de zid ieșită din linia fațadei pentru a prezenta o anumită structură a planului clădirii, o anumită compoziție.

REZECÁ vb. I tranz. (<fr. *réséquer*) A face o rezecție.

REZÉCȚIE s.f. (<fr. *résection*, lat. *resectio, -onis*) Operație chirurgicală prin care se înlătură, parțial sau în întregime, un țesut sau un organ.

REZÉDĂ s.f. (<fr. *réséda*, lat. *reseda*) Plantă decorativă, erbacee, cu tulpina ramificată, cu frunzele întregi, alungite și cu florile mici, galbene-aurii, cu miros plăcut, dispuse în racem (*Reseda odorata*).

REZEMÁ vb. I **1.** Tranz. și refl. A (se) așeza astfel încît să fie susținut de ceva; a (se) sprijini, a (se) propti. **2.** Refl. Fig. A se baza, a se întemeia pe ceva.

REZEMÁRE s.f. (<*rezema*) **1.** Faptul de a (se) rezema. **2.** Mod în care se realizează legătura dintre două corpuri solide, în plan sau în spațiu.

REZEMĂTOÁRE s.f. (<*rezema*) **1.** Spetează (de scaun); spătar. ◆ Fiecare dintre părțile laterale ale unui scaun sau fotoliu, pe care se sprijină brațele. **2.** Balustradă, parapet, rampă.

REZERPÍNĂ s.f. (<fr. *réserpine*) Alcaloid vegetal, cu acțiune sedativă și hipotensivă.

REZERVÁ vb. I tranz. (<fr. *réserver*) A păstra, a reține ceva pentru cineva sau pentru ceva; a pune deoparte, a reține ceva dintr-un tot. ◆ A atribui, a destina (exclusiv sau special) unei persoane sau unui grup. ◆ A destina (exclusiv) pentru un anume scop. ◆ Fig. A hărăzi, a meni, a destina.

REZERVÁT, -Ă adj. (<*rezerva*; cf.fr. *réservé*) **1.** Pus la o parte, păstrat, reținut pentru ceva sau pentru cineva. **2.** (Despre oameni, p.ext., despre sentimente, atitudini ale oamenilor) Cumpătat, sobru; reținut, prudent, discret. ◆ (Adverbial) Cu prudență.

REZERVATÁR, -Ă adj., subst. (<fr. *réservataire*) **1.** Adj., s.m. și f. (JUR.) (Moștenitor) care se bucură de rezervă succesorală. **2.** Adj., s.n. (JUR.) (Stat) care formulează o rezervă la încheierea unui tratat.

REZERVÁȚIE s.f. (<fr. *réservation*) **1.** Teritoriu ocrotit prin lege, pe care se află plante, animale, minereuri sau formații geologice rare, monumente etc. (de importanță științifică) și unde este interzisă orice transformare artificială (a florei, a faunei etc.). **2.** Limite teritoriale într-un stat, în care este obligată să locuiască populația de o anumită rasă, aflată pe teritoriul acestui stat.

REZÉRVĂ s.f. (<fr. *réserve*) **1.** Cantitate de alimente, de bunuri, de bani etc. păstrată deoparte pentru a fi folosită mai tîrziu. ◇ *Rezerve de stat* = cantitate de bunuri materiale dintre cele mai importante, care sînt acumulate și păstrate de stat cu scopul de a asigura continuitatea procesului de producție și necesitățile de consum ale populației, în cazul apariției unor situații (nefavorabile) neprevăzute. *Rezerve interne* = posibilități existente într-o întreprindere, a căror descoperire și folosire permit realizarea unor cantități sporite de produse. *Rezervă bugetară* = parte din veniturile unui buget, constituită în vederea acoperirii deficitului bugetar creat de cheltuieli neprevăzute sau prin nerealizarea integrală a veniturilor. *Rezervă-aur* = cantitatea de aur păstrată de băncile de emisiune ca garanție pentru biletele de bancă emise și pentru lichidarea datoriilor către alte țări, în cazul în care nu există o altă posibilitate de lichidare a acestora. *Rezervă lichidă* = a) cantitatea de aur disponibil, precum și valutele și devizele liber convertibile în aur, de care dispune o bancă, o țară etc. și care sînt destinate operațiilor internaționale; b) totalitatea mijloacelor băneși, existente sub orice formă, negrevate de nici o sarcină, disponibile la o bancă, la o întreprindere etc. (JUR.) *Rezervă succesorală* (sau *legală*) = parte dintr-o proprietate succesorală de care testatorul nu poate dispune liber, fiind rezervată de lege unor anumiți moștenitori. (FIZIOL.) *Rezervă alcalină* = cantitate de bicarbonat de sodiu din plasmă, exprimată în cm^3 de dioxid de carbon care se degajă din 100 ml de plasmă la presiunea parțială a dioxidului de carbon de 40 mm mercur și la temperatura corpului. ◆ Cantitate de substanțe minerale utile conținută într-un zăcămînt. **2.** Parte a armatei, formată din persoane care au satisfăcut serviciul militar, care nu se află sub arme și este solicitată numai în caz de război sau de concentrare; trupe neangajate în luptă, păstrate pentru a interveni în caz de necesitate. ◆ Persoană sau grup de persoane, obiecte etc. destinate să ia locul altora în anumite condiții sau împrejurări. ◆ (SPORT) Jucător care înlocuiește, în caz de necesitate, un jucător titular angajat în competiție. **3.** Cameră de spital în care se internează un singur bolnav sau cel mult doi. **4.** (JUR.) Manifestare de voință a unui stat, devenit parte a unui tratat, prin care cere excluderea, limitarea sau aplicarea specifică în privința sa a anumitor clauze ale tratatului. **5.** Obiecție, îndoială, motiv de îndoială. ◇ Loc. adv. *Fără rezervă* = în întregime, fără reținere. *Sub toate rezervele* = fără nici o garanție. *Cu multă rezervă* (sau *cu toată rezerva*) = cu îndoială, fără siguranță. ◇ Loc. prep. *Sub rezerva ...* = cu condiția ... ◆ Fig. Prudență, circumspecție, cumpătare;

discreție; p.ext. răceală, indiferență.
REZERVÍST s.m. (<fr. *réserviste*) Persoană care a satisfăcut serviciul militar și face parte din cadrele de rezervă ale armatei.
REZERVÓR s.n. (<fr. *réservoir*) Recipient în care se depozitează fluidele sau materialele pulverulente ori granulare. ◇ *Toc-rezervor* = stilou. ◆ Depresiune de teren amenajată pentru a colecta apele de pe un anumit teritoriu, pentru a fi folosite în scopuri tehnice.
REZIDÁ vb. I intranz. (<fr. *résider*, lat. *residere*) (Însoțit de determinări introduse prin prepoziția "în") A exista, a se afla; a consta.
REZIDÉNT, -Ă subst., adj. (<fr. *résident*, lat. *residens, -ntis*, germ. *Resident*) **1.** S.m. Reprezentant diplomatic, inferior în grad unui ministru plenipotențiar sau unui ambasador. **2.** Adj., s.m. și f. (Cetățean) stabilit în altă țară decît cea de origine.
REZIDÉNȚĂ s.f. (<it. *residenza*, fr. *résidence*, germ. *Residenz*) **1.** Reședință, sediu, domiciliu. **2.** Dreptul și starea persoanei care se stabilește într-o țară străină în calitate de rezident.
REZIDENȚIÁL, -Ă adj. (<fr. *résidentiel*, it. *residenziale*) Al rezidentului; referitor la rezident sau la rezidență; de rezidență.
REZIDÍ vb. IV tranz. (<*re*[1]*-*+*zidi*) A zidi din nou.
REZIDUÁL, -Ă adj. (<fr. *résiduel*, it. *residuale*) Care rămîne (ca reziduu).
REZÍDUU s.n. (<lat. *residuum*, fr. *résidu*) Rest rămas în urma unei operații de prelucrare fizică sau chimică a unui material brut. ◇ *Reziduuri furajere* = deșeuri din industria alimentară care pot fi utilizate în alimentația animalelor. ◆ Materie care se depune pe pereții sau pe fundul recipientelor în care se păstrează substanțe lichide. ◆ Fig. Ceea ce este lipsit de valoare, inutilizabil, inutil.
REZILIÁ vb. I tranz. (<fr. *résilier*) (JUR.) A anula, a desface un contract, o convenție.
REZILIÉNȚĂ s.f. (<fr. *résilience*) Mărime caracteristică pentru comportarea materialelor la solicitările prin șoc, egală cu raportul dintre lucrul mecanic efectuat pentru ruperea la încovoiere (prin șoc) a unei epruvete și valoarea inițială a ariei secțiunii transversale în care s-a produs ruperea.
REZILIÉRE s.f. (<*rezilia*) Acțiunea de a rezilia și rezultatul ei; desfacere a unui contract pentru neexecutarea uneia dintre obligațiile reciproce ale părților, menținîndu-se efectele produse pînă în momentul desființării.
REZINÁ vb. I tranz. (<fr. *résiner*) A extrage rășina din arborii rășinoși, prin colectarea ei din scurgerile naturale sau din tăieturile făcute special.
REZINÁJ s.n (<fr. *résinage*) Operație de extragere a rășinii din arborii rășinoși.
REZINÁT s.m. (<fr. *résinate*) Substanță solidă, insolubilă în apă, obținută prin combinarea unei rășini cu un metal și folosită în industria lacurilor, a materiilor colorante etc.
REZINIFÉR, -Ă adj. (<fr. *résinifère*) Care conține sau produce rășină.
REZINIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *résinifier*) A transforma, prin încălzire, pe cale chimică etc., o substanță chimică organică într-un produs asemănător cu rășina.
REZISTÁ vb. I intranz. (<fr. *résister*, lat. *resistere*) A opune rezistență; a nu ceda la acțiunea unor forțe din afară; a se împotrivi; a nu se lăsa învins.
REZISTÉNT, -Ă adj. (<fr. *résistant*, it. *resistente*) Care rezistă; care nu cedează la acțiunea unor forțe din afară. ◆ (Despre ființe) Care nu se lasă doborît (de supărare, de boală, de oboseală etc.); dîrz, neclintit; puternic, tare. ◆ (Despre lucruri) Durabil, trainic. ◆ (Despre materiale) Care nu își modifică ușor proprietățile sub acțiunea unui agent fizico-chimic.
REZISTÉNȚĂ s.f. (<fr. *résistance*, it. *resistenza*) **I.** Faptul de a rezista; împotrivire, apărare (împotriva unei agresiuni). ◆ Respingere a atacurilor repetate ale inamicului cu menținerea pozițiilor proprii. ◆ Mișcare populară antifascistă de eliberare, desfășurată în timpul celui de al doilea război mondial în țările ocupate de armatele fasciste. **II. 1.** Calitatea de a fi rezistent. **2.** Calitate a unui organism de a nu contracta o boală contagioasă; capacitate de a suporta boala, foamea, oboseala etc. **3.** Proprietate a unui corp de a suporta acțiunea altui corp sau a unei forțe străine, păstrîndu-și masa și forma. ◇ *Rezistența materialelor* = ramură a mecanicii care studiază modurile de a reacționa ale corpurilor deformabile la acțiunea unor forțe din afară și dimensiunile pe care trebuie să le aibă pentru a nu-și modifica forma. ◆ Forța de opunere a unui mediu la realizarea unei acțiuni. **4.** Forță pe care un conductor electric o opune trecerii curentului și care depinde de structura, de grosimea și de lungimea conductorului electric. ◆ (Și *rezistență electrică*) Mărime caracteristică unui circuit electric (sau unui element de circuit), egală cu raportul dintre tensiunea aplicată la capetele lui și intensitatea curentului care îl străbate. **5.** Rezistor.
REZISTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *résistible*) Căruia i se poate rezista.
REZISTIVIMÉTRU s.n. (<fr. *résistivimètre*) Instrument pentru măsurarea rezistivității.
REZISTIVITÁTE s.f. (<fr. *résistivité*) (FIZ.) Mărime caracteristică tuturor materialelor, egală cu rezistența electrică a unui cub din materialul respectiv, avînd muchia egală cu unitatea; rezistență electrică specifică.
REZISTÓR s.n. (<fr. *résisteur*, engl. *resistor*) Element de circuit electric cu o anumită rezistență electrică și cu inductivitate și capacități neglijabile, folosit în construcția reostatelor, a aparatelor electrice de încălzit etc.
REZÍTĂ s.f. (<fr. *résite*, germ. *Resit*) Rășină sintetică, solidă, insolubilă și infuzibilă, obținută prin condensarea la cald a formaldehidei cu fenoli, care este folosită la producerea izolatoarelor electrice, a plăcilor de gramofon etc.
REZÓL s.n. (<fr. *résol*, germ. *Resol*, rus. *rezol*) Produs prim al condensării la cald a formaldehidei cu fenolul, în prezența unui catalizator bazic, care are aspect de masă sticloasă, galbenă sau brună, casantă și ușor de pulverizat, solubilă în solvenți organici.
REZOLÚT, -Ă adj. (<lat. *resolutus*, germ. *resolut*) Hotărît, ferm, decis.
REZOLUTÍV, -Ă adj. (<fr. *résolutif*) (Despre medicamente) Care micșorează o inflamație, care restabilește starea normală a unei regiuni inflamate a corpului.
REZOLUTÓRIU, -IE (<lat. *resolutorius*, fr. *résolutoire*) (JUR.) Care anulează un act. ◇ *Condiție rezolutorie* = condiție a cărei satisfacere determină stingerea cu efect retroactiv a consecințelor unui act juridic.
REZOLÚȚIE (<fr. *résolution*, lat. *resolutio, -onis*) **1.** Decizie luată în urma unor dezbateri colective. **2.** Rezolvare a unei cereri, a unui demers etc. de către o persoană competentă. **3.** (JUR.) Desființare cu efect retroactiv a unui contract în urma neexecutării condițiilor acestuia de către una din părți. **4.** (MED.) Dispariție treptată a (simptomelor) unui proces patologic.
REZOLVÁ vb. I tranz. (<lat. *resolvere*, germ. *resolvieren*) **1.** A găsi soluția unei probleme. ◆ A soluționa un conflict, un litigiu etc. **2.** (Despre instrumente optice) A separa, a distinge particularitățile cele mai fine ale obiectelor studiate.
REZOLVÁBIL, -Ă adj. (<*rezolva*) Care poate fi rezolvat.
REZOLVÁNTĂ adj. (<fr. *résolvante*) (MAT.) *Ecuație rezolvantă* = ecuație formată cu coeficienții altei ecuații, care ajută la găsirea rădăcinilor acesteia.
REZOLVÁT, -Ă adj. (<*rezolva*) **1.** Pentru care a fost găsită o soluție (convenabilă). **2.** (Despre conflicte, litigii etc.) Căruia i s-a pus capăt.
REZÓN s.n. (<fr. *raison*) **1.** (Înv.) Cauză, motiv, temei, justificare. **2.** Rațiune, judecată dreaptă. ◆ (Cu valoare de interjecție; glumeț) Da! desigur! just! ai dreptate!
REZONÁ vb. I intranz. (<fr. *raisonner*, germ. *raisonnieren*) A raționa, a judeca, a gîndi.
REZONÁBIL, -Ă adj. (<fr. *raisonnable*) **1.** (Despre oameni) Care are o judecată sau o comportare rațională. **2.** (Despre fapte, acțiuni etc.) Care se menține în limitele normale, obișnuite; fără exagerări, cumpătat. ◆ (Despre prețuri) Care corespunde valorii mărfii respective; potrivit, acceptabil; p.ext. accesibil.
REZONÁNT, -Ă adj. (<fr. *résonnant*) (Despre corpuri sau sisteme fizice) Care este capabil să intre în rezonanță.
REZONÁNȚĂ s.f. (<fr. *résonance*) **1.** Stare de oscilație a unui corp sau a unui sistem fizic cauzată de exercitarea asupra lui a unei acțiuni exterioare periodice, cu o frecvență egală cu sau apropiată de frecvența de oscilație a corpului sau a sistemului. ◇ *Cutie de rezonanță* = cavitate al cărei volum de aer este capabil să oscileze și să amplifice sunetele. ◆ Creștere puternică, în anumite condiții, a secțiunii eficace a unor reacții nucleare. Prin analogii matematice, această rezonanță poate fi interpretată ca fiind o particulă elementară cu viață foarte scurtă. **2.** Proprietate a unor corpuri sau a unor încăperi de a intensifica și a prelungi sunetele; răsunet. **3.** (CHIM.) Teorie conform căreia starea electronică reală a moleculei rezultă prin suprapunerea diferitelor stări electronice probabile ale moleculei respective (structuri limită), funcția de undă globală a moleculei obținîndu-se prin combinarea liniară a funcțiilor de undă ale structurilor limită. **4.** (MED.)Tulburare de gîndire la schizofrenici, caracterizată prin înlocuirea legăturilor de fond ale acțiunilor cu relații verbale, de obicei făcute după asonanță, rimă sau localizate în timp sau spațiu.

REZONATÓR s.n. (<fr. *résonateur*) Corp, aparat sau sistem fizic capabil să intre în rezonanţă, sub acţiunea unor forţe exterioare periodice.
REZONÉR s.m. (<fr. *raisonneur*) Personaj dintr-o operă literară (piesă de teatru) sau dintr-un film, care reflectează (îndelung) asupra acţiunii, asupra celorlalte personaje etc.; p.ext. persoană care face obiecţii în orice împrejurări, care reflectează îndelung.
REZORCÍNĂ (RESORCÍNĂ) s.f. (<fr. *résorcine*) Substanţă organică solidă, cristalizată, $C_6H_4(CH)_2$, cu p.t. 114°C, solubilă în apă şi alcool, cu slabă acţiune reducătoare, care se întrebuinţează ca materie primă în industria coloranţilor, a medicamentelor, ca revelator fotografic etc.
REZULTÁ vb. I intranz. (<fr. *résulter*) A apărea, a se produce ca o consecinţă logică; a urma, a reieşi. ◆ (MAT.; despre calcule, deducţii) A avea drept rezultat; a da, a ieşi un rezultat.
REZULTÁNT, -Ă adj. (<fr. *résultant*) Care rezultă, care reiese. ◆ Referitor la o rezultantă.
REZULTÁNTĂ s.f. (<fr. *résultante*, germ. *Resultante*) **1.** Efectul combinat al unor cauze multiple. **2.** Forţă a cărei aplicare asupra unui sistem produce un efect echivalent cu cel produs de mai multe forţe date, care se aplică în acelaşi timp asupra aceluiaşi punct material. ◆ (MAT.) *Rezultanta unui sistem de vectori* = suma vectorială (obţinută după regula poligonului) a tuturor forţelor unui sistem.
REZULTÁT s.n. (<fr. *résultat*, germ. *Resultat*) Ceea ce rezultă dintr-o acţiune, dintr-un fapt, dintr-o cauză etc.; efect, consecinţă. ◇ Loc. adv. *Fără rezultat* = fără efect, steril, inutil. ◆ Ceea ce se obţine printr-un şir de operaţii matematice.
REZUMÁ vb. I tranz. (<fr. *résumer*, lat. *resumere* "a relua") **1.** A reda pe scurt esenţialul unei lucrări, al unei expuneri etc. ◆ Refl. A se limita, a se reduce, a se mărgini la... , a se mulţumi cu... . **2.** A cuprinde în sine; a însuma, a sintetiza.
REZUMÁT s.n. (<fr. *résumé*) Redare pe scurt, în scris sau oral, a ideilor unei lucrări, a unei expuneri etc.; recapitulare succintă. ◇ Loc. adv. *În rezumat* = pe scurt, succint, rezumînd.
REZUMATÍV, -Ă adj. (<*rezuma*) În formă de rezumat; succint, concis.
RIÁL s.m. (<fr. *rial*) Unitate monetară în Iran şi în Arabia Saudită.
RIBOFLAVÍNĂ s.f. (<fr. *riboflavine*) Nume generic al vitaminei B_2, care se găseşte în lapte, ficat, rinichi, ouă, frunze verzi etc.
RIBONUCLEÁZĂ s.f. (<fr. *ribonucléase*) Enzimă prezentă în sucurile digestive intestinale, cu acţiune specifică asupra acidului ribonucleic.
RIBONUCLÉIC adj. (<fr. *ribonucléique*) *Acid ribonucleic* = acid nucleic care se găseşte în toate celulele vegetale şi animale, avînd un rol esenţial în transmiterea informaţiei genetice necesare sintezei proteinelor specifice.
RIBONUCLEOPROTEÍNĂ s.f. (<fr. *ribonucléoprotéine*, engl. *ribonucleoprotein*) (BIOL.) Compus macromolecular alcătuit din proteine şi acid ribonucleic.
RIBOVÍRUS s.n. (<*ribo*[nucleu]+*virus*) Virus al cărui material ereditar este acidul ribonucleic.
RIBÓZĂ s.f. (<fr. *ribose*) (BIOL.) Monozaharidă cu cinci atomi de carbon, caracteristică acizilor ribonucleici, care este o componentă esenţială a tuturor celulelor vii.
RIBOZÓM s.n. (<fr. *ribosome*) Particulă citoplasmică de dimensiuni foarte mici, formată din proteine şi acizi ribonucleici, avînd un rol important în biosinteza proteinelor, în transmiterea caracterelor ereditare etc.
RICANÁ vb. I intranz. (<fr. *ricaner*) A rîde batjocoritor; a rînji.
RICERCÁR s.n. (<it. *ricercare*) Compoziţie muzicală polifonică, anterioară fugii, alcătuită din mai multe secţiuni (fiecare avînd tema sa proprie), care se cîntă fără întrerupere, sub forma unor imitaţii sau improvizaţii; capriciu, fantezie.
RICÍN s.n. (<lat. *ricinus*, germ *Rizinus*) Plantă erbacee sau arborescentă (anuală în climatul temperat şi perenă în cel subtropical) din familia euforbiaceelor, originară din Africa, cu rădăcina pivotantă, puternică, cu tulpina înaltă de 1-2 m, cu frunzele mari, palmate, cu peţiolii lungi şi cu florile unisexuate, verzi, roşii sau violete, din seminţele căreia se extrage un ulei folosit în medicină, în industrie etc. (*Ricinus communis*). ◇ *Ulei* (sau *unt*) *de ricin* = ulei extras din seminţele acestei plante, cu proprietăţi purgative, neinflamabil, păstrîndu-şi aceeaşi consistenţă la variaţii mari de temperatură, folosit în industria farmaceutică, ca lubrifiant la motoarele de avion, în industria pielăriei, a săpunului etc.
RICÍNĂ s.f. (<*ricin*) Toxină vegetală conţinută în seminţele de ricin, care are proprietatea de a aglutina globulele sîngelui.
RICKÉTTSII s.f.pl (<engl. *rickettsia*, fr. *rickettsie*; cf.n.pr. *Ricketts*, savant american) Microbi care fac trecerea de la bacterii la virusuri, avînd caractere comune ambelor grupe şi provocînd la om şi la animale boli epidemice grave.
RICKETTSIÓZĂ s.f. (<engl. *rickettsiosis*, fr. *rickettsiose*) Nume generic pentru o serie de boli infecţioase (grave), cauzate de rickettsii.
RICOŞÁ vb. I intranz. (<fr. *ricocher*) (Despre proiectile; p.ext. despre orice obiecte aruncate sau izbite cu putere) A-şi schimba direcţia traiectoriei iniţiale, în urma ciocnirii de un obstacol.
RICOŞÉU (RICOŞÉT) s.n. (<fr. *ricochet*) Faptul de a ricoşa. ◆ (MILIT.) Înscriere a proiectilului pe o nouă traiectorie cînd atinge pămîntul sau alt obstacol sub un unghi mic, pînă la 20°; proiectil care a suportat o astfel de schimbare; p.ext. schimbare de direcţie a unui obiect în urma ciocnirii de un obstacol. ◆ Fig. Efect invers, indirect. ◆ *Tragere prin ricoşeu* = tragere în care se folosesc efectele exploziei proiectilelor care au ricoşat.
RÍCŞĂ s.f. (<engl. *ricksha*, germ. *Rikscha*) Trăsurică cu două roţi, trasă de un om, folosită în unele ţări din Orient; p.ext. persoană care poartă această trăsurică.
RÍCTUS s.m. (<fr., lat. *rictus*) Contracţie a muşchilor feţei, care dă figurii expresia de rîs crispat; grimasă, strîmbătură a gurii provocată de această contracţie, care apare ca simptom în unele boli ale sistemului nervos şi dă impresia de rîs forţat.
RID s.n. (<fr. *ride*) Încreţitură a pielii obrazului; zbîrcitură, cută.
RIDÁ vb.I refl. (<fr. *rider*) A căpăta riduri.
RIDÁT, -Ă adj. (<*rida*) Cu riduri.
RIDGER s.n. (cuv. engl.) Utilaj folosit pentru executarea digurilor mici, în lucrări de irigaţii sau pentru reţinerea zăpezilor pe terenuri agricole.
RIDICÁ vb. I (lat. *eradicare* "a dezrădăcina") **I.** Tranz. **1.** A lua de jos şi a mişca în sus (susţinînd cu forţa braţelor, cu spatele etc.); a sălta. ◇ *A ridica mănuşa* = a primi o provocare (la duel). *A ridica armele* = a începe o luptă, un război. **2.** A lua de pe ceva; a înlătura, a îndepărta. ◆ A sufleca mînecile, poalele hainei etc. ◆ Fig. A suspenda, a face să înceteze, a desfiinţa, a anula. ◆ A lua cuiva ceva (cu forţa); a răpi, a smulge. **3.** A muta din loc, a lua şi a duce în alt loc. ◆ A aduna de pe jos, a culege. ◆ A încasa o sumă de bani. ◆ A lua cu forţa pe cineva; a aresta. **4.** A reaşeza în poziţie firească (verticală) un obiect. **5.** *A ridica un plan* = a determina, prin măsurători de distanţe şi unghiuri, poziţia punctelor dintr-o regiune şi a le reprezenta pe o hartă. **II. 1.** Refl. (Despre fiinţe) A se scula de jos. ◆ Fig. (Despre oameni) A se întrema, a se însănătoşi. ◆ Tranz. A susţine, a ajuta pe cineva să se scoale (în picioare). **2.** Tranz. A mişca, a îndrepta în sus braţele, mîinile, capul, sprîncenele. **3.** Refl. (Despre construcţii, copaci etc.) A se înălţa, a avea (sau a tinde spre) o poziţie verticală. **4.** Refl. (Despre păsări) A-şi lua zborul; a se înălţa în văzduh. ◆ (Despre nori, fum, praf etc.) A se îndrepta în sus. ◆ (Despre aştri) A urca pe bolta cerului, a se înălţa deasupra liniei orizontului; a răsări, a se ivi. ◆ (Despre ceaţă, negură etc.) A se împrăştia, a dispărea. ◆ (Despre obiecte cufundate într-un lichid) A ieşi la suprafaţă. **5.** Refl. (Despre sunete) A se auzi clar şi cu putere; a răsuna. ◆ Tranz. A face să se audă, să răsune cu putere. ◇ *A ridica glasul* (sau *tonul*, *vocea*) = a vorbi tare; a protesta cu vehemenţă; a striga. **6.** Refl. (Despre oameni; p.ext. despre popoare, ţări etc.) A se opune, a protesta cu vehemenţă; a se răzvrăti, a se răscula. **7.** Tranz. A pune în mişcare un număr mare de oameni, o colectivitate; a mobiliza. **8.** Refl. A se isca, a se naşte. ◆ A apărea. **III. 1.** Tranz. şi refl. (Despre copii; p.ext. despre puii de animale) A creşte; a (se) face mare. ◆ Fig. A (se) dezvolta, a (se) forma. **2.** Refl. şi tranz. A (se) înălţa; a (se) face (mai) înalt. **3.** Tranz. Fig. A avansa, a promova la un nivel superior. ◆ A aprecia (neîntemeiat) pe cineva la modul superlativ. ◆ Refl. (Despre oameni) A-şi face o situaţie mai bună, a progresa, a avansa. **4.** Tranz. A mări, a face să crească. ◇ (MAT.) *A ridica un număr la o putere* = a înmulţi un număr cu el însuşi de cîte ori arată exponentul. *A ridica la pătrat* = a înmulţi un număr cu el însuşi. *A ridica la cub* = a înmulţi pătratul

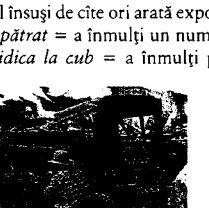

ricşă

unui număr cu numărul simplu. ◆ Refl. A ajunge la o anumită valoare, la o anumită sumă, la o anumită cantitate etc.; a însuma. **5.** Tranz. A construi clădiri. ◆ A crea, a întemeia. **6.** Tranz. A da naştere; a cauza, a provoca. ◇ *A ridica pretenţii* = a formula o pretenţie; a revendica. *A ridica o obiecţie* = a obiecta, a avea rezerve. *A ridica o problemă* (sau *o chestiune*) = a pune în discuţie o problemă.

RIDICÁT, -Ă adj. (<*ridica*) **1.** (Despre oameni) Care s-a sculat în picioare; fig. care s-a însănătoşit. ◆ (Despre îmbrăcăminte) Care a fost suflecat. ◆ (Despre perdele, storuri etc.) Care a fost mutat mai sus sau într-o parte. ◆ (Despre învelitori, capace) Care a fost înlăturat. **2.** Care stă drept, în poziţie verticală, îndreptat în sus. **3.** Fig. (Despre preţuri) Care depăşeşte plafonul normal, obişnuit. **4.** (Despre voce) Tare, intens.

RIDICÁTA s.f. art. (<*ridicat*) *Cu ridicata* = în cantităţi mari, angro; fig. cu grămada, în bloc. *Comerţ cu ridicata* = comerţ cu mărfuri vîndute în cantităţi mari. *Comerciant cu ridicata* = angrosist. *Preţ cu ridicata* = preţ (avantajos) pentru mărfuri vîndute în cantităţi mari.

RIDICĂTÓR s.n. (<*ridica*) Dispozitiv la combinele de cereale folosit pentru ridicarea şi adunarea plantelor căzute sau a celor tăiate în timpul recoltării.

RIDICĂTÚRĂ s.f. (<*ridica*) **1.** Proeminenţă, înălţime. ◆ Dîmb, colină, loc ridicat. **2.** Faptul de a ridica (greutăţi).

RIDÍCHE s.f. (lat. *radicula*) Plantă erbacee anuală din familia cruciferelor, legumicolă, cu rădăcina sferică sau alungită, cărnoasă, cu coaja albă, roşie, violacee sau neagră, comestibilă şi cu frunzele mari, adînc crestate (*Raphanus sativus*); p.restr. rădăcina comestibilă a acestei plante, cu proprietăţi antiscorbutice şi diuretice. ◇ *Ridiche sălbatică* = buruiană anuală, dăunătoare plantelor de cultură, cu tulpina acoperită cu peri rigizi, cu frunzele peţiolate, lanceolate şi cu florile albe, roşii, violete, rar, gălbui (*Raphanus raphanistrum*).

ridiche

RIDICHIOÁRĂ s.f. (<*ridiche*) Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu frunzele ovale, inegal crestate, şi cu florile galbene (*Sinapis arvensis*).

RIDÍCOL, -Ă adj. (<fr. *ridicule*, it. *ridicolo*, lat. *ridiculus*) **1.** Care provoacă rîsul sau batjocura; caraghios. ◆ (Substantivat, n.) Ceea ce provoacă ilaritate sau batjocură; aspect caraghios. **2.** (Despre cifre, sume, cantităţi etc.) Foarte mic; neînsemnat, derizoriu.

RIDICULIZÁ vb. I tranz. (<fr. *ridiculiser*) A face pe cineva sau ceva să apară ridicol, a scoate în evidenţă ridicolul (unui caracter, unei situaţii etc.); a-şi bate joc de cineva sau de ceva.

RÍFLU s.n. (<germ. *Riffel*) Crestătură de forma unui şanţ elicoidal executată pe suprafaţa activă a cilindrilor valţurilor de moară, de-a lungul acestora, pentru a le mări eficacitatea.

RIFLUÍ vb. IV tranz. (<*riflu*) A executa, prin aşchiere cu ajutorul unei maşini-unelte speciale, rifluri pe suprafaţa activă a cilindrului de la valţurile de moară.

RIFLUITÓR s.m. (<*riflu*) Muncitor care execută rifluri.

RIFLÚRĂ s.f. (<fr. *riflure*) Riflu.

RIFT s.n. (<fr., engl. *rift*) (GEOL.) Şir de rupturi ale scoarţei terestre la fundul oceanelor. ◆ Adîncitură în scoarţa terestră făcută de un rîu.

RÍGĂ s.m. (<ngr. *righas*) **1.** (Înv.) Rege. **2.** Carte de joc cu figura regelui; crai, popă.

RIGÍD, -Ă adj. (<fr. *rigide*) **1.** Care nu se deformează sub acţiunea forţelor exterioare. ◆ Care este lipsit de flexibilitate, de elasticitate. **2.** Fig. (Despre oameni) Care nu admite abateri, compromisuri, concesii etc.; auster, dur, intransigent. ◆ (Despre expresia sau trăsăturile feţei) Care exprimă intransigenţă, asprime, severitate.

RIGIDITÁTE s.f. (<fr. *rigidité*) **1.** Însuşirea de a fi rigid, proprietate a corpurilor de a nu se deforma sub acţiunea forţelor care se exercită asupra lor. ◇ *Rigiditate dielectrică* = proprietate a unui mediu dielectric de a nu fi străpuns sub acţiunea unei tensiuni electrice, exprimată prin valoarea maximă a intensităţii cîmpului electric pe care o poate suporta local fără să fie străpuns. **2.** Lipsă de flexibilitate. ◇ *Rigiditate musculară* = contracţie musculară persistentă, apărută ca urmare a unor boli nervoase. *Rigiditate cadaverică* = fenomen general de înţepenire musculară, care apare în primele ore după moarte, ca urmare a coagulării proteinelor musculare. **3.** Fig. Duritate, severitate, intransigenţă (excesivă).

RIGIDIZÁ vb. I tranz. (<*rigid*) A întări un element de construcţie cu ajutorul unor piese speciale, fixate prin sudură, nituire etc., pentru a evita deformarea lui.

RIGLÁT, -Ă adj. (<*riglă*) Liniat. ◆ *Suprafaţă riglată* = suprafaţă obţinută prin mişcarea orientată a unei linii drepte după o anumită lege.

RÍGLĂ s.f. (<ngr. *righla* "regulă") **1.** Piesă dreptunghiulară plată, lungă şi dreaptă (gradată), confecţionată din lemn, din metal, din material plastic etc., folosită pentru desenarea liniilor drepte, pentru verificarea suprafeţelor plane etc.; linie. ◇ *Riglă de calcul* = instrument cu care se fac anumite calcule rapide, alcătuit dintr-o riglă fixă şi o riglă mobilă, care alunecă pe cea fixă, ambele avînd diviziuni logaritmice. **2.** Piesă de lemn, dreptunghiulară şi lungă (lată şi groasă), folosită în construcţii. **3.** Unealtă metalică sau de lemn, folosită în metalurgie pentru netezirea şi îndepărtarea surplusului de amestec de formare din cutia de formare.

RIGLÉTĂ s.f. (<fr. *réglette*, după *riglă*) Riglă lungă de 2-5 m şi groasă de 2-4 cm, cu capetele întărite cu armături metalice, folosită în măsurări topografice. ◆ Rigla mobilă a unei rigle de calcul.

RIGOÁRE s.f. (<fr. *rigueur*, it. *rigore*, lat. *rigor, -oris*) **1.** Asprime, severitate, strictеţe; intransigenţă, rigiditate. ◇ Loc. adv. *De rigoare* = care este cerut de o împrejurare; potrivit unei împrejurări. Loc. adv. *La rigoare* = în caz de extremă necesitate. ◆ (La pl.) Principii severe, rigurozitate. **2.** Exactitate, precizie.

RIGODÓN s.n. (<fr. *rigodon*) Numele unui vechi dans francez de origine provensală, cu ritm binar şi mişcare vioaie, devenit, în sec. 17, dans de bal, asemănător contradansului; melodie după care se execută acest dans.

RIGÓLĂ s.f. (<fr. *rigole*) **1.** Şanţ mic sau amenajare specială de-a lungul străzilor, între marginea carosabilului şi bordura trotuarului, destinat colectării apelor şi orientării acestora la un punct de descărcare. **2.** Canal mic sau brazdă prin care este condusă apa de irigaţie la plante. ◆ Formă de eroziune în adîncime a solului (pînă la 20-50 cm), ca urmare a acţiunii şuvoaielor de apă.

RIGORÍSM s.n. (<fr. *rigorisme*) **1.** Concepţie etică promovată de Kant, care opune în mod rigid normele morale necesităţilor fizice şi spirituale. **2.** Severitate extremă în stabilirea, în interpretarea sau în aplicarea normelor morale; austeritate. **3.** Calitatea a ceea ce este riguros; metodă de mare subtilitate şi exactitate.

RIGORÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *rigoriste*) (Adept) al rigorismului.

RIGURÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *rigoureux*, lat. *rigorosus*, it. *rigoroso*) **1.** Care este executat cu rigurozitate, cu scrupulozitate; exigent, strict. ◆ Care dovedeşte o exactitate inflexibilă, strictă. **2.** Care nu permite abateri; inflexibil, intransigent, necruţător. **3.** (Despre demonstraţii) În care fiecare afirmaţie este consecinţa logică a afirmaţiilor demonstrate anterior.

RIGUROZITÁTE s.f. (<*riguros*; cf.it. *rigorosità*) Strictеţe, severitate; rigiditate.

RIHTUÍ vb. IV tranz. (<germ. *richten*) A ajusta, croind şi îmbinînd prin cusături, piesele de piele ale unor obiecte de încălţăminte, pentru a putea fi asamblate cu tălpile; a pune căptuşeala unei feţe croite.

RIHTUITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*rihtui*) Persoană (calificată) care rihtuieşte.

RIKSDÁG s.n. (<fr. *riksdag*; cuv. suedez) Denumire a parlamentului suedez.

RIKSMAL s.n. (cuv. norv. "limba statului") Una dintre cele două limbi literare norvegiene moderne, alături de *landsmal*, creată în sec.19 pe baza limbii daneze.

RIL s.n. (<germ. *Rille*) Şanţ făcut cu o maşină specială pe linia de îndoire a unui carton, astfel încît straturile exterioare din spatele îndoiturii să nu se rupă. ◆ Şanţ pe un disc.

RIMÁ vb. I tranz. (<fr. *rimer*) (Despre două sau mai multe cuvinte) A avea aceleaşi sunete în silabele finale. ◆ (Fam.) A face versuri (cu rimă).

RÍMĂ s.f. (<fr. *rime*) Repetare a sunetelor finale în două sau mai multe versuri (începînd cu ultima silabă accentuată); p.ext. potrivire a sunetelor finale a două cuvinte. ◆ Fig. Vers.

RIMÉL s.n. (<fr. *rimmel*) Produs cosmetic cu aspect de pastă de diverse culori, folosit pentru machierea genelor.

RIMELÁ vb. IV tranz. şi refl. (<*rimel*) A(-şi) machia genele cu rimel.

RINALGÍE s.f. (<fr. *rhinalgie*; cf.gr. *rhis*

"nas"+*algos* "durere") Durere a nasului.
RINASCIMÉNTO s.n. (<it. *rinascimento*) Nume dat Renaşterii în Italia.
RÍNĂ s.f. (<germ. *Rinne*) Jgheab prin care metalele şi aliajele topite se scurg din cuptoare în oalele de turnare sau de transport.
RINCOCEFÁL s.m. (<fr. *rhynchocéphale*) (La pl.) Ordin de reptile (răspîndit în triasic), caracterizat prin existenţa coardei dorsale; (şi la sg.) reptilă care făcea parte din acest ordin.
RINCONÉLA s.f. (<fr. *rhynchonelle*) (ZOOL.) Gen de branhiopode marine fosile din era secundară.
RINDEÁ s.f. (<tc. *rende*) Unealtă compusă din unul sau din mai multe cuţite fixate cu ajutorul unor pene într-un corp de lemn, care serveşte la prelucrarea manuală sau mecanică a pieselor de lemn, prin detaşarea de aşchii subţiri şi lungi. ◆ Unealtă folosită la fasonarea unor piese făcute dintr-un metal sau dintr-un aliaj moale.

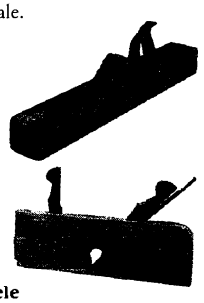
rindele

RINDELÁ vb. I tranz. (<*rindea*) A rindelui.
RINDELUÍ vb. IV tranz. (<*rindea*) A prelucra lemnul cu ajutorul rindelei. ◇ *Maşină de rindeluit* = maşină care efectuează în mod mecanic operaţii cu rindeaua, ale cărei cuţite au o mişcare de rotaţie, prelucrarea asemănîndu-se cu frezarea.
RINENCEFÁL s.m. (<fr. *rhinencéphale*; cf.gr. *rhis* "nas"+*enkephalos* "creier") (ANAT.) Parte a creierului cuprinzînd anumite sectoare filogenetice ale scoarţei cerebrale şi formaţiile subcorticale corelate cu acestea, unde, în afara funcţiei olfactive, se realizează integrări superioare ale funcţiilor vegetative şi emoţionale.
RINFORZANDO adv. (cuv.it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Cu sonoritate sporită, accentuată.
RING s.n. (<engl., fr. *ring*) **1.** Estradă construită la o înălţime regulamentară, de formă pătrată şi mărginită cu trei rînduri de corzi, fixate pe patru stîlpi, unde se dispută gale de box. ◆ P.ext. (SPORT) Box. ◆ Spaţiu special amenajat într-un local, pe care se dansează. **2.** Maşină specială, folosită în industria textilelor pentru întinderea sau dublarea tortului, pentru răsucirea firului şi înfăşurarea lui pe ţevi. **3.** Inel de metal fixat de peretele cheiului şi servind pentru acostarea navelor.
RINÍCHI s.m. (lat. *reniculus*) Fiecare dintre cele două organe interne ale omului şi ale mamiferelor superioare, aflate în regiunea lombară, în afara cavităţii peritoneale, de o parte şi de alta a coloanei vertebrale, avînd funcţia principală de a secreta şi de a excreta urina. ◇ *Rinichi artificial* = aparat care serveşte la înlocuirea temporară a funcţiilor rinichiului, eliminînd produşii toxici din sînge, fără a modifica compoziţia acestuia.
RINÍTĂ s.f. (<fr. *rhinite*; cf.gr. *rhis* "nas") Inflamaţie acută sau cronică a mucoasei nazale.
RINO- (<fr. *rhino-*; cf.gr. *rhis* "nas") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) nas", "nazal".
RINOCÉR s.m. (<fr. *rhinocéros*, lat. *rhinoceros*; cf.gr. *rhis* "nas"+*kerras* "corn") Numele a două genuri de mamifere imparicopitate erbivore din Africa şi din Asia, cu corpul masiv, cu pielea groasă şi aproape lipsită de păr, avînd pe frunte un corn (*Rhinoceros unicornis*, în S Asiei) sau două coarne (*Diceros bicornis*).

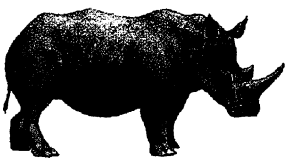
rinocer

RINOCERÍD s.n. (<fr. *rhinocéride*) (La.pl.) Familie de mamifere imparicopitate, avînd ca tip rinocerul; (şi la sg.) animal care face parte din această familie.
RINOFARÍNGE s.n. (<fr. *rhino-pharynx*, după *faringe*) (ANAT.) Partea superioară a faringelui, care comunică cu fosele nazale.
RINOFARINGÍTĂ s.f. (<fr. *rhino-pharyngite*) (MED.) Inflamaţie acută sau cronică a rinofaringelui.
RINOFÍMĂ s.f. (<fr. *rhinophyma*; cf.gr. *rhis* "nas"+*phyme* "tumoare") (MED.) Hipertrofie a părţii inferioare a nasului. ◆ Afecţiune a pielii localizată pe nas, ca urmare a agravării acneei rozacee.
RINOLALÍE s.f. (<fr. *rhinolalie*; cf.gr. *rhis* "nas"+*lalie* "vorbire") Tulburare a vocii din cauza modificărilor rezonanţei cavităţilor nazale.
RINOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<germ. *Rhinolog*) Medic specialist în rinologie.
RINOLOGÍE s.f. (<fr. *rhinologie*) Ramură a medicinei care studiază anatomia, fiziologia şi patologia nasului.
RINOPLASTÍE s.f. (<fr. *rhinoplastie*; cf.gr. *rhis* "nas"+*plastos* "modelat") Operaţie chirurgicală plastică şi reparatorie, de refacere a unui nas diform sau mutilat, prin grefarea sau prin transplantarea unei porţiuni de piele din altă parte a corpului.
RINORAGÍE s.f. (<fr. *rhinorragie*; cf.gr. *rhis* "nas"+*rhegnynai* "a curge") (MED.) Hemoragie nazală.
RINOSCLERÓM s.n. (<fr. *rhinosclérome*; cf.gr. *rhis* "nas"+*skleroma* "tumoare dură") Boală infecţioasă caracterizată printr-o secreţie cronică şi prin sclerozarea mucoasei nazale.
RINOSCLERÓZĂ s.f. (<fr. *rhinosclérose*) (MED.) Atrofie a mucoasei nazale.
RINOSCÓP s.n. (<fr. *rhinoscope*) (MED.) Instrument special, folosit pentru examinarea foselor nazale.
RINOSCOPÍE s.f. (<fr. *rhinoscopie*; cf.gr. *rhis* "nas"+*skopein* "a examina") Examinare a foselor nazale.
RINSÓU s.n. (<fr. *rinceau*; cf.lat. *ramicellus* "ramură mică") Motiv ornamental pictat sau sculptat, de formă curbată, reprezentînd ramuri, frunze sau (şi) fructe.
RIOLÍT s.n. (<fr. *rhyolite*, germ. *Rhyolith*; cf.gr. *rhyo* <*rhein* "a curge"+*lithos* "piatră") Rocă vulcanică, cu compoziţia chimică asemănătoare granitului, alcătuită din cristale de feldspaţi şi cuarţ (cu textură porfirică).
RIPÁ vb. I tranz. (<fr. *riper*) A deplasa transversal pe distanţe foarte mici o linie de cale ferată, tablierul unui pod metalic etc.
RIPÍDĂ s.f. (<sl. *ripida*) Obiect de metal sau de lemn, în formă de paletă, ornat cu imaginea unui serafim şi folosit în Biserica Creştină pentru oficierea unor ceremonii religioase.
RIPÍCOL, -Ă adj. (<fr. *ripicole*) Care trăieşte pe malul apelor curgătoare.
RIPÍDIUM s.n. (<fr., lat. *rhipidium*; cf.gr. *rhipis* "evantai") (BOT.) Tip de inflorescenţă cimoasă în formă de evantai.
RIPIÉNO s.n., adv. (<it. *ripieno*) (MUZ.) **I.** S.n. Grupa viorilor într-o orchestră simfonică. **II.** Adv. (Ca indicaţie de execuţie) **1.** (În concerti grossi) Cîntat de toţi executanţii; tutti. **2.** Cu o voce suplimentară într-un ansamblu.
RIPOSTÁ vb. I tranz. (<fr. *riposter*) A replica prompt şi cu energie, a răspunde în contradictoriu. ◆ A răspunde unui atac al adversarului (într-o competiţie sportivă, într-o luptă etc.).
RIPÓSTĂ s.f. (<fr. *riposte*) Răspuns prompt şi energic, replică; acţiune hotărîtă, energică prin care se respinge un atac.
RIPS s.n. (<germ. *Rips*) Ţesătură de bumbac sau de mătase, cu dungi paralele şi înguste, în relief, folosită pentru tapiţarea mobilelor şi pentru confecţionarea (căptuşelii) unor obiecte de îmbrăcăminte.
RIPSĂT, -Ă adj. (<*rips*) (Despre ţesături) Care imită ripsul, care are dungi dese, reliefate.
RISBÉRMĂ s.f. (<fr. *risberme*) Element de construcţie al unor baraje, care protejează fundaţiile acestora împotriva eroziunii.
RISC s.n. (<fr. *risque*) Posibilitate de a avea de înfruntat un pericol, o pagubă, un necaz etc.; pericol, inconvenient posibil.
RISCÁ vb. I tranz. şi intranz. (<fr. *risquer*) A(-şi) pune în primejdie viaţa, onoarea; a (se) expune unui pericol posibil. ◆ Intranz. A întreprinde o acţiune nesigură; a acţiona la noroc. ◆ Refl. (Înv.) A cuteza, a îndrăzni.
RISCÁNT, -Ă adj. (<germ. *riskant*) (Despre situaţii, acţiuni) Plin de riscuri, expus la primejdii; primejdios, nesigur; riscat.
RISCÁT, -Ă adj. (<*risca*) Riscant.
RISÍPĂ s.f. (<*risipi*) **1.** Folosire nechibzuită a bunurilor materiale sau financiare, cheltuială fără rost; irosire. ◆ Fig. Abundenţă, belşug. **2.** (Înv. şi pop.) Sfărîmare, distrugere; surpare, prăbuşire. ◆ Împrăştiere, risipire.
RISIPÍ vb. IV (<bg. *razsipja*, scr. *rasipati*) **1.** Tranz. şi refl. A arunca sau a cădea în dezordine în toate părţile; a (se) împrăştia. **2.** Tranz. A irosi avere, bunuri materiale; a cheltui bani fără socoteală. **3.** Refl. (Despre oameni) A se răspîndi în toate părţile; a se răzleţi; a se împrăştia. ◆ A se irosi, a se consuma în treburi neînsemnate. ◆ Tranz. A face să se împrăştie din locul unde s-au adunat; a împrăştia, a dispersa. ◆ Tranz. şi refl. A (se) răspîndi, a (se) propaga (ştiri, zvonuri etc.). ◆ Tranz. A pune pe fugă, a respinge o armată, o ceată vrăjmaşă etc.; a învinge. **4.** Refl. şi tranz. A

(se) dărîma, a (se) surpa, a (se) prăbuşi; a (se) distruge. **5.** Refl. (Despre nori, ceaţă, aburi etc.) A dispărea, a se destrăma, a se ridica. **6.** Tranz. A face să dispară, a înlătura, a îndepărta un gînd, o grijă, o durere.

RISIPITÓR, -OÁRE adj. (<*risipi*) **1.** Care îşi risipeşte bunurile, averea; cheltuitor. **2.** (Înv.) Care produce pagube, distrugeri; distrugător.

RÍSLING s.n. (<germ. *Riesling*, fr. *riesling*) Varietate de struguri cu boabele rotunde, verzi-gălbui şi cu pieliţa groasă, din care se produc vinuri fine, de calitate; p.ext. vin obţinut din astfel de struguri.

RISÓLĂ s.f. (<fr. *rissole*) Prăjitură din aluat în formă de semilună sau rotundă, prăjită sau coaptă şi umplută cu diferite compoziţii.

RISOLUTO adv. (cuv.it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Decis, ferm; cu fermitate.

RISTÍC s.n. (<tc. *rastık*, ngr. *rastiki*) *Gogoaşă de ristic* = excrescenţă pe frunzele de stejar (de mărimea unei alune), bogată în tanin, care este provocată de o specie de viespe şi care se foloseşte în medicină sub formă de tinctură, în industria chimică şi în tăbăcărie.

RIŞCÁR s.n. (<*rişcă*) Jucător de cărţi.

RÍŞCĂ s.f. (<rus. *reşka*) Numele unui joc de noroc în care jucătorii trebuie să ghicească pe ce parte va cădea o monedă aruncată în sus.

RIT s.m. (<ngr. *riton*, lat. *ritus*, fr. *rite*) **1.** Ritual. ◆ P.gener. Rînduială, tipic. **2.** Confesiune religioasă. ◇ *Rit vechi* = vechea rînduială bisericească (păstrată de secta rascolnicilor).

RITARDANDO adv. (cuv.it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) În tempo încetinit treptat; rărind treptat.

RITENUTO adv. (cuv.it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) În tempo reţinut, (mai) moderat.

RITIDÓM s.n. (<fr. *rhytidome*; cf.gr. *rhytidoma* "încreţitură, zbîrceală") (BOT.) Strat extern al scoarţei arborilor bătrîni, format din ţesuturi moarte care se desprind în lamele subţiri.

RITM s.n. (<ngr. *rithmos*, lat. *rhythmus*, fr. *rythme*, it. *ritmo*; cf.gr. *rhythmos*) **1.** Succesiune ritmică şi periodică a silabelor accentuate şi neaccentuate într-un vers, într-o frază, într-o operă literară sau muzicală; p.ext. efect obţinut prin acest procedeu. ◆ Vers. **2.** Periodicitate a unei mişcări, a unei activităţi, a unor procese etc. ◆ Mişcare regulată (repetată). **3.** Repetare periodică a unor elemente arhitectonice sau decorative la o construcţie. **4.** (ARTE PL.) Proporţie, armonie între părţile unui întreg.

RITMÁ vb. I tranz. (<fr. *rythmer*) A pune accentul pe silabele unui vers sau, p.ext., ale unei fraze; a da ritm unei fraze.

RITMÁT, -Ă adj. (<*ritma*) Care are ritm.

RÍTMIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *rythmique*) **1.** Adj. Care are ritm; regulat, cadenţat. ◇ *Gimnastică ritmică* = ramură a gimnasticii în care exerciţiile se execută cadenţat şi cu acompaniament muzical. ◆ Care se referă la ritm. **2.** S.f. Totalitate de reguli referitoare la folosirea ritmului în poezie (şi în proză). ◆ (MUZ.) Ştiinţă care studiază simetria timpilor accentuaţi şi neaccentuaţi, precum şi a diferitelor valori de note într-o compoziţie muzicală. ◆ Totalitatea ritmurilor; întrebuinţarea ritmului.

RITMICITÁTE s.f. (<*ritmic*) Desfăşurare uniformă, fără întreruperi, a unei activităţi (de producţie, de aprovizionare, de desfacere etc.).

RITMOTERAPÍE s.f. (<*ritm* + *terapie*) Terapie psihică şi fiziologică, constînd în exerciţii de restructurare a ritmului funcţional perturbat în urma unei patologii.

RITOLOGÍE s.f. (<fr. *ritologie*) Ramură a mitologiei şi a religiei care studiază ritul, ritualul şi ritualismul ca elemente constitutive ale unor practici culturale cu caracter regulat, referitoare la superstiţii şi la credinţe tradiţionale.

RITÓN s.n. (<gr. *rhyton*) (În antic.) Vas de metal sau de lut, de forma unui corn de vită (sau, rar, a unui cap de animal sau de om), folosit de grecii antici pentru libaţii sacre şi pentru petreceri.

RITORNÉLĂ s.f. (<it. *ritornello*, fr. *ritournelle*) **1.** Repetare regulată, într-o compoziţie (vocal-instrumentală), a unui fragment muzical (cu acelaşi text); refren. ◆ Fragment instrumental care precedă dansul sau care alternează cu el. **2.** Vers sau grup de versuri repetate la intervale regulate, într-o poezie. ◆ Poezie de trei versuri, dintre care ultimul, cu caracter epigramatic, rimează cu primul.

RITÓS adv. (<ngr. *ritos*) Hotărît, ferm, categoric; deschis.

RITUÁL, -Ă adj., s.n. (<fr. *rituel*, it. *rituale*) **1.** Adj. Care ţine de rituri, privitor la rituri; care se face după anumite rituri. **2.** S.n. Rînduială a unei slujbe religioase; ceremonial religios. ◆ Ceremonial (religios) integrat practicii folclorice, desfăşurat, după reguli tradiţionale, în momentele importante din viaţa comunităţii (naşterea, căsătoria, moartea, semănatul etc.).

RITUALÍSM s.n. (<fr. *rhitualisme*) (Rar) Exagerare a importanţei ceremoniilor religioase (în Biserica Anglicană); formalism religios.

RITUALÍST, -Ă adj., s.m. (<fr. *rhitualiste*) (Adept) al ritualismului.

RIŢ s.n. (<germ. *Ritz*) (POLIGR.) Crestătură liniară făcută pe o foaie de carton sau de mucava în locul unde urmează să fie îndoită.

RIŢUÍ vb. IV tranz. (<germ. *ritzen*) (POLIGR.) A face un riţ pe o foaie de carton.

RIVÁL, -Ă s.m. şi f. (<fr. *rival*, lat. *rivalis*, germ. *Rival*) Persoană care aspiră, în concurenţă cu alta, la aceeaşi situaţie, la aceleaşi avantaje, la acelaşi succes; concurent, adversar. ◆ Persoană care aspiră, în concurenţă cu alta, la dragostea aceleiaşi persoane. ◆ Persoană care are merite, calităţi (şi drepturi) identice cu ale altei persoane. ◇ Loc. adj. şi adv. *Fără rival* = cu care nu se poate măsura nimeni; fără pereche, inegalabil.

RIVALITÁTE s.f. (<fr. *rivalité*, lat. *rivalitas, -atis*) Concurenţă între două sau mai multe persoane care tind să obţină acelaşi lucru; competiţie.

RIVALIZÁ vb. I intranz. (<fr. *rivaliser*) A tinde să ajungă sau să întrecă pe cineva în ceea ce priveşte calităţile, meritele etc.; a concura. ◆ A sta pe aceeaşi treaptă, a fi la acelaşi nivel (cu cineva).

RIVÁLTĂ s.f. (<it. *ribalta*) Şir de surse de lumină fixate în dosul cortinei, în partea superioară a scenei, opus rampei.

RIVANÓL s.n. (<germ. *Rivanol*) Produs farmaceutic folosit ca antiseptic.

RIVERÁN, -Ă adj. (<fr. *riverain*) (Despre ţări, teritorii etc.) Care este situat pe malul unei ape sau este traversat de o apă curgătoare. ◇ *Proprietar riveran* = proprietar al unui teren situat pe malul unui rîu.

RIVIÉRĂ s.f. (<it. *riviera*, fr. *rivière*) Obstacol format dintr-un şanţ sau dintr-o groapă cu apă, pe care trebuie să-l sară, la întreceri, un sportiv sau un cal de curse.

RIZ s.n. (<germ. *Ritz*) Măsură foarte fină care apare pe suprafaţa unei piese metalice din cauza tensiunilor interne. ◆ Zgîrietură făcută cu un vîrf ascuţit pe o piesă (metalică) pentru a o marca într-un anume fel.

RIZÁRE s.f. (<*riz*) Defect de funcţionare al unei maşini, ca urmare a apariţiei rizurilor pe suprafeţele a două piese aflate în contact.

RIZÁT, -Ă adj. (<*riz*) (Despre piese) A cărei suprafaţă prezintă rizuri.

RIZEÁFCĂ (RIZÁFCĂ) s.f. Specie de scrumbie răspîndită în Marea Neagră, de unde pătrunde în apele Dunării, pentru reproducere şi hrană (*Alosa caspia nordmanni*).

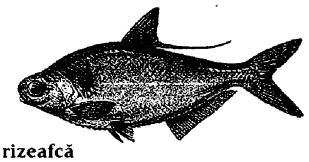

rizeafcă

RIZÍBIL, -Ă adj. (<fr. *risible*) De rîs, de batjocură; ridicol.

RIZICULTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *riziculteur*) Cultivator de orez.

RIZICULTÚRĂ s.f. (<fr. *riziculture*) Cultură a orezului. ◆ Orezărie.

RIZO- (<fr. *rhizo-*; cf.gr. *rhiza* "rădăcină") Element prim de compunere care are semnificaţia "rădăcină".

RIZOCARPÉE s.f. (<fr. *rhizocarpée*; cf.gr. *rhiza* "rădăcină"+*karpos* "fruct") (La pl.) Ordin de plante ierboase, avînd numai rădăcinile perene; (şi la sg.) plantă care face parte din acest ordin.

RIZOCTONIÓZĂ s.f. (<fr. *rhizoctoniose*) Boală a plantelor provocată de o ciupercă (*Rhizoctonia solani*), care se manifestă prin îmmuierea părţilor aeriene ale plantei.

RIZODÉRMĂ s.f. (<fr. *rhizoderme*; cf.gr. *rhiza* "rădăcină" + *derma* "piele") (BOT.) Epidermă a rădăcinii formată dintr-un singur strat de celule, din care iau naştere perii absorbanţi.

RIZOFÁG, -Ă adj. (<fr. *rhizophage*; cf.gr. *rhiza* "rădăcină"+*phagein* "a mînca") (BIOL.) Care se hrăneşte cu rădăcini.

RIZOÍD s.n. (<fr. *rhizoïde*; cf.gr. *rhiza* "rădăcină" + *eidos* "formă") Organ de fixare şi de absorbţie al unor plante inferioare (muşchi, licheni etc.), format din filamente cu peretele foarte subţire.

RIZÓM s.m. (<fr. *rhizome*) Tulpină subterană, simplă sau ramificată, lipsită de clorofilă, a anumitor plante, asemănătoare rădăcinii, dar avînd frunze rudimentare şi structură internă specifică.

RIZOPÓD s.n. (<fr. *rhizopode*; cf.gr. *rhiza* "rădăcină" + *pous* "picior") (La pl.) Clasă de protozoare acvatice, unicelulare, care se mişcă cu ajutorul unor prelungiri protoplasmatice (*Rhizopoda*); (şi la sg.) animal care face parte

din această clasă.
RIZOSFÉRĂ s.f. (<fr. *rhizosphère*; cf.gr. *rhiza* "rădăcină" + *sphaira* "sferă") Strat de pămînt (pînă la 2 m adîncime) în care se găsesc rădăcinile plantelor.
RIZÓTO s.n. (<it., fr. *risotto*) Preparat culinar din orez, unt, sos de roşii şi parmezan.
RÎCÎÍ vb. IV tranz. (form. onomat.) (Despre păsări şi animale) A scurma pămîntul cu ghearele sau cu labele; p.ext. (despre oameni) a zgîria ceva cu unghiile sau cu ajutorul unui instrument; fig. a cîrti. ◆ (Pop.) A îndepărta prin zgîriere, prin detaşare de aşchii subţiri un înveliş, un strat; a răzui.
RÎDE vb. III intranz. (lat. *ridere*) **1.** A-şi manifesta satisfacţia, bucuria printr-o mişcare caracteristică a feţei şi a gurii, scoţînd în acelaşi timp sunete specifice, nearticulate şi succesive. **2.** A fi vesel, mulţumit; a se bucura. ◆ A se distra; a se amuza. ◆ (Urmat de determinări în dativ) A arăta cuiva simpatie, surîzîndu-i. ◆ (Despre soartă, noroc) A-i fi cuiva favorabil, prielnic. **3.** A face haz, a nu ţine seama de ceva; a dispreţui, a desconsidera, a nesocoti. ◆ A-şi bate joc de ceva sau de cineva.
RÎGÎÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) A elimina pe cale bucală gazele din stomac, provocînd un zgomot caracteristic; a eructa.
RÎIE s.f. (lat. *aranea*) (Pop.) **1.** Scabie. **2.** Fig. Epitet depreciativ pentru cineva sau pentru ceva care provoacă multe necazuri şi de care nu poţi scăpa uşor; năpastă, pacoste. **3.** *Rîia neagră a cartofului* = boală a cartofului provocată de o ciupercă, care se manifestă prin apariţia unor excrescenţe moi, brune-negricioase pe părţile subterane ale plantei.
RÎMÁ vb. I intranz. (lat. *rimare*) (Despre porci) A scormoni pămîntul cu rîtul.
RÎMĂ s.f. (<*rîma*) Vierme anelid, cu corpul lung, aproape cilindric, format din numeroase inele, de culoare roşcată, care trăieşte în pămînt sau sub pietre, hrănindu-se cu pămînt bogat în resturi vegetale şi contribuind la formarea humusului (*Lumbricus terrestris*).

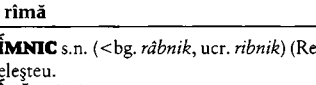

rîmă

RÎMNIC s.n. (<bg. *râbnik*, ucr. *ribnik*) (Reg.) Heleşteu.
RÎNĂ s.f. (lat. **rena=renes*) (Pop.) Fiecare dintre cele două laturi ale corpului omenesc. ◇ Loc. adv. şi adj. *Într-o* (sau *pe o*) *rînă* = (culcat sau aplecat) pe o parte a trupului; înclinat într-o parte.
RÎNCED, -Ă adj. (lat. *rancidus*) (Despre grăsimi) Cu gust şi miros neplăcut, ca urmare a alterării; care a început să se descompună, să se altereze. ◆ (Despre gust, miros) Caracteristic grăsimilor alterate.
RÎNCEZÍ vb. IV intranz. şi refl. (<*rînced*) (Despre grăsimi) A căpăta un gust şi un miros neplăcut, specific, în urma descompunerii părţiale în contact cu aerul; a se altera.
RÎNCHEZÁ vb. I intranz. (lat. **rhonchizare*, după *necheza*) (Despre cai) A necheza.
RÎND s.n. (<sl. *rendŭ*) **1.** Şir de lucruri sau de fiinţe, aşezate într-o anumită ordine. ◇ Loc. adv. *Pe rînd* = a) unul după altul, succesiv; b) de la unul la altul. *(Rînd) pe rînd* (sau *rînduri-rînduri*) = unul după altul, treptat. ◆ Fiecare dintre şirurile orizontale de cuvinte care formează o linie dreaptă într-un text tipărit sau scris. ◇ *A citi printre rînduri* = a înţelege (sau a se strădui să înţeleagă) într-un text şi ceea ce este doar sugerat. ◆ Şir de obiecte suprapus altuia. ◆ Etaj, cat. **2.** Loc cuvenit cuiva sau ocupat de cineva într-un şir sau în cadrul unei activităţi; moment stabilit pentru o activitate. ◇ Loc. adv. *La rînd* = unul după altul, potrivit ordinii sau momentului stabilit. *Cu rîndul* = cu schimbul; alternativ. *De rînd* = de serviciu. ◇ *A ţine rîndul* = a respecta locul sau ordinea stabilită. *A lăsa* (sau *a ceda*) *cuiva rîndul* = a se retrage dintr-un loc sau dintr-o activitate, pentru a permite altcuiva să ocupe locul. *A fi* (ori *a intra*) *în rînd cu cineva* (sau *în rîndul cuiva*) = (a fi sau a intra) în categoria cuiva, alături de cineva. **3.** Cantitate, grup, număr care urmează după alte şiruri de acelaşi fel. ◆ Grup de obiecte care formează o serie şi care se folosesc deodată. ◇ *Un rînd de case* = un corp de case. ◆ (Precedat de numerale sau de adjective) Dată, oară. **4.** O totalitate omogenă, unitară de persoane, de obiecte. **5.** Obicei, rînduială, mod (de viaţă, de activitate etc.). **6.** Categorie socială. ◇ Loc. adv. *De rînd* = a) din popor, fără rang; b) lipsit de strălucire, comun, obişnuit, vulgar.
RÎNDÁŞ s.m. (<*rîndui*) Om angajat pentru muncile obişnuite, curente dintr-o gospodărie.
RÎNDUÍ vb. IV tranz. (<*rînd*) **1.** A aşeza la rînd, într-o succesiune regulată; p.ext. a aranja, a aşeza într-un anumit fel; a face ordine. ◆ Refl. A se succeda; a se înşirui într-o anumită ordine. **2.** A organiza un domeniu de activitate. **3.** A da cuiva o însărcinare, un ordin, o dispoziţie; a porunci, a decide. ◆ A stabili, a fixa; a destina. **4.** A numi pe cineva într-o slujbă; a învesti, a numi într-o funcţie.
RÎNDUIÁLĂ s.f. (<*rîndui*) **1.** Faptul de a rîndui; mod de aranjare a lucrurilor într-o anumită ordine; p.ext. ordine. **2.** Mod de desfăşurare a unor acţiuni impuse sau statornicite; datină, obicei, regulă, uzanţă. **3.** (În ev.med.; în ţările române) Nume generic folosit pentru anumite dări în bani către domnie.
RÎNDUNEÁ s.f (lat. **hirundinella*) Rîndunică (*Hirundo rustica*).
RÎNDUNÍCĂ s.f. (<*rîndunea*) **1.** Pasăre migratoare, insectivoră, din ordinul paseriformelor, cu ciocul scurt şi lat, cu coada adînc bifurcată, cu penele albe-gălbui pe burtă şi negre-albăstrui, cu luciu metalic pe spate (*Hirundo rustica*). **2.** *Rîndunică-de-mare* = peşte marin, răspîndit în Marea Neagră, care înoată pe fundul apei cu ajutorul înotătoarelor pectorale (*Trigla lucerna*). **3.** Ultima dintre cele cinci pînze ale unui catarg, aşezată în vîrful acestuia.
RÎNÍ vb. IV tranz. (<bg. *rina*) A curăţa un loc de stratul de murdărie depus.
RÎNJET s.n. (<*rînji*) Grimasă de batjocură, de satisfacţie răutăcioasă sau de prostie, care strîmbă figura cuiva, descoperindu-i dinţii; rîs sau zîmbet sarcastic, batjocoritor, prostesc. ◆ Manifestare de furie sau de agresivitate la unele animale, caracterizată de arătarea dinţilor.
RÎNJÍ vb. IV intranz. (<bg. *ränža* "a mîrîi") **1.** (Despre oameni) A-şi arăta dinţii într-o grimasă de răutate, de batjocură, de prostie. ◆ A rîde forţat, în silă, fără veselie. **2.** (Despre animale) A-şi arăta ameninţător colţii, mîrîind.
RÎNTÁŞ s.n. (<magh. *rántás*) Sos făcut din făină prăjită (cu ceapă) în grăsime, pentru a fi adăugat la unele mîncăruri.
RÎNZĂ s.f. (cuv.autoh.; cf.alb. *rrëndës* "cheag") **1.** (Pop.) Pipotă. **2.** (Pop. şi fam.) Stomac. ◆ Nume dat unor boli de stomac.
RÎPĂ s.f. (lat. *ripa*) Coastă abruptă a unui deal, formată în urma eroziunii solului; surpătură de pămînt cauzată de un torent de apă. ◆ Albia unei ape curgătoare mici.

rîpă

RÎPÓS, -OÁSĂ adj. (<*rîpă*) (Despre terenuri) Cu coaste abrupte; prăpăstios, accidentat; plin de rîpe.
RÎS[1] s.m. (<sl. *rysĭ*) Specie de mamifer sălbatic, carnivor, din familia felinelor, mai mare decît pisica sălbatică, cu blana galbenă-roşcată cu pete brune-negricioase şi cu un smoc de păr în vîrful urechilor; linx (*Lynx lynx*).

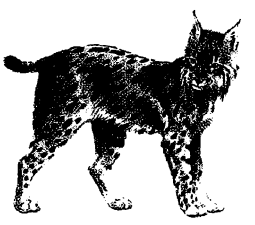

rîs[1]

RÎS[2] s.n. (lat. *risus*) Acţiunea de a rîde şi rezultatul ei; manifestare a bucuriei, a satisfacţiei printr-o mişcare caracteristică a feţei şi a gurii, însoţită de sunete specifice, nearticulate. ◆ Sunet sacadat scos de unele păsări.
RÎŞCOV s.m. (cf.ucr. *ryžok*, *ryžka*) Ciupercă comestibilă, din familia agaricaceelor, cu pălăria de culoare portocalie-cărămizie şi cu picioruşul galben-portocaliu, care creşte în pădurile de brad şi de fag şi care secretă latex (*Lactarius deliciosus*).
RÎŞNÍ vb. IV tranz. (<*rîşniţă*) A măcina cu rîşniţa.
RÎŞNIŢĂ s.f. (<bg. *răšnica*) **1.** Maşină rudimentară formată din două pietre suprapuse, cea de deasupra fiind rotită cu ajutorul unui mîner, care este folosită pentru măcinarea sării, a porumbului etc. ◆ Moară primitivă pusă în mişcare de animalele de tracţiune. **2.** Ustensilă casnică cu care se macină boabele de cafea, de piper etc.
RÎT s.n. (<sl. *rŭtŭ*) Botul porcului.
RÎU s.n. (lat. *rivus*) **1.** Apă curgătoare (permanentă) formată din unirea mai multor pîraie, care se varsă într-o acumulare de apă mai mare (fluviu, lac etc.). **2.** P.anal. Şuvoi mare dintr-un lichid; torent. ◆ Coloană, mulţime de oameni care merg. ◇ *Rîuri-rîuri* = în număr mare;

potop. **3.** (La pl.) Element decorativ sub formă de cusătură în rînduri verticale sau oblice, care împodobeşte mînecile, de la altiţă la manşetă, şi piepţii cămăşilor. **4.** (În mitol. greco-romană) (La pl.) Cele cinci rîuri pe care trebuia să le treacă sufletul unui mort pentru a ajunge în infern; acestea sînt: *Styx, Aheron, Cocit, Flegeton* şi *Lete*; (la sg.) fiecare dintre aceste rîuri.

RÎURÁ vb. I (<*rîu*) (Pop.) **1.** Intranz. A curge ca un rîu. ◆ Fig. (Despre păr) A cădea pe spate (ondulîndu-se). **2.** Tranz. (Rar; despre rîuri) A traversa un teritoriu (alimentîndu-l cu apă). **3.** Tranz. A coase o ie, o cămaşă etc. cu rîuri.

RÎVNÁ s.f. (<*rîvni*) **1.** Imbold sufletesc puternic, însufleţire în muncă; zel, sîrguinţă. ◆ Ardoare, evlavie. **2.** Dorinţă puternică pentru ceva; poftă.

RÎVNÍ vb. IV intranz. şi tranz. (<sl. *rĭvĭnovati*) A dori cu ardoare ceva, a simţi un imbold puternic să realizeze ceva; a aspira, a tinde, a năzui. ◆ A dori (să-şi însuşească) un lucru străin; a invidia.

RÎZNÁ s.f. (Reg.) Vagonet folosit pentru transportarea pietrei şi a minereului de la locul de extracţie pînă la gura unei mine.

ROÁBĂ s.f. **1.** Mijloc de transport al materialelor pe distanţe mici, format dintr-o platformă sau dintr-o ladă cu o roată, susţinută şi împinsă manual cu ajutorul a două mînere. **2.** Cantitate de material care se poate transporta o dată cu roaba.

ROÁDĂ s.f. (<*rod*) Rod.

ROÁDE vb. III (lat. *rodere*) **1.** Tranz. şi intranz. A rupe cu dinţii dintr-un material tare, fărîmiţîndu-l (pentru a mînca). **2.** Tranz. şi refl. A (se) uza lent; a (se) distruge printr-o acţiune lentă şi îndelungată. **3.** Tranz. (Despre încălţăminte sau despre alte corpuri tari, care vin în contact cu pielea) A freca pielea (provocînd răni). **4.** Tranz. Fig. (Despre gînduri, sentimente) A chinui, a tortura, a consuma.

ROÁTĂ[1] s.f. (lat. *rota*) **1.** Cerc (cu spiţe) sau disc de metal, care, mişcîndu-se în jurul unei osii, pune în mişcare un vehicul. **2.** (TEHN.) Organ de maşină sau ansamblu unitar de piese în formă de cerc, care se poate roti în jurul unei axe proprii, servind la transmiterea unei mişcări de rotaţie, la rularea pe o cale a unui vehicul etc. **3.** Nume dat unor obiecte, unelte, instrumente etc. asemănătoare cu roata, avînd diferite întrebuinţări. ◇ *Roata olarului* = mecanism rudimentar alcătuit dintr-un disc orizontal fixat pe un arbore rotitor, pe care olarul rotunjeşte lutul, dînd diferite forme oalelor. *Roata norocului* = disc mare numerotat, care este învîrtit cu mîna de jucător, fiind apoi lăsat să se mişte din inerţie pînă la încetarea mişcării (pentru a afla numărul cîştigător). *Roata lumii* (sau *a vremii*) = succesiunea, ordinea de desfăşurare a evenimentelor. ◆ Desen sau contur rotund ca un cerc, ca un disc. **4.** Obiect de formă circulară. **5.** Figură formată de mai multe fiinţe sau obiecte aşezate în formă de cerc; p.ext. fiinţele sau obiectele aşezate astfel. **6.** Mişcare circulară (repetată); învîrtitură, rotire. ◆ Figură de acrobaţie care constă în rotirea corpului prin sprijinirea succesivă pe mîini şi pe picioare. ◇ *Roata morţii* = acrobaţie care constă în mişcarea în cerc, cu un vehicul, pe pereţii (aproape verticali ai) unei construcţii special amenajate. **7.** Instrument de tortură şi de execuţie, de formă circulară, folosit în evul mediu.

ROÁTĂ[2] s.f. (<rus., pol. *rota*) (În ţările române) Unitate militară cu un efectiv aproximativ egal cu cel al unei companii din armata modernă.

ROB, ROÁBĂ s.m. şi f. (<sl. *robŭ*) **1.** (În ev.med.; în ţările române) Persoană aflată în dependenţă totală faţă de stăpînul feudal, fără ca acesta să aibă dreptul de a o omorî. ◆ Persoană care munceşte (fizic) din greu. ◆ Captiv (folosit la munci grele). ◆ (Pop.) Deţinut. ◆ Fig. Persoană foarte supusă, foarte devotată cuiva. ◆ Fig. (În limbajul bisericesc) Persoană credincioasă; creştin. **2.** Persoană aflată în relaţii social-politice de aservire, de subordonare totală. **3.** Fig. Persoană dominată de o pasiune, de o preocupare, de o obligaţie etc.

RÓBĂ s.f. (<fr. *robe*) **1.** Haină de ceremonie, lungă (şi neagră), cu mîneci largi, purtată de magistraţi şi de avocaţi în şedinţe, precum şi de profesorii universitari (la anumite solemnităţi). **2.** Nume generic pentru culoarea şi particularităţile părului la cai, la vaci etc.

ROBÍ vb. IV (<*rob*) **1.** Tranz. A priva pe cineva de libertate; a-l face rob pe cineva. **2.** Tranz. A aservi o ţară, un popor, o colectivitate etc.; a exploata. **3.** Intranz. A trăi în robie, a fi rob. ◆ A munci (fizic) din greu. **4.** Tranz. Fig. A cuceri, a subjuga pe cineva (prin farmecul deosebit pe care îl exercită). ◆ Refl. A fi sclavul unor pasiuni; a fi dominat de cineva sau de ceva.

ROBÍE s.f. (<*rob*) **1.** Stare, condiţie de rob. **2.** Stare de dependenţă politică, socială, economică a unui popor, a unei clase sociale, a unui individ. **3.** Menţinere a unei persoane în închisoare, în captivitate; p.ext. închisoare, captivitate.

ROBINÉT s.n. (<fr. *robinet*) Dispozitiv, organ de maşină sau armătură care se montează la capătul unei conducte, între două conducte sau la capătul tubului de scurgere al unui recipient, servind la întreruperea, restabilirea sau reglarea circulaţiei unui fluid.

ROBINSONÁDĂ s.f. (<germ. *Robinsonade*; cf.n.pr. *Robinson* [Crusoe]) **1.** Relatare despre persoane naufragiate şi pierdute; fantezie în care individul izolat apare trăind (fericit) în afara societăţii. **2.** Săritură acrobatică executată de un jucător dintr-o echipă (de fotbal).

ROBÓT s.n. (<fr. *robot*) Sistem automatizat care funcţionează în baza unui program de lucru stabilit, sensibil la anumite excitaţii exterioare, creînd impresia executării unor acţiuni umane. ◆ Fig. Persoană care munceşte (din greu), fără să înţeleagă rostul muncii prestate.

ROBÓTĂ s.f. (<sl. *robota*) **1.** (În ev.med.; în Transilvania) Obligaţia în muncă a iobagilor şi a jelerilor către stăpînire sau către feudal. ◆ (În ţările române) Muncă pe care o prestau ţăranii săraci proprietarilor de moşii pentru folosinţa pămîntului. **2.** Muncă permanentă (şi grea); trudă.

ROBOTÉHNICĂ s.f. (<*robot*+*tehnică*) Domeniu al tehnicii care se ocupă cu construirea modelelor mecanice, informatice sau mixte şi a roboţilor.

ROBOTÍ vb. IV intranz. (<*robotă*) **1.** A munci din greu; a trudi. **2.** A face treburi mărunte pe lîngă casă; a trebălui.

ROBÓTICĂ s.f. (<fr. *robotique*, engl. *robotics*) Domeniu pluridisciplinar al ştiinţei şi tehnicii care studiază proiectarea şi tehnica construirii sistemelor mecanice, informatice sau mixte şi a roboţilor, în scopul înlocuirii parţiale sau totale a omului în procese tehnologice, în acţiunea sa asupra mediului înconjurător etc.

ROBOTIZÁ vb. I (<fr. *robotiser*) **1.** Tranz. A dota procesul de producţie cu sisteme mecanice, informatice sau mixte şi cu roboţi, pentru a înlocui omul în operaţii repetabile sau nocive. **2.** Refl. A acţiona, a se comporta ca un robot.

ROBURÍT s.n. (<fr. *roburite*) Substanţă explozivă complexă, formată dintr-un amestec pe bază de silitră şi folosită în lucrări miniere.

ROBÚST, -Ă adj. (<fr. *robuste*) Care este înzestrat cu o constituţie fizică bine dezvoltată; rezistent la muncă, la oboseală; voinic, viguros.

ROBUSTÉŢE s.f. (după fr. *robustesse*) Faptul de a fi robust; forţă, vigoare, rezistenţă fizică.

ROC s.n. (<germ. *Rock*) Un fel de palton scurt (purtat în mediul rural).

ROCÁDĂ s.f. (<fr. *rocade*, germ. *Rochade*) **1.** Mişcare combinată la jocul de şah, care poate fi făcută doar o singură dată în decursul unei partide, constînd în aducerea unuia dintre turnuri lîngă rege şi în trecerea regelui peste turn, regele păstrînd culoarea cîmpului de plecare. ◆ Inversare reciprocă a poziţiei ocupate de două sisteme. **2.** (MILIT.) Cale de comunicaţie cu un traseu orientat în general paralel cu linia frontului, folosită pentru regruparea şi manevrarea trupelor, pentru aprovizionarea acestora. ◇ *Linie de rocadă* = linie pe care se mişcă rezervele unei armate în spatele frontului. *Arteră de rocadă* = arteră rutieră destinată circulaţiei de tranzit, amenajată în exteriorul unei localităţi.

ROCAILLE adj.invar. (cuv.fr.) *Stil rocaille* = gen de ornamentaţie în arta franceză din sec. 18, reprezentînd faza de înflorire a stilului rococo, caracterizat prin eleganţa şi rafinamentul contururilor răsucite şi prin imitarea unor elemente naturale (grote, stînci, scoici).

ROCAMBOLÉSC, -ÉSCĂ adj. (<fr. *rocambolesque*) Fantastic, extravagant.

ROCÁRNIŢĂ s.f. (cf.germ. *Rackring*) Cerc de oţel sau de parîmă care serveşte la ridicarea pînzelor unei nave de-a lungul catargului.

RÓCĂ s.f. (<it. *rocca*; cf.fr. *roc*) Asociaţie de materiale minerale naturale, de compoziţie aproape uniformă, care formează scoarţa terestră.

RÓCHIE s.f. (<bg., scr. *roklja*) Îmbrăcăminte feminească la care bluza şi fusta (din acelaşi material) formează o singură piesă.

ROCHÍŢĂ s.f. (<*rochie*) Diminutiv al lui rochie. ◇ (BOT.) *Rochiţa-rîndunicii* = volbură (*Convolvus arvensis*).

ROCK s.n. (cuv.engl.) **1.** Numele unui dans modern cu mişcări foarte vioaie, bine marcate; melodie după care se execută acest dans. **2.** Stil în muzica uşoară.

ROCOCÓ adj.invar. (<fr. *rococo*) (În arhitectură şi în arta decorativă) *Stil rococo* (şi substantivat, n.) = stil artistic de ornamentaţie

din sec.18, apărut în Franţa, urmînd stilul baroc şi precedînd stilul neoclasic, care se caracterizează printr-o bogăţie excesivă a liniilor (uşoare şi răsucite), prin compoziţia ghirlandelor împletite asimetric, decorate cu scoici, grote etc., prin preferinţa pentru culorile deschise şi strălucitoare, pentru pitoresc etc.

ROCOŢEÁ s.f. (cf. *rocoină*) Plantă erbacee perenă, toxică, din familia cariofilaceelor, cu frunzele opuse, liniare şi cu florile albe (*Stellaria graminea*).

ROD s.n. (<sl. *rodŭ*) **1.** Nume generic dat produselor vegetale obţinute de la plantele cultivate, în special fructelor; fruct. ◇ Loc. adj. *Cu rod* = roditor. ◆ *Rodul-pămîntului* = plantă erbacee, toxică, cu frunzele peţiolate, lungi, late şi lucioase, cu inflorescenţa în formă de spic, după a cărei dezvoltare florală este apreciată, în popor, recolta anului (*Arum maculatum*). **2.** Rezultat (favorabil), efect. ◆ Folos, avantaj. **3.** Copil, prunc, vlăstar.

RODÁ vb. I tranz. (<fr. *roder*) **1.** A efectua operaţia de rodaj. ◆ Refl. Fig. A acumula o oarecare experienţă; a se familiariza cu o muncă. **2.** A netezi foarte fin suprafaţa unui obiect cu ajutorul unor materiale speciale abrazive.

RODÁJ s.n. (<fr. *rodage*) Punere în funcţiune a unui motor nou fără a-l forţa, în scopul netezirii şi ajustării perfecte a suprafeţelor de contact în mişcare ale pieselor componente; perioadă în care un motor funcţionează în acest fel.

RODÁNŢĂ s.f. (<it. *radancia*) Inel metalic cu un jgheab pe suprafaţa laterală, care apasă ochiurile parîmelor la ambarcaţii.

RODÁT, -Ă adj. (<*roda*) (Despre motoare) Care a fost supus operaţiei de rodaj. ◆ Fig. Care a acumulat o oarecare experienţă (într-o anumită muncă).

RODENTICÍD s.n. (<germ. *Rodentizid*, den. com.) Substanţă toxică sau cultură bacteriană folosită pentru distrugerea rozătoarelor.

RODÉO s.n. (<sp. *rodeo*, fr. *rodéo*) **1.** Serbare organizată cu ocazia marcajului animalelor în unele regiuni din America. **2.** Întrecere sportivă în care un călăreţ trebuie să încalece şi să călărească cît mai mult timp, fără şa, un cal sau un bou nedomesticit.

RODÍ vb. IV intranz. (<sl. *roditi*) A produce roade.

RÓDIE s.f. (<ngr. *rodhi*) Fructul rodiului.

RODITÓR, -OÁRE adj. (<*rodi*) (Despre terenuri agricole) Care dă roade îmbelşugate; (despre arbori) cu fructul comestibil; (despre plante) care dă roade (mari).

RÓDIU[1] s.m. (<*rodie*) Arbust subtropical ornamental, cu frunzele lanceolate, cu florile roşii şi cu fructele mari (de mărimea unui măr), comestibile, cu coaja groasă, roşiatică, cu multe seminţe acoperite cu un înveliş cărnos, suculent şi roşiatic (*Punica granatum*).

RÓDIU[2] (<fr. *rhodium*) Element chimic (*Rh*; nr.at. 45; m.at. 102,905), metal rar din familia platinidelor, alb-argintiu, asemănător cu platina, care se foloseşte împreună cu aceasta la confecţionarea instrumentelor de laborator. A fost descoperit de W.H.Wollaston în 1804.

RÓDNIC, -Ă adj. (<*rod*) Care produce multe roade; fertil, fecund.

RODNICÍE s.f. (<*rodnic*) Însuşirea de a fi rodnic; fertilitate, fecunditate.

RODOCROZÍT s.n. (<fr. *rhodocrosite*) Carbonat natural de mangan ($MnCO_3$), cristalizat în sistemul romboedric, de culoare roz, reprezentînd un important minereu de mangan.

RODODÉNDRON (RODODÉNDRU) s.n. (<fr. *rhododendron*; cf.gr. *rhodon* "trandafir" + *dendron* "copac") Arbust subtropical, cu frunzele tari şi cu florile mari, frumoase, albe sau roşii, cu miros pătrunzător (*Rhododendron kotschyi*).

RODONÍT s.n. (<fr. *rhodonite*) Silicat natural de mangan, uneori şi cu calciu, cristalizat în sistemul triclinic, de culoare roz-cenuşie, cu luciu sticlos, întrebuinţat ca piatră ornamentală, la confecţionarea unor obiecte decorative etc.

RODOSPÍNĂ s.f. (<fr. *rhodospine*) (BIOL.) Albumină prezentă în lumina ochiului.

RÓFII s.f.pl. (cf.scr. *rohav* "ciupit de vărsat") (Pop.) Nume dat unor bube care apar uneori la copii, pe cap sau pe faţă, imediat după naştere.

ROGATÓRIE adj. (<fr. *rogatoire*) *Comisie rogatorie* = intervenţie făcută de o instanţă judiciară cu sediul într-o anumită localitate sau într-o anumită ţară către un organ de jurisdicţie cu sediul în altă localitate sau în altă ţară, pentru obţinerea unor dovezi necesare solicitantului.

ROGAŢIÚNE s.f. (<lat. *rogatio, -onis*, fr. *rogation*) Proiect de lege în dreptul roman, prezentat poporului pentru a-l aproba.

ROGOJÍNĂ s.f. (<bg. *rogožina*) Împletitură de tulpini sau de frunze (de rogoz sau de papură), folosită pentru protecţia unor elemente de construcţie, a unor instalaţii etc. sau pentru aşternut pe jos în unele case, pentru decoraţiuni interioare etc.

ROGÓZ s.n. (<sl. *rogozŭ*) Gen de plantă erbacee din familia ciperaceelor, cu tulpina în trei muchii, cu frunzele lungi, liniare, cu florile monoice, grupate în spice, care creşte în locuri umede (*Carex*); plantă care face parte din acest gen.

ROI[1] s.n. (<sl. *roj*) **1.** Grup compact de albine ieşite din stup împreună cu matca în căutarea unui adăpost nou. **2.** (Urmat de determinări introduse prin prepoziţia "de") Mulţime de insecte sau de păsări mici care zboară în grupuri. ◆ Fig. Grup compact (şi gălăgios) de oameni în mişcare. ◆ Mulţime de lucruri de acelaşi fel (văzute în mişcare). **3.** Grup de corpuri cereşti relativ concentrate în spaţiu, ale căror caracteristici sugerează ideea unei origini comune.

ROÍ[2] vb. IV intranz. (<bg. *roja*, scr. *rojiti*) (Despre albine) A zbura din stupul vechi în roiuri, pentru căutarea unui adăpost nou şi pentru constituirea unui stup nou; (despre insecte sau păsări mici) a zbura în grupuri dintr-o parte în alta. ◆ Fig. (Despre oameni) A se afla în mişcare, în număr mare, în jurul cuiva sau a ceva; a umbla dintr-o parte într-alta; a mişuna.

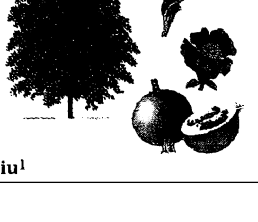

rodiu[1]

ROIB, ROÁIBĂ adj. (lat. *robeus*) (Despre cai) Cu părul roşcat sau brun. ◆ (Substantivat) Cal cu părul roşcat sau brun.

RÓIBĂ s.f. (lat. *robia*) Plantă erbacee, perenă, din familia rubiaceelor, cu frunzele lanceolate şi cu florile albe-gălbui, a cărei rădăcină conţine o materie colorantă roşie, folosită pentru vopsirea fibrelor textile (*Rubia tinctorum*).

RÓINIŢĂ[1] s.f. (<scr. *rojnica*) (Pop.) Stup mic portativ, cu care se prinde un roi[1] nou.

RÓINIŢĂ[2] s.f. (<*roi*[2]) Plantă erbacee, perenă, meliferă, din familia labiatelor, cu frunzele ovale, din care se extrage un ulei volatil folosit în industria farmaceutică, şi cu florile albe sau liliachii, plăcut mirositoare (*Melissa officinalis*).

ROJDÁNIC s.n. (<sl. *rožděnikŭ* "nou-născut") Carte de literatură populară în care se prezicea viitorul oamenilor potrivit zodiei în care s-au născut; zodiac.

ROL s.n. (<fr. *rôle*) **I. 1.** Partitură scenică ce revine unui interpret într-un spectacol (de teatru, de operă etc.). ◆ Personaj interpretat de un actor într-o piesă, într-o operă etc. **2.** Atribuţie, sarcină care-i revine cuiva într-o acţiune; menire. **II. 1.** (JUR.) Listă conţinînd totalitatea litigiilor care urmează a fi rezolvate într-o anumită zi de către un anumit organ de jurisdicţie. ◇ *Scoatere de pe rol* = măsură prin care un organ de jurisdicţie dispune întreruperea îndeplinirii actelor de procedură referitoare la un proces. *Repunere pe rol* = fixare a unui termen de judecată privitor la un proces al cărui curs a fost suspendat. **2.** (Şi *rol fiscal*) Registru în care organele financiare ţin evidenţa impozitelor la care este supus fiecare contribuabil.

ROLÁN s.n. (den. com.) Fibră textilă sintetică, obţinută prin polimerizare, cu proprietăţi asemănătoare lînii.

ROLÁRE s.f. (<*rola*) **1.** (TEHN.) Operaţie de netezire a unei suprafeţe (metalice), prin deformare plastică la cald sau la rece, ca urmare a presării cu ajutorul unei role. **2.** (CONSTR.) Operaţie de netezire sau de imprimare a suprafeţei unei tencuieli sau a unei pardoseli cu ajutorul unei role de oţel.

RÓLĂ s.f. (<germ. *Rolle*) **1.** Piesă de forma unei roţi mici sau a unui cilindru care se roteşte în jurul unui ax, pentru a face să alunece mai repede un lanţ, o curea de transmisie etc. **2.** Corp în formă de cilindru care poate fi rotit în jurul axei sale de simetrie, folosit ca unealtă de prelucrare prin presare sau ca organ de rulare. **3.** Piesă mecanică de formă cilindrică cu ax interior, care, rotindu-se uşor, este antrenată de film, căruia îi indică un anumit traseu în aparatul de fotografiat sau de filmat. **4.** Unealtă formată dintr-un cilindru de lemn sau de aliaje neferoase cu axul solidar cu un mîner, folosită la unele lucrări de finisare în construcţii (tencuit, zugrăvit). **5.** Piesă de contact a unor troleibuze, constituită dintr-o roată cu şanţ, care se rostogoleşte pe firul de contact. **6.** Cuptor al maşinii de gătit.

ROLFÍLM s.n. (<germ. *Rollfilm*, fr. *rollfilm*) Peliculă fotografică în formă de bandă înfăşurată pe un mosor cu ax subţire, ambalată în

hîrtie opacă roşie ori neagră sau introdusă într-o casetă specială, care se foloseşte la aparatele fotografice de format mic.

RÓLGANG s.n. (<germ. *Rollgang*) (TEHN.) Transportor cu rulouri, care poartă materialele prin rotirea în jurul axei sale a rulourilor, folosit pe larg în industrie.

ROM[1] s.n. (<ţig. *rom* "om") Ţigan.

ROM[2] s.n. (<fr. *rhum*, germ. *Rum*) Băutură alcoolică tare, obţinută prin fermentarea şi distilarea sucului ori melasei din trestia de zahăr şi colorată prin macerare în vase de lemn sau din alcool rafinat cu adaos de esenţe, colorată cu caramel.

ROMÁN[1] s.n. (<fr. *roman*) **1.** Specie a genului epic, de proporţii mari, cu conţinut complex, care cuprinde o acţiune desfăşurată de-a lungul unei anumite perioade şi angajează mai multe personaje, cu un anumit grad de profunzime a observaţiei sociale şi a analizei psihologice, caracteristică mai ales literaturilor moderne şi reprezentată în literatura universală de Rabelais, Cervantes, Dickens, Thackeray, Goethe, Manzoni, Stendhal, Balzac, Flaubert, Zola, Dostoievski, Tolstoi, Thomas Mann, Proust, Faulkner, iar în literatura română de N.Filimon, D.Zamfirescu, I.Slavici, L.Rebreanu, M.Sadoveanu ş.a. ◆ Operă narativă în proză sau în versuri, scrisă, în evul mediu, într-o limbă romanică. **2.** Fig. Împletire de întîmplări cu multe episoade care par neverosimile.

ROMÁN[2]**, -Ă** s.m. şi f., adj. (<lat. *romanus*) **I.** S.m. şi f. **1.** (La pl.m.) Populaţie care locuia în Imperiul Roman şi se bucura de drepturi depline de cetăţenie; (la sg.) persoană care făcea parte din populaţia de bază a Imperiului Roman sau era originară de acolo. **2.** Locuitor al Romei antice. **II.** Adj. Care aparţine Romei antice, Imperiului Roman sau romanilor, referitor la Roma antică, la Imperiul Roman sau la romani, originar din Roma antică. ◇ *Cifră romană* = literă sau combinaţie de litere din alfabetul latin, care reprezintă oricare dintre numerele naturale întregi (I=1; V=5; X=10; L=50; C=100; D=500; M=1000 etc.; ex. MCMXCVIII=1998). *Cultura romană* = denumire dată culturii dezvoltate în Roma antică şi, ulterior, în Imperiul Roman, între sec.4 î.Hr. şi sec.4 d.Hr., formate sub influenţa artei etrusce şi mai apoi a celei elenistice. *Arhitectura* are ca tendinţă generală realizarea unor construcţii grandioase, de dimensiuni impresionante, cu cupole arcuite, avînd caracter utilitar (terme, apeducte, amfiteatre, palate etc.), religios (temple), comemorativ (mausolee, arcuri de triumf), la care se foloseşte mult placarea cu cărămidă arsă, cu blocuri de piatră sau cu marmură. Ordinului doric îi era preferat (în epoca imperială) ordinul ionic, mai puţin sobru, şi mai ales capitelul corintic, în interpretări variate, dar, în mod frecvent, în acelaşi edificiu erau folosite toate trei ordinele, preluate de la greci. Monumente ale arhitecturii romane: *Panteonul* din Roma, *Colosseum*, apeductele din Sequoia (Spania) şi din Pont du Gard (Franţa). În *sculptură* romanii cultivă statuara de for, bustul-portret, basorelieful alegoric (*Ara Pacis Augustae*) şi istoric (*Columna lui Traian*). *Pictura* este caracterizată de o tematică variată: de la motivele elenistice la cele istorice, narative ("de gen"), peisaj; se folosesc pe larg tehnicile frescei (*Casa Vettii* din Pompei), ale temperei şi encausticului, precum şi mozaicul, iniţial alb-negru, apoi, începînd cu sec. 3 d.Hr., policrom (ex. *complexul mozaical din Piazza Armerina*, Sicilia; *mozaicurile din Mausoleul Gallei Placidia, San Vitale, San Apollinare Nuovo,San Apollinare in Classe* etc.). De o largă apreciere s-au bucurat orfevrăria, numismatica şi gliptica. Monumentele de artă romană de pe teritoriul României: monumentul triumfal de la Adamclissi şi amfiteatrul din Sarmizegetusa, podul de piatră de la Drobeta-Turnu-Severin etc. Arta romană a sintetizat şi a promovat principiile artistice ale antichităţii, influenţînd arta bizantină, musulmană, romanică şi pe cea a Renaşterii. Dintre personalităţile culturii romane se remarcă: poeţii Ovidiu, Virgiliu, Horaţiu, istoricii Salustiu, Cezar, Titus Livius, Tacit, Suetoniu, naturalistul Pliniu cel Bătrîn, oratorul Cicero. În filozofie se răspîndeşte epicureismul şi stoicismul (sec. 2 î.Hr.), se dezvoltă şcoala peripatetică şi scepticismul. Specifică este marea dezvoltare a teoriei dreptului, dreptul roman exercitînd o puternică influenţă şi asupra dezvoltării de mai tîrziu a teoriilor juridice. ◆ Romano-catolic. ◇ *Biserica Română* = Biserica Catolică.

ROMANCERO s.n. (cuv. sp.) Culegere de poeme spaniole medievale, epico-lirice, anonime, cu un conţinut variat (romanţe eroice, cavalereşti etc.).

ROMANCIÉR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *romancier*) Autor de romane[1].

ROMANÉSC, -Ă adj. (<fr. *romanesque*) Care aparţine romanului[1], propriu romanului, referitor la roman. ◆ Care are un conţinut (sau caracter) de roman; fantezist, imaginar.

ROMÁNIC, -Ă adj. (<it. *romanico*, germ. *romanisch*; cf.lat. *romanice* [loqui] "a vorbi într-o limbă neolatină") **1.** Care aparţine Romei antice sau romanilor[2], privitor la Roma antică sau la romani; care se trage de la romani, care are legătură cu Roma antică sau cu poporul roman. ◇ *Limbile romanice* = grup de limbi care au la bază limba latină, continuată prin latina populară şi diversificată mai accentuat între sec. VII-IX (limbile romanice, în număr de zece, sînt: *catalana, dalmata*, dispărută la sfîrşitul sec. 19, *franceza, italiana, portugheza, provensala, retoromana* sau *ladina, româna, sarda, spaniola*); (la sg.) fiecare dintre aceste limbi. Se mai numesc limbi neolatine. ◆ Care se ocupă de limbile derivate din latină. ◆ Care aparţine limbilor romanice, caracteristic limbilor romanice. ◆ Care studiază limbile ce au la bază limba latină. **2.** *Artă romanică* = stil artistic, dezvoltat în ţările (supuse influenţei catolicismului) din V Europei în sec. 10-13, în special în domeniul arhitecturii (mănăstiri, biserici, catedrale, fortificaţii), care preia unele trăsături ale artei bizantine şi este caracterizat de edificii masive, cu ziduri groase (din piatră), de predominarea planurilor asupra golurilor, de arcade, portaluri, ferestre etc. în general mici, avînd arcul în plin centru, iar bolţile semicilindrice (ex. *catedralele din Poitiers, din Arles, din Périgueux, din Siena, din Pavia, catedrala romano-catolică de la Alba-Iulia* etc.). Specifice acestui stil sînt reapariţia sculpturii monumentale, de inspiraţie creştină sau orientală, cu caracter schematic, subordonată arhitecturii (şi concentrată la portaluri, timpane şi capiteluri), pictura de frescă, arta ţesăturilor etc.

ROMANÍST, -Ă subst. (<fr. *romaniste*; germ. *Romanist*) **1.** S.m. şi f. Specialist în studiul limbilor romanice. **2.** S.m. şi f. Specialist în studiul dreptului roman. **3.** S.m. pl. Denumire dată pictorilor flamanzi din sec. 16 care au lucrat la Roma, imitînd pictura maeştrilor Renaşterii italiene.

ROMANÍSTICĂ s.f. (<germ. *Romanistik*)

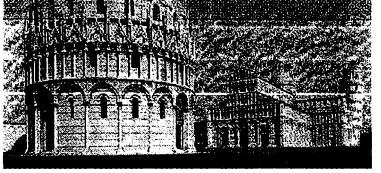

Baptisteriul, Domul şi Campanila, Pisa, 1053-1272

Apostol, Saint-Sernin, Toulouse, 1090

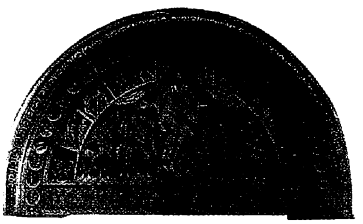

Misiunea Apostolilor, Portalul de vest al bisericii La Madeleine, Vézelay, 1120-1132

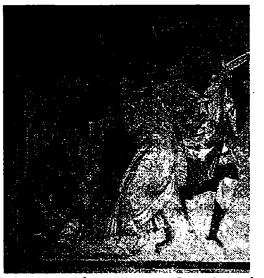

Arestarea lui Hristos, San Angelo in Formis, Capua, 1085

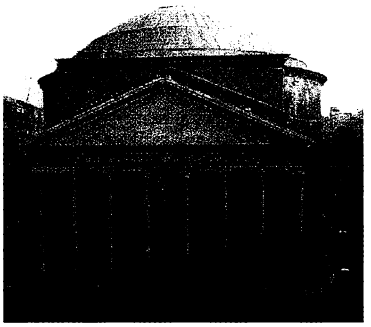

Panteonul din Roma, 118-125

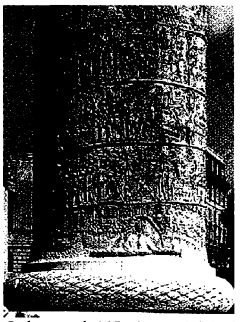

Columna lui Traian, 106-113 (fragment)

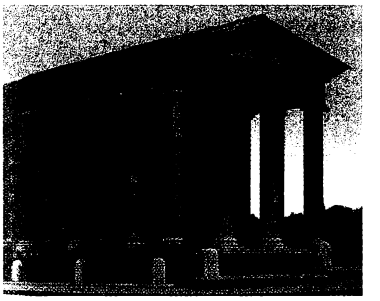

Templul Fortunei Virilis, c. 200

Arcul lui Titus, Roma, 81

Faptele glorioase ale lui Hercule (detaliu), mozaic, sec. 4

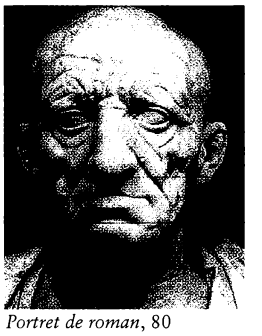

Portret de roman, 80

Casa Vettiilor, Pompeii, 63-79

Portret de femeie, 90

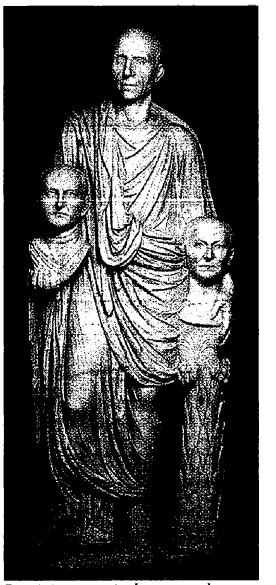

Patrician purtînd portretele strămoşilor, sec.1 î.Hr.

Disciplină lingvistică şi filologică ce se ocupă cu studiul (comparativ al) limbilor romanice.
ROMANITÁTE s.f. (<it. *romanità*, fr. *romanité*, lat. *romanitas, -itis*) **1.** Totalitatea popoarelor romanice; lumea romană[2]. **2.** Caracter roman[2] sau romanic (al unui popor sau al unei culturi); origine, descendenţă romană (a unui popor, a unei limbi etc.).
ROMANÍŢĂ s.f. (<pol. *rumianiec*, ucr. *romanec'*) (BOT.) Muşeţel (*Matricaria chamomilla*).
ROMANIZÁ vb. I tranz. (<fr. *romaniser*) A imprima sau a impune unei ţări, unei regiuni, unei populaţii etc. obiceiurile, cultura, modul de organizare, instituţiile şi civilizaţia romană; a face (să devină) roman[2]. ◆ Refl. A deveni roman[2] sau romanic.
ROMANIZÁT, -Ă adj. (<*romaniza*) Care a adoptat sau a căpătat limba, civilizaţia, obiceiurile, caracterele proprii romanilor.
ROMANIZATÓR, -OÁRE adj. (<*romaniza*) Care romanizează.
ROMANO-CATÓLIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<*roman[2]+catolic*) **1.** Adj. Catolic (**1**). ◇ *Biserica Romano-Catolică* = Biserica Catolică. **2.** S.m. şi f. Catolic (**2**).
ROMÂNŞĂ s.f. (<fr. *romanche*) Ramura vestică a limbii retoromane.
ROMÂNTIC, -Ă s.f. şi m., adj. (<fr. *romantique*, it. *romantico*, germ. *romantisch*) **1.** S.m. şi f. Autor a cărui operă se încadrează în romantism. **2.** Adj. Care aparţine romantismului sau romanticilor, caracteristic romantismului sau romanticilor, privitor la romantism sau la romantici; care face parte din romantism. **3.** Adj., s.m. şi f. (Om) visător, melancolic, romanţios.
ROMANTÍSM s.n. (<fr. *romantisme*) **1.** Mişcare artistică şi literară apărută la începutul sec. 19 ca o reacţie împotriva clasicismului (Franţa) şi a regulilor lui formale, în strînsă legătură cu afirmarea specificului naţional (Anglia, Germania, Italia), care a preluat tradiţiile naţionale şi populare, promovînd cultul naturii, lirismul, fantezia şi libertatea de expresie, introducînd noi categorii estetice (urîtul, grotescul, macabrul, fantasticul etc.) şi noi specii literare (drama romantică). Reprezentanţi ai *literaturii* romantice sînt: fraţii Schlegel, Achim von Arnim, Novalis, E.T.A. Hoffmann, Uhland, Heine în Germania; Byron, Shelley, Keats, W.Scott în Anglia; Lamartine, Hugo, Vigny, Musset în Franţa; Manzoni, Leopardi în Italia; Puşkin, Lermontov în Rusia; Heliade Rădulescu, V.Cîrlova, V.Alecsandri, N.Bălcescu, D.Bolintineanu, Al.Russo, M.Eminescu în România etc. *Muzica* a devenit o modalitate ideală de exprimare a sublimului şi a absolutului. În opoziţie cu conceptele rigide ale clasicismului de "frumos" şi "adevărat", principiile de bază ale artei componistice sînt individualitatea şi diversitatea, rezultînd forme noi, mai libere din punct de vedere stilistic. Romantismul în muzică s-a impus prin piesele instrumentale ale lui Schumann, Mendelssohn-Bartholdy, Liszt, Wagner, Berlioz şi Chopin. În *pictură*, romantismul se defineşte ca un curent de sine stătător în lucrările lui Géricault, Delacroix, David, Gustave Doré, J.Constable şi W.Turner, exprimînd o profundă aspiraţie spre sublim, sensibilitate şi delicateţe (în peisaje) sau realism epic. În *sculptură* se întîlnesc aspecte romantice în operele lui Fr.Rude şi Aug. Préault. ◇ *Romantism economic* = curent utopic apărut în sec.19 în economia politică. ◇ *Romantism filozofic* = nume dat teoriilor care pun accentul pe intuiţie ca metodă de cunoaştere, pe libertatea şi spontaneitatea de gîndire şi de faptă, precum şi pe pasiuni şi interese în morală, ca o reacţie contra filozofiei clasice, raţionale. ◆ Totalitatea aspectelor caracteristice curentului romantic; înclinare spre lirism, spre melancolie, spre visare, spre individualism.
ROMANŢÁ vb. I tranz. (<it. *romanzare*, fr. *romancer*) A expune un fapt istoric, o biografie (a unui om celebru) într-o formă literară, cu detalii imaginate de autor.
ROMÁNŢĂ s.f. (<fr. *romance*, it. *romanza*, germ. *Romanze*) **1.** Compoziţie muzicală vocală, de formă strofică, cu acompaniament instrumental, cu conţinut liric, sentimental; p.ext. piesă instrumentală cu un asemenea caracter. **2.** Specie a poeziei lirice sentimentale (de inspiraţie erotică), cultivată în evul mediu în Spania, sub forma unor compoziţii lirico-narative cu conţinut eroico-legendar, care capătă, începînd cu sec.18, o formă metrică fixă (strofe de 6-8 versuri lungi şi rimate) (transpusă pe muzică).
ROMANŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<*romanţ*, înv. "roman[1]") (Şi substantivat) Predispus la visare, la melancolie; romantic, visător. ◆ Care predispune la visare, la contemplaţie, la melancolie. ◆ (Despre opere artistice) Care tratează teme sentimentale, care prezintă note de melancolie, de contemplaţie.
ROMANŢIOZITÁTE s.f. (<*romanţios*) Înclinare spre visare, spre melancolie; romantism.
ROMÂN, -Ă s.m. şi f., adj. (lat. *romanus*) **I.** S.m. şi f. **1.** (La pl.m.) Popor (de religie creştină) care s-a constituit ca naţiune în România; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a României sau este originară de acolo. Mai trăiesc în Republica Moldova, Ucraina, Bulgaria, Iugoslavia, Ungaria, Grecia ş.a. Descendent direct al populaţiei daco-romane din teritoriul carpato-pontodunărean, străvechea vatră a geto-daco-moesilor şi a carpilor, poporul român s-a format de-a lungul secolelor, în urma unui proces complex, asemănător cu procesul de formare a celorlalte popoare romanice, cuprinzînd două perioade: 1) a romanizării (sec.1-7), cînd se constituie un popor romanic (protoromânii); 2) a păstrării active a acestei romanizări (sec.7-10), cînd are loc asimilarea populaţiilor migratoare (avari, goţi, gepizi, slavi, huni) de către populaţia romanică autohtonă creştină. Romanizarea regiunii carpato-balcano-dunărene a început înainte de transformarea Daciei în provincie romană, concomitent cu romanizarea Peninsulei Balcanice (sec.1-2 î.Hr.) şi cu crearea romanităţii orientale, prin intermediul relaţiilor paşnice, economice şi culturale, stabilite între daco-geţi, locuitorii acestei regiuni, şi (populaţiile din) Imperiul Roman. După cucerirea Daciei (106 d.Hr.), populaţia autohtonă, în condiţiile unei colonizări de proporţii cu elemente latinofone, a adoptat treptat limba latină populară ca limbă uzuală şi elemente de civilizaţie romană. Romanizarea intensă a regiunii a fost determinată de procesul de urbanizare, de proliferare a aşezărilor de coloniştі latinofoni, de prezenţa armatei, de practicarea căsătoriilor mixte şi, în special, de adoptarea limbii latine ca limbă oficială. După retragerea administraţiei romane la S Dunării (271 d.Hr.), populaţia dacoromană păstrează contacte susţinute cu provinciile romane, practică în special agricultura extensivă şi păstoritul, al căror caracter mobil permite evitarea ciocnirilor directe cu populaţiile migratoare (goţi, huni, avari etc.), asimilate pe parcurs. În sec.4. d.Hr. are loc restaurarea autorităţii romane, sub Constantin cel Mare, asupra teritoriilor Olteniei şi Munteniei şi consolidarea romanităţii în zona Dunării de Jos. Continuitatea daco-romană în sec. 4-6 este certificată de Cultura Bratei, cultură de caracter rural, cu forme de viaţă sedentară, ale cărei vestigii arheologice au fost descoperite în fosta provincie Dacia şi în teritoriile limitrofe ei. În sec. 6-7, pe teritoriul României de azi apare şi se afirmă Cultura Ipoteşti-Ciurel-Cîndeşti, a cărei evoluţie coincide cu momentul pătrunderii şi aşezării slavilor în fosta Dacie şi ale cărei vestigii atestă coexistenţa elementelor daco-romane şi daco-bizantine cu cele de origine slavă. Formele culturale Bezid-Sălaşuri, Cipău, Sf. Gheorghe relevă faptul convieţuirii şi asimilării slavilor de către autohtoni. În sec. 7-9 are loc desăvîrşirea procesului de formare a poporului român, această etapă fiind marcată de prăbuşirea sistemului de apărare bizantin la Dunărea de Jos (602) şi de migrarea în masă a triburilor slave la S Dunării. Invazia populaţiilor migratoare la sud a transformat Dacia nordică în centrul romanităţii orientale, o parte a populaţiei romanice din S Dunării retrăgîndu-se în zonele muntoase, unde şi-au menţinut identitatea în cadrul unor grupuri numite mai tîrziu aromâni (macedoromâni), meglenoromâni, istroromâni. Constituirea definitivă pe plan etnic, lingvistic şi social-politic a populaţiei româneşti pe teritoriul vechii Dacii este menţionată de surse bizantine (în sec.9, 10 şi 11), slave şi maghiare în care aceasta apare sub numele de *vlahi* sau *valahi*. Începînd cu sec.9, este atestată formarea şi existenţa unor formaţiuni politice româneşti, *voievodate*, conduse de voievozi (izvoare maghiare relevă existenţa la începutul sec.10, la E de Tisa, a voievodatului lui Menumorut - în Crişana, al lui Glad - pe Mureşul inferior, al lui Gelu - în podişul Transilvaniei, între porţile Meseşului şi izvoarele Someşului etc.). Această perioadă este ilustrată de Cultura Dridu, dezvoltată pe toată aria romanităţii estice din componenta daco-romană a Culturii Ipoteşti-Ciurel-Cîndeşti, ca o consecinţă a reafirmării autorităţii Imperiului Bizantin (sec.10-14); reprezintă un moment foarte important pentru istoria poporului român, în special prin închegarea primelor formaţiuni social-politice care vor forma baza statelor feudale româneşti. **2.** (Pop.) Ţăran. ◆ Om, bărbat. ◆ Soţ. **3.** (În forma *rumân*; în ev.med.; în Ţara Românească) Denumire dată ţăranilor dependenţi de stăpînii feudali; iobag, vecin. **II.** Adj. Care aparţine României sau românilor, referitor la România sau la români, specific României sau românilor, originar din România. ◆ *Limba română* (şi substantivat, f.) = limba romanică (unica) din aria S-E, vorbită de români. S-a

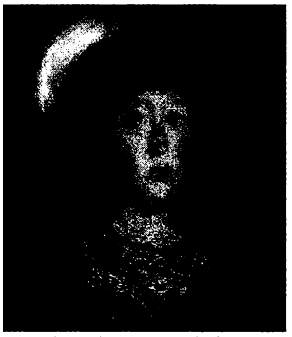

Corneliu Baba, *Portret de fetiţă*

Alexandru Ciucurencu, *Pălăria galbenă*

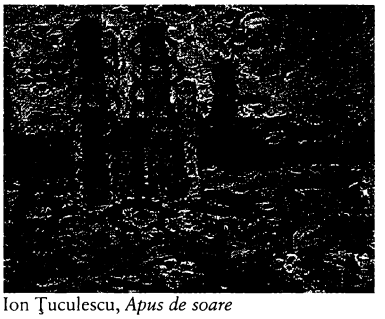

Ion Ţuculescu, *Apus de soare*

Ion Gheorghiu, *Grădini suspendate*

Sabin Bălaşa, *Sirenă şi pasăre măiastră*

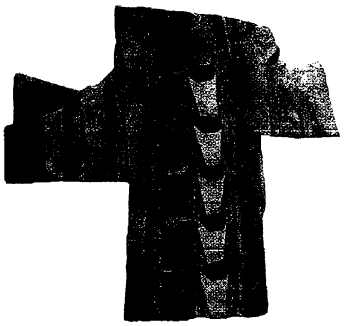

Gheorghe Apostu, *Laponă*

Constantin Popovici, *Obsesie*

Ion Sălişteanu, *În tipografie*

Gheorghe Iliescu-Călineşti, *Compoziţie*

format pe teritoriul de azi al României şi de-a lungul malului drept al Dunării de Jos, pe baza limbii latine populare vorbite de colonii romani şi de populaţia romanizată în primele secole d.Hr. şi a unor elemente (lexicale) din substratul autohton dac. Este caracterizată prin sistem fonetic, structură gramaticală şi vocabular predominant latine, supuse, datorită condiţiilor istorice de dezvoltare, influenţelor ulterioare care nu i-au atins esenţa latină, ele limitîndu-se mai ales la vocabular şi la formarea cuvintelor. Particularităţi: a) *fonetice* — folosirea vocalelor mediale închise *î* (*â*), *ă*, a unor diftongi şi triftongi, a fricatelor *č*, *ğ*, *ţ* şi a constrictivelor palatale *ş*, *j*, dezvoltarea sistemului de alternanţe vocalice şi consonantice şi a funcţiei acestora de morfeme în flexiune şi în formarea cuvintelor etc.; b) *gramaticale* — menţinerea celor trei declinări din latina populară, a celor trei genuri, a celor patru conjugări, a verbelor auxiliare, a diatezei reflexive, a adjectivului şi a gradelor lui de comparaţie, a articolului şi a declinării lui, a pronumelui etc., dezvoltarea analizei, dispariţia concordanţei timpurilor, reducerea ponderii subordonatelor, simplificarea folosirii timpurilor şi a cazurilor cerute de anumite prepoziţii şi verbe, preferarea conjunctivului faţă de infinitiv, formarea numeralului de la zece pînă la o sută cu elemente latine, identitatea formelor de genitiv dativ la toate cele trei genuri etc. Limba română are patru dialecte: dacoromân (care s-a afirmat ca limbă literară — limba română), aromân (macedoromân), istroromân şi meglenoromân. Primul text scris în româneşte şi păstrat este *Scrisoarea lui Neacşu* (1521). Primele texte tipărite în româneşte şi păstrate datează din sec.16 (*Catehismul luteran*, Sibiu, 1544; *Catehismul*, Braşov, 1559 etc.), primul tipograf şi editor român cunoscut fiind diaconul Coresi (?-c.1583). La începuturile scrisului românesc se folosesc caractere chirilice (iniţial 43, apoi 33 şi, în final, 27 de semne), înlocuite mai întîi cu un alfabet mixt, iar din 1860 este introdus oficial alfabetul latin. ◇ *Limba română primitivă* (sau *comună*) =fază de dezvoltare a limbii române care începe după încheierea procesului de formare a limbii române (sec. 7, 8 sau, după unii autori, sec. 5, 6) şi durează pînă în sec. 10 (după unii autori, sec. 11, 12 sau chiar 13, 14), coincizînd cu contactele cu slavii şi cu bizantinii, şi se caracterizează prin desfacerea unităţii lingvistice iniţiale, avînd ca rezultat formarea dialectelor limbii române. Se mai numeşte *străromână* sau *protoromână*. ◇ *Limba română literară* = aspectul cel mai îngrijit al limbii române, conform unui sistem de norme supradialectale, care îi conferă stabilitate şi unitate şi reprezintă rezultatul evoluţiei ei neîntrerupte, de mai multe secole, cu contribuţia tuturor graiurilor din nordul Dunării şi cu efortul cărturarilor din toate provinciile române. Cuprinde mai multe stiluri care reprezintă varietăţi funcţionale ale ei: limba literaturii, a textelor ştiinţifice, limbajul juridico-administrativ, al publicisticii, limbajul bisericesc. ◇ *Cultura română* = cultura dezvoltată în limitele spaţiului etnocultural românesc. *Literatura*. Primele manifestări ale literaturii române aparţin folclorului şi sînt atestate încă în sec.11, fiind culese şi înregistrate abia în sec.18 şi mai ales în sec.19 (de Vasile Alecsandri), cînd sînt acceptate ca modele pentru literatura cultă. Forme folclorice specifice sînt proza populară (basmul, legenda, snoava), cîntecul epic (balada), cîntecul liric, proverbul, zicătoarea şi ghicitoarea, poezia obiceiurilor calendaristice (Pluguşorul, colindele, sorcova etc.), poezia riturilor de trecere (cîntecul de botez şi cumetrie, cîntecul nupţial, bocetul) şi descîntecul. Monumente ale literaturii româneşti orale: baladele *Mioriţa*, *Meşterul Manole*, *Zburătorul*, *Toma Alimoş*, *ciclul Novăceştilor* etc. Literatura scrisă apare în sec.15, constînd în imnuri religioase, hagiografii şi cronici realizate în limba slavonă, după modele bizantine (*Pripelele* lui Filotei Cozianul, *Viaţa Sfîntului Nicodim* de la Tismana, *Viaţa Sfîntului Ioan cel Nou* de la Suceava, *Cronica lui Ştefan cel Mare* etc.). În sec. 16 apar primele texte scrise şi tipărite în limba română: *Scrisoarea lui Neacşu* (1521), *Catehismul luteran* (1544), *Catehismul* (1559), *Tetraevangheliarul*, *Apostolul*, *Palia de la Orăştie* (1582). Norma lingvistică supradialectală, impusă în sec.17 prin traducerile şi tipăriturile lui Varlaam (*Cazania*, Iaşi, 1642), ale mitropolitului Simeon Ştefan (*Noul Testament*, 1648), ale lui Dosoftei (*Psaltirea pre veacuri tocmită*, 1673; *Viaţa şi petrecerea sfinţilor*) şi mai ales prin *Biblia de la Bucureşti* (1688), prefigurează începutul unificării limbii literare româneşti. Cronicile lui Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce ş.a., scrierile lui D.Cantemir *Divanul sau Gîlceava înţeleptului cu lumea*, *Istoria ieroglifică*, *Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor*, *Didahiile* lui Antim Ivireanul prezintă modalităţi de utilizare a unor forme literare evoluate (naraţiunea, discursul, portretul etc.). La sfîrşitul sec.18 - începutul sec.19, literatura română este reprezentată de Şcoala Ardeleană (Samuil Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior, Ion Budai-Deleanu), de Văcăreşti, de Costache Conachi, de Dinicu Golescu ş.a. Începuturile literaturii române moderne sînt clasiciste, preromantice, romantice, realiste (Gheorghe Asachi, Ion Heliade Rădulescu, Vasile Cîrlova, Grigore Alexandrescu, Costache Negruzzi). Un rol important în istoria literaturii naţionale îi revine revistei "Dacia literară" (1840) a lui M.Kogălniceanu, în a cărei cunoscută "Introducţie" sînt indicate sursele de inspiraţie ale unei literaturi originale (trecutul istoric şi folclorul). În această perioadă are loc o primă formulare programatică a coordonatelor caracterului naţional, se valorifică trecutul istoric (M.Kogălniceanu şi N.Bălcescu editează cronicile), tezaurul folcloric (V.Alecsandri, C.Negruzzi, Al.Russo), se manifestă o atitudine critică faţă de moravurile feudale, anacronice, majoritatea scriitorilor participînd la mişcarea revoluţionară de la 1848. Sînt cultivate diverse specii literare, promovîndu-se cu consecvenţă idei democratice şi patriotice. Apar romanul social şi de mistere (N.Filimon, I.M.Bujoreanu, G.Baronzi), drama istorică (B.P.Hasdeu), critica literară şi eseul (N.Bălcescu, Al.Odobescu). Societatea "Junimea" şi revista "Convorbiri literare" (1867) marchează începuturile epocii clasice a literaturii române, prioritare devenind respectarea corespondenţei dintre formă şi conţinut, valorificarea deplină a însuşirilor expresive ale limbii, aprofundarea reflectării artistice. În cadrul societăţii "Junimea", sub îndrumarea lui Titu Maiorescu, primul mare critic român, debutează autori care vor da adevărata dimensiune a literaturii naţionale: geniul scrisului românesc, Mihai Eminescu; prozatorul Ion Creangă, promotor al oralităţii artistice; dramaturgul şi prozatorul I.L.Caragiale; nuvelistul Ioan Slavici. Mişcarea junimistă a influenţat scrierile lui Duiliu Zamfirescu, B.Ştefănescu Delavrancea, George Coşbuc, I.Al. Brătescu-Voineşti etc. Revista "Literatorul" (1880) a lui Al.Macedonski, teoretician al simbolismului şi întemeietor al poeziei moderne, promovează concepţii estetice novatoare, fără a lansa autori mulţi, ca şi revista "Contemporanul" (1881) a criticului C.Dobrogeanu-Gherea. Ideile dominante pe arena vieţii literare a sec.19 (emanciparea socială, unitatea naţională şi creaţia literară originală) sînt preluate şi de revistele literare de la începutul sec.19. "Sămănătorul" (1901), fondată de Alexandru Vlahuţă şi George Coşbuc, militează pentru o literatură autohtonă tradiţionalistă, inspirată de mediul patriarhal rural, idealizat, opus mediului urban, considerat cosmopolit şi corupt, sămănătorismul influenţînd opera lui Şt.O.Iosif, C.Sandu-Aldea, I.Agârbiceanu, Nicolae Iorga, Ilarie Chendi şi, mai puţin, proza lui M.Sadoveanu şi poezia lui O.Goga. "Viaţa românească" (1906) a lui C.Stere şi G.Ibrăileanu, tribună a poporanismului, promovează, pe plan literar, ideea specificului naţional. Revista "Viaţa nouă" (1905) a lui Ovid Densusianu propagă teoria poeziei noi, simboliste, reprezentată de D.Anghel, G.Bacovia, I.Minulescu, Ştefan Petică, N.Davidescu, Elena Farago, Emil Isac ş.a. Perioada interbelică este caracterizată de activitatea efervescentă a presei literare; apar "Gîndirea" (1921), de orientare ortodox-tradiţionalistă, "Sburătorul" (1921), de orientare modernistă, "Adevărul literar şi artistic", "Revista Fundaţiilor Regale", "Contimporanul", "Integral", "Unu", "Jurnal literar", "Bilete de papagal", "Azi" etc., majoritatea publicaţiilor fiind implicate în polemici aprinse privind raporturile tradiţie-inovaţie şi anticimoderni. În poezie se impun: Tudor Arghezi, care operează o sinteză între tradiţie şi inovaţie; Lucian Blaga, poet şi filozof al culturii, Ion Barbu, care creează un nou limbaj liric, Ion Pillat, adept al liricii tradiţionaliste, Ion Vinea, poet avangardist etc. În proză se afirmă marii romancieri M.Sadoveanu şi Liviu Rebreanu, adepţii noii structuri a romanului psihologic Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Anton Holban, Gib. Mihăescu, Mircea Eliade etc., prozatorii Mateiu Caragiale, Ionel Teodoreanu, Cezar Petrescu, George Călinescu, Ion Marin Sadoveanu, Damian Stănoiu, Constantin Stere etc. Dramaturgia este reprezentată de Alexandru Davilla, Victor Eftimiu, Mihai Sorbul, Camil Petrescu, Victor Ion Popa, Tudor Muşatescu, Lucian Blaga, Mihail Sebastian, George Mihail Zamfirescu etc. În sec.20 un rol deosebit de important are critica literară, reprezentată în primele decenii prin E.Lovinescu (la "Sburătorul") şi G.Ibrăileanu (la "Viaţa românească"),

întemeietori de şcoli critice, avîndu-i ca discipoli pe Mihai Ralea şi pe Pompiliu Constantinescu, Şerban Cioculescu şi Vladimir Streinu. Paul Zarifopol întemeiază critica stilistică. Tudor Vianu fundamentează, după Mihail Dragomirescu, teoria estetică românească. Perpessicius aplică tehnica ediţiei critice în raport cu moştenirea eminesciană. G.Călinescu se manifestă ca biograf şi interpret al creaţiei lui Eminescu şi a lui Creangă şi ca autor al monumentalei lucrări *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*. În perioada postbelică literatura română, în pofida tribulaţiilor socialului şi politicului, care au afectat profund şi viaţa culturală, s-a dezvoltat sub semnul primatului valorilor estetice. Îşi continuă activitatea scriitorii şi criticii din perioada anterioară (T.Arghezi, L.Blaga, Al.Philippide, M.Sadoveanu, G.Bacovia, Vasile Voiculescu, Ion Vinea, Victor Eftimiu, Al.Kiriţescu, G.Călinescu, T.Vianu, M.Ralea, Şerban Cioculescu etc.). În primele decenii postbelice se afirmă în continuare Eugen Jebeleanu, Emil Botta, Geo Bogza, Zaharia Stancu, Edgar Papu. Generaţia postbelică este reprezentată, în poezie, de Nicolae Labiş, A.E.Baconsky, Ştefan Augustin Doinaş, Nichita Stănescu, Geo Dumitrescu, Marin Sorescu, Mihai Ursachi, M.Dinescu, Ioan Alexandru ş.a., în proză, de Marin Preda, Eugen Barbu, Şt.Bănulescu, Alexandru Ivasiuc, Fănuş Neagu, N.Breban, Augustin Buzura, Constantin Ţoiu ş.a.; în dramaturgie, de I.D.Sîrbu, T.Mazilu, D.R. Popescu, Marin Sorescu ş.a; în critică, istorie literară şi eseu, de Al.Paleologu, I.Negoiţescu, Adrian Marino, Ov.S.Crohmălniceanu, Nicolae Balotă, Nicolae Manolescu, Paul Georgescu, Mircea Iorgulescu, Eugen Simion, Constantin Ciopraga, A.Pleşu, G.Liiceanu, H.R. Patapievici. *Muzica* românească cultă se afirmă în evul mediu, în trei direcţii: bizantină (creştină), orientală şi occidentală. Începînd cu sec. 4, se impune muzica de tip bizantin cultivată în şcolile mănăstirilor Putna, Neamţ, Bucureşti, Suceava, Curtea de Argeş (Eustatie Protopsaltul, Paisie, Ioasaf, Dometian Vlahul, Filotei sîn Agăi Jipei, Şărban, Ion Radu Duma Braşoveanu, Macarie Ieromonahul ş.a). Curentul oriental se afirmă în epoca fanariotă, fiind reprezentat de domnitorul D.Cantemir. Stilul occidental se afirmă în muzica vocală şi instrumentală transilvăneană (Georg Ostermayer, Paulus Bucenus, V.Bacfarc, Gabriel Reilich ş.a.). Muzica profesionistă se dezvoltă pe baza muzicii populare. În sec.19 apar primele compoziţii care valorifică melosul popular (piesele pentru pian ale lui Filip Caudella, Francois Buzitski, I.Wachmann, Constantin Steleanu, C.Mikuli). În a doua jumătate a sec.19 se formează şcoala muzicală naţională. La Cluj (1825), Bucureşti şi Iaşi (1864) se înfiinţează conservatoare. În 1868, la Bucureşti, I.Wachmann fondează Societatea Filarmonică, iar în 1885 G.Stephănescu formează trupa Operei Române. Compozitori de seamă în sec.19: G.Dima, G.Musicescu, C.Porumbescu, E.Caudella, I.Mureşianu, G. Stephănescu. În 1820 a fost fondată Societatea Compozitorilor Români. Prima jumătate a sec.20 este marcată de creaţia lui G.Enescu (în acelaşi timp mare violonist, dirijor şi profesor), secundat de A.Alessandrescu, D. Cuclin, M.Andricu, M.Jora, Paul Constantinescu, F.Lazăr, C.Nottara, D.Lipatti, Th.Rogalski, T.Brediceanu etc. În a doua jumătate a sec.20 arta muzicală naţională este dezvoltată de compozitorii I.Dumitrescu, S.Toduţă, T.Ciortea, Gh.Dumitrescu, A.Mendelsohn, M.Chiriac, Al.Paşcanu, L.Comes, D.Bughici, T.Jarda etc., de instrumentiştii V.Gheorghiu, Maria Fotino, I.Voicu, M.Constantinescu, Dan Grigore, de cîntăreţii P.Ştefănescu-Goangă, Zenaida Pally, Arta Florescu, Magda Ianculescu, Dan Iordăchescu, Elena Cernei, D.Ohanezian, N.Herlea. România secolului 20 a dat muzicii universale o pleiadă de mari dirijori, precum: I.Perlea, A.Ciolan, C.Silvestri, G.Georgescu, S.Celibidache, S.Comissiona, E.Elenescu, Ion Baciu, E.Berghel. În muzicologie se remarcă activitatea lui G.Bălan şi a lui Iosif Sava. *Cinematograful* românesc are meritul creării primului film de cercetări ştiinţifice, în 1898, graţie profesorului Gh. Marinescu. În 1911 apare primul lungmetraj de ficţiune autohton (*Amor fatal*), iar în 1912 este creat primul film artistic. În 1921 apare primul film cu desene animate (*Păcală în Lună*). Cineaşti de seamă — Victor Iliu, Sică Alexandrescu, Liviu Ciulei, Lucian Pintilie, Mircea Daneliuc, Ion Popescu-Gopo ş.a. *Arhitectura* în neolitic şi mai ales în epoca bronzului este reprezentată de sanctuare şi "cetăţui" de lemn şi pămînt (culturile Monteoru, Otomani), iar în epoca fierului este prezent atît elementul alogen, grecesc, din cetăţile pontice, prin temple ionice şi dorice (Histria), teatre şi porticuri, construcţii funerare (Callatis), cît şi elementul autohton, geto-dacic, din sec.1 î.Hr.-1 d.Hr., prin cetăţile şi sanctuarele din Munţii Sebeş (Blidaru, Grădiştea Muncelului, Costeşti, Piatra Roşie). Epoca romană este caracterizată de lucrări monumentale: edificii publice (la Ulpia Traiana Sarmizegetusa), terme (Histria), poduri (Drobeta, Sucidava), castre şi, în sec.4-6, bazilici creştine (Tropaeum Traiani, Dinogetia, Troesmis, Histria, Tomis). În sec.5-12 se edifică construcţii militare şi de cult de tip bizantino-balcanic (Păcuiul lui Soare, Murfatlar, Niculiţel, Garvăn) şi în stil preromanic şi romanic (Alba-Iulia). Cu începere din sec. 13-14, arhitectura se dezvoltă la confluenţa stilurilor romanic (Alba-Iulia, Cisnădioara), gotic (Cîrţa) şi bizantin (bisericile din Drobeta-Turnu-Severin, Sf.Nicolae de la Curtea de Argeş, Cozia, Siret, Vodiţa, Cotmeana), materializîndu-se în opere diverse (bisericile din Cîmpulung şi Rădăuţi, cetăţile de la Drobeta-Turnu-Severin, Poenari, Suceava, Neamţ, Enisala, monumentele de la Strei-Sîngeorgiu, Strei, Sîntămăria-Orlea, Densuş etc.). Arhitectura transilvăneană din sec.15 este reprezentată de biserici-catedrale, edificii publice şi particulare (Sibiu, Cluj-Napoca, Sebeş, Braşov), castele (Bran, Hunedoara) în stil gotic, care caracterizează şi pictura catolică murală (Mălîncrav, Ghelinţa, Mugeni) şi de altar (artiştii din familia Stoss sau Toma din Cluj), de biserici rurale fortificate (Drăuşeni, Vorumloc, Saschiz, Buzd), de ctitorii ale cnejilor români (Ribiţa, Criscior, Rîu de Mori). În Moldova, unde are loc o autentică sinteză a formelor occidentale şi a celor bizantine, apare aşa-numita "boltă moldovenească", folosită la edificiile de cult ale căror faţade sînt formate din piatră, cărămidă şi ceramică smălţuită (bisericile din Bălineşti, Hîrlău, Piatra-Neamţ, Borzeşti, din mănăstirile Putna, Voroneţ şi Neamţ). În Transilvania sec.16-17 sînt dominate de formele Renaşterii (edificiile de cult de la Bistriţa, Alba-Iulia, castelele de la Gherla, Vinţu de Jos, Criş, Deva, Mediaşu Aurit, Iernut, Lăzarea). În sec.18 se afirmă stilul baroc (Timişoara, Oradea, Cluj etc.). În Ţara Românească sec.16 este reprezentat de monumentalele ctitorii din epoca lui Radu cel Mare şi Neagoe Basarab (bisericile mănăstirilor Dealu şi Curtea de Argeş, biserica domnească din Tîrgovişte etc.). În sec.17-18, cînd se afirmă "arta brîncovenească", sînt construite somptuoase biserici şi edificii civile (Herăşti, Măgureni, Potlogi, Hurezi, Mogoşoaia, bisericile Colţea, Fundeni, Antim, Stavropoleos, Văcăreşti din Bucureşti). De la sfîrşitul sec.18 se dezvoltă arhitectura neoclasică, în sec.19 înregistrîndu-se tendinţe clasiciste şi romantice. În prima jumătate a sec.20 predomină stilurile neoclasic şi naţional (P.Antonescu, N.Ghica-Budeşti, Gr. Cerchez, D.Marcu, H.Creangă, O.Doicescu, I.Mincu). Primele manifestări ale *artelor plastice* înregistrate pe teritoriul României sînt piesele de os şi de corn din paleoliticul superior final, împodobite cu decor geometric gravat (Cazane-Porţile de Fier). Epoca neoliticului este caracterizată printr-o viziune decorativă geometrică (Culturile Petreşti, Gumelniţa, Cucuteni, Boian, Vădastra, Vinca-Turdaş, Hamangia). Epoca bronzului cuprinde Culturile Tei, Wietenberg, Gîrla Mare, iar epoca fierului, în etapele Hallstatt şi La Tène, poartă amprenta influenţei culturilor scitice, celtice şi greco-romane. În sec. 5-4 î.Hr. este promovată "artă princiară" de stil traco-getic (piesele de aur şi argint de la Peretu, Băiceni, Poiana, Coţofeneşti, Agighiol, Poroina şi din tezaurul "de la Craiova"). În sec.3-1 î.Hr. este cultivată arta argintului (podoabe şi cupe de la Herăstrău, Bălăneşti, Sîncrăieni). În epoca romană *sculptura* decorativă şi monumentală se manifestă atît conform tradiţiei autohtone (stele funerare, sarcofage, capiteluri, statui), cît şi modelului elenistic (Tomis, Porolissum). În sec.5-12 o influenţă egală exercită culturile greco-romană şi germanică (Petroasa, Conceşti, Şimleul Silvaniei, Apahida, Cluj, Someşeni), sud-dunăreană şi orientală (Sînnicolaul Mare). Sec.13-14 sînt caracterizate de afirmarea stilurilor romanic, gotic şi bizantin (Argeş, Tismana), în perioada următoare *sculptura* fiind un element inseparabil al construcţiilor cu destinaţie diversă. În sec.17-18 este cultivată sculptura cizelată în lemn. Sec.19 este reprezentat de clasiciştii K.Storck şi I.Georgescu şi de romanticul Şt.Ionescu-Valbudea. În sec. 20 se afirmă unul din creatorii iluştri ai sculpturii universale, C.Brâncuşi, urmat de F.Storck, D.Paciurea, I.Jalea, C.Medrea, O.Hann, I.Irimescu, G.Apostu, G.Iliescu-Călineşti. *Pictura* naţională modernă apare la sfîrşitul sec. 18, cînd are loc separarea picturii laice de cea bisericească. Pictura de şevalet este introdusă de portretiştii N.Polcovnicul, I.Balomir, E. Altini, A.Chladek, iar C.Lecca semnează primele tablouri cu subiect istoric. În sec.19, în epoca pa-

şoptistă, sînt realizate opere de inspiraţie clasică şi romantică (I.Negulici, B.Iscovescu, C.D.Rosenthal) şi se afirmă cei doi fondatori ai învăţămîntului artistic - Gh.Tattarescu şi Th.Aman. Şcoala românească de pictură este ilustrată în sec.19 de opera remarcabilă a lui N.Grigorescu şi I.Andreescu, care au marcat întreaga evoluţie de mai tîrziu a artei naţionale. La începutul sec.20, Şt.Luchian realizează o sinteză autentică a tradiţiilor populare şi moderne, anunţînd apariţia unei pleiade de personalităţi de excepţie: O.Băncilă, Th.Pallady, Şt.Popescu, Gh.Petraşcu, Fr.Şirato, C.Ressu, J.Al.Steriadi, I.Iser, M.Bunescu, N.Dărăscu, N.Tonitza, Şt.Dimitrescu, D.Ghiaţă, Al.Ziffer, L.Grigorescu, H.Catargi, M.H.Maxy, O.Briese etc. G.Popescu întemeiază şcoala naţională de gravură. Ultima jumătate a sec.20 este ilustrată de creaţiile pictorilor C.Baba, Al.Ciucurencu, I.Ţuculescu, Şt.Constantinescu, Michaela Eleutheriade, I.Musceleanu, I.Sima, I.Pacea, V.Almăşanu, S.Bălaşa, V.Grigore, C.Piliuţă, S.Ilfoveanu, D.Hatmanu, M.Chirnoagă, I.Gheorghiu, I.Sălişteanu, C.Popovici.

ROMÂNCĂ s.f. (*<român*) **1.** Femeie română. **2.** (Pop.) Ţărancă.

ROMÂNÉSC, -EÁSCĂ adj. (*<român*) Român (**II**). ◆ *Ţara Românească* = numele oficial al Munteniei (şi Olteniei) pînă la Unirea Principatelor. ◆ (Şi substantivat, f.) Limba română.

ROMÂNÉŞTE adv. (*<român*) Ca românii, în felul românilor; în limba română.

ROMÂNÍ vb. IV (*<român*) (Înv.) **1.** Refl. şi tranz. A adopta sau a impune, a imprima caracter românesc. **2.** Tranz. A traduce în limba română.

ROMÂNÍE s.f. (*<român*) (Înv.) **1.** Limba română. **2.** (În forma "rumînie") Condiţie a ţăranilor din Ţara Românească dependenţi de stăpînul feudal al moşiei; condiţie de rumân; iobăgie.

ROMÂNÍME s.f. (*<român*) Totalitatea românilor; număr mare de români.

ROMÂNÍSM s.n. (*<român*) **1.** Sentiment naţional al românilor; spirit românesc. **2.** Cuvînt sau expresie specifică limbii române.

ROMÂNIZÁ vb. I tranz. (*<român*) A da unui cuvînt sau unei expresii străine intrate în limba română o formă corespunzătoare normelor, structurii acestei limbi.

ROMÂNIZÁT, -Ă adj. (*<român*) **1.** Care a adoptat (în anumite împrejurări istorice) naţionalitatea română; care a devenit român. **2.** (Despre cuvinte şi expresii străine) Care au căpătat o formă potrivită cu structura limbii române.

ROMB s.n. (<fr. *rhombe*, ngr. *rhombos*) Paralelogram cu toate laturile egale şi cu unghiurile opuse egale.

RÓMBIC, -Ă adj. (<fr. *rhombique*) Care are formă de romb; ca un romb; romboidal. ◇ *Sistem rombic* = sistem de cristalizare a cărui formă de bază este o prismă dreaptă cu trei romburi.

ROMBO- (<fr. *rhombo-*; cf.gr. *rhombos*) Element prim de compunere care are semnificaţia "romb".

ROMBOÉDRIC, -Ă adj. (<fr. *rhomboédrique*) Care are formă de romboedru. ◇ *Sistem romboedric* = sistem de cristalizare a cărui formă fundamentală este o prismă dreaptă cu bazele triunghiuri.

ROMBOÉDRU s.n. (<fr. *rhomboèdre*; cf.gr. *rhombos* "romb"+*hedra* "bază") **1.** Poliedru cu toate feţele în formă de romb. **2.** Formă cristalografică simplă, redusă la şase feţe cu contur rombic.

ROMBOÍD, -Ă adj. (<fr. *rhomboïde*) În formă de romb, asemănător cu un romb. ◆ (Substantivat, n.) Patrulater în formă de romb.

ROMBOIDÁL, -Ă adj. (<fr. *rhomboïdal*) Rombic.

ROMERGÁN s.n. (den.com.) Produs medicamentos sub formă de pulbere cristalizată albă, cu gust amărui, cu acţiune antialergică.

ROND, -Ă s.n., adj. (<fr. *rond*, germ. *Ronde*) **I.** S.n. **1.** Strat de flori (de formă circulară), ridicat deasupra nivelului terenului din jur. **2.** Piaţetă circulară de unde pornesc mai multe artere de circulaţie (cu o plantaţie de flori sau cu un monument la mijloc). **3.** Inspecţie de noapte la un post de pază militar, pentru a controla santinelele; p.ext. persoanele care fac această inspecţie. ◇ *Ofiţer de rond* = ofiţer însărcinat cu controlul santinelelor pe garnizoană. *A fi de rond* sau *a face rondul* = a fi însărcinat cu inspecţia sau a face inspecţia santinelelor. **4.** (COREGR.) Mişcare circulară a piciorului, executată liber, pe sol sau în aer. **II.** Adj. *Scriere* (sau *literă*) *rondă* = fel de scriere cu litere rotunde, groase şi drepte; literă astfel scrisă. *Peniţă rondă* = peniţă specială, cu vîrful lat, folosită pentru scrierea literelor ronde.

RONDÁ vb. I intranz. (*<rondou*) (NAV.) A executa un rondou.

RONDEÁ s.f. (*<rondelă*) Rondelă.

RONDE-BOSSE s.n. (cuv.fr.) Sculptură realizată numai în relief, fără a adera la o suprafaţă plană.

RONDÉL s.n. (<it. *rondello*, fr. *rondel*) Specie a poeziei lirice cu formă fixă, avînd 13 versuri (sau 14, în literatura franceză), aşezate în trei strofe, în care primul vers este identic cu al şaptelea şi cu al treisprezecelea (al paisprezecelea), iar al doilea cu al patrulea şi cu ultimul vers, care a fost cultivată în special în lirica medievală franceză şi de către parnasieni: Charles d'Orléans, Clément Marot, Voiture, Musset. În literatura română a fost ilustrat de Al.Macedonski şi Cicerone Theodorescu.

RONDÉLĂ s.f. (<fr. *rondelle*) **1.** Mic disc de metal, de lemn, de masă plastică etc. perforat sau neperforat (cu feţele reliefate), cu diverse utilizări; rondea. ◆ Căpăcel de carton, în formă de disc, care acoperă alicele într-un cartuş de vînătoare. ◆ Mic disc metalic folosit la confecţionarea prin batere a monedelor sau a medaliilor. **2.** Porţiune circulară din trunchiul unui arbore, folosită pentru analiza structurii macroscopice a lemnului, pentru determinarea vîrstei arborilor tăiaţi etc.

RONDÍNĂ s.f. (<fr. *rondine*) Piesă de lemn de formă circulară.

RONDÍNO s.n. (<it. *rondino*) Piesă muzicală de dimensiuni mici, în formă de rondo.

RONDÓ s.n. (<it., fr. *rondo*) Piesă muzicală instrumentală, cu caracter vioi, a cărei temă principală (refren) revine periodic în cursul piesei, alternînd cu alte teme (cuplete sau episoade). A avut o largă răspîndire în muzica clavecinişti lor francezi (sec. 17,18). Sînt scrise în formă de rondo unele lucrări vocale şi instrumentale mai ample, în special finalurile cvartetelor, sonatelor, simfoniilor. Apare frecvent în creaţiile lui Mozart, Haydn, Beethoven.

RONDÓU s.n. (<fr. *rondeau*) **1.** Loc de formă circulară (amenajat în grădini, în locaţiuri publice etc.). **2.** (NAV.) Manevră de schimbare a direcţiei de înaintare a unei nave cu un unghi de 180°. **3.** Poezie cu formă fixă, cultivată în lirica franceză în sec.15-16, formată dintr-o cvinarie, un catren şi o sextină, în care versurile finale, mai scurte, ale ultimelor două strofe reprezintă începutul primului vers al poeziei.

RONFLÁNT, -Ă adj. (<fr. *ronflant*) **1.** Sforăitor. **2.** Fig. Emfatic, declamator.

RONGALÍT s.n. (<fr. *rongalite*) Substanţă chimică, folosită ca reducător în industria medicamentelor şi în industria textilă.

RONÍN s.m. (<fr. *ronin*; cuv. jap.) Samurai sărăcit, exclus din tagma seniorilor.

RONJÁ vb. tranz. (<fr. *ronger*) A coroda.

RONJÁNT s.m. (<fr. *rongeant*) Reactiv folosit la imprimarea ţesăturilor prin ronjare.

RONJÁRE s.f. (după fr. *rongeage*) Procedeu de imprimare a desenului pe ţesăturile în prealabil vopsite, constînd în aplicarea pe material a unor reactivi care înlătură colorantul de pe anumite porţiuni, albindu-le.

RÖNTGEN (ROENTGEN) s.n. (<germ. *Röntgen*[strahlen]; cf. W.C.Röntgen, fizician german) Unitate de măsură a dozei radiaţiilor X sau Y. ◆ Radiaţii X sau Y. ◆ Aparat cu care se produc raze X.

RÖNTGENTERAPÍE s.f. (<fr. *röntgenthérapie*, germ. *Röntgentherapie*) (MED.) Radioterapie.

RONŢÁI vb. IV tranz. (form. onomat.) A mînca, rupînd cu dinţii (puţin cîte puţin), dintr-un aliment tare, crocant, producînd un zgomot caracteristic. ◆ A roade cu dinţii un obiect, un material dur.

RÓPOT s.n. (<bg. *ropot*) **1.** Zgomot caracteristic produs de copitele unui cal care aleargă. ◆ Mersul unui cal în trap sau în galop. **2.** Zgomot produs de căderea precipitată a ploii sau a grindinei; ploaie (torenţială) sau grindină abundentă, venită pe neaşteptate. ◆ Curgere zgomotoasă a unui torent sau a valurilor în mişcare. **3.** Izbucnire (repetată) de aplauze; zgomotul produs de aceste aplauze. **4.** Mişcare săltăreaţă (şi zgomotoasă) de rotire la unele dansuri populare.

ROPOTÍ vb. IV intranz. (*<ropot*) A produce sunete repezi şi cadenţate, bătînd ritmic în ceva.

ROS, ROÁSĂ adj. (*<roade*) **1.** Care este deteriorat (la suprafaţă) prin acţiunea lentă a unui agent exterior; uzat, distrus; măcinat. ◆ Fig. Care a avut mult de-a face cu ... , care este consumat de ... . **2.** Fig. Mîncat, măcinat, consumat, chinuit de ... .

ROSĂTÚRĂ s.f. (*<roade*) **1.** Rană superficială provenită dintr-o frecătură, dintr-o roadere. **2.** Loc ros, tocit, găurit.

RÓSBIF s.n. (<fr. *rosbif*, engl. *roast beef*) Friptură din carne de vacă, aproape crudă la mijloc, preparată prin rumenire în grăsime de porc încinsă.

RÓSBRAT s.n. (<germ. *Rostbraten*) Carne de vacă friptă înăbuşit, cu multă ceapă prăjită.

RÓSHAR s.n. (<germ. *Rosshaar*) Păr pro-

venit din coama sau din coada cailor, folosit ca material de umplutură în tapiţerie, ca urzeală la anumite ţesături; p.ext. ţesătură cu urzeala din fire de bumbac şi cu bătătura din fire de păr de cal, care este întrebuinţată ca furnitură pentru hainele bărbăteşti.

ROST s.n. (lat. *rostrum*) **1.** Sens, înţeles; scop, motivare, justificare. ◆ Rol, sarcină, atribuţie. **2.** Mod de a-şi organiza viaţa; stare, situaţie socială, materială, familială; p.ext. gospodărie. **3.** Mod, fel de organizare şi de desfăşurare a unei acţiuni; plan de desfăşurare, de executare a ceva. ◇ *A nu-şi afla rost* = a nu-şi găsi locul, a nu avea astîmpăr. ◆ Ordine prestabilită; rînduială; datină, obicei. **4.** (IND. TEXT.) Spaţiu în formă de unghi format la războiul de ţesut de firele de urzeală, prin care trece suveica cu firul de bătătură. **5.** Spaţiu strîmt, care separă două construcţii, două elemente de construcţie, două piese etc. alăturate, pentru a permite mişcarea lor relativă sub acţiunea variaţiilor de temperatură sau a forţelor exterioare. ◆ Canal îngust săpat în lemn, pe care alunecă o ferestruică, o uşă, un capac etc. **6.** (Înv.) Gură; p.ext. capacitatea de a vorbi; grai, vorbire. ◇ Loc.adv. Curent. *Pe de rost* = fără text în faţă, din memorie. ◇ *A învăţa pe de rost* = a învăţa de dinafară un text pentru a-l putea reproduce din memorie.

ROSTÍ vb. IV (<*rost*) **1.** Tranz. A articula sunete, a pronunţa cuvinte cu ajutorul organelor vorbirii. **2.** Tranz. A spune, a vorbi, a povesti; a relata, a expune. **3.** Refl. A spune, a declara ceva cu autoritate, în cunoştinţă de cauză, cu competenţă. ◆ Tranz. A comunica un ordin, o dispoziţie, o sentinţă (în urma dezbaterilor). ◆ A se preocupa de ceva; a pregăti. **4.** Intranz. A înfăşura pe sulul din faţă al războiului de ţesut porţiunea de pînză ţesută, desfăşurînd concomitent o porţiune corespunzătoare de urzeală pe sulul dinapoi, pentru a putea continua ţesutul de cîte ori rostul se micşorează.

ROSTOGÓL s.n., s.m. (cf. *rotogol*) **I.** S.n. **1.** Mişcare de rostogolire. ◇ Loc.adv. *De-a rostogolul* = dîndu-se peste cap, rostogolindu-se. **2.** Pantă îngustă, cu înclinare mare într-o mină, care serveşte la transportarea materialelor extrase de la nivelul de abataj la un nivel inferior prin simpla alunecare sau rostogolire, sub acţiunea greutăţii proprii. **II.** S.m. Plantă erbacee perenă, meliferă, din familia compozitelor, cu frunzele lanceolate acoperite cu peri şi cu florile albe *(Echinops sphaerocephalus)*.

ROSTOGOLÍ vb. IV refl. şi tranz. (<*rostogol*) A deplasa sau a face să înainteze, să alunece sau să cadă (pe un plan înclinat), rotindu-se în jurul lui însuşi; p.ext. a (se) prăvăli, a (se) prăbuşi. ◆ Tranz. Fig. A împinge înainte, dînd impresia unei mişcări de rotire. ◆ Refl. (Despre ape) A curge repede, tumultuos, în valuri iuţi.

ROSTOGOLITÓR s.m. (<*rostogoli*) Muncitor care întoarce (prin rostogolire) materialul pe toate feţele, pe vatra unui cuptor metalurgic (pentru a obţine o temperatură uniformă), şi-l aduce la uşa de scoatere din cuptor.

ROSTOPÁSCĂ s.f. (<ucr. *rostopast'*) Plantă erbacee, din familia papaveraceelor, cu florile galbene-aurii aşezate în vîrful tulpinii, toate părţile plantei conţinînd un suc galben-portocaliu, acru, toxic, folosit în medicină (*Chelidonium majus*).

ROSTRÁL, -Ă adj. (<fr. *rostral*, lat. *rostralis*) (Despre obiecte de artă sau elemente de arhitectură) Care are forma unei nave maritime antice sau care este decorat cu prore de corăbii. ◇ *Coloană rostrală* = coloană ornată cu prore sculptate în relief în piatră, simbolizînd victoriile navale.

RÓSTRU s.n. (<fr. *rostre*, lat. *rostrum*) **1.** Organ bucal la unele insecte, alungit sub formă de trompă ascuţită. **2.** Prelungire cartilaginoasă a botului rechinilor şi al altor animale. **3.** Ţep frontal al cefalotoracelui la unii raci.

ROSTUÍ vb. IV tranz. (<*rost*) **1.** A aşeza lucrurile aşa cum trebuie; a face ordine. ◆ A aranja pe cineva într-un post, a obţine pentru cineva o situaţie avantajoasă. **2.** A procura ceva (prin mijloace improvizate); a face rost de ceva. **3.** A umple cu un material de etanşare şi a netezi rosturile unei lucrări de construcţie, pentru a împiedica pătrunderea apei de ploaie sau de infiltraţie. **4.** A forma cu mîna rostul urzelii la războiul de ţesut. **5.** A bate din ambele părţi vîrful dinţilor unei pînze de ferăstrău.

ROSTUITÓR s.n. (<*rostui*) Unealtă a lemnarului formată dintr-o lamă de oţel, cu care se abate vîrful dinţilor pînzelor de ferăstrău.

ROŞĂŢEÁ s.f. (<*roşu*) Plantă erbacee, cu tulpina cilindrică dreaptă, cu florile roşii dispuse într-o umbrelă terminală *(Botumus umbellatus)*.

ROŞÇÁT, -Ă adj. (cf. *roşu*) Cu reflexe roşietice ◆ (Substantivat) Persoană care are părul blond sau castaniu cu nuanţe roşietice. ◆ (Substantivat, n.) Culoare care bate în roşu.

RÓŞCOV s.m. (<bg. *rožkov*) Arbore mic, din familia leguminoaselor, originar din Arabia, răspîndit în regiunea mediteraneană, cu frunzele compuse, cu foliole eliptice şi cu fructele (păstăi) lungi, de culoare cafenie-închis, dulci, comestibile, cu multe seminţe *(Ceratonia siliqua)*. ◇ *Roşcov-sălbatic* = plătică *(Gleditschia triacanthos)*.

ROŞCOVÁN, -Ă adj. (<*roşcă*) (Şi substantivat) (Cu faţa şi cu părul) de culoare roşie; cu reflexe roşietice.

RÓŞCOVĂ s.f. (<*roşcov*) Fructul roşcovului.

ROŞEÁŢĂ s.f. (<*roşu*) Culoare roşie. ◆ Îmbujorare, înroşire, împurpurare.

ROŞÍ vb. IV tranz., intranz. şi refl. (<*roşu*) A căpăta sau a imprima o culoare roşie; a (se) înroşi. ◆ Intranz. şi refl. A se îmbujora.

ROŞIÁTIC, -Ă (ROŞIÉTIC, -Ă) adj. (<*roşu*) Care are reflexe roşietice, în care predomină nuanţa de roşu.

ROŞIÓR, -OÁRĂ adj., subst. (<*roşu*) **I.** Adj. Diminutiv al lui *roşu*. **II.** S.f. **1.** (La sg.) Soi autohton de viţă de vie cu strugurii mici, de culoare roşiatică, puţin răspîndit în cultură. **2.** Peşte teleostean, cu corpul turtit lateral şi acoperit cu solzi mari, cu ochii şi cu înotătoarele (în afară de cea dorsală) roşietice *(Scardinius erythrophthalmus)*. **III.** S.m. (Înv.) (La pl.) Corp de elită al cavaleriei în organizarea armatei române; (la sg.) ostaş din acest corp de cavalerie.

RÓŞU, -IE adj., subst. (lat. *roseus*) **I.** Adj. **1.** De culoarea sîngelui. ◇ *Ouă roşii* = ouă vopsite cu roşu sau, p.gener., cu altă culoare, tradiţionale la creştini de Paşti. *Pămînt roşu* = pămînt de culoare roşiatică (specific zonei mediteraneene). **2.** Roşcat, roşcovan, arămiu. **3.** De culoare rumenă-aprinsă; îmbujorat la faţă. ◆ (Despre ochi) Injectat. **4.** (Despre metale) Înroşit în foc, incandescent. ◆ *Fier roşu* = bucată de fier incandescent cu care se însemnează animalele (odinioară şi sclavii, ocnaşii etc.). **II.** Adj. Fig. Comunist. ◇ *Gărzile roşii* = detaşamente de muncitori înarmaţi, organizate în Rusia în timpul Revoluţiei din 1917. **III.** S.n. **1.** Una dintre culorile fundamentale ale spectrului luminii, situată în marginea acestuia dinspre lungimile de undă mari; culoarea sîngelui. ◇ *Pînă la roşu* = (despre metale) pînă la starea de incandescenţă. ◆ Concr. Vopsea roşie. ◇ (CHIM.) *Roşu de Congo* = colorant organic de sinteză, sub formă de pulbere de culoare roşie, uşor solubilă în apă, folosit ca indicator pentru acizii minerali şi în vopsitorie. **2.** Fard de culoare roşie pentru buze şi obraji; ruj. **3.** (La cărţile de joc) *De roşu* = de cupă. **4.** Ţesătură, panglică, broderie de culoare roşie. **IV.** S.m. **1.** Adept al comunismului. ◆ Poreclă dată de adversari membrilor aripii radicale a Partidului Liberal din România din a doua jumătate a sec.19. **2.** (În ev. med.; în Ţara Românească; la pl.) Curteni. ◆ Descendent din boierii mici. **3.** (În sec. 18; în Moldova; la pl.) Corp de călăreţi sau de pedestraşi, format din boierii de ţară, înfiinţat de domnitorul Grigore al II-lea Ghica şi avînd uniformă de culoare roşie. **V.** S.f. (BOT.) Pătlăgică roşie. **VI.** S.f. *Roşie daneză* = rasă de taurine obţinută în Danemarca şi crescută pentru producţia de lapte sporită. *Roşie de stepă* = rasă de taurine creată în URSS, adaptată la condiţiile de stepă şi bună producătoare de lapte.

ROTACÍSM s.n. (<fr. *rhotacisme*) **1.** Fenomen fonetic care constă în transformarea unei consoane intervocalice în "r". **2.** Fenomen fonetic dialectal, specific limbii române, care constă în transformarea lui "n" intervocalic în "r" (în cuvintele moştenite din latină).

ROTACIZÁ vb. I (<fr. *rhotaciser*) **1.** Intranz. A vorbi cu rotacism. **2.** Refl. (Despre consoane) A manifesta fenomenul rotacismului.

ROTACIZÁNT, -Ă adj. (<fr. *rhotacisant*) (Despre graiuri, texte etc.) Care prezintă fenomenul rotacismului; cu rotacism. Primele scrieri în limba română *(Psaltirea Voroneţeană, Codicele Voroneţean, Psaltirea Scheiană, Psaltirea Hurmuzaki)* sînt rotacizante, conţinînd fenomenul rotacismului, specific graiurilor nordice.

ROTALÍT s.n. (<rus. *rotalit*) Piesă de sticlă turnată, cavă, colorată în verde-albăstrui sau în galben, folosită la executarea luminatoarelor, a pereţilor care trebuie să permită trecerea luminii etc.

ROTAPRÍNT s.n. (<engl. *rotaprint*) (TIPOGR.) **1.** Procedeu de tipar monocrom în care cerneala se transmite de pe forma de imprimare (o foaie de aluminiu conţinînd textul transpus cu ajutorul maşinii de scris) pe o suprafaţă de cauciuc şi apoi pe hîrtie. **2.** Maşină de imprimare de format mic (pentru acest procedeu de tipar), folosită pentru multiplicarea unor tipărituri cu tiraj redus.

ROTÁR s.m. (<*roată*) **1.** Meseriaş care lucrează roţi, căruţe, care etc. **2.** Lucrător care manevrează formele pentru presa de imprimare şi care întreţine presa.

ROTÁRE s.f. (<*roată*) Mişcare circulară de

360° a corpului, executată ca exercițiu de gimnastică, de patinaj artistic, de sărituri în apă etc.

ROTARY s.n. (cuv. engl.) **1.** Sistem de foraj mecanic, cu circulație continuă de fluid și cu rotirea garniturii de foraj. **2.** Sistem de telefonie automată, în care unele organe sînt acționate de o mișcare de rotație continuă.

ROTÁȘ, -Ă adj., s.m. (<*roată*) **1.** Adj. (Despre cai; și substantivat) Înhămat la oiștea carului sau a căruței, în spatele cailor înaintași. **2.** S.m. Vizitiu care conduce caii înhămați în acest fel.

ROTÁT, -Ă adj. (<*roată*) **1.** În formă de roată, rotund; înfoiat; întins în formă de roată. **2.** (Despre părul cailor; p.ext. despre cai) Cu pete de altă culoare decît restul părului; (despre cai) care are părul cu pete de altă culoare.

ROTATÍV, -Ă adj., s.f. (<fr. *rotatif*) **I.** Adj. **1.** (Despre mișcări) Circular. **2.** (Despre sisteme tehnice sau despre elemente ale acestora) Care poate executa o mișcare de rotație parțială; care are părți rotitoare. **II.** S.f. Mașină pentru tipărirea publicațiilor (periodice) de tiraj mare, care are forma de imprimare și suprafața de presare cilindrice.

ROTATÓRIU, -IE adj. (<fr. *rotatoire*) Care efectuează o rotație; privitor la rotație.

ROTÁȚIE s.f. (<fr. *rotation*, lat. *rotatio, -onis*, germ. *Rotation*) **1.** Mișcare a unui corp în jurul unui punct fix sau al unei axe, la care fiecare punct al corpului care se mișcă rămîne la distanță constantă de punctul fix sau de axa respectivă. ◆ Mișcare de rotire a unui corp ceresc în jurul axei sale sau în jurul unui alt corp ceresc. ◇ *Perioadă de rotație* = interval de timp în care un corp ceresc execută o rotație completă. **2.** Schimb alternativ de persoane sau de echipe efectuat în cursul unei activități pentru a asigura continuitatea procesului (de producție). ◇ *Prin rotație* = cu schimbul, pe rînd. **3.** Mod de alternare sau de succesiune periodică a culturilor agricole în timp, pe același teren, în cadrul unui asolament, stabilit în funcție de caracteristicile plantelor agricole, pentru a obține recolte mari și a menține fertilitatea solului. **4.** Fenomen care constă în repetarea periodică a unor fenomene (naturale, sociale etc.). **5.** *Rotația capitalului* = circuitul capitalului industrial, considerat ca un proces care se repetă periodic. *Rotația mijloacelor circulante* = procesul de schimbare succesivă, neîntreruptă a formelor funcționale pe care le îmbracă fondurile de producție în trecerea lor prin sfera producției și a circulației, durata unei rotații fiind cuprinsă între perioada dintre momentul avansării fondurilor sub formă bănească și momentul întoarcerii lor sub aceeași formă după realizarea mărfurilor produse.

ROTĂRÍE[1] s.f. (<*rotar*) **1.** Meseria rotarului; rotărit. **2.** Atelier în care se confecționează și se repară roți și alte articole de rotărie. **3.** Atelier în care se revizuiesc, se repară și se confecționează osiile montate ale vehiculelor de cale ferată.

ROTÍ vb. IV (<*roată*) **1.** Refl. A se mișca descriind cercuri. **2.** Tranz. A efectua o rotație. **3.** Refl. (Despre ape) A forma ochiuri, vîrtejuri. **4.** Refl. A se învîrti în jurul cuiva sau a ceva. ◆ (Pop.) A dansa în cerc. **5.** Refl. Fig. A sta mereu în preajma unei persoane, pentru a-i cîștiga simpatia sau bunăvoința. **6.** Tranz. A-și purta ochii, privirea peste tot, de jur-împrejur. **7.** Tranz. (Și fig.) A învîrti deasupra capului, în aer, un obiect. **8.** Refl. și tranz. (Despre păsări) A-și desface penele cozii și a-și înfoia aripile (în timpul împerecherii); a se înfoia.

ROTIFÉR s.n. (<fr *rotifère*) (La pl.) Clasă de viermi inferiori microscopici, acvatici, cu corpul alungit, cilindric sau sferic, cu cili vibratili puternici la partea posterioară, care se învîrtesc ca o roată (*Rotatoria*); (și la sg.) vierme care face parte din această clasă.

ROTÍLĂ s.f. (<*roată*) **1.** Diminutiv al lui roată. **2.** Fiecare dintre cele două roți ale cotigii plugului; p.gener. (la pl.) cotiga plugului.

ROTISERÍE s.f. (<fr. *rôtisserie*) Mic local de alimentație publică, a cărui specialitate de bază este carnea friptă la rotisor.

ROTISÓR s.n. (<fr. *rôtissoire*) Grătar (electric sau cu raze infraroșii) la care se frige carnea prin rotire.

ROTÍT s.n. (<*roti*) **1.** Acțiunea de a (se) roti; învîrtire. **2.** Cîntecul și jocul cocoșului-demunte în perioada împerecherii.

ROTITÓR, -OÁRE adj. (<*roti*) (Despre piese, elemente, obiecte etc.) Care se rotește.

ROTO- (<fr. *roto-*; cf.lat. *rota*) Element prim de compunere care are semnificația "roată", "(referitor la un mecanism) rotativ".

ROTOCÓL s.n., adj. (<*roată*) **I.** S.n. **1.** Figură, corp, imagine etc. de formă rotundă. ◇ Loc.adv. *În rotocol* = în spirală. **2.** Mișcare circulară; învîrtire. **II.** Adj. Care are forma unui cerc; rotund.

ROTOFÍLM s.n. (<germ. *Rotofilm*) Peliculă fotografică specială, folosită la executarea formelor de tipar cilindrice.

ROTOFÓTO s.n. (<fr. *rotophoto*[graphie]) (TIPOGR.) Instalație pentru culegerea fotografică bazată pe sistemul monotip.

ROTOGRAVÚRĂ s.f. (<fr. *rotogravure*) Rotoheliografie.

ROTOHELIOGRAFÍE s.f. (<fr. *rotohéliographie*) Tipar adînc caracterizat prin folosirea unei forme de tipar cilindrice, din cupru, cu suprafața activă gravată în adîncime prin procedee fotochimice și cu ajutorul unei site speciale, care este utilizată pentru reproducerea și multiplicarea originalelor în semitonuri (pentru reviste în culori, timbre, reproduceri etc.).

ROTOHELIOGRAVÚRĂ s.f. (<fr. *rotohéliogravure*) Rotoheliografie.

ROTÓNDĂ s.f. (<fr. *rotonde*, lat. *rotonda*) Construcție de zidărie de plan circular, cu acoperișul în formă de cupolă. ◆ Sală mare, circulară, înglobată unei construcții mai ample, cu acoperișul în formă de cupolă, folosită, în special, ca sală de expoziții, ca sală de sport etc.

ROTOPLÁN s.n. (<engl. *rotor plane*) Aparat de zbor la care forța portantă apare pe un sistem de aripi rotitoare.

ROTÓR s.n. (<fr. *rotor*) Parte a unei mașini (a unui motor sau generator de energie) care se rotește în jurul axei arborelui pe care este montată, servind la reluarea și transmiterea unui cuplu motor.

ROTOTÉCĂ s.f. (<fr. *rotothèque*) Catalog mecanic cu fișe pe plăci așezate într-o tobă rotativă, care pot fi consultate fără a fi scoase de la locul lor.

ROTOTRANSLÁȚIE s.f. (<fr. *rototranslation*) Mișcare complexă a unui corp, obținută prin suprapunerea unei rotații și a unei translații.

ROTOȚÉLE s.f.pl. (<*roată*) *Rotoțele albe* = plantă erbacee, perenă, din familia compozitelor, cu tulpina dreaptă, cu frunzele lanceolate și dințate, cu florile albe-gălbui, dispuse în capitule (*Achillea ptarmica*).

ROTÚLĂ s.f. (<fr. *rotule*, lat. *rotula*) (ANAT.) Os mic, turtit, de formă aproximativ triunghiulară, rotunjit, așezat în partea anterioară a genunchiului, care articulează într-un mod specific încheietura, determinînd astfel flexiunea acesteia într-un singur sens.

ROTÚND, -Ă adj., s.n. (lat. *retundus* = *rotundus*) **I.** Adj. **1.** De forma unei sfere, a unui cerc, a unui disc. ◆ (Despre dealuri, coline etc.) Cu creastă netedă, fără muchii sau colțuri. ◆ (MAT.; despre o curbă plană sau o suprafață plană) Care are toate punctele situate la aceeași distanță de un punct dat; în formă de cerc. **2.** (Despre ființe sau părți ale corpului lor) Grăsuț, dolofan, rotofei. **3.** (Despre cifre, sume, cantități) Fără fracțiuni sau subdiviziuni; întreg. **II.** S.n. Figură, suprafață în formă de disc sau de cerc.

ROTUNJÍ vb. IV (<*rotund*) **1.** Tranz. A da unui obiect formă rotundă. ◆ A prelucra muchiile și colțurile unui corp (prin tăiere, așchiere etc.) pentru a obține suprafețe cît mai rotunde, fără muchii ascuțite. ◆ A stabili hotarul unei regiuni, unui teren etc. în așa fel, încît linia de hotar să fie cît mai puțin sinuoasă. **2.** Refl. A căpăta formă rotundă, a se îngrășa. **3.** Tranz. (Și fig.) A completa; a mări (întregind). ◆ A reduce subdiviziunile unui număr, ale unei sume etc.; a face întreg.

ROTUNJÍME s.f. (<*rotund*) **1.** Însușirea de a fi rotund; p.ext. linie, formă rotundă. **2.** (La pl.) Formă rotundă, plină a corpului.

ROTUNJÍT, -Ă adj. (<*rotunji*) **1.** (Și adverbial) Care are sau a căpătat o formă rotundă, un contur curb. ◇ *Consoană rotunjită* = consoană la rostirea căreia se adaugă o articulație suplimentară de rotunjire a buzelor. *Vocală rotunjită* = vocală care se pronunță cu participarea activă a buzelor, care se apropie formînd o deschizătură circulară. **2.** Mărit, întregit.

ROTUNJITÓR s.n. (<*rotunji*) Unealtă folosită la fasonarea, îndreptarea sau netezirea manuală a pieselor cu secțiune circulară.

ROTUNJÓR, -OÁRE adj., s.f.pl. (<*rotund*) **1.** Diminutiv al lui rotund. **2.** S.f.pl. Plantă erbacee, perenă, din familia compozitelor, cu tulpina păroasă, cu frunzele lungi, lucitoare și cu florile tubuloase, roșii-purpurii, dispuse într-un capitul terminal (*Homogyne alpina*).

RÓUĂ s.f. (lat. *ros, roris*) Picături de apă care se formează dimineața la suprafața solului, în urma condensării vaporilor de apă din atmosferă în momentul în care temperatura scade pînă la punctul la care vaporii ajung la saturație. ◇ (FIZ.) *Temperatură de rouă* = temperatură la care trebuie răcit, sub presiune constantă, un amestec de vapori și gaze cu conținut constant de vapori, pentru ca, în urma saturației cu vapori, să apară primele picături de lichid. ◇ Loc. adj. *Ca roua* = delicat,

fraged, fin; curat, pur. Loc. adv. *Pe rouă (nescuturată)* = dimineaţa devreme, dis-de-dimineaţă. ◇ *Roua-cerului* = plantă erbacee mică, insectivoră, cu florile mici, albe, cu frunzele lunguieţe, dispuse în rozetă bazală, acoperite cu peri care secretă o substanţă vîscoasă, cu ajutorul căreia sînt "digerate" insectele (*Drosera rotundifolia*).

ROURÁ vb. I (lat. *rorare*, după *rouă*) **1.** Intranz. A cădea rouă. **2.** Tranz. şi refl. A (se) acoperi cu picături de apă, de sudoare etc.

ROURÍCĂ s.f. (<*rouă*) Plantă erbacee, din familia gramineelor, perenă, acvatică, cu tulpina culcată, cu inflorescenţa în forma de spiculeţ, cu fructele dulci, comestibile (*Glyceria fluitans*).

ROUSSEAUÍSM s.n. (<n.pr. *Rousseau*, gînditor iluminist şi scriitor francez) Concepţie întemeiată de Jean-Jacques Rousseau, care are la bază principiul revenirii la natură şi aplicarea lui în viaţă şi în pedagogie.

ROVÍNĂ s.f. (<bg. *rovina*) **1.** Groapă, adîncitură, surpătură de teren (mocirloasă). **2.** Loc mlăştinos; mlaştină, mocirlă.

ROXOLÁN, -Ă s.m. şi f. (<lat. *Rhoxolani*, fr. *Roxolans*) (La pl.m.) Nume dat unor triburi sarmatice stabilite la începutul sec.1 d.Hr. la răsărit de Prut, care au atacat provincia romană Moesia, au fost aliaţi cu Decebal în timpul campaniei romane împotriva statului dac (101-102 d.Hr.) şi au fost supuşi de goţi la mijlocul sec.3 d.Hr.; (la sg.) persoană care făcea parte din aceste triburi.

ROZ adj.invar. (<fr. *rose*) Roşu foarte deschis; trandafiriu. ◆ (Substantivat, n.) Culoare roz.

ROZACÉE s.f. (<fr. *rosacée*) (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, erbacee şi lemnoase, din care fac parte specii cultivate (mărul, părul, trandafirul etc.) şi sălbatice (măceşul, păducelul, fragii etc.); (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.

ROZACÉU, -ÉE adj. (<fr. *rosacé*, lat. *rosaceus*) Care are nuanţe roz; care bate în roz.

ROZÁLB, -Ă adj. (<*roz*+*alb*) Roz foarte deschis, care bate în alb.

ROZÁLII s.f.pl. (<lat. *rosalia*) Sărbători romane celebrate la sfîrşitul primăverii în cinstea celor decedaţi, pe mormintele cărora se presărau flori (trandafiri).

ROZÁRIU[1] s.n. (<lat. *rosarium*, it. *rosario*, fr. *rosaire*) (La catolici) **1.** Culegere de rugăciuni pentru Fecioara Maria. **2.** Şirag de mărgele din lemn, din os, din sticlă etc., aranjate într-o anumită ordine şi avînd la capăt o cruciuliţă, folosit de credincioşi pentru a număra rugăciunile rostite.

ROZÁRIU[2] s.n. (<fr. *rosarium*, it. *rosario*) Loc în care se cultivă trandafiri.

ROZÁSĂ s.f. (<fr. *rosace*) (ARHIT.) Rozetă (**3**).

RÓZĂ s.f. (<fr. *rose*, it. *rosa*, lat. *rosa*, germ. *Rose*) **1.** Trandafir. ◇ (GEOL.) *Roza fisurilor* = reprezentare grafică pentru determinarea direcţiilor principale pe care le urmează fisurile de separaţie într-un masiv de roci. *Roza vînturilor* = a) reprezentare grafică a regimurilor vînturilor într-un anumit punct sau într-o anumită zonă dintr-un teritoriu; b) reprezentare grafică în formă de cerc (în interior cu o stea), reprezentînd direcţiile punctelor cardinale şi gradaţiile lor intermediare, folosită în cutia de busole pentru a repera direcţia de orientare a acului magnetic. **2.** Tip special de şlefuire a diamantului. **3.** (ARHIT.) Rozetă. **4.** (HERALD.) Stilizare a florii de măceş cu cinci petale în jurul unui punct central (stigmatul) şi, de obicei, cu cinci sepale ascuţite între petale.

ROZĂTÓR, -OĂRE adj., s.n. (<*roade*) **1.** Adj., s.n. (Animal) care roade. **2.** S.n. (La pl.) Ordin de mamifere, fără canini, cu dinţii incisivi foarte dezvoltaţi, care sînt adaptaţi pentru roaderea vegetalelor şi cresc în tot cursul vieţii (*Rodentia*); (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin.

ROZÉ adj.invar. (<fr. *rosé*) (Despre vinuri, şampanie etc.) De culoare roz.

ROZEÓLĂ s.f. (<fr. *roséole*) Erupţie cutanată în formă de pete mici, roşietice, prezentă în unele boli infecţioase (rujeolă, tifos exantematic etc.), în intoxicaţii etc. ◇ *Rozeolă sifilitică* (sau *de sifilitic*) = erupţie cutanată, de culoare roz, caracteristică sifilisului secundar.

ROZÉTĂ s.f. (<fr. *rosette*) **1.** (BOT.) Rezedă (*Reseda odorata*). **2.** Motiv decorativ circular, asemănător cu un trandafir, care apare frecvent în arta populară românească. **3.** (ARHIT.) Fereastră circulară mare, decorată cu vitralii, amplasată pe faţada catedralelor gotice, deasupra porţii de intrare; rozasă, rozăr. **4.** Nastur rotund de alamă, pe care îl purtau, în trecut, la tunică şi la cizme (în partea de sus, din faţă), ostaşii din trupele de cavalerie. **5.** (TEHN.) Element de legătură, de suspensie sau de protecţie a unei tije, în formă de guler marginal. **6.** Disc (de formă rotundă) care se aplică pe faţa diferitelor elemente de construcţie, pentru a camufla sau pentru a decora anumite elemente. **7.** Cusătură în formă de triunghi, executată manual cu fire de mătase, la deschizătura buzunarelor, pentru întărire sau pentru înfrumuseţare.

ROZMARÍN s.m. (<germ. *Rosmarin*) Arbust mic, din familia labiatelor, cu miros plăcut, cu frunzele aciculare, întotdeauna verzi, cu florile albastre, albe sau roşii, cultivată ca plantă ornamentală şi medicinală, folosită şi în industria parfumurilor (*Rosmarinus officinalis*).

RUÁJ s.n. (<fr. *rouage*) **1.** Totalitatea roţilor unei maşini. **2.** Fig. Maşinărie cu roţi. ◆ Sistem, organ (inferior) într-o organizare sau activitate administrativă.

RUANDÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Rwanda*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Rwanda; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Rwandei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Rwandei sau ruandezilor, privitor la Rwanda sau la ruandezi, originar din Rwanda.

RUBAIÁT s.n. (<fr. *rubaiyyat*; cf.ar. *rub* "patru") Catren persan, în care primul, al doilea şi al patrulea vers rimează reciproc şi care exprimă o idee mistică sau filozofică (cultivat îndeosebi de Omar Khayyam).

RUBANÁTĂ s.f. (<fr. *rubané*) (GEOL.) Textură a unor roci eruptive cu aspectul unor dungi cu alternanţe de culoare închisă sau deschisă.

RUBÁRBĂ s.f. (<fr. *rhubarbe*; cf.germ. *Rhabarber*) (BOT.) Revent (*Rheum officinale*).

RUBÁŞCĂ s.f. (<rus. *rubaşka*) Cămaşă bărbătească încheiată pe umăr, care se poartă de obicei (încinsă) peste pantaloni, specifică portului popular rusesc; (reg.) cosovorotcă.

RUBĂTO s.n., adv. (<it. *rubato*) (MUZ.) **1.** S.n. Interpretare, executare liberă din punct de vedere ritmic (potrivit sensului cuvintelor din text), în scopul sporirii expresivităţii. **2.** Adv. (Ca indicaţie de execuţie) Liber din punct de vedere ritmic, în concordanţă cu sensul cuvintelor din text.

RUBEFÁCŢIE s.f. (<fr. *rubéfaction*) (MED.) Înroşire a pielii, produsă de o substanţă rubefiantă.

RUBEFIÁNT, -Ă s.n., adj. (<fr. *rubéfiant*) (Substanţă) care irită şi înroşeşte pielea, cu consecinţe revulsive.

RUBELÍT s.n. (<fr. *rubellite*) Piatră semipreţioasă de culoare roşie.

RUBEÓLĂ s.f. (<fr. *rubéole*) Boală infecţioasă şi contagioasă acută, provocată de un virus, caracterizată printr-o erupţie cutanată moderată, prin mărirea ganglionilor limfatici cervicali, prin febră, prin tuse etc.

RUBEÓLIC, -Ă adj. (<*rubeolă*) (MED.) Care este specific rubeolei; de rubeolă; privitor la rubeolă.

RUBEOLIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *rubéoliforme*) (Despre erupţii) Asemănătoare cu erupţia rubeolică.

RÚBER s.n. (<ger. *Rubber*) Cauciuc natural, obţinut din latexul unor plante tropicale

RUBEROÍD s.n. (<fr. *ruberoïde*, engl. *ruberoid*, germ. *Ruberoid*) Carton elastic şi neinflamabil, impregnat cu asfalt, folosit ca material pentru acoperişuri şi ca material izolant hidrofug.

RUBIÁ s.f. (<tc. *rubya*) Numele unei monede mici turceşti, de aur, care a circulat şi în ţările române în prima jumătate a sec.19.

RUBIACÉE s.f. (<fr. *rubiacée*) (La pl.) Familie de plante erbacee dicotiledonate, cu frunzele înguste, dispuse în mănunchi la un nod, cu florile mici, în inflorescenţe bogate; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.

RUBICÉL s.n. (<fr. *rubicelle*) (MINER.) Varietate de cuarţ de culoare roşie-violetă.

RUBICÓND, -Ă adj. (<fr. *rubicond*; cf.lat. *rubicundus*) (Despre faţa oamenilor) Roşu, rumen, îmbujorat.

RUBÍDIU s.n. (<fr. *rubidium*) Element chimic (*Rb*; nr.at. 37; m.at. 85,47), metal alcalin, strălucitor ca argintul, uşor oxidabil, care se găseşte în natură în cantităţi mici, însoţind sodiul şi potasiul. A fost descoperit de R.W.Bunsen şi G.R. Kirchhoff în 1861.

RUBÍL, -Ă adj. (<lat. *rubellus*) De culoare galbenă-roşiatică.

RUBÍN s.n. (<it. *rubino*, lat. *rubinus*, germ. *Rubin*) Varietate de corindon, foarte dur, de culoare roşie, care se găseşte cristalizată în roci sau se obţine sintetic, folosită ca piatră preţioasă şi în mecanica de precizie.

RUBINÍU, -ÍE adj. (<*rubin*) De culoarea rubinului; roşu-închis. ◆ (Substantivat, n.) Vin roşu de culoarea rubinului.

RUBINSPINÉL s.m. (<*rubin*+*spinel*) Varietate de spinel de culoare rubinie.

RÚBLĂ s.f. (<*rus. rubl'*) **1.** Unitate de bază a sistemului monetar din Rusia; monedă sau bancnotă care reprezintă această unitate. **2.** Nume dat în trecut monedelor străine de argint.

RÚBRICĂ s.f. (<lat. *rubrica*, fr. *rubrique*)

1. Despărţitură verticală sau orizontală, cuprinzînd una sau mai multe coloane, într-un registru, într-un formular, într-un grafic etc. **2.** Spaţiu rezervat (permanent) în paginile unui ziar, ale unei reviste pentru informaţiile şi materialele publicistice dintr-un anumit gen sau domeniu. **3.** (În trecut) Titlu de carte sau de capitol scris cu roşu în cărţi sau în manuscrise.

RUBYLÍTH s.n. (<fr., engl. *rubylith*) (ELECTRON.) Material special destinat fotografierii prin transparenţă a planurilor circuitelor integrale.

RÚCSAC s.n. (<germ. *Rucksack*) Sac (de turism) care se poartă în spate, folosit mai ales de excursionişti; raniţă.

RUDACÉE s.f.pl. Nume generic pentru rocile sedimentare elastice de tipul pietrişului.

RUDÁR s.m. (<bg. *rudar*) Nume dat, în ţările române, unor meşteşugari (ţigani) care confecţionau diferite obiecte din lemn; p.ext. meşter ţigan care confecţionează din lemn albii, linguri etc.

RÚDĂ s.f. (<bg. *roda*) **1.** Persoană care face parte din aceeaşi familie cu alte persoane, unite între ele prin legături de sînge sau prin alianţă; neam. ◆ Familie, neam, viţă. **2.** (Pop.) Sămînţă; soi, rasă.

RUDĂRÍE s.f. (<*rudar*) Meseria rudarului. ◆ Totalitatea obiectelor de lemn confecţionate de rudar.

RUDÉNIE s.f. (<*rudi*=înrudi) **1.** Legătură de sînge sau prin alianţă între persoane care fac parte din aceeaşi familie; înrudire. **2.** Rudă (**1**).

RUDIMÉNT s.n. (<fr. *rudiment*, lat. *rudimentum*) **1.** (La pl.) Noţiuni elementare ale unei ştiinţe, ale unei arte. **2.** (BIOL.) Organ pe deplin dezvoltat şi funcţional la speciile de origine, prezent la speciile actuale în formă atrofiată şi fără funcţionalitate; organ rudimentar.

RUDIMENTÁR, -Ă adj. (<fr. *rudimentaire*) Care abia începe să se formeze, să se dezvolte; fig. primitiv, subdezvoltat, grosolan. ◇ (BIOL.) *Organ rudimentar* = rudiment.

RUDIMENTARÍSM s.n. (<fr. *rudimentarisme*) Faptul de a fi rudimentar.

RUDIMENTARITÁTE s.f. (<*rudimentar*) Însuşirea a ceea ce este rudimentar. ◆ Lipsă de fineţe, (rar) de sensibilitate.

RUDÍŞTI s.m.pl. (<fr. *rudistes*) Grup fosil de lamelibranhiate, cu valvele mult modificate din cauza fixării lor.

RUF s.n. (<fr. *rouf*; cf.engl. *roof* "acoperiş") Construcţie deasupra punţii superioare a unei nave, extinsă numai pe o porţiune a ei, cuprinzînd locuinţele echipajului (superior), cabinele de comandă etc.

RÚFĂ s.f. (<sl. *ruho*) **1.** Obiect de îmbrăcăminte care se poartă direct pe corp; p.ext. (la pl.) cearşafuri, feţe de masă etc.; albituri, schimburi, lenjerie. **2.** (Reg.) Zdreanţă, cîrpă.

RUFĂRÍE s.f. (<*rufă*) Totalitatea rufelor (de pat, de corp), rufe multe; lenjerie.

RUFIÁN, -Ă s.m. şi f. (<it. *ruffiano*) Mediator de legături amoroase; codoş, intermediar. ◆ Desfrînat, destrăbălat.

RUG[1] s.m. (lat. *rubus*) **1.** Tulpină tîrîtoare a unor plante. **2.** Mur[1](*Rubus*). **3.** Măceş (*Rosa*). **4.** *Rug-de-munte* sau *rug-de-zmeură* = zmeur.

RUG[2] s.n. (lat. *rogus*) Grămadă de lemne pe care se ardeau, în antichitate, jertfele sau morţii şi, în evul mediu, condamnaţii la moarte. ◆ Grămadă de lemne care arde (pentru a încălzi, a lumina etc.).

RUGÁ vb. I (lat. *rogare*) **1.** Tranz. A cere cuiva în mod insistent un serviciu, o favoare etc. ◇ *Te rog* (sau *rogu-te!*) = formulă de politeţe folosită pentru a adresa o cerere cuiva; fii bun, fii amabil. **2.** Refl. (În practicile religioase) A spune o rugăciune, a invoca divinitatea. **3.** Refl. A cere cuiva permisiunea de a face ceva.

RÚGĂ s.f. (<*ruga*) **1.** Rugăminte, implorare. **2.** Rugăciune.

RUGĂCIÚNE s.f. (lat. *rogatio, -onis*) Cerere, mulţumire sau laudă adresată de credincioşi divinităţii. ◆ (Rar) Rugăminte, insistenţă.

RUGĂMÍNTE s.f. (<*ruga*) Cerere (insistentă) făcută unei persoane pentru a obţine un anumit lucru.

RUGĂTÓR, -OÁRE adj. (<*ruga*) (Şi adverbial) Care cere cu insistenţă, care exprimă o rugăminte, care se roagă.

RÚGBI (<fr., engl. *rugby*) Joc sportiv care se dispută pe un teren dreptunghiular, între două echipe a cîte 15 jucători fiecare, în două reprize cu o pauză, avînd ca obiect de joc o minge ovală care poate fi deplasată atît cu mîna, cît şi cu piciorul, pentru a fi aşezată în terenul de ţintă sau aruncată pe deasupra barei transversale dintre cele două buturi.

rugbi

RUGBÍST s.m. (<*rugbi*) Persoană care practică jocul de rugbi.

RUGBÍSTIC, -Ă adj. (<*rugbi*) Care este caracteristic jocului de rugbi; de rugbi; referitor la rugbi.

RUGINÁRE s.f. (<*ruginā*) Mic arbust otrăvitor, cu frunzele înguste lungi, lucioase, alterne, persistente şi cu florile albe sau roşietice, dispuse în raceme umbeliforme (*Andromeda polifolia*).

RUGÍNĂ s.f. (lat. **aerugina*) **I. 1.** Substanţă brună-roşcată, poroasă, sfărîmicioasă, formată prin oxidarea obiectelor de fier în contact cu oxigenul, în prezenţa umidităţii. ◆ Pojghiţă brună care acoperă uneori pietrele, produsă prin oxidarea minereurilor de fier din ele. **2.** Obiect (de fier) vechi şi prost întreţinut. **3.** Fig. Idee, concepţie, mentalitate înapoiată, învechită. ◆ Persoană cu idei sau cu mentalitate învechită; retrograd, conservator. **II.** (BOT.) **1.** Boală infecţioasă a plantelor, provocată de ciuperci microscopice, patogene (*Puccinia*), care se manifestă prin apariţia unor pete brune-ruginii pe frunze, pe tulpini sau pe inflorescenţe, împiedicînd dezvoltarea normală a plantelor. **2.** Plantă erbacee perenă, cu tulpina netedă, cu frunzele lungi, ţepoase şi cu florile verzui, dispuse în inflorescenţă terminală (*Juncus effusus*).

RUGINÍ vb. IV (<*rugină*) **1.** Intranz. (Despre obiecte de fier) A se acoperi cu rugină; a se oxida. **2.** Intranz. Fig. (Despre frunze, plante etc.) A căpăta culoarea galben-roşiatică asemănătoare cu a ruginii. **3.** Refl. Fig. A se învechi, a deveni perimat.

RUGINÍT, -Ă adj. (<*rugini*) **1.** Acoperit, mîncat de rugină. ◆ Fig. Vechi, uzat, deteriorat. ◆ (Despre voce) Răguşită (de bătrîneţe), dogită. **2.** Fig. (Şi substantivat; despre persoane, idei, concepţii etc.) Învechit, demodat, înapoiat. **3.** Atacat de rugină. ◆ Care are culoarea ruginii.

RUGINÍŢĂ s.f. (<*rugină*) **1.** Numele a două plante: a) ferigă mică, cu rizomul scurt, cu frunzele cu limb oval-triunghiular, înguste la bază şi dinţate la vîrf (*Asplenium ruta muraria*); b) strașnic (*Asplenium trichomanes*). **2.** Ciupercă parazită care atacă şi distruge frunzele plantelor (*Uromyces scuteleatus*).

RUGINÍU, -ÍE adj. (<*rugină*) De culoarea ruginii; galben-roşiatic.

RUGÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *rugueux*; cf.lat. *rugosus*) Care prezintă rugozitate, cu asperităţi, zgrunţuros.

RUGOZIMÉTRU s.n. (<fr. *rugosimètre*) Aparat pentru măsurarea rugozităţii.

RUGOZITÁTE s.f. (<fr. *rugosité*, lat. *rugositas, -atis*) **1.** Însuşire a suprafeţei unui corp solid de a avea asperităţi mici. **2.** Mică asperitate, de formă neregulată, sensibilă la pipăit, apărută pe suprafaţa unui obiect.

RÚIN s.n. (cf.scr. *rujan*) Plantă erbacee perenă, cu tulpina păroasă, cu frunzele opuse, lucioase şi cu florile liliachii, roşietice sau albe, dispuse în capitule sferice terminale (*Succisa pratensis*).

RUINÁ vb. I refl. şi tranz. (<lat. *ruinare*, fr. *ruiner*) **1.** A (se) transforma în ruină, a (se) dărăpăna, a (se) degrada. **2.** A-şi pierde sau a face pe cineva să-şi piardă averea, bunurile; a (se) distruge. ◆ A(-şi) distruge sănătatea.

RUINÁT, -Ă adj. (<*ruina*) **1.** Căzut în ruină; dărăpănat. **2.** Sărăcit, scăpătat.

RUÍNĂ s.f. (<fr. *ruine*, lat. *ruina*) **1.** (Şi fig.) Ceea ce a rămas dintr-o construcţie veche, dărîmată; dărîmătură. ◇ *În ruină* (sau *ruine*) = ruinat. ◆ Fig. Vestigiu al trecutului. **2.** Faptul de a (se) ruina. ◆ Persoană distrusă din punct de vedere fizic şi moral, ca urmare a bolilor sau a unor necazuri suportate.

RUINÁTOR, -OÁRE adj. (<*ruina*) Care ruinează; distrugător.

RUJ s.n. (<fr. *rouge*) **1.** Produs cosmetic cu diferite nuanţe (de roşu), folosit pentru colorarea buzelor; roşu de buze. **2.** Pastă compusă din oxid de fier şi oxid de crom încorporate într-un liant, folosită în tehnica dentară.

RUJÁ vb. I refl. (<*ruj*) A-şi da cu ruj pe buze.

RUJALÍNĂ s.f. (<*rujă*) Nalbă.

RUJÁR s.m. (<*rujare*) Muncitor portuar specializat în rujare.

RUJÁRE s.f. Operaţie de nivelare a grînelor încărcate în vrac, pentru a umplea golurile, astfel încît capacitatea de depozitare să fie folosită la maximum şi încărcătura să nu se poată deplasa în cursul navigaţiei.

RÚJĂ[1] s.f. (<bg, scr. *ruža*) **1.** Măceş (*Rosa*). ◆ Trandafir. ◆ Fig. (Pop.) Nume dat unei persoane (femei) frumoase. **2.** Fig. Rumeneală, roşcaţă în obraji. **3.** Plantă erbacee, perenă, cu rizomul gros, cu miros de trandafir,

cu frunzele cărnoase şi cu florile galbene-purpurii, dispuse în corimb terminal *(Sedum rosea)*. **4.** *Ruji-galbene* = plantă cu tulpina fără peri, cu frunzele ovale şi cu florile galbene *(Rudbeckia laciniata)*.

RÚJĂ[2] s.f. (cf.fr. *ruche*) Bandă de pînză, de stofă etc. (roşie, plisată sau încreţită), care serveşte ca ornament la diferite obiecte de îmbrăcăminte.

RUJEÓLĂ s.f. (<fr. *rougeole*) Infecţie virotică contagioasă, care apare în copilărie, caracterizată printr-o erupţie generalizată de culoare roşie (pe piele şi pe mucoase).

RUJÉT s.n. (<fr. *rouget*) Boală infecţioasă a porcilor, care se manifestă prin febră, prin tulburări generale şi prin apariţia unor pete roşii pe piele.

RULÁ vb. I tranz. (<fr. *rouler*) **1.** A înfăşura manual sau mecanizat un material textil pe un suport metalic, de lemn, de carton, de masă plastică, formînd un rulou. **2.** A proiecta un film pe ecran, într-o sală de cinematograf. **3.** A pune în circulaţie fonduri, capital etc., investindu-le în afaceri. **4.** A deplasa un corp prin rostogolire. ◆ (Despre vehicule, poduri rulante etc.) A se deplasa prin rostogolirea roţilor sau a rolelor pe o cale de rulare. **5.** A netezi sau a întinde o suprafaţă prin apăsare cu un obiect care se rostogoleşte.

RULÁDĂ s.f. (<*roulade*) **1.** Prăjitură de forma unui sul, făcută dintr-o foaie de aluat, umplută cu cremă, cu dulceaţă etc. **2.** Fel de mîncare preparat din muşchi de vacă ori de porc umplut cu tocătură, ouă fierte, legume etc. şi rulat, sau din carne tocată amestecată cu ou, zarzavaturi etc. căreia i se dă o formă de rulou şi se coace. **3.** (MUZ.) Ornament muzical de coloratură, constînd în cîntarea unor acorduri pe una şi aceeaşi silabă.

RULÁJ s.n. (<fr. *roulage*) **1.** Timpul dintre două încărcături succesive ale unui vagon de marfă de cale ferată, care cuprinde timpul necesar aducerii, încărcării, transportului, descărcării şi manevrelor. **2.** Circulaţie a fondurilor de producţie, a capitalului, a mărfurilor etc. **3.** Circulaţie a unui vehicul terestru; p.ext. timpul şi uzura cît acesta este în circulaţie. ◆ Deplasare a unui avion pe teren. **4.** Alergare relaxată şi uniformă a cicliştilor şi atleţilor.

RULÁNT, -Ă adj. (<fr. *roulant*) Care se deplasează pe o traiectorie cu ajutorul unor organe de rostogolire. ◇ *Material rulant* = totalitatea vehiculelor care circulă pe liniile de cale ferată.

RULÉTĂ s.f. (<fr. *roulette*) **1.** Instrument pentru măsurarea distanţelor, alcătuit dintr-o panglică lungă de oţel sau de pînză, gradată, care se strînge prin rulare în jurul unui ax, într-o casetă metalică, prin acţionarea unei manivele. **2.** Instalaţie folosită la unele jocuri de noroc, formată dintr-un disc împărţit în mai multe compartimente numerotate şi dintr-o bilă care se învîrteşte odată cu discul, indicînd, la oprire, numărul cîştigător; p.ext. denumire a jocului de noroc pentru care serveşte această instalaţie. **3.** Instrument format dintr-o rotiţă de metal cu margine dinţată, care se foloseşte la desenarea tiparelor de stofă, la tăierea aluatului etc.

RULÍU s.n. (<fr. *roulis*) Mişcare succesivă de înclinare a unei nave în jurul axei sale longitudinale, provocată de acţiunea valurilor, cînd direcţia de înaintare a navei este paralelă cu valurile.

RULMÉNT s.m. (<fr. *roulement*) **1.** Organ de maşină compus din două piese concentrice, separate prin bile sau cilindri cu acelaşi diametru, care transformă mişcarea de alunecare în mişcare de rostogolire, micşorînd astfel rezistenţa de frecare. **2.** *Fond de rulment* = totalitatea mijloacelor băneşti şi materiale de care dispun unităţile economice în procesul activităţii lor; mijloace circulante.

RULMENTÍST, -Ă s.m. şi f. (<*rulment*) Muncitor care lucrează într-o fabrică de rulmenţi.

RULÓTĂ s.f. (<fr. *roulotte*) Vehicul cu două roţi, remorcat la un autoturism şi dotat cu elemente de confort proprii unei camere de locuit.

RULÓU s.n. (<fr. *rouleau*) **1.** Obiect în formă de sul. **2.** Piesă cilindrică de maşină, care se roteşte în jurul axei sale şi care serveşte la susţinerea şi la transportarea unor piese pe o direcţie perpendiculară pe axa ei, la înfăşurarea unor fire sau benzi etc. **3.** Organ al compresoarelor rutiere format dintr-un cilindru cu greutate mare; tăvălug de compresor. ◆ Sul subţire de lemn prevăzut cu un arc pentru a putea fi uşor manipulat, pe care se înfăşoară transperantul de la ferestre; p.ext. transperantul însuşi. ◆ Jaluzea. **4.** Pieptănătură femeiască în care părul este înfăşurat în formă de sul. **5.** Produs de patiserie în formă de sul, făcut din aluat cu umplutură de cremă, de dulceaţă etc.

RULÚRĂ s.f. (<fr. *roulure*) Defect de creştere a arborilor, care constă în apariţia uneia sau a mai multe crestături în formă de segment de cerc de-a lungul unui inel anual, pe o porţiune sau pe întreaga lungime a acestuia, cauzată de dezlipirea straturilor lemnoase.

RUMB s.n. (<fr. *rhumb*) (NAV.) **1.** Gură de aerisire a magaziilor unui şlep, situată pe punte. **2.** Unitate de măsură pentru unghiuri, folosită la roza-vînturilor, egală cu a 32-a parte dintr-un cerc.

RUMBATRÓN s.n. (<fr. *rhumbatron*) Aparat folosit pentru obţinerea curenţilor de foarte înaltă frecvenţă, care produc unde electromagnetice şi lungimi de undă de ordinul decimetrului şi al centimetrului.

RÚMBĂ s.f. (<sp., fr. *rumba*, germ. *Rumba*) Numele unui dans de origine cubaneză, devenit dans de salon, cu ritm binar, sincopat şi cu mişcare rapidă; melodie după care se execută acest dans.

RUMEGÁ vb. I (lat. *rumigare*) **1.** Intranz. (Despre animale) A mesteca a doua oară hrana întoarsă din stomac. **2.** Tranz. A mesteca ceva în gură; (deprec.; despre oameni) a mînca (mult şi încet). **3.** Tranz. Fig. A medita îndelung asupra unui lucru, a-l cerceta pe îndelete.

RUMEGĂTÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*rumega*) **1.** Adj. (Despre animale) Care rumegă. **2.** S.f. (La pl.) Subordin de mamifere erbivore terestre, care au conformaţia dinţilor şi stomacul (format din mai multe camere) adaptate pentru rumegare; (şi la sg.) animal care face parte din acest subordin.

RUMEGĂTÚRĂ s.f. (<*rumega*) **1.** Ceea ce a fost rumegat. **2.** Rumeguş.

RUMEGÚŞ s.n. (<*rumega*) Deşeuri de lemn, în formă de aşchii mărunte, asemănătoare cu tărîţele, provenite din tăierea lemnelor cu ferăstrăul.

RUMEIÓR, -OÁRĂ adj., s.f. (<*rumen*[2]) **1.** Adj. Diminutiv al lui rumen. **2.** S.f. (BOT.) Cîrmîz (*Phytolacea decandra*).

RÚMEN[1] s.n. (<fr. *rumen*; cf.lat. *rumen, -inis*) Primul şi cel mai mare compartiment al stomacului rumegătoarelor, în forma unui sac dublu, care ocupă aproape întreaga cavitate abdominală şi în care se înmagazinează şi se macerează alimentele sub acţiunea florei bacteriene, a fermenţilor şi prin mişcarea pereţilor.

RÚMEN[2]**, -Ă** adj. (<sl. *rumĕnŭ*) **1.** (Despre obraji sau buze) Care bate în roşu; (despre oameni) cu faţa îmbujorată, cu obrajii roşii. **2.** (Despre fructe şi alimente) Care a căpătat o culoare roşiatică (sub acţiunea soarelui sau a focului); copt bine. **3.** De culoare roşie-aprins; trandafiriu.

RUMENEÁLĂ s.f. (<*rumeni*) **1.** Culoare rumenă, roşeaţă. **2.** (Pop.) Fard. **3.** Plantă erbacee din familia rozaceelor, cu tulpina întinsă pe pămînt şi cu florile de culoare galbenă (*Potentilla procumbens*).

RUMENÍ vb. IV (<*rumen*[2]) **1.** Refl. şi tranz. A deveni sau a face să devină rumen. **2.** Refl. (Pop.) A se farda, a se machia.

RUMENÍT, -Ă adj. (<*rumeni*) **1.** Rumen. **2.** (Pop.) Fardat, sulimenit.

RUMENÍU, -ÍE adj. (<*rumen*[2]) Roşiatic.

RUMINÁ vb. I (<fr. *ruminer*) **1.** Intranz. (Despre animale) A rumega. **2.** Tranz. Fig. A medita îndelung asupra unui fapt.

RUMINÍTĂ s.f. (cf.fr. *ruminité*) Inflamaţie (patologică) a rumenului[1].

RUMMY (cuv.engl.) Joc de societate cu 106 cărţi sau cu mici piese dreptunghiulare din os, mase plastice, piatră, lemn etc., marcate cu cifre de diferite culori; pietre.

RUMOÁRE s.f. (<fr. *rumeur*, lat. *rumor, -oris*) Zgomot confuz de voci care se aud în acelaşi timp (exprimînd dezacord, protest, mirare etc.).

RUNC s.n. (lat. *runcus*) Loc defrişat într-o pădure, pentru a putea fi folosit ca teren arabil sau ca păşune.

RÚNDĂ s.f. (<germ. *Runde*, fr. *round*) **1.** Repriză, tur (la un joc sportiv). **2.** Fiecare dintre reprizele (de trei minute) din cadrul unui meci de box. **3.** Fiecare dintre seriile de partide din cadrul unui turneu de şah, în cursul căreia fiecare participant joacă o singură dată.

RÚNE s.f.pl. (<germ. *Runen*, fr. *runes*) Caractere grafice ale celor mai vechi alfabete germanice.

RÚNIC, -Ă adj. (<fr. *runique*, germ. *runisch*) Care foloseşte runele; cu caracter de rune; privitor la rune.

RUNOLOGÍE s.f. (<germ. *Runologie*) Studiul runelor.

RÚPE vb. III (lat. *rumpere*) **1.** Tranz. A distruge integritatea, continuitatea unui material solid sub acţiunea unor solicitări mecanice; a despărţi (intenţionat) un tot în mai multe bucăţi. ◆ A-şi fractura o mînă, un picior etc. ◆ A întrerupe, a face să înceteze anumite relaţii cu cineva. **2.** Tranz. A distruge un obiect prin întrebuinţare; a uza. **3.** Tranz. şi refl. (Şi fig.) A (se) distruge prin fragmentare; a (se) face bucăţi; a (se) sfărîma. ◇ *A rupe frontul* =

a străpunge linia de apărare a inamicului. **4.** Tranz. A lua, a separa o bucată dintr-un întreg; a smulge bucăţi din ceva sau din cineva. ◆ A sfîşia un om sau un animal. ◆ A zdrobi. **5.** Tranz. A smulge. ◆ A culege flori, fructe etc. ◆ A obţine (cu greu) o sumă de bani. **6.** Refl. şi tranz. A (se) depărta de cineva sau de ceva; p.ext. (despre o mulţime) a (se) împrăştia. ◇ Tranz. *A rupe rîndurile* = (despre un grup de oameni) a strica ordinea (unui şir aliniat). ◆ Tranz. A-şi face (cu dificultate) drum. **7.** Tranz. A cunoaşte puţin o limbă străină, a se exprima cu greutate într-o limbă străină.

RÚPERE s.f. (<*rupe*) Acţiunea de a (se) rupe şi rezultatul ei. ◇ *Rupere de nori* = ploaie torenţială însoţită de descărcări electrice. ◆ Desfacere, descompunere, distrugere a unei continuităţi. ◇ *Ruperea emulsiei* = desfacerea unei emulsii în elemente componente. (MAT.) *Teorii de rupere* = teorii ce explică ruperea corpurilor solide deformabile supuse unor solicitări mecanice pe mai multe direcţii. *Rupere de pantă* = construcţie (de beton, de piatră sau de lemn) între două porţiuni vecine (aflate la înălţimi diferite) ale unui canal, pentru a combate eroziunile. (Pop.) *Ruperea preţului* = fixarea preţului unei vînzări.

RUPÉSTRU, -Ă adj. (<fr. *rupestre*; cf.lat. *rupes* "stîncă, peşteră") **1.** (Despre plante) Care creşte pe stînci. **2.** (Despre construcţii) Care este făcut în stîncă. **3.** *Artă rupestră* = denumire dată manifestărilor artistice realizate pe stînci sau pe pereţii peşterilor. Cele mai cunoscute creaţii datează din paleoliticul superior şi constau în picturi şi gravuri executate pe pereţii cavernelor de la Altamira (Spania), Lascaux (Franţa) şi Tassili (Africa), în care sînt reprezentate animale (bizoni, mamuţi, porci, mistreţi, reni, cai), scene de vînătoare sau de luptă, şi în sculpturi (figuri care reprezintă idoli feminini exprimînd cultul maternităţii).

RUPÍCOL, -Ă adj. (<fr. *rupicole*) (Despre plante) Care creşte pe stînci sau în locuri stîncoase, pietroase.

RÚPIE s.f (<fr. *roupie*, engl. *rupee*; cf.hind. *rupya*) Monedă de argint, unitate a sistemului monetar din India, Nepal, Pakistan etc. ◆ Veche monedă turcească (de aur).

RUPT, -Ă adj., s.f. (<*rupe*) **I.** Adj. **1.** Care a fost fragmentat prin rupere. ◆ (Despre îmbrăcăminte) Uzat, sfîşiat. ◆ Fig. Zdrobit, epuizat. **2.** Care este discontinuu, care este desfăcut în două sau în mai multe părţi. ◆ Fig. (Despre relaţii între oameni, între ţări etc.) Care a fost întrerupt; stricat, anulat. ◆ (Despre părţi ale corpului) Fracturat, sfărîmat. **3.** Desprins (cu forţa) din loc; smuls. **4.** Izolat, îndepărtat (de ...). **II.** S.f. (În ev.med.; în ţările române) Nume dat unei înţelegeri între contribuabili şi vistierie, prin care, în locul dărilor existente, se stabilea o sumă globală fixă, achitată anual în una sau în mai multe rate; p.ext. dare plătită pe baza acestei înţelegeri.

RUPTÁŞ s.m. (<*ruptă*) (În ev. med.; în ţările române) Contribuabil care încheia şi plătea o ruptă.

RUPTÓR s.n. (<fr. *rupteur*) Întrerupător electric folosit la comutarea circuitelor electrice, în automatizări etc., care funcţionează sub acţiunea şi pe durata exercitării unei comenzi din exterior (de la distanţă).

RUPTÚRĂ s.f. (<*rupt*) **1.** Faptul de a (se) rupe; întrerupere a integrităţii materiei, fig. a relaţiilor între oameni, între ţări. **2.** Loc în care un obiect este rupt; gaură, spărtură. ◆ Porţiune de teren rupt de ape. ◇ *Ruptură de pantă* = loc de unde porneşte brusc panta unui deal sau a unui munte. **3.** Bucată ruptă din ceva. ◆ Zdreanţă.

RURÁL, -Ă adj. (<fr. *rural*, lat. *ruralis*) De (la) sat; sătesc.

RUS, -Ă s.m., adj. (<rus. *russkii*) **1.** S.m. (La pl.) Popor slav (de religie creştină ortodoxă) care s-a format, care locuieşte pe teritoriul Rusiei; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Rusiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Rusiei sau ruşilor, privitor la Rusia sau la ruşi, originar din Rusia. ◇ *Cultura rusă* = cultura dezvoltată în Rusia (şi în fosta Uniune Sovietică). În *arhitectură* se remarcă stilul artistic specific culturii ruse vechi, începînd cu sec.10, caracterizat prin prezenţa cupolelor multiple, prin prezentarea etajată a volumelor (ex. *Catedrala Sf. Sofia* din Kiev, din sec. 11), *Biserica Sf. Dumitru* din Vladimir, din sec.12 ş.a.), prin utilizarea arcului în formă de potcoavă, a cupolei în formă de bulb (ex. *Biserica Adormirea Maicii Domnului* din Moscova, *Kremlinul* din Moscova ş.a.). *Artele plastice* sînt reprezentate de ansambluri de frescă şi mozaic, de ilustraţii de manuscris (Andrei Rubliov, Teofan Grecul ş.a.), de portret şi de compoziţii cu tematică variată (A.G.Veneţianov, P.A. Fedotov, K.P. Briullov ş.a.). *Literatura* în evul mediu cuprinde poeme epice (*Cîntecul oastei lui Igor*). În sec.18 se afirmă A.Cantemir, M. Lomonosov, G.Derjavin, A.Sumarokov. Iluminismul în literatura rusă este promovat de N.Novicov şi A.Radişcev. În prima jumătate a sec.19 se impune A.Puşkin, fondatorul literaturii ruse moderne şi creatorul limbii ruse literare, devin cunoscuţi scriitorii romantici M.Lermontov, F.Tiutcev. În a doua jumătate a sec.19- începutul sec.20 realismul rus cunoaşte momente culminante prin operele lui N.Gogol, L.Tolstoi, F.Dostoievski, I.Turgheniev, A.Cehov. Literatura contemporană este reprezentată de nume celebre ca: S.Esenin, M.Bunin, M.Gorki, M.Bulgakov, V.Maiakovski, M.Ţvetaeva, A.Ahmatova, O.Mandelştam, E.Evtuşenko, V.Şukşin, L.Brodski, Al.Soljeniţîn ş.a. În *muzica* rusă clasică o contribuţie remarcabilă au avut-o compozitorii M.Glinka, M.Musorgski, A.Borodin, N.Rimski-Korsakov, P.Ceaikovski. Nume celebre în sec. 20: S.Rahmaninov, S.Prokofiev, A.Aleksandrov, S.Şostakovici, M.Rostropovici. ◆ (Substantivat, f.) Limba slavă vorbită de ruşi; limba rusă.

RUSÁLCĂ s.f. (<rus. *rusalka*) (În mitologia slavă) Duh al rîurilor, al lacurilor, al pădurilor şi al cîmpiilor, închipuit ca o fată tînără, îmbrăcată în alb, care atrage pe tineri în fundul apelor, înecîndu-i.

RUSÁLIE s.f. (<sl. *rusalija*) **1.** V. n.pr. **Rusalii**. **2.** (ENTOM.) Larvă acvatică a insectei *Ephemeride Polingenia* (răspîndită în Dunăre), care constituie hrana principală a cegii; p.ext. efemeră.

RUSCUŢĂ s.f. **1.** Nume dat mai multor specii de plante erbacee, anuale sau perene, din familia ranunculaceelor, cu frunzele compuse, cu florile viu colorate, solitare şi cu fructele nucule. ◇ *Ruscuţă-de-primăvară* (sau *primăvăratică*) = plantă perenă, toxică, specifică vegetaţiei de stepă, cu florile galbene-aurii, lucioase (*Adonis vernalis*). *Ruscuţă-de-toamnă* (sau *-tomnatică*) = plantă anuală, cu florile de culoare purpurie-închis (*Adonis autumnalis*). **2.** (BOT.) Cocoşel-de-cîmp (*Adonis aestivatis*).

RUSÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*rus*) Care aparţine ruşilor, caracteristic ruşilor, referitor la ruşi.

RUSÉŞTE adv. (<*rus*) În felul ruşilor; ca ruşii; în limba rusă.

RUSIFICÁ vb. I (<fr. *russifier*) **1.** Tranz. şi refl. A face să adopte sau a adopta limba, obiceiurile etc. ruseşti. **2.** Tranz. A modifica (un cuvînt, o expresie etc.) după structura limbii ruse.

RUSÍSM s.n. (<*rus*) Cuvînt, expresie sau construcţie împrumutate din limba rusă, fără a fi asimilate de o altă limbă.

RUSOÁICĂ s.f. (<*rus*) Femeie care face parte din populaţia de bază a Rusiei sau este originară de acolo.

RUSOFÍL, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *russophile*) (Persoană) care manifestă simpatie (exagerată) pentru poporul rus şi pentru cultura lui.

RUSOFÓN, -Ă adj., s.m. şi f. (<*rus*, după *francofon*) (Vorbitor) de limbă rusă.

RUSTÉMUL s.n.art. (cf.n.pr. *Rüstem*) Numele unui dans popular românesc, răspîndit în S Olteniei şi în zonele învecinate ale Munteniei, cu ritm asimetric (uneori binar) şi cu mişcări vioaie, uşor săltate şi în care jucătorii formează, de obicei, o coloană mixtă sau numai de bărbaţi, ţinîndu-se cu braţele încrucişate la spate, şi execută paşi în faţă şi în spate cu încrucişarea picioarelor; melodie după care se execută acest dans.

RÚSTIC, -Ă adj. (<fr. *rustique*, lat. *rusticus*) Care ţine de viaţa de la ţară; ca la ţară; privitor la viaţa de la ţară; cîmpenesc. ◆ Cu aspect brut, nefinisat. ◆ Fig. Grosolan, neşlefuit, necioplit.

RUSTICITÁTE s.f. (<fr. *rusticité*) Caracterul a ceea ce este rustic. ◆ Fig. Bădărănie.

RUSTICIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<engl. *rusticize*) A da sau a căpăta caracter rustic.

RUŞÁLĂ s.f. (<*roşu*) (În ev. med.; în Ţara Românească) Nume dat unui bir plătit de curteni.

RUŞFÉT (RUŞFÉRT) s.n. (<tc. *rüşvet*) **1.** Mită. **2.** Obligaţie suplimentară, în muncă sau în natură, pe care ţăranii o prestau, în trecut, proprietarilor de moşii.

RUŞINÁ vb. I (<*ruşine*) **1.** Refl. A-i fi cuiva ruşine; a se jena. ◆ A fi stingherit, a se sfii. **2.** Tranz. A face pe cineva să se simtă ruşinat; a batjocori.

RUŞÍNE s.f. (cf.lat. *roseus*) **1.** Sentiment penibil de jenă provocat de o greşeală, de un insucces etc. ◇ Loc. adj. şi adv. *Fără ruşine* = fără jenă, cu obrăznicie. **2.** Modestie, rezervă, reţinere. ◆ Sfiiciune, timiditate. **3.** Batjocură, ofensă, ocară. **4.** Motiv de a te simţi ruşinat; lucru, gest etc. dezonorant, umilitor; dezonoare, umilinţă.

RUŞINÓS, -OÁSĂ adj. (<*ruşine*) **1.** Care se ruşinează cu uşurinţă; sfios, timid. **2.** Care provoacă ruşine, care constituie o ruşine; reprobabil.

RUŞULÍŢĂ s.f. (<*roşu*) Plantă erbacee, perenă, din familia compozitelor, cu tulpina şi

cu frunzele acoperite cu peri lungi, cu florile ligulate, de culoare roşie-portocalie, dispuse în capitule, care creşte în regiunea montană (*Hieracium aurantiacum*).

RUT s.n. (<fr. *rut*) Stare fiziologică la animale, în perioada de împerechere, avînd durată şi periodicitate variabile, în timpul căreia au loc anumite transformări ale aparatului genital.

RÚTĂ[1] s.f. (<fr. *route*) Drum urmat de un vehicul; linie străbătută de o cale de comunicaţie între două localităţi; traseu.

RÚTĂ[2] s.f. (<lat. *ruta*) s.f. (BOT.) Virnanţ (*Ruta graveolens*).

RUTEÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<germ. *Ruthene*) **1.** S.m. şi f. Nume care se dădea ucrainenilor din Austro-Ungaria. **2.** Adj. Care aparţine rutenilor, privitor la ruteni.

RUTENÍSM s.n. (<*rutean*) Cuvînt, expresie sau construcţie împrumutate din limba ucraineană, fără a fi asimilate de altă limbă.

RUTÉNIU s.n. (<fr. *ruthénium*) Element chimic (*Ru*; nr.at. 44; m.at. 101,07), metal alb-argintiu din familia platinei, cu duritate foarte mare, folosit la fabricarea filamentului pentru lămpile cu incandescenţă. A fost descoperit de K.K.Klaus în 1844.

RUTHERFÓRD s.m. (<fr., engl. *rutherford*; cf. n.pr. *E.Rutherford*, fizician englez) (FIZ.) Unitate de măsură pentru radioactivitate (simbol *Rd*), egală cu un milion de dezintegrări pe secundă emise de un element radioactiv.

RUTIÉR, -Ă adj. (<fr. *routier*) Care ţine de drumuri şi de şosele; privitor la drumuri şi la şosele; privitor la transportul pe şosele. ◇ *Tractor rutier* = tractor cu remorcă prevăzut cu roţi cu cauciuc, care este folosit pentru transporturi. *Maşină rutieră* (şi substantivat, f.) = maşină folosită la construirea şoselelor.

RUTIERÍST s.m. (<*rutier*) Tractorist care are dreptul de conducere pe şosele.

RUTÍL s.n. (<fr. *rutile*) Oxid natural de titan, cristalizat în sistemul pătratic, de culoare galbenă-închis pînă la roşie-brună, cu luciu adamantin (uleios).

RUTINÁ vb. I refl. (<fr. *routiner*) A căpăta rutină.

RUTINÁR, -Ă adj., s.m. şi f. (<*rutină*[1]; cf.fr. *routinier*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care lucrează numai prin rutină. **2.** Adj. Şablonizat.

RUTINĂT, -Ă adj. (<*rutină*[1]) Cu experienţă; versat, dibaci.

RUTÍNĂ[1] s.f. (<fr. *routine*) Capacitate, abilitate cîştigată printr-o practică îndelungată; experienţă; (deprec.) deprindere de a acţiona sau de a gîndi întotdeauna în aceeaşi manieră.

RUTÍNĂ[2] s.f. (<fr. *rutine*) Substanţă chimică naturală, conţinută în florile şi în tulpinile unor plante, care se utilizează în tratamentul hipertensiunii arteriale, ca diuretic etc.

RUTINIÉR, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *routinier*) Rutinar.

RUTIŞÓR s.n. (<*rută*[2]) Nume generic dat unor specii de plante erbacee, perene, din familia ranunculaceelor: a) plantă cu tulpina înaltă, cu florile galbene dispuse în buchete pe vîrfurile ramurilor şi cu fructele nucule (*Thalictrum foetidum*); b) plantă cu frunzele ovale şi cu florile trandafirii sau albe (*Thalictrum aquilegifolium*). ◇ *Rutişor-galben* = plantă înaltă, cu rizom tîrîtor şi cu numeroase flori galbene, mici, puternic mirositoare, răspîndită prin locuri umede (*Thalictrum flavum*).

S

S s.m. invar. **1.** A douăzeci şi doua literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (consoană fricativă dentală surdă). **2.** (CHIM.) Simbol pentru *sulf*. **3.** (FIZ.) Simbol pentru *conductanţa electrică*. **4.** (LOG.) Simbol pentru *subiectul concluziei unui silogism*.

s (METR.) Simbol pentru *secundă*.

SABÁT s.n. (<fr. *sabbat*, lat. *sabbatum*; cf.ebr. *schabbat* "repaus") **1.** Ziua de sîmbătă, reprezentînd ultima zi a săptămînii la mozaici şi la unii sectanţi creştini, consacrată odihnei şi ceremoniilor cultului. **2.** Adunare de vrăjitoare, care, după credinţele medievale, avea loc sîmbătă la miezul nopţii. ◆ Fig. Gălăgie, agitaţie.

SABÁTIC, -Ă adj. (<fr. *sabbatique*) Referitor la sabat; de sabat. ◇ *An sabatic* = an de studiu acordat periodic universitarilor, în care aceştia nu au obligaţii didactice.

SABEÍSM s.n. (<fr. *sabéisme*) Cult al focului şi al corpurilor cereşti practicat în vechime de caldeeni, de perşi etc.

SÁBIE s.f. (<bg. *sabja*) **1.** Armă albă compusă dintr-o lamă lungă ascuţită la vîrf şi pe una dintre laturi şi fixată într-un mîner. ◇ *Sabia lui Damocles* = primejdie permanentă care ameninţă situaţia cuiva. *Sabie cu două tăişuri* = situaţie care prezintă concomitent avantaje şi dezavantaje. **2.** Armă formată dintr-o lamă elastică de oţel, din gardă şi mîner, care este folosită la scrimă; probă de scrimă cu această armă. **3.** Peşte de apă dulce, cu corpul în formă de pumnal, turtit lateral şi cu abdomenul arcuit; sabiţă; săbioară (*Pelecus cultratus*).

SABÍN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *Sabins*, lat. *Sabini*; cf.n.pr. *Sabina*, regiune în Italia centrală) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie italică antică, care locuia în centrul Italiei şi care a fost supusă de romani la începutul sec. 3 î.Hr.; (la sg.) persoană care făcea parte din această populaţie. **2.** Adj. Care aparţine sabinilor, referitor la sabini.

SABÍNĂ s.f. (<fr. *sabine*; cf.lat. *sabina* [herba]) (BOT.) Varietate de ienupăr din Europa meridională, ale cărei frunze au proprietăţi medicinale (*Juniperus sabina*).

SABINÍSM s.n. (<fr. *sabinisme*) Intoxicaţie cu ulei de sabină.

SABÍR s.n. (<fr. *sabir*; cf.sp. *saber* "a şti") Limbă mixtă, conţinînd elemente lexicale din limbile franceză, spaniolă, catalană, greacă, italiană şi arabă şi avînd o structură gramaticală rudimentară, care este folosită în porturile Mării Mediterane; p.ext. limbaj incomprehensibil.

SÁBIŢĂ s.f. (<bg. *sabica*) (IHT.) Sabie (*Pelecus cultratus*).

SABLÁ vb.I tranz. (<fr. *sabler*) A curăţa sau a finisa suprafaţa pieselor metalice cu ajutorul unui jet de nisip împroşcat cu aer comprimat.

SABLÁNT s.m. (<*sabla*) Jet de nisip folosit la sablare.

SABLÁT, -Ă adj. (<*sabla*) (Despre suprafaţa pieselor metalice) Curăţat sau finisat prin sablare.

SABLATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*sabla*) Muncitor specializat în sablare.

SABLÉZĂ s.f (<fr. *sableuse*) Maşină de sablat.

SABÓRD s.n. (<fr. *sabord*) Deschizătură în pereţii laterali ai unei nave, folosită la operaţii de încărcare şi descărcare, la scurgerea rapidă a apei adunate pe puntea superioară etc.

SABORDÁ vb. I tranz. (<fr. *saborder*) A scufunda intenţionat propria navă (pentru a nu o lăsa în mîinile inamicului). ◆ A sparge corpul unei nave scufundate pentru a putea scoate încărcătura.

SABORDÁJ s.n. (<fr. *sabordage*) Acţiunea de a saborda şi rezultatul ei.

SABÓT s.n. (<fr. *sabot*) **1.** Încălţăminte făcută dintr-o bucată de lemn scobit sau dintr-o talpă de lemn cu feţe de piele groasă. **2.** Înveliş metalic de protecţie fixat la capătul unui pilon pentru ca acesta să poată pătrunde mai uşor în pămînt. **3.** Organ principal al frînei care serveşte la micşorarea vitezei sau la oprirea unei maşini. ◆ Dispozitiv montat pe una dintre cele două şine de cale ferată pentru a frîna sau a opri vagoanele.

SABOTÁ vb. I tranz. (<fr. *saboter*) A împiedica intenţionat desfăşurarea normală a unei acţiuni, a unui proces de producţie etc.

SABOTÁJ s.n. (<fr. *sabotage*) Acţiunea de a sabota şi rezultatul ei.

SABOTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *saboteur*) Persoană care sabotează.

SABRÉR s.m. (<fr. *sabreur*) (SPORT) Scrimer specializat în probele de sabie. ◆ Fig. Militar brutal şi incult.

SABRETÁŞ s.n. (<fr. *sabretache*; cf.germ. *Säbeltasche*) Geantă de piele sub formă de săculeţ care se purta, în trecut, la centiron, lîngă sabie, la unele uniforme de cavalerie.

SÁBUR s.n. (<tc. *sabur*, *sabir*) Substanţă solidă, cu miros plăcut şi cu gust amar, extrasă din frunzele unor specii de aloe, care este utilizată în farmaceutică.

SABURÁL, -Ă adj. (<fr. *saburral*; cf.lat. *sabura* "balast") (MED.; despre limbă sau despre mucoasele digestive în unele boli) Care are aspect alb-gălbui, nisipos.

SAC s.m. (lat. *saccus*) **1.** Obiect de formă dreptunghiulară, confecţionat din pînză, din hîrtie, din material plastic etc., care este folosit la păstrarea şi la transportarea unor produse; conţinutul acestui obiect. ◇ *Sac de dormit* = sac special, prevăzut, de obicei, cu un fermoar şi cu o glugă, folosit pentru dormit (în excursii). ◆ *Sac aerian* = organ în formă de sac, specific păsărilor, care menţine ritmul de respiraţie al acestora în timpul zborului. *Sac embrionar* = cavitate în ovulul plantelor angiosperme, în care se află mai multe ovule, inclusiv oosfera. *Sac polenic* = fiecare dintre compartimentele din antera staminei, în care se formează polenul. ◆ Fig. (Cu determinări introduse prin prep. "cu" sau "de") Cantitate mare. **2.** Pînză de fuior, de cînepă etc. din care se fac sacii. **3.** Geantă mare de pînză, de piele etc. în care se pun lucrurile necesare într-o călătorie. **4.** Unealtă de pescuit făcută dintr-o plasă de sfoară, în formă de sac, cu gura ţinută deschisă cu un arc de lemn.

SACÁ s.f. (<tc. *saka* "sacagiu") Butoi aşezat pe un suport cu două sau cu patru roţi, cu care, în trecut, se căra apă.

SACADÁ vb. I intranz. (<fr. *saccader*) A vorbi sau a acţiona cu întreruperi bruşte şi frecvente (la intervale regulate de timp).

SACADÁT, -Ă adj. (<fr. *saccadé*) (Despre mişcări, vorbire etc.; şi adverbial) Cu întreruperi dese şi scurte; intermitent.

SACÁDĂ s.f. (<fr. *saccade*) (Livr.) Mişcare bruscă şi repetată.
SACAGÍU s.m. (<*saca*) Persoană care transporta, în trecut, apă (potabilă) cu sacaua (pentru a o vinde).
SACERDÓT s.m. (<it. *sacerdote*, lat. *sacerdos, -otis*) Preot.
SACERDOTÁL, -Ă adj. (<fr. *sacerdotal*, lat. *sacerdotalis*) De preot, preoţesc; p.ext. sacru.
SACERDÓŢIU s.n. (<lat. *sacerdotium*; cf.fr. *sacerdoce*) **1.** Rang, demnitate de preot. ◆ Fig. Chemare, misiune. **2.** Cler, preoţime.
SACHELÁR s.m. (<ngr. *sakellarios*) (Înv.) Grad onorific acordat unui preot; preot care purta acest grad.
SACIFÓRM, -Ă adj. (cf.lat. *saccus* "sac"+ *forma* "formă") În formă de sac.
SACÍZ s.n. (<tc. *sakız*) (CHIM.) Reziduu de culoare galbenă-roşcată, obţinut în urma îndepărtării terebentinei din răşina de conifere, care este folosit în industria hîrtiei, a lacurilor, a cauciucului etc.; colofoniu.
SÁCOS s.n. (<ngr. *sakkos*) Veşmînt arhieresc de mătase, lung pînă la genunchi, cu mîneci, care se poartă peste stihar.
SACÓŞĂ s.f. (<fr. *sacoche*) Săculeţ (de pînză sau din material plastic) cu mîner sau plasă (în formă de săculeţ) pentru cumpărături; p.ext. poşetă de dimensiuni mai mari.
SACÓU s.n. (<germ. *Sakko*) Haină bărbătească cu mîneci, de croială lejeră; veston.
SACRÁL[1], -Ă adj. (<germ. *sakral*) (ANAT.) Care se referă la sacru[1]; care aparţine osului sacru.
SACRAL[2], -Ă adj. (<fr. *sacral*) Sacru[2].
SACRALITÁTE s.f. (<*sacral*[2]) Caracterul a ceea ce este sacru[2].
SACRALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *sacraliser*) A atribui caracter sacru[2] unui lucru profan.
SACRAMÉNT s.n. (<lat. *sacramentum*, germ. *Sakrament*) **1.** (În antic. romană) Jurămînt de fidelitate (al unui militar faţă de împărat). **2.** (În religia catolică) Nume dat fiecăreia dintre cele şapte taine bisericeşti: botezul, mirul, euharistia, pocăinţa, maslul, preoţia şi căsătoria.
SACRAMENTÁL, -Ă adj. (<fr. *sacramentel*, lat. *sacramentalis*) De sacrament, privitor la sacrament; p.ext. solemn.
SACRÁRIU s.n. (<lat. *sacrarium*) Loc de rugăciune în casele romanilor. ◆ Parte a unui templu unde se păstrau lucrurile sacre.
SACRÁT[1], -Ă adj. (<fr. *sacré*) (ANAT.) Sacral[1].
SACRÁT[2], -Ă adj. (<fr. *sacré*) Sfinţit, sfînt.
SACRIFICÁ vb. I (<fr. *sacrifier*, lat. *sacrificare*) **1.** Tranz. (În antic.) A jertfi, după anumite ritualuri, fiinţe ca prinos adus divinităţii. ◆ A ucide un animal (în scopuri ştiinţifice, utilitare etc.). **2.** Tranz. şi refl. A renunţa la ceva sau la cineva în favoarea altcuiva sau în numele unui scop. ◆ Refl. A se jertfi pentru cineva sau pentru ceva.
SACRIFICATÓR s.m. (<fr. *sacrificateur*, lat. *sacrificator, -oris*) (În antic.) Preot care oficia sacrificiile.
SACRIFÍCIU s.n. (<fr. *sacrifice*, lat. *sacrificium*; cf. lat. *sacrum* "ofrandă adusă divinităţii"+*facere* "a face") **1.** (În antic.) Ofrandă rituală adusă divinităţii, prin jertfirea unei fiinţe. **2.** Renunţare voluntară la ceva (considerat) preţios pentru binele sau în folosul cuiva sau a ceva. ◆ Jertfire de sine (din devotament). ◇ *Echipă de sacrificiu* = grup de oameni care înfruntă o mare primejdie îndeplinind o misiune.
SACRILÉG, -Ă adj., s.m. şi f. (<lat. *sacrilegus*) (Persoană) care săvîrşeşte un sacrilegiu; p.ext. nelegiuit.
SACRILÉGIU s.n. (<fr. *sacrilège*, lat. *sacrilegium*) Profanare a ceva considerat sfînt sau care trebuie respectat; pîngărire.
SACRISTÁN s.m. (<fr. *sacristain*) Persoană care are în grijă sacristia unei biserici; paracliser.
SACRISTÍE s.f. (<fr. *sacristie*, lat. *sacristia*; cf. lat. *sacra* "lucruri sfinte") Clădire special construită lîngă bisericile catolice sau încăpere în bisericile catolice în care se păstrează obiectele de cult şi veşmintele preoţeşti.
SACROSÁNCT, -Ă (SACROSÁNT, -Ă) adj. (<lat. *sacrosanctus*) Sfînt; p.ext. intangibil, divin.
SĂCRU[1] (SÁCRUM) s.n. (<fr., lat. *sacrum*) (ANAT.) Os al bazinului, de formă triunghiulară, situat în partea inferioară a coloanei vertebrale, formînd împreună cu oasele pelviene bazinul. Se numeşte [os] *sacrum* "[os] sacru" pentru că era oferit zeilor în sacrificiile animalelor.
SĂCRU[2], -Ă adj. (<lat. *sacer, -cra*, it. *sacro*) **1.** Care are caracter religios, privitor la religie, care aparţine religiei. ◆ Sfînt. ◇ *Foc sacru* = vocaţie, talent. **2.** Fig. Care impune respect, veneraţie; divinizat, venerat.
SACÚL (SACÚLĂ) s.n. (s.f.) (<fr. *saccule*; cf. lat. *sacculus* "sac mic") (ANAT.) **1.** Unul dintre cele două compartimente ale urechii interne la vertebrate, în formă de veziculă sferică. **2.** Formaţiune saciformă de dimensiuni mici; rest de colon la unele artropode.
SACULÍNĂ s.f. (<fr. *sacculine*) (Specie de) crustaceu parazit al crabilor, a cărui femelă are aspectul unui sac agăţat de abdomenul animalului gazdă.
SÁDĂ s.f. (<*sad*, înv. "plantaţie; răsad") Butaş de salcie.
SADEÁ adj. invar. (<tc. *sade*) **1.** Care nu este amestecat cu altceva; de un singur fel; pur. ◆ (Adverbial) De-a dreptul, direct; precis; cu totul, complet. **2.** Autentic, veritabil, adevărat.
SÁDIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *sadique*) (Om) care manifestă sadism, care are plăcerea bolnăvicioasă de a chinui pe alţii, de a-i tortura; (om) crud.
SÁDINĂ s.f. (<bg. *sadina*) Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunzele păroase şi cu spiculeţele violete sau gălbui, care au la bază un smoc de peri aurii sau ruginii (*Chrysopogon gryllus*).
SADÍSM s.n. (<fr. *sadisme*; cf.n.pr. *Sade*, scriitor francez) Tendinţă anormală spre cruzime, plăcere patologică de a cauza cuiva suferinţe sau de a vedea pe cineva suferind; cruzime extremă. ◆ Spec. Perversiune sexuală manifestată prin plăcerea de a provoca partenerului suferinţe fizice.
SADUCHEÍSM s.n. (<fr. *saducéisme*, după *saducheu*) Doctrină, concepţie antică proprie saducheilor.
SADUCHÉU s.m. (<lat. *Sadducaei*) (În antic.) Adept al unei secte clericale mozaice ostile fariseilor şi favorabile elenismului, care nega nemurirea sufletului şi practicile religioase şi care reprezenta interesele marilor proprietari de pămînt.
SAFÁRI s.n. (<fr. *safari*; cf. ar. *safar* "a călători") **1.** Expediţie vînătorească în Africa. **2.** Raliu automobilistic fără probe speciale, desfăşurat pe continentul african.
SAFÉN, -Ă adj. (<fr. *saphène*; cf.ar. *safin* "arteră") (Şi substantivat) (Nerv, arteră sau venă) care coboară pe partea mediană a coapsei.
SÁFIC, -Ă adj. (<fr. *saphique*, lat. *sapphicus*; cf.gr. *sapphikos* <n.pr. *Safo*, poetă greacă antică) *Vers safic* = vers endecasilabic cu cinci picioare (troheu, spondeu, dactil, doi trohei), cu cezură după al doilea picior de vers, atribuit poetei Safo şi folosit în vechea lirică greacă şi latină. *Strofă safică* = strofă compusă din patru versuri, dintre care primele trei sînt safice, iar ultimul este format dintr-un dactil şi un spondeu sau un troheu.
SAFÍR s.n. (<fr. *saphir*, lat. *sapphirus*; cf.gr. *sappheiros* <ebr. *sappir* "cel mai frumos lucru") Varietate de corindon de culoare albastră, transparentă, folosită ca piatră preţioasă.
SAFÍSM s.n. (<fr. *saphisme*) Lesbianism.
SAFRÁN s.n. (<fr. *safran*; cuv. ar.) (NAV.) Parte a cîrmei care poate fi rotită parţial în jurul axei acesteia pentru a întoarce nava la dreapta sau la stînga.
SAFRANÍNĂ s.f. (<fr. *safranine*) Colorant roşu sau roz-violet folosit pentru vopsirea bumbacului.
SAFTEÁ s.f. (<tc. *siftah*) Prima vînzare făcută de un negustor dintr-o marfă (nouă) sau la începutul unei zile, al unei săptămîni etc.; p.ext. început norocos într-o afacere. ◆ Fig. Cea dintîi întrebuinţare a unui lucru.
SAFTEREÁ s.f. (<ngr. *safteres*) Plantă erbacee cu frunzele de culoare verde-cenuşie, cu florile purpurii şi cu fructul globulos (*Fumaria officinalis*).
SAFTIÁN (SAFIÁN) s.n. (<tc. *sahtiyan*) Piele fină şi subţire, obţinută prin tăbăcire cu scumpie din piei de oaie, de viţel sau de capră, care este folosită la confecţionarea articolelor de marochinărie şi de galanterie.
SÁGA s.f. (<fr. *saga*, germ. *Saga*; cuv. scandinav) Nume dat povestirilor specifice vechii literaturi scandinave, în care evenimentele istorice se îmbină cu elemente din mitologia nordică; epopee, lucrare epică de mare întindere (care cuprinde istoria unei familii).
SAGÁCE adj. (<fr. *sagace*, lat. *sagax, -acis*) Care înţelege uşor şi repede ceva; ager la minte; perspicace.
SAGACITÁTE s.f. (<fr. *sagacité*, lat. *sagacitas, -atis*) Capacitate a omului de a înţelege uşor şi repede; agerime a minţii; perspicacitate.
SAGITÁL, -Ă adj. (<fr. *sagittal*; cf. lat. *sagittalis* "în formă de săgeată") (ANAT.) Care este situat în plan vertical de simetrie. ◇ *Sutură sagitală* = sutură care uneşte cele două oase parietale.
SAGITÁR s.m. (<lat. *sagittarius*; cf.lat. *sagitta* "săgeată") Arcaş (auxiliar) în armata romană.
SAGITÁT, -Ă adj. (<fr. *sagitté*) (Despre frunze) De forma unei săgeţi.
SÁGNĂ s.f. (<scr. *sadno*) Rană pe spinarea calului, cauzată de şa sau de hamuri. ◆ Cica-

trice rămasă pe corpul unui animal după marcarea cu fierul roşu.
SAGÓ (SAGÚ) s.n. (<fr. *sagou*; cuv. malaiez) Produs alimentar sub formă de praf sau grăuncioare, de culoare albă sau roşiatică, foarte hrănitor, extras din fecula sagotierilor şi care se consumă fiert în supă sau în lapte.
SAGOTIÉR s.m. (<fr. *sagoutier*) Palmier din Asia de Sud-Est, al cărui trunchi conţine sago (*Metroxylon*).
SÁGUM s.n. (<lat., fr. *sagum*) Manta scurtă, prinsă de umăr cu o broşă, purtată de romani şi de gali.
SAHARIÁN, -Ă adj., s.f. (<fr. *saharien*; cf.n.pr. *Sahara*, deşert în Africa) **1.** Adj. Care aparţine Saharei, referitor la Sahara. **2.** S.f. Bluză sport, cu epoleţi, cu mîneci scurte şi cu multe buzunare, asemănătoare unei uniforme militare.
SAHÉL s.n. (<fr. *sahel*; cuv. ar. "margine, litoral") Zonă de tranziţie între Sahara şi savanele Africii subecuatoriale, cu floră de savană uscată şi de stepă.
SAHÍB s.m. (<engl., fr. *sahib*; cuv. hind.) Nume dat de băştinaşii (hinduşi) din coloniile britanice stăpînului sau, p.ext., omului alb.
SAIÁ s.f. (cf. *însăila*) Aţă folosită pentru însăilat; p.ext. tiv provizoriu, cu împunsături rare.
SAIGÁ s.f. (<fr. *saïga*; cuv. rus.) Antilopă cu botul mare, care trăieşte în stepele dintre Marea Caspică şi Munţii Ural.
SAIGÍU s.m. (<tc. *sayıcı*) (În ev. med.; în ţările române) Slujbaş al Porţii Otomane care strîngea darea plătită în oi; p.ext. slujbaş otoman care număra oile în acest scop.
SAINT-BERNARD s.m. (cuv. fr.; cf. n.pr. *Saint-Bernard*, trecătoare în Munţii Alpi) Rasă de cîine de talie mare, cu părul lung, de culoare albă cu pete roşcate, originar din Elveţia, dresat pentru găsirea persoanelor rătăcite în munţi; cîine care face parte din această rasă; bernardin.
SAINT-SIMONISM s.n. (cuv.fr.; cf.n.pr. *Saint-Simon*, utopist francez) Doctrină socialist-utopică fondată de C.H.Saint-Simon, care considera că societatea viitorului se va baza pe marea industrie planificată şi pe repartiţia după muncă, cu păstrarea proprietăţii private, progresul societăţii fiind determinat de ştiinţă şi de raţiunea umană.
SAIVÁN s.n. (<tc. *sayvan*) **1.** Adăpost de iarnă pentru oi (sau pentru vite). **2.** (Înv.) Cort deschis, asemănător cu un baldachin, folosit în timpul călătoriilor, expediţiilor militare etc. de domnitor sau de înalţii demnitari.
SAKÉ s.n. (<fr. *saké*; cuv. jap.) Băutură alcoolică specifică Japoniei, produsă din orez fermentat şi consumată de obicei caldă.
SÁKI s.m. (<fr. *saki*) Maimuţă cu coadă, răspîndită în America de Sud.
SAL s.n. (<tc. *sal*) (Rar) Plută mare, formată din mai multe plute mici alăturate.
SALÁDĂ s.f. (<fr. *salade*) Cască rotundă, purtată în sec. 15.
SALAHÓR s.m. (<tc. *salahor*) Muncitor necalificat, plătit cu ziua. ◆ (În ev. med.; în ţările române) Ţăran scutit de dări şi pus de domnie la dispoziţia Porţii Otomane pentru repararea cetăţilor turceşti, pentru întreţinerea drumurilor, pentru alte munci grele.
SALAHORÍ vb. IV intranz. (<*salahor*) A munci ca salahor; p.ext. a munci din greu.
SALÁM s.n. (<tc., bg. *salam*) Produs alimentar, asemănător cîrnatului, preparat din carne tocată şi condimentată, introdusă într-un înveliş din membrane naturale sau artificiale, de obicei afumat şi uscat.
SALAMALÉC s.n. (<tc. *selâmaleyküm*) Formulă de salut folosită de mahomedani; închinăciune (care însoţeşte această formulă).
SALAMÁNDRĂ s.f. (<fr. *salamandre*, lat. *salamandra*; cf.gr. *salamandra*) Specie de batracieni asemănători şopîrlei, cu pielea lucioasă, neagră, cu pete galbene, secretînd o substanţă iritantă cu rol protector, şi cu picioarele scurte şi orientate în lături (*Salamandra salamandra*).

salamandră

SALANGÁNĂ s.f. (<fr. *salangane*; cf. cuv. malaiez *sarang* "cuib") Gen de păsărele răspîndite în Asia şi în Oceania, care îşi fac cuibul din frunze şi din fire pe păr lipite cu salivă; pasăre care aparţine acestui gen.
SALARIÁ vb. I tranz. (<fr. *salarier*) A salariza.
SALARIÁT, -Ă s.m. şi f., adj. (<*salaria* sau fr. *salarié*) **1.** S.m. şi f., adj. (Persoană) care primeşte un salariu în schimbul muncii prestate. **2.** Adj. (Despre muncă) Care este plătit cu un salariu.
SALÁRIU s.n. (<fr. *salaire*, lat. *salarium* "soldă dată soldaţilor pentru sare") Sumă de bani pe care o primeşte (regulat) cineva pentru munca depusă (în mod permanent); leafă.
SALARIZÁ vb. I tranz. (<*salariu*) A plăti cuiva un salariu.
SALÁTĂ s.f. (<ngr. *salata*) **1.** Plantă legumicolă, anuală, din familia compozeelor, cu frunzele mari şi rotunde, comestibile (*Lactuca sativa*); p.gener. nume dat unor plante erbacee cu frunzele comestibile. ◇ *Salata-iepurelui* = plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpina fistuloasă şi cu florile roşii sau violete (*Prenanthes purpurea*). **2.** Preparat culinar făcut din anumite legume, fierte sau crude, cu adaos de oţet, suc de lămîie şi untdelemn, servit ca garnitură sau ca aperitiv. ◇ *Salată de fructe* = desert făcut din fructe crude, tăiate mărunt, amestecate cu zahăr şi stropite cu rom, coniac, vin etc.
SALATIÉRĂ s.f. (<ngr.(pop.) *salatiera* sau din *salată*, după fr. *saladier*) Vas în care se prepară sau se serveşte salata. ◆ Serviciu de masă compus dintr-un suport (de metal, de lemn, de faianţă etc.) cu sticluţe pentru untdelemn şi oţet şi cu solniţe pentru sare şi piper.
SÁLĂ s.f. (<fr. *salle*, germ. *Saal*) **1.** Încăpere spaţioasă pentru spectacole, expoziţii, întruniri, competiţii sportive etc. ◆ Totalitatea persoanelor adunate într-o sală. **2.** Coridor. **3.** Vestibul, antreu.
SALBÁNDĂ s.f. (<germ. *Sahlband*, fr. *salbande*) (GEOL.) Zonă de contact între un filon şi roca pe care acesta o străbate.
SÁLBĂ s.f. (lat. *subalba*) **1.** Podoabă pentru gît, alcătuită dintr-unul sau din mai multe şiraguri de monede, medalii, mărgele, pietre preţioase etc. ◇ *Salba dracului* = persoană agasantă, de care nu poţi scăpa; om rău, ticălos. **2.** Fanon (la balene). **3.** *Salbă-moale* = arbust înalt de c. 6 m, cu frunzele opuse, lanceolate sau eliptice, cu florile verzi-gălbui şi cu fructele capsule roşii cu patru lobi, din lemnul căruia se obţine cărbune fin, folosit la desen (*Evonymus latifolius*). *Salbă-rîioasă* = arbust înalt de 1-3 m, cu frunzele ovate sau eliptice, cu florile mici, de culoare brună şi cu fructele capsule cu patru lobi, care conţine gutapercă în rădăcini (*Evonymus verrucosa*).
SÁLCĂ s.f. (<*salcie*) Varietate de salcie cu ramuri foarte flexibile.
SÁLCE s.f. Plantă perenă exotică din familia liliaceelor, originară din Mexic şi din America de Sud, cu tulpina agăţătoare şi cu florile dispuse în umbele (*Smilax medica*); p.restr. rădăcina acestei plante, întrebuinţată în medicină, avînd proprietăţi sudorifice şi depurative.
SÁLCIE s.f. (lat. *salix*, *-icis*) Nume dat mai multor specii de arbori şi de arbuşti din familia salicaceelor (înalţi pînă la 20 m), cu ramurile lungi, subţiri şi mlădioase, cu frunzele lanceolate şi cu florile galbene-verzui, dispuse în amenţi cilindrici (mîţişori), care cresc la marginea apelor (*Salix*); arbore sau arbust aparţinînd fiecăreia dintre aceste specii. ◇ *Salcie pletoasă* (sau *plîngătoare*) = specie de salcie cu ramurile foarte lungi, flexibile şi plecate în jos (*Salix babylonica*).

salcie

SALCÎM s.m. (<tc. *salkım*) Arbore melifer din familia leguminoaselor, înalt pînă la 30 m, cu ramurile prevăzute cu spini, cu frunzele compuse, cu florile albe, galbene sau violete, plăcut mirositoare, dispuse în ciorchine, cu fructele păstăi, cu lemnul tare şi rezistent la umezeală (*Robinia pseudacacia*).
SALÉP s.n. (<tc. *salep*) **1.** Nume dat tuberculilor uscaţi ai unor specii de orhidee; p.ext. praf de amidon extras din asemenea tuberculi, care, fiert în lapte sau în apă, este folosit ca întăritor pentru copii şi convalescenţi. **2.** Băutură orientală preparată din salep, miere şi apă.

sală (1)

SALÉU s.n. (<fr. *salé*) Produs de patiserie în formă de beţişor, sărat, crocant (cu adaos de caşcaval, brînză, chimen etc.), care se serveşte ca aperitiv.

SALI- (<fr. *sali-*; cf. lat. *sal, salis* "sare") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) sare".

SALICACÉE s.f. (<fr. *salicacée*) (La pl.) Familie de plante dicotiledonate apetale, cu frunzele simple, alterne, cu florile unisexuate (dispuse în amenţi) şi cu fructele capsule cu seminţe păroase (*Salicaceae*); (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *plopul, salcia*).

SÁLICĂ adj. (<fr. *salique*, lat. [lex]*salica*; cf.fr. [Francs] *Saliens*, unul dintre cele două grupuri importante din confederaţia francilor) *Legea salică* = cod de legi medievale, respectat în teritoriile din Galia, ocupate de franci, care prevedea primatul obiceiului pămîntului şi excluderea femeilor de la succesiunea pămînturilor şi de la tronul Franţei.

SALICILÁT s.m. (<fr. *salicylate*) Sare sau ester al acidului salicilic. ◆ Acid salicilic.

SALICILEMÍE s.f. (<fr. *salicylémie*) (MED.) Prezenţă a salicilatului în sînge.

SALICÍLIC adj. (<fr. *salicylique*) *Acid salicilic* = compus organic, derivat din fenol, folosit în medicină şi în industrie.

SALICILÍNĂ s.f. (cf.germ. *Salizin*) Substanţă medicamentoasă, cu însuşiri antifebrile şi antireumatice, extrasă din scoarţa de salcie.

SALIÉNI s.m. pl. (<fr. *saliens*) (La romani) Nume dat celor 12 (mai tîrziu 24) preoţi ai zeului Marte, întruniţi într-un colegiu pe Palatin, care păstrau scuturile sfinte şi conduceau dansurile războinice la sărbătoarea zeului.

SALIFÉR, -Ă adj. (<fr. *salifère*) Care conţine sare, bogat în sare.

SALIFIÁ (SALIFICÁ) vb. I tranz. (<fr. *salifier*) (CHIM.) A combina o bază cu un acid pentru a obţine o sare.

SALIFIÉRE s.f. (<fr. *salifier*) Separare a coloizilor dintr-o soluţie prin adăugare de electroliţi, alcool etc.

SÁLII s.m.pl. (<lat. *Salii*; cf.lat. *salio* "a sări") Salieni.

SALÍN, -Ă adj. (<fr. *salin*; cf.lat. *sal, salis* "sare") **1.** Care conţine sare. **2.** (CHIM.) Care are caracter de sare.

SALÍNĂ s.f. (<fr. *saline*; cf. lat. *salinae*) Mină de sare; ocnă.

SALINITÁTE s.f. (<fr. *salinité*) (CHIM.) Conţinutul în săruri al unei ape sau al unui sol.

SALINIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *saliniser*) A face să devină sau a deveni salin; a (se) îmbiba cu săruri solubile.

SALINIZÁT, -Ă adj. (<*saliniza*) Care a fost îmbibat cu săruri solubile; care a devenit salin.

SALINO- (<fr. *salino-*; cf. lat. *sal, salis* "sare") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) sare", "sărat".

SALINOMÉTRU s.n. (<fr. *salinomètre*) Instrument special, utilizat pentru determinarea concentraţiei soluţiilor de sare.

SALIPIRÍNĂ s.f. (<germ. *Salipyrin*) Salicilat de antipirină cu proprietăţi analgezice şi antireumatice.

SALIVĂ vb. I intranz. (<fr. *saliver*) A secreta (multă) salivă.

SALIVÁR, -Ă adj. (<fr. *salivaire*) Care se referă la salivă; de salivă. ◇ *Glandă salivară* = fiecare dintre glandele situate în cavitatea bucală care secretă salivă.

SALIVĂŢIE s.f. (<fr. *salivation*, lat. *salivatio, -onis*) Faptul de a saliva; funcţie a glandelor salivare; secreţie abundentă de salivă.

SALÍVĂ s.f. (<fr. *salive*, lat. *saliva*) Lichid apos (şi vîscos) secretat de glandele salivare şi eliminat continuu în cavitatea bucală, servind la formarea şi la înghiţirea bolului alimentar, la umezirea şi spălarea membranei mucoase a gurii etc.

SALMASTRÍCOL, -Ă adj. (<it. *salmastricolo*) (BIOL.) Care trăieşte în ape salmastre.

SALMÁSTRU, -Ă adj. (<it. *salmastro*) *Apă salmastră* = amestec de apă dulce cu apă sărată, înîlnit în special în locurile de vărsare a fluviilor în mare; apă puţin sărată. *Lac salmastru* = lac cu apă salmastră.

SALMIÁC s.n. (<germ. *Salmiak*) Clorură naturală de amoniu.

SALMONÉLĂ s.f. (<fr. *salmonelle*; cf.n.pr. *Salmon*) Gen de bacterii patogene în formă de bastonaş, care provoacă febra tifoidă, diverse infecţii alimentare etc.

SALMONELÓZĂ s.f. (<fr. *salmonellose*) Nume generic dat unor boli infecţioase ale mamiferelor şi ale pasărilor (transmisibile şi omului), provocate de salmonelă.

SALMONÍD s.n. (<fr. *salmonidé*) (La pl.) Familie de peşti răpitori, caracterizaţi printr-o a doua înotătoare dorsală, adipoasă (*Salmonidae*); (şi la sg.) peşte care face parte din această familie (ex. *păstrăvul, lipanul, somonul*).

SALÓL s.m. (<fr. *salol*) Salicilat de fenil, sub formă de cristale albe, cu gust şi miros slab aromat, care este folosit ca antiseptic şi antipiretic.

SALÓN s.n. (<fr. *salon*; cf.it. *salone* <*sala* "sală") **1.** Încăpere într-o locuinţă, destinată primirii vizitelor. ◇ Loc. adj. *De salon* = care este specific lumii mondene. **2.** Sală publică în care au loc festivităţi, baluri etc. ◆ Sală în care se organizează expoziţii periodice de pictură, de sculptură, de cărţi etc.; p.ext. expoziţia însăşi. **3.** Cameră specială într-un spital (amenajată cu mai multe paturi), în care sînt ţinuţi şi îngrijiţi bolnavii.

SALONÁRD, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *salonnard*) (Persoană) care frecventează saloanele mondene, care manifestă snobism.

SALOON s.n. (cuv.engl.) Cîrciumă, han (în filmele western).

SALOPÉTĂ s.f. (<fr. *salopette*) Haină de lucru, confecţionată din doc sau din ţesături impermeabile, care se poartă peste hainele obişnuite pentru a le proteja.

SALPÉTRU s.n. (<fr. *salpêtre*; cf.lat. *sal* "sare"+*petra* "piatră") Azotat natural de sodiu, de potasiu, de calciu sau de amoniu, folosit ca îngrăşămînt mineral, în industrie etc. ◇ *Salpetru de Chile* = azotat natural de sodiu. *Salpetru de India* = azotat natural de potasiu; silitră.

SALPINGECTOMÍE s.f. (<fr. *salpingectomie*; cf. gr. *salpinx* "trompă"+*ektome* "excizie") Înlăturare chirurgicală (parţială sau totală) a trompelor uterine.

SALPINGÍTĂ s.f. (<fr. *salpingite*; cf.gr. *salpinx* "trompă") Inflamaţie a trompelor uterine.

SALPINGO- (<fr. *salpingo-*; cf. gr. *salpinx* "trompă") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) trompele uterine".

SALPINGOGRAFÍE s.f. (<fr. *salpingographie*; cf. gr. *salpinx* "trompă"+*graphein* "a scrie") Radiografie a trompelor uterine cu ajutorul unor substanţe de contrast.

SALPINGOSCÓP s.n. (<fr. *salpingoscope*) (MED.) Aparat special folosit în salpingoscopie.

SALPINGOSCOPÍE s.f. (<fr. *salpingoscopie*) (MED.) Explorare vizuală cu ajutorul salpingoscopului a orificiului intern al trompei lui Eustache.

SALPINGOTOMÍE s.f. (<fr. *salpingotomie*; cf.gr. *salpinx* "trompă"+*tome* "tăiere") Deschidere chirurgicală a trompei uterine.

SÁLPINX s.n. (<lat. *salpinx*; cf.gr. *salpinx* "trompă") (ANAT.) **1.** Trompă uterină. **2.** Conduct care uneşte urechea medie cu cavităţile nazale; trompa lui Eustache.

SALT s.n. (<lat. *saltus*, it. *salto*) **1.** Mişcare bruscă prin care un corp se desprinde de la pămînt sau de la o suprafaţă (plană), sărind pe loc sau deplasîndu-se; mişcare bruscă în zbor. ◇ *Triplu salt* = probă sportivă care constă în trei salturi consecutive în lungime. **2.** Trecere bruscă de la o situaţie sau stare la alta.

SALTANDO adv. (cuv.it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Saltato.

SALTARÉLLA s.f. (<it. *saltarella*; cf.it. *saltare* "a sări") Vechi dans italian şi spaniol, vioi, cu mişcare rapidă, bazată pe sărituri, care se execută cu acompaniament de chitară şi de tamburină; melodie după care se execută acest dans.

SALTATO adv. (cuv.it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Desprinzînd arcuşul uşor de coarde şi lăsîndu-l să revină în cădere liberă la loc.

SALTÁŢIE[1] s.f. (<lat. *saltatio, -onis* "dans") Artă romană care cuprindea dansul, pantomima şi oratoriul.

SALTÁŢIE[2] s.f. (<fr. *saltation*) Deplasare în salturi a particulelor mişcate de un curent de apă sau de aer.

SALTEÁ s.f. (<ngr. *siltes*) Obiect plat, în formă de sac, făcut din pînză, material plastic etc., în care se introduce un strat gros de vată, de lînă, de iarbă de mare, de cauciuc spongios (fixat din loc în loc prin cusături), pe care se doarme, se fac sărituri etc. ◇ *Saltea pneumatică* = saltea făcută din material plastic şi umplută cu aer, care este folosită ca aşternut (în expediţii) sau pentru a pluti pe apă. *Saltea de apă* = mic rezervor de apă creat la piciorul unui baraj pentru a amortiza lovitura apei care cade peste terenul de la piciorul barajului. *Saltea de beton* = construcţie de protecţie a albiei rîurilor, alcătuită din plăci de beton sau din beton armat. *Saltea de piatră* = strat de piatră uscată care colectează infiltraţiile de apă din galeriile de tunel. *Saltea de protecţie* = înveliş al unui cablu electric, cu menirea de a-l proteja de deteriorări în timpul curburii la montare.

SALTIGRÁD, -Ă adj. (<fr. *saltigrade*) (BIOL.) Care merge prin salturi.

SALTIMBÁNC s.m. (<fr. *saltimbanque*;

cf.it. *saltimbanco* "care sare de la trambulină") **1.** Actor de circ, cu mimică exagerată, care execută exerciţii acrobatice simple. **2.** Fig. Om fără o atitudine fermă, care manifestă lipsă de seriozitate şi de caracter.

SÁLŢĂ s.f. (<it. *salsa*) Vulcan noroios.

SALUBRITÁTE s.f. (<fr. *salubrité*, lat. *salubritas*, *-atis*) Faptul de a fi salubru; stare generală, favorabilă sănătăţii, a condiţiilor sanitare şi igienice dintr-un loc; curăţenie. ◆ Serviciu administrativ care asigură curăţenia într-o localitate.

SALUBRIZÁ vb. I tranz. (<*salubru*) A face salubru locul de trai sau de muncă.

SALÚBRU, -Ă adj. (<fr. *salubre*, lat. *salubris*) Care este favorabil sănătăţii; sănătos.

SALÚT s.n. (<fr. *salut*, lat. *salus*, *-utis*, it. *saluto*) Cuvînt, frază sau gest cu care se salută. ◆ Cuvîntare prin care se salută o adunare, se întîmpină un oaspete oficial etc.

SALUTÁ vb. I tranz. şi refl. recipr. (<lat., it. *salutare*) A face un gest sau a rosti o formulă uzuală de politeţe, de respect, de simpatie etc. la întîlnirea cu cineva sau la despărţire. ◆ Tranz. A-şi exprima bucuria (prin aclamaţii, gesturi etc.). ◆ Tranz. Fig. A accepta cu entuziasm o idee, o acţiune etc.

SALUTÁR, -Ă adj. (<fr. *salutaire*, lat. *salutaris*) Folositor sănătăţii, vieţii etc.; salvator, binefăcător. ◆ Care este potrivit, adecvat într-o anumită situaţie.

SALUTÁRE s.f. (<*saluta*) Faptul de a (se) saluta. ◆ Concr. Formulă de salut. ◆ (La pl.) Expresie de politeţe transmisă prin cineva unei persoane absente.

SALUTIÉR s.n. (<fr. *salutier*) Navă mică de pescuit, folosită în special în mările nordice.

SALVÁ vb. I tranz. şi refl. (<lat., it. *salvare*) A scoate, a scăpa sau a reuşi să iasă, să scape dintr-o situaţie grea. ◇ *A salva aparenţele* = a face să nu fie observat un rău lăuntric.

SALVAMÁR s.n., s.m. (<*salva*[re]+*mar*[ină]) **1.** S.n. Serviciu maritim specializat în salvarea celor aflaţi în pericol de înec. **2.** S.m. Persoană calificată din serviciul de salvamar.

SALVAMÓNT s.n. (<*salva*[re]+*mont*[ană]) Serviciu specializat în salvarea celor accidentaţi sau rătăciţi în munţi.

SALVAMONTÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<*salvamont*) (Persoană calificată sau cîine dresat) care face parte din salvamont.

SALVÁRE s.f. (<*salva*) **1.** Acţiunea de a (se) salva; mijloc, modalitate de a (se) salva; concr. obiect, fiinţă, circumstanţă care poate salva. **2.** Serviciu medical specializat în acordarea primului ajutor persoanelor accidentate sau grav bolnave. ◆ Vehicul special amenajat pentru transportarea persoanelor accidentate sau grav bolnave la un spital (de urgenţă); ambulanţă.

SALVARSÁN s.n. (<germ. *Salvarsan*) Derivat organic al arsenului, sub formă de pulbere galbenă, higroscopică, solubilă în apă, folosit în tratamentul sifilisului.

SÁLVĂ s.f. (<fr. *salve*, germ. *Salve*) (MILIT.) (Serie de) lovituri de tun sau de puşcă trase în acelaşi timp (la prilejuri solemne sau festive). ◇ *Salvă de salut* = salvă trasă cu încărcături speciale, fără proiectile, în diferite ocazii festive.

SALVCONDÚCT s.n. (<it. *salvacondotto*; cf.fr. *sauf-conduit*) Document care acordă unei persoane liberă trecere pe un teritoriu străin sau într-o zonă de război.

SÁLVE interj. (<lat. *salve*) Formulă de salut, folosită mai ales la despărţire.

SALVGARDÁ vb. I tranz. (<fr. *souvegarder*, it. *salvaguardare*, după *salva*) A salva; a apăra, a proteja (un bun social, moral etc.).

SÁLVIE (SÁLBIE) s.f. (<lat. *salvia*) Plantă erbacee anuală, ornamentală, din familia labiatelor, cu frunzele ovate şi cu florile roşii (*Salvia officinalis*).

salvie

SAMÁ s.f. (IND. PIEL.) Produs bogat în enzime (pancreatină, tripsină etc.), folosit la sămăluire.

SAMANÍU, -ÍE adj. (<tc. *samani*) (Rar) Galben-deschis.

SAMÁR s.n. (<bg., scr. *samar*) **1.** Şa mare pentru poveri, fără scări, care se pune mai ales pe măgari şi pe catîri; p.ext. încărcătură transportată pe spatele unui animal de povară. **2.** Dispozitiv de lemn, de forma unei poliţe simple, folosit pentru transportarea pe schele a cărămizilor. **3.** Laţ de sprijin, folosit pentru fixarea căpriorilor acoperişului unei case.

SAMÁRĂ s.f. (<fr. *samare*; cf. lat. *samarum* "fructul ulmului") Fruct uscat, indehiscent, cu o singură sămînţă, cu pericarpul lăţit sub forma unor aripioare (la ulm, arţar etc.).

SAMARITEÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *samaritain*; cf.n.pr. *Samaria*, oraş în Palestina) Persoană care aparţinea unei comunităţi etnice-religioase din provincia palestiniană Samaria provenite din amestecul evreilor antici cu coloniştii aduşi de cuceritorii asirieni (722 î.Hr.) şi care a constituit nucleul etnic al statului antic Israel.

SAMÁRIU s.n. (<fr. *samarium*) Element chimic (*Sm*; nr.at. 62; m.at. 150,4) din grupul pămînturilor rare.

SAMAVÓLNIC, -Ă adj. (<rus. *samovol'nii*) (Despre oameni) Care procedează arbitrar, nesocotind voinţa şi drepturile altora; (despre acţiunile oamenilor) făcut după bunul plac; abuziv, arbitrar.

SAMAVOLNICÍE s.f. (<*samavolnic*) Faptul de a acţiona în mod samavolnic; act samavolnic.

SÁMĂ s.f. (<*seamă*) (În ev. med.; în ţările române) **1.** Recensămînt efectuat de domnie, pentru fixarea birului. **2.** Dare în bani care cuprindea toate obligaţiile financiare ale persoanei supuse birului.

SÁMBĂ s.f. (<port., fr. *samba*) Dans popular brazilian, înrudit cu rumba, cu mişcare vioaie şi cu ritm sincopat; melodie după care se execută acest dans.

SAMBO[1] s.m.invar. (cuv. sp.) Descendent provenit din căsătoria unui amerindian cu un negroid sau cu un mulatru; cafuzo.

SÁMBO[2] s.n. (<fr. *sambo*; cf.rus. *sam*[ozaşcita] *b*[ez] *o*[rujiia] "autoapărare fără armă") Luptă sportivă răspîndită în Rusia şi în teritoriile învecinate, asemănătoare cu jiu-jitsu, cuprinzînd metode eficiente de autoapărare.

SAMBÚC s.n. (<lat. *sambuca*, fr. *sambuque*, it. *sambuca*) (În ev. med.) Parte a unei maşini de război de forma unei punţi volante, care se lăsa dintr-un turn de asediu pe zidurile cetăţii asediate.

SÁMCĂ s.f. (<ucr. *samka*) (În superstiţii) Fiinţă imaginară care omoară sau vatămă pe oameni; p.ext. boală cauzată de această fiinţă.

SÁMEŞ s.m. (<*samă*) **1.** (În ev. med.; în ţările române) Funcţionar administrativ, însărcinat cu strîngerea samei (**2**). **2.** (Reg.) Administrator sau logofăt de moşie.

SAMNÍŢI s.m.pl. (<fr., lat. *Samnites*) Populaţie antică din centrul Peninsulei Italice, supusă de romani la începutul sec. 3 î.Hr.

SAMOÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *samoan*; cf.n.pr. *Samoa*, arhipelag în Polinezia) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care s-a format, care locuieşte în Samoa; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a insulelor Samoa sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine insulelor Samoa sau samoanilor, privitor la Samoa sau la samoani. ◆ (Substantivat, f.) Limba vorbită în Samoa de V, care face parte din familia de limbi malaiezo-polineziene.

SAMOÉD, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *samoyède*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie mongolică din Siberia de N; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie. **2.** Adj. Care aparţine samoezilor, privitor la samoezi. ◆ (Substantivat, f.) Limba vorbită de samoezi.

SAMOVÁR s.n. (<rus. *samovar*) Vas de metal de formă cilindrică, în care se fierbe apa pentru ceai.

SAMSÁR s.m. (<tc. *simsar*, bg. *samsar*) Intermediar în afaceri de vînzare-cumpărare; misit. ◆ Fig. Persoană care face din orice lucru obiect de negoţ.

SAMSARÁ s.f. (<fr. *Samsara*) Termen sanscrit desemnînd ciclul naşterii şi al morţii, fluxul devenirii fenomenale, care este simbolizat în arta hindusă printr-o roată cu şase, opt sau douăsprezece spiţe dispuse în jurul unei osii, fiecare spiţă reprezentînd un aspect al vieţii sau al legii. Osia este centrul în care conştiinţa trebuie să se întoarcă pentru a-şi regăsi liniştea. Fără această cale a înţelepciunii nimeni nu va putea scăpa din şirul fără sfîrşit al reîncarnărilor. Vieţile anterioare trimit fiinţele într-o curgere permanentă de existenţe pînă la eliberarea finală prin Nirvana. ◆ Doctrină birmanică ce propovăduieşte transmigraţia sufletului.

SAMÚR s.m., s.n. (<tc. *samur*) **1.** S.m. Mamifer carnivor cu blană preţioasă, de culoare sură, cu o pată albă pe piept; zibelină (*Martes zibellina*). **2.** S.n. Blană de samur prelucrată.

samur

SAMURÁI s.m. (<fr. *samurai*; cuv. jap.) Membru al castei privilegiate feudalo-militare din Japonia, pînă la revoluţia din

1867-1868.
SANATORIÁL, -Ă adj. (<*sanatoriu*) Care aparţine unui sanatoriu, privitor la sanatoriu, de sanatoriu; cu regim de sanatoriu.
SANATÓRIU s.n. (<fr. *sanatorium*; cf. lat. *sanatorius* "care vindecă") Instituţie medicală (situată într-o zonă climaterică sau balneară) pentru tratamentul bolilor cronice, în special al tuberculozei. ◆ (În trecut) Spital particular; casă de sănătate.
SANBENÍTO s.n.invar. (<it. *sanbenito*, fr., sp. *san-benito*) Tunică galbenă din pînză de sac, purtată de cei condamnaţi de inchiziţie. ◆ P.ext. Condamnare.
SANCTIFICÁ vb. I tranz. (<lat. *sanctificare*, fr. *sanctifier*) A trece pe cineva în rîndul sfinţilor; a canoniza.
SANCTITÁTE s.f. (<lat. *sanctitas*, *-atis*) Sfinţenie. ◆ (Urmat de un pronume posesiv) Termen reverenţios pentru un patriarh ortodox sau pentru un papă.
SANCTUÁR s.n. (<lat. *sanctuarium*, fr. *sanctuaire*) Încăpere specială într-un edificiu de cult, destinată desfăşurării ceremoniilor religioase şi considerată ca loc sfînt; loc sfînt (într-o biserică sau într-un templu); p.ext. locaş de cult.
SANCŢIONÁ vb. I tranz. (<fr. *sanctionner*) **1.** A aproba, a confirma printr-o semnătură autorizată o lege, o dispoziţie, un act etc. **2.** A pedepsi.
SANCŢIÚNE s.f. (<fr. *sanction*, lat. *sanctio*, *-onis*) **1.** Aprobare dată unei legi de către şeful statului, pentru a o face executorie; p.ext. confirmare a unui act de către o autoritate superioară celei care l-a emis, pentru a-i da valabilitate. ◆ P.gener. Aprobare, confirmare, consfinţire. **2.** Măsură de constrîngere cu rol educativ, prevăzută de lege pentru cei care nu respectă legea; p.gener. pedeapsă. ◆ (În dreptul internaţional) Sistem de măsuri (economice, financiare, militare) cu caracter de pedeapsă, aplicat unui stat. ◆ (La pl.) Represalii.
SANCULÓT (SANCHILÓT) s.m.(<fr. *sans-culotte*) Revoluţionar din cadrul mişcării populare în timpul Revoluţiei Franceze din 1789-1794.
SANDÁL s.n. (<tc. *sandal* "tafta") (Înv.) Ţesătură de mătase din care se confecţionau obiecte de îmbrăcăminte.
SANDÁLĂ (SANDÁ) s.f. (<fr. *sandale*; cf. lat. *sandalium*) Încălţăminte uşoară de vară, formată dintr-o talpă fixată de picior cu bentiţe (sau cu fişii) de piele, de pînză etc.
SANDARÁC s.n. (<fr. *sandaraque*, lat. *sandaraca*; cf.gr. *sandarake*) Răşină naturală extrasă dintr-o specie de tuia, folosită în industria lacurilor, a vopselelor etc.
SANDÓU s.n. (<fr. *sandow*) Cablu elastic, format din fire de cauciuc paralele, înfăşurate în fire de in sau de bumbac.
SÁNDRĂ s.f. (<germ. *Sandr*) Cîmpie formată prin depunerea de nisipuri şi de pietriş la periferia gheţarilor continentali, în faţa morenelor frontale.
SÁNDVIŞ (SÁNDVICI, SÁNVIŞ) s.n. (<fr., engl. *sandwich*; cf.n.pr. *Sandwich*, lord englez pentru care un bucătar a inventat acest preparat) Felie de pîine (unsă cu unt), pe care se aşază o felie de aliment rece (şuncă, salam, caşcaval etc.) şi deseori încă o felie de pîine.
SANEPÍD s.n. (<rus. *san*[itarnaia]+ *epid*[emiologhiceskaia slujba]) Instituţie sanitară care are grijă de igiena publică şi care este specializată în combaterea bolilor contagioase.
SANFORIZÁ vb. I tranz. (<engl. *sanforized*; cf.n.pr. *Sanford*) A aplica ţesăturilor de bumbac operaţia de sanforizare.
SANFORIZÁRE s.f. (<*sanforiza*; cf.fr. *sanforisaje*) Tratament care se aplică ţesăturilor de bumbac pentru a le stabiliza dimensiunile, evitînd astfel modificarea acestora prin spălare.
SANGEÁC s.n., s.m. (<tc. *sancak*) (Înv.) **1.** S.n. Steag turcesc de culoare verde; (în special) steag cu semilună în vîrful lăncii, trimis de Poarta Otomană noului domn ales în ţările române. **2.** S.n. Subdiviziune administrativ-teritorială a unui paşalîc. **3.** S.m. Conducător al unui sangeac (**2**).
SANGUÍNĂ s.f. (<fr. *sanguine*; cf. lat. *sanguis* "sînge") **1.** Mineral de culoare roşiatică-brună, care conţine oxid de fier natural şi care este folosit la fabricarea creioanelor colorate. ◆ Creion cu mină roşie-brună din sanguină. **2.** Desen executat cu sanguină; litografie care imită un asemenea desen.
SANGVÍN, -Ă (SANGUÍN, -Ă, SANGHÍN, -Ă) adj. (<fr. *sanguin*; cf. lat. *sanguineus*) **1.** Care aparţine sîngelui, referitor la sînge, caracteristic sîngelui; prin care circulă sîngele. **2.** (Despre oameni) Care are circulaţia sîngelui foarte activă. ◇ *Temperament sangvin* = temperament viu, impulsiv.
SANGVÍNIC, -Ă (SANGUÍNIC, -Ă) adj. (<germ. *sanguinisch*) Sangvin (**2**).
SANGVINOLÉNT, -Ă (SANGUINOLÉNT, -Ă, SANGHINOLÉNT, -Ă) adj. (<fr. *sanguinolent*; cf.lat. *sanguinolentus*) **1.** (Rar) De culoarea sîngelui; sîngeriu. **2.** Care conţine sînge; amestecat cu sînge.
SANHEDRÍN s.n. (<fr. *sanhédrin*; cf.gr. *synedrion* "tribunal, adunare") Tribunal suprem la vechii evrei, condus de marele preot. ◆ Fig. Grup închis de oameni care pretind a da sentinţe infailibile.
SANIDÍN (SANIDÍNĂ) s.n. (s.f.) (<fr. *sanidine*) Feldspat potasic monoclinic, incolor, roz, alb sau cenuşiu, cu luciu sticlos, format în condiţii de temperatură înaltă.
SÁNIE s.f. (<bg. *sani*) **1.** Vehicul cu tracţiune animală sau autopropulsat, cu tălpi de lemn sau de fier în loc de roţi, care permit deplasarea prin alunecare pe zăpadă sau pe gheaţă. **2.** Suport la anumite maşini-unelte, care poate luneca pe ghidaje, asigurînd astfel o deplasare a maşinii, a sculei prelucrătoare sau a piesei prelucrate.
SANITÁR, -Ă adj., s.m. (<fr. *sanitaire*; cf.lat. *sanitas* "sănătate") **1.** Adj. Care se referă la sănătate, de sănătate; (despre legi, acţiuni etc.) destinat ocrotirii sănătăţii publice. ◇ *Punct sanitar* = unitate mică de asistenţă medicală într-o întreprindere sau într-o localitate. *Agent sanitar* (şi substantivat, m.) = persoană din cadrul personalului medical mediu care se ocupă cu îngrijirea bolnavilor, cu executarea măsurilor de dezinfecţie în cazul epidemiilor etc. *Spirt sanitar* = spirt nepotabil, folosit ca dezinfectant extern. **2.** S.m. Ostaş din cadrul serviciului de îngrijire a bolnavilor şi răniţilor în armată.
SANITÁŢIE s.f. (<engl., fr. *sanitation*) Ansamblu de măsuri pentru asanarea mediului.
SANOGENÉTIC, -Ă adj. (<fr. *sanogénétique*) Referitor la sanogeneză.
SANOGENÉZĂ s.f. (<fr. *sanogenèse*; cf. lat. *sanus* "sănătos", gr. *genesis* "naştere") Ramură a medicinei care se ocupă cu asigurarea stării de sănătate a populaţiei, studiind mediul social, condiţiile de muncă şi de viaţă, situaţia ecologică în calitate de factori patologici.
SANSCRÍT, -Ă adj. (<fr. *sanscrit*; cf.sanscr. *samskrita* "perfect") **1.** *Limba sanscrită* (şi substantivizat, f.) = limbă veche indo-europeană, în care sînt scrise majoritatea operelor din literatura clasică indiană. **2.** Care aparţine limbii sanscrite, privitor la limba sanscrită. ◆ Care este scris în limba sanscrită.
SANSCRITOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<rus. *sanskritolog*) Specialist în limba şi literatura sanscrită.
SANSEVIÉRIA s.f. (<lat. *Sansevieria*, numele ştiinţific al plantei) Plantă tropicală, decorativă, din familia liliaceelor, cu frunzele lungi, cărnoase, din ale căror fibre rezistente se fac sfori, pînze etc. (*Sansevieria*).
SANTÁL (SANDÁL) s.m. (<fr. *santal*; cuv. ar.) Nume dat mai multor specii de arbori tropicali, scunzi, cu frunzele mari şi cu florile dispuse în ciorchini, cu lemnul alb, dens şi mirositor sau brun-roşiatic şi fără miros, folosit în medicină şi în parfumerie sau în industria mobilelor de lux (*Santalum*); arbore care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. ◇ *Ulei de santal* = substanţă extrasă din lemnul şi din rădăcina arborelui de santal cu lemn alb, folosită în medicină şi în parfumerie. ◆ P.restr. Lemnul arborelui de santal.
SANTÍNĂ s.f. (<fr. *sentine*; cf. lat. *sentina*) Spaţiu la fundul unei nave, unde se adună apele de condensare, de infiltraţie etc., care apoi sînt evacuate cu ajutorul pompelor.
SANTINÉLĂ (SENTINÉLĂ) s.f. (<fr. *sentinelle*; cf.it. *sentinella*) Soldat înarmat din serviciul de pază a unui post; p.gener. persoană care stă de pază.
SANTINIÉR s.m. (<*santină*) Mecanic la santina unei nave.
SANTONÍNĂ s.f. (<fr. *santonine*) Substanţă toxică extrasă din mugurii florali nedeschişi sau din seminţele unor plante (*Artemisia cina*, *Florens cinae* etc.), utilizată în medicină pentru combaterea viermilor intestinali.
SAPAN s.n. (cuv. engl.) Parîmă de cînepă sau de lînă; lanţ cu care se leagă pe nave încărcăturile, în vederea ridicării sau coborîrii lor de pe bord.
SÁPĂ[1] s.f. (lat. *sappa*) **1.** Unealtă agricolă, formată dintr-o lamă lată de oţel, plană sau puţin concavă, fixată perpendicular pe o coadă de lemn, care se foloseşte la săpat şi la prăşit. ◇ *Sapă rotativă* = maşină agricolă (cu tracţiune animală), cu discuri stelate, care sfarmă crusta formată la suprafaţa solului înainte de răsărirea plantelor. ◆ Munca depusă în timpul lucrărilor agricole (săpat, prăşit etc.). **2.** *Sapă de foraj* = dispozitiv de la capătul inferior al garniturii de foraj, cu care se sapă gaura de sondă. **3.** Piesă metalică de la partea posterioară a afetului unui tun, care se înfige în pămînt la tragere, fixînd astfel tunul.
SÁPĂ[2] s.f. (<scr. *sapi*) (La cai sau la alte animale) Crupă.
SAPIÉNT, -Ă adj., s.m. şi f. (<lat. *sapiens*,

-ntis) (Om) plin de înţelepciune; (om) savant, învăţat.
SAPIÉNŢĂ s.f. (<lat. *sapientia*) Înţelepciune, ştiinţă, învăţătură.
SAPINDACÉE s.f. (<fr. *sapindacée*) (La pl.) Familie de plante tropicale, lemnoase şi liane, dicotiledonate, dialipetale; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.
SAPONIFICÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *saponifier*, it. *saponificare*; cf. lat. *sapo* "săpun"+*facere* "a face") **1.** (Despre esteri) A (se) descompune prin hidroliză în acizi graşi şi alcool. **2.** (Despre grăsimi) A (se) descompune prin hidroliză, transformîndu-se în săpun.
SAPONÍNĂ s.f. (<fr. *saponine*) Compus vegetal, care, în contact cu apa, formează spumă.
SAPORÍFIC, -Ă adj. (<fr. *saporifique*) Care dă gust, savoare.
SAPOTIÉR s.m. (<fr. *sapotier*; cf.sp. *zabot*, cuv. aztec) Arbore din Antile, bogat în latex, cu frunzele alterne ce au la bază flori albe, cu fructul o bacă cenuşie, de mărimea unei lămii, foarte dulce (*Archas sapotas*).
SAPRO- (<fr. *sapro-*; cf. gr. *sapros* "putred") Element prim de compunere care are semnificaţia "putred", "putrezire".
SAPROBIÓNT, -Ă adj., s.n. (<germ. *Saprobiont*; cf.gr. *sapros* "putred"+*bios* "viaţă") (Organism vegetal sau microorganism) care îşi procură hrana din substanţe organice în descompunere.
SAPROFÁG, -Ă adj. (<fr. *saprophage*; cf. gr. *sapros* "putred"+*phagein* "a mînca") (Despre animale) Care se hrăneşte cu materii organice descompuse.
SAPROFÍT, -Ă adj., s.n. (<fr. *saprophyte*; cf. gr. *sapros* "putred'+*phyton* "plantă") (Organism vegetal sau microorganism) care se hrăneşte cu resturi de plante şi de animale în descompunere.
SAPROFITÍSM s.n. (<fr. *saprophytisme*) (BIOL.) Mod de viaţă al saprofitelor.
SAPROGÉN, -Ă adj., s.m. (<fr. *saprogène*; cf. gr. *sapros* "putred"+*gennan* "a naşte") (Microorganism) care provoacă putrefacţia.
SAPROPÉL s.n. (<germ. *Sapropel*; cf. gr. *sapros* "putred"+*pelos* "mîl") Nămol bogat în substanţe organice în curs de descompunere, format la fundul apelor sărace în oxigen (mări, lagune, ape) şi care are efecte terapeutice.
SAPROPÉLIC, -Ă adj. (<fr. *sapropélique*) Care conţine sapropel.
SAPROPELÍT s.n. (<germ. *Sapropelit*; cf.gr. *sapros* "putred"+*pelos* "mîl"+*lithos* "piatră") Rocă sedimentară care conţine sapropel. ◆ Cărbune bituminos format în urma putrezirii substanţelor vegetale.
SARABÁNDĂ s.f. (<fr. *sarabande*; cf.sp. *zarabanda*) Vechi dans popular spaniol, de origine orientală, asemănător cu menuetul, cu caracter solemn şi cu mişcare lentă; melodie după care se execută acest dans. ◆ Fig. Agitaţie, frămîntare, mişcare tumultuoasă; p.ext. mulţime dezlănţuită.
SARAFÁN s.n. (<rus. *sarafan*, fr. *sarafane*) **1.** (În costumul popular rusesc) Un fel de fustă lungă şi foarte largă, cu platcă şi cu bretele scurte, purtată peste bluză. **2.** Rochie decoltată, fără mîneci, cu bretele, care se poartă peste bluză.
SARAGEÁ s.f. (<tc. *sarica*) **1.** Călăreţ din vechea cavalerie turcească. **2.** Soldat din cavaleria neregulată a ţărilor române.
SARAILÍE s.f. (<tc. *sarayli* "ceea ce ţine de palatul sultanului") Prăjitură făcută din foi de aluat rulate, cu umplutură de fructe uscate, îmbibată cu sirop de zahăr sau cu miere.
SARAMURÁ vb. I tranz. (<*saramură*) **1.** A conserva diferite alimente (carne, legume etc.) prin introducerea lor (pentru un timp) în saramură. **2.** A ţine pieile crude în saramură, înainte de tăbăcire. **3.** A trata cu preparate fungicide seminţele de cereale înainte de semănat, în vederea combaterii bolilor criptogamice.
SARAMÚRĂ s.f. (<ngr. *salamura*) **1.** Apă cu sare, folosită pentru conservarea unor alimente, în tăbăcărie, în agricultură. ◆ Apă naturală cu conţinut sporit de sare; izvor cu apă sărată. **2.** Zeamă sărată cu adaos de oţet, usturoi etc., cu care se servesc unele mîncăruri, în special peştele; mîncare servită în acest fel.
SARAZÍN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sarrasin*; cf.lat. *Sarracenus*) Nume dat în evul mediu musulmanilor din vestul Europei şi din Africa; arab, musulman (din vestul Europei).
SARAZÍNĂ s.f. (<fr. *sarrasine*) (În ev. med.) Hersă care avea în partea sa inferioară colţi de oţel.
SARBACÁNĂ s.f. (<fr. *sarbacane*; cuv. ar.) Tub mic şi drept (de lemn sau de metal), cu ajutorul căruia se pot arunca, prin suflare, proiectile de mici dimensiuni. ◆ Armă cu care musulmanii aruncau substanţe incendiare asupra inamicului.
SARCÁSM s.n. (<fr. *sarcasme*, lat. *sarcasmus*) **1.** Ironie aspră, răutăcioasă; batjocură. **2.** Vorbă, frază usturătoare, caustică.
SARCÁSTIC, -Ă adj. (<fr. *sarcastique*) (Şi adverbial) Plin de sarcasm; batjocoritor, caustic.
SÁRCINĂ s.f. (lat. *sarcina*) **1.** Încărcătură, greutate purtată de cineva. ◆ Fig. Povară, greutate. **2.** Legătură (de fîn, de lemne etc.) care poate fi dusă în spate sau cu braţele. **3.** Obligaţie, îndatorire (materială sau morală). ◇ *A da pe cineva în sarcina cuiva* = a lăsa pe cineva în grija cuiva. *A pune* (ceva) *în sarcina cuiva* = a face pe cineva vinovat (sau răspunzător) de ceva. **4.** Misiune. ◆ (Art.; urmat de determinări introduse prin prep. "de") Funcţie, rol; calitate. **5.** Starea femeii gravide; graviditate. **6.** Mărime fizică ce produce o stare de solicitare mecanică într-un corp solid deformabil sau într-un sistem fizic ori tehnic. ◇ *Sarcină electrică* = mărime scalară ce caracterizează proprietatea unui corp de a crea în jurul său un cîmp electric sau de a acţiona atunci cînd se află într-un cîmp electric al altui corp. ◆ Putere activă debitată sau receptată de un sistem generator, transmiţător sau transformator de energie.
SARCO- (<fr. *sarco-*; cf.gr. *sarx, sarkos* "carne") Element prim de compunere care are semnificaţia "carne", "muşchi".
SARCOCÉL s.n. (<fr. *sarcocéle*; cf.gr. *sarx, sarkos* "carne"+*kele* "tumoare") Tumoare dură a testiculelor, cauzată de o infecţie, de o traumă etc.
SARCOFÁG s.n. (<fr. *sarcophage*, lat. *sarcophagum*; cf.gr. *sarkophagos* <*sarx* "carne"+*phagein* "a mînca") Sicriu antic, făcut din piatră, din ceramică sau din bronz (uneori ornamentat). ◆ Monument funerar în formă de sicriu.
SARCOÍD, -Ă adj., s.n. (<fr. *sarcoïde*) (Mică tumoare a pielii) asemănătoare cu sarcomul, dar de natură benignă.
SARCOLÉMĂ s.f. (<fr. *sarcolemme*; cf.gr. *sarx* "carne"+*lemma* "teacă") Membrană periferică a fibrelor musculare striate.
SARCOLOGÍE s.f. (<fr. *sarcologie*) (MED.) Miologie.
SARCÓM s.n. (<fr. *sarcome*; cf.lat. *sarcoma*) Tumoare malignă, asemănătoare cancerului, care apare în celulele ţesutului conjunctiv.
SARCOMATÓZĂ s.f. (<fr. *sarcomatose*) (MED.) Apariţie a mai multe sarcoame într-un organism.
SARCOPLÁSMĂ s.f. (<fr. *sarcoplasme*; cf.gr. *sarx* "carne"+*plasma* "formaţie") Protoplasma celulelor musculare.
SARCOPLÁST s.n. (<fr. *sarcoplast*; cf.gr. *sarx* "carne"+*plassein* "a forma") Celulă din care se formează fibrele musculare striate.
SARCOPLÁSTIC, -Ă adj. (<fr. *sarcoplastique*) Caracteristic sarcoplastului, referitor la sarcoplast.
SARCÓPT s.m. (<fr. *sarcopte*) Parazit microscopic din clasa arahnidelor, care trăieşte în galerii săpate în pielea oamenilor şi a animalelor, producînd scabia (*Sarcoptes scabiei*).
SARCOSPORIDIÓZĂ s.f. (<fr. *sarcosporidiose*) Boală a mamiferelor şi a păsărilor care se manifestă prin slăbire, fiind provocată de paraziţi monocelulari, dezvoltaţi în ţesutul muscular, unde formează chisturi.
SARCOTERAPÍE s.f. (<fr. *sarcothérapie*; cf.gr. *sarx* "carne"+*therapeia* "tratament") (MED.) Metodă de tratament cu ajutorul extractelor din carnea animalelor.
SARCOZÓM s.m. (<fr. *sarcosome*; cf.gr. *sarx* "carne"+ *soma* "corp") Nume dat unor granulaţii foarte fine din sarcoplasmă.
SARDANAPÁLIC, -Á adj. (<n.pr. *Sardanapal*, rege legendar al Asiriei) (Despre ospeţe, mod de viaţă etc.) Excesiv de îmbelşugat; luxos. ◆ Decăzut, destrăbălat.
SARDANAPALÍSM s.n. (<n.pr. *Sardanapal*, rege legendar al Asiriei) Mod de viaţă decadent, imoral.
SÁRDĂ adj. (<fr. *sarde*) *Limba sardă* (şi substantivat, f.) = limba romanică vorbită în Sardinia.
SARDEÁ s.f. (<ngr. *sardhella*, it. *sardella*) Nume dat mai multor specii de peşti marini din familia scrumbiilor; peşte care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. ◇ Loc. adv. *Ca sardelele* = unul lîngă altul; foarte înghesuiţi.

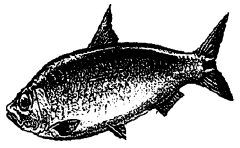

sardea

SÁRDIU s.n. (<lat. *sardius*[lapis]) Piatră semipreţioasă, transparentă, de culoare roşie sau brună.
SARDÓNIC, -Ă adj. (<fr. *sardonique*, lat. *sardonicus*[risus]; cf.lat. *sardonia herba* "iarbă

de Sardinia" care provoca rîs) (Despre rîs, zîmbet) Care exprimă răutate, batjocură, satisfacţie diabolică.

SARDÓNIX s.n. (<lat. *sardonyx*) Piatră semipreţioasă, de culoare roşie sau brună, caracterizată de prezenţa unor fîşii concentrice regulate.

SÁRE s.f. (lat. *sal, salis*) **1.** Substanţă cristalină, solubilă în apă, cu gust specific, constituind principalul condiment alimentar şi un important compus chimic, folosit în industria conservelor, în tăbăcărie, în industria chimică etc.; clorură de sodiu. ◇ *Sare gemă* = clorură naturală de sodiu, cristalizată în sistemul cubic, cu luciu sticlos, uşor solubilă, incoloră sau divers colorată. ◇ *Sarea pămîntului* = esenţă a ceva; ceea ce este mai de preţ. ◆ Fig. Spirit, farmec, haz. **2.** Compus chimic rezultat din reacţia dintre un acid şi o bază. **3.** *Sare amară* = sulfat de magneziu, folosit, sub formă de praf alb, ca purgativ. *Sare de lămîie* = acid citric (sub formă de cristale). **4.** (La pl.) Lichid obţinut din carbonat de amoniu şi substanţe puternic mirositoare, uşor volatil, folosit în trecut pentru trezirea din leşin.

SARGÁSĂ s.f. (<fr. *sargasse*; cuv. port.) Algă de culoare brună, flotantă, ale cărei acumulări formează, în largul coastelor Floridei, adevărate pajişti plutitoare (ex. Marea Sargasselor).

SARÍ s.n. (<fr., engl. *sari*; cuv. hind.) Piesă principală din costumul femeiesc indian tradiţional, prezentînd o fîşie lungă de material, care se poartă înfăşurată în jurul corpului, de la piept pînă la călcîie, cu un capăt aruncat peste umăr.

SARÍC s.n. (<tc. *sarik*) (Înv.) Văl dintr-o ţesătură subţire (împodobit cu pietre preţioase), care se înfăşura în jurul fesului, formînd astfel turbanul turcesc; p.ext. turban.

SÁRICĂ s.f. (lat. *sarica*) Manta ţărănească lungă şi mitoasă, confecţionată dintr-o ţesătură de fire groase şi purtată (de ciobani) în regiunile de munte.

SARMÁ (SARMÁLĂ) s.f. (<tc. *sarma*) Preparat culinar dintr-un amestec de orez cu carne tocată şi condimente, înfăşurat, sub formă de mici rulouri, în foi de varză, de viţă de vie, de stevie etc.

SARMÁŢI s.m.pl. (<fr. *Sarmates*) Veche populaţie indo-europeană nomadă, înrudită cu sciţii, care a populat partea nordică a bazinului Mării Negre şi a fost asimilată în sec. 3-4 d.Hr. de slavi, daco-geţi etc.

SARMAŢIÁN, -Á s.n., adj. (<fr. *sarmatien*; cf.n.pr. *Sarmaţia*, numele antic al regiunii din N Mării Negre) (GEOL.) **1.** S.n. Ultimul etaj al miocenului din S-E Europei. **2.** Adj. Care aparţine sarmaţianului, referitor la sarmaţian.

SARMENTÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *sarmenteux*; cf.lat. *sarmentum* "coardă de viţă de vie") (BOT.) Care are tulpina lungă, mlădioasă şi agăţătoare.

SARÓNG s.n. (<fr. *sarong*; cuv. malaiez) Obiect de îmbrăcăminte din portul malaiez, de forma unei fuste lungi şi strîmte, purtată de bărbaţi şi de femei.

SÁROS s.n. (<fr. *saros*; cf.gr. *saros*, cuv. asiro-babilonian) Perioadă de 18 ani, 11 zile şi opt ore, după care se repetă, la aceleaşi intervale şi în aceeaşi ordine, eclipsele de Soare şi de Lună. În această perioadă sînt, în medie, 84 de eclipse, dintre care 42 de Soare şi 42 de Lună.

SART s.n. (<it. *sarta*) Odgon de cînepă sau de oţel, care serveşte la fixarea laterală a catargelor de bordul navei şi a scărilor de catarge.

SAS[1] s.m. (cf.magh. *szász*) Persoană aparţinînd populaţiei germane colonizate de regii unguri, în sec. 12-13, în unele părţi ale Transilvaniei.

SAS[2] s.n. (<fr. *sas*) Încăpere sau compartiment dintr-un sistem tehnic care poate comunica alternativ cu alte compartimente sau cu exteriorul.

SASAFRÁS s.n. (<fr., sp. *sassafras*; cuv. amerindian) Specie de laur, originar din America, ale cărui frunze uscate se folosesc în calitate de condiment.

SASCHÍU s.m. (<magh. *szászfü*) Numele a două plante erbacee, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele persistente lucioase, cu florile albastre (*Vinca herbacea*) ori albastre-violete, roşii sau albe (*Vinca minor*).

SAŞÉU s.n. (<fr. *sachet*) Pungă mică de pînză în care se păstrează ciorapi, batiste etc. sau în care se pun, în dulap, flori sau substanţe plăcut mirositoare pentru a parfuma rufele.

SAŞÍU, -ÍE adj. (<tc. *şaşı*) (Despre oameni) Care se uită cruciş: (despre ochi, privire) încrucişat, pieziş.

SAT s.n. (lat. *fossatum*) **1.** Aşezare rurală, a cărei populaţie se ocupă îndeosebi cu agricultura. **2.** Locuitorii unui sat; sătenii. ◆ Ţărănimea, cu specificul ei de viaţă economică şi culturală.

SATÁNĂ (SATÁN) s.f. (s.m.) (<sl. *satana*) **1.** V. n.pr. **Satan. 2.** Întruchipare sau unealtă a răului. ◆ Termen injurios pentru oameni şi animale.

SATÁNIC, -Ă adj. (<fr. *satanique*) Diavolesc; p.ext. crud, perfid, pervers.

SATANÍSM s.n. (<fr. *satanisme*) **1.** Caracter satanic, atitudine satanică. **2.** Cult consacrat lui Satan şi răului.

SATARÁ s.f. (cf.tc. *musadére* "confiscare") Nume generic al dărilor excepţionale (în afara dărilor obişnuite), percepute în ţările române.

SATELÍT s.m. (<fr. *satellite*; cf.lat. *satelles, -itis*) **1.** S.m. Corp ceresc care gravitează în jurul altui corp ceresc, însoţindu-l în mişcarea lui de revoluţie. În sistemul nostru solar sînt 34 de sateliţi naturali. Planeta cu cei mai mulţi sateliţi este Iupiter (13), urmată de Saturn, cu 10. Singurele planete care nu au nici un satelit sînt Mercur şi Venus. Satelitul natural al Pămîntului este Luna. ◆ Fig. Persoană, colectivitate, stat care urmează şi execută ordinele cuiva; acolit. **2.** *Satelit artificial* = corp metalic de diferite forme (dotat cu aparataj cu diverse destinaţii), lansat de oameni în spaţiul interplanetar cu ajutorul rachetelor cosmice şi care, după plasarea pe orbită, se roteşte în jurul Pămîntului fără a avea nevoie de propulsie. Ei pot fi meteorologici, ştiinţifici, tehnologici, militari etc. **3.** Localitate de importanţă secundară din apropierea unui oraş, dependentă de acesta. **4.** (În antic.) Mercenar care îşi însoţea stăpînul.

SATELOÍD s.n. (<*satelit*) Aparat de zbor orbital, intermediar între un avion şi un satelit artificial, dotat cu motor-rachetă de mică tracţiune.

SATÍN s.n. (<fr. *satin*; cf.ar. *Zaituni* <n.pr. *Tsai-tung*, oraş în China) Ţesătură deasă din mătase, bumbac, fibre sintetice etc., lucioasă pe una dintre feţe, folosită mai ales pentru căptuşeli.

SATINÁ vb.I tranz. (<fr. *satiner*) A da luciu unei ţesături sau unei hîrtii prin presare la calandru.

SATINÁDĂ s.f. (<fr. *satinade*) Ţesătură care imită satinul.

SATINÁT, -Ă adj (<fr. *satiné*) Cu aspect lucios, mătăsos, ca satinul.

SATINÉT s.n. (<fr. *satinette*) Satin fin, subţire.

SATÍR s.m. (<fr. *satyre*, lat. *Satyrus*; cf.gr. *satyros*) (Şi ca n.pr.) Divinitate rustică din mitologia greacă, legată de cultul lui Dionysos, reprezentată ca o fiinţă cu corp omenesc acoperit cu păr, cu două coarne mici, cu urechile ascuţite, cu coadă şi cu două picioare de ţap sau de cal, care personifică instinctele brutale. ◆ Fig. Persoană desfrînată, cinică.

SATÍRĂ s.f. (<fr. *satire*, lat. *satira*) Scriere în versuri sau în proză în care sînt criticate, cu scopuri moralizatoare, defecte morale ale oamenilor sau moravurile societăţii; scriere sau discurs cu caracter critic, batjocoritor. ◆ Categorie estetică din sfera comicului, care critică cu violenţă pe cineva sau ceva.

SATÍRIC, -Á adj., s.m., s.n. (<fr. *satirique*, lat. *satiricus*) **1.** Adj. Specific satirei; care ţine de satiră. **2.** S.m. Autor de satire; persoană care satirizează. **3.** S.n. Conţinut, caracter specific al unei satire.

SATIRIZÁ vb. I tranz. (<fr. *satiriser*) A critica, a ridiculiza prin intermediul satirei.

SATISFÁCE vb. III tranz. (<lat. *satisfacere*; cf.lat. *satis* "destul"+*facere* "a face") **1.** A mulţumi pe cineva, îndeplinindu-i o dorinţă, o cerere, o necesitate etc. **2.** A corespunde anumitor norme, reguli, cerinţe etc.

SATISFÁCŢIE s.f. (<fr. *satisfaction*, lat. *satisfactio, -onis*) **1.** Sentiment de mulţumire, de plăcere. ◆ Ceea ce provoacă această mulţumire; motiv de a fi satisfăcut. **2.** Act prin care cineva repară o ofensă adusă cuiva; act prin care cineva obţine sau dă cuiva ceea ce pretinde sau ceea ce merită. ◇ *A cere* (sau *a da*) *satisfacţie* = a) a cere să i se facă (sau a da) dreptate sau să i se dea cîştig de cauză; b) a provoca (sau a accepta o provocare) la duel.

SATISFĂCĂTÓR, -OÁRE adj. (<*satisface*) Care satisface; mulţumitor, îndestulător; acceptabil.

SATÎR s.n. (<tc. *satır*) **1.** Cuţit mare de bucătărie, cu lamă scurtă şi lată, folosit pentru spart oase, pentru tocat carne etc. **2.** (În trecut) Secure folosită ca armă de luptă sau ca armă a călăului.

SATÎRGÍU s.m. (<tc. *satırcı*) Soldat mercenar în armata ţărilor române, înarmat cu satîr.

SATRÁP s.m. (<fr. *satrape*; cf.lat., gr. *satrapes*) Conducător al unei satrapii, cu puteri absolute. ◆ Fig. Conducător despotic; tiran; p.ext. persoană cu tendinţe şi maniere dictatoriale.

SATRAPÍE s.f. (<fr. *satrapie*, lat. *satrapia*) Provincie în vechiul Imperiu Persan, condusă de un satrap. ◆ Fig. Guvernare despotică, tiranică.

SATURÁ vb.I tranz. (<fr. *saturer*, lat. *satu-*

rare) **1.** A aduce un sistem fizic, chimic sau tehnic în starea de saturaţie. **2.** A satisface pe deplin (şi în mod exagerat) pe cineva sau ceva.

SATURABILITÁTE s.f. (<fr. *saturabilité*) (CHIM.; FIZ.) Capacitatea de a fi saturat.

SATURÁNT, -Ă adj. (<fr. *saturant*) **1.** (Despre factori fizici) Care se află în contact cu lichidul care l-a produs. ◆ (Impr.) Saturat. **2.** Care poate produce starea de saturaţie.

SATURÁT, -Ă adj. (<*satura*) (CHIM.; FIZ.) Care nu mai are valenţe libere şi nu mai poate forma compuşi de adiţie; care se află în stare de saturaţie. ◆ Fig. Care a atins punctul de intensitate, de valoare etc. maximă.

SATURATÓR s.n. (<fr. *saturateur*) Aparat utilizat pentru concentrarea unei soluţii pînă la saturaţie, prin dizolvarea în ea a unei substanţe solide sau a unui gaz.

SATURÁŢIE s.f. (<fr. *saturation*, lat. *saturatio*, *-onis*) **1.** Stare a unui sistem fizic, chimic sau tehnic pentru care o anumită mărime caracteristică a atins valoarea maximă; stare a unui compus chimic care nu mai are valenţe libere şi nu mai poate adiţiona alte elemente în molecula lui; stare a unui mediu (lichid, gazos etc.) în care nu se mai poate adăuga (prin dizolvare, evaporare etc.) o nouă cantitate de substanţă. **2.** Stare de intensitate maximă a unui fenomen, sentiment etc.; p.ext. plictiseală, blazare, dezgust cauzate de o asemenea stare.

SATÚRN s.n. (<*fr. saturne*) Nume dat de alchimişti plumbului.

SATURNÁLE (SATURNÁLII) s.f.pl. (<lat. *Saturnalia*, fr. *saturnales*; cf.n.pr. *Saturn*, zeul semănăturilor la romani) **1.** V. n.pr. **Saturnale**. **2.** Fig. Petrecere desfrînată; orgie.

SATÚRNIA s.n. (<fr. *saturnie*, it. *saturnia*; cf.n.pr. *Saturnia*, denumire purtată de zeiţa Iunona ca fiică a lui Saturn) Fluture mare, cu corpul păros, cu aripile brune-gălbui, cu pete rotunde divers colorate, dispuse concentric, ca la păuni; ochi-de-păun-de-noapte (*Saturnia*).

SATURNIÁN, -Ă adj. (<fr. *saturnien*) Saturnin[2].

SATURNÍN[1], -Ă adj. (<fr. *saturnin*; cf.fr. *saturne*, nume dat plumbului de alchimişti) Care este produs de plumb, referitor la plumb. ◆ (Despre boli) Care este provocat de intoxicaţia cu plumb.

SATURNÍN[2], -Ă adj. (cf.fr. *saturnien*, n.pr. *Saturn*, zeu la romani) Referitor la Saturn. ◇ *Vers saturnin* = verb iambic de şapte silabe, folosit în poezia latină arhaică.

SATURNÍSM s.n. (<fr. *saturnisme*; cf.fr. *saturne*) Boală profesională provocată de intoxicaţia cronică cu plumb.

SAŢ (SĂŢIU) s.n. (lat. *satium*) Senzaţie a celui sătul; săturare, îndestulare. ◇ Loc.adv. *Fără saţ* = lacom, nesătul; fig. nepotolit, avid. ◆ Fig. Belşug, abundenţă. ◆ Fig. Dezgust, repulsie, lehamite.

SAŢIETÁTE s.f. (<fr. *satiété*, lat. *satietas*, *-atis*) Stare a celui sătul.

SAU conj. (<*să+au*) **1.** (Cu funcţie disjunctivă) Ori, fie: a) leagă noţiuni sau propoziţii care se exclud ca opuse sau contradictorii. *Munceşte sau leneveşte?*; b) leagă noţiuni sau enunţuri care se exclud ca alternative. *Vrei un pix sau un creion?* ◆ *Sau ...*, *sau* = exprimă necesitatea de a alege între două alternative. **2.** (Cu funcţie explicativă) Cu alte cuvinte, adică. *Preşedintele, sau şeful statului*. **3.** (Cu funcţie copulativă) Precum, şi. *Creşte în zonele de munte sau de deal*. **4.** (Cu funcţie conclusivă, în propoziţii interogative) Nu cumva? oare? poate? *De ce nu vii? Sau nu-ţi face plăcere?*

SÁULĂ s.f. Parîmă subţire folosită la bordul navelor pentru a lega suplimentar diferite obiecte.

SÁUNĂ s.f. (<fr. *sauna*) Baie cu aburi, alternată cu aer fierbinte şi cu duş (sau stropire) cu apă rece.

SAURIÁN s.m. (<fr. *sauriens*; cf.gr. *saura* "şopîrlă") (La pl.) Ordin de reptile cu corpul alungit, cu pielea acoperită cu solzi cornoşi, cu o singură arcadă a craniului şi cu coada de obicei lungă (*Sauria*); (şi la sg.) reptilă care face parte din acest ordin (ex. *şopîrla*).

SAUVIGNON s.n. (cuv.fr.) Soi de viţă de vie, originar din Franţa, cu strugurii mici, cilindrici, îndesaţi şi cu boabele verzui, uşor transparente, din care se produc vinuri fine, demiseci; vin produs din acest soi de viţă.

SAVÁNĂ s.f. (<fr. *savane*; cf.sp. *sabana*) Cîmpie tropicală vastă, acoperită cu ierburi înalte şi (pe alocuri) cu tufe ori cu arbuşti spinoşi sau cu specii de arbori rezistenţi la secetă (ex. *baobab, acacia* etc.).

SAVÁNT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *savant*; cf. *savoir* "a şti") **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care are cunoştinţe vaste şi profunde în domeniul ştiinţei; (om) erudit, creator în domeniul ştiinţei. **2.** Adj. Care denotă erudiţie; care conţine multă ştiinţă. **3.** Livresc.

SAVARÍNĂ s.f. (<fr. *savarin*; cf.n.pr. *Brillat-Savarin*, gastronom francez) Prăjitură din aluat moale şi pufos, copt în forme speciale, care se îmbibă cu sirop (şi rom) şi se umple cu frişcă.

SAVÁRT (SAVÁR) s.m. (<fr. *savart*; cf.n.pr. *Savart*, fizician francez) Unitate de măsură pentru intervalele muzicale, de 301 ori mai mică decît o octavă.

SAVOÁRE s.f. (<fr. *saveur*; cf.lat. *sapor*, *-oris* "gust") Gust deosebit, plăcut; aromă a unor alimente. ◆ Fig. Farmec.

SAVOIÁRD, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *savoyard*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuieşte în Savoia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Savoiei sau care este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Savoiei sau savoiarzilor, referitor la Savoia şi la savoiarzi.

SAVOIR-VIVRE s.n. (cuv. fr.) Cunoaşterea şi practicarea uzanţelor în societate.

SAVONIÉRĂ s.f. (<fr. *savonnier(e)*) Cutie (din material impermeabil) în care se ţine săpunul de toaletă.

SAVURÁ vb.I tranz. (<fr. *savourer*; cf.fr. *saveur*) A mînca sau a bea ceva pe îndelete şi cu plăcere. ◆ Fig. A se bucura de ceva pe îndelete; a se delecta, a se desfăta.

SAVÚRĂ s.f. (<ngr. *savura*) **1.** Material pietros granulat, obţinut prin concasarea pietrelor şi folosit la prepararea asfaltului şi la construcţia drumurilor. **2.** (NAV.) Balast; lest.

SAVURÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *savoureux*) (Despre alimente) Cu gust plăcut, delicios. ◆ Fig. Agreabil, plăcut, încîntător.

SAXATÍL, -Ă adj. (<fr. *saxatile*, lat. *saxatilis*; cf.lat. *saxum* "stîncă") (Despre plante şi animale) Care creşte sau trăieşte în locuri pietroase, stîncoase.

SAXAÚL s.m. (<rus. *saksaul*) Arbore sau arbust din familia chenopodiaceelor, răspîndit în Asia Centrală, cu frunzele foarte puţin dezvoltate, care este bun fixator al solurilor nisipoase.

SAXHÓRN s.n. (<fr. *saxhorn*, germ. *Saxhorn*; cf.n.pr. *A.Sax*, numele inventatorului +germ. *Horn* "corn") Instrument muzical de suflat, din alamă, folosit în fanfare şi orchestre (cu rol de bariton).

SAXÍCOL, -Ă adj. (<fr. *saxicole*; cf.lat. *saxum* "stîncă"+*colere* "a locui") (Despre organisme animale şi vegetale) Care creşte sau trăieşte pe stînci sau pe roci.

SAXIFRAGACÉE s.f. (<fr. *saxifragacée*) (La pl.) Familie de plante lemnoase şi erbacee, dicotiledonate, care cresc în locuri stîncoase; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.

SAXIFRÁGĂ s.f. (<fr. *saxifrage*; cf.lat. *saxum* "stîncă"+*frangere* "a sparge") Plantă erbacee dicotiledonată din familia saxifragaceelor.

SAXOFÓN s.n. (<fr. *saxophone*; cf.n.pr. *A.Sax*, numele inventatorului, gr. *phone* "sunet") Instrument muzical de suflat, de alamă, de forma unui tub conic îndoit, cu muştiuc şi clape.

saxofon

SAXOFONÍST s.m. (<*saxofon*) Persoană care cîntă la saxofon.

SAXÓN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *saxon*; cf. n.pr. *Saxonia*, vechi stat german) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Uniune de triburi germane care populau vechea Saxonie (ţinuturile dintre Elba şi Rin); (la sg.) persoană care făcea parte din populaţia de bază a vechii Saxonii sau care era originară de acolo. ◆ (La pl.m.) Populaţie care trăieşte în Saxonia; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie. **2.** Adj. Care aparţine (vechii) Saxonii sau saxonilor, privitor la Saxonia sau la saxoni.

SAXOTRÓMBĂ s.f. (<fr. *saxotrombe*) Instrument de suflat, mai mare decît cornul, confecţionat din piele.

SĂ conj. (lat. *si*) **1.** (Semn al conjunctivului) *Să fii sănătos*. **2.** Semn al conjunctivului şi, în acelaşi timp, conjuncţie subordonatoare, care introduce o propoziţie: a) subiectivă. *E greu să înţelegi*; b) predicativă. *Pare să fie o mamă bună*; c) atributivă. *Nu-i muncă să nu-i placă*; d) completivă directă. *Doream să-i transmit*

mesajul; e) completivă indirectă. *Îmi amintesc să fi făcut acest lucru*; f) finală. *A plecat să-i conducă pînă la gară*; g) consecutivă. *E prea deştept să nu accepte propunerea*; h) condiţională. *Ar fi fost supărat să nu fi sosit la timp.* **3.** (Formează loc. conj.) *Măcar să* ... (introduce o propoziţie concesivă). *Nu mă las bătut, măcar să mă omoare. Pînă să* ... (introduce o propoziţie temporală). *Pînă s-a trezit, trenul plecase. Fără să* ... - a) (introduce o propoziţie modală) A *salutat-o fără să o privească*; b) (introduce o propoziţie concesivă) *Fără să vreau, am descoperit adevărul. Pentru ca să* ... - a) (introduce o propoziţie finală) *Am cumpărat tabloul pentru ca să completez colecţia*; b) (cu valoare copulativă) *A acceptat condiţiile, pentru ca să formuleze mai tîrziu noi pretenţii.*

SABÁRÉLUL s.n. (<n.pr. *Sabar*) Numele unui dans popular răspîndit în Muntenia; melodie după care se execută acest dans.

SĂBIOÁRĂ s.f. (<*sabie*) **1.** Diminutiv al lui sabie. **2.** Plantă erbacee cu bulb, cu tulpina dreaptă, cu frunzele în formă de sabie şi cu florile purpurii; gladiolă, săbiuţă (*Gladiolus imbricatus*). **3.** (IHT.) Sabie (*Pelecus cultratus*).

săbioare (2)

SĂBIÚŢĂ s.f. (<*sabie*) **1.** Diminutiv al lui sabie. **2.** (BOT.) Săbioară (*Gladiolus imbricatus*).

SĂCÁLĂŞ (SĂCĂLÚŞ) s.n. (<magh. *szakallás*) Tun mic, cu tragere directă.

SĂCÚI s.n. (lat. **sacculeus* <*sacculus*) (Reg.) Săculeţ care se poartă atîrnat de gît; trăistuţă. ◆ Săculeţ în care se pun la stors fagurii sau caşul.

SĂDÍ vb.IV tranz. (<sl. *saditi*) A introduce în pămînt rădăcina unor puieţi, a unor plante etc., pentru a creşte; a planta. ◆ A semăna.

SĂDITÓR, -OÁRE adj., s.n. (<*sădi*) **1.** Adj. (Adesea substantivat) Care sădeşte. **2.** Adj. (Despre plante) Bun pentru a fi sădit. **3.** S.n. Băţ ascuţit la un capăt, cu care se fac găuri în pămînt, în care se sădesc plante.

SĂDITÚRĂ s.f. (<*sădi*) Teren pe care a fost sădit ceva; plantaţie.

SĂGEÁTĂ s.f. (lat. *sagitta*) **1.** Vergea de lemn, cu un vîrf ascuţit (de metal, piatră, os etc.) la un capăt şi cu două aripioare înguste la celălalt capăt, folosită ca proiectil de vînătoare sau de luptă, fiind aruncată dintr-un arc încordat. ◆ (Adverbial) Foarte repede (ex. *zboară săgeată*). ◆ Fig. Cuvînt, aluzie ironică. **2.** Indicator de direcţie în formă de săgeată. **3.** Fiecare dintre stîlpii construcţiilor rurale, care sînt fixaţi cu capătul de jos în grinzile temeliei şi cu cel de sus în grinzile acoperişului. ◆ Aripă la moara de vînt. ◆ Prăjină lungă prinsă de cumpăna fîntînii cu ciutură. **4.** (GEOGR.) *Săgeată litorală* = formă de acumulare marină la intrarea unui fluviu sau la gura de vărsare a unui fluviu în mare, care poate închide un golf, separînd o lagună. **5.** (FIZ.) *Săgeată a unei traiectorii* = distanţa de la punctul cel mai înalt al traiectoriei la planul orizontal de referinţă. **6.** (MAT.) Distanţă maximă dintre un arc de curbă şi coarda care uneşte extremităţile lui. **7.** *Săgeata-apei* (sau *-apelor*) = plantă erbacee acvatică, cu frunzele în formă de săgeată, lung peţiolate şi cu florile albe cu mijlocul purpuriu (*Sagittaria sagittifolia*).

SĂGETÁ vb.I (lat. *sagittare*) **1.** Tranz. A lovi, a răni, a ucide cu săgeata. ◆ Intranz. A arunca săgeţi cu arcul. **2.** Tranz. Fig. A provoca sau a simţi o durere bruscă acută, înţepătoare. ◆ A produce sau a simţi o emoţie puternică şi bruscă. ◆ A se uita la cineva cu o privire ascuţită şi pătrunzătoare. ◆ A face aluzii sau observaţii răutăcioase la adresa cuiva; a ironiza. **3.** Intranz. Fig. A se deplasa repede şi în linie dreaptă (ca o săgeată); a ţîşni. ◆ A fulgera, a trăsni. **4.** Tranz. Fig. (Despre surse de lumină) A împrăştia raze.

SĂGETĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. (<*săgeta*) **I.** Adj. **1.** Care săgetează, care lansează săgeţi. ◆ (Substantivat; în superstiţii) Fiinţă imaginară, duh necurat care provoacă boala numită săgetătură. ◆ Fig. (Despre ochi, privire etc.) Pătrunzator, scrutător, tăios. ◆ (Despre cuvinte, aprecieri, aluzii etc.) Critic, ironic. **2.** (Despre mişcări) Repede (şi în linie dreaptă); iute. **II.** S.m. **1.** Arcaş. **2.** (Şi art.) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului, cuprinsă între 22 noiembrie şi 21 decembrie. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, reprezentînd un arc întins cu o săgeată, simbol al mişcării, independenţei şi al reflexelor iuţi. ◆ Persoană născută în această zodie.

SĂGETĂTÚRĂ s.f. (<*săgeta*) **1.** Tragere cu arcul. **2.** Lovitură de săgeată; rana provocată de lovitura unei săgeţi. **2.** Fig. Durere pătrunzătoare, vie, care străbate brusc o parte a corpului; junghi. ◆ (Pop.) Nume dat mai multor boli ale omului şi ale animalelor, caracterizate prin dureri acute de cap, de ochi, de măsele etc. ◆ Congestie cerebrală.

SĂGEŢÍCĂ s.f. (<*săgeată*) **1.** Diminutiv al lui săgeată. **2.** Plantă erbacee cu tulpina ramificată şi cu florile mari, albe, albastre sau liliachii, aşezate cîte două la vîrful unui pedunculi lung (*Geranium pratense*).

SĂLÁŞ s.n. (<magh. *szállás*) **1.** Adăpost rudimentar temporar pentru oameni şi pentru animale. **2.** Locuinţă (modestă). ◆ Grajd, staul. ◆ Culcuş. **3.** Aşezare omenească. ◆ Locuitorii acestei aşezări. **4.** Aşezare de ţigani (nomazi); grup de familii de ţigani (nomazi), conduşi de un vătaf.

SĂLĂŞLUÍ vb. IV (<magh. *szállásolni*) **1.** Intranz. A locui într-un anumit loc. ◆ A se adăposti. **2.** Tranz. A găzdui, a adăposti pe cineva. **3.** Refl. A se aşeza, a se stabili într-un anumit loc.

SĂLĂŢÍCĂ s.f. (<*salată*) **1.** Diminutiv al lui salată. **2.** Plantă erbacee cu flori galbene, răspîndită în zona montană (*Asperis foetide*). **3.** (BOT.; reg.) Untişor (*Ranunculus ficaria*).

SĂLBÁTIC, -Ă (SĂLBÁTEC, -Ă) adj., s.m. şi f. (lat. *salvaticus* = *silvaticus*) **I.** Adj. **1.** (Despre animale) Care nu este domesticit sau îmblînzit; p.ext. care nu poate fi stăpînit; nedomolit, aprig. ◆ (Despre ochi, privire, voce etc.) Care exprimă nelinişte, frică sau violenţă, sălbăticie. ◆ Sperios, fricos. **2.** (Despre plante) Care creşte de la sine; necultivat. **3.** Care este creat de natură, fără intervenţia omului; natural; brut. ◆ (Despre pămînt, terenuri etc.) Nelucrat de om, necultivat; pustiu. **4.** (Despre ţinuturi, locuri) Nelocuit, pustiu; lipsit de civilizaţie; virgin. **II. 1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care aparţine unor grupuri de oameni din prima epocă de dezvoltare a societăţii umane; (om) primitiv. **2.** Adj. Caracteristic omului primitiv; primitiv, rudimentar. **3.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care se comportă ca un om primitiv; (om) necivilizat, brutal, grosolan. **4.** Adj. (Despre păr) Des şi aspru; neîngrijit. **5.** Adj. (Despre oameni şi despre acţiunile lor) Care denotă lipsă de umanitate; violent, brutal, crud. **6.** Adj. (Despre oameni şi manifestările lor) Care nu se poate stăpîni; impulsiv, aprig. **7.** Adj., s.m. şi f. (Om) care evită oamenii, care nu acceptă convenienţele (sociale); (om) nesociabil, izolat, retras, singuratic. **III.** Adj. **1.** Care se manifestă cu deosebită intensitate; violent, aprig; de neînvins, înfiorător. **2.** (Despre modul de mişcare) Rapid, năvalnic, tumultuos.

SĂLBĂTICÍ vb.IV refl. şi tranz. (<*sălbatic*) A deveni sau a face să devină sălbatic.

SĂLBĂTICÍE s.f. (<*sălbatic*) **1.** Stare în care se află animalele sălbatice; p.ext. însuşire a ceea ce este sălbatic; ferocitate; barbarie; faptă de om sălbatic, crud, brutal. **2.** Stare a naturii virgine, neatinse de mîna omului. **3.** Loc pustiu, izolat unde nu a pătruns civilizaţia; pustietate. **4.** Izolare de societate; singurătate. ◆ Timiditate. **5.** Prima epocă din istoria societăţii primitive, care începe cu constituirea aspectului actual al omului şi cu apariţia limbajului articulat. **6.** Stare de înapoiere; primitivism; lipsă de civilizaţie.

SĂLBĂTICÍME s.f. (<*sălbatic*) **1.** Totalitatea animalelor sălbatice. **2.** Loc sălbatic, departe de orice aşezare umană.

SĂLBĂTICIÚNE s.f. (<*sălbatic*) **1.** Animal sălbatic. ◆ Epitet dat unei persoane care evită contactul cu semenii, care trăieşte izolat, departe de civilizaţie. **2.** Loc sau ţinut pustiu, sălbatic; starea unui astfel de loc sau ţinut.

SĂLBĂŢÍE s.f Plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina rigidă, cu florile dispuse într-un spic şi cu fructele otrăvitoare (*Lolium temulentum*).

SĂLCIOÁRĂ s.f. (<*salcie*) **1.** Diminutiv al lui salcie. **2.** Arbore spinos, cu frunzele lanceolate, acoperite de mici solzi care le dau un aspect argintiu, cu florile galbene, puternic mirositoare, cultivat ca plantă ornamentală (*Elaegnus angustifolia*).

SĂLCÍU, -ÍE adj. (<*salcie*) **1.** (Despre apă) Cu gust neplăcut, searbăd, leşios. **2.** (Despre produse alimentare, băuturi) Fără gust; cu gust neadecvat, alterat; (despre gust) fad, leşietic.

SĂLTÁ vb.I (lat. *saltare*) **I. 1.** Intranz. şi refl. (Despre fiinţe) A face unul sau mai multe salturi repetate. ◆ A (se) ridica puţin de la pămînt. **2.** Intranz. (Despre lucruri) A se mişca (repetat) de jos în sus sub acţiunea unei forţe din exterior. ◆ Intranz. (Despre ape, valuri) A fi agitat, a se învolbura. **3.** Intranz. (Despre fiinţe, obiecte) A se deplasa în salturi. ◆ (Despre oameni) A merge repede şi fără

efort. **4.** Intranz. A trece peste ceva printr-un salt. ◆ A ieşi, a apărea brusc de undeva; a ţîşni. ◆ A se ridica în văzduh. **II.** Tranz. A deplasa din loc ridicînd (puţin) în sus. ◆ Tranz., refl. şi intranz. Fig. A(-şi) îmbunătăţi situaţia materială, socială. ◆ Refl. Fig. (Fam.; despre fiinţe şi plante) A creşte în înălţime.

SĂLTÁT, -Ă adj. (<*sălta*) **1.** (Şi adverbial) Vioi, săltăreţ. **2.** Care se află (mai) sus. **3.** Fig. (Fam.; despre fiinţe şi plante) Care a crescut în înălţime.

SĂLTĂRÉŢ, -EÁŢĂ adj. (<*sălta*) **1.** Care se deplasează sărind, care sare întruna. ◆ Care se deplasează sau se efectuează cu mişcări repezi şi sprintene. **2.** (Despre dans, muzică, versuri) Cu ritm vioi.

SĂMĂLUÍRE s.f. (<*sama*) (IND. PIEL.) Operaţie de tratare a pieilor cu sama, înainte de tăbăcire.

SĂMĂNĂTORÍSM (SEMĂNĂTORÍSM) s.n. (<n.pr. *Sămănătorul*, titlul unei reviste literare) Curent ideologic-literar, creat în România, la începutul sec. 20, în jurul revistei "Sămănătorul", care promova o literatură de inspiraţie rurală şi istorică, criticînd stările sociale existente şi oraşul "viciat" de civilizaţie, idealizînd satul patriarhal şi considerînd ţărănimea singura depozitară a valorilor naţionale. Ideologul şi apologetul acestui curent a fost N.Iorga.

SĂMĂNĂTORÍST, -Ă (SEMĂNĂTORÍST, -Ă) s.m. şi f., adj. (<*sămănătorism*) **1.** S.m. şi f. Adept al sămănătorismului. **2.** Adj. Care aparţine sămănătorismului sau sămănătoriştilor, referitor la sămănătorism sau sămănătorişti.

SĂMÎNŢĂ s.f (lat.pop. *sementia*) **1.** Parte a plantelor superioare (cuprinsă în fruct), care conţine embrionul şi din care se poate dezvolta o nouă plantă; p.gener. orice parte a plantei care se seamănă. ◇ Loc.adj. *De sămînţă* = păstrat şi folosit pentru reproducere. ◆ Fig. Cantitate mică din ceva; fărîmă, strop. ◆ (La pl.) Grăunţe germinative folosite în alimentaţie, în medicină, în industrie etc. **2.** Specie, soi, fel. **3.** Neam, seminţie. **4.** Fig. Izvor; germen; sursă. ◆ Pretext, motiv, cauză.

SĂMÎNŢÓS, -OÁSĂ adj., s.f. (<*sămînţă*) **1.** Adj. (Despre fructe) Care are multe seminţe. **2.** (Despre fiinţe) Fecund, prolific. **3.** S.f. (La pl.) Grup de plante pomicole cu fructele cărnoase, provenite din dezvoltarea receptaculului floral şi a ovarului; (şi la sg.) plantă care face parte din acest grup.

SĂMEŞÍE s.f (<*sameş*) (În ev. med.; în ţările române) Funcţia sameşului; instituţie care strîngea dările; localul acestei instituţii.

SĂNĂTÁTE s.f (lat. *sanitas, -atis*) **1.** Stare a unui organism în care toate organele funcţionează normal. ◇ *Casă de sănătate* = sanatoriu. *Sănătatea publică* = starea de salubritate a întregii populaţii. ◇ *În sănătatea* (*cuiva* sau *a ceva*) = urare care se face cînd se bea un pahar de băutură în cinstea cuiva sau a ceva. *Sănătate* (*bună*)*!* = a) formulă de urare la despărţire; b) exprimă o atitudine de indiferenţă sau de neputinţă în faţa unei situaţii; s-a sfîrşit, puţin îmi pasă! **2.** Fig. Tărie, robusteţe.

SĂNĂTÓS, -OÁSĂ adj. (lat. **sanitosus* <*sanus*) **1.** Care prezintă starea de sănătate deplină; care nu suferă de nici o boală. ◇ *Să fii sănătos* = a) formulă de urare sau de mulţumire; b) atîta pagubă! n-ai decît! te priveşte! ◆ (Despre plante, fructe etc.) În stare perfectă; care nu este vătămat, stricat. ◆ (Despre obiecte) În bună stare; întreg, nedeteriorat; solid, rezistent. ◆ Fig. Bine consolidat; durabil. ◆ Fig. Impecabil din punct de vedere moral; cinstit, onest. **2.** Favorabil pentru sănătate; salubru. ◆ (Substantivat, f.) *A o lua* (sau *a o rupe*, *a o şterge*) *la sănătoasa* = a pleca în grabă, în fugă pentru a nu păţi ceva. **3.** Fig. Bun, înţelept; potrivit; recomandabil. ◆ (Despre acţiuni) Serios, argumentat, temeinic.

SĂNIŞOÁRĂ (SĂNICIOÁRĂ) s.f. Plantă erbacee, perenă, din familia umbeliferelor, cu frunzele mari, dinţate, cu florile mici, alb-roşietice, dispuse în capitule globuloase (*Sanicula europaea*).

SĂNIÚŞ s.n. (<*sanie*) **1.** Pantă acoperită cu zăpadă, unde se dau copiii cu săniuţa; derdeluş. **2.** Faptul de a se da cu săniuţa.

SĂPÁ vb.I tranz. (lat. *sappare*) **1.** A face o adîncitură, o groapă, un şanţ în pămînt cu sapa (sau cu altă unealtă). **2.** A fărîmiţa pămîntul cu sapa sau cu cazmaua (pentru a însămînţa, a prăşi, a scoate ceva din pămînt etc.). **3.** A tăia, a scobi în piatră sau în lemn pentru a da materialului o anumită formă sau pentru a grava ceva. ◆ Tranz. şi refl. Fig. A forma sau a rămîne o urmă adîncă; a (se) întipări. **4.** (Despre ape, ploi etc.) A roade, a surpa; a ruina, a distruge. ◆ Tranz. şi refl. recipr. Fig. A unelti împotriva cuiva sau unul împotriva altuia.

SĂPÁT s.n. (<*săpa*) **1.** Acţiunea de a (se) săpa. ◆ (Reg.) Praşilă. **2.** Perioada cînd se efectuează prăşitul culturilor agricole.

SĂPĂLÍGĂ s.f. (<*sapă*) Unealtă asemănătoare cu sapa, dar cu lama îngustă şi mai mică, uneori cu doi sau trei colţi la partea opusă tăişului, folosită în lucrări de legumicultură.

SĂPĂTÓR, -OÁRE subst. (<*săpa*) **1.** S.m. şi f. Persoană care sapă, care munceşte cu sapa. **2.** S.m. Persoană care sapă în lemn, în piatră etc. **3.** S.f. Maşină de săpat.

SĂPĂTÚRĂ s.f. (<*săpa*) **1.** Săpat. ◆ (La pl.) Lucrări de excavare a pămîntului; spec. lucrări arheologice. **2.** Concr. Cavitate în scoarţa pămîntului, făcută cu sapa sau cu alte unelte (maşini) de săpat.

SĂPTĂMÎNÁL, -Ă adj., s.n. (<*săptămînă*) **1.** Adj. (Şi adverbial) Care are loc cu regularitate o dată pe săptămînă; care cuprinde acest interval de timp. **2.** Adj., s.n. (Publicaţie periodică) care apare o dată pe săptămînă (în aceeaşi zi); hebdomadar.

SĂPTĂMÎNĂ s.f. (lat. *septimana*) Perioadă calendaristică de şapte zile consecutive, care se socoteşte de luni dimineaţa pînă duminică seara; p.ext. orice interval de timp de şapte zile consecutive. ◇ (În religia creştină) *Săptămîna mare* (sau *a patimilor*) = ultima săptămînă înainte de Paşti. *Săptămîna luminată* = săptămîna care începe cu duminica Paştilor. *Săptămîna brînzei* = prima săptămînă din postul Paştilor, în care Biserica Ortodoxă permite consumul produselor lactate. ◆ (La pl.) Timp nedeterminat, cuprinzînd un număr mare de zile.

SĂPUN s.n. (cf.lat. *sapo, -onis*, ngr. *sapuni*) Produs obţinut prin acţiunea unei soluţii de hidroxid de sodiu sau de potasiu asupra unor grăsimi, care este folosit la spălarea corpului, a rufelor etc.; bucată din acest produs. ◆ (La pl.) Sorturi din acest produs.

SĂPUNÁR s.m., adj. (<*săpun*) **1.** S.m. Persoană care se ocupă cu producerea săpunului. **2.** Adj. *Cartofi săpunari* = soi de cartofi de calitate superioară, de formă lunguiaţă, cu miezul alb-roz.

SĂPUNÁRIŢĂ s.f. (<*săpun*) (BOT.) Odagaci (*Saponaria officinalis*).

SĂPUNĂRÍT s.n. (<*săpun*) (În ev. med.; în ţările române) Dare percepută anual de la săpunari.

SĂPUNĂRÍŢĂ s.f. (<*săpun*) (BOT.) Odagaci (*Saponaria officinalis*).

SĂPUNEÁLĂ s.f. (<*săpuni*) **1.** Acţiunea de a (se) săpuni. ◆ Fig. (Fam.) Dojană, mustrare aspră. **2.** Spumă de săpun.

SĂPUNÉL, -EÁ, -ÍCĂ subst. (<*săpun*) **I.** S.n. **1.** Diminutiv al lui săpun. **2.** Supozitor (pe bază de săpun) pentru copii. **II.** (BOT.) **1.** S.n. Odagaci (*Saponaria officinalis*). **2.** S.f.pl. Plantă erbacee ornamentală cu florile mari (*Aster laexigatus*).

SĂPUNÍ vb.IV (<*săpun*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) freca cu săpun, a (se) acoperi cu spumă de săpun. ◆ Spec. A(-şi) acoperi barba cu spumă de săpun înainte de a o rade. **2.** Tranz. Fig. (Fam.) A mustra, a certa (aspru) pe cineva.

SĂPUNIÉRĂ s.f. (<*săpun*) Savonieră.

SĂPUNÍRE s.f. (<*săpuni*) Acţiunea de a (se) săpuni şi rezultatul ei. ◆ Spec. Operaţie de finisare a textilelor la imprimare şi vopsire, constînd în tratarea materialului într-o baie de săpun, la temperatura de fierbere, pentru îndepărtarea colorantului nefixat sau pentru schimbarea nuanţei.

SĂRÁ vb.I tranz. (lat. *salare*) A adăuga sare în alimente, pentru a le da un gust specific sau pentru a le conserva. ◆ Tranz. şi refl. A da sau a căpăta un gust (mai) sărat.

SĂRÁC, -Ă adj., s.m. şi f. (<bg., scr. *sirak*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Om) lipsit de bunurile materiale necesare traiului; (om) fără avere; sărman, nevoiaş. ◆ Cerşetor. ◆ Care denotă sărăcie; sărăcăcios. **2.** Adj. (Despre ţări, localităţi) Lipsit de bunuri materiale (naturale); care are o populaţie cu precădere săracă. ◆ (Despre sol) Nefertil, neroditor. **3.** Adj. (De obicei însoţit de determinări introduse prin prep. "de") Lipsit de..., fără... ◇ *Sărac cu duhul* = lipsit de inteligenţă; prost. ◆ (Urmat de determinări introduse prin prep. "în") Care posedă ceva în cantitate insuficientă. ◆ Care este în cantitate insuficientă. ◆ (Despre limbă) Cu puţine mijloace de expresie; cu un vocabular redus. ◆ Fig. Lipsit de conţinut; inexpresiv. **4.** Adj. (Despre surse de lumină) De intensitate mică. **5.** Adj. (Despre vegetaţie) Puţină; piperniciţă. **6.** Adj. Fig. Lipsit de strălucire, modest; banal, mediocru. **7.** Adj. Biet, nenorocit, sărman.

SĂRÁR s.n., s.m. (<*sare*) **1.** S.n. (Rar) Vas mic de lut în care se păstrează sarea. ◆ (Reg.) Solniţă. **2.** S.m. (În trecut) Negustor ambulant de sare.

SĂRÁT, -Ă adj. (<*săra*) **1.** Care conţine sare. ◆ De sare, caracteristic sării. ◆ (Despre alimente) Căruia i s-a adăugat sare (pentru a i se da gust sau în scopul conservării); cu prea multă sare. **2.** Fig. (Despre vorbe, glume) Spiritual; caustic, sarcastic. **3.** Fig. (Despre

preţuri, dobînzi etc.) Mare, exagerat, scump. **SĂRĂCĂCIÓS, -OÁSĂ** adj. (<*sărac*) **1.** Care denotă sărăcie; caracteristic omului sărac. ◆ (Despre hrană) În cantitate mică, insuficientă; frugal. ◆ (Despre pămînt) Nefertil, neroditor. ◆ Fig. Lipsit de conţinut, inexpresiv. **2.** (Rar; despre oameni) Sărac; cu înfăţişare de om sărac.

SĂRĂCÍ vb.IV (<*sărac*) **1.** Intranz. şi tranz. A deveni sau a face pe cineva să devină sărac. **2.** Tranz. şi intranz. (Despre sol) A deveni sau a face să devină neroditor, nefertil. **3.** Tranz. A lipsi (pe cineva) de un bun material. **4.** Intranz. şi tranz. A (se) împuţina.

SĂRĂCÍE s.f. (<*sărac*) **1.** Lipsă a mijloacelor materiale necesare existenţei; starea celui sărac. **2.** Starea unui teren neroditor; lipsă de fertilitate a solului; uscăciune. **3.** Aspect sărăcăcios. **4.** Cantitate mică, insuficientă (din ceva); lipsă. **5.** (Fam.) Epitet depreciativ dat unei fiinţe sau unui lucru fără valoare.

SĂRĂCÍME s.f. (<*sărac*) Totalitatea oamenilor săraci; mulţime de oameni săraci.

SĂRĂRÍE s.f. (<*sare*) **1.** Loc unde se depozitează sau se vinde sare. **2.** (Reg.) Ocnă. **3.** Loc (în pădure) unde se pun bulgări de sare pentru animalele sălbatice rumegătoare.

SĂRĂRÍŢĂ s.f. (<*sare*) **1.** (Reg.) Solniţă. **2.** Dispozitiv mecanic care împrăştie sare pe drumurile publice înzăpezite.

SĂRĂTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*sare*) Persoană care sărează alimentele într-o fabrică de conserve.

SĂRĂTURÁT, -Ă adj. (<*sărătură*) (Despre soluri) Care conţine săruri cu efect nociv asupra plantelor.

SĂRĂTÚRĂ s.f. (<*sare*) **1.** Faptul de a fi sărat; p.ext. sarea conţinută de ceva. **2.** Teren, sol cu un conţinut sporit de săruri minerale solubile, nefertil sau cu o fertilitate redusă. **3.** Produs alimentar (prea) sărat; aliment conservat în sare.

SĂRĂTURÓS, -OÁSĂ adj. (<*sărătură*) (Despre soluri) Sărăturat.

SĂRBĂTOÁRE s.f. (<*serba*) **1.** Zi consacrată sărbătoririi sau comemorării unui eveniment important, cînd, de obicei, se întrerupe activitatea cotidiană (de muncă); p.ext. zi oficială de odihnă. ◇ *Sărbătoare naţională* = zi (de odihnă) în care se sărbătoreşte un eveniment important din istoria patriei. *Sărbătoare legală* = zi în care nu se lucrează în mod oficial. ◇ Loc. adj. şi adv. *De sărbătoare* sau *de sărbători* = festiv, sărbătoresc. Loc. adv. *În* (sau *de*) *sărbători* = cu ocazia sau în timpul sărbătorilor (religioase); p.restr. în timpul Paştelui sau al Crăciunului. ◆ (Art.; adverbial) În zilele de sărbătoare. **2.** Sărbătorire; petrecere.

SĂRBĂTORÍ vb. IV tranz. (<*sărbătoare*) A onora, a cinsti o persoană sau un eveniment important printr-o festivitate sau printr-o petrecere; a organiza o festivitate, o petrecere etc. în cinstea cuiva sau a ceva; a ţine o sărbătoare.

SĂRBĂTORÍT, -Ă adj. (<*sărbători*) (Şi substantivat) (Persoană) care este omagiată cu o anumită ocazie (zi de naştere, aniversare, comemorare etc.).

SĂRCINÉR s.n. (<*sarcină*) Par cu ramificaţii scurte pe care ciobanii îşi atîrnă hainele, vasele, săculeţele cu brînză puse la scurs.

SĂRÍ vb.IV intranz. (lat. *salire*) **I.** (Despre fiinţe) **1.** A se desprinde de la pămînt, ridicîndu-se brusc în sus, şi a reveni în acelaşi loc. **2.** A se deplasa prin salturi. ◆ A dansa, a ţopăi. ◆ Fig. A trece brusc de la o situaţie la alta, de la o idee la alta etc. **3.** A trece peste un obstacol printr-o săritură; a escalada. ◆ Tranz. Fig. A trece cu vederea; a omite. **4.** A se ridica brusc (şi a porni). ◆ A se grăbi (să facă ceva), a interveni grabnic într-o acţiune, într-o situaţie. ◇ *Săriţi!* = chemare în ajutor. ◆ A se năpusti asupra cuiva; a ataca. **5.** A apărea pe neaşteptate; a ţîşni. **II.** (Despre lucruri) **1.** A se deplasa brusc în sus, de obicei, sub acţiunea unei forţe din exterior. ◇ *A sări în aer* = a exploda. **2.** A se desprinde brusc din locul în care a fost fixat, a-şi schimba brusc poziţia. ◆ A se desprinde, a ţîşni, a împroşca.

SĂRICÍCĂ s.f. (<*sare*) **1.** Diminutiv al lui sare. **2.** Arsenic. **3.** Sare de lămîie. **4.** Plantă erbacee, cu frunzele spinoase, cu florile verzui, alburii sau roşietice; ciurlan (*Salsola kali*).

SĂRINDÁR s.n. (<ngr. *sarandari*) (În religia creştină ortodoxă) Rugăciune de pomenire făcută de preot timp de 40 de zile în şir, în timpul liturghiei, pentru pomenirea celor morţi, pentru iertarea păcatelor, pentru cei suferinzi etc. ◆ Plată pentru aceste rugăciuni.

SĂRITÓR, -OÁRE adj., subst. (<*sări*) **I.** Adj. **1.** Care sare. **2.** Care se grăbeşte sau e gata să ajute pe cineva. **3.** (Despre lucruri) Care se deplasează brusc în sus, de obicei sub acţiunea unei forţe exterioare. **II. 1.** S.m. şi f. Sportiv care participă la probe de sărituri. **2.** S.f. (Înv.) Cascadă.

SĂRITÚRĂ s.f. (<*sări*) **1.** Acţiunea de a sări şi rezultatul ei; salt. ◆ Spaţiu parcurs într-un salt; p. ext. distanţă mică. ◆ Omisiune (de pagini, de litere etc.); trecere cu vederea. **2.** (SPORT) Salt al unui sportiv (de pe sol sau de pe o instalaţie) în înălţime, în lungime sau în apă (care constituie probă în atletism, natanţie, schi etc.); probe sportive în atletism, natanţie, schi etc.

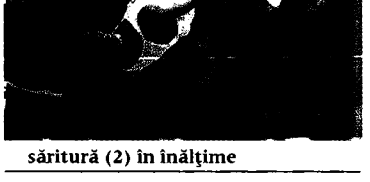

săritură (2) în înălţime

SĂRMÁN, -Ă adj. (<bg., scr. *siromah*) **1.** (Şi substantivat) Sărac (**1**). **2.** (Înv. şi reg.) Orfan. **3.** (Şi substantivat) Biet, nenorocit.

SĂRÚT s.n. (<*săruta*) Faptul de a săruta.

SĂRUTÁ vb.I tranz. şi refl. recipr. (lat. *salutare*) A (se) atinge cu buzele în semn de afecţiune, de prietenie, de respect etc. ◇ Tranz. *Sărut mîna* = formulă de salut sau de mulţumire adresată unei femei sau unei persoane mai în vîrstă. (Înv.) *Sărut dreapta* = formulă de salut adresată în special preoţilor, domnitorilor, boierilor.

SĂSÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*sas*[1]) Care aparţine saşilor[1], referitor la saşi[1].

SĂSÍME s.f. (<*sas*[1]) Populaţie săsească; mulţime de saşi[1].

SĂSÍSM s.n. (<*sas*[1]) Termen, construcţie etc. caracteristică graiului saşilor[1], preluată de alt grai fără a fi adaptată la sistemul acestuia.

SĂSOÁICĂ s.f. (<*sas*[1]) Femeie care face parte din populaţia săsească.

SĂTEÁN s.m. (<*sat*) Persoană care locuieşte într-un sat (avînd îndeletniciri rurale): ţăran.

SĂTEÁNCĂ s.f. (<*sătean*) Femeie care locuieşte într-un sat (avînd îndeletniciri rurale); ţărancă.

SĂTÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*sat*) Care aparţine satului, de sat, privitor la sat; specific satului.

SĂTÚL, -Ă adj. (lat. *satullus*) **1.** Care a mîncat sau a băut pînă şi-a potolit foamea ori setea; care s-a săturat. **2.** Fig. Satisfăcut, mulţumit (de sau cu ceva). **3.** Fig. Care a ajuns la saturaţie; dezgustat, plictisit.

SĂTURÁ vb.I refl. şi tranz. (lat. *saturare*) **1.** A(-şi) potoli pe deplin foamea sau setea; a (se) îndestula cu mîncare sau cu băutură. ◇ Loc. adv. *Pe săturate* = în cantitate suficientă pentru potolirea deplină a foamei sau a setei. **2.** Fig. A deveni sau a face să devină mulţumit, satisfăcut (de sau cu ceva). **3.** Fig. A fi sau a face să fie plictisit, dezgustat de ceva.

SĂTURÁT, -Ă adj. (<*sătura*) **1.** Care şi-a potolit pe deplin foamea sau setea. **2.** Fig. Plictisit, dezgustat de cineva sau de ceva.

SĂŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<*saţ*) (Despre alimente) Care satură; nutritiv.

SĂU, SA pron.pos., adj.pos. (lat. **seus*, **sa* = *suus*, *sua*) **I.** Pron.pos. (Precedat de art. "al", "a", "ai", "ale") **1.** (Înlocuieşte numele obiectului posedat de cel despre care se vorbeşte, precum şi numele acestuia) *Stilul meu diferă de al său.* **2.** (La m.pl.) Familia, rudele, prietenii etc. celui despre care se vorbeşte. *Ai săi pleacă la mare.* ◆ (La m. sau f. sg.) Soţul sau soţia persoanei despre care se vorbeşte. *Al său* (sau *a sa*) *aşteptă la intrare.* ◆ (La m.sg.) Lucrurile personale, proprietatea etc. celui despre care se vorbeşte. *Foloseşte numai ce-i al său.* ◆ (La f.pl.) Preocupările, obiceiurile etc. persoanei despre care se vorbeşte. *Era absorbit de ale sale.* **II.** Adj.pos. (Precedat de art. "al", "a", "ai", "ale" cînd însoţeşte un substantiv nearticulat sau cînd este separat de substantiv printr-un cuvînt) **1.** Care aparţine persoanei despre care se vorbeşte sau de care această persoană este legată printr-o relaţie de proprietate. *Expoziţia sa a încîntat publicul.* **2.** Care arată o filiaţie, o înrudire etc. cu persoana despre care se vorbeşte. *Soţul său întîrzia.* **3.** Care este rezultatul acţiunii efectuate sau suportate de persoana despre care se vorbeşte. *Durerea sa impresiona.*

SĂVÎRŞÍ vb. IV (<sl. *sŭvrŭšiti*) **1.** Tranz. A face, a îndeplini; a comite. **2.** Tranz. (Înv. şi reg.) A duce ceva la bun sfîrşit; a termina cu bine. **3.** Refl. (Înv. şi pop.) A muri.

Sb (CHIM.) Simbol pentru *antimoniu* (*stibiu*).

sb (FIZ.) Simbol pentru *stilb*.

Sc (CHIM.) Simbol pentru *scandiu*.

SCÁBIE s.f. (<lat. *scabies*) Boală parazitară a pielii, la om şi la animale, provocată de un artropod, care se manifestă prin mîncărime, iritaţii, căderea părului etc.; rîie.

SCABIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *scabieux*) **1.** (Şi substantivat) Bolnav de scabie; rîios. **2.** Care ţine de scabie, referitor la scabie; specific scabiei.

SCABRÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *scabreux*, lat. *scabrosus*; cf.lat. *scaber* "murdar") Indecent; neruşinat, scîrbos.
SCABROZITÁTE s.f. (<fr. *scabrosité*) Însuşirea a ceea ce este scabros; vorbă, atitudine, faptă scabroasă.
SCADÉNT, -Ă adj. (<*scadenţă*) (Despre datorii, obligaţii etc.) Ajuns la termenul prevăzut; care trebuie onorat.
SCADENŢÁR s.n. (<it. *scadenzario*) Registru în care se înscriu scadenţele poliţelor.
SCADÉNŢĂ s.f. (<it. *scadenza*) Termen de plată; expirare a termenului de achitare a unei datorii, de realizare a unei obligaţii etc.
SCAFANDRIÉR s.m. şi f. (<fr. *scaphandrier*) Scafandru (**2**).
SCAFÁNDRU s.m., s.n. (<fr. *scaphandre*; cf.gr. *skaphe* "barcă"+*aner* "om") **1.** S.m. Persoană specializată în lucrări sub apă cu ajutorul unui aparataj special. **2.** S.n. Costum special de protecţie, impermeabil, închis ermetic, prevăzut cu o cască metalică cu vizor şi cu aparat respirator, care este îmbrăcat de persoanele care coboară sub apă, care efectuează (cu aparate speciale) zboruri la altitudine înaltă ori în spaţiul cosmic, care lucrează în condiţii de radiaţie, temperatură înaltă etc.

scafandru (2) astronautic

SCÁFĂ s.f. (<ngr. *skafi*) **1.** Strachină mare de lemn scobit. ◆ Căuş. **2.** (ARHIT.) Suprafaţă curbă sau cu muluri care racordează faţa unui perete cu tavanul sau cu podeaua. **3.** Piesă din beton, din ceramică etc., din care se execută scafe.
SCAFOÍD s.n. (<fr. *scaphoïde*; cf.gr. *skaphe* "barcă"+*eidos* "formă") (ANAT.) Unul dintre cele şapte oase ale labei piciorului.
SCAFOIDÍTĂ s.f. (<fr. *scaphoïdite*) Inflamaţie a osului scafoid.
SCAI[1] s.m. (<scr. *čkalj*) Nume dat mai multor plante erbacee cu frunzele ghimpoase şi cu fructele acoperite cu ghimpi îndoiţi la vîrf (care se agaţă de haine, de lîna oilor etc.); p.restr. fructul acestor plante. ◇ *Scai-vînăt* = plantă erbacee perenă din familia umbeliferelor, cu frunzele dinţate şi cu florile violacee dispuse în capitule (*Eryngium planum*). *Scaiul-dracului* = plantă erbacee perenă, meliferă, cu frunzele spinoase şi cu florile albe-verzui (*Eryngium campestre*). (BOT.) *Scai-mărunt* = turiţă (*Galium aparine*).
SCAI[2] s.n. (<engl. *skay*) Imitaţie de piele din material plastic, maleabilă şi rezistentă la schimbările de temperatură.
SCAIÉTE s.m. (<*scai*) Nume dat mai multor plante erbacee cu frunzele sau capitulele ghimpoase, dintre care cea mai răspîndită are florile roşii purpurii; ciulin (*Carduus nutans*).
SCALÁR[1] s.m. (<fr. *scalaire*) Peşte originar din America de Sud, cu corpul de formă discoidală, argintiu cu reflexe aurii şi brune, brăzdat de dungi transversale negre sau gri (al căror desen se aseamănă cu o scară), folosit ca peşte de acvariu (*Pteraphyllum scalare*).
SCALÁR[2]**, -Ă** adj., s.m. (<germ. *Skalar*, fr. *scalaire*; cf.lat. *scala* "scară") (Mărime) care are o valoare determinată printr-o unitate de măsură şi printr-un număr real.
SCALARIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *scalariforme*) În formă de scară.
SCÁLĂ s.f. (<it. *scala*) Placă gradată la aparatele de radio pe care se pot urmări, cu ajutorul unui indicator special, posturile şi lungimile de undă pe care funcţionează aparatul la un moment dat.
SCALD s.m. (<fr. *scalde*; cuv. scandinav) Nume dat vechilor poeţi nordici (islandezi).
SCALÉN adj. (<fr. *scalène*, lat. *scalenus*; cf.gr. *skalenos* "oblic") **1.** *Triunghi scalen* = triunghi cu laturi de mărimi diferite, inegale. **2.** (ANAT.) *Muşchi scalen* (şi substantivat, m.) = fiecare dintre cei trei muşchi egali, în formă de triunghi scalen, situaţi în regiunea cervicală laterală.
SCALENOTOMÍE s.f. (<fr. *scalénotomie*) Secţionare a muşchiului scalen în scopul imobilizării complete a coastelor.
SCALIÓLĂ s.f. (<it., fr. *scagliola*) Placă uşoară fabricată din ipsos cu zgură sau cu rumeguş, care este folosită pentru construirea pereţilor interiori.
SCALOGRÁMĂ s.f. (<fr. *scalogramme*) Reprezentare grafică cu ajutorul căreia se măsoară şi se ilustrează intensitatea opiniilor publice.
SCALP s.n. (<fr. *scalp*; cf.engl. *scalp*) (ANAT.) Pielea capului uman împreună cu părul, desprinsă de pe craniu (în urma unui accident sau cu un instrument ascuţit).
SCALPÁ vb.I tranz. (<fr. *scalper*; cf.lat. *scalpere* "a tăia") A desprinde pielea de pe bolta craniului uman; a scoate scalpul cuiva.
SCALPÉL s.n. (<fr. *scalpel*; cf.lat. *scalpellum* <*scalpene* "a rade") Cuţitaş de formă specială, cu lama ascuţită, curbă, cu unul sau cu două tăişuri, folosit în chirurgie şi la disecţiile anatomice.
SCAMATÓR s.m. (cf.fr. *escamoteur*) Actor de circ care face scamatorii; prestidigitator.
SCAMATORÍE s.f. (<*scamator*) Faptă, acţiune aparent miraculoasă, bazată pe iluzii optice, create de dibăcia şi de rapiditatea mişcărilor scamatorului; arta şi tehnica de a face astfel de fapte; prestidigitaţie. ◆ Fig. Mistificare, înşelătorie.
SCÁMĂ s.f. (cf.lat. *squama*) **1.** Fir scurt, destrămat dintr-un material textil. ◆ (Cu sens colectiv) Fibre textile foarte scurte şi subţiri, obţinute în urma proceselor tehnologice din filaturi, folosite în scopuri industriale (ca material termoizolator, la fabricarea vatei medicinale etc.). **2.** (Înv.) Fire destrămate dintr-o pînză (uzată), scămoşate, folosite la pansamente, în loc de vată sau de tifon. **3.** (La pl.) Puf al unor plante.
SCAMONÉE s.f. (<fr. *scammonée*, lat. *scammonea*) **1.** Plantă originară din Asia Mică, cu frunzele triunghiulare şi cu florile galbene (*Convulvulus scammonea*). **2.** Suc răşinos extras din rădăcina acestei plante, care este folosit în medicină.
SCÁMPOLO s.n. (<it. *scampolo* "cupon") Bluză de damă confecţionată din tricot, avînd la gît o deschizătură prevăzută cu nasturi sau cu fermoar.
SCANÁ vb.I tranz. (<engl. *scan*) (TEHN.; MED.) A explora cu ajutorul unui scaner.
SCANDÁ vb.I tranz. (<fr. *scander*; cf.lat. *scandere* " a urca") A recita un vers (grec sau latin), evidenţiind unităţile metrice sau silabice care dau ritmul; p.gener. a vorbi, a citi sau a recita accentuînd fiecare cuvînt, fiecare silabă. ◆ A citi o frază muzicală accentuînd timpii tari.
SCANDÁL s.n. (<fr. *scandale*, lat. *scandalum*; cf.gr. *skandalon* "obstacol") **1.** Zarvă provocată de o faptă reprobabilă; ceartă violentă însoţită de ţipete, de zgomote etc. ◆ Zgomot mare, gălăgie, tărăboi. **2.** Întîmplare care tulbură ordinea publică; faptă urîtă, reprobabilă, care provoacă indignare; indignare cauzată de o asemenea faptă. ◆ Situaţie ruşinoasă.
SCANDALAGIOÁICĂ s.f. (<*scandalagiu*) Femeie care are obiceiul să facă scandal.
SCANDALAGÍU s.m. (<*scandal*) Bărbat căruia îi place scandalul, care are obiceiul să facă scandal.
SCANDALIZÁ vb.I. refl. şi tranz. (<fr. *scandaliser*, lat. *scandalizare*) A (se) indigna, a (se) revolta în faţa unei situaţii sau a unei fapte reprobabile.
SCANDALIZÁT, -Ă adj. (<*scandaliza*) (Despre oameni) Indignat de o faptă, de o situaţie etc. reprobabilă; (despre manifestările oamenilor) care denotă indignare.
SCANDALÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *scandaleux*) Care provoacă sau poate provoca scandal.
SCANDÁRE s.f. (<*scanda*) **1.** Acţiunea de a scanda. **2.** Tulburare funcţională a vorbirii, constînd în rostirea cuvintelor pe silabe.
SCANDINÁV, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *scandinave*; cf.n.pr. *Scandinavia*) **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte din una dintre populaţiile de bază ale Scandinaviei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Scandinaviei sau scandinavilor, privitor la Scandinavia sau la scandinavi.
SCÁNDIU s.n. (<fr. *scandium*, germ. *Skandium*) Element chimic (*Sc*; nr.at. 21; m.at. 44,956), metal din grupa pămînturilor rare, alb-cenuşiu cu luciu metalic, care se găseşte în natură sub formă de oxid.
SCÁNER s.n. (<engl., fr. *scanner*) Aparat folosit în diferite domenii (medicină, poligrafie, industrie etc.) pentru explorarea şi înregistrarea amănunţită, punct cu punct, a unei suprafeţe, a unui corp, a unei substanţe etc.
SCAP s.m. (<fr. *scape*) (BOT.) Tijă florală, de obicei fără frunze; peduncul.
SCAPÉT s.m. (<rus. *skopeţ*) **1.** Membru al unei secte religioase creştine din Rusia care practică asceza şi castrarea. **2.** Bărbat castrat.
SCAPOLÍT s.m. (<fr. *scapolite*) Mineral amorf, incolor sau opac, compus al silicatului de aluminiu cu silicat de calciu, întîlnit în unele roci vulcanice.
SCAPÚL s.n. (<fr. *scapule*) (BOT.) Tip de tulpină aeriană lungă, cu frunze prinse la

noduri, în formă de rozetă, şi cu o inflorescenţă la capăt.
SCAPULÁR, -Ă adj. (<fr. *scapulaire*; cf.lat. *scapula* "umăr") Al umărului, referitor la umăr. ◇ *Centură scapulară* = zona claviculelor şi a omoplaţilor.
SCÁPULĂ s.f. (<lat. *scapula*) (ANAT.) Os lat care, împreună cu clavicula şi cu humerusul, formează umărul; omoplat.
SCARABÉU s.m. (<fr. *scarabée*; cf.lat. *scarabaeus*) Insectă din ordinul coleopterelor, cu corpul turtit, acoperit cu o carapace cornoasă de culoare neagră, cu capul şi cu picioarele dinţate, care se hrăneşte cu excremente (*Scarabeus sacer*).
SCARAÓŢCHI (SCARAÓSCHI) s.m. (<sl. *Iskariotĭskŭ*) Numele popular sau familiar al căpeteniei dracilor.
SCÁRĂ s.f. (lat. *scala*; cf.fr. *échelle*) **I. 1.** Dispozitiv mobil (de lemn, de fier, de frînghie etc.), compus din două bare paralele şi lungi, unite între ele prin bare scurte transversale, aşezate la distanţe egale, care este folosit la urcare sau coborîre. ◇ *Scară de pisică* = scară flexibilă, formată din două parîme unite între ele prin trepte de lemn, care este folosită în navigaţie. ◇ *Scara-Domnului* = plantă erbacee din regiunea montană, cu florile albastre sau albe (*Polemonium coeruleum*) **2.** Element de construcţie compus din mai multe trepte de lemn, de piatră, de beton, de marmură etc. (cu balustradă), care leagă două nivele succesive ale unei construcţii; (la pl.) trepte. ◇ *Scară rulantă* = scară cu trepte mobile, montate pe o bandă rulantă; escalator. ◆ Treaptă sau ansamblu de trepte la un vehicul, servind la urcare sau la coborîre. **3.** Fiecare dintre cele două piese de metal fixate de o parte şi de alta a şeii, în care călăreţul îşi sprijină piciorul. **II. 1.** Şir, succesiune continuă şi progresivă de elemente; mulţime ordonată de elemente (diviziuni, grade etc.), aşezate în ordine crescîndă, descrescîndă sau cronologică, care serveşte la stabilirea valorii unei mărimi (fizice). ◇ *Scara fiinţelor* = reprezentare grafică a evoluţiei fiinţelor, de la cele mai simple pînă la cele mai evoluate. *Scară muzicală* = succesiune a sunetelor muzicale, cuprinzînd aproximativ opt octave. (TELEC.) *Scară de gri* = scară care reprezintă variaţia luminaţiei între nivelul de alb şi nivelul de negru, servind pentru controlul şi reglajul sistemelor de televiziune. ◆ (Înv.) Tablă de materii, index. ◆ Ierarhie a stărilor, rangurilor sociale; rang, treaptă socială. ◆ Ierarhie a valorilor morale şi spirituale. **2.** Serie de diviziuni la unele aparate şi instrumente metrice (barometru, termometru etc.), formînd o linie gradată, care serveşte la determinarea unei mărimi prin deplasarea unei părţi mobile. **3.** Linie gradată care reproduce în mic unităţile de măsură, servind la măsurarea distanţelor sau a cantităţilor prezentate într-o hartă, într-un plan, într-un desen. ◆ Raport constant între dimensiunile reproduse pe o hartă, într-un desen etc. şi mărimea reală a acestora în natură. ◇ Loc. adj. şi adv. *La scară* = într-un anumit raport constant faţă de realitate. ◇ *A reduce la scară* = a reprezenta un obiect reducîndu-i dimensiunile, dar păstrînd un raport constant faţă de realitate. **4.** Fig. Măsură, proporţie.
SCARIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *scarifier*, lat. *scarificare*) **1.** A afîna pămîntul cu ajutorul scarificatorului (**1**). **2.** A scormoni pînă la dislocare suprafaţa unei şosele în refacere, pentru a asigura o legătură mai bună între materialul vechi şi cel nou sau pentru a facilita nivelarea suprafeţei. **3.** A cresta superficial pielea unui bolnav, provocînd, în scop terapeutic, o sîngerare uşoară, pentru a introduce un medicament, un vaccin, pentru a face o analiză a sîngelui etc.
SCARIFICÁT, -Ă adj. (<*scarifica*) (Despre sol) Care a fost supus scarificării.
SCARIFICATÓR s.n. (<fr. *scarificateur*) **1.** Maşină agricolă prevăzută cu cuţite (subţiri) de oţel, aşezate vertical, care serveşte la afînarea pămîntului. **2.** Maşină rutieră prevăzută cu cuţite de oţel, care serveşte la scarificarea unei şosele în refacere. **3.** Instrument medical cu mai multe lame tăioase acţionate de un resort, servind la crestarea superficială a pielii în scopuri terapeutice, pentru vaccinări etc.
SCARLATÍNĂ s.f. (<fr. *scarlatine*; cf.lat. *scarlatum* "roşu-aprins") Boală infecţioasă, contagioasă şi epidemică, frecventă mai ales la copii, care se manifestă prin febră, dureri de gît şi printr-o erupţie de un roşu intens, urmată de descuamarea pielii.
SCARP s.m. (<it. *scarpa*) (Înv.) Pantof de damă uşor; pantof de casă.
SCARTELÁT, -Ă adj. (<fr. *écartelé*, it. *squartato*) (Despre blazoane) Care este împărţit în patru părţi (aproape) egale printr-o linie orizontală şi una verticală.
SCAT s.n. (cuv. engl.) (JAZ) Stil vocal în care interpretul înlocuieşte textul prin silabe sau sunete onomatopeice, imitînd instrumentaţia orchestrală.
SCATÍU s.m. (<ngr. *skathi*) Pasăre cîntătoare mică, sedentară, cu penele verzi-gălbui, cu două dungi negre pe aripi (*Carduelis spinus*).
SCATOFÁG, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *scatophage*) Coprofag.
SCATOFAGÍE s.f. (<fr. *scatophagie*; cf.gr. *skor, skatos* "excrement"+*phagein* "a mînca") Coprofagie.
SCATOFÍL, -Ă adj. (<fr. *scatophile*) **1.** (Despre ciuperci, paraziţi etc.) Care se dezvoltă pe excremente. **2.** (Despre oameni) Care suferă de scatofilie.
SCATOFILÍE s.f. (<fr. *scatophilie*; cf.gr. *skor, skatos* "excrement"+*philein* "a iubi") Atracţie patologică pentru murdărie, pentru excremente.
SCATÓL s.n. (<fr. *scatol*; cf.gr. *skor, skatos* "excrement") Substanţă produsă în intestinul gros al mamiferelor prin descompunerea proteinelor.
SCATOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *scatologique*) Care se referă la scatologie; care ţine de scatologie.
SCATOLOGÍE s.f. (<fr. *scatologie*; cf.gr. *skor, skatos* "excrement"+*logos* "vorbire") Glumă, enunţ sau scriere în care se vorbeşte în mod trivial, scabros despre excremente. ◆ (MED.) Tendinţă patologică de a utiliza cuvinte scabroase; coprolalie.
SCATÓM s.n. (<fr. *scatome*) Tumoare formată prin acumularea de materii fecale în intestin; fecalom.
SCÁUN s.n. (lat. *scamnum*) **I. 1.** Mobilă (de lemn, de metal etc.), cu sau fără spetează, pe care poate şedea o singură persoană. ◇ *Scaun de tortură* (sau *de supliciu*) = dispozitiv în formă de scaun pe care era aşezat cel supus torturii. *Scaun electric* = dispozitiv de execuţie prin electrocutare a condamnaţilor la moarte (folosit în SUA). ◇ (BOT.) *Scaunul-cucului* = plantă erbacee, cu florile purpurii, care creşte în locuri nisipoase şi pietroase (*Dianthus giganteus*). ◆ Fig. (Mai ales urmat de determinări) Funcţia deţinută de cineva ca membru al unei adunări (elective). **2.** Tron; p.ext. funcţia şi autoritatea monarhului, domnitorului; reşedinţa monarhului sau a cîrmuirii. ◇ *Cetate de scaun* = (în ţările române) reşedinţa domnului. ◇ *Sfîntul Scaun* sau *Scaunul Apostolic* (ori *Pontifical*) = reşedinţa papei; p.ext. papalitatea. ◆ (În ev. med.) Unitate teritorial-administrativă a populaţiei săseşti şi secuieşti din Transilvania, în cadrul statului austro-ungar. **II. 1.** Schelet în formă poligonală, nedeformabil, construit din bare de lemn, care susţine învelitoarea unui acoperiş şi suportul acesteia. **2.** Placă de lemn, cu două picioruşe şi cu o faţă curbă, pe care se sprijină coardele instrumentelor muzicale cu arcuş. **3.** Suport, postament la diferite unelte, instrumente sau maşini. **4.** (Pop., urmat, de obicei, de determinări) Dispozitiv de lemn, în formă de masă sau de bancă, la care lucrează diverşi meseriaşi (dulgheri, rotari etc.). ◆ Butuc de lemn pe care se taie carnea la măcelărie; p.ext. măcelărie. **III.** Faptul de a elimina materiile fecale; p.ext. materiile fecale eliminate de cineva.
SCĂDEÁ vb.II (lat. **excadere*) **1.** Intranz. şi tranz. A (se) reduce, a (se) micşora, a descreşte sau a face să descrească (o valoare, o cantitate etc.). ◆ Intranz. (Despre intervale de timp) A se scurta. **2.** Tranz. (MAT.) A efectua operaţia de scădere. ◆ A reţine o parte dintr-o sumă, înainte de a o achita. **3.** Intranz. (Despre corpuri solide) A-şi micşora volumul; a se face mai mic. ◆ (Despre rîuri, mări) A-şi împuţina apa (prin evaporare), a-şi coborî nivelul, a se retrage de la ţărm. ◆ (Despre mîncăruri cu zeamă, sosuri) A pierde apă prin fierbere. **4.** Intranz. (Despre procese în desfăşurare) A slăbi în intensitate, în amploare; a descreşte. ◆ (Despre foc) A se potoli; a se domoli. ◆ (Despre voce) A se coborî. **5.** Intranz. (Despre Soare, Lună) A coborî spre apus, a începe să apună.
SCĂDÉRE s.f. (<*scădea*) **1.** Acţiunea de a scădea şi rezultatul ei; reducere, micşorare, descreştere. **2.** (MAT.) Una dintre cele patru operaţii aritmetice fundamentale, prin care se determină diferenţa dintre două numere (primul fiind denumit descăzut, iar al doilea scăzător), suma diferenţei şi a scăzătorului fiind egală cu descăzutul. **3.** Lipsă, defect, cusur. ◆ (Înv.) Diminuare a valorii.
SCĂIUŞ s.m. (<*scai*) Plantă erbacee cu tulpina înaltă, acoperită cu peri şi ţepi, cu florile alburii sau albe-gălbui, dispuse în capitule globuloase şi spinoase (*Dipsacus pilosus*).
SCĂLDÁ vb.I (lat. *excaldare*) **1.** Tranz. şi refl. A face baie. ◆ Refl. Fig. A se reflecta, a se oglindi. **2.** Tranz. A uda, a muia. ◆ (Despre ape) A curge udînd un teritoriu. **3.** Refl. (Despre păsări şi animale) A se tăvăli în nisip, în praf etc.
SCĂLDÁT s.n. (<*scălda*) Faptul de a (se)

scălda; concr. loc (într-o apă curgătoare) unde se face baie.
SCĂLDĂTOÁRE s.f. (<*scălda*) **1.** Vas în care se face baie; cadă, albie; p.ext. bazin; loc de scăldat. **2.** Îmbăiere, baie. **3.** Fig. Apusul soarelui.
SCĂMÓS, -OÁSĂ adj. (<*scamă*) Cu scame. ◆ Cu aspect pufos.
SCĂMOȘÁ vb.I (<*scămos*) **1.** Refl. (Despre produse textile; la pers.3) A se face scame, a-și pierde aspectul neted al suprafeței, a se destrăma (în urma uzurii, a unui defect, din cauza calității firelor etc.). **2.** Tranz. A modifica aspectul unei țesături cu ajutorul unei mașini speciale, făcînd-o mai pufoasă și mai moale.
SCĂMOȘÁT, -Ă adj. (<*scămoșa*) (Despre textile) Cu scame; pufos.
SCĂPÁ vb.I (lat. **excappare*) **1.** Intranz. A se desprinde din ..., a se elibera, a se salva (dintr-o cursă, de un pericol etc.). ◆ A se strecura prin ..., a străbate. ◆ A ieși cu bine dintr-o încurcătură, dintr-o încercare grea; a se feri de ... **2.** Intranz. și tranz. A (se) elibera de cineva sau de ceva supărător; a (se) debarasa; a (se) descotorosi. ◆ Tranz. A pierde (definitiv sau parțial) controlul asupra cuiva sau a ceva. **3.** Tranz. A lăsa să cadă (fără voie) un obiect ținut în mînă. **4.** Intranz. (Despre soare) A coborî spre asfințit. **5.** Refl. A face sau a spune ceva involuntar, din greșeală; a nu se putea abține de a face ceva. ◇ (Tranz.) *A scăpa o vorbă* = a comite (din imprudență) o indiscreție. **6.** Tranz. A pierde o întîlnire, un spectacol, o ocazie etc. (întîrziind). **7.** Tranz. A nu observa ceva, a pierde din vedere; a omite; a uita. ◇ *A nu scăpa* (*pe cineva* sau *ceva*) *din ochi* (sau *din vedere*) = a ține (pe cineva sau ceva) sub continuă observație. ◆ Intranz. A trece sau a rămîne neobservat. **8.** Intranz. A nu reuși să-și amintească de ... **9.** Refl. A avea senzația acută de defecare sau de urinare; a defeca sau a urina involuntar, în condiții neadecvate.
SCĂPÁRE s.f. (<*scăpa*) Acțiunea de a (se) scăpa și rezultatul ei; salvare, eliberare. ◆ Mijloc, posibilitate de a scăpa.
SCĂPÁT, -Ă adj. (<*scăpa*) **1.** Care a fost eliberat, salvat. **2.** Care a fost lăsat să cadă sau să se elibereze involuntar. **3.** (Despre cuvinte) Care a fost rostit fără voie, din neatenție. **4.** Omis.
SCĂPĂRÁ vb. I intranz. (probabil cuv. autoh.) **1.** A produce scîntei prin lovirea unei bucăți de cremene cu amnarul; p.gener. (despre pietre sau corpuri dure) a produce scîntei prin ciocnire. ◆ Tranz. (Despre foc, flăcări) A produce, a împrăștia scîntei. ◆ (Despre fulgere) A izbucni. ◆ Fig. A apărea, a se ivi deodată, brusc. **2.** A scînteia, a luci. ◆ (Despre ochi) A arunca priviri vii, scînteietoare (de mînie, de durere etc.).
SCĂPĂRĂTÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*scăpăra*) **1.** Adj. Care scapără; scînteietor, strălucitor. ◆ Fig. Extrem de inteligent. **2.** S.f. Obiect (cremene, iască, amnar etc.) care prin lovire produce scîntei. ◆ (Reg.) Chibrit.
SCĂPĂTÁ vb. I intranz. (lat. **excapitare*) **1.** (Despre aștri cerești) A asfinți, a apune. **2.** A aluneca în jos, a cădea. ◆ (Despre privire, ochi) A nu se putea fixa pe ceva, a luneca (din cauza oboselii). **3.** A sărăci, a se ruina.
SCĂRMĂNÁ vb.I intranz. **1.** A desface în fibre, a înfoia (cu mîna sau cu unelte speciale) și a curăța de impurități materia brută textilă (lîna, bumbacul etc.). ◆ A smulge fulgii penelor pentru a obține puf. **2.** Fig. (Fam.) A bate sau a certa aspru pe cineva.
SCĂRMĂNÁT, -Ă s.n., adj. (<*scărmăna*) **1.** S.n. Acțiunea de a scărmăna și rezultatul ei. **2.** Adj. Care a fost desfăcut în fibre (smocuri), curățat de impurități, înfoiat cu mîna sau cu mașini speciale. ◆ Fig. Care a fost pedepsit aspru.
SCĂRMĂNĂTÓR, -OÁRE subst. (<*scărmăna*) **1.** S.m. și f. Persoană care se ocupă cu scărmănatul. **2.** S.f. Unealtă de scărmănat lîna; darac.
SCĂRPINÁ vb. I (lat. *scarpinare*) **1.** Refl. și tranz. (Despre ființe) A (se) freca cu degetele, cu unghiile etc. sau de un obiect tare în locul unde are senzația de mîncărime a pielii. **2.** Tranz. Fig. (Fam.) A bate rău pe cineva.
SCĂRPINĂTOÁRE s.f. (<*scărpina*) **1.** Obiect, dispozitiv cu care sînt scărpinate sau de care se freacă pentru a se scărpina unele animale domestice. **2.** Obiect în formă de bețișor, prevăzut la un capăt cu o lopățică, folosit odinioară de oameni pentru a se scărpina.
SCĂUNOÁIE s.f. (<*scaun*) Unealtă a dulgherului sau a dogarului, de forma unei bănci, pe care lucrătorul stă călare pentru a putea apăsa cu piciorul pedala care fixează lemnul ce urmează să fie cioplit.
SCĂZĂMÎNT s.n. (<*scădea*) Pierdere, reducere (din greutate, volum etc.); concr. parte (dintr-o marfă) care se pierde, care se reduce (în greutate, în volum etc.).
SCĂZĂTÓR s.m. (<*scădea*) (MAT.) Număr care se scade din alt număr.
SCĂZÚT, -Ă adj. (<*scădea*) **1.** (Despre ape) Cu nivelul coborît. **2.** (Despre mîncăruri) Cu zeamă puțină și concentrată, bine legată. **3.** (Despre voce) Cu intensitate redusă; șoptit. **4.** (Despre temperatură) Cu valori coborîte.
SCELERÁT, -Ă s.m. și f. (<fr. *scélérat*, lat. *sceleratus*; cf.lat. *scelus* "omor, nelegiure") Persoană vinovată sau considerată capabilă de mari nelegiuri, de crime; om ticălos, criminal.
SCELERATÉȚE s.f. (<fr. *scélératesse*) (Rar) Nelegiure, crimă; capacitatea de a acționa ca un scelerat.
SCENARÍST, -Ă s.m. și f. (<fr. *scénariste*) Persoană care scrie scenarii.
SCENARÍSTIC, -Ă adj., s.f. (<*scenariu*) **1.** Adj. De scenariu, referitor la scenariu. **2.** S.f. Arta de a scrie scenarii.
SCENÁRIU s.n. (<fr. *scénario*, it. *scenario*; cf.lat. *scena* "scenă") Textul succint al unei piese, al unui film, al unei acțiuni etc., conținînd, de obicei, și indicațiile tehnice și de regie.
SCENARIZÁ vb.I tranz. (<engl. *scenarize*) A transpune un text, o întîmplare, un eveniment într-un scenariu.
SCENARIZÁT, -Ă adj. (<*scenariza*) (Despre texte, fapte etc.) Care a fost transpus într-un scenariu.
SCÉNĂ s.f. (<fr. *scène*, it. *scena*, lat. *scaena*; cf.gr. *skene* "adăpost, refugiu") **1.** Spațiu special amenajat (de obicei mai ridicat) într-o sală sau în aer liber, unde se desfășoară reprezentații teatrale, concerte. ◇ *A pune în scenă* = a regiza. ◆ Teatru. ◇ *A părăsi scena* = a) a părăsi profesiunea de actor; b) a se retrage dintr-o activitate. **2.** Subdiviziune a unui act dintr-o lucrare dramatică, marcată prin intrarea sau ieșirea unui personaj. **3.** Fig. Loc unde se desfășoară ceva. **4.** Fig. Acțiune, eveniment care poate să impresioneze pe cineva. ◆ Concr. Compoziție plastică reprezentînd unul sau mai multe personaje. **5.** Fig. Ceartă, scandal.
SCENÉTĂ s.f. (<*scenă*, după fr. *saynète*) Piesă de teatru de proporții reduse (de obicei într-un act) și cu un număr redus de personaje.
SCÉNIC, -Ă adj. (<fr. *scénique*, it. *scenico*, lat. *scaenicus*; cf.gr. *skenikos*) **1.** Care aparține scenei, referitor la scenă. ◇ *Perspectivă scenică* = vedere de ansamblu a unui decor. **2.** Care este adaptat teatrului; de teatru.
SCENOGRÁF, -Ă s.m. și f. (<fr. *scénographe*) Persoană care face decorurile și costumele unui spectacol, unui film; specialist în scenografie.
SCENOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *scénographique*) Care aparține scenografiei, referitor la scenografie.
SCENOGRAFÍE s.f. (<fr. *scénographie*; cf.gr. *skenographia* < *skene* "scenă"+*graphein* "a scrie") Arta organizării scenei, a cadrului unui spectacol prin decoruri, costume, lumini etc.
SCENONÍM s.n. (<fr. *scénonyme*) (Livr.) Pseudonim folosit de un actor numai în mediul profesional.
SCENOPEGÍE s.f. (<fr. *scénopégie*; cf.gr. *skene* "cort"+*pegnymi* "fixez") Sărbătoare a vechilor evrei, consacrată comemorării vieții nomade din pustiu.
SCENOTÉHNIC, -Ă s.f., adj. (<*scenă*+*tehnică*) **1.** S.f. Tehnica folosirii aparaturii de scenă și a trucajelor mecanice în teatru, în televiziune și în cinematografie. **2.** Adj. Referitor la scenotehnică, de scenotehnică.
SCÉPTIC, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *sceptique*; cf.gr. *skeptikos* <*skeptomai* "examinez") **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care nu are încredere în nimic, care pune totul la îndoială. **2.** S.m. și f. Adept al scepticismului. **3.** Adj. Care aparține scepticismului, referitor la scepticism sau la sceptici.
SCEPTICÍSM s.n. (<fr. *scepticisme*) **1.** Concepție care pune la îndoială posibilitatea cunoașterii veridice a realității, a adevărului absolut sau, în general, a oricăror cunoștințe certe, accentuînd caracterul relativ, incomplet și inexact al acestora. **2.** Atitudine de îndoială sau de neîncredere față de cineva sau de ceva; neîncredere în reușită.
SCÉPTRU s.n. (<fr. *sceptre*, lat. *sceptrum*; cf.gr. *skeptron* "baston") Baston incrustat cu metale și cu pietre prețioase, purtat de suveran și de înalți prelați, ca simbol al puterii, al autorității. ◆ Fig. Demnitate, putere, autoritate de suveran; domnie.
SCHECI s.n. (<fr., engl. *sketch*) Scenetă scurtă, cu caracter satiric sau comic (tratînd o temă actuală). ◆ *Film-scheci* = film realizat din mai multe povestiri autonome, ilustrînd aceeași idee.
SCHEÉLIT s.n. (<fr. *scheelite*; cf. *K.W.Scheele*, chimist suedez) Wolframat natural de calciu ($CaWO_2$), din care se obține wolframul.
SCHÉLĂ s.f. (<scr. *skela*, bg. *skelja*) **1.** Construcție provizorie, de lemn sau de metal,

servind ca suport muncitorilor care lucrează la înălţime. **2.** Construcţie improvizată sau fixă, cu rol de punte între o navă şi chei sau ţărm. **3.** Unitate industrială, destinată exploatării unui zăcământ (sau a unor zăcăminte) de ţiţei; fiecare dintre sondele care formează această unitate. **4.** (Înv.) Port pe malul unui fluviu; p.restr. debarcader. ◆ Punct vamal situat într-un port. **5.** (Înv. şi reg.) Tîrg, piaţă de mărfuri.

SCHELÉT s.n. (<fr. *squelette*; cf.gr. *skeleton* "mumie") **1.** (ANAT.) Totalitatea oaselor unui corp animal sau uman; sistemul osos aşezat în poziţia sa naturală; sistem osos descărnat. **2.** Totalitatea elementelor sistemului de rezistenţă al unei construcţii sau al unui sistem tehnic. **3.** Fig. Plan sumar al unei opere literare, ştiinţifice etc.; schemă.

SCHELÉTIC, -Ă adj. (<fr. *squelettique*) Referitor la schelet. ◆ (Despre fiinţe) Cu aspect de schelet; foarte slab.

SCHELETÓN (SKELETÓN) s.n. (<engl. *skeleton*) **1.** Sanie foarte joasă de metal, pe care se stă culcat pe burtă, manevrîndu-se cu vîrful bocancilor şi prin mişcări ale corpului. **2.** Probă sportivă practicată cu scheletonul.

SCHEMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *schématique*) Care reprezintă ceva în linii generale; redus la esenţial; sumar; fără precizarea detaliilor. ◆ Care nu depăşeşte anumite tipare fixe; dogmatic; lipsit de profunzime, superficial.

SCHEMATÍSM s.n. (<fr. *schématisme*; cf. lat. *schematismus*) Tendinţă, mod de a concepe şi de a prezenta lucrurile în mod schematic; respectarea rigidă a unor formule fixe. ◆ Caracterul a ceea ce este schematic.

SCHEMATIZÁ vb.I tranz. (<fr. *schématiser*) A prezenta, a reda ceva în mod schematic; a simplifica.

SCHÉMĂ s.f. (<fr. *schème*, lat. *schema*; cf.gr. *skhema* "figură","formă") **1.** Plan conţinînd liniile sau ideile generale principale, care permit o vedere de ansamblu asupra unei lucrări. **2.** Reprezentare grafică simplificată a structurii unei maşini, a unui aparat, a unei construcţii etc.; plan sumar, diagramă simplificată. ◇ *Schemă bloc* = reprezentare schematică a unei instalaţii sau a unui sistem tehnic, conţinînd elementele şi legăturile funcţionale şi servind la studierea principiilor de funcţionare ale acestora. *Schemă logică* = organigramă. **3.** Tabel cuprinzînd denumirea posturilor şi mărimea salariilor dintr-o instituţie sau dintr-o întreprindere.

SCHÉPSIS s.n. (<ngr. *skepsis*) (Fam.) Minte, pricepere; perspicacitate. ◇ Loc. adj. şi adv. *Cu schepsis* = cu chibzuinţă; cu un anumit scop (ascuns).

SCHERZANDO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Într-un ritm însufleţit, vesel, vioi; în maniera unui scherzo.

SCHERZO adv. (cuv. it.) Piesă muzicală (sau parte dintr-o sonată ori simfonie) scrisă (sau executată) într-un tempo vioi, vesel.

SCHÉTING s.n. (<engl. *skating*) **1.** Patină pe rotile. **2.** Sport practicat cu aceste patine.

SCHI s.n. (<fr. *ski*; cuv. norv.) **1.** Obiect din lemn, metal sau material plastic, în formă de patină plată şi alungită, care, prinsă de talpa ghetelor, permite alunecarea rapidă pe zăpadă. **2.** Sport de iarnă practicat cu schiurile.

SCHIÁ vb.I intranz. (<fr. *skier*) A aluneca pe zăpadă cu schiurile. ◆ A face schi (**2**).

SCHIF s.n. (<fr., engl. *skiff*) **1.** Ambarcaţie sportivă lungă, îngustă şi uşoară, cu fundul plat, cu rame lungi şi uşoare şi cu scaune mobile. **2.** Probă sportivă practicată cu schiful.

schif

SCHIFÍST, -Ă s.m. şi f. (<*schif*) Sportiv care practică schiful (**2**).

SCHÍJĂ s.f. (<pol. *spiż*) Bucăţică de metal rezultată din sfărîmarea prin explozie a unui proiectil, a unei bombe, a unei grenade.

SCHILÉR s.m. (<*schelă*) (În ev. med.; în ţările române) Dregător domnesc, conducător al unui punct vamal din preajma unei ape.

SCHILÍFT s.n. (<fr., engl. *skilift*) Instalaţie pentru transportul schiorilor pe vîrful unei pante sau al unei pîrtii.

SCHILÓD, -OÁDĂ adj. (Despre fiinţe) Cu unul sau cu mai multe membre mutilate, deformate etc. în urma unei boli, a unui accident; (despre membre) mutilat, deformat, anchilozat.

SCHILODÍ vb.IV tranz. şi refl. (<*schilod*) A face pe cineva să devină sau a deveni schilod; a (se) mutila.

SCHÍMĂ s.f. (<ngr. *schima*) **I. 1.** Ordin preoţesc sau monahal; tagmă. **2.** Haină monahală. **II.** Gest prin care cineva vrea să exprime ceva. ◆ Mişcare specifică a muşchilor feţei; grimasă.

SCHÍMB s.n. (<*schimba*) **1.** Înlocuire a cuiva sau a ceva cu altcineva ori cu altceva (de aceeaşi natură). ◇ *Piesă de schimb* = piesă menită să înlocuiască o piesă identică, dar uzată, a unui mecanism. *Schimb de materii* = totalitatea proceselor fiziologice ce au loc în organism în urma asimilării hranei. ◇ Loc. adj. şi adv. *Cu schimbul* = pe rînd; cînd unul, cînd altul. (MILIT.; înv.) *Trupă cu schimbul* = formaţiune militară în care soldaţii îşi făceau serviciul periodic (în anumite intervale de timp fiind demobilizaţi). **2.** Faptul de a ceda un bun, pentru a obţine altul în loc; procesul de circulaţie a mărfurilor de la producător la consumator. ◇ Loc. adv. *În schimb* = drept compensaţie, ca echivalent. Loc. prep. *În schimbul...* = în locul ..., pentru ... ◆ Concr. Ceea ce se obţine în locul a ceea ce a fost cedat. ◆ Transformare a unei sume de bani în altă sumă de bani de aceeaşi valoare, dar constînd din alt fel de monede (sau bancnote). ◇ *Casă de schimb* = întreprindere comercială care se ocupă cu schimbul valutar. *Scrisoare de schimb* = act prin care semnatarul cere unei persoane să plătească o sumă de bani persoanei indicate în act. *Agent de schimb* = persoană intermediară care negociază, în mod oficial, obligaţiuni de stat şi alte efecte. **3.** (FIZ.) Trecere a unei energii, a unei sarcini electrice, a unei particule etc. dintr-o parte în alta, de la un sistem fizic la altul; transfer. **4.** Totalitatea angajaţilor unei întreprinderi sau ai unei instituţii cu regim continuu (sau semicontinuu), care îşi desfăşoară activitatea de muncă în acelaşi interval (fix) de timp; interval de timp în care o persoană sau o echipă de angajaţi îşi execută obligaţiile de serviciu, ulterior preluate de o altă persoană sau de o altă echipă de lucrători; tură. **5.** (Mai ales la pl.) Lenjerie de corp sau de pat curată, care o înlocuieşte pe cea murdară.

schi (2)

SCHIMBÁ vb.I (lat. **excambiare*) **1.** Tranz. A înlocui pe cineva sau ceva cu altcineva ori cu altceva (de aceeaşi natură). ◇ *A schimba o vorbă* (sau *cîteva vorbe*, *cîteva cuvinte* etc.) *cu cineva* = a conversa (puţin) cu cineva. **2.** Tranz. A ceda un lucru pentru a lua, a obţine altul. ◆ A ceda o sumă de bani pentru a primi în loc alta de aceeaşi valoare, dar în alte monede (sau bancnote). **3.** Tranz. şi refl. A da sau a lua altă formă, alt aspect etc.; a (se) modifica, a (se) transforma. ◆ Refl. (Despre vreme, timp) A se modifica (în bine sau în rău). **4.** Refl. şi tranz. A (se) îmbrăca (cu) rufe curate; a-şi pune alte haine. ◆ (Înv.) A (se) travesti. **5.** Tranz. A muta (dintr-un loc, dintr-un post, dintr-o funcţie etc.).

SCHIMBĂTÓR, -OÁRE adj., s.n. (<*schimba*) **I.** Adj. Care se schimbă, se modifică (uşor); nestatornic, variabil. **II.** S.n. **1.** Sistem tehnic sau fizico-chimic care permite modificarea anumitor parametri ai altui sistem tehnic sau fizico-chimic, direcţia de mers a unui vehicul etc.; mecanism, unealtă etc. care schimbă, transformă ceva. ◇ *Schimbător de viteză* = mecanism montat între un motor de antrenare şi organele care transmit mişcarea unui alt sistem tehnic, permiţînd modificarea vitezei de lucru sau de deplasare a sistemului antrenat. ◆ Sistem tehnic sau agent care permite schimbul de energie, de substanţe, de căldură între două medii diferite. **2.** *Schimbător de cale* = dispozitiv care leagă două sau mai multe linii de cale ferată, servind la trecerea unui vehicul de pe o linie pe alta.

SCHÍMNIC, -Ă (SCHÍVNIC, -Ă) s.m. şi f. (<sl. *skiminikŭ*) Pustnic, sihastru.

SCHIMNICÍE (SCHIVNICÍE) s.f. (<*schimnic*) **1.** Stare, viaţă de schimnic; ascetism, pustnicie. **2.** Locuinţă a schimnicului.

SCHIMONOSEÁLĂ s.f. (<*schimonosi*) **1.** Faptul de a (se) schimonosi. **2.** Grimasă; p.ext. capriciu, moft.

SCHIMONOSÍ vb.IV (<ngr. *aschimoniso*) **1.** Tranz. A deforma, a strica aspectul. **2.** Refl. (Despre oameni) A se strîmba, a face grimase; p.ext. a face mofturi.

SCHINDÚC s.m. Plantă erbacee perenă, din familia umbeliferelor, înaltă, cu florile albe-verzui, cu fructele ovale, aromatice, folosite la prepararea unui rachiu (*Conioselinum vaginatum*).

SCHINDÚF s.m. **1.** (BOT.) Cimbrişor (*Thymus vulgaris*). **2.** Plantă erbacee din familia

leguminoaselor, folosită ca plantă comestibilă, medicinală şi furajeră (*Trigonella foenum graecum*).

SCHINÉL s.m. (<*schin*, reg. "spin") Mică plantă erbacee, cu florile galbene, folosită în medicină (*Cnicus benedictus*).

SCHINGIUÍ vb. IV tranz. (<*schingi*, înv. "tortură"; cf.tc. *işkence*) A supune (pe cineva) la mari suferinţe fizice; a tortura; a maltrata. ◆ A deforma.

SCHINÚŢĂ s.f. (<*schin*, reg. "spin") Plantă erbacee, cu florile albastre sau albe, răspîndită în zonele montane; bănică (*Phyteuma orbiculare*).

SCHIÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *skieur*) Persoană care practică schiul (**2**).

SCHIP s.n. (<fr., engl. *skip*) Vas mare de metal, care rulează (pe role) pe o distanţă fixă şi care se descarcă automat, prin basculare, fiind folosit la transportul încărcăturilor în mine, în fabrici etc.

SCHIPETÁR s.m. (<cf.alb. *Shqipëtar*, denumirea autohtonă a Albaniei) Numele autohton al albanezilor.

SCHISMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *schismatique*, lat. *schismaticus*) (Şi substantivat) Care s-a separat de o comunitate bisericească; care nu mai recunoaşte autoritatea unei biserici.

SCHÍSMĂ s.f. (<fr. *schisme*, lat. *schisma*; cf.gr. *skhisma* "separare") Separare de o comunitate religioasă a unui grup de credincioşi, care refuză recunoaşterea autorităţii conducerii oficiale, adoptînd alte dogme şi un ritual propriu. ◆ P.ext. Dezbinare sau neînţelegere pe chestiuni de principiu între grupuri sau persoane unite pînă la un moment; sciziune.

SCHIT s.n. (<sl. *skitŭ*) Mănăstire mică sau aşezare călugărească situată într-un loc retras; călugării dintr-o astfel de mănăstire.

SCHIŢÁ vb.I tranz. (<it. *schizzare*) **1.** A desena ceva în mod schematic. ◆ Fig. A descrie ceva prin cîteva trăsături specifice; a contura. ◆ A executa în mod vag, incomplet un gest, o mişcare etc. **2.** A fixa punctele principale ale unei lucrări, a proiecta în linii mari, generale.

SCHÍŢĂ s.f. (<it. *schizzo*) **1.** Lucrare în care autorul fixează momentele principale ale unui subiect (şi care serveşte la realizarea formei definitive a unei opere de artă); prima formă a unui tablou, a unei sculpturi etc.; desen rapid (după model). ◆ Plan iniţial şi sumar al unei lucrări; schemă. **2.** Specie literară a genului epic, de dimensiuni reduse, care prezintă un singur episod caracteristic din viaţa unui sau a mai multe personaje.

SCHIZO- (<fr. *schizo-*; cf.gr. *schizein* "a împărţi") Element prim de compunere care are semnificaţia "diviziune", "sciziune", "împărţire".

SCHIZOFAZÍE s.f. (<fr. *schizophasie*; cf.gr. *schizein* "a împărţi"+*phasis* "vorbire") (MED.) Tulburare patologică (în schizofrenie) manifestată prin vorbire incoerentă, confuză.

SCHIZOFÍTĂ s.f. (<fr. *schizophyte*; cf.gr. *schizein* "a împărţi"+*phyton* "plantă") (La pl.) Grup de plante, care se reproduc prin diviziune simplă; (şi la sg.) plantă care face parte din acest grup.

SCHIZOFRÉNIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *schizophrénique*) (Persoană) care suferă de schizofrenie.

SCHIZOFRENÍE s.f. (<fr. *schizophrénie*; cf.gr. *schizein* "a împărţi"+*phren* "spirit") Boală psihică cronică, caracterizată prin disocierea funcţiilor psihice şi prin pierderea contactului cu realitatea, care se manifestă în perioada adolescenţei şi evoluează continuu sau cu întreruperi.

SCHIZOGENÉZĂ s.f. (<fr. *schizogenèse*; cf.gr. *schizein* "a împărţi"+*genesis* "a naşte") (BIOL.) Înmulţire asexuată prin diviziune.

SCHIZOGONÍE s.f. (<fr. *schizogonie*; cf.gr. *schizein* "a împărţi"+*gonos* "generaţie") (BIOL.) Înmulţire asexuată prin diviziune multiplă, la protozoare şi la plantele inferioare.

SCHIZOÍD, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *schizoïde*; cf.gr. *schizein* "a împărţi"+*eidos* "aspect") (MED.) (Om) predispus la schizofrenie; (om) care are un caracter bizar, dominat de tendinţa de izolare.

SCHIZOIDÍE s.f. (<fr. *schizoïdie*) (MED.) Predispoziţie pentru schizofrenie; tip de personalitate care manifestă această predispoziţie.

SCHIZOPÓD s.n. (<fr. *schizopode*; cf.gr. *schizein* "a împărţi"+*pous, podos* "picior") (La pl.) Ordin de crustacee mici, terestre şi acvatice, cu picioarele bifurcate (*Schizopoda*); (şi la sg.) crustaceu care face parte din acest ordin.

SCHIZOTÍM, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *schizothyme*) (MED.) Schizoid.

SCHIZOTIMÍE s.f. (<fr. *schizothymie*; cf.gr. *schizein* "a împărţi"+*thymos* "stare de spirit") (MED.) Schizoidie.

SCHOPENHAUERIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Schopenhauer*, filozof german) **1.** S.m. şi f. Adept al schopenhauerismului. **2.** Adj. Referitor la schopenhauerism; caracteristic schopenhauerismului.

SCHOPENHAUERÍSM s.n. (<n.pr. *Schopenhauer*, filozof german) Concepţia filozofică a lui Schopenhauer, potrivit căreia esenţa lumii este voinţa universală şi care neagă existenţa legilor evoluţiei naturii şi a societăţii şi posibilitatea cunoaşterii ştiinţifice.

SCHWYZ s.n. (<n.pr. *Schwyz*, canton în Elveţia) Rasă superioară de taurine de culoare brună, originară din Elveţia, crescută pentru producţia de lapte şi de carne; taurină care aparţine acestei rase.

SCIALÍTIC s.n. (<fr. *scialytique*; cf.gr. *skia* "umbră") Dispozitiv de iluminare care nu produce umbră, folosit în chirurgie.

SCIÁTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *sciatique*, lat. *sciaticus*; cf.gr. *iskhion* "coapsă") **1.** Adj. *Nerv sciatic* = nervul cel mai mare din corpul omenesc, care porneşte din partea inferioară a măduvei spinării şi se ramifică în toată partea de jos a corpului, pînă la laba piciorului, inervînd membrele inferioare. **2.** Adj. Care ţine de nervul sciatic, referitor la nervul sciatic; specific nervului sciatic. **3.** S.f. Boală care se manifestă prin dureri de-a lungul traiectului nervului sciatic, accentuată la mişcare.

SCIENCE-FICTION s.n., adj. (cuv. engl.) (Literatură sau film) cu caracter ştiinţifico-fantastic (simbol *SF*).

SCIÉNTICĂ s.f. (cf.lat. *scientia*) Disciplină care studiază ştiinţa ca fenomen social, evoluţia şi structura acesteia, organizarea, locul şi rolul ei în societate; scientologie.

SCIENTÍSM s.n. (<fr. *scientisme*, it. *scietismo*) Concepţie filozofică fondată la sfîrşitul sec. 19, care consideră ştiinţa un ansamblu de cunoştinţe exacte, afirmînd multilateral spiritul ştiinţific (şi adesea absolutizînd rolul ştiinţei); doctrină potrivit căreia nu există alt adevăr decît cel al ştiinţelor pozitive.

SCIENTÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *scientiste*) **1.** S.m. şi f. Adept al scientismului. **2.** Adj. Care aparţine scientismului sau scientiştilor, referitor la scientism sau la scientişti.

SCIENTIZÁ vb.I tranz. (cf.lat. *scientia*, engl. *scientize*) A introduce în anumite discipline sau în anumite domenii metode proprii altor ştiinţe, în special matematicii.

SCIENTIZÁT, -Ă adj. (<*scientiza*) (Despre discipline, metode) În care au fost introduse metodele altor ştiinţe, în special ale matematicii.

SCIENTOLÓG, -Ă s.m. şi. f (<*scientologie*) Specialist în scientologie.

SCIENTOLOGÍE s.f. (<fr. *scientologie*) Sciencă.

SCIFOZOÁR s.n. (<fr. *scyphozoaire*; cf.gr. *skyphos* "ceaşcă"+*zoon* "animal") (La pl.) Clasă de celenterate marine, cuprinzînd polipii fără cupă şi meduzele fără văl; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă.

SCINDÁ vb.I. tranz. şi refl. (<fr. *scinder*; cf.lat. *scindare*) A (se) despărţi în părţile constitutive sau a (se) descompune în combinaţii mai simple.

SCINTI- (<fr. *scinti-*, *scintillo-*; cf.lat. *scintilla* "scînteie") Element prim de compunere care are semnificaţia "scînteie", "de scînteie", "de scintilaţie".

SCINTIGRAFÍE s.f. (<fr. *scintigraphie*) Metodă de explorare a unui ţesut, a unui organ prin introducerea unei substanţe radioactive; concr. imagine grafică obţinută prin această metodă.

SCINTIGRÁMĂ s.f. (<fr. *scintigramme*) Înregistrare grafică a radioactivităţii unui ţesut după introducerea în organism a unei substanţe radioactive.

SCINTILATÓR s.n. (<fr. *scintillateur*) (FIZ.) Substanţă în masa căreia se produc scintilaţii sub acţiunea razelor radioactive.

SCINTILÁŢIE s.f. (<fr. *scintillation*; cf.lat. *scintillatio, -onis* "scînteiere") **1.** Modificare de intensitate şi de coloraţie a luminii stelare, din cauza refracţiei sale neregulate în atmosferă. **2.** Lumină emisă de o substanţă fosforescentă sub acţiunea ionizării. **3.** (Rar) Scînteiere, sclipire.

SCINTILOGRÁMĂ s.f. (<fr. *scintillogramme*) Scintigramă.

SCINTILOMÉTRU s.n. (<fr. *scintillomètre*) Aparat pentru măsurarea sclipirii stelelor.

SCIOGRÁF s.m. (<fr. *sciographe*) Pictor care execută picturi în sciografie.

SCIOGRAFÍE s.f. (<fr. *sciographie*) **1.** Arta de a picta umbrele. **2.** (ASTR.) Mod de a calcula ora după lungimea umbrelor.

SCIT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *Scythes*, lat. *Scythae*) (La pl.m.) Populaţie indo-europeană nomadă, care a trăit în stepele din N Mării Negre, fiind supusă de sarmaţi în sec. 3 î.Hr.; (la sg.) persoană care făcea parte din această populaţie.

SCÍTIC, -Ă adj. (<fr. *scythique*, lat. *Scythicus*) Care aparţine Sciţiei sau populaţiei ei, referitor la Sciţia sau la populaţia ei.

SCIZIONÁ vb. I tranz. şi refl. (<*sciziune*) A

(se) desprinde dintr-un întreg organizat, a (se) despărți, a (se) separa.
SCIZIONÁR, -Ă adj. (<fr. *scissionaire*) (Rar) Scizionist.
SCIZIONÍST, -Ă s.m. și f., adj. (<*sciziune*) **1.** S.m. și f. Persoană care aparține unei fracțiuni sau care urmărește să provoace sciziune într-un grup, într-o mișcare organizată. **2.** Adj. Care este propriu sciziunii sau scizioniștilor, referitor la sciziune sau la scizioniști.
SCIZIPÁR, -Ă adj. (<fr. *scissipare*) (Și substantivat) Care se înmulțește prin sciziparitate.
SCIZIPARITÁTE s.f. (<fr. *scissiparité*; cf.lat. *scissus* "divizat"+*parere* "a naște") (BIOL.) Formă de înmulțire asexuată la organismele monocelulare, constînd în diviziunea organismului în două părți aproximativ egale.
SCIZIÚNE s.f. (<fr. *scission*, lat. *scissio, -onis*) Dezbinare, separație, ruptură pe chestiuni de principiu intervenită între persoane sau grupuri de persoane care formau anterior un întreg organizat.
SCIZÚRĂ s.f. (<fr. *scissure*; cf.lat. *scissura* <*scindere* "a tăia") (ANAT.) Șanț adînc care străbate suprafața unor formații anatomice (oase, creier, viscere), împărțindu-le în segmente. ◆ Fisură pe suprafața unui organ; crăpătură.
SCIZURÍTĂ s.f. (<fr. *scissurite*) (MED.) Inflamație a unei scizuri pulmonare.
SCÎLCIÁ vb. I **1.** Tranz. și refl. (Despre încălțăminte; p.gener. despre lucruri) A (se) deforma, a (se) toci (într-o parte). **2.** Tranz. Fig. A pronunța incorect un cuvînt.
SCÎLCIÁT, -Ă adj. (<*scîlcia*) **1.** (Despre încălțăminte; p.gener. despre lucruri) Deformat, tocit (într-o parte). **2.** (Despre cuvinte) Care este pronunțat incorect.
SCÎNCET s.n. (<*scînci*) Plîns slab, înăbușit și întrerupt (specific copiilor mici). ◆ Vaiet (de animale, mai rar de păsări); spec. scheunat.
SCÎNCÍ vb. IV intranz. și refl. (<sl. *skyčati*) A plînge cu glas slab, înăbușit și întretăiat. ◆ (Despre animale) A se văita; spec. (despre cîini) a scheuna.
SCÎNCÍT[1] s.n. (<*scînci*) Faptul de a (se) scînci.
SCÎNCÍT[2], -Ă adj. (<*scînci*) **1.** (Mai ales despre copii) Care scîncește. **2.** (Despre sunete, voce etc.) Jalnic, tînguitor.
SCÎNDURĂ s.f. (lat. *scandula*) Bucată de lemn cu secțiunea transversală dreptunghiulară, cu lățimea cel puțin de două ori mai marc decît grosimea, obținută prin tăierea în lung a buștenilor și folosită la lucrări de construcții și de tîmplărie. ◆ Dușumea.
SCÎNDURÁRIE s.f. (<*scîndură*) Depozit de scînduri; totalitatea scîndurilor din care este construit un obiect; mulțime de scînduri.
SCÎNDURÍȚĂ s.f. (<*scîndură*) **1.** Diminutiv al lui scîndură. **2.** Piesă în formă de lopățică a amnarul războiului de țesut, care servește la înfășurarea pînzei pe sulul de dinainte.
SCÎNTEIÁ vb.I intranz. (<*scînteie*) **1.** A licări ca o scînteie; a străluci, a sclipi. ◆ (Despre ochi) A privi pătrunzător; a luci. **2.** A împrăștia scîntei.
SCÎNTÉIE s.f. (lat. **scantillia=scintilla*) **1.** Particulă incandescentă ce sare dintr-un corp aprins, din ciocnirea unor corpuri dure etc. sau care însoțește o descărcare electrică și care se stinge foarte repede. ◆ P.ext. Lumină (foarte) slabă, cu sclipiri intermitente; licărire. ◆ Fig. Privire vie, strălucitoare, care trădează un sentiment puternic. **2.** Fig. Fapt aparent neînsemnat, care declanșează o acțiune, un sentiment etc. **3.** Fig. Parte foarte mică, neînsemnată din ceva; fărîmă.
SCÎNTEIÉRE s.f. (<*scînteia*) Faptul de a scînteia și rezultatul lui; lumină (foarte) slabă și intermitentă. ◆ Variație a strălucirii și a culorii stelelor.
SCÎNTEIETÓR, -OÁRE adj. (<*scînteia*) Care scînteiază; strălucitor, sclipitor. ◆ Care pare că împrăștie scîntei; luminos, lucitor. ◆ Fig. Extrem de inteligent.
SCÎNTEIÚȚĂ s.f. (<*scînteie*) **I.** Diminutiv al lui scînteie (**1**). **II. 1.** Plantă erbacee, anuală, cu tulpina ramificată la bază, cu florile roșii, roz sau albastre (*Angallis arvensis*). **2.** Plantă erbacee, perenă, cu bulb, cu două frunze bazale liniare și cu florile galbene (*Gagea arvensis*). **3.** (BOT.; la pl.) Brumărea (*Phlox paniculata* și *drummondi*).
SCÎRBĂ s.f. (<sl. *skrŭbĭ*) **1.** Aversiune puternică, nestăpînită (fizică sau morală) față de cineva sau de ceva; dezgust, repulsie; greață. ◆ Ceea ce provoacă scîrbă sau, p.ext., frică, groază. **2.** Fig. Epitet pentru o ființă murdară, dezgustătoare, josnică; p.ext. epitet pentru un om de nimic, netrebnic. ◆ Faptă urîtă, nedemnă, reprobabilă; ticăloșie, nelegiuire. ◆ (La pl.) Vorbe murdare, triviale, obscene; înjurături. **3.** (Reg.) Întristare, mîhnire. ◆ Necaz; nenorocire. **4.** (Înv.) Mînie, furie; dușmănie.
SCÎRBÍ vb. IV (<*scîrbă*) **1.** Refl. și tranz. A simți sau a produce scîrbă; a (se) dezgusta. **2.** Refl. și tranz. (Reg.) A (se) întrista, a (se) supăra. **3.** Refl. (Înv.) A se înfuria, a se mînia.
SCÎRBÍT, -Ă adj. (<*scîrbi*) (Despre oameni) Dezgustat, îngrețoșat. ◆ (Reg.) Întristat, supărat.
SCÎRBÓS, -OÁSĂ adj. (<*scîrbă*) **1.** Care provoacă scîrbă (**1**); respingător, dezgustător, grețos, scabros. **2.** Care inspiră dispreț; josnic, detestabil. **3.** (Fam.; despre oameni) Care se îngrețoșează ușor. **4.** (Fam.; despre oameni) Dezagreabil, nesuferit.
SCÎRBOȘÉNIE s.f. (<*scîrbos*) Însușirea de a fi scîrbos; concr. lucru scîrbos; faptă, purtare, vorbă scîrboasă; ființă scîrboasă.
SCÎRNAV, -Ă adj.(<sl. *skvrŭnavŭ*) **1.** (Reg.) Murdar; scîrbos. **2.** Fig. Dezgustător, grețos; josnic, ticălos; trivial, obscen.
SCÎRNĂVÍE s.f. (<*scîrnav*) **1.** Lucru murdar, scîrnav; murdărie. **2.** Fig. Om, lucru, faptă fără valoare, de nimic.
SCÎRȚÎÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) **1.** A produce un zgomot ascuțit, strident, supărător. ◆ (Despre vehicule încărcate cu greutăți mari) A merge, a înainta cu greu, producînd un zgomot strident, caracteristic. ◆ (Despre încălțăminte) A produce (în timpul mersului) un zgomot ascuțit, specific. **2.** Fig. A cînta prost, strident, dintr-un instrument muzical cu coarde. ◆ A scrie greu, apăsînd și zgîriind cu tocul pe hîrtie. **3.** (Despre insecte) A scoate sunete stridente, asemănătoare cu zgomotul produs prin frecare de unele obiecte. **4.** Fig. (Fam.; despre mecanisme; p.ext. despre acțiuni, activități etc.) A nu funcționa cum trebuie sau a progresa anevoie. ◆ (Fam.; despre oameni) A nu se simți bine, a o duce rău cu sănătatea.
SCÎRȚÎITÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*scîrțîi*) **1.** Adj. Care scîrțîie; care produce sunete stridente, neplăcute, supărătoare. **2.** S.f. Dispozitiv (rudimentar) de lemn, prevăzut cu aripioare care, fiind puse în mișcare, de vînt sau cu mîna, produc un zgomot strident și alungă păsările din semănături. **3.** S.f. Plantă erbacee, anuală, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele înțepătoare și cu florile hermafrodite, verzui; troscoțel (*Polycnemum arvense*).
SCLAI s.n. Parte componentă a joagărului, care poartă bușteanul după ce a trecut de ferăstrău.
SCLÁV, -Ă s.m. și f. (<lat. *sclavus*; cf.fr. *esclave*) Persoană lipsită de orice drepturi civile și politice și mijloace de trai, aflată în proprietatea absolută a unui stăpîn; rob. ◆ Fig. Persoană care satisface, în mod servil, voința altuia. ◆ Persoană care își consacră integral voința sau acțiunile unei pasiuni, unei dogme, unui viciu etc.
SCLAVAGÍSM s.n. (<fr. *esclavagisme*) Orînduire social-economică bazată pe proprietatea privată a stăpînilor de sclavi asupra mijloacelor de producție și asupra sclavilor.
SCLAVAGÍST, -Ă adj. (<fr. *esclavagiste*) Care aparține sclavagismului, care este specific sclavagismului, privitor la sclavagism.
SCLAVÁJ s.n. (<fr. *esclavage*) (Rar) Sclavie.
SCLAVÍE s.f. (<*sclav*) Stare, condiție de sclav. ◆ Stare de totală dependență politică, socială și economică în care este ținută o țară, o categorie socială, un individ.
SCLÉRĂ s.f. (<germ. *Sklera*) Învelișul solid al globului ocular.
SCLEREÍDĂ s.f. (<germ. *Sklereide*; cf.gr. *skleros* "tare"+*eidos* "aspect") (BOT.) Celulă moartă poliedrică, îngroșată și lignificată, care formează țesutul dur al cojilor (de nucă, de alune) sau al sîmburilor (la piersici, la prune etc.).
SCLERENCHÍM s.n. (<fr. *sclérenchyme*; cf.gr. *skleros* "tare"+*enkhyma* "amestec") Țesut vegetal de susținere, format din celule moarte, lungi, cu membranele îngroșate și lignificate.
SCLERO- (<fr. *scléro-*; cf.gr. *skleros* "dur") Element prim de compunere care are semnificația "întărîtură", "rigidizare", "sclerotică", "dur".
SCLERODERMÍE s.f. (<fr. *sclérodermie*; cf.gr. *skleros* "dur"+*derma* "piele") Boală caracterizată prin îngroșarea pielii și a țesutului celular subcutanat și prin atrofierea și deformarea tegumentelor.
SCLEROFÍL, -Ă adj. (<fr. *sclérophylle*; cf.gr. *skleros* "dur"+*phyllon* "frunză") (Despre plante) Care are frunzele dure, cu cuticulă groasă, adaptate la secetă.
SCLEROGÉN, -Ă adj. (<fr. *sclérogène*; cf.gr. *skleros* "dur"+*gennan* "a naște") Care provoacă scleroză.
SCLEROMÉTRU s.n. (<fr. *scléromètre*; cf.gr. *skleros* "dur"+*metron* "măsură") Instrument pentru determinarea durității mineralelor și a corpurilor metalice, prin măsurarea rezistenței lor la zgîriere.
SCLERÓN s.n. (<germ. *Skleron*) Aliaj ușor și dur pe bază de aluminiu.
SCLERONÓM, -Ă adj. (<fr. *scléronome*) (Despre legăturile sistemelor de puncte materiale) Care nu variază în timp; rigid.

SCLEROPROTEÍNĂ s.f. (<fr. *scléroprotéine*) (BIOL.) Proteină fibroasă foarte rezistentă, care constituie elementul organic principal al ţesutului de susţinere a organismului. **SCLERÓS, -OÁSĂ** adj. (<fr. *scléreux*) (Despre ţesuturi) Îngroşat, fibros. **SCLEROSCÓP** s.n. (<fr. *scléroscope*; cf.gr. *skleros* "dur"+*skopein* "a examina") Aparat pentru determinarea durităţii materialelor prin reacţia elastică a unui percutor în căderea liberă pe suprafaţa materialului respectiv. **SCLERÓT** s.m. (<fr. *sclérote*) Organ de rezistenţă la unele ciuperci, format din îngrămădiri de hife întreţesute. **SCLERÓTICĂ** s.f. (<fr. *sclérotique*) Înveliş extern netransparent al globului ocular, constînd dintr-o membrană fibroasă cu funcţie protectoare; albul ochiului. **SCLEROZÁ** vb.I refl. (<*scleroză*) A se îmbolnăvi de scleroză. ◆ Tranz. A provoca scleroza unui ţesut. **SCLEROZÁT, -Ă** adj. (<*scleroză*) Care suferă de scleroză. **SCLERÓZĂ** s.f. (<fr. *sclérose*; cf.gr. *skleros* "dur, rigid") Boală care se manifestă prin modificarea structurii normale a unui organ sau a unui ţesut, cauzată de proliferarea ţesutului conjunctiv. **SCLIFOSEÁLĂ** s.f. (<*sclifosi*) (Fam.) Faptul de a se sclifosi; nazuri, capricii, mofturi. **SCLIFOSÍ** vb. IV refl. (Fam.) **1.** A face mofturi, nazuri; a se fandosi. **2.** A plînge forţat, fără motiv; a se preface că plînge. **SCLIPÉŢ** s.m. **1.** Plantă erbacee, perenă, din familia rozaceelor, cu tulpina noduroasă, cu frunzele trifoliate şi cu florile mici, galbene, folosită în medicină (*Potentilla erecta*). **2.** (BOT.) Dumbeţ (*Teucrium chamaedrys*). **SCLIPÍ** vb.IV intranz. (cf. *clipi*) A luci (cu o lumină vie şi tremurătoare); a scînteia. ◆ (Despre ochi, privire) A avea o strălucire deosebită, nefirească (din cauza emoţiei). ◆ Fig. A se remarca printr-o inteligenţă deosebită. **SCLIPITÓR, -OÁRE** adj. (<*sclipi*) Care sclipeşte; lucitor, strălucitor. ◆ Fig. Care se remarcă printr-o inteligenţă deosebită. **SCLIVISEÁLĂ** s.f. (<*sclivisi*) **1.** (Pop. şi fam.) Acţiunea de a (se) sclivisi şi rezultatul ei. **2.** Concr. Strat subţire de tencuială de ciment care se aplică pe suprafaţa unui element de construcţie pentru a obţine suprafeţe netede şi impermeabile. **SCLIVISÍ** vb. IV (<ngr. *sklivoso*) **1.** Refl. (Pop. şi fam.) A se îmbrăca cu îngrijire exagerată; a se dichisi. **2.** Tranz. A netezi, a lustrui; a aplica un strat de sclivisеală. **SCOÁBĂ** s.f. (<bg., scr. *skoba*) **1.** Piesă metalică în formă de bară scurtă, cu capetele îndoite în unghi drept şi ascuţite la vîrf, folosită mai ales la fixarea elementelor de lemn ale construcţiilor provizorii. ◆ (Pop. şi fam.) Epitet depreciativ pentru o persoană slabă (şi rea). **2.** Nume dat unor piese metalice sau de lemn, asemănătoare ca formă sau ca funcţie cu scoaba, folosite în lucrări de dulgherie, de tîmplărie etc. **3.** (Rar) Scobitură în zid; firidă. **4.** Fiecare dintre discurile osoase de pe pielea unor peşti (morunul, cega, nisetrul etc.). **SCOÁRŢĂ** s.f. (lat. *scortea*) **1.** Înveliş extern (gros şi foarte rezistent) al trunchiului şi al crengilor unui copac sau al unei plante lemnoase. **2.** *Scoarţă terestră* = învelişul extern solid al globului pămîntesc, cu o grosime care variază între 5 şi 8 km în zona oceanică şi între 30 şi 80 km în zona continentală. **3.** (ANAT.) *Scoarţă cerebrală* = partea exterioară a emisferelor cerebrale, formată din substanţă nervoasă cenuşie. **4.** Copertă tare a unei cărţi, a unui registru etc. ◇ *Din scoarţă în scoarţă* = de la prima pînă la ultima pagină; de la început pînă la sfîrşit, în întregime. **5.** Perete de scînduri cu care se înlocuiesc loitrele carului cînd se transportă grăunţe. **6.** Covor cu urzeală din lînă sau din bumbac şi cu bătaie din lînă. **SCOÁTE** vb.III tranz. (lat. **excotere= excutere*) **I. 1.** A lua ceva (afară) dintr-o cantitate mai mare sau din locul în care se află. **2.** A extrage ceva dintr-un spaţiu, dintr-un înveliş, pentru a elibera sau a utiliza. ◆ A elibera dintr-o strînsoare; a degaja. **3.** A pune la vedere; a înfăţişa; a da la iveală. ◇ *A scoate la lumină* (sau *la iveală*) = a face cunoscut, a dezvălui. *A scoate în evidenţă* (sau *în relief*) = a sublinia, a accentua. *A scoate la vînzare* (sau *la mezat, la licitaţie*) = a pune în vînzare (sau la mezat, la licitaţie). **4.** A(-şi) da jos de pe corp un obiect de îmbrăcăminte, de podoabă etc. ◆ A deshăma sau a dejuga un animal de tracţiune. **5.** A îndepărta (cu forţa) ceva ce incomodează, vatămă; a smulge, a extrage, a extirpa. ◆ Fig. A obţine ceva de la cineva cu mare greutate. **6.** A da afară pe cineva dintr-un anumit loc; a alunga, a izgoni. ◆ A face să iasă în calea sau în întîmpinarea cuiva. **7.** A îndepărta pe cineva dintr-o funcţie; a destitui. ◆ A elimina dintr-o serie, dintr-o listă etc. ◇ *A scoate din circuit* = a) a întrerupe legăturile (unui aparat, unei instalaţii) cu circuitul, făcînd să nu mai funcţioneze; b) a retrage din circulaţie. *A scoate corecturile* = a îndrepta greşelile indicate în corecturile unui text pregătit pentru tipar. **8.** A face pe cineva să iasă dintr-o anumită stare; a schimba starea cuiva. ◆ A convoca, a mobiliza (pentru o acţiune). **9.** A duce, a conduce într-un anumit loc. **10.** A salva dintr-o situaţie dificilă, primejdioasă. **11.** A obţine un produs din ceva; a extrage, a fabrica. **12.** A căpăta, a obţine, a cîştiga. ◆ A recupera. **13.** A lua, a obţine, a ridica ceva (un pachet, un act) dintr-un anumit loc. **14.** A ajuta pe cineva să parvină, să obţină o situaţie mai bună; a promova. **15.** A face o copie, o reproducere; a fotografia. **16.** A tipări, a edita, a publica (o carte, o revistă etc.). **II. 1.** A face să iasă la iveală, să devină vizibil. ◆ A face să emane, a produce. ◆ A arunca, a trimite. **2.** A emite sunete, a pronunţa cuvinte; a striga, a ţipa. ◆ A vorbi, a formula un enunţ. **3.** A crea, a inventa, a născoci. **4.** (Despre păsări) A cloci ouă şi a face să iasă pui. **5.** (Despre plante) A face să răsară, să se dezvolte. **SCOBÁI** s.m. (<scr. *skobalj*) Scobar (*Chondrostoma nasus*). **SCOBÁR** s.m. (<bg. *skobar*) Peşte de apă dulce, lung de 25-30 cm, verde-măsliniu pe spate şi argintiu pe părţile laterale şi pe burtă; scobai (*Chondrostoma nasus*). **SCOBÍ** vb. IV (<*scoabă*) **1.** Tranz. şi intranz. A face o gaură, o adîncitură într-un corp solid (scoţînd materialul din interior cu o unealtă). ◆ Spec. A grava, a cizela. ◆ Spec. A ciopli, a sculpta. **2.** Refl. Fig. (Fam.) A se scotoci în buzunare, în portmoneu etc. **3.** Tranz. şi refl. A(-şi) vîrî degetele în nas, în urechi, între dinţi etc. pentru a (se) curăţa. **SCOBÍT[1]** s.n. (<*scobi*) Acţiunea de a (se) scobi şi rezultatul ei. **SCOBÍT[2], -Ă** adj. (<*scobi*) Care are o scobitură; care are formă concavă. **SCOBITOÁRE** s.f. (<*scobi*) Beţişor foarte subţire de lemn, din os, din material plastic etc., ascuţit la un capăt, servind la scoaterea rămăşiţelor de alimente dintre (sau din) dinţi. **SCOBITÚRĂ** s.f. (<*scobi*) **1.** Loc scobit într-un corp solid; cavitate. ◆ Văgăună. **2.** Şanţ săpat într-un zăcămînt minier, cu scopul de a uşura extragerea ulterioară a rocii. **SCOC** s.n. (<scr. *skok*) **1.** Canal, jgheab prin care curge apa pentru a pune în mişcare roata morii sau a joagărului. ◆ Adîncitură făcută de apa care cade din scoc. ◆ P.gener. Canal, jgheab prin care curge un lichid. **2.** Construcţie de lemn în formă de jgheab, prin care curge un curent de apă care transportă, prin alunecare pe plan înclinat, buştenii de la locul de tăiere spre căile de transport. **3.** Jgheab sau tub metalic folosit în exploatările miniere pentru transportul rocii excavate. **SCOCIORÎ (SCOCIORÍ)** vb. IV (Pop. şi fam.) **1.** Intranz. A săpa în ceva făcînd o adîncitură. ◆ A scormoni, a răscoli. **2.** Intranz. Fig. A căuta, a cerceta amănunţit (pentru a găsi ceva). ◆ Tranz. A privi cu atenţie; a scruta. **3.** Tranz. Fig. A irita, a provoca pe cineva (amintindu-i despre ceva neplăcut). **SCOFÎLCÍ** vb. IV refl. **1.** A slăbi foarte mult; a avea obrajii descărnaţi; p.ext. a îmbătrîni sau a părea bătrîn. **2.** Fig. (Despre obiecte) A se deforma, a se strîmba; a se scoroji, a se coşcovi. **SCOFÎLCÍT, -Ă** adj. (<*scofîlci*) **1.** (Despre oameni) Foarte slab; cu obrajii descărnaţi; p.ext. bătrîn sau îmbătrînit. **2.** Fig. (Despre lucruri) Deformat, încovoiat; scorojit, coşcovit. **SCÓICĂ** s.f. (<sl. *skolika*) **1.** Nume dat mai multor specii de moluşte cu corpul moale, adăpostit între două valve calcaroase, de obicei cenuşii, care formează scheletul extern al animalului; moluscă ce aparţine fiecăreia dintre aceste specii. ◇ *Scoică de rîu* = gen de scoici comestibile, care trăiesc sub malurile adînci ale rîurilor (*Unio*); moluscă ce face parte din acest gen. *Scoică de lac* (sau *de baltă*) = gen de scoici comestibile, care trăiesc în mîlul apelor stătătoare sau cu un curs liniştit, avînd valvele mari, subţiri, lipsite de dinţi (*Anodonta*); moluscă ce face parte din acest gen. *Scoică de perle de mare* (sau *de mărgăritar*) = scoică din Oceanul Pacific şi din Oceanul Indian, care produce perle (*Meleagrina margaritifera*). **2.** Schelet calcaros al scoicii; cochilie. ◆ Cochilie de melc. **3.** Acoperiş (de sticlă) în forma unei cochilii de scoică sau în formă de evantai, cu armătură metalică, construit la intrarea într-o clădire. **SCOLÁST** s.m. (<germ. *Scholast*) **1.** Adept al scolasticii. **2.** Cărturar care se ocupă numai cu partea formală a unei ştiinţe, ignorînd practica. **SCOLÁSTIC, -Ă** s.f., adj. (<fr. *scolastique*, lat. *scholasticus*; cf.gr. *skholastikos* "relativ la şcoală") **1.** S.f. Sistem filozofic apărut în evul mediu, care se baza pe dogmele Bisericii Catolice şi se caracteriza prin raţionamente

abstracte şi artificii logice; p.ext. mod de gîndire şi de activitate intelectuală bazat pe aplicarea pedantă a cunoştinţelor formale, rupte de practică. ◆ Învăţămînt medieval european bazat pe catolicism. **2.** Adj. Care aparţine scolasticii, privitor la scolastică. **3.** Adj., s.f. (Mod de gîndire, de activitate) pedant, rupt de realitate, formal.

SCOLASTICÍSM s.n. (<fr. *scolasticisme*) Concepţie specifică scolasticii.

SCÓLEX s.n. (<fr. *scolex*; cf.gr. *skolex* "vierme") (ZOOL.) Extremitatea anterioară a teniei, pe care se află organele de fixare.

SCOLIÁST s.m. (<fr. *scoliaste*; cf.gr. *scholiastes*) Autor de scolii.

SCÓLIE s.f. (<fr. *scolie*; cf.gr. *skholion* "notă") **1.** (În Grecia antică) Cîntec recitat cu acompaniament muzical. **2.** Notă filologică, gramaticală, critică sau comentariu pentru înţelegerea textului unui autor din antichitate. ◆ Remarcă referitoare la o teoremă.

SCOLIÓTIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *scoliotique*) (Persoană) care suferă de scolioză.

SCOLIÓZĂ s.f. (<fr. *scoliose*; cf.gr. *skolios* "deformare") (Boală care constă într-o) deviaţie patologică laterală a coloanei vertebrale, mai ales în regiunea dorsală, din cauza slăbirii ligamentelor vertebrelor sau îmbolnăvirii vertebrelor.

SCOLOPÉNDRĂ s.f. (<fr. *scolopendre*, lat. *scolopendra*; cuv. grecesc) Mic miriapod insectivor, cu corpul alcătuit din 21 de inele, fiecare cu cîte o pereche de picioare, care trăieşte prin locuri umede şi întunecoase (*Scolopendra cingulata*).

SCONCS s.m., s.n. (<fr. *sconse*, germ. *Skons*, engl. *skunk*) **1.** S.m. Mic mamifer carnivor din America, asemănător şi înrudit cu dihorul, cu blană preţioasă, de diferite culori (*Mephitis mephitis*). **2.** S.n. Blana prelucrată a sconcsului.

SCÓNDRU s.m. Prăjină cilindrică sau ţeavă lungă, folosită pe o navă pentru diferite operaţii.

SCONT s.n. (<it. *sconto*) **1.** Operaţie financiară prin care se cumpără de către o bancă efecte de comerţ (cambii, poliţe etc.), cu reţinerea din valoarea lor nominală a dobînzii pînă la scadenţă şi a unui comision. ◆ Sumă de bani reprezentînd dobînda cuvenită pentru un împrumut şi reţinută de bancă la acordarea împrumutului respectiv. **2.** Reducere acordată unui debitor care achită o poliţă sau o datorie înainte de scadenţă; recalculare şi diminuare a dobînzilor, cînd plata unei obligaţii se face înainte de termen.

SCONTÁ vb.I tranz. (<it. *scontare*) **1.** A cumpăra sau a vinde efecte de comerţ înainte de scadenţa acestora; a efectua un scont. **2.** Fig. A conta pe ceva, a face planuri cu anticipaţie; a se baza pe ceva.

SCONTATÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<it. *scontatore*) (Persoană, instituţie) care face operaţii de scont.

SCOP s.n. (<ngr. *skopos*) Ţintă către care tinde cineva; ceea ce doreşte cineva să realizeze prin acţiunile sale; ţel. ◇ Loc. prep. *În scopul* ... = în vederea ..., în interesul ..., pentru ... .

SCOPÍ vb. IV tranz. (<sl. *skopiti*) (Pop.) A castra un animal.

SCOPOLAMÍNĂ s.f. (<fr. *scopolamine*) Alcaloid cu acţiune asemănătoare atropinei, extras din frunzele şi din seminţele mai multor plante solonacee (*Scopolia japonica*, *Atropa belladonna* etc.) şi folosit în medicină.

SCOR s.n (<fr., engl. *score*) Raportul dintre punctele pierdute şi cele cîştigate într-o întrecere sportivă; rezultat care exprimă raportul de forţe într-o întrecere sportivă. ◇ *Scor alb* = meci nul.

SCÓRBURĂ s.f. **1.** Cavitate, scobitură (mare) în trunchiul unui copac putrezit pe dinăuntru; p. ext. trunchi de copac găunos, putrezit. **2.** Văgăună mică, adîncitură într-un mal, într-o stîncă; peşteră; p.gener. gaură, scobitură, cavitate.

SCORBURÓS, -OÁSĂ adj. (<*scorbură*) **1.** (Despre copaci) Cu scorburi; găunos. **2.** (Despre pămînt, munţi etc.) Cu văgăuni, cu peşteri.

SCORBÚT s.n. (<fr. *scorbut*; cf.gr. *scorbut*, lat.med. *scorbutus*) Boală cauzată de lipsa în alimentaţie a vitaminei C, care se manifestă prin anemie, sîngerarea gingiilor şi a altor mucoase, căderea dinţilor, apariţia unor plăgi deschise pe corp etc.

SCORBÚTIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *scorbutique*) **1.** Adj. De natura scorbutului. **2.** S.m. şi f. Persoană bolnavă de scorbut.

SCORDOLEÁ s.f. (<ngr. *skordhalia*) Preparat culinar din nuci pisate şi din miez de pîine, amestecate cu usturoi, cu oţet (sau cu zeamă de lămîie) şi cu untdelemn.

SCÓRER s.m., s.n. (<engl. *scorer*) **1.** S.m. Persoană care ţine evidenţa scorului (şi îl afişează) într-o întrecere sportivă. **2.** S.m. Golgheter. **3.** S.n. Panou, tabel pe care se afişează scorul într-o întrecere sportivă.

SCORIACÉU, -ÉE adj. (<fr. *scoriacé*) (GEOL.; despre roci) Care are aspectul unei scorii vulcanice.

SCÓRIE s.f. (<fr. *scorie*; cf.lat. *scoria*, gr. *skoria*) **1.** Zgură. **2.** Strat de oxid negru, format la suprafaţa unei piese de oţel încălzite la temperaturi înalte. **3.** (GEOL.) *Scorie vulcanică* = produs vulcanic spongios, incomplet degazificat în contact cu apa, cu aspect de zgură.

SCORMONÍ vb. IV (cf. *scurma*) **1.** Intranz. şi tranz. A căuta insistent şi amănunţit peste tot, răscolind (pentru a găsi sau a scoate la iveală); p.gener. a căuta. ◆ Tranz. Fig. A cerceta atent cu privirea; a scruta. **2.** Tranz. A scoate ceva la iveală (dintr-un loc ascuns); a face să iasă la vedere; a stîrni. **3.** Tranz. A răscoli (în adînc) pămîntul, brăzdînd, săpînd. ◆ (Despre păsări) A scurma. ◆ A răscoli focul, tăciunii, cenuşa (pentru a înviora arderea). ◆ Fig. (Despre sentimente, stări sufleteşti) A aţîţa, a zgîndări; a aprinde. **4.** Intranz. A scobi într-o materie dură; a sfredeli.

SCORMONITÓR, -OÁRE adj., s.n. (<*scormoni*) **1.** Adj. Care scormoneşte. **2.** S.n. Piesă metalică în formă de gheară, montată la unele pluguri, pentru a răscoli pămîntul sub brazdă.

SCORNÍ vb. IV (<bg. *skorna*, ucr. *skornjaty*) **1.** Tranz. A plăsmui, a inventa; a crea. **2.** Tranz. A lansa (cu rea-credinţă, insidios) o minciună, un zvon. **3.** Refl. A se isca, a se ivi, a se declanşa, a se porni. **3.** Tranz. (Pop.) A face să iasă dintr-un loc (ascuns, adăpostit); a stîrni.

SCOROJEÁLĂ s.f. (<*scoroji*) Faptul de a se scoroji. ◆ Concr. Tencuială, var sau vopsea cojită.

SCOROJÍ vb.IV refl. (<*coroji*, reg. "a (se) coşcovi") **1.** (Despre lemn, piele, hîrtie) A se usca foarte tare, a se strica (la suprafaţă), a se deteriora (deformîndu-se din cauza căldurii, a uscăciunii), cojindu-se. **2.** (Despre vopsele, tencuieli şi despre obiectele pe care sînt aplicate) A se degrada (la suprafaţă) prin umflare, cojire din cauza condiţiilor de mediu neadecvate; a se coşcovi, a se coji. **3.** (Despre pielea corpului unor fiinţe) A se descuama, a se coji; a se zbîrci, a se crăpa din cauza uscăciunii. ◆ P.ext. (Despre oameni sau părţi ale corpului lor) A slăbi foarte tare.

SCÓRPIE s.f. (<sl. *skorpija*) **1.** (ZOOL.; pop.) Scorpion (**1**). ◆ (În basme) Monstru feminin cu mai multe capete, care scoate flăcări pe nări şi care are sînge cu proprietăţi miraculoase. ◆ Epitet injurios dat unei femei rele. **2.** *Scorpie-de-mare* = peşte teleostean marin, lung, cu aspect monstruos, cu corpul greoi, acoperit cu solzi mici, cafenii-cenuşii cu pete întunecate şi cu ţepii înotătoarelor foarte veninoşi (*Scorpaena porcus*).

SCORPIÓN s.m. (<fr. *scorpion*, lat. *scorpio, -onis*; cf.gr. *skorpios*) **1.** Nume dat mai multor specii de arahnide, cu glande veninoase la partea posterioară, care se deschid în vîrful unui ac; arahnidă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. ◇ *Scorpionul de cărţi* = arahnidă minusculă, fără coadă şi fără glande veninoase, cu patru perechi de picioare şi cu o pereche de foarfece lungi, care trăieşte printre filele cărţilor (*Chelifer cancroides*). **2.** (Şi art.) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului cuprinsă între 23 octombrie şi 22 noiembrie. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, reprezentînd un scorpion. ◆ Persoană născută în această zodie.

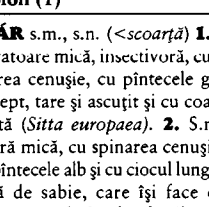

scorpion (1)

SCORŢÁR s.m., s.n. (<*scoarţă*) **1.** S.m. Pasăre migratoare mică, insectivoră, cu gîtul alb, cu spinarea cenuşie, cu pîntecele galben, cu ciocul drept, tare şi ascuţit şi cu coada scurtă şi retezată (*Sitta europaea*). **2.** S.m. Pasăre insectivoră mică, cu spinarea cenuşie cu pete albe, cu pîntecele alb şi cu ciocul lung şi ascuţit, în formă de sabie, care îşi face cuibul în scorburi; scorţărel (*Certhia familiaris*). **3.** S.n. (Reg.) Scoarţă; covor (ţărănesc).

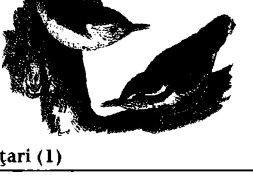

scorţari (1)

SCORŢĂRÉL s.m. (<*scorţar*) (ORNIT.) Scorţar (*Certhia familiaris*).
SCORŢIŞOÁRĂ s.f. (<*scoarţă*) **1.** Scoarţa aromatică, de culoare roşcată-cenuşie, a scorţişorului, folosită în alimentaţie (drept condiment) şi în medicină. **2.** (Reg.) Vopsea roşie (obţinută din lemnul unui arbore exotic).
SCORŢIŞÓR s.m. (<*scorţişoară*) Nume dat mai multor specii de arbori exotici, a căror scoarţă este folosită drept condiment şi în medicină; arbore care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.
SCORŢONÉRĂ s.f. (<it. *scorzonera*) Plantă erbacee perenă din familia compozitelor, cu rizomul pivotant şi cărnos, comestibil, de culoare brună, cu frunzele mari şi cu florile galbene (*Scorzonera hispanica*).
SCORŢÓS, -OÁSĂ adj.(< *scoarţă*) **1.** Tare, aspru la suprafaţă; ca scoarţa. ◆ Fig. (Despre oameni) Rigid, ţeapăn, distant. **2.** (Despre pământ, lemn etc.) Cu crustă groasă şi aspră; cu scoarţă. ◆ Cu pielea îngroşată, bătătorită, crăpată. ◆ (Despre piele) Îngroşat, aspru, crăpat.
SCORÚŞ s.m. (<*scoruşă*) Arbore din familia rozaceelor, înalt, cu frunzele compuse, cu florile albe şi cu fructele comestibile, brune sau galbene, cu lemnul dur, folosit în industria mobilelor (*Sorbus domestica*). ◇ *Scoruş de munte* = arbore melifer din familia rozaceelor, cu ramurile plecate, cu frunzele imparipenate, cu florile albe şi cu fructele sferice de mărimea unui bob de mazăre, roşii, astringente la gust (*Sorbus aucuparia*).
SCORÚŞĂ s.f. (<bg. *skoruša*) Fructul scoruşului (de munte), comestibil, de culoare galbenă sau brună.
SCÓTĂ s.f. (<it. *scotta*) Parîmă folosită pentru fixarea colţului de jos al unei vele.
SCOTCH[1] s.n. (cuv. engl.) Fîşie transparentă lipicioasă care serveşte pentru lipirea unor materiale (hîrtie, polietilenă, piele etc.).
SCOTCH[2] s.n. (<cuv. engl.) **1.** Whisky scoţian. **2.** Sticlă, pahar cu scotch.
SCÓTIE s.f. (<fr. *scotie*; cf.lat. *scotia*) Mulură concavă între două toruri sau între două muluri proeminente.
SCOTOCÍ vb.IV intranz., tranz. şi refl. A (se) căuta, a (se) cerceta de-amănuntul şi peste tot (pentru a găsi ceva).
SCOTOFOBÍE s.f. (<fr. *scotophobie*; cf.gr. *skotos* "întuneric"+*phobos* "frică") Teamă patologică de întuneric.
SCOTÓM s.n. (<fr. *scotome*; cf.gr. *skotoma* "întunecare") (MED.) Pierdere sau diminuare a vederii pe o porţiune limitată a cîmpului vizual.
SCOŢI s.m.pl. (<fr. *Scots*) Triburi celtice care populau iniţial V şi N Islandei, iar în sec. 5-6 s-au stabilit în N insulei britanice (ulterior regiunea fiind numită Scoţia).
SCOŢIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Scoţia*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care s-a format, care locuieşte în Scoţia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Scoţiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Scoţiei sau scoţienilor, privitor la Scoţia sau la scoţieni.
SCOVÁRDĂ (SCOVÉRGĂ) s.f. (<sl. *skovrada* "tigaie") **1.** (Mai ales la pl.) Un fel de plăcintă din aluat (dospit), prăjită în grăsime (şi umplută cu brînză, urdă etc.); prăjitură uscată. **2.** Epitet pentru o persoană foarte slabă.
SCRABBLE s.n. (cuv. engl.) Joc logic cu litere, asemănător jocului de cuvinte încrucişate.
SCRĂDÍŞ s.n. Depunere de nisip sau de pietriş (mărunt), care formează fundul albiei unui rîu sau al unor bălţi; p.ext. loc acoperit cu astfel de depuneri.
SCRÉME vb. III refl. (cf.lat. *excrementum*) **1.** A se încorda, a face un efort pentru a evacua excrementele. **2.** Fig. (Fam.) A depune eforturi deosebite, a se strădui (zadarnic sau cu rezultate neînsemnate) să realizeze ceva.
SCRÉPER s.n. (<engl. *scraper*, rus. *skreper*) Maşină rutieră purtată de un tractor pe şenile, folosită la săparea pămîntului, la transportarea şi la descărcarea pămîntului săpat, la construcţiile de canale etc.

screper

SCRIB s.m. (<fr. *scribe*, lat. *scriba*; cf.lat. *scribere* "a scrie") **1.** (În Egiptul antic) Funcţionar inferior cu atribuţii de contabil şi de copist. **2.** (La vechii evrei) Cărturar care tălmăcea cărţile lui Moise şi explica poporului normele de drept. **3.** Persoană care redacta şi copia acte. **4.** Scriitor sau gazetar fără valoare, fără personalitate, de obicei aservit unui partid (sau unei grupări) politice.
SCRÍE vb. III (lat. *scribere*) **1.** Intranz. şi tranz. A reprezenta prin semne convenţionale sunete sau cuvinte. ◆ Tranz. impers. A fi scris, a se afla scris. ◆ Tranz. A acoperi ceva cu semne grafice sau, p.gener., cu orice fel de semne, de figuri. ◆ Tranz. A completa (un formular) cu textul necesar. ◆ Tranz. A însemna, a desena; a trasa, a contura, a schiţa. ◆ A lăsa urme, a imprima, a întipări. **2.** Intranz. şi tranz. A-şi exprima în scris gîndurile, ideile; a compune, a redacta o operă (literară, ştiinţifică). ◆ Tranz. A descrie, a povesti, a relata în scris. **3.** Intranz. şi tranz. A comunica ceva în scris. ◆ A aşterne pe hîrtie un text, o scrisoare. ◆ A trimite cuiva o scrisoare. **4.** Tranz. A înregistra ceva în scris; a însemna, a nota; a trece numele cuiva pe o listă, într-o evidenţă. ◆ (Înv.) A inventaria, a catagrafia. ◆ A pune ceva pe socoteala cuiva, a trece ceva în contul cuiva. **5.** Tranz. şi refl. A (se) înscrie într-o organizaţie, într-un colectiv etc. **6.** Tranz. (Pop.) A prescrie, a indica medicamentul sau tratamentul necesar unui bolnav. ◆ Tranz.impers. A fi stabilit, a fi hotărît (prin legi, regulamente etc.). ◇ *A(-i) fi scris cuiva* (sau *pentru cineva*) = a-i fi hărăzit cuiva (prin soartă), a-i fi sortit.
SCRÍERE s.f. (<*scrie*) **1.** Acţiunea de a scrie şi rezultatul ei. **2.** Concr. Sistem de semne grafice convenţionale prin care sînt reprezentate în scris sunetele şi cuvintele unei limbi. ◆ (Înv.) Ortografie. ◆ Mod particular de a caligrafia semnele grafice. **3.** Concr. Text scris. ◆ Operă literară sau ştiinţifică.
SCRIITÓR, -OÁRE subst. (<*scrie*) **1.** S.m. şi f. Autor de opere literare. **2.** S.m. (Înv.) Funcţionar de cancelarie care copia sau redacta acte, scrisori oficiale etc. ◆ Persoană în slujba domnului sau a unui înalt demnitar de stat, care îndeplinea funcţia de secretar; diac, logofăt. **3.** S.n. (Înv.) Masă de scris; birou.
SCRIITORICÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*scriitor*) Care aparţine scriitorilor sau operei lor, referitor la scriitori sau la opera lor.
SCRIITORÍME s.f. (<*scriitor*) Totalitatea scriitorilor (**1**); mulţime de scriitori.
SCRIITÚRĂ s.f. (<*scrie*) **1.** Fel (particular) de a scrie. ◆ Sistem de semne grafice convenţionale. **2.** Text; p.ext. conţinut al unei scrieri (**1**). **3.** Aspectul tehnic al unei compoziţii muzicale în raport cu adaptarea ei la un instrument muzical.
SCRIJELÍ (SCRIJELÁ) vb. IV (I) tranz. (<*scrijea*, reg. "felie subţire de pîine, de fructe etc.") A face zgîrieturi sau tăieturi superficiale pe o suprafaţă cu un obiect ascuţit sau tăios.
SCRÍMĂ s.m. (<fr. *escrime*, it. *scrima*) Ramură sportivă care cuprinde probele de floretă, de sabie şi de spadă.
SCRIMÉR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *escrimeur*, după *scrimă*) Sportiv care practică scrima.
SCRIN s.n. (<rus. *skrin*, lat. *scrinium*) **1.** Dulap cu mai multe sertare suprapuse, în care, de obicei, se ţine lenjeria; comodă. **2.** (Rar) Lădiţă, cutie (căptuşită în interior), în care se păstrează bijuterii.
SCRIPCÁR s.m. (<*scripcă*) **1.** (Reg.) Lăutar care cîntă din scripcă; viorist. **2.** Gîndac negru, cu mustăţi lungi, care produce sunete asemănătoare cu un scîrţîit; cobzar, plopar, ţigănaş (*Saperda carcharis*).
SCRÍPCĂ s.f. (<rus. *skripka*) (Reg.) **1.** Vioară. **2.** Sunet, cîntec de vioară. ◆ Meseria, arta de scripcar.
SCRÍPETE s.m. (<bg. *skripec*) Mecanism simplu alcătuit dintr-o roată cu un canal periferic în care rulează un element flexibil (cablu, fir, lanţ etc.), servind la transmiterea unei forţe; dispozitiv care are la bază acest mecanism şi este folosit la ridicarea unor greutăţi; muflă. ◆ Dispozitiv alcătuit din două roţi cu diametre diferite, dispuse pe acelaşi ax şi formînd un bloc comun deasupra războiului de ţesut, care serveşte la mişcarea iţelor la ţesăturile simple.
SCRÍPTE s.f.pl. (<lat. *scripta*) **1.** Registre, condici, acte (publice, contabile etc.); însemnări făcute în aceste registre, condici etc. **2.** (Înv.) Documente istorice, hrisoave.
SCRÍPTIC, -Ă adj. (<*scripte*) Care a fost înscris în scripte; care se realizează pe baza însemnărilor din scripte. ◇ *Fond scriptic* = fond destinat pentru remunerarea personalului din schema unei întreprinderi sau unei instituţii. *Personal scriptic* = personal angajat în schemă, personal bugetar. **2.** (Rar) Scris[2].
SCRIPTO- (<fr. *scripto-*; cf.lat. *scriptus* <*scribere* "a scrie") Element prim de compunere care are semnificaţia "scris", "în scris", "scriptic".
SCRIPTOLÓG s.m. (<*scripte*) (Depr.) Birocrat.
SCRIPTOLOGÍE s.f. (<*scriptolog*) (Depr.) Formalism exagerat în rezolvarea unor probleme administrative, în perfectarea unor acte oficiale; birocraţie.

SCRIPTOMÁN, -Ă s.m. şi f. (<*scriptomanie, scripte*) (Depr.) Persoană care are mania de a scrie; p.ext. birocrat.
SCRIPTOMANÍE s.f. (<*scripto-+manie*) (Depr.) Mania de a scrie mult.
SCRIPTÚRĂ s.f. (<lat. *scriptura*) **1.** V. n.pr. **Biblie. 2.** (Înv.) Operă literară, ştiinţifică etc. **3.** (Înv.) Însemnare, inscripţie, relatare scrisă. **4.** (Rar) Scris[1].
SCRIS[1] s.n. (<*scrie*) **1.** Faptul de a scrie (**1**). ◇ *Maşină de scris* = maşină folosită pentru dactilografierea textelor. ◇ Loc. adj. şi adv. *În scris* = însemnat, notat pe hîrtie. **2.** (Sistem de) semne grafice convenţionale prin care se redau sunetele, cuvintele etc. unei limbi; mod particular de a caligrafia semnele grafice; fel de a scrie. **3.** Redactare a unei lucrări, a unei opere (literare, ştiinţifice etc.). ◆ Activitatea de scriitor sau de publicist. **4.** Ceea ce este scris (relatat, demonstrat) de cineva într-o scriere. ◆ Totalitatea textelor scrise aparţinînd unui popor, unei naţiuni, unui scriitor.
SCRIS[2], -Ă adj., subst. (<*scrie*) **I.** Adj. Care este însemnat, notat în scris. ◆ (Pop.) Desenat, pictat. zugrăvit. **II.** (Pop.) **1.** S.m. şi f. Persoană predestinată să devină soţul sau soţia cuiva. **2.** S.f.art. Ursită, soartă.
SCRISOÁRE s.f. (<*scris[1]*) **1.** Comunicare scrisă trimisă cuiva prin poştă sau printr-un intermediar; epistolă, răvaş. ◇ *Scrisoare de credit* = document prin care un bancher sau o bancă cere altui bancher sau altei bănci să pună la dispoziţia purtătorului o sumă de bani. ◆ (La pl.) Culegere de corespondenţe avînd valoare literară sau istorică. ◆ (La pl.) Operă literară în proză scrisă sub formă de corespondenţă. **2.** (Înv.) Scris[1] (**1**). **3.** (Pop.) Scris[1] (**2**). **4.** Document, act oficial care stabileşte anumite împuterniciri, relaţii etc. ◇ *Scrisoare de acreditare* = document prin care se atestă calitatea unui diplomat de a reprezenta un stat în relaţiile cu un alt stat. ◇ *Scrisoare de transport* = act care confirmă contractul de transport rutier. ◇ *Scrisoare de trăsură* = act care conţine condiţiile intervenite între cel care expediază o marfă şi cel care o transportă; fraht. **5.** (Înv.) Text scris.
SCRÎNCIOB s. n. **1.** Leagăn de lemn (sau construcţie din mai multe leagăne fixate pe acelaşi schelet), care se balansează în sus şi în jos sau se învîrtesc, servind ca mijloc de distracţie. **2.** Scîndură lungă sprijinită la mijloc de un suport, pe ale cărei capete se aşază două persoane, pentru a se legăna.
SCRÎNTEÁLĂ s.f. (<*scrînti*) **1.** Entorsă. **2.** Fig. Tulburare a minţii; nebunie.
SCRÎNTÍ vb. IV (<sl. *krentati* "a suci, a întoarce") **1.** Tranz. A deplasa, a scoate (accidental) din articulaţie, din poziţia sa normală un os, o încheietură etc.; a luxa. ◆ Refl. (Despre membre, articulaţii etc.) A se deplasa din poziţia normală. **2.** Refl. Fig. A-şi pierde judecata; a înnebuni.
SCRÎNTITOÁRE s.f. (<*scrînti*) Nume dat mai multor specii de plante din familia rozaceelor, cu tulpina tîrîtoare, cu frunzele trifoliate sau penate şi cu florile hermafrodite, galbene, rar albe, roz sau roşii (*Potentilla*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.
SCRÎNTITÚRĂ s.f. (<*scrînti*) Entorsă, luxaţie.
SCRÎŞNET s.n. (<*scrîşni*) Zgomot caracteristic produs de strîngerea fălcilor şi de frecarea dinţilor de jos cu cei de sus (în momente de supărare, de suferinţă, de încordare etc.). ◆ P.gener. Zgomot scîrţîitor, strident; scîrţît.
SCRÎŞNÍ vb.IV intranz. (<bg. *skărša*, scr. *skršiti*) **1.** A strînge fălcile şi a freca dinţii de jos cu cei de sus, producînd un zgomot caracteristic. ◆ Tranz. Fig. A rosti, a pronunţa ceva printre dinţi, vorbind cu ură, cu mînie. **2.** P.ext. A produce (prin frecare) un sunet strident, scîrţîitor; a scîrţîi.
SCROÁFĂ s.f. (lat. *scrofa*) **1.** Femela porcului (sau a mistreţului). ◇ *Scroafă-de-baltă* = pasăre din ordinul picioroangelor, cu penele roşcate, pe alocuri negre (*Ardetta minuta*). ◆ Epitet injurios adresat unei femei (fără scrupule, fără caracter etc.) **2.** Lovitură la jocul de biliard executată rău, dar care, din întîmplare, nimereşte bine.
SCROB s.n. (<bg. *skrob*) (Reg.) Jumări de ouă.
SCROBEÁLĂ s.f. (<bg. *skrobjala*) **1.** Amidon, sub formă de granule sau de pulbere, folosit la scrobirea materialelor şi a unor confecţii textile; apret. **2.** *Scrobeală albastră* = albăstreală.
SCROBÍ vb.IV tranz. (<bg. *skrobja*, scr. *skrobiti*) A da rigiditate, asprime, luciu firelor, materialelor textile sau lenjeriei prin introducerea lor într-o suspensie de amidon în apă; a apreta.
SCRÓFULARIACÉE s.f. (<fr. *scrofulariacée*) (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, cuprinzînd ierburi, arbori sau arbuşti, cu florile hermafrodite şi cu fructele, de obicei, capsule (*Scrophulariaceae*); (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.
SCRÓFULĂ s.f. (<fr. *scrofule*, lat. *scrofulae*) Ganglion limfatic din regiunea cervicală, inghinală sau axilară atins de scrofuloză. ◆ (La pl.) Scrofuloză.
SCROFULÓS, -OÁSĂ adj., s.m. şi f. (<fr. *scrofuleux*) **1.** Adj. Care ţine de scrofuloză, privitor la scrofuloză. **2.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care suferă de scrofuloză.
SCROFULÓZĂ s.f. (<germ. *Skrofulose*) Afecţiune cronică de natură tuberculoasă, caracterizată prin inflamarea ganglionilor limfatici cervicali, inghinali sau axilari. ◆ Stare de debilitate (specifică copiilor şi adolescenţilor), manifestată prin scăderea rezistenţei ţesuturilor, prin limfatism, prin hipertrofie ganglionară, prin predispoziţie la tuberculoză etc.
SCROT s.n. (<fr., lat. *scrotum*) Înveliş cutanat al testiculelor.
SCRUB s.n. (<engl. *scrub*) Fitocenoză caracteristică Australiei centrale, în care predomină tufişuri xerofite şi, rar, eucalipţi.
SCRUM s.n. (cf.bg. *skrum*, alb. *shkrump*) **1.** Materie neagră sau cenuşie rezultată din arderea completă a unui corp. **2.** Coajă arsă (dintr-o mîncare) care se prinde de fundul unui vas.
SCRUMBÍE s.f. (<ngr. *skumbri*) **1.** (Şi *scrumbie albastră*) Specie de peşte teleostean de mare, lung de 20-30 cm, cu corpul cilindric, acoperit cu solzi mărunţi, albaştri-verzui pe spinare (*Scomber scombrus*). **2.** (Şi *scrumbie de Dunăre*) Specie de peşte teleostean, lung de 30-40 cm, cu corpul alungit şi turtit lateral, acoperit cu solzi mari, albi-argintii, care primăvara intră din mare în Dunăre, unde îşi depune icrele (*Alosa pontica*).
SCRUMBIOÁRĂ s.f. (<*scrumbie*) **1.** Diminutiv al lui scrumbie. **2.** Specie de scrumbie de dimensiuni mici, răspîndită în Dunăre şi în bălţile ei (*Clupeonella delicatula Nordmanni*).
SCRUMIÉRĂ s.f. (<*scrum*; cf.fr. *cendrier*) Vas (de diferite forme şi dimensiuni) în care se scutură scrumul de ţigară, se aruncă mucurile şi chibriturile arse.
SCRÚPUL s.n. (<fr. *scrupule*, lat. *scrupulum*) Sentiment foarte dezvoltat al cinstei, al moralei, al corectitudinii etc., manifestat în comportamentul şi în acţiunile cuiva. ◇ Loc. adj. şi adv. *Fără* (sau *lipsit de*) *scrupul* (sau *scrupule*) = fără a ţine seama de nici un considerent moral în atingerea unui scop imoral.
SCRUPULÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *scrupuleux*, lat. *scrupulum*) **1.** Care are, care manifestă scrupule; corect; meticulos, conştiincios. **2.** Făcut cu atenţie, cu grijă, în mod conştiincios.
SCRUPULOZITÁTE s.f. (<fr. *scrupulosité*, lat. *scrupulositas, -atis*) Însuşirea de a fi scrupulos; corectitudine, probitate, cinste; conştiinciozitate, meticulozitate (în muncă).
SCRÚPULUM s.m. (<lat. *scrupulum*) A 24-a parte dintr-o uncie în sistemul metric roman.
SCRUTÁ vb. I tranz. (<fr. *scruter*, lat. *scrutari*) A privi atent, cercetător; a încerca să pătrundă cu privirea; a examina minuţios. ◆ Fig. A pătrunde cu mintea; a cerceta atent, minuţios, a analiza.
SCRUTÁTOR, -OÁRE adj. (<*scruta*) Care priveşte atent, pătrunzător. ◆ Fig. Care analizează minuţios.
SCRUTÍN s.n. (<fr. *scrutin*; cf.lat. *scrutinium* "examen") Mod de alegere a deputaţilor, a senatorilor etc.; mod de organizare a alegerilor. ◆ Totalitatea operaţiunilor prin care se asigură exercitarea dreptului de vot.
SCUAMATA s.f. (cuv. lat.) Cuirasă antică din mici bucăţi metalice îmbinate ca solzii de peşte.
SCUÁMĂ s.f. (<fr. *squame*; cf.lat. *squama* "solzi") (MED.) Strat epidermic foarte subţire care se separă de piele în unele boli infecţioase eruptive şi de piele.
SCUÁR s.n. (<fr., engl. *square*) Mică grădină publică situată de obicei la o intersecţie sau în mijlocul unei pieţe.
SCUD s.m. (<it. *scudo*) Veche monedă de argint sau de aur care a circulat în unele ţări din V Europei, valoarea ei variind după ţări şi epoci.
SCÚFĂ s.f. (<ngr. *skufos*) Scufie.
SCUFÍE s.f. (<ngr. *skufia*, it. *scuffia*) **1.** Bonetă de pînză, de stofă etc., care se poartă mai ales în timpul somnului. **2.** Căciuliţă de formă specială, care acoperă partea pilosă a capului, urechile şi se leagă sub bărbie, fiind purtată mai ales de sugari; boneţică. **3.** Căciuliţă rotundă, de culoare neagră, purtată de călugăriţe.
SCUFUNDÁ vb.I (<*cufunda*) **1.** Refl. şi tranz. A intra sau a băga ceva cu totul într-un lichid; a (se) cufunda. ◆ Spec. A dispărea sau a face să dispară o navă sub nivelul apei. ◆ Refl. Fig. (Despre aştri) A apune. **2.** Refl. A se băga, a intra (adînc) în ceva; a se înfunda,

a se adînci. ◆ (Despre ochi) A se înfunda în orbite. ◆ (Despre pămînt) A se surpa, a se prăbuşi. **3.** Tranz şi refl. Fig. A face să fie sau a se lăsa absorbit de o activitate, de o preocupare, de un gînd etc.

SCUFUNDĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. (<*scufunda*) **1.** Adj. Care (se) scufundă. **2.** S.m. Specialist în scufundarea sub apă (fără costum de scafandru).

SCUIPÁ vb. I (lat. **scupire*) **1.** Intranz. A elimina din gură salivă, flegmă etc. cu o mişcare specifică a obrajilor, a buzelor şi a limbii. ◆ Tranz. A arunca scuipat asupra (sau în urma) cuiva (sau a imita acţiunea respectivă), în semn de dispreţ; fig. a-şi manifesta dispreţul faţă de cineva (prin cuvinte, atitudini etc.). ◆ Tranz. A expectora. **2.** Tranz. A elimina (cu saliva) un corp străin aflat sau introdus în cavitatea bucală. **3.** Intranz. şi tranz. Fig. A arunca ceva cu forţă.

SCUIPÁT s.n., s.m. (<*scuipa*) **1.** S.n. Faptul de a scuipa. **2.** S.m. Salivă, flegmă eliminată din gură prin scuipare.

SCUIPĂTOÁRE s.f. (<*scuipa*) Vas special (conţinînd un dezinfectant) în care se scuipă.

SCUL s.n. (<ngr. *skulli*) Fir continuu de lînă, de bumbac, de mătase etc., înfăşurat în formă de colac, în spire suprapuse, în vederea unor operaţii de finisare sau pentru livrare.

SCULÁ vb.I (lat. **excubulare*) **1.** Refl. şi tranz. A (se) trezi din somn, a (se) deştepta. ◆ A (se) ridica din pat după o boală; a (se) vindeca, a (se) însănătoşi. **2.** Refl. şi tranz. A (se) ridica de jos, a (se) ridica în picioare. **3.** Refl. (Pop.) A se ridica să plece; p.ext. a începe o acţiune. **4.** Tranz. Fig. A pune în mişcare; a mobiliza (în vederea unei acţiuni). ◆ Tranz. şi refl. A (se) răscula. ◆ Refl. (Înv.) A porni la război, a porni la luptă împotriva cuiva.

SCÚLĂ s.f. **1.** Obiect folosit pentru prelucrarea unor materiale solide, în scopul schimbării formei, a dimensiunilor şi a proprietăţilor acestora; unealtă, instrument. ◆ Partea activă a unei scule, care acţionează nemijlocit asupra materialului de prelucrat. ◆ Fig. Persoană, acţiune, fapt etc. folosit de cineva pentru atingerea unui scop. **2.** (Înv.; la pl.) Obiecte de preţ; bijuterii.

SCULĂRÍE s.f. (<*sculă*) **1.** Atelier unde se confecţionează, se repară sau se păstrează scule. **2.** Totalitatea sculelor aflate într-un loc; mulţime de scule.

SCULÉR s.m. (<*sculă*) Persoană care face sau repară scule.

SCULPTÁ vb. I tranz. (<fr. *sculpter*) A reproduce plastic, în trei dimensiuni o figură, o imagine, o idee etc., cioplind un material dur sau modelînd o substanţă plastică; a executa o sculptură.

SCÚLPTOR s.m. (<fr. *sculpteur*, lat. *sculptor*) Artist care execută sculpturi.

SCÚLPTORIŢĂ s.f. (<*sculptor*) Femeie care execută sculpturi.

SCULPTURÁL, -Ă adj. (<fr. *sculptural*) Care ţine de sculptură, referitor la sculptură; lucrat ca o sculptură. ◆ Care este demn de a fi sculptat; care are frumuseţea formală a sculpturilor clasice.

SCULPTÚRĂ s.f. (<fr. *sculpture*, lat. *sculptura*) **1.** Ramură a artelor plastice specializată în crearea imaginilor artistice tridimensionale, prin cioplirea sau modelarea unui material. ◆ Arta de a sculpta. ◆ Fel de a sculpta caracteristic unei epoci, unei şcoli sau unui sculptor. **2.** Operă artistică realizată prin sculptare, lucrare a unui sculptor.

SCUMP, -Ă adj. (<sl. *skonpŭ*) **1.** (Despre lucruri) Care se vinde şi se cumpără la un preţ ridicat; costisitor. ◆ (Despre oameni) Care cere un preţ mare. **2.** (Despre lucruri) Care are valoare mare; preţios. ◆ Fig. (Despre fiinţe) Foarte drag, iubit. ◆ (Înv. şi pop.) Zgîrcit.

SCUMPÉTE s.f. (<*scump*) **1.** Creştere mare a preţurilor mărfurilor; perioadă de timp în care preţurile sînt foarte mari. **2.** (Mai ales la pl.) Lucru de mare valoare, preţios. ◆ Epitet dat unei persoane iubite. **3.** (Înv. şi pop.) Zgîrcenie.

SCUMPÍ vb.IV (<*scump*) **1.** Tranz. A mări preţul unei mărfi; a vinde ceva mai scump. ◆ Refl. (Despre oameni) A cere preţuri mari. **2.** Refl. (Despre oameni) A se tocmi mult; a se zgîrci.

SCUMPÍE s.f. (<pol. *skapia*) Arbust înalt, cu florile mici, verzi-gălbui, în panicule mari, a cărui coajă şi ale cărui frunze se folosesc în tăbăcărie şi în vopsitorie, precum şi în medicina populară, pentru proprietăţile lor antiseptice şi astringente (*Cotinus coggygria*).

SCUND, -Ă adj. (<sl. *skondŭ*) (Despre fiinţe) De statură mică. ◆ (Despre lucruri) De înălţime mică; jos.

SCÚRGE vb. III (lat. *excurrere*, după *curge*) **1.** Refl. şi tranz. A curge sau a face să curgă un lichid încet, prelingîndu-se în cantităţi mici. ◆ Tranz. A scoate ultimele picături de lichid dintr-un recipient. ◆ Refl. (Despre lichide) A ieşi (în cantităţi mici) dintr-un recipient defect. ◆ Refl. (Despre ochi) A se sparge, curgînd din orbită. **2.** Tranz. A separa partea lichidă sau particulele aflate în suspensie dintr-un amestec. ◆ A seca apa dintr-un teren prin drenaj. **3.** Refl. (Despre ape) A curge la vale, lăsînd în urmă locul uscat. ◆ Fig. (Despre grupuri de fiinţe, de vehicule etc.) A se succeda în aceeaşi direcţie. **4.** Refl. Fig. (Despre unităţi de timp) A trece, a se desfăşura.

SCÚRGERE s.f. (<*scurge*) **1.** Acţiunea de a (se) scurge şi rezultatul ei. **2.** Loc (special amenajat sau natural) pe unde se scurge lichidul de prisos. **3.** (Pop.) Nume dat unor secreţii patologice ale corpului uman.

SCURMÁ vb.I tranz. şi intranz. (probabil lat. **excorrimare* sau cuv. autoht.; cf.alb. *gërmoj, zgërmis*) (Pop.) A răscoli pămîntul pentru a găsi ceva sau pentru a face o gaură. ◆ Tranz. Fig. A preocupa, a chinui; a irita.

SCURMĂTÚRĂ s.f. (<*scurma*) Faptul de a scurma. ◆ Concr. Loc unde s-a scurmat; adîncitură sau gaură făcută prin scurmare.

SCURSOÁRE s.f. (<*scurge*) **1.** Lichid (murdar) care se scurge dintr-un loc. ◆ (Pop.) Scurgere (**3**). **2.** Loc de scurgere. ◆ Albie a unei ape curgătoare. **3.** Epitet dat unui om de nimic; lepădătură.

SCURSÚRĂ s.f. (<*scurs*) Scursoare.

SCURT, -Ă adj., adv., s.f. (lat. **excurtus* = *curtus* sau din *scurta*) **I.** Adj. **1.** (Despre obiecte) De lungime mică. ◆ (Despre distanţe) De mică întindere de la o extremitate la alta; de lungime mică. ◆ (Substantivat, f.pl.) Unde scurte. ◆ (GRAM.) *Infinitiv scurt* = formă de infinitiv în limba română care poartă caracteristica conjugării. ◆ (Despre opere literare sau ştiinţifice) De proporţii reduse. ◆ (Despre vorbire) Concis, laconic. ◇ Loc. adv. *În (sau pe) scurt* = fără multe cuvinte. ◆ Fig. Mărginit, redus. **2.** (Despre fiinţe) De statură mică; (despre părţi ale corpului) de lungime mică. ◇ *Vedere scurtă* = miopie. ◆ (Despre obiecte) De înălţime mică; jos. **3.** (Despre unităţi de timp) Care durează puţin, care trece repede. ◆ (LINGV.) *Silabă* (sau *vocală*) *scurtă* = silabă (sau vocală) care are o durată mai mică decît durata medie. **II.** Adv. **1.** Repede, brusc. ◆ Fără multă vorbă; energic, rapid. **2.** (De) la distanţă mică; p.ext. strîns. **III.** S.f. **1.** Haină groasă (vătuită sau îmblănită), lungă pînă deasupra genunchilor. **2.** (MED.; pop.) Adenopatie inghinală sau axilară.

SCURTÁ vb.I (lat. *excurtare*) **1.** Tranz. A micşora lungimea sau înălţimea unui obiect; a face mai scurt. ◆ (Înv.) A omorî, a executa pe cineva prin tăierea capului. **2.** Tranz. A alege şi a parcurge distanţa cea mai scurtă dintre două puncte; a evita ocolurile. **3.** Tranz. şi refl. A face să dureze (sau să pară că durează) mai puţin. ◆ Intranz. şi tranz. A vorbi concis, laconic.

SCURTĂTÚRĂ s.f. (<*scurta*) **1.** Bucată scurtă de lemn; retevei. **2.** Cărare care corespunde celei mai mici distanţe dintre două puncte.

SCURTCIRCUÍT s.n. (<*scurt*+*circuit*; cf.fr. *court-circuit*) **1.** Legătură electrică între două puncte (între care există o diferenţă de potenţial) ale unei reţele sau ale unei instalaţii, avînd o rezistenţă mică (aproape nulă). **2.** Fenomen fizic, care constă în întreruperea accidentală a curentului electric într-o reţea sau într-o instalaţie prin stabilirea unui scurtcircuit.

SCURTCIRCUITÁ vb. I tranz. şi refl. (<*scurtcircuit*; cf.fr. *court-circuiter*) A (se) produce un scurtcircuit.

SCURTÉICĂ s.f. (<*scurt*) Haină îmblănită, lungă pînă la (sau pînă sub) genunchi, purtată mai ales la ţară.

SCURTMETRÁJ s.n. (<*scurt*+*metraj*; cf.fr. *court-métrage*) Film care nu depăşeşte durata de 30 de minute sau lungimea de 1000 m.

SCURTÍME s.f. (<*scurt*) Însuşirea de a fi scurt.

SCUT s.n. (lat. *scutum*) **1.** Armă defensivă din lemn, metal, piele etc., de diferite forme şi mărimi, cu care în antichitate şi în evul mediu luptătorii îşi apărau pieptul de lovituri. ◆ (Rar) Blazon (în formă de scut). **2.** Fig. Apărare, ocrotire; sprijin. **3.** Mască sau paravan protector folosite de sudori. **4.** Construcţie mobilă de metal sau de lemn, folosită pentru susţinerea tavanului sau a pereţilor unei galerii de mină ori la săparea şi la căptuşirea unui tunel. **5.** (GEOL.) Porţiune întinsă din cadrul unei platforme, în care la suprafaţă apare fundamentul, format din şisturi cristaline şi din roci magmatice vechi. **6.** Formaţie chitinoasă, care alcătuieşte epiderma sau scheletul unor animale şi care are rol protector.

SCÚTEC s.n. (cf.bg. *skutak*) Bucată (dreptunghiulară) de pînză, de flanelă etc., cu care se înfaşă sugarii.

SCUTÉLNIC s.m. (<*scuti*) (În ev.med.; în ţările române) Ţăran scutit de plata birului domnesc, în schimbul unor obligaţii supli-

mentare (de obicei militare) față de domn sau față de boier.
SCÚTER s.n. (<engl., fr. *scooter*) Tip de motocicletă ușoară, cu roți mici, cu motorul instalat, de obicei, sub șaua conducătorului, permițîndu-i acestuia să stea comod (ca pe scaun), și care poate transporta una sau două persoane.
SCUTÍ vb. IV tranz. (<*scut*) **1.** A dispensa pe cineva de anumite sarcini sau obligații. ◆ Refl. A solicita să fie dispensat de o obligație. **2.** A feri sau a proteja pe cineva de un lucru neplăcut; a cruța. ◆ A lăsa în pace, a nu sîcîi pe cineva.
SCUTIÉR s.m. (<*scut*) **1.** (În ev. med.; în V Europei) Tînăr nobil vasal, care purta scutul și celelalte arme ale cavalerului sau ale seniorului său. **2.** (Înv.) Ostaș echipat cu scut.
SCUTÍRE s.f. (<*scuti*) Acțiunea de a scuti și rezultatul ei. ◆ Privilegiu acordat cuiva de a nu presta anumite servicii, de a nu îndeplini anumite obligații etc.; concr. act care conține un asemenea privilegiu.
SCUTURÁ vb.I (lat. **excutulare*) **I. 1.** Tranz. A clătina, a agita un obiect pentru a face să cadă sau să iasă ceva din (sau de pe) el. ◆ Refl. A se curăța de zăpadă, de praf etc. ◆ Intranz. A face curățenie, a șterge praful de pe obiectele din casă. **2.** Tranz. Fig. A arunca, a îndepărta ceva. ◆ Refl. A (se) elibera de ceva supărător. **3.** Refl. și tranz. (Despre copaci, flori etc.) A (se) despuia de frunze, de petale, de rod; (despre fructele pomilor, semințe etc.) a cădea sau a face să cadă. **II. 1.** Tranz., intranz. și refl. A (se) mișca cu putere încoace și încolo; a (se) zgîlți, a (se) clătina, a agita. **2.** Tranz. Fig. (Fam.) A critica, a mustra.
SCUTURĂTÓR, -OÁRE s.n., s.f. (<*scutura*) **1.** S.n. Mașină folosită în filaturi la eliminarea impurităților dintr-un material fibros. **2.** S.n. Batoză care sortează materialul treierat și elimină paiele lungi. **3.** S.f. Măturică de pene cu care se scutură praful.
SCUTURÁTÚRĂ s.f. (<*scutura*) **1.** Mișcare bruscă și repetată; clătinare, zguduire. **2.** Curățenie, dereticare. **3.** Scuturatul pomilor (pentru a cădea fructele).
SCUZÁ vb.I (<it. *scusare*; cf.fr. *excuser*, lat. *excusare*) **1.** Refl. A-și cere iertare, a-și exprima părerea de rău pentru o greșeală comisă, pentru un deranj etc.; a se justifica. ◇ Tranz. absol. *Scuzați!* formulă de politețe prin care cineva își cere iertare pentru o gafă, pentru un deranj etc. **2.** Tranz. A admite, a accepta scuzele (**2**) cuiva; a ierta.
SCUZÁBIL, -Ă adj. (<it. *scusabile*; cf.fr. *excusable*) Care poate fi iertat, scuzat.
SCÚZĂ s.f. (<it. *scusa*; cf.fr. *excuse*) **1.** Motiv real sau pretext invocat de cineva cu scopul de a se justifica sau de a diminua o vină, o gafă (proprie sau a altcuiva) sau pentru a se eschiva de la o obligație; disculpare, justificare. **2.** Exprimare a regretului pentru o greșeală comisă sau pentru o jignire adusă cuiva. ◇ *Scuzele mele* = formulă prin care cineva își cere iertare. *A cere* (sau *a prezenta*, *a exprima*) *scuze* = a-și exprima regretul pentru o greșeală făcută; a cere iertare.
SCVÁMĂ s.f. (<lat. *squama*) (BOT.) Frunzișoară modificată, tare, pergamentoasă, care protejează mugurii, receptaculul etc.
Se (CHIM.) Simbol pentru *seleniu*.
SE pron.refl. (lat. *se*) **1.** (Arată că persoana care face acțiunea este aceea care o și suportă) *Se culcase pe pat*. **2.** (Intră în alcătuirea verbelor reflexive eventive) *Se molipsi de virozã*. **3.** (Intră în alcătuirea verbelor reflexive reciproce) *Se calomniazã*. **4.** (Intră în alcătuirea verbelor reflexive dinamice) *S-a certat cu șeful*. **5.** (Intră în alcătuirea verbelor reflexive pasive și impersonale) *Să se execute ordinul*. *Se spune că va obține numirea*.
SEÁMĂ s.f. (<magh. *szám*) **1.** (În loc. și în expr.; exprimă o judecată, o observație, o constatare) *De bunã seamã* = desigur, fără îndoială. *Mai cu seamă* = îndeosebi, mai ales. *A-și da seama* = a constata, a se lămuri. *A lua seama* (sau *seamă*) = a) a se gîndi; a reflecta adînc; b) a supraveghea; c) a observa ceva, a remarca; d) a înțelege, a se lămuri. **2.** (În loc. și în expr.; exprimă ideea de folos, interes, grijă) *Pe seama* (cuiva) = a) pentru cineva, în folosul cuiva; b) pe socoteala, în sarcina cuiva. *A ține seama* (sau *seamă*) *de cineva* (sau *de ceva*) = a ține cont de cineva (sau de ceva), a lua în considerație pe cineva sau ceva. *A lăsa* (sau *a da*) *în* (sau *pe*) *seama cuiva* = a lăsa (sau a da) în grija, în paza, în posesia cuiva. **3.** Însemnătate, importanță, valoare; faimă. ◇ Loc. adj. *De seamă* = important, vestit. **4.** Fel, gen; soi, specie. ◇ Loc. adj. *De-o seamă* (cu cineva) sau *de seama cuiva* = la fel cu cineva, în aceeași situație; de aceeași vîrstă. **5.** Rost, rînduială. **6.** Calcul, socoteală; cont. **7.** (Înv. și pop.) Număr, cantitate mare de ...; grămadă, mulțime de ... . ◆ Interval, perioadă (nehotărîtă) de timp.
SEÁMĂN s.m. (<*seamănă*) Cel care este la fel cu altcineva; aproapele cuiva; om (în raport cu alt om). ◇ Loc. adj. și adv. *Fără (de) seamăn* = fără asemănare, fără echivalent.
SEÁRĂ s.f. (lat. *sera*) Partea de la sfîrșitul zilei, de cînd începe să se întunece pînă la căderea nopții; interval de timp cuprinzînd sfîrșitul zilei și momentul cînd cineva își încheie activitatea și se culcă. ◇ Loc. adv. *De cu seară* = (încă) din momentul începerii serii (precedente); la începutul serii (precedente). *Către* (sau *spre*, *înspre*, *pe*) *seară* = pe înserate, cînd se lasă seara. ◇ *Bună seara!* formulă de salut, la întîlnire sau la despărțire, în timpul serii. ◆ (Adverbial; în forma *seara*) În timpul serii, în fiecare seară.
SEĂRBĂD, -Ă adj. (cf.lat. *exalbidus*) **1.** (Despre alimente) Fără gust, fad; (despre gustul alimentelor) nedefinit, insipid. **2.** Fig. Monoton, plictisitor, anost. **3.** (Despre oameni) Palid la față, livid; fără vlagă.
SEBACÉU, -ÉE adj. (<fr. *sébacé*, lat. *sebaceus*) Care se referă la sebum. ◇ *Glandă sebacee* = glandă în formă de ciorchine, situată la rădăcina firelor de păr, care secretează sebum. *Chist sebaceu* = umflătură sub piele, produsă prin hipertrofia glandelor sebacee.
SEBOPOIÉZĂ s.f. (<fr. *sébopoïèse*) Secreție de sebum.
SEBORÉE s.f. (<fr. *seborrhée*) Boală de piele provocată de secreția excesivă a glandelor sebacee și adesea însoțită de hipertrofia acestora.
SÉBUM s.n. (<fr. *sébum*, lat. *sebum* "seu") Substanță grasă secretată de glandele sebacee.
SEC, SEÁCĂ adj. (lat. *siccus*) **1.** Fără apă; care s-a uscat. ◇ *Tuse seacă* = tuse fără expectorație, tuse uscată. *Timbru* (sau *sigiliu*) *sec* = ștampilă în relief, fără tuș, care se imprimă pe anumite acte, cu o mașină specială. ◆ (Despre soluri, terenuri) Lipsit de umezeală; p.ext. arid, neproductiv. **2.** (Mai ales despre fructe sau semințe) În care nu se află nimic; fără miez sau cu miezul uscat; gol, deșert. ◇ *Nucă seacă* = nucă fără miez sau cu miezul nedezvoltat. ◆ *Sunet sec* = sunet scurt, fără rezonanță. ◆ Fig. (Despre oameni) Care și-a pierdut vlaga, puterea; (pop.; despre corp sau părți ale corpului) atrofiat, paralizat. **3.** Fig. (Despre idei, gînduri, planuri etc.) Lipsit de sens, de conținut; care este inutil. ◇ Loc. adv. *În sec* = în zadar, fără sens. **4.** Fig. (Și substantivat) Prost. **5.** Fig. (Despre oameni și despre manifestările lor) Lipsit de sensibilitate, de căldură; aspru, caustic, rece. **6.** *De sec* = de post, care nu este de dulce și nu conține carne.
SECÁ vb. I (lat. *siccare*) **1.** Tranz. și intranz. A fi sau a face să fie sec (**1**); a face să dispară sau a dispărea apa dintr-un teren, dintr-un lac etc.; a (se) usca. ◆ Intranz. (Despre lichide) A dispărea, a se pierde. **2.** Intranz. (Despre plante, semințe) A-și pierde seva; a se veșteji; a se usca. **3.** Tranz. Fig. A face pe cineva să-și piardă vlaga, puterea. ◆ Intranz. (Pop.; despre corpul omului sau despre părți ale corpului) A se atrofia, a paraliza. **4.** Tranz. Fig. A cauza cuiva o durere mare, o emoție puternică (negativă); a chinui.
SECÁNT, -Ă adj., s.f. (<fr. *sécant*) **1.** Adj. (Despre drepte sau curbe) Care intersectează o linie, un plan. ◇ *Plan secant* = plan care intersectează una sau mai multe suprafețe. ◆ (Substantivat, f.) Dreaptă care intersectează în două puncte un cerc sau o curbă sau care intersectează una ori mai multe drepte sau plane. **2.** S.f. Funcție trigonometrică care, înmulțită cu funcția cosinus, este egală cu funcția unitate.
SECÁRĂ s.f. (lat. *secale*) Plantă anuală din familia gramineelor, cu tulpina mai înaltă și cu spicul mai aspru decît al grîului, care se cultivă ca plantă furajeră și alimentară în zone cu climat umed și rece, pe soluri nisipoase (*Secale cereale*).

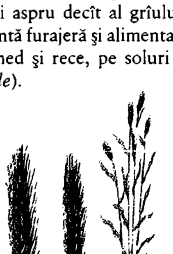

secară

SECATÓR s.m. (<fr. *sécateur*, rus. *sekator*) Foarfece de mînă cu cuțite scurte și brațe lungi, acționat cu ambele mîini, folosit în lucrări de grădinărie.
SECĂCIÚNE s.f. (lat. *siccatio*, *-onis*) (Rar) Faptul de a fi secat, uscat. ◆ Timp uscat, lipsit de ploaie; uscăciune, secetă.
SECĂREÁ s.f. (<*secară*) Plantă erbacee din familia gramineelor, asemănătoare cu ovăzul (*Bromus secalinus*).
SECĂRÍCĂ s.f. (<*secară*) **1.** Rachiu de secară. **2.** (BOT.; reg.) Chimen (*Carum carvi*).

SECĂTUÍ vb. IV (<*secat*) **1.** Tranz. A stoarce pe cineva (sau ceva) de bani, de rod, de putere etc.; a vlăgui, a istovi, a epuiza. ◆ A face ca un teren să devină neproductiv. **2.** Intranz. (Despre rezervele de substanţe minerale dintr-un zăcămînt) A se epuiza.

SECĂTÚRĂ s.f. (<*seca*) **1.** Om de nimic; netrebnic, lichea. **2.** (La pl.) Lucruri fără importanţă, fără valoare; fleacuri.

SECCO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Sacadat.

SECENTÍSM s.m. (<it. *secentismo*) Mişcare literar-artistică din sec.17 în Italia.

SECENTÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<it. *secentista*) (Scriitor, artist) care aparţine secentismului.

SECERÁ vb.I tranz. (lat.pop. *sicilare*) A tăia de la bază tulpina cerealelor păioase, cu secera sau cu secerătoarea, pentru a strînge recolta. ◆ Fig. A ucide (în masă).

SECERÁR s.m. (<*secera*) Numele popular al lunii august.

SÉCERĂ s.f. (lat. *sicilis*) **1.** Unealtă agricolă manuală, formată dintr-o lamă îngustă şi curbată de oţel, cu tăişul (prevăzut cu dinţi) în interior, fixată într-un mîner de lemn, care se foloseşte la recoltarea cerealelor prin tăierea tulpinilor acestora. **2.** Seceriş.

SECERĂTÓR, -OÁRE subst., adj. (<*secera*) **1.** S.m. şi f., adj. (Persoană) care seceră. **2.** S.f. Maşină agricolă de recoltat, care secerá cereale şi alte plante agricole. ◇ *Secerătoare-legătoare* = maşină agricolă de recoltat care secerá şi leagă în snopi tulpinile cerealelor. *Secerătoare-treierătoare* = combină.

SECERÍŞ s.n. (<*secera*) Acţiunea de a secera şi rezultatul ei. ◆ Perioadă de timp în care se recoltează (prin secerare) cerealele.

SECESIONÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sécessionniste*) Adept al secesiunii.

SECESIÚNE s.f. (<fr. *sécession*, lat. *secessio, -onis*) **1.** Acţiune a unui grup de indivizi de a se separa de o colectivitate, de un teritoriu, de un stat, de o federaţie etc. din care a făcut parte, cu scopul de a întemeia un stat sau de a se reuni cu alt stat. **2.** V. n.pr. **Războiul de Secesiune.**

SECESSIÓN s.n. (<fr. *sécession*) Nume dat grupărilor artistice de avangardă din Germania şi din Austria de la sfîrşitul sec.19 şi începutul sec. 20, care susţineau impresionismul, postimpresionismul, promovînd ulterior expresionismul. ◇ *Stil secession* = stil modernist în artele decorative.

SÉCETĂ s.f. (lat. **siccita* = *siccitas*) Absenţă sau insuficienţă a umidităţii solului şi a atmosferei faţă de valorile minimale necesare creşterii şi dezvoltării normale a plantelor, însoţită de temperatura ridicată a aerului. ◆ Perioadă de timp caracterizată de o asemenea situaţie meteo.

SECETÓS, -OÁSĂ adj. (<*secetă*) (Despre vreme) Fără ploi, cu secetă. ◆ (Despre terenuri, regiuni) Care nu are surse de apă.

SECHÉLĂ s.f. (<fr. *séquelle*; cf.lat. *sequela* "consecinţă") Tulburare funcţională sau organică durabilă rezultată după o boală, un traumatism sau o intervenţie chirurgicală.

SECHESTRÁ vb.I tranz. (<fr. *séquestrer*, lat. *sequestrare*) A pune sechestru asupra unor bunuri. ◆ A reţine cu forţa şi în mod ilegal o persoană.

SECHÉSTRU s.n. (<fr. *séquestre*, lat. *sequester, -tris*) (JUR.) **1.** Măsură de indisponibilizare a unui lucru asupra căruia există un litigiu, constînd în încredinţarea acestuia spre păstrare unei terţe persoane, pînă la soluţionarea litigiului. **2.** Măsură de asigurare ordonată de justiţie sau de fisc în cazul neplatei unei datorii, constînd în sigilarea bunurilor debitorului sau în darea lor în păstrare unei terţe persoane (pînă la confiscarea sau vînzarea lor silită).

SÉCOL s.n. (<lat. *saeculum*, it. *secolo*) **1.** Interval de timp de o sută de ani (de la anul unu pînă la anul o sută inclusiv); răstimp de o sută de ani (socotit de la orice dată); veac. ◆ Fig. Perioadă mare de timp; veşnicie. ◆ (La pl.) Timpul considerat în desfăşurarea lui; p.ext. generaţiile contemporane acestor perioade de desfăşurare. **2.** Epocă istorică dominată de un eveniment sau de o personalitate (ex. *secolul lui Pericle; secolul luminilor*). **3.** (Înv.) *Secolul de mijloc* = evul mediu.

SECRÉT, -Ă adj., s.n. (<fr. *secret*, lat. *secretus*) **I.** Adj. **1.** Care este ţinut ascuns; care este sau rămîne puţin sau deloc cunoscut; tainic, confidenţial. ◇ *Asociaţie* (sau *organizaţie*, *societate*) *secretă* = asociaţie (sau organizaţie, societate) cu caracter conspirativ, formată în mod ilegal. ◆ (Despre sentimente) Păstrat în taină; nedeclarat, nemărturisit. **2.** Ascuns vederii; camuflat. ◇ *Agent secret* = agent de siguranţă; detectiv. **II.** S.n. **1.** Ceea ce se ţine în taină, ceea ce nu se cunoaşte (de nimeni); taină. ◇ *Secret de stat* = document sau date privind problemele principale ale vieţii politice şi economice, precum şi ale apărării şi ale securităţii statului, a căror divulgare este interzisă prin lege. **2.** Sistem (ingenios) care asigură succesul într-o întreprindere, într-o acţiune etc.; procedeu special şi eficace pentru a face sau pentru a obţine ceva. **3.** Ceea ce constituie condiţia particulară (greu de realizat) a unei ştiinţe, a unei arte. **4.** (Înv.) Discreţie. **5.** (Înv.) Celulă penitenciară izolată.

SECRETÁ vb.I tranz. (<fr. *sécréter*) A produce o secreţie (internă sau externă).

SECRETÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *secrétaire*) **1.** Persoană care conduce secretariatul unei întreprinderi, al unei instituţii etc. ◇ *Secretar de redacţie* = persoană din redacţia unei publicaţii periodice responsabilă de centralizarea şi coordonarea materialului pregătit pentru tipar şi de aspectul grafic al publicaţiei. ◆ Persoană (angajată special) care rezolvă lucrările curente şi corespondenţa privată a cuiva. **2.** Persoană care face parte din conducerea unei organizaţii social-politice. ◇ *Secretar general* = persoană aleasă în cadrul congresului sau conferinţei unui partid politic pentru coordonarea activităţii acestuia. **3.** Demnitar, funcţionar care pregăteşte lucrările şi duce la îndeplinire hotărîrile organului suprem al puterii sau al administraţiei de stat, al conducerii altui organ central (minister, departament etc.). ◇ *Secretar de stat* = om politic sau înalt funcţionar care conduce un departament ministerial; (în unele ţări) ministru al afacerilor externe.

SECRETARIÁT s.n. (<fr. *secrétariat*) **1.** Serviciu într-o întreprindere, într-o instituţie, într-o organizaţie politică etc. care rezolvă lucrările curente de conducere şi de coordonare; biroul, localul unde îşi desfăşoară activitatea personalul acestui serviciu. **2.** Organ de conducere care coordonează şi controlează activitatea (în special îndeplinirea hotărîrilor) partidului. **3.** Organ cu atribuţii administrative şi executive al unei organizaţii internaţionale. **4.** Grup de persoane însărcinate sa consemneze conţinutul dezbaterilor unei şedinţe.

SECRETÍNĂ s.f. (<fr. *sécrétine*) Hormon produs de mucoasa duodenului, care stimulează secreţia sucului pancreatic, a bilei şi a salivei.

SECRETÓR, -OÁRE adj. (<fr. *sécréteur*) (FIZIOL.) Care secretează, referitor la secreţie. ◇ *Ţesut secretor* = ţesut vegetal format din celule dispuse izolat sau în straturi şi care produce secreţii.

SECRÉŢIE s.f. (<fr. *sécrétion*, lat. *secretio, -onis*) (FIZIOL.) **1.** Proces de formare şi de eliminare de către celulele glandulare a unor substanţe lichide sau solide. **2.** Produs elaborat şi eliminat de celulele glandulare.

SECTÁNT, -Ă s.m. şi f., adj. (<lat. *sectans, -ntis*) **1.** S.m. şi f. Adept al unei secte religioase. **2.** Adj. De sectă, propriu sectei sau sectanţilor; fig. exclusivist, intolerant.

SECTÁR, -Ă s.m., adj. (<fr. *sectaire*) **1.** S.m. Partizan intolerant şi exclusivist al unei doctrine (filozofice, politice, religioase etc.). **2.** Adj. De sectă, propriu sectei sau sectarilor; intolerant faţă de cei ce au alte convingeri; fig. exclusivist.

SECTARÍSM s.n. (<fr. *sectarisme*) Atitudine de sectar; atitudine, concepţie a unor persoane sau grupuri de persoane, redusă la interesele mărunte ale acestora; fig. exclusivism, intoleranţă.

SECTÁT, -Ă adj. (cf.lat. *sectus* "tăiat") (Despre frunze lobate) Care are lobii cu incizii mari, atingînd nervura mediană a laminei sau baza laminei.

SÉCTĂ s.f. (<fr. *secte*, lat. *secta*; cf.lat. *sequi* "a urma") Comunitate religioasă (creştină, islamică etc.) separată de biserica oficială respectivă; p.ext. grup (închis) format din adepţii unei doctrine (filozofice sau politice).

SECTÓR s.n. (<fr. *secteur*, lat. *sector, -oris*; cf.lat. *secare* "a tăia") **1.** (MAT.) Porţiune dintr-un plan mărginită de două drepte concurente şi de arcul unei curbe cuprins între aceste drepte; mulţimea punctelor din interiorul unei sfere, situată în interiorul conului avînd ca bază un cerc mic al sferei, iar ca vîrf centrul sferei. ◆ Piesă (de maşină) în formă de sferă, de roată dinţată. **2.** Fiecare dintre zonele corespunzătoare unei delimitări de orice natură a unei suprafeţe; porţiune limitată dintr-o suprafaţă. ◆ Zonă de acţiune a unei unităţi militare. ◆ Subîmpărţire administrativă în cadrul unui oraş mare. **3.** Domeniu sau ramură de activitate.

SECTORÍST s.m. (<*sector*) Ofiţer sau subofiţer de poliţie, care are în sarcină ordinea publică şi evidenţa populaţiei dintr-un anumit sector al unui oraş.

SECTORIZÁT, -Ă adj. (<*sector*) (Rar) Care este împărţit în sectoare.

SÉCȚIE s.f. (<rus. *sekțiia*, fr. *section*) **1.** Subunitate organizatorică pe ramuri de activitate, operații etc. în întreprinderi, instituții etc.; p.ext. local, încăpere unde își desfășoară activitatea o asemenea subunitate. ◆ Compartiment cu destinație specială într-un magazin, într-un muzeu etc. **2.** Subdiviziune în cadrul administrației sau al poliției unui oraș; local în care se află sediul acestei subdiviziuni. ◆ *Secție de votare* = fiecare dintre diviziunile unei circumscripții electorale (stabilită în raport cu numărul alegătorilor); locul unde votează alegătorii dintr-o asemenea diviziune.

SECȚIONÁ vb.I tranz. (<fr. *sectionner*) A tăia ceva, împărțind în secțiuni; a tăia, a divide.

SECȚIONÁBIL, -Ă adj. (<*secționa*) Care poate fi secționat.

SECȚIÚNE s.f. (<fr. *section*, lat. *sectio, -onis*) **1.** Faptul de a secționa; tăietură; concr. porțiune tăiată în urma secționării; loc unde s-a făcut o secționare. **2.** Suprafață rezultată din intersecția unui corp solid cu o suprafață plană sau curbă. ◇ *Secțiune transversală* (sau *normală*) = secțiune rezultată din intersecția cu un plan perpendicular pe axa unei bare, a unei piese etc. ◆ Aria unei secțiuni (**2**). **3.** Schiță reprezentînd suprafața intersecției unei piese sau a unui sistem tehnic cu un anumit plan (vertical sau orizontal). **4.** (MAT.) Intersecție a două mulțimi.

SECÚI s.m. (<magh. *székely*) Persoană care face parte dintr-o populație de limbă turcică, asimilată de triburile maghiare, pe care le-a însoțit în migrația lor în Cîmpia Panonică (sec. 11-12) și care în sec. 12-13 a fost așezată de regii unguri în partea de S-E a Transilvaniei (Valea Tîrnavelor și apoi pe Valea Trotușului), alături de populația autohtonă românească.

SECUIÉSC, -IÁSCĂ adj. (<*secui*) Care aparține secuilor, privitor la secui.

SECUÍME s.f. (<*secui*) Populație secuiască; ținut locuit de secui.

SECULÁR, -Ă adj. (<fr. *séculaire*, lat. *saecularis*) **1.** Care durează de secole, care are o vechime de unul sau de mai multe secole; p.ext. străvechi. **2.** Care are loc peste sau o dată la o sută de ani. ◇ *An secular* = an care încheie un secol. **3.** (În opoziție cu *ecleziastic*) Laic.

SECULARIZÁ vb. I tranz. <*fr. séculariser*) A trece (o parte din) bunurile bisericești sau mănăstirești în proprietatea statului, în schimbul unei despăgubiri; a reda vieții laice ceea ce aparține bisericii.

SECULARIZÁT, -Ă adj. (<*secularizа*) (Despre bunuri care aparțin bisericii sau mănăstirii) Trecut în proprietatea statului.

SECÚND, -Ă num.ord., adj., s.n. (<fr. *second*, lat. *secundus*) **1.** Num.ord., adj. Care se află imediat după primul în ordinea locului, a timpului sau a rangului; al doilea. ◇ *Ofițer secund* (și substantivat, m.) = ofițer care îndeplinește pe navă funcția de adjunct al comandantului. *Arbitru secund* = arbitru care ajută pe arbitrul principal în conducerea unei competiții sportive. **2.** S.n. Voce care acompaniază o voce primă. **3.** S.n. (POLIGR.) Titlu interior al cărților și al broșurilor.

SECUNDÁ vb.I tranz. (<*fr. seconder*, lat. *secundare*) **1.** A ajuta, a susține, a însoți pe cineva în acțiunile sale. **2.** (MUZ.) A acompania.

SECUNDÁNT, -Ă s.m. și f. (<germ. *Sekundant*) **1.** Persoană care secundează, ajută, însoțește pe cineva. ◆ Arbitru secund. **2.** Persoană care asistă și îndrumează un participant la anumite întreceri sportive (ex. la box, șah). ◆ (Înv.) Martor la un duel.

SECUNDÁR[1] s.n. (<*secundă*) Acul ceasornicului care indică secundele.

SECUNDÁR[2]**, -Ă** adj. (<fr. *secondaire*, lat. *secundarius*) **1.** Care ocupă locul al doilea într-o succesiune, într-o ierarhie. ◇ (GEOL.) *Eră secundară* = a doua eră geologică, caracterizată prin apariția primelor păsări, mamifere și pești ososi; eră mezozoică. *Curs secundar* = al doilea ciclu școlar, care urmează după ciclul primar. (Înv.) *Profesor secundar* = profesor care preda în cursul secundar. *Sifilis secundar* = sifilis aflat în a doua fază, caracterizat prin apariția unor erupții cutanate. **2.** Care se plasează pe al doilea plan din punctul de vedere al importanței; de importanță mai mică, redusă; accesoriu. ◇ (GRAM.) *Propoziție secundară* (și substantivat, f.) = propoziție subordonată dependentă, în cadrul frazei, de propoziția principală (din punctul de vedere al sensului). *Medic secundar* (și substantivat, m.) = medic care, în urma unui concurs, este admis să se specializeze într-o clinică. *Fenomen secundar* = fenomen patologic puțin important, care se manifestă în cursul unei boli, ca consecință a efectelor caracteristice ale acesteia, fără a influența evoluția bolii.

SECUNDARIÁT s.n. (<*secundar*[2]) Perioadă de timp în care își face stagiul un medic secundar. ◆ Examen sau concurs pentru obținerea gradului de medic secundar.

SECÚNDĂ s.f. (<fr. *seconde*) **1.** Unitate de măsură a timpului (simbol *s*), egală cu a 60-a parte dintr-un minut; p.ext. interval de timp foarte scurt; clipă, moment. **2.** Unitate de măsură a unghiurilor, submultiplu al minutului, egală cu a 3600-a parte dintr-un grad sexagesimal. **3.** (MUZ.) Interval dintre două sunete ale unei game situate pe două trepte alăturate. **4.** A doua poziție de apărare la scrimă.

SECUNDIPÁRĂ adj., s.f. (<fr. *secondipare*) (Femeie) care naște a doua oară.

SECUNDO adv. (cuv.lat.) În al doilea rînd.

SECÚRE s.f. (lat. *securis*) Unealtă asemănătoare cu un topor, formată dintr-un corp de oțel cu tăiș fixat pe o coadă de lemn (scurtă), folosită la dobortul copacilor, la despicatul lemnelor etc. și (în trecut) ca armă de luptă.

SECURÍST, -Ă s.m. și f. (<*securitate*) Lucrător în organele de securitate.

SECURÍT s.n. (<germ. *Sekurit*) Sticlă de siguranță foarte rezistentă, care, la spargere, din cauza tensiunilor interne obținute în urma unui tratament termic, se transformă în pulbere, fără a forma cioburi și așchii (și din care se fac parbrize și ferestre pentru autovehicule).

SECURITÁTE s.f. (<fr. *sécurité*, lat. *securitas, -atis*) **1.** Faptul de a fi la adăpost de orice pericol; sentiment de siguranță pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol; siguranță. ◆ Protecție, apărare. ◇ *Consiliu de securitate* = principalul organ permanent al ONU, care are ca sarcină primordială menținerea păcii și asigurarea securității internaționale. *Securitate colectivă* = stare a relațiilor dintre state, determinată de încheierea unor tratate, care prevăd măsuri de apărare comună împotriva unei agresiuni. **2.** Instituție care avea ca sarcină apărarea prin orice mijloace a sistemului social-economic și politic al statului comunist.

SECURIZÁ vb. I tranz. (<*securit*) A supune unui tratament termic sticla, pentru a obține securitul.

SECUTÓR s.m. (<lat. *secutor*) Gladiator roman înarmat numai cu sabie și cu scut, care se lupta cu un alt gladiator înarmat cu un trident și cu o plasă; mirmidon.

SECVÉNȚĂ s.f. (<fr. *séquence*; cf. it. *sequenza*; cf.lat. *sequens* "următor") **1.** Succesiune de fenomene fizice sau ordinea de variație în timp a mărimilor unui sistem. **2.** Grupare de scene și de imagini într-un film, care formează o unitate, un episod. ◆ Fig. Multitudine de fapte, de evenimente, de stări etc., care se succed într-o anumită ordine și formează un tot unitar. **3.** (MUZ.) Repetare pe trepte diferite a unei formule melodice sau a unei succesiuni de acorduri. ◆ Imn religios în proză care se cîntă la anumite sărbători catolice.

SECVENȚIÁL, -Ă adj. (<fr. *séquentiel*) Care se împarte în secvențe; de secvență, referitor la secvență.

SEDÁ vb.I tranz. și refl. (<lat. *sedare*) A(-și) administra sedative.

SEDÁT, -Ă adj. (<*seda*) Care a fost calmat cu sedative.

SEDATÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *sédatif*) (Medicament) care anulează stările de excitare psihică sau motorie, care calmează durerile; calmant.

SEDENTÁR, -Ă adj. (<fr. *sédentaire*, lat. *sedentarius*) (Despre oameni) Căruia nu-i place să se deplaseze; care preferă să nu facă mișcare; care stă mult în casă; (despre îndeletniciri, activități, trai etc.) care se exercită într-un spațiu închis; care nu necesită mișcare. ◆ (Despre populații) Stabil, nemigrator. ◇ (MILIT.) *Parte sedentară* = parte a unităților militare care rămîne în timp de război în garnizoană (avînd atribuții administrative). *Păsări sedentare* = păsări care nu migrează în timpul iernii. *Animale sedentare* = animale nevertebrate care stau temporar în galerii, pe care și le fac singure.

SEDENTARÍSM s.n. (<*sedentar*) Faptul de a fi sedentar; viață sedentară.

SEDENTARITÁTE s.f. (<fr. *sédentarité*) (Rar) Sedentarism.

SEDÍLĂ[1] s.f. (<fr. *cédille*) Semn diacritic în formă de virgulă, care se pune sub unele consoane pentru a le da valoarea altui sunet, diferit de cel pe care îl reprezintă litera fără acest semn.

SEDÍLĂ[2] s.f. (<bg., scr. *sedilo*) Săculeț confecționat dintr-o țesătură rară, în care se pune brînza la scurs.

SEDIMÉNT s.n. (<fr. *sédiment*, lat. *sedimentum*) **1.** Depozit format prin depunerea corpusculelor solide dintr-o suspensie. **2.** Acumulare (stratificată) de minerale și de resturi organice rezultate din procesele fizice, chimice sau biologice de la suprafața solului. ◆ (La pl.) Depozit de roci sedimentare.

SEDIMENTÁ vb. I refl. (<*sediment*) A se depune în straturi; a forma sedimente.

SEDIMENTÁR, -Ă adj. (<fr. *sédimentaire*)

Cu caracter de sediment (**2**); format prin sedimentare. ◇ *Proces sedimentar* = proces de formare a sedimentelor. *Rocă sedimentară* = rocă rezultată prin depunerea materialelor provenite în urma alterării sau dezagregării unor roci preexistente.

SEDIMENTÁRE s.f. (<*sedimenta*) Acţiunea de a se sedimenta şi rezultatul ei. ◆ Totalitatea proceselor fizice, chimice sau biologice care se desfăşoară la suprafaţa pământului, în urma cărora are loc depozitarea unor particule, fragmente de minerale, de roci, de organisme etc., din care rezultă apoi rocile sedimentare. ◆ Fenomen de depunere (lentă) a particulelor solide dintr-o suspensie, dintr-o emulsie etc., prin cădere liberă sau prin centrifugare. ◇ (MED.) *Viteză de sedimentare* = reacţie de laborator prin care se măsoară ritmul depunerii globulelor roşii recoltate într-un tub de sticlă şi care permite depistarea unor procese infecţioase latente. Viteza de sedimentare normală este de 10-12 mm pe oră.

SEDIMENTATÓR s.n. (<*sedimenta*) *Sedimentator de praf* = aparat pentru luarea probelor de praf.

SEDIMENTÁŢIE s.f. (<fr. *sédimentation*) Sedimentare.

SEDIMENTOLOGÍE s.f. (<fr. *sédimentologie*) Parte a geologiei care studiază modul de formare a sedimentelor.

SEDIMENTOMETRÍE s.f (<fr. *sédimentométrie*) (FIZ.) Metodă de determinare a dimensiunilor particulelor dintr-un amestec, bazată pe măsurarea vitezei de sedimentare.

SEDIŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *séditieux*, lat. *seditiosus*) Care se revoltă împotriva unei autorităţi; care îndeamnă la răzvrătire; înclinat spre răzvrătire; instigator.

SEDIŢIÚNE s.f. (<fr. *sédition*, lat. *seditio, -onis*) (Livr.) Revoltă, răzvrătire, răscoală.

SÉDIU s.n. (<it. *sedio*) Loc în care îşi are administraţia şi îşi desfăşoară activitatea o instituţie sau o organizaţie. ◆ Fig. Centru, focar.

SEDUCĂTÓR, -OÁRE adj., subst. (<*seduce*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care seduce, captivează, tentează, incită prin aspect, prin comportament etc.; (persoană) încîntătoare, fermecătoare; (lucru) ademenitor, ispititor. **2.** S.m. Bărbat care abuzează de buna-credinţă a femeilor, ademenindu-le şi seducîndu-le cu promisiuni înşelătoare.

SEDÚCE vb. III tranz. (<lat. *seducere*; cf.fr. *séduire*) **1.** A atrage, a tenta, a captiva, a cuceri prin farmecul vorbelor, prin purtare etc. **2.** (Despre bărbaţi) A abuza de buna-credinţă a unei femei, ademenind-o şi determinînd-o să întreţină relaţii sexuale, cu promisiuni înşelătoare; a ademeni; a înşela.

SEDÚCŢIE s.f. (<fr. *séduction*, lat. *seductio, -onis*) Faptul de a seduce; atracţie (fizică) deosebită exercitată asupra cuiva. ◆ Corupţie.

SEFÁRD, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *Sefardi*; cf.sp. *sefardi*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Evrei de rit spaniol, expulzaţi din Spania (1492), care s-au refugiat în N Africii, în Orientul Apropiat şi în unele ţări europene; (la sg.) evreu de acest rit. **2.** Adj. Care aparţine sefarzilor, de sefarzi, care se referă la sefarzi.

SEFARDÍT, -Ă (<*sefard*) Sefard.

SEGMÉNT s.n., s.m. (<fr. *segment*, lat. *segmentum*) **1.** S.n. Porţiune definită, nedetaşată, dintr-un întreg. **2.** S.n. Porţiune dintr-o figură plană, limitată cel puţin într-o parte de marginile ei. ◇ *Segment de cerc* = parte dint-un cerc, cuprinsă între o coardă şi un arc subîntins. *Segment de dreaptă* = porţiune dintr-o dreaptă situată între două puncte ale acesteia (şi conţinîndu-le). **3.** S.m. (TEHN.) Garnitură elastică (metalică) a unui piston, de formă inelară, care serveşte la etanşarea interstiţiului dintre piston şi cilindrul în interiorul căruia se deplasează şi la răzuirea uleiului de pe peretele interior al cilindrului. **4.** S.n. Fiecare dintre părţile (inelare) care alcătuiesc corpul unor vieţuitoare.

SEGMENTÁ vb. I tranz. (<fr. *segmenter*) A împărţi în segmente.

SEGMENTÁL, -Ă adj. (<fr., engl. *segmental*) Care aparţine unui segment, referitor la segment, de segment.

SEGMENTÁR, -Ă adj. (<fr. *segmentaire*) Compus sau provenit din segmente.

SEGMENTÁRE s.f. (<*segmenta*) **1.** Acţiunea de a segmenta şi rezultatul ei. ◆ (BIOL.) Proces de divizare succesivă a celulei-ou fecundată sau a zigotului, care duce la formarea embrionului. **2.** (FON.) Operaţie de izolare a unui segment dintr-o secvenţă sonoră pentru studiul lui auditiv, eliminîndu-se astfel influenţa contextului.

SEGMENTÁŢIE s.f. (<fr. *segmentation*) Segmentare.

SEGREGÁ vb. I intranz. şi refl. (<lat., it. *segregare*) **1.** (Despre elementele unui aliaj) A se separa neuniform prin răcire de la o temperatură înaltă, pe baza diferenţei dintre punctele de topire ale elementelor. **2.** (Despre componenţii unui material) A se separa.

SEGREGÁRE s.f. (<*segrega*) **1.** Faptul de a (se) segrega. ◆ Operaţie metalurgică de afinare a unui aliaj, prin răcire selectivă în cursul căreia, la solidificare, anumite impurităţi se concentrează în faza topită şi se pot înlătura uşor. ◆ Separare sau repartizare neuniformă a componenţilor unui aliaj, produsă în timpul solidificării. **2.** Proces de separare a minereurilor de masa rocilor înconjurătoare şi de cristalizare în filoane distincte. **3.** (CONSTR.) Separare în straturi de consistenţă diferită a materialelor granulare din beton sau mortar, în timpul depozitării sau transportării acestora. **4.** (BIOL.) Fenomen în hibridarea sexuată a plantelor, constînd în separarea ereditaţii materne de cea paternă, în celule diferenţiate. **5.** Segregaţie rasială.

SEGREGÁŢIE s.f. (<fr. *ségrégation*) **1.** Segregare. ◆ Lipsă de omogenitate a compoziţiei chimice a unui aliaj solidificat, rezultată prin segregare. **2.** *Segregaţie rasială* = formă de discriminare rasială, constînd în separarea persoanelor de origini, de rase sau de religii diferite din interiorul aceleiaşi ţări; discriminare rasială.

SEGUIDILLA s.f. (cuv.sp.) Dans popular spaniol (andaluz), cu mişcare vioaie, care se dansează cu acompaniament de chitară sau de castaniete, uneori însoţit de cîntec; melodie după care se execută acest dans.

SEIF (SAFÉ, SAFÉU) s.n. (<engl. *safe*) Dulap sau ladă de fier în care se păstrează (într-o instituţie bancară) bani, hîrtii şi obiecte de valoare; casă de bani. ◆ Încăpere specială, bine asigurată, în care se păstrează manuscrise, documente, obiecte de valoare.

SEÍGĂ s.f. (<germ. *Seige*) Aparat de recoltare a stufului care se ataşează unui tractor, în faţă.

SEIM s.n. (<pol. *sejm*) Nume dat, în diferite perioade, Parlamentului Poloniei (în ev. med., şi al altor state din Europa răsăriteană) sau Camerei Inferioare a acestuia.

SEÍMĂ s.f. (<fr. *seime*) Crăpătură care apare uneori în stratul cornos al copitelor cailor sau ale vitelor.

SEIMÉN (SIIMÉN, SIMÉN) s.m. (<tc. *seğmen*) (În sec.17-18; în ţările române) (La pl.) Corp de ostaşi mercenari pedeştri (majoritatea sîrbi), înarmaţi cu sîneţe, a căror atribuţie era paza curţii domneşti; (la sg.) soldat care făcea parte din acest corp de ostaşi.

SEINER s.n. (cuv. engl.) Navă maritimă de pescuit, prevăzută la pupă cu o platformă pentru manevrarea năvoadelor, care este folosită în pescuitul cu plase aproape de suprafaţa apei.

SEÍSM s.n. (<fr. *séisme*; cf.gr. *seismos* "cutremur") Cutremur de pămînt.

SEISMÁL adj. (<fr. *seismal*) *Linie seismală* = direcţia undei de zguduire într-un seism.

SEÍSMIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *séismique*) **1.** Adj. Care aparţine seismelor, care se referă la seisme. ◇ *Unde seismice* = unde elastice care se răspîndesc în scoarţa terestră, fiind provocate de cutremure sau de explozii artificiale. *Staţie seismică* = complex de aparatură pentru înregistrarea undelor seismice. *Regiune seismică* = regiune în care se produc frecvent puternice cutremure de pămînt. ◆ Care serveşte la înregistrarea şi studierea oscilaţiilor scoarţei terestre. **2.** S.f. Seismometrie.

SEISMICITÁTE s.f. (<fr. *séismicité*) Grad de frecvenţă şi de intensitate a oscilaţiilor seismice dintr-o regiune.

SEISMO- (<fr. *séismo-*; cf.gr. *seismos* "cutremur") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) seism".

SEISMOGÉNIC, -Ă adj. (<fr. *séismogenique*) Care determină apariţia unui cutremur.

SEISMOGRÁF s.n. (<fr. *séismographe*; cf. gr. *seismos* "cutremur"+*graphein* "a scrie") **1.** Aparat pentru înregistrarea grafică, în mod automat, a momentului, a duratei şi a intensităţii mişcărilor seismice; seismometru. **2.** Aparat folosit în prospecţiuni geofizice, care serveşte la înregistrarea vibraţiilor produse de explozii artificiale subterane, provocate în scopuri ştiinţifice.

SEISMOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *séismographique*) Care aparţine seismografiei, referitor la seismografie.

SEISMOGRAFÍE s.f. (<fr. *séismographie*) Totalitatea metodelor şi procedeelor de întrebuinţare a seismografului; parte a seismologiei care se ocupă cu înregistrarea undelor seismice şi cu interpretarea acestor înregistrări.

SEISMOGRÁMĂ s.f. (<fr. *séismogramme*; cf.gr. *seismos* "cutremur"+*gramma* "scriere") Reprezentare grafică a mişcărilor seismice înregistrate cu ajutorul seismografului.

SEISMOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *séismologue*) Specialist în seismologie.

SEISMOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *séismologique*) Care aparţine seismologiei, referitor la seismologie.

SEISMOLOGÍE s.f. (<fr. *séismologie*; cf.gr. *seismos* "cutremur"+*logos* "studiu") Parte a

geofizicii aplicate care studiază mişcările seismice ale scoarţei terestre.
SEISMOMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *séismométrique*, engl. *seismometric*) De seismometrie, referitor la seismometrie.
SEISMOMETRÍE s.f. (<fr. *séismométrie*; cf.gr. *seismos* "cutremur"+*metron* "măsură") Parte a geofizicii aplicate care studiază modul şi viteza de propagare a undelor seismice din scoarţa terestră, provocate prin explozii artificiale (în scopul prospectării diferitelor substanţe minerale utile şi al detectării structurilor geologice favorabile acumulării acestora).
SEISMOMÉTRU s.n. (<fr. *séismomètre*) Seismograf.
SEISMONASTÍE s.f. (<fr. *séismonastie*) Mişcare a organelor unor plante superioare, provocată de scuturare sau de lovire.
SEISMOSCÓP s.n. (<fr. *séismoscope*) Aparat folosit pentru punerea în evidenţă a cutremurelor de pământ.
SEISMOTERAPÍE s.f. (<fr. *séismothérapie*; cf.gr. *seismos* "cutremur"+*therapeia* "tratament") (MED.) Procedeu terapeutic constînd în vibraţii rapide, regulate şi de mică amplitudine, folosit în unele atonii funcţionale; vibroterapie.
SEÍŞE s.f. pl. (<fr. *seiche*) Variaţii ritmice ale nivelului apei unui lac, a unei mări aproape de ţărm, cu o perioadă variată, din cauza schimbărilor bruşte ale presiunii atmosferice, vîntului sau unei ploi puternice.
SEÍZ s.m. (<tc. *seyis*) (Înv.) Rîndaş, grăjdar (la curtea domnească).
SEJÚR s.n. (<fr. *séjour*) Vacanţă, concediu pe care cineva îl petrece (cu concursul unei organizaţii turistice) într-o staţiune, pe un itinerar turistic etc.
SELACIÁN s.m. (<fr. *sélacien*) (La pl.) Subclasă de peşti marini cu scheletul cartilaginos, cu corpul acoperit cu solzi placoizi şi cu ţepi, cu nările aşezate pe partea ventrală a capului, cu coada împărţită în două părţi inegale; (şi la sg.) peşte care face parte din această subclasă (ex. *rechinul, vulpea-de-mare* etc.).
SELAMLÍC s.n. (<tc. *selâmlık*) Parte a caselor turceşti, rezervată bărbaţilor şi musafirilor; încăpere destinată domnului şi slugilor sale, precum şi pentru recepţii, în palatele domnilor români.
SELÁNDRĂ s.f. (<fr. *sélandre*) Navă de transport din timpul cruciadelor.
SÉLBĂ (SCHÉLBĂ) s.f. (cf.lat. *silva*) (Rar) Pădure tînără (şi deasă).
SELEÁM-CEAÚŞ s.m. (<tc. *selâm-çavuş*) Reprezentant al domnului care mergea înainte şi anunţa tuturor sosirea acestuia.
SELÉCT, -Ă adj. (<fr. *sélect*, engl. *select*) Deosebit, ales, distins.
SELECTÁ vb. I (<*select*) **1.** Tranz. A selecţiona, a alege după un criteriu stabilit. ◆ A distinge, a remarca, a-şi arăta preferinţa (dintr-o mulţime). **2.** Tranz. şi refl. A (se) separa dintr-o mulţime (de obiecte) o mărime sau o serie (de obiecte) cu anumite caracteristici. **3.** Intranz. (Despre aparate de radiorecepţie şi de radiotelegrafie) A recepţiona clar diferitele unde sonore, diferitele posturi de emisiune; a fi selectiv. ◆ Tranz. A regla un aparat de radiorecepţie astfel încît undele apropiate să nu afecteze calitatea audiţiei.
SELECTÁT, -Ă adj. (<*selecta*) Care este ales dintr-un grup de obiecte, de fiinţe etc. după anumite criterii; p.ext. de calitate superioară.
SELECTÍV, -Ă adj. (<fr. *sélectif*) **1.** Care se efectuează prin selecţie. **2.** (Despre sisteme fizico-chimice) Care are proprietatea de a selecta, după anumite criterii, anumite mărimi sau elemente dintr-o mulţime. ◆ (Despre radiorecepţie; p.ext. despre aparate de radiorecepţie) Care are proprietatea de a recepţiona oscilaţiile a căror frecvenţă este egală cu frecvenţa pe care este acordat.
SELECTIVITÁTE s.f. (<fr. *sélectivité*) **1.** Însuşirea de a fi selectiv. ◆ Capacitatea de selecţie a unui sistem tehnic sau fizico-chimic. **2.** Însuşire a plantelor şi a animalelor de a face selecţie naturală în procesul de fecundare şi în comportarea faţă de condiţiile de viaţă.
SELECTÓR s.n. (<fr. *sélecteur*) **1.** Dispozitiv mecanic sau electric care serveşte la efectuarea unei selectări. ◇ *Selector telefonic* = dispozitiv de comutaţie în centralele telefonice automate, care are rolul de a selecta conexiunea cerută de abonat. **2.** Maşină agricolă compusă dintr-o vînturătoare şi mai multe site, întrebuinţată pentru separarea seminţelor de impurităţi şi pentru sortarea lor pe calităţi.
SELECTRÓN s.n. (<engl. *selectron*) Tub electronic din prima generaţie de calculatoare.
SELÉCŢIE s.f. (<fr. *sélection*, lat. *selectio, -onis*) **1.** Alegere făcută după un anumit criteriu şi cu un anumit scop. **2.** (BIOL.) Proces de supravieţuire a indivizilor dotaţi cu cele mai bune însuşiri în lupta pentru existenţă. ◇ *Selecţie naturală* = fenomen natural constînd în evoluţia continuă a speciilor animale şi vegetale, în urma căruia are loc selectarea speciilor (şi a reprezentanţilor acestora) cu o mai mare capacitate de adaptare la mediu, în detrimentul celor cu adaptabilitate redusă. *Selecţie artificială* = metodă de ameliorare a speciilor animale şi vegetale, constînd în selecţionarea conştientă de către om, în vederea reproducţiei, a indivizilor cu deosebite însuşiri biologice (economice, estetice). *Selecţie sexuală* = selecţie naturală sau artificială, constînd în alegerea preferenţială, în vederea reproducerii, a anumitor indivizi. **3.** Operaţie de extragere a unităţilor dintr-o mulţime, după anumite principii; parte selectată dintr-o mulţime, care serveşte la cercetarea diverselor caracteristici ale întregii mulţimi.
SELECŢIONÁ vb. I (<fr. *sélectionner*) **1.** Tranz. A face o selecţie, a alege după un anumit criteriu; p.ext. a ameliora speciile animale şi vegetale prin alegerea, în vederea reproducerii, a indivizilor cu anumite calităţi. **2.** Refl. A se supune procesului de selecţie naturală.
SELECŢIONÁBIL, -Ă adj. (<*selecţiona*) Care poate fi selecţionat.
SELECŢIONÁT, -Ă adj. (<*selecţiona*) Ales dintr-o mulţime (după criterii de valoare); p.ext. de calitate superioară. ◆ (Substantivat) Persoană sau echipă aleasă, prin selecţie, în vederea participării la competiţii sportive, artistice etc. ◆ (Despre plante de cultură şi animale domestice) Obţinut prin selecţie artificială; cu însuşiri îmbunătăţite prin selecţie.
SELECŢIONATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*selecţiona*) Persoană care se ocupă cu ameliorarea plantelor de cultură şi a animalelor domestice pe calea selecţiei artificiale.
SELECŢIONÉR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sélectionneur*) Persoană competentă care face o selecţie. ◆ Persoană autorizată care selecţionează sportivii cei mai valoroşi pentru formarea unor echipe (naţionale), în vederea participării la o competiţie.
SELECŢIONÍSM s.n. (<fr. *sélectionnisme*) Teorie care admite existenţa selecţiei naturale în biologie; darwinism.
SELECŢIONÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sélectionniste*) Adept al teoriei darwiniste a selecţiei naturale.
SELENÁR, -Ă adj. (<n.pr. *Selene*, numele grecesc al Lunii; cf.fr. *sélénien*) Care aparţine Lunii, referitor la Lună; lunar.
SELENAÚT s.m. (<n.pr. *Selene*+[cosmo]*naut*) Astronaut care călătoreşte spre Lună, care explorează Luna.
SELENIÁT s.n. (<fr. *séléniate*) Sare a acidului selenic.
SELÉNIC, -Ă adj. (<fr. *sélénique*) Care conţine seleniu. ◇ *Acid selenic* = acid foarte puternic, foarte avid de apă, asemănător cu acidul sulfuric.
SELENIFÉR, -Ă adj. (<fr. *sélénifère*) (Despre minerale) Care conţine seleniu.
SELENÍT[1] s.m. (<fr. *sélénite*) Varietate fibroasă de ghips, de culoare albă-gălbuie, cu luciu mătăsos-sidefiu, folosită pentru confecţionarea unor obiecte decorative.
SELENÍT[2] s.m. (<fr. *sélénite*; cf.n.pr. *Selene*, numele grecesc al Lunii) Presupus locuitor al Lunii.
SELÉNIU (SELÉNIUM) s.n. (<fr. *sélénium*) Element chimic (*Se*; nr.at. 34; m.at. 78,96), metaloid negru-cenuşiu, care se găseşte în natură în combinaţie cu sulful şi care se întrebuinţează în industria sticlei, a ceramicii şi la fabricarea celulelor fotoelectrice.
SELENIÚRĂ s.f (<fr. *séléniure*) Combinaţie a seleniului cu un metal.
SELENO- (<fr. *séléno-*; cf.gr. *selene* "Lună") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) Lună", "al Lunii", "selenar" etc.
SELENODEZÍE s.f. (<fr. *sélénodésie*) Disciplină care studiază forma şi dimensiunile Lunii, cîmpul său gravitaţional etc.
SELENOGRAFÍE s.f. (<fr. *sélénographie*; cf.gr. *selene* "lună"+*graphein* "a descrie") Parte a astronomiei care se ocupă cu studiul descriptiv al Lunii, al structurii şi al formaţiilor sale, al proceselor fizice etc.
SELENOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *sélénologique*) Care aparţine selenologiei, de selenologie, referitor la selenologie.
SELENOLOGÍE s.f. (<fr. *sélénologie*; cf.gr. *selene* "lună"+*logos* "studiu") Parte a astronomiei care studiază materia componentă a scoarţei lunare şi evoluţia ei în timp.
SELENOSTÁT s.n. (<fr. *sélénostat*) Mecanism care urmăreşte automat mişcarea Lunii, trimiţîndu-i imaginea în aceeaşi direcţie cu ajutorul unui sistem de oglinzi.
SELF- (<engl. *self*) Element prim de compunere care are semnificaţia "(de unul) singur", "însuşi".
SELFACTÓR s.n. (<germ. *Selfaktor*, engl. *selfactor*) Maşină pentru toarcerea firelor de lînă, de bumbac, de fibre chimice, de vigonie sau de amestec din aceste fibre, cu funcţionare

intermitentă.
SELFINDÚCŢIE s.f. (<fr. *self-induction*, după *inducţie*) (FIZ.) Autoinducţie.
SELF-CONTROL s.n. (cuv. engl.) Autocontrol.
SELF-DEFENCE s.n. (loc.engl.) (SPORT) Autoapărare.
SELF-GOVERNMENT s.n. (cuv. engl.) Guvern autonom. ◆ Sistem de administrare bazat pe o largă participare a cetăţenilor la viaţa publică.
SELF-SERVICE s.n. (cuv.engl.) Magazin, restaurant etc. cu autoservire.
SÉLNIC s.n. Unealtă de pescuit asemănătoare cu leasa.
SELSÍN s.n. (<fr. *selsyn*) Micromaşină electrică folosită ca traductor pentru transmiterea la distanţă a deplasărilor unghiulare ale unor organe de maşină, fiind cuplată la organul respectiv şi la acele indicatoare.
SÉLVĂ s.f. (<sp., *port. selva*, fr. *selve*) Pădure ecuatorială (virgină) veşnic verde din cîmpia Amazonului.
SEM s.n. (<fr. *sème*) (LINGV.) Fiecare dintre trăsăturile semantice pertinente care formează un semem.
SEMAFÓR s.n. (<fr. *sémaphore*) **1.** Dispozitiv de semnalizare optică, format dintr-un stîlp fix, cu unul sau mai multe braţe articulate, care pot oscila într-un plan vertical şi a căror poziţie, în timpul zilei, sau a căror schimbare de lumină, în timpul nopţii, indică semnalele corespunzătoare privind circulaţia pe căile ferate. **2.** Dispozitiv de semnalizare optică, instalat pe coaste, în vecinătatea porturilor sau a canalelor navigabile şi folosit pentru transmiterea semnalelor privind navigaţia. **3.** Semnalizator cu lumini colorate, pentru reglementarea circulaţiei rutiere; stop.
SEMAFORÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sémaphoriste*) Persoană care se ocupă cu întreţinerea sau cu mînuirea unui semafor.
SEMAFORIZÁ vb.I tranz. (<*semafor*) A prevedea cu (sau a instala) semafoare (pe) o cale de rulare, (pe) o intersecţie de drumuri.
SEMAFORIZÁT, -Ă adj. (<*semaforiza*) Care a fost prevăzut cu semafoare.
SEMANTÉM s.n. (<fr. *sémantème*; cf.gr. *semainem* "a însemna") Cea mai mică unitate semantică a cuvîntului, care se identifică adesea cu rădăcina cuvîntului şi care este considerată cu purtătoare a sensului lexical.
SEMÁNTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *sémantique*; cf.gr. *sema* "semn") **I.** S.f. **1.** Ramură a lingvisticii care studiază sensurile cuvintelor şi evoluţia acestor sensuri; semasiologie, semantism. ◇ (FILOZ.) *Semantică generală* = curent teoretic întemeiat în SUA, în deceniul 3 al sec. 20, de A.H.Korzybski, care cercetează limba din punctul de vedere al folosirii ei în societate şi al comunicării între oameni, în particular problemele generate de folosirea neadecvată a cuvintelor. **2.** (LOG.) Teorie a interpretării unui anumit sistem formalizat prin alt sistem formalizat, parte a semioticii, întemeiată de G.Frege. **II.** Adj. Care aparţine semanticii, care se refera la semantică.
SEMANTICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sémanticien*) Semasiolog.
SEMANTICÍSM s.n. (<rus. *semantiţizm*) (Rar) Curent neopozitivist care, pornind de la problemele filozofice ridicate de formalizare, contestă caracterul obiectiv al cunoaşterei la nivelul treptei raţionale.
SEMANTICÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<engl. *semanticist*) (Adept) al semanticismului.
SEMANTÍSM s.n. (<fr. *sémantisme*) Semantică (**I 1**). ◆ P.ext. Sensul unui cuvînt.
SEMASIOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sémasiologue*) Lingvist specialist în semasiologie.
SEMASIOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *sémasiologique*) Semantic (**II**).
SEMASIOLOGÍE s.f. (<fr. *sémasiologie*; cf.gr. *semasia* "desemnare"+*logos* "ştiinţă") Semantică (**I 1**).
SEMĂNÁ[1] vb. I tranz. (lat. *seminare*) **1.** A introduce seminţele plantelor de cultură într-un teren (pregătit în prealabil), la anumite adîncimi, pentru a le face să încolţească şi să răsară; a însămînţa. ◆ (Pop.) A arunca boabe de grîu, bomboane, bani etc. în direcţia unei persoane, de Anul Nou sau la nuntă, însoţind gestul cu o urare. **2.** Fig. A răspîndi, a propaga (idei, sentimente etc.). **3.** Fig. A presăra, a împrăştia, a risipi.
SEMĂNÁ[2] vb. I intranz. (lat. *similare*) **1.** A avea înfăţişare sau calităţi, defecte etc. comune cu cineva sau cu ceva, a fi asemănător cu cineva sau cu ceva; a se asemăna, a se asemui. **2.** A arăta, a părea, a face impresia de ... .
SEMĂNÁT s.n. (<*semăna*[1]) Lucrare agricolă prin care seminţele plantelor de cultură se introduc în sol, la adîncimi caracteristice fiecărei specii (cuprinse între 2-10 cm); însămînţare.
SEMĂNĂTÓR, -OÁRE subst. (<*semăna*[1]) **1.** S.m. şi f. Muncitor care efectuează semănatul. ◆ Fig. Propovăduitor. **2.** S.f. Maşină agricolă cu tracţiune animală sau mecanică cu care se introduc seminţele în sol, la o adîncime specifică, repartizîndu-le uniform.

semănătoare (2)

SEMĂNĂTÚRĂ s.f. (<*semăna*[1]) **1.** Însămînţare. **2.** (La pl.) Plante răsărite din sămînţa semănată. **3.** Teren agricol semănat.
SEMÉM s.n. (<fr. *sémème*) (LINGV.) Unitate de semnificaţie a unui cuvînt formată din mai multe seme.
SEMESTRIÁL, -Ă adj. (<fr. *semestriel*) Care aparţine unui semestru, care se referă la un semestru; care durează un semestru; care se produce o dată la un semestru.
SEMÉSTRU s.n. (<fr. *semestre*, lat. *semestris* <*sex* "şase"+*mensis* "lună") Interval de şase luni consecutive; jumătate de an. ◆ O jumătate dintr-un an şcolar (sau universitar).
SEMÉŢ, -EÁŢĂ adj. (<cf.sl. *sŭmĕti*) **1.** Care trezeşte admiraţie prin calităţi, prin grandoare etc.; mîndru, falnic, măreţ. ◆ Care are sau denotă o părere exagerată despre sine; trufaş, arogant, obraznic, sfidător. **2.** Îndrăzneţ, curajos; plin de avînt, de elan.
SEMEŢÍ vb. IV refl. (<*semeţ*) **1.** A fi plin de sine, a-şi da importanţă; a se mîndri, a se făli. **2.** A căpăta curaj, încredere; a îndrăzni.
SEMEŢÍE s.f. (<*semeţ*) **1.** Mîndrie, fală. ◆ Aroganţă, trufie, orgoliu. **2.** Îndrăzneală, avînt, curaj.
SEMI- (<fr., lat. *semi-* "jumătate") Element prin de compunere care are semnificaţia "jumătate de".
SEMIADERÉNT, -Ă adj. (<fr. *semi-adhérent*) Care nu aderă în întregime, care nu se prinde bine de ceva.
SEMIAGNÓSTIC, -Ă adj. (<*semi-+agnostic*) Care are, în parte, caracteristicile agnosticismului.
SEMIANALFABÉT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*semi-+analfabet*) (Persoană) care abia ştie să citească şi să scrie.
SEMIANARHÍST, -Ă adj. (<*semi-+anarhist*) Care are, în parte, caracteristicile anarhistului.
SEMIARBÚST s.m. (<*semi-+arbust*) Plantă cu partea de jos lemnoasă, iar cu cea superioară ierboasă.
SEMIARHÁIC, -Ă adj. (<*semi-+arhaic*) Care are, în parte, caractere arhaice.
SEMIARÍD, -Ă adj. (<*semi-+arid*) (Despre regiuni) Cu caracteristici asemănătoare, în parte, cu cele ale deşertului.
SEMIARTICULÁŢIE s.f. (<*semi-+articulaţie*) Articulaţie a două piese care permite o deplasare relativă a acestora în lungul unei axe.
SEMIARTIZANÁT s.n. (*semi-+artizanat*) Sistem de muncă industrială bazat în proporţie de cincizeci la sută pe meseriaşi.
SEMIAUTOMÁT, -Ă adj. (<*semi-+automat*) (Despre sisteme tehnice) Care este automatizat numai în parte; care este acţionat şi manual.
SEMIAUXILIÁR adj. (<fr. *semi-auxiliare*) (GRAM.) *Verb semiauxiliar* (şi substantivat, n.) = verb cu rol sintactic asemănător cu cel al verbelor auxiliare propriu-zise, dar care imprimă verbului determinat o nuanţă modală, care decurge din sensul său lexical.
SEMIÁXĂ s.f. (<*semi-+axă*) **1.** Porţiune dintr-o axă, mărginită de un punct numit origine şi constituită din toate punctele axei ce se află într-o parte sau în cealaltă în raport cu originea. **2.** Jumătate din lungimea unei curbe plane închise sau a unui corp de revoluţie generat de o curbă plană închisă, cuprinsă în interiorul curbei sau al corpului respectiv.
SEMIBARIÉRĂ s.f. (<*semi-+barieră*) Barieră care închide numai jumătate din lăţimea unei căi de acces peste calea ferată.
SEMIBÚCLĂ s.f. (<*semi-+buclă*) Jumătate de buclă.
SEMIBURSIÉR, -Ă adj., s.m. şi f. (<*semi-+bursier*) (Elev sau student) care primeşte doar o parte din cuantumul unei burse integrale.
SÉMIC, -Ă adj. (<fr. *sémique*) (LINGV.) Care aparţine semelor, privitor la seme; care ia în consideraţie semele.
SEMICÁLC s.n. (<*semi-+calc*) (LINGV.) Cuvînt sau expresie în care o parte se împrumută, iar cealaltă parte preia o formă deja existentă în limbă. Se mai numeşte *calc lingvistic parţial*.
SEMICALÓTĂ s.f. (<it. *semicalotta*) Boltă cu aspect de sfert de sferă.
SEMICARBONIZÁRE s.f. (<*semi-+carbo-*

nizare) Proces de descompunere termică a cărbunelui la temperaturi de c. 500-600°C în absența aerului, prin care se obțin semicocs, gudron și gaze.
SEMICENTENÁR s.n. (<*semi-+centenar*) Jumătatea unui centenar, împlinirea a cincizeci de ani de la producerea unui eveniment; celebrarea acestui eveniment.
SEMICENTRÁL, -Ă adj. (<*semi-+central*) Care este situat în apropierea centrului unei localități (mari).
SEMICÉRC s.n. (<*semi-+cerc*) (MAT.) Arcul de cerc a cărui coardă este un diametru. ◆ (SPORT) Linie care trasează și limitează o suprafață semicirculară privilegiată de reguli speciale de joc (la handbal, baschet etc.).
SEMICILÍNDRIC, -Ă adj. (<*semi-+cilindric*; după fr. *hémicylindrique*) Care are formă de semicilindru.
SEMICILÍNDRU s.n. (<*semi-+cilindru*) Cilindru secționat pe jumătate.
SEMICIRCULÁR, -Ă adj. (<fr. *semi-circulaire*) În formă de semicerc.
SEMICIVILIZÁT, -Ă adj. (<*semi-+civilizat*) Care are un nivel insuficient de civilizație.
SEMICIVILIZÁȚIE s.f. (<*semi-+civilizație*) (Stare de) civilizație incompletă, parțială, insuficientă.
SEMICLANDESTÍN, -Ă adj. (<*semi-+clandestin*) În parte clandestin.
SEMICLANDESTINITÁTE s.f. (<*semi-+clandestinitate*) (Rar) Situație de semiclandestin.
SEMICÓCS s.n. (<*semi-+cocs*, după fr. *semi-coke*) Produs solid obținut prin semicarbonizarea huilei sau a cărbunilor inferiori, întrebuințat drept combustibil sau la fabricarea cocsului metalurgic.
SEMICOCSIFICÁRE s.f. (<*semi-+cocsificare*) Semicarbonizare.
SEMICOLOÁNĂ s.f. (<*semi-+coloană*, după fr. *demi-colonne*) (ARHIT.) Coloană care are jumătate de diametru îngropat în zid; coloană secționată pe jumătate.
SEMICOLONIÁL, -Ă adj. (<*semi-+colonial*) În stare, în condiții de semicolonie.
SEMICOLONÍE s.f (<*semi-+colonie*) Stat formal independent, dar care, de fapt, este dependent, din punct de vedere economic și politic, de un stat străin.
SEMICONDUCTÓR, -OÁRE s.n., adj. (<fr. *semi-conducteur*) **1.** S.n. Material solid, cristalin a cărui conductibilitate electrică este mai slabă decît cea a conductoarelor (metalelor) și mai bună decît cea a izolatoarelor (dielectricilor), care se utilizează în construcția diodelor și tranzistoarelor, a pilelor fotovoltaice, a laserelor cu joncțiune, a detectoarelor de radiații nucleare etc., permițînd microminiaturizarea aparatelor electronice și de automatizări. ◆ P.ext. Component electronic activ. **2.** Adj. (Despre materiale) Cu însușiri de semiconductor; (despre dispozitive) bazat pe utilizarea semiconductoarelor.
SEMICONSÉRVĂ s.f. (<fr. *semi-conserve*) Produs alimentar preparat prin procedeele obișnuite de conservare (sărare, afumare etc.), dar cu un termen de păstrare mai mică decît acel al conservelor.
SEMICONSOÁNĂ s.f. (<fr. *semi-consonne*) (FON.) Sunet intermediar între vocală și consoană, cu însușiri comune amîndurora; semiconsonantă; semivocală.
SEMICONSONÁNTĂ s.f. (<*semi-+consonantă*) (FON.) Semiconsoană.
SEMICRETÍN, -Ă adj., s.m. și f. (cf.it. *semicretino*) (Persoană) cu deficiențe mintale; prost.
SEMICRETINÍSM s.n. (<*semicretin*) Formă ușoară de cretinism.
SEMICRISTÁL s.n. (<fr. *semi-cristal*) Cristal de calitate inferioară.
SEMICÚLT, -Ă adj., s.m. și f. (<*semi-+cult*) Semidoct.
SEMICULTÍSM s.n. (<*semicult*) Semidoctism.
SEMICULTÚRĂ s.f. (<*semi-+cultură*) Cultură superficială.
SEMIDECOMANDÁT, -Ă adj. (<*semi-+decomandat*) (Despre apartamente) Care este parțial decomandat, care are o cameră de trecere.
SEMIDEPONÉNT, -Ă adj. (<fr. *semidéponent*) (GRAM.) *Verb semideponent* = verb activ ca sens, care se conjugă în unele forme după diateza activă, iar în alte forme după diateza pasivă.
SEMIDEȘÉRT s.n. (<*semi-+deșert*) Regiune de tranziție între stepă și deșert, cu vegetație rară, formată din ierburi (mai ales graminee) și din semiarbuști, adaptată la uscăciune, care este caracteristică pentru Asia Centrală, Peninsula Arabică, N și S Africii, America și Australia.
SEMIDIAMÉTRU s.n. (<*semi-+diametru*) Jumătate de diametru.
SEMIDIÚRN, -Ă adj. (<*semi-+diurn*; cf. engl. *semi-diurnal*) (Despre fenomene) Care durează c. 12 ore.
SEMIDÓCT, -Ă adj., s.m. și f. (<*semi-+doct*) (Om) care are cunoștințe puține și superficiale, dar care se crede cult; (om) puțin instruit.
SEMIDOCTÍSM s.n. (<*semidoct*) Stare de semidoct; p.ext. cultură superficială.
SEMIDREÁPTĂ s.f. (<fr. *semidroite*) (MAT.) Mulțimea punctelor unei drepte situate de aceeași parte a unui punct al ei.
SEMIFABRICÁT s.n. (<*semi-+fabricat*) Produs cu un anumit grad de prelucrare, care se livrează unei alte secții, întreprinderi, persoane, pentru a fi prelucrat în continuare în vederea obținerii unui produs finit.
SEMIFEUDÁL, -Ă adj. (<*semi-+feudal*) Care are o parte din caracteristicile feudalismului.
SEMIFÍN, -Ă adj. (<*semi-+fin*, după fr. *demi-fin*) Care este fineță mijlocie, redusă.
SEMIFINÁLĂ s.f. (<*semi-+finală*) Etapă intermediară într-o competiție sportivă, care precedă finala.
SEMIFINALÍST, -Ă s.m. și f. (<*semi-+finalist*) Persoană calificată în etapele succesive ale unei competiții sportive, pînă la semifinală; participant la o semifinală.
SEMIFINISÁT, -Ă adj. (<*semi-+finisat*) Care se află în stadiul de finisare, urmînd a fi utilizat ulterior după destinație.
SEMIFINÍT, -Ă adj. (<*semi-+finit*, după fr. *semi-fini*) Care este în curs de prelucrare definitivă pentru a fi comercializat.
SEMIFLUÍD, -Ă adj. (<fr. *semi-fluide*) (Și substantivat, n.) (Substanță) care este parțial fluidă.
SEMIFÓND s.n. (<*semi-+fond*, după fr. *demi-fond*) Probă sportivă care se dispută pe distanțe medii (ex. *atletism, ciclism, înot* etc.).
SEMIFONDÍST, -Ă s.m. și f. (<*semifond*) Persoană specializată în probe sportive clasice pe distanțe medii.
SEMIGRÉU, -GRÉA adj., s.m. (<*semi-+greu*, după fr. *mi-lourd*) **1.** Adj. *Categorie semigrea* (și substantivat, f.) = categorie în care intră boxerii cu greutatea între 75 și 81 kg, halterofilii cu greutatea între 90 și 100 kg și luptătorii cu greutatea între 90 și 100 kg. **2.** S.m. Sportiv care aparține categoriei semigrele.
SEMIINDUSTRIALIZÁ vb.I tranz. (<*semi-+industrializa*) A transforma parțial ceva în produs industrial.
SEMIINTERNÁT s.n. (<*semi-+internat*) Instituție anexă a unei școli care asigură masa de prînz și pentru elevii externi.
SEMIÎNĂLȚÍME s.f. (<*semi-+înălțime*) Înălțime mijlocie.
SEMIÎNCHÍS, -Ă adj. (<*semi-+închis*) (Despre spații) Care este parțial închis.
SEMIÎNTUNÉRIC s.n. (<*semi-+întuneric*) (Stare de) semiobscuritate.
SEMILAMINÁT, -Ă adj. (<*semi-+laminat*) Care este laminat parțial.
SEMILÍBER, -Ă adj. (<*semi-+liber*) (În orînduirea sclavagistă; despre țărani) Care avea libertate redusă, parțială.
SEMILICHÍD, -Ă adj. (<fr. *semi-liquide*) (Și substantivat, n.) (Substanță) care este numai pe jumătate lichidă; (substanță) vîscoasă.
SEMILUNÁR, -Ă adj. (<fr. *semi-lunaire*) În formă de semilună.
SEMILÚNĂ s.f. (<*semi-+lună*) **1.** Aspect al Lunii aflate în primul sau în ultimul pătrar, cînd partea sa luminată de Soare se vede sub forma unui semicerc. **2.** Semn simbolic al islamismului. ◆ Fig. Imperiul Otoman; mahomedanismul.
SEMIMÁT, -Ă adj. (<*semi-+mat*) Între transparent și mat.
SEMIMETÁL s.n. (<*semi-+metal*; cf.fr. *demi-metal*) Element cu proprietăți intermediare între metale și nemetale (ex. *bor, siliciu, germaniu, arseniu, stibiu, seleniu* și *telur*).
SEMIMETÁLIC, -Ă adj. (<*semi-+metalic*, după fr. *demi-metallique*) (Care are proprietăți) de semimetal.
SEMIMIJLOCÍU, -ÍE adj., s.m. (<*semi-+mijlociu*, după fr. *mi-moyen*) **1.** Adj. *Categorie semimijlocie* (și substantivat, f.) = categorie în care intră boxerii cu greutatea între 63,5 și 70 kg, halterofilii cu greutatea între 81 și 100 kg și luptătorii între 74 și 82 kg. **2.** S.m. Sportiv care aparține categoriei semimijlocii.
SEMIMÚSCĂ adj. (<*semi-+muscă*) *Categorie semimuscă* (și substantivat, f.) = categorie în care intră boxerii între 45 și 48 kg.
SEMINÁL, -Ă adj. (<fr. *séminal*, lat. *seminalis*) **1.** (BOT.) Care se referă la sămînța plantelor. **2.** (ANAT.) Care aparține spermei, de spermă, referitor la spermă.
SEMINÁR s.n. (<fr. *séminaire*, lat. *seminarium*) **1.** Formă de activitate didactică în învățămîntul superior, avînd drept scop fixarea și aprofundarea cunoștințelor transmise studenților prin prelegeri, însușirea tehnicilor de studiu individual și de cercetare științifică, dezvoltarea inteligenței și intereselor lor cog-

nitive, pe baza discuţiilor, referatelor, exerciţiilor, analizelor ştiinţifice pe teme de specialitate etc. ◇ *Seminar pedagogic* = stagiu practic obligatoriu pentru absolvenţii unei facultăţi care îşi alegeau cariera didactică. **2.** Şcoală de grad mediu pentru pregătirea preoţilor.

SEMINARIÁL, -Ă adj. (<*seminar*) De seminar, referitor la seminar.

SEMINARÍST s.m. (<fr. *séminariste*) Elev al unui seminar (**2**).

SEMINARÍSTIC, -Ă adj. (<*seminar*) Seminarial.

SEMINARIZÁ vb. I tranz. (<*seminar*) A prelucra, în cadrul unui seminar, o materie de studiu (predată la curs).

SEMINÁŢIE s.f. (<fr. *sémination*) Împrăştiere şi germinare spontană a seminţelor.

SEMINCÉR s.m. (<*sămînţă*) **1.** Arbore forestier selecţionat special pentru producerea de seminţe în vederea regenerării artificiale şi naturale a suprafeţei din jur. **2.** Lot dintr-o cultură agricolă destinat producerii seminţelor, pentru asigurarea materialului necesar însămînţărilor.

SEMINIFÉR adj. (<fr. *séminifère*) (ANAT.) *Canal seminifer* = fiecare dintre micile canale glandulare situate în testicul şi care transportă spontan sperma.

SEMINÓM s.n. (<fr. *séminome*) (MED.) Tumoare a glandei seminale (testicul sau ovar).

SEMINOMÁD, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *seminomade*) (Persoană) care se află în stare de seminomadism.

SEMINOMADÍSM s.n. (<fr. *semi-nomadisme*) Mod de viaţă care îmbină creşterea vitelor cu o agricultură sporadică (practicat la marginea deşerturilor).

SEMINŢÉNIE s.f. (<*sămînţă*) (Înv.) Neam, seminţie.

SEMINŢERÍE s.f. (<*sămînţă*) (Rar) Prăvălie unde se vînd seminţe de flori sau de legume.

SEMINŢÍE s.f. (<*sămînţă*) **1.** Neam, popor, naţionalitate. **2.** Neam (de sînge sau prin alianţă); totalitatea urmaşilor care au acelaşi străbun; descendenţi; familie, trib.

SEMINŢÍŞ s.n. (<*sămînţă*) Suprafaţă dintr-o pădure ocupată cu puieţi de arbori forestieri, proveniţi în mod natural din seminţe.

SEMINÚD, -Ă adj. (<it. *seminudo*) Dezbrăcat pe jumătate (pînă la brîu).

SEMIO- (<fr. *sémio-*, *séméio-*; cf.gr. *semeion* "semn") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) semn".

SEMIOBSCÚR, -Ă adj. (<*semi-+obscur*) Pe jumătate întunecat; insuficient luminat.

SEMIOBSCURITÁTE s.f. (<*semi-+obscuritate*) Stare a unui spaţiu incomplet luminat, în care abia se disting obiectele; lumină slabă; penumbră.

SEMIOCLUSÍVĂ adj. (<*semi-+oclusivă*) (FON.) *Consoană semioclusivă* (şi substantivat, f.) = consoană africată.

SEMIOFICIÁL, -Ă adj. (<fr. *semi-officiel*) Care provine din surse oficiale, dar care nu are caracter oficial.

SEMIOLÓG, -Ă s.m.şi f. (<fr. *sémiologue*) Specialist în semiologie.

SEMIOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *sémiologique*) Care aparţine semiologiei, referitor la semiologie.

SEMIOLOGÍE s.f. (<fr. *sémiologie*) **1.** Parte a medicinei care se ocupă cu descrierea simptomelor şi a semnelor diferitelor boli, precum şi a metodelor de a le pune în evidenţă şi de a le diagnostica. **2.** Ştiinţă care studiază semnele utilizate în cadrul vieţii sociale; semiotică. Denumirea a fost dată de F. de Saussure.

SEMIOPÁC, -Ă adj. (<*semi-+opac*) Care este parţial opac.

SEMIOPACITÁTE s.f. (<*semi-+opacitate*) Calitatea de a fi parţial opac.

SEMIÓPTIC, -Ă adj. (<*semi-+optic*) Care ajută parţial la vedere.

SEMIÓTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *sémiotique*) **I.** S.f. **1.** Semiologie (**2**). **2.** Ramură a logicii simbolice (matematice) care se ocupă cu studiul general al semnelor sub trei aspecte generale: a) pragmatic (relaţia semn-om); b) semantic (relaţia semn-semnificat); c) sintactic (relaţia dintre semne) şi ale cărei principii au fost formulate de Ch.Peirce şi dezvoltate în special de Ch.W.Morris (1938). **II.** Adj. Referitor la semiotică, de semiotică.

SEMIPALMÉTĂ s.f. (<*semi-+palmetă*) Motiv ornamental vegetal constînd din prezentarea frunzei de palmier în profil.

SEMIPARAZÍT s.m. (<*semi-+parazit*, după fr. *demi-parasite*) Organism vegetal care, deşi îşi poate prepara materia organică din cea minerală (prin fotosinteză), îşi extrage o parte din hrană (apa şi sărurile minerale) din altă plantă vie.

SEMIPARAZITÍSM s.n. (<*semi-+parazitism*) Mod de viaţă al organismelor semiparazite.

SEMIPERMEÁBIL, -Ă adj. (<fr. *semi-perméable*) (Despre un perete poros, o membrană) Care permite trecerea doar a unora dintre componentele unui amestec lichid sau gazos.

SEMIPERMEABILITÁTE s.f. (<*semi-+permeabilitate*) Însuşirea de a fi semipermeabil.

SEMIPIRUÉTĂ s.f. (<*semi- +piruetă*, după fr. *demi-pirouette*) Jumătate de piruetă.

SEMIPLÁN s.n. (<*semi- +plan*, după fr. *demi-plan*) (MAT.) Mulţimea punctelor dintr-un plan situate de aceeaşi parte a unei drepte.

SEMIPORTÍC s.n. (<fr. *semi-portique*) (În industria construcţiilor) Aparat de ridicat cu o şină de rulare pe sol şi cu alta fixată de o construcţie.

SEMIPORŢELÁN s.n. (<*semi-+porţelan*) Produs ceramic intermediar între gresia ceramică fină şi porţelan, întrebuinţat la fabricarea pieselor pentru instalaţiile sanitare.

SEMIPREPARÁT s.n. (<*semi-+preparat*) Produs culinar care se vinde preparat în parte, urmînd să fie fiert, prăjit, copt etc. acasă.

SEMIPREŢIOÁSĂ adj. (<*semi-+preţioasă*; cf.fr. *semi-précieux*) *Piatră semipreţioasă* = mineral cristalizat, cu însuşiri asemănătoare cu pietrele preţioase, dar mai puţin pur, transparent sau translucid, divers colorat, cu duritate mare, folosit la bijuterii.

SEMIPRODÚS s.n. (<fr. *semi-produit*) Semifabricat.

SEMIRECITÁL s.n. (<*semi-+recital*) Recital alcătuit din două părţi, fiecare fiind prezentată de un alt artist.

SEMIRELIÉF s.n. (<*semi-+relief*) Figură, motiv sculptat care se desprinde numai pe jumătate de fond; basorelief.

SEMIREMÓRCĂ s.f. (<fr. *semi-remorque*) Remorcă cu o singură osie, a cărei parte anterioară se sprijină pe partea din spate a cadrului vehiculului motor, fiind legată astfel încît să permită o pivotare pînă la un unghi de 90° (faţă de vehiculul motor).

SEMIRIGÍD, -Ă adj. (<fr. *semi-rigide*) (TEHN.; despre ansambluri) Alcătuit din piese care se pot mişca sau depărta de poziţia iniţială.

SEMISFÉRIC, -Ă adj. (<*semi-+sferic*) Care are forma unei jumătăţi de sferă.

SEMISOLÍD, -Ă adj. (<*semi-+solid*, după fr. *semi-solide*) Parţial solid.

SEMISÓN, -Ă adj. (<*semi-+son*, după fr. *semi-son*) (Despre vocale) Care se pronunţă ca o semivocală, care nu are valoare silabică.

SEMISPAŢIU s.n. (<*semi-+spaţiu*) (MAT.) Mulţimea punctelor din spaţiu situate de aceeaşi parte a unui plan.

SEMISTABULÁŢIE s.f. (<*semi-+stabulaţie*) Procedeu de creştere şi de întreţinere a vitelor prin ţinerea lor aproape în permanenţă în grajd.

SEMISÚMĂ s.f (<*semi-+sumă*) Jumătate din sumă.

SEMÍT, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *sémite*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Grup de popoare din S-V Asiei, din N şi E Africii, înrudite între ele prin origine etnică, aspect fizic şi limbă, căruia îi aparţin astăzi arabii, sirienii, evreii etc.; (la sg.) persoană care face parte din fiecare dintre aceste popoare; spec. evreu. **2.** Adj. Semitic.

SEMÍTIC, -Ă adj. (<fr. *sémitique*) Care aparţine semiţilor, referitor la semiţi. ◇ *Limbi semitice* = ramură a familiei de limbi hamito-semitice, cuprinzînd semita orientală (ex. *akkadiana*) şi semita occidentală de nord (ex. *cananeana, feniciana, ebraica, arameana, siriana*) şi de sud (ex. *araba, etiopiana*).

SEMITÍSM s.n. (<fr. *semitisme*) Expresie alcătuită după modelul unei limbi semitice sau împrumutată dintr-o asemenea limbă.

SEMITÎRÎTÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*semi-+tîrîtor*) (Plantă) cu tulpina întinsă parţial pe pămînt.

SEMITOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sémitologue*) Specialist în semitologie.

SEMITOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *sémitologique*) Care aparţine semitologiei, referitor la semitologie.

SEMITOLOGÍE s.f. (<fr. *sémitologie*) Ştiinţă care studiază cultura şi limbile semitice.

SEMITÓN s.n. (<fr. *semi-ton*) **1.** (MUZ.) Cel mai mic interval din sistemul muzical temperat; interval de o jumătate de ton. **2.** Nuanţă de culoare, care face trecerea de la un ton închis la altul deschis al aceleiaşi culori.

SEMITÓRT s.n. (<*semi-+tort*) Produs intermediar obţinut în filatură, format dintr-o bandă fibroasă, căreia i s-a aplicat o torsiune parţială înainte de a fi supusă laminării şi filării finale.

SEMITRANSPARÉNT, -Ă adj. (<*semi-+transparent*, după fr. *semi-transparent*) Parţial transparent.

SEMIUNCIÁLĂ s.f. (<*semi-+uncială*) Literă de tipar reprezentînd jumătate din mărimea unei unciale.

SEMIURBÁN, -Ă adj. (<*semi-+urban*) Parţial urbanizat.

SEMIUSCÁT, -Ă adj. (<*semi-+uscat*) Parţial uscat.

SEMIUŞÓR, -OÁRĂ adj., s.m. (<*semi-+uşor*) **1.** Adj. *Categorie semiuşoară* (şi substantivat, f.) = categorie în care intră boxerii a căror greutate este între 57 şi 60 kg şi halterofilii a căror greutate este între 57 kg şi 62 kg. **2.** S.m. Sportiv care aparţine categoriei semiuşoare.

SEMIVELÍN, -Ă adj. (<*semi-+velin*) (Despre hîrtie, coli etc.) Care este parţial velin; de calitate mijlocie.

SEMIVOCÁLĂ s.f. (<fr. *semi-voyelle*) (FON.) Sunet intermediar între vocală şi consoană, cu însuşiri comune amîndurora; semiconsoană.

SEMIVOCÁLIC, -Ă adj. (<*semi-+vocalic*) De semivocală, referitor la semivocală.

SEMIVÓLTĂ s.f. (<*semi-+voltă*, după fr. *demi-volte*) Jumătate de voltă.

SEMIZÉU s.m. (<*semi- +zeu*, după fr. *demi-dieu*) Erou mitologic născut dintr-un zeu şi o muritoare sau dintr-o zeiţă şi un muritor (ex. *Hercule, Teseu* etc.).

SEMN s.n. (lat. *signum*) **1.** Tot ceea ce indică, ce arată ceva. ◆ Manifestare exterioară a unui fenomen care prezintă anumite indicaţii asupra naturii lui. ◇ *Semn bun* (sau *rău*) = fapt, fenomen căruia i se atribuie însuşirea de a prevesti ceva bun (sau ceva rău). ◆ Fiecare dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului. ◆ Probă, dovadă. ◇ Loc.adv. *În* (sau *ca*) *semn de* (sau *că*) = dînd dovadă de ..., ca probă că ... **2.** Gest, acţiune, manifestare care exprimă un gînd, o stare sufletească sau care sugerează cuiva o intenţie, o acţiune. **3.** Trăsătură distinctivă, notă specifică după care poate fi identificat un lucru sau o fiinţă; semnalment. ◆ Însemnare făcută pe un lucru sau pe un animal pentru a-l deosebi de celelalte sau pentru a-l recunoaşte. ◆ Pată de altă culoare decît pigmentaţia generală a corpului unui animal. **4.** Obiect care, prin poziţia, prin forma sa etc., marchează ceva; indicator. ◇ (Înv.) *Semn de hotar* = piatră, stîlp etc. care indică un hotar sau linia de demarcaţie a unui teren. ◆ Loc marcat în care se trage cu arma; ţintă. **5.** Urmă lăsată pe ceva prin atingere sau prin apăsare. ◆ Cicatrice. **6.** Raportul dintre o indicaţie grafică şi semnificaţia acesteia. ◇ *Semne grafice* = totalitatea literelor, cifrelor, semnelor de punctuaţie folosite în scriere. *Semne de punctuaţie* = semne grafice întrebuinţate pentru a despărţi în scris părţile unei propoziţii sau ale unei fraze (ex. *punct, virgulă* etc.). *Semnele citării* = ghilimele. *Semnul moale* = literă care indică, în scrierea limbii ruse, caracterul palatal al consoanei precedente. *Semnul tare* = literă care indică, în scrierea limbii ruse, caracterul dur al consoanei precedente. *Semn diacritic* = semn adăugat unei litere, deasupra ei, dedesubt sau lateral pentru a reda un sunet diferit de cel notat prin litera respectivă. *Semne matematice* = semne grafice care exprimă diverse operaţii sau relaţii matematice. *Semne convenţionale* = semne prin care se reprezintă, pe planuri şi hărţi, detaliile planimetrice şi de relief, în special obiectivele care nu pot fi reduse la scară. *Semn lingvistic* = unitatea dintre un sens şi un complex sonor. *Semn monetar* = tot ceea ce se imprimă sau se gravează pe o monedă; p.ext. monedă. **7.** Simbol, emblemă. ◇ *Sub semnul (cuiva* sau *a ceva*) = sub egida, sub auspiciile (cuiva sau a ceva). **8.** Tot ceea ce evocă o persoană, un lucru sau un eveniment; amintire.

SEMNÁ vb.I tranz. şi refl. (<fr. *signer*) A (se) iscăli pentru confirmare; a certifica printr-o semnătură.

SEMNÁL s.n. (<fr. *signal*) **1.** Semn convenţional sau grup de astfel de semne utilizate pentru transmiterea de informaţii, de avertismente, de comenzi etc. ◇ *Semnal de cale ferată* = semnal acustic, optic etc. prin care se transmite un ordin sau o comandă pentru circulaţia pe căile ferate. *Semnal rutier* = indicator de circulaţie. **2.** Instalaţie prin care se transmite un semnal. ◇ *Semnal de alarmă* = instalaţie auxiliară de comandă a frînării unui tren, montată în fiecare vagon de cale ferată şi care, în cazuri extreme, poate fi acţionată de orice pasager. **3.** (TELEC.) Fiecare dintre fenomenele fizice (acustice, optice sau electromagnetice), manifestate prin succesiuni ale valorilor parametrilor lor caracteristici, care pot fi utilizate pentru transmiterea la distanţă a mesajelor. ◇ *Semnal purtător* = oscilaţie electromagnetică de înaltă frecvenţă utilizată în telecomunicaţii, căreia i se poate modifica un parametru cu ajutorul unui alt semnal, care conţine informaţia. ◆ Sunet convenţional de recunoaştere a diferitelor posturi de radio sau a diferitelor emisiuni ale unui post de radio. ◇ *Semnal orar* = emisiune radio care dă ora exactă cu precizie, după anumite scheme de emisiune. **4.** Fig. Tot ceea ce anunţă începerea unei acţiuni ori îi serveşte drept impuls. ◇ *A da semnalul* = a începe o acţiune, a lua iniţiativa. **5.** (PSIHOL.) Excitant sau stimul senzorial care declanşează un reflex condiţionat.

SEMNALÁ vb. I tranz. (<fr. *signaler*, după *semnal*) **1.** A anunţa ceva prin semne sau printr-un semnal de avertizare. **2.** A atrage atenţia (cuiva) asupra unui fapt, a avertiza; a releva.

SEMNALIZÁ vb. I tranz. (<*semnal*) A emite un semnal; a comunica prin semnale.

SEMNALIZÁRE s.f. (<*semnaliza*) **1.** Acţiunea de a semnaliza şi rezultatul ei; înştiinţare, comunicare prin semnale. ◇ *Panou de semnalizare* = panoul de comandă al unei instalaţii de semnalizare. **2.** (PSIHOL.) Punere a organismului în legătură cu mediul, prin anumite semnale. ◇ *Sistem de semnalizare* = totalitatea semnalelor prin care organismul se pune în legătură cu mediul înconjurător, prin intermediul scoarţei cerebrale. *Primul sistem de semnalizare* = activitatea de semnalizare legată de "semnalele directe", adică de însuşirile optice, acustice, olfactive etc. ale obiectelor din realitate. *Al doilea sistem de semnalizare* = activitatea de semnalizare proprie numai oamenilor, legată de cuvinte, considerate de I.P.Pavlov ca semnale ale semnalelor directe; limbajul. **3.** Concr. Instalaţie într-un anumit loc (aerodrom, linie de cale ferată, port etc.) cu ajutorul căreia se fac comunicări prin semnale la distanţă.

SEMNALIZATÓR, -OÁRE adj., subst. (<*semnaliza*) **1.** Adj. Care semnalizează. **2.** S.n. Instalaţie pentru semnalizare. ◆ Indicator luminos folosit la autovehicule pentru a marca schimbarea direcţiei de mişcare. **3.** S.m. şi f. Persoană care transmite semnale, care semnalizează.

SEMNALMÉNT s.n. (<fr. *signalement*, după *semn*) Indiciu exterior prin care cineva poate fi identificat.

SEMNATÁR, -Ă s.m. şi f. (<*semna*, după fr. *signataire*) Persoană care semnează un act, o scrisoare, un tratat etc.

SEMNĂTÚRĂ s.f. (<*semna*, după fr. *signature*) Numele unei persoane scris de propria sa mînă sub textul unui act oficial, al unei scrisori etc.; iscălitură.

SEMNIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *signifier*, lat. *significare*, după *semn*) A avea sensul de ..., a însemna.

SEMNIFICÁNT s.n. (<fr. *signifiant*, după *semn*) (LINGV.) Realizare materială a semnului lingvistic, complex sonor, care formează baza unui sens.

SEMNIFICÁT s.n. (<fr. *signifié*, după *semn*) (LINGV.) Concept, conţinut, sens al unui cuvînt.

SEMNIFICATÍV, -Ă adj. (<fr. *significatif*, după *semn*) **1.** Care are înţeles precis; care are o anumită semnificaţie. **2.** Care exprimă o anumită intenţie (ascunsă); expresiv. **3.** Important, însemnat.

SEMNIFICĂŢIE s.f. (<fr. *signification*, după *semn*) **1.** Înţeles, conţinut semantic al unui cuvînt; sens, accepţie. ◆ (În semiotică) Funcţie a semnelor de a reprezenta ceva independent de ele; denotaţie. **2.** Însemnătate, importanţă, valoare (a unui fapt, a unui obiect etc.).

SEMPERVIRESCÉNT, -Ă adj. (cf.lat. *semper virens*) (Despre organele plantelor) Care este totdeauna verde.

SEMPITÉRN, -Ă adj. (<lat. *sempiternus*) (Rar) Etern, nepieritor, veşnic.

SEMUÍ vb.IV tranz. (<*semăna*[2]) **1.** (Înv.) A asemăna; a compara. **2.** (Pop.) A confunda.

SEN s.m. (<fr. *sen*; cuv. jap.) Monedă divizionară japoneză, valorînd a suta parte dintr-un yen.

SENÁR adj. (<lat. *senarius*, fr. *sénaire*) *Vers senar* = vers latin de şase picioare, asemănător trimetrului iambic grecesc, care a fost cultivat de Catul, Horaţiu, Seneca.

SENARMONTÍT s.n. (<fr. *sénarmontite*) Minereu de stibiu.

SENÁT s.n. (<fr. *sénat*, lat. *senatus*) **1.** (În Roma antică; în perioada regală) Sfatul bătrînilor; (în timpul republicii) organul suprem al puterii de stat; (în timpul Imperiului) consiliu consultativ cu rol politic minor. **2.** Camera superioară a parlamentului în unele state; corp legislativ, în unele ţări, alcătuit din membri aleşi, cooptaţi sau numiţi. ◆ Sediul senatului. **3.** *Senat universitar* = organ de conducere al unei instituţii de învăţămînt superior.

SENATÓR s.m. (<fr. *sénateur*, lat. *senator*) Membru al unui senat (**1**, **2**).

SENATORIÁL, -Ă adj. (<fr. *sénatorial*) Care aparţine senatului sau senatorilor, referitor la senat sau la senatori, care ţine de senat sau de senatori.

SÉNĂ s.n. (<tc. *sena*; cf.lat. *sene*) Frunze sau flori uscate de siminichie, utilizate ca purgativ sub formă de ceaiuri sau pulbere.

SENECTÚTE s.f. (<lat. *senectus*, *-utis*) Bătrîneţe.

SENEGALÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Senegal*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Senegal; (la sg.)

persoană care face parte din populaţia de bază a Senegalului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Senegalului sau senegalezilor, privitor la Senegal sau la senegalezi.
SENESCÉNŢĂ s.f. (<fr. *sénescence*) (MED.) Îmbătrînire a ţesuturilor şi a organismului.
SENÍL, -Ă adj. (<fr. *sénile*, lat. *senilis*) Care se referă la senilitate; caracteristic bătrîneţii sau senilităţii; atins de senilitate.
SENILITÁTE s.f. (<fr. *senilité*) Stare patologică specifică vîrstei înaintate, constînd din modificări involutive fizice şi psihice ale organismului.
SENILIZÁ vb.I refl. (<fr. *séniliser*) A deveni bătrîn.
SENILIZÁT, -Ă adj. (<*seniliza*) Care a devenit senil; îmbătrînit.
SENÍN, -Ă adj., s.n. (lat. *serenus*) **1.** Adj. (Despre cer) Fără nori, clar; liniştit. ◆ Luminos. **2.** Adj. Fig. (Despre oameni, despre expresia feţei lor etc.) Care exprimă linişte sufletească; netulburat, liniştit. **3.** S.n. Seninătate; claritate (a cerului). ◇ Loc.adv. *Din senin* = dintr-o dată, pe neaşteptate; fără motiv.
SENINĂTÁTE s.f. (<*senin*) **1.** Starea cerului senin; limpezime, claritate. **2.** Fig. Expresie liniştită a feţei; linişte sufletească, calm.
SENIÓR[1] s.m. (<lat. *senior*) **1.** (Pe lîngă un nume de familie; în opoziţie cu *junior*) Tatăl (considerat în raport cu fiul). **2.** Bărbat în vîrstă care impune respect.
SENIÓR[2] s.m. (<fr. *seigneur*) Stăpîn al unui domeniu feudal (în vestul Europei); p.ext. nobil.
SENIÓR[3], -OÁRĂ adj., s.m. şi f. (<fr. *senior*) (Sportiv) care a depăşit vîrsta de junior (18 ani).
SENIORÁT s.n. (<fr. *seniorat*) Vîrstă a unui sportiv senior[3]; perioadă în care cineva practică un sport în calitate de sportiv senior[3].
SENIORIÁL, -Ă adj. (<fr. *seigneurial*) Care aparţine unui senior[2], care se referă la drepturile acestuia.
SENIORÍE s.f. (<fr. *seigneurie*) **1.** Autoritatea unui senior[2]. ◆ Domeniu al unui senior[2]. **2.** Titlu, calitate de senior[2].
SENONIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *sénonien*) (GEOL.) **1.** S.n. Etaj al cretacicului superior, caracterizat prin faună de amoniţi, belemniţi, echinide, lamelibranhiate, gasteropode, corali etc. **2.** Adj. Care aparţine senonianului, care se referă la formaţiile sau la vîrsta senonianului.
SENS s.n. (<fr. *sens*, lat. *sensus*) **1.** Înţeles, conţinut al unui cuvînt, al unei forme sau al unei construcţii gramaticale; ceea ce înseamnă sau reprezintă un enunţ, un fapt. ◇ *Sens gramatical* = înţeles al unei forme flexionare sau al unei construcţii sintactice determinat de exprimarea unor categorii sau a unor raporturi gramaticale. *Sens lexical* = ansamblul reprezentărilor susceptibile de a fi sugerate de un cuvînt în cursul întrebuinţării lui în diverse situaţii. *Sens figurat* = transpunere cu efecte expresive a imaginii sugerate de un cuvînt dintr-un domeniu de reprezentare în altul. ◆ (În semiotică) Înţelesul unui semn. **2.** Rost, raţiune, logică. ◇ Loc. adv. *Într-un anumit sens* = privind lucrurile într-un anumit mod, dintr-un anumit punct de vedere. ◇ *În sensul cuiva* = potrivit vederilor, părerilor cuiva. **3.** Direcţie, orientare. ◇ *Sens unic* = sistem de circulaţie a vehiculelor într-o singură direcţie, aplicat în special pe arterele cu mare afluenţă. ◆ (MAT.; FIZ.) Fiecare dintre cele două posibilităţi de succesiune a punctelor unei linii. ◇ *Sens de referinţă* = unul dintre cele două sensuri, considerat direct sau pozitiv, căruia i se opune celălalt sens, considerat invers sau negativ. ◆ (MAT.) Fiecare dintre cele două orientări posibile ale unei drepte.
SENSÍBIL, -Ă adj., s.f. (<fr. *sensible*, lat. *sensibilis*) **I.** Adj. **1.** (Despre oameni) Care are o sensibilitate deosebită. ◆ Care poate fi uşor impresionat; simţitor, emotiv. ◆ (Despre organisme) Care reacţionează la cea mai mică excitaţie exterioară. **2.** (Despre materie, lucruri, fenomene etc.) Care poate fi perceput şi cunoscut prin simţuri. ◆ (Substantivat, m.) Domeniul lucrurilor sensibile (**I 2**). ◆ Care se poate constata uşor. **3.** (Despre instrumente, aparate etc.) Care reacţionează la cea mai mică variaţie a unui agent exterior. ◆ (Despre materiale fotografice) Care are însuşirea de a înregistra acţiunea luminii sub forma unei imagini latente ce poate fi făcută vizibilă prin developare. **II.** S.f. (MUZ.) Treapta a şaptea a modurilor major şi minor, situată la un interval de un semiton faţă de tonică. ◆ Nume dat acordului construit pe treapta a şaptea a modurilor major şi minor armonic.
SENSIBILE adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Cu simţire.
SENSIBILITÁTE s.f. (<fr. *sensibilité*, lat. *sensibilitas*, *-atis*) **1.** Însuşirea de a fi sensibil; afectivitate, emotivitate. ◆ Capacitate a organismelor vii sau a diferitelor organe de simţ de a percepe senzaţii. ◆ Capacitate a unei opere de artă de a trezi, de a transmite emoţii estetice; receptivitate artistică. **2.** Însuşire a unui instrument sau a unui aparat de a reacţiona la cele mai mici variaţii ale agentului extern. ◆ Proprietate a materialelor fotografice de a fi sensibile. **3.** (CHIM.) Mărimea concentraţiei unei soluţii în substanţa de analizat, care produce, în timpul reacţiei de recunoaştere, un efect situat la pragul perceperii senzoriale. **4.** (Stare de) predispoziţie a organismelor la diferite boli.
SENSIBILIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *sensibiliser*) **1.** A deveni sau a face să devină mai sensibil. ◆ (Despre un material fotografic) A (se) face sensibil la acţiunea luminii. ◆ Tranz. A extinde intervalul de variaţie a unei mărimi în care un sistem fizico-chimic îşi menţine o anumită sensibilitate. **2.** (Rar) A (se) concretiza, a (se) materializa.
SENSIBILIZÁRE s.f. (<*sensibiliza*) Acţiunea de a (se) sensibiliza şi rezultatul ei. ◆ Scădere a pragului de reactivitate a unei structuri vii (celulă, ţesut, organ, organism) faţă de un anumit agent. ◆ Stare de receptivitate sporită (patologică) a organismului faţă de un agent (fizic, chimic sau biologic), manifestată prin reacţii locale sau generale. ◆ Mărire a sensibilităţii unui instrument de măsură, a unui aparat, a emulsiilor fotografice etc.
SENSIBILIZÁT, -Ă adj. (<*sensibiliza*) Care a devenit sensibil, căruia i s-a mărit sensibilitatea.
SENSIBILIZATÓR s.m. (<fr. *sensibilisateur*) Substanţă care se adaugă în emulsiile fotografice cu scopul de a le mări sensibilitatea la anumite culori, îndeosebi la cele din marginile spectrului luminii.
SENSITOMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *sensitométrique*) Care aparţine sensitometriei, de sensitometrie, referitor la sensitometrie.
SENSITOMETRÍE s.f. (<fr. *sensitométrie*) Ansamblul procedeelor utilizate pentru determinarea sensibilităţii la lumină a materialelor fotografice şi a condiţiilor optime de expunere, de developare, de fixare etc.
SENSITOMÉTRU s.n. (<fr. *sensitomètre*) Instrument pentru determinarea sensibilităţii materialelor fotografice în raport cu durata de expunere.
SENTENŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *sentencieux*, lat.*sententiosus*) **1.** (Despre stil, ton etc.) Care conţine sentinţe. **2.** Care ape caracter, ton de sentinţă. **3.** Care se exprimă, care vorbeşte cu un ton emfatic, pretenţios, grav, rigid.
SENTIMÉNT s.n. (<fr. *sentiment*; cf. *sentir* "a simţi") **1.** Proces afectiv specific uman, mai durabil şi mai complex decît emoţia, care exprimă atitudinea omului faţă de realitate (ex. *iubire, ură, admiraţie, dispreţ*). ◆ Afecţiune. **2.** Capacitatea de a percepe, de a cunoaşte, de a aprecia ceva; conştiinţă. ◆ Credinţă, convingere.
SENTIMENTÁL, -Ă adj. (<fr. *sentimental*) **1.** Care exprimă sau care provoacă sentimente duioase; (peior.) plin de sentimente. ◆ Care se referă la sentimente. **2.** (Despre oameni; şi substantivat) Care are o deosebită sensibilitate; care este (uşor) de impresionat. ◆ (Despre manifestările, acţiunile etc. oamenilor) Care trădează, exprimă o deosebită sensibilitate.
SENTIMENTALÍSM s.n. (<fr. *sentimentalisme*) **1.** Sensibilitate excesivă; exagerare (afectată) a sentimentelor. **2.** (Mai ales la pl.) Atitudine, gest, comportare de om sentimental. **3.** Curent literar preromantic, apărut la sfîrşitul sec. 18 ca o reacţie împotriva clasicismului.
SENTIMENTALÍST, -Ă adj. (<fr. *sentimentaliste*) Sentimental.
SENTIMENTALITÁTE s.f. (<fr. *sentimentalité*) Caracter, stare a unei persoane sentimentale; predispoziţie spre exagerarea sentimentelor. ◆ Reacţie afectivă specifică unei persoane faţă de realitate.
SENTIMENTALIZÁ vb. I tranz. (<*sentimental*) A prezenta (ceva) în mod sentimental; a face să capete un sens sentimental.
SENTÍNŢĂ s.f. (<fr. *sentence*, lat. *sententia*) **1.** Hotărîre a unui tribunal, pronunţată în primă instanţă. ◆ Hotărîre a unei comisii de arbitraj. ◆ Fig. Stigmatizare, oprobriu. **2.** Cugetare, reflecţie (de ordin etic) exprimată într-un stil lapidar şi categoric; formulare concisă a unui principiu, a unui sfat practic etc.; maximă, aforism.
SENZÁŢIE s.f. (<fr. *sensation*, lat. *sensatio*, *-onis*) **1.** Reflectare directă a unor însuşiri ale obiectelor din realitate care acţionează nemijlocit asupra organelor de simţ; cunoaştere senzorială a obiectelor şi fenomenelor ca urmare a acţiunii lor asupra organelor de simţ. ◆ Percepţie. ◆ Sentiment. **2.** Ceea ce impresionează (foarte) mult simţurile, imaginaţia; ceea ce constituie un prilej de emoţii puternice. ◇ Loc.adv. *De senzaţie* = senzaţional. ◇ *A face senzaţie* = a produce o impresie foarte

puternică, a face vîlvă.
SENZAȚIONÁL, -Ă adj. (<fr. *sensationnel*) Care face senzație, care impresionează în mod puternic, care uimește; remarcabil.
SENZITÍV, -Ă adj. (<fr. *sensitif*, lat. *sensitivus*) **1.** (FIZIOL., PSIH.) Senzorial (**2**). **2.** Care are facultatea de a simți; sensibil. ◆ (BOT.; substantivat, f.) Specie de mimoză.
SÉNZOR s.n. (<engl. *sensor*, fr. *senseur*) (FIZ.) Dispozitiv (ultrasensibil) care sesizează un anumit fenomen.
SENZORIÁL, -Ă adj. (<fr. *sensoriel*) **1.** Care se referă la organele de simț; care se realizează cu ajutorul organelor de simț. **2.** (FIZIOL.; PSIH.) Care ține de producerea senzațiilor sau de receptarea stimulilor externi ori interni.
SENZUÁL, -Ă adj. (<fr. *sensuel*, lat. *sensualis*) Care se referă la simțuri, propriu simțurilor; care desfată simțurile. ◆ (Despre oameni; și substantivat) Înclinat spre plăcerile trupești. ◆ (Și adverbial) Care exprimă senzualitate.
SENZUALÍSM s.n. (<fr. *sensualisme*) **1.** (FIZIOL.) Concepție care consideră senzația singura sursă a cunoștințelor omului despre lumea înconjurătoare. **2.** Senzualitate.
SENZUALÍST, -Ă adj. (<fr. *sensualiste*) (Și substantivat) Care aparține senzualismului, care susține senzualismul.
SENZUALITÁTE s.f. (<fr. *sensualité*) **1.** Înclinare spre plăcerile trupești. **2.** Sensibilitate senzorială.
SEPÁLĂ s.f. (<fr. *sépale*) Frunză (modificată), verde, transparentă sau viu colorată, care intră în alcătuirea caliciului.
SEPALOÍD, -Ă adj. (<fr. *sépaloïde*) Care are formă de sepală.
SEPARÁ vb. I (<fr. *séparer*, lat. *separare*) **1.** Tranz. A despărți, a desface, a izola. ◆ Refl. (Despre persoane) A se îndepărta, a se despărți; (despre soți) a divorța. **2.** Refl. și intranz. (Despre substanțe solide dizolvate într-un lichid) A (se) depune sub formă de precipitat.
SEPARÁBIL, -Ă adj. (<fr. *séparable*, lat. *separabilis*) Care poate fi separat.
SEPARÁRE s.f. (<*separa*) **1.** Acțiunea de a (se) separa și rezultatul ei; izolare, despărțire. **2.** Operație de preparare mecanică prin care se separă substanțele minerale utile dintr-o masă (minereuri, cărbuni etc.). **3.** Operație de suprimare a comunicației dintre straturile unei explorări, străbătute de o sondă, astfel încît prin izolarea etanșă a straturilor de țiței să fie împiedicată inundarea acestora (de către fluidele din straturile acvifere). **4.** (FIZ.) *Putere de separare* = putere de rezoluție.
SEPARÁT, -Ă adj. (<*separa*) Care se găsește izolat, care nu comunică cu alții; deosebit; care a fost izolat dintr-o mulțime. ◇ *Pace separată* = pace pe care o încheie un stat, fără aliații săi de război, cu statul inamic.
SEPARATÍSM s.n. (<fr. *séparatisme*) Tendință de a se separa de majoritate, de a se desprinde de un grup social constituit; izolare.
SEPARATÍST, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *séparatiste*) (Persoană) care se separă; (adept) al separatismului.
SEPARATÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *séparateur*, lat. *separator*) **I.** Adj. Care are calitatea de a separa. **II.** S.n. **1.** Dispozitiv, aparat sau mașină care servește la separarea unui sau a mai mulți componenți dintr-un amestec sau la curățarea unei substanțe de impurități. ◇ *Separator de lapte* = aparat centrifugal pentru separarea smîntînii din lapte. **2.** Aparat electric folosit pentru conectarea și deconectarea vizibilă a unui circuit electric, manevrabil numai dacă circuitul este întrerupt (cu un întrerupător), care se utilizează, în special, pentru separarea unei porțiuni dintr-o rețea electrică.
SEPARÁȚIE s.f. (<fr. *séparation*, lat. *separatio, -onis*) Separare (**1**). ◇ *Separație de bunuri* = (în unele state) regim matrimonial, caracterizat prin aceea că femeia își păstrează libera dispunere a bunurilor sale aduse în căsătorie pentru susținerea sarcinilor acesteia. *Separație de patrimoniu* = măsură luată, la cererea creditorilor unei succesiuni ori a legatarilor cu titlu particular de sume de bani, pentru a împiedica confundarea patrimoniului succesoral cu cel al moștenitorului și de a evita astfel eventuala concurență a creditorilor acestuia din urmă. *Separația puterilor* = principiu fundamental, potrivit căruia în stat există trei puteri (legislativă, executivă și judecătorească), exercitate de organe diferite, care pot și trebuie să acționeze independent una de alta, avînd o anumită interdependență și dreptul de control reciproc.
SEPARÉU (SEPARÉ) s.n. (<fr. *séparé*) Cameră, despărțitură, loc izolat într-un restaurant, într-o grădină de vară etc.
SEPEDÓN s.m. (<fr. *sépédon*) Insectă dipteră care trăiește pe unele plante acvatice (*Sepedon sphegeus*).
SÉPIE s.f. (<fr. *sépia*, lat. *sepia*, it. *seppia*) **1.** Specie de moluscă răpitoare, din mările temperate și calde, cu corpul oval, lung de 15-20 cm, cu 10 brațe (opt scurte, acoperite total cu ventuze, și două lungi, cu ventuze doar la capătul liber) dispuse în jurul gurii și cu o cochilie internă, care, cînd este atacată, elimină o secreție negricioasă dintr-o glandă de cerneală (*Sepia officinalis*). **2.** (În forma *sepia*) Culoare brună extrasă din cerneala produsă de sepie sau preparată sintetic. **3.** Desen colorat roșu-brun, realizat cu sepia (**2**).
SEPIÓN s.m. (<fr. *sépion*) Cochilie internă, rudimentară a sepiei, oval-alungită, turtită, cu aspect spongios; os de sepie.
SEPT s.n. (<fr. *septum*) (ANAT.) Perete despărțitor între două cavități.
SEPTÉMBRIE s.n. (<ngr. *septemvrios*) A noua lună a anului, care urmează după august și care are 30 de zile; (pop.) răpciune.
SEPTENÁR, -Ă adj. (fr. *septénaire*; lat. *septenarius*) (Rar) Care se referă la o perioadă de șapte zile, de șapte ani. ◆ (Despre versuri) Compus din șapte picioare și jumătate.
SEPTENTRIÓN s.n. (<fr. *septentrion*) Nord.
SEPTENTRIONÁL, -Ă adj. (<fr. *septentrional*, lat. *septentrionalis*) Nordic.
SEPTÉT s.n. (<germ. *Septett*) (MUZ.) Ansamblu format din șapte voci sau din șapte instrumente care execută o compoziție muzicală; lucrare muzicală scrisă pentru acest ansamblu.
SÉPTIC, -Ă adj. (<fr. *septique*) Care produce infecție: care nu a fost sterilizat.
SEPTICÉMIC, -Ă adj. (<fr. *septicémique*) (MED.) De septicemie, referitor la septicemie.
SEPTICEMÍE s.f. (<fr. *septicémie*) Infecție generalizată, provocată de pătrunderea în sînge a germenilor proveniți de la un focar de infecție.
SÉPTIMĂ[1] s.f. (<germ. *Septime*, it. *settima*) (MUZ.) Interval dintre două sunete la distanță de șapte trepte; treapta a șaptea de la o treaptă dată.
SÉPTIMĂ[2] s.f. (<fr. *septime*) Una dintre pozițiile de apărare la scrimă.
SEPTINEVRÍE s.f. (<fr. *septinévrie*) (MED.) Diseminare a virusurilor pe cale nervoasă.
SEPTOGÉN, -Ă adj. (<*septic*) (Despre bacterii) Care produce putrefacție.
SEPTOLÉT s.n. (<fr. *septolet*) Grup de șapte note de durată egală cu aceea a patru note obișnuite.
SEPTUAGENÁR, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *septuagénaire*, lat. *septuagenarius*) (Persoană) care a împlinit vîrsta de 70 de ani.
SEPULCRÁL, -Ă adj. (<fr. *sépulcral*, lat. *sepulcralis*) **1.** Funerar. **2.** Care aparține mormîntului, referitor la mormînt.
SEPÚLCRU s.n. (fr. *sépulcre*) (Livr.) Mormînt.
SEPULTÚRĂ s.f. (<fr. *sépulture*, lat. *sepultura*) (Rar) Loc de înmormîntare; mormînt.
SEQUOIA s.m. (cuv. lat.) Arbore conifer gigant din America de Nord (California), din familia taxodiaceelor, care poate atinge înălțimea de 150 m, circumferința de peste 40 m și vîrsta de 5000 de ani; arborele mamut (*Sequoia gigantea*).
SER s.n. (<fr. *sérum*, lat. *serum*) Partea lichidă a sîngelui. ◆ Lichid extras din sînge sau preparat pe cale artificială, care conține un anumit anticorp sau o secreție glandulară și care este folosit în scopuri terapeutice. ◇ *Ser sangvin* = plasmă sangvină din care s-a extras fibrinogenul. *Ser imun* = ser sangvin provenit de la un animal vaccinat, care, introdus în organism, conferă o imunitate pasivă. *Ser fiziologic* = soluție salină diluată, apropiată de compoziția serului sangvin, care se folosește pentru a înlocui pierderile mari de lichide sau de sînge în diferite boli, pentru dizolvarea medicamentelor etc.
SERADÉLĂ s.f. (<it. *serradella*, fr. *serradelle*) Plantă anuală din familia leguminoaselor, înaltă de 30-50 cm, cu frunzele compuse din 5-15 perechi de foliole, cultivată ca plantă furajeră (*Ornithopus sativus*).
SERÁFIC, -Ă adj. (<fr. *séraphique*) (Ca) de serafim; îngeresc. ◆ Fig. Pur, candid, neprihănit, nevinovat.
SERAFÍM s.m. (<sl. *serafimŭ*) **1.** (În religia creștină) Înger de rang superior, situat ierarhic între arhangheli și heruvimi. **2.** Prapur pe care sînt reprezentate chipuri de îngeri și care, după ritualul Bisericii Ortodoxe, se poartă la procesiunile funerare.
SERAFÍMIC, -Ă adj. (<*serafim*) (Rar) Serafic.
SERAFÍSM s.n. (<*serafic*) Atitudine, comportare de serafim.
SERÁI s.n. (<tc. *saray*, *seray*) **1.** Palat al sultanului sau al marilor demnitari turci; p.restr. apartament destinat cadînelor într-un palat turcesc. ◆ P.gener. Palat. **2.** (Reg.) Șură, șopron. ◆ Hambar.
SERÁL, -Ă adj. (<it. *serale*) De seară. ◆ (Despre forme și instituții de învățămînt) Ale căror cursuri se țin seara.

SERALÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<*seral*) (Elev sau student) care urmează un curs seral.
SERASCHIÉR (SERASCHÍR) s.m. (<tc. *serasker*) (În Imperiul Otoman) Comandant al armatei şi ministru de război.
SERASÍR (SARASÍR) s.n. (<tc. *seraser*) (Înv.) Stofă ţesută cu fir de aur; brocart.
SERÁT, -Ă adj. (<fr. *serré*) (Despre frunze şi alte organe ale plantelor) Care are marginile cu dinţii îndreptaţi către vîrful organului respectiv.
SERÁTĂ s.f. (<it. *serata*) Reuniune, întrunire cu caracter literar, muzical etc. ◆ Petrecere cu dansuri care are loc seara.
SÉRĂ s.f. (<fr. *serre*) Construcţie cu pereţi şi cu acoperiş din sticlă, destinată cultivării în condiţii artificiale a legumelor, a florilor sau a altor plante, care este înzestrată cu instalaţii pentru încălzire, iluminare, aerisire şi udare.
SERBÁ vb.I tranz. (lat. *servare*) **1.** A sărbători, a celebra; fig. a omagia, a cinsti. **2.** A ţine sărbătoare, a prăznui.
SERBÁRE s.f. (<*serba*) **1.** Faptul de a serba; sărbătorire; p.ext. manifestare cu caracter solemn, organizată cu scopul de a celebra un eveniment important; petrecere, festivitate. **2.** (Rar) Sărbătoare.
SERCLÁJ s.n. (<fr. *cerclage*) (MED.) Încercuire. ◆ Metodă chirurgicală de reducere a dimensiunilor uterului.
SERDÁR s.m. (<tc. *serdar*) **1.** (În sec.17-18; în ţările române) Dregător domnesc cu atribuţii militare. ◇ *Serdar de mazili* = comandantul călărimii formate din boierii mazili. **2.** (În sec. 18-19; în ţările române) Boier de rang mijlociu.
SERDĂREÁSĂ s.f. (<*serdar*) Soţie de serdar.
SERDĂRÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*serdar*) Care aparţine serdarului, de serdar, referitor la serdar.
SERDĂRÍE s.f. (<*serdar*) (În sec. 17-18; în ţările române) Funcţia, demnitatea de serdar (**1**).
SERENÁDĂ s.f. (<fr. *sérénade*, it., sp. *serenata*, germ. *Serenade*) Concert de voci şi de instrumente, susţinut noaptea, sub ferestrele unei persoane, în semn de iubire, de omagiu etc. ◆ Compoziţie muzicală, vocală sau instrumentală, alcătuită din mai multe părţi, apropiată ca factură de divertisment, de nocturnă etc.
SERENÍSIM, -Ă adj. (<it. *serenissimo*, fr. *sérénissime*) Epitet care însoţeşte unele titluri nobiliare sau bisericeşti din ţările apusene; prealuminat, mărit.
SERGÉNT s.m. (<fr. *sergent*) Grad militar inferior, care urmează gradului de caporal; persoană care poartă acest grad. ◇ *Sergent-major* = grad militar superior sergentului şi inferior plutonierului; persoană care poartă acest grad.
SERHÁT s.n. (<tc. *serhat*) (Înv.) Cetate turcească la graniţa ţărilor române.
SERIÁ vb. I tranz. (<fr. *sérier*) A aşeza în serie sau pe serii; a clasa, a tria, dîndu-le un număr de serie.
SERIÁL, -Ă adj., s.n. (<engl. *serial*, fr. *sériel*) **1.** Adj. Care formează o serie, care aparţine unei serii, cu caracter de serie. ◇ *Muzică serială* = serialism. **2.** S.n. Roman, film prezentate în episoade succesive.
SERIALÍSM s.n. (<fr. *sérialisme*) (MUZ.) Etapă în evoluţia atonalismului şi dodecafoniei care are drept element ordonator al lucrării muzicale seria de 12 sunete, a căror succesiune este stabilită de compozitor; muzică serială.
SÉRIC, -Ă adj. (<fr. *sérique*) Care se referă la ser (sangvin, imun, fiziologic).
SERICÉU, -CÉE adj. (<it. *sericeo*) (BOT.; despre unele organe) Acoperit cu peri moi, mătăsoşi.
SERICI- (<fr. *sérici-*; cf.lat. *sericus*) Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) mătase", "mătăsos".
SERICÍCOL, -Ă adj. (<fr. *séricicole*) Care ţine de sericicultură, referitor la sericicultură.
SERICICULTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *sériciculteur*) Persoană care se ocupă cu sericicultura.
SERICICULTÚRĂ s.f. (<fr. *sériciculture*) Ramură a zootehniei care se ocupă cu creşterea şi înmulţirea viermilor de mătase în vederea obţinerii gogoşilor destinate prelucrării. Este cunoscută de c. 5000 de ani în China; a fost introdusă în Europa de aproximativ 1000 de ani, iar în România începînd cu anul 1850.
SERICIGÉN, -Ă adj. (<fr. *séricigène*) (Despre glandele unor viermi, insecte) Care secretă mătase.
SERICÍNĂ s.f. (<fr. *séricine*) Compus chimic de tipul scleroproteinelor, extras din firele de mătase naturală.
SERICÍT s.n. (<fr. *séricite*) Varietate solzoasă de mică albă (muscovit), întîlnită frecvent în şisturile cristaline slab metamorfozate şi în rocile eruptive bogate în feldspaţi şi transformate sub influenţa soluţiilor hidrotermale.
SERICITIZÁRE s.f. (cf.fr. *séricitisation*) Fenomen geologic de retransformare a feldspaţilor în sericit.
SERICITÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *sériciteux*) Alcătuit din sericit.
SÉRIE s.f. (<fr. *série*, lat. *series*) **1.** Înşiruire de termeni care se succed potrivit unei anumite legi; succesiune de fapte, de lucruri asemănătoare sau de acelaşi fel; p.ext. mulţime, sumă. ◇ Loc.adj. *De serie* = (despre mărfuri, obiecte etc.) confecţionat în multe exemplare, după un anumit tipar sau clişeu; comun, banal. *În serie* = în număr mare după acelaşi model. ◆ Grup, categorie într-o clasificare. ◆ (SPORT) Grup de concurenţi care dispută o probă de calificare. **2.** (MAT.) Totalitate infinită de termeni care se deduc unul din altul după anumite reguli şi care sînt legaţi între ei cu semnul plus sau minus. ◇ *Serie convergentă* = serie pentru care şirul sumelor parţiale obţinut prin însumarea primilor termeni ai seriei este convergent. *Serie divergentă* = serie care nu este convergentă. **3.** (FIZ.) *Serie spectrală* = ansamblul liniilor spectrale produse prin tranziţiile unui atom, ale unei molecule etc. de la toate nivelurile energetice către un singur nivel inferior acestora (la spectrele de emisie) sau de la un singur nivel energetic către toate nivelurile energetice superioare acestuia (la spectrele de absorbţie). **4.** (CHIM.) Grup de compuşi organici cu aceleaşi particularităţi structurale, în care termenii succesivi conţin un atom de carbon şi doi atomi de hidrogen mai mult decît compusul precedent al grupului. **5.** Număr de ordine care se aplică pe mărfurile fabricate într-un număr mare de exemplare de acelaşi tip. ◇ *Seria zero* = primele cantităţi dintr-un produs nou executate de o întreprindere în timpul însuşirii fabricaţiei în serie a produsului respectiv. ◆ Număr caracteristic unuia dintre tipurile de fabricaţie ale unor produse finite. **6.** Complex de straturi care s-au depus în timpul unei epoci geologice. **7.** (LINGV.) Grup de sunete sau de foneme caracterizate printr-o trăsătură comună.
SERIGRAFÍE s.f. (<fr. *sérigraphie*, germ. *Serigraphie*) (POLIGR.) Procedeu de imprimare cu ajutorul unui ecran de mătase.
SERÍNĂ s.f. (<fr. *sérine*) Aminoacid esenţial, prezent într-o serie de proteine naturale, mai ales în fosfoprotide.
SERÍNGĂ s.f. (<fr. *séringue*, lat. *siringa*) Instrument medical din sticlă, metal sau material plastic, prevăzut cu un ac, cu ajutorul căruia se injectează diferite lichide în organism, se iau probe de sînge etc.
SERIOGRÁF s.n. (<fr. *sériographe*, engl. *seriograph*) Accesoriu al aparatului radiografic pentru executarea de radiografii în serie.
SERIOGRÁFIC, -Ă adj. (engl. *seriographic*) De seriografie, referitor la seriografie.
SERIOGRAFÍE s.f. (<fr. *sériographie*, engl. *seriography*) Înregistrare a unei serii de clişee cu ajutorul seriografului; imagine astfel obţinută.
SERIÓS, -OÁSĂ adj., adv., s.n. (<fr. *sérieux*, lat. *seriosus*) **I.** Adj. **1.** Care are un caracter sobru, grav; aşezat, ponderat. ◆ Cu o înfăţişare gravă, cu un aer rigid; care are un comportament grav, sever. ◆ Lipsit de veselie. **2.** Care manifestă în activitatea sa o deosebită atenţie, conştiinciozitate, răspundere; p.ext. cu o înfăţişare care arată concentrare, conştiinciozitate. **3.** Care trebuie privit cu seriozitate; adevărat, real. ◆ (Despre activităţi, lucruri) Temeinic, profund, conştiincios. ◆ Care poate avea urmări grave; îngrijorător, primejdios. **4.** De seamă, important. **II.** Adv. **1.** Fără intenţie de glumă sau de farsă; adevărat, real, drept. **2.** Temeinic; hotărît, stăruitor, insistent. **III.** S.n. (Înv.) Seriozitate.
SERIOZITÁTE s.f. (<*serios*) **1.** Însuşirea, calitatea de a fi serios; gravitate; importanţă, însemnătate. ◇ Loc.adv. *Cu seriozitate* sau *cu toată seriozitatea* = a) cu mare atenţie; răspundere; temeinic, conştiincios; b) cu convingere; c) cu gravitate. ◆ Expresie gravă a figurii, lipsită de veselie. **2.** Profunzime, temeinicie. ◆ Calitate a ceea ce necesită o deosebită atenţie, o deosebită grijă; gravitate. **3.** Calitate a ceea ce este executat cu mare atenţie, cu conştiinciozitate.
SERJ s.n. (<fr. *serge*) Ţesătură de mătase (în amestec cu bumbac), folosită pentru căptuşeli.
SERO- (<fr. *séro-*; cf.lat *serum* "ser") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) ser".
SERODIAGNÓSTIC s.n. (<fr. *sérodiagnostic*) Stabilire a diagnosticului unei boli infecţioase prin depistarea prezenţei şi evoluţiei anticorpilor specifici aglutinanţi sau precipitanţi, produşi de microbii respectivi în serul sangvin.
SEROLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *sérologique*) Care aparţine serologiei, care se referă la serologie.
SEROLOGÍE s.f. (<fr. *sérologie*) Ştiinţă care

studiază serurile terapeutice, specifice sau nespecifice; compartiment al imunologiei care cuprinde studiul metodelor de depistare a anticorpilor din serul sangvin, precum şi studiul antigenelor microbiene şi celulare şi al toxinelor.

SERONEGATÍV, -Ă adj. (<fr. *séronégatif*) (Şi substantivat) Persoană care prezintă un serodiagnostic negativ, în special la virusul HIV.

SEROPOZITÍV, -Ă adj. (<fr. *séropositif*) (Şi substantivat) Persoană care prezintă un serodiagnostic pozitiv, în special la virusul HIV; (fiinţă) al cărei ser sangvin conţine anticorpi specifici, în special ai virusului HIV.

SEROPROFILAXÍE s.f. (<*sero-*+*profilaxie*) Metodă terapeutică constînd în administrare de ser specific, provenind de la un convalescent sau de la un animal imunizat, pentru a preveni apariţia unei infecţii.

SEROREÁCŢIE s.f. (<fr. *séro-réaction*) (MED.) Reacţie serologică.

SERÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *séreux*) **1.** De natura serului sau a serozităţii, cu caracter de serozitate. ◇ *Sînge seros* = sînge în componenţa căruia predomină serul. **2.** (Despre ţesuturi) Care secretează o serozitate. ◇ *Membrană seroasă* = membrană formată din două foi subţiri, dintre care una căptuşeşte o cavitate (pericardică, pleurală, peritoneală), iar cealaltă acoperă viscerele conţinute de această cavitate, spaţiul dintre ele fiind umplut cu o serozitate; membrană care protejează articulaţiile osoase.

SEROTERAPÍE s.f. (<fr. *sérothérapie*) Metodă terapeutică constînd în folosirea, în scop profilactic sau curativ, a serurilor imune provenite de la animale imunizate activ (prin vaccinare) împotriva unor boli infecţioase.

SEROTÍN, -Ă adj. (<fr. *sérotine*, it. *serotino*; cf.lat. *sero* "tîrziu") (Livr.) De seară, vesperal, tardiv; care aparţine perioadei de vară tîrzie; serotinal.

SEROTINÁL, -Ă adj. (cf.engl. *serotinal*) (Livr.) Serotin.

SEROTONÍNĂ s.f. (<fr. *sérotonine*) (FIZIOL.) Substanţă chimică prezentă în trombocite, în sistemul nervos central şi în diverse organe, cu rol important în contracţia musculaturii netede, în dilatarea capilarelor, în sporirea permeabilităţii vaselor mici.

SEROVACCINÁRE s.f. (după fr. *sérovaccination*) (MED.) Vaccinare cu adaos de ser specific vaccinului.

SEROZITÁTE s.f. (<fr. *sérosité*) **1.** Lichid alb-gălbui, asemănător serului sangvin, care este secretat de membranele seroase. **2.** Secreţie patologică, excesivă sau purulentă, a membranelor seroase, frecventă în unele afecţiuni.

SERPASÍL s.n. (den. com.) (FARM.) Alcaloid vegetal cu acţiune sedativă şi hipotensivă; rezerpină.

SERPÉNT s.n. (<fr., engl. *serpent*) Instrument de suflat din sec.16, cu tonalitate gravă, înlocuit mai tîrziu de tubă.

SERPENTÁRIU s.n. (<lat., engl. *serpentarium*, fr. *serpentaire*) Loc special amenajat (într-o grădină zoologică), în care trăiesc şerpi în condiţii asemănătoare cu cele din natură.

SERPENTÍN (SERPENTÍNĂ) s.n. (s.f.) (<fr. *serpentine*, germ. *Serpentine*) Silicat natural hidratat de magneziu, cristalizat în sistemul monoclinic, uneori amorf, de culoare verzuie, negricioasă, brună sau pestriţă, format prin transformarea hidrotermală a rocilor ultrabazice.

SERPENTÍNĂ s.f. (<fr. *serpentin*) **1.** Traseu şerpuit al unui drum, în regiuni accidentate şi în pantă, alcătuit dintr-o succesiune de porţiuni rectilinii racordate prin curbă cu raze foarte mici, în scopul micşorării pantelor prin lungirea traseului; fiecare dintre curbele unui astfel de traseu; p.ext. drum cotit. **2.** (TEHN.) Tub (metalic sau de sticlă), în formă de spirală sau de elice, folosit ca schimbător de căldură. **3.** Fişie îngustă şi lungă de hîrtie colorată înfăşurată strîns, care, aruncată, se desfăşoară în spirală. **4.** Serpentin.

serpentină (1)

SERPÉTĂ s.f. (<fr. *serpette*) Cuţit special, cu vîrf în formă de pană îndoită, folosit pentru altoire; cosoraş.

SERTÃO subst. (<fr. *sertão*; cuv. port.) Regiune secetoasă din N-E Braziliei cu vegetaţie rară de cactuşi, arbori spinoşi şi alte plante rezistente la secetă.

SERTÁR s.n. (<ngr. *sirtari*) **1.** Parte a unei mobile, în formă de cutie, care se trage în afară, printr-o mişcare de alunecare, şi care este folosită pentru păstrarea diferitelor obiecte. **2.** Organ de maşină care, printr-o mişcare de alunecare, deschide sau închide orificiul de acces al agentului motor (abur, aer comprimat etc.) în cilindrul unui motor. ◆ Element în formă de placă, folosit la construcţia unor robinete pe care le închide şi le deschide, deplasîndu-se într-o mişcare de translaţie în jurul axei sale; vană.

SERTIZÁJ s.n. (<fr. *sertissage*) Sertizare.

SERTIZÁ vb.I tranz. (<fr. *sertir*) **1.** A fixa o piatră ornamentală într-o montură metalică prin îndoirea marginilor monturii sau a unor gheare ale ei. **2.** (TEHN.) A reduce, prin deformare plastică, secţiunea la capătul unei piese tubulare, în vederea asamblării ei cu o altă piesă tubulară.

SERTIZÁRE s.f. (<*sertiza*) Acţiunea de a sertiza şi rezultatul ei.

SERUMALBUMÍNĂ s.f. (<fr. *sérum-albumine*) Grup de fracţiuni proteice din plasma sangvină, hidrosolubile, care constituie c. 60% din totalitatea proteinelor serice.

SERUMGLOBULÍNĂ s.f. (<fr. *sérum-globuline*) Grup de globuline prezente în plasma sangvină, separabile prin electroforeză, cu o structură moleculară şi cu proprietăţi fizico-chimice deosebite.

SERV, -Ă s.m. şi f. (<lat. *servus*) (În ev. med.; în apusul Europei) Ţăran dependent de stăpînul feudal; iobag, şerb.

SERVÁJ s.n. (<fr. *servage*) (În ev. med.; în apusul Europei) Starea de serv; iobăgie, şerbie.

SERVÁL s.m. (<fr. *serval*; cf.port. *cerval*) Pisică mare sălbatică din Africa, cu blană preţioasă.

SERVÁNT s.n. (<fr. *servant*) Militar care deserveşte un tun sau un alt mijloc de luptă.

SERVÁNTĂ s.f. (<fr. *servante*) **1.** Servitoare. **2.** Masă sau bufet mic de sufragerie, pe care se pun tacîmurile şi vesela de schimb pentru servitul mesei.

SERVÍ vb. IV (<fr. *servir*) **1.** Tranz. A îndeplini anumite funcţii, anumite îndatoriri faţă de cineva; a sluji. ◆ Intranz. A funcţiona ca ...; a face serviciu. ◆ A acţiona pentru cineva sau în interesul cuiva ori a ceva; a susţine, a sprijini. **2.** Intranz. (Despre lucruri) A folosi la ..., a avea rolul de ... ◆ Refl. (Despre oameni) A se folosi, a face uz de ..., a întrebuinţa. **3.** Tranz. A da, a oferi la masă bucate, băutură etc. ◆ A trata pe cineva cu ceva; a da să mănînce. ◆ Refl. A lua să mănînce sau să bea din cele puse pe masă. ◆ A da, a transmite. **4.** (Despre vînzători, funcţionari etc.) A oferi solicitanţilor cele cerute; a executa o comandă. ◆ A asigura o prestare de serviciu. **5.** Tranz. (La unele jocuri sportive cu mingea şi la jocul de cărţi) A pune mingea sau cărţile în joc. ◆ A plăti, a furniza.

SERVIÁBIL, -Ă adj. (<fr. *serviable*) Care face cu plăcere şi cu promptitudine un serviciu; îndatoritor, amabil.

SERVIABILITÁTE s.f. (<fr. *serviabilité*) Însuşirea de a fi serviabil.

SERVICE s.n. (cuv. engl.) Staţie de reparare şi de întreţinere a autoturismelor sau a diferitelor aparate.

SERVÍCIU s.n. (<fr. *service*, lat. *servitium*) **1.** Faptul de a servi, de a sluji; formă de muncă prestată în folosul sau în interesul cuiva. ◆ Slujbă, post. ◇ *A fi* (sau *a se pune*) *în serviciul cuiva* (sau *a ceva*) = a se devota unei persoane sau unei idei, unei cauze etc. ◆ (În construcţii cu verbele "a face", "a aduce") Faptă, acţiune care serveşte, avantajează pe cineva; obligaţie, îndatorire; ajutor, sprijin acordat cuiva. ◆ *Scară de serviciu* = scară secundară într-un imobil (pentru acces la dependinţe). **2.** Ocupaţie pe care o are cineva în calitate de angajat; slujbă. ◆ Îndatorire, obligaţie care revine cuiva în calitate de angajat; exercitarea acestei îndatoriri. ◇ *Serviciu militar* = stagiu la care sînt obligaţi, prin lege, cetăţenii unui stat pentru a se instrui din punct de vedere militar în cadrul forţelor armate. *Serviciu comandat* = misiune specială încredinţată cuiva spre executare. *Serviciu divin* (sau *religios*) = slujbă religioasă. ◇ (Despre angajaţi, ostaşi, elevi) (*A fi*) *de serviciu* = (a fi) însărcinat cu o anumită misiune în cadrul obligaţiilor curente. *A intra în serviciu* = a deveni salariat. ◆ Funcţie. **3.** Subdiviziune în cadrul unei întreprinderi, instituţii etc., cuprinzînd mai multe secţii; p.ext. personalul corespunzător unei asemenea subdiviziuni. **4.** Ansamblu unitar de obiecte care au aceeaşi destinaţie. **5.** Mulţime ordonată în timp a regimurilor succesive ale unui sistem tehnic. **6.** (SPORT) Punere în joc a mingii.

SERVIÉTĂ s.f. (<fr. *serviette*) Geantă dreptunghiulară (mare, din piele), în care se poartă acte, caiete, cărţi, rechizite etc.

SERVÍL, -Ă adj. (<fr. *servile*, lat. *servilis*) **1.** Slugarnic; linguşitor, supus. ◆ (Rar) Care ţine de condiţia de serv. **2.** Fig. Care urmează riguros, fără rezerve un anumit model; lipsit

de originalitate. ◆ (Despre traduceri şi traducători) Care se ţine în mod formal de original, neglijînd (şi alterînd) conţinutul.
SERVILÍSM s.n. (<fr. *servilisme*) Atitudine servilă; slugărnicie.
SERVÍT, -Ă adj. (<*servi*) (Despre oameni) Slujit, ajutat. ◆ (La unele jocuri cu mingea sau de noroc) Pus în joc.
SERVITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *serviteur*) Persoană angajată în serviciul cuiva (pentru treburi casnice); p.ext. orice persoană care lucrează la un stăpîn; slugă.
SERVITÚDINE s.f. (<lat. *servitudo*, *-inis*) (Rar) Servitute.
SERVITÚTE s.f. (<lat. *servitus*, *-utis*) **1.** (În ev. med.; în apusul Europei) Condiţie, stare de dependenţă (faţă de stăpînul feudal); robie. ◆ Obligaţie, constrîngere. **2.** (JUR.) Sarcină care grevează asupra unui imobil, determinată de situaţia naturală a bunului sau dintr-o convenţie publică sau particulară (ex. *servitute de trecere; servitute de vedere* etc.).
SERVO- (<fr. *servo-*) Element prim de compunere care are semnificaţia "aservit", "aservitor" pentru elementul care urmează.
SERVOAMBREIÁJ s.n. (<fr. *servo-embrayage*) Ambreiaj al unei maşini al cărui motor este acţionat de un servomotor.
SERVOCOMÁNDĂ s.f. (<fr. *servocommande*) Comandă automată sau semiautomată la care forţa de iniţiere este amplificată prin utilizarea energiei produse de o sursă auxiliară.
SERVOELEMÉNT s.n. (<*servo-+element*, după fr. *servo-élément*) Element al unui mecanism cu ajutorul căruia se variază o anumită mărime.
SERVOFRÍNĂ s.f. (<*servo-+frînă*, după fr. *servofrein*) Aparat de frînare care substituie energia musculară necesară pentru frînare.
SERVOMECANÍSM s.n. (<fr. *servomécanisme*) Mecanism al unui regulator, prin care acesta acţionează asupra mărimii sau a parametrului de reglat.
SERVOMOTÓR s.n. (<fr. *servomoteur*) Motor (electric, hidraulic sau pneumatic) care acţionează un element de execuţie al unui sistem tehnic, transformînd un semnal aplicat la intrare într-o mişcare cu precădere de rotaţie şi folosind o sursă auxiliară de energie.
SERVOREGLÁRE s.f. (<*servo-+reglare*) Reglare automată prin care forţa exercitată asupra elementului activ al regulatorului este adusă la valoarea necesară printr-un aport de energie auxiliară.
SÉRVUS interj. (<germ. *Servus*, lat. *servus*) (Fam.) Formulă de salut.
SESÁM s.n. (<fr. *sésame*) (BOT.) Susan (*Sesamum indicum*).
SESAMOÍD, -Ă adj. (<fr. *sésamoïde*) Care seamănă cu un grăunte de susan. ◆ *Oase sesamoide* = oase mici, rotunjite, care se dezvoltă în mod normal în grosimea unor tendoane musculare.
SESCVIPLÁN s.n. (<fr. *sesquiplan*) Avion biplan la care suprafaţa planului inferior reprezintă aproximativ jumătate din suprafaţa planului superior.
SÉSIE s.f. (<lat. *sessio*, *-onis*) (În ev.med.; în Transilvania) Lot de pămînt, parte dintr-un domeniu, asupra căruia ţăranul dependent avea drept de posesiune în schimbul rentei către stăpînul feudal şi care putea fi transmis ereditar.
SESÍL, -Ă adj. (<fr. *sessile*, lat. *sessilis*) (Despre frunze) Lipsite de peţiol.
SESIÚNE s.f. (<fr. *session*, lat. *sessio*, *-onis*) Perioadă de timp în care membrii unui organ reprezentativ, ai unui for ştiinţific, ai unei organizaţii internaţionale etc. se întrunesc pentru a discuta şi a rezolva probleme de o deosebită importanţă intrînd în atribuţiile lor; p.ext. şedinţele ţinute în această perioadă de timp. ◇ *Sesiune de examene* = (în învăţămîntul superior) perioadă de timp în cursul căreia se dau examene.
SESIZÁ vb. I tranz. (după fr. *saisir*) **1.** A pătrunde cu mintea, a pricepe, a înţelege; p.ext. a observa, a descoperi. ◆ Refl. A lua cunoştinţă, a ţine seama (de cineva sau de ceva). **2.** A informa o autoritate despre un caz care trebuie cercetat; a se adresa unei autorităţi competente pentru rezolvarea unei pricini.
SESIZÁBIL, -Ă adj. (<fr. *saisissable*, după *sesiza*) Care poate fi perceput, cunoscut.
SESIZÁNT, -Ă adj. (<fr. *saisissant*, după *sesiza*) Care iese uşor în evidenţă; impresionant.
SESIZÁRE s.f. (<*sesiza*) Acţiunea de a sesiza şi rezultatul ei; pricepere, înţelegere; concr. înştiinţare scrisă, aviz.
SESIZÓR s.n. (<*sesiza*) (TEHN.) Organ principal al unui regulator prin intermediul căruia se efectuează sesizarea unei mărimi şi transformarea ei în forma adecvată procesului de reglare.
SESTÉRŢ s.m. (<lat. *sestertius*) Monedă romană, la început de argint, mai tîrziu de bronz.
SET s.m. (<engl., fr. *set*) **1.** Fiecare dintre părţile în care se împart unele competiţii sportive, determinate de epuizarea unui interval de timp sau de realizarea unui scor convenţional. **2.** Ansamblu de obiecte, de piese, de instrumente etc. care au o anumită destinaţie şi se vînd împreună.
SETAVERÁJ s.n. (<engl. *set-average*) Raport între numărul seturilor cîştigate şi cele pierdute, în unele jocuri sportive (ex. volei, tenis).
SÉTĂ s.f. (<lat. *seta*) (BOT.) Axă verticală protejată de o membrană care susţine capsula cu spori la muşchiul de pămînt.
SÉTBOL s.n. (<engl. *setball*) Minge la jocul de tenis, volei etc., servită la sfîrşitul setului, care, cîştigată, asigură victoria în setul respectiv.
SÉTCĂ s.f. (<rus. *setka*) Unealtă de pescuit (scrumbia şi cega) formată dintr-o plasă mare (cu lungimea de 20-50 m şi lăţimea de 1,5-5 m), confecţionată din aţă subţire, care este fixată în apă cu ajutorul a două odgoane, cel superior cu plute, iar cel inferior cu greutăţi.
SÉTE s.f. (lat. *sitis*) Stare fiziologică complexă, constînd din senzaţia particulară de uscăciune a mucoasei gurii şi a gîtului şi din dorinţa de a bea apă, determinate de deshidratarea ţesuturilor organismului. ◆ Fig. Dorinţă arzătoare; dor. ◇ Loc.adv. *Cu sete* = cu nesaţ; cu violenţă.
SÉTER s.m. (<engl., fr. *setter*) Rasă de cîini de vînătoare şi de pază cu părul lung şi ondulat şi cu urechile mari, clăpăuge; cîine care face parte din această rasă.
SETÓN s.n. (<*séton*) Rană superficială provocată de o armă albă sau de un glonte care afectează numai pielea.
SETÓS, -OÁSĂ adj. (<*sete*) Care suferă de sete; însetat. ◆ Fig. Avid, dornic de ceva.
SEU s.n. (lat. *sebum*) Grăsime animală obţinută din ţesuturile grase ale bovinelor, ovinelor şi cabalinelor, utilizată în scopuri industriale (rar în alimentaţie). ◆ Fig. Bunăstare, bogăţie, avere.
SÉVĂ s.f. (<fr. *sève*) Suc nutritiv care circulă în vasele plantelor şi le alimentează. ◆ Fig. Izvor de energie; vigoare, putere.
SEVÉR, -Ă adj. (<fr. *sévère*, lat. *severus*) (Despre oameni) **1.** Care respectă şi ţine să se respecte (fără abatere) un anumit lucru; lipsit de indulgenţă; care trebuie respectat, aplicat fără abatere; strict; riguros, exigent. ◆ (Despre aspectul şi manifestările oamenilor) Lipsit de blîndeţe, aspru, grav. ◆ P.ext. Solemn. ◆ Care nu admite abateri de la normele stabilite; rigid. **2.** Lipsit de ornamente (inutile); sobru,auster.
SEVERITÁTE s.f. (<fr. *sévérité*, lat. *severitas*, *-atis*) **1.** Însuşirea de a di sever, lipsă de indulgenţă; calitatea a ceea ce trebuie respectat fără abatere; rigurozitate, strictеţe; asprime, exigenţă. **2.** Austeritate, sobrietate.
SEX s.n. (<fr. *sexe*, lat. *sexus*) **1.** Totalitatea caracterelor morfologice şi fiziologice ale organismelor care diferenţiază (în vederea reproducerii) animalele şi plantele în două categorii distincte; masculi şi femele. **2.** Fiecare dintre cele două categorii de vieţuitoare diferenţiate după organele genitale; bărbaţi sau femei, masculi sau femele. ◇ *Sexul tare* (sau *viril*) = bărbaţii. *Sexul slab* (sau *frumos*) = femeile.
SEXAGENÁR, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *sexagénaire*, lat. *sexagenarius*) (Persoană) care a împlinit vîrsta de 60 de ani.
SEXAGESIMÁL, -Ă adj. (<fr. *sexagésimal*) Care împarte un întreg în şaizeci de părţi egale; care se referă la împărţirea unui întreg în 60 de părţi egale.
SEXAPÍL s.n. (<engl. *sex-appeal*) Atracţie, farmec deosebit pe care îl exercită o persoană asupra sexului opus.
SEXOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sexologue*) Specialist în sexologie.
SEXOLOGÍE s.f. (<fr *sexologie*) Disciplină medicală care studiază sexualitatea şi problemele psihofiziologice.
SEX-SIMBÓL s.n. (<fr. *sex-symbol*) Vedetă care reprezintă idealul senzualităţii, al sexualităţii.
SEXTÁNT s.n. (<fr. *sextant*) Instrument optic, format dintr-un arc gradat de la 0° la 60° şi o lunetă de vizare, care serveşte la determinarea distanţei unghiulare dintre două repere terestre, a înălţimii unui astru deasupra orizontului etc. şi care se foloseşte în astronomie, navigaţie şi aviaţie.
SÉXTĂ s.f. (<fr. *sexte*) Interval dintre două sunete la distanţă de şase trepte.
SEXTÉT s.n. (<germ. *Sextett*) **1.** Ansamblu format din şase voci sau din şase instrumente care execută o compoziţie muzicală. ◆ Lucrare muzicală scrisă pentru acest ansamblu. **2.** Echipă de volei sau de gimnastică formată din şase jucători sau jucătoare.
SEXTILIÓN s.n. (<fr. *sextillion*, engl. *sextil-*

lion, sexillion; cf.lat. *sextus* "al şaselea") Număr egal cu un milion la puterea a şasea.
SEXTÍNĂ s.f. (<fr. *sextine*) Poezie de formă fixă, compusă din şase strofe şi jumătate, în care aceleaşi sunete revin la rimă într-o anumită ordine. ◆ Strofă de şase versuri.
SEXTOLÉT s.n. (<fr. *sextolet*) Grup de şase note provenite din reunirea a două triolete.
SEXTUÓR s.n. (<fr. *sextuor*) Bucată muzicală care se execută la şase instrumente sau pe şase voci.
SEXTÚPLU, -Ă adj. (<fr. *sextuple*, lat. *sextupulus*) De şase ori mai mare.
SEXUÁL, -Ă adj. (<fr. *sexuel*, lat. *sexualis*) Care aparţine sexului, care se referă la sex; care este considerat sau examinat din punctul de vedere al raportului dintre sexe; referitor la viaţa sexuală.
SEXUALÍSM s.n. (<fr. *sexualisme*) (Rar) Senzualitate.
SEXUALITÁTE s.f. (<fr. *sexualité*) Totalitatea însuşirilor care caracterizează sexul şi fenomenul sexual; calitate conferită oricărui organism de prezenţa caracterelor morfologice, fiziologice şi psihologice legate de sex şi de fenomenul sexual.
SEXUÁT, -Ă adj. (<fr. *sexué*) Care are unul dintre cele două sexe. ◇ *Reproducere sexuată* = reproducere a organismelor prin organe sexuale.
SÉXY adj.invar. (<engl. *sexy*) (Despre oameni) Cu sexapil. ◆ (Despre filme, publicaţii etc.) Cu caracter erotic.
SEZINÁR, -Ă adj. (<*sezină*) (Despre moşteniţitori) Care au drept de sezină.
SEZÍNĂ s.f. (<fr. *saisine*) (JUR.) Drept de luare imediată în posesiune a unei moşteniri legale, fără autorizaţia prealabilă a justiţiei.
SEZÓN s.n. (<fr. *saison*) Perioadă de timp a anului care corespunde cu aproximaţie unui anotimp. ◆ Interval de timp dominat de anumite fenomene atmosferice. ◆ Perioadă în care se face o anumită recoltă. ◆ Perioadă a anului caracterizată printr-o intensă activitate în anumite domenii sau favorabilă pentru anumite acţiuni, condiţionate de caracteristicile anotimpului respectiv. ◇ Loc.adj. *De sezon* = care ţine de un anumit sezon; fig. de actualitate.
SEZONÁL, -Ă adj. (<*sezon*) Sezonier (**1**).
SEZONALITÁTE s.f. (<fr. *saisonalité*) Însuşirea a ceea ce este sezonal. ◆ Dependenţă a manifestărilor epidemice de anotimp.
SEZONIÉR, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *saisonnier*) **1.** Adj. Care ţine de un anumit sezon şi durează cît acesta; privitor la un sezon, corespunzător unui anumit sezon. **2.** S.m. şi f. Lucrător angajat pentru un sezon.
SEZONÍST, -Ă s.m. şi f. (<*sezon*) Persoană care face cură la o staţiune balneară sau climatérică; vilegiaturist.
SFACÉL s.n. (<fr. *sphacèle*) Ţesut mortificat care se detaşează de ţesuturile sănătoase vecine.
SFÁDĂ s.f. (<sl. *sŭvada*) (Pop.) Ceartă, gîlceavă. ◆ Conflict, neînţelegere, divergenţă.
SFALERÍT s.n. (<fr. *sphalérite*) (MINER.) Blendă.
SFANŢ s.m. (<germ. *Zwanzig*[er]) Mică monedă austriacă de argint, avînd valoarea de aproximativ doi lei, care a circulat şi în ţările române, la începutul sec.19; p.ext. monedă măruntă.
SFÁRĂ (ŞFÁRĂ) s.f. (<sl. *skvara*) (Pop.) Miros greu produs de arderea grăsimii sau a cărnii, a lumînărilor de seu etc.; fum înecăcios.
SFAT s.n. (<sl. *sŭvětŭ*) **1.** Îndrumare, povaţă, îndemn. **2.** Întrunire de persoane care deliberează şi iau hotărîri; consfătuire. ◇ *Sfatul domnesc* = (în ev. med.; în ţările române) consiliu format din reprezentanţii marii boierimi care luau parte, alături de domn, la conducerea ţării. *Sfat popular* = denumire dată între 1950 şi 1968, în organizarea administrativ-teritorială a României, organului local al puterii de stat. **3.** Consfătuire, consiliu. ◆ Conversaţie, taifas.
SFĂDÍ vb. IV refl. recipr. şi tranz. (<sl. *sŭvaditi*) (Pop.) A (se) certa; a (se) dojeni, a (se) mustra.
SFĂNŢOÁICĂ s.f. (<*sfanţ*) (Înv.) Monedă care valora jumătate de sfanţ.
SFĂNŢUÍ vb.IV tranz. (<*sfanţ*) (Fam.) **1.** A mitui. **2.** A lua mită; a înşela pe cineva.
SFĂRÎMÁ (SFĂRMÁ) vb. I (<*fărîma*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) fărîmiţa în bucăţi; a (se) mărunţi; a (se) zdrobi. ◆ Fig. A (se) spulbera, a (se) destrăma, a (se) risipi, a (se) împrăştia. **2.** Tranz. A omorî, a distruge, a nimici. **3.** Refl. Fig. A se zbate, a se frămînta, a se strădui să...
SFĂRÎMĂTÚRĂ s.f. (<*sfărîma*) Bucată, fragment dintr-un obiect spart în bucăţi (mici); obiect spart, sfărîmat.
SFĂRÎMICIÓS, -OÁSĂ adj. (<*sfărîma*) Care se sfărîmă sau se poate sfărîma uşor; friabil.
SFĂTÓS, -OÁSĂ adj. (<*sfat*) Care ştie să dea sfaturi; care vorbeşte cu înţelepciune; căruia îi place să povestească.
SFĂTOŞÉNIE s.f. (<*sfătos*) Calitatea, însuşirea de a fi sfătos.
SFĂTUÍ vb. IV (<*sfat*) **1.** Tranz. A da sfaturi, a povăţui, a îndruma. **2.** Refl. A cere cuiva un sfat sau o părere; a se consulta, a se înţelege cu cineva. **3.** Intranz. A sta la sfat, la taifas; a conversa.
SFĂTUITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*sfătui*) Persoană care dă sfaturi; povăţuitor, îndrumător.
SFÉCLĂ s.f. (<sl. *sveklŭ*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee, cu frunzele lucioase şi cu rădăcina cărnoasă de culoare albă sau roşie, folosite ca aliment, ca plantă furajeră sau în industrie, pentru extragerea zahărului; nap (*Beta*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. ◇ *Sfeclă de zahăr* = plantă cu frunzele mari, oval-alungite sau cordiforme şi cu rădăcina cilindrică sau conică, alungită, care conţine 14-22% zahăr, fiind utilizată în industria zahărului şi a alcoolului (*Beta vulgaris-saccharifera*). *Sfeclă furajeră* = plantă cu rădăcina voluminoasă, ovală, cilindrică sau sferică, cu un conţinut de 4-5% zahăr, cultivată ca plantă furajeră (*Beta vulgaris*).

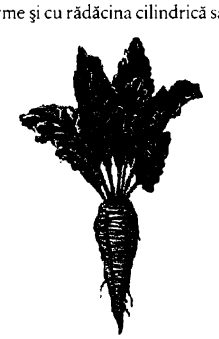
sfeclă de zahăr

SFEN s.n. (<fr. *sphène*) Silicat natural de titan şi de calciu, cristalizat în sistemul monoclinic, de culoare galbenă-brună, cu luciu adamantin sau gras, frecvent (ca mineral accesoriu) în rocile eruptive şi metamorfice, care este folosit ca materie primă pentru obţinerea oxidului de titan.
SFENOÍD s.n. (<fr. *sphénoïde*) Os median, nepereche, în formă de şa, situat în partea mijlocie a bazei craniului, între etmoid şi occipital, care separă cutia craniană de cavităţile vecine.
SFENOIDÁL, -Ă adj. (<fr. *sphénoïdal*) Care aparţine sfenoidului, care se referă la sfenoid.
SFÉRĂ s.f. (<fr. *sphère*, lat. *sphaera*) **1.** Suprafaţă închisă formată de mulţimea punctelor din spaţiu egal depărtate de un punct fix, numit centru; corp geometric mărginit de o astfel de suprafaţă. ◆ Obiect care are aproximativ această formă. ◆ (Rar) Glob terestru. **2.** (Şi *sferă cerească*) Regiune cerească unde se află şi se mişcă aştrii; boltă cerească. **3.** Atmosferă. **4.** Fig. Limitele în care acţionează sau se dezvoltă cineva sau ceva. ◇ *Sferă de influenţă* = domeniu, spaţiu în cadrul căruia se exercită o anumită influenţă (a cuiva sau a ceva). ◆ Mediu (social). **5.** (LOG.) Termen dat capacităţii de referinţă a unei noţiuni la ansamblul de indivizi care posedă însuşirile reflectate în conţinutul ei, aflată într-un raport de variaţie inversă cu conţinutul.

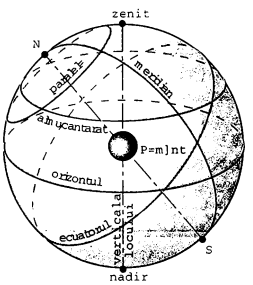

sferă cerească

SFÉRIC, -Ă adj. (<fr. *sphérique*, lat. *sphaericus*) Care aparţine sferei (**1**), care se referă la sferă; în formă de sferă.
SFERICITÁTE s.f. (<fr. *sphéricité*) Însuşirea de a fi sferic.
SFERO- (<fr. *sphéro-*; cf.lat. *sphaera*, gr. *sphaira* "sferă") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) sferă", "sferic".
SFEROÍD s.n. (<fr. *sphéroïde*; cf.gr. *sphaira* "sferă"+*eidos* "aspect") Suprafaţă asemănătoare cu o sferă.
SFEROIDÁL, -Ă adj. (<fr. *sphéroïdal*) În formă de sferoid.
SFEROIDIZÁRE s.f. (cf. fr. *sphéroïdisation*) Tratament termic aplicat unor obiecte din oţel pentru a se obţine carburi cu structură globulară.
SFEROLÍT s.n. (<fr. *sphérolite*) Mineral de

formă sferică.
SFEROLÍTIC, -Ă adj. (<fr. *sphérolitique*) (Despre roci) Care conține sferolite.
SFEROMÉTRU s.n. (<fr. *sphéromètre*; cf. gr. *sphaira* "sferă"+*metron* "măsură") Instrument de forma unui trepied cu un șurub micrometric central, folosit pentru determinarea curburii suprafețelor sferice sau a grosimii pieselor mici.
SFEROPLÁST s.n. (<fr. *sphéroplaste*; cf.gr. *sphaira* "sferă"+*plastis* "formă") Celulă de formă sferică.
SFÉRT s.n. (<sl. *četvrŭtŭ*) **1.** Fiecare parte dintr-un întreg împărțit în patru părți egale. **2.** (În sec.18; în țările române) Dare în bani reprezentînd a patra parte din bir, instituită de domnul Constantin Mavrocordat, care era percepută de patru ori pe an.
SFÉȘNIC s.n. (<sl. *sveštinikŭ*) Suport pentru lumînări, avînd unul sau mai multe brațe.
SFEȘNICÁR s.n. (<*sfeșnic*) Suport, piedestal, măsuță pentru sfeșnice.
SFEȘTÁNIE s.f. (<sl. [o]*svenštenije*) (La ortodocși) Slujbă religioasă, constînd din rugăciuni și din stropirea cu agheasmă, oficiată de preot în diferite împrejurări.
SFEȘTÓC s.n. (cf. rus. *svitok*, bg. *svităk*) Mănunchi de busuioc, folosit pentru stropire cu agheasmă.
SFÉTNIC (SVÉTNIC) s.m. (<sl. *sŭvětinikŭ*) Înalt dregător sau boier cu care se sfătuia domnul; sfătuitor, consilier.
SFIÁLĂ s.f. (<*sfii*) Atitudine timidă, lipsă de încredere sau de îndrăzneală; timiditate; sentiment de jenă, de rușine (față de cineva sau de ceva).
SFIDÁ vb. I tranz. (<it. *sfidare*) A înfrunta cu dispreț, cu ostentație; a desfide, a brava.
SFIDĂTÓR, -OÁRE adj. (<*sfida*) Care sfidează.
SFIÉLNIC, -Ă adj. (<*sfii*) Sfios, timid.
SFIGMO- (<fr. *sphygmo-*; cf.gr. *sphygmos* "puls") Element prim de compunere care are semnificația "(referitor la) puls", "presiune sangvină".
SFIGMOGRÁF s.n. (<fr. *sphygmographe*) Aparat cu ajutorul căruia sînt înregistrate grafic bătăile pulsului.
SFIGMOGRÁMĂ s.f. (<fr. *sphygmogramme*; cf.gr. *sphygmos* "puls"+*gramma* "scriere") Reprezentare grafică a înregistrării pulsului cu ajutorul sfigmografului.
SFIGMOMANOMÉTRU s.n. (<fr. *sphygmomanomètre*) Aparat folosit pentru măsurarea tensiunii arteriale.
SFIGMOMETRÍE s.f. (<fr. *sphygmométrie*; cf.gr. *sphygmos* "puls"+*metron* "măsură") (MED.) Măsurarea pulsului.
SFIGMOMÉTRU s.n. (<fr. *sphygmomètre*) (MED.) Tensiometru.
SFIGMOTENSIOMÉTRU s.n. (<fr. *sphygmotensiomètre*) Sfigmomanometru.
SFII vb. IV refl. (<sl. *svěniti sen*) A avea o atitudine rezervată din cauza timidității, a unui sentiment de jenă, de rușine, de teamă; a fi sfios, a nu avea îndrăzneală; a se intimida, a se rușina.
SFIICIÓS, -OÁSĂ adj. (<*sfii*) Sfios.
SFIICIÚNE s.f. (<*sfii*) Sfială.
SFÍNCTER s.n. (<fr., lat. *sphincter*) (ANAT.) Mușchi inelar care înconjură un orificiu natural, determinîndu-i închiderea sau deschiderea, în funcție de gradul de contracție sau de relaxare.
SFÍNGHE s.m. (<it. *sfinge*) (ENTOM.) Sfinx (**2**).
SFINȚÉNIE s.f. (<*sfînt*) Calitate a ceea ce este sfînt. ◇ Loc.adv. *Cu sfințenie* = cu evlavie; p.ext. cu exactitate.
SFINȚÍ vb. IV tranz. (<sl. *sventiti*) **1.** (RELIG.) A trece pe cineva în rîndul sfinților; a sanctifica. **2.** (RELIG.) A conferi, printr-un anumit ritual, unor obiecte un caracter sacru. **3.** A tîrnosi (o biserică). **4.** A hirotonisi un preot. **5.** Fig. A cinsti, a respecta, a venera, a slăvi.
SFINȚÍE s.f. (<*sfînt*) (Art.; urmat de un adj.pos.) Epitet sau titlu de respect care se dă clericilor, sfinților și (rar) lui Dumnezeu.
SFINȚÍT, -Ă adj. (<*sfinți*) **1.** Asupra căruia a fost invocat harul divin pentru a-i imprima un caracter sacru. **2.** Epitet de onoare dat clericilor.
SFINX s.m. (<fr., lat. *sphinx*) **1.** (Și ca n.pr.) Monstru fabulos, în mitologia antică (greacă și egipteană), cu corp de leu, cu aripi de vultur și cu cap de om. ◆ Fig. Personaj enigmatic. **2.** Nume dat mai multor specii de fluturi mari, care zboară în timpul serii și noaptea.

sfinx (1)

SFIÓS, -OÁSĂ adj. (<*sfii*) (Despre oameni) Lipsit de îndrăzneală; timid, rușinos, rezervat. ◆ (Despre manifestări, gesturi ale oamenilor) Care manifestă timiditate, lipsă de îndrăzneală, nesiguranță, teamă, jenă.
SFÎNT, -Ă adj., subst. (<sl. *sventŭ*) **I.** Adj. **1.** Epitet dat divinității. ◆ Epitet dat celor sanctificați de biserică. ◇ *Sfîntul părinte* = papa. ◆ (Despre oameni) Care duce o viață cucernică. **2.** Care ține de divinitate, de religie, de cultul divin; care aparține bisericii sau religiei (creștine); care este înzestrat cu harul divin. ◇ *Sfînta slujbă* = liturghia. *Locurile sfinte* = ținuturile menționate în textele religioase ca locuri în care a trăit și a propovăduit Iisus Hristos. *Sfîntul Mormînt* = mormîntul unde a fost îngropat Iisus Hristos. *Sfînta sfintelor* = sanctuarul vechiului templu din Ierusalim. **3.** Care constituie un obiect de cult, de venerație; care se cuvine cinstit, slăvit, venerat. **4.** (Pop.) Epitet dat unor elemente ale naturii, p.ext., zilelor săptămînii. **5.** Desăvîrșit, perfect, infailibil. ◆ (Substantivat; urmat de un substantiv introdus prin prepoziția "de", exprimă ideea de superlativ) Străsnic, zdravăn. **II. 1.** S.m.sg.art. (Cu valoare de n.pr.) Dumnezeu. **2.** S.m. și f. Persoană recunoscută ca un exemplu desăvîrșit al vieții creștine și consacrată ca atare, după moarte, de către biserică; persoană canonizată de biserică. ◆ Om care duce o viață cucernică, exemplară. **3.** S.f.pl.art. (În superstiții) Iele. **4.** S.m.pl. Mucenici.
SFÎRC s.n. **1.** (Pop.) Vîrf elastic sau moale al unor organe. ◆ Spec. Mamelon. **2.** Terminație flexibilă a unor lucruri, în special a biciului.
SFÎRÎI vb. IV intranz. (form. onomat.) **1.** (Despre obiecte) A produce un zgomot ușor, caracteristic, din cauza vitezei de mișcare; p.ext. a se mișca, a se deplasa cu repeziciune. **2.** (Despre grăsimi sau alimente care se prăjesc) A produce un zgomot caracteristic; p.ext. a se prăji. **3.** (Despre insecte) A țîrîi. ◆ (Despre păsări) A zbura, bătînd repede din aripi.
SFÎRÎITÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*sfîrî*) **1.** Adj. Care sfîrîie. **2.** S.f. Jucărie pentru copii, care, prin învîrtire, produce un zgomot caracteristic; bîzîitoare, zbîrnîitoare.
SFÎRLEÁZĂ s.f. (<*sfîrlă*, reg. "bobîrnac") **1.** Titirez. ◆ Fig. Persoană care se mișcă, care lucrează foarte repede. **2.** Rotiță de lemn fixată la capătul de jos al fusului, pentru ca acesta să se învîrtească mai bine; prîsnel. **3.** Placă metalică fixată pe o axă de lemn, care se așază pe acoperișul caselor, cu rol de giruetă.
SFÎRȘEÁLĂ s.f. (<*sfîrși*) Senzație de leșin, de slăbiciune.
SFÎRȘÍ vb. IV (<sl. *sŭvŭršiti*) **1.** Tranz. A duce la capăt o activitate, o acțiune; a isprăvi, a termina, a înceta, a încheia. ◇ Intranz. *A sfîrși cu ceva* = a nu se mai ocupa de ceva; a nu mai vorbi de ... *A sfîrși cu cineva* = a rupe relațiile cu cineva, a se supăra pe cineva. ◆ A termina de vorbit, a nu mai avea nimic de spus. ◆ A consuma pînă la sfîrșit; a epuiza. **2.** Refl. și intranz. A ajunge la capăt, a se termina, a se isprăvi. ◆ Refl. A se termina cu ... sau la ... . ◆ Intranz. (Despre oameni) A ajunge într-o anumită situație; (urmat de un infinitiv precedat de prep. "prin") a ajunge să ... **3.** Refl. A-și pierde viața, a muri. ◆ Tranz. A omorî. **4.** Refl. A avea o senzație de slăbiciune, de leșin; a fi istovit, sleit de puteri.
SFÎRȘÍT[1] s.n. (<*sfîrși*) **1.** Faptul de a (se) sfîrși; locul, partea unde se sfîrșește sau cu care se sfîrșește ceva; încheiere, final. ◇ Loc.adj. și adv. *Fără sfîrșit* = care nu se termină sau dă impresia că nu se va mai termina niciodată. ◇ Loc.adv. *În sfîrșit* = în cele din urmă; în fine. *La sfîrșit* = la urmă. *Pe sfîrșite* = aproape gata, pe terminate. **2.** Moarte. ◇ *A-și da sfîrșitul* (sau *obștescul sfîrșit*) = a fi pe moarte; a muri. **3.** (Înv.) Scop, țintă.
SFÎRȘÍT[2], -Ă adj. (<*sfîrși*) **1.** Care a fost dus la capăt; terminat. **2.** Care a fost epuizat, consumat. **3.** Istovit, cu puterile sleite.
SFÎRTICÁ (SFÎRTECÁ) vb. I tranz. (lat. **exfracticare* < *fractus*) A rupe în bucăți, a sfîșia.
SFÎȘLÁ vb. I tranz. (lat. **exfasciare*) **1.** A rupe în fîșii, în bucăți (o pînză, o hîrtie etc.), fără a folosi unelte tăietoare. ◆ A chinui, a tortura, a îndurera pe cineva. ◆ (Despre animale) A mușca; a sfîrteca cu ghearele sau cu colții. **2.** Fig. A critica pe cineva cu răutate; a denigra, a defăima, a bîrfi.
SFÎȘIETÓR, -OÁRE adj. (<*sfîșia*) Care sfîșie. ◆ Fig. Foarte trist; jalnic.
SFÎȘIETÚRĂ s.f. (<*sfîșia*) Locul unde s-a rupt, s-a sfîșiat ceva; ruptură.
SFOÁRĂ s.f. (<ngr. *sfora*) **1.** Fir lung obținut prin împletirea sau răsucirea mai multor fibre textile (de cînepă, de in, de bumbac etc.)

lungi şi subţiri, folosit în special la legat. ◆ Fîşie fibroasă şi flexibilă, extrasă din unele plante, cu care se leagă ceva. **2.** (Înv.) Unitate de măsură oficială, folosită pentru suprafeţele de teren agricol (cu valoare variabilă). ◇ *Sfoară de moşie* = moşie mică. **3.** Figură de gimnastică, executată şezînd, prin întinderea pe orizontală a picioarelor, unul înainte şi altul înapoi. ◇ *Sfoară în faţă* = figură de gimnastică, executată şezînd, prin întinderea pe orizontală a picioarelor depărtate lateral.

SFOIÁG s.m. (<bg. *svojak*) **1.** Larvă a gîndacului morar (*Tenebrio molitor*), de culoare gălbuie sau cafenie, care se dezvoltă şi trăieşte în făina de grîu, degradînd-o şi făcînd-o inutilizabilă. ◆ Un fel de vierme asemănător cu rîma, care trăieşte prin pivniţele şi prin încăperile umede. **2.** (Reg.) Mucegai.

SFORÁCI s.n. (<*sfoară*) Fiecare dintre cele trei sfori cu care se leagă sacul de pescuit.

SFORÁR s.m. (<*sfoară*) Meseriaş care face sfori. ◆ Fig. (Fam.) Persoană care obişnuieşte să unelteaască, să umble cu intrigi; intrigant.

SFORÁI vb. IV intranz. (<form. onomat.) **1.** (Despre oameni) A respira greu în timpul somnului, producînd un zgomot caracteristic; p.ext. a dormi sforăind. **2.** (Despre cai) A forăi.

SFORĂIÁLĂ s.f. (<*sforăi*) **1.** Acţiunea de a sforăi şi rezultatul ei; concr. zgomotul produs de cel care sforăie. **2.** Fig. (Fam.) Vorbărie goală şi plină de ifose.

SFORĂITÓR, -OÁRE adj. (<*sforăi*) **1.** Care sforăie. **2.** Fig. (Despre modul de exprimare al cuiva) Emfatic, declamator şi fără conţinut.

SFORĂRÍE s.f. (<*sfoară*) (Fam.) Uneltire, intrigă.

SFORŢÁ vb. I refl. (<*forţa*; cf.it. *sforzare*) A face un efort fizic sau intelectual; a se strădui, a se căzni, a se sili.

SFORZANDO adv. (cuv.it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Evidenţiind, prin accentuare, un anumit sunet; forţat.

SFRAGÍSTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *sphragistique*; cf.gr. *sphragistikos* <*sphragis* "sigiliu") **1.** S.f. Disciplină auxiliară a istoriei, care se ocupă cu studierea, descrierea şi explicarea sigiliilor. **2.** Adj. Care aparţine sfragisticii, de sfragistică, referitor la sfragistică.

SFRÉDEL s.n. (<bg. *svredel*) **1.** Burghiu pentru lemn. **2.** Unealtă prevăzută la un capăt cu muchii ascuţite, folosită la executarea găurilor de mină, asigurîndu-se totodată evacuarea materialului rezultat.

SFREDELÍ vb. IV tranz. (<*sfredel*) **1.** A găuri (cu sfredelul). **2.** Fig. (Despre privire) A pătrunde, a străbate; (despre oameni) a pătrunde cu privirea. ◆ (Despre dureri, senzaţii neplăcute, idei etc.) A chinui, a tortura.

SFREDELITÓR, -OÁRE adj. (<*sfredeli*) **1.** Care sfredeleşte. **2.** Fig. (Despre sunete) Care pătrunde, care străbate; (despre privire) care examinează atent, pătrunzător, iscoditor. ◆ (Despre dureri, senzaţii neplăcute, idei etc.) Care chinuieşte, care torturează.

SFREDELITÚRĂ s.f (<*sfredeli*) Gaură, deschizătură făcută cu sfredelul.

SFREDELÚŞ s.n., s.m. (<*sfredel*) **I.** S.n. Diminutiv al lui sfredel. **II.** S.m. **1.** (ORNIT.) Pitulice (*Phylloscopus collybita*). **2.** (ENTOM.; şi *sfredeluşul-lemnului*) Larva răchitarului.

SFRIJÍ vb. IV refl. A-şi pierde vlaga; a se usca, a se subţia, a slăbi.

SFRIJÍT, -Ă adj. (<*sfrîji*) Vlăguit de puteri; slab.

SFRÎNCIÓC (SFRANCIÓC) s.m. (<scr. *svračak*) (La pl.) Gen de păsări răpitoare, călătoare, insectivore, din ordinul paseriformelor, mai mari decît vrăbiile, cu ciocul încovoiat şi cu ghearele puternice (*Lanius*); (şi la sg.) pasăre care face parte din acest gen. ◇ *Sfrîncioc mare* = pasăre cenuşie pe spate, alburie pe pîntece, cu pete negre pe coadă, pe aripi şi în dreptul ochilor; lupul-vrăbiilor (*Lanius excubitor*).

SFRUNTÁ vb. I tranz. (<it. *sfrontare*) (Rar) A înfrunta.

SFRUNTÁRE s.f. (<*sfrunta*) Acţiunea de a sfrunta şi rezultatul ei; p.ext. neruşinare, obrăznicie, impertinenţă.

SFRUNTÁT, -Ă adj. (<*sfrunta*) Neruşinat, obraznic, impertinent.

SFUMATO s.n. (cuv. it.) Procedeu de a estompa conturul în umbră al unei picturi, astfel încît imaginea pare văzută printr-un văl de fum; atmosferă vaporoasă care învăluie formele. A fost folosit de Leonardo da Vinci, Correggio etc.

SGRAFFITO s.n. (cuv.it.) Procedeu de a zgîria un desen (mural) colorat, lăsînd să apară, contrastant, stratul de fond; decoraţie murală obţinută prin aplicarea pe un fond de culoare a unui strat alb şi apoi prin zgîrierea acestuia, pentru a face să apară un anume desen. A fost folosit mai ales în ceramica bizantină, în pictura murală a Renaşterii etc.

SHAKER s.n. (cuv.engl.) Recipient de diferite forme, în care se agită (cu gheaţă) cocteilul.

SHAKESPEARIÁN, -Ă adj. (<n.pr. *Shakespeare*, scriitor englez) De Shakespeare, al lui Shakespeare; în maniera lui Shakespeare; ca Shakespeare.

SHAKESPEARIZÁ vb. I tranz. (<n.pr. *Shakespeare*) A scrie (imitînd) în stilul lui Shakespeare.

SHAPING s.n. (cuv.engl.) (TEHN.) Maşină de rabotat transversală.

SHED s.n. (cuv.engl.) Formă de acoperiş disimetrică în dinţi de ferăstrău, cu luminătoarele orientate spre nord.

SHÉKEL s.m. (<fr. *shekel*) Unitate monetară principală în Israel.

SHETLAND s.n. (cuv. engl.) Stofă fină, foarte moale, ţesută din fire lungi de lînă, pieptănate şi cardate.

SHIPPING s.n. (cuv. engl.) Transport pe apă.

SHOCKING adj. invar. (cuv.engl.) Care impresionează neplăcut; şocant.

SHODDY s.n. (cuv.engl.) Material fibros obţinut prin destrămarea resturilor de fire şi de ţesături de lînă şi utilizat ca material de amestec în filatura de lînă cardată.

SHOGÚN s.m. (<fr. *shogun*; cuv. jap.) Titlu purtat de conducătorii militari (sau civili) ai Japoniei feudale între 1192 şi 1867, cînd întreaga putere de stat era concentrată în mîinile lor, împăratul fiind suveran nominal; persoană care deţinea acest titlu.

SHOP s.n. (cuv. engl.) Magazin mic, în care se vînd mărfuri contra valută.

SHORTENING s.n. (cuv.engl.) Specie de grăsimi animale sau vegetale de consistenţa unturii, folosite în industria alimentară.

SHOW s.n. (cuv. engl.) Spectacol de varietăţi susţinut de un cîntăreţ (sau de o formaţie) de muzică uşoară.

SHOWMAN s.m. (cuv. engl.) **1.** Artist care organizează showuri. **2.** Cîntăreţ care cîntă ca solist sau ca acompaniator.

Si (CHIM.) Simbol pentru *siliciu*.

SI s.m.invar. (<it. *si*) **1.** (MUZ.) Treapta a şaptea din gama majoră tip; sunetul şi nota corespunzătoare (simbol *H*). **2.** (METR.) Abreviere folosită pentru Sistemul Internaţional de unităţi de măsură.

SIÁJ s.n. (<fr. *sillage*) Dîră de spumă lăsată de o navă în urma ei pe o mare calmă, în timpul înaintării.

SIÁL s.n. (<fr. *sial*) Înveliş extern al pămîntului, cu o grosime ipotetică de c. 100 km, alcătuit din roci în care predomină silicaţi de aluminiu.

SIALADENÍTĂ s.f. (<fr. *sialadénite*) (MED.) Inflamaţie a unei glande salivare.

SIALAGÓG, -Ă adj., s.n. (<fr. *sialagogue*; cf.gr. *sialon* "salivă"+*agogos* "aducător") (Medicament) care provoacă salivaţie.

SIAL(O)- (<fr. *sialo-*; cf.gr. *sialon* "salivă") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) salivă", "salivar".

SIALOGÉN, -Ă adj. (<fr. *sialogène*) Care provoacă salivaţia.

SIALORÉE s.f. (<fr. *sialorrhée*; cf.gr. *sialon* "salivă"+*rhein* "a curge") Secreţie exagerată de salivă, întîlnită în cursul graviditătii, în unele boli nervoase (parkinsonism, turbare) sau provocată prin medicamente.

SIAMÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Siam*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuieşte în Siam; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Siamului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Siamului sau siamezilor, referitor la Siam sau la siamezi. ◇ *Fraţi siamezi* sau *surori siameze* = gemeni care s-au născut cu corpurile lipite total sau parţial. Primii asemenea gemeni cunoscuţi s-au născut în Siam (1811). *Pisică siameză* = rasă de pisici originară din S-E Asiei, cu părul cafeniu, scurt, moale, mătăsos, cu coada scurtă şi cu ochii albaştri; pisică ce aparţine acestei rase.

SIAMÉZĂ s.f. (<fr. *siamoise*) Fotoliu dublu cu spătarele îndreptate în sens opus.

SIBARÍT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *sybarite*, lat. *Sybarita*; cf.n.pr. *Sybaris*, oraş antic în Italia) (Persoană) care trăieşte în lux, lene şi desfrîu.

SIBARITÍSM s.n. (<fr. *sybaritisme*) Lux şi desfrîu.

SIBERIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Siberia*; cf.fr. *sibérien*) **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte din una dintre populaţiile de bază a Siberiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Siberiei sau siberienilor, referitor la Siberia şi la siberieni, specific Siberiei.

SIBIÁŞ s.n. (<n.pr. *Sibiu*) Aţă groasă (folosită în cizmărie).

SIBILÁNT, -Ă adj. (<fr. *sibilant*; cf.lat. *sibilare* "a fluiera") *Consoană sibilantă* sau *sunet sibilant* (şi substantivat, f.) = consoană care se articulează prin apropierea vîrfului limbii de alveola superioară; consoană siflantă sau şuierătoare.

SIBÍLĂ s.f. (<fr. *sibylle*, lat. *sibylla*) (Şi ca n.pr.) Femeie legendară, în antichitate, care

avea darul profeţiei, fiind inspirată de zei.
SIBÍLIC, -Ă adj. (<fr. *sibyllique*) De sibilă; profetic; p.ext. enigmatic, vag, neclar.
SIBILÍN, -Ă adj. (<fr. *sibyllin*, lat. *sibyllinus*) Sibilic. ◇ *Cărţi sibiline* = (la romani) cărţi păstrate în templul lui Iupiter de pe Capitoliu, care conţineau prezicerile sibilei din Cumae, despre care se credea că prevăd destinele Romei.
SIBILÍNIC, -Ă adj. (<*sibilin*) Sibilic.
SIBÍR s.n. (<n.pr. *Sibir* "Siberia") Ţesătură groasă de bumbac, asemănătoare cu moltonul, executată dintr-o urzeală şi două bătături de culori diferite, care prezintă pe faţă desene de altă culoare decît fondul, iar pe dos negativul desenului de pe faţă, fiind folosită pentru căptuşeli, pijamale etc.
SIC adv. (cuv.lat.) Cuvînt care înseamnă "aşa", scris, de obicei, între paranteze (adesea urmat de semnul exclamării), care este folosit ca indicaţie pentru a avertiza pe cititori că eroarea dintr-un text reprodus aparţine originalului.
SICATÍV, -Ă adj., s.n. (<fr. *siccatif*, lat. *siccativus*) (Substanţă) care accelerează uscarea uleiurilor, a vopselelor, a cernelelor etc. sau care se usucă repede.
SICATIVITÁTE s.f. (<fr. *siccativité*) Calitatea de a fi sicativ.
SÍCĂ s.f. Plantă erbacee perenă, cu tulpina ramificată, cu frunzele mari, dispuse în rozete, cu florile mici, în spiculeţe, şi cu fructele în formă de capsulă, care este răspîndită în stepă, în deşert şi pe litoral (*Statice gmelini*).
SICI s.m. (<tc. *sik*) Partea ovală şi fără adînciturі a arşiculuі.
SICILIÁN, -Ă subst., adj. (<fr. *sicilien*, it. *siciliano*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care s-a format, care locuieşte în Sicilia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Siciliei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Siciliei sau sicilienilor, referitor la Sicilia sau la sicilieni. **3.** Adj. *Apărare siciliană* = numele unui sistem de apărare la jocul de şah. **II. 1.** S.n. (GEOL.) Etaj al cuaternarului inferior din bazinul Mării Mediterane. **2.** Adj. Care aparţine sicilianului, care se referă la formaţiile sicilianului. **III.** S.f. Vechi dans italian, cu caracter pastoral, originar din Sicilia, cu o mişcare moderată; melodie după care se execută acest dans. ◆ (În sec. 17-18) Parte lentă a lucrărilor instrumentale (sonată, concert); formă a ariilor lirice.
SICITÁTE s.f. (<fr. *siccité*) Secetă; uscăciune.
SICOFÁNT[1] s.m. (<fr. *sycophante*) **1.** Nume dat în Grecia antică celor care denunţau benevol pe contrabandiştii de smochine. **2.** P.ext. Denunţător, delator; denigrator.
SICOFÁNT[2] s.m. (<lat. *sycophanta*) Insectă de culoare verde-aurie, cu miros de mosc, care trăieşte în pădurile de conifere şi de stejar din Europa de sud şi centrală (*Calosoma sycophanta*).
SICOMÓR s.m. (<fr. *sycomore*; cf.gr. *sykomoros*) Arbore exotic gigant, cu lemnul tare, cu frunzele strălucitoare, ovate şi cu fructele comestibile, asemănătoare cu smochinele, care este răspîndit în S Africii (*Ficus sycomorus*).
SICÓNĂ s.f. (<fr. *sycone*) Tip de fruct compus, de forma unei urne cărnoase în care se află un mare număr de achene.
SICRÍU s.n. (<magh. *szekrény*) Obiect în formă de ladă de lemn sau de metal, în care se aşază mortul pentru a fi înmormîntat.
SIDA s.f. (<fr. *sida*, abr. de la *s*[yndrome] *i*[muno]-*d*[eficitaire] *a*[cquis]) Afecţiune gravă, contagioasă pe cale sexuală sau sangvină, care se manifestă prin dispariţia apărării imunitare a organismului.
SIDÉF s.n. (<tc. *sedef*) Materie dură, albă, lucioasă şi cu irizaţii, care constituie stratul interior al valvelor şi al cochiliilor de moluşte şi din care se fac nasturi, mînere, ornamente etc.; nacru. ◆ P.ext. Obiect, ornament, incrustaţie de sidef.
SIDEFÁT, -Ă adj. (<*sidef*) Asemănător sidefului, care imită sideful.
SIDEFÍU, -ÍE adj. (<*sidef*) Ca sideful, de culoarea sidefului.
SIDÉLCĂ s.f. (<ucr. *sidelka*, rus. *sedelka*) (Reg.) Perniţă fixată de hamuri pentru a proteja spinarea calului de leziuni.
SIDERÁL, -Ă adj. (<fr. *sidéral*, lat. *sideralis*) Care ţine de aştri, referitor la aştri; în raport cu poziţia aştrilor; astral. ◇ *An sideral* = interval de timp de 365 de zile, 9 ore, 9 minute şi 9 secunde, dintre două treceri consecutive ale Soarelui prin acelaşi punct al orbitei sale aparente. *Zi siderală* = interval de timp cuprins între două treceri consecutive ale unei stele la acelaşi meridian. *Oră siderală* = a 24-a parte dintr-o zi siderală. *Minut sideral* = a 60-a parte dintr-o oră siderală. *Secundă siderală* = a 60-a parte dintr-o secundă siderală.
SIDERÁŢIE s.f (<fr. *sidération*) **1.** (Rar) Influenţă imaginară a aştrilor asupra vieţii sau sănătăţii unei persoane. **2.** Reducere bruscă a forţelor vitale. ◆ Şoc nervos rezultat dintr-o variaţie bruscă a potenţialului electric.
SIDERÍSM s.n. (<fr. *sidérisme*; cf.lat. *sidus* "astru") Cult al aştrilor.
SIDERÍT[1] s.n. (<fr. *sidérite*, lat. *sideritis*, germ. *Siderit*) (MINER.) Siderоză.
SIDERÍT[2] s.n. (<fr. *sidérite*) Meteorit compus aproape în întregime din fier.
SIDEROFÍL, -Ă adj. (<fr. *sidérophile*; cf.gr. *sideros* "fier"+*philein* "a iubi") (Despre unele elemente chimice) Care se consideră că are rol important în alcătuirea părţii centrale a globului pămîntesc.
SIDEROGRAFÍE s.f. (<fr. *sidérographie*) Arta gravării în fier.
SIDEROLÍT s.m. (<fr. *sidérolithe*; cf.gr. *sideros* "fier"+*lithos* "piatră") Nume generic pentru meteoriţii feroşi-pietroşi, care au un conţinut sporit de fier.
SIDEROSTÁT s.n. (<fr. *sidérostat*) Aparat destinat observării aştrilor, care anulează deplasarea lor aparentă.
SIDERÓZĂ s.f. (<fr. *sidérose*) **1.** Minereu de fier, cristalizat în sistemul romboedric, de culoare cenuşie, gălbuie sau brună şi cu luciu. **2.** (MED.) Formă de pneumoconioză, provocată de inhalarea de pulbere de fier sau de compuşi ferici.
SIDERÚRGIC, -Ă adj. (<fr. *sidérurgique*) Care aparţine siderurgiei, care ţine de siderurgie, referitor la siderurgie.
SIDERURGÍE s.f. (<fr. *sidérurgie*; cf.gr. *sideros* "fier"+*ergon* "lucru") **1.** Ansamblu de operaţii constînd în extragerea fierului, în elaborarea aliajelor sale (industriale), precum şi prelucrarea acestora în semifabricate (pentru laminare şi forjare); metalurgia fierului. **2.** Ramură a metalurgiei care se ocupă cu studiul proprietăţilor fizice şi chimice ale fierului şi ale aliajelor lui şi cu studiul metodelor siderurgiei.
SIDERURGÍST s.m. (<fr. *sidérurgiste*) Persoană specializată în siderurgie.
SÍEMENS s.n. (<fr. *siemens*, germ. *Siemens*; cf.n.pr. *W.Siemens*, inginer german) (FIZ.) Unitate de măsură a conductanţei electrice (simbol *S*), egală cu conductanţa unui conductor a cărui rezistenţă electrică este de un ohm.
SIENÍT s.n. (<fr. *syénite*) Rocă eruptivă alcătuită din feldspaţi alcalini şi din alte minerale, a cărei culoare prezintă un amestec de roşu şi verde şi care se utilizează ca material de construcţie.
SIÉSTĂ s.f. (<fr. *sieste*) Odihna (şi somnul) de după prînz.
SÍEŞI pron.refl. (<*sie*+*şi*) Lui însuşi.
SIFILÍDĂ s.f. (<fr. *syphilide*) Erupţie apărută pe piele şi pe mucoase în faza a doua a sifilisului.
SÍFILIS s.n. (<fr. *syphilis*) Boală venerică contagioasă provocată de un spirochet (*Treponema pallidum*), care se transmite prin contaminare sau prin ereditate, prin infectarea intrauterină, pe cale sangvină şi care se caracterizează în faza întîi prin apariţia şancrului, în faza a doua prin apariţia sifilidelor şi în faza a treia prin apariţia leziunilor pe diferite organe; lues. ◇ *Sifilis congenital* (sau *ereditar*) = formă de sifilis care apare la copil (după o naştere prematură), manifestîndu-se la început prin leziuni cutanate viscerale şi pe mucoase, apoi prin tumori.
SIFILÍTIC, -Ă adj. (<fr. *syphilitique*) (Despre oameni; şi substantivat) Bolnav de sifilis. ◆ (Despre leziuni, erupţii etc.) Provocat de sifilis.
SIFILOFOBÍE s.f. (<fr. *syphilophobie*) (MED.) Teamă patologică de infecţie sifilitică.
SIFILOÍD, -Ă adj. (<fr. *syphiloïde*) (Despre leziuni) Care are aspect de sifilis.
SIFILÓM s.n. (<fr. *syphilôme*) Tumoare care apare în faza a treia a sifilisului.
SIFILOMANÍE s.f. (<fr. *syphilomanie*) (MED.) Psihoză în care bolnavul se crede bolnav de sifilis.
SIFLÁNT, -Ă adj. (<fr. *sifflant*) Şuierător. ◇ (FON.) *Consoană siflantă* sau *sunet siflant* (şi substantivat, f.) = consoană constrictivă dentală articulată prin atingerea vîrfului limbii de cele două şiruri de dinţi sau numai de incisivii superiori.
SIFLÉE (SIFLÍE) s.f. (<fr. *sifflet*) Fluier cu ajutorul căruia se dau diverse semnale la bordul navei.
SIFÓN s.n. (<fr. *siphon*, lat. *sipho-*, *-onis*, germ. *Siphon*) **1.** Tub în formă de *U* răsturnat, folosit pentru trecerea unui lichid de la un nivel superior la un nivel inferior, pe deasupra unui obstacol. **2.** Tub în formă de *S*, de *U* sau de *P* montat la punctul de legătură dintre un obiect de instalaţie sanitară şi o conductă de canalizare, care serveşte la oprirea, prin formarea unui dop de apă, trecerii gazelor dintr-o parte într-alta. **3.** Butelie etanşă de sticlă, de material plastic etc., cu pereţii groşi, folosită pentru păstrarea şi debitarea sub presiune a apei acidulate cu dioxid de carbon; p.ext. apă gazoasă (şi acidulată) obţinută prin saturarea,

sub presiune, cu dioxid de carbon a apei potabile. **4.** Aparat pentru spălarea şi dezinfectarea anumitor cavităţi ale organismului (stomac, nas, urechi etc.). **5.** Organ de locomoţie sau de circulaţie a apei în formă de pîlnie, la unele animale acvatice inferioare (ex. la *sepie, scoică* etc.). **6.** Canal natural în formă de *U* întors, prin care are loc drenajul apelor din grote sau din alte cavităţi subterane.

SIFONÁ vb.I tranz. (<fr. *siphonner*) **1.** A trece un lichid dintr-un vas într-altul cu ajutorul sifonului (**1**). **2.** A turna un material într-un tipar cu ajutorul sifonului (**1**). **3.** A acidula un lichid cu dioxid de carbon.

SIFONÁT, -Ă adj. (<*sifona*) (Despre lichide) Amestecat cu sifon.

SIFONĂRÍE s.f. (<*sifon*) Loc în care se încarcă şi se vînd sifoane.

SIFONOFÓR s.n. (<fr. *siphonophore*) (La pl.) Ordin de animale celenterate, hidrozoare, coloniale, care au un sifon ca mijloc de locomoţie şi care sînt răspîndite în Marea Mediterană şi în Oceanul Atlantic (*Siphonophora*); (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin.

SÍGĂ s.f. (<scr. *siga*) Mineral alb sau roşu, care se găseşte în natură sub formă de bolovani sau de nisip şi care se foloseşte ca substanţă colorantă şi în tăbăcărie.

SIGILÁ vb.I tranz. (<lat., it. *sigillare*) A pune, a aplica un sigiliu (**2**); a pecetlui.

SIGILIÓN s.n. (<ngr. *sigillion*) (Înv.) Act prevăzut cu sigiliu.

SIGÍLIU s.n. (<lat. *sigillum*) **1.** Plăcuţă (cu mîner) pe care este gravată o inscripţie, o emblemă, o efigie etc. şi care se aplică pe un act pentru autentificare. ◆ Semn imprimat pe ceva prin aplicarea unui sigiliu. ◆ Fig. Semn distinctiv, marcă. **2.** Pecete de ceară roşie pe care s-a aplicat prin apăsare o ştampilă şi care serveşte la închiderea unui lucru, interzis celor neautorizaţi.

SIGILOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *sigillographique*) Care se referă la sigiliu sau la sigilografie.

SIGILOGRAFÍE s.f. (<fr. *sigillographie*) Disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul sigiliilor.

SÍGLĂ s.f. (<fr. *sigle*, lat. *sigla*) Prescurtare convenţională formată din litera iniţială sau din primele litere ale unui cuvînt.

SÍGMA s.m.invar. (<ngr. *sigma*, fr. *sigma*) A optsprezecea literă a alfabetului grecesc (notată ř, σ sau *s*), corespunzătoare sunetului (şi literei româneşti) *s*, folosită şi pentru diverse notaţii în matematică şi în fizică.

SIGMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *sigmatique*) Care se caracterizează prin prezenţa unui sigma.

SIGMATÍSM s.n. (<fr. *sigmatisme*) Defect de dicţiune, din cauza căruia nu se poate pronunţa bine şi clar sunetul *s*. ◆ Repetiţie greşită a siflantelor.

SIGMOÍD, -Ă adj. (<fr. *sigmoïde*) Care este de forma literei sigma. ◇ *Valvulă sigmoidă* = fiecare dintre cutele membranoase situate la originea arterei aorte şi a arterei pulmonare.

SIGNÁL s.n. (<fr. *signal*) **1.** Semnal convenţional emis de un fluier, de o sirenă etc. **2.** Fluier mic de metal (cu care se dau aceste semnale).

SIGNALÉTIC, -Ă adj. (<fr. *signalétique*) (Despre publicaţii sau bibliografii) Care prezintă succint lucrări, articole etc.

SIGNATÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *signataire*) (Înv.) Semnatar.

SIGNATÚRĂ s.f. (<fr. *signature*) (POLIGR.) Număr de ordine tipărit pe fiecare pagină de la începutul colii de tipar, servind la ordonarea finală a colilor care compun o lucrare.

SIGNĂTOÁRE s.f. (<cf. *signatură*) Clapă de metal care serveşte pentru a fixa coala de hîrtie cînd se introduce în maşina de tipar.

SIGNÉT s.n. (<fr. *signet*) Panglică subţire (sau fir împletit) ataşată la cotorul unei cărţi pentru a servi ca semn de carte.

SIGNORÍE s.f. (<it. *signoria*) **1.** (În ev.med.) Organ de conducere în unele oraşe-republici italiene, ales dintre membrii de vază ai breslelor; sediul, reşedinţa acestui organ de conducere. **2.** Formă de guvernămînt instituită în unele oraşe italiene, în evul mediu tîrziu şi în Renaştere, caracterizată prin concentrarea puterii în mîinile unei singure persoane.

SÍGUR, -Ă adj., adv. (<ngr. *sighuros*) **I.** Adj. **1.** De a cărui realitate sau realizare nu te poţi îndoi; cert, neîndoielnic. **2.** Convins, încredinţat. **3.** Pe care te poţi bizui, care merită toată încrederea. ◆ Care nu prezintă (nici un) pericol; lipsit de primejdie. **4.** Care nu dă greş; precis; fără defect. ◆ Hotărît, ferm. ◆ Care produce efectul dorit; eficace. **II.** Adv. **1.** Da. **2.** În mod precis, negreşit.

SIGURÁNŢĂ s.f. (<*sigur*) **1.** Lipsă de primejdie; (sentiment de) securitate. **2.** Lipsă de îndoială; încredere nemărginită; convingere neclintită; certitudine. ◇ Loc.adv. *Cu siguranţă* = a) fără îndoială; sigur; b) cu încredere, cu hotărîre; ferm. ◆ Fermitate, precizie; îndemînare, pricepere. **3.** Organ de maşină, dispozitiv sau aparat care serveşte la protejarea unui material, a unui sistem tehnic etc. împotriva unor efecte dăunătoare sau nedorite, provocate de acţiuni interioare sau exterioare. ◇ *Siguranţă în funcţionare* = fiabilitate. ◆ Dispozitiv care întrerupe automat un circuit electric la trecerea unui curent electric prea intens, pentru a evita un scurtcircuit. ◆ Dispozitiv la armele de foc, care împiedică descărcarea accidentală a armei. ◆ *Ac de siguranţă* = ac prevăzut cu o închizătoare care îi acoperă vîrful, pentru a evita desprinderea din locul unde este fixat sau înţeparea cu el. ◆ Dispozitiv care se introduce în broasca unei uşi pentru ca uşa să nu poată fi deschisă cu o cheie falsă. **4.** (În trecut) Poliţie politică secretă.

SIHÁSTRU, -Ă s.m. şi f. (<ngr. *isihastis*) **1.** Persoană care trăieşte retrasă de lume, în post şi rugăciuni; pustnic, schimnic. ◆ P.ext. Fig. Persoană care trăieşte izolată de societate. **2.** Animal sălbatic bătrîn care trăieşte singur.

SIHĂSTRÍ vb.IV (<*sihastru*) **1.** Intranz. A duce viaţă de sihastru. ◆ Fig. A trăi retras, ca un sihastru. **2.** Refl. A se face, a deveni sihastru. ◆ P.ext. A se izola de societate.

SIHĂSTRÍE s.f. (<sl. *sihastirija*) **1.** Faptul de a trăi ca un sihastru; viaţă, stare de sihastru; ascetism, schimnicie. ◆ Fig. Singurătate, pustietate. **2.** Loc unde trăieşte un sihastru; schit.

SIKHI s.m., adj. (<fr. *sikh*; cf.sanscr. *sisya* "discipol") (Adept) al sikhismului.

SIKHÍSM s.n. (<fr. *sikhisme*) Religie monoteistă în India, fondată de Nanak.

SILABĂŢIE s.f (<fr. *syllabation*) Descompunere a cuvintelor în silabe.

SILÁBĂ s.f. (<fr. *syllabe*, lat. *syllaba*; cf.gr. *syllabe*) (FON.) Parte a unui cuvînt, alcătuită dintr-unul sau din mai multe foneme, al cărui centru sonor este, de obicei, o vocală şi care este pronunţată printr-o singură emisiune vocală. ◇ *Silabă închisă* = silabă care se termină în consoană. *Silabă deschisă* = silabă care se termină într-o vocală.

SILÁBIC, -Ă adj. (<fr. *syllabique*, lat. *sillabicus*) Care ţine de silabe, referitor la silabe; alcătuit din silabe, care poate forma o silabă. ◇ *Scriere silabică* (sau *cu caracter silabic*) = scriere în care fiecare silabă este notată printr-un semn. *Versificaţie silabică* = tip de versificaţie bazată pe numărul silabelor, independent de locul accentelor.

SILABISÍ vb.IV tranz. (<ngr. *sillavizo*) A pronunţa sau a citi cuvintele despărţindu-le în silabe; p.ext. a pronunţa, a citi rar. ◆ Fig. A descifra cu greutate o inscripţie, un text etc.

SILABÍSM s.n. (<fr. *syllabisme*) Sistem de scriere în care fiecare silabă este reprezentată printr-un semn.

SILÁN s.m. (<fr., engl. *silane*, rus. *silan*, germ. *Silan*) Compus al siliciului cu hidrogenul.

SÍLĂ s.f. (<sl. *sila*) **1.** (Sentiment de) repulsie, dezgust, scîrbă, aversiune faţă de cineva sau de ceva. ◇ Loc.adv. *În silă* = fără entuziasm, fără interes, fără plăcere. **2.** Constrîngere; abuz săvîrşit împotriva cuiva, violenţă. ◇ Loc.adj. şi adv. *Cu (de-a) sila* sau *în* (ori *de*) *silă* = cu forţa, prin abuz.

SÍLCĂ s.f. Sfoară cu care se leagă bucăţelele de plută în frînghia carmacelor.

SILÉN s.m. (<lat. *Silenus*, fr. *Silène*) (MITOL.) Nume generic dat satirilor bătrîni; p.ext. persoană în vîrstă, care, sub o înfăţişare grotescă, atestă o înţelepciune ironică.

SILENŢIÁR s.m. (<it. *silenziario*, lat. *silentiarius*) Sclav antic care avea obligaţia de a păstra liniştea şi ordinea într-o casă romană.

SILENŢIATÓR s.n. (<it. *silenziatore*) Amortizor de zgomot la motoarele cu explozie.

SILENŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *silencieux*, lat. *silentiosus*) Tăcut, liniştit. ◆ Care nu face zgomot.

SILENŢIOZITÁTE s.f. (<*silenţios*) Proprietate a unui aparat tehnic, a unui vehicul etc. de a funcţiona fără să producă zgomot.

SILÉNŢIU (SILÉNŢIUM) s.n. (<lat. *silentium*) (Ir.) Linişte, tăcere.

SILÉPSĂ s.f. (<fr. *syllepse*; cf.lat., gr. *syllepsis* "inteligenţă, pricepere") Construcţie sintactică bazată pe folosirea acordurilor în frază după asociaţii logice şi nu după normele gramaticale obişnuite; p.ext. figură de stil în care cuvîntul este considerat atît în sensul propriu, cît şi în cel figurat.

SILÉPTIC, -Ă adj. (<fr. *sylleptique*) Care aparţine silepsei, referitor la silepsă.

SÍLEX s.n. (<fr. *silex*, lat. *silex* "piatră") **1.** Rocă silicioasă foarte fin cristalizată sau amorfă, foarte dură, de culoare cenuşie, gălbuie sau brună; (pop.) cremene. **2.** Unealtă, obiect făcut din silex, care datează din epoca de piatră.

SILEZIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *silésien*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care s-a format, care locuieşte în Silezia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Sileziei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Sileziei sau silezienilor, referitor

la Silezia sau la silezieni.
SILF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sylphe*, lat. *sylphus*) (Rar la f.; în mitologia popoarelor germanice şi celtice; şi ca n.pr.) Duh aerian, foarte agil, care, împreună cu silfida, întruchipa elementul aerului.
SÍLFIC, -Ă adj. (<*silf*) Care aparţine silfilor, referitor la silfi; ca de silfi.
SILFÍDĂ s.f. (<fr. *sylphide*) **1.** (În mitologia popoarelor germanice şi celtice; şi ca n.pr.) Silfă cu un corp zvelt şi cu aripi străvezii. ◆ Fig. Femeie tînără, suplă, graţioasă. **2.** (La pl.) Familie de insecte coleoptere cu mirosul foarte dezvoltat, ale căror larve se hrănesc cu cadavre sau cu leguminoase, producînd pagube în culturi (*Silphidae*); (şi la sg.) insectă care face parte din această familie.
SILÍ vb.IV (<sl. *siliti*) **1.** Tranz. A constrînge (cu forţa) pe cineva să facă ceva; a forţa. ◆ A îndupleca, a convinge; a determina. **2.** Intranz. şi refl. A-şi da toată osteneala, a depune toate eforturile, a se strădui (pentru a realiza ceva). ◆ A se grăbi, a da zor.
SILICAGÉL s.n. (<fr. *silicagel*) Material granular cu porozitate mare, obţinut prin deshidratarea, în anumite condiţii, a gelului de bioxid de siliciu, care este folosit ca absorbant şi ca purtător de catalizatori; gel de silice.
SILICÁT s.m. (<fr. *silicate*) Sare a acidului silicic, care se găseşte în natură în numeroase minerale (feldspaţi, mice, piroxeni etc.) şi care se foloseşte ca materie primă în metalurgie, la fabricarea produselor refractare, a sticlei şi a materialelor de construcţie, reprezentînd una dintre cele mai importante clase de minerale terestre.
SILICATÁRE s.f. (<*silicat*; cf.fr. *silicatation*) Procedeu de consolidare şi de impermeabilizare a terenurilor de fundaţii, a pereţilor săpăturilor etc., prin introducerea în pămînt a unei soluţii de silicat de sodiu şi a unei soluţii de electrolit (de obicei de clorură de calciu).
SILÍCĂ s.f. (<*silice*) Material refractar format în special din bioxid de siliciu; cărămidă refractară silicioasă.
SILÍCE s.f. (<fr. *silice*, lat. *silex*, *-icis*) Corp solid, compus al siliciului cu oxigenul, dur, alb sau transparent, insolubil în apă, cu temperatura de topire foarte înaltă, care se găseşte în natură în compoziţia celor mai multe roci şi care se foloseşte la fabricarea sticlei, a betonului etc.; dioxid de siliciu.
SILÍCIC adj. (<fr. [acide]*silicique*) *Acid silicic* = acid oxigenat al siliciului.
SILICÍCOL, -Ă adj. (<fr. *silicicole*) (Despre plante) Care este adaptat la un sol bogat în bioxid de siliciu sau în roci silicioase (viţa de vie, hrişca, secara, salcîmul).
SILICIÉRE s.f. (<*siliciu*) Tratament termochimic prin care se obţine îmbogăţirea în siliciu a stratului superficial al unor piese de oţel sau de fontă pentru a le face mai rezistente la coroziune.
SILICIFIÁT, -Ă adj. (<fr. *silicifié*) Care a suferit procesul de silicifiere.
SILICIFIÉRE s.f. (<*siliciu*; cf.fr. *silicification*) Proces natural de îmbogăţire relativă în siliciu a unei roci, a unui material, a unei plante etc., prin îndepărtarea altor compuşi sau prin adiţionarea de bioxid de siliciu. ◆ P.ext. Concr. Porţiune silicifiată a unei roci, a unei plante etc.
SILICIÓS, -OÁSĂ (SILICÓS, -OÁSĂ) adj. (<fr. *silicieux*) Care conţine siliciu, care este format din siliciu.
SILÍCIU s.n. (<fr. *silicium*) Element chimic (*Si*; nr.at. 14; m.at. 28,086), metaloid din grupa carbonului, cristalizat în sistemul cubic şi în stare amorfă, care este cel mai răspîndit element din natură după oxigen şi care se găseşte sub formă de silice sau de silicaţi, fiind folosit ca agent de reducere în metalurgie, la prepararea ferosiliciului şi la fabricarea dispozitivelor semiconductoare. A fost descoperit de J.J.Berzelius în 1823.
SILICIÚRĂ s.f. (<fr. *siliciure*) Combinaţie a siliciului cu un metal.
SILICÓN s.m. (<fr. *silicone*) Compus macromolecular cu structură asemănătoare corpurilor organice, în stare fluidă (uleiuri) sau solidă (răşini), constituit din lanţuri sau cicluri de atomi de siliciu care alternează regulat cu atomi de oxigen şi avînd radicali organici legaţi la atomii de siliciu, care se caracterizează prin rezistenţă la apă şi la oxidare şi printr-o mare stabilitate la temperaturi înalte.
SILICOTERMÍE s.f. (<fr. *silicothermie*) Procedeu de reducere a unor oxizi metalici greu reductibili, bazat pe folosirea ca agent de reducere a pulberii de siliciu.
SILICÓZĂ s.f. (<fr. *silicose*) Boală pulmonară profesională, care apare în urma inhalării prelungite a pulberilor de bioxid de siliciu.
SILÍCULĂ s.f. (<fr. *silicule*) Tip de fruct uscat dehiscent, caracteristic unor plante crucifere, asemănător cu silicva, dar mai scurt şi avînd în interior un perete fals, subţire, membranos, de care se prind seminţele.
SILÍCVĂ s.f. (<lat. *siliqua*, fr. *silique*) Tip de fruct uscat dehiscent în formă de păstaie, caracteristic plantelor din familia cruciferelor, alcătuit din două carpele, cu un perete membranos subţire în interior, de care se prind seminţele.
SILIMANÍT s.n. (<fr. *silimanite*) Silicat natural de aluminiu, cristalizat în sistemul rombic, de culoare cenuşie, brună sau verde, dur, sticlos, care se foloseşte în industria ceramică.
SILÍNŢĂ s.f. (<*sili*) Insistenţă îndelungată, osteneală pentru a realiza ceva, pentru a ajunge un scop; sîrguinţă, străduanie.
SÍLIŞTE s.f. (<sl. *selište*) **1.** (În ev.med.; în ţările române) Nume dat locului pe care fusese sau pe care era aşezat un sat; vatra satului. ◆ (Reg.) Loc de casă. **2.** (Înv.) Loc necultivat sau plantat cu pomi (în apropierea sau în vatra satului).
SILÍT[1] s.n. (<engl. *silite*, germ. *Silit*) Material termorezistent, pe bază de carbură de siliciu.
SILÍT[2], -Á adj. (<*sili*) **1.** Care este făcut fără voie, cu sila; constrîns, forţat, obligat. ◆ Care este lipsit de naturaleţe, de sinceritate. **2.** (Despre mişcări, acţiuni etc.) Grăbit, zorit.
SILITÓR, -OÁRE adj. (<*silit*) Care îşi dă toată osteneala, care depune toate eforturile; sîrguincios, harnic.
SILÍTRĂ s.f. (<rus. *selitra*, pol. *salitra*, scr. *šalitra*) Azotat de potasiu. ◆ (Înv.) Praf de puşcă.
SILITRÓS, -OÁSĂ adj. (<*silitră*) Care conţine silitră; care este de natura silitrei, ca silitra.
SILL s.n. (<fr. *sill*) Zăcămînt de roci magmatice intruzive, care se prezintă sub forma unor spaţii lamelare umplute cu topituri magmatice.
SILMANÁL s.n. (<germ. *Silmanal*) Aliaj feromagnetic pe bază de argint, mangan şi aluminiu, care are proprietatea de menţinere a magnetismului permanent, indiferent de acţiunea cîmpurilor magnetice ale altor magneţi.
SÍLNIC, -Ă adj., s.m., s.f. (<sl. *silĭnĭkŭ*) **I.** Adj. **1.** Care se face prin constrîngere; care este impus, forţat. ◇ *Muncă silnică* = pedeapsă judiciară grea, cu închisoare şi cu muncă forţată. ◆ Care este ilegal. **2.** Greu de suportat; apăsător, penibil. **3.** Artificial, nenatural, forţat. **4.** Dificil, anevoios. **II.** S.m., rar, s.f. Numele a două plante erbacee perene, melifere, din familia labiatelor, cu tulpina tîrîtoare, cu florile albastre sau violete, ale căror flori şi frunze se folosesc în medicina populară; fiecare dintre aceste două plante (*Glechoma hederaceum* şi *hirsutum*).
SILNICÍE s.f. (<*silnic*) **1.** Constrîngere, oprimare, violenţă; abuz. **2.** (Înv.) Forţă, putere.
SILOGÍSM s.n. (<fr. *syllogisme*, lat. *syllogismus*; cf.gr. *syllogismos*) Tip de raţionament deductiv format din trei judecăţi (premisa majoră, premisa minoră şi concluzia) legate între ele astfel încît a treia judecată se deduce din prima prin intermediul celei de a doua. A fost descoperit de Aristotel.
SILOGÍSTIC, -Ă adj. (<fr. *syllogistique*, lat. *syllogisticus*) Care aparţine silogismului, referitor la silogism. ◆ (Substantivat, f.) Parte a logicii formale care se ocupă cu studiul silogismului.
SILÓN s.n. (den. com.) Fibră textilă poliamidică folosită la fabricarea unor confecţii.
SILOXÍD s.m. (<*siliciu*+*oxid*) Varietate de sticlă de cuarţ din care se fac vase de laborator.
SILÓZ s.n. (<it. *silos*, germ. *Silo*, fr. *silo*) **1.** Construcţie specială, de mari dimensiuni, dotată cu instalaţii de uscare, de aerisire, de transport etc. şi destinată depozitării în cantităţi mari a unor produse agricole pulverulente, granulare etc. **2.** Amenajare pentru însilozarea porumbului sau a altor plante destinate conservării prin murare; loc unde se pune la macerat nutreţul pentru vite; p.ext. depozit de furaje macerate. ◆ (Adjectival) Care este pus la macerat într-un loc special amenajat.
SILUÉTĂ s.f. (<fr. *silhouette*) **1.** Imagine reală a unei fiinţe, a unui lucru etc., de obicei proiectată (ca o umbră) pe un fond mai luminos; contur al cuiva sau a ceva care se proiectează ca o umbră pe un fond luminos; p.ext. fiinţă sau lucru astfel reprezentate. ◆ Personaj (episodic) abia schiţat într-o operă literară. **2.** Talie zveltă, bine proporţionată a unei persoane; corp suplu, bine proporţionat al unei persoane; p.gener. talie; corp. **3.** Desen unicolor (negru), lucrat în creion, în tuş sau decupat din hîrtie, pînză etc., reprezentînd contururile unei fiinţe, ale unui obiect pe un fond de altă culoare. **4.** Desen special din carton sau din placaj (reprezentînd o siluetă de om) pe care sînt fixate ţintele la tir.
SILUÍ vb. IV tranz. (<sl. *silovati*) A uza de forţă faţă de cineva; a constrînge; spec. a viola, a necinsti. ◆ Fig. A nesocoti; a neglija; a denatura, a falsifica.
SILUÍRE s.f. (<*silui*) Constrîngere; spec. viol, violare. ◆ Fig. Denaturare, falsificare; folosire abuzivă.

SILUMÍN s.n. (<fr. *silumin*) Aliaj de aluminiu cu siliciu şi cu alte adaosuri (cupru, mangan, magneziu etc.), folosit la turnarea unor piese rezistente la coroziune sau la temperaturi înalte.
SILUMINÍT s.n. (<*silumin*) Material izolant, foarte rezistent, fabricat din siliciu şi aluminiu.
SILÚR s.m. (<germ. *Silur*) Numele a două plante erbacee din familia scrofulariaceelor, cu frunzele mici, dinţate şi cu florile mici, de culoare albăstruie cu linii violete, cu o pată galbenă la mijloc (*Euphrasia stricta*) sau cu florile albe cu linii violete, cu o pată galbenă la mijloc (*Euphrasia rostkoviana*).
SILURIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *silurien*) (GEOL.) **1.** S.n. A treia perioadă a erei paleozoice, situată între ordovician şi devonian, care a durat c. 40-45 milioane de ani şi care se caracterizează prin sedimentări de calcar, de gresie, de şisturi argiloase, prin apariţia primelor plante terestre şi prin dezvoltarea nevertebratelor marine. **2.** S.n. Sistem de straturi geologice din silurian. **3.** Adj. Care aparţine silurianului, care datează din această perioadă, care se referă la silurian; care este caracteristic silurianului.
SILÚRIC, -Ă adj. (<germ. *silurisch*) (GEOL.) Silurian (**3**).
SILVÁN s.m. (<lat. *silvanus*, fr. *sylvain*; cf.lat. *silva* "pădure") Fiecare dintre divinităţile romane considerate drept protectoare ale pădurii, închipuite cu o faţă bestială, cu corpul păros, cu picioare şi cu coarne de ţap.
SILVÁNER s.m. (<germ. *Silvaner*) Soi de viţă de vie originar din Germania, cu ciorchinii mijlocii, cu boabele dese şi cu pieliţa groasă.
SILVANÍT s.n. (<germ. *Sylvanit*, fr. *sylvanite*) Minereu natural de aur şi argint cristalizat în sistemul monoclinic, de culoare argintie-cenuşie, cu luciu metalic.
SÍLVĂ s.f. (<lat. *silva*) (Rar) Pădure.
SILVÉSTRU, -Ă adj. (<lat. *silvester*, *-tris*) (Livr.) **1.** Păduros; sălbatic. **2.** Care este specific (locuitorilor) regiunilor păduroase.
SÍLVIC, -Ă adj. (<*silvă*) Care aparţine pădurii sau silviculturii, care ţine de pădure sau de silvicultură, referitor la pădure sau la silvicultură; forestier.
SILVÍCOL, -Ă adj. (<fr. *sylvicole*) (Despre specii de plante) Care cresc, de obicei, în păduri.
SILVICULTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *sylviculteur*) Lucrător specializat în silvicultură; specialist în silvicultură; inginer silvic.
SILVICULTÚRĂ s.f. (<fr. *sylviculture*) Ştiinţă care se ocupă cu studiul culturii, amenajării şi exploatării pădurilor; ramură a economiei care se ocupă cu cultivarea, amenajarea, exploatarea şi protecţia pădurilor.
SÍLVIE s.f. (<lat. *Sylva*) Nume dat mai multor păsări cu penajul divers colorat, cu ciocul scurt şi turtit, cu peri la colţuri, cu picioarele puternice, cu aripile ascuţite şi cu coada retezată (*Sylva*). ◇ *Silvie de ţărm* (sau *de ţărmuri, mătăsoasă*) = pasăre cu gîtul alb pătat cu gri, care scoate un sunet caracteristic şi trăieşte în apropierea apelor curgătoare (*Locustella fluviatilis*). *Silvie de mlaştină* (sau *mătăsoasă*) = pasăre cu penajul brun-roşiatic pe partea dorsală şi alb pe partea ventrală (*Cettia cetti*).
SILVÍNĂ (SILVÍN) s.f. (s.n.) (<fr. *sylvine*) Clorură naturală de potasiu, cristalizată în sistemul cubic, asemănătoare cu sarea gemă, dar cu un gust sărat-amar, astringent, care se foloseşte la producerea îngrăşămintelor potasice, la extragerea potasiului etc.
SILVINÍT s.n. (<fr. *sylvinite*) Amestec natural de silvină şi sare gemă, care se găseşte în unele zăcăminte de săruri de potasiu şi care se foloseşte ca îngrăşământ mineral.
SILVO- (SILVI-) (<fr. *sylvi-*; cf.lat. *silva* "pădure") Element prim de compunere care are semnificaţia "de pădure", "păduros".
SILVOAMELIORÁŢIE s.f. (<*silvo-+amelioraţie*) Ansamblu de procedee şi de lucrări pentru îmbunătăţirea regimului hidrologic, pentru prevenirea şi combaterea degradării solurilor pe terenurile patrimoniului forestier.
SILVOBIOLÓGIC, -Ă adj. ((<fr. *sylvobiologique*) (Care ţine) de silvobiologie, referitor la silvobiologie.
SILVOBIOLOGÍE s.f. (<fr. *sylvo-biologie*) Ramură a silviculturii care studiază procesele şi legităţile silvice.
SILVOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *sylvologique*) (Care ţine) de silvologie, referitor la silvologie.
SILVOLOGÍE s.f. (<fr. *sylvologie*) Domeniu de cercetare care studiază pădurea ca fenomen natural.
SILVOMECANIZÁRE s.f. (<*silvo-+mecanizare*) Tehnică a exploatării pădurilor cu mijloace mecanice.
SILVOSTÉPĂ s.f. (<*silvo+stepă*) Zonă de tranziţie între pădure şi stepă.
SILVOTÉHNICĂ s.f. (<*silvo-+tehnică*) Parte a silviculturii care se ocupă cu tehnica creării şi creşterii arboreturilor în vederea realizării obiectivelor economiei forestiere.
SILVOTERAPÍE s.f. (<fr. *sylvothérapie*) Tratament terapeutic bazat pe acţiunea benefică a spaţiilor silvice asupra organismului uman.
SILVOTÚNDRĂ s.f. (<*silvo-+tundră*) Regiune din sudul tundrei în care apare o alternare a unor zone de pădure şi de tundră.
SÍMA s.f. (<fr. *sima* <*silicium+magnésium*) Înveliş intern al pămîntului, aflat sub sial, alcătuit în special din compuşi ai siliciului şi ai magneziului şi care, după E.Suess, s-ar întinde de la o adîncime de 100 pînă la 1200 km.
SIMANDICÓS, -OÁSĂ adj. (<ngr. *simandikos*) (Azi ir.) Respectabil, distins; p.ext. care corespunde unor pretenţii sau gusturi deosebite.
SIMÁNDRĂ s.f. (<fr. *simandre*) (Înv.) Un fel de toacă de metal sau de lemn atîrnată la intrarea într-o biserică, într-o mănăstire, în clopotniţă etc., în care se loveşte cu un ciocan pentru a anunţa începerea slujbei.
SIMBIÓNT s.m. (<germ. *Symbiont*) Organism care trăieşte în simbioză cu altul.
SIMBIÓT s.n. (<fr. *symbiote*) Plantă sau animal care trăieşte în simbioză.
SIMBIÓTIC, -Ă adj. (<fr. *symbiotique*) Care se referă la simbioză sau la simbionţi.
SIMBIÓZĂ s.f. (<fr. *symbiose*; cf.gr. *syn* "cu"+*bios* "viaţă") Formă de convieţuire reciproc avantajoasă a două specii diferite de organisme, în care ambele organisme cooperează la satisfacerea nevoilor de hrană.
SIMBÓL s.n. (<lat. *simbolum*, fr. *simbole*, germ. *Symbole*) **1.** Semn, obiect, imagine etc. care reprezintă sau evocă în mod indirect (în mod convenţional sau în baza unei analogii) altceva decît ceea ce este în realitate. ◆ Procedeu artistic expresiv prin care se sugerează o idee sau o stare sufletească şi care înlocuieşte o serie de reprezentări. **2.** Spec. Semn convenţional sau grup de semne convenţionale, folosit în ştiinţă şi în tehnică, pentru reprezentarea anumitor noţiuni, operaţii, mărimi, obiecte, fenomene, formule etc. ◇ *Simbol matematic* = semn care reprezintă noţiuni, operaţii sau obiecte matematice. *Simbol chimic* = mod convenţional de notare a atomilor elementelor chimice, folosit în scrierea formulelor şi a ecuaţiilor chimice. **3.** (RELIG.) *Simbolul credinţei* = crezul.
SIMBÓLIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *symbolique*, lat. *symbolicus*, germ. *symbolisch*, *Symbolik*) **1.** Adj. Care este (folosit ca) un simbol; care are caracterul unui simbol; care este exprimat printr-un simbol. **2.** S.f. Exprimare a unor idei sau a unor sentimente prin simboluri; ansamblul simbolurilor proprii unei religii, unei culturi, unei arte etc.; semnificaţie simbolică. **3.** S.f. Ştiinţă care studiază şi explică simbolurile; teorie generală asupra simbolurilor (în care noţiunile şi raporturile dintre ele sînt înlocuite prin semne convenţionale). **4.** S.f. Ramură a teologiei consacrată studiului comparativ al simbolurilor de credinţă ale diferitelor confesiuni.
SIMBOLÍSM s.n. (<fr. *symbolisme*) **1.** Sistem de simboluri; reprezentare prin simboluri. ◆ Spec. Totalitate a simbolurilor proprii unei religii, unei confesiuni; reprezentare a preceptelor, a dogmelor religioase prin simboluri. **2.** Curent în literatura şi arta universală, constituit în Franţa la sfîrşitul sec.19, care a apărut ca o reacţie împotriva tendinţelor pozitiviste, scientismului naturalist şi "obiectivismului" parnasienilor. Anticipat de romantismul tîrziu (Novalis, Tieck, E.A.Poe, Gérard de Nerval) şi de poezia lui Baudelaire, simbolismul consideră că valoarea oricărui obiect sau fenomen din lumea reală poate fi exprimată şi interpretată prin simboluri. Mişcarea simbolistă a înglobat tendinţe şi grupări diverse, de la poeţii "blestemaţi" (Rimbaud, Mallarmé, Verlaine) pînă la simboliştii propriu-zişi (G. Kahn, Viélé-Griffin, Stuart Merill). Adepţii acestui curent au cultivat valenţele muzicale ale cuvîntului, posibilităţile sale incantatorii şi sugestive, orchestraţia savantă a versificaţiei, investigînd motive tematice noi, specifice (oraşul tentacular, taverna, spleenul, nevrozele etc.). Reprezentanţii de seamă ai curentului sînt Verhaeren, Rodenbach, Swinburne, T.S.Eliot, Yeats, Rilke, Trakl, Blok, Esenin, Briusov, Rubén Darío, Ungaretti, Montale etc. În literatura română simbolismul a fost teoretizat şi promovat de Al.Macedonski şi de cenaclul "Literatorul", după 1900 fiind susţinut teoretic îndeosebi de Ov.Densusianu, avîndu-i ca reprezentanţi pe G.Bacovia, I.Minulescu, D.Anghel, Ştefan Petică, N.Davidescu, Elena Farago etc. În artele plastice simbolismul, după A.Aurier (1891), este reprezentat la modul ideal de Gauguin, urmat de G.Maureau, Puvis de Chavannes, O.Redon etc. ◆ Mod de manifestare, de exprimare specific acestui curent. ◇ *Simbolism fonetic* = capacitate a structurii

fonetice a unui cuvînt sau a unui grup de sunete de a sugera sau de a accentua noţiunea pe care o desemnează sau o anumită atitudine faţă de ea, legătura dintre un sunet sau un grup de sunete şi o anumită semnificaţie; legătură între un sunet sau un grup de sunete şi o anumită idee.

SIMBOLÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *symboliste*) **1.** S.m. şi f. Adept al simbolismului; poet, artist care aparţine simbolismului. **2.** Adj. Care aparţine simbolismului sau simboliştilor, care se referă la simbolism sau la simbolişti.

SIMBOLÍSTICĂ s.f. (<*simbol*) (Livr.) Simbolică (**2**).

SIMBOLIZÁ vb.I tranz. (<fr. *symboliser*) A exprima, a reprezenta printr-un simbol; a constitui un simbol.

SIMBOLIZATÓR, -OÁRE adj. (<*simboliza*) Care simbolizează; care are valoare de simbol.

SIMBOLOGÍE s.f. (<engl. *symbology*) Domeniu care studiază şi explică simbolurile.

SIMBRÍE s.f. (<*sîmbră*) Plată în bani (ori în natură) care se dă unei persoane angajate pentru un timp în serviciul unui particular; salariu, leafă. ◆ Spec. Soldă pe care o primeau soldaţii mercenari.

SIMEDIÁNĂ s.f. (<fr. *symédiane*) (MAT.) Dreaptă care trece printr-un vîrf al unui triunghi şi este simetrică unei mediane în raport cu bisectoarea interioară care trece prin acelaşi vîrf al triunghiului.

SIMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *symétrique*) **1.** Care prezintă simetrie, care se caracterizează prin simetrie; cu simetrie. **2.** Spec. (MAT.; despre două puncte ale aceleiaşi figuri geometrice sau a două figuri diferite; p.ext. despre două figuri geometrice) Care prezintă simetrie. ◆ (Substantivat, n.şi f.) Dreaptă sau puncte aşezat în simetrie în raport cu altă dreaptă sau alt punct. ◆ *Funcţie simetrică* = funcţie a mai multe variabile care nu se schimbă, orice modificări ar suferi aceste variabile.

SIMETRÍE s.f. (<lat. *symmetria*, fr. *symétrie*; cf.gr. *syn* "cu"+*metron* "măsură") **1.** Proprietate a unui ansamblu spaţial de a fi alcătuit din elemente reciproc corespondente şi de a prezenta pe această bază o anumită proporţionalitate, concordanţă şi armonie; distribuţie egală, armonioasă între elementele unui ansamblu; corespondenţă exactă (ca formă, poziţie etc.) între părţile (opuse ale) unui întreg. **2.** Proprietate a două puncte ale aceleiaşi figuri geometrice sau a două figuri diferite (ori, p.ext., a două figuri geometrice) de a fi aşezate la aceeaşi distanţă de un plan, de o dreaptă sau de un punct. ◆ Proprietate a două figuri geometrice de a se suprapune exact.

SIMÉZĂ s.f. (<fr. *cimaise*; cf.gr. *kymation* "mic val") **1.** Panou într-o galerie de tablouri. **2.** (ARHIT.) Mulură la partea de sus a unei cornişe.

SIMFÉR s.n. (<germ. *Simfer*) Material feromagnetic compus din pulbere de metal feromagnetic înglobată într-un material izolant.

SIMFIZÁ vb. I refl. (<*simfiză*; cf.gr. *symphysis* "unire") (MED.) A se produce o simfiză (**2**).

SIMFÍZĂ s.f. (<fr. *symphyse*; cf.gr. *symphysis* "unire") **1.** (ANAT.) Tip de articulaţie între două oase caracterizat printr-o mobilitate redusă. **2.** (MED.) Alipire, prin aderenţe, a două membrane seroase care în mod normal se află separate.

SIMFÓNIC, -Ă adj. (<fr. *symphonique*) **1.** (Despre creaţii muzicale) Care ţine de simfonie, referitor la simfonie; cu însuşiri de simfonie. ◆ (Despre orchestre, formaţii etc.) Care execută simfonii. **2.** Fig. Armonios, melodios (ca o simfonie).

SIMFONÍE s.f. (<lat. *symphonia*, fr. *symphonie*; cf.gr. *syn* "cu"+*phone* "sunet") **1.** Compoziţie muzicală (de proporţii) pentru orchestră, care cuprinde trei sau patru părţi. Cei mai cunoscuţi autori de simfonii sînt: Haydn, Mozart, Beethoven, Schubert, Brahms, Berlioz, Honegger, Şostakovici, Enescu. ◆ (Înv.) Ansamblu de sunete consonante sau de sunete muzicale; compoziţie muzicală instrumentală (cu solişti, cor). ◇ *Simfonie concertantă* = compoziţie muzicală rezultată din îmbinarea simfoniei şi a concertului instrumental. **2.** Fig. Ansamblu (armonios) de elemente; spec. îmbinare armonioasă de culori.

SIMFONIÉTĂ s.f. (<it. *sinfonietta*) Simfonie de proporţii reduse.

SIMFONÍSM s.n. (<*simfonie*) Totalitatea principiilor care stau la baza creaţiei simfonice şi a muzicii instrumentale în general.

SIMFONÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *symphoniste*) Compozitor de muzică simfonică.

SIMIÁN s.m. (<fr. *simien*; cf.lat. *simius* "maimuţă") (La pl.) Subordin de mamifere primate, cu encefalul foarte dezvoltat, cu orbita separată de cavitatea temporală, cu o pereche de mamele pectorale, cu faţa expresivă şi cu musculatura mimicii foarte dezvoltată (*Simioidea*); (şi la sg.) animal care face parte din acest subordin.

SIMIGERÍE s.f. (<*simigiu*) Local (prevăzut cu un cuptor de brutărie) în care se fac şi se vînd simiţi, covrigi, plăcinte.

SIMIGÍU s.m. (<tc. *simitçi*) Persoană care face sau vinde simiţi, covrigi, plăcinte.

SIMILÁR, -Ă adj. (<fr. *similaire*; cf.lat. *similis* "asemănător") De acelaşi fel, de aceeaşi natură; analog, asemănător.

SIMILARITÁTE s.f. (<fr. *similarité*) Faptul de a fi similar.

SIMILE adv. (cuv.it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Cu aceeaşi intensitate.

SIMILI- (<fr. *simili-*; cf.lat. *similis* "asemănător") Element prim de compunere care are semnificaţia "asemănător", "la fel cu".

SIMILIDIAMÁNT s.n. (<fr. *similidiamant*) Sticlă sintetică folosită la imitarea diamantului.

SIMILIGRAVÚRĂ s.f. (<fr. *similigravure*) **1.** Procedeu de fotogravură folosit pentru obţinerea unui clişeu pentru tipar înalt, împărţit în puncte pe cale fotochimică sau fotomecanică. **2.** Clişeu obţinut prin acest procedeu.

SIMILIPIÁTRĂ s.f. (<*simili-*+*piatră*, după fr. *similipierre*) Material artificial de construcţie, folosit pentru executarea tencuielilor şi care, în forma finală, capătă aspectul pietrei naturale.

SIMILITÚDINE s.f. (<fr. *similitude*, lat. *similitudo, -inis*) **1.** Asemănare, potrivire (între două sau mai multe lucruri, acţiuni etc.). **2.** (FIZ.) Proprietate a două fenomene sau obiecte de a putea fi puse într-o anumită corespondenţă (parţială sau totală), astfel încît valorile mărimilor caracteristice unuia dintre fenomene să poată fi obţinute, printr-un calcul relativ simplu, din valorile cunoscute ale mărimilor corespondente caracteristice celuilalt fenomen. **3.** (Înv.) (MAT.) Asemănare.

SIMINICHÍE s.f. (<tc. *senameki*) Numele a două specii de arbuşti de talie mică din familia leguminoaselor, cu frunzele compuse, cu foliole oval-alungite şi cu florile galbene, ale căror frunze şi fructe uscate se utilizează ca purgativ şi diuretic (*Cassia acutifolia*, *Cassia angustifolia*); fiecare dintre aceşti doi arbuşti.

SIMINÓC (SIMINÍC) s.m. (cf.ucr. *semenjak*) Plantă erbacee perenă din familia compozeelor, cu tulpina păroasă, cu florile mici, galbene, dispuse în capitule (*Helichrysum arenarium*).

SIMÍT s.m. (<tc. *simit*) Un fel de covrig turtit care este făcut din cocă mai moale decît a covrigilor obişnuiţi, presărat cu seminţe de susan.

SÍMMENTHAL s.n. (<n.pr. *Simmenthal*, numele unei regiuni din Elveţia) Rasă de taurine originară din Elveţia, cu corpul alb cu pete brune-roşcate, avînd greutatea de c. 700-1000 kg şi o mare producţie anuală de lapte; taurină care aparţine acestei rase.

SIMONIÁC s.m. (<fr. *simoniaque*) Persoană care se face culpabilă de simonie.

SIMONÍE s.f. (<fr. *simonie*; cf.n.pr. *Simon Magul*, personaj biblic) Trafic cu lucrurile considerate de biserică sfinte, pedepsit cu caterisirea, cu excomunicarea.

SIMPATECTOMÍE s.f. (<fr. *simpathectomie*) (MED.) Ablaţiune a ganglionilor sau a fibrelor nervoase ale sistemului simpatic.

SIMPATÉTIC, -Ă adj. (<germ. *sympathetisch*) (Livr.) Care trezeşte sau provoacă stări sufleteşti (tainice); sugestiv.

SIMPÁTIC, -Ă adj. (<fr. *sympathique*; cf.gr. *syn* "cu"+*pathos* "afecţiune") **1.** Care inspiră simpatie; plăcut, atrăgător. **2.** (Înv.) Care dă dovadă de simpatie. ◆ (Rar) Avantajos, favorabil. **3.** *Cerneală simpatică* = cerneală incoloră, care devine vizibilă numai după developare chimică sau după o încălzire uşoară a hîrtiei, fiind folosită la scrierea mesajelor secrete. **4.** (FIZIOL., MED.) *Sistem nervos simpatic* sau (substantivat, n.) *marele simpatic* = parte a sistemului nervos vegetativ format din ganglioni şi din fibre nervoase, care, sub controlul scoarţei cerebrale, reglează funcţiile glandelor şi organelor interne.

SIMPATICOLÍTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *sympathicolytique*) (Medicament) care paralizează sistemul nervos simpatic.

SIMPATICOMIMÉTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *sympathicomimétique*) (Medicament) care excită sistemul nervos simpatic.

SIMPATICOTOMÍE s.f. (<fr. *sympathicotomie*) Intervenţie chirurgicală constînd în secţionarea şi îndepărtarea unei părţi a lanţului ganglionar simpatic.

SIMPATICOTONÍE s.f. (<fr. *sympathicotonie*) Stare de dezechilibru a funcţiunii sistemului nervos vegetativ, din cauza exagerării activităţii sistemului nervos simpatic.

SIMPATÍE s.f. (<fr. *sympathie*, lat. *sympathia*; cf.gr. *sympatheia* <*syn* "cu"+*pathein* "a resimţi") **1.** Atracţie, afinitate, înclinare pe care cineva o simte pentru o persoană sau pe care o inspiră cuiva; afecţiune; p.ext. obiectul

acestui sentiment. ◆ Sprijin, aprobare, asentiment; ataşament, devotament. **2.** (MED.) Legătură, raport dintre (două) organe simetrice, care face ca, atunci cînd unul este afectat, că sufere şi celălalt.

SIMPATÍNĂ s.f. (<fr. *sympathine*) Substanţă secretată de terminaţiile fibrelor nervoase ale sistemului nervos simpatic, care mediază chimic acţiunea acestuia.

SIMPATIZÁ vb. I tranz. (<fr. *sympathiser*) A avea sentimente de simpatie (faţă de o persoană, de o cauză etc.). ◆ Intranz. (Cu determinări introduse prin prep. "cu") A împărtăşi aspiraţiile, ideile sau sentimentele cuiva; a susţine o grupare sau o mişcare (politică).

SIMPATIZÁNT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sympathisant*) Persoană care împărtăşeşte ideile şi aspiraţiile unei grupări politice, artistice, ale unei asociaţii sportive etc., fără a fi în mod oficial membru al acestei grupări.

SIMPATOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *sympathologique*) (MED.) Referitor la simpatologie, de simpatologie.

SIMPATOLOGÍE s.f. (<fr. *sympathologie*) (MED.) Studiu al reacţiilor simpatice fiziologice sau patologice.

SIMPETÁLĂ adj. (<germ. *sympetal*) (Despre flori) Care are corola cu petale unite între ele.

SÍMPLEX s.n. (<fr. *simplex*) **1.** Sistem de telecomunicaţie care asigură legătura bilaterală simultană a două posturi. **2.** Ţesătură din tricot cu ambele feţe lucrate pe faţă.

SIMPLICITÁTE s.f. (<fr. *simplicité*, lat. *simplicitas*, *-atis*) Simplitate.

SIMPLIFICÁ vb.I tranz. (<lat. *simplificare*, fr. *simplifier*) **1.** A face (să devină) mai simplu; a schematiza. **2.** (MAT.) A transforma (cu ajutorul împărţirii) o egalitate (sau o inegalitate, fracţie) într-o egalitate (sau într-o inegalitate, fracţie) echivalentă, cu formă mai simplă; a reduce o ecuaţie sau o fracţie printr-un divizor comun.

SIMPLIFICÁT, -Ă adj. (<*simplifica*) **1.** Care a devenit (mai) simplu. **2.** (Despre funcţii şi expresii algebrice) Care a fost redus la un divizor comun; redus.

SIMPLIFICATÓR, -OÁRE adj. (<fr. *simplificateur*) Care simplifică.

SIMPLÍSM s.n. (<fr. *simplisme*) Însuşirea de a fi simplu sau simplist; mod superficial şi unilateral (al omului simplu) de a privi sau de a înţelege lucrurile; nivel intelectual scăzut.

SIMPLÍST, -Ă adj. (<fr. *simpliste*) **1.** (Despre raţionamente, concepţii, teorii etc.) Care prezintă sau consideră lucrurile unilateral, superficial. **2.** (Despre oameni) Care judecă superficial; care este unilateral; care este lipsit de subtilitate; (despre manifestările oamenilor) care face dovada unei judecăţi simpliste.

SIMPLITÁTE s.f. (<*simplu*) **1.** Însuşirea de a fi simplu. ◆ P.ext. Lipsă de artificialitate, de prefăcătorie. ◆ Lipsă de rafinament artificial (într-o operă de artă). **2.** Credulitate, naivitate. ◆ Însuşirea unei persoane de a se purta natural, firesc; naturaleţe; comportamentul unui om simplu.

SIMPLÓN s.n. (<n.pr. *Simplon*, tunel în Alpi) Numele unui tren internaţional rapid.

SÍMPLU, -Ă adj., adv. (<fr. *simple*; cf.lat. *simplex*) **1.** Adj. (Adesea adverbial) **1.** Care este format dintr-un singur element sau din puţine elemente omogene; neamestecat. ◇ *Probă simplă* (şi substantivat, n.) = probă sportivă la care participarea într-o competiţie este strict individuală. (GRAM.) *Timp simplu* = timp verbal care se conjugă fără ajutorul verbelor auxiliare. (GRAM.) *Perfect simplu* = timp verbal simplu al modului indicativ care exprimă o acţiune trecută terminată curînd. **2.** Care este lipsit de artificialitate; natural. ◆ Care este uşor de priceput, de făcut etc.; care nu prezintă dificultăţi; care nu este complicat. **3.** Care este într-un singur plan; care are loc o singură dată. **4.** Fără podoabe, fără ornamente; modest. ◆ Care este inferior ca preţ sau calitate; p.ext. fără valoare. **5.** (Despre oameni şi manifestările lor) Care este lipsit de afectare sau de prefăcătorie; natural, firesc; sincer, cinstit. ◆ Care este lipsit de cultură, de rafinament; p.ext. (peior.) necioplit, bădăran. **II.** Adv. (Precedînd un substantiv) Numai, doar; nimic mai mult. ◇ *Simplu muritor* = om obişnuit.

SIMPÓDIU s.n. (<fr. *sympode*) Mod de ramificaţie a tulpinii, în care mugurele terminal dispare, iar creşterea în lungime a axului se produce prin mugurele axilar imediat inferior (ex. *la măr, păr, cais, salcie* etc.).

SIMPÓZION s.n. (<ngr. *simposion*, germ. *Symposion*) **1.** (În antic.) Continuare a unui banchet cu cîntece, dansuri şi discuţii variate. **2.** Discuţie organizată între cîţiva vorbitori în prezenţa şi cu participarea publicului, pe baza unor scurte expuneri pe teme literare, ştiinţifice etc. de actualitate.

SIMPTÓM s.n. (<fr. *symptôme*; cf.gr. *symptoma* <*syn* "cu"+*piptein* "a se întîmpla") Fenomen, tulburare funcţională sau senzaţie anormală resimţite de o fiinţă şi care pot indica prezenţa unei boli. ◆ Fig. Semn, indiciu al unei stări anormale, individuale sau sociale.

SIMPTOMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *symptomatique*) Care indică simptomul unei stări patologice, care se referă la simptom. ◇ *Tratament simptomatic* = tratament care urmăreşte vindecarea unei boli prin înlăturarea simptomelor şi nu a cauzelor acesteia. ◆ Fig. Care indică existenţa unei anumite stări de lucruri; semnificativ.

SIMPTOMATOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *symptomatologique*) Care ţine de simptomatologie, referitor la simptomatologie.

SIMPTOMATOLOGÍE s.f. (<fr. *symptomatologie*) Totalitate a manifestărilor clinice şi de laborator ale unei boli, care permit recunoaşterea bolii respective şi diferenţierea ei de alte afecţiuni; parte a medicinei care se ocupă cu studiul simptomelor bolilor; semiologie.

SIMŢ s.n. (<*simţi*) **1.** Însuşire a fiinţelor de a percepe impresii din lumea exterioară cu ajutorul anumitor organe; funcţiune a organismului constînd în recepţionarea şi prelucrarea unei anumite categorii de stimuli externi sau interni; simţire. ◇ *Organe de simţ* = organele periferice ale recepţiei senzoriale. ◆ (Mai ales la pl.) Instinct, pornire senzuală; senzualitate. **2.** Capacitate a omului de a înţelege, de a judeca, de a aprecia ceva; înclinare, aptitudine pentru ceva. ◇ *Simţ practic* = îndemînare de a rezolva diferite chestiuni concrete.

SIMŢĂMÍNT s.n. (<*simţi*, după fr. *sentiment*) Sentiment.

SIMŢÍ vb. IV (lat. *sentire*) **1.** Tranz. A avea, prin intermediul organelor de simţ, senzaţia sau percepţia unui lucru, a unui fapt, a unei calităţi etc.; a prezenta sensibilitate. ◆ Refl. A fi conştient de starea (fizică sau morală) în care se află; a se crede capabil de ceva. **2.** Tranz. A înţelege ceva bazîndu-se atît pe elemente logice, cît şi pe intuiţie, instinct etc. ◆ (Despre animale) A adulmeca. **3.** Refl. A manifesta bun-simţ. **4.** Tranz. A fi cuprins de o stare afectivă; a încerca un sentiment, o emoţie etc.; a fi impresionat, tulburat de ceva. ◆ A avea impresia, sentimentul, senzaţia că ... .

SIMŢÍRE s.f. (<*simţi*) **1.** Faptul de a simţi (**1**); sensibilitate. **2.** Sentiment, trăire afectivă. **3.** Stare normală a organismului în care omul e conştient de ce se petrece în jurul lui, fiind stăpîn pe simţurile şi pe facultăţile lui intelectuale. ◇ Loc.adj. *Fără simţire* = fără cunoştinţă; leşinat. ◇ *A-şi pierde simţirea* (sau *simţirile*) = a leşina. *A-şi veni în simţire* (sau *în simţiri*) = a-şi reveni dintr-un leşin; a-şi veni în fire. **4.** (Înv. şi pop.) Bun-simţ, bunăcuviinţă.

SIMŢÍT, -Ă adj. (<*simţi*) **1.** Care a fost sesizat, perceput pe cale senzorială. **2.** Care este declanşat, generat de o profundă stare afectivă; plin de simţire, de sensibilitate. **3.** (Despre oameni) Care dă dovadă de bun-simţ, plin de bun-simţ.

SIMŢITÓR, -OÁRE adj. (<*simţi*) **1.** Care este capabil să simtă (**4**); care este predispus spre sensibilitate; plin de sensibilitate, de simţire; emotiv, impresionabil, sensibil. **2.** (Şi adverbial) Considerabil, apreciabil, important.

SIMULÁ vb. I tranz. (<fr. *simuler*, lat. *simulare*) A face să pară real ceva inexistent; a crea în mod intenţionat o impresie falsă. ◆ A se preface (pentru a obţine un avantaj, o scutire etc.).

SIMULÁCRU s.n. (<fr. *simulacre*, lat. *simulacrum*) Aparenţă falsă, prezentare înşelătoare; acţiune simulată; obiect, fapt care dă o impresie falsă (a realităţii).

SIMULÁT, -Ă adj. (<*simula*) Care are o aparenţă înşelătoare; care este făcut în mod intenţionat pentru a da o impresie falsă.

SIMULATÓR s.n. (<fr. *simulateur*) **1.** Sistem tehnic destinat rezolvării ecuaţiilor care caracterizează un anumit obiect sau fenomen şi care este construit astfel încît să existe o corespondenţă biunivocă între elementele funcţionale ale sistemului şi elementele constitutive principale ale obiectului sau fenomenului studiat. **2.** Ansamblu de aparate şi de dispozitive care simulează situaţiile posibile într-o activitate, folosit pentru antrenarea şi verificarea reacţiilor omului.

SIMULÁŢIE s.f. (<fr. *simulation*, lat. *simulatio*, *-onis*) Faptul de a simula; prefăcătorie; falsificare; simulare. ◆ (JUR.) Folosire de către o persoană a unui înscris constatator al unui act juridic care nu corespunde unei operaţii reale.

SIMULTÁN, -Ă adj., s.n. (<germ. *simultan*, fr. *simultané*, lat. *simultaneus*) **1.** Adj. (Despre evenimente, acţiuni etc.) Care are loc în acelaşi timp cu altul sau cu altele; concomitent. **2.** S.n. (La şah) Ansamblu de partide jucate de un jucător (de categorie superioară) în acelaşi timp cu mai mulţi adversari (de categorie inferioară).

SIMULTANEITÁTE s.f. (<fr. *simultanéité*) Proprietate a două sau mai multe evenimente, fenomene, acţiuni de a exista sau de a se produce în acelaşi moment; sincronism.
SIMÚN s.n. (<fr. *simoun*; cuv. arab) Vînt puternic, cald şi uscat, caracteristic Saharei şi Arabiei, care bate de la sud la nord.
SINAFÍE s.f. (<fr. *synaphie*, ngr. *sinafia*; cf.gr. *synapheia* "unire") Fenomen auditiv care se produce atunci cînd două versuri sînt strînse lipite, astfel încît are loc eliziunea de la unul la altul sau acelaşi cuvînt termină primul vers şi îl începe pe al doilea.
SINAGÓGĂ s.f. (<fr. *synagogue*; cf.gr. *synagoge* "reunire") **1.** Edificiu destinat practicării cultului mozaic; casă de rugăciune sau templu la mozaici; havră. **2.** Organizaţie religioasă la mozaici (apărută în condiţiile diasporei), asemănătoare parohiilor creştine.
SINALAGMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *synallagmatique*; cf.gr. *synallagmatikos* <*synallagma* "tranzacţie") (JUR.) *Contract sinalagmatic* = contract care prevede, impune obligaţii reciproce între părţi, chiar de la data încheierii lui.
SINALÉFĂ s.f. (<fr. *synaléphe*, lat. *synalaepha*; cf.gr. *synaloiphe* <*synaleiphein* "a face coerent") (FON.) Fuziune, în timpul pronunţării, a două silabe într-una singură prin contracţie, eliziune sau sinereză.
SINALGÍE s.f. (<fr. *synalgie*; cf.gr. *syn* "cu"+*algos* "durere") (MED.) Formă a sinesteziei la care o durere se asociază cu alta.
SINANTRÓP s.m. (<fr. *sinanthrope*; cf.lat. *Sina* "China", gr. *anthropos* "om") Om fosil descoperit lîngă Beijing (China), foarte apropiat de pitecantrop, care cunoştea şi utiliza focul şi care a trăit acum 700 000 de ani (*Sinathropus pechinensis*).
SINAPÍSM s.n. (<fr. *sinapisme*; cf.lat. *sinapis* "muştar") Cataplasmă cu făină (sau hîrtie) de muştar, care se aplică pe piele, în scop revulsiv.
SINÁPSĂ s.f. (<fr. *synapse*; cf.gr. *synapsis* "legătură") (ANAT.; FIZIOL.) **1.** Loc de joncţiune între doi neuroni, la nivelul căruia se face transmiterea influxului nervos de la o celulă nervoasă la alta. **2.** Proces de împerechere a cromozomilor omologi în meioză.
SINÁPTIC, -Ă adj. (<fr. *synaptique*) (ANAT.) De sinapsă, referitor la sinapsă.
SINARHÍE s.f. (<fr. *synarchie*) Guvernare simultană a mai multe căpetenii, care conduc fiecare cîte o parte a unui stat.
SINARMONÍSM s.n. (<fr. *synharmonisme*) (FON.) Asimilare progresivă a vocalelor dintr-un cuvînt, întîlnită în limbile turco-tătare.
SINARTRÓZĂ s.f. (<fr. *synarthrose*; cf.gr. *syn* "cu"+*arthrosis* "articulaţie") (ANAT.) Articulaţie imobilă, fixă între oase.
SINAXÁR s.n. (<ngr. *sinaxari*(*on*)) **1.** Carte care cuprinde expunerea pe scurt a vieţii unui sau a mai mulţi sfinţi. **2.** Calendar creştin în care sînt trecute numele sfinţilor (pe zile).
SINÁXĂ s.f. (<fr. *synaxe*, ngr. *sinaxis*; cf.gr. *synaxis* "adunare") Nume dat adunărilor primilor creştini.
SINCÁRP, -Ă adj. (<fr. *syncarpe*; cf.gr. *syn* "cu"+*karpos* "fruct") (BOT.; despre flori) Cu carpelele unite.
SÍNCER, -Ă adj. (<fr. *sincère*, lat. *sincerus* "fără pată") **1.** (Despre oameni) Care exprimă exact ceea ce gîndeşte; neprefăcut; deschis, cinstit, franc; leal, loial. ◆ (Despre manifestări, sentimente ale oamenilor) Care exprimă sinceritate. **2.** Conform cu anumite principii, cu anumite legi. **3.** (Rar; despre culori) Curat, pur.
SINCERÍCĂ s.f. Mică plantă erbacee perenă din familia cariofilaceelor, cu frunzele liniare şi cu florile mici, albe-verzui, fără petale, aşezate în glomerule, care creşte în locuri stîncoase şi nisipoase (*Scleranthus perennis*).
SINCERITÁTE s.f. (<fr. *sincérité*, lat. *sinceritas*, *-atis*) **1.** Însuşirea de a fi sincer; caracterul celui care este sincer; lipsă de prefăcătorie; francheţe. **2.** (Rar) Confidenţă, confesiune.
SINCHISÍ vb. IV (<ngr. *sinhizo*) (Fam.; mai ales în construcţii negative) **1.** Refl. A-i păsa cuiva de cineva sau de ceva; a se nelinişti, a se îngrijora. **2.** Tranz. (Rar) A deranja, a incomoda.
SÍNCHIZIS s.n. (<fr. *synchysis*) (MED.) Lichefiere a corpului vitrios.
SINCIPITÁL, -Ă adj. (<fr. *sincipital*) (ANAT.) Care ţine de sinciput, referitor la sinciput.
SINCIPÚT s.n. (<fr., lat. *sinciput*; cf.lat. *semi* "jumătate"+*caput* "cap") (ANAT.) Parte a osului cranian care reprezintă punctul cel mai înalt al cutiei craniene; creştetul capului; vertex.
SINCÍŢIU s.n. (<fr. *syncytium*; cf.gr. *syn* "cu"+*kytos* "celulă") Masă de protoplasmă conţinînd un număr mare de nuclee, provenită prin fuziunea mai multor celule sau printr-o multiplicare foarte activă a acestora (fără a fi însoţită de separarea corpurilor celulare de ţesutul embrionar).
SINCLINÁL s.n., adj. (<fr. *synclinal*; cf.gr. *syn* "cu"+*klinein* "a se înclina") (GEOL.) (Cută a straturilor din scoarţa terestră) a cărei concavitate este îndreptată în sus.
SINCLINÓRIU s.n. (<fr. *synclinorium*) (GEOL.) Totalitate de cute în care cele din partea centrală sînt mai coborîte decît cele din părţile laterale.
SINCOPÁ vb. I tranz. şi refl. (<*sincopă*; cf.fr. *syncoper*) A face (să sufere) o sincopă.
SINCOPÁT, -Ă adj. (<*sincopa*; cf.fr. *syncopé*) **1.** (Despre muzică) Cu sincope (**2**). **2.** (FON.; despre vocale sau silabe) Dispărut prin sincopă (în interiorul unui cuvînt).
SINCÓPĂ s.f. (<fr. *syncope*, lat. *syncopa*; cf.gr. *synkope* <*syn* "cu"+*koptein* "a tăia") **1.** (MED.) Încetare subită (momentană sau definitivă) a activităţii inimii, cu întreruperea respiraţiei, pierderea sensibilităţii şi a mişcărilor voluntare. **2.** (MUZ.) Efect ritmic, dinamic, obţinut prin deplasarea accentului de pe un timp tare pe timpul slab anterior. **3.** (FON.) Fenomen care constă în dispariţia unei vocale sau a unei silabe (neaccentuate) între două consoane ale unui cuvînt.
SINCRÉTIC, -Ă adj. (<fr. *syncrétique*) Referitor la sincretism, care ţine de sincretism.
SINCRETÍSM s.n. (<fr. *syncrétisme*) **1.** Îmbinare a unor elemente eterogene aparţinînd unor arte diferite (literatură, muzică, dans etc.), caracteristică folclorului şi, în general, fazelor primitive de dezvoltare a culturii, cînd artele nu erau încă diferenţiate. **2.** Sistem filozofic sau religios cu mai multe doctrine fuzionate.
SINCRETÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *syncrétiste*) Adept al sincretismului.
SINCROCICLOTRÓN s.n. (<fr. *synchrocyclotron*) Accelerator ciclic pentru particule grele cu sarcină electrică (ex. *protoni*), avînd capacitatea de a menţine sincronismul dintre mişcarea particulelor şi variaţia tensiunii acceleratoare, prin modificarea frecvenţei acesteia; fazotron.
SINCROFAZOTRÓN s.n. (<fr. *synchrophasotron*) Accelerator ciclic pentru particule grele cu sarcină electrică (ex. *protoni*), al cărui principiu de funcţionare îmbină elemente ale sincrotronului cu elemente ale fazotronului; este mai puternic decît ciclotronul şi poate avea dimensiuni de la zeci pînă la sute de metri.
SINCRÓN, -Ă adj. (<fr. *synchrone*; cf.gr. *syn* "cu"+*chronos* "timp") (Despre fapte, fenomene, evenimente) Sincronic (**1**). ◆ (Despre sisteme fizice sau chimice) În care au loc fenomene periodice cu evoluţie sincronică. ◇ *Maşină sincronă* = maşină electrică de curent alternativ (monofazat sau trifazat) a cărei turaţie de regim este constantă şi proporţională cu frecvenţa tensiunii la borne. *Cameră sincronă* = dispozitiv special pentru înregistrarea simultană a sunetului şi a imaginii.
SINCRÓNIC, -Ă adj. (<fr. *synchronique*) **1.** (Despre fapte, evenimente, fenomene) Care există sau se produc în acelaşi timp, în aceeaşi perioadă; simultan, concomitent. **2.** Care se referă la fapte, fenomene, evenimente existente sau petrecute în acelaşi timp. ◆ *Tabele sincronice* = tabele ale evenimentelor care au avut loc în acelaşi timp. ◆ (FIZ.; despre evoluţia fenomenelor periodice) Care prezintă sincronism; care se produce în mod sincron. **3.** (Despre metode de studiu, de analiză) Care se face independent de evoluţia istorică.
SINCRONÍE s.f. (<fr. *synchronie*) Ansamblul fenomenelor (lingvistice) considerate la un moment determinat al istoriei (unei limbi).
SINCRONÍSM s.n. (<fr. *synchronisme*) **1.** Proprietate a unor fenomene, a unor fapte sau a unor evenimente (identice sau asemănătoare) de a se petrece în acelaşi timp, avînd o desfăşurare paralelă; existenţa în acelaşi timp sau desfăşurarea paralelă a două sau a mai multe fapte, fenomene sau evenimente; simultaneitate. **2.** *Sincronism sonor* = simultaneitate a înregistrărilor sonore cu cele ale imaginilor, în cinematografie şi televiziune, realizată cu ajutorul camerei sincrone. **3.** (LIT.) Principiu derivat din teoria "imitaţiei" a lui G.Tahde, susţinut în cultura română de E.Lovinescu.
SINCRONÍSTIC, -Ă adj. (<fr. *synchronistique*) (Despre lucrări cu caracter istoric) Care studiază sau prezintă evenimentele în mod sincronic.
SINCRONIZÁ vb. I tranz. (<fr. *synchroniser*) **1.** A face ca două sau mai multe acţiuni, fenomene, evenimente etc. să se petreacă în acelaşi timp; a realiza sincronismul fenomenelor periodice. **2.** A elimina pierderile de timp între două operaţii tehnologice succesive la lucrul în bandă rulantă. ◆ A efectua operaţiile necesare pentru ca o maşină sincronă să fie adusă în starea de a funcţiona în paralel cu un generator sincron sau cu o reţea electrică de curent alternativ. **3.** A realiza într-un film

concordanţa dintre imagine şi sunet; a efectua montarea sincronă a benzii de imagine cu banda de sunet corespunzătoare.
SINCRONIZATÓR s.n. (<*sincroniza*) **1.** Aparat care realizează concordanţa dintre pelicula cinematografică pe care este imprimată imaginea şi banda sonoră corespunzătoare. **2.** Ansamblu de dispozitive folosit pentru sincronizarea automată a maşinilor sincrone.
SINCRONIZÓR s.n. (<fr. *synchroniseur*) (BIOL.) Factor de mediu care poate modifica unul din parametrii unui bioritm.
SINCRONOSCÓP s.n. (<fr. *synchronoscope*) **1.** Instrument folosit pentru determinarea şi indicarea sincronismului fenomenelor periodice. **2.** Instrument folosit pentru determinarea momentului în care se realizează sincronizarea a două tensiuni electrice alternative. ◆ Instrument alcătuit dintr-un oscilograf catodic, folosit pentru reprezentarea vizuală a formelor de undă.
SINCROTRÓN s.n. (<fr. *synchrotron*) Accelerator ciclic de electroni, folosit în fizica nucleară, mai puternic decît betatronul, care are capacitatea de a menţine sincronismul dintre mişcarea electronilor şi variaţia tensiunii acceleratoare.
SINDACTILÍE s.f. (<fr. *syndactylie*; cf.gr. *syn* "cu"+*daktylos* "deget") Malformaţie congenitală a mîinii sau a piciorului, constînd în lipirea a două sau a mai multe degete, prin sudarea părţilor moi (piele şi muşchi), oasele rămînînd separate.
SÍNDIC s.m. (<fr. *syndic*; cf.gr. *syn* "cu"+*dike* "proces") **1.** Persoană însărcinată cu administrarea patrimoniului unei instituţii, corporaţii, societăţi etc.; administrator provizoriu al unei întreprinderi în stare de suspendare a plăţilor. **2.** *Sindic (de bursă)* = conducător al agenţiilor de schimb ori al mijlocitorilor oficiali, care prezidează camera lor sindicală (sau asociaţia, corporaţia), face parte din organele de conducere a bursei şi execută ordinele de bursă ale justiţiei şi ale altor organe de stat.
SINDICÁL, -Ă adj. (<fr. *syndical*) Care aparţine sindicatului, care ţine de sindicat, referitor la sindicat.
SINDICALÍSM s.n. (<fr. *syndicalisme*) **1.** Doctrină apărută la sfîrşitul sec. 19 şi începutul sec. 20, răspîndită cu precădere în ţările latine din Europa de Vest şi din America, care considera sindicatele cea mai puternică formă de organizare a muncitorilor şi unica organizaţie necesară în lupta pentru construirea unei societăţi noi; anarhosindicalism. **2.** Sistem de organizare a muncitorilor (şi a angajaţilor) prin intermediul sindicatelor; mişcare sindicală.
SINDICALÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *syndicaliste*) Persoană care face parte dintr-un sindicat.
SINDICALIZÁ vb.I refl. (<*sindical*) A se uni într-un sindicat, a forma un sindicat. ◆ A intra într-un sindicat.
SINDICÁT s.n. (<fr. *syndicat*) **1.** Organizaţie profesională de masă, care are ca scop apărarea intereselor profesionale, economice etc. ale membrilor ei. **2.** Totalitatea membrilor unui sindicat; sediul unei organizaţii sindicale. **3.** Uniune monopolistă, superioară cartelului, în cadrul căreia întreprinderile membre îşi menţin independenţa de producţie, dar renunţă la independenţa de desfacere, vînzarea produselor şi, uneori, achiziţionarea materiilor prime efectuîndu-se printr-un oficiu comun.
SINDIOTÁCTIC, -Ă adj. (<fr. *syndiotactique*, engl. *syndiotactic*) (CHIM.; despre polimeri) Care are o structură spaţială regulată, în ale cărui lanţuri macromoleculare succesiunea unităţilor structurale se repetă constant de-a lungul lanţului, în poziţie alternantă.
SINDROFÍE s.f. (<ngr. *sindrofia*) **1.** (Fam.) Petrecere, reuniune de invitaţi (în familie). ◆ Totalitatea invitaţilor la o petrecere familială. **2.** (Reg.) Prietenie.
SINDRÓM s.n. (<fr. *syndrome*; cf.gr. *syn* "cu"+*dromos* "cursă") (MED.) Ansamblu de semne şi de simptome care apar în cursul unei boli, constituind caracteristica acesteia.
SÍNE pron. refl. (lat. *se*, după *mine, tine*) (Forma accentuată de acuzativ, pers. 3 pentru toate genurile şi numerele; uneori accentuat de "însuşi") **1.** (Precedat de prep. "pe" sau înv. "pre", are funcţie de complement direct al unui verb reflexiv) *Nu se mai înţelege nici pe sine.* **2.** (Precedat de prepoziţii, are funcţie de atribut, de complement indirect sau de complement circumstanţial) *Lauda de sine nu miroase a bine. A luat totul cu sine. A plecat la sine acasă.* ◇ *De la sine* = a) în mod firesc, natural; b) fără ajutorul sau intervenţia cuiva, cu propriile forţe; din proprie iniţiativă. (Substantivat) *În sinea mea* (sau *a ta* etc.) = în conştiinţa, în gîndul meu (sau al tău etc.).
SINEÁLĂ s.f. (<bg. *sinilo*) (Pop.) **1.** Vopsea albastră; spec. albăstreală pentru rufe şi var; p.ext. apă cu albăstreală în care se clătesc rufele. **2.** Culoare albastră.
SINÉCDOCĂ s.f. (<lat. *synecdoche*, ngr. *sinekdohi*, fr. *synecdogue*; cf.gr. *synekdokhe* "înţelegere simultană") Figură de stil care constă în lărgirea sau în restrîngerea sensului unui cuvînt prin folosirea întregului în locul părţii (şi invers), a particularului în locul generalului, a generalului în locul particularului etc.
SINECHÍE s.f. (<fr. *synéchie*, engl. *synechie*; cf.gr. *synekhein* "a fi cu") (MED.) Aderenţă patologică a irisului la faţa posterioară a corneei sau la cristalin; p.ext. orice aderenţă patologică între formaţiuni anatomice vecine.
SINECLÍZĂ s.f. (<fr. *synéclise*) (GEOL.) Formă structurală principală de platformă, cu aspect de sinclinal larg, cu flancuri uşor înclinate, care este umplută cu formaţii sedimentare de mare grosime.
SINECÚRĂ s.f. (<fr. *sinécure*; cf.lat. *sine* "fără"+*cura* "grijă") Slujbă, funcţie (foarte) bine retribuită, pentru care cel plătit face o muncă minimă sau nu face nimic.
SINECURÍST, -Ă s.m. şi f. (<*sinecură*) Persoană care deţine o sinecură.
SINÉDRIU s.n. (<ngr. *synédhrion*) **1.** (În Grecia antică şi statele elenistice) Adunare, consiliu cu atribuţii deliberative şi judecătoreşti. **2.** Tribunal penal la vechii evrei.
SINERÉZĂ s.f. (<fr. *synérèse*, lat. *synaeresis*; cf.gr. *synairesis* "apropiere") Fenomen fonetic constînd în fuziunea, într-un diftong ascendent, a două vocale învecinate, prin transformarea primei vocale într-o semivocală.
SINÉRGIC, -Ă adj. (<fr. *synergique*) (BIOL.) (Care ţine) de sinergie, al sinergiei, referitor la sinergie.
SINERGÍDĂ s.f. (<fr. *synergide*; cf.gr. *synergos* "colaborator") (BOT.) Fiecare dintre cele două celule ale sacului embrionar, situate de o parte şi de alta a oosferei.
SINERGÍE s.f. (<fr. *synergie*) (BIOL.) Asociaţie a mai multe organe sau ţesuturi pentru îndeplinirea aceleiaşi funcţiuni. ◆ P.ext. Acţiune simultană, orientată în acelaşi sens, a mai multe organe sau a mai mulţi agenţi.
SINESTALGÍE s.f. (<fr. *synestalgie*; cf.gr. *syn* "cu"+*aisthesis* "sensibilitate"+*algos* "durere") (MED.) Durere provocată de simpla atingere a unei zone îndepărtate de punctul dureros.
SINESTÉZIC, -Ă adj. (<fr. *synesthésique*) Cu caracter de sinestezie, referitor la sinestezie.
SINESTEZÍE s.f. (<fr. *synesthésie*; cf.gr. *syn* "cu"+*aisthesis* "senzaţie") **1.** (PSIH.) Asociaţie spontană între senzaţii de natură diferită, care dau impresia că sînt una simbolul celeilalte. **2.** Procedeu literar constînd în transpunerea metaforică a datelor unui simţ în limbajul altui simţ. ◆ (În pictura expresionistă) Încercare de transpunere în imagini sau în culori a unei senzaţii auditive.
SINFÁZIC, -Ă adj. (<cf.*fază*) (Despre procese periodice) Care au aceeaşi fază. ◇ *Antenă sinfazică* = antenă alimentată în fază cu celelalte antene ale unui sistem radiant.
SINGALÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *syngalais*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor (de religie budistă) care s-a format, care locuieşte în Sri Lanka; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a statului Sri Lanka sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine statului Sri Lanka sau singalezilor, privitor la Sri Lanka sau la singalezi. ◆ (Substantivat, f.) Limba indo-europeană vorbită de singalezi.
SINGENÉTIC, -Ă adj. (<fr. *syngénétique*, după *genetic*) (Despre minerale din rocile sedimentare) Care s-a format concomitent cu sedimentele în care se găseşte.
SINGENÉZĂ s.f. (<fr. *syngenèse*) (GEOL.) Stadiu în evoluţia rocilor sedimentare corespunzînd timpului de formare a sedimentelor.
SÍNGHEL s.m. (<ngr. *sinkellos*) Grad în ierarhia bisericească, inferior protosinghelului; persoană care poartă acest grad.
SINGLE s.n., adj. (cuv.engl.) **1.** (Cameră) pentru o singură persoană într-un hotel. **2.** (*Disc*) *single* = (disc) care conţine o singură lucrare pe fiecare faţă.
SÍNGLETON s.n. (<engl., fr. *singleton*) Singura carte de un anumit semn pe care o are un jucător la jocul de bridge.
SINGSPIEL s.n. (cuv. germ.) Operă germană de tip popular, apărută în sec. 18, în care muzica alternează cu episoade vorbite.
SINGULÁR, -Ă adj. (<lat. *singularis*, fr. *singulier*) **1.** (GRAM.) *Număr singular* (şi substantivat, n.) = categorie gramaticală care indică un singur exemplar dintr-o categorie de obiecte, fiinţe etc. *Persoana întîi* (sau *a doua, a treia*) *singular* = persoană gramaticală care indică numărul singular. **2.** Care aparţine sau este caracteristic unui singur sau unui anumit exemplar dintr-o categorie; care se deosebeşte de alţi indivizi, de alte fenomene etc. din aceeaşi categorie prin anumite particu-

larităţi distincte, specifice; care ocupă un loc aparte, izolat în raport cu indivizii din aceeaşi categorie. ◇ (LOG.) *Judecată singulară* = judecată al cărei subiect este un nume individual. ◆ (FILOZ.; substantivat, n. art.) Categorie care reflectă un singur exemplar dintr-o clasă de lucruri, considerat în totalitatea particularităţilor specifice numai acestui exemplar; individual. **3.** Neobişnuit, aparte, deosebit; p.ext. bizar, ciudat, original.

SINGULARITÁTE s.f. (<fr. *singularité*, lat. *singularitas*, *-atis*) (Rar) Calitatea de a fi singular; p.ext. ciudăţenie, bizarerie.

SINGULARIZÁ vb.I tranz. şi refl. (<fr. *singulariser*) A (se) evidenţia, a (se) distinge, a (se) deosebi (printr-o trăsătură puţin obişnuită, ieşită din comun).

SINGULARIZÁT, -Ă adj. (<*singulariza*) Care este ieşit în evidenţă prin ceva deosebit.

SINGULATÍV s.n. (<fr. *singulatif*) (GRAM.) *Sufix de singulativ* = sufix cu ajutorul căruia se formează, în unele limbi, singularul din tema de plural.

SÍNGUR, -Ă adj. (lat. *singulus*) **1.** (Despre oameni) Care nu este însoţit de altcineva; fără nici un însoţitor. ◆ Retras, solitar; părăsit; singuratic. **2.** Cu forţe proprii, fără ajutorul, intervenţia cuiva; din proprie iniţiativă. ◆ De la sine. **3.** (Precedînd substantivul) Numai unul, unic. ◆ (În construcţii negative) Nici un. ◆ (Adverbial; precedînd un pronume cu funcţie de subiect) Numai, doar, exclusiv. **4.** (Determină subiectul sau obiectul; uneori ţine locul numelui) În persoană, personal; (eu sau tu, el etc.) însumi (sau însuţi, însuşi etc.), chiar eu (sau tu, el etc.) în persoană.

SINGURÁTIC, -Ă adj. (<*singur*) **1.** (Despre fiinţe) Care trăieşte izolat, departe de alte fiinţe, de societate, retras. ◆ (Despre manifestările oamenilor) Propriu unui om singuratic. ◆ (Despre acţiuni, manifestări ale oamenilor) Care este făcut din singurătate, în taină; tainic. ◆ (Rar) Unic; izolat. **2.** (Despre lucruri, aşezări omeneşti etc.) Care se află departe de alte lucruri, de alte aşezări omeneşti etc.; izolat, solitar; p.ext. liniştit.

SINGURĂTÁTE s.f. (<*singur*) **1.** Faptul de a fi singur; starea celui care trăieşte singuratic; spec. izolare morală. **2.** Loc izolat, retras (pe unde oamenii nu umblă sau trec rar); loc pustiu unde se află oameni (şi animale); pustietate; p.ext. izolare.

SINÍE s.f. (<tc. *sini*, bg. *sinija*) **1.** Tavă mare şi rotundă de metal, folosită pentru copt plăcinte şi prăjituri. **2.** Masă ţărănească de lemn, rotundă şi joasă, cu trei picioare.

SINIGRÍNĂ s.f. (<fr. *sinigrine*) Substanţă chimică prezentă în seminţele unei specii de muştar, în hrean şi în ridiche, care constituie principiul activ al făinii de muştar.

SINISTRÁT, -Ă adj. (<fr. *sinistré*) (Persoană) care a suferit pagube mari de pe urma unei calamităţi (incendiu, inundaţii, război etc.).

SINÍSTRU, -Ă adj., s.n. (<fr. *sinistre*, lat. *sinister, -tra*) **1.** Adj. Care provoacă spaimă, groază; groaznic, cumplit, înspăimîntător. ◆ Care trezeşte oroare; oribil. **2.** Adj. Funest, primejdios; criminal. **3.** S.n. Dezastru care provoacă pagube materiale mari; calamitate.

SINÓD s.n. (<sl. *sinod*) **1.** Adunare de ierarhi care constituie forul suprem al bisericii (sau al unei eparhii) ortodoxe şi care se întruneşte periodic, pentru a rezolva probleme de administraţie bisericească. **2.** Adunare episcopală care se convoacă ocazional pentru a soluţiona probleme de dogmă, de morală şi de administraţie bisericească; sobor; (la catolici) conciliu. ◇ *Sinod ecumenic* = adunare episcopală pe întreaga Biserică Creştină, înainte de divizarea acesteia pe confesiuni. Biserica Ortodoxă recunoaşte şapte sinoade ecumenice: de la Niceea (325), Constantinopol (381), Efes (431), Calcedon (451), Constantinopol (553), Constantinopol (680), Niceea (787). Biserica Romano-Catolică numără încă 14 sinoade ecumenice, ţinute numai cu episcopii săi.

SINODÁL, -Ă adj. (<fr. *synodal*) Care aparţine sinodului, referitor la sinod; care emană de la un sinod; care face parte dintr-un sinod.

SINÓDIC, -Ă adj. (<fr *synodique*) **1.** Referitor la intervalul de timp după care se repetă aceeaşi poziţie relativă a Pămîntului, a Soarelui, a Lunii sau a unei planete. ◇ *Perioadă sinodică* = interval de timp în care se realizează rotirea completă a unui corp ceresc în jurul altui corp ceresc în mişcare. *Lună sinodică* = interval de timp în care Luna, aflată în una din fazele ei, face o mişcare de rotaţie completă în jurul Pămîntului şi revine în faza de la care a plecat. **2.** Sinodal.

SINOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sinologue*) Specialist în sinologie.

SINOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *sinologique*) Care aparţine sinologiei, referitor la sinologie.

SINOLOGÍE s.f. (<fr. *sinologie*; cf.lat. *Sina* "China", gr. *logos* "studiu") Ştiinţă care are ca obiect de studiu istoria, limba şi cultura poporului chinez.

SINONÍM, -Ă s.n., adj. (<fr. *synonyme*; cf.gr. *syn* "cu"+*onoma* "nume") **1.** S.n. Cuvînt, afix, expresie etc. care are (aproape) acelaşi sens cu alt cuvînt, alt afix, altă expresie etc. **2.** Adj. (Despre cuvinte, afixe, expresii etc.) Care are (aproape) acelaşi sens cu alt cuvînt, alt afix, altă expresie etc. ◆ P.gener. Asemănător, similar; identic; corespunzător.

SINONÍMIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *synonymique*) **1.** Adj. Care ţine de sinonime sau de sinonimie, referitor la sinonime sau la sinonimie. ◇ *Derivaţie sinonimică* = procedeu stilistic potrivit căruia două sau mai multe cuvinte din aceeaşi sferă semantică ajung să desemneze, pe plan figurat, acelaşi lucru. **2.** S.f. Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul sinonimelor şi al sinonimiei. ◆ Totalitatea sinonimelor unei limbi; sistemul de sinonimie al unei limbi.

SINONIMÍE s.f. (<fr. *synonymie*, lat. *synonymia*) Însuşire pe care o au unele cuvinte, expresii etc. de a fi sinonime cu altele; posibilitate de înlocuire a unui cuvînt, a unei expresii etc. cu sinonimul lor; raport stabilit între două sau mai multe sinonime. ◆ P.gener. Asemănare, similitudine; identitate; corespondenţă.

SINÓPSIS (SINÓPSIS) s.n. (<engl. *synopsis*) Rezumat foarte laconic al subiectului (unui scenariu de film).

SINÓPTIC, -Ă adj. (<fr. *synoptique*; cf. germ. *synoptisch*; cf.gr. *syn* "cu"+*opsomai* "voi vedea") **1.** (Despre date, rubrici, tabele etc.) Care oferă o privire largă, generală asupra tuturor părţilor componente. **2.** *Hartă sinoptică* = hartă cu date meteorologice înregistrate simultan în diferite localităţi, care serveşte la prognozarea timpului probabil. **3.** *Evanghelii sinoptice* = primele trei evanghelii canonice (ale lui Matei, Marcu şi Luca), foarte asemănătoare între ele, ceea ce permite compararea informaţiilor care se dau asupra aceluiaşi eveniment.

SINOSTÓZĂ s.f. (<fr. *synostose*; cf.gr. *syn* "cu"+*osteon* "os") (MED.) Fuziune (patologică sau chirurgicală) a două oase (craniene).

SINOVIÁL, -Ă adj. (<fr. *synovial*) (ANAT.) Care ţine de sinovie, referitor la sinovie; care secretă sinovie.

SINOVÍE s.f. (<fr, *synovie*, lat. *synovia*) (ANAT.) Lichid seros, transparent, de culoare galbenă, secretat de membranele din cavitatea articulaţiilor, care asigură alunecarea oaselor unele peste altele.

SINOVÍTĂ s.f. (<fr. *synovite*) Inflamaţie acută sau cronică a membranei sinoviale, care provoacă dureri şi împiedică funcţionarea articulaţiei respective.

SINTÁCTIC, -Ă adj., s.f. (<ngr. *sintaktikos*, fr. *syntactique*) **1.** Adj. Care aparţine sintaxei, de sintaxă, referitor la sintaxă. **2.** S.f. *Sintactică poetică* = sintaxă poetică.

SINTAGMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *syntagmatique*) De sintagmă, al sintagmei, referitor la sintagmă.

SINTÁGMĂ s.f. (<fr. *syntagme*; cf.gr. *syntagma*) Unitate semantico-sintactică stabilă, formată dintr-un grup de două sau de mai multe cuvinte între care există raporturi de subordonare; p.ext. locuţiune, expresie.

SINTALITÁTE s.f. (<fr. *syntalité*, engl. *syntality*) Totalitatea particularităţilor esenţiale, edificatoare pentru profilul moral al unui grup; personalitate a unui colectiv.

SINTÁXĂ s.f. (<fr. *syntaxe*, lat. *syntaxis*; cf.gr. *syntaxis* <*syn* "cu"+*taxis* "ordine") **1.** Parte a gramaticii care studiază funcţiile cuvintelor şi ale propoziţiilor în vorbire şi care stabileşte regulile de îmbinare a cuvintelor în propoziţii şi a propoziţiilor în fraze. ◇ *Sintaxă poetică* = totalitatea procedeelor stilistice (repetiţia, interogaţia şi invocaţia retorică, antiteza etc.) ale limbii literare, care ţin de topica propoziţiei şi a frazei, sporind expresivitatea limbii literare; sintactică poetică. **2.** Parte a logicii simbolice, care constituie expunerea derivării expresiilor logice şi se bazează în exclusivitate pe regulile de formare şi de transformare a expresiilor.

SINTEÁZE s.f. pl. (<germ. *Syntheasen*) (BIOCHIM.) Enzime care catalizează unele procese de sinteză din organism.

SINTERIZÁ vb.I tranz. (cf.germ. *sinter*) A efectua operaţia de sinterizare.

SINTERIZÁRE s.f. (<*sinteriza*) Procedeu de lipire a pulberilor metalice, ceramice etc. în urma încălzirii şi a presării lor. ◆ Operaţie de realizare a unor piese prin încălzirea unor pulberi (la o temperatură inferioară temperaturii de topire a cel puţin unuia dintre componenţi) şi presarea lor în forme speciale; concreţionare.

SINTÉTIC, -Ă adj. (<fr. *synthétique*) **1.** Care aparţine sintezei, care ţine de sinteză, referitor la sinteză, care se obţine prin sinteză. ◇ *Spirit sintetic* = spirit care face uşor sinteza lucrurilor, care operează cu precădere prin sinteză.

Limbă sintetică = limbă flexionară în care raporturile gramaticale se exprimă, de obicei, prin adăugarea de afixe la tema cuvintelor. **2.** (Despre produse chimice sau industriale) Care se obţine pe cale artificială (prin sinteză din două sau mai multe elemente).

SINTETÍSM s.n. (<*sintetic*) Faptul, însuşirea de a fi sintetic; caracter sintetic.

SINTETIZÁ vb.I tranz. (<fr. *synthétiser*) A realiza o sinteză; a uni, a îmbina prin sinteză.

SINTETIZÁT, -Ă adj. (<*sintetiza*) Care este obţinut dintr-o sinteză; care este prezentat într-o sinteză.

SINTETIZATÓR, -OÁRE adj. (<*sintetiza*) Care sintetizează.

SINTÉZĂ s.f. (<fr. *synthèse*; cf.gr. *synthesis* <*syn* "cu"+*thesis* "aşezare") **1.** Metodă generală de cunoaştere care constă în recompunerea unui întreg din părţile sale componente, date iniţial în mod separat; metodă ştiinţifică de cercetare a fenomenelor, bazată pe trecerea de la particular la general, de la simplu la compus, pentru a se ajunge la generalizare; îmbinare a unor elemente separate care pot constitui un întreg. ◆ Concr. Lucrare, operă care abordează datele esenţiale ale unei probleme, ale unei discipline etc. **2.** Operaţie prin care se obţine un compus chimic pornind de la elementele chimice componente sau de la compuşi mai simpli. **3.** (FIZ.) Combinare a culorilor rezultate din amestecul sau din suprapunerea a două sau mai multe culori. ◆ Recompunere a elementelor în care a fost descompusă imaginea transmisă la distanţă. **4.** Unitate dialectică între laturi, aspecte, tendinţe etc. contrare. **5.** (În filozofia lui Hegel) Etapă finală a triadei teză-antiteză-sinteză, care reprezintă fuziunea unor componente ale ambelor etape anterioare într-o unitate superioară. **6.** *Sinteză a sunetelor* = a) tehnică de generare pe cale electronică a sunetelor prin intermediul unor parametri relevanţi; b) tehnică de procesare prin care se reduce redundanţa sunetelor specifice vorbirii umane.

SINTONÍE s.f. (<fr. *syntonie*; cf.gr. *syn* "cu"+*tonos* "tensiune") **1.** Egalitate a frecvenţelor de oscilaţie ale mai multor sisteme fizice oscilante; acord. **2.** Caracteristică temperamentală constînd în capacitatea de adaptare afectivă (cu uşurinţă) la mediul ambiant.

SINTONIZÁ vb. I tranz. (<fr. *syntoniser*) A realiza o sintonie; a acorda.

SINUCÍDE vb. III refl. (<*sine+ucide*, după fr. *suicider*) A-şi lua singur viaţa; a se omorî.

SINUCIGÁŞ, -Ă s.m. şi f. (<*sine+uciga*ş, după fr. *suicider*) Persoană care şi-a luat (sau a făcut tentativa de a-şi lua) viaţa.

SINUÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *sinueux*, lat. *sinuosus*; cf.lat. *sinus* "îndoitură") Care are o linie şerpuitoare; cotit. ◆ Fig. (Despre firea, caracterul oamenilor) Şovăielnic, nehotărît, instabil, schimbător; cu reticenţe.

SINUOZITÁTE s.f. (<fr. *sinuosité*) Cotitură, curbură, curbă.

SÍNUS s.n. (<fr., lat. *sinus*) **I.** (ANAT.) **1.** Cavitate neregulată în grosimea unui os cranian. **2.** Porţiune dilatată pe traiectul venelor, arterelor şi vaselor limfatice, cu rol de colector al lichidului din regiunea respectivă. ◇ *Sinus carotidian* = porţiune dilatată a arterei carotide primitive, situată la nivelul bifurcării sale. **II.** (MAT.) Funcţie trigonometrică (simbol *sin x*) avînd ca domeniu de definiţie mărimea unghiurilor, cu valori numerice reale, egală cu raportul dintre lungimea catetei opuse unghiului respectiv dintr-un triunghi dreptunghi.

SINUSOIDÁL, -Ă adj. (<fr. *sinusoïdal*) Care aparţine sinusoidei, referitor la sinusoidă; care are formă de sinusoidă.

SINUSOÍDĂ s.f. (<fr. *sinusoïde*) (MAT.) Curbă care reprezintă schimbarea valorilor sinusului în funcţie de valorile unghiului respectiv.

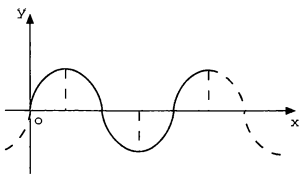

sinusoidă

SINUZÁL, -Ă adj. (<fr. *sinusal*) Care aparţine sinusului (**I**), care se referă la sinus.

SINUZÍTĂ s.f. (<fr. *sinusite*) Inflamaţie acută sau cronică a mucoasei care căptuşeşte sinusurile paranazale.

SIONÍSM s.n. (<fr. *sionisme*) Mişcare naţionalistă politică şi religioasă, apărută în Europa, în rîndurile burgheziei evreieşti, la sfîrşitul sec. 19, care avea drept scop întemeierea unui stat evreiesc pe teritoriul Palestinei.

SIONÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *sioniste*) **1.** S.m. şi f. Adept, partizan al sionismului. **2.** Adj. Care aparţine sionismului sau sioniştilor, referitor la sionism sau la sionişti.

SÍPET s.n. (<tc. *sepet*) Cufăr de lemn (cu capac boltit, uneori bogat ornamentat, ferecat cu benzi metalice), în care se păstrează haine şi obiecte de valoare.

SIPÍCĂ s.f. (cf.sl. *šipŭkŭ* "trandafir") **1.** Plantă erbacee bienală, înaltă de 30-100 cm, cu tulpina ramificată, cu frunzele păroase şi cu florile albe-albăstrii dispuse în capitule *(Cephalaria transsilvanica)*. **2.** Plantă erbacee perenă, cu florile gălbui-roşietice, dispuse în capitule, care se foloseşte în medicină *(Scabiosa ochroleuca)*.

SIR s.m. invar. (cuv.engl.) **1.** (În Marea Britanie) Titlu onorific care precedă prenumele cavalerilor şi al baronilor; persoană care are acest titlu. **2.** (În ţările de limbă engleză) Termen de adresare corespunzător lui "domnule".

SÍRE s.m. (<fr. *sire*) Titlu de adresare către un împărat sau rege.

SIREÁP, -Ă adj. (<sl. *sverěpŭ*) (Despre cai) Greu de stăpînit; iute; sălbatic.

SIRÉNĂ s.f. (<fr. *sirène*, it. *sirena*, lat. *siren*, *-enis*) **I.** (În mitologia greacă; şi ca n.pr.) Fiecare dintre nimfele mării, imaginată ca o femeie cu picioare şi cu aripi de pasăre sau, mai tîrziu, ca o femeie cu coadă de peşte, care, prin cîntecul ei fermecat, ademenea corăbierii în locuri primejdioase, provocînd naufragiul corăbiilor şi moartea navigatorilor. ◆ (Fam.) Femeie seducătoare. **II.** (TEHN.) **1.** Aparat care emite sunete de mare intensitate şi care este utilizat pentru semnalizări în fabrici, în navigaţie, în transportul feroviar etc. ◆ Sunet emis de un astfel de aparat. **2.** Aparat format dintr-un disc prevăzut cu mai multe găuri, prin care se trece un curent de aer, folosit pentru determinarea în condiţii de laborator a înălţimii unui sunet prin comparare cu alt sunet.

SIRENIÁN s.m. (<fr. *sirénien*) (La pl.) Ordin de mamifere placentare acvatice, cu corpul în formă de torpilă, coada dispusă în plan orizontal şi membrele anterioare (cele posterioare lipsind) transformate în lopeţi înotătoare *(Sirenia)*; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin.

SIRIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Siria*; cf.fr. *syrien*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Siria; (la sg.) persoană care aparţine populaţiei de bază a Siriei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Siriei sau sirienilor, referitor la Siria sau la sirieni.

SÍRINX s.n. (<fr. *syrinx*; cf.gr. *syrinx* "tub") Organ al păsărilor cu rol în producerea sunetelor, care este situat la bifurcarea bronhiilor.

SIRÓCO (SIRÓCCO) s.n. (<fr. *sirocco*; cuv. ar.) Vînt uscat şi fierbinte care bate în ţările mediteraneene.

SIROLÓG, -Ă s.m. şi f. (<germ. *Syrolog*) Specialist în sirologie.

SIROLOGÍE s.f. (<germ. *Syrologie*) Studiu al istoriei limbii, culturii şi civilizaţiei siriene.

SIRÓP s.n. (<fr. *sirop*; cuv. ar.) Lichid (dens) foarte dulce, aromat, cu sucuri de fructe sau de plante, folosit ca băutură răcoritoare (în amestec cu sifon), ca adaos la pregătirea unor dulciuri, la prepararea unor medicamente.

SIROPÓS, -OÁSĂ adj. (<*sirop*) Care are consistenţa, aspectul sau gustul siropului. ◆ Fig. (Peior.) (Plin de sentimentalism) dulceag; fad, searbăd.

SISÁL s.m. (<fr. *sisal*; cf.n.pr. *Sisal*, port în Yucatan) Plantă perenă textilă din familia amarilidaceelor, cu tulpina foarte scurtă şi cu frunzele lungi, crescute în rozetă, care se cultivă în zone tropicale pentru fibrele foarte rezistente extrase din frunze *(Agave sisalana)*. ◆ Fibră textilă asemănătoare cu manila, obţinută din frunzele acestei plante şi folosită pentru confecţionarea frînghiilor, a sforilor etc.

SISÍFIC, -Ă adj. (<n.pr. *Sisif*) Care necesită eforturi îndelungate, istovitoare şi inutile.

SISINÉL s.m. (BOT.) Dediţel *(Pulsatilla patensis, Pulsatilla vulgaris)*.

SISTÁ vb. I tranz. şi intranz. (<lat. *sistere*, germ. *sistieren*) A opri, a întrerupe, a suspenda (temporar sau definitiv) o acţiune, o activitate etc.

SISTÉM s.n. (<fr. *système*, lat. *systema*; cf.gr. *systema*) **1.** Ansamblu de elemente (materiale sau ideale) interdependente şi constituind un întreg organizat, care stabileşte ordinea într-un domeniu de gîndire teoretică, reglementează clasificarea materialului într-un domeniu al ştiinţelor naturii sau determină funcţionarea unei activităţi practice în conformitate cu scopul urmărit. ◇ *Sistem informaţional* = ansamblu de procedee şi de mijloace de colectare, de prelucrare şi de transmitere a informaţiei necesare procesului de conducere a unei unităţi administrative, economice etc. ◆ Totalitatea elementelor şi relaţiilor pe baza cărora este constituit un sistem. **2.** Totalitatea depozitelor formate în decursul

unei perioade geologice. **3.** Ansamblu ordonat care apare ca rezultat al unei clasificări. ◇ *Sistem solar* = ansamblu de corpuri cereşti cuprinzînd Soarele, planetele cu sateliţii lor, planetoizii şi cometele periodice. *Sistem de ecuaţii* = ansamblu de ecuaţii cu mai multe necunoscute, ale cărui soluţii trebuie să satisfacă simultan toate ecuaţiile sistemului. **4.** Mod de organizare a unui proces, a unei operaţii, a unei activităţi etc.; metodă de lucru; fel de a lucra; normă, obicei. ◇ *Sistem Braille* = metodă de scriere pentru orbi, cu semne tipografice speciale scoase în relief pentru a putea fi pipăite. **5.** Model, tip, tipar; marcă de fabrică. **6.** *Sistem audio* = combină muzicală.

SISTEMÁTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *systématique*) **1.** Adj. Care se face în conformitate cu un anumit sistem sau în vederea constituirii unui sistem; care ţine de un sistem, referitor la un sistem. ◆ (Şi adverbial) Care se efectuează după un plan dinainte stabilit; metodic, organizat, planificat; p.ext. care se exercită cu stăruinţă, cu perseverenţă. **2.** S.f. (BIOL.) Ştiinţă care studiază diversitatea organismelor vegetale şi animale, diferenţele şi înrudirile dintre ele, în funcţie de relaţiile filogenetice şi de evoluţie; taxonomie. ◆ Concr. Mod de împărţire, de sistematizare.

SISTEMATICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *systématicien*) Specialist în sistematică.

SISTEMATIZÁ vb.I tranz. (<fr. *systématiser*) **1.** A dispune, a clasa ceva după sau într-un anumit sistem. ◆ A organiza o activitate după un anumit plan, după o anumită metodă (raţională). **2.** A reorganiza şi a transforma un sistem tehnic existent pentru a satisface cerinţele moderne.

SISTEMATIZÁRE s.f. (<*sistematiza*) **1.** Acţiunea de a sistematiza şi rezultatul ei; ordonare, clasare (a unui material) după un anumit sistem. **2.** Ansamblu de măsuri tehnice, economice şi legislative referitoare la spaţiile de locuit, la desfăşurarea activităţii, la repaus, la circulaţia oamenilor etc., care au ca scop asigurarea unor condiţii de viaţă optime pentru populaţia de pe un anumit teritoriu. ◆ Ramură a urbanismului care se ocupă cu proiectarea şi reorganizarea ştiinţifică, prin lucrări edilitare, a aşezărilor urbane şi rurale în scopul creării condiţiilor de viaţă optime pentru populaţie.

SÍSTOLĂ s.f. (<fr. *systole*; cf.gr. *systole* "contracţie") Contracţie fiziologică periodică, ritmică a musculaturii cardiace, însoţită de expulzarea sîngelui din ventricule în aortă şi în artera pulmonară, iar din auricule în ventricule. La om se produc 60-80 de sistole pe minut.

SISTÓLIC, -Ă adj. (<fr. *systolique*) Care aparţine sistolei, care ţine de sistolă, referitor la sistolă; care se produce în timpul sistolei.

SÍSTRU s.n. (<fr. *sistre*, lat. *sistrum*; cf.gr. *seistron*) Instrument muzical la vechii egipteni, compus dintr-o lamă metalică de formă ovoidală, cu capetele unite, prevăzute cu un mîner şi cu cîteva bare metalice mobile, variabile, dispuse de-a curmezişul curburii, care produceau sunete prin atingere sau lovire cu o vergea de fier.

SIT s.n. (<fr. *site*) **1.** Peisaj considerat din punct de vedere pitoresc. **2.** Configuraţia unui loc ocupat de un oraş.

SITÁR[1] s.m. Pasăre călătoare de mărimea unui porumbel, cu penele brune avînd dungi mai închise şi cu ciocul lung, drept şi subţire, vînată pentru carnea ei gustoasă (*Scolopax rusticola*).

SITÁR[2] s.m. (<*sită*) Persoană care face şi (sau) vinde site.

SÍTĂ s.f. (<sl. *sito*) **1.** Dispozitiv format dintr-o ţesătură rară de fire textile ori metalice sau dintr-o bucată de tablă perforată, cu ochiurile de dimensiuni mai mici decît 1 mm, fixată într-un cadru şi folosită pentru separarea, prin cernere, a particulelor din materiale granuloase sau pulverulente. ◆ Obiect de gospodărie format dintr-o ţesătură de fibre textile sau metalice fixată într-un cadru circular de lemn, de metal sau de masă plastică, care serveşte la cernut făina, la strecurat lichidele etc. ◆ *Os cu sită* = bucată de os de vită cu aspect poros. ◆ Pînză deasă de sîrmă, aşezată ca protecţie la ferestre, la ventilatoare, la dulapuri etc. **2.** Manşon făcut dintr-o ţesătură de bumbac îmbibată cu o soluţie chimică specială, care se aplică deasupra flăcării la lămpile cu gaz aerian, pentru a obţine o lumină mai puternică. ◆ Grilă (la lămpile de radio). **3.** *Sită fotografică* = dispozitiv optic, format dintr-o placă de sticlă pătrată sau rotundă, avînd o combinaţie specială de linii sau de puncte, care este folosită în tipografie pentru divizarea imaginii; raster. **4.** (BOT.) *Sita-zînelor* = plantă erbacee cu florile albe, păroase şi ţepi la extremităţi (*Carlina acanthifolia*).

SIT-IN s.n. (cuv. engl.) Grup de demonstranţi, care ocupă un loc public şi protestează stînd aşezaţi pe pămînt.

SITIO- (<fr. *sitio-*; cf.gr. *sition* "aliment") Element prim de compunere care are semnificaţia "aliment", "alimentar", "hrană".

SITIOFOBÍE s.f. (<fr. *sitiophobie*; cf.gr. *sition* "aliment"+*phobos* "teamă") Stare patologică constînd în frica de mîncare, caracteristică unor boli psihice.

SITIOLOGÍE s.f. (<fr. *sitiologie*; cf.gr. *sition* "aliment"+*logos* "studiu") Ştiinţă care se ocupă cu studiul alimentelor.

SITIOMANÍE s.f. (<fr. *sitiomanie*) Stare patologică manifestată prin dorinţa de a mînca continuu.

SITUÁ vb. I refl. (<fr. *situer*) A deţine, a ocupa un anumit loc într-o ordine, într-o ierarhie; p.ext. a lua o anumită atitudine faţă de o problemă dată. ◆ Tranz. A aşeza într-un anumit loc; a indica, a desemna locul cuiva.

SITUÁT, -Ă adj. (<*situa*) (Despre oameni) Bogat, cu avere; cu o situaţie materială bună. ◇ *A fi bine situat* = a avea o situaţie materială bună.

SITUAŢIE s.f. (<fr. *situation*) **1.** Ansamblu de împrejurări care caracterizează la un moment dat existenţa unei fiinţe, a unei colectivităţi, o activitate etc.; stare de fapt referitoare la cineva sau la ceva, condiţionată de aceste împrejurări. ◆ *Situaţie limită* = situaţie excepţională, aparent fără ieşire, care impune găsirea de urgenţă a unei soluţii radicale. ◆ Poziţie socială, materială sau morală în care se află cineva. ◆ Concr. Avere. ◆ Fig. Dispoziţie, stare sufletească. **2.** Prezentare detaliată (sub formă de tabel) a unor date privind rezultatele unei activităţi economice sau financiare dintr-un domeniu (comparativ cu sarcinile planificate); raport; inventar. ◆ Document care prezintă o stare de lucruri (în evoluţie). **3.** (Rar) Aşezare a unui teren, a unei localităţi etc.

SITUAŢIONÁL, -Ă adj. (<*situaţie*) Care ţine de o situaţie, care se referă la o situaţie.

SÍXTĂ s.f. (<fr. *sixte*; cf.lat. *sextus* "al şaselea") Poziţie a braţului înarmat, în scrimă, la probele de floretă şi de spadă. Devine paradă în momentul cînd, cu ajutorul poziţiei respective, se înlătură un atac al adversarului.

SIZIGÍE s.f. (<fr. *syzygie*; cf.gr. *syzygia* "reuniune") Conjuncţia sau opoziţia Lunii sau a unei planete cu Soarele şi cu Pămîntul; poziţie a Soarelui şi a Lunii cînd sînt în conjuncţie sau în opoziţie. ◇ *Maree de sizigie* = maree care coincide cu Luna nouă sau plină.

SÎCÎÍ vb. IV tranz. (form. onomat.) **1.** Tranz. A necăji (permanent) pe cineva; a agasa, a enerva; a cicăli. **2.** Refl. (Rar) A se mişca mereu încoace şi încolo.

SÎCÎIÁLĂ s.f. (<*sîcîi*) Faptul de a sicîi; cicăleală.

SÎCÎITÓR, -OÁRE adj. (<*sîcîi*) Care sîcîie, care enervează, agasează; enervant, supărător.

SÎMBĂTĂ s.f. (<sl. *sonbota*) **1.** S.f. A şasea zi a săptămînii, aflată între vineri şi duminică. ◇ *Sîmbăta Mare sau Sîmbăta Paştilor* = sîmbăta din ajunul duminicii Paştilor. *Sîmbăta morţilor* (sau *a moşilor*) = numele dat anumitor sîmbete din an, în care se fac slujbe de pomenire pentru cei morţi. **2.** Adv. Într-o sîmbătă, în timpul zilei de sîmbătă; în sîmbăta imediat precedentă sau următoare. ◆ Art. În fiecare sîmbătă.

SÎMBOVÍNĂ (SÎMBOVÍN) s.f. (s.n.) Arbore înalt pînă la 20 m, cu coroana mare, cu frunzele alterne, lanceolate, cu florile verzi-gălbui, care apar înainte de înfrunzire şi cu fructele comestibile, brune-violete sau purpurii, de forma unor cireşe mici; mierea-ursului (*Celtis australis*).

SÎMBRĂ s.f. (cf.magh. *cimbora*) (Înv. şi reg.) Asociaţie, tovărăşie. ◆ Spec. Întovărăşire în vederea aratului sau a alcătuirii unei stîne pentru văratul oilor. ◇ *Sîmbra oilor* = sărbătoare folclorică prilejuită de pregătirea oilor pentru vărat.

SÎMBURE (SÎMBUR) s.m. (cuv. autoh.; cf.alb. *sumbull*, *thumbulle*) **1.** Parte din interiorul unor fructe, cu învelişul lemnos, care conţine sămînţa. ◆ Partea moale a seminţei, care conţine substanţa germinativă. ◆ (Impr.) Sămînţă. **2.** Fig. Parte centrală, esenţială a unui lucru, a unei acţiuni etc.; nucleu, miez, inimă, germen. ◆ Fig. Esenţă, idee esenţială. **3.** Fig. Părticică, fărîmă.

SÎMBURÓS, -OÁSĂ adj., s.f. pl. (<*sîmbure*) **1.** Adj. (Despre fructe) Care are (mulţi) sîmburi. **2.** S.f. pl. Grup de pomi fructiferi cu fructele drupe; drupacee.

SÎN s.m., s.n. (lat. *sinus*) **1.** S.m. Fiecare dintre cele două mamele ale femeii; piept. **2.** S.n. Partea dinainte a corpului omenesc, de la gît pînă la abdomen; piept, torace. **3.** S.m. Parte a bluzei, a cămăşii etc. care acoperă pieptul; spaţiul dintre piept şi cămaşă sau bluză (în care se pot pune lucruri ca într-o pungă). ◆ P.anal. Fundul plasei sau al năvodului, unde se adună peştele. **4.** S.n. (Pop.) Locul din corpul femeii

unde este zămislit şi purtat fătul; pîntece. **5.** S.n. Piept, inimă (considerate ca sediu al sentimentelor); suflet. **6.** S.n. Fig. Parte interioară centrală; mijloc, miez, centru.

SÎNEÁŢĂ s.f. (<sl. *svinĭcĭ* "plumb") Puşcă primitivă cu cremene.

SÎNGE s.n. (lat. *sanguis*) **1.** Lichid de culoare roşie, de importanţă vitală pentru organism, existent la toate animalele vertebrate şi la unele nevertebrate, care este compus din globule (roşii, albe, trombocite) şi din plasmă şi care circulă într-un sistem de vase format, în general, din inimă, artere, vene şi capilare, avînd funcţii importante: respiratorie (transportînd oxigenul din plămîni în ţesuturi şi dioxidul de carbon din ţesuturi în plămîni), nutritivă (asigurînd transportul substanţelor nutritive din intestin în ţesuturi), excretoare etc. ◇ *Animal cu sînge rece* = animal la care temperatura corpului se schimbă în funcţie de temperatura mediului înconjurător (ex. *peşte, reptilă, batracian* etc.). *Frate de sînge* = frate de la acelaşi tată şi de la aceeaşi mamă; frate bun. *Legături de sînge* = rudenie. *Glasul sîngelui* = înclinare firească (şi instinctivă) de dragoste pentru familie sau pentru o rudă apropiată. ◇ Loc.adj. *De sînge* = a) de culoare roşie; b) de neam (nobil), de familie (bună); c) (despre lacrimi) de durere (mare). *Cu* (sau *de*) *sînge albastru* = de neam mare, ales; nobil. *În sînge* = (despre fripturi) care a rămas încă puţin crud, cu sînge. ◇ Loc. adj. şi adv. *Cu sînge rece* = fără emoţie, liniştit, calm; p.ext. cu cruzime, fără milă. *Cu sînge iute* = fără stăpînire, impulsiv. (*Pînă*) *la sînge* = pînă la distrugere; extrem de aspru, drastic. ◇ *Sînge nevinovat*, se spune despre cel ucis fără nici o vină. *Vărsare de sînge* = omor în masă; măcel. *A-şi da* (sau *a-şi vărsa*) *sîngele* (*pentru cineva* sau *ceva*)= a se jertfi; a suferi sau a-şi da viaţa (pentru cineva sau ceva). **2.** Fig. Obîrşie, origine; p.ext. familie, neam; progenitură. **3.** Fig. Rasă, soi (de animale). **4.** *Sîngele-voinicului* = a) numele a două specii de plante erbacee din familia orhideelor, cu frunzele înguste, alungite, îndreptate în sus, o specie avînd florile parfumate, mici, roşii-purpurii (*Nigritella rubra*), iar cealaltă avînd florile purpuriiînchise (*Nigritella nigra*); b) plantă erbacee anuală din familia leguminoaselor, agăţătoare, înaltă de 1-1,5 m, cu frunzele compuse din foliole alungite, ovale şi cu florile roşii, violete sau albe (*Lathyrus adoratus*). **5.** (Pop.) Nume dat unei boli a vitelor (care le face să sîngereze).

SÎNGER s.m. (<*sîngera*) Arbust din familia cornaceelor, înalt pînă la 4 m, cu ramurile drepte, verzi vara, roşii toamna şi iarna, cu frunzele opuse, ovale sau eliptice, cu florile albe şi cu fructele drupe sferice, negre (*Cornus sanguinea*).

SÎNGERÁ vb. I (lat. *sanguinare*) **1.** Intranz. şi tranz. A pierde sau a face să piardă sînge; a fi rănit sau a răni. ◆ Intranz. (Despre răni) A lăsa să curgă sînge. ◆ Intranz. Fig. A suferi, a îndura multe; a se chinui; a se osteni peste puteri. **2.** Tranz. A face o sîngerare (**2**). **3.** Intranz. Fig. (Despre cer) A deveni roşu, a se înroşi. **4.** Intranz. şi refl. (Pop.; despre vite. A se îmbolnăvi de sînge (**5**).

SÎNGERÁRE s.f. (<*sîngera*) **1.** Faptul de a sîngera; vărsare de sînge. **2.** Proces tehnologic de recoltare a sîngelui animalelor sacrificate (în abator) pentru a fi valorificat. **3.** (TEHN.) Operaţie de găurire a unei ancore de lemn pentru a lăsa să se scurgă apa din ea.

SÎNGERÍU, -ÍE adj. (<*sîngera*) De culoarea sîngelui, roşu (ca sîngele).

SÎNGERÓS, -OÁSĂ adj. (lat. *sanguinosus*) **1.** (Despre oameni şi manifestările lor) Plin de cruzime, crunt, nemilos. ◆ (Despre evenimente) Plin de cruzime; însoţit de măceluri. **2.** (Rar; despre oameni) Care are mult sînge; cu temperament sangvin. **3.** (Despre ochi) Injectat, congestionat. **4.** Roşu (ca sîngele); sîngeriu.

SÎNZIÁNĂ s.f. (lat. *sanctus dies Johannis*) **I. 1.** (Mai ales la pl.) Numele a trei specii de plante erbacee: a) (şi *sînziene albe*) plantă erbacee, perenă, din familia rubiaceelor, înaltă de 25-100 cm, cu frunzele lanceolate şi cu florile mici, albe (*Galium mollugo*); b) mică plantă erbacee cu florile albe (*Galium rotundifolium*); c) drăgaică (*Galium verum*). **2.** (La pl.) Numele popular al sărbătorii creştine celebrate la 24 iunie (7 iulie); drăgaică. **II.** (La pl.) Iele.

SÎRB, -Ă s.m. şi f., adj. (<scr. *srb*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor slav care s-a format, care locuieşte în Serbia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Serbiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Serbiei sau sîrbilor, referitor la Serbia sau la sîrbi; sîrbesc. ◆ (Substantivat, f.) Limba slavă vorbită de sîrbi.

SÎRBĂ s.f. (<*sîrb*) Numele unui dans popular românesc răspîndit în toată ţara, cu ritm vioi şi mişcare rapidă; melodie după care se execută acest dans.

SÎRBÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*sîrb*) Care este propriu sîrbilor; care provine din Serbia.

SÎRBÉŞTE adv. (<*sîrb*) Ca sîrbii; în limba sîrbă.

SÎRBÍSM s.n. (<*sîrb*) Cuvînt sau expresie împrumutate de o limbă din limba sîrbă (şi neasimilate).

SÎRBOÁICĂ s.f. (<*sîrb*) Femeie care face parte din populaţia de bază a Serbiei sau este originară de acolo.

SÎRG s.n. (<magh. *sürgös* "grăbit") *Cu* (sau, reg., *de, în*) *sîrg* = repede; îndată, imediat.

SÎRGUÍ vb. IV refl. (<*sîrg*) (Pop.) A-şi da (toată) silinţa (pentru a face, a realiza ceva); a se osteni.

SÎRGUINCIÓS, -OÁSĂ adj. (<*sîrguinţă*) Sîrguitor.

SÎRGUÍNŢĂ s.f. (<*sîrgui*) Străduinţă, silinţă; hărnicie; rîvnă, zel.

SÎRGUITÓR, -OÁRE adj. (<*sîrgui*) Harnic, silitor, energic.

SÎRMĂ s.f. (<ngr. *sirma*, tc. *sırma*) **I. 1.** Fir de metal (cupru, aluminiu, oţel etc.) a cărui secţiune (constantă pe toată lungimea firului) are dimensiunile transversale mai mici de 16 mm. ◇ *Sîrmă de parchet* = sîrmă de oţel cu muchiile ascuţite, folosită, în formă de ghemotoc, la curăţarea parchetului. **2.** (Înv.) Fir de metal preţios. **II.** (IHT.) Plevuşcă (*Leucaspius delineatus*).

SÎRMÓS, -OÁSĂ adj. (<*sîrmă*) Cu aspect de sîrmă; aspru, tare. ◇ *Fox sîrmos* = specie de cîine din rasa foxterierilor, care are părul aspru; cîine care aparţine acestei specii.

SÎRMULÍŢĂ s.f. (<*sîrmă*) **1.** Diminutiv al lui sîrmă. **2.** (BOT.) Orzoaică de baltă (*Vallisneria spiralis*).

SÎSÎÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) **1.** (Mai ales despre gîşte, şerpi) A scoate un sunet specific, asemănător unui "s" prelungit. ◆ (Despre lemne, obiecte ude care ard) A produce un sunet şuierător din cauza evaporării apei în timpul arderii. **2.** (Despre oameni) A vorbi defectuos, deformînd unele sunete şuierătoare; a vorbi peltic.

SÎSÎITÚRĂ s.f. (<*sîsîi*) Sunet specific scos de gîşte, de şerpi etc. ◆ Sunet rezultat din rostirea repetată a interjecţiei "ss!".

SKEET s.n. (cuv.engl.) (SPORT) Probă de tir la care trăgătorii ochesc în nişte talere aruncate dintr-un şanţ.

SKLERÓN s.n. (<germ. *Skleron*) Aliaj uşor şi dur pe bază de aluminiu.

SLAB, -Ă adj. (<sl. *slabŭ*) **1.** (Despre fiinţe sau despre părţi ale corpului lor) Uscăţiv. ◆ (Despre carne) Lipsit de grăsime; macră. ◆ (Despre alimente) Care conţine puţină grăsime; sărac în grăsimi. **2.** (Despre fiinţe) Lipsit de forţă fizică, de vitalitate; debil. ◆ (Despre organe ale corpului, despre facultăţi intelectuale) Care nu funcţionează normal. ◆ Care este lipsit de tărie morală, de fermitate, de autoritate. **3.** (Despre acţiuni, fenomene etc.) Cu intensitate scăzută. ◆ (Despre obiecte) Care este lipsit de trăinicie, de soliditate; puţin rezistent. ◆ (Despre pămînt) Puţin roditor. ◆ (Despre soluţii, amestecuri) Diluat. **4.** (Despre creaţii artistice, ştiinţifice) Fără valoare deosebită; mediocru. ◆ Care este neconvingător, ineficient. ◆ (Despre oameni; cu determinări introduse prin prep. "la", indicînd domeniul de activitate) Fără o pregătire temeinică într-un anumit domeniu.

SLAD s.n. (<bg., scr. *slad*) (Reg.) Malţ.

SLAI s.n. (Pop.) **1.** Fiecare dintre cele două traverse care servesc la distanţarea tălpilor unei sănii şi la susţinerea încărcăturii. **2.** Fiecare dintre scîndurile care formează părţile laterale ale unei ambarcaţii. ◆ Scîndură care formează marginea de sus a luntrei. **3.** Poliţă în perete pe care se ţin diferite lucruri. **4.** Fiecare dintre stîlpii care susţin podul morii.

SLÁLOM s.n. (<fr. *slalom*; cuv. norv.) Coborîre pe schiuri a unei pante într-o succesiune de viraje. ◆ Probă din schiul alpin constînd în coborîrea în două manşe a unei pante, prin anumite puncte de trecere obligatorii (numite porţi). ◇ *Slalom nautic* = ramură a sportului nautic care constă în parcurgerea unui traseu, cu caiacul sau cu canoia, pe ape curgătoare şi tumultuoase, printre

slalom

obstacole suspendate deasupra apei.
SLALOMÍST, -Ă s.m. şi f. (<*slalom*) Schior specializat în slalom.
SLANG s.n. (cuv. engl.) Limbaj familiar şi expresiv, caracterizat prin creaţii lexicale vorbite, prin formulări viu colorate etc.
SLAP s.n. (<cuv.engl.) (MUZ.) Efect sonor obţinut la contrabas prin lovirea gîtului instrumentului.
SLÁTINĂ s.f. (<sl. *slatina*) **1.** Izvor de apă (minerală) sărată. ◆ Teren mlăştinos şi sărat. **2.** Mîncare prea sărată; saramură.
SLÁV, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *slave*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popoare care constituie populaţia de bază a Rusiei, a Republicii Belarus, a Bulgariei, a Poloniei, a Cehiei, a Serbiei, a Slovaciei etc.; (la sg.) persoană care aparţine acestei populaţii. Slavii descind din comunitatea de triburi din familia popoarelor de limbă indo-europeană, grupul satem, al cărei teritoriu de formare se întindea (pînă în 500 d.Hr.) între bazinul mijlociu al Vistulei şi al Niprului mijlociu şi superior, ajungînd spre nord pînă la Pripeat, iar spre sud pînă la Bug şi Nistru. După sec. 5 d.Hr., în urma destrămarii puterii hunilor, slavii s-au extins spre vest, pînă la Marea Baltică şi fluviul Elba, în Europa Centrală pînă la Alpi şi Marea Adriatică, în sud pînă la Marea Egee, şi în nord-est în teritoriile din taiga. Primele ştiri scrise despre aceastã populaţie datează din sec. 1-2 d.Hr. (Plinius, Tacitus, Ptolemeu), iar sub denumirea de slavi sînt menţionaţi în sec. 6 (Iordanes, Procopius). Din sec. 9-10 se diferenţiază cele trei mari grupuri de popoare (şi de limbi) slave: slavii de est (ruşii, ucrainenii, bieloruşii), slavii de sud (slovenii, sîrbii, croaţii, macedonenii, bulgarii) şi slavii de vest (polonii, cehii, slovenii). Sînt de religie creştină (ortodoxă şi catolică). **2.** Adj. Care aparţine slavilor, privitor la slavi; slavon, slavonesc. ◇ *Limbă slavă* (şi substantivat, f.) = fiecare dintre limbile popoarelor slave. ◆ (Substantivat, f.) *Slava veche bisericească* = limba textelor slave religioase (din sec. 9-11), constituită ca limbă literară în a doua jumătate a sec. 9.
SLÁVĂ s.f. (<sl. *slava*) **1.** Glorie, renume, faimă. ◆ Proslăvire, laudă. **2.** Înaltul cerului; văzduh. **3.** (BIS.) Măreţie, grandoare a divinităţii.
SLAVÍSM s.n. (<fr. *slavisme*, germ. *Slawismus*) Cuvînt, expresie sau construcţie împrumutate dintr-o limbă slavă de altă limbă (şi neasimilate).
SLAVÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *slaviste*, germ. *Slawist*) Specialist în slavistică.
SLAVÍSTICĂ s.f. (<germ. *Slawistik*) Ştiinţă care studiază istoria limbilor, a culturii şi a civilizaţiei popoarelor slave.
SLAVIZÁ vb. I refl. şi tranz. (<fr. *slaviser*) A adopta sau a face pe cineva să adopte limba şi obiceiurile slavilor.
SLAVOFÍL, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *slavophile*) **1.** Adj. Care manifestă simpatie deosebită pentru popoarele slave, pentru cultura şi civilizaţia lor; care este adept al apropierii culturale şi politice de popoarele şi de statele slave. **2.** S.m. şi f. Simpatizant al culturii şi civilizaţiei slave.
SLAVOFÓB, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *slavophobe*) **1.** Adj. Care este ostil slavilor. **2.** S.m. şi f. Adversar al apropierii culturale, economice şi politice de popoarele şi de statele slave.
SLAVÓN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *slavon*) **1.** S.m. şi f. (Înv.) Slav (**1**). **2.** Adj. Slav (**2**). ◇ *Limba slavonă* (şi substantivat, f.) = limba slavă bisericească şi literară, dezvoltată din slava veche bisericească şi folosită în evul mediu ca limbă oficială şi literară în Rusia, Bulgaria, Serbia şi în ţările române. ◆ (Despre caractere grafice) Chirilic.
SLAVONÉŞTE adv. (<*slavon*) În limba slavonă.
SLAVONÍSM s.n. (<*slavon*) Element de limbă de origine slavonă pătruns în altă limbă (şi neasimilat).
SLAVOSLOVÍ vb. IV tranz. (<sl. *slavosloviti*) (BIS.) A slăvi pe Dumnezeu.
SLĂBĂNÓG, -OÁGĂ adj., s.m. (<bg. *slabonoga*) **I.** Adj. **1.** Care are corpul slab; uscăţiv. **2.** Care este lipsit de putere fizică, de vlagă; debil. **II.** S.m. Plantă erbacee anuală, cu tulpina dreaptă, cărnoasă, cu frunzele ovale dinţate şi cu florile galbene cu puncte roşii, cu un pinten, folosită în medicină pentru proprietăţile sale diuretice (*Impatiens nolitangere*).
SLĂBÍ vb.IV (<*slab*; cf.bg. *slabja*, scr. *slabiti*) **1.** Intranz. (Despre fiinţe) A pierde din greutate, a deveni slab. **2.** Intranz. A pierde din forţă, din vigoare. ◆ (Despre organe ale corpului, facultăţi fizice, psihice etc.) A nu mai funcţiona normal. ◆ (Despre acţiuni, fenomene etc.) A scădea în intensitate; a-şi încetini ritmul; a se diminua. **3.** Tranz. A face să fie mai puţin încordat, mai puţin strîns; a slobozi, a lăsa liber.
SLĂBICIÚNE s.f. (<*slăbi*) **1.** Faptul de a fi slab; lipsă de vigoare, de forţă fizică. ◆ Senzaţie de pierdere sau de scădere a puterilor; sfîrşeală. **2.** Fig. Lipsă de energie, de fermitate, de hotărîre. **3.** Fig. (Mai ales la pl.) Scădere, defect, lipsă. **4.** Fig. Înclinaţie, afecţiune deosebită pentru cineva sau ceva; p.ext. pasiune.
SLĂBIT, -Ă adj. (<*slăbi*) **1.** Care a pierdut din greutate; care a devenit slab. **2.** Care este lipsit de putere, de energie; istovit. ◆ (Despre organe ale corpului, capacităţi, caracteristici fizice, psihice etc.) Care nu funcţionează normal.
SLĂNÍNĂ s.f. (<bg., scr. *slanina*) Strat de grăsime între piele şi carne la porcine; bucată din această grăsime întrebuinţată ca aliment, după conservare (cu adaos de sare şi de boia ori afumată) sau după topire, ca untură.
SLĂVÍ vb.IV tranz. (<sl. *slaviti*) **1.** A preamări, a lăuda, a glorifica pe cineva pentru merite excepţionale. **2.** A iubi peste măsură; a adora, a venera.
SLĂVÍT, -Ă adj. (<*slăvi*) **1.** Preamărit, lăudat, glorificat. **2.** (Rar) Renumit, celebru.
SLEÍ vb.IV (<sl. *súlijati*) **1.** Refl. (Despre substanţe grase; la pers. 3) A se solidifica (prin răcire). **2.** Tranz. A scoate apa dintr-o fîntînă pentru a o curăţa. ◆ Fig. A secătui pe cineva (de bani, de avere etc.).
SLEÍT[1] s.n. (<*slei*) Scoatere a apei dintr-o fîntînă pentru a o curăţa.
SLEÍT[2], -Ă adj. (<*slei*) **1.** (Despre substanţe grase) Solidificat (prin răcire). ◆ (Despre mîncăruri grase) Cu grăsimea închegată prin răcire. **2.** (Despre fîntîni) Secat de apă (pentru a fi curăţat). ◆ Fig. Epuizat, secătuit, istovit (de puteri).
SLIN (SLIM) s.n. (<scr. *slina*) (Pop.) Strat de murdărie de pe anumite obiecte, de pe pielea nespălată etc.; jeg.
SLINÓS, -OÁSĂ adj. (<*slin*) Plin de murdărie, de jeg; jegos.
SLIP s.n. (<fr., engl. *slip*) **1.** Chiloţi de baie foarte scurţi. **2.** Plan înclinat folosit pentru lansarea pe apă a hidroavioanelor (aflate pe un suport tip cărucior acţionat mecanic).
SLIPMÉTRU s.n. (<fr. *slipmètre*) Sistem folosit la măsurarea mecanică a alunecării motoarelor asincrone.
SLÓBOD, -Ă adj. (<bg. *sloboden*) (Pop.) **1.** (Despre oameni) Care se bucură de toate drepturile cetăţeneşti şi politice; liber. ◆ (Despre state, popoare) Independent, neatîrnat. ◆ (Despre oraşe) Autonom. **2.** (Despre oameni) Care are posibilitatea de a acţiona după voinţa proprie, care nu este împiedicat să facă ceva; care nu este supus nici unei constrîngeri; fără obligaţii faţă de cineva. ◆ (Adverbial) Nestînjenit, nestingherit. **3.** (Despre oameni) Care nu este închis, întemniţat, reţinut; care este liber. ◆ (Despre animale) Care este lăsat în libertate, care nu este legat. **4.** (Despre oameni şi manifestările lor) Lipsit de măsură; prea familiar; licenţios, indecent. **5.** (Despre căi de comunicaţie) Care nu prezintă obstacole sau restricţii. ◆ (Despre spaţii, locuri etc.) Neocupat, liber, gol. **6.** (Despre timp) De care se poate dispune. **7.** (Despre lucruri care fixează, leagă, strînge) Care nu strînge, care permite mişcările; p.ext. larg.
SLOBOZÉNIE s.f. (<*slobozi*) (Pop.) **1.** Libertate. ◆ Independenţă, neatîrnare. ◇ Loc. adv. *Cu slobozenie* = cu sinceritate, cu francheţe. **2.** Permisiune, voie, îngăduinţă.
SLOBOZÍ vb.IV tranz. (<*slobod*) (Pop.) **1.** A pune în libertate; a elibera. ◆ A elibera dintr-o legătură strînsă care imobilizează. ◆ Refl. (Despre lucruri care leagă, fixează, strînge) A se desface, a se slăbi. **2.** A permite cuiva să se depărteze, să plece. **3.** A lăsa un animal în libertate. **4.** A lăsa să cadă, a da drumul (de sus). **5.** A descărca o armă de foc; a arunca săgeţi cu arcul. **6.** A degaja, a emana, a produce. ◆ A scoate, a emite un sunet, un cuvînt etc.
SLOBOZÍE s.f. (<*slobod*) **1.** (În ev. med.; în ţările române) Sat de colonişti (băştinaşi sau străini) stăpînit de boieri sau de mănăstiri, care avea pentru o anumită perioadă de timp scutire de bir sau de alte prestaţii. **2.** Scutire de dări pe care domnii o acordau satelor (de colonişti) în scopul repopulării lor.
SLOBOZITÓR s.n. (<*slobozi*) Parte a războiului de ţesut, formată dintr-un băţ lung care fixează sulul de dinapoi şi care permite, cînd este înlăturat, desfăşurarea urzelii de pe sul.
SLOGÁN s.n. (<fr., engl. *slogan*) Formulă pregnantă, concludentă care exprimă interesele, scopurile (politice, economice) ale unui grup, ale unei organizaţii etc. sau o problemă de actualitate.
SLOI s.n. (<bg. *sloj*) **1.** Bloc de gheaţă care pluteşte pe apele curgătoare şi stătătoare (în timpul dezgheţului). ◆ Ţurţur de gheaţă. **2.** Fig. Persoană lipsită de căldură sufletească; om nepăsător, indiferent, nesociabil.
SLOPS s.n. (<fr., engl. *slops*, germ. *Slops*)

Produs petrolier de calitate inferioară, care urmează a fi prelucrat din nou pentru a putea fi folosit.

SLOVÁC, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *slovaque*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Slovacia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Slovaciei sau este originară de acolo. Sînt de religie creştină (catolică). **2.** Adj. Care aparţine Slovaciei sau slovacilor, privitor la Slovacia sau la slovaci. ◆ *Limba slovacă* (şi substantivat, f.) = limba slavă din grupul occidental vorbită de slovaci.

SLÓVĂ s.f. (<sl. *slovo*) (Înv. şi pop.) **1.** Literă (chirilică). ◆ Scriere; alfabet. ◆ Mod de a scrie caracteristic unei persoane, după care aceasta poate fi identificată. **2.** Învăţătură, ştiinţă de carte.

SLOVÉN, -Ă s.m. şi f., adj. (<scr. *sloven*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Slovenia; (şi la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Sloveniei sau este originară de acolo. Sînt de religie creştină (catolică). **2.** Adj. Care aparţine Sloveniei sau slovenilor, referitor la Slovenia sau la sloveni. ◆ *Limba slovenă* (şi substantivat, f.) = limba slavă meridională vorbită de sloveni.

SLOVENÉŞTE adv. (<*sloven*) Ca slovenii, în felul slovenilor; în limba slovenă.

SLOW s.n. (cuv.engl.) Numele unui dans modern, cu ritm lent; melodie după care se execută acest dans.

SLOW-FOX s.n. (cuv. engl.) Numele unui dans modern, cu ritm mai lent decît foxtrotul; melodie după care se execută acest dans.

SLUGÁRNIC, -Ă adj. (<*slugă*) (Despre oameni şi manifestările lor) Lipsit de demnitate; servil, umil.

SLÚGĂ s.f. (<sl. *sluga*) **I. 1.** Persoană angajată pentru a sluji pe cineva, fiind remunerată în bani sau în natură. ◆ Fig. Persoană care susţine orbeşte interesele cuiva în schimbul unor beneficii (materiale). **2.** Fig. Persoană subordonată, obligată să execute (orbeşte) dispoziţiile superiorului. **3.** (Înv.) Slujitor înarmat de pe lîngă casa sau din suita unui boier. **II. 1.** Dispozitiv format dintr-un suport de lemn folosit pentru sprijinirea panourilor, a scîndurilor etc. în lucrările de tîmplărie şi de dulgherie, împreună cu dispozitivele de strîngere a bancului de tîmplărie. **2.** Dispozitiv simplu, format dintr-o scîndură scobită la un capăt, care serveşte la scoaterea cizmelor fără ajutorul cuiva; trăgătoare.

SLUGĂRÍ vb. IV (<*slugar*, înv. "slugă") **1.** Intranz. A munci ca slugă la un stăpîn. ◆ Fig. A fi servil faţă de cineva; a se umili, a se înjosi. **2.** Tranz. A servi pe cineva, executîndu-i cu umilinţă dispoziţiile, dorinţele.

SLUGĂRNICÍ vb. IV intranz. (<*slugarnic*) A sluga.

SLUGĂRNICÍE s.f. (<*slugarnic*) Atitudine servilă, linguşitoare faţă de persoane de la care se primesc sau se aşteaptă anumite avantaje materiale; servilism, ploconire.

SLÚGER (SÚLGER) s.m. (cf.scr. *služar*) (În ev. med.; în ţările române) Titlu dat dregătorului însărcinat cu strîngerea sulgiului şi cu aprovizionarea cu carne a curţii domneşti şi a armatei; persoană care avea acest titlu.

SLÚIS s.n. (<engl. *sluis*, fr. *sluice*) Jgheab de lemn (cu secţiunea dreptunghiulară), prevăzut la bază cu o căptuşeală de bolovani, de grinzi de lemn, de ţesături poroase etc. (care favorizează depunerea şi concentrarea particulelor minerale grele în spaţiile dintre elementele căptuşelii), folosit la spălarea nisipurilor care conţin aur, platină, staniu etc.

SLUJBÁŞ, -Ă s.m. şi f. (<*slujbă*) Persoană care este angajată într-o slujbă.

SLÚJBĂ s.f. (<sl. *služiba*) **1.** Ocupaţie, îndeletnicire limitată la un orar de lucru, pe care cineva o are ca angajat la o întreprindere şi care este remunerată în bani; serviciu, post, funcţie. ◇ *A fi* (sau *a se pune*) *în slujba cuiva* (sau *a ceva*) = a se pune la dispoziţia cuiva; a servi interesele cuiva sau ale unei cauze. ◆ (Pop.) Stagiu militar. **2.** (Rar) Însărcinare, misiune, sarcină. **3.** Oficiere solemnă de către preot a ritualurilor prevăzute de canoanele bisericeşti pentru anumite ocazii; serviciu religios.

SLUJÍ vb. IV intranz. (<sl. *služiti*) **1.** (Despre oameni) A munci, ca angajat, în gospodăria sau în familia cuiva. ◆ (Înv.) A ocupa o funcţie publică. ◆ (Pop.) A face serviciul militar. ◆ Tranz. A munci la un stăpîn. ◆ Refl. A se servi de cineva sau de ceva. **2.** A servi, a folosi la ceva. **3.** A oficia o slujbă religioasă.

SLUJITÓR, -OÁRE subst. (<*sluji*) **1.** S.m. şi f. Slugă, servitor. **2.** S.m. (În ev. med.; în ţările române) Nume generic pentru supuşii marilor dregători (spătarii, postelnicii etc.), stabiliţi la sate ca oameni liberi. ◆ Oştean în slujba domnului ţării sau a unui boier. ◆ Reprezentant înarmat al stăpînirii; jandarm, poteraş.

SLUJITORÍME s.f. (<*slujitor*) Mulţime de slujitori; totalitate a slujitorilor.

SLÚJNICĂ s.f. (<sl. *služinikŭ*) Femeie angajată pentru a efectua treburi casnice; servitoare, slugă.

SLÚT, -Ă adj., s.m. şi f. (cf.ucr. *slutyj*) (Om) mutilat, schilodit, infirm; p.ext. (om) foarte urît, pocit, diform.

SLUŢÉNIE s.f. (<*slut*) Faptul de a fi slut; schilodeală, infirmitate; p.ext. urîţenie mare (fizică sau morală). ◆ Concr. Fiinţă diformă sau foarte urîtă; monstru, pocitanie.

SLUŢÍ vb. IV (<*slut*) **1.** Tranz. A schilodi, a mutila, a ciopîrţi. **2.** Tranz. şi refl. A (se) urîţi foarte tare, a (se) poci. ◆ Refl. A se schimonosi, a se strîmba.

Sm (CHIM.) Simbol pentru *samariu*.

SMALTÍNĂ s.f. (<fr. *smaltine*) Minereu natural de cobalt, cristalizat în sistemul cubic, de culoare albă-argintie.

SMALŢ s.n. (<ngr. *smalto(n)*, germ. *Schmalz*) **1.** Masă sticloasă de natură anorganică, cu care se acoperă suprafaţa obiectelor de ceramică sau de metal pentru a le face impermeabile, pentru a le proteja de oxidare sau pentru a le înfrumuseţa; email. ◆ Material sticlos sau obiect făcut dintr-un astfel de material. **2.** Substanţă de culoare albă, compactă şi lucioasă care acoperă suprafaţa vizibilă a dinţilor.

SMARÁLD (SMARÁGD) s.n. (<it. *smeraldo*, ngr. *smaragdos*) Varietate verde de beril, ale cărei cristale transparente reprezintă o piatră preţioasă.

SMARÍD s.m. (<lat. *smaris*, *-idis*) Peşte marin migrator, lung pînă la 20 cm, cu corpul alungit, uşor turtit lateral, cu botul ascuţit şi cu gura largă (*Spicara smaris flexuosa*).

SMĂLŢUÍ vb. IV tranz. (<*smalţ*) **1.** A emaila. **2.** A smălţa.

SMĂLŢUITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*smălţui*) Persoană care se ocupă cu emailarea obiectelor; emailor.

SMEÁD[1] s.n. (cf.rus. *sned'*) Nadă aruncată în apă pentru a atrage peştii, înainte de începerea pescuitului cu undiţa.

SMEÁD[2], -Ă adj. (<sl. *smědŭ*) Cu pielea feţei negricioasă şi palidă.

SMÉCTIC, -Ă adj. (<fr. *smectique*) (Despre substanţe) Care are proprietatea de a scoate grăsimile.

SMÉGMĂ s.f. (<fr. *smegma*; cf.gr. *smegme* "săpun") Secreţie a glandelor prepuţului şi ale clitorisului.

SMERÉNIE s.f. (<sl. *sŭmĕrjenije*) Atitudine, comportare supusă, respectuoasă, plină de bună-cuviinţă. ◆ Cucernicie, evlavie.

SMERÍ vb. IV refl. (<sl. *sŭmĕriti*) A avea o atitudine plină de respect, de umilinţă, de supunere. ◆ A se arăta plin de evlavie, de cucernicie faţă de Dumnezeu; a se pocăi. ◆ Tranz. (Înv.) A înfrînge orgoliul cuiva; a umili.

SMERÍT, -Ă adj. (<*smeri*) Supus, umil, respectuos.

SMEŞ (SMECI) s.n. (<engl., fr. *smash*) Lovitură de atac decisivă la tenis, prin care o minge înaltă primită se expediază cu putere în terenul adversarului.

SMICEÁ s.f. (lat. **sumicella* "vîrfuleţ") Ramură roditoare la măr şi la păr, lungă de 10-30 cm, subţire, flexibilă, cu toţi mugurii vegetativi; p.ext. rămurică, mlădiţă (ruptă) dintr-o plantă.

SMIDÁR s.n. (<*smidă*) Loc cu smidă.

SMÍDĂ s.f. Desiş de arbori tineri sau de arbuşti cu spini.

SMINTEÁLĂ s.f. (<*sminti*) **1.** Pierdere a judecăţii; tulburare a minţii; nebunie. ◆ P.ext. Greşeală, abatere. **2.** (Înv. şi pop.) Stricăciune, pierdere, pagubă; neplăcere.

SMINTÍ vb. IV (<sl. *sŭmensti*, *sŭmenton*) **1.** Refl. şi tranz. A-şi pierde sau a face să-şi piardă raţiunea, judecata; a înnebuni sau a face pe cineva să înnebunească. **2.** Tranz. A induce în eroare; a înşela, a păcăli. ◆ A împiedica pe cineva să facă ceva. **3.** Intranz. (Reg.) A greşi. **4.** Tranz. (Pop.) A mişca, a clinti. ◆ A strica, a distruge, a vătăma. ◆ A răstălmăci spusele cuiva.

SMINTÍT, -Ă adj. (<*sminti*) **1.** (Despre oameni) Care şi-a pierdut raţiunea, judecata sau care se comportă astfel; ieşit din minţi; nebun. ◆ (Despre manifestări ale oamenilor) Care denotă lipsă de judecată, tulburare a minţii; nebunesc. **2.** Mişcat din loc, deplasat. ◆ Fig. Deranjat.

SMIRDÁR s.m. (cf.scr. *smrdeli*, bg. *smradljak*) **1.** Arbust mic, înalt pînă la 50 cm, cu ramificaţie bogată, cu florile roşii-purpurii, roz, albe, răspîndit în zona alpină, ale cărui frunze conţin substanţe tanante; bujor-de-munte (*Rhododendron kotshyi*). **2.** Merişor (*Vaccinium vitis idaea*).

SMÍRNĂ[1] adv. (<rus. *smirno*) În poziţie de drepţi; nemişcat.

SMÍRNĂ[2] s.f. (<sl. *smirna*) Răşină extrasă din scoarţa unui arbore exotic (*Styrax benzoin*), care arde răspîndind un miros caracteristic şi care se foloseşte în medicină, în parfu-

merie, la ceremoniile religioase şi la îmbălsămare.
SMÎNTÎNĂ s.f. (cf.bg., ucr. *smetana*) Produs lactat gras şi dens, de culoare albă-gălbuie, care se formează la suprafaţa laptelui nefiert păstrat un timp la temperatură obişnuită sau care se separă din laptele nefiert cu o maşină centrifugă.
SMÎNTÎNÍCĂ s.f. (<*smîntînă*) **1.** Diminutiv al lui smîntînă. **2.** Plantă erbacee cu tulpina acoperită de peri lungi şi aspri, cu florile galbene plăcut mirositoare şi cu fructele lunguieţe dispuse cîte patru (*Gallium cruciata*).
SMÎNTÎNÓS, -OÁSĂ adj. (<*smîntînă*) Ca smîntîna, care seamănă cu smîntîna; cu multă smîntînă.
SMÎRC s.n. (<sl. *smrŭkŭ*) Loc mocirlos (acoperit cu vegetaţie). ◆ Ochi de apă, băltoacă rămasă în urma ploii. ◆ (Reg.) Unealtă primitivă făcută dintr-o tigvă, care este folosită pentru a scoate lichidul dintr-un butoi. ◆ Pompă de fîntînă.
SMITHSONÍT s.n. (<fr., engl. *smithsonite*) Carbonat de zinc natural, sub formă de cristale, care se foloseşte ca minereu de zinc sau pentru obiecte de podoabă.
SMOÁLĂ s.f. (<sl. *smola*) Produs solid de culoare neagră, termoplastic, casant, rezultat ca reziduu la distilarea gudroanelor de cărbuni sau prin oxidarea păcurii, care se foloseşte ca liant în asfaltul rutier, la brichetarea cărbunilor etc.
SMOC s.n. (cf.scr. *smotak*) **1.** Mănunchi de păr sau de pene pe care îl au unele animale pe cap, urechi etc. **2.** Cantitate de fire (de păr, de iarbă, flori etc.) care se poate prinde sau smulge deodată (cu mîna sau cu gura).
SMOCHÍN s.m. (<*smochină* sau sl. *smokŭnŭ*) Arbore fructifer din familia moraceelor, cu frunzele mari lobate, cu florile închise în cupe care la maturitate devin fructe cărnoase, dulci, comestibile, cultivat intens în S Europei şi în N Africii (*Ficus carica*).

smochin

SMOCHÍNĂ s.f. (<bg. *smokvina*, bg. *smokinja*) Fruct al smochinului, suculent, bogat în vitamine.
SMÓCHING s.n. (<engl. *smoking*) Haină bărbătească de gală, din stofă şi cu o croială specială, foarte deschisă în faţă şi cu reverele din mătase.
SMOCHINÍ vb. IV refl. (<*smochină*) A se încreţi, a se zbîrci (ca o smochină).
SMOG s.n. (<engl. *smog*) Ceaţă deasă, amestecată cu fum şi praf industrial, care se formează în regiunile industrializate sau în marile oraşe (din zonele cu climat oceanic), cu efecte nocive asupra sănătăţii populaţiei.
SMOLÍ vb. IV tranz. (<*smoală*) A acoperi, a unge ceva cu smoală topită.
SMOLÍT, -Ă adj. (<*smoli*) **1.** Acoperit cu smoală topită. **2.** Negricios, oacheş, brunet.
SMUCÍ vb.IV (<sl. *smučati*) **1.** Tranz. A trage brusc şi puternic pentru a desprinde, a deplasa (ceva sau pe cineva) din locul unde se află. ◆ Intranz. (Despre arme de foc) A recula. **2.** Refl. A se zbate, a face mişcări scurte şi repezi pentru a se elibera din locul unde se află (prins sau imobilizat).
SMUCÍT, -Ă adj. (<*smuci*) **1.** Care a fost sau este tras brusc şi cu putere pentru a fi desprins, scos dintr-un loc; mişcat brusc încoace şi încolo. **2.** (Fam.) Nebun, ţicnit, smintit.
SMUCITÚRĂ s.f. (<*smuci*) Faptul de a smuci; mişcare bruscă.
SMÚLGE vb.II (lat. **exmulgere*) **1.** Tranz. A trage ceva cu putere, pentru a extrage, a scoate din locul în care se află. ◆ (Reg.) A jumuli o pasăre de pene. ◆ Tranz. şi refl. A (se) desprinde (brusc) din locul în care se află. **2.** Tranz. Fig. A obţine ceva cu multă greutate; a lua cu forţa. **3.** Tranz. şi refl. A (se) îndepărta brusc, a (se) da la o parte cu o mişcare bruscă. **4.** Tranz. şi refl. A (se) despărţi, a (se) dezlipi.
SMULS, -Ă adj. (<*smulge*) **1.** (Despre plante) Care este tras afară din pămînt (cu rădăcină). **2.** (Despre obiecte) Care este desprins, scos, deplasat cu forţa din locul în care se află fixat. ◆ (SPORT; despre stiluri la haltere) Care constă în ridicarea halterei cu ambele braţe printr-o singură mişcare continuă.
SNACK-BAR s.n. (cuv. engl.) Mic restaurant deschis permanent în locuri publice (hoteluri, gări etc.).
SNOÁVĂ s.f. (<sl. *iz nova* "din nou") Scurtă povestire (populară) cu conţinut anecdotic, inspirată din viaţa de toate zilele, avînd o largă circulaţie orală.
SNOB, SNOÁBĂ s.m. şi f., adj. (<fr. *snob*) (Persoană) care admiră şi imită fără discernămînt tot ce este la modă (în vestimentaţie, comportament etc.).
SNOBÍSM s.n. (<fr. *snobisme*) Atitudine, conduită de snob.
SNOP s.m. (<sl. *snopŭ*) **1.** Mănunchi de cereale păioase secerate şi legate. **2.** Totalitate de obiecte de acelaşi fel (legate împreună). ◆ Fig. Fascicul de lumină, de raze luminoase etc. **3.** Totalitatea gloanţelor, a alicelor, a schijelor trase o dată cu o armă şi răspîndite într-o anumită direcţie.
SNOPÍ vb.IV tranz. (<*snop*) **1.** (Reg.) A lega cerealele în snopi. **2.** Fig. A bate foarte tare pe cineva. ◆ Refl. (Rar) A se obosi (din cauza unui efort fizic); a se istovi.
SOÁCRĂ s.f. (lat. *socra=socrus*) Mama unuia dintre soţi în raport cu celălalt soţ. ◇ *Soacră mare* = mama mirelui. *Soacră mică* = mama mireseі.
SOÁRBĂ s.f. (<*sorb*) Fructul sorbului, rotund, cărnos, de culoare brună-portocalie cu pete albe, cu gust acrişor.
SOÁRE s.m. (lat. *sol, -lis*) **1.** (ASTR.) V. n.pr. **Soare**. ◇ *Soare-răsare* = est, răsărit; p.ext. vremea cînd răsare soarele. *Soare-apune* (sau *-scapătă*) = vest, apus; p.ext. vremea cînd apune soarele. ◆ Lumină (şi căldură) solară. **2.** Nume dat oricărui corp ceresc care are lumină proprie şi care poate constitui centrul unui sistem planetar.
SOÁRTĂ s.f. (lat. *sors, -tis*) **1.** Forţă supranaturală despre care se crede că hotărăşte irevocabil tot ce se întîmplă în viaţa oamenilor; destin, fatalitate. **2.** Totalitatea evenimentelor care compun (o parte din) viaţa unei fiinţe (umane); condiţie de viaţă. ◆ Situaţie, concurs de împrejurări existente la un moment dat. ◆ Desfăşurare, evoluţie (a unei acţiuni); deznodămînt, sfîrşit.
SOAŢĂ s.f. (lat. *socia*) **1.** (Rar) Soţie. **2.** (Înv.) Prietenă, tovarăşă, colaboratoare. **3.** (Înv.) Pereche.
SOBÁR s.m. (<*sobă*) Lucrător specializat în construcţia sau în repararea sobelor.
SÓBĂ s.f. (<tc. *soba*) Instalaţie (de metal, de teracotă, de zid etc.), folosită pentru încălzirea încăperilor sau a unor cantităţi mici de apă.
SOBÓL s.m. (<bg. *sobolec*, ucr. *sobol'*) (ZOOL.) **1.** Cîrtiţă (*Talpa europaea*). **2.** (Înv.) Samur (*Martes zibellina*). ◆ P.restr. Blană de samur.
SOBÓR s.n. (<sl. *sŭborŭ*) **1.** (Înv.) Adunare, întrunire, consfătuire. ◆ (RELIG.) Sinod. **2.** Slujbă religioasă ortodoxă oficiată de un număr mare de clerici.
SOBÓRNIC, -Ă adj. (<sl. *sŭborĭnŭ*) Ecumenic; sinodal.
SOBRIETÁTE s.f. (<fr. *sobriété*, lat. *sobrietas, -atis*) **1.** Însuşirea de a fi sobru; simplitate, concizie, austeritate (în aspect, comportament etc.). **2.** Cumpătare în comportament, în alimentaţie etc.; moderaţie, măsură.
SÓBRU, -Ă adj. (<fr. *sobre*, lat. *sobrius*) **1.** Lipsit de ornamente inutile; simplu. **2.** Care evită excesele, care respectă măsura; cumpătat.
SOC s.m. (lat. *sabucus=sambucus*) Nume dat mai multor specii de arbori şi de arbuşti mici, cu florile hermafrodite, dispuse în inflorescenţe, avînd proprietăţi sudorifice şi antireumatice, şi cu fructele (boabe negre sau roşii), scoarţa şi rădăcinile cu proprietăţi laxative şi diuretice (*Sambucus*); arbore sau arbust care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.
SOCÁTĂ s.f. (<*soc*) Băutură răcoritoare preparată din flori de soc.
SOCIÁBIL, -Ă adj. (<fr. *sociable*, lat. *sociabilis*) (Despre oameni) Capabil să se integreze, să trăiască în societate. ◆ Care se împrieteneşte uşor cu alţii, care poate stabili cu uşurinţă relaţii cu alţii; comunicativ, prietenos.
SOCIABILITÁTE s.f. (<fr. *sociabilité*) Însuşirea de a fi sociabil; comunicativitate.
SOCIÁL, -Ă adj. (<fr. *social*, lat. *socialis*) **1.** Care aparţine societăţii, care este propriu societăţii; care ţine de viaţa oamenilor în societate; care se referă la societatea omenească. ◇ *Ştiinţe sociale* = ştiinţe şi discipline ştiinţifice (ex. *istoria, economia politică, sociologia*) care studiază societatea omenească în ansamblul ei. **2.** Care este specific unui anumit tip de societate; care este legat de apartenenţa la o anumită categorie socială.
SOCIÁL-DEMOCRÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *social-démocrate*) **1.** Adj. Care aparţine social-democraţiei, care se referă la social-democraţie. **2.** S.m. şi f. Membru sau simpatizant al unui partid social-democrat; adept al social-democraţiei.
SOCIÁL-DEMOCRATÍSM s.n. (<*social-democrat*) Ideologia şi tactica social-democraţiei.
SOCIÁL-DEMOCRAŢÍE s.f. (<germ. *So-*

zialdemokratie, fr. *social-démocratie*) Curent politic de stînga, apărut în Europa, la sfîrşitul sec. 19, care susţine organizarea democratică a statului şi postulează reforma ca unica modalitate a schimbărilor sociale. Pe baza acestui curent s-au creat partidele socialiste.

SOCIALÍSM s.n. (<fr. *socialisme*, germ. *Sozialismus*) **1.** Ansamblul doctrinelor social-politice care postulează reformarea societăţii prin desfiinţarea proprietăţii private asupra mijloacelor de producţie şi de schimb şi instaurarea controlului statului asupra acestora. ◇ *Socialism ştiinţific* = ansamblul concepţiilor marxist-leniniste privitoare la structura şi dinamica trecerii societăţii de la orînduirea capitalistă la orînduirea comunistă. Principiile socialismului ştiinţific au fost elaborate de Marx, Engels şi Lenin. *Socialism utopic* = ansamblul concepţiilor socialiste, care concep instaurarea orînduirii socialiste ca o consecinţă logică a triumfului raţiunii, ca o materializare a unui ideal moral. Reprezentanţi: Th.Morus, Campanella (în Renaştere), Mably, Morelly, Babeuf (în sec. 17-18), Saint-Simon, Fourier, Owen, Cabet, Proudhon etc. (în sec. 19). În România a fost promovat, în prima jumătate a sec. 19, de T.Diamant. **2.** (În teoria marxistă) Orînduire socială bazată pe exercitarea puterii politice de către clasa muncitoare (aliată cu celelalte clase şi categorii sociale), pe proprietatea socială asupra mijloacelor de producţie, pe realizarea retribuţiei conform principiului "de la fiecare după capacităţi, fiecăruia după munca depusă".

SOCIALÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *socialiste*, germ. *sozialist*) **1.** Adj. Care se bazează pe principiile socialismului (**1**); care aparţine socialismului, referitor la socialism. **2.** S.m. şi f. Adept al socialismului (**1**); membru al unui partid socialist.

SOCIALIZÁ vb. I (<fr. *socialiser*) **1.** Tranz. A trece în proprietatea întregului popor mijloacele de producţie şi alte bunuri aflate în proprietate privată. **2.** Refl. (Despre muncă şi producţie) A căpăta un caracter social în urma dezvoltării forţelor de producţie.

SOCIALIZÁRE s.f. (<*socaliza*) **1.** Faptul de a (se) socializa. **2.** Proces de integrare a unui individ într-o societate.

SOCIALMÉNTE adv. (<fr. *socialement*, it. *socialmente*) Sub raport social, din punct de vedere social.

SOCIATÍV, -Ă (<fr. *sociatif*) (Despre complemente circumstanţiale) Care arată fiinţa sau lucrul care însoţeşte subiectul sau complementul direct în realizarea unei acţiuni.

SOCIETÁR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sociétaire*) **1.** Membru al unei societăţi a oamenilor de creaţie; spec. actor al unui teatru, care primeşte o cotă-parte anuală din veniturile teatrului. ◇ *Societar de onoare* = actor care primeşte salariu pe tot timpul vieţii din partea teatrului unde este angajat. **2.** Persoană care deţine acţiuni emise de o societate anonimă; asociat într-o întreprindere comercială particulară; acţionar.

SOCIETÁTE s.f. (<fr. *société*, lat. *societas*, *-atis*) **1.** Ansamblu unitar, sistem de relaţii între oameni, istoriceşte determinate, bazate pe relaţiile de producţie şi de schimb; totalitatea oamenilor care se află în asemenea relaţii; p.ext. sistem social; orînduire socială. ◇ *Societate civilă* = sistem social în care funcţionează drepturile omului. **2.** Grup de persoane constituit într-un anumit scop (ştiinţific, literar, sportiv etc.). **3.** (ECON.) Asociaţie de oameni de afaceri constituită pe baza unei investiţii de capital, în vederea obţinerii unui profit comun. ◇ *Contract de societate* = contract în temeiul căruia se constituie o societate. *Societate în nume colectiv* = asociaţie între un număr limitat de persoane, care întemeiază o întreprindere prin investiţii individuale de capital şi prin contribuţie nemijlocită în muncă, răspunzînd solidar şi nemijlocit la obligaţiile pe care şi le-au asumat. **4.** Grup de oameni care petrec împreună o perioadă de timp; anturaj, companie. ◇ *În societate* = între oameni, în lume.

SOCINIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *socinien*; cf. n.pr. *Socinius*) Adept al unui curent protestant fondat în Polonia de Faustus Socinus, care nega Trinitatea, divinitatea lui Hristos, păcatul originar, predestinarea şi considera Sfintele Taine doar nişte ritualuri simbolice. În sec. 17 au fuzionat cu unitarienii.

SOCIOAFECTÍV, -Ă adj. (<*socio*[logic]+*afectiv*) Referitor la motivaţiile afective ale relaţiilor interpersonale şi sociale.

SOCIOCOGNITÍV, -Ă adj. (<*socio*[logic]+*cognitiv*) Referitor la aspectul social al procesului cognitiv.

SOCIOCULTURÁL, -Ă adj. (<fr. *socioculturel*, engl. *sociocultural*) Referitor la raportul dintre cadrul social şi particularităţile culturale (tradiţii, moravuri, mentalităţi etc.).

SOCIODRAMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *sociodramatique*) De sociodramă, referitor la sociodramă.

SOCIODRÁMĂ s.f. (<fr. *sociodrame*, engl. *sociodrama*) Test sociometric bazat pe improvizarea unui scenariu pe o temă dată în care fiecare subiect testat are un anumit rol.

SOCIOGÓNIC, -Ă adj. (<fr. *sociogonique*) De sociogonie, referitor la sociogonie.

SOCIOGONÍE s.f. (<fr. *sociogonie*) Totalitatea miturilor, teoriilor, ideilor etc. referitoare la apariţia civilizaţiei umane.

SOCIOGRAFÍE s.f. (<fr. *sociographie*) **1.** Observarea, înregistrarea şi descrierea societăţilor ca formaţiuni istorice concrete. **2.** Curent empiric în sociologie, iniţiat de R.Steinmetz, care consideră că sociologia trebuie să se reducă la simpla descriere a faptelor, excluzînd interpretarea lor teoretică.

SOCIOGRÁMĂ s.f. (<fr. *sociogramme*) Reprezentare grafică a datelor obţinute prin testul sociometric.

SOCIOLINGVÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sociolinguiste*, engl. *sociolinguist*) Specialist în sociolingvistică.

SOCIOLINGVÍSTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *sociolinguistique*, engl. *sociolinguistics*) **1.** S.f. Domeniu al lingvisticii care studiază covariaţia sistematică a sistemelor lingvistice şi sociale. **2.** Adj. Care aparţine sociolingvisticii, de sociolingvistică, referitor la sociolingvistică.

SOCIOLÓG, -OÁGĂ s.m. şi f. (<fr. *sociologue*) Specialist în sociologie.

SOCIOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *sociologique*) Care aparţine sociologiei, care ţine de sociologie, referitor la sociologie.

SOCIOLOGÍE s.f. (<fr. *sociologie*) Ştiinţă care studiază legile de dezvoltare, structura şi fiziologia societăţii, relaţiile interumane în cadrul grupurilor sociale, instituţiile speciale ale unei anumite societăţi. A fost fundamentată de Saint-Simon, P.J.Proudhon şi A.Comte. Denumirea acestei ştiinţe a fost dată de A. Comte în 1839.

SOCIOLOGÍSM s.n. (<fr. *sociologisme*, rus. *soţiologhizm*) Orientare care exagerează rolul sociologiei, atribuindu-i importanţă excesivă în raport cu celelalte ştiinţe sociale. ◇ *Sociologism vulgar* = nume generic pentru diferite forme de interpretare simplistă, schematică a condiţionării sociale a fenomenelor culturii spirituale.

SOCIOLOGÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *sociologiste*) (Adept) al sociologismului.

SOCIOLOGIZÁNT, -Ă adj. (<fr. *sociologisant*) Care reduce orice interpretare a fenomenului artistic, literar la sociologie; care exagerează importanţa sociologiei.

SOCIOMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *sociométrique*) Care aparţine sociometriei, de sociometrie, referitor la sociometrie.

SOCIOMETRÍE s.f. (<fr. *sociométrie*) Ansamblul procedeelor folosite pentru studierea cantitativă a relaţiilor interumane (în cadrul unor grupuri sociale mici).

SOCIOPSIHIATRÍE s.f. (<fr. *sociopsychiatrie*) Domeniu interdisciplinar care studiază acţiunea patogenă a mediului asupra vieţii psihice.

SÓCLU s.n. (<fr. *socle*; cf.it. *zoccolo* "sabot") **1.** Suport sau postament care susţine o coloană, o statuie etc. ◆ Element de arhitectură care constituie baza, partea de jos (mai proeminentă) a unui edificiu, a unei lucrări de construcţie etc. **2.** Partea de metal a unui bec electric prin care acesta se fixează în dulie şi prin care se stabileşte legătura electrică cu reţeaua. ◆ Piesă izolată care serveşte la fixarea tuburilor electronice la şasiul aparatelor în care sînt montate. **3.** (GEOGR.) *Soclu continental* = zonă a uscatului, afundată cu pantă lină sub apele mării sau oceanului, pînă la adîncimea de 200 m.

SOCOTEÁLĂ s.f. (<*socoti*) **1.** Calcul numeric, calculare. ◆ Cont, situaţie (în venituri, în cheltuieli). ◆ (Pop.) Fiecare dintre cele patru operaţii aritmetice fundamentale. ◆ Sumă de bani datorată pentru o consumaţie, pentru o cumpărătură etc.; notă de plată. ◆ Privire retrospectivă asupra unor fapte sau situaţii; bilanţ. **2.** Plan, proiect, gînd, idee. **3.** Seamă, răspundere. **4.** Rost, raţiune; măsură. ◇ Loc.adv. şi adj. *Cu* (sau *fără*) *socoteală* = cu (sau fără) chibzuială, cu (sau fără) rost. **5.** (Fam.) Treabă, lucru.

SOCOTÍ vb. IV (cf.ucr. *sokotyty*) **1.** Tranz. A face o socoteală (**1**); a calcula. ◆ P.ext. A număra. ◆ Refl.recipr. A stabili responsabilităţile cuiva privind anumite obligaţii (băneşti). ◆ Refl.recipr. Fig. A rezolva un diferend cu cineva; a se răfui cu cineva, a trage pe cineva la răspundere. **2.** Tranz. şi refl. A judeca ceva cu atenţie, examinînd toate posibilităţile; a cumpăni, a (se) gîndi. **3.** Tranz. A intenţiona ceva; a plănui. **4.** Tranz. şi refl. A-şi imagina, a crede ceva. ◆ Tranz. A fi de părere, a opina. **5.** Tranz. A aprecia, a preţui. ◆ Tranz. şi refl. A (se) considera, a (se) crede. **6.** Tranz. (Rar) A atribui ceva cuiva; a imputa.

SOCOTITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*socoti*)

Calculator; (înv.) contabil.
SOCRÁTIC, -Ă adj. (<fr. *socratique*; cf.n.pr. *Socrate*, filozof antic grec) Care ţine de Socrate sau de doctrina lui Socrate, referitor la Socrate sau la doctrina lui Socrate. ◇ *Şcoli socratice* = nume generic dat unor şcoli filozofice greceşti întemeiate de discipoli ai lui Socrate.
SÓCRU s.m. (lat. *socrus*) Tatăl unuia dintre soţi considerat în raport cu celălalt soţ; (la pl.) părinţii unuia dintre soţi în raport cu celălalt soţ. ◇ *Socru mare* = tatăl mirelui. *Socru mic* = tatăl miresei.
SODALÍT s.n. (<fr. *sodalite*) Silicat natural de sodiu şi de aluminiu, cristalizat în sistemul rombic, incolor, cenuşiu sau albăstrui, sticlos, constituent al unor roci eruptive alcaline.
SÓDĂ s.f. (<germ. *Soda*) Carbonat de sodiu; sodă de rufe. ◇ *Sodă calcinată* = carbonat de sodiu în stare anhidră. *Sodă cristalizată* = carbonat de sodiu cristalizat. *Sodă caustică* = compus chimic organic, de culoare albă, cristalin, care distruge ţesuturile animale şi vegetale, folosit în industria săpunului, a coloranţilor etc.; hidroxid de sodiu.
SÓDIC, -Ă adj. (<fr. *sodique*) Care conţine sodiu, făcut pe bază de sodiu.
SÓDIU s.n. (<fr. *sodium*) Element chimic alcalin (*Na*; nr.at. 11; m.at. 22,989; p.t. 97,8°C; p.f. 880°C), metal moale, alb-argintiu, maleabil şi ductil, foarte reactiv; natriu. A fost descoperit de H.Davy în 1808.
SODÓMIC, -Ă adj. (<fr. *sodomique*) Care aparţine sodomiei, de sodomie; referitor la sodomie.
SODOMÍE s.f. (<ngr. *sodomia*) Relaţii sexuale anormale (între parteneri de acelaşi sex, între oameni şi animale).
SODOMÍT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sodomite*) Persoană care practică sodomia.
SOFÁ s.f. (<tc. *sofa*) Canapea îngustă cu un capăt mai ridicat.
SOFFIÓNI s.m. pl. (<it. *soffioni*) (GEOL.) Izvoare termale şi emanaţii de vapori fierbinţi de origine magmatică.
SOFÍSM s.n. (<fr. *sophisme*, lat. *sophisma*; cf.gr. *sophisma*) Raţionament sau silogism corect din punct de vedere formal, dar greşit din punctul de vedere al conţinutului (folosit în scopul de a induce în eroare); p.gener. argument, afirmaţie etc. false.
SOFÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sophiste*, lat. *sophista*; cf.gr. *sophistes*) (În Grecia antică; în sec. 5 î.Hr.) Retor şi filozof care la început era adept al explicării critice, raţionale şi materialiste a fenomenelor naturale şi sociale (respingînd soluţiile mistico-religioase), ulterior adept al idealismului filozofic (folosind preferenţial argumentarea sofistică). Cei mai cunoscuţi sofişti au fost Critias, Protagoras, Gorgias. ◆ P.gener. Persoană care, într-o demonstraţie, foloseşte sofisme.
SOFÍSTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *sophistique*, lat. *sophisticus*) **1.** Adj. (Despre teorii, afirmaţii etc.) Care conţine sofisme, care este întemeiat pe sofisme; eronat, fals. **2.** S.f. Folosire (intenţionată) a unor sofisme, a unor raţionamente false; denaturare (intenţionată) a unui raţionament, a unei afirmaţii etc.
SOFISTICÁ vb.I tranz. (<fr. *sophistiquer*) **1.** A folosi în mod conştient raţionamente false, care denaturează adevărul. **2.** A da un caracter artificial, preţios, complicat raţionamentelor.
SOFISTICÁRE s.f. (<*sofistica*) Acţiunea de a sofistica şi rezultatul ei; rafinament artificial, preţios.
SOFISTICÁT, -Ă adj. (<*sofistica*; cf.fr. *sophistiqué*) (Despre limbaj, stil, aspect etc.) Artificial, preţios, complicat. ◆ (Despre oameni) Care se manifestă artificial, complicat.
SOFÍTĂ s.f. (<germ. *Soffitten*[lampe]) Lampă cu incandescenţă, de formă tubulară, legată în circuitul electric prin ambele capete, fiind prinsă în dulii speciale.
SOFT[1] s.n. (cuv.engl.) Fire de bumbac sau de celofibră puţin răsucite şi moi, folosite ca bătătură pentru unele ţesături scămoşate.
SOFT[2] (<*soft*[ware]) (INFORM.) Software.
SOFTWARE s.n. (cuv.engl.) (INFORM.) Set de instrucţiuni sau de programe executate de computer care include sistemul de operare, programe utilitare, limbaje de programare şi programe-aplicaţii.
SOHODÓL s.n. (<sl. *sohodolŭ*) (GEOGR.) Vale seacă în regiunile calcaroase.
SOI s.n. (<tc. *soy*) Grup de plante sau de animale care aparţin aceleiaşi specii sau varietăţi şi care posedă anumite caracteristici morfologice sau fiziologice ereditare comune. ◇ Loc.adj. *De soi* = de calitate (superioară); deosebit, ales. ◆ Varietate, gen, categorie de oameni, de animale, de produse etc. (cu aceleaşi însuşiri).
SÓIA s.f. (<fr. *soja*, *soya*, germ. *Soja*) Plantă anuală din familia leguminoaselor, cu frunzele terminate de obicei cu un cîrcel, cu florile mici, albe sau violete şi cu fructul în formă de păstaie, avînd seminţele bogate în protide, grăsimi şi vitamine, folosită în industria alimentară, în farmaceutică, pentru furaje etc. (*Glycine hispida*).
SOITÁR s.m. (<tc. *soytarı*) (În ev. med.; în ţările române) Fiecare dintre cei patru măscărici ai curtea domnilor (fanarioţi), care însoţeau pe domn la petreceri şi la vînătoare.
SOL[1] s.m. (<it., fr. *sol*) Unul dintre cele şapte sunete ale gamei muzicale, notat literal prin "g"; nota corespunzătoare acestui sunet. ◆ Nume dat uneia dintre cheile muzicale.
SOL[2] s.m. (<sl. *solŭ*) Persoană însărcinată (oficial) să ducă, să predea ceva cuiva; persoană trimisă (undeva) cu o misiune; persoană desemnată să ducă tratative oficiale în numele unei ţări, al unui suveran etc.; emisar. ◆ Vestitor. ◆ (La nunţile ţărăneşti) Flăcău trimis de mire la casa miresei pentru a-i anunţa sosirea.
SOL[3] s.m. (<fr. *sol*) Unitate bănească în Peru.
SOL[4] s.n. (<fr. *sol*, lat. *solum*) **1.** Strat afînat, moale şi friabil, la suprafaţa scoarţei terestre, care (împreună cu atmosfera învecinată) constituie mediul de viaţă al plantelor; suprafaţa pămîntului; p.ext. pămînt, teren. **2.** *Exerciţiu la sol* = probă de gimnastică executată la nivelul podelei.
SOL[5] s.n. (<fr. *sol*; cf.fr. *solution*) (CHIM.) Soluţie coloidală.
SOLANACÉE s.f. (<fr. *solanacée*; cf.lat. *solanum* "gen de plante") (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, erbacee, bianuale sau perene, cu frunzele alterne simple, cu florile gamopetale, solitare sau dispuse în inflorescenţe şi cu fructele bace sau capsule; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *cartoful*).
SOLANÉE s.f. (<fr. *solanées*) (BOT.) Solanacee.
SOLANÍNĂ s.f. (<fr. *solanine*) Substanţă toxică, extrasă din unele plante solanacee, folosită ca sedativ şi narcotic.
SOLÁR, -Ă adj. (<fr. *solaire*, lat. *solaris*) Care aparţine soarelui, referitor la soare; care este (considerat) în raport cu soarele. ◇ *Radiaţie solară* = radiaţie emisă de soare. *An solar* = interval de timp în care se realizează o revoluţie completă a Pămîntului în jurul Soarelui.
SOLARIGRÁF s.n. (<fr. *solarigraphe*) Instrument pentru înregistrarea variaţiilor intensităţii radiaţiei solare globale.
SOLARIMÉTRU s.n. (<fr. *solarimètre*) Solarigraf.
SOLÁRIU s.n. (<fr., lat. *solarium*) **1.** Spaţiu, loc (într-o clădire, pe un teren etc.) special amenajat, unde se fac băi de soare. **2.** Teren agricol acoperit cu un material transparent pentru cultivarea unor plante timpurii.
SOLARIZÁRE s.f. (după fr. *solarisation*) Supraexpunere puternică a unui material fotografic.
SÓLĂ[1] s.f. (<fr. *sole*) Suprafaţă de teren cultivată cu aceeaşi specie de plante agricole, în cadrul unui asolament.
SÓLĂ[2] s.f. (<fr. *sole*) Nume dat mai multor specii de peşti marini plaţi, ovali, acoperiţi cu solzi fini, care trăiesc pe fundul nisipos al mărilor, la mică adîncime (*Solea*); peşte care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.
SOLBÁNC s.n. (<germ. *Sohlbank*) Element de construcţie impermeabilizat (acoperit cu tablă), executat deasupra părţii exterioare a parapetelor ferestrelor sau a uşilor pentru protejarea acestora de scurgerea apei de ploaie.
SOLD s.n. (<fr. *solde*; cf.fr. *solder* "a achita o datorie") **1.** Diferenţă între totalul sumelor înregistrate în debitul unui cont şi totalul sumelor înregistrate în creditul acestuia. ◇ *Sold debitor* = total de sume mai mare în debit decît în credit. *Sold creditor* = total de sume mai mare în credit decît în debit. ◆ Rest de plată (după lichidarea unei obligaţii). **2.** Marfă rămasă nevîndută (şi care se vinde cu preţ redus).
SOLDÁ vb. I tranz. (<fr. *solder*, it. *soldare*) **1.** A calcula soldul unui cont. ◆ Refl. Fig. (Despre acţiuni) A se încheia cu ..., a avea ca rezultat. **2.** A lichida o socoteală, o datorie. **3.** A vinde cu preţ redus un rest de marfă.
SOLDÁT[1] s.m. (<fr. *soldat*, it. *soldato*, germ. *Soldat*) Militar care nu are nici un grad; militar care are cel mai mic grad într-o armată; p.gener. persoană care îşi face serviciul militar. ◆ Fig. Persoană care luptă pentru o cauză, o idee etc.; luptător.
SOLDÁT[2]**, -Ă** adj. (<*solda*) **1.** (Despre conturi) Care nu mai are sold. **2.** (Despre mărfuri) Scos la vînzare (cu preţ redus).
SÓLDĂ s.f. (<fr. *solde*) Retribuţie plătită militarilor şi personalului civil din armată. ◇ *A fi în solda cuiva* = a susţine cauza cuiva din interes material (nu din convingere).
SOLDĂŢÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*soldat*) Care aparţine soldaţilor, de soldat, referitor la soldaţi; ostăşesc, militar.
SOLDĂŢÉŞTE adv. (<*soldat*) Ca soldaţii; milităreşte.
SOLDĂŢÍME s.f. (<*soldat*) Mulţime de soldaţi, totalitatea soldaţilor; ostăşime.

SÓLDIU s.m. (<it. *soldo*, fr. *solde*) Veche monedă italienească, cu valoare redusă, care a circulat și în țările române; p.gener. monedă de mică valoare.

SOLEÁR s.m., adj. (<fr. *soléaire*; cf.lat. *solea* "talpă") (ANAT.) (Mușchi) situat în partea posterioară a gambei, care leagă tibia și peroneul de călcîi.

SOLECÍSM s.n. (<fr. *solécisme*, lat. *soloecismus*; cf.n.pr. *Soloi*, oraș în Cilicia, colonie ateniană, unde se vorbea o greacă incorectă) Greșeală de sintaxă (neadmisă de normele limbii literare).

SOLEIL adv.invar. (cuv.fr.) (Despre obiecte plisate) În formă de raze.

SOLÉMN, -Ă adj. (<lat. *sollemnis*) **1.** Care are loc după un anumit ceremonial; festiv, sărbătoresc. ◆ De ceremonie. **2.** Important, măreț; grav. ◆ Profund, intens; desăvîrșit. ◆ Grandios, măreț. ◆ Sfînt, sacru. **3.** (Despre acte juridice) Care trebuie să respecte anumite forme, pentru a fi considerat valabil.

SOLEMNITÁTE s.f. (<lat. *sollemnitas, -atis*) **1.** Însușirea a ceea ce este solemn. ◆ Seriozitate, gravitate, măreție. **2.** Act solemn săvîrșit cu pompă; ceremonie publică pentru sărbătorirea sau comemorarea unei persoane sau a unui eveniment. **3.** (JUR.) Îndeplinire a formelor cerute pentru încheierea valabilă a actelor solemne.

SOLENÁȚIE s.f. <fr. *solénation*) (FIZ.) Mărime egală cu suma algebrică a curenților electrici de conducție din conductoarele care îmbrățișează o curbă închisă.

SOLENOÍD s.m. (<fr. *solénoïde*) Bobină electrică cilindrică fără miez feromagnetic.

SOLENOIDÁL, -Ă adj. (<fr. *solénoïdal*) De solenoid, referitor la solenoid.

SOLFATÁRĂ s.f. (<fr. *solfatare*, it. *solfatara*) Emanație vulcanică gazoasă, constituită în special din vapori de apă, dioxid de carbon și hidrogen sulfurat.

SOLFEGIÁ vb. I intranz. (<it. *solfeggiare*) A executa un solfegiu.

SOLFÉGIU s.n. (<it. *solfeggio*) Mică piesă muzicală fără cuvinte, compusă în vederea exercițiilor; exercițiu vocal executat fără cuvinte, constînd din intonarea notelor cu pronunțarea denumirii lor, destinat să dezvolte auzul și deprinderea de a citi notele muzicale.

SOLICITÁ vb.I tranz. (<fr. *solliciter*, lat. *sollicitare*) **1.** A cere (cu insistență), a adresa cuiva o cerere. ◆ A apela la ..., a invita pe cineva să ... **2.** A provoca, a trezi, a atrage (atenția, interesul etc.). **3.** A supune un corp unei acțiuni fizice care l-ar putea deforma puternic sau distruge dacă forța exercitată asupra corpului ar depăși o anumită valoare.

SOLICITÁNT, -Ă s.m. și f. (<*solicita*; cf. germ. *Sollizitant*) Persoană care solicită (**1**).

SOLICITÁRE s.f. (<*solicita*) **1.** Acțiunea de a solicita și rezultatul ei; cerere insistentă. **2.** Proces fizic prin care se produc tensiuni (și deformații) în interiorul unui corp solid.

SOLICITATÓR, -OÁRE s.m. și f. (<*solicita*; cf.lat. *sollicitator, -oris*) Solicitant.

SOLICITÚDINE s.f. (<fr. *sollicitude*, lat. *sollicitudo, -inis*) Atitudine, comportate plină de bunăvoință, de atenție, de afecțiune (față de cineva).

SÓLID[1] s.m. (<lat. *solidus*) **1.** Monedă de aur care a circulat în Imperiul Roman și în Imperiul Bizantin. **2.** Monedă mică de argint sau de bronz emisă și în țările române în sec. 17.

SOLÍD[2]**, -Ă** adj., s.n. (<fr. *solide*, lat. *solidus*) **1.** Adj., s.n. (Corp) care își menține forma și dimensiunile, care se opune acțiunii forțelor deformatoare, avînd o structură compactă și o mare coeziune; p.ext. (corp) dur, tare, rigid, rezistent. **2.** Adj. Care poate să reziste multă vreme; durabil, trainic. **3.** Adj. Care are greutate și dimensiuni mari. ◆ (Fam.; despre ființe) Voinic, robust, viguros. **4.** Adj. Temeinic, statornic, sigur. ◆ Fig. Care înfruntă toate greutățile; dîrz.

SOLIDÁR, -Ă adj. (<fr. *solidaire*; cf.lat. *solidum* "cu tărie") **1.** Care este legat (de cineva sau de ceva) printr-un interes comun; legat prin unitate de concepții, de interese, de acțiuni etc.; unit. **2.** De care sînt responsabile în egală măsură mai multe persoane. ◆ Spec. Care leagă într-un raport de obligații un debitor și mai mulți creditori sau un creditor și mai mulți debitori. **3.** (Despre obiecte) Care este legat prin construcție de un alt obiect, împreună cu care se comportă ca un corp unic.

SOLIDARÍSM s.n. (<fr. *solidarisme*) Concepție social-politică inițiată de Saint-Simon și A.Comte, după care principiul fundamental al existenței societății este solidaritatea tuturor membrilor ei.

SOLIDARITÁTE s.f. (<fr. *solidarité*) Faptul de a fi solidar (cu cineva sau cu ceva); comunitate de idei, de interese; sentiment care îi determină pe oameni să se ajute reciproc.

SOLIDARIZÁ vb. I (<fr. *solidariser*) **1.** Refl. A se declara solidar cu cineva sau cu ceva; a se uni cu cineva într-o acțiune. **2.** Tranz. A uni între ele două sau mai multe piese ale unui element de construcție, pentru a le face să preia și să transmită solicitările.

SOLIDIFICÁ vb.I refl. și tranz. (<fr. *solidifier*, it. *solidificare*) (Despre substanțe) A trece sau a face să treacă din stare lichidă în stare solidă prin răcire sub o anumită temperatură. ◆ Refl. (Despre grăsimi) A se slei. ◆ Refl. A se întări.

SOLIDITÁTE s.f. (<fr. *solidité*, lat. *soliditas, -atis*) Stare a corpurilor solide; proprietate a corpurilor solide de a-și menține neschimbate forma și dimensiunile, de a se opune deformărilor; rigiditate, duritate, rezistență. ◆ Fig. Seriozitate, temeinicie.

SOLÍDUS s.n. (<fr. *solidus*) (FIZ.) Loc geometric al punctelor care reprezintă, într-o diagramă termică, încheierea procesului de solidificare a unui sistem fizico-chimic cu mai mulți constituenți.

SOLÍE s.f. (<*sol*[2]) **1.** Misiunea unui sol[2]. ◆ Fig. Menire. **2.** Știre, veste, mesaj. **3.** Grup de soli[2] trimiși cu o însărcinare oficială.

SOLIFLUXIÚNE (SOLIFLUCȚIÚNE) s.f. (<fr. *solifluxion, solifluction*) (GEOL.) Proces de alunecare lentă a solului pe pante (ca urmare a îmbibării cu apă a straturilor superficiale).

SOLILÓC (SOLILÓCVIU) s.n. (<fr. *soliloque*, lat. *soliloquium*, it. *soliloquio*; cf.lat. *solus* "singur"+ *loqui* "a vorbi") Monolog; scriere cu caracter de monolog (ex. *Solilocurile* lui Augustin).

SOLIPÉD, -Ă adj., s.n. (<fr. *solipède*; cf.lat. *solus* "singur"+*pes* "picior") (Animal) care are piciorul format dintr-un singur deget (terminat cu o copită); monodactil.

SOLIPSÍSM s.n. (<fr. *solipsisme*; cf.lat. *solus* "singur"+*ipse* "însuși") Concepție, doctrină filozofică potrivit căreia singura realitate este eul, conștiința individuală, realitatea înconjurătoare existînd numai în această conștiință.

SOLIPSÍST, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *solipsiste*) **1.** S.m. și f. Adept al solipsismului. **2.** Adj. Care aparține solipsismului sau de solipsism, referitor la solipsism sau la solipsiști.

SOLÍST, -Ă s.m. și f. (<fr. *soliste*; cf.lat. *solus* "singur") **1.** Cîntăreț sau instrumentist care execută un solo. **2.** Dansator care execută singur o piesă coregrafică sau care deține rolul principal într-un ansamblu coregrafic.

SOLÍSTIC, -Ă adj. (<*solist*) Care este executat de un solist.

SOLITÁR, -Ă adj., s.n. (<fr. *solitaire*, lat. *solitarius*) **1.** Adj. Izolat, singur. ◆ (Despre locuri) Pustiu, neumblat. ◆ (Despre ființe; și substantivat) Care trăiește sau preferă să trăiască în singurătate, retras, izolat de societate. **2.** S.n. Piatră prețioasă, în special diamant mare, montată singură pe o bijuterie.

SOLITARÍSM s.n. (<*solitar*) Tendință spre solitudine, spre o existență retrasă, izolată.

SOLITÚDINE s.f. (<fr. *solitude*, lat. *solitudo, -inis*) Singurătate, izolare.

SOLMIZÁȚIE s.f. (<fr. *solmisation*) **1.** Sistem medieval de intonare silabică a notelor. **2.** Citire ritmică a notelor, fără intonarea lor.

SÓLNIȚĂ s.f. (<bg., scr. *solnica*) Mic vas de sticlă, de porțelan etc. în care se pune sarea (și piperul) pentru a fi servită la masă. ◆ Vas în care se păstrează sarea la bucătărie.

SÓLO s.n. invar., s.m.invar. (<it., fr. *solo*) **I.** S.n.invar. **1.** Compoziție sau fragment muzical scris pentru un singur instrument sau pentru o singură voce; compoziție sau fragment muzical executat de un singur instrument sau de un singur cîntăreț. ◆ (Adjectival) Care se execută fără acompaniament. **2.** Dans sau fragment dintr-un dans interpretat de un singur dansator. **II.** S.m.invar. Solist.

SOLOMONÁR s.m. (<n.pr. *Solomon*) (Pop.) **1.** Persoană despre care se crede că are puterea de a provoca sau împiedica anumite fenomene naturale (ex. *ploaia, grindina* etc.); p.ext. vraci, vrăjitor. **2.** Persoană care știe să prevestească vremea și să facă calendare.

SOLOMONÍ vb. IV tranz. (<n.pr. *Solomon*) A vrăji, a fermeca.

SOLOMONÍE s.f. (<n.pr. *Solomon*) (Pop.) Vrăjitorie, magie. ◆ Șiretlic, șmecherie.

SOLONCEÁC s.n. (<rus. *solonceak*) (GEOL.) Sol salin cu un conținut mărit de săruri solubile, cu fertilitate naturală foarte scăzută.

SOLONÉȚ s.n. (<rus. *soloneț*) (GEOL.) Grup de soluri care au un conținut ridicat de sodiu și o fertilitate naturală foarte scăzută.

SOLSTIȚIÁL, -Ă adj. (<fr. *solsticial*, lat. *solstitialis*) Care ține de solstițiu, referitor la un solstițiu.

SOLSTÍȚIU s.n. (<fr. *solstice*, lat. *solstitium*; cf.lat. *sol* "soare"+*stare* "a se opri") Fiecare dintre cele două momente ale anului cînd Soarele se află în poziția cea mai depărtată de planul ecuatorului (deasupra tropicelor); ziua cea mai lungă (21 iunie) sau cea mai scurtă

(22 decembrie) a anului, cînd Soarele se găseşte la înălţimea maximă faţă de ecuator.
SOLÚBIL, -Ă adj. (<fr. *soluble*, lat. *solubilis*; cf.lat. *solvere* "a dizolva") (Despre substanţe) Care se poate dizolva într-un solvent. ◆ Fig. Care poate fi rezolvat.
SOLUBILITÁTE s.f. (<fr. *solubilité*) Proprietate a unei substanţe de a putea fi dizolvată într-un solvent. ◆ Cantitate maximă de substanţă, exprimată în grame, conţinută într-o anumită cantitate de solvent la o temperatură şi o presiune determinate.
SOLUBILIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *solubiliser*) A face să devină sau a deveni solubil.
SOLUBILIZÁRE s.f. (<*solubiliza*) Proces de transformare a unei substanţe greu solubile într-una uşor solubilă, în urma unui tratament fizic sau a unei reacţii chimice.
SOLUNÁR, -Ă adj. (<fr. *solunaire*) Care se referă concomitent la Soare şi la Lună.
SOLÚŢIE s.f. (<fr. *solution*, lat. *solutio, -onis*) **1.** (CHIM.) Amestec omogen constituit din două sau mai multe substanţe dispersate la scară moleculară, în diverse proporţii. **2.** Modalitate de a rezolva o dificultate, o problemă, de a ieşi dintr-un impas etc.; totalitatea deciziilor şi acţiunilor care pot rezolva o problemă, o dificultate etc. ◆ Răspuns la o problemă. **3.** *Soluţie de continuitate* = întrerupere a continuităţii; separare a părţilor care mai înainte erau legate între ele sau continue.
SOLUŢIONÁ vb. I tranz. (<fr. *solutionner*) A găsi o soluţie (**2**); a rezolva.
SOLVÁBIL, -Ă adj. (<fr. *solvable*; cf.lat. *solvere* "a plăti") (Despre un debitor) Care se află în stare de solvabilitate; care are cu ce plăti.
SOLVABILITÁTE s.f. (<fr. *solvabilité*) Situaţie a unui debitor care dispune de suficiente bunuri în patrimoniul său pentru a fi în măsură să-şi îndeplinească obligaţiile.
SOLVATÁ vb.I tranz. (cf.*solvatare*) (CHIM.) A produce o solvatare.
SOLVATÁRE s.f. (după fr. *solvatation*) (CHIM.) Fenomen care însoţeşte dizolvarea substanţelor într-un solvent oarecare şi care constă în stabilirea unor legături de natură electrostatică între ionii sau moleculele substanţei dizolvate şi moleculele dizolvantului.
SOLVÉNT[1] s.m. (<fr. *solvent*, lat. *solvens, -ntis*) Substanţă care are proprietatea de a dizolva alte substanţe; dizolvant.
SOLVÉNT[2], -Ă adj., s.m. şi f. (<germ. *Solvent*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Elev, student) care plăteşte taxe pentru cămin şi masă (nefiind bursier). **2.** Adj. Solvabil.
SOLVÉNŢĂ s.f. (<germ. *Solvenz*) Solvabilitate.
SOLZ s.m. (<**soldzi*, pl. lui **soldu* <lat. *solidus* "monedă de aur") **1.** Fiecare dintre plăcile mici, dure şi lucioase, de natură tegumentară, care, suprapunîndu-se parţial, acoperă corpurile majorităţii peştilor şi reptilelor, picioarele păsărilor şi anumite părţi ale corpului unor mamifere. ◆ Fiecare dintre micile plăci de metal din care sînt făcute armurile, unele obiecte de podoabă etc. **2.** Fiecare dintre frunzuliţele care învelesc şi protejează bulbii, mugurii sau alte părţi ale unei plante. **3.** Stratul exterior pe care îl prezintă o secţiune transversală făcută într-o fibră de lînă. **4.** *Solz de peşte* = un fel de instrument muzical popular, format dintr-un solz de peşte, maleabil, pe care executantul îl introduce între buza de jos şi partea inferioară a dinţilor, punîndu-l în vibraţie prin coloana de aer a respiraţiei şi producînd astfel un sunet specific. **5.** Fig. (Pop.) Murdărie care se depune pe piele, în formă de mici cruste.
SOLZÓS, -OÁSĂ adj. (<*solz*) Care este acoperit cu solzi (**1**). ◆ (Despre frunze) Cu aspect de solz (**1**).
SÓMA[1] s.f. (<fr. *soma*; cf.gr. *soma* "corp") (BIOL.) **1.** Totalitatea celulelor diploide ale organismului viu. **2.** Termen pentru întregul corp (cu excepţia membrelor) considerat ca un tot unitar.
SÓMA[2] s.f. (cuv.sanscr.) Băutură alcoolică preparată din sucul plantei *Ascelepias acida*, menţionată în *Vede* ca băutură a zeilor.
SOMÁ[3] vb. I tranz. (<fr. *sommer*) (JUR.) A face o somaţie. ◆ A cere (cuiva) în mod categoric (sub ameninţare) să facă sau să nu facă ceva.
SOMALÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Somalia*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Somalia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Somaliei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Somaliei sau somalezilor, referitor la Somalia sau la somalezi. ◆ (Substantivat, f.) Limba vorbită de somalezi.
SOMALÍ s.f. (<fr. *somali*) Idiom afro-asiatic care este limbă oficială în Somalia.
SOMÁT, -Ă adj. (<*soma*) Căruia i s-a cerut în mod categoric (sub ameninţare) să (nu) facă ceva.
SOMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *somatique*) (BIOL.) Care aparţine corpului organismelor vii, care se referă la corpul organismelor vii, considerat ca un tot unitar. ◇ *Celule somatice* = celulele corpului (cu excepţia celor sexuale).
SOMATOLOGÍE s.f. (<fr. *somatologie*; cf. gr. *soma* "corp"+*logos* "studiu") Ştiinţă care se ocupă cu studiul anatomic şi fiziologic al corpului vieţuitoarelor.
SOMATOMETRÍE s.f. (<fr. *somatométrie*) Antropometrie. ◆ Ansamblul măsurătorilor efectuate pentru determinarea dimensiunilor corpului (animalelor).
SOMATOTRÓP adj. (<fr. *somatotrope*) Care acţionează asupra corpului. ◇ *Hormon somatotrop* = substanţă secretată de lobul hipofizar anterior, cu acţiune stimulatoare asupra nutriţiei şi creşterii organismului.
SOMÁŢIE s.f. (<fr. *sommation*) (JUR.) Invitaţie prin care cineva este somat să facă sau să nu facă ceva; ordin scris prin care se face această invitaţie. ◆ Poruncă, cerinţă, rugăminte imperativă.
SOMBRÉRO s.n. (<sp., fr. *sombrero*) Pălărie (din fetru) cu borurile foarte largi (purtată în Spania şi în America Latină).
SOMEŞÁNA s.f. art. (<n.pr. *Someş*, rîu în România) Numele unui dans popular (sau al unui ciclu de dansuri) din zona Năsăudului, însoţit de strigături; melodie după care se execută acest dans (sau ciclu de dansuri).
SOMIÉRĂ s.f. (<fr. *sommier*) **1.** Element component al unui pat, format dintr-un schelet care susţine un ansamblu de elemente elastice (arcuri, plase metalice etc.), acoperite cu un material de umplutură şi cu o ţesătură protectoare. **2.** Bloc de piatră care se aşază deasupra unor stîlpi sau coloane de zidărie pentru a prelua sarcinile transmise de bolţile sau de grinzile rezemate pe ele. ◆ Fiecare dintre grinzile principale pe care sînt rezemate grinzile secundare ale unui tavan cu grinzi aparente.
SOMITÁTE s.f. (<fr. *sommité*) Persoană de mare prestigiu, autoritate necontestată într-un domeniu de activitate.
SOMN[1] s.m. (<sl. *somŭ*; cf.bg., rus. *som*) Peşte teleostean răpitor, cu corpul masiv, fără solzi, lăţit în partea dinainte, cu capul turtit, cu gura avînd trei perechi de mustăţi, cu carnea foarte gustoasă, care are lungimea pînă la 5 m şi greutatea pînă la 300-400 kg *(Silurus glanis)*. ◇ *Somn pitic* = peşte teleostean răpitor, originar din America de Nord, cu gura mare cu patru perechi de mustăţi, cu lungimea pînă la 30 cm şi greutatea pînă la 300 g (*Ictalurus nebulosus*).
SÓMN[2] s.n. (lat. *somnus*) **1.** Stare fiziologică normală a organismelor animale şi umane, care survine periodic în alternanţă cu starea de veghe şi care se caracterizează prin repaus motor, lipsă de receptivitate pentru stimulii obişnuiţi ai mediului (întreruperea activităţii psihice conştiente), prin particularităţi ale activităţilor vegetative şi ale undelor electrice cerebrale; starea celui care doarme; necesitatea de a dormi; senzaţie provocată de această necesitate. ◇ *Somn uşor*, formulă prin care se doreşte cuiva să doarmă liniştit. ◆ Inerţie, toropeală, amorţire. **2.** *Somnul de veci* (sau *cel lung*, *veşnic*) = moartea.
SOMNAMBÚL, -Ă s.m. şi f. (<fr. *somnambule*) Persoană care suferă de somnambulism.
SOMNAMBÚLIC, -Ă adj. (<fr. *somnambulique*) Care aparţine somnambulului, care se referă la somnambul sau la somnambulism.
SOMNAMBULÍSM s.n. (<fr. *somnambulisme*) Stare (patologică) caracterizată prin executarea automată a unor acte coordonate în timpul somnului natural sau provocat prin hipnoză, de care individul nu-şi aminteşte la trezire; noctambulism. ◆ Executare automată a unor acte de către o persoană în timpul somnului sau al hipnozei.
SOMNIFÉR, -Ă adj., s.n. (<fr. *somnifère*, lat. *somnifer*) (Medicament, substanţă) care provoacă somn; hipnotic, soporific, narcotic; soporifer.
SOMNOLÉNT, -Ă adj. (<fr. *somnolent*, lat. *somnolentus*) Care este în stare de somnolenţă. ◆ Care se referă la somnolenţă.
SOMNOLÉNŢĂ s.f. (<fr. *somnolence*, lat. *somnolentia*) Stare intermediară între veghe şi somn, caracterizată prin diminuarea şi încetinirea activităţii spontane motorii şi psihice şi prin reducerea reacţiilor faţă de stimulii mediului extern.
SOMNORÓS, -OÁSĂ adj., s.f. (<*somn[2]*) **I.** Adj. **1.** Care este ameţit de somn, care nu s-a trezit bine din somn. ◆ (Şi substantivat) Căruia îi place să doarmă mult. **2.** Fig. Fără vlagă, fără vigoare. **II.** S.f. **1.** Plantă erbacee bienală din familia umbeliferelor, cu frunzele penat-sectate, cu florile albe şi cu fructele cu opt aripi membranoase (*Laserpitium prutenicum*). **2.** (BOT.) Pidosnic (*Cerinthe minor* şi *glabra*).
SOMNOTERAPÍE s.f. (<*somn[2]*+*terapie*) Metodă de tratament a unor forme de nevro-

ză, a hipertensiunii arteriale etc. constînd în provocarea unui somn prelungit prin medicamente, hipnoză sau curent electric.

SOMÓN s.m. (<fr. *saumon*; cf.lat. *salmo, salmonis*) Peşte teleostean, răpitor, din apele nordice, greu de c. 30 kg, care migrează vara în fluvii pentru a-şi depune icrele (*Salmo salar*).

somon

SOMPTUÁR adj. (<fr. *somptuaire*; cf.lat. *sumptuarius* <*sumptus* "cheltuială") Referitor la cheltuieli. ◇ *Legi somptuare* = (în vechea Romă) legi care interziceau cheltuielile exagerate şi îndeosebi cele pentru lux.

SOMPTUÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *somptueux*; cf.lat. *sumptus* "cheltuială") Luxos, grandios, fastuos, măreţ, elegant.

SOMPTUOZITÁTE s.f. (<fr. *somptuosité*) Însuşirea a ceea ce este somptuos; eleganţă, lux.

SON s.m., s.n. (<fr. *son*, lat. *sonus*) **1.** S.m. (FIZ.) Unitate de măsură a tăriei sunetelor, egală cu tăria unui sunet cu frecvenţa de 1000 Hz şi cu intensitatea auditivă de 40 de foni. **2.** S.n. (Rar) Sunet.

SONÁ vb.I refl. (după fr. *sonné*) (Fam.; despre oameni) A-şi pierde judecata; a se ţicni.

SONAGRÁF s.n. (<engl. *sonagraph*) **1.** Aparat pentru înregistrarea şi redarea cu mare fidelitate a sunetelor. **2.** Denumire comercială a unui spectrograf folosit pentru analiza semnalelor sonore.

SONAGRÁMĂ s.f. (<engl. *sonagram*) Reprezentare (grafică) a analizei spectrografice realizate cu ajutorul sonografului; concr. hîrtie pe care este înregistrată o astfel de reprezentare.

SONÁNTĂ s.f. (<fr. *sonnante*) (FON.) Consoană care se apropie prin unele caracteristici articulatorii şi funcţionale de vocale.

SONÁR s.n. (<fr. *sonar*, siglă de la engl. *So*[und] *Na*[vigation] *R*[anging]) **1.** Principiu natural şi tehnic de detectare a unui obiect în spaţiu, bazat pe emisia şi reflectarea undelor. **2.** Detector sonic pentru telecomunicaţii subacvatice, folosit pentru reperarea unor obiecte subacvatice.

SONÁTĂ s.f. (<fr. *sonate*, it. *sonata*, germ. *Sonate*) Compoziţie muzicală pentru unul sau două instrumente, alcătuită, de obicei, din trei părţi contrastante, prima energică, a doua lentă şi a treia plină de vioiciune. A apărut iniţial în Italia, apoi a cunoscut, începînd cu sec. 17 şi mai ales în sec. 18, o largă răspîndire europeană. Cei mai cunoscuţi autori de sonate sînt compozitorii Corelli, Vivaldi, J.S.Bach, Händel, Leclair, Haydn, Mozart, Beethoven, Schumann, Brahms, Debussy, Ravel, Prokofiev.

SONATÍNĂ s.f. (<fr. *sonatine*, it. *sonatina*, germ. *Sonatine*) Sonată de proporţii reduse.

SONDÁ vb.I tranz. (<fr. *sonder*) **1.** A efectua cercetarea solului, a subsolului, a adîncimii sau a fundului unei ape, a atmosferei etc. cu ajutorul unei sonde sau prin luarea sistematică de probe; a explora. **2.** (MED.) A efectua un sondaj (**2**). **3.** A manevra o sondă (**4**). **4.** Fig. A încerca să afle starea de spirit, gîndurile, intenţiile, sentimentele etc. oamenilor; a ispiti, a tatona.

SONDÁBIL, -Ă adj. (<*sonda*) (Despre terenuri, ape, spaţii) Care poate fi sondat.

SONDÁJ s.n. (<fr. *sondage*) **1.** Faptul de a sonda (**1**); (operaţie de) cercetare a solului, a subsolului etc. cu o sondă (în scopul localizării unor substanţe utile sau al determinării proprietăţilor rocilor). **2.** (MED.) Introducere a unei sonde într-un organ cavitar (stomac, vezică urinară) sau într-un canal (canal cistic), cu scopul evacuării conţinutului acestuia sau al efectuării examenului de laborator; investigare a unei cavităţi naturale a organismului cu o sondă. **3.** Studiu direct, prin consultare, a unei părţi dintr-un tot; p.ext. investigaţie; cercetare. ◇ *Sondaj de opinie* = metodă sociologică folosită în vederea cunoaşterii repartiţiei opiniilor publicului într-o chestiune concretă, la un moment dat.

SONDÁRE s.f. (<*sonda*) Acţiunea de a sonda şi rezultatul ei.

SÓNDĂ s.f. (<fr. *sonde*) **1.** Gaură cilindrică săpată în scoarţa terestră prin forare, în vederea explorării straturilor din adîncime sau a exploatării unui zăcămînt de hidrocarburi fluide. ◆ Instalaţie situată deasupra unei sonde. **2.** Dispozitiv care serveşte la extragerea unei cantităţi mici dintr-un material compact, granular sau pulverulent, în vederea recoltării de probe sau de mostre. **3.** Dispozitiv auxiliar al unui instrument de măsură la care este conectat printr-o conductă de legătură, putînd fi plasat pentru efectuarea determinărilor în punctele care interesează. **4.** Aparat sau instalaţie pentru măsurarea adîncimii apei sau a valorilor anumitor mărimi la diferite adîncimi, în vederea stabilirii condiţiilor de navigaţie, a studiilor hidrografice sau a studiilor oceanografice. **5.** Instrument sau instalaţie pentru măsurarea anumitor mărimi la diferite altitudini în atmosferă. ◆ *Balon-sondă* = balon prevăzut cu instalaţii şi aparate de observaţie, care se lansează în atmosferă pentru diferite cercetări ştiinţifice. *Sondă spaţială* (sau *cosmică*) = satelit artificial sau vehicul cosmic fără oameni la bord, destinat explorării directe a spaţiului cosmic sau a corpurilor cereşti. Cu ajutorul aparatelor şi al instrumentelor pe care le posedă, efectuează automat anumite cercetări, transmiţînd apoi pe pămînt informaţiile obţinute. **6.** (MED.) Instrument în formă de tub de cauciuc, de metal etc. care serveşte la explorarea sau la evacuarea unor canale, cavităţi din organism ori la drenarea plăgilor. **7.** Pahar de bere lung şi subţire, îngustat în partea de jos.

SONDÉZĂ s.f. (<fr. *sondeuse*) Instalaţie uşoară de foraj, utilizată pentru realizarea unor găuri de sondă (**1**), cu adîncime relativ mică (rareori pînă la 2000 m), necesare pentru lucrări de explorare geologică sau cu caracter minier.

SONDÓR s.m. (<fr. *sondeur*) Muncitor care lucrează la sondă (**1**).

SONERÍE s.f. (<fr. *sonnerie*, it. *soneria*) **1.** Dispozitiv de semnalizare acustică, care emite sunete intermitente prin lovirea unui mic clopot cu un ciocănel; sunet produs de acest dispozitiv. ◇ *Sonerie electrică* = sonerie al cărei ciocănel este acţionat de un electromagnet. **2.** Butonul cu ajutorul căruia se închide şi se întrerupe circuitul electric al unei sonerii electrice.

SONÉT s.n. (<fr.*sonnet*, it. *sonetto*) Poezie cu formă prozodică fixă (14 versuri repartizate în două catrene cu rimă îmbrăţişată şi două terţine cu rimă variabilă). A fost cultivat de Dante, Petrarca, Shakespeare, Baudelaire, Eminescu, Macedonski ş.a.

SONÉTĂ s.f. (<fr. *sonnette*) Utilaj de construcţie folosit pentru înfigerea în pămînt (prin aplicarea de lovituri repetate cu un berbec) a pilonilor, pe care îi menţine totodată în poziţia necesară.

SONETÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sonnettiste*, it. *sonettista*) Autor de sonete.

SONG s.n. (<engl. *song*) Cîntec, melodie.

SÓNIC, -Ă adj. (<fr. *sonique*) **1.** Care aparţine sunetelor, care ţine de sunet, referitor la sunete; care utilizează sau se bazează pe sunete. ◆ Referitor la gama de frecvenţe care cuprinde infrasunetele, sunetele şi ultrasunetele. **2.** (Despre sisteme tehnice sau fizice, procedee etc.) Care foloseşte în principiu proprietăţile undelor sau ale oscilaţiilor mecanice din corpurile lichide sau solide, referitor la aceste unde şi oscilaţii. ◇ *Maşină sonică* = maşină de forţă sau maşină de lucru acţionată prin vibraţii sonice sau producătoare de vibraţii sonice.

SONICITÁTE s.f. (<*sonic*) Disciplină tehnică ce studiază transmiterea energiei mecanice prin intermediul vibraţiilor şi al undelor elastice în masa lichidelor sau a solidelor, cu multiple utilizări în sondajul de mare adîncime, în construcţia sistemelor de transmisie pe avioane şi nave etc. A fost fondată de Gogu Constantinescu (1916).

SONOLOCÁŢIE s.f. (<fr. *sonolocation*) Operaţie de determinare a poziţiei unui obiect faţă de un anumit reper cu ajutorul undelor sonore, fără participarea activă a obiectului.

SONOLUMINESCÉNŢĂ s.f. (<fr. *sonoluminescence*) Emisie slabă de lumină care însoţeşte fenomenul de formare a bulelor de gaze într-un lichid supus acţiunii ultrasunetelor.

SONOMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *sonométrique*) (FON.) De sonometrie, referitor la sonometrie.

SONOMETRÍE s.f. (<fr. *sonométrie*) (FON.) Tehnică de măsurare a sunetelor cu ajutorul sonometrului.

SONOMÉTRU s.n. (<fr. *sonomètre*) **1.** (FIZ.) Instrument pentru verificarea legilor de vibraţie a coardelor, pentru compararea înălţimii sunetelor sau pentru măsurarea unui interval. **2.** Aparat folosit la măsurarea obiectivă a nivelurilor de intensitate acustică a zgomotelor produse de o sursă determinată.

SONÓR, -Ă adj. (<fr. *sonore*, lat. *sonorus*) **1.** Care produce sunete (puternice); care ţine de sunet. **2.** Care are timbru plăcut, plin, armonios. **3.** Care întăreşte sunetele prin rezonanţă sau prin reverberaţie; care răsună sau face să răsune. **4.** (Despre filme) La care proiecţia este însoţită de vorbire şi de muzică. ◆ (Substantivat, n.) Desfăşurarea dialogurilor şi a muzicii unui film sonor; partea vorbită a unui film. **5.** (Despre consoane) Care se emite prin vibrarea coardelor vocale. **6.** Fig. (Despre nume, titluri) Care aparţine unui om important; cu răsunet. ◆ P.ext. Pretenţios, emfatic.

SONORITÁTE s.f. (<fr. *sonorité*, lat. *sono-*

ritas, -atis) **1.** Însuşirea de a fi sonor. ◆ Sunet specific. ◆ P.ext. Muzicalitate. **2.** Rezonanţă.
SONORIZÁ vb.I tranz. (<fr. *sonoriser*) **1.** A amplifica şi a distribui semnale acustice în vederea repartizării unui program sonor într-un spaţiu oarecare cu ajutorul sistemelor electroacustice. **2.** A realiza coloana sonoră a unei producţii cinematografice sau de televiziune. **3.** (FON.) A transforma o consoană surdă în consoana sonoră corespunzătoare.
SONOSFÉRĂ s.f. (<fr. *sonosphère*) Mică incintă acustică de formă sferică (folosită în autoturisme).
SOPÓR s.n. (<fr. *sopor*; cf.lat. *sopor*) (MED.) Stare patologică de somnolenţă.
SOPORIFÉR adj., s.n. (<fr. *soporifère*) Somnifer.
SOPORÍFIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *soporifique*) Somnifer.
SOPRÁN, -Ă s.n., s.m. şi f. (<fr., it. *soprano*) **1.** S.n. Vocea cea mai înaltă dintre cele cinci categorii de voci omeneşti, caracteristică femeilor şi copiilor. **2.** S.m. şi f. Persoană cu vocea în registrul cel mai înalt; p.ext. instrument de suflat al cărui sunet corespunde acestei voci.
SOR s.m. (<fr. *sore*) (BOT.) Grupare de sporangi, situată pe faţa exterioară a frunzelor ferigilor.
SÓRĂ s.f. (lat. *soror, -oris*) **1.** Persoană de sex feminin considerată în raport cu copiii aceloraşi părinţi sau ai aceleiaşi mame ori ai aceluiaşi tată. ◇ *Soră bună* = soră născută din părinţi comuni cu ai fraţilor săi. (Pop.) *Soră de lapte* = fată alăptată odată cu alt copil de către aceeaşi femeie considerată în raport cu acel copil. ◇ Loc.adj. *Soră cu moartea* = grozav, straşnic, foarte. ◇ (BOT.) *Sora-soarelui* = floarea-soarelui (*Helianthus annus*). ◆ (Fam.; la voc.) Termen de adresare intim sau amical către o persoană de sex feminin; dragă. **2.** Fig. Prietenă, tovarăşă. **3.** Fig. Ţară, limbă etc. de aceeaşi origine cu alta, cu afinităţi comune. **4.** Cel mai mic grad în ierarhia călugărească a mănăstirilor de femei; persoană care deţine acest grad. **5.** *Soră de caritate* = persoană care aparţine cadrelor medii sanitare. **6.** *Sor-cu-frate* = plantă erbacee anuală din familia scrofulariaceelor, cu frunzele ovate sau lanceolate, cu florile bilabiate şi cu fructele capsule (*Melampyrum memorosum*).
SORB[1] s.m. (lat. *sorbus*) Arbore din familia rozaceelor, înalt pînă la 12 m, cu frunzele eliptice, cu florile albe, în corimbe, şi cu fructele globuloase, roşii sau portocalii, cultivat uneori în scopuri decorative (*Sorbus aria*).
SORB[2] s.n. (<*sorbi*) **1.** Locul unde apa unui rîu dispare de la suprafaţa scoarţei terestre, continuîndu-se printr-un curs subteran, caracteristic regiunilor carstice. ◆ Vîrtej de apă cu centrul adînc, foarte primejdios. **2.** Vînt care se deplasează cu viteză, propagîndu-se sub formă de vîrtej. **3.** Armătură de conductă formată dintr-o piesă cavă de metal, în forma unui corp de revoluţie (ex. *cilindru, sferă* etc.), avînd mantaua perforată sau obţinută dintr-o sită, care se montează la extremitatea introdusă în lichid a conductei de aspiraţie a unei pompe pentru a se evita aspirarea unor corpuri solide străine.
SORBESTREÁ s.f. (cf. it. *sorbastrella*) Plantă erbacee perenă din familia rozaceelor, cu frunzele lucioase şi cu florile hermafrodite, lipsite de corolă, cu caliciul din patru sepale, de culoare roşie-închisă sau brună (*Sanguisorba officinalis*).
SORBÉT s.n. (<fr. *sorbet*) Amestec răcoritor din suc de fructe şi lichior.
SORBÍ vb. IV tranz. (lat. *sorbire*) **1.** A bea un lichid cu înghiţituri mici şi cu buzele ţuguiate. ◆ A bea (sau a mînca) înghiţind repede şi cu lăcomie. **2.** A absorbi, a înghiţi. ◆ Fig. A preocupa, a captiva. **3.** A trage în piept cu nesaţ, a inspira adînc ceva.
SORBÍTĂ s.f. (<fr. *sorbite*, germ. *Sorbit*) Constituent structural cu aspect granular fin al oţelurilor supuse tratamentului termic de călire şi de revenire.
SORBITÚRĂ s.f. (<*sorbi*) **1.** Faptul de a sorbi. ◆ Canitate de lichid care se poate sorbi dintr-o dată; înghiţitură. **2.** (Pop.) Mîncare lichidă; supă, ciorbă.
SORBÓZĂ s.f. (<fr. *sorbose*) Monozaharid cu structura similară fructozei, folosit în industria farmaceutică la sinteza vitaminei C.
SÓRBŢIE s.f. (<fr. *sorption*) Nume generic pentru fenomenele de absorbţie şi adsorbţie.
SÓRCOVĂ s.f. (<*sorcovi*) Beţişor sau rămurică împodobită cu flori sau fişii de hîrtie colorată, cu care umblă copiii în dimineaţa zilei de Anul Nou. ◆ Colind recitat de copiii care umblă cu sorcova.
SORCOVÍ vb. IV tranz. (<bg. *survakam*) A umbla sau a colinda cu sorcova. ◆ Fig. A bate, a lovi.
SORDÍD, -Ă adj. (<fr. *sordide*, lat. *sordidus*) Murdar; care denotă o mizerie extremă; dezgustător. ◆ (Despre oameni) Zgîrcit, meschin.
SOREÁN s.m. (<*soare*) (IHT.) Obleţ (*Alburnus alburnus*).
SORÉDIE s.f. (<fr. *sorédie*) Parte a talului unui lichen care se detaşează de el, reproducînd planta.
SORÉTE s.m. (<*soare*) (IHT.) Biban-soare (*Lepomis gibbosus*).
SORG s.n. (<fr. *sorgho*, it. *sorgo*) Plantă furajeră anuală din familia gramineelor, rezistentă la secetă, cu tulpini de înălţimi variabile (0,5-4 m), cu frunzele liniare mari şi cu inflorescenţa în formă de panicul răsfirat sau compact (*Sorghum vulgare*).
SORGÍNTE s.f. (<it. *sorgente*) Izvor, sursă (de informaţii); origine.
SORI[1] s.m. pl. (<fr. *sore*; cf.gr. *soros* "grămadă") (BOT.) Grămăjoare de sporangi vizibile cu ochiul liber, acoperite cu o membrană protectoare.
SORÍ[2] vb. IV (<*soare*) **1.** Refl. A se încălzi, a sta la soare. **2.** Tranz. A expune la soare.
SORÍT s.n. (<fr. *sorite*, lat. *sorites*; cf.gr. *soreites* <*soros* "grămadă") (LOG.) Polisilogism contractat prin excluderea concluziilor intermediare, care în polisilogismele iniţiale dezvoltate îndeplineau rolul uneia dintre premise.
SORMAÍT s.n. Aliaj dur pe bază de fier-crom şi elemente de adaos (carbon, nichel, siliciu, mangan), utilizat la acoperirea prin sudare a pieselor care lucrează la frecare şi la presiune (ex. unelte, matriţe etc.).
SORÓC s.n. (<sl. *sŭrokŭ*) **1.** Termen fixat dinainte la care urmează să se întîmple sau să se efectueze ceva; interval de timp la sfîrşitul căruia se efectuează un lucru. ◆ Răstimp. ◆ Timp al anului cînd se strînge recolta. ◆ (Pop.) Menstruaţie. **2.** Dată fixată de Biserica creştină pentru pomenirea morţilor; slujbă religioasă oficiată cu această ocazie; parastas. **3.** Regulă, rost, socoteală, rînduială. ◆ (Reg.) Ursită, soartă.
SOROCÍ vb. IV tranz. (<*soroc*) **1.** (Pop.) A fixa termenul în care urmează să se săvîrşească un lucru. ◆ A decide. **2.** (În superstiţii) A ursi; a descînta.
SOROCOVĂŢ (SORCOVĂŢ) s.m. (<ucr. *sorokovec'*) Veche monedă de argint, a cărei valoare a variat în decursul timpului.
SORÓZĂ s.f. (<fr. *sorose*) Tip de fruct compus la care învelişurile exterioare devin cărnoase.
SORT s.n. (<fr. *sorte*) Submulţime a unei mulţimi de obiecte, caracterizată prin anumite însuşiri ale elementelor ei; fel, gen, categorie, specie, calitate (de mărfuri, de produse).
SORTĂ vb.I tranz. (<*sort* sau din germ. *sortieren*) **1.** A selecta, a alege, a grupa produse industriale, agricole etc. după calităţile lor, după dimensiuni etc. **2.** A separa (după dimensiuni, formă, compoziţie etc.) dintr-un material bucăţile care nu pot fi utilizate în operaţiile ulterioare de prelucrare.
SORTATÓR, -OÁRE s.m. şi f., s.n. (<*sorta*) **1.** S.m. şi f. Persoană care efectuează operaţia de sortare. **2.** S.n. Maşină de sortat. ◆ Utilaj pentru sortarea semifabricatelor fibroase sau a pastei de hîrtie, care separă aglomerările de fibre, fibrele grosolane etc.
SORTÍ vb. IV tranz. (<*soartă*) A predestina, a meni, a ursi.
SORTIMÉNT s.n. (<germ. *Sortiment*) Totalitatea produselor care aparţin aceluiaşi sort.
SORŢ s.m. (<*sorţi*, pl. lui *soartă*) (De obicei la pl.) Modalitate de alegere, de desemnare, de repartizare prin aruncarea zarurilor, prin tragerea unor bilete etc., în care întîmplarea decide, în condiţii de şanse egale pentru toţi participanţii; zar sau bilet folosit la această operaţie.
SOS s.n. (<fr. *sauce*) Preparat culinar lichid sau vîscos (condimentat) cu care se pregătesc sau care însoţeşte unele mîncăruri.
S.O.S. s.n. (<fr., engl. *s.o.s.*, siglă de la engl. *Save Our Souls* "salvaţi sufletele noastre") Apel internaţional radiotelegrafic, folosit de navele în pericol pentru a cere ajutor; p.ext. orice semnal sau apel prin care se cere ajutor în caz de pericol. Acest semnal a fost adoptat în 1906, la Conferinţa radiotelegrafică de la Berlin.
SOSÍ vb. IV intranz. (<ngr. *soso*) A ajunge la locul de destinaţie. ◆ (Despre intervale, anotimpuri etc.) A începe să se desfăşoare; a se succeda.
SOSÍE s.f. (<fr. *sosie*; cf.n.pr. *Sosie*, personaj în piesele lui Plaut şi Molière) Persoană care seamănă perfect cu alta, încît nu pot fi deosebite.
SOSIÉRĂ s.f. (<fr. *saucière*) Vas în care se pune sosul pentru a fi servit la masă.
SOSÍRE s.f. (<*sosi*) Acţiunea de a sosi şi rezultatul ei. ◆ (SPORT) Linie trasă pe sol sau marcată printr-un fir suspendat între doi stîlpi, care delimitează terminarea unei curse.
SOSMÁ s.f. Copcă mare în prelungirea unui şir de copci mai mici, servind pentru întinderea năvodului sub gheaţă.

SOSTENUTO adv. (cuv.it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Riguros, lent.
SOTÉ s.n., adj. invar. (<fr. *sauté*) (Şi adjectival) (Mîncare sau zarzavat) care se fierbe la foc mic şi peste care se toarnă unt.
SOTERIOLOGÍE s.f. (<germ. *Soteriologie*) Capitol al dogmaticii creştine referitor la învăţătura despre "mîntuire" a lui Iisus Hristos; doctrină a mîntuirii prin jertfe benevole.
SÓTNIC s.m. (<rus. *sotnik*) Comandant al unei sotnii de cazaci.
SÓTNIE s.f. (<rus. *sotnea*) Veche unitate de cavalerie căzăcească, compusă din o sută de oameni.
SOTO-VOCE adv. (loc.it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) În surdină, discret.
SOŢ s.m. (lat. *socius*) **1.** Bărbat căsătorit în raport cu soţia lui. ◆ (La pl.) Bărbatul şi femeia uniţi prin căsătorie. **2.** (Pop.) Tovarăş, însoţitor; asociat, aliat. **3.** Obiect care împreună cu altul (de acelaşi fel) alcătuieşte o pereche. ◇ Loc.adj. şi adv. *Cu* (sau *fără*) *soţ* = cu (sau fără) pereche; par (sau impar).
SOŢÍE s.f. (<*soţ*) Femeie măritată în raport cu soţul ei; nevastă, soaţă.
SOUTHDOWN s.n. (cuv.engl.) Rasă de oi originară din Anglia, crescută pentru carne şi lînă; oaie care face parte din această rasă.
SOVHÓZ s.n. (<rus. *sovhoz*) (În fosta URSS) Gospodărie agricolă de stat.
SOVIÉT s.n. (<rus. *sovet*) (În fosta URSS) Organ al puterii de stat centrale şi locale, format din deputaţi aleşi.
SOVIÉTIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<*soviet*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuia în URSS; (la sg.) persoană care făcea parte din populaţia de bază a URSS sau era originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţinea URSS sau sovieticilor, referitor la URSS sau la sovietici. ◆ Care ţine de soviete, referitor la soviete, propriu sovietelor.
SOVÎRV (SOVÎRF) s.m. (<scr. *suhovrh*) Plantă erbacee perenă, aromatică, meliferă, din familia labiatelor, cu tulpina păroasă şi cu florile roşii-purpurii, rar albe, cu proprietăţi diuretice şi sudorifice (*Origanum vulgare*).
SOVÎRVĂRÍŢĂ s.f. (<*sovîrv*) Plantă erbacee perenă, cu frunzele mari ovale, cu puncte transparente şi cu florile gălbui, în corimb sau panicul dens (*Hypericum acutum*).
SOVPRÉN s.n. (<rus. *sovpren*, germ. *Sowpren*) (CHIM.) Neopren.
SPADASÍN s.m. (<fr. *spadassin*; cf.it. *spadaccino* <*spada* "spadă") **1.** Luptător cu spada. ◆ Persoană căreia îi place lupta cu spada; p.ext. ucigaş. **2.** Sportiv specializat în probele de spadă.
SPÁDĂ s.f. (<it. *spada*) **1.** Armă formată dintr-o lamă de formă triunghiulară, dreaptă, cu două tăişuri, din gardă, mîner şi piuliţă. **2.** (SPORT) Probă de scrimă care se practică cu spada.
SPADÍCE (SPADÍX) s.n. (<fr. *spadice*, lat. *spadix*, *-icis*) Inflorescenţă în formă de spic, cu axul gros, cărnos.
SPADICIFLÓRE s.f. pl. (<fr. *spadiciflores*) Ordin de plante erbacee, perene, monocotiledonate, caracterizate printr-o inflorescenţă în formă de spic (*Arales*).
SPAGÁT (ŞPAGÁT) s.n. (<germ. *Spagat*) **1.** Sfoară groasă, cu o împletitură specială. **2.** (SPORT) Sfoară (**3**).
SPAGHÉTE s.f. pl. (<it. *spaghetti*) Macaroane lungi, foarte subţiri şi negăurite.
SPAHÍU[1] s.m. (<tc. *sipahi*) (În ev.med.; în Imperiul Otoman) Membru al unui corp de cavalerie din armata regulată, recrutat din rîndurile aristocraţiei militare.
SPAHÍU[2] s.m. (<fr. *spahi*; cuv. tc.) Militar din vechea cavalerie indigenă din coloniile franceze din nordul Africii.
SPÁIMĂ s.f. **1.** Sentiment de teamă puternică, violentă, provocat de o emoţie, de ceva neaşteptat, de un pericol etc.; groază. ◇ Loc.adj. *De spaimă* = îngrozitor; extraordinar. ◆ (Pop.) Nevroză. **2.** Fiinţă sau lucru care înspăimîntă.
SPALIÉR s.n. (<germ. *Spalier*) **1.** Suport din sîrmă zincată aşezată orizontal în mai multe şiruri paralele, pentru susţinerea viţei de vie, a altor plante agăţătoare sau a ramurilor unor pomi (fructiferi). **2.** (SPORT) Aparat utilizat în gimnastică, în formă de scară largă, fixat de perete. **3.** Şir de tufe sau de arbuşti cu ramurile tunse, care formează un perete de verdeaţă de-a lungul unei alei. ◆ Alee mărginită de un asemenea perete de verdeaţă.
SPANÁC s.n. (<ngr. *spanaki*) Plantă legumicolă anuală din familia chenopodiaceelor, cu frunzele mari, triunghiulare sau alungite, cărnoase, uneori gofrate, cu o mare valoare nutritivă *(Spinacia oleracea)*. ◇ *Spanac-porcesc* = plantă erbacee din familia chenopodiaceelor, cu frunzele ovale şi cu florile verzi, dispuse în panicule *(Chenopodium hybridum)*. *Spanac-sălbatic* = plantă erbacee din familia chenopodiaceelor, cu frunzele romboidale şi cu florile alburii, dispuse în inflorescenţă piramidală *(Chenopodium album)*. *Spanac-ciobanilor* = plantă erbacee din familia chenopodiaceelor, cu florile verzi, dispuse în raceme compuse, false *(Chenopodium bonus henricus)*.

spanac

SPÁNCĂ adj., s.f. (<rus. *şpanka*) **1.** Adj., s.f. (Varietate de oi) cu lîna albă, subţire şi deasă, cu coada scurtă, care se obţine din încrucişarea rasei merinos cu ţigaie. **2.** Adj. (Despre lînă) Care se obţine de la oaia spancă.
SPÁNGĂ s.f. (cf.rus. *şpaga*) (Înv.) Spadă. ◆ Baionetă.
SPANIÓL, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *espagnol*, it. *spagnolo*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Spania; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Spaniei sau este originară de acolo. Sînt de religie catolică. **2.** Adj. Care aparţine Spaniei sau spaniolilor, referitor la Spania sau la spanioli. ◆ *Cultura spaniolă* = cultura dezvoltată pe teritoriul Spaniei, cele mai vechi manifestări datînd din preistorie (grotele pictate de la Altamira). În sec. 8-15, în sudul Peninsulei Iberice se dezvoltă arta arabă (Marea Moschee din Córdoba, castelul Alhambra din Granada). Începînd cu sec. 11 în nordul Spaniei se afirmă arta romanică (Catedralele din Santiago de Compostella, Ripoll, Zamora), apoi, în sec. 12-15, arta gotică (Palatul din Segovia, Catedralele din Toledo, Burgos, Barcelona, Gerona). În *arhitectură*, în urma adoptării unor elemente ale artei arabe, s-a dezvoltat stilul "mudejar" (Sinagoga din Córdoba, Castelul din Medina del Campo etc.), iar în urma influenţei italiene a apărut stilul "plateresc" (Colegiul Santa Cruz din Valladoliad, Palatul Monterrey). În sec.16-17 se dezvoltă arhitectura Renaşterii (Palatul lui Carol al V-lea la Alhambra din Granada, Palatul Escorial, Biserica Encarnación din Madrid). La sfîrşitul sec.17 şi în prima jumătate a sec.18 domină barocul (Noua Catedrală din Lerida, Palatul San Telmo din Sevilla, Palatul Regal din Madrid), iar în sec.18-19 este frecventă suprapunerea stilurilor. Reprezentant de seamă al arhitecturii spaniole de la sfîrşitul sec.19-sec.20: A.Gaudí (Biserica Sagrada Familia şi Casa Milá din Barcelona). *Pictura* spaniolă se impune în epoca Renaşterii, prin creaţiile lui Juan de Juanes, Luis de Morales, El Greco, Ribera, Zurbarán, Velázquez, Murillo, iar în sec. 19, prin impresionanta operă a lui Goya. În pictura contemporană se remarcă J.Gris, J.Miró, P.Picasso, S.Dali. *Literatura* evului mediu este ilustrată de poemul eroic *Cîntecul Cidului*. La sfîrşitul sec.16 - începutul sec.17 se impun marii scriitori ai Renaşterii spaniole - Miguel de Cervantes Saavedra, Lope de Vega, Pedro Calderón de la Barca. În sec.19 se impun Francisco Martínez de la Rosa, José de Espronceda, Zorrilla, Gustavo Adolfo Bécquer, "generaţia'98" - Miguel de Unamuno, Pio Baroja, Azorín. În sec. 20 o contribuţie remarcabilă au José Ortega y Gasset, J.R.Jiménez, García Lorca, Rafael Alberti, Miguel Delibes. ◆ (Substantivat, f.) Limba romanică vorbită de spanioli (**1**) şi în toate ţările Americii Centrale şi ale Americii de Sud, exceptînd Brazilia.
SPANIOLÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*spaniol*) Spaniol (**2**).
SPANIOLÉŞTE adv. (<*spaniol*) Ca spaniolii, în felul spaniolilor. ◆ În limba spaniolă.
SPARÁNGHEL s.n. (<ngr. *sparanghi*) Plantă legumicolă perenă din familia liliaceelor, cu rădăcinile cărnoase şi cu frunzele mici, nedezvoltate, asemănătoare unor solzişori, cultivată pentru lăstarii ei comestibili, suculenţi (*Asparagus officinalis*).

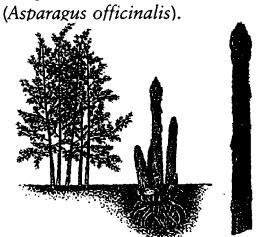

sparanghel

SPARCÉTĂ s.f. (<fr. *esparcette*) Plantă furajeră perenă din familia leguminoaselor, cu lăstarii erecţi, înalţi de 40-100 cm, cu frunzele compuse şi cu florile roşietice, care conţine multe proteine şi vitamine şi care este cultivată ca plantă de nutreţ *(Onobrychis viciaefolia)*.
SPARDÉC s.n. (<fr., engl. *spardeck*) Punte uşoară, construită pe montanţi, care acoperă

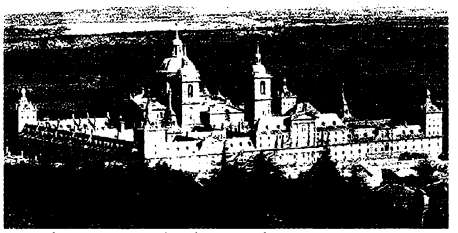

Juan de Herrera, Palatul Escorial, 1563-1584

Pedro de Mena, *Pocăirea Magdalenei*, 1664

El Greco, *Înmormîntarea contelui de Orgaz*, 1586

Diego Velázquez,
Papa Inocenţiu X, 1650

Francisco de Zurbarán, *Viziunea lui San Pedro Nolasco*, 1629

Francisco Goya, *Familia regelui Carol IV*, 1800

Joan Miró, *Peisaj catalan*, 1923-1924

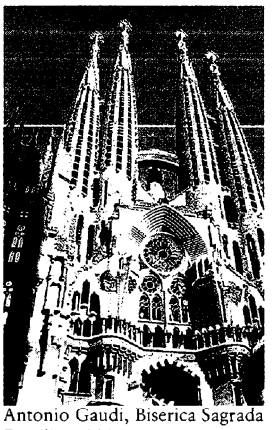

Antonio Gaudi, Biserica Sagrada Familia, 1883-1926

Pablo Picasso, *Familie de saltimbanci*, 1905

cabinele punții superioare la unele pacheboturi. **SPÁRGE** vb. III (lat. *spargere*) **1.** Tranz. și refl. A plesni sau a face să plesnească; a (se) crăpa; a (se) sfărîma în bucăți. ◆ Tranz. A despica lemne în bucăți; a tăia. **2.** Tranz. A sfărîma învelișul tare al unui obiect pentru a ajunge la conținutul lui. ◆ Intranz. și refl. (Despre abcese) A se deschide. **3.** Tranz. A distruge, a nimici. ◇ *A sparge frontul* = a pătrunde în liniile inamice. **4.** Tranz. A deschide cu forța o ușă, o încuietoare; p.ext. a fura, a jefui. **5.** Tranz. (Pop.) A desțeleni pămîntul; a ara. **6.** Refl. (Fam.; despre întruniri) A se întrerupe, a lua sfîrșit.

SPARGHÉȚ s.n. (<*sparge*+*gheață*) Construcție de lemn, din piloni și bare de solidarizare, așezată în formă de pinten la un picior de pod, pentru a-l proteja contra loviturilor produse de sloiurile de gheață, de buștenii plutitori etc.

SPARRINGPARTNER s.m. (cuv. engl.) Sportiv sau echipă sportivă care servește ca adversar în pregătirea sau verificarea valorică a unui alt sportiv sau a unei alte echipe.

SPART[1] s.n. (<*sparge*) **1.** Faptul de a (se) sparge. **2.** Încheiere a unei activități; împrăștiere a participanților la o adunare, la o manifestație, la un tîrg etc.

SPART[2], -Ă adj. (<*sparge*) **1.** Prefăcut în fărîme; plesnit, crăpat; găurit. ◆ (Despre lemnele de foc) Tăiat, despicat în bucăți mici. ◆ (Despre pămînt) Cu gropi, răscolit. ◆ Fig. (Despre sunete sau, p.ext., despre voce) Răgușit, lipsit de muzicalitate. **2.** (Despre ziduri, clădiri etc.) Dărăpănat, stricat, ruinat. ◆ (Despre îmbrăcăminte, încălțăminte) Uzat, găurit, rupt.

SPARTACHIÁDĂ s.f. (<rus. *spartakiada*) Competiție sportivă de amploare care cuprindea mai multe ramuri, avînd la bază un sistem de disputare cu faze eliminatorii.

SPARTÁN, -Ă s.m. și f., adj. (<lat. *Spartanus*, it. *spartano*) **1.** S.m. și f. Persoană care făcea parte din populația vechiului oraș grec Sparta. **2.** Adj. Care aparținea Spartei sau spartanilor, referitor la Sparta sau la spartani. ◆ Fig. (Și substantivat) Aspru, sever, sobru, auster.

SPARTEÍNĂ s.f. (<fr. *spartéine*) (FARM.) Alcaloid extras din planta *Spartium scoparium*, utilizat ca tonic cardiac și diuretic.

SPASM s.n. (<fr. *spasme*; cf.gr. *spasmos* "contracție") Contracție involuntară, puternică, de durată variabilă a unui mușchi sau a unui grup de mușchi.

SPASMÓDIC, -Ă adj. (<fr. *spasmodique*) Care se referă la spasm; care provoacă spasme; care se manifestă prin spasme, însoțit de spasme.

SPASMOFILÍE s.f. (<fr. *spasmophilie*; cf.gr. *spasmos* "contracție"+*philos* "prieten") Sindrom caracterizat prin hiperexcitabilitate mecanică și electrică neuromusculară, însoțită uneori de spasme și de convulsii, care apare din cauza insuficienței glandelor paratiroide, botulismului, carențelor alimentare sau de calciu etc.

SPASMOGÉN adj. (<fr. *spasmogène*) Care provoacă spasme.

SPASMOLÍTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *spasmolitique*) (Medicament) care suprimă spasmele musculaturii netede din diferite organe.

SPÁSTIC, -Ă adj. (<fr. *spastique*) Spasmodic.

SPAT s.n. (<fr.*spath*, germ. *Spat*) *Spat de Islanda* = varietate de calcit transparentă, incoloră sau ușor colorată, bine cristalizată, utilizată în industria optică.

SPÁTĂ s.f. (lat. *spatha*) **1.** Parte a războiului de țesut, formată din lamele paralele unite la ambele capete, printre care trec firele de urzeală, menținute astfel la distanțe fixe unul de altul (corespunzător legăturii țesăturii). **2.** Armă cu lamă lungă, dreaptă și lată, cu două tăișuri, folosită mai ales în sec. 14-15. **3.** Regiune a osului scapular la patrupede; regiunea corespunzătoare a corpului. ◆ Sortiment de carne format din musculatura spatelui și a umărului bovinelor și al porcinelor. ◆ (Pop.) Omoplat. ◇ Loc. adj. *Lat în spete* = (despre oameni) cu umeri largi, spătos, voinic. **4.** (Reg.) Spătarul scaunului.

SPÁTE s.n. (lat. *spathae*, pl. lui *spatha*) **1.** Partea posterioară a corpului omenesc, de la umeri pînă la șale; partea superioară a corpului animalelor, cuprinzînd regiunea coloanei vertebrale dintre articulațiile membrelor; spinare. ◆ Loc.adj. *În* (sau *pe*) *spate* = pe umeri, în spinare. Loc.adv. *Pe spate* = a) culcat cu fața în sus; b) spre ceafă. *Din* (sau *la*, *pe la*, *de la*, *în*) *spate* sau *din*, *la* etc. *spatele cuiva* = din (sau în) urmă sau din, în urma cuiva, (de) la o distanță oarecare. *(Pe) la spate* sau *(pe) la spatele cuiva* = pe ascuns, din umbră. **2.** Parte a unor obiecte, clădiri etc. opusă părții vizibile. ◆ Parte a unei haine care acoperă spatele. **3.** Spătarul scaunului. **4.** Procedeu tehnic de înot la suprafața apei, în poziția culcat cu fața în sus, folosind mișcările alternative ale brațelor și ale picioarelor. **5.** (MILIT.) Totalitatea unităților, subunităților și formațiunilor care se ocupă cu asigurarea materială a armatei.

SPATÍE s.f. (<ngr. *spathi*)Treflă (la cărțile de joc).

SPATULÁT, -Ă adj. (<fr. *spatulé*) În formă de spatulă, de lopățică.

SPATÚLĂ s.f. (<fr. *spatule*) Instrument de lemn, metal, os etc., de forma unei lopeți plate foarte înguste, folosit pentru manipularea, amestecarea și întinderea unor cantități mici de materiale pulverulente sau vîscoase în farmacie, în pictură, în sculptură (pentru modelare), în poligrafie etc.

SPAȚIÁ vb.I tranz. (<*spațiu*) A rări cuvintele, rîndurile sau literele prin spații albe; a lăsa o distanță între obiecte.

SPAȚIÁL, -Ă adj. (<fr. *spatial*) **1.** Care ține de spațiu, referitor la spațiu; din spațiu. ◆ Referitor la proprietățile figurilor din spațiu. **2.** *Cabină spațială* = capsulă cosmică. ◆ Spec. Care se referă la spațiul cosmic, interplanetar.

SPAȚIALITÁTE s.f. (<fr. *spatialité*) Caracterul a ceea ce este spațial; spațiu deschis, lărgime.

SPAȚIALIZÁ vb.I tranz. (<fr. *spatialiser*) A reprezenta un spațiu.

SPAȚIÁT, -Ă adj. (<*spația*) Care a fost separat, distanțat prin spații (mai mari).

SPAȚIONÁ vb.I tranz. (<germ. *spationieren*) (TIPOGR.; rar.) A spația.

SPAȚIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *spacieux*) Care cuprinde mult spațiu; încăpător, vast, larg.

SPÁȚIU s.n. (<lat. *spatium*, fr. *espace*) **1.** (FILOZ.; la sg.) Categorie filozofică desemnînd, în corelație cu *timpul*, o formă obiectivă și universală de existență a materiei în mișcare, inseparabilă de aceasta, cu aspectul unui întreg continuu tridimensional și care exprimă ordinea coexistenței obiectelor, sistemelor lumii reale, poziția, distanța, mărimea, întinderea lor. ◆ (MAT.) Mulțime de puncte cu anumite proprietăți. ◇ *Geometrie în spațiu* = ramură a geometriei care studiază figurile ale căror elemente sînt situate în planuri diferite. **2.** Întindere nemărginită care cuprinde corpurile cerești; văzduh; întinderea (tridimensională) care ne înconjoară. ◇ *Spațiu aerian* = porțiune din atmosferă corespunzătoare limitelor teritoriale ale unui stat și în care acesta își exercită suveranitatea. *Spațiu cosmic* = întindere nemărginită situată în afara atmosferei Pămîntului. ◆ Perspectivă, întindere vastă. **3.** Loc, suprafață, întindere limitată. ◆ Limitele în care se desfășoară o anumită acțiune; cadru. ◆ Lungime situată de-a lungul unui corp mobil. **4.** Loc (liber) între două obiecte; distanță, interval. ◇ *Spațiu verde* = teren plantat din teritoriul unei așezări. ◆ (TIPOGR.) Interval, albitură lăsate între cuvintele sau rîndurile culese; p.ext. unealtă cu care se realizează această operație. ◆ (MUZ.) Interval între liniile unui portativ. **5.** *Spațiu euclidian* = mulțime ale cărei puncte se pot pune în corespondență biunivocă cu sistemele ordonate de *n* numere reale și în care s-a definit un produs scalar. **6.** Interval de timp; răstimp.

SPAVÁN s.n. (<it. *spavano*) Tumoare osoasă care se formează la încheietura piciorului de dinapoi la cai sau la boi, făcîndu-i să șchiopăteze.

SPĂLÁ vb. I (lat. **expellavare*=*ex-per-lavare*) **1.** Tranz. și refl. A (se) curăța de murdărie folosind apă, săpun, detergenți, benzină etc. ◆ Fig. A (se) purifica. ◆ Tranz. Fig. (Fam.) A reabilita pe cineva, a restabili buna reputație a cuiva. **2.** Tranz. (Despre ploi, ape curgătoare etc.) A eroda pămîntul; a săpa. ◆ (Despre ape, valuri) A scălda, a trece pe lîngă un țărm, atingîndu-l. **3.** Tranz. A îndepărta substanțele cu care este amestecat sau impurificat un produs prin antrenarea sau prin dizolvarea lor în apă sau într-un alt lichid. ◆ Spec. A supune un minereu unui curent de apă pentru a separa unul dintre componenții lui.

SPĂLÁT, -Ă adj. (<*spăla*) **1.** Curățat (cu apă, săpun, detergenți, benzină etc.); p.ext. curat. **2.** (Despre oameni) Îngrijit.

SPĂLĂCÍ vb.IV refl. (<*spăla*) A-și pierde culoarea (prin spălare); a se decolora.

SPĂLĂCIOÁSĂ s.f. (<*spălăci*) Plantă erbacee din familia compozitelor, cu florile galbene dispuse în capitule (*Senecio vernalis*).

SPĂLĂCÍT, -Ă adj. (<*spălăci*) Lipsit de culori vii; decolorat. ◆ Palid, fad, șters; p.ext. lipsit de expresie, de vioiciune.

SPĂLĂTÓR s.n., s.m. (<*spăla*) **I.** S.n. **1.** Obiect sanitar constituit dintr-o chiuvetă cu unul sau cu două compartimente racordate la rețeaua de canalizare și echipat cu robinete pentru apă caldă și rece, în care se spală vesela, tacîmurile etc. ◆ Obiect de pînză, de sîrmă etc. cu ajutorul căruia se spală vasele. **2.** Instalație sanitară pentru spălatul în comun al persoanelor din ateliere, din internate, din cazărmi etc. **3.** Utilaj folosit la spălarea minereurilor în vederea obținerii unei concentrații mai mari de substanțe minerale utile. **II.** S.m. Muncitor într-o întreprindere care se ocupă

cu spălatul anumitor materiale.
SPĂLĂTOREÁSĂ s.f. (<*spălător*) Femeie care spală rufe.
SPĂLĂTORÍE s.f. (<*spălător*) **1.** Încăpere sau clădire special amenajată pentru spălatul rufelor. **2.** Instalaţie complexă pentru înnobilarea substanţelor minerale utile prin spălarea cu apă.
SPĂLĂTÚRĂ s.f. (<*spăla*) **1.** Faptul de a spăla. ◆ Lături. **2.** (MED.) Introducere a unui lichid într-o cavitate fiziologică a corpului pentru dezinfectare, curăţare etc. **3.** Acţiunea de eroziune a solului de către şuvoaie; loc unde se produce o asemenea eroziune; urmă lăsată de un şuvoi. ◆ Pietriş adus de ape; loc acoperit cu un astfel de pietriş.
SPĂRGĂTÓR, -OÁRE adj., subst. (<*sparge*) **I.** Adj. Care sparge, care sfărîmă sau zdrobeşte (piatră, cărbuni etc.). **II.** S.n. Instrument care se foloseşte la spargerea unor materiale, a anumitor fructe cu coaja tare etc. ◇ *Spărgător de gheaţă* = navă destinată spargerii gheţii în porturi, de-a lungul căilor (sau al canalelor) de navigaţie şi la gurile fluviilor. **III.** S.m. şi f. **1.** Hoţ care intră undeva cu forţa pentru a jefui. **2.** *Spărgător de grevă* = agent plătit al unui patron care vine să lucreze în locul muncitorilor grevişti pentru a zădărnici o grevă.
SPĂRTÚRĂ s.f. (<*spart*[1]) **1.** Crăpătură, deschizătură, gaură produsă printr-o spargere. **2.** Ciob; aşchie.
SPĂTÁR[1] s.m. (<ngr. *spatharios*) (În ev. med.; în ţările române) Titlu dat dregătorului care purta la ceremonii sabia şi buzduganul domnului, iar pe cîmpul de luptă era unul dintre comandanţii oştirii; persoană care avea acest titlu. ◇ *Mare spătar* = comandant suprem al oştilor ţării în lipsa domnului.
SPĂTÁR[2] s.n. (<*spată*) Spetează a unui scaun, a unui fotoliu etc.
SPĂTĂREÁSĂ s.f. (<*spătar*[1]) Soţie de spătar[1].
SPĂTĂRÉL s.m. (<*spătar*[1]) (În ev. med.; în ţările române) Dregător cu rang mic, care în timp de pace păzea ordinea la sate, iar în timp de război avea atribuţii militare.
SPĂTĂRÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*spătar*[1]) Care aparţinea spătarilor[1] sau spătăriei, referitor la spătar sau la spătărie.
SPĂTĂRÍE s.f. (<*spătar*[1]) (În ev. med.; în ţările române) **1.** Demnitatea, rangul de (mare) spătar[1]. ◆ Instituţie condusă de marele spătar[1]; clădire în care funcţiona această instituţie. **2.** Sală din palatul domnesc unde aveau loc unele ceremonii şi unde era aşezat tronul. ◇ *Spătăria cea mică* = camera de lucru a domnitorului.
SPĂTÓS, -OÁSĂ adj. (<*spate*) Lat în spete; robust, voinic.
SPECIÁL, -Ă adj. (<fr. *spécial*, lat. *specialis*) **1.** Care se deosebeşte de alte obiecte sau fiinţe de acelaşi fel prin însuşiri sau particularităţi proprii; destinat sau creat într-un anumit scop; p.ext. ieşit din comun, deosebit, excepţional. ◇ Loc.adv. *În special* = în mod deosebit, mai ales, în speţă. **2.** Care aparţine unei specialităţi (**1**), de (strictă) specialitate. **3.** (Despre presă, publicaţii) Publicat cu o anumită ocazie.
SPECIALÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *spécialiste*, it. *specialista*, germ. *Spezialist*) (Persoană) care are cunoştinţe temeinice într-un anumit domeniu de activitate (ştiinţifică), într-o anumită disciplină etc.
SPECIALITÁTE s.f. (<fr.*spécialité*, lat. *specialitas*, *-atis*) **1.** Ramură de activitate (ştiinţifică) restrînsă la un anumit domeniu. ◇ Loc.adj. *De specialitate* = care aparţine unui domeniu anumit; (despre oameni) care este competent într-o anumită ramură de activitate. **2.** Produs sau preparat obţinut după anumite reţete şi metode deosebite de fabricare.
SPECIALIZÁ vb.I (<fr. *spécialiser*) **1.** Refl. A se consacra studiului unui anumit domeniu de activitate; a deveni specialist. **2.** Tranz. A face să capete caractere sau trăsături specifice, individualizate şi particulare. **3.** Tranz. şi refl. (Despre procese de producţie) A (se) limita la fabricarea anumitor produse.
SPECIÁŢIE s.f. (<fr. *spéciation*) Proces de geneză a speciilor noi de plante şi animale, care se realizează pe cale sexuată prin recombinare genetică sau prin mutaţii ale genelor şi prin selecţia naturală a indivizilor noi.
SPÉCIE s.f. (<lat. *species*; cf.fr. *espèce*) **1.** Subdiviziune a genului; ansamblu de fiinţe, de lucruri care au un caracter comun distinct; categorie, grup; soi, varietate. **2.** (BIOL.) Categorie sistematică fundamentală, subordonată genului şi superioară subspeciei. **3.** (LOG.) Noţiune care desemnează o clasă de obiecte ce posedă aceleaşi însuşiri esenţiale şi se includ în sfera altei noţiuni mai generale, numită gen. **4.** *Specie literară* = categorie de opere literare în cadrul fiecărui gen, clasificate după criterii tematice sau formale.
SPECÍFIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *spécifique*) **1.** Adj. Propriu unei anumite fiinţe, unui anumit lucru sau fenomen; particular, distinctiv. ◆ (Despre mărimi) Care se referă, se raportează la o anumită unitate. **2.** S.n. Caracterul propriu, particular, special al cuiva sau a ceva; notă distinctivă.
SPECIFICÁ vb.I tranz. (<lat. *specificare*, fr. *spécifier*) A indica, a arăta, a menţiona în mod precis ceva.
SPECIFICÁŢIE s.f. (<fr. *spécification*, lat. *specificatio*, *-onis*) Faptul de a specifica; ceea ce este specificat.
SPECIFICITÁTE s.f. (<fr. *spécificité*) Caracterul specific (**1**) al unei fiinţe, al unui lucru sau fenomen.
SPECIMÉN s.n. (<fr. *spécimen*) Exemplar, probă, model.
SPECIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *spécieux*, lat. *speciosus*) (Despre argumente, raţionamente etc.) Care este valabil doar în aparenţă; înşelător.
SPECTÁCOL s.n. (<fr. *spectacle*, lat. *spectaculum*) **1.** Reprezentaţie teatrală, cinematografică, de coregrafie etc.; p.ext. orice reprezentaţie dată pentru public. **2.** Privelişte, întîmplare care atrage privirile sau atenţia. ◇ *A se da în spectacol* = a atrage atenţia printr-o purtare nepotrivită; a se face de rîs.
SPECTACULÁR, -Ă adj. (<fr. *spectaculaire*) Spectaculos.
SPECTACULÓS, -OÁSĂ adj. (<*spectacol*) Care impresionează prin fast, prin strălucire; impresionant, frapant.
SPECTACULOZITÁTE s.f. (<*spectaculos*) Însuşirea, caracterul de a fi spectaculos.
SPECTATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *spectateur*, lat. *spectator*) Persoană care asistă la un spectacol, la o manifestare sportivă, la o ceremonie etc. ◆ Martor ocular la o întîmplare, la un eveniment etc.
SPECTRÁL, -Ă adj. (<fr. *spectral*) **1.** Care aparţine unui spectru, referitor la spectru. ◇ *Linie spectrală* = a) imagine a fantei de intrare a unui spectroscop, care apare sub forma unei dungi de o anumită culoare şi care este dată de o componentă monocromatică a luminii; b) radiaţie electromagnetică avînd o anumită lungime de undă şi fiind produsă printr-o tranziţie între două niveluri energetice diferite. *Analiză spectrală* = metodă de stabilire a compoziţiei unui corp pe baza studierii spectrului luminii emise de acesta. *Instrument spectral* = instrument optic folosit la dispersarea unei radiaţii electromagnetice compuse în radiaţiile monocromatice componente. **2.** Care aparţine unui spectru (**3**); care are caracterul unui spectru; fantomatic.
SPECTROFOTOMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *spectrophotométrique*) Care aparţine spectrofotometriei, de spectrofotometru, referitor la spectrofotometrie.
SPECTROFOTOMETRÍE s.f. (<fr. *spectrophotométrie*) Parte a spectroscopiei care se ocupă cu studierea spectrelor (**1**) şi cu compararea intensităţii liniilor spectrale.
SPECTROFOTOMÉTRU s.n. (<fr. *spectrophotomètre*) Instrument utilizat pentru obţinerea spectrelor de emisie sau de absorbţie ale substanţelor, cu ajutorul căruia se determină atît lungimile de undă ale liniilor spectrale, cît şi intensităţile acestor linii, prin comparare cu liniile unui spectru cunoscut.
SPECTROGRÁF s.n. (<fr. *spectrographe*) **1.** Instrument asemănător spectroscopului, care se utilizează pentru înregistrarea prin fotografiere a spectrului luminii, putînd fi folosit şi pentru domeniile spectrale alăturate (infraroşu şi ultraviolet). **2.** *Spectrograf de masă* = dispozitiv electromecanic utilizat pentru separarea izotopilor unui element, permiţînd totodată determinarea masei şi concentraţiei fiecăruia dintre ei. A fost inventat de F.W.Aston în 1920.
SPECTROGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *spectrographique*) Care aparţine spectrografiei, referitor la spectrografie.
SPECTROGRAFÍE s.f. (<fr. *spectrografie*) (FIZ.) Studiere a unui spectru cu ajutorul spectrografului.
SPECTROGRÁMĂ s.f. (<fr. *spectrogramme*) Fotografie a unui spectru (**1**), obţinută cu ajutorul spectrografului. ◆ Reprezentare a unui spectru sub forma unei diagrame obţinute cu ajutorul spectrofotometrului înregistrator.
SPECTROHELIOGRÁF s.n. (<fr. *spectrohéliographe*) Instrument cu ajutorul căruia se realizează fotografii ale Soarelui în lumină monocromatică, prin deplasarea treptată a fantei sale de intrare pe discul solar.
SPECTROHELIOSCÓP s.n. (<fr. *spectrohélioscope*) Instrument cu ajutorul căruia se obţine imaginea monocromatică vizuală a Soarelui.
SPECTROMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *spectrométrique*) Care aparţine spectrometrului sau spectrometriei, referitor la spectrometru sau la spectrometrie.
SPECTROMETRÍE s.f. (<fr. *spectrométrie*)

Totalitatea procedeelor de utilizare a spectrometrelor.
SPECTROMÉTRU s.n. (<fr. *spectromètre*) Instrument folosit pentru studiul spectrelor (**1**) prin măsurarea intensităţii fiecărei radiaţii din spectru.
SPECTROSCÓP s.n. (<fr. *spectroscope*) Instrument optic pentru observarea spectrului luminii, alcătuit dintr-un colimator prevăzut cu o fantă, o piesă dispersivă (prismă sau reţea) şi o lunetă pentru vizarea spectrului.
SPECTROSCÓPIC, -Ă adj. (<fr. *spectroscopique*) Care aparţine spectroscopiei, referitor la metodele spectroscopiei.
SPECTROSCOPÍE s.f. (<fr. *spectroscopie*) Ramură a fizicii care studiază spectrul radiaţiei electromagnetice, oferind informaţii asupra nivelelor energetice, asupra structurii şi proceselor care se produc în molecule, în atomi etc. ◆ Capitol al fizicii nucleare care studiază spectrele energetice ale radiaţiilor, oferind informaţii asupra nucleului atomic.
SPÉCTRU s.n. (<fr. *spectre*, germ. *Spektrum*) **1.** (FIZ.) Mulţimea valorilor pe care le poate lua o mărime în anumite condiţii ale unei radiaţii. ◆ Totalitatea liniilor spectrale obţinute prin descompunerea radiaţiilor electromagnetice complexe. ◆ Totalitatea liniilor de cîmp ale unui magnet, a liniilor de fluid în mişcare etc. sau reprezentarea lor intuitivă. **2.** Totalitatea radiaţiilor electromagnetice emise de un corp ceresc, ordonate în funcţie de lungimea de undă şi înregistrate pe cale fotografică sau fotoelectrică. **3.** Fig. Fantomă, vedenie, fantasmă. ◆ Fig. Ceea ce produce nelinişte, îngrijorare, spaimă; pericol iminent.
SPÉCUL (SPÉCULUM) s.n. (<lat. *speculum*, fr. *spéculum*) Instrument chirurgical cu care se lărgesc şi se examinează (într-o oglindă) anumite cavităţi ale organismului uman.
SPECULÁ vb.I (<fr. *spéculer*) **1.** Tranz. A se folosi, a profita de o anumită împrejurare cu scopul de a dobîndi avantaje personale. ◆ A face speculă, a vinde cu supraprеţ. **2.** Tranz. A face tranzacţii de valori. **3.** Intranz. şi tranz. A face deducţii, teoretizînd formal, fără legătură cu practica.
SPECULÁNT, -Ă s.m. şi f. (<germ. *Spekulant*) Persoană care face speculă; afacerist.
SPECULATÍV, -Ă adj. (<fr. *spéculatif*) **1.** Care aparţine speculaţiei (**1**); care se ocupă numai de teorie, fără legătură cu practica şi experienţa.
SPECULÁŢIE s.f. (<fr. *spéculation*) **1.** Faptul de a specula (**3**); teoretizare abstractă despre anumite probleme. **2.** Înşelătorie; speculă (în afaceri). **3.** Tranzacţie financiară sau comercială bazată pe fluctuaţiile de preţuri ale pieţei, care are drept scop obţinerea profitului.
SPÉCULĂ s.f. (<*specula*) **1.** Comerţ ilicit care constă în vinderea sau revinderea, cu preţuri exagerate, a unor mărfuri, în scopul obţinerii unui profit (ilicit). **2.** Tranzacţie de bursă care constă în cumpărarea (şi vînzarea) valorilor, cu scopul de a obţine cîştiguri din diferenţa de curs.
SPEECH s.n. (cuv. engl.) Discurs ocazional.
SPELÚNCĂ s.f. (<lat. *spelunca*, fr. *spélonque*) Local public rău famat.
SPEOLÓG, -Ă s.m. şi f. (cf.fr. *spéléologue*) Specialist în speologie.
SPEOLÓGIC, -Ă adj. (<*speolog*; cf.fr. *spéléologique*) Care aparţine speologiei, referitor la speologie.
SPEOLOGÍE s.f. (cf.fr. *spéléologie*) Ştiinţă care se ocupă cu studiul complex al peşterilor şi al posibilităţilor utilizării lor în scopuri turistice sau terapeutice. A fost fondată de savantul român E.Racoviţă, care este şi creatorul primului institut de speologie din lume (Cluj, 1920).
SPÉOS s.n. (<fr. *spéos*; cf.gr. *speos* "grotă subterană") Denumire dată templelor şi mormintelor subterane din Egiptul antic.
SPERÁ vb.I tranz. (<lat., it. *sperare*) A avea speranţă; a nădăjdui.
SPERÁNŢĂ s.f. (<it. *speranza*) Sentiment de încredere în rezultatul favorabil al unei acţiuni; nădejde. ◇ *În speranţa că ...* = aşteptînd, nădăjduind că ... ◆ (Fam.) Persoană tînără, talentată într-un anumit domeniu de activitate, de la care se aşteaptă mult în viitor.
SPERIÁ vb. I (lat. **expavorere* <*pavor* "teamă") **1.** Tranz. şi refl. A (se) înfricoşa, a (se) înspăimînta. **2.** Tranz. A face ca cineva să se înspăimînte şi să o ia la fugă; a stîrni un animal din culcuş. **3.** Tranz. (Fam.) A uimi, a impresiona (prin calităţi deosebite). ◇ Loc.adj. şi adv. *De speriat* = ieşit din comun; nemaipomenit, excepţional.
SPERIÁT[1] s.n. (<*speria*) Faptul de a (se) speria.
SPERIÁT[2]**, -Ă** adj. (<*speria*) Care este cuprins de frică; dominat de spaimă; înspăimîntat.
SPERIETOÁRE s.f. (<*speria*) Ceea ce sperie; spec. momîie de speriat păsarile dăunătoare culturilor.
SPERIETÚRĂ s.f. (<*speria*) **1.** Spaimă. **2.** (În superstiţii) Boală care provine dintr-o spaimă.
SPERIÓS, -OÁSĂ adj. (<*speria*) (Despre fiinţe) Care se sperie uşor; fricos. ◆ (Despre oameni) Timid. ◆ Care exprimă spaimă.
SPERJÚR, -Ă subst. (<it. *spergiuro*; după *jura*) **1.** S.m. şi f. Persoană care jură fals sau care îşi calcă jurămîntul. **2.** S.n. (În unele state în care, în procesul civil, declaraţiile părţilor se iau sub prestare de jurămînt) Faptul de a-şi călca jurămîntul; jurămînt fals în faţa justiţiei (pedepsit de lege).
SPERMANŢÉT s.n. (<ngr. *spermatseto*; cf.bg., rus. *spermacet*) Substanţă grasă, albă, cu aspect de ceară, obţinută din craniul de caşalot, de balenă, de delfin şi folosită în cosmetică şi la fabricarea lumînărilor; ceară de balenă.
SPERMATÉCĂ s.f. (<fr. *spermathèque*; cf.gr. *sperma* "sămînţă", lat. *theca* "teacă") (BIOL.) Organ al insectei femele care înmagazinează spermatozoizii.
SPERMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *spermatique*) Care aparţine spermei, referitor la sperma.
SPERMATÍDĂ s.f. (<fr. *spermatide*) (BIOL.) Celulă germinală masculină rezultată prin diviziunea spermatocitului.
SPERMATÍE s.f. (<fr. *spermatie*) (BOT.) Gamet masculin cu un singur nucleu.
SPERMATOCÍT s.n. (<fr. *spermatocyte*; cf. gr. *sperma* "sămînţă"+*kytos* "celulă") (BIOL.) Celulă de reproducere masculină provenită din spermatozoizi.
SPERMATOFÍTĂ s.f. (<fr. *spermatophyte*; cf.gr. *sperma* "sămînţă"+*phyton* "plantă") (La pl.) Grup de plante superioare gimnosperme şi angiosperme, producătoare de seminţe, care au rădăcină, tulpină, frunze şi flori (*Spermatophyta*); (şi la sg.) plantă care face parte din acest grup.
SPERMATOFÓR s.m (<fr. *spermatophore*) Grup de spermatozoizi, cuprinşi uneori într-o capsulă de secreţie, întîlniţi la unele insecte, cefalopode etc.
SPERMATOGÉN, -Ă adj. (<germ. *spermatogen*; cf.gr. *sperma* "sămînţă"+*gennan* "a naşte") (BIOL.) Care produce celule germinale masculine.
SPERMATOGENÉZĂ s.f. (<fr. *spermatogenèse*) Proces de formare a spermatozoizilor la animale, prin diviziuni succesive ale unor celule din testicul.
SPERMATOGONÍE s.f. (<fr. *spermatogonie*) (BIOL.) Celulă germinală producătoare de spermatii.
SPERMATORÉE s.f. (<fr. *spermatorrhée*; cf.gr. *sperma* "sămînţă"+*rhein* "a curge") (MED.) Eliminare de spermă prin uretră în afara actului sexual.
SPERMATOZOÍD s.m. (<fr. *spermatozoïde*; cf.gr. *sperma* "sămînţă"+*zoon* "animal"+*eidos* "aspect") Celulă sexuală mobilă a organismului animal şi vegetal masculin, prevăzută cu unul sau cu mai mulţi flageli.
SPÉRMĂ s.f. (<fr. *sperme*; cf.gr. *sperma* "sămînţă") Substanţă lichidă cu compoziţie complexă, produsă de glandele aparatului genital masculin, care conţine spermatozoizii cu substanţele ce le fac posibilă viaţa şi mişcarea; (pop.) sămînţă.
SPERMOGRÁMĂ s.f. (<fr. *spermogramme*) (MED.) Examen complex al spermei; diagrama rezultată în urma acestui examen.
SPETEÁZĂ s.f. (<*spată*) Parte a unui scaun, a unei bănci, a unui fotoliu etc. de care se sprijină spatele celui care şade. ◆ Bucată de scîndură îngustă şi subţire care serveşte ca element de legătură între diferite părţi ale unei construcţii de lemn, ale unui obiect de lemn etc.
SPETÍ vb.IV refl. (<*spată*) A munci pînă la istovire, a depune eforturi istovitoare.
SPÉŢĂ s.f. (<cf.germ. *Spezies*, fr. *espèce*) **1.** Specie. **2.** (JUR.) Pricină supusă spre rezolvare unui anumit organ de jurisdicţie. ◆ Loc.adv. *În speţă* = în cazul dat, în cazul de faţă.
SPÉZE (SPÉSE) s.f. pl. (<it. *spese*) Cheltuieli (pe care le suportă cineva pentru o deplasare, pentru anumite servicii etc.
SPIC s.n. (lat. *spicum*) **1.** Inflorescenţă caracteristică gramineelor, formată dintr-un ax principal pe care se află flori sesile sau scurt pedunculate. **2.** *Cu spic* = (despre blănuri) cu vîrfurile firelor de altă culoare decît fondul. **3.** *Spic de zăpadă* (sau, rar, *de ploaie*) = fulgi de zăpadă prin ploaie; început de ninsoare.
SPICCATO adv. (cuv.it.) (MUZ.; indică modul de execuţie la instrumentele cu coarde şi arcuş) În mod sacadat, prin desprinderea arcuşului de coardă după fiecare notă executată.
SPÍCHER s.m. (<fr., engl. *speaker*) **1.** Crainic de radio sau televiziune. **2.** Spec. Preşedinte al unui parlament.
SPÍCHERIŢĂ s.f. (<*spicher*) Crainică de radio sau de televiziune.

SPICIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *spiciforme*) În formă de spic (**1**).
SPICUÍ vb.IV tranz. (<*spic*) **1.** A culege spice (**1**) din lan sau a le aduna pe cele rămase după seceriş. **2.** Fig. A culege, selectînd din diferite izvoare, informaţii, date documentare etc.
SPICUIÁLĂ s.f. (<*spicui*) Faptul de a spicui.
SPÍCUL s.n. (<lat. *spiculum*, fr. *spicule*) (BOT.) Spiculeţ (**2**).
SPICULÉŢ s.n. (<*spic*) **1.** Diminutiv al lui spic. **2.** Fiecare dintre florile sau inflorescenţele care compun spicul la graminee.
SPIN[1] s.m. (lat. *spinus* "prun sălbatic") **I. 1.** Formaţie tare şi ascuţită pe tulpini, ramuri, frunze sau fructe, cu rol de apărare; ghimpe. **2.** Nume dat mai multor specii de plante spinoase; plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. ◆ Plantă erbacee bienală din familia compozeelor, cu tulpina ramificată, spinoasă, cu frunzele spinoase şi dinţate şi cu florile roşii, dispuse în capitule *(Carduus acanthoides)*. **II. 1.** Parte componentă a cîrligului de pescuit, care împiedică scăparea capturii şi ieşirea momelii de pe el. **2.** Ştift.
SPIN[2] s.m. (<fr., engl. *spin*; cf.engl. *spin* "a roti") (FIZ.) Moment cinetic intrinsec al unei particule elementare. ◇ *Spin nuclear* = moment cinetic al nucleului atomic. *Spin izotopic* (sau *izobaric*) = mărime cu ajutorul căreia două sau trei particule elementare (capabile de interacţiuni tari) pot fi caracterizate ca stări cuantice diferite ale aceleiaşi particule.
SPINÁL, -Ă adj. (<fr. *spinal*; cf.lat. *spina* "coloană vertebrală") Care aparţine coloanei vertebrale, care se referă la coloana vertebrală. ◇ *Nerv spinal* = nerv cranian, care inervează muşchii gîtului, ai laringelui şi ai faringelui.
SPINALGÍE s.f. (<fr. *spinalgie*) (MED.) Durere localizată în coloana vertebrală.
SPINÁRE s.f. (lat. *spinalis*) **1.** (ANAT.) Spate (**1**). **2.** (GEOGR.) Partea cea mai înaltă, alungită a unui munte, a unui deal etc.
SPÍNĂ s.f. (<lat. *spina* [bifida]) (ANAT.) Vîrf al unui os. ◇ *Spina bifida* = malformaţie congenitală a canalului vertebral, caracterizată prin lipsa de sudură a arcurilor vertebrale ale uneia sau ale mai multor vertebre, întîlnită mai ales în regiunea lombo-sacrală.
SPINÉL s.m. (<fr. *spinelle*) Aluminat natural de magneziu, cristalizat în sistemul cubic, divers colorat, cu luciu sticlos şi cu duritate mare, ale cărui cristale perfect transparente sînt pietre preţioase.
SPINÉTĂ s.f. (<it. *spinetta*) Vechi instrument muzical cu clape şi coarde, asemănător clavecinului.
SPINOBULBÁR, -Ă adj. (<*spin*[ă]+*bulbar*) (ANAT.) Care aparţine măduvei spinării şi bulbului; care se extinde în măduva spinării şi în bulb. ◇ *Cale spinobulbară* = traiect al axonilor care străbat măduva spinării şi bulbul rahidian.
SPINOCEREBELÓS, -OÁSĂ adj. (<engl. *spinocerebellos*) (ANAT.) Care aparţine coloanei vertebrale şi creierului; care se extinde în coloana vertebrală şi în creier. ◇ *Cale spinocerebeloasă* = traiect al nervilor care străbat măduva spinării şi a trunchiului cerebral.
SPINÓR s.n. (<fr., engl. *spinor*) Mărime matematică utilizată în fizică la caracterizarea spinului particulelor elementare.
SPINORIÁL, -Ă adj. (<*spinor*) (Despre cîmpuri fizice) Care poate fi caracterizat în fiecare punct dintr-o funcţie a cărei valoare este un spinor.
SPINÓS, -OÁSĂ adj. (<*spin[1]*) (Despre plante) Care are spini[1]; ghimpos, ţepos. ◆ Fig. Care prezintă dificultăţi; anevoios, greu de parcurs, de efectuat. ◆ Fig. Complicat.
SPINOTALÁMIC, -Ă adj. (<fr. *spinothalamique*, engl. *spinothalamic*) (ANAT.) Care aparţine măduvei spinării şi talamusului. ◇ *Cale spinotalamică* = traiect al fibrelor nervoase care străbat măduva spinării, bulbul, puntea şi pedunculii cerebrali, ajungînd la talamus.
SPINTARISCÓP s.n. (<fr. *spinthariscope*) (FIZ.) Instrument format dintr-un mic tub opac, avînd la partea superioară o lupă, iar la partea inferioară o sursă radioactivă şi un strat de sulfură de zinc, care este folosit pentru a observa scînteierile produse de particulele alfa emise de către sursă. A fost inventat de W.Crookes în 1904.
SPINTECÁ vb.I tranz. (lat. **expanticare* <*pantex* "pîntece") **1.** A face o tăietură lungă şi adîncă în trupul unei fiinţe cu ajutorul unui instrument ascuţit; p.ext. a înjunghia, a ucide. ◆ A rupe un material textil în lungul fibrelor sau un material metalic în lungul direcţiei de orientare a cristalelor, prin tracţiune perpendiculară pe direcţia de rupere. **2.** Fig. A străbate cu repeziciune spaţiul, apa etc.
SPINTECÁT, -Ă adj. (<*spinteca*) Despicat, străpuns; înjunghiat, sfîşiat.
SPINTECĂTÓR, -OÁRE adj. (<*spinteca*) Care spintecă.
SPINTECĂTÚRĂ s.f. (<*spinteca*) Tăietură lungă şi adîncă; despicătură.
SPINTEROMÉTRU s.n. (<fr. *spinthéromètre*) Eclator folosit pentru măsurarea tensiunilor electrice înalte.
SPINÚŢĂ s.f. (<*spin[1]*) (BOT.) Bănică *(Phyteuma orbiculare)*.
SPIÓN, -OÁNĂ subst. (<germ. *Spion*, it. *spione*; cf.fr. *espione*) **1.** S.m. şi f. Persoană care face spionaj. ◆ Cel care pîndeşte, observă pe alţii pentru a furniza cuiva informaţii; iscoadă. **2.** S.m. (TEHN.) Lamă de oţel cu o grosime variabilă, folosită pentru măsurarea lărgimilor interstiţiilor dintre două piese asamblate.
SPIONÁ vb.I intranz. (<germ. *spionieren*, it. *spionare*; cf.fr. *espionner*) A culege în mod clandestin informaţii secrete privitoare la un stat pentru a le transmite altui stat. ◆ Tranz. A pîndi pentru a furniza cuiva informaţii; a observa pe furiş, a iscodi.
SPIONÁJ s.n. (<fr. *espionnage*, it. *spionaggio*) Faptul de a spiona; îndeletnicirea spionului. ◆ Iscodire, urmărire, pîndă.
SPIRÁI s.n. (<it. *spiraglio*) Deschidere cu geamuri apărate de grilaje în puntea unei nave, care serveşte la luminarea şi aerisirea încăperilor de sub punte.
SPIRÁL, -Ă s.f., adj., s.n. (<fr. *spiral*) **1.** S.f. Curbă plană deschisă care se înfăşoară în jurul unui punct. **2.** Adj., s.n. (Corp) care este în formă de spirală (**1**).
SPIRALÁT, -Ă adj. (<fr. *spiralé*) În formă de spirală.
SPIRALIZÁRE s.f. (după fr. *spiralisation*) Operaţie de deformare a unui material metalic, care capătă forma unei spirale sau a unei elice.
SPIRÁNT, -Ă adj. (<fr. *spirante*) (FON.) *Sunet spirant* sau *consoană spirantă* (şi substantivat, f.) = consoană constrictivă.
SPIRATRÓN s.n. (<engl. *spiratron*) Accelerator ciclic pentru protoni sau pentru alte particule grele, asemănător ciclotronului, avînd în locul duanţilor mai mulţi electrozi în formă de spirală.
SPÍRĂ s.f. (<fr. *spire*) **1.** Porţiune dintr-o spirală, corespunzătoare unui unghi de 360°. **2.** Conductor electric subţire, a cărui axă este aşezată după o linie curbă (sau frîntă) practic închisă. ◆ Fiecare buclă a spiralei care formează o bobină sau o înfăşurare electrică.
SPIRÉA s.f. (<fr. *spirée*, lat. *spiraea*) Arbust din familia rozaceelor, înalt pînă la 2 m, cu frunzele ovale şi cu florile albe dispuse în inflorescenţe globuloase, cultivat ca arbust decorativ *(Spiraea vanhouttei)*.
SPIRIDÚŞ s.m. (<*spirit*; cf.lat. *spiritus*) (În mitologia populară) Drac mic, vioi, care se întrupează în diferite fiinţe şi se află în slujba vrăjitorilor sau a diavolilor. ◆ Fig. Copil vioi, zburdalnic.
SPIRIFÉR s.n. (<fr. *spirifer*) Gen fosil de brahiopode articulate, cu valve, mai mult late decît înalte, în forma unor aripi, care a trăit din silurianul superior pînă în permian.
SPIRÍL s.m. (<fr. *spirille*) Nume generic dat unor bacterii în formă de spirală, care se găsesc în apele stătătoare (şi sînt saprofite).
SPÍRIT s.n. (<lat. *spiritus*, it. *spirito*) **1.** (FILOZ.) Factor ideal al existenţei; principiu imaterial; conştiinţă; raţiune. **2.** (RELIG.) Forţă creatoare a lumii; divinitate; duh. ◆ (În superstiţii) Stafie, strigoi, fantomă. **3.** Totalitatea facultăţilor intelectuale, psihice şi morale ale omului. ◆ Suflet. **4.** Inteligenţă, imaginaţie, agerime (în observaţii, în reacţii); fel de a se manifesta, de a gîndi al cuiva; concepţie, părere împărtăşită de un grup de oameni. ◇ *(Om) de* (sau *cu*) *spirit* = (om) inteligent, cu minte ageră, spiritual. ◇ Loc. adv. *În spiritul ...* = în concordanţă cu ..., conform cu ... . ◆ Tendinţă, înclinare care determină felul de a se manifesta sau de a gîndi al cuiva. ◆ Persoană considerată sub raportul capacităţii sale intelectuale sau din punctul de vedere al însuşirilor morale. ◇ *Spirit universal* (sau *enciclopedic*) = persoană care are vaste cunoştinţe în diferite domenii. ◆ (La pl.) Oamenii consideraţi ca purtători ai unor idei, preocupări intelectuale etc. **5.** Caracter specific, trăsătură caracteristică a ceva. ◆ Sensul adevărat, exact a ceva. **6.** Vorbă de duh; ironie; glumă, anecdotă, banc.

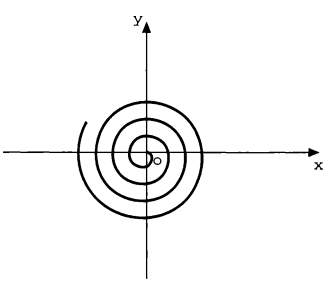

spirală (1)

II. (LINGV.) Semn folosit în scrierea greacă pentru a marca aspiraţia, arătînd cum se pronunţă sunetul pe lîngă care este pus.

SPIRITÍSM s.n. (<fr. *spiritisme*) Concepţie potrivit căreia spiritele (sufletele) morţilor ar supravieţui, iar cei vii ar putea să comunice cu ele prin diverse procedee oculte (prin acţiunea unui "mediu"); practică bazată pe această concepţie.

SPIRITÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *spiritiste*) **1.** Adj. Care aparţine spiritismului, referitor la spiritism. **2.** S.m. şi f. Persoană care practică spiritismul.

SPIRITUÁL, -Ă adj. (<fr. *spirituel*, lat. *spiritualis*) **1.** Care aparţine spiritului (**1**); ideal, imaterial; care aparţine domeniului conştiinţei, care reprezintă reflectarea în conştiinţă a existenţei sociale; intelectual; p.ext. cultural. **2.** Inteligent, deştept, ager; înzestrat cu umor. ◆ Care exprimă, care denotă inteligenţă, isteţime, umor. **3.** Care aparţine domeniului religiei; duhovnicesc. ◆ (Substantivat, m.) Duhovnic; (la catolici) preot însărcinat cu îndrumarea morală a seminariştilor.

SPIRITUALICÉŞTE adv. (*spiritual*) Din punct de vedere spiritual.

SPIRITUALÍSM s.n. (<fr. *spiritualisme*) Concepţie filozofică opusă materialismului, care consideră că factorul de bază al universului este spiritul (materia fiind un simplu produs al spiritului) sau că spiritul există independent de materie.

SPIRITUALÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *spiritualiste*) **1.** Adj. Care aparţine spiritualismului, referitor la spiritualism. **2.** S.m. şi f. Adept al spiritualismului.

SPIRITUALITÁTE s.f. (<fr. *spiritualité*) **1.** Ansamblu de idei şi de sentimente care caracterizează o colectivitate, în special un popor sau o naţiune, din punctul de vedere al specificului culturii sale; viaţa spirituală a unei colectivităţi, a unui popor. **2.** Însuşire a ceea ce este spiritual.

SPIRITUALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *spiritualiser*) A da lucrurilor, fenomenelor etc. un caracter spiritual, a le detaşa de ceea ce este material, corporal, senzual. ◆ Refl. A căpăta o anumită adîncime spirituală.

SPIROCHÉT s.m. (<fr. *spirochète*; cf.gr. *speira* "spirală"+*chaite* "coamă") Bacterie lungă, răsucită în formă de spirală, de obicei saprofită, foarte răspîndită în natură, cuprinzînd şi specii patogene pentru om.

SPIROCHETÓZĂ s.f. (<fr. *spirochétose*) Boală infecţioasă provocată de spirocheţi.

SPIROCÍD s.m. (<fr. *spirocide*) (FARM.) Antiluetic.

SPIROGRÁF s.n. (<fr. *spirographe*) Aparat care înregistrează mişcările respiratorii şi efectuează măsurarea cantitativă a oxigenului inspirat şi a dioxidului de carbon expirat.

SPIROGRAFÍE s.f. (<fr. *spirographie*) (MED.) Înregistrare grafică a ventilaţiei pulmonare.

SPIROGRÁMĂ s.f. (<fr. *spirogramme*) (MED.) Diagramă obţinută la spirograf.

SPIROIDÁL, -Ă adj. (<fr. *spiroïdal*) Spiralat.

SPIROMETRÍE s.f. (<fr. *spirométrie*) Metodă de explorare a capacităţii pulmonare, efectuată cu ajutorul spirometrului.

SPIROMÉTRU s.n. (<fr. *spiromètre*) Instrument medical cu ajutorul căruia se efectuează spirometria.

SPIRT s.n. (<rus. *spirt*) Alcool etilic comercial; p.ext. băutură alcoolică tare. ◇ *Spirt denaturat* = alcool etilic denaturat. *Spirt de lemn* = produs compus mai ales din alcool metilic, obţinut la distilarea uscată a lemnului. *Spirt medicinal* = spirt utilizat în medicină ca dezinfectant.

SPIRTIÉRĂ s.f. (<*spirt*) Lampă de gătit al cărei combustibil este spirtul.

SPIRTÓS, -OÁSĂ adj. (<*spirt*) (Despre băuturi) Care conţine spirt; alcoolic. ◆ (Substantivat, f.pl.) Băuturi alcoolice.

SPITÁL s.n. (<germ. *Spital*) Instituţie medicală în care sînt internaţi şi trataţi oamenii bolnavi sau accidentaţi şi unde se studiază bolile.

SPITALICÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*spital*) Care aparţine spitalului, referitor la spital.

SPITALIZÁ vb.I tranz. (*spital*) A interna şi a îngriji un bolnav în spital.

SPÍŢĂ s.f. (<bg., scr. *spica*) **1.** Fiecare dintre elementele de legătură dintre butucul şi coroana unei roţi. **2.** (JUR.) Totalitatea persoanelor care descind dintr-una şi aceeaşi persoană. ◆ Fig. Grad de rudenie; neam; p.ext. origine. ◇ *Spiţa neamului* = arborele genealogic. **3.** Unitate biologică naturală care, în concepţia lui E. Racoviţă, conţine lanţuri de specii care au derivat una din alta în decursul istoriei lor.

SPIŢÉLNIC s.n. (<*spiţă*) (TEHN.) Butelnic.

SPIŢÉR s.m. (<ngr. *spets(i)eris*) (Pop.) Farmacist.

SPIŢERÍE s.f. (<ngr. *spetsaria*) (Pop.) Farmacie.

SPÎN, -Ă adj. (lat. **spanus*) (Despre bărbaţi sau despre faţa lor) Care este biologic lipsit de barbă şi de mustăţi.

SPÎNÁTIC, -Ă adj. (<*spîn*) (Despre bărbaţi sau despre faţa lor) Cu barba şi cu mustăţile rare.

SPÎNZ s.m. Plantă erbacee toxică din familia ranunculaceelor, cu frunzele palmate, cu rizomul gros şi ramificat, cu florile roşii, care este folosită în medicină (*Helleborus purpurescens*).

SPÎNZUÍ vb. IV tranz. (<*spînz*) A trata cu spînz un animal bolnav.

SPÎNZURÁ vb. I (lat. **expendiolare*) **1.** Tranz. A executa pe cineva (în urma unei sentinţe de condamnare) prin spînzurătoare. ◆ Refl. A se sinucide strangulîndu-se. **2.** Refl. A se agăţa (ţinîndu-se strîns) de ceva; a se atîrna. ◆ Intranz. A atîrna liber în jos, fiind agăţat doar în partea superioară. **3.** Tranz. (Fam.) A cheltui (inutil) o sumă (mare) de bani.

SPÎNZURÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*spînzura*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Om) care a fost ucis sau s-a sinucis prin spînzurare. **2.** S.m. şi f. (Fam.) Ştrengar. **2.** Adj. Agăţat, atîrnat, suspendat.

SPÎNZURĂTOÁRE s.f. (<*spînzura*) **1.** Faptul de a (se) spînzura. **2.** Instrument de execuţie constînd dintr-un stîlp de care este fixată funia prevăzută cu un laţ cu care este strangulat condamnatul.

SPLAI s.n. (cf. *plai*) Mal înalt (şi amenajat în vederea circulaţiei rutiere sau pietonale) al unei ape; arteră de circulaţie amenajată pe malul unei ape.

SPLANHNOLOGÍE s.f. (<fr. *splanchnologie*; cf.gr. *splanchnon* "viscere"+*logos* "studiu") Parte a anatomiei care studiază organele interne.

SPLANHNOPTÓZĂ s.f. (<fr. *splanchnoptose*; cf.gr. *splanchnon* "viscere"+*ptosis* "cădere") (MED.) Visceroptoză.

SPLAU s.n. Extremitate a unei punţi pentru pescuit, aşezată pe piloni, reglabilă peste sau sub nivelul apei.

SPLEEN s.n. (cuv. engl.) Melancolie trecătoare, fără cauze determinate, manifestată prin plictiseală şi prin dezgust faţă de orice.

SPLÉNDID, -Ă adj. (<fr. *splendide*, lat. *splendidus*) Plin de strălucire; minunat, foarte frumos.

SPLENDOÁRE s.f. (<fr. *splendeur*, lat. *splendor, -oris*) Strălucire, frumuseţe care dă impresia de lux, de fast, de măreţie; somptuozitate. ◆ Concr. Lucru splendid.

SPLÉNIC, -Ă adj. (<engl. *spleen*) Care aparţine splinei, care se referă la splină.

SPLÍNĂ s.f. (<ngr. *splina*) **1.** Organ anatomic intern, moale şi spongios, de culoare (de obicei) roşie-violetă, situat în partea superioară stîngă a cavităţii abdominale, care produce limfocite, anticorpi, depozitează sînge etc., şi care are un rol important în apărarea organismului de infecţii, intoxicaţii. **2.** Mică plantă erbacee perenă, cu frunzele în formă de splină şi cu florile galbene, dispuse în cime terminale (*Chrysosplenium alternifolium*).

SPLINT s.n. (<engl. *splint*) (TEHN.) Cui de siguranţă.

SPLINÚŢĂ s.f. (<*splină*) **1.** (BOT.) Splină (*Chrysosplenium alternifolium*). **2.** Plantă erbacee meliferă din familia compozeelor, cu tulpina păroasă, cu frunzele alterne, ovale sau eliptice şi cu florile galbene reunite în ciorchini; vargă-de-aur (*Solidago virgaurea*).

SPLIT s.n. (<germ. *Split*) Piatră spartă, cu granule de dimensiuni cuprinse între 3 şi 40 mm, folosită la lucrări de drumuri şi de linii de cale ferată.

SPODÚMEN s.n. (<fr. *spodumène*; cf.gr. *spondes* "cenuşă") Silicat natural de aluminiu şi de litiu, alb-cenuşiu, verzui sau violet, cu luciu sidefiu, utilizat pentru obţinerea produselor de litiu, ca piatră semipreţioasă etc.

SPOÍ vb. IV tranz. (<sl. *supojiti*) **1.** A vărui. ◆ (Pop.) A unge (pe deasupra). ◆ Tranz. şi refl. (Peior.) A (se) farda. **2.** A acoperi suprafaţa unui obiect (de obicei a unui vas) cu un strat protector; a cositori. ◆ Refl. Fig. A-şi însuşi superficial unele maniere civilizate, unele noţiuni de cultură; a se cultiva în mod superficial.

SPOIÁLĂ s.f. (<*spoi*) **1.** Faptul de a spoi pereţii; văruială. ◆ (Peior.) Fard. **2.** Strat protector cu care este spoit un obiect. ◆ Fig. Cunoştinţe superficiale (de cultură).

SPOLIÁ vb.I tranz. (<fr. *spolier*; cf.lat. *spoliare* "a jefui") (JUR.) A lipsi cu forţa, în mod ilegal, o persoană de anumite bunuri sau drepturi.

SPOLIATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *spoliateur*) Persoană care spoliază; jefuitor.

SPOLIÁŢIE s.f. (<fr. *spoliation*) Faptul de a spolia.

SPONDÁIC adj. (<fr. *spondaïque*) *Vers spondaic* = (în versificaţia greco-latină) hexametru în care al cincilea picior este un spondeu.

SPONDÉU s.m. (<fr. *spondée*, lat. *spondeus*;

cf.gr. *spondeios* <*sponde* "libaţie") (În versificaţia greco-latină) Picior metric alcătuit din două silabe lungi.

SPONDILÍTĂ s.f. (<fr. *spondylite*) Inflamaţie acută sau cronică localizată la coloana vertebrală.

SPONDILÓZĂ s.f. (<fr. *spondylose*; cf.gr. *spondylos* "vertebră") Boală localizată în anumite segmente ale coloanei vertebrale, care se manifestă prin dureri şi limitarea mobilităţii coloanei vertebrale.

SPONGIÉR s.m. (<fr. *spongiaire*; cf.lat. *spongia* "burete") (La pl.) Încrengătură de animale nevertebrate cu corpul format dintr-o reţea compactă de fibre elastice şi rezistente; (şi la sg.) animal care face parte din această încrengătură. ◆ Burete-de-mare (*Spongiaria*).

SPONGIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *spongieux*; cf.lat. *spongia* "burete") (Despre materiale) Care conţine goluri, putînd să absoarbă lichidele; poros.

SPONGIOZITÁTE s.f. (<fr. *spongiosité*) Însuşirea de a fi spongios.

SPONTÁN, -Ă adj. (<fr. *spontané*, lat. *spontaneus*) **1.** Care se face sau se produce de la sine, aparent fără intervenţia unor factori sau cauze exterioare; care apare brusc, pe neaşteptate. ◆ Care se face de bunăvoie, nesilit de nimeni. ◆ Care acţionează, care are loc cu promptitudine. ◆ Care este exprimat direct, sincer. **2.** (FILOZ.; despre convingeri) Neelaborat, nereflectat, neconştientizat; (despre natură) concepută ca un tot, ca un mecanism guvernat univoc de legi deterministe, din explicarea căruia au fost eliminate orice fel de forţe exterioare (ex. *materialism spontan*). ◆ (În gnoseologia lui Descartes, Leibniz, Fichte ş.a.; despre reflecţie, activitate cognitivă) Care posedă o automişcare internă. ◆ (Despre acţiuni sau procese sociale) Care urmăreşte doar scopuri imediate, fără să întrevadă consecinţele sociale mai îndepărtate; al căror rezultat de ansamblu nu este prevăzut de cei ce participă la ele.

SPONTANEITÁTE s.f. (<fr. *spontanéité*) Însuşirea a ceea ce este spontan. ◆ Vioiciune, promptitudine.

SPOR[1] s.m. (<fr. *spore*; cf.gr. *spora* "sămînţă") **1.** Organ microscopic de înmulţire şi răspîndire, caracteristic organismelor vegetale, care se formează pe cale sexuată sau asexuată. **2.** Germen al protozoarelor sporozoare, rezultat al unui proces sexual care ajută la răspîndirea şi supravieţuirea acestora în condiţii nefavorabile.

SPOR[2] s.n. (<sl. *sporŭ*, bg. *spor*) **1.** Creştere, mărire, majorare; adaos, supliment. ◆ Concr. Ceea ce reprezintă o creştere, o mărire. ◇ *Sistem de sporuri* = sume de bani plătite lucrătorilor din toate sectoarele de activitate peste retribuţia tarifară, pentru vechime în muncă, condiţii de muncă vătămătoare, muncă de noapte etc. ◇ Loc. adj. şi adv. *Cu spor* = repede, spornic. *Fără spor* = puţin, încet. ◇ *A avea spor* = a realiza, a produce mult în timp scurt. *Spor la lucru!* = urare adresată cuiva care lucrează sau merge la lucru. **2.** Belşug, prosperitate; cîştig, folos.

SPORÁDIC, -Á adj. (<fr. *sporadique*) Care se produce sau se manifestă din cînd în cînd, fără continuitate; rar, izolat.

SPORÁNGE s.m. (<fr. *sporange*; cf.gr. *spora* "sămînţă"+*angeion* "vas") (BOT.) Organ în formă de sac în care iau naştere sporii plantelor criptogame.

SPORÍ vb.IV (<*spor[2]*; cf.bg. *sporja*, scr. *sporiti* "a discuta") **1.** Tranz., intranz. şi refl. A (se) face sau a deveni mai mare, mai mult, mai intens, mai puternic. **2.** Intranz. A progresa, a înainta, a avansa. **3.** Tranz. (Reg.) A povesti (exagerînd); a pălăvrăgi.

SPORIFÉR, -Ă adj. (<fr. *sporifère*) Care produce sau poartă spori.

SPÓRNIC, -Ă adj. (<sl. *sporĭnŭ*) **1.** Care are spor; productiv. ◆ P.ext. (Despre oameni) Care are spor la treabă; vrednic, harnic. ◆ (Despre lucrări, munci etc.) Care se face cu randament mare; la care se lucrează, se progresează repede. ◆ (Despre alimente) Care nu se consumă repede, care ţine mult; economic. **2.** Îmbelşugat, bogat, abundent. ◆ Care aduce spor; profitabil.

SPORO- (<fr. *sporo-*; cf.gr. *spora* "sămînţă") Element prim de compunere care are semnificaţia "spor", "referitor la spori".

SPOROCHÍST s.m. (<fr. *sporokyste*; cf.gr. *spora* "sămînţă"+*kystis* "vezică") (ZOOL.) Chist în care se găsesc spori sau celule germinative.

SPOROFÍLĂ s.f. (<fr. *sporophille*, germ. *Sporophyl*; cf.gr. *spora* "sămînţă"+*phyllon* "frunză") Frunză redusă pe care se formează sporangele.

SPOROFÍT s.m. (<fr. *sporophyte*; cf.gr. *spora* "sămînţă"+*phyton* "plantă") Organism vegetal care poartă spori[1].

SPOROGÉN, -Ă adj. (<fr. *sporogène*) (BIOL.) Care produce spori[1].

SPOROGENÉZĂ s.f. (fr. *sporogenèse*; cf.gr. *spora* "sămînţă"+*genesis* "naştere") (BIOL.) Proces de formare a sporilor[1].

SPOROGÓN s.m. (<fr. *sporogone*; cf.gr. *spora* "sămînţă"+*gonos* "generaţie") (BOT.) Sporofit al muşchilor, format dintr-un pedicul şi o capsulă cu spori[1].

SPOROVĂÍ vb. IV intranz. (cf. *spori*) (Pop. şi fam.) A vorbi mult şi fără rost; a trăncăni, a flecări.

SPOROVĂIÁLĂ s.f. (<*sporovăi*) (Pop. şi fam.) Faptul de a sporovăi; flecăreală.

SPOROZOÁR s.n. (<fr. *sporozoaire*; cf.gr. *spora* "sămînţă"+*zoorion* "animal mic") (La pl.) Clasă de protozoare, caracterizată prin prezenţa stadiului de spor[1], care trăiesc ca paraziţi intracelulari, reglementare ale acestei activităţi (ex. *atletism, natatie, handbal* etc.). ◇ Loc.adj. *De sport* = sportiv. ◆ (Adjectival) Care este specific unui sportiv.

SPORTÍV, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *sportif*) **1.** Adj. Care ţine de sport, privitor la sport, (ca) de sport. ◇ *Întîlnire* (sau *întrecere*) *sportivă* sau *concurs sportiv* = competiţie sportivă la care participanţii concurează în vederea stabilirii unei ierarhii. ◆ Care denotă, demonstrează practicarea unui sport. **2.** S.m. şi f., adj. (Persoană) care practică sportul.

SPORTIVITÁTE s.f. (<fr. *sportivité*) Însuşirea de a fi sportiv; atitudine, conduită onestă, leală, plină de respect a unui sportiv faţă de partenerii şi de adversarii săi.

SPÓRTSMAN s.m. (<engl., fr. *sportsman*) Sportiv (**2**).

SPORULÁT, -Ă adj. (<fr. *sporulé*) (Despre plante) Care se înmulţeşte prin spori[1].

SPORULÁŢIE s.f. (<fr. *sporulation*) **1.** Proces de formare a sporilor[1]. **2.** Mod de reproducere asexuată prin spori[1], caracteristic unor plante şi animale.

SPOT s.n. (<fr. *spot*; cf.engl. *spot* "urmă") **1.** (FIZ.) Urmă luminoasă, care se formează pe scara gradată a unui instrument de măsură, prin reflectarea unei raze de lumină de către o oglindă solidară cu echipajul mobil al instrumentului şi care înlocuieşte acul indicator. ◆ Punct luminos produs pe ecranul unui cinescop în locul unde cade fasciculul de electroni emişi de catod. ◆ Fascicul concentrat de lumină, folosit pentru luminarea scenei sau a unui actor; proiector care produce acest fascicul. **2.** Scurt anunţ publicitar sau reclamă comercială prezentate la radio sau la televiziune.

SPOVEDÁNIE s.f. (<sl. *ispovědanije*) Faptul de a se spovedi; mărturisire, destăinuire. ◆ Spec. Ceremonia mărturisirii păcatelor în faţa preotului.

SPOVEDÍ vb. IV refl. (<sl. *ispovědati*) (În ritualul bisericii creştine) A mărturisi unui duhovnic săvîrşirea unor greşeli, exprimîndu-şi regretul şi legămîntul de a nu le repeta, spre a obţine iertarea lor. ◆ Tranz. (Despre duhovnici) A asculta mărturisirea unui credincios. ◆ Refl.şi tranz. A mărturisi cuiva o taină; a (se) destăinui.

SPRÁFCĂ s.f. (<rus. *spravka*) (Înv.) Cercetare (judecătorească); anchetă.

SPRAY s.n. (cuv. engl.) Substanţă (cosmetică, insecticidă etc.) pulverizată din atomizor; p.ext. atomizor.

SPRE prep. (lat. *super*) **1.** (După verbe de mişcare; cu sens local) În direcţia ..., către ..., la ... . ◆ (În numeralele de la 11 la 19, formate prin compunere) Adăugat la ..., peste ... . **2.** (Cu sens temporal) În apropierea ..., aproape de ..., cam la vremea ... . *A sosit spre seară*. ◆ Către ziua de ...; dintre ziua de ... şi ziua de... *Sîmbătă spre duminică*. ◆ (Indică o acţiune ulterioară celei exprimate de verbul precedent, avînd valoare copulativă) După aceea, şi apoi. **3.** (Introduce un complement circumstanţial de scop) În vederea ..., pentru a ..., ca să ... *A sosit spre a se prezenta*. ◇ *Spre pildă* = de exemplu. **4.** (Introduce un complement circumstanţial de mod) (În aşa fel) încît (să...). *I-a dat banii spre marea lui surprindere*. **5.** (Înv. şi reg.; introduce un complement indirect) Echivalînd cu ..., drept, ca.

SPRÍJIN s.n. (<sl. *sŭprenženŭ*) **1.** Ceea ce serveşte să sprijine, să susţină ceva (să nu cadă). **2.** Fig. Ajutor, susţinere, ocrotire, asistenţă. ◆ Concr. Persoană care susţine, care ocroteşte; susţinător, ocrotitor, sprijinitor.

SPRIJINÍ vb.IV (<*sprijin*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) susţine, a (se) rezema, a (se) propti. ◆ Fig. A (se) baza, a (se) întemeia pe ... . **2.** Tranz. Fig. A-şi da concursul la ceva; a ajuta pe cineva sau ceva; a ocroti, a proteja.

SPRIJINÍRE s.f. (<*sprijini*) Acţiunea de a (se) sprijini şi rezultatul ei; sprijin, reazem. ◆ Fig. Ajutor (material sau moral); sprijin, ocrotire.
SPRIJINITÓR, -OÁRE adj., subst. (<*sprijini*) **1.** Adj., s.f. (Element de construcţie) care sprijină, care propteşte. **2.** Adj., s.m. şi f. Fig. (Persoană) care ajută, ocroteşte, protejează pe cineva.
SPRINKLER s.n. (cuv. engl.) (TEHN.) Instalaţie pentru stingerea incendiilor în hale industriale.
SPRINT s.n. (<fr., engl. *sprint*) **1.** Mărire (bruscă) a vitezei de către un concurent în ultima fază a unei întreceri sportive de alergare. **2.** Categorie sportivă a probelor de viteză pe distanţe scurte.
SPRINTÁ vb.I intranz. (<fr. *sprinter*) A mări (brusc) viteza de deplasare în ultima fază a unei întreceri sportive de alergare.
SPRÍNTEN, -Ă adj. (cf.scr. *spretan*) (Despre fiinţe) Care se mişcă repede, cu uşurinţă; iute, agil, vioi. ◆ (Despre mişcări) Care arată vioiciune, iuţeală. ◆ *Sprinten la minte* = inteligent.
SPRINTENEÁLĂ s.f. (<*sprinten*) Însuşirea de a fi sprinten; iuţeală, uşurinţă în mişcări; agilitate, vioiciune.
SPRÍNTER, -Ă s.m. şi f. (<fr., engl. *sprinter*) Sportiv specialist în probele de sprint.
SPRINŢÁR, -Ă adj. (Pop. şi fam.) Neastîmpărat, zglobiu. ◆ Sprinten; jucăuş. ◆ Fig. Nestatornic, uşuratic.
SPRÎNCEÁNĂ (SPRINCEÁNĂ) s.f. (lat. **supercina* <*supercilia+gena*) **1.** Formaţie păroasă crescută în linie arcuită deasupra orbitei ochiului. **2.** Fig. Creastă, coamă a unui deal, a unui munte etc.
SPRÎNCENÁT, -Ă adj. (<*sprînceană*) (Despre oameni) Cu sprîncene dese şi mari.
SPÚLBER s.n. (<*spulbera*) Faptul de a spulbera; ninsoare spulberată; vînt puternic. ◆ Fig. Nimicire, prăpăd.
SPULBERÁ vb.I tranz. şi refl. (lat. **expulverare*) **1.** (Despre zăpadă, praf, frunze etc.) A (se) ridica în vîrtej şi a (se) risipi, a se împrăştia. **2.** Fig. A (se) distruge, a (se) nimici, a (se) risipi.
SPULBERÁT, -Ă adj. (<*spulbera*) (Despre zăpadă, praf, frunze etc.) Împrăştiat de vînt; (despre locuri) pe care zăpada a fost luată de vînt. ◆ Fig. (Despre oameni; şi substantivat) Zăpăcit, distrat, neserios. ◆ Fig. (Despre oameni) Furios, mînios.
SPULBERÁTIC, -Ă adj. (<*spulbera*) (Despre oameni sau manifestările lor) Nestatornic, uşuratic.
SPUMÁ vb. I intranz. (<*spumă*) **1.** (Despre săpun) A face (multă) spumă. **2.** (Despre lichide) A spumega (**1**). **3.** Intranz. (Despre cai) A spumega (**2**).
SPUMÁNT s.m. (<*spumă*; cf.it. *spumante*) Substanţă care, dizolvată într-un lichid, formează o spumă stabilă. ◆ Soluţie care conţine o asemenea substanţă.
SPUMÁT, -Ă adj. (<*spuma*) (Despre lichide) (Acoperit) cu spumă; care spumegă. ◆ (Despre animale, mai ales despre cai) Acoperit cu clăbuci de sudoare.
SPÚMĂ s.f. (lat. *spuma*) **1.** Strat albicios care se formează la suprafaţa unui lichid agitat; sistem dispers format într-un lichid care conţine, la suprafaţă, bule de gaze separate de lichidul respectiv. ◆ Fig. Ceea ce este (sau se crede că este) mai ales, mai bun, mai distins. **2.** Strat care se ridică deasupra unor alimente în timpul fierberii sau al fermentaţiei. **3.** Clăbuci de săpun, de sudoare, de salivă. **4.** *Spumă de mare* = piatră ponce.
SPUMEGÁ vb. I intranz. (<*spumă*) **1.** (Despre lichide) A face spumă; a fi plin de spumă. **2.** (Despre animale, mai ales despre cai) A face clăbuci (la gură). ◇ *A spumega de furie* (sau *de mînie, de ciudă* etc.) = (despre oameni) a fi foarte mînios. **3.** Fig. A clocoti de viaţă; a fi exuberant.
SPUMEGÁI s.f. (<*spumă*) Spumă murdară.
SPUMEGĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. (<*spumega*) **1.** Adj. Care spumegă. **2.** S.m. (Înv.) *Spumegător de mare* = pirat.
SPUMIÉRĂ s.f. (<*spumă*) Linguriţă plată, prevăzută cu găuri, cu care se ia spuma de pe mîncărurile care fierb.
SPUMOGÉN s.m. (<*spumă*, după *fumigen*) Substanţă care produce o spumă specială, utilizată în stingătoarele de incendiu.
SPUMÓS, -OÁSĂ adj. (<*spumă*) (Despre lichide) Cu spumă, înspumat; care face spumă. ◆ Fig. Ca spuma; diafan, vaporos. ◆ Fig. (Despre felul de a se exprima al cuiva) Plin de vervă; expresiv, plastic.
SPUMOZITÁTE s.f. (<fr. *spumosité*) Însuşirea a ceea ce este spumos.
SPÚNE vb. III tranz. (lat. *exponere*) **1.** A exprima prin cuvinte un gînd, o judecată etc.; a declara, a zice, a rosti. ◆ Fig. A evoca, a trezi (amintiri, sentimente). ◇ *A-i spune cuiva inima* = a presimţi, a avea o presimţire. ◆ Fig. (Pop.) A cînta. **2.** A expune, a relata; a povesti. ◆ A recita. ◆ Fig. (Despre scrieri, texte) A conţine, a scrie, a consemna. **3.** A mărturisi ceva cuiva. ◆ A denunţa, a pîrî (pe cineva). **4.** A numi, a porecli. ◆ Refl.impers. A se obişnui să se facă, să se spună într-un anume fel.
SPURCÁ vb. I (lat. *spurcare*) (Pop.) **1.** Tranz. şi refl. A (se) murdări, a (se) mînji. ◆ Tranz. Fig. A profana, a pîngări. ◆ Tranz. A înjura. **2.** Tranz. A murdări sau a atinge de ceva murdar (scîrbos sau oprit de biserică) o mîncare sau un vas în care se prepară mîncare. **3.** Refl. (În practicile religiei creştine) A mînca de dulce în timpul postului. ◆ Fig. A se deprinde la ceva rău (sau bun); a prinde gust de ceva neînţăduit.
SPURCÁCI (SPÎRCÁCI) s.m. (<*spurc*, reg. "excremente") Pasăre migratoare, înrudită cu dropia, de mărimea unei găini, de culoare brună pe spate şi alburie pe pîntece; dropie mică (*Otis tetrax*).
SPURCÁT[1] s.n. (<*spurca*) (Pop.) **1.** Faptul de a (se) spurca. **2.** Concr. Excremente (umane).
SPURCÁT[2]**, -Ă** adj. (<*spurca*) (Pop.) **1.** Murdar; respingător, scîrbos. ◆ Fig. (Despre vorbe) Vulgar, trivial. **2.** (Despre alimente, p.ext. despre vase) Care a venit în contact cu ceva murdar sau interzis şi nu mai poate fi mîncat sau folosit. ◆ Interzis de biserică (în posturi). **3.** Fig. (Despre oameni; şi substantivat) Vrednic de dispreţ, ticălos, mîrşav; (despre lucruri, fapte etc.) rău, odios, nedrept. **4.** Fig. (Şi substantivat) Eretic, păgîn.
SPURCĂCIÚNE s.f. (<*spurca*) (Pop.) **1.** Lucru spurcat (**1**); scîrboşenie, murdărie. ◆ Vorbă sau faptă vulgară; trivialitate. **2.** Termen de dispreţ pentru o fiinţă scîrboasă, respingătoare: p.ext. monstru.
SPÚSĂ s.f. (<*spune*) Ceea ce s-a spus; vorbă.
SPÚTĂ s.f. (<lat. *sputum*, it. *sputo*) (MED.) Expectoraţie.
SPÚTNIC s.m. (<rus. *sputnik*; cf.fr. *spoutnik*) Satelit artificial al Pămîntului (lansat în Rusia).
SPÚZĂ s.f. (lat. **spudia*=*spodium*) **1.** Cenuşă fierbinte amestecată cu jăratic. **2.** Fig. Mulţime, grămadă.
SPUZEÁLĂ s.f. (<*spuzi*) (Pop.) Nume dat erupţiilor care apar pe piele. ◆ Fig. Mulţime; grămadă.
SPUZÍ vb.IV (<*spuză*) **1.** Refl şi tranz. A produce sau a prezenta o erupţie, a (se) acoperi cu bubuliţe. **2.** Intranz. Fig. A se ivi, a apărea în număr mare.
sr (FIZ.) Simbol pentru *seradian*.
St 1. (CHIM.) Simbol pentru *stronţiu*. **2.** (FIZ.) Simbol pentru *stokes*.
STÁ vb. I intranz. (lat. *stare*) **I. 1.** (Despre oameni şi animale) A se opri din mers, din mişcare; a rămîne pe loc; a se întrerupe dintr-o activitate, dintr-o acţiune. ◆ (Despre aparate, mecanisme etc.) A se opri din funcţionare, a nu mai funcţiona; p.ext. a se defecta. ◆ (La imperativ şi cu valoare de interj.) Opreşte! aşteaptă! ◆ (Despre ploaie, vînt etc.) A înceta, a conteni. ◆ (Despre vehicule) A staţiona. **2.** A nu pleca; a nu se îndepărta dintr-un anumit loc; a rămîne nemişcat într-un anumit loc. **3.** A rămîne într-un serviciu, într-o slujbă etc. **4.** A se opri, a se stabili, a rămîne pentru un timp într-un anumit loc, la cineva etc.; a poposi. **II. 1.** A fi, a se afla, a se găsi într-un anumit loc. **2.** A vieţui, a trăi, a locui. ◆ (Pop.) A exista, a se afla; p.ext. a dăinui, a se menţine. **III. 1.** A fi aşezat într-un anumit fel, a avea o anumită poziţie, atitudine etc. **2.** A se ocupa cu ..., a se îndeletnici cu ... **3.** A fi fixat în ceva sau de ceva. ◆ Fig. A consta. ◆ A se reduce la ..., a se limita la ... **IV.** (Despre situaţii) A fi într-un anumit fel, a se prezenta, a se desfăşura într-un anumit mod. **V.** (Urmat de o propoziţie secundară construită cu conjunctivul) A fi pe punctul de a ..., a fi gata să ... (ex. *stă să ningă*).
STABÍL, -Ă adj. (<lat. *stabilis*) **1.** Care este bine aşezat sau fixat; solid, trainic. **2.** Care nu se schimbă; statornic; ferm. ◆ Durabil, permanent ◆ (Despre substanţe) Care nu se descompune de la sine; care nu se descompune (decît cu greu) într-o reacţie. ◆ (Despre populaţii) Care locuieşte permanent în acelaşi loc.
STABILÍ vb.IV (<lat., it. *stabilire*) **1.** Tranz. A da o soluţie definitivă; a decide, a preciza; a fixa. **2.** Tranz. A demonstra, a dovedi, a arăta, a proba; p.ext. a descoperi. **3.** Tranz. A realiza, a înfăptui, a întemeia, a institui. ◇ *A stabili legătura* (sau *legături*) *cu cineva* = a comunica cu cineva. **4.** Tranz. şi refl. A (se) statornici într-un anumit loc; a (se) instala.
STABILÍT, -Ă adj. (<*stabili*) **1.** Care a fost hotărît, precizat, fixat. **2.** Care s-a instalat într-un anumit loc.
STABILITÁTE s.f. (<fr. *stabilité*, lat. *stabilitas*, *-atis*) **1.** Însuşirea de a fi stabil (**1**); soliditate, statornicie; fermitate. ◆ Situaţie sigură, fermă. ◆ Durabilitate, trăinicie.

◆ Faptul de a-şi păstra locul, de a nu se mişca din loc; fixitate; sedentaritate. **2.** Spec. (FIZ.) Proprietate a unui corp de a-şi menţine poziţia sau de a reveni în poziţia sa iniţială.

STABILIVÓLT (STABILOVÓLT) s.m. (<engl. *stabilovolt*) Tub electronic cu descărcare electrică în gaze, folosit ca stabilizator de tensiune electrică.

STABILIZÁ vb.I (<fr. *stabiliser*) **1.** Refl şi tranz. A deveni sau a face să devină stabil; a (se) consolida, a (se) întări. **2.** Tranz. A efectua operaţiile care asigură stabilitatea unui sistem, a unui produs etc. ◆ Spec. A fixa puterea de cumpărare a monedei naţionale la un anumit curs.

STABILIZÁNT s.m. (<*stabiliza*) Stabilizator (**6**).

STABILIZATÓR, -OÁRE adj., subst. (<fr. *stabilisateur*) **1.** Adj. Care dă stabilitate. **2.** S.n. Organ al unui sistem tehnic, care asigură stabilitatea acestuia (prin compensare). **3.** S.n. Partea fixă a ampenajului orizontal al unui avion. **4.** S.n. Aparat sau dispozitiv pentru menţinerea tensiunii constante a surselor de alimentare cu energie electrică. **5.** S.n. Legătură elastică între capetele osiei unui autovehicul, care împiedică înclinările mari ale acestuia. **6.** S.m. Substanţa chimică ce se adaugă unei soluţii pentru a o stabiliza sau pentru a-i mări stabilitatea.

STABULÁŢIE s.f. (<fr. *stabulation*) Metodă de întreţinere şi de hrănire a animalelor prin menţinerea lor temporară sau permanentă în grajd.

STACCATO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Sacadat.

STACÓJ s.m. (<ngr. *stakos*) (ZOOL.; înv. şi reg.) Homar (*Homarus vulgaris*). ◆ P.ext. Rac (*Astacus fluviatilis*).

STACOJÍU, -ÍE adj. (<*stacoj*) De culoare roşie aprinsă.

STADIÁL, -Ă adj., s.n. (<germ. *stadial*, lat. *stadialis*) **I.** Adj. **1.** Care se dezvoltă în stadii, în etape. **2.** (BIOL.) Care se referă la stadiile de dezvoltare a organismelor. **II.** S.n. (GEOL.) Interval de scurtă durată din timpul unei glaciaţii, când, în urma unei scăderi mai mari a temperaturii anuale, a avut loc o extindere maximă a gheţarilor.

STÁDIE s.f. (<fr. *stadia*; cf.gr. *stadion*) Mira sau riglă utilizată la măsurarea indirectă a distanţelor în lucrările topografice.

STADIMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *stadiométrique*) Care aparţine stadimetriei, referitor la stadimetrie; care se foloseşte în stadimetrie.

STADIMETRÍE s.f. (<fr. *stadiométrie*) Ansamblu de lucrări şi de operaţii topografice pentru întocmirea planurilor şi a hărţilor, în care distanţele terestre se determină pe cale optică: tahimetrie.

STADIMÉTRU s.n. (<fr. *stadiomètre*) Instrument topografic pentru măsurarea indirectă a distanţelor între două puncte terestre.

STADIÓN s.n. (<germ. *Stadion*) Teren special amenajat pentru desfăşurarea competiţiilor sportive (cu tribune pentru spectatori). ◆ Mulţimea spectatorilor aflaţi în tribune, la o competiţie sportivă.

STÁDIU s.n. (<lat. *stadium*, fr. *stade*) **1.** Etapă de dezvoltare în timp a unui proces, a unui fenomen, a unei acţiuni etc. din natură sau din societate; fază, etapă. **2.** Veche unitate de măsură pentru lungime la greci, care varia între 147 şi 193,2 metri.

STAFF s.n. (cuv.engl.) Echipă de conducere (a unei întreprinderi, a unei organizaţii, a unei acţiuni etc.); p.ext. sediul conducerii, administraţiei unei organizaţii, instituţii etc.

STAFÍDĂ s.f. (<ngr. *stafidha*) Boabă uscată şi fără sîmburi a unor specii de struguri (folosită la prepararea unor mîncăruri şi prăjituri).

STAFIDÍ vb. IV refl. (<*stafidă*) (Despre struguri) A se usca; a deveni stafide. ◆ Fig. (Despre oameni sau despre părţi ale corpului lor) A slăbi excesiv; a se zbîrci.

STAFIDÍT, -Ă adj. (<*stafidi*) (Despre struguri) Uscat. ◆ (Despre oameni sau despre părţi ale corpului lor) Zbîrcit, cu riduri.

STAFÍE s.f. (cf.ngr. *stihion*) Nălucă, vedenie, fantomă, strigoi. ◆ Fig. (Fam.) Persoană (bătrînă) slabă (şi urîtă).

STAFILO- (<fr. *staphylo*; cf.gr. *staphyle* "sîmbure de struguri") Element prim de compunere care are semnificaţia "(în formă de) ciorchine".

STAFILOCÓC s.m. (<fr. *staphylocoque*; cf.gr. *staphyle* "sîmbure de struguri"+*kokkos* "sămînţă") Bacterie sferică ai cărei indivizi se grupează în formă de ciorchini şi care produce infecţii locale (foliculite, abcese) sau generale (septicemie).

STAFILOCÓCIC, -Ă adj. (<fr. *staphylococique*) (MED.) Care este provocat de stafilococi; cu stafilococi.

STAFILOCOCÍE s.f. (<fr. *staphylococcie*) (MED.) Nume generic pentru infecţiile provocate de stafilococi.

STAFILÓM s.n. (<fr. *staphylome*) (MED.) Tumoare a corneei.

STAGFLÁŢIE s.f. (<fr. *stagflation* <*stagnation*+*inflation*) Fenomen economic care se manifestă prin coexistenţa stagnării economice, a inflaţiei şi a şomajului.

STAGIÁR, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *stagiaire*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care îşi face stagiul (într-un domeniu de activitate). **2.** Adj. Care ţine de stagiu, referitor la stagiu.

STAGIATÚRĂ s.f. (<*stagiu*) Stagiu.

STÁGIU s.n. (<fr. *stage*, lat. *stagium*) **1.** Perioadă de iniţiere a unui angajat (începător) în profesiunea sau în specialitatea lui. ◆ Vechimea în muncă a unui angajat (începător). **2.** *Stagiu militar* = perioadă de timp, stabilită prin lege, în care un cetăţean prestează serviciul militar activ. **3.** Perioadă de timp care constituie o etapă în desfăşurarea unui proces, a unui fenomen etc.

STAGIÚNE s.f. (<it. *stagione*) Perioadă de timp determinată în cadrul fiecărui an, în care teatrele dau regulat reprezentaţii.

STAGNÁ vb. I intranz. (<fr. *stagner*, lat. *stagnare*) (Despre fluide) A nu curge. ◆ Fig. A sta pe loc, a nu progresa, a nu evolua.

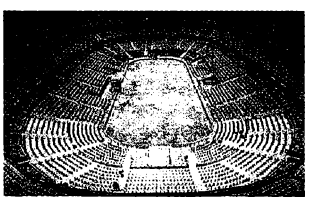

stadion

STAGNÁNT, -Ă adj. (<fr. *stagnant*, lat. *stagnans*, *-ntis*) (Despre fluide) Care stă pe loc; stătător. ◆ Fig. Care nu progresează, care stagnează.

STAL s.n. (<fr. *stalle*) Scaun numerotat (situat în spatele fotoliilor) la parterul unei săli de spectacole; p.ext. parte a unei săli de spectacole unde sînt plasate asemenea scaune.

STALACTÍTĂ s.f. (<fr. *stalactite*; cf.gr. *stalaktos* "care cade picătură cu picătură") **1.** (GEOL.) Depunere calcaroasă de formă conică, fixată cu baza de tavanul unor galerii subterane (peşteri, galerii etc.), formată prin acumularea, de-a lungul timpului, a calcitului din picăturile de apă. **2.** Motiv decorativ de forma unei stalactite, folosit (în arhitectura arabă) la decorarea cornişelor.

STALAGMÍTĂ s.f. (<fr. *stalagmite*; cf.gr. *stalagmos* "picătură") Depunere calcaroasă de formă conică, cu o adîncitură în vîrf, corespunzătoare locului unde picură apa din tavan, formată pe podeaua unor goluri subterane (peşteri, galerii etc.) prin acumularea calcitului din picăturile de apă.

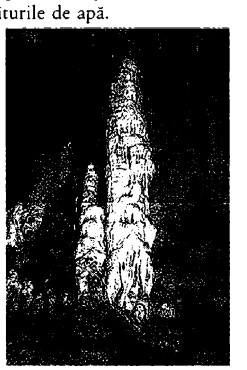

stalagmită

STALAGMOMÉTRU s.n. (<fr. *stalagmomètre*; cf.gr. *stalagmos* "picătură"+*metron* "măsură") Dispozitiv pentru determinarea tensiunii unui lichid sau a unei soluţii, prin determinarea numărului de picături scurse dintr-o anumită cantitate de lichid sau de soluţie printr-un tub capilar.

STALINÍT s.n. (<fr. *stalinite*) Aliaj dur de fier cu crom, carbon, mangan şi siliciu.

STÁMBĂ s.f. (<ngr. *stamba*, it. *stampa*) **1.** Ţesătură simplă de bumbac, imprimată, folosită la confecţionarea îmbrăcămintei de vară pentru femei şi copii. **2.** (La pl.) Varietăţi de stambă. ◆ Obiecte de îmbrăcăminte confecţionate din stambă. **3.** (Înv.) Teasc de tipografie.

STAMBÓL s.m. (<n.pr. *Istambol*=Istanbul) Monedă de aur turcească, care a circulat şi în ţările române în sec.18.

STAMINÁL, -Ă adj. (<fr. *staminal*) Care aparţine staminelor, referitor la stamine; cu stamine.

STAMÍNĂ s.f. (<lat. *stamen*, *-inis*) Organ masculin de reproducere al florii format din filament şi anteră, care produce polen.

STAMINIFÉR, -Ă adj. (<fr. *staminifère*) (Despre flori sau părţi ale lor) Care este purtător de stamine.

STAMINÓDIU s.n. (<fr. *staminode*) Stamină sterilă, lipsită de anteră.

STAMPÁ vb.I tranz. (<it. *stampare*) **1.** A

imprima pe suprafaţa unui obiect de metal un profil sau un desen prin deformare plastică, cu ajutorul unui poanson şi al unor matriţe speciale. **2.** (TEHN.) A îndesa, prin batere manuală sau mecanică, un amestec de formare în turnătorii.

STÁMPĂ s.f. (<it. *stampa*) Imagine imprimată după o placă gravată sau litografiată.

STAMPIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *stampien*) (GEOL.) **1.** S.n. Subdiviziune a oligocenului. **2.** Adj. Care aparţine stampianului, care se referă la stampian.

STÁNĂ s.f. (<sl. *stanŭ*) Bolovan mare de piatră; p.ext. stîncă.

STAND s.n. (<fr. *stand*, germ. *Stand*; cf.engl. *stand*) **1.** Spaţiu special amenajat cu vitrine, panouri, mese pentru prezentare, într-o expoziţie, într-un magazin etc., a unor exponate sau a unor mărfuri. **2.** (TEHN.) Loc special utilat pentru controlul şi încercarea maşinilor noi. **3.** (SPORT) Loc de tragere special amenajat pentru tir.

STÁNDARD s.n. (<fr., engl. *standard*) **1.** Normă sau ansamblu de norme care reglementează calitatea, dimensiunile etc. unui produs; document în care sînt consemnate aceste norme. ◆ Concr. Produs care se încadrează în prevederile standardului. ◆ Fig. Lipsit de originalitate; comun, banal. **2.** *Standard de viaţă* = grad de dezvoltare a condiţiilor de viaţă caracteristice unei persoane sau unei colectivităţi; nivel de viaţă.

STANDARDIZÁ vb. I tranz. (<fr. *standardiser*) **1.** A elabora şi a aplica un standard. **2.** A produce în serie, conform unui standard.

STANDARDIZÁT, -Ă adj. (<*standardiza*) Care este reglementat printr-un standard. ◆ Fig. (Deprec.) Conform unui şablon; comun, obişnuit, banal.

STAND-BY adj. (cuv. engl.) *Acord stand-by* = acord auxiliar.

STANDING s.n. (cuv. engl.) Poziţie socială, nivel de trai al unei persoane; clasament ridicat.

STÁNIC, -Ă adj. (<fr. *stannique*) (Despre compuşi ai staniului) Care conţine staniu (tetravalent). ◇ *Acid stanic* = acid oxigenat al staniului. ◆ Care se referă la staniu.

STANIFÉR, -Ă adj. (<fr. *stannifère*) (Despre minereuri, roci) Care conţine staniu.

STANÍNĂ s.f. (<fr. *stannine*) Sulfură naturală complexă de staniu.

STANIÓL s.n. (<germ. *Stanniol*) Foaie subţire de staniu, de aluminiu sau de plumb, folosită pentru împachetarea unor alimente sau a unor produse industriale în scopul unei bune conservări.

STÁNIŞTE s.f. (<sl. *stanište*) **1.** (Reg.) Loc umbrit, unde se odihnesc vitele vara, în timpul amiezii. ◆ P.ext. (Ir.) Loc de oprire, de popas, de întîlnire. **2.** (Înv.) Cantonament, tabără.

STÁNIU s.n. (<it. *stagno*, lat. *stannum*, *stagnum*) Element chimic (*Sn*; nr.at. 50; m.at. 118,69; p.t. 231,8°C; p.f. 2362°C; gr.sp. 7,28), metal alb-argintiu, maleabil şi ductil, care se foloseşte mult în aliaje şi la acoperirea altor metale, pentru a le proteja împotriva coroziunii; cositor.

STANÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *stanneux*) (Despre compuşi ai staniului) Care conţine staniu (bivalent).

STÁNŢĂ s.f. (<fr. *stance*, it. *stanza* "strofă") Strofă cu înţeles deplin, alcătuită din opt versuri cu o anumită schemă de rimă şi formînd o unitate ritmică. ◆ (La pl.) Poezie compusă din astfel de strofe; p.gener. poezie.

STAR[1] s.n. (<engl. *star*) Ambarcaţie sportivă pentru două persoane, cu vele, cu lungimea de 6,90 m.

STAR[2] s.n. (<fr., engl. *star*) Vedetă de cinema; stea. **2.** Personalitate marcantă (în cinema, muzică, sport).

STÁRE s.f. (<*sta*) **1.** Situaţie în care se află cineva sau ceva, mod în care se prezintă cineva sau ceva. ◆ Faptul de a sta într-o anumită poziţie; poziţie a corpului; postură. ◆ Spec. Situaţie a unui corp sau a unui sistem determinată de structura sa, de condiţiile exterioare şi definită prin anumite mărimi sau anumiţi parametri. **2.** Fel în care se simte cineva (din punct de vedere fizic sau moral); dispoziţie. **3.** Situaţie materială (bună); avere. ◇ Loc.adj. *Cu stare* = cu avere, înstărit. **4.** (Înv.) Clasă sau pătură socială (cu statut reglementat de stat). ◆ Treaptă socială; ierarhie, grad.

STÁREŢ, -Ă s.m. şi f. (<sl. *starici*) Persoană care conduce o mănăstire; egumen.

STARLÉTĂ s.f. (<fr. *starlette*) Tînără actriţă de cinema apreciată mai mult pentru farmecul său decît pentru talent.

STÁROSTE s.m. (<sl. *starosta*) **1.** (În ev. med.; în Ţara Românească) Conducător al unei bresle; p.ext. conducător, şef, fruntaş. **2.** (În ev.med.; în Moldova) Persoană care conducea un ţinut aflat la marginea ţării. **3.** (Pop.) Peţitor. ◆ P.ext. Persoană care conduce ceremonia de nuntă.

START s.n. (cuv. engl.) **1.** Moment în care începe o cursă sportivă, marcat de starter. ◇ *A da startul* = a da semnalul de începere a unei întreceri sportive. **2.** Loc de plecare (într-o competiţie), marcat cu o linie. ◇ *A se prezenta la start* = a participa la o competiţie sportivă.

STÁRTER s.m., s.n. (<fr., engl. *starter*) **1.** S.m. Persoană care dă semnalul de plecare într-o cursă sportivă. **2.** S.n. Carburator auxiliar conectat la carburatorul principal al unui motor cu ardere internă, care serveşte la formarea unui amestec carburant îmbogăţit (necesar la pornirea motorului în stare rece). **3.** S.n. Dispozitiv care serveşte la aprinderea lămpilor fluorescente.

STAS s.n. (<*sta*[ndard de]+*s*[tat]) (ECON.) Standard de stat.

STAT[1] s.n. (<it. *stato*, lat. *status*, germ. *Status*, fr. *état*) **I. 1.** (JUR.) Instituţie suprastructurală care reglementează, pe plan naţional şi internaţional, organizarea politică şi administrativă a unui teritoriu bine definit; mod de organizare social-politică, economică şi administrativă a unei comunităţi. ◆ Teritoriul şi populaţia asupra cărora îşi exercită autoritatea această organizaţie. ◇ Loc.adj. *De stat* = a) care emană de la stat; b) care aparţine statului, care se referă la stat; care este condus şi controlat de stat; oficial; c) care angajează statul. ◇ *Om* (sau *bărbat*) *de stat* = persoană care are un rol important în conducerea statului. **2.** (MILIT.) *Stat major* = organ de conducere a trupelor format din ofiţeri, care funcţionează pe lîngă comandamentele marilor unităţi militare sau la nivelul întregii armate; sediul, localul acestui organ de conducere. **II. 1.** Tabel, listă (oficială). ◆ *Stat de funcţii* = document (sub formă de tabel) în care sînt înscrise posturile, funcţiile, salariile dintr-o întreprindere, instituţie etc. *Stat de plată* = tabel în care sînt înscrise drepturile băneşti pe care o întreprindere sau o instituţie le achită salariaţilor. **2.** *Stat personal* = dosar care conţine specificarea tuturor mutaţiilor de serviciu ale unui angajat şi starea lui civilă, socială etc.

STAT[2] s.n. (<*sta*) **1.** Faptul de a sta. ◆ Şedere, zăbovire. **2.** Înălţime a corpului omenesc; statură; p.ext. înfăţişare. ◇ *Un stat de om* = măsură pentru înălţime egală cu înălţimea medie a unui om. ◆ Trup, corp omenesc.

STATÁL, -Ă adj. (<it. *statale*) Care aparţine statului[1], privitor la stat[1], de stat[1].

STÁTER s.m. (<lat. *stater*, fr. *statère*) Monedă de aur sau de argint la vechii greci şi macedoneni, valorînd între două şi patru drahme.

STATHUDÉR s.m. (<fr. *stathouder*; cuv. old. "guvernator") Titlu dat guvernatorilor de provincii şi comandanţilor militari din Ţările de Jos, în timpul dominaţiei spaniole; persoană care purta acest titlu.

STÁTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *statique*) **I.** Adj. **1.** (MEC.) Care se referă la echilibrul forţelor, la starea de nemişcare a corpurilor. ◇ *Electricitate statică* = sarcină electrică invariabilă a unui corp, în care nu se dezvoltă căldura, din cauza stării sale electrice. *Încercare statică* = încercare mecanică la care forţa exterioară se aplică încet, progresiv, uniform şi în acelaşi sens. *Presiune statică* = presiune interioară a unui fluid curgător, indicată de un instrument de măsură care se mişcă cu aceeaşi viteză ca şi fluidul. **2.** Care nu se mişcă, care nu evoluează; fix, imuabil; lipsit de dinamism. **3.** (FIZIOL.) *Simţ static* = simţ care orientează asupra poziţiei corpului şi a părţilor lui în repaus, din cauza impresiilor care vin de la muşchi, tendoane şi articulaţii. **II.** S.f. Compartiment al mecanicii care studiază sistemele de forţe în vederea stabilirii condiţiilor de echilibru al unui corp aflat în stare de repaus sau de mişcare. ◇ *Statica lichidelor* = hidrostatică. *Statica gazelor* = aerostatică. *Statica construcţiilor* = disciplină care face parte din mecanica construcţiilor şi se ocupă cu studiul metodelor de calcul pentru determinarea eforturilor şi a deformaţiilor sistemelor de bare.

STATÍSM s.n. (<fr. *statisme*) Însuşirea, proprietatea de a fi static.

STATÍSTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *statistique*, germ. *Statistik*, *statistisch*) **I.** S.f. **1.** Prezentare a unei situaţii prin cifre; date numerice, evidenţă în cifre referitoare la diferite fenomene. **2.** Activitate de culegere, prelucrare şi valorificare a datelor referitoare la anumite fenomene generale. **3.** Ştiinţă care culege, sistematizează, sintetizează, descrie şi interpretează date referitoare la fenomene generale. ◇ *Statistică matematică* = ramură a matematicii care se ocupă cu elaborarea noţiunilor şi a metodelor specifice folosite în statistică. **4.** (FIZ.) Teorie care descrie comportarea de ansamblu a unui sistem alcătuit din numeroase particule. **II.** Adj. Care aparţine statisticii, care se referă la statistică; bazat pe statistică.

STATISTICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *statisticien*) Specialist în statistică.

STATÍV s.n. (<germ. *Stativ*, fr. *statif*) Dispozitiv care serveşte la susţinerea vaselor sau a aparatelor de laborator.
STÁTIVE s.f. pl. (<scr. *stative*) (Reg.) Război de ţesut manual.
STAT-MAJÓR s.n. (<*stat*[1]+*major*, după fr. *état-major*, it. *stato maggiore*) Organ de conducere al unei mari unităţi militare, format dintr-un anumit număr de ofiţeri, constituiţi în birouri sau secţii, sub conducerea unui şef.
STATOCÍST s.n. (<fr. *statocyste*; cf.gr. *statos* "care stă"+*kytos* "celulă") Organ auditiv al nevertebratelor.
STATOLÍT s.n. (<fr., engl. *statolithe*; cf.gr. *statos* "care stă"+*lithos* "piatră") **1.** (ANAT.) Concreţiune calcaroasă conţinută de statocist. ◆ Otolit. **2.** (BOT.) Incluziune intracelulară, solidă, de grăunciori de amidon, la plante.
STATÓR s.n. (<fr. *stator*, germ. *Stator*) Parte fixă a unui motor sau a unui generator de energie, solidară cu carcasa maşinii sau reprezentînd chiar carcasa acesteia, care rămîne imobilă în timpul funcţionării maşinii.
STATOREACTÓR s.n. (<fr. *statoréacteur*) Reactor cu flux continuu şi fără compresor, constituit dintr-un difuzor, o cameră de ardere, un efuzor şi o instalaţie de alimentare cu combustibil, folosit pentru propulsia unor avioane supersonice.
STATÓRNIC, -Ă adj. (<*stat*[2]) **1.** (Despre oameni şi despre manifestările lor) Constant, neschimbător, ferm, hotărît. ◆ Permanent, durabil, continuu. **2.** (Despre aşezări omeneşti) Stabil, fix; consolidat.
STATORNICÍ vb. IV (<*statornic*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) stabili, a (se) aşeza undeva (pentru o perioadă îndelungată). ◆ Refl. A lua fiinţă, a se stabili. **2.** Tranz. A fixa, a preciza, a decide.
STATORNICÍE s.f. (<*statornic*) Faptul de a fi statornic; constanţă, fermitate (în păreri, idei, sentimente etc.). ◆ Devotament, credinţă. ◆ Durabilitate.
STATOSCÓP s.n. (<fr. *statoscope*) Instrument de măsură folosit la bordul aeronavelor pentru a indica micile schimbări de altitudine faţă de o altitudine de zbor aleasă.
STATUÁ vb. I tranz. (<fr. *statuer*) A stabili, a hotărî (printr-un statut).
STATUÁR, -Ă adj., s.f. (<fr. *statuaire*, lat. *statuarius*) **1.** Adj. Referitor la statui; care ţine de sculptura statuilor. ◆ Ca o statuie; monumental. **2.** S.f. Arta statuară; concr. totalitatea sculpturilor dintr-o epocă, dintr-o ţară etc., ale unui artist.
STATUÉTĂ s.f. (<fr. *statuette*, it. *statuetta*) Statuie de mici dimensiuni.
STATÚIE s.f. (<fr. *statue*; cf.lat. *statua* <*statuere* "a plasa, a aşeza") Sculptură care reprezintă (în întregime) un personaj (cunoscut), figuri alegorice etc.
STATU-QUO s.n. (loc. lat. "stare care a existat [înainte]") Situaţie de fapt sau de drept care a existat mai înainte, care se menţine şi în momentul de faţă şi în raport cu care se apreciază efectele unui act juridic, unei convenţii etc.
STATÚRĂ s.f. (<fr. *stature*, lat. *statura*) Înălţime a corpului unui om. ◆ Siluetă, talie.
STÁTUS s.n. (<lat. *status*) (SOCIOL.) Statut.
STATÚT s.n. (<fr. *statut*, lat. *statutum*) **1.** Document care cuprinde ansamblul de principii, norme şi reguli ce stau la baza constituirii şi activităţii unei organizaţii, societăţi, instituţii etc.; p.gener. lege, regulament. **2.** Spec. (Înv.) Constituţie. **3.** *Statut personal* = totalitatea legilor dintr-un stat referitoare la starea şi la capacitatea cetăţenilor săi şi care li se aplică acestora (chiar dacă se află în străinătate). *Statut real* = totalitatea legilor dintr-un stat referioare la regimul bunurilor aflate pe teritoriul acestuia, care se aplică şi bunurilor aparţinînd unui stat străin. **4.** (SOCIOL.; şi *statut social*) Locul pe care îl ocupă individul într-un grup social dat într-un anumit moment.
STATUTÁR, -Ă adj. (<fr. *statutaire*) Conform unui statut, bazat pe un statut; prevăzut într-un statut.
STÁŢIE (STAŢIÚNE) s.f. (<fr. *station*, lat. *statio*, *-onis*.) **I. 1.** Punct de oprire pe traseul unui vehicul public, rutier sau feroviar, amenajat pentru urcarea şi coborîrea călătorilor, pentru încărcarea sau descărcarea mărfurilor etc. ◆ *Staţie interplanetară* = staţie-releu ipotetică pentru zborurile cosmice, pe care navele cosmice ar putea ateriza, în drum spre alte planete, menţinîndu-şi viteza. **2.** Loc (în oraş) unde staţionează unele vehicule publice, pentru a aştepta călătorii. **3.** (Înv.) Popas, oprire. ◆ (Reg.; în ritualul Bisericii Ortodoxe) Popas făcut în drum spre cimitir, pentru a citi prohodul. **II. 1.** Ansamblu de clădiri şi de instalaţii folosit pentru efectuarea unor observaţii, a unor operaţii tehnice, a unor cercetări experimentale etc. ◆ *Staţie spaţială* (sau *cosmică*) = satelit artificial sau vehicul cosmic care se plasează pe o orbită stabilă în jurul Pămîntului, destinat, de obicei, cercetărilor ştiinţifice. **2.** (În forma *staţiune*) Localitate în care se găsesc condiţii de climă, ape minerale, nămol etc. prielnice sănătăţii. **III.** (În forma *staţiune*) Poziţie caracteristică a corpului (la om şi la animale).
STAŢIOGRÁF s.n. (<it. *staziografo*) (NAV.) Instrument pentru determinarea pe o hartă a poziţiei unei nave.
STAŢIONÁ vb. I intranz. (<fr. *stationner*) (Despre vehicule) A face o staţie (**1**). ◆ (Despre persoane) A se opri pentru cîtva timp într-un loc, a sta pe loc.
STAŢIONÁR, -Ă adj., s.n. (<fr. *stationnaire*, lat. *stationarius*) **I. 1.** Adj. Care nu variază cîtva timp; care rămîne în aceeaşi stare; constant. ◆ (Despre planete) Care (în aparenţă) nu-şi schimbă cîtva timp locul pe bolta cerească. ◆ Care rămîne în aceeaşi stare, care nu mai evoluează; spec. (despre boli) care nu se agravează, dar nici nu se ameliorează. **2.** (Despre un mediu fluid) Care are în fiecare punct o viteză independentă de timp; (despre un cîmp de forţe) care are în fiecare punct o intensitate independentă de timp. **II.** S.n. **1.** (Serviciu într-o) instituţie medicală în care bolnavii sînt internaţi pentru stabilirea diagnosticului şi pentru tratament. **2.** (Înv.) Navă de luptă care supraveghea traficul vaselor dintr-un port.
STÁUL s.n. (lat. *stab(u)lum*) Grajd; spec. adăpost pentru bovine, oi sau cai.
STAUROLÍT s.n. (<fr. *staurolite*; cf.gr. *stauros* "cruce"+*lithos* "piatră") Silicat natural de aluminiu şi de fier, cristalizat în sistemul rombic, brun-roşiatic pînă la negricios, sticlos şi dur, ale cărui varietăţi limpezi sînt folosite ca pietre semipreţioase.
STÁVILĂ s.f. (<sl. *stavilo*) **1.** Construcţie mobilă sau parte mobilă a unei construcţii, manevrată manual ori mecanic, care serveşte la închiderea sau la deschiderea parţială sau totală a unui orificiu, a unui deversor etc., pentru a regla nivelul sau pentru a orienta cursul apelor curgătoare; p.restr. fiecare dintre obloanele verticale mobile ale stăvilarului, care, coborîndu-se, opresc sau, ridicîndu-se, lasă să curgă apa, după necesitate; stăvilar. ◆ Acumulare de buşteni, de crengi, de mîl etc. (la cotitura unui rîu), care împiedică cursul apei. ◆ P.gener. Piedică (materială), obstacol. ◇ Loc.adv. *Fără stavilă* = necontenit, fără oprire; în mare cantitate. **2.** Fig. Opoziţie, împotrivire.
STAVRÍD s.m. (<ngr. *stavridhi*) Peşte teleostean marin, răpitor, care are gura mare, cu numeroşi dinţi şi linia laterală cu o curbură la mijloc (*Trachurus ponticus*).
STAVROFÓR s.m. (<ngr. *stavroforos*) (La ortodocşi) Preot sau arhimandrit care poartă pe piept o cruce ca distincţie ecleziastică.
STÁZĂ s.f. (<fr. *stase*; cf.gr. *stasis* "oprire") (MED.) Încetinire sau oprire a circulaţiei unor lichide biologice sau a tranzitului materiilor fecale.
STĂNCÚŢĂ s.f. (<*stancă*, reg. "stăncuţă") Pasăre sedentară din familia corvidelor, de culoare neagră, cu ceafa cenuşie, puţin mai mică decît o cioară (*Coloeus monedula*).

stăncuţă

STĂNOĂGĂ s.f. (<*stănoage*, pl. lui *stănog*) (POLIGR.) Pupitru pe care se aşază casetele de litere în vederea culegerii unui text.
STĂNÓG s.n. (<rus., ucr. *stanok*) Bară de lemn sau de fier care separă caii sau vitele în grajd.
STĂPÎN, -Ă s.m. şi f. (cf.sl. *stopanŭ*) **1.** Posesor, proprietar al unui bun material. ◆ Spec. Proprietar de sclavi. **2.** Persoană în serviciul căreia este angajat cineva, considerată în raport cu acesta. ◆ Patron. **3.** (În opoziţie cu *supus*) Persoană sub a cărei putere, autoritate se află cineva sau ceva: stăpînitor, domnitor, suveran (al unui stat). ◇ *A fi stăpîn pe situaţie* = a se simţi tare, sigur într-o anumită împrejurare. *A fi stăpîn pe sine* = a nu-şi pierde cumpătul, a-şi putea înfrîna poftele şi pasiunile. **4.** Gazdă (în raport cu oaspeţii).
STĂPÎNÍ vb.IV (<*stăpîn*) **1.** Tranz. A avea ceva în proprietate; a deţine, a poseda. **2.** Tranz. A avea cunoştinţe temeinice într-un anumit domeniu de activitate. **3.** Refl. Fig. A deţine controlul propriilor porniri; a se înfrîna, a se domina, a se reţine. ◆ Tranz. A înăbuşi o pornire, un sentiment etc. ◆ Tranz. A ţine în frîu, a struni pe cineva. **4.** Intranz. A cîrmui, a guverna, a domni.

STĂPÎNÍRE s.f. (<*stăpîn*) **1.** Acţiunea de a (se) stăpîni şi rezultatul ei. **2.** Proprietate, posesiune. **3.** Conducere, guvernare; dominaţie; domnie, suzeranitate. ◇ *Stăpînire de sine* = sînge rece, calm; cumpăt. **4.** Putere, autoritate de stat; p.ext. persoană care reprezintă această autoritate.

STĂPÎNÍT, -Ă adj. (<*stăpîni*) (Despre oameni) Cumpătat, reţinut, rezervat.

STĂPÎNITÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*stăpîni*) **1.** Adj. Care stăpîneşte, care ţine sub stăpînirea sa. **2.** S.m. şi f. Persoană care are în proprietatea sa ceva; proprietar, posesor, stăpîn. ◆ Domnitor, suveran.

STĂREŢÍ vb. IV intranz. (<*stareţ*) A conduce o mănăstire în calitate de stareţ.

STĂREŢÍE s.f. (<*stareţ*) **1.** Funcţia, demnitatea de stareţ(ă); timpul cît cineva exercită această funcţie. **2.** Locuinţa sau cancelaria stareţului sau stareţei unei mănăstiri.

STĂROSTÍ vb.IV intranz. (<*staroste*) (Pop.) A peţi. ◆ A rosti oraţiile de nuntă. ◆ Tranz. A servi cuiva drept staroste.

STĂRUÍ vb.IV intranz. (<bg. *staraija se*) **1.** A se ruga de cineva prin cereri repetate; a insista. **2.** A rămîne statornic (într-o hotărîre, într-un sentiment etc.); a persevera. ◆ A lucra cu stăruinţă la ceva. **3.** A continua să existe; a dăinui, a se menţine, a dura.

STĂRUÍNŢĂ s.f. (<*stărui*) **1.** Rugăminte, cerere insistentă făcută cuiva; insistenţă. ◇ Loc.adv. *Cu stăruinţă* = în mod insistent, stăruitor. **2.** Perseverenţă, tenacitate, statornicie (într-o hotărîre, într-un sentiment etc.). ◆ Silinţă, străduinţă în muncă.

STĂRUITÓR, -OÁRE adj. (<*stărui*) **1.** Care stăruie; insistent. **2.** Care persevează într-o atitudine, în muncă etc.; neclintit, statornic, tenace.

STĂTĂTÓR, -OÁRE adj. (<*sta*) **1.** Care stă pe loc, care nu se clinteşte: imobil; (despre ape) necurgătoare. **2.** *De sine stătător* = care nu depinde de nimeni şi de nimic; independent.

STĂTÚT, -Ă adj. (<*sta*) Care nu mai este proaspăt; care a început să se altereze; vechi, clocit. ◆ (Despre aer, apă) Care nu a fost împrospătat; viciat, stricat.

STĂVILÁR s.n. (<*stavilă*) **1.** Baraj din lemn, din beton sau din metal situat transversal pe cursul unui rîu, servind la reglarea nivelului apei; p.restr. fiecare dintre obloanele verticale ale stăvilarului, acţionate manual sau mecanic, care prin coborîre sau prin ridicare opresc apa sau îi dau drumul, după necesitate. **2.** Întăritură de protecţie în apropierea unui pod.

STĂVILÍ vb. IV tranz. (<*stavilă*) A opri, a bara cursul unei ape, cu ajutorul unui stăvilar; a zăgăzui. ◆ Fig. A împiedica, a opri, a înfrîna ceva.

STEA s.f. (lat. *stella*) **1.** Corp ceresc cu lumină proprie, de formă aproximativ sferică, format dintr-o masă de gaze aflată la temperatură ridicată, datorită reacţiilor termo-nucleare care au loc în interiorul său. ◆ Orice corp ceresc (cu excepţia Soarelui şi a Lunii) care străluceşte noaptea pe bolta cerească. ◆ *Stea căzătoare* = meteor. *Stea cu coadă* = cometă. ◆ Fig. Artistă celebră (de cinematograf, de teatru etc.); vedetă, star. **2.** Obiect, desen etc. avînd o formă asemănătoare cu aceea prin care este reprezentată convenţional o stea. ◆ Spec. Stea de hîrtie colorată, cu multe colţuri, frumos împodobită, cu care colindă copiii în timpul sărbătorilor Crăciunului. ◇ *Cîntece de stea* = colinde de origine creştină, cîntate de copii din prima seară a Crăciunului pînă în ziua de Bobotează. ◇ *A umbla cu steaua* = a colinda. ◆ (TEHN.) Piesă formată din mai multe segmente radiale prinse de o parte centrală. ◆ (TIPOGR.) Asterisc. ◆ Pată albă de păr pe fruntea unor animale. ◇ *A fi cu stea în frunte* = (despre oameni) a fi (sau a se arăta) mai deosebit, mai grozav faţă de alţii. **3.** (ZOOL.) *Stea-de-mare* = (la pl.) clasă de echinoderme marine răpitoare, în formă de stea, cu corpul format dintr-un disc central de la care pornesc radial cinci sau mai multe braţe; asteridă *(Asterias)*; (şi la sg.) animal care face parte din această clasă.

STEAG s.n. (<rus. *steag*; cf.sl. *stĕgŭ*) **1.** Drapel, stindard; fanion. ◇ *Steag de domnie* = baston terminat cu un glob de argint şi cu o semilună, dat de sultan domnilor români ca semn al domniei. *Steag de mire* = obiect asemănător unui steag, confecţionat din năframe de mătase şi împodobit cu panglici şi cu spice de grîu, purtat în fruntea alaiului de nuntă. **2.** (În trecut) Mică unitate militară care avea drapel propriu; trupă mică de oameni înarmaţi.

STEÁJĂR s.n. (<sl. *steţerŭ*) (Pop.) Par înfipt în mijlocul ariei de treierat cu cai, în jurul căruia se înfăşoară funia.

STEAPSÍNĂ s.f. (<germ. *Steapsin*; cf.gr. *stear* "seu"+*pepsis* "fermentaţie") Enzimă de tipul lipazelor, prezentă în sucul pancreatic, care intervine în continuarea digestiei grăsimilor în duoden.

STEARÁT s.m. (<fr. *stéarate*; cf.gr. *stear* "seu") Sare sau ester ale acidului stearic. ◇ *Stearat de sodiu* = sare de sodiu a acidului stearic, solubilă în apă, care este unul dintre principalii componenţi ai săpunului.

STEÁRIC adj. (<fr. *stéarique*) *Acid stearic* = acid gras, monocarboxilic, saturat, solid, incolor şi puţin solubil în apă, care este întrebuinţat la fabricarea lumînărilor, la prepararea unor produse cosmetice (cremă de ras) etc.

STEARÍNĂ s.f. (<fr. *stéarine*) **1.** Acid stearic tehnic impurificat cu acid palmitic sau oleic, folosit la fabricarea lumînărilor, în industria textilă, a cauciucului etc. **2.** Nume generic pentru gliceridele acidului stearic.

STEATÍT s.n. (<fr. *stéatite*, germ. *Steatit*; cf.gr. *stear* "seu") Varietate de talc, microcristalină, compactă, albă, gălbuie sau cenuşie, utilizată pentru confecţionarea unor obiecte decorative.

STEATOLÍTIC, -Ă adj. (<fr. *stéatolytique*) (Despre substanţe) Dizolvant al grăsimilor.

STEATOLÍZĂ s.f. (<fr. *stéatolyse*) (MED.) Dizoluţie a grăsimilor în timpul digestiei intestinale.

STEATONECRÓZĂ s.f. (<fr. *stéatonecrose*; cf.gr. *stear* "seu"+*nekrosis* "necroză") (MED.) Necroză a ţesutului gras.

STEATÓZĂ s.f. (<fr. *stéatose*) Degenerare a unui ţesut sau a unui organ, provocată de invadarea lor cu grăsimi.

STEFANÍT s.n. (<fr. *stéphanite*) Sulfură dublă naturală de stibiu şi argint.

STEGÁR s.m. (<*steag*) **1.** Persoană care poartă steagul (în armată, la o nuntă, la jocul căluşarilor etc.). **2.** Fig. Persoană care se află în fruntea luptătorilor pentru o cauză; p.gener. conducător.

STEGOCEFÁL s.m. (<fr. *stégocéphale*; cf.gr. *stegos* "acoperiş"+*kephale* "cap") (La pl.) Ordin fosil de amfibieni care aveau craniul acoperit de plăci osoase groase, de natură dermică şi care au trăit din devonian pînă în triasic; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin.

STEGODÓN s.m. (<fr. *stégodon*; cf.gr. *stegos* "acoperiş"+*odous* "dinte") (La pl.) Gen fosil de mamifere din ordinul proboscidienilor, prezentînd caractere de trecere de la mastodont la elefant, care este considerat strămoşul elefanţilor; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin.

STEGOZÁUR s.m. (<fr. *stégosaure*; cf.gr. *stegos* "acoperiş"+*sauros* "şopîrlă") Gen fosil de reptile dinozauriene patrupede, cu lungimea de c. 8 m, cu o armură dorsală osoasă, care au trăit în jurasicul inferior şi cretacicul superior *(Stegosaurus)*; (şi la sg.) reptilă care face parte din acest gen.

stegozaur

STEI s.n. (cf.scr. *stenje*) Colţ de stîncă (ascuţită). ◆ Bolovan mare de piatră, de sare.

STEJÁR s.m. (cf.bg. *stežer*) (La pl.) Gen de arbori din familia fagaceelor, înalţi pînă la 50 m, cu tulpina dreaptă, cu coroana largă, cu florile dispuse monoic în amenţi, cu fructul o ghindă şi cu lemnul foarte rezistent, dur şi cu multe utilizări în industria de construcţii *(Quercus)*; (şi la sg.) arbore care face parte din acest gen. ◆ P.restr. Lemnul acestor arbori.

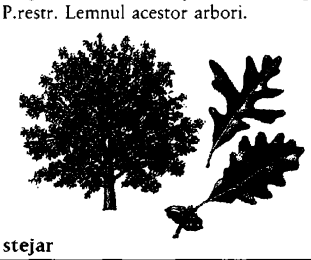

stejar

STEJĂRÍŞ s.n. (<*stejar*) Pădure formată din stejari.

STEL s.n. (<germ. *Stele*) (BOT.) Cilindru (**3**) central.

STELÁJ s.n. (<germ. *Stellage*) **1.** Piesă de mobilier formată din rafturi orizontale pe care se păstrează diverse obiecte (cărţi, exponate, mărfuri etc.). **2.** Schelet metalic pentru susţinerea aparatelor, instrumentelor şi dispozitivelor care alcătuiesc o instalaţie electrică.

STELÁR, -Ă adj. (<fr. *stellaire*) Care aparţine stelelor, referitor la stele.

STELÁT, -Ă adj. (<*stea*) (Despre figuri geometrice) În formă de stea.

STÉLĂ s.f. (<fr. *stele*) (În antic.) Mic monument comemorativ sau funerar, monolit, din piatră, aşezat vertical şi purtînd inscripţii sau ornamente sculptate.

STELÍT s.n. (<fr. *stellite*, germ. *Stellit*) Aliaj de cobalt, crom, wolfram, molibden şi de alte elemente, cu duritate mare, inoxidabil, folosit la fabricarea instrumentelor chirurgicale, la acoperirea prin sudură a unor piese cu suprafeţe active uzate, la fabricarea de scule aşchietoare etc.

STELÍŢĂ s.f. (<*stea*) Plantă erbacee perenă din familia compozeelor, cu tulpina şi frunzele păroase şi cu florile dispuse în capitule, cele marginale albastre, iar cele centrale galbene (*Aster amellus*).

STELÚŢĂ s.f. (<*stea*) **1.** Diminutiv al lui stea (**1**). ◆ Fig. Scînteie. **2.** Obiect, desen (mic) etc. în formă de stea. ◆ (TIPOGR.) Asterisc. ◆ Cusătură în formă de stea. ◆ Fulg de zăpadă. ◆ Pată albă de păr pe fruntea unor animale. **3.** Mic rotocol de grăsime care se vede plutind pe supa, laptele etc. fierbinte. **4.** Plantă erbacee perenă din familia cariofilaceelor, cu frunzele ovale şi cu florile albe, care creşte în regiunea montană (*Stellaria nemorum*).

STÉMĂ s.f. (<ngr. *stemma*) **1.** Semn convenţional distinctiv al unei ţări, al unui oraş, al unei dinastii, al unei familii nobile, al unei organizaţii etc.; emblemă, blazon. **2.** Coroană, diademă.

STEN s.m. (<fr. *sthène*; cf.gr. *sthenos* "forţă") Unitate de măsură a forţei egală cu o mie de newtoni.

STENAHORÍE s.f. (<ngr. *stenohoria*) **1.** Greutate în respiraţie; năduf. ◆ Fig. Stare de nelinişte sufletească, de plictiseală. **2.** Încurcătură, nevoie materială.

STÉNIC, -Ă adj. (<fr. *sthénique*) Întăritor.

STENO- (<fr. *sténo-*; cf.gr. *stenos* "strîns, strîmt") Element prim de compunere care are semnificaţia "scurt", "strîns", "limitat", "restrîns".

STENOBIÓNT, -Ă adj. (<fr. *sténobiote*; cf. gr. *stenos* "strîns, strîmt"+*bios* "viaţă") (Despre organisme) Care suportă doar variaţii limitate ale factorilor de mediu.

STENODACTILOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sténodactylographe*) Persoană care cunoaşte şi practică stenodactilografia.

STENODACTILOGRAFIÁ vb. I tranz. (<*stenodactylografie*) A înregistra vorbirea cuiva cu ajutorul stenodactilografiei.

STENODACTILOGRAFÍE s.f. (<fr. *stenodactilographie*) Stenografiere a vorbirii cuiva şi dactilografierea directă după stenogramă.

STENOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sténographe*) Persoană care stenografiază.

STENOGRAFIÁ vb. I tranz. (<fr. *sténographier*) A înregistra vorbirea cuiva cu ajutorul stenografiei.

STENOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *sténographique*) Care aparţine stenografiei, referitor la stenografie; înregistrat cu ajutorul stenografiei.

STENOGRAFÍE s.f. (<fr. *sténographie*; cf. gr. *stenos* "strîns, strîmt"+*graphein* "a scrie") Sistem de înregistrare grafică rapidă a vorbirii cuiva cu ajutorul unor semne convenţionale.

STENOGRÁMĂ s.f. (<fr. *sténogramme*; cf.gr. *stenos* "strîns, strîmt"+*gramma* "scriere") Text înregistrat prin stenografie.

STENOHALÍN, -Ă adj. (<fr. *sténohalin*; cf.gr. *stenos* "limitat"+*hals* "sare") (BIOL.; despre organisme acvatice) Care suportă doar variaţii limitate ale salinităţii apei în care trăieşte.

STENOTÉRM, -Ă adj. (<fr. *sténotherme*; cf. gr. *stenos* "limitat"+*therme* "căldură") (Despre organisme) Care suportă doar variaţii limitate ale temperaturii mediului extern.

STENOTÍP s.n. (<fr. *sténotype*) Maşină pentru stenografiere.

STENOTIPÍE s.f. (<fr. *sténotypie*) Stenografiere cu stenotipul.

STENOTIPÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sténotypiste*) Persoană care lucrează la stenotip.

STENOZÁ vb. I refl. (<fr. *sténoser*, engl. *stenose*) (MED.; despre canale, orificii ale organelor) A se îngusta.

STENOZÁRE s.f. (<*stenoza*) Tratament cu soluţie de formaldehidă la care sînt supuse produsele textile pentru a deveni neşifonabile.

STENÓZĂ s.f. (<fr. *sténose*; cf.gr. *stenos* "strîmt") Îngustare a unui orificiu sau a unui organ cavitar, provocată de un proces inflamator, tumoral, degenerativ etc. ◇ *Stenoză aortică* = îngustare a aortei, de natură sifilitică sau reumatismală, care determină tulburări ale funcţiunii cardiace. *Stenoză mitrală* = îngustare a valvulelor mitrale ale inimii, de natură inflamatorie sau congenitală, determinînd tulburări cardiace care pot evolua spre insuficienţă cardiacă. *Stenoză intestinală* = îngustare a unei porţiuni a intestinului subţire sau gros, care determină tulburări ale tranzitului intestinal.

STÉNTOR s.m. (<fr. *stentor*; cf.n.pr. *Stentor*, erou grec din războiul troian) *Voce de stentor* = voce puternică.

STEP s.n. (<engl. *step*) Stil de executare a unor dansuri de origine afro-americană, a cărui tehnică se bazează pe bătăi ritmice, sincopate ale vîrfului şi tocului pantofilor.

STÉPĂ s.f. (<rus. *step'*; cf.fr. *steppe*) Fitocenoză erbacee, caracteristică regiunilor cu climă semiaridă, alcătuită din graminee, din plante cu rizomi, din tufişuri şi plante spinoase, care este tipică Asiei şi Europei orientale; întindere de teren arid, deobicei şes, acoperit cu o anumită vegetaţie.

STÉPENĂ s.f. (<sl. *stepeni*) (Înv.) Treaptă, rang.

STER s.m. (<fr. *stère*; cf.gr. *stereos* "solid") Unitate de măsură pentru volume egală cu un metru cub, utilizată la măsurarea lemnelor aşezate în stive.

STERADIÁN s.m. (<fr. *stéradian*) (FIZ.) Unitate de măsură pentru unghiurile corpurilor solide (simbol *sr*), egală cu unghiul care, avînd vîrful în centrul unei sfere, intersectează pe suprafaţa acesteia o calotă a cărei arie este egală cu pătratul razei sferei.

STERCORÁL, -Ă adj. (<fr. *stercoral*; cf.lat. *stercus* "excrement") Privitor la excremente.

STERCOREMÍE s.f. (<fr. *stercorémie*) Intoxicaţie provocată de o constipaţie prelungită.

STEREO[1]- (<fr. *stéréo-*; cf.gr. *stereos* "solid") Element prim de compunere care are semnificaţia "solid", "în volum", "în relief".

STÉREO[2] s.n., adj. invar. (<fr. *stéréo*) **1.** S.n. Stereofonie. **2.** Adj. invar. Care aparţine stereofoniei, care se referă la stereofonie; cu proprietăţi stereofonice.

STEREOACÚSTICĂ s.f. (<fr. *stéréo-acoustique*) Metodă de determinare a direcţiilor din care vin sunetele.

STEREOBÁT s.n. (<fr. *stéréobate*) Masiv de zidărie care formează soclul unei construcţii.

STEREOCARTOGRÁF s.n. (<*stéréocartographe*, germ. *Stereokartograph*) Aparat folosit pentru obţinerea automată a planului topografic al unei localităţi, pe bază de stereograme.

STEREOCARTOGRAFÍE s.f. (<fr. *stéréocartographie*) Procedeu de întocmire a hărţilor cu ajutorul stereogramelor.

STEREOCHIMÍE s.f. (<fr. *stéréochimie*) Ramură a chimiei care se ocupă cu studiul aranjării în spaţiu a atomilor unei molecule.

STEREOCINEMATOGRAFÍE s.f. (<fr. *stéréocinématographie*) Tehnică cinematografică ce constă în utilizarea unor camere de luat vederi, aparate de proiecţie, ecrane etc. speciale, oferind spectatorului senzaţia unor imagini în relief; cinematografie tridimensională, cinematografie stereoscopică.

STEREOCOMPARATÓR (<fr. *stéréocomparateur*, germ. *Stereokomparator*) Aparat pentru determinarea dimensiunilor unui obiect cu ajutorul stereogramelor.

STEREOCRÓMIC, -Ă adj. (<fr. *stéréochromique*) Care aparţine stereocromiei, de stereocromie, referitor la stereocromie.

STEREOCROMÍE s.f. (<fr. *stéréochromie*) Tehnica de a executa picturi sau zugrăveli în relief, pe pereţii sau tavanele încăperilor, folosind un strat de mortar special pregătit.

STEREODINÁMIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *stéréodynamique*) (FIZ.) **1.** S.f. Dinamica solidelor. **2.** Adj. De stereodinamică.

STEREOFÓNIC, -Ă adj. (<fr. *stéréophonique*) Care aparţine stereofoniei, referitor la stereofonie. ◇ *Film stereofonic* = film (panoramic) cu patru piste sonore, dintre care trei sînt destinate difuzoarelor aflate în spatele ecranului (stînga-mijloc-dreapta), iar a patra, "pentru efecte", este destinată unui difuzor aflat în fundul sălii.

STEREOFONÍE s.f (<fr. *stéréophonie*) Procedeu de înregistrare şi de redare a sunetelor care dă ascultătorului senzaţia că se află lîngă sursele sonore sau chiar în mijlocul lor.

STEREOFOTOGRAFÍE s.f. (<fr. *stéréophotographie*) Procedeu de realizare a perechilor de imagini plane ale aceluiaşi obiect, care sînt luate sub unghiuri puţin diferite şi urmează a fi privite cu stereoscopul.

STEREOFOTOGRÁMĂ s.f. (<fr. *stéréophotogramme*) Stereogramă.

STEREOFOTOGRAMMETRÍE s.f. (<fr. *stéréophotogrammétrie*) (TOPOGR.) Ramură a fotogrammetriei care se ocupă cu prelucrarea fotogramelor perechi luate dintr-un anumit unghi pentru întocmirea planurilor şi a hărţilor în curbe de nivel şi cote.

STEREOGNÓSTIC, -Ă adj. (<fr. *stéréognostique*) (MED.) Care este propriu stereognoziei, referitor la stereognozie.

STEREOGNOZÍE s.f. (<fr. *stéréognosie*) Facultatea de a identifica obiectele prin simţul tactil, pe baza reliefului acestora.

STEREOGRÁF, -Ă s.m. şi f., s.n. (<fr. *stéréographe*) **1.** S.m. şi f. Persoană care se ocupă cu stereografia. **2.** S.n. Instrument cu ajutorul căruia se face planul unui teren.

STEREOGRÁFIC adj. (<fr. *stéréographique*) Care aparţine stereografiei.

STEREOGRAFÍE s.f. (<fr. *stéréographie*) Reprezentare a corpurilor solide prin proiec-

tarea lor pe o suprafață plană.
STEREOGRÁMĂ s.f. (<fr. *stéréogramme*) Pereche de fotografii ale aceluiași obiect care, privite la stereoscop, permit obținerea imaginii în spațiu a obiectului.
STEREOIZOMÉR s.m. (<fr. *stéréo-isomère*) Substanță care are în moleculă același număr de atomi din fiecare element ca și altă substanță, dar cu un mod diferit de aranjare a atomilor în spațiu.
STEREOIZOMERÍE s.f. (<fr. *stéréo-isomérie*) Izomerie care apare ca urmare a așezării diferite în spațiu a atomilor în moleculă.
STEREOMECÁNICĂ s.f. (<fr. *stéréomécanique*) Ramură a mecanicii care studiază echilibrul și mișcarea corpurilor solide rigide.
STEREOMETRÍE s.f. (<fr. *stéréométrie*) Ramură a geometriei al cărei obiect de studiu este determinarea și măsurarea volumului corpurilor solide; geometrie în spațiu.
STEREOMÉTRU s.n. (<fr. *stéréomètre*) Aparat pentru măsurarea volumului corpurilor solide.
STEREOMICROSCÓP s.n. (<fr. *stéréomicroscope*) Microscop la care imaginea este redată stereoscopic.
STEREOPLANIGRÁF s.n. (<fr. *stéréoplanigraphe*) Aparat folosit pentru întocmirea hărților și planurilor topografice.
STEREORÁMĂ s.f. (<fr. *stéréorama*) Hartă topografică în relief.
STEREOSCÓP s.n. (<fr. *stéréoscope*) Instrument folosit în fotogrammetrie, care permite examinarea în relief a perechilor de fotografii sau de dispozitive, făcînd posibilă determinarea diferențelor de altitudine dintre diferite puncte.
STEREOSCÓPIC, -Ă adj. (<fr. *stéréoscopique*) Care aparține stereoscopiei, referitor la stereoscopie, care dă senzația de spațial, de volum sau de relief.
STEREOSCOPÍE s.f. (<fr. *stéréoscopie*) Compartiment al opticii care studiază procedeele de realizare a imaginilor în relief, bazîndu-se pe procesul fiziologic de compunere a celor două imagini diferite care se formează în ochiul stîng și în ochiul drept.
STEREOSPECÍFIC adj. (<fr. *stéréopspécifique*, engl. *stereospecific*) (CHIM.) (Despre catalizatori de polimerizare) Care dirijează reacția de polimerizare pentru obținerea unor polimeri cu structura regulată în spațiu. ◆ (Despre enzime) Care dirijează reacția catalizată de enzime pentru formarea numai a unuia dintre stereoizomerii posibili.
STEREOSTÁTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *stéréostatique*) **1.** S.f. Ramură a fizicii care studiază echilibrul corpurilor solide. **2.** Adj. De stereostatică, referitor la stereostatică.
STEREOTAHIGRÁF s.n. (<fr. *stéréotachygraphe*) (TOPOGR.) Aparat tahimetric pentru măsurarea distanței de la punctul de stație pînă la punctul dat de pe teren.
STEREOTAXÍE s.f. (<fr. *stéréotaxie*, engl. *stereotaxis*) Metodă de identificare radiologică a unor structuri nervoase.
STEREOTÍP, -Ă s.n., adj. (<fr. *stéréotype*) **I.** S.n. **1.** Placă plană sau semicilindrică, turnată din metal, mulată într-un material plastic, care reproduce un text sau un clișeu și este folosită ca formă de tipar la tipărirea edițiilor unei lucrări de mare tiraj. **2.** (FIZIOL.) *Stereotip dinamic* = sistem de reflexe condiționate care se formează prin repetarea acțiunii acelorași stimuli în aceeași succesiune. **II.** Adj. **1.** Care este tipărit după un stereotip. **2.** Fig. Care se repetă în aceeași formă, în aceleași condiții, neschimbat, obișnuit, banal; stereotipic.
STEREOTIPÁ vb. I tranz. (<fr. *stéréotyper*) A reproduce prin stereotipie.
STEREOTIPÁR, -Ă s.m. și f. (<fr. *stéréotypeur*) Stereotipist.
STEREOTÍPIC, -Ă adj. (<fr. *stéréotypique*) Care se repetă, mereu același; neschimbat; banal.
STEREOTIPÍE s.f. (<fr. *stéréotypie*) **1.** Faptul de a se repeta, de a fi mereu același. ◆ Tulburare care apare în cursul unor boli mintale și care constă în repetarea automată, continuă și nejustificată a unui gest, a unui cuvînt sau a unui ansamblu de cuvinte. **2.** Procedeu de multiplicare a unei forme de tipar înalt prin turnarea în metal a unei copii după această formă. ◆ *Matriță de stereotipie* = matriță din carton special în care este gravat negativul formei de tipar originale și în care se toarnă aliajul metalic pentru realizarea stereotipiei. ◆ Formă de tipar înalt obținută prin stereotipie.
STEREOTIPÍST, -Ă s.m. și f. (<*stereotip*) Lucrător specializat în stereotipie.
STEREOTOMÍE s.f. (<fr. *stéréotomie*) Disciplină care se ocupă cu studiul regulilor de fasonare, prin tăiere, a materialelor de construcție solide (blocuri de piatră, piese de lemn) în vederea îmbinării sau asamblării lor.
STERÍL, -Ă adj. (<fr. *stérile*, lat. *sterilis*) **1.** Care suferă de sterilitate, care nu poate procrea. ◆ (Despre plante) Care nu produce semințe. ◆ (Despre terenuri) Neproductiv, neroditor. **2.** Fig. Care nu duce la nimic, care nu dă nici un rezultat; zadarnic, infructuos. **4.** Adj. Care a fost sterilizat, dezinfectat.
STERILÉT s.n. (<fr. *stérilet*) Dispozitiv cu rol anticoncepțional, plasat în permanență în cavitatea uterină.
STERILITÁTE s.f. (<fr. *stérilité*, lat. *sterilitas*, *-atis*) **1.** Absență a capacității de înmulțire pe cale sexuală. ◆ Fig. Incapacitate de creație. **2.** Calitatea unei soluții injectabile de a nu prezenta germeni microbieni.
STERILIZÁ vb.I tranz. (<fr. *stériliser*) A efectua o sterilizare.
STERILIZÁRE s.f. (<*steriliza*) Distrugere a microbilor prezenți la suprafața sau în interiorul diverselor obiecte sau soluții, prin folosirea metodelor fizice sau chimice, larg utilizată în chirurgie pentru a preveni infecțiile postoperatorii, precum și în microbiologie cu scopul de a se obține culturi pure de germeni.
STERILIZATÓR, -OÁRE subst. (<fr. *stérilisateur*) **1.** S.m. și f. Persoană specializată în operațiile de sterilizare. **2.** S.n. Aparat cu ajutorul căruia, folosindu-se căldura umedă sau uscată, se obține sterilizarea unor obiecte sau a unor soluții.
STERÍNĂ s.m. (<germ. *Sterine*) Sterol.
STERLÍNĂ adj. (<fr., engl. *sterling*) *Liră sterlină* = monedă de aur sau de argint, care este principala unitate monetară a Marii Britanii.
STERN s.n. (<fr. *sternum*, lat. *sternum*) (ANAT.) Os plat situat în partea anterioară și mediană a toracelui, care contribuie la formarea cutiei toracice, articulîndu-se cu claviculele și cu coastele.
STERNÁL, -Ă adj. (<fr. *sternal*) Care aparține sternului, referitor la stern.
STERNOCLEIDOMASTOIDIÁN adj. (<fr. *sterno-cléido-mastoïdien*) Mușchi-pereche lung, situat în partea antero-laterală a regiunii cervicale, a cărui contracție determină înclinarea laterală a capului.
STEROÍD s.m. (<fr. *stéroïde*) (BIOCHIM.) Substanță organică naturală prezentă în mulți hormoni și în acizi biliari, cu rol biologic important.
STERÓL s.m. (<fr. *stérol*) (BIOCHIM.) (La pl.) Clasă de alcooli cu structură complexă și greutate moleculară mare, foarte răspîndiți în natură și în alcătuirea multor viețuitoare, care au un rol important în metabolismul organismului; (și la sg.) substanță care face parte din această clasă. După origine se împart în steroli animali (zoosteroli), steroli vegetali (filosteroli) și steroli produși de ciuperci (micosteroli).
STERÓLIC, -Ă adj. (<*sterol*) Care aparține sterolilor, referitor la steroli; care conține steroli.
STERP, STEÁRPĂ adj. (cuv. autoh.; cf. alb. *shterpë*) **1.** (Despre terenuri) Care nu produce roade; neproductiv, neroditor. ◆ (Despre ani agricoli sau perioade) În care pămîntul n-a rodit; sărac. ◆ Fig. (Despre privelești) Fără viață, trist, dezolant. **2.** (Pop.; despre animale și plante) Steril. **3.** Fig. Care nu dă nici un rezultat.
STETOGRÁF s.n. (<fr. *stéthographe*; cf.gr. *stethos* "piept"+*grafein* "a scrie") Aparat care înregistrează mișcările cavității toracice în timpul respirației.
STETOGRAFIÁ vb. I tranz. (<*stetograf*) A înregistra cu ajutorul stetografului mișcările cavității toracice în timpul respirației.
STETOMÉTRU s.n. (<fr. *stéthomètre*; cf.gr. *stethos* "piept"+*metron* "măsură") Aparat pentru măsurarea conturului toracic.
STETOSCÓP s.n. (<fr. *stéthoscope*; cf.gr. *stethos* "piept"+*skopein* "a observa") Instrument medical pentru perceperea zgomotelor produse de diferite organe (inima, plămînii). A fost inventat de clinicianul francez Laennec (1819).
STETOSCOPÍE s.f. (<fr. *stéthoscopie*) Examen medical al unor organe interne cu ajutorul stetoscopului.
STEWARD s.m. (cuv. engl.) Bărbat din personalul unei aeronave care servește pasagerii și echipajul.
STEWARDÉSĂ s.f. (<engl. *stewardess*) Femeie din echipajul unui avion care se ocupă de confortul pasagerilor în timpul călătoriei.
STIBÍNĂ s.f. (<fr. *stibine*, germ. *Stibin*) Sulfură naturală de stibiu, cristalizată în sistemul rombic, plumburie cu reflexe albăstrii, cu luciu puternic metalic, care reprezintă cel mai important minereu de stibiu.
STÍBIU s.n. (<lat. *stibium*) (CHIM.) Antimoniu.
STÍCLĂ s.f. (<sl. *stiklo*) **1.** Corp solid, transparent, translucid sau opac, dur, casant, amorf, compus dintr-un amestec de silicați ai metalelor alcaline, alcalino-pămîntoase, de plumb sau de alte metale, care se obține prin topire, care are proprietăți vitale în funcție

de compoziția chimică, de procesul tehnologic de fabricație etc. ◆ Material asemănător cu sticla. ◇ *Sticlă de cuarț* = substanță cu aspectul sticlei, obținută prin topirea cuarțului, rezistentă la acizi, la variații de temperatură, care este transparentă pentru razele ultraviolete. *Sticlă optică* = sticlă cu proprietăți speciale de refracție, folosită la construirea lentilelor și a prismelor aparatelor optice. *Sticlă organică* = material plastic transparent, obținut prin polimerizarea esterilor metacrilici, întrebuințat la fabricarea geamurilor incasabile, a sticlelor pentru ochelarii de protecție etc. *Sticlă vulcanică* = rocă efuzivă necristalizată, provenită prin răcirea bruscă a lavei. **2.** Piesă sau obiect făcute din sticlă. ◇ *Sticlă de lampă* = glob de sticlă, cu gîtul lung, care protejează flacăra lămpii cu petrol. *Sticlă de ochelari* = lentilă. ◆ Vas (cilindric) înalt, cu gît îngust, făcut din sticlă, care servește la păstrarea și transportarea lichidelor; cantitatea de lichid conținută de acest vas. **3.** Placă subțire de sticlă care închide cadrul ferestrelor; geam.

STICLĂRÍE s.f. (<*sticlă*) **1.** Fabrică sau atelier în care se fac obiecte din sticlă. **2.** Obiecte din sticlă. **3.** Magazin, stand unde se vînd obiecte din sticlă.

STICLÉTE s.m. (<bg. *stiglic*, scr. *steglic*) Pasăre sedentară din familia fringilidelor, viu colorată cu roșu, negru, alb, galben *(Carduelis carduelis)*.

STICLÍ vb.IV intranz. (<*sticlă*) A luci (ca sticla); a străluci, a sclipi. ◆ (Despre ochi) A avea priviri vii, scînteietoare.

STICLÓS, -OÁSĂ adj. (<*sticlă*) **1.** Lucios (și neted) ca sticla; ca de sticlă; scrălucitor. ◆ *Fontă sticloasă* = fontă albă, dură, care conține mangan. **2.** (ANAT.) *Umoare sticloasă* = masă gelatinoasă transparentă care se găsește între cristalin și fundul ochiului. **3.** (Despre ger) Uscat. **4.** (Despre ochi sau privire) Pironit și fără expresie; fix.

STICLOZITÁTE s.f. (<*sticlos*) Proprietatea de a fi sticlos (**1**). ◆ Însușire a semințelor de cereale bogate în substanțe proteice, manifestată prin aspectul translucid al seminței, în secțiune transversală.

STIGMÁT s.n. (<fr. *stigmate*, lat. *stigma*, *-atis* "marcă a veștejirii") **1.** Semn rămas pe ceva. **2.** Semn care se aplică, cu fierul roșu, pe corpul sclavilor, delincvenților etc.; fig. semn defăimător, urmă care dezonorează. **3.** (BOT.) Partea terminală a pistilului, de forme diferite, pe care se prind și încolțesc grăuncioarele de polen. **4.** (La unele insecte, miriapode etc.) Fiecare dintre cele două deschizături ale traheelor, așezate pe părțile laterale ale corpului.

STIGMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *stigmatique*) (Despre sisteme optice) Care prezintă stigmatism.

STIGMATÍSM s.n. (<fr. *stigmatisme*; cf.gr. *stigme* "punct") Calitate a unui sistem optic de a forma pentru fiecare punct al unui obiect o imagine care este tot un punct, dînd imagini clare, fără deformări.

STIGMATIZÁ vb.I tranz. (<fr. *stigmatiser*) **1.** (Înv.) A aplica, cu fierul roșu, stigmatul pe corpul sclavilor, al delincvenților etc. **2.** A arunca asupra cuiva sau a ceva oprobriul public; a înfiera, a defăima, a dezonora.

STÍGMĂ s.f. (<lat., fr. *stigma*) (BIOL.) Organit fotosensibil al flagelatelor, în formă de pată roșie lîngă corpusculul bazal, care servește la orientarea animalului către lumină.

STIH s.n. (<sl. *stihŭ*) Vers; p.ext. (la pl.) poezie. ◆ Verset din psalmi sau dintr-o cîntare bisericească.

STIHÁR s.n. (<ngr. *stiharion*) Veșmînt bisericesc ca o tunică, peste care se pune felonul care este purtat la slujbă de diaconii, preoții și episcopii ortodocși.

STIHÍE s.f. (<sl. *stihija*) **1.** Forța dezlănțuită a naturii. ◆ (Înv.) Fiecare dintre cele patru elemente (foc, apă, aer, pămînt) despre care se credea că stau la baza corpurilor și a fenomenelor naturii. ◆ (În mitologia populară) Duh rău, personificînd o forță oarbă a naturii. ◆ Fig. Nălucă, himeră. **2.** Loc pustiu, sălbatic; singurătate.

STIHÍRĂ s.f. (<sl. *stihirŭ*, *-ra*) Imn bisericesc ortodox interpretat în cadrul slujbei de dimineață.

STIHOÁVNĂ s.f. (<sl. *stihovĭna*) Cîntare bisericească ortodoxă în versuri, care se cîntă la sfîrșitul slujbei de vecernie.

STIHUITÓR s.m. (<*stihui*) Autor de stihuri; poet, versificator.

STIL s.n. (<fr. *style*, lat. *stilus*) **I. 1.** Totalitatea particularităților specifice unei civilizații, unei epoci, unei activități, unui individ etc. ◆ Loc. adj. *De stil* = care este făcut, executat după moda unei anumite epoci din trecut. ◆ Concepție și mod de exprimare a gîndirii, specifice unei arte sau unui artist, unui curent, unei epoci, unei școli artistice etc. ◇ *Dulcele stil nou* = școală poetică apărută la Bologna și Florența, în a doua jumătate a sec.13, ca o reacție la convenționalismul și manierismul poeziei anterioare, caracterizat prin sinceritatea inspirației, prin spiritualitatea și caracterul elevat ale sentimentelor, celebrate printr-o atenție deosebită acordată formei poetice. Cei mai importanți reprezentanți au fost Dante Alighieri, Guido Cavalcanti. **2.** Totalitatea particularităților lingvistice, precum și a mijloacelor de exprimare, caracteristice unui individ sau unei categorii de indivizi. ◇ *Stil funcțional* = variantă (orală sau scrisă) a limbii literare utilizată ca mod specific de exprimare într-un anumit domeniu al activității omenești (*stil științific, stil juridico-administrativ, stil publicistic, stil beletristic*). ◇ *Greșeală de stil* = greșeală de exprimare constînd fie într-o abatere de la regulile sintaxei, fie într-o folosire improprie a termenilor. ◆ Totalitatea mijloacelor lingvistice folosite de un scriitor pentru a obține efecte de ordin artistic; manieră sau mod personal în care scriitorul utilizează procedee ale expresiei literare. ◆ Arta de a exprima ideile, sentimentele etc. într-o formă aleasă, personală. **3.** Fel de a fi, mod de a se comporta, de a acționa. ◇ Loc.adj. și adv. *În stil mare* = (conceput, realizat) în proporții foarte mari. **4.** (Și *stil calendaristic*) Fiecare dintre cele două sisteme de calculare a timpului calendaristic (între care există astăzi o diferență de 13 zile). ◇ *Stil vechi* = metodă de socotire a timpului calendaristic după calendarul iulian (46 î.Hr.). *Stil nou* = metodă de socotire a timpului calendaristic după calendarul gregorian (1582). **II.** Condei de metal sau de os, cu care se scria în antichitate pe tăblițele de ceară. **III.** (BOT.) Porțiune subțire și cilindrică a pistilului care pleacă de la ovar și se termină cu stigmatul.

STILÁ vb.I refl. și tranz. (<fr. *styler*) A (se) forma; a (se) educa, a (se) cizela.

STILÁT, -Ă adj. (<*stila*) Care are o comportare aleasă; manierat, educat.

STILB s.m. (<engl. *stilb*) (FIZ.) Unitate (tolerată) de măsură a strălucirii (simbol *sb*), egală cu 10^4 cd/m^2.

STILÉT s.n. (<fr. *stylet*) **1.** Pumnal mic cu lamă triunghiulară foarte fină și cu vîrf ascuțit. **2.** Cilindru mic și subțire de metal, cu ajutorul căruia se sondează o rană, o cavitate etc.

STILÍSM s.n. (<fr. *stylisme*) Grijă (exagerată) pentru stil.

STILÍST, -Ă s.m. și f. (<fr. *styliste*) **1.** Scriitor care se distinge prin calitățile stilului; maestru al stilului. **2.** Nume dat credincioșilor unor biserici ortodoxe care mai folosesc calendarul iulian.

STILÍSTIC, -Ă adj., s.f. (<*stil*) **1.** Adj. Care aparține stilului, care ține de stil, referitor la stil. **2.** S.f. Disciplină care se ocupă cu studiul stilurilor.

STILISTICIÁN, -Ă s.m. și f. (<fr. *stylisticien*) Specialist în stilistică.

STILIZÁ vb.I tranz. (<fr. *styliser*) **1.** A da unui text o formă (mai) corectă din punct de vedere stilistic. **2.** (ARTE PL.) A reproduce un obiect din natură după trăsăturile esențiale, în scop decorativ. ◆ A prelucra un motiv folcloric, păstrîndu-i particularitățile originare esențiale.

STILIZÁT, -Ă adj. (<*stiliza*) **1.** (Despre texte) Care a fost revizuit pentru a căpăta un aspect (mai) corect (mai îngrijit). **2.** (Despre motive ornamentale, desene etc.) Care reproduce un obiect din natură în linii simplificate, generale; (despre obiecte) care este realizat în linii simplificate, esențiale, pentru a obține un efect decorativ, ornamental. ◆ (Despre creații populare) Care este prelucrat într-o creație personală, prin păstrarea particularităților originare specifice.

STILOBÁT s.m. (<fr. *stylobate*; cf.gr. *stylos* "coloană"+*bainein* "a sprijini") (În arhitectura clasică) Denumire dată suportului continuu și profilat de zidărie a unui șir de coloane.

STILODOZIMÉTRU s.n. (<fr. *stylodosimètre*) Dozimetru individual de radiație de forma unui stilou.

STILOGRÁF s.n. (fr. *stylographe*) Dispozitiv cu care se efectuează punctele care redau alfabetul orbilor.

STILOGRAFÍE s.n. (<fr. *stylographie*) Procedeu tehnic de obținere prin electroliză a imitațiilor de desene în peniță, de gravuri etc.

STILOÍDĂ adj. (<fr. *stiloïde*) (ANAT.) *Apofiză stiloidă* = apofiză situată în partea mastoidiană a osului temporal, care servește ca punct de inserție pentru mușchi și ligamente.

STILÓU s.n. (<fr. *stylo*; cf.lat. *stilus* "condei") Ustensilă de scris cu un rezervor de cerneală sau de pastă care alimentează automat penița (sau un vîrf tubular cu o bilă de oțel ori de agat) în timpul scrisului.

STIMÁ vb.I tranz. (<it. *stimare*; cf.fr. *estimer*) A acorda cuiva o considerație deosebită; a cinsti, a respecta.

STIMÁBIL, -Ă adj. (<it. *stimabile*) (Azi fam. sau ir.) Vrednic de stimă, de considerație, de cinste.
STÍMĂ s.f. (<it. *stima*; cf.fr. *estime*) Sentiment de prețuire și de respect pe care îl impune cineva celor din jur; considerație; p.ext. atitudine respectuoasă manifestată față de cineva. ◇ *Cu stimă* sau *cu toată stima*, formulă de politețe, folosită, de obicei, la încheierea unei scrisori.
STÍMUL s.n., s.m. (<lat., fr. *stimulus*) **1.** S.n. Stimulent, imbold. **2.** S.m. (FIZIOL.) Excitant.
STIMULÁ vb. I tranz. (<fr. *stimuler*, lat. *stimulare*) A da avînt, a încuraja, a îndemna. ◆ A excita, a activa un organ, o funcțiune etc.
STIMULATÓR, -OÁRE adj., s.m. (<fr. *stimulateur*) (Substanță, agent, element) care stimulează; spec. (substanță organică) care, în cantități mici, accelerează creșterea plantelor, iar în concentrații mari o stagnează.
STIMULÉNT s.n. (<*stimula*; cf.fr. *stimulant*) **1.** Ceea ce stimulează, ce dă un impuls nou; imbold, îndemn. **2.** Medicament care excită activitatea unui organ sau a unui sistem.
STINDÁRD s.n. (<it. *stendardo*) **1.** Drapel. **2.** Fig. Simbol de luptă, de înfrățire etc.
STINGĂTÓR s.n. (<*stinge*) Aparat pentru stingerea unei flăcări, unor incendii, care împiedică accesul oxigenului la locul arderii, prin împroșcarea asupra materialelor care ard fie a unei substanțe spumoase, fie a unei substanțe lichide, gazoase sau pulverulente; extinctor.
STÍNGE vb. III (lat. *stinguere*) **1.** Tranz. A opri arderea unui foc. ◆ Refl. A se opri, a înceta de a arde. ◆ Tranz. și refl. A (se) domoli. ◆ Refl. Fig. A deveni slab, lipsit de puteri. **2.** Tranz. A întrerupe funcționarea unei surse de lumină, de radiații etc. ◆ Refl. (Despre surse de lumină, radiații etc.) A înceta să mai lumineze. ◆ Tranz. Fig. A întuneca ochii, vederea; a orbi. **3.** Refl. și tranz. A slăbi în intensitate; a se auzi (ori a se vedea) sau a face să se audă (ori să se vadă) tot mai greu sau deloc. ◆ Refl. (Despre aștri) A se întuneca, a nu mai străluci, a nu mai lumina. ◆ Refl. (Despre culori) A deveni palid, șters. **4.** Refl. A muri. ◆ Tranz. A omorî. ◆ A dispărea fără a lăsa urmași. **5.** Tranz. A distruge, a nimici; a extermina. **6.** Tranz. (JUR.) A pune capăt unei obligații, unei acțiuni penale etc. **7.** Tranz. A turna apă (sau alt lichid) într-o grăsime, într-un sos etc. încins, lăsînd să fiarbă în continuare. ◆ (Cu complementul "var") A turna apă peste piatra de var arsă, pentru ca, în urma reacției chimice produse, să se obțină var pentru zugrăveli.
STÍNGERE s.f. (<*stinge*) **1.** Faptul de a (se) stinge. ◆ Semnal prin care se anunță într-o unitate militară, într-un internat etc. trecerea la odihna de noapte; moment cînd se dă acest semnal. **2.** *Stingerea varului* = operație de amestecare cu apă a varului nestins, prin care oxidul de calciu se transformă în hidroxid de calciu, care este folosit la zugrăveli.
STINGHÉR, -Ă adj. **1.** Răzleț, izolat, singur. ◆ Stingherit (**1**). **2.** Fără pereche, fără soț; desperecheat.
STINGHEREÁLĂ s.f. (<*stingheri*) **1.** Faptul de a stingheri pe cineva; incomodare, deranj. **2.** Faptul de a se simți stînjenit, incomodat. ◆ Sfială, rușine.
STINGHERÍ vb. IV tranz. (<*stingher*) A împiedica pe cineva să facă ceva în bune condiții; a stînjeni, a deranja, a tulbura.
STINGHERÍT, -Ă adj. (<*stingheri*) **1.** Incomodat, deranjat. **2.** Care are o atitudine stîngace (din cauza timidității, a emoției, a situațiilor etc.); lipsit de siguranță, de degajare; care nu se simte la largul său. ◆ Rușinat, încurcat; descumpănit.
STÍNGHIE s.f. **1.** Piesă de lemn cu aria secțiunii transversale mică, folosită în lucrările de tîmplărie pentru a consolida, a susține sau a reuni mai multe elemente ale unei mobile, ale unei construcții de lemn etc. **2.** (ANAT.) Regiune care se află la nivelul articulației femurului cu oasele bazinului; regiune inghinală.
STIPÉLĂ s.f. (<fr. *stipelle*) Fiecare dintre cele două frunzișoare crescute la baza pețiolului sau a limbului frunzei, care protejează mugurii.
STIPENDIÁ vb.I tranz. (<fr. *stipendier*, lat. *stipendiari*) A subvenționa, a finanța (o persoană, un grup etc.). ◆ A ajuta cu bani pe cineva; a plăti cuiva o bursă.
STIPÉNDIU s.n. (<germ. *Stipendium*, lat. *stipendium*) (Înv.) Ajutor în bani acordat de stat sau de o instituție unui elev sau unui student lipsit de mijloace; bursă. ◆ Subvenție.
STÍPLEX s.n. (<*sti*[clă]+*plex*[iglas]) Sticlă organică; plexiglas.
STIPULÁ vb.I tranz. (<fr. *stipuler*, lat. *stipulare*) (JUR.) A prevedea, a introduce, a specifica o clauză într-un act, într-un contract.
STIPULÁȚIE s.f. (<fr. *stipulation*, lat. *stipulatio, -onis*) (JUR.) Clauză contractuală.
STÍRAX s.m. (<fr. *styrax*; lat. *stirax* "arbust cu rășină mirositoare") Gen de arbori exotici, din regiunile tropicale, cuprinzînd mai multe specii, dintre care specia *Styrax benzoin* produce smirnă (*Styrax*); arbore care face parte din acest gen.
STIRÉN s.m. (<fr. *styrène*) Hidrocarbură aromatică cu catenă laterală nesaturată, cu aspect de lichid incolor, transparent, cu gust dulce, cu punctul de fierbere 146°C, întrebuințată la fabricarea polistirenului, a cauciucului sintetic etc.
STÍRPE s.f. (<lat. *stirps, -is*, it. *stirpe*) Neam, familie; origine.
STÍVĂ s.f. (<ngr. *stivas*) Mulțime de obiecte de același fel, cu dimensiuni aproape egale, dispuse regulat unele peste altele; grămadă de obiecte astfel formată.
STIVUÍ vb.IV tranz. (<*stivă*) A așeza obiecte de același fel în stive.
STÎLCEÁLĂ s.f. (<*stîlci*) Faptul de a stîlci; bătaie zdravănă.
STÎLCÍ vb.IV tranz. (<sl. *sŭtlačiti*) **1.** A deforma, a strivi, a zdrobi prin lovire; p.ext. a bate tare pe cineva. ◆ Refl. A se lovi, a se izbi de ceva. **2.** A pronunța rău un cuvînt, deformîndu-i sunetele; a vorbi prost o limbă străină; a cînta deformat o melodie.
STÎLCITÚRĂ s.f. (<*stîlci*) Faptul de a stîlci; concr. lucru stîlcit.
STÎLP s.m. (<sl. *stlŭpŭ*) **1.** Element de construcție, cu lungimea mare în raport cu dimensiunile secțiunii, confecționat din lemn, din metal, din beton armat sau din zidărie, destinat de a prelua și de a transmite sarcini mari de la grinzi la fundații. **2.** Construcție necesară pentru susținerea conductoarelor, a liniilor electrice aeriene, a liniilor de telecomunicații sau a corpurilor de iluminat, a antenelor de radio sau de televiziune etc. **3.** Porțiune neexploatată dintr-un zăcămînt, care susține tavanul unui abataj. ◆ Porțiune de substanță minerală utilă în formă de prismă, cuprinsă între două galerii paralele și pregătită pentru exploatare. **4.** Indicator de frontieră sau de hotar. **5.** Fig. Persoană de nădejde într-o colectivitate, într-o familie etc.
STÎLPÁR s.m. (<*stîlp*) Veche monedă de argint pe care erau reprezentate două coloane.
STÎLPÁRE s.f. (lat. **stirparia* <*stirps, -is*) Ramură înfrunzită de salcie, binecuvîntată de preot, care se împarte credincioșilor ortodocși în biserică, în duminica Floriilor.
STÎNĂ s.f. (probabil cuv. autoh.) Loc pe care se află adăposturile oilor și ale ciobanilor și unde se prepară produsele din laptele oilor; construcție rudimentară folosită pentru aceste scopuri.
STÎNCĂ s.f. (probabil cuv. autoh.) Bloc mare de piatră (în munți) cu pereții colțuroși, ascuțiți.
STÎNCĂRÍE s.f. (<*stîncă*) Mulțime de stînci; regiune stîncoasă.
STÎNG, -Ă adj. (lat. **stancus*=*stanticus* "obosit") **1.** (Despre organele corpului) Care se află în partea dinspre inimă a corpului. ◆ (Substantivat, f.) Mîna stîngă. ◆ (Substantivat, m.) Piciorul stîng. **2.** Care se află de partea sau în direcția mîinii stîngi. ◆ (Substantivat, f., sg.art.) Partea sau direcția stîngă. **3.** Care reprezintă gruparea radicală a unui partid, a unei organizații politice etc. ◆ (Substantivat, f.) Grupare politică de orientare radicală. ◇ Loc. adj. *De stînga* = (despre grupări politice, persoane) partizan, adept al unei politici radicale. ◆ (Substantivat, f.) Doctrină politică social-democrată; doctrină politică comunistă.
STÎNGÁCI, -CE adj. (<*stîng*) **1.** (Despre oameni) Care se servește mai bine cu mîna stîngă decît cu cea dreaptă. **2.** Fig. Care este lipsit de îndemînare; greoi în mișcări, în exprimare, în gîndire etc.; care nu corespunde unui anumit scop. ◆ Care denotă neîndemînare.
STÎNGĂCÍE s.f. (<*stîngaci*) Lipsă de îndemînare, de competență, de siguranță în mișcări, în acțiune, în activitatea intelectuală etc. ◇ Loc.adv. *Cu stîngăcie* = în mod neîndemînatic. ◆ Faptă, atitudine care denotă nepricepere, incompetență.
STÎNGÍSM s.n. (<*stîng*, după rus. *levizna*) Atitudine, manifestare, tactică, politică, avînd un caracter sectar și extremist, caracteristică (unor fracțiuni ale) partidelor de stînga.
STÎNGÍST, -Ă s.m. și f., adj. (<*stîng*, după rus. *levaţkii*) **1.** S.m. și f. Adept al stîngismului. **2.** Adj. Care aparține stîngismului sau stîngiștilor, care se referă la stîngism.
STÎNJEN s.m. (<bg. *stă(n)žen*) **I. 1.** Unitate de măsură pentru lungime, folosită în trecut, egală cu 1,96 m în Țara Românească și cu 2,23 m în Moldova; lungime sau cantitate de material corespunzătoare acestei unități de măsură. ◇ *Stînjen pescăresc* = unitate de măsură a lungimii, folosită de pescari, egală cu c. 1,50 m. *Stînjen marin* = măsură de lungime egală cu 1,83 m. **2.** Unitate de măsură pentru volumul lemnelor stivuite, egală cu opt

steri. **II.** (BOT.) Stînjenel (*Iris*).

STÎNJENEÁLĂ s.f. (<*stînjeni*) Faptul de a (se) stînjeni; incomodare, deranj.

STÎNJENÉL s.m. (<*stînjen*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee perene din familia iridaceelor, cu frunzele în formă de sabie şi cu florile mari, violacee, albastre sau galbene, al căror rizom este întrebuinţat în farmacologie şi în cosmetică (*Iris*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

STÎNJENÍ vb.IV (<sl. *sŭtenženŭ*) **1.** Tranz. şi refl.recipr. A stingheri pe cineva într-o îndeletnicire; a tulbura, a deranja. **2.** Refl. A se sfii, a se ruşina.

STÎNJENÍT, -Ă adj. (<*stînjeni*) **1.** Împiedicat, deranjat (de la ceva). **2.** Stingherit (**2**).

STÎNJENITÓR, -OÁRE adj. (<*stînjeni*) Care deranjează; inoportun.

STÎRC s.m. (<sl. *strŭkŭ*) Nume dat mai multor specii de păsări de baltă, cu ciocul, cu gîtul şi cu picioarele lungi, predominant ihtiofage; pasăre care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. ◇ *Stîrc cenuşiu* = bîtlan *(Ardea cinerea)*.

STÎRCÍ vb. IV (<*stîrc*) **1.** Refl. A se ghemui, a se închirci (de frig). **2.** Intranz. A sta nemişcat aşteptînd, a înţepeni stînd. **3.** Refl. (Despre fructe) A se strivi.

STÎRNÍ vb. IV **1.** Tranz. A face să se ridice în aer praf, nisip, frunze etc.; a clinti din loc, a ridica, a mişca. **2.** Tranz. A face ca păsările, animalele sălbatice etc. să-şi părăsească cuibul, ascunzătoarea (pentru a le prinde, a le vîna); a goni. **3.** Refl. (Despre conflicte, războaie, fenomene ale naturii etc.) A se dezlănţui, a se isca. ◆ Tranz. A da naştere, a izbucni, a pricinui, a cauza (în mod brusc). **4.** Tranz. A provoca (la ceva), a îndemna, a aţîţa.

STÎRPÍ vb. IV (<*sterp*) **1.** Tranz. A extermina animale sau plante care dăunează, provoacă pagube. **2.** Tranz. A nimici, a distruge; a face să dispară cu desăvîrşire. **3.** Intranz. şi refl. (Pop.; mai ales despre femelele animalelor) A pierde sarcina; a deveni sterp. ◆ (Despre animale) A nu mai avea lapte.

STÎRPITÚRĂ s.f. (<*stîrpi*) **1.** Fiinţă insuficient dezvoltată, pipernicită; pocitură; avorton. **2.** (Pop.) Femelă stearpă.

STÎRV s.n. (<sl. *struvo*) Cadavru de animal; hoit, mortăciune.

STOÁRCE vb. III tranz. (lat. *extorquere*) **1.** A strivi, a presa, a strînge un lucru pentru a scoate din el lichidul cu care este îmbibat. **2.** A extrage lichidul pe care îl conţine sau cu care este îmbibat ceva. **3.** Fig. A obţine un profit prin constrîngere, violenie, ameninţări etc.; a exploata, a extorca. **4.** A obţine ceva cu mare efort.

STOC s.n. (<fr., engl. *stock*) Cantitate de bunuri materiale aflate în depozitul unei întreprinderi, într-un magazin etc., destinate alimentării producţiei sau desfacerii; depozit de obiecte.

STOCÁ vb.I tranz. (<fr. *stocker*) A depozita un bun în stoc; a face un stoc.

STOCÁSTIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *stochastique*; cf.gr. *stokhastikos* "conjectural, presupus") **1.** Adj. Întîmplător, aleatoriu. **2.** S.f. (MAT.) Aplicare a calculului probabilităţilor la rezultatele obţinute prin statistică.

STÓCHER (**STÓKER**) s.n. (<germ. *Stoker*) Instalaţie pentru alimentarea mecanizată cu cărbuni a focarelor la locomotivele cu abur, care transportă cărbunii de la tender pînă la gura focarului şi îi împrăştie uniform şi continuu pe suprafaţa grătarului.

STOECHIOMÉTRIC, -Ă (STECHIOMÉTRIC, -Ă) adj. (<fr. *stoechiométrique*) Care aparţine stoechiometriei, referitor la stoechiometrie.

STOECHIOMETRÍE (STECHIOMETRÍE) s.f. (<fr. *stoechiométrie*; cf.gr. *stoicheion* "element"+*metron* "măsură") Parte a chimiei care se referă la raporturile cantitative dintre elemente în combinaţii sau în reacţii chimice.

STÓFĂ s.f. (<germ. *Stoff*, it. *stoffa*) Ţesătură consistentă din fire de lînă sau din fire sintetice asemănătoare lînii, folosită pentru confecţionarea unor articole de îmbrăcăminte, pentru tapisarea mobilei etc. ◇ *A avea stofă* = a avea calităţi deosebite.

STOG s.n. (<sl. *stogŭ*) Grămadă mare de fîn sau de snopi, clădită în formă cilindrică şi terminată printr-un vîrf conic.

STÓGOŞ, -Ă adj. (Despre oi) Care face parte din varietatea de oi rezultată din încrucişarea raselor ţigaie şi ţurcană, avînd lînă cu firul lung, gros şi drept.

STOGOŞÁT, -Ă adj. (<*stogoş*) **1.** Care aparţine oilor stogoşe, care ţine de oile stogoşe; care provine de la astfel de oi. **2.** (Despre căciuli) Ţuguiat şi cu vîrful răsfrînt.

STÓIC, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *stoïque*, lat. *stoicus*) **I.** S.m. şi f. **1.** Adept al stoicismului (**1**). **2.** Om ferm, plin de tărie sufletească. **II.** Adj. **1.** Care aparţine stoicismului sau stoicilor, referitor la stoicism sau la stoici. **2.** Care dă dovadă de curaj, de fermitate în faţa vicisitudinilor vieţii; neclintit.

STOICÍSM s.n. (<fr. *stoïcisme*) **1.** Curent filozofic în Roma şi în Grecia antică, care conţine elemente materialiste în ceea ce priveşte problema cunoaşterii şi care în domeniul eticii afirmă că oamenii trebuie să trăiască potrivit raţiunii, să renunţe la plăceri şi la pasiuni, considerînd virtutea drept singurul bun adevărat. **2.** Atitudine a omului stoic; tărie morală.

STOKES s.m. (<fr., engl. *stokes*) (FIZ.) Unitate de măsură a viscozităţii cinematice (simbol *St*), în sistemul CGS.

STOL s.n. (<ngr. *stolos* "flotă") **1.** Grup mare de păsări zburătoare de acelaşi fel. **2.** Grămadă, mulţime de oameni; pîlc, ceată.

STÓLĂ s.f. (<it., fr., lat. *stola*) **1.** (În antic. romană) Rochie largă şi lungă, încinsă cu două cordoane, care se purta peste tunică. **2.** Veşmînt în formă de fîşie lungă pe care îl poartă preoţii catolici în timpul slujbei religioase.

STÓLNĂ s.f. Excavaţie orizontală sau puţin înclinată într-o mină, care are ieşire directă la suprafaţa solului.

STÓLNIC s.m. (<sl. *stolĭnikŭ*) **1.** (În ev.med; în ţările române) Titlu dat dregătorului care se îngrijea de masa domnului (şi gusta mîncărurile înaintea acestuia), fiind şeful bucătarilor, al pescarilor şi al grădinarilor; persoană care avea acest titlu. **2.** (Pop.) Persoană care conduce nunta şi aduce mîncărurile la masă.

STOLNICEÁSĂ s.f. (<*stolnic*) **1.** (În ev. med.; în ţările române) Soţia stolnicului. **2.** (Pop.) Femeie care serveşte nuntaşilor bucatele.

STOLNICÉL s.m. (<*stolnic*) (În ev.med.; în ţările române) Titlu dat dregătorului, subaltern al stolnicului, care strîngea dijma din cantitatea de peşte prins în Dunăre şi în bălţi; persoană care avea acest titlu.

STOLÓN s.m. (<fr. *stolon*; cf.lat. *stolo* "mlădiţă") (BOT.) Tulpină sau ramură frunzoasă, tîrîtoare, care uneori se înrădăcinează, dînd naştere la noi plante.

STOLONIFÉR, -Ă adj. (<fr. *stolonifère*) (Despre plante) Care are stoloni.

STOMÁC s.n. (<sl. *stomahŭ*) Parte a aparatului digestiv în formă de pungă, cuprins între esofag şi duoden, în care se face digestia.

STOMACÁL, -Ă adj. (<fr. *stomacal*; cf.gr. *stomakhos* "stomac") Care aparţine stomacului, al stomacului, de stomac, care se referă la stomac.

STOMÁTĂ s.f. (<fr. *stomate*; cf.gr. *stoma* "gură") (BOT.) Formaţie epidermică ce asigură schimbul de gaze dintre plantă şi mediu şi eliminarea apei din plantă.

STOMATÍTĂ s.f. (<fr. *stomatite*) Inflamaţie a mucoasei bucale provocată de cauze microbiene, toxice sau de unele boli generale.

STOMATOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *stomatologue*) Medic specialist în stomatologie.

STOMATOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *stomatologique*) Care aparţine stomatologiei, care se referă la stomatologie, de stomatologie.

STOMATOLOGÍE s.f. (<fr. *stomatologie*; cf.gr. *stoma* "gură"+*logos* "studiu") Ramură a medicinei care studiază anatomia, fiziologia şi patologia cavităţii bucale şi a dinţilor.

STOP interj., s.n. (<fr., engl. *stop*) **1.** Interj. Stai! opreşte! ◆ (În telegrame) Punct. **2.** S.n. Semafor. **3.** S.n. Lampă de semnalizare cu lumină roşie-portocalie, montată în spatele unui autovehicul, care indică frînarea acestuia. **4.** S.n. (CINEMAT.) *Stop-cadru* = efect video, constînd în oprirea mişcării (peliculei) şi în menţinerea unei imagini staţionare, după care se reia mişcarea. *Stop-camera* = procedeu de filmare combinată, constînd în oprirea bruscă a camerei de filmare şi a imaginii din cadru, în realizarea unor modificări scenice şi în reluarea filmării.

STOPÁ[1] vb. I intranz. şi tranz. (<fr. *stopper*) (Despre vehicule) A (se) opri.

STOPÁ[2] vb. I tranz. (<fr. *stopper*) A ţesa, manual sau mecanizat, rupturile din ţesături sau din confecţii, imitînd modelul ţesăturii.

STÓPĂ s.f. (cf.engl. *stopper*) Mecanism de blocare a lanţului ancorei sau de frînare (şi blocare) a unei parîme de sîrmă manevrate la bordul unei nave.

STÓPER s.n., s.m. (<engl. *stopper*) **1.** S.n. (IND.) Perforator de construcţie specială (cu acţionare pneumatică), utilizat la forarea de jos în sus a găurilor verticale. **2.** S.m. (SPORT) Fundaş situat în centrul liniei de apărare a unei echipe de fotbal.

STOR s.n. (<fr. *store*) Perdea dintr-o ţesătură specială, din împletitură sau din stinghii paralele, care se montează la ferestre, între cele două rînduri de cercevele, pentru a feri interiorul încăperii de acţiunea directă a razelor solare.

STÓRAX s.n. (<fr., lat. *storax*) Răşină mirositoare extrasă din sucul stiraxului, care este folosită în parfumerie şi medicină.

STORCĂTOÁRE s.f. (<*stoarce*) Aparat de

stors sau de tescuit.
STORCÍ vb.IV tranz. (<*stoarce*) A stoarce. ◆ A strivi.
STORNÁ vb.I tranz. (<it. *stornare*) (ECON.) A rectifica o înregistrare contabilă efectuată eronat.
STORNÁRE s.f. (<*storna*) Acţiunea de a storna şi rezultatul ei.
STORNO s.n. (cuv.it.) Stornare.
STORS[1] s.n. (<*stoarce*) Acţiunea de a stoarce. ◆ Timpul cînd se stoarce mustul.
STORS[2]**, STOÁRSĂ** adj. (<*stoarce*) Din care s-a scos lichidul prin presare. ◆ Fig. Secătuit, vlăguit, sleit (de puteri).
STORY s.n. (cuv. engl.) Povestire (ecranizată).
STOS s.n. (<pol. *sztos*, germ. *Stoss*) Numele unui joc de cărţi.
STOVAÍNĂ s.f. (<fr. *stovaïne*) Substanţă medicamentoasă cu acţiune anestezică locală.
STRÁBIC, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *strabique*) (Persoană) care suferă de strabism.
STRABÍSM s.n. (<fr. *strabisme*; cf.gr. *strabos* "saşiu") Defect de vedere care constă în lipsa permanentă a paralelismului axelor globilor oculari şi care are drept urmare privirea crucişă.
STRABOMÉTRU s.n. (<fr. *stabomètre*; cf.gr. *strabos* "strabic"+*metron* "măsură") Aparat cu ajutorul căruia se măsoară intensitatea şi sensul strabismului.
STRABOTOMÍE s.f. (<fr. *strabotomie*; cf. gr. *strabos* "strabic"+*tome* "tăiere") Operaţie făcută la muşchiul ochiului pentru a corecta strabismul.
STRÁCHINĂ s.f. (<ngr. *ostrakinos*) Vas de ceramică, uşor adîncit, folosit în loc de farfurie (la ţară) şi care este de obicei decorat.
STRADÁL, -Ă adj. (<fr. *stradale*) Care aparţine străzii, de stradă, referitor la stradă.
STRÁDĂ s.f. (<ngr. *strata*, it. *strada*) **1.** Cale de comunicaţie (amenajată) în interiorul localităţilor pentru circulaţie sau pentru asigurarea legăturii dintre o localitate şi exterior (mărginită pe ambele laturi de trotuare şi clădiri). **2.** Locuitorii de pe o stradă.
STRADÉLĂ s.f. (<it. *stradella*) Stradă îngustă şi mică.
STRAI[1] s.n. (cf.lat. *stradulum* "aşternut de pat, saltea") Obiect de îmbrăcăminte; veşmînt, haină.
STRAI[2] s.n. (<it. *straglio*) Parîmă de oţel sau de cînepă care susţine un arbore de navă, împiedicîndu-l să se încline spre pupa navei.
STRÁJĂ s.f. (<sl. *straža*) **1.** Pază, apărare, scut. ◆ Loc unde stă paznicul; post de veghe. ◆ (În trecut) Cetăţuie (situată la oarecare înălţime) în care se adăposteau străjerii. ◆ Interval de timp cît făcea de gardă un oştean. **2.** Santinelă. ◆ Gardă, escortă. **3.** Fiecare dintre stîlpii de la colţurile unei case de bîrne. **4.** (RELIG.) Vamă prin care trec sufletele morţilor, înainte de a ajunge în faţa judecăţii.
STRÁNĂ s.f. (<sl. *strana*) **1.** Fiecare dintre scaunele aşezate de-a lungul pereţilor naosului, într-o biserică ortodoxă, pe care stau credincioşii în timpul slujbei. **2.** Loc destinat cîntăreţilor într-o biserică ortodoxă. ◆ Fiecare dintre cele două pupitre aflate în dreapta şi în stînga iconostasului, destinate cîntăreţilor într-o biserică ortodoxă.
STRANGULÁ (ŞTRANGULÁ) vb.I (<lat. *strangulare*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) sugruma. **2.** Tranz. A înăbuşi, a sufoca. **3.** Tranz. A micşora lăţimea secţiunii de curgere a unui fluid într-o conductă, pe cursul unei ape etc.
STRANGULÁRE (ŞTRANGULÁRE) s.f. (<*strangula*) Acţiunea de a (se) strangula şi rezultatul ei. ◆ (Pop.) Ocluzie intestinală.
STRANGULÁT, -Ă (ŞTRANGULÁT, -Ă) adj. (<*strangula*) Mort prin strangulare. ◇ *Hernie strangulată* = hernie provocată de ieşirea unei porţiuni de intestin prin orificiul său şi de răsucirea ei.
STRÁNIU, -IE adj. (<it. *stranio*) Ciudat, neobişnuit, bizar.
STRAPONTÍNĂ (STRAPONTÍN) s.f. (s.n.) (<fr. *strapontin*) Scaun fără spătar, rabatabil, fixat de un perete sau de un scaun alăturat, folosit în sălile de spectacol, pe culoarele de tren etc.
STRAS s.n. (<fr. *strass*, germ. *Strass*) Sticlă din care se fac imitaţii de pietre preţioase, folosite la confecţionarea podoabelor.
STRĂŞNIC, -Ă adj., adv., s.m. (<sl. *strašĭnŭ*) **I.** Adj. **1.** Foarte bun, foarte mare, foarte puternic; extraordinar, nemaipomenit. **2.** Îngrozitor, înspăimîntător, grozav, cumplit, teribil. **3.** Sever, aspru; strict. **II.** Adv. **1.** Foarte tare, foarte mult. **2.** (Precedînd un adj. de care se leagă prin prep. "de", exprimă ideea de superlativ) Foarte, extraordinar. **III.** S.m. Ferigă cu rizom gros, cu peţiol şi rahis negricioase, lucioase care creşte pe stînci umbrite, în regiunea montană *(Asplenium trichomanes)*.
STRAT s.n. (lat. *stratum*) **1.** (TEHN.) Material sau substanţă repartizată uniform pe o suprafaţă de altă natură, pentru a o acoperi sau între două suprafeţe de altă natură ale căror dimensiuni lineare sînt considerabil mai mari decît distanţa dintre ele, pentru a le despărţi. **2.** Fîşie compactă dintr-o materie, aflată în interiorul unei mase de natură diferită. ◆ Depunere de roci sedimentare sau metamorfice cu o compoziţie relativ omogenă situată, sub forma unei fîşii, între alte depuneri. **3.** (FIZ.) *Strat de baraj* = strat de tranziţie la limita de separare a două corpuri aflate în contact electric, caracterizat printr-o variaţie spaţială. **4.** Influenţa externă exercitată asupra unei limbi date. **5.** Fig. Categorie socială. **6.** Fîşie de pămînt mărginită de cărări pe care se seamănă legume sau flori; fîşia împreună cu vegetaţia respectivă. **7.** Aşternut pentru animale; culcuş. **8.** (Pop.) Pat, aşternut. **9.** Nume dat părţii de jos pe care se reazemă unele obiecte sau unelte. ◆ Patul puştii.
STRATAGÉMĂ s.f. (<fr. *stratagème*; cf.gr. *strategema*) **1.** Procedeu folosit în război pentru a înşela şi a surprinde pe inamic. **2.** Vicleşug, şiretlic, tertip, manevră ingenioasă.
STRATÉG s.m. (<fr. *stratège*, lat. *strategus*; cf.gr. *strategos* <*stratos* "armată"+*agein* "a conduce") **1.** (În Grecia antică) Comandant militar al unui polis; fiecare dintre cei zece magistraţi supremi ai Atenei, aleşi pe termen de un an. **2.** Comandant de oşti; maestru al strategiei.
STRATÉGIC, -Ă adj. (<fr. *stratégique*) Care aparţine strategiei, care se referă la strategie, care ţine de strategie. ◆ (Despre locuri, drumuri) Important, esenţial din punctul de vedere al strategiei, pentru desfăşurarea operaţiilor.
STRATEGÍE s.f. (<fr. *stratégie*; cf.lat., gr. *strategia*) **1.** Partea cea mai importantă a artei militare, care se ocupă cu pregătirea, planificarea şi purtarea războiului, campaniilor şi operaţiilor militare. **2.** Ansamblul acţiunilor coordonate în vederea atingerii unui corp.
STRATIFICÁ vb. I refl. şi tranz. (<fr. *stratifier*, lat. *stratificare*) **1.** A (se) aşeza, a se depune în mai multe straturi. **2.** A da sau a lua forma de straturi; a (se) aşeza în straturi suprapuse. ◆ Tranz. A determina o stratificare.
STRATIFICÁRE s.f. (<*stratifica*) Faptul de a (se) stratifica. ◆ Procedeu tehnic de grăbire a încolţirii seminţelor de pomi fructiferi prin aşezarea lor în straturi, alternînd cu turbă, muşchi, nisip etc., pentru a asigura condiţiile optime de umiditate şi de temperatură.
STRATIGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *stratigraphique*) Care aparţine stratigrafiei, care se referă la stratigrafie, de stratigrafie.
STRATIGRAFÍE s.f. (<fr. *stratigraphie*; cf.lat. *stratum* "strat", gr. *graphein* "a scrie") Ştiinţă care se ocupă cu studiul formaţiilor geologice care alcătuiesc scoarţa terestră, în scopul restabilirii succesiunii lor de formare şi al stabilirii legilor evoluţiei pămîntului în ansamblu.
STRATOCÚMULUS s.m. (<fr. *strato-cumulus*) Formaţie de nori inferiori care se prezintă ca grămezi compacte, cu aspect de valuri, frecvent mai ales iarna.
STRATOJÉT s.n. (cf.engl. *stratojet*) Avion cu reacţie, construit pentru zborul în stratosferă.
STRATOSFÉRĂ s.f. (<fr. *stratosphère*; cf. lat. *stratum* "strat", gr. *sphaira* "sferă") Parte a atmosferei, între troposferă şi ionosferă, unde predomină deplasările orizontale ale aerului (în stratul inferior de la V la E, iar în cel superior invers) şi care are trei straturi izotermice.
STRATOSFÉRIC, -Ă adj. (<fr. *stratosphérique*) Care aparţine stratosferei, care se referă la stratosferă, care ţine de stratosferă.
STRATOSTÁT s.n. (<fr. *stratostat*) Vehicul aerian folosit pentru zborurile în stratosferă.
STRÁTUS s.m. (<fr., lat. *stratus*) Formaţie de nori, cu aspect de strat uniform, de culoare cenuşie, care ajung pînă la altitudinea de 1000 m, producînd burniţă şi zăpadă grăunţoasă.
STRÁŢĂ s.f. (<germ. *Strazze*) Registru în care sînt înscrise, într-o formă nesistematizată din punct de vedere contabil, toate operaţiile economice ale unei întreprinderi.
STRĂ- (lat. *extra*) Element prin de compunere care are semnificaţia "foarte vechi", "arhaic".
STRĂBÁTE vb.III (*stră-*+*bate*) **1.** Tranz. şi intranz. A trece prin ..., a răzbi pînă dincolo, a pătrunde. **2.** Tranz. A parcurge o suprafaţă întinsă de la un capăt pînă la celălalt; a cutreiera. **3.** Intranz. A răzbate cu greu pe undeva; a se strecura. ◆ A ajunge la... ◆ Fig. A reuşi, a izbuti.
STRĂBĂTĂTÓR, -OÁRE adj. (<*străbate*) **1.** Care străbate sau pătrunde prin ceva. ◆ Care învinge piedici, care răzbate. **2.** Care cutreieră o suprafaţă; care parcurge o distanţă.
STRĂBÚN, -Ă adj., s.m. şi f. (<*stră-*+*bun*) **1.** Adj. Strămoşesc. ◆ Străvechi. **2.** S.m. şi f. Tatăl sau mama bunicului sau ai bunicii; străbunic. **3.** S.m. şi f. Strămoş (**1**).

STRĂBUNÍC s.m. (<*stră-+bunic*) Tatăl bunicului sau al bunicii, considerat în raport cu strănepoții.
STRABUNÍCĂ s.f. (<*stră-+bunică*) Mama bunicului sau a bunicii, considerată în raport cu strănepoții.
STRĂDÁNIE s.f. (<sl. *stradanije*) Faptul de a se strădui; silință pe care o depune cineva pentru a duce ceva la capăt; osteneală, zel, efort.
STRĂDUÍ vb. IV refl. (<sl. *stradati*) A-și da silința, osteneala pentru a realiza ceva.
STRĂDUÍNȚĂ s.f. (<*străduí*) Străduință.
STRĂFULGERÁ vb. I (<*stră-+fulgera*) **1.** Intranz. A luci, a sclipi, a scînteia (ca un fulger). ◆ Tranz. A lovi ca un trăsnet. **2.** Intranz. Fig. (Despre gînduri, idei etc.) A-i trece cuiva repede (și pe neașteptate) prin minte; a i se năzări ceva. **3.** Tranz. Fig. A străbate cu mare iuțeală.
STRĂFÚND s.n. (<stră-+*fund*) Loc situat la mare adîncime.
STRĂGĂLÍE s.f. (<ngr. *strangalia*) **1.** Disc de oțel găurit, montat pe osia roții carului între podul acesteia și capătul butucului, pentru a împiedica frecarea dintre ele. **2.** (La pl.) Podoabe la hamuri; zurgălăi.
STRĂÍN, -Ă adj., s.m. și f. (cf.lat. *extraneus*) **1.** Adj. **1.** (Despre oameni) Care nu face parte din populația țării în care se află (sau trăiește); care trăiește sau care este originar din altă regiune sau localitate decît aceea în care se află sau locuiește. ◆ (Despre țări, locuri) Altul decît cel de origine al cuiva. ◆ Care aparține sau care este propriu altui popor decît cel al persoanei despre care este vorba. ◆ (Despre obiecte, produse) De import. **2.** Care nu este rudă sau prieten cu cineva; care este sau se simte izolat, stingher. ◆ Înstrăinat, depărtat (sufletește) de ... **3.** Care nu intră în preocupările cuiva, care nu este cunoscut de cineva, care nu îi este familiar. **4.** (Despre lucruri) Care aparține altcuiva, care nu este proprietatea sa. ◆ Care nu are nici o legătură, nici un contingent cu ceva. **5.** Care are alte particularități, alte caracteristici decît mediul în care se află; deosebit, diferit, distinct. ◆ Neobosit; bizar. **II.** S.m. și f. **1.** Persoană care aparține ca origine, cetățenie etc. altei țări decît acea în care se află; persoană originară din alt loc și care este necunoscută celor din jur. **2.** Persoană care nu este rudă, care nu este din aceeași familie sau din aceeași casă cu cineva. ◇ Loc.adv. *Prin* (sau *printre*, *între*) *străini* = departe de casă, de prieteni, de rude; între oameni necunoscuți.
STRĂINĂTÁTE s.f. (<*străin*) **1.** Țară, regiune care se află dincolo de hotarele țării de origine. **2.** Mediu străin în care se află cineva.
STRĂJÉR, -Ă subst. (<*strajă*) **1.** S.m. (În ev.med; în Moldova) Locuitor care, în schimbul unor scutiri fiscale, avea obligația să facă de pază la hotarele țării în zona de munte. ◆ (Înv.) Paznic, străjă. **2.** S.m. Construcție alcătuită din piloni de lemn, montată lîngă piciorul unui pod de lemn, pentru a-l proteja de loviturile plutelor. **3.** S.m. și f. Tînăr care făcea parte din străjerie.
STRĂJERÍE s.f. (<*străjer*) Organizație pentru tineret, numită "Straja Țării", creată de regele Carol II în 1937 și care a existat pînă în 1940.
STRĂJUÍ vb. IV (<*strajă*) (Pop.) **1.** Tranz. A păzi pe cineva sau ceva. **2.** Intranz. A sta de strajă. **3.** Tranz. Fig. A mărgini, a delimita ceva.
STRĂJUITÓR, -OÁRE adj. (<*străjui*) (Pop.) Care străjuiește. ◆ (Substantivat) Paznic.
STRĂLÚC s.m. (<*străluci*) Insectă din ordinul coleopterelor, de culoare verde, cu luciu metalic, ale căror larve trăiesc în trunchiurile de salcie (*Aromia moschata*).
STRĂLUCÍ vb. IV intranz. (<*stră-+luci*) **1.** A răspîndi o lumină vie, puternică. ◆ A scînteia, a sclipi. ◆ (Despre ochi) A avea o expresie specifică produsă de un sentiment puternic. **2.** Fig. (Despre oameni) A se remarca (prin calități sau fapte deosebite); a se evidenția în mod deosebit.
STRĂLUCÍRE s.f. (<*străluci*) **1.** Faptul de a străluci și rezultatul ei; proprietate a ceea ce strălucește; lumină vie, intensă. ◆ Scînteiere, sclipire. ◆ Expresie specifică a ochilor produsă de un sentiment puternic. ◆ (FIZ.) Mărime din fotometrie care caracterizează senzația de luminozitate creată de sursele de lumină, egală cu raportul dintre intensitatea luminoasă produsă de o sursă și aria sursei proiectată pe direcția de observație. ◆ (ASTR.) Iluminare produsă de un astru, dependentă atît de energia emisă de acesta, cît și de natura receptorului și de distanța pînă la el. **2.** Fig. Ansamblu de însușiri care impresionează prin frumusețe, prin bogăție, prin fast, prin merite deosebite etc. ◆ Mărire, glorie.
STRĂLUCÍT, -Ă adj. (<*străluci*) **1.** Care strălucește. ◆ Sclipitor, scînteietor. **2.** Fig. (Despre oameni) Remarcabil, excepțional; celebru, ilustru, vestit. ◆ (Despre abstracte) Plin de glorie, de onoare; măreț. ◆ Fastuos, splendid, minunat.
STRĂLUCITÓR, -OÁRE adj. (<*străluci*) **1.** Care împrăștie o lumină vie, puternică. ◆ Sclipitor, scînteietor. ◆ (Despre ochi) Care are o expresie specifică, produsă de un sentiment puternic. **2.** (Despre culori) Viu, intens. **3.** Fig. Fastuos, magnific, măreț. **4.** Fig. (Despre oameni) Remarcabil, excepțional; ilustru, celebru, vestit.
STRĂMÓȘ, -OÁȘĂ s.m. și f. (<*stră-+moș*) **1.** Persoană care a trăit cu cîteva generații înaintea cuiva din care descind membrii aceleiași familii; (la pl.m.) generații anterioare; înaintașii unui neam, unui popor. **2.** Străbunic; (la pl.m.) părinții sau bunicii bunicilor, considerați în raport cu strănepoții.
STRĂMOȘÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*strămoș*) Care aparține strămoșilor, care se referă la strămoși; care este moștenit de la strămoși.
STRĂMUTÁ vb. I (lat. **extramutare* = *transmutare*) **1.** Refl. A se muta în altă parte; a-și schimba locuința, domiciliul. ◆Tranz. A muta dintr-un loc în altul; a schimba locul. ◆ (JUR.) A dispune o strămutare. **2.** Tranz. (Înv.) A schimba, a modifica (gînduri, hotărîri, sentimente). **3.** Tranz. (Pop.) A preface, a transforma.
STRĂMUTÁRE s.f. (<*strămuta*) Acțiunea de a (se) strămuta și rezultatul ei. ◆ (JUR.) Trimitere a unui proces de la o instanță competentă la alta de același grad sau de la un organ de urmărire penală la altul, prin dispoziția organului superior.
STRĂNEPÓT, -OÁTĂ subst. (<*stră-+nepot*) **1.** S.m. și f. Copil al nepotului sau al nepoatei de fiu sau de fiică, considerat în raport cu bunicii; copil al nepotului de frate sau de soră, considerat în raport cu unchii și cu mătușile sale. **2.** S.m.pl. Urmași, descendenți.
STRĂNÚT s.n. (<*strănuta*) Faptul de a strănuta; zgomot produs de cel care strănută.
STRĂNUTÁ vb.I intranz. (lat. *sternutare*) (Despre oameni și unele animale) A elimina forțat, pe gură sau pe nas, cu glota închisă, aerul pulmonar, printr-un act reflex declanșat de excitații nervoase la nivelul mucoasei rinofaringo-palatine, care este însoțit de un zgomot caracteristic.
STRĂPUNGĂTÓR, -OÁRE adj. (<*străpunge*) Care străpunge, care dă impresia că străpunge.
STRĂPÚNGE vb. III tranz. și refl. (lat. **extrapungere=transpungere*) **1.** Tranz. A face să treacă prin ceva un obiect cu vîrful ascuțit (pînă răzbate în partea opusă); a perfora. ◆ P.ext. A ucide pe cineva cu o armă ascuțită. ◆ Fig. A străbate, a pătrunde, a trece prin ... . **2.** Tranz. A realiza legătura dintre două lucrări miniere subterane, astfel încît prin aceasta să se asigure o circulație mai ușoară într-un anumit sector de exploatare a minei. **3.** Refl. (Despre un izolator electric) A se distruge parțial sau total sub acțiunea unei descărcări electrice care-l traversează.
STRĂȘNICÍE s.f. (<*strășnic*) **1.** Însușirea a ceea ce trebuie respectat, aplicat cu seriozitate; atitudine, condiție severă, aspră; severitate, asprime. **2.** Putere, forță. **3.** Grozăvie.
STRĂVÉCHI, -E adj. (<*stră-+vechi*) **1.** Care datează de foarte multă vreme; foarte vechi. ◆Foarte uzat. **2.** Care datează din epocile primitive ale omenirii, care aparține preistoriei sau antichității.
STRĂVEDEÁ vb.II refl. (<*stră-+vedea*) A se vedea prin ...; a-și vedea (neclar) propria imagine (în oglindă, în apă etc.); a se reflecta. ◆ Tranz. A vedea neclar; a întrezări.
STRĂVEZÍU, -ÍE adj. (<*străvedea*) **1.** Care permite razelor de lumină să străbată prin el; prin care se văd (clar) obiectele; transparent. ◆ Clar, limpede, luminos. **2.** (Despre oameni) Cu pielea feței fină, subțire; palid. **3.** Fig. (Și adverbial) Care poate fi înțeles ușor; clar, evident.
STREÁȘINĂ s.f. (cf.sl. *strěha*) Porțiune de la marginea inferioară a versantelor de acoperiș, care depășește planul pereților exteriori ai unei clădiri și care îi protejează împotriva acțiunii directe a ploii, a scurgerii apei de pe învelitoarea acoperișului, prevenind acumularea apei la baza zidurilor. ◆ Jgheab de scurgere a ploii, montat la marginea acoperișului casei. ◆ Fig. Ramurile copacilor din marginea unei păduri.
STRÉCHE s.f. (<bg. *străk*) Nume dat mai multor insecte diptere care atacă animalele domestice: a) (și *strechea vitelor*) muscă mare, neagră, păroasă, ale cărei larve se localizează sub pielea vitelor cornute mari, hrănindu-se cu sîngele lor (*Hypoderma bovis*); b) (și *strechea oilor*) muscă cenușie-brună, vivipară, care își depune larvele în fosele nazale, de unde ajung în sinusurile frontale, provocînd moartea oilor (*Oestrus ovis*); c) (și *strechea cailor*) muscă păroasă, galbenă-brună, care își depune

ouăle pe părul cailor, de unde larvele ajung în intestin; se poate dezvolta şi în pielea omului (*Gastrophilus equi*). ◆ Agitaţie, nelinişte, spaimă provocată animalelor de insectele descrise mai sus. ◆ Furie, acces de nebunie.

STRECURÁ vb. I (<*s-+trece*, după *sfînzura*) **1.** Tranz. A trece un lichid printr-o strecurătoare, printr-o sită etc. pentru a-l limpezi de impurităţi sau pentru a-l omogeniza. ◆ Refl. (Despre lichide) A aluneca printr-un loc îngust; a se prelinge, a se picura. **2.** Refl. şi tranz. A pătrunde sau a face să pătrundă printr-un loc greu accesibil. **3.** Refl. A trece pe neobservate pe undeva sau pe lîngă cineva; a se furişa. ◆ Tranz. A introduce pe cineva sau a aşeza ceva într-un anumit loc, pe neobservate. ◆ Fig. Tranz. A spune ceva cuiva în mod discret sau în treacăt. **4.** Refl. A se infiltra într-un grup de oameni, fără a fi observat. **5.** Refl. A trece pe rînd şi pe nesimţite.

STRECURĂTOÁRE s.f. (<*strecura*) Vas de bucătărie cu fundul găurit sau prevăzut cu o sită, folosit pentru strecurarea lichidelor. ◆ Pînză foarte rară sau săculeţ de pînză rară prin care se strecoară laptele sau în care se pune caşul, brînza să se scurgă de zer.

STREI s.n. Rasă autohtonă de porci, de culoare neagră, crescută pentru producţia mixtă (carne şi grăsime); porc care aparţine acestei rase.

STRELÍŢ s.m. (<rus. *streleţ*) (În Rusia; în sec. 16-17) Corp special de pedestraşi cu funcţii poliţieneşti; din rîndurile lor era aleasă garda ţarilor Rusiei.

STREPEZEÁLĂ s.f. (<*strepezi*) Senzaţie neplăcută de iritare a dinţilor şi a mucoasei gurii, apărută în urma consumării unor fructe acre sau astringente.

STREPEZÍ vb.IV refl. (lat. **extorpidire* <*torpidus*) (Despre dinţi sau despre mucoasa gurii) A se irita ca urmare a consumării unor fructe acre sau astringente.

STREPTOCÍD s.n. (<fr. *streptococcide*) Medicament utilizat împotriva streptococilor.

STREPTOCÓC s.m. (<fr. *streptocoque*; cf. gr. *streptos* "răsucit"+*kokkos* "grăunte") Bacterie din grupa cocilor, care se găseşte în grupuri dispuse în lanţuri, agent patogen al unor infecţii (impetigo, erizipel, scarlatină, reumatism etc.).

STREPTOCÓCIC, -Ă adj. (<fr. *streptococcique*) Care se referă la streptococi; provocat de streptococi; cu streptococi.

STREPTOCOCÍE s.f. (<fr. *streptococcie*) Infecţie cutanată, provocată de streptococi, în general localizată, dar foarte persistentă şi cu caracter recidivant.

STREPTOMICÍNĂ s.f. (<fr. *streptomycine*) Antibiotic sub formă de pulbere albă, solubil în apă, extras dintr-o specie de mucegai (*Streptomyces griseus*), descoperit de Waksman în 1952. Este bacteriostatică şi bactericidă şi este utilizată în tratamentul tuberculozei, leprei, difteriei, ciumei etc.

STRES s.n. (<eng., fr. *stress*) **1.** Nume generic pentru factorii de mediu (traumatism, frig, căldură, curent electric, medicamente, emoţii etc.) care produc reacţii defavorabile organismului uman; efectul nefavorabil, şocul produs de aceşti factori asupra organismului uman. Termenul a fost introdus de medicul canadian H.Selye. **2.** (GEOL.) Presiune laterală tangenţială în sinclinale, care produce cutele muntoase.

STRESÁNT, -Ă adj. (<fr. *stressant*) Care provoacă stres (**1**).

STRETTO adv. (cuv.it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) În mod vioi, accelerat.

STRIÁ vb. I tranz. (<fr. *strier*) A executa striaţii sau caneluri paralele, cu adîncimi mici, pe suprafaţa unui obiect.

STRIÁT, -Ă adj. (<*stria*; cf.fr. *strié*) Care prezintă striaţii. ◇ (ANAT.) *Muşchi striaţi* sau *musculatură striată* = muşchii scheletului formaţi din fibre lungi care, la microscop, apar ca dungi transversale (luminoase şi întunecoase).

STRIÁŢIE (STRIAŢIÚNE) s.f. (<fr. *striation*) Fiecare dintre dungile paralele, foarte fine, săpate în adîncime, scoase în relief sau deosebite prin culoare, de pe suprafaţa unui corp; (cu sens colectiv) sistem format din astfel de dungi.

STRICÁ vb. I (lat. *extricare*) **1.** Tranz. şi refl. A-şi pierde sau a face să-şi piardă forma, aspectul, calitatea, buna funcţionare etc.; a (se) preface din bun în rău; a (se) deteriora, a (se) defecta. **2.** (Pop.) Tranz. A sfărîma învelişul tare al unui lucru pentru a scoate şi a folosi conţinutul; a sparge. ◆ A deschide cu forţa, a sfărîma o uşă, o încuietoare etc. **3.** Refl. (Despre alimente) A se altera, devenind necomestibile, sub influenţa unor agenţi externi distructivi; a se descompune.◆Tranz. şi refl. (Despre aer) A (se) vicia. **4.** Tranz. A pricinui pagube; a prejudicia, a dăuna, a vătăma. **5.** Intranz. A face rău; a fi nefolositor, nepotrivit într-o anumită situaţie sau unei anumite persoane. **6.** Tranz. (Pop.) A vătăma un organ sau o funcţie organică; a dăuna sănătăţii. **7.** Refl. (Despre vreme) A se schimba în rău, a deveni nefavorabilă. **8.** Tranz. A tulbura buna desfăşurare a unei acţiuni; a zădărnici; a împiedica. **9.** Tranz. A avea o influenţă negativă asupra cuiva; a corupe. ◆ Refl. A decădea din punct de vedere moral; a se deprava, a se perverti. **10.** Tranz. A face un lucru greşit, altfel de cum trebuie. **11.** Tranz. A distruge, a dărîma o aşezare umană, o construcţie etc. ◆ Fig. A nu respecta o învoială, o obligaţie etc. **12.** Refl. A rupe relaţiile de prietenie cu cineva. **13.** Tranz. A cheltui inutil, a irosi ceva fără rost; a risipi. **14.** Refl. (Despre întruniri, petreceri etc.) A lua sfîrşit, a se termina.

STRICÁT, -Ă adj. (<*strica*) **1.** (Despre obiecte, mecanisme etc.) Care nu mai poate fi utilizat, fiind deteriorat, defect etc. **2.** (Despre alimente) Alterat, descompus. ◆ (Despre aer) Viciat, irespirabil. **3.** (Despre aşezări umane, construcţii etc.) Dărîmat, năruit, surpat. **4.** (Pop.) Vătămat, bolnav. ◇ *Stricat de vărsat* = ciupit de vărsat. **5.** (Despre relaţii dintre oameni) Desfăcut, rupt, întrerupt. **6.** (Şi substantivat) Decăzut moraliceşte; corupt, desfrînat, depravat, pervertit.

STRICĂCIÚNE s.f. (<*strica*) **1.** Faptul de a (se) strica: concr. ceea ce este deteriorat; pagubă cauzată de o deteriorare. ◆ (Pop.) Vătămare. **2.** Fig. Efect rău. **3.** Corupţie, depravare, desfrînare.

STRICĂTÓR, -OÁRE adj. (<*strica*) **1.** Care provoacă sau care este capabil să provoace stricăciuni, deteriorări; vătămător. **2.** Care corupe, care perverteşte.

STRICNÍNĂ s.f. (<fr. *strychnine*, gr. *strykhnos* "nucă vomică") Alcaloid extras din *Strychnos nux vomica*, foarte toxic, utilizat, în doze mici, în medicină, ca stimulent al sistemului nervos central, mai ales al măduvei spinării, şi ca tonic cardiac şi respirator, iar în doze mai mari, în agricultură ca rodenticid. Se întrebuinţează ca antidot în intoxicatiile cu substanţe deprimante centrale (ex. *morfina*).

STRICT, -Ă adj. (<fr. *strict*, lat. *strictus*) **1.** (Şi adverbial) Care are un caracter absolut, care nu admite abatere, excepţie; riguros; p.ext. sever, aspru. ◆ Precis, exact. **2.** (MAT.) *Inegalitate strictă* = atribut a două elemente ale unei mulţimi, în care s-a definit o relaţie de ordine, de a fi comparabile şi neegale.

STRICTÉŢE s.f. (<*strict*) Însuşirea de a fi strict (**1**); rigurozitate, severitate, asprime.

STRICTURÁ vb. I tranz. (<*strictură*) A realiza o stricturare.

STRICTURÁRE s.f. (<*strictură*) (TEHN.) Reducere a secţiunii transversale a unei conducte (ţeavă, tub etc.) pe o porţiune din lungimea acesteia.

STRICTÚRĂ s.f. (<fr. *stricture* lat. *strictura*) (MED.) Îngustare a unor canale din organism în urma unei leziuni inflamatorii, a unei cicatrice etc.

STRICŢIÚNE s.f. (<fr. *striction*) (FIZ.) Micşorare a dimensiunilor unui corp; contracţie. ◆ Scădere a grosimii unui corp de formă alungită; subţiere.

STRIDÉNT, -Ă adj. (<fr. *strident*, lat. *strident, -ntis*) **1.** (Despre sunete) Care este lipsit de armonie; ascuţit, tare; p.ext. neplăcut, supărător. **2.** (Despre culori) Bătător la ochi; violent, ţipător. ◆ Fig. Care şocheză.

STRIDÉNŢĂ s.f (<fr. *stridence*) Însuşirea de a fi strident. ◆ Concr. Sunet, culoare, ton strident.

STRÍDIE s.f. (<ngr. *stridhi*) Specie de lamelibranhiate marine, comestibilă, cu valva dreaptă mai mică, plană şi mai subţire, iar cu cea stîngă mai mare, groasă şi concavă *(Ostrea edulis)*.

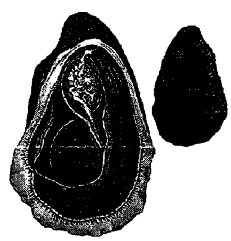

stridie

STRIDÓR s.m. (<lat., fr. *stridor*) (MED.) Zgomot respirator şuierător, întîlnit în cazuri de spasm sau de obstrucţie a laringelui.

STRIDULÁNT, -Ă adj. (<fr. *stridulant*) (Despre insecte sau organe ale acestora) Care produce un zgomot ascuţit, strident.

STRIGÁ vb. I (lat. **strigare* <*strix, -gis* "bufniţă") **1.** Intranz. A scoate sunete puternice, ţipete; a răcni. ◆ Intranz. A semnaliza ceva prin strigăte; a da alarma; a cere ajutor prin ţipete. ◆ (Despre păsări şi animale) A scoate sunete caracteristice speciei; a zbiera. **2.** Tranz. A vorbi cu glas tare şi răsunător; a-şi exprima voinţa cu glas puternic; p.ext. a

vocifera. ◆ A cere ceva cu glas ridicat; a reclama ceva în mod impetuos. ◆ Intranz. A se răsti la cineva; a adresa cuiva, cu ton ridicat, vorbe de dojană; a vorbi cu dușmănie. ◆ A se văicăra, a se jelui cu glas ridicat. **3.** Tranz. A chema pe cineva (pronunțîndu-i numele). ◇ *A striga catalogul* = a face apelul nominal al elevilor și al studenților; a lua prezența. **4.** Intranz. A spune strigături și chiuituri la joc.

STRÍGĂ s.f. (lat. *striga*) **1.** (În superstiții) Ființă imaginară, cu chipul unei femei care chinuiește copii mici, ia mana la vaci etc.; strigoaică. **2.** Pasăre răpitoare de noapte, sedentară, cu penajul galben-ruginiu și cu pete brune-întunecate, folositoare, care se hrănește în special cu șoareci și care scoate țipete asemănătoare strigătelor (*Tyto alba guttata*). **3.** (ENTOM.) Cap-de-mort.

STRÍGĂT s.n. (<*striga*) **1.** Cuvînt, exclamație etc. cu voce ridicată; țipăt, răcnet. ◆ Invocare. **2.** Anunțare, semnalizare, comandă (cu voce puternică). **3.** Sunet, șir de sunete etc. caracteristic, emis de unele păsări sau animale. **4.** Larmă de voci; vociferare. **5.** Chemare cu voce tare a cuiva; apel (nominal). **6.** Strigătură.

STRIGĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. (<*striga*) **1.** Adj. Care strigă. ◆ Fig. Care sare în ochi; izbitor, evident. **2.** S.m. (Înv.) Crainic, vestitor.

STRIGĂTÚRĂ s.f. (<*striga*) Specie a liricii populare (în versuri), cu o structură relativ simplă, de la chiuitura onomatopeică pînă la catrenul liric-sentimental sau satiric, care însoțește jocurile populare, accentuînd efectul melodic.

STRIGIFÓRMĂ s.f. (<fr. *strigiforme*; cf.lat. *strix, -gis* "bufniță"+*forma* "formă") (La pl.) Ordin de păsări de pradă cu capul mare, cu ochii mari, așezați în față, și cu ciocul puternic, care vînează noaptea; (și la sg.) pasăre care face parte din acest ordin (ex. *bufnița, striga, cucuveaua, huhurezul*).

STRIGOÁICĂ s.f. (<*strigoi*) Strigoaie. ◆ Epitet pentru o femeie urîtă, rea și bătrînă. ◆ Vrăjitoare.

STRIGÓI, -OÁIE s.m. și f. (<*strigă*) (În credințele populare) Sufletul unui om (viu sau mort) care se transformă noaptea într-un animal (lup, cîine etc.) sau într-o apariție fantomatică, pricinuind rău celor pe care îi întîlnește. ◆ Epitet pentru un om rău (și bătrîn).

STRIGOIÁȘ s.m. (<*strigoi*) Nume generic dat unor fluturi mici de noapte, care zboară în jurul lămpii sau flăcării unei lumînări.

STRÍMER s.m. (<engl. *streamer*) (FIZ.) Canal de gaz ionizat, cu bună conductibilitate, care se formează în spațiul dintre doi electrozi supuși unei mari diferențe de potențial și care precedă formarea unei scîntei electrice, constituind traseul acesteia.

STRINGÉNT, -Ă adj. (<it. *stringente*) Care se impune neapărat; care nu dă răgaz; imperios, presant.

STRINGÉNȚĂ s.f. (<it. *stringenza*) Însușirea de a fi stringent.

STRINGOCEFÁL s.m. Gen fosil de brahiopode cu cochilia groasă, lipsită de ornamentație, care a trăit în devonianul mediu.

STRIPÁ vb.I tranz. (<engl. *stripper*) A realiza operația de stripare.

STRIPÁRE s.f. (<*stripa*) Operație de desprindere și de scoatere a lingourilor din lingotiere, după solidificare.

STRÍPER s.n. (<germ. *Stripper*, engl. *stripper*) Dispozitiv de strîngere, cu cleștele, al macaralei de stripare.

STRIP-TEASE s.n. (cuv. engl.) Dans de cabaret, în timpul căruia dansatoarea se dezbracă (complet), treptat și lent, în fața spectatorilor.

STRIU s.n. (<fr. *strie*) Fiecare dintre șanțurile mici, paralele, executate pe suprafața unui element de construcție, în scop decorativ sau pentru a o face mai aspră.

STRIVÍ vb.IV (<sl. *sŭtryvati*) **1.** Tranz. A deforma prin presare, prin strîngere puternică; a zdrobi, a turti (prin presare); a face fărîme. ◆ A omorî prin presare. ◆ Fig. A nimici, a distruge. **2.** Tranz. și refl. A (se) îngrămădi, a (se) înghesui, a (se) îmbulzi. ◆ Fig. A copleși sau a fi copleșit de griji; de necazuri etc.

STRIVÍRE s.f. (<*strivi*) Acțiunea de a strivi; zdrobire. ◆ Fig. Distrugere, nimicire. ◆ (TEHN.) Turtire locală a unui corp solid, efectuată prin compresiune, în zona de contact cu un alt corp solid care îl presează.

STRÎMB, -Ă adj., adv. (lat. *strambus=strabus*) **I.** Adj. **1.** (Despre lucruri) Care deviază sau se abate de la forma, de la linia normală; cu neregularități, diform. ◆ (Despre oameni) Care este cu spatele încovoiat sau cu corpul aplecat într-o parte; (despre părți ale corpului) deformat, sucit, schimonosit; p.ext. pocit. **2.** Aplecat într-o parte, înclinat față de poziția dreaptă sau obișnuită. ◆ (Despre drumuri) Cu cotituri; întortocheat. **3.** Fig. Incorect, necinstit, nedrept; p.ext. făcut pentru a înșela. **II.** Adv. **1.** Cu spatele îndoit sau cu corpul sucit, aplecat într-o parte. **2.** În dezordine, la întîmplare; într-o parte, pieziș. **3.** Fig. În mod fals, neadevărat.

STRÎMBÁ vb. I (<*strîmb*) **1.** Tranz. A face să fie strîmb (**1**); a îndoi, a deforma. **2.** Refl. (Despre oameni) A-și schimba expresia feței; a face grimase; a se schimonosi. ◆ Tranz. A-și deforma trăsăturile, a-și schimonosi figura în urma unei dureri (puternice), ca expresie a unui sentiment de nemulțumire, de dispreț etc. ◆ Tranz. A imita în batjocură gesturile, vorba, mimica cuiva. ◆ Fig. A face mofturi; a se fandosi. **3.** Tranz. A face să devieze de la poziția dreaptă sau normală; a apleca, a înclina.

STRÎMBĂTÁTE s.f. (<*strîmb*) (Înv.) Nedreptate.

STRÎMBĂTÚRĂ s.f. (<*strîmba*) **1.** Faptul de a (se) strîmba; deformare a trăsăturilor feței; grimasă. ◆ Imitare (în batjocură) a gesturilor, vorbei, mimicii etc. unei persoane. ◆ Fig. Moft, fandoseală. **2.** Concr. Lucru strîmb, diform.

STRÎMT, -Ă adj. (lat. **strinctus=strictus*) **1.** Care nu are destulă lărgime sau lățime; îngust. **2.** Necuprinzător; neîncăpător. **3.** Fig. Lipsit de orizont, îngust; mărginit, meschin.

STRÎMTÁ vb. I tranz. și refl. (<*strîmt*) A deveni sau a face să devină mai strîmt, a (se) îngusta, a (se) strînge.

STRÎMTOÁRE s.f. (<*strîmt*) **1.** Loc strîmt, îngust între munți sau între dealuri; trecătoare, defileu. **2.** Fișie îngustă de apă care unește două bazine acvatice (oceane, mări), despărțind porțiuni apropiate de uscat. **3.** Faptul de a fi îngust; îngustime. **4.** Fig. Situație grea (financiară).

STRÎMTORÁ vb. I (<*strîmtoare*) **1.** Tranz. A limita posibilitățile de mișcare ale cuiva; a mărgini băgînd la strîmtoare; a înghesui, a îngrămădi. ◆ A sili, a forța, a constrînge. **2.** Refl. A se limita la un trai modest, reducînd cheltuielile.

STRÎMTORÁRE s.f. (<*strîmtora*) **1.** Faptul de a (se) strîmtora; îngrădire, limitare, constrîngere. **2.** Situație încurcată, jenantă; lipsă (de bani).

STRÎMTORÁT, -Ă adj. (<*strîmtora*) Cu mijloace materiale reduse. ◆ Forțat, constrîns. ◆ Fig. Stingherit, jenat, încurcat.

STRÎNGĂTÓR, -OÁRE adj. (<*strînge*) (Și substantivat) Care strînge, care agonisește; econom, calculat; p.ext. zgîrcit.

STRÎNGE vb. III (lat. *stringere*) **I. 1.** Tranz. A trage tare de capetele unei sfori, ale unei curele etc. înnodate sau înfășurate în jurul cuiva sau a ceva, pentru a lega sau a fixa mai bine; a face ca o legătură să fie mai strînsă. ◆ A aduna petrecînd una peste alta marginile unui veșmînt, acoperind corpul. ◆ Fig. A întări o prietenie, o alianță etc. **2.** Tranz. A ține sau a apuca cu mîna, apăsînd cu putere (nelăsînd să-i scape). ◆ A cuprinde cu putere în brațe. **3.** Tranz. A prinde din toate părțile, apăsînd cu forță, pentru a o apropia, a comprima etc. ◆ (Despre obiecte de îmbrăcăminte) A apăsa (fiind prea îngust, strîmt) asupra corpului, provocînd senzație de jenă sau de durere. ◆ A îndesa, a îngrămădi. ◆ Fig. A sili, a constrînge. **4.** Tranz. A apropia (cu putere) părți ale corpului; a încleșta. ◆ Tranz. și intranz. A încreți buzele, fruntea, sprîncenele etc. (în semn de nemulțumire, de mînie, de dispreț etc.). **5.** Tranz. A îndoi punînd una peste alta marginile, faldurile unui material; a împături. ◆ Refl. (Despre materiale textile) A-și reduce volumul sau lungimea; a se strîmta, a intra la apă. **6.** Refl. și tranz. A (se) ghemui, a (se) zgîrci, a (se) contracta de frig, de durere etc. ◆ Refl. (Despre lapte) A se închega, a se coagula. ◆ Refl. (Despre lichide) A îngheța, a se solidifica. **II. 1.** Tranz. A pune la un loc (lucruri risipite); a face grămadă; a așeza în scopul păstrării. ◆ A culege (cereale, plante etc.); a aduna recolta. ◆ A face provizii. **2.** Tranz. A face ordine, adunînd obiecte împrăștiate; a pune la loc; a rîndui, a deretica. **3.** Tranz. A face economii; a agonisi. ◆ A colecta. ◆ A aduna impozite; a percepe. **4.** Refl. A se aduna în număr mare (în jurul cuiva); a se întruni. ◆ A se înghesui.

STRÎNGERE s.f. (<*strînge*) Acțiunea de a strînge și rezultatul ei. ◆ (TEHN.) Imobilizare relativă, prin frecare sau prin contact, a două piese care se întrepătrund, cînd dimensiunea cavității piesei cuprinzătoare este mai mică decît cea a piesei cuprinse.

STRÎNS[1] s.n. (<*strînge*) Faptul de a strînge. ◆ Recoltare a cerealelor; cules. ◆ Perioada, timpul recoltării.

STRÎNS[2]**, -Ă** adj., adv., s.f. (<*strînge*) **I.** Adj. **1.** Înfășurat, înconjurat de ...; legat bine. ◆ Întins, încordat. ◆ (Despre îmbrăcăminte) Care strînge; ajustat (pe talie). ◆ Fig. (Despre prietenii, alianțe etc.) Care nu se poate desface; trainic. ◆ Fig. (Despre felul de a gîndi,

de a se exprima) Precis, concis, riguros. **2.** Prins, ţinut cu putere în mîini. **3.** Apăsat din mai multe părţi; împins cu putere; îngrămădit, înghesuit. **4.** (Despre fiinţe sau părţi ale corpului lor) Contractat, încleştat; ghemuit. ◆ Apropiat (foarte mult), lipit. **5.** (Despre materiale) Împăturit, înfăşurat. **6.** (Despre lucruri) Pus unul peste altul; făcut grămadă. **7.** Pus bine, la loc ferit. ◆ Pus în ordine, ordonat, aranjat. **8.** (Despre bani, avuţii etc.) Pus deoparte; agonisit. **II.** Adv. **1.** Cu forţă, cu putere; în grad mare, cu intensitate. **2.** Strict, exact, riguros. **II.** S.f. (Pop.) Ceea ce adună, agoniseşte cineva; avere acumulată; provizie. ◆ Recoltă.

STRÎNSOÁRE s.f. (*<strîns*[1]) **1.** Apăsare, presare; încleştare, strîngere. ◆ Fig. Supraveghere severă; constrîngere, oprimare. ◆ (Pop.) Tortură, supliciu, suferinţă. **2.** Loc strîmt; îngustime. **3.** (Pop.) Rod, recoltă. ◆ Avere acumulată. ◆ (Înv.) Colecţie.

STRÎNSÚRĂ s.f. (*<strîns*[1]) **1.** Grup de oameni strînşi la un loc; mulţime, grămadă. ◆ (Peior.) oameni fără valoare. ◇ Loc. adj. *De strînsură* = comun, obişnuit; de tot felul; (peior.) la întîmplare, de adunătură; improvizat. **2.** Apăsare, presiune. **3.** Concr. Plantele culese de pe cîmp şi puse la păstrare; recoltă.

STROBOSCÓP s.n. (<fr. *stroboscope*, germ. *Stroboskop*; cf.gr. *strobos* "întoarcere"+*skopein* "a examina") Dispozitiv care permite examinarea stroboscopică a unui corp în mişcare.

STROBOSCÓPIC, -Ă adj. (<fr. *stroboscopique*) Referitor la stroboscopie; al stroboscopului.

STROBOSCOPÍE s.f. (<fr. *stroboscopie*) (FIZ.) Metodă de observare a corpurilor aflate în mişcare de translaţie sau de rotaţie, cu un anumit caracter de periodicitate, care constă în întreruperea intermitentă fie a iluminării corpului, fie a privirii, avînd drept consecinţă micşorarea aparentă a vitezei de mişcare sau chiar anularea vitezei ori inversarea sensului mişcării.

STROFÁNT s.m. (<fr. *strophante*; cf.gr. *strophos* "întoarcere"+*anthos* "floare") Nume dat mai multor specii de plante volubile, tropicale, din familia apocinaceelor, ale căror seminţe conţin strofantină, cu utilizări în medicină (*Strophantus*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

STROFANTÍNĂ s.f. (<fr. *strophantine*) Substanţă toxică extrasă din seminţele de strofant, care reprezintă un amestec de glicozide, folosită în tratamentul tahicardiei, insuficienţei cardiace etc.

STRÓFĂ s.f. (<fr. *strophe*, lat. *stropha*; cf.gr. *strophe*) **1.** Grup de versuri care alcătuiesc un ansamblu unitar prin elementele prozodice (măsură, ritm, rimă) şi uneori prin înţeles. **2.** (În tragedia greacă antică) Partea cîntată de cor în timp ce se deplasa pe scenă, de la stînga la dreapta.

STRÓFIC, -Ă adj. (<fr. *strophique*) Care aparţine strofei, referitor la strofă.

STROFOÍDĂ s.f. (<fr. *strophoïde*) (MAT.) Locul geometric al punctelor de pe o dreaptă variabilă (care trece printr-un punct fix situat pe axa absciselor) astfel încît distanţa de la puncte la intersecţia dreptei cu axa ordonatelor şi distanţa de la origine la această intersecţie să fie egale.

STRÓMĂ s.f. (<fr. *stroma*; cf.gr. *stroma* "covor, cuvertură") (BOT.) **1.** Corp al grăuncioarelor de clorofilă, format din lamele, de natură proteică, între care se află clorofila. **2.** Organ de rezistenţă al unor ciuperci, în care se află elementele de înmulţire.

STRONGÍL s.m. (<fr. *strongyle*; cf.gr. *stroggylos* "rotund") Nume dat mai multor specii de viermi paraziţi din grupa nematodelor care se localizează în aparatul digestiv, respirator sau circulator al unor animale şi provoacă diferite tulburări (*Strongylus*); vierme care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.

STRONGILÓZĂ s.f. (<fr. *strongylose*) (MED. VET.) Nume generic dat unor boli parazitare ale animalelor, provocate de strongili şi care se caracterizează prin interite, bronşite, pneumonii etc.

STRONŢIANÍT s.n. (<fr. *strontianite*) Carbonat natural de stronţiu ($SrCO_3$), cristalizat în sistemul rombic, incolor sau cenuşiu, gălbui-brun, cu luciu sticlos, care este utilizat la obţinerea sărurilor de stronţiu şi la rafinarea zahărului.

STRÓNŢIU s.n. (<fr. *strontium*, germ. *Strontium;* cf.n.pr. *Strontian*, oraş în Scoţia) Element chimic (*Sr*; nr.at. 38; m.at. 87,62), metal alcalino-pămîntos, maleabil şi ductibil, alb-argintiu, asemănător cu calciul, ai cărui compuşi se utilizează în medicină, în pirotehnie şi în fizica nucleară. Se găseşte în natură sub formă de stronţianit, celestină ş.a. În combinaţii este bivalent. A fost descoperit în 1790 şi izolat de H.Davy în 1808.

STROP s.m. (*<stropi*) **1.** Cantitate mică globulară dintr-un lichid; cantitate foarte mică de lichid; picătură de ploaie. ◆ Lacrimă. **2.** Fig. Părticică dintr-o materie solidă; fărîmă.

STROPEÁLĂ s.f. (*<stropi*) **1.** Faptul de a (se) stropi. **2.** Concr. Lichid cu care se stropeşte. ◆Ploaie uşoară, de scurtă durată.

STROPÍ vb.IV tranz., intranz. şi refl. (recipr.) (<sl. *kropiti*) A (se) uda uşor şi superficial; a împroşca cu o stropitoare, acoperind cu stropi de apă sau de alt lichid. ◆ Tranz. A răspîndi, prin împroşcare sau prin proiectare, un lichid sau un material pulverulent pe o suprafaţă sau pe un obiect. ◆ Refl. A se acoperi cu pete mici (de altă culoare); a se păta.

STROPÍT, -Ă adj. (*<stropi*) **1.** Udat uşor, acoperit, împroşcat cu stropi. **2.** Fig. (Despre pielea oamenilor sau blana unor animale) Cu puncte sau cu pete mici de altă culoare.

STROPITOÁRE s.f. (*<stropi*) Vas prevăzut cu un tub lateral terminat printr-o sită, folosit la stropitul culturilor din grădini.

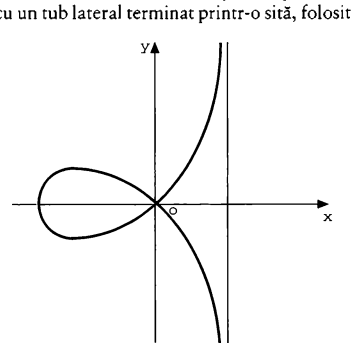

strofoidă

STROPITÚRĂ s.f. (*<stropi*) Stropeală (**1**); concr. picătură, strop.

STROPŞEÁLĂ s.f. (*<stropşi*) Faptul de a (se) stropşi; vorbă mînioasă, răstită.

STROPŞÍ vb.IV (cf.bg. *strošvam*) **1.** Intranz. (Pop. şi fam.) A stropi printre dinţi cu salivă cînd vorbeşte. ◆ Fig. Refl. A se răsti la cineva, a se repezi, a se înfuria. **2.** Tranz. (Pop.) A zdrobi, a sfărîma (un material tare) prin lovire sau prin apăsare; p.ext. a strivi. ◆ Fig. A distruge, a nimici. **3.** Tranz. (Pop.) A stîlci în bătaie; a snopi. ◆ Fig. A pronunţa cuvinte greşit; a stîlci.

STRUCTURÁ vb. I tranz. (<fr. *structurer*) A organiza ceva, a da o structură.

STRUCTURÁL, -Ă adj. (<fr. *structural*) **1.** Care aparţine unei structuri, referitor la structură; de structură. **2.** (CHIM.) *Formulă structurală* = formulă care reprezintă compoziţia unei combinaţii şi legătura atomilor ei în moleculă.

STRUCTURALÍSM s.n. (<fr. *structuralisme*) Teorie lingvistică contemporană care susţine că limba este un sistem autonom ale cărui elemente constitutive alcătuiesc o structură unică şi unitară, funcţionînd şi condiţionîndu-se reciproc în virtutea relaţiilor directe sau mediate dintre ele. Această teorie este promovată de trei şcoli lingvistice: şcoala pragheză ("Cercul lingvistic de la Praga"), reprezentată de S.N.Trubetzkoy şi R.Jakobson, cu contribuţii mai ales în dezvoltarea fonologiei; şcoala descripitivistă americană, reprezentată de L.Bloomfield, Z.Harris ş.a., cu rol esenţial în dezvoltarea gramaticii descriptive moderne; şcoala daneză, reprezentată de L.Hjelmslev, care a fondat glosematica. ◆ P.gener. Teorie şi metodă aplicată în domeniul unor ştiinţe umaniste, avînd la bază noţiunea de structură şi urmărind descoperirea şi descrierea sistemelor de relaţii externe şi interne din ştiinţa dată. Precursorii structuralismului sînt consideraţi W.Humboldt, Ch.Peirce, E.Durkheim, E.Cassirer, G.Frege, B.Russell, A.Whitehead, R.Carnap, L.Wittgenstein, S. Freud, C.Jung ş.a.

STRUCTURALÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *structuraliste*) **1.** S.m. şi f. Adept al structuralismului. **2.** Adj. Care aparţine structuralismului sau structuraliştilor, care se referă la structuralism sau la structuralişti.

STRUCTÚRĂ s.f. (<fr. *structure*, lat. *structura*) **I. 1.** (FIZ.) Mod de organizare, de alcătuire internă a unui corp sau a unui sistem, caracterizat prin natura şi însuşirile elementelor componente, prin dispoziţia lor spaţială, prin legăturile şi interacţiunile lor reciproce. ◆ Spec. Mod de repartizare a atomilor în molecula unei substanţe. ◆ Spec. Mod de grupare a moleculelor într-un corp sau într-o substanţă minerală. ◆ (GEOL.) *Structură geologică* = a) mod de dispoziţie, de aşezare în scoarţa terestră a straturilor şi a altor corpuri de roci, precum şi raporturile dintre ele; b) formă de cute (ex. *anticlinale, sinclinale* etc.). *Structura solului* = modul în care sînt repartizate particulele elementare în masa solului. **2.** Mod de aşezare şi asamblare a părţilor corpului omenesc, ale corpului animalelor, ale plantelor sau ale ţesuturilor lor. ◆ (PSIH.) Factură, alcătuire, conformaţie. **3.** Mod de construire a unui

edificiu, a unei lucrări de construcţii. ◇ *Structură de rezistenţă* = ansamblul elementelor unei construcţii care preia şi transmite la reazeme sau la fundaţie toate încărcăturile care solicită construcţia. **4.** Fel de alcătuire a unei compoziţii, a unei opere literare. **5.** Mod specific de organizare a elementelor constitutive ale unei limbi. ◇ *Structură gramaticală* = mod specific fiecărei limbi de a organiza cuvintele în propoziţii şi fraze. **II.** Mod de organizare a societăţii din punct de vedere economic, social-politic şi cultural. ◆ Mod de organizare a unei ramuri de producţie, a unui domeniu de activitate, a unei instituţii, organizaţii etc.

STRÚGURE s.m. (cuv. autoh.; cf.alb. *shtrungë*) **1.** Fruct al viţei de vie, în formă de ciorchine; poamă. **2.** *Strugurii-ursului* = plantă mică, tîrîtoare, cu frunzele persistente, pieloase, cu florile roşietice sau albe, grupate în formă de ciorchine la vîrful ramurilor, şi cu fructe bace, roşii, lucioase, comestibile (*Arctostaphylos uva-ursi*).

STRUJÁN s.m. (<*struji*) Tulpină de porumb cu frunze, după ce a fost tăiată şi au fost culeşi ştiuleţii.

STRUJÍ vb. IV tranz. (<sl. *stružiti*) (Reg.) A curăţa pene, ramuri, ştiuleţi de porumb etc. de părţile nefolositoare, smulgîndu-le şi îndepărtîndu-le; a smulge unele părţi folositoare în vederea utilizării lor.

STRÚNĂ s.f. (<sl. *struna*) **1.** Coardă (pentru instrumente muzicale). **2.** Sfoară foarte bine întinsă, făcută din fire elastice şi răsucite, care ţine întinsă pînza ferăstrăului. **3.** Parte a frîului care trece pe sub bărbia calului şi se agaţă de cele două capete ale zăbalei. **4.** *Struna-cocoşului* = numele a două plante erbacee, cu frunzele ovale şi cu florile albe (*Cerastium*).

STRUNG s.n. (<sl. *strungŭ*) Maşină-unealtă cu ajutorul căreia se execută operaţiile de rotunjire, de filetare, de găurire, de zimţuire etc. prin aşchiere a unei piese.

STRUNGÁR[1] s.m. (<*strung*) Muncitor calificat care lucrează la strung.

STRUNGÁR[2] s.m. (<*strungă*) Cioban care mînă oile la strungă (**1**) pentru a fi mulse.

STRÚNGĂ s.f. (cuv. autoh.; cf.alb. *shtrungë*) **1.** Loc îngust prin care trec oile pe rînd la muls. ◆ Loc îngust de trecere. **2.** Trecătoare (între munţi); defileu. **3.** Strungăreaţă (**1**).

STRUNGĂREÁŢĂ s.f. (<*strungă*) **1.** Spaţiu mai mare între dinţi, în special între incisivii maxilarului superior. **2.** Găleată pentru muls oile.

STRUNGĂRÍE[1] s.f. (<*strungar*[1]) **1.** Atelier sau secţie industrială unde se prelucrează piesele cu ajutorul strungului. **2.** Meseria strungarului.

STRUNGĂRÍE[2] s.f. (<*strungar*[2]) Ocupaţia strungarului[2].

STRUNGĂRÍŢĂ s.f. (<*strungar*[2]) Ciobăniţă care mînă oile la strungă.

STRUNGHÍL (STRONGHÍL) s.m. Specie de guvid din Marea Caspică, Marea Neagră şi din lacurile litorale, lung de 20-25 cm, de culoare galbenă brună; guvid mare (*Gobius melanostomus*).

STRUNÍ vb.IV tranz. (<*strună*) **1.** A ţine (calul) în frîu; a stăpîni calul cu ajutorul frîului. ◆ Fig. A ţine din scurt pe cineva; a domina. **2.** A întinde strunele unui instrument muzical; a acorda. ◆ A lega strîns, întinzînd bine sfoara cu care se leagă.

STRUNJÍ vb. IV tranz. (<*strung*) A prelucra un material cu ajutorul strungului; a da la strung.

STRUP s.n. (lat. *struppus*) Curea la ham care trece pe sub coada calului.

STRUŢ s.m. (<it. *struzzo*) Pasăre mare, alergătoare, cu picioarele lungi şi puternice, cu gîtul lung şi golaş, cu aripile mici şi cu penele moi, care trăieşte în regiunile tropicale din Africa şi din Asia (*Struthio camelus*). Este cea mai mare pasăre actuală, masculul atingînd 2,75 m.

struţi

STUC s.n. (<it. *stucco*, fr. *stuc*, germ. *Stuck*) **1.** Material sub formă de pastă, obţinut dintr-un amestec de var stins, praf de marmură, praf de cretă (colorat şi lustruit), folosit în decoraţiile arhitectonice. **2.** Un fel de marmură, obţinută din mortar şi ipsos care se amestecă cu gelatină, clei (şi coloranţi), folosită ca material de construcţie.

STUCATÚRĂ s.f. (<it. *stuccatura*) Decoraţie în relief, executată din stuc sau din mortar simplu de ipsos. Este cunoscută din antichitatea greacă şi folosită frecvent în arhitectura barocă.

STUD-BOOK s.n. (cuv.engl.) Registru în care sînt trecute genealogia şi performanţele cailor pur sînge.

STÚDENIŢĂ s.f. (<bg., scr. *studenica*) Numele a două plante erbacee din familia cariofilaceelor: a) plantă cu tulpina ramificată, cu frunzele sesile şi păroase, cu florile albe şi cu fructul capsulă (*Arenaria serpyllifolia*); b) plantă cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele liniare şi cu florile verzui, fără petale, în inflorescenţe (*Scleranthus uncinatus*).

STUDÉNT, -Ă s.m. şi f. (<it. *studente*, germ. *Student*, lat. *studens*, *-ntis*) Persoană care urmează cursurile unei instituţii de învăţămînt superior.

STUDENŢÉSC, -EĂSCĂ adj.(< *student*) Care aparţine studenţilor, referitor la studenţi.

STUDENŢÉŞTE adv. (<*student*) Ca studenţii, în felul studenţilor.

STUDENŢÍE s.f. (<*student*) Perioadă de timp în care cineva este student; stare, situaţie, viaţă de student.

STUDENŢÍME s.f.(< *student*) Totalitatea studenţilor; număr mare de studenţi.

STUDIÁ vb. IV (<it. *studiare*) **1.** Tranz. A avea preocupări intelectuale susţinute în vederea acumulării de cunoştinţe temeinice într-un anumit domeniu; a învăţa. **2.** Tranz. şi refl. (recipr.) A (se) examina cu atenţie; a (se) analiza; a (se) observa; a (se) cerceta. **3.** Refl. A-şi impune o anumită atitudine (cînd se ştie observat).

STUDIÁT, -Ă adj. (<*studia*) **1.** Analizat, examinat, cercetat. **2.** Fig. Lipsit de naturaleţe; afectat, prefăcut, artificial.

STUDIÓ s.n. (<fr., engl. *studio*) **I. 1.** Încăpere special amenajată, izolată acustic şi înzestrată cu echipament special pentru înregistrare sau transmiterea directă a unor programe de radio sau de televiziune. ◆ Ansamblu de studiouri, clădiri, instalaţii etc. destinat elaborării, înregistrării şi transmiterii programelor de radio şi de televiziune. **2.** Ansamblu de construcţii şi de instalaţii destinate producţiei cinematografice. **3.** Cameră de studiu sau de lucru a unui artist, a unui fotograf etc. **4.** Sală destinată mai ales spectacolelor experimentale de teatru. **II.** Divan prevăzut cu ladă, pentru aşternut (şi cu rafturi pentru cărţi).

STUDIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *studieux*) Care studiază cu sîrguinţă, cu plăcere; înclinat către studiu; sîrguincios la învăţătură.

STÚDIU s.n. (<lat. *studium*, it. *studio*) **1.** Acţiunea de a studia; cercetare, examinare a unei probleme, a unui fenomen etc. ◆ Însuşire, acumulare de cunoştinţe ştiinţifice; învăţătură. **2.** Materie de învăţămînt. **3.** Lucrare, operă ştiinţifică. **4.** Lucrare pregătitoare în vederea unei sculpturi, a unei picturi etc. **5.** Bucată muzicală, cu caracter de virtuozitate, compusă, mai ales, pentru exerciţii.

STUF s.n. (lat. **styphus* = *stypa+typhe*) Plantă erbacee perenă din familia gramineelor, cu frunzele lanceolate şi cu florile violacee sau gălbui, în panicule terminale, răspîndită prin mlaştini, pe malurile lacurilor şi rîurilor, care este folosită ca materie primă în industria celulozei şi a hîrtiei, a unor produse chimice etc. (*Phragmites communis*).

STUFÁRÍŞ s.n. (<*stuf*) Cantitate mare de stuf; loc acoperit cu stuf des. ◆ Fig. Desiş.

STUFÍT s.n. (<*stuf*) Material termoizolat, în formă de plăci, confecţionat din tulpini de stuf presate şi legate între ele cu sîrmă, întrebuinţat mai ales la realizarea pereţilor interiori.

STUFÓS, -OÁSĂ adj. (<*stuf*) **1.** (Despre arbori, p.ext., despre păduri) Cu frunze sau cu ramuri multe şi dese; (despre umbra arborilor) compact, nepătruns. ◆ Fig. (Despre barbă, mustăţi) Cu păr mult, bogat. **2.** Fig. (Despre stil, scrieri etc.) Care are prea multe figuri de stil; care are prea multe cuvinte; încărcat.

STUP s.m. (lat. **stypus*) Adăpost natural sau confecţionat în mod special pentru familiile de albine; p.ext. adăpostul împreună cu albinele.

STUPÁR s.m. (<*stup*) Prisăcar.

STÚPĂ[1] s.f. (lat. *stuppa*) Nume dat firelor de cînepă rămase între dinţii daracului după scoaterea fuiorului. ◆ Cîlţi de lînă sau de bumbac cu care se curăţă uneltele, maşinile etc.

STÚPĂ[2] s.f. (<fr. *stupa*; cuv. hindi) Monument funerar budist, de forma unui soclu poligonal, deasupra căruia se ridică un corp cilindric acoperit cu o cupolă şi în interiorul căruia se află încăperea funerară.

STUPĂRÍE s.f. (<*stup*) Prisacă.

STUPĂRÍT s.n. (<*stup*) Îndeletnicirea de a creşte albine. ◆ *Stupărit pastoral* = sistem de

creştere a albinelor în cadrul căruia stupii sînt transportaţi succesiv de la o bază meliferă la alta.
STUPEFÁCŢIE s.f. (<fr. *stupéfaction*) Uimire, uluire; stupoare.
STUPEFIÁ vb.I tranz. (<fr. *stupéfier*) A surprinde, a uimi, a năuci.
STUPEFIÁNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *stupéfiant*) **1.** Adj. Uimitor. **2.** Adj., s.n. (Medicament) care inhibă centrii nervoşi, provocînd o stare de inerţie fizică şi psihică; p.gener. (substanţă) care, prin folosire repetată, dă naştere obişnuinţei; drog.
STUPÍD, -Ă adj. (<fr. *stupide*, lat. *stupidus*) **1.** Care nu are sens; fără raţiune; absurd. **2.** (Despre oameni) Lipsit de inteligenţă; imbecil, nătîng, mărginit. ◆ (Despre manifestări ale oamenilor) Care indică lipsă de pricepere, de inteligenţă.
STUPIDITÁTE s.f. (<fr. *stupidité*, lat. *stupiditas*, *-atis*) **1.** Însuşirea de a fi stupid (**1**); lipsă de raţiune; tîmpenie, imbecilitate. **2.** Faptă sau vorbă de om stupid (**2**); exprimare lipsită de sens.
STUPÍLĂ s.f. (cf.fr. *étoupille*) Amorsă specială, folosită la tunurile vechi, pentru aprinderea pulberii de aruncare a proiectilului.
STUPÍNĂ s.f. (<*stup*) Prisacă.
STUPINÍŢĂ s.f. (*stupină*) **1.** Diminutiv al lui stupină. **2.** Plantă erbacee perenă din familia orhideelor, cu două frunze bazale opuse, late şi cu florile albe, plăcut mirositoare, cu pinten filiform (*Platanthera bifolia*).
STUPÍT s.n. (<*stupi*, reg. "a scuipa" <lat. **stupire <scuppire+sputare*) **1.** (Reg.) Scuipat. **2.** *Stupitul-cucului* = numele a două specii de plante erbacee perene melifere din familia cruciferelor: a) plantă cu tulpina fistuloasă, cu frunzele bazale în rozetă şi cu florile roz, liliachii, uneori albe (*Cardamine pratensis*); b) plantă cu tulpina cu măduvă, fără rozetă de frunze bazale şi cu florile albe, rar roz (*Cardamine amara*).
STUPIZÉNIE s.f. (<*stupid*) Stupiditate (**2**).
STUPOÁRE s.f. (<fr. *stupeur*, lat. *stupor*, *-oris*) **1.** Stupefacţie. **2.** (MED.) Simptom apărut în unele boli psihice, caracterizat printr-o stare de imobilitate completă, amuţire şi deprimare.
STURIÓN s.m. (cf.it. *storione*, engl. *sturgeon*) (La pl.). Ordin de peşti răpitori, de talie în general mare, din mările şi apele dulci ale emisferei nordice, cu scheletul incomplet osificat şi cu corpul alungit, acoperit cu cinci rînduri de plăci osoase, care sînt pescuiţi pentru carne, icre negre şi clei extras din vezica înotătoare (*Acipenseridae*); (şi la sg.) peşte care face parte din acest ordin (ex. *morunul, nisetrul, cega* etc.).
STURIONICULTÚRĂ s.f. (<*sturion+cultură*) Ramură a pisciculturii care se ocupă cu reproducerea şi creşterea sturionilor.
STURZ s.m. (cf.lat. *turdus*, influenţat, probabil de lat. *sturnus*) Nume dat mai multor specii de păsări din ordinul paseriformelor, mai mici decît porumbelul, cu penele brune pe spate şi albe-gălbui cu pete brune pe faţa ventrală (*Turdus*); pasăre care aparţine fiecăreia dintre aceste specii.
STURZOÁICĂ s.f. (<*sturz*) Femela sturzului.
SUÁV, -Ă adj. (<fr. *suave*) Delicat; fin, gingaş, graţios.
SUAVITÁTE s.f. (<fr. *suavité*) Însuşirea de a fi suav; fineţe, delicateţe, gingăşie.
SUB[1]- (<fr. *sub-*, lat. *sub*) Element prim de compunere care exprimă ideea de inferioritate, de subordonare.
SUB[2] prep. (lat. *subtus*) **I.** (Introduce un nume predicativ sau un atribut) *Lucrarea e sub orice critică. Se obţin rezultate sub aşteptări.* **II.** (Introduce un complement circumstanţial de loc) Dedesubt. *A alunecat sub scară.* ◆ (Împreună cu prep. "de" indică punctul de plecare al unei acţiuni) *Vaporul apare de sub pod.* ◆ (Împreună cu prep. "pe" arată în mod neprecis poziţia sau mişcarea unui lucru care se află mai jos decît altul) *Zbura pe sub streşini.* **III.** (Introduce un complement circumstanţial de timp) Pe vremea, pe timpul. *Moldova sub Ştefan a cunoscut o înflorire deosebită.* **IV.** (Introduce un complement circumstanţial de cauză) *Planta se ofileşte sub acţiunea soarelui.* **V.** (Introduce un complement circumstanţial de mod) *Departe, sub forme şi culori diferite, se vedeau munţii.* ◆ Sub ochii (cuiva), în prezenţa, în văzul cuiva. *Sub nici un cuvînt* (sau *chip*) = cu nici un preţ, nicidecum, niciodată. *Sub semnătură* = cu numele semnat (spre confirmare). *Sub lozinca* (sau *stindardul*) = cu cuvîntul de ordine, cu deviza. **VI.** (Introduce un complement circumstanţial de relaţie) *Sub raportul* sau *sub acest raport* = din punctul de vedere al ... . **VII. 1.** (Înaintea unui numeral, exprimă inferioritatea numerică) Mai puţin decît... **2.** (Formează prepoziţii compuse) *Pe sub; de sub; pînă sub.*
SUBACVÁTIC, -Ă adj. (<*sub[1]+acvatic*) Care se află sau se petrece sub apă.
SUBALIMENTÁ vb.I tranz. şi refl. (<*sub[1]+alimenta*) A consuma o cantitate de alimente mai mică decît cea necesară; a (se) alimenta în mod insuficient.
SUBALIMENTÁT, -Ă adj. (<*subalimenta*) Hrănit insuficient (în mod sistematic).
SUBALIMENTÁŢIE s.f. (<*sub[1]+alimentaţie*) Subnutriţie.
SUBALPÍN, -Ă adj. (<fr. *subalpin*) Care se găseşte în regiunea imediat inferioară celei alpine, care se referă la această regiune, care ţine de această regiune. ◆ *Etaj subalpin* = vegetaţie situată deasupra limitei superioare a pădurilor, în care, din cauza condiţiilor pedoclimatice specifice, tufişuri de jneapăn, ienupăr şi smirdar alternează cu pajişti de graminee.
SUBALTÉRN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *subalterne*) (Persoană) care este subordonată alteia.
SUBALTERNÁRE s.f. (<*sub[1]+alternare*) (LOG.) Raport între judecăţile universale şi cele particulare de aceeaşi calitate, caracterizat prin aceea că din adevărul judecăţii universale decurge cu necesitate adevărul judecăţii particulare, iar din falsitatea judecăţii particulare rezultă cu necesitate falsitatea judecăţii universale corespunzătoare.
SUBANSÁMBLU s.n. (<*sub[1]+ansamblu*, după fr. *sous-ensemble*) Grup de piese montate, constituind o unitate cu o funcţie precisă, care face parte dintr-un dispozitiv, dintr-o maşină, instalaţie etc. (ex. *diferenţialul unui automobil, difuzorul unui aparat de radio* etc.).
SUBAPRECIÁ vb.I tranz. (<*sub[1]+aprecia*) A aprecia (pe cineva sau ceva) sub valoarea sau importanţa reală, a nu preţui la justa valoare.
SUBÁRBĂ s.f. (<fr. *sous-barbe*) (NAV.) Manevră folosită la fixarea bompresului; frînghie care susţine bompresul unei nave.
SUBARBÚST s.m. (<*sub[1]+arbust*) Plantă care are tulpina lemnoasă numai la bază.
SUBARENDĂ vb. I tranz. (<*sub[1]+arenda*) A face o subarendare.
SUBARENDÁRE s.f. (<*subarenda*) Înţelegere prin care un arendaş transmite cuiva, în schimbul unei plăţi, dreptul de folosinţă temporară a unui bun deţinut de el în arendă.
SUBARENDÁŞ s.m. (<*sub[1]+arendaş*) Persoană care ia în folosinţă temporară un bun prin subarendare.
SUBARMÓNICĂ s.f. (după fr. *sous-harmonique*) (FIZ.) Componentă a unei vibraţii complexe, a cărei frecvenţă este un submultiplu al frecvenţei armonicii principale.
SUBATÓMIC, -Ă adj. (<fr. *subatomique*) (Despre particule) Care este mai mic decît atomul; care intră în componenţa atomului.
SUBCARPÁTIC, -Ă adj. (<*sub[1]+carpatic*) Care este situat în regiunea imediat inferioară celei carpatice; caracteristic acestei regiuni.
SUBCHIRIÁŞ, -Ă s.m. şi f. (<*sub[1]+chiriaş*) Persoană care închiriază un imobil sau o parte din el de la chiriaşul principal.
SUBCLÁSĂ s.f. (*sub[1]+clasă*, după fr. *sous-classe*) (BIOL.) Categorie sistematică intermediară între clasă şi ordin.
SUBCOMISÁR s.m. (<*sub[1]+comisar*, după fr. *sous-commissaire*) Funcţionar de poliţie în vechea organizare a poliţiei, subordonat direct comisarului; gradul acestui funcţionar.
SUBCONŞTIÉNT s.n. (<*sub[1]+conştient*, după fr. *subconscient*) Sferă a fenomenelor psihice care se desfăşoară în afara conştiinţei şi care au putut fi anterior conştiente sau ar putea deveni ulterior conştiente.
SUBCONTRARIETÁTE s.f. (<*sub[1]+contrarietate*) (LOG.) Raport între judecata particular-afirmativă şi judecata particular-negativă, caracterizat prin faptul că nu pot fi ambele false, dar pot fi ambele adevărate în acelaşi timp şi sub acelaşi raport.
SUBCORTICÁL, -Ă adj. (<*sub[1]+cortical*, după fr. *sous-cortical*) Care se referă la regiunea situată dedesubtul cortexului cerebral, renal, suprarenal, care aparţine acestor regiuni.
SUBCUTANÁT, -Ă adj. (<*sub[1]+cutanat*) Care se află în regiunea situată sub piele; care se face sub piele.
SUBCULTÚRĂ s.f. (<engl., fr. *subculture*) **1.** Tendinţă de manifestare subiacentă a unei culturi elementare. **2.** Cultură a grupurilor şi subgrupurilor sociale dintr-o comunitate etnică.
SUBCUTANÉU, -ÉE adj. (<*sub[1]+cutaneu*, după fr. *sous-cutané*) Subcutanat.
SUBDEZVOLTÁRE s.f. (<*sub[1]+dezvoltare*) Fenomen caracteristic ţărilor cu potenţial economic foarte slab, cu nivel de viaţă foarte scăzut, cu dezvoltare industrială foarte slabă.
SUBDIALÉCT s.n. (<*sub[1]+dialect*) Ramificaţie teritorială a unei limbi, care ocupă o poziţie intermediară între dialect şi grai.
SUBDIRÉCTOR, -OÁRE s.m. şi f. (<*sub[1]+director*, după fr. *sous-directeur*) Persoană care are funcţia de ajutor, de locţiitor al unui

director; director adjunct; titlu, grad purtat de această persoană.
SUBDIVÍDE vb. III tranz. (<*sub*[1]*-+divide*, după fr. *subdiviser*) A subîmpărți, a fragmenta.
SUBDIVIZIÚNE s.f. (<fr. *subdivision*) **1.** Parte obținută prin împărțirea unei părți dintr-un tot deja împărțit. **2.** *Subdiviziune geologică* = unitate a timpului geologic corespunzătoare unei etape din evoluția pămîntului (ex. *eră, perioadă, epocă, vîrstă*).
SUBDOMINÁNTĂ s.f. (<*sub*[1]*-+dominantă*, după fr. *sous-dominante*) (MUZ.) Treapta a patra a modurilor major și minor; acordul acestei trepte.
SUBECUATORIÁL, -Ă adj. (<fr. *subéquatorial*) Care se află între ecuator și tropic; care este specific acestei zone.
SÚBER s.n. (<lat., fr. *suber*) (BOT.) Plută (*Populus pyramidalis*).
SUBERIFICÁ vb.I tranz. și refl. (<it. *suberificare*) (BOT.) A (se) impregna membranele celulare cu suberină.
SUBERÍNĂ s.f. (<fr. *subérine*) Substanță organică de natură lipidică, care impregnează membranele celulelor plantelor.
SUBESTIMÁ vb.I tranz. (<*sub*[1]*-+estima*, după fr. *sous-estimer*) A conferi cuiva o importanță (sau o valoare) sub cea reală; a subaprecia, a subevalua.
SUBETÁJ s.n. (<*sub*[1]*-+etaj*, după fr. *sous-étage*) Diviziune a etajului geologic, caracterizată printr-o oarecare individualitate petrografică și paleontologică.
SUBEVALUÁ vb. I tranz. (<*sub*[1]*-+evalua*, după fr. *sous-évaluer*) A subaprecia, a subestima.
SUBFILIÁLĂ s.f. (<*sub*[1]*-+filială*) Secție a unei întreprinderi, instituții sau organizații mai mică decît filiala.
SUBGRÚP s.n. (<*sub*[1]*-+grup*, după fr. *sous-groupe*) (MAT.) Submulțime de elemente ale unui grup care față de aceeași operație constituie un grup (ex. *grupul rotațiilor*).
SUBGRÚPĂ s.f. (<*sub*[1]*-+grupă*, după fr. *sous-groupe*) Subdiviziune a unei grupe.
SUBÍCTER s.n. (<fr. *subictère*) Simptom care constă în culoarea ușor gălbuie a pielii și a mucoaselor, din cauza creșterii concentrației bilirubinei în sînge, care poate fi semnul de început al hepatitei.
SUBIÉCT s.n. (<lat. *subjectum*; cf.fr. *sujet*) **1.** Totalitatea evenimentelor care alcătuiesc conținutul epic sau dramatic al unei opere literare, cinematografice etc. (și care, prin episoade succesive, reprezintă tema operei respective). ◆ (MUZ.) Tema unei fugi. ◆ Chestiune de care se ocupă cineva sau despre care se vorbește. ◆ Pricină, motiv. **2.** (GRAM.) Partea principală de propoziție care arată cine săvîrșește acțiunea exprimată de predicatul verbal, la diateza activă și cea reflexivă, cine suferă acțiunea cînd predicatul verbal este la diateza pasivă sau cui i se atribuie o însușire sau o caracteristică exprimată prin numele predicativ cînd predicatul este nominal. **3.** (FILOZ.) Omul ca ființă activă și conștientă, creator al culturii, care transformă și cunoaște realitatea obiectivă; (în gnoseologie) conștiința (gîndirea, spiritul, intelectul) considerată ca ceea ce cunoaște, în opoziție cu realitatea obiectivă, cu obiectul, și care, datorită capacității sale constructive, creează obiecte ideale (concepte, teorii, idealuri, proiecte, scopuri ș.a.). ◆ *Subiect epistemic* = subiectul considerat în generalitatea sa, capabil să structureze operațional experiența. **4.** (LOG.) Termen al judecății de predicație, care reprezintă noțiunea care desemnează obiectul gîndirii despre care se afirmă sau se neagă însușirea exprimată de predicat. **5.** Ființă (supusă unei cercetări, unor observații etc.); individ. **6.** (JUR.) *Subiect de drepturi și obligații* = persoană care, în cadrul unui raport juridic, are drepturi și obligații. *Subiect activ* = titularul unui drept subiectiv. *Subiect pasiv* = persoană care trebuie să execute obligația corelativă dreptului subiectiv. **7.** (FIN.) *Subiect impozabil* = persoană fizică sau juridică obligată prin lege să plătească un anumit impozit.
SUBIECTÍV, -Ă adj. (<fr. *subjectif*; cf.lat. *subjectus* "pus dedesubt") **1.** (FILOZ.) Care consideră conștiința individului ca bază a tot ce există; care aparține subiectului (**3**); care neagă existența obiectelor reale, independente de om, care se află îndărătul senzațiilor. ◇ *Factorul subiectiv* = activitate istorică creatoare, practică transformatoare a condițiilor obiective, a maselor, a claselor, a indivizilor etc. **2.** Care ține de subiectivism (**1**), bazat pe subiectivism. **3.** Care ține seama numai de părerile, ideile, sentimentele personale, nu de realitate; care are un caracter personal; care este lipsit de obiectivitate; părtinitor.
SUBIECTIVÍSM s.n. (<*subiectiv*, după fr. *subjectivisme*) **1.** (FILOZ.) Concepție care atribuie individului o autonomie absolută în planul conștiinței, voinței și acțiunii; tendință care neagă existența lumii exterioare, reducînd realitatea la conștiința pe care subiectul o are despre aceasta. **2.** Atitudine personală, părtinitoare față de cineva sau de ceva.
SUBIECTIVÍST, -Ă adj. (<*subiectiv*, după fr. *subjectiviste*) **1.** Care aparține subiectivismului (**1**), referitor la subiectivism. ◆ (Substantivat) Adept al subiectivismului (**1**). **2.** Care ține de subiectivism (**2**), bazat pe impresii personale. ◆ (Substantivat) Persoană care manifestă subiectivism (**2**).
SUBIECTIVITÁTE s.f. (<*subiectiv*, după fr. *subjectivité*) **1.** Însușirea de a fi subiectiv (**3**); atitudine subiectivă (**3**) față de cineva sau de ceva. **2.** (FILOZ.) Caracterul a ceea ce este subiectiv (**1**); totalitatea fenomenelor psihice.
SUBINTITULÁ vb. I tranz. (<*sub*[1]*-+intitula*) A da unei scrieri un al doilea titlu, secundar.
SUBÍT, -Ă adj. (<fr. *subit*) (Și adverbial) Care se produce pe neașteptate, care vine deodată; neprevăzut, în mod brusc.
SUBÎMPĂRȚÍ vb. IV tranz. (<*sub*[1]*-+împărți*) A diviza o parte dintr-un tot în mai multe părți mai mici; a subdivide.
SUBÎMPĂRȚÍRE s.f. (<*subîmpărți*) Acțiunea de a subîmpărți și rezultatul ei; concr. parte componentă dintr-un tot deja împărțit (ex. *grupă, subunitate*).
SUBÎNCHIRIÁ vb. I tranz. (<*sub*[1]*-+închiria*) A încheia un contract de subînchiriere.
SUBÎNCHIRIÉRE s.f. (<*subînchiria*) (JUR.) Contract de închiriere a unui imobil sau a unei părți din el, încheiat de către locatarul principal al acestuia cu o altă persoană, denumită subchiriaș sau sublocatar.
SUBÎNTÍNDE vb. III tranz. (<*sub*[1]*-+întinde*) (Despre coarde și unghiuri) A delimita un arc de cerc.
SUBÎNȚELÉGE vb. III refl. și tranz. (<*sub*[1]*-+înțelege*, după fr. *sous-entendre*) A (se) înțelege ceva ce nu este exprimat direct; a face să fie înțeles de la sine.
SUBÎNȚELÉS s.n. (<*subînțelege*) Înțeles ascuns, neexprimat. ◇ *A vorbi cu subînțeles* (sau *cu subînțelesuri*) = a face anumite aluzii, a vorbi pe ocolite.
SUBJONCTÍV s.n. (<fr. *subjonctif*) (GRAM.) Conjunctiv.
SUBJUGÁ vb.I tranz. (<fr. *subjuguer*) **1.** A supune prin forță armată; a robi. **2.** A face să depindă de cineva; a lua libertatea și independența cuiva. ◆ Fig. A avea ascendent asupra cuiva; a exercita o atracție deosebită; a captiva, a fermeca, a domina.
SUBLÍM, -Ă adj., s.n. (<fr. *sublime*) **1.** Adj. Care se află sau tinde să ajungă la un (sau la cel mai) înalt grad de perfecțiune (morală, estetică, intelectuală); înălțător, măreț, superb, extraordinar. ◇ *Sublima Poartă* = guvernul sultanului în vechiul Imperiu Otoman. **2.** S.n. Forma cea mai înaltă a perfecțiunii (în estetică, artă); desăvîrșire, perfecțiune ideală.
SUBLIMÁ vb. I intranz. (<fr. *sublimer*) (Despre substanțe) A se transforma direct din stare solidă în stare de vapori, fără a mai trece prin faza lichidă. ◆ Refl., tranz. și intranz. Fig. A (se) transforma în ceva superior; a (se) purifica; a (se) rafina.
SUBLIMÁRE s.f. (<*sublima*) **1.** Transformare a unei substanțe solide direct în vapori, fără a mai trece prin faza lichidă. **2.** (În psihanaliză) Deviere a energiei psihice izvorîtă din tendințe instinctuale și egoiste spre atingerea unor scopuri altruiste și spirituale. După Freud, creația artistică are la bază un proces de sublimare.
SUBLIMÁT, -Ă adj., s.m. (<*sublima*) **1.** Adj. Care a suferit o sublimare. **2.** S.m. Substanță solidă care a fost obținută prin desublimarea vaporilor săi și care, de obicei, sublimează foarte ușor. ◇ *Sublimat corosiv* = clorură mercurică sau biclorură de mercur ($HgCl_2$), albă, cristalizată, foarte otrăvitoare, utilizată ca dezinfectant extern.
SUBLINIÁ vb. I tranz. (<*sub*[1]*-+linia*, după fr. *souligner*) **1.** A trage una sau mai multe linii sub un text scris spre a-l releva. **2.** Fig. A scoate în relief, a pune în evidență; a întări, a accentua.
SUBLINIÁT, -Ă adj. (<*sublinia*) **1.** (Despre texte sau cuvinte scrise) Marcat prin una sau mai multe linii trase dedesubt. **2.** (Despre fraze, cuvinte rostite) Accentuat special, printr-un gest expresiv.
SUBLINIÉRE s.f. (<*sublinia*) Faptul de a sublinia; concr. linie trasă sub un cuvînt sau sub un text scris pentru a-l scoate în evidență.
SUBLITERÁR, -Ă adj. (<engl. *subliterary*) Care este, ca valoare, sub nivelul literaturii.
SUBLITERATÚRĂ s.f. (<*sub*[1]*-+literatură*, după engl. *subliterature*) Literatură de calitate proastă.
SUBLOCATÁR, -Ă s.m. și f. (<*sub*[1]*-+locatar*, după fr. *sous-locataire*) Subchiriaș.
SUBLOCOTENÉNT s.m. (<*sub*[1]*-+locotenent*, după fr. *sous-lieutenant*) Primul grad de ofițer inferior în armată; persoană care poartă acest grad.

SUBLUNÁR, -Ă adj. (<fr. *sublunarie*) Care este situat între Pămînt şi orbita Lunii.
SUBLUXÁŢIE s.f. (<fr. *subluxation*) (MED.) Luxaţie parţială, uşoară.
SUBMANDIBULÁR, -Ă adj. (<*sub*[1]-+*mandibular*) (ANAT.) Care se află sub mandibulă.
SUBMARÍN, -Ă adj., s.n. (<*sub*[1]-+*marin*, după fr. *sous-marin*) **1.** Adj. (Despre obiecte, despre mişcări) Care se găseşte sau care se produce sub suprafaţa liberă a mării (ex. *navigaţie submarină; curent submarin*). **2.** S.n. Navă care poate naviga atît la suprafaţă, cît şi sub suprafaţa liberă a mărilor şi a oceanelor, destinată unor scopuri de cercetare sau militare; submersibil.

submarin (2)

SUBMEDIÁNTĂ s.f. (<*sub*[1]-+*mediantă*) (MUZ.) Treapta a doua a unei game minore sau majore.
SUBMÉDIE s.f. (<*sub*[1]-+*medie*) (MAT.) Proporţie de cifre mai mică decît media.
SUBMEDIÓCRU, -Ă adj. (<*sub*[1]-+*mediocru*) (Despre lucruri) De calitate inferioară, îndoielnică. ◆ (Despre manifestări ale oamenilor) Care denotă lipsă de calităţi.
SUBMERSÍBIL, -Ă adj., s.n. (<fr. *submersible*; cf.lat. *submersus* "scufundat") **1.** Adj. Care este adaptat pentru a se cufunda şi a pluti în apă, la o anumită adîncime sub suprafaţa liberă a acesteia. **2.** S.n. Submarin.
SUBMERSIÚNE s.f. (<fr. *submersion*) **1.** Cufundare totală a unui corp într-un lichid. ◆ Adîncimea la care este cufundat un corp într-un lichid, măsurată de la nivelul suprafeţei libere a acestuia. **2.** Metodă de irigare, folosită mai mult în cultura orezului, care constă în acoperirea totală a solului cu un strat de apă pentru un timp limitat.
SUBMICRÓN s.m. (<engl. *submicron*) Particulă coloidală cu dimensiuni atît de mici, încît nu poate fi văzută cu microscopul obişnuit, ci poate fi studiată numai cu ultramicroscopul.
SUBMILIMÉTRIC, -Ă adj. (<*sub*[1]-+*milimetric*) (Despre unde) Cu lungimi sub un milimetru.
SUBMINÁ vb.I tranz. (<*sub*[1]-+*mina*) A lovi, a ataca pe ascuns; a zădărnici, a distruge o acţiune, o realizare (a adversarului).
SUBMINÁRE s.f. (<*submina*) **1.** Acţiunea de a submina şi rezultatul ei. **2.** (JUR.) *Subminarea economiei naţionale* = infracţiune care constă în fapta unei persoane (sau a unui grup) care împiedică, prin diferite mijloace, desfăşurarea activităţii normale a economiei naţionale, aducînd grave prejudicii acesteia. *Subminarea puterii de stat* = infracţiune care constă în acţiuni armate sau în orice alte acţiuni violente întreprinse de un grup de persoane împotriva ordinii sociale şi politice oficiale, în vederea instaurării unui nou regim politic.
SUBMULTÍPLU s.m. (<*sub*[1]-+*multiplu*, după fr. *sous-multiple*) (METR.) Unitate de măsură secundară, obţinută prin împărţirea unei unităţi de măsură primare într-un număr de părţi egale. Acest număr poate fi 10, 10^2, 10^3, 10^6, 10^9 sau 10^{12} în sistemul zecimal, 100 sau 100^2 în sistemul centezimal, 60 sau 60^2 în sistemul sexagesimal etc.
SUBMULŢÍME s.f. (<*sub*[1]-+*mulţime*) (MAT.) Mulţime de elemente care fac parte dintr-o mulţime dată (ex. *mulţimea numerelor întregi este o submulţime a numerelor reale*).
SUBNORMÁL, -Ă adj., s.f. (<*sub*[1]-+*normal*, după fr. *sous-normale*) **1.** Adj. Care este insuficient dezvoltat din punct de vedere fizic sau psihic. **2.** S.f. Segment determinat de proiecţia ortogonală pe axa absciselor a unui punct de pe o curbă plană şi intersecţia normalei la curbă în acest punct cu axa absciselor.

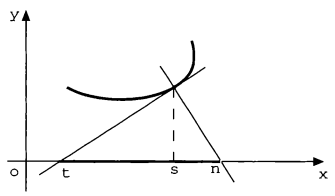

subnormală (2)

SUBNUCLEÁR, -Ă adj. (<engl. *subnuclear*) (FIZ.) Mai mic decît nucleul atomului.
SUBNUTRÍT, -Ă adj. (<*sub*[1]-+*nutrit*) Care suferă de subnutriţie.
SUBNUTRÍŢIE s.f. (<*sub*[1]-+*nutriţie*) **1.** Alimentare insuficientă din punct de vedere cantitativ şi calitativ. **2.** Stare patologică cronică ca urmare a reducerii raţiei alimentare, a tulburării absorbţiei intestinale sau a creşterii consumului energetic al organismului, care se manifestă prin slăbire, reducerea capacităţii de muncă şi a rezistenţei la diferite boli, iar la organismele în creştere prin tulburarea sau oprirea procesului de dezvoltare.
SUBOFIŢÉR s.m. (<*sub*[1]-+*ofiţer*, după fr. *sous-officier*) Militar cu grad superior sergentului şi inferior sublocotenentului. Gradele de subofiţer sînt: sergent-major, plutonier, plutonier-major şi plutonier-adjutant.
SUBORBITÁL, -Ă adj. (<*sub*[1]-+*orbital*) Care are loc sau se află sub orbita cerească.
SUBÓRDIN s.n. (<*sub*[1]-+*ordin*, după fr. *sous-ordre*) **1.** (BIOL.) Categorie sistematică intermediară între ordin şi familie. **2.** *În subordine* sau *în subordinele cuiva* = (care se află) într-un raport de subordonare faţă de cineva sau de ceva.
SUBORDINÁRE s.f. (<*subordin*) (LOG.) Subordonare (**4**).
SUBORDONÁ vb.I tranz. (<fr. *subordonner*) A face să depindă de altul; a stabili o ordine de dependenţă de la inferior la superior.
SUBORDONÁRE s.f. (<*subordona*) **1.** Acţiunea de a subordona şi rezultatul ei. **2.** Dependenţă, supunere, condiţionare. **3.** (GRAM.) Raport sintactic între două elemente lingvistice, dintre care unul depinde din punct de vedere gramatical de celălalt. **4.** (LOG.) Raport de concordanţă între două noţiuni, constînd în aceea că sfera noţiunii subordonate (specia) se cuprinde total în sfera noţiunii supraordonate (genul) fără s-o acopere complet. **5.** (JUR.) Raport de ierarhie între organe ale puterii de stat, între cele ale administraţiei de stat sau între acestea din urmă şi organele puterii de stat care le-au ales, în temeiul căruia organele superioare sau cele ale puterii de stat controlează pe cele inferioare sau ale administraţiei de stat, putînd să le anuleze actele ilegale.
SUBORDONÁT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*subordona*, după fr. *subordonné*) **1.** Adj. Aflat în subordine; dependent de cineva sau de ceva. ◆ (GRAM.) *Propoziţie subordonată* (şi substantivat, f.) = propoziţie secundară dependentă de o propoziţie principală, îndeplinind funcţia unei părţi de propoziţie a regentei; propoziţie secundară. **2.** S.m. şi f. Subaltern.
SUBORDONATÓR, -OÁRE adj. (<*subordona*) (GRAM.) *Conjuncţie subordonatoare* = conjuncţie care leagă o propoziţie subordonată de regenta ei.
SUBPĂMÎNTEÁN, -Ă adj. (<*sub*[1]-+*pămîntean*) Care se găseşte în pămînt; din subsol; subteran.
SUBPOLÁR, -Ă adj. (<*sub*[1]-+*polar*) (Despre regiuni geografice) Care se găseşte în zona unuia dintre cele două cercuri polare; (despre climă, faună, vegetaţie etc.) care este specific acestei zone.
SUBPONDERÁL, -Ă adj. (<*sub*[1]-+*ponderal*) Care are o greutate mai mică decît cea normală.
SUBPOPULÁT, -Ă adj. (<*sub*[1]-+*populat*) Cu populaţie puţină în raport cu suprafaţa şi cu condiţiile de viaţă ale teritoriului respectiv.
SUBPREFÉCT s.m. (<*sub*[1]-+*prefect*, după fr. *sous-préfet*) Funcţionar în organizarea administrativă, ajutor al prefectului.
SUBPREFECTÚRĂ s.f. (<*sub*[1]-+*prefectură*, după fr. *sous-préfecture*) **1.** Funcţia de subprefect; timpul cît durează această funcţie. ◆ Localul în care se află sediul subprefecturii. **2.** (În trecut) Plasă adminstrată de un subprefect. ◆ Comună servind subprefectului ca reşedinţă; sediu de plasă.
SUBPRESIÚNE s.f. (<*sub*[1]-+*presiune*, după germ. *Unterdruck*) Presiune mai mică decît presiunea atmosferică normală.
SUBPRODÚCŢIE s.f. (<*sub*[1]-+*producţie*, după fr. *sous-production*) Producţie care nu corespunde necesităţilor consumatorilor.
SUBPRODÚS s.n. (<*sub*[1]-+*produs*, după fr. *sous-produit*) Produs secundar obţinut în cursul fabricării unui alt produs.
SUBRÁMURĂ s.f. (<*sub*[1]-+*ramură*) Subdiviziune a unei ramuri în sistematica disciplinelor ştiinţifice.
SUBRÁŢ s.n. (<*sub*[1]-+*braţ*) **1.** (ANAT.) Axilă. **2.** Linie care marchează răscroiala mînecii în dreptul subraţului, la obiectele de îmbrăcăminte.
SUBRÁU s.n. (<fr. *sous-bras*) Obiect de lenjerie, confecţionat dintr-o bucată de pînză impermeabilă, din material plastic sau cauciucată, aplicată la subsuoara hainelor pentru a le proteja de efectele transpiraţiei.
SUBRĂCÍRE s.f. (<*sub*[1]-+*răcire*, după fr. *sous-refroidissement*) (FIZ.) Situaţie metastabilă a unei substanţe care, fiind răcită lent, îşi păstrează starea de agregare, deşi la temperatura atinsă ar fi trebuit să treacă într-o nouă stare de agregare.
SUBRĂCÍT, -Ă adj. (<*sub*[1]-+*răcit*, după fr. *sous-refroidi*) (FIZ.; despre lichide) Care se află în stare de subrăcire.
SUBREDÁCŢIE s.f. (<*sub*[1]-+*redacţie*) Redacţie locală a unui ziar central.
SUBRÉGN s.n. (<*sub*[1]-+*regn*) Subdiviziune

principală a unui regn în sistematica ştiinţelor naturii.
SUBRÉTĂ s.f. (<fr. *soubrette*) Cameristă.
SUBROGÁ vb.I tranz. şi refl. (<fr. *subroger*, lat. *subrogare*) (JUR.) A face o subrogare sau a forma obiectul unei subrogări.
SUBROGÁRE s.f. (<*subroga*) Operaţie juridică în temeiul căreia o persoană ia locul alteia în cadrul unui raport juridic sau un bun ia locul altuia în cadrul unui patrimoniu ori al altei universalităţi juridice.
SUBROGATÓRIU, -IE adj. (<fr. *subrogatoire*) Care substituie.
SUBRUTÍNĂ s.f. (<engl. *subroutine*) (INFORM.) Secvenţă constituită ca o entitate de sine stătătoare care se repetă în diferite locuri ale unui program.
SUBSCRÍE vb.III (<*sub*[1]*-+scrie*, după fr. *souscrire*, lat. *subscribere*) **1.** Tranz. A semna un text scris, ca autor al acestuia sau pentru a indica adeziunea la cele scrise; a iscăli, a semna. ◆ Intranz. Fig. A consimţi, a încuviinţa, a aproba; a adera la ... **2.** Intranz. şi tranz. A participa la o subscripţie, a se angaja printr-o semnătură la o contribuţie băneaască pentru realizarea unei opere de interes public sau particular.
SUBSCRÍERE s.f. (<*subscrie*) Acţiunea de a subscrie şi rezultatul ei; concr. iscălitură, semnătură.
SUBSCRÍPŢIE s.f. (<lat. *subscriptio, -onis*, fr. *souscription*) Faptul de a subscrie. ◆ *Listă de subscripţie* = act pe care semnează cei care subscriu la adunarea fondurilor pentru realizarea unei opere de interes public sau particular.
SUBSCRÍS, -Ă s.m. şi f. (<*subscrie*) Persoană care semnează un text.
SUBSECRETÁR s.m. (<*sub*[1]*-+secretar*, după fr. *sous-secrétaire*) *Subsecretar de stat* = membru al guvernului în unele ţări, având funcţia de adjunct al ministrului.
SUBSÉCŢIE s.f. (<*sub*[1]*-+secţie*) Subdiviziune a unei secţii.
SUBSECVÉNT, -Ă adj. (<fr. *subséquent*, lat. *subsequens, -ntis*) **1.** Care urmează, care vine după; p.ext. care decurge din ceva; care este rezultatul a ceva. **2.** (Despre văi) Care au un curs transversal faţă de direcţia înclinării straturilor.
SUBSEMNÁ vb. I tranz. (<*sub*[1]*-+semna*, după fr. *soussigner*) (Rar) A subscrie (**1**).
SUBSEMNÁT, -Ă s.m. şi f. (<*sub*[1]*-+semnat*, după fr. *soussigné*) (De obicei articulat şi urmat de indicarea numelui şi prenumelui) Cel care semnează un text, o cerere etc.
SUBSIDÉNŢĂ s.f. (<fr. *subsidence*) **1.** (GEOL.) Proces de coborîre treptată a scoarţei terestre în bazinele de sedimentare pe măsura acumulării de depozite. **2.** (METEOR.) Fenomen de coborîre a unei mase de aer, însoţit de o încălzire a sa (ca urmare a compresiunii) şi o lăţire pe orizontală.
SUBSIDIÁR, -Ă adj. (<fr. *subsidiare*, lat. *subsidiarius*) Care este adăugat ca element secundar pentru întărirea argumentelor principale; care este pe al doilea plan; complementar, auxiliar, secundar. ◇ Loc.adv. *În subsidiar* = în al doilea rînd; pe lîngă aceasta; pe deasupra.
SUBSÍDIU s.n. (<fr. *subside*, lat. *subsidium*) (În unele state) Ajutor băneasc acordat de stat unei persoane, unei instituţii etc.
SUBSISTÉM s.n. (<*sub*[1]*-+sistem*, după fr. *sous-système*) Component structural principal subordonat unui sistem.
SUBSÓL s.n. (<*sub*[1]*-+sol*, după fr. *sous-sol*) **1.** (GEOL.) Totalitatea formaţiilor geologice mai vechi decît pătura actuală de sol; partea de pămînt aflată sub suprafaţa solului. **2.** Ansamblul încăperilor unei clădiri, situate total sau parţial sub nivelul solului. **3.** Partea de jos a paginilor unei cărţi, unui ziar, unei reviste etc., rezervată notelor explicative şi trimiterilor bibliografice.
SUBSOLÁJ s.n. (după fr. *sous-solage*) Lucrare agricolă prin care, cu unelte speciale ataşate la plug, se afînează zona inferioară adîncimii la care pătrunde plugul.
SUBSÓNIC, -Ă adj. (<fr. *subsonique*) Care are o viteză mai mică decît viteza sunetului, dar comparabilă cu aceasta.
SUBSPÉCIE s.f. (<*sub*[1]*-+specie*, după fr. *sous-espèce*) (BIOL.) Subdiviziune a unei specii.
SUBSTANTÍV s.n., adj. (<fr. *substantif*, lat. *substantivus*) **1.** S.n. (GRAM.) Parte de vorbire flexibilă care denumeşte fiinţe, lucruri (concrete), însuşiri, stări, acţiuni, fenomene, relaţii. **2.** Adj. (CHIM.) *Colorant substantiv* = colorant care are proprietatea de a vopsi direct (fără ajutorul mordanţilor) fibrele animale şi vegetale.
SUBSTANTIVÁ vb. I tranz. (<fr. *substantiver*) (GRAM.) A folosi cu valoare de substantiv un cuvînt care aparţine altei clase gramaticale decît substantivul. ◆ Refl. (Despre unele părţi de vorbire) A fi întrebuinţat ca substantiv, a deveni substantiv.
SUBSTANTIVÁL, -Ă adj. (<fr. *substantival*) (GRAM.) Care aparţine substantivului, care ţine de substantiv sau de natura lui. ◆ (Adverbial) Cu valoare de substantiv, ca substantiv.
SUBSTANTIVÁT, -Ă adj. (<*substantiva*) (GRAM.; despre părţi de vorbire care aparţin altor clase gramaticale decît cea a substantivului) Care este utilizat cu valoare de substantiv, care a devenit substantiv.
SUBSTANTIVIZÁ vb. I tranz. (<*substantiv*) (GRAM.) A substantiva.
SUBSTANTIVIZÁT, -Ă adj. (<*substantiviza*) (GRAM.) Substantivat.
SUBSTÁNŢĂ s.f. (<fr. *substance*) **1.** Nume generic dat corpurilor solide, lichide sau gazoase, care sînt alcătuite din atomi şi din molecule şi care posedă însuşiri fizice, ca întindere, formă, greutate, densitate, culoare, miros, gust etc.; materie. ◇ *Substanţă chimică* = element sau compus chimic, omogen din punctul de vedere al structurii şi al compoziţiei. *Substanţe chimice de luptă* = substanţe chimice solide, lichide sau gazoase, care se folosesc pe cîmpul de luptă pentru a produce pierderi inamicului (*substanţe toxice de luptă*; *gaze de luptă*; *substanţe fumigene*; *substanţe incendiare* etc.). *Substanţe toxice de luptă* = gaze, lichide pulverizate sau solide sub formă de aerosoli, cu proprietăţi speciale şi cu o mare putere toxică, răspîndite pe cîmpul de luptă pentru a distruge forţa vie a inamicului. Pentru protecţie se folosesc măşti de gaze şi costume speciale. *Substanţă minerală utilă* = mineral sau rocă care are valoare economică. **2.** (BIOL.) *Substanţă de creştere* = stimulator de creştere. **3.** (ANAT.) *Substanţă albă* = parte a sistemului nervos central formată din fibrele celulelor nervoase. *Substanţă cenuşie* = parte a sistemului nervos central formată din corpurile celulelor nervoase. **4.** (FILOZ.) Categorie care desemnează fie existenţa comună şi stabilă a tuturor lucrurilor, fie ceea ce există de sine stătător. **5.** Totalitatea elementelor care constituie esenţa lucrurilor şi fenomenelor; conţinut, structură. **6.** Fig. Conţinutul, miezul unei scrieri, al unui discurs etc.
SUBSTANŢIÁL, -Ă adj. (<fr. *substantiel*, lat. *substantialis*) **1.** Care ţine de substanţa (**5**) unui lucru; principal, esenţial; p.ext. însemnat, important. **2.** (Despre alimente) Care conţine substanţe hrănitoare; consistent. **3.** (FILOZ.) Care are natura unei substanţe (**4**).
SUBSTANŢIALÍSM s.n. (<fr. *substantialisme*) Nume dat teoriilor filozofice care susţin existenţa substanţei ca factor permanent al fenomenelor.
SUBSTANŢIALÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *substantialiste*) Adept al substanţialismului.
SUBSTANŢIALITÁTE s.f. (<fr. *substantialité*) Calitatea de a fi substanţial.
SUBSTÁŢIE s.f. (<*sub*[1]*-+staţie*, după fr. *sous-station*) Staţie auxiliară, intermediară (de pompare, de tracţiune etc.).
SUBSTITUÉNT s.m. (<*substitui*; cf.it. *sostituente*) Substanţă sau element care poate înlocui o altă substanţă sau un alt element cu care are proprietăţi asemănătoare.
SUBSTITUÍ vb. IV tranz. şi refl. (<fr. *substituer*, lat. *substituere*) A (se) situa în locul altuia; a înlocui. ◆ (JUR.) A face o substituire sau a forma obiectul unei substituiri. ◆ Tranz. (MAT.) A înlocui într-o expresie matematică un element (sau mai multe) prin altul (sau prin altele).
SUBSTITUÍBIL, -Ă adj. (<*substitui*) Care poate fi substituit.
SUBSTITUÍRE s.f. (<*substitui*) Actiunea de a (se) substitui şi rezultatul ei; înlocuire. ◆ (JUR.) *Substituire de persoană* = infracţiune care constă în fapta unei persoane de a-şi atribui sau de a atribui altei persoane o identitate falsă pentru a induce ori a menţine în eroare o autoritate sau o persoană fizică.
SUBSTITÚT s.m. (<fr. *substitut*, lat. *substitutus*) Persoană care înlocuieşte provizoriu pe titularul unei funcţii.
SUBSTITÚŢIE s.f. (<fr. *substitution*, lat. *substitutio, -onis*) Substituire, înlocuire. ◆ Spec. (CHIM.) Fenomen constînd în înlocuirea unui atom sau a unui grup de atomi din molecula unui compus prin alt atom sau alt grup de atomi care făceau parte din alt corp chimic. ◆ (MAT.) Înlocuire, într-o expresie matematică, a unui element sau a mai multe elemente prin alte elemente. ◇ *Metoda substituţiei* = metodă de rezolvare a unui sistem de ecuaţii, care constă în înlocuirea într-una din ecuaţii a unei necunoscute cu valoarea ei, dedusă din cealaltă ecuaţie a sistemului, şi în repetarea acestei operaţii pînă se obţine o singură ecuaţie cu o singură necunoscută. ◆ (JUR.) Dispoziţie cuprinsă într-un testament sau într-un act de donaţie, prin care o persoană urmează să primească dreptul de moştenire a unor bunuri dacă persoana desemnată ca moştenitor moare sau nu le poate primi.
SUBSTRACTÍV, -Ă adj. (după fr. *soustrac-*

tif) (Despre un amestec de culori) Care se obţine prin eliminarea unui domeniu din spectrul luminii albe, realizîndu-se o nouă culoare, a cărei nuanţă nu se regăseşte, de obicei, în spectru.

SUBSTRÁT s.n. (<fr. *substrat*, lat. *substratum*) **1.** (FILOZ.) Bază materială a diferitelor proprietăţi ale unui obiect; fenomen, realitate peste care se suprapune altceva; element de bază, fundamental; p.ext. conţinut. **2.** Strat peste care s-a suprapus un alt strat. **3.** (LINGV.; cu sens colectiv) Elemente ale limbii populaţiei autohtone pătrunse în limba pe care aceasta o adoptă în urma unei cuceriri, a unei colonizări sau a unei migraţiuni (ex. *substratul daco-trac* în limba română; *substratul galic* în limba franceză). **4.** Substanţă chimică asupra căreia acţionează un ferment. **5.** Fig. Motiv, cauză ascunsă a unei acţiuni, a unei întîmplări etc.

SUBSTRUCTÚRĂ s.f. (<fr., engl. *substructure*) Subdiviziune a unei structuri.

SUBSUMÁ vb.I tranz. (<fr. *subsumer*) A include o noţiune mai restrînsă în sfera unei noţiuni mai largi; a subordona.

SUBSUMÁT, -Ă adj. (<*subsuma*) Inclus, subordonat.

SUBSUOÁRĂ s.f. (<*sub*[1]-+**suoară* "subsuoară") **1.** (ANAT.) Axilă. **2.** Unghi pe care îl formează o frunză cu lujerul sau o ramură cu axul purtător.

SUBŞÉF s.m. (<*sub*[1]-+*şef*, după fr. *sous-chef*) Persoană care, într-un serviciu, urmează, în linie ierarhică, după şef.

SUBTANGÉNTĂ s.f. (<*sub*[1]-+*tangentă*, după fr. *sous-tangente*) (MAT.) Segment determinat de proiecţia ortogonală pe axa absciselor a unui punct de pe o curbă plană şi intersecţia tangentei la curbă în acest punct pe axa absciselor.

SUBTÉMĂ s.f. (<*sub*[1]-+*temă*) Temă subordonată unei teme principale; subdiviziune a unei teme.

SUBTENSIÚNE s.f. (<*sub*[1]-+*tensiune*, după fr. *sous-tension*, germ. *Unterspannung*) Tensiune electrică într-un circuit mai joasă decît tensiunea nominală.

SUBTENSÍV, -Ă adj. (<*subtensiune*) (MED.) Hipotensiv.

SUBTERÁN, -Ă adj., s.n., s.f. (<fr. *souterrain*, lat. *subterraneus*) **1.** Adj. Care se găseşte sub nivelul solului; sub pămînt. ◆ Care se face, se execută sub pămînt. ◆Fig. Care constituie dedesubtul unor lucrări, unor evenimente etc. **2.** S.n. Mină. **3.** S.f. Încăpere, galerie aflată în întregime sub pămînt.

SUBTERFÚGIU s.n. (<fr. *subterfuge*, lat. *subterfugium*) Mijloc abil şi ocolit pentru a ieşi dintr-o situaţie dificilă; viclenie.

SUBTÉXT s.n. (<*sub*[1]-+*text*, după fr. *sous-texte*) Substrat psihologic şi de idei sugerat de un text.

SUBTÍL, -Ă adj. (<fr. *subtil*, lat. *subtilis*) **1.** (Despre oameni şi despre însuşirile, manifestările lor) Care pătrunde şi sesizează cele mai fine nuanţe, cele mai mici amănunte; perspicace, ager, ascuţit. **2.** Greu de recunoscut, de pătruns, de sesizat. ◆ Care tratează cu ingeniozitate, cu fineţe probleme grele, abstracte; a cărui înţelegere cere spirit analitic, ascuţime a minţii, multă fineţe.

SUBTILITÁTE s.f. (<fr. *subtilité*, lat. *subtilitas*, *-atis*) **1.** Însuşirea de a fi subtil. **2.** Raţionament, enunţ subtil, de o mare fineţe, greu de înţeles.

SUBTILIZÁ vb.I (<fr. *subtiliser*) **1.** Tranz. şi intranz. A face să devină subtil, a da rafinament gîndirii, gustului etc. **2.** Tranz. A lua ceva pe furiş; a sustrage, a fura, a şterpeli.

SUBTÍTLU s.n. (<*sub*[1]-+*titlu*, după fr. *sous-titre*) **1.** Al doilea titlu al unei lucrări, al unei opere etc., scris sub titlul principal, pe care îl completează. **2.** (CINEMAT.) Text tradus corespunzător benzii sonore şi imaginii sub care a fost imprimat pe peliculă.

SUBTITRÁ vb. I tranz. (<fr. *sous-titrer*) A realiza subtitlul unui film.

SUBTÓN s.n. (<*sub*[1]-+*ton*) (MUZ.) Treapta a şaptea a unui mod, aflată la distanţă de un ton întreg faţă de cel fundamental.

SUBTRAVERSÁ vb. I tranz. (<*sub*[1]-+*traversa*) A traversa pe dedesubt.

SUBTROPICÁL, -Ă adj. (<fr. *subtropical*) (Despre regiuni geografice) Care este învecinat cu unul dintre cele două tropice; (despre climă, faună, vegetaţie etc.) care este specific acestor zone.

SUBŢIÁ vb. I (lat. *subtilare*) **1.** Tranz. şi refl. A face să devină sau a deveni mai subţire. ◆ Tranz. (Despre îmbrăcăminte) A face ca silueta să pară mai subţire, mai zveltă. **2.** Tranz. A face ca un corp lichid sau gazos să aibă concentraţie sau densitate mai mică; a dilua, a rări. **3.** Tranz. A face ca glasul să aibă un timbru mai ascuţit. **4.** Refl. Fig. (Despre oameni şi despre însuşirile, manifestările lor) A se stila, a se rafina, a se cultiva.

SUBŢIÁT, -Ă adj. (<*subţia*) **1.** Redus, micşorat în grosime, în lăţime, în volum. **2.** (Despre corpuri lichide sau gazoase) Cu densitatea sau concentraţia micşorată; diluat. **3.** Fig. Rafinat, cultivat; civilizat.

SUBŢIRÁTIC, -Ă adj. (<*subţire*) **1.** (Despre oameni) Zvelt, slab. ◆ (Despre obiecte) Cu grosime mică; subţire. **2.** (Despre glas, voce) Cu ton înalt, ascuţit.

SUBŢÍRE adj. (lat. *subtilis*) **I. 1.** Cu grosimea redusă faţă de celelalte dimensiuni. ◆ (Despre oameni) Cu talia fină; zvelt, slab. ◆ (Despre părţi ale corpului) Care este redus în lăţime sau grosime; îngust; p.ext. slab, fin, delicat. ◆ (Despre fire, corzi, tuburi etc.) Cu diametru mic, foarte fin. ◆ (Despre litere, scriere) Cu trăsături delicate, cu linii fine. ◆ (Adverbial) Uşor, fin, delicat. **2.** (Despre corpuri cu suprafaţa întinsă, despre straturi, materii care se aşază ca un strat) Care are grosime mică. ◆ (Despre materii textile, piele, hîrtie etc.) Care nu este gros; fin, uşor. ◆ (Despre îmbrăcăminte) Făcut dintr-un material uşor; care nu ţine cald. **3.** (Despre corpuri lichide şi gazoase) Care are concentraţie sau densitate redusă, neconsistentă, diluată; rar. ◆ (Despre ploaie) Măruntă şi deasă. **4.** Fig. (Despre vînt) Care pătrunde, care biciuieşte; tăios. **5.** (Despre glas, voce) Cu ton înalt; ascuţit. **II.** Fig. **1.** (Despre oameni) Cu maniere elegante, distins, rafinat. ◆ Cu gusturi delicate; pretenţios, dificil. ◆ Care trebuie menajat; slab, gingaş, deosebit, fin, delicat. **2.** Subtil, rafinat; iscusit, şiret, viclean.

SUBUMÁN, -Ă adj. (<*sub*[1]-+*uman*, după engl. *subhuman*) Care se află în stadiu animalic; fig. pe treaptă evolutivă inferioară.

SUBUNITÁR, -Ă adj. (<*sub*[1]-+*unitar*) (MAT.; despre numere reale sau despre fracţii) Care are o valoare mai mică decît unitatea.

SUBUNITÁTE s.f. (<*sub*[1]-+*unitate*) Subdiviziune, subîmpărţire a unei unităţi militare, administrative, economice, comerciale etc.

SUBURBÁN, -Ă adj. (<fr. *suburbain*, lat. *suburbanus*) **1.** Care ţine de suburbie, care se află situat în suburbie, care aparţine unei suburbii. ◆ *Comună suburbană* = aşezare rurală situată în apropierea unui oraş sau la marginea acestuia. **2.** Lipsit de politeţe; vulgar, necuviincios.

SUBURBÍE s.f. (<lat. *suburbium*) **1.** Diviziune a unui oraş, delimitată după criterii administrative. **2.** Cartier mărginaş al unui oraş.◆Comună suburbană.

SUBVÉNŢIE s.f. (<fr. *subvention*, lat. *subventio*, *-onis*) Sprijin bănesc acordat (de stat) pentru a ajuta, a susţine o persoană, o instituţie, o activitate etc.

SUBVENŢIONÁ vb. I tranz. (<fr. *subventionner*) A susţine cu subvenţii; a da cuiva o subvenţie.

SUBVENŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *subventionnel*) De subvenţie.

SUBVERSIÚNE s.f. (<fr. *subversion*, lat. *subversio*, *-onis*) Subminare.

SUBVERSÍV, -Ă adj. (<fr. *subversif*) Care primejduieşte, subminează ordinea de stat.

SUBVULCÁN s.m. (<germ. *Subvulkan*) Vulcan aflat în zonele superficiale ale scoarţei terestre.

SUBVULCÁNIC, -Ă adj. (<*sub*[1]-+*vulcanic*) (Despre corpuri de roci magmatice) Care este localizat în scoarţa terestră, în apropiere de suprafaţa pămîntului.

SUBZIDÍ vb. IV intranz. (<*sub*[1]-+*zidi*) A consolida o zidărie veche, executînd dedesubt un element de construcţie nou.

SUBZISTÁ vb. I intranz. (<fr. *subsister*) **1.** A persista, a dura; a se menţine, a dăinui. **2.** A avea posibilităţi de existenţă, a-şi procura mijloacele materiale necesare traiului.

SUBZISTÉNT, -Ă adj. (<fr. *subsistant*) Care subzistă, care se menţine, care durează.

SUBZISTÉNŢĂ s.f. (<fr. *subsistance*) Ceea ce serveşte la întreţinerea existenţei fizice a cuiva; hrană, trai.

SUC s.n. (<fr. *suc*, lat. *succus*) **1.** Lichid secretat de celulele vii, avînd o compoziţie chimică variabilă (apă, săruri minerale, vitamine, fermenţi, baze, acizi etc.) în raport cu funcţiunea pe care o îndeplineşte. ◇ (FIZIOL.) *Suc intestinal* = suc secretat de glandele mucoasei intestinului, conţinînd fermenţi (lipază, peptidaze, fosfatază etc.) cu rol în digestia intestinală a alimentelor. *Suc pancreatic* = suc secretat de acizii pancreasului şi transportat în duoden, care conţine fermenţi (tripsină, lipază şi amilază) cu rol în digestia produşilor alimentari ajunşi din stomac în intestin. (BOT.) *Suc celular* = soluţie apoasă care umple vacuolele celulelor, conţinînd substanţe minerale şi organice şi avînd reacţie acidă şi rol de regulator al presiunii osmotice în celulă. **2.** *Suc de fructe* = produs obţinut prin zdrobirea şi presarea fructelor, care se păstrează pentru fabricarea siropurilor sau a jeleurilor ori se consumă (ca băutură) în amestec cu zahăr şi apă.

SUCÁLĂ s.f. (<bg., scr. *sukalo*) Unealtă cu

ajutorul căreia se deapănă firul pe țevi pentru războiul de țesut manual.
SUCCEDÁ (SUCCÉDE) vb. I (III) intranz. (<fr. *succéder*, lat. *succedere*) **1.** A urma imediat după cineva sau ceva; a lua locul altuia.◆Refl. A veni, a urma unul după altul. **2.** (JUR.) A avea calitatea de succesor.
SUCCEDANÉU s.n. (<fr. *succédané*, lat. *succedaneus*) Medicament sau produs care poate substitui pe un altul, având proprietăți asemănătoare cu el (ex. zaharina este succedaneu al zahărului).
SUCCÉS s.n. (<fr. *succès*, lat. *successus*) Rezultat bun într-o acțiune, într-o întreprindere etc.; reușită, victorie. ◆ Primire favorabilă de care se bucură din partea publicului o operă literară, un spectacol etc.
SUCCESÍBIL adj. (<fr. *successible*) *Grad succesibil* = grad de rudenie care dă dreptul la moștenire.
SUCCESIBILITÁTE s.f. (<fr. *successibilité*) Drept de a moșteni; ordine de succesiune.
SUCCESIÚNE s.f. (<fr. *succesion*) **1.** Înșiruire, șir de persoane sau de lucruri, de evenimente etc. care se succedă. **2.** (JUR.) Moștenire.
SUCCESÍV, -Ă adj. (<fr. *succesif*, lat. *successivus*) Care urmează imediat după altcineva sau altceva, care se succedă fără întrerupere, cu regularitate. ◆ Care înaintează treptat, progresiv.
SUCCESÓR, -OÁRE subst. (<fr. *succeseur*, lat. *successor*) **1.** S.m. și f. Persoană care urmează în locul alteia (într-o funcție, într-o demnitate etc.). **2.** S.m. și f. (JUR.) Persoană care dobândește drepturi și obligații de la o alta; moștenitor. **3.** S.m. (MAT.) Element al unui șir care urmează după un element dat al acestuia.
SUCCESORÁL, -Ă adj. (<fr. *successoral*) (JUR.) Care ține de succesiune (**2**), referitor la succesiune; care face parte dintr-o succesiune.
SUCCÍN s.n. (<fr. *succin*, lat. *succinum*) Chihlimbar.
SUCCÍNIC adj. (<fr. *succinique*) *Acid succinic* = acid extras din chihlimbar, folosit la prepararea unor medicamente datorită proprietăților sale antidiuretice, antispasmodice și stimulatoare.
SUCCÍNT, -Ă adj. (<fr. *succint*, lat. *succintus*) Exprimat pe scurt, în puține cuvinte; laconic, sumar, concis.
SUCEÁLĂ s.f. (<*suci*) Faptul de a (se) suci.
SUCÍ vb. IV (<sl. *sučon*, *sukati*) **1.** Tranz. A învârti fire sau fibre textile în jurul lor, în același sens, pentru a le face mai rezistente; a răsuci. **2.** Tranz. A da unui obiect o mișcare de rotație; a întoarce, a învârti. ◆ A roti un obiect dîndu-i formă de sul; a înfășura, a încolăci. ◆ Refl. Fig. A se agita, a se zbuciuma. **3.** Tranz. și refl. A face să-și miște sau a mișca brusc poziția corpului sau a unei părți a corpului; a (se) întoarce. ◆ Tranz. A-și luxa o parte a corpului; a învârti cu violență o parte a corpului unei ființe pentru a tortura sau a ucide. **4.** Tranz. A întoarce pe o parte și pe alta; a examina ceva pe ambele părți.
SUCÍT, -Ă adj. (<*suci*) **1.** (Despre fibre textile) Întors în jurul propriei axe printr-o mișcare neîntreruptă în același sens; răsucit. ◆ Făcut sul; învălătucit, înfășurat. **2.** Abătut de la poziția firească; invers; p.ext. strîmb, încovoiat. ◆ Luxat, scrîntit. ◆ (Despre drumuri) Cotit, sinuos, șerpuit. **3.** Fig. Care are o fire curioasă; cu ciudățenii; ciudat. ◆ Care nu se poartă ca toată lumea; care este potrivnic bunului-simț.
SUCITÓR s.n. (<*suci*) **1.** Sul neted de lemn cu care se întinde foaia de aluat. **2.** Dispozitiv de lemn sau de metal (la ferăstrău, la războiul de țesut etc.) care, prin învîrtire, slăbește sau strînge o legătură.
SUCOMBÁ vb. I intranz. (<fr. *succomber*) A muri.
SUCRE s.n. (cuv. sp.) Unitate monetară principală în Ecuador.
SUCULÉNT, -Ă adj. (<fr. *succulent*, lat. *suculentus*) Plin de suc; zemos; p.ext. bun, gustos, savuros. ◆ (Substantivat, f.pl.) Nutrețuri provenite din plante cu tuberculi și din rădăcinoase zemoase (ex. din cartof, sfeclă, nap, morcov etc.). ◆ Fig. Plin de miez; bogat în conținut, în idei; savuros.
SUCULÉNȚĂ s.f. (<fr. *succulence*) Însușirea a ceea ce este suculent; savoare, gust.
SUCURSÁLĂ s.f. (<fr. *succursale*) Unitate economică sau financiară (teritorială) dependentă de o altă unitate mai mare (centrală), dar cu o anumită autonomie.
SUD s.n. (<fr. *sud*) **1.** Unul dintre cele patru puncte cardinale, opus nordului, aflat în direcția în care se îndreaptă Soarele la amiază în emisfera nordică; miazăzi. ◆ Pol al magnetului opus celui care indică direcția nordică. **2.** Parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei țări etc. aflată spre sud; ținut sudic. ◆ Popoarele, lumea etc. din aceste regiuni.
SUDÁ vb. I (<fr. *souder*) **1.** Tranz. A îmbina două piese metalice prin sudare. **2.** Refl. (Despre oase, ligamente etc.) A se uni, a se lega, a se lipi (după ce au fost fracturate, rupte, tăiate etc.). **3.** Refl. (Despre elemente de vorbire) A se alipi unul de altul, formînd un singur cuvînt.
SUDÁBIL, -Ă adj. (<fr. *soudable*) Care poate fi sudat.
SUDABILITÁTE s.f. (<fr. *soudabilité*) Capacitatea unui material de a fi îmbinat prin sudare cu alt material.
SUD-AFRICÁN, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *sud-africain*) **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Populația indigenă a Africii de Sud; (la sg.) persoană care face parte din fiecare dintre populațiile indigene ale Africii de Sud sau este originară de acolo; spec. persoană care face parte din populația de bază a Republicii Africa de Sud sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Africii de Sud, Republicii Africa de Sud sau sud-africanilor, referitor la (Republica) Africa de Sud sau la sud-africani.
SUDÁJ s.n. (<fr. *soudage*) Sudare.
SUD-AMERICÁN, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *sud-américan*) **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Populația țărilor Americii de Sud; (la sg.) persoană care aparține fiecăreia dintre populațiile de bază ale țărilor Americii de Sud sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Americii de Sud sau sud-americanilor, referitor la America de Sud sau la sud-americani.
SUDAMÍNĂ s.f. (<fr. *sudamina*; cf.lat. *sudare* "a transpira") (MED.) Erupție cutanată de vezicule mici cu lichid clar, care apare după transpirații abundente sau în cursul unor boli febrile.
SUDANÉZ, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *soudanais*) **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuiește în Sudan; (la sg.) persoană care aparține populației de bază a Sudanului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Sudanului sau sudanezilor, referitor la Sudan sau la sudanezi.
SUDÁRE s.f. (<*suda*) Acțunea de a (se) suda și rezultatul ei. ◆ Operație de îmbinare a două piese metalice (din oțel) realizînd o legătură metalică sau chimică, prin încălzire sau presare, cu sau fără material de adaos. Există sudare prin topire cu gaze, cu arc electric, prin rezistență electrică sau prin inducție, prin presiune, prin frecare etc.
SUDAȚIE s.f. (<fr. *sudation*, lat. *sudatio, -onis*) **1.** (CHIM.) Procedeu de separare a componenților cu puncte de topire diferite dintr-un amestec, prin încălzirea înceată și progresivă a unui bloc din acest amestec, care se utilizează la fabricarea parafinei, la separarea unor nitroderivați etc. **2.** (MED.) Transpirație abundentă apărută în urma unui tratament medicamentos, a aplicării de revulsive etc. **3.** (BOT.) Eliminare a apei de către plantă la nivelul stomatelor acvifere.
SUD-COREEÁN, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *sud-coréen*) **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuiește în Coreea de Sud; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a Coreii de Sud sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Coreii de Sud sau sud-coreenilor, referitor la Coreea de Sud sau la sud-coreeni.
SUD-DUNĂREÁN, -Ă adj. (<*sud+dunărean*) Din sudul Dunării.
SUD-ÉST s.n. (<fr. *sud-est*) **1.** Punct cardinal secundar, situat pe bisectoarea unghiului format de direcțiile sud și est. **2.** Parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei țări etc. așezată spre sud-est. ◆ Popoarele, lumea etc. din aceste regiuni.
SUD-ÉSTIC, -Ă adj. (<*sud-est*) De la sud-est, dinspre sud-est.
SÚDIC, -Ă adj. (<*sud*) De sud, de la sud, spre sud; meridional.
SUDÍST, -Ă s.m. și f., adj. (<fr. *sudiste*) **1.** S.m. și f. Adept al politicii statelor din sudul Statelor Unite ale Americii, în timpul Războiului de Secesiune. **2.** Care aparține sudiștilor, referitor la sudiști.
SUDÍT s.m. (<it. *suddito*) Locuitor din țările române aflat sub protecția unei puteri străine și având prin aceasta dreptul la o jurisdicție specială, la anumite privilegii fiscale etc. de care nu se bucurau pămîntenii.
SUDOÁRE s.f. (<lat. *sudor, -oris*) Secreție a glandelor sudoripare, având o compoziție asemănătoare cu a urinei, prin care se elimină o parte din substanțele rezultate din metabolism (ureea, acidul uric, acidul lactic). ◆ Fig. Trudă, ostenealâ; chin.
SUDÓR, -OÁRE s.m. și f. (<fr. *soudeur*) Lucrător specializat în operații de sudare.
SUDORÁL, -Ă adj. (<fr. *sudoral*; cf.lat. *sudor* "sudoare") Care se refera la sudoare.
SUDORÁȚIE s.f. (<fr. *sudorification*) Transpirație.
SUDORÍFIC, -Ă adj. (<fr. *sudorifique*) (Despre agenți, substanțe) Care provoacă transpirație.

SUDORIPÁRĂ adj. (<fr. *sudoripare*; cf.lat. *sudor* "sudoare"+*parere* "a produce") (ANAT.) *Glandă sudoripară* = glandă cutanată tubulară simplă, formată din trei porţiuni: glomerula care secretă sudoarea, canalul şi traiectul prin care aceasta este eliminată la suprafaţa pielii.
SUDORÍŢĂ s.f. (<*sudor*) Lucrătoare specializată în operaţii de sudare.
SUDUÍ vb. IV (<magh. *szidni*) (Pop). **1.** Tranz. şi intranz. A înjura; a ocărî, a insulta. **2.** Tranz, A certa, a mustra, a dojeni.
SUDUITÚRĂ s.f. (<*sudui*) (Pop.) Înjurătură. ◆ Mustrare, ceartă.
SUDÚRĂ s.f. (<fr. *soudure*) **1.** Rezultatul sudării; zonă în care s-a realizat îmbinarea pieselor sudate. **2.** Fig. Legătură strînsă.
SUD-VÉST s.n. (<fr. *sud-ouest*, germ. *Südwest*) **1.** Punct cardinal secundar, situat pe bisectoarea unghiului format de direcţiile sud şi vest. **2.** Parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei ţări etc. aşezată spre sud-vest. ◆ Popoarele, lumea etc. din aceste regiuni.
SUD-VÉSTIC, -Ă adj. (<*sud-vest*) De la sud-vest, dinspre sud-vest.
SUEDÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Suedia*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor de origine germanică care s-a format, care locuieşte în Suedia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Suediei sau este originară de acolo. Sînt de religie creştină (luterană). **2.** Adj. Care aparţine Suediei sau suedezilor, referitor la Suedia sau la suedezi. ◆ (Substantivat, f.) Limba germanică vorbită de suedezi.
SUFERÍ vb. IV (lat. *sufferire=sufferre*) **1.** Intranz. A resimţi puternic o durere fizică sau morală. ◆ A avea neplăceri, a suporta consecinţele. **2.** Tranz. şi intranz. A suporta o anumită situaţie. ◆ Tranz. A fi supus unei pedepse, unei condamnări. **3.** Tranz. A tolera, a suporta prezenţa cuiva sau a ceva. **4.** Tranz. A admite, a îngădui, a consimţi.
SUFERÍND, -Ă adj. (<*suferi*) (Şi substantivat) (Persoană) care suferă de o boală; bolnav.
SUFERÍNŢĂ s.f. (<*suferi*) Durere fizică sau morală; starea celui care suferă. ◇ *A fi în suferinţă* = a duce lipsă de ceva.
SUFERTÁŞ s.n. (<tc. *sefertas*) Ansamblu de mai multe vase aşezate unul peste altul şi prinse de un dispozitiv cu mîner, în care se transportă mîncarea.
SUFICIÉNT, -Ă adj. (<lat. *sufficiens, -ntis*; cf.it. *sufficiente*) **1.** Care este în cantitate satisfăcătoare, atît cît trebuie; destul, de ajuns. ◆ (Substantivat, m.) Calificativ între "insuficient" şi "bine" cu care se apreciază răspunsurile la unele examene, conduita, activitatea, munca unei persoane etc. **2.** (Despre oameni) Mulţumit de sine; încrezut, vanitos, îngîmfat.
SUFICIÉNŢĂ s.f. (<it. *sufficienza*) **1.** Faptul de a fi suficient. **2.** Mulţumire de sine; vanitate.
SUFÍSM s.n. (<fr. *soufisme*) Curent principal al misticii musulmane, apărut în sec. 8 în Persia, cu caracter anticlerical şi ascetic. Principalii săi reprezentanţi sînt al-Hallădj (858-922) şi al-Rhazălî (1058-111).
SUFÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *soufiste*) (Adept) al sufismului.
SUFÍT s.n. (<it. *soffitto*, fr. *soffite*; cf.lat. *suffixus* "suspendat") Ornamenet din var şi nisip, executat în special pe tavane; tavan ornamentat în acest mod.
SUFÍTĂ s.f. (<it. *soffitta*, fr. *soffite*) Partea superioară a scenei, amenajată special pentru manevrarea dispozitivelor scenotehnice (iluminare, aerisire etc.); p.ext. elementul scenografic care acoperă sau decorează partea superioară a scenei.
SUFÍX s.n. (<fr. *suffixe*; cf.lat. *suffixus* "suspendat") (LINGV.) Afix care se adaugă după rădăcina sau după tema unui cuvînt pentru a crea cuvinte sau forme gramaticale noi.
SUFIXÁ vb. I tranz. (<*sufix*; cf.fr. *suffixer*) (LINGV.) A adăuga un sufix la rădăcina sau la tema unui cuvînt.
SUFIXÁL, -Ă adj. (<fr. *suffixal*) Care aparţine sufixului, de sufix, referitor la sufix.
SUFIXÁŢIE s.f. (<fr. *suffixation*) (LINGV.) Faptul de a sufixa.
SUFIXOÍD s.n. (<fr. *suffixoïde*) (LINGV.) Element de compunere sau cuvînt folosit ca sufix la formarea unor termeni noi.
SUFLÁ vb. I (lat. *sufflare*) **1.** Intranz. (Despre vînt) A pune în mişcare masele de aer; a bate. **2.** Intranz. A expira puternic; a elimina aer din gură sau din plămîni cu forţă. **3.** Intranz. A răsufla, a respira (greu); fig. a exista, a trăi. **4.** Tranz. (Cu complementul "nasul") A elimina mucozităţile din nas. **5.** Tranz. A introduce o cantitate de aer într-o masă mică de sticlă topită pentru a o dilata, în scopul fabricării unor obiecte. **6.** Intranz. (Despre unele instrumente) A cînta, a suna. **7.** Tranz. A şopti actorilor replicile în timpul unei reprezentaţii; a şopti cuiva răspunsul pe care trebuie să-l dea la o întrebare. **8.** Tranz. A acoperi (un obiect de metal) cu un strat subţire de metal preţios. **9.** Tranz. A curăţa suprafaţa unui obiect sau pereţii unei incinte, ai unui recipient etc. cu ajutorul unui jet de gaze. **10.** Intranz. (Despre recipiente) A avea scăpări de abur sau apă în atmosferă din cauza uzurii sau a montării defectuoase.
SUFLÁI s.n. (<*sufla*) **1.** Instrument utilizat pentru executarea sudurii sau a tăierii cu flacăra de gaz sau de alcool, compus dintr-un tub metalic, subţire şi îndoit, prin care se suflă aer în flacără, pentru amestecarea combustibilului cu oxigenul, şi dintr-un dispozitiv de proiectare a amestecului sub formă de jet (la capătul căruia se formează flacăra). **2.** Instalaţie rudimentară de aerisire, formată din burlane, prevăzute cu o pîlnie care se poate roti în direcţia vîntului.
SUFLÁJ s.n. (<fr. *soufflage*) **1.** Dispozitiv montat la bordul unei nave, în scopul îmbunătăţirii stabilităţii. **2.** Metodă de lucru folosită pentru corectarea deformaţiilor unei linii de cale ferată.
SUFLÁNTĂ s.f. (<fr. *soufflante*) Compresor pentru aer sau alte gaze debitate în cantităţi mari, la presiuni cuprinse între 0,1 şi 3 atmosfere, folosit mai ales la alimentarea cuptoarelor metalurgice.
SUFLÁRE s.f. (<*sufla*) **1.** Acţiunea de a sufla (**1**) şi rezultatul ei; adiere. **2.** Aerul respirat; fig. faptul de a exista, de a trăi. ◇ Loc.adv. *Într-o suflare* = foarte repede. ◇ *Fără (de) suflare* = mort; fig. foarte uimit, speriat etc. ◇ *A-şi da suflarea (de pe urmă)* = a muri. **3.** Fiinţă, vieţuitoare; p.ext. oameni, lume.
SUFLĂTÓR s.m., s.n (<*sufla*) **I.** S.m. **1.** Persoană care cîntă la un instrument de suflat. **2.** (La pl.) Instrumente muzicale de suflat. **II.** S.n. **1.** Ţeavă prin care muncitorul sticlar suflă aer într-o masă topită pentru a o dilata şi a forma diverse obiecte. **2.** Dispozitiv de suflare a unui curent de abur în cutia de fum a unei locomotive pentru a-i activa tirajul. **3.** Ustensilă alcătuită dintr-un tub metalic, subţire şi îndoit la un capăt, cu care se suflă aer în dreptul unei flăcări de gaz pentru a obţine o flacără dirijată şi ascuţită, necesară în operaţii de lipire tare sau de analiză uscată a mineralelor.
SUFLECÁ vb. I tranz. (lat. **subfollicare*) A răsuci, a răsfrînge marginile unui obiect de îmbrăcăminte (pentru a nu le uda, murdări sau pentru a fi mai liber în mişcări).
SUFLEÓR s.m. (<fr. *souffleur*) Persoană care suflă actorilor replicile, la repetiţii şi la spectacole.
SUFLERÍE s.f. (<fr. *soufflerie*) *Suflerie aerodinamică* = instalaţie experimentală, în formă de tunel, pentru determinarea forţelor aerodinamice exercitate de un curent de aer asupra unor machete de avioane, de aripi de avion etc., în vederea stabilirii forţelor care se exercită asupra construcţiilor reale în condiţii de exploatare.
SÚFLET s.n. (lat. **sufflitus*) **I. 1.** (RELIG.; în opoziţie cu *trup*) Substanţă spirituală de sine stătătoare, independentă de corp, de origine divină şi nemuritoare, care dă omului viaţă. ◇ Loc.adv. *Cu sufletul pe buze* = pe moarte; fig. respirînd greu din cauza efortului, emoţiei etc. ◇ *A da ceva de sufletul cuiva* = a da de pomană în amintirea unui mort. *A-şi vinde sufletul* = a fi necinstit, a se perverti. **2.** Totalitatea proceselor afective, intelectuale şi de voinţă ale omului; viaţă psihică. **II. 1.** Persoană considerată din punctul de vedere al trăsăturilor de caracter. **2.** Trăsătură de caracter (bună sau rea); p. gener. caracter. ◆ Omenie, bunătate. ◆ Sensibilitate. **3.** Viaţă. ◇ *Cu* (sau *fără*) *suflet* = cu (sau) fără entuziasm, elan. ◇ *A (mai) prinde* (sau *a căpăta*) *suflet* = a se (mai) întări fizic, a (mai) căpăta puteri. ◆ Inimă. ◇ *A i se rupe sufletul (de mila cuiva)* = a fi foarte impresionat, a se înduioşa (de cineva). *A-i merge* (cuiva ceva) *la suflet* = a-i produce (cuiva) o satisfacţie deosebită. *A intra în sufletul cuiva* = a) a fi foarte insistent faţă de cineva; b) a deveni drag cuiva. **4.** Om; fiinţă; factor esenţial (al unei acţiuni, al unui fenomen etc.). ◆ Locuitor. **5.** (Pop.) Suflare, respiraţie. ◇ Loc.adv. *Într-un suflet* = foarte repede. **6.** *Copil de suflet* = copil adoptiv. ◇ *A lua de suflet* = a adopta un copil. *A da de suflet* = a renunţa la propriul copil şi a-l da cuiva care îl adoptă.
SUFLETÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*suflet*) Care ţine de suflet, referitor la suflet; p.ext. moral, spiritual.
SUFLETÉŞTE adv. (<*suflet*) Din punct de vedere sufletesc; moralmente.
SUFLETÍSM s.n. (<*suflet*) Atitudine plină de generozitate.
SUFLETÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<*suflet*) (Persoană) plină de generozitate şi de solitudine.
SUFLÉU s.n. (<fr. *soufflé*) Budincă foarte

pufoasă, făcută din brînză, legume, fructe etc. **SÚFLU** s.n. (<fr. *souffle*) **1.** (MED.) Zgomot anormal, avînd caracterul unui şuierat, perceput prin auscultaţie la nivelul anumitor organe (pleură, plămîni, inimă, vase) şi care apare în cursul unor boli. ◆ Respiraţie. ◆ Putere (mare) de respiraţie; rezistenţă fizică. ◆ Fig. Elan, însufleţire. **2.** Adiere. **3.** Undă de presiune violentă produsă de o explozie, care se propagă prin aer şi poate provoca avarii şi distrugeri.

SUFLÚRĂ s.f. (<fr. *soufflure*) Defect al lingourilor sau al pieselor metalice turnate, care constă din goluri mici produse de gazele degajate din metal în urma unor reacţii chimice.

SUFOCÁ vb. I refl. şi tranz. (<fr. *suffoquer*, lat. *suffocare*) A-şi pierde sau a face să-şi piardă respiraţia; a (se) asfixia.

SUFOCÁNT, -Ă adj. (<fr. *suffocant*) Asfixiant, înăbuşitor.

SUFRAGÁNT adj., s.m. (<fr. *suffragant*, it. *suffragante*) (Episcop) care depinde de un mitropolit.

SUFRAGERÍE s.f. (<*sufragiu*[1]) **1.** Încăpere special amenajată destinată servirii mesei. **2.** Mobilier destinat acestei încăperi.

SUFRAGÉTĂ s.f. (<fr. *suffragette*) (În a doua jumătate a sec. 19 şi la începutul sec. 20; în Anglia) Partizană a mişcării feministe al cărei scop era obţinerea de drepturi politice pentru femei.

SUFRAGÍU[1] s.m. (<tc. *sofraci*) (Înv.) Om de serviciu care servea la masă.

SUFRÁGIU[2] s.n. (<fr. *suffrage*, lat. *suffragium*) **1.** Drept de vot. ◇ *Sufragiu universal* = drept de vot acordat tuturor cetăţenilor majori ai unei ţări. **2.** Sistem de votare (după modalitatea exercitării dreptului de vot şi după extinderea lui). **3.** Asentiment, aprobare.

SUFUZIÚNE (SUFOZIÚNE) s.f. (<fr. *suffusion*) (GEOL.) Îndepărtare prin spălare de către apele subterane a particulelor fine din rocile afînate, în urma căreia apar goluri şi scufundări de teren.

SUGÁCI, -CE adj. (<*suge*) Sugar.

SUGÁR, -Ă adj. (<*suge*) (Şi substantivat) (Copil) care se hrăneşte cu laptele mamei; (copil) care nu a depăşit vîrsta alăptatului.

SUGATÍVĂ adj. (<*suge*) *Hîrtie sugativă* (şi substantivat, f.) = hîrtie groasă, poroasă, preparată special, pentru a suge cerneală.

SUGĂRÉL s.m. (<*sugar*) Plantă semilemnoasă, perenă, meliferă, din familia labiatelor, cu frunzele lanceolate, cenuşii-pîsloase pe faţa inferioară, şi cu florile albe-gălbui, verticilate (*Teucrium montanum*).

SUGĂTÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*suge*) **1.** Adj. (Înv.) Sugaci. **2.** S.f. Hîrtie sugativă. **3.** S.f. Mică plantă lipsită de clorofilă, gălbuie, brună, rar roz sau cenuşie, cu frunzele în formă de solzi şi cu florile albe-gălbui, dispuse în racem (*Monotropa hypopytis*).

SÚGE vb. III tranz. (lat. *sugere*) **1.** A trage cu gura sau cu botul laptele din mamelă. **2.** A aspira, a sorbi, a absorbi (un lichid, sucul unui fruct etc.). ◆ A topi ceva puţin cîte puţin în gură. **3.** A bea golind conţinutul unui vas. ◆ (Fam.) A bea. **4.** (Despre un corp poros) A reţine, a absorbi lichide. **5.** Fig. A stoarce de bani, de puteri; a secătui, a slei. ◆ Refl. A slăbi, a se trage (la faţă).

SUGÉL s.m. (lat. *sigillum*, după *suge*) **1.** (Pop.) Panariţiu. **2.** Plantă erbacee cu miros neplăcut, cu florile purpurii, trandafirii sau albe (*Lamium purpureum*). ◇ *Sugel alb* = plantă erbacee cu frunzele peţiolate şi cu florile albe (*Lamium album*). *Sugel-galben* = plantă erbacee cu frunzele peţiolate şi cu florile galbene-aurii (*Galeobdolon luteum*).

SUGERÁ vb. I tranz. (<fr. *suggérer*) A face să se ivească în mintea cuiva sau a inspira cuiva o idee, un sentiment etc.; a spune indirect.

SUGERATÍV, -Ă adj. (<*sugera*) Care sugerează ceva.

SÚGERE s.f. (<*suge*) **1.** (Rar.) Acţiunea de a suge şi rezultatul ei; supt. **2.** Atracţie a unei nave spre mal sau spre o navă mai mare care trece prin apropiere, care se datoreşte variaţiilor de presiune create la viteze mari în vecinătatea bordurilor.

SUGESTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *suggestible*) (Despre persoane) Receptiv, sensibil la sugestie.

SUGESTIBILITÁTE s.f. (<fr. *suggestibilité*) Însuşirea de a fi sugestibil.

SUGÉSTIE s.f. (<fr. *suggestion*, lat. *suggestio, -onis*) Faptul de a sugera. ◆ (PSIH.) Influenţă exercitată asupra psihicului sau asupra comportamentului cuiva (în stare de veghe sau în stare hipnotică), folosită în scopuri terapeutice. ◆ Ceea ce se sugerează cuiva; propunere, idee sugerată cuiva.

SUGESTIONÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *suggestionner*) A(-şi) produce o sugestie.

SUGESTÍV, -Ă adj. (<fr. *suggestif*) Care are puterea sau calitatea de a sugera; care sugerează; evocator.

SUGESTIVITÁTE s.f. (<fr. *suggestivité*) Calitatea de a fi sugestiv.

SUGHIŢ s.n. (<*sughiţa*) Inspiraţie bruscă, repetată, zgomotoasă (care face să vibreze coardele vocale prin contracţiile diafragmei); sunet nearticulat produs de trecerea aerului prin glotă, ca urmare a contracţiei bruşte şi convulsive a diafragmei.

SUGHIŢÁ vb. I intranz. (lat. **subgluttiare*= *singultare*) A emite sughiţuri.

SUGIÚC s.n. (<tc. *sucuk*) Produs de cofetărie făcut din nuci muiate în must fiert sau în magiun.

SUGRUMÁ vb. I (<*su*[b] + *gruma*[z]) **1.** Tranz. A omorî pe cineva strîngîndu-l de gît; a gîtui. ◆ Fig. (Despre îmbrăcăminte) A strînge prea tare, incomodînd mişcările şi îngreuind respiraţia. **2.** Tranz. Fig. A înăbuşi, a sufoca. ◆ A lichida prin violenţă o acţiune, o manifestare; a reprima, a înăbuşi. **3.** Refl. (Despre ape, drumuri etc.) A se îngusta (brusc).

SUGRUMÁT, -Ă adj. (<*sugruma*) **1.** Ucis prin sugrumare; gîtuit. ◆ Incomodat de o îmbrăcăminte prea strîmtă. **2.** Fig. (Despre voci, sunete etc.) Înăbuşit, înecat (din cauza unei stări sufleteşti).

SUGRUMĂTÓR, -OÁRE adj. (<*sugruma*) Care sugrumă.

SUGRUMĂTÚRĂ s.f. (<*sugruma*) Partea mai îngustă, subţiată a unui lucru; locul unde se produce o îngustare, o subţiere.

SUHÁT s.n. (cf.scr. *suvat*) Păşune, imaş,

SUÍ vb. IV refl. (lat. *subire*) **1.** Refl., intranz. şi tranz. A (se) îndrepta spre un loc mai înalt; a merge la deal; a (se) urca. ◆ Refl. şi intranz. Fig. A avansa, a înainta. **2.** Refl., intranz. şi tranz. A (se) aşeza pe ceva ridicat; a (se) urca, a (se) căţăra. **3.** Refl. (Despre numere, preţuri etc.) A creşte, a se mări, a se urca, a se ridica. **4.** Intranz. Fig. (Despre glas; p.ext. despre cîntăreţi) A intona sunete din ce în ce mai înalte.

SUICÍD s.n. (<fr. *suicide*) Sinucidere.

SUI-GENERIS adj. invar. (loc. lat.) Unic în felul său, original, special, particular.

SUÍN, -Ă s.m. şi f. (<lat. *suinus* "de porc") (La pl.) Subfamilie de paricopitate care cuprinde mai multe genuri şi specii de porci sălbatici, precum şi porcii domestici proveniţi din aceştia; (şi la sg.) animal care face parte din această subfamilie (ex. *porcul african cu negi, mistreţul* etc.).

SUÍŞ s.n. (<*sui*) **1.** Suire, urcare. **2.** Loc pieşiz care urcă, povîrniş, pantă abruptă. ◆ Porţiune dintr-un drum care urcă.

SUÍT s.n. (<*sui*) **1.** Faptul de a (se) sui. **2.** Loc înclinat care merge urcînd; urcuş; pantă, coastă. ◆ Porţiune dintr-un drum care urcă.

SUÍTĂ s.f. (<fr. *suite*) **1.** Totalitatea persoanelor care însoţesc pe cineva (în semn de preţuire); alai, escortă. **2.** Compoziţie muzicală cu caracter de dans alcătuită, la origine (sec. 17-18) din mai multe părţi scrise în aceeaşi tonalitate, dar contrastante prin caracter şi mişcare. ◆ Fragmente selective extrase dintr-o lucrare mai amplă (ex. *din operă, balet* etc.). **3.** Serie, şir de idei, de reprezentări etc. ◆ Continuitate, înlănţuire.

SUITÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*sui*) **1.** Adj. Care suie; spec. (despre plante) agăţător. **2.** Adj. (Despre ritmul versurilor) Ascendent. **3.** S.f. Trecere verticală sau înclinată prin care se realizează legătura dintre două lucrări miniere situate la niveluri diferite sau dintre un orizont subteran şi suprafaţă şi care nu este echipată cu mijloace mecanice de transport.

SUJÉT s.n. (<fr. *sujet*) (Înv.) Temă (literară), subiect.

SUL s.n. (lat. *sub(u)lum=insubulum*) **1.** Cilindru solid care se poate roti în jurul axei sale şi care serveşte la conducerea, presarea sau fasonarea unui material. **2.** (La războiul de ţesut) Cilindru metalic sau de lemn pe care se înfăşoară urzeala sau ţesătura. **3.** Bandă, bucată de material flexibil (ţesătură, hîrtie etc.) cu lăţimea constantă înfăşurată în formă de cilindru. **4.** Un fel de pernă cilindrică pusă la unul dintre capetele patului, ca ornament sau ca rezemătoare. **5.** Coloană (de fum, de praf etc.); trombă. ◆ Fascicul (de raze).

SÚLĂ s.f. (lat. *subula*) Unealtă formată dintr-o tijă subţire de oţel ascuţită, prinsă, de obicei, într-un mîner şi folosită în pielărie (în special în cizmărie) pentru găurit.

SULCÁT, -Ă adj. (cf.lat. *sulcus* "brazdă") (Despre organe vegetale) Brăzdat.

SULÉGET, -Ă adj. (lat. *sublicidus* <*sublica* "stîlp de pod") (Despre oameni sau despre părţi ale corpului) Subţire, zvelt; delicat, gingaş, fin.

SULF s.n. (<lat. *sulphur*) Element chimic (*S*; nr.at. 16; m.at. 32,064), nemetal de culoare galbenă, cu miros neplăcut, foarte reactiv chimic, care prezintă mai multe modificaţii alotropice şi se găseşte în natură în stare nativă şi sub formă de combinaţii. Se foloseşte la fabricarea acidului sulfuric, a sulfurii de carbon, a unor coloranţi, în industria cauciucului,

în viticultură (pentru combaterea criptogamelor) şi în farmacie. În combinaţii este bivalent, tetravalent şi hexavalent. ◇ *Floare de sulf* = sulf în formă de pulbere fină.

SULFAMÍDĂ s.f. (<fr. *sulfamide*) Compus organic, medicament sub formă de pastile, praf sau injecţii, cu acţiune antimicrobiană împotriva unui număr mare de microbi (stafilococi, streptococi, pneumococi, meningococi, tetanos), care se foloseşte în tratamentul pneumoniilor, meningitelor, antraxului, colibacilozei etc. A fost descoperit în 1935 de G.Domagk.

SULFANILAMÍDĂ s.f. (<fr. *sulfanilamide*) (FARM.) Substanţă organică, de culoare albă, folosită local în tratamentul plăgilor infectate.

SULFÁT s.m. (<fr. *sulfate*) Sare a acidului sulfuric cu un metal sau cu un radical. ◇ *Sulfat de cupru* = sare de cupru a acidului sulfuric ($CuSO_4 \cdot 5H_2O$), de culoare albastră, cristalizată, solubilă în apă, care se foloseşte în agricultură şi în industrie; piatră vînătă. *Sulfat de bariu* = sare de bariu a acidului sulfuric ($BaSO_4$), de culoare albă, cristalizată, insolubilă în apă, care se foloseşte în industrie şi ca substanţă de contrast în examenele radiologice medicale; alb de barită. *Sulfat de magneziu* = sare de magneziu a acidului sulfuric ($MgSO_4 \cdot 7H_2O$), incoloră, cristalizată, solubilă în apă, folosită ca purgativ; sare amară. *Sulfat de sodiu* = sare de sodiu a acidului sulfuric ($Na_2SO_4 \cdot 10H_2O$), incoloră, cristalizată, solubilă în apă, cu gust amar, care se foloseşte în industrie, în farmaceutică etc.; sarea lui Glauber. *Sulfat feros* = sare de fier a acidului sulfuric ($FeSO_4$), de culoare verde, cristalizată, solubilă în apă, care se foloseşte pe larg în industrie; calaican.

SULFATÁ vb. I (<fr. *sulfater*) **1.** Refl. A suferi fenomenul de sulfatare (**1**). **2.** Tranz. A realiza o sulfatare (**2**, **3**).

SULFATÁJ s.n. (<fr. *sulfatage*) Sulfatare.

SULFATÁRE s.f. (<*sulfata*) **1.** Depunere a sulfatului de plumb la suprafaţa şi în porii materialului activ al plăcilor acumulatoarelor electrice cu plumb ca urmare a unei exploatări neraţionale, care împiedică funcţionarea normală a acumulatoarelor. **2.** Operaţie de înmuiere a pieselor de lemn într-o baie de sulfat metalic în vederea conservării. **3.** Tratare a seminţelor, a puieţilor de pomi fructiferi sau a butoaielor de vin cu sulf, pentru combaterea paraziţilor.

SULFATÁT, -Ă adj. (<fr. *sulfaté*) (CHIM.; despre baze) Transformat în sulfat în urma combinării cu acid sulfuric.

SULFATÁZĂ s.f. (<fr. *sulfatase*) (BIOCHIM.) Enzimă care se găseşte în toate organele corpului animal, în special în rinichi, care are rolul de a cataliza hidroliza diverşilor esteri sulfurici şi de a scinda produsele finale de metabolism.

SULFATIZÁRE s.f. (<*sulfat*) Procedeu de îndepărtare a sulfului din minereuri sulfuroase prin încălzire oxidantă în vederea formării sulfaţilor uşor solubili.

SULFATIAZÓL s.n. (<germ. *Sulphatiazol*) Sulfamidă folosită în combaterea unor boli microbiene.

SULFHÍDRIC adj. (<fr. *sulfhydrique*) *Acid sulfhidric* = hidrogen sulfurat.

SULFÍNĂ (SULCÍNĂ) s.f. (lat. **sulfina* <*sulphur*) Plantă erbacee bienală din familia leguminoaselor, meliferă, furajeră şi medicinală, cu frunzele trifoliate şi cu florile albe *(Melilotus albus)* sau galbene *(Melilotus officinalis)*.

SULFÍT s.m. (<fr. *sulfite*) Sare a acidului sulfuros.

SULFITÁ vb. I tranz. (<*sulfit*; cf.fr. *sulfiter*) **1.** A trata cu bioxid de sulf produse alimentare (vinuri, zemuri de fructe etc.) sau vase în care acestea urmează să fie păstrate, în scopul dezinfectării, al conservării, al decolorării etc. **2.** A trata cu sulfiţi sau bisulfiţi de sodiu unele extracte tanante vegetale pentru a le mări solubilitatea.

SULFÍTIC adj. (<fr. *sulfitique*) (CHIM.) *Leşie sulfitică* = reziduu lichid cu conţinut de lignină, zaharide, acid sulfuros etc., folosit la fabricarea unor produse.

SULFIZÁ vb. I tranz. (<*sulf*) A trata termochimic piesele de oţel sau de fontă pentru a îmbogăţi cu sulf straturile lor superficiale şi pentru a le mări rezistenţa la uzură.

SULFOBACTÉR s.m. (cf.fr. *sulfo-bactérie*) Bacterie care foloseşte în procesul de chimiosinteză energie rezultată din oxidarea hidrogenului sulfurat.

SULFOCARBONÍSM s.n. (<fr. *sulfocarbonisme*) Intoxicaţie cu sulfură de carbon.

SULFOCIANÚRĂ s.f. (<fr. *sulfocyanure*) (CHIM.) Cianură de sulf; tiocianat.

SULFURÁ vb. I tranz. (<fr. *sulfurer*) A efectua o sulfurare.

SULFURÁJ s.n. (<fr. *sulfurage*) Sulfurare.

SULFURÁRE s.f. (<*sulfura*) Tratare cu sulfură de carbon a recoltelor depozitate (mazăre, fasole, cereale) care au fost atacate de gărgăriţe şi de molii. ◆ Prăfuire cu pulbere de sulf a plantelor bolnave de făinare. ◆ Injectare în sol a sulfurii de carbon pentru distrugerea larvelor şi a insectelor dăunătoare.

SULFURÁT, -Ă adj. (<*sulfura*) Combinat cu sulf. ◇ *Hidrogen sulfurat* = combinaţie a sulfului cu hidrogenul (H_2S) care se prezintă ca un gaz incolor, cu miros de ouă stricate, toxic, care se găseşte în apele sulfuroase sau se obţine prin putrezirea substanţelor albuminoide şi care este folosit în chimie; acid sulfhidric.

SULFÚRĂ s.f. (<fr. *sulfure*) Substanţă minerală sau organică rezultată prin combinarea sulfului cu metale, metaloizi sau radicali organici, cu largi întrebuinţări în industrie.

SULFÚRIC, -Ă adj. (<fr. *sulfurique*) Combinat sau compus cu sulf. ◇ *Acid sulfuric* = acid oxigenat al sulfului (H_2SO_4), care se prezintă ca un lichid uleios, incolor, inodor, caustic şi care are o reacţie violentă cu apa, cu degajare de căldură. Carbonizează substanţele organice şi se foloseşte în industria chimică, la producerea îngrăşămintelor agricole, la rafinarea produselor petroliere etc.

SULFURÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *sulfureux*) Care conţine sulf (ex. *ape sulfuroase*). ◆ *Acid sulfuros* = acid oxigenat al sulfului (H_2SO_3), obţinut prin dizolvarea în apă a bioxidului de sulf, întrebuinţat ca decolorant, conservant pentru fructe etc.

SÚLGIU s.n. (În ev. med.; în ţările române) Dare pe vite sau pe oi tăiate, percepută la început în natură (vite şi oi) şi apoi în bani.

SULIMÁN s.n. (<tc. *sülümen*) **1.** (Pop.) Produs cosmetic (de culoare roşie) care se dă pe faţă; fard, sulimeneală. **2.** Plantă erbacee perenă din familia labiatelor, cu frunzele ovate, dinţate şi cu florile albastre, rar roz sau albe *(Ajuga genevensis)*.

SULIMENEÁLĂ (SULEMENEÁLĂ) s.f. (<*sulimeni*) Suliman (**1**).

SULIMENÍ (SULEMENÍ) vb. IV refl. (<*suliman*) **1.** (Pop.) A-şi da cu suliman pe faţă; a se farda. **2.** Fig. (Despre lucruri) A-şi schimba înfăţişarea, a se transforma.

SULIŢÁŞ s.m. (<*suliţă*) Ostaş înarmat cu o suliţă. ◆ (La pl.; în sec. 16-17; în Moldova) Corp de slujitori înarmaţi cu suliţe.

SÚLIŢĂ s.f. (<sl. *sulica*) **1.** Armă de atac formată dintr-o prăjină lungă de lemn terminată cu un vîrf de fier ascuţit, folosită mai ales în antichitate şi în evul mediu. ◆ Fig. Înţepătură la adresa cuiva. ◆ (SPORT) Obiect utilizat în probele de aruncări la atletism, constituit dintr-o prăjină confecţionată din lemn sau din metal, cu un vîrf metalic ascuţit şi cu un manşon situat în jurul centrului de greutate. **2.** (Pop.) Unitate de măsură a timpului, de aproximativ o oră şi jumătate, calculată după distanţa străbătută de un astru pe cer începînd de la răsăritul lui.

SULIŢÍCĂ s.f. (<*suliţă*) Plantă erbacee perenă, lemnoasă la bază, din familia leguminoaselor, ramificată, cu frunzele sesile, păroase pe faţa inferioară, şi cu florile albe, în capitule pedunculate *(Dorycnium herbaceum)*.

SULKY s.n. (cuv. engl.) Trăsurică uşoară pe două roţi, folosită în cursele de trap.

SULTÁN s.m. (<tc. *sultan*) Titlu dat suveranului din Imperiul Otoman şi din alte ţări musulmane; persoană care poartă (sau purta) acest titlu.

SULTANÁT s.n. (<fr. *sultanat*) **1.** Demnitatea de sultan. **2.** Stat monarhic condus de un sultan.

SULTÁNĂ s.f. (<*sultan*; cf.fr. *sultane*) Soţie sau fiică de sultan.

SULTANÍN, -Ă adj., s.f. (<tc. *sültanı*, germ. *Sultanine*) **1.** Adj. (Despre fructe, legume etc.) De bună calitate; de soi. **2.** S.f. Soi de viţă de vie cultivat pentru producerea stafidelor, care are boabe negre, fără seminţe.

SÚLTĂ s.f. (<fr. *soulte*) (JUR.) Sumă de bani reprezentînd diferenţa de valoare dintre două lucruri care se schimbă între ele ori între valoarea părţii ce i se cuvine unei persoane într-o moştenire şi valoarea lucrurilor ce i se atribuie cu ocazia împărţelii.

SUMÁ vb. I tranz. (<fr. *sommer*) A efectua o operaţie de adunare; a calcula limita unei serii convergente.

SUMÁBILĂ adj. (<*suma*) (MAT.; despre funcţii) Integrabilă; (despre o serie) convergentă.

SUMÁC s.m. (<fr. *sumac*; cuv. ar.) Arbust exotic din regiunea mediteraneană şi din vestul Asiei, înalt de 1-3 m, cu ramurile păroase, cu frunzele compuse, bogate în substanţe tanante şi cu florile albe în panicule *(Rhus coriaria)*.

SUMÁN s.n. (<bg. *sukmanŭ*) Haină ţărănească lungă pînă la genunchi, confecţionată dintr-un postav gros (dimie, pănură) şi bogat ornamentată cu găitane.

SUMÁR, -Ă s.n., adj., adv. (<fr. *sommaire*, lat. *summarius*) **I.** S.n. **1.** Prezentare succintă a conţinutului unei scrieri, al unor dezbateri etc.; rezumat. **2.** Tablă de materii, cuprins (al

unei cărţi, reviste etc.). **II. 1.** Adj., adv. Prezentat, redat în puţine cuvinte; pe scurt, succint. **2.** Adj. Făcut în pripă, superficial. ◆ (Despre îmbrăcăminte) Care constă din articole prea puţine; strict necesar.

SUMÁRE s.f. (<*suma*) Acţiunea de a suma şi rezultatul ei.

SUMATÓR s.n. (<fr. *sommateur*, după *sumă*) Dispozitiv al calculatoarelor care poate efectua operaţiile de adunare şi de scădere.

SUMĂŢIE s.f. (<fr. *sommation*, după *sumă*) (FIZIOL.) Adiţie latentă.

SÚMĂ s.f. (<lat. *summa*, pol. *suma*) **1.** Rezultatul operaţiei de adunare a numerelor sau a unor lucruri de acelaşi fel (ex. *sumă aritmetică; sumă algebrică*). ◆ Totalitate. **2.** Cantitate de bani. **3.** Număr (mare), mulţime.

SUMĂNÁR s.m. (<*suman*) Producător sau vînzător de sumane.

SUMĂNĂRÍE s.f. (<*sumănar*) **1.** Meseria sumănarului. **2.** Atelier sau prăvălie de sumane.

SÚMBRU, -Ă adj. (<fr. *sombre*) **1.** Întunecos, obscur. **2.** Fig. Lipsit de veselie; închis în sine, posomorît, trist. ◆ Chinuit de gînduri; îngîndurat.

SUMEDÉNIE s.f. (<*sumă*) Număr sau cantitate mare; mulţime, grămadă, sumă.

SUMERIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *sumérien*; cf.n.pr. *Sumer*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care a locuit în ţinutul Sumer din sudul Mesopotamiei; (la sg.) persoană care a aparţinut acestei populaţii. **2.** Adj. Care aparţine Sumerului sau sumerienilor, privitor la Sumer sau la sumerieni. ◆ (Substantivat, f.) Limba (scrisă cu caractere cuneiforme) care s-a vorbit în sudul Mesopotamiei, în sec. 3 î.Hr.

SUMÉS, -EÁSĂ adj. (<*sumete*) (Despre mîneci sau poalele îmbrăcămintei) Îndoit, răsfrînt în sus.

SUMÉTE vb. III (lat. *summittere*) **1.** Tranz. şi refl. A(-şi) ridica, a(-şi) sufleca mînecile sau poalele îmbrăcămintei. **2.** Tranz. A ridica, a trage în sus un obiect sau o parte a lui care atîrnă sau care s-a deplasat în jos; a prinde, a fixa mai sus.

SUMISIÚNE s.f. (<fr. *soumission*; cf.lat. *submisio, -onis*) Supunere, ascultare.

SUMMIT s.n. (cuv.engl.) Întîlnire (politică) la cel mai înalt nivel.

SUMMUM s.n. (cuv. lat.) Punctul, gradul cel mai înalt; culme, vîrf.

SUMO s.n. (cuv. jap.) Luptă japoneză care se desfăşoară pe un ring special, în care este declarat învins cel care cade primul, care atinge podeaua cu mîna sau care scoate în afara ringului vreun picior.

SUNÁ vb. I intranz. (lat. *sonare*) **1.** A produce, a scoate, a emite anumite sunete. ◆ (Despre ape) A susura, a murmura. ◆ (Despre unele obiecte) A foşni, a fîşîi. ◆ (Despre vînt) A vîjîi, a şuiera. ◆ (Despre crengi uscate, vreascuri) A trosni. **2.** (Despre glas, cuvinte, cîntece etc.) A se face auzit departe; a răsuna. ◆ (Rar; despre urechi) A ţiui. ◆ Fam. A-i veni o idee neaşteptată; a i se năzări. **3.** (Despre locurile unde se produc zgomote) A răsuna. **4.** A scoate sunete, a cînta dintr-un instrument muzical (din trompetă, goarnă, bucium ş.a.). ◆ Tranz. (Fam.) A chema (pe cineva) cu ajutorul telefonului sau al soneriei. **5.** A fi formulat, exprimat; a spune.

SUNĂTOÁRE s.f. (lat. [herba] **sanatoria*, după *sunător*) Nume dat mai multor plante din familii diferite: a) plantă din familia compozeelor, cu tulpina şi cu frunzele acoperite cu peri moi, cu florile galbene şi cu miros neplăcut (*Crepis foetida*); b) pojarniţă (*Hipericum perforatum*); c) măselariţă (*Hyoscyamus niger*); d) clocotici (*Rhinanthus*).

SUNĂTÓR, -OÁRE adj. (<*suna*) **1.** (Despre obiecte de metal) Care produce sunete. ◇ *Şarpe sunător* = şarpe-cu-clopoţei (*Crotalus horridus*). ◆ Care foşneşte; foşnitor. ◆ (Despre vînt) Care vîjîie, care şuieră. **2.** Fig. (Despre cuvinte sau fraze) Plin de emfază; bombastic, pretenţios. **3.** Care are rezonanţă puternică; răsunător.

SÚNET s.n. (lat. *sonitus*) **1.** Vibraţie a particulelor unui mediu elastic cu frecvenţa cuprinsă între 16 şi 20000 Hz, care este capabilă să producă omului o senzaţie auditivă. În aer şi în condiţii fizice normale, viteza sunetului este de c. 340 m/s. ◇ *Sunet asociat* = semnal de frecvenţă audio care însoţeşte imaginea de televiziune. *Sunet complex* = cunet compus din mai multe sunete pure. *Sunet reverberat* = sunet care persistă după ce o sursă sonoră a încercat să emită prelungind sunetul iniţial un timp finit. *Sunet vobulat* = sunet cu frecvenţă periodic variabilă în limitele unei valori medii, care este folosit în măsurători electroacustice. ◆ Vibraţie muzicală. **2.** Intensitate sonoră; volum. ◆ Răsunet, ecou. **3.** (LINGV.) *Sunet articulat* = element al vorbirii rezultat din modificarea curentului de aer expirat prin articulaţie.

SÚNNA s.f. (<fr. *sunna*; cuv. ar.) Tradiţie sacră a islamismului ortodox care întregeşte şi explică Coranul, sistematizată în sec. 9; ansamblul cuvintelor şi acţiunilor lui Mahomed.

SUNNÍSM s.n. (<fr. *sunnisme*) Curent ortodox al islamismului bazat pe recunoaşterea sunnei.

SUNNÍT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *sunnite*) Adept al sunnismului.

SUPÁ vb. I intranz. (<fr. *souper*) A lua masa de seară (după un spectacol).

SUPÁPĂ s.f. (<fr. *soupape*) Organ de maşină pentru întreruperea sau restabilirea circuitului unui fluid prin efectuarea unei mişcări de translaţie comandată din exterior sau automată. ◇ *Supapă electrică* = redresor. *Supapă de siguranţă* = dispozitiv, la cazanele cu aburi, care se deschide singur la o presiune mare, pentru a evita o explozie.

SÚPĂ s.f. (<fr. *soupe*) Fiertură de carne sau de legume (cu adaos de făinoase, orez).

SUPĂRÁ vb. I (lat. *superare* "a întrece, a învinge") **1.** Refl. şi tranz. A avea sau a cauza cuiva o neplăcere, o suferinţă, un necaz; a (se) necăji, a (se) întrista, a (se) amărî, a (se) îndurera. **2.** Tranz. A deranja, a incomoda, a stînjeni, a stingheri. **3.** Refl. A-şi ieşi din fire, a se înfuria, a se mînia. ◆ A se certa cu cineva; a rupe relaţiile (de prietenie).

SUPĂRÁRE s.f. (<*supăra*) **1.** Faptul de a (se) supăra; neplăcere; necaz, suferinţă; nevoie, lipsă, neajuns. ◇ *Fără supărare!* = fără să mă simt sau să te simţi supărat sau jignit. ◆ Greutate, povară, piedică. ◆ (Pop.) Pagubă, stricăciune. **2.** Mîhnire, tristeţe, amărăciune. **3.** Iritare, mînie, furie.

SUPĂRÁT, -Ă adj. (<*supăra*) **1.** Mîhnit, necăjit; trist, amărît. **2.** Iritat, mînios, înfuriat.

SUPĂRĂCIÓS, -OÁSĂ adj. (<*supăra*) Care se supără repede; susceptibil, iritabil, irascibil.

SUPĂRĂTÓR, -OÁRE adj. (<*supăra*) Care supără, care deranjează; jenant, neplăcut. ◆ Plicticos, plictisitor.

SUPER- (<fr. *super-*; cf.lat. *super* "deasupra") Element prim de compunere care are semnificaţia "deasupra", "peste", "foarte".

SUPERANGULÁR, -Ă adj. (<*super-+angular*; cf.lat. *angulus* "unghi") Care are un unghi de deschidere mai mare; superunghiular. ◇ *Obiectiv superangular* = obiectiv fotografic care are o deschidere unghiulară mai mare de 70°, utilizat pentru peisaje vaste, pentru interioare etc.

SUPERARBÍTRU s.m. (<*super-+arbitru*, după fr. *surarbitre*) Persoană delegată de un for superior pentru a îndruma desfăşurarea unei competiţii fără a se substitui atribuţiilor arbitrului principal, cu drept de a interveni numai în cazuri de reclamaţii şi de contestaţii.

SUPÉRB, -Ă adj. (<fr. *superbe*, lat. *superbus*) **1.** Care impresionează (prin grandoare); măreţ, impunător, impresionant. **2.** Foarte frumos, deosebit de frumos. ◆ Foarte bun, foarte reuşit.

SUPERBÍE s.f. (<lat. *superbia*; cf.it. *superbia*) Mîndrie, trufie, orgoliu.

SUPERCALCULATÓR s.n. (<*super-+calculator*) Calculator de capacitate foarte mare, care este capabil să efectueze simultan multe programe.

SUPERCAMPIÓN s.m. (<*super-+campion*, după fr. *superchampion*) Campion care înregistrează performanţe excepţionale, ieşite din comun.

SUPERCARBURÁNT s.m. (<fr. *supercarburant*) Carburant de calitate deosebită.

SUPERCIMÉNT s.n. (<fr. *superciment*) Ciment care se întăreşte foarte repede.

SUPEREXPRÉS, -Ă s.n., adj. (<*super-+expres*) (Tren) extrem de rapid.

SUPERFECUNDÁŢIE s.f. (<fr. *superfécondation*) Fecundaţie succesivă a două ovule la interval de cîteva zile unul de altul, ambele provenind din aceeaşi ovulaţie.

SUPERFETÁŢIE s.f. (<fr. *superfétation*) **1.** Prisosinţă, belşug prea mare. **2.** Abundenţă (inutilă) de cuvinte repetate.

SUPERFICIÁL, -Ă adj. (<fr. *superficiel*, lat. *superficialis*) **1.** Care apare, se produce, se află numai la suprafaţa unui corp, unui lucru. **2.** Care se face fără profunzime, neglijînd esenţialul. ◆ (Adverbial) Fără a aprofunda; pe deasupra. **3.** (Despre oameni) Care priveşte şi tratează problemele cu multă uşurinţă, fără profunzime, fără seriozitate.

SUPERFICIALITÁTE s.f. (<fr. *superficialité*) Caracterul a ceea ce este superficial; lipsă de profunzime.

SUPERFÍCIE s.f. (<fr. *superficie*) (JUR.) *Drept de superficie* = drept de proprietate asupra clădirii construite sau asupra plantaţiei aflate pe terenul altei persoane şi drept de folosinţă asupra acelui teren.

SUPERFÍN, -Ă adj. (<*super-+fin*, după fr. *superfin*) De calitate foarte bună; foarte fin, superior.

SUPERFINISÁ vb. I tranz. (<*super-+finisa*, după fr. *superfinir*) A netezi foarte bine asperi-

tăţile unei suprafeţe.
SUPERFINISÁT, -Ă adj. (<*superfinisa*) Foarte neted, fără asperităţi.
SUPERFINÍŢIE s.f. (<fr. *superfinition*) Operaţie de netezire foarte fină a suprafeţelor unor obiecte metalice, care se realizează prin mişcări lente, rectilinii, alternative ale unor abrazive combinate cu mişcări de avans ale obiectului prelucrat.
SUPERFLUITÁTE s.f. (<fr. *superfluité*) Însuşirea a ceea ce este superfluu; concr. lucru superfluu.
SUPERFLÚU, -ÚĂ adj. (<fr. *superflu*, lat. *superfluus*) De prisos; inutil.
SUPERFOSFÁT s.m. (<fr. *superphosphate*) Îngrăşământ chimic pe bază de fosfor, care conţine cu precădere fosfat şi sulfat de calciu şi care este folosit în agricultură.
SUPERFÚLGER s.n. (<*super-+fulger*) Fulger cu o putere de o mie ori mai mare decît unul obişnuit.
SUPERGALAXÍE s.f. (<*super-+galaxie*) Formaţie cosmică în care sînt grupate roiurile de galaxii.
SUPERHETERODÍNĂ s.f. (<fr. *superhétérodyne*) (TELEC.) Procedeu de radiorecepţie în care frecvenţa undei recepţionate se schimbă cu ajutorul unui oscilator local, obţinîndu-se, în scopul detectării, amplificării şi difuzării, un semnal de frecvenţă intermediară fixă. ◆ Aparat de radiorecepţie construit pe baza acestui procedeu.
SUPERHORMÓN s.m. (<*super-+hormon*) (BIOL.) Hormon deosebit de activ biologic.
SUPERICONOSCÓP s.n. (<fr. *supericonoscope*) (TELEC.) Tub electronic pentru televiziune, de tipul iconoscopului, dar la care imaginea este captată mai întîi de un fotocatod şi apoi este transportată de fluxul de electroni pe mozaicul de celule cu emisie secundară.
SUPERINFÉCŢIE s.f. (<*super-+infecţie*, după fr. *superinfection*) (MED.) Infecţie contractată de cineva sau ceva deja infectat.
SUPERINTENDÉNT s.m. (<germ. *Superintendent*) (În Biserica Evanghelică) **1.** Preot care supraveghează o eforie. **2.** Episcop.
SUPERIÓR, -OÁRĂ adj., s.m. şi f. (<lat. *superior*, fr. *supérieur*) **1.** Adj. Care este plasat în spaţiu mai sus, deasupra altuia. ◆ (Despre cursul apelor) Care se află în partea dinspre izvor; care este mai aproape de izvor decît de vărsare. ◆ (MUZ.) *Registru superior* = registru care cuprinde sunetele cele mai înalte ale vocii sau ale unui instrument. **2.** Adj. Care are un rang, o funcţie, un grad mai mare decît altul (într-o ierarhie, într-o ordine etc.). ◇ *Ofiţer superior* = ofiţer cu un grad înalt (de la maior în sus). *Animal superior* = animal care ocupă locul cel mai evoluat pe scara zoologică. *Curs superior* = (în vechea organizare şcolară) ciclu de învăţămînt cuprinzînd ultimele trei (sau patru) clase ale liceului de şapte (sau opt) clase. *Studii superioare* = studii universitare. *Învăţămînt superior* = învăţămînt universitar. ◆ (Substantivat) Calificativ dat unei persoane încadrate într-o ierarhie, în raport cu cei pe care îi are în subordine. **3.** Adj. Care se deosebeşte sau se distinge prin merite deosebite, care este de bună calitate. **4.** S.m. şi f. Persoană care conduce o mănăstire (catolică); stareţ(ă).
SUPERIORITÁTE s.f. (<fr. *superiorité*) Faptul de a fi superior; calitatea a ceea ce este superior.
SUPERÎNGUST, -Ă adj. (<*super-+îngust*) Exagerat de îngust.
SUPERLATÍV, -Ă adj. (<fr. *superlatif*, lat. *superlativus*) Care exprimă o calitate în cel mai înalt grad. ◆ (GRAM.) *Gradul superlativ* (şi substantivat, n.) = grad de comparaţie al adjectivelor şi al adverbelor care arată că însuşirea pe care o exprimă este la un grad foarte înalt, la gradul cel mai înalt sau la cel mai scăzut grad în comparaţie cu altele de aceeaşi natură.
SUPERMAGAZÍN s.n. (<*super-+magazin*, după engl. *supermarket*) Magazin universal.
SUPERLONG adj. invar. (cuv.engl.) (Mai ales despre ţigări) Extrem de lung.
SUPERMAN s.n. (cuv.engl.) Persoană cu calităţi (fizice) ieşite din comun.
SUPERMARATÓN s.n. (<*super-+maraton*) (SPORT) Maraton cu mari dificultăţi.
SUPERMICROSCÓP s.n. (<*super-+microscop*, după fr. *supermicroscope*) Ultramicroscop.
SUPERNÁVĂ s.f. (<*super-+navă*) Navă de tonaj foarte mare.
SUPERNÓVĂ s.f. (<fr. *supernova*) Stea variabilă explozivă, de sute de ori mai strălucitoare decît o novă.
SUPERORTICÓN s.n. (<germ. *Superorthikon*) Tub electronic videocaptor pentru televiziune, de tipul orticonului, dar la care imaginea este mai întîi captată pe un ortocatod.
SUPERPETROLIÉR s.n. (<*super-+petrolier*) Petrolier gigant.
SUPERPOZÁBIL, -Ă adj. (<fr. *superposable*) Care se poate suprapune.
SUPERPOZÍŢIE s.f. (<fr. *superposition*) Proprietate a unui sistem fizic sau tehnic caracterizat de legi şi relaţii liniare şi omogene, care constă în însumarea acţiunilor exercitate asupra lui, efectul rezultantei tuturor acţiunilor fiind identic cu rezultanta efectelor produse de fiecare acţiune în parte. ◆ Suprapunere a efectelor.
SUPERPRODÚCŢIE s.f. (<fr. *superproduction*) Film (cu temă istorică) la realizarea căruia se folosesc efecte şi mijloace cinematografice de mare spectaculozitate (decor grandios, distribuţie numeroasă, fast).
SUPERPROTÉIC, -Ă adj. (<*super-+proteic*) (Despre alimente) Foarte bogat în proteine.
SUPERREFRACTÁR, -Ă adj. (<*super-+refractar*) (Despre materiale) Care rezistă la temperaturi foarte mari.
SUPERREZISTÉNT, -Ă adj. (<*super-+rezistent*) (Despre materiale) Cu rezistenţă foarte mare.
SUPERSISTÉM s.n. (<fr. *supersystème*) (LINGV.) Diasistem.
SUPERSÓNIC, -Ă adj. (<fr. *supersonique*) Care are o viteză mai mare decît viteza sunetului. ◇ *Avion supersonic* = avion cu reacţie construit pentru a efectua zboruri cu viteze mai mari decît viteza sunetului.
SUPERSTÁR s.n. (<engl. *superstar*) Vedetă de cinema de primă mărime.
SUPERSTÍŢIE s.f. (<fr. *superstition*, lat. *superstitio, -onis*) Credinţă (bazată pe reminiscenţe ale animismului şi ale magiei) în spirite bune şi rele, în miracole, farmece, vrăji, semne prevestitoare, numere fatidice etc. ◆ Practică superstiţioasă.
SUPERSTIŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *superstitieux*) (Despre oameni) Care crede în superstiţii; care este stăpînit de superstiţii. ◆ (Despre manifestări ale oamenilor) Izvorît din superstiţii, bazat pe superstiţii.
SUPERSTRÁT s.n. (<fr. *superstrat*) (LINGV.) Suprastrat.
SUPERTÁNC s.n. (<engl. *supertanker*) Petrolier de mare capacitate.
SUPERTRÁULER s.n. (<*super-+trauler*) Trauler de mare capacitate.
SUPERTRĂSNET s.n. (<*super-+trăsnet*) Trăsnet deosebit de violent, foarte rar întîlnit.
SUPERTRÚST s.n. (<*super-+trust*) Trust care cuprinde întreprinderile unei anumite ramuri de producţie din mai multe ţări.
SUPERUMERÁL s.n. (<it., lat. *superumerale*) Veşmînt papal care acoperă umerii. ◆ Veşmînt de călugăr.
SUPERUNGHIULÁR, -Ă adj. (<cf.fr. *superangulaire*) Superangular.
SUPERVEDÉTĂ a.f. (<fr. *supervedette*) Superstar.
SUPERVIZÁ vb. I tranz. (<fr. *superviser*) **1.** A vedea un film, un spectacol, a citi un text etc. pentru a stabili calităţile lor şi pentru a dispune, a recomanda achiziţionarea, reprezentarea, publicarea lor. **2.** A controla şi a revizui o muncă, fără a intra în detalii.
SUPERVIZÓR s.n. (<engl. *supervisor*, fr. *superviseur*) (TELEC.) Totalitatea programelor unui monitor.
SUPÉU s.n. (<fr. *souper*) Masă care se ia seara tîrziu (după un spectacol).
SUPIÉRĂ s.f. (<fr. *soupière*) Castron (mare) din care se serveşte supa la masă.
SUPIÉU s.n. (<fr. *sous-pied*) Bareţă (elastică) prinsă de partea de jos a pantalonilor, care se trece pe sub talpă, pentru a ţine pantalonii întinşi.
SUPÍN s.n. (<lat. *supinum*, fr. *supin*) (GRAM.) Mod verbal nepersonal, precedat obligatoriu de una dintre prepoziţiile "de", "la" etc., avînd aceeaşi formă ca participiul trecut, deosebindu-se doar prin aceea că nu este variabil.
SUPINATÓR adj., s.m. (<fr. *supinateur*; cf.lat. *supinas* "culcat pe spate") (ANAT.) (Muşchi) care permite efectuarea supinaţiei.
SUPINÁŢIE s.f. (<fr. *supination*) Mişcare de rotaţie a antebraţului, care apropie marginea cubitală a acestuia şi a mîinii de axul median al corpului. ◆ Poziţie a antebraţului şi a mîinii care rezultă din mişcarea descrisă mai sus.
SUPLEÁNT, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *suppléant*) **1.** S.m. şi f. Suplinitor. ◆ (În trecut) Judecător care ocupa prima treaptă în magistratură şi care lua parte la judecarea unor cauze de mică importanţă. **2.** Adj. (Ieşit din uz) *Membru supleant* = membru al unui organ colegial (de partid sau de stat) avînd drept de vot consultativ.
SUPLETÍV, -Ă adj. (<fr. *supplétif*) **1.** (Despre forme gramaticale) Care completează ansamblul formelor flexionare ale unui cuvînt. **2.** (Despre o normă legală) Care se aplică în măsura în care părţile nu stabilesc altfel prin actele juridice pe care le încheie; facultativ.
SUPLETIVÍSM s.n. (<fr. *supplétivisme*) Calitatea de a fi supletiv.

SUPLEȚE s.f. (<fr. *souplesse*) **1.** Însușirea de a fi suplu; flexibilitate. **2.** Proprietate a unui corp solid de a putea suferi mari deformații nepermanente, prin încovoiere sau prin torsiune, sub acțiunea unor solicitări relativ mici; elasticitate.
SUPLICĂȚIE s.f. (<fr. *supplication*, lat. *suplicatio, -onis*) Rugăminte umilă.
SUPLÍCĂ s.f. (<fr. *supplique*, germ. *Supplik*, lat., it. *supplica*) (Înv.) Cerere, jalbă, rugăminte.
SUPLÍCIU s.n. (<lat. *supplicium*, fr. *supplice*) Chin, tortură, caznă. ◆ Fig. Suferință morală, durere sufletească mare.
SUPLIMÉNT s.n. (<fr. *supplément*, lat. *supplementum*) **1.** Ceea ce se adaugă pentru a completa, a întregi; adaos. **2.** Bilet de călătorie sau de spectacol, eliberat ca anexă la alt bilet, prin care se acordă drepturi sau avantaje în plus. **3.** Ceea ce se adaugă la un unghi pentru a forma două unghiuri drepte alipite (180°).
SUPLIMENTÁ vb.I tranz. (<*supliment*) A adăuga la cantitatea inițială o cantitate suplimentară.
SUPLIMENTÁR, -Ă adj. (<fr. *supplémentaire*) Care se adaugă (la ceva); care este sau care se efectuează în plus; care completează ceva; folosit ca supliment. ◇ *Unghiuri* (sau *arce*) *suplimentare* = unghiuri (sau arce) a căror sumă este egală cu două unghiuri drepte.
SUPLINÍ vb. IV tranz. (<it. *supplire*, după *plin*) **1.** A înlocui temporar pe cineva într-o funcție; a-i ține locul. **2.** A completa ceea ce lipsește; a întregi o lipsă.
SUPLINÍRE s.f. (<*suplini*) Acțiunea de a suplini și rezultatul ei; înlocuire, completare. ◆ P.ext. Funcție de suplinitor (la o catedră).
SUPLINITÓR, -OÁRE adj., s.m. și f. (<*suplini*) **1.** Adj. (Și substantivat) (Persoană) care suplinește într-o activitate, într-o funcție. **2.** S.m. și f. Cadru didactic care nu e titularizat.
SÚPLU, -Ă adj. (<fr. *souple*) **1.** (Despre lucruri) Flexibil. **2.** (Despre ființe) Cu mișcări grațioase; mlădios. ◆ (Despre mers, mișcări) Ușor, elegant, vioi. **3.** Fig. Ușor adaptabil, maleabil.
SUPÓRT s.n. (<fr. *support*) Ceea ce susține, ceea ce sprijină un lucru, un obiect. ◆ Reazem intermediar, solidarizat cu unul stabil servind la susținerea unui obiect (ex. *cadru, perete* etc.). ◆ Fig. Sprijin, reazem, ajutor.
SUPORTÁ vb. I tranz. (<fr. *supporter*) **1.** A îndura, a răbda, a suferi. ◆ A tolera, a îngădui. **2.** A susține o greutate, o povară; a rezista la ... . ◆ A avea sau a lua în sarcina sa o obligație bănească.
SUPORTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *supportable*) Care se poate suporta.
SUPÓRTER s.m. (<engl., fr. *supporter*) Persoană care simpatizează un sportiv sau o echipă sportivă și o susține în întîlnirile, competițiile la care participă.
SUPOZITÓR s.n. (<fr. *suppositoire*) Preparat farmaceutic administrat pe cale anală.
SUPOZÍȚIE s.f. (<fr. *supposition*) **1.** Ipoteză, presupunere. **2.** Enunț luat ca premisă (ipoteză) pentru întemeierea altor enunțuri. **3.** Capacitate a unui termen de a reprezenta ceva într-o propoziție.
SUPRA[1]- (<fr. *supra-*; cf.lat. *supra*) Element prim de compunere care are semnificația "deasupra", "peste" sau care are un sens superlativ.
SÚPRA[2] adv. (cuv.lat.) (În sistemul de notații bibliografice) Deasupra, mai sus, înainte.
SUPRAABUNDÉNT, -Ă adj. (<*supra[1]-+abundent*, după fr. *suprabondant*) Foarte abundent, deosebit de abundent.
SUPRAABUNDÉNȚĂ s.f. (<*supra[1]-+abundență*; cf.fr. *suprabondance*) Abundență foarte mare, neobișnuită; belșug.
SUPRAACÚT, -Ă adj. (<*supra[1]-+acut*) (Despre boli) Cu evoluție rapidă.
SUPRAADĂUGÁ vb. I tranz. (<*supra[1]-+adăuga*, după fr. *surajouter*) A adăuga peste altceva.
SUPRAAGLOMERÁ vb. I tranz. (<*supra[1]-+aglomera*) A încărca, a aglomera peste măsură.
SUPRAAGLOMERÁRE s.f. (<*supraaglomera*) Aglomerare foarte mare.
SUPRAAGLOMERÁȚIE s.f. (<*supra[1]-+aglomerație*) Supraaglomerare.
SUPRAALBÍ vb. IV tranz. (<*supra[1]-+albi*) A face să devină de un alb imaculat.
SUPRAALIMENTÁ vb.I tranz. și refl. (<*supra-+alimenta*, după fr. *suralimenter*) A (se) supune unui regim de supraalimentație.
SUPRAALIMENTÁRE s.f. (<*supraalimenta*) Acțiunea de a (se) supraalimenta și rezultatul ei. ◆ (TEHN.) Alimentare cu o încărcătură în exces a unui motor cu ardere internă pentru a asigura puterea necesară la funcționarea în aer rarefiat (la altitudine) sau cînd turațiile sînt foarte mari.
SUPRAALIMENTÁT, -Ă adj. (<*supraalimenta*) Căruia i s-a dat sau care a consumat o cantitate mai mare de hrană decît cea necesară organismului.
SUPRAALIMENTÁȚIE s.f. (<*supra[1]-+alimentație*, după fr. *suralimentation*) Alimentație mai abundentă și mai bogată în principii alimentare (proteine, glucide, grăsimi, vitamine), utilizată în tratamentul unor boli (ex. în tuberculoză) și contraindicată în alte boli (ex. în obezitate, boli cardiace).
SUPRAANTRENÁ vb. I tranz. și refl. (<*supra[1]-+antrena*) (SPORT) A (se) antrena în mod exagerat.
SUPRAANTRENAMÉNT s.n. (<*supra[1]-+antrenament*, după fr. *surentrainement*) Stare (patologică) în urma unor eforturi exagerate, incorect dozate.
SUPRAAPRECIÁ vb. I tranz. și refl. (<*supra[1]-+aprecia*) A (se) aprecia, a (se) considera peste valoarea reală.
SUPRAARBÍTRU s.m. (<*supra[1]-+arbitru*, după fr. *surarbitre*) Superarbitru.
SUPRABUGETÁR, -Ă adj. (<*supra[1]-+bugetar*) Care este în afara bugetului; extrabugetar.
SUPRACLÁSĂ s.f. (<fr. *surclasse*) (BIOL.) Categorie sistematică superioară clasei și inferioară încrengăturii.
SUPRACONDUCTIBILITÁTE s.f. (<fr. *supraconductibilité*) (FIZ.) Anulare a rezistenței electrice a anumitor materiale răcite la temperaturi foarte joase, însoțită și de alte manifestări specifice, care se utilizează la construirea criotronului, a electromagneților etc. A fost descoperită de H.Kamerlingh Onnes (1911).
SUPRACONDUCTÍV, -Ă adj. (<*supra+conductiv*) (Despre efecte) Care ține de supraconductibilitate.
SUPRACONDUCTÓR, -OÁRE adj., s.m. (<fr. *supraconducteur*) (Material) care prezintă supraconductibilitate, care a fost adus în această stare.
SUPRACONDÚCȚIE s.f. (<fr. *supraconduction*) (FIZ.) Supraconductibilitate.
SUPRACONSÚM s.n. (<*supra[1]-+consum*, după fr. *surconsumation*) Consum exagerat (de medicamente).
SUPRACOPÉRTĂ s.f. (<*supra[1]-+copertă*) Învelitoare de hîrtie sau de material plastic care acoperă coperta unei cărți, a unui album etc., în scopul protejării și al prezentării grafice mai atrăgătoare.
SUPRACÓTĂ s.f. (<*supra[1]-+cotă*) Cotă suplimentară (de bani, de produse etc.), care îi revine cuiva sau care este datorată de cineva.
SUPRACURÉNT s.m. (<*supra[1]-+curent*) Curent electric de intensitate mai mare decît cea normală, prevăzută pentru un anumit circuit, a cărui apariție este dăunătoare pentru siguranța în funcționare a circuitului respectiv.
SUPRADEVELOPÁ vb. I tranz. (<*supra[1]-+developa*, după fr. *surdévelopper*) A ține prea mult în developator un material fotografic.
SUPRADEVELOPÁT, -Ă adj. (<*supradevelopa*) (Despre materiale fotografice) Care a fost ținut prea mult în developator.
SUPRADIMENSIONÁ vb. I tranz. (<*supra[1]-+dimensiona*) A dimensiona peste dimensiunile obișnuite. ◆ Fig. A prezenta în mod exagerat mărimea, importanța reală a lucrurilor.
SUPRADIMENSIONÁT, -Ă adj. (<*supradimensiona*) Care are dimensiuni mai mari decît cele normale. ◆ Fig. Care este prezentat mai important, mai valoros decît este în realitate.
SUPRADOMINÁNTĂ s.f. (<*supra[1]-+dominantă*) (MUZ.) **1.** Treapta a șasea a modurilor major și minor. **2.** Acordul acestei trepte.
SUPRADOTÁT, -Ă adj. (<*supra[1]-+dotat*, după fr. *surdoué*) Cu calități excepționale.
SUPRADOZÁJ s.n. (<*supra[1]-+dozaj*, după fr. *surdosage*) Supradoză.
SUPRADÓZĂ s.f. (<*supra[1]-+doză*, după fr. *surdose*) Doză exagerată (de stupefiante).
SUPRAESTIMÁ vb. I tranz. și refl. (<*supra[1]-+estima*; cf.fr. *surestimer*) A (se) supraaprecia.
SUPRAETAJÁ vb. I tranz. (<*supra[1]-+etaja*) A adăuga unul sau mai multe etaje la o clădire (veche).
SUPRAETAJÁT, -Ă adj. (<*supraetaja*) (Despre construcții) Peste care s-a adăugat un etaj ulterior construirii inițiale.
SUPRAÉU s.n. (<*supra[1]-+eu*, după fr. *surmoi*) Parte a personalității considerată ca senzor al întregului comportament social al individului.
SUPRAEVALUÁ vb. I tranz. (<*supra[1]-+evalua*, după fr. *surévaluer*) A evalua ceva mai mult decît face, a aprecia peste valoarea reală.
SUPRAEXCITÁ vb. I tranz. (<*supra[1]-+excita*, după fr. *surexciter*) (FIZIOL.) A excita (un organ, un țesut etc.) foarte mult.
SUPRAEXCITÁȚIE s.f. (<*supra[1]-+excitație*, după fr. *surexcitation*) (FIZIOL.) Excitație care depășește ritmul normal de funcționare a unui țesut, a unui organ etc.

SUPRAEXPLOATÁRE s.f. (<*supra*[1]-+ *exploatare*) Exploatare exagerat de mare.
SUPRAEXPÚNE vb. III tranz. (<*supra*[1]-+*expune*, după fr. *surexposer*) A expune mai mult timp un material fotografic la lumină, în scopul obţinerii anumitor efecte artistice sau tehnice.
SUPRAEXPÚNERE s.f. (<*supraexpune*) Acţiunea de a expune şi rezultatul ei.
SUPRAEXPÚS, -Ă adj. (<*supraexpune*) (Despre materiale fotografice) Care a fost supus unei supraexpuneri.
SUPRAFAŢĂ s.f. (<*supra*[1]-+*faţă*, după fr. *surface*) **1.** Parte exterioară a unui corp. ◆ Exterior, aparenţă. ◇ Loc.adv. *La suprafaţă* = fără a pătrunde în esenţa lucrurilor. Loc.adj. *De suprafaţă* = care nu are profunzime; superficial. **2.** Întindere delimitată, considerată sub raportul lungimii şi lăţimii. ◆ (GEOM.) Arie limitată de o linie închisă (frîntă sau curbă), măsurată în unităţi la pătrat.
SUPRAFÍN, -Ă adj. (<*supra*[1]-+*fin*, după fr. *superfin*) Superfin.
SUPRAFIRÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*supra*[1]-+*firesc*) Supranatural.
SUPRAFLUÍD, -Ă adj. (<*supra*[1]-+*fluid*, după fr. *surfluide*) (Despre heliu) Aflat în stare de suprafluiditate.
SUPRAFLUIDITÁTE s.f (<*supra*[1]-+*fluiditate*, după fr. *surfluidité*) Comportare specifică a heliului lichid răcit sub temperatura de 2,18°K, care se caracterizează prin reducerea viscozităţii pe măsură ce scade temperatura şi prin rămînerea în stare lichidă la temperaturi oricît de joase, dacă presiunea nu depăşeşte 25 atm.
SUPRAFORTĂREÁŢĂ s.f. (<*supra*[1]-+*fortăreaţă*, după fr. *superforteresse*) *Suprafortăreaţă zburătoare* = avion de bombardament blindat, de mare tonaj, cu mai multe motoare şi cu mijloace de autoapărare.
SUPRAFUZIÚNE s.f. (<*supra*[1]-+*fuziune*, după fr. *surfusion*) (FIZ.) Situaţie de subrăcire (determinată de lipsa germenilor de cristalizare) a unei substanţe lichide care a rămas în această stare de agregare, deşi a fost adusă la o temperatură inferioară celei de solidificare.
SUPRAGENERATÓR s.n. (<*supra*[1]-+*generator*; după fr. *surgénérateur*) Generator cu randament superior.
SUPRAIMPRESIONÁT, -Ă adj. (<*supra*[1]-+*impresionat*) Care este supus procedeului de supraimpresiune.
SUPRAIMPRESIÚNE s.f. (<*supra*[1]-+*impresiune*, după fr. *surimpression*) Suprapunerea a două sau a mai multe imagini pe aceeaşi peliculă, în vederea obţinerii unor efecte cinematografice speciale.
SUPRAIMPRIMÁ vb.I tranz. (<*supra*[1]-+*imprima*) A imprima peste ceva deja imprimat.
SUPRAIMPÚNERE s.f. (<*supra*[1]-+*impunere*) (GEOMORF.) Fenomen prin care un rîu, după ce s-a adîncit la început în roci friabile, continuă să se adîncească în roci mai dure, păstrîndu-şi direcţia iniţială.
SUPRAINFÉCŢIE s.f. (<*supra*[1]-+*infecţie*) Infecţie secundară bacteriană, apărută în cursul unei boli virale, sau microbiană apărută după sau peste o infecţie bacteriană.
SUPRAÎNĂLŢÁRE s.f. (<*supra*[1]+*înălţare*) Diferenţă de nivel transversală, realizată în porţiunile de curbură ale unei şosele sau căi ferate, pentru a se asigura stabilitatea vehiculelor prin compensarea forţei centrifuge care se exercită asupra acestora.
SUPRAÎNCĂLZÍ vb. IV tranz. (<*supra*[1]-+*încălzi*, după fr. *surchauffer*) A încălzi peste limita obişnuită, peste măsură. ◆ Spec. (FIZ.) A încălzi un lichid închis sub presiune (sau vapori închişi sub presiune) la o temperatură mai înaltă decît temperatura sa de fierbere (respectiv temperatura de saturare) la presiune normală. ◆ A încălzi un metal sau un aliaj la o temperatură (prea înaltă) la care se formează o suprastructură cristalină nouă.
SUPRAÎNCĂLZÍRE s.f. (<*supraîncălzi*) Acţiunea de a supraîncălzi şi rezultatul ei.
SUPRAÎNCĂLZÍT, -Ă adj. (<*supraîncălzi*) Încălzit peste măsură. ◆ (Despre lichide, vapori) Adus în stare de supraîncălzire. ◆ (Despre metale sau aliaje) Încălzit la temperatura la care structura cristalină se modifică.
SUPRAÎNCĂLZITÓR s.n. (<*supraîncălzi*) *Supraîncălzitor de abur* = schimbător de căldură care serveşte la supraîncălzirea aburului.
SUPRAÎNCĂRCÁ vb. I tranz. (<*supra*[1]-+*încărca*, după fr. *surcharger*) A încărca peste măsură; a împovăra pe cineva cu o muncă exagerată.
SUPRAÎNSĂMÎNŢÁRE s.f. (<*supra*[1]-+*însămînţare*, după fr. *sursemer*) Însămînţare suplimentară.
SUPRALĂRGÍRE s.f. (<*supra*[1]-+*lărgire*) Extindere a părţii carosabile a unui drum (în porţiunea curbelor).
SUPRALICITÁ vb. I intranz. (<*supra*[1]-+*licita*, după fr. *surenchérir*) A oferi la o licitaţie un preţ mai mare decît preţul oferit (de cineva) anterior.
SUPRALICITATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*supralicita*) Persoană care supralicitează.
SUPRALICITÁŢIE s.f. (<*supra*[1]-+*licitaţie*) (JUR.) Licitaţie publică suplimentară, prevăzută de lege în cadrul urmăririi silite imobiliare şi avînd drept scop obţinerea unui preţ mai mare decît cel la care s-a adjudecat bunul cu ocazia licitaţiei.
SUPRAMATURÁŢIE s.f. (<*supra*[1]-+*maturaţie*, după fr. *surmaturation*) Stadiu al seminţelor şi fructelor după ce au atins faza maturităţii fiziologice.
SUPRAMODULÁŢIE s.f. (<*supra*[1]-+*modulaţie*, după fr. *surmodulation*) Modulaţie a unui semnal purtător cu un semnal modulator de amplitudine mai mare.
SUPRAMÚNCĂ s.f. (<*supra*[1]-+*muncă*, după fr. *surtravail*) (ECON.) Muncă prestată de lucrători peste munca necesară, prin care se creează plusprodusul.
SUPRANATURÁL, -Ă adj. (<*supra*[1]-+*natural*; cf.fr. *surnaturel*) Care depăşeşte forţele şi legile naturii, care există în afara naturii, a lumii percepute prin simţuri. ◆ (RELIG.) Divin. ◆ (Substantivat, n.) Ceea ce se pretinde a fi mai presus de legile naturii; fantastic. ◆ P.ext. Care pare inexplicabil, prea mare, prea puternic pentru a fi natural; extraordinar.
SUPRANATURALÍSM s.n. (<*supra*[1]-+*naturalism*, după fr. *surnaturalisme*) Credinţă în supranatural, concepţie potrivit căreia există fapte, forţe etc. supranaturale.
SUPRANORMATÍV, -Ă adj. (<*supra*[1]-+*normativ*) Care depăşeşte din punct de vedere cantitativ un normativ.
SUPRANÚME s.n. (<*supra*[1]-+*nume*, după fr. *surnom*) Nume adăugat la numele propriu al unei persoane în semn de cinste sau pentru a o deosebi de altă persoană cu acelaşi nume. ◆ Poreclă.
SUPRANUMERÁR, -Ă adj. (<*supra*[1]-+*numerar*; cf.fr. *surnuméraire*) Care este peste numerarul stabilit a fi necesar.
SUPRANUMÍ vb. IV tranz. (<*supra*[1]-+*numi*, după fr. *surnommer*) A atribui cuiva un supranume.
SUPRANUMÍT, -Ă adj. (<*supranumi*) Care a primit un supranume.
SUPRANUTRÍT, -Ă adj. (<*supra*[1]-+*nutrit*; cf.fr. *surnourri*) Supraalimentat.
SUPRAOFÉRTĂ s.f. (<*supra*[1]-+*ofertă*, după fr. *suroffre*) Ofertă mai avantajoasă făcută după încheierea unei licitaţii.
SUPRAÓM s.m. (<*supra*[1]-+*om*, după fr. *surhomme*) Om înzestrat cu calităţi excepţionale, care realizează lucruri ce par mai presus de puterile omeneşti. ◆ (La Fr.Nietzsche) Tip de om superior, care ar urma să apară şi care s-ar afla faţă de omul actual în acelaşi raport ca acesta din urmă faţă de maimuţă. El se va elibera de "morala de sclav" a creştinismului şi îşi va da singur legi, situîndu-se "dincolo de bine şi de rău".
SUPRAOMENÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*supra*[1]-+*omenesc*, după fr. *surhumain*) Care depăşeşte forţa omului, care este mai presus de firea omenească.
SUPRAORDINÁRE s.f. (<*supra*[1]-+*ordinare*) (LOG.) Cuprindere în sfera unei noţiuni a altor noţiuni cu sfera mai mică.
SUPRAORDINÁT, -Ă adj. (<*supra*[1]-+*ordinat*) (LOG.; despre noţiuni) A cărei sferă cuprinde alte noţiuni cu sfera mai mică.
SUPRAORDONÁT, -Ă adj. (<*supra*[1]-+*ordonat*) Care are un loc superior (într-o clasificare sau într-o ierarhie). ◇ (GRAM.) *Propoziţie supraordonată* = propoziţie regentă.
SUPRAPĂMÎNTÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*supra*[1]-+*pămîntesc*) Care pare că depăşeşte limitele a ceea ce este pămîntesc.
SUPRAPOPULÁ vb. I refl. (<*supra*[1]-+*popula*, după fr. *surpeupler*) (Despre oraşe, state etc.) A-şi mări populaţia în mod excesiv.
SUPRAPOPULÁT, -Ă adj. (<*suprapopula*) (Despre localităţi, ţări etc.) Cu o populaţie excedentară.
SUPRAPOPULÁŢIE s.f. (<*supra*[1]-+*populaţie*, după fr. *surpopulation*) **1.** Mare concentrare a populaţiei într-un oraş, într-o regiune etc. **2.** (BIOL.) Fenomen care constă în existenţa unei densităţi excesive de organisme pe o anumită arie, depăşind posibilităţile de vieţuire oferite de aceasta.
SUPRAPREFIXÁRE s.f. (<*supra*[1]-+*prefixare*) (LINGV.) Derivare cu prefixe multiple sau de la teme anterior prefixate.
SUPRAPRESIÚNE s.f. (<*supra*[1]-+*presiune*, după fr. *surpression*) Diferenţa dintre presiunea unui fluid şi presiunea de o atmosferă.
SUPRAPRÉŢ s.m. (<*supra*[1]-+*preţ*) Preţ mai mare decît cel obişnuit; preţ (de speculă) mai mare decît preţul legal.
SUPRAPROBLÉMĂ s.f. (<*supra*[1]-+*pro-*

blemă) Acţiune principală însoţind mesajul textului dramatic, către care converg ideile şi acţiunile secundare.

SUPRAPRODÚCŢIE s.f. (*<supra¹-+producţie*, după fr. *surproduction*) Producţie de mărfuri care depăşeşte cererea solvabilă.

SUPRAPROFÍT s.n. (*<supra¹-+profit*) Profit suplimentar obţinut prin reducerea, în anumite întreprinderi, a valorii individuale a mărfurilor sub valoarea lor socială.

SUPRAPÚNE vb. III tranz. (*<supra¹-+pune*, după fr. *superposer*) A pune un lucru deasupra altuia; a aşeza peste ceva. ◆ Refl. A se afla aşezat deasupra altuia. ◆ P.ext. A coincide, a avea loc în acelaşi timp.

SUPRAPÚNERE s.f. (*<suprapune*) Acţiunea de a (se) suprapune şi rezultatul ei. ◇ (FIZ.) *Suprapunere a efectelor* = superpoziţie.

SUPRAPÚS, -Ă adj. (*<suprapune*) Care este aşezat deasupra altuia.

SUPRARAFINÁRE s.f. (*<supra¹-+rafinare*) Rafinare defectuoasă a unui produs petrolier prin depăşirea cantităţii de reactiv, a temperaturii etc.

SUPRARĂCÍRE s.f. (*<supra¹-+răcire*) (FIZ.) Subrăcire.

SUPRAREÁL s.n. (*<supra¹-+real*, după fr. *surréel*) Ceea ce depăşeşte realul, ceea ce este dincolo de real, în afara realităţii.

SUPRAREALÍSM s.n. (*<supra¹-+realism*, după fr. *surréalisme*) Mişcare literară şi artistică apărută în Franţa la începutul celui de-al treilea deceniu al sec. 20 (fiind teoretizată pentru prima oară într-o formă programatică de A. Breton în 1924), care neagă gîndirea logică şi activitatea premeditată a raţiunii, punînd accentul pe activitatea spontană a imaginaţiei şi pe exploatarea zonelor iraţionalului, pe vise şi pe fenomene de automatism psihic. Metoda adoptată în literatură este dicteul automat. Reprezentanţii cei mai cunoscuţi sînt: R.Desnos, A.Artaud, L.Aragon, P.Eluard, Ph.Soupault, G.Ribemont-Dessaignes etc. şi, în România, Gellu Naum, Saşa Pană, în literatură, M.Ernst, H.Arp, M.Ray, M.Duchamp, G.de Chirico, S.Dali, Y.Tanguy, R. Magritte, P.Delvaux etc., în arta plastică, L.Buñuel, R.Clair, J.Cocteau, în cinematografie.

SUPRAREALÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (*<supra¹-+realist*, după fr. *surréaliste*) **1.** S.m. şf f. Adept al suprarealismului. **2.** Adj. Care aparţinc suprarealismului sau suprarealiştilor, referitor la suprarealism sau la suprarealişti.

SUPRAREFRACTÁR, -Ă adj. (*<supra¹-+refractar*) Superrefractar.

SUPRARENÁL, -Ă adj. (*<supra¹-+renal*, după fr. *surrénal*) (ANAT.) Care se află deasupra rinichilor. ◇ *Glandă suprarenală* = fiecare dintre cele două glande endocrine, situate deasupra fiecărui rinichi, care secretă diferiţi hormoni cu rol în metabolismul mineral, glucidic etc. (adrenalina şi noradrenalina).

SUPRARENÍNĂ s.f. (*<supra¹-+reninā*, după fr. *surrénine* "rinichi") (BIOCHIM.) Adrenalină.

SUPRAREZISTÉNT, -Ă adj. (*<supra¹-+rezistent*) Care depăşeşte o rezistenţă normală.

SUPRASÁRCINĂ s.f. (*<supra¹-+sarcină*, după fr. *surcharge*) Sarcină suplimentară pe care o are de suportat un sistem tehnic şi care ar putea să pericliteze siguranţa în funcţionare a acestuia.

SUPRASATURÁ vb. I tranz. (*<supra¹-+satura*, după fr. *sursaturer*) A obţine o soluţie cu un grad de concentrare care depăşeşte orice normă.

SUPRASATURÁT, -Ă adj. (*<supra¹-+saturat*, după fr. *sursaturé*) **1.** (Despre soluţii sau gaze) Care se află în stare de suprasaturaţie. ◇ (FIZ.) *Vapori suprasaturaţi* = vapori a căror densitate este mai mare decît densitatea vaporilor saturaţi la presiunea şi temperatura respectivă, care se pot obţine prin răcirea lentă a vaporilor saturaţi, în lipsa germenilor de condensare. **2.** Fig. Sătul peste măsură de ceva.

SUPRASATURÁŢIE s.f. (*<supra¹-+saturaţie*, după fr. *sursaturation*) **1.** Stare instabilă a unei soluţii care conţine o cantitate mai mare de substanţă dizolvată decît cea corespunzătoare saturaţiei. ◆ Stare metastabilă a vaporilor suprasaturaţi. **2.** Fig. Starea celui sătul peste măsură de ceva.

SUPRASENSÍBIL, -Ă adj. (<fr. *suprasensible*) **1.** (Despre fiinţe) Excesiv de sensibil. **2.** (Despre sunete, unde etc.) Care nu poate fi perceput cu simţurile.

SUPRASENZORIÁL, -Ă adj. (*<supra¹-+senzorial*) Care poate fi cunoscut numai prin raţiune.

SUPRASOLICITÁ vb. I tranz. (*<supra¹-+solicita*) A solicita peste orice limite.

SUPRASOLICITÁRE s.f. (*<suprasolicita*) Acţiunea de a suprasolicita şi rezultatul ei.

SUPRASTATÁL, -Ă adj. (*<supra¹-+statal*) (Despre un organism internaţional) Care este învestit cu puteri de decizie mai mari decît cele ale guvernului fiecărui stat.

SUPRASTRÁT s.n. (*<supra¹-+strat*) (LINGV.) Influenţă exercitată de un idiom asupra altuia, în condiţiile unui contact îndelungat înainte ca acesta din urmă să se constituie ca idiom nou.

SUPRASTRUCTURÁL, -Ă adj. (*<supra¹-+structural*) Care ţine de suprastructură, referitor la suprastructură.

SUPRASTRUCTÚRĂ s.f. (*<supra¹-+structură*, după fr. *superstructure*) **1.** Construcţie ridicată pe o alta; orice se ridică pe ceva care îi serveşte ca bază. ◆ Ansamblul elementelor de construcţie sau al lucrărilor care formează partea utilă a unei construcţii, servind direct scopului pentru care a fost executată. **2.** Totalitatea concepţiilor şi a instituţiilor politice, juridice, religioase, artistice, filozofice etc. dintr-o anumită formaţiune social-economică, generate de baza economică a acestei formaţiuni. **3.** Totalitatea construcţiilor situate deasupra punţii principale a unei nave, care cuprind încăperile de locuit şi de deservire. ◆ Ansamblul format din şasiul şi caroseria sau platforma unui autovehicul.

SUPRATÁRĂ s.f. (*<supra¹-+tară*) Tară a celui de al doilea ambalaj al unei mărfi.

SUPRATAXÁ vb. I tranz. (*<supratax㠹*, după fr. *surtaxer*) A adăuga sau a impune o suprataxă.

SUPRATÁXĂ s.f. (*<supra¹-+taxă*, după fr. *surtaxe*) Taxă suplimentară adăugată altei taxe fixate anterior.

SUPRATÉMĂ s.f. (*<supra¹-+temă*) Supraproblemă.

SUPRATENSIÚNE s.f. (*<supra¹-+tensiune*, după fr. *surtension*) Tensiune electrică anormală, care depăşeşte valoarea maximă admisibilă, periclitînd siguranţa sau buna funcţionare a unui circuit electric.

SUPRATIPÁR s.n. (*<supra¹-+tipar*) Desen sau text tipărit pe o marcă poştală ulterior emisiunii sale, în scopul de a-i schimba valoarea iniţială tipărită sau de a marca un eveniment.

Max Ernst, *Toaleta Mariei*, 1940

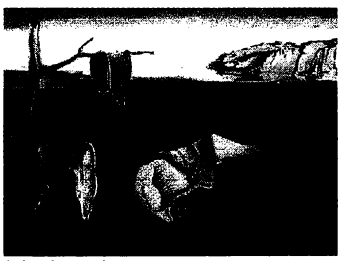

Salvador Dali, *Persistenţa memoriei*, 1931

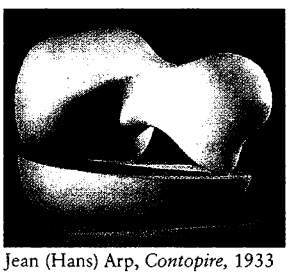

Jean (Hans) Arp, *Contopire*, 1933

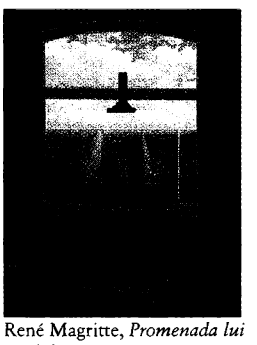

René Magritte, *Promenada lui Euclid*, 1933

SUPRATÓNICĂ s.f. (<*supra*[1]-+*tonică*, după fr. *sur-tonique*) (MUZ.) Treapta a doua a modului major şi a celui minor; acordul acestei trepte.
SUPRATOPÍRE s.f. (<*supra*[1]-+*topire*) (FIZ.) Suprafuziune.
SUPRAUMÁN, -Ă adj. (<*supra*[1]-+*uman*, după fr. *surhumain*) Supraomenesc.
SUPRAUNITÁR, -Ă adj. (<*supra*[1]-+*unitar*) (MAT.; despre numere reale) Care are valoarea absolută mai mare decît unu.
SUPRAVEGHEÁ vb. I tranz. (<*supra*[1]-+*veghea*, după fr. *surveiller*) A urmări, a observa, a păzi cu atenţie, cu grijă; a avea sub control.
SUPRAVEGHEÁT, -Ă adj. (<*supraveghea*) Care se află sub supraveghere.
SUPRAVEGHÉRE s.f. (<*supraveghea*) Acţiunea de a supraveghea şi rezultatul ei; p.ext. pază, strajă.
SUPRAVEGHETÓR, -OÁRE s.m. şi f., s.n. (<*supraveghea*) **1.** S.m. şi f. Persoană care are obligaţia de a supraveghea ceva sau pe cineva. **2.** S.n. *Supraveghetor de flacără* = aparat electronic folosit pentru supravegherea prezenţei flăcării în timpul funcţionării arzătoarelor, în scopul prevenirii incendiilor.
SUPRAVIEŢUÍ vb. IV intranz. (<*supra*[1]-+*vieţui*, după fr. *survivre*) A scăpa cu viaţă dintr-o nenorocire, dintr-o catastrofă; a rămîne în viaţă după moartea cuiva (apropiat). ◆ A continua să existe, a dăinui (în amintirea, în memoria cuiva).
SUPRAVIEŢUÍRE s.f. (<*supravieţui*) Faptul de a supravieţui.
SUPRAVIEŢUITÓR, -OÁRE s.m. şi f.(<*supravieţui*, după fr. *survivant*) Persoană care a scăpat cu viaţă dintr-un cataclism, dintr-o nenorocire; persoană care supravieţuieşte.
SUPRAVÍZITĂ s.f. (<*supra*[1]-+*vizită*) (MED.) Contravizită.
SUPRAVOLTÁJ s.n. (<*supra*[1]-+*voltaj*, după fr. *survoltage*) Mărire a potenţialului voltajului unui curent electric.
SUPRAVOLTÓR s.n. (<fr. *survolteur*) Aparat sau maşină electrică asociată cu o sursă de energie electromagnetică, astfel încît să permită adăugarea la tensiunea sursei sau scăderea din ea a unei tensiuni de valoare reglabilă.
SUPRÉM, -Ă adj. (<fr. *suprême*, lat. *supremus*) **1.** Care există în cel mai mare grad; care este mai presus de toate; p.ext. ultim, extrem. **2.** Care are gradul, rangul cel mai înalt.
SUPREMATÍSM s.n. (<rus. *suprematizm*) Mişcare în pictura rusă din al doilea deceniu al sec.20, iniţiată de K.Malevici (1915), care afirma supremaţia simţirii pure, eliberată de orice legătură cu aparenţele exterioare şi promova o pictură bazată pe folosirea figurilor geometrice (cerc, unghi drept, pătrat etc.), care se încadrează în curentul abstracţionismului geometrizant.
SUPREMÁŢIE s.f. (<fr. *suprématie*) Superioritate în gradul cel mai înalt, bazată pe autoritate şi pe putere; poziţie dominantă, preponderentă.
SUPRESIÚNE s.f. (<fr. *suppression*, lat. *suppressio*, *-onis*) Suprimare.
SUPRESÓR, -OÁRE adj. (<fr. *suppresseur*) (Despre elemente ale unui aparat, despre dispozitive etc.) Care împiedică producerea unui fenomen, a unui efect etc. dăunător sau care reduce considerabil efectele acestuia.
SUPRIMÁ vb.I tranz. (<fr. *supprimer*) **1.** A face să dispară; a îndepărta, a elimina, a anula. ◆ A omorî, a extermina. ◆ A împiedica să mai funcţioneze; a interzice, a opri. ◆ A desfiinţa. **2.** A renunţa la ceva; a elimina din consumaţie.
SUPRIMÁRE s.f. (<*suprima*) Acţiunea de a suprima şi rezultatul ei.
SUPRIMÁT, -Ă adj. (<*suprima*) Care a încetat să mai fie, să existe.
SUPT[1] s.n. (<*suge*) Faptul de a suge; mod de hrănire la sîn sau pe cale artificială a copilului nou-născut. ◆ Concr. Laptele care se suge la o masă de către sugar.
SUPT[2]**, -Ă** adj. (<*suge*) Slab, uscat: (despre obraji, faţă) scofîlcit.
SUPÚNE vb. III tranz. (lat. *supponere*) **1.** A pune stăpînire, a lua în puterea sa (prin forţă armată); a cuceri, a subjuga. ◆ Refl. A accepta stăpînirea cuiva; a asculta de cineva. ◆ A aduce sub autoritatea sa; a subordona. **2.** A constrînge pe cineva să suporte, să accepte o situaţie. ◆ A expune (un material, o substanţă etc.) unei acţiuni chimice sau fizice, unui anumit tratament. **3.** A înfăţişa, a prezenta, a expune cuiva ceva pentru a lua cunoştinţă şi a decide.
SUPÚNERE s.f. (<*supune*) Acţunea de a supune şi rezultatul ei. ◆ Respect. ◇ Loc.adv. *Cu supunere* = umil, smerit, cu respect.
SUPURÁ vb.I intranz. (<fr. *suppurer*, lat. *suppurare*) (Despre răni, ţesuturi etc.) A forma şi a elimina puroi.
SUPURÁNT, -Ă adj. (<fr. *suppurant*) (Despre răni, ţesuturi etc.) Care elimină puroi, care supurează.
SUPURÁŢIE s.f. (<fr. *suppuration*) Formare de puroi şi eliminare a acestuia prin fistulele care apar (din cauza unei infecţii cronice microbiene).
SUPÚS, -Ă adj., s.m. şi f. (<*supune*) **1.** Adj. Ascultător; plecat, smerit. ◆ Umilit, servil. **2.** S.m. şi f. Cetăţean al unui stat. ◆ (În unele state) Persoană aflată sub protecţie specială de ordin juridic, fără a fi cetăţean cu drepturi depline.
SUPUŞÉNIE s.f. (<*supus*) **1.** Calitatea unui om de a fi supus (**1**). **2.** Cetăţenie. ◆ Situaţie de supus (**2**); faptul de a se afla sub protecţia juridică specială a unui stat.
SUR, -Ă adj. (<bg., scr. *sur*) **1.** De culoare intermediară între alb şi negru; cenuşiu. ◆ (Substantival, f.) *Sură de stepă* = rasă primitivă indigenă de taurine, de culoare cenuşie sau vînătă, rezistentă şi cu cerinţe reduse de hrană; taurină care aparţine acestei rase. **2.** (Despre cer, nori, văzduh) Lipsit de lumină, de strălucire; înceţoşat, tulbure. ◆ Fig. Posomorît, mohorît. **3.** (Despre părul oamenilor; p.ext. despre oameni) Cărunt. ◆ Fig. Bătrîn, vechi, şters.
SURÁTĂ s.f. (cf.*soră*) (Pop.) Prietenă apropiată ca o soră. ◆ Termen familiar, prietenesc care se pune înaintea numelui unei femei despre care se vorbeşte sau căreia i se adresează cineva.
SURCEÁ, -ÍCĂ s.f. (lat. *surcellus*) Aşchie care se desprinde cînd se ciopleşte sau cînd se taie un lemn; p.ext. vreasc, gătej.
SURD, -Ă adj. (lat. *surdus*) **1.** Care nu aude (bine); lipsit de auz. ◆ Fig. Care nu vrea să audă, să înţeleagă; neînduplecat, fără suflet. **2.** (Despre sunete, zgomote) Lipsit de intensitate, de rezonanţă; înfundat, slab. ◆ Fig. (Despre senzaţii, dureri etc.) Nedefinit, slab, vag. ◆ (Despre sentimente, conflicte etc.) Mocnit, ascuns, tăinuit. **3.** (FON.; despre consoane) Care se emite fără participarea coardelor vocale.
SURDÍNĂ s.f. (<fr. *sourdine*) (MUZ.) Dispozitiv, din metal sau din lemn, folosit pentru atenuarea intensităţii unor instrumente muzicale. ◇ Loc.adv. *În surdină* = a) cu surdina pusă, încet; b) cu glas redus, fără zgomot; în taină.
SURDINIZÁ vb. I tranz. (<*surdină*, după fr. *sourdiner*) (CONSTR.) A amortiza zgomotele.
SURDITÁTE s.f. (<fr. *surdité*, lat. *surditas*, *-atis*) **1.** Infirmitate congenitală sau dobîndită, constînd din lipsa simţului auzului. ◇ *Surditate psihică* = imposibilitatea de a percepe şi de a recunoaşte cu simţul auzului sursa sonoră. *Surditate verbală* = boală care se manifestă prin neînţelegerea sensului cuvintelor auzite, frecventă în leziuni cerebrale care afectează centrii limbajului. **2.** Calitate a unei consoane de a fi surdă (**3**).
SURDO- (<*surd*) Element prim de compunere care are semnificaţia "surd", "(referitor la) surzenie".
SURDOBAROCÁMERĂ s.f. (<*surdo-*+*barocameră*) Barocameră cu izolare fonică perfectă.
SURDOLOGÍE s.f. (<*surdo-*+*logie*) Ramură a defectologiei care studiază surzenia.
SURDOMÚT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*surd-*+*mut*, după fr. *sourd-muet*) (Persoană) care suferă de surdomutism.
SURDOMUTÍSM s.n. (<*surdo-*+*mutism*) Boală caracterizată prin surditate asociată cu imposibilitatea articulării cuvintelor, din cauza lipsei congenitale sau pierderii timpurii a auzului.
SURDOPEDAGOGÍE s.f. (<*surdo-*+*pedagogie*) Ramură a pedagogiei speciale care se ocupă de educarea şi de instruirea persoanelor cu deficienţe de auz.
SURESCITÁ (SUREXCITÁ) vb. I tranz. (<fr. *surexciter*) A aduce într-o stare de excitaţie, de nervozitate anormală.
SURESCITÁBIL, -Ă (SEREXCITÁBIL, -Ă) adj. (<fr. *surexcitable*) Care prezintă o predispoziţie la surescitări.
SURESCITABILITÁTE (SUREXCITABILITÁTE) s.f. (<fr. *surexcitabilité*) Predispoziţie spre surescitare.
SURESCITÁNT, -Ă (SUREXCITÁNT, -Ă) adj. (<fr. *surexcitant*) (Mai ales despre medicamente) Care provoacă o stare de surescitare.
SURESCITÁRE (SUREXCITÁRE) s.f. (<*surescita*) Stare anormală în care organismul prezintă o iritabilitate, o nervozitate crescută.
SURESCITÁŢIE (SUREXCITÁŢIE) s.f. (<fr. *surexcitation*) Surescitare.
SURÉT s.n. (<tc. *suret*) (În ev.med.; în ţările române) Copie sau traducere unui act sau a unei scrisori.
SURF s.n. (<engl. *surf*) Placă plutitoare de lemn sau de material plastic care serveşte la alunecarea pe faţa apei a persoanei care practică surfingul.
SURFILÁ vb. I tranz. (<fr. *surfiler*) A întări

marginea unui produs textil printr-o cusătură în elice sau în zigzag pentru a împiedica destrămarea firelor.

SURFING s.n. (cuv. engl.) Sport practicat cu surful.

SURGHIÚN s.n. (<tc. *sürgün*) Exil, deportare. ◆ Stare, situaţie de exilat, de proscris; fig. înstrăinare, pribegie.

SURGHIUNÍ vb.IV tranz. (<*surghiun*) A exila, a deporta, a proscrie. ◆ Fig. A alunga, a goni, a îndepărta.

SURGHIUNÍT, -Ă adj. (<*surghiuni*) Exilat, proscris.

SURGÚCI s.n., s.m. (<tc. *sorguç*) **1.** S.n. Panaş din pene (de struţ) împodobit cu pietre scumpe, purtat la turban sau la işlic de sultan, de marii demnitari turci şi de unii domni români. **2.** S.m. Plantă erbacee, anuală, de cultură, din familia ranunculaceelor, cu frunzele divizate în numeroase segmente liniare şi cu florile albăstrii-violete, rar roz sau albe *(Consolida ajacis)*.

SURIMONO s.n. (cuv. jap.) Desen sau gravură japoneză de mici dimensiuni.

SURIOÁRĂ s.f. (<*soră*) **1.** Diminutiv al lui soră. **2.** Apelativ familiar pentru o fată sau pentru o femeie.

SURÎDE vb. III intranz. (<fr. *sourire*, după *rîde*) **1.** A zîmbi. **2.** Fig. (Despre abstracte) A corespunde dorinţelor cuiva, a-i fi cuiva pe plac; a-l atrage, a-l tenta, a-i conveni.

SURÎS s.n. (<fr. *sourire*, după *rîs*) Zîmbet.

SURÎZÁTOR, -OÁRE adj. (<*surîde*) Care surîde, zîmbitor. ◆ Fig. Vesel, radios, prietenos, amical.

SURÎZÍND, -Ă adj. (<*surîde*) Surîzător.

SURJÉT s.n. (<fr. *surjet*) Sutură făcută cu un fir continuu.

SÚRLĂ s.f. (<scr. *surla*, bg. *zurla*) **1.** Vechi instrument muzical popular românesc de suflat, asemănător fluierului, cu mai multe orificii şi cu ancie dublă. **2.** Colibă (improvizată) clădită mai ales pentru paznicii de cîmp.

SURMENÁ vb. I refl. (<fr. *surmener*) (Despre persoane) A cădea într-o stare de surmenaj, de oboseală extremă.

SURMENÁJ s.n. (<fr. *surmenage*) Stare specială a organismului, caracterizată printr-un randament fizic şi intelectual redus, prin dureri de cap, somnolenţă, nervozitate, scădere a posibilităţii de concentrare etc., care apare din cauza solicitării excesive şi prelungite a activităţii fizice şi psihice.

SURMENÁT, -Ă adj. (<*surmena*) (Despre oameni) Obosit peste măsură; extenuat.

SURMONTÁ vb. I tranz. (<fr. *surmonter*) A trece peste un obstacol, peste o dificultate. ◆ Fig. A învinge, a depăşi.

SURMONTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *surmontable*) Care poate fi învins, care poate fi depăşit.

SUROGÁT s.n. (<germ. *Surrogat*) Produs sau preparat care, avînd aparent aproape aceleaşi proprietăţi cu altul, îl poate înlocui. ◆ Contrafacere, falsificare.

SURÓU s.n. (<fr. *suros*) Tumoare osoasă care se formează la piciorul calului.

SURPÁ vb. I (lat. **subrupare* <*rupes*) **1.** Refl. (Despre maluri, construcţii, ziduri etc.) A se prăvăli prin rupere, prin măcinare; a se prăbuşi; a se dărîma. ◆ Tranz. A doborî, a răsturna la pămînt. **2.** Tranz. Fig. A înlătura, a scoate pe cineva dintr-o situaţie privilegiată; a submina, a săpa; p.ext. a desfiinţa, a distruge. **3.** Refl. (Pop.) A se îmbolnăvi de hernie.

SURPĂTÚRĂ s.f. (<*surpa*) **1.** Faptul de a (se) surpa (**1**). **2.** Teren accidentat în curs de surpare; loc de unde s-a prăbuşit o porţiune de teren: p.ext. porţiunea prăbuşită. **3.** Dărîmătură, ruină. **4.** (Pop.) Hernie.

SURPLÓMBĂ s.f. (<fr. *surplomb*) Porţiune a unei construcţii sau dintr-un traseu alpin etc. ieşită în afară în raport cu baza (ex. *balconul, terasa*).

SURPLÚS s.n. (<fr. *surplus*) Ceea ce este în plus, ceea ce depăşeşte necesarul.

SURPRÍNDE vb. III tranz. (<fr. *surprendre*, după *prinde*) **1.** A prinde pe cineva săvîrşind o faptă pe ascuns. ◆ A găsi pe cineva nepregătit, neprevenit, a-l lua prin surprindere. **2.** A uimi, a minuna, aului. **3.** A băga de seamă, a descoperi ceva brusc, pe neaşteptate; a sesiza, a remarca.

SURPRÍNDERE s.f. (<*surprinde*) **1.** Faptul de a surprinde sau de a fi surprins. ◇ Loc.adv. *Prin surprindere* = în mod neprevăzut, neaşteptat. **2.** Sentiment de uimire, de uluire produs de ceva neprevăzut; surpriză. **3.** Observare, descoperire, sesizare (a unui aspect momentan).

SURPRINZÁTOR, -OÁRE adj. (<*surprinde*) Care surprinde, care provoacă uimire; nebănuit, neaşteptat. ◆ Care impresionează puternic; extraordinar.

SURPRÍZĂ s.f. (<fr. *surprise*) **1.** Faptul de a lua pe cineva prin surprindere. **2.** Ceea ce surprinde prin caracterul său neaşteptat, neprevăzut. ◆ Ceea ce produce o plăcere, o bucurie neaşteptată. ◆ Concr. Dar, cadou.

SÚRSĂ s.f. (<fr. *source*) **1.** Loc unde se produce, unde se poate găsi, de unde se propagă sau se poate procura ceva; sediul sau originea unui lucru. **2.** Corp care emite sunete, lumină, radiaţii nucleare etc. ◇ *Sursă de energie* = purtător de energie (ex. *combustibil, cădere de apă* etc.). *Sursă de energie electrică* (sau *electromagnetică*) = generator de energie (electrică sau electromagnetică). **3.** Fig. Loc de unde emană o informaţie. ◆ Izvor, origine, obîrşie. **4.** Fig. *Sursă de inspiraţie* = ceea ce furnizează unui scriitor, unui artist o temă, o idee.

SURTÚC s.n. (<ngr. *surtuko*, rus. *siurtuk*) Haină bărbătească scurtă din postav, care se poartă peste cămaşă; veston.

SURUGÍU s.m. (<tc. *sürücü*) Vizitiu la diligenţă, la poştalion sau la trăsură (care conducea călare pe unul dintre cai).

SURVENÍ vb. IV intranz. (<fr. *survenir*, după *veni*) A se petrece, a se produce, a avea loc (pe neaşteptate, inopinat); a veni, a se întîmpla între timp.

SURVÓL s.n. (<fr. *survol*) Zbor cu avionul deasupra unui teritoriu determinat.

SURVOLÁ vb. I tranz. (<fr. *survoler*) A zbura cu avionul deasupra unui teritoriu determinat.

SURZÉNIE s.f. (<*surzi*) Surditate (**1**).

SURZÍ vb. IV intranz. (<*surd*) A-şi pierde auzul, a deveni surd (**1**).

SUS adv. (lat. *susum*) **1.** (Indică locul unde se află ceva sau cineva) Într-un loc mai ridicat sau mai înalt (decît altele); deasupra. ◇ *De sus* = a) loc. adj. şi adv. (care este aşezat) în partea nordică sau în partea cea mai ridicată a unui teren; b) loc. adj. şi adv. (care vine) de la un organ de conducere; c) loc. adj. care aparţine claselor privilegiate. Loc.adv. *În sus şi în jos* = încoace şi încolo, de colo-colo. *De sus în jos* sau *de jos în sus* = în direcţie verticală (ascendentă sau descendentă). *De sus (şi) pînă jos* = în întregime, tot. Loc. prep. (Substantivat, n.) *În susul* = a) în partea superioară a unui lucru; b) spre partea mai ridicată, mai înaltă a unui teren; c) în sens contrar cursului unei ape. ◆ În camerele din partea superioară a unei case; la etaj. ◆ Fig. Într-un rang înalt. **2.** În înălţime; în aer, în spaţiu, în văzduh. ◇ Loc.adv. *Pe sus* = a) prin aer, prin văzduh; b) în zbor, zburînd; c) purtat în braţe, în cîrcă etc.; d) cu un vehicul. *În sus* = în poziţie verticală; drept, ridicat; spre înălţime, spre cer. ◆ (Cu valoare de interj.) Strigăt de comandă echivalent cu "ridică-te!", "ridicaţi-vă!"; fig. strigăt de încurajare, de aprobare, de simpatie. ◆ (În religia creştină) În cer, în rai. ◇ Loc. adv. *De sus* = de la Dumnezeu. **3.** (La comparativ, urmat de prep. "de") Dincolo de o limită; mai mult de..., peste. **4.** (La comparativ, referitor la un text citat) Înapoi cu cîteva pagini sau rînduri, în cele precedente. **5.** În registrul acut, înalt, ridicat al vocii sau al unui instrument. ◇ Loc.adv. *Sus şi tare* = a) categoric, ferm, energic; b) în gura mare, în auzul tuturor.

SUSÁI s.m. (<ucr. *susaĭ*) Gen de plante erbacee anuale, bienale sau perene, din familia compozeelor, cu vase laticifere, cu frunzele sesile şi cu florile galbene (*Sonchus*).

SUSÁN s.m. (<tc. *susam*) Plantă anuală înaltă pînă la 150 cm, păroasă, cu frunzele inferioare mari, dantelate şi cu florile galbene, cultivată pentru seminţele sale oleaginoase, comestibile, folosite în alimentaţie şi în medicină *(Sesamum indicum)*; p.restr. seminţele acestei plante. ◆ Preparat dulce făcut din seminţe de susan, zahăr şi miere.

SUSCEPTÍBIL, -Ă adj. (<fr. *susceptible*) **1.** (Despre oameni) Care se supără repede; supărăcios, prea sensibil. **2.** Care este capabil să ..., care poate să ..., care este în stare să ... . **3.** (FIZ.) Care prezintă proprietatea de susceptibilitate (**2**).

SUSCEPTIBILITÁTE s.f. (<fr. *susceptibilité*) **1.** Calitatea, caracterul omului susceptibil (**1**); simptom caracterizat prin creşterea anormală a sensibilităţii psihice. **2.** (FIZ.) Capacitatea unui corp sau a unui sistem de a suporta modificări sub acţiunea influenţelor exterioare. ◆ Mărime fizică ce exprimă această capacitate.

SUSCITÁ vb. I tranz. (<fr. *susciter*, lat. *suscitare*) A da naştere, a produce, a provoca; a stimula.

SUSMENŢIONÁT, -Ă adj. (<fr. *susmentionné*) (Şi substantivat) Care a fost menţionat, numit mai înainte.

SUSNUMÍT, -Ă adj., s.m. şi f. (<*sus*+*numit*; cf.fr. *susnommé*) Susmenţionat.

SUSPÁNS s.n. (<fr. *suspense*) Moment dintr-un film, dintr-un spectacol sau dintr-o operă literară cînd acţiunea se întrerupe (temporar) într-un punct culminant, generînd o stare de tensiune, în aşteptarea deznodămîntului; stare de tensiune provocată de un astfel de moment.

SUSPÁNTĂ s.f. (<fr. *suspente*) Fiecare din-

tre corzile unei paraşute care leagă voalura de hamul prins de corpul paraşutistului.
SUSPÉCT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *suspect*, lat. *suspectus*) **1.** Adj. Care nu inspiră încredere, care dă de bănuit; de care trebuie să te fereşti; dubios, îndoielnic. **2.** S.m. şi f. (JUR.) Persoană bănuită de o infracţiune.
SUSPECTÁ vb. I tranz. (<fr. *suspecter*) A nu avea încredere în cineva, a bănui pe cineva (de ceva rău); a pune la îndoială ceva.
SUSPENDÁ vb. I tranz. (<fr. *suspendre*, lat. *suspendere*) **1.** A atîrna. **2.** Fig. A întrerupe, a opri, a amîna temporar o activitate. ◆ (JUR.) A determina o suspendare. ◆ A îndepărta pe cineva din serviciu pe timp limitat.
SUSPENDÁRE s.f. (<*suspenda*) Acţiunea de a suspenda şi rezultatul ei; întrerupere, suprimare (temporară). ◆ (JUR.) Oprire sau împiedicare a cursului judecăţii, executării sau urmăririi penale. ◇ *Suspendarea cursului prescripţiei* = încetare a producerii efectelor prescripţiei dreptului la acţiune în cazurile prevăzute de lege, prescripţia continuîndu-şi cursul după încetarea cauzei de suspendare.
SUSPENDÁT, -Ă adj. (<*suspenda*) **1.** Atîrnat (în aer). ◇ *Pod suspendat* = pod la care calea este suspendată de elemente flexibile. *Grădini* (sau *terase*) *suspendate* = a) grădini construite în terase; b) grădini cu solul sprijinit pe stîlpi. **2.** Fig. Întrerupt, oprit (temporar); interzis.
SUSPÉNSIE s.f. (<fr. *suspension*, lat. *suspensio, -onis*) **1.** Întrerupere intenţionată a şirului gîndirii, a frazei. ◇ Loc. adj. şi adv. *În suspensie* = amînat, suspendat (temporar). **2.** (CHIM.) Sistem dispers solid-fluid, cu proprietăţi asemănătoare dispersiei coloidale în care faza solidă dispersă este în echilibru sau are un ritm de depunere neglijabil. **3.** (TEHN.) Modalitate de susţinere a părţii mobile a unui instrument; ansamblul pieselor care susţin partea mobilă a unui instrument. **4.** Legătură elastică sau flexibilă între un sistem tehnic şi elementele de susţinere a sistemului.
SUSPENSÍV, -Ă adj. (<fr. *suspensif*) Care determină o suspensie.
SUSPENSOÍD s.n. (<fr. *suspensoïde*) (CHIM.) Dispersie coloidală a unui material solid într-un lichid.
SUSPENSÓR[1] s.n. (<fr. *suspensoir*) (MED.) Tip de bandaj cu ajutorul căruia este susţinută o hernie, un organ ptozat etc.
SUSPENSÓR[2]**, -OÁRE** adj., s.m. (<fr. *suspenseur*) (ANAT.) **1.** Adj. (Despre muşchi, ligamente) Care susţine. **2.** S.m. Muşchi alungit care determină mişcarea înainte şi înapoi a copitei calului.
SUSPICIÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *suspiciosus*, fr. *suspicieux*) Bănuitor, neîncrezător.
SUSPICIÚNE s.f. (<fr. *suspicion*, lat. *suspicio, -onis*) Nesiguranţă, îndoială în ceea ce priveşte corectitudinea, legalitatea faptelor sau onestitatea intenţiilor cuiva; bănuială, neîncredere.
SUSPÍN s.n. (<*suspina*) **1.** Oftat. **2.** Respiraţie scurtă şi întretăiată, provocată de un plîns puternic; sughiţ (de plîns).
SUSPINÁ vb. I intranz. (lat. *suspirare*) **1.** A scoate suspine (**1**); a ofta (adînc). **2.** A plînge cu suspine, cu sughiţuri.
SUSTENTÁŢIE s.f. (<fr. *sustentation*) Proprietate a unui corp de a se menţine la un anumit nivel în masa unui fluid prin mijloace adecvate.
SUSTRÁGE vb.III tranz. (<fr. *soustraire*, după *trage*) **1.** A abate, a împiedica de la ceva. ◆ Refl. A se eschiva, a căuta să scape (de o obligaţie). **2.** A fura.
SUSŢINÁTOR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*susţine*) **1.** Adj. Care susţine, care sprijină o greutate, o povară. **2.** S.m. şi f. Fig. Persoană care ajută, care susţine, care apără pe cineva sau ceva; apărător, sprijinitor. ◆ (JUR.) Persoană care plăteşte pensie de întreţinere.
SUSŢÍNE vb. III (<lat. *sustinere*, fr. *soutenir*, după *ţine*) **1.** Tranz. A servi de suport (unui lucru); a sprijini. ◆ A ajuta pe cineva. **2.** Tranz. Fig. A avea o atitudine favorabilă faţă de o cauză etc.; a sprijini, a apăra. ◆ A aduce argumente în sprijinul unui principiu, al unei teorii etc.; a afirma cu tărie ceva. ◆ A se prezenta la un examen sau la un concurs pentru a obţine un titlu sau un post. **3.** Refl. A-şi cîştiga existenţa, a se întreţine singur. **4.** Refl. A se ţine, a sta în picioare, pe verticală. ◆ Fig. A se menţine pe poziţie; a rezista.
SUSŢINÚT, -Ă adj. (<*susţine*) (Despre modul de desfăşurare sau ritmul unei activităţi, al unor manifestări) Viu, activ; perseverent, stăruitor, neobosit, neîntrerupt.
SÚSUR s.n. (<*susura*) Zgomot uşor, monoton, produs de curgerea unei ape, de frunzişul mişcat de vînt etc.
SUSURÁ vb. I intranz. (<fr. *susurrer*) (Despre ape curgătoare, frunziş, adierea vîntului) A produce un zgomot uşor, monoton.
SUTÁNĂ s.f. (<fr. *soutane*) Haină preoţească lungă, încheiată cu nasturi de sus pînă jos.
SUTÁŞ s.m. (<*sută*) **1.** (În sec.17; în Ţara Românească) Membru al unei bresle fiscale, care plătea, singur sau împreună cu alţi vistiernici, o dare anuală de o sută de galbeni. **2.** (Înv.) Comandant peste o sută de ostaşi.
SÚTĂ num. card., s.f. **1.** Num. card. Număr care în numărătoare este situat între nouăzeci şi nouă şi o sută unu; se indică prin cifra 100 (sau C). ◇ (Substantivat) *În excursie merg o sută.* ◇ (Cu valoare de numeral ordinal) *Rîndul o sută.* ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *Au urcat muntele de o sută de ori.* ◇ Loc. adj. *La sută* = (despre dobînzi, procente) corespunzător unei sume de o sută de lei sau unei cantităţi de o sută de unităţi. Loc. adv. *Sută la* (sau *în*) *sută* = complet, în întregime. **2.** S.f. Semn grafic care reprezintă numărul o sută. **3.** S.f. Bancnotă sau monedă de o sută de lei.
SÚTĂLEA, SÚTA num. ord. (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care în numărătoare este situat între al nouăzeci şi nouălea şi al o sută unulea.
SUTIÉN s.n. (<fr. *soutien*[-gorge]) Piesă de lenjerie feminină destinată susţinerii sînilor.
SUTÍME s.f. (<*sută*) Fracţiune obţinută dintr-un întreg prin divizarea lui în o sută de părţi egale.
SUTURÁ vb.I tranz. (<fr. *suturer*) (MED.) A face o sutură (**2**).
SUTÚRĂ s.f. (<fr. *suture*) **1.** Tip de articulaţie în care oasele sînt fixe. **2.** Intervenţie chirurgicală prin care diferite ţesuturi sau organe sînt cusute unul de altul.
SUVÉI s.n. Dispozitiv de manevră a materialului tubular la sondă (prăjini de foraj, burlane, reducţii etc.), prevăzut la un capăt cu filet pentru racordarea la obiectul care trebuie manevrat, iar la celălalt capăt echipat cu un sistem de prindere în elevator sau direct de cîrlig.
SUVÉICĂ s.f. (<bg. *sovalka*) **1.** Organ al războiului de ţesut, avînd o formă alungită, caracteristică, care serveşte la introducerea în rostul urzelii a firului de bătătură înfăşurat pe o ţeavă prinsă în interior; navetă. **2.** Organ de lucru al maşinii de cusut în care se adună firul de aţă inferior.
SUVENÍR s.n. (<fr. *souvenir*) Amintire. ◆ Concr. Obiect, dar, semn care reprezintă sau evocă o amintire.
SUVERÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *souverain*) **1.** Adj. Suprem, absolut, desăvîrşit. ◆ Care se află deasupra tuturor; care deţine autoritatea supremă. ◆ (JUR.; despre state) Care se bucură de suveranitate. **2.** S.m. şi f. Conducător al unui stat monarhic. ◆ Fig. Cel care poate să dispună liber de soarta şi de acţiunile sale.
SUVERANITÁTE s.f. (<fr. *souveraineté*) Calitatea de a fi suveran; independenţă, libertate (şi putere) supremă.
SUZERÁN, -Ă s.m., adj. (<fr. *suzerain*) **1.** S.m. (În ev.med.) Mare senior. **2.** Adj. Care aparţine suzeranului, referitor la suzeran. **3.** Adj. (Despre state) Care exercită autoritate asupra unui stat mai slab.
SUZERANITÁTE s.f. (<fr. *suzeraineté*) **1.** (În ev. med.) Dreptul seniorului suzeran asupra vasalilor săi. **2.** Dreptul unui stat asupra altui stat, care are guvern propriu, dar nu are autonomie deplină.
SVÁSTICĂ s.f. (<germ. *Swastika*, fr. *svastika*; cuv. sanscrit) **1.** Străvechi simbol religios indian, în formă de cruce cu braţele egale şi cu extremităţile răsfrînte ("cruce încîrligată"). **2.** Emblemă politică de forma svasticii folosită de nazişti.
SVÉTER s.n. (<engl., fr. *sweater*) Pulover.
SWING s.n. (cuv. engl.) **1.** Lovitură laterală, dată la box, cu braţul uşor arcuit. **2.** Numele unui dans modern, cu mişcare rapidă; melodie după care se execută acest dans. ◆ Manieră de executare a muzicii de jaz, caracterizată printr-o mare supleţe ritmică, prin accente neregulate şi întîrzieri imperceptibile ale tempoului.

Ş

Ş s.m. invar. A douăzeci şi treia literă a alfabetului limbii române; sunet notat prin această literă (consoană constrictivă prepalatală surdă).

ŞA (pl. **ŞÁLE**) s.f. (lat. *sella*) **I. 1.** Piesă de harnaşament, confecţionată din piele sau din lemn, care se pune pe spinarea calului şi pe care şade călăreţul. **2.** Parte a bicicletei, a motocicletei etc., de forma unui suport triunghiular din piele, din cauciuc sau din material plastic, pe care stă conducătorul (şi însoţitorii). **3.** Os din spinarea găinii. ◇ *Şaua turcească* = scobitură în grosimea osului sferoid, în care se află glanda hipofiză. **4.** Formă de relief reprezentînd o depresiune între două părţi de teren mai ridicate, cu care alcătuieşte un ansamblu. **II.** (Mai ales la pl. cu valoare de sg.; în forma *şale*) **1.** Parte a spinării calului pe care se pune şaua; p.ext. spinare la animale. **2.** Parte a spinării din jurul regiunii lombare a coloanei vertebrale la om.

ŞABÁC (ŞABÁCĂ) s.n. (s.f.) (<cf.tc. *şebeke* "plasă") (Reg.) Broderie (cu aţă albă) în ajur, făcută la feţele de masă, la milieuri, la cămăşi naţionale etc.

ŞABANÁ s.f. (<tc. *şebane*) Haină lungă, asemănătoare cu anteriul, pe care o purtau aprozii, vornicii şi pajii la curţile domneşti.

ŞÁBĂR s.n. (<germ. *Schaber*) (TEHN.) Răzuitor folosit pentru curăţarea depunerilor de parafină de pe interiorul ţevilor de extracţie. ◆ (TOPOGR.) Creion de răzuit.

ŞABLÓN s.n. (<germ. *Schablone*) **1.** Model în mărime naturală al unei piese, care serveşte la ghidarea unei unelte de prelucrare prin aşchiere sau prin deformare ori pentru limitarea unor porţiuni de suprafaţă prelucrată. **2.** Instrument cu care se controlează sau se măsoară dimensiunile ori unghiurile unei piese în curs de fabricare. **3.** Fig. Formulă stereotipă; repetare mecanică, lipsită de originalitate (şi de interes) a unui model oarecare; clişeu verbal. **4.** Fig. Ceea ce este făcut în mod mecanic.

ŞABLONÁ vb. I tranz. (<*şablon*; cf.germ. *schablonieren*) **1.** A trasa sau a turna cu ajutorul şablonului (**1**) forma ori dimensiunile unei piese, unei suprafeţe etc.; a fasona ceva controlînd cu şablonul. **2.** A controla sau a măsura piese cu şablonul (**2**).

ŞABLONÁR s.m. (<*şablon*) Lucrător care foloseşte şabloane la trasarea sau turnarea unor piese, la tapetarea pereţilor etc.

ŞABLONÁRD, -Ă adj. (<*şablon*) Lipsit de originalitate, de inventivitate.

ŞABLONÍSM s.n. (<*şablon*) Atitudine caracterizată prin conformarea la anumite şabloane (**3**).

ŞABLONIZÁ vb. I tranz. (<*şablon*) A aplica ceva în mod mecanic.

ŞABÓTĂ s.f. (<germ. *Schabotte*) (TEHN.) Piesă grea de metal care susţine nicovala la unele ciocane mecanizate.

ŞABRÁCĂ s.f. (<fr. *chabraque*, germ. *Schabracke*) Pătură înflorată care se aşterne pe spinarea calului, sub şa.

ŞACÁL s.m. (<fr. *chacal*) **1.** Mamifer sălbatic carnivor, din familia canidelor, asemănător cu lupul, dar mai mic decît acesta, cu coada mai scurtă şi cu botul ascuţit, care trăieşte în haite, în S Asiei, în N Africii şi în S Europei şi care se hrăneşte cu animale mici şi cu hoituri (*Canis aureus*). **2.** Epitet pentru o persoană rapace, josnică.

şacal (1)

ŞÁFAR s.m. (<pol. *szafar*, magh. *sáfár*, germ. *Schaffer*) **1.** (În ev. med.; în ţările române) Titlu dat boierului care avea funcţia de şef al bucătarilor domneşti; boier care avea acest titlu. **2.** (În Transilvania) Administrator, intendent.

ŞÁGĂ s.f. (<bg. *šega*) (Pop.) Glumă. ◇ Loc. adj. *De şagă* = glumeţ. Loc.adv. *În şagă* = fără seriozitate, în glumă. *Fără şagă* = fără glumă, în mod serios.

ŞAGRÍN s.n. (<fr. *chagrin*; cf.tc. *çâgri*) Model în relief, care imită pielea de şarpe, de crocodil etc. sau reprezintă un desen special şi care se imprimă pe o piele tăbăcită sau pe o hîrtie. ◆ Piele imprimată care imită modelul natural al altei piei; desenul de pe asemenea piele.

ŞAGRINÁ vb. I tranz. (<fr. *chagriner*) A imprima o piele tăbăcită sau o hîrtie cu ajutorul şagrinului (în scop decorativ sau pentru a masca anumite defecte de suprafaţă).

ŞAH[1] s.m. (<tc. *şah*, fr. *chah*) Titlu purtat de suveranii Iranului, corespunzător celui de împărat; persoană care are acest titlu; şahinşah.

ŞAH[2] s.n. (<germ. *Schach*; cf.fr. *échecs* <persanul *châh* "rege") **1.** Joc de origine orientală, care se dispută între doi parteneri pe o tablă împărţită în 64 de pătrăţele albe şi negre, aşezate alternativ, cu 32 de piese (16 albe şi 16 negre), de valori şi numiri diferite, mişcate după anumite reguli precise, scopul final fiind cîştigarea regelui, piesa principală a adversarului; p.ext. tabla şi cele 32 de piese care servesc la joc. **2.** Situaţie în acest joc în care regele uneia dintre părţi este atacat direct de o piesă a adversarului. ◆ (Cu valoare de interjecţie) Cuvînt ce însoţeşte mişcarea care creează această situaţie. ◇ *A ţine* (pe cineva) *în şah* = a pune (pe cineva) în dificultate, luîndu-i posibilitatea de a acţiona. *A face* (pe cineva) *şah (şi) mat* = a pune (pe cineva) în situaţia de a se recunoaşte învins (într-o luptă, într-o dispută etc.).

ŞAHINŞÁH s.m. (<pers. *šahînšâh*) Şah[1].

ŞAHÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<*şah[2]*) **1.** S.m. şi f. Persoană care practică jocul de şah[2]; jucător de şah[2]. **2.** Adj. Care aparţine jocului de şah[2] sau celor care îl practică, referitor la jocul de şah[2] sau la cei care îl practică.

ŞAHÍSTIC, -Ă adj. (<*şah[2]*) Şahist (**2**).

ŞAHZADEÁ subst. (<tc. *şahzade*) (Înv.) Fiu de sultan sau de împărat.

ŞAI s.n. (<săs. *Schay*) (Înv. şi reg.) Un fel de postav alb, fin, din care se făceau haine boiereşti (şi se mai fac pantaloni în unele regiuni ale României).

ŞÁIBĂ s.f. (<germ. *Scheibe*) **1.** Piesă de metal, de lemn etc., mică, plată, găurită la mijloc, care se montează între şurub şi obiectul respectiv sau între şurub şi piuliţă, pentru a menţine şurubul fix şi pentru a împunătăţi îmbinarea şi a preveni deşurubarea. **2.** Roată de transmisie (cu curele), din metal sau din lemn, fără spiţe.

ŞÁICĂ s.f. (<tc. *şayka*, scr. *šajka*, magh. *sajka*) **1.** (Înv. şi reg.) Ambarcaţie cu vele sau cu vîsle, cu fundul plat, folosită la transportul mărfurilor şi al persoanelor. **2.** (Reg.) Luntre făcută dintr-un trunchi de copac scobit, cu o singură vîslă, care este folosită la pescuit.

ŞAIDÁJ s.n. (<fr. *scheidage*) Operaţie de sortare manuală a minereurilor prin spargerea acestora cu ciocanul de mînă.

ŞÁISPREZECE num.card., s.m. (<*şase+spre+zece*) **1.** Num. card. Număr care în numărătoare este situat între cincisprezece şi şaptesprezece; se indică prin cifra 16 (sau XVI). ◇ (Adjectival) *Culege şaisprezece mere.* ◇ (Substantivat) *Vine un şaisprezece în staţie.* ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Pagina şaisprezece.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Merg cîte şaisprezece în rînd.* ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *A repetat de şaisprezece ori.* **2.** S.m. Semn grafic care reprezintă numărul şaisprezece.

ŞÁISPREZECELEA, -CEA num. ord. (<*şaisprezece*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care în numărătoare este situat între al cincisprezecelea şi al şaptesprezecelea.

ŞAISPREZECÍME s.f. (<*şaisprezece*) **1.** A şaisprezecea parte dintr-un întreg împărţit în părţi egale. **2.** (MUZ.) A şaisprezecea parte dintr-o notă întreagă.

ŞAIZÉCI num.card., s.m. (<*şase+zece*) **1.** Num.card. Număr care în numărătoare este situat între cincizeci şi nouă şi şaizeci şi unu; se indică cu cifra 60 (sau LX). ◇ (Adjectival) *Are şaizeci de pagini.* ◇ (Substantivat) *Scrie un şaizeci pe tablă.* ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Pagina şaizeci.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Merg cîte şaizeci în tabără.* ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. ordinal) *A jucat rolul de şaizeci de ori.* **2.** S.m. Semn grafic care reprezintă numărul şaizeci.

ŞAIZÉCILEA, -CEA num.ord. (<*şaizeci*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care în numărătoare este situat între al cincizeci şi nouălea şi al şaizeci şi unulea.

ŞAL s.n. (<tc. *şal*) **1.** Ţesătură sau împletitură din lînă, mătase etc., de diverse forme şi dimensiuni, împodobită cu desene, cu broderii ori cu franjuri, pe care femeile o poartă pe cap sau pe umeri. ◆ Fular. **2.** Stofă fină din lînă, care se producea mai ales în Orient. **3.** Fîşie lungă din această stofă, pe care o purtau bărbaţii, după moda orientală, în jurul capului sau al mijlocului.

ŞALÁND (ŞALÁNDĂ) s.n. (s.f.) (<fr. *chaland*) Navă de construcţie specială (cu fundul plat), autopropulsată sau remorcată, folosită în lucrările hidrotehnice, la transportul şi la descărcarea unor materiale etc.

ŞALÁNDER s.n. (<fr. *chalandeur*) Remorcher sau şalupă cu motor de putere mică, folosite la remorcarea şalandelor.

ŞALÁNGER s.m. (<engl., fr. *challenger*) Sportiv (sau echipă sportivă) care, în urma unor întreceri preliminare, a cîştigat dreptul de a disputa un titlu de campion (naţional, european, mondial etc.) în meci cu deţinătorul titlului.

ŞALÁNJ s.n. (<engl. *challenge*) Competiţie sportivă periodică dotată cu o cupă transmisibilă.

ŞALÁZĂ s.f. (<fr. *chalaze*; cf.gr. *chalaza* "măzăriche") (BIOL.) Filament albuminos care suspendă gălbenuşul de ou în învelitorile lui.

ŞALAZÍE s.f. (<fr. *chalazie*) Şalazion.

ŞALAZIÓN s.n. (<fr. *chalazion*) (MED.) Tumoare dură şi nedureroasă a albului ochiului.

ŞALĂU[1] s.m. (<magh. *süllö*) Peşte răpitor de apă dulce, cu corpul fusiform, acoperit cu solzi mărunţi de culoare cenuşie, cu gura mare, cu dinţii ascuţiţi *(Stizostedion lucioperca)*.

ŞALĂU[2] s.m. (<pol. *szalag*) Veche monedă de aramă care a circulat în Moldova (avînd o valoare egală cu a patra parte dintr-un ban vechi).

ŞALÍU s.n. (<tc. *şali*) Stofă de lînă, vărgată, care se producea mai ales în Angora.

ŞÁLTĂR s.n. (<germ. *Schalter*) Întrerupător electric; comutator.

ŞALUPÁR s.m. (<*şalupă*) Persoană care conduce o şalupă.

ŞALÚPĂ s.f. (<fr. *chaloupe*) Mică ambarcaţie cu motor, folosită la transportul persoanelor sau al mărfurilor, pentru diverse operaţii (de remorcare) în rada unui port etc.

ŞALUPÍST s.m. (<*şalupă*) (Rar) Şalupar.

ŞALUTIÉR s.n. (<fr. *chalutier*) Ambarcaţie uşoară, care serveşte la pescuitul în largul mării.

ŞALVARAGÍU s.m. (<*şalvari*) Persoană care făcea sau vindea şalvari.

ŞALVÁRI s.m.pl. (<tc. *şalvar*) **1.** Pantaloni lungi, foarte largi, cu răscroiala mică, strînşi pe gleznă. Sînt specifici portului unor popoare din Asia, Africa de Nord şi Europa. În epoca fanariotă au fost adoptaţi în Ţara Românească şi în Moldova, mai ales de către boieri şi tîrgoveţi. **2.** Reg. Pantaloni largi purtaţi de ţărani.

ŞAM s.n. (<tc. *Şam*[kumaşı]) (Înv.) Damasc.

ŞAMÁN s.m. (<fr. *chaman*) **1.** Slujitor al şamanismului. **2.** Vrăjitor.

ŞAMANÉSC, -Á adj. (<*şaman*) De şaman, al şamanului, referitor la şamanism sau la şaman.

ŞAMANÍSM s.n. (<fr. *chamanisme*) Religie primitivă, animistă, manifestată prin cultul strămoşilor şi al spiritelor (rele), care are la bază credinţa că slujitorii cultului pot influenţa spiritele bune sau rele (şi prezice viitorul) printr-un ritual special, cuprinzînd stări extatice religioase, dansuri şi formule magice. Este practicată de unele populaţii din nordul şi centrul Asiei, de diverse triburi de eschimoşi şi de indieni din Indonezia, din Oceania, din Africa, din America de Sud şi de Nord.

ŞAMBELÁN s.m. (<fr. *chambellan*) Demnitar de rang superior în statele monarhice din vestul Europei, care are în grijă camera suveranului.

ŞAMBRÁ vb. I tranz. (<fr. *chambrer*; cf.fr. *chambre* "cameră") A ţine o sticlă de vin într-o cameră pentru a-i da temperatura respectivă.

ŞAMBRÁNĂ s.f. (<fr. *chambranle*) (ARHIT.) Cadru (sculptat) de lemn, de metal, de piatră, de tencuială care decorează o uşă sau o fereastră.

ŞAMBRÁT, -Á adj. (<fr. *chambré*) (Despre vinuri) Care are temperatura camerei.

ŞAMDANGÍU s.m. (<tc. *şamdancı*) (În ev. med.; în ţările române) Slujitor care avea grijă de lumînările curţii domneşti.

ŞAMIZÁ vb. I tranz. (<fr. *chamoiser*) A tăbăci o piele cu untură de peşte.

ŞAMOÁ adj.invar., subst. (<fr. *chamois*; cf. lat. *camox*) **1.** Adj. Galben-deschis. **2.** Subst. Rumegător care trăieşte în munţii înalţi ai Europei, apreciat pentru blană *(Rupicapra tragus)*. ◆ Piele de şamoa (sau de căprioară), tăbăcită cu untură de peşte.

ŞAMOTÁ vb. I tranz. (<germ. *schamottieren* sau din *şamotă*) A căptuşi un cuptor cu şamotă.

ŞAMOTÁR s.m. (<*şamotă*) Muncitor specializat în arderea cărămizilor refractare; lucrător care prepară şamota sau care căptuşeşte cuptoarele cu şamotă.

ŞAMÓTĂ (ŞAMÓT) s.f. (s.n.) (<germ. *Schamotte*, fr. *chamotte*) Material refractar, obţinut din argilă arsă şi măcinată, care se foloseşte la fabricarea cărămizilor sau a altor produse refractare. ◆ P.ext. Cărămidă sau placă fabricată din şamotă.

ŞAMOTIÉR s.m. (<*şamotă*) Şamotar.

ŞAMPÁNĂ s.f. (<fr. *sampan*; cuv. chin.) Corabie cu pînze, folosită în Extremul Orient, pentru traversarea fluviilor şi pentru comunicaţie între insule.

ŞAMPÁNIE s.f. (<fr. *champagne*; cf.n.pr. *Champagne*, provincie în Franţa) Vin alb (sau roz) şi spumos obţinut iniţial numai în Champagne, printr-un procedeu special de fermentaţie.

ŞAMPANIZÁ vb. I (<fr. *champagniser*) **1.** Intranz. (Despre vinuri) A se afla în procesul de fermentaţie caracteristic şampaniei. **2.** Tranz. A prelucra un vin în vederea transformării lui în şampanie.

ŞAMPÓN s.n. (<fr. *shampooing*; cf.germ. *Shampoo*, *Schampoon*) Produs cosmetic sub formă de lichid, de praf sau de cremă, care conţine săpun, uleiuri, parfumuri, substanţe colorante şi care este întrebuinţat la spălarea sau la colorarea părului.

ŞAN s.n. (<magh. *sám*) Calapod folosit pentru păstrarea formei încălţămintei în procesul de finisare sau după ce aceasta este gata.

ŞANCROÍD s.n. (<fr. *chancroïde*) (MED.) Şancru de altă natură decît cea sifilitică.

ŞÁNCRU s.n. (<fr. *chancre*; cf.lat. *cancer*) Ulceraţie a mucoasei sau a pielii, formată la locul de pătrundere în organism a unor germeni infecţioşi; boală venerică infecţioasă, care se manifestă printr-o asemenea ulceraţie.

ŞANDÉLĂ s.f. (<fr. *chandelle* "lumînare") Zbor în linie dreaptă cu unghiul pantei de urcare mai mare decît unghiul de cabraj al avionului.

ŞANDRAMÁ s.f. (<tc. *sondurma*) **1.** Construcţie primitivă din scînduri (în spatele casei) care are diverse întrebuinţări; şopron;

p.ext. clădire veche, deteriorată. **2.** Prelungire a acoperişului unei clădiri, care serveşte ca adăpost.

ŞANFRÉN s.n. (<fr. *chanfrein*) (TEHN.) Tăietură oblică a muchiilor unei piese metalice.

ŞANFRENÁ vb. I tranz. (<fr. *chanfreiner*) A executa, manual sau cu ajutorul unei maşini, o faţetă oblică la extremitatea unei găuri cilindrice sau la marginea unei suprafeţe plane a unei piese, pentru a înlătura muchiile ascuţite.

ŞANJÁBIL, -Ă adj. (<fr. *changeable*) Care se poate schimba.

ŞANJÁNT, -Ă adj. (<fr. *changeant*) (Despre culori) Care are reflexe cromatice schimbătoare în funcţie de direcţia sursei de lumină; p.ext. (despre ţesături sau despre obiecte de îmbrăcăminte) care face ape.

ŞANJEUR s.m. (<fr. *changeur*) Persoană care înlesneşte operaţii de schimb (valutar).

ŞÁNSĂ s.f. (<fr. *chance*) Împrejurare, circumstanţă favorabilă; posibilitate, probabilitate de succes, de reuşită; noroc.

ŞANSONÉTĂ s.f. (<fr. *chansonnette*) Scurtă compoziţie muzicală pentru voce, proprie muzicii (uşoare) franceze (de origine populară), care are un conţinut liric, glumeţ sau satiric.

ŞANSONETÍST, -Ă s.m. şi f. (<*şansonetă*) Autor sau interpret de şansonete.

ŞANTÁJ s.n. (<fr. *chantage*) Constrîngere exercitată asupra cuiva, prin ameninţarea cu divulgarea unui secret compromiţător sau prin alte mijloace de intimidare, cu scopul de a dobîndi în mod injust un folos, pentru sine sau pentru altul; mijloc întrebuinţat în acest scop.

ŞANTAJÁ vb. I tranz. (<*şantaj*) A face uz de şantaj, a practica şantajul; a supune (o persoană) unui şantaj.

ŞANTAJÍST, -Ă s.m. şi f. (<*şantaj*) Persoană care practică şantajul.

ŞANTÁN s.n. (<fr. [café]*chantant*) Local de petrecere (cu program de noapte) în care cîntăreţi şi dansatori dau spectacole de varietăţi.

ŞANTÉZĂ s.f. (<fr. *chanteuse*) Cîntăreaţă de varieteu sau într-un local de petrecere.

ŞANTIÉR s.n. (<fr. *chantier*) **1.** Loc pe care se desfăşoară lucrări de construcţie sau de reparaţie a unei clădiri, a unui drum, a unui pod etc. şi pe care se află instalaţiile şi materialele necesare desfăşurării acestei activităţi. **2.** (Şi *şantier naval*) Întreprindere industrială specializată în construirea şi repararea navelor, situată pe malul unei ape navigabile. **3.** Fig. Proces de creare a unei opere literare, artistice sau ştiinţifice (de proporţii).

ŞANTIERÍST, -Ă s.m. şi f. (<*şantier*) Muncitor care lucrează pe un şantier.

ŞÁNTUNG s.n. (<fr. *shantoung*; cf.n.pr. *Shantung*, provincie în China) Ţesătură de in sau de mătase (naturală), din fire cu grosime diferită, neuniforme, care ies în relief pe suprafaţa ţesăturii.

ŞANŢ s.n. (<germ. *Schanze*, pol. *szaniec*) **1.** Săpătură îngustă şi lungă făcută pe ambele părţi ale unui drum, pentru scurgerea apei; p.gener. orice săpătură de această formă, făcută pentru scurgerea apei, pentru îngroparea unor conducte, pentru delimitarea unor suprafeţe etc. **2.** (În ev.med.) Săpătură îngustă şi lungă, plină cu apă sau fortificată, care împrejmuia un castel sau o cetate. ◆ Tranşee. **3.** P.anal. Crestătură, scobitură îngustă şi adîncă, pe diferite organe sau piese de maşini, în scoarţa unor arbori, în pielea unor animale etc.

ŞÁPĂ s.f. (<fr. *chape*) Strat de asfalt, de bitum etc. care se aplică pe suprafaţa unui element de construcţie pentru a împiedica infiltrarea apei.

ŞÁPCĂ s.f. (<bg., rus. *šapka "căciulă"*) Acoperămînt de cap, confecţionat din pînză, piele, postav etc., cu o calotă plată sau rotundă (întărită) şi cu cozoroc, purtat mai ales de bărbaţi şi de băieţi, adesea ca piesă de uniformă.

ŞAPERÓN s.n. (<fr. *chaperon*; cf.fr. *chape* "mantie preoţească") **1.** (În ev.med.) Un fel de glugă, purtată de bărbaţi şi de femei, care acoperea capul şi gîtul pînă la umeri. **2.** Femeie în vîrstă care însoţeşte în public o fată sau o femeie tînără.

ŞAPIROGRÁF s.n. (<germ. *Schapirograph*) Aparat de multiplicat texte sau desene, format dintr-un cilindru acoperit cu o pastă specială pe care se imprimă prin presare textul sau desenul care urmează să fie reproduse.

ŞAPIROGRAFIÁ vb. I tranz. (<*şapirograf*) A multiplica un text sau un desen cu ajutorul şapirografului.

ŞAPIROGRAFIÉRE s.f. (<*şapirografia*) Acţiunea de a şapirografia şi rezultatul ei; operaţie de multiplicare a unui text sau a unui desen cu ajutorul şapirografului.

ŞAPÓU s.n. (<fr. *chapeau*) Introducere (scurtă) a unui articol de ziar sau de revistă.

ŞÁPTE num.card., s.m. (lat. *septem*) **1.** Num. card. Număr care în numărătoare este situat între şase şi opt; se indică prin cifra 7 (sau VII). ◇ (Adjectival) *Şapte fraţi.* ◇ (Substantivat) *Au rămas în concurs şapte.* ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Capitolul şapte.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Merg cîte şapte în rînd.* ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *A repetat poezia de şapte ori.* ◆ (BOT.) *Şapte-degete* = plantă erbacee perenă, din familia rozaceelor, cu tulpina tîrîtoare, ramificată, cu frunzele dinţate şi cu florile purpurii *(Comarum palustre).* **2.** S.m. Semn grafic care reprezintă numărul şapte; p.ext. desen, figură în forma acestui semn. ◆ Nota şapte. **3.** S.m. Carte de joc marcată cu şapte puncte.

ŞÁPTELEA, ŞÁPTEA num.ord. (<*şapte*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care în numărătoare este situat între al şaselea şi al optulea.

ŞÁPTESPREZECE num.card., s.m. (<*şapte+spre+zece*) **1.** Num. card. Număr care în numărătoare este situat între şaisprezece şi optsprezece; se indică prin cifra 17 (sau XVII). ◇ (Adjectival) *Şaptesprezece ani.* ◇ (Substantivat) *Aştepta un şaptesprezece în staţie.* (Cu valoare de num. ordinal) *Tomul şaptesprezece.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Au primit cîte şaptesprezece bani.* ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *De şaptesprezece ori a sărit coarda.* **2.** S.m. Semn grafic care reprezintă numărul şaptesprezece.

ŞÁPTESPREZECELEA, -ZECEA num. ord. (<*şaptesprezece*) (Precedat de art."al", "a"; de obicei adjectival) Care în numărătoare este situat între al şaisprezecelea şi al optsprezecelea.

ŞAPTEZÉCI num.card., s.m. (<*şapte+zece*) **1.** Num. card. Număr care în numărătoare este situat între şaizeci şi nouă şi şaptezeci şi unu; se indică prin cifra 70 (sau LXX). ◇ (Adjectival) *Şaptezeci de lei.* ◇ (Substantivat) *Au plecat şaptezeci în excursie.* ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Locul şaptezeci.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Au primit cîte şaptezeci de lei.* ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *De şaptezeci de ori.* **2.** S.m. Semn grafic care reprezintă numărul şaptezeci.

ŞAPTEZÉCILEA, -ZÉCEA num.ord. (<*şaptezeci*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care în numărătoare este situat între al şaizeci şi nouălea şi al şaptezeci şi unulea.

ŞARÁDĂ s.f. (<fr. *charade*) Ghicitoare în versuri sau din cifre simbolice, din desene, care propune aflarea unui cuvînt sau a unui context cu ajutorul silabelor sau al părţilor lui componente, fiecare dintre acestea avînd un sens propriu. ◇ *A vorbi în şarade* = a vorbi cu aluzii, enigmatic. ◆ Fig. Lucru greu inteligibil, neclar.

ŞARDONÉTĂ s.f. (<fr. *chardonnet*) (ARHIT.) Scafă în formă de evantai. ◆ Marginea nişei unei porţi de ecluză.

ŞARÉTĂ s.f. (<fr. *charrette*; cf.fr. *char* "trăsură, car") Trăsură uşoară cu două roţi, trasă de un singur cal; cabrioletă.

ŞARG, -Ă adj., s.m. şi f. (<magh. *sárga*) **1.** Adj. (Despre cai, rar despre alte animale) Care are părul de pe corp de culoare galben-deschis, iar cel din coadă, din coamă şi din extremităţile picioarelor de culoare neagră. **2.** S.m. şi f. Cal cu părul galben-deschis.

ŞARIÁJ s.n. (<fr. *charriage*) (GEOL.) Fenomen de deplasare (la distanţe mari) a pietrişului, a nisipului sau a pămîntului şi de suprapunere a acestora peste alte roci (ca rezultat al mişcărilor tectonice).

ŞARJÁ vb. I (<fr. *charger*) **1.** Tranz. (Despre trupe de cavalerie) A ataca cu violenţă (folosind arme albe). **2.** Intranz. A prezenta persoane, situaţii etc. într-o formă caricaturală; a exagera.

ŞARJÁBIL, -Ă adj. (<*şarjă*) (Despre metale) Care se poate folosi la încărcarea unui furnal.

ŞÁRJĂ s.f. (<fr. *charge*) **I.** Încărcătură normală a unui cuptor metalurgic, constituită din straturi alternative de minereu, fondanţi şi combustibil; cantitate de metal lichid obţinută într-un cuptor metalurgic din această încărcătură. ◆ Proces de încărcare, de prelucrare şi de scoatere a materialului dintr-un cuptor metalurgic. **II. 1.** Atac violent al cavaleriei (cu arme albe) împotriva inamicului. **2.** (SPORT) Atac impetuos asupra adversarului. **III. 1.** Prezentare caricaturală, voit exagerată, a trăsăturilor unei persoane, a unei situaţii etc. **2.** Lucrare, creaţie literară (de dimensiuni reduse) în care se caricaturizează.

ŞARLATÁN s.m. (<fr. *charlatan*; cf.it. *ciar-*

latano, locuitor din Cerrento, Italia) Persoană necinstită care profită de buna-credinţă sau de naivitatea cuiva; escroc, farsor, impostor. **ŞARLATANÉSC, -EÁSCĂ** adj. (<*şarlatan*) De şarlatan; făcut cu scopul de a înşela. **ŞARLATANÍE** s.f. (<*şarlatan*) **1.** Faptă de şarlatan; înşelătorie, escrocherie. **2.** Mod de a fi, de a acţiona propriu şarlatanilor. **ŞARLÓTĂ** s.f. (<fr. *charlotte*) Cremă preparată din lapte, ouă, zahăr, frişcă şi gelatină (în care se adaugă şi fructe). **ŞARM** s.n. (<fr. *charme*) Farmec, graţie. **ŞARMÁNT, -Ă** adj. (<fr. *charmant*) Încîntător, fermecător, (foarte) agreabil. **ŞARNIÉRĂ** s.f. (<fr. *charnière*; cf.lat. *cardo, cardinis* "balama") **1.** Balama. **2.** (În industria petrolieră) Dispozitiv format din două piese care, aşezate de o parte şi de alta a unui corp cilindric şi fixate rigid cu buloane, permit suspendarea întregului ansamblu pe un reazem. **3.** (GEOL.) Locul de joncţiune a două flancuri ale unei cute anticlinale sau sinclinale. **4.** Locul de îmbinare între cele două valve ale cochiliei unui lamelibranhiat. **5.** Fişie de hîrtie gumată (îndoită în formă de V), folosită pentru lipirea mărcilor poştale (sau a fotografiilor) în albume. **ŞARPÁNTĂ** s.f. (<fr. *charpente*; cf.lat. *carpentum*) Schelet din piese de lemn, de metal sau de beton armat, care susţine învelitoarea unui acoperiş (sau un alt element al unei construcţii) şi determină forma acestuia. **ŞÁRPE** s.m. (lat. *serpens*) **1.** (La pl.) Ordin de reptile (veninoase) lipsite de membre, cu corpul cilindric, adaptat la tîrîre prin mişcări ondulatorii; (şi la sg.) reptilă care face parte din acest ordin. ◇ *Şarpe-de-casă* (sau *şarpele-casei*) = şarpe neveninos, cu două pete galbene pe ceafă, care trăieşte în regiuni relativ umede (sau inundabile), pe lîngă aşezările omeneşti (*Natrix natrix*). *Şarpe-de-alun* (sau *-neted*) = şarpe neveninos, de culoare brună-roşcată, cu o bandă neagră pe laturile capului, care trăieşte prin pădurile de alun şi prin locuri stîncoase (*Coronella austriaca*). *Şarpe-cu-ochelari* = cobră (*Naja tripudians*). *Şarpe-cu-clopoţei* = şarpe veninos din America, lung pînă la 2 m, cu coada acoperită cu solzi cornoşi care produc un sunet caracteristic (*Crotalus horridus*). *Şarpe-de-apă* (sau *-de-baltă*) = şarpe neveninos de culoare galbenă-cenuşie pe spate, care trăieşte mai ales în apă (*Natrix tesselata*). *Şarpe-de-nisip* (sau *-de-mare*) = şarpe neveninos, cu botul rotunjit, cu spatele cafeniu, brun-gălbui sau brun-cenuşiu (*Coluber jugularis*). ◆ Fig. Persoană periculoasă, vicleană. **2.** (În credinţe religioase) Diavolul întrupat în şarpe. **3.** *Şarpe-de-apă* = peşte migrator, cu corpul aproape cilindric, cu coada turtită lateral şi cu falca inferioară ieşită în afară (*Anguilla anguilla*). **4.** *Şarpele-lui-Faraon* = mic cilindru de sulfo-

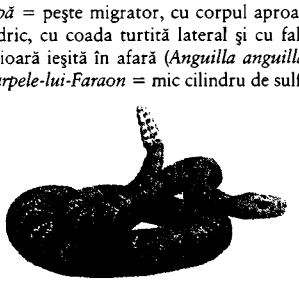

şarpe-cu-clopoţei

cianură de mercur, care, aprins, se desfăşoară ca un şarpe.

ŞÁRPIE s.f (<fr. *charpie*) Material format din scame destrămate din bucăţi de pînză (uzată), folosit în trecut la pansamente.

ŞART s.n. (<tc. *şart*) **1.** Rînduială; datină, obicei, tradiţie. **2.** Rost, socoteală, sens. **3.** *Pe şart* = pe rînd, în ordine.

ŞÁSE num. card., s.m. (lat. *sess=sex*) **1.** Num. card. Număr care în numărătoare este situat între cinci şi şapte; se indică prin cifra 6 (sau VI). ◇ (Adjectival) *Şase mere.* ◇ (Substantivat) *De la noi au participat şase la concurs.* ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Episodul şase.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Sînt cîte şase stupi în fiecare grădină.* ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *A repetat lecţia de şase ori.* **2.** S.m. Semn grafic care reprezintă numărul şase; p.ext. desen, figură în forma acestui semn. ◆ Nota şase. **3.** S.m. Carte de joc sau faţetă a zarului marcată cu şase puncte.

ŞÁSELEA, ŞÁSEA num. ord. (<*şase*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care în numărătoare este situat între al cincilea şi al şaptelea.

ŞASÍU s.n. (<fr. *châssis*) **1.** Cadru rigid de rezistenţă, care se montează pe osiile unui vehicul cu tracţiune mecanică şi care susţine caroseria acestuia. **2.** Cadru de lemn, de metal etc., întrebuinţat în industrie, în legătoria de cărţi, în tipografie, pentru fixarea pînzei tablourilor etc.

ŞASLÁ (CEASLÁ) s.f. (<fr. *chasselas*) **1.** Varietate de struguri de masă cu boabe rotunde, galbene-aurii. **2.** Portaltoi hibrid pentru viţa de vie, folosit pe solurile bogate în calciu.

ŞAŞLÍC s.n. (<tăt. *šašliq*) Frigăruie (din carne de berbec).

ŞATÉN, -Ă adj. (<fr. *châtain*; cf.fr. *châtaigne* "castană") (Despre păr) Castaniu; (despre oameni) cu părul castaniu.

ŞÁTRĂ s.f. (<bg., scr. *šatra*, magh. *sátor*) **1.** Cort (mobil) în care se adăpostesc ţiganii nomazi; p.ext. grup de corturi (mobile) care constituie locuinţele unei comunităţi de ţigani nomazi. ◆ Comunitate de ţigani nomazi. **2.** (Înv.) Cort de tabără. **3.** (Pop.) Construcţie rudimentară care serveşte ca adăpost pentru vite, pentru uneltele agricole etc. ◆ Baracă de scînduri, acoperită cu pînză, în care negustorii îşi vînd mărfurile la piaţă.

ŞĂGÁLNIC, -Ă adj. (<*şagă*) (Despre oameni) Glumeţ, şugubăţ, poznaş; hazliu. ◆ (Despre manifestările oamenilor) Care denotă umor; care provoacă hazul.

ŞĂNŢUÍ vb. I (<*şanţ*) **1.** Tranz. A săpa un şanţ; a înconjura ceva cu un şanţ. **2.** Refl. A lua forma unui şanţ. ◆ Tranz. şi refl. P.anal. (Despre piele, obraz etc.) A (se) zbîrci; a face cute.

ŞĂTRÁR s.m. (<*şatră*) **1.** (În ev.med.; în ţările române) Titlu dat boierului care avea în pază corturile (şi tunurile) unei tabere şi care asigura aprovizionarea armatei în timp de război; boier care purta acest titlu. **2.** Ţigan nomad. **3.** (Reg.) Negustor ambulant (de pînzeturi, de stofe etc.).

ŞĂTRĂREÁSĂ s.f. (<*şătrar*) Soţie de şătrar (**1**).

ŞCHIOP, -ŞCHIOÁPĂ adj., s.f. (lat. **excloppus*) **1.** Adj. (Şi substantivat) Care are un picior mai scurt decît celălalt (sau decît celelalte); care are un picior bolnav, anchilozat, paralizat, mutilat; care, în mers, se sprijină mai puţin pe un picior decît pe celălalt (sau pe celelalte). ◆ P.anal. (Despre obiecte) Care nu se sprijină în egală măsură pe toate picioarele; care nu are stabilitate. ◆ (Despre versuri) Care are unităţile metrice incomplete; nereuşit. **2.** S.f. Măsură populară de lungime, egală cu distanţa de la vîrful degetului mare pînă la vîrful degetului arătător, cînd cele două degete sînt îndepărtate la maximum unul de altul.

ŞCHIOPÁ vb. I (<*şchiop*) **1.** Tranz. şi refl. A face pe cineva să devină sau a deveni şchiop. **2.** Intranz. A şchiopăta (**1**).

ŞCHIOPĂTÁ vb. I intranz. (lat. **excloppitare*) **1.** A merge sprijinindu-se mai puţin pe un picior decît pe celălalt (sau pe celelalte). **2.** Fig. (Fam.) A nu se desfăşura în mod normal, a nu (mai) funcţiona bine; a se poticni.

ŞCHIOPÉNIE s.f (<*şchiop*) Starea celui şchiop (**1**); mers caracteristic celui şchiop.

ŞCOÁLĂ s.f. (<sl. *škola*, lat. *schola*, it. *scuola*) **I. 1.** Instituţie de învăţămînt, mai ales elementar sau mediu. ◆ Local, clădire în care se află şi funcţionează o astfel de instituţie. ◆ Totalitatea elevilor (şi a cadrelor didactice) dintr-o instituţie de învăţămînt. **2.** Studiu, învăţătură într-o şcoală; p.ext. sumă de cunoştinţe dobîndite într-o şcoală. **3.** Fig. Izvor, sursă de cunoştinţe, de învăţături; sistem de învăţare, de instruire (într-un anumit domeniu); p.ext. experienţă, cunoştinţe căpătate pe această cale. **II.** (La sg.) Totalitatea instituţiilor de învăţămînt; organizare a procesului de instrucţie şi educaţie în şcoli. **III.** Grup de adepţi ai unui maestru sau ai unei idei, teorii, doctrine etc.; p.ext. ansamblu de idei, de principii care sînt adoptate de un număr oarecare de persoane. ◇ *A face şcoală* = a avea un număr mare de adepţi şi de imitatori.

ŞCOLÁR[1] s.m. (<*şcoală*; cf.lat. *scholaris*) Elev (al unei şcoli elementare sau, rar, gimnaziale).

ŞCOLÁR[2]**, -Ă** adj. (<fr. *scolaire*, după *şcoală*) Care aparţine şcolii (**I 1**) sau şcolarilor, care ţine de şcoală, care priveşte şcoala sau pe şcolari.

ŞCOLARITÁTE s.f. (<fr. *scolarité*) **1.** Calitatea de şcolar; interval de timp în care cineva este şcolar[1] sau are calitatea de şcolar. **2.** (Rar) Disciplină de şcolar.

ŞCOLARIZÁ vb. I tranz. (<fr. *scolariser*, după *şcoală*) A încadra în şcoală (**1**), a înscrie la şcoală; a instrui, a forma în şcoală.

ŞCOLĂRÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*şcolar*[1]) **1.** De şcoală (**I 1**) sau de şcolar; specific şcolii sau şcolarilor; privitor la şcoală sau la şcolari. **2.** (Mai ales despre scrieri) Lipsit de maturitate, de profunzime, de originalitate; simplu, naiv.

ŞCOLĂRÉŞTE adv. (<*şcolar*) **1.** Ca un şcolar[1]. **2.** În mod simplu, naiv, lipsit de originalitate.

ŞCOLĂRÍ vb. IV intranz. (<*şcolar*) A învăţa într-o şcoală (**I 1**); a fi şcolar împreună sau în acelaşi timp cu altcineva.

ŞCOLĂRÍME s.f (<*şcolar*[1]) Mulţime de

şcolari; totalitatea şcolarilor.
ŞCOLĂRÍŢĂ s.f. (<*şcolar*[1]) Elevă a unei şcoli (**I 1**).
ŞCOLÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*şcoală*) A (se) instrui (temeinic) în şcoală.
ŞEDEÁ vb. II intranz. (lat. *sedere*) **1.** A se afla aşezat pe ceva, sprijinindu-se pe partea inferioară a bazinului; a sta jos. **2.** A se aşeza, a lua loc. ◆ A se opri din mers, aşezîndu-se; p.ext. a poposi. **3.** A fi, a rămîne, a sta (mai mult timp) într-o anumită poziţie. **4.** A petrece, a se afla cîtva timp undeva; a nu se deplasa (dintr-un anumit loc); a zăbovi într-un loc. ◆ (Despre vehicule) A staţiona. ◆ A avea domiciliul undeva; a locui, a domicilia. ◆ A trăi, a vieţui (undeva). **5.** A petrece un timp oarecare într-o anumită situaţie, dispoziţie sufletească, stare de spirit. **6.** A-şi consacra timpul unei anumite ocupaţii. **7.** A se afla împreună cu cineva. **8.** A nu face nimic, a nu avea nici o ocupaţie. **9.** Impers. (Construit cu dativul; de obicei cu determinări ca "bine", "rău", "frumos" etc.) A i se potrivi, a-l prinde. **10.** Impers. (În construcţii negative; cu determinări ca "bine", "frumos" etc.) A se cădea, a se cuveni.
ŞEDÉRE s.f. (<*şedea*) **1.** Faptul de a şedea (**1**). **2.** Faptul de a se afla, de a rămîne, de a vieţui într-un anumit loc. ◆ (Înv.) Locuinţă, domiciliu. ◆ Inactivitate. **3.** Popas făcut într-un loc pentru o anumită perioadă de timp; timp petrecut într-un loc.
ŞEDÍNŢĂ s.f. (<*şedea*, după fr. *séance*) **1.** Adunare organizată a membrilor unui corp constituit, a unui colectiv etc. cu scopul de a discuta şi de a hotărî ceva; interval de timp în care are loc o asemenea adunare. **2.** Dezbatere a unei cauze în faţa unei instanţe de judecată. **3.** Interval de timp consacrat unei activităţi, unei ocupaţii etc.
ŞEDINŢOMÁN, -Ă s.m. şi f. (<*şedinţă*) (Ir.) Persoană care are mania de a convoca multe şedinţe, de a discuta mult (şi fără sens) în cadrul acestora.
ŞEDINŢOMANÍE s.f. (<*şedinţă*+*manie*) (Ir.) Practică, obicei de a convoca multe şedinţe (fără motiv serios), cu discuţii de lungă durată (şi inutile) în cadrul acestora.
ŞEF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *chef*) **1.** Persoană care conduce un colectiv, o instituţie, o organizaţie etc.; conducător. ◆ Persoană superioară în grad sau în funcţie altei persoane; superior. ◇ *Şef de orchestră* = dirijor. **2.** *Şef de lucrări* = grad didactic în învăţămîntul superior ştiinţific şi tehnic, intermediar între cel de asistent şi cel de conferenţiar; persoană care are acest grad.
ŞEFÍE s.f. (<*şef*) Calitate, funcţie de şef; conducere, direcţie; perioadă de timp cît cineva deţine o funcţie de conducere. ◆ Autoritate, superioritate.
ŞEÍC[1] s.m. (<tc. *şeyh*, fr. *cheik*) **1.** (În ţările arabe) Căpetenie a unui trib sau a unei formaţiuni statale. **2.** Şef al unei comunităţi religioase musulmane.
ŞEIC[2] s.n. (<engl. *shake*) Dans modern cu mişcări vioaie; melodie după care se execută acest dans.
ŞELAC (ŞÉRLAC) s.n. (<germ. *Schellack*) **1.** Răşină naturală sau sintetică, solubilă în alcool, care se foloseşte la prepararea unor lacuri (pentru piele, lemn, electroizolante etc.), a cerii roşii etc. **2.** Lac preparat din această răşină.
ŞELÁR s.m. (<*şa*) Persoană care confecţionează (şi vinde) şei sau alte obiecte de harnaşament.
ŞELĂRÍE[1] s.f. (<*şelar*) Meseria şelarului.
ŞELĂRÍE[2] s.f. (<*şa*) **1.** Ansamblul obiectelor de harnaşament. **2.** Locul unde se confecţionează sau se vînd obiecte de harnaşament.
ŞELF s.n. (<germ. *Schelf*) Regiune a fundului bazinelor oceanice, cuprinsă între linia de ţărm şi povîrnişul continental, care reprezintă zona marginală submersă a continentelor; platformă continentală.
ŞEMINÉU s.n. (<fr. *cheminée*; cf.lat. *caminus* "cuptor") Cămin (pentru foc).
ŞEMIZÁRE s.f. (cf.fr. *chemiser*) (TEHN.) Acoperire cu un înveliş protector.
ŞEMIZÉTĂ s.f (<fr. *chemisette*) Bluză de damă, cu croială asemănătoare cu cea a cămăşilor bărbăteşti.
ŞENÁL s.n. (<fr. *chenal*) (Şi *şenal navigator*) Porţiune navigabilă de-a lungul unui rîu, al unui canal, al unui lac etc., suficient de largă şi de adîncă pentru a asigura navigaţia. ◆ Albie artificială care leagă între ele rîuri sau canale.
ŞENILÁT, -Ă adj. (<fr. *chenillé*) (Despre autovehicule) Cu şenile.
ŞENÍLĂ s.f. (<fr. *chenille*) Fiecare dintre cele două benzi, alcătuite din plăci de metal articulate, care se pun peste roţile situate pe aceeaşi parte a unui vehicul, pentru a-i permite acestuia deplasarea pe orice teren.
ŞENILÉTĂ s.f. (<fr. *chenillette*) Mic vehicul (militar, blindat) pe şenile.
ŞEPCÁR s.m. (<*şapcă*) Persoană care confecţionează (şi vinde) şepci.
ŞÉPING s.n. (<engl. *shaping*[machine]) Maşină de rabotat la care scula aşchietoare efectuează mişcarea principală (rectilinie alternativă) în direcţie perpendiculară pe dimensiunea mai mare a piesei prelucrate.
ŞEPTÁR s.m. (<*şapte*) Carte de joc marcată cu numărul şapte, care are şapte puncte.
ŞEPTÉL s.n. (<fr. *cheptel*) Totalitatea animalelor domestice crescute într-o gospodărie, într-o regiune sau într-o ţară (pentru a obţine un beneficiu economic).
ŞEPTÍC s.m. (<*şapte*) Joc de cărţi în care cartea marcată cu numărul şapte are valoarea cea mai mare.
ŞEPTÍME s.f. (<*şapte*) A şaptea parte obţinută dintr-un întreg împărţit în părţi egale; număr egal cu a şaptea parte dintr-o unitate.
ŞERARDIZÁRE s.f. (cf. fr. *shérardisation*, germ. *Sherardisierung*) (TEHN.) Tratament termochimic de mărire a rezistenţei la coroziune a pieselor de metal prin zincare.
ŞERB s.m. (lat. *servus, serva*) **1.** (În ev.med.) Ţăran dependent personal şi cu bunurile sale de stăpînul feudal; iobag. **2.** (Înv.) Sclav; rob; slugă.
ŞERBEGÍU s.m. (<tc. *şerbetçi*) **1.** Slujbaş la curtea domnilor fanarioţi care se îngrijea de şerbeturi şi de dulceţuri. **2.** Persoană care prepara şi vindea şerbet.
ŞERBÉT s.n. (<tc. *şerbet*) Preparat alimentar făcut din sirop de zahăr bine legat şi frecat cu adaos de esenţe sau de sucuri de fructe. ◆ (La pl.) Varietăţi de şerbet.
ŞERBETÉLNIŢĂ s.f. (<*şerbet*) Vas în care se fierbe şerbetul.
ŞERBETIÉRĂ s.f. (<*şerbet*; cf.fr. *sorbetière*) **1.** Chisea pentru şerbet. **2.** Vasul de tablă al maşinii de preparat îngheţată.
ŞERBÍE s.f. (<*şerb*) (În ev.med.) Instituţie caracterizată prin starea de dependenţă personală a ţăranului faţă de stăpînul feudal; starea de şerb; iobăgie.
ŞERFUÍ vb. IV tranz. (<germ. *schärfen* "a ascuţi") (În industria pielăriei) A subţia marginea pieilor în timpul confecţionării, pentru ca acestea să poată fi îndoite, suprapuse sau cusute.
ŞERÍF[1] s.m. (<tc. *şerif*, fr. *chérif*) Prinţ arab considerat descendent al lui Mohamed; guvernator sau şef al unei comunităţi religioase în unele ţări musulmane.
ŞERÍF[2] s.m. (<engl. *sheriff*, fr. *shériff*) **1.** (În Anglia şi în SUA) Funcţionar administrativ însărcinat cu menţinerea ordinii într-un district sau comitat, avînd în anumite cazuri şi putere judecătorească. **2.** (În Scoţia) Judecătorul cel mai înalt în grad într-un district sau într-un comitat.
ŞÉRIN s.m. (<tăt. *širin*) Nobil tătar care conducea o ceată ostăşească.
ŞERLÁI s.n. (<germ. *Scharlei*) Plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina şi cu frunzele păroase, cu florile albe, care creşte în regiunile de stepă (*Salvia aethiopis*).
ŞERPÁR s.n., s.m. (<*şarpe*) **1.** S.n. Brîu lat de piele (cu buzunare), pe care îl poartă ţăranii, mai ales în Transilvania; chimir. **2.** S.m. Pasăre răpitoare de zi, asemănătoare cu acvila, cu spatele de culoare brună-cenuşie şi cu pîntecele alburiu, care se hrăneşte mai ales cu şerpi, şopîrle şi broaşte (*Circaetus gallicus*).
ŞERPÁRIŢĂ s.f. (<*şarpe*) Nume dat mai multor plante erbacee (folosite în medicină): a) plantă cu florile albastre, roşii sau, rar, albe (*Polygala vulgaris*); b) plantă parazită, cu florile purpurii şi cu rizomul ramificat (*Lathraea squamaria*); c) amăreală (*Polygala amara*).
ŞERPÁŞ s.m. (<fr., engl. *sherpa*) Persoană originară din Nepal, din nordul Indiei sau din zonele învecinate, care însoţeşte expediţiile din Himalaia şi care cară poverile.
ŞERPÁRÍE s.f. (<*şarpe*) Mulţime de şerpi. ◆ Loc unde se găsesc şerpi în număr mare.
ŞERPÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*şarpe*) Care aparţine şarpelui, referitor la şerpi, propriu şarpelui; ca de şarpe. ◆ Fig. (Despre ochi, privire) Ager, pătrunzător; p.ext. lipsit de sinceritate. ◆ Fig. Perfid, viclean; înveninat, rău.
ŞERPOÁICĂ s.f. (<*şarpe*) Femela şarpelui. ◆ Fig. Femeie energică, seducătoare; femeie perfidă, vicleană.
ŞERPUÍ vb. IV intranz. (<*şarpe*) A avea sau a face o mişcare sub formă de linie ondulată, unduitoare, ca mersul şarpelui.
ŞERPUITÓR, -OÁRE adj. (<*şerpui*) Care are sau care descrie o mişcare sub formă de linie ondulată, cotită; sinuos.
ŞERPUITÚRĂ s.f. (<*şerpui*) Fiecare dintre cotiturile unui drum; ale unui curs de apă etc.; sinuozitate.
ŞERPUŞÓR s.m. (<*şarpe*) Plantă erbacee perenă, cu tulpina tîrîtoare, cu ramurile drepte, cu frunzele mici, înguste, dese, păroase şi ascuţite, dispuse în formă de evantai (*Ly-*

copodium complanatum).
ŞERUÍ vb. IV tranz. (<germ. *scharren*) (În industria pielăriei) A îndepărta resturile de carne de pe o piele jupuită, înainte de a o pune la argăseală; a descărna.
ŞERUITÓR s.n., s.m. (<*şerui*) **1.** S.n. Cuţit special folosit în tăbăcărie la răzuirea resturilor de carne de pe o piele jupuită. **2.** S.m. Muncitor care rade resturile de carne de pe piei, înainte de tăbăcire.
ŞERVÉT s.n. (cf. fr. *serviette*) **1.** Bucată pătrată sau dreptunghiulară de pînză de in, de bumbac etc. sau foiţă de hîrtie, folosită la masă pentru şters gura şi mîinile. ◆ P.ext. Bucată dreptunghiulară de pînză de in, de bumbac etc. folosită în bucătărie pentru ştersul veselei, tacîmurilor etc. **2.** (Pop.) Ştergar, prosop.
ŞERVEŢÉL s.n. (<*şervet*) **1.** Diminutiv al lui şervet. **2.** Bucată (dreptunghiulară) de pînză sau de hîrtie subţire (uşor creponată), cu diverse întrebuinţări.
ŞES, ŞEÁSĂ adj., s.n. (lat. *sessus*) **1.** Adj. (Despre terenuri, regiuni) Neted; plan. **2.** S.n. Întindere vastă de pămînt, fără diferenţe (mari) de nivel, situată la mică altitudine (sau într-o depresiune); cîmpie.
ŞESÁR s.m. (<*şase*) Carte de joc care are şase puncte.
ŞESELIÓN s.n. (<*şase*, după fr. *sexillion*) Număr egal cu un bilion de trilioane.
ŞESÍME s.f. (<*şase*) A şasea parte dintr-un întreg împărţit în părţi egale; număr egal cu a şasea parte dintr-o unitate.
ŞEVALÉT s.n. (<fr. *chevalet*) Suport de lemn pe care pictorul îşi fixează pînza sau cartonul cînd pictează. ◇ *Pictură de şevalet* = pictură pe panou mobil cu suport din pînză, lemn sau carton.
ŞEVALIÉRĂ s.f. (<fr. *chevalière*) Inel gros pe care sînt gravate embleme, iniţiale etc.
ŞÉVER s.n. (<rus. *şever*, engl. *shaver*) (TEHN.) Sculă aşchietoare în formă de disc, cremalieră sau melc, confecţionată din oţel aliat şi folosită la şeveruire.
ŞEVERUÍ vb. IV intranz. (<*şever*) (TEHN.) A netezi (prin aşchiere) flancurile dinţilor de la roţile dinţate necălite.
ŞEVERUÍRE s.f. (<*şeverui*) (TEHN.) Operaţie de netezire a flancurilor dinţilor roţilor necălite, prin răzuire mecanizată.
ŞEVIÓT s.n. (<fr. *cheviott*; cf.n.pr. *Cheviot*, munte în Anglia) Rasă de oi de munte, originară din Anglia, cu lînă albă, fină, semilucioasă, cu firul lung; oaie care aparţine acestei rase. ◆ Stofă ţesută din lîna pură a acestor oi sau din amestec de lînă cu fibre sintetice.
ŞEVRÉTĂ s.f. (<fr. *chevrette*, germ. *Chevrette*) **1.** Capră mică; pui de capră. **2.** (În industria pielăriei) Piele de ovine tăbăcită cu săruri minerale, fină, moale, elastică, netedă şi relativ rezistentă (care imită şevroul), întrebuinţată la confecţionarea feţelor de încălţăminte.
ŞEVRÓ s.n. (<fr. *chevreau*) Piele prelucrată de capră sau de oaie, fină, moale şi subţire, din care se confecţionează articole de marochinărie şi de încălţăminte.
ŞEVROTÍNĂ s.f. (<fr. *chevrotine*) Glonţ de calibru mare, folosit la vînătoarea de căprioare, de mistreţi etc.
ŞEZĂTÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*şedea*) **1.** Adj. (Înv.) Care are domiciliul într-un anumit loc. **2.** S.f. Adunare restrînsă la sate (în serile de iarnă), la care participanţii lucrează (pentru gazdă) şi totodată petrec, cîntînd, spunînd poveşti, snoave, ghicitori etc. ◆ P.ext. Reuniune cu caracter cultural.
ŞEZLÓNG s.n. (<fr. *chaise-longue*) Scaun pliabil pentru odihnă, al cărui spătar mobil se poate coborî după preferinţă, pînă la poziţia orizontală.
ŞEZÚT s.n. (<*şedea*) **I. 1.** Faptul de a şedea (**1**). **2.** Faptul de a se afla, de a rămîne, de a vieţui într-un anumit loc. ◆ (Înv.) Locuinţă, domiciliu. **II. 1.** Partea inferioară, dorsală a corpului uman, pe care se sprijină corpul în timpul şederii. ◆ P.restr. Anus. ◆ P.anal. Partea posterioară a patrupedelor, corespunzătoare şezutului (**II 1**). **2.** (Reg.) Parte a scaunului, a băncii etc. pe care se şade. **3.** Inactivitate.
ŞFĂIŢUÍRE (ŞVĂIŢUÍRE) s.f. (<după germ. *Schweisserei*) Procedeu de sudare, fără adaos de material, în care piesele de sudat sînt încălzite în forjă sau în cuptor şi apoi ciocănite sau presate.
ŞFICHI s.n. (form.onomat.) **1.** Capătul subţire şi neîmpletit al biciului. ◆ Lovitură dată cu vîrful biciului. ◆ Fig. Vorbă răutăcioasă, usturătoare; răutate. **2.** Mănunchi de fire de păr.
ŞFICHIUÍ vb. IV tranz. (<*şfichi*) A lovi scurt cu şfichiul biciului; p.ext. a biciui. ◆ Fig. A înţepa cu vorba; a ironiza.
ŞFICHIUITÓR, -OÁRE adj. (<*şfichiui*) Care loveşte cu şfichiul. ◆ Fig. Înţepător, usturător, ironic; caustic, sarcastic, maliţios.
ŞI conj., adv. (lat. *sic*) **A.** Conj. **I.** (Indică coordonarea copulativă) **1.** (Leagă două părţi de propoziţie de acelaşi fel) *Era voinic şi curajos.* **2.** (Împreună cu prep. "cu" exprimă relaţia operaţiei matematice a adunării) Plus. ◆ (Ajută la formarea prin adiţie a numeralelor de la douăzeci şi unu pînă la nouăzeci şi nouă) *Treizeci şi nouă.* ◆ (Ajută la formarea numeralelor care exprimă numere zecimale, legînd partea zecimală de întreg) *Trei şi doisprezece.* ◆ (Indică adăugarea unei cantităţi) Plus. **3.** (Leagă două substantive între care există o corespondenţă sau o echivalenţă) *Cauza şi efectul.* **4.** (Scoate în evidenţă termenii unei enumerări pe care îi precedă) *Ceru şi pîine, şi carne, şi vin, şi dulciuri.* ◆ (În repetiţii, ca procedeu stilistic) *Şi fuge, şi fuge, şi fuge pînă cade jos.* **5.** (Leagă două propoziţii de acelaşi fel, indicînd o completare, un adaos, o precizare etc.) *Deschide cartea şi citeşte.* **6.** (Accentuat, în corelaţie cu sine însuşi) Atît..., cît; nu numai ..., ci şi. **7.** (Aşezat la începutul frazei, mai ales în povestiri, arată continuitatea desfăşurării acţiunii) *Şi fata de împărat a mers mai departe.* ◆ (Înaintea unei propoziţii interogative sau exclamative, subliniază legătura cu cele povestite anterior) *Şi ce-ai făcut atunci?* ◇ *Ei şi?* = ce-mi pasă? ce importanţă are? ◆ (Izolat, într-un dialog, ca îndemn pentru continuarea unei povestiri) *Vedea cum vine... — Şi? — S-a pregătit de luptă.* **8.** Precedat de adv. "ca", cu funcţie comparativă: a) întocmai ca, la fel ca; b) aproape, aproximativ. **II.** (Indică coordonarea adversativă) Ci, iar, dar. **III.** (Indică coordonarea conclusivă) Deci, prin urmare. **B.** Adv. (Precedă partea de vorbire la care se referă sau, în cazul verbelor reflexive sau formelor verbale compuse, stă între verbul auxiliar, pronume reflexiv etc. şi verb) **I.** (Cu sens modal) **1.** Chiar, cu adevărat, în adevăr. ◆ Întocmai, exact. **2.** Încă, în plus; pe lîngă acestea, de asemenea. ◆ (Urmat de un adjectiv sau de un adverb la comparativ, intensifică gradaţia) *O prăpastie şi mai adîncă.* ◇ Loc.adj. *Şi mai şi* = mai mult decît ...; mai grozav, mai straşnic. **3.** (În propoziţii negative) Nici. **II.** (Cu sens temporal) **1.** Fără întîrziere, pe loc, imediat, îndată. **2.** Deja.
ŞIÁC s.n. (<tc. *şayak*) **1.** Postav aspru de lînă, de culoare închisă (ţesut în casă), din care se fac haine ţărăneşti şi rase călugăreşti. **2.** Haină confecţionată din şiac.
ŞIBÓI s.n. (<tc. *şebboy*) (BOT.) Micşunea (*Cheiranthus cheiri*).
ŞIC[1] s.n., adj. invar. (<fr. *chic*) **1.** S.n. Eleganţă, distincţie, bun-gust (în îmbrăcăminte, în atitudini, în maniere). ◆ Lucru care amuză. ◆ Haz, spirit. **2.** Adj. invar. Elegant, distins, cu gust.
ŞIC[2] s.n. (<scr. *šik*, magh. *sik*) Fiecare dintre foiţele mici de metal lucios care se aplică, ca podoabă, pe unele haine (femeieşti); paietă, fluture.
ŞICANÁ vb. I tranz. (<fr. *chicaner*) A face cuiva şicane, a necăji, a supăra, a deranja cu rea-credinţă pe cineva pentru lucruri lipsite de importanţă (prin gesturi răutăcioase, repetate); a căuta cuiva pricină.
ŞICANÁT, -Ă adj. (<*şicana*) Căruia i se fac şicane; supărat, deranjat, necăjit de cineva pentru lucruri lipsite de importanţă.
ŞICANATÓR, -OÁRE adj. (<*şicana*) Care şicanează, căruia îi place să sîcîie pe cineva pentru lucruri lipsite de importanţă.
ŞICÁNĂ s.f. (<fr. *chicane*) **1.** Acţiune prin care cineva este necăjit, supărat, deranjat cu rea-credinţă pentru lucruri lipsite de importanţă (cu cereri, cu pretenţii neîntemeiate etc.). **2.** Obstacol (de diferite forme) aşezat în calea unui fluid pentru a-i modifica viteza, pentru a-i imprima un drum ocolit, pentru a-i uniformiza debitul etc.
ŞICLÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*şiclu*, reg. "alunecuş" <magh. *sikló* "alunecos") A (se) îmbiba sau a (se) acoperi cu murdărie, mai ales cu substanţe unsuroase.
ŞIF s.n. (<germ. *Schiff*) (TIPOGR.) Galion.
ŞIFÓN s.n. (<fr. *chiffon*) Pînză albă de bumbac (cu suprafaţa netedă), uşor apretată, folosită la confecţionarea lenjeriei de pat şi de corp.
ŞIFONÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *chiffonner*) **1.** A-şi pierde sau a face să-şi piardă netezimea, formînd încreţituri neregulate; a (se) boţi, a (se) mototoli. **2.** Fig. (Fam.) A (se) supăra, a (se) bosumfla.
ŞIFONÁBIL, -Ă adj. (<fr. *chiffonnable*) **1.** (Despre ţesături, hîrtie etc.) Care se şifonează uşor. **2.** Fig. (Fam.) Care se supără uşor, care nu ştie de glumă; susceptibil, irascibil.
ŞIFONABILITÁTE s.f. (<*şifonabil*) Proprietate a produselor textile, a hîrtiei etc. de a se şifona; însuşirea de a fi şifonabil.
ŞIFONÁT, -Ă adj. (<*şifona*) **1.** (Despre ţesături, hîrtie etc.) Care şi-a pierdut aspectul

neted; cu cute neregulate; boţit, mototolit. **2.** Fig. (Fam.) Supărat, bosumflat.

ŞIFONIÉR (ŞIFONIÉRĂ) s.n. (s.f.) (<fr. *chiffonnier*) Dulap (cu mai multe uşi) pentru haine şi lenjerie.

ŞIÍSM s.n. (<fr. *chiisme*; cf.ar. *chiia* "grup") Unul dintre principalele curente islamice religioase, apărut în a doua jumătate a sec.8, care nu recunoaşte sunna şi pe califii sunniţi şi care este larg răspîndit în sudul Irakului, în Iran şi în Yemen.

ŞIÍT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *chiite*, engl. *shiite*) (Adept) al şiismului.

ŞILD s.n. (<germ. *Schild*) Piesă de metal sau de material plastic care se fixează în dreptul mînerelor şi broaştelor la uşi, ferestre, sertare etc., pentru a proteja gaura cheii şi în scopuri estetice. ◆ Placă de avizare de-a lungul căilor rutiere.

ŞÍLING s.m. (<engl., fr. *shilling*, germ. *Schilling*) **1.** Monedă divizionară engleză, echivalentă cu a douăzecea parte dintr-o liră sterlină (şi acceptată ca unitate monetară în unele ţări africane). **2.** Unitate monetară a statului austriac.

ŞÍMI s.n. (<fr., engl. *shimmy*) Dans modern, asemănător cu foxtrotul; melodie după care se execută acest dans.

ŞINÁR s.n. (<*şină*) Cui de fier cu care se fixează şina pe obezile roţilor unui vehicul.

ŞÍNĂ s.f. (<pol. *szyna*, germ. *Schiene*) **1.** Fiecare dintre barele de oţel, laminate după un anumit profil (cu secţiune aproximativ în formă de *H* culcat), care formează calea de rulare pentru un vehicul cu roţi (tren, tramvai) sau calea de ghidare pentru anumite piese mobile dintr-o instalaţie tehnică. ◆ P.ext. Cale ferată. **2.** Cerc de metal montat pe obezile roţilor de lemn ale unui vehicul, pentru a-i mări rezistenţa la uzură. **3.** Bandă de metal care se fixează pe unele obiecte de lemn (uşi, lăzi, butoaie etc.), pentru a le mări rezistenţa la uzură.

ŞINDRILÁR s.m. (<*şindrilă*) **1.** Persoană care fabrică sau vinde şindrilă. **2.** Meseriaş care bate şindrila pe acoperiş; şiţar.

ŞINDRÍLĂ s.f. (<germ. *Schindel*) Scîndurică îngustă şi subţire (de brad, de pin, de fag etc.), în formă de pană, folosită la acoperitul caselor (în regiunile muntoase), la învelirea pereţilor lor exteriori etc.

ŞINDRILÍ vb. IV tranz. (<*şindrilă*) A acoperi (sau a înveli) clădiri, garduri cu şindrilă.

ŞINDRILÍT, -Á adj. (<*şindrili*) (Despre clădiri, garduri etc.) Cu acoperiş de şindrilă. ◆ (Despre acoperişuri) De şindrilă.

ŞINTOÍSM (SHINTOÍSM) s.n. (<fr. *shintoïsme*) Religie naţională a Japoniei, apărută în perioada prefeudală, caracterizată prin animism, prin venerarea unor divinităţi ale naturii (soarele fiind divinitate principală), a spiritelor strămoşilor, al cărei cult constă în rugăciuni şi în ofrande de flori şi orez.

ŞINTOÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *shintoïste*) (Adept) al şintoismului.

ŞINUÍ vb. IV tranz. (<*şină*) A pune şine la roţi de lemn sau, p.ext., la vehicule cu roţi de lemn.

ŞINUÍT, -Ă adj. (<*şinui*) (Despre roţile de lemn ale unor vehicule sau, p.ext., despre vehicule cu roţi de lemn) Legat, ferecat cu şine.

ŞIP[1] s.m. (<rus. *šip*) Peşte din familia acipenseridelor, asemănător cu nisetrul, lung pînă la 2 m şi greu de 70-80 kg, avînd corpul acoperit pe spinare şi pe laturi cu plăci cornoase, care îşi depune icrele în regiunea gurilor Dunării (*Acipenser sturio*).

ŞIP[2] s.n. (cf.magh. *sip* "lulea") (Pop.) Sticlă (pentru păstrat lichide). ◆ Conţinutul unei sticle.

ŞÍPCĂ s.f. (<bg. *šibka*) Bucată de lemn subţire şi lungă, de formă paralelipipedică, folosită, mai ales, în lucrări de tîmplărie şi de dulgherie.

ŞÍPOT s.n. (cf.bg. *šepot* "murmur") **1.** Izvor a cărui apă (captată printr-un jgheab sau printr-o ţeavă) ţîşneşte cu forţă. ◆ P.anal. Şuviţă (abundentă) de lichid care curge de undeva sau din ceva. ◆ (Pop.) Cădere de apă. ◆ (Pop.; şi *şipotul apei*) Porţiune din matca unei ape curgătoare de-a lungul căreia apa are viteza cea mai mare. ◆ (Reg.) Bulboană. **2.** Jgheab, uluc, ţeavă prin care se captează apa unui izvor. **3.** Ţeavă de scurgere; burlan.

ŞIR, ŞÍRĂ s.n., s.f. (lat. **sira*; *şir*=sg. refăcut după *şire*, pl. lui *şiră*) **I.** S.n. **1.** Grup, mulţime de fiinţe sau de lucruri aşezate în succesiune, într-o anumită ordine, în linie (dreaptă); rînd, şirag. ◇ Loc. adv. şi adj. *În şir* = a) unul după (sau lîngă) altul; b) succesiv, necontenit, neîntrerupt. ◆ Şirag (de mărgele, de pietre preţioase etc.). **2.** Rînd dintr-un text scris sau tipărit. **3.** Lanţ de munţi; masiv muntos. **4.** Urmă, dîră formată de un lichid care se prelinge (pe ceva). **II.** S.n. **1.** Succesiune de fapte, de evenimente, de unităţi de timp etc. **2.** Desfăşurare continuă şi logică a ideilor, a faptelor într-o expunere, într-o relatare. **III.** S.n. **1.** Succesiune ordonată a elementelor unui ansamblu. **2.** (MAT.) Mulţime infinită, ordonată, ale cărei elemente pot fi puse în corespondenţă biunivocă cu mulţimea numerelor naturale. **IV.** S.n. **1.** (La pl.) Ceată, gloată. **2.** (Mai ales la pl.) Grupare, categorie de persoane. **3.** Sumă, mulţime. **V.** S.f. *Şira spinării* = totalitatea vertebrelor reunite cap la cap, care formează baza de susţinere a scheletului la animalele vertebrate; coloana vertebrală.

ŞIRÁG s.n. (<magh. *sereg*; cf.rom. *şir*, pol. *szereg*) **1.** Şir (**1**). ◇ Loc.adv. *În şirag* = unul după (sau lîngă) altul. ◆ Grup de soldaţi aşezaţi în linie de bătaie. **2.** Mulţime de mărgele, de pietre preţioase etc. înşirate pe un fir, care se poartă la gît ca podoabă. ◆ P.ext. Mulţime de obiecte de acelaşi fel înşirate pe un fir (de sfoară, de sîrmă).

ŞÍRĂ s.f. (<cf. *şir*) Grămadă mare de paie, de snopi etc., avînd baza dreptunghiulară şi fiind terminată în partea superioară cu o coamă (ascuţită); stog, claie.

ŞIRÉT[1] s.n. (<tc. *şerit*) **1.** Bentiţă îngustă (de formă tubulară) de bumbac, de mătase etc., care, petrecută prin butoniere speciale, serveşte pentru a lega sau a strînge încălţămintea sau unele obiecte de îmbrăcăminte. ◆ Fîşie îngustă şi groasă de ţesătură sau de împletitură, folosită pentru întărirea unor cusături. **2.** Sfoară de bumbac (îmbrăcată în mătase colorată sau în fir) răsucită în două sau în trei şi folosită, mai ales, ca ornament la îmbrăcăminte; găitan, ceapraz, brandenburg.

ŞIRÉT[2], -EÁTĂ adj. (<tc. *şirret*) (Despre oameni) Care se pricepe să profite cu abilitate de buna-credinţă a altora, pentru a-şi realiza scopurile (ascunse); care manifestă un caracter perfid, viclean. ◆ (Despre înfăţişarea sau manifestările oamenilor) Care trădează viclenie, perfidie; care denotă abilitate, subtilitate, umor. ◆ Plin de subtilitate; rafinat; abil, descurcăreţ.

ŞIRETÉNIE[1] s.f. (<*şiret*[2]) **1.** Însuşirea de a fi şiret; atitudine, comportare de om şiret; viclenie, perfidie. **2.** Faptă, procedeu etc. care denotă şiretenie; truc, tertip; subterfugiu; şiretlic, şmecherie.

ŞIRETÉNIE[2] s.f. (cf. *şir*) (Pop.) Desfăşurare (a unei întîmplări); istorisire cu multe peripeţii; p.ext. relatare amănunţită a unei întîmplări, a unei situaţii etc.; tărăşenie.

ŞIRETLÍC s.n. (<tc. *şirretlik*) Şiretenie[1] (**2**).

ŞIRÓI[1] s.n. (<*şiroi*[2]) **1.** Şuviţă (abundentă) de lichid care curge sau se prelinge de undeva (pe ceva). **2.** Torent de apă (produs de ploi mari sau de topirea zăpezii) care curge repede şi din abundenţă pe un teren înclinat; p.ext. curs de apă (repede).

ŞIROÍ[2] vb. IV intranz. (form. onomat.) **1.** (Despre lichide) A curge, a se prelinge în şiroaie (producînd un zgomot caracteristic). ◆ (Despre lucruri ude sau care secretă un lichid) A lăsa să se scurgă sau să se prelingă un lichid (din abundenţă). **2.** (Despre ape curgătoare) A curge repede (şi abundent), producînd un zgomot caracteristic.

ŞIROÍRE s.f. (<*şiroi*[2]) **1.** Acţiunea de a şiroi[2] şi rezultatul ei. **2.** (GEOL.) Fenomen de eroziune superficială, provocat de firişoarele de apă care provin din precipitaţii atmosferice şi care se scurg pe un teren în pantă; spălare.

ŞIST s.n. (<fr. *schiste*; cf. gr. *schistos* "rupt") Rocă metamorfică sau sedimentară, care are proprietatea de a se desface uşor în plăci sau în foi paralele. ◇ *Şist cristalin* = rocă metamorfică formată prin procesul de metamorfism al altor roci, sub acţiunea presiunii.

ŞISTIFICÁRE s.f. (cf.fr. *schistification*) Operaţie de răspîndire, prin pulverizare, a unui material sub formă de pulbere în interiorul unei mine grizutoase, cu scopul de a face ca amestecul de grizu şi praf de cărbune să devină mai puţin sensibil la aprindere şi la explozie.

ŞISTÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *schisteux*) **1.** (Despre roci sedimentare şi metamorfice) Cu proprietăţile sau structura şistului; care se desface în plăci sau în foi paralele. **2.** (Despre soluri) Compus din şisturi.

ŞISTOZITÁTE (ŞISTUOZITÁTE) s.f. (<fr. *schistosité*) Proprietate a unor roci sedimentare şi metamorfice de a se desface în plăci sau în foi subţiri, cu suprafeţe paralele.

ŞIŞ s.n. (<tc. *şiş*) **1.** Pumnal cu lama lungă şi îngustă, purtat într-un baston, care îi serveşte drept teacă; baston prevăzut cu un asemenea pumnal. **2.** Hanger; stilet; pumnal.

ŞIŞTÁR s.n. (<sl. *šestarŭ*) Vas de lemn sau de metal, cu baza mică, cu gura (mai) largă şi cu o toartă, folosit mai ales la muls, pentru strîngerea laptelui.

ŞIŞTĂV, -Ă adj. (<bg. *šiškav*) (Pop.; despre boabele de cereale) Nedezvoltat, mărunt, sec. ◆ (Despre oameni) Pipernicit, debil.

ŞIŞTÓR s.m. (Pop.) **1.** Par ascuţit care se pune în vîrful caselor ţărăneşti. **2.** Fiecare dintre drugii de lemn prinşi în tîrcoalele prîsnelului morii.

ŞIŢÁR s.m. (<*şiţă*) Şindrilar.

ŞÍŢĂ s.f. (<scr. *štica*) Bucată mică de lemn, asemănătoare cu şindrila, dar mai scurtă decît aceasta, folosită la căptuşirea şi la acoperirea caselor ţărăneşti, a cabanelor de munte etc.; p.ext. şindrilă.

ŞIŢUÍ vb. IV tranz. (<*şiţă*) A acoperi sau a căptuşi cu şiţă o casă, o cabană etc.

ŞÎŞÎÍ vb. IV intranz. (form.onomat.) A foşni uşor; a fîşîi.

ŞLÁGĂR s.n. (<germ. *Schlager*) Melodie (de muzică uşoară) care se bucură de mare popularitate într-un anumit moment; cîntec la modă.

ŞLAM s.n. (<germ. *Schlamm*) Amestec de apă cu particule fine de substanţe minerale în suspensie, provenind din instalaţiile de preparare mecanică pe cale umedă a minereurilor sau a cărbunilor; deşeuri provenite din fărîmiţarea minereurilor.

ŞLÁMPĂT, -Ă (ŞLEÁMPĂT, -Ă) adj. (cf.germ. *Schlampe* "femeie neîngrijită") (Fam.; despre oameni, mai ales despre femei) Care are o ţinută neîngrijită, neglijentă, dezordonată.

ŞLÁNGĂ s.f. (<germ. *Schlange*) (TEHN.) Serpentină la alambic.

ŞLAP s.m. (<germ. *Schlappe*) Încălţăminte pentru plajă, baie etc., cu talpa plată, fără toc şi cu feţe din una sau mai multe bentiţe.

ŞLEÁHTĂ s.f. (<pol. *szlachta*) **1.** Nume dat, în trecut, nobilimii poloneze mici şi mijlocii; corp de armată format din nobili polonezi. **2.** (Peior.) Clică, bandă; ceată, gloată.

ŞLEÁHTIC s.m. (<pol. *szlachcic*) Persoană care făcea parte dintr-o şleahtă (**1**).

ŞLEAU[1] (ŞLEAH) s.n. (<pol. *szlak*, ucr. *šljah*) **1.** Drum de ţară, neamenajat, bătătorit (doar) de căruţe. ◆ (Rar) Firul unei ape curgătoare. **2.** (Fam.) *Pe şleau* = (pe lîngă verbe de declaraţie sau pe lîngă verbul "a scrie") de-a dreptul; fără înconjur.

ŞLEAU[2] s.n. (<ucr. *šleja*) Fiecare dintre cele două curele groase, funii sau lanţuri rezistente, care leagă pieptarul hamului de orcic.

ŞLEAU[3] (cf.germ. *Schlehe*) Pădure cu arbori de specii diferite.

ŞLEFUÍ vb. IV (<germ. *schleifen*) **1.** Tranz. A netezi foarte fin o suprafaţă (de metal, de lemn, de piatră etc.), folosind materiale abrazive; a netezi, a lustrui. **2.** Refl. Fig. A finisa (texte, opere de artă etc.) cu minuţiozitate. **3.** Tranz. şi refl. A face (pe cineva) să devină sau a deveni manierat, cultivat, rafinat.

ŞLEFUÍRE s.f. (<*şlefui*) Acţiunea de a şlefui şi rezultatul ei.

ŞLEFUÍT, -Ă adj. (<*şlefui*) **1.** (Despre obiecte) Prelucrat prin frecare, pilire, tăiere sau rindeluire; cu suprafaţa netezită. ◆ (Despre pietre preţioase, cristale etc.) Cu suprafaţa tăiată în faţete fine care se întretaie între ele. **2.** Fig. Rafinat, manierat.

ŞLEFUITÓR, -OÁRE s.m. şi f., adj. (<*şlefui*) **1.** S.m. şi f. Lucrător specializat în şlefuire. **2.** Adj. Cu care se şlefuieşte.

ŞLEM s.n. (<fr. *chelem*, germ. *Schlemm*; cf.engl. *slam* "zdrobire") **1.** (La bridge, taroc) Situaţie în care toate levatele sînt reunite la unul dintre jucători sau la unul dintre cuplurile care participă la joc. **2.** *Marele şlem* = situaţie în care un tenisman cîştigă, în acelaşi an, cele patru mari concursuri internaţionale de tenis. *Micul şlem* = (la unele jocuri de cărţi cu licitaţie) situaţie în care unul dintre cuplurile participante la joc cîştigă douăsprezece din cele treisprezece levate posibile.

ŞLEP s.n. (<germ. *Schlepp*[kahn]) Navă cu sau fără propulsie proprie, folosită mai ales în navigaţia fluvială sau pe canale, pentru transportul de mărfuri.

ŞLEPÁR s.m. (<*şlep*) Persoană care conduce un şlep.

ŞLÍBOVIŢĂ s.f. (<pol. *śliwowica*, scr. *šljivovica*, germ. *Slibowitz*, magh. *sligovica*) Rachiu tare de prune; anumită cantitate din acest fel de rachiu.

ŞLIF s.n. (<fr. *schliff*, germ. *Schliff*) (TEHN.) Porţiunea şlefuită a suprafeţei unei piese, a unui aparat etc. ◆ Fig. Fineţe, rafinament, subtilitate.

ŞLÍPER (ŞLÉPĂR) s.n. (<germ. *Schlipper*) (Pop.) Traversă de cale ferată.

ŞLÍRE s.f. (cf.germ. *Schlier* "marnă") Îngrămădire locală de minerale, de dimensiuni variabile, în masivele eruptive, care apare în timpul procesului de cristalizare magmatică.

ŞLIŢ s.n. (<germ. *Schlitz*) **1.** (TEHN.) Şanţ cu secţiune mică, executat într-o piesă sau într-un element de construcţie. **2.** Despicătură, deschizătură făcută la marginea inferioară sau la mînecile unor obiecte de îmbrăcăminte. ◆ Prohab.

ŞMAL s.n. (<germ. *Schmall*[schrift]) Literă tipografică subţire şi îngustă.

ŞMÉCHER, -Ă adj., s.m. (<germ. *Schmecker* "persoană cu gust rafinat") **1.** Adj. Care ştie să iasă cu dibăcie dintr-o situaţie dificilă, care nu se lasă înşelat; isteţ, iscusit, dibaci, ager; p.ext. şiret. **2.** S.m. Tînăr care caută să se remarce ca om de spirit prin manifestări ostentative (şi impertinente), cu scopul de a epata (şi de a scandaliza) pe cei din jur.

ŞMECHERÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*şmecheri*) Propriu şmecherului, de şmecher, care aparţine şmecherului, referitor la şmecheri; ca şmecherii.

ŞMECHERÍ vb. IV (<*şmecher*) **1.** Tranz. A înşela (printr-o şmecherie). **2.** Refl. şi tranz. (Fam.) A deveni sau a face pe cineva să devină şmecher.

ŞMECHERÍE s.f. (<*şmecher*) **1.** Însuşirea de a fi şmecher. **2.** Vorbă, faptă de om şmecher; şiretlic, vicleşug.

ŞMÍRGHEL s.n. (<germ. *Schmirgel*) **1.** Rocă metamorfică formată din straturi de granule de corindon, alternînd cu magnetit, care se utilizează ca abraziv. **2.** Material abraziv, sub formă de pulbere, obţinut din şmirghel sau pe cale sintetică. ◆ (Şi *hîrtie de şmirghel, hîrtie şmirghel*) Hîrtie (sau pînză) acoperită cu şmirghel, folosită pentru a freca, a curăţa sau a lustrui unele obiecte în industria lemnului, în lăcătuşărie etc.

ŞMOTRÍ vb. IV tranz. (<*şmotru*) **1.** A inspecta unităţi militare. **2.** (Înv.) A instrui militari; p.ext. a învăţa, a instrui (cu asprime). **3.** (Fam.) A dojeni, a mustra; p.ext. a bate.

ŞMÓTRU s.n. (<rus. *smotr*) **1.** Inspecţie militară. **2.** (Înv.) Instrucţie militară; p.ext. instruire (severă). **3.** (Fam.) Dojană, mustrare; p.ext. bătaie.

ŞMUŢTÍTLU s.n. (<germ. *Schmutztitel*) (POLIGR.) Copertă falsă interioară; pagină de gardă.

ŞNAPÁN s.m. (<fr. *chenapan*) Şarlatan, pungaş, escroc.

ŞNAPS s.n. (<germ. *Schnaps*) (Fam.) Rachiu (tare); o anumită cantitate de rachiu.

ŞNEC s.n. (<germ. *Schnecke*) Transportor pentru materiale pulverulente sau păstoase, format dintr-un arbore prevăzut cu una sau cu mai multe palete elicoidale.

ŞNIT s.n. (<germ. *Schnitt*) **1.** Suprafaţă formată din marginile tăiate ale foilor unei cărţi, ale unui registru etc. **2.** Marginea liberă a tălpii la încălţăminte, în afara liniei de îmbinare dintre feţe şi talpă.

ŞNÍŢEL s.n. (<germ. *Schnitzel*) (Şi *şniţel vienez*) Preparat culinar făcut dintr-o felie subţire de carne, bătută cu ciocanul (de lemn), trecută succesiv prin făină, ou şi pesmet şi apoi prăjită în grăsime sau în ulei.

ŞNUR s.n. (<germ. *Schnur*) **1.** Şiret[1] (**1**). **2.** (Şi *şnur electric*) Ansamblu de fire electrice flexibile, izolate între ele şi unite într-un înveliş protector, folosit pentru racordarea la reţea a aparatelor electrice mobile (fiare de călcat, lămpi portative, aparate de radio etc.).

ŞNURCERÁMICĂ s.f. (<*şnur+ceramică*, după germ. *Schnur-keramik*) Sistem de ornamentare a vaselor de lut, constînd în imprimarea unui mănunchi răsucit de fibre vegetale în pasta încă moale.

ŞNURUÍ vb. IV tranz. (<*şnur*) **1.** A lega un registru, un dosar etc. trecînd un şnur prin toate foile, înnodîndu-l şi sigilîndu-l la capete. **2.** A împodobi haine cu şnur (**1**).

ŞNURUÍT, -Ă adj. (<*şnurui*) **1.** (Despre registre, dosare etc.) Cu foile prinse cu un şnur la o margine, pentru a nu putea fi sustrase sau înlocuite. **2.** (Despre haine) Împodobit, garnisit cu şnur (**1**).

ŞOÁLDĂ s.f. (cf. săs. *šölt, šult* "datorie bănească; vină") **1.** Momeală artificială pentru peşti, folosită la pescuitul în apele repezi. **2.** (Fam.) *A umbla cu şoalda* = a recurge la şmecherii, la vicleşuguri.

ŞOALDÍNĂ (ŞÓLDINĂ) s.f. (<*şold*) Mică plantă erbacee, perenă, cu frunzele cărnoase, ovale, cu gust acru şi cu florile galbene-aurii, dispuse în inflorescenţe, folosită în medicina populară (*Sedum acre*).

ŞOÁPTĂ s.f. (<*şopti*) **1.** Vorbire cu voce înceată sau fără participarea coardelor vocale; vorbă sau comunicare rostită (foarte) încet; vorbă sau comunicare rostită cu vocea scăzută. ◇ Loc. adj. şi adv. *În şoaptă* = încet, în taină. **2.** Murmur de glasuri care şoptesc; fig. susur, freamăt. **3.** (La pl.) Calomnii, clevetiri.

ŞOÁRECE (ŞOÁREC) s.m. (lat. *sorex, -icis*) **1.** Nume dat mai multor animale mici rozătoare, din familia muridelor, cu coada lungă şi subţire: a) (şi *şoarece de casă*) rozător de culoare cenuşie, cu botul ascuţit, care trăieşte pe lîngă aşezările omeneşti (*Mus mus-*

culus); b) (şi *şoarece de cîmp*) rozător de culoare cenuşie-roşcată, care trăieşte în cîmp şi se hrăneşte mai ales cu cereale (*Microtus arvalis*); c) (şi *şoarece de pădure*) = rozător care trăieşte în pădure (*Apodemus sylvaticus*). **2.** *Şoarece de bibliotecă* = persoană care studiază mult în bibliotecă. **3.** (Reg.; mai ales la pl.) Boală a cornutelor şi a cailor care se manifestă prin apariţia unor umflături pe grumaz sau sub pîntece.

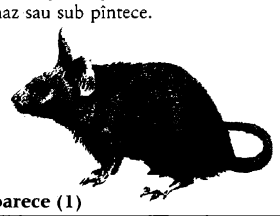

şoarece (1)

ŞOBOLÁN s.m. (<*şobol*, reg. "sobol") **1.** Nume dat mai multor animale rozătoare din familia muridelor, de talie mijlocie, cu coada lungă, acoperită cu solzi în formă de inele: a) (şi *şobolan negru, şobolan de casă*) rozător de culoare cenuşie, care trăieşte pe lîngă locuinţe, hambare, depozite etc. (*Rattus norvegicus*); b) rozător de culoare brună-neagră, cu coada mai lungă decît corpul (*Rattus rattus*); c) (şi *şobolan de cîmp*) rozător care trăieşte în cîmp (*Apodemus agrarius*); d) (şi *şobolan de apă*) şobolan cu talia cea mai mare, erbivor, cu blana roşcată, care trăieşte pe marginea apelor (*Arvicola terrestris*). **2.** *Şobolan moscat* = desman (*Desmana moschata*).

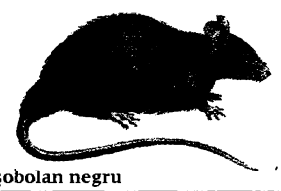

şobolan negru

ŞOC[1] s.n. (<fr. *choc*) **1.** Ciocnire, lovire bruscă şi violentă între două corpuri. ◇ Loc. adj. *De şoc* = (despre formaţiuni militare) destinat să îndeplinească o misiune grea în lupta ofensivă. ◇ *Şoc termic* = procedeu tehnologic în procesul de fabricare a unor vase de laborator, a unor produse refractare etc., care constă în răcirea bruscă a pieselor. (FIZ.) *Undă de şoc* = undă elastică ce apare la mişcarea unui corp cu viteză supersonică, suprafaţa în care are loc variaţia bruscă a presiunii avînd formă de con, în vîrful căruia se află corpul mobil care a produs unda. **2.** (MED.) Stare patologică acută gravă, care constă într-o tulburare generală bruscă şi violentă (provocată de o cauză exterioară variată), care se manifestă printr-un dezechilibru fizic şi psihic. ◆ Spec. (Şi *şoc nervos*) Formă particulară de dezechilibru acut al unor funcţii psihice, provocată de o emoţie puternică. ◆ Fig. Impresie puternică, violentă.

ŞOC[2] s.n. (<germ. *Schock*) (Înv.) Cantitate de şaizeci de obiecte de acelaşi fel care formau un tot.

ŞOCÁ vb. I tranz. (<fr. *choquer*) A impresiona în mod neplăcut, a contraria pe cineva (prin vorbe, gesturi, atitudini etc.).

ŞOCÁNT, -Á adj. (<fr. *choquant*) Care şochează, care contrariază.

ŞODÓU (ŞODÓ) s.n. (<fr. *chaudeau*) Băutură preparată din gălbenuş de ou crud, frecat cu zahăr, peste care se toarnă lapte fierbinte.

ŞOFÁ vb. I intranz. (<*şofer*) A conduce un automobil.

ŞOFÉR s.m. (<fr. *chauffeur*) Persoană calificată care conduce un automobil sau un alt autovehicul.

ŞOFERÍŢĂ s.f. (<*şofer*) Femeie care conduce un automobil sau un alt autovehicul.

ŞOFRÁN s.m. (<sl. *šafranŭ*, rus. *şafran*, pol. *szafran*) Nume dat mai multor plante erbacee: a) plantă erbacee perenă, din familia iridaceelor, cu frunzele liniare, lungi şi înguste şi cu florile violete cu dungi purpurii care conţin o substanţă aromatică de culoare galbenă, folosită drept condiment sau colorant alimentar în bucătărie, în industrie şi în medicină (*Crocus sativus*); b) (şi *şofran de primăvară*) brînduşă de primăvară (*Crocus heuffelianus*); c) (şi *şofran de toamnă*) plantă din familia iridaceelor, cu bulbi, cu florile mari, solitare, albastre-liliachii, care înfloresc toamna (*Crocus banaticus*); d) (şi *şofran vărgat*) plantă cu bulbii comestibili, cu florile albe sau albăstrii (*Crocus variegatus*). ◆ P. restr. Floarea uscată (şi pisată) a unora dintre plantele descrise mai sus, folosită drept condiment sau medicament. ◆ P.ext. Substanţă galbenă obţinută din floarea unora dintre plantele descrise mai sus, folosită drept colorant.

ŞOFRĂNÁŞ s.m. (<*şofran*) Plantă erbacee din familia compozeelor, oleaginoasă, cu frunzele lanceolate, cu spini pe margini şi cu florile galbene-portocalii, dispuse în capitule, din ale cărei seminţe se extrage o substanţă colorantă, uleioasă, folosită la fabricarea vopselelor; şofrănel (*Carthamus tinctorius*).

ŞOFRĂNÉL s.m. (<*şofran*) Nume dat mai multor plante erbacee: a) şofran de toamnă (*Crocus banaticus*); b) şofrănaş (*Carthamus tinctorius*); c) brînduşă de primăvară (*Crocus heuffelianus*); d) şofran vărgat (*Crocus variegatus*); şofran.

ŞOFRĂNÍ vb. IV tranz. (<*şofran*) A condimenta sau a colora preparate culinare cu şofran.

ŞOFRĂNÍT, -Ă adj. (<*şofran*) (Despre preparate culinare) Condimentat sau colorat cu şofran.

ŞOFRĂNÍU, -ÍE adj. (<*şofran*) De culoare galbenă.

ŞOIM s.m. (<magh. *sólyom*) **1.** Nume dat mai multor păsări răpitoare de zi, din familia falconidelor: a) (şi *şoim călător*) pasăre cu capul şi gîtul negre, cu spatele cenuşiu şi cu partea ventrală alburie cu dungi (*Falco peregrinus*); b) (şi *şoimul rîndunelelor, şoim de vară*) pasăre de culoare brună-cenuşie, care se hrăneşte mai ales cu rîndunele (*Falco subbuteo*); c) (şi *şoim de iarnă, şoim pitic*) pasăre cu capul, gîtul şi spatele albastre-cenuşii cu dungi negre şi cu pîntecele galben-roşcat cu pete brune (*Falco columbarius aesalon*). **2.** Epitet pentru un om curajos, viteaz, mîndru. **3.** (Pop.) Epitet pentru un cal sprinten, aprig.

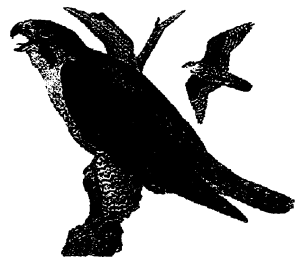

şoim (1)

ŞOIMÁN, -Á subst., adj. (<*şoim*) **1.** S.m. Şoim (**1**). **2.** S.m. Şoim (**2**). **3.** S.m. (Pop.) Şoim (**3**). **4.** S.f.pl. (În credinţele populare) Fiinţe supranaturale care au puteri nefaste. **5.** Adj. Extraordinar, minunat, grozav.

ŞOIMÁR s.m. (<*şoim*) Crescător sau dresor de şoimi pentru vînătoare. ◆ Persoană care poartă şoimul dresat pentru vînătoarea de păsări; persoană care practică vînătoarea cu şoimi.

ŞOIMĂNÍ vb. IV tranz. (<*şoiman*) (În credinţele populare; subiectul este o fiinţă supranaturală) A poci; a îmbolnăvi.

ŞOIMĂRÍT s.n. (<*şoim*) Practicarea vînătorii cu şoimi dresaţi.

ŞOIMÉŞTE adv. (<*şoim*) Ca şoimul; ager, iute.

ŞOLD s.n. (<săs. *šoldar*) **1.** Fiecare dintre cele două părţi laterale ale corpului patrupedelor corespunzătoare articulaţiei picioarelor dinapoi cu trunchiul; articulaţia femurului cu osul iliac. **2.** Fiecare dintre cele două părţi laterale ale corpului omenesc corespunzătoare articulaţiei membrelor inferioare cu trunchiul; articulaţia femurului cu osul iliac. **3.** Fig. Coastă, povîrniş.

ŞOLDÁN s.m. (cf.magh. *süldö*) **1.** Pui de iepure pînă la un an. **2.** Epitet ironic pentru un copil sau un tînăr.

ŞOLDÁR s.n. (<*şold*) Curea a hamului, care trece peste şoldurile calului.

ŞOLDEÁLĂ s.f. (<*şold*) (Pop.) Fractură sau luxaţie a şoldului (la vite).

ŞOLDÍ vb. IV (<*şold*) **1.** Tranz. A provoca unui animal o vătămare a şoldurilor, lovindu-l sau supunîndu-l unor eforturi prea mari. **2.** Refl. Fig. (Despre lucruri) A se lăsa într-o parte; a se strîmba.

ŞOLDÍU, -ÍE adj. (<*şold*) Cu şoldul ieşit în afară.

ŞOLDURÓS, -OÁSĂ adj. (<*şold*) Cu şolduri mari, proeminente.

ŞOLÉTĂ s.f. Mic ou de lemn (vopsit). ◆ Minge de cros.

ŞOLTÍC, -Ă adj. (<germ. *schuldig* "vinovat") (Şi substantivat) (Persoană) care face uz de vicleşuguri, de şiretlicuri. ◆ Poznaş, ghiduş, glumeţ, ştrengar.

ŞOLTICĂRÍE s.f. (<*şoltic*) Escrocherie; vicleşug. ◆ Ghiduşie, poznă.

ŞOLTÚZ s.m. (<pol. *szoltys*) (În ev.med.; în Moldova) Titlu dat cîrmuitorului unui oraş, care era ajutat în activitatea sa de un sfat format din 6-12 pîrgari; persoană care avea acest titlu.

ŞOMÁ vb. I intranz. (<fr. *chômer*) A nu avea de lucru; a fi şomer.

ŞOMÁJ s.n. (<fr. *chômage*) **1.** Fenomen economic cauzat de crizele sau recesiunile economice, constînd în faptul că o parte din salariaţi rămîn fără lucru. **2.** Situaţia, starea celui care nu găseşte de lucru (din lipsa cererii de forţă de muncă).

ŞOMÉR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *chômeur*) Persoană aptă de muncă pusă în situaţia de a nu găsi de lucru, de a nu se putea angaja nicăieri din lipsa cererii de forţă de muncă.

ŞOMOIÓG s.n. (cf. magh. *csomó*) **1.** Mic mănunchi răsucit de paie, de cîlţi etc. sau ghemotoc de cîrpe, de hîrtie etc., cu care se freacă, se curăţă un obiect, se aprinde focul etc. **2.** Buchet, mănunchi.

ŞOMOLTÓC s.n. (<*şomoiog+ghemotoc*) Şomoiog (**1**).

ŞONTORÓG, -OÁGĂ adj. (<*şont*, reg. "şchiop") **1.** (Fam.; şi substantivat) Şchiop. ◆ Epitet depreciativ dat unui om lipsit de putere. **2.** Strîmb, diform.

ŞOPÎRLÁIŢĂ s.f. (<*şopîrlă*) **1.** (Pop.) Anghină difterică (la om). **2.** Nume dat mai multor plante erbacee (folosite în medicina populară): a) plantă perenă, meliferă, din familia scrofulariaceelor, cu frunzele opuse şi cu florile albastre, rar roz, dispuse în racem terminal, care creşte în locuri uscate *(Veronica orchideea)*; b) (şi *şopîrlaiţă albă*) plantă perenă, cu florile solitare albe, rar, roşietice şi cu fructele capsule, care creşte în locuri umede *(Parnassia palustris)*; c) busuioc de cîmp (*Prunella vulgaris*); d) ruin (*Succisa pratensis*).

ŞOPÎRLÁR s.m. (<*şopîrlă*) (ORNIT.) Şorecar (*Buteo buteo*).

ŞOPÎRLĂ s.f. (cuv.autoh.; cf.alb. *shapi*) Nume dat mai multor specii de reptile din ordinul saurienilor, cu corpul lung, cilindric, sprijinit pe patru picioare scurte, cu capul şi cu abdomenul acoperite cu plăci cornoase, cu coada lungă, regenerabilă prin autotomie: a) (şi *şopîrlă de cîmp*) reptilă de culoare brună, cenuşie sau verde pe spate şi verde-cenuşie cu pete mici albe pe părţile laterale (*Lacerta agilis*); b) (şi *şopîrlă verde*) guşter (*Lacerta viridis*); c) (şi *şopîrlă de ziduri*) reptilă deosebit de agilă, cu degetele de la picioare lungi, subţiri şi cu unghii mari, care trăieşte în locuri pietroase (*Lacerta muralis*). ◇ *A înghiţi şopîrla* (sau *o şopîrlă*) = a suporta o neplăcere fără să crîcnească. *A strecura* (sau *a băga*) *o şopîrlă* = a face o aluzie tendenţioasă.

ŞOPÎRLÍŢĂ s.f. (<*şopîrlă*) **1.** Diminutiv al lui şopîrlă. **2.** Nume dat mai multor plante erbacee din familia scrofulariaceelor, care se folosesc în medicină: a) plantă cu tulpina păroasă, cu florile albastre sau roşietice (*Veronica latifolia*); b) bobornic (*Veronica chamaedrys*); c) iarba-şarpelui (*Veronica teucrium*).

ŞÓPOT s.n. (<sl. *šĭpŭtŭ*) **1.** Zgomot slab produs de mişcarea apei, a frunzelor, de vînt etc.; susur, murmur. **2.** Zgomot de glasuri care şoptesc; vorbire în şoaptă.

ŞOPOTÍ vb. IV (<*şopot*) **1.** Intranz. (Despre ape, vînt, frunze etc.) A face un zgomot slab; a murmura, a susura. **2.** Intranz. şi tranz. A vorbi în şoaptă; a şopti.

ŞOPOTITÓR, -OÁRE adj. (<*şopoti*) (Despre ape, vînt, frunze etc.) Care şopoteşte.

ŞOPRÓN s.n. (cf.germ. *Schoppen*) Construcţie rudimentară, de obicei un simplu acoperiş susţinut de stîlpi, care serveşte mai ales ca adăpost pentru animale; construcţie anexă (în prelungirea şurii sau a grajdului) fără perete în partea dinspre curte, care serveşte ca adăpost mai ales pentru vehicule şi unelte.

ŞOPTÍ vb. IV (<sl. *šĭpŭtati*, bg. *şeptja*) **1.** Intranz. şi tranz. A rosti, a pronunţa cuvintele fără participarea coardelor vocale sau cu voce scăzută. ◆ Intranz. A vorbi în şoaptă. ◇ Loc. adv. *Pe şoptite* = cu vocea scăzută; în şoaptă. ◆ Fig. A murmura, a susura, a fremăta. **2.** Tranz. A comunica, a spune ceva în şoaptă. **3.** Tranz. şi refl. impers. A (se) vorbi, a (se) discuta în taină; a (se) cleveti; a (se) bîrfi. ◆ Tranz. A spune ceva în mod confidenţial.

ŞOPTÍT[1] s.n. (<*şopti*) Faptul de a şopti; vorbire în şoaptă.

ŞOPTÍT[2]**, -Ă** adj. (<*şopti*) (Despre cuvinte) Rostit încet, cu vocea scăzută; (despre glas) cu intensitate scăzută.

ŞORECÁR (ŞORICÁR) s.m. (<*şoarece*) **1.** Rasă de cîini de talie mică, de culoare maro-roşcată sau neagră, cu capul şi cu trunchiul normal proporţionate, dar cu membrele foarte scurte, groase şi drepte sau răsucite în afară, care prinde şoareci; cîine care aparţine acestei rase. **2.** Nume dat mai multor păsări răpitoare din familia acvilidelor, care se hrănesc mai ales cu şoareci: a) pasăre cu penele de culoare brună, cu coada rotunjită şi cu ciocul scurt şi încovoiat (*Buteo buteo*); b) uliu mare (*Buteo rufinus*); c) pasăre cu penele ruginii şi cu picioarele acoperite cu pene (*Buteo lagopus*); d) pasăre de culoare brună, cu capul şi gîtul ruginii (*Circus aeruginosus*).

ŞORICÉL s.m. (<*şoarece*) **1.** Diminutiv al lui şoarece. **2.** (Pop.) Boală a vitelor şi a cailor, caracterizată de apariţia unor umflături mari sub piele. **3.** (BOT.) Bătrîniş (*Erigeron canadensis*).

ŞORÍCI (ŞORÍC) s.n. (probabil cuv. autoh.) Piele de porc pîrlită sau opărită şi curăţată de păr imediat după tăierea animalului, pentru a deveni comestibilă.

ŞORICIOÁICĂ s.f. (<*şoarece*) **1.** Femela şoarecelui. **2.** (Pop.) Substanţă otrăvitoare, reprezentînd un compus al arseniului, folosită pentru combaterea şoarecilor.

ŞORT s.n. (<fr., engl. *short*) Pantalon scurt din ţesături uşoare, purtat ca obiect de îmbrăcăminte sportivă sau de plajă.

ŞORŢ s.n. (<germ. *Schurz*) **1.** Obiect de îmbrăcăminte, din pînză, piele, cauciuc etc., care acoperă partea din faţă a îmbrăcămintei obişnuite, pentru a o proteja în timpul lucrului (în întreprinderi, în mine, în gospodărie etc.). **2.** Obiect de îmbrăcăminte (cu mîneci) purtat de şcolari peste haine, ca uniformă. **3.** (În costumul popular femeiesc) Piesă care constă dintr-o bucată de ţesătură dreptunghiulară din lînă sau din bumbac (ornamentată cu alesături sau cusături) care se poartă peste fustă, în faţă.

ŞOSEÁ s.f. (<fr. *chaussée*) **1.** Cale de comunicaţie terestră interurbană, pavată sau asfaltată. ◇ *Şosea naţională* = şosea care leagă între ele centrele importante ale ţării. *Şosea comunală* = şosea care leagă între ele mai multe comune. **2.** Stradă largă, la intrarea într-un oraş, care continuă căile de comunicaţie interurbane. **3.** Partea carosabilă a unei străzi, cuprinsă între trotuare.

ŞOSELUÍ vb. IV tranz. (<*şosea*) A transforma un drum în şosea, prin pietruire, asfaltare. ◆ A înzestra o regiune cu o reţea de şosele.

ŞOSÉTĂ s.f. (<fr. *chaussette*) Ciorap scurt, care acoperă piciorul pînă deasupra gleznei.

ŞOŞÓN s.m. (<fr. *chausson*) Încălţăminte de iarnă, din pîslă, cauciuc etc., purtată peste pantofi sau ghete. ◆ Pantof de casă făcut din pîslă.

ŞOT s.n. (<fr. *chott*) Lac sărat, frecvent în zonele de stepă şi în semideşerturi, care seacă în perioadele secetoase, pe fundul lui rămînînd depozite de săruri.

ŞÓTIE s.f. (cf. ucr. *šutka*) (Fam.) **1.** Poznă, farsă, ghidueşie, năzbîtie; p.ext. faptă care pune în încurcătură pe cineva (producîndu-i neplăceri). **2.** Şiretlic.

ŞOTRÓN s.n. (cf.fr. *chaudron* "căldare") Joc de copii în care jucătorii, sărind într-un picior, lovesc o pietricică, o bucată de ţiglă etc., pentru a o deplasa printr-o serie de pătrate desenate pe pămînt.

ŞOVÁR s.m., s.n. (<ucr. *šuvar*, scr. *ševar*) **1.** S.m. Nume dat mai multor plante: a) plantă erbacee perenă acvatică, cu frunzele plutitoare, cu fructele în formă de măciucă (*Sparganium ramosum*); b) plantă erbacee perenă din familia gramineelor, cu paiul subţire şi aspru, cu florile mici, verzi, răspîndită prin locuri umede, mocirloase *(Poa trivialis)*; c) papură (*Typha angustifolia*); d) rogoz (*Carex silvatica* şi *pilosa*); e) trestie (*Phragmites communis*). **2.** S.n. Fîn cu mult rogoz.

ŞOVÁÍ vb. IV intranz. (<sl. **šavati*, bg. *šavam*) **1.** (Despre fiinţe) A merge clătinîndu-se; a se împletici; a nu avea stabilitate, deviind de la direcţia de mers, zăbovind. ◆ (Despre obiecte) A-şi pierde stabilitatea; a se balansa. **2.** (Despre oameni) A nu se putea hotărî, a sta în cumpănă, a ezita. ◆ Fig. A se codi, a se eschiva de la un anumit lucru, de la o acţiune, pretextînd diverse lucruri. ◆ (Despre sentimente, convingeri ale oamenilor) A deveni fluctuant, pierzîndu-şi din fermitate. **3.** Fig. A oscila, a fluctua.

ŞOVĂIÁLĂ s.f. (<*şovăi*) Nesiguranţă în mers, în mişcări; fig. lipsă de hotărîre, ezitare.

ŞOVĂIÉLNIC, -Ă adj. (<*şovăi*) **1.** (Despre fiinţe) Care nu are siguranţă în mers, în mişcări. **2.** (Despre oameni) Lipsit de fermitate, de hotărîre; şovăitor, nehotărît. ◆ (Despre manifestări ale oamenilor) Care denotă, trădează nehotărîre, nesiguranţă, lipsă de fermitate.

ŞOVĂÍRE s.f. (<*şovăi*) **1.** Faptul de a şovăi; nesiguranţă în mers, în mişcări. **2.** Nehotărîre, ezitare, îndoială. **3.** Fig. Oscilare, fluctuaţie.

ŞOVĂITÓR, -OÁRE adj. (<*şovăi*) **1.** (Despre fiinţe) Care are mişcări nesigure. **2.** (Despre oameni) Care nu este hotărît, care ezită. ◆ (Despre manifestări ale oamenilor) Care trădează nehotărîre, nesiguranţă.

ŞOVÍN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *chauvin*) **1.** S.m. şi f. Adept al şovinismului. **2.** Adj. Care se referă la şovinism sau la şovini, propriu şovinismului sau şovinilor.

ŞOVINÍSM s.n. (<fr. *chauvinisme*) Atitudine politică constînd în afirmarea ideii superiorităţii unei naţiuni faţă de celelalte, de promovare a exclusivismului şi intoleranţei naţionale.

ŞOVINÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *chauviniste*) **1.** S.m. şi f. Şovin (**1**). **2.** Adj. Şovin (**2**).

ŞPĂCLU s.n. (<germ. *Spachtel*) Unealtă

formată dintr-o lamă triunghiulară de oţel, cu mîner de lemn, folosită la lucrări de tencuire. **ŞPAGÁT** s.n. (<germ. *Spagat*) **1.** Sfoară groasă. **2.** Poziţie acrobatică la gimnastică, în care picioarele se deplasează la 180°, în prelungire, pe pămînt sau în aer, în poziţie verticală sau orizontală.

ŞPAIS s.n. (<germ. *Speise*[kammer]) **1.** Produs intermediar rezultat la topirea unor minereuri neferoase, care conţine combinaţii ale arseniului şi ale antimoniului cu diferite metale. **2.** Cămară pentru alimente.

ŞPALT[1] s.n. (<germ. *Spalte*) **1.** Zaţ cules sub formă de coloană, pe copia căruia se fac corecturile tipografice înainte de punerea în pagină. **2.** Probă de tipăritură luată de pe un şpalt, pe care se fac corecturile.

ŞPALT[2] s.n. (<germ. *Spalt*) (În industria pielăriei) Piele subţire obţinută prin şpăltuire.

ŞPAN[1] s.m. (<magh. *span*) **1.** (În ev.med.; în Transilvania) Titlu dat nobilului care avea funcţia corespunzătoare vicontelui sau contelui din Europa apuseană; nobil care deţinea acest titlu. **2.** (Înv. şi reg.) Administrator, intendent.

ŞPAN[2] s.n., s.m. (<germ. *Span*) **1.** S.n. (TEHN.) Aşchie de metal provenită din prelucrarea la strung, la freză a metalelor, a lemnului etc. ◆ P.ext. Rest de material (sub formă de aşchii, pulbere etc.) rezultat în urma operaţiei de strunjire sau de frezare. **2.** S.m. Despicătură din butuci de brad din care se fac şindrile sau doage.

ŞPĂCLUÍ vb. IV tranz. (<*şpaclu*) A netezi cu şpaclu tencuiala sau tîmplăria unei construcţii, aplicînd un strat subţire de ipsos, de chit etc.

ŞPĂLTUÍ (ŞPĂLŢUÍ, SPĂLTUÍ) vb. IV tranz. (<germ. *spalten*) A secţiona, a despica în grosime pielea prelucrată paralel cu suprafaţa, în mai multe straturi cu grosimi şi cu utilizări diferite, în scopul obţinerii a cel puţin un strat cu grosime uniformă.

ŞPĂLTUÍRE (ŞPĂLŢUÍRE, SPĂLTUÍRE) s.f. (<*şpăltui*) Acţiunea de a şpăltui şi rezultatul ei.

ŞPERÁCLU s.n. (<germ. *Sperrhaken*) Instrument de metal (de forma unui cui cu vîrful puţin îndoit) care serveşte la descuierea sau la încuierea unui lacăt, a unei uşi.

ŞPERŢ s.n. (<germ. *Sperrzeug* "mănunchi de speracle") **1.** Bacşiş, mită. **2.** Mituire.

ŞPERŢÁR, -Ă s.m. şi f. (<*şperţ*) Persoană care obişnuieşte să primească sau să pretindă şperţ.

ŞPERŢUÍ vb. IV tranz. (<*şperţ*) A da şperţ; a mitui.

ŞPÍGHEL s.n. (<germ. *Spiegel*[eisen]) Fontă cu adaos de siliciu şi de mangan, folosită la fabricarea oţelurilor dure.

ŞPIL s.n. (<germ. *Spiel* "afacere") (Fam.) **1.** Plan necinstit; aranjament neonest. **2.** *A(-i) prinde şpilul* = a se lămuri, a se edifica.

ŞPÍLHOZEN s.m. (<germ. *Spielhose*) Pantalonaşi cu bretele pentru copii.

ŞPIS s.n. (<germ. *Spiess*) Pată neagră care apare uneori la tipar între cuvinte.

ŞPIŢ[1] s.m. (<germ. *Spitz*) Rasă de cîini de talie mică, cu părul alb şi pufos, cu urechile drepte şi cu botul ascuţit; cîine care aparţine acestei rase.

ŞPIŢ[2] s.n. (<germ. *Spitz*[eisen, -hacke, -hane, -zahn, -kolumne etc.]) **1.** (TEHN.) Unealtă formată dintr-o bară de oţel cu vîrful ascuţit, folosită la găurirea pietrelor. **2.** Picon folosit în industria minieră. **3.** Tîrnăcop cu două braţe, în formă de cruce, folosit în mine. **4.** (TIPOGR.) Linie simplă sau înflorată, ornament etc. care marchează sfîrşitul unui articol sau al capitolelor.

ŞPIŢ[3] s.n. (<germ. *Spitze*) **1.** Vîrf ascuţit al unui obiect. **2.** (Reg.) Ţigaret scurt. **3.** (Reg.) (Colţ de) dantelă care se foloseşte ca garnitură.

ŞPLINT s.n. (<germ. *Splint*) Element de fixare, format din sîrmă îndoită în formă de cui spintecat, folosit pentru asigurarea piuliţelor împotriva deşurubării.

ŞPLIT s.n. (<germ. *Splitt*) Piatră dură, spartă, folosită la pietruirea drumurilor sau la prepararea betoanelor de ciment.

ŞPRAIŢ s.n. (<germ. *Spreize*) Grindă de lemn folosită pentru sprijinirea temporară a malurilor unei săpături sau a pereţilor unei construcţii.

ŞPRAIŢUÍ vb. IV tranz. (<*şpraiţ*) A sprijini cu şpraiţuri pereţii unei săpături sau porţiuni dintr-o construcţie etc.

ŞPRING s.n. (<engl. *spring*) Parîmă folosită pentru a ancora o navă.

ŞPRINGUÍRE s.f. (cf. germ. *springen*) Operaţie de curbare prin deformare la cald a foilor de arc pentru suspensie.

ŞPRIŢ[1] s.n. (<germ. *Spritzer*) Vin amestecat cu sifon sau cu apă minerală; o anumită cantitate din această băutură.

ŞPRIŢ[2] s.n. (<germ. *Spritze*) **1.** Aparat folosit la ornarea prăjiturilor. **2.** (Reg.) Pompă de incendiu. **3.** (Reg.) Vermorel. **4.** (Pop.) Maşină folosită la umplutul cîrnaţilor.

ŞPRIŢUÍ[1] vb. IV refl. (<*şpriţ*[1]) A consuma şpriţ[1] sau alte băuturi alcoolice.

ŞPRIŢUÍ[2] vb. IV tranz. (<germ. *spritzen*) **1.** A stropi cu un lichid. **2.** A stropi viţa de vie cu vermorel.

ŞPRIŢUITÓR s.n. (<*şpriţui*[2]) Aparat sau dispozitiv folosit pentru aplicarea, prin stropire, pe suprafeţele unor piese a vopselei, a lacului etc.

ŞPUL s.n. (<germ. *Spule*) **1.** Mosorel de metal aflat în suveica maşinii de cusut. **2.** P. gener. Mosor, bobină (pe care sînt înfăşurate fire).

ŞRAPNÉL s.n. (<fr. *shrapnell*, germ. *Schrapnell*) Proiectil de artilerie încărcat cu gloanţe, care explodează în aer, la mică înălţime.

ŞROT s.n. (<germ. *Schrot*) **1.** Primul produs obţinut la măcinarea grîului. ◆ Produs concentrat, din resturi de seminţe măcinate de floarea-soarelui, de in etc., cu conţinut bogat de proteine şi de săruri minerale, folosit ca îngrăşămînt sau ca hrană pentru animale. **2.** Utilaj folosit în operaţia de şrotuire, compus dintr-un valţ şi dintr-un grup de site.

ŞROTUÍRE s.f. (<*şrot*) Operaţie în cadrul măcinării cerealelor, care constă în zdrobirea şi în cernerea succesivă a fracţiunilor tot mai fine ale cerealelor măcinate.

ŞTAB s.n. (<germ. *Stab*, rus. *štab*) **1.** (Înv.) Stat-major. **2.** (Şi *ştab-ofiţer*) Ofiţer care făcea parte din statul-major; ofiţer superior. **3.** (Fam.) Şef.

ŞTACHÉTĂ s.f. (<germ. *Staket*(*e*)) Bară subţire din lemn, metal sau material plastic, aşezată orizontal între doi stîlpi, peste care se execută, în atletism, sărituri în înălţime (libere sau cu prăjina).

ŞTAFÉTĂ s.f. (<it. *staffetta*, germ. *Stafette*, fr. *estafette*) **1.** Curier special care ducea scrisori sau mesaje urgente. **2.** Scrisoare, mesaj urgent adus de un curier special. **3.** Probă sportivă clasică (la atletism, înot, caiac, schi etc.) care constă în parcurgerea unei distanţe regulamentare, fracţionată în patru părţi egale, de către o echipă compusă din patru sportivi care străbat succesiv distanţa repartizată, cu obligaţia de a transmite coechipierului următor un obiect convenţional care trebuie dus la punctul final; concurs sportiv de alergări, schi, înot, în care distanţa este parcursă succesiv de sportivii dintr-o echipă, concomitent cu transmiterea unui obiect convenţional de la unul la altul. ◆ Sportiv care ia parte la ştafetă. ◆ Obiect convenţional sau simbolic care se transmite în proba de ştafetă.

ŞTÁIER s.n. (<germ. *Steier*[walzer]) Dans (originar din Siria) la modă în sec.19; melodie după care se executa acest dans.

ŞTAIF s.n. (<germ. *Steif*[leder]) **1.** Întăritură de piele, carton etc., inserată între faţa şi căptuşeala încălţămintei, în partea dinapoi, în jurul călcîiului, pentru păstrarea formei. **2.** Întăritură de pînză care se pune în interiorul gulerelor, pentru a le menţine forma.

ŞTAMPILÁ vb. I tranz. (<*ştampilă*) A aplica o ştampilă.

ŞTAMPILÁT, -Ă adj. (<*ştampila*) Care poartă o ştampilă.

ŞTAMPÍLĂ s.f. (<fr. *estampille*; cf.it. *stampiglia*) **1.** Inscripţie, emblemă, semn convenţional care se aplică pe documente, scrisori, cărţi, brevete etc. pentru a atesta autenticitatea, proprietatea, provenienţa etc. **2.** Placă de lemn, de cauciuc, de metal etc. montată pe un mîner, cu care se aplică pe înscrisuri ori pe mărfuri o ştampilă.

ŞTANŢÁ vb. I tranz. (<germ. *stanzen*) **1.** A tăia sau a fasona obiecte de metal sau de mase plastice cu ajutorul ştanţei. **2.** A grava prin presiune obiecte de metal, produse finite, aplicînd un model, o marcă, o cifră etc. cu ajutorul ştanţei. ◆ A supune o peliculă cinematografică operaţiei de imprimare mecanică a subtitlurilor.

ŞTANŢÁT, -Ă adj. (<*ştanţa*) **1.** Tăiat sau fasonat cu ştanţa. **2.** Gravat cu ştanţa.

ŞTANŢATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*ştanţa*) Muncitor care lucrează la ştanţe.

ŞTÁNŢĂ s.f. (<germ. *Stanze*) **1.** Unealtă formată dintr-un poanson, o placă tăietoare şi elemente auxiliare, care se montează într-o presă sau într-o maşină de ştanţat. **2.** Unealtă folosită la gravarea prin presiune a unui model, a unei mărci, a unei cifre etc., pe suprafaţa unei piese.

ŞTÁUFER s.n. (<germ. *Stauffer*[büchse]) (TEHN.) Gresor cu presiune.

ŞTEAMP s.n. (<germ. *Stampf*[mühle, -werk, -maschine]) **1.** Instalaţie mecanică (rudimentară) folosită la sfărîmarea minereurilor aurifere. **2.** (TEHN.) Maşină de presat tablă. **3.** (Reg.) Presă pentru fabricat monede.

ŞTÉCĂR (ŞTÉCHER) s.n. (<germ. *Stecker*) Piesă la capătul unui şnur electric, care face

contactul dintre aparatul electric şi priza de curent; fişă de curent.
ŞTÉMPEL s.n. (<germ. *Stempel*) **1.** (TIPOGR.) Vîrf de oţel gravat cu care turnătorul de litere bate matriţa în aramă. **2.** (Reg.) Ştampilă. ◆ Vopsea specială (de culoare violetă) folosită la aplicarea ştampilelor.
ŞTEMUÍ vb. IV tranz. (<germ. *stemmen*) A lovi sau a presa marginea unei table nituite sau marginea capetelor de nit, pentru a asigura etanşeitatea îmbinării.
ŞTEMUITÓR s.n., s.m. (<*ştemui*) **1.** S.n. Unealtă de metal în formă de daltă cu vîrful bont, cu care se efectuează ştemuirea. **2.** S.m. Muncitor care ştemuieşte.
ŞTERGÁR s.n. (<*şterge*) **1.** Bucată dreptunghiulară de ţesătură din in, cînepă, bumbac, borangic etc., de diferite dimensiuni, adesea împodobită cu alesături, broderii, franjuri etc., folosită la împodobirea interioarelor caselor ţărăneşti şi ca obiect de artă şi de dar simbolic. **2.** Prosop, şervet. **3.** Năframă.
ŞTERGĂTÓR, -OÁRE subst. (<*şterge*) **1.** S.n., s.f. Cîrpă de şters. **2.** S.n. Perie cilindrică cu care se curăţă ţeava tunului. **3.** S.n. Dispozitiv pentru şters parbrizul unui vehicul, format din una sau din două palete cu muchie de cauciuc, acţionate de un motor. **4.** S.f. Covoraş sau împletitură de sfoară, de papură etc., de care se şterg picioarele la intrarea în casă. **5.** S.m. şi f. (Rar) Persoană care se ocupă cu curăţatul hainelor.
ŞTÉRGE vb. III (lat. *extergere*) **1.** Tranz. A freca (uşor) suprafaţa unui obiect, a unor părţi ale corpului etc. pentru a face să dispară un lichid sau o substanţă care o acoperă. **2.** Tranz. A face să nu se mai vadă un text scris prin radere cu guma sau prin tragerea unor linii deasupra. ◇ *A şterge cu buretele* = a da uitării o greşeală; a ierta. ◆ A anula, a abroga un act sau un fapt stabilit printr-o reglementare juridică sau socială. ◆ A suprima, a înlătura. ◆ Fig. A ierta, a trece cu vederea. **3.** Refl. A-şi pierde strălucirea, culoarea, relieful sub acţiunea unor agenţi externi. ◆ A dispărea treptat din vedere, a se estompa; fig. a dispărea din amintire. **4.** Tranz. Fig. A distruge, a nimici. ◇ *A şterge* (*pe cineva* sau *ceva*) *de pe faţa pămîntului* = a ucide, a nimici. **5.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) atinge de cineva sau de ceva în trecere pe lîngă el. ◆ Tranz. Fig. A pleca pe neobservate. **6.** Tranz. A fura, a şterpeli.
ŞTERPELÍ vb. IV tranz. (cf. *şterge*, *şparli*, reg. "a şterpeli") (Fam.) **1.** A fura, a sustrage cu abilitate. **2.** *A o şterpeli* = a pleca repede şi pe furiş.
ŞTERS, ŞTEÁRSĂ adj. (<*şterge*) **1.** (Despre obiecte, părţi ale corpului etc.) Care a fost uscat sau curăţat prin ştergere. **2.** (Despre cuvinte, fragmente dintr-un text scris etc.) Care nu se mai cunoaşte, nu se mai vede (fiind ras cu o gumă, tăiat cu o linie etc.). **3.** (Despre obiecte) Lipsit de strălucire, sub acţiunea unor agenţi externi. ◆ (Despre culori, lumină etc.) Palid, stins, spălăcit. ◆ Care şi-a pierdut relieful; tocit. **4.** Fig. (Despre glas, sunete) Lipsit de rezonanţă. **5.** Fig. (Despre oameni) Lipsit de personalitate; mediocru, umil. **6.** Fig. Estompat, neclar, vag.
ŞTERSĂTÚRĂ s.f. (<*şterge*) Faptul de a şterge; concr. porţiune dintr-un text din care a fost şters un cuvînt, un fragment etc.; cuvînt, fragment etc. suprimat dintr-un text.
ŞTÉVIE s.f. (<sl. **stavĭ*, bg. *štava*, scr. *štavlije*) **1.** Plantă erbacee perenă, cu tulpina înaltă, cu frunzele mari, cărnoase, comestibile (*Rumex patientia*). ◇ *Ştevie-de-munte* = plantă erbacee perenă, cu tulpina înaltă, cu frunzele palmate, cu inflorescenţa umbelă compusă din flori mici albe-roz (*Astrantia major*). **2.** Mîncare de ştevie.
ŞTI vb. IV (lat. *scire*) **1.** Tranz. A avea cunoştinţă (de ...), a fi informat (despre ...), a fi la curent (cu ...). ◇ Loc. adv. *Pe ştiute* = în cunoştinţă de cauză. *Pe neştiute* = a) fără a-şi da seama, în necunoştinţă de cauză; b) pe ascuns, în taină; pe furiş. ◆ A dispune de date precise şi amănunţite privitoare la ... . ◆ Refl. A avea temeiuri să se considere (ca ... sau drept ...). **2.** Tranz. A fi făcut cunoştinţă cu ...; a fi în măsură să dea relaţii, să emită aprecieri, opinii etc. privitoare la ... . ◆ Refl.recipr. A se cunoaşte (cu ...); a avea legături (de prietenie) (cu ...). **3.** Tranz. A lua cunoştinţă (de ...); a afla, a auzi. **4.** Tranz. A fi sigur (de ...), a fi convins (de...). ◆ (Mai ales în construcţii negative) A fi conştient (de ...), a fi lămurit (în ceea ce priveşte ...); a înţelege, a pricepe. ◆ A se convinge (de ceva). **5.** Tranz. (În construcţii cu sens negativ) A presupune, a bănui. **6.** Tranz. A ţine minte; a-şi aduce aminte (de ...). **7.** Tranz. A fi iniţiat într-un domeniu al cunoaşterii, într-o artă, într-un meşteşug etc.; a avea cunoştinţe sistematice (care ţin de ...), a avea o pregătire specială (în ceea ce priveşte ...). ◇ *A şti carte* = a avea noţiuni (elementare) de scriere şi citire; p.ext. a avea cunoştinţe temeinice (într-un anumit domeniu); a fi (foarte) învăţat. *A şti (ceva) pe de rost* (sau *ca pe apă, ca apa*) = a putea reproduce (ceva) întocmai, din memorie. ◆ A fi în măsură să înţeleagă şi să vorbească (o limbă străină). ◆ A avea pregătirea, rutina necesară pentru a ... . **8.** Tranz. A avea priceperea, îndemînarea, abilitatea necesară în ceea ce priveşte ... (sau ca să ... , pentru a ...). ◆ A considera oportun. **9.** Tranz. A putea (să ...), a fi în stare (să ...), a fi apt (să ...). **10.** Tranz. şi intranz. (De obicei în construcţii negative) A avea prilejul, posibilitatea de a lua cunoştinţă de ...; a avea de a face cu ...; a avea parte de ... . **11.** Tranz. şi intranz. (Mai ales în poezia populară) A avea grijă de ...; a se interesa de ... .
ŞTIFT s.n. (<germ. *Stift*) **1.** Cui (de lemn) fără cap, folosit mai ales în cizmărie pentru a fixa talpa încălţămintei. **2.** Piesă metalică, de formă cilindrică sau conică, folosită la îmbinarea a două piese sau pentru a asigura stabilitatea lor relativă.
ŞTIFTUÍ vb. IV tranz. (<*ştift*) A pune ştifturi.
ŞTIFTUÍT, -Ă adj. (<*ştiftui*) Fixat cu ştifturi.
ŞTIÍNŢĂ s.f. (<*şti*) **1.** Faptul de a avea cunoştinţă de ceva, de a fi informat (în legătură cu ceva); cunoaştere. ◇ Loc.adv. *Cu (bună) ştiinţă* = fiind conştient, în deplină cunoştinţă (a faptelor). *Cu* (sau *fără*) *ştiinţa cuiva* = cu (sau fără) asentimentul, consimţămîntul cuiva. *Spre ştiinţă* = ca să se ştie. ◆ Noţiune, idee, cunoştinţă (despre ceva). **2.** Ştire, veste. **3.** Conştiinţă. **4.** Faptul de a fi iniţiat (în ...), de a avea o pregătire specială (în ceea ce priveşte ...). ◆ Pricepere, îndemînare. **5.** Pregătire intelectuală; instrucţie, învăţătură, erudiţie. ◇ *Ştiinţă de carte* = cunoştinţe de scriere şi de citire. **6.** Ansamblu sistematic de cunoştinţe veridice despre natură, societate şi gîndire; ansamblu de cunoştinţe dintr-un anumit domeniu al cunoaşterii. ◇ *Om de ştiinţă* = savant, învăţat.
ŞTIINŢÍFIC, -Ă adj. (<fr. *scientifique*, lat. *scientificus*, după *ştiinţă*) Care aparţine ştiinţei, privitor la ştiinţă; bazat pe principiile ştiinţei; care are ca obiect cercetările dintr-unul sau din mai multe domenii ale ştiinţei. ◆ Care desfăşoară o activitate de cercetare într-un domeniu al ştiinţei.
ŞTIINŢÍFICO-FANTÁSTIC, -Ă adj. (<*ştiinţific+fantastic*) (Despre literatură, filme etc.) În care fantasticul este tratat verosimil prin amănunte ştiinţifice.
ŞTIM s.m. (<scr. *štim*) (Pop.) Fire de lînă (scurte şi încîlcite) sau cîlţi care rămîn după dărăcit.
ŞTÍMĂ[1] s.f. (cf.ngr. *shima*) Personaj din mitologia populară, imaginat de obicei ca o femeie frumoasă care protejează apele, pădurile, comorile.
ŞTÍMĂ[2] s.f. (<germ. *Stimme*) Parte dintr-o partitură, care revine fiecăruia dintre interpreţii unei bucăţi muzicale.
ŞTIR s.m. (<bg., scr. *štir*) **1.** Nume dat mai multor plante erbacee anuale din familia amarantaceelor: a) plantă cu tulpina ramificată, cu florile negre, dispuse în glomerule, cu frunzele acrişoare şi comestibile (*Amaranthus angustifolius*); b) (şi *ştir sălbatic, ştir de porci*) plantă cu tulpina dreaptă, păroasă, cu florile verzi, care serveşte ca hrană pentru porci (*Amaranthus retroflexus*); c) (şi *ştir de grădină*) plantă ornamentală cu frunzele roşii şi cu florile purpurii, dispuse în glomerule sau în spice lungi (*Amaranthus paniculatus*); d) (şi *ştir roşu*) moţul-curcanului (*Amaranthus caudatus*). **2.** Mîncare de ştir.
ŞTIRB, -Ă adj. (<sl. *štrŭbŭ*) **1.** (Despre oameni şi animale) Care a rămas fără unul sau mai mulţi dinţi. **2.** (Despre vase) Cu marginea ruptă, ciobită; căruia îi lipseşte o bucată din margine. ◆ (Despre instrumente de tăiat) Cu tăişul neascuţit, ciobit.
ŞTIRBÍ vb. IV (<*ştirb*) **1.** Intranz. (Despre oameni şi animale) A deveni ştirb. **2.** Refl. (Despre vase) A pierde o bucăţică din margine; a se ciobi. ◆ (Despre instrumente de tăiat) A pierde o bucăţică din tăiş, a avea ştirbituri. **3.** Tranz. Fig. A micşora puterea, prestigiul cuiva; a aduce prejudicii prestigiului, autorităţii cuiva. ◆ A încălca un drept, o lege etc.
ŞTIRBÍT, -Ă adj. (<*ştirbi*) **1.** Care are marginea sau muchia deteriorată, ciobită; p.ext. trunchiat, ciuntit. **2.** Fig. Redus, diminuat ca valoare, ca importanţă. ◆ (Despre o lege, un drept etc.) Încălcat, nerespectat.
ŞTIRBITÚRĂ s.f. (<*ştirbi*) **1.** Loc gol rămas după căderea unuia sau mai multor dinţi. **2.** Loc unde marginea sau muchia unui obiect este deteriorată, ruptă; p.ext. ruptură. **3.** Fig. Diminuare a valorii, a importanţei etc. (cuiva sau a ceva). ◆ Încălcare, nerespectare (a unei legi, a unui drept etc.).

ŞTÍRE s.f. (<*şti*) **1.** Cunoaştere; cunoştinţă. ◇ *Cu* (sau *fără*) *ştirea cuiva* = cu (sau fără) cunoştinţa, învoirea sau încuviinţarea cuiva. **2.** Veste (în mass-media), informaţie scurtă şi operativă despre un eveniment. ◆ Document, sursă de informaţii.

ŞTIUBÉI s.n. (<*ştiob*, reg. "trunchi de copac scorburos", "vas de lemn") **1.** Stup primitiv. **2.** Vas făcut dintr-un trunchi scobit care serveşte la păstrarea unor obiecte casnice.

ŞTIÚCĂ s.f. (<bg., scr. *štuka*) Peşte teleostean, răpitor, de apă dulce, lung pînă la 150 cm, greu pînă la 15 kg, cu corpul puţin turtit lateral, cu gura mare în formă de cioc de raţă şi cu dinţi puternici (*Esox lucius*). ◇ *Ştiucă-de-mare* = peşte marin, cu corpul lung de 50-80 cm, asemănător cu al şarpelui, cu spinarea verzuie şi pîntecele alb, cu gura în forma unui cioc lung (*Belone belone*).

ştiucă

ŞTIULÉTE s.m. Fruct (matur) al porumbului, cu sau fără pănuşile care îl învelesc; p.restr. partea lemnoasă a fructului de porumb.

ŞTIÚT, -Ă adj. (<*şti*) **1.** Cunoscut (bine) de cineva; p.ext. vestit, renumit. ◆ Convenit, stabilit. **2.** (Înv.) Învăţat, doct.

ŞTIUTÓR, -OÁRE adj. (<*şti*) Care ştie, care cunoaşte; care are cunoştinţe într-un anumit domeniu. ◆ (Substantivat) *Ştiutor de carte* = persoană care ştie să scrie şi să citească.

ŞTOLUÍ (STOLUÍ) vb. IV tranz. (<germ. *stollen*) A supune o piele operaţiei de ştoluire.

ŞTOLUÍRE s.f. (<*ştolui*) Operaţie care constă din mai multe întinderi ale pielii în diferite direcţii, pentru a-i conferi moliciune şi supleţe.

ŞTRAF s.n. (<germ. *Strafe*) (Înv. şi pop.) Amendă.

ŞTRAIF s.n. (<germ. *Streif(e)*) Bandă de carton sau de material textil, folosită în legătorie.

ŞTRAND s.n. (<germ. *Strand*) Teren cu nisip amenajat special pe malul unei ape naturale sau lîngă un bazin, folosit ca loc de plajă, de baie sau pentru sporturi nautice.

ŞTREANG s.n. (<germ. *Strang*) **1.** Frînghie (din cînepă); funie scurtă cu care se priponesc vitele. **2.** Funie groasă, cu laţ, folosită la spînzurat; p.restr. laţul acestei frînghii. **3.** Şleau[2] (la ham).

ŞTREC s.n. (<germ. *Strecke*) (Reg.) Linie ferată.

ŞTRECUÍ vb. IV tranz. (<germ. *strecken*) (În industria pielăriei) A îndepărta resturile de carne, de grăsimi şi o parte din ţesutul conjunctiv subcutanat de pe pielea crudă în vederea operaţiilor următoare de prelucrare a pielii.

ŞTRENGÁR s.m., adj. (<*ştreang*) (Copil, tînăr) plin de vioiciune, zburdalnic, care se ţine de pozne şi de năzbîtii. ◆ (Bărbat) uşuratic, afemeiat.

ŞTRENGĂRÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*ştrengar*) De ştrengar, privitor la ştrengar; caracteristic ştrengarilor.

ŞTRENGĂRÉŞTE adv. (<*ştrengar*) În felul ştrengarilor, ca ştrengarii.

ŞTRENGĂRÍE s.f. (<*ştrengar*) Faptă de ştrengar; poznă, năzbîtie.

ŞTRENGĂRÍŢĂ s.f. (<*ştrengar*) Fată sau femeie tînără care se poartă ca un ştrengar.

ŞTRÚDEL (STRÚDEL) s.n. (<germ. *Strudel*) Plăcintă din foi subţiri, umplute cu mere, brînză, nuci etc. şi rulate în formă de sul.

ŞTUPUÍ vb. IV tranz. A ornamenta cu zimţi partea superioară a ramei unui obiect de încălţăminte.

ŞTUŢ s.n. (<germ. *Stutzen*) Ţeavă scurtă, sudată sau fixată cu şuruburi de un vas, care serveşte ca element de legătură între acesta şi o conductă de admisie sau de evacuare.

ŞTUŢUÍ vb. IV tranz. (<germ. *stutzen*) (În industria pielăriei) A îndepărta partea de deşeu a pielii cu ajutorul foarfecelor sau al cuţitelor.

ŞU s.n. (cuv. chin.) Pictură verticală pe sul.

ŞUÁN s.m. (<fr. *chouan*; cf.n.pr. *J.Chouan*, conducătorul insurgenţilor) Insurgent din Bretania şi Normandia în timpul revoluţiei franceze.

ŞÚBĂ s.f. (<scr., ucr. *šuba*, magh. *suba*) Haină lungă şi largă din postav, cu guler mare, căptuşită cu blană, purtată mai ales de bărbaţi, peste îmbrăcămintea obişnuită. ◆ P.gener. Haină groasă căptuşită cu blană.

ŞÚBER s.n. (<germ. *Schieber*) **1.** (TEHN.) Dispozitiv mobil, ghidat, care reglează închiderea parţială sau totală a unui canal, a unei conducte de gaze. **2.** (În industria minieră) Dispozitiv în formă de pîlnie, prevăzut cu un organ de reglare, montat la capătul inferior al unui rostogol, prin care alunecă materialul care se încarcă în vagonete.

ŞÚBLER s.n. (<germ. *Schublehre*) (TEHN.) Instrument de măsurat dimensiunile liniare mici, format dintr-o riglă gradată, prevăzută cu unul sau cu două vîrfuri la unul din capete şi dintr-un cursor, care are de asemenea un vîrf de măsurare şi care glisează pe riglă.

ŞÚBRED, -Ă adj. **1.** (Despre fiinţe sau despre părţi ale corpului lor) Lipsit de vigoare, de vitalitate, de rezistenţă; predispus la îmbolnăvire; firav, delicat. ◆ (Despre lucruri, construcţii etc.) Lipsit de soliditate, de trăinicie; care este pe punctul de a se prăbuşi. ◆ Fig. (Despre argumente, teorii etc.) Discutabil; care poate fi uşor combătut. **2.** P.ext. Precar; nesigur.

ŞUBREZÉNIE s.f. (<*şubred*) **1.** Stare a ceea ce este şubred; lipsă de rezistenţă, de vitalitate; slăbiciune. ◆ Lipsă de soliditate, de trăinicie. ◆ Concr. Lucru şubred; construcţie şubredă. **2.** P.ext. Precaritate, nesiguranţă.

ŞUBREZÍ vb. IV (<*şubred*) **1.** Tranz. şi refl. A face să devină sau a deveni şubred (**1**), a face să-şi piardă sau a-şi pierde forţa fizică, rezistenţa. ◆ Refl. (Despre obiecte) A-şi pierde soliditatea, trăinicia; a fi pe punctul de a se prăbuşi. **2.** Tranz. P.ext. A face să devină precar, nesigur.

ŞÚCO adj. (<germ. *Schuko*) *Priză şuco* = priză cu contact la pămînt.

ŞUÉTĂ s.f. Conversaţie uşoară şi amuzantă între prieteni.

ŞUGUBĂŢ, -EÁŢĂ adj. (<sl. *dušegubĭcĭ*) Glumeţ, hazliu; poznaş, spiritual.

ŞUGUBINÁR s.m. (<*şugubină*) (În ev.med.; în ţările române) Persoană care cerceta şi judeca faptele de omucidere, de adulter şi de tîlhărie şi încasa de la vinovaţi amenzile la care aceştia erau supuşi.

ŞUGUBÍNĂ s.f. (<sl. *dušegubina*) **1.** (Înv.) Păcat mare; nelegiuire. **2.** (În ev.med.; în ţările române) Amendă percepută pentru răscumpărarea faptelor de omucidere, de adulter şi de tîlhărie.

ŞUGUÍ vb. IV intranz. (<*şagă*) (Fam.) A glumi.

ŞUI[1], ŞÚIE adj. (Pop.; despre fiinţe) Subţire, suplu, zvelt; (despre plante) mlădios; (despre obiecte) îngust.

ŞUI[2], ŞÚIE adj. (<sl. *šuj*) (Fam.) **1.** Strîmb, diform. **2.** Zănatic, zăpăcit.

ŞUI[3], ŞÚIE s.n., adj. (<magh. *suly, süly*) (Reg.) **1.** S.n. Nume dat mai multor boli: a) astmă; b) artrită; c) gută; d) cancer; e) sifilis. **2.** Adj. Astmatic.

ŞÚIER s.n. (<*şuiera*) **1.** Zgomot ascuţit şi prelung pe care îl face vîntul, furtuna, vijelia etc. **2.** Zgomot ascuţit, strident şi prelung produs prin suflarea cu putere a aerului printre buzele întredeschise, printre dinţi sau printre degetele băgate în gură. **3.** Sunet ascuţit şi scurt produs de anumite obiecte cînd se deplasează sau se învîrtesc cu repeziciune. **4.** Sunet strident (destinat să anunţe, să avertizeze) produs cu ajutorul unui instrument special. **5.** Sunet produs de un instrument muzical sau de cel care fluieră; p.ext. cîntec fluierat. ◆ Sunet, ţipăt specific, scos de unele animale, păsări sau insecte.

ŞUIERÁ vb. I intranz. (lat. *sibilare*) **1.** (Despre vînt, furtună, vijelie etc.) A produce un zgomot ascuţit şi prelung. **2.** (Despre fiinţe) A produce un sunet strident, ascuţit şi prelung, suflînd cu putere aerul printre buzele întredeschise, printre dinţi, printre degetele băgate în gură sau cu un instrument special. **3.** (Despre unele obiecte) A produce un zgomot scurt şi strident cînd se deplasează sau se învîrtesc cu repeziciune. **4.** (Despre oameni) A emite o succesiune melodică de sunete, suflînd printre buze, cu ajutorul unui fluier etc.; a cînta, a intona o melodie fluierînd. ◆ P.anal. (Despre aparate în funcţiune) A produce un sunet strident şi lung. ◆ Tranz. A întîmpina pe cineva cu şuierături, în semn de dezaprobare; a fluiera. **5.** (Despre unele animale, păsări sau insecte) A scoate un sunet (prelung) ascuţit specific.

ŞUIERÁTOR, -OÁRE adj., s.f. (<*şuiera*) **1.** Adj. (Mai ales despre vînt) Care produce un zgomot ascuţit şi prelung. **2.** Adj. (Mai ales despre vocea sau respiraţia oamenilor) Care are un timbru ascuţit şi strident. ◇ (FON.) *Consoană şuierătoare* (şi substantivat, f.) = consoană sibilantă. **3.** Adj. (Despre unele animale, păsări sau insecte) Care scoate un sunet sau un ţipăt ascuţit specific. **4.** S.f. (Reg.) Instrument, dispozitiv care şuieră sau cu care se şuieră.

ŞUIERÁTURĂ s.f. (<*şuera*) **1.** Şuier (**1**). **2.** Şuier (**2**). **3.** Şuier (**3**).

ŞÚIET s.n. (form. onomat.) Zgomot slab, continuu şi monoton produs de curgerea apei, de bătaia vîntului etc.

ŞULĂR s.n. (cf.sl. *šilo* "sulă") (Reg.) Însăilătură.

ŞÚNĂR s.n. (<engl., fr. *schooner*) Navă mică, cu două catarge înclinate şi cu vele aurice, folosită pentru pescuit şi cabotaj; goeletă.

ŞÚNCĂ s.f. (<magh. *sonka*, germ. *Schunke*) Pulpă de porc sărată şi afumată; p.ext. bucată tăiată din părţile mai grase ale unui porc. ◆ P.restr. Slănină.

ŞUNT s.n. (<engl., fr. *shunt*) **1.** Rezistor electric conectat între două puncte ale unui circuit electric, pentru protejarea porţiunii de circuit cuprinse între aceste puncte prin preluarea unei părţi de curent electric. **2.** (FIZIOL.) Derivare a circuitului sangvin pe alte căi circulatorii decît cele normale.

ŞÚRĂ s.f. (<germ. *Schur*, săs. *Schyren*) **1.** Construcţie anexă într-o gospodărie (ţărănească), în care se păstrează uneltele şi se adăpostesc vitele. **2.** (Reg.) Şiră de paie, de fîn etc.

ŞURÚB s.n. (<germ. *Schrube*) **1.** Tijă cilindrică, de fier sau de oţel, filetată pe o anumită porţiune sau pe toată lungimea, prevăzută de obicei cu un cap hexagonal, pătrat, rotund etc., care serveşte la asamblarea unor piese de maşină, la transformarea şi utilizarea în diverse moduri a mişcării de rotaţie într-un mecanism. ◇ *A strînge şurubul* = a folosi mijloace de constrîngere. *A întoarce şurubul* = a recurge la şiretlicuri. **2.** Nume dat unor unelte, dispozitive etc. care conţin un şurub sau care se manevrează prin răsucire. **3.** (Reg.) Vîrtej de apă.

ŞURUBÉLNIŢĂ s.f. (<*şurub*) Unealtă formată dintr-o tijă metalică cu mîner, cu vîrful lăţit în formă de tăiş, care serveşte la strîngerea sau la deşurubarea şuruburilor.

ŞUŞANEÁ[1] s.f. (<tc. *şişane, şeşhane*) Puşcă lungă cu ţeava ghintuită, care era folosită mai ales de arnăuţi.

ŞUŞANEÁ[2] s.f. (cf.tc. *şişăne*) **1.** Trupă de teatru improvizată în vederea susţinerii unui turneu. ◆ Spectacol (de varietăţi) cu numere improvizate, de calitate discutabilă. **2.** P.ext. Aranjament între două sau mai multe persoane în vederea obţinerii unor venituri personale.

ŞUŞOTEÁLĂ s.f. (<*şuşoti*) Faptul de a şuşoti; vorbire, discuţie etc. în şoaptă; zgomot slab de glasuri în şoaptă.

ŞUŞOTÍ vb. IV intranz. (form. onomat.; cf.fr. *chuchoter*) **1.** A vorbi încet, în şoaptă; a şopti (cuiva) la ureche; p.ext. a vorbi în taină. **2.** (Despre ape, frunze etc.) A produce un zgomot lin şi uniform.

ŞUŞTÁC s.m. (<pol. *szóstak*) Monedă poloneză (de argint), care a circulat în trecut şi în ţările române.

ŞUŞUÍ vb. IV (form. onomat.) **1.** Intranz. (Despre ape, frunze mişcate de vînt etc.) A produce un zgomot (slab şi continuu). **2.** Intranz. A linişti sau a adormi un copil prin repetarea prelungită şi monotonă a sunetului "ş". **3.** Tranz. A spune ceva în şoaptă.

ŞUŞUITÓR, -OÁRE adj. (<*şuşui*) (Despre ape, frunze mişcate de vînt etc.) Care şuşuie.

ŞUT[1] s.n. (<germ. *Schicht*) Interval de timp dintr-o zi în care o echipă de muncitori lucrează în mină; schimb; normă a unui miner în timpul unui schimb.

ŞUT[2] s.n. (<fr., engl. *shoot*) Lansare a mingii printr-o lovitură (foarte puternică) cu piciorul, cu mîna, cu capul sau cu un obiect special, la anumite jocuri sportive, în scopul înscrierii unui punct.

ŞUTÁ vb. I intranz. (<fr. *shooter*) A lansa mingea, lovind-o (puternic) cu piciorul, cu mîna, cu capul sau cu un obiect special, la unele jocuri sportive; a trage un şut[2].

ŞUTÉR (ŞUTÓR) s.m. (<fr. *schooteur*) Sportiv care şutează.

ŞUVÍŢĂ s.f. (<bg. *ševica* "cusătură") **1.** Smoc de fire de păr, de lînă etc. ◆ Cantitate mică de fire alăturate din părul capului omenesc. **2.** Fîşie lungă şi îngustă (din ceva). **3.** Fir de apă, de lichid; curs de apă îngust.

ŞUVÓI s.n. (cf.magh. *sió*, după *puhoi*) **1.** Curent de apă care se scurge cu repeziciune pe locuri înclinate (în urma ploilor mari sau a topirii zăpezilor); p.ext. curs de apă (cu debit rapid). ◆ Ploaie abundentă şi repede. ◆ Fig. Mulţime de oameni (în mişcare). ◆ Fig. Debit, flux verbal. **2.** Făgaş săpat de şuvoaie.

ŞVAB[1] s.m. (<germ. *Schwabe*, ucr. *švab*) Numele a două insecte din ordinul ortopterelor, care trăiesc în locuri întunecoase şi se hrănesc cu resturi de alimente: a) insectă lată, moale, de culoare neagră-cafenie, care miroase urît; libarcă, gîndac-de-bucătărie, gîndac-negru (*Blatta orientalis*); b) insectă mică de culoare galbenă-roşcată (*Phyllodromia germanica*).

ŞVAB[2], -Ă s.m. şi f., adj. (<germ. *Schwabe*) **I. 1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care s-a format, care locuieşte în Suabia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Suabiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Suabiei sau şvabilor, privitor la Suabia sau la şvabi. **II. 1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie compusă mai ales din germani (originari din Suabia) colonizaţi în mod succesiv în Banat, Transilvania şi în unele localităţi din Bucovina, în prima jumătate a sec. 18; (la sg.) persoană care aparţine acestei populaţii. **2.** Adj. Care aparţine şvabilor, privitor la şvabi.

ŞVÁIŢER s.n. (<germ. *Schweizer*[käse]) Sortiment de brînză fină, fermentată, cu gust dulceag şi cu goluri mari în masa ei, care se producea iniţial în Elveţia.

ŞVAIŢUÍ vb. IV tranz. (<germ. *schweissen*) (TEHN.) A suda piese de metal prin forjare la cald.

ŞVARŢ s.n. (<germ. *schwarzer* [Kaffee]) Băutură fierbinte obţinută din cafea rîşnită, trecută prin filtru şi îndulcită; o anumită cantitate din această băutură; cafea neagră; filtru.

ŞVĂBÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*şvab*) Care aparţine şvabilor; privitor la şvabi.

ŞVĂBOÁICĂ s.f. (<*şvab*) Femeie care face parte din populaţia şvabilor (**2**).

ŞVED, -Ă s.m. şi f. (<pol. *szwed*, rus. *šved*) (Înv.) **1.** S.m. şi f. Suedez. **2.** Adj. Care aparţine suedezilor, privitor la suedezi.

ŞVÉMER s.n. (<germ. *Schwemmer*) (NAV.) Bucată cilindrică de lemn, ancorată în poziţie orizontală în apa unui fluviu, care indică zonele unde navigaţia este interzisă.

ŞVIŢERÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Şviţera* "Elveţia") (Înv.) **1.** S.m. şi f. Elveţian. **2.** Adj. Care aparţine elveţienilor, privitor la elveţieni.

T

T s.m. invar. A douăzeci şi patra literă a alfabetului limbii române şi sunetul corespunzător (consoană oclusivă dentală surdă). ◆ (FIZ.) Simbol pentru *tesla*. ◆ Simbol pentru *tera-*. **t** (METR.) Simbol pentru *tonă*.

Ta (CHIM.) Simbol pentru *tantal*.

TAB s.n. (siglă de la *T*[ransportor] *A*[uto] *B*[lindat]) Transportor auto blindat.

TABÁC[1] s.m. (<tc. *tabāk*) Tăbăcar.

TABĂC[2] s.n. (<ngr. *tampakos*, germ. *Tabak*, fr. *tabac*) Frunze de tutun măcinate, care se aspiră pe nas.

TABACHÉRĂ s.f. (<ngr. *tabakera*, it. *tabacchiera*) **1.** Cutie mică pentru păstrarea tutunului sau a ţigărilor. **2.** Fereastră mică executată în panta acoperişului unei construcţii.

TABÁGIC, -Ă adj. (<fr. *tabagique*) Care se referă la tabagism, care provine din tabagism.

TABAGÍSM s.n. (<fr. *tabagisme*) Intoxicaţie cronică cu nicotina din tutun, specifică fumătorilor.

TABÁN s.n. (<tc. *taban*) Căptuşeală a tălpii la încălţăminte.

TÁBĂRĂ s.f. (<sl. *taborŭ*) **1.** Loc de dispunere temporară a trupelor unei armate, amenajat în afara localităţilor în scopul instruirii militare în condiţii de campanie. **2.** Aşezare temporară în corturi. ◆ Aşezare (în aer liber) în locuri pitoreşti, amenajată special pentru copii, elevi, studenţi, în perioadele de vacanţă. ◆ (SPORT) Cantonament. **3.** Grup de căruţe în mers sau în popas. **4.** Oaste; p.ext. mulţime, gloată. **5.** Fam. Grupare politică; grup al unui partid, al unei asociaţii, al unei organizaţii constituit în opoziţie cu alt grup.

TABÉL s.n. (<lat. *tabella*, germ. *Tabelle*) Foaie cuprinzînd nume, cifre, date introduse în rubrici cu diferite notaţii pentru un anumit scop; tabelă.

TABELÁ vb. I tranz. (<*tabel*) A aranja în formă de tabel.

TABELÁR, -Ă adj. (<lat. *tabellarius*, fr. *tabellaire*) În formă de tabelă (**1**); ale cărei caracteristici sînt cele ale unei tabele.

TABÉLĂ s.f. (<lat. *tabella*) **1.** Tabel. **2.** *Tabelă matematică* (pentru diverse funcţii) = tablou în care sînt date valorile unei funcţii pentru anumite valori ale argumentelor. *Tabelă trigonometrică* = tabelă matematică în care sînt cuprinse valorile funcţiilor trigonometrice elementare pentru anumite argumente ale acestora. *Tabelă de logaritmi* = tabelă matematică în care sînt cuprinse valorile funcţiilor logaritmice pentru anumite argumente ale acestora.

TABERNÁCUL s.n. (<lac. *tabernaculum*, it. *tabernacolo*) **1.** Cortul în care vechii evrei păstrau chivotul legii şi care era susţinut de coloane de lemn aurit; a servit ca sanctuar pînă la zidirea templului din Ierusalim (sec. 9 î.Hr.). **2.** Dulap mic sau cutie de metal preţios (în formă de biserică) în care, la catolici, se păstrează obiecte de cult.

TÁBES s.n. (<fr. *tabès*, lat. *tabes*) (MED.) Formă de neurosifilis, care se manifestă prin tulburări de sensibilitate, de mers, prin puternice dureri viscerale etc.

TABIÉT s.n. (<tc. *tabīat*) Gust, plăcere măruntă pe care şi-o satisface cineva cu regularitate şi meticulozitate; apucătură, năravuri; obişnuinţă; p.ext. manie. ◆ Totalitatea micilor deprinderi plăcute care însoţesc o viaţă tihnită şi confortabilă.

TABINÉT s.n. (după fr. *table nette*) Joc de cărţi.

TÁBLĂ[1] s.f. (<lat. *tab*(u)*la*, magh. *tábla*, fr. *table*) **1.** Foaie de oţel sau de metal neferos, executată prin laminare, folosită la acoperişuri, la fabricarea unor ambalaje, rezervoare etc. **2.** Placă de lemn, de piatră sau de metal pe care se gravează, se vopsesc anumite date sau indicaţii. **3.** Placă, mai ales neagră (de lemn) (dreptunghiulară), pe care se poate scrie cu creta şi care este folosită mai ales în şcoli. **4.** Tabel. **5.** *Tablă de materii* = sumar. **6.** (MAT.) Formă de prezentare a unei legi de compoziţie (ex. *tabla adunării, tabla înmulţirii* etc.).

TÁBLĂ[2] s.f. (<ngr. *tavli*) (Mai ales la pl.) Joc cu două zaruri şi cu cîte 15 piese (pentru fiecare din cei doi jucători), care se mută în spaţiile marcate pe feţele interioare ale unei cutii speciale; partidă dintr-un astfel de joc.

TABLÉTĂ s.f. (<fr. *tablette*) **1.** Preparat farmaceutic de formă plată, rotundă sau pătrată; pastilă. **2.** Specie publicistică, de mici dimensiuni, pe teme de actualitate, avînd, de obicei, accente satirice.

TABLIÉR s.f. (<fr. *tablier*) Ansamblul grinzilor care formează scheletul de rezistenţă al unui pod şi care susţine calea de circulaţie a acestuia.

TABLÓU s.n. (<fr. *tableau*) **1.** Pictură, gravură, desen pe pînză, pe carton etc.; p.ext. imagine pictată, desenată, fotografiată etc. înrămată şi aşezată în scop decorativ pe peretele unei încăperi. **2.** Priveliştе de ansamblu a unei secvenţe din realitate, care impresionează prin frumuseţe, sugestivitate etc. **3.** Descriere expresivă a unei privelişti, a unor fapte etc. făcută prin viu grai sau în scris. ◆ Expunere pe scurt a unor întîmplări, fapte, situaţii etc. ◆ Prezentare sistematică şi globală a unor date, cifre etc. **4.** Diviziune a unei piese de teatru sau subdiviziune a unui act, care implică, de obicei, schimbarea decorului. **5.** Tabel, listă. ◇ (CHIM.) *Tabloul periodic al elementelor* = tabel în care elementele chimice sînt aşezate în ordinea greutăţii lor atomice. **6.** Element al unei instalaţii, format din panouri sau pupitre, pe care sînt montate dispozitive tehnice de comandă sau de control. ◇ *Tablou de bord* = panoul pe care sînt fixate aparatele şi instrumentele necesare controlului şi manevrării unui vehicul.

TABORÍŢI s.m. pl. (<fr. *taborites*; cf.n.pr. *Tabor*, cetate în sudul Cehiei) Grup al husiţilor extremişti care s-au grupat în jurul lui Jan Zizka la Tabor şi care au fost învinşi în 1434 de catolici şi de husiţii moderaţi.

TABÚ s.n. (<fr. *tabou*; cuv. polinezian) **1.** (În societăţile primitive) Interdicţie de natură religioasă, privind o fiinţă, un obiect, un proces sau un fenomen, datorată caracterului sacru sau impur care li se atribuie acestora. **2.** Interdicţie socială şi morală. **3.** Persoană, problemă, aspect, lucru care nu pot fi criticate. **4.** Interdicţie de limbaj.

TABUIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *tabouiser*) A (se) face, a deveni tabu.

TABULÁR, -Ă adj. (<fr. *tabulaire*, lat. *tabularis*) **1.** Înscris într-un tabel, într-un registru, pe o listă etc. **2.** (Despre o formă de relief) Care este aproximativ plată, dominînd îm-

prejurimile.
TABULÁTA subst. (<lat. *tabullatum* "scîndură, strat") Subclasă de celenterate antozoare fosile, caracterizate prin forma tubulară a caliciilor şi prin prezenţa pereţilor despărţitori transversali, care au trăit din silurian pînă în cretacic.
TABULATÓR s.n. (<fr. *tabulateur*, germ. *Tabulator*) Dispozitiv al unei maşini de scris care permite ca, odată fixată lungimea unui rînd, aceasta să poată fi automat menţinută şi pentru rîndurile următoare.
TABULATÚRĂ s.f. (<germ. *Tabulatur*) **1.** Vechi sistem de notaţie muzicală cu ajutorul literelor, cifrelor şi altor semne, folosit în sec. 15-17 pentru instrumentele polifonice (orgă, lăută, clavecin etc.), care indica poziţia degetelor executantului. **2.** Sistem de reguli privind arta maeştrilor-cîntăreţi din sec. 15-17 (meistersingeri ş.a.).
TABÚN s.n. (<tăt., ucr. *tabun*) (ZOOT.) Sistem de creştere a cailor în libertate, pe păşune (în stepă).
TABURÉT s.n. (<fr. *tabouret*) Scaun fără spătar.
TAC s.n. (<ngr. *takos*) Baston care se utilizează în jocul de biliard pentru lovirea bilelor.
TACHELÁJ s.n. (<germ. *Takelage*) Totalitatea parîmelor folosite pe o navă la fixarea arborilor (*tachelaj fix*) sau la manevrarea pînzelor şi a vergilor (*tachelaj curent*).
TACHÉT s.m. (<fr. *taquet*) **1.** Suport montat pe o navă, de care se leagă mai ales parîmele simple. **2.** Element component al mecanismului de distribuţie cu supape al unui motor cu ardere internă, care împiedică uzarea supapei. **3.** (IND.) Fiecare dintre cele patru piese care susţin, într-o mină, colivia la nivelul rampelor puţului de extracţie în timp ce se execută introducerea sau scoaterea vagonetelor din colivie.
TACHINÁ vb. I tranz. (<fr. *taquiner*) A supăra, a necăji în glumă pe cineva.
TACÍT, -Ă adj. (<fr. *tacite*) Care nu este exprimat (formal), dar care se subînţelege şi se admite ca atare.
TACITÚRN, -Ă adj. (<fr. *taciturne*, lat. *taciturnus*) Tăcut; închis în sine; posac.
TACÍM s.n. (<tc. *takım*) **1.** Totalitatea obiectelor de metal de care se serveşte cineva cînd mănîncă; p.ext. serviciu de masă complet, care se aşază în dreptul unui mesean. **2.** Totalitatea obiectelor, uneltelor necesare unei operaţii, unei îndeletniciri. **3.** (Mai ales la pl.) Aripi, gheare, gîturi de pasăre ambalate separat pentru consum.
TACLÁLE s.f. pl. (<tc. *takla* "tumbă") Taifas, palavre, flecăreală.
TÁCT s.n. (<germ. *Takt*, fr. *tact*) **I.** (FIZIOL.) Simţul pipăitului. **II. 1.** (MUZ.) Măsură; p.ext. ritm al unei melodii. **2.** Ritm al mersului, vorbei etc.; cadenţă. **III.** (La sg.) Simţ al măsurii în comportare, care determină adoptarea unei atitudini convenabile într-o circumstanţă dată. ◆ P.ext. Abilitate.
TÁCTIC, -Ă s.f., adj.(<fr. *tactique*) **I.** S.f. **1.**Arta conducerii în luptă a trupelor armate (militare sau paramilitare) pentru a îndeplini cu maximă eficienţă scopurile fixate. **2.** Totalitatea mijloacelor întrebuinţate pentru a izbuti într-o acţiune. **II.** Adj. Care ţine de tactică, referitor la tactică; conform cu o anumită tactică.
TACTICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *tacticien*) Specialist în probleme de tactică.
TACTICÓS, -OÁSĂ adj. (<ngr. *taktikos*) Cumpănit, echilibrat; cu mişcări lente, domoale.
TACTÍL, -Ă adj. (<fr. *tactile*, lat. *tactilis*) Care ţine de simţul pipăitului, privitor la simţul pipăitului; care se poate percepe prin pipăit.
TACTÍSM s.n. (<fr. *tactisme*; cf.lat. *tactus* "atingere") (BIOL.) Mod de deplasare a unui organism liber asupra căruia acţionează unilateral o sursă de excitaţie, în direcţia acesteia (*tactism pozitiv*) sau în sens contrar (*tactism negativ*).
TADJÍC, -Ă s.m.şi f., adj. (<rus. *tadjik*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Tadjikistan; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Tadjikistanului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Tadjikistanului sau tadjicilor, privitor la Tadjikistan sau la tadjici, originar din Tadjikistan.
TAFTÁ s.f. (<tc. *tafta*, fr. *taffetas*) Ţesătură de mătase colorată, netedă şi lucioasă, cu tuşeu special, care produce în mişcare un foşnet caracteristic.
TAGALÓG subst. Limbă vorbită în Filipine, care face parte din ramura limbilor indoneziene.
TÁGMĂ s.f. (<ngr. *taghma*) Totalitatea persoanelor care fac parte din aceeaşi categorie profesională sau socială; breaslă; ceată.
TAHI- (<fr. *tachy-*; cf.gr. *tachys* "iute, repede") Element prim de compunere care are semnificaţia "iute, referitor la viteză".
TAHICARDÍE s.f. (<fr. *tachycardie*; cf.gr. *tachys* "rapid"+*kardia* "inimă") Accelerare fiziologică (în timpul unui efort fizic, în emoţii etc.) sau patologică (în unele afecţiuni cardiace, în boala Basedow etc.) a frecvenţei contracţiilor cardiace peste 90-100 de bătăi pe minut.
TAHIFAGÍE s.f. (<fr. *tachyphagie*) Faptul de a mînca repede.
TAHIMETRÍE s.f. (<fr. *tachymétrie*) (TOPOGR.) Metodă de măsurare a distanţelor şi a diferenţelor de nivel dintre anumite puncte de pe teren cu ajutorul tahimetrului.
TAHIMÉTRU s.n. (<fr. *tachymètre*; cf.gr. *tachi-*+*metron* "măsură") **1.** Instrument topografic care permite ridicarea topografică rapidă a planurilor şi hărţilor prin măsurarea distanţelor pe cale optică. **2.** Aparat folosit pentru măsurarea vitezei curentului cursurilor de apă.
TAHIÓN s.m. (<fr. *tachyon*) (FIZ.) Particulă elementară ipotetică, neidentificată experimental, cu viteza superioară celei a luminii.
TAHIPNÉE s.f. (<fr. *tachypnée*) Accelerare a respiraţiei (peste 16-20 respiraţii pe minut) care apare în cursul anumitor boli.
TAHISCÓP s.n. (<fr. *tachyscope*; cf.gr. *tachi-*+*skopein* "a observa") Aparat folosit în studiul mişcărilor unui dispozitiv mecanic prin fotografieri succesive.
TAHISTOSCÓP s.n. (<fr. *tachystoscope*; cf.gr. *takhistos* "foarte repede") (PSIH.) Aparat utilizat în studierea legilor percepţiei şi atenţiei; determină volumul atenţiei unei persoane prin prezentarea, pentru scurt timp, a unor cuvinte pentru a fi citite, sau a unor imagini pentru a fi percepute.
TAHÍN s.n. (<tc. *tahîn*) Făină din seminţe uleioase (de susan, floarea-soarelui, nuci, arahide, migdale dulci) prăjite, din care se prepară halvaua.
TAHOMÉTRU s.n. (<germ. *Tachometer*, fr. *tachéomètre*; cf.gr. *tachos* "viteză"+*metron* "măsură") Instrument pentru măsurarea turaţiei motoarelor. ◇ *Tahometru electric* = tahometru format dintr-un microgenerator electric şi dintr-un voltmetru electric a cărui scară este gradată în unităţi de viteză unghiulară, respectiv de turaţie.
TÁICĂ s.m. (<*tată*) **1.** (Pop.) Tată (**1**). **2.** (La vocativ) Termen afectiv cu care se adresează cineva unui om mai în vîrstă, un om mai în vîrstă altuia mai tînăr sau un părinte copilului său. **3.** (Determinat prin "părinte", "popă") Nume dat preotului.
TAIFÁS s.n. (<ngr. *taifas*) Conversaţie familiară, intimă; flecăreală, pălăvrăgeală plăcută.
TAIFÚN s.n. (<germ. *Taifun*) Vînt foarte puternic, cu furtună şi cu vîrtejuri, care se formează în partea de apus a Oceanului Pacific şi se manifestă mai ales în estul Asiei.
TAIGÁ s.f. (<rus. *taiga*, fr. *taïga*) Pădure mai ales de conifere din Siberia şi din partea europeană a Rusiei; p.ext. nume dat subzonei pădurilor de conifere din N zonei temperate a emisferei boreale.
TAILORÍSM (TAYLORÍSM) s.n. (<fr. *taylorisme*, engl. *taylorism*; n.pr. *Taylor*, inginer şi economist american) Metodă de organizare a muncii într-o întreprindere, prin controlarea timpilor de execuţie în ideea stimulării (tehnice şi salariale) a muncitorului pentru obţinerea unui randament maxim. A fost stabilită de Frederick Windslow Taylor.
TAÍN s.n. (<tc. *ta'yin*, *tayin*) **1.** Raţie de alimente sau de băutură care se dă cuiva pentru un timp determinat în schimbul unor servicii prestate. ◆ Sumă de bani corespunzătoare raţiei alimentare. **2.** Raţie de nutreţ care se dă animalelor într-o unitate de timp. **3.** Parte care revine cuiva ca rezultat al unei împărţeli, al unei repartizări etc.
TÁINĂ s.f. (<sl. *tajna*) **1.** Ceea ce este neînţeles, nedescoperit, nepătruns de mintea omenească; mister. **2.** Minune, miracol. **3.** Secret. ◆ Loc ascuns, ascunzătoare. **4.** (RELIG.) (La pl.) *Sfintele taine* sau *cele şapte taine* = cele şapte ritualuri sau acte de cult din religia creştină; (la sg.) fiecare dintre cele şapte acte de ritual creştin (ortodox şi catolic) care deţine mistic puterea de a transmite credincioşilor harul divin: botez, căsătorie, hirotonie, miruire, spovedanie, împărtăşanie, maslu. Protestanţii recunosc numai două taine: botezul şi împărtăşania. **4.** (Înv.) Sfat ascuns, consiliu secret, consfătuire secretă.
TÁINIC, -Ă adj. (<sl. *tajnŭ*, *-nikŭ*) **1.** (Şi adverbial) Plin de taină (**1**); misterios. **2.** Neştiut, necunoscut, neînţeles; secret. ◆ (Adverbial) Pe furiş. ◆ Intim. ◆ (Despre locuri) Ascuns, ferit. ◆ (Despre oameni) Singuratic. **3.** Discret; care ştie (sau poate) să tacă.
TÁINIŢĂ s.f. (<*taină*) Groapă în pămînt sau încăpere subterană (secretă); p.ext. ascunzătoare.

TAIÓR s.n. (<fr. *tailleur*) Costum purtat de femei, mai ales începînd cu sec. 20, compus dintr-o fustă şi o jachetă, confecţionate din acelaşi material (de obicei din stofă).

TAKÎR subst. (cuv. rus.) (GEOGR.) Denumire a terenurilor argiloase salinizate din Asia Centrală, a căror suprafaţă crapă în perioadele secetoase, desfăcîndu-se în plăci poligonale; deşert de argilă.

TAL s.n. (<fr. *thalle*; cf.gr. *thallos* "ramură") Organ vegetativ lipsit de vase conducătoare, monocelular (la bacterii şi la unele alge), pluricelular (la ciuperci şi la alge) sau diferenţiat în organe comparabile cu cele ale plantelor superioare.

TALÁMUS s.n. (<fr., lat. *thalamus*) Formaţie anatomică nervoasă cenuşie constituind o parte a encefalului, situată la baza creierului, care are rol principal în integrarea excitaţiilor senzitive şi senzoriale şi proiectarea lor pe scoarţa cerebrală.

TALÁNGĂ s.f. (form. onomat.) Clopot care se atîrnă la gîtul vitelor şi al oilor. ◆ Sunet produs de acest clopot.

TALÁNT s.m. (<sl. *talanŭtŭ*) (În Grecia antică) **1.** Unitate de măsură a greutăţii, diferită de la o cetate la alta. **2.** Monedă de aur sau de argint cu valoare variabilă de la o epocă la alta, de la o cetate la alta.

TALASEMÍE s.f. (<it. *talassemia*, fr. *thalassémie*) Maladie (gravă) cu un caracter ereditar dominant care constă în lipsa de rezistenţă şi diminuarea numărului globulelor roşii, precum şi în deficienţă în producerea hemoglobinei, care se manifestă în special la populaţiile din bazinul mediteraneean; se mai numeşte anemie mediteraneeană.

TALASOCRAŢÍE s.f. (<fr. *thalassocratie*; cf.gr. *thalassa* "mare"+*kratos* "putere") **1.** Putere maritimă. **2.** Stăpînire asupra mărilor.

TALASOFOBÍE s.f. (<fr. *thalassophobie*) Teamă patologică de mare sau (şi) de valuri.

TALASOTERAPÍE s.f. (<fr. *thalassotherapie*; cf.gr. *thalassa* "mare"+*therapeia* "tratament") Utilizare a tratamentului cu băi de mare asociate cu aerul marin, în boli ca hipotiroidism, reumatism cronic, sinuzită etc.

TALÁŞ s.n. (<tc. *talaş*) (Cu sens colectiv) Aşchii lungi şi subţiri care rezultă ca deşeu la prelucrarea lemnului cu rindeaua sau cu alte unelte tăietoare; aşchiile uniforme, obţinute prin prelucrarea cu maşini-unelte speciale, constituie lîna de lemn, utilizată ca semifabricat pentru producerea plăcilor aglomerate şi fibrolemnoase, ca material termoizolant etc.

TALÁZ s.n. (<tc. *talaz*) Val mare format (pe mări şi pe oceane) în timpul unei furtuni, al unei mişcări tectonice etc.

TÁLC s.n. (<fr. *talc*, germ. *Talk*) Silicat natural hidratat de magneziu, de culoare albă-verzuie, unsuros şi moale la pipăit, folosit în industria farmaceutică, textilă, a hîrtiei, a cauciucului etc.

TALÉNT s.n. (<lat. *talentum*, fr. *talent*, germ. *Talent*) Îmbinare de aptitudini care favorizează realizarea unei activităţi creatoare în domeniul artei, ştiinţei, tehnicii etc.; p.ext. cel care are talent.

TALENTÁT, -Ă adj. (<*talent*) Care are talent; bine înzestrat, dotat.

TÁLER[1] s.m. (<germ. dial. *Taller*; cf.bg. *taler*) **1.** Vas plat de lemn, de lut ars, de metal etc. din care se mănîncă sau care se foloseşte la bucătărie. **2.** Disc sau vas al unei balanţe în care se pun fie obiectele de cîntărit, fie greutăţile. **3.** (MUZ.) Talger. **4.** (TEHN.) Piesă subţire de metal, de lemn etc. aproximativ rotundă, avînd diverse întrebuinţări în poligrafie, în industria chimică. **5.** Ţintă mişcătoare utilizată în tirul sportiv. ◆ (La pl.) Probă sportivă din cadrul tirului în care tragerea se face cu arma de vînătoare în talere speciale.

TÁLER[2] s.m. (<germ. *Taler*) Monedă de argint (austriacă) care a circulat în trecut şi în ţările române. ◆ *Taler cu două feţe* = om ipocrit, făţarnic.

TÁLGER s.n. (cf. magh. *tàlgyer*) **1.** Taler[1] (**1**). **2.** Instrument muzical de percuţie format din două discuri de alamă, uşor concave, care, lovite unul de altul, produc sunete puternice, de înălţime nedefinită.

TALHÎŞ s.n. (<tc. *telhîs*) (În Imperiul Otoman) Raport prezentat de marele vizir sultanului pentru numirea sau destituirea unui conducător al statelor vasale.

TÁLIE s.f. (< rus. *talija*, it. *taglia, fr. taille*) **1.** Înălţime (a unei persoane), statură, mărime. **2.** Fiecare din tipurile standard (pentru lungime) dintr-o serie de confecţii. **3.** Mijloc al trupului, al unei haine sau al altui obiect de îmbrăcăminte. ◇ *În talie* = îmbrăcat numai în rochie sau în haine, fără palton sau pardesiu etc.

TALIÓN s.n. (<lat. *talio*, *-onis*, fr. *talion*) Pedepsire, răzbunare a unei ofense, a unui prejudiciu etc., care reprezintă unul din principiile de bază ale legislaţiei ebraice. ◆ *Legea talionului* = lege penală a unor popoare antice prin care se aplica vinovatului o pedeapsă identică cu fapta de care se făcea culpabil.

TALISMÁN s.n. (<fr. *talisman*; cf.gr. *telesma* "rit") **1.** Obiect (de dimensiuni reduse) căruia, în urma unei acţiuni ritualice, i se conferă forţă magică sau protectoare. **2.** Ceea ce se crede că are puteri magice, că aduce noroc.

TÁLIU s.n. (<fr. *thallium*) Element chimic (*Tl*; nr.at. 81; m.at. 204,37; p.t. 302,5°C; p.f. 1457°C; gr.sp. 11,85), metal alb-albăstrui, moale. A fost descoperit de W.Crookes în 1861.

TALK-SHOW s.n. (cuv. engl.) Program de radio sau de televiziune în care un personaj cunoscut conduce o discuţie sau este intervievat.

TÁLMEŞ-BÁLMEŞ s.n.(cf. *balmoş*) (Fam.) Amestecătură, îngrămădire confuză, dezordonată.

TALMÚDIC, -Ă adj. (<fr. *talmudique*) Care ţine de *Talmud*, privitor la *Talmud*, conform învăţăturilor *Talmudului*.

TALMUDÍSM s.n. (<fr. *talmudisme*) **1.** Studiul *Talmudului*. **2.** Fig. Interpretare dogmatică; interpretare speculativă.

TALOFÍTĂ s.f. (<fr. *thallophytes*) (La pl.) Încrengătură a regnului vegetal care cuprinde plante inferioare cu corp vegetativ format dintr-un tal, care se înmulţesc prin spori, prin diviziune sau prin gameţi (*Thallophyta*); (şi la sg.) plantă care face parte din această încrengătură.

TALÓN s.n. (<fr. *talon*) **1.** Parte care rămîne la cotorul unui chitanţier, al unui bonier etc. după ce s-a rupt partea detaşabilă. **2.** Partea întărită a unui ciorap de la călcîi. **3.** Fiecare dintre cele două margini îngroşate şi întărite ale anvelopei unei roţi. **4.** Piesă mică de lemn care se pune la mînerul arcuşului pentru a ţine la distanţă firele de bagheta pe care sînt întinse.

TALONÁ vb. I tranz. (<fr. *talonner*) (SPORT) **1.** A urmări pe adversar îndeaproape pentru a-l împiedica să-şi continue acţiunea. **2.** A trage, la jocul de rugbi, mingea cu piciorul din grămadă.

TALONÉTĂ s.f. (<fr. *talonnette*) **1.** Bucată de piele, de carton sau de plută, care se aplică în interiorul încălţămintei peste talpa propriu-zisă. **2.** Bucată de stofă cusută la baza unui pantalon pentru a evita uzura acestuia.

TÁLPĂ s.f. (cf.magh. *talp*) **1.** Partea inferioară a labei piciorului la om şi la unele animale, care vine în atingere cu pămîntul; p.ext. laba piciorului. ◇ *Talpa-gîştei* = a) plantă erbacee cu tulpina puternică, cu florile mici, roz, care creşte în locuri necultivate (*Leonurus cardiaca*); b) plantă erbacee, cu frunzele romboidale sau triunghiulare crestate, cu florile mici dispuse în spice nefoliate verzi, mai tîrziu roşii, cu seminţe negre, lucitoare (*Chenopodium rubrum*). *Talpa-lupului* = plantă erbacee, cu florile mici roşietice şi cu frunzele acoperite în partea inferioară de numeroase glandule albe (*Chaiturus marrubiastrum*). *Talpa-stîncii* = mică plantă erbacee, cu tulpina tîrîtoare, ramificată, cu florile mici, albe (*Coronopus squamatus*). *Talpa-ursului* = plantă erbacee cultivată şi ca plantă ornamentală, cu frunzele mari şi cu florile albe sau trandafirii, grupate în formă de spic (*Acanthus longifolius*). ◆ (Înv.) Unitate de măsură pentru lungimi. **2.** Partea de dedesubt a încălţămintei sau a ciorapului, care protejează talpa. **3.** Piele groasă, tăbăcită special, din care se confecţionează pingelele încălţămintei, flecurile tocurilor etc. **4.** Pedală la maşina de cusut. **5.** Grindă sau ansamblu de piese care se aşază la baza unei construcţii şi pe care aceasta se reazemă. **6.** Fiecare din cele două lemne groase, orizontale, pe care se sprijină războiul de ţesut. **7.** Fiecare dintre cele două suporturi laterale, de lemn sau de oţel, curbate în sus la capătul din faţă, pe care alunecă sania. **8.** Partea inferioară, mai lată, a unei piese, a unui organ de maşină sau a unui element de construcţie, prin care acestea se reazemă pe altă piesă, pe teren sau pe un suport. **9.** Partea rindelei care alunecă pe lemn. **10.** Lemn, grindă care se aşază în partea de jos a uşii.

TALPÍNĂ s.f. (<*talpă*) Material sintetic folosit ca înlocuitor de piele pentru talpă.

TÁLUS s.n. (<lat. *talus*) Primul dintre oasele tarsiene ale piciorului; astragal.

TALÚZ s.n. (<fr. *talus*) Suprafaţă înclinată care mărgineşte lateral un rambleu sau un debleu; teren în pantă.

TALUZÁ vb. I tranz. (<fr. *taluser*) A construi un taluz.

TALVÉG s.n. (<germ. *Talweg*, fr. *thalweg*) Linia care uneşte punctele de cea mai mare adîncime din albia minoră a unui rîu sau din lungul unei văi uscate.

TAMÁN adv. (<tc. *tamam*) (Popular) **1.** Tocmai, chiar, exact. ◆ În special, mai ales. **2.** Abia, într-un tîrziu.

TAMARÍN (TAMARÍND) s.m. (<fr. *tama-*

rin, lat. *tamarindus*) Arbore exotic din familia leguminoaselor, înalt, cu frunzele compuse din foliole alungite şi flori galben-roşietice, al cărui lemn rezistent se prelucrează uşor (*Tamarindus indica*). Din fructele sale se prepară băuturi răcoritoare, iar scoarţa este utilizată în medicină.

TAMBÚCHI s.n. (<sp. *tambucho*) Deschidere prevăzută cu un capac în puntea unei nave prin care se asigură accesul la încăperile de sub punte pentru a le feri de intemperii.

TAMBÚR s.n., s.m. (<fr. *tambour*, germ. *Tambour*) **1.** S.n. (MUZ.) Tobă. **2.** S.m. Persoană care bate la tobă. **3.** S.n. Piesă în formă de cilindru gol, fixă sau mobilă în jurul unui ax, făcută din metal, din lemn etc., cu diverse întrebuinţări în tehnică. **4.** S.n. Fiecare dintre cutiile cilindrice de tablă care protejează roţile maşinăriei unui vapor. **5.** S.n. (ARHIT.) Porţiune prismatică sau cilindrică între o cupolă şi arcurile sau zidurile care limitează un spaţiu boltit; corpul cilindric sau poligonal al unei turle, cuprins între bază şi cupolă.

TAMBÚRĂ s.f. (<ngr. *tampuras*, tc. *tambura*) Vechi instrument muzical cu coarde metalice, asemănător mandolinei.

TAMBURÍNĂ s.f. (<fr. *tambourin*, it. *tamburino*) Vechi instrument muzical, folosit pentru acompanierea ritmică a dansului în Spania, Italia şi în Orient, având forma unei mici tobe cu pielea întinsă pe o singură parte, cu mici talgere sau cu clopoţei împrejur.

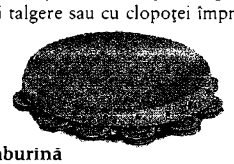

tamburină

TAMPÓN s.n. (<fr. *tampon*) **1.** Piesă elastică fixată pe traversa frontală a unui vehicul de cale ferată, care are rolul de a menţine o anumită distanţă între vehiculele cuplate, de a amortiza şocurile dintre acestea în timpul mersului etc. ◆ Fig. Ceea ce împiedică sau intermediază contactul brutal, direct dintre două entităţi. **2.** Bucată de vată sau de tifon sterilizat, care se aplică (pe o rană) pentru a opri hemoragia. **3.** Substanţă folosită pentru a împiedica un proces chimic. **4.** Accesoriu de birou format dintr-o placă curbată pe care se fixează hârtie sugativă.

TAMPONÁ vb. I (<fr. *tamponner*) **1.** Tranz. A astupa cu un tampon (**2**). **2.** Refl.recipr. (Despre vehicule) A se ciocni, a se lovi, a se izbi.

TAM-TÁM s.n. (<fr. *tam-tam*; cuv. creol) **1.** Instrument de percuţie asemănător gongului, dar de dimensiuni mai mari şi cu un sunet mai grav. **2.** Instrument muzical african asemănător tobei; muzica executată cu un astfel de instrument. ◆ Fig. Zgomot mare, gălăgie, vacarm.

TANÁJ s.n. (<fr. *tannage*) (IND.) Tăbăcire a pielii.

TANÁNT s.m. (<fr. *tannant*) Substanţă chimică anorganică sau organică, naturală sau sintetică, utilizată la tăbăcirea pielii.

TANATO- (<fr. *thanato-*, it. *tanato-*; cf.gr. *thanatos* "moarte") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) moarte".

TANATOFOBÍE s.f. (<fr. *thanatophobie*; cf.gr. *thanatos* "moarte"+*phobos* "teamă") Teamă morbidă de moarte.

TANATOGENÉZĂ s.f. (<fr. *thanatogenèse*; cf.gr. *thanatos* "moarte"+*genesis* "naştere") Studiu al cauzelor şi al mecanismelor care duc la moarte.

TANC s.n. (<fr., engl. *tank*, germ. *Tank*) **1.** Maşină de luptă blindată, montată pe şenile, având armament puternic (tunuri şi mitraliere), instalat în turelă şi în partea din faţă a vehiculului. ◇ *Tanc amfibiu* = tanc care se poate deplasa şi pe apă. **2.** Rezervor din tablă de oţel, pentru depozitarea sau transportul lichidelor. ◇ *Tanc petrolier* = navă comercială folosită pentru transportul produselor petrolifere.

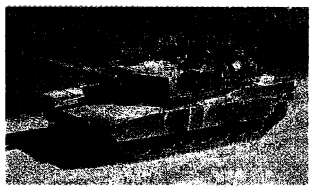

tanc (1)

TANCHÉTĂ s.f. (<fr. *tanquette*) (MILIT.) Tanc mic cu blindaj uşor.

TANCHÍST, -Ă s.m. şi f. (<germ. *Tankist*, fr. *tankiste*) Militar instruit pentru a deservi un tanc sau pentru a lupta într-o formaţie de tancuri.

TANDÉM s.n. (<fr. *tandem*) **1.** Porţiune de montare a două sau a mai multe sisteme tehnice, care lucrează împreună, astfel încît axele lor longitudinale să fie în prelungire. **2.** Bicicletă pentru două persoane, cu două şei aşezate una în spatele celeilalte, acţionată de două perechi de pedale. **3.** Fig. Grup de două persoane (nedespărţite).

TANDRÉŢE s.f. (<fr. *tendresse*) Afecţiune duioasă, plină de gingăşie.

TÁNDRU, -Ă adj. (<fr. *tandre*) Care manifestă sau denotă tandreţe.

TANGÁJ s.n. (<fr. *tangage*) Mişcare oscilatorie în plan longitudinal a unei nave sau a unui vehicul feroviar, efectuată în jurul unei axe transversale.

TANGÉNT, -Ă adj., s.f. (<fr. *tangent*, germ. *Tangente*) **1.** Adj. *Dreaptă tangentă la o curbă* = dreaptă care atinge curba într-un singur punct. *Plan tangent la o suprafaţă* = plan care atinge suprafaţa într-un singur punct. **2.** S.f. Dreaptă care atinge o curbă într-un singur punct. **3.** S.f. Funcţie trigonometrică egală cu cîtul dintre funcţia sinus şi funcţia cosinus. ◇ *Tangentă hiperbolică* = funcţie egală cu raportul dintre sinusul hiperbolic şi cosinusul hiperbolic.

TANGÉNŢĂ s.f. (<fr. *tangence*) **1.** (MAT.) *Punct de tangenţă* = punctul în care tangenta la o curbă atinge curba respectivă sau în care un plan tangent la o suprafaţă atinge suprafaţa. **2.** Atingere, legătură, contact.

TANGENŢIÁL, -Ă adj. (<fr. *tangentiel*) (Şi adverbial) În treacăt; printre altele.

TANGHÍR s.n. (<germ. *Tangier*[manier]) (POLIGR.) Placă transparentă de gelatină sau de masă plastică, având pe o faţă, în relief, puncte sau linii de diferite forme şi care este folosită pentru obţinerea umbrelor sau semitonurilor la tipărirea manuală (pe piatră litografică sau placă de ofset).

TANGÍBIL, -Ă adj. (<fr. *tangible*, lat. *tangibilis*) **1.** Care poate fi cunoscut, perceput prin simţul pipăitului. **2.** Fig. A cărui realitate este evidentă.

TANGÓN s.n. (<fr. *tangon*) (NAV.) **1.** Catarg orizontal mobil, cu funii şi scară, folosit, pe timp de furtună, pentru a coborî din corabie în barcă. **2.** Drug de lemn fixat la un capăt în afara bordului, întrebuinţat la legarea bărcilor pe apă.

TANGÓU (TANGÓ) s.n. (<fr. *tango*) Dans modern de perechi, care îşi are originea într-un dans popular argentinian, în măsură binară şi mişcare moderată; melodie după care se execută acest dans.

TANÍN s.n. (<fr. *tanin*) Produs vegetal cu gust astringent, solubil în apă, extras mai ales din scoarţa de stejar şi utilizat la tăbăcirea pielor şi la fabricarea cernelurilor negre.

TANTÁL s.n. (<fr. *tantale*) Element chimic (*Ta*; nr.at. 73; m.at. 180,948; p.t. 3010°C; p.f. 4100°C; gr.sp. 16,7), metal rar, cenuşiu, lucios, dur, ductil în stare pură şi foarte rezistent din punct de vedere chimic. A fost descoperit de A.G.Ekeberg în 1802.

TANTALÍT s.n. (<fr. *tantalite*) Mineral compus din fier şi mangan, care se prezintă sub formă de cristale rombice, de culoare neagră, brună sau roşie. Se utilizează pentru extragerea tantalului, a niobiului şi a altor elemente rare.

TANTIÉMĂ s.f. (<fr. *tantième*) **1.** Comision procentual acordat mijlocitorilor de afaceri. **2.** Onorariu acordat (în trecut) unui autor dramatic sub forma unei cote din încasările obţinute la reprezentaţiile piesei sale.

TANTRÍSM s.n. (<fr. *tantrisme*) Ansamblu de credinţe şi rituri din India (sec. 9-13) opuse brahmanismului, inspirate de scrierile hinduiste şi budiste *Tantras* (cărţi sfinte).

TANZANIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *tanzanien*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Tanzania; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Tanzaniei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Tanzaniei sau tanzanienilor, privitor la Tanzania sau la tanzanieni, originar din Tanzania.

TAOÍSM (DAOÍSM) s.n. (<fr. *taoïsme*; cf.chin. *tao* "cale") **1.** Direcţie principală a filozofiei antice chineze, inaugurată de Lao-dzî, în cadrul căreia s-au manifestat mai multe şcoli în funcţie de înţelesul dat noţiunii de "tao", interpretată în planul ontologiei ca drum firesc al lucrurilor, lege a mişcării şi schimbării universale, temelie a lumii. **2.** Religie chineză formată dintr-un amestec dintre cultul spiritelor naturii şi ale strămoşilor, al ideilor lui Lao-dzî şi diverse alte credinţe populare.

TAPÁ vb. I tranz. (<fr. *taper*) **1.** A aranja părul, pieptănîndu-l în răspăr. **2.** (Fam.) A împrumuta, a lua bani de la cineva prin insistenţe, prin vicleşug etc.

TAPÁJ s.n. (<fr. *tapage*) Zgomot mare; gălăgie, scandal.

TAPÉT s.n. (<it. *tappeto*, germ. *Tapete*) **1.** *A pune* (sau *a aduce*) *pe tapet* = a aduce în discuţie, a fi la ordinea zilei. **2.** Hîrtie sau pînză imprimată cu un desen colorat, care se lipeşte

pe pereţii unei încăperi în locul zugrăvelii.
TAPETÁ vb. I tranz. (<*tapet*) A acoperi cu tapet pereţii unei încăperi. ◆ A acoperi un vas de bucătărie cu un strat de grăsime, de aluat etc.
TAPIÓCĂ s.f. (<fr., it. *tapioca*; cuv. tupi) Făină extrasă din rădăcina de manioc, folosită în alimentaţia copiilor, bogată în amidon şi în zaharuri uşor asimilabile.
TAPÍR s.m. (<fr. *tapir*) Gen de mamifere impariacopitate din America de Sud şi din S-E Asiei, cu corpul relativ masiv, pielea netedă, avînd buza superioară şi nasul contopite într-o trompă scurtă (*Tapirus*); mamifer care face parte din acest gen.

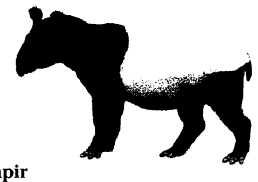
tapir

TAPISÁ (TAPIŢÁ) vb. I tranz. (<fr. *tapisser*) A îmbrăca o mobilă după capitonare cu stofă, pînză sau mătase ornamentală.
TAPISERÍE s.f. (<fr. *tapisserie*) **1.** Ţesătură decorativă din lînă sau din mătase, lucrată manual sau la război, folosită mai ales la împodobirea pereţilor sau a unor mobile. ◆ Tehnica şi arta executării unor asemenea ţesături. **2.** Lucru de mînă cusut pe o canava cu lînă, mătase etc.
TAPIŢÉR s.m. (<it. *tappezzierre*, germ. *Tapezierer*) Meseriaş specializat în tapisarea mobilei.
TAPIŢERÍE s.f. (<*tapiţer*) **1.** Meseria tapiţerului. **2.** Atelier în care se efectuează lucrări de tapisare a mobilei.
TAPÓŞNIC s.m. Plantă erbacee, anuală, din familia labiatelor, cu tulpina acoperită cu peri moi, îndreptaţi în jos, cu frunzele înguste, ovale şi cu florile purpurii, dispuse în verticile distanţate (*Galeopsis ladanum*).
TAPÚRĂ s.f. (<fr. *tapure*) Fisură în interiorul unei piese metalice, provocată de tensiuni interne care apar în piesă la turnare, la tratament termic etc.
TAR s.m. (<magh. *tar*) Veche unitate de măsură pentru greutăţi, egală cu 125 de ocale. ◆ Greutate, încărcătură, sarcină dusă de un om sau de un animal.
TARÁBĂ s.f. (<tc.dial. *taraba*, scr.bg. *taraba*) **1.** Masă improvizată, în pieţe, pe străzi etc., pe care este etalată marfa; masă pe care se aşază mărfurile într-un magazin. **2.** Tejghea (de cîrciumă) la care stă negustorul.
TARABOSTES s.m.pl. (cuv. lat.) Denumire dată (de latini) aristocraţilor geto-daci; pileaţi.
TARÁF s.n. (<tc. *taraf*) Mică formaţie de lăutari.
TARAGÓT s.n. (<magh. *tárogató*) Instrument muzical popular de suflat, format dintr-un tub conic de metal cu ancie simplă, asemănător clarinetului.
TARÁN s.n. (<fr. *taranche*) Armă folosită de popoarele antice pentru dărîmarea cetăţilor asediate, formată dintr-un trunchi de copac lung şi gros, prevăzut la un capăt cu un vîrf greu de metal.
TARANTÉLĂ s.f. (<it. *tarantella*) Dans popular napolitan, cu caracter pasionat, în măsură ternară şi mişcare foarte rapidă; melodie după care se execută acest dans.
TARANTÚLĂ s.f. (<fr. *tarentule*) Păianjen veninos din S Italiei, lung de 3-4 cm, cu patru ochi mari şi numeroşi ochi mai mici, care îşi sapă galerii în pămînt (*Lycosa tarentula*).

tarantulă

TARAPANÁ s.f. (<tc. *darphāne*) (În ev. med.; în ţările române) Denumire a monetăriei.
TARÁR s.n. (<fr. *tarare*) Maşină folosită în industria morăritului pentru a curăţa cerealele de impurităţi prin cernere şi antrenare într-un curent de aer.
TÁRĂ[1] s.f. (<ngr. *tara*) **1.** Dara. **2.** Greutăţi nemarcate, de forma unor alice din metal sau din sticlă, utilizate în anumite cîntăriri de laborator, de obicei pentru a compensa greutatea unui vas.
TÁRĂ[2] s.f. (<fr. *tare*) Imperfecţiune, defect fizic sau moral; meteahnă, viciu. ◇ *Tară ereditară* = defect congenital fizic sau moral.
TARDIGRÁD, -Ă adj., s.n. (<fr. *tardigrade*, lat. *tardigradus* "care merge încet") **1.** Adj. (Despre animale) Care merge încet. **2.** S.n. (La pl.) Grup de animale nevertebrate (arahnide), de talie foarte mică (0,1-1,2 mm), care se deplasează greoi pe cele patru perechi de picioare (*Tardigrada*); trăiesc în mări, în ape dulci sau în muşchi, licheni, ierburi; (şi la sg.) animal care face parte din acest grup.
TARDÍV, -Ă adj. (<fr. *tardif*, it. *tardivo*) Care apare, care are loc cu întîrziere; (adverbial) prea tîrziu.
TÁRE adj., adv. (lat. *talem*) **I.** Adj. **1.** Care are o consistenţă solidă, care opune rezistenţă la apăsare, pătrundere, desfacere, despicare. ◆ Trainic. ◆ Consistent; vîrtos. ◆ (Despre ou) Răscopt. ◆ Fortificat, întărit. **2.** Care nu are elasticitate, nu se îndoaie. **3.** Care are forţă, rezistenţă fizică; voinic, puternic. **4.** Care poate face faţă greutăţilor, necazurilor etc. ◆ Neînduplecat, neîndurător. **5.** Care dispune de putere, de autoritate. ◆ Doct, priceput. **6.** (Despre argumente) Clar; convingător. **7.** Care se manifestă cu violenţă. **8.** Care se aude bine sau răsună pînă departe. **9.** (Despre aer) Răcoros, rece; ozonat, curat. **10.** (Despre băuturi) Care are o concentraţie mare de alcool. **11.** (Despre medicamente, substanţe alimentare etc.) Care are o concentraţie mare; care are efect puternic. ◆ Picant; iute. **12.** (Despre culori) Intens, aprins. **II.** Adv. **1.** Foarte, mult; extrem; teribil. **2.** Cu forţă, cu putere. **3.** Cu glas ridicat pentru a fi auzit. **4.** Iute, repede (ex. *fuge tare*).
TÁRGĂ s.f. (<germ. *Trage*, it. *targa*) **1.** Pat portativ cu care sînt transportaţi bolnavii. **2.** Mică platformă de scînduri, portativă, folosită la transportul unor materiale de construcţie (var, cărămidă etc.) pe şantiere.
TARHÓN s.m. (<tc. *tarhun*) Plantă erbacee, perenă, din familia compozitelor, aromatică, înaltă pînă la 70 cm, cu frunze liniare, lanceolate, bogate în uleiuri eterice, utilizate în alimentaţie (*Artemisia dracunculus*).
TARÍF s.n. (<fr. *tarif*, germ. *Tarif*, it. *tariffa*) **1.** Taxă (oficială) fixată pentru prestările de servicii, transporturi de mărfuri, de persoane, servicii poştale, telefonice, telegrafice, pentru radio şi TV, consum de energie electrică etc. ◆ Retribuţie (oficială) pentru o anumită muncă. **2.** Listă care cuprinde preţurile unitare sau specifice pentru diferite servicii etc., de obicei publice (şi condiţiile aplicării acestora). **3.** *Tarif vamal* = listă în care sînt înscrise mărfurile cu taxele vamale corespunzătoare.
TARIFÁR, -Ă adj. (<fr. *tarifaire*) Care se referă la tarif; (despre preţuri, taxe, retribuţii) stabilite prin sau pe bază de tarif.
TARLÁ s.f. (<tc. *tarla*) Suprafaţă de teren cultivată cu aceeaşi specie de plante agricole.
TARNÍB subst. Joc de cărţi care se aseamănă cu bridgeul.
TÁRNIŢĂ s.f. (<ucr. *tarnyc'a*) Şa (ţărănească) de lemn.
TÁRO s.m. (<fr. *taro*; cuv. polinezian) Nume generic dat unor plante tropicale, originare din Asia (*Colocasia antiquorum*, *Alocasia marcrorrhiza*) şi din America (*Xanthosoma sagittifolia*), cultivate pentru tuberculii lor comestibili.
TARÓC (TARÓT) s.n. (<germ. *Tarock*, it. *tarocco*, fr. *tarots*) Numele unui joc de cărţi.
TARÓD s.n. (<fr. *taraud*) Sculă pentru filetarea găurilor înfundate sau străpunse.
TARPÁN s.m. (<fr. *tarpan*) Cal sălbatic, care trăia în trecut în stepele de la E de Marea Neagră, de culoare brună, cu cap scurt şi gros şi cu coamă scurtă (*Equus gmelini*). Din tarpan descind rasele de cai arab, moldovenesc etc.

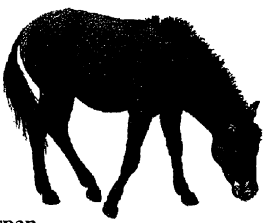
tarpan

TARS s.n. (<lat. *tarsus*, fr. *tarse*) **1.** Partea posterioară a scheletului labei piciorului, formată din şapte oase: astragalul, calcaneul, scafoidul, cuboidul şi cele trei cuneiforme. **2.** Partea terminală a piciorului insectelor, formată din 1-5 articulaţii mici şi terminată, de obicei, cu una sau cu două gheare. **3.** Schelet fibro-cartilaginos al pleoapelor.

tarhon

TARSIOIDÉE s.f. (<lat. *Tarsioidea*) (La pl.) Subordin de mamifere primate arboricole, nocturne, insectivore, de mărimea unor şobolani, cu ochii foarte mari, aşezaţi în faţă, cu picioarele posterioare lungi datorită alungirii tarsului şi cu degetele terminate cu ventuze (*Tarsioidea*); (şi la sg.) mamifer care face parte din acest subordin.

TARTÁJ s.n. (cf. ngr. *tetradhion*) Fiecare dintre cele două coperţi ale unei cărţi.

TARTÁN s.n. (<fr. *tartan*) **1.** Ţesătură de lînă, cu carouri mari, divers colorate, folosită în Scoţia. **2.** Pled, şal, haină din această ţesătură. **3.** Material special din mastic sintetic, elastic, folosit pentru amenajarea pistelor atletice şi a terenurilor sportive în vederea impermeabilizării şi a rezistenţei lor la intemperii.

TARTÁNĂ s.f. (<fr. *tartane*, it. *tartana*) Ambarcaţie cu pînze prevăzută cu un catarg şi cu bompres, folosită pe Marea Mediterană.

TÁRTĂ s.f. (<fr. *tarte*) Prăjitură făcută dintr-un strat de aluat fraged, acoperit cu cremă şi cu fructe.

TARTÍNĂ s.f. (<fr. *tartine*) Felie de pîine unsă cu unt, acoperită uneori cu brînză, mezeluri, icre etc.

TÁRTOR s.m. (<n.pr. *Tartar* "loc în infern") **1.** (În basme şi credinţe populare) Căpetenia dracilor, Scaraoţchi. **2.** Drac. **3.** (Fam.) Capul răutăţilor. **4.** Căpetenie a unui grup, a unei tagme; p.ext. om sever, despotic.

TÁRTORIŢĂ s.f. (<*tartor*) Drăcoaică; p.ext. femeie afurisită, diavoliţă.

TARTRÁT s.n. (<fr. *tartrate*) Sare sau ester al acidului tartric.

TÁRTRIC adj. (<fr. *tartrique*) *Acid tartric* = substanţă organică cristalizată, cu gust acru, izolată din tartru şi întrebuinţată în industria alimentară (sare de lămîie), în vopsitoria textilă, în medicină etc.

TÁRTRU s.n. (<fr. *tartre*) **1.** Sediment depus pe fundul vaselor în care se păstrează vinul, care conţine tartrat acid de potasiu, tartrat neutru de potasiu şi alte substanţe. **2.** (Şi *tartru dentar*) Substanţă calcaroasă de culoare gălbuie sau negricioasă, care se depune pe suprafaţa dinţilor.

TASÁ vb. I (<fr. *tasser*) **1.** Refl. (Despre terenuri, materiale, construcţii etc.) A se lăsa, a-şi coborî nivelul, a se afunda sub povara propriei greutăţi. **2.** Tranz. A îndesa, a face să fie compact.

TASÓN s.n. (<friul. *tasson*) Punct de concentrare a materialului lemnos în exploatările forestiere, apropiat de căile de transport (drumuri, funiculare).

TASTATÚRĂ s.f. (<germ. *Tastatur*) Claviatura maşinii de dactilografiat, a computerului etc.

TÁSTĂ s.f. (<germ. *Taste*, it. *tasto*) Clapă la instrumentele muzicale, la maşina de dactilografiat, la computer etc.

TÁSTER s.n. (<germ. *Taster*) Dispozitiv mecanic al maşinii de cules monotip, prevăzut cu o claviatură care fixează, în ordinea textului, felul şi poziţia literelor pe o bandă de hîrtie, prin perforaţii diferit combinate.

TASTIÉRĂ s.f. (<it. *tastiera*) **1.** Mecanism prin care este făcut să sune un tub de orgă sau coarda unui instrument cu claviatură. **2.** Plăcuţă de lemn (limbă) deasupra căreia se întind coardele unor instrumente.

TÁŞCĂ s.f. (<ucr. *taška*, magh. *táska*) Geantă de piele sau de pînză. ◆ Pungă de piele pentru tutun, pentru bani etc.

TAŞÍSM s.n. (<fr. *tachisme*) Direcţie în pictura abstractă a deceniului 6, caracterizată prin amplasarea aleatorie a petelor şi culorilor conform principiului "automatismului psihic". Reprezentanţi principali sînt: Wols, Mathieu, Degottex.

TATÁIE s.m. (<*tată*) (Reg.) Apelativ cu care copiii numesc pe tatăl lor; tată. ◆ Bunic.

TÁTĂ s.m. (lat. *tata*) **1.** Bărbat care are copii; nume pe care i-l dau acestui bărbat copiii săi cînd i se adresează sau cînd vorbesc despre el ori pe care şi-l dă el însuşi cînd vorbeşte cu copiii săi. ◇ *Tata-mare* sau *tata-moşu* = bunic. *Tată vitreg* = soţ al mamei raportat la copil dintr-o căsătorie anterioară a acesteia. *Tată bun* = tată adevărat. *Tată-socru* = socru. **2.** (La vocativ) Termen familiar de adresare către o persoană mai tînără. **3.** (Fam.) Nume dat unui bărbat (mai în vîrstă) în semn de respect sau de afecţiune. **4.** (Pe lîngă un nume de persoană) Nume dat unui bărbat considerat ca strămoş, ca fondator al unei dinastii, al unui neam etc. **5.** (RELIG.) (Cu valoare de n.pr.) Dumnezeu, în acelaşi timp Creatorul şi prima ipostază a Sfintei Treimi. **6.** Fig. Creator, făuritor, fondator.

TATONÁ vb. I tranz. (<fr. *tâtonner*) A încerca în mod precaut, prudent cunoaşterea unei situaţii, găsirea unei soluţii etc.

TATÚ s.m. (<fr. *tatou*; cuv. tupi) Nume dat mai multor genuri de mamifere edentate, nocturne, din America Centrală, de Sud şi din Mexic, cu spatele şi părţile laterale acoperite de o platoşă osoasă, formată din plăci mobile; mamifer care face parte din fiecare din aceste genuri.

TATUÁ vb. I refl. şi tranz. (<fr. *tatouer*) A (-şi) imprima pe corp sau (şi) pe faţă diferite figuri (în culori) care nu se pot şterge.

TATUÁJ s.n. (<fr. *tatouage*) **1.** Faptul de a tatua; desenul care rămîne pe piele după tatuare. **2.** Marcare a animalelor cu semne imprimate în piele pentru recunoaştere şi identificare.

TAUMATÚRG s.m. (<fr. *thaumaturge*; cf. gr. *thauma* "minune"+*ergon* "lucru") Persoană înzestrată sau care pretinde că este înzestrată cu capacitatea de a face minuni.

TÁUR s.m. (lat. *taurus*) **1.** Mascul necastrat din specia taurinelor, care are capul mare, pielea groasă, aderentă şi părul de pe frunte lung, adesea creţ. **2.** (Şi art.) Una dintre cele 12 zodii ale anului, cuprinsă între 21 aprilie - 20 mai. ◆ Unul dintre cele 12 semne ale zodiacului reprezentînd un taur. ◆ Persoană născută în această zodie.

TAURÍN, -Ă adj. (<lat. *taurinus*, it. *taurino*) **1.** Adj. Care aparţine taurului (**1**), privitor la taur; din specia taurului. **2.** S.f. (La pl.) Specie de rumegătoare mari din familia bovideelor, avînd ca reprezentant tipic boul; (şi la sg.) animal care face parte din această specie.

TAURÍNĂ s.f. (< *taurocolic*) Acid organic produs prin descompunerea acidului taurocolic prezent în bilă şi, în cantităţi reduse, în ţesutul pulmonar şi în muşchi.

TAURÍSCI s.m. pl. (<lat. *taurisci*) Triburi celtice care populau regiunea Alpilor, Austria şi N Ungariei. Tauriscii din N-V Daciei au fost înfrînţi în sec. 1 î.Hr. de Burebista.

TAUROCÓLIC adj. (<fr. *taurocholique*) *Acid taurocolic* = acid biliar alcătuit din acid colic şi taurină, prezent în sînge în stări patologice (ex. *în icter*).

TAUROMAHÍE s.f. (<fr. *tauromachie*; cf. gr. *tauros* "taur"+*makhe* "luptă") Arta de a lupta cu taurii.

TAUTOLÓGIC, -Ă adj. (<*tautologie*) Care are caracter de tautologie, referitor la tautologie.

TAUTOLOGÍE s.f. (<fr. *tautologie*, lat. *tautologia*; cf.gr. *tauto* "acelaşi"+*logos* "vorbire") **I.** (LOG.) **1.** Judecată în care subiectul şi predicatul reprezintă aceeaşi noţiune (ex. *visul este ceea ce se visează*). **2.** Expresie în logica simbolică, care, în limitele unui sistem formal, este adevărată în orice interpretare. Se mai numeşte: *lege logică*, *expresie validă*, *expresie identic-adevărată*. **II.** (LINGV.) **1.** Figură de stil, în propoziţie sau frază, care constă în repetarea cuvîntului subiect sau predicat cu altă funcţie gramaticală, avînd rolul de a sublinia o calitate sau o acţiune (ex. *munca e muncă; voinicul voinicilor*). Cînd repetarea nu este făcută cu intenţie expresivă, denotă o greşeală de exprimare. **2.** (Impr.) Pleonasm.

TAUTOMERÍE s.f. (<fr. *tautomérie*; cf.gr. *tauto* "acelaşi"+*meros* "parte") (CHIM.) Formă de izomerie caracterizată prin uşurinţa cu care izomerii trec unul în celălalt.

TAVÁN s.n. (<tc. *tavan*) **1.** Plafon al unei încăperi, al unei camere. **2.** Partea superioară a unei peşteri, a unui beci etc.

TÁVĂ s.f. (<tc. *tava*) **1.** Obiect plat de diferite forme şi dimensiuni, de obicei din metal, pe care se aduc la masă cele necesare pentru servit. **2.** Vas cu marginile ridicate, de obicei de formă dreptunghiulară, în care se coc prăjituri, mîncăruri etc.

TAVÉRNĂ s.f. (<fr. *taverne*, germ. *Taverne*) Cîrciumă (sărăcăcioasă) instalată, de obicei, la subsol.

TAXÁ vb. I tranz. (<fr. *taxer*, lat. *taxare*, germ. *taxieren*) **1.** A supune unei taxe; a fixa o taxă. **2.** A califica, a considera pe cineva drept...

TAXACÉE s.f. (<fr. *taxacée*) (La pl.) Familie de plante gimnosperme lemnoase, cu frunzele persistente în formă de ac, cu florile solitare la subsuoara frunzelor sau în spice şi cu sămînţa acoperită cu un înveliş cărnos (*Taxaceae*); (şi la sg.) plantă care aparţine acestei familii.

TAXATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*taxa*) **1.** Persoană care vinde bilete într-un vehicul de transport în comun. **2.** Persoană care încasează taxe.

TAXĂŢIE s.f. (<fr. *taxation*) *Taxaţie forestieră* = disciplină care se ocupă cu tehnica măsurării arborilor şi cu studiul legilor lor de creştere; dendrometrie.

TÁXĂ s.f. (<fr. *taxe*) **1.** (FIN.) Plată efectuată în favoarea bugetului de stat de către diferite persoane fizice sau juridice, în cazul în care acestea se bucură de anumite servicii prestate de organele de stat. **2.** Sumă de bani plătită unor instituţii pentru a dobîndi de la ele anumite drepturi sau servicii. **3.** Formă de impozit perceput pentru anumite mărfuri.

◇ *Taxă vamală* = impozit perceput de stat asupra importului, exportului sau tranzitului de mărfuri. *Taxă de consumație* = impozit perceput pentru includerea lui în prețul de vînzare al unor mărfuri produse și consumate în interiorul țării. *Taxa scontului* = dobîndă reținută din valoarea nominală de către băncile de emisiune la scontarea efectelor de comerț.

TAXÍ s.n. (<fr.*taxi*) Taximetru.

TAXIÁRH s.m. (<fr. *taxiarque*; gr. *taxiarchos)* (În antichitatea greacă) Comandant al unuia din cele zece batalioane care formau infanteria ateniană.

TAXIDERMÍE s.f. (<fr. *taxidermie*; gr. *taxis* "aranjare"+*dermo* "piele") Arta împăierii vertebratelor în vederea expunerii lor în muzee.

TAXÍM s.m. (<tc. *taksim*) (Înv.) Cîntec popular care se execută din cobză sau din scripcă.

TAXIMÉTRU s.n. (<fr. *taximètre*) Autovehicul care efectuează, contra plată, transporturi de persoane sau de mărfuri, în general în interiorul orașelor, și prevăzut cu un aparat care înregistrează costul transportului în funcție de distanța parcursă.

TAXI-PARTI s.n. (abr. de la *taxi*[metru] *parti*[cular]) Taximetru particular.

TAXODIACÉE s.f. (<fr. *taxodiacée*) (La pl.) Familie de plante gimnosperme lemnoase, rășinoase, cu frunze solzoase sau aciculare persistente, cu fructe sub formă de conuri cu solzi și cu flori dispuse monoic (*Taxodiaceae*); (și la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *chiparosul de baltă, sequoia*).

TAXONOMÍE (TAXINOMÍE) s.f. (<fr. *taxonomie*, *taxinomie*; cf.gr. *taxis* "ordine"+ *nomos* "lege") **1.** Știința legilor de clasificare. **2.** Clasificare operantă într-o știință, într-o disciplină, într-o anume teorie etc.

TĂBĂCÁR s.m. (<*tabac*[2]) Persoană specializată în tăbăcitul pieilor.

TĂBĂCĂRÍE s.f. (<*tăbăcar*) **1.** Meseria tăbăcarului. **2.** Atelier sau secție industrială în care se tăbăcesc pieile.

TĂBĂCÍ vb. IV tranz. (<*tabac*[2]) **1.** A supune pielea brută procesului de tăbăcire. **2.** Fig. (Fam.) A bate foarte tare pe cineva.

TĂBĂCÍRE s.f. (<*tăbăci*) Proces tehnologic de transformare a pielii brute într-un produs imputrescibil, cu anumite proprietăți fizice, care cuprinde: a) operațiile pregătitoare prin care pielea brută este transformată în pielegelatină; b) tăbăcirea propriu-zisă, prin care pielea-gelatină este tratată cu substanțe tanante pentru a coagula anumite substanțe proteice și a o face imputrescibilă și rezistentă la îmbibarea cu apă; c) finisarea, care cuprinde operații ca neutralizarea, vopsirea, uscarea, ungerea, ștoluirea, călcarea etc., prin care pielii i se conferă proprietățile fizice caracteristice.

TĂBĂCÍT, -Ă adj. (<*tăbăci*) **1.** (Despre piele) Care a fost supusă procesului tehnologic de tăbăcire. **2.** (Despre pielea sau corpul omului) Asprit, ars de vînt și de soare.

TĂBĂRÍ vb. IV intranz. (<*tabără*) **1.** (Înv.) A-și așeza tabăra. **2.** A se năpusti, a da năvală cu intenții dușmănoase. **3.** Fig. A sări cu gura la cineva.

TĂBLÍE s.f. (<ngr. *tavli*) **1.** Placă de lemn, de metal etc. avînd diverse întrebuințări. **2.** Tăbliță. **3.** Parte a unei lucrări de tîmplărie, fierărie sau arhitectură, formată dintr-o bucată subțire și plană de lemn, de metal, de material plastic etc., fixată pe scheletul unei piese de mobilier sau de tîmplărie.

TĂBLIȚĂ s.f. (<*tablă*) (Înv.) Placă dreptunghiulară de ardezie, înrămată în lemn, pe care scriau, cu condei (de piatră), școlarii începători.

TĂCEÁ vb. II intranz. (lat. *tacere*) **1.** A nu vorbi. **2.** A nu riposta, a nu răspunde la o întrebare, la o provocare. **3.** A înceta să vorbească, să plîngă etc. **4.** A nu spune, a nu mărturisi, a nu divulga ceva.

TĂCÉRE s.f. (<*tăcea*) **1.** Faptul de a tăcea. **2.** Liniște, calm; lipsa zgomotului. **3.** Întrerupere, pauză în discuție. **4.** Faptul de a ascunde, de a nu vorbi despre ceva. **5.** Indiferență, uitare.

TĂCIÚNE s.m. (lat. **titio, -onis*) **1.** Rămășiță dintr-o bucată de lemn care nu a ars complet; cărbune sau lemn care arde mocnit, fără flacără. **2.** (La sg.) Boală infecțioasă a plantelor, mai ales a cerealelor, provocată de ciuperci parazite din genul *Ustilago*, manifestată prin distrugerea parțială sau totală a organelor atacate și prin apariția, în locul acestora, a unei pulberi de culoare neagră.

TĂCÚT, -Ă adj. (<*tăcea*) **1.** Care tace, care nu vorbește; p.ext. care nu face zgomot. **2.** Care nu obișnuiește să vorbească prea mult, taciturn; rezervat, timid.

TĂGĂDUÍ vb. IV tranz. (<magh. *tagadni*) **1.** A pune la îndoială, a contesta o afirmație. **2.** A nega, a dezminți. **3.** A nu recunoaște.

TĂGĂDUIÁLĂ s.f. (<*tăgădui*) Acțiunea de a tăgădui și rezultatul ei; negare.

TĂGÎRȚĂ s.f. (<ngr. *tagartzika*) (Reg.) **1.** Traistă sau sac mai mic; p.ext. cantitatea cuprinsă în această traistă sau în sac. **2.** (Fam.) Epitet dat unei persoane mici și îndesate sau unei ființe slabe și nevolnice.

TĂIÁ vb. I (lat. **taliare*) **I. 1.** Tranz. A despărți, a separa ceva în bucăți, cu ajutorul unui obiect tăios, prin diferite procedee fizice, chimice etc. **2.** Tranz. A suprima (un text sau o parte din el). **3.** Tranz. A lăsa urme în profunzime, a brăzda. ◆ A săpa; a sculpta. **4.** Tranz. (Despre căi de acces, rîuri etc.) A străbate; a traversa. **5.** Tranz. (Despre oameni, vehicule etc.) A scurta un drum. **6.** Refl. recipr. A se întretăia. **7.** Refl. (Despre țesături) A se destrăma, a se rupe în direcția firului țesut sau la îndoitura țesăturii. **8.** Refl. (Despre lapte) A se brînzi. ◆ (Despre sosuri, creme etc.) A căpăta aspect de lapte brînzit. **9.** Tranz. A opri fermentarea mustului. **II.** Tranz. și refl. (recipr.) **1.** A (se) spinteca, a (se) omorî (cu un obiect tăios). **2.** A (se) răni cu un instrument sau obiect tăios. ◆ Tranz. A provoca o durere fizică. ◆ Tranz. A înjunghia, a sacrifica un animal (în vederea valorificării). **III. 1.** Tranz. și refl. A (se) opri, a (se) întrerupe. **2.** Tranz. A face să slăbească sau să înceteze; a micșora, a atenua, a opri. **3.** Tranz. A despărți în două pachetul de cărți, punînd jumătatea de dedesubt deasupra. ◆ A juca ținînd banca împotriva tuturor celorlalți jucători. **4.** Tranz. (Fam.) A întrece pe cineva.

TĂIETÓR, -OÁRE s.m., s.n.(<*tăia*) **1.** S.m. Muncitor care taie diferite materiale sau care sacrifică, în abator, animale. **2.** S.n. Buștean pe care se taie lemne de foc.

TĂIETÚRĂ s.f. (<*tăia*) **1.** Loc, porțiune unde s-a produs o tăiere. ◆ Rană rezultată prin tăiere. ◆ Suprafața rezultată într-un corp după ce a fost tăiat. ◆ Mod, fel în care se taie ceva. ◆ Text suprimat din ceva; ștersătură. ◆ Adîncitură săpată de o apă; povîrniș prăpăstios, perete stîncos. **2.** Croiala unei haine. ◆ Fig. Trăsătură, contur; linie. **3.** Loc despădurit în care au rămas bucăți din trunchiurile copacilor tăiați. **4.** (Pop.; la pl.) Junghiuri.

TĂINUÍ vb. IV (<*tainâ*) **1.** Tranz. A păstra, a ține un secret; a ascunde. **2.** Tranz. (JUR.) A săvîrși o tăinuire. **3.** Intranz. (Pop.) A purta o conversație (în intimitate).

TĂINUÍRE s.f. (<*tăinui*) Acțiunea de a tăinui; înțelegere, sfat secret. ◆ (JUR.) Infracțiune care constă în fapta unei persoane (cu excepția soțului sau a unei rude apropiate) de a primi sau de a transfera un bun ori de a înlesni valorificarea acestuia, cunoscînd că bunul provine din săvîrșirea unei fapte sancționate de legea penală și urmărind obținerea pentru sine ori pentru altul a unui folos material.

TĂIÓS, -OÁSĂ adj. (<*tăia*) **1.** (Despre obiecte) Ascuțit; care taie. **2.** Fig. (Despre vînt, ger etc.) Care provoacă o senzație dureroasă, ca de tăiere. **3.** Fig. (Despre privire, glas etc.) Aspru; ascuțit, agresiv. **4.** (Despre scriitură, replică etc.) Fig. Ironic, caustic; satiric.

TĂÍȘ s.n. (<*tăia*) **1.** Parte activă, tăioasă a unei scule, cu care aceasta taie sau desprinde fragmente din ceva. **2.** Muchia tăietoare a unei scule sau unelte.

TĂIEȚÉI s.m. pl. (<*tăiați* <*tăia*, după it. *tagliatelli*) Preparat alimentar în formă de șuvițe lungi și subțiri, tăiate din foi de aluat nedospit, care se fierbe și se consumă ca adaos la supă sau se gătesc cu brînză, cu nuci etc.

TĂLĂZUÍ vb. IV refl. și intranz. (<*talaz*) **1.** A se ridica în valuri mari. **2.** Fig. A undui.

TĂLĂZUÍRE s.f. (<*tălăzui*) **1.** Învăluire tumultuoasă a apelor. **2.** Revărsare a unei ape curgătoare.

TĂLMÁCI, -CE s.m. și (rar) f. (<sl. *tlŭmačĭ*) Traducător, interpret.

TĂLMĂCÍ vb. IV tranz. (<sl. *tlŭmačiti*) **1.** A traduce un text dintr-o limbă în alta. **2.** A tîlcui, a interpreta. **3.** A explica; a desluși. **4.** A exprima, a exterioriza.

TĂLPÁȘ s.m. (<magh. *talpas*) (Înv.) Infanterist.

TĂLPĂȘÍȚĂ s.f. (<*talpă*) (Pop.) *A-și lua tălpășița* (sau *tălpășițele*) = a pleca repede dintr-un loc, a o lua la fugă.

TĂLPÍG s.m., s.n. (<*talpă*) **1.** S.m. Încălțăminte rudimentară formată dintr-o talpă de lemn și o baretă de piele petrecută peste laba piciorului. **2.** S.n. Fiecare dintre tălpile unei sănii. **3.** S.n. Fiecare dintre pedalele de la războiul de țesut cu ajutorul cărora se schimbă ițele. **4.** S.n. Piesă de lemn sau de piatră care se fixează sub stîlpii unei galerii de mină.

TĂLPUÍ vb. IV tranz. (<*talpă*) **1.** A fixa (prin coasere, prindere, lipire sau vulcanizare) talpa și celelalte detalii ale părții de dedesubt ale încălțămintei. **2.** A pune o șină de fier la tălpile unei sănii, la talpa de lemn a plugului etc.

TĂMĂDUÍ vb. IV tranz. și refl. (<magh. *tămadni* "a sprijini, a ajuta") A (se) vindeca, a (se) lecui.

TĂMĂDUITÓR, -OÁRE adj. (<*tămădui*)

Care tămăduieşte.
TĂMÎIÁ vb. I (<*tămîie*) **1.** Tranz. şi intranz. (În practicile religioase) A răspîndi fum de tămîie, a afuma; a cădelniţa. **2.** Tranz. Fig. A linguşi. **3.** Refl. (Fam.) A se îmbăta.
TĂMÎIE s.f. (lat. **thymanea*) Suc lăptos obţinut prin incizii făcute în scoarţa livanului, care, în contact cu aerul, se solidifică în mase globuloase, de culoare gălbuie, producînd, prin ardere, un fum gros cu miros plăcut şi aromat; este folosită în practicile religioase.
TAMÎIOÁRĂ s.f. (<*tămîie*) Denumire dată unor specii de plante erbacee frumos mirositoare din genul *Viola*, familia violaceelor: *Viola jooi*, *Viola odorata*, *Viola mirabilis*, *Viola silvestris* etc.
TĂMÎIÓS, -OÁSĂ adj., s.f.(<*tămîie*) **1.** Adj. (Despre fructe, mai ales struguri) Care are o aromă asemănătoare celei de tămîie. ◇ *Pere tămîioase* = varietate de pere aromate, galbene şi lunguieţe. **2.** S.f. Varietate de viţă de vie care produce struguri cu boabe rotunde, cărnoase, dese, plăcut aromate; struguri produşi de această viţă. ◇ *Tămîioasă românească* = soi autohton de viţă de vie, cu ciorchini cilindrici şi boabe îndesate, cultivat pentru producerea vinurilor albe superioare, demiseci sau dulci licoroase. *Tămîioasă de Bohotin* = soi autohton de viţă de vie cu boabe violet-roşcate, cultivat pentru producerea vinurilor superioare, aromate; busuioacă de Bohotin. **3.** S.f. Vin făcut din tămîioasă (**2**).
TĂMÎÍŢĂ s.f. (<*tămîie*) **1.** Denumire a două specii de plante erbacee anuale din genul *Chenopodium*, familia chenopodiaceelor, cu miros aromatic şi cu florile verzui (*Chenopodium ambrosioides*) sau verzi-gălbui (*Chenopodium botrys*) dispuse în glomerule. **2.** Denumire dată unor specii de plante ca *Artemisia annua*, *Ajuga reptans* etc. ◇ *Tămîiţă-de-cîmp* = mică plantă erbacee anuală din familia labiacelor, păroasă, cu florile galbene cu miros de rozmarin (*Ajuga chamaepytis*).
TĂPŞÁN s.n. (<*tăpşi*, reg. "a bătători") **1.** Teren plan, uşor înclinat, care face trecerea între baza unui versant sau povîrniş şi fundul văii adiacente, format din material rezultat din eroziunea plantelor; p.ext. povîrniş. **2.** Loc mai ridicat, necultivat; loc viran.
TĂRĂBOÁNŢĂ s.f. (<magh. *torbonca*) Roabă. ◆ Epitet depreciativ dat unui vehicul vechi (şi stricat).
TĂRĂBÓI s.n. (cf.gr. *thorybos*) Tămbălău, scandal, zarvă.
TĂRĂGĂNÁ (TĂRĂGĂNÍ) vb. I (<*trăgăna*, reg. "a trage") **1.** Tranz. A amîna de pe o zi pe alta; a întîrzia. **2.** Tranz. A merge cu greutate, tîrîndu-şi picioarele. **3.** Tranz. A vorbi rar, lungind cuvintele. **4.** Refl. impers. (Despre timp) A se prelungi. **5.** Intranz. A cînta alene. **6.** Intranz. (Despre vînt) A sufla uşor.
TĂRĂŞÉNIE s.f. (Pop.) Întîmplare, păţanie, încurcătură.
TĂRBÁCĂ s.f. (Înv.) Un fel de instrument de tortură pentru cîini. ◇ *A da* (sau *a lua*) *în* (sau *la*, *prin*) *tărbacă* = a) a bate violent pe cineva; b) a-şi bate joc de cineva.
TĂRCÁ vb. I tranz. (<*tărcat*) A colora diferit; a vopsi în dungi de culori diferite.
TĂRCÁT, -Ă adj. (cf. magh. *tarka*) Dungat, vărgat; p.ext. bălţat.
TĂRCĂTÚRĂ s.f. (<*tărcat*) **1.** Combinaţie de mai multe culori care nu se potrivesc. **2.** Obiect colorat cu mai multe culori care nu se asortează între ele.
TĂRHÁT s.n. (<magh. *terhet*, acuz. lui *teher*) Toate uneltele necesare ciobanilor la stînă, transportate de la o păşune la alta (pe măgar). ◆ Sarcină, povară, bagaj.
TĂRÍE s.f. (<*tare*) **1.** Soliditate, trăinicie a corpurilor. **2.** Forţă fizică, vigoare. **3.** Forţă morală. **4.** Putere de convingere. **5.** (Înv.) Autoritate, stăpînire, posesiune. **6.** (Urmat de determinări care indică felul) Forţă (ex. *tăria focului*). **7.** Concentraţie (mare) de alcool, de esenţă etc. **8.** Intensitate a unui sunet. **9.** Fig. Înălţime atmosferică. ◇ *Tăria văzduhului* = bolta cerească.
TĂRÎM s.n. (cf.tc. *tarım* "locuinţă") **1.** Regiune, ţinut; teren. ◇ *Tărîmul celălalt* = (în credinţe populare şi în basme) regiune îndepărtată, nepămînteană, dincolo de lumea reală, populată de fiinţe fabuloase, mitice. **2.** Domeniu de activitate.
TĂRÎŢĂ s.f. (<bg. *trici*, scr. *trice*) **1.** (Mai ales la pl.) Produs secundar obţinut la măcinarea cerealelor, în urma cernerii, compus din particule provenite din coaja boabelor, cu un conţinut mare de celuloză, proteine şi fosfor. **2.** Rumeguş al lemnului.
TĂRTĂCÚŢĂ s.f. (<*tătarcă*) **1.** Nume dat mai multor plante erbacee, anuale, agăţătoare, din familia cucurbitaceelor, cordiforme, cu florile albe şi cu fructele comestibile: *Coccinia indica*, *Cucurbita pepo*, *Cucurbita melopepo*. **2.** Fructul tărtăcuţei (**1**). **3.** Fig. Cap.
TĂTÁR, -Ă s.m. şi f., adj. (<tc. *tatar*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Denumire dată triburilor mongole din hanaturile şi ulusurile formate în urma cuceririlor lui Genghis-han şi ale urmaşilor săi. În sec. 13 hanul Batu a întemeiat în Asia Centrală şi Europa răsăriteană statul Hoarda de Aur din care se desfac, începînd cu sec. 15, hanatele Kazan, Astrahan şi Crimeea, cucerite treptat de statul rus. În evul mediu tătarii au susţinut incursiuni devastatoare în ţările române. După 1917, cei mai mulţi dintre tătarii din Kazan şi cei de pe Volga trăiesc ca naţiune în Tatarstan şi în Başkortostan, în vreme ce tătarii din Crimeea au fost în cea mai mare parte deznaţionalizaţi; (la sg.) persoană care aparţine acestei etnii. **2.** Adj. Care aparţine tătarilor, care se referă la tătari. ◆ (Substantivat, f.) Limbă din familia altaică, ramura turcică de vest, vorbită de tătari. Din 1920 a fost decretată limba oficială în fosta RASS Tătară.
TĂTÁRCĂ s.f. (<*tătar*) **1.** Tătăroaică. **2.** Iapă de soi tătăresc. **3.** Haină lungă, îmblănită, purtată de tătari. **4.** Specie de dovleac uscat, golit de miez, întrebuinţat ca ploscă sau ca felinar.
TĂTĂNEÁSĂ s.f. Plantă erbacee, perenă, din familia boraginaceelor, cu tulpina ramificată, acoperită cu peri aspri, cu florile roşii-violacee, mai rar albe, dispuse în raceme (*Symphytum officinale*).
TĂTĂRÍME s.f. (<*tătar*) Neamul tătarilor; mulţime de tătari.
TĂTĂROÁICĂ s.f. (<*tătar*) Femeie din neamul tătarilor.
TĂU[1] s.n. (<magh. *tó*) **1.** Apă stătătoare puţin adîncă. **2.** (GEOGR.) Lac glaciar. **3.** Fig. (Înv.) Prăpastie; abis.
TĂU[2], TA pron. pos., adj. pos. (lat. *tuus*, *tua*) **I.** Pron. pos. (Precedat de art. "al", "a", "ai", "ale") Înlocuieşte numele obiectului posedat şi numele celui căruia i se adresează vorbitorul. *Al tău e cîştigul.* ◆ (Pop.; la m. sau f.) Soţul sau soţia persoanei căreia i se adresează vorbitorul. ◆ (La m. pl.) Părinţii, familia, prietenii, adepţii persoanei căreia i se adresează vorbitorul. ◆ (La m. sg.) Lucrurile personale, proprietatea, avutul persoanei căreia i se adresează vorbitorul. ◆ (La f. pl.) Ceea ce aparţine persoanei căreia i se adresează vorbitorul. *Ale tale s-au spart.* **II.** Adj. pos. (Precedat de art. "al", "a", "ai", "ale" cînd stă înaintea substantivului nearticulat sau cînd este separat de substantiv prin alt cuvînt) **1.** Care este al celui căruia i se adresează vorbitorul: a) indică posesiunea (*mîna ta*); b) indică apartenenţa (*familia ta*); c) indică dependenţa de persoanele considerate în raportul lor faţă de cel căruia i se adresează vorbitorul (*fraţii tăi*). **2.** (Cu valoare subiectivă) Care este spus, îndeplinit, săvîrşit de persoana căreia i se adresează vorbitorul. *Vai de măritatul tău!* **3.** (Cu valoare obiectivă) *Să nu mai am grija ta.* ◆ (Precedat de cuvinte cu valoare prepoziţională) *Împotriva ta.*
TĂÚN s.m. (lat. **tabo*, *-onis*) Insectă dipteră, asemănătoare muştelor, avînd corpul scurt şi gros şi aparat bucal foarte puternic, adaptat pentru înţepat (*tăun mare*, *tăun mic* etc.), ale cărei femele transmit, prin înţepătură, mamiferelor şi omului boli virotice şi bacteriene (*Tabanus bovinus*, *Gastrophilus equi*).
TĂVĂLÍ vb. IV (cf.sl. *povaliti*) **1.** Refl. şi tranz. A (se) rostogoli de pe o parte pe cealaltă (a corpului). **2.** Tranz. A bate pe cineva trîntindu-l şi tîrîndu-l pe jos. **3.** Tranz. şi refl. A (se) murdări, a (se) mînji. **4.** Tranz. A culca la pămînt iarba, cerealele, florile etc.
TĂVĂLÚG s.m. (<*tăvăli*) **1.** Unealtă agricolă compusă din unul sau din mai mulţi cilindri de lemn sau de fier, care sfărîmă bulgări, netezesc şi tasează solul înainte sau după semănat. **2.** Corp cilindric greu, folosit la unele maşini pentru sfărîmarea sau nivelarea materialului.
Tb (CHIM.) Simbol pentru *terbiu*.
Tc (CHIM.) Simbol pentru *technеţiu*.
tdw (METR.) Simbol pentru *tonă deadweight*.
Te (CHIM.) Simbol pentru *telur*.
TEÁCĂ s.f. (lat. *theca*) **1.** (BOT.) Porţiune a frunzei care cuprinde tulpina (ex. *la graminee*). ◆ Păstaie. **2.** Înveliş, toc, apărătoare confecţionată din metal, lemn sau piele, în care se păstrează lama unei săbii, a unui cuţit etc. sau anumite instrumente.
TEÁFĂR, -Ă adj. **1.** Nevătămat; zdravăn. **2.** Întreg, sănătos la minte; în toate minţile.
TEAM s.m (cuv. engl.) Echipă sportivă.
TEÁMĂ s.f. (<*teme*) Stare de neliniştе încercată de cineva în prezenţa sau la gîndul unui pericol; frică.
TEÁNC s.n. (<tc. *denk*) Obiecte (de acelaşi fel) puse unele peste altele.
TEANTRÓPIC, -Ă adj. (<it. *teantropico*) Relativ la dublul caracter uman şi divin al Dumnezeirii.
TEANTROPÍE s.f. (<*teantropic*) **1.** Caracter uman şi divin al lui Dumnezeu. **2.** Atribuire a unor calităţi umane unor divinităţi.
TEÁPĂ s.f. **1.** (Peior.) Soi, fel, fire; caracter.

2. Condiţie socială; treaptă, rang.
TEASC s.n. (<sl.*těskŭ)* Presă manuală de struguri.
TEATRÁL, -Ă adj. (<fr. *théâtral*) **1.** Referitor la teatru, de teatru. **2.** Afectat, nesincer, artificial, nenatural.
TEATRALÍSM s.n. (<fr. *théâtralisme*) **1.** Interpretare căutată, artificială a unei piese de teatru. **2.** Ceea ce este căutat, nefiresc, artificial. **3.** (PSIH.) Tendinţă patologică spre manifestări emotive spectaculare.
TEATROLOGÍE s.f. (<fr. *théâtrologie;* cf.gr. *theatron* "teatru"+*logos* "ştiinţă") Disciplină care are ca obiect istoria, teoria şi estetica spectacolului şi a literaturii dramatice. Primele delimitări disciplinare moderne apar în şcoala germană de cercetare a fenomenului teatral ("Theaterwissenschaft", ştiinţa despre teatru).
TEÁTRU s.n. (<fr. *théâtre*, lat. *theatrum)* **I. 1.** Arta dramatică, gen artistic şi literar considerat ca artă a spectacolului scenic. Are o formulă sincretică de reprezentare (elemente literare, muzicale, plastice şi coregrafice) şi o mare varietate de forme individualizate în funcţie de gen (tragedie, comedie, dramă), de criterii istorice (teatru antic, medieval, modern etc.), geografice (teatru european, chinezesc etc.), stilistice (comedia dell'arte, teatru elisabetan, clasic, romantic, absurd etc.), sociale (teatru politic, de moravuri, de ocazie etc.), sau în funcţie de specificul reprezentaţiei (teatru de estradă, de păpuşi, de umbre etc.). **2.** Clădire special construită şi utilată pentru spectacole de teatru. **3.** Profesiunea actorului, a regizorului. **4.** Instituţie de cultură care se ocupă cu spectacolul teatral. ◆ Ansamblul personalului artistic şi administrativ al acestei instituţii. **II.** Loc unde se petrece, se desfăşoară o întîmplare, un eveniment. ◇ *Teatru de operaţii* (sau *teatrul operaţiilor*) = cîmp de luptă.
TEC (TECK) s.m. (<fr. *teck*) Arbore din India şi Oceania, cu frunzele opuse, întregi şi cu florile albe, cu lemnul dur şi rezistent, întrebuinţat în special la construirea corăbiilor (*Tectona grandis*).
TECALEMÍT s.n. (<fr. *técalémite*) Pompă de mînă cu piston, folosită la introducerea unsorii consistente între suprafeţele de frecare, la unele maşini.
TECHNÉŢIU (TEHNÉŢIU) s.n. (<fr. *technétium*) Element chimic (*Tc*; nr.at. 43; m.at. 98,906) din grupa a VII-a a sistemului periodic, obţinut prin reacţii nucleare.
TECNETRÓN s.n. (<engl. *T*e[szner] C[entre] *N*[ational d'] *E*[tudes des] *T*[élécommunications]) (ELT.) Triodă semiconductoare constituită dintr-un bastonaş de germaniu, pe care se aplică, într-un şanţ practicat transversal, un strat de indiu, care se foloseşte ca amplificator de tensiune la frecvenţe foarte înalte.
TECTÍTĂ s.f. (<fr. *tectite*; cf.gr. *tektos* "topit") Meteorit sticlos, format în cea mai mare parte din bioxid de siliciu.
TECTOGENÉZĂ s.f. (<fr. *tectogenèse*) Procesul de formare a structurilor geologice de cutare.
TECTÓNIC, -Ă adj., s.f. (<fr. *tectonique*; cf.lat. *tectonicus* "de arhitectură") **1.** Adj. Care se referă la tectonică, care aparţine tectonicii, care este legat de mişcările scoarţei pămîntului. **2.** S.f. Geotectonică. ◆ Structură geologică.
TECTRÍCE s.f. (<fr. *tectrice*) (Cu sens colectiv) Penele de contur care acoperă aripa şi baza remigelor, la păsări.
TEDÉUM s.n. (<lat. *Te Deum* [laudamus] "pe tine, Doamne, te lăudăm") **1.** V. n.pr. **Te Deum. 2.** Scurt serviciu religios, oficiat într-o împrejurare solemnă.
TEFLÓN s.n. (<fr. *téflon)* **1.** Material plastic polimerizat, rezistent la acţiunea agenţilor corozivi şi utilizat la fabricarea garniturilor supuse coroziunii, a ţesăturilor rezistente la foc şi acizi, a unor izolatori electrici etc. **2.** Vas de bucătărie, făcut din material plastic polimerizat.
TEGUMÉNT s.n. (<fr. *tégument*, lat. *tegumentum*) **1.** (BIOL.) Totalitatea ţesuturilor şi formaţiilor care acoperă corpul animalelor. **2.** (BOT.) Membrană care înconjoară şi protejează un organ. ◆ Înveliş al seminţelor plantelor, care dă culoarea şi aspectul exterior al seminţei.
TÉHNIC, -Ă adj., s.f. (<lat. *technicus*, germ. *technisch*, fr. *technique*) **I.** Adj. Care aparţine tehnicii, privitor la tehnică. **II.** S.f. **1.** Ansamblul metodelor, procedeelor şi regulilor (îmbinate cu o anumită măiestrie personală) aplicate la executarea unei operaţiuni ori lucrări sau, în general, în practicarea unei profesiuni. **2.** (MILIT.) *Tehnică de luptă* = totalitatea mijloacelor de luptă şi auxiliare cu care sînt înzestrate forţele armate: armament, avioane, tancuri, materiale de transmisiuni, de geniu etc.
TEHNICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *technicien*) **1.** Specialist într-un anumit domeniu al tehnicii, avînd o pregătire medie. **2.** Persoană care stăpîneşte (foarte) bine metodologia unei anumite discipline (ştiinţifice, artistice etc.).
TEHNICITÁTE s.f. (<fr. *technicité*) Caracter, calitate a ceea ce este tehnic.
TEHNICOLÓR, -Ă adj. (<germ. *technikolor*) În culori, colorat.
TEHNO- (cf.gr. *tekhne* "meşteşug") Element prim de compunere care are semnificaţia "tehnic", "în legătură cu tehnica".
TEHNOCRÁT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *technocrate*) **1.** Adept al tehnocraţiei. **2.** Om de stat sau înalt funcţionar care, în deciziile şi acţiunile sale, dă prioritate factorilor tehnici şi economici în detrimentul factorilor umani.
TEHNOCRAŢÍE s.f. (<fr. *technocratie*) Sistem politic în care rolul decizional aparţine tehnicienilor şi funcţionarilor. ◆ Ideologie a acestui sistem politic.
TEHNOLOGÍE s.f. (<fr. *technologie*) **1.** Ştiinţă a procedeelor şi a mijloacelor de prelucrare a materialelor. **2.** Ansamblul proceselor, metodelor, procedeelor, operaţiilor etc. utilizate în scopul obţinerii unui anumit produs.
TEHNOREDACTÁ vb. I tranz. (<*tehno-*+*redacta*) A pregăti din punct de vedere grafic un manuscris înainte de trimiterea lui la tipar.
TEHNOREDACTÁRE s.f. (<*tehnoredacta*) Operaţie de proiectare şi de pregătire tehnică şi grafică a unui manuscris destinat tipăririi.
TEHNOREDÁCŢIE s.f. (<germ. *Technoredaktion*) **1.**Serviciu într-o editură care se ocupă de tehnoredactarea manuscriselor. **2.** Tehnoredactare.
TEI s.m., s.n. (lat. **tilium* = *tilia*) **1.** S.m. Numele mai multor arbori din familia tiliaceelor, cu frunzele alterne, cordiforme, mari, în formă de inimă, cu florile gălbui, puternic mirositoare, melifere, întrebuinţate în medicină, şi cu lemn de esenţă moale, utilizat în tîmplăria fină (*Tilia platyphyllos*, *Tilia cordata*, *Tilia tomentosa*). ◆ Florile acestui arbore. **2.** S.n. (La sg. cu sens colectiv) Fibră din scoarţă de tei, folosită la legat şi la fabricat sfori, frînghii, rogojini; sfoară sau frînghie făcută din această fibră.

tei

TEÍNĂ s.f. (<fr. *théine*) Alcaloid cristalizat asemănător cafeinei, care se găseşte în frunzele de ceai şi se foloseşte ca stimulent al sistemului nervos central şi al inimii.
TEÍSM s.n. (<fr. *théisme;* cf.gr. *theos* "Dumnezeu") Concepţie filozofică religioasă care afirmă existenţa lui Dumnezeu ca persoană absolută, exterioară naturii, dar şi imanentă ei prin prezenţa şi acţiunea sa creatoare, susţinătoare şi diriguitoare a lumii.
TEÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *théiste*) (Adept) al teismului.
TEJGHEÁ s.f. (<tc. *tezg'h*) **1.** Masă lungă pe care sînt expuse mărfurile şi sînt serviţi cumpărătorii sau consumatorii. **2.** Masă de lucru a unui meseriaş.
TEL s.n. (<tc. *tel)* **1.** Obiect de sîrmă folosit în bucătărie pentru bătut ouăle, crema, frişca etc. **2.** Arc de sîrmă folosit la somiere, canapele, fotolii etc.
TELÁL s.m. (<tc. *tell'l*) Negustor ambulant (de haine vechi).
TELANGIECTAZÍE s.f. (<fr. *télangiectasie*) Dilataţie a vaselor mici sau terminale ale unei regiuni a corpului, care apare, de obicei, pe nas şi pe pomeţii obrajilor.
TELE[1]- (cf.gr. *tele* "departe") Element prim de compunere care are semnificaţia "la (din) depărtare".
TELE[2]- (<fr. *télé-*) Element prim de compunere care are semnificaţia "care aparţine, care se referă la televiziune sau la televizor".
TELEÁGĂ s.f. (<sl. **telěga*) (Popular) **1.** Căruţă mică, cu două roţi, folosită pentru transportul persoanelor sau al unor poveri uşoare. **2.** Ansamblul celor două roţi pe care se reazemă grindeiul plugului.
TELEAUTOGRÁF s.n. (<germ. *Teleautograph*) Instalaţie cu ajutorul căreia mişcările unui creion condus cu mîna în punctul de emisiune se transmit fidel, prin mijloace de telecomunicaţie, unei unelte de scris aflate în punctul de recepţie.
TELEBUSÓLĂ s.f. (<*tele[1]-*+*busolă*) Busolă ale cărei indicaţii sînt transmise pe cale electrică, pneumatică etc. la instrumentele indicatoare, situate în diferite puncte ale unui avion

(la pilot, la telegrafist etc.).

TELECABÍNĂ s.f. (<it. *telecabina*, fr. *télécabine*) Instalaţie cu cablu pentru transportul persoanelor în cabine suspendate.

TELECHINEZÍE s.f. (<fr. *télékinesie*) (PSIH.) Capacitate a unor persoane de a deplasa obiecte fără să le atingă.

TELECINEMATÉCĂ s.f. (<fr. *télécinématheque*) **1.** Arhivă de filme a unei televiziuni. **2.** Emisiune de televiziune în care se prezintă filme din telecinematecă.

TELECOMÁNDĂ s.f. (<fr. *télécommande*) **1.** (TEHN.) Transmitere la distanţă a unei comenzi prin mijloace de telecomunicaţie. **2.** Piesă care conţine elementele tehnice necesare unei astfel de comenzi (mobilă şi portabilă).

TELECOMUNICÁŢIE s.f. (<fr. *télécommunication*) **1.** Transmitere, de obicei la mare distanţă, a unor semnale aflate într-o dependenţă faţă de un mesaj (vorbă, muzică, imagine, text scris etc.) care se obţine la recepţie prin decodarea semnalelor; se realizează prin diferite procedee (ex. telefonie, telegrafie electrică sau optică, telecomandă etc.). **2.** Legătura dintre două puncte între care se realizează telecomunicaţia. ◇ *Sistem de telecomunicaţii* = totalitatea mijloacelor tehnice de deservire a unui serviciu de telecomunicaţii, care formează o unitate din punctul de vedere al concepţiei tehnice (ex. sistem de telefonie, de telegrafie etc.).

TELEDIAFONÍE s.f. (<fr. *télédiaphonie*) (TELEC.) Diafonie percepută într-un receptor telefonic situat în circuitul perturbat, la capătul opus aceluia din care provine semnalul perturbator.

TELEFÉRIC s.n. (<fr. *téléphérique*) Funicular realizat pentru transportul persoanelor.

teleferic

TELEFÓN s.n. (<fr. *téléphone*) **1.** Telecomunicaţie în care se realizează convorbiri la distanţă prin mijlocirea undelor electromagnetice propagate de-a lungul unor fire; ansamblul instalaţiilor necesare pentru acest scop. Sistemul a fost inventat de A.G.Bell în 1876. **2.** Aparat prevăzut cu un transmiţător şi cu un receptor şi care, legat de o instalaţie telefonică centrală, permite convorbiri la distanţă. ◆ Chemare telefonică. ◆ Numărul pe care îl poartă telefonul unui abonat.

telefon (2)

TELEFONÁ vb. I intranz. şi tranz. (<fr. *téléphoner*) A comunica, a transmite prin telefon.

TELEFONÍE s.f. (<fr. *téléphonie*) Telecomunicaţie care constă în transmiterea, de obicei bilaterală, a vorbirii prin semnale intermediare între două puncte determinate.

TELEFONÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *téléphoniste*) Salariat însărcinat cu stabilirea legăturilor necesare într-o centrală telefonică neautomată.

TELEFONOMETRÍE s.f. (<fr. *téléphonométrie*) Operaţie de determinare a calităţilor aparatelor telefonice şi a legăturilor telefonice, la emisiune şi la recepţie, prin comparare cu calităţile anumitor instalaţii de referinţă.

TELEFOTOGRAFÍE s.f. (<fr. *téléphotographie*) Telecomunicaţie care constă în transmiterea pe cale electrică a unor imagini statice (fotografii, desene, texte scrise etc.); fototelegrafie. ◇ Fotografie obţinută pe această cale.

TELEGÁR s.m. (<*teleagă*) Cal tînăr şi sprinten, folosit la tracţiune.

TELEGÉNIC, -Ă adj. (<fr. *télégénique*) A cărui imagine poate fi reprodusă, redată în mod plăcut şi avantajos estetic pe ecranul televizorului.

TELEGHIDÁ vb. I tranz. (<fr. *téléguider*) A comanda un vehicul, un proiectil etc. prin teleghidare.

TELEGHIDÁRE s.f. (<*teleghida*) Dirijare de la distanţă (prin telecomandă, fascicul laser etc.) a unui avion, a unei maşini, a unui proiectil etc. pe o traiectorie predeterminată.

TELEGRÁF s.n., s.m. (<germ. *Telegraf*, fr. *télégraphe*) **1.** S.n. Aparat folosit pentru producerea, recepţia şi transformarea semnalelor telegrafice în scopul transmiterii telegramelor. **2.** S.m. Nume dat mai multor plante erbacee ornamentale, cu tulpina agăţătoare, lungă de 5-6 m, cu florile albe, parfumate (*Boussingaultia baselloides*) sau cu florile roz-purpurii (*Tradescantia virginica*).

TELEGRAFIÁ vb. I tranz. şi intranz. (<fr. *télégraphier*) A expedia, a transmite o telegramă.

TELEGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *télégraphique*) **1.** Care aparţine telegrafului sau telegrafiei, privitor la telegraf. **2.** Transmis prin telegraf. **3.** Concis, laconic; grăbit.

TELEGRAFÍE s.f.(<fr.*télégraphie*) Telecomunicaţie care constă în transmiterea mijlocită, prin semnale electromagnetice, optice etc., a unui text scris (telegramă). S.F.Morse a construit prima linie telegrafică în 1844 cu aparatele electromagnetice inventate de el în 1837. ◇ *Telegrafie fără fir* = radiotelegrafie.

TELEGRAFÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *télégraphiste*) Persoană care transmite şi recepţionează telegrame, folosind un telegraf.

TELEGRÁMĂ s.f. (<fr. *télégramme*, germ. *Telegramm)* Comunicare transmisă cu ajutorul telegrafului. ◆ Formularul pe care este transcrisă această comunicare.

TELEIMPRIMATÓR s.n. (<*tele*[1]*-*+*imprimator*) Aparat telegrafic cu ajutorul căruia se transmit şi se recepţionează (pe o bandă sau pe o coală de hîrtie) texte cu literele alfabetului obişnuit.

TELEJURNÁL s.n. (<*tele*[2]*-*+*jurnal*) Emisiune de ştiri transmise la televiziune.

TELEMĂSURĂ s.f. (<*tele*[1]*-*+*măsură*) Transmitere la distanţă a valorilor unei mărimi măsurate, după traducerea ei într-o mărime intermediară (de obicei semnale electromagnetice), la recepţie urmînd să se facă traducerea inversă.

TELEMEÁ s.f. (<tc. *teleme)* Brînză preparată din caş ţinut în saramură.

TELEMECÁNICĂ s.f. (<fr. *télémécanique*) Tehnică a conducerii de la distanţă a proceselor tehnice.

TELEMETRÍE s.f. (<fr. *télémétrie*) Disciplină al cărei obiect îl constituie tehnica măsurării distanţelor cu ajutorul telemetrului.

TELEMÉTRU s.n. (<fr. *télémètre*) **1.** Instrument optic utilizat pentru determinarea distanţei dintre locul unde este instalat instrumentul respectiv şi un punct îndepărtat (inaccesibil). **2.** Dispozitiv auxiliar al unui aparat fotografic, care permite reglarea distanţei focale a obiectivului în funcţie de depărtarea pînă la obiectul vizat, realizîndu-se astfel o punere la punct corectă.

TELENCEFÁL s.m. (<fr. *télencéphale*) (ANAT.) Vezicula anterioară a encefalului embrionar, care, în faza de dezvoltare, are cinci vezicule. Telencefalul dă naştere ulterior emisferelor cerebrale.

TELENOVÉLĂ s.f. (<sp. *telenovela*) Serial de televiziune (în limba spaniolă) care prezintă desfăşurarea unei naraţiuni (familiale) accentuat dramatic, cu valoare artistică îndoielnică. Este echivalentul televizat al romanului foileton.

TELEOBIECTÍV s.n. (<fr. *téléobjectif)* Obiectiv asemănător unei lunete, care se ataşează camerelor de luat vederi sau aparatelor fotografice pentru a permite realizarea unor imagini clare ale obiectelor depărtate.

TELEOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *téleologique)* Care aparţine teleologiei, privitor la teleologie.

TELEOLOGÍE s.f. (<fr. *téléologie*; cf.gr. *teleos* "scop"+*logos* "studiu") **1.** Teoria finalităţii, studiul scopurilor. **2.** Concepţie filozofică conform căreia procesele din univers se desfăşoară în funcţie de anumite scopuri şi sînt determinate de acestea.

TELEOSTEÁN s.m. (<fr. *téléostéen*) (La pl.) Grup de peşti avînd scheletul complet osificat, corpul acoperit cu solzi osoşi şi coada împărţită în două părţi egale, care cuprinde c. 90% din peştii actuali oceanici şi de apă dulce; (şi la sg.) peşte care face parte din acest grup (ex. *crapul, somnul, ştiuca* etc.).

TELEPÁTIC, -Ă adj. (<fr. *télépatique)* Care aparţine telepatiei, care priveşte telepatia; care poate comunica prin telepatie.

TELEPATÍE s.f. (<fr. *télépathie*; cf.gr. *tele* "departe" +*pathos* "simţire") Fenomen psihologic constînd în comunicarea între persoane fără mijlocirea organelor de simţ obişnuite, în transmiterea gîndurilor la distanţă.

TELEPUBLICITÁTE s.f. (<*tele*[2]*-*+*publicitate*) Publicitate făcută prin intermediul televiziunii.

TELERECÓRDING s.n. (<engl. *telerecording)* Aparat pentru înregistrarea şi redarea imaginilor, utilizînd înregistrarea acestora pe film de pe ecranul unui monitor. ◆ Peliculă pe care s-a făcut o asemenea înregistrare.

TELEREGLÁJ s.n. (<*tele*[1]*-*+*reglaj*) Transmitere la distanţă a unei reglări cu ajutorul unui semnal electromagnetic intermediar.

TELEREPORTÁJ s.n. (<*tele*[2]*-*+*reportaj*) Reportaj transmis de la faţa locului la televi-

ziune.

TELESCHÍ s.n. (<fr. *téléski*) Instalaţie de teleferic în care cablul poartă omul pe schiuri.

TELESCÓP s.n. (<fr. *télescope*, germ. *Teleskop*) Instrument optic care utilizează fenomenul reflexiei luminii pe o oglindă concavă, folosit în astronomie pentru observarea corpurilor.

TELESCÓPIC, -Ă adj. (<fr. *télescopique*) **1.** Al telescopului, privitor la telescop; bazat pe utilizarea telescopului. **2.** (Despre mecanisme) Care este alcătuit din tuburi concentrice glisante, putînd fi alungit sau scurtat (ex. *trepied telescopic pentru aparatul de fotografiat*).

TELESEMNALIZÁRE s.f. (<*tele*[1]-+*semnalizare*) Transmitere la distanţă a unei semnalizări cu ajutorul unui semnal electromagnetic intermediar.

TELESPECTATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*tele*[2]-+*spectator*) Cel care urmăreşte un program la televizor.

TELETERMOMÉTRU s.n. (<*tele*[1]-+*termometru*) Termometru a cărui citire se efectuează de la distanţă, elementul lui principal fiind în contact cu corpul a cărui temperatură o măsoară.

TELETÉX s.n. (<fr. *télétex*) Sistem de transmitere rapidă a documentelor în forma lor originală, cu ajutorul unui telex perfecţionat.

TELETIPSÉTER s.n. (<fr. *télétypsetter*, germ. *Teletipsetter*) Instalaţie pentru culegerea mecanică telecomandată a aceluiaşi text la mai multe maşini şi în tipografii diferite.

TELETÓP[1] s.n. (<fr. *télétop*) Instrument topografic compus dintr-o busolă şi un telemetru optic cu bază variabilă, folosit la ridicări geologice, geografice sau forestiere.

TELETÓP[2] s.n. (<*tele*[2]-+*top*) Concurs prezentat la televizor.

TELEVIZÁ vb. I tranz. (<fr. *téléviser*) A transmite la distanţă imagini cu mijloacele televiziunii.

TELEVIZIÚNE s.f. (<fr. *télévision*) **1.** Tehnică a transmiterii la distanţă, cu ajutorul mijloacelor de telecomunicaţie, a imaginilor obiectelor (fiinţe, lucruri etc.) în mişcare. **2.** Instituţie care asigură elaborarea şi difuzarea emisiunilor prin televiziune.

TELEVIZÓR s.n. (<fr. *téléviseur*) Aparat receptor de televiziune.

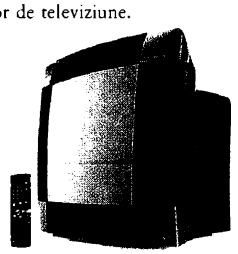

televizor

TÉLEX s.n. (<fr. *télex*) Sistem mixt de telefonie şi telegrafie prin teleimprimator, care foloseşte prin comutare acelaşi circuit de transmisiune.

TELSÓN s.n. (<fr. *telson*) **1.** Ultimul segment abdominal la raci, care formează, împreună cu apendicele segmentului anterior, înotătoarea codală, lăţită ca un evantai. **2.** Segmentul terminal al cozii scorpionilor, care poartă ţepul veninos.

TELÚR s.n. (<fr. *tellure*, germ. *Tellur*; cf.lat. *tellur* "pămînt") Element chimic (*Te*; nr.at. 52; m.at. 127,60; p.t. 452°C; p.f. 1390°C; gr.sp. 6,00), metaloid alb-albăstrui, cu proprietăţi asemănătoare sulfului. A fost descoperit de Muller von Reichenstein în 1782.

TELÚRIC, -Ă adj. (<germ. *Tellurisch*, fr. *tellurique*) Care aparţine pămîntului; privitor la pămînt; pămîntesc, terestru.

TEMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *thématique*) **1.** Care ţine de o temă, privitor la o temă; alcătuit pe anumite teme. **2.** *Vocală tematică* = vocală care, fără a fi sufix, se adaugă la rădăcina unui cuvînt, formînd tema acestuia.

TEMÁTICĂ s.f. (<germ. *Thematik*) Totalitatea temelor (adesea convergente) sau tema esenţială care caracterizează creaţia unui artist, un curent, o epocă etc. sau un grup de opere literare, artistice, ştiinţifice etc.

TÉMĂ s.f. (<lat. *thema*, germ. *Thema*, fr. *thème*) **1.** Problemă, idee care formează obiectul central sau iniţial al unei dezbateri, prelegeri, cercetări sau al unui studiu. **2.** Aspect fundamental (de viaţă) pe baza căruia scriitorul îşi dezvoltă structura operei. **3.** Subiect de compoziţie a unei opere plastice. **4.** (MUZ.) Unitate muzicală caracteristică, reprezentînd ideea de bază în dezvoltarea unor creaţii de proporţii mai mari. ◇ *Temă cu variaţiuni* = compoziţie muzicală care constă în enunţarea unei teme şi în valorificarea ei prin diferite transformări ulterioare. **5.** Exerciţiu scris, dat şcolarilor în vederea aplicării cunoştinţelor dobîndite. **6.** *Temă de proiectare* = document care stă la baza executării unui proiect de construcţie şi în care sînt indicate elementele impuse construcţiei. **7.** (LINGV.) Grup de elemente din structura unui cuvînt, constituit din rădăcină şi prefixe sau sufixe şi caracterizat prin faptul că este comun numai formelor unuia şi aceluiaşi cuvînt.

TEMÁTOR, -OÁRE adj. (<*teme*) Care e cuprins de teamă.

TÉME vb. III (lat. *timere*) **1.** Refl. A fi cuprins de teamă, a avea sentimentul fricii. **2.** Refl. A fi îngrijorat. **3.** Tranz. (Pop.) A bănui, a suspecta pe cineva (de infidelitate).

TEMÉI s.n. (<sl. *temelĭ*) **1.** (Înv.) Temelie a unei construcţii. **2.** Element principal, fundamental; esenţă, bază. **3.** Motiv, cauză. **4.** (Pop.) Toi, mijloc al unei acţiuni, al unui interval de timp.

TEMÉINIC, -Ă adj. (<*temei*) (Şi adverbial) De bază, serios; întemeiat, solid.

TEMEINICÍE s.f. (<*temeinic*) **1.** Însuşirea a ceea ce este temeinic; trăinicie, soliditate. **2.** (JUR.) Calitate a hotărîrii unui organ de jurisdicţie de a reflecta realitatea obiectivă a faptelor care interesează soluţionarea litigiului.

TEMELÍE s.f. (<sl. *temelije*) Partea inferioară a unei construcţii, executată din piatră, zidărie sau beton, pe care se sprijină construcţia pe pămînt. ◇ *A pune temelie* = a întemeia, a înfiinţa.

TEMENEÁ s.f. (<tc. *temenna*) Salut făcut după obiceiul musulman, printr-o plecăciune; ploconeală, închinăciune.

TEMERÁR, -Ă adj. (<fr. *téméraire*, lat. *temerarius*) Îndrăzneţ, cutezător, deosebit de curajos.

TEMERITÁTE s.f. (<fr. *témérité*, lat. *temeritas, -atis*) Îndrăzneală deosebită; cutezanţă.

TEMNICÉR s.m. (<*temniţă*) Supraveghetor, gardian într-o temniţă.

TÉMNIŢĂ s.f. (<sl. *tĭmĭnica*) Închisoare, puşcărie.

TEMPERA[1] s.f. (cuv. it.) **1.** Vopsea obţinută prin amestecarea culorii cu lianţi pe bază de substanţe albuminoide sau gelatinoase. **2.** Procedeu în tehnica picturii, care constă în utilizarea culorii în amestec cu lianţi pe bază de substanţe albuminoide sau gelatinoase; a fost principala tehnică de pictură pînă la apariţia picturii în ulei. ◆ Pictură realizată prin acest procedeu.

TEMPERÁ[2] vb. I tranz. (<fr. *tempérer*) A modera, a micşora; a potoli, a domoli (un sentiment, o acţiune, o tendinţă).

TEMPERAMÉNT s.n. (<lat. *temperamentum*, germ. *Temperament*, fr. *tempérament*) **1.** (PSIH.) Ansamblul trăsăturilor neurofiziologice ale unei persoane, care determină diferenţieri psihice interindividuale în ceea ce priveşte mai ales capacitatea energetică şi dinamica comportamentului (capacitate de lucru ridicată sau scăzută, vioiciune sau încetineală, stăpînire de sine sau impulsivitate etc.); fire, natură. Hipocrate (sec. 5 î.Hr.) a făcut o clasificare a temperamentelor (coleric, flegmatic, melancolic, sanguin) corespunzătoare tipurilor: bilios, limfatic, nervos (hipostonic şi hiperstonic), sangvin şi mixt. **2.** Energie, impetuozitate, elan.

TEMPERAMENTÁL, -Ă adj. (<*temperament*) Privitor la temperament, de temperament; plin de energie, de elan, de pasiune.

TEMPERÁNŢĂ s.f. (<fr. *tempérance*, lat. *temperantia*) Cumpătare, măsură, sobrietate.

TEMPERÁT, -Ă adj. (<*tempera*[2]; cf.fr. *tempéré*) **1.** Moderat, cumpătat, sobru; potolit. liniştit. **2.** (MUZ.) *Sistem temperat* = sistem de împărţire a octavei în intervale egale; sistemul european împarte octava în 12 semitonuri egale.

TEMPERATÚRĂ s.f. (<lat. *temperatura*, fr. *température*, germ. *Temperatur*) **1.** Mărime fizică ce caracterizează starea de încălzire a unui mediu, a corpurilor etc.; valoarea ei depinde de scara termometrică în care este exprimată. ◇ *Temperatură normală* = valoare convenţională a temperaturii într-un sistem dat. *Temperatura aerului* = temperatură care se determină, cu aparate de măsură specializate, în condiţiile termice ale adăpostului meteorologic. (TEHN.) *Temperatura de aprindere* = limita inferioară a temperaturii care trebuie atinsă pentru amorsarea şi realizarea procesului de ardere a unui combustibil în anumite condiţii. *Temperatura de ardere* = temperatură la care se desfăşoară procesul de ardere a unor substanţe sau materiale, respectiv temperatura produselor arderii. **2.** Grad de căldură care depăşeşte căldura normală a corpului omenesc (36,2-37°C), reprezentînd un simptom patologic. ◆ Grafic care înregistrează variaţiile de căldură în cursul unei boli.

TEMPLIÉR s.m. (<fr. *templier*) (În ev. med.; la pl.) Ordin monaho-cavaleresc care participa la cruciade. A fost creat în 1118 în Palestina şi desfiinţat în 1312 de papa Clement V;

(la sg.) persoană care făcea parte din acest ordin.

TÉMPLU s.n. (<fr. *temple*, lat. *templum*) Edificiu destinat practicării cultului religios la unele popoare din antichitate (egipteni, greci, romani etc.) şi astăzi la mozaici, la protestanţi etc.

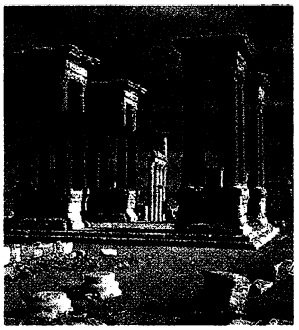

templu

TÉMPO s.n. (<it., fr. *tempo*) **1.** (MUZ.) Mişcare. ◆ Cadenţă, ritm. **2.** (LINGV.) Viteză de succesiune a silabelor cuvintelor în cursul vorbirii; ritm al vorbirii.

TEMPORÁL[1], -Ă adj. (<fr. *temporal*) Care se referă la tîmple, care aparţine tîmplelor. ◇ *Os temporal* (şi substantivat, n.) = os pereche situat în partea laterală a bazei craniului de la tîmplă pînă la occipital.

TEMPORÁL[2], -Ă adj. (<fr. *temporel*, lat. *temporalis*) **1.** Care indică timpul, privitor la timp. ◇ *Propoziţie* (*circumstanţială*) *temporală* (şi substantivat, f.) = propoziţie care are funcţia unui complement circumstanţial de timp, indicînd momentul în care se petrece acţiunea din propoziţia regentă. *Conjuncţie temporală* = conjuncţie care introduce o propoziţie temporală. **2.** (Despre ecuaţiile fenomenelor fizice) În care timpul apare în mod explicit sau implicit; care depinde de timp.

TEMPORÁR, -Ă adj. (<lat. *temporarius*, fr. *temporaire*) Care e de scurtă durată, care nu durează decît un anumit timp; momentan; trecător.

TEMPORIZÁ vb. I tranz. (<fr. *temporiser*) A întîrzia, a amîna; a tergiversa.

TEMPORIZÁRE s.f. (<*temporiza*) Întîrziere, tergiversare.

TEMÚT, -Ă adj. (<*teme*) Care produce, care inspiră teamă.

TEN s.n. (<fr. *teint*) Culoarea şi calitatea pielii obrazului: p.ext. pielea obrazului.

TENÁCE adj. (<fr., it. *tenace*, lat. *tenax*, *-acis*) **1.** (Despre materiale solide) Care este tare, rezistent. **2.** (Despre oameni) Stăruitor, perseverent; dîrz.

TENACITÁTE s.f. (<fr. *ténacité*, lat. *tenacitas*, *-atis*) **1.** Însuşirea de a fi tenace (**2**); stăruinţă, îndîrjire, perseverenţă. **2.** Proprietate a unui material solid de a suporta, pînă la rupere, deformaţii plastice mari, sub acţiunea unor solicitări exterioare.

TENCUÍ vb. IV tranz. (<ucr. *tyn'kuvaty*) A acoperi cu tencuială un perete, un tavan etc.

TENCUIÁLĂ s.f. (<*tencui*) Strat de material aplicat în stare plastică sau uscată pe pereţii şi pe tavanele construcţiilor, cu scop protector şi decorativ. Tencuiala din mortar în stare plastică se numeşte *tencuială umedă*, iar aceea realizată prin aplicare de plăci, *tencuială uscată*.

TÉNDĂ s.f. (<ngr. *tenta*, it. *tenda*) Apărătoare de soare sau de ploaie, în formă de acoperiş, făcută din pînză, la o luntre, la o corabie, pe o terasă etc.

TENDENŢIONÍSM s.n. (<*tendenţios*) Denumire generică a orientărilor literare şi artistice, înscriindu-se în limitele sociologismului vulgar, care consideră drept principal criteriu valoric al operei de artă abordarea unei tematici cu caracter pronunţat social, neglijînd sau ignorînd criteriile estetice.

TENDENŢIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *tendancieux*) **1.** Care are o tendinţă (ascunsă), care urmăreşte un anume scop, care vrea să insinueze ceva; părtinitor, lipsit de obiectivitate. **2.** (Despre o operă de artă) Caracterizată prin tendinţă, căreia îi este proprie o anumită tendinţă.

TENDENŢIOZITÁTE s.f. (<*tendenţios*) **1.** Însuşirea de a fi tendenţios. **2.** Atenţie exagerată pentru problematica socială în opera de artă, în detrimentul modalităţilor estetice specifice de transfigurare artistică.

TÉNDER s.n. (<fr., engl. *tender*) Vehicul de cale ferată, ataşat la locomotiva cu abur sau făcînd corp comun cu aceasta, în care se depozitează şi se transportă combustibilul şi apa necesare pentru funcţionarea locomotivei.

TENDÍNŢĂ s.f. (<fr. *tendance*) **1.** Pornire conştientă spre un anume scop; dispoziţie firească, înclinare. ◆ (PSIH.) Dispoziţia de a răspunde, în anumite situaţii determinate, cu un anume comportament. **2.** Capacitate a operei de artă de a reflecta veridic realitatea; viziunea artistului asupra lumii; atitudinea lui faţă de problemele colectivităţii din care face parte. **3.** Acţiunea, forţa prin care un corp tinde să se mişte într-o anumită direcţie, spre ceva; direcţia pe care o are un corp în mişcare. **4.** P.ext. Orientare, direcţie.

TENDÓN s.n. (<fr. *tendon*) (ANAT.) Fascicul fibros, subţire şi rezistent, prin care muşchii se fixează pe oase.

TENDÓR s.n. (<fr. *tendeur*) Dispozitiv pentru întinderea unor cabluri de ancorare, alcătuit din două tije filetate în sens invers şi un manşon, prin rotirea căruia tijele se apropie, întinzînd cablul.

TENÉBRE s.f. pl. (<fr. *ténèbres*) **1.** Întunecime, beznă; întuneric. **2.** Fig. Himeră (demonică), viziune tenebroasă. ◆ Ignoranţă.

TENEBRÓS, -OÁSĂ adj., s.m. (<fr. *ténébreux*, lat. *tenebrosus*) **1.** Adj. Sumbru, negru, întunecat. ◆ Fig. Ascuns, tainic; misterios; neclar. ◆ Fig. (Despre oameni) Posomorît, închis. **2.** S.m. (La pl.) Grup de pictori italieni din sec. 17, influenţaţi de Caravaggio, a căror pictură este caracterizată prin atmosfera întunecată şi prin efecte de clarobscur puternic contrastant.

TENÉSME s.n. pl. (<fr. *ténesme*) Simptom constînd în necesitatea ineficientă, neplăcută şi uneori dureroasă de a urina sau defeca, manifestată în cistite, rectite, fisuri anale etc.

TENIÁZĂ s.f. (<fr. *téniasis*) Boală comună omului şi animalelor, provocată de diferite tipuri de tenii.

TÉNIE s.f. (<fr. *ténia*, lat. *taenia*) Vierme parazit, din genul *Taenia*, lat, în formă de panglică, avînd la partea anterioară scolexul, urmat de gît şi proglote, care parazitează intestinul subţire şi alte organe la om şi la animale.

TÉNIS s.n., s.m. (<engl., fr. *tennis*) **1.** S.n. (Şi *tenis de cîmp*) Joc sportiv disputat între două persoane sau două perechi care îşi transmit alternativ, prin lovire, o minge cu ajutorul unei rachete, pe un teren dreptunghiular, împărţit în două părţi egale de o plasă joasă. ◆ *Tenis de masă* = joc sportiv care se dispută între două persoane sau două perechi, constînd în transmiterea alternativă a unei mingi lovite cu o paletă, pe suprafaţa unei mese dreptunghiulare, împărţită în două părţi egale de un fileu; ping-pong. **2.** S.m. (Mai ales la pl.) Încălţăminte purtată în cadrul unei ţinute vestimentare sportive.

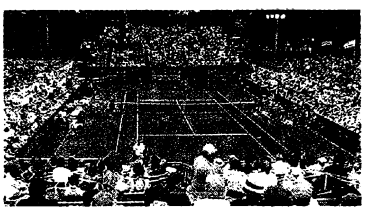

tenis de cîmp

TENNO s.n. (cuv. jap.) Denumire autohtonă a împăratului Japoniei; mikado.

TENOPATÍE s.f. (<fr. *ténopathie*; cf.gr. *tenon* "tendon"+*pathos* "suferinţă") (MED.) Nume generic dat afecţiunilor tendoanelor.

TENÓR s.m. (<fr. *ténor*, it. *tenore*) **1.** Voce bărbătească cu registrul cel mai înalt; cîntăreţ care are o astfel de voce. ◇ *Tenor liric* = voce bărbătească de tenor cu timbru mai deschis. *Tenor dramatic* = voce bărbătească de tenor cu timbru asemănător baritonului. ◆ P.ext. Instrument de suflat al cărui registru corespunde vocii de tenor. **2.** Voce în polifonie plasată între alto şi bas; în polifonia primitivă tenorul era principala voce care purta un *cantus firmus*.

TENOSINOVÍTĂ s.f. (<fr. *ténosynovite*; cf.gr. *tenon* "tendon", fr. *synovite* "sinovită") Inflamaţie a tecilor conjunctive care învelesc tendoanele şi care poate apărea în reumatism, tuberculoză etc.

TENSIOMÉTRU s.n. (<fr. *tensiomètre*; cf.gr. *tensio* "tensiune"+*metron* "măsură") **1.** Instrument utilizat pentru determinarea tensiunii superficiale a lichidelor. **2.** Aparat care înregistrează valorile tensiunii arteriale.

TENSIÚNE s.f. (<fr. *tension*, lat. *tensio*, *-onis*) **1.** Stare a ceea ce este întins sau comprimat; încordare. ◆ Fig. Surescitare nervoasă. **2.** (FIZ.) Forţă specifică exercitată între diferite porţiuni adiacente ale unui mediu continuu, raportată la unitatea de arie sau de lungime. **3.** *Tensiune electrică* = mărime egală cu produsul dintre intensitatea medie a cîmpului electric şi lungimea liniei de-a lungul căreia se măsoară această mărime, considerată în direcţia intensităţii cîmpului. **4.** *Tensiune magnetică* = mărime egală cu produsul dintre intensitatea medie a cîmpului magnetic şi lungimea liniei de-a lungul căreia se măsoară această mărime, considerată în direcţia intensităţii cîmpului. **5.** *Tensiune de vapori* = presiunea vaporilor produşi de un lichid într-un

spaţiu închis. *Tensiune superficială* = forţă raportată la unitatea de lungime, care întinde tangenţial, în toate direcţiile, pătura superficială a unui lichid datorită interacţiunii dintre moleculele de la suprafaţă şi cele din interiorul lichidului. **6.** Forţă specifică ce ia naştere în interiorul unui corp supus unui efort (ex. tensiunea unui resort, tensiunea de tracţiune sau de compresiune în barele unui pod de cale ferată în timpul trecerii trenului). ◇ *Tensiune remanentă* = tensiune slabă care se menţine într-un corp deformabil după încetarea acţiunii forţelor care au lucrat iniţial asupra lui. **7.** *Tensiune arterială* = presiune exercitată de forţa de propulsie a sîngelui asupra arterelor. Valoarea normală este (dată de sistolă) 120-140 mm Hg şi minimă (dată de diastolă) 70-90 mm Hg. **8.** (FON.) Efort al muşchilor în timpul emisiunii unui sunet. ◆ Efort al coardelor vocale în timpul emisiunii unui sunet. ◆ Prima fază a articulării unui sunet în timpul căreia organele articulatorii iau poziţia necesară emisiunii acestui sunet.

TENSOMÉTRU s.n. (<fr. *tensomètre*, germ. *Tensometer*) Dispozitiv mecanic, pneumatic sau electric, care se fixează pe piesa a cărei deformaţie se studiază prin metode experimentale specifice.

TENSÓR s.m. (<fr. *tenseur*, germ. *Tensor*) Obiect matematic definit în cadrul algebrei şi geometriei, frecvent utilizat în fizică, reprezentînd o generalizare a noţiunii de vector.

TENTÁ vb. I tranz. (<fr. *tenter*) A ademeni, a ispiti.

TENTÁCUL s.n. (<fr. *tentacule*; cf.lat. *tentare* "a ataca") Organ alungit, musculos şi sensibil, al unor animale inferioare care serveşte la apucat prada, la pipăit (şi la deplasare).

TENTACULÁR, -Ă adj. (<fr. *tentaculaire*) **1.** Cu tentacule; de natura tentaculelor. **2.** Asemănător unui tentacul.

TENTACULÁT s.n. (<*tentacul*) (La pl.) Încrengătură de animale (ex. *Cristotella*, *Phoronis*, *Plumatella*) nevertebrate, marine şi dulcicole, învelite într-o cuticulă, cu tentaculele dispuse în jurul gurii; majoritatea lor trăiesc fixate de un suport (*Tentaculata*); (şi la sg.) animal care face parte din această încrengătură.

TENTATÍVĂ s.f. (<fr. *tentative*) **1.** Acţiune întreprinsă în scopul de a realiza ceva sau de a ajunge undeva fără a avea siguranţa izbîndei. **2.** (JUR.) Încercare nereuşită de a săvîrşi o infracţiune, pedepsită în cazurile prevăzute de legea penală.

TENTÁŢIE s.f. (<fr. *tentation*) Ispită; ademenire; dorinţă.

TÉNTĂ s.f. (<fr. *teinte*) **1.** Nuanţă de culoare obţinută prin diluarea unui colorant într-un solvent (apă, terebentină etc.). **2.** Nuanţă obţinută prin amestecul mai multor culori. **3.** Strat de culoare omogen aplicat pe un suport.

TEOBROMÍNĂ s.f. (<fr. *théobromine*) Substanţă alcaloidă extrasă din frunzele plantei *Theobroma cacao* sau preparată sintetic, utilizată ca diuretic şi stimulent cardiac.

TEOCRAŢÍE s.f. (<fr. *théocratie*; cf.gr. *theos* "zeu"+*kratos* "putere") Formă de guvernămînt în care puterea, considerată de origine divină, este exercitată de aceia care sînt învestiţi cu autoritate religioasă. ◆ Stat cu o astfel de formă de guvernămînt.

TEODICÉE s.f. (<fr. *théodicée*; cf.gr. *theos* "Dumnezeu"+*dike* "dreptate") Doctrină filozofică-religioasă, iniţiată de Leibniz (*Teodiceea*, 1710), care îşi propune să demonstreze că existenţa răului în lume nu infirmă bunătatea divină.

TEODOLÍT s.n. (<fr. *théodolite*) Instrument optic pentru măsurarea unghiurilor orizontale şi verticale în lucrările geodezice şi topografice.

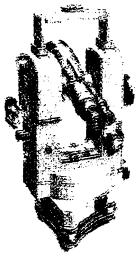

teodolit

TEOFILÍNĂ s.f. (<fr. *théophylline*) Substanţă alcaloidă extrasă din frunzele de ceai, cu acţiune diuretică, vasodilatatoare, coronariană; stimulează muşchiul cardiac şi acţionează asupra centrilor respiratori.

TEOGONÍE s.f. (<fr. *théogonie*; cf.gr. *theos* "zeu"+*gonos* "generaţie") (În religiile politeiste) Genealogia zeilor. ◆ Ansamblul divinităţilor unui popor.

TEOLÓG s.m. (<germ. *Theolog*, fr. *théologue*, it. *teologa*) Persoană care se ocupă cu probleme de teologie.

TEOLOGÍE s.f. (<lat. *theologia*, fr. *théologie*) **1.** Disciplină care se ocupă cu studiul referitor la existenţa lui Dumnezeu şi la natura sa; alcătuieşte justificarea raţională a dogmelor şi riturilor religioase. **2.** (În religia creştină) Disciplină care studiază pe Dumnezeu şi lucrările divine în lumina Revelaţiei. ◇ *Teologie naturală* = curent teologico-filozofic în care se încearcă a se dovedi existenţa lui Dumnezeu (şi nemurirea sufletului), pornind de la premise furnizate prin observarea naturii. **3.** Doctrină religioasă a unui autor sau a unei şcoli.

TEOMAHÍE s.f. (<fr. *théomachie*, ngr. *theomahia*) Luptă mitologică între zei.

TEORÉMĂ s.f. (<lat. *theorema*, germ. *Theorem*, fr. *théorème*) Propoziţie din matematică al cărei adevăr se stabileşte prin demonstraţie.

TEORÉTIC, -Ă adj. (<lat. *theoreticus*, germ. *Theoretisch*, fr. *théorétique*) Care aparţine teoriei, privitor la teorie; care se bazează pe teorie (şi nu pe experiment). ◆ Abstract; noţional, conceptual.

TEORETICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<*teoretic*) Persoană care desfăşoară o activitate teoretică, care studiază aspectele teoretice ale unui domeniu.

TEORETIZÁ vb. I tranz. (cf.germ. *Theoretisieren*) A sistematiza ideile generale din datele unei cercetări; a formula principii.

TEORÍE s.f. (<lat. *theoria*, germ. *Theorie*, fr. *théorie*) **1.** Ansamblu de cunoştinţe noţionale sau de ipoteze organizate într-un sistem logic coerent, care oferă o descriere şi o explicaţie unei serii de fapte, unui domeniu al realităţii. În opoziţie cu practica, reprezintă cunoaşterea noţională. **2.** Parte teoretică a unei discipline de studiu, care este predată şi învăţată împreună cu explicări de tipul exerciţiilor, problemelor, analizelor pe text, experienţelor de laborator etc. **3.** Fel de a vedea, de a interpreta unele probleme, aspecte etc.; expunere a unor principii; discuţie cu caracter teoretic.

TEOZÓF s.m. (<fr. *théosophe*) Adept al teozofiei.

TEOZOFÍE s.f. (<fr. *théosophie*, germ. *Theosophie*; cf.gr. *theos* "zeu"+*sophia* "înţelepciune") Doctrină religioasă care are drept obiect contopirea cu divinitatea; este o mistică, preconizînd asceza şi înălţarea progresivă a spiritului uman pînă la iluminarea întru Dumnezeu. Teozofi renumiţi sînt: J.Böhme, V.Weigel, E.Swedenborg, Baader, Saint-Martin. ◇ *Teozofie speculativă* = doctrină teozofică, fondată în sec. 19 de Emmanuel Fichte, al cărei scop era să realizeze identificarea cu Dumnezeu prin exercitarea reflecţiei filozofice.

TERA- (cf.gr. *teras* "monstru uriaş") Element prim de compunere care are semnificaţia "un milion de milioane de" (10^{12}), folosit pentru alcătuirea denumirii multiplilor unităţilor de măsură; are simbolul *T*, care se scrie înaintea simbolului unităţii de măsură (ex. *teracalorie* = *T* cal).

TERACÓTĂ s.f. (<it. *terracotta*) **1.** Produs ceramic obţinut prin arderea argilei la temperaturi joase (200-500°C) şi prin smălţuire, din care se fac plăci pentru sobe, obiecte ornamentale etc. **2.** Sculptură realizată în tehnica teracotei.

TERAPEÚTIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *thérapeutique*) **1.** S.f. Ramură a medicinei care studiază mijloacele şi metodele de tratament al bolilor. ◆ Metodă de vindecare a unei boli. **2.** Adj. Care aparţine terapeuticii, care se referă la terapeutică; care priveşte tratamentul unei boli.

TERAPÍE s.f. (<fr. *thérapie*) **1.** Terapeutică. **2.** Tratament al unei boli. ◇ *Terapie intensivă* = tratament aplicat în ritm sporit, în doze de şoc, recuperatoriu.

TERASAMÉNT s.n. (<fr. *terrassement*) **1.** Lucrare executată în pămînt în vederea realizării unei construcţii, a unei căi ferate, a unui drum etc. **2.** Totalitatea construcţiilor (din pămînt şi rocă) (platforme, săpături, umpluturi etc.) constituind infrastructura drumurilor, căilor ferate, canalelor etc.

TERÁSĂ s.f. (<fr. *terrasse*, germ. *Terrasse*) **1.** Platformă deschisă, uneori acoperită, situată la nivelul parterului, al unui etaj sau pe acoperişul unei clădiri. ◆ Suprafaţă plană pe un teren ridicat, într-un parc sau într-o grădină. ◆ Porţiune de trotuar în faţa unei cafenele sau a unui restaurant, unde sînt aşezate mese pentru consumatori. **2.** Suprafaţă de teren în formă de trepte plane provenite din ridicarea treptată a scoarţei pămîntului sau ca rezultat al eroziunii apelor în lungul ţărmurilor marine sau al unei ape curgătoare (ex. *terasă aluvială, în rocă, litorală*).

TERATÍSM s.n. (<fr. *tératisme*) (MED.) Malformaţie, monstruozitate.

TERATOGÉN, -Ă adj. (<fr. *tératogène*; cf.gr. *teras* "monstru"+*gennan* "a produce") (BIOL.) Care produce anomalii, malformaţii etc. (ex. *substanţă teratogenă*).

TERATOLOGÍE s.f. (<fr. *teratologie*; cf.gr. *teras* "monstru"+*logos* "studiu") (BIOL.) Ştiinţă care studiază monstruozităţile, viciile de conformaţie şi anomaliile de structură ale organismelor vii, în legătură cu cauzele lor.
TERATÓM s.n. (<fr. *teratome*; cf.gr. *teras* "monstru") Tumoare benignă, congenitală, de natură embrionară, formată din diferite ţesuturi a căror structură este cu totul alta decît cea a organelor sau regiunilor unde s-a format (ex. *chist dermoid, chist mucoid*).
TÉRBIU s.n. (<fr. *terbium*) Element chimic (*Tb*; nr.at. 65; m.at. 158,92) din grupa lantanidelor. A fost descoperit de C.G.Mosander în 1843.
TERCI s.n. Mîncare preparată din mălai fiert cu apă; mămăliguţă foarte subţire.
TERCIUÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*terci*) A (se) transforma într-o pastă moale; a (se) strivi, a (se) zdrobi.
TERCÓT s.n. (<*ter*[gal]+*cot*[on]) Material textil din amestec de fibre sintetice şi naturale.
TEREBENTÍNĂ(TERBENTÍNĂ, TERPENTÍNĂ) s.f. (<fr. *térébenthine*, germ. *Terpentin*) Lichid incolor, cu miros şi gust caracteristic, obţinut din răşina coniferelor şi a altor arbori răşinoşi, în special din terebint; se foloseşte ca solvent pentru lacuri, răşini etc.
TEREBÍNT s.m. (<fr. *térébinthe*, lat. *terebinthus*) Arbore răşinos, cu tulpina înaltă şi cu frunzele mari, totdeauna verzi, alungit-eliptice, răspîndit pe coastele Mediteranei, din a cărui scoarţă se extrag terebentina şi alte substanţe tanante (*Pistacia terebinthus*).
TEREFTÁLIC adj. (<fr. *téréphtalique*) Acid tereftalic = acid organic aromatic, $C_6H_6(COOH)_2$, care se prezintă sub formă de cristale insolubile în apă, alcool şi solvenţi organici; se foloseşte ca materie primă la fabricarea fibrelor sintetice poliesterice.
TERÉN s.n. (<fr. *terrain*) **1.** Întindere de pămînt delimitată. ◆ Loc, regiune. ◆ Solul privit din punctul de vedere al formaţiilor geologice. **2.** Loc unde se desfăşoară o anumită activitate, unde are loc o anumită acţiune etc. ◆ Loc amenajat sau pus la dispoziţie pentru o activitate specială. **3.** Fig. Domeniu de activitate, domeniu în care se studiază sau are loc ceva. ◆ Domeniu în care cineva este bine informat, materie pe care cineva o cunoaşte bine.
TERÉSTRU, -Ă adj. (<fr. *terrestre*, lat. *terrestris*) Care aparţine pămîntului, privitor la pămînt; de (pe) pămînt; pămîntesc.
TEREZÍE s.f. (<tc. *terazi*) **1.** Cîntar format dintr-o pîrghie mobilă cu două braţe egale, la capetele cărora se găsesc două talere (pentru obiecte şi greutăţi). **2.** Taler de cîntar.
TERFELÍ vb. IV tranz. (<*tearfă*, reg. "zdreanţă") A murdări, a mînji, a păta. ◆ Fig. A dezonora, a înjosi, a insulta.
TERFELÓG (TERFELOÁGĂ) s.n.(<*terfeli*) (Fam.) **1.** Registru, catastif, carte (veche, ruptă, zdrenţuită, murdară). **2.** Zdreanţă, vechitură.
TERGÁL s.n. (<fr. *tergal*) **1.** Una dintre denumirile comerciale ale fibrei sintetice de poliester. **2.** Ţesătură făcută din acest tip de fibre.
TERGIVERSÁ vb. I tranz. (<fr. *tergiverser*, lat. *tergiversari*) A întîrzia, a amîna; a tărăgăna.
TERÍBIL, -Ă adj. (<fr. *terrible*, lat. *terribilis*) **1.** Care inspiră groază. **2.** (Fam.) Extraordinar. ◆ (Adverbial, legat de un adj. prin prep. "de", cu valoare de superlativ) Foarte.
TERIBILÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<*teribil*) (Persoană) care sfidează, care se consideră sau vrea să pară teribilă.
TERÍCOL, -Ă adj. (<fr. *terricole*) (Despre animale) Care trăieşte pe pămînt.
TERIÉR s.m. (<fr. *terrier*) Rasă de cîini de talie mică, foarte curajoşi, folosiţi la vînătoarea de animale de vizuină; cîine care face parte din această rasă.
TERIFIÁNT, -Ă adj. (<fr. *terrifiant*) Înspăimîntător, îngrozitor.
TERÍFIC, -Ă adj. (<engl. *terrific*, fr. *terrifique*) Terifiant.
TERIGÉN, -Ă adj. (<fr. *terrigène*) (Despre depozite geologice marine) Care este format din materiale de eroziune aduse de pe uscat.
TERILÉN (TERILÉNĂ) s.n. (s.f.) (<fr. *térylène*) Fibră textilă poliesterică obţinută din polimer sintetic.
TERITORIALITÁTE s.f. (<fr. *territorialité*) (JUR.) *Teritorialitatea legilor* = principiu potrivit căruia legile unui stat se aplică, cu unele excepţii, tuturor persoanelor aflate pe teritoriul său sau tuturor infracţiunilor săvîrşite pe acest teritoriu.
TERITÓRIU s.n. (<lat. *territorium*, fr. *territoire*) Întindere de pămînt (delimitată) pe care se exercită o anume autoritate. ◆ (JUR.) Parte din suprafaţa Pămîntului, alcătuită din uscat, apele interioare, marea teritorială şi spaţiul aerian, cuprinsă între graniţele unui stat şi supusă suveranităţii acestuia.
TERMÁL, -Ă adj. (<fr. *thermal*) (Despre apă) Cu temperatura mai ridicată decît cea medie din luna cea mai călduroasă a unei regiuni. ◆ (Despre izvoare de ape minerale) Care izvorăşte cald din pămînt. ◆ (Despre băi, staţiuni etc.) Care are izvoare calde (de apă minerală) (utilizate în scopuri terapeutice).
TÉRME s.f. pl. (<lat. *thermae*, fr. *thermes*; cf.gr. *thermos* "cald") **1.** Băi publice la romani. **2.** Băi publice de ape termale.
TÉRMEN s.n., s.m. (<lat. *terminis*, *termen*, fr. *terme*) **I.** S.n. **1.** Limită; sfîrşit. **2.** Dată fixă la care, potrivit unei învoieli, unei decizii sau unei dispoziţii prealabile, se execută o obligaţie (bănească) sau se realizează ceva. **3.** Interval de timp stabilit dinainte, în limita căruia trebuie să se înfăptuiască sau să se întîmple ceva. ◆ (JUR.) Interval de timp stabilit de lege (*termen legal*), de organul de jurisdicţie (*termen judecătoresc*) ori de părţi, prin convenţia lor (*timp convenţional*) în care o persoană trebuie să săvîrşească anumite acte juridice ori procedurale. ◇ *Termen de încercare* = durata suspendării condiţionate a executării unei pedepse. ◆ (Despre ostaşi, în sintagma *în termen*) Care este în curs de satisfacere a stagiului militar. **II.** S.m. **1.** Cuvînt, vorbă; expresie. **2.** (MAT.) *Termeni asemenea* = monoame care au aceeaşi parte literală. *Termen liber* = termenul unui polinom care nu conţine necunoscute. *Termen al unei fracţii* = numărătorul sau numitorul unei fracţii. **3.** (LOG.) Element primar de structură, indivizibil, al unui enunţ sau sistem logic. **4.** Element în relaţie cu un altul. *Termen de comparaţie*. **5.** (FIZ.) *Termen spectral* = mărime proporţională cu energia oricăreia dintre scările în care se poate afla un atom.
TÉRMIC, -Ă adj. (<fr. *thermique*) Care se referă la căldură sau temperatură; care produce sau se produce prin căldură. ◇ *Radiaţie termică* = radiaţie de natură electromagnetică pe care o emite orice corp cu temperatura superioară lui zero absolut. *Disociaţie termică* = disociaţie provocată de încălzire. *Conductibilitate termică* = proprietate a unor corpuri de a fi străbătute de un flux de căldură sub acţiunea unei diferenţe de temperatură. *Ecuator termic* = linie sinuoasă care uneşte punctele de pe glob cu cea mai mare temperatură medie anuală şi care nu coincide întru totul cu ecuatorul terestru.
TERMIDÓR s.m. sg. (<fr. *thermidor*) Numele lunii a unsprezecea a calendarului republican francez (de la 19-20 iulie pînă la 17-18 august).
TERMIDORIÁN,-Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *thermidorien*) **1.** S.m. şi f. (La pl.) Nume dat participanţilor la lovitura de stat din Franţa, din 27 iulie 1794, care a răsturnat dictatura iacobină. **2.** Adj. Care se referă la evenimentele din 9 termidor.
TERMÍE s.f. (<fr. *thermie*; cf.gr. *thermos* "cald") **1.** Căldură produsă prin transformarea în energie termică a unei unităţi de lucru mecanic. **2.** Cantitate de căldură egală cu un milion (10^6) de calorii (simbol *th*).
TERMINÁ vb. I (<fr. *terminer*, lat. *terminare*) **1.** Tranz. A face ceva pînă la capăt: a pune capăt, a sfîrşi, a isprăvi. **2.** Refl. A avea o terminaţie, a se sfîrşi cu ...
TERMINÁL, -Ă adj. (<fr. *terminal*, lat. *terminalis*) Care se află la extremitate, la capăt, la vîrf. ◆ Care marchează sfîrşitul, încheierea. ◆ Dispozitiv de intrare sau de ieşire cuplat la calculator; display video, imprimator.
TERMINÁŢIE s.f. (<lat. *terminatio, -onis*) **1.** Parte terminală a unui lucru. ◇ (ANAT.) *Terminaţie nervoasă* = extremitate periferică a unei fibre nervoase (terminîndu-se pe o celulă nervoasă sau pe un organ periferic) sau dendritice (terminaţiile fibrelor periferice ale neuronilor din ganglionii spinali). **2.** (LINGV.) Parte finală a unui cuvînt, indiferent de valoarea ei morfologică.
TERMINOLOGÍE s.f. (<fr. *terminologie*, germ. *Terminologie*; cf.lat. *termen* "termen") Totalitatea termenilor de specialitate folosiţi într-o disciplină, într-o ramură de activitate, într-un context social anumit etc. ◆ (LINGV.) Totalitatea unităţilor lingvistice (cuvinte, sintagme, structuri sintactice etc.) considerate nefuncţional.
TÉRMINUS s.n. invar. (<fr., lat. *terminus*) **1.** Loc în spaţiu care marchează sfîrşitul, limita extremă. **2.** Ultimul punct, capătul unei căi de comunicaţie (al unui traseu de tramvai, autobuz etc.).
TERMISTÓR s.n. (<fr. *thermistor*) (FIZ.) Rezistor a cărui rezistenţă electrică variază odată cu temperatura.
TERMÍT s.n. (<fr. *thermite*) Amestec de pulbere de aluminiu, magneziu etc. şi oxid al unui metal care, după aprindere, arde cu degajare mare de căldură şi care este folosit în metalurgie, la sudură etc.
TERMÍTĂ s.f. (<fr. *termite*; cf.lat. *termit* "specie de viermi") (La pl.) Ordin de insecte

dăunătoare din Australia, Africa şi Europa, care au dimensiuni relativ mici (0,5-2 mm), sînt incolore şi oarbe, datorită faptului că trăiesc doar în muşuroaiele construite pe sol sau în copaci (*Isoptera*); (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin.

TERMO- (<fr. *thermo-*; cf.gr. *thermos* "cald") Element prim de compunere care are semnificaţia "referitor la căldură, la temperatură".

TERMOACÚSTICĂ s.f. (<fr. *thermo-acoustique)* Parte a acusticii care studiază transformarea căldurii în energie sonoră.

TERMOCÁRST s.n. (<*termo-*+*carst*) (GEOL.) Fenomen care creează forme de relief negative (pîlnii de surpare, depresiuni şi şei de tasare) prin topirea gheţii în zonele îngheţului veşnic.

TERMOCAUTÉR s.n. (<fr. *thermocautère*) Cauter de platină care acţionează prin căldură.

TERMOCENTRÁLĂ s.f. (<*termo-*+*centrală*) Centrală electrică ce întrebuinţează energie termică produsă de cărbuni, de derivaţi ai ţiţeiului etc.

TERMOCHIMÍE s.f. (<fr. *thermochimie)* Ramură a chimiei fizice care se ocupă cu studiul efectelor termice care însoţesc reacţiile chimice şi unele procese fizico-chimice (topire, vaporizare etc.).

TERMOCINÉTICĂ s.f. (<*termo-*+*cinetică*) Ramură a fizicii moleculare care studiază transmiterea energiei termice.

TERMOCOAGULÁRE s.f. (<*termo-*+*coagulare*) Metodă de tratament chirurgical prin care este oprită o hemoragie cu ajutorul termocauterului.

TERMOCOMPRESÓR s.n. (<fr. *thermocompresseur*) (TEHN.) Instalaţie compusă dintr-un schimbător de căldură şi un compresor, folosită pentru valorificarea căldurii de condensare a vaporilor secundari, în vederea utilizării ei pentru vaporizarea soluţiei proaspete, în procesele de rectificare, de distilare, de concentrare etc.

TERMOCONDÚCŢIE s.f. (<*termo-*+*conducţie*) (FIZ.) Conducţie termică.

TERMOCONVÉCŢIE s.f. (<fr. *thermoconvection*) (FIZ.) Mişcare de ansamblu a particulelor unui fluid datorită unei diferenţe de temperatură dintre regiunile acestuia.

TERMOCOPIÉRE s.f. (<*termo-*+*copiere*) Reproducere pe cale uscată a unor acte sau documente, folosind o hîrtie acoperită cu un strat sensibil la acţiunea căldurii.

TERMOCÚPLU s.n. (<fr. *thermocouple*) Dispozitiv alcătuit din două conductoare de natură diferită sudate la capete şi dintr-un instrument electric de măsurat, utilizat pentru măsurarea temperaturilor.

TERMODIFÚZIE s.f. (<fr. *thermodiffusion)* (FIZ.) Difuzie a moleculelor unei substanţe între două regiuni cu temperaturi diferite, care se produce dinspre regiunea mai caldă către cea mai rece.

TERMODINÁMIC, -Ă s.f., adj. (<fr. *thermodinamique*) **1.** S.f. Parte a fizicii al cărei obiect de studiu îl constituie stările de echilibru ale sistemelor fizico-chimice şi proprietăţile generale ale proceselor care conduc la astfel de stări, procese în care pot interveni şi fenomene termice. **2.** Adj. Care aparţine termodinamicii, privitor la termodinamică, sau la metodele sale; referitor la transferul de energie termică, la schimbul de căldură.

TERMOELASTICITÁTE s.f. (<*termo-*+*elasticitate*) Capitol al mecanicii corpului solid care se ocupă cu studiul stărilor de tensiune şi al deformaţiilor produse sub acţiunea unui cîmp termic.

TERMOELÉCTRIC,-Ă adj. (<fr. *thermoelectrique*) **1.** Care se referă la fenomenele în care energia termică se transformă în energie electrică (ex. *centrală termoelectrică*); privitor la efectele datorate interacţiunii fenomenelor termice şi electrice în conductoare şi semiconductoare. ◇ *Efecte termoelectrice* = efecte care constau în interdependenţa dintre mărimile termice şi electrice caracteristice fenomenelor respective. **2.** Referitor la termoelectricitate, care aparţine termoelectricităţii.

TERMOELECTRICITÁTE s.f. (<*termo-*+*electricitate*) Capitol al electricităţii care studiază efectele de apariţie a unei tensiuni electromotoare în circuitele neomogene sub acţiunea unei încălziri neuniforme sau efectele de apariţie a unui transfer de căldura între punctele acestor circuite sub acţiunea curentului electric care le străbate.

TERMOELEMÉNT s.n. (<germ. *Thermoelement)* (FIZ.) Dispozitiv format dintr-un cuplu termoelectric şi un conductor pe care îl încălzeşte curentul de măsurat.

TERMOEMÍSIE s.f. (<*termo-*+*emisie*) Emisie termoelectronică.

TERMOFICÁ (TERMIFICÁ) vb. I tranz. (<*termo-*, după *electrifica*, *radiofica*) A alimenta cu căldură o întreprindere industrială, o instalaţie, o locuinţă etc.

TERMOFICÁRE (TERMIFICÁRE) s.f. (<*termofica*) Sistem de alimentare cu căldură a unor întreprinderi industriale, instalaţii, grupuri de clădiri pentru locuit etc., printr-o reţea de distribuţie specială de la un centru în care se produc concomitent energie electrică şi căldură.

TERMOFÍL, -Ă adj. (<fr. *thermophile*) (Despre microbi, plante etc.) Care este prezent în apele termale, la care temperatura optimă de dezvoltare este de circa 60°C.

TERMOFIXÁRE s.f. (<*termo-*+*fixare*) Procedeu de stabilizare a dimensiunilor, formei şi culorii unor produse textile prin tratare la cald în mediu uscat.

TERMOFOBÍE s.f. (<fr. *thermophobie*) (MED.) Teamă patologică de căldură.

TERMOFÓR s.n. (<germ. *Termophor*; cf.gr. *thermos* "cald"+*phoros* "care poartă") Recipient de cauciuc umplut cu apă caldă sau încălzit electric, care se aplică pe o regiune a corpului în caz de crize dureroase (ex. dureri reumatice, nevralgii).

TERMOGÉN, -Ă adj. (<fr. *thermogène*; cf.gr. *thermos* "cald"+*gennan* "a produce") Care produce, generează căldură. ◆ (Despre bacterii) Care, în procesele de fermentaţie, produce o importantă degajare de căldură.

TERMOGRÁF s.n. (<fr. *thermographe*; cf. gr. *thermos* "cald"+*graphein* "a scrie") (METEOR.) Termometru care înregistrează grafic variaţiile de temperatură ale aerului.

TERMOIZOLÁNT, -Ă adj. (<*termo-*+*izolant)* (Despre materiale, elemente de construcţie etc.) Care îngreuiază sau împiedică transmiterea căldurii, permiţînd izolarea unei incinte faţă de influenţele termice exterioare.

TERMOIZOLÁRE s.f. (<*termo-*+*izolare*) Izolare termică.

TERMOLUMINESCÉNŢĂ s.f. (<fr. *thermoluminescence)* Lumină slabă emisă de unele substanţe în urma unei încălziri moderate, pe baza energiei dobîndite anterior printr-o excitare electrică, chimică etc.

TERMOMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *thermométrique*) Privitor la termometru sau la termometrie; de termometru sau de termometrie. ◇ *Scară termometrică* = scară de valori constituită dintr-un interval cuprins între două temperaturi fixe, care este divizat în grade termometrice, dilatarea fluidului termometric fiind considerată liniară.

TERMOMÉTRU s.n. (<lat. *thermometrum*, germ. *Thermometer*, fr. *thermomètre*, it. *termometro*) Instrument folosit în măsurarea temperaturilor mediilor sau corpurilor cu care vine în contact, format dintr-un tub de sticlă aşezat în faţa unei scări gradate, terminat cu un rezervor care conţine un lichid dilatabil (mercur, alcool etc.). ◇ *Termometru geologic* = termometru mineral cu condiţii de temperatură şi de formare cunoscute şi care permite aprecierea temperaturii absolute a formaţiilor geologice în care se găseşte.

TERMONASTÍE s.f. (<fr. *thermonastie*) Mişcare determinată de variaţii ale temperaturii caracteristică unor flori care se închid la frig şi se deschid la căldură (ex. *laleaua*, *şofranul*).

TERMONUCLEÁR, -Ă adj. (<fr. *thermonucléaire*) *Reacţie termonucleară* = reacţie de fuziune a nucleelor elementelor uşoare, produsă sau amorsată pe cale termică (prin realizarea unor temperaturi de milioane de grade) şi care eliberează cantităţi uriaşe de energie. ◆ Care se referă sau se bazează pe reacţia termonucleară. ◇ *Bombă termonucleară* = bombă cu hidrogen.

TERMOPLÁSTIC, -Ă adj. (<fr. *thermoplastique*) **1.** (Despre substanţe) Care devine plastic sub influenţa căldurii. **2.** (Despre o materie plastică) Care nu-şi modifică proprietăţile la acţiunea repetată a temperaturilor înalte.

TERMOREACTÍV, -Ă adj. (<fr. *thermoréactif*) (Despre substanţe) Care se înmoaie sub acţiunea căldurii, putîndu-se astfel prelucra.

TERMORECEPTÓR s.m. (<*termo-*+*receptor*) (FIZIOL.) Organ de simţ situat în stratul dermic al pielii, care recepţionează variaţiile de temperatură din mediul exterior.

TERMOREGLÁRE s.f. (<*termo-*+*reglare)* (FIZIOL.) Mecanism fiziologic prin care temperatura corpului animalelor homeoterme (mamifere, păsări) este menţinută constantă, faţă de variaţiile temperaturii mediului înconjurător, printr-un echilibru între procesele termogenetice şi termolitice.

TERMOREGULATÓR s.n.(<fr. *thermorégulateur*) Termostat.

TERMORELÉU s.n. (<*termo-*+*releu*) Releu a cărui funcţionare este comandată fie de modificarea temperaturi mediului ambiant, fie de căldura dezvoltată în urma trecerii curentului electric prin elementul sensibil.

TERMOREZISTÉNŢĂ s.f. (<*termo-*+*rezistenţă)* Proprietate a unor materiale de a păstra o anumită rezistenţă mecanică la creşterea temperaturii.

TERMORIGÍD, -Ă adj. (<*termo-*+*rigid)*

(Despre materiale solide) Care își modifică ireversibil proprietățile, transformîndu-și structura atunci cînd este încălzit pînă la înmuiere și apoi răcit.

TÉRMOS s.n. (<germ. *Thermos* [flasche]) Recipient cu funcție de izolator termic, făcut din sticlă, cu pereți dubli, argintați, între care s-a făcut vid, pus într-o cutie metalică. A fost inventat de J. Dewar în 1898.

TERMOSCÓP s.n. (<fr. *thermoscope*, germ.*Thermoskop)* Instrument folosit în evidențierea diferenței dintre temperaturile a două medii.

TERMOSFÉRĂ s.f. (<*termo-*+*sferă*) Ionosferă.

TERMOSIFÓN s.n. (<fr. *thermosiphon*) Ansamblu de conducte într-o instalație de încălzire centrală, în care circulația apei se face pe baza diferenței de densitate dintre apa caldă care se ridică și apa rece care coboară; se utilizează la încălzirea centrală a clădirilor, la răcirea motoarelor cu combustie internă etc.

TERMOSTÁT s.n. (<fr. *thermostat*; cf.gr. *thermos* "cald"+*statos* "stabil") **1.** Aparat automat pentru controlul și supravegherea temperaturii dintr-o incintă sau dintr-un sistem tehnic, în scopul menținerii constante a temperaturii prin acțiunea asupra sursei de căldură sau prin reglarea circulației agentului termic (sau frigorific). **2.** Regulator automat al temperaturii unui motor cu ardere internă instalat în circuitul apei de răcire. **3.** Incintă în care se menține o temperatură constantă în vederea efectuării unor operații tehnologice, a desfășurării în anumite condiții de temperatură a unor procese chimice sau biologice etc.

TERMOSTERILIZÁRE s.f. (<*termo-*+*sterilizare*) Sterilizare realizată prin încălzire.

TERMOTÉHNICĂ s.f. (<germ. *Thermotechnik*, fr. *thermotechnique*) **1.** Ramură a tehnicii care studiază folosirea căldurii în scopuri industriale sau casnice. **2.** Ramură fizico-tehnică în cadrul căreia sînt studiate probleme de căldură și termodinamică.

TERMOTROPÍSM s.n. (<fr. *thermotropisme)* Mișcare de îndreptare către sursa de căldură a unor organe vegetale (frunze, rădăcini).

TERN, -Ă adj. (<fr. *terne*) **1.** Fără strălucire, fără luciu. **2.** Monoton; mohorît.

TERNÁR, -Ă adj. (<lat. *ternarius*, fr. *ternaire*) **1.** Care este compus din trei elemente. ◆ (Despre o succesiune ritmică, o măsură muzicală, o formă muzicală) Care se divizează în trei. ◆ (Despre versuri) Alcătuit din trei picioare metrice avînd fiecare cîte o silabă accentuată. **2.** De ordinul al treilea.

TEROÁRE s.f. (<fr. *terreur*, lat. *terror, -oris*) **1.** Frică violentă. **2.** Practică sistematică a violențelor, a amenințărilor sau a altor mijloace de intimidare în scopul impunerii unei puteri (politice), a unui principiu etc. *Dictatura se menține prin teroare. Teroarea Inchiziției.* **3.** Persoană, lucru, proces etc. care inspiră frică violentă.

TEROFÍTĂ s.f. (<fr. *therophytes;* cf.gr. *ther* "animal"+*phyton* "plantă") (La pl.) Nume dat plantelor erbacee anuale lipsite de capacitatea de a forma organe de iernare (muguri, rizomi) și care se înmulțesc numai prin semințe; (și la sg.) fiecare dintre aceste plante.

TERORÍSM s.n. (<fr. *terrorisme*, germ. *Terrorismus)* Sistem de acțiuni violente comise de o organizație, de o grupare (militară sau paramilitară) în scopul obținerii unor avantaje politice, strategice etc. sau al creării unui climat de insecuritate (de tip anarhic).

TERORÍST, -Ă adj. (<fr. *terroriste)* (Și substantivat) Care comite acțiuni bazate pe teroare; care este adept al terorismului.

TERORIZÁ vb. I tranz. (<fr. *terroriser*) A ține pe cineva sub teroare, a inspira groază, spaimă prin diferite mijloace de intimidare.

TERPÉNĂ s.f. (<fr. *terpène*, germ. *Terpen)* (La pl.) Nume generic al clasei de hidrocarburi naturale lichide, cu miros plăcut, care se găsesc în diverse uleiuri eterice izolate din plante; (și la sg.) hidrocarbură care face parte din această clasă.

TERPÍN s.n. (<fr. *terpine)* Substanță chimică obținută prin hidratarea esenței de terebentină. ◇ *Hidrat de terpin* = substanță chimică utilizată ca medicament expectorant.

TERPINÓL s.n. sg (<fr. *terpinol*) Substanță chimică izomeră cu terpinul, care se prezintă ca un lichid uleios cu miros de zambilă, întrebuințată în parfumerie.

TERRA ROSSA s.f. (loc. it. "pămînt roșu") Depozit rezidual de culoare roșie-brună, alcătuit din hidroxizi de fier și aluminiu, silice, unele minerale argiloase, format pe calcare sau pe alte roci în condițiile alterării acestora într-un climat umed și cald.

TERTÍP s.n. (<tc. *tertip*) Viclenie, șiretlic.

TERȚ, -Ă adj.,s.m. (<lat. *tertius)* **1.** Adj. Care vine în rîndul al treilea; al treilea. **2.** S.m. (LOG.) *Terțul exclus* = principiu fundamental al gîndirii, conform căruia un enunț nu poate fi decît adevărat sau fals în același timp și sub același raport, o a treia posibilitate fiind exclusă; determină raportul dintre judecățile sau noțiunile contradictorii.

TERȚARÓLĂ s.f. (<it. *terzaruola*) Porțiune dintr-o pînză de navă care se strînge prin înfășurare, pentru a reduce suprafața de pînză expusă vîntului.

TÉRȚĂ s.f. (<it. *terza*, germ. *Terz)* (MUZ.) Intervalul dintre două sunete ale gamei la distanță de trei trepte.

TERȚÉT s.n. (<it. *terzetto*) Ansamblu format din trei voci care execută împreună o compoziție vocală; lucrare muzicală (de obicei o parte dintr-o operă) scrisă pentru acest ansamblu.

TERȚIÁR[1] s.m. (<fl. *tertiaire*) Membru al unor ordine catolice pentru mireni, dintre care cel mai important este cel înființat de Francesco d'Assisi.

TERȚIÁR[2], -Ă adj. (<fr. *tertiaire*, lat. *tertiarius)* **1.** Care reprezintă stadiul al treilea sau faza a treia în dezvoltarea unui lucru. **2.** *Eră terțiară* (și substantivat, n.) = a treia eră din istoria pămîntului, care cuprinde paleogenul și neogenul. **3.** Care se referă la era terțiară, care ține de această eră, care datează din această eră.

TERȚÍNĂ s.f. (<it. *terzina*, germ. *Terzine)* Strofă alcătuită din trei versuri, dintre care primul rimează cu al treilea, iar al doilea cu primul și cu al treilea din strofa următoare. ◆ Poezie alcătuită din astfel de strofe.

TERZÍ-BAȘÁ s.m. (<tc. *terzi başi*) (Înv.) Staroste al breslei croitorilor.

TESÁC s.n. (<rus. *tesak)* Sabie scurtă și lată, purtată în trecut de infanteriști și de sergenții de stradă. ◆ P. restr. Teacă (de sabie).

TESCOVÍNĂ s.f. (cf. *tescui)* Produs secundar rezultat din presarea strugurilor, compus din resturi de pieliță, semințe, ciorchini, din care, după fermentare, prin distilare, se obține rachiul de tescovină.

TESCUÍ vb. IV tranz. (<*teasc)* **1.** A presa struguri, fructe pentru a extrage mustul. **2.** A apăsa, a presa, a stoarce (brînză, caș etc.). **3.** Fig. A îndesa, a înghesui.

TÉSLA s.f. (<fr. *tesla*; cf.n.pr. *Tesla Nikola*, fizician iugoslav) Unitate de măsură a inducției magnetice (simbol *T*), egală cu inducția corespunzătoare unui flux magnetic.

TÉSLĂ s.f. (<sl. *tesla)* Unealtă tăietoare, compusă dintr-un corp de oțel cu un tăiș drept sau curb și o coadă scurtă de lemn, folosită de dulgheri, rotari și dogari la fasonarea lemnului prin cioplire.

TEST[1] s.n. (<lat. *testum*, fr. *test)* (ZOOL.) Carapace, cochilie.

TEST[2] s.n. (<fr., engl. *test)* **1.** Probă prin care se examinează, în psihologia experimentală, unele aptitudini psihice și fizice ale unei persoane. **2.** Material (fișe, tablouri, tabele etc.) care se folosește în realizarea unui test (**1**). **3.** Probă (scrisă sau orală) de verificare a cunoștințelor. **4.** (INFORM.) *Test beta* = a doua etapă din testarea unui program de calculator, înainte de a fi lansat pe piața comercială.

TESTÁ[1] vb. I tranz. (<fr. *tester*, lat. *testari)* (JUR.) A lăsa un testament.

TESTÁ[2] vb. I tranz. (<fr. *tester*) A supune unui test.

TESTAMÉNT s.n. (<lat. *testamentum*, germ. *Testament*, fr. *testament)* (JUR.) Act juridic unilateral, personal și solemn, esențialmente revocabil cît timp testatorul este în viață, prin care acesta dispune, în tot sau în parte, de avutul său, pentru timpul cînd nu va mai fi în viață.

TESTAMENTÁR, -Ă adj. (<lat. *testamentarius*, fr. *testamentaire*) Referitor, privitor la testament; cuprins în testament (ex. *executor testamentar; clauză testamentară*).

TESTEÁ s.f. (<tc. *teste, deste*) Pachet conținînd un număr fix (12 sau 24) de obiecte de același fel (azi, mai ales ace), ambalate împreună în vederea vînzării.

TESTEMÉL s.n. (<tc. *testmal, destmal*, bg. *testemel*) (Pop.) Basma; năframă.

TÉSTER s.m. (<engl., fr. *tester*) Aparat care, introdus în gaura de sondă cu ajutorul garniturii de prăjini de foraj, permite recoltarea din straturi posibil saturate cu hidrocarburi a unor probe de fluid în vederea unor analize.

TESTÍCUL s.n. (<lat. *testiculus*, fr. *testicule)* (ANAT.) Glandă genitală masculină, pereche, avînd două tipuri de secreție: *exogenă* (elaborarea și eliminarea spermatozoizilor) și *endogenă* (producerea hormonului masculin, testosteronul).

TESTIMONIÁLĂ adj. (<lat. *testimonialis*, fr. *testimonial*) (JUR.) *Probă testimonială* = probă cu martori.

TESTIMÓNIU s.n. (<lat. *testimonium*) Mărturie, dovadă; concr. act, document doveditor.

TESTOSTERÓN s.m. (<fr. *testostérone*) Hormon sexual masculin, care are rolul de a menține la bărbat caracterele sexuale secundare și de a favoriza dezvoltarea generală a

organismului.
TEŞÍ vb. IV tranz. (<sl. *tešon, tesati*) **1.** A tăia sau a reteza oblic un lemn, un trunchi. **2.** A netezi, a rotunji, a nivela muchia sau vîrful unui obiect ascuţit. **3.** A turti (cu o lovitură) strîmbînd sau aplecînd pe o parte.
TEŞÍRE s.f. (<*teşi*) Acţiunea de a teşi. ◆ (TEHN.) Operaţie de formare a unei feţe oblice la muchia unui obiect, avînd de obicei lăţimea mică faţă de lungime. În industria sticlei operaţia se numeşte *bizotare*. ◆ Operaţie de formare a unei porţiuni tronconice la extremitatea unei găuri cilindrice.
TEŞITÓR s.n. (<*teşi*) Unealtă formată dintr-o tijă de oţel cu una sau cu ambele extremităţi tronconice, folosită la teşirea găurilor cilindrice.
TEŞITÚRĂ s.f. **1.** Tăietură piezişă făcută într-un copac (pentru a-l doborî). ◆ Suprafaţă teşită a unui obiect (neted). ◆ (TEHN.) Suprafaţă conică obţinută prin operaţia de teşire. **2.** Buturugă, ciot.
TETANÍE s.f. (<fr. *tétanie*) (MED.) Sindrom caracterizat clinic prin contractări ale muşchilor şi înţepenirea membrelor, din cauza tulburării metabolismului fosfocalcic, insuficienţei glandelor paratiroide, hipovitaminozei D, tulburărilor grave gastrointestinale etc.
TETÁNOS s.n. (<fr. *tétanos*, germ. *Tetanus*) Toxiinfecţie gravă provocată de toxina bacilului tetanic, caracterizată prin contracţii musculare violente.
TETRA- (fr. *tétra-*; cf.gr. *tetra-* "cu patru, de patru") Element prim de compunere care are semnificaţia "format din patru", "patru", "de patru ori".
TETRACHÉNĂ s.f. (<fr. *tétrakène*) Fruct format din patru achene care se desfac numai la maturitate (ex. la labiate şi la boraginacee).
TETRACICLÍNĂ s.f. (<fr. *tétracycline*) Antibiotic utilizat în tratamentul infecţiilor cu colibacili, virusuri etc.
TETRACLORMETÁN s.n. (<*tetra-*+*clormetan*; cf.fr. *tétrachlorméthane*) Tetraclorură de carbon.
TETRACLORÚRĂ s.f. (<*tetra-*+*clorură*; cf.fr. *tétrachlorure*) *Tetraclorură de carbon* = compus organic lichid, cu p.f. 76°C, cu miros plăcut, greu solubil în apă, uşor solubil în alcool, eter etc. (CCl_4), care se obţine prin clorurarea directă a metanului sau din sulfură de carbon şi clor. Se foloseşte ca dizolvant, la umplerea unor stingătoare de incendii etc.
TETRACORALIÉR s.m. (<fr. *tétracoralliaire*) (La pl.) Ordin fosil de celenterate antozoare, cu simetrie bilaterală şi patru septe principale, care au trăit din silurian pînă la sfîrşitul paleozoicului; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin.
TETRACÓRD s.n. (<fr. *tétracorde*; cf.gr. *tetrachordon*) (MUZ.) **1.** (În antic.) Liră cu patru corzi. **2.** Unitate intonaţională alcătuită din patru sunete consecutive ce intră în componenţa unui mod.
TETRADACTÍL, -Ă adj. (<fr. *tétradactyle*) (ZOOL.) Care are cîte patru degete la fiecare picior.
TETRADRÁHMĂ s.f. (<fr. *tétradrachme*) Monedă de argint în Grecia antică, cu o valoare de patru drahme.
TETRAÉDRU s.n. (<fr. *tétraèdre*) Poliedru cu patru feţe.
TETRAEVÁNGHEL s.n. (<ngr. *tetraevanghélion*) Carte care cuprinde cele patru evanghelii; evangheliar.
TETRAGÓN s.n. (<fr. *tétragone*; cf.gr. *tetra-* "cu patru"+*gonia* "unghi") Poligon cu patru laturi; patrulater.
TETRAGONÁL, -Ă adj. (<fr. *tétragonal*) Care are formă de tetragon (ex. *piramidă tetragonală*). ◇ *Sistem tetragonal* = sistem de cristalizare în formă de prismă dreaptă cu baza pătrată.
TETRALÍNĂ s.f. (<fr. *tétraline*) (CHIM.) Lichid incolor, insolubil în apă, solubil în alcool, eter etc., ($C_{10}H_{12}$), obţinut prin hidrogenarea naftalinei şi utilizat ca dizolvant.
TETRALOGÍE s.f. (<fr. *tétralogie*) **1.** Grup de patru piese dramatice, format din trei tragedii şi o dramă satirică, pe care poeţii tragici greci le prezentau într-un spectacol teatral complet la concursurile din antichitate. **2.** Grup de patru opere literare sau muzicale reunite printr-o temă comună.
TETRAMÉTRU s.m. (<fr. *tétramètre*) **1.** Vers grec sau latin alcătuit din patru unităţi ritmice trisilabice sau din şase unităţi ritmice bisilabice. **2.** Vers compus din patru unităţi ritmice.
TETRAONÍDĂ s.f. (<fr. *tétraonidés*) (La pl.) Familie de păsări galinacee care cuprinde ierunca, cocoşul-de-munte şi speciile înrudite; (şi la sg.) pasăre care face parte din această familie.
TETRAPÓD[1] s.n. (<ngr. *tetrapodos*) Piedestal cu patru picioare, pe care se aşază evanghelia sau diferite obiecte de cult.
TETRAPÓD[2], -Ă adj. (<fr. *tétrapode*) (Despre animale; şi substantivat) Patruped.
TETRÁRH s.m. (<lat. *tétrarches*, ngr. *tetrarchis*, fr. *tétrarque*) (În Imperiul Roman) **1.** Suveran sau guvernator al unui sfert de regat sau al unei provincii. **2.** Unul dintre cei patru membri ai unei tetrarhii.
TETRARHÍE s.f. (<fr. *tétrarchie*) **1.** Formă de conducere a Imperiului Roman, instituită de împăratul Diocleţian (284-305), care, pentru o mai bună administrare şi apărare împotriva atacurilor externe, a împărţit imperiul în patru părţi, conduse de doi augusţi şi doi cezari. **2.** Perioada în care îşi exercită funcţia un tetrarh. ◆ Demnitatea de tetrarh.
TETRASILÁBIC, -Ă adj. (<fr. *tétrasyllabique*) (Despre cuvinte sau versuri) Format din patru silabe.
TETRATLÓN s.n. (<fr. *tétrathlon*; cf.gr. *tetra-* "cu patru"+*athlon* "luptă") Probă sportivă combinată în cadrul căreia se adună punctele realizate de concurent în patru probe reunite, alese de organizatorii concursului.
TETRATLONÍST, -Ă s.m. şi f. (<*tetratlon*) Sportiv specializat în tetratlon.
TETRAVALÉNT, -Ă adj. (<fr. *tétravalent*) (Despre elemente chimice) Care are valenţa patru.
TETRÓDĂ s.f. (<fr. *tétrode*) Tub electronic cu patru electrozi (anod, catod, grilă-ecran şi grilă de comandă) situaţi într-un balon cu vid înaintat.
TEU s.n. (<fr. *té*) **1.** Instrument compus dintr-o riglă de desen care are la o extremitate o piesă scurtă, numită "cap", şi care alunecă de-a lungul marginii planşetei; se foloseşte la trasarea liniilor paralele sau înclinate. **2.** Armătură metalică cu trei ramificaţii aşezate în formă de *T*, folosită la racordarea ţevilor. **3.** Piesă fasonată din beton, fontă sau bazalt cu trei ramificaţii, folosită pentru canalizări. **4.** Dispozitiv indicator în formă de *T*, folosit pe aeroporturi pentru a arăta direcţia şi sensul vîntului.
TEÚGĂ s.f. (<fr. *teugue*) Construcţie situată deasupra punţii superioare a prora unei nave, în interiorul căreia sînt amenajate magazii şi, mai rar, locuinţe pentru echipaj.
TEURGÍE s.f. (<fr. *théurgie*; cf.gr. *theourgia* "act al puterii divine") Tip de magie în a cărei desfăşurare se stabilesc raporturi active cu "spiritele cereşti" şi care utilizează procedeele magiei vulgare în scopuri religioase. Inventarea ei se atribuie lui Iulianus (sec. 2 î.Hr.); renaşte în evul mediu, apoi este utilizată în spiritism (ca formă practică) şi de către unii filozofi (ex. la Vladimir Soloviov).
TEUTÓN, -Ă s.m., adj. (<fr. *teuton*) **1.** S.m. pl. Trib germanic din peninsula Iutlanda, de unde, în sec. 2 î.Hr., a migrat spre sud, invadînd Galia. Au fost înfrînţi de Marius, la Aquae Sextiae (102 î.Hr.). **2.** S.m.pl. Denumire a membrilor ordinului monaho-cavaleresc german creat în Palestina în 1190-1191. La începutul sec. 13 membrii ordinului s-au strămutat în Europa; în 1211, regele Andrei al II-lea, din motive militare şi religioase, i-a colonizat în Ţara Bîrsei, locuită de români; după un violent conflict, în 1225, au fost alungaţi din S Transilvaniei. În 1230 cavalerii teutoni se stabilesc în Prusia, iar în 1237 se unesc cu Ordinul monaho-cavaleresc al Gladiferilor. Înfrînţi în bătălia de la Grünwald (1410), puterea lor a decăzut, iar prin pacea de la Torun (1466), Ordinul a cedat o parte din teritoriile cucerite şi s-a recunoscut vasal regelui Poloniei. În 1525 averile ordinului au fost secularizate, punîndu-se bazele ducatului Prusiei. **3.** Adj. Teutonic.
TEUTÓNIC, -Ă adj. (<lat. *teutonics*, fr. *teutonique*) Care aparţine teutonilor sau Ordinului Teuton, privitor la teutoni sau la Ordinul Teuton.
TEVATÚRĂ s.f. sg. (<tc. *tevatür*) **1.** Zarvă, scandal; încăierare. **2.** Neplăcere, deranj.
TEX s.n. (<fr. *tex*) Sistem de măsurare a fineţii firelor textile.
TEXT s.n. (<lat. *textus*, fr. *texte*, germ. *Text*) **1.** Totalitatea elementelor lingvistice (cuvînt, frază etc.) care constituie o scriere (literară, un discurs, o lege etc.). **2.** Parte a unei lucrări scrise sau tipărite care cuprinde comunicarea propriu-zisă fără titluri, observaţii etc.; parte a unei lucrări tipărite, compusă numai din litere şi semne tipografice, fără ilustraţii şi fără titluri. **3.** Fragment al unei opere, caracteristic unor anumiţi parametri. ◆ (LINGV.) Ansamblul enunţurilor supuse analizei, mostră de manifestare lingvistică scrisă sau vorbită. **4.** Cuvintele unei bucăţi de muzică vocală. **5.** Literă de tipar cu corpul de 20 de puncte tipografice. **6.** (INFORM.) Date alcătuite numai din caractere standard pentru calculatoare (ASCII = American Standard Code for Information Interchange) fără nici un cod special de formatare.
TEXTÍL, -Ă adj., s.f.pl. (<fr. *textile*) **1.** Adj. (La pl.) (Despre fibre, materiale, maşini etc.) Care servesc la ţesut sau la tricotat; care pot

fi folosite în țesătorie. **2.** Adj. (Despre plante) Din care se extrag fibre textile. **3.** Adj. Care se referă la țesătorie sau la țesături. **4.** S.f. pl. Materiale constituite din fibre textile (țesături, tricotaje, pîsle, dantele, broderii, produse de pasmanterie etc.). ◇ *Textile nețesute* = produse constituite din straturi de fibre consolidate cu lianți din polimeri sintetici și eventual perforate, pentru a le face permeabile pentru aer.

TEXTILÍST, -Ă adj. (<*textil*) (Și substantivat) Care se ocupă cu țesătoria, specializat în industria textilă.

TEXTOLÍT s.n. (<fr. *textolite*) Material electroizolant constituit din straturi de țesături impregnate cu rășini sintetice.

TEXTOLOGÍE s.f. (<rus. *tekstologhia*; cf. lat. *textus* "text") Disciplină a filologiei care își propune ca, prin studiul comparativ al unor opere, să ajungă la stabilirea versiunii definitive corecte, autentice (în vederea republicării operelor în ediții postume).

TEXTUÁL, -Ă adj. (<fr. *textuel*) Care este identic cu textul, reprodus cuvînt cu cuvînt după textul original.

TEXTÚRĂ s.f. (<fr. *texture*, lat. *textura*, germ. *Textur)* **1.** Modul de distribuire în spațiu a părților componente ale rocilor și raporturile dintre aceste părți. ◆ Alcătuire a solului (sau a unui strat geologic) dată prin proporția diferitelor particule minerale. **2.** Mod de dispunere orientată în spațiu a constituenților structurali ai unui metal sau ai unui aliaj. **3.** Aspectul unei țesături, determinat de finețea și de legătura firelor constituente. **4.** Imprimat de dimensiuni mici, care se lipește peste pasajele de rectificat ale unei lucrări tipărite.

TEZÁUR s.n. (<lat. *thesaurus*) **1.** Cantitate mare de aur, de bani, de bijuterii etc. strînse și păstrate laolaltă. **2.** Loc unde se păstrează aurul, obiectele de preț etc. ◆ Muzeu al unei biserici, al unei mănăstiri, în care sînt păstrate relicve și obiecte prețioase. **3.** Totalitatea metalelor prețioase, a efectelor etc. care se găsesc în depozitul unei bănci de emisiune sau de care dispune un stat la un moment dat; locul unde se păstrează aceste metale prețioase, efecte etc. **4.** Fig. Ceea ce este considerat ca foarte prețios, util; ceea ce este foarte iubit și prețuit. ◆ Nume dat unei lucrări de valoare, de erudiție.

TEZAURIZÁ vb. I tranz. (<lat. *thesaurisare*, fr. *thésauriser)* A aduna, a acumula monede, obiecte prețioase ori valute convertibile (rețirîndu-le din circulație).

TÉZĂ s.f. (<fr. *thèse*, lat. *thesis*, germ. *These)* **1.** (FILOZ.) Idee, propoziție, aserțiune care formează primul termen al unei antinomii (în filozofiile raționaliste de tip kantian) sau al unei contradicții de tip dialectic (în filozofia lui Hegel și în concepțiile filozofice de tip marxist). **2.** Idee formulată concis, susținută ca temei al unei concepții științifice, juridice, politice etc. **3.** Părere, opinie asupra unei chestiuni căreia i se demonstrează veridicitatea. ◆ Idee artistică (schematic și simplist demonstrată estetic) a unui roman, a unui film, a unei piese de teatru etc. care ilustrează o temă politică, morală sau filozofică. **4.** (LOG.) Enunț strict determinat în cadrul unei demonstrații. ◇ *Teză logică* = tautologie. **5.** Lucrare scrisă dată elevilor în clasă la sfîrșitul unei perioade de studiu sau la un examen. ◇ *Teză de doctorat* = lucrare științifică prezentată pentru obținerea titlului de doctor (în științe).

TEZÍSM s.n. (<*teză*) **1.** Susținerea și propagarea unei teze (**2**). **2.** Caracter al unei lucrări, opere, a unui spectacol etc. care își propune ilustrarea sau demonstrarea unei teze; p.ext. didacticism, schematism.

TEZÍST, -Ă adj., s.m și f. (<teză) **1.** Adj. Care se bazează pe tezism, care aparține tezismului. **2.** S.m. și f. Adept al tezismului.

tf (FIZ.) Simbol pentru *tonă-forță*.

Th 1. (CHIM.) Simbol pentru *toriu*. **2.** (FIZ.) Simbol pentru *termie*.

THALIDOMÍDĂ s.f. (<engl., fr. *thalidomide*) (FARM.) Medicament tranchilizant și antivomitiv, care, administrat femeilor gravide, are o acțiune nocivă asupra fătului (provocînd malformații congenitale).

THÉMĂ s.f. (<gr. *thema)* Unitate teritorial administrativă și militară a Imperiului Bizantin în care puterea militară și civilă erau încredințate unui strateg numit de împărat și dependent direct de acesta. În sec. 10 teritoriul Dobrogei făcea parte din thema *Paristrion*.

THRILLER s.n. (cuv. engl.) Roman, piesă de teatru sau film care provoacă senzații tari.

Ti (CHIM.) Simbol pentru *titan*.

TIÁRĂ s.f. (<fr. *tiare*, lat. *tiara)* **1.** Coroană pe care o purtau regii vechilor perși și conducătorii altor popoare orientale. **2.** Mitră papală, formată din trei coroane suprapuse; p.ext. mitră bogat împodobită (cu flori de crin stilizate), purtată la solemnități deosebite.

TÍBIA s.f. (<fr., lat. *tibia)* Os lung și gros al piciorului, situat între ghenunchi și gleznă, care formează, împreună cu peroneul, scheletul gambei.

TIBIÁL, -Ă adj. (<fr. *tibial*) Care se referă la tibie, care aparține tibiei (ex. *arteră tibială; nerv tibial*).

TIBIȘÍR s.n. (<tc. *tebeșir)* (Înv.) Cretă de scris pe tablă.

TIC s.n. (<fr. *tic*, germ. *Tick)* **1.** Mișcare involuntară (a pleoapei, buzei, umărului etc.) dată de activitatea spastică a unui mușchi sau a unui grup de mușchi sinergici. **2.** Tabiet; manie.

TICĂÍ vb. IV intranz. (<*tic* [-tac], onomat.) **1.** (Despre inimă) A bate repede; a palpita. **2.** (Despre ceasornice) A produce un sunet ritmic și caracteristic.

TICĂÍT, -Ă adj. (<*ticală*, înv. "suferință, mizerie") Mocăit; leneș.

TICĂLÓS, -OÁSĂ adj., s.m. și f. (<*ticală*, înv. "mizerie, ticăloșie") **1.** Nemernic, păcătos. **2.** Sărman, nenorocit.

TICĂLOȘÍE s.f. (<*ticălos*) Stare de decădere morală; faptă, atitudine josnică. ◆ (Înv.) Sărăcie, mizerie; nenorocire.

TICHÉT s.n. (<fr., engl. *ticket*) Bucată de hîrtie sau de carton imprimat care asigură deținătorului anumite drepturi (la spectacole, călătorii etc.).

TICHÍE s.f. (<tc. *takke*) Acoperămînt pentru cap, fără boruri, din pînză sau din stofă.

TICLUÍ vb. IV tranz. **1.** A redacta, a scrie ceva la repezeală, a improviza. **2.** Fig. A pune la cale, a unelti; a născoci.

TICSÍ vb. IV **1.** Tranz. A îngrămădi o cantitate mare într-un spațiu limitat; a înțesa; p.ext. a îmbîcsi. **2.** Tranz. și refl. A (se) înghesui, a (se) îndesa.

TIERSERÓN s.n. (<fr. *tierceron)* (ARHIT.) Nervură suplimentară la o boltă în ogivă.

TIFÁN s.n. (cf.rus. dial. *tifan)* Năvod mic folosit pentru pescuit în bălți, canale, iazuri etc.

TÍFDRUC s.n. (<germ. *Tiefdruck)* (POLIGR.) Tipar adînc; calcografie.

TÍFIC, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *typhique*) **1.** Adj. Care se referă la tifos, care aparține tifosului. **2.** S.m. și f. Persoană care suferă de tifos exantematic sau de febră tifoidă.

TÍFLĂ s.f. (<ngr. *tifla*) Gest batjocoritor făcut cu palma întinsă, cu degetul mare apropiat de vîrful nasului și cu celelalte degete fluturînd.

TIFLÍTĂ s.f. (<fr. *typhlite*; cf.gr. *typhlos* "închis, fără ieșire") (MED.) Inflamație acută sau cronică a cecumului.

TIFLOPEDAGOGÍE s.f. (<fr. *typhlopédagogie*; cf.gr. *typhlos* "orb") Ramură a pedagogiei speciale care se ocupă de educarea și instruirea orbilor și a persoanelor cu vedere slabă.

TIFLOMEGALÍE s.f. (<fr. *typhlomégalie*; cf.gr. *typhlon* "cec"+*megas* "mare") Hipertrofie a cecumului ca urmare a unei alimentații vegetariene excesive.

TIFOÍDĂ adj. (<fr. *typhoïde*; cf.gr. *typhodes* "cu delir, febră") *Febra tifoidă* = infecție acută provocată de bacilul tific, caracterizată printr-o perioadă cu febră ridicată și cu simptome generale acute, urmată de localizare intestinală cu leziuni ce pot fi însoțite de complicații grave (hemoragii, perforații intestinale etc.).

TIFÓN s.n. (cf.engl. *tiffany)* Pînză subțire din bumbac cu țesătură rară, utilizată, mai ales, la pansamente.

TÍFOS s.n. (<ngr. *tifos*; cf.gr. *typhos* "letargie") *Tifos exantematic* = boală infecto-contagioasă eruptivă, foarte gravă, provocată de o serie de rickettsii, transmisă de păduchele de corp, care se manifestă prin febră, tulburări cardiace, nervoase etc.

TIGĂIE s.f. (<bg. *tigan*, scr. *tiganj)* Vas metalic de bucătărie foarte plat (și prevăzut cu o coadă lungă).

TIGHÉL s.n. (<tc. *teğel*) **1.** Cusătură vizibilă, cu pași mici, efectuată manual sau cu mașina, constînd într-o repetare a împunsăturilor astfel încît fiecare pas să înceapă din locul împunsăturii precedente. **2.** Mașină plană de tipar înalt, la care forma de tipar este așezată în poziție verticală.

TIGHELÍ vb. IV tranz. (<*tighel*) A coase un tighel; a tivi.

TIGNAFÉS s.n. (<tc. *tiknefes*) (Pop.) Emfizem pulmonar (la animale, mai ales la cai și la păsări).

TIGROÁICĂ s.f. (<*tigru)* Femela tigrului.

TÍGRU s.m. (<fr. *tigre*, lat. *tigris*) Mamifer carnivor, feroce, din familia felidelor, cu corpul lung pînă la 3 m, cu blana galben-roșcată, cu dungi negre, care trăiește în S și E Asiei (*Felis tigris*). ◆ Fig. Om puternic, crud și nemilos.

tigri

TÍGVĂ (TÍDVĂ) s.f. (<bg., scr. *tikva*) **1.** (Pop.) Craniu; (deprec.) cap. **2.** (BOT.) Numele mai multor plante erbacee tîrîtoare sau

agăţătoare din familia cucurbitaceelor (*Lagenaria siceraria, Cucurbita maxima, Cucurbita pepo*). ◆ P.restr. Fructul (comestibil) al acestor plante.

TÍHNĂ s.f (<*tihni*) **1.** Linişte (sufletească), pace, calm. **2.** Confort; bunăstare.

TIHNÍ vb. IV intranz. (<sl. *tihnonti*) (Construit cu subiectul logic în dativ) A fi mulţumit de pe urma unui lucru, a se bucura în linişte de ceva.

TIHNÍT, -Ă adj. (<*tihni*) Liniştit, calm, potolit.

TÍJĂ s.f. (<fr. *tige*) **1.** Tulpina aeriană a plantelor erbacee. **2.** Bară de oţel cu secţiune circulară mică în raport cu lungimea, folosită în sistemele tehnice ca organ de legătură. **3.** Ornament arhitectural care imită tija plantelor.

TÍLDĂ s.f. (<fr. *tilde*, germ. *Tilde*) **1.** Semn grafic de forma unui "s" culcat, folosit pentru a substitui un cuvînt. **2.** Semn diacritic de aceeaşi formă, care se pune deasupra unei litere (ex. *ñ* spaniol), pentru a da pronunţării sunetului pe care ea îl reprezintă o anumită particularitate (palatal, nazal etc.).

TILIACÉU s.f. (<fr. *tiliacée*; cf.lat. *tillia* "tei") (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, lemnoase, rareori erbacee, răspîndite la tropice şi în zona temperată; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *teiul, iuta*).

TILÍNCĂ (TILÍNGĂ) s.f. (<*tilinc*, onomat.) Fluier ciobănesc, fără găuri, făcut din scoarţă de paltin, răchită sau tei.

TILÍŞCĂ s.f. Numele a două plante erbacee, perene, din genul *Circaea*, cu rizom, cu frunze, opuse, peţiolate şi cu flori mici, albe sau roşcate, cu două sepale şi două petale, aşezate în raceme; fiecare dintre aceste două plante (*Circaea lutetiana, Circaea alpina*).

TIMARIÓT s.m. (<ngr. *timariotes*) Denumire a posesorilor de timaruri.

TIMÁRURI s.n. pl. (<tc. *timar*) (În ev. med., în Imperiul Otoman) Denumire a loturilor de pămînt date în proprietate temporară de către sultan oştenilor (uneori şi dregătorilor civili, ca salarii), în schimbul obligaţiei de a presta serviciul militar.

TIMBRÁ vb. I tranz. (<fr. *timbrer*) A aplica un timbru; p.ext. a plăti o taxă de timbru.

TÍMBRU s.n. (<fr. *timbre*, it. *timbro*) **1.** Imprimat de valoare, de dimensiuni mici, emis de stat sau de o instituţie special autorizată, servind la plata unui impozit sau a unei taxe (reprezentată de valoarea lui). **2.** Însuşire a sunetelor complexe, determinată de frecvenţele şi de intensităţile sunetelor (armonicelor) care le alcătuiesc; permite să se distingă între ele sunetele cu înălţimi şi cu tării egale, produse de surse (instrumente muzicale, voci etc.) diferite. **3.** (LINGV.) Particularitate a unui sunet (în special a vocalelor) de a fi deosebit de alt sunet rostit în condiţii de durată, de înălţime şi de intensitate identice.

TIMÍD, -Ă adj. (<fr. *timide*, lat. *timidus*) (Şi substantivat) Lipsit de îndrăzneală, de încredere în sine; sfios; p.ext. (despre acţiuni) care denotă o astfel de fire. ◆ Fig. Incipient; modest.

TIMIDITÁTE s.f. (<fr. *timidité*) Sfială; ruşine, jenă.

TIMOFTÍCĂ s.f. (<n.pr. *Timofte*) (La pl.) Nume dat speciilor de plante erbacee, anuale sau perene, din genul *Phleum*, familia gramineelor, cu spiculeţe uniflore, grupate în spice false, cilindrice; (şi la sg.) plantă care face parte din acest gen. Se cultivă ca plantă de nutreţ specia *Phleum pratense*.

TIMÓL s.n. (<fr. *thymol*) **1.** Substanţă din clasa fenolilor care se găseşte în unele uleiuri eterice şi care se utilizează ca emolient al căilor respiratorii. **2.** (MED.) Probă de laborator pentru verificarea funcţiilor ficatului, valoarea normală fiind de la 0 la 5 unităţi.

TIMÓNĂ s.f. (<ngr. *timoni*, it. *timone*, fr. *timon*) Roată cu cavile, de lemn sau de metal, cu ajutorul căreia se comandă mecanismul de acţionare a cîrmei unei nave.

TIMONERÍE s.f. (<fr. *timonerie*, it. *timoneria*) Încăpere cu vizibilitate bună, situată la partea superioară a unei construcţii de pe puntea unei nave, în care sînt instalate timona şi alte aparate pentru manevrarea navei.

TIMONIÉR s.m. (<fr. *timonier*) Marinar însărcinat cu manevrarea timonei.

TIMORÁT, -Ă adj. (<fr. *timoré*) Dominat de teamă; intimidat.

TIMP s.n.,s.m. (lat. **temporius = tempus, -oris*) **1.** S.n. Una dintre formele fundamentale de existenţă a materiei în mişcare, exprimînd succesiunea şi simultaneitatea proceselor realităţii. **2.** S.n. Moment, coordonată temporală în desfăşurarea unei acţiuni, unui eveniment, fenomen sau proces; interval în care se petrece o acţiune, un fenomen etc. ◇ *Timp local* = timp definit pentru fiecare punct de pe globul pămîntesc, acelaşi pe întregul meridian al locului respectiv. *Timp sideral* = timp local determinat de rotaţia Pămîntului în raport cu stelele şi exprimat în zile siderale; are originea la miezul nopţii. *Timp solar adevărat* = timp local determinat de mişcarea aparentă diversă a Soarelui şi exprimat în zile solare adevărate; are originea la amiază şi, din cauza neuniformităţii rotaţiei Pămîntului în jurul axei sale, nu se scurge uniform. *Timp universal* = timpul local al meridianului de origine (care trece prin Greenwich); se notează T.U. *Timpul efemeridelor* = timp apropiat de cel universal, scurgîndu-se însă riguros uniform şi avînd drept unitate de măsură fundamentală secunda. **3.** S.n. Perioadă istorică. **4.** S.n. Stare a atmosferei într-un anumit loc şi într-o anumită perioadă, determinată de valorile temperaturii, presiunii, vîntului şi umidităţii aerului. **5.** S.m. (MUZ.) Fiecare dintre părţile egale care alcătuiesc o măsură; bătaie. **6.** S.m. Denumire dată fiecăreia dintre fazele unui ciclu de funcţionare a unei maşini termice (ex. a unui motor cu ardere internă), în decursul căreia se realizează o cursă completă a pistonului motor (dus şi întors). **7.** S.n. (ECON.) *Timp de muncă necesar* = timpul în cursul căruia lucrătorul prestează munca necesară şi creează produsul necesar. *Timp de supramuncă* = timpul în cursul căruia lucrătorul prestează supramunca şi creează plusprodusul. **8.** S.n. (LINGV.) Categorie gramaticală specifică verbului, care arată momentul cînd se petrece acţiunea; fiecare dintre formele flexionare prin care este exprimată această categorie. ◇ *Timp absolut* = timp care exprimă o acţiune raportată numai la momentul vorbirii.

TIMPÁN s.n. (<fr. *tympan*, lat. *tympanum*, it. *timpano*) **1.** Membrană elastică ce desparte urechea externă de cea mijlocie, transmiţînd undele sonore în interiorul urechii mijlocii şi interne. ◆ Auz. **2.** Instrument muzical de percuţie acordabil, asemănător cu toba. **3.** (ARHIT.) Spaţiu cuprins între cornişele unui fronton, de obicei decorat.

TIMPURÍU, -ÍE adj. (lat. **temporivus*) Care se manifestă, se face, se produce sau apare înainte de momentul prevăzut sau obişnuit.

TÍMUS s.m. (<fr. *thymus*) Glandă endocrină, situată în partea superioară a toracelui, în mediastinul anterior; foarte dezvoltată în primii ani ai copilăriei, intervine în creşterea organismului şi în imunitate, atrofiindu-se la pubertate.

TÍNĂ s.f. (<v.sl. *tina*) **1.** (Reg.) Noroi. **2.** (Înv.) Pămînt. **3.** (Înv. şi reg.) Murdărie.

TINCTÚRĂ s.f. (<lat. *tinctura*, germ. *Tinktur*, it. *tintura*) Medicament format din extrase alcoolice din diferite plante, organe de animale sau din minerale (ex. *tinctură de iod*).

TINDALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *tyndalliser*; cf.n.pr. *J.Tyndall*, fizician irlandez) (MED.) A aplica tindalizarea.

TINDALIZÁRE s.f. (<*tindaliza*) (MED.) Metodă de sterilizare printr-o serie de încălziri şi de răciri succesive.

TÍNDĂ s.f. (lat. *tenda* "cort") **1.** Încăpere, sălită de intrare la casele ţărăneşti. **2.** Pronaos.

TÍNDE vb. III intranz. (<lat. *tendere*, fr. *tendre*) A ţinti către ceva, a avea ceva drept scop; a aspira, a năzui, a dori.

TINDÉCHE s.f. (lat. *tendicula*) Stinghie de lemn sau de oţel, prevăzută cu dinţi la capete, care se aşază la războiul de ţesut manual pe toată lăţimea pînzei pentru a o menţine întinsă. ◆ Mecanism al războiului de ţesut mecanizat, care menţine ţesătura întinsă în lăţime.

TINERÉŞTE adv. (<*tînăr*) Ca tinerii, în felul tinerilor.

TINERÉT s.n. (<*tînăr*) (Cu sens colectiv) **1.** Totalitatea tinerilor; mulţime de tineri. **2.** Totalitatea animalelor tinere dintr-o gospodărie, dintr-o fermă etc.

TINERÉŢE s.f. (<*tînăr*) **1.** Parte din viaţa omului între copilărie şi maturitate. **2.** Însuşire, stare specifică omului tînăr caracterizată prin prospeţime, vigoare, vioiciune. **3.** (Pop.) Tineret.

TINERÍME s.f. (<*tînăr*) Tineret.

TINÉTĂ s.f. (<fr. *tinette*) Putină mică, hîrdău care serveşte, în anumite locuri, la colectarea şi transportul materiilor fecale.

TINGÍRE s.f. (<tc. *tencere*) Vas de aramă sau de fontă, adînc, în care se găteşte mîncarea.

TINICHEÁ s.f. (<tc. *teneke*) **1.** Tablă subţire. **2.** (Deprec.) Obiect (de proastă calitate) făcut din tablă subţire. ◆ Metal de proastă calitate.

TINICHIGERÍE s.f. (<*tinichigiu*) **1.** Meseria tinichigiului. **2.** Atelierul tinichigiului.

TINICHIGÍU s.m. (<tc. *tenekeci*) Meseriaş, muncitor calificat care execută piese sau elemente de construcţie din tablă subţire de oţel (rezervoare, caroserii, acoperişuri etc.).

TINTOMÉTRU s.n. (<germ. *Tintometer*; cf.lat. *tinctus* "vopsit") Colorimetru în care lichidul de cercetat este comparat cu o serie de sticle-etalon colorate diferit.

TIO- (<fr. *thio-*, it. *tio-*; cf.gr. *theion* "sulf") Element prim de compunere care intră în denumirea unor combinaţii chimice în a căror moleculă atomii de oxigen sînt substituiţi cu atomi de sulf.

TIOALCOÓL s.m. (<fr. *thioalcool)* (CHIM.) Derivat organic al acidului sulfuric, sub formă de lichid cu miros neplăcut şi persistent; mercaptan.

TIOCIANÁT s.m. (<fr. *thiocyanate*) Sulfocianură.

TIOCIÁNIC adj. (<fr., engl. *thiocyanique*) *Acid tiocianic* = acid instabil (HSCN), care formează săruri numite *tiocianaţi*.

TIOCÓL s.m. (<fr. *thiocol*) (CHIM.) **1.** Produs sintetic de tipul polisulfurilor organice, folosit ca substituent al cauciucului. **2.** Substanţă chimică utilizată în tratamentul traheitelor şi bronşitelor acute sau cronice.

TIOFÉN s.m. (<fr. *thiophène)* Substanţă organică lichidă, cu molecula formată dintr-un ciclu de patru atomi de carbon şi un atom de sulf (C_4H_4S), care se găseşte în gudroanele cărbunilor de pământ, însoţind benzenul.

TIOGÉN, -Ă adj. (<it. *tiogeno)* (Despre coloranţi) Care conţine sulf.

TIÓL s.m. (<fr. *thiol*) Alcool sau fenol sulfurat.

TIOSULFÚRIC adj. (<fr. *thiosulfurique) Acid tiosulfuric* = acid necunoscut în stare liberă, instabil ($H_2S_2O_3$), care formează săruri stabile, numite tiosulfaţi.

TIOURÉE s.f. (<fr. *thio-urée*) Substanţă organică (H_2N-CS-NH_2), cristalină, incoloră, solubilă în apă, obţinută prin acţiunea hidrogenului sulfurat asupra cianamidei; se întrebuinţează la fabricarea unor medicamente şi materiale plastice.

TIP, -Ă s.n., s.m. şi f. (<lat. *typus*, fr. *type)* **I.** S.n. **1.** Model care reprezintă un anumit grup de obiecte sau de fenomene; obiecte reprezentînd modelul original după care se fac obiecte de acelaşi fel; prototip. **2.** Individ, exemplar reprezentativ pentru un grup de obiecte, fenomene, fiinţe (ex. pentru o specie de animale sau de plante, pentru o rasă umană). **3.** Totalitatea caracterelor distinctive esenţiale ale unui grup; model, schemă care întruneşte acele caractere (ex. *tip germanic*). **4.** Clasă, fel, soi, varietate, gen. ◆ (PSIH., FIZIOL.) Categorie de persoane cu anumite trăsături constituţionale, anatomofiziologice sau psihologice comune (ex. *tipul isteric, tipul melancolic*). **5.** (LOG.) *Teoria tipurilor* = teorie elaborată de B.Russell în scopul soluţionării paradoxurilor logice ale teoriei mulţimilor, conform căreia propoziţiile sistemului logic formalizat se ordonează după semnificaţia lor şi după nivelul lor de generalitate. **6.** Personaj din literatură sau din artă care întruneşte în modul cel mai expresiv caracterele esenţiale ale indivizilor din categoria pe care o reprezintă. **7.** Simbol grafic pentru un fenomen sau pentru un concept. **II.** S.m. şi f. (Fam.) Ins, individ.

TIPÁR s.n. (<sl. *tiparŭ)* **1.** Totalitatea operaţiilor de tipărire a unui text; imprimare cu ajutorul maşinilor tipografice; tehnica, meşteşugul de a tipări; ansamblul mijloacelor tehnice care imprimă un text. ◇ *Tipar înalt* = tipar la care elementele tipăritoare ale formei sînt în relief. *Tipar plan* = tipar la care elementele tipăritoare nu prezintă o înălţare sau o adîncire sensibilă faţă de suprafaţa netipăritoare. ◆ Presă, ziare. **2.** Formă în care se toarnă anumite materiale pentru a primi aspectul dorit. ◆ Şablon, model din lemn sau din hîrtie după care se pot confecţiona diferite obiecte mai ales de îmbrăcăminte. **3.** Ansamblul pieselor care constituie forma pentru obţinerea elementelor prefabricate de beton, de beton armat sau de ipsos. **4.** Urmă, întipărire. **5.** Fig. Model, tip; clişeu, şablon.

TIPÁRNIŢĂ s.f. (<*tipar)* (Înv.) Tipografie.

TIPĂRÍ vb. IV tranz. (<*tipar)* A reproduce pe un material (hîrtie, carton, piele etc.) un text, imagini sau o combinaţie de texte şi imagini existente pe o formă de tipar, folosind o maşină (presă) de tipărit. ◆ A publica, a edita.

TIPĂRITÚRĂ s.f. (<*tipări)* **1.** Lucrare tipărită. **2.** (La pl.) Imprimate.

TIPÍC[1] s.n. (<sl. *tipikŭ)* **1.** Stereotip; obicei, tradiţie; normă, regulă. **2.** Carte care cuprinde rînduiala după care se săvîrşesc zilnic slujbele divine în biserică; p.ext. canon.

TÍPIC[2], -Ă adj. (<fr. *typique)* Care prezintă particularităţile unui tip (**I**), care întruneşte în mod pregnant trăsăturile specifice, esenţiale ale unui grup de obiecte sau de fiinţe; caracteristic, specific.

TIPICÁR, -Ă adj., s.m. şi f. (<*tipic[1]*) (Persoană) care dă (prea mare) importanţă unor aspecte exterioare sau (şi) mărunte, nesemnificative, de rutină; pedant.

TIPÍE s.f. (cf.tc. *tepe)* Colină cu vîrful teşit, de forma unui trunchi de con.

TIPIZÁ vb. I tranz. (<*tip)* **1.** A reduce diversele variante ale unui produs la un singur tip corespunzător scopului; a da unui produs valoare de prototip; a standardiza. **2.** A da unui personaj literar, unei situaţii etc. valoare, caracter de tip, a face să fie tipic[2], caracteristic, semnificativ pentru un anume aspect. **3.** A stabili caracteristicile principale ale construcţiilor, elementelor de construcţie şi ale detaliilor acestora privind destinaţia, mărimea, structura şi alte particularităţi.

TIPO- (<fr. *typo-*, it. *tipo-*; cf.gr. *typos* "urmă, marcă") Element prim de compunere care are semnificaţia de "referitor la formă, la caracter".

TIPOGRÁF[1] s.m. (<ngr. *tipoghrafos)* Muncitor specializat în lucrările de tipărire.

TIPOGRÁF[2] s.n. (<fr. *typographe)* Maşină de cules şi de turnare a literelor de tipar în rînduri întregi.

TIPOGRAFÍE s.f. (<ngr. *tipoghrafia)* Atelier sau întreprindere în care se execută lucrări de tipărire de cărţi, ziare etc.

TIPOLOGÍE s.f. (<fr. *typologie;* cf.gr. *typos* "model, tip"+*logos* "studiu") **1.** Studiu sau determinare a tipurilor în care se pot clasifica obiectele, fenomenele, procesele etc. dintr-un domeniu; clasificare rezultată din acest studiu; ansamblu de tipuri. **2.** Ramură a psihologiei care studiază tipurile în care se pot clasifica oamenii, luînd ca bază fie un anumit proces psihic (ex. *memorie de tip vizual, auditiv şi verbo-motorie*), fie un grup complex de însuşiri ale personalităţii (ex. *tipuri de temperament*). **3.** (LINGV.) Studiu al limbilor care urmăreşte descrierea lor (în funcţie de anumite caracteristici alese în prealabil) şi clasificarea lor după afinităţile observate; tipologia permite stabilirea de genealogii (ex. *familii de limbi*; în funcţie de diverse criterii lingvistice au fost definite trei tipuri: *izolant, aglutinant, flexionar*).

TIPOMÉTRU s.n. (<fr. *typomètre*; cf.gr. *metron* "măsură") **1.** (POLIGR.) Instrument pentru măsurarea corpului literelor. **2.** Riglă de metal, avînd una sau mai multe scări gradate în unităţi de măsură tipografice (puncte, cicero, cvadraţi) şi o scară gradată în milimetri, care serveşte la controlul dimensiunilor machetei, la măsurarea textelor etc.

TIPTÍL adv. (<tc. *tebdil)* Fără zgomot, încet, uşor. ◆ Pe furiş, pe nesimţite; pe ascuns.

TIR s.n. (<fr. *tir)* Ramură sportivă care include probe de tragere la ţintă cu pistolul, cu puşca şi cu arcul.

TIRÁDĂ s.f. (<fr. *tirade)* **1.** Parte a unui discurs în care vorbitorul dezvoltă pe larg o singură idee. **2.** Fragment retoric de o anumită întindere dintr-o operă dramatică, debitat neîntrerupt de acelaşi personaj şi caracterizat prin intensitate afectivă.

TIRÁJ s.n. (<fr. *tirage)* **1.** Număr de exemplare în care se tipăreşte o carte sau o publicaţie periodică; seria de exemplare obţinute la imprimarea unei lucrări de gravură. ◆ Producţia orară normală a unei maşini de tipărit. **2.** Multiplicare, prin copiere, a unui film, pentru a asigura numărul de copii necesar reţelei cinematografice. **3.** Operaţie de turnare în sticle a vinului pregătit pentru prepararea şampaniei. **4.** Circulaţia aerului carburant şi a gazelor de ardere într-o instalaţie de încălzire cu focar (sobă, cuptor industrial etc.); diferenţa de presiune prin care se asigură o astfel de circulaţie.

TIRÁN, -Ă s.m., adj. (<ngr. *tirannos,* fr. *tyran)* **1.** S.m. Despot (**1**). **2.** S.m. Epitet dat unui conducător de stat foarte aspru, crud; p.ext. persoană care abuzează de autoritatea ei. **3.** Adj. Nemilos; despotic.

TIRÁNIC, -Ă adj. (<ngr. *tirannikos*, fr. *tyrannique*) De tiran; cu caracter de tiran; crud, despotic, samavolnic. ◆ Fig. Chinuitor, obsedant; apăsător.

TIRANÍE s.f. (<fr. *tyrannie)* **1.** (În antic.) Formă de conducere politică apărută în Grecia antică în sec. 7-6 î.Hr., în condiţiile decăderii aristocraţiei gentilice şi ale democratizării vieţii politice. ◆ (În sec. 13-16 în Peninsula Italică) Formă de conducere politică în unele oraşe-state. ◆ P.ext. Orice guvernare despotică sau instituită prin uzurpare. **2.** Comportare, atitudine de tiran; asuprire, cruzime. ◆ Fig. Putere irezistibilă pe care o exercită un lucru, o idee, un sentiment etc. asupra cuiva.

TIRANIZÁ vb. I tranz. (<fr. *tyranniser*) A se comporta ca un tiran; a asupri; a teroriza. ◆ Fig. A obseda, a chinui.

TIRÁNT s.m. (<fr. *tirant)* Element de construcţie cu lungimea mare în raport cu celelalte dimensiuni, executat din cabluri, lanţuri, bare de oţel sau din beton armat, şi folosit pentru suspendarea sau ancorarea unor elemente de construcţie, fiind solicitat numai la întindere.

TIRATRÓN s.n. (<fr. *thyratron*) Dispozitiv electronic cu trei electrozi (un anod, un catod şi un electrod de comandă), utilizat ca redresor, ca element pentru comanda motoarelor electrice, în instalaţiile de reglare automată etc.

TIRBUŞÓN s.n. (<fr. *tire-bouchon*) Mică unealtă casnică, formată dintr-o spirală metalică cu mîner, folosită pentru scoaterea dopurilor din sticle.
TIREO- (<fr. *thyréo-*; cf.gr. *thyra* "uşă") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) glanda tiroidă".
TIREOGLOBULÍNĂ s.f. (<fr. *thyréoglobuline)* Substanţă de natură proteică bogată în iod, prezentă în glanda tiroidă, al cărei component de bază este tiroxina.
TIREOTOXICÓZĂ s.f. (<fr. *thyréotoxicose)* Stare patologică provocată de intoxicarea organismului cu hormoni tiroidieni secretaţi în exces; apare în special la bolnavii cu adenom toxic tiroidian.
TIREOTRÓP s.n. (<fr. *thyréotrope*; cf.gr. *trope* "întoarcere") Hormon secretat de lobul hipofizar anterior, avînd rolul de a stimula şi a controla funcţia tiroidei.
TIRFÓN s.n. (<fr. *tire-fond)* Şurub de formă specială, utilizat pentru a fixa şinele pe traverse.
TIRIBÓMBĂ s.f. (<it. *tiribomba)* **1.** Carusel. **2.** (Fam.) Surpriză, drăcie, comedie.
TIRÍT s. n. Material obţinut din granule de carbură de siliciu şi un liant argilos la temperaturi înalte, care se foloseşte în construcţia descărcătoarelor electrice cu rezistenţă variabilă.
TIROÍD, -Ă adj. (<fr. *thyroïde)* Tiroidian. ◇ *Glandă tiroidă* = glandă endocrină situată în partea anterioară a gîtului (înaintea traheii) şi ai cărei hormoni (tiroxina şi triiodotironina) stimulează metabolismul şi creşterea organismului, influenţînd activitatea diferitelor sisteme, aparate şi organe (sistem nervos, aparat cardiovascular, aparat digestiv etc.).
TIROIDIÁN, -Ă adj. (<fr. *thyroïdien*) Care se referă la tiroidă (ex. *arteră tiroidă).*
TIROLÉZ, -Ă subst., adj. (<*Tirol*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuieşte în Tirol; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Tirolului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Tirolului sau tirolezilor, privitor la Tirol sau la tirolezi. **3.** S.f. Model de îmbrăcăminte pentru femei, format din bluză albă, sarafan imprimat în culori vii şi şorţuleţ (alb).
TIROXÍNĂ s.f. (<fr. *thyroxine*) Hormon foarte bogat în iod, secretat de glanda tiroidă, cu acţiune stimulantă asupra metabolismului bazal. Preparat sintetic, se utilizează în tratamentul hipofuncţiunii tiroidiene.
TIRS s.n. (<fr. *thyrse*, lat. *thyrsus*) **1.** Toiag împodobit cu viţă de vie şi cu un con de pin în vîrf, purtat de zeul Bachus şi de cei din suita lui. **2.** (BOT.) Inflorescenţă în formă de ciorchine a castanului, a liliacului etc.
TÍSĂ s.f. (<sl. *tisa*) Arbore ocrotit, din familia taxaceelor, înalt pînă la 15 m, cu frunzele aciculare liniare, moi, cu florile dispuse dioic, cu sămînţa ovoidă, cu înveliş cărnos, roşu şi cu lemn foarte preţios, utilizat în sculptură şi în tîmplărie fină (*Taxus baccata*).
TISULÁR, -Ă adj. (<fr. *tissulaire)* (ANAT.) Care se referă la ţesuturi.
TITÁN[1] s.m. (<fr. *titan*, lat. *Titan*, *Titanes*) **1.** (În mitologia greacă; şi ca n.pr.) Fiecare dintre cei şase fii ai lui Uranus şi ai Geei (Coios, Crios, Cronos, Hiperion, Iapet, Ocean) care s-au răsculat împotriva lui Zeus pentru supremaţie, fiind aruncaţi în Tartar. **2.** Gigant, uriaş. ◆ Fig. Om de o putere fizică şi spirituală extraordinară; om capabil de fapte excepţionale.
TITÁN[2] s.n. (<fr. *titane)* Element chimic (*Ti*; nr.at. 22; m.at. 47,90; p.t. 1670°C; p.f. 3260°C; gr.sp. 4,5), metal alb-argintiu, cu duritate mare, relativ răspîndit în natură (rar în concentraţii mari). Se întrebuinţează la fabricarea oţelurilor speciale şi în pictură sub formă de oxid, ca pigment alb (*alb de titan*). A fost obţinut în stare metalică de Berzelius în 1825, combinaţiile sale fiind cunoscute încă din 1789.
TITÁNIC, -Ă adj. (<fr. *titanique*) De titan[1]; uriaş, extraordinar, gigantic.
TITANÍDĂ s.f. (<fr. *Titanides*, lat. *Titanis, -idis*) (În mitologia greacă; şi ca n.pr.) Fiecare dintre cele şase fiice ale lui Uranus şi ale Geei (Febe, Mnemosina, Rhea, Theia, Themis, Tethys), surori ale titanilor. ◆ Fiică a unui titan.
TITANÍT s.n. (<fr. *titanite*) (MINER.) Silicat natural de titan şi de calciu; sfen.
TITANOMAGNETÍT s.n. (<*titan*+*magnetit*) Varietate de magnetit care conţine titan[2] pînă la cîteva procente.
TITIRÉZ s.n. **1.** Partea inferioară, în formă de con, a fusului de tors, care, prin greutatea sa, face ca fusul să se învîrtească mai uşor şi uniform. **2.** Jucărie mică, în formă de con, care se poate roti pe o suprafaţă plană.
TÍTLU s.n. (<ngr. *titlos*, lat. *titulus*; cf.fr. *titre*) **1.** Numele unei lucrări (editate) ori al unei părţi (articol, capitol etc.) din lucrare sau totalitatea inscripţiilor aşezate înaintea textului unei lucrări. **2.** Calificare dobîndită de o persoană pe baza unei specializări (ex. *titlu ştiinţific).* **3.** (JUR.) Act sau fapt juridic constituind temeiul unui drept subiectiv invocat de către o persoană; înscrisul constatator al acestui temei. ◆ Înscris constatator al unor valori negociabile la bursă (ex. *titlu la purtător).* ◇ *Titlu executor* = Temei juridic al executării silite, constînd în hotărîrea unui organ de jurisdicţie ori a altui înscris prevăzut de lege cu această putere. **4.** Proporţie de metal preţios într-un aliaj, exprimată în părţi la mie. **5.** (FIN.) *Titlu de valoare* = înscris, imprimat, semnat, transmisibil şi negociabil, care face obiectul tranzacţiilor financiare şi a cărui proprietate conferă drept de asociere sau de creanţă. **6.** *Titlu nobiliar* = numele unui document, act în care e stabilit un drept, o demnitate, o calitate a cuiva.
TITRÁ vb. I tranz. (<fr. *titrer*) **1.** (CHIM.) A determina prin analiză volumetrică cantitatea de substanţă conţinută într-o soluţie. **2.** A determina proporţia de aur, de argint etc. dintr-un aliaj.
TITRÁT, -Ă adj. (<*titra)* **1.**(Şi substantivat) (Persoană) care a obţinut un titlu în urma absolvirii unei instituţii de învăţămînt superior. **2.** (Despre soluţii) A cărei concentraţie a fost determinată prin titrare.

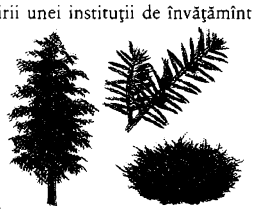
tisă

TÍTRU s.n. (<fr. *titre)* Cantitate dintr-o substanţă, exprimată în grame, conţinută într-un mililitru de soluţie.
TITULÁR, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *titulaire*) (Persoană) care îndeplineşte în mod permanent o funcţie în baza unei numiri legale.
TITULATÚRĂ s.f. (<germ. *Titulatur*, fr. *titulature*) Mod de a se intitula; concr. titlu sau totalitatea titlurilor (pe care le poartă cineva).
TIV s.n. Îndoitură făcută de-a lungul marginii unei ţesături şi fixată printr-o cusătură, pentru a împiedica destrămarea.
TIVÍ vb. IV tranz. (<*tiv*) **1.** A face un tiv. **2.** A înconjura cu o dungă de altă culoare, a împrejmui cu un chenar. **3.** A detaşa cu ferăstrăul marginile scîndurilor brute la tăierea acestora din buşteni.
TIVILICHÍE s.f. (cf.tc. *tevekkeli*) Pieptar împodobit cu cusături, purtat la ţară de femei.
TIXOTROPÍE s.f. (<fr. *thixotropie*) Lichefiere reversibilă a unor geluri sub influenţa unor acţiuni mecanice, a ultrasunetelor etc.
TIZ, -Ă s.m. şi f. (<sl. *tizŭ*) Persoană care poartă acelaşi nume cu o altă persoană, considerată în raport cu aceasta.
TIZÁNĂ s.f. (<fr. *tisane*, lat., it. *tisana*) Băutură din plante sau din cereale indicată în regimul anumitor boli febrile, după operaţii etc.
TIZANÚRĂ s.f. (<fr. *thysanoure*) (La pl.) Ordin de insecte primitive, fără aripi, lungi pînă la 20 mm, cu trei apendici filiformi la capătul abdomenului; (şi la sg.) insectă aparţinînd acestui ordin şi care trăieşte în regiunile calde şi temperate (*Thysanura*).
TIZÍC s.n. (<tc. *tezek*) Un fel de turtă de formă prismatică, făcută din baligă amestecată cu paie sau cu ogrinji, folosită drept combustibil sau material de construcţie.
TÎLC s.n. (<sl. *tlŭkŭ)* (Pop.) **1.** Înţeles, semnificaţie. **2.** Interpretare, tălmăcire. **3.** Fabulă, pildă; glumă.
TÎLHÁR s.m. **1.** Persoană care săvîrşeşte acte de tîlhărie; hoţ, bandit. ◆ Individ fără scrupule; ticălos, nemernic. **2.** (Fam.) Ştrengar.
TÎLHĂRÍE s.f. (<*tîlhar*) Hoţie, furt. ◆ (JUR.) Infracţiune care constă în furtul săvîrşit prin violenţă (ameninţări, lovire etc.).
TÎLV, -Ă s.m., s.n. **1.** S.m. (BOT.) Numele mai multor plante tîrîtoare sau agăţătoare din familia cucurbitaceelor (ex. *Cucurbita pepo, Lagenaria siceraria).* **2.** S.n. Fructul tîlvului; p.ext. vas făcut din fructul uscat. ◆ Orice obiect cu aceeaşi formă şi întrebuinţare.

tîlv

TÎMP, -Ă adj. (<sl. *tonpŭ)* **1.** (Înv. şi reg.) Bont, tocit. **2.** (Despre oameni) Prost; înapoiat mintal.

TÎMPÉNIE s.f. (<*tîmp)* **1.** Stare a omului prost. **2.** Vorbă, faptă prostească. **3.** Prostie, neghiobie, idioţenie.

TÎMPÍT, -Ă adj. (<*tîmp)* **1.** Prost, idiot; mărginit. **2.** (Fam.) Neplăcut, rău.

TÎMPLÁR s.m. (<*tîmplă*[2]) Meseriaş care confecţionează mobilă şi alte obiecte din lemn.

TÎMPLĂ[1] s.f. (lat. **templa = tempora*, pl. lui *tempus*) (ANAT.) Fiecare dintre cele două părţi laterale ale capului, corespunzătoare oaselor temporale.

TÎMPLĂ[2] s.f. (lat. *templa = templum*) Catapeteasmă; iconostas.

TÎMPLĂRÍE s.f. (<*tîmplar*) **1.** Meseria tîmplarului. **2.** Obiecte confecţionate de tîmplar. **3.** Atelier în care se confecţionează obiecte de tîmplărie.

TÎNĂR, -Ă adj., s.m. şi f. (lat. **tenerus = tener*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Fiinţă) care este, ca vîrstă, între copilărie şi maturitate, care nu este încă matură. **2.** Adj. Care este caracteristic, propriu unui om sau unui animal neajuns la maturitate. **3.** (Despre plante; p.ext. despre părţi ale lor) Care a răsărit sau s-a ivit de curînd, care se află la începutul dezvoltării sale. ◆ Care este format din plante răsărite sau plantate de curînd (ex.*pădure tînără*).

TÎNDĂLÍ vb. IV intranz. (<germ. *tändeln*) A lucra încet şi neîndemînatic; a pierde vremea, a umbla fără rost.

TÎNGUÍ vb. IV tranz. şi refl. (<sl. *tongovati*) A (se) văicări, a (se) jeli, a (se) boci, a plînge. ◆ Fig. A scoate sunete triste, plîngătoare, asemănătoare unui vaiet.

TÎNGUITÓR, -OÁRE adj. (<*tîngui)* (Mai ales despre sunete, glasuri etc.) Care este plin de jale, de durere.

TÎNJÁLĂ s.f. (<sl. **težalo*) Un fel de protap folosit pentru a înjuga a doua pereche de vite, pentru a lega de jug unelte ca plugul, grapa etc. ◇ *A se lăsa pe tînjală* = (despre animalele de tracţiune) a trage încet (sprijinindu-se pe tînjală); fig. (despre oameni) a face ceva încet; a neglija sau a amîna ceva.

TÎNJÍ vb. IV intranz. (<sl. *tonziti)* **1.** A se afla într-o stare de slăbiciune fizică, de moleşeală; a lîncezi. ◆ (Despre plante) A se ofili, a se veşteji. **2.** Fig. A suferi, a se consuma, a se mîhni adînc (din cauza unor suferinţe morale). ◆ A dori mult ceva, a suferi de dorul cuiva.

TÎNJITÓR, -OÁRE adj. (<*tînji*) **1.** (Despre oameni; p.ext. despre ochi sau privire) Plin de dor, întristat; melancolic; duios. ◆ Rîvnitor. **2.** Firav, slab; bolnav.

TÎRFĂ s.f. **1.** (Reg.) Zdreanţă, cîrpă. **2.** (Fam.) Femeie de moravuri uşoare.

TÎRG s.n. (<sl. *trŭgŭ)* **1.** (În ev. med.; în ţările române) Denumire a aşezărilor orăşeneşti, cu funcţii comerciale şi meşteşugăreşti, subordonate domniei. **2.** Piaţă comercială organizată periodic, într-un anumit loc; p.ext. operaţie, activitate de vînzare şi cumpărare; tocmeală. **3.** Oraş. ◆ Orăşel.

TÎRGOVÉŢ, -EÁŢĂ s.m. şi f. (<sl. *trăgoveţi*) (În ev. med.; în Ţara Românească şi Moldova) Persoană care locuieşte într-un tîrg.

TÎRGUÍ vb. IV (<sl. *trŭgovati*) (Pop.) **1.** Tranz. A face cumpărături. **2.** Refl. A se tocmi, a se învoi; p.ext. a se ciorovăi, a se ciondăni.

TÎRÎ vb. IV (<sl. *trěti*) **1.** Tranz. A mişca, a deplasa (cu greu) un obiect dintr-un loc în altul trăgîndu-l pe jos după sine; a trage un om, un animal, silindu-l să meargă după sine. **2.** Tranz. A îndemna, a atrage spre ceva (rău, neplăcut etc.); a antrena la ceva. **3.** Refl. A merge, a înainta atingînd pămîntul cu genunchii, cu coatele; (despre anumite animale) a înainta prin mişcări specifice, cu trupul lipit de pămînt. **4.** Refl. A merge încet (abia mişcîndu-şi picioarele). **5.** Refl. (Despre obiecte care atîrnă) A atinge pămîntul cu capătul de jos, a se freca de pămînt, de podea etc.

TÎRÎŞ adv., s.n. (<*tîrî*) **1.** Adv. Tîrîind pe jos; trăgînd după sine. **2.** Adv. Abia mişcîndu-se (de oboseală, de slăbiciune etc.) **3.** S.n. Acţiunea de a se tîrî.

TÎRLĂ s.f. (cf.scr. *trlo)* **1.** Loc neîngrădit şi neacoperit unde se adună şi se odihnesc oile în timpul păşunatului; p.ext. stînă. **2.** Turmă de oi.

TÎRN s.n. (<sl. *trŭnŭ)* Mătură mare din nuiele sau mărăcini, folosită la măturatul străzilor sau al curţilor.

TÎRNĂ s.f. (<bg. *trăvna)* **1.** Coş de nuiele, cu două toarte, mai larg la gură decît la bază, cu variate utilizări în gospodăria ţărănească. **2.** Stup de albine făcut din nuiele împletite. **3.** Unealtă de pescuit peşte mic, făcută din nuiele împletite.

TÎRNĂCÓP s.n. (<bg. *tărnokop*, scr. *trnokop)* Unealtă formată dintr-o bară curbată de oţel, cu capetele ascuţite, fixată pe o coadă de lemn, care se foloseşte în lucrări manuale de săpare, în minerit etc.

TÎRNOSEÁLĂ s.f. (<*tîrnosi)* **1.** Acţiunea de a tîrnosi. **2.** Tămîie sau altă substanţă aromată, folosită în ritualul bisericesc.

TÎRNOSÍ vb. I tranz. (<sl. *tronosati*) A sfinţi o biserică (nouă).

TÎRNUÍ vb. IV tranz. (<*tîrn)* (Pop.) **1.** A mătura cu tîrnul. **2.** Fig. A tîrî pe cineva de păr; a bate, a părui.

TÎRPÁN s.n. (<bd. *tărpan*, tc. *tırpan*) Unealtă asemănătoare cu coasa, utilizată la tăiatul stufului şi al cînepei.

TÎRSÎNĂ s.f. (<bg. *tărsina)* (Pop.) Împletitură de păr de capră sau de cal, din care se fac frînghii, nojiţe etc.

TÎRŞ s.m. **1.** Copac pipernicit, nedezvoltat; tufă, tufiş; p.ext. pădure mică şi tînără. **2.** (Pop.) Lemn cu multe crengi, creangă stufoasă, mărăcine, care se întrebuinţează la îngrăditi primitive, ca arac etc.

TÎRTIŢĂ s.f. (<bg. *tărtica*, scr. *trtica)* Partea posterioară a coloanei vertebrale la păsări, în care sînt înfipte penele cozii.

TÎRZÍU, -ÍE adj., adv. (lat. *tardivus)* **I.** Adj. **1.** Care este sau se petrece după trecerea unui (anumit) timp, după ce a trecut momentul potrivit ori timpul aşteptat, prevăzut sau stabilit. **2.** (Despre anotimpuri sau alte unităţi de timp) Care s-a prelungit peste limita normală; care se apropie de sfîrşit. **3.** (Despre plante, frunze, fructe etc.) Care se seamănă sau care ajunge la maturitate după timpul obişnuit; care şi-a prelungit existenţa peste termenul obişnuit. **4.** (Despre oameni) Greoi, încet, domol. **II.** Adv. **1.** După ce a trecut ora sau timpul aşteptat, hotărît sau prevăzut. **2.** Cînd un interval de timp este pe sfîrşite sau s-a prelungit peste termenul normal.

TMÉZĂ s.f. (<fr. *tmèse*; cf.gr. *tmesis* "tăietură") Figură de stil care constă în despărţirea în două a unor unităţi lexico-gramaticale prin intercalarea unuia sau mai multor cuvinte cu care are strînsă relaţie gramaticală şi care ar trebui s-o preceadă ori să-i urmeze imediat (ex. *duce-vă-ţi! Aşa era de bine atunci!*).

TOÁCĂ s.f. (<*toca)* s.f. **1.** Scîndură de lemn sau placă de metal pe care se bate ritmic cu ciocanul, la biserici şi mănăstiri, pentru a vesti începerea serviciului divin sau a marca anumite momente ale acestuia; p.ext. sunetul produs de bătaia ciocanului. ◆ Placă (de metal) în care se bate pentru a da anumite semnale pe şantiere, la stînă etc. **2.** Timp al zilei, după răsăritul soarelui sau înainte de apus, cînd se bate toaca de utrenie sau de vecernie.

TOALÉTĂ s.f. (<fr. *toilette*) **1.** Faptul de a se spăla, de a se îmbrăca, de a se găti. ◇ *De toaletă* = care serveşte la îngrijirea şi la curăţarea corpului. **2.** Îmbrăcăminte (mai ales femeiască). **3.** Mobilă cu oglindă şi cu sertare în care se ţin obiectele necesare îngrijirii corpului. **4.** Closet.

TOÁMNĂ s.f. (lat. *autumnus)* **1.** (ASTR.) Perioada de timp cuprinsă între echinocţiul de toamnă (23 septembrie) şi solstiţiul de iarnă (22 decembrie). **2.** (METEOR.) Anotimpul de trecere de la vară la iarnă, care, în emisfera boreală, coincide cu toamna astronomică. În ţara noastră toamna durează mai mult de trei luni; temperatura este moderată, cad însemnate precipitaţii, ziua se micşorează, vegetaţia se veştejeşte etc. ◇ *De toamnă* = care se face sau se întîmplă toamna, care este caracteristic acestui anotimp. ◆ (Adverbial; în forma *toamna*) În timpul toamnei.

TOÁNĂ[1] s.f. (cf. *tuna*) **1.** (Înv.) Pornire violentă, furie. **2.** (Mai ales la pl.) Capriciu. ◇ *Cu toane* = inconsecvent; capricios. **3.** Stare de spirit (bună sau rea). **4.** (Pop.) Răstimp (scurt). ◆ Puţin; cîtva.

TOÁNĂ[2] s.f. (<ucr., rus. *tonea)* **1.** Ocol făcut prin desfăşurarea largă şi completă a unui năvod, care prinde peştele înconjurîndu-l; loc bogat în peşte, unde se aruncă năvodul. **2.** Spărtură făcută în gheaţa unei ape pentru a pescui sau a scoate apă. **3.** Perioadă cînd umblă peştele după mîncare.

TOÁRCE vb. III (lat. *torquere* "a întoarce") **1.** Tranz. A răsuci cu mîna şi cu ajutorul fusului fibrele trase din caier; a prelucra fibre textile cu ajutorul unor maşini speciale, pentru a obţine fire necesare industriei textile. **2.** Intranz. (Despre pisici) A produce un sunet specific, continuu, asemănător cu sfîrîitul fusului.

TOÁRTĂ s.f. (lat. *torta)* **1.** Partea ieşită în afară a unui obiect, în formă de arc, care serveşte la apucarea obiectului respectiv. **2.** Inel, verigă sau belciug cu ajutorul cărora se atîrnă un obiect. ◆ Cerc mic (de metal) cu care se prinde cercelul de ureche. ◆ Urechea lacătului care trece prin belciuge.

TOÁST s.n. (<fr. *toast)* Urare care se face la o masă în cinstea unei persoane sau a unui eveniment, cînd se închină paharul; p.ext. mic discurs ţinut cu un astfel de prilej.

TOASTÁ vb. I intranz. (<fr. *toaster)* A închina un pahar în cinstea unei persoane sau a unui eveniment; a ţine un toast.

TÓBĂ s.f. (<magh. *dob)* **1.** Instrument muzical de percuţie, format dintr-un cilindru de

lemn sau de metal, acoperit la ambele capete cu cîte o membrană, care, lovită (cu două baghete), produce sunete. **2.** (TEHN.) Dispozitiv de formă cilindrică, gol în interior, utilizat ca organ intermediar de transmitere a mişcării de la elementul de acţionare la corpul care trebuie acţionat (prin mijlocirea unui cablu care se înfăşoară pe cilindrul tobei). **3.** (TEHN.) *Tobă de frînă* = corp de formă cilindrică servind pentru frînarea unui organ de maşină cu care este montat solidar; frînarea se poate realiza prin apăsare, pe suprafaţa netedă interioară a tobei de frînă, a unor saboţi legaţi de partea imobilă a dispozitivului. *Tobă de eşapament* = piesă tubulară montată la ţeava de eşapament a unui motor şi echipată cu elemente de amortizare, astfel încît să reducă zgomotul motorului. **4.** Mezel preparat din stomacul porcului umplut cu bucăţi mici de carne, de slănină, de măruntaie etc. **5.** Denumire dată uneia dintre culorile cărţilor de joc.

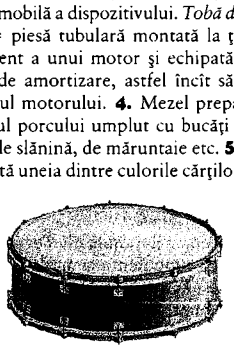

tobă (1)

TOBOGÁN s.n. (<fr. *toboggan*) **1.** Cale de transport în formă de jgheab, pe care se coboară, prin alunecare, materiale ambalate, piese de maşini etc. **2.** Construcţie în formă de jgheab înclinat cu panta variabilă, pe care se poate aluneca uşor, folosită ca mijloc de distracţie pentru copii.

TOBOŞÁR s.m. (cf.magh. *dobos)* Persoană care bate toba (într-o orchestră sau într-o fanfară).

TOBRÁLCO s.n. (<fr. *tobralco*, germ. *Tobralko)* (Înv.) Pînză de bumbac cu dungi sau carouri, formate din combinaţia unor fire subţiri cu altele groase.

TOC[1] s.n. (<magh., scr. *tok)* **1.** Cutie mică de lemn, de piele, din material plastic etc. în care se transportă sau se păstrează anumite obiecte de uz personal (ex. *ochelari*), unelte (ex. *cuţit*), instrumente de măsurat (ex. *şubler*), instrumente muzicale (ex. *flaut*) etc. **2.** Ustensilă pentru scris sau desenat cu cerneală sau cu tuş, constituită dintr-o tijă prevăzută la un capăt cu un dispozitiv de prindere a peniţei; condei. **3.** Piesă de cherestea cu grosimea de 58-68 mm şi lăţimea de 15-19 cm, folosită în tîmplărie. **4.** Ramă fixată în golul unei uşi sau al unei ferestre, servind ca suport pentru canatele uşii sau pentru cercevelele ferestrei.

TOC[2] s.n. (<bg. *tok)* Parte de pe talpa încălţămintei corespunzînd călcîiului, formată din bucăţi de piele suprapuse sau, uneori, din lemn, din metal etc.

TOCÁ vb. I (lat. **toccare)* **1.** Intranz. A bate toaca. ◆ A bate, a ciocăni. ◆ (Despre berze) A produce un zgomot caracteristic din cioc. ◆ (Despre arme de foc) A produce sunete scurte şi dese în timpul tragerii. **2.** Tranz. A tăia un material în bucăţi foarte mărunte (transformîndu-l în pastă), prin lovituri repetate cu un instrument tăios sau cu ajutorul unor maşini speciale. **3.** Tranz. Fig. A cheltui fără chibzuială, a risipi bani, avere etc.

TOCÁNĂ s.f. (<magh. *tokány)* Mîncare cu sos, preparată din bucăţele de carne sau de diferite legume prăjite cu ceapă, cu adaos de cartofi.

TOCÁTĂ s.f. (<it. *toccata* <*toccare* "a atinge") Compoziţie muzicală scrisă pentru instrumente cu claviatură; p.ext. compoziţie muzicală de virtuozitate, scrisă pentru un instrument sau pentru o orchestră, cu caracter viu, ritmic, sacadat.

TÓCĂ s.f. (<fr. *toque)* **1.** Pălărie mică fără boruri, purtată de femei. **2.** Acoperămînt pentru cap, de formă cilindrică, fără boruri, purtat de avocaţi şi de magistri în exerciţiul funcţiunii.

TOCĂTOÁRE s.f. (<*toca)* Maşină folosită pentru tocare. ◇ *Tocătoare de furaj* = maşină cu care se mărunţesc, prin tăiere, furajele pentru a uşura consumul lor.

TOCĂTÓR, -OÁRE adj., s.n. (<*toca)* **1.** Adj. Care toacă, care mărunţeşte, care zdrobeşte ceva. **2.** S.n. Cuţit mare sau maşină specială de tocat carne, nutreţ etc. **3.** S.n. Placă de lemn pe care se toacă carne, zarzavaturi.

TOCĂTÚRĂ s.f. (<*toca)* **1.** Carne tocată mărunt, eventual cu adaos de pîine şi de ingrediente. **2.** Lucru tăiat mărunt.

TOCI[1] s.n. Numele unui joc de cărţi.

TOCÍ[2] vb. IV (<sl. *točiti)* **1.** Tranz. şi refl. A (se) face mai puţin ascuţit, a-şi îngroşa tăişul. **2.** Tranz. şi refl. Fig. A pierde din intensitate, a slăbi, a amorţi. **3.** Tranz. (Folosit şi absol.) (Fam.) A-şi însuşi mecanic lecţiile, învăţîndu-le pe dinafară; a învăţa foarte mult.

TOCILÁR, -Ă s.m. şi f. (<*tocilă)* **1.** Persoană care se ocupă cu ascuţitul instrumentelor de tăiat. **2.** (Fam.) Persoană care învaţă ceva în mod mecanic, pe dinafară.

TOCÍLĂ s.f. (<bg., scr. *točilo)* Maşină simplă pentru ascuţit instrumente de tăiat, formată dintr-un disc abraziv acţionat printr-o pedală sau manual cu ajutorul unui mîner.

TOCILĂRÍE s.f. (<*tocilar)* **1.** Meseria tocilarului. **2.** Atelierul tocilarului.

TOCÍT, -Ă adj. (<*toci)* **1.** Care nu mai taie. **2.** Ros, uzat.

TÓCMAI adv. (<sl. *tokma)* **1.** Exact, precis, chiar; deopotrivă, întocmai. **2.** Abia, numai; atunci. **3.** Chiar aşa de..., prea, foarte. **4.** Nu mai aproape decît...

TOCMĂGÉL s.m. (<*tocmagi*, reg. "tăieţei") (La pl.) Nume dat mai multor specii de ciuperci (*Clavaria formosa, Clavaria crispula, Clavaria flava* etc.); (şi la sg.) ciupercă ce face parte din fiecare dintre aceste specii.

TOCMEÁLĂ s.f. (<*tocmi)* **1.** Învoială, acord. **2.** Discuţie pentru stabilirea preţului la negocierea unui lucru. **3.** (Înv.) Organizare, rînduială, ordine. **4.** (Înv.) Creare, întemeiere. **5.** (Înv.) Aşezămînt, instituţie. **6.** Fig. Chibzuinţă, cumpănire. **7.** Obicei, tradiţie.

TOCMÍ vb. IV (<sl. *tokmiti)* **1.** Refl. A discuta preţul unei mărfi, al unui serviciu etc. pentru a cădea la învoială; a se tîrgui. ◆ Tranz. A închiria obiecte, mijloace de transport etc. **2.** Tranz. şi refl. (Înv.) A (se) angaja slugă, lucrător.

TOCOFERÓL s.m. (<fr. *tocophérol*) Vitamina E.

TÓFUS s.n. (<fr. *tophus*; cf.gr. *tophos* "tuf") (MED.) Nodul format din depozite de uraţi care apar pe articulaţii şi pe cartilajele urechii la cei suferinzi de gută.

TÓGĂ s.f. (<lat. *toga)* Mantie purtată de romani peste tunică, croită în formă de segment de cerc, care înfăşura corpul lăsînd liber braţul şi umărul drept.

TOHÁRICĂ adj. (<germ. *Tocharisch) Limba tohărică* (şi substantivat, f.) = limbă indoeuropeană vorbită, probabil, între sec. 5-10 în Asia Centrală; a dispărut în cursul evului mediu sub presiunea limbilor chineză, mongolă şi a celor turcice. Este cunoscută din texte păstrate din sec. 6-7, descoperite la sfîrşitul sec. 19 - începutul sec. 20, scrise cu alfabet hindus.

TOHOÁRCĂ s.f. (Pop.) Cojoc mare ciobănesc, făcut din piei neprelucrate, cu lîna în afară.

TOI s.n. (<tc. *toy* "banchet") **1.** Punctul culminant în desfăşurarea unei acţiuni, a unui fenomen; miez. **2.** Zarvă, ceartă, tărăboi.

TOIÁG s.n. (<sl. *tojagŭ, tojaga)* **1.** Baston pe care se sprijină cineva cînd merge sau cu care se apără la nevoie; cîrjă. ◆ Fig. Sprijin, reazem, ajutor. **2.** Baston purtat ca semn distinctiv sau ca simbol al unei anumite demnităţi sau autorităţi; sceptru. **3.** (Pop.) Lumînare care se aşază în mîna, pe pieptul sau la capul mortului.

TÓLĂ s.f. (<fr. *tôle)* Foaie de tablă tăiată la dimensiunile necesare pentru o anumită lucrare. ◆ (ELT.) Foaie de tablă silicioasă, tăiată prin ştanţare, în formele şi la dimensiunile necesare confecţionării miezurilor feromagnetice pentru maşini şi aparate electrice.

TOLÁNI vb. IV refl. A se întinde într-o poziţie comodă pentru a se odihni. ◆ Intranz. A sta culcat, a lenevi.

TÓLBĂ (**TÓRBĂ**) s.f. (<bg., scr. *torba)* **1.** Geantă sau sac de drum care se poartă atîrnat de umăr sau la şold şi în care se păstrează merindele, vînatul etc. **2.** Toc în care se păstrau săgeţile.

TOLERÁ vb. I tranz. (<fr. *tolérer)* A îngădui, a permite (un lucru, o situaţie, un fapt nepermis); a trece cu vederea; a admite, a răbda.

TOLERÁBIL, -Ă adj. (<fr. *tolérable)* Care poate fi tolerat; suportabil.

TOLERÁNT, -Ă adj. (<fr. *tolérant)* Îngăduitor, indulgent.

TOLERÁNŢĂ s.f. (<germ. *Toleranz*, lat. *tolerantia*, fr. *tolérance*) **1.** Indulgenţă, îngăduinţă. **2.** Obişnuinţă sau dispoziţie pe care o are organismul de a suporta anumite medicamente sau substanţe. **3.** (TEHN.) Diferenţă între valorile maximă şi minimă admisibilă pentru o anumită mărime sau dimensiune caracteristice unui material, unei piese ori unui obiect, exprimînd gradul de precizie cu care acestea trebuie realizate.

TOLOMÉTRU s.n. (<fr. *tholomètre*; cf.gr. *tholos* "tulbure"+*metron* "măsură") (FIZ.) Aparat folosit pentru măsurarea turbidităţii apei prin determinarea grosimii stratului de apă, care împiedică distingerea prin transparenţă a unor figuri standardizate.

TOLTÉC s.m. (<fr. *Toltèque*) (La pl.) Populaţie amerindiană din Mexic, care, în sec. 7-12, a dezvoltat o civilizaţie originală, avînd centrul principal în Teotihuacan; (şi la sg.) persoană care face parte din această populaţie.

TOLUÉN s.n. (<fr. *toluène)* Hidrocarbură

aromatică din seria benzenului (C_6H_5-CH_3), lichid incolor, cu p.f. 110,56°C, cu miros specific, insolubil în apă, solubil în solvenți organici, care se obține din gudroanele cărbunilor de pământ și din fracțiunile petroliere bogate în hidrocarburi aromatice sau îmbogățite prin aromatizare. Se întrebuințează ca materie primă în industria coloranților, a produselor farmaceutice, ca solvent etc.

TOLUIDÍNĂ s.f. (<fr. *toluidine*) Amină derivată din toluen, întrebuințată la fabricarea unor coloranți, a unor medicamente etc. Se cunosc trei izomeri ai toluidinei.

TOM s.n. (<fr. *tome*, lat. *tomus*) Fiecare dintre volumele care compun o lucrare unitară; p.ext. carte, operă.

TOMAHAWK s.n. (cuv. engl. <*tamahacan*, cuv. algonkin) Armă de luptă (măciucă, iar mai tîrziu, topor de piatră șlefuită sau de fier) specifică amerindienilor.

TOMÁTĂ s.f. (<fr. *tomate*, germ. *Tomate*) Pătlăgea roșie.

TOMBÁC s.n. (<fr. *tombac)* Aliaj de cupru (85-90%) cu zinc, folosit, în special sub formă de sîrme sau de table, la confecționarea radiatoarelor pentru autoturisme.

TOMBÁL, -Ă adj. (<fr. *tombal*, it. *tombale*) De mormînt, funerar.

TOMBATÉRĂ s.f. (<ngr. *ton patera* "[care imită] pe tata") Acoperămînt al capului sau îmbrăcăminte de modă orientală, care se purta în trecut. ◆ Fig. Persoană cu idei învechite, retrograde.

TOMBERÓN s.n. (după fr. *tombereau*) Cutie de tablă cu fundul rotunjit, montată pe o osie cu două roți mari, folosită pentru transportul, pe distanțe scurte, al materialelor de construcție, al gunoaielor etc.

TÓMBOLĂ s.f. (<fr., it. *tombola*) Loterie organizată la diferite ocazii (serbări, baluri etc.), cu cîștiguri în obiecte.

TOMBOLO s.n. (cuv. it.) (GEOGR.) Cordon litoral care unește o insulă litorală de un țărm; poate fi simplu, dublu, triplu etc.

TOMILLARES subst. (cuv. sp.) Fitocenoză de arbuști cu înălțime mică în care predomină unele plante aromate (ca cimbrul, rozmarinul, levănțica etc.), răspîndită în zona Mării Mediterane.

TOMÍSM s.n. (<fr. *thomisme*) Concepția teologică și filozofică a Sfîntului Toma d'Aquino, fundamentată în lucrarea *Summa Theologiae* (1266-1273), în care se conciliază filozofia rațională a lui Aristotel cu credința creștină. Tomismul s-a dezvoltat mai ales începînd cu sfîrșitul sec. 16, cînd *Summa...* a devenit textul de bază pentru studii.

TOMNÁ vb. I intranz. (<*toamnă*) A ține (vitele, oile), în timpul toamnei, într-un loc unde se găsesc pășuni.

TOMNÁT s.n. (<*tomna)* Faptul de a tomna. ◆ Platá cuvenită pentru pășunile unde stau oile sau vitele peste toamnă.

TOMNÁTIC, -Ă adj., s.n. (<*toamnă*) **I.** Adj. **1.** Care apare sau are loc toamna; care se referă la toamnă, de toamnă. ◆ (Despre pomi) Care rodește toamna; (despre fructe) care se coc toamna. ◆ (Adverbial) Ca toamna. **2.** Fig. Care nu mai este la prima tinerețe, trecut de maturitate. ◇ *Flăcău* (sau *holtei, fecior*) *tomnatic* = bărbat trecut de maturitate și rămas neînsurat; celibatar, burlac. **II.** S.n. Loc unde stau păstorii cu animalele în timpul toamnei.

TOMOGRÁF s.n. (<fr. *tomographe*) Aparat folosit pentru tomografii.

TOMOGRAFÍE s.f. (<fr. *tomographie*) (MED.) Metodă de examinare radiografică cu ajutorul căreia se obțin imagini ale structurilor din planurile de profunzime, eliminînd imaginile celorlalte planuri de suprafață.

TON[1] s.m. (<fr. *thon*) Pește de mare răpitor, înrudit cu pălămida, lung pînă la 4-5 m și cu greutatea de 500-600 kg (*Thunnus thynnus*).

TON[2] s.n. (<fr. *ton*) **1.** (MUZ.) Gradul de înălțime a unui sunet. **2.** (MUZ.) Interval dintre două trepte alăturate ale gamei diatonice, egal cu două semitonuri. **3.** Calitate sonoră a unei voci dată de înălțime, timbru, intensitate etc. **4.** (LINGV.) Nivel al înălțimii sau variație melodică proprie unei silabe care, în unele limbi (chineză, vietnameză etc.), are funcție distinctivă similară cu aceea a fonemului. **5.** Modalitate specifică de exprimare scrisă sau orală; stil. **6.** Comportament, atitudine proprie unui mediu social, unui anume grup. **7.** Culoare considerată din punctul de vedere al intensității sale luminoase și al gradului de saturație; nuanță.

TONÁJ s.n. (<fr. *tonnage)* **1.** Masa sau greutatea unui corp exprimată în tone, respectiv tone-forță. **2.** Greutatea totală a vagoanelor care formează un tren. **3.** Greutatea maximă a încărcăturii pe care o poate transporta un vehicul. **4.** Volumul interior al unei nave comerciale exprimat în tone-registru.

TONÁL, -Ă adj. (<fr., engl. *tonal)* **1.** (MUZ.) Referitor la tonuri sau la tonalitate. **2.** Referitor la nuanța culorilor.

TONALITÁTE s.f. (<fr. *tonalité)* **1.** (MUZ.) Raportul dintre sunetele modurilor majore și minore și sunetul principal, denumit *tonică*. **2.** (LINGV.) Intonație deosebită în unele limbi a unor cuvinte care se scriu la fel, dar au sensuri diferite. **3.** Denumire dată ambianței cromatice specifice unei picturi: închisă sau deschisă, caldă sau rece etc. **4.** Trăsătură dominantă, notă specifică a unei scrieri.

TONÁRE s.f. (<*ton[2]*; cf.germ. *Tonen)* Depunere a unui strat subțire de cerneală pe părțile albe ale unei tipărituri, ca urmare a acoperirii incidentale cu cerneală a suprafeței neutre a formei de tipar.

TÓNĂ s.f. (<fr. *tonne*, germ. *Tonne*) **1.** (FIZ.) Unitate de măsură a masei (simbol *t*), egală cu 1000 kg. ◇ *Tonă-forță* = unitate de măsură a forței (simbol *tf*), egală cu greutatea unui corp cu masa de o tonă. **2.** *Tonă-kilometru* = unitate de măsură folosită pentru exprimarea volumului transporturilor pe o linie de cale ferată, echivalentă cu deplasarea unei greutăți de o tonă-forță pe distanța de un kilometru. **3.** (NAV.) *Tonă-registru* = unitate de măsură pentru volumul interior al unei nave comerciale, egală cu 2,8316 m^3. ◇ *Tonă deadweight* = unitate de măsură pentru capacitatea totală de încărcare a unei nave comerciale, egală cu o tonă.

TONDÓ s.m. (<it. *tondo)* Denumire dată unui tablou, în general de mici dimensiuni, de formă rotundă sau ovală.

TÓNER s.n. (<engl. *toner*) Cerneală încărcată electrostatic, folosită în imprimantele cu laser și în aparatele de fotocopiere; este aplicată pe un tambur încărcat electrostatic și aplicată pe hîrtie cu ajutorul unui element de încălzire.

TONÉTĂ s.f. (cf.fr. *tonnelet* "butoiaș") Gheretă sau tarabă la care se vînd, pe stradă, articole mărunte, dulciuri, răcoritoare etc.

TÓNIC, -Ă adj., subst. (<fr. *tonique*, it. *tonico)* **1.** Adj. (Despre vocale sau silabe) Care poartă accentul, pe care cade accentul. ◇ *Accent tonic* = accent muzical; p.ext. accent expirator sau de intensitate. **2.** S.f. (MUZ.) Treapta principală (de obicei întîi) a modurilor majore și minore; acordul acestei trepte. **3.** Adj., s.n. (Medicament) care stimulează funcțiunea sistemului nervos, a celui cardiac, a organelor hematopoietice etc. (ex. compuși ai fierului și arsenicului, unele vinuri medicinale etc.).

TONICARDIÁC s.n. (<fr. *tonicardiaque*) Substanță folosită pentru a corecta insuficiența cardiacă.

TONICITÁTE s.f. (<fr. *tonicité)* (FIZIOL.) Proprietate a mușchilor netezi sau striați de a-și menține un tonus permanent.

TONIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *tonifier)* A întări, a fortifica.

TONITRUÁNT, -Ă adj. (<fr. *tonitruant)* (Despre voce) Tunător; răsunător.

TONOMÁT s.n. (<germ. *Tonomat*) Aparat cu discuri muzicale care se declanșează automat prin introducerea unei fise.

TONOMETRÍE s.f. (<fr. *tonométrie*, germ. *Tonometrie*; cf.gr. *tonos* "încordare"+*metron* "măsură") Procedeu utilizat pentru determinarea greutății moleculare a substanțelor nevolatile, prin măsurarea tensiunii de vapori a soluțiilor acestor substanțe.

TONÓU s.n. (<fr. *tonneau)* Evoluție a unui avion în zbor orizontal, care constă într-o rotație a acestuia în jurul axei sale longitudinale, fără schimbarea direcției și a înălțimii de zbor.

TONSÚRĂ s.f. (<fr. *tonsure*, lat. *tonsura)* Ceremonie a tunderii părului din creștetul capului la consacrarea unui călugăr catolic; locul din creștetul capului, de formă rotundă, rămas fără păr.

TONT, TOÁNTĂ adj. (cf.it. *tonto*) (Și substantivat) **1.** Prost, nătărău. **2.** Bleg.

TONTÍNĂ s.f. (<fr. *tontine*) Asociație ai cărei membri contribuie la crearea unui fond comun, din care li se plătesc anual rente crescînde, dat fiind că aporturile capitalizate ale celor decedați se repartizează asupra celor rămași în viață; renta însăși. Termenul provine de la numele napolitanului Lorenzo Tonti, care a inițiat în Franța, în 1659, o asemenea asociație.

TÓNUS s.n. (<fr. *tonus)* **1.** Stare de semicontractare permanentă a mușchilor care întreține poziția normală a corpului, postura normală a organismului etc. (ex. *tonus muscular, tonus de postură)*. **2.** Stare permanentă de activitate în condiții de repaus în centrii nervoși (ex. *tonus nervos)*. **3.** Energie, dinamism.

TOP[1] s.n. (<tc. *top)* Pachet ambalat de coli de hîrtie sau de carton, care cuprinde de obicei 250, 500 sau 1 000 de coli; pachet sau balot cuprinzînd o anumită cantitate de obiecte de același fel sau o anumită cantitate dintr-un material.

TOP[2] s.n. (<engl. *top* "vîrf, culme") Termen folosit pentru a desemna clasamentul vîrfurilor profesionale din domeniul muzicii, sportului, filmului etc., care la un moment dat au dobîndit maximum de popularitate (ex. *topul săptămînii*).

TOPÁZ s.n. (<fr. *topaze*, germ. *Topas)* Silicat natural hidratat de aluminiu, cu fluor, cristalizat în sistemul rombic, care este transparent, incolor sau colorat, de obicei galben, uneori albastru, violet, roşu, foarte dur şi sticlos. Cristalele mari, limpezi reprezintă pietre preţioase.

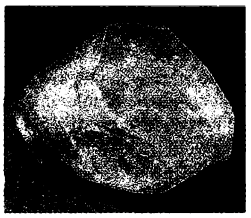

topaz

TOPCÍU s.m. (<tc. *topçi*) (În ev. med.; în ţările române) Artilerist, tunar.

TOPÍ vb. IV (<sl. *topiti*) **1.** Refl. şi tranz. A trece sau a face ca un corp să treacă, prin încălzire, din starea solidă în starea lichidă; a (se) lichefia. **2.** Refl. A se muia. ◆ Tranz. şi refl. Fig. (Despre oameni) A (se) îmblînzi. **3.** Tranz. şi refl. (Fam.) A (se) dizolva. **4.** Refl. A se mistui (ex. *lumînarea s-a topit).* ◆ Fig. (Despre oameni) A slăbi; a se vlăgui. ◆ Fig. (Fam.; despre oameni) A pleca; a dispărea. ◆ Fig. A fi extrem de fericit, de încîntat. **5.** Tranz. A supune o plantă textilă unui proces de descompunere a tulpinii prin menţinerea în apă, sub zăpadă etc. pentru a separa fibrele textile. **6.** Tranz. Fig. A nimici, a distruge. ◆ A consuma, a irosi bani, avere etc.

TÓPIC, -Ă adj. (<fr. *topique*, germ. *Topisch*) Care se referă la un loc determinat, la o localitate.

TÓPICĂ s.f. (<germ. *Topik*, fr. *topique*, it. *topica*) (LINGV.) Ordine, mod de aşezare a cuvintelor în propoziţie sau a propoziţiilor în frază. ◆ Parte a sintaxei care se ocupă cu studiul ordinii cuvintelor în propoziţie şi a propoziţiilor în frază.

TOPÍLĂ s.f. (<bg., scr. *topilo*) Groapă naturală sau improvizată, legată printr-un şanţ de alimentare şi unul de scurgere cu o sursă de apă (rîu, iaz etc.), folosită la ţarâ, pentru a topi tulpinile de in şi de cînepă.

TOPITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*topi)* Lucrător într-o topitorie.

TOPITORÍE s.f. (<*topitor)* **1.** Unitate industrială sau instalaţie în care se efectuează procesul de topire a tulpinilor unor plante textile în vederea separării fibrelor. **2.** Unitate industrială sau instalaţie pentru topirea diferitelor materiale (metale, grăsimi etc.)

TOPITÚRĂ s.f. (<*topi)* **1.** Lichid obţinut prin topirea unei substanţe solide. **2.** (METAL.) Metalul lichid dintr-un cuptor de topit, în timpul ciclului de elaborare.

TOPO- (<fr., it. *topo-*; cf.gr. *topos* "loc") Element prim de compunere care are semnificaţia de "loc, regiune".

TOPOCÉNTRU s.n. (<*topo-+centru*) (ASTR.) Locul de observaţie ca punct de origine.

TOPOCLÍMĂ s.f. (<*topo-+climă*) (METEOR.) Climă legată de formele de relief; climă locală.

TOPOFOBÍE s.f. (<fr. *topophobie*; cf.gr. *topos* "loc"+*phobos* "teamă") Teamă patologică de anumite locuri care apare în stări astenice.

TOPOGRÁF s.m. (<fr. *topographe*, germ. *Topograph)* Specialist în topografie.

TOPOGRAFÍE s.f. (<fr. *topographie*, germ. *Topographie*) Ramură a geodeziei care se ocupă cu tehnica măsurătorilor şi a calculelor unor porţiuni restrînse din suprafaţa Pămîntului, precum şi cu reprezentarea acestora grafic sau numeric, în plan orizontal, în scopul întocmirii planurilor şi hărţilor. Se subdivide în *planimetrie* şi *nivelment.*

TOPOLOGÍE s.f. (<fr. *topologie*) (MAT.) **1.** Structură care studiază cadrul cel mai general în care se pot defini noţiunile de şir convergent, funcţie continuă etc.; ramură a matematicii care studiază proprietăţile spaţiilor topologice şi proprietăţile invariante la transformările de echivalenţă dintre spaţii topologice. **2.** Structură care se defineşte pe o mulţime de puncte (numită spaţiu) cu ajutorul unei familii de părţi a acesteia, avînd următoarele proprietăţi: a) reunirea unui număr oarecare de elemente ale familiei este un element din familie; b) intersecţia unui număr finit de elemente ale familiei este un element din familie; c) spaţiul întreg şi mulţimea vidă aparţin familiei.

TOPOMETRÍE s.f. (<fr. *topométrie*) Parte a topografiei care se ocupă cu tehnica măsurătorilor şi cu efectuarea calculelor necesare întocmirii planurilor şi hărţilor.

TOPOMÉTRU s.m. (<*topomètre*) Specialist în lucrări de topometrie.

TOPONÍM s.n. (<fr. *toponyme*) **1.** Toponimic. **2.** Nume de loc.

TOPONÍMIC, -Ă adj. (<fr. *toponimique*) Privitor la nume de locuri, la toponimie; de toponimie. ◆ (Substantivat, n.) Toponim.

TOPONÍMIE s.f. (<fr. *toponymie*; cf.gr. *topos* "loc"+ *onyma* "nume") **1.** Totalitatea numelor proprii de locuri ale unei regiuni, ale unei ţări. **2.** (LINGV.) Ramură a onomasticii care studiază originea, sensul, forma şi evoluţia numelor proprii de locuri. Se mai numeşte şi *toponomastică.*

TOPÓR s.n. (<sl. *toporŭ)* Unealtă compusă dintr-un corp de oţel cu tăiş şi coadă de lemn, folosită la despicatul lemnelor, la curăţarea trunchiurilor de crengi şi cioturi, la tăiatul arborilor etc.

TOPORÁŞ s.m. (<*topor)* **1.** Diminutiv al lui topor. **2.** (BOT.) Numele mai multor plante din familia violaceelor (ex. *Viola odorata, Viola mirabilis, Viola tricolor).*

TOPORÍŞCĂ s.f. (<*topor)* Topor cu coadă scurtă.

TOPSÍN s.n. (cf.engl. *top-side)* Lovitură de atac la tenis de masă sau de cîmp în urma căreia mingea urmează o traiectorie neprevăzută, care derutează.

TOPTÁN s.n. (<tc. *toptan) Cu toptanul* = în cantităţi mari, cu grămada; p.ext. din belşug.

TOPÚZ s.n. (<tc. *topuz)* (În ev. med.; în ţările române) Un fel de sceptru, de forma unui buzdugan, bătut cu nestemate, care constituia unul dintre însemnele puterii domneşti. ◆ Măciucă scurtă conferită de domnitor marilor demnitari; p.ext. buzdugan.

TOR s.n. (<fr. *tore)* **1.** Mulură rotundă cu profil convex de la baza sau de la capitelul unei coloane. **2.** Corp obţinut prin rotirea unui cerc în jurul unei axe exterioare lui, dar conţinute în planul cercului.

TORÁCE s.n. (<it. *torace*, lat., fr. *thorax*) (ANAT.) Cavitate a corpului la om şi la animalele vertebrate, cuprinsă între gît şi abdomen, delimitată lateral de coaste, anterior de stern, posterior de coloana vertebrală şi inferior de diafragmă. Cuprinde inima, plămînii, esofagul, marile artere şi vene etc.

TORÁCIC, -Ă adj. (<fr. *thoracique*) **1.** Care se referă la torace. **2.** Care se află în torace.

TORACECTOMÍE s.f. (<fr. *thoracectomie)* (MED.) Rezecţie a mai multe coaste.

TORACOSTOMÍE s.f. (<fr. *thoracostomie*; cf.gr. *thorax* "torace"+*stoma* "deschidere") (MED.) Rezecţie costală în vederea reducerii presiunii intratoracice mari.

TORCĂTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*toarce*) Persoană care lucrează la o maşină de tors; (la f.) femeie care se îndeletniceşte cu torsul.

TORCĂTORÍE s.f. (<*torcător)* Filatură.

TORCRETÁRE s.f. (după germ. *Torkretieren*) Procedeu de preparare şi de aplicare în strat, cu ajutorul aerului comprimat, a unui mortar de ciment sau a unui beton fin, folosit la executarea plăcilor subţiri de beton armat (învelitori, cupole ş.a.), la executarea unor tencuieli de calitate superioară etc.

TOREADÓR s.m. (<fr. *toréador*; cf.sp. *torero* <*toro* "taur") Cel care se luptă cu taurul într-o coridă; torero.

toreador

TORERO s.m. (cuv. sp.) Toreador.

TORÉNT s.n. (<fr. *torrent*, it. *torrente*, lat. *torrens, -tis*) **1.** Curs de apă temporar, cu viteză şi putere de eroziune mare, care apare, în urma ploilor repezi şi abundente sau după topirea bruscă a zăpezii, pe povîrnişurile munţilor şi ale dealurilor. **2.** Cantitate deosebit de mare de substanţă în curgere, în cădere etc. (ex. *torent de sînge; torent de pietre).*

TORENŢIÁL, -Ă adj. (<fr. *torrentiel*, it. *torrenziale*) (Despre ploaie) Cu debit mare şi cu durată scurtă; vijelios. ◆ (Despre o apă curgătoare) Cu viteză mare de curgere, cu puternic efect coroziv şi distructiv.

TOREÚTICĂ s.f. (<fr. *toreutique*) **1.** Arta de a sculpta, cizela şi asambla lemnul, aurul şi fildeşul în antichitatea greacă. **2.** Artă a sculpturii în bronz.

TORÍD, -Ă adj. (<fr. *torride*, lat. *torridus)* Foarte cald; arzător, dogoritor, fierbinte. ◇ *Zonă toridă* = porţiune de pe suprafaţa Pămîntului, cuprinsă între cele două tropice, unde temperatura este foarte ridicată tot timpul anului.

TORÍT s.n. (<fr. *thorite)* (MINER.) Silicat natural de toriu din grupa zirconiului, de culoare galbenă, variind pînă la negru, cu luciu

sticlos sau gras, care este puternic radioactiv şi apare în pegmatite, granite, sienite etc.
TÓRIU s.n. (<fr. *thorium)* Element chimic radioactiv (*Th.*; nr.at. 90; m.at. 232,40), metal cu aspect asemănător cu cel al platinei, folosit la fabricarea sitelor pentru lămpile de iluminat cu gaz aerian, pentru activarea filamentelor tuburilor electronice, drept combustibil nuclear etc. A fost descoperit de J.J.Berzelius în 1828.
TORNÁDĂ s.f. (<fr. *tornade*, sp. *tornado* "furtună") (METEOR.) Vîrtej de vînt violent cu viteză foarte mare, care cuprinde regiuni întinse. ◆ (În bazinul fluviului Mississippi şi în America Centrală) Vîrtej de vînt devastator cu arie de acţiune restrînsă, însoţit adesea de ploi torenţiale, provocat de pătrunderea maselor de aer rece din vest peste aerul cald şi umed din zona Mării Caraibilor. ◆ (În V Africii) Furtună puternică, catastrofală, de scurtă durată, dar cu extindere mare în suprafaţă, provocată de întîlnirea maselor de aer cald şi umed din musonul de S-V cu aerul uscat provenit din Sahara.
TOROÍD s.n. (<fr. *toroïde*, germ. *Toroid)* Suprafaţă generată de o curbă închisă care se roteşte în jurul unei axe din planul curbei şi care nu o intersectează.
TOROIPÁN, -Ă subst. (cf. *toroipală*, reg. "ciomag" <ngr. *to ropalon*) (Pop.) **1.** S.n. Bîtă, măciucă. **2.** S.m. şi f. Fig. Persoană voinică.
TORÓN[1] s.n. (<fr. *toron*) Grup de fire (subţiri) răsucite în acelaşi sens, folosit la fabricarea frînghiilor, a cablurilor etc.
TORÓN[2] s.n. (<fr., engl. *thoron*, germ. *Thoron*, rus. *toron*) (CHIM.) Gaz produs prin dezintegrarea radioactivă a toriului.
TOROPEÁLĂ s.f. (<*toropi*) **1.** Stare de amorţeală, de buimăceală; somnolenţă. ◆ Lîncezeală, apatie, indiferenţă. ◆ Visare, reverie. **2.** Căldură mare; arşiţă, dogoare, zăpuşeală.
TOROPÍ vb. IV tranz. (<ucr. *toropyty*) A aduce în stare de toropeală; a ameţi, a buimăci, a moleşi. ◆ A copleşi, a cuprinde; a năpădi.
TORPÉDO s.n. (<fr. *torpédo)* Perete care separă într-un autovehicul locul conducătorului de cel al motorului şi pe care se fixează instrumentele de bord.
TORPILÁ vb. I tranz. (<fr. *torpiller*) **1.** A ataca şi a lovi un vas inamic cu o torpilă. **2.** Fig. A submina, a face să eşueze un plan, o acţiune etc. **3.** A efectua operaţia de producere a exploziei comandate de la suprafaţă în interiorul găurii de sondă, cu ajutorul unei torpile.
TORPÍLĂ s.f. (<fr. *torpille*) **I. 1.** Proiectil submarin, prevăzut cu motor propriu şi cu încărcătură de exploziv, care poate fi lansat de la bordul unei nave, dintr-un avion sau de pe coastă în scopul distrugerii navelor inamice. **2.** Recipient cu exploziv folosit pentru a face o torpilare. **II.** Peşte marin cu scheletul cartilaginos, lung de 1,5-2 m şi lat de 1 m, cu corpul turtit dorsoventral, înzestrat cu organe speciale care produc descărcări electrice şi cu care ucide prada *(Torpedo marmorata).*
TORPILÓR s.n. (<fr. *torpilleur*) Navă de luptă de tonaj mic (300-400 t), rapidă, echipată cu instalaţii de lansat torpile.
TORR s.m. (<fr. *torr*; cf.n.pr. *Torricelli*, fizician şi matematician italian) Unitate de măsură a presiunii, echivalentă cu presiunea exercitată de o coloană de mercur de 1 mm la temperatura de 0°C.
TORS[1] s.n. (<fr. *torse*, it. *torso)* Sculptură reprezentînd partea superioară a corpului omenesc, fără membre (şi fără cap). ◆ Trunchiul (gol al) corpului omenesc.
TORS[2], TOÁRSĂ adj. (<*toarce*) (Despre materii textile) Făcut din fire, răsucit.
TORSÁDĂ s.f. (<fr. *torsade)* Motiv decorativ care imită o funie răsucită. Este frecvent şi în plastica arhitectonică românească în lemn sau în piatră.
TORSIO- (<fr., it., lat. *torsio-*) Element prim de compunere care are semnificaţia "răsucire", "torsiune".
TORSIOGRÁF s.n. (<fr. *torsiographe*) Aparat de măsurat, folosit pentru înregistrarea grafică a deformaţiilor barelor supuse la torsiune.
TORSIOMÉTRU s.n. (<fr. *torsiomètre*) **1.** Instrument pentru măsurarea deformaţiei la torsiune a barelor. **2.** Aparat pentru determinarea rezistenţei hîrtiei la torsiune. **3.** Instrument pentru determinarea numărului de răsuciri pe o anumită lungime de fir.
TORSIONÁ vb. I tranz. (<*torsiune)* A prelucra un material prin răsucire.
TORSIÚNE s.f. (<fr. *torsion*) **1.** Răsucire. ◆ (TEXT.) Indice care arată gradul de torsionare a unui semitort, exprimat prin numărul de răsuciturі pe unitatea de lungime. **2.** (MAT.) *Torsiunea unei curbe (din spaţiu) într-un punct (al ei)* = limita raportului dintre unghiul planelor osculatoare (în punctul dat şi cel vecin lui) şi lungimea arcului de pe o curbă situat între punctul vecin şi cel dat. **3.** (MED.) Luxaţie.
TORŞÓN s.m. (<fr. *torchon*) Cîrpă de praf, de vase etc.
TORT[1] s.n. (lat. *tortus* <*torquere*) **1.** Fir tors de in, de cînepă etc. ◆ Legătură sau scul din astfel de fire. **2.** Ţesătură din fire de in sau de cînepă, făcută în gospodăria ţărănească.
TORT[2] (TÓRTĂ) s.n. (s.f.) (<germ. *Torte*) Prăjitură făcută din mai multe straturi de aluat şi de cremă, dulceaţă etc., acoperită cu cremă sau cu glazură şi ornamentată.
TORTÍCOLIS s.n. (<fr. *torticolis*; cf.lat. *tortus* "răsucit"+*collum* "gît") Simptom caracterizat prin înclinarea laterală a capului şi a gîtului, în urma unor hipertonii musculare vertebrale sau nervoase. Este însoţit de durere şi de limitarea mişcărilor.
TORTONIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *tortonien*) (GEOL.) **1.** S.n. Subetaj al miocenului, caracterizat prin depozite marine şi lagunare, prin prezenţa unei faune de lamelibranhiate, gasteropode etc. şi prin alge calcaroase. **2.** Adj. Care aparţine tortonianului, care se referă la tortonian.
TORTUÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *tortueux*, lat. *tortuosus)* **1.** Răsucit în spirală. **2.** Fig. Încîlcit, greoi.
TORTUOZITÁTE s.f. (<fr. *tortuosité*) **1.** Stare a ceea ce este tortuos; răsucire. **2.** Caracteristică a unor reţele de canale capilare din masa rocilor de a prezenta sinuozităţi şi întortocheri.
TORTURÁ vb. I tranz. (<*fr. torturer*, it. *torturare*) **1.** A supune pe cineva la chinuri fizice şi, p. ext., psihice. **2.** (Despre stări sufleteşti) A frămînta, a obseda.
TORTÚRĂ s.f. (<fr. *torture*, lat. *tortura*) **1.** Caznă, chin; durere violentă (fizică sau psihică). **2.** Patimă.
TÓRŢĂ s.f. (<it. *torcia*; cf.fr. *torche)* **1.** Faclă, făclie. **2.** (FIZ.) Tip de descărcare electrică asemănătoare unei flăcări, care apare pe conductoarele de înaltă frecvenţă.
TORŢÉL s.m. (<*tort)* Nume dat mai multor plante erbacee parazite (*Cuscuta epithymum, Cuscuta europea, Cuscuta trifolii).*
TORŢIONÁR adj., s.m. (<fr. *tortionnaire*) (Persoană) care torturează, care chinuie.
TORY s.m. (cuv. engl.) Nume dat în trecut membrilor Partidului Conservator din Anglia; membru al acestui partid.
TOS adj. (<tc. *toz* "praf") *Zahăr tos* = zahăr sub formă de cristale mărunte.
TOSC adj. (<fr. *tosque) Dialectul tosc* = dialect albanez vorbit la sud de rîul Shkumb şi în coloniile albaneze din Grecia şi Italia.
TOSCÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<it. *toscana*, fr. *toscan*; cf.n.pr. *Toscana*, regiune în Italia Centrală) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care locuieşte în Toscana; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Toscanei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Din Toscana, specific regiunii Toscana. ◇ *Ordin toscan* = ordin arhitectural roman imitat după ordinul doric, caracterizat printr-o mare simplitate, cu aspect de robusteţe.
TOT, TOÁTĂ adj. nehot., pron. nehot., adv., s.n. (<lat. *totus, -a, -um*) **I.** Adj. nehot. **1.** (La sg.) Întreg; integral; cît există, cît este, cît are; cît cuprinde; cît durează. *Toată ţara.* **2.** (La sg.) Perfect, deplin. *Are toată cinstea şi slava.* **3.** (La sg.) Fiecare (dintre...), oricare. ◇ Loc. adv. Peste tot = pretutindeni. **4.** (La pl.) Care este în număr complet, fără să lipsească nici unul sau ceva. ◆ Loc. adv. *În toate părţile* = pretutindeni. ◆ (Formează numerale colective) *Toţi trei.* **II.** Pron. nehot. **1.** (La pl., cu nuanţă de num. nehot.) Lucrurile sau fiinţele care intră în discuţie sau care sînt de acelaşi fel (fără să lipsească nici unul). ◇ Loc. adv. *Înainte de toate* = în primul rînd, mai presus de orice altceva. ◆ Orice lucru, fără alegere. **2.** Lucrurile care, considerate împreună, formează un ansamblu. ◆ Loc. adv. *Cu totul (şi cu totul)* = pe de-a-ntregul. *De tot = a)* (cu sens modal) cu desăvîrşire, în întregime; *b)* (cu sens temporal) pentru totdeauna, definitiv; *c)* foarte, extrem de... ◇ Loc. prep. *Cu tot cu...* sau *cu (cineva* sau *ceva) cu tot* = împreună, la un loc. **3.** (Intră în compunerea unor adjective) *Atotcuprinzător.* **III.** Adv. (Exprimă continuitatea, persistenţa) **1.** Şi acuma, în continuare, încă. ◆ (În construcţii negative) Nici acuma, pînă acuma nu... ◆ Şi mai departe, ca şi altă dată. **2.** Mereu, tot timpul, totdeauna; neîncetat; întruna. *De cînd te tot aştept.* ◆ Statornic, permanent. **3.** Adeseori, de multe ori. *Tot loveşte cu nuiaua în cîine.* **4.** Din ce în ce. *Pînza tot mai subţiată a aerului.* **IV.** Adv. (Exprimă identitatea, similitudinea, simultaneitatea) **1.** Asemenea, la fel; în acelaşi chip. ◇ (În corelaţie cu "aşa" sau "atît de...") formează gradul de egalitate al comparativului) *Tot atît de frumos.* **2.** (Urmat de substantive sau pronume) Iarăşi, din nou (sau ca totdeauna). ◆ (Urmat de un substantiv precedat de art. nehot.) Acelaşi. ◆ (Urmat de numeralul "unu") *Unu singur* = numai, în mod exclusiv. ◆ (Urmat de un

adjectiv sau de un substantiv la pl.) Fără excepție, unul și unul. ◆ De tot, cu totul, în întregime; pe de-a-ntregul. **4.** De fiecare dată, întotdeauna, regulat. **V.** Adv. **1.** Și astfel, și așa, oricum. **2.** Totuși, și încă. **VI.** S.n. **1.** Întreg, unitate (ca totalitate a părților); totalitate. *Disciplinele filologice sînt considerate ca un tot.* ◆ Fig. Lume, univers. **2.** Fig. (Articulat) Lucru esențial.

TOTÁL, -Ă adj., s.n. (<fr. *total*) **1.** Adj. Care cuprinde totul; întreg, global. ◆ General. ◆ Fig. Desăvîrșit. **2.** S.n. Întreg care rezultă din reunirea tuturor părților. ◆ Sumă a adunării.

TOTALITÁR, -Ă adj. (<fr. *totalitaire)* (Despre regimuri politice) Care preconizează sau aplică totalitarismul; privitor la totalitarism, care ține de totalitarism.

TOTALITARÍSM s.n. (<fr. *totalitarisme)* Regim politic autocrat care aplică dictatura prin conducerea și controlul întregii activități de către stat, îngrădind libertățile democratice practicînd o politică de forță și violență.

TOTALITÁTE s.f. (<fr. *totalité)* Numărul complet al lucrurilor, ființelor sau fenomenelor despre care se discută, ansamblul lucrurilor, ființelor sau fenomenelor care se află în relație de interdependență. ◆ Tot, total; întreg.

TOTALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *totaliser)* **1.** A face totalul, a aduna. ◆ A întruni un număr de..., a însuma. **2.** A generaliza; a sintetiza.

TOTALIZATÓR s.n. (<fr. *totalisateur)* Aparat care totalizează mecanic o serie de numere.

TOTALMÉNTE adv. (<fr. *totalement*, it. *totalmente)* Cu totul, în întregime, complet.

TOTDEAÚNA adv. (<*tot+de+a+una)* **1.** În tot timpul, în toată vremea; pururea, mereu. ◇ Loc. adv. *Pentru totdeauna* = definitiv; pentru vecie. **2.** De fiecare dată, în orice ocazie. ◆ De obicei, de regulă.

TOTÉM s.n. (<fr. *totem*; cf. *ototeman*; cuv. algonkin "el e rudă cu mine") Simbol propriu populațiilor primitive, referitor la strămoșii tribali (imaginați ca animale, păsări, insecte, plante sau obiecte) anteriori clanului sau tribului (cu genealogie legendară); totemul este cultivat spre binele comunității care și-l simbolizează.

TOTEMÍSM s.n. (<fr. *totémisme)* Cult al totemului; formă a religiei primitive, caracterizată prin credința membrilor unei ginți sau fratrii în totemuri. Fiind legat de principalele îndeletniciri ale acestora (vînătoarea și creșterea animalelor), totemismul reglementează relațiile sociale (de schimb, matrimoniale etc.) dintre subgrupele (clanurile) comunităților primitive. Forme de totemism activ se mai întîlnesc astăzi în Australia și la amerindieni.

TOTODÁTĂ adv. (<*tot+o+dată)* În același timp, simultan, concomitent.

TÓTUȘI conj. (<*tot)* Cu toate acestea, în ciuda celor spuse, fără a ține seamă de cele anterioare.

TOULOUSE s.f. (cuv. fr.) Rasă de gîște creată în Franța, cu penajul cenușiu, alb în partea posterioară, caracterizată printr-o producție bună de carne, puf și fulgi și printr-o mare precocitate; gîscă ce face parte din această rasă.

TOVÁL s.n. (<ucr. *tovar)* Piele, de obicei de taurine, tăbăcită cu substanțe vegetale și sintetice, folosită la confecționarea încălțămintei rezistente.

TOVÁRĂȘ, -Ă s.m. și f. (<ucr. *tovaryš*, rus. *tovarișci)* **1.** Asociat (într-o negustorie, într-o afacere etc.); părtaș. **2.** Persoană considerată în raport cu alta, de care este legată prin idei, aspirații comune etc. **3.** Termen (oficial) de adresare, din perioada totalitarismului comunist din România.

TOVĂRĂȘÍE s.f. (<*tovarăș)* **1.** Camaraderie, colegialitate. ◆ Companie, societate. **2.** Asociere, participare comună la o afacere, la o întreprindere, p.ext., la o activitate.

TÓXIC, -Ă adj. (<lat. *toxicum*, fr. *toxique*, it. *tossico)* Care are proprietatea de a intoxica, de a otrăvi.

TOXICITÁTE s.f. (<fr. *toxicité)* **1.** (MICROBIOL.) Proprietate a unor microbi de a elibera toxine dăunătoare organismului în care se dezvoltă. **2.** Proprietate a unor produse alimentare, a unor substanțe chimice sau a unor medicamente de a fi toxice.

TOXICOLÓG, -Ă s.m. și f. (<fr. *toxicologue*) Specialist în toxicologie.

TOXICOLOGÍE s.f. (<fr. *toxicologie*; cf.gr. *toxikon* "otravă"+*logos* "studiu") Parte a medicinei care studiază natura substanțelor toxice și acțiunea lor asupra organismului.

TOXICOMÁN, -Ă s.m. și f. (<fr. *toxicomane)* Persoană care suferă de toxicomanie.

TOXICOMANÍE s.f. (<fr. *toxicomanie*; cf.gr. *toxikon* "otravă"+*mania* "nebunie") Obișnuința de a consuma în cantități progresiv crescînde substanțe toxice (cocaină, morfină, opiu, eter etc.), care dau senzații și trăiri neobișnuite, euforice. Are consecințe grave pentru echilibrul psihic și fizic al individului (halucinații, delir etc.) și creează dependență.

TOXICÓZĂ s.f. (<fr. *toxicose)* Formă clinică deosebit de gravă a tulburărilor acute de nutriție și digestie ale sugarului.

TOXIINFÉCȚIE s.f. (<fr. *toxi-infection) Toxiinfecție alimentară* = îmbolnăvire acută, provocată de unele specii de *Salmonella* sau de stafilococi prezente în alimentele preparate în mod necorespunzător din punct de vedere igienic și manifestată prin simptome gastrointestinale grave, tulburări nervoase etc.

TOXÍNĂ s.f. (<fr. *toxine)* Substanță organică în general de natură proteică, cu acțiune toxică, de origine microbiană, vegetală sau animală, care, introdusă într-un organism, provoacă simptome morbide specifice.

TOXITERAPÍE s.f. (<fr. *toxithérapie*) (MED.) Tratament cu ajutorul unor toxine.

TOXOPLASMÓZĂ s.f. (<fr. *toxoplasmose*) Boală provocată de protozoarul parazit *Toxoplasma gondii,* care poate fi congenitală, manifestată prin hidrocefalee, convulsii, întîrzieri psihomotorii, sau dobîndită, manifestată prin adenopatii, meningoencefalite.

TRABÚC s.n. (<germ. *Trabuko*, it. *trabuco*) Țigară de foi.

TRAC[1] s.n. (<fr. *trac)* Stare emotivă de care sînt cuprinse unele persoane (în special actorii) înainte de a apărea în fața publicului.

TRAC[2]**, -Ă** s.m. și f., adj. (<lat. *Thracus*) **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Triburi aparținînd unei vechi familii indo-europene cu vatra de formare (milen. 3-2 î.Hr.) cuprinsă între Marea Egee (în sud), rîurile Vardar, Morava și Tisa (în vest), Carpații Nordici (în nord), Nistrul și Marea Neagră (în est); (la sg.) persoană care face parte din aceste triburi. Sînt menționate pentru prima oară în poemele homerice. Se cunosc denumirile a c. 100 de triburi trace. Se pot remarca frigienii și bitinii (care au pătruns în Asia Mică în sec. 12 și, respectiv, 8 î.Hr.), odrizii, moesii și tribalii, geto-dacii și carpii. Cultura tracilor este marcată de influența civilizațiilor egeeană (în epoca bronzului) și scitică, grecească și persană (milen. 1 î.Hr. și, mai ales, începînd din sec. 6 î.Hr.), macedoneană (sec. 4 î.Hr.), celtică, elenistică (din sec. 3. î.Hr.) și romană (începînd cu sec. 2 î.Hr.). Pot fi împărțiți în *traci sudici* și *traci nordici* (geto-dacii), despărțiți de munții Balcani și apoi de Dunăre. Teritoriile tracilor sudici vor fi înglobate, cu timpul, în regatul Macedoniei (sec. 4 î.Hr.), iar, mai tîrziu, cucerite și transformate în provincii romane: Tracia (46 d.Hr.) și Moesia (15 d.Hr.). În 106 d.Hr., Dacia va fi transformată în provincie romană. Seminții getodace au continuat să trăiască în afara granițelor Imperiului Roman; cei mai cunoscuți au fost carpii. Triburile trace aveau constituită o aristocrație tribală pentru a cărei existență pledează mormintele princiare și bogate tezaure (la Vîlci Trin și Panaghiurište, în Bulgaria; Agighiol, Peretu, Craiova, Băiceni, în România). Așezările trace (*dava* la geto-daci și *para* la tracii sudici) atestă o populație care se ocupa cu agricultura, creșterea vitelor, prelucrarea metalelor, olăritul etc. Comerțul intens le-a impus (după adoptarea monedei grecești și a celei macedoniene) constituirea unei monetării proprii. Deși nu există relatări că ar fi dezvoltat o literatură și o scriere proprie, se consideră că au dat lumii grecești, celtice și romane mai ales, multe elemente de cultură (mitologice, medicale etc.). De asemenea, au avut origine tracă împărați și generali ca: Maximin Trax, Aurelian, Claudiu, Galeriu, Decius, Constantin cel Mare, Licinius, Iulian Apostatul, Aetius, Iustinian, Belizarie etc. **2.** Adj. Care se referă la Tracia sau la traci, care aparține Traciei sau tracilor; originar din Tracia. ◆ *Limba tracă* = limbă indo-europeană, vorbită în antichitate, în Dacia și în Peninsula Balcanică, de o populație numeroasă, fiind cunoscută numai din ceea ce s-a păstrat în notațiile aproximative din textele latinești și grecești (c. 100 de cuvinte izolate); a constituit substratul limbii române, în al cărui lexic se găsesc o serie de cuvinte de origine tracă (daco-getică), precum *balaur, barză, cioară, copil, moș, murg, vatră* etc.

TRACASÁ vb. I tranz. (<fr. *tracasser*) A sîcîi, a agasa.

TRACHINÍDE s.n. (<lat. *trachinidae)* (La pl.) Familie de pești teleosteeni, avînd ca tip dracul-de-mare, dragonul; (și la sg.) pește care face parte din această familie.

TRACOLOGÍE s.f. (<fr. *thracologie*) Disciplină care se ocupă cu studiul culturii și civilizației tracilor.

TRACTÁ vb. I tranz. (<*tractat*) A exercita o forță de tracțiune asupra unui vehicul.

TRACTÁT, -Ă adj. (<fr. *tracté*) Remorcat.

TRACTÓR s.n. (<engl. *tractor)* Autovehicul cu mare putere de tracțiune, folosit în agricultură, silvicultură, construcții etc. pentru a remorca diverse utilaje, mașini sau vehicule; este echipat cu un motor cu ardere internă puternic și poate avea ca organe de rulare fie

roți (pneumatice sau metalice), fie șenile. ◇ *Tractor convențional* = unitate de măsură reprezentînd un tractor care dezvoltă o putere de tracțiune de 15 CP. *Tractor de sudare* = cărucior autopropulsat, echipat cu un cap de sudare, un buncăr cu un dispozitiv de presare a fluxului, o casetă pentru sîrma de sudare și un tablou de comandă, folosit pentru sudarea automată cu arcul electric.

TRACTORÍST, -Ă s.m. și f. (<*tractor*) Persoană care conduce un tractor; mecanic de tractor.

TRACTUS s.n. (cuv. lat. "serie, înlănțuire") (ANAT.) Ansamblu de țesuturi sau de organe care se înlănțuie, formînd un sistem (ex. *tractus digestiv, tractus genital*).

TRACȚIÚNE s.f. (<fr. *traction*, lat. *tractio, -onis*) **1.** Acțiunea de exercitare a unei forțe asupra unui vehicul pentru a-l aduce și a-l menține în stare de mișcare. ◇ *Forță de tracțiune* = forță pe care un organ de propulsie (roțile motoare la autovehicule, elicele sau reactoarele la avioane etc.) o exercită asupra unui vehicul pentru a-l pune în mișcare. ◆ Mișcarea vehiculelor sub acțiunea forței de tracțiune. ◇ *Tracțiune feroviară* = tracțiune efectuată cu vehicule feroviare (grupate în trenuri); după felul energiei motrice, se deosebesc: *tracțiune cu abur, cu motor diesel, cu turbine de gaz și electrică*. **2.** Termen impropriu folosit pentru solicitarea la întindere a unei bare drepte.

TRADESCÁNȚIA s.f. (<fr. *tradescantia*; cf.n.pr. *Tradescant*, botanist olandez) Plantă erbacee perenă, cu tulpinile subțiri și cu frunzele verzi sau roșii-violacee, uneori dungate sau pestrițe, cultivată ca plantă decorativă de apartament (*Tradescantia zebrina*).

TRADÍȚIE s.f. (<fr. *tradition*, lat. *traditio, -onis*) **1.** Informație, avînd conținut real sau (semi) legendar, cu privire la fapte, evenimente etc. din trecutul îndepărtat, transmisă oral de-a lungul timpului. **2.** Ansamblu de concepții, credințe, obiceiuri, datini care se statornicesc în cadrul unei colectivități (popor, națiune, partid politic etc.) și care se transmit din generație în generație; p.ext. patrimoniu cultural. **3.** Obicei, rînduială; datină. **4.** Fel de a gîndi, de a acționa sau de a crea preluat de la înaintași.

TRADIȚIONÁL, -Ă adj. (<fr. *traditionnel*) Care s-a păstrat prin tradiție, bazat pe tradiție, care ține de tradiție; dintotdeauna.

TRADIȚIONALÍSM s.n. (<fr. *traditionalisme*) **1.** Sistem de credințe fondat de tradiție. **2.** Atașament față de tradiție.

TRADIȚIONALÍST, -Ă adj. (<fr. *traditionaliste*) Care respectă tradiția, partizan al tradiționalismului.

TRADUCĂTÓR, -OÁRE s.m. și f. (<*traduce*) Persoană care traduce dintr-o limbă în alta; interpret.

TRADÚCE vb. III tranz. (<lat. *traducere*, fr. *traduire*) **1.** A da corespondentul unui cuvînt într-o altă limbă, a transpune o frază, un text, o carte etc. dintr-o limbă într-alta. ◆ A transpune un text telegrafic după semnalele recepționate. **2.** Fig. A exprima (cu mijloace artistice). ◆ Refl. A avea ca efect, a se manifesta. **3.** (TEHN.; cu privire la sistemele de transmisiune a informației) A efectua o traducere.

TRADÚCERE s.f. (<*traduce*) **1.** Acțiunea de a traduce și rezultatul ei; concr. scriere cuprinzînd o transpunere dintr-o limbă într-alta. ◆ Interpretare. **2.** Transformare a unei mărimi de o anumită natură (viteză, presiune, temperatură etc.), numită *mărime de intrare*, într-o mărime de altă natură (tensiune electrică, curent electric etc.), numită *mărime de ieșire*, în vederea transmisiunii informației asociate acestora; corespondența univocă dintre mărimea de intrare și cea de ieșire ale unui dispozitiv (traductor) care realizează o astfel de transformare.

TRADUCTÍBIL, -Ă adj. (<*traduce*) Care poate fi tradus dintr-o limbă într-alta. ◆ Care poate fi interpretat, explicat.

TRADUCTÓR s.n. (<fr. *traducteur*) Dispozitiv care efectuează operația de traducere într-un sistem tehnic de reglaj automat, de telecomunicație, de măsurare pe cale electrică a mărimilor neelectrice etc. (ex. *tahogeneratorul, celula fotoelectrică, microfonul* etc.).

TRÁFIC s.n. (<fr. *trafic*) **1.** Frecvența operațiilor de transport efectuate cu anumite mijloace de transport (feroviare, maritime, rutiere, aeriene) în condiții date și într-un anumit interval de timp. **2.** Totalitatea legăturilor de telecomunicație stabilite într-un anumit interval de timp, cu anumite mijloace tehnice și în condiții date. **3.** Comerț, negoț. ◆ Comerț ilicit. (JUR.) *Trafic de stupefiante* = infracțiune care constă în producerea, deținerea sau punerea în circulație a produselor ori a substanțelor stupefiante sau toxice, fără a avea pentru aceasta o autorizație. *Trafic de influență* = infracțiune care constă în primirea ori în pretinderea de bani sau de alte foloase, săvîrșită de o persoană care are sau lasă să se creadă că are influență asupra unui funcționar, pentru a-l determina să facă sau să nu facă un act care intră în atribuțiile sale de serviciu.

TRAFICÁ vb. I intranz. (<fr. *trafiquer*) A face trafic cu mărfuri, realizînd profituri ilicite.

TRAFICÁNT, -Ă s.m. și f. (<fr. *trafiquant*) Persoană care face comerț ilicit.

TRAFÓR s.n. (<it. *traforo*) Ornament arhitectural perforat.

TRAFORÁ vb. I tranz. (<it. *traforare*) A executa lucrări de traforaj.

TRAFORÁJ s.n. (<*trafora*) **1.** Procedeu de ornamentare constînd în decuparea unei figuri sau a unui motiv decorativ dintr-o placă subțire de lemn, de metal etc.; piesă prelucrată printr-o astfel de decupare. **2.** Unelte folosite pentru traforaj.

TRÁGE vb. III (lat. *trahere*) **I. 1.** Tranz. A face efortul de a mișca, de a deplasa (pe cineva sau ceva), apucîndu-l și îndreptîndu-l spre sine sau spre un anumit loc (ex. *își trage un scaun să stea*; *trage copilul la piept*). ◆ Intranz. A bate clopotul. **2.** Tranz. (Pop.) A îndemna, a da ghes (ex. *îl trage pe calea pierzării*). **3.** Tranz. și intranz. A cîntări, a atîrna (ex. *carnea trage 5 kg*). **4.** Tranz. A pune sau a scoate (cu efort) un obiect de îmbrăcăminte sau de încălțăminte. **5.** Tranz. A înfige în frigare, în țeapă etc. **6.** Tranz. A duce, a căra după sine (ex. *trage sacul după el*). ◆ A duce cu sine pe cineva; a conduce (ex. *trăgea calul de dîrlogi*). **7.** Tranz. A duce jugul, un vehicul etc., a-l face să meargă. **8.** Tranz. Fig. (Pop.) A îndura, a suporta (ex. *multe am tras cu boala lui*). **9.** Tranz. A îndrepta un vehicul, o ambarcație spre un loc de staționare (pentru a încărca sau descărca persoane, mărfuri etc.) (ex. *mecanicul trage trenul la peronul 2*). **10.** Intranz. A se opri (la o casă) pentru a fi găzduit (ex. *trage la casa parohială*). **11.** Intranz. Fig. A tinde spre..., a fi atras către... (ex. *fiecare trage la mai bine*). ◆ (Pop.) A prevesti (ex. *trage a sărăcie*). **12.** Refl. A se retrage din locul în care se află (ex. *s-a tras de la geam*). **II. 1.** Tranz. A scoate, a extrage; a smulge. **2.** Tranz. A scoate o armă, a o apuca. **3.** Tranz. A scoate un lichid dintr-un recipient (ex. *trage vinul în sticle*). **4.** Tranz. A inspira, a respira; a inhala. **5.** Intranz. (Despre aparate, instalații de ardere etc.) A avea tiraj, a arde bine. **6.** Tranz. (și absol.) A sorbi, a înghiți; a bea băuturi alcoolice. **7.** Intranz. *A trage cu urechea* = a asculta pe ascuns; a-și încorda auzul. *A trage cu ochiul* = a se uita pe furiș sau în fugă, fără a fi observat. **III.** Tranz. **1.** A trasa, a desena, a cresta (ex. *trage linii la caiet*). **2.** A întinde, a desfășura în toată lungimea. **IV. 1.** Tranz. (Fam.) A face ceva cu pasiune, energic (ex. *au tras un chef*). **2.** Tranz. A da cu putere (o lovitură). **3.** Intranz. A descărca o armă spre țintă. **4.** Intranz. (SPORT) A lovi, a arunca mingea cu putere. **V.** Intranz. (Despre aer, vînt etc.) A bate (încet); a sufla (ușor). *Trage curentul pe sub ușă*. **VI.** Refl. A descinde din..., a fi din neamul..., a fi urmașul... (ex. *se trage din neam ales*). ◆ A fi originar din... (ex. *se trag din părțile Moldovei*). ◆ A proveni din... sau de la... (ex. *boala i s-a tras de la rana veche*).

TRAGEDIÁN, -Ă s.m. și f. (<fr. *tragédien*) Actor de tragedie.

TRAGEDÍE s.f. (<fr. *tragédie*, it. *tragedia*) **1.** Piesă de teatru al cărei subiect este inspirat, de obicei, din faptele istorice sau legendare, care aduce în scenă personaje ilustre și care dezvoltă o acțiune destinată să trezească sentimente de groază și de milă prin spectacolul pasiunilor și catastrofelor provocate de aceste pasiuni. ◆ Gen literar care reprezintă ansamblul acestor piese. A apărut în Grecia antică, evoluînd din ceremoniile religioase închinate zeului Dionysos. Provenite din ditiramb, versurile tragediei erau, la început, cîntate. A ajuns la apogeu în sec. 5 î.Hr., prin Eschil, Sofocle și Euripide. A fost cultivată în literatura dramatică europeană de Shakespeare, Lope de Vega, Corneille, Racine etc. **2.** Fig. Întîmplare zguduitoare, nenorocire; catastrofă.

TRÁGERE s.f. (<*trage*) **1.** Acțiunea de a (se) trage și rezultatul ei. **2.** (Pop.) Atracție, îndemn. ◇ *(Cu) tragere de inimă* = (cu) zel, (cu) rîvnă. **3.** Scoatere, extragere. ◇ *Tragere la sorți* = decizie a unei împărțeli, a unui cîștig etc. prin sorți. **4.** (TEHN.) Operație de prelucrare în procesul tehnologic de fabricare, la cald sau la rece, a sîrmelor, a barelor lungi și a țevilor, care constă în trecerea materialelor metalice printr-o filieră sub acțiunea unei forțe de întindere. **5.** Descărcare a unei arme de foc; împușcare. ◇ *Tragere la țintă* = tragere executată asupra unei ținte.

TRÁGIC, -Ă adj. (<fr. *tragique*) **1.** Care este propriu tragediei; care evocă o situație în care eroul ia act în mod dureros de soarta sa. ◆ (Substantivat) Categorie estetică desemnînd pieirea unor valori umane, a unor eroi individuali sau a unor categorii sociale. **2.** Fig.

Care inspiră o emoţie intensă prin caracterul zguduitor, nenorocit, funest. ◆ Care trădează zbucium lăuntric. ◆ (Fam.) Care provoacă neplăceri deosebit de mari.

TRAGICOMEDÍE s.f. (<fr. *tragi-comédie*, lat. *tragicomoedia*) **1.** Specie a genului dramatic, în care desfăşurarea conflictului tragic este contrapunctată cu elemente comice, iar deznodămîntul este fericit. **2.** Fig. Amestec de întîmplări serioase şi amuzante.

TRAGICÓMIC, -Ă adj. (<fr. *tragi-comique*) Referitor la tragicomedie, cu caracter de tragicomedie, care este în acelaşi timp tragic şi comic.

TRAGÍSM s.n. (<*tragic*) Atitudine gravă; caracter tragic, situaţie tragică.

TRAHÉE s.f. (<lat., it. *trachea*, fr. *trachée*) **1.** (ANAT.) Segment fibrocartilaginos al căilor respiratorii la vertebratele cu respiraţie aeriană, cuprins între laringe şi originea bronhiilor mari şi prin care aerul trece din cavităţile nazală şi bucală în bronhii. **2.** (ZOOL.) Fiecare dintre tuburile chitinoase, deschise la exterior şi ramificate în corpul insectelor, păianjenilor şi miriapodelor, care servesc drept organe de respiraţie. **3.** (BOT.) Vas lemnos în formă de tub capilar, format din celule suprapuse, lipsite de membrane transversale despărţitoare şi cu pereţii laterali îngroşaţi în mod neuniform; prin trahee circulă seva brută.

TRAHEÍDĂ s.f. (<fr. *trachéide*) (BOT.) Vas lemnos format dintr-o celulă ascuţită şi închisă la ambele capete, avînd membrane lignificate şi pereţii laterali cu îngroşări variate; serveşte la conducerea sevei brute. Traheidele constituie aproape singure lemnul gimnospermelor.

TRAHEÍTĂ s.f. (<fr. *trachéite*) Inflamaţie a mucoasei traheii.

TRAHEOBACTERIÓZĂ s.f. (<fr. *trachéobacteriose*) Boală infecţioasă şi contagioasă a plantelor, provocată de unele bacterii care trăiesc în vasele conducătoare, împiedicînd circulaţia sevei.

TRAHEOMICÓZĂ s.f. (<fr. *trachéomycose*) Boală infecţioasă şi contagioasă a plantelor, provocată de unele ciuperci care trăiesc în vasele conducătoare, pe care le astupă, cauzînd veştejiri totale.

TRAHEOSCOPÍE s.f. (<fr. *trachéoscopie*) Examen endoscopic al traheii, efectuat cu ajutorul bronhoscopului.

TRAHEOTOMÍE s.f. (<fr. *trachéotomie*; cf.gr. *trakheia* "trahee"+*tome* "tăiere") Intervenţie chirurgicală prin care se secţionează traheea, pentru a permite pe această cale respiraţia.

TRAHÍT s.n. (<fr. *trachyte*) Rocă vulcanică de formaţie recentă, asemănătoare morfologic sienitului, de culoare cenuşie, folosită ca piatră de construcţie.

TRAHÓM s.n. (<fr. *trachome*) Boală de ochi contagioasă, provocată de virusul *Rickettsia trachomatis*, constînd în inflamaţia granuloasă cronică a conjunctivei; netratată, duce la atrofia pleoapelor, la contracţii grave ale pleoapelor, uneori chiar la orbire.

TRAHOMATÓS, -OÁSĂ adj., s.m. şi f. (<fr. *trachomateux*) (Bolnav) de trahom.

TRAI s.n. (<*trăi*) **1.** (Înv.) Faptul de a fi viu, în viaţă. **2.** Viaţă, existenţă a cuiva; mod, fel, condiţiile în care trăieşte cineva. **3.** Mijloacele materiale (hrană, îmbrăcăminte etc.) necesare existenţei zilnice a cuiva. **4.** Cursul vieţii, durata existenţei cuiva. **5.** Viaţă petrecută alături de cineva.

TRAIÉCT s.n. (<lat. *trajectus*) Traiectorie, traseu, drum.

TRAIECTÓRIE s.f. (<fr. *trajectoire*) Drumul parcurs în spaţiu de un corp în mişcare; p.ext. reprezentare grafică a acestui drum. ◆ Fig. Evoluţie psihică; destin; dezvoltare.

TRÁILĂ s.f. (<fr. *traille*) Pod plutitor care se deplasează de-a lungul unui cablu, fiind remorcat de o navă sau purtat de curentul de apă.

TRÁINĂ s.f. (cf.fr. *trainage*) Parîmă ale cărei capete sînt fixate pe două corpuri plutitoare şi care este tîrîtă pe fundul apei pentru a agăţa un corp scufundat sau pentru a-i afla poziţia.

TRÁINIC, -Ă adj. (<sl. *trajanŭ*) Care ţine multă vreme, care se păstrează bine; durabil, solid, rezistent; indestructibil.

TRÁISTĂ s.f. (probabil cuv. autoh.; cf.alb. *trajstë*) **1.** Obiect în formă de sac, confecţionat dintr-o ţesătură, din piele etc., (ornamentat), prevăzut cu o baieră pentru a fi agăţat, utilizat la ţară pentru transportul sau păstrarea merindelor şi a unor obiecte. ◆ Săculeţ de pînză groasă din care se dau grăunţe cailor. **2.** Conţinutul unei traiste. **3.** (BOT.) *Traista-ciobanului* = plantă erbacee din familia cruciferelor, înaltă pînă la 50 cm, cu florile mici, albe şi cu fructul siliculă triunghiulară (*Capsella bursa-pastoris*); este folosită ca plantă medicinală.

TRÁMĂ s.f. (<fr. *trame*, lat., it. *trama*) **1.** Fir de mătase obţinut prin răsucirea a cel puţin două fire care nu au mai fost răsucite şi întrebuinţat ca bătătură. **2.** Acţiunea, intriga unei opere artistice (roman, piesă, film etc.) bazate pe naraţiune. **3.** Fig. Uneltire.

TRAMBALÁ vb. I refl. şi tranz. (după fr. *trimbaler*) (Fam.) A (se) muta, a (se) deplasa dintr-un loc într-altul (fără rost).

TRAMBULÍNĂ s.f. (<germ. *Trampoline*, it. *trampolino*) Aparat ajutător, confecţionat din lemn, care serveşte la uşurarea executării unei sărituri în gimnastica sportivă; poate fi dură, semielastică sau elastică. ◆ Instalaţie specială, ridicată la o înălţime regulamentară, prevăzută cu un postament şi un dispozitiv de care se fixează o scîndură elastică, servind pentru sărituri artistice în apă. ◇ *Trambulină de schi* = instalaţie în forma unei pante, servind la executarea săriturii în lungime cu schiurile.

TRAMÍNER s.n. (<germ. *Traminer*) Soi german de viţă de vie, cu ciorchini cilindrici, cu boabe mici, roz, cultivat pentru producerea vinurilor superioare de masă; vin de calitate superioară obţinut din strugurii acestei viţe.

TRÁMPĂ s.f. (<tc. *trampa*) **1.** (Înv. şi reg.) Schimb în natură, troc. **2.** (Fam.) *A-i face* (cuiva) *trampa* = a-i mijloci cuiva o afacere, o relaţie.

TRAMVÁI s.n. (<engl., fr. *tramway*) Mijloc de transport în comun, cu tracţiune electrică (în trecut şi cu tracţiune animală), constituit din unul pînă la trei vagoane (dintre care unul este vagon motor), care rulează pe două şine metalice.

TRANCHILIZÁNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *tranquillisant*) (Medicament) care linişteşte, care calmează (durerile, frica, starea de tensiune psihică).

TRANDAFÍR s.m. (<ngr. *trandafillo* "treizeci de foi") Denumire dată speciilor de plante perene din genul *Rosa*, familia rozaceelor, cu lăstari spinoşi şi cu florile mari, parfumate, de culori variate. În cultură sînt răspîndite, în scopuri decorative, numeroase varietăţi din speciile *Rosa canina, Rosa lutea, Rosa moschata, Rosa centifolia, Rosa multiflora, Rosa chinensis* etc.

TRANDAFIRÍU, -IE adj. (<*trandafir*) **1.** Care are culoarea trandafirului; roz. **2.** Fig. Luminos, senin. ◆ Optimist.

TRANS- (<fr. *trans-*; cf.lat. *trans* "dincolo de, peste") Element prim de compunere care are semnificaţia "dincolo", "peste".

TRANSALPÍN, -Ă adj. (<fr. *transalpin*) Aflat dincolo de Alpi.

TRANSAMINÁRE s.f. (după fr. *transamination*) (BIOCHIM.) Transferul reversibil al grupului amino între diverşi aminoacizi şi citoacizi, care constituie o reacţie chimică foarte importantă în metabolismul general al organismului.

TRANSATLÁNTIC, -Ă adj., s.n. (<fr. *transatlantique*) **1.** Adj. Care străbate sau care traversează Oceanul Atlantic. **2.** S.n. Vapor mare de pasageri care realizează curse între Europa şi America, traversînd Oceanul Atlantic.

TRÁNSĂ s.f. (<fr. *transe*) **1.** Stare psihică, deosebită de cea de somn sau de cea de veghe, în care se găseşte o persoană hipnotizată. **2.** Stare de exaltare, de surescitare.

TRANSBORDÁ vb. I tranz. (<fr. *transborder*) A transporta mărfuri sau persoane dintr-un vehicul în altul.

TRANSBORDÓR s.n. (<fr. *transbordeur*) **1.** Platformă mobilă, echipată cu linii de cale ferată, care serveşte la mutarea vehiculelor feroviare de pe o linie pe alta. **2.** Navă de mic tonaj care efectuează transbordarea călătorilor sau a mărfurilor.

TRANSCARPATÍN, -Á adj. (<*trans-*+*carpatin*) Care se află dincolo de munţii Carpaţi; de peste Carpaţi.

TRANSCÉNDE vb. III tranz. (<fr. *transcender*, lat. *transcendere*) **1.** A trece dincolo, a trece peste. **2.** (FILOZ.) A depăşi limita cunoaşterii experimentale, a realităţii perceptibile.

TRANSCENDÉNT, -Ă adj. (<fr. *transcendant*, lat. *transcendens, -tis*) **1.** Care se ridică deasupra unui nivel dat, care este superior nivelului mediu. **2.** (FILOZ.) Ceea ce depăşeşte, ceea ce trece dincolo de limitele sau de nivelul unui domeniu dat; "ceea ce nu aparţine unei clase de obiecte (fiinţe sau acţiuni), ci presupune un principiu exterior şi superior acesteia" (Lalande). ◆ (Substantivat, n.) Realitate superioară inteligenţei obişnuite sau lucrurilor individuale, umanităţii (divinitatea, la Berkeley). ◆ (La Kant) Ceea ce se află dincolo de orice experienţă posibilă, fie că este vorba de

tramvai

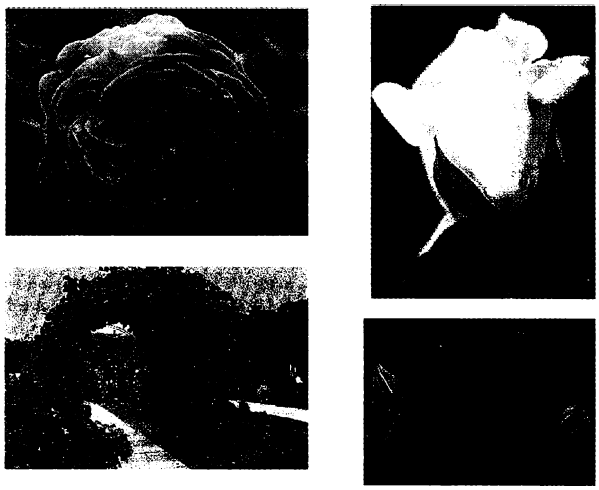

trandafiri

realităţi (lucruri în sine), fie de principii ale cunoaşterii. **3.** (MAT.) *Număr transcendent* = număr care nu poate fi rădăcina unui polinom cu coeficienţi raţionali (de ex. *numărul* π). *Ecuaţie transcendentă* = ecuaţie care nu se poate scrie sub forma unui polinom egalat cu zero. *Funcţie transcendentă* = funcţie definită pe mulţimea numerelor complexe, cu valori în mulţimea numerelor complexe şi care nu poate fi scrisă sub forma unui cît a două polinoame.

TRANSCENDENTÁL, -Ă adj. (<fr. *transcendantal*) **1.** (În filozofia scolastică) Termen desemnînd atribute care, prin caracterul lor general, depăşesc categoriile lui Aristotel, convenind oricărei existenţe (ex. *unul, adevărul*). **2.** (La Kant) Ceea ce condiţionează aprioric cunoaşterea; noţiuni şi categorii independente de orice conţinut, care reprezintă cadrele necesare şi universale ale cunoaşterii intelectuale ale lumii empirice; aprioric (ex. *principii transcendentale*) ◆ Care are ca obiect de studiu formele apriorice ale cunoaşterii (ex. *estetica transcendentală* studiază formele apriorice ale sensibilităţii). **3.** (La Kant) *Eul* (sau *subiectul*) *transcendental* = principiu al activităţii de cunoaştere.

TRANSCENDENTALÍSM s.n. (<fr. *transcendantalisme*) **1.** Curent filozofic din SUA iniţiat de R.W.Emerson (1836), caracterizat prin religiozitate panteistă, spirit umanitar şi prin tendinţa de a uni individualul şi universalul. **2.** Ansamblu de doctrine filozofice care au la bază principii transcendentale.

TRANSCENDENTALÍST, -Ă adj., s.m.(<fr. *transcendantaliste*) **1.** Adj. Care aparţine transcendentalismului, privitor la transcendentalism. **2.** S.m. pl. Grup de filozofi şi scriitori din SUA, în frunte cu R.W.Emerson, care au întemeiat în 1836 "Clubul transcendental"; adepţii transcendentalismului.

TRANSCENDÉNŢĂ s.f. (<fr. *transcendance*) **1.** Însuşirea a ceea ce este transcendent. **2.** (FILOZ.) Caracterul a ceea ce se situează deasupra experienţei şi gîndirii omeneşti. ◆ Ipostază a divinităţii în raport cu creaţiunile sale. ◆ (În fenomenologie) Rezultat al depăşirii datului obiectiv prin actul intenţional de conştiinţă sau prin intuiţie; dezvăluirea pentru gîndire a lumii esenţelor şi semnificaţiilor.

TRANSCRÍE vb. III tranz. (<*trans-*+*scrie*; cf.fr. *transcrire*) **1.** A copia exact un text scris, a face o copie scrisă fără modificări. **2.** (LINGV.) A transpune un text scris într-un alfabet în alt alfabet pentru uşurarea lecturii. ◆ A nota în scris, prin semne convenţionale (internaţionale), elementele unui idiom. **3.** (JUR.) A face o transcriere. **4.** A prelucra o bucată muzicală scrisă pentru o anumită voce sau un anumit instrument, pentru a fi cîntată de o altă voce sau de un alt instrument.

TRANSCRÍERE s.f. (<*transcrie*) **1.** Acţiunea de a transcrie şi rezultatul ei. ◆ (LINGV.) *Transcriere fonetică* = transpunere în scris a sunetelor unui idiom cu ajutorul unui alfabet existent, al unui alfabet convenţional sau al unei combinaţii de semne convenţionale şi de litere ale unui alfabet obişnuit, pentru a crea posibilitatea de reconstituire a pronunţării reale. **2.** (JUR.) Trecere într-un registru special (registru de transcripţiuni imobiliare) a elementelor esenţiale ale unui act juridic privitor la dobîndirea, transmiterea sau stingerea unor drepturi reale imobiliare.

TRANSCRISTALIZÁRE s.f. (după germ. *Transkristalisation*) Întrepătrundere a cristalelor în timpul solidificării unui metal sau a unui aliaj.

TRANSDUCTÓR s.n. (<fr. *transducteur*) **1.** Dispozitiv care permite transformarea unei mărimi fizice; transformator de energie acustică în energie electrică etc. **2.** (TEL.EC.) Amplificator magnetic.

TRANSÉPT s.n. (<fr., engl. *transept*) Galerie transversală care separă corul de nava unei biserici, formînd cu aceasta braţele unei cruci în planul arhitectural orizontal. ◆ Încăpere care intersectează ortogonal o încăpere mai importantă.

TRANSFÉR s.n. (<fr. *transfert*) Faptul de a transfera. ◆ Transmitere a unor drepturi, proprietăţi; obligaţii etc.

TRANSFERÁ vb. I tranz. (<fr. *transférer*) **1.** A muta o persoană dintr-un loc în altul. ◆ A muta un angajat dintr-o unitate de muncă în alta. **2.** (JUR.) A transmite un drept. ◆ A muta un sportiv dintr-un club în alt club sau în altă echipă. **3.** A face un schimb, o trecere, o transmitere de energie, de căldură etc. de la un sistem fizic sau tehnic la altul.

TRANSFIGURÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *transfigurer*) A(-şi) schimba expresia feţei (denotînd extazul); a(-şi) schimba înfăţişarea, căpătînd o strălucire deosebită. ◆ Tranz. A face ca un lucru să aibă altă înfăţişare, alt aspect, să fie schimbat (în bine).

TRANSFLUÉNŢĂ s.f. (<fr. *transfluence*) (GEOL.) Trecere a gheţarilor dintr-o vale glaciară în alta.

TRANSFOCATÓR s.n. (<rus. *transfokator*) Obiectiv cu distanţă focală variabilă, folosit în televiziune şi cinematografie.

TRANSFORMÁ vb. I (<fr. *transformer*, lat. *transformare*) **1.** Tranz. şi refl. A(-şi) schimba, a(-şi) modifica aspectul, înfăţişarea, forma; a (se) preface, a (se) preschimba, a se metamorfoza. ◆ A(-şi) schimba caracterul. **2.** Tranz. (MAT.; FIZ.) A efectua o transformare.

TRANSFORMÁBIL, -Ă adj. (<fr. *transformable*) Care poate fi transformat.

TRANSFORMÁRE s.f. (<*transforma*) **1.** Acţiunea de a (se) transforma şi rezultatul ei. **2.** (MAT.) Corespondenţă, aplicaţie, funcţie între două mulţimi de puncte. ◇ *Transformare liniară* = funcţie existentă între două spaţii vectoriale care este compatibilă cu structura algebrică a acestora. **3.** (FIZ.) Schimbare, în cantităţi echivalente, a unei forme de energie în altă formă (sau în alte forme) de energie (ex. *transformarea energiei electrice în energie mecanică*). ◆ *Transformări de stare* = ansamblul stărilor succesive prin care trece un sistem fizico-chimic cînd una sau mai multe dintre mărimile care îl caracterizează se modifică (ex. *transformări de stare mecanică, termică, electrică, chimică* etc.).

TRANSFORMATÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *transformateur*) **1.** Adj. Care transformă, preface, preschimbă; înnoitor. **2.** S.n. (TEHN.) Aparat, instalaţie sau maşină înăuntrul căreia are loc o modificare a formei sau a anumitor caracteristici ale energiei primite. După domeniul de lucru se deosebesc: transformator de căldură, electroacustic etc. ◇ *Transformator electric* = aparat în care are loc modificarea unor parametri electrici ai energiei primite. Este constituit din două înfăşurări (primarul şi secundarul), bobinate pe un miez în general feromagnetic.

TRANSFORMAŢIONÁL, -Ă adj. (<engl. *transformational*, fr. *transformationnel*) (LINGV.) *Gramatică transformaţională* = gramatică ce îşi propune găsirea unor structuri numite "de adîncime" care, prin transformări succesive, să permită obţinerea tuturor construcţiilor corecte posibile într-o limbă.

TRANSFORMÍSM s.n. (<fr. *transformisme*) (BIOL.) Concepţie conform căreia speciile de plante şi de animale sînt într-un continuu proces de transformare; evoluţionism.

TRANSFÚG s.m. (<fr. *transfuge*) **1.** Militar care săvîrşeşte un act de trădare, trecînd în tabăra inamicului. **2.** Persoană care îşi părăseşte (în mod ilegal) ţara, în general din motive politice.

TRANSFÚZIE s.f. (<fr. *transfusion*; cf.lat. *trans* "dincolo"+*fusio* "vărsare") Administrare pe cale intravenoasă a unei cantităţi de

sînge, proaspăt sau conservat, recoltat de la un donator, în funcţie de compatibilitatea între grupul sangvin al primitorului şi cel al donatorului.

TRANSGRESÁ vb. I tranz. (<fr. *transgresser*; cf.lat. *transgressum* <*transgredi* "a trece dincolo") A trece dincolo de o anume limită.

TRANSGRESIÚNE s.f. (<fr. *transgression*; cf.lat. *transgressio, -onis* "trecere peste ceva") Invadare a uscatului de către apele mării.

TRANSHUMÁNŢĂ s.f. (<fr. *transhumance*) Deplasare sezonieră a păstorilor cu turmele de animale (îndeosebi de oi) toamna, de la păşunile de munte la cele de la şes sau de la nord spre sud, şi primăvara, de la şes spre munte sau de la sud spre nord.

TRANSILUMINÁRE s.f. (după fr. *transillumination*) Metodă de examinare a anumitor părţi ale corpului (sinusuri, buze, degete) prin luminarea lor cu o lampă electrică într-o cameră obscură.

TRANSILVÁN, -Ă adj. (<lat. *transilvanus)* Transilvănean.

TRANSILVĂNEÁN, -Ă s.m., adj. (<n.pr. *Transilvania*) **1.** S.m. (La pl.) Populaţie care locuieşte în Transilvania; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Transilvaniei sau este originară de acolo; ardelean. **2.** Adj. Care aparţine Transilvaniei sau transilvănenilor, privitor la Transilvania sau la transilvăneni.

TRANSILVĂNEÁNCĂ s.f. (<*transilvănean*) Femeie care face parte din populaţia de bază a Transilvaniei sau este originară de acolo; ardeleancă.

TRANSLÁ vb. I tranz. (<*translaţie*) A deplasa ceva din loc.

TRANSLATÁ vb. I tranz. (<engl. *translate*) (INFORM.) A converti un fişier de date al unui computer dintr-un format de fişier în altul sau a converti un program dintr-un limbaj de programare sau sistem de operare în altul.

TRANSLATÍV, -Ă adj. (<fr. *translatif*) (Despre un act juridic) Prin care se transferă un drept.

TRANSLATÓR, -OÁRE subst. (<lat. *translator, -oris*, fr. *translateur)* **1.** S.m. şi f. Traducător oficial, ataşat unui for diplomatic, administrativ, judecătoresc etc.; interpret. **2.** S.n. (TELEC.) Transformator electric utilizat pe liniile de telecomunicaţii pentru adaptarea impedanţei de intrare a instalaţiei de telecomunicaţii la impedanţa caracteristică liniei. ◆ Dispozitiv de modulaţie sau de demodulaţie, component al unui echipament de telecomunicaţii cu curenţi purtători. **3.** S.n. (INFORM.) Compilator.

TRANSLÁŢIE s.f. (<fr. *translation*, lat. *translatio, -onis)* **1.** (FIZ.) Deplasare (mişcare) a unui corp în decursul căreia toate punctele acestuia au în orice moment viteze egale şi paralele şi descriu traiectorii identice. **2.** (MAT.) Corespondenţă care asociază oricărui punct de pe o dreaptă din plan sau din spaţiu un alt punct, astfel încît punctul asociat să fie cel de-al patrulea vîrf al paralelogramului format de originea axelor, punctul iniţial şi un punct dat.

TRANSLITERÁŢIE s.f. (<fr. *translitération*; cf.lat. *trans* "peste"+*littera* "literă") Transcriere, folosită în lucrările filologice, care urmăreşte să redea în alt alfabet echivalenţele semnelor textului copiat, fără a ţine seamă de valoarea fonetică a semnelor.

TRANSLUCÍD, -Ă adj. (<fr. *translucide*, lat. *translucidus)* (Despre corpuri, medii etc.) Care permite trecerea luminii, împiedicînd vederea clară prin el a unui obiect.

TRANSMIGRÁŢIE s.f. (<lat. *transmigratio, -onis*, fr. *transmigration*) Metempsihoză.

TRANSMISÍBIL, -Ă adj. (<fr. *transmissible*) Care este sau care poate fi transmis.

TRANSMISIÚNE (TRANSMÍSIE) s.f. (<fr. *transmission*) **1.** Trecere dintr-un loc în altul, de la o persoană la alta etc.; trecere a unui bun spiritual, a unei caracteristici ereditare etc. de la o generaţie la alta, de la o epocă la alta. **2.** (JUR.) Trecere de la o persoană la alta a unui drept prin act juridic sau prin efectul legii. **3.** (FIZ.) Transmitere de energie de la un sistem tehnic la altul. **4.** (TELEC.) Transmitere de semnale de la un post emiţător de telegrafie, telefonie sau radiocomunicaţii, în scopul recepţionării lor. **5.** (TEHN.) Comunicare a unei mişcări de la un organ de maşină la altul; ansamblul pieselor cu ajutorul cărora se transmite această mişcare. **6.** (MILIT.; la pl.) Ansamblul mijloacelor tehnice utilizate pentru a se asigura legătura dintre unităţile unei armate. **7.** (FIZIOL.) Trecerea efectelor fiziologice ale unei excitaţii dintr-un punct în altul al unui organism.

TRANSMÍTE vb. III (<lat. *transmittere*, fr. *transmettre*) **1.** Tranz. A comunica ceva prin intermediul unei persoane, al unei scrisori etc. ◆ A spune cuiva un lucru aflat de la altcineva. ◆ A propaga; a împărtăşi. **2.** Tranz. (JUR.) A face o transmisiune de drepturi. **3.** Refl. (Despre energie, radiaţii, unde etc.) A trece, a se propaga dintr-un loc într-altul. **4.** Tranz. A realiza trecerea energiei sau a semnalelor purtătoare de informaţie pe o distanţă oarecare, printr-unul sau mai multe medii. **5.** Tranz. A comunica prin intermediul unui post emiţător de radio sau de telegraf. **6.** Tranz. A comunica o mişcare de la un organ de maşină la altul, de la un agregat la altul etc.

TRANSMIŢĂTÓR, -OÁRE s.n., adj. (<*transmite*) **1.** S.n. Dispozitiv folosit în telegrafia automată pentru transmiterea telegramelor. **2.** Adj. Care transmite ceva de la unul la altul.

TRANSMODULÁŢIE s.f. (<fr. *transmodulation)* (FIZ.) Deformare a unui semnal radioelectric din cauza suprapunerii unui alt semnal.

TRANSMONTÁN,-Ă adj. (<lat. *transmontanus*) De dincolo de munţi.

TRANSMUTÁŢIE s.f. (<lat. *transmutatio, -onis*, fr. *transmutation)* Transformare a unui element chimic în alt element chimic, care poate avea loc în urma dezintegrării radioactive sau a reacţiilor nucleare.

TRANSNISTRIÁN, -Ă s.m., adj. (<n.pr. *Transnistria*) **1.** S.m. (La pl.) Populaţie care locuieşte în Transnistria; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Transnistriei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Transnistriei sau transnistrienilor, privitor la Transnistria sau la transnistrieni.

TRANSOCEÁNIC s.n. (<fr. *transocéanique)* Navă comercială de mare tonaj, folosită pentru transporturi de mărfuri sau de călători între porturi situate la ocean.

TRANSPARÉNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *transparent*, it. *transparente*; cf.engl. *transparent*) **I.** Adj. **1.** (Despre materiale) Care poate fi străbătut de radiaţii ondulatorii sau corpusculare. ◆ (Despre corpuri) Care lasă să treacă lumina, permiţînd să se distingă contururile sau detaliile obiectelor; străveziu. ◆ Fig. Diafan, subţire, delicat. **2.** Fig. Care este uşor de înţeles, de ghicit; clar, limpede. **II.** S.n. **1.** Foaie de hîrtie liniată cu dungi groase paralele, care se aşază sub hîrtia de scris pentru a înlesni scrierea în rînduri drepte. **2.** (INFORM.) Operaţie sau entitate din cadrul unui program pe care programatorii au făcut-o invizibilă pentru a nu interacţiona cu ea.

TRANSPERÁNT s.f. (<fr. *transparent*) Stor.

TRANSPIRÁ vb. I intranz. (<fr. *transpirer*) **1.** A asuda, a năduşi. **2.** (Despre plante) A elimina apă sub formă de vapori. **3.** Fig. (Fam.; despre o ştire, un zvon etc.) A ajunge cunoscut, a fi făcut public.

TRANSPIRÁŢIE s.f. (<fr. *transpiration*) **1.** Sudoare, năduşeală. **2.** (BOT.) Eliminare a apei sub formă de vapori, din părţile aeriene ale plantelor.

TRANSPLÁNT s.n. (<fr., engl. *transplant*) (MED.) **1.** Organ, parte dintr-un organ sau ţesut luat din corp pentru a fi grefat în altă parte a corpului sau în alt organism. **2.** Acţiunea de a transplanta (un organ, un ţesut etc.) şi rezultatul ei.

TRANSPLANTÁ vb. I tranz. (<fr. *transplanter)* **1.** A muta o plantă de la un loc provizoriu (răsadniţă, seră, pepinieră) la locul de cultură; a răsădi. ◆ Fig. A adapta, a împămînteni un obicei etc. **2.** (MED.) A înlocui printr-o intervenţie chirurgicală un ţesut, un organ bolnav cu altul sănătos, de acelaşi fel.

TRANSPÓRT s.n. (<fr. *transport*, germ. *Transport)* **1.** Faptul de a transporta. ◆ (Mai ales la pl.) Ramură a economiei naţionale care are ca obiect activitatea de deplasare a produselor şi deplasarea persoanelor cu ajutorul unor vehicule destinate acestui scop; ansamblul mijloacelor folosite pentru a transporta mărfuri şi persoane. **2.** (TELEC.) *Transportul energiei electromagnetice* = transmisiunea energiei electromagnetice.

TRANSPORTÁ vb. I (<fr. *transporter*, lat. *transportare*) **1.** Tranz. A deplasa cu un vehicul obiecte sau persoane dintr-un loc în altul. **2.** Refl. A se duce la faţa locului (pentru o anchetă, o inspecţie etc.); a se deplasa. **3.** Tranz. Fig. A aduce pe cineva într-o stare de beatitudine, de uitare de sine.

TRANSPORTÁBIL, -Ă adj. (<fr. *transportable)* Care poate fi transportat.

TRANSPORTÓR s.n., adj. (<fr. *transporteur)* **1.** S.n. Utilaj sau instalaţie automată care permite realizarea transportului continuu al unor materiale, piese, produse etc. pe distanţe relativ scurte, prin intermediul unor cupe, jgheaburi etc. montate pe bandă rulantă. **2.** S.n. *Transportor blindat* = autovehicul blindat prevăzut cu armament uşor (mitraliere şi puşti-mitraliere), destinat transportului infanteriei şi al statului-major. **3.** Adj. Care transportă, care duce.

TRANSPOZITÍV, -Ă adj. (<fr. *transpositif*) (Despre limbi) Care nu are o topică fixă, iar

raporturile sintactice sînt exprimate prin terminaţiile cuvintelor.

TRANSPOZÍŢIE s.f. (<fr. *transposition)* **1.** (CHIM.) Schimbare a poziţiei unor atomi sau a unor radicali dintr-o moleculă organică în condiţii speciale, avînd ca rezultat formarea unui nou compus. **2.** Executare sau transcriere a unei compoziţii muzicale dintr-o tonalitate într-alta, cu păstrarea raporturilor dintre sunete.

TRANSPÚNE vb. III (<*trans-*+*pune*; cf.fr. *transposer*, lat. *transponere*, engl. *transpose*) **1.** Tranz. A muta, a schimba ceva dintr-un loc în altul, dintr-o stare sau dintr-o situaţie în alta. **2.** Tranz. Fig. A da expresie în scris, pe scenă, pe ecran etc. unei anume realităţi, a o reda, a o pune pe hîrtie, în versuri, pe scenă, pe ecran etc. **3.** Refl. Fig. A se strămuta cu mintea, cu imaginaţia în altă situaţie, în alt loc sau în alt timp. **4.** Tranz. (INFORM.) A modifica în cadrul unui program pe computer ordinea în care sînt afişate caracterele, cuvintele sau frazele.

TRANSSEXUÁL, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *transsexuel*, engl. *transsexual*) **1.** Adj. Referitor la trecerea de la un sex la altul. **2.** S.m. şi f. Persoană căreia i s-a făcut operaţia de schimbare a sexului.

TRANSSIBERIÁN s.n. (<*trans-*+ *siberian*) **1.** Linie de cale ferată care traversează Siberia. **2.** Nume dat trenului care străbate Siberia de la un capăt la celălalt.

TRANSSÓNIC, -Ă adj. (<fr. *transsonique)* **1.** (Despre viteze) Care face trecerea din domeniul sonic în cel supersonic (între 270 şi 440 m/s). **2.** (Despre aparate) Care serveşte la studiul experimental al vitezelor sonice şi supersonice.

TRANSSUBSTANŢIÉRE s.f. (după fr. *transsubstantiation*) (În religiile catolică şi ortodoxă) Concepţie despre taina împărtăşaniei ca prefacere miraculoasă a pîinii şi a vinului în trupul şi sîngele lui Iisus Hristos; dogmă definită astfel în 1551, la Conciliul din Trente.

TRANSSUDÁT s.n. (<fr. *transsudat*) (MED.) Lichid conţinînd apă, săruri şi proteine care trece, în anumite stări patologice, din sînge în ţesuturi sau în cavităţile naturale ale organismului.

TRANSURÁNIC, -Ă adj. (CHIM.) (Despre elemente chimice) Care are numărul atomic mai mare decît cel al uraniului (92) şi este obţinut prin bombardarea altor elemente.

TRANSVAZÁ vb. I tranz. (<fr. *transvaser*) A muta un lichid sau un material pulverulent dintr-un vas într-altul.

TRANSVERSÁL, -Ă adj., s.f. (<fr. *transversal*) **1.** Adj. Care are direcţia perpendiculară pe lungimea unui corp sau a unei suprafeţe, care taie ceva de-a curmezişul. **2.** Adj., s.f. (MAT.) (Dreaptă) care taie o figură dată. **3.** S.f. Galerie orizontală în interiorul unei mine care trece de-a curmezişul direcţiei stratului.

TRANŞÁ vb. I tranz. (<fr. *trancher*) **1.** A tăia (şi a sorta) carnea destinată preparării mîncării. **2.** A tăia în lame, în plăci etc. marmura, lemnul etc. **3.** A rezolva printr-o decizie categorică şi rapidă o problemă, o contradicţie, o dificultate.

TRANŞÁNT, -Ă adj. (<fr. *tranchant)* **1.** Care nu admite, care nu suportă contraziceri; categoric, hotărît. **2.** (Despre culori) Care contrastează una faţă de cealaltă.

TRÁNŞĂ s.f. (<fr. *tranche*) Fiecare dintre părţile în care este împărţit un lucru sau un grup de lucruri care se produc sau se distribuie în rate succesive; parte, porţiune.

TRANŞÉE s.f. (<fr. *tranchée)* **1.** (MILIT.) Şanţ îngust săpat pe o poziţie de luptă sau în spatele acesteia, amenajat cu parapete şi locaşuri de tragere şi care oferă protecţie împotriva focului inamic. **2.** (TEHN.) Şanţ de lăţime mică în raport cu lungimea, folosit pentru aşezarea fundaţiei unui zid, pentru instalarea unor conducte etc.

TRANZÁCŢIE s.f. (<fr. *transaction,* lat. *transactio, -onis*) **1.** Înţelegere între două sau mai multe părţi prin care se stabileşte modalitatea transmiterii anumitor drepturi sau a efectuării unor schimburi comerciale. **2.** (JUR.) Convenţie prin care părţile urmăresc evitarea ori stingerea unui litigiu existent între ele, făcîndu-şi în acest scop concesii reciproce.

TRANZISTÓR s.n. (<fr., engl. *transistor*; cf. engl. *trans*[fer res]*istor* "rezistenţă de transfer") Element semiconductor, de circuit electric multipolar, solid, cu trei electrozi (emitor, bază, colector), care are proprietăţi şi utilizări asemănătoare cu ale triodei; p.ext. aparat de radio portativ cu asemenea elemente.

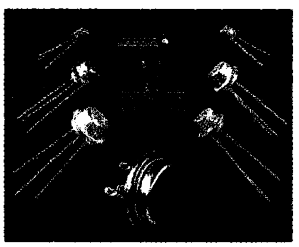

tranzistoare

TRÁNZIT s.n. (<fr. *transit*, germ. *Transit*, it. *transito*) **1.** Trecerea unor mărfuri sau a unor persoane dintr-o ţară într-alta prin teritoriul altei ţări. ◇ *Bilet de tranzit* = document pe baza căruia sînt scutite de vamă unele mărfuri la tranzitul lor printr-o ţară. **2.** Trecere a unui tren printr-o staţie de cale ferată sau printr-o ţară cu efectuarea opririlor numai pentru încrucişări sau pentru schimbări de direcţie. **3.** (FIZIOL.) *Tranzit digestiv* = drum parcurs de alimente prin tubul digestiv din momentul introducerii lor în gură pînă la absorbţia lor şi eliminarea resturilor.

TRANZITÁ vb. I tranz. (<fr. *transiter*) A trece printr-o ţară străină mărfuri în tranzit.

TRANZITÍV, -Ă adj. (<fr. *transitif*, lat. *transitivus)* **1.** (GRAM.; despre verbe) A cărui acţiune se răsfrînge asupra unui obiect, fiind construit cu un complement direct. **2.** (LOG.; MAT.) *Relaţie tranzitivă* = relaţie stabilită între elementele unei mulţimi, avînd proprietatea că, dacă într-un triplet de elemente ale sale primul este în relaţie cu al doilea, iar al doilea este în relaţie cu al treilea, atunci şi primul este în relaţie cu al treilea.

TRANZITIVITÁTE s.f. (<*tranzitiv*) **1.** Proprietate a unui verb de a fi tranzitiv. **2.** Proprietate a unei relaţii de a fi tranzitivă.

TRANZITÓRIU, -IE adj. (<fr. *transitoire*, lat. *transitorius)* **1.** De tranziţie; intermediar. **2.** (Despre regimul de funcţionare al unui sistem) Care este caracterizat prin variaţia în timp a cel puţin unei mărimi de stare, ca urmare a trecerii sistemului dintr-un regim static, staţionar sau permanent într-un alt regim static, staţionar sau permanent.

TRANZÍŢIE s.f. (<fr. *transition*, lat. *transitio, -onis)* Trecere de la o stare, de la o situaţie etc. la alta. ◇ *De tranziţie* = de trecere, intermediar; p.ext. provizoriu. ◆ (FIZ.) Trecere (bruscă) a unui sistem fizic dintr-o stare într-alta; transformare. ◆ Schimbare (bruscă) a stării unui atom, ion, nucleu atomic etc., însoţită, de obicei, de absorbţia sau de emisia unei cuante de energie (ex. saltul unui electron din învelişul atomului de pe o orbită pe alta, însoţit de emisia sau de absorbţia unui foton). ◆ (POLIT.) Perioadă de trecere a unei ţări, a unui grup de state etc. de la un tip de structură socială (formă de guvernare, organizare economică etc.) la altul; p.ext. schimbare socială.

TRANZIŢIONÁL, -A adj. (<engl. *transitional*) (CHIM.; despre elemente) Care se caracterizează, din punctul de vedere al structurii atomului, prin complementarea cu electroni a unui nivel electronic interior, incomplet (ex. elementele cuprinse între scandiu şi zinc, ytriu şi cadmiu, lantan şi mercur).

TRAP s.n. (cf.germ. *Trab*, magh. *trapp*) Alergare a calului, în care animalul, deplasîndu-se cu viteză medie, păşeşte concomitent cu un picior dinainte şi cu piciorul opus de dinapoi.

TRÁPĂ s.f. (<fr. *trappe*) **1.** Uşă orizontală, servind pentru a închide, cu un capac, o deschizătură în podeaua unei scene, în puntea unei nave etc. **2.** Acoperămînt al unei capcane pentru prinderea animalelor (mari) în stare vie.

TRAPÉZ s.n., s.m. (<fr. *trapèze*, lat. *trapezium*, germ. *Trapez)* **1.** S.n. Patrulater cu două laturi (opuse) paralele, numite baze. **2.** S.n. Bară orizontală atîrnată de două frînghii sau cabluri fixate, pe care se pot executa exerciţii de gimnastică acrobatică de pe loc sau în balansare. ◆ Leagăn improvizat pentru animale sau păsări ţinute în cuşti sau în colivii. **3.** S.m. (ANAT.) Muşchi plat, situat în regiunea spatelui, întinzîndu-se de la occipital pînă la claviculă.

TRAPÉZĂ s.f. (<sl. *trapeza)* Sală de mese a unei mănăstiri; refector.

TRAPEZOÉDRU s.n. (<fr. *trapézoèdre*) Corp geometric cu douăzeci şi patru de feţe patrulatere.

TRAPEZOÍD s.n. (<fr. *trapézoïde)* Suprafaţă generată prin rotirea unui trapez în jurul unei axe din planul său, care nu-l intersectează.

TRAPEZOIDÁL, -Ă adj. (<fr. *trapézoïdal*) În formă de trapezoid sau de trapez (**1**).

TRAPÍST s.m. (<fr. *trappiste*, it. *trappista*) **1.** Membru al unui ordin călugăresc catolic înfiinţat în 1664 în Normandia, care avea reguli de viaţă foarte austere (ex. tăcerea perpetuă). **2.** Brînză fabricată (odinioară de trapişti) după un procedeu special de fermentare.

TRAS[1] s.m. (<*trasa*) (FIN.) Persoană fizică sau juridică asupra căreia s-a emis o trată pe care este obligată să o plătească la scadenţă.

TRAS[2]**, -Ă** adj. (<*trage*) (Despre faţă sau părţi ale feţei) Slăbit (de oboseală, de supărare, de boală etc.).

TRASÁ vb. I tranz. (<fr. *tracer*) **1.** A însemna pe o suprafață forma sau desenul unui obiect, al unui plan, al unei figuri geometrice etc. ◆ A delimita, a marca un teren, un spațiu. ◆ (TEHN.) A însemna prin zgîriere sau punctare pe o piesă brută conturul suprafețelor de prelucrat. **2.** A indica (dînd ordine) modul de desfășurare a unei acțiuni, de realizare a unei activități. ◆ A surprinde prin cîteva idei generale ceea ce este esențial într-o problemă.

TRASATÓR s.m., s.n. (<*trasa*) **1.** S.m. Lucrător care execută trasarea unei piese brute. **2.** S.n. Trasor (**1**).

TRÁSĂ s.f. (<fr. *trace*) Diagramă a mișcării unui tren, înscrisă în graficul de circulație a trenurilor pe o linie de cale ferată.

TRASÉU s.n. (<fr. *tracé*) **1.** Drum pe care îl urmează un vehicul, un călător etc. ◆ Distanță marcată care trebuie străbătută de drumeții, de concurenții unei probe sportive etc. ◆ Traiectorie. **2.** Proiecție pe un plan orizontal al axei principale a unei lucrări tehnice (ex. o conductă de alimentare, o linie electrică, un funicular etc.). ◆ Axa unui drum, trasată pe teren.

TRASÓR s.n. (<fr. *traceur*) **1.** Unealtă de oțel cu mîner de lemn, care servește la trasarea liniilor sau la călcarea falțului (în legatul cărților). **2.** Proiectil care lasă o dîră luminoasă în urma sa, marcîndu-și astfel traiectoria. **3.** (FIZ.) Izotop radioactiv care permite, prin detectarea radiațiilor emise, urmărirea indirectă a circulației sale într-un sistem oarecare; atom marcat.

TRASS (TRAS) s.n. (<engl. *trass*) Material obținut prin măcinarea fină a tufurilor vulcanice, ai cărui componenți sînt bioxidul de siliciu și trioxidul de aluminiu.

TRATÁ vb. I (<lat. *tractare*, fr. *traiter*, it. *trattare*) **1.** Tranz. A avea față de cineva o anumită comportare, a se purta cu cineva într-un anumit fel. ◆ A avea o anumită atitudine față de ceva. **2.** Tranz. A ospăta, a cinsti un prieten, un oaspete. **3.** Tranz. și refl. A (se) supune unui tratament medical. **4.** Intranz. A duce tratative pentru încheierea unei convenții, unei înțelegeri etc. **5.** Tranz. A expune în scris sau oral o problemă, o temă, un subiect. **6.** Tranz. A supune un material, o substanță etc. unui tratament chimic sau fizic cu scopul de a obține modificări. **7.** Tranz. A supune semințele și plantele acțiunii unor agenți chimici sau fizici pentru a distruge germenii patogeni și bolile provocate de ei.

TRATÁBIL, -Ă adj. (<*trata*) Care poate fi tratat.

TRATAMÉNT s.n. (<lat. *tractamentum*, it. *trattamento*; cf.germ. *Traktament*, fr. *traitement*) **1.** Manieră, fel de a se purta cu cineva sau cu ceva; atitudine, comportare. **2.** (FON.) Evoluție; modificare, schimbare (a sunetelor). **3.** Totalitatea mijloacelor medicamentoase, dietetice, balneoclimatice și igienice de combatere a unei boli. **4.** (TEHN.) Ansamblu de operații efectuate asupra materialelor, în scopul modificării unor calități fizico-chimice, a dimensiunilor, a aspectului etc. acestora. ◇ *Tratament mecanic* = procedeu care modifică proprietățile geometrice și mecanice ale unui corp prin operații mecanice de deformare. *Tratament termic* = ansamblu de operații succesive de încălzire și de răcire, efectuate în condiții anumite de temperatură, cu anumite viteze și în anumite medii, aplicate în scopul obținerii unor piese metalice cu structuri și proprietăți mecanice determinate (ex. *călire, revenire, recoacere* etc.). *Tratament termochimic* = ansamblu de operații prin care se modifică compoziția chimică a stratului de la suprafața pieselor metalice, prin difuzarea în el, la temperaturi înalte, a anumitor elemente (sulf, azot, carbon, crom, aluminiu etc.). **5.** *Tratament superficial* = înveliș asfaltic subțire aplicat pe fața unei îmbrăcăminți rutiere, în scopul protejării sau întreținerii drumului cînd acesta începe să se degradeze.

TRATÁT s.n. (<lat. *tractatus*, it. *trattato*, germ. *Traktat*; cf.fr. *traité*) **1.** Înțelegere încheiată între două sau mai multe state (*tratat bilateral* sau *multilateral*), prin care se creează, se modifică sau se anulează drepturi și obligații ori se stabilesc norme de conduită (*tratat de pace, tratat economic* etc.). **2.** Lucrare de specialitate în care sînt prezentate și dezvoltate principiile fundamentale ale unei discipline.

TRATATÍVE s.f.pl. (<it. *trattative*, pl. lui *trattativa*) **1.** Discuții, negocieri purtate între două sau mai multe părți interesate, în scopul de a ajunge la un acord, la o înțelegere. **2.** (JUR.) Mijloc de reglementare a problemelor internaționale prin stabilirea unui contact între părțile interesate, prin expunerea punctelor de vedere în ideea găsirii de comun acord a unei soluții acceptabile pentru părți. ◆ *Tratative la nivel înalt* = tratative dintre șefii de stat, de guvern, dintre alte persoane oficiale cu funcții înalte.

TRATÁȚIE s.f. (<*trata*; cf.it. *trattazione*) Faptul de a servi oaspeților mîncare și băutură fără un protocol deosebit; concr. mîncarea și băutura servită.

TRÁTĂ s.f. (<it. *tratta*, germ. *Tratte*) Cambie prin care o persoană fizică sau juridică (*trăgător*), în calitate de creditor, dispune unui debitor al său (*tras*) să plătească o sumă de bani unei alte persoane (*beneficiar*) la data și la locul stabilit.

TRÁUL s.n. (<engl. *trawl*) Năvod marin de mari dimensiuni (cu ochiuri de 4-5 cm, lungimea pînă la 50 m și lățimea la gură pînă la 30-40 m) destinat pescuirii în larg, în aglomerări de pești.

TRÁULER s.n. (<engl. *trawler*, germ. *Trawler*) Navă de pescuit echipată cu traule.

TRAUMATÍSM s.n. (<fr. *traumatisme*) **1.** Nume generic dat leziunilor produse prin lovire, tăiere, înțepare, ardere etc.; p.ext. ansamblul tulburărilor de ordin local și general care apar în urma acțiunii unui agent extern violent. **2.** Suferință psihică provocată prin acțiunea unui factor extern psihogen.

TRAUMATOLOGÍE s.f. (<fr. *traumatologie*; cf.gr. *trauma* "rană"+*logos* "studiu") Ramură a chirurgiei care se ocupă cu studiul și cu tratamentul traumatismelor.

TRAVÁLIU s.n. (<it. *travaglio*, fr. *travail*) **1.** Lucru, muncă. **2.** Denumire dată perioadei cuprinse între apariția durerilor de naștere și expulzarea fătului din uter.

TRAVÉE s.f. (<fr. *travée*) Parte dintr-o construcție cuprinsă între două grinzi, două coloane, doi stîlpi etc.

TRÁVELLING s.n. (<fr., engl. *travelling*) Procedeu de filmare care constă în deplasarea pe orizontală sau verticală a aparatului de luat vederi montat pe un cărucior mobil; p.ext. căruciorul pe șine sau pe rotile care poartă aparatul de filmat. ◇ Mișcare, deplasare a aparatului de filmat.

TRAVÉRS s.n. (<fr. *travers*) (NAV.) Direcție perpendiculară pe planul diametral al unei nave.

TRAVERSÁ vb. I tranz. (<fr. *traverser*) **1.** A trece pe partea opusă (a unui drum, a unui loc, a unei ape); a trece peste. **2.** A străbate, a trece prin munți, ținuturi etc.

TRAVERSÁRE s.f. (<*traversa*) **1.** Acțiunea de a traversa. **2.** Manevră de punere la post (în poziție orizontală) a unei ancore de navă. **3.** Așezare periculoasă a unei nave, cu axa longitudinală paralelă cu crestele valurilor (între valuri), care poate provoca răsturnarea navei.

TRAVÉRSĂ s.f. (<fr. *traverse*) **1.** Piesă de lemn, de beton sau de metal folosită ca element de legătură între șinele de cale ferată și terasament. **2.** Grindă de lemn, de oțel sau de beton armat așezată transversal pe axa longitudinală a unei construcții sau a unui sistem tehnic și utilizată ca piesă de rezistență în scheletul unei clădiri, al unui pod, al unei mașini. **3.** Grindă confecționată din profile de oțel laminat, care face legătura dintre bordajele unei nave și pe care se sprijină puntea. **4.** (MIL.IT.) Mică ridicătură de pămînt amplasată pe șanțurile de tragere.

TRAVERSÍNĂ s.f. (<fr. *traversine*) Traversă din scheletul de rezistență al unei nave, care nu se continuă de la un bord la celălalt; semitraversă.

TRAVERTÍN s.n. (<fr. *travertin*, it. *travertino*) Tuf calcaros compact, folosit în construcții.

TRAVESTÍ[1] s.n. (<fr. *travesti*) Rol interpretat de un actor de sex opus personajului.

TRAVESTÍ[2] vb. IV tranz. și refl. (<fr. *travestir*, it. *travestire*) A (se) deghiza (pentru un carnaval, un bal mascat). ◆ Refl. (Despre actori) A interpreta (deghizat) mai multe roluri în una și aceeași piesă.

TRĂDÁ vb. I (<lat. *tradere*, după *da*; cf.fr. *trahir*, it. *tradire*) **1.** Tranz. A înșela în mod voit și premeditat pe cineva; a fi neloial. ◆ A nu mai sprijini o cauză, o idee. ◆ (JUR.) A săvîrși o infracțiune gravă privind securitatea și (sau) integritatea unui stat. ◆ A înșela sentimentele cuiva; a fi infidel. **2.** Tranz. și refl. A (se) arăta în adevărata lumină, a(se) da de gol. **3.** Tranz. Fig. (Despre facultăți fizice sau psihice) A nu mai funcționa (bine).

TRĂDĂTÓR, -OÁRE adj. (<*trăda*) (Și substantivat) Care trădează. ◆ Infidel, necredincios.

TRĂGÁCI, -CE s.n., s.m., adj. (<*trage*) **1.** S.n. Piesă din mecanismul de dare a focului la arme, pe care se apasă cu degetul pentru a elibera percutorul. **2.** S.m. Persoană care trage cu o armă de foc. **3.** Adj. (Pop; despre animale de tracțiune) Care trage (bine) în jug, la ham.

TRĂGĂTÓR, -OÁRE adj., subst. (<*trage*) **I.** Adj. Care trage cu arma. ◆ (Despre animale) Cu care se efectuează tracțiuni; de muncă, de povară. **II. 1.** S.m. și f. Persoană care trage ceva. ◆ Persoană care trage cu o armă de foc. **2.** S.m. (FIN.) Emitentul unei trate. **3.** S.n.

Instrument folosit la efectuarea lucrărilor de desen tehnic în tuş pentru a trasa liniile drepte sau curbe. **4.** S.f. Un fel de scăunel cu o deschizătură în care se bagă călcîiul cizmei spre a o descălţa.

TRĂÍ vb. IV (<sl. *trajati*) **1.** Intranz. A se afla în viaţă; a exista, a vieţui. **2.** Intranz. A dura, a se menţine, a dăinui. **3.** Intranz. şi tranz. A-şi duce, a-şi petrece viaţa într-un anume fel. ◆ Intranz. A-şi închina, a-şi consacra viaţa unui scop. ◆ Intranz. A se bucura, a profita din plin de viaţă. **4.** Intranz. (Cu determinări locale) A fi stabilit undeva; a locui. **5.** Intranz. A-şi petrece viaţa împreună cu cineva; a convieţui. ◆ A avea relaţii de dragoste cu cineva. **6.** Intranz. A-şi cîştiga existenţa, a se întreţine. **7.** Tranz. Fig. A simţi cu intensitate, a participa emotiv, sufleteşte la... .

TRĂINICÍE s.f. (<*trainic*) Durabilitate, rezistenţă; soliditate.

TRĂÍRE s.f. (<*trăi*) **1.** Faptul de a trăi; vieţuire. **2.** Proces sufletesc, fenomen al vieţii interioare; experienţă sufletească.

TRĂIRÍSM s.n. (<*trăire*) Curent în gîndirea filozofică românească dintre cele două războaie mondiale, conform căruia timpul şi trăirea există doar în măsura în care fiecare şi le creează pentru sine. Se cultivă obsesia morţii, a aventurii, a absurdului, este negată cauzalitatea şi se consideră că înlănţuirea validă de raţionamente nu duce la aflarea adevărului. A fost fundamentat de Nae Ionescu.

TRĂNCĂNÍ vb. IV (<*tranc*, onomat.) **1.** Intranz. şi tranz. (Peior.) A vorbi mult şi fără rost; a sporovăi, a flecări, a pălăvrăgi. **2.** Intranz. A face zgomot trîntind sau lovind; a hodorogi.

TRĂPĂŞ s.m. (<*trap*) Denumire generică dată raselor de cai specializaţi pentru mare viteză în mersul la trap (*trăpaş românesc, orlov, american, rusesc etc.*); cal antrenat pentru mersul la trap.

TRĂSĂTÚRĂ s.f. (<*trage*) **1.** Linia trasă pe hîrtie dintr-o singură mişcare. ◇ *Dintr-o trăsătură de condei* = dintr-o dată, fără încercări prealabile. **2.** Contur caracteristic figurii unei persoane. ◆ Fig. Aspect esenţial al caracterului sau al personalităţii cuiva. **3.** Fig. Caracteristică generală şi esenţială a unei opere, a unui fenomen, a unei epoci etc.

TRĂSNĂIE s.f. (<*trăsni*) Faptă ieşită din comun; năzbîtie, poznă. ◆ Ciudăţenie, aiureală.

TRĂSNEÁLĂ s.f. (<*trăsni*) Toană, ciudăţenie, capriciu. ◆ Nebunie.

TRĂSNET s.n. (<*trăsni*) **1.** Descărcare electrică în atmosferă, de acelaşi tip cu fulgerul, care se produce însă între un nor şi un obiect de pe pămînt. ◇ *Lovitură de trăsnet* = întîmplare venită pe neaşteptate. **2.** Zgomot puternic; detunătură.

TRĂSNÍ vb. IV (<sl. *trěšnonti*) **1.** Intranz. impers. şi unipers. A se produce un trăsnet; a cădea trăsnete. ◆ Tranz. A lovi trăsnetul pe cineva sau ceva. **2.** Tranz. şi intranz. A izbi, a lovi cu putere. ◆ Intranz. Fig. A-şi manifesta zgomotos şi cu furie supărarea. **3.** Refl. Fig. A înnebuni. **4.** Intranz. (Despre arme de foc) A detuna, a bubui.

TRĂSNÍT, -Ă adj. (<*trăsni*) (Şi substantivat) **1.** Lovit de trăsnet. **2.** Zăpăcit; nebun. **3.** Fig. Aiurit, ciudat.

TRĂSÚRĂ s.f. (<*trage*) Vehicul cu patru roţi, pe arcuri, tras de cai, folosit pentru transportul persoanelor.

TREÁBĂ s.f. (<sl. *treba*) **1.** Activitate, ocupaţie. **2.** Muncă, lucru. **3.** Ispravă, faptă. **4.** Chestiune, problemă; interes, afacere.

TREÁPĂD s.n. (< *trepăda*) (În ev. med.; în Ţara Românească) Taxă sau amendă percepută de portărel, armăşel etc. de la cei ce nu se prezentau de bună voie la procese sau care nu-şi plăteau datoriile.

TREÁPTĂ s.f. (lat. *trajecta*) **1.** Fiecare dintre suprafeţele orizontale ale unei scări, situate la înălţimi diferite faţă de sol. **2.** Fig. Grad, nivel; etapă, fază. ◆ Rang, situaţie. **3.** Fig. Categorie socială.

TREASC s.n. (<scr. *tresk*) Tun mic care se încărca pe la gura ţevii, folosit în trecut la petreceri, la sărbători, pentru a produce focuri de artificii şi pocnituri.

TREAZ, -Ă adj. (<sl. *trězvú*) **1.** Care s-a trezit din somn sau care nu doarme. **2.** Care nu este ameţit de băutură. **3.** Fig. Care este atent la cele ce se petrec în jurul său; vigilent.

TRÉBNIC s.n. (<sl. *trěběnikŭ*) Carte de ritual a bisericii ortodoxe; molitvelnic.

TREBUÍ vb. IV (<sl. *trěbovati*) **1.** Intranz. A avea nevoie (de ceva); a fi nevoie (de ceva). ◇ *Cum trebuie* = aşa cum se cuvine, cum se cade; bine. **2.** Tranz. unipers. şi impers. Este necesar să ..., este obligatoriu să ... **3.** Tranz. unipers. şi impers. A fi probabil sau posibil, a se putea presupune.

TREBUINCIÓS, -OÁSĂ adj. (<*trebuinţă*) Folositor, necesar, util.

TREBUÍNŢĂ s.f. (<*trebui*) Nevoie, necesitate.

TRECĂTÓR, -OÁRE adj., subst. (<*trece*) **1.** Adj. Care nu durează mult, care trece repede. ◆ Care trece printr-un loc fără a se opri (multă vreme); care este în trecere. **2.** S.m. şi f. Pieton. ◆ Drumeţ, călător. **3.** S.f. (GEOGR.) Loc de trecere. ◆ Drum îngust de trecere printre doi munţi sau printre două şiruri de munţi, de obicei de-a lungul unei ape.

TRÉCE vb. III (lat. *traicere*) **I. 1.** Intranz. A merge printr-un anumit loc sau prin dreptul cuiva, ori a ceva fără a se opri; a străbate un loc, a-şi urma drumul. ◆ A merge formînd un convoi, o coloană; a se perinda, a se succeda. **2.** Intranz. A merge într-o anumită direcţie, spre o anumită ţintă. ◆ (Despre ape curgătoare, drumuri etc.) A avea cursul sau traseul prin ... **3.** Intranz. A se abate din drum pe undeva sau pe la cineva. **4.** Intranz. (Adesea fig.) A depăşi, a merge mai departe de ..., a lăsa în urmă. **5.** Tranz. A sări peste un obstacol, a-l păşi pentru a ajunge dincolo sau de cealaltă parte. ◆ A traversa un drum, o cale de acces. ◆ Intranz. A păşi peste cineva sau ceva, călcînd în picioare. ◇ *A trece peste cineva* = a dispreţui pe cineva. **6.** Tranz. A transporta (dincolo de ...). **7.** Tranz. A atinge un corp, un obiect cu o mişcare uşoară de alunecare pe suprafaţa lui. **8.** Tranz. A petrece pe după ..., peste ... **9.** Intranz. A schimba un loc cu altul. ◆ Fig. (Determinat prin "în cealaltă lume", "din viaţă" etc.) A muri. ◆ A schimba o stare, o lucrare sau o acţiune cu alta. **10.** Intranz. A ajunge la ..., a fi transmis pînă la ... ◆ Tranz. A transmite ceva. **11.** Intranz. A-şi îndrepta atenţia spre o nouă îndeletnicire. **12.** Tranz. A înregistra (într-un registru, într-o rubrică etc.); a repartiza pe cineva undeva. **13.** Tranz. A susţine cu succes un examen; a fi promovat. **II. 1.** Intranz. şi tranz. A parcurge un drum sau un spaţiu limitat. ◆ Tranz. A filtra, a cerne, a strecura. ◆ Intranz. A străbate cu greu un spaţiu îngust. **2.** Intranz. Fig. A avea de suferit; a fi supus la ... **3.** Intranz. A trece de partea cealaltă, a străpunge. **4.** Tranz. (Despre stări fiziologice) A cuprinde, a copleşi pe cineva. **III. 1.** Intranz. (Despre unităţi de timp) A se scurge, a se desfăşura (apropiindu-se de sfîrşit). ◆ Refl. A lua sfîrşit; a nu mai fi actual. **2.** Intranz. A dispărea, a pieri; a înceta. **3.** Tranz. A petrece un timp anumit. **4.** Intranz. A depăşi o anumită vîrstă. **5.** Refl. A îmbătrîni. ◆ (Despre plante) A se ofili. ◆ (Despre foc, flăcări etc.) A se stinge. **6.** Refl. (Despre materiale) A se consuma. **IV.** Intranz. A fi mai mare sau mai mult decît o anumită mărime, valoare, cantitate; a depăşi. ◆ A ajunge pînă dincolo de ... **V. 1.** Refl. (Pop.; în formă negativă) A nu putea fi luat în seamă; a nu avea crezare. ◆ Tranz. A nu ierta, a nu îngădui. **2.** Intranz. A fi considerat... , a fi luat drept... .

TRECENTO subst. (cuv. it.) Denumire dată culturii şi artei italiene a Renaşterii dintre anii 1301-1400.

TRÉCERE s.f. (<*trece*) **1.** Schimbare a unei stări de lucruri, a unei situaţii, a unui sentiment etc. **2.** Fig. Consideraţie, stimă; influenţă. **3.** Loc pe unde se poate trece. ◆ *Trecere izolată* = dispozitiv de izolare a unei conducte electrice la străbaterea unui perete. ◆ Construcţie care permite unui vehicul sau persoanelor să treacă peste ceva; pasaj. **4.** *Trecere serie-paralel* = modificare a conexiunii-serie în conexiune-paralel (sau invers) a motoarelor electrice care acţionează un vehicul în vederea schimbării vitezei acestuia. **5.** Parte a unei faze de prelucrare tehnologică efectuată fără schimbarea suprafeţei de lucru, a uneltei sau a regimului de lucru. **6.** (IND.) Produs care se obţine după cernerea unui material prin ochiurile unui ciur sau ale unei site.

TRECÚT s.n. (<*trece*) **1.** Timpul care s-a scurs; starea de lucruri din acel timp. **2.** (GRAM.) Denumire dată timpurilor verbale care exprimă o acţiune petrecută înainte de momentul vorbirii sau înainte de un moment de referinţă; în limba română formele acestor timpuri verbale sînt: *imperfectul, perfectul simplu, perfectul compus, mai mult ca perfectul.*

TREFILÁ vb. I tranz. (<fr. *tréfiler*) A trece un metal printr-o filieră pentru a obţine sîrmă.

TREFLÁT, -Ă adj. (<fr. *tréflé*) (Despre planuri arhitectonice) În forma unei frunze de trifoi. ◆ (Despre forma planului unei biserici) Care are absida centrală şi cele două absidе laterale racordate între ele.

TRÉFLĂ s.f. (<fr. *trèfle*) **1.** Numele unei culori la jocul de cărţi, reprezentată printr-un trifoi de culoare neagră. **2.** Cusătură ornamentală din fir de bumbac ori de mătase etc. în formă de frunză de trifoi, de triunghi etc., executată la unele haine speciale (ex. *la uniforme militare*). **3.** (TEHN.) Rozetă cu trei sau patru aripi prin intermediul căreia se realizează antrenarea unui cilindru de laminor.

TREI num. card., s.n. (lat. *tres*) **1.** Num. card. Număr care este situat în numărătoare între doi şi patru; se indică prin cifra 3 (sau III). ◇ (Adjectival) *Trei mere.* ◇ (Substantivat) *Au mers trei în această excursie.* ◇ (Cu valoare de num. ord.) *Capitolul trei.* ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *A încercat de trei ori.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Merg cîte trei pe stradă.* **2.** S.n. Semn grafic ce reprezintă numărul trei; p.ext. desen, figură în forma acestui semn. ◆ Nota trei. **3.** S.n. Notă muzicală cuprinsă între notele doi şi patru. **4.** S.n. Carte de joc sau faţetă a zarului marcată cu trei puncte.

TREIÁJ s.n. (<fr. *treillage)* Spalier pentru grădină sau pentru vie.

TREIERÁ vb. I tranz. (lat. *tribulare*) A separa seminţele cerealelor de restul plantei (în trecut prin batere cu îmblăciul, prin călcare cu caii sau cu boii etc., astăzi cu ajutorul batozelor sau al combinelor).

TREIERÁT s.n. (<*treiera*) **1.** Operaţia de separare a seminţelor de restul plantei în vederea valorificării. ◇ *Maşină de treierat* = treierătoare (**2**). **2.** Perioadă de timp în care se treieră.

TREIERĂTÓR, -OÁRE subst. (<*treiera*) **1.** S.m. şi f. Muncitor care lucrează la batoză. **2.** S.f. Maşină agricolă care separă boabele de cereale păioase de celelalte părţi ale plantei, le curăţă şi le sortează.

TREIERÍŞ s.n. (<*treiera*) Treieratul seminţelor.

TRÉILEA, TRÉIA num. ord. (<*trei*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care este situat în numărătoare între al doilea şi al patrulea.

TRÉILER (TRÁILER) s.n. (<engl. *trailer*) Remorcă de mare capacitate, cu platforma joasă, cu care se transportă obiecte grele.

TREÍME s.f. (<*trei*) **1.** A treia parte dintr-un întreg împărţit în părţi egale. **2.** (În religia creştină) *Sfînta Treime* = doctrină de bază şi specifică a revelaţiei Noului Testament, conform căreia dumnezeirea sau esenţa lui Dumnezeu subzistă ca treime de persoane sau ipostaze: Dumnezeu-Tatăl, Dumnezeu-Fiul şi Sfîntul Duh.

TRÉISPREZECE num. card., s.m. (<*trei+spre+zece*) Num. card. Număr care este situat în numărătoare între doisprezece şi paisprezece; se indică prin cifra 13 (sau XIII). ◇ (Adjectival) *Are treisprezece ani.* ◇ (Substantivat) *În clasă sînt treisprezece.* ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Pagina treisprezece.* ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *A mers de treisprezece ori.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Merg în rînd cîte treisprezece.*

TRÉISPREZECELEA, TRÉISPREZECEA num. ord. (<*treisprezece*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care este situat în numărătoare între al doisprezecelea şi al paisprezecelea.

TREIZÉCI num. card., s.m. (<*trei+zece)* Num. card. Număr care este situat în numărătoare între douăzeci şi nouă şi treizeci şi unu; se indică prin cifra 30 (sau XXX). ◇ (Adjectival) *Are treizeci de ani.* ◇ (Substantivat) *Au plecat treizeci la meci.* ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *La admitere a ocupat locul treizeci.* ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num.adverbial) *S-a dus de treizeci de ori.* ◇ Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Dă cîte 30 de mere fiecăruia.*

TREIZÉCILEA, -ZÉCEA num. ord. (<*treizeci*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care este situat în numărătoare între al douăzeci şi nouălea şi al treizeci şi unulea.

TREMATÓD s.n. (<fr. *trématode;* cf.gr. *trematodes* "găurit, ciuruit") (La pl.) Clasă de viermi laţi, paraziţi (ex. *gălbeaza*), cu corpul turtit dorsoventral, în formă de frunză, acoperiţi de o cuticulă, cu organe de fixare: ventuze şi cîrlige (*Trematoda*); (şi la sg.) vierme care face parte din această clasă.

TRÉMĂ s.f. (<fr. *tréma;* cf.gr. *trema* "punct pe feţele zarului") Semn diacritic întrebuinţat în ortografia unor limbi, format din două puncte, care, puse orizontal deasupra unei vocale, arată că aceasta trebuie pronunţată fie ca o unitate de sine stătătoare, fie cu o valoare modificată.

TREMOLÍT s.n. (<fr. *tremolite*) Silicat natural de calciu şi de magneziu care se prezintă sub formă de cristale de culoare albă, constituent al unor roci metamorfice şi al unor roci eruptive de temperaturi joase.

TREMOLO s.n. (cuv. it.) (MUZ.) Uşoară tremurătură produsă la executarea unei bucăţi muzicale cu un instrument sau cu vocea prin actul repetat şi rapid al unuia sau a mai multe sunete. (ex. *tremolo de timpan*).

TRÉMUR s.n. (<*tremura*) **1.** Mişcare involuntară uşoară şi repetată a corpului sau a unei părţi a corpului, provocată de frig, de frică, de emoţie, de o boală etc.; tremurătură. **2.** Clătinare uşoară şi repetată a unui lucru; oscilaţie. **3.** Vibraţie a glasului sau a unor sunete.

TREMURÁ vb. I intranz. (lat. *tremulare*) **1.** (Despre fiinţe sau despre părţi ale corpului lor) A face mişcări involuntare, scurte şi repetate, provocate de frig, de o emoţie, de o boală etc. **2.** (Despre plante, frunze etc.) A face o mişcare (oscilatorie) uşoară şi repetată; a se legăna, a se clătina. ◆ (Despre lumini şi umbre) A se mişca (sau a da impresia că se mişcă) repede şi intermitent; a juca, a licări. ◆ (Despre ape) A undui uşor; a se încreţi. ◆ (Pop.; despre pămînt) A se cutremura. **3.** (Despre sunete, melodii) A vibra; (despre glas) a avea variaţii de ton, oscilaţii; p.ext. a şovăi. **4.** Fig. A fi cuprins de o emoţie puternică. ◆ A se înfiora de spaimă; a se cutremura.

TREMURĂTÓR, -OÁRE adj., s.f. **I.** Adj. **1.** (Despre fiinţe sau despre părţi ale corpului lor) Care tremură, care e cuprins de tremur. **2.** Care se mişcă, se clatină uşor. **3.** (Despre sunete, melodii) Care vibrează; (despre glas) care are variaţii de ton, care este nesigur, şovăielnic. **II.** S.f. Plantă erbacee perenă, din familia gramineelor cu spiculeţe multiflore, lateral turtite, aşezate în panicule răsfirate (*Briza media*).

TREMURĂTÚRĂ s.f. (<*tremura)* Tremur (**1**).

TREMURÍCI s.n., s.m.(<*tremura)* **1.** S.n. Tremur (**1**). **2.** S.m. Ciupercă necomestibilă, gelatinoasă, tremurătoare, cu spini moi pe faţa inferioară, care creşte pe pămînt şi pe trunchiurile putrede de brazi *(Tremellodon gelatinosum).*

TREN s.n. (<fr. *train*, it. *treno)* **1.** Locomotiva şi ansamblul de vagoane pe care aceasta le trage. ◇ *Tren subteran* = metrou. *Tren blindat* = tren constituit din vagoane blindate propulsate de o locomotivă blindată, plasată la mijlocul garniturii. Este dotat cu arme automate şi cu armament de artilerie. ◇ *A scăpa* (sau *a pierde) trenul* = a pierde un prilej, o şansă. **2.** Ansamblu de piese, de dispozitive sau de maşini-unelte care au un rol funcţional comun. ◇ *Tren de aterizare* = ansamblu de piese (bare de susţinere, roţi, amortizoare şi frîne) care asigură deplasarea (rularea) pe sol a unui avion. *Tren de laminor* = ansamblu format din cilindrii de lucru şi de sprijin, precum şi din dispozitivele de susţinere, de reglaj etc. ale unui laminor. **3.** (FIZ.) *Tren de unde* = fiecare dintre succesiunile de grupuri de unde întreţinute sau amortizate ale unui mediu, care se repetă în mod asemănător.

TRENÁ vb. I intranz. (<fr. *traîner)* (Despre acţiuni) A se desfăşura cu încetineală, a se prelungi, a se tărăgăna, a întîrzia.

TRENÁJ s.n. (<fr. *traînage)* Transport minier în care vagonetele sînt trase de un cablu care se desfăşoară pe un troliu.

TRÉNĂ s.f. (<fr. *traîne*) **1.** Partea din spate, prelungită, a unei rochii, care se tîrăşte pe jos. **2.** (FIZ.) *Trenă de condensare* = dîră de picături pe care o lasă în urma sa un mobil (ex. un avion) prin condensarea vaporilor suprasaturaţi din mediul gazos străbătut.

TRENCI s.n. (<engl. *trench*[coat]) Pardesiu cu croială raglan, uneori cu mîneci aplicate, confecţionat dintr-o ţesătură specială de bumbac impermeabilizată.

TREND (cuv. engl.) **1.** (ECON.) Evoluţie a pieţei, a comerţului. **2.** (BIOL.) Tendinţă evolutivă observabilă statistic.

TRÉNING s.n. (<engl. *training*) **1.** Costum de sport, alcătuit dintr-o bluză şi un pantalon de tricot. **2.** Pregătire; instruire, formare.

TREPÁN s.n. (<fr. *trépan*, lat. *trepanum)* **1.** Instrument în formă de sfredel, folosit la trepanaţie. **2.** Instrument folosit în sculptură, cu ajutorul căruia se pot face perforaţii adînci în piatră şi în marmură. **3.** Denumire dată sapei de tip daltă, folosită în forajul prin presiune.

TREPANÁ vb. I tranz. (<fr. *trépaner*) A efectua o trepanaţie.

TREPANÁŢIE s.f. (<fr. *trépanation*) (MED.) Operaţie care constă în efectuarea unei deschideri (ferestre) în oasele cutiei craniene în scop neurochirurgical (ex. extirparea unei tumori cerebrale).

TREPĂDÁ vb. I intranz. (lat. *trepidare*) **1.** A alerga, a se agita, a se zbuciuma. **2.** (Pop.) A avea diaree.

TREPĂDĂTÓR, -OÁRE adj., subst. (<*trepăda*) **1.** Adj. Care treapădă (**I**). **2.** S.m. şi f. Persoană care are anumite atribuţii la nunţile ţărăneşti (ex. dă ajutor la masă). **3.** S.f. Plantă erbacee, anuală, din familia euforbiaceelor, cu tulpină ramificată, înaltă pînă la 40-70 cm, cu frunzele opuse, peţiolate, cu florile mici, dispuse dioic, verzui, şi cu fructele capsule, avînd proprietăţi laxative *(Mercurialis annua).*

TREPĂDÚŞ s.m. (<*trepăda*) Persoană care

se agită, care aleargă în toate părțile; fig. individ fără personalitate și demnitate, servil.
TREPÉTNIC s.n. (<sl. *trepetiníkŭ*) Carte populară care cuprinde preziceri făcute pe baza interpretării unor mișcări involuntare, convulsive, pe care le au uneori pleoapele, buzele sau alte părți ale corpului omenesc; preziceri cuprinse în această carte.
TREPIDÁ vb. I intranz. (<fr. *trépider*) **1.** (Despre lucruri) A vibra puternic, cu oscilații repezi și scurte. **2.** Fig. (Despre oameni) A nu-și găsi astîmpăr, a se agita; a palpita, a tremăta.
TREPIDÁNT, -Ă adj. (<fr. *trépidant*) Emoționant, palpitant.
TREPIDÁȚIE s.f. (<fr. *trépidation*) **1.** Vibrație a unui sistem tehnic provocată de funcționarea sistemului respectiv. **2.** Vibrație a unei construcții, a unui corp (elastic) provocată de surse exterioare. **3.** Fig. Agitație, neastîmpăr.
TREPIÉD s.n. (<fr. *trépied*) **1.** Dispozitiv format din trei picioare articulate, prevăzut la extremitatea de sus cu un stativ pentru fixarea unui aparat topografic, fotografic sau cinematografic, pentru susținerea unei instalații ușoare de foraj, acționate manual etc. **2.** Scaun cu trei picioare.
TREPONÉMĂ s.f. (<fr. *tréponème*; cf.gr. *trepo* "a răsuci"+*nema* "fir") (BIOL.) Microorganism patogen în formă de spirală, agent specific al infecției sifilitice (*Treponema pallidum*).
TREPONEMÓZĂ s.f. (<fr. *tréponémose*) **1.** Denumire generică pentru bolile provocate de diferite specii de treponemă; sifilis, spirochetoză. **2.** Boală a găinilor care se manifestă prin paralizia picioarelor și a aripilor.
TRÉSĂ s.f. (<fr. *tresse*) **1.** Găitan (alb sau galben)aplicat pe uniforme pentru a indica anumite distincții, grade militare etc. **2.** Cordon plat, împletit din mai multe parîme, folosit la confecționarea chingilor de barcă, a sacheților etc.
TRESĂLTÁ vb. I intranz. (<*sălta*, după fr. *tressauter*) **1.** A tresări de bucurie, de emoție etc. **2.** (Despre inimă) A zvîcni. **3.** A se mișca, a se zgudui ușor.
TRESĂRÍ vb. IV intranz. (<*sări*; cf.fr. *tressaillir*) **1.** A face o mișcare bruscă, involuntară, provocată de o emoție puternică. **2.** A se trezi brusc din somn sau a ieși brusc dintr-o stare de apatie, de neatenție. **3.** (Despre inimă) A-și accelera și intensifica bătăile din cauza unei emoții. **4.** Fig. (Despre voci, sunete etc.) A răsuna pe neașteptate.
TRÉSTIE s.f. (<sl. *tristĭ*) **1.** Plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina rigidă, noduroasă, pînă la 5 m înălțime, cu frunzele verzi-albăstrui și cu florile dispuse în spice, care crește pe marginea apelor liniștite și se folosește la împletituri (*Arundo donax*). **2.** *Trestie de baltă* = stuf (*Phragmites communis*). **3.** *Trestie de zahăr* = plantă erbacee perenă, din familia gramineelor, originară din S-E Asiei, cu tulpina înaltă pînă la 6 m, cu frunzele lungi pînă la 2 m și late pînă la 10 cm și cu inflorescența în formă de panicul (*Saccharum officinale*). Conține 13-20% zahăr, iar melasa este folosită pentru fabricarea romului.
TRESTIOÁRĂ s.f. (<*trestie*) Nume dat mai multor plante erbacee din familia gramineelor, cu tulpina înaltă, asemănătoare cu trestia, cu frunzele lungi sau răsucite, cu florile alburii sau violacee (*Calamagrostis arundinacea, pseudophragmites, canescens*).
TRÉTI adj. invar. (<sl. *tretiĭ*) (În ev. med.; în țările române) Al treilea în grad (în privința unui titlu sau rang boieresc) (ex. *treti-vistier*).
TRETÍN, -Ă subst. (<sl. **tretin*) **1.** S.f. (În ev. med.; în Moldova) Amendă plătită de hoțul prins asupra faptului, constînd în a treia parte din valoarea obiectelor furate. **2.** (Pop.) S.m. și f. Animal (mai ales cal) de trei ani.
TREZÍ vb. IV (<sl. *trĕzviti*) **1.** Tranz. și refl. A (se) deștepta din somn. **2.** Refl. și tranz. A-și reveni sau a face pe cineva să-și revină din leșin, după boală; a (se) dezmetici dintr-o stare de amețeală, de leșin; fig. a (se) deștepta din visare, a reveni sau a face să revină la realitate. ◆ A-și reveni sau a face să-și revină din beție. ◆ Fig. A face să iasă sau a ieși dintr-o stare de letargie, de inactivitate, de nemișcare. ◆ Fig. A deveni sau a face să devină conștient de ceva, a înțelege sau a face să înțeleagă; a (se) lămuri. **3.** Refl. și tranz. A lua sau a face să ia ființă, să se manifeste, a se ivi sau a face să se ivească, să apară un sentiment, o stare, un gînd etc. **4.** Refl. A se găsi într-o împrejurare, într-o situație neprevăzută. ◆ A se pomeni (pe neașteptate) cu cineva sau cu ceva. ◆ A căpăta viață, a veni pe lume (într-un anume loc); a se naște. **5.** Refl. (Despre alimente, substanțe etc.) A-și pierde tăria, gustul, aroma; a se răsufla.
TREZÍE s.f. (<*treaz*) **1.** Starea celui care nu doarme, care este treaz; veghe. **2.** Starea celui care este cu mintea limpede, care nu este amețit de băutură. **3.** Stare de vioiciune, de agerime, de luciditate. ◆ Cumpătare.
TREZÍT, -Ă adj. (<*trezi*) (Despre mîncăruri, băuturi etc.) Care și-a pierdut tăria, gustul, aroma etc.; răsuflat.
TREZORERÍE s.f. (<fr. *trésorerie*) **1.** Locul unde se păstrează și se administrează tezaurul public. **2.** Ansamblu de operații financiare și bănești, bugetare și extrabugetare, făcute pentru administrarea tezaurului public.
TRI- (<fr., lat. *tri-*; cf.gr. *tri* "cu trei, de trei") Element prim de compunere care are semnificația "trei".
TRIÁ vb. I tranz. (<fr. *trier*) A alege, a separa după anumite criterii; a clasa, a selecționa.
TRIÁDĂ s.f. (<fr. *triade*, lat. *trias, -adis*) Reunire a trei elemente care formează împreună o unitate, o structură, o relație etc.
TRIÁJ s.n. (<fr. *triage*) **1.** Faptul de a tria. **2.** Stație tehnică de cale ferată în care se garează materialul rulant, se compun și se recompun trenurile etc. **3.** Oficiu (serviciu administrativ, birou) al unui spital, al unei policlinici etc. în care se înregistrează și se repartizează pacienții, se dau informații organizatorice etc.
TRIÁNGLU s.n. (<fr. *triangle*, it. *triangolo*, lat. *triangulum*) **1.** (Înv.) Triunghi. **2.** Instrument muzical de percuție format dintr-o bară cilindrică de oțel îndoită în formă de triunghi, care produce sunete cristaline prin lovire cu o baghetă.
TRIANGULÁȚIE s.f. (<fr. *triangulation*) Ansamblu de operații geodezice care au ca scop stabilirea coordonatelor unui număr de puncte pe teren, prin intermediul unor triunghiuri ale căror vîrfuri sînt aceste puncte. ◆ Rețea de triunghiuri, stabilită pe teren, care constituie baza oricărei ridicări topografice.
TRIÁSIC, -Ă s.n., adj. (<fr. *triasique*) (GEOL.) **1.** S.n. Prima perioadă a erei mezozoice, caracterizată prin floră de gimnosperme, criptogame vasculare, alge calcaroase, faună hexacoralieră, belemniți, în care sînt frecvenți ceratiții, lamelibranhiatele, unele crinoide și crustacee; se dezvoltă sub două tipuri: alpin și germanic. **2.** Adj. Care aparține triasicului, privitor la triasic.
TRIATLÓN s.n. (<fr. *triathlon;* cf.gr. *tri* "trei"+*athlon* "luptă") Probă sportivă combinată, a cărei valoare o reprezintă cumularea punctelor realizate în trei probe pe baza unui sistem special de punctaj (ex. *triatlonul atletic* constă dintr-o probă de alergare, o săritură și o probă de aruncare).
TRIATÓMIC, -Ă adj. (< *tri-*+*atomic*) (Despre substanțe) Care are molecula formată din trei atomi.
TRIB[1] s.n. (<lat. *tribus*, fr. *tribu*) Formă de organizare economică și social-politică primitivă, formată dintr-o grupare de familii înrudite, cu limbă și credințe comune, care locuiesc un teritoriu comun și se supun autorității unui șef ales. În faza democrației militare apare *uniunea de triburi*.
TRIB[2] s.n. (MAT.) Clasă nevidă de părți ale unei mulțimi, astfel încît diferența a două mulțimi (din clasă) aparține clasei și reuniunea a oricăror două mulțimi (din clasă) aparține clasei.
TRIBADÍSM s.n. (<fr. *tribadisme*; cf.gr. *tribein* "a freca") (MED.) Lesbianism.
TRIBÁL, -Ă adj. (<fr. *tribal*) De trib; care trăiește în trib; care aparține tribului.
TRIBÁLI s.m.pl. Triburi trace din S Dunării mijlocii care s-au stabilit la începutul sec. 4 î.Hr., sub presiunea ilirilor, între munții Haemus (Balcani) și Dunăre. Au fost cuceriți de Filip II al Macedoniei.
TRIBÁZIC adj. (<fr. *tribasique*) *Acid tribazic* = acid care prin disociere pune în libertate trei ioni de hidrogen.
TRIBOELECTRICITÁTE s.f. (<fr. *triboélectricité*; cf.gr. *tribein* "a freca") Electrizare produsă prin frecarea a două corpuri, dintre care cel puțin unul este dielectric.
TRIBOLOGÍE s.f. (<engl. *tribology*; cf.gr. *tribein* "a freca"+*logos* "știință") Știința și tehnologia interacțiunii dintre două suprafețe în contract aflate în mișcare relativă.
TRIBOLUMINESCÉNȚĂ s.f. (<fr. *triboluminescence*; cf.gr. *tribein* "a freca") (FIZ.) Emisie slabă de lumină pe care o prezintă anumite substanțe cristaline (ex. *zahărul*) atunci cînd sînt zgîriate sau sfărîmate.
TRIBÓRD s.n. (<fr. *tribord*, it. *tribordo*) Partea din dreapta a unei nave (privind de la pupă spre pro ră).
TRIBRÁH s.n. (<lat. *tribrachys*, fr. *tribraque*, germ. *Tribrachys*) Picior metric în versificația greco-latină, alcătuit din trei silabe scurte.
TRIBULÁȚIE s.f. (<fr. *tribulation*, lat. *tribulatio, -onis*) Mîhnire, necaz mare; frămîntare, zbucium, chin.
TRIBÚN s.m. (<lat. *tribunus*, fr. *tribun*, it. *tribuno*) **1.** (În Roma antică) Magistrat însărcinat cu funcții militare și civile. ◇ *Tribun*

militar = unul din cei şase ofiţeri superiori care conduceau o legiune romană după reforma lui Marius. **2.** (În sec. 18, în timpul Revoluţiei franceze) Unul din cei 100 membri ai Tribunatului - adunare politico-legislativă, instituită prin Constituţia anului 8 al Republicii. **3.** Epitet dat unei persoane care luptă pentru cauza, pentru drepturile poporului; spec. comandant de legiune în revoluţia românilor ardeleni de la 1848. ◆ P.ext. Orator popular.

TRIBUNÁL s.n. (<lat., fr. *tribunal*, pol. *trybunał*) **1.** Organ de jurisdicţie care rezolvă litigiile dintre persoanele fizice sau dintre acestea şi persoanele juridice, unele recursuri (extraordinare). **2.** Clădirea, edificiul în care se află un tribunal. **3.** Complet de judecată la un tribunal.

TRIBUNÁT s.n. (<lat. *tribunatus*, fr. *tribunat*) **1.** Funcţia şi demnitatea de tribun; durata acestei funcţii. **2.** Adunare politico-legislativă în Franţa sec.18, instituită prin Constituţia din 1789, care discuta legile fără a le vota.

TRIBÚNĂ s.f. (<fr. *tribune*, it. *tribuna*) **1.** Platformă înălţată, fixă sau mobilă, pe care stau oratorii în timpul expunerii discursului. ◆ Fig. Centru de răspîndire a unei idei. **2.** Construcţie din lemn, din piatră sau din beton, cu mai multe rînduri de bănci aşezate în amfiteatru, de unde se urmăreşte un spectacol, o festivitate etc. **3.** (ARHIT.) Balcon situat deasupra navelor laterale ale unei biserici. ◇ *Tribuna orgii* = balcon rezervat orgii sau (şi) corului, mai ales în biserica catolică sau reformată.

TRIBÚT s.n. (<lat. *tributum*, fr. *tribut*) Obligaţie (de regulă în bani) pe care o putere cuceritoare o impunea unui popor învins şi supus şi care se plătea la date fixe. ◇ *A-şi da* (sau *a-şi aduce*) *tributul* = a contribui (din considerente morale, adesea prin sacrificii) la o acţiune.

TRIBUTÁR, -Ă adj. (<fr. *tributaire*, lat. *tributarius*) Care plăteşte tribut; p.ext. dependent, supus. ◆ Fig. Care datorează ceva cuiva; care este dependent, supus unei cauze, idei etc.

TRICEFÁL, -Ă adj. (<fr. *tricéphale*; cf.gr. *tri* "cu trei"+ *kephale* "cap") Care are trei capete.

TRÍCEPS s.m. (<fr. *triceps*) (ANAT.) Nume dat muşchilor care au trei capete de inserţie la una dintre extremităţi (ex. *triceps brahial*).

TRICERÁTOPS s.m. (<fr. *tricératops*; cf.gr. *tri* "trei"+*keras, keratos* "corn"+*ops* "vedere") Gen fosil de reptile dinozauriene din cretacicul superior, lungi de 6-8 m, cu două coarne şi o protuberanţă nazală, al căror craniu se continuă cu un guler osos.

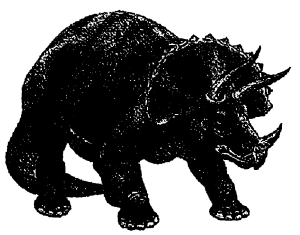

triceratops

TRICHÍNĂ s.f. (<fr. *trichine)* Vierme parazit care trăieşte în intestinul şobolanilor, porcilor, urşilor etc. sau închistat în muşchii acestor animale, putînd trece şi la om, prin consumarea cărnii de porc infestate (*Trichinella spiralis*).

TRICHINÓZĂ s.f. (<fr. *trichinose*) Boală parazitară, comună omului şi unor animale, provocată de trichină şi manifestată prin tulburări digestive, febră, dureri musculare etc.

TRICICLÉTĂ s.f. (<fr. *tricycle*, după *bicicletă*) Vehicul (pentru copii) cu trei roţi, funcţionînd pe principiul bicicletei.

TRICÍCLU s.n. (<fr. *tricycle*) Tricicletă.

TRICLÍNIC adj. (<fr. *triclinique*; cf.gr. *klino* "a înclina") *Sistem triclinic* = sistem cristalin caracterizat prin trei axe cristalografice înclinate unele faţă de altele, asimetrice şi de lungimi diferite.

TRICLÍNIU s.n. (<lat. *triclinium)* **1.** Sală de mîncare la greci şi la romani. **2.** (În bazilicile creştine) Sală anexă a clădirii principale, în care se primeau pelerinii sau se făceau diverse ceremonii.

TRICOCEFÁL s.m. (<fr. *trichocéphale*; cf. gr. *kephale* "cap") Vierme parazit în intestinul omului, lung de 3-5 cm, care se hrăneşte cu sînge şi provoacă boala numită tricocefaloză (*Trichuris trichiura).*

TRICOCEFALÓZĂ s.f. (<fr. *trichocéphalose)* Boală parazitară, comună omului şi unor animale, provocată de tricocefal şi manifestată prin anemie, enterită, tulburări nervoase etc.

TRICOFIŢÍE s.f. (<fr. *trichophytie*) Boală de piele la taurine, cabaline şi cîini (transmisibilă la om), provocată de o ciupercă din genul *Trychophyton*, caracterizată prin căderea părului şi formarea de cruste şi plăgi.

TRICOLÓR, -Ă adj. (<fr. *tricolore*) Care are trei culori, în trei culori. ◆ (Substantivat, n.) Drapel care are trei culori. ◆ Spec. Drapelul românesc (roşu, galben şi albastru).

TRICOMÓNAS s.m. (<fr. *trichomonas)* Gen de protozoare flagelate, cu corpul piriform, parazite la oameni (*Trichomonas vaginalis, Trichomonas intestinalis*), la taurine (*Trichomonas foetus*), la păsări (*Trichomonas columbae*), care provoacă boala numită tricomonoză.

TRICOMONÓZĂ s.f. (<fr. *trichomonose, trichomonase*) Nume generic dat unor boli comune omului şi animalelor provocate de tricomonas; care se caracterizează prin iritarea mucoasei intestinale.

TRICÓNC s.n. (<fr. *triconque*) (ARHIT.) Plan de biserică în care sînt înscrise trei absidе opuse intrării (absida altarului pe axa principală şi două absidе laterale, de o parte şi de alta a naosului), racordate între ele prin intermediul unui dreptunghi.

TRICOPTÉRĂ s.f. (<fr. *trichoptère*) (La pl.) Ordin de insecte cu aripile mari acoperite cu peri sau cu solzi mici, ale căror larve acvatice îşi construiesc căsuţe tubulare din resturi vegetale, nisip şi pietricele; (şi la sg.) insectă care face parte din acest ordin.

TRICÓRD s.n. (<fr. *tricorde*) (MUZ.) Scară diatonică din trei trepte situată într-un interval de terţă sau de cvartă.

TRICÓRN s.n. (<fr. *tricorne*) Pălărie cu borurile îndoite în trei colţuri, care se purta în trecut.

TRICÓT s.n. (<fr. *tricot*, germ. *Trikot*) Produs textil obţinut prin formarea de ochiuri din fire textile şi înlănţuirea lor, avînd aceleaşi utilizări ca şi ţesăturile.

TRICOTÁ vb. I tranz. (<fr. *tricoter)* (Folosit şi absol.) A transforma, manual sau mecanic, firele de lînă, de bumbac etc. în tricot; p.ext. a confecţiona obiecte de îmbrăcăminte prin împletirea în ochiuri a unor fire textile.

TRICOTÁJ s.n. (<fr. *tricotage)* Produs de îmbrăcăminte obţinut la maşina de tricotat sau confecţionat din tricot.

TRICOTOMÍE (TRIHOTOMÍE) s.f. (<fr. *trichotomie*) Diviziune, clasificare etc. în trei părţi, grupe, specii etc.

TRICÓU s.n. (<fr. *tricot*) Cămaşă tricotată (din bumbac), purtată, mai ales, de sportivi.

TRICROMÁTIC, -Ă adj. (<*tri-*+*cromatic*) Tricolor.

TRICROMÍE s.f. (<fr. *trichromie*) Ansamblu de procedee fotochimice de reproducere, constînd în descompunerea originalului în trei copii corespunzătoare celor trei culori fundamentale, realizîndu-se trei clişee, care, tipărite succesiv, dau prin suprapunere imaginea policromă a originalului.

TRICUSPÍD, -Ă adj. (<fr. *tricuspide*) (ANAT.) **1.** Care are trei vîrfuri. **2.** *Valvulă tricuspidă* = valvulă a inimii care închide orificiul dintre atriul şi ventriculul drept.

TRIDÉNT s.n. (<fr. *trident*, lat. *tridens, -ntis*) (În mitologia greco-latină) Furcă (mare) cu trei dinţi, considerată ca simbol al puterii lui Poseidon (Neptun), zeul mării.

TRIDIMENSIONÁL, -Ă adj. (<fr. *tridimensionnel*) Care are trei dimensiuni.

TRIDIMÍT s.n. (<fr. *tridymite*) Silice naturală poliformă, de culoare albă sau gălbuie şi sticloasă, fiind uneori un constituent al rocilor efuzive acide recente.

TRIDINÁM, -Á adj. (<fr. *tridyname*) (BOT.; despre androceu) Format din şase stamine, dintre care trei sînt mai lungi.

TRIÉDRU s.n. (<fr. *trièdre*) Figură din spaţiu formată din trei semidrepte concurente care nu se află în acelaşi plan. ◇ *Triedru dreptunghic* = triedru pentru care cele trei semidrepte sînt perpendiculare două cîte două.

TRIENÁL, -Ă adj. (<fr. *triennal*) Care durează trei ani; care are loc din trei în trei ani.

TRIÉRE s.f. (<*tria*) Selecţionare, alegere.

TRIETANOLAMÍNĂ s.f. (<*tri-*+*etanol*+*amină*) Lichid uleios, incolor, solubil în apă, alcool şi cloroform $N(CH_2\text{-}CH_2\text{-}OH)_3$. Se întrebuinţează la prepararea unor emulgatori, agenţi de înmuiere etc.

TRIETERÍDĂ s.f. (<fr. *triétéride)* **1.** Perioadă de trei ani în calendarul grecesc. **2.** (La pl.) Sărbători în cinstea lui Bachus care se celebrau din trei în trei ani în Tracia şi Beoţia.

TRIFAZÁT, -Ă adj. (<fr. *triphasé*) **1.** (Despre sisteme fizico-chimice) Care are trei faze; trifazic. **2.** (Despre circuite electrice de curent alternativ) Care este alcătuit din trei circuite interdependente, ale căror tensiuni sînt simetric defazate între ele (diferenţele de fază sînt egale cu 2 $\pi/3$). ◆ (Despre generatoare, transformatoare sau receptoare electrice) Care funcţionează în curent electric alternativ trifazat.

TRIFÁZIC, -Ă adj. (<*trifazat*) Trifazat.

TRIFENILMETÁN s.n. (<fr. *triphénylmé-*

thane) Compus derivat din metan, utilizat în industria coloranților.
TRIFÍDĂ adj. (<fr. *trifide*) (Despre frunze) Care este împărțit sau despicat în trei părți, pînă la mijlocul lățimii sale.
TRIFÓI s.m. (lat. *trifolium*) Nume dat mai multor specii de plante din familia leguminoaselor, cu frunzele trifoliate, dintre care unele se cultivă ca plante furajere: a) *trifoi-alb* = plantă erbacee perenă, cu lăstari culcați și cu florile albe, cultivată ca plantă furajeră (*Trifolium repens*); b) *trifoi mărunt* = plantă erbacee anuală, cu inflorescența mică, globuloasă și florile galbene (*Medicago lupulina*); c) *trifoi-roșu* = plantă erbacee perenă, cu lăstari de 70-100 cm înălțime și cu florile purpurii, cultivată ca plantă furajeră de calitate superioară, în zonele cu un climat umed și răcoros (*Trifolium pratense*).
TRIFOIÁȘ s.m. (<*trifoi*) Plantă erbacee, din familia leguminoaselor, cu lăstari culcați, cu frunzele despicate în trei lobi și cu florile galbene (*Trifolium campestre*).
TRIFOLIÁT, -Ă adj. (<fr. *trifolié*; cf.lat. *foliatus* "cu frunze") (Despre frunze) Compus din trei foliole (ex. la trifoi).
TRIFOLIÓZĂ s.f. (<fr. *trifoliose*) Boală a oilor, provocată de consumarea unei mari cantități de trifoi sau de alte leguminoase.
TRIFÓRIU s.n. (<fr. *triforium*) Tribună îngustă, susținută de coloane subțiri, care înconjoară nava centrală în bazilicile romane și gotice, deasupra nivelului navelor laterale.
TRIFTÓNG s.m. (<fr. *triphtongue*) Emisie vocalică constituită din trei sunete (două semivocale și o vocală) pronunțate în aceeași silabă, cu o singură tensiune musculară (ex. *iau, iei*).
TRIFURCÁT, -Ă adj. (<fr. *trifurqué*) Care are trei ramificații.
TRIGÁM, -Ă adj. (<fr. *trigame*) (Și substantivat) **1.** (Despre oameni) Care are trei soți sau soții. **2.** (Despre plante) Care conține flori masculine, feminine și hermafrodite pe același individ.
TRIGÉMEN adj. (<lat. *trigeminus*, it. *trigemino*) *Nerv trigemen* = a cincea pereche de nervi cranieni, care inervează o parte a pielii și a mușchilor feței.
TRIGGER s.n. (cuv. engl.) Triodă cu catod rece, folosită ca releu sau ca tub de amorsare.
TRIGLICERÍDĂ s.f. (<*tri-*+*gliceridă*) Triester al glicerinei cu acizi grași, component principal al grăsimilor vegetale și animale.
TRIGLÍF s.n. (<fr. *triglyphe*; cf.gr. *triglyphos* "de trei ori cizelat") Ornament al frizei templelor dorice de forma unei plăci dreptunghiulare din piatră, ornată cu trei creste în relief, care separă metopele între ele.
TRIGONOMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *trigonométrique*) Care ține de trigonometrie, privitor la trigonometrie. ◇ *Cerc trigonometric* = cerc cu raza egală cu unitatea și pe care sensul de măsurare al arcelor este invers sensului în care se deplasează acele ceasornicului. *Funcții trigonometrice* = funcțiile sinus, cosinus, tangentă, cotangentă, secantă, cosecantă. *Ecuație trigonometrică* = ecuație în care intervin funcțiile trigonometrice. *Relații trigonometrice* = relații în care intervin funcțiile trigonometrice.
TRIGONOMETRÍE s.f. (<lat. *trigonometria*, fr. *trigonométrie*; cf.gr. *trigonon* "triunghi"+*metron* "măsură") Ramură a matematicii elementare care studiază proprietățile funcțiilor trigonometrice și relațiile în care intervin acestea. ◇ *Trigonometrie plană* = capitol al trigonometriei destinat relațiilor trigonometrice care intervin în studiul figurilor geometrice plane. *Trigonometrie sferică* = capitol al trigonometriei care se ocupă cu studiul relațiilor dintre laturile și unghiurile triunghiurilor sferice.
TRIHÓRNĂ s.f. (<*horn*) (Reg.) Spațiu mic între vatră și peretele din spate la vechile case țărănești.
TRÍL s.n. (<it. *trillo*, fr. *trille*) **1.** Ornament muzical constînd în repetarea rapidă și alternativă a două note consecutive despărțite de un ton sau de un semiton. **2.** Cîntecul unor păsări în care se produce efectul sonor asemănător unui tril.
TRILIÓN s.n. (<fr. *trillion*, germ. *Trillion*) Număr egal cu un miliard de miliarde.
TRILOBÁT, -Ă adj. (<fr. *trilobé*) Cu trei lobi.
TRILOBÍT s.m. (<fr. *trilobite*) (La pl.) Clasă de artropode permiene marine, care au corpul divizat în trei părți, transversal și longitudinal; (și la sg.) animal care face parte din această clasă. Trilobiții au existat din cambrian pînă în permian, cu dezvoltare maximă în silurian.
TRILOGÍE s.f. (<it. *trilogia*, fr. *trilogie*) **1.** (În Grecia antică) Ansamblu de trei tragedii, prezentate de un concurent la concursurile dramatice. **2.** Suită de trei opere literare (epice sau dramatice) sau muzicale aparținînd aceluiași autor și caracterizate prin unitate tematică.
TRIMÉR[1] adj., s.m. (<fr. *trimère*; cf.gr. *meros* "parte") **1.** Adj. (BOT.) Care este divizat în trei părți dispuse în triunghi echilaterai. **2.** S.m. (CHIM.) Polimer cu greutatea moleculară egală cu triplul greutății moleculare a monomerului polimerizat.
TRÍMER[2] s.n. (<germ. *Trimer*, fr., engl. *trimmer*) **1.** Bobină utilizată în radiofonie. **2.** Mașină de încărcat materiale granulare sau pulverulente în vehicule.
TRIMESTRIÁL, -Ă adj. (<fr. *trimestriel*) Raportat la un trimestru; care durează trei luni sau se produce o dată la trei luni.
TRIMÉSTRU s.n. (<fr. *trimestre*, lat. *trimestris*) Fiecare dintre diviziunile de cîte trei linii consecutive ale anului calendaristic. ◆ Unitate a anului școlar.
TRIMÍS s.m. (<*trimite*) Persoană însărcinată cu o misiune specială: delegat, mesager. ◇ *Trimis extraordinar* = a) șef al unei misiuni diplomatice însărcinat cu o funcție specială și temporară (participare la un congres, la o ceremonie etc.); b) reprezentant diplomatic cu rang imediat inferior ambasadorului, însărcinat cu conducerea unui oficiu diplomatic cu rang de legație.
TRIMÍTE vb. III tranz. (lat. *tramittere*) **1.** A dispune sau a cere să se ducă sau să fie dus undeva. ◆ *A trimite pe cineva pe lumea cealaltă* = a omorî, a ucide. ◆ A delega, a alege într-o structură de conducere reprezentativă. **2.** A dispune ca un obiect să fie dus, transportat la o anumită destinație. **3.** A transmite, a comunica (prin cineva) o veste, o poruncă etc. **4.** (Despre divinitate, forțe supranaturale etc.) A face să se arate, să vină, să se întîmple, să se manifeste.
TRIMÍTERE s.f. (<*trimite*) **1.** Acțiunea de a trimite. ◇ *Trimitere în judecată* = act prin care un procuror trimite un infractor în fața instanței penale spre a fi judecat. **2.** Prescurtare, număr sau simbol intercalat în text, prin care se atrage atenția cititorului asupra unei completări, a unui comentariu etc. aflat în josul paginii, la finele lucrării etc.
TRIMORFÍSM s.n. (<fr. *trimorphisme*) Calitate a unor substanțe de a cristaliza în trei sisteme diferite.
TRÍNCĂ s.f. (<it. *trinca*) (NAV.) **1.** Pînză pătrată așezată la baza arborelui trinchet al unei nave cu pînze. **2.** Verga care susține trinca.
TRINCHÉT s.n. (<it. *trinchetto*, fr. *trinquet*) Arbore vertical al unei nave cu pînze, situat la proră; arbore mic.
TRINITÁR, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *trinitaire*, it. *trinitario*) **1.** Adj. Referitor la Trinitate. **2.** S.m. și f. Adept al doctrinei creștine care considera cele trei naturi, persoane și substanțe ale Trinității ca fiind diferite.
TRINITARIÁN, -Ă s.m. și f. (<engl. *trinitarian*) **1.** Nume dat celor care acceptă dogma Trinității. **2.** Membru al ordinului călugăresc al "Sfintei Treimi", înființat în 1198 de Jean de Matha și Felix de Valois în scopul eliberării creștinilor căzuți în captivitate la musulmani.
TRINITÁTE s.f. (<fr. *trinité*, lat. *trinitas, -atis*) **1.** Sfînta Treime. **2.** Grup de trei persoane, trei lucruri etc. care formează o unitate.
TRINITRÁT s.n. (<*tri-*+*nitrat*) (CHIM.) *Trinitrat de glicerină* = nitroglicerină.
TRINITROCELULÓZĂ s.f. (<fr. *trinitrocellulose*) (CHIM.) Fulmicoton.
TRINITROFENÓL s.m. (<fr. *trinitrophénol*) (CHIM.) Exploziv puternic, obținut prin nitrarea fenolului.
TRINITROGLICERÍNĂ s.f. (<fr. *trinitroglycérine*) (CHIM.) Nitroglicerină.
TRINITROTOLUÉN s.n. (<fr. *trinitrotoluène*) Substanță solidă, cristalină, galbenă (CH_3-$C_6H_2(NO_2)_3$, cu p.t. 81°C, obținută prin nitrarea directă a toluenului cu amestec sulfonitric. Este un exploziv stabil, care nu prezintă pericol la manipulare; trotil.
TRINÓM s.n. (<fr. *trinôme*) Polinom format din trei termeni (monoame).
TRÍO s.n. (<it. *trio*) **1.** Grup format din trei interpreți vocali sau instrumentali care execută împreună o compoziție muzicală; compoziție (sau parte dintr-o compoziție) muzicală scrisă pentru acest grup. ◆ Partea centrală, mai melodioasă și mai liniștită, a unor compoziții muzicale (menuet, vals, marș etc.). **2.** (Fam.) Grup de trei persoane.
TRIÓD s.n. (<sl. *triodĭ*) Carte rituală ortodoxă cuprinzînd cîntările din postul mare, care se compun în această perioadă numai din trei ode în loc de nouă.
TRIÓDĂ s.f. (<fr. *triode*) Tub electronic cu vid, cu trei electrozi (catod, anod și electrod de comandă sau grilă).
TRIÓLĂ s.f. (<germ. *Triole*) (MUZ.) Triolet.
TRIOLÉT s.n. (<fr. *triolet*, germ. *Triolet*) **1.** Poezie de opt versuri, de obicei octosilabice, în care primul vers este identic cu al patrulea și cu al șaptelea, iar al doilea cu al optulea. A apărut în evul mediu. **2.** (MUZ.) Grup de trei

note de valoare egală acoperind o unitate metrică de două sau patru note.
TRIONÍX s.m. (<fr. *trionyx*) Broască țestoasă carnivoră, de o mare ferocitate, avînd pînă la 70 cm lungime, care trăiește în cursurile de apă ale regiunilor calde (Gange, Bongo, Nil).
TRIÓR s.n. (<fr. *trieur*, germ. *Trieur*) Mașină agricolă alcătuită din ventilator, site și cilindri, folosită pentru separarea și sortarea semințelor de cereale sau de plante tehnice.
TRIOXÍD s.m. (<fr. *trioxyde*) Compus chimic care conține trei atomi de oxigen în moleculă.
TRIPAFLAVÍNĂ s.f. (<fr. *trypaphlavine*) Substanță chimică cu acțiune antiseptică, utilizată împotriva bacteriilor și protozoarelor.
TRIPALMITÍNĂ s.f. (<fr. *tripalmitine*) Substanță solidă (p.t. 65,5°C), incoloră, răspîndită în natură în uleiuri vegetale și în grăsimi.
TRIPANOZÓMĂ s.f. (<fr. *trypanosome*) Gen de protozoare flagelate (*Trypanosoma*) cu corpul fusiform, parazite în sîngele și în țesuturile vertebratelor la care provoacă bolile numite tripanozomiaze. *Trypanosoma gambiense* este agentul patogen al bolii somnului, transmisă de musca țeță.
TRIPARTÍT, -Ă adj. (<fr. *tripartite*) Care este compus din trei părți, în trei părți. ◆ (JUR.; despre o înțelegere) La care participă trei state sau trei formațiuni politice.
TRIPLÁ vb. I tranz. și refl. (<fr. *tripler*) A (se) mări de trei ori; a (se) întrei.
TRIPLÉT s.n. (<fr. *triplet*) **1.** Al treilea exemplar din trei de același fel. ◆ A treia formă a unor cuvinte de aceeași proveniență, intrate în limbă în epoci diferite. **2.** (FIZ.) Grup de trei linii spectrale cu frecvențe foarte apropiate. **3.** Grup de trei gemeni.
TRÍPLEX s.n. (<fr. *triplex*) **1.** Material transparent, utilizat ca geam de siguranță, format din două foi de sticlă cu un strat de acetat de celuloză (colon) la mijloc. **2.** Hîrtie groasă formată din trei straturi de materiale fibroase diferite, cel de la mijloc avînd, de obicei, calitate inferioară (ex. *carton triplex*).
TRIPLOÍD, -Ă adj. (<fr. *triploïde*, engl. *triploid*) (Despre plante) Care prezintă trei straturi de bază de cromozomi.
TRÍPLU, -Ă adj. (<fr. *triple*) **1.** De trei ori mai mare sau mai mult; întreit. **2.** Alcătuit din trei elemente identice sau asemănătoare.
TRIPLUSÁLT s.n. (<*triplu*+*salt*, după fr. *triple-saut*) (SPORT) Săritură în lungime compusă din trei sărituri legate între ele.
TRIPÓL s.m. (<*tri-*+*pol*) (TELEC.) Rețea electrică tripolară.
TRIPOLÁR, -Ă adj. (<fr. *tripolaire*) (Despre rețele electrice, circuite electrice sau elemente de circuit electric, inclusiv generatoare sau receptoare) Care are trei borne de acces spre exterior.
TRIPOTÁJ s.n. (<fr. *tripotage*) Afacere necinstită.
TRIPÓU s.n. (<fr. *tripot*) Local (public) cu jocuri de noroc.
TRIPSÍNĂ s.f. (<fr. *trypsine*) Proteină secretată de pancreas, enzimă a digestiei.
TRIPTÍC s.n. (< fr. *triptyque*) Tablou (specific evului mediu) compus din trei panouri pe care sînt pictate, sculptate sau gravate scene sacre, chipuri de sfinți etc. sau pe care sînt scrise, sub formă de pomelnic, nume de ctitori, de domnitori etc. ◆ Ansamblu compus din trei părți, elemente, idei etc. (distincte).
TRIRÉMĂ s.f. (<fr. *trirème*) (În antic.) Corabie cu pînze și cu trei rînduri de vîsle dispuse pe trei nivele.
TRISÁGHION s.n. (<ngr. *trisaghion*) Cîntare bisericească în care cuvîntul "sfînt" apare repetat de trei ori.
TRISÉCȚIE (TRISECȚIÚNE) s.f. (<fr. *trisection*) Diviziune în trei părți egale. ◇ *Trisecțiunea unghiului* = problemă prin care se cere să se împartă un unghi, cu rigla negradată și cu compasul, în trei părți egale (s-a demonstrat că această problemă nu are soluție).
TRISEPÁL, -Ă adj. (<fr. *trisépale*) (BOT.) Cu trei sepale.
TRISFETÍTE s.f. pl. (<sl. *tri sventiteli*) (Pop.; mai ales articulat) Numele sărbătorii creștine care se prăznuiește la 30 ianuarie.
TRISILÁBIC, -Ă adj. (<*tri-*+*silabic*) Format din trei silabe.
TRISMEGÍST s.m. (<fr. *trismégiste*; cf.gr. *trismegistos*) Supranume însemnînd "de trei ori mare", dat de greci lui Hermes.
TRÍSMUS s.n. (<fr. *trismus*) Contracție spastică, involuntară a mușchilor ridicători ai mandibulei, care împiedică deschiderea gurii și care constituie unul dintre semnele clinice ale tetanosului.
TRISOMÍE s.f. (<fr. *trisomie*) (BIOL.) Anomalie cauzată de prezența unui cromozom suplimentar.
TRIST, -Ă adj. (lat. *tristis*) **1.** (Despre oameni) Supărat, mîhnit; deprimat. ◆ (Despre față, privire etc. sau despre stări, manifestări etc. ale omului; și adverbial) Care exprimă tristețe, plin de tristețe. ◆ (Despre glas, cîntec sau diverse alte sunete) Tînguitor, jalnic. **2.** Care provoacă tristețe, care întristează (ex. *întîmplare tristă*). ◆ Care sugerează, evocă tristețe; deprimant.
TRISTEARÍNĂ s.f. (<fr. *tristéarine*) Substanță solidă (p.t. 71,5°C), de culoare vag gălbuie, răspîndită în natură în grăsimi și folosită la fabricarea săpunului.
TRISTÉȚE s.f. (<*trist*, după fr. *tristesse*, it. *tristezza*) **1**. Stare de spirit apăsătoare, durere sufletească; amărăciune, întristare, mîhnire. **2**. Părere de rău, regret.
TRISTÍH s.n. (<it. *tristico*; cf.gr. *tristichos*) Strofă formată din trei versuri.
TRIȘÁ vb. I intranz. și tranz. (<fr. *tricher*) A înșela la jocul de cărți; p.gener. a înșela, a păcăli.
TRÍȘCĂ s.f. Vechi instrument muzical popular românesc de suflat, făcut din trestie, asemănător cu fluierul, dar fără găuri, care produce sunete puternice și ascuțite. ◆ Fiecare dintre tuburile sonore ale cimpoiului.
TRÍTIU s.n. (<fr. *tritium*; cf.gr. *tritos* "al treilea") Izotop greu, radioactiv, al hidrogenului, instabil (simbol 3/1 *H* sau *T*), cu masa atomică 3, folosit în fizica nucleară în cadrul reacțiilor de fuziune.
TRITÓN[1] s.m. (<lat. *Triton, -onis*, fr. *triton*) (La pl.) Numele mai multor specii de amfibieni cu înfățișarea unor mormoloci de broască, avînd, de obicei, în lungul spatelui o creastă viu colorată (*Triturus*); (și la sg.) amfibian care aparține fiecăreia dintre aceste specii.
TRITÓN[2] s.m. (<fr. *triton*) Nucleu al atomului de tritiu, alcătuit dintr-un proton și doi neutroni.
TRITÓN[3] s.n. (<it. *tritono*, fr. *triton*) (MUZ.) Interval melodic sau armonic de trei tonuri; cvartă mărită.
TRITURÁ vb. I tranz. (<fr. *triturer*, lat. *triturare*) A fărîmița o substanță în particule foarte fine.
TRIÚMF s.n. (<lat. *triumphus*, fr. *triomphe*) **1.** Onoare maximă acordată, în statul roman de către senat, unui conducător militar victorios, care consta în intrarea fastuoasă a acestuia în Roma, urmat de armata învingătoare, de captivi și de prăzile făcute. ◇ Loc. adv. În *triumf* = cu alai, cu pompă. **2.** Izbîndă strălucită, victorie mare.
TRIUMFÁ vb. I intranz. (<lat. *triumphare*, fr. *triompher*) **1.** A repurta o mare biruință în luptă. **2.** Fig. A reuși, a avea succes, a cîștiga într-o anumită împrejurare. **3.** A se mîndri, a se bucura în urma unei victorii, a unui succes.
TRIUMFÁL, -Ă adj. (<lat. *triumphalis*, fr. *triomphal*) **1.** De triumf, care vestește un triumf, o biruință. **2.** Fig. Măreț, maiestuos, grandios; solemn, impunător.
TRIUMVÍR s.m. (<lat., fr. *triumvir*) Fiecare dintre cei trei membri ai unui triumvirat.
TRIUMVIRÁT s.n. (<lat. *triumviratus*, fr. *triumvirat*) Formă de conducere politică instituită în Roma antică, în mijlocul sec. 1 î.Hr., în perioada luptei pentru putere, reprezentînd alianța a trei conducători politici și militari; funcția de triumvir. Primul triumvirat a fost încheiat între Cezar, Pompei și Crassus, în anul 60 î.Hr.
TRIÚNGHI s.n. (<*tri-*+*unghi*, după fr. *triangle*) **1.** Poligon cu trei laturi și trei unghiuri. Se clasifică, în funcție de laturi, în *triunghi scalen*, *triunghi isoscel* și *triunghi echilateral*. ◇ *Triunghi curbiliniu* = triunghi ale cărui laturi sînt arce de curbă. **2.** *Triunghi de întoarcere* = construcție specială la căile ferate pentru inversarea sensului de mers și care înlocuiește sau dublează plăcile turnante. **3.** (MUZ.) Trianglu.
TRIUNGHIULÁR, -Ă adj. (<*triunghi*, după fr. *triangulaire*) În formă de triunghi.
TRIVACCÍN s.n. (<*tri-*+*vaccin*) Vaccin complex care conține trei componente profilactice diferite.
TRIVALÉNT, -Ă adj. (<fr. *trivalent*) (Despre elemente chimice) Care funcționează în stare de valență 3.
TRIVIÁL, -Ă adj. (<fr. *trivial*, lat. *trivialis*) **1.** Vulgar, obscen, indecent. **2.** Comun, obișnuit, de rînd, ordinar.
TRIVIALITÁTE s.f. (<fr. *trivialité*) Însușirea a ceea ce este trivial; vulgaritate, obscenitate, indecență.
TRÍVIUM s.n. (<lat. *trivium*) Primul ciclu de învățămînt în școlile medievale, care cuprindea gramatica, retorica și dialectica și care, împreună cu ciclul următor, *quadrivium*, forma cele șapte arte liberale.
TRIZAHARÍDĂ s.f. (<fr. *trisaccharide*) Substanță organică din clasa hidraților de carbon, care are molecula alcătuită din trei resturi de monozaharid.
TRÎMBIȚÁ vb. I intranz. (<*trîmbiță*) A cînta din trîmbiță. ◆ Tranz. Fig. A face cunoscut

un lucru celor din jur; a difuza, a transmite (în gura mare) o ştire, o veste etc.
TRÎMBIŢĂ s.f. (<sl. *tronbica*) Trompetă, goarnă.
TRÎNDAV, -Ă adj. (cf.scr. *truntav*) Căruia nu-i place să muncească, care se mişcă, acţionează greu, în silă; leneş.
TRÎNJI s.m. pl. (cf.sl. *trondŭ*) **1.** (Pop.) Hemoroizi. **2.** Plantă erbacee din familia orhideelor, cu tulpina fistuloasă şi cu florile galbene sau brune-deschise, plăcut mirositoare (*Neottia nidus avis*).
TRÎNJOÁICĂ s.f. (<*trînji*) Plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu tulpina albă şi păroasă şi cu florile mari, galbene, întrebuinţată în medicina populară la tratarea hemoroizilor (*Ranunculus illyricus*).
TRÎNTĂ s.f. (<*trînti*) **1.** Încăierare, bătaie. **2.** Formă de luptă sportivă în care doi adversari încearcă să se doboare unul pe altul numai cu ajutorul braţelor.
TRÎNTÍ vb. IV (<sl. **trotiti*) **1.** Tranz. A arunca, a azvîrli un obiect. **2.** Tranz. A culca la pămînt, a doborî. **3.** Tranz. Fig. (Fam.) A respinge un candidat la examen. **4.** Tranz. A izbi cu putere o uşă, o poartă etc. **5.** Refl. A se aşeza, a-şi da drumul brusc pe ceva. **6.** Tranz. A se îmbrăca la repezeală, neglijent. **7.** Refl. recipr. A se lupta corp la corp. **8.** Tranz. Fig. A spune ceva nepotrivit, nelalocul lui.
TRÎNTOR s.m. (<sl. *trontŭ*) Masculul albinei. ◆ Fig. Cel care nu munceşte, care trăieşte din banii, bunurile altora.
TROACÁR s.n. (<fr. *trois-quarts*) Palton sau pardesiu femeiesc mai scurt.
TROÁCĂ s.f. (<germ. dial. *Trök*) **1.** Albie. **2.** Ladă în care curge făina măcinată la moară. **3.** Jgheab din care se adapă vitele la fîntînă. **4.** (Fam.; la pl.) Obiecte uzate, vechi.
TROC s.n. (<fr. *troc*) Schimb în natură.
TROFÉU s.n. (<fr. *trophée*) **1.** (În antic.) Armura unui duşman învins, aşezată, de obicei, pe un trunchi de copac, în semn de victorie; p.ext. monument ridicat în amintirea unei victorii sau în cinstea unui erou, pe care, de obicei, se aşezau armele învinsului. **2.** Pradă de război luată de la un inamic. **3.** Parte a unui animal vînat păstrată pentru valoarea sau frumuseţea ei.
TROFICITÁTE s.f. (<*trofic*) Proprietate a materiei vii de a-şi păstra structura normală prin asigurarea nutriţiei necesare.
TROG subst. (<germ. *Trog*) (GEOGR.) Vale glaciară.
TROGLOBÍE s.f. (<fr. *troglobie*; cf.gr. *trogle* "cavernă"+*bios* "viaţă") Vieţuitoare care trăieşte în peşteri, fiind adaptată la condiţiile acestui mediu. Termenul a fost introdus de E.Racoviţă.
TROGLODÍT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *troglodyte*) **1.** Adj. (Despre oameni; şi substantivat) Care trăieşte în caverne. **2.** S.m. şi f. Fig. Persoană care are un nivel de trai foarte scăzut, care duce o viaţă primitivă. ◆ Om grosolan, necivilizat; înapoiat, mărginit, retrograd.
TROHÁIC, -Ă adj. (<fr. *trochaïque*) Format din trohei. ◇ *Metru trohaic* = sistem de versificaţie care are la bază troheul. *Vers trohaic* = vers construit în metru trohaic.
TROHÉU s.m. (<fr. *trochée*; cf.gr. *trochaios*, lat. *trochaeus*) Picior metric alcătuit dintr-o silabă lungă şi una scurtă (în versificaţia antică) sau dintr-o silabă accentuată şi una neaccentuată (în versificaţia modernă).
TROIÁN[1] s.n. (<sl. *trojanŭ*) **1.** Cantitate mare de zăpadă, nămete. ◆ P.ext. Morman, grămadă. **2.** Întăritură primitivă constînd dintr-un val de pămînt cu şanţ de apărare.
TROIÁN[2], -Ă adj., s.m. şi f. (<n.pr. *Troia*) **1.** Adj. Care aparţine Troiei, privitor la Troia. ◇ *Calul troian* = a) (în Iliada) cal uriaş de lemn, construit de ahei după sfatul lui Ulise; primit, ca dar, în cetate de troieni ascundea în el războinici ahei care au deschis porţile cetăţii, ducînd la căderea Troiei; b) fig. mijloc perfid folosit pentru subminarea adversarului. **2.** S.m şi f. Locuitor al Troiei.
TRÓICĂ s.f. (<rus. *troika*) **1.** Saniţe ruseasă la care sînt înhămaţi trei cai unul lîngă altul. **2.** Convenţie interstatală constituită de Olanda, Portugalia şi Luxemburg. **3.** Asociere (politică) între trei persoane sau grupări.
TROIENÍ vb. IV (<*troian[1]*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) acoperi cu troiene de zăpadă. ◆ Refl. (Despre vehicule sau despre călători) A se înzăpezi. **2.** Tranz. A acoperi un obiect cu o grămadă mare de lucruri. ◆ A îngrămădi, a face morman, a aduna ceva la un loc.
TRÓIŢĂ s.f. (<sl. *troiţa*) Cruce mare de lemn sau de piatră (împodobită cu picturi, sculpturi etc., uneori încadrată de o construcţie mică), aşezată la răspîntii, pe lîngă fîntîni sau în locuri care evocă un anumit eveniment. ◆ Triptic.
TROLEIBÚZ s.n. (<fr. *trolleybus*) Vehicul de transport rutier care circulă fără şine, echipat cu motoare electrice pentru propulsie, care este alimentat cu energie electrică de la o linie bifilară, cu ajutorul a două trolee.
TROLÉU s.n. (<fr. *trolley*) **1.** Dispozitiv de priză de curent electric de la un fir de contact, instalat pe un vehicul cu tracţiune electrică. **2.** P. ext. Troleibuz.
TRÓLIU s.n. (după fr. *treuil*) Dispozitiv folosit pentru deplasarea (pe verticală) a unei sarcini, alcătuit din una sau din două tobe care se pot roti în jurul axelor lor şi pe care se înfăşoară un cablu fixat cu un capăt de tobă şi cu celălalt de sarcina pe care trebuie să o deplaseze.
TRÓMBĂ s.f. (<fr. *trombe*, it. *tromba*) **1.** Coloană de apă în formă de con ridicată de vîrtejurile de vînt, care o fac să se învîrtească cu mare viteză. ◆ Coloană de fum sau de praf ridicată de un vînt puternic; vîrtej. **2.** Tub prin care se ventilează încăperile de jos ale unui vapor. **3.** Loc. adj. şi adv. *În trombă* = vertiginos, rapid.
TROMBÍNĂ s.f. (<fr. *thrombine*) Enzimă care participă la procesul de coagulare a sîngelui.
TROMBOCHINÁZĂ s.f. (<fr. *thrombokinase*) Enzimă prezentă în ţesuturi, care, în contact cu ionii de calciu, provoacă coagularea sîngelui; tromboplastină.
TROMBOCÍTĂ (TROMBOCÍT) s.f. (s.n.) (<fr. *thrombocyte*, germ. *Thrombozyt*) Celulă sangvină în formă de plăcuţă, cu rol important în coagularea sîngelui; plachetă sangvină.
TROMBOCITOPENÍE s.f.(<fr. *thrombocytopénie*) Simptom caracterizat prin scăderea anormală a numărului de trombocite din sînge, care are cauze diferite: infecţioase, toxice, imunologice, alergice, şi care se manifestă prin hemoragii, ameţeli, purpură etc.
TROMBOFLEBÍTĂ s.f. (<fr. *thrombophlébite*) Inflamaţie a peretelui unei vene cu formarea de cheaguri, care pot obtura parţial sau total vena şi care se pot detaşa, provocînd embolii. Apare în urma unor infecţii microbiene şi afectează în special venele membrelor inferioare şi ale sinusurilor craniene.
TROMBÓN s.n. (<fr. *trombone*) **1.** Instrument muzical de suflat din alamă, mai mare decît trompeta, cu timbrul mai aspru şi mai puternic decît al acesteia. **2.** Fig. (fam.) Capacitate de a vorbi (prea) mult şi (prea) tare; gură-mare. **3.** Fig. (fam.) Minciună. **4.** Numele unui joc de cărţi în care partenerii pot minţi pentru a ascunde valoarea cărţilor fiecăruia.

trombon (1)

TROMBONÍ vb. IV tranz. (<*trombon*) (Fam.) A minţi, a păcăli; a exagera.
TROMBOPLASTÍNĂ s.f. (<fr. *thromboplastine*) Trombochinază.
TROMBÓZĂ s.f. (<fr. *thrombose*) Boală provocată de astuparea unui vas sangvin cu un cheag de sînge.
TRÓMPĂ s.f. (<fr. *trompe*) **1.** Excrescenţă cărnoasă în formă de tub, care prelungeşte nasul la elefant, la tapir etc. şi care serveşte la apucat şi pipăit. ◆ Prelungire a capului sau a gurii la unele animale nevertebrate. **2.** Canal prin care se elimină ovulele formate în ovar. **3.** *Trompa lui Eustache* = canal interior al urechii care leagă timpanul de faringe. **4.** Aparat folosit la ventilarea sau evacuarea gazelor dintr-un spaţiu pentru a realiza un vid. **5.** Element de construcţie în formă de boltă trunchiată, înlesnind , de obicei, trecerea de la un plan pătrat la un plan poligonal sau circular.
TROMPE L'OEIL s.n. (loc. fr.) (În decoraţia murală) Iluzie optică obţinută prin efecte de perspectivă, sugerînd adîncimea spaţială.
TROMPÉT s.m. (<fr. *trompette*) Trompetist.
TROMPÉTĂ s.f. (<fr. *trompette*) Instrument muzical de suflat, din alamă, format dintr-un tub prelung şi un pavilion în formă de pîlnie, care emite sunete clare şi pătrunzătoare; goarnă.

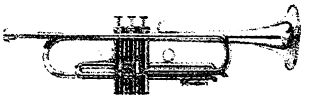
trompetă

TROMPETÍST, -Ă s.m. şi f. (<*trompetă*) Persoană care cîntă la trompetă.
TRON s.n. (<fr. *trône*, lat. *thronus*, germ. *Thron*) Scaun, jeţ de ceremonie pentru regi, împăraţi, suverani; p.ext. simbol al domniei. ◆ Fig. Puterea suverană a monarhilor; domnie. ◆ Jeţ pentru prelaţi.
TRONÁ vb. I intranz. (<fr. *trôner*) **1.** A domni peste o ţară; a guverna. **2.** Fig. A ocupa locul de onoare; p.ext. a ieşi în evidenţă. ◆ A adopta o poziţie de superioritate, de dominare.
TRONCÓNIC, -Ă adj. (<fr. *tronconique*) În formă de trunchi de con.
TRONSÓN s.n. (<fr. *tronçon*) Porţiune a unui drum, a unei construcţii etc.; parte

componentă a unui ansamblu, a unei instalații.
TROOSTÍTĂ s.f. (<fr. *troostite*; cf.n.pr. *Troost*) Constituent structural al oțelului, format dintr-un amestec de ferită și de cementită cu granulație fină.
TRÓP s.m. (<fr. *tropus*, fr. *trope*, ngr. *tropos*) Figură de stil.
TROPÁR s.n. (<sl. *troparĭ*) Scurtă cîntare bisericească de laudă în cinstea unui sfînt sau a unui eveniment religios; imn.
TROPĂÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) A face zgomot lovind pămîntul cu picioarele (de nerăbdare sau în mers).
TROPĂÍTA s.f. art. (<*tropăi*) Numele unui dans popular românesc; melodie după care se execută acest dans.
TRÓPIC s.n. (<fr. *tropique*, lat. *tropicus*) Fiecare dintre cele două paralele situate la latitudinea de 23°27' nord sau sud de ecuatorul terestru, unde, în timpul celor două solstiții, Soarele trece de zenitul locului. ◇ (Cu valoare de n.pr.) *Tropicul Cancerului* (sau *Racului*) = paralela de 23°27' latitudine nordică. *Tropicul Capricornului* = paralela de 23°27' latitudine sudică. ◆ (La pl.) Zonă, regiune aflată în jurul celor două tropice: zonă tropicală.
TROPICÁL, -Ă adj. (<fr. *tropical*) Care ține de tropice, care se află în regiunea tropicelor. ◇ *Climat tropical* = tip de climat cald din regiunea tropicelor, caracterizat prin ușoare variații anuale de temperatură și prin variații puternice ale regimului de ploaie.
TROPICALIZÁRE s.f. (după fr. *tropicalisation*) Totalitatea operațiilor efectuate pentru a face ca o piesă, un aparat sau o instalație să reziste la diferențe mari de temperatură, la umiditate și la alte condiții corespunzătoare climei tropicale.
TROPÍSM s.n. (<fr. *tropisme*) Tendință de acomodare și de orientare într-o anumită direcție a unui organism vegetal sub influența unor excitații exterioare ca lumina, căldura, gravitația, umiditatea etc.
TROPOSFÉRĂ s.f. (<fr. *troposphère*) (METEOR.) Strat inferior al atmosferei care vine în contact direct cu suprafața Pămîntului, cuprinzînd c. 79% din masa totală de aer și avînd o înălțime medie de 10-11 km, care constituie domeniul de formare a norilor, a precipitațiilor și a deplasărilor orizontale și verticale ale maselor de aer
TRÓPOT s.n. (<bg., scr. *tropot*) Zgomot de copite sau de picioare (încălțate) care izbesc pămîntul.
TROPOTÍTA s.f. art. (<*tropoti*) Numele unui dans popular românesc; melodie după care se execută acest dans.
TRÓSCOT s.n. (<sl. *troskotŭ*) Plantă erbacee, anuală, cu tulpina, de obicei, întinsă pe pămînt, cu frunzele mici și cu florile albe sau roz, care crește prin semănături pînă în zona subalpină și este utilizată în medicină (în tratamentul tuberculozei pulmonare, în stări de sîngerare etc.) (*Polygonum aviculare*).
TROSNÍ vb. IV intranz. (<*trăsni*) **1.** (Despre lemne și obiecte de lemn) A produce un zgomot caracteristic prin rupere, ardere, izbire etc. ◆ A izbi, a lovi cu zgomot. **2.** (Pop.) A pocni, a plesni din bici. **3.** A pîrîi. ◆Tranz. A-și întinde încheieturile și a le face să pîrîie.
TROTÍL s.n. (<germ. *Trotyl*) (CHIM.) Trinitrotoluen.
TROTUÁR s.n. (<fr. *trottoir*) Porțiune marginală amenajată de-a lungul unei străzi, de obicei mai ridicată decît partea carosabilă, rezervată circulației pietonilor. ◇ *A face trotuarul* = a se prostitua.
TROȚKÍSM s.n. (<fr. *trotskysme*; cf. n.pr. *Troțki*, om politic rus) Curent ideologic marxist, bazat pe doctrina lui Troțki, caracterizată prin teoria "revoluției permanente"; după scindarea de PCUS (1927), troțkismul se opune deschis politicii URSS și a celorlalte partide comuniste. Diverse grupări troțkiste au fost reactivate după evenimentele din 1968.
TRUBADÚR s.m. (<fr. *troubadour*) Poet liric medieval (sec. 11-13) ale cărui versuri, compuse în vechea franceză de sud ("langue d'oc") și recitate cu un acompaniament muzical specific, aveau, de obicei, un caracter erotic sau pastoral (Guillaume de Poitiers, Jauffré Rudel ș.a.). ◆ Poet care compune versuri în maniera descrisă mai sus. ◆ P.ext. Poet peregrin.
TRUC[1] s.n. (<fr. *truc*) **1.** Șiretlic, artificiu; stratagemă. ◆ Spec. Procedeu abil pentru a obține un efect special (ex. *trucul unui prestidigitator*). **2.** Mijloc concret, mașină sau dispozitiv scenic, destinat să creeze o iluzie.
TRUC[2] s.n. (<fr. *truc*, germ. *Truk*) Cadru suspendat prin resorturi, pe una sau pe două perechi de roți, pe care se montează cupeul unui vagon de tramvai.
TRUCÁ vb. I intranz. (<fr. *truquer*) A folosi trucuri[1].
TRUCÁJ s.n. (<fr. *truquage, trucage*) Artificiu (spectaculos) în tehnica cinematografică și teatrală, urmărind crearea unei iluzii optice sau auditive.
TRÚCĂ s.f. (<fr. *truc*; cf. engl. *trick*) (CINEMAT.) Utilaj complex folosit pentru filmări combinate.
TRÚDĂ s.f. (<*trudi*; cf.sl. *trudŭ*) (Pop.) **1.** Efort fizic sau intelectual deosebit; muncă istovitoare. **2.** Rezultat concret al unei munci grele; agoniseală, cîștig. **3.** Chin, suferință.
TRUDÍ vb. IV intranz. și refl. (<sl. *truditi*) (Pop.) **1.** A munci din greu. **2.** A se chinui, a se căzni. ◆ Tranz. (Înv.) A tortura.
TRUFANDÁ s.f. (<tc. *turfanda*) Cele dintîi fructe sau legume din fiecare an; p.ext. orice aliment pus în comerț pentru prima oară în cursul unui an.
TRUFÁȘ, -Ă adj. (<*trufă*, înv. "trufie") (Și substantivat) Plin de trufie; mîndru, orgolios; arogant, îngîmfat. ◆ Superb, grandios.
TRÚFĂ s.f. (<fr. *truffe*) **1.** Nume dat mai multor ciuperci comestibile de culoare violetă-negricioasă, în formă de cartofi, care cresc în pămînt (*Tuber*). **2.** Specialitate de bomboane în ciocolată cu aspect asemănător cartofului.
TRUFÍE s.f. (<*trufă*, înv. "trufie") Atitudine disprețuitoare, aroganță; semeție, mîndrie.
TRUÍSM s.n. (<fr. *truisme*; cf.engl. *truism* <*true* "adevărat") Adevăr cunoscut de toată lumea, care nu merită să fie enunțat; banalitate; evidență.
TRUNCHI s.n. (lat. *trunculus*; cf.fr. *tronc*) **1.** (BOT.) Porțiune principală a tulpinii arborilor, cuprinsă între rădăcină și nivelul de la care pornesc ramurile. ◆ Tulpină de copac tăiată (și curățată de crengi); buștean. **2.** (ANAT.) Parte a corpului omenesc cuprinsă între umeri și șolduri (fără membre). **3.** (MAT.) *Trunchi de con* (sau *de piramidă*) = corp geometric obținut prin secționarea unui con (sau piramidă) printr-un plan paralel cu baza și cuprins între acesta și bază.
TRUNCHIÁ vb. I tranz. (<*trunchi*) A ciunti, a tăia, a reteza. ◆ Spec. A suprima unul sau mai multe pasaje dintr-o lucrare, dintr-o operă literară etc.
TRUP s.n. (<sl. *trupŭ*) **1.** Corp (al unei ființe). ◆ Trunchi. **2.** Parte principală a unui obiect, a unei construcții etc.; p. gener. obiectul însuși. **3.** (Înv.) Mare unitate militară.
TRÚPĂ s.f. (<fr. *troupe*) **1.** Denumire generică pentru ostași pînă la gradul de sergent. ◆ (La pl.) Armată (ex. *trupă de geniu, de artilerie* etc.). **2.** Colectiv de actori ai unui teatru sau ai unui circ.
TRUPÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*trup*) Senzual; sexual.
TRÚPEȘ adj. (<*trup*) Bine făcut, voinic; robust.
TRÚPIȚĂ s.f. (cf.scr. *trupica*) Parte a plugului, formată din cormană, brăzdar și plaz.
TRÚSĂ s.f. (<fr. *trousse*) Cutie sau geantă specială în care se păstrează instrumente de primă necesitate pentru exercitarea unei profesiuni (ex. *trusă chirurgicală*), a unui anumit grup de operații (ex. *trusă de sudare*), obiecte strict necesare într-o deplasare, excursie (*trusă de voiaj*) sau obiecte pentru toaletă; p.ext. instrumentele, obiectele dintr-o asemenea geantă sau cutie.
TRUSÓU s.n. (<fr. *trousseau*) **1.** Lenjerie de corp și de pat, făcută, mai ales, pentru o fată care se mărită. **2.** Rufărie pregătită pentru un nou-născut.
TRUST s.n. (<fr., engl. *trust*; cf.engl. *to trust* "a avea încredere") **1.** Grup de întreprinderi care, deși își păstrează autonomia juridică, sînt controlate de o societate diriguitoare, producția și finanțele întreprinderilor respective fiind reglementate de un consiliu de administrație. **2.** Întreprindere extrem de puternică și de dezvoltată, care, prin forța sa economică, își exercită influența asupra unui întreg sector de economie.
TRUVÁI s.n. (<fr. *trouvaille*) Descoperire surprinzătoare a unui amănunt semnificativ.
TRUVÉR s.m. (<fr. *trouvère*) Poet liric medieval care-și compunea creațiile în vechea franceză de nord ("langue d'oil"); cultiva o poezie erotică rafinată și o artă savantă a compoziției muzicale. Spre deosebire de trubadurii itineranți, truverii se stabileau la curțile principilor, în orașe etc. Reprezentanți: Thibaud de Champagne, Richard de Fournival ș.a. ◆ Poet care compune versuri într-o manieră savantă și rafinată.
TSUNAMI subst. (cuv. jap.) Valuri oceanice, seismice, devastatoare, care invadează coastele Oceanului Pacific.
TSYAO s.m. (cf.germ. *Tsjao*; cuv. chin.) Monedă divizionară chineză valorînd a zecea parte dintr-un yuan.
TU pron. pers. 2 sg. (lat. *tu*) **1.** Cu funcție de subiect, ține locul numelui persoanei căreia i se adresează vorbitorul. *Tu vrei liniște*. **2.** La dativ, cu funcție de complement indirect, indică posesiunea. *Ține-ți sacoșa*. ◇ Cu funcție atributivă, indică posesiunea. *Ai să-ți vezi copilul*. ◇ (Impers.) *Ți-ai găsit!* ◇ Cu valoare

de dativ etic. *Mi ţi-o rupe la fugă.* **3.** La acuzativ, intră în compunerea unor verbe la diateza reflexivă. *La cine te uiţi?* ◇ (Impers.) *la te uită la el!* **4.** La vocativ. *Tu, cea cu părul lung!* **5.** Urmat de "unul", "una", exprimă ideea de izolare. *Tu unul n-ai văzut nimic.*

TUARÉGI s.m.pl. (<fr. *Touaregs*; cuv. berber) Populaţie care locuieşte în partea centrală a Saharei, în munţii Ahaggar şi în deşerturile din N Nigerului, care vorbeşte o limbă ce face parte din grupa berberă a limbilor hamito-semitice.

TUB s.n. (<lat. *tubus*, fr. *tube*, it. *tubo*, germ. *Tube*) **1.** Piesă cilindrică, goală în interior, din metal, sticlă, plastic etc., cu diverse utilizări. ◆ Ţeavă, la unele instrumente muzicale, care produce sunete de diferite înălţimi (în funcţie de lungime şi de diametru) atunci cînd trece un curent de aer prin ea (ex. *tuburile orgii*). ◆ Înveliş cilindric din metal sau din carton, în care se află explozibilul sau proiectilele unei arme de foc. **2.** Recipient subţire din metal, carton, plastic, în care se ţin diferite paste alimentare sau preparate cosmetice ori medicale. **3.** Sistem tehnic avînd o carcasă în formă de tub; spec. corp tubular izolant în care se introduc unele conducte electrice de interior. ◇ *Tub electronic* = aparat sau dispozitiv de forma unui tub, cu vid sau cu un gaz rarefiat, conţinînd mai mulţi electrozi între care trece un curent electric. *Tub videocaptor* = tub electronic folosit în televiziune, care transformă imaginile luminoase în succesiuni de semnale electrice. *Tub Geissler* = tub conţinînd un gaz la presiune joasă, în care se produc descărcări electrice, folosit ca sursă de lumină (pentru reclamele luminoase). **4.** (ANAT.) Canal sau conduct natural care se găseşte în diferite ţesuturi şi organe şi prin care circulă aer, hrană etc. ◇ *Tub digestiv* = parte a aparatului digestiv care cuprinde esofagul, stomacul, intestinul subţire şi intestinul gros şi care are funcţiunea de transport, de digerare şi de absorbţie a alimentelor. *Tuburile lui Malpighi* = principalele organe de excreţie la insecte. *Tub fonator* = organ (în formă de canal) cu care se realizează sunetele în vorbire, mărginit în partea posterioară de laringe şi în partea anterioară de buze şi de nări. **5.** (BOT.) Partea inferioară şi tubulară a caliciului sau a corolei gamopetalelor.

TUBÁJ s.n. (<fr. *tubage*) Metodă de examen clinic şi de laborator, care constă în introducerea unui tub de cauciuc în stomac (*tubaj gastric*) sau în duoden (*tubaj duodenal*) pentru extragerea şi analiza sucurilor respective. ◇ *Tub laringean* = introducerea unui tub metalic în laringe în caz de asfixie.

TUBÁRE s.f. (<*tub*) Operaţie de introducere a unei coloane de tuburi de oţel în gaura unei sonde în scopul consolidării pereţilor acesteia.

TÚBĂ s.f. (<fr., it. *tuba*) Instrument muzical de suflat din alamă, cu cel mai grav registru dintr-o orchestră simfonică, format dintr-un pavilion larg, un tub răsucit şi un mecanism de pistoane.

TUBÉRCUL s.m. (<fr. *tubercule*, lat. *tuberculum*) **1.** (BOT.) Tulpină subterană, scurtă şi îngroşată, care înmagazinează substanţele de rezervă ale unor plante (şi care poate servi ca organ de înmulţire). **2.** (ANAT.) Denumire dată diferitelor proeminenţe patologice apărute pe vase, cartilaje, piese, organe etc.

TUBERCULÍNĂ s.f. (<fr. *tuberculine*) Lichid steril care conţine produşi toxici din culturile de bacili tuberculoşi, folosit la diagnosticarea persoanelor infectate cu acest germen (intradermoreacţia la tuberculină).

TUBERCULÓS, -OÁSĂ adj., s.m. şi f. (<fr. *tuberculeux*) Bolnav de tuberculoză.

TUBERCULÓZĂ s.f. (<fr. *tuberculose*, germ. *Tuberculose*) Boală infecţioasă şi contagioasă, provocată de bacilul Koch, descoperit de R. Koch în 1882. Sursa principală de infecţie este bolnavul tuberculos, iar calea cea mai frecventă de pătrundere în organism este cea aeriană. Sînt afectaţi cel mai adesea plămînii, dar şi articulaţiile, pielea (*lupus tuberculos*), rinichii, vertebrele (*maladia lui Pott*), meningele (*meningita tuberculoasă*) etc. Se manifestă prin distrugerea ţesutului, supuraţii etc. Profilaxia cuprinde, în primul rînd, măsuri de igienă şi vaccinarea cu B.C.G., iar tratamentul constă în antibiotice, climoterapie, intervenţii chirurgicale etc.

TUBERÓZĂ s.f. (<fr. *tubéreuse*, germ. *Tuberose*) Chiparoasă (*Polyanthes tuberosa*).

TUBEROZITÁTE s.f. (<fr. *tubérosité*) (ANAT.) Proeminenţă pe suprafaţa unui os, pe care se inserează muşchii sau ligamentele.

TUBIFLÓRĂ s.f. (<fr. *tubiflore*) (La pl.) Ordin de plante dicotiledonate, erbacee, rar lemnoase, cu florile tubuloase (*Tubiflorae*), care cuprinde familiile *solanacee, boraginacee, convolvulacee* şi *plantaginacee*; (şi la sg.) plantă care face parte din acest ordin.

TÚBING s.n. (<germ. *Tubbing*, engl. *tubing*) (IND.) Ţeavă din coloana de extracţie a sondelor petroliere.

TUBULÁR, -Ă adj. (<fr. *tubulaire*) În formă de tub; prevăzut cu tuburi.

TUBULATÚRĂ s.f. (<it. *tubulatura*) Ansamblu de ţevi care comunică între ele sau care fac parte dintr-un sistem tehnic.

TUBULÚRĂ s.f. (<fr. *tubulure*) Bucată scurtă de ţeavă, prevăzută cu filet sau avînd o flanşă, o mufă etc., care se îmbină etanş cu peretele unui recipient sau al unei ţevi ori care se ataşează la extremitatea unei conducte în vederea realizării unui racord cu o altă conductă, cu o armătură, un aparat etc.

TUCÁN s.m. (<fr. *toucan*; cuv. tupi) Gen de păsări căţărătoare din regiunile tropicale ale Americii de Sud, cu ciocul mare, puternic şi cu penajul viu colorat (*Rhamphastos*); pasăre care face parte din acest gen.

tucan

TUCI s.n. (<tc. *tuç*) (Pop.) **1.** Fontă. **2.** Ceaun.

TUCIURÍU, -ÍE adj. (<*tuci*) (Fam.; despre oameni) Cu pielea feţei de culoare închisă; brunet, negricios.

TUF s.n. (<fr. *tuf*) Rocă formată prin acumularea şi consolidarea cenuşii, nisipului etc. provenite din erupţiile vulcanice. ◇ *Tuf calcaros* = rocă sedimentară calcaroasă, formată prin precipitare, în jurul izvoarelor de ape minerale, care este cenuşie, galbenă sau brună, poroasă şi uşoară.

TUFÁN s.m. (<*tufă*) **1.** Denumire dată speciilor de stejari *Quercus petraea, Quercus robur şi Quercus pubescens.* **2.** (Pop.) Bită, ciomag. **3.** Tufar.

TUFÁR s.m. (<*tufă*) Denumire dată arborilor cu ramuri dese, crescute de la rădăcină, în formă de tufă.

TÚFĂ s.f. (lat. *tufa*) **1.** Arbust cu ramuri dese care pornesc direct de la rădăcină. **2.** Grup de flori, de lăstari etc. cu rădăcină comună. ◇ (Fam.) *Tufă (de Veneţia)* = nimic, deloc. **3.** Fig. Păr mult şi des.

TUFĂNÍCĂ s.f. (<*tufă*) Crizantemă (*Chrysanthemum indicum*).

TUFÍŞ s.n. (<*tufă*) Pîlc de arbuşti, desiş de tufe.

TUFÍT s.n. (<fr. *tuffite*, germ. *Tuffit*) Rocă sedimentară alcătuită din material detritic mărunt şi cenuşă vulcanică.

TUFLÍ vb. IV (Fam.) **1.** Tranz. A pune pe cap, neglijent, rapid şi îndesat o căciulă, o pălărie etc. **2.** Refl. A se indispune; a se pleoşti.

TUGHRÍK s.m. (<germ. *Tughrik*; cuv. mongol) Unitate monetară mongolă.

TUI s.n. (<tc. *tuğ*) (În ev. med.; în Imperiul Otoman) Însemn al puterii şi al rangului ierarhic, care era compus din părul unei cozi albe de cal fixat pe o lance terminată în vîrf cu o măciulie de metal aurit (uneori cu o semilună). Marele-vizir avea trei tuiuri.

TÚIA s.f. (<fr. *thuya*) Arbore decorativ din familia pinului, cu frunzele de culoare verde-închisă, avînd coroana piramidală şi ramurile întinse orizontal; arborele vieţii (*Thuja occidentalis*).

TUL s.n. (<fr. *tulle*, germ. *Tull*) Ţesătură foarte subţire, fină, formată din înlănţuirea unor ochiuri poligonale, mici.

TULAREMÍE s.f. (<fr. *tularémie*; cf.n.pr. *Tulare*, ţinut în California) Boală contagioasă a rozătoarelor, transmisibilă ocazional şi la om prin contact direct cu animalele infectate sau prin intermediul unor paraziţi; se caracterizează prin inflamarea persistentă a ganglionilor limfatici regionali şi se manifestă prin febră, frisoane, vărsături etc.

TULBURÁ (TURBURÁ) vb. I (lat. **turbulare* <*turbare*) **1.** Tranz. A face ca un lichid să devină tulbure. ◆ Refl. (Despre ape) A se învolbura. ◆ Refl. (Despre cer) A se înnora. **2.** Tranz. şi refl. A se nelinişti; a (se) emoţiona. ◆ A (se) enerva. **3.** Tranz. A deranja, a incomoda.

TULBURÁRE (TURBURÁRE) s.f. (<*tulbura*) **1.** Acţiunea de a (se) tulbura şi rezultatul ei. ◆ Învolburare a unei ape, a vîntului etc. ◆ Fig. Neastîmpăr. **2.** Îngrijorare, zbucium. ◆ Supărare; furie. **3.** Zarvă; dezordine. ◆ Răscoală. **4.** Dezechilibru în funcţionarea unui organ, a unei facultăţi fizice sau psihice.

TULBURÁTÓR, -OÁRE (TURBURÁTÓR, -OÁRE) adj., s.m. şi f. (<*tulbura*) **1.** Adj. Care tulbură; răscolitor, emoţionant. ◆ (Despre arome, miresme) Care ameţeşte, îmbătător. **2.** S.m. şi f. Turbulent.

TÚLBURE (TÚRBURE) adj. (lat. **turbulus* = *turbidus*) **1.** (Despre lichide) Lipsit de limpezime. ◆ (Despre cer, vreme) Înnorat, ploios, ceţos. ◆ (Despre ape) Învolburat. ◆ Fig. (Mai ales despre lumină) Difuz, vag. ◆ Greu de înţeles sau de urmărit; confuz, încurcat. **2.** (Despre ochi, privire) Lipsit de

limpezime, împăienjenit. **3.** (Despre elemente sociale) Agitat; nesigur, incert. ◆ (Despre stări psihice sau despre minte, gînd etc.) Zbuciumat, neliniştit.

TULBURÉL s.n. (<*tulbure*) Vin nou care nu s-a limpezit încă.

TULÉI s.n. (cf.scr. *tulaj*) **1.** Cotor al penelor încă nedezvoltate care acoperă corpul puilor de pasăre. **2.** Fir de păr abia apărut în mustaţa sau în barba tinerilor.

TULÉU s.m. (cf.*ştiulete*) *Tuleu gras* = soi românesc de prune cu creştere viguroasă şi fruct mare, ovoid-alungit, de culoare vînătă-închisă, cu pruină albăstruie.

TULICHÍNĂ s.f. Arbust înalt pînă la 1,5 m, veninos, cu florile albe sau trandafirii plăcut mirositoare, cu fructele roşii de forma boabelor de mazăre, care creşte în regiunile de munte (*Daphne mezereum*).

TULÍPĂ s.f. (<fr. *tulipe*) Lalea (*Tulipa gesneriana*).

TÚLIU s.n. (<fr. *thulium*; cf.n.pr.lat. *Thule*, ţinut în nordul extrem al Europei) Element chimic (*Tm*; nr.at. 69; m.at. 168,93) din grupa lantanidelor. A fost descoperit de chimistul suedez P.T.Cleve în 1879.

TÚLNIC s.n. Instrument muzical popular de suflat, lung de c. 2 m, de formă tronconică, asemănător cu buciumul, folosit în Munţii Apuseni.

TULPÍNĂ s.f. (<sl. *trupina; cf.bg., scr. *trupina*) **1.** (BOT.) Organ al plantelor superioare, care are rolul de a susţine ramurile, frunzele, florile şi fructele şi de a conduce seva brută de la rădăcină spre frunze şi seva elaborată de la frunze spre celelalte organe. Se cunosc *tulpini aeriene* (la arbori), *subterane* (rizomii, bulbii etc.) şi *acvatice* (la lintiţă). **2.** (MICROBIOL.) Cultură pură de microbi. **3.** Fig. Viţă, neam, spiţă.

TULÚMBĂ s.f. (<tc. *tulumba*) Furtun; pompă (de incendiu) care funcţionează cu un furtun.

TÚMBĂ s.f. (<ngr. *tumba*) Săritură peste cap cu rotire a corpului în aer. ◆ Fig. (La pl.) Ghiduşii, giumbuşlucuri.

TUMBELÉCHI s.n. (<tc. *dümbelek*) Tobă mică de aramă, de fontă semisferică, care făcea parte din instrumentele vechilor fanfare turceşti.

TUMEFÁCŢIE s.f. (<fr. *tuméfaction*) Umflătură care apare într-o parte a corpului ca urmare a unei infecţii, a unei tulburări circulatorii etc.

TUMEFIÁ vb. I refl. (<fr. *tuméfier*) (Despre ţesuturi) A se umfla.

TUMENÓL s.n. (den. com.) Medicament utilizat în tratamentul dermatozelor pruriginoase, al arsurilor etc.

TUMESCÉNT, -Ă adj. (<fr. *tumescent*) Care se umflă.

TUMÍD, -Ă adj. (<lat. *tumidus*, fr. *tumide*) Umflat.

TUMOÁRE (TUMÓRĂ) s.f. (<fr. *tumeur*, lat. *tumor, -oris*) Masă de ţesut nou format, avînd un caracter neinflamator, dezvoltată în organism dintr-un ţesut preexistent care se înmulţeşte în mod exagerat. În funcţie de organul sau ţesutul în care se dezvoltă, poartă nume diferite: *fibrom, lipom, miom* etc. ◇ *Tumoră benignă* = tumoră caracterizată printr-o dezvoltare bine precizată, prin creştere lentă, prin absenţa tendinţei de invadare şi prin nerecidivare după extirpare. *Tumoră malignă* = neoplasm.

TÚMUL s.m. (<fr., lat. *tumulus*) Movilă de pămînt ridicată, în scop de protecţie, deasupra unui mormînt destinat membrilor marcanţi ai unei comunităţi. Caracterizînd ritualul de înmormîntare al multor populaţii din antichitate, tumuli izolaţi sau grupaţi în necropole au fost descoperiţi pe teritoriul României, datînd din neolitic, epoca bronzului, a fierului, romană şi din feudalismul timpuriu (la Bîrseşti, jud. Vrancea; Ferigile, jud. Vîlcea; Agighiol, jud. Tulcea; Zimnicea, jud. Teleorman; Mangalia, jud. Constanţa).

TUMÚLT s.n. (<fr. *tumulte*, lat. *tumultus*) **1.** Zgomot mare, larmă, gălăgie. ◆ Învolburare, tălăzuire a unor ape. **2.** Fig. Agitaţie, zbucium sufletesc.

TUMULTUÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *tumultueux*) **1.** Impetuos, năvalnic. ◆ (Despre ape) Învolburat, clocotitor. **2.** Fig. Însufleţit, entuziasmat. **3.** Abundent, îmbelşugat.

TUN s.n. (<*tuna*) **1.** Armă de artilerie avînd o gură de foc, care aruncă proiectilele la distanţă; p. gener. nume dat tuturor armelor de artilerie. ◇ (Ca termen de comparaţie sau adverbial; pe lîngă un adjectiv, îi dă acestuia valoare de superlativ; pe lîngă un verb, îi intensifică acţiunea). *A îngheţat tun. Sănătos tun.* **2.** *Tun electronic* = parte a unor tuburi electronice, formată dintr-un catod, un sistem de concentrare a electronilor într-un fascicul filiform, un sistem de accelerare a acestora şi un sistem de focalizare şi de deflexiune a fasciculului. **3.** (Înv. şi pop.) Tunet.

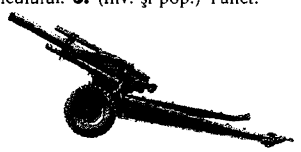

tun (1)

TUNÁ vb. I (lat. *tonare*) **1.** Intranz. unipers. A se produce un tunet; a se auzi tunetul. **2.** Intranz. A produce un zgomot asemănător tunetului. ◆ (Despre voce, cuvinte) A avea o mare rezonanţă. ◆ Fig. A vorbi cu vehemenţă împotriva cuiva sau a ceva.

TUNÁR s.m. (<*tun*) Servant la tun. ◆ P.ext. Artilerist.

TÚNDE vb. III tranz. (lat. *tondere*) A tăia sau a reteza părul, barba, mustaţa. ◆ A tăia părul sau lîna de pe corpul unor animale. ◆ A tăia sau a scurta iarba, crengile copacilor etc.

TÚNDRĂ s.f. (<fr. *toundra*, rus. *tundra*) Zonă situată dincolo de limita polară a pădurilor, în care perioadele vegetale sînt foarte scurte, predominînd muşchii, lichenii, arbuştii pitici.

TUNÉL s.n. (<fr. *tunnel*, germ. *Tunnel*) **1.** Construcţie subterană care traversează un masiv muntos, un deal sau trece pe sub o apă, care este folosită pentru circulaţia vehiculelor, a pietonilor sau pentru alte scopuri (ex. *tunel-apeduct, tunel pentru aşezarea reţelei de canalizare* etc.). **2.** (FIZ.) *Efectul tunel* = trecerea unei particule printr-o barieră de potenţial a cărei valoare este mai mare decît energia particulei.

TÚNET s.n. (<*tuna*) **1.** Zgomot puternic care însoţeşte fulgerul sau trăsnetul, fiind produs prin dilatarea bruscă a aerului din vecinătatea acestora. **2.** Sunet puternic, zgomot răsunător. ◆ Gălăgie, vacarm.

TUNG subst. Arbore tropical din familia euforbiaceelor, de 3-9 m înălţime, cu frunzele alterne, mari, întregi sau lobate, inflorescenţa racem simplu sau compus, fructul drupă (*Aleurites fordii, Aleurites cordata* etc.). Seminţele conţin 58-60% ulei gras, pe baza căruia se obţine un foarte bun lac pentru avioane, submarine, automobile etc.

TÚNGSTEN s.n. (<fr. *tungstène*; cf.sued. *tungsten*) (CHIM.) Wolfram.

TUNÍCĂ s.f. (<lat. *tunica*, fr. *tunique*) **1.** Îmbrăcăminte (largă) purtată de unele popoare din antichitate, cea bărbătească fiind scurtă pînă la genunchi, cea feminină lungă şi strînsă în talie. **2.** Haină, de obicei de uniformă, ajustată pe corp şi încheiată pînă la gît. **3.** (ANAT.) Membrană fibroasă care înveleşte unele organe ale corpului, vase sangvine etc. **4.** Membrană gelatinoasă care acoperă corpul unor animale marine. **5.** (BOT.) Înveliş cărnos al unui bulb.

TUNICIÉR s.m. (<fr. *tunicier*) (ZOOL.) Urocordat.

TUNISIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *tunisien*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Tunisia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Tunisiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Tunisiei sau tunisienilor, privitor la Tunisia sau la tunisieni.

TUNS, -Ă adj. (<*tunde*) (Despre păr, lînă, iarbă etc.) Scurtat; tăiat. ◆ (Despre oameni) Căruia i s-a scurtat părul, barba etc.; (despre animale) cu lîna sau cu părul tăiat. ◆ (Despre copaci) Cu crengile retezate.

TUNSOÁRE s.f. (<*tuns*) Fel, mod de a tunde.

TUPÉU s.n. (<fr. *toupet*) Obrăznicie, impertinenţă.

TÚPI s.n., s.m. (<fr. *tupi*; cuv. indigen) **1.** S.n. Familie de limbi amerindiene din ramura ecuatorială (c. 40 de limbi) vorbite de peste un milion de vorbitori, în America de Sud. Cea mai importantă este *tupi-guarani*, singura limbă din această familie acceptată ca limbă oficială în Paraguay, alături de spaniolă. **2.** S.m. Persoană aparţinînd uneia din populaţiile din America de Sud care vorbesc o limbă tupi.

TUR s.n. (<fr. *tour*) **1.** Mişcare circulară a unui corp în jurul unui ax sau al unui punct fix, efectuată pînă la revenirea în punctul de plecare. ◇ *Tur de orizont* = privire de ansamblu (asupra unui spaţiu fizic sau, fig., asupra unei probleme). **2.** Deplasare, plimbare scurtă pe un anumit traseu. ◇ *Tur-retur* = dus şi întors. ◆ Acţiune, întreprindere etc. care presupune un efort, o mobilizare deosebită (ex. *tur de forţă*). **3.** Parte dintr-o competiţie sportivă organizată după anumite norme, alcătuită dintr-un şir de etape; de obicei reprezintă prima jumătate din totalul etapelor. ◆ Ciclu la unele jocuri de cărţi în care fiecare partener distribuie, pe rînd, cărţile.

TURÁ s.f. (<tc. *tura*) Monogramă a sultanului otoman, care se punea pe acte şi pe monede; p.ext. orice emblemă sau efigie. ◆ Faţa monedei pe care se află această emblemă.

TURÁNIC, -Ă s.f., adj. (după fr. *touranien*; cf.n.pr. persan *Turan* "Asia Centrală") **1.** S.f.

pl. Denumire dată popoarelor turcice şi uralo-altaice. **2.** Adj. Care se referă la popoarele turcice şi uralo-altaice.

TURÁŢIE s.f. (<*tur*, după *rotaţie*) (TEHN.) Număr de rotaţii efectuate de un corp rotitor într-o unitate de timp. ◇ *Turaţie critică* = turaţie la care un sistem aflat în rotaţie intră în rezonanţă.

TÚRĂ[1] s.f. (<*tur*) **1.** Rînd, schimb. **2.** Rotaţie unică, completă de 360°.

TÚRĂ[2] s.f. (<fr. *tour*) Piesă în jocul de şah care se deplasează numai în linie dreaptă (orizontal şi vertical); turn.

TURBĂ vb. I intranz. (lat. *turbare*) **1.** A se îmbolnăvi de turbare. **2.** Fig. A se mînia peste măsură; a se înfuria.

TURBÁN s.n. (<fr. *turban*, germ. *Turban*) Acoperămînt pentru cap, purtat de bărbaţii orientali, format dintr-o fîşie lungă de pînză, mătase sau stofă subţire, care se înfăşoară de mai multe ori în jurul capului. ◆ Acoperămînt pentru cap asemănător ca formă cu cel descris mai sus, purtat de femei în loc de pălărie.

TURBÁRE s.f. (<*turba*) **1.** Boală infecto-contagioasă, virotică, acută, specifică animalelor, în special carnivorelor sălbatice (vulpe, lup) şi domestice (cîine, pisică), ocazională la om, care se transmite prin salivă, de obicei prin muşcătură, şi se manifestă prin agitaţie şi paralizie, avînd evoluţie mortală. Poate fi prevenită prin vaccinare. Primul vaccin a fost preparat de L.Pasteur între 1881 şi 1889. **2.** Fig. Mînie nestăpînită, furie; înverşunare.

TURBÁT, -Ă adj. (<*turba*) **1.** Bolnav de turbare. **2.** Fig. Violent, mînios; scos din minţi. **3.** Fig. Foarte mare, intens, grozav, straşnic (ex. *vînt turbat*).

TÚRBĂ s.f. (<fr. *tourbe*) Rocă sedimentară recentă, formată în mlaştini neaerisite şi constituită din resturi de plante, parţial necarbonizate, care în stare naturală conţine 70-95% apă, iar în stare uscată 40-60% carbon, 28-40% oxigen, 4-7% hidrogen etc. şi care este utilizată drept combustibil inferior avînd puterea calorică de 2000-5000 kcal/kg, ca material izolant, ca îngrăşămînt agricol etc.

TURBĂRÍE s.f. (<*turbă*) Mlaştină în care s-a acumulat un strat de turbă; regiune bogată în turbă.

TURBELARIÁT s.n. (<fr. *turbellarié*) (La pl.) Clasă de viermi mici, cu corpul moale şi lat în formă de frunză şi cu tegumentul acoperit cu cili vibratili (*Turbellaria*); (şi la sg.) vierme care face parte din această clasă.

TURBIDIMÉTRU s.n. (<fr. *turbidimètre*; cf.lat. *turbidus* "tulbure") Instrument utilizat pentru cercetarea mediilor disperse prin compararea transparenţei acestora cu transparenţa unei probe etalon.

TURBIDITÁTE s.f. (<fr. *turbidité*) (FIZ.) Proprietate a unui mediu dispers (suspensie, emulsie etc.) de a împrăştia lumina incidentă.

TURBÍNĂ s.f. (<germ. *Turbine*, fr. *turbine*) Motor alcătuit dintr-un stator şi dintr-un rotor cu palete, fixat pe un arbore, care transformă energia potenţială a unui fluid în energie mecanică. ◇ *Turbină hidraulică* = turbină care transformă în energie mecanică de corp solid energia hidraulică disponibilă a apelor, folosind în acest scop amenajări şi instalaţii hidraulice corespunzătoare. *Turbină cu gaze* = turbină care utilizează ca agent motor gazele rezultate, de exemplu, din procesul de ardere a unui combustibil într-o instalaţie anexă. *Turbină cu abur* = turbină care foloseşte ca agent motor vapori de apă produşi într-o instalaţie de vaporizare sub presiune (de obicei, cazane de abur sau, în ultimul timp, schimbătoare de căldură ale reactoarelor nucleare). *Turbină de foraj* = turbină cu diametrul relativ mic, care se introduce în gaura de sondă împreună cu sapa de foraj pe care o acţionează.

TURBINECTOMÍE s.f. (<fr. *turbinectomie*; cf.lat. *turbo* "în formă de con") (MED.) Ablaţiune a unuia dintre cornetele foselor nazale.

TURBIONÁR, -Ă adj. (<fr. *tourbillonnaire*) (Despre curgerea unui fluid; în opoziţie cu *laminar*) Care este însoţit de apariţia vîrtejurilor (turbionilor) la contactul fluidului cu corpurile întîlnite sau cu pereţii conductei.

TURBOCOMPRESÓR s.n. (<fr. *turbocompresseur*) Compresor alcătuit dintr-un stator şi un rotor cu palete, cu care se realizează comprimarea gazelor (la presiuni de peste 2,5 atm, de obicei în trepte).

TURBODETENTÓR s.n. (<rus. *turbodetentor*) Turbină de mare turaţie, utilizată pentru lichefierea heliului.

TURBOFÓR s.n. (<fr. *turbophore*) Turbină de foraj.

TURBOGENERATÓR s.n. (<germ. *Turbogenerator*) Generator electric de mare putere, acţionat de o turbină cu aburi.

TURBOPÓMPĂ s.f. (<fr. *turbopompe*) Agregat compus dintr-o pompă acţionată de o turbină, cu ajutorul căruia se realizează debite foarte mari de pompare (ex. pentru alimentarea cazanelor cu abur).

TURBOPROPULSÓR s.n. (<fr. *turbopropulseur*) Motor de avion la care turbina, antrenată de gazele evacuate din camera de ardere, pune în mişcare, prin intermediul unui reductor, o elice. Forţa de propulsie se realizează datorită elicei şi parţial datorită energiei cinetice a jetului de gaze.

TURBOREACTÓR s.n. (<fr. *turboréacteur*) Reactor echipat cu un compresor care comprimă (cu ajutorul unei turbine) aerul atmosferic şi îl trimite sub presiune în camera de ardere, folosit la propulsia unui avion de mare viteză.

TURBOTREPÁN s.n. (<fr. *turbo-trépan*) Sapă pentru foraj acţionată de o turbină hidraulică.

TURBULÉNT, -Ă adj. (<fr. *turbulent*, lat. *turbulentus*) **1.** Care provoacă dezordine; gălăgios, zgomotos; tulburător. **2.** (FIZ.) Care prezintă turbulenţă; agitat.

TURBULÉNŢĂ s.f. (<fr. *turbulence*, lat. *turbulentia*) **1.** Neorînduială, dezordine; gălăgie. **2.** (FIZ.) Stare a unui fluid în masa căruia există vîrtejuri.

TURC, -Ă s.m., adj. (<tc. *türk*) **1.** S.m. (La pl.m.) Popor care s-a constituit ca naţiune pe teritoriul Turciei; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Turciei sau este originară de acolo. Sînt de religie islamică. **2.** Adj. Care aparţine Turciei sau turcilor, privitor la Turcia sau la turci. ◆ (Substantivat, f.) Limba turcică vorbită de turci.

TURCÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*turc*) Care aparţine Turciei sau turcilor, privitor la Turcia sau la populaţia ei. ◇ *Cafea turcească* = băutură preparată din cafea în care aceasta se fierbe odată cu zahărul.

TURCÉŞTE adv. (<*turc*) Ca turcii, în felul turcilor; în limba turcă. ◇ *A sta* (sau *a şedea*) *turceşte* = a sta ghemuit cu picioarele încrucişate sub corp.

TÚRCIC, -Ă adj. (<*turc*) (Despre populaţii, popoare) Care aparţine acestei familii de limbi. ◇ *Limbă turcică* = (la pl.) familie de limbi înrudite vorbite pe un teritoriu aflat între sud-estul Europei, Siberia şi China; (şi la sg.) fiecare dintre limbile care aparţin acestei familii (ex. *turcă osmanlîie, azerbaidjană, kazahă, tătară, turkmenă, uzbecă* etc. şi patru limbi dispărute: *avară, bulgară veche, cumană, pecenegă*).

TURCÍSM s.n. (<*turc*) Cuvînt sau expresie împrumutat de o limbă din limba turcă şi neasimilate.

TURCOÁICĂ s.f. (<*turc*) Femeie care face parte din populaţia de bază a Turciei sau este originară de acolo.

TURCOÁZ (TURCOÁZĂ) adj. invar., s.f. (<fr. *turquoise*) **1.** Adj.invar. De culoare albastră-verzuie. **2.** S.f. Peruzea.

TUREÁTCĂ s.f. **1.** Carîmb de cizmă. **2.** (Înv. şi reg.) Un fel de ciorap fără talpă care îmbracă piciorul de la gleznă la genunchi.

TURÉLĂ s.f. (<fr. *tourelle*) Locaş blindat în formă de turn mic acoperit cu o cupolă, care adăposteşte armament de artilerie la tancuri, vapoare, cazemate etc.

TURGESCÉNŢĂ s.f. (<fr. *turgescence*) **1.** (MED.) Umflare locală a unui ţesut ca urmare a acumulării de lichide (sînge, limfă etc.), din cauza unui obstacol ivit pe traiectul vaselor sangvine sau limfatice. **2.** (BOT.) Stare de umflare a celulei vegetale, din cauza apei care a pătruns în interiorul ei.

TURICÉL s.m. Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu frunzele bazale dispuse în rozetă şi acoperite cu peri, cu florile mici, albe sau gălbui (*Turritis glabra*).

TURINGIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *thuringien*; cf.germ. *Thüringen*, provincie germană) (GEOL.) **1.** S.n. Etajul superior al permianului, de facies continental, limitat la vestul Europei. **2.** Adj. Care aparţine turingianului, referitor la turingian.

TURÍSM s.n. (<fr. *tourisme*, it. *turismo*) **1.** Activitate cu caracter recreativ sau sportiv, constînd din parcurgerea unor distanţe, pe jos sau cu diferite mijloace de transport, pentru vizitarea regiunilor pitoreşti, a localităţilor, a obiectivelor economice, istorice etc. **2.** Autoturism. **3.** (ECON.) Latură a sectorului terţiar al economiei, unde activitatea prestată are ca scop organizarea şi desfăşurarea călătoriilor de agrement, de recreere sau a deplasărilor de persoane la diferite congrese şi reuniuni; include toate activităţile necesare satisfacerii nevoilor de consum şi servicii ale turiştilor.

TURÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *touriste*) Persoană care practică turismul (în scop recreativ sau sportiv).

TÚRIŢĂ s.f. (<scr. *turica*) Plantă erbacee anuală, din familia rubiaceelor, cu tulpina în patru muchii, acoperită cu ghimpi, cu florile albe sau verzui şi cu fructele acoperite cu peri care se agaţă (de haine, lînă etc.) (*Galium aparine*). ◇ *Turiţă-mare* = numele a două specii de plante erbacee, perene, din familia

rozaceelor; a) plantă foarte păroasă cu frunzele imparipenate, cu foliole dințate și cu florile galbene-aurii dispuse în raceme în formă de spic (*Agrimonia eupatoria*); b) plantă cu frunzele imparipenate, dispuse în rozetă bazală și cu florile galbene, cîte două, trei în corimb terminal (*Aremonia agrimonioides*).

TURKMÉN, -Ă s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuiește în Turkmenistan; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a Turkmenistanului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Turkmenistanului sau turkmenilor, privitor la Turkmenistan sau la turkmeni. ◆ (Substantivat, f.) Limba vorbită de turkmeni.

TÚRLĂ s.f. (<ngr. *turla*) **1.** Element arhitectonic în formă cilindrică sau prismatică poligonală, de înălțime relativ mare, care face parte din complexul arhitectural al bisericilor, înălțîndu-se deasupra acoperișului. **2.** Instalație de suprafață montată deasupra găurii de sondă, care servește ca element de sprijin pentru manevrarea unor piese grele, de dimensiuni mari, în cursul forajului sau exploatării sondei.

TURMALÍNĂ s.f. (<fr. *tourmaline*) Denumire a mai mulți silicați naturali de sodiu, calciu, magneziu și aluminiu, cu bor, cristalizați și divers coloranți, folosiți ca pietre semiprețioase și în industria optică, radiotehnică etc.

TÚRMĂ s.f. (lat. *turma*) Grup (mare) de oi sau, p. ext., de alte animale domestice sau sălbatice, care trăiesc împreună.

TURMENTÁ vb. I (<fr. *tourmenter*) **1.** Refl. A se îmbăta. **2.** Tranz. A ameți, a zăpăci.

TURN s.n. (<germ. *Turn*; cf.fr. *tour*) **1.** Construcție prismatică sau cilindrică de înălțime mare, clădită separat sau făcînd parte dintr-un complex arhitectural (fortificație, ansamblu ecleziastic etc.) pe care îl domină. ◇ *Turn de răcire* = construcție din lemn, beton armat etc., în interiorul căreia se realizează răcirea cu aer (pînă la o temperatură apropiată de cea atmosferică) a apei care circulă într-o instalație industrială. *Turn de extracție* = construcție de suprafață situată deasupra gurii unui puț de mină și prevăzută cu diverse utilaje. *Turn de săpare* = instalație provizorie de suprafață, montată în vederea săpării unui puț de mină, prevăzută cu dispozitivele necesare de antrenare și de ghidare a cablurilor care fac legătura dintre troliul de manevră și instalațiile mobile din interiorul puțului. *Turn de apă* = castel de apă. ◆ Fig. *Turn de fildeș* = izolarea de viață, de realitățile înconjurătoare a unui scriitor, artist etc. **2.** Tură la jocul de șah.

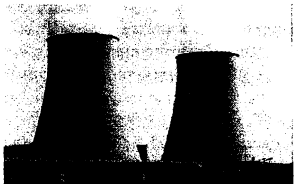

turnuri de răcire

TURNÁ[1] vb. I tranz. (lat. *tornare* "a învîrti, a răsuci") **I. 1.** A vărsa un lichid sau un fluid în sau peste ceva. ◆ Intranz. impers. A ploua torențial. **2.** A vărsa un material lichid într-un tipar (pentru ca, prin răcire sau în urma unei reacții chimice, să se obțină un obiect solid în forma tiparului). **II.** (Fam.) **1.** A redacta, a compune ceva în grabă (în scris sau verbal) (pentru a înșela pe cineva). **2.** A denunța, a pîrî pe cineva.

TURNÁ[2] vb. I tranz. (<fr. *tourner*) (CINEMAT.) A înregistra pe o peliculă cinematografică diferite scene care vor compune un film.

TURNÁNT, -Ă adj. (<fr. *tournant*) Care se învîrtește în jurul unui ax central (ex. *ușă turnantă; placă turnantă).*

TURNĂTÓR, -OÁRE s.m. și f. (<*turna*) **1.** Muncitor calificat din industria metalurgică, specializat în turnarea metalelor sau a aliajelor. **2.** (Fam.) Denunțător, delator.

TURNĂTORÍE s.f. (<*turnător*) **1.** Ramură a metalurgiei care fabrică piesele metalice prin turnare. **2.** Atelier în care se execută fabricarea pieselor prin turnarea în forme a metalelor sau a aliajelor topite. ◇ *Turnătorie de litere* = atelier în care se execută literele metalice pentru tipografie prin turnare în matrițe. **3.** (Fam.) Delațiune.

TURNESÓL s.n. (<fr. *tournesol*) Materie colorantă extrasă din unele specii de licheni, folosită ca indicator în chimia analitică.

TURNÉU s.n. (<fr. *tournée*) **1.** Deplasare, după un itinerar stabilit, a unui artist sau a unui colectiv artistic pentru un număr de spectacole. **2.** Deplasare a unui sportiv sau a unei echipe sportive pentru a susține o serie de competiții.

TURNÍR s.n. (<germ. *Turnier*) (În ev. med.; în V Europei) Competiție organizată în cadrul unor serbări în care cavalerii se întreceau în mînuirea armelor.

TURNÚRĂ s.f. (<fr. *tournure*) **1.** Înfățișare, aspect (exterior) sub care se prezintă lucrurile, faptele. ◆ Schimbare (neașteptată) intervenită în desfășurarea unor evenimente. **2.** Fel în care sînt așezate cuvintele într-o frază.

TÚRNUS s.n. (<germ. *Turnus*, lat. *turnus)* Interval de timp în care se efectuează complet un anumit proces, o anumită operație etc.

TURONIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *turonien*; cf.n.pr. *Turones*, vechiul nume gal al orașului francez Tours) (GEOL.) **1.** S.n. Etaj al cretacicului, caracterizat prin amoniți, lamelibranhiate, gasteropode etc. **2.** Adj. Care aparține turonianului, referitor la turonian.

TURPITÚDINE s.f. (<lat. *turpitudo, -inis*, fr. *turpitude*) Faptă rușinoasă, josnică.

TÚRTĂ s.f. (lat. **turta* = *torta* [panis] "pîine rotundă"; cf.fr. *tourte*) **1.** Pîine rotundă și turtită, făcută din mălai sau din aluat nedospit. **2.** Nume generic pentru diferite prăjituri. **3.** Produs care rămîne după ce s-a stors mierea din fagure, uleiul din semințele de floarea-soarelui etc. și care se presează într-o formă, de obicei, turtită și rotundă. **4.** Plantă erbacee cu tulpina foarte scurtă, cu frunzele adînc crestate și spinoase, cu florile mari, albicioase (*Carlina acaulis*). ◇ *Turta-lupului* = numele popular al semințelor foarte toxice ale unui arbore indian (*Strychnos nux vomica*) din care se extrage strichnina. *Turta-vacii* = ciupercă comestibilă, de culoare galbenă-roșcată sau cafenie, acoperită cu o substanță vîscoasă (*Boletus luteus*).

TURTÍ vb. IV (<*turtă*) **1.** Tranz. și refl. A (se) lăți (luînd forma unei turte) prin apăsare, lovire etc. ◆ Tranz. A strivi cu o lovitură (și a omorî). **2.** Tranz. Fig. A distruge, a nimici. **3.** Refl. Fig. (Fam.) A-și pierde forțele, a se blegi. ◆ A se îmbăta foarte tare.

TURTUREÁ s.f. (lat. *turturella*) Pasăre călătoare asemănătoare cu porumbelul, brună-roșcată pe spate și cu pete negre tivite cu alb pe laturile gîtului (*Streptopelia turtur*).

TURUÍ vb. IV intranz. (<*tur*, onomat.) **1.** A vorbi mult și repede (spunînd nimicuri). **2.** A face un zgomot puternic; a hurui. **3.** (Despre porumbei și turturele) A scoate sunete caracteristice speciei.

TUS- Element prim de compunere care are semnificația "toți", "împreună", "laolaltă", care, atașat pe lîngă unele numerale cardinale ("trei", "patru"), servește la formarea numeralelor colective (ex. *tustrei, tuspatru).*

TÚSE s.f. (lat. *tussis*) Simptom care constă într-o inspirație scurtă, urmată de o expirație bruscă și zgomotoasă, care apare în diferite boli ale aparatului respirator (bronșită) sau este act reflex (în boli cardiace, tumori intestinale etc.).

TUSLAMÁ s.f. (<tc. *tuzlama*) Mîncare preparată din burtă și din picioare de vacă.

TUSÓR s.m. (<fr. *tussor*) Mătase produsă de larvele unor fluturi (originari din Japonia, China și India), folosită la confecționarea umbrelelor, a parașutelor etc., datorită rezistenței și elasticității deosebite.

TUȘ s.n. (<germ. *Tusche*, rus. *tuș*) **1.** Cerneală specială, în general neagră, rezistentă la apă, folosită în lucrări de desen, în litografie, la aplicarea ștampilelor etc. **2.** *Tuș de China* = compoziție solidă sau lichidă obținută din negru de fum, folosită la desen. ◆ Desen realizat cu tuș.

TUȘÁRE s.f. (<*tuș*) Operație de verificare a gradului de netezime a unor suprafețe metalice cu ajutorul unor unelte speciale sau cu piesa cu care suprafața verificată ajunge în contact. ◇ *Placă de tușare* = placă de fontă cu fața de lucru plană și netedă, folosită ca unealtă de tușare.

TUȘĂ s.f. (<fr. *touche*) **1.** Mică piesă metalică pe care sînt imprimate o literă, o cifră, un semn matematic etc. și care este fixată la capătul unei pîrghii articulate în mecanismul mașinilor de scris, de cules etc. **2.** Urmă lăsată de pensulă, caracteristică pentru maniera de a picta a unui artist. **3.** Linie care limitează extremitățile laterale ale unui teren de joc. **4.** Lovitură dată la scrimă.

TUȘÉU s.n. (<fr. *toucher*) **1.** Palpare a unui organ anatomic intern spre a-i constata starea; metodă de investigare a unei cavități anatomice naturale. **2.** Felul în care un pianist atinge clapele pianului în timpul execuției unei piese muzicale. **3.** Calitate de finețe a unei țesături.

TUȘIÉR s.n. (<*tuș*) Arbitru situat în afara suprafeței terenului, care ajută conducerea unui joc sportiv prin sesizarea abaterilor de la regulament și semnalarea lor arbitrului principal.

TUȘIÉRĂ s.f. (<*tuș*) Cutie metalică în care se află un material îmbibat cu tuș, pe care se apasă ștampila pentru a se umezi.

TÚTĂ s.f. (<germ. [Fang]*tute*) Instrument în formă de cilindru, folosit pentru a prinde și a scoate țevile rămase accidental în gaura unei sonde.

TUTELÁ vb. I tranz. (<*tutelă*) A avea pe cineva în grijă; a ocroti, a patrona.
TUTELÁR, -Ă adj. (<fr. *tutélaire*, lat. *tutelaris*) (JUR.) Referitor la tutelă. ◇ *Organ tutelar* = denumire dată unui organ administrativ, avînd în subordine organizaţii în raport cu care exercită atribuţii de organizare, de coordonare şi control.
TUTÉLĂ s.f. (< fr. *tutelle*, lat. *tutela*) **1.** Instituţie legală care are ca scop ocrotirea şi administrarea intereselor unui minor, ale unui alienat sau debil mintal. **2.** Administrare, control etc. exercitate asupra unei instituţii, organizaţii etc. aflate în subordonare, asupra unui teritoriu independent etc. **3.** Ocrotire, protecţie.
TUTTI s.n., adv. (cuv. it.) **1.** S.n. Ansamblul orchestrei, opus grupului soliştilor. **2.** Adv. (În concerti grossi) Cîntat de toţi executanţii; ripieno.
TUTÚ subst. (<fr. *tutu*) Costum purtat de balerine în dansul clasic, format din mai multe fuste suprapuse făcute din material foarte subţire (mai ales din tul).
TUTUÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*tu*, după fr. *tutoyer*) A(-şi) spune "tu" într-o conversaţie ca semn al unor relaţii familiare.
TUTÚN s.n. (<tc. *tütün*) Plantă anuală din familia solanaceelor, originară din America, cu tulpina înaltă pînă la 2 m, cu frunzele mari, ovale, rotunde sau lanceolate şi cu florile albe, roz sau roşii (*Nicotiana tabacum*). În afară de produsele destinate fumatului, tutunul se foloseşte la prepararea unor insecticide şi a vitaminei PP. ◇ *Tutun turcesc* = varietate de tutun cu tulpina ramificată şi cu florile galbene-verzui (*Nicotina rustica*).
TUTUNĂRÍT s.n. (<*tutun*) **1.** (Înv.) Faptul de a cultiva tutun; îndeletnicirea cultivatorului de tutun. **2.** (În sec. 18; în ţările române) Dare plătită domniei de către cultivatorii de tutun.
TUYAU s.m. (cuv. fr.) Cal pe care cunoscătorii în probele de hipism îl consideră ca probabilul cîştigător al unei curse.

tutun

TWEED s.n. (cuv. engl.) Stofă din fire lungi de lînă, de mai multe culori, din care rezultă o ţesătură cu un desen stropit şi care se foloseşte la confecţionarea pardesielor, a costumelor bărbăteşti, a taioarelor etc.
TWIST s.n. (cuv. engl.) Dans modern caracterizat prin răsuciri ale întregului corp şi prin balansare foarte ritmică; melodie după care se execută acest dans.

Ţ

Ţ s.m. invar. A douăzeci şi cincea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (consoană semioclusivă dentală sonoră).

ŢÁGLĂ (ŢÍCLĂ) s.f. (<germ. *Zaggel*) **1.** Semifabricat de oţel obţinut din blumuri, cu secţiunea dreptunghiulară sau circulară, de anumite dimensiuni, din care se laminează bare, sîrme, ţevi etc. şi din care se forjează sau se ştanţează diferite piese; biletă. **2.** Partea ascuţită a unui par, care se îngroapă în pămînt, al unei săgeţi, al unei suliţe etc.

ŢAMBÁL s.n. (<germ. *Zimbel*, lat. *cymbalum*) Instrument muzical popular de percuţie, format dintr-o cutie de rezonanţă de formă trapezoidală, aşezată orizontal (pe picioare), prevăzută cu coarde de metal care sînt lovite cu două ciocănele speciale.

ŢAMBALAGÍU s.m. (<*ţambal*) Muzicant (lăutar) care cîntă la ţambal.

ŢÁMBRĂ s.f. (<pol. *cembra*; ucr. *ţimbra*) Construcţie de lemn care căptuşeşte şi susţine pereţii unei galerii de mină sau ai unei fîntîni.

ŢANC[1] s.n. **1.** Loc. adv. *La ţanc* = la momentul oportun, la timp. **2.** (Reg.) Beţişor cu care se măsoară nivelul laptelui (la stînă) sau al ţuicii în cazan.

ŢANC[2] s.n. (<germ. *Zinken*, dial. *Zanken*) (Reg.) Vîrf ascuţit de stîncă.

ŢÁNDĂRĂ s.f. (<săs. *zänder* <*germ. Zunder*, magh. *candra*) Aşchie (de lemn, de piatră etc.). ◇ *A-i sări* (cuiva) *ţandăra* = a se supăra subit, a se înfuria.

ŢÁNTOŞ, -Ă adj. Semeţ, mîndru; îngîmfat, fudul; arogant.

ŢAP s.m. (cuv.autoh; cf.alb. *sqap*, *cjat*, scr. *cap*) **1.** Masculul caprei domestice, al caprei negre şi al căprioarei. ◇ *Ţap ispăşitor* = a) (în Vechiul Testament) ţap pe care marele preot îl încărca, la sărbătorirea ispăşirii, cu toate păcatele neamului lui Israel şi care era apoi alungat în deşert; b) fig. persoană asupra căreia se aruncă vina pentru greşelile altora. **2.** Pahar special de bere, cu toartă, cu capacitatea de 300 ml; conţinutul unui astfel de pahar.

ŢAPÁP s.n. Parîmă fixată de arborada unei nave, pentru a susţine pe marinarii care lucrează la pînze.

ŢAPINÁR s.m. (<*ţapină*) Muncitor care manevrează buşteni cu ţapina.

ŢAPÍNĂ s.f. (<germ. dial. *Zappin*, slov. *capin*) Unealtă pentru manevrarea buşteni lor, formată dintr-o cange de oţel cu vîrful ascuţit, fixată într-o coadă (lungă) de lemn.

ŢÁPOŞ, -Ă adj. (cf. *ţap*) (Despre coarnele vitelor) Drept şi ridicat în sus; (despre vite) cu coarnele drepte şi ridicate în sus.

ŢAR s.m. (<rus. *ţar*) Titlu purtat de monarhii ruşi, sîrbi şi bulgari; persoană avînd acest titlu.

ŢARÁT s.n. (<*ţar*) Stat condus de un ţar.

ŢÁRĂ s.f. (lat. *terra*) **I. 1.** Teritoriul unui stat; p.ext. stat. ◇ *A pune ţara la cale* = a) a conduce, a administra o ţară; b) a discuta o chestiune importantă (de ordin politic), fără a avea competenţa necesară; p.ext. a discuta multe şi de toate (referitor la o temă, la o problemă, la o situaţie etc.). *Ţara nimănui* = a) (în basme) ţară fără stăpîn; b) zonă neutră (între două fronturi de luptă). ◇ (Intră în denumirea unor state sau regiuni) *Ţara Românească*. ◆ (În organizarea administrativă şi politică medievală a ţărilor române) Provincie. ◆ (La pl.; cu determinările "române", "româneşti") Nume sub care erau cunoscute împreună Ţara Românească şi Moldova, înainte de Unirea din 1859. **2.** Locul în care s-a născut sau trăieşte cineva; patrie. **3.** Provincie, regiune, ţinut. **4.** (În opoziţie cu *oraş*) Mediu rural, sat. ◇ Loc. adj. *De* (sau *de la*) *ţară* = de la sat, rural. **II. 1.** Locuitorii unei ţări; p.ext. oameni, lume. **2.** (Înv.) Populaţie rurală; ţărănime.

ţap (1)

ŢARC s.n. (cuv. autoh.; cf.alb. *cark*, *thark*, gr. *tsarkos*) **1.** Loc îngrădit (uneori acoperit), folosit pentru adăpostirea sau închiderea oilor, vitelor etc.; ocol. **2.** Gard provizoriu (de nuiele, de spini etc.) făcut în jurul unei clăi de fîn pentru a o feri de vite; p.ext. suprafaţa împrejmuită de acest gard. **3.** Mică îngrăditură făcută din stinghii şi din frînghii, în care sînt ţinuţi copiii mici cînd încep să umble, pentru a le limita spaţiul de deplasare.

ŢÁRCĂ s.f. (<magh. *szarka*) **1.** (ORNIT.) Coţofană (*Pica pica*). **2.** Epitet depreciativ dat unei femei care vorbeşte mult.

ŢARÉVICI s.m. (<rus. *ţarevici*, fr. *tsarévitch*) Titlu purtat în trecut de fiul ţarului desemnat a fi moştenitor la tron; persoană care purta acest titlu.

ŢARIGRĂDEÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<n.pr. *Ţarigrad*) **1.** S.m. (La pl.) Populaţie care locuia în Ţarigrad; (la sg.) persoană care făcea parte din populaţia de bază a Ţarigradului sau era originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Ţarigradului sau ţarigrădenilor, originar din Ţarigrad.

ŢARIGRĂDEÁNCĂ s.f. (<n.pr. *Ţarigrad*) Femeie care făcea parte din populaţia de bază a Ţarigradului sau era originară de acolo.

ŢÁRINĂ[1] s.f. (probabil cuv. autoh.) **1.** Cîmp cultivat; ogor, arătură. **2.** (Pop.) Teritoriul unei comune (cu pămînt arabil, păşuni, păduri etc.). ◇ *Poarta ţarinii* = poartă făcută la începutul fiecărui drum prin care se intră într-un sat. *Gardul ţarinii* = gard care împrejmuieşte un sat. **3.** (Art.) Numele unui dans popular românesc, cu ritm binar şi mişcare moderată, care se dansează în perechi, fiind însoţit de strigături cîntate sau recitate; melodie după care se execută acest dans.

ŢARÍNĂ[2] s.f. (<fr. *tsarine*) **1.** Soţia ţarului. **2.** Titlu dat împărăteselor Rusiei; persoană care purta acest titlu.

ŢARÍSM s.n. (<fr. *tsarisme*, rus. *ţarizm*) Formă de guvernămînt monarhică, în care puterea supremă aparţine ţarului; regimul ţarist.

ŢARÍST, -Ă adj. (<fr. *tsariste*) Care aparţine ţarului sau ţarismului; privitor la ţar sau la ţarism. ◆ (Substantivat) Partizan al ţarului

sau al ţarismului.
ŢÁŢĂ s.f. (<ngr. *tsatsa*) (Pop.) **1.** Mătuşă. ◆ Termen de adresare unei femei mai în vîrstă sau unei surori mai mari. **2.** (Reg.) Termen alintător dat de un bărbat femeii iubite. **3.** (Peior.) Epitet pentru o femeie vulgară, lipsită de fineţe şi de gust.
ŢĂCĂLÍE s.f. Barbă mică şi ascuţită; barbişon.
ŢĂCĂNÍ vb. IV (form. onomat.) **1.** Intranz. A produce un zgomot ritmic, repetat (prin acţionarea unui mecanism). ◆ Tranz. (Fam.) A scrie ceva la maşina de scris. **2.** Refl. Fig. A se ţicni, a se sminti, a înnebuni.
ŢĂNDĂRÍCĂ s.f. (<*ţandără*) Diminutiv al lui ţandără. ◆ Fig. (Şi substantivat, m.) Persoană mică de statură; copil.
ŢĂPÓI s.n. (<*ţeapă*) **1.** Furcă mare, cu coada lungă şi cu dinţii drepţi de fier, cu care se adună snopii de grîu, maldărele de fîn etc. ◆ Furcă folosită pentru susţinerea unui stog de fîn. ◆ Furcă cu două coarne, între care este fixat sacul de pescuit. **2.** Căpriorul de la mijloc la casele ţărăneşti.
ŢĂPOŞÍCĂ s.f. (<*ţepos*) **1.** Plantă din familia gramineelor, cu tulpina rigidă şi aspră în partea superioară, cu frunzele subţiri, rigide, aspre şi cu spice lungi (*Nardus stricta*). **2.** Plantă păroasă din familia umbeliferelor, cu frunzele penate, cu florile albe sau trandafirii dispuse în umbele compacte şi cu fructul acoperit de peri aspri (*Tordylium maximum*).
ŢĂRÁN s.m. (<*ţară*) Locuitor din mediul rural, care are ca ocupaţie principală agricultura şi creşterea animalelor; persoană care face parte din ţărănime.
ŢĂRÁNCĂ s.f. (<*ţăran*) Femeie care locuieşte în mediul rural; femeie care face parte din ţărănime.
ŢĂRĂNÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*ţăran*) Care aparţine ţăranilor, care provine de la ţărani, de ţărani, referitor la ţărani. ◆ (Substantivat, f.art.) Numele unui dans popular românesc răspîndit în N Moldovei, cu ritm binar şi cu mişcare vioaie; melodie după care se execută acest dans.
ŢĂRĂNÍE s.f. (<*ţăran*) **1.** Condiţia, viaţa de ţăran. **2.** Vorbă, expresie ţărănească. ◆ (Peior.) Grosolănie, mojicie.
ŢĂRĂNÍME s.f. (<*ţăran*) Populaţie a mediului rural, a cărei ocupaţie principală este agricultura şi creşterea animalelor; totalitatea ţăranilor, mulţime de ţărani.
ŢĂRĂNÍSM s.n. (<*ţăran*) **1.** Tendinţă literară, caracterizată de folosirea (abuzivă) a motivelor de inspiraţie din viaţa ţărănească. **2.** Comportare grosolană, brutală.
ŢĂRĂNÍST, -Ă adj., s.m. (<*ţăran*) **1.** Adj. Care se face pentru ţărani, în interesul ţăranilor. **2.** S.m. Membru (sau adept) al unui partid ţărănesc.
ŢĂRCUÍ vb. IV tranz. (<*ţarc*) **1.** A închide vitele, oile într-un ţarc. **2.** P.gener. A împrejmui, a îngrădi ceva.
ŢĂRÎNĂ s.f (<*ţară*) **1.** Pămînt mărunţit, sfărîmat; p.ext. pămînt, sol. ◆ Spec. Pămîntul cu care se acoperă sicriul şi cu care se umple mormîntul. ◆ Stratul de la suprafaţă (sau de la mică adîncime) al pămîntului. **2.** Fig. Cadavru; oseminte.
ŢĂRM s.n. (<*ţărmur*, înv., probabil <lat. **termulus*) Fîşie de pămînt la marginea unei ape (mari), a cărei configuraţie este determinată de acţiunea valurilor şi a mareelor. ◆ Fig. Ţinut, meleag.
ŢĂRMURÍ vb. IV tranz. (<*ţărm*) A mărgini, a pune hotar; p.ext. a îngrădi, a limita. ◆ Refl. (Înv., despre ţări, teritorii) A se învecina, a se mărgini cu ... .
ŢĂRÚŞ s.m. (probabil cuv. autoh.; cf.alb. *thurr* "a împleti nuiele de gard") Par mic, ascuţit la un capăt, care se înfige în pămînt şi care serveşte pentru a lega ori a fixa ceva de el sau ca semn de hotar.
ŢEÁPĂ s.f. (cuv. autoh.; cf.alb. *thep* "vîrf ascuţit de stîncă") **1.** Par lung, cu un capăt foarte ascuţit (folosit în trecut ca instrument de tortură); p.restr. partea ascuţită a parului. **2.** Prelungire ascuţită şi ţepoasă la spicele cerealelor; (la pl.) resturile tulpinilor unor păioase, rămase la suprafaţa solului după cosirea plantelor. **3.** Ghimpe, aşchie (mică). **4.** (La pl.) Păr aspru, ghimpos, care acoperă corpul unor animale.
ŢEÁPĂN, -Ă adj. (<sl. *čepěnŭ*) **1.** Care nu se mlădiază, care nu se îndoaie; rigid, nemişcat, lipsit de elasticitate. ◆ Înţepenit, anchilozat. ◆ Inert, înlemnit, încremenit; p.ext. mort, lipsit de viaţă. **2.** (Pop.; despre construcţii, obiecte) Solid, trainic. **3.** (Despre fiinţe) Robust, viguros, puternic.
ŢEÁSTĂ s.f. (lat. *testa*) (Pop.) **1.** Craniu; p.ext. cap. **2.** Carapace.
ŢEÁVĂ s.f. (<sl. *čevĭ*) Piesă de metal, de material plastic, de sticlă etc., cilindrică şi goală în interior, (foarte) lungă, obţinută prin deformare plastică, prin sudură sau prin turnare şi fiind folosită pe larg în diverse domenii. ◇ *Ţeavă de extracţie* = ţeavă de oţel cu diametrul relativ mic, utilizată la sondele de extracţie a petrolului în vederea formării unei conducte. ◆ Piesă cilindrică de oţel în construcţia armelor de foc, prin care trece proiectilul. ◆ Tub cilindric sau conic, cu suprafaţa netedă sau cu rifluri, folosit în întreprinderile textile ca suport pentru înfăşurarea fibrelor.
ŢECHÍN s.m. (<it. *zecchino*) Veche monedă de aur, de valori variabile, arabă sau italiană.
ŢEL s.n. (cf.magh. *cel*, rus. *ţel'*, germ. *Zel*) Punct, loc la care vrea sa ajungă cineva; p.ext. punct final; scop, obiectiv spre care tinde cineva.
ŢELÍNĂ[1] s.f. (<ngr. *selinon*) Plantă legumicolă, bienală, din familia umbeliferelor, cu frunzele mari, penate, cu florile albe, cu rizomul gros, globulos şi cărnos, folosită în alimentaţie (*Apium graveolens*).

ţelină[1]

ŢÉLINĂ[2] s.f. (<sl. *ţělěna*, bg., scr. *celina*) **1.** Păşune (naturală sau semănată). **2.** Teren necultivat, nelucrat (niciodată sau vreme îndelungată).
ŢELINÓS, -OÁSĂ adj. (<*ţelină*[2]) (Despre pămînt) Care n-a fost cultivat (niciodată sau vreme îndelungată); înţelenit.
ŢENCÚŞĂ (ŢĂNCÚŞĂ) s.f. (<*ţanc*[2]; cf. germ. *Zinke*) **1.** Bucăţică lunguiaţă şi ascuţită, care se taie şi se scoate dintr-un pepene, dintr-o pîine etc., pentru a fi gustată. ◆ Aşchie. **2.** Numele unui joc de societate asemănător cu ţintarul.
ŢEPÓS, -OÁSĂ adj. (<*ţeapă*) Care are ţepi; ghimpos.
ŢEPÚŞĂ s.f. (<*ţeapă*) **1.** Par ascuţit, ţeapă (mică); p.restr. vîrf ascuţit al unui par. **2.** Aşchie mică. ◆ Spin, ghimpe.
ŢESÁLĂ s.f. (<bg., scr. *česalo*) **1.** Perie cu dinţii de metal, cu care se curăţă pielea şi părul vitelor, îndeosebi al cailor. **2.** Fig. (Fam.) Bătaie (sau ceartă).
ŢESÁLĂ vb. I tranz. (<*ţesală*) **1.** A curăţa un animal cu ţesala. **2.** Fig. (Fam.) A bate (sau a certa) pe cineva.
ŢESĂTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*ţese*) Specialist care lucrează la un război de ţesut; persoană care se ocupă cu meşteşugul ţesutului.
ŢESĂTORÍE s.f. (<*ţese*) **1.** Arta, meşteşugul ţesutului. **2.** Întreprindere industrială sau secţie a unei întreprinderi unde se fabrică ţesăturile.
ŢESĂTÚRĂ s.f. (<*ţese*) **1.** Produs textil obţinut la războaiele de ţesut prin încrucişarea în unghi drept a firelor de urzeală, dispuse longitudinal, cu firele de bătătură, dispuse transversal; material ţesut din fibre textile. ◆ Reparaţie făcută la un obiect de îmbrăcăminte printr-o cusătură specială, care imită structura materialului. **2.** Mod în care este ţesută o pînză, o stofă etc. **3.** Fig. Structură, tip de compoziţie a unei opere, a unui lucru etc. ◆ Combinare de lucruri de acelaşi fel. ◆ Intrigă, uneltire.
ŢÉSE vb. III (lat. *texere*) **1.** Tranz. A încrucişa în unghi drept firele de urzeală cu firele de bătătură cu ajutorul războiului de ţesut. **2.** Tranz. A cîrpi printr-o cusătură specială cu acul o haină, un ciorap etc. ◆ A broda. **3.** Tranz. (Despre păianjeni) A-şi face pînza. **4.** Refl. recipr. Fig. A se întretăia, a se încrucişa (ca firele unei ţesături). ◆ A se îmbina. **5.** Tranz. Fig. A urzi o intrigă, un complot etc.; a unelti (împotriva cuiva).
ŢEST s.n. (lat. **testum*) **1.** Capac de lut sau de metal, de forma unui clopot, cu care se acoperă pîinea, mălaiul etc. puse la copt pe vatra încinsă. **2.** (Pop.) Carapace de broască ţestoasă.
ŢESTÓS, -OÁSĂ adj. (<*ţest*) Care este acoperit de carapace (ex. *broască ţestoasă*).
ŢESÚT[1] s.n. (<*ţese*) **1.** Faptul de a ţese; meşteşugul ţesătoriei. **2.** Ţesătură. **3.** (HIST.) Ansamblu de celule animale şi vegetale cu aceeaşi structură, care îndeplinesc anumite funcţii într-un organism (ex. *ţesut adipos*).
ŢESÚT[2]**, -Ă** adj. (<*ţese*) **1.** Care a fost confecţionat la războiul de ţesut. **2.** Care a fost cîrpit printr-o cusătură specială.
ŢESUTOTERAPÍE s.f. (<*ţesut*+*terapie*; cf.fr. *tissuthérapie*) (MED.) Tratament cu ţesuturi conservate.
ŢÉŢE s.f. (<fr. *tsé-tsé*; cuv. bantu) *Musca*

ţeţe = muscă africană care provoacă boala somnului.

ŢEVÁR s.m. (<*ţevă*) Aparat care serveşte la răcire, la congelare; cadă de răcire prin care trec ţevile la cazanul de fabricat ţuică.

ŢEVĂRÍE s.f. (<*ţevă*) **1.** Totalitatea ţevilor unei instalaţii, ale unui aparat etc.; mulţime de ţevi. **2.** Atelier, secţie într-o întreprindere în care se produc şi se prelucrează ţevi.

ŢEVUÍ vb. IV tranz. (<*ţevă*) A înfăşura firele textile de pe bobine, sculuri etc. pe ţevi speciale care se introduc în suveică.

ŢICLEÁN s.m. (ORNIT.) Ţiclete (*Sitta europaea*).

ŢICLÉTE s.m. Pasăre insectivoră, cîntătoare şi sedentară, din ordinul paseriformelor, cu ciocul conic, drept şi cu penajul cenuşiu pe spate şi alburiu pe pîntece (*Sitta europaea*).

ŢICLÍNG (ŢICLÍNC) s.n. (<germ. *Ziehklinge*) Lamă de oţel (cu mîner), folosită la răzuirea parchetului.

ŢICNÍ vb. IV refl. (<scr. *ciknuti*) (Fam.) A pierde capacitatea de judecată; a înnebuni, a se sminti.

ŢIDÚLĂ s.f. (<ucr. *cidula*, pol. *cedula*) (Pop.) Bucată (mică) de hîrtie cuprinzînd o însemnare scurtă (şi servind ca dovadă, ca permis, ca chitanţă etc.).

ŢIGÁIE adj. (Despre lînă) Scurtă şi creaţă, moale, mătăsoasă; (despre oi) cu lînă scurtă, creaţă şi mătăsoasă. ◆ (Substantivat) Rasă de oi autohtonă, crescută pentru producţia de lînă semifină, lapte şi carne; oaie care face parte din această rasă.

ŢIGÁN, -Ă s.m., adj. (<sl. *ciganinŭ*; cf.rus. *ţigan*) **I.** S.m. **1.** (La pl.) Populaţie originară din N-V Indiei şi răspîndită în majoritatea ţărilor europene şi în N Africii, trăind în unele locuri în stare seminomadă; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie. **2.** Epitet dat unei persoane oacheşe, brunete. **3.** Epitet (injurios) dat unei persoane cu apucături urîte. **II.** Adj. (Rar) Ţigănesc.

ŢIGÁNCĂ s.f. (<*ţigan*) **1.** Femeie care face parte din neamul ţiganilor; soţie de ţigan. **2.** Art. Numele unui dans popular; melodie după care se execută acest dans.

ŢIGÁRĂ s.f. (<germ. *Zigarre*) Sul mic făcut dintr-o hîrtie foarte fină şi umplut cu tutun mărunţit, care se aprinde la un capăt, iar la celălalt capăt, vîrît între buze, se inspiră fumul în plămîni; ţigaretă. ◇ *Ţigară de foi* = ţigară făcută din frunze întregi de tutun de calitate superioară, înfăşurate una peste alta.

ŢIGARÉT s.n. (<[port]*ţigaret*) Ţigaretă.

ŢIGARÉTĂ s.f. (<germ. *Zigarette*) **1.** Ţigară. **2.** Obiect de forma unui tub subţire de chihlimbar, de os, de lemn etc. (îngustat la unul dintre capete), în care se introduce ţigara pentru a o fuma.

ŢIGĂNÁŞ s.m. (<*ţigan*) **1.** Ţigănuş. **2.** (ENTOM.) Scripcar (*Saperda carcharis*).

ŢIGĂNĂRÍT s.n. (<*ţigan*) Impozit care se plătea de proprietari pentru ţiganii robi.

ŢIGĂNÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*ţigan*) Care aparţine ţiganilor, privitor la ţigani.

ŢIGĂNÉŞTE adv. (<*ţigan*) Ca ţiganii; în limba ţiganilor.

ŢIGĂNÍ vb. IV refl. (<*ţigan*) A insista mult (şi cu obrăznicie) pentru a obţine ceva; a cere ceva cu insistenţă; p.ext. a se tîrgui, a se tocmi (într-un mod dizgraţios).

ŢIGĂNÍE s.f. (<*ţigan*) **1.** Totalitatea ţiganilor care locuiesc la un loc; p.ext. zonă unde locuiesc (numai) ţigani. **2.** Comportament reprobabil, faptă condamnabilă. **3.** Fig. Gălăgie, scandal.

ŢIGĂNÚŞ s.m. (<*ţigan*) **1.** Diminutiv al lui ţigan. **2.** (ZOOL.) Peşte răpitor din ape mocirloase, cu corpul scurt şi îndesat, cu pielea de culoare închisă, stropită cu puncte negre (*Umbra krameri*). **3.** Pasăre de baltă, migratoare, cu picioarele lungi, cu ciocul lung şi încovoiat în jos, cu penele negre cu reflexe ruginii şi verzui (*Plegadis falcinellus*).

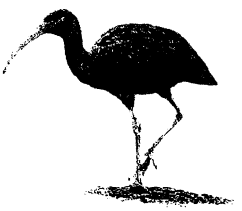

ţigănuş (3)

ŢIGĂRÁR s.m. (<*ţigară*) Insectă din ordinul coleopterelor, dăunătoare, de culoare verde-albăstruie cu reflexe aurii, care îşi depune ouăle pe frunzele anumitor plante (viţă de vie, tei, plop etc.), pe care le răsuceşte în formă de ţigară (*Byctiscus betulae*).

ŢIGLÁR s.m. (<*ţiglă*) Specialist în confecţionarea ţiglelor sau în executarea acoperişurilor de ţiglă.

ŢÍGLĂ s.f. (<germ. *Ziegel*, săs. *zägel*, scr. *cigla*) Piesă de argilă arsă, de sticlă, de mortar, de ciment, în formă de placă, folosită pentru acoperirea clădirilor.

ŢIGLĂRÍE s.f.(< *ţiglă*) Loc unde se produc sau se vînd ţigle.

ŢIITÓR, -OÁRE s.f., adj. (<*ţine*) **1.** S.f. (Pop.) Concubină. **2.** S.f. Loc unde stă vînătorul la pîndă; loc de trecere a vînatului. **3.** Adj. (Înv.) Care ţine mult timp; durabil.

ŢIITÚRĂ s.f. (<*ţine*) Numele unui dans popular; melodie după care se execută acest dans.

ŢILÍNDRU s.n., s.m. (<germ. *Zilinder*) (Pop.) **1.** S.n. Cilindru, joben. **2.** S.m. Sticlă de lampă (cu gaz).

ŢIMÍR s.n. (<magh. *cimer*, pol. *cymer*) **1.** Emblemă care serveşte drept semn distinctiv al unei familii nobile, al unui oraş, al unei ţări, al (membrilor) unei corporaţii etc. **2.** (În ev.med.; în ţările române) Nume dat călăuzei sau însoţitorului oficial (de la hotare pînă la curtea domnească) al călătorilor străini.

ŢINC s.n. (<germ. *Zinke*) Fiecare dintre proeminenţele tăiate la capetele a două scînduri (alternînd cu cîte o scobitură) pentru a permite îmbinarea în unghi a acestora.

ŢÍNCVAIS s.n. (<germ. *Zinkweiss*) Oxid de zinc, de culoare albă, folosit pentru vopsit şi în industria cauciucului; alb de zinc.

ŢÍNE vb. III (lat. *tenere*) **I.** Tranz. **1.** A avea ceva în mînă, în braţe etc. (şi a nu lăsa să scape). ◆ (La imperativ) Ia, primeşte! ◆ (Determinat prin "în braţe") A cuprinde în braţe; a îmbrăţişa. ◆ (Determinat prin "în mînă") A mînui o unealtă, un instrument etc. ◆ (SPORT) *A ţine mingea* = a reţine mingea în mîini, înainte de a o trimite partenerului de echipă sau adversarului, mai mult timp decît prevede regulamentul jocului. **2.** A sprijini, a susţine un obiect sau o persoană şi a nu lăsa să cadă. ◆ Intranz. A nu lăsa ca ceva care atîrnă sau pluteşte să cadă sau să se scufunde. **3.** Tranz. A (putea) cuprinde, a purta; p.ext. a suporta. **II. 1.** Refl. A se agăţa, a se prinde (cu mîinile) de ceva sau de cineva. ◆ A apăsa cu mîna pe o parte a corpului (pentru a face să înceteze o senzaţie dureroasă). ◆ A se menţine (undeva, pe ceva) fără a cădea; a rezista. **2.** Refl. A fi fixat superficial de ceva. ◆ Intranz. şi refl. A fi bine fixat sau înţepenit. **3.** Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. "de", "după") A urmări insistent şi îndeaproape (cu dragoste, cu simpatie etc.) pe cineva; a însoţi sau a urmări pe cineva pretutindeni, a nu-l părăsi nici o clipă. ◆ A urma pe cineva în toate, a imita pe cineva, a lua ca exemplu, ca model. **4.** Refl. (Cu determinări modale) A urma unul după altul; a se înşirui. **5.** Refl. A se îndeletnici cu ceva, a fi (prea mult) preocupat (în exclusivitate) de ceva. **6.** Intranz. şi refl. A face parte, a fi element component dintr-un tot; (despre unelte) a fi parte integrantă într-un sortiment, într-o garnitură etc. ◆ A aparţine cuiva; a depinde, a fi legat de ... . **7.** Intranz. A se referi la ..., a face parte din ..., a fi în legătură cu ... . ◆ A fi de competenţa, de datoria cuiva. **8.** Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. "la") A avea o afecţiune pentru cineva sau pentru ceva; p.ext. a iubi; a prefera ceva. ◆ (Urmat de determinări introduse prin prep. "cu") A susţine, a apăra pe cineva; a-i da dreptate cuiva. **9.** Intranz. (Urmat de un verb la conjunctiv) A dori neapărat, a vrea în mod special. **III. 1.** Tranz. A face ca corpul (sau o parte a lui) să stea (mai mult timp) într-o anumită poziţie. **2.** Tranz. A face pe cineva (sau ceva) sa stea (mai mult timp) într-un loc, într-o anumită poziţie etc. ◆ A adăposti, a găzdui pe cineva; p.ext. a nu lăsa (pe cineva) să plece (în altă parte). ◆ A ţine în captivitate, a priva (pe cineva) de libertate. **3.** Tranz. A imobiliza, a menţine (într-o anumită poziţie, situaţie, stare etc.). **4.** Tranz. (Cu determinările "pe loc" sau "în loc") A opri pe cineva sau ceva din mersul său, făcîndu-l să rămînă pe loc, a-l împiedica să-şi urmeze drumul. **5.** Tranz. A face pe cineva să aştepte. **6.** Refl. (Rar) A sta mai mult timp într-un anumit loc, într-o anumită poziţie. **7.** Tranz. şi refl. A (se) stăpîni, a (se) înfrîna, a (se) domina. **IV. 1.** Tranz. A păstra ceva cu scopul unei utilizări ulterioare. ◆ A opri ceva (ce nu-i aparţine) la sine sau pentru sine; a reţine pe nedrept,.a avea în posesiune (ilegală). **2.** Tranz. A nu lăsa ceva să dispară, să se altereze, să se deterioreze; a conserva. **3.** Tranz. A păstra vreme îndelungată o calitate sau o stare. **4.** Tranz. A urma mereu o anumită direcţie, un anumit drum etc.; p.ext. a merge (sau a o lua) pe un anumit drum; (despre drumuri) a străbate, a trece printr-un loc. **5.** Tranz. A respecta cu stricteţe, a urma întocmai anumite precepte, legi etc. ◆ A sărbători, a celebra. ◆ Refl. A nu se abate de la ceva, a persevera (într-o atitudine, stare etc.). **6.** Refl. şi intranz. (Şi determinat de "tare", "bine", "dîrz") A avea un comportament sigur şi ferm; a rezista. **7.** Intranz. A rezista

la o încercare, la o probă. **8.** Refl. şi tranz. A (se) menţine în deplină sănătate şi putere; a continua să trăiască. **V.** Tranz. **1.** A avea în stăpînire ceva, a poseda. ◆ A apăra un loc de invazia duşmanului. **2.** A avea pe cineva în subordinea, în serviciul său. ◆ A exercita o funcţie (administrativă). ◆ A convoca, a face să aibă loc o şedinţă, o întrunire etc. ◇ *A ţine casa* (sau *contabilitatea*) =a fi casier (sau contabil). **3.** A avea în proprietate şi a creşte păsări, animale. **4.** A avea în posesiune o întreprindere; a avea în folosinţă pe timp limitat (cu chirie sau în arendă) o proprietate, o întreprindere etc. **5.** (Pop.) A avea o marfă de vînzare (în magazin). **VI.** Tranz. **1.** A suporta cheltuielile necesare întreţinerii unei case, unei proprietăţi etc. ◆ Tranz. şi refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. "cu") A (se) întreţine; a (se) hrăni. **2.** A avea grijă de cineva, a îngriji pe cineva. **3.** (Pop.) A fi căsătorit cu cineva. ◆ A avea pe cineva ca amant(ă), ca iubit(ă). ◆ Refl. recipr. (Pop.) A avea relaţii amoroase (extraconjugale) cu cineva, a trăi cu cineva (în concubinaj). **VII. 1.** Intranz. A dura, a dăinui. ◆ (Despre provizii) A nu se termina (un timp mai îndelungat). **2.** Tranz. (Despre dureri, boli) A dura mult timp, a nu trece repede. ◆ (Despre organe sau părţi ale corpului) A produce dureri. **3.** Intranz. A se întinde (într-o direcţie). **VIII.** Tranz. A face să dureze o anumită perioadă de timp; a prelungi. ◇ *A ţine pas cu vremea* (sau *pasul vremii*) = a fi receptiv la tot ce e nou, a fi la curent cu moda, cu obiceiurile etc.; a fi în spiritul vremii. **IX.** Tranz. şi refl. A (se) considera, a (se) socoti, a (se) crede. **X.** Tranz. (Pop.) A obliga la o cheltuială, a necesita o cheltuială.

ŢINTÁR s.n., s.m. (<*ţintă*) **1.** S.n. Joc de societate în care jucătorii mută, după anumite reguli, nişte piese pe un carton cu un desen special. **2.** S.m. (ORNIT.) Inăriţă (*Carduelis flammea*).

ŢINTÁŞ s.m. (<*ţintă*) Persoană care ocheşte şi trage în ţintă; trăgător.

ŢINTÁT, -Ă adj. (<*ţintă*) **1.** Împodobit cu ţinte. **2.** (Reg.; despre animale) Cu o pată albă pe frunte.

ŢINTÁURĂ s.f. (<lat. *centaurea*, fr. *centaurée*) (BOT.) Plantă erbacee medicinală, cu florile roşii sau albe, cu fructul în formă de capsulă; fierea-pămîntului (*Centaurium umbellatum*).

ŢÍNTĂ s.f. (<sl. *čenta* "ban, monedă") **I. 1.** Cui scurt de metal cu floarea de forme şi de mărimi diverse, folosit pe larg în diferite meşteşuguri (populare). **2.** (Despre porumb) *În ţinte* = cu boabele destul de dezvoltate pentru a fi bun de mîncat; aproape copt. **3.** Pată albă (mică) pe fruntea cailor şi a vitelor. **II. 1.** Semnul sau locul în care se ocheşte cu o armă; p.ext. ţintire, ochire. ◆ Ceea ce este sau devine obiectul atenţiei sau al acţiunii cuiva. ◇ *Cu ochii ţintă* = cu privirea fixată într-un punct. *A privi* (sau *a se uita*, *a căuta*) *ţintă* sau *a sta cu ochii ţintă* = a privi fix, a fi cu ochii pironiţi într-un punct. **2.** Fig. Loc sau scop către care tinde cineva să ajungă. ◇ *Fără ţintă* = fără scop, razna, aiurea. **3.** Obiect de ochire, fix sau în mişcare, utilizat în tirul sportiv. ◆ Spaţiul de deasupra porţii la jocul de rugbi. ◇ *Teren de ţintă* = spaţiu care cuprinde limitele laterale ale terenului din spatele stîlpilor porţii la jocul de rugbi, din care se marchează încercările.

ŢÍNTEŞ, -Ă adj. (<*ţintă*) (Despre oameni) Care ţinteşte bine, care nimereşte ţinta; p.ext. (despre ochi) ager, scrutător.

ŢINTÍ vb. IV (<*ţintă*) **1.** Tranz. şi intranz. A ochi într-o ţintă cu o armă. ◆ Fig. A face o aluzie la ceva sau la cineva. **2.** Tranz. Fig. A-şi fixa privirea asupra cuiva. **3.** Tranz. şi intranz. Fig. A aspira, a tinde la ceva; a urmări un scop.

ŢINTIRÍM s.n. (<magh. *cinterem*) (Reg.) Cimitir.

ŢINTITÓR, -OÁRE adj. (<*ţinti*) **1.** Care ţinteşte (cu o armă). **2.** Fig. Care aspiră la ceva; care urmăreşte un scop.

ŢINTUÍ vb. IV tranz. (<*ţintă*) **1.** A fixa, a prinde, a bate ceva cu ţinte, cu cuie; a pironi. ◇ *A ţintui* (pe cineva) *la stîlp* (sau *la stîlpul infamiei*) = a supune (pe cineva) oprobriului public. ◆ (Pop.) A înfige, a bate ţinte sau cuie în ceva. ◆ Fig. A obliga pe cineva să stea imobilizat, nemişcat. **2.** A împodobi, a orna cu ţinte.

ŢINŢÁR s.m. (<scr. *cincar*; cf.arom. *ţinti* "cinci") Nume dat aromânilor (din Macedonia) de către populaţiile slave învecinate; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie.

ŢINÚT s.n. (<*ţine*) **I.** Faptul de a ţine. **2.** (În ev. med.; în Moldova) Teritoriu al unei unităţi administrative. **2.** Loc, regiune (cu anumite caracteristici). **3.** (Înv.) Ţară.

ŢINUTÁL, -Ă adj. (<*ţinut*) Care este specific ţinutului; referitor la ţinut.

ŢINUTÁŞ, -Ă s.m. şi f. (<*ţinut*) (Înv.) Persoană care locuia într-un anumit ţinut.

ŢINÚTĂ s.f. (<*ţine*; cf.fr. *tenue*, it. *tenuta*) **1.** Poziţie pe care o dă cineva corpului său. ◆ Fel de a fi sau de a se comporta faţă de cineva sau de ceva; comportare, atitudine. **2.** Manieră de a se prezenta în societate, mod de a se îmbrăca al unei persoane; p.ext. îmbrăcăminte, costum, uniformă. ◇ *Ţinută de ceremonie* sau *mare ţinută* = îmbrăcăminte, uniformă festivă sau de paradă, destinată pentru anumite solemnităţi. *Ţinută de seară* = îmbrăcăminte elegantă, de gală, pentru spectacolele, petrecerile, ceremoniile etc. care au loc seara. *Ţinută de campanie* = echipamentul complet al unui ostaş în timpul campaniei. **3.** (FON.) Poziţia pe care o are organul vocal în timpul articulării sunetelor.

ŢIPÁ[1] vb. I intranz. **1.** (Despre oameni) A scoate strigăte stridente şi ascuţite (de durere, de spaimă); a urla. ◆ A vorbi cu glas ridicat, manifestîndu-şi nemulţumirea, mînia, furia; a se răsti la cineva. **2.** (Despre animale) A scoate sunete specifice, stridente, pătrunzătoare. **3.** Fig. (Fam.; despre culori, obiecte colorate) A fi foarte strident, a impresiona neplăcut.

ŢIPÁ[2] vb. I tranz. (Reg.) **1.** A arunca. ◆ Spec. A arunca de pe sine o haină. **2.** A alunga, a da afară.

ŢIPÁR s.m. (cf. *ţipa*[2]) Peşte de apă dulce stătătoare, cu corpul lung şi subţire, aproape cilindric, acoperit cu solzi mărunţi şi cu un strat de mucus, cu mustăţi la gură, care este folosit mai mult ca nadă (*Misgurnus fossilis*).

ŢÍPĂT s.n. (<*ţipa*[1]) Strigăt puternic şi ascuţit (de durere sau de spaimă); răcnet, urlet.

ŢIPĂTÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*ţipa*[1]) **1.** Adj. (Despre voce) Strident. ◆ Fig. (Despre culori, lumină) Prea intens, prea bătător la ochi; strident. **2.** S.f. Un fel de fluier cu care vînătorii imită glasul diferitelor animale pentru a le atrage în cursă.

ŢIPÉNIE s.f. (<*ţipa*[1]) (În construcţii negative) Fiinţă (omenească), vietate.

ŢIPIRÍG s.n. (cf.scr. *caparika*) (CHIM.; pop.) Clorură de amoniu (folosită la cositorirea aramei, în soluţia unor pile electrice şi în diverse reacţii chimice).

ŢÍPLĂ s.f. (cf.ngr. *tsipa*, bg. *ţipa*) Membrană subţire obţinută prin prelucrarea intestinelor sau a băşicii animalelor şi folosită pentru a acoperi ermetic borcanele cu conserve sau (în trecut) în locul sticlei la geamurile caselor ţărăneşti.

ŢISTUÍ vb. IV (form.onomat.) **1.** Tranz. şi intranz. A recomanda sau a impune cuiva tăcere (folosind interjecţia "ţist"). ◆ Tranz. A domoli, a calma (pe cineva). **2.** Intranz. (Despre gloanţe) A şuiera.

ŢIŞTÁR s.m. (form. onomat.) Mamifer rozător înrudit cu popîndăul, care atacă semănăturile de cereale (*Citellus suslica*).

ŢÍTERĂ s.f. (<germ. *Zither*) Instrument muzical popular de origine germană, compus dintr-o cutie de rezonanţă cu coarde de metal, care emit sunete la atingerea cu o lamă (ori cu un inel) de os sau de metal.

ŢIŢÉI s.n. (cf. *ţiţă*) **1.** Petrol. **2.** (La pl.) Diferite feluri de ţiţei.

ŢIU s.n. (Reg.) **1.** Unealtă de fier de forma unei bare în patru muchii, ascuţită ca o daltă, cu care se fac găuri în gheaţă pentru pescuit, se desprind blocurile de gheaţă etc. **2.** Unealtă asemănătoare cu o daltă, folosită în dulgherie. **3.** Tîrnăcop de oţel, de forma unei bare cu secţiunea pătrată, ascuţită la capete şi puţin arcuită, folosit de mineri.

ŢIUÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) **1.** A produce un sunet ascuţit, cu rezonanţă metalică, prelung. **2.** (Despre păsări) A scoate sunete caracteristice, prelungi (şi stridente).

ŢÎNŢÁR s.m. (lat. *zinzalus*) Numele mai multor insecte din ordinul dipterelor, cu corpul şi cu picioarele lungi şi subţiri, cu antenele lungi, cu aripile înguste, la majoritatea speciilor larvele dezvoltîndu-se în ape stătătoare, iar insectele adulte hrănindu-se cu sînge, unele specii transmiţînd prin înţepături omului şi animalelor frigurile palustre, iar alte specii atacînd, în stare larvară, diferite culturi (agricole).

ŢÎPURÍ vb. IV tranz. (<*ţipa*) (Mai ales în Maramureş) A însoţi un cîntec cu strigăte ascuţite, puternice şi prelungi (de bucurie, de îndemn etc.).

ŢÎPURITÚRĂ s.f. (<*ţîpuri*) (Reg.) Strigătură specifică în cîntecele populare româneşti din Maramureş.

ŢÎR (<ngr. *tsiros*) **1.** Scrumbie mică de ma-

ţipar

re, care se pescuieşte primăvara şi se consumă mai ales sărată şi uscată. **2.** Fig. Om foarte slab.

ŢÎRĂ s.f. (Pop.) Ruptură, zdreanţă. ◇ *O ţîră* = puţin.

ŢÎRCÓVNIC s.m. (<sl. *crŭkovĭnikŭ*) Persoană care are în grijă curăţenia şi buna rînduială a unei biserici; p.ext. cîntăreţ, dascăl de biserică.

ŢÎRÎÍ[1] vb. IV tranz. (Reg.) A cîrpi (ciorapi).

ŢÎRÎÍ[2] vb. IV (form. onomat.) **1.** Intranz. şi tranz. A curge sau a face să curgă cîte puţin, picătură cu picătură (producînd un zgomot specific). ◆ Intranz. impers. A bura. **2.** Intranz. (Despre unele insecte şi păsări) A produce sunete caracteristice ascuţite, stridente şi repetate. **3.** Intranz. (Fam.; despre sonerie, telefon) A suna. **4.** Intranz. (Rar; despre instrumente cu coarde) A produce vibraţii scurte şi tremurătoare, lipsite de profunzime; (despre muzicanţi) a cînta în acest mod.

ŢÎŞNÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) **1.** (Despre lichide, aburi) A ieşi cu presiune (printr-o crăpătură sau printr-o deschizătură). ◆A sări, a împroşca. **2.** (Despre fiinţe) A apărea, a se ivi undeva brusc, pe neaşteptate. ◆ A porni brusc, a se repezi, a se năpusti. **3.** A se ivi pe neaşteptate; a izbucni.

ŢÎŞNITÓR, -OÁRE adj. (<*ţîşni*) Care ţîşneşte. ◇ *Fîntînă ţîşnitoare* = fîntînă arteziană.

ŢÎŢĂ s.f. (lat. **titia*) **1.** (Pop.) Mamelă. ◇ (*Copil*) *de ţîţă* = sugar. **2.** (Pop.) Gurguiul urciorului, prin care se bea apă, vin etc. **3.** (Pop.) Celulă în care se dezvoltă matca albinelor. **4.** (BOT.) *Ţîţa-caprei* = a) barba-caprei (*Tragopogon*); b) plantă erbacee cu frunzele alungite, cu florile galbene (*Tragopogon pratensis*); *ţîţa oii* = a) degetar (*Digitalis ambigua*); b) ciuboţica-cucului (*Primula officinalis*); *ţîţa-vacii* = a) varietate de struguri cu boabe lunguieţe, cărnoase; razachie (*Vitis*); b) ciuboţica-cucului; c) plantă erbacee cu frunzele dispuse în rozetă şi cu florile galbene, aşezate în umbele la vîrful tulpinii (*Primula elatior*); *ţîţa-fiului* = plantă montană, cu rizomul scurt şi gros, cu tulpina înaltă, cu frunzele ovale şi cu florile roşii (*Polygonum bistorca*); *ţîţa-mielului* = urechelniţă (*Sempervivum tectorum*); *ţîţa-oilor* = arnică (*Arnica montana*).

ŢÎŢÎÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) **1.** (Despre animale şi insecte) A ţîrîi. **2.** (Despre oameni) A produce un sunet asemănător cu un "ţ" prelungit, care exprimă nemulţumire, dezaprobare etc. **3.** A tremura (de frig, de frică etc.).

ŢÎŢÎNĂ s.f. (lat. **titina*) **1.** Balama. **2.** Porţiune de legătură printr-un ligament a celor două valve ale unei scoici. **3.** (Pop.) Rădăcina unui furuncul.

ŢOI[1] s.m. (ORNIT.; reg.) Ţiclete (*Sitta europaea*).

ŢOI[2] s.n. Păhărel în formă de sticluţă cu gîtul lung şi îngust, din care se bea ţuică sau rachiu; conţinutul unui asemenea pahar.

ŢOL[1] s.m. (<germ. *Zoll*) Unitate de măsură pentru lungimi folosită în Anglia şi în SUA, egală cu 25,4 mm.

ŢOL[2] s.n. (<ngr. *tsoli*, *tsuli*) Ţesătură groasă de lînă, de cînepă sau de bumbac, folosită în mediul rural ca pătură sau pentru aşternut pe jos.

ŢUCÁL s.n. (<ngr. *tsukali*) Oală de noapte.

ŢÚCĂRĂ adj. (<germ. *Zucker*[bohne]) *Fasole ţucără* = varietate de fasole cu păstăile subţiri şi galbene.

ŢUG s.n. (<germ. *Zug*) (Reg.) Tren.

ŢUGÚI s.n. Vîrf de formă conică al unui munte sau al unui deal; pisc, creştet; p.ext. vîrful ascuţit al unor obiecte.

ŢUGUIÁ vb. I refl. (<*ţugui*) A se subţia spre vîrf, formînd un ţugui. ◆ Tranz. A strînge buzele, rotunjindu-le în formă de ţugui.

ŢUICĂ s.f. (cf.scr. *cujka*) Băutură alcoolică obţinută prin fermentarea şi distilarea unor fructe, a unor legume (sfeclă de zahăr, cartof), a unor cereale, a tescovinei. ◇ *Cazan de ţuică* = alambic. ◆ Cantitate de ţuică ce încape într-un pahar.

ŢUNDRĂ s.f. (<magh. *condra*) Suman, zeghe.

ŢURCÁN, -Ă s.m., s.f., adj. **1.** S.m. Cioban din regiunea de munte, cu turmă de oi ţurcane. **2.** S.f. Rasă autohtonă de oi cu lîna lungă, groasă şi aspră, de culoare albă, neagră sau brumărie; oaie care face parte din această rasă. **3.** Adj. (Despre oi) Cu lîna lungă, aspră şi groasă; (despre lînă) cu firul lung, gros şi aspru.

ŢURCÁNCĂ adj. (<*ţurcan*) (Rar; despre oi) Ţurcană.

ŢÚRCĂ[1] s.f. (<*ţurcan*) Căciulă confecţionată din blană de oaie ţurcană.

ŢÚRCĂ[2] s.f. (cf.ucr., rus. *ţurka*) Beţişor ascuţit la ambele capete, folosit într-un joc de copii, în care jucătorii încearcă să-l arunce cît mai departe cu ajutorul unui băţ mai lung; jocul în care se foloseşte acest beţişor.

ŢURLÓI s.n. (cf. *surlă*) (Pop.) **1.** Fluierul piciorului; p.ext. partea piciorului de la genunchi pînă la talpă. **2.** Conductă, jgheab prin care curge apa (din izvor, din cişmea etc.). **3.** Fiecare dintre tuburile sonore ale cimpoiului. **4.** Ţurţur de gheaţă.

ŢÚRŢUR (ŢÚRŢURE) s.m. (cf. *ţur*, onomat.) **1.** Sloi mic de gheaţă, de formă alungită şi ascuţit la vîrf, format la marginea streşinilor, a ramurilor etc., prin îngheţarea imediată a apei care se scurge. **2.** (La pl.) Franjuri. **3.** Jgheab, ţeavă prin care curge apa (la fîntînă).

ŢÚŞCĂ s.f. **1.** Varietate de oaie înrudită cu oaia ţurcană. **2.** Basma răsucită şi înnodată la un capăt, folosită la un joc distractiv; p.ext. jocul însuşi.

ŢUŞCÓV s.m. (<scr. *ciškov*) Peşte migrator, fătă mustăţi, de culoare albă-argintie, asemănător cu obleţul, dar mai mare decît acesta (*Chalcalburnus chalcoides*).

U

U s.m. invar. **1.** A douăzeci şi şasea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (vocală închisă rotunjită posterioară). **2.** (CHIM.) Simbol pentru *uraniu*.

UBERÁL, -Ă adj. (<fr. *ubéral*; cf.lat. *uber* "sîn") Referitor la sîni. ◇ *Fîntînă uberală* = fîntînă în care apa ţîşneşte din sînii unei statui.

UBICUITÁTE s.f. (<fr. *ubiquité*; cf.lat. *ubique* "pretutindeni") (RELIG.) Omniprezenţa lui Dumnezeu.

UBICVÍST, -Ă adj. (<fr. *ubiquiste*; cf.lat. *ubique* "pretutindeni") (Despre plante) Care creşte şi se dezvoltă la fel de bine în condiţii de mediu foarte diferite (ex. *şopîrliţa*).

UCÁZ s.n. (<rus. *ukaz*) (Înv.) Ordin, ordonanţă, decret.

UCENÍC, -Ă s.m. şi f. (<sl. *učenikŭ*) **1.** Persoană (tînără) care învaţă o meserie sub îndrumarea unui meşter sau urmînd o şcoală profesională. **2.** Adept şi continuator al teoriilor, principiilor etc. ale unui savant, ale unui artist etc. ◆ Începător într-o anume activitate (mai ales ştiinţifică sau artistică).

UCENICÍ vb. IV intranz. (<*ucenic*) A învăţa o meserie lucrînd la un meşter; a lucra ca ucenic.

UCÍDE vb. III tranz. (lat. *occidere*) **1.** Tranz. A omorî; a asasina. ◆ Refl. A se sinucide. **2.** Tranz. Fig. Fam. A epuiza; a învinge detaşat. **3.** Tranz. şi refl. recipr. A (se) bate, a (se) lovi rău.

UCÍDERE s.f. (<*ucide*) Faptul de a (se) ucide. ◆ (JUR.) *Ucidere din culpă* = infracţiune care constă în uciderea unei persoane ca urmare a nerespectării dispoziţiilor legale ori a măsurilor de prevedere pentru exerciţiul unei profesiuni sau meserii ori pentru efectuarea unei anumite activităţi.

UCIGÁŞ, -Ă s.m. şi f., adj. (<*ucide*) **1.** S.m. şi f. Asasin. **2.** Adj. Care ucide.

UCIGÁTÓR, -OÁRE adj. (<*ucide*) **1.** Care ucide. **2.** Fig. Fam. Extraordinar.

UCRAINEÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Ucraina*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format ca naţiune pe teritoriul Ucrainei; de religie creştină (ortodoxă); (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Ucrainei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Ucrainei sau ucrainenilor, referitor la Ucraina sau la ucraineni. ◆ (Substantivat, f.) Limbă din grupul limbilor slave de răsărit, vorbită de ucraineni.

UD, -Ă adj., s.n. (lat. *udus*) **1.** Adj. Îmbibat sau stropit cu apă ori cu alt lichid; umed. **2.** Adj. Transpirat. ◆ (Despre ochi) Scăldat în lacrimi. ◆ (Despre copiii mici) Care a urinat pe el. **3.** S.n. (Pop.) Urină.

UDÁ vb. I (lat. *udare*) **1.** Tranz. A îmbiba sau a stropi cu apă ori cu alt lichid; a băga, a muia în apă sau în alt lichid. ◆ (Despre ochi) A se umple cu lacrimi. **2.** Tranz. (Despre ape) A străbate un ţinut (alimentîndu-l cu apă). **3.** Refl. (Mai ales despre sugari) A urina.

UÉD s.n. (<fr. *oued*; cf. ar. *wādi* "curs de apă") Curs de apă secată în cea mai mare parte a anului, cu albia acoperită de nisip şi pietriş, caracteristic deşerturilor din Africa de Nord şi Arabia.

UFOLÓG s.m. (<fr. *ufologue*) Cercetător al ozeneurilor.

UFOLOGÍE s.f. (<engl. *ufology*) Studiu al ozeneurilor.

ÚGER s.n. (lat. *uber, -eris*) Organ cărnos la femelele animalelor mamifere, format dintr-un ansamblu de glande care secretă lapte.

UGHI s.m. (<pol. *ug*) Una dintre denumirile date galbenului unguresc.

UIMÍ vb. IV tranz. A provoca admiraţia, a surprinde. ◆ Refl. A fi cuprins de mirare, de admiraţie; a se minuna. ◆ Tranz. şi refl. (Înv.) A (se) emoţiona, a (se) tulbura.

UIMITÓR, -OÁRE adj. (<*uimi*) Care uimeşte; surprinzător, tulburător. ◆ Minunat.

UISTÍTI s.m. (<fr. *ouistiti*) Maimuţă arboricolă mică din America de Sud cu coadă lungă şi stufoasă.

UITÁ vb. I (lat. **oblitare* <*oblitus*) **I. 1.** Tranz. şi intranz. A nu-şi (mai) aduce aminte. **2.** Tranz. şi intranz. A scăpa din vedere, a omite. **3.** Tranz. A trece sub tăcere. **4.** Tranz. A nu lua (intenţionat sau din nebăgare de seamă) cu sine ceva sau pe cineva care trebuia luat. **II.** Refl. A privi; a observa. ◆ (La imperativ, în forma *uite*) Iată! Vezi! ◆ A lua în consideraţie; a băga în seamă.

UITÁRE s.f. (<*uita*) **1.** Faptul de a uita. ◆ (PSIH.) Proces propriu structurii mentale de blocare parţială sau totală a memoriei, care apără conştiinţa de nevoia păstrării unui mare număr de percepţii, date de observaţie etc. neesenţiale (funcţie pozitivă) şi care, în acelaşi timp, şterge cunoştinţele strict necesare din memorie (funcţie negativă). Uitarea depinde de forţa de întipărire şi de relaţia afectivă dintre amintirea dată şi individ.◇ *Uitare de sine* = a) stare de reverie; b) indiferenţă faţă de propriile interese. **2.** Fig. Abis, neant.

UITÁT, -Ă adj. (<*uita*) **1.** Şters din memorie. **2.** Neglijat, părăsit.

UITĂTÚRĂ s.f. (<*uita*) Privire. ◆ Expresie a ochilor; căutătură.

UITÚC, -Ă adj. (<*uita*) **1.** Care uită uşor, lipsit de memorie. **2.** Distrat, aiurit.

UIÚM s.n. (<bg. *ujem*, scr. *ujam*) Cantitate procentuală de grăunţe, de făină etc. reţinută la batoză, la moară etc. drept plată în natură pentru serviciul prestat.

ÚJBĂ s.f. Cui de lemn care se sprijină vîsla unei lotci.

UKIYO-E subst. (cuv. jap.) Şcoală de pictură şi gravură japoneză din sec. 17-19, opusă academismului tradiţional, care a influenţat arta europeană a sec. 19. Printre reprezentanţi: Utamaro, Moronobu, Hokusai, Masanobu, Hiroshige.

UKULÉLE s.n. (<engl. *ukulele*; cuv. polinezian) Chitară de dimensiune mică, cu patru coarde, originară din insulele Hawaii, folosită mai ales în formaţiile muzicale de jaz.

ULÁJ s.n. (<engl., fr. *ullage*) (MAR.) Spaţiu lăsat liber în tancurile unei nave petroliere după încărcare, pentru a asigura locul de expansiune a mărfii care, la temperatură ridicată, îşi măreşte volumul.

ULÁN s.m. (<germ. *Ulan*) **1.** Ostaş din corpurile de cavalerie mongolo-tătare din sec. 13-14. **2.** Ostaş din regimentele de lăncieri călări care alcătuiau cavaleria uşoară în armata română şi în armatele germană, austro-ungară şi rusă din sec. 16 pînă la primul război mondial.

ULCEÁ, -ÍCĂ s.f. (lat. **ollicella* <*olla*) Oală (mică) de lut.

ÚLCER s.n. (<fr. *ulcère*; cf.lat. *ulcus, -eris* "rană") Leziune organică a pielii sau a unei mucoase, care nu se cicatrizează şi care are tendinţa să se extindă şi să supureze. Poate avea cauze locale (compresiune prelungită, tulburare de vascularizaţie etc.) sau generale (sifilis, cancer etc.). ◇ *Ulcer peptic* = ulcer care apare după o intervenţie făcută pentru un ulcer gastric sau duodenal.

ULCERÁ vb. I (<fr. *ulcérer*) **1.** Refl. (Despre ţesuturi) A căpăta o ulceraţie, a deveni ulceros. **2.** Tranz. A provoca, a cauza o ulceraţie.

ULCERÁŢIE s.f. (<fr. *ulcération*, lat. *ulceratio, -onis*) Leziune a pielii sau a mucoaselor.

ULCEROGÉN, -Ă adj. (<fr. *ulcérogène*) (MED.) Care produce ulcer.

ULCERÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *ulcéreux*) Care se referă la ulcer; care prezintă un ulcer.

ULÉI s.n. (<bg. *ulej*) Lichid gras de proveniență vegetală, animală, minerală sau sintetică, insolubil în apă şi mai uşor decît aceasta, folosit în alimentaţie, în industrie etc. ◇ *Ulei comestibil* = untdelemn. *Ulei mineral* = ulei de proveniență petrolieră, obţinut din fracţiunile cu punct de fierbere ridicat din distilarea ţiţeiului. Se foloseşte ca: lubrifiant, dielectric, agent de transfer de căldură etc. *Ulei sicativ* = ulei care se usucă repede. ◆ Culoare preparată mai ales pe bază de ulei vegetal, folosită în pictură; p. ext. lucrare de pictură executată cu asemenea culori.

ULEIÁ vb. I tranz. (<*ulei*) A unge, a impregna cu ulei.

ÚLIŢĂ s.f. (<sl. *ulica*) Drum îngust sau stradă îngustă mărginită de o parte şi de alta de case.

ÚLIU s.m. (<magh. *ölyü*) (La pl.) Gen de păsări răpitoare de zi (*Accipiter*), puternice, bune zburătoare, din familia acvilidelor, care atacă păsări şi animale mici; (şi la sg.) pasăre care face parte din acest gen. În România sînt mai răspîndite speciile: uliul-păsărar (sau uliul-păsărilor) (*Accipiter nisus*) şi uliul-porumbar (sau uliul-găinilor) (*Accipiter gentilis*).

uliu

ÚLM s.m. (lat. *ulmus*) Denumire dată arborilor din genul *Ulmus*, cu frunze alterne, asimetrice, cu flori dispuse monoic şi cu fructe aripate. ◇ *Ulm de cîmp* = arbore înalt pînă la 30 m, cu scoarţă groasă, negricioasă, adînc crăpată, cu lemn rezistent, greu, elastic, utilizat în rotărie, pentru unelte agricole etc. (*Ulmus carpinifolia*). *Ulm de munte* = arbore înalt pînă la 35 m, cu scoarţa subţire, cultivat adesea ca arbore ornamental (*Ulmus scabra*).

ulm de munte

ÚLSTER s.n. (<engl., fr. *ulster*) Pardesiu bărbătesc fasonat ca un halat cu mîneci largi.

ULTERIÓR, -OÁRĂ adj. (<fr. *ultérieur*, lat. *ulterior*) Care vine sau se petrece mai tîrziu, după un alt eveniment; care urmează după ceva sau după cineva; posterior.

ÚLTIM, -Ă adj. (<lat. *ultimus*, it. *ultimo*) Care ocupă locul din urmă dintr-o serie, dintr-o succesiune etc. ◇ *Ultima oră* = rubrică a unei gazete, a unei emisiuni informative de radio sau de televiziune în care se publică sau se anunţă cele mai noi ştiri.

ULTIMATÍV, -Ă adj. (<fr. *ultimatif*) Cu caracter de ultimatum.

ULTIMÁTUM s.n. (<fr. *ultimatum*, germ. *Ultimatum*; cf. lat. *ultimus* "ultimul") Hotărîre irevocabilă, ultim cuvînt. ◆ (JUR.) Înconoştinţare făcută de un stat altui stat, prin notă diplomatică, în care se atrage atenţia că, în cazul în care ar săvîrşi sau, dimpotrivă, s-ar abţine de la săvîrşirea anumitor acte, se vor lua măsuri de constrîngere ori se va porni război împotriva lui.

ULTRA- (<fr., it. *ultra-*; cf.lat. *ultra* "peste, dincolo de") Element prim de compunere care are semnificaţia "foarte", "extrem de".

ULTRAACÚSTICĂ s.f. (<*ultra-+acustică*) Parte a acusticii care se ocupă cu studiul ultrasunetelor.

ULTRACENTRÁL, -Ă adj. (<*ultra-+central*) În plin centru.

ULTRACENTRIFÚGĂ s.f. (<*ultra-+centrifugă*) Centrifugă cu turaţie foarte înaltă (zeci de mii de rotaţii pe minut), folosită pentru separarea prin sedimentare a particulelor coloidale, a organitelor celulare, a virusurilor etc.

ULTRACONDENSÓR s.n. (<*ultra-+condensor*) Condensor special de lumină, deosebit de cel al unui microscop, cu care sînt dotate ultramicroscoapele.

ULTRAFÍLTRU s.n. (<fr. *ultrafiltre*) Aparat de filtrare prevăzut cu o membrană, care reţine particulele coloidale şi suspensiile foarte fine.

ULTRAGIÁ vb. I tranz. (<*ultragiu*, după fr. *outrager*) A săvîrşi un ultraj; p. ext. a jigni, a ofensa, a insulta.

ULTRAÍSM s.n. (<sp. *ultraísmo*) Mişcare literară de avangardă, iniţiată în Spania, în 1919, sub influenţa futurismului şi dadaismului; ulterior s-a apropiat de suprarealism. S-a răspîndit în literaturile hispano-americane.

ULTRÁJ (ULTRÁGIU) s.n. (după fr. *outrage*, it. *oltraggio*) Ofensă, insultă, jignire. ◆ (JUR.) Infracţiune care constă în insultă, calomnie, ameninţare ori alte acte de violenţă sau de vătămare corporală săvîrşite împotriva unui funcţionar care îndeplineşte o funcţie ce implică exerciţiul autorităţii de stat. ◇ *Ultraj contra bunelor moravuri şi tulburarea liniştii publice* = infracţiune care constă în săvîrşirea în public a unor acte sau gesturi reprobabile ori în folosirea de cuvinte, expresii sau orice manifestări prin care s-ar aduce atingere bunelor moravuri sau s-ar produce un scandal public.

ULTRAMARÍN s.n. (<germ. *Ultramarin*, fr. *ultramarine*) Colorant obţinut prin topirea unui amestec de argilă, carbonat de sodiu, cărbune de lemn şi sulf, care are diverse culori în funcţie de condiţiile preparării; cea mai frecventă este culoarea albastră.

ULTRAMICROANALÍZĂ s.f. (<germ. *Ultramikroanalyse*) Parte a microanalizei care studiază substanţe în cantităţi de ordinul microgramelor.

ULTRAMICRÓN s.n. (<*ultra-+micron*, fr. *ultramicron*) Particulă coloidală mai mică decît o zecime de micron, vizibilă numai la microscop; submicron.

ULTRAMODÉRN, -Ă adj. (<fr. *ultramoderne*) De ultima modă.

ULTRAMONTÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<it. *ultramontano*, fr. *ultramontain*) **1.** (Locuitor) de dincolo de munţi. **2.** (Adept) al ultramontanismului.

ULTRAMONTANÍSM s.n. (<fr. *ultramontanisme*) Curent în cadrul catolicismului, opus galicanismului; a apărut în sec. 15 şi susţinea autoritatea absolută a papalităţii şi primordialitatea bisericii romane.

ULTRAPÁS s.n. (<germ. *Ultrapas*) Masă plastică preparată din melamină.

ULTRAPHÁN s.n. (<germ. *Ultraphan*) (POLIGR.) Foaie de acetat de celuloză, suport pentru straturile fotosensibile.

ULTRASCÚRT, -Ă adj. (<*ultra-+scurt*, după fr. *ultra-court*) **1.** Foarte scurt. **2.** *Raze ultrascurte* (şi substantivat, f. pl.) = radiaţii electromagnetice cu lungimi de undă foarte scurte, utilizate în radiofonie, în medicină etc.

ULTRASONÓR, -Ă adj. (<*ultra-+sonor*) Referitor la ultrasunete.

ULTRASONOTERAPÍE s.f. (<cf.fr. *ultrasonothérapie*) Terapie bazată pe ultrasunete.

ULTRASÚNET s.n. (<*ultra-+sunet*) Vibraţie a unui mediu elastic, de aceeaşi natură cu sunetul, avînd însă frecvenţe superioare acestuia (peste 20 000 Hz), fapt pentru care nu poate fi perceput de urechea omului.

ULTRAVIOLÉT, -Ă adj. (<fr. *ultraviolet*) (Despre radiaţii electromagnetice) Care este situat dincolo de marginea violetă a spectrului luminii, avînd lungimea de undă mai mică decît cea a luminii şi mai mare decît cea a radiaţiei X. ◆ (Substantivat, f. pl.) Radiaţii ultraviolete.

ULÚC s.n. (<tc. *oluk*) **1.** Jgheab (de adăpat, de scurs apa, de captat un izvor etc.). **2.** Scoc de moară. **3.** Şanţ făcut de-a lungul unei piese de lemn pentru a se putea îmbina cu altă piesă.

ULÚCĂ s.f. **1.** Scîndură groasă. **2.** Gard de scînduri.

ULUCÍ vb. IV tranz. (<*uluc*) A face un şanţ de-a lungul unei piese de lemn pentru a permite îmbinarea ei cu altă piesă.

ULUÍ vb. IV tranz. şi refl. (cf. rus. *ulovit'*) **1.** A (se) mira foarte tare. **2.** A(-şi) pierde capul, a (se) buimăci.

ULUITÓR, -OÁRE adj. (<*ului*) Uimitor, de necrezut, surprinzător, stupefiant, extraordinar.

ÚLUS s.n. (În ev. med.) **1.** Denumire a unui teritoriu şi a populaţiei sale aflate în dependenţă faţă de turco-mongoli. **2.** Formă de organizare social-politică la popoarele din Asia Centrală.

UMÁN, -Ă adj. (<lat. *humanus*) **1.** Propriu omului; referitor la om sau la omenire; omenesc. ◇ *Geografie umană* (sau *antropologică*) = antropogeografie. **2.** Cu dragoste de oameni; omenos, cumsecade, blînd, bun.

UMANÍSM s.n. (<fr. *humanisme*, germ. *Humanismus*) **1.** Atitudine filozofică ce reconsideră omul şi valorile umane. **2.** Mişcare culturală europeană din epoca Renaşterii (sec. 14-17) care reabilitează literatura antichităţii greco-latine, precum şi reflecţia personală; este strălucit ilustrată de mari artişti, gînditori, cărturari: Petrarca, Boccaccio, Leonardo da Vinci, G.Bruno în Italia, Rabelais, Montaigne, Budé în Franţa, Th. Morus, Shakespeare în Anglia, Erasm în Ţările de Jos, N.Olahus, Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir ş.a. în ţările române. **3.** Doctrină morală care, recunoscînd în om valoarea supremă, se opune atît fanatismului religios, cît şi etatismului politic care sacrifică individul în numele raţiunii de stat; principiul său de bază este acela al toleranţei.

UMANÍST, -Ă adj., subst. (<fr. *humaniste*) **1.** Adj. Care aparţine umanismului (**1**); care se bazează pe umanism sau promovează umanismul. ◆ Care este de domeniul culturii clasice, care se consacră studiului operelor clasice greco-latine; umanistic. **2.** S.m. şi f. Adept, partizan al umanismului (**2**). **3.** S.m. Artist, gînditor care aparţine umanismului Renaşterii; cărturar din epoca Renaşterii.

UMANÍSTIC, -Ă adj. (<germ. *humanistisch*) Umanist (**1**). ◇ *Învăţămînt umanistic* = învăţămînt care se bazează pe studiul limbilor clasice şi al ştiinţelor umanistice. *Ştiinţe umanistice* = ştiinţe al căror obiect îl formează omul cu dimensiunile sale psiho-fizice, sociale, artistice etc. (ex. *psihologia, sociologia, istoria, filologia, etnologia, antropologia culturală* etc.).

UMANITÁR, -Ă adj. (<fr. *humanitaire*) **1.** Care este pătruns de iubire faţă de oameni. **2.** Care urmăreşte binele omenirii.

UMANITARÍSM s.n. (<fr. *humanitarisme*) (Concepţie care dovedeşte o) atitudine pătrunsă de dragoste faţă de oameni.

UMANITARÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *humanitariste*) **1.** Adj. Care aparţine umanitarismului, privitor la umanitarism. **2.** S.m. şi f. Adept al umanitarismului.

UMANITÁTE s.f. (<lat. *humanitas, -atis*, fr. *humanité*) **1.** Omenie, bunătate; milă. **2.** Omenire. **3.** Umanitarism.

UMANIZÁ vb. I (<fr. *humaniser*) **1.** Tranz. şi refl. A deveni mai omenos, mai apropiat de oameni. **2.** Tranz. A atribui animalelor, obiectelor, fenomenelor însuşiri omeneşti.

UMANOÍD, -Ă adj., s.m. (<fr. *humanoïde*) (Fiinţă) cu aspect sau caracter omenesc, uman.

ÚMĂR s.n. (lat. *humerus*) **1.** Parte a corpului omenesc corespunzătoare articulaţiei care leagă mîna de trunchi (scapulohumerală). **2.** Parte a unui obiect de îmbrăcăminte (bluză, haină, rochie etc.) care acoperă umărul. **3.** *Umărul obrazului* = pomete. **4.** (TEHN.) Proeminenţă la suprafaţa unei piese, servind la rezemarea acesteia sau pentru a transmite o mişcare unei alte piese. **5.** Parte a jugului care se aşază pe gîtul vitelor. **6.** Umeraş.

UMBELÁT, -Ă adj. (<fr. *ombelle*) (BOT.; despre unele organe) În formă de umbelă.

UMBÉLĂ s.f. (<lat. *umbella* "umbrelă") Inflorescenţă în care pedunculele fiecărei flori pornesc toate din acelaşi punct şi se ridică la aceeaşi înălţime.

UMBELIFÉRĂ s.f. (<fr. *ombellifère*) (La pl.) Familie de plante erbacee, dicotiledonate, comestibile (ex. *morcovul, mărarul* etc.), otrăvitoare (cucuta) sau medicinale (ex. *anasonul, chimenul*), cu florile cu ovar inferior, dialipetale, dispuse în umbele şi cu fructul uscat (*Umbelliferae*); (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.

UMBLÁ vb. I intranz. (lat. *ambulare*) **I. 1.** A merge (dintr-un loc în altul). **2.** A străbate un spaţiu; a colinda, a cutreiera. ◆ A vagabonda. **3.** (Pop.) A frecventa (ex. *umblă pe la doctori*). **4.** A se purta (îmbrăcat sau încălţat) într-un anumit fel. **5.** A se comporta, a se manifesta într-un anumit fel (ex. *umblă zîmbitor*). **II. 1.** (Pop.; despre unelte, medicamente etc.) A funcţiona. **2.** (Despre gură, mîini etc.) A se mişca fără oprire. **III. 1.** A căuta, a scotoci (pentru a găsi ceva) (ex. *umblă în poşetă*). **2.** A lucra cu ceva, a se folosi de un obiect. **IV. 1.** A căuta, a se strădui să obţină ceva (ex. *umblă după cîştig*). **2.** A fi pe cale, a fi pe punctul de a ... .

UMBLÁT, -Ă adj. (<*umbla*) **1.** (Despre drumuri) Frecventat, pe unde se umblă mult. **2.** Care a călătorit mult; p. ext. trecut prin greutăţi, cu experienţă, încercat.

ÚMBLET s.n. (<*umbla*) **1.** Faptul de a umbla. **2.** Mod, fel de a umbla; mers.

UMBRÁL s.n. (<*umbră*) (OPTIC.) Coloraţie a lentilelor ochelarilor de vedere.

UMBRÁR s.n. (<*umbri*) Adăpost improvizat, făcut, în loc deschis, din crengi, scînduri, pînză etc. pentru a apăra de soare, ploaie sau vînt.

ÚMBRĂ s.f. (lat. *umbra*) **1.** Zonă întunecoasă provocată de lipsa de lumină sau de interpunerea unui corp opac ce opreşte razele de lumină. **2.** Întuneric. **3.** Fig. Stare de tristeţe, de supărare etc. (întipărită pe faţă, în privirea etc. cuiva). **4.** (De obicei urmat de o determinare în genitiv) Conturul întunecat al unei fiinţe ori al unui lucru, proiectat pe o suprafaţă (mai) luminată. ◇ *Umbra-iepurelui* = plantă erbacee perenă, cu tulpina înaltă, cu florile galbene-verzui şi cu fructele bace, roşii sau negre (*Asparagus collinus*). **5.** Imagine nedesluşită, lipsită de claritate; obiect care nu se poate distinge bine (din cauza distanţei, a întunericului, a ceţii etc.). **6.** (Mai ales la pl.) Parte (mai) întunecată a unui desen, a unei picturi, a unei imagini fotografice sau filmate. ◇ *Umbre chinezeşti* = spectacol care prezintă, conform unor tehnici artistice specifice, siluete negre pe un ecran transparent. **7.** (În mitologia antică) Spirit al unui mort care păstrează o aparenţă omenească. **8.** (În concepţiile religioase) Fig. Suflet. **9.** (În folclor) Fantomă, stafie; nălucă. ◆ Fig. Fiinţă foarte slabă. **10.** Fig. Cantitate foarte mică de ceva. ◆ Aparenţă, iluzie.

UMBRÉLĂ s.f. (<*umbră*, după fr. *ombrelle*) Obiect destinat să apere de ploaie sau de soare, alcătuit dintr-o pînză care se poate strînge sau întinde prin intermediul unor tije metalice fixate radial pe un baston.

UMBRÍ vb. IV (<*umbră*) **1.** Tranz. şi intranz. A ţine, a da, a aduce, a face umbră. ◆ Refl. A se aşeza, a sta la umbră; a se adumbri. **2.** Tranz. şi intranz. A da sau a avea o nuanţă mai închisă; (refl.) a deveni puţin mai închis la culoare; a (se) întuneca. **3.** Intranz. şi refl. A apărea ca o umbră (**4**) sau ca o pată întunecoasă; a (se) contura. **4.** Tranz. A eclipsa. **5.** Tranz. Fig. A dezonora.

UMBRÓS, -OÁSĂ adj. (lat. *umbrosus*) **1.** Care dă sau care ţine umbră; cu umbră. **2.** Întunecos.

UMECTÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *humecter*, lat. *humectare*) A (se) umezi puţin (la suprafaţă).

ÚMED, -Ă adj. (lat. *humidus*) **1.** Care a fost ud şi nu s-a uscat încă; jilav. ◆ (Despre pămînt) Apos, reavăn. **2.** (Despre atmosferă, aer etc.) Încărcat cu vapori de apă. **3.** (Despre ochi) Înlăcrimat; p. ext. galeş.

UMERÁL, -Ă adj. (<lat. *humerale*) (MED.) Al umărului, de (la) umăr.

UMERÁŞ s.n. (<*umăr*) Obiect format dintr-o bară orizontală de lemn, de plastic etc., prevăzută la mijloc cu un cîrlig, pe care se păstrează hainele pentru a nu se şifona.

UMEZEÁLĂ s.f. (<*umezi*) **1.** Umiditate. **2.** Loc umed. ◆ Igrasie. **3.** Aspect umed al ochilor; p.ext. strălucire a ochilor (înlăcrimaţi).

UMEZÍ vb. IV (<*umed*) **1.** Refl. şi tranz. A deveni sau a face să devină umed; a spori umiditatea. ◆ Refl. (Despre atmosferă) A se încărca cu vapori de apă. **2.** Refl. (Despre ochi) A se umple de lacrimi; p. ext. a străluci.

UMEZITÓR, -OÁRE adj., s.n. (<*umezi*) **1.** Adj. Care umezeşte (**1**). **2.** S.n. Aparat de umezit hîrtia prin stropire (pentru a o satina). ◇ *Umezitor de aer* = aparat care pulverizează apa şi umezeşte aerul adus prin conducte la o instalaţie industrială în care este nevoie de aer condiţionat la un anumit grad de umiditate.

UMFLÁ vb. I (lat. *inflare*) **1.** Tranz. A mări volumul unui obiect elastic sau pliat, umflîndu-l cu aer sau cu lichid. ◆ Refl. (Despre cavităţi anatomice) A-şi mări volumul. ◆ (Despre fiinţe) A se îngrăşa; a avea o senzaţie de balonare. ◆ Tranz. şi refl. A (se) răsfira, a (se) înfoia (ex. *vîntul i-a umflat fustele*). **2.** Refl. (Despre ape) A creşte peste nivelul optim. ◆ (Despre lichide) A-şi ridica nivelul prin fierbere. **3.** Refl. (Despre piele, ţesuturi, organe etc.) A se inflama, a se congestiona. **4.** Tranz. Fig. (Fam.) A ridica exagerat un preţ; a exagera dimensiunile, proporţiile unui lucru, unui fenomen etc. **5.** Tranz. Fig. (Fam.) A înhăţa; a lua, a prinde. **6.** Refl. Fig. (Fam.) A se îngîmfa.

UMFLĂTÚRĂ s.f. (<*umfla*) (MED.) Inflamaţie.

UMIDIFICÁRE s.f. (după fr. *humidification*) Producere sau întreţinere artificială a umidităţii optime a aerului condiţionat.

UMIDIFÚG, -Ă adj. (<fr. *humidifuge*) (Despre materiale) Care nu poate fi umezit, care nu se umezeşte.

UMIDITÁTE s.f. (<fr. *humidité*, lat. *humiditas, -atis*) **1.** Însuşirea, starea a ceea ce este umed; umezeală. **2.** (FIZ.) Lichidul (în majoritatea cazurilor apa) conţinut într-un material solid sau gazos. ◇ *Umiditatea atmosferei* = cantitatea vaporilor de apă din atmosferă, exprimată, de obicei, prin raportul, în procente, dintre tensiunea de vapori reală şi tensiunea vaporilor saturaţi corespunzătoare tem-

peraturii respective.
UMIDOMÉTRU s.n. (<fr. *humidomètre*) **1.** Instrument utilizat pentru determinarea umidităţii corpurilor solide. **2.** Aparat cu care se măsoară umiditatea gazelor; higrometru.
UMÍL, -Ă adj. (<lat. *humilis*) **1.** Cu atitudine supusă, smerită, fără pretenţii; (despre lucruri) care reflectă sărăcie, lipsă. **2.** Care este caracteristic omului umil (**1**). **3.** Fig. Cu o înfăţişare neîngrijită, respingătoare.
UMILÍ vb. IV (<sl. *umiliti*; cf. *umil*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) pune în situaţie de inferioritate (nejustificată, nedreaptă); a (se) înjosi. **2.** Refl. A adopta o atitudine de supunere, de smerenie.
UMILÍNŢĂ s.f. (<*umili*) **1.** Atitudine de supunere, de smerenie. ◆ Smerenie pioasă faţă de divinitate. **2.** Sentiment de inferioritate; atitudine provocată de acest sentiment. ◆ Situaţie jignitoare, de inferioritate, impusă cuiva. **3.** Ofensă, jignire, înjosire.
UMILITÓR, -OÁRE adj. (<*umili*) Care umileşte; care aduce jigniri.
ÚMLAUT s.n. (<germ. *Umlaut*) **1.** Fenomen fonetic care constă în modificarea timbrului unei vocale accentuate sub influenţa unei vocale dintr-o silabă următoare. **2.** Tremă pusă deasupra vocalelor care au suferit un umlaut.
UMOÁRE s.f. (<fr. *humeur*, lat. *humor, -oris*) Lichid biologic (ex. *sînge, limfă, bilă*) care constituie mediul intern în care trăiesc şi îşi desfăşoară activitatea celulele organismului. ◇ *Umoare apoasă* = lichid transparent care umple camera anterioară a ochiului. *Umoare vitroasă* = masă gelatinoasă transparentă care umple camera posterioară a ochiului.
UMÓR (HUMÓR) s.n. (<fr., engl. *humour*) Înclinare spre glume şi ironii mascate sub o aparenţă de seriozitate; modalitate de a exprima prin vorbe sau prin scris această înclinaţie; p.ext. veselie, haz. ◆ Categorie estetică ce constă în stabilirea unor relevanţe de factură comică ale unor situaţii, fenomene etc. care conţin substanţial sau relaţional diverse grade de incompatibilităţi (ex. *umor facil, umor negru, umor absurd*).
UMORÁL, -Ă adj. (<fr. *humoral*) Care se referă la umoare. ◇ (FIZIOL.) *Teoria umorală* = teorie a reglării funcţiunilor organismului prin intermediul umorilor. Formulată în antichitate de Hipocrate din Kios (care concepea sănătatea şi boala ca rezultate ale echilibrului sau dezechilibrului a patru umori: sîngele, bila albă, bila neagră şi flegma), a fost reluată în versiune modernă odată cu dezvoltarea endocrinologiei. În concepţia medicală actuală, reglarea funcţiunilor organismului se realizează prin mecanisme nervoase şi umorale în strînsă interrelaţie.
UMORÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *humoriste*) **1.** Autor de scrieri umoristice. **2.** Caricaturist.
UMORÍSTIC, -Ă adj. (<fr. *humoristique*, it. *umoristico*, germ. *humoristisch*) Care are, care exprimă umor; hazliu; care aparţine genului comic.
ÚMPLE vb. III tranz. (lat. *implere*) **1.** A face ca o cavitate, un recipient etc. să fie plin; a băga înăuntru (pînă la refuz); p. ext. a face să conţină o anume cantitate din ceva. ◆ (Refl.) *A i se umple ochii de lacrimi* = a începe să plîngă; a avea ochii înlăcrimaţi. **2.** Fig. A face ca cineva să se simtă cuprins sau apăsat de un sentiment, de o senzaţie; a copleşi pe cineva. **3.** (Despre sunete, zgomote) A cuprinde un loc, un spaţiu. ◆ A răspîndi. **4.** A ocupa, a acoperi o suprafaţă, o întindere, o încăpere. ◆ Tranz. şi refl. A (se) murdări; (fig.) a (se) molipsi.
UMPLUTÚRĂ s.f. (<*umple*) **1.** Preparat culinar care se introduce într-un înveliş de aluat, de legume sau de foi, alcătuind împreună o prăjitură sau un fel de mîncare. **2.** Piesă sau strat de material care acoperă sau umple spaţiul dintre obiecte tehnice apropiate (două piese, două elemente de construcţie etc.). **3.** Fig. Element lipsit de valoare, de profunzime etc. adăugat unei lucrări artistice, ştiinţifice.
UN, O art. nehot. (lat. *unus, una*) (Substantivul pe care îl determină denumeşte obiectul neindividualizat) *O persoană.* ◇ (Accentuează noţiunea exprimată de substantiv) *Un gînd i-a venit în minte.* ◇ (Dă sens general substantivului) *Un actor îşi cunoaşte rolul.* ◆ (Înaintea unui nume propriu sugerează o comparaţie) Unul ca ..., unul asemenea cu ... *Este un Iorga.* ◆ (Dă valoare substantivală unor cuvinte pe care le precedă) *Un oarecare.*
UNA CORDA subst. (loc. it.) (MUZ.) **1.** Utilizare a pedalei-surdină la pian; prin deplasarea mecanismului, ciocanelele lovesc numai o coardă din trei. **2.** (La instrumentele cu coarde) Pasaj cîntat pe o singură coardă, în scopul obţinerii unui efect sonor deosebit.
UNANÍM, -Ă adj. (<fr. *unanime*; cf. lat. *unus* "un"+*animus* "suflet") Care are aprobarea tuturor; împărtăşit, acceptat de toţi; care aparţine tuturor.
UNANIMÍSM s.n. (<fr. *unanimisme*) Doctrină literară, elaborată la începutul sec. 20 de J.Romains în Franţa şi de Dos Passos în Statele Unite, conform căreia scriitorul trebuie să exprime mai ales viaţa colectivă, sentimente şi impresii ale unor grupuri umane şi să nu considere individul decît în cadrul relaţiilor sale sociale, în conformitate cu conştiinţa colectivă. Reprezentanţi semnificativi sînt: G.Chennevière, G.Duhamel, Luc Durtain.
UNANIMITÁTE s.f. (<fr. *unanimité*, lat. *unanimitas, -atis*) Acord, înţelegere deplină (între toţi) cu privire la o idee, la un vot, o opţiune etc. ◆ Totalitatea voturilor. ◆ (JUR.) Regulă potrivit căreia hotărîrile unui anumit organ colegial, ale unei conferinţe diplomatice, ale unei organizaţii internaţionale etc. nu se pot lua decît cu votul sau aprobarea tuturor membrilor ori tuturor delegaţilor prezenţi.
UNCHI s.m. (lat. *avunculus*) **1.** Fratele sau vărul tatălui sau al mamei (respectiv al socrului sau al soacrei); termen cu care se adresează nepoţii acestui bărbat. **2.** Termen de respect cu care o persoană tînără se adresează unui bărbat mai în vîrstă.
UNCHIÁŞ s.m. (<*unchi*) Om bătrîn, moşneag.
UNCIÁL, -Ă adj. (<lat. *uncialis*, fr. *oncial*) (POLIGR.) *Literă* (sau *caracter*) *uncial(ă)* = literă mare, întrebuinţată în inscripţii, la titlurile cărţilor etc. corespunzătoare literei verzale, dar cu forme mai rotunjite.
ÚNCIE s.f. (<lat. *uncia*) Unitate de măsură engleză, pentru masă (simbol *oz.*). ◇ *Uncie comercială* = 28,34953 gr. *Uncie monetară* (pentru metale preţioase) = 31,103479 g.
UNCIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *unciforme*) (ANAT.) În formă de cîrlig, de gheară.
UNCRÓP s.n. (<sl. *ukropŭ*) (Pop.) **1.** Apă clocotită. **2.** Băutură alcoolică fierbinte oferită nuntaşilor a doua zi după cununie; ospăţul şi datinile obişnuite în această zi.
UNCROPEÁLĂ s.f. (<*uncrop*) Senzaţie de căldură, de moleşeală; somnolenţă, toropeală.
UNDAMÉTRU s.n. (<fr. *ondemètre*, după *undă*) Instrument de măsură a lungimilor de undă sau a frecvenţelor oscilaţiilor electromagnetice.
ÚNDĂ s.f. (lat. *unda*; cf. fr. *onde*) **I. 1.** Mişcare ritmică uşoară de ridicare şi coborîre la suprafaţa unei ape, val; cantitatea de apă antrenată în această mişcare; p.ext. apă (curgătoare sau stătătoare). ◆ Şuvoi, torent. ◆ Ploaie, ninsoare etc. care cade în rafale. **2.** Masă de aer care se mişcă uşor; p.ext. aer, văzduh. **3.** Zgomot uşor. **II.** (FIZ.) Formă de propagare a unei oscilaţii, caracterizată printr-o variaţie spaţială care se deplasează din aproape în aproape cu viteză finită. ◇ *Lungime de undă* = (la unde monocromatice) distanţa dintre două puncte succesive ale unei unde aflate în aceeaşi fază de oscilaţie. *Undă electromagnetică* = cîmp electromagnetic variabil care se propagă, în substanţe sau în vid, datorită interacţiunilor dintre variaţiile cîmpului electric şi ale celui magnetic. *Undă radio* = undă electromagnetică a cărei frecvenţă se situează în domeniul radiofrecvenţelor. *Undă verde* = sistem de circulaţie care permite autovehiculelor care circulă cu o anumită viteză, constantă, să întîlnească numai semafoare cu lumină verde; fig. aprobare.
ÚNDE adv., conj. (lat. *unde*) **I.** Adv. **1.** (Interogativ) În ce loc? În care direcţie? *Unde merge?* ◆ (Precedat de prep. "de") De la cine? Din ce loc? *De unde ştie?* ◆ La ce? La cine? *Unde se uită?* **2.** Deodată, cînd. **3.** (Exprimă o negaţie) *Unde îi mai venea lui să muncească?* **II.** Conj. **1.** (Introduce o propoziţie circumstanţială de loc) În locul în care, încotro. *Se duce unde poate.* **2.** (Introduce o propoziţie atributivă) În care. *E un punct unde căile lor se despart.* **3.** (Introduce o propoziţie completivă) *Ştiu unde este casa.*
UNDEVÁ adv. (<*unde+va*) Într-un loc, într-o direcţie oarecare. ◆ (Precedat de prep. "de") De la cineva, dintr-un anumit loc. ◆ (Precedat de prep. "pe") Printr-un loc oarecare, într-un anumit loc.
UNDO subst. (cuv. engl. " a desface", "a dezlega") (INFORM.) Comandă de program care readuce programul şi datele de lucru în starea în care erau înainte de a da ultima comandă, care este astfel anulată.
UNDUÍ vb. IV intranz. (<*undă*) (Despre suprafaţa apelor; p. anal. despre lanuri etc.) A face unde, a se mişca.
UNDUIÓS, -OÁSĂ adj. (<*undui*) Care se mişcă în valuri, în unde. ◆ (Despre sunete) Modulat, armonios, mlădios.
UNEÁLTĂ s.f. (<*une*[le]+*alte*[le]) **1.** Piesă, ansamblu de piese, dispozitiv acţionat manual sau de un mecanism, care serveşte pentru a efectua o operaţie tehnică de prelucrare mecanică, de montare, manevrare etc.; p.ext. piesă auxiliară, sculă. **2.** (ECON.) *Unelte de*

muncă sau *de producţie* = parte principală a mijloacelor de muncă, ce cuprinde: scule, instrumente, mecanisme, maşini etc. simple (ciocanul, dalta) şi complexe (computerul). **3.** Fig. Mijloc folosit pentru atingerea unui anumit scop; persoană sau grup de persoane de care se foloseşte cineva pentru a-şi atinge un scop (reprobabil).

UNELTÍ vb. IV tranz. (<*unealtă*) A pune la cale, a pregăti (în ascuns) o acţiune îndreptată împotriva cuiva; a complota.

UNELTÍRE s.f. (<*unelti*) Complot; intrigă.

UNEÓRI adv. (<*une+ori*) Rareori, cîteodată, din cînd în cînd.

UNGÁR, -Ă adj., s.m. şi f. (<germ. *Ungar*; cf.n.pr. *Ungaria*) Maghiar.

ÚNGE vb. III (lat. *ungere*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) acoperi cu un strat lipicios; a gresa. **2.** Tranz. A învesti un monarh sau un arhiereu. ◆ A mirui. **3.** Tranz. A lipi un zid, a vărui, a spoi. ◆ Refl. A se murdări, a se mînji.

UNGHÉR s.n. (lat. **anglarius=angularius*) **1.** Colţ al unei încăperi. **2.** Loc retras, ascuns. **3.** (Pop.) Dulap triunghiular care se aşază pe colţ.

UNGHI s.n. (lat. **anglus=angulus*) **1.** (MAT.) Figură formată din două semidrepte care pleacă din acelaşi punct (ex. *unghi ascuţit*). **2.** Parte a unui obiect care formează un unghi. **3.** Colţ, ungher. **4.** (ASTR.) *Unghi orar* = una dintre coordonatele orare. **5.** (ANAT.) *Unghi facial* = unghi format din unirea liniei care trece prin incisivii superiori şi punctul cel mai proeminent al frunţii cu linia care uneşte conductorul auditiv cu aceiaşi dinţi. **6.** (MILIT.) *Unghi de tragere* = direcţia de descărcare a unei arme de foc. **7.** Direcţie a privirii asupra unui obiect, a unei perspective. ◆ Fig. Punct de vedere.

ÚNGHIE s.f. (lat. *ungla=ungula*) **1.** (ANAT.) Lamă subţire de substanţă cornoasă, care acoperă, la om, extremitatea degetelor de la mîini şi de la picioare, formată din mai multe părţi (*rădăcina, lunula* etc.). **2.** (BOT.) *Unghia-găii* sau *unghia-găinii* = plantă erbacee, perenă, din familia leguminoaselor, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele imparipenat-compuse, cu florile galbene-verzui şi cu fructele păstăi liniare, încovoiate (*Astragalus glycyphyllos*). *Unghia-pasării* = numele a două plante erbacee din genul *Viola*, familia violaceelor (*Viola dacica* şi *Viola declinata*), răspîndite în regiunea montană.

UNGHINÁL, -Ă adj. (<fr. *unguinal*) (ZOOL.) Referitor la unghie, care aparţine unghiei.

UNGHIULÁR, -Ă adj. (<*unghi*, după fr. *angulaire*) Care se referă la unghi; care seamănă cu un unghi.

UNGHIULÁŢIE s.f. (<*unghi*, după fr. *angulation*, it. *angolazione*) **1.** Unghi de cuprindere al unui obiectiv fotografic; apertură. **2.** (CINEMAT.) Stabilire a locului şi a obiectivelor aparatului pentru filmarea unei secvenţe.

UNGUÉNT s.n. (<lat. *unguentum*) (FARM.) Alifie; cremă (de uns).

UNGULÁT s.n. (<lat. *ungulata*, fr. *ongulé*) (ZOOL.) Copitat.

ÚNGUR s.m. (<sl. *ongrinŭ*) Maghiar.

UNGURÁŞ s.m. (<*ungur*) Plantă erbacee medicinală şi meliferă, din familia labiatelor, cu tulpina păroasă, cu frunzele aproape rotunde şi cu florile albe, dispuse în verticile (*Marrubium vulgare*).

UNGURÉSC, -EÁSCĂ adj., s.f. (<*ungur*) **1.** Adj. Care aparţine Ungariei sau ungurilor, care se referă la Ungaria sau la unguri; maghiar. **2.** S.f. art. Numele unui dans popular românesc; melodie după care se execută acest dans.

UNGURÉŞTE adv. (<*ungur*) În limba maghiară.

UNGUROÁICĂ s.f. (<*ungur*) Femeie maghiară.

UNGVÍCULĂ s.f. (<lat. *unguiculus* "unghie mică") (BOT.) Partea inferioară, îngustată, a petalelor, care este acoperită de caliciu.

ÚNGVIS (ÚNGUIS) s.n. (<fr. *unguis* "unghie") (ANAT.) Os mic, în formă de unghie, aflat în partea internă a orbitei oculare.

UNI- (fr., it. *uni-*; cf.lat. *unu* <*unus*) Element prim de compunere care are semnificaţia "unul (singur)", "unic".

UNÍ² adj. invar. (<fr. *uni*) (Despre aspectul cromatic al unor lucruri, suprafeţe etc.) Care are o singură culoare.

UNÍ³ vb. IV (lat. *unire=unescere*) **1.** Tranz. şi refl. (recipr.) A (se) aduna unul lîngă altul pentru a forma un tot. **2.** Refl. recipr. A încheia o alianţă. **3.** Tranz. şi refl. recipr. A (se) căsători.

UNIÁT, -Ă adj. (<fr., it. *uniate*) Care aparţine unor fracţiuni ale Bisericii Orientale (Ortodoxe) care s-au unit cu Biserica Romano-Catolică; unit (3). ◆ (Substantivat) Creştin care aparţine acestor fracţiuni.

UNIATÍSM s.n. (<fr. *uniatisme*) Formă de unire cu Biserica de la Roma, după Marea Schismă din 1054, a unor credincioşi ai bisericilor orientale, pe baza recunoaşterii primatului papal şi a altor dogme catolice.

UNIÁX adj. (<fr. *uniaxe*) *Cristal uniax* = cristal birefringent care are o singură axă optică în care o rază luminoasă se propagă fără a fi dedublată.

ÚNIC, -Ă adj. (<lat. *unicus*, fr. *unique*) **1.** Într-un singur exemplar. **2.** Incomparabil, fără seamăn.

UNICAMERÁL, -Ă adj. (<*uni¹-+cameral*) (JUR.) *Sistem unicameral* = sistem parlamentar în care parlamentul (organul legislativ al statului) este constituit dintr-o singură adunare reprezentativă (cameră).

UNICAPSULÁR, -Ă adj. (<*uni¹-+capsulă*) (Despre fructe) Care constă într-o singură capsulă; (despre plante) al cărui fruct este format dintr-o singură capsulă.

UNICARPELÁR, -Ă adj. (<*uni¹-+carpelă*) (BOT.; despre ovare şi fructe) Format dintr-o singură carpelă.

UNICÁT s.n. (<germ. *Unikat*) **1.** (JUR.) Document (înscris constatator) care se întocmeşte într-un singur exemplar. **2.** Publicaţie, carte, obiect etc. care există într-un singur exemplar.

UNICELULÁR, -Ă adj. (<fr. *unicellulaire*) (BIOL.) Monocelular.

UNICITÁTE s.f. (<fr. *unicité*, it. *unicità*) Faptul sau însuşirea de a fi unic. ◆ (MAT.) *Teoremă de unicitate* = teoremă prin care se demonstrează unicitatea (ex. *unicitatea soluţiei unei ecuaţii*).

UNICOLÓR, -Ă adj. (<fr. *unicolore*) Care are o singură culoare.

UNICÓRN, -Ă adj. (<fr. *unicorne*) Care are un singur corn. ◆ (Substantivat, m.) Inorog.

UNIFICÁ vb. I (<fr. *unifier*, it., lat. *unificare*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) uni. **2.** Tranz. A uniformiza.

UNIFICÁRE s.f. (<*unifica*) **1.** Acţiunea de a (se) unifica şi rezultatul ei. **2.** (TEHN.; ECON.) Selectarea şi fixarea unor caracteristici constante pentru toate piesele, sistemele tehnice etc. de acelaşi fel, pentru a se putea uniformiza proiectarea şi execuţia.

UNIFILÁR, -Ă adj. (<fr. *unifilaire*) Cu un singur fir.

UNIFLÓR, -Ă adj. (<fr. *uniflore*) (Despre plante) Care face o singură floare.

UNIFOLIÁT, -Ă adj. (<*uni¹-+foliat*) (Despre plante) Cu o singură frunză.

UNIFÓRM, -Ă adj., s.f. (<fr. *uniforme*, lat. *uniformis, -e*) **1.** Adj. (Şi adverbial) Care are permanent aceeaşi formă, aceeaşi înfăţişare, fără variaţii; egal, constant. ◆ Monoton. ◆ (Despre mişcare) Care se face cu viteză constantă. **2.** S.f. Îmbrăcăminte-tip purtată de membrii unor instituţii (elevi, militari etc.).

UNIFORMIZÁ vb. I tranz. (<fr. *uniformiser*) A face uniform, a da caracter uniform.

UNILATERÁL, -Ă adj. (<fr. *unilatéral*) **1.** Care este îndreptat într-o singură direcţie; care este situat pe o singură parte. **2.** Care este hotărît, efectuat etc. de una singură dintre părţi. **3.** Care ţine seama, vede, cunoaşte etc. numai un singur aspect, o singură latură a lucrurilor, a unui domeniu etc. **4.** (JUR.) (Despre un contract) Care dă naştere la obligaţii numai pentru una dintre părţi.

UNILATERALITÁTE s.f. (<*unilateral*) Însuşire a ceea ce este unilateral.

UNILÍNGV, -Ă adj. (<fr. *unilingue*) Care este scris într-o singură limbă. ◆ (Despre dicţionare) Monolingv.

UNILOBÁT, -Ă adj. (<fr. *unilobé*) Cu un singur lob.

UNINOMINÁL, -Ă adj. (<fr. *uninominal*; cf. *uni¹- +nominal*) Care indică sau conţine un singur nume.

UNIONÁL, -Ă adj. (<*uniune*) Referitor la o uniune, care aparţine unei uniuni.

UNIONÍST, -Ă adj. (<fr. *unioniste*) Care susţine şi propagă ideea de unire (a unor provincii, ţări într-un stat). ◆ (Substantivat) Susţinător al unirii Principatelor Române (înainte de 1859).

UNIPÁR, -Ă adj. (<fr. *unipare*) (Despre mamifere) Care naşte, de obicei, un singur pui.

UNIPERSONÁL, -Ă adj. (<fr. *unipersonnel*) (Despre verbe, forme şi construcţii verbale) Care se întrebuinţează ori se conjugă numai la persoana a 3-a singular.

UNIPOLÁR, -Ă adj. (<fr. *unipolaire*; cf. *uni¹-+polar*) Care are un singur pol. ◆ (Despre celule nervoase) Al cărui corp celular are o singură prelungire.

UNISÉX adj. invar. (<fr. *unisexe*, engl., it. *unisex*) (Despre vestimentaţie, pieptănătură etc.) Destinat deopotrivă femeii şi bărbatului.

UNISEXUÁT, -Ă adj., s.f. (<fr. *unisexué*; cf. *uni¹-+sexuat*) (Floare) care are organe sexuale de un singur fel (mascule sau femele). Florile unisexuate pot fi dispuse pe acelaşi individ (ex. *la pin, stejar, porumb*) sau pe indivizi diferiţi ai aceleiaşi specii (ex. *la cînepă, salcie, plop* etc.).

UNISÓN s.n. (<fr. *unisson*, lat. *unisonus*) (MUZ.) **1.** Executare simultană a aceloraşi sunete de către mai multe voci sau mai multe

instrumente. **2.** Acord, concordanţă deplină de idei, sentimente.
UNÍT, -Ă adj. (<*uni*[3]) **1.** Adunat; împreunat. **2.** Solidar cu cineva. **3.** Care aparţine confesiunii catolice de rit oriental (ortodox). ◆ (Substantivat) Adept al acestei confesiuni.
UNITÁR, -Ă adj. (<fr. *unitaire*) Care alcătuieşte un întreg; omogen. ◆ (MAT.) *Vector unitar* = versor. *Inel unitar* = inel ce admite unitate în raport cu a doua lege de compoziţie.
UNITARIÁN, -Ă adj. (<fr. *unitarien*, engl. *unitarian*; cf.lat. *unitas, -atis* "unitate") Adept al unitarianismului.
UNITARIANÍSM s.n. (<engl. *unitarianism*) Doctrină a Bisericii Protestante care nu recunoaşte Trinitatea, susţinînd unicitatea persoanei şi a naturii lui Dumnezeu, apărută în sec. 16 în diferite ţări europene. Biserica unitariană din Transilvania a fost fundată de reformatorul Francisc David (1510-1579).
UNITÁTE s.f. (<fr. *unité*, lat. *unitas, -atis*) **1.** Numărul unu. ◇ (MAT.) Elementul neutru al unui grup multiplicativ (ex. *numărul 1 pentru grupul multiplicativ al numerelor reale*). (METR.) *Unitate de măsură* = mărime fizică scalară în funcţie de care se exprimă toate mărimile de aceeaşi natură. Unităţile de măsură sînt grupate în sistem de unităţi de măsură; în România este adoptat în mod legal şi obligatoriu Sistemul Internaţional (SI). *Unitate astronomică* = unitate de măsură pentru distanţe, egală cu semiaxa mare a orbitei Pămîntului, adică 149600000 km. *Unitate X* = unitate de măsură pentru lungime (simbol *UX*), egală cu 10^{-13} m, folosită în spectroscopia radiaţiei X. **2.** Însuşire a tot ceea ce constituie un întreg indivizibil. **3.** Coeziune; omogenitate, integritate. **4.** *Unitate economică* = parte componentă a complexului economic naţional, delimitată după specificul activităţii depuse. **5.** (MILIT.) Subdiviziune organizatorică permanentă, administrativă, de instrucţie şi de educaţie din forţele armate (ex. *regimentul*). **6.** *Unitate furajeră* = unitate de măsură pentru aprecierea valorii nutritive a furajelor, luînd drept etalon pe aceea a unui kg de orz. *Unitate nutritivă* = unitate de măsură pentru aprecierea valorii nutritive a furajelor luînd drept etalon pe aceea a unui kg de ovăz.
UNIÚNE s.f. (<fr. *union*, lat. *unio, -onis*) **1.** Asociere între două sau mai multe persoane, grupuri, societăţi etc. determinată de interese, revendicări, scopuri etc. comune. **2.** Nume generic pentru diverse organizaţii politice, economice, obşteşti etc. (ex., în România: *Uniunea Sindicatelor, Uniunea Social-Democrată*). **3.** Unire a unor provincii sau state într-un singur stat; p. ext. statul astfel rezultat (ex. fosta *Uniune a Republicilor Sovietice Socialiste*).
UNIVALÉNT, -Ă adj. (<fr. *univalent*) Monovalent.
UNIVÁLV, -Ă adj. (<fr. *univalve*) (Despre moluşte) Cu cochilia formată dintr-o singură valvă.
UNIVÉRS s.n. (<fr., engl. *univers*, lat. *universum*, it. *universo*) **1.** (FILOZ.) Tot ceea ce există, cu excepţia cauzei creatoare (Dumnezeu, neant etc.). **2.** (ASTR.) Cosmos. **3.** Globul pămîntesc; partea populată a globului pămîntesc; umanitate. ◆ Mediul, cercul, lumea imediată în care trăieşte cineva sau ceva. **4.** Reprezentare a unei anume părţi a lumii din perspectiva unei forme a cunoaşterii umane: univers fizic, univers material, univers artistic etc. ◆ *Univers al discursului* = sistem de concepte şi entităţi determinate de un anumit domeniu de preocupări în care unii termeni, anumite expresii, gesturi etc. dobîndesc înţeles sau semnificaţie proprie.
UNIVERSÁL, -Ă adj. (<fr. *universel*, lat. *universalis*) **1.** Care aparţine universului; cosmic. **2.** Care se referă la toate fiinţele sau lucrurile luate în consideraţie într-un caz dat. ◇ (Adverbial) *Universal valabil.* ◇ (LOG.) *Judecată universală* = judecată care afirmă (sau neagă) un predicat în legătură cu totalitatea sferei subiectului. (JUR.) *Legatar universal* = moştenitor unic al unei averi disponibile. **3.** Vestit, faimos, celebru. **4.** Care are cultură vastă, din mai multe domenii. **5.** (Despre unelte, instrumente etc.) Care poate fi folosit la mai multe operaţii, în mai multe situaţii.
UNIVERSALÍSM s.n. (<fr. *universalisme*) **1.** Universalitate (**1**). **2.** Atitudinea celui care acceptă ca valabil numai ceea ce este recunoscut pe plan universal.
UNIVERSALITÁTE s.f. (<fr. *universalité*, lat. *universalitas, -atis*) **1.** Caracterul a ceea ce este universal. **2.** Totalitate; generalitate.
UNIVERSIÁDĂ s.f. (<it. *universiade*; cf. *universitate*) Denumire a jocurilor sportive universitare.
UNIVERSITÁR, -Ă adj. (<fr. *universitaire*) Care aparţine universităţii, referitor la universitate. ◇ *Oraş* (sau *centru*) *universitar* = oraş care are o universitate. ◆ (Substantivat) Persoană care face parte din corpul didactic al unei universităţi.
UNIVERSITÁTE s.f. (<fr. *université*, lat. *universitas, -atis*) **1.** (În ev. med.) Instituţie ecleziastică ce se ocupa de învăţămînt şi care se bucura de privilegii regale şi pontificale. **2.** Instituţie de învăţămînt superior cu mai multe facultăţi şi secţii. Prima universitate europeană se consideră că a fost cea de la Bologna, 1158; în România, Academia Mihăileană, Iaşi, 1835-1847, este prima şcoală superioară cu predare în limba română de tip universitar. ◆ Edificiul în care se află această instituţie.
UNIVITELÍN, -Ă adj. (<fr. *univitellin*) (Despre gemeni) Care provine dintr-un singur ou.
UNIVÓC, -Ă adj. (<fr. *univoque*, lat. *univocus*) **1.** (Despre cuvinte sau expresii) Care are un singur sens; care păstrează acelaşi sens în orice context. **2.** (MAT.; despre corespondenţa dintre două mulţimi) Care are proprietatea ca unui element dintr-o primă mulţime să-i corespundă un singur element din a doua mulţime.
UNS, -Ă adj. (<*unge*) Acoperit cu un strat unsuros sau lipicios. ◆ Pătat de grăsime; unsuros. ◆ (Substantivat, m.) (Înv.) Monarh sau arhiereu învestit printr-o ceremonie religioasă specială ca reprezentant al lui Dumnezeu pe pămînt.
UNSOÁRE s.f. (<*uns*) **1.** Material uleios sau păstos, folosit fie ca lubrifiant, fie pentru protecţia suprafeţelor metalice contra eroziunii. ◆ Grăsime cu care se găteşte. **2.** *Unsoare consistentă* = produs obţinut prin dispersiunea coloidală a unor săpunuri în produse petroliere, în stare solidă sau semisolidă, care rămîne în contact cu suprafeţele în mişcare fără a curge şi fără a fi eliminat prin presare.
ÚNSPREZECE num. card., s.m. (<*un+spre+zece*) **1.** Num. card. Număr care este situat în numărătoare între zece şi doisprezece; se indică prin cifra 11 (sau XI). ◇ (Adjectival) *Unsprezece oameni.* ◇ (Substantivat) *Au venit unsprezece.* (Cu valoare de num. ordinal) *Pagina unsprezece.* ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *De unsprezece ori.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Cîte unsprezece.* **2.** S.m. Semn grafic care reprezintă numărul unsprezece; p.ext. desen, figură în forma acestui semn.
ÚNSPREZECELEA, -ZECEA num. ord. (<*unsprezece*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care este situat în numărătoare între al zecelea şi al doisprezecelea.
UNT s.n. (lat. *unctum*) **1.** Grăsime animală comestibilă extrasă din lapte. ◇ *Unt vegetal* = grăsime solidă extrasă din seminţele, miezul etc. unor plante (tropicale) (ex. *unt de cacao*). **2.** *Untul-vacii* = plantă erbacee perenă din familia orhideelor, cu doi tuberculi, cu frunzele lanceolate şi cu florile liliachii, purpurii, roz sau albe, dispuse în ciorchine în vîrful tulpinii (*Orchis morio*).
UNTDELÉMN s.n. (<*unt+de+lemn*; după sl. *drĕvĕno maslo*) Ulei obţinut din seminţele sau din fructele unor plante (ex. *floarea-soarelui, măsline*) şi folosit în alimentaţie; ulei comestibil.
UNTIÉRĂ s.f. (<*unt*) Vas de sticlă, de porţelan etc. în care se ţine şi se serveşte untul.
UNTIŞÓR s.n. (<*unt*) **1.** Mică plantă erbacee, perenă, din familia ranunculaceelor, cu frunze groase, lucioase, întrebuinţate ca salată, cu bulbii asemănători boabelor de grîu, situate la subsuoara frunzelor şi cu florile galbene (*Ranunculus ficaria*). **2.** Untul-vacii (*Orchis morio*).
UNTÚRĂ s.f. (lat. *unctura*) Grăsime animală comestibilă, utilizată şi în medicină, în industrie etc. ◇ *Untură de peşte* = ulei extras din ficatul proaspăt al peştelui *Gadus morhua*, care conţine vitaminele A şi D şi care este utilizat în tratamentul rahitismului, al debilităţii fizice etc.
ÚNU, ÚNA num. card., s.m. (lat. *unus, una*) **1.** Num. card. (Cînd precedă un substantiv, are forma *un, o*; cînd ţine locul unui substantiv, are forma *unul, una*) Primul număr din seria numerelor naturale, expresie a unităţii; se indică prin cifra 1 (sau I). ◇ (Adjectival) *Un elev citeşte, iar doi scriu.* ◇ (Substantivat) *A venit una dintre cele trei aşteptate.* ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Paragraful unu.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Au intrat cîte unu.* ◆ (Adjectival; în forma *un, o*) Acelaşi, identic. *Amîndoi au un gînd.* ◆ (Adjectival; în forma *unul, una*, întăreşte un pronume personal) Singur, unic. *Eu una nu mai particip la competiţie.* **2.** S.m. Semn grafic care reprezintă numărul unu; p.ext. desen, figură în forma acestui semn. ◆ Nota unu. **3.** S.m. Faţetă a zarului marcat cu un punct.

ÚNUL, ÚNA pron. nehot. (<*unu, una*) **1.** (Ţine locul unui substantiv fără a da o indicaţie precisă asupra obiectului) *Mi-a trăsnit una.* ◆ Cineva, oarecare. ◆ (În alternanţă cu "altul") Primul, întîiul. **2.** (La pl.) O parte din ... . ◆ (Adjectival) Nişte, anumiţi. **3.** (Cu formă feminină şi valoare neutră) Ceva.

ÚPERCUT s.n. (<fr., engl. *uppercut*) Lovitură de box, aplicată adversarului de jos în sus, sub bărbie sau la abdomen.

UPERIZÁRE s.f. (după fr. *upérisation*) Tratament termic de scurtă durată şi la temperatură înaltă a laptelui în vederea conservării.

ÚRA[1] interj. (<fr. *hourra*) (Şi substantivat, n.) Exclamaţie care exprimă entuziasm, înflăcărare, aprobare.

URÁ[2] vb. I tranz. (lat. *orare*) **1.** Tranz. A exprima o dorinţă de bine la adresa cuiva, de obicei cu ocazia unui eveniment deosebit; a felicita. **2.** Intranz. A merge cu "Pluguşorul" de Anul Nou.

URAGÁN s.n. (<fr. *ouragan*) **1.** (METEOR.) Ciclon tropical cu viteză mare de deplasare (30-50 m/s); p. gener. orice vînt care atinge sau depăşeşte 12 grade pe scara Beaufort. **2.** (Fig.) Declanşare bruscă şi puternică de sentimente, pasiuni etc.

URANÁT s.m. (<fr. *uranate*) Sare a acidului uranic.

URALO-ALTÁIC, -Ă adj., s.f.pl. (<fr. *ouralo-altaïque*) **1.** Adj. (Despre populaţii) Care trăieşte în regiunea munţilor Ural şi Altai. **2.** S.f.pl. Limbi vorbite de populaţiile care trăiesc în aceste regiuni. În 1730, F.J. von Strahlenberg a presupus că avem a face cu o *familie* de limbi, fapt infirmat de lingvistica din sec. 20.

URANGUTÁN (ORANGUTÁN) s.m. (<fr. *ourang-outan*; cuv. malaiez "omul pădurilor") Maimuţă antropoidă de c. 150 cm înălţime, cu membrele anterioare foarte lungi, care trăieşte în pădurile tropicale din Sumatra şi Borneo (*Simia satyrus*).

urangutan

URANIÁN, -Ă adj. (<n.pr. *Uranus*) Cosmic.

URÁNIC, -Ă adj. (<fr. *uranique*) *Acid uranic* = acid derivat din uraniu.

URANINÍT s.n. (<fr. *uraninite*) (MINER.) Mineral format din oxid de uraniu; pehblendă.

URÁNIU s.n. (<fr. *uranium*) Element chimic (*U*; nr.at. 92; m.at. 238,03), metal radioactiv, alb-argintiu, care se găseşte în natură, mai ales în pehblendă. Uraniul natural este un amestec de trei izotopi, cu masa atomică 238, 235 şi 234. Este folosit în pilele atomice pentru obţinerea elementelor transuranice. A fost descoperit de M.H.Klaproth în 1789.

URĂ[1] s.f. (<*urî*) Sentiment puternic de duşmănie faţă de cineva sau de ceva; atitudine duşmănoasă.

URĂ[2] s.f. Denumire dată plantelor erbacee din genul *Gymnadenia*, familia orhideelor, cu frunzele lanceolate şi cu florile mai ales roşii-purpurii, cu pinten, dispuse în spic.

URĂTÚRĂ s.f. (<*ura*[2]) **1.** Urare adresată cuiva. **2.** Text recitat sau cîntat de urători cînd merg cu "Pluguşorul" sau cu colindul.

URBÁN, -Ă adj. (<fr. *urbain*, it. *urbano*, lat. *urbanus*; cf. lat. *urbs* "oraş, cetate") Care ţine de oraş, privitor la oraş; orăşenesc. ◆ Fig. (Despre comportare) Politicos, binecrescut, amabil.

URBANÍSM s.n. (<fr. *urbanisme*, it. *urbanismo*) Ştiinţa proiectării şi planificării lucrărilor de construire, de sistematizare, de reconstruire sau de restructurare a unei aşezări omeneşti (oraş, sat etc.), împreună cu complexul de măsuri social-economice, tehnice, igienice care se iau în vederea satisfacerii necesităţilor materiale şi social-culturale ale noilor aşezări.

URBANÍST s.m. (<fr. *urbaniste*) Specialist în probleme de urbanism.

URBANITÁTE s.f. (<fr. *urbanité*, lat. *urbanitas, -atis*) Comportare civilizată; politeţe, bunăcuviinţă.

URBÁRIU s.n. (<germ. *Urbarium*) (În ev. med.; în Transilvania) Registru oficial în care erau trecute proprietăţile funciare; carte funciară.

ÚRBE s.f. (<lat. *urbs, -is*) Oraş.

URCÁ vb. I (probabil lat. **oricare=oriri*) **1.** Refl., intranz. şi tranz. A (se) deplasa dintr-un loc situat mai jos către unul situat mai sus. ◆ Intranz. (Despre drumuri) A fi înclinat în pantă suitoare. ◆ Intranz şi refl. (Despre plante) A se prinde (folosind organe specializate) de un perete, de un suport, ridicîndu-se vertical prin creştere. **2.** Refl., intranz. şi tranz. A (se) sui aşezîndu-se pe ceva. **3.** Refl., intranz. şi tranz. A (se) înălţa (în văzduh). **4.** Refl. şi intranz. (Despre temperatură, presiune atmosferică etc.) A avea valori mai mari ca de obicei, a creşte. **5.** Refl. (Despre preţuri, sume etc.) A se mări. **6.** Refl. (Despre voce, glas, cîntece etc.) A se ridica la un registru mai înalt.

URCEOLÁT, -Ă adj. (<fr. *urcéolé*; cf. lat. *urceus* "urcior") (Despre un organ) În formă de urcior, de sac.

URCIÓR[1] **(ULCIÓR)** s.n. (lat. *urceolus*) Vas de lut cu una sau două toarte, cu gîtul strîmt, folosit pentru păstrarea lichidelor.

URCIÓR[2] **(ULCIÓR)** s.n. (lat. *hordeolus*, după *urcior*[1]) Infecţie sub forma unui mic furuncul, apărută la rădăcina genelor.

URCÚŞ s.n. (<*urca*) **1.** Faptul de a urca; urcare. **2.** Drum sau teren care este în pantă, care urcă.

URDĂ s.f. (probabil cuv. autoh.) **1.** Brînză dulce obţinută prin fierberea zerului scurs de la prepararea caşului. **2.** *Urda-vacii* = plantă erbacee, perenă, din familia cruciferelor, cu tulpina şi cu frunzele acoperite cu peri scurţi şi cenuşii, cu florile albe, mici, cu fructele silicule (*Cardaria draba*).

URDINÍŞ s.n. (<*urdina*, înv., "a merge des") Deschizătură a stupului prin care vin şi pleacă albinele.

ÚRDOX s.n. (<germ. *Urdox*) (ELECTR.) Rezistenţă din dioxid de uraniu.

URDÚ s.n. (<fr. *urdu, ourdou*, engl., it. *urdu*) Limbă indoeuropeană din ramura indo-iraniană vorbită în India şi Pakistan.

UREÁZĂ s.f. (<fr. *uréase*) (BIOCHIM.) Enzimă care catalizează descompunerea ureei în amoniac şi bioxid de carbon.

URÉCHE s.f. (lat. *oricla=auricula*) **1.** Fiecare dintre cele două organe ale auzului şi echilibrului, aşezate simetric de o parte şi de cealaltă a capului, alcătuite, la om şi la mamifere, din: *urechea externă* (pavilionul şi conductul auditiv extern, închis prin membrana timpanului), care culege direcţionat vibraţiile aerului; *urechea medie* (casa timpanului cu osişoarele, trompa lui Eustache şi cavităţile mastoidiene), care captează şi transmite vibraţiile sonore; *urechea internă* (labirintul osos şi membranos), care conţine receptorii acustici şi pe cei ai excitaţiilor generate de poziţia şi de deplasarea corpului). La vertebrate, urechea medie apare la amfibieni şi cea externă la reptile. ◆ Partea externă a urechii, pavilionul. **2.** P.ext. Facultatea de a auzi, simţul auzului, auz. **3.** (Pop.) Organul respirator al peştilor; branhie. **4.** *Urechea-babei* = ciupercă comestibilă, gălbuie sau trandafirie pe partea exterioară şi roşie-portocalie pe partea interioară; urechiuşă (*Peziza aurantia*). *Urechea-iepurelui* = a) numele mai multor specii de plante erbacee, din familia umbeliferelor, cu florile galbene sau galbene-aurii (*Bupleurum*); b) plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina şi frunzele păroase, cu florile roz (*Stachys lanata*). *Urechea-porcului* = plantă erbacee meliferă, din familia labiatelor, cu tulpina păroasă, frunzele ovate, dinţate şi cu florile albăstrui-violacee (*Salvia verticillata*). *Urechea-ursului* = plantă erbacee cu frunzele cărnoase, ovate, uşor dinţate, dispuse în formă de rozetă şi cu florile galbene (*Primula auricula*). **5.** Gaura acului. **6.** Cheotoare la marginea de sus, din spate, a ghetelor, a cizmelor etc., de care se trage încălţămintea pe picior. **7.** Toartă; inel, belciug. ◆ Ochi care se face la capătul ştreangului. **8.** (La pl.) Porţiune ieşită în afară la o zidărie, amenajată pentru a uşura fixarea unui toc de fereastră sau de uşă, pentru a susţine un ornament etc.

URECHEÁ vb. I tranz. (<*ureche*) A trage de urechi (**1**) pe cineva; p.ext. a bate (un copil).

URECHEÁT, -Ă adj. (<*ureche*) Care are urechi (**1**) mari. ◆ (Substantivat, m.; fam.) Nume care se dă iepurelui sau măgarului.

URECHÉLNIŢĂ s.f. (<*ureche*) **1.** Insectă omnivoră, nocturnă, de culoare castanie, cu corpul alungit, cu elitrele scurte şi cu un cleşte mare la capătul abdomenului (*Forficula auricularia*). **2.** Miriapod lung de 18-35 mm, cu capul mare şi cu 16 perechi de picioare, prima pereche fiind transformată într-un fel de cleşti care au la bază glande veninoase (*Lithobius forficatus*). **3.** Plantă erbacee meliferă, spontană sau cultivată, cu frunzele de la bază cărnoase dispuse în rozetă şi cu florile roşii sau roz, aşezate la vîrful tulpinii (*Sempervivum tectorum*).

URECHIÚŞĂ s.f. (<*ureche*) **1.** Diminutiv al lui ureche. **2.** (BOT.) Ciupercă comestibilă din clasa basidiomicetelor, cu pălăria galbenă-portocalie, cu marginile neregulat ondulate, care creşte mai ales în pădurile de fag şi de mesteacăn (*Cantharellus cibarius*).. **3.** (BOT.) Urechea-babei (*Peziza aurantia*).

UREDINÁLĂ s.f. (<fr. *urédinale*) (l.a pl.) Ordin de ciuperci microscopice (*Uredinales*) parazite, care trăiesc pe plantele fanerogame, dintre care cele mai multe produc plantelor boli cunoscute sub numele de rugini; (şi la sg.) ciupercă ce face parte din acest ordin (ex. *rugina-grîului*).

UREDOSPÓR s.m. (<fr. *urédospore*; cf.lat. *uredo* "rugină", gr. *spora* "sămînţă") (BOT.) Spor produs de rugina grîului şi care răspîndeşte această boală.

URÉE s.f. (<fr. *urée*; cf.gr. *ouron* "urină") Compus organic cristalin, incolor (p.t. 132°C), solubil în apă (NH_2-CO-NH_2), principalul produs de degradare finală a proteinelor din organismul animal (se elimină prin urină, 20-70 g zilnic), care se obţine şi sintetic.

URÉMIC, -Ă s.m. şi f. (<fr. *urémique*) Persoană care suferă de uremie.

UREMÍE s.f. (<fr. *urémie*; cf.gr. *ouron* "urină"+*haima* "sînge") Stare toxică provocată de acumularea patologică în sînge a ureei şi a altor produse toxice, care apare, de obicei, în cursul insuficienţei renale.

URETÉR s.n. (<fr. *uretère*) (ANAT.) Fiecare dintre cele două canale prin care trece urina din bazinetul renal la vezica urinară.

URETEROLITIÁZĂ s.f. (<fr. *urétéro-lithiase*) (MED.) Calculi în ureter.

URÉTRĂ (URÉTRU) s.f. (s.n.) (<fr. *urètre*) (ANAT.) Canal cu conformaţie diferită la cele două sexe, care transportă urina de la vezica urinară la exterior şi care, la bărbat, transportă şi sperma în momentul ejaculării.

URETRÍTĂ s.f. (<fr. *urétrite*) Inflamaţie acută sau cronică a uretrei.

URETROSCÓP s.n. (<fr. *urétroscope*) Instrument cu ajutorul căruia se examinează mucoasa uretrei.

URGÉNT, -Ă adj. (<fr. *urgent*, lat. *urgens, -ntis*) (Şi adverbial) Care nu poate fi amînat, care presupune în mod necesar o rezolvare imediată; grabnic.

URGENTÁ vb. I tranz. (<*urgent*) A accelera, a grăbi desfăşurarea unei acţiuni.

URGÉNŢĂ s.f. (<fr. *urgence*) Situaţie care reclamă o rezolvare imediată; necesitatea de a rezolva imediat o situaţie ivită.

URGÍE s.f. (lat. **orgia*) **1.** Nenorocire mare, dezastru, catastrofă. **2.** Faptă a unui om rău; furie. **3.** Dezlănţuire a forţelor naturii; cataclism.

URGISÍ vb. IV tranz. (<ngr. *orghizome*, după *urgie*) A cauza cuiva necazuri mari; a năpăstui, a oropsi, a persecuta. ◆ A lăsa în părăsire, a desconsidera.

URIÁŞ, -Ă adj., s.m. şi f. (<magh. *óriás*) **1.** Adj. Excesiv de mare, enorm; care este mult deasupra unei medii. **2.** S.m. şi f. Om foarte înalt şi voinic. ◆ Fiinţă imaginară (fabuloasă, mitică sau supranaturală) cu înfăţişare omenească, avînd dimensiuni gigantice şi puteri extraordinare. ◆ Fig. Personalitate de seamă, om vestit prin faptele sale; titan.

ÚRIC[1] adj. (<fr. *urique*) *Acid uric* = compus organic natural produs de metabolismul nucleoproteidelor, prezent în cantităţi foarte reduse în sînge şi eliminat din organism prin urină.

URÍC[2] s.n. (<magh. *örök*) **1.** (În ev. med.; în Moldova şi în Maramureş) Denumire a moşiei boiereşti sau mănăstireşti cu privilegiu de imunitate ereditar; p.ext. act de privilegiu pentru o astfel de moşie acordat de domnitor la cerere. **2.** Act de proprietate (în trecut); p.ext. orice document.

URICÁR s.m. (<*uric*[2]) (Înv.) Scriitor de urice.

URICEMÍE s.f. (<fr. *uricémie*; cf.fr. *urique* "uric[1]", gr. *haima* "sînge") Stare patologică ce se caracterizează prin prezenţa unei cantităţi crescute de acid uric în sînge (peste 5 mg la 100 ml de plasmă sanguină), care înlesneşte apariţia unor boli ca guta, artritismul etc.

URICOZURÍE s.f. (<fr. *uricosurie*) Eliminare a acidului uric prin urină.

URINÁ vb. I tranz. (<fr. *uriner*) A elimina urina din vezica urinară prin uretră.

URINÁR, -Ă adj. (<fr. *urinaire*) (Despre organe, vase etc.) Care secretă sau care evacuează urina. ◇ *Aparat urinar* = totalitatea organelor şi a ţesuturilor care au rolul de a forma, de a transporta şi de a evacua din organism urina. La om este format din *rinichi, uretere, vezică urinară* şi *uretră* şi are un rol important în menţinerea balanţei hidrice, a echilibrului acidobazic, în eliminarea produşilor de metabolism, a substanţelor toxice, a medicamentelor.

URÍNĂ s.f. (<fr. *urine*, lat. *urina*) Secreţie renală care cuprinde în soluţie o serie de substanţe rezultate din metabolismul organismului (uree, acid uric, săruri minerale etc.), putînd conţine, în anumite stări patologice, şi sînge, acizi şi săruri biliare, glucoză etc.

URINIFÉR, -Ă adj. (<fr. *urinifère*; fr. *urine* "urină", lat. *ferre* "a purta") Care se referă la urină sau la aparatul urinar, care aparţine urinei sau aparatului urinar.

URÎ vb. IV (lat. **horrire=horrere, horrescere*) **1.** Tranz. A avea un puternic sentiment de aversiune împotriva cuiva sau a ceva; a duşmăni. **2.** Refl. impers. (Construit cu dativul) A se sătura de cineva sau ceva; a se plictisi.

URÎT, -Ă adj., adv., s.n. (<*urî*) **I.** Adj. **1.** Care are o înfăţişare neplăcută, lipsită de frumuseţe, dizgraţioasă; pocit, hîd. **2.** Care displace (moral); urîcios, nesuferit. ◆ (Despre comportament, gesturi, acţiuni etc.) Necuviincios; imoral. ◆ Grav, îngrijorător. **3.** (Despre timp) Ploios, friguros; întunecat. **II.** Adv. **1.** Într-un mod neplăcut. **2.** Inadecvat. **3.** Neruşinat. **III.** S.n. **1.** Stare sufletească apăsătoare, de teamă, de alienare, de disconfort (maladiv) fizic sau psihic. **2.** Plictiseală. **3.** Dezgust, aversiune faţă de cineva sau ceva.

URÎŢÉNIE s.f. (<*urît*) **1.** Faptul de a fi urît, însuşirea a ceea ce este urît. **2.** Fiinţă urîtă, pocitanie.

URÎŢÍ vb. IV tranz. şi refl. (<*urît*) A face să devină sau a deveni urît.

URLÁ vb. I (lat. *ululare*) **1.** Intranz. (Despre oameni şi animale) A scoate urlete specifice de durere, de uimire etc. **2.** Intranz. (Despre oameni) A plînge cu hohote. **3.** Intranz. şi tranz. (Despre oameni) A vorbi sau a cînta foarte tare şi neplăcut pentru auzul celui care receptează. **4.** Intranz. Fig. (Despre vînt, viscol, ape etc.) A vîjîi, a vui.

URLET s.n. (<*urla*) **1.** Strigăt prelung şi puternic scos de animale sau de oameni. **2.** Fig. Zgomot provocat de elemente ale naturii, de arme de foc etc.

URLUÍ vb. IV tranz. (<magh. *örölni*) A măcina boabele cerealelor pentru a face urluială.

URLUIÁLĂ s.f. (<*urlui*) Boabe de cereale măcinate grosier pentru hrana animalelor.

URMÁ vb. I (<*urmă*) **1.** Tranz. şi intranz. A merge în urma cuiva, a-l însoţi, a fi alături de el (pe stradă, într-o acţiune etc.). **2.** Tranz. A-şi continua mersul într-o anume direcţie. ◆ Tranz. şi intranz. A se conduce după ..., a se conforma. **3.** Tranz. şi intranz. A frecventa o formă de învăţămînt. **4.** Intranz. A succeda cuiva (într-un post, într-o demnitate etc.). ◆ A-şi avea locul după cineva sau ceva într-o ierarhie. **5.** Tranz. şi intranz. A duce mai departe, a continua lucrul început, o anume acţiune etc. **6.** Intranz. A avea loc, a se produce, a se îndeplini (după ...). **7.** Tranz. (Cu valoare de semiauxiliar) A trebui, a fi nevoie.

URMÁRE s.f. (<*urma*) **1.** Faptul de a urma. **2.** Consecinţă, rezultat; efect.

URMÁŞ, -Ă s.m. şi f. (<*urmă*) **1.** Continuator al unei familii; descendent. ◆ Moştenitor, succesor. **2.** Continuator al unei opere, al unei tradiţii; discipol. **3.** Succesor într-o funcţie, într-o demnitate.

ÚRMĂ s.f. (lat. **orma*) **1.** Semn concret lăsat de cineva sau ceva pe locul unde a trecut, a stat etc. ◇ *A merge* (sau *a călca*) *pe urmele cuiva* = a) a imita pe cineva, a semăna cu cineva (în comportare); b) a continua activitatea cuiva. *A da de* (sau *a găsi*) *urma* (sau *urmele*) *cuiva* = a obţine unele date cu privire la persoana căutată. **2.** Impresie lăsată cuiva, fapt (adînc) întipărit în memoria cuiva. **3.** (Mai ales la pl.) Rămăşiţe, vestigii. **4.** Punct, stadiu final; sfîrşit. **5.** Cantitate foarte mică de .... **6.** (Precedat de o prepoziţie) *Din urmă* = din spate, dinapoi. *În urmă* = a) îndărăt, în spate; b) mai tîrziu, apoi; c) mai de mult. *Pe urmă* = ulterior. ◇ *Ceasul de* (sau *din*) *urmă* = momentul dinaintea morţii; ultimele clipe ale vieţii.

URMĂRÍ vb. IV tranz. (<*urmă*) **1.** A merge, a fugi etc. după cineva (supraveghindu-l, pentru a-l ajunge sau a-l prinde). ◆ A face demersuri judiciare împotriva cuiva. ◆ A ţine pe cineva sub observaţie, a-l supraveghea (avînd grijă, educîndu-l etc.) **2.** A se conduce după un anumit principiu, o anume concepţie, viziune generală etc. **3.** A însoţi pe cineva sau ceva cu gîndul, cu privirea. **4.** Fig. A obseda, a chinui pe cineva. **5.** A analiza metodic o anume problemă, temă etc. **6.** A asculta cu atenţie (o expunere, o bucată muzicală etc.).

URMĂRÍRE s.f. (<*urmări*) **1.** Acţiunea de a urmări. ◇ (JUR.) *Urmărire penală* = activitatea organelor de cercetare penală ori a procurorului de strîngere a probelor cu privire la existenţa unei infracţiuni, la identificarea făptuitorului şi la stabilirea răspunderii acestuia, pentru a constata dacă este sau nu cazul să se dispună trimiterea lui în judecată. **2.** (MILIT.) Acţiune ofensivă de luptă, executată de trupe împotriva unui inamic care se retrage.

URMĂTÓR, -OÁRE adj. (<*urmă*) Care urmează după cineva sau după ceva într-o succesiune spaţială sau temporală. ◆ (Substantivat) Persoană care urmează după o altă persoană în cadrul unui rînd, al unei liste etc. ◆ Care este prezentat în cele ce urmează.

URNĂ s.f. (<fr. *urne*, lat. *urna*) **1.** Vas de formă şi de capacitate variabile, folosit în antichitate la păstrarea unor lichide. **2.** Vas în

care se păstrează cenuşa morţilor incineraţi. **3.** Cutie cu o deschizătură îngustă în care se introduc buletinele de vot, numerele unei loterii etc.

URNÍ vb. IV (<sl. *urinonti*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) mişca, a (se) muta din loc. **2.** Refl. (Fam.) A pleca. **3.** Tranz. A pune în funcţie o maşină, un sistem tehnic.

URO- (<fr., it. *uro-*) Element prim de compunere care are semnificaţia "referitor la urină", "urinare", "uree".

UROBACTÉRIE s.f. (<fr. *urobactérie*; cf.gr. *ouron* "urină") Bacterie saprofită care descompune ureea, fiind un microb răspîndit în natură, mai ales în depozite care conţin substanţe azotate în descompunere.

UROBILÍNĂ s.f. (<fr. *urobiline*) (BIOCHIM.) Pigment biliar derivat din bilirubină a cărui prezenţă în urină în cantităţi mari indică un proces patologic hepatic.

UROBILINOGÉN s.n. (<fr. *urobilinogène*, germ. *Urobilinogen*) Compus organic care se formează în intestin prin reducerea bilirubinei.

UROCORDÁT s.m. (<fr. *urocordé*; cf.gr. *oura* "coardă"+*khorde* "teacă") (La pl.) Încrengătură de animale marine (ex. *ascidiile*) cu corpul în formă de sac sau de butoiaş, acoperit de o tunică; (şi la sg.) animal care face parte din această încrengătură.

UROCULTÚRĂ s.f. (<fr. *uroculture*) Probă de laborator prin care se cercetează microbii din urină.

UROGASTRÓNĂ s.f. (<fr. *urogastrone*; cf.gr. *ouron* "urină"+*gaster, gastros* "stomac") (BIOCHIM.) Compus chimic natural izolat din urină, cu acţiune inhibitorie asupra contracţiilor musculare ale stomacului şi secreţiei gastrice.

UROGENITÁL, -Ă adj. (<*uro-*+*genital*) *Aparat urogenital* = ansamblu structural şi funcţional care cuprinde atît aparatul urinar, cît şi cel genital.

UROGRAFÍE s.f. (<fr. *urographie*) Radiografie a căilor urinare, făcută cu ajutorul unei substanţe opace la razele X.

UROLOGÍE s.f. (<fr. *urologie*; cf.gr. *ouron* "urină"+*logos* "studiu") Ramură a medicinei care studiază anatomia, fiziologia şi patologia aparatului urinar.

UROPOIÉZĂ s.f. (<fr. *uropoïèse*; cf.gr. *ouron* "urină"+*poiein* "a face") Formare a urinei.

UROSCOPÍE s.f. (<fr. *uroscopie*; cf.gr. *ouron* "urină"+*skopein* "a examina") Examinare a aparatului urinar cu ajutorul unui instrument special.

UROTROPÍNĂ s.f. (<fr. *urotropine*) Medicament pe bază de formaldehidă şi amoniac, folosit mai ales ca antiseptic al căilor urinare.

URS s.m. (lat. *ursus*) **1.** Mamifer omnivor lung de c. 2 m, cu trupul masiv, acoperit de o blană brună-negricioasă sau roşcată, cu botul ascuţit şi cu coada scurtă (*Ursus arctos*). ◇ *Urs alb* (sau *polar*) = specie de urs din regiunile arctice, cu blana albă, care se hrăneşte în special cu foci (*Ursus maritimus*). *Urs spălător* = specie de mamifer carnivor din America de Nord, cu corpul lung de c. 75 cm, cu coada de 25-26 cm şi cu blana preţioasă, care îşi spală hrana înainte de a o consuma (*Procyon lotor*). *Urs grizly* = urs brun din America de Nord, de talie mare, asemănător ca obiceiuri ursului carpatin, însă mai agresiv (*Ursus arctos horribilis*). *Ursul de peşteră* = specie fosilă de urs, de mărime uriaşă, avînd craniul prevăzut cu o creastă sagitală şi o puternică depresiune frontală, care a fost contemporan cu omul primitiv începînd din cuaternar (*Ursus spelaeus*). ◆ Fig. Om ursuz, greoi, nesociabil. **2.** Fiecare dintre piesele de lemn rotund, cioplit sau ecarisat, alcătuind grinzile longitudinale ale unui pod de lemn.

URSÁR s.m. (<*urs*) Bărbat care dresează urşi pe care îi pune să joace (dînd spectacole tradiţionale prin sate).

URSÍ vb. IV tranz. (<ngr. *oriso*) (Pop.) A orîndui dinainte destinul cuiva sau a ceva; a predestina, a meni. ◆ A face farmece; a vrăji.

URSÍT, -Ă adj., s.f. (<*ursi*) **1.** Adj. Orînduit de soartă; predestinat, menit. ◆ (Substantivat) Persoană considerată ca fiind menită să devină soţ (sau soţie) cuiva. **2.** S.f. Destin; fatalitate.

URSITOÁRE s.f. (<*ursi*) **1.** Personaj feminin din mitologia românească populară căruia i se atribuie rolul de a hotărî sau de a prezice soarta nou născutului. **2.** (Înv. şi pop.) Soartă, ursită (**2**).

URSOÁICĂ s.f. (<*urs*) Femela ursului.

URSÓN s.n. (<fr. *ourson*) **1.** Ţesătură care imită blana de urs. **2.** Palton, haină confecţionată din această ţesătură.

URSULÍNĂ s.f. (<fr. *ursuline*) Călugăriţă dintr-un ordin catolic fundat în 1537, în Italia, de Angela Merici; se ocupa cu educaţia fetelor şi cu îngrijirea bolnavilor.

URSÚZ, -Ă adj. (<tc. *uğursuz*) Lipsit de veselie, morocănos, posac; neprietenos, necomunicativ.

URTICACÉE s.f. (<fr. *urticacée*; cf.lat. *urtica* "urzică") (La pl.) Familie de plante erbacee, dicotiledonate, anuale sau perene, prevăzute adesea cu perişori aspri, urzicători (*Urticaceae*); (şi la sg.) plantă care face parte din această familie. Unele urticacee sînt plante textile (ex. *urzica*).

URTICÁRIE s.f. (<fr. *urticaire*; cf.lat. *urtica* "urzică") Erupţie pe piele a unor băşicuţe de culoare roşie, însoţite de mîncărime.

URZEÁLĂ s.f. (<*urzi*) **1.** Totalitatea firelor textile paralele montate în războiul de ţesut, printre care se petrece firul de bătătură pentru a obţine ţesătura. **2.** Fig. Intrigă, complot.

URZÍ vb. IV tranz. (lat. *ordire*=*ordiri*) **1.** A pregăti şi a aşeza urzeala în războiul de ţesut pentru a începe ţesutul. **2.** Fig. A întemeia; a clădi; a concepe. **3.** Fig. A complota.

URZICÁ vb. I (<*urzică*) **1.** Tranz. şi refl. A(-şi) provoca pe piele o usturime dureroasă însoţită de băşicare, prin atingere de urzici sau de alte plante urzicătoare. **2.** Tranz. Fig. A ironiza.

URZÍCĂ s.f. (lat. *urdica*=*urtica*) **1.** (La pl.) Gen de plante erbacee din familia urticaceelor, cu tulpina şi frunzele acoperite cu peri urticanţi, folosite în industria textilă, în medicină şi în alimentaţie (*Urtica*); (şi la sg.) plantă care face parte din acest gen. ◇ *Urzică-moartă* = denumire dată unor plante erbacee medicinale din familia labiatelor, cu florile albe (*Lamium album*), roşii (*Lamium maculatum*), roz (*Lamium amplexicaule*) sau purpurii (*Lamium purpurium*). *Urzică-mică* = plantă anuală monoică de c. 20-30 cm, cu florile verzui dispuse în panicule. **2.** (ZOOL.) *Urzică-de-mare* = nume dat mai multor specii de actinii ale căror tentacule sînt urticante.

URZICĂTÚRĂ s.f. (<*urzică*) Iritaţie a pielii produsă prin atingere cu plante care urzică.

URZITÓR, -OÁRE subst. (<*urzi*) **1.** S.m. şi f. Persoană care pregăteşte urzeala pentru ţesut. ◆ Fig. Intrigant. **2.** S.n., s.f. Maşină cu care se urzeşte pînza.

USCÁ vb. I (lat. *exsucare*) **1.** Tranz. şi refl. A scoate sau a-şi pierde umiditatea prin procedee mecanice, prin expunere la soare, la vînt, la foc etc. ◇ *Bea de usucă* = bea foarte mult. ◆ Refl. (Despre ochi) A înceta din plîns; (despre lacrimi) a înceta să curgă. **2.** Tranz. A deshidrata legume, fructe, peşte pentru a le putea conserva. **3.** Refl. şi tranz. A slăbi sau a face să devină slab; p. ext. a (se) chinui. ◆ Refl. (Despre organe sau părţi ale unui corp) A se atrofia. **4.** Refl. (Despre plante sau părţi ale acestora) A se ofili. **5.** Tranz. Fig. (Fam.) A stoarce pe cineva de bani. **6.** Refl. Fig. A suferi privaţiuni, a duce o viaţă plină de lipsuri.

USCÁT, -Ă adj., s.n. (<*usca*) **I.** Adj. **1.** Lipsit de umezeală; zvîntat. ◆ (Despre timp) Secetos. ◆ (Despre pămînt) Neproductiv, sterp. ◆ (Despre plante, frunze, flori) Ofilit. ◆ (Despre alimente) Care conţine apă foarte puţină; deshidratat (pentru conservare). ◆ (Despre ochi) Fără lacrimi. ◆ (Despre gură, gît) Fără salivă. **2.** (Despre fiinţe) Slab; (despre organe sau părţi ale corpului) chircit, atrofiat. ◆ (Despre piele, păr) Lipsit de grăsime. ◆ (Despre tuse) Fără flegmă, seacă. **3.** (Despre voce, sunete; şi adverbial) Aspru, rigid. **II.** S.n. (GEOGR.) Suprafaţa litosferei neacoperită de mări şi de oceane, care ocupă 149 mil. km^2 (29% din suprafaţa pămîntului).

USCĂCIÚNE s.f. (<*usca*) **1.** Însuşirea a ceea ce este uscat. **2.** Senzaţie de sete, de căldură mare. **3.** Secetă.

USCĂTÓR, -OÁRE adj., s.n. (<*usca*) **1.** Adj. Care usucă, zvîntă. **2.** S.n. Aparat, maşină sau instalaţie folosită pentru uscarea artificială a materialelor. După presiunea de lucru se deosebesc: uscătoare atmosferice şi uscătoare cu vid, iar după principiul de funcţionare uscătoarele pot fi: mecanice, termice şi chimice.

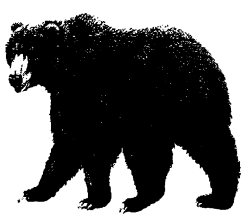

urs grizly

urs alb

USCĂTORÍE s.f. (<*uscător*) **1.** Instalaţie folosită la uscarea termică a materialelor (cărbuni, seminţe forestiere, produse alimentare etc.); încăpere în care se află o astfel de instalaţie. **2.** Cameră sau grup de camere servind la uscarea rufelor.

USCĂTÚRĂ s.f. (<*usca*) **1.** Ramură uscată. **2.** Porţiune de pădure de unde s-au tăiat copacii. **3.** (Mai ales la pl.) Hrană care se poate consuma neîncălzită.

USLÁŞ s.m. (<*USLA*, siglă de la *U*[nitate] *S*[pecială de] *L*[uptă] *A*[ntiteroristă]) Membru al unităţilor de luptă antiteroristă.

USTÁŞ s.m. (<scr. *ustaš*) Membru al unei organizaţii croate de tip fascist şi terorist, care a activat înaintea şi în timpul celui de al doilea război mondial.

USTENSÍLĂ s.f. (<fr. *ustensile*) Obiect care este folosit la executarea unei operaţii curente în gospodărie, în laborator, într-o meserie; unealtă, instrument.

USTILAGINÁLE s.f.pl. (<fr. *ustilaginales*) Ordin de ciuperci parazite, care provoacă diferite boli (tăciune, mălură etc.) plantelor cultivate.

USTURÁ vb. I tranz. (lat. *ustulare*) A produce cuiva o senzaţie dureroasă de înţepătură, de arsură. ◆ Fig. A produce cuiva o durere fizică sau morală; a lovi; a chinui.

USTURĂTÓR, -OÁRE adj. (<*ustura*) Care ustură, care provoacă usturime. ◆ Fig. Care provoacă o durere morală, o ofensă; sarcastic, caustic, incisiv.

USTURÍME s.f. (<*ustura*) Senzaţie dureroasă specifică, cauzată de o arsură, de o înţepătură, de un miros înţepător, de o lovitură etc.

USTURÓI s.m. (<*ustura*) Plantă erbacee din familia liliaceelor, legumicolă, bienală, cu frunzele lanceolate, al cărei bulb (format din mai mulţi bulbi de formă lunguiaţă) are gust şi miros usturător, este bogat în substanţe nutritive, fiind folosit în alimentaţie; ai (*Allium sativum*). ◇ *Usturoi-sălbatic* = samuraslă. ◆ P.restr. Bulbul acestei plante; căţel din bulbul acestei plante.

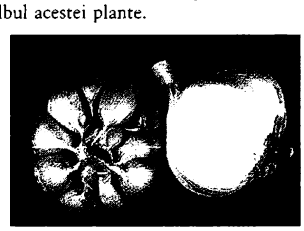

usturoi

USTUROIÁ vb. I tranz. (<*usturoi*) A pune (mult) usturoi în mâncare; a condimenta (exagerat); a da mâncării gust (neplăcut) de usturoi.

USTUROÍŢĂ s.f. (<*usturoi*) Plantă erbacee din familia cruciferelor, anuală, medicinală, cu miros puternic de usturoi, cu frunzele peţiolate, cu florile mici, albe, care este folosită în industria farmaceutică (*Alliaria officinalis*).

USÚC s.n. (lat. *suc*(c)*us*; cf. *usuc*, prez.ind. al lui *usca*) Substanţă uleioasă, albă-gălbuie, cu miros specific, secretată de glandele sebacee şi sudoripare ale ovinelor, care protejează fibrele de lână, păstrându-le rezistenţa şi elasticitatea. ◆ Apă reziduală unsuroasă obţinută din prima spălare a lânii, din care se extrage lanolina (şi care este folosită în medicina populară pentru tratamentul scabiei).

ÚŞĂ s.f. (lat. **ustia*, pl. devenit sg. al lui **ustium* =*ostium*) **1.** Deschizătură de formă regulată în peretele unei clădiri, al unui vehicul, al unei piese de mobilier, care permite intrarea (şi ieşirea); ansamblu format dintr-un cadru fix de care se prinde un panou mobil de lemn sau de metal care acoperă această deschizătură; p.restr. panoul din acest ansamblu. ◇ *Uşă domnească* (sau *împărătească*) sau *uşa raiului* = intrarea principală a altarului. ◇ Loc. adv. *La uşă* = foarte aproape. ◇ (Despre evenimente, fenomene) *A bate la uşă* = a fi foarte aproape, a fi iminent. **2.** Fig. Casă, locuinţă.

UŞCHÍ vb. IV refl. (Arg.) A pleca repede şi pe neobservate.

UŞCHÍT, -Ă adj. (<*uşchi*) **1.** Care a plecat repede şi pe neobservate dintr-un loc. **2.** Care are un comportament netradiţional; original, neobişnuit.

UŞÉR s.m. (<*uşă*) (În ev. med.; în Moldova) Dregător de curte care avea sarcina de a primi solii şi de a-i introduce la domn; funcţie ocupată de acest dregător.

UŞIÉR s.m. (<*uşă*, după fr. *huissier*) (În trecut) Om de serviciu la unele instituţii publice (care stă la uşă).

UŞÓR[1] s.m. (lat. *osteolum*) Fiecare dintre cei doi stâlpi verticali de care se prind canaturile porţii sau ale uşii; părţile laterale ale tocului uşii sau ale ferestrei.

UŞÓR[2]**, -OÁRĂ** adj., adv. (<*iuşor*, înv. "uşor[2]" <lat. *levis*) **I.** Adj. **1.** Care are greutate mică, care cântăreşte puţin, care exercită o presiune mică asupra suprafeţei pe care stă. ◇ *Categorie uşoară* = categorie la box, la haltere şi la lupte, care cuprinde sportivi având greutatea corpului între 57 şi 61 kg. *Industrie uşoară* = grup de ramuri industriale care produc articole tehnice (pentru industrie, agricultură, transporturi etc.) şi de larg consum. ◆ (Despre materiale) Cu greutatea specifică redusă. ◆ Care nu poartă sau nu conţine greutăţi. ◇ *Fie-i ţărîna uşoară!* = (formulă rostită la înmormântarea cuiva sau la pomenirea unui mort) să se odihnească în pace! (*A fi*) *cu inima uşoară* = (a fi) vesel, bine dispus. (Adverbial) (*A fi*) *îmbrăcat uşor* = (a fi) îmbrăcat (neadecvat) cu haine subţiri. ◆ (Despre trupe) Care poartă armament puţin şi se deplasează cu repeziciune. **2.** (Despre alimente) Care se digeră cu uşurinţă; frugal. **3.** Sprinten, iute, vioi. ◆ Suplu, fin. ◆ (Despre pas, p.ext., despre mers) Care abia atinge pământul; p.ext. lin, fără zgomot. **4.** (Despre urme, semne etc.) Care este (sau pare a fi) produs printr-o apăsare slabă sau de un corp cu greutate redusă. **5.** Mic, puţin (ca volum, greutate, intensitate etc.). ◆ (Despre somn) Din care te trezeşti la orice zgomot, la orice mişcare (străină); p.ext. odihnitor, liniştit. ◆ (Despre forme de relief) Domol, lin. ◆ (Despre ţesături, p.analog., despre aburi, ceaţă) Rar; fin, subţire, diafan. **II.** Adj. **1.** Care poate fi suportat cu uşurinţă; (despre boli) lipsit de gravitate; (despre obligaţii materiale) care pot fi realizate cu uşurinţă, care nu împovărează; mic, neînsemnat. ◆ (Despre legi, pedepse) Lipsit de severitate; indulgent. ◆ (Despre viaţă, trai) Fără griji; comod, asigurat. **2.** Care nu prezintă dificultăţi, care poate fi înţeles sau realizat cu uşurinţă, fără efort; simplu. ◇ *Muzică uşoară* = gen de muzică (vocală sau instrumentală) cu caracter melodios, distractiv, actual, accesibil unui public larg. ◆ (Despre drumuri) Practicabil, fără porţiuni accidentate sau periculoase. **3.** Lipsit de seriozitate, superficial; frivol. ◇ *Moravuri uşoare* = purtări, gesturi imorale. ◆ Fără importanţă, neînsemnat. **III.** Adv. **1.** Încet, domol; fără zgomot. **2.** Cu uşurinţă, fără efort; comod. **3.** Fără seriozitate, în mod superficial.

UŞURÁ vb. I tranz. şi refl. (<*uşor*[2]) **1.** A reduce sau a face să se reducă din greutate. **2.** Fig. A(-şi) reduce, a(-şi) calma o suferinţă fizică sau morală; a (se) alina. ◇ *A-şi uşura inima* = a se destăinui pentru a-şi alina suferinţa. ◆ Refl. (Despre boli) A slăbi în intensitate, a se ameliora. ◆ Tranz. A înlesni, a facilita. **3.** A (se) elibera de o povară fizică sau morală, de o apăsare. ◆ Tranz. Fig. A scuti, a ierta; a salva.

UŞURÁT, -Ă adj. (<*uşura*) **1.** Care a scăzut în greutate. **2.** Fig. Împăcat, liniştit sufleteşte, scăpat de o grijă.

UŞURÁTIC, -Ă adj. (<*uşura*) (Despre oameni şi manifestările lor) Lipsit de seriozitate, superficial; frivol, imoral.

UŞURÁTÁTE s.f. (<*uşor*[2]) Însuşirea a ceea ce este uşuratic, neseriozitate. ◆ Faptă, acţiune, atitudine uşuratică.

UŞURĂTÓR, -OÁRE adj. (<*uşura*) (Rar) Care uşurează; calmant, alinător.

UŞURÍNŢĂ s.f. (<*uşor*[2]) **1.** Faptul de a fi uşor (de realizat); facilitate. ◇ Loc. adv. *Cu* (*multă* sau *mare*) *uşurinţă* = a) fără dificultate, fără efort; b) cu nepăsare, cu indiferenţă; superficial. ◆ Favoare, înlesnire. **2.** Lipsă de seriozitate; superficialitate; frivolitate.

UT s.m.invar. (<germ. *Ut*, fr. *ut*; cf. *Ut queant laxis*, primul vers al imnului latin închinat sfîntului Ioan Botezătorul) Vechea denumire a notei *do*.

ÚTER s.n. (<lat. *uterus*, fr. *utérus*) Organ cavitar musculos situat în zona pelviană, care face parte din aparatul genital feminin, în care se dezvoltă embrionul şi fătul la mamifere; mitră.

UTERALGÍE s.f. (<fr. *utéralgie*) (MED.) Nume generic pentru durerile uterului.

UTERÍN, -Ă adj. (<fr. *utérin*, lat. *uterinus*) Care aparţine uterului; privitor la uter. ◇ *Fraţi uterini* = fraţi născuţi din aceeaşi mamă, dar din taţi diferiţi.

UTEROSCOPÍE s.f. (<fr. *utéroscopie*) Examinare a cavităţii uterului cu un aparat special.

UTÍL, -Ă adj. (<fr. *utile*, lat. *utilis*) Care poate fi folosit la ceva; care este necesar. ◇ Loc. adv. *În timp util* = la timp, la momentul oportun. ◆ (Substantivat, n.) Ceea ce serveşte la ceva.

UTILÁ vb. I tranz. (<fr. *outiller*) A dota un atelier, o fabrică, un laborator etc. cu utilajul necesar pentru desfăşurarea procesului de producţie.

UTILÁJ s.n. (<fr. *outillage*) Totalitatea uneltelor, aparatelor, maşinilor etc. necesare pentru efectuarea unei anumite operaţii sau a întregului proces de producţie într-o întreprindere, într-un laborator etc.

UTILITÁR, -Ă adj. (<fr. *utilitaire*) Care are scopuri utile (imediate), care pune pe primul plan utilitatea (imediată); care este preocupat de interesele practice, materiale.
UTILITARÍSM s.n. (<fr. *utilitarisme*) Concepţie filozofică apărută în sec. 19, în epoca înfloririi capitalismului în Anglia, care consideră utilul drept principiu al tuturor valorilor umane. ◆ Concepţie etică conform căreia tot ceea ce este util este şi moral.
UTILITARÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *utilitariste*) **1.** Adj. Care aparţine utilitarismului; referitor la utilitarism; p.ext. care se preocupă (exclusiv) de utilitatea (imediată) a lucrurilor; care se bazează pe considerente practice. **2.** S.m. şi f. Adept al utilitarismului; p.ext. persoană care pune pe primul plan avantajul sau profitul personal.
UTILITÁTE s.f. (<fr. *utilité*, lat. *utilitas*, *-atis*) Însuşirea a ceea ce este util sau utilizabil. ◆ Folos, serviciu pe care îl (poate) aduce cineva sau ceva.
UTILIZÁ vb. I tranz. (<fr. *utiliser*) A folosi.
UTILIZÁBIL, -Ă adj. (<fr. *utilisable*) Care poate fi utilizat.
UTILIZÁRE s.f. (<*utiliza*) Faptul de a utiliza; întrebuinţare, folosire.
UTÓPIC, -Ă adj. (<fr. *utopique*) Care are caracter de utopie; care constituie o utopie; utopist, himeric. ◇ *Socialism utopic* = doctrină socialistă irealizabilă (anterioară apariţiei teoriei socialiste marxiste), care nu ţinea cont de legităţile generale de dezvoltare a societăţii.
UTOPÍE s.f (<fr. *utopie*) **1.** Ideal, concepţie politică sau socială progresistă, irealizabilă din cauza neglijării condiţiilor obiective şi a legităţilor generale de dezvoltare a societăţii. **2.** Proiect fantezist, irealizabil; fantezie, himeră, vis.
UTOPÍSM s.n. (<*utopie*) Credinţă în idealuri utopice, irealizabile; concepţie utopică.
UTOPÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *utopiste*) **1.** S.m. şi f. Creator sau adept al unei utopii; p.ext. persoană care crede în idei, planuri, proiecte etc. utopice, irealizabile. **2.** Adj. Utopic.
UTRÉNIE s.f. (<sl. *utrĭnja*) Slujbă religioasă care se oficiază în Biserica Ortodoxă dimineaţa (foarte devreme), înaintea liturghiei. ◇ *Pe la utrenie* = dis-de-dimineaţă.
UVEÁL, -Ă adj. (<fr. *uvéal*) Care aparţine uveei; al uveei.
UVÉE s.f. (<fr. *uvée*) Strat pigmentar al irisului.
UVERTÚRĂ s.f. (<fr. *ouverture*; cf.germ. *Ouvertüre*) Compoziţie muzicală orchestrală, concepută ca introducere la o operă, un balet, un oratoriu etc. sau ca o lucrare aparte (cuprinzînd trei părţi).
UVIOL s.n. (<fr. *uviol*) Varietate de sticlă transparentă pentru radiaţiile ultraviolete, folosită la construcţia unor aparate optice.
UVOGRAFÍE s.f. (<fr. *uvographie*) Descriere ştiinţifică a soiurilor de struguri.
UVOLOGÍE s.f. (<fr. *uvologie*) Cercetare ştiinţifică sistematică a soiurilor de struguri.
UVRÁJ s.n. (<fr. *ouvrage*) **1.** Operă (literară sau ştiinţifică), lucrare. **2.** (Lucrare de) construcţie. ◆ Parte a unei cetăţi sau a unui fort capabilă să continue independent lupta în caz de încercuire sau cucerire a restului cetăţii sau fortului.
UVRIÉR, -Ă s.m. şi f. (<fr. *ouvrier*) Muncitor.
UVULÁR, -Ă adj. (<fr. *uvulaire*, it. *uvulare*) Care aparţine uvulei; referitor la uvulă. ◆ (Despre sunete) Care se articulează în partea posterioară a cavităţii bucale, prin vibrarea omuşorului.
UVÚLĂ s.f. (<fr. *uvule*, lat. *uvula*) (ANAT.) Omuşor.
UZ s.n. (<lat. *usus*, it. *uso*) **1.** Faptul sau posibilitatea de a folosi ceva; întrebuinţare, folosire. ◇ Loc. vb. *A face uz de ...* = a (se) folosi de ... . ◇ *Scos* (sau *ieşit*) *din uz* = care nu (se) mai foloseşte. **2.** (JUR.) Dreptul de a se folosi de un lucru care este proprietatea altei persoane. **3.** Uzanţă, obicei, cutumă.
UZÁ vb. I (<fr. *user*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) deteriora, a (se) degrada, a (se) strica (prin folosire îndelungată). ◆ Refl. Fig. (Despre oameni) A se epuiza, a se consuma. ◆ (Despre cuvinte, sintagme, figuri de stil) A-şi pierde valoarea expresivă (prin folosire frecventă). **2.** Intranz. A face uz de ..., a se folosi de ... .
UZÁJ s.n. (<fr. *usage*) **1.** Uzură. **2.** Folosire, întrebuinţare. **3.** Obicei, cutumă, uzanţă.
UZÁNŢĂ s.f. (<fr. *usance*, it. *usanza*) Mod de a proceda (într-o anumită împrejurare, situaţie); practică uzuală; obicei, datină, cutumă.
UZÁT, -Ă adj. (<*uza*) Degradat, deteriorat, stricat (prin folosire îndelungată). ◆ (Despre oameni) Slăbit, epuizat, consumat.
UZBÉC, -Ă s.m. şi f., adj. (<rus. *uzbek*) **1.** S.m. şi f. (La pl. m.) Popor de religie musulmană, care s-a format, care locuieşte în Uzbekistan; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Uzbekistanului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Uzbekistanului sau uzbecilor; privitor la Uzbekistan sau la uzbeci. ◆(Substantivat, f.) Limba turcică vorbită de uzbeci.
UZI s.m.pl. Popor migrator, de origine turcică, care în sec. 9 a trecut munţii Ural, iar în sec.11 s-a stabilit în Moldova şi în Dobrogea, de unde întreprindea incursiuni în Peninsula Balcanică, ulterior fiind înfrînt de o coaliţie organizată de Imperiul Bizantin.
UZINÁ vb. I tranz. (<fr. *usiner*) A prelucra un material în uzină cu ajutorul unei maşini-unelte. ◆ A fabrica un produs într-o uzină.
UZINÁJ s.n. (<fr. *usinage*) Uzinare.
UZINÁL, -Ă adj. (<fr. *usinal*) De uzină, al uzinei.
UZINÁRE s.f. (<fr. *usinage*) Acţiunea de a uzina şi rezultatul ei.
UZÍNĂ s.f. (<fr. *usine*) **1.** Mare întreprindere industrială, în care se produc utilaje, semifabricate sau materii prime pentru alte procese tehnologice, pentru alte întreprinderi etc. **2.** Instalaţie producătoare de energie electrică, termică sau de alimentare cu apă a unei localităţi, a unei zone, a unei locuinţe. ◇ *Uzina verde* = natura (flora), examinată ca sursă de energie şi hrană.
UZITÁ vb. I tranz. şi refl. (<*uzitat*) A (se) folosi în mod curent.
UZITÁT, -Ă adj. (<fr. *usité*, lat. *usitatus*, it. *usitato*) Care este folosit în mod curent.
UZUÁL, -Ă adj. (<fr. *usuel*, lat. *usualis*) Uzitat. ◆ De mare uz; frecvent.
UZUCAPIÚNE s.f. (<fr. *usucapion*; cf.lat. *usucapio* <*usus* "uz"+*capere* "a lua") (JUR.) Mod de dobîndire a dreptului de proprietate asupra unui bun (imobiliar) prin posedarea lui o anumită perioadă.
UZUFRÚCT s.n. (<lat. *usufructus*; cf.fr. *usufruit*) Drept acordat unei persoane de a se folosi pe deplin de un bun (imobiliar) care aparţine altei persoane şi pe care trebuie să-l restituie la încetarea acestui drept.
UZUFRUCTUÁR, -Ă s.m. şi f. (<lat. *usufructuarius*; cf.fr. *usufruitier*) Persoană care deţine dreptul de uzufruct asupra unui bun (imobiliar).
UZURÁR, -Ă adj., s.m. (<fr. *usuraire*, lat. *usurarius*) (Înv.) **1.** Adj. Cămătăresc. **2.** S.m. Cămătar.
UZÚRĂ s.f. (<fr. *usure*) Deteriorare, degradare a unui obiect (prin folosire îndelungată). ◆ Modificare progresivă a (dimensiunilor) unei piese, în urma funcţionării sistemului din care face parte. ◆ Fig. Slăbire, oboseală, epuizare.
UZURPÁ vb. I tranz. (<fr. *usurper*, lat. *usurpare*) A-şi însuşi în mod fraudulos un bun, un drept, o calitate, un titlu etc.
UZURPATÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<fr. *usurpateur*, lat. *usurpator*) (Persoană) care a acaparat puterea sau şi-a însuşit, în mod ilegal, drepturile altuia.

V

V s.m.invar. A douăzeci şi şaptea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (consoană fricativă labiodentală sonoră). **2.** (CHIM.) Simbol pentru *vanadiu*. **3.** (METR.) Simbol pentru *volt*. **4.** Simbol pentru cifra romană cu valoarea *5*.

VA (METR.) Simbol pentru *voltamper*.

VACÁNT, -Ă adj. (<fr. *vacant*, lat. *vacans, -ntis*) **1.** (Despre posturi, funcţii etc.) Care nu este ocupat de nimeni; liber. **2.** (JUR.; despre succesiuni) Care nu este reclamat de moştenitori.

VACÁNŢĂ s.f. (<lat. *vacantia*, fr. *vacance*, it. *vacanza*) **1.** Perioadă de odihnă acordată elevilor şi studenţilor la sfîrşitul unui trimestru, semestru sau al unui an de studii. ◆ Concediu de odihnă (acordat unui salariat). **2.** Interval de timp în care o instituţie, un organ reprezentativ etc. îşi încetează activitatea. ◆ Situaţie şi interval de timp în care un post, o funcţie etc., o succesiune sînt vacante.

VACÁRM s.n. (<fr. *vacarme*) Zgomot asurzitor, hărmălaie, tumult.

VÁCĂ s.f. (lat. *vacca*) **1.** Femela taurului (domestic); p.restr. carnea acestui animal, folosită ca aliment; p.gener. carne de bovine. ◆ Epitet injurios dat unei femei (grase şi leneşe sau proaste). **2.** *Vacă-de-mare* = morsă (*Odobaenus rosmarus*). **3.** *Vaca-domnului* = insectă heteropteră, cu corpul lăţit şi lunguieţ, cu aripile superioare de culoare roşie cu două puncte negre, cu toracele şi cu capătul abdomenului negre cu dungi roşii (*Pyrrhocoris apterus*).

VACCÍN, -Ă s.n., s.f. (<fr. *vaccin, vaccine*, lat. *vaccina*, it. *vaccino, vaccina*, germ. *Vakzin, Vakzine*) **I.** S.n. **1.** Produs biologic preparat din germeni patogeni (vii, atenuaţi sau omorîţi) sau din culturi microbiene, care se administrează prin injecţii subcutanate ori pe cale orală unui om, unui animal în scop preventiv sau curativ (pentru a imuniza organismul împotriva bolilor infecţioase sau în scop terapeutic). Primul vaccin a fost preparat şi aplicat de E.Jenner în 1796. **2.** Administrare a unui vaccin. **3.** Cicatrice rămasă pe corp în urma administrării unui vaccin. **II.** S.f. Boală infecţioasă şi contagioasă a bovinelor, mai ales a vacilor, caracterizată prin prezenţa unor pustule a căror serozitate se inoculează la om pentru a-i crea imunitate faţă de variolă.

VACCINÁ vb. I tranz. (<fr. *vacciner*, lat., it. *vaccinare*) A administra cuiva un vaccin.

VACCINÁBIL, -Ă adj. (<fr. *vaccinable*) Care poate fi vaccinat.

VACCINÁL, -Ă adj. (<fr. *vaccinal*) Care aparţine vaccinului, referitor la vaccin; care serveşte la prepararea vaccinului.

VACCINÉLĂ s.f. (<fr. *vaccinelle*) Formă atenuată de vaccină la indivizii vaccinaţi anterior.

VACCINO- (<fr. *vaccino-*; cf.lat. *vaccinus* "de la vacă") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) vaccin", "de vaccin".

VACCINOGÉN, -Ă adj. (<fr. *vaccinogène*) (BIOL.) Care (poate) produce vaccin. ◆ Care se referă la vaccinare; care este în legătură cu vaccinarea.

VACCINOSTÍL s.n. (<fr. *vaccinostyle*) Lanţetă pentru vaccinări.

VACCINOTERAPÍE s.f. (<fr. *vaccinothérapie*; cf.lat. *vaccinus* "de la vacă", gr. *therapeia* "îngrijire") Metodă de imunizare activă a organismului uman şi animal sau de tratare a unor boli prin administrare (repetată) de vaccinuri.

VACS s.n. (<germ. *Wachs*) **1.** Preparat (de culoare neagră) folosit (în trecut) pentru lustruirea încălţămintei de piele şi a hamurilor; p.ext. cremă de ghete. **2.** Fig. (Fam.) Lucru fără valoare, fără importanţă.

VACÚF s.n. (<tc. *vakuf, vakf*) Aşezămînt religios musulman; proprietate a unui asemenea aşezămînt, provenită din donaţii şi scutită de dări; donaţie făcută unui astfel de aşezămînt.

VACUITÁTE s.f. (<fr. *vacuité*, lat. *vacuitas, -atis*) Starea, însuşirea a ceea ce este vid.

VACUOLÁR, -Ă adj. (<fr. *vacuolaire*) Cu vacuole, al vacuolelor, referitor la vacuole.

VACUÓLĂ s.f. (<fr. *vacuole*; cf.lat. *vacuus* "gol, vid") (BIOL.) Cavitate în citoplasma celulelor, plină cu o soluţie apoasă.

VÁCUUM s.n. (<lat., fr. *vacuum*, germ. *Vakuum*) **1.** (FIZ.) Vid, gol. **2.** Aparat în care se concentrează o soluţie, prin fierbere în vid, la temperaturi joase.

VACUUMÁRE s.f. (<*vacuum*) **1.** (FIZ.) Vidare. **2.** (CONSTR.) Procedeu de extragere a apei în exces din betonul proaspăt turnat, prin aplicarea pe suprafaţa pieselor a unor panouri în interiorul cărora se face vid.

VACUUMMÉTRU s.n. (<germ. *Vakuummeter*) (FIZ.) Manometru folosit pentru măsurarea presiunilor foarte joase, a gradului de vid.

VAD s.n. (lat. *vadum*) **1.** Loc în albia unui rîu, unde malul este jos şi apa puţin adîncă, permiţînd trecerea prin apă cu piciorul, cu căruţa de pe un mal pe altul. ◆ P.gener. Albie a unei ape curgătoare. ◆ Canal de scurgere, igheab. ◆ Fig. Loc de trecere; p.ext. loc de scăpare, de salvare. **2.** Fig. Loc plasat în apropierea unei mari căi de comunicaţie, care asigură unui negustor o clientelă numeroasă; p.ext. afacere prosperă, sursă de cîştig (mare).

VADEMÉCUM s.n. (<lat. *vade mecum* "mergi cu mine", fr. *vade-mecum*, germ. *Vademekum*) Carte, lucrare (manual, dicţionar etc.) care serveşte drept ghid turistic sau care cuprinde noţiunile de bază ale unei discipline (şi care se poartă cu sine pentru a fi consultată în orice moment).

VADOÁSĂ adj. (<germ. *Vadose* [wasser]) *Apă vadoasă* = apă provenită din infiltraţia în scoarţa pămîntului a apelor acumulate din precipitaţiile atmosferice.

VÁDRĂ s.f. (<sl. *vědro*) **1.** Veche unitate de măsură pentru lichide (conţinînd zece ocale), echivalentă cu 12,88 l în Ţara Românească şi cu 15,2 l în Moldova. **2.** Vas (cilindric) de lemn sau de metal, folosit pentru a scoate apa din fîntînă, pentru a păstra sau pentru a transporta diferite lichide. ◆ Conţinutul unui astfel de vas.

VÁFELĂ (VÁFĂ) s.f. (<germ. *Waffel*) Foaie crocantă din aluat nedospit, folosită ca foaie de tort, la prepararea napolitanelor, a cornetelor de îngheţată etc.

VAG, -Ă adj. (<fr. *vague*, lat. *vagus* <*vagari* "a rătăci") **1.** (Şi adverbial) Lipsit de claritate, de precizie; confuz, nelămurit, nesigur, con-

fuz. ◆ (Substantivat, n.) Ceea ce este vag. **2.** (ANAT.) *Nerv vag* = unul dintre cei doisprezece nervi cranieni, care face parte din sistemul vegetativ parasimpatic, cu rol important în funcţionarea aparatului respirator, a aparatului circulator şi a celui digestiv; nerv pneumogastric.

VAGABÓND, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *vagabond*, lat. *vagabundus*, it. *vagabondo*) (Fiinţă) care rătăceşte fără rost pe drumuri; (persoană) fără ocupaţie constantă şi fără un domiciliu stabil. ◆ (Om) nestatornic. ◆ (Om) de nimic, fără căpătîi.

VAGABONDÁ vb. I intranz. (<fr. *vagabonder*) A rătăci fără ţintă, a hoinări ca (un) vagabond; a trăi ca (un) vagabond.

VAGABONDÁJ s.n. (<fr. *vagabondage*) Acţiunea de a vagabonda şi rezultatul ei; starea celui care vagabondează. ◆ Situaţie, condiţie a unei persoane apte de muncă, fără domiciliu stabil şi fără mijloace de trai şi care trăieşte din expediente.

VAGÁL, -Ă adj. (<fr. *vagal*) Care aparţine nervului vag, referitor la nervul vag.

VAGÁNT, -Ă s.m., adj. (<fr. *vagant*, lat. *vagans, -ntis*, germ. *vagant*, *Vagant*) **1.** S.m. Poet medieval de limbă latină, care cînta bucuria de a trăi; student călător. **2.** Adj. Care hoinăreşte din loc în loc; rătăcitor, nestatornic.

VAGÍL, -Ă adj. (<fr. *vagile*, germ. *vagil*; cf.lat. *vagus* "hoinar") (BIOL.; despre organisme sau celule vegetale) Care se poate deplasa într-un anumit mediu.

VAGÍN, -Ă s.n., s.f. (<fr. *vagin*, lat. *vagina* "teacă") **1.** S.n. (ANAT.) Parte a aparatului genital feminin, în formă de canal cilindric, musculos şi membranos, care face legătura dintre vulvă şi uter. **2.** S.f. (BIOL.) Teacă; spec. teaca frunzelor gramineelor.

VAGINÁL, -Ă adj. (<fr. *vaginal*) Care aparţine vaginului, referitor la vagin.

VAGINÍSM s.n. (<fr. *vaginisme*) (MED.) Contracţie spasmodică dureroasă a muşchiului vaginal.

VAGINÍTĂ s.f. (<fr. *vaginite*) Inflamaţie acută sau cronică a mucoasei vaginului.

VAGINORAGÍE s.f. (<fr. *vaginorragie*; cf. lat. *vagina* "vagin", gr. *rhegnynai* "a curge") (MED.) Hemoragie vaginală.

VAGINOSCOPÍE s.f. (<fr. *vaginoscopie*; cf.lat. *vagina* "vagin", gr. *skopein* "a privi") (MED.) Examinare endoscopică a cavităţii vaginale.

VAGINÚLĂ s.f. (<fr. *vaginule*) Corolă a compozeelor în formă de tub.

VAGMÍSTRU s.m. (<rus. *vahmistr*, germ. *Wachtmeister*) Grad de sergent-major de cavalerie sau de artilerie în armata din trecut; persoană care avea acest grad şi care se ocupa cu administrarea unui escadron sau a unei baterii.

VAGÓN s.n. (<fr. *vagon*, *wagon*, germ. *Waggon*) **1.** Vehicul de mari dimensiuni (propulsat sau autopropulsat), care se deplasează pe şine şi care serveşte la transportul mărfurilor, pasagerilor etc. ◇ *Vagon de dormit* = vagon cu cabine în care sînt instalate paturi ; wagon-lit. *Casă (sistem) vagon* = casă ale cărei încăperi se înşiră una după alta, ca vagoanele unei garnituri de tren. ◇ *Vagon-restaurant* = vagon special amenajat, folosit ca restaurant. *Vagon-cisternă* = vagon în formă de rezervor, care transportă lichide (inflamabile). *Vagon-plug-perie* = tramvai care mătură şi îndepărtează zăpada. **2.** Cantitate de încărcătură (cereale, lemne etc.) care intră într-un vagon şi care serveşte ca unitate de măsură.

VAGONÁBIL, -Ă adj. (<*vagon*) (Despre o cantitate foarte mare) Care se transportă cu vagonul.

VAGONÉT s.n. (<fr. *vagonnet*, *wagonnet*) Vagon mic (basculant) care circulă pe o cale ferată cu ecartament îngust, folosit pentru transportul de materiale pe şantiere, în cariere, în mine, la lucrări forestiere şi de terasament etc.

VAGONETÁJ s.n. (<*vagonet*, după fr. *wagonnage*) Transportare cu ajutorul vagonetelor.

VAGONETÁR s.m. (<*vagonet*) Muncitor care lucrează la încărcarea şi la transportul materialelor cu vagonetul în minele de cărbuni, de sare etc.

VAGOTOMÍE s.f. (<fr. *vagotomie*) (MED.) Secţionare chirurgicală (unilaterală sau bilaterală) a nervului vag (pneumogastric), practicată în ulcerul gastro-duodenal.

VAGOTONÍE s.f. (<fr. *vagotonie*) (FIZIOL.) Dezechilibru al funcţionării sistemului nervos vegetativ parasimpatic, provocat de creşterea exagerată a activităţii nervului vag şi caracterizat printr-o activizare (şi sensibilizare) exagerată a acestuia.

VAGULÁŢIE s.f. (<lat. *vagulatio, -onis*, fr. *vagulation*) Somaţie, în dreptul roman, făcută unui martor de către persoana care îi solicită mărturia.

VAI interj. (<lat. *vae*; cf.alb. *vaj*) Exclamaţie care exprimă sentimente (intense).

VÁIER s.n. (<*văiera*) Tînguire (prelungă), vaiet. ◆ Durere, suferinţă.

VÁIET s.n. (<*văita*) Strigăt sau geamăt de durere, de jale; tînguire, plînset, bocet.

VÁJNIC, -Ă adj. (<rus. *vajnîi*) **1.** Plin de energie, viguros, puternic; dîrz. ◆ Straşnic, grozav, cumplit. **2.** Important, serios, grav; (despre oameni) de seamă, marcant, ilustru.

VAL[1] s.n. (<sl. *valŭ*) **I. 1.** Masă de apă care se deplasează prin mişcări oscilatorii la suprafaţa oceanelor, a mărilor şi a lacurilor, formînd creste şi adînciturі; mişcare ondulatorie care apare la suprafaţa unei întinderi de apă provocată de vînt, de curenţi maritimi etc.; talaz. ◇ Loc. adv. *În valuri* (sau *valuri-valuri*) = unul după altul, în mod succesiv; p.ext. din plin, cu grămada. ◇ *Valurile vieţii* (sau *lumii*, *lumeşti*) sau *ale vieţii valuri* = încercările prin care trece omul în viaţă; vicisitudinile vieţii. *Valurile tinereţii* = nestatornicie, inconsecvenţă (inerentă tinereţii). **2.** P.anal. Ceea ce poate fi comparat (ca formă sau ca mişcare) cu un val. **3.** Fig. (Înv. şi pop.) Încercare grea, cumpănă, necaz. **II. 1.** Cantitate de ţesătură înfăşurată pe un cilindru special (de lemn, de carton etc.); p.ext. nume dat unor obiecte în formă de sul sau de cilindru. **2.** (POLIGR.) Piesă cilindrică de metal la presele de imprimat şi de fălţuit, servind pentru întinderea cernelii, pentru ghidarea fişiilor de hîrtie etc. **3.** (Reg.) Tăvălug. **4.** (Pop.) Sul mobil de lemn sau de metal, pe care se înfăşoară lanţul care ţine găleata la o fîntînă. **5.** *Valul ştreangului* = laţ cu care se prinde ştreangul sau şleaul de crucea căruţei.

VAL[2] s.n. (<lat. *vallum*; cf.germ. *Wall*, it. *vallo*) Meterez de pămînt care servea în anticitate ca fortificaţie.

VALÁBIL, -Ă adj. (<fr. *valable*, lat. *valabilis* <*valere* "a fi sănătos") Care este (sau poate fi) admis, recunoscut ca fiind bun, adevărat, autentic. ◆ Care întruneşte condiţiile cerute (de lege, de o autoritate etc.); pe baza căruia se conferă cuiva un anumit drept.

VALABILITÁTE s.f. (<*valabil*) Calitatea, starea a ceea ce este valabil.

VALABILIZÁ vb. I tranz. (<fr. *valabiliser*) A face (să fie) valabil.

VALÁDĂ s.f. (<it. *vallata*) (MAR.) Concavitate, adîncitură în malul unui rîu.

VALÁH, -Ă (VLAH, -Ă) s.m. şi f., adj. (<lat. *Valachus*, sl. *vlahŭ*, ngr. *vlahos*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Nume dat în evul mediu populaţiei române din stînga şi din dreapta Dunării de către alte popoare; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie. **2.** Adj. Care aparţine Valahiei sau valahilor, referitor la Valahia sau la valahi.

VÁLE s.f. (lat. *vallis*) Adîncitură, depresiune de teren alungită, străbătută (permanent sau temporar) de o apă curgătoare; regiune de şes situată sub nivelul terenurilor din jur (şi străbătută de o apă curgătoare). ◇ Loc.adv. *La vale* = în jos, la coborîş; în josul apei. *De vale* = la capătul de jos al coborîşului, unde începe valea; mai departe (în sensul coborîrii). *Mai la vale* = mai jos, mai departe, în continuare.

VALÉNT, -Ă adj. (<lat. *valens, -ntis*, it. *valente*) Curajos, viteaz, puternic.

VALÉNŢĂ s.f. (<fr. *valence*, lat. *valentia*, it. *valenza*) **1.** (CHIM.) Mărime care relevă capacitatea de combinare a elementelor şi a radicalilor şi care reprezintă numărul atomilor de hidrogen (sau de echivalenţi ai hidrogenului) cu care se poate combina un atom al elementului sau al radicalului respectiv; forţă de legătură între doi atomi ai unei molecule. ◇ *Liniuţă de valenţă* = semn grafic care marchează în formulele chimice legătura dintre atomii moleculelor. ◆ Forţă de legătură între doi atomi ai unei molecule. **2.** Fig. Valoare, însuşire; semnificaţie; posibilitate (de dezvoltare).

VALERIANACÉE s.f. (<fr. *valérianacée*) (La pl.) Familie de plante erbacee, anuale sau perene, dicotiledonate, cu frunzele opuse, întregi sau divizate, cu florile unisexuate sau bisexuate, cu fructul o nuculă (*Valeriana*); (şi la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. *valeriana*).

VALERIANÁT s.m. (<fr. *valérianate*) (CHIM.) Sare a acidului valerianic.

VALERIÁNĂ s.f. (<fr. *valériane*, lat. *valeriana*) **1.** (BOT.) Odolean (*Valeriana officinalis*). **2.** Substanţă uleioasă, puternic mirositoare, extrasă din rizomul odoleanului, cu proprietăţi spasmolitice şi sedative; medicament preparat din această substanţă, sub formă de infuzie, extract, tinctură.

VALERIÁNIC adj. (<fr. *valérianique*) *Acid valerianic* = lichid incolor, uleios, cu miros specific, neplăcut, solubil în apă, în eter şi în alcool, extras din rădăcina de valeriană şi întrebuinţat ca medicament antispasmodic şi sedativ sau în diverse sinteze chimice.

VALÉT s.m. (<fr. *valet*) **1.** Servitor aflat în serviciul personal al cuiva; lacheu; fecior. **2.** Fiecare dintre cele patru cărţi de joc avînd figura unui cavaler; fante.

VALETUDINÁR, -Ă adj. (<lat. *valetudinarius*, fr. *valétudinaire*) (Cu aspect) bolnăvicios.
VALETUDINÁRIU s.n. (<lat. *valetudinarium*) Infirmerie într-o mare casă romană. ◆ Spital de campanie al armatei romane.
VÁLEX s.n. (<lat., fr. *valex*) (CHIM.) Extract uscat, bogat în tananţi, obţinut din cojile ghindelor unor specii de stejar şi folosit în industrie; extract de valonee.
VÁLGUS s.n. (<fr. *valgus*, lat. *valgus*) (MED.) Deviaţie a piciorului în afara axului longitudinal normal.
VALÍD, -Ă adj. (<fr. *valide*, lat. *validus*) **1.** (Despre oameni) Apt pentru muncă; p. gener. sănătos. **2.** (Despre acte juridice, alegeri) Care satisface toate condiţiile cerute de lege; valabil.
VALIDÁ vb. I tranz. (<fr. *valider*) **1.** (JUR.) A confirma, a recunoaşte, a întări valabilitatea unui act juridic, a unui mandat etc. **2.** Fig. A confirma o idee, o ipoteză, un concept etc.
VALIDÁRE s.f. (<*valida*) Acţiunea de a valida şi rezultatul ei. ◇ *Validarea alegerilor* = acţiunea de recunoaştere a rezultatelor unor alegeri.
VALIDITÁTE s.f. (<fr. *validité*, lat. *validitas*, *-atis*) **1.** Calitatea de a fi valid; starea celui valid. **2.** (LOG.) Caracterul unei forme logice de a fi corectă.
VALÍNĂ s.f. (<fr. *valine*) (BIOCHIM.) Aminoacid prezent în proteinele naturale, cu rol important mai ales în coordonarea sistemului nervos central şi în menţinerea tonusului muscular.
VALÍU s.m. (<tc. *vali*) (În Imperiul Otoman) Guvernator al unui vilaiet.
VALÍZĂ s.f. (<fr. *valise*) Geamantan (mic); geantă (de bagaje). ◇ *Valiză diplomatică* = geamantan, geantă etc. în care se transportă mai ales acte diplomatice dintr-o ţară într-alta şi al căror conţinut este scutit de control (vamal), în baza imunităţii diplomatice.
VÁLMĂ s.f. (cf. rus., ucr. *valom*) **1.** Învălmăşeală, îmbulzeală; hărmălaie, tumult. ◇ Loc. adj. şi adv. *De-a valma* = (care este) laolaltă; amestecat (în dezordine), unul peste altul. **2.** Aglomeraţie; dezordine; agitaţie.
VALOÁRE s.f. (<fr. *valeur*, lat. *valor*, *-oris*, it. *valore*) **I. 1.** Însuşire a unor obiecte, fenomene, fapte, acţiuni (naturale, sociale, psihice, colective sau individuale) de a corespunde necesităţilor sociale ale unei comunităţi şi idealurilor generate de acestea; suma calităţilor caracteristice unui obiect, unei fiinţe, unui fenomen etc.; importanţă, însemnătate, preţ. ◇ Loc.adj. *De valoare* = a) (despre lucruri) de preţ, scump, valoros; b) (despre oameni) important, merituos, valoros. ◇ *A pune* (sau *a scoate*) *în valoare* = a sublinia, a demonstra calităţile esenţiale ale unei fiinţe, ale unui lucru, ale unui fenomen etc. ◆ Ceea ce merită apreciere, stimă; ceea ce este valoros, important (din punct de vedere material, moral, social etc.). ◆ Concr. Persoană (sau lucru) cu calităţi remarcabile, deosebite; fiinţă (sau lucru) care are importanţă deosebită. **2.** Eficacitate, putere. ◇ *Valoare nutritivă* = calitate a unui aliment de a satisface necesităţile energetice şi de substanţe ale unui organism. **II. 1.** (ECON.) Muncă socială necesară pentru producerea unei mărfi şi materializată în marfă. ◇ *Valoare de întrebuinţare* = proprietatea unui lucru de a satisface o anumită necesitate a individului sau a societăţii. *Valoare de schimb* = raport în care o anumită cantitate dintr-o marfă de un anumit fel se schimbă cu o cantitate de marfă de alt fel. **2.** Concr. Marfă. **3.** (ECON.) Exprimare în bani a preţului unei mărfi, al unui cec, al unei acţiuni etc. ◇ *Valoare comercială* (sau *de circulaţie*) = echivalent în bani al unei mărfi sau al unui bun pe piaţă; preţul de piaţă; curs. ◆ Înscris (cec, cambie, obligaţiune etc.) reprezentînd un drept în bani sau în bunuri de alt fel. ◇ *Valoare imobiliară* = înscris reprezentînd un drept asupra unor bunuri imobiliare. ◆ Rentabilitate, productivitate. **4.** (MAT.; FIZ.) Mărime matematică (număr) asociată unei mărimi fizice după un anumit procedeu de măsurare sau de reperare, permiţînd compararea acesteia cu alte mărimi de aceeaşi natură. ◇ *Valoare absolută* = valoarea unei expresii matematice cînd nu se ţine seama de semnul (+ sau -) pe care îl are. ◆ Rezultat al unei operaţii matematice, al unui calcul etc. **5.** (MUZ.) Durata absolută sau relativă a unei note muzicale sau a unei pauze. **6.** (ARTE PL.) Proporţia de lumină şi umbră pe care o conţine un ton; p.ext. efect obţinut în pictură prin alăturarea a două nuanţe diferite ale unui ton. **7.** Sensul unui cuvînt, nuanţă de sens.
VALÓN, -Ă s.m. şi f., adj (<fr. *wallon*, germ. *Wallone*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie (de limbă romanică) ce locuieşte în sudul Belgiei; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a sudului Belgiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine sudului Belgiei sau valonilor, referitor la sudul Belgiei sau la populaţia lui.
VALONÉE s.f. (<fr. *vallonée*) Cupa ghindei unor specii de stejar.
VALORÁ vb. I intranz. (<*valoare*; cf.fr. *valoir*) A reprezenta sau a avea o anumită valoare; a preţui, a costa.
VALORÁŢIE s.f. (<*valora*, după fr. *valorisation*) (ARTE PL.) Procedeu artistic prin care se poate da în pictură iluzia volumului obiectelor, a distanţei dintre ochi şi obiecte şi a reliefului acestora, prin efecte de valoare.
VALÓRIC, -Ă adj. (<*valoare*) Referitor la valoare, de valoare.
VALORIFICÁ vb. I tranz. (<*valoare*) A pune în valoare ceva, a face ceva să capete o anumită valoare; a scoate în evidenţă valoarea unui lucru; spec. a utiliza în procesul de producţie materii prime de o anumită valoare, obţinîndu-se produse de valoare mai mare. ◆ A schimba un obiect sau o hîrtie de valoare cu contravaloarea lui în bani.
VALORIFICÁT, -Ă adj. (<*valorifica*) Care este pus în valoare; a cărui valoare este pusă în evidenţă; valorizat. ◆ (Despre surse de energie, materii prime etc.) Care este folosit (în procesul de producţie) cît mai raţional, cît mai rentabil etc.
VALORIZÁ vb.I tranz. (<fr. *valoriser*) **1.** A valorifica. **2.** (FILOZ.) A conferi sau a recunoaşte o valoare (**1**); a formula judecăţi de valoare.
VALORÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *valeureux*, it. *valoroso*) Care are valoare, însuşiri, merite deosebite; preţios. ◆ (Despre oameni) Cu merite deosebite, vrednic de respect; capabil, talentat.
VALS s.n. (<fr. *valse*, germ. *Walzer*) Numele unui dans în măsura de trei timpi, cu mişcare relativ vioaie, devenit dans de salon de răspîndire mondială; melodie după care se execută acest dans.
VALSÁ vb. I intranz. (<fr. *valser*) A dansa un vals.
VALSATÓR, -OÁRE adj. (<*valsa*) Persoană care valsează.
VALTRÁP s.n. (<rus. *val'trap*, germ. *Waltrappe*, *Waldrappe*) **1.** Cuvertură sau pătură împodobită cu diferite cusături, care se pune pe spinarea calului sub şa; cioltar. **2.** Ghetră.
VALŢ s.n. (<germ. *Walze*) Maşină sau instalaţie formată din una sau mai multe perechi de cilindri grei, aşezaţi în paralel, care se rotesc în sensuri opuse, folosită la prelucrarea materialelor prin deformare plastică, la sfărîmarea materialelor granulare, la prelucrarea cauciucului etc. ◆ Cilindru folosit în construcţia unei maşini.
VALUTÁR, -Ă adj. (<*valută*; cf.it. *valutario*) Referitor la valută, de valută.
VALÚTĂ s.f. (<it. *valuta*) **1.** Unitate monetară a unui stat, definită într-o anumită cantitate de metal preţios. **2.** Totalitatea mijloacelor de plată exprimate în moneda altui stat, care pot fi folosite în decontările internaţionale. ◇ *Valută forte* = valută convertibilă care are acoperire în aur şi care este acceptată ca mijloc de plată de mai multe state.
VALVÁR, -Ă adj. (<fr. *valvaire*) În formă de valvă, care aparţine valvei, referitor la valvă.
VÁLVĂ s.f. (<fr. *valve*, lat. *valva*) **1.** (ZOOL.) Fiecare dintre cele două părţi ale cochiliei unor moluşte şi crustacee. **2.** (BOT.) Fiecare dintre pereţii exteriori ai unor fructe, care se desfac la maturitate, permiţînd căderea seminţelor din interior. **3.** (TEHN.) Ansamblu de piese sau armătură, avînd ca piesă de bază o supapă sau un ventil şi care serveşte la oprirea sau la reglarea debitului unui lichid într-o conductă, într-un tub etc.
VALVÎRTÉJ s.n., adv. (<*val*[1]+*vîrtej*) **1.** S.n. Volbură, vîltoare. ◆ Fig. Dezordine, învălmăşeală. **2.** Adv. Vijelios, repede. ◆ Fig. Cu înfrigurare, în mare agitaţie. ◆ În dezordine; buluc.
VALVOLÍNĂ s.f. (<germ. *Valvolin*[öl]) Ulei mineral vîscos, obţinut prin rafinarea cu acid sulfuric a păcurii neparafinoase sau cu un conţinut mic de parafină, care este utilizat ca lubrifiant la unele angrenaje închise.
VALVULÁR, -Ă adj. (<fr. *valvulaire*) Cu valvule, referitor la valvule.
VÁLVULĂ s.f. (<fr. *valvule*, lat. *valvula*) **1.** Valvă mică. **2.** (ANAT.) Cută membranoasă subţire, elastică, cu o margine liberă, situată la orificiul unor organe cavitare sau în interiorul vaselor organismului, care permite trecerea lichidelor biologice numai într-o anumită direcţie.
VALVULECTOMÍE s.f. (<fr. *valvulectomie*; cf.lat. *valvula* "valvulă", gr. *ektome* "excizie") (MED.) Rezecţie chirurgicală a unei valvule, în caz de stenoză.
VALVULÍTĂ s.f. (<fr. *valvulite*) (MED.) Inflamaţie a valvulelor inimii.
VALVULOPATÍE s.f. (<fr. *valvulopathie*; cf.lat. *valvula* "valvulă", gr. *pathos* "suferinţă") (MED.) Nume generic pentru afecţiu-

nile valvulare.
VALVULOTOMÍE s.f. (<fr. *valvulotomie*; cf.lat. *valvula* "valvulă", gr. *tome* "tăiere") Secţionarea chirugicală a unei valvule cardiace stenozate pentru reglarea scurgerii sîngelui din auricul în ventricul.
VAMÁL, -Ă adj. (<*vamă*) De vamă; care aparţine vămii, privitor la vamă; care are loc sau se practică la vamă. ◇ *Taxă vamală* = taxă care se plăteşte la intrarea unui bun dintr-o ţară (regiune) în alta. *Uniune vamală* = acord încheiat între două sau mai multe state în vederea creării unui teritoriu vamal unic (scutit de taxe pentru circulaţia bunurilor).
VÁMĂ s.f. (<magh. *vám*) **1.** Instituţie (de stat) care exercită evidenţa şi controlul asupra intrării şi ieşirii din ţară a mărfurilor, a mijloacelor de transport şi a altor bunuri în vederea stabilirii taxelor legale (şi a încasării lor); punct, loc în care funcţionează o unitate a acestei instituţii. ◆ Taxă vamală. ◆ Uium (la moară). **2.** (În credinţele populare; şi *vamă a văzduhului*) Fiecare dintre cele şapte (sau nouă, douăsprezece, douăzeci şi patru etc.) popasuri (în văzduh), prin care trece sufletul mortului, plătind la fiecare din ele o taxă de răscumpărare a păcatelor, pentru a putea ajunge la cer. ◆ Taxă (în bani) pe care trebuie s-o plătească mortul ca să poată trece prin fiecare popas spre lumea cealaltă.
VÁMEŞ s.m. (<magh. *vámos*) **1.** Funcţionar responsabil de evidenţa, de controlul şi de taxarea mărfurilor care trec prin vamă. ◆ (În organizarea administrativă a principatelor române) Dregător însărcinat de domn cu încasarea veniturilor vămii. **2.** (În antic.) Persoană care lua în arendă dările pe care trebuia să le plătească cetăţenii Romei şi locuitorii Imperiului Roman. **3.** (În credinţele populare) Fiinţă imaginară care păzeşte fiecare dintre vămile văzduhului şi căreia sufletul mortului trebuie să-i plătească vamă (în bani) ca să poată trece spre lumea cealaltă.
VÁMPĂ s.f. (<fr. *vamp*, engl. *vamp*) Actriţă de cinema care interpretează roluri de femeie fatală. ◆ Tip de femeie fatală şi irezistibilă.
VAMPÍR s.m. (<fr. *vampire*, germ. *Vampir*) **1.** Nume dat mai multor specii de lilieci mari din America de Sud şi din America Centrală, cu incisivii laţi şi puternici, care se hrănesc cu sîngele păsărilor şi al mamiferelor (surprinse în somn) (*Phyllostoma spectrum*). **2.** (În superstiţii) Fiinţă imaginară, strigoi care iese noaptea din mormînt şi suge sîngele celor vii. ◆ Fig. Persoană care asupreşte crunt pe altcineva; exploatator. **3.** Criminal care ucide pentru plăcerea patologică de a vedea sînge (curgînd).
VAMPÍRIC, -Ă adj. (<fr. *vampirique*) De vampir; p.ext. îngrozitor, oribil.
VAN, -Ă adj. (<lat. *vanus*, it. *vano*; cf.fr. *vain*) Fără sens, fără rost; inutil, zadarnic; iluzoriu. ◇ Loc. adv. *În van* = în zadar, degeaba. ◆ Neîntemeiat, iluzoriu.
VANADINÍT s.n. (<fr. *vanadinite*) Minereu de vanadiu combinat cu clor şi cu plumb, care se prezintă sub formă de cristale de culoare galbenă, brună, uneori roşie, cu luciu adamantin sau gras.
VANÁDIU s.n. (<fr. *vanadium*, lat. *vanadium*) Element chimic (*V*; nr.at. 23; m.at. 50,94; p.t. 1 715°C; p.f. 3400°C; gr.sp. 6), metal dur, casant, de culoare albă-cenuşie, care se găseşte în natură sub formă de compuşi şi care este folosit ca adaos în oţeluri speciale. A fost descoperit de N.G.Sefström în 1830.
VÁNĂ[1] s.f. (<germ. *Wanne*) Vas mare (de tablă, de fontă, de faianţă, de lemn) pentru îmbăiat sau (rar) pentru spălat rufe.
VÁNĂ[2] s.f. (<fr. *vanne*) Dispozitiv de deschidere, de închidere sau de reglare a circulaţiei unui lichid într-o conductă, montat pe traseul sau la capătul acesteia; p.ext. robinetul împreună cu dispozitivul.
VÁNDA s.f. (<fr. *vanda*) Specie de orhidee din India şi Oceania, cultivată ca plantă ornamentală.
VANDÁBIL, -Ă adj. (<fr. *vendable*) Care se poate vinde.
VANDABILITÁTE s.f. (<*vandabil*; cf.engl. *vandability*) Însuşirea de a se vinde (uşor).
VANDÁL s.m. (<fr. *vandale*, lat. *Vandalus*) **1.** (La pl.) Grup de triburi germanice care au migrat în sec.5 de pe ţărmurile Mării Baltice în Silezia, Moravia, Cîmpia Tisei, au pustiit Galia (406), au ocupat Spania (409) şi, sub conducerea lui Genseric (428-477), au constituit un regat în N Africii, de unde au ajuns la Roma nimicind numeroase valori culturale ale antichităţii şi care a fost desrămat de armatele bizantine în 533-534; (la sg.) persoană care făcea parte din acest grup. **2.** Fig. Om barbar, care distruge valori culturale şi artistice (ale unui popor).
VANDÁLIC, -Ă adj. (<fr. *vandalique*, lat. *vandalicus*, it. *vandalico*) **1.** De vandal, specific vandalului. **2.** Fig. Necivilizat, barbar; crud.
VANDALÍSM s.m. (<fr. *vandalisme*) Distrugere a bunurilor şi a valorilor culturale, artistice etc. ale unui popor; distrugere sălbatică şi nejustificată.
VANDÉE s.f. (<n.pr. *Vendée*, ţinut în Franţa) Focar de rebeliuni (în timpul războaielor civile).
VÁNDRUG s.m. (<germ. *Wanddruck*) Lemn rotund despicat în două, care susţine pereţii unei mine.
VANG s.n. (<germ. *Wange*) Grindă din beton, din metal sau din lemn, aşezată de-a lungul marginilor unei scări fixe şi pe care se reazemă capetele treptelor.
VANILÁT, -Ă adj. (<fr. *vanillé*) Aromat, parfumat cu vanilie.
VANÍLIE s.f. (<ngr. *vanilli*, fr. *vanille*, it. *vaniglia*) **1.** Plantă erbacee din familia orhideelor, perenă, originară din America tropicală, cu tulpina agăţătoare, cu frunzele eliptice cărnoase, cu florile verzi în exterior şi albe în interior, dispuse în scurte raceme şi cu fructele aromatice, în formă de păstaie, bogate în vanilină (*Vanilla planifolia*); p.restr. fructul acestei plante, recoltat înainte de maturitate, supus unui proces special de fermentare şi folosit drept condiment. **2.** Plantă erbacee, cu tulpina ramificată, cu florile albastre sau liliachii, plăcut mirositoare (*Heliotropium peruvianum*). ◇ *Vanilie sălbatică* = plantă erbacee, din familia boraginaceelor, anuală, cu tulpina dreaptă, cu frunzele eliptice, păroase, cu florile albe sau violacee (*Heliotropium europaeum*).

vanilie

VANILINÁT, -Ă adj. (<*vanilină*) Vanilat.
VANILÍNĂ s.f. (<fr. *vanilline*) Substanţă organică foarte aromată, sub formă de cristale aciculare albe, care se extrage din fructele de vanilie sau care se obţine pe cale sintetică, fiind folosită în alimentaţie şi în parfumerie.
VANISÁRE s.f. (după fr. *vanisser*) (TEXT.) Procedeu de tricotare a două fire de natură sau de culori diferite, unul dintre ele apărînd pe o parte a tricotului şi altul pe cealaltă parte a lui sau pe ambele părţi, pentru sporirea rezistenţei sau pentru obţinerea unor desene variate.
VANITÁTE s.f. (<fr. *vanité*, lat. *vanitas*, *-atis*) Ambiţie deşartă, neîntemeiată; dorinţă de a face impresie; orgoliu, trufie; (la pl.) deşertăciune, zădărnicie.
VANITÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *vaniteux*) Plin de vanitate; îngîmfat, trufaş, orgolios.
VÁNTURĂ s.f. (<săs. *wantrud*; cf.germ. *Wanten*) (CONSTR.) Grindă la acoperişul unei case.
VAPÓR s.m., s.n. (<it. *vapore*, lat. *vapor*, *-oris*, fr. *vapeur*, ngr. *vapori*) **I.** S.m. (Mai ales la pl.) **1.** Apă în stare gazoasă, starea normală a apei peste punctul ei de fierbere (care se poate utiliza ca forţă motrice); abur. **2.** Substanţă aflată în stare gazoasă, la o temperatură inferioară temperaturii ei critice. **II.** S.n. Navă propulsată cu ajutorul unui motor cu aburi; p.gener. navă propulsată cu ajutorul unei surse proprii de energie.
VAPOREÁN s.m. (<*vapor*) Navigator care staţionează puţin timp într-un port, fără a avea un domiciliu stabil în acesta.
VAPORIZÁ vb. I refl. şi tranz. (fact.) (<fr. *vaporiser*) (Despre lichide) A (se) transforma în vapori; a (se) evapora.
VAPORIZATÓR s.n. (<fr. *vaporisateur*) **1.** Aparat care produce vaporizarea unui lichid. **2.** Spec. Pulverizator. **3.** (NAV.) Boiler din instalaţia de distilare a apei de mare la bordul unei nave; evaporator.
VAPORÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *vaporeux*, lat. *vaporosus*) Asemănător (prin fineţe) cu vaporii; fin, diafan, transparent. ◆ Fără contururi precise; neclar, difuz, vag.
VAPOROZITÁTE s.f. (<*vaporos*; cf.it. *vaporosità*) Însuşire a ceea ce este vaporos.
VAPOTERAPÍE s.f. (<fr. *vapothérapie*; cf.lat. *vapor* "abur", gr. *therapeia* "îngrijire, tratament") (MED.) Metodă de tratament cu vapori sau apă fin pulverizată.
VAPOTRÓN s.n. (<fr. *vapotron*) Tub electronic de mare putere pentru staţii de radioemisie, a cărui răcire se face cu apă distilată fierbinte.
VAR[1] s.n. (<sl. *varŭ*) Oxid de calciu obţinut prin calcinarea rocilor calcaroase (şi prin hidratarea lor), folosit în special ca liant al

mortarului în construcţii, ca materie primă în industria chimică etc. ◆ Suspensie de var folosită pentru spoitul pereţilor caselor; lapte de var.

VAR² s.n. (<fr., engl. *var*; cf. *v*[olt]+*a*[mper] + *r*[eactiv]) (FIZ.) Unitate de măsură pentru puterea reactivă, corespund unui curent alternativ de un amper sub tensiunea de un volt; (simbol pentru) voltamper reactiv.

VARACTÓR s.n. (<engl., fr. *varactor*) (ELECTRON.) Diodă semiconductoare folosită în calitate de condensator, a cărei capacitate poate fi variată printr-o tensiune de control; varicap.

VARÁN s.m. (<fr. *varan*) Reptilă saurianã carnivoră, cu corpul lung pînă la 3 m, cu limba foarte lungă şi despicată, care trăieşte în Africa, în Asia şi în Australia (*Varanus*).

VARÁNG s.m. (<fr. *Varangue*) Soldat mercenar de origine normandă care făcea parte din garda particulară a împăraţilor bizantini.

VARÁNGĂ s.f. (<fr. *varangue*) (MAR.) Grindă transversală a fundului unei nave.

VÁRĂ s.f. (lat. *vera=ver* "primăvară") Anotimpul cel mai călduros al anului, cuprins între primăvară şi toamnă, care (în emisfera boreală) corespunde perioadei de timp dintre solstiţiul de vară (21, 22 iunie) şi echinocţiul de toamnă (23 septembrie). ◇ Loc.adv. *La vară* = în vara viitoare. *Astă-vară* = în vara trecută. *De cu vară* = din timpul verii; fiind încă vară. *Peste vară* = în timpul verii. Loc. adj. *De vară* = a) care este necesar, util în timpul verii; b) care se practică în timpul verii; c) care se coace vara; văratic. ◆ (Adverbial; în forma *vara*) (În fiecare an) în timpul verii.

VARÉC s.n. (<fr. *varech*) Nume dat unor alge marine brune aruncate de valuri pe ţărmul mării, care servesc pentru îngrăşarea solurilor nisipoase, pentru fabricarea sodei, a iodului etc.

VARÉGI s.m.pl. (<fr. *Varègues*) Nume dat de către slavii de răsărit, de bizantini şi de arabi populaţiilor germanice din Peninsula Scandinavă, care între sec. 9 şi 11 au pătruns în E Europei, ajungînd la Bizanţ; vikingi, normanzi.

VÁRGĂ s.f. (lat. *virga*; cf.fr. *vergue*) **I. 1.** Nuia subţire, flexibilă şi lungă. ◆ (La pl.) Mănunchi de nuiele de aceeaşi lungime, cu care se aplicau în trecut pedepse corporale. ◆ Lovitură aplicată cuiva cu nuiaua; urmă lăsată pe corp de o astfel de lovitură. ◆ Băţ de undiţă. ◆ Vergea subţire de metal (cu care se încărcau în trecut puştile şi se curăţa ţeava puştii). ◆ Baghetă. **2.** (BOT.) *Varga-ciobanului* = plantă erbacee, cu tulpina şi cu ramurile spinoase, cu frunzele opuse şi cu florile liliachii, dispuse în capitule; voinicel (*Dipsacus silvester*); scăiuş (*Dipsacus pilosus*). *Vargă-de-aur* = splinuţă (*Solidago virgaurea*). **II.** Dungă (la o ţesătură).

VÁRIA¹ s.n.pl. (<fr., lat. *varia*) **1.** Culegere bibliografică de scrieri (mărunte) diferite. **2.** Rubrică a unei publicaţii periodice, care conţine diverse articole, note, informaţii etc. scurte şi cu caracter variat.

VARIÁ² vb. I (<fr. *varier*, lat., it. *variare*) **1.** Intranz. A fi diferit, felurit, deosebit; a se deosebi de ceva, a nu semăna cu ceva. **2.** Tranz. A schimba, a modifica, a da o formă diferită. **3.** Intranz. şi tranz. (MAT.) A-şi schimba valoarea. **4.** Tranz. (MUZ.) A supune unor transformări melodice, ritmice, armonice etc. teme, motive muzicale, menţinînd elementele caracteristice fundamentale.

VARIÁBIL, -Ă adj., s.f. (<fr. *variable*, lat. *variabilis*) **I.** Adj. **1.** Care variază, care se schimbă; susceptibil de a se modifica, de a se schimba; schimbător. **2.** (MAT.) *Mărimi* (sau *cantităţi*) *variabile* = mărimi (sau cantităţi) care îşi pot schimba valoarea în raport cu altele (constante). **3.** (Despre cuvinte) Care are forme diferite, care îşi schimbă terminaţia. **II.** S.f. **1.** (MAT.) Cantitate nedeterminată care capătă succesiv diferite valori (în cursul unui calcul); p.gener. cantitate, mărime care variază. **2.** (STATIST.) Caracteristică ce poate prezenta variaţie de la un element la alt element al unei colectivităţi.

VARIABILITÁTE s.f (<fr. *variabilité*) Însuşire a unui obiect, a unui fenomen etc. de a fi variabil. ◆ (BIOL.) Proprietate a organismelor vii de a-şi schimba, sub influenţa mediului şi a factorilor ereditari, particularităţile morfologice, fiziologice, biochimice etc. ◆ (LINGV.) Însuşire a unor cuvinte flexibile de a-şi schimba desinenţa, sufixul etc. ◆ (MAT.) Proprietate a unei cantităţi, a unei mărimi sau a unei funcţii algebrice de a lua succesiv o infinitate de valori diferite.

VARIÁC s.n. (<engl. *variac*) Transformator electric folosit pentru reglarea tensiunii de ieşire.

VARIÁNTĂ s.f. (<fr. *variante*) **1.** Aspect particular, (puţin) diferit faţă de forma de bază, tipică a unui lucru, a unei acţiuni, a unui fenomen etc.; spec. fiecare dintre lecţiunile diferite ale aceluiaşi text manuscris; fiecare dintre formele diferite ale unei creaţii literare, ale unui motiv artistic etc. care a suferit modificări, prelucrări etc. (în raport cu forma considerată de bază). **2.** (LINGV.) Formă a unui element lingvistic (fonem, cuvînt, formă flexionară sau construcţie sintactică) diferită de aspectul tipic al acestuia. **3.** Drum (temporar) care ocoleşte pe o anumită porţiune traseul principal, avînd acelaşi punct final.

VARIÁNŢĂ s.f. (<fr. *variance*) **1.** (FIZ.) Numărul factorilor de echilibru ai unui sistem fizico-chimic care pot varia independent fără ca numărul de faze ale sistemului să se modifice. **2.** (MAT.) Media aritmetică a pătratelor abaterilor valorilor individuale ale unui şir statistic de experienţe, de la media aritmetică a şirului respectiv; pătratul abaterilor standard.

VARIÁT, -Ă adj. (<*varia²*) Care variază, care are multe aspecte; diferit, felurit, variu.

VARIATÓR s.n. (<fr. *variateur* [de vitesse], rus. *variator* [skorosti]) Mecanism sau dispozitiv schimbător de viteză cu variaţie continuă a turaţiei, care asigură transmiterea mişcării de la un arbore motor la arborele principal al unei maşini.

VARIÁŢIE s.f. (<fr. *variation*, lat. *variatio*, *-onis*, it. *variazione*) **1.** Schimbare, transformare; stare a unui lucru care se prezintă sub diferite forme; trecere succesivă sau alternativă de la o formă la alta, de la o stare la alta; aspect schimbător. ◇ (MAT.) *Variaţia unei funcţii* = diferenţa dintre valorile unei funcţii în două puncte ale ei (în succesiunea stabilită de domeniul de definiţie). ◆ Diversitate, felurime. ◇ (MAT.) *Calculul variaţiilor* = calcul întrebuinţat în analiza infinitezimală. **2.** (BIOL.) Schimbare a unei anumite însuşiri (morfologice, fiziologice, biochimice etc.) a organismului animal sau vegetal. **3.** (MUZ.; în forma *variaţiune*) Modificare melodică, ritmică, armonică etc. a unei teme muzicale, cu menţinerea elementelor caracteristice fundamentale; piesă muzicală realizată prin asemenea modificări succesive. **4.** Numele unui dans solistic clasic, variat şi de virtuozitate. **5.** Schimbare a nivelului unei variabile statistice de la un element la altul în cadrul unei colectivităţi sub influenţa factorilor esenţiali şi întîmplători.

VARIAŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *variationnel*, engl. *variational*) Referitor la variaţie.

VARICÁP s. n.(<fr. *varicap*) (ELECTRON.) Varactor.

VARÍCE s.f. (<fr. *varice*, it. *varice*, lat. *varix*, *-ricis*) Dilataţie venoasă patologică permanentă, de formă neregulată (frecventă la membrele inferioare), cauzată de pierderea elasticităţii pereţilor venoşi şi însoţită de dureri şi de tulburări cronice ale ţesuturilor înconjurătoare.

VARICÉLĂ s.f. (<fr. *varicelle*) Boală infecţioasă şi contagioasă benignă, de natură virotică, specifică copiilor, caracterizată prin febră şi prin apariţia pe piele a unor pete roşii cu aspect de vezicule care nu lasă cicatrice; vărsat de vînt.

VARICELIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *varicelliforme*) (Despre boli, vezicule) Care seamănă cu varicela.

VARICOCÉL s.n. (<fr. *varicocèle*; cf.lat. *varix* "varice", gr. *kele* "tumoare") Tumoare formată prin dilatarea varicoasă patologică a venelor cordonului spermatic, a scrotului sau a venelor ovariene, a uterului etc.

VARICÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *variqueux*, lat. *varicosus*) Care prezintă varice, cu varice; provocat de varice, referitor la varice.

VARIETÁTE s.f. (<fr. *variété*, lat. *varietas*, *-atis*) **1.** Însuşire a ceea ce este variat; diversitate, felurime. ◆ (La pl.) Spectacol de divertisment alcătuit din scenete dramatice, dansuri, cuplete, numere de circ, recitări etc. **2.** Formă (diferită), soi (deosebit). ◆ (BIOL.) Individ sau grup de indivizi care se diferenţiază în cadrul speciei prin anumite proprietăţi morfologice; categorie sistematică inferioară speciei.

VARIETÉ (VARIETÉU) s.n. (<fr. *variétés*) Spectacol teatral de gen uşor (de divertisment), care cuprinde piese simple, distractive, scheciuri, cuplete, dansuri, numere de circ etc. ◆ Teatru al cărui repertoriu este format din asemenea spectacole.

VARIÓLĂ s.f. (<fr. *variole*, lat. *variola*, germ. *Variola*; cf.lat. *varius* "pătat") Boală infecţioasă de natură virotică (foarte gravă), caracterizată prin apariţia pe piele (şi pe mucoase) a veziculelor pustuloase, care, la vindecare, lasă cicatrice desfigurante; vărsat negru.

VARIÓLIC, -Ă adj. (<fr. *variolique*) Al variolei, specific variolei, referitor la variolă.

VARIOLÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *varioleux*) Specific variolei, referitor la variolă.

VARIOMÉTRU s.n. (<fr. *variomètre*) **1.** (ELT.) Dispozitiv format din două bobine

electrice, una fixă şi alta mobilă, cu inductanţă variabilă, care serveşte la reglarea fină a inductanţei unui circuit. **2.** Aparat de bord care măsoară viteza verticală de urcare şi cea de coborîre a unui aparat de zbor.

VARISTÓR s.n. (<fr. *varistor*) Dispozitiv (rezistor) a cărui rezistenţă depinde de valoarea tensiunii aplicate la bornele lui.

VÁRIU, -IE adj. (<it. *vario*, lat. *varius*) Diferit, variat.

VARMÉTRU s.n. (<fr. *varmètre*) Instrument pentru măsurarea puterii electromagnetice reactive în reţelele de curent alternativ.

VÁRNIŢĂ s.f. (<bg. *varniţa*, scr. *varnica*) Ladă de scînduri, deschisă în partea de sus şi îngropată pe jumătate în pămînt, folosită pe şantier la stingerea varului sau la prepararea manuală a mortarului. ◆ Groapă amenajată pentru construirea cuptoarelor de var; cuptor în care se arde piatra de var.

VARORMÉTRU s.f. (<fr. *varheuremètre*) Contor electric pentru înregistrarea directă (în varore) a energiei electromagnetice reactive.

VARÓRĂ s.f. (<fr. *varheure*) (FIZ.) Unitate de măsură pentru energia reactivă echivalentă cu puterea reactivă de un var pe oră şi egală cu 3600 de varsecunde.

VARSECÚNDĂ s.f. (<fr. *varseconde*) (FIZ.) Unitate de măsură pentru energia reactivă echivalentă cu puterea reactivă de un var pe secundă.

VÁRUS s.n. (<fr., lat. *varus*) (MED.) Deviaţie a piciorului către înăuntru.

VÁRZĂ s.f. (lat. *vir(i)dia* "verdeţuri") Plantă legumicolă bienală din familia cruciferelor, cu frunzele mari, groase şi ondulate, care se învelesc unele pe altele, formînd o căpăţînă compactă, folosită în alimentaţie (*Brassica oleracea capitata*); mîncare preparată din frunzele acestei plante. ◇ *Varză de Bruxelles* = varietate de varză cu tulpina înaltă şi cu căpăţîna mică, de la care se consumă mai ales mugurii formaţi la subsuoara frunzelor (*Brassica oleracea gemmifera*). *Varză creaţă* = varietate de varză cu frunzele foarte creţe şi cu căpăţîna afînată (*Brassica oleracea sabanda*). *Varză roşie* = varietate de varză cu frunzele de culoare roşie-violetă, care se consumă ca salată (conservată) (*Brassica oleracea rubra*).

varză

VAS s.n. (lat. *vasum*; cf.fr. *vaisseau*, it. *vaso*) **1.** Recipient de sticlă, de lut, de lemn, de metal etc., de diferite forme şi dimensiuni, care serveşte la păstrarea (şi transportul) substanţelor lichide sau solide ori ca obiect de ornament. ◆ (Mai ales la pl.) Nume generic dat farfuriilor, oalelor, castroanelor etc., folosite la masă şi la prepararea mîncării. ◇ *Vas-minune* = vas de bucătărie a cărui construcţie permite prepararea rapidă a mîncărurilor, prin fierbere sub presiune; oală cu presiune. **2.** Navă. **3.** (ANAT.) Fiecare din formaţiile tubulare închise, prin care circulă sîngele, limfa etc. ◆ (BOT.) Celulă vegetală alungită sau tub capilar gol (provenit din fuziunea mai multor celule) prin care circulă seva în plante.

VASÁL, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *vassal*, lat. *vassalus*) (În ev.med.; în apusul Europei) (Persoană, stat) care se afla în raporturi de vasalitate faţă de un senior (sau faţă de un alt stat).

VASALITÁTE s.f. (<fr. *vassalité*) **1.** (În ev. med.; în apusul Europei) Ansamblul raporturilor sociale stabilite între membrii păturii aristocratice pe baza acordării de către seniori (suzerani) vasalilor a unor feude, din care decurgeau obligaţii reciproce (civile, militare etc.). **2.** Situaţie de dependenţă politică a unui stat faţă de alt stat (considerat suzeran), cu păstrarea autonomiei.

VÁSCĂ s.f. (<it. *vasca*, fr. *vasque*) (ARHIT.) Recipient din ghips, din piatră, din metal etc., în formă de cupă, folosit ca element decorativ (în parcuri, în pieţe publice etc.).

VASCULÁR, -Ă adj. (<fr. *vasculaire*; cf.lat. *vasculum* "vas mic") **1.** (ANAT.) Care se referă la vasele sangvine sau limfatice din organismele vii. ◇ *Sistem vascular* = totalitatea vaselor sangvine şi limfatice ale unui organism. *Ţesut vascular* = ţesutul din care sînt formate vasele sangvine. **2.** *Plantă vasculară* = nume generic pentru plantele superioare care au în structura lor vase prin care circulă seva.

VASCULARIZÁ vb. I tranz. (<fr. *vascullariser*, engl. *vascularize*) (MED.; despre vase sangvine) A străbate un ţesut, un organ etc.

VASCULARIZÁT, -Ă adj. (<fr. *vascularisé*) (Despre ţesuturi, organe) Care conţin vase sangvine.

VASCULARIZÁŢIE s.f. (<fr. *vascularisation*) Proces de formare a unor vase noi de sînge în ţesuturile sau în organele unui organism. ◆ Totalitatea vaselor sangvine şi limfatice ale unui organ sau ale unei structuri biologice. ◆ Mod de dispunere a vaselor într-un ţesut, într-un organ, într-un organism.

VASECTOMÍE s.f. (<fr. *vasectomie*; cf.lat. *vas* "canal", gr. *ektome* "excizie") (MED.) Rezecţie a canalelor deferente.

VASÉL s.n. (<ngr. *vaselo*; cf.it. *vascello*) (Înv.) Vas de război; bastiment.

VASELÍNĂ s.f. (<fr. *vaseline*, germ. *Vaseline*) Substanţă lubrifiantă obţinută prin rafinarea fracţiunilor grele de la distilarea ţiţeiului sau prin amestecarea cu parafină a unor uleiuri, minerale, folosită în scopuri tehnice, farmaceutice şi cosmetice.

VASÍLCĂ s.f. (<n.pr. *Vasilca*) (Mai ales art.) Obicei practicat cu prilejul sărbătorilor de iarnă, în special în ajunul sau în ziua Anului Nou, de colindători, de obicei ţigani, care umblă pe la case cu o căpăţînă de porc (sau cuo păpuşă) purtată pe o tavă şi împodobită cu panglici, cu mărgele, cu flori etc.; căpăţînă de porc (sau păpuşă) folosită cu această ocazie; p.ext. colindă care se cîntă cu această ocazie.

VASILÍSC s.m. (<ngr. *vasiliskos*, sl. *vasiliskŭ*) (MITOL.) Animal fabulos, asemănător cu un şarpe, a cărui privire este considerată mortală.

VASISTÁS s.n. (<fr. *vasistas*) Ferestruică, ochi (într-o fereastră mai mare, într-o uşă).

VASO- (<fr., it. *vaso-*; cf.lat. *vas*) Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la un) vas sangvin", "circulaţie vasculară".

VASOCONSTRICTÓR, -OARE adj., s.n. (<fr. *vaso-constricteur*) (Medicament, substanţă etc.) care provoacă vasoconstricţie.

VASOCONSTRÍCŢIE s.f. (<fr. *vaso-constriction*) (FIZIOL.) Micşorare a lumenului unui vas sangvin prin contracţia fibrelor musculare netede din pereţii săi, produsă prin acţiuni nervoase, hormonale sau medicamentoase (şi cauzînd reducerea afluxului de sînge).

VASODILATATÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *vaso-dilatateur*) (Medicament, substanţă etc.) care provoacă vasodilataţia.

VASODILATÁŢIE s.f (<fr. *vaso-dilatation*) (FIZIOL.) Mărire a lumenului unui vas sangvin prin relaxarea fibrelor musculare netede din pereţii săi, produsă prin acţiuni nervoase, hormonale sau medicamentoase (şi cauzînd un aflux sporit de sînge).

VASOGRAFÍE s.f. (<fr. *vasographie*) (MED.) Radiografie a aparatului circulator cu ajutorul unei substanţe de contrast.

VASOMOTÓR, -OÁRE adj. (<fr. *vasomoteur*) **1.** (Despre nervi sau despre centri nervoşi) Care provoacă sau reglează contracţia sau relaxarea vaselor sangvine. **2.** Care se referă la contracţia sau la relaxarea vaselor sangvine, care aparţine acestor mişcări.

VASOMOTRICITÁTE s.f. (<fr. *vasomotricité*) Însuşirea de a contracta sau de a relaxa vasele sangvine.

VASOPLEGÍE s.f. (<fr. *vasoplégie*) (MED.) Vasodilataţie (patologică) generalizată.

VASOPRESÍNĂ s.f. (<fr. *vasopressine*) (FIZIOL.) Hormon cu acţiune vasoconstrictoare şi antidiuretică, secretat de lobul posterior al hipofizei.

VASOTOMÍE s.f. (<fr. *vasotomie*; cf.lat. *vas* "canal", gr. *tome* "tăiere") (MED.) Secţionare chirurgicală a vaselor deferente.

VAST, -Ă adj. (<fr. *vaste*, it. *vasto*, lat. *vastus*) (Despre spaţii, terenuri, construcţii) Care are dimensiuni sau proporţii foarte mari; întins, larg, mare, amplu. ◆ (Despre abstracte) Care se extinde în mai multe domenii; de mare anvergură; amplu, complex, cuprinzător.

VASTITÁTE s.f. (<fr. *vastité*, lat. *vastitas, -atis*) Însuşire a ceea ce este vast; imensitate, întindere mare; complexitate.

VAŞÉTĂ s.f. (<fr. *vachette*) Piele de taurine tăbăcită vegetal.

VATÁLĂ (VĂTÁLĂ) s.f. (<bg. *vatala*) (La războiul de ţesut) Partea de sus a dispozitivului în care se fixează spata, alcătuită dintr-o scîndură de lemn bombată la mijloc şi dispusă orizontal, care se apucă cu mîna; p.ext. partea de jos a acestui dispozitiv, formată dintr-o bară de lemn, paralelă cu cea de sus; spec. dispozitiv în care se fixează spata, împreună cu cadrul de lemn în care este montat acesta, formînd organul mobil al războiului, care permite dirijarea suveicii prin rost, repartizează firele de urzeală în lăţime şi îndeasă firul de bătătură.

VÁTĂ s.f. (<germ. *Watte*) Material format din fibre de origine vegetală, animală sau minerală, constituind o masă omogenă, care este folosit ca strat filtrant şi izolant. ◆ Material format din fibre elastice, scurte şi subţiri de bumbac, care formează o masă compactă

albă, folosit pentru pansamente. ◇ *Vată de hîrtie* = produs asemănător vatei, obţinut din celuloză de lemn, care se foloseşte în medicină, în locul vatei de bumbac, sau la ambalaj. *Vată de zahăr* = produs alimentar dulce, pufos, asemănător cu vata, care se obţine, prin centrifugare, dintr-o soluţie de zahăr (şi se comercializează înfăşurat pe beţişoare sau în pachete). *Vată de zgură* = material obţinut din zgură topită, folosit ca izolant termic şi acustic. *Vată de sticlă* = material format din fibre de sticlă împîslite, folosit ca izolant termic şi acustic (în construcţii).

VATELÍNĂ s.f. (<germ. *Watteline*) Material textil obţinut din bumbac scămoşat, care se introduce între stofa şi căptuşeala unei haine (de iarnă), pentru a o face mai călduroasă.

VÁTES s.m.invar. (<lat. *vates*) Profet, ghicitor la romani. ◆ Poet inspirat, cîntăreţ.

VATICINÁ vb. I tranz. (<fr. *vaticiner*, it. *vaticinare*, lat. *vaticinari*) A prezice, a face profeţii.

VATICINÁR, -Ă adj. (<fr. *vaticinaire*, lat. *vaticinarius*) Cu caracter de profeţie; profetic, vizionar.

VATICINATÓR s.m. (<lat. *vaticinator*, fr. *vaticinateur*) Prezicător, profet, ghicitor; şarlatan.

VATÍR s.n. (<germ. *Wattier*[leinen]) Pînză de bumbac, de in sau de cînepă, foarte apretată, folosită la întărirea umerilor şi a piepţilor hainelor (bărbăteşti).

VATMÁN s.m. (<fr. *wattman*, engl. *wattman*) Persoană care conduce un tramvai.

VÁTOS s.m. (<ngr. *vatos*) Peşte marin, asemănător cu calcanul, cu corpul rombic acoperit cu solzi osoşi prevăzuţi cu cîte un spin; vulpe-de-mare (*Raja clavata*).

VÁTRĂ s.f. (cuv.autoh.; cf.alb. *vatrë*) **1.** Loc special amenajat în tinda casei ţărăneşti, sub formă de platformă, pe care se face focul pentru a pregăti mîncarea; parte plană în interiorul cuptorului (de pîine), unde se face focul; p.ext. suprafaţă plană care prelungeşte (şi susţine) cuptorul sau soba în afară şi pe care se poate şedea sau dormi. ◆ Parte inferioară din interiorul unui cuptor metalurgic pe care se aşază materialul (care urmează să fie) prelucrat; partea forjei pe care se aşază şi se arde combustibilul. **2.** Locuinţă, cămin, casă (părintească). ◆ Loc de origine, de baştină. ◇ *A lăsa la vatră* = a elibera un ostaş care şi-a făcut stagiul militar; a demobiliza. ◆ Cuib (cu pui) al unui animal sălbatic. **3.** Centrul, locul principal al unei aşezări, al unei instalaţii etc.; loc pe care s-a construit, se construieşte sau se aşază ceva. ◇ *Vatra satului* = suprafaţa de teren pe care se află casele şi anexele gospodăreşti ale satului. **4.** Porţiune de teren, pe un cîmp, care se deosebeşte de restul locului prin vegetaţia diferită sau prin lipsa vegetaţiei.

VÁUCER s.n. (<engl. *voucher*) Certificat (de proprietate); adeverinţă, chitanţă; cupon.

VÁZĂ[1] s.f. (<fr. *vase*, germ. *Vase*, it. *vaso*, lat. *vas*) Vas de flori; glastră.

VÁZĂ[2] s.f. v. *văz*.

VĂCÁR s.m. (lat. *vaccarius*) Persoană care duce la păscut şi păzeşte vacile.

VĂCĂLÍE s.f. (<*veacă*) **1.** Marginea de lemn sau de tinichea a sitei, a ciurului, a baniţei etc. **2.** Numele mai multor specii de ciuperci necomestibile din familia poliporaceelor, de consistenţă lemnoasă, care cresc pe trunchiurile arborilor: a) *văcălie-de-brad* = ciupercă cu pălăria acoperită de o crustă galbenă-roşcată (*Fomes pinicola*); b) *văcălie-de-fag* = ciupercă în formă de etajeră, de culoare brună-negricioasă, cu zone concentrice (*Ganoderma applanatum*); c) *văcălie-de-mesteacăn* = ciupercă în formă de copită, cu pălăria cărnoasă, acoperită cu o pieliţă subţire şi netedă, cenuşie-roşcată (*Placodes betulinus*); d) *văcălie-de-salcie* = ciupercă cu pălăria bombată, albă, apoi brună, cu miros de anason (*Trametes suaveolens*).

VĂCĂRÍT s.n. (<*vacă*) (În ev.med.; în Ţara Românească) Dare în bani percepută de domnie pentru fiecare cap de vită (mare) şi pe cai; taxă care se plătea pentru păşunatul vitelor mari.

VĂCĂRÍŢĂ s.f. (<*văcar*) Femeie care duce la păscut şi păzeşte vacile.

VĂCSUÍ vb. IV tranz. (<*vacs*) A unge încălţămintea cu vacs (sau cu cremă de ghete) şi a o lustrui.

VĂCSUÍT, -Ă adj. (<*văcsui*) (Despre încălţăminte) Care a fost uns cu vacs (sau cu cremă de ghete) şi lustruit.

VĂCSUITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*văcsui*) Lustragiu.

VĂDÍ vb. IV tranz. (<sl. *vaditi*) A face să se vadă, să fie evident; a demonstra, a dovedi, a arăta. ◆ Tranz. şi refl. (Despre persoane) A (se) da pe faţă, a (se) demasca.

VĂDÍT, -Ă adj. (<*vădi*) (Şi adverbial) Care este evident, clar, înverderat.

VĂDRÁR s.m. (<*vadră*) Persoană care era însărcinată cu încasarea vădrăritului.

VĂDRĂRÍT s.n. (<*vadră*) (În sec.18; în Moldova) Dare plătită de producători pentru fiecare vadră de vin. ◆ Incasare a vădrăritului.

VĂDUV, -Ă adj., s.m. şi f. (lat. *viduus*, *-ua*) **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care şi-a pierdut soţul sau soţia (prin deces) şi nu s-a recăsătorit. **2.** Adj. Fig. Lipsit de ceva; liber, gol.

VĂDUVÍ vb. IV (<*văduv*) **1.** Intranz. şi tranz. fact. A lăsa sau a face pe cineva să devină văduv. ◆ Tranz. Fig. A lăsa pe cineva singur, a lipsi pe cineva de ceva. **2.** Intranz. A trăi în văduvie.

VĂDUVÍE s.f. (<*văduv*) Stare de văduv; perioadă trăită de cineva ca văduv.

VĂDUVIOÁRĂ s.f. (<*văduvă*) **1.** Diminutiv al lui văduvă. **2.** (IHT.) Văduviţă (*Leuciscus idus*).

VĂDUVÍŢĂ s.f. (<*văduvă*) **1.** Văduvioară (**1**). **2.** Peşte teleostean, cu corpul comprimat lateral, acoperit cu solzi mici, alb pe burtă şi cenuşiu-verzui sau albăstrui pe spate (*Leuciscus idus*).

VĂGĂÚNĂ s.f. (cf.magh. *vágány*) **1.** Loc înfundat între munţi sau între dealuri, pe unde curg pîraiele şi torentele; vale îngustă şi adîncă; p.ext. adîncitură, scobitură adîncă într-un munte. ◆ Fig. Încăpere strîmtă şi întunecoasă. **2.** Scorbură. **3.** Orbita ochiului.

VĂITÁ vb. I refl. (<*vai*) A scoate strigăte (de durere, de jale); a geme, a se tîngui, a se lamenta, a se văicări. ◆ Tranz. A compătimi pe cineva. ◆ A-şi exprima (în cuvinte) necazul, durerea, supărarea.

VĂL s.n. (de la *înväl(u)i*, după lat. *velum*, fr. *voile*, it. *velo*, prin falsă apropiere etimologică) **1.** Bucată de ţesătură foarte fină (şi transparentă) cu care îşi acoperă femeile capul (lăsînd capetele acesteia să atîrne pe spate sau în faţă) sau cu care îşi învăluie corpul ori o parte a lui; voal. ◇ *A i se pune* (sau *a i se lua*) *cuiva un văl* (*de*) *pe ochi* = a înceta (sau a începe) să înţeleagă clar ceva, să judece limpede. **2.** (ANAT.) *Vălul palatului* = porţiune musculară care continuă, în partea posterioară a cavităţii bucale, palatul tare şi care se termină cu omuşorul. **3.** *Vălul-miresei* = plantă erbacee anuală din familia cariofilaceelor, cu tulpina mică, cu florile lineare de culoare roz sau purpurie (*Gypsophila muralis*).

VĂLĂRÍT s.n. (Reg.) Obicei practicat de grupuri de tineri de la sate, la Paşti, la Crăciun sau la Anul Nou, cînd se merge pe la casele oamenilor şi se fac urări gazdelor, care îi răsplătesc cu daruri.

VĂLĂTÚC s.n. (<cf. *val*[1]) **1.** Sul făcut dintr-un material flexibil, înfăşurat în lungime; spec. val[1]. **2.** (Mai ales la pl.) Material de construcţie în formă de cărămizi (sau de colaci), făcut din lut amescecat cu paie sau cu rogoz, din care se clădesc pereţii caselor ţărăneşti (astupîndu-se o îngrăditurâ de pari).

VĂLŢUÍ vb. IV tranz. (<*valţ*) A prelucra cu ajutorul valţurilor.

VĂLŢUITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*vălţui*) Muncitor care lucrează la valţ.

VĂLURÁT, -Ă adj. (<*val*[1]) Care este cu valuri sau ca nişte valuri; cu neregularităţi.

VĂLURÓS, -OÁSĂ adj. (<*val*[1]) Care are valuri[1], unduios.

VĂMĂŞÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*vameş*) Care aparţine vameşului sau vămii, referitor la vameş sau la vamă.

VĂMUÍ vb. IV tranz. (<*vamă*) **1.** A percepe, a încasa vamă. **2.** A lua uium la moară ca plată pentru măcinat. ◆ Fig. A fura (o parte din ceva).

VĂPÁIE s.f. (cuv.autoh.; cf.alb. *vapë*) **1.** Flacără mare. ◆ Arşiţă, dogoare. **2.** Fig. Lumină strălucitoare (a corpurilor cereşti). **3.** Văpăiţă (**2**).

VĂPĂIŢĂ s.f. (<*văpaie*+*opaiţ*) **1.** Opaiţ. **2.** Făclie de lemn sau de răşină cu care se sperie noaptea peştii pentru a-i determina să intre în capcanele pregătite.

VĂR, VĂRĂ s.m. şi f. (lat. [consobrinus] *verus*, [consobrina] *vera*) **1.** Grad de rudenie între copiii sau descendenţii persoanelor care sînt fraţi sau surori; persoană care se află într-o asemenea relaţie de rudenie cu o altă persoană, considerată în raport cu aceasta. **2.** (La vocativ, m.) Termen familiar de adresare către un prieten sau către un cunoscut.

VĂRÁ vb. I intranz. (<*vară*) A petrece vara undeva. ◆ Tranz. A ţine oile sau vitele la păşune (la munte) în timpul verii.

VĂRÁR s.m. (<*var*[1]) Muncitor specializat în construirea cuptoarelor de var şi în arderea pietrei de var. ◆ Persoană care vinde var.

VĂRÁT s.n. (<*văra*) **1.** Faptul de a văra. **2.** Taxă care se plătea în trecut pentru păşunatul vitelor pe terenurile cuiva în timpul verii.

VĂRÁTIC, -Ă (VĂRÁTEC, -Ă) adj., s.n. (<*vară*) **1.** Adj. Care este caracteristic verii; de vară. ◆ (Despre plante, fructe) Care se coace vara; timpuriu. **2.** S.n. Locul unde sînt duse oile vara la păşunat.

VĂRĂRÍE s.f. (<*var*[1]) Locul de unde se

extrage piatra de var; locul şi instalaţiile folosite pentru fabricarea manuală sau mecanizată a varului; loc unde se depozitează sau unde se vinde varul.
VĂRGÁ vb. I tranz. (<*vargă*) A face dungi.
VĂRÓS, -OÁSĂ adj. (<*var*[1]) Care conţine (mult) var, cu (mult) var; cu aspect de var; calcaros.
VĂRSÁ vb. I (lat. *versare*) **I. 1.** Tranz. A face să curgă un lichid sau o substanţă (prin înclinarea sau prin răsturnarea recipientului în care se află aceasta sau aceasta). ◆ Fig. A lansa, a arunca asupra cuiva, în cantitate mare, săgeţi, proiectile etc. **2.** Refl. (Despre ploaie) A cădea din abundenţă, a turna. **3.** Refl. (Despre ape curgătoare) A-şi uni cursul cu altă apă (mai mare ca volum). ◆ (Rar) A se revărsa peste maluri. **4.** Tranz. A vomita. **5.** Tranz.şi refl. A (se) împrăştia, a (se) răspîndi. ◆ Tranz. (Despre surse de lumină, de căldură) A răspîndi, a revărsa caldură, lumină. **II.** Tranz. **1.** A repartiza un soldat la o anumită unitate militară sau a-l transfera dintr-o unitate într-alta. **2.** A preda cuiva o sumă de bani, de obiecte de valoare etc.; a efectua un vărsămînt; a plăti, a achita.
VĂRSÁRE s.f. (<*vărsa*) **1.** Acţiunea de a (se) vărsa şi rezultatul ei. ◇ *Vărsare de sînge* = ucidere în masă, masacru. **2.** Concr. Loc în care o apă curgătoare se varsă în altă apă.
VĂRSÁT[1] s. n. (<*vărsa*) **1.** Faptul de a se vărsa. **2.** (MED.; pop.) Variolă. ◇ *Vărsat negru* = variolă caracterizată de apariţia pe corp a numeroase pustule pline cu sînge, cu aspect de pete negre. *Vărsat de vînt* = varicelă. *Vărsat mare* = scarlatină.
VĂRSÁT[2], -Ă adj. (<*vărsa*) (Despre mărfuri) Care se vinde cu amănuntul (fiind luat dintr-o cantitate mai mare); care nu este preambalat şi se împachetează în momentul cumpărării.
VĂRSĂMÎNT s.n. (<*vărsa*, după fr. *versement*) Predare, depunere a unei sume de bani la dispoziţia cuiva, pe baza unei obligaţii legale; p.gener. plată a unei sume de bani. ◆ Concr. Sumă de bani astfel predată sau depusă la dispoziţia cuiva.
VĂRSĂTÓR, -OÁRE adj., s.m.art. (<*vărsa*) **I.** Adj. Care varsă. **II.** S.m. (Şi art.) Una dintre cele 12 zodii ale anului cuprinsă între 20 ianuarie şi 18 februarie. ◆ Unul dintre cele 12 semne zodiacale avînd mai multe reprezentări (un bătrîn care ţine sub braţ sau pe umăr una sau două amfore, o fiinţă fabuloasă cu coadă de peşte etc.). ◆ Persoană născută în această zodie.
VĂRSĂTÚRĂ s.f. (<*vărsa*) Faptul de a (se) vărsa. ◆ Ceea ce a fost vărsat, vomitat.
VĂRUÍ vb. IV tranz. (<*var*[1]) A acoperi cu lapte de var (cu unele adaosuri) o suprafaţă tencuită, lipită cu lut etc. a unui element de construcţie; a spoi.
VĂRUIÁLĂ s.f. (<*vărui*) **1.** Acţiunea de a vărui. **2.** Concr. Strat de lapte de var (cu unele adaosuri) aplicat pe o suprafaţă tencuită, lipită cu lut etc.; spoială.
VĂRZÁRE s.f. (<*varză*) Plăcintă umplută cu varză sau cu ceapă, cu mărar, cu ştir etc.
VĂSĂRÍE s.f. (<*vas*) Totalitatea vaselor dintr-o gospodărie, dintr-un restaurant, dintr-o cantină etc., din care se mănîncă sau în care se pregăteşte mîncarea; veselă.
VĂTÁF (VĂTĂŞ) s.m. (cf.ucr. *vataga* "ceată, mulţime", pol. *wataha*, bg. *vatah*) **1.** (În ev.med.; în ţările române) Conducător, şef (al unei organizaţii, al unei asociaţii de meseriaşi sau de negustori, al unei instituţii etc.). **2.** Supraveghetor al slugilor de la curtea unui boier sau de la o mănăstire; administrator al unei moşii (boiereşti). **3.** Conducător al unui grup de curteni, de slujitori sau de oşteni, format din supuşii de la sate ai unui dregător. ◇ *Vătaful divanului* = boier însărcinat cu convocarea divanului. *Vătaf de agie* = şeful poliţiei. *Vătaf de plai* = şef al plăieşilor care păzeau un plai sau o trecătoare. *Vătaf de hotar* = şef de străjeri, de grăniceri. *Vătaf de plasă* = funcţionar administrativ care conducea o plasă. **4.** Cioban care conduce o stînă. **5.** Şef al unei echipe de pescari. **6.** Persoană care conduce căluşarii, colindătorii etc. sau alaiul unei nunţi tradiţionale.
VĂTĂMÁ vb. I tranz. (lat. *victimare*) **1.** A dăuna sănătăţii, integrităţii corporale (cauzînd boli, răni etc.); a fi nociv. ◆ Fig. A provoca cuiva un rău, neplăceri, neajunsuri. ◆ Refl. Spec. A face hernie. **2.** A produce cuiva pagube, prejudicii, neajunsuri; a leza (moralmente) pe cineva. ◆ A încălca, a nesocoti precepte, norme, reguli.
VĂTĂMÁN s.m. (<rus., ucr., pol. *ataman*) (În ev.med.; în Moldova) **1.** Conducător al unui sat liber. **2.** Reprezentant al stăpînului feudal într-un sat aservit, însărcinat cu controlul şi cu executarea obligaţiilor locuitorilor satului faţă de stăpîn.
VĂTĂMÁT, -Ă adj. (<*vătăma*) **1.** Bolnav; rănit; lovit. ◆ Spec. Bolnav de hernie. **2.** Deteriorat. ◆ Care a suferit un neajuns; prejudiciat; lezat (moralmente).
VĂTĂMĂTÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*vătăma*) **1.** Adj. Care vatămă sau poate vătăma; dăunător. ◆ (Substantivat, m.) Nume dat insectelor (sau altor animale) care produc stricăciuni plantelor de cultură. **2.** S.f. Plantă erbacee, perenă, din familia leguminoaselor, cu frunzele imparipenate şi cu florile galbene-aurii, dispuse în capitule globuloase, cu fructul o păstaie, înrebuinţată ca plantă medicinală şi furajeră (*Anthyllis vulneraria*). **3.** S.f. Plantă erbacee, anuală, din familia gramineelor, cu frunzele păroase şi cu florile dispuse în spiculeţe (*Bromus commutatus*).
VĂTĂMĂTÚRĂ s.f. (<*vătăma*) (Pop.) Nume dat mai multor boli interne, care provoacă crize viscerale acute (ex. *hernie, colici, pelagră* etc.).
VĂTĂŞÉL s.m. (<*vătaş*) Diminutiv al lui vătaf. ◆ Vornicel (la nuntă). ◆ (În vechea organizare administrativă) Funcţionar inferior la primărie.
VĂTĂŞÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*vătaş*) Care aparţine vătafului; de vătaf, referitor la vătaf.
VĂTĂŞÍE s.f. (<*vătaş*) **1.** Funcţia, slujba de vătaf. ◇ *Vătăşie de plai* = subprefectură. **2.** Taxă care se plătea la bariera unui oraş pentru intrarea unui vehicul cu marfă sau pe venitul provenit din negoţul cu diferite mărfuri.
VĂTĂŞÍŢĂ s.f. (<*vătaş*) **1.** Soţia vătafului. **2.** Femeie care conducea gospodăria unei case boiereşti, avînd în subordine slugile (de sex feminin). **3.** Vornicească la nuntă.
VĂTMĂNÍŢĂ s.f. (<*vatman*) Femeie care conduce un tramvai.
VĂTRÁI (VĂTRÁR) s.n. (<*vatră*) **1.** Unealtă (metalică) în formă de lopăţică sau de cîrlig cu mîner lung, cu care se scoate sau se scormoneşte jarul sau cenuşa în vatră. **2.** Lambă (la căruţă sau la car).
VĂTÚI[1] s.m. (cuv.autoh.; cf.alb. *ftujë, vëtulë*) Ied sau pui de iepure (pînă la un an). ◆ Piele (prelucrată) a puiului de căprioară sau de capră (neagră).
VĂTUÍ[2] vb. IV tranz. (<*vată*) A căptuşi cu vată sau cu vatelină un obiect de îmbrăcăminte (de iarnă); p.ext. a capitona, a matlasa.
VĂZ (VÁZĂ[2]) s.n. (s.f.) (<*vedea*) **1.** Unul dintre cele cinci simţuri, prin care se percep imaginile, se înregistrează forma, culoarea, dimensiunile, luminozitatea, amplasarea în spaţiu şi deplasarea obiectelor; capacitatea de a percepe imaginile; vedere. **2.** (În forma *vază*) Consideraţie, stimă; prestigiu; reputaţie. ◇ Loc.adj. *Cu* (sau *de*) *vază* = (despre oameni) care deţine un loc de frunte, o poziţie importantă; care se bucură de consideraţie, de prestigiu, de autoritate, de recunoaşterea publică a importanţei, a valorii, a puterii sale; care are trecere, influenţă.
VĂZĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*vedea*) (Persoană) care vede (bine); p.ext. (persoană) care este sau a fost martor la ceva sau care a întîlnit pe cineva.
VĂZDÚH s.n. (<sl. *vŭzduhŭ*) Aer, atmosferă.
VĂZÚT[1] s.n. (<*vedea*) (Înv. şi reg.) Faptul de a vedea sau de a fi văzut; însuşirea de a vedea; văz.
VĂZÚT[2], -Ă adj. (<*vedea*) Care se vede; vizibil, limpede, clar. ◆ Fig. (Despre oameni) Stimat, apreciat. ◆ (Substantivat, la pl.) Tot ceea ce se vede sau se poate vedea.
VEAC s.n., s.m. (<sl. *věkŭ*) **1.** S.n. Secol. **2.** S.n. Interval (mare) de timp, epocă. ◇ *Veacul de aur* = perioadă istorică de înflorire a vieţii materiale şi culturale. *Veacul de mijloc* = evul mediu. *Din veac* (*de veacuri* sau *de cînd veacul*) = de foarte multă vreme, din bătrîni. ◆ (Reg.) Mers al vremii, stare meteorologică. **3.** S.m. (La pl.) Veşnicie, eternitate. ◇ Loc.adj. *De veci* = veşnic, etern. *Cît veacul* sau *în veci de veci* = pururea, mereu, întotdeauna. *Pe veci* = pentru totdeauna. **4.** S.n., s.m. Durata vieţii omului; viaţa în succesiunea tuturor întîmplărilor trăite; existenţa pămînteaşcă.
VEÁCĂ s.f. (<sl. *věko*; cf.sloven. *veka* "capac, pleoapă") Peretele circular de lemn sau de metal al sitei, al ciurului etc.
VÉCE s.f. (<scr. *veče*) **1.** Organ suprem al puterii în unele oraşe ruseşti (în sec.10-15), format din reprezentanţii populaţiei acestora. **2.** Nume dat mai multor organe reprezentative ale puterii de stat din fosta Iugoslavie.
VECÉRNIE s.f. (<sl. *večerinja*) **1.** Slujbă religioasă care se face spre seară (în ajunul sau în ziua unei sărbători bisericeşti). **2.** Perioadă a zilei corespunzînd apusului soarelui; chindie.
VECHI, VÉCHE adj. (lat. *veclus*=*vetulus*) **1.** Care există sau durează de mult timp, care este din alte vremuri. ◇ *Lumea veche* = a) societate dispărută sau pe cale de dispariţie; b) antichitate; ţările, locuitorii din antichitate; c) nume generic dat Europei, Asiei şi Africii, considerate în raport cu America. ◆ (Despre limbi) Care s-a vorbit într-o epocă îndepărtată; care este cunoscut şi studiat sub aspectul ei din trecut (diferit de cel actual). ◆ (Despre produse agricole, viticole etc.) Din recolta

anilor trecuți. ◆ (Despre produse alimentare, farmaceutice etc.) Care a fost obținut sau preparat de prea multă vreme; alterat, stricat. **2.** Care a fost folosit multă vreme (și este uzat, tocit). **3.** Care exercită o profesiune de mult timp (acumulînd multă experiență). **4.** (Marcînd raportul dintre oameni) Cu care cineva întreține relații (de prietenie etc.) de mult timp. **5.** (Despre ființe) Care a trăit într-un trecut îndepărtat; (despre obiecte, fenomene etc.) care a existat într-o perioadă anterioară. ◆ Care nu se mai folosește, care este ieșit din uz; perimat. ◆ (Despre oameni) Cu concepții învechite. ◆ (Substantivat, n.) Ceea ce este perimat, pe cale de dispariție; anacronic.

VECHÍL s.m. (<tc. *vekil*) **1.** Persoană care supraveghea și conducea munca pe o moșie; vătaf, administrator de moșie. **2.** (Înv.) Avocat.

VECHÍME s.f. (<*vechi*) **1.** Faptul de a fi vechi, de a exista de multă vreme; însușirea, starea a ceea ce este vechi. ◆ Perioadă de timp în care cineva a prestat o anumită muncă, a deținut un post, o funcție etc. **2.** Timpuri îndepărtate, vreme de demult; antichitate.

VECHITÚRĂ s.f. (<*vechi*) Lucru vechi sau învechit; spec. haină uzată.

VECÍE s.f. (<*veac*) Eternitate, veșnicie. ◇ Loc.adv. *Pe vecie* = pentru totdeauna, veșnic, etern.

VECÍN, -Ă adj., subst. (lat. *vecinus*=*vicinus*) **1.** Adj. Care este, care se află alături, aproape de cineva sau de ceva. **2.** S.m. și f. Persoană care locuiește, care se află alături sau în apropiere de cineva sau de ceva. **3.** S.m. (În ev. med.; în Moldova) Țăran aservit stăpînului feudal; rumân, iobag.

VECINĂTÁTE s.f. (<*vecin*; cf.lat. *vicinitas*, *-atis*) **1.** Starea, situația de vecin; raportul dintre vecini. **2.** Loc situat în apropiere de cineva sau de ceva; împrejurime. **3.** (Art.; cu sens colectiv) Persoane care se află sau locuiesc alături sau în apropiere (considerate față de alte persoane sau față de un loc dat). **4.** (În ev.med.; în Moldova) Instituție feudală care exprimă starea de aservire a țăranilor față de stăpînii feudali; starea, condiția de vecin; iobăgie.

VECTOCARDIOGRÁF s.n. (<*vectocardiographe*) Aparat electronic folosit în vectocardiografie.

VECTOCARDIOGRAFÍE s.f. (<fr. *vectocardiographie*) Electrocardiografie care permite urmărirea directă, pe ecran, a biocurenților inimii.

VECTOCARDIOGRÁMĂ s.f. (<fr. *vectocardiogramme*) Curbă obținută la vectocardiograf.

VECTÓR, -OÁRE s.m., adj. (<fr. *vecteur*; cf.lat. *vector*) **1.** S.m. Mărime matematică sau fizică definită printr-o valoare numerică, printr-o unitate de măsură, printr-o direcție de acțiune și printr-un punct de aplicație; segment de dreaptă orientat, care simbolizează o astfel de mărime. **2.** Adj. (MAT.) *Rază vectoare* = a) segment de dreaptă orientat care unește originea unui sistem de coordonate polare cu un punct; b) dreaptă (imaginară) care unește focarul unei elipse, unei parabole sau unei hiperbole cu un punct oarecare al curbei. **3.** S.m., adj. (BIOL.) (Organism) care este intermediar și transmițător al unui germen patogen.

VECTORIÁL, -Ă adj. (<fr. *vectoriel*) (FIZ.; MAT.) Care are caracter de vector; care aparține vectorului, privitor la vector; caracterizat prin vectori. ◇ *Calcul vectorial* = capitol al matematicii care se ocupă cu studiul proprietăților vectorilor și al aplicațiilor lor. *Mărime vectorială* = mărime fizică ce are caracteristicile unui vector.

VECTORMÉTRU s.n. (<fr. *vecteurmètre*) (ELT.) Aparat electric pentru măsurarea caracteristicilor curenților alternativi.

VEDANTA subst. (cuv. sanscr. "sfîrșitul vedelor") Sistem filozofic religios indian, fundat în sec. 4 î.Hr. de înțeleptul Badarayana, pe baza Upanișadelor, care postulează că existență autentică are doar substanța divină Brahma (realitatea fiind doar expresia iluziei divine) și care constituie baza doctrinară a brahmanismului.

VÉDE s.f.pl. (<fr. *Védas*; cf.sanscr. *veda* "știință sacră, cunoaștere") V. n.pr. **Vede**.

VEDEÁ vb. II (lat. *videre*) **I. 1.** Intranz. A avea simțul văzului; a avea capacitatea de a-și crea imagini vizuale pentru obiecte și fenomene. **2.** Tranz. A percepe cu ajutorul văzului. **3.** Tranz. A fi de față, a asista, a fi martor la o întîmplare, la un eveniment. ◆ (Despre divinitate) A lua cunoștință de ceva, a observa oamenii sau faptele lor (pedepsind sau arătîndu-se milostiv, binevoitor, îndurător). **4.** Tranz. A cerceta, a examina (cu privirea sau cu mintea) pentru a se convinge de ceva; a cunoaște. ◆ Intranz. A pătrunde, a descifra (cu privirea). ◆ P.gener. A cerceta, a căuta. **5.** Refl. A ajunge, a fi, a se afla într-o anumită situație. **6.** Tranz. și refl.recipr. A (se) întîlni undeva. ◆ Tranz. A vizita; a se duce la fața locului. **7.** Intranz. A îngriji, a avea grijă, a se ocupa de cineva sau de ceva. **8.** Tranz. A căpăta, a primi, a obține ceva (de la cineva). **II. 1.** Tranz. A-și da seama; a remarca, a constata. ◆ A lua în considerație. ◇ *A fi bine văzut* = a fi apreciat, stimat. **2.** Tranz. A înțelege, a pricepe, a conștientiza. ◆ A-și imagina, a interpreta. ◇ (Intranz.) *A vedea departe* = a privi în perspectivă sau a considera lucrurile în perspectivă. **3.** Tranz. A analiza, a cerceta cu mintea, a examina pentru a ajunge la o cunoaștere justă a ceva; a verifica. **4.** Refl. (Cu valoare de semiauxiliar de modalitate) A se arăta; a părea. ◇ *Se vede (treaba* ori *lucrul) că ...* = este posibil, se pare că ... .

VEDÉNIE s.f. (<sl. *viděnije*) **1.** Halucinație, fantomă, nălucă. ◆ (Rar) Miraj. ◆ Ființă care apare în mod nedeslușit sau care provoacă spaima prin aspectul ei neobișnuit; arătare. **2.** Imagine, reprezentare (a unei realități); concr. ceea ce produce o impresie deosebită. **3.** (În credințele religioase) Reprezentare în vis, în stări extatice etc. a unei ființe (supranaturale), care face cunoscută voința divină; revelație.

VEDÉRE s.f. (<*vedea*) **I. 1.** Faptul de a vedea sau de a fi văzut; rază de acțiune a privirii; ceea ce se percepe cu ajutorul văzului; p.ext. cîmp vizual; percepere a imaginilor cu simțul văzului. ◇ Loc.adv. *La vedere* = în fața tuturor, în public. *Din vedere* = a) (numai) privind; b) la repezeală; c) (numai) după înfățișare, fără a-l fi cunoscut mai îndeaproape. Loc.prep. *În vederea ...* = în interesul, în scopul ..., pentru ... ◇ *A avea pe cineva în vedere* = a avea grijă, a se gîndi la cineva (pentru un anumit scop); a se ocupa de cineva. *A avea ceva în vedere* = a urmări ceva, a avea un plan, o intenție. *A pune* (cuiva) *în vedere* = a comunica cuiva o decizie; a atenționa, a avertiza pe cineva. *A trece cu vederea* = a scuza o greșeală; a omite. **2.** (Pop.) Întîlnire între două persoane de sex opus organizată (de rude sau de pețitori) în scopul unei căsătorii. **3.** Văz; ochi. ◇ *A avea vederea scurtă* sau *a fi scurt la vedere* = a fi miop. **4.** Aspect fizic; înfățișare, chip. **5.** Peisaj, priveliște. ◆ Fotografie reprezentînd un peisaj; carte poștală ilustrată. **II.** (La pl.) Părere, idee, concepție; convingere.

VEDÉTĂ s.f. (<fr. *vedette*, it. *vedetta*) **I.** Artist(ă) care deține un rol principal într-un spectacol, mai ales într-un film (și care se bucură de popularitate, de renume); personalitate de prim rang care este foarte cunoscută; p.ext. persoană care vrea să se evidențieze, să epateze. **II.** Navă mică (de război) care navighează pe fluviu sau pe mare, pe o rază redusă de acțiune. **III.** Rînd (sau cuvînt) dintr-un text, izolat sau tipărit cu caractere mai groase, pentru a fi scos în evidență.

VEDETÍSM s.n. (<*vedetă*) Atitudine de afirmare exagerată a calităților proprii (specifică mai ales unui actor sau unui sportiv); preocupare, tendință de a epata, de a se face remarcat cu orice preț prin aspect neobișnuit sau prin manifestări exagerate; atitudine de supraestimare a propriilor calități.

VÉDIC, -Ă adj. (<fr. *védique*) **1.** Care aparține Vedelor, referitor la Vede. **2.** *Sanscrita vedică* (și substantivat, f.) = limba sanscrită veche în care sînt scrise Vedele și comentariile vedice.

VEDÍSM s.n. (<fr. *védisme*) Totalitatea credințelor și ritualurilor cuprinse în vede.

VEGETÁ vb. I intranz. (<fr. *végéter*, lat. *vegetare*, it. *vegetare*) **1.** (Despre plante) A trăi, a crește, a se dezvolta. **2.** Fig. (Despre oameni) A duce o viață obscură, lipsită de activitate, de perspective; a trăi fără a realiza ceva.

VEGETÁL, -Ă adj. (<fr. *végétal*, lat. *vegetalis*, *-e*, it. *vegetale*) **1.** De plante; propriu plantelor; care aparține plantelor, referitor la plante. ◆ (Substantivat, f.) Plantă. **2.** Care este extras din plante, care se obține din plante. ◇ *Cărbune vegetal* = pulbere neagră obținută din pulverizarea cărbunelui de lemn, folosită în medicină.

VEGETARIÁN, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *végétarien*) **1.** Adj. (Despre alimentație, dietă etc.) Care se bazează numai pe produse vegetale (și lactate). **2.** S.m. și f. Adept al vegetarianismului.

VEGETARIANÍSM s.n. (<*vegetarian*; cf.fr. *végétarisme*) Regim alimentar sau sistem de alimentație bazat numai pe produse vegetale (și lactate).

VEGETATÍV, -Ă (<fr. *végétatif*, it. *vegetativo*, lat. *vegetativus*) **1.** (BOT.) Care se referă la organe sau părți ale plantelor (cu excepția organelor de reproducere sexuată); care este propriu vegetației; care determină sau face posibilă vegetația. ◇ *Înmulțire vegetativă* = înmulțire asexuată prin rizomi, bulbi, butași etc., nu prin semințe, spori. **2.** Care indică natura proceselor fiziologice care au loc în afara controlului voluntar, realizîndu-se într-un

sector special al sistemului nervos central. ◇ (MED.) *Sistem nervos vegetativ* = sistem nervos compus din sistemul nervos simpatic şi cel parasimpatic şi care inervează organele interne.

VEGETAŢIE s.f. (<fr. *végétation*, lat. *vegetatio, -onis*; cf.germ. *Vegetation*) **1.** Totalitatea plantelor dintr-o regiune, dintr-o anumită zonă etc., asociate în funcţie de condiţiile de mediu şi de necesităţile de trai. ◆ Creştere, dezvoltare şi întreţinere a vieţii unei plante. **2.** (MED.) Polip.

VÉGHE s.f. (<*veghea*) **1.** Stare a unei fiinţe care este trează, care nu doarme; trezie, nesomn. ◆ Priveghi. **2.** Ocrotire, pază. ◇ Loc. adj. *De veghe* = de strajă, de pază.

VEGHEÁ vb. I (lat. *vigilare*) **1.** Intranz. A sta treaz noaptea, a nu dormi. **2.** Tranz. A sta (de pază) la căpătîiul unui bolnav. **3.** Tranz. A sta de strajă; a păzi, a apăra. ◆ A supraveghea, a controla o activitate.

VEGLIÓT, -Ă adj. (<n.pr. *Veglia*, insulă a Croaţiei din Marea Adriatică) **1.** *Dialectul vegliot* (şi substantivat, f.) = unul dintre cele două dialecte ale limbii dalmate, care se vorbea în insula Veglia. **2.** Care aparţine dialectului vegliot, specific dialectului vegliot.

VEHEMÉNT, -Ă adj. (<fr. *véhément*, lat. *vehemens, -ntis*, cf.it. *veemente*) (Despre oameni şi despre manifestările lor) Violent, furtunos, impetuos; agresiv.

VEHEMÉNŢĂ s.f. (<fr. *véhémence*, lat. *vehementia*; cf.it. *veemenza*) Violenţă; impetuozitate (în manifestări).

VEHÍCUL s.n. (<fr. *véhicule*, lat. *vehiculum*) Mijloc de transport pe o cale de comunicaţie terestră, subterană, (sub)acvatică, cosmică, aeriană.

VEHICULÁ vb. I tranz. (<fr. *véhiculer*) A face să circule; a transmite, a răspîndi (informaţii, idei etc.).

VEHICULÁR, -Ă adj. (<fr. *véhiculaire*, lat. *vehicularius*) Care aparţine vehiculului, referitor la vehicul.

VEIÓZĂ s.f. (<*veilleuse*) Lampă cu lumină (electrică) slabă (cu abajur).

VEL(-) (<sl. *velii*) Element prim de compunere care are semnificaţia "mare" şi care, precedînd denumiri de dregători, indică treapta cea mai înaltă a dregătoriei respective în ţările române.

VELÁR[1] s.m. (<*velă*; cf.it. *velaio*, fr. *voilier*) Muncitor sau marinar specializat în confecţionarea şi în repararea velelor (şi a altor obiecte din pînză de vele folosite la bordul navelor). ◆ Marinar care manevrează navele sau ambarcaţiile cu ajutorul velelor.

VELÁR[2], -Ă adj., s.f. (<fr. *vélaire*) (FON.) (Sunet) care se produce în partea posterioară a cavităţii bucale, prin atingerea sau prin apropierea rădăcinii limbii de vălul palatin; gutural.

VELÁRIUM s.n. (<lat. *vaelarium*, fr. *vélarium*) Acoperămînt (protector) din pînză al amfiteatrelor şi al arenelor romane.

VELARIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *vélariser*) (FON.) A deveni sau a face să devină velar[2] prin mutarea locului de articulaţie în regiunea vălului palatului.

VELARIZÁT, -Ă adj. (<*velariza*) (FON.; despre sunete) Care a suferit fenomenul velarizării.

VELASTRÁI s.n. (<*velă*+*strai*) (NAV.) Velă triunghiulară întinsă pe straiurile dintre arbori.

VELATÚRĂ s.f. (<it. *velatura*) Sistemul velelor unei nave, care servesc la deplasarea acesteia sub acţiunea vîntului.

VÉLĂ s.f. (<it. *vela*) Pînză de corabie (formată din mai multe fîşii cusute între ele), care se leagă de o vergă cu o parîmă şi asigură deplasarea unei nave sub acţiunea curenţilor de aer. ◆ (La pl.) Sport sau agrement care se practică pe ambarcaţii cu pînze, folosind vîntul ca mijloc de propulsie.

VELÁRÍE[1] s.f. (<*velar*[1]) **1.** Meseria velarului. **2.** Atelier unde se confecţionează sau se repară vele.

VELĂRÍE[2] s.f. (<*velă*) Totalitatea obiectelor din pînză de vele de la bordul navelor.

VELEÁT s.n. (<sl. *vŭ lěto* "în anul") **1.** An (considerat ca unitate cronologică; p.ext. termen, dată calendaristică. **2.** Durată a vieţii, trai. ◆ Sfîrşitul vieţii; moarte, soroc.

VELEITÁR, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *velléitaire*) **1.** Adj. Care manifestă, exprimă, trădează o veleitate. **2.** S.m. şi f. Persoană care are anumite dorinţe, pretenţii, ambiţii (nejustificate).

VELEITÁTE s.f. (<fr. *velléité*) Pretenţie, ambiţie (nejustificată); dorinţă, intenţie (care depăşeşte posibilităţile de realizare).

VELICORÚS, -Ă s.m. şi f. (<rus. *velikorus*) (La pl.m.) Populaţie slavă care constituie ramura cea mai numeroasă a ruşilor de pe teritoriul nord-vestic al părţii europene a Rusiei; (la sg.) persoană care face parte din această populaţie; rus propriu-zis.

VELIÉR s.n. (<it. *veliero*) Corabie.

VELÍN, -Ă adj. (<fr. *vélin*) (Despre hîrtie, carton) Care este de calitate foarte bună, neted, rezistent şi durabil, datorită unui proces de fabricaţie special.

VELÍNŢĂ s.f. (<ngr. *velentsa*) Ţesătură ţărănească groasă, de lînă albă sau vărgată, care după executare se dă la piuă şi este folosită ca pătură, cuvertură, covor.

VELÍST, -Ă s.m. şi f. (<*velă*) Persoană care practică sportul velelor.

VELÍT adj. (<*vel*) (În ev.med.; în ţările române) (Despre boieri) Care era de rangul întîi în ierarhia boierilor, deţinînd una dintre dregătoriile cele mai importante.

VÉLNIŞ s.m. Arbore înalt pînă la 35 m, cu frunzele asimetrice, cu florile verzui sau roşietice dispuse în umbele, cu fructele lung-pedunculate şi cu scoarţa cenuşie exfoliată; creşte în zonele de cîmpie şi de dealuri, mai ales pe lîngă ape (*Ulmus laevis*).

VÉLNIŢĂ s.f. (<ucr. *vynnyc'a*) Povarnă.

VELO- (<lat. *velox, -ocis*) Element prim de compunere care are semnificaţia "iute, repede".

VELOBÓL s.n. (<fr. *vélobol*, engl. *veloball*) Joc cu mingea, în care jucătorii se deplasează pe biciclete speciale, golurile marcîndu-se cu roata bicicletei.

VELÓCE adj., adv. (<lat. *velox, -ocis*, fr. *véloce*, it. *veloce*) **1.** Adj. Sprinten, uşor; iute. **2.** Adv. (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) (Foarte) repede.

VELOCIPÉD s.n. (<fr. *vélocipède*; cf.lat. *velox, -ocis* "iute"+*pes* "picior") Vehicul cu două roţi inegale, asemănător bicicletei.

VELOCIPEDÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *vélocipédiste*) Persoană care circulă cu velocipedul.

VELOCITÁTE s.f. (<fr. *vélocité*, it. *velocità*, lat. *velocitas, -atis*) Repeziciune, viteză.

VELODRÓM s.n. (<fr. *vélodrome*; cf.lat. *velox, -ocis* "iute", gr. *dromos* "loc de alergare") Construcţie din lemn sau din beton de formă circulară, prevăzută cu o pistă înclinată pe care se organizează curse cicliste.

VELOMONORÁI s.n. (<*velo-*+*monorai*) Reţea de transport alcătuită dintr-o serie de monoraiuri pe care circulă "biciclete" dotate cu motoare ajutătoare cu curent continuu, precum şi cu acumulatoare.

VELORÍCŞĂ s.f. (<*velo-*+*ricşă*, după fr. *vélo-pousse*) Combinaţie între ricşă şi bicicletă.

VELŞ, -Ă s.m. şi f., adj. (<engl. *Welsh*; cf.n.pr. *Wales*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care s-a format, care locuieşte în Ţara Galilor; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Ţării Galilor sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Ţării Galilor sau velşilor, privitor la Ţara Galilor sau la velşi, originar din Ţara Galilor.

VÉLUM s.n. (<lat. *velum*, fr. *vélum*) **1.** Velarium. **2.** Formaţie cu structură membranoasă, asemănătoare unui văl, prezentă la meduze, la unele larve etc. în apropierea cavităţii bucale.

VELÚR s.n. (<fr. *velours*) **1.** Ţesătură de mătase, de lînă, de bumbac etc. care prezintă pe faţă fire dese cu lungimea mai mică de 1 mm, perpendiculare pe suprafaţa ţesăturii; catifea. **2.** Stofă de calitate superioară cu aspect catifelat. **3.** Piele de taurine tinere tăbăcită, şlefuită pe partea cărnoasă şi scămoşată fin pe partea opusă, folosită la confecţionarea unor obiecte de încălţăminte, de îmbrăcăminte, de marochinărie.

VELURÁT, -Ă adj. (<*velur*) (Despre piei) Scămoşat pe o parte.

VELUTÍNĂ s.f. (<fr. *veloutine*) Ţesătură de bumbac sau de lînă cu aspect catifelat pe o parte.

VENÁL, -Ă adj. (<fr. *vénal*, lat. *venalis*) Care este în stare să facă orice pentru bani, lipsit de scrupule; imoral, corupt.

VENALITÁTE s.f. (<fr. *vénalité*, lat. *venalitas, -atis*) Caracterul a ceea ce este venal.

VÉNĂ s.f. (<lat. *vena*, fr. *veine*) **1.** Fiecare dintre vasele sangvine convergente care asigură circulaţia sîngelui din vasele capilare la inimă; vînă. **2.** Fig. Conjunctură favorabilă; şansă, noroc (la un joc de noroc).

VEND, -Ă s.m.pl., adj. (<germ. *Wende(n)*, fr. *vendes*) **I. 1.** S.m.pl. Populaţie slavă, descendentă a veneţilor (**3**), stabilită pe cursul superior al rîului Spree. **2.** Adj. Care aparţine venzilor, caracteristic venzilor, privitor la venzi. ◆ (Şi substantivat, f.) Limba vorbită de venzi. **II.** S.m.pl. Populaţie slavă care trăia în antichitate într-o regiune cuprinsă între cursul mijlociu al Vistulei şi cursul superior al Elbei.

VENDEMIÁR s.n. (<fr. *vendémiaire*) Prima lună a calendarului republican francez care corespundea intervalului cuprins între 22 septembrie şi 21 octombrie.

VENDÉTĂ s.f. (<it. *vendetta*) Act de răzbunare sîngeroasă (pentru un omor, o ofensă

etc.), frecvent în Corsica şi Sicilia, care se extinde asupra rudelor victimei, obligate să se răzbune cu orice preţ; p.ext. sete de răzbunare, ură.

VENECTAZÍE s.f. (<germ. *Venektasie*; cf. lat. *vena* "vînă", gr. *ektasis* "dilataţie") (MED.) Dilataţie (patologică) a unei vene.

VENERÁ vb. I tranz. (<fr. *vénérer*, lat. *venerari*, it. *venerare*) A manifesta veneraţie faţa de cineva sau faţă de ceva; a respecta în mod deosebit, a adora.

VENERÁBIL, -Ă adj. (<fr. *vénérable*, lat. *venerabilis*, it. *venerabile*) Care inspiră veneraţie; care merită o consideraţie deosebită.

VENERÁŢIE s.f. (<fr. *vénération*, lat. *veneratio, -onis*) Respect profund (pios) pentru cineva sau pentru ceva; stimă deosebită.

VENERIÁN, -Ă adj. (<fr. *vénérien*) Veneric.

VENÉRIC, -Ă adj. (<germ. *vénérisch*; cf.n.pr. *Venus*, zeiţa frumuseţii şi a iubirii la romani) (Despre boli) Care se transmite mai ales prin contact sexual; care afectează organele genitale.

VENERO- (<fr. *vénéro-*; cf.lat. *venerius* "al Venerei") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) boli venerice", "veneric".

VENEROLÓG, -Ă s.m. şi f.(<fr. *vénérologue*, germ. *Venerolog*) Medic specialist în venerologie.

VENEROLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *vénérologique*, germ. *venerologish*) Care aparţine venerologiei, referitor la venerologie.

VENEROLOGÍE s.f. (<fr. *vénérologie*, germ. *Venerologie*) Ramură a medicinei care studiază patologia şi tratamentul bolilor venerice.

VENESÉCŢIE s.f. (<lat. *venaesectio, -onis*; cf.engl. *venesection*) (MED.) Deschidere chirurgicală a peretelui unei vene pentru a face să se elimine, în scop terapeutic, o cantitate de sînge.

VENÉŢ[1] s.m. (<fr. *Vénètes*, lat. *Veneti*) **1.** (La pl.) Populaţie indoeuropeană, aşezată în antichitate în N-E Peninsulei Italice şi supusă de romani în anul 183 î.Hr.; (la sg.) persoană care făcea parte din această populaţie. **2.** (La pl.) Triburi celtice de navigători din regiunea corespunzătoare în prezent Bretaniei.

VENÉŢ[2] s.m. (<lat. *Veneti, Venedi*, fr. *vénèdes*) (La pl.) Populaţie slavă care trăia în antichitate într-o regiune cuprinsă între cursul mijlociu al Vistulei şi cursul superior al Elbei (constituind nucleul grupului slavilor de apus).

VENETÍC, -Ă subst. (<ngr. *venetikos*) **I.** S.m. şi f. Persoană venită din altă parte, considerată străină de locul unde s-a stabilit la un moment dat. **II.** S.m. Veche monedă veneţiană de aur de (aproximativ) 5 lei vechi, care a circulat în trecut şi în ţările române.

VENEŢIÁN, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Veneţia*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie care s-a format, care locuieşte în Veneţia; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Veneţiei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Veneţiei sau veneţienilor, privitor la Veneţia sau la veneţieni, originar din Veneţia.

VENEZUELÁN, -Ă (VENEZUELIÁN, -Ă) s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Venezuela*; cf.fr. *vénézuelien*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Venezuela; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Venezuelei sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Venezuelei sau venezuelanilor, privitor la Venezuela sau la venezuelani, originar din Venezuela.

VENGHÉRCĂ s.f. (<rus. *vengherka*) Haină scurtă de postav, îmblănită (împodobită cu şireturi sau cu brandenburguri).

VENÍ vb. IV intranz. (lat. *venire*) **1.** A se duce, a se deplasa spre persoana care vorbeşte sau despre care se vorbeşte; a se apropia de un anumit loc; p.ext. a merge pe lîngă sau printr-un anumit loc. ◆ A însoţi sau a urma pe cineva. ◆ A intra (în locul unde se află vorbitorul). ◆ (Despre ape) A curge (la vale); a inunda, a se revărsa. ◆ A pluti, a se deplasa la suprafaţa apei. ◆ A se deplasa prin aer dintr-un punct mai apropiat spre altul mai depărtat. ◆ A năvăli asupra sau împotriva cuiva. **2.** A sosi, a ajunge undeva (pornind dintr-un anumit loc). ◆ (Despre obiecte) A fi adus sau trimis (de cineva) de undeva. ◆ (Despre publicaţii) A sosi periodic, a fi difuzat. ◆ (Despre zgomote, mirosuri etc.) A ajunge pînă la cineva (care vorbeşte) sau pînă într-un loc anumit. **3.** A vizita (în treacăt) pe cineva; a apărea, a se ivi. **4.** A urma, după cineva sau după ceva; a succeda. ◇ *Anul* (sau *luna*, *săptămîna*) *ce vine* = anul (sau luna, săptămîna) viitoare. ◆ A urma în grad, în rang etc. după cineva, a ocupa o anumită treaptă (după cineva) într-o ierarhie. **5.** A-şi avea originea, a proveni din... . ◆ A decurge, a rezulta (ca o consecinţă). **6.** A se întoarce la locul de unde a plecat sau unde este aşteptat. **7.** (Despre aşezări, construcţii etc.) A fi situat într-un anumit loc, într-o anumită poziţie. ◆ A ajunge pînă la ceva sau pînă la cineva. **8.** A nimeri, a ajunge într-o anumită situaţie, poziţie, stare etc. ◇ *A-i veni rău* = a se simţi rău, a-şi pierde cunoştinţa. *A veni la putere* = a prelua puterea politică într-o ţară. **9.** (Despre evenimente, întîmplări etc.) A se produce, a avea loc. **10.** (Despre gînduri, sentimente, senzaţii etc.) A preocupa pe cineva, a domina. **11.** (Despre obiecte de îmbrăcăminte) A fi pe măsură, a se potrivi; p.ext. a-i şedea cuiva bine (sau rău). **12.** A i se cuveni, a reveni cuiva (ca rezultat al unei împărţeli, al exercitării unui drept etc.). **13.** (Pop.) A se afla într-o anumită relaţie de dependenţă, de rudenie (faţă de cineva).

VENIÁL, -Ă (<fr. *véniel*, it. *veniale*; cf.lat. *venialis* <*venia* "indulgenţă") (Despre păcate, greşeli) Care se poate ierta (uşor); scuzabil; fără gravitate.

VÉNIE s.f. (<lat., it. *venia*) **1.** Indulgenţă; bunăvoinţă. **2.** Suplicare.

VENIMOZITÁTE s.f. (<fr. *venimosité*) **1.** Însuşirea de a fi veninos. **2.** Fig. Răutate.

VENÍN s.n. (lat. *venenum*) **1.** Substanţă toxică (de natură proteică), secretată de glandele speciale ale unor animale (şerpi, insecte, arahnide) sau de plante ca mijloc de atac sau de apărare. ◆ Substanţă toxică preparată de om (din plante otrăvitoare). ◆ Fig. Răutate, invidie, duşmănie. **2.** (ANAT.; pop.) Fiere; fig. necaz, supărare, amărăciune; furie.

VENINÁRIŢĂ s.f. (<*venin*) Plantă erbacee cu florile albe sau trandafirii, cu proprietăţi iritante şi purgative, folosită în medicină; avrămeasă (*Gratiola officinalis*).

VENINÓS, -OÁSĂ adj. (<*venin*) Care conţine sau secretă venin; care este otrăvit, care poate otrăvi. ◆ Fig. Plin de răutate; duşmănos.

VENÍT subst. (<*veni*) **1.** S.n. Ceea ce revine unei persoane sau unei instituţii, întreprinderi etc. din prestarea unei activităţi, din investirea unei sume de bani, din exploatarea unei proprietăţi (funciare, imobiliare etc.); cîştig, beneficiu. ◇ *Venit naţional* = indicator macroeconomic al rezultatelor activităţii (anuale) reprezentînd suma veniturilor încasate de proprietarii factorilor de producţie care participă direct sau indirect la procesul de producţie. **2.** S.m. şi f. Persoană care vine undeva, la cineva. ◇ *Nou-venit* = persoană sosită de curînd undeva.

VENÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *veineux*, lat. *venosus*) Care aparţine venei, privitor la venă; care se face sau circulă prin vene.

VENOZITÁTE (<fr. *veinosité*) Modul de distribuire a venelor în corp sau într-un organ al acestuia.

VENTÍL s.n. (<germ. *Ventil*) **1.** Piesă care serveşte la închiderea unei supape; p.ext. supapă. **2.** Diodă redresoare.

VENTILÁ vb.I tranz. (<fr. *ventiler*, lat. *ventilare*) A deplasa, prin diferenţe mici de presiune, aerul (viciat) dintr-o încăpere, în scopul împrospătării lui. ◆ Refl.(pas.) Fig. (Despre idei, ştiri, proiecte) A fi pus în circulaţie, a ajunge obiect de discuţie.

VENTILATÓR s.n. (<fr. *ventilateur*) Aparat sau organ al unei maşini (format dintr-un rotor cu palete şi dintr-o carcasă), folosit pentru împrospătarea aerului (viciat) într-un spaţiu închis (prin deplasarea şi înlocuirea lui).

VENTILÁŢIE s.f. (<fr. *ventilation*, lat. *ventilatio, -onis*) Operaţie de împrospătare a aerului viciat dintr-un spaţiu închis; aeraţie, aerisire. ◆ Sistem sau instalaţie de împrospătare a aerului. ◇ *Ventilaţie pulmonară* = proces fiziologic de circulaţie a aerului prin căile respiratorii şi plămîni, realizat prin alternarea ritmică a inspiraţiei şi respiraţiei.

VENTRÁL, -Ă adj. (<fr. *ventral*, lat. *ventralis*) **1.** Care ţine de pîntece, care aparţine pîntecelui, privitor la pîntece; din regiunea pîntecelui; p.gener. care aparţine părţii anterioare a corpului (uman sau animal) sau a unui organ al acestuia; privitor la aceste părţi. **2.** Care aparţine unui ventru, referitor la un ventru.

VENTRICEÁ s.f. (BOT.) Ventrilică (*Veronica tournefortii*).

VENTRÍCUL s.n. (<fr. *ventricule*, lat. *ventriculus*) (ANAT.) Cavitate naturală, de dimensiuni reduse, în interiorul unui organ.

VENTRICULÁR, -Ă adj. (<fr. *ventriculaire*) Care aparţine ventriculelor, privitor la ventricule; din regiunea ventriculelor.

VENTRICULÍTĂ s.f.(<fr. *ventriculite*) **1.** Meningită localizată la ventriculii centrali. **2.** Inflamaţie a stomacului la păsări.

VENTRICULOGRAFÍE s.f. (<fr. *ventriculographie*; cf.lat. *ventriculus* "ventricul", gr. *graphein* "a scrie") (MED.) Radiografie a ventriculilor cerebrali sau ai inimii.

VENTRICULOGRÁMĂ s.f. (<fr. *ventriculogramme*; cf.lat. *ventriculus* "ventricul", gr. *gramma* "scriere") **1.** (MED.) Parte a unei electrocardiograme privind activitatea ventriculului. **2.** Imagine obţinută prin ventriculografie.

VENTRICULOSTOMÍE s.f. (<fr. *ventri-*

culostomie; cf.lat. *ventriculus* "ventricul", gr. *stoma* "deschidere") Deschidere chirurgicală a unui ventricul (cerebral); ventriculotomie.
VENTRICULOTOMÍE s.f. (<fr. *ventriculotomie*; cf.lat. *ventriculus* "ventricul", gr. *tome* "a tăia") Ventriculostomie.
VENTRILÍCĂ s.f. **1.** Plantă erbacee din familia scrofulariaceelor, cu tulpina culcată sau agățătoare, cu florile albastre, care cresc la subsuoara frunzelor (*Veronica tournefortii*). **2.** Plantă erbacee din familia scrofulariaceelor, păroasă, cu tulpina tîrîtoare la bază și ridicată la vîrf, cu florile albastre, albe sau albe-trandafirii, cu dungi închise (*Veronica officinalis*).
VENTRILÓC, -Ă (VENTRILÓG, -Ă) s.m. și f. (<fr. *ventriloque*; cf.lat. *ventriloquus* <*venter* "pîntece"+*loquor* "a vorbi") Persoană care poate vorbi fără a mișca buzele și fără a deschide gura, creînd impresia că vorbește din pîntece.
VENTROFIXÁȚIE s.f. (<fr. *ventrofixation*) (MED.) Fixare chirurgicală a uterului la nivelul peretelui abdominal.
VENTROSCOPÍE s.f. (<fr. *ventroscopie*) (MED.) Examen endoscopic al cavității abdominale.
VÉNTRU s.n. (<fr. *ventre*, lat. *venter*) (FIZ.) Punct, linie sau suprafață a unui sistem de unde staționare, în care amplitudinea vibrației are valoare maximă.
VENTÚRI s.n. (<fr. *venturi*; cf.n.pr. *Venturi*, fizician și inginer italian) *Tub venturi* = instrument folosit pentru determinarea vitezei de curgere și a debitului unui lichid într-o conductă; p.gener. venturimetru.
VENTURIMÉTRU s.n. (<it. *venturimetro*) Aparat care măsoară debitul unui lichid într-o conductă pe baza căderii de presiune, obținută la curgerea fluidului printr-un tub venturi instalat în conductă.
VENTÚZĂ s.f. (<fr. *ventouse*) **1.** Organ în formă de disc al unor animale (acvatice), cu ajutorul căruia se fixează de o suprafață, de alt corp etc. **2.** Vas de sticlă, în formă de pahar cu fundul bombat, care se aplică (după ce s-a format în interior, prin încălzire, un vid) pe pielea bolnavului, pentru a provoca o mică congestie locală, în scop curativ. **3.** Aparat în formă de clopot, folosit la evacuarea aerului care împiedică circulația unui lichid într-o conductă.
VENÚLĂ s.f. (<lat. *venula*, fr. *veinule*) **1.** Vînă mică. **2.** Nervură subțire din structura frunzelor.
VENUSIÁN, -Ă adj., s.m. și f. (<fr. *venusien*, *-enne*) **1.** Adj. Care aparține planetei Venus, privitor la planeta Venus. **2.** S.m. și f. Presupus locuitor al planetei Venus.
VENUSONAÚT s.m. (<n.pr. *Venus*, planetă în sistemul solar, după *cosmonaut*) Astronaut care explorează planeta Venus.
VENÚST, -Ă adj. (<fr. *vénuste*, lat. *venustus*) Grațios, fermecător.
VERACITÁTE s.f. (<fr. *véracité*, lat. *veracitas, -atis*) Veridicitate.
VERÁNDĂ s.f. (<fr. *véranda*) Anexă a unei locuințe, în formă de galerie exterioară (balcon sau terasă), de obicei acoperită și închisă cu pereți cu multe ferestre.
VERÁNT s.n. (<fr. *verant*) Lupă specială pentru examinarea fotografiilor.
VERATRÍNĂ s.f. (<fr. *vératrine*; cf.lat. *veratrum*) (FARM.) Alcaloid toxic extras din rizomul de elebor (*Veratrum*), utilizat ca emenagog și vermifug.
VERB s.n. (<fr. *verbe*, lat. *verbum*) **1.** Parte de vorbire care exprimă o acțiune sau o stare și care se caracterizează printr-o flexiune proprie, numită conjugare. **2.** (La sg.) Cuvînt, modalitate de exprimare; limbaj.
VERBÁL, -Ă adj. (<fr. *verbal*, lat. *verbalis*) **1.** Care se face sau care se transmite prin viu grai; care caracterizează limba vorbită, vorbirea; oral. ◇ *Notă verbală* = notă diplomatică nesemnată, echivalentă cu o declarație orală. **2.** Care aparține verbului, al verbului, referitor la verb.
VERBALÍSM s.n. (<fr. *verbalisme*) Tendință (în practica pedagogică) de a da mai multă importanță cuvintelor decît ideilor exprimate prin ele; abuz de cuvinte în exprimarea unei idei.
VERBALITÁTE s.f (cf.it. *verbalità*) Caracter oral; oralitate.
VERBALIZÁ vb.I tranz. (<fr. *verbaliser*) A exprima în cuvinte o idee, o experiență, o stare etc.
VERBALIZÁT, -Ă adj. (<*verbaliza*) Care a fost exprimat în cuvinte.
VERBATIM adv. (cuv.lat.) Cuvînt cu cuvînt, exact.
VERBIÁJ s.n. (<fr. *verbiage*) Abundență de cuvinte inutile, fără rost; flecăreală, vorbărie; verbozitate.
VERBI GRATIA (loc.lat.) De exemplu.
VERBÍNĂ s.f. (<lat. *verbena*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee decorative, anuale, cu frunzele dințate, ascuțite la vîrf și acoperite cu peri, cu florile roșii, albe, liliachii sau roșii-purpurii (*Verbena*); plantă care face parte dintr-o asemenea specie.
VERBOZITÁTE s.f. (<fr. *verbosité*) Vorbărie; verbiaj.
VÉRDE adj., s.n. (lat. *vir(i)dis*) **I.** Adj. **1.** Care are culoarea frunzelor, a ierbii, a vegetației fragede. ◇ *Zonă verde* = porțiune de teren cultivată cu iarbă, pomi, flori etc. ◆ Fig. (Despre culoarea feței omului) Palid. **2.** (Despre plante sau părți ale acestora) Cu sevă; viu. ◆ (Despre lemne) Care nu e uscat (fiind tăiat de curînd). **3.** (Despre legume și fructe) Care este dezvoltat insuficient, care nu a atins maturitatea deplină; necopt. **4.** (Despre piei) Care nu a fost prelucrat. **II.** Adj. Fig. (Despre oameni) (Foarte) tînăr; lipsit de experiență (într-un domeniu de activitate), novice. ◆ Vînjos, voinic; puternic, curajos. ◆ (Și adverbial) Sincer, deschis. **III.** S.n. Una dintre culorile fundamentale ale spectrului luminii solare, situată între galben și albastru, care este culoarea frunzelor, a ierbii fragede etc. ◇ *Verde de Paris* = cristale mixte de arsenit de cupru $3Cu(AsO_2)_2$ și de acetat de cupru $Cu(CH_2COO)_2$, foarte toxice, folosite ca insecticid (în agricultură); soluție a acestor cristale. ◇ Loc. adj. *De verde* = (despre cărți de joc) de culoarea numită "pică"; (în limbajul ghicitorilor în cărți; despre oameni) cu ochii verzi și cu părul negru.
VERDEÁȚĂ s.f. (<*verde*) **1.** Culoarea verde a vegetației. ◆ Concr. Totalitate de frunze, de ierburi, de ramuri etc. verzi. **2.** (La sg.; cu sens colectiv) Frunze de mărar, de pătrunjel, de leuștean, de ceapă etc. folosite în alimentație; (la pl.) zarzavaturi, legume (proaspete). **3.** (BOT.) *Verdeața-zidurilor* = nume dat unor alge verzi din genul *Pteurococcus*, care cresc (ca un praf fin, verde-palid) pe stînci, pe ziduri umede și pe scoarța arborilor.
VERDÍCT s.n. (<fr. *verdict*; cf.lat. *vere* "adevărat"+*dictum* "spus") **1.** (JUR.; în organizarea judecătorească a unor state) Opinie a juraților asupra vinovăției sau nevinovăției unui acuzat, pe baza căreia se pronunță sentința; p.ext. sentința unei curți de juați; p.gener. sentință judecătorească. **2.** Fig. Decizie, opinie, apreciere definitivă (care nu admite contrazicere).
VERDÚRĂ s.f. (<fr. *verdure*) (ARTE PL.) Nume dat unei tapițerii reprezentînd un peisaj cu multă verdeață.
VERFENIÁN, -Ă s.n., adj. (<germ. *Werfenian*) (GEOL.) **1.** S.n. Primul etaj al triasicului alpin. **2.** Adj. Care aparține verfenianului, care este propriu verfenianului, referitor la verfenian.
VÉRGĂ s.f. (<fr. *vergue*, it. *verga*) Fiecare dintre barele fixe sau mobile (de lemn sau de metal) așezate perpendicular pe catargul unei corăbii, servind la susținerea velelor.
VERGEÁ s.f. (lat. **virgella*=*virgula*) **1.** Bară (îngustă și flexibilă) de lemn sau de metal, cu diferite utilizări; vargă, băț, nuia. ◆ Spec. Sucitor. **2.** Fiecare dintre bețișoarele introduse între firele de urzeală pe măsură ce acestea se înfășoară pe sulul războiului de țesut, pentru a le separa și a le întinde; fuscel. **3.** Fiecare dintre tijele care formează gratiile unei ferestre.
VERGÉL s.n. (<*vergea*) **1.** Bețișor care leagă în mănunchiuri firele urzelii pe sulul războiului de țesut. **2.** (Art.) Petrecere tradițională organizată în ajunul Crăciunului sau al Anului Nou, în cursul căreia se încearcă, prin mijloace magice, să se afle viitorul celor prezenți cu ajutorul unor bețișoare.
VERGELÁ vb. I tranz. (<*vergea*) A bate vergele pe scheletul de lemn al unor construcții (pentru a putea lipi apoi pereții cu lut).
VERGELÁT, -Ă adj. (<*vergela*) (Despre scheletul de lemn al unor construcții) Cu vergele bătute pe suprafața pereților.
VERGÉNȚĂ s.f. (<fr. *vergence*) (FIZ.) Mărime caracteristică unui sistem optic central, egală cu inversul distanței focale.
VERGETÚRĂ s.f. (<fr. *vergeture*; cf.lat. *virga* "vargă") (MED.; mai ales la pl.) Dungi violacee, apoi sidefii, localizate în regiunea abdominală sau la fese, care apar în perioada sarcinii, în obezitate, în boli endocrine.
VERÍDIC, -Ă adj. (<fr. *véridique*) Care este (sau pare să fie) adevărat; real. ◆ Care spune adevărul.
VERIDICITÁTE s.f. (<fr. *véridicité*) Caracterul a ceea ce este veridic.
VERÍF s.n. (<bg. *verev*) Loc.adj. și adv. (În legătură cu felul de a așeza, de a îndoi sau de a croi o stofă) *În verif* = în diagonală, pieziș.
VERIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *vérifier*, lat. *verificare*) **1.** A examina sau a controla ceva pentru a constata dacă corespunde adevărului, cerințelor, anumitor date. **2.** A examina pe cineva pentru a stabili în ce măsură corespunde funcției sau calității pe care o deține sau care i se încredințează.
VERIFICÁBIL, -Ă adj. (<fr. *vérifiable*, după

verifica) Care poate fi verificat.
VERIFICÁT, -Ă adj. (<*verifica*) Care a fost supus unei examinări, unei cercetări, unui control. ◆ (Despre oameni) Priceput, cu experienţă.
VERIFICATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *vérificateur*, it. *verficatore*) Persoană care verifică ceva (din punct de vedere tehnic, contabil etc.).
VERIGÁR (VERIGÁRIU) s.m. (<*verigă*) Arbust înalt, cu frunzele alterne şi opuse, eliptice, cu florile mici, galbene-verzui şi cu fructele globuloase, cărnoase, negre, folosite în medicină pentru proprietăţile lor purgative; paţachină (*Rhamnus cathartica*).
VERÍGĂ s.f. (<sl. *veriga*) **1.** Piesă din metal, din material plastic etc., de formă aproximativ inelară, de diferite mărimi, cu numeroase întrebuinţări tehnice (ca element de fixare). ◆ Fig. Element de legătură; parte componentă. ◆ Fiecare dintre elementele care alcătuiesc un lanţ. **2.** (Pop.) Verighetă. **3.** (VITICULT.) *Verigă de rod* = cuplu format dintr-o coardă de rod şi un cap, care se lasă la tăierea viţei de vie.
VERIGÉL s.m. (<*verigă*) Plantă parazită, lipsită de clorofilă, cu frunzele reduse la nişte solzi mici şi cu florile galbene-roşietice dispuse în ciorchini (*Orobanche caryophyllacea*).
VERIGHÉTĂ s.f. (<*verigă*; cf.ngr. *vergheta*) Inel de metal (preţios, fără pietre), purtat ca simbol al logodnei sau al căsătoriei de către logodnici sau de către soţi.
VERÍNĂ s.f. (<fr. *vérine*) (MAR.) Parîmă cu ochi cu rodanţă şi cu cîrlig la un capăt.
VERÍSM s.n. (<it. *verismo*, fr. *vérisme*) **1.** Curent literar apărut în Italia, influenţat în special de naturalismul francez şi de pozitivism. Poetica veristă a fost formulată de G.Verga (1881), care abordează ca temă principală a noii literaturi realitatea, aflată într-o evoluţie care nu poate fi oprită, şi în care societatea este împărţită în învingători şi, mai ales, în învinşi. Un alt teoretician, L.Capuana, pune la baza verismului neutralitatea ideologică, finalitatea ştiinţifică şi detaşarea sentimentală. Se remarcă preferinţa verismului pentru mediul rural, cu conflicte determinate de motivaţiile primare ale individului, şi pentru ingenuitatea şi intensitatea pasiunilor. **2.** Curent în muzică indicînd producţiile de operă (după 1890), mai ales ale compozitorilor italieni: P.Mascagni (*Cavalleria rusticana*), Giordano, Leoncavallo, Cilea şi, numai pentru unele caracteristici stilistice, Puccini; construcţia dramatico-muzicală este diferită faţă de creaţiile anterioare, remarcîndu-se independenţa melodică a unor arii, a unor episoade în stil recitativ, folosirea inflexiunilor vocalice pentru exprimarea dramatică a pasiunilor. Tematica libretului este adeseori populară sau inspirată de operele lui G.Verga, L.Capuana, Grazia Deledda.
VERÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *vériste*) **1.** S.m. şi f. Adept al verismului. **2.** Adj. Care aparţine verismului sau veriştilor, privitor la verism sau la verişti.
VERIŞÓR, -OÁRĂ s.m. şi f.(<*văr*) Diminutiv al lui văr; p.ext. văr.
VERITÁBIL, -Ă adj. (<fr. *véritable*) Conform cu adevărul; adevărat, real; autentic. ◆ Care este pur, care nu conţine impurităţi. Care prezintă condiţia ideală.
VERITÁTE s.f. (<fr. *vérité*, lat. *veritas*, *-atis*) Adevăr, realitate.
VERMI- (<fr. *vermi-*; cf.lat. *vermis*) Element prim de compunere care are semnificaţia "de vierme", "referitor la viermi".
VERMIÁL, -Ă adj. (cf.lat. *vermis*) Referitor la viermii de mătase.
VERMICÍD, -Ă adj., s.n. (<fr. *vermicide*; cf.lat *vermis* "vierme"+*caedere* "a ucide") (Substanţă, preparat) care serveşte la combaterea viermilor paraziţi.
VERMÍCUL s.n. (cf.fr. *vermiculure*) (ARHIT.) Linie ornamentală sinuoasă în formă de vierme, folosită în special în epoca Renaşterii.
VERMICULÁR, -Ă adj. (<fr. *vermiculaire*) Vermiform.
VERMICULÁT, -Ă adj. (<fr. *vermiculé*) (ARHIT.) Care este ornat cu vermicule.
VERMICULÁŢIE s.f. (<fr. *vermiculation*) (GEOL.) Microrelief cu aspect de şănţuleţe sinuoase, vermiforme, create în urma acţiunii apei sau a vîntului asupra unei roci.
VERMIFÓRM, -Ă adj. (<fr. *vermiforme*; cf.lat. *vermis* "vierme"+*forma* "formă") Care are forma sau mişcarea specifică unui vierme.
VERMIFÚG, -Ă adj., s.n. (<fr. *vermifuge*; cf.lat. *vermis* "vierme"+*fugere* "a fugi") (Substanţă, preparat) care distruge viermii intestinali; antihelmintic.
VERMILLÓN s.n. (<fr. *vermillon*) Sulfură roşie de mercur sau de antimoniu, folosită pentru producerea culorii roşu-intens; culoare roşu-intens către oranj, obţinută din această sulfură şi folosită în pictura de ulei.
VERMÍNĂ s.f. (<fr. *vermine*; cf.lat. *vermis*) (Cu sens colectiv) Nume generic pentru insectele parazite (purici, păduchi etc.). ◆ Fig. Indivizi (suspecţi) de la periferia societăţii.
VERMINÓZĂ s.f. (cf.fr. *vermineuse*) Boală la copii, cauzată de intoxicaţia organismului cu produsele de dezagregare ale paraziţilor intestinali; helmintiază.
VÉRMIS s.n. (<fr.,lat. *vermis*) (ANAT.) Partea mediană a cerebelului, cu aspect asemănător cu un vierme, cuprinsă între cele două emisfere ale acestuia.
VERMORÉL s.n. (den.com.) Aparat portativ folosit pentru pulverizarea soluţiilor speciale care distrug dăunătorii plantelor sau pentru dezinfectarea încăperilor.
VÉRMUT s.n. (<fr. *vermouth*, germ. *Wermut*, it. *vermut*) Băutură alcoolică, cu gust amărui şi aromatizat, obţinută prin macerarea anumitor plante în vin; sticlă sau pahar care conţine o astfel de băutură.
VERMUTIZÁ vb. I tranz. (<fr. *vermouthiser*) A prepara vinul pentru a deveni vermut.
VERMUTIZÁT, -Ă adj. (<*vermutiza*) (Despre vin) Care a fost preparat ca să devină vermut.
VERNACULÁR, -Ă adj. (<fr. *vernaculaire*; cf.lat. *vernaculus* "indigen") Care este propriu unei anumite ţări; autohton.
VERNÁL, -Ă adj. (<fr. *vernal*, lat. *vernalis*) Care ţine de primăvară, privitor la primăvară. ◆ (ASTR.) *Punct vernal* = punctul de intersecţie a eclipticii cu ecuatorul ceresc, în care Soarele se află la echinocţiul de primăvară.
VERNIÉR s.n. (<fr. *vernier*) Scară gradată suplimentară, trasată pe rigleta sau pe cursorul unor aparate şi instrumente de măsură, pentru a mări precizia măsurătorilor.
VERNÍL adj.invar. (<fr. *vernil* <*vert Nil*) De culoare verde-deschis.
VERNÍS s.n. (<fr. *vernis*) **1.** Soluţie colorată obţinută din răşini naturale sau artificiale şi un solvent, care se aplică pe obiecte (pentru a le da lustru), formînd la uscare o peliculă protectoare (şi ornamentală), netedă şi lucioasă; p.ext. lac, email, smalţ. ◇ *Vernis moale* = tehnică a gravurii prin care se realizează aspectul desenului în creion. **2.** Fig. Stare, substanţă, condiţie etc. care dă o culoare sau un aspect favorabil cuiva sau la ceva.
VERNISÁ[1] vb. I tranz. (<fr. *vernisser*) A acoperi un tablou cu vernis.
VERNISÁ[2] vb. I tranz. (<*vernisaj*) A inaugura o expoziţie (de sculptură, de pictură etc.).
VERNISÁJ s.n. (<fr. *vernissage*) **1.** Faptul de a vernisa[1]. **2.** Deschidere oficială a unei expoziţii (în special de pictură).
VERONÁL s.n. (<germ. *Veronal*, fr. *véronal*) (FARM.) Pulbere cristalină albă, inodoră, cu gust amărui, puţin solubilă în apă, cu acţiune sedativă, hipnotică etc. (a cărei folosire în doze mari este fatală).
VERONÍCĂ[1] s.f. (<fr. *véronique*) Plantă erbacee, cu tulpina acoperită de peri, cu florile albastre sau roşietice, cu proprietăţi antiscorbutice, diuretice etc., care creşte prin pajişti şi păduri şi este folosită în farmaceutică; iarba-şarpelui (*Veronica latifolia*).
VERONÍCĂ[2] s.f. (<it. *veronica*; cf.n.pr. *Veronica*, femeia biblică ce a şters faţa lui Iisus Hristos în timpul calvarului) Imagine a chipului lui Iisus Hristos imprimată pe o batistă. ◆ Batistă pe care este imprimat chipul lui Iisus Hristos. ◆ Capă a toreadorului, care conţine imaginea chipului lui Iisus Hristos.
VERONÍCĂ[3] s.f. (<fr. *véronique*; cf.sp. *veronica*) Figură în cursul căreia toreadorul face să treacă taurul pe lîngă el.
VERÓS, -OÁSĂ adj. (<it. *véreux*) (Despre oameni) Care se ocupă cu afaceri necinstite, suspecte; (despre afaceri) necinstit, suspect, imoral.
VEROSÍMIL, -Ă adj. (<fr. *verosimile*; cf.lat. *verisimilis*) Care pare adevărat, real, care are o aparenţă de adevăr, de realitate; plauzibil.
VEROSIMILITÁTE s.f. (<*verosimil*) Însuşirea, faptul de a fi verosimil.
VEROSIMILITÚDINE s.f. (<lat. *verosimilitudo*, *-inis*) Verosimilitate.
VERS s.n. (<fr. *vers*, lat. *versus*) Unitate prozodică elementară alcătuită dintr-unul sau mai multe cuvinte, potrivit unei scheme ritmice, determinată fie de cantitatea silabelor (*vers metric*, specific poeziei antice greceşti şi latine), fie de accent (*vers ritmic*, specific poeziei române, germane etc.), fie de numărul silabelor (*vers silabic*, specific poeziei franceze); p.ext. (la pl.) poezie. ◇ *Vers liber* = vers a cărui măsură variază în cuprinsul aceleiaşi poezii. *Vers alb* = vers fără rimă.
VERSÁNT s.n. (<fr. *versant*) Fiecare dintre cele două coaste ale unui deal sau ale unui munte; pantă. ◆ Fiecare dintre suprafeţele înclinate ale unui acoperiş.
VERSÁT, -Ă adj. (<fr. *versé*) (Despre oameni) Cu experienţă, priceput, competent (într-un anumit domeniu).
VERSATÍL, -Ă adj. (<fr. *versatile*, lat. *versatilis*) (Despre oameni) Care îşi schimbă cu

uşurinţă hotărîrile, principiile etc.; instabil, nestatornic, lipsit de hotărîre.
VERSATILITÁTE s.f. (<fr. *versatilité*) Însuşirea de a fi versatil.
VERSÉT s.n. (<fr. *verset*) Fiecare din paragrafele (numerotate) dintr-un text religios sau literar, care au (şi) un sens de sine stătător.
VERSIFICÁ vb. I (<fr. *versifier*, lat. *versificare*) **1.** Tranz. A transpune în versuri o temă, un text (în proză) etc. **2.** Intranz. A scrie versuri.
VERSIFICÁT, -Ă adj. (<*versifica*) Care este scris sau transpus în versuri.
VERSIFICATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *versificateur*, lat. *versificator*, *-oris*) Autor de versuri. ◆ Poet minor (lipsit de talent).
VERSIFICÁŢIE s.f. (<fr. *versification*) (Mod de) dispunere a versurilor potrivit anumitor reguli prozodice, privind rima, ritmul şi gruparea strofică; arta de a scrie versuri; p.ext. poezie.
VERSIÚNE s.f. (<fr. *version*, lat. *versio*, *-onis*; cf.lat. *vertere* "a întoarce") **1.** Traducere a unei lucrări literare, ştiinţifice etc. dintr-o limbă în alta. ◇ *În versiune originală* = care nu a fost sau fără a fi tradus în altă limbă. **2.** Fiecare din variantele unui text, ale unei traduceri. **3.** Manieră (personală) de a prezenta o întîmplare, un fapt etc. **4.** (MED.) Manoperă de modificare a poziţiei fătului în uter, pentru a facilita naşterea.
VERSLIBRÍSM s.n. (<fr. *vers-librisme*) Folosire a versului liber modern.
VERSLIBRÍST, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *vers-libriste*) **1.** S.m. şi f. Poet modern care scrie versuri libere. **2.** Adj. Care este compus din versuri libere.
VÉRSO s.n. (<fr. *verso*, lat. [folio]*verso*) (În opoziţie cu *recto*) A doua pagină a unei foi de hîrtie (scrise, tipărite etc.); dosul unei foi de hîrtie (scrise, tipărite etc.); contrapagină; pagina din stînga a unei cărţi, a unui manuscris etc.
VERSÓR s.m. (<fr. *verseur*) (MAT.) Vector al cărui modul este egal cu unitatea; vector unitar.
VÉRSTĂ s.f. (<rus. *versta*) Unitate de măsură pentru distanţe (folosită în trecut în Rusia), egală cu 1,067 km.
VERTEBRÁL, -Ă adj. (<fr. *vertébral*) Care aparţine vertebrelor, referitor la vertebre, alcătuit din vertebre.
VERTEBRÁT, -Ă adj., s.n. (<fr. *vertébré*, lat. *vertebratus*, it. *vertebrato*) **1.** Adj. (Despre animale) Care are vertebre şi schelet osos (sau cartilaginos) intern. **2.** S.n. (La pl.) Încrengătură de animale (conţinînd şase clase: *ciclostomi, peşti, batracieni, reptile, păsări* şi *mamifere*), care se caracterizează prin simetrie bilaterală aproape perfectă, prin diferenţierea corpului în cap, trunchi şi coadă, şi care are schelet osos sau cartilaginos intern (al cărui ax principal este coloana vertebrală), sistem nervos central alcătuit din creier şi măduva spinării (aşezat dorsal faţă de tubul digestiv), sistem circulator închis prevăzut cu un organ central propulsor (inima), sistem respirator format din branhii sau din plămîni, aparat reproducător alcătuit din glande genitale perechi, sexele fiind separate; (şi la sg.) animal care face parte din această încrengătură.
VERTÉBRĂ s.f. (<fr. *vertèbre*, lat. *vertebra*) Fiecare dintre oasele scurte, în formă de inel, care constituie coloana vertebrală la om şi la animalele vertebrate şi în care se găseşte măduva spinării şi anexele ei.
VERTEBROTERAPÍE s.f. (<fr. *vertébrothérapie*; cf.lat. *vertebra* "vertebră", gr. *therapeia* "tratament") Metodă de tratament al unor afecţiuni vertebrale prin elongaţii de coloană.
VÉRTEX s.n. (<fr., lat. *vertex* "vîrf") **1.** (ANAT.) Sinciput. **2.** (MAR.) Punctul ortodromei cu latitudinea cea mai ridicată. **3.** (METEOR.) Punctul cel mai de vest atins de traiectoria unui ciclon.
VERTICÁL, -Ă adj., s.f., s.n. (<fr. *vertical*; cf.lat. *vertex* "vîrf") **1.** Adj., s.f. (Linie, plan) care este perpendicular(ă) pe un plan orizontal. ◇ *Dreaptă verticală* = dreaptă care uneşte un punct de pe pămînt cu zenitul respectiv. *Plan vertical* = a) (GEOM.) orice plan care trece printr-o dreaptă verticală; b) (ASTR.) plan care trece prin verticala locului. ◆ (Substantivat, f.) Linie dreaptă care cade perpendicular pe un plan orizontal; direcţie determinată de această linie. ◇ *Verticala locului* = direcţia materializată de poziţia firului cu plumb aflat în stare de echilibru într-un anumit punct. **2.** S.n. Semicerc de intersecţie a sferei cereşti cu planul determinat de verticala locului şi de un astru. ◆ (Şi adverbial) Care este orientat drept în jos (de la înălţime).
VERTICALITÁTE s.f. (<fr. *verticalité*) Însuşirea de a fi vertical; poziţie verticală a ceva.
VERTICÍL s.n. (<fr. *verticille*, lat. *verticillus*) (BOT.) Mod de aşezare a ramurilor, a frunzelor, a florilor sau a pieselor florale în formă de cerc, la acelaşi nivel în jurul unei axe.
VERTICILÁT, -Ă adj. (<fr. *verticillé*) (Despre ramuri, frunze sau flori) Aşezat în verticil.
VERTICILIÓZĂ s.f. (<fr. *verticilliose*) Boală infecţioasă a plantelor, provocată de ciuperci din genul *Verticillium* şi manifestată prin veştejirea totală sau parţială a plantei (ex. la *cartof, bumbac, tomate, castraveţi, cais, prun, liliac* etc).
VERTICÓ s.n. (<germ. *Vertiko*; cf.n.pr. *Vertikow*, tîmplar berlinez) Dulap ornamental (pentru saloanele înalte).
VERTIGINÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *vertigineux*, lat. *vertiginosus*) Care se petrece foarte repede, cu mare iuţeală, care se succedă cu rapiditate, cu mare viteză.
VERTIGOFOBÍE s.f. (<fr. *vertigophobie*; cf.lat. *vertigo* "ameţeală", gr. *phobos* "frică") (MED.) Fobie de vertij, de ameţeală.
VERTÍJ s.n. (<fr. *vertige*) (MED.) Senzaţie de lipsă de echilibru în spaţiu; ameţeală (care survine la vederea abisurilor).
VERÚCĂ s.f. (<fr. *verruca*) (MED.) Excrescenţă papilară, provocată de un virus; neg, aluniţă.
VERUCÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *verrucosus*, fr. *verruqueux*) (MED.; despre oameni şi părţi ale corpului uman) Acoperit de negi. ◆ (BOT.; despre plante şi părţi ale lor) Acoperit de protuberanţe mici, sferice, de forma unor negi.
VERUCOZITÁTE s.f. (<fr. *verrucosité*) Excrescenţă pe piele sau pe suprafaţa plantelor cu aspect verucos.
VÉRVĂ s.f. (<fr. *verve*) Bună dispoziţie, însufleţire, avînt, imaginaţie (care se exprimă în cuvinte); bogăţie verbală rezultată din această stare de spirit; volubilitate. ◇ *A fi în* (sau *cu*) *vervă* = a) a fi volubil, însufleţit, avîntat; b) (despre sportivi, artişti etc.) a manifesta o formă deosebit de bună.
VERVÉNĂ s.f. (<fr. *verveine*) (BOT.) Verbină (*Verbena*).
VERZÁL, -Ă adj. (<germ. *Versal* [buchstabe]) (Despre caractere tipografice, litere; şi substantivat, f.) Majuscul, capital.
VERZIŞOÁRĂ s.f. (<*varză*) **1.** Diminutiv al lui varză. **2.** (IHT.) Boiştean (*Phoxinus phoxinus*).
VERZIŞÓR, -OÁRĂ adj., s.m. (<*verde*) **1.** Adj. Diminutiv al lui verde. **2.** S.m. Ostaş (în uniformă de culoare verde) din vechea cavalerie românească. **3.** S.m. Dolar.
VERZÍU, -ÍE adj. (<*verde*) Care bate în verde.
VÉSEL, -Ă adj. (<sl. *veselŭ*) **1.** Care este plin de voie bună, bine dispus, voios. ◆ (Despre manifestările oamenilor) Care exprimă voie bună, veselie. **2.** Care înveseleşte, dispune; desfătător, plăcut. **3.** Care se face cu voioşie, cu veselie.
VESÉLĂ s.f. (<fr. *vaisselle*) Totalitatea vaselor folosite la masă.
VESELÍE s.f. (<sl. *veselije*) **1.** Stare de bună dispoziţie, de voioşie; manifestare care dovedeşte această stare. **2.** Petrecere veselă cu mîncare şi băutură; chef, zaiafet.
VESPASIÁNĂ s.f. (<fr. *vespasienne*) Closet public (pentru bărbaţi).
VESPERÁL, -Ă adj. (<fr. *vespéral*) De seară, al serii.
VEST s.n. (<germ. *West*) **1.** Unul dintre cele patru puncte cardinale situat în partea unde apune soarele, opus estului; loc pe orizont unde apune soarele; p.ext. regiune situată în locul unde apune soarele. **2.** Parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei ţări etc. aflată spre vest; ţinut vestic. ◆ Popoarele, lumea etc. din aceste regiuni.
VESTÁLĂ s.f. (<fr. *vestale*, lat. *vestalis*) (La romani) Preoteasă care întreţinea focul sacru în templul zeiţei Vesta şi care simbolizează castitatea; p.ext. femeie virtuoasă, castă.
VESTÁLII s.f.pl. (<fr. *vestalies*; cf.lat. *vestalia*) Serbări în cinstea zeiţei Vesta, celebrate de romani la 15 iunie.
VÉSTĂ s.f. (<fr. *veste*) Jachetă scurtă, fără guler şi fără mîneci.
VÉSTE s.f. (<sl. *vesti*) **1.** Fapt, noutate care se aduce la cunoştinţa cuiva; ştire, informaţie. ◇ *Fără (de) veste* = pe neaşteptate, inopinat. *A da veste* = a aduce la cunoştinţă, a anunţa. *A prinde de veste* = a afla; a observa. **2.** Zvon; p.ext. faimă, renume.
VESTÍ vb. IV (<*veste*) **1.** Tranz. A aduce la cunoştinţă, a da de veste, a anunţa, a informa. ◆ A prevesti. **2.** Refl. A-şi face simţită prezenţa sau existenţa.
VESTIÁR s.n. (<fr. *vestiaire*) Garderobă (într-o clădire publică). ◆ Încăpere dintr-o clădire industrială unde se lasă hainele în păstrare sau se îmbracă echipamentele de protecţie. ◆ Mică încăpere la intrarea într-o locuinţă unde se află cuierul de haine.
VESTIBÚL s.n. (<fr. *vestibule*, lat. *vestibulum*) **1.** Prima încăpere sau spaţiul de acces dintr-o clădire, în care se intră venind din exterior; antreu. **2.** (ANAT.) Prima cavitate a urechii interne.

VESTIBULÁR, -Ă adj. (<fr. *vestibulaire*) (ANAT.) De vestibul, referitor la vestibul.
VÉSTIC, -Ă adj. (<*vest*; cf.germ. *westisch*) De (la) vest; care aparţine vestului, referitor la vest; apusean. ◆ Occidental.
VESTÍGIU s.n. (<fr. *vestige*, lat. *vestigium*) Urmă, rămăşiţă a unui obiect, a unei concepţii, a unei culturi etc.
VESTIMENTÁR, -Ă adj. (<fr. *vestimentaire*, lat. *vestimentarius*) Care ţine de îmbrăcăminte, referitor la îmbrăcăminte.
VESTIMENTÁŢIE s.f. (<*vestmînt*, după it. *vestimenta*) Îmbrăcăminte.
VESTÍRE s.f. (<*vesti*) Acţiunea de a vesti şi rezultatul ei; comunicare, înştiinţare; ştire, veste. ◆ Indicaţie, indiciu, semn.
VESTÍT, -Ă adj. (<*vesti*) Care este renumit, celebru, faimos.
VESTITÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*vesti*) **1.** Adj. Care vesteşte; prevestitor. **2.** S. m. şi f. Persoană care duce sau aduce veşti; sol, crainic. ◆ Persoană care prezice ceva, profet. ◆ (Pop.) Persoană care însoţeşte pe nuntaşi.
VESTÓN s.n. (<fr. *veston*) Haină (de uniformă); p.ext. sacou.
VÉŞCĂ s.f. (<ucr. *večka*) Coajă desprinsă de la anumite specii de copaci, din care se confecţionează marginea circulară a sitelor, a ciurului, cercul din jurul pietrelor de moară şi al rîşniţelor; obiect făcut dintr-o astfel de coajă.
VEŞMÍNT (VESTMÍNT) s.n. (lat. *vestimentum*) Nume generic pentru un obiect de îmbrăcăminte; (la pl.) totalitatea pieselor care alcătuiesc îmbrăcămintea unei persoane. ◆ Spec. (La pl.) Odăjdii.
VÉŞNIC, -Ă adj. (<sl. *věčinŭ*) Care există de totdeauna şi va exista mereu; etern. ◆ De lungă durată, permanent. ◆ (Adverbial) Necontenit, întruna, mereu.
VEŞNICÍE s.f. (<*veşnic*) Faptul de a exista veşnic; eternitate, vecie. ◇ Loc. adv. *Pe (sau pentru) veşnicie* = pentru totdeauna, pe veci.
VÉŞTED, -Ă adj. (lat. **vescidus* <*vescus*) **1.** (Despre plante) Care şi-a pierdut prospeţimea; ofilit; trecut; p.ext. (despre locuri, terenuri etc.) cu plante ofilite, uscate. **2.** Fig. (Despre oameni şi despre părţi ale corpului lor) Lipsit de vlagă, de forţă, de vioiciune; secătuit. **3.** Fig. (Despre culori) Lipsit de strălucire; şters, tern.
VEŞTEJÍ vb.IV (<*veşted*; cf.fr. *flétrir* "a înfiera") **1.** Refl. şi tranz. A deveni sau a face să devină veşted; a (se) ofili; a (se) trece. **2.** Refl. şi intranz. Fig. (Despre oameni) A-şi pierde forţa, vigoarea, a slăbi; p.ext. a îmbătrîni, a se trece. **3.** Tranz. A stigmatiza, a înfiera. ◆ Fig. A dezonora, a terfeli.
VETERÁN, -Ă subst. (<fr. *vétéran*, lat. *veteranus*; cf.lat. *vetus* "bătrîn") **1.** S.m. (În Roma antică) Ostaş ieşit din cadrul armatei după terminarea serviciului militar, care se bucura de unele privilegii. **2.** S.m. Soldat bătrîn care a participat la mai multe războaie. **3.** S.m. şi f. Fig. Persoană care a activat timp îndelungat în acelaşi domeniu, în aceeaşi instituţie etc.; p.ext. bătrîn.
VETERINÁR, -Ă adj., s.m. (<fr. *vétérinaire*, lat. *veterinarius*) **1.** Adj. Care se referă la combaterea şi la tratarea bolilor animalelor, la sănătatea animalelor. **2.** Adj., s.m. (Medic, tehnician, specialist) care practică medicina veterinară.
VETIVÉR s.m. (<fr. *vétiver*) Plantă din familia gramineelor, cultivată în unele regiuni tropicale pentru rădăcinile ei, din care se extrage un ulei folosit în industria parfumurilor.
VÉTO s.n. (<lat., fr. *veto*) (JUR.) Drept excepţional (recunoscut prin lege sau prin convenţii) pe care îl are o persoană, un stat etc. de a se opune adoptării unei hotărîri sau unei propuneri; formulă prin care se exercită acest drept.
VETRÉLĂ s.f. (<sl. *větrilo*) Pînză (de corabie); p.ext. corabie.
VETRÍCE s.f. (cf.scr. *vratič*) Plantă erbacee, perenă, aromatică, din familia compozitelor, înaltă de c. 1m, cu frunzele penat-sectate, cu florile tubuloase, galbene-aurii, dispuse în corimb (*Chrysanthemum vulgare*).
VETURÍN s.m. (<it. *vetturino*) Conducător al unei trăsuri; birjar.
VETÚST, -Ă adj. (<fr. *vétuste*, lat. *vetustus*) (Cu aspect de) vechi; învechit, perimat, arhaic.
VETUSTÁTE s.f. (<fr. *vétusté*, lat. *vetustas, -atis*) Vechime; bătrîneţe. ◆ Stare de deteriorare cauzată de trecerea timpului.
VETUSTÉŢE s.f. (<*vetust*) Vetustate.
VÉVERIŢĂ s.f. (<sl. *věverica*) Mamifer rozător arboricol, de talie mică, cu blana roşcată sau neagră pe spate şi albă pe piept, cu coada lungă şi stufoasă (care este răspîndită în pădurile de conifere) (*Sciurus vulgaris*). Blana (prelucrată a) acestui animal.

veveriţă

VEXÁ vb. I tranz. (<fr. *vexer*, lat. *vexare*) A jigni, a ofensa. ◆ A contraria.
VEXÁT, -Ă adj. (<*vexa*) (Despre oameni) Rănit în amorul propriu, ofensat; p.ext. contrariat, derutat.
VEXATÓRIU, -IE adj. (<fr. *vexatoire*) Care vexează, care contrariază; ofensator.
VEXAŢIÚNE s.f. (<fr. *vexation*, lat. *vexatio, -onis*) Faptul de a vexa; vorbă, gest, faptă care vexează.
VEXÍL[1] s.n. (<fr. *vexille*) (BOT.) Petală superioară a florilor leguminoaselor.
VEXÍL[2] s.n. (<lat. *vexillum*; cf.fr. *vexille*) **1.** Steagul, însemnele unei cohorte în armata romană. **2.** Trupă orînduită într-un anumit corp. **3.** Steag, pavilion al unei nave.
VEXILÁR s.m. (<lat. *vexillarius*, fr. *vexillaire*) **1.** Purtător al unui vexil[2]. **2.** Soldat roman care făcea parte dintr-o unitate militară cu vexil[2] propriu.
VEXILÁŢIE s.f. (<fr. *vexillation*, lat. *vexillatio, -onis*) Unitate de cavalerie în legiunea romană care lupta sub acelaşi steag.
VEXILIFÉR, -Ă adj., s.m. (<lat. *vexillifer*, it. *vessilifero*) **1.** (Legionar roman) care purta vexilul unei unităţi. **2.** Fig. Iniţiator, promotor, purtător al unei idei, al unei teorii etc.
VEXILÓGIC, -Ă adj. (<fr. *vexillogique*) Care aparţine vexilogiei, referitor la vexilogie.
VEXILOGÍE s.f. (<fr. *vexillogie*; cf.lat. *vexillum* "vexil", gr. *logos* "studiu") Disciplină istorică avînd ca obiect de studiu steagurile din diferite epoci şi ţări.
VEZICÁL, -Ă adj. (<fr. *vésical*, lat. *vesicalis*) Care aparţine vezicii, referitor la vezică, de vezică.
VEZICÁNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *vésicant*) (Substanţă) care produce vezicarea pielii.
VEZICÁT, -Ă adj. (<*vezică*) Cu vezici; băşicat.
VEZICATÓR, -OÁRE adj. (<fr. *vésicatoire*) Vezicant.
VEZICÁŢIE s.f. (<fr. *vésication*) Acţiunea unui vezicant şi rezultatul ei.
VEZÍCĂ s.f. (<lat. *vesica*) **1.** (ANAT.) Organ cavitar care reprezintă rezervorul aparatului urinar şi în care se colectează urina adusă de la rinichi prin uretere, pentru a fi eliminată apoi prin uretră. **2.** *Vezică înotătoare* = organ plin de gaze, specific peştilor ososi, care determină ridicarea şi coborîrea peştelui în apă şi poate îndeplini şi funcţia de respiraţie şi de emitere sau de întărire a sunetelor. **3.** *Vezică ombilicală* = sac vitelin.
VEZICULÁR, -Ă adj. (<fr. *vésiculaire*) În formă de veziculă.
VEZÍCULĂ s.f. (<fr. *vésicule*, lat. *vesicula*) **1.** Formaţie anatomică, sferoidă, membranoasă, cu diverse funcţii organice. ◇ *Veziculă biliară* = rezervor temporar al bilei, avînd ca rol principal colectarea şi concentrarea bilei, urmate de evacuarea ei intermitentă în duoden şi care este situat în fosa colecistului de pe faţa inferioară a ficatului; colecist. *Veziculă seminală* = organ glandular pereche cu aspect de diverticul, anexat canalului deferent, secretînd un lichid mucos care intră în compoziţia spermei. **2.** Nume dat unor băşicuţe pline cu lichid care apar pe piele şi pe mucoase în diferite boli (ex. în variolă).
VEZICULECTOMÍE s.f. (<fr. *vésiculectomie*) (MED.) Extirpare chirurgicală a unei vezicule.
VEZICULÍTĂ s.f. (<fr. *vésiculite*) (MED.) Inflamaţie (patologică) a veziculelor seminale.
VEZICULOGRAFÍE s.f. (<fr. *vésiculographie*) Examinare radiologică a unei vezicule cu ajutorul unei substanţe de contrast.
VEZICULÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *vésiculeux*, lat. *vesiculosus*) Cu vezicule.
VEZICULOTOMÍE s.f. (<fr. *vésiculotomie*) (MED.) Incizie a veziculelor seminale.
VEZIGÓN s.n. (<fr. *vessigon*) Tumoare care se formează la articulaţia genunchiului sau a jaretului unui cal.
VEZUVIÁN s.n. (<germ. *Vesuvian*; cf.n.pr. *Vezuviu*, vulcan în Italia) Silicat natural hidratat de calciu şi de aluminiu, cristalizat în sistemul tetragonal, de culoare verde sau galbenă-brună, dur, cu luciu sticlos (folosit ca piatră semipreţioasă).
VÍA[1] prep. (<lat., fr., it. *via*) (Indică o rută, un itinerar) Pe drumul, pe direcţia, pe ruta; prin.
VIÁ[2] vb. I intranz. (lat. *vivere*) A trăi, a vieţui; a exista. ◆ A dăinui, a dura, a se menţine.
VIÁBIL, -Ă adj. (<fr. *viable*) Capabil să trăiască; care poate să se menţină, să dureze,

să dăinuiască.
VIABILITÁTE s.f. (<fr. *viabilité*) Faptul de a fi viabil; putere de a trăi, de a dăinui.
VIADÚCT s.n. (<germ. *Viadukt*; cf.lat. *via* "drum"+*ducere* "a duce") Construcţie asemănătoare cu un pod, care asigură continuitatea unei căi de comunicaţie terestră deasupra unei văi, deasupra unui alt drum etc.
VIAGÉR, -Ă (VIAJÉR, -Ă) adj. (<fr. *viager*) (Despre drepturi, rente, pensii) Care este recunoscut unei persoane pe tot timpul vieţii ei, stingîndu-se la moartea acesteia (netransmisibilă la urmaşi).
VIÁŢĂ s.f. (lat. **vivitia* <*vivus*) **1.** Formă superioară de mişcare a materiei, reprezentînd o sinteză integratoare a tuturor proceselor mecanice, fizice şi chimice care au loc în organism. ◆ Faptul de a fi viu; starea a ceea ce este viu. ◇ Loc.adj. *Plin de viaţă* = energic; vioi, vesel. *Fără (pic) de viaţă* = lipsit de vlagă şi de voinţă; slăbănog, neputincios. *De viaţă* = vesel, exuberant, dornic de petreceri. Loc. adv. *Cu viaţă* = în mod energic, hotărît. *Cu preţul vieţii* = cu orice risc. ◇ *A fi în viaţă* = a trăi. *A aduce (pe cineva) la viaţă* = a trezi din leşin; a însănătoşi. *A-şi pune viaţa în primejdie* (sau *la mijloc*) = a risca foarte mult, a se expune unui mare pericol. *A căpăta* (sau *a lua*) *viaţă* = a se naşte, a se produce; a se înfiinţa, a se ivi. ◆ Existenţă umană, trăire a omului pe pămînt. ◆ Fig. Vietate, fiinţă. **2.** (În concepţiile religioase; determinat prin "de apoi", "de veci" etc.) Existenţă care începe după moarte, trăire în lumea de apoi. **3.** Condiţie materială şi morală; mediu în care se desfăşoară existenţa unei persoane sau a unei colectivităţi; totalitatea celor săvîrşite de cineva în timpul existenţei sale. **4.** Perioadă de timp de la naşterea pînă la moartea cuiva; totalitatea evenimentelor petrecute în acest timp. ◇ Loc.adj. şi adv. *Pe viaţă* = pentru tot timpul cît trăieşte cineva. *Din viaţă* = din timpul cînd era încă viu. ◇ *O viaţă de om* = vreme îndelungată, mult timp. ◇ *Asigurare pe viaţă* = mod de asigurare care garantează contractantului sau unei persoane desemnate de acesta o sumă de bani sau o rentă în cazul decesului asiguratului sau în cazul atingerii de către acesta a termenului stabilit prin contractul de asigurare. ◆ Povestire a vieţii cuiva; biografie. **5.** (FIZ.) *Viaţă medie* = media aritmetică a duratelor de existenţă a particulelor instabile de acelaşi fel.
VÍBICE s.f.pl. (<fr., lat. *vibices*) (MED.) Hemoragii liniare ale pielii; hematoame superficiale, vînătăi.
VIBRÁ vb. I intranz. (<fr. *vibrer*, lat. *vibrare*) **1.** (Despre corpuri sau medii) A avea vibraţii; a oscila, a trepida; p.ext. a produce sunete. ◆ (Despre sunete) A răsuna. **2.** A pîlpîi, a licări. **3.** Fig. (Despre oameni) A fremăta, a palpita (de emoţie).
VIBRAFÓN s.n. (<fr. *vibraphone*) Instrument muzical de percuţie, acordabil, asemănător xilofonului, care produce sunete prin lovirea unor lame metalice de lungimi variate, sub care sînt instalate tuburi de rezonanţă închise şi deschise prin nişte morişti acţionate electric pentru prelungirea vibraţiei sunetelor.
VIBRAFONÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *vibraphoniste*) Cîntăreţ la vibrafon.
VIBRANDO adv. (cuv.it.) (MUZ.; ca indicaţie de execuţie) Vibrînd, cu rezonanţă.
VIBRÁNT, -Ă adj. (<fr. *vibrant*) **1.** Care vibrează, vibrator; p.ext. care produce sunete. ◇ *Consoană vibrantă* (şi substantivat, f.) = consoană lichidă care se realizează printr-o succesiune rapidă de închideri şi deschideri ale canalului fonator, determinată de vibrarea părţii superioare a glotei, a uvulei, a vălului palatin sau a vîrfului limbii. **2.** Fig. Impresionant, emoţionant, patetic.
VIBRÁNŢĂ s.f (<fr. *vibrance*) (FIZ.) Calitatea a ceea ce este vibrant.
VIBRÁRE s.f. (<*vibra*) **1.** Acţiunea de a vibra şi rezultatul ei; vibraţie. **2.** Îndesare a unui material granular sau păstos (de construcţie) cu ajutorul vibratoarelor.
VIBRATÍL, -Ă adj. (<fr. *vibratil*) Capabil de a vibra; care vibrează.
VIBRÁTO adv., s.n. (<it. *vibrato*) (MUZ.) **1.** Adv. (Ca indicaţie de execuţie) Cu vibraţii. **2.** S.n. Colorare a sunetului prin modificarea înălţimii acestuia ca urmare a atingerii foarte rapide a sunetelor alăturate.
VIBRATÓR, -OÁRE adj., s.n. (<fr. *vibrateur*) **I.** Adj. Care vibrează; care produce vibraţii. **II.** S.n. **1.** Lamă metalică vibrantă care realizează întreruperea unui curent electric la comanda unui electromagnet, excitat de curentul de impulsuri rezultate din aceste întreruperi; vibratorul intră în construcţia soneriei electrice. **2.** Dispozitiv de apel în schimbătoarele telefonice manuale pentru efectuarea apelului la abonat, la comanda operatorului, fără utilizarea unui inductor telefonic. **3.** Dispozitiv cu întrerupere mecanică, folosit, la puteri mici, pentru convertirea curentului continuu în curent alternativ monofazat. **4.** Întrerupător electromagnetic automat cu frecvenţa proprie cuprinsă în intervalul frecvenţelor audibile, producător de oscilaţii slabe de înaltă frecvenţă, folosit la excitarea circuitelor oscilante, în dispozitive de măsurări şi de încercări electrice. **5.** Oscilator. **6.** Aparat care serveşte la îndesarea prin vibrare a unor materiale granulare sau păstoase. **7.** Aparat care transmite vibraţii în scopuri erotice.
VIBRATÓRIU, -IE adj. (<fr. *vibratoire*, lat. *vibratorius*) Vibrator.
VIBRÁŢIE s.f. (<fr. *vibration*, lat. *vibratio, -onis*) (FIZ.) Mişcare oscilatorie periodică a unui corp sau a particulelor unui mediu, avînd în general o frecvenţă relativ înaltă.
VIBRIÓN s.m. (<fr. *vibrion*) (MICROBIOL.) Tip de microb în formă de virgulă şi cu cili, gram-negativ, foarte mobil, cuprinzînd în general specii saprofite şi patogene, care provoacă infecţii acute.
VIBRIÓZĂ s.f. (<fr. *vibriose*) Boală infecţioasă a taurinelor şi a ovinelor, provocată de vibrioni, care se manifestă prin avorturi, sterilitate etc.
VIBRÍSĂ s.f. (<fr. *vibrisse*, lat. *vibrissae*) (ANAT.) Totalitatea firelor de păr din nările omului. ◆ Mustăţi la unele mamifere.
VIBRO- (<fr. *vibro-*) Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) vibraţie".
VIBROFORÉZĂ s.f. (<*vibro-*+*foreză*) Instalaţie de foraj care acţionează prin vibrare.
VIBROGRÁF s.n. (<fr. *vibrographe*) Vibrometru înregistrator.
VIBROLAMINÁRE s.f. (<*vibro-*+*laminare*) (CONSTR.) Confecţionare a panourilor mari de beton armat cu ajutorul unei instalaţii care laminează şi vibrează concomitent betonul.
VIBROMASÁJ s.n. (<fr. *vibromassage*) Masaj pe bază de vibraţii (electrice).
VIBROMÉTRU s.n. (<fr. *vibromètre*) Instrument pentru măsurarea deplasărilor liniare care se produc în fenomenele de vibraţie.
VIBROSCÓP s.n. (<fr. *vibroscope*) (FIZ.) Instrument pentru măsurarea simultană a amplitudinii, a frecvenţei şi a fazei vibraţiilor.
VIBROTERAPÍE s.f. (<fr. *vibrothérapie*) (MED.) Seismoterapie.
VICÁR s.m. (<fr. *vicaire*, lat. *vicarius* "locţiitor") Preot sau episcop care ţine locul unui slujitor bisericesc de rang mai înalt.
VICARIÁNT, -Ă adj. (<fr. *vicariant*) (ANAT.; despre organe) Care exercită o funcţie compensatorie (chiar substituind un organ).
VICARIÁT s.n. (<fr. *vicariat*) Funcţia sau demnitatea de vicar; timpul cît un vicar exercită această funcţie; regiunea unde se exercită autoritatea vicarului. ◆ Reşedinţa vicarului.
VICE- (<fr. vice-; cf.lat. *vice* "în locul, în funcţia") Element prim de compunere care are semnificaţia "adjunct", "imediat subordonat".
VICEAMIRÁL s.m. (<fr. *vice-amiral*) Grad în marina militară similar gradului de general-locotenent din trupele terestre. ◆ Persoană care are acest grad.
VICEAMIRALITÁTE s.f. (<*vice-*+*amiralitate*, după fr. *vice-amirauté*) Funcţia de viceamiral.
VICECAMPIÓN, -OÁNĂ s.m. şi f. (<*vice-*+*campion*, după fr. *vice-champion*) Persoană care se clasifică pe locul al doilea într-un campionat.
VICECANCELÁR s.m. (<*vice-*+*cancelar*, după fr. *vice-chancelier*) Persoană care ţine locul unui cancelar în absenţa acestuia; titlu, funcţie deţinută de o asemenea persoană.
VICECÓMITE s.m. (<*vice-*+*comite*) (În ev. med.; în Transilvania) Dregător subordonat comitelui şi numit de către acesta.
VICECÓNSUL s.m. (<fr. *vice-consul*) Persoană care exercită atribuţiile unui consul în lipsa acestuia sau în oraşele în care nu există un consulat.
VICECONSULÁT s.n. (<fr. *vice-consulat*) Funcţie de viceconsul.
VICEGUVERNATÓR s.m. (<*vice-*+*guvernator*, după fr. *vice-guverneur*) Locţiitor al unui guvernator în absenţa acestuia; titlu, funcţie deţinută de o asemenea persoană.
VICEPREŞEDÍNTE, -Ă s.m. şi f. (<*vice-*+*preşedinte*, după fr. *vice-président*) Persoană care exercită atribuţiile unui preşedinte în lipsa acestuia.
VICEPREŞEDINŢÍE s.f. (<*vice-*+*preşedinţie*, după fr. *vice-présidence*) Funcţia, calitatea de vicepreşedinte.
VICERÉGE s.m. (<*vice-*+*rege*, după fr. *vice-roi*) Înalt demnitar care, în unele state, conduce o provincie sau o colonie în numele regelui.
VICEVÉRSA adv. (<lat., fr. *vice versa*) Invers; inversînd rolurile, situaţiile.
VICIÁ vb. I (<fr. *vicier*) **1.** Tranz. A strica, a altera calitatea aerului. **2.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) corupe, a (se) deprava. **3.** Tranz. (JUR.) A altera substanţa, a reduce valoarea de între-

buinţare a lucrului sau a lucrării, a altera manifestarea de voinţă a părţilor la încheierea actului juridic.

VICIÁBIL, -Ă adj. (<fr. *viciable*) Care se poate vicia.

VICIÁT, -Ă adj. (<*vicia*) **1.** (Despre aer) Devenit impropriu pentru respiraţie; stricat, infectat, alterat. ◆ Fig. Depravat, desfrînat. corupt. **2.** (JUR.; despre acte, dispoziţii etc.) Care a devenit nul (din cauza unor vicii).

VICINÁL, -Ă adj. (<fr. *vicinal*, lat. *vicinalis*) (Despre căi de comunicaţie) Care leagă două localităţi (rurale) învecinate.

VICINALITÁTE s.f. (<fr. *vicinalité*) Calitate a unui drum vicinal.

VICIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *vicieux*, it. *vizioso*) **1.** Cu defecte; defectuos. **2.** Plin de vicii; depravat, corupt.

VICISITÚDINE s.f. (<fr. *vicissitude*, lat. *vicissitudo*, *-inis*) Concurs de împrejurări nefavorabile; p.ext. neajuns, necaz, neplăcere.

VÍCIU s.n. (<fr. *vice*, lat. *vitium*) **1.** Însuşire a caracterului care se manifestă în pornirea statornică de a comite fapte imorale, rele; obişnuinţă rea, dăunătoare; patimă. **2.** Defect, cusur, nărav, neajuns, lipsă. ◇ *Viciu de conformaţie* = dispoziţie anormală a unor părţi sau organe ale corpului; diformitate fizică. **3.** (JUR.) Neîndeplinire a unor condiţii legale de formă sau de conţinut în întocmirea actelor, clauzelor etc. juridice, care duce la anularea valorii acestora. ◇ *Viciu de consimţămînt* (sau *de voinţă*) = alterare a voinţei părţilor la încheierea unui act juridic, împiedicînd ca această voinţă să fie liberă sau conştientă şi determinînd o cauză de nulitate relativă a actului.

VICLEÁN, -Ă adj. (<magh. *hitlen*) (Şi substantivat) **1.** Care îşi ascunde intenţiile (rele), care se preface pentru a putea înşela; perfid, făţarnic. ◆ (Cu sens atenuat) Şmecher, şiret. **2.** Rău, crud, hain. **3.** (Înv.) Care îşi calcă credinţa sau cuvîntul dat; trădător, necredincios.

VICLEÍM s.n. (<sl. *Vitleemŭ*) (FOLC.) Irozi.

VICLENÍ vb. IV (<*viclean*) **1.** Intranz. A se comporta cu viclenie; a unelti împotriva cuiva. **2.** Tranz. A înşela buna-credinţă a cuiva; a trăda.

VICLENÍE s.f. (<*viclean*) Însuşirea de a fi viclean; faptă, comportare de om viclean; vicleşug, perfidie, făţărnicie. ◆ (Cu sens atenuat) Şiretenie, şmecherie; şiretlic, stratagemă.

VICLEŞÚG s.n. (<magh. *hitlenség*) Viclenie; şiretlic.

VICÓNTE s.m. (<fr. *vicomte*) Titlu de nobleţe ereditar, inferior celui de conte şi superior celui de baron; persoană care poartă acest titlu.

VICONTÉSĂ s.f. (<fr. *vicomtesse*) Soţie sau fiică de viconte.

VÍCTIMĂ s.f. (<fr. *victime*, lat. *victima*) **1.** Persoană care suportă neajunsuri fizice sau morale (ca urmare a greşelilor sale sau ale altora). **2.** (JUR.) Persoană care suferă un prejudiciu sau o atingere a vieţii, sănătăţii sau integrităţii sale fizice ca urmare a unei fapte ilicite săvîrşite de altcineva. **3.** Persoană care suferă de pe urma unei întîmplări nenorocite (boală, accident, catastrofă etc.). **4.** (În antic.) Animal sau om care era sacrificat unui zeu.

VICTIMIZÁ vb. I tranz. (<*victimă*) A prejudicia pe cineva.

VICTORIÁN, -Ă adj. (<fr. *victorien*, engl. *victorian*) Care aparţine epocii din istoria Angliei corespunzătoare domniei reginei Victoria, referitor la această epocă, caracteristic acestei epoci.

VICTÓRIE s.f. (<lat. *victoria*) **1.** Biruinţă, izbîndă într-o bătălie (armată). **2.** Succes obţinut împotriva unui rival; spec. reuşită într-o competiţie (sportivă). **3.** Triumf al unei idei, al unei teorii etc. (asupra alteia opuse). ◆ Rezultat deosebit de bun obţinut într-un domeniu de activitate.

VICTORIÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *victorieux*) Care a obţinut o victorie; biruitor, învingător; triumfător.

VICÚNĂ s.f. (<sp. *vicuna*) (ZOOL.) Vigonie (*Lama vicuna*).

VID, -Ă s.n., adj. (<fr. *vide*; cf.lat. *viduus* "gol") **1.** S.n. Spaţiu gol, lipsit de substanţă. ◆ (FIZ.) Denumire dată scării de rarefiere superioară a materiei. ◇ Loc.adv. *În vid* = în gol. **2.** Adj. (Despre spaţiu) Gol, lipsit de substanţă. ◆ (MAT.) *Mulţime vidă* = mulţime care nu conţine nici un element.

VIDÁ vb. I tranz. (<fr. *vider*) A realiza vid într-un spaţiu închis.

VIDÁM s.m. (<fr. *vidame*) Nobil laic comandant al trupelor unui episcop. ◆ Nobil care deţinea o feudă într-un domeniu episcopal.

VIDANJÁ vb. I tranz. (<fr. *vidanger*) A goli, a curăţa haznalele.

VIDANJÓR s.m. (<fr. *vidangeur*) Persoană care se ocupă cu vidanjarea haznalelor.

VIDEO-[1] (<fr., it. *video-*; cf.lat. *video* "văd") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) imagine", "care se poate vedea", "care reproduce sau înregistrează imaginea".

VÍDEO[2] adj.invar. (<fr. *vidéo*, engl. *video*) Care se referă la mijloacele de înregistrare şi de transmitere a imaginii.

VIDEOCANÁL s.n. (<*video[1]-+canal*; cf. germ. *Videokanal*) Canal de televiziune sau altă instalaţie video.

VIDEOCAPTÓR s.n. (<fr. *vidéocapteur*) *Tub videocaptor* = tub analizor de imagine, esenţial în sistemul de televiziune pentru transformarea imaginii în semnale electrice.

VIDEOCASÉTĂ s.f. (<fr. *vidéocassette*, engl. *video cassette*) Casetă conţinînd bandă magnetică pe care se pot înregistra imagini şi sunete însoţitoare.

VIDEOCASETOFÓN s.n. (<*video[1]-+casetofon*) Aparat pentru înregistrarea şi reproducerea videocasetelor.

VIDEOCLÍP s.n. (<fr. *vidéo-clip*) Secvenţă televizată cu caracter publicitar, cu melodii etc. înregistrată pe videocasetă.

VIDEOCOMUNICÁŢIE s.f. (<fr. *vidéocommunication*) Sistem de comunicaţii bazat pe înregistrarea şi transmiterea imaginii şi a sunetelor însoţitoare.

VIDEOCONFERÍNŢĂ s.f. (<fr. *vidéoconférence*) Conferinţă înregistrată pe videocasetă.

VIDEOCONVERTÓR s.n. (*video[1]-+convertor*) Convertor al imaginii.

VIDEOCONVORBÍRE s.f. (<*video[1]-+convorbire*) Convorbire prin intermediul sistemului de videocomunicaţii.

VIDEODÍSC s.n. (<engl. *videodisc*, fr. *vidéodisque*) Disc care permite vizionarea unui program (de imagine şi sunet) preînregistrat, pe ecranul unui televizor obişnuit.

VIDEODISCOTÉCĂ s.f. (<*video[1]-+discotecă*) Discotecă realizată cu ajutorul videocasetelor.

VIDEOFÍŞĂ s.f. (<*video[1]-+fişă*) Fişă specială conţinînd informaţii în imagini însoţite de sunete.

VIDEOFÓN s.n. (<engl. *videophone*, fr. *vidéophone*) Videotelefon.

VIDEOFÓNIC, -Ă adj. (<engl. *videophonic*, fr. *vidéophonique*) Realizat prin videofon, referitor la videofon.

VIDEOFRECVÉNŢĂ s.f. (<fr. *vidéofréquence*) (TELEC.) Fiecare dintre frecvenţele cuprinse în spectrul semnalului de imagine al unui canal de televiziune.

VIDEOGRAFÍE s.f. (<fr. *vidéographie*) **1.** Fotografie obţinută prin mijloace video. **2.** Producere de film cu ajutorul sistemelor şi metodelor de înregistrare electronică a imaginilor.

VIDEOGRÁMĂ s.f. (<fr. *vidéogramme*) Înregistrare video.

VIDEOMAGNÉTIC, -Ă adj. (<fr. *vidéomagnetique*) Referitor la înregistrarea imaginii pe banda magnetică.

VIDEOMAGNETOFÓN s.n. (<*video[1]-+magnetofon*) Aparat pentru înregistrarea şi reproducerea imaginii şi a sunetului însoţitor înregistrate pe bandă magnetică.

VIDEOMEMÓRII s.f. pl. (<*video[1]-+memorii*) Memorii înregistrate de videocasetă.

VIDEORECÓRDER s.n. (<*video[1]-+recorder*) Videocasetofon care înregistrează şi redă imaginile.

VIDEOTEÁTRU s.n. (<fr. *vidéothéâtre*) Spectacol de teatru înregistrat pe videocasetă.

VIDEOTÉCĂ s.f. (<fr. *vidéotheque*) **1.** Mobilă specială cu rafturi pentru păstrarea videocasetelor. **2.** Încăpere, sală în care se păstrează şi se vizionează videocasete. **3.** Colecţie de videocasete.

VIDEOTELEFÓN s.n. (<engl. *videotelephone*, fr. *vidéo-téléphone*) Sistem de comunicaţii telefonice care permite interlocutorilor să se vadă reciproc în timpul convorbirii; videofon.

VIDEOTELEFÓNIC, -Ă adj. (<fr. *vidéo-téléphonique*) Care ţine de videotelefon, referitor la videotelefon.

VIDEOTÉXT s.n. (<fr. *vidéotexte*) Text reprodus pe videocasetă .

VIDICÓN s.n. (<fr., engl. *vidicon*) Tub videocaptor în care este folosit efectul creşterii conductivităţii unui material sub acţiunea luminii (efectul fotoconductiv).

VÍDRĂ s.f. (<sl. *vydra*, bg., scr. *vidra*) Mamifer carnivor, semiacvatic, cu blana deasă, castanie-roşcată, cu membrane interdigitale bine dezvoltate; lutru (*Lutra lutra*).

vidră

VIDUITÁTE s.f. (<fr. *viduité*) *Termen de viduitate* = termen cît o femeie văduvă nu

poate contracta o nouă căsătorie.
VÍE s.f. (lat. *vinea*) **1.** Teren plantat cu viță de vie; plantație de viță de vie. **2.** Viță de vie.
VIÉLĂ s.f. (<fr., it. *vielle*) Vechi instrument muzical cu coarde, folosit de trubaduri (în sec.12-13), la care vibrarea coardelor se realiza cu ajutorul unei manivele.
VIENÁJ s.n. (<fr. *viénage*) (JUR.) Drept plătit pentru siguranța drumurilor în vechea legislație franceză.
VIENTRÁJ s.n. (<fr. *vientrage*) (JUR.) Drept seniorial asupra băuturilor (alcoolice).
VIÉR[1] s.m. (<*vie*) Îngrijitor sau păzitor al viei.
VIÉR[2] s.m. (lat. *verres*) **1.** Porc necastrat. **2.** Mistreț mascul.
VIERÍT s.n. (<*vier*[1]) Ocupația vierului[1] (de îngrijire și de păzire a viei).
VIERMĂNÁR s.m. (<*vierme*) Insectă de forma unei muște, cu capul de culoare galbenă, care se hrănește cu resturi de carne sau cu țesuturi vegetale intrate în putrefacție (*Sarcophaga carnaria*).
VIERMĂNÓS, -OÁSĂ adj. (lat. *verminosus*) Cu viermi; mîncat de viermi, găunos.
VIÉRME s.m. (lat. *vermis*) Nume dat unor animale nevertebrate cu corpul moale, alungit, lipsit de apendice, care trăiesc în sol, în ape sau ca parazite pe plante și pe animale și sînt cuprinse în mai multe încrengături (ex. *platelminți, nematelminți, anelizi* etc.); (pop.) nume dat larvelor de insecte. ◇ *Vierme-de-mătase* = larva unor specii de fluturi care produce gogoșile de mătase și se hrănește cu frunze de dud (*Bombyx mori*) sau de stejar (*Antherea*).
VIERMUÍ vb. IV intranz. (<*vierme*) A se mișca, a se foi neîncetat; a mișuna, a forfoti.
VIESPÁR s.n., s.m. (<*viespe*) **1.** S.n. Cuib de viespi. **2.** S.m. Pasăre răpitoare de zi, de mărimea unei găini, cu penajul brun (care cuibărește și în România) și care se hrănește cu viespi, cu albine, cu bondari și cu alte insecte (*Pernis apivorus*).
VIÉSPE s.f. (lat. **vespis=vespa*) Nume generic dat unor insecte himenoptere, solitare sau sociale, asemănătoare cu albinele, avînd, în general, la partea posterioară a abdomenului, un ac prevăzut cu o pungă cu venin sau un ovipozitor.
VIESPÓI s.m. (<*viespe*) Augmentativ al lui viespe. ◆ Specie de viespe mare, cu pîntecele roșu (*Sirex gigas*).
VIETÁTE s.f. (<*viu*) Ființă; viețuitoare.
VIETNAMÉZ, -Ă s.m. și f., adj. (<n.pr. *Vietnam*) **1.** S.m. și f. (La pl.m.) Popor (de religie budistă și catolică) care s-a format, care locuiește în Vietnam; (la sg.) persoană care face parte din populația de bază a Vietnamului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Vietnamului sau vietnamezilor, referitor la Vietnam sau la vietnamezi. ◆ (Substantivat, f.) Limba vorbită de vietnamezi.
VIEȚUÍ vb. IV intranz. (<*viață*) A fi viu; a trăi, a exista. ◆ A convietui. ◆ A locui într-un anumit loc; a-și duce viața într-un anumit fel.
VIEȚUITÓR, -OÁRE adj. (<*viețui*) Care viețuiește; în viață, viu. ◆ (Substantivat, f.) Ființă, vietate.
VIÉZURE s.m. (cuv.autoh.; cf.alb. *vjedhullë*) Mamifer carnivor răspîndit în Europa și în Asia, cu blana cenușie-deschis, cu o bandă neagră de o parte și de alta a capului, de la nas pînă la urechi; bursuc (*Meles meles*).

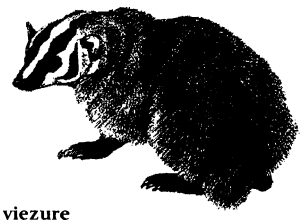

viezure

VÍFOR s.n. (<sl. *vihrŭ*, bg., scr. *vihor*) Vînt puternic, furtună mare (cu ninsoare); vijelie, viforniță.
VIFÓRNIȚĂ s.f. (<*vifor*) Vifor.
VIFORÓS, -OÁSĂ adj. (<*vifor*) Furtunos, vijelios; care aduce vifor. ◆ Fig. (Despre oameni) Aprig, năvalnic, impetuos.
VIGÍE s.f. (<fr. *vigie*) Stîncă în formă de coloană ascuțită, al cărei vîrf nu iese la suprafața mării.
VIGÍL, -Ă adj., s.m. (<lat. *vigil*, it. *vigile*) **1.** Adj. Care veghează; atent, treaz. **2.** S.m. Membru al gărzii instituite în Roma antică de Augustus pentru asigurarea securității cetății în timpul nopții și pentru paza contra incendiilor.
VIGILÉNT, -Ă adj. (<fr. *vigilant*, lat. *vigilans, -ntis*) Care manifestă sau denotă vigilență.
VIGILÉNȚĂ s.f. (<fr. *vigilance*, lat. *vigilantia*) Atenție încordată; atitudine de observare atentă a ceea ce se întîmplă în jur; supraveghere susținută, grijă.
VIGILITÁTE s.f. (<*vigil*) (PSIH.) Stare de veghe.
VIGOÁRE s.f. (<fr. *vigueur*, lat. *vigor, -oris*) Forță fizică, putere (de lucru, de acțiune); energie, vitalitate. ◇ Loc.adj. *În vigoare* = (despre legi, dispoziții etc.) valabil într-o anumită perioadă de timp.
VIGÓNIE s.f. (<fr. *vigogne*) **1.** Specie de lamă sălbatică din munții Anzi, de talie mică, cu blană roșcată, moale și fină, a cărei lînă se utilizează în industria textilă (*Lama vicugna*). **2.** Fibră textilă din amestec de lînă cu bumbac sau din bumbac pur, care imită lîna de vigonie.

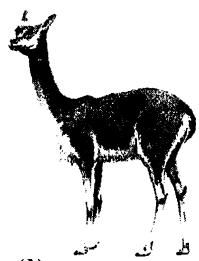

vigonie (1)

VIGOROSO adv. (cuv. it.) (MUZ.; ca indicație de execuție) Cu vigoare, cu putere.
VIGURÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *vigoureux*) Plin de vigoare; puternic, robust.
VIGUROZITÁTE s.f. (<*viguros*) Însușirea de a fi viguros.
VIITÓR, -OÁRE adj., s.n. (<*veni*) **I.** Adj. Care vine după momentul de față, care va exista, va apărea, se va întîmpla etc. într-o perioadă următoare. ◇ *Viața viitoare* = (în concepțiile religioase) viața de după moarte, din lumea de apoi. ◇ (LINGV.) *Timpul viitor* (și substantivat, n.) = timp care exprimă o acțiune ce se va petrece într-un moment ulterior celui în care se vorbește. **II.** S.n. **1.** Timpul care va urma prezentului; viitorime. ◇ Loc. adv. *Pe* (sau *în*) *viitor* = de acum înainte. **2.** Situație, stare care urmează să fie; perspectivă. ◇ Loc.adj. *(Plin) de viitor* sau *cu viitor* = cu (mari) perspective de dezvoltare. ◇ *A avea viitor* = a avea șanse de reușită în viață, a-l aștepta o carieră strălucită.
VIITORÍME s.f. (<*viitor*) **1.** Viitor. **2.** Oamenii din viitor; posteritate.
VIITOROLÓG, -Ă s.m. și f. (<*viitor*) Specialist în viitorologie; futurolog.
VIITOROLOGÍE s.f. (<*viitor*) Știință a prospectării viitorului; futurologie.
VIITÚRĂ s.f. (<*veni*) **1.** (HIDROL.) Creștere bruscă a nivelului apei dintr-un rîu, provocată de căderea unei ploi torențiale de primăvară sau de vară ori de topirea rapidă a zăpezii într-o parte a bazinului unui rîu. **2.** Mîl, bolovani, pietriș etc. adus de apele curgătoare cînd se revarsă.
VIJELÍE s.f. (<*vîjîi*) Vînt puternic (însoțit de precipitații și de descărcări electrice); furtună, vifor. ◆ Fig. Mînie dezlănțuită; furie.
VIJELIÓS, -OÁSĂ adj. (<*vijelie*) **1.** Ca vijelia, năvalnic; bîntuit de vijelie. **2.** Fig. Aprig, violent, impetuos.
VÍKING s.m. (<fr. *viking*) Nume dat scandinavilor care au întreprins în sec. 7-10 numeroase expediții în Europa și în America de Nord; (la pl.) varegi.
VIL, -Ă adj. (<fr. *vil*) De proastă calitate, demn de dispreț; ordinar; josnic.
VILAFRANCHIÁN, -Ă, s.n., adj. (<fr. *villafranchien*; cf.n.pr. *Villafranca*, localitate în Italia) (GEOL.) **1.** S.n. Denumire a straturilor de la baza cuaternarului, alcătuite din depozite continentale cu resturi de mamifere exotice. **2.** Adj. Care aparține vilafranchianului, care se referă la vilafranchian.
VILAIÉT s.n. (<tc. *vilayet*) (În Imperiul Otoman) Unitate administrativ-teritorială condusă de un valiu.
VILANÉLĂ s.f. (<fr. *villanelle*, it. *villanella*) **1.** (MUZ.; în sec. 15-16) Formă a muzicii vocale cu caracter dansant. **2.** Scurtă poezie pastorală.
VÍLĂ s.f. (<lat., fr., it. *villa*) **1.** (În Roma antică) Reședință rurală a marilor proprietari de sclavi; p.ext. locuință luxoasă a aristocrației romane. **2.** (În ev.med.) Denumire dată unor forme de așezări: obștea țărănească, satul liber, satul dependent, domeniul stăpînului feudal și, uneori, centrul urban. **3.** Casă luxoasă (înconjurată de grădină).
VILBROCHÉN s.n. (<fr. *vilebrequin*) (TEHN.) Arbore cotit.
VILEGIATÚRĂ s.f. (<fr. *villégiature*) Petrecere a unei perioade de timp (vacanță sau concediu de odihnă) la țară sau într-o stațiune balneo-climatică.
VILEGIATURÍST, -Ă s.m. și f. (<*vilegiatură*) Persoană care își petrece o perioadă de timp în vilegiatură.
VILÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *villeux*, lat. *villosus*) **1.** (BOT.) Care este acoperit cu peri mai lungi sau mai scurți, asemănători cu lîna. **2.** (ANAT.)

Membrană viloasă = membrană acoperită cu vilozităţi.
VILOZITÁTE s.f. (<fr. *villosité*; cf.lat. *villositas, -atis* "cu păr") **1.** Totalitatea perilor care acoperă o suprafaţă. **2.** (ANAT.) Cută mică situată pe suprafaţa anumitor organe ale corpului, mai ales pe cea a intestinului subţire, mărind capacitatea de absorbţie a acesteia.
VIN s.n. (lat. *vinum*) Băutură alcoolică (de 7-16%) obţinută prin fermentarea mustului de struguri sau p.gener., prin fermentarea altor fructe.
VINÁRIŢĂ s.f. (<*vin*) Plantă erbacee perenă din familia rubiaceelor, cu frunzele verticilate şi cu florile mici, albe, dispuse în cime terminale, care se foloseşte în stare uscată la parfumarea rufelor şi la aromatizarea unor băuturi (*Asperula odorata*).
VINÁSĂ s.f. (<fr. *vinasse*) Lichid rezidual obţinut după fermentarea şi distilarea melasei de sfeclă.
VÍNĂ s.f. (<sl. *vina*) **1.** Încălcare a ceea ce este considerat bun sau drept; faptă reprobabilă; greşeală, păcat. ◇ Loc.adj. *De vină* = vinovat. *Fără vină* = nevinovat; p.ext. (despre lucruri, acţiuni) fără cusur, perfect. Loc. conj. *Din vina* (*cuiva* sau *a ceva*) = din greşeala (cuiva); p.ext. din cauza, din pricina cuiva sau a ceva. **2.** Vinovăţie.
VINĂRÍCI s.n. (<*vin*) (În ev. med.; în Ţara Românească) Dijmă în vin, reprezentînd a zecea parte din recoltă, percepută de domnie.
VINĂRÍE s.f. (<*vin*) (Rar) Pivniţă în care se păstrează (şi se vinde) vinul; depozit de vin.
VINCI s.n. (cf.it. *vinciglio*) (TEHN.) **1.** Troliu folosit pentru manevrarea greutăţilor pe bordul unei nave. **2.** Cric.
VINCIÉR s.m. (<*vinci*) Muncitor în port care mînuieşte vinciul.
VÍNCLU s.n. (<germ. *Winkel*) **1.** Bară profilată din metal, alcătuită din două aripi care formează între ele un unghi diedru drept. **2.** Piesă din lemn sau din metal cu ajutorul căreia se pot trasa sau măsura unghiuri.
VÍNDE vb. III tranz. (lat. *vendere*; cf.fr. *vendre*) **1.** A ceda cuiva, în schimbul unei sume de bani, dreptul de proprietate asupra unui bun. ◆ A face comerţ. ◆ Refl.pas. (Despre mărfuri) A fi căutat, a se desface cu uşurinţă. ◆ Tranz. şi refl. A (se) prostitua. **2.** A trăda, a denunţa (pentru bani, profituri, avantaje).
VINDECÁ vb.I (lat. *vindicare*) **1.** Refl. şi tranz. A scăpa sau a face pe cineva să scape de o boală, a (se) face sănătos; a (se) însănătoşi. ◆ (Despre răni) A se cicatriza. **2.** Tranz. Fig. A face să dispară sau să înceteze o supărare, un dor etc.
VINDECÁBIL, -Ă adj. (<*vindeca*) Care poate fi vindecat; curabil.
VINDECÁT, -Ă adj. (<*vindeca*) Însănătoşit, lecuit.
VINDECĂTÓR, -OÁRE adj. (<*vindeca*) Care vindecă; tămăduitor.
VINDECEÁ s.f. (<*vindeca*) Plantă erbacee perenă, din familia labiatelor, cu florile purpurii, care formează o inflorescenţă în formă de spic şi care are proprietăţi aromatice şi tonice (*Stachys officinalis*).
VINDERÉU s.m. (cf.magh. *vándorsólyom*). (ORNIT.) Numele a două specii de şoimi mici (*Falco tinnunculus* şi *Falco vesperinus*).
VÍNDIAC s.n. (<germ. *Windjacke*) Haină de pînză; canadiană.
VINDICATÍV, -Ă adj. (<fr. *vindicatif*; cf.lat. *vindicare* "a răzbuna") Înclinat spre răzbunare; răzbunător.
VINDÍCTĂ s.f. (<fr. *vindicte*, lat. *vindicta*) Urmărire, pedepsire; răzbunare a unei crime.
VINDOBONIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *vindobonien*; cf.n.pr. *Vindobona*, numele latin al oraşului Viena) (GEOL.) **1.** S.n. Miocenul superior, care cuprinde subetajele helveţian şi tortonian. **2.** Adj. Care aparţine vindobonianului, care se referă la formaţiile sau la vîrsta vindobonianului.
VINDRÓVER s.n. (<engl. *vindrover*) Maşină de secerat, compusă dintr-un cadru pe care se montează aparatul de tăiere, rabatorul, transportorul, mecanismele de comandă şi de acţionare, folosită la recoltarea cerealelor în două faze.
VINEGRÉTĂ s.f. (<fr. *vinaigrette*) Sos rece preparat din oţet, untdelemn, sare şi piper.
VÍNERI s.f. (<lat. *Veneris*[dies]) Ziua a cincea a săptămînii, care se află între joi şi sîmbătă. ◇ *Vinerea Mare* (sau *a Patimilor, a Paştilor*) = (în religia creştină) vinerea din ajunul Paştelui, în care a fost răstignit Iisus Hristos şi în care creştinii ţin post sever. ◆ (Adverbial) În cursul zilei de vineri; (în forma *vinerea*) în fiecare vineri.
VINERÍŢĂ s.f. (<*vineri*) Plantă erbacee perenă din familia labiatelor, cu frunzele bazale dispuse în rozetă şi cu florile albastre, rar roşii sau albe (*Ajuga reptans*).
VINEŢEÁ, -ÍCĂ s.f. (<*vînăt*) (BOT.) **1.** (În forma *vineţea*) Albăstrea (*Centaurea cyanus*). **2.** (În forma *vineţică*) Vineriţă (*Ajuga reptans*). **3.** (În forma *vineţică*) Nume dat mai multor specii de ciuperci (comestibile) din familia agaricaceelor (*Russula*). ◇ *Vineţică-cu-lapte* = ciupercă comestibilă din familia agaricaceelor, cu pălărie cărnoasă, roşcată-aurie sau brună-portocalie, care creşte în pădurile de fag şi de brad şi conţine un suc lăptos, dulce (*Lactarius volenus*).
VINEŢEÁLĂ s.f. (<*vînăt*) **1.** Vînătaie. **2.** Albăstreală pentru rufe. **3.** Boală a viţei de vie, produsă de o ciupercă parazită (*Pseudopeziza tracheiphila*), manifestată prin apariţia unor pete roşietice pe frunze.
VINEŢIÚ, -ÍE adj. (<*vînăt*) Care bate în vînăt, cu nuanţe albăstrui. ◆ (Substantivat, n.) Culoare albăstruie; vînăt.
VINGALÁC s.n. (<germ. *Winkelhaken*) (POLIGR.) Culegar.
VINICÉR s.m. (cf.sl. *viničije* "vic") (Pop.) Luna septembrie.
VINÍCOL, -Ă adj. (<fr. *vinicole*, it. *vinicolo*) Referitor la producerea şi la îngrijirea vinului, privitor la vie, la viticultură.
VINICULTÚRĂ s.f. (<fr. *viniculture*) Viticultură.
VINIÉTĂ s.f. (<fr. *vignette*) **1.** Ilustraţie de mici dimensiuni, folosită ca ornament şi care precedă sau încheie o pagină de text manuscris sau tipărit; clişeu folosit în tipografie pentru ornamentaţie. **2.** Adaos ataşat unei mărci poştale, fără valoare nominală, emisă cu ocazia unui eveniment deosebit.
VINIETÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *vignettiste*) Autor de viniete.
VINIFÉR, -Ă adj. (<fr. *vinifère*; cf.lat. *vinum* "vin"+*ferre* "a purta") Care produce vin. ◆ (Despre terenuri) Pe care se cultivă viţa de vie.
VINIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *vinifier*) A supune mustul de struguri procesului de vinificaţie.
VINIFICATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *vinificateur*) Persoană specializată în domeniul vinificaţiei.
VINIFICÁŢIE s.f. (<fr. *vinification*) Totalitatea operaţiilor necesare obţinerii vinului de struguri, care cuprinde recepţia şi sortarea strugurilor, extragerea mustului ravac şi presarea boştinei, fermentarea mustului cu sau fără boştină în vederea obţinerii vinului roşu sau alb şi depozitarea vinului nou.
VINÍL s.n. (<fr. *vinyle*, germ. *Vinyl*) Radical organic, nesaturat, obţinut prin îndepărtarea unui atom de hidrogen din molecula etilenei.
VINÍLIC, -Ă adj. (<fr. *vinylique*) (Despre substanţe chimice) Care se obţine din vinil.
VINILÍN s.n. (<den.com.; cf. *vinil*) Masă plastică pe bază de vinil, cu mare rezistenţă mecanică, cu multiple utilizări în industrie.
VINIPLÁST s.n. (<fr. *vinyplaste*, germ. *Viniplast*) Policlorură de vinil amestecată cu plastifianţi şi cu stabilizatori de temperatură.
VINOTÉCĂ s.f. (<*vin*; cf.fr. *vinothèque*) Colecţie de vinuri din diferite soiuri şi din recolte diferite.
VINOVÁT, -Ă adj. (<sl. *vinovatŭ*) **1.** (Şi substantivat) Care are o vină, care a comis o greşeală sau o faptă reprobabilă; culpabil. **2.** Care se abate de la lege sau de la bunele moravuri; nepermis, condamnabil.
VINOVĂŢÍE s.f. (<*vinovat*) Faptul de a fi vinovat; culpabilitate, vină; faptă comisă de cel vinovat. ◆ Starea unei persoane faţă de fapta sa ilicită şi faţă de rezultatele ei.
VINT s.n. (<engl. *wint*) Joc de cărţi asemănător cu vistul şi cu bridge-ul.
VINTÍR s.n. (<rus. *venter'*) Unealtă de pescuit în formă de sac alungit, cu gura răsfrîntă înăuntrul sacului ca o pîlnie.
VÍNTRE s.f. (lat. *venter, -ris*) (Pop.) **1.** Abdomen. ◆ (La pl.) Organele interne; măruntaie. **2.** Diaree; dizenterie.
VIOÁRĂ s.f. (cf.it. *viola*) Instrument muzical compus dintr-o cutie de rezonanţă cu patru coarde întinse pentru una dintre feţe (acordate în cvinte), care vibrează prin frecare cu arcuşul sau prin ciupire; a apărut în sec.15, s-a răspîndit în sec.16-18, cei mai renumiţi constructori de viori (lutieri) fiind A. şi N.Amati, G.Guarneri, A.Stradivarius din Cremona; începînd din sec.18, constituie baza orchestrei simfonice clasice şi a ansamblului instrumentelor cu coarde.

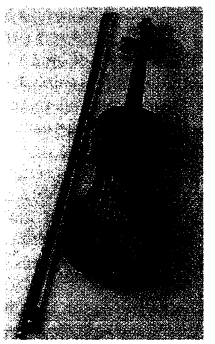
vioară

VIÓI, VIOÁIE adj. (<*viu*) **1.** Care este plin de viaţă şi de vigoare; sprinten în mişcări, zglobiu, zburdalnic. (despre ochi sau despre privire, înfăţişare) Radios, viu, luminos. ◆ Ager, isteţ. **2.** Intens, puternic, aprins. ◆ (Despre sunete, melodii etc.) Cu ritm accelerat; săltăreţ; vesel.

VIOICIÚNE s.f. (<*vioi*) **1.** Însuşirea de a fi vioi; sprinteneală, agilitate. ◆ Expresie vie, neastîmpăr; elan, avînt. **2.** Agerime a minţii, isteţime.

VIÓL s.n. (<fr. *viol*) Faptul (pedepsit prin lege) de a constrînge pe cineva, prin forţă fizică, să aibă relaţii sexuale.

VIOLÁ vb. I tranz. (<fr. *violer*, lat. *violare*) **1.** A nesocoti, a nu respecta, a încălca. **2.** A intra undeva prin violenţă, a pătrunde cu forţa. ◆ A pîngări, a profana. **3.** A comite un viol; a silui.

VIOLÁBIL, -Ă adj. (<fr. *violable*) Care poate fi violat.

VIOLABILITÁTE s.f. (<fr. *violabilité*) Însuşirea de a fi violabil.

VIOLACÉU, -CÉE adj., s.f., (<fr. *violacé*, lat. *violaceus*) **1.** S.f. (La pl.) Familie de plante erbacee, rar lemnoase, cu frunzele simple, alterne, cu florile de obicei bisexuate, zigomorfe, cu pinten, mai rar actinomorfe, şi cu fructul o capsulă (sau o bacă); (şi la sg.) plantă care face parte din această familie. **2.** Adj. Care bate în violet; care are nuanţe de violet. ◆ (Substantivat, n.) Culoare care are aceste nuanţe.

VIOLÁRE s.f. (<*viola*) Faptul de a viola; pîngărire, siluire.

VIOLATÓR, -OÁRE s.m. şi f., adj. (<fr. *violateur*, lat. *violator, -oris*) **1.** (Persoană) care violează, care determină sau cauzează o încălcare; profanator. **2.** (Persoană) care comite un viol; siluitor.

VIÓLĂ[1] s.f. (<it. *viola*, fr. *viole*) Instrument muzical cu coarde şi cu arcuş (din sec. 16-18), mai mare decît vioara şi avînd sunete mai grave decît aceasta, specific muzicii polifonice, din care s-au născut instrumentele moderne cu coarde.

VIÓLĂ[2] s.f. (<lat. *viola*) (BOT.) Toporaş (*Viola*).

VIOLÉNT, -Ă adj. (<fr. *violent*, lat. *violentus*, it. *violento*) **1.** (Despre oameni) Care are o fire nestăpînită, care se înfurie uşor; impulsiv, brutal, irascibil. ◆ (Despre manifestările oamenilor) Care denotă violenţă, impulsivitate. **2.** Care se produce sau acţionează cu putere; intens, tare. ◆ (Despre culori, lumină etc.) Viu, ţipător. **3.** Brutal, forţat, silnic. ◇ *Moarte violentă* = moarte survenită brusc prin accident sau din altă cauză nefirească.

VIOLENTÁ vb. I tranz. (<fr. *violenter*) A comite un act de violenţă împotriva unei persoane; a constrînge, a forţa.

VIOLÉNŢĂ s.f. (<fr. *violence*, lat. *violentia*, it. *violenza*) **1.** Lipsă de stăpînire în vorbe sau în fapte; impulsivitate, brutalitate; vehemenţă, furie; constrîngere; siluire. **2.** Însuşirea a ceea ce este violent; forţă, tărie. **3.** Utilizarea forţei, sub diferite forme (presiune, constrîngere, represiune fizică ş.a.) în relaţiile interumane sau interstatale în scopul impunerii voinţei străine şi al supunerii acelora împotriva cărora ea se exercită.

VIOLÉT, -Ă s.n., s.f., adj. (<fr. *violet*) **1.** S.n. Una dintre culorile fundamentale ale spectrului luminii, ultima (situată în marginea acestuia, spre lungimile de undă mici). **2.** S.f. (BOT.) Viorea (*Viola*). **3.** Adj. De culoarea viorelei; mov.

VIOLÍNĂ s.f. (<it. *violino*) Vioară.

VIOLONCÉL s.n. (<fr. *violoncelle*, it. *violoncello*) Instrument muzical cu coarde şi cu arcuş asemănător cu vioara, dar de dimensiuni mult mai mari şi cu un timbru mai grav, care a apărut în sec.16.

VIOLONCELÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *violoncelliste*, it. *violoncellista*) Persoană care cîntă la violoncel.

VIOLONÍST, -Ă s.m. şi f. (<fr. *violoniste*) Persoană care cîntă la vioară.

VIOLONÍSTIC, -Ă adj. (<it. *violonistico*) Care se referă la vioară sau la cîntatul din vioară; pentru vioară.

VIORÉA, -ÍCĂ s.f. (<*vioară*) **1.** Nume generic dat plantelor erbacee, sălbatice sau cultivate, cu frunzele simple, cu florile zigomorfe, cu un pinten în care se află nectarii; toporaşi, violetă (*Viola*). **2.** Plantă erbacee, din familia liliaceelor, cu bulbi, cu două frunze şi cu florile albastre, rar albe, dispuse în racem (*Scilla bifolia*).

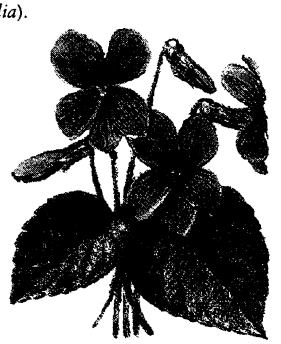

viorea (1)

VIORÍU, -ÍE adj. (<*vioară*) Violet-deschis; liliachiu; albastru-violet. ◆ (Substantivat, n.) Culoare care are aceste nuanţe.

VIP s.n. (<fr. *vip*; siglă de la engl. *V*[ery] *I*[mportant] *P*[erson]) Persoană foarte importantă, căreia i se rezervă un tratament special.

VÍPERĂ s.f. (lat. *vipera*) **1.** Şarpe mic, veninos, din regiunile de munte, care are pe cap un semn negru în formă de *V*, coada scurtă, conică şi pe spate o dungă neagră în zigzag (*Vipera berus*). ◇ *Viperă-cu-corn* = specie de viperă mare şi veninoasă, care are deasupra gurii un fel de corn format din solzi (*Vipera ammodytes*). **2.** Fig. Persoană rea, perfidă.

viperă (1)

VIPERÍN, -Ă adj. (<fr. *vipérin*, lat. *viperinus*) De viperă, privitor la viperă.

VÍPLĂ s.f. (<germ. *Wiepla*) Oţel aliat cu 15-16% crom şi cu 7-10% nichel, inoxidabil şi rezistent la acţiunea corozivă a unor acizi, folosit (în trecut) în stomatologie.

VIPUŞCĂ s.f. (<rus. *vypuška*) Lampas.

VIRÁ vb. I (<fr. *virer*) **1.** Intranz. A schimba orientarea unui vehicul în mers pînă la aproximativ 90°. ◆ A efectua un viraj; a coti. **2.** Tranz. (ECON.) A face un virament. **3.** Tranz. A trata o copie fotografică cu o soluţie specială pentru a-i schimba nuanţele de negru în alte nuanţe.

VIRÁGO s.f. (<fr., lat. *virago*) Femeie cu constituţie fizică şi cu comportament de bărbat.

VIRÁJ s.n. (<fr. *virage*) **1.** Faptul de a vira; cotire. ◆ Porţiune curbă de şosea cu raza mică de curbură. **2.** (CHIM.) Modificare a culorii unei substanţe cu ajutorul unui reactiv; schimbare a culorii unui pozitiv fotografic.

VIRÁL, -Ă adj. (<fr. *viral*) (MED.) Care este specific unui virus, referitor la un virus; virotic.

VIRAMÉNT s.n. (<it. *viramento*; cf.fr. *virement*) Operaţie contabilă care constă în trecerea unei sume de bani dintr-un cont în altul; plată fără numerar, realizată prin trecerea la bancă a unei sume de bani din contul celui care plăteşte în contul beneficiarului; concr. document în baza căruia se face o asemenea plată.

VIRÁN, -Ă adj. (<tc. *viran*) (Despre terenurile din raza unei localităţi) Pe care nu a fost construit nimic, care este fără clădiri (şi neîngrădit).

VIRÁRE s.f. (<*vira*) Acţiunea de a vira şi rezultatul ei; viraj. ◆ (Rar) Virament.

VIRDÁRE (VERDÁRE) s.f Specie de ciocănitoare, cu penele verzi împestriţate cu roşu, galben, negru şi alb (*Picus viridis*).

VIREMÍE s.f. (<fr. *virémie*; cf.lat. *virus* "virus", gr. *haima* "sînge") (MED.) Prezenţă a unui virus în sînge.

VIRESCÉNT, -Ă adj. (<it. *virescente*, lat. *virescens, -ntis*) (Despre un organ vegetal) Care are culoarea verde.

VIRESCÉNŢĂ s.f. (<it. *virescenza*, fr. *virescence*) Metamorfoză a elementelor colorate ale florilor în frunze verzi.

VÍRGA s.f. (<lat.,fr. *virga*) (METEOR.) Fenomen natural constînd în evaporarea ploii înainte de a atinge solul (frecvent în zonele montane); concr. picături de apă care cad din nori sub forma unor fîşii, evaporîndu-se înainte de a ajunge la suprafaţa pămîntului.

VIRGÍN, -Ă adj. (<lat. *virgo, -inis*) **1.** Care nu a avut niciodată relaţii sexuale; neprihănit, cast, feciorelnic, virginal. ◆ (Substantivat, f.) Fecioară. **2.** Fig. Inocent, candid, nevinovat. **3.** Fig. (Despre obiecte) Neatins, neutilizat, intact; curat. **4.** Fig. (Despre locuri, regiuni etc.) Neexplorat, necunoscut de oameni; nelucrat, necultivat, neexploatat. ◆ Spec. (Despre metale) Pur, curat.

VIRGINÁL[1] s.n. (cf.fr., it. *virginale*, engl. *virginal*) Vechi instrument muzical cu clape, asemănător spinetei, foarte răspîndit în Anglia, în sec.16-17.

VIRGINÁL[2]**, -Ă** adj. (<fr. *virginal*, lat. *virginalus*) **1.** De fecioară; virgin, feciorelnic. **2.** Fig. Candid, pur, neprihănit.

VIRGINITÁTE s.f. (<fr. *virginité*, lat. *virginitas, -atis*) **1.** Însuşire a unei persoane virgine; castitate, feciorie, neprihănire. **2.** Fig. Puritate

morală, candoare, nevinovăţie.
VÍRGULĂ s.f. (<fr. *virgule*) **1.** (LINGV.) Semn de punctuaţie care delimitează grafic unele părţi de propoziţie în cadrul propoziţiei sau unele propoziţii în cadrul frazei. **2.** (MAT.) Semn întrebuinţat pentru a separa, într-un număr zecimal, partea întreagă de partea zecimală. **3.** Semn întrebuinţat pentru a indica momentul cînd trebuie făcută respiraţia în timpul unei interpretări muzicale vocale.
VIRIDÍN s.n. (<fr. *viridine*, engl. *viridin*, germ. *Viridin*) **1.** (MIN.) Andaluzit de culoare verde. **2.** (TIPOGR.) Colorant verde-gălbui.
VIRÍL, -Ă adj. (<fr. *viril*, lat. *virilis*) Care aparţine sexului masculin; specific bărbatului sau masculului, referitor la bărbat; bărbătesc. ◆ Care exprimă bărbăţie, forţă, energie; viguros, energic.
VIRILÍSM s.n. (<fr. *virilisme*) Dezvoltare a caracterelor secundare masculine (ex. *pilozitate, voce groasă* etc.) la o femeie, ca urmare a unei tulburări endocrine.
VIRILITÁTE s.f. (<fr. *virilité*, lat. *virilitas, -atis*) Ceea ce defineşte sexul masculin; ceea ce este specific sexului masculin; p.ext. vigoare bărbătească.
VIRILIZÁ vb. I tranz. şi refl. (<fr. *viriliser*) A da sau a căpăta un caracter viril.
VIRNÁNŢ s.m. (<magh. *virnanc*) Plantă erbacee aromatică, cu miros neplăcut, pătrunzător, cu frunzele alterne, penate şi cu florile galbene, dispuse în corimb, folosită în farmaceutică; rută (*Ruta graveolens*).
VIROÁGĂ s.f. Vale mică, rîpoasă, mocirloasă, formată de ploi sau prin părăsirea albiei de un rîu; albia unui torent, cu malurile adînci şi abrupte.
VIRÓLĂ s.f. (<fr. *virole*) **1.** Inel mic de metal care strînge mînerul de lemn al unui cuţit, al unei unelte etc., pentru a-l împiedica să crape. **2.** Cilindru format din foi de tablă nituite sau sudate, care intră în construcţia unei clădiri, a unui rezervor etc.
VIROLOGÍE s.f. (<fr. *virologie*) (MED.) Virusologie.
VIRÓTIC, -Ă adj. (<*virus*) Care este produs de un virus, privitor la viruşi.
VIRÓZĂ s.f. (<fr. *virose*) Nume generic dat bolilor (infecţioase ale) oamenilor, animalelor şi plantelor, provocate de virusuri.
VIRTUÁL, -Ă adj. (<fr. *virtuel*; cf.lat. *virtus* "virtute") Care există numai ca o posibilitate; (cu efect) potenţial. ◇ *Imagine virtuală* = imagine obţinută prin intersectarea prelungirilor unor raze de lumină dintr-un sistem optic, fără a putea fi înregistrată pe un ecran.
VIRTUALITÁTE s.f. (<fr. *virtualité*) Însuşirea a ceea ce este virtual; posibilitate.
VIRTUALIZÁ vb. I tranz. (<*virtual*) A da un caracter virtual.
VIRTUÓS, -OÁSĂ adj. (<lat. *virtuosus*, fr. *vertueux*) (Despre oameni; şi substantivat) Care respectă şi realizează în mod consecvent principiile şi normele etice; înzestrat cu multe virtuţi; (despre faptele oamenilor) care denotă virtute.
VIRTUÓZ s.m. (<it. *virtuoso*, fr. *virtuose*) Persoană care stăpîneşte în mod perfect tehnica unui instrument muzical sau, p.ext., tehnica unei arte.
VIRTUOZITÁTE s.f. (<it. *virtuosità*, fr. *virtuosité*) Însuşirea de a fi virtuoz; p.gener. iscusinţă deosebită, măiestrie, competenţă într-un anumit domeniu de activitate.
VIRTÚTE s.f (<lat. *virtus, -tutis*; cf.fr. *vertu*) **1.** Însuşire morală pozitivă a omului manifestată prin urmărirea în mod constant a idealului etic, prin consecvenţa respectării principiilor şi a normelor etice; integritate morală. **2.** Înclinaţie statornică specială către un anumit fel de fapte morale; calitate morală determinată (ex. *curaj, bunătate, fidelitate* etc.). ◇ *Virtuţi cardinale* = (la filozofii antici) totalitatea însuşirilor fundamentale ale omului (ex. *înţelepciunea, curajul, cumpătarea* şi *echitatea*).
VIRULÉNT, -Ă adj. (<fr. *virulent*, lat. *virulentus*) (Despre microbi, virusuri) Care are o mare toxicitate; care poate să producă boli; (despre boli) care este provocat de un virus. ◆ Fig. Violent, distrugător, nimicitor.
VIRULÉNŢĂ s.f. (<fr. *virulence*, lat. *virulentia*) Însuşirea de a fi virulent; însuşire a unor microbi patogeni de a pătrunde şi de a se înmulţi în ţesuturile vii ale unui organism, rezistînd la reacţiile de apărare ale acestuia.
VIRULICÍD, -Ă adj., s.n. (<fr. *virulicide*; cf.lat *virus* "virus"+*caedere* "a omorî") (Substanţă, preparat) care poate distruge virusurile.
VÍRUS s.n. (<fr., lat. *virus*) **1.** Agent patogen, de dimensiuni foarte reduse, caracterizat printr-un parazitism celular strict, care se reproduce numai în interiorul celulelor vii infectate şi provoacă diverse boli infecţioase (grave); p.ext. toxina acestui agent. ◆ Fig. Sursă a unui rău moral. **2.** (INFORM.) Program distructiv care dereglează sau şterge anumite date dintr-un computer.
VIRUSOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *virusologue*) Specialist în virusologie.
VIRUSOLOGÍE s.f. (<fr. *virusologie*) Inframicrobiologie.
VIS s.n. (lat. *visum*) **1.** Faptul de a visa; totalitate de imagini, de fenomene psihice, de idei, care se manifestă în timpul somnului şi a căror amintire se păstrează şi după trezire. ◇ Loc.adv. *De vis* = propriu visului; fig. ireal, de necrezut; extrem de frumos, minunat. Loc.adv. *Ca în* (sau *prin*) *vis* = confuz, neclar, estompat. ◇ *Carte de vise* = culegere de texte ce relevă semnificaţia profetică a visurilor. ◆ Fig. Atmosferă, imagine, frumuseţe ireală. **2.** Meditaţie, reverie, visare. **3.** Fig. Iluzie; idee, dorinţă, aspiraţie irealizabilă. ◆ Dorinţă arzătoare.
VISÁ vb. I (<*vis*) **1.** Tranz. A avea un vis în timpul somnului; a vedea în vis pe cineva sau ceva. ◆ Refl. A se vedea în vis. **2.** Intranz. Fig. A se lăsa în voia gîndurilor, a imaginaţiei; a medita; a-şi imagina. **3.** Tranz. şi intranz. Fig. A-i trece cuiva ceva prin gînd. ◆ Tranz., intranz. şi refl. A rîvni, a dori ceva (cu ardoare).
VISÁRE s.f. (<*visa*) Faptul de a visa; fig. reverie, meditaţie. ◆ Fantezie.
VISĂTÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*visa*) (Persoană) care visează, care este înclinată spre meditaţie şi reverie, spre contemplaţie; p.ext. (persoană) care este lipsită de simţul realităţii; (persoană) care crede în utopii.
VISCERÁL, -Ă adj. (<fr. *viscéral*) Care aparţine viscerelor, referitor la viscere.
VISCERALGÍE s.f. (<fr. *viscéralgie*; cf.lat. *viscera* "viscere", gr. *algos* "durere") (MED.) Nume generic pentru dureri ale viscerelor.
VÍSCERE s.n.pl. (<fr. *viscère*, lat. *viscera*) (ANAT.) Totalitatea organelor care se află în marile cavităţi (abdominală sau toracică) ale corpului, la oameni şi la animale.
VISCERO- (<fr. *viscère*) Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) viscere".
VISCEROGRÁF s.n. (<fr. *viscérographe*; cf.lat. *viscera* "viscere", gr. *graphein* "a scrie") (MED.) Aparat în formă de sondă folosit pentru înregistrarea activităţii funcţionale a unor viscere.
VISCEROGRAFÍE s.f. (<fr. *viscérographie*) (MED.) Înregistrare cu ajutorul viscerografului a contracţiilor diferitelor părţi ale tubului digestiv.
VISCEROPTÓZĂ s.f. (<fr. *viscéroptôse*; cf.lat. *viscera* "viscere", gr. *ptosis* "cădere") (MED.) Deplasare, cădere (patologică) a organelor abdominale.
VISCÍD, -Ă adj. (<lat. *viscidus*) (BOT.) Care secretă un suc cleios.
VÍSCOL s.n. Vînt puternic, însoţit de ninsoare.
VISCOLÍ vb. IV intranz. impers. (<*viscol*) A bate un vînt puternic cu ninsoare, în rafale. ◆ Tranz. (Despre vînt) A spulbera cu putere zăpada (troienind-o).
VISCOLÍT, -Ă adj. (<*viscoli*) (Despre zăpadă) Care a fost spulberat, troienit de viscol.
VISCÓZĂ s.f. (<fr. *viscose*) **1.** Fibră textilă, obţinută din celuloză, elastică, cu o mare rezistenţă mecanică şi chimică, cu diverse întrebuinţări. **2.** Substanţă vîscoasă obţinută din celuloză prin tratarea acesteia cu o soluţie de sulfură de carbon şi de sodă caustică.
VISCOZIMÉTRU s.n. (<fr. *viscosimètre*) Aparat pentru determinarea viscozităţii fluidelor.
VISCOZITÁTE (VÎSCOZITÁTE) s.f. (<fr. *viscosité*) Însuşirea unui fluid de a fi vîscos, de a opune rezistenţă (la curgere), datorită frecării interioare; concr. substanţă vîscoasă.
VISIOFÓN s.n. (<fr. *visiophone*) Telefon cu imagine.
VISITING PROFESSOR subst. (cuv. engl.) Profesor invitat la o universitate să ţină lecţii, conferinţe.
VIST s.n. (<engl., fr. *whist*) Joc de cărţi care se joacă între trei sau între patru persoane.
VISTIÉR s.m. (<lat. *vestiarius*) (În ev.med.; în ţările române) Titlu dat marelui dregător care avea în grija sa administrarea financiară a vistieriei statului, repartizarea şi încasarea dărilor etc.; persoană care purta acest titlu.
VISTIERÍE s.f. (<*vistier*) **1.** (În ev.med.; în ţările române) Instituţie care administra tezaurul statului, banii publici; localul sau încăperea în care se păstra tezaurul statului. ◆ Fig. Sursă de venituri, bogăţie. **2.** (Înv.) Vistiernicie.
VISTIÉRNIC s.m. (<*vistier*) Vistier. ◆ Fig. Depozitar.
VISTIERNICÉL s.m. (<*vistiernic*) Slujbaş subaltern al vistiernicului.
VISTIERNICÍE s.f. (<*vistiernic*) Titlu, demnitate de vistier.
VIŞIN s.m. (<*vişină*) Pom fructifer, din familia rozaceelor, cu frunzele lucioase, dinţate, cu florile albe, cu fructele sferice de culoare roşie-închisă *(Prunus cerasus)*. ◇ *Vişin sălbatic*

= vişinel (*Prunus fructicosa*). *Vişin turcesc* = arbust din familia rozaceelor, cu lemnul tare (folosit la confecţionarea lulelelor), cu frunzele plăcut mirositoare (folosite drept condiment), cu florile albe şi cu fructele sferice, mici, negre, amărui (*Prunus mahaleb*).

vişin

VIŞINÁTĂ s.f. (<*vişină*; cf.tc. *vişne*) Băutură obţinută prin fermentarea vişinelor cu zahăr, cu adaos de alcool; lichior de vişine.

VÍŞINĂ s.f. (<sl. *višnja*) Fructul vişinului, sferic, cărnos, cu sîmbure, de culoare roşie-închisă (sau neagră), cu gust acrişor.

VIŞINÉL s.m. (<*vişin*) **1.** Diminutiv al lui vişin. **2.** Arbust din familia rozaceelor, cu florile albe, cu fructele sferice, mici, roşii-purpurii, foarte acre; vişin sălbatic (*Prunus fructicosa*).

VIŞINÍU, -ÍE adj. (<*vişină*) De culoarea vişinei coapte; roşu-închis.

VITACÉE s.f. (<fr. *vitacée*) (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, lemnoase, agăţătoare, cu frunzele alterne, simple, cu florile actinomorfe, dispuse în inflorescenţe şi cu fructele bace cărnoase, avînd ca prototip viţa de vie; (şi la sg.) plantă care face parte din această familie.

VITÁL, -Ă adj. (<fr. *vital*, lat. *vitalis*) **1.** Care aparţine vieţii, care este caracteristic sau esenţial pentru viaţă; de viaţă. **2.** Principal, esenţial, fundamental, de bază; indispensabil.

VITALÍSM s.n. (<fr. *vitalisme*) Curent în biologie, care explică natura vieţii prin prezenţa în organismele vii a unui principiu imaterial şi incognoscibil, căruia îi sînt subordonate toate procesele fizico-chimice (reprezentanţi: Aristotel, Paracelsus, J.B. Van Helmont, H.Bergson, H.Driesch etc.).

VITALÍST, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *vitaliste*) **1.** Adj. Care aparţine vitalismului, referitor la vitalism. **2.** S.m. şi f. Adept al vitalismului.

VITALITÁTE s.f. (<fr. *vitalité*, lat. *vitalitas*, *-atis*) Caracterul a ceea ce este viu; putere de viaţă, vigoare; energie, dinamism.

VITÁLIUM s.n. (<engl., fr. *vitallium*) (CHIM.) Aliaj pe bază de crom, cobalt şi molibden.

VITAMÍNĂ s.f. (<fr. *vitamine*, germ. *Vitamin*) Nume generic pentru compuşi organici indispensabili vieţii, care se găsesc în alimente sau se obţin pe cale sintetică, cu rol esenţial în menţinerea proceselor celulare vitale. Sînt substanţe cu structură chimică diversă, de origine vegetală sau microbiană, care, în cantităţi foarte mici, au un rol esenţial în menţinerea proceselor celulare vitale. Lipsa lor din alimentaţie duce la grave îmbolnăviri de nutriţie (hipo- şi avitaminoze), deoarece sinteza lor în organism nu este posibilă. După solubilitatea lor au fost împărţite în vitamine hidrosolubile (B, C) şi vitamine liposolubile (A, D, E şi K). ◇ *Vitamina A* = compus liposolubil, prezent în ficatul şi în untura de peşte, în unt, în gălbenuş de ou şi, sub formă de provitamină (caroten), în unele vegetale, a cărui lipsă cauzează tulburări oculare, tegumentare etc. *Vitamina B* = complex de vitamine hidrosolubile, cu acţiuni variate, prezente, sub formă asociată, în lapte, în drojdia de bere, în embrionul şi în coaja seminţelor vegetale etc. *Vitamina C* = substanţă foarte răspîndită în fructe şi în legume, care activează metabolismul celular; acid ascorbic. *Vitamina D* = grup de substanţe liposolubile, prezente în organele animale, în untură de peşte, în unt, în lapte, în gălbenuş, cu rol esenţial în resorbţia calciului şi a fosforului alimentar. *Vitamina E* = substanţă liposolubilă, prezentă în plantele verzi, în cereale, în ficat, în gălbenuş, cu rol important în procesele biologice de reproducere. *Vitamina F* = grup de acizi graşi nesaturaţi, a căror lipsă în organism cauzează tulburări cutanate. *Vitamina H* = substanţă din grupul de vitamine *B*, foarte răspîndită (în gălbenuş şi în organele animale), componentă a acidului folic. *Vitamina K* = substanţă liposolubilă, prezentă în plante verzi (spanac), în uleiuri vegetale, în gălbenuş, în făină de peşte etc., cu acţiune antihemoragică. *Vitamina P* = compus organic, cu rol important în protecţia pielii şi a mucoaselor. *Vitamina PP* = substanţă din grupa vitaminelor *B*, de tipul acidului nicotinic şi nicotinamidei, cu rol în prevenirea pelagrei.

VITAMINIZÁ vb. I tranz. (<germ. *vitaminisieren*) A îmbogăţi alimentele în vitamine. ◆ Refl. A urma un tratament cu vitamine.

VITAMINÓS, -OÁSĂ adj. (<*vitamină*) Care conţine (multe) vitamine.

VITAMINOTERAPÍE s.f. (<fr. *vitaminothérapie*) Tratament medical cu vitamine.

VITAMINÓZĂ s.f. (<fr *vitaminose*) (MED.) Boală provocată de surplusul de vitamine în organism.

VÍTĂ s.f. (lat. *vita* "viaţă") Nume generic pentru animalele domestice mari (cornute). ◇ *Vite mari* (sau *mici*) = nume generic pentru boi şi vaci. *Vite mici* (sau *mărunte*) = nume generic pentru oi şi capre.

VITEÁZ, -Ă adj., s.m. (<sl. *vitenzĭ*) **1.** Adj. (Şi substantivat) Care denotă curaj, îndrăzneală în luptă; p.gener. curajos, dîrz, neînfricat. **2.** S.m. (La pl.; în ev.med.; în ţările române) Categorie de proprietari de terenuri de pămînt, cu obligaţii militare speciale faţă de domnul ţării.

VITEJÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*viteaz*) De viteaz, privitor la viteji sau la vitejie; plin de vitejie.

VITEJÉŞTE adv. (<*viteaz*) Ca vitejii; cu mare curaj.

VITEJÍE s.f. (<*viteaz*) **1.** Însuşirea de a fi viteaz; voinicie; curaj. ◇ Loc.adv. *Cu vitejie* = vitejeşte, cu curaj. **2.** Faptă, acţiune vitejească. **3.** Haiducie.

VITELÍN, -Ă s.f., adj. (<fr. *vitellin*) **1.** S.f. Proteină conţinînd şi fosfor, care se găseşte, combinată cu lecitina, în gălbenuşul de ou. **2.** Adj. Care aparţine vitellusului, care conţine vitellus, referitor la vitellus.

VITÉLLUS s.m. (<fr., lat. *vitellus* "gălbenuş de ou") (EMBRIOL.) Nume dat citoplasmei oului, din care se formează şi se nutreşte embrionul.

VITÉZĂ s.f. (<fr. *vitesse*) **1.** Rapiditate în deplasare; iuţeală. ◇ Loc.adv. *În (plină) viteză* = cu (foarte) mare repeziciune; rapid. **2.** (FIZ.) Raportul dintre variaţia unei mărimi şi timpul în care se produce această variaţie; raportul dintre distanţa parcursă de un mobil şi timpul folosit pentru parcurgerea acestei distanţe; viteză liniară. ◇ *Viteză unghiulară* = unghiul cu care s-a rotit un corp într-o unitate de timp. *Viteză cosmică* = viteză (liniară) cuprinsă între 7,9 km/s (cu care un corp poate deveni satelit al Pămîntului) şi 16,6 km/s (la care un corp învinge atracţia gravitaţională a Soarelui, putînd părăsi sistemul solar) pe care trebuie să o atingă o navă cosmică plasată pe orbită. ◆ Spec. Ritmul în care se produce sau se repetă un anumit proces, raportat la o unitate de timp. ◇ (MED.) *Viteză de sedimentare* = interval de timp în care se depun hematiile în sîngele rămas necoagulat, a cărui măsurare permite diagnosticarea sau evidenţa evoluţiei unor boli (latente). ◆ Fiecare dintre raporturile de demultiplicare dintre turaţia motorului unui vehicul şi turaţia arborelui care transmite mişcarea la roţile propulsoare ale vehiculului.

VITEZOMÁN s.m. (<*viteză*, după *record-man*, *sportsman* etc.) Şofer cu mania vitezei.

VITEZOMÉTRU s.n. (<*viteză*+*metru*) Instrument pentru măsurarea vitezei de deplasare a unui vehicul (rutier).

VITI- (<fr. *viti-*; cf.lat. *vitis* "viţă de vie") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) viţa de vie", "viticol".

VITÍCOL, -Ă adj. (<fr. *viticole*, it. *viticolo*) Care aparţine viticulturii, referitor la viticultură. ◆ Care posedă terenuri mari plantate cu vii, bogat în vii.

VITICULTÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *viticulteur*; cf.lat. *vitis* "viţă de vie"+*cultor* "cultivator") Persoană specializată în cultura viţei de vie; podgorean. ◆ Specialist în viticultură.

VITICULTÚRĂ s.f. (<fr. *viticulture*; cf.lat. *vitis* "viţă de vie"+*cultura* "cultură") **1.** Ramură a producţiei agricole care cuprinde cultura viţei de vie şi producerea materialului săditor. **2.** Ştiinţă care studiază cultura viţei de vie.

VITILÍGO s.n. (<fr., lat. *vitiligo*) Boală de piele, caracterizată prin apariţia unor zone depigmentate de culoare albă, de origine nedefinită.

VITRÁJ s.n. (<fr. *vitrage*) Perete de geam. ◆ Marchiză (închisă cu geamuri). ◆ Totalitatea geamurilor unui edificiu, ale unei uşi etc.

VITRÁLIU s.n. (<fr. *vitrail*) Fereastră sau panou decorativ din plăci de sticlă colorată

vitraliu

sau pictată, montate în rame metalice (care este specific stilului gotic).
VITRÁT, -Ă adj. (<fr. *vitré*) Cu geamuri.
VÍTREG, -Ă adj. (lat. *vitricus*) **1.** (Despre natura înrudirii reciproce dintre părinţi şi copii sau a copiilor între ei) Care nu este rudă de sînge, înrudirea rezultînd dintr-o nouă căsătorie a unuia dintre părinţi. **2.** Fig. Duşmănos, ostil; nefavorabil, potrivnic. ◆ Cu obstacole, dificil.
VITREGÍ vb. IV tranz. (<*vitreg*) A trata pe cineva cu ostilitate, cu răutate, cu asprime; a persecuta; a lipsi (pe nedrept) pe cineva de ceva.
VITREGÍE s.f. (<*vitreg*) Duşmănie, răutate; potrivnicie.
VITRIFIÁNT, -Ă adj., s.n. (<fr. *vitrifiant*) (CONSTR.) (Material de bază) care este folosit pentru a obţine mase amorfe sticloase.
VITRIFICÁ vb. I tranz. (<fr. *vitrifier*, it. *vitrificare*) A transforma un silicat sau un amestec de silicaţi într-o masă amorfă, sticloasă, printr-o operaţie de topire urmată de solidificare.
VITRÍNĂ s.f. (<fr. *vitrine*) **1.** Spaţiu special amenajat într-un magazin în spatele ferestrei dinspre stradă, în care se expun (cu scop publicitar) mărfurile; fereastră care delimitează spre stradă acest spaţiu. ◆ Mobilă sau construcţie (pătrată) cu pereţi din sticlă, folosită pentru expunerea mărfurilor într-un magazin, a obiectelor (de artă) într-o expoziţie etc. **2.** Dulap cu rafturi şi cu pereţi de sticlă, în care se expun într-o casă particulară bibelouri, veselă etc.
VITRINIÉR, -Ă s.m. şi f. (<*vitrină*) Persoană specializată în amenajarea, decorarea vitrinelor unui magazin, a unei expoziţii.
VITRIÓL s.n. (<fr. *vitriol*) Acid sulfuric (în soluţie concentrată).
VITRIOLÁ vb. I tranz. (<*vitrioler*) A arde, a răni (cu vitriol). ◆ Refl. Fig. (Despre vorbe, afirmaţii) A imprima un sens ironic, caustic.
VITRIOLÁJ s.n. (<fr. *vitriolage*) Tratare a ţesuturilor cu acid sulfuric (pentru înlăturarea impurităţilor).
VITRIOLÁNT, -Ă adj. (<*vitriola*) Care arde, care provoacă arsuri. ◆ Fig. Caustic, incisiv.
VITRÍT s.n. (<germ. *Vitrit*) **1.** Component de bază al cărbunelui, negru, lucios şi compact. **2.** Material sticlos folosit ca izolant între soclul becurilor electrice şi capsă.
VITRÓN s.n. (den. com.; cf.lat. *vitrum* "sticlă") Fibră de sticlă obţinută prin filare şi folosită la confecţionarea unor ţesături.
VITRÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *vitreux*; cf.lat. *vitrum* "sticlă") Care are aspect sticlos; ca sticla. ◇ *Corp vitros* sau *umoare vitroasă* = lichid transparent care umple fundul globului ocular.
VITROZITÁTE s.f. (<fr. *vitrosité*) Structură geologică asemănătoare sticlei.
VITULÁRĂ adj. (<fr. *vitulaire*; cf.lat. *vitulus* "viţel") (MED. VET.) *Febra vitulară* = febră puerperală la vaci.
VITUPERÁ vb. I tranz. (<fr. *vitupérer*, lat. *vituperare*) A blama, a defăima, a denigra.
VITUPERÁRE s.f. (<*vitupera*) Acţiunea de a vitupera şi rezultatul ei; blamare, defăimare, denigrare; vituperaţie.
VITUPERÁŢIE s.f. (<fr. *vitupération*) Vituperare.
VÍŢĂ s.f. (lat. **vitea*=*vitis*) **I.** (Determinat şi prin "de vie") Nume generic pentru mai multe plante din familia vitaceelor, cu rădăcinile puternice, cu tulpina agăţătoare, cu mlădiţe şi cu cîrcei, cu frunzele mari, crestate adînc, cu inflorescenţa în racem şi cu fructele în formă de ciorchine, care se cultivă într-un număr mare de soiuri şi de varietăţi; vie (*Vitis*). ◇ *Viţă de vie europeană* = specie de viţă de vie cu strugurii mari, de calitate superioară (*Vitis vinifera*). *Viţă de vie sălbatică* sau *viţă de Canada* = arbust agăţător din familia vitaceelor, cu frunzele verzi care toamna capătă culoare roşie, cultivat ca plantă decorativă. ◆ Fiecare dintre lăstarii lungi şi flexibili ai viţei.; p.gener. curpen, vrej. ◆ *Viţă-albă* = plantă agăţătoare din familia ranunculaceelor, cu florile albe mirositoare (*Clematis vitalba*). **II. 1.** Şuviţă (de păr). ◆ Fiecare dintre firele, şuviţele etc. din care se confecţionează, prin împletire sau răsucire, un obiect. ◆ (NAV.) Parîmă de sîrmă. **2.** Fig. Descendent, urmaş; p.ext. neam; fig. soi, fel. ◇ Loc.adj. *De viţă* = a) de origine nobilă, aristocratică; b) fig. de calitate superioară.

viţă de vie europeană

VIŢÉA, -ÍCĂ s.f. (lat. *vitella*) Puiul femelă al vacii, pînă la un an.
VIŢÉL s.m. (lat. *vitellus*) **1.** Puiul vacii (mascul), pînă la un an. ◇ *Viţelul de aur* = simbol al opulenţei, al bogăţiei. ◆ Carne de viţel. ◆ Piele (prelucrată) de viţel. **2.** Pui de cerb.
VIŢELÁR s.m. (<*viţel*) **1.** Persoană care supraveghează şi îngrijeşte viţeii. **2.** Plantă erbacee, perenă, din familia gramineelor, cu miros plăcut, cu frunzele lungi, cu florile dispuse în spic (*Anthoxanthum odoratum*).
VIU, VÍE adj., s.n. (lat. *vivus*) **I.** Adj. **1.** (Şi substantivat) Care trăieşte, care este în viaţă; care posedă viaţă. ◇ Loc.adj. şi adv. *De viu* = fiind încă în viaţă, trăind. *Pe viu* = în mod direct, nemijlocit. ◇ *Prin viu grai* = oral. *Morţii cu morţii şi viii cu viii*, se spune spre consolare cuiva care nu poate accepta moartea unei persoane dragi. ◆ Care persistă, care dăinuieşte încă. ◇ *Limbă vie* = limbă care se vorbeşte în mod curent în prezent, limbă în circulaţie. ◆ (În concepţia creştină) Nemuritor, etern, veşnic. **2.** Plin de vitalitate, de viaţă, de energie; vioi, sprinten. ◆ Însufleţit, animat. ◆ (Despre ochi, privire etc.) Care denotă vioiciune, energie, inteligenţă. **3.** (Despre plante) Plin de sevă, viguros. **4.** (Despre lumină; p.ext. despre surse de lumină) Tare, puternic, strălucitor, orbitor. ◆ (Despre culori) Aprins, strălucitor, intens. ◆ (Despre sunete) Puternic, răsunător. **5.** (Despre stări, sentimente etc.) Intens, puternic. **II.** S.n. Viaţă.
VIVÁCE adj.invar. (<it., fr. *vivace*) **1.** Plin de vitalitate, de viaţă, de energie; vioi, ager. ◆ (MUZ.; adverbial; ca indicaţie de execuţie) Vioi, energic. **2.** (Despre plante) Peren.
VIVACITÁTE s.f. (<fr. *vivacité*, lat. *vivacitas*, *-atis*) Vioiciune, agerime, sprinteneală (în mişcări, în reacţii, în comportament).
VIVANDIÉRĂ s.f. (<fr. *vivandière*) Femeie autorizată în trecut să însoţească armatele, pentru a vinde soldaţilor alimente şi alte articole de larg consum.
VIVÁNT, -Ă adj. (<fr. *vivant*) Viu, animat, însufleţit.
VIVARÍSTICĂ s.f. (<germ. *Vivaristik*) Arta creşterii animalelor mici în vivarii.
VIVÁRIU s.n. (<fr., lat. *vivarium*) Loc amenajat special pentru creşterea în mediul lor natural a unor animale mici.
VÍVAT interj. (<lat., fr. *vivat*) (Mai ales ca urare) Traiască! la mulţi ani. ◆ (Substantivat, n.) Ovaţie, aclamaţie; toast.
VIVI- (<fr., it. *vivi-*; cf.lat. *vivus*) Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) viaţă", "(pe) viu".
VIVIÉRĂ s.f. (<fr. *vivier*) Bazin sau cisternă pentru păstrat ori pentru transportat peşte viu.
VIVIFIÁNT, -Ă adj. (<fr. *vivifiant*) Însufleţitor, dătător de putere.
VIVIPÁR, -Ă adj. (<fr. *vivipare*, lat. *viviparus* <*vivus* "viu"+*parere* "a naşte") (Şi substantivat; despre animale) Care naşte pui vii (complet dezvoltaţi în organismul matern). ◆ (Despre plante) Care se înmulţeşte prin muguri desprinşi de la planta-mamă.
VIVIPARITÁTE s.f. (<fr. *viviparité*) Însuşire a animalelor vivipare.
VIVISÉCŢIE s.f. (<fr. *vivisection*; cf.lat. *vivus* "viu"+*sectio* "tăiere") Disecare a unui animal viu (în scopul studierii unor procese fiziologice).
VIVISECŢIONÁ vb. I tranz. (<germ. *vivisektieren*) A diseca un animal viu (pentru studiu).
VIVISECŢIONÁT, -Ă adj. (<*vivisecţiona*) (Despre animale) Care a fost disecat pe viu.
VIZÁ[1] vb. I tranz. (<fr. *viser*) A pune o viză pe un act, pentru a-i da valabilitate.
VIZÁ[2] vb. I tranz. (<fr. *viser*; cf.lat. *visus* "văzut") **1.** A orienta, a dirija un instrument (de măsurat) cu dispozitiv optic, o armă etc. (sau o parte a lor) spre un anumit obiectiv. **2.** Fig. A face aluzie, a se referi la ceva; a ţinti, a avea ca scop.
VIZAVÍ adv. (<fr. *vis-à-vis*) În punctul exact opus, peste drum, (faţă) în faţă. ◆ (Substantivat) Persoană care se află în faţa cuiva la o masă, la o întrunire etc. ◆ Faţă de ..., în raport cu ..., în comparaţie cu ... .
VÍZĂ[1] s.f. (<fr. *visa*; cf.lat. *visa* "văzută") Menţiune, însemnare specială, parafă etc. făcută de o autoritate pe un act, pentru a-i da valabilitate.
VÍZĂ[2] s.f. (cf.rus. *viz*) Peşte de apă dulce, din familia acipenseridelor, asemănător cu cega, cu botul scurt, conic şi rotunjit (*Acipenser nudiventris*).
VÍZĂ[3] s.f. (<fr. *visée*) Linie formată din prelungirea razei vizuale, printr-un aparat topografic, pînă la un anumit punct pe teren; p.ext. linie trasată pe o planşetă şi care uneşte locul unde se află aparatul de observare cu punctul vizat.
VIZÉTĂ s.f. (cf. *vizor*) Mică deschizătură (circulară) făcută la o uşă, pentru a permite să se vadă în exterior (sau în interior); vizieră, vizor.

VIZÍBIL, -Ă adj. (<fr. *visible*, lat. *visibilis*) **1.** Care se vede, care poate fi văzut (cu ochiul liber sau cu un instrument optic). ◆ Fig. Evident, vădit; neîndoielnic. **2.** (FIZ.) *Spectru vizibil* = spectrul luminii care se vede cu ochiul liber.

VIZIBILIMÉTRU s.n. (<fr. *visibilimètre*) Aparat folosit pentru măsurarea vizibilităţii pe orizontală.

VIZIBILITÁTE s.f. (<fr. *visibilité*, lat. *visibilitas*, *-atis*) Însuşirea de a fi vizibil. ◆ Distanţă maximă pînă la care un anumit obiect rămîne vizibil în condiţii atmosferice date; stare de claritate a atmosferei care determină această distanţă.

VIZIÉRĂ s.f. (<fr. *visière*) **1.** Partea din faţă, mobilă, a coifului, care apăra faţa cavalerului de lovituri. **2.** Vizetă.

VIZIGÓT, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *Visigoths*, lat. *Visigothi*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Populaţie de neam germanic, ramură a goţilor, care în sec. 3-4 d.Hr. s-au stabilit în regiunile nordpontice, învingîndu-l pe împăratul roman Valens, la Adrianopol (378), jefuind Roma (410), întemeind în S Galiei (418) un regat cu capitala la Tolosa (Toulouse) şi un alt regat în Spania (450), cucerit în 711 de arabi; (la sg.) persoană care făcea parte din această populaţie. **2.** Adj. Care aparţine vizigoţilor, privitor la vizigoţi.

VIZIOMÁT s.n. (<germ. *Visiomat*) **1.** Aparat automat folosit în instalaţii de fotoreproducere. **2.** (TIPOGR.) Colorimetru fotoelectric folosit pentru măsurarea transparenţei şi a intensităţii de culoare a metalelor.

VIZIONÁ vb. I tranz. (<fr. *visionner*, it. *visionare*) A privi, a urmări cu privirea un film, un spectacol (înainte de premieră).

VIZIONÁR, -Ă adj. (<fr. *visionnaire*) **1.** (Despre oameni; şi substantivat) Care se lasă antrenat sau dominat de vise, de idealuri (irealizabile); care prevede desfăşurarea evenimentelor viitoare. **2.** Cu caracter de viziune; fantastic, ireal; fantezist; extravagant, neobişnuit.

VIZIONARÍSM s.n. (<*vizionar*) Atitudine de vizionar; caracter vizionar.

VIZÍR s.m. (<tc. *vezir*) Nume dat unor înalţi dregători (sau miniştrilor) din ţările musulmane. ◇ *Mare-vizir* = nume dat în Imperiul Otoman dregătorului care deţinea funcţia de prim-sfetnic al sultanului, echivalentă cu aceea de prim-ministru.

VIZIRÁT s.n. (<fr. *vizirat*) Funcţia de vizir; perioada în care cineva exercita această funcţie.

VIZITÁ vb. I tranz. (<fr. *visiter*, lat. *visitare*) **1.** A face cuiva o vizită. **2.** A se duce să vadă, să cunoască o localitate, un muzeu etc. **3.** A inspecta, a controla; a cerceta cu atenţie şi pe teren.

VIZITATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*vizita*) **1.** Persoană care vizitează o localitate, o expoziţie, un obiectiv etc. **2.** Oaspete, musafir.

VÍZITĂ s.f. (<fr. *visite*) **1.** Faptul de a merge la cineva în scopul unei întrevederi cu caracter prietenesc, de curtoazie sau oficial. ◇ *Carte de vizită* = bucată mică de carton sau de material plastic, pe care sînt scrise numele unei persoane, adresa, profesiunea, titlurile sale etc. şi pe care titularul o înmînează sau o trimite unor cunoscuţi, cu diferite ocazii. **2.** (MED.) Consultaţie făcută de medic în instituţii specializate sau la domiciliul bolnavului. ◆ Control zilnic (medical şi sanitar) în saloanele unui spital, realizat de medici, însoţiţi de personalul auxiliar. ◇ *Vizită medicală* = control medical (periodic) făcut salariaţilor, elevilor etc. **3.** Deplasare la faţa locului la un obiectiv, într-o localitate, într-o regiune, cu scopul de a le cunoaşte, de a le controla etc.

VIZITÍU s.m. (<magh. *vezető*) Persoană care conduce (ca profesionist) caii la o trăsură; surugiu.

VIZIÚNE s.f. (<fr. *vision*; cf.lat. *visio*, *-onis*) **1.** Percepţie vizuală; imagine, reprezentare; p.ext. previziune, perspectivă. **2.** Mod de a concepe sau de a vedea lucrurile; opinie, concepţie. **3.** Percepţie imaginară a unor lucruri (nereale); vedenie, nălucire; concr. imaginea percepută în acest mod.

VIZÓN s.m. (<fr. *vison*) Mamifer carnivor asemănător cu nurca, dar de talie mai mare, cu blană preţioasă, de culoare brună-închis, care trăieşte în America de Nord (*Lutreola vison*). ◆ Blana (prelucrată a) acestui animal.

vizon

VIZÓR s.n. (<fr. *viseur*) Dispozitiv montat la instrumentele optice, care permite delimitarea după necesitate a cîmpului vizual şi a liniei de vizare sau citirea indicaţiilor de pe o scară gradată. ◆ Vizetă. ◆ (La pl.) Ochelarii măştilor de gaze.

VIZUÁL, -Ă adj. (<fr. *visuel*, lat. *visualis*) Care aparţine vederii; specific vederii, referitor la simţul văzului. ◇ *Cîmp vizual* = porţiune de spaţiu pe care o poate cuprinde cineva cu privirea. *Tip vizual* = persoană cu o deosebită acuitate a percepţiilor obţinute prin văz. *Memorie vizuală* = memorie care reţine cu precădere imaginile văzute. *Rază* (sau *linie*) *vizuală* = linie dreaptă imaginară care uneşte ochiul observatorului cu obiectul observat.

VIZUALIZÁ vb. I tranz. (<fr. *visualiser*) (TEHN.; despre aparate) A permite observarea vizuală a fenomenului cercetat.

VIZUÍNĂ s.f. (cf. *viezure*) **1.** Adăpost (săpat în pămînt) al unor animale sălbatice; vizunie. ◆ Fig. Ascunzătoare. **2.** (Fam.) Colibă, bordei; cocioabă.

VÎJÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) (Despre vînt, corpuri sau substanţe care străbat spaţiul etc.) A produce un zgomot caracteristic, şuierător, prelung. ◆ (Despre sînge) A pulsa cu violenţă; a zvîcni. ◆ (Despre foc) A dudui; a ţiui. ◆ (Despre insecte) A bîzîi.

VÎJÎIÁLĂ s.f. (<*vîjîi*) Faptul de a vîjîi; zgomot caracteristic produs de ceva care vîjîie.

VÎLCEÁ, -ÍCĂ s.f. (lat. **vallicella=vallicula*) **1.** Vale mică, îngustă şi puţin adîncă, cu fundul aproape plat, slab înclinat, cu versanţii în pantă uşoară, fără scurgere permanentă. **2.** Pîrîu mic care străbate o vîlcea.

VÎLNIC s.n. (<bg. *vălnenik*) **1.** Fotă încreţită în talie şi despicată în faţă, specifică costumului popular oltenesc. **2.** Pînză ţărănească subţire; învelitoare de cap făcută din astfel de pînză; văl.

VÎLTOÁRE s.f. (lat. **voltoria <volutus*) **1.** Loc în albia unui rîu, unde apa formează vîrtejuri; vîrtej într-o apă curgătoare; bulboană. **2.** Fig. Zarvă, învălmăşeală.

VÎLVĂ s.f. (<sl. *vlŭhvŭ*, bg. *vlăhva*) **1.** Agitaţie mare provocată de un fapt ieşit din comun. **2.** Renume, faimă; răsunet. **3.** (Înv.) Alai, pompă; p.ext. fast, măreţie. **4.** (MITOL.) Duh, zînă, ştimă. **5.** Vîlvătaie.

VÎLVĂTÁIE s.f. (<*vîlvă*, după *pălălaie*) Flacără mare; pălălaie; vîlvă.

VÎLVOÁRE s.f. (cf. *vîlvă*) Vîlvătaie. ◆ Lumină incandescentă.

VÎLVÓI adj.invar. (cf. *vîlvoare*) (Despre păr; şi adverbial) Ridicat (în neorînduială) în sus; zbîrlit, ciufulit.

VÎLVORÁ vb. I intranz. (<*vîlvoare*) (Despre foc) A arde cu flăcări mari.

VÎNÁ vb. I tranz. (lat. **venare=venari*) **1.** A prinde, a urmări şi a captura sau a ucide păsări şi animale sălbatice. ◆ A pescui (peşti mari). ◆ Fig. A urmări un om pentru a-l prinde sau pentru a-l omorî. **2.** Fig. A urmări (ceva sau pe cineva) cu aviditate, cu stăruinţă, cu consecvenţă. ◆ (Fam.) A pune mîna pe... ; a face rost.

VÎNÁT s.n. (<*vîna*) **1.** Vînătoare. **2.** Nume generic pentru ceea ce se vînează; p.restr. carnea unui animal vînat.

VÎNĂ s.f. (lat. *vena*) **I. 1.** Vas sangvin de diferite dimensiuni, care duce sîngele de la organe şi ţesuturi la inimă; p.gener. (fam.) orice vas sangvin; venă. **2.** (Pop.) Fibră musculară; tendon, zgîrci. ◇ *Vînă de bou* = cravaşă făcută din ligamentul cervical posterior al boului, cu lovitură foarte puternică; p.ext. baston de cauciuc. **3.** (Pop.) Parte a piciorului cuprinsă între genunchi şi gleznă; gambă. **II. 1.** Strat mineral continuu infiltrat între celelalte straturi ale solului; filon. ◆ Pînză subterană de apă. **2.** Coloană (subţire) de lichid; p.ext. dîră. ◇ *Vîna apei* = curentul, şuvoiul apei curgătoare. **3.** (BOT.) Nervură a plantelor. ◆ Fiecare dintre ramificaţiile rădăcinii unui copac (sau a unei plante mari).

VÎNÁT, -Ă adj., s.n., s.f. (lat. *venetus*) **I.** Adj. **1.** De culoare albastru-închis (cu reflexe violete). ◆ Întunecat (din cauza ceţii, a depărtării etc.). **2.** (Despre fiinţe sau părţi ale corpului lor) Palid (la faţă); învineţit. **3.** (Despre penele sau părul unor animale) Cenuşiu cu nuanţe albăstrui. **II.** S.n. Culoare vînătă. **III.** S.f. (BOT.) Pătlăgea vînătă (*Solanum melongena*).

VÎNÁTÁIE s.f. (<*vînăt*) Pată vînătă care apare pe corp ca urmare a lezării ţesuturilor şi a hemoragiilor subcutanate (provocate de lovituri); echimoză.

VÎNĂTOÁRE s.f. (lat. *venatoria*) Acţiunea de a vîna şi rezultatul ei. ◆ Fig. Urmărire a unui om, pentru prinderea sau omorîrea lui.

VÎNĂTÓR s.m. (lat. *venatorem*) **1.** Persoană care practică vînătoarea, care vînează. ◆ Fig. (Peior.) Persoană care tinde să obţină ceva (ce nu merită), să parvină. **2.** (La pl.; în ev.med.; în Moldova) Corp de oaste din satul Vînători, format din pedestraşi şi călărime, care, în schimbul scutirii de bir, aproviziona curtea domnească şi păzea Cetatea Neamţului. ◆ Oşteni lefegii, conduşi de căpitani. **3.** *Vînător de munte* = ostaş infanterist, specializat

şi echipat pentru lupta în regiuni muntoase. **VÎNĂTORÉSC, -EÁSCĂ** adj. (<*vînător*) Care aparţine vînătorii sau vînătorului, privitor la vînătoare sau la vînător. **VÎNJ** s.m., s.n. (<cf.sl. *vonžŭ*) **1.** S.m. (BOT.) Velniş (*Ulmus levis*). **2.** S.n. (Înv. şi pop.) Vigoare, putere. **VÎNJÓS, -OÁSĂ** adj. (<*vînj*) Puternic, viguros; musculos; plin de vitalitate, robust. ◆ Care posedă forţă morală, cu (tărie de) caracter. **VÎNÓS, -OÁSĂ** adj. (lat. *venosus*) Cu vine multe sau groase; fig. puternic, viguros, vînjos. **VÎNT** s.n. (lat. *ventus*) **1.** (METEOR.) Deplasare pe orizontală a maselor de aer, provocată de diferenţa de presiune atmosferică dintre două regiuni ale atmosferei. ◇ *Vînt dominant* = vîntul cel mai frecvent într-o regiune în cursul anului. (În superstiţii) *Vînt rău* = vînt care paralizează (parţial) sau îmbolnăveşte pe cineva; întîmplare nefericită, nenorocire. ◇ Loc.adv. *Ca vîntul* = foarte repede. **2.** Aer, văzduh. Loc. adv. *În vînt* = a) în gol; b) fig. fără folos, zadarnic; c) în sus. **3.** (ASTR.) *Vînt solar* = flux de protoni şi neutroni, emis continuu de Soare. **VÎNTOÁICĂ** s.f. (<*vînt*) (În superstiţii) Duh rău, care provoacă furtuni. **VÎNTÓS, -OÁSĂ** adj., s.f. (<*vînt*) **1.** Adj. Cu vînt, (bătut) de vînturi. **2.** S.f. Vînt puternic (cu vîrtejuri); vijelie. **3.** S.f.pl. Iele. **VÎNTREÁ** s.f. (cf.sl. *vĕtrilo*, rom. *vînt*) Pînză de corabie; vetrelă. **VÎNTUÍ** vb. IV (<*vînt*) **1.** Intranz. (Despre vînt) A sufla cu putere. **2.** Tranz. (În superstiţii, cu subiectul "vîntul rău") A face pe cineva să înnebunească sau să ologească. **VÎNTURÁ** vb. I tranz. (lat. *ventulare=ventilare*) **1.** A curăţa şi a sorta boabele de cereale cu ajutorul vînturătorii. ◆ A împrăştia, a risipi; a spulbera. **2.** (Pop.) A vărsa de mai multe ori un lichid dintr-un vas în altul pentru a-l răci, pentru a-l amesteca etc. **3.** A mişca în direcţii opuse; a agita. ◆ Fig. A frămînta, a tulbura. **4.** Fig. A da în vileag, a povesti, a comenta vorbe, fapte etc. **5.** A cutreiera, a colinda. **6.** (Despre vînt) A sufla, a bate (peste ...). **VÎNTURÁRE** s.f. (<*vîntura*) Acţiunea de a vîntura şi rezultatul ei; fig, agitaţie, tulburare, frămîntare. **VÎNTURĂTOÁRE** s.f. (<*vîntura*) **1.** Maşină agricolă de sortat, care curăţă seminţele de impurităţi prin îndepărtarea acestora cu un curent de aer produs de ventilatoare şi prin cernerea seminţelor rămase prin site. **2.** Maşină folosită în turnătorie pentru omogenizarea şi răcirea amestecurilor. **VÎNTURĂTÚRĂ** s.f. (<*vîntura*) Vînturare; concr. ceea ce rămîne după vînturarea seminţelor; pleavă. **VÎNTURÉL** s.n., s.m. (<*vînt*) **1.** S.n. Diminutiv al lui vînt. **2.** S.m. Specie de şoim mic din Europa, Asia şi Africa, care mănîncă şoareci, şopîrle, lăcuste etc.; vindereu (*Falco tinnunculus*). **VÎNZÁRE** s.f (<*vinde*) **1.** Acţiunea de a vinde şi rezultatul ei. ◇ Loc.adj. *De vînzare* = destinat să fie vîndut. **2.** Concr. Ceea ce s-a vîndut; marfă. **3.** Fig. Trădare. **VÎNZĂTÓR, -OÁRE** s.m. şi f. (<*vinde*) **1.** Persoană fizică sau juridică ce vinde (ocazional sau permanent) bunuri. ◆ Spec. Persoană angajată într-un magazin pentru a efectua vînzarea mărfurilor. ◆ (Adjectival) Care este de vînzare. **2.** Fig. (Şi adjectival) Trădător, înşelător. **VÎNZOLÍ** vb. IV (<magh. *vonszolni*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) agita, a (se) frămînta, a (se) zbate (în direcţii opuse). **2.** Refl. (Înv.) A se lupta, a se război. **VÎRCOLÁC** s.m. (<bg. *vărkolak*) **1. 1.** (În superstiţii) Fiinţă fabuloasă, fără reprezentare concretă, care mănîncă soarele şi luna, provocînd eclipsele. **2.** Strigoi. **II.** Peştişor artificial de metal, folosit ca nadă la pescuitul cu undiţa. **VÎRF** s.n. (<sl. *vrŭhŭ*) **1.** Partea cea mai de sus (ascuţită) a unor obiecte înalte (ex. *clădiri, copaci* etc.) sau a unor forme de relief (ex. *deal, munte* etc.). ◆ (GEOGR.) Pisc. ◇ *(Plin sau încărcat) cu vîrf* = plin pînă sus. ◆ Fig. (La pl.) Persoanele care se află în fruntea unei organizaţii, a unui grup social etc. **2.** Capăt, extremitate (ascuţită) a unui obiect. ◆ Spec. Extremitate a unor părţi ale trupului omului sau animalelor. ◇ Loc.adv. *Din vîrful buzelor* = a) cu superioritate, ironic, batjocoritor; b) fără convingere. *În vîrful* (sau *pe vîrfurile*) *degetelor* (sau *picioarelor*) = tiptil, încet, fără zgomot. **3.** Punct de intersecţie a două laturi ale unui unghi, ale unui triunghi, ale unei piramide etc. **4.** Moment de intensitate maximă a unei activităţi. ◇ *Ore de vîrf* = ore de aglomeraţie, de afluenţă şi de solicitare maximă. *Vîrf de consum* = cantitate maximă de energie electrică necesară abonaţilor unei reţele electrice la anumite ore de zi sau în anumite perioade ale anului. **VÎRFÁR** s.n. (<*vîrf*) **1.** Ţăpoi cu coadă lungă, folosit pentru aşezarea fînului în vîrful stogului. **2.** Vîrf de munte. **VÎRÎ** vb. IV (<sl. *vrĕti*) **1.** Tranz. A băga, a introduce. ◆ A investi (bani, capital). ◆ A înfige, a împlînta. **2.** Tranz. A face (pe cineva) să intre undeva (de bună voie sau forţat). **3.** Refl. A intra, a se băga undeva. ◆ A face ca cineva să fie angajat sau a angaja într-un serviciu. ◆ A se înghesui (pentru a pătrunde undeva). ◆ A se amesteca într-un grup (intervenind cu ceva). **VÎRSTĂ[1]** s.f. (<sl. *vrŭsta*) **1.** Interval de timp (exprimat în ani, luni etc.) expirat de la naşterea unei fiinţe pînă la un moment determinat din viaţa ei; numărul de ani (de luni, de zile) care exprimă acest interval de timp; etate. ◇ *Preşedinte de vîrstă* = preşedinte al unei adunări ales în persoana celui mai în etate dintre membri. ◇ Loc.adj. *În vîrstă* = bătrîn. *Între două vîrste* = care nu este nici prea bătrîn, nici prea tînăr. *Fără vîrstă* = de vîrstă incertă. **2.** Număr de ani împliniţi care se cer pentru a beneficia de anumite drepturi (civile, politice etc.). **3.** Etapă din viaţa cuiva caracterizată printr-o anumită fază de dezvoltare. ◇ *Vîrsta a treia* = perioada de după pensionare. **4.** Cea mai mică subdiviziune a timpului geologic în care s-a format un complex de straturi într-un etaj geologic. **5.** *Vîrsta de mijloc* = evul mediu. **VÎRSTĂ[2]** s.f. (<scr. *vrsta*) (Reg.) **1.** Dungă, bandă de altă culoare (într-o ţesătură, în penajul unei păsări etc.); ornament care constă din dungi de altă culoare. **2.** Buchet de flori. **VÎRSTNIC, -Ă** adj. (<*vîrstă[1]*) Trecut de vîrsta tinereţii, de vîrstă înaintată. **VÎRŞÁR** s.m. (<*vîrşă*) Pescar care pescuieşte cu vîrşa. **VÎRŞĂ** s.f. (<scr. *vrša*) Unealtă de pescuit, compusă dintr-un coş lunguieţ, împletit din nuiele (de răchită) sau din plasă, cu gura îngustă şi întoarsă înăuntru în formă de pîlnie. **VÎRTÉJ** s.n. (<bg. *vărtež*) **I. 1.** Zonă din masa unui fluid în care acesta, ca urmare a unui obstacol ivit în cale, are o mişcare de rotaţie; vîltoare, turbion. ◆ Mişcare a apei (sau a spumei) în formă de cercuri repetate în locul unde se cufundă cineva sau ceva. ◆ (FIZ.) Mişcare a unui fluid, în cursul căreia particulele componente au o deplasare complexă de translaţie şi de rotaţie. **2.** Vînt puternic care se învîrteşte cu viteză pe loc, ridicînd în aer obiecte uşoare (praf, hîrtii etc.). ◆ Sul, coloană de praf, de fum, de zăpadă etc. ◇ *Vîrtejul-pămîntului* = a) plantă erbacee cu tulpina tîrîtoare şi cu florile galbene (*Medicago orbicularis*); b) mică plantă erbacee, cu frunzele dispuse cîte trei la un nod, cu florile roşii aşezate la vîrful tulpinii, care creşte în locurile stîncoase din regiunile alpine (*Pedicularis verticillata*). **3.** Rotire, învîrtire (ameţitoare). ◆ Fig. Buimăceală, ameţeală, zăpăceală. **4.** Loc în creştetul capului sau pe pielea animalelor de unde părul porneşte în toate direcţiile. **II.** Nume dat unor unelte, care au la baza funcţionării lor mişcarea de rotaţie: a) fus (acţionat de o manivelă) pe care se desfăşoară o funie sau un lanţ la capătul cărora se află o găleată, folosit pentru a scoate apă din fîntînă, pămînt din gropi etc.; b) încuietoare la uşă sau la poartă, formată dintr-o bucată de lemn, care se învîrteşte în jurul unui cui; c) unealtă din lemn, folosită pentru presat (la teascul pentru stors struguri) sau pentru strîns (la masa dulgherului); d) unealtă de dogărie care serveşte la strîngerea doagelor de butoaie, ciubere etc. **VÎRTÉLNIC, -Ă** adj. (cf. *vîrtelniţă*) Care se învîrteşte ca o vîrtelniţă. ◆ Cu vîrtejuri, plin de vîrtejuri. **VÎRTÉLNIŢĂ** s.f. (cf.bg. *vărtelka*) **1.** Unealtă de lemn care serveşte la depănarea firelor de cînepă, de bumbac, de lînă etc.; depănătoare. **2.** Maşină care serveşte la înfăşurarea sau la desfăşurarea sulurilor sau a sîrmelor de metal laminat. **VÎRTÓS, -OÁSĂ** adj., adv. (lat. **virtuosus <virtus, -utis*) **I.** Adj. **1.** Voinic, puternic, viguros, vînjos, robust. **2.** Dens, compact, solid, tare, dur. ◆ (Despre vinuri) Care are o concentraţie mare de alcool; tare. **II.** Adv. **1.** Cu putere, cu forţă, tare; mult. **2.** (La comparativ) Mai ales, mai cu seamă. **VÎSC** s.n. (lat. *viscum*) Arbust semiparazit pe tulpina şi ramurile arborilor, cu tulpina ramificată, cu frunzele pieloase, persistente, verzui şi cu fructele bobiţe albe sau gălbui, apreciat ca plantă medicinală cu acţiune hipotensivă centrală şi cardiotoxică *(Viscum album)*. ◇ *Vîsc-de-stejar* = mărgăritar (*Loranthus europaeus*). **VÎSCÓS, -OÁSĂ** adj. (lat. *viscosus*) Care prezintă viscozitate; cleios, lipicios. **VÎSLĂŞ** s.m. (<*vîslă*) Persoană care mînuieşte vîslele, conducînd o ambarcaţie. **VÎSLĂ** s.f. (<sl. *veslo*) Unealtă de lemn, formată dintr-o lopată cu o parte lăţită, care

loveşte apa, şi o coadă lungă, de care ţine vîslaşul, servind la punerea în mişcare şi dirijarea unei ambarcaţii.
VÎSLÍ vb. IV intranz. (<*vîslă*; cf.bg. *veslja*, scr. *vesliti*) A manevra vîslele în apă, determinînd punerea în mişcare şi deplasarea unei ambarcaţii.
VÎZDOÁGĂ s.f. (<cf.rus. *gvozdika*, ucr. *hvozdyk*) (BOT.) Crăiţă (*Tagetes erecta* şi *tagetes patula*).
VLÁGĂ s.f. (<sl. *vlaga*) Putere, vigoare, forţă.
VLĂDÍCĂ s.m. (<sl. *vladika*) **1.** Episcop. **2.** (Înv.) Domn, principe.
VLĂGUÍ vb. IV (<*vlagă*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) slei de puteri, a (se) istovi. **2.** Tranz. A prelucra pielea într-o tăbăcărie.
VLĂGUITÓR, -OÁRE adj., s.m. şi f. (<*vlăgui*) **1.** Adj. Istovitor. **2.** S.m. şi f. Muncitor care lucrează la prelucrarea pieilor într-o tăbăcărie.
VLĂJGÁN s.m. (cf.scr. *vlažan*) Tînăr înalt, voinic, zdravăn.
VLĂSTÁR s.n. (<ngr. *vlastari*) **1.** Lăstar. **2.** Urmaş, descendent, coborîtor al unei familii.
VOÁL s.n. (<fr. *voile*) **1.** Ţesătură străvezie de mătase, de bumbac sau de fibre sintetice, folosită pentru perdele, pentru articole de îmbrăcăminte de damă etc.; bucată de ţesătură fină şi rară (transparentă) cu care femeile îşi acoperă capul sau faţa; văl. **2.** Înnegrire a unui material fotografic, care apare după developare şi fixare, în urma unor iluminări difuze accidentale.
VOALÁ vb. I (<fr. *voiler*) **1.** Tranz. A acoperi cu un voal; a ascunde, a masca; a înşela aparenţele. ◆ Refl. (Despre sunete, voce) A-şi pierde sonoritatea şi limpezimea; a se estompa. **2.** Refl. (Despre materiale fotografice) A se deteriora, a se strica din cauza voalului; a se înnegri.
VOALÁT, -Ă adj. (<*voala*) Acoperit cu un voal; ascuns, umbrit, ferit. ◆ (Despre sunete, voce) Lipsit de sonoritate şi claritate; estompat, stins, surd. ◆ (Despre negative fotografice) Degradat prin producerea voalului; înnegrit.
VOALÉTĂ s.f. (<fr. *voilette*) Ţesătură foarte rară şi fină, folosită ca garnitură la pălăriile de damă sau pentru acoperirea feţei.
VOALÚRĂ s.f. (<fr. *voilure*) **1.** Totalitatea velelor de pe o navă. **2.** Curbura suprafeţei unei paraşute deschise; p.ext. pînza paraşutei.
VOBULATÓR s.n. (<engl. *wobbulator*, fr. *vobulateur*) Generator electronic, de frecvenţă variabilă, care produce oscilaţii de natură constantă, în scopul măsurării caracteristicilor de amplitudine şi frecvenţă.
VOCABULÁR s.n. (<fr. *vocabulaire*, lat. *vocabularium*) **1.** Totalitatea cuvintelor unei limbi; lexic. ◇ *Vocabular activ* = totalitatea cuvintelor folosite în mod efectiv în exprimare şi care variază de la o categorie de vorbitori la alta. *Vocabular pasiv* = totalitatea cuvintelor specifice unei limbi pe care vorbitorii le înţeleg, dar nu le utilizează (decît accidental). ◆ Totalitatea cuvintelor specifice unui anumit stil al limbii sau unei anumite categorii sociale, unui anumit domeniu de activitate, unui anumit stil etc. **2.** (Înv.) Lexic, glosar; dicţionar (de proporţii reduse).
VOCÁBULĂ s.f. (<fr. *vocable*, lat. *vocabulum*) Cuvînt, vorbă.
VOCÁL, -Ă adj. (<fr. *vocal*, lat. *vocalis*) Care ţine de voce; care aparţine vocii, referitor la voce.
VOCÁLĂ s.f. (<lat. *vocalis*, it. *vocale*, germ. *Vokal*) (FON.) Sunet al vorbirii produs prin trecerea nestingherită şi continuă a curentului de aer prin canalul fonator; semn grafic, literă care reprezintă un asemenea sunet. ◇ *Vocală neutră* = structură vocalică, caracterizată prin formanţi situaţi la 500 Hz, 1500 Hz, 2500 Hz.
VOCÁLIC, -Ă adj. (<fr. *vocalique*) Care aparţine vocalelor, privitor la vocale.
VOCALÍST, -Ă s.m. şi f. (<germ. *Vokalist*) Interpret de muzică vocală.
VOCALÍSM s.n. (<fr. *vocalisme*) **1.** Sistem al vocalelor unei limbi într-un anumit moment al evoluţiei sale. **2.** Parte a foneticii istorice a unei limbi care se ocupă cu studiul vocalelor.
VOCALIZÁ vb. I (<fr. *vocaliser*, it. *vocalizzare*) **1.** Tranz. şi intranz. (MUZ.) A executa o vocaliză. **2.** Refl. (FON.; despre consoane) A căpăta valoare de vocală.
VOCALÍZĂ s.f. (<fr. *vocalise*, it. *vocalizzo*) **1.** Formulă melodică de virtuozitate în partiturile pentru voci. **2.** Exerciţiu tehnic de canto care se execută pe o vocală (de preferinţă *a* sau *o*).
VOCATÍV s.n. (<fr. *vocatif*, lat. [casus] *vocativus*) (GRAM.) Caz al declinării care exprimă adresarea, chemarea, invocaţia.
VOCÁŢIE s.f. (<fr. *vocation*, lat. *vocatio, -onis*) **1.** Aptitudine, predispoziţie (deosebită) pentru un anumit domeniu de activitate sau pentru o profesiune. **2.** (JUR.) *Vocaţie succesorală* = dreptul unei persoane de a veni la o moştenire, în temeiul raportului de rudenie.
VÓCE s.f. (<lat. *vox, vocis*) **1.** Sunetele emise de om, care sînt generate de o energie sonoră creată la nivelul laringelui prin vibraţia coardelor vocale. ◆ Capacitatea omului de a emite sunete articulate. **2.** Însuşirea cuiva de a cînta frumos din gură. **3.** (MUZ.) Linie melodică încredinţată fiecărui instrument executant într-o compoziţie.
VOCIFERÁ vb. I intranz. (<fr. *vociférer*, lat. *vociferare*) A vorbi cu voce ridicată, pe un ton de ceartă.
VOCIFERÁNT, -Ă s.m. şi f. (<fr. *vociférant*) (Rar) Persoană care vociferează; scandalagiu.
VOCODÉR s.n. (<fr., engl. *vocoder*, germ. *Vocoder*) **1.** (TELEC.) Sistem electronic de telefonie, în care vorbirea este codificată şi apoi reconstituită artificial, pentru a se obţine o inteligibilitate sporită. **2.** (MUZ.) Instrument electronic de analiză-sinteză a undelor sonore, folosit pentru crearea unor efecte sonore deosebite.
VOCOÍD, -Ă adj., s.f. (<cf.engl. *vocoidal*) (FON.) (Sunet) oral, central, rezonator, al cărui tip reprezentativ este vocala.
VÓDĂ s.m. (<sl. [voje]*voda*) Titlu dat domnilor ţărilor române, adăugat, de obicei, după numele lor; p.ext. principe, rege; persoană care deţinea acest titlu.
VODÉR s.n. (<fr. *voder*) Aparat electronic de producere a vocii artificiale, care utilizează chei similare acelora ale instrumentelor muzicale.
VODEVÍL s.n. (<fr. *vaudeville*) Specie de comedie uşoară, de origine franceză, în al cărei text sînt intercalate cuplete care se cîntă (cu acompaniament instrumental) pe melodii cunoscute.
VÓGĂ s.f. (<fr. *vogue*) Interes viu (trecător), provocat de o întîmplare, de o persoană etc.; modă. ◆ Renume.
VOI[1] pron. pers. 2 pl. (lat. *vos*) **1.** (Înlocuieşte numele persoanelor cărora li se adresează vorbitorul); la nominativ, avînd funcţie de subiect. *Voi mi-aţi adus.* **2.** La dativ, în formele "vouă", "vă", "vi", "v-". *Vouă vă place.* ◆ Cu valoare de pronume de politeţe, ţinînd locul persoanei 2 sg. *Vi se va transmite invitaţia.* ◆ Cu valoare de pronume reflexiv. *V-aţi găsit beleaua cu mine.* ◆ Cu valoare de dativ etic. *Imediat vi-l aduc aici.* **3.** La acuzativ, precedat de prepoziţii ori de formele neaccentuate "vă", "v-". *Pe voi vă văd.* ◆ Cu valoare de pronume de politeţe, ţinînd locul persoanei 2 sg. *Vă rog, mai aşteptaţi.* **4.** La vocativ (însoţind alt vocativ). *Voi, vise de mărire.*
VOÍ[2] vb. IV tranz. (<*voi*, prez.ind. <lat. *voleo*; cf.sl. *voliti*) **1.** A fi hotărît să facă ceva, a intenţiona, a vrea. **2.** A se învoi, a fi de acord, a consimţi.
VOIÁJ s.n. (<fr. *voyage*) Călătorie.
VOIAJÁ vb. I intranz. (<fr. *voyager*) A călători.
VOIAJÁT, -Ă adj. (<*voiaja*) Care a călătorit mult.
VOIAJÓR s.m. (<fr. *voyageur*) (Şi adjectival) **1.** Călător. **2.** Reprezentant al unei firme particulare, care vizitează diferite localităţi în căutare de beneficiari sau de furnizori; comis-voiajor.
VÓIE s.f. (<sl. *volja*) **1.** Voinţă, vrere, intenţie. ◇ *Peste voia (cuiva)* = împotriva voinţei (cuiva). **2.** Învoire, îngăduinţă, permisiune. **3.** Dorinţă; plăcere, poftă, chef.
VOIEVÓD s.m. (<sl. *vojevoda*) **1.** (În ev. med.; în provinciile române) Conducător ales de o asociaţie de obşti cu atribuţii militare, politice, administrative şi judecătoreşti, a cărui autoritate se exercita asupra unui teritoriu limitat. **2.** Titlu purtat de domnii Ţării Româneşti şi ai Moldovei, precum şi de guvernatorul Transilvaniei (sec. 12-1571). **3.** Conducător, căpetenie a unei cete, a unei grupe (de ţigani).
VOIEVODÁL, -Ă adj. (<*voievod*) Care aparţine voievozilor, privitor la voievozi.
VOIEVODÁT s.n. (<*voievod*) (În ev.med.) Formă de organizare social-politică condusă de un voievod; teritoriu (aşezare) aflat(ă) sub autoritatea unui voievod.
VOINÍC, -Ă s.m., adj. (<bg., scr. *vojnik*) **I.** S.m. **1.** Om (tînăr) robust, puternic, chipeş, curajos. ◇ *Voinic de codru* sau *voinicul codrului* = haiduc. **2.** Flăcău, fecior. **3.** (Înv.) Ostaş. **II.** Adj. (Despre oameni) Robust, viguros, puternic.
VOINICÉL s.m. (<*voinic*) **I.** (Şi adjectival) Diminutiv al lui voinic. **II.** (BOT.) **1.** Cruceavoinicului (*Hepatica transilvanica*). **2.** Vargaciobanului (*Dipsacus silvester*).
VOINICÉSC, -EÁSCĂ adj., s.f.art. (<*voinic*) **I.** Adj. **1.** De voinic; p.ext. eroic, legendar. ◆ Puternic, viguros; zdravăn, bine făcut. **2.** De flăcău, de bărbat (tînăr); bărbătesc. **3.** (Înv.) Ostăşesc. **II.** S.f.art. **1.** Modalitate de a înota, constînd în întinderea alternativă a braţelor în lături, fără a mişca picioarele care se ţin lipite unul de altul. **2.** Numele unui dans popular cu mişcare vioaie, executat de patru

sau opt flăcăi şi însoţit de strigături; melodie după care se execută acest dans.

VOINICÍ vb. IV intranz. (< *voinic*) **1.** (Pop.) A face fapte viteşeşti. ◆ Refl. (Ir.) A face pe grozavul; a se grozăvi. ◆ A haiduci. **2.** (Înv.) A fi ostaş, a se războ.

VOINICÍCĂ s.f. (< *voinic*) **1.** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina şi cu frunzele acoperite cu peri, cu florile galbene dispuse în ciorchini la vîrful tulpinii (*Sisymbrium loeselii*). **2.** (BOT.) Usturoiţă (*Alliaria officinalis*).

VOINICÍE s.f. (< *voinic*) **1.** Curaj, vitejie; p.ext. eroism. ◆ Faptă vitejească, eroică. ◆ Haiducie. **2.** Faptul de a fi voinic; putere fizică, forţă.

VOÍNŢĂ s.f. (< *voi*) **1.** Funcţie psihică caracterizată prin orientarea conştientă a omului spre anumite scopuri. ◆ Capacitate a omului constînd în actualizarea şi realizarea intenţiilor, dorinţelor. ◇ Trăsătură de caracter manifestată prin hotărîre şi perseverenţă în realizarea scopului propus. **2.** Ceea ce hotărăşte cineva; hotărîre, decizie. ◆ Consimţămînt, permisiune, acord. **3.** Intenţie, scop. **4.** Dorinţă, poftă.

VOIÓS, -OÁSĂ adj. (< *voie*) Plin de voie bună, vesel, bine dispus.

VOLÁN s.n. (<fr. *volant*) **I.** (TEHN.) **1.** Piesă de formă circulară din mecanismul de conducere al unui autovehicul, cu ajutorul căruia se dă vehiculului direcţia dorită. **2.** Piesă în formă de roată, cu ajutorul căreia se acţionează un anumit mecanism al unei maşini. **II.** Fişie de ţesătură sau de dantelă, încreţită ori plisată, folosită ca garnitură pe obiecte de îmbrăcăminte de damă sau pentru copii, pe perdele, pe huse etc.

VOLÁNT[1] s.m. (<fr. *volant*) **1.** Piesă mare (şi foarte grea) în formă de roată, montată pe arborele motor al unei maşini cu piston, care serveşte la reglarea mişcării şi la uniformizarea turaţiei. **2.** Piesă din mecanismul maşinilor bătătoare în industria textilă, care serveşte la scărmănarea bumbacului presat de valţul de alimentare.

VOLÁNT,[2] **-Ă** adj. (<fr. *volant*) Care este separat, desprins de o unitate; detaşabil; mobil. ◇ *Foaie volantă* = text tipărit pe o singură foaie, care se difuzează ca manifest, ca proclamaţie, ca afiş etc.; filă detaşată dintr-o carte, dintr-un caiet etc. *Echipă volantă* = echipă (specializată) mobilă care se deplasează dintr-un loc de muncă în altul. ◆ (Rar) Care poate zbura; care planează, care se menţine în aer.

VOLAPÚK s.n. (<germ. *Volapük*, fr. *volapük*) Limbă artificială internaţională, creată în special pe baza elementelor germanice.

VOLATÍL, -Ă adj. (<fr. *volatil*, lat. *volatilis*) (Despre substanţe lichide) Care se evaporă repede la temperatură obişnuită; volatilizabil.

VOLATILITÁTE s.f. (<fr. *volatilité*) Însuşirea de a fi volatil.

VOLATILIZÁ vb. I refl. (<fr. *volatiliser*) A se evapora repede (la temperatură obişnuită). ◆ A dispărea complet, fără urmă.

VOLATILIZÁBIL, -Ă adj. (<fr. *volatilisable*) Volatil.

VÓLBURĂ s.f. (lat. **volvula* <*volvere*) **I. 1.** Vînt puternic, cu vîrtejuri; vîrtej; p.ext. furtună. ◆ Trîmbă, sul (de zăpadă, de nisip etc.). ◆ Fig. Tulburare, învălmăşeală; agitaţie. **2.** Vîrtej de apă, vîltoare. **II.** Plantă erbacee cu tulpina subţire, tîrîtoare sau agăţătoare, cu florile albe sau roz, cu corola în formă de pîlnie; rochiţa-rîndunicii, poala-rîndunicii, poala-Maicii-Domnului, adormiţele (*Convolvulus arvensis*).

VOLBURÓS, -OÁSĂ adj. (< *volbură*) Răsucit ca volbura (II).

VÓLEI s.n. (<engl. *volley*[-ball]) Joc sportiv la care două echipe adverse de cîte şase jucători aruncă mingea peste o plasă întinsă sus, la mijlocul terenului, cîştigătoare fiind echipa care scapă mai puţine mingi pe propriul teren.

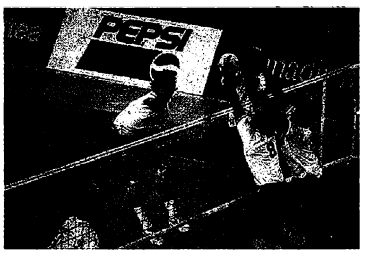

volei

VÓLEI-BAL s.n. (<engl. *volley-ball*) Volei.

VOLEIBALÍST, -Ă s.m. şi f. (< *volei-bal*) Jucător de volei.

VOLENS NOLENS adv. (loc. lat.) Vrînd, nevrînd.

VOLÉT s.n. (<fr. *volet*) **1.** Element mecanic mobil montat la fiecare aripă a avionului şi care serveşte la mărirea sustentaţiei. **2.** Fiecare dintre elementele mecanice ale radiatorului unui motor de avion, folosit la reglarea răcirii acestuia.

VOLÉU[1] **(VOLÉ)** s.n. (<fr. *volée*) (SPORT) Reluare din zbor a mingii înainte de a atinge solul. ◇ *În vole* = în aer.

VOLÉU[2] s.n. (<fr. *volet*) Jaluzea.

VOLIÉRĂ s.f. (<fr. *volière*) Cuşcă, colivie (foarte) mare sau spaţiu special amenajat, închis cu plasă de sîrmă, în care se ţin păsări.

VOLITÍV, -Ă adj. (<fr. *volitif*) Voliţional.

VOLIŢIONÁL, -Ă adj. (<fr. *volitionnel*) Care se referă la voinţă, care este determinat de voinţă; volitiv.

VOLIŢIÚNE s.f. (<fr. *volition*) (PSIH.) Act de voinţă.

VOLÓC s.n. (<rus., ucr. *volok*) Plasă de pescuit în apele mari, de formă dreptunghiulară, avînd cîte un băţ gros la ambele capete.

VOLT s.n. (<fr. *volt*) Unitate de măsură a tensiunii electrice, a tensiunii electromotoare şi a diferenţei de potenţial, egală cu tensiunea de la capetele unui conductor care, fiind parcurs de un curent de un amper, dezvoltă o putere de un watt (simbol *V*).

VOLTÁIC, -Ă adj. (<fr. *voltaïque*) Care se referă la pilele electrice sau la bateria electrică inventată de Volta. ◇ *Arc voltaic* = arc electric.

VOLTÁJ s.n. (<fr. *voltage*) Tensiune electrică măsurată în volţi.

VOLTAMÉTRU s.n. (<fr. *voltamètre*) Aparat de electroliză a apei sau a unei soluţii a sării unui metal, folosit pentru a determina intensitatea unui curent electric sau cantitatea de electricitate care a străbătut circuitul în care este montat aparatul, prin măsurarea cantităţii de substanţă depusă pe cale electrolitică.

VOLTAMPÉR s.m. (<fr. *voltampère*) Unitate de măsură a puterii electromagnetice aparente a unui curent alternativ, egală cu puterea dezvoltată de un curent de un amper sub tensiunea alternativă de un volt (simbol *VA*).

VOLTAMPERMÉTRU s.n. (<fr. *voltampèremètre*) Instrument electric de măsură care indică direct produsul dintre valorile efective ale tensiunii şi ale intensităţii unui curent electric şi care constă dintr-un voltmetru şi dintr-un ampermetru montate într-o cutie comună, putînd fi folosit succesiv ca voltmetru şi ca ampermetru.

VÓLTĂ s.f. (<fr. *volte*, it. *volta*) **1.** Mişcare în formă de cerc sau de arc de cerc (făcută mai ales de un călăreţ cu calul în manej). ◆ Fig. Schimbare bruscă de atitudine, trecere subită de la o concepţie la alta. ◆ Mişcare bruscă de rotaţie făcută pentru a para o lovitură a adversarului la scrimă. **2.** Manevră de schimbare de direcţie a unei nave (cu pînze), astfel ca vîntul să treacă dintr-un bord în altul. ◇ *Voltă în vînt* = manevră de schimbare de direcţie împotriva vîntului. *Voltă sub vînt* = manevră de schimbare de direcţie în sensul vîntului. **3.** (MUZ.) Semn care indică repetarea unui fragment muzical, de fiecare dată cu un alt sfîrşit.

VOLTERIÁN, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *voltairien*) **1.** Adj. Referitor la volterianism, specific volterianismului. ◇ Fig. Sceptic, zeflemist. **2.** S.m. şi f. Adept al volterianismului.

VOLTERIANÍSM s.n. (<fr. *voltairianisme*; cf.n.pr. *Voltaire*, scriitor şi filozof iluminist francez) Doctrina filozofică a lui Voltaire, care condamnă fanatismul, prejudecăţile, ignoranţa, intoleranţa şi abuzurile de orice fel.

VOLTÍJĂ s.f. (<fr. *voltige*) Încălecare şi descălecare din fuga calului, fără ajutorul scărilor. ◆ Călărie în picioare pe şa.

VOLTIJÓR s.m. (<fr. *voltigeur*) Persoană care execută voltije. ◆ Cal dresat pentru exerciţii de voltije.

VOLTMÉTRU s.n. (< fr. *voltmètre*) Instrument electric de măsură a tensiunii electrice şi a tensiunii electromotoare în volţi. ◇ *Voltmetru electronic* = aparat electronic pentru măsurarea tensiunii electrice.

VOLTÓL s.n. (<germ. *Voltöl*, den. com.) (TEHN.) Ulei voltolizat.

VOLTOLIZÁ vb. I tranz. (<engl. *voltolize*) A îmbunătăţi calităţile uleiurilor lubrifiante prin supunerea acestora la acţiunea unor descărcări electrice de înaltă frecvenţă şi de înaltă tensiune.

VOLÚBIL, -Ă adj. (<fr. *volubile*, lat. *volubilis*) **1.** Care vorbeşte mult şi cu uşurinţă; fluent, locvace; (despre manifestări ale oamenilor) prompt; spontan. **2.** (Despre unele plante) Care are tulpina agăţătoare; care îşi înfăşoară tulpina în jurul unui suport (arac, sfoară etc.).

VOLUBILITÁTE s.f. (<fr. *volubilité*, lat. *volubilitas, -atis*) **1.** Uşurinţă de a vorbi mult şi repede; fluenţă, locvacitate. ◆ Promptitudine, spontaneitate. **2.** Proprietate a unor plante de a avea tulpina agăţătoare.

VOLÚM s.n. (<fr., it. *volume*, lat. *volumen, -inis*) **I. 1.** Spaţiu ocupat de un corp. ◆ Număr care exprimă măsura unei mărimi tridimensionale. **2.** Debitul (de apă al) unei fîntîni, al

unui fluviu etc. **3.** Cantitate de bunuri economice; proporţiile unei activităţi (economice). **4.** Intensitate, forţă, amploare a sunetelor emise de o voce sau produse de un instrument, de un aparat. ◆ Nivel de intensitate sonoră al semnalelor audio în transmisiile de electrocomunicaţii. **II.** Carte (legată sau broşată) conţinînd mai mult de zece coli de tipar; fiecare dintre cărţile care alcătuiesc împreună o lucrare unitară; tom. ◆ (În antic.) Manuscris al cărui capăt era fixat de un beţişor în jurul căruia se înfăşura.

VOLUMÉTRIC, -Ă adj. (<fr. *volumétrique*) Care se referă la determinarea volumului unui corp. ◇ (CHIM.) *Analiză volumetrică* = analiză pentru determinarea greutăţii unei substanţe prin măsurarea volumului substanţei etalonate folosite pentru titrare.

VOLUMETRÍE s.f. (<fr. *volumétrie*) Compartiment al chimiei analitice care se ocupă cu analizele volumetrice; titrimetrie.

VOLUMÉTRU s.n. (<fr. *volumètre*) Instrument electric pentru măsurarea volumului semnalului audio şi pentru controlul nivelului acestuia într-o cale de transmisie.

VOLUMINÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *volumineux*) **1.** (Despre obiecte) Care ocupă mult loc în spaţiu, care are volum mare. ◆ (Despre persoane) Corpolent, gras. **2.** (Despre cărţi, caiete, dosare etc.) Care are multe file.

VOLUNTÁR, -Ă adj., s.m. (<fr. *volontaire*, lat. *voluntarius*) **I.** Adj. **1.** Care acţionează din proprie iniţiativă, de bunăvoie; (despre acţiuni) care se face de bunăvoie. ◇ *Act voluntar* = acţiune făcută de cineva în mod conştient. **2.** Care exprimă voinţă, fermitate. **3.** Care îşi impune voinţa; autoritar. **II.** S.m. Persoană care se înrolează în armată din proprie iniţiativă (înainte de a fi împlinit vîrsta de recrutare); p.ext. persoană care participă la o campanie militară sau execută o misiune de luptă din proprie iniţiativă. ◆ Persoană care se oferă să facă un serviciu de bunăvoie şi dezinteresat.

VOLUNTARIÁT s.n. (<fr. *volontariat*, după *voluntar*) Înrolare în armată ca voluntar; durată a serviciului militar făcut ca voluntar.

VOLUNTARÍST, -Ă adj. (<fr. *volontariste*) Care aparţine voluntarismului, privitor la voluntarism.

VOLUPTÁTE s.f. (<fr. *volupté*, lat. *voluptas, -atis*) **1.** Plăcere a simţurilor. **2.** Încîntare, desfătare sufletească, satisfacţie.

VOLUPTUÓS, -OÁSĂ (VOLUPTÓS, -OÁSĂ) adj. (<fr. *voluptueux*, lat. *voluptuosus*) Care inspiră voluptate; plin de voluptate.

VOLÚTĂ s.f. (<fr. *volute*, it. *voluta*) Ornament în formă de spirală al capitelelor din ordinul ionic, corintic şi compozit.

volută

VÓLVULUS s.n. (<fr. *volvulus*) Ocluzie intestinală, provocată de răsucirea intestinului subţire sau a colonului pelvian în jurul pediculului său vascular, care produce tulburări grave ale circulaţiei, necroza peretelui intestinal.

VOMÁ vb. I tranz. (<fr. *vomir*; cf.lat. *vomere*) A vărsa, a vomita.

VOMÁT, -Ă adj. (<*voma*) Dat afară pe gură.

VÓMĂ s.f. (<*voma*) Expulzare prin esofag şi pe gură a conţinutului stomacului (şi al intestinului subţire), provocată de mişcări antiperistaltice ale stomacului (şi ale intestinului subţire) şi de contracţiile spastice ale diafragmei şi ale muşchilor abdominali.

VOMÉR s.n. (<fr. *vomer*; cf.lat. *vomer* "brăzdar de plug") (ANAT.) Os lat, nepereche, care alcătuieşte scheletul osos al peretelui dintre cele două cavităţi nazale.

VÓMIC, -Ă adj. (<fr. *vomique*) De vomă; care provoacă vomă; vomitiv.

VÓMICĂ s.f. (<fr. *vomique*) Evacuare pe gură a conţinutului unui abces pulmonar intrat în fază purulentă.

VOMISMÉNT s.n. (<fr. *vomissement*) Acţiunea de a voma; vomă.

VOMITÁ vb. I tranz. (<lat., it. *vomitare*) A expulza pe gură mîncarea (nedigerată sau digerată); a voma.

VOMITÍV, -Ă adj. (<fr. *vomitif*) Care provoacă vomă. ◆ (Substantivat, n.) Medicament care are proprietatea de a provoca vomă.

VOMITÓRIU s.m. (<lat. *vomitorium*) (În antic.) Loc pe unde ieşea lumea din circ după terminarea spectacolului:

VONICÉR s.m. (BOT.) Salbă-moale (*Evonymus europaeus*).

VOPSEÁ s.f. (<*vopsi*) Amestec compus dintr-o suspensie de pigmenţi coloraţi într-un lichid, folosit la acoperirea unor obiecte în scopuri ornamentale, de protecţie etc.

VOPSÍ vb. IV (<bg. *vapsam*) **1.** Tranz. A acoperi suprafaţa unui obiect cu vopsea, prin aplicare cu pensula, prin stropire etc., pentru a-l colora sau a-l proteja împotriva agenţilor corosivi, împotriva focului etc. ◆ A colora un material textil cu ajutorul unui colorant. **2.** Tranz.şi refl. (Pop.) A (se) stropi, a (se) păta. **3.** Refl. A se farda, a se machia, a se sulimeni.

VOPSITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*vopsi*) Persoană care se ocupă cu vopsitul.

VOPSITORÍE s.f. (<*vopsitor*) **1.** Meseria vopsitorului. **2.** Atelier sau secţie industrială în care se execută operaţia de vopsire; boiangerie.

VORÁCE adj. (<fr. *vorace*, lat. *vorax, -acis*) Care mănîncă cu poftă exagerată, cu mare lăcomie.

VORACITÁTE s.f. (<fr. *voracité*, lat. *voracitas, -atis*) Poftă de mîncare exagerată. ◆ Fig. Cupiditate; lăcomie.

VÓRBĂ s.f. (<cf.sl. *dvorĭba*) **1.** Cuvînt. **2.** (La pl.) Şir de cuvinte care exprimă o cugetare, o idee. ◆ Cele spuse de cineva. **3.** Expunere, relatare; conversaţie, discuţie. ◆ Schimb de cuvinte; neînţelegere, ceartă. **4.** Mod, fel de a vorbi, de a se exprima. **5.** Zicătoare; expresie. **6.** Sfat, povaţă, învăţătură; îndemn. ◆ Părere, convingere. **7.** Promisiune, făgăduinţă; angajament. **8.** Înţelegere, învoială. **9.** Ştire, veste; zvon. ◆ Calomnie, bîrfă.

VORBĂRÉŢ, -EÁŢĂ adj. (<*vorbi*) (Şi substantivat) Care vorbeşte mult; guraliv, limbut.

VORBĂRÍE s.f. (<*vorbă*) Vorbă multă, fără rost; flecăreală.

VORBÍ vb. IV (<*vorbă*) **1.** Intranz. A avea capacitatea de a folosi graiul articulat, de a-şi exprima gîndirea prin vorbe. ◆ A-şi exprima voinţa, a-şi expune punctul de vedere. ◆ A se adresa cuiva. ◆ A se exprima într-o anumită limbă. ◆ Fig. A pleda în favoarea cuiva. ◆ Fig. A atesta, a întări, a confirma. **2.** Tranz. şi intranz. A discuta, a comenta; a sta de vorbă, a tăifăsui. **3.** Intranz. A ţine o cuvîntare, un discurs, a lua cuvîntul. **4.** Refl. A se înţelege; a se sfătui.

VORBÍRE s.f. (<*vorbi*) **1.** Acţiunea de a vorbi şi rezultatul ei; folosire a limbii în procesul de comunicare între membrii unei colectivităţi. ◆ Mod de a se exprima, de a vorbi. ◆ Limbaj. **2.** Limbă, grai.

VORBÍT, -Ă adj. (<*vorbi*) Exprimat, spus, rostit; oral. ◇ *Limbă vorbită* = limbă folosită în mod curent, limbă uzuală.

VORBITÓR, -OÁRE adj., subst.(<*vorbi*) **1.** Adj. Care vorbeşte (o anumită limbă); care foloseşte limbajul articulat. ◆ Comunicativ, volubil. ◆ Grăitor, elocvent. **2.** S.m. şi f. Orator, conferenţiar. **3.** S.n. Cameră specială destinată întrevederilor dintre o persoană aflată într-un internat, într-o închisoare etc. cu cineva venit din exterior.

VÓRNIC s.m. (<sl. *dvorĭnikŭ*) **1.** (În ev.med.; în ţările române) Mare dregător din sfatul domnesc, conducător al curţii domneşti care la început a fost şi comandant militar, avînd ulterior atribuţii precumpănitor judecătoreşti asupra întregii ţări. Începînd de pe la 1564, în Moldova s-au instituit funcţiile de Mare vornic al Ţării de Sus şi al Ţării de Jos, iar în Ţara Românească aceste demnităţi au apărut în urma reformei lui C.Mavrocordat din 1716. De-a lungul istoriei celor două ţări române s-au mai creat şi alte dregătorii de vornic, avînd atribuţii specifice (ex. *vornic al obştii, vornic de aprozi, vornic de Vrancea* ş.a.). *Marele vornic al Ţării de Jos*, în Moldova, îşi exercita autoritatea asupra a douăsprezece ţinuturi (avînd reşedinţa la Bîrlad), şi, în Ţara Românească, asupra judeţelor din răsărit. *Marele vornic al Ţării de Sus*, în Moldova, îşi exercita autoritatea asupra a şapte ţinuturi (avînd reşedinţa la Dorohoi) şi, în Ţara Românească, asupra judeţelor de la apus. **2.** Reprezentant al domniei în oraşe, cu atribuţii judecătoreşti. **3.** Primar al unui sat sau al unui tîrg, vornicel. **4.** (Pop.) Vornicel la o nuntă ţărănească.

VORNICEÁSĂ s.f.(<*vornic*) Druşcă.

VORNICÉL s.m. (<*vornic*) **1.** (În ev.med.; în ţările române) Dregător, subaltern al vornicului în judeţe şi în sate. **2.** Flăcău ales de mire sau de mireasă ca să poftească oaspeţii la nuntă şi să conducă ceremonialul nupţial.

VORTICÉLĂ s.f. (<fr. *vorticelle*) (La pl.) Gen de infuzorii cu cili vibratili, care trăiesc în apele dulci sau sărate; (şi la sg.) infuzor care face parte din acest gen.

VOSCREÁSNĂ s.f. (cf. rus. *voskresenie*) Cîntare bisericească la utrenie, avînd ca temă Învierea lui Iisus Hristos.

VÓSTRU, VOÁSTRĂ pron.pos., adj.pos. (lat. *voster=vester, vostra*) (Precedat de "al", "a", "ai") **I.** Pron.pos. **1.** (Înlocuieşte numele obiectului posedat de persoana căreia i se adresează vorbitorul) *Aveam o casă ca şi a voastră.* ◇ (După unele prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale) *Îl instigi contra voastră.* **2.** (Indică lucrurile, preocupările, ideile etc. persoanelor cărora li se adresează vorbitorul)

Vedeţi-vă de ale voastre. **3.** (Indică rudele, prietenii etc. persoanelor cărora li se adresează vorbitorul) *Cînd se întorc ai voştri?* **II.** Adj. pos. **1.** Care aparţine persoanelor cărora li se adresează vorbitorul: a) indică posesiunea; b) indică dependenţa faţă de persoana căreia i se adresează cineva şi faţă de grupul din care face parte aceasta; c) indică apartenenţa la un grup. **2.** (Însoţeşte un termen de reverenţă) *Măria voastră.*

VOT s.n. (<fr. *vote*, lat. *votum* "promisiune") **1.** Exprimare a opiniei cetăţenilor unui stat în legătură cu alegerea reprezentanţilor lor în organele de conducere. ◇ *Vot cenzitar* = vot care are la bază sistemul (electoral) cenzitar. ◆ Opinie exprimată de membrii unei adunări constituite în legătură cu o candidatură, cu o iniţiativă, cu o hotărîre etc.; adeziune dată în acest scop. ◆ *Drept de vot* = drept al alegătorului de a-şi exprima voinţa pentru alegerea reprezentanţilor în organele reprezentative ale statului. **2.** Mod de adoptare a hotărîrilor de către organele de stat colegiale, de către organizaţiile obşteşti etc. **3.** *Vot deliberativ* = vot al cărui rezultat este obligatoriu. *Vot consultativ* = vot al cărui rezultat nu este obligatoriu, reprezentînd o formă de sprijin dată activităţii unui organ de stat sau unei organizaţii obşteşti. **4.** *Vot de încredere* (sau *de neîncredere, de blam*) = vot prin care parlamentul aprobă (sau dezaprobă) politica sau un act al guvernului.

VOTÁ vb. I tranz. (<fr. *voter*) A-şi exprima prin vot opinia asupra unei candidaturi, a unei propuneri, a unei hotărîri etc.

VOTÁNT, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *votant*) (Persoană) care votează.

VÓTCĂ (VÓDCĂ) s.f. (<rus. *vodka*) Băutură alcoolică foarte tare, fabricată din alcool de cereale şi din apă cu duritate redusă.

VOTÍV, -Ă adj. (<fr. *votif*, lat. *votivus*) (Despre obiecte) Care este făcut sau oferit divinităţii spre a împlini o făgăduinţă solemnă. ◆ (Despre inscripţii) Care exprimă o făgăduinţă solemnă (făcută divinităţii). ◇ *Tablou votiv* = scenă dintr-o pictură murală (bisericească) reprezentînd pe ctitori (cu imaginea miniaturală a bisericii ctitorite în mîini).

VÓTUM s.n. (<lat. *votum*) **1.** Promisiune făcută zeilor. ◆ Rugăciune; ofrandă; cult, ceremonie religioasă. **2.** Dorinţă, voie.

VOYEUR s.m. (cuv.fr.) Persoană care găseşte plăcere în a privi pe ascuns un spectacol erotic, o scenă intimă (sau un act sexual).

VOZGLÁS s.n. (<sl. *vŭzglasŭ*) Pasaj final al unei ectenii, cîntat de preot cu glas tare.

VRÁBIE s.f. (<sl. *vrabiĭ*) Pasăre sedentară din ordinul paseriformelor, cu ciocul scurt, conic, cu coada trunchiată şi cu spatele brun acoperit cu dungi negre şi cu pîntecele cenuşiu (*Passer domesticus*).

vrabie

VRAC s.n. (<fr. *vrac*) Formă de prezentare a produselor granulare neambalate (cereale, cărbuni, minereuri etc.).

VRACI s.m. (<sl. *vrači*) **1.** Doctor. **2.** Vrăjitor.

VRAF s.n. (<sl. *vrahŭ*) Morman, maldăr, grămadă. ◆ Teanc.

VRÁJĂ s.f. (<sl. *vraža*) **1.** Farmec, descîntec. **2.** Atmosferă de încîntare, de farmec.

VRÁJBĂ s.f. (<sl. *vražida*) Ceartă; vrăjmăşie, dezbinare.

VRÁNĂ s.f. (<bg. *vrana*) **1.** Orificiu făcut într-un butoi pentru umplerea şi golirea acestuia. **2.** Parte a morii prin care curge făina.

VRĂBÉTE s.m. (<bg. *vrabec*, scr. *vrabac*) Bărbăţuşul vrabiei.

VRĂBIÉR s.n. (<*vrabie*) Persoană care prinde vrăbii; (ir.) vînător fără experienţă, prost (care vînează numai vrăbii).

VRĂBIOÁRĂ s.f (<*vrabie*) **1.** Diminutiv al lui vrabie. **2.** Porţiune de carne de vită din regiunea şalelor; friptură preparată din această carne.

VRĂBIÓI s.m. (<*vrabie*) Barbăţuşul vrabiei; vrabie mai mare.

VRĂJÍ vb. IV (<sl. *vražiti*) **1.** Intranz. (În basme şi în superstiţii) A face vrăji; a fermeca. **2.** Tranz. Fig. A încînta, a fermeca.

VRĂJITÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*vrăji*) Persoană care face vrăji, farmece.

VRĂJITORÍE s.f. (<*vrăjitor*) Faptul de a face vrăji; îndeletnicirea vrăjitorului.

VRÁJMĂŞ, -Ă (VRĂŞMĂŞ, -Ă) s.m. şi f., adj. (cf. *vrajbă*) **1.** S.m. şi f. Duşman, inamic. **2.** Adj. (Despre oameni) Duşmănos; cîinos, hain. ◆ (Despre condiţii, împrejurări, locuri, vreme etc.) Primejdios; potrivnic.

VREÁ vb. II tranz. (lat. **volere*) **I. 1.** A avea hotărîrea fermă, a fi decis să ...; a voi, a intenţiona. **2.** A dori, a pofti. ◆ Refl. A dori să ajungă, să devină cineva sau ceva. **3.** A pretinde, a cere. **4.** A fi de acord, a se învoi, a consimţi. **5.** A fi în stare; a putea. ◆ (Pop.; despre oameni) A fi pe punctul de a ..., a fi gata să ... . **II.** Ca verb auxiliar, serveşte la formarea viitorului. *Voi veni.*

VREASC s.n. (<sl. *chvrastŭ*) Ramură uscată (ruptă din copac).

VRÉDNIC, -Ă adj. (<sl. *vrědinŭ*) **1.** Harnic, sîrguincios, cu spor la muncă. **2.** Capabil, destoinic, în stare să ... . **3.** Care merită, căruia i se cuvine; demn să ... .

VREDNICÍE s.f. (<*vrednic*) **1.** Însuşirea de a fi vrednic. **2.** Hărnicie; destoinicie. **3.** Faptă merituoasă, vrednică de laudă, de stimă, de răsplată. **4.** Cinste; cuviinţă.

VREJ s.n. (<bg. *vrež*) Tulpină a unor plante agăţătoare sau tîrîtoare.

VRÉME s.f. (<sl. *vrěmen*) **I. 1.** Timp. **2.** Perioadă de timp măsurată în ore, în zile etc. sau limitată de două acţiuni, evenimente etc.; interval, răstimp. ◇ Loc.adv. *Cu vremea* = după un timp; treptat, încetul cu încetul. *Din vreme* = din timp; pînă nu este prea tîrziu. *Din vreme în vreme* = din cînd în cînd, uneori, cîteodată. *În vreme ce* = pe cînd. *Toată vremea* = mereu, continuu. ◇ *O vreme* = o perioadă de timp. (În credinţele religioase) *Vremea de apoi* = viaţa viitoare, de după moarte; judecata de apoi. ◆ Răgaz. **3.** Moment; prilej; ocazie. ◇ Loc.adv. *La vreme* = la momentul potrivit, oportun. *La vreme de ...* = a) în timpul ..., pe timp de ...; b) cînd se întîmplă, cînd e nevoie. *Într-o vreme* = la un moment dat. ◇ Loc.adj. şi adv. *Fără (de)* (sau *înainte de*) *vreme* = înainte de termen; prematur. Loc.conj. *De vreme ce* = din moment ce; fiindcă, deoarece. **4.** Perioadă determinată din punct de vedere istoric; veac, epocă, secol. ◇ Loc.adv. *Din vremuri* = din timpurile vechi, din străbuni. *După vremuri* = în decursul veacurilor. *Pe* (sau *în*) *vremea aceea* (sau *acea vreme*) = (pe) atunci. *Pe vremuri* = odinioară, cîndva, în trecut. ◆ (La pl.) Circumstanţe, împrejurări. **II.** (METEOR.) Stare a atmosferei la un moment dat şi într-un loc determinat, caracterizată prin totalitatea elementelor meteorologice şi determinată de radiaţia solară şi de circulaţia maselor de aer.

VREMÉLNIC, -Ă adj. (<*vreme*) Trecător, temporar, efemer.

VREMELNICÍE s.f. (<*vremelnic*) Însuşirea a ceea ce este vremelnic.

VREMUÍ vb. I (<*vreme*) **1.** Intranz. A fi sau a se face vremea rea, urîtă (cu ploaie, ninsoare, viscol etc.). **2.** Intranz. şi refl. (Despre vreme) A trece, a se scurge. ◆ Intranz. Fig. A da răgaz cuiva (să facă ceva).

VREODÁTĂ adv. (<*vre*[*o*]+*odată*) Cîndva, odată; la un moment dat, în viitor.

VRÉRE s.f. (<*vrea*) **1.** Voinţă. **2.** Hotărîre, decizie. **3.** Intenţie; scop. **4.** Dorinţă; plăcere, poftă.

VREÚN, VREO adj.nehot., pron.nehot. (lat. **vere-unus*) **1.** Adj.nehot. Care este un (o) oarecare. ◆ (Şi adverbial) Cam, aproape, aproximativ. *Vreo doi.* **2.** Pron.nehot. (În forma *vreunul, vreuna*) Cineva, careva.

VRÍE s.f. (<fr. *vrille*) Coborîre a unui avion în pierdere de viteză pe o traiectorie în spirală foarte strîmtă, cu răsucire în jurul axei longitudinale.

VTORI- num.ord. (<sl. *vtori*) (În ev.med.; în ţările române, precedînd un titlu sau un rang boieresc) Al doilea.

VU s.m.invar. (<fr. *vu*) (TELEC.) Unitate de măsură a volumului semnalelor audio în transmisiunile prin electrocomunicaţii.

VUÍ vb. IV intranz. (form.onomat.) **1.** A produce un sunet prelung, puternic sau înăbuşit. ◆ (Despre corpuri lovite) A trosni, a pîrîi, a hurui. ◆ (Despre instrumente muzicale, sunete etc.) A vibra puternic; a răsuna. ◆ (Despre oameni) A face zarvă, gălăgie; a vocifera. **2.** A se umple de sunete prelungi, a răsuna.

VÚIET s.n. (<*vui*) **1.** Zgomot prelung produs de diferite corpuri aflate în vibraţie, în mişcare. ◆ Bubuit, duduit (produs de detunături repetate). ◆ Zgomot produs prin lovirea unor obiecte de metal; zuruit. ◆ Huruit (al unei maşini în acţiune). ◆ Sunet produs de clopote sau de unele instrumente muzicale. **2.** Vacarm; larmă, gălăgie.

VUIETOÁRE s.f (<*vuiet*) Mic arbust, totdeauna verde, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele alterne avînd o dungă albă pe faţa inferioară, cu florile mici, roz şi cu fructele în formă de bobiţe negre, comestibile (*Empetrum nigrum*).

VULCÁN s.m. (<it. *vulcano*, germ. *Vulkan*, fr. *volcan*; cf.lat. *vulcanus* <n.pr. *Vulcanus*, zeul focului la romani) **1.** Ridicătură conică a reliefului, formată prin erupţia la suprafaţa

pământului a lavei şi a produselor magmatice asociate acesteia. ◆ *Vulcan noroios* = ridicătură conică formată prin erupţia la suprafaţa pământului a gazelor degajate dintr-un zăcământ de hidrocarburi care au antrenat apă şi nămol. **2.** Fig. Loc de unde poate porni o acţiune primejdioasă; stare de lucruri periculoasă.

VULCÁNIC, -Ă adj. (<it. *vulcanico*, fr. *volcanique*) **1.** Care s-a format prin acţiunea vulcanilor, care ţine de vulcani; efuziv. **2.** Fig. Impetuos, nestăpînit, năvalnic.

VULCANÍSM s.n. (<fr. *volcanisme*, după *vulcan*) **1.** Totalitatea proceselor geologice legate de erupţia magmei la suprafaţa pământului sub formă de lavă, bombe, cenuşă şi gaze vulcanice. **2.** Fig. Însuşirea de a fi vulcanic; impetuozitate.

VULCANÍT s.n. (<fr. *volcanite*) Rocă efuzivă.

VULCANIZÁ vb. I tranz. (<fr. *vulcaniser*; cf.n.pr. lat. *Vulcanus*, zeul focului) A transforma structura cauciucului brut prin încălzire cu sulf, în scopul obţinerii unui cauciuc elastic, insolubil în solvenţi obişnuiţi; a repara (lipind) un obiect de cauciuc prin acest procedeu.

VULCANIZATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<*vulcaniza*) Muncitor specializat în operaţia de vulcanizare.

VULCANOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *vulcanologue*) Specialist în vulcanologie.

VULCANOLOGÍE s.f. (<fr. *vulcanologie*; cf.n.pr. lat. *Vulcanus*, zeul focului, gr. *logos* "studiu") Ştiinţă care studiază manifestările vulcanice, cu explicarea cauzelor, a modului de evoluţie, a posibilităţilor de previziune a erupţiilor şi a celor de utilizare practică a produselor activităţii vulcanice.

VULG s.n. (<lat. *vulgus*) (Deprec.) Plebe; popor.

VULGÁR, -Ă adj. (<fr. *vulgaire*, lat. *vulgaris*) **1.** Lipsit de fineţe; grosolan. ◆ Banal, obişnuit, comun. **2.** *Limba latină vulgară* = limba latină tîrzie, vorbită în provinciile Imperiului Roman; limba latină populară.

VULGARITÁTE s.f. (<fr. *vulgarité*, lat. *vulgaritas, -atis*) Caracterul a ceea ce este vulgar (**1**). ◆ Lucru, faptă vulgară; expresie vulgară.

VULGARIZÁ vb. I (<fr. *vulgariser*) **1.** Tranz. A trata în mod simplist o problemă; a banaliza. **2.** Refl. A deveni vulgar.

VULGARIZATÓR, -OÁRE s.m. şi f. (<fr. *vulgarisateur*) (Şi adjectival) Persoană care interpretează în mod simplist cunoştinţele pe care vrea să le popularizeze.

VULNERÁ vb. I tranz. (<lat. *vulnerare*) A răni, a leza, a vătăma.

VULNERÁBIL, -Ă adj. (<fr. *vulnérable*, lat. *vulnerabilis*) Care poate fi rănit. ◆ Fig. Uşor atacabil; slab. ◇ *Punct vulnerabil* = punct sensibil, slab (al cuiva sau a ceva).

VÚLPE s.f. (lat. *vulpes*) **1.** Mamifer carnivor din familia canidelor, cu blana roşcată (preţioasă), cu botul îngust, cu urechile ascuţite şi cu o coadă lungă şi stufoasă (*Vulpes vulpes*). ◇ *Vulpe argintie* = specie de vulpe cu blana neagră cu luciu argintiu, obţinută prin selecţie din specia de vulpi canadiene. ◆ Blană de vulpe (prelucrată). **2.** *Vulpea-deşertului* = fenec (*Fennecus zerda*). **3.** (IHT.) *Vulpe-de-mare* = peşte marin, cu corpul rombic, turtit şi lăţit dorsoventral, acoperit cu spini, din ficatul căruia se extrage vitamina A; vatos (*Raja clavata*). **4.** Fig. Persoană vicleană, abilă.

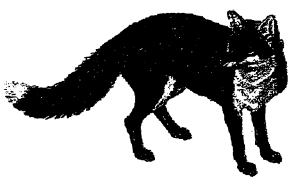

vulpe

VULPÉSC, -EÁSCĂ (<*vulpe*) **1.** Care ţine de caracteristicile fizice ale vulpii; de vulpe. **2.** Fig. Şiret, viclean.

VULPOÁICĂ s.f. (<*vulpe*) **1.** Vulpe (*Vulpes vulpes*). **2.** Fig. Femeie perfidă, vicleană, şireată.

VULPÓI s.m. (<*vulpe*) **1.** Masculul vulpii. **2.** Fig. Bărbat şiret, viclean.

VULTÁN s.m. (<*vultur*) Vultur. ◆ Fig. Om viteaz, voinic.

VÚLTUR s.m. (lat. *vultur, -uris*) **1.** Nume dat unor păsări răpitoare de zi, mari, cu ciocul lung, ascuţit şi încovoiat în jos, cu aripile lungi şi cu picioarele puternice (care se hrănesc cu animale şi cu cadavre). ◇ *Vultur-pleşuv* = specie de vultur cu penele de culoare brună-închis, cea mai mare pasăre răpitoare din Europa (*Aegypius monachus*). *Vultur-sur* = vultur cu penele de culoare brună-cenuşie (-roşcată), de mărimea vulturului negru (*Gyps fulvus*). *Vultur-pescar* = specie de vultur cu gîtul gros, cu penele de culoare brună-închis pe partea dorsală şi albă pe cea ventrală, care se hrăneşte cu peşte (*Pandion haliaëtus*). *Vultur-bărbos* (sau *vultur-cu-barbă*, *vultur-negru*) = zăgan (*Cypaëtus barbatus*). ◆ Fig. Bărbat plin de curaj, cutezător. **2.** Steag (de luptă) al legiunilor romane, reprezentînd un vultur; figură simbolică reprezentînd un vultur pe steme, monede, peceţi, steaguri.

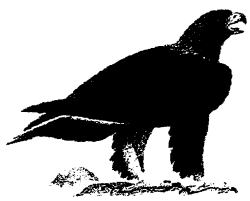

vultur

VULTURÉSC, -EÁSCĂ adj. (<*vultur*) Caracteristic vulturului; de vultur. ◆ Fig. Ager; îndrăzneţ, cutezător; puternic.

VULTURÍCĂ s.f. (<*vultur*) Plantă erbacee, perenă, din familia compozitelor, cu tulpina fără frunze sau cu frunzele păroase, cu florile galbene, rareori portocalii, dispuse în capitule terminale (*Hieracium pilosella*).

VULTUROÁICĂ s.f. (<*vultur*) Femela vulturului.

VÚLVĂ s.f. (<fr. *vulve*) Partea externă a aparatului genital feminin.

VULVECTOMÍE s.f. (<fr. *vulvectomie*) (MED.) Rezecţie chirurgicală a vulvei.

VULVÍTĂ s.f. (<fr. *vulvite*) (MED.) Inflamaţie a vulvei.

VULVOVAGINÍTĂ s.f (<fr. *vulvo-vaginite*, germ. *Vulvovaginitis*) (MED.) Inflamaţie a vulvei şi a vaginului.

VUMÉTRU s.n. (<fr. *vumètre*) Aparat electronic pentru măsurarea volumului semnalelor audio în sistemele de înregistrare, de redare şi de transmitere a semnalelor respective.

VÚTĂ s.f. (<fr. *voûte*) Lucrare de zidărie în formă de boltă. ◆ Porţiune a unei arcade sau a unei bolţi cuprinsă între începutul curbei şi un punct oarecare de pe aceasta. ◆ Partea arcuită a unei porţi, a unei ferestre.

W

W s.m. invar. **1.** A douăzeci şi opta literă a alfabetului limbii române, folosită în ortografierea unor cuvinte străine (comune şi proprii) care păstrează grafia limbii de origine; sunet notat prin această literă, avînd valoarea lui "v", "o" sau a lui "u" semivocalic. **2.** (FIZ.) Simbol pentru *watt*. **3.** (CHIM.) Simbol pentru *wolfram*.

WAGNERIÁN, -Ă adj. (<fr. *wagnérien*; cf. n.pr. Richard *Wagner*, compozitor german) **1.** Care este creat de Wagner; care aparţine lui Wagner. **2.** Care este propriu, caracteristic muzicii lui Wagner, ori impresiei estetice create de aceasta.

WAHHABÍSM s.n. (<fr. *wahhabisme*; cf. n.pr. *al-Wahhab*) Mişcare politico-religioasă a musulmanilor arabi, care are la bază doctrina puritană musulmană instituită în Arabia, la sfîrşitul sec. 18, de Muhammad ibn 'Abd al-Wahhab, care avea ca scop restaurarea religiei islamice în puritatea sa originală şi unirea tuturor arabilor într-un stat, conform preceptelor Coranului. A fost înlăturată de turcii otomani şi restaurată la începutul sec. 20. Wahhabismul a devenit doctrină oficială în Arabia Saudită.

WAHHABÍT s.m. (<fr. *wahhabite*) Adept al wahhabismului.

WÁLCHIA s.f. Gen fosil de conifere din familia Pinaceelor, caracteristic pentru carboniferul superior şi permian.

WALKÍRIE (WALCHÍRĂ) s.f. (<fr. *Walkyrie*) Nume dat, în mitologia scandinavă, fiicelor lui Wotan, fecioare războinice care hotărau soarta bătăliilor, cauzînd moartea unuia sau altuia dintre combatanţi, potrivit voinţei zeilor.

WALKIE-TALKIE s.n. (cuv. engl.) Aparat radiotelefonic portativ emiţător şi receptor, construit pentru comunicaţii la distanţe scurte.

WALK-OVER s.n. (cuv. engl.) (SPORT.) Calificare a unui sportiv rămas singur în competiţie prin neprezentarea adversarului.

WALPÚRGIC, -Ă adj. (<cf. n.pr. *Walpurgia*) **1.** Privitor la legenda medievală a "nopţii Walpurgiei", noapte în care se credea că vrăjitoarele şi diavolii îşi dădeau întîlnire pentru a preamări pe Satana. **2.** Care antrenează dezlănţuiri de tip satanic (ex. *festin walpurgic*).

WAMPÚM s.n. (<fr., engl. *wampum*; cuv. indian) Monedă a băştinaşilor din America de Nord, alcătuită din scoici legate în formă de mătănii.

WARÁNT s.n. (<fr. *warrant*) (JUR.) Act eliberat celui ce depune o marfă într-un doc sau într-un antrepozit şi care poate fi negociat ca poliţă ori poate servi titularului drept garanţie pentru obţinerea unui împrumut.

WARFARÍNĂ s.f. (<fr. *warfarine*, germ. *Warfarin*) Substanţă folosită în medicină ca anticoagulant.

WASH-BOARD s.n. (cuv. engl.) (MUZ.) Instrument de percuţie folosit în primele forme de muzică de jaz.

WATERBALÁST s.n. (<fr., engl. *water ballast*) Tanc de apă situat în fundul dublu al unei nave, conţinînd lestul lichid al acesteia.

WATERPOLO s.n. (<engl., fr. *water-polo*) (SPORT) Polo pe apă.

WATER-SKI s.n. (cuv. engl.) (SPORT) Schi nautic.

WATT s.m. (<fr., engl. *watt*; cf.n.pr. J.*Watt*, inginer englez) Unitate de măsură a puterii (simbol *W*) egală cu puterea corespunzătoare dezvoltării unei energii de un joule într-o secundă.

WATTMÉTRU s.m. (<fr. *wattmètre* sau *watt+metru*) Instrument electric folosit pentru măsurarea în waţi (sau în multipli ori submultipli decimali ai wattului) a puterii electromagnetice dintr-un circuit electric.

WATTÓRĂ s.f. (<*watt+oră*) Unitate de măsură a energiei electrice (simbol *Wh*), egală cu 3 600 jouli, reprezentînd puterea furnizată de un watt într-o oră.

WATTORMÉTRU s.m. (<*wattoră+metru*) Contor pentru măsurarea în wattore a energiei electrice care trece printr-un circuit.

WATTSECÚNDĂ s.f. (<*watt+secundă*) Submultiplu al wattorei, egal cu un joule.

Wb (FIZ.) Simbol pentru *weber*.

WÉBER s.m. (<fr. *weber*; cf.n.pr. W.E.*Weber*, fizician german) Unitate de măsură pentru fluxul de inducţie magnetică (simbol *Wb*).

WEEK-END s.n. (cuv. engl.) Sfîrşit de săptămînă; interval de timp, de obicei sîmbăta şi duminica, folosit pentru odihnă, petrecere.

WÉHRMACHT s.n. (<germ. *Wehrmacht*) Denumire sub care este cunoscută armata germană.

WEISMANNÍSM s.n. (<engl. *weismanism*; cf.n.pr. August *Weismann*, zoolog german) Teorie în biologie care postulează separarea organismului în două părţi distincte: *germenul* (substanţă ereditară) şi *soma* (corpul inert din punct de vedere genetic), afirmînd independenţa absolută a germenului faţă de soma.

WÉLTER s.n. (<engl., fr. *welter*) (SPORT) Denumire pentru categoria semimijlocie la box.

WERFENIÁN s.n., adj. (<fr. *werfenien*) (GEOL.) **1.** S.n. Etaj al triasicului inferior. **2.** Adj. Care aparţine werfenianului, din werfenian.

WÉSTERN s.n. (<engl. *western*) Gen de film de aventuri creat în America, a cărui acţiune se petrece, de obicei, în timpul colonizării vestului Statelor Unite ale Americii.

WESTFALIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *westphalien*; cf.n.pr. *Westphalia*, regiune în Germania) (GEOL.) **1.** S.n. Etaj superior al carboniferului mediu de facies continental, limitat la vestul Europei, care conţine importante zăcăminte de cărbuni. **2.** Adj. Care aparţine westfalianului, din westfalian.

Wh (FIZ.) Simbol pentru *wattoră*.

WHIG s.m. (<engl. *whig*) Membru al partidului liberal în Anglia din prima jumătate a sec. 19, care se opunea partidului tory şi care avea convingeri politice antiabsolutiste.

WHÍSKY s.n. (<engl. *whisky*, *whiskey*; cuv. irl.) Băutură cu un mare procent de alcool, obţinută prin distilarea cerealelor, mai ales a orzului, ovăzului şi secarei, în condiţii speciale.

WHITE-SPIRIT s.n. (cuv. engl.) Produs obţinut la distilarea petrolului brut, întrebuinţat ca solvent în vopsitorie şi în industria lacurilor.

WÍDIA s.f. (<fr. *widia*, germ. *Vidia* <*wie Dia*[mant] "ca diamantul") Metal din grupul metalelor dure sintetizate, format din carburi de wolfram şi titan, utilizat la armarea piese-

lor supuse uzurii, mai ales a tăişurilor sculelor de aşchiere a metalelor.

WIGWÁM s.n. (<fr., engl. *wigwam*; cuv. algonkin *wikiwam* "cabană") **1.** Cort de piele, colibă a indienilor din America de Nord. **2.** Sat alcătuit din astfel de locuinţe.

WILD s.n. (cuv. engl.) (GEOGR.) Regiune care se află la periferia zăpezilor veşnice, fiind străbătută de cercul polar nordic.

WILLEMÍT s.n. (<fr. *willémite*) (MINER.) Silicat natural de zinc (Zn_3SiO_4), fosforescent, cristalizat, de culoare albă, verde sau cafenie, din care se extrage zincul şi care este întrebuinţat ca detector în radiotehnică.

WILLIAMSÓNIA subst. (<fr. *williamsonia*) (GEOL.) Gen fosil de gimnosperme, cu trunchiul simplu sau ramificat şi lung, care a trăit din triasicul superior pînă în cretacicul inferior.

WÍLLOW s.n. (<engl. *willow*) Maşină de destrămat şi curăţat deşeurile de bumbac cu un conţinut mare de impurităţi.

WINDOW s.n. (cuv. engl. "fereastră") (INFORM.) Cadru dreptunghiular, pe ecranul unui computer, cu ajutorul căruia se poate vizualiza un document, o foaie de calcul, o bază de date etc.

WINDOWS subst. (cuv. engl.) (INFORM.) Sistem de programe actualizate periodic, realizat de compania Microsoft, care facilitează dialogul utilizatorului cu computerul.

WÍRING s.n. (<fr. *wiring*) (MED.) Procedeu de tratare a unui anevrism al aortei, constînd din introducerea în interiorul aortei bolnave a unui fir metalic lung şi subţire în formă de ghem.

WOFATÍT s.n. (<fr. *wofatite*) Răşină sintetică schimbătoare de ioni.

WÓLFRAM s.n. (<germ. *Wolfram*, fr. *wolfram*) Element chimic (simbol *W*; nr.at. 74; m.at. 183,85; p.t. 3400°C; p.f. c. 4700°C; gr.sp. 19,1), metal alb sau cenuşiu-deschis, lucios, oxid natural de fier, de mangan şi de tungsten, foarte rezistent din punct de vedere chimic, care se foloseşte la fabricarea oţelurilor speciale şi a filamentelor pentru becuri electrice.

WOLFRAMÁT s.n. (<germ. *Wolframat*) Sare a acidului wolframic.

WOLFRAMÍT s.n. (<fr. *wolframite*, germ. *Wolframit*) Wolframat natural de fier şi de mangan ((Mn, Fe)WO_4) de culoare neagră sau brună, cu luciu adamantin-gras şi greutate specifică mare. Este principalul minereu din care se extrage wolframul.

WON s.n. (<germ. *Won*; cuv. coreean) Unitate monetară coreeană.

WOOFER s.n. (cuv. engl.) Difuzor special pentru redarea frecvenţelor joase.

WORM s.n. (cuv. engl. "vierme") (INFORM.) Tip de virus pe calculator creat să deregleze toate datele şi să le modifice prin schimbarea unor caractere în cifre sau prin înlăturarea unor octeţi din memoria calculatorului.

WULFENÍT s.n. (<fr. *wulfénite*, germ. *Wulfenit*) Minereu de plumb şi de molibden, de culoare galbenă, cenuşie, brună sau roşie, cu luciu gras.

WÜRM s.n. (<fr. *würm*, germ. *Würm*) (GEOL.) Ultima epocă glaciară (a patra) în schema glaciaţiilor cuaternare din Alpi, extinsă şi în Carpaţi.

WÜRMIÁN, -Ă adj. (<fr. *würmien*) Care aparţine würmului, care se referă la würm.

WURTZÍT s.n. (<germ. *Wurtzit*, fr. *vourtzite*) Sulfură naturală de zinc.

WYANDÓT s.m. (<engl., fr. *wyandotte*) **1.** Rasă de găini din America, obţinută prin încrucişări repetate şi specializată pentru producţia mixtă. **2.** Specie de peşti care trăiesc în America.

X

X s.m. invar. **1.** A douăzeci şi noua literă a alfabetului limbii române; grup consonantic notat prin acestă literă, alcătuit dintr-o velară şi o siflantă, care redă pe "cs", la începutul cuvintelor sau în cuvinte ca "explozie", "expoziţie", sau pe "gz", în cuvinte ca "exemplu", "examen". **2.** (MAT.) Simbol literal pentru necunoscuta unei ecuaţii sau a unui sistem de ecuaţii şi pentru variabila independentă a unei funcţii. ◆ Fig. Persoană, loc etc. necunoscut sau al cărui nume este lipsit de importanţă ori de semnificaţie. **3.** Simbol literal pentru cifra romană cu valoarea numerică 10. **4.** (FIZ.) *Raze* (sau *radiaţie*) *X* = radiaţie electromagnetică de mică lungime de undă, care impresionează placa fotografică, fiind întrebuinţată mai ales în medicină. **5.** (BIOL.) Cromozom special care conţine gene determinante pentru sex.

XANG s.n. (cuv. thailandez) Unitate monetară principală în Thailanda.

XANTHIDRÓL s.n. (<fr. *xanthydrol*) Substanţă chimică instabilă, care reacţionează caracteristic în prezenţa ureei.

XANTÍNĂ s.f. (<fr. *xantine*; cf. gr. *xanthos* "galben") (CHIM.) Produs organic rezultat prin oxidarea hipoxantinei, care se găseşte în sînge, urină, creier, muşchi, fiind identificat şi în cacao, cafea etc.

XANTINURÍE s.f. (<fr. *xanthinurie*) (MED.) Eliminare a unor cantităţi mari de xantină prin urină.

XANTÍPĂ s.f. (<n.pr. *Xantipa*, soţia lui Socrate) Epitet depreciativ dat unei femei rele şi cicălitoare.

XANTÍSM s.n. (<fr. *xanthisme*) Coloraţie galbenă.

XANTO- (<fr. *xanto-*, it. *xanto-*; cf. gr. *xanthos*) Element prim de compunere care are semnificaţia "galben".

XANTOCÍT s.n. (<fr. *xanthocyte*; cf.gr. *xanthos* "galben"+*kytos* "celulă") (BIOL.) Celulă care conţine pigment galben.

XANTODERMÍE s.f. (<fr. *xanthodermie*; cf.gr. *xanthos* "galben", *derma* "piele") Colorare în galben a pielii din cauza unei tulburări distrofice.

XANTOFÍLĂ s.f. (<fr. *xanthophylle*; cf.gr. *xanthos* "galben"+*phyllon* "frunză") Pigment galben care se găseşte în gălbenuşul de ou, în bacterii, în alge, în petalele florilor galbene şi care dă plantelor veştejite culoarea specifică.

XANTOGENÁRE s.f. (cf. germ. *xanthogenieren*) Transformarea alcalicelulozei în xantogenat de celuloză, în procesul de fabricare a viscozei.

XANTOGENÁT s.m. (<fr. *xanthogénate*) Compus obţinut prin acţiunea unui hidroxid de metal alcalin asupra sulfurii de carbon.

XANTÓM s.n. (<fr. *xanthome*, germ. *Xanthom*) (MED.) Nodul de culoare gălbuie sau roşcată, care apare pe piele ca urmare a unei tulburări în metabolismul lipidelor.

XANTOMATÓZĂ s.f. (<fr. *xanthomatose*) Boală provocată de tulburarea metabolismului, caracterizată prin apariţia de xantoame pe piele şi în diferite organe, ca urmare a creşterii cantităţii de colesterol din sînge.

XANTOPSÍE s.f. (<fr. *xanthopsie*; cf.gr. *xanthos* "galben"+*opsis* "vedere") Tulburare a vederii care face ca bolnavul să înregistreze toate imaginile ca fiind colorate în galben şi care este cauzată de icter, de intoxicaţia cu santonină etc.

Xe (CHIM.) Simbol pentru *xenon*.

XENELASÍE s.f. (<fr. *xénélasie*) (În Grecia antică) Interdicţie pentru străini de a locui (permanent sau temporar) într-un oraş.

XÉNIE s.f. (<fr. *xénie*, it. *xenia*) **1.** (BIOL.) Apariţie, la generaţiile obţinute prin hibridare sexuată, a caracterelor organismului patern în endospermul seminţei. **2.** (BOT.) Denumire dată seminţelor hibride care se deosebesc prin culoare, formă, mărime etc. de celelalte. **3.** (În Grecia antică) Cadou care era dăruit oaspetelui de către gazdă după un banchet.

XENÍSM s.n. (<fr. *xénisme*) Cuvînt, sintagmă etc. străine, introduse într-o limbă, care corespund realităţii specifice limbii din care s-a făcut împrumutul.

XENO- (fr. *xéno-*, it. *xeno-*; cf.gr. *xenos* "străin") Element prim de compunere care are semnificaţia "străin".

XENOCRAŢÍE s.f. (<ngr. *xenokratia*) Formă de organizare şi conducere politică a unei ţări, a unui stat etc. de către reprezentanţii unei etnii străine acelei ţări, acelui stat etc.

XENODIAGNÓSTIC s.n. (<fr. *xénodiagnostic*) Metodă de diagnostic în parazitologie bazată pe căutarea paraziţilor în gazdele lor intermediare.

XENOFÍL, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *xénophile*; cf.gr. *xenos* "străin"+*philos* "prieten") (Persoană) care admiră, iubeşte pe străini sau tot ceea ce este străin.

XENOFÓB, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *xénophobe*; cf.gr. *xenos* "străin"+*phobos* "frică") (Persoană) care manifestă antipatie sau duşmănie faţă de oamenii de altă naţionalitate, faţă de tot ceea ce este străin.

XENOGLOSÍE s.f. (<fr. *xénoglossie*, it. *xenoglossia*) Fenomen constatat la persoanele care, în timpul somnului hipnotic, vorbesc limbi necunoscute lor în stare conştientă.

XENOGRAFÍE s.f. (<fr. *xénographie*) Procedeu tipografic de imprimare a imaginii folosind fenomenul de fotoconductibilitate pentru a evita contactul direct dintre forma de tipar şi obiectul tipărit.

XENOLÍT s.n. (<fr. *xenolit*, germ. *Xenolith*; cf.gr. *xenos* "străin"+*lithos* "piatră") (MINERAL.) Fragment de rocă străin ca proveniență (şi compoziţie) de roca eruptivă în care se află prins.

XENOLOGÍE s.f. (<germ. *Xenologie*) (BIOL.) Studiul relaţiilor dintre gazdă şi stadiile ontogenetice ale unui parazit specific.

XENOMÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *xénomane*) Persoană care are o admiraţie deosebită pentru tot ceea ce este străin.

XENOMANÍE s.f. (<fr. *xénomanie*) Admiraţie, pasiune pentru tot ceea ce este străin.

XENOMORFÍE s.f. (<fr. *xénomorfie*; cf.gr. *xenos* "străin"+*morphe* "formă") Proprietate a unui mineral de a se prezenta şi sub altă formă cristalografică decît cea obişnuită, datorită mineralelor înconjurătoare.

XÉNON s.n. (<fr. *xénon*) Element chimic (*Xe*; nr.at. 54; m.at. 131,90), gaz din grupa gazelor nobile, fără culoare şi fără miros, care se găseşte în atmosferă în cantităţi mici şi care, datorită conductibilităţii termice, este folosit la umplerea lămpilor electrice.

XENOPATÍE s.f. (<fr. *xénopathie*; cf.gr.

xenos "străin"+*pathos* "suferinţă") Delir în care bolnavul este convins că o persoană străină acţionează asupra sa.

XÉRES s.m. (<fr. *xérès*, sp. *xeres*, germ. *Xeres*; cf.n.pr. *Xeres*, oraş în Spania) Specialitate de vin de calitate superioară, cu un grad înalt de tărie, cu aromă şi buchet specifice, originar din Spania.

XERO- (<fr. *xéro-*; cf.gr. *xeros* "uscat") Element prim de compunere care are semnificaţia: "uscat", "arid", "uscăciune".

XEROCHEILÍE s.f. (<cf.gr. *keilos* "buză") (MED.) Uscare a buzelor.

XEROCOPIÁ vb. I tranz. (<*xerocopie*) A xeroxa.

XEROCÓPIE s.f. (<it. *xerocopia*, fr. *xérocopie*) Copie făcută la xerox.

XERODERMÍE s.f. (<fr. *xérodermie*) Boală congenitală caracterizată prin uscarea şi descuamarea continuă a pielii datorită scăderii secreţiilor cutanate.

XEROFAGÍE s.f. (<fr. *xérophagie*) Regim de alimentaţie vegetariană care se bazează pe alimente uscate, seci.

XEROFÍL, -Ă adj. (<fr. *xérophile*) (Despre plante şi animale) Care poate trăi în locuri lipsite de umiditate.

XEROFÓB, -Ă adj. (<cf.gr. *xeros* "uscat"+*phobos* "teamă") (Despre unele organisme) Care nu poate trăi în ţinuturi secetoase.

XEROFÓRM s.n. (<fr. *xéroforme*) Medicament sub formă de pulbere galbenă, întrebuinţat ca antiseptic (intestinal).

XEROFTALMÍE s.f. (<fr. *xérophtalmie*; cf.gr. *xeros* "uscat"+*opthalmos* "ochi") (MED.) Uscare a conjunctivei şi a corneei, provocată de unele boli ale aparatului lacrimal sau de lipsa vitaminei A, care poate duce la orbire.

XEROGÉL s.n. (<germ. *Xerogel*, fr. *xérogel*, engl. *xerogel*) Material obţinut prin uscarea gelurilor şi folosit ca absorbant.

XEROGRÁF s.n. (<it. *xerografo*) Aparat cu care se xerografiază.

XEROGRAFIÁ vb. I tranz. (<*xerograf*) A xeroxa.

XEROGRAFÍE s.f. (<germ. *Xerographie*, fr. *xérographie*) Procedeu special de tipar fără contact direct cu obiectul tipărit, bazat pe impresionarea unei plăci electrizate acoperite cu un strat de material sensibil la lumină şi încărcat cu electricitate statică.

XEROMORFÍSM s.n. (<fr. *xéromorphisme*; cf.gr. *xeros* "uscat"+*morphe* "formă") Fenomen prin care plantele care trăiesc în medii sărace în apă suferă modificări structurale şi funcţionale specifice.

XEROSTOMÍE s.f. (<fr. *xérostomie*; cf.gr. *xeros* "uscat"+*stoma* "gură") (MED.) Senzaţie de uscare a gurii, cauzată de insuficienta funcţionare a glandelor salivare.

XÉROX s.n. (<engl.[Rank]*Xerox* [Limited]) Aparat de multiplicare uscată la care copierea se face direct după original, întrebuinţînd principiile electricităţii statice şi fotoconductibilităţii.

XEROXÁ vb. I tranz. (<*xerox*) A multiplica prin folosirea xeroxului.

XERÓZĂ s.f. (<fr. *xéroze*; cf.gr. *xerosis*) Xeroftalmie.

XIFO- (<fr. *xipho-*, it. *xifo-*; cf.gr. *xiphos* "sabie") Element prim de compunere care are semnificaţia "sabie".

XIFOÍD, -Ă adj. (<fr. *xiphoïde*; cf.gr. *xiphos* "sabie"+*eidos* "aspect") În formă de spadă. ◇ *Apendice* (sau *cartilaj*) *xifoid* = cartilaj în forma unui vîrf de sabie care formează extremitatea inferioară a sternului.

XIFOIDALGÍE s.f. (<fr. *xiphoïdalgie*; cf.gr. *xiphos* "sabie"+*algos* "durere") (MED.) Durere care apare la nuvelul apendicelui xifoid.

XILÁN s.n. (<fr. *xylane*, germ. *Xylan*) Polizaharidă mixtă care se găseşte, alături de celuloză, în celulele lignificate ale lemnului, în paie, coceni etc.

XILÉN s.n. (<fr. *xylène*; cf.gr. *xylon* "lemn") Hidrocarbură lichidă, derivat al benzenului, care se găseşte în gudronul de huilă şi se întrebuinţează în industria lacurilor, a coloranţilor, a cauciucului etc.

XILIDÍNĂ s.f. (<fr. *xylidine*) Compus derivat din xilen, amină primară aromatică, $C_6H_3NH_2(CH_3)_2$, care există în mai multe forme izomere şi se foloseşte în industria coloranţilor, a medicamentelor etc.

XILO- (<fr. *xylo*, it. *xilo-*; cf. gr. *xylon* "lemn") Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) lemn", "lemnos".

XILOCÁRP s.n. (<fr. *xylocarp*) Fruct de pădure uscat şi tare.

XILOFÁG, -Ă adj. (<fr. *xylophage*; cf.gr. *xylon* "lemn"+*phagein* "a mînca") (Despre insecte) Care se hrăneşte cu lemn; care roade lemnul.

XILOFÓN s.n. (<fr., engl. *xylophone*; cf.gr. *xylon* "lemn"+*phone* "sunet") Instrument muzical de percuţie, alcătuit dintr-un sistem de plăci de lemn acordate diferit, care vibrează şi emit sunete cînd sînt lovite cu nişte ciocănele de lemn, de sticlă sau de metal.

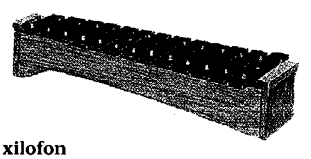

xilofon

XILOFONÍST, -Ă s.m. şi f. (<it. *xilofonista*) Persoană care cîntă la xilofon.

XILOGRÁF s.m. (<fr. *xylographe*; cf.gr. *xylon* "lemn"+*graphein* "a scrie") **1.** Lucrător care execută clişee de tipar gravate în lemn. **2.** Gravor în lemn.

XILOGRAFÍE s.f. (<fr. *xylografie*) **1.** Arta de a săpa, de a grava în lemn. **2.** Procedeu tipografic în care se folosesc clişee gravate în lemn. **3.** Clişeu tipografic gravat în lemn.

XILOGRÁMĂ s.f. (<fr. *xylogramme*) Clişeu în lemn obţinut prin gravare.

XILOGRAVÚRĂ s.f. (<*xilo-* + *gravură*, după fr. *xylogravure*) **1.** Totalitatea procedeelor necesare producerii formei de tipar pentru xilografie. **2.** Clişeu gravat în lemn. **3.** Reproducere tipărită a unui clişeu gravat în lemn.

xilogravură

XILOÍD, -Ă adj. (<fr. *xyloïde*) (Despre materiale) Care este de natură lemnoasă ori prezintă o structură asemănătoare cu aceea a lemnului.

XILOLATRÍE s.f. (<fr. *xylolatrie*; cf.*latreia* "cult") Cult al idolilor de lemn.

XILOLÍT s.n. (<germ. *Xylolith*; cf.gr. *xylon* "lemn"+*lithos* "piatră") Amestec de rumeguş de lemn, clorură de magneziu şi pigmenţi minerali, cu aspect de piatră, folosit mai ales la fabricarea plăcilor pentru pardoseli.

XILOLITOGRAFÍE s.f. (<germ. *Xylolithographie*) Procedeu de tipar litografic la care clişeul se execută pe o placă de lemn acoperită cu un strat de calcar preparat din cretă pulverizată.

XILOLOGÍE s.f. (<fr. *xylologie*) Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul lemnului şi al proprietăţilor lui.

XILOMÉTRU s.n. (<fr. *xylomètre*) Instrument pentru măsurarea cubajului lemnelor sau a unor piese de lemn.

XÍLON s.n. (<fr. *xilon*) Fibră sintetică din care se ţes materialele textile uşor pufoase din care se fac obiecte de îmbrăcăminte, huse etc.

XILOTIPÍE s.f. (<germ. *Xylotypie*) Procedeu de tipar folosit la reproducerea structurii lemnului din care se prepară forma de tipar.

XILÓZĂ s.f. (<fr. *xylose*) Monozaharidă constituent al xilanilor, care se găseşte în gunoaie vegetale, coceni, lemn, paie etc.

XÍSMĂ s.f. (<fr. *xysme*; cf.gr. *xysma* "rezultat prin răzuire") (MED.) Prezenţa unor bucăţi de membrane în scaune diareice.

XIST s.n. (<fr. *xyste*) (În Grecia antică) Galerie acoperită a unui templu, unde se ţineau lecţiile în timpul iernii.

XOANÓN s.n. (<fr., it. *xoanon*) (În Grecia antică) Sculptură din epoca arhaică, făcută în trunchiul unui copac, reprezentînd o zeitate.

XU s.m. (<fr. *xu*; cuv. vietnamez) Monedă divizionară vietnameză, valorînd a suta parte dintr-un dong.

Y

Y s.m. invar. **1.** A treizecea literă a alfabetului limbii române, care se foloseşte pentru redarea ortografiei originare a unor cuvinte străine; sunet notat cu această literă, avînd, în general, diverse valori ale lui "i". **2.** (MAT.) Simbol literar pentru necunoscuta unei ecuaţii sau a unui sistem de ecuaţii şi pentru variabila independentă a unei funcţii. **3.** (BIOL.) Cromozom special care conţine gene determinate pentru sex. **4.** (CHIM.) Simbol pentru *ytriu*.

YAKUZA subst. (cuv. jap. "gangster") **1.** Gangster, mafiot japonez. **2.** Gen de film de aventuri creat în Japonia, foarte apreciat de japonezi, asemănător filmului cu gangsteri.

YÁLĂ s.f. (cf. *Yale Bronz*, den. com.) Mecanism de închidere a unei uşi, a unui sertar etc. fabricat dintr-un aliaj special de alamă, cupru etc.

YANKÉU, -ÉE s.m. şi f. (<engl. *yankee*) (Adesea depreciativ) **1.** Nume dat, începînd din sec. 17, unei persoane care locuieşte în N-E Statelor Unite ale Americii. **2.** Nume dat nordiştilor în timpul Războiului de Secesiune. **3.** P. gener. Locuitor al SUA.

YARD s.m. (<engl. *yard*) Unitate englezească de măsură pentru lungime, egală cu 0,914398 m (simbol *yd*).

YÁRDANG s.n. (<fr., engl. *yardang*) (GEOL.) Microrelief de coroziune caracteristic pentru pustiurile argiloase din Asia Centrală, format din creste care pot atinge 5-6 m înălţime şi cîţiva metri lungime.

YAWL s.n. (<fr., engl. *yawl*) Ambarcaţiune de diferite dimensiuni, cu pînze sau cu rame, folosită mai ales la pescuit şi în sporturile nautice.

Yb (CHIM.) Simbol pentru *yterbiu*.

YEÁRLING s.m. (<engl. *yearling*) Termen folosit în hipism pentru a denumi un mînz pur sînge în vîrstă de un an.

Yd (METR.) Simbol pentru *yard*.

YEMENÍT, -Ă s.m. şi f., adj. (<fr. *yéménit*) **1.** S.m. şi f. (La pl.) Popor care s-a format, care locuieşte în Yemen; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Yemenului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Yemenului sau yemeniţilor, privitor la Yemen sau la yemeniţi, originar din Yemen.

YEN s.m. (<engl., fr. *yen*) Unitate bănească în Japonia.

YEOMAN s.m. (cuv. engl.) **1.** Servitor la curtea regală engleză de altădată. **2.** Fermier, mic proprietar din Anglia. **3.** Membru al unui corp de gardă englez.

YÉSMAN s.m. (<engl. *yesman*) Persoană care aprobă întotdeauna fără discernămînt, părerile celor din jur; oportunist.

YÉTI s.m. (<engl. *yeti*; loc. nepaleză *yet teh*) Fiinţă primitivă asemănătoare omului despre care se crede că trăieşte mai ales în zona zăpezilor permanente.

YE-YE s.n. Dans modern de origine sud-americană care se caracterizează prin mişcări ritmice ale întregului corp; melodie după care se execută acest dans.

YLÁNG-YLÁNG s.n. (<fr. *ylang-ylang*; cuv. malaiez) (BOT.) Arbore cultivat în Indonezia, în Filipine şi în Madagascar din frunzele şi florile căruia se extrage un ulei folosit în industria parfumurilor (*Cananya odorata genina*); p. ext. parfumul extras din acest ulei.

YÓGA s.n. (<fr., engl. *yoga*; cuv. sanscr.) **1.** Şcoală filozofică indiană cu o tradiţie deosebit de veche, evoluată dintr-un sistem filozofic brahmanic, care urmăreşte adîncirea cunoaşterii eului în scopul eliberării lui de viaţă materială şi al contopirii cu spiritul universal printr-un sistem de tehnici psihosomatice. **2.** Disciplină de educare a spiritului şi corpului prin practicarea a unor exerciţii riguroase prin care se ajunge la stăpînirea deplină a funcţiilor vitale ale organismului, a capacităţilor psihofizice.

YOGHÍN s.m. (<engl. *yogin*, fr. *yogi*) **1.** Ascet indian care, prin practicarea exerciţiilor yoga, a ajuns la înţelepciune şi puritate. **2.** Adept al filozofiei yoga. **3.** Persoană care practică exerciţiile yoga.

YOHIMBÍNĂ s.f. (<fr. *yohimbine*; cuv. african) Alcaloid extras din scoarţa unui arbore din Africa de vest, care se prezintă sub formă de pulbere cristalină, albă, inodoră, cu gust amar; acţionează asupra sistemului nervos simpatic cu rol de blocare a adrenalinei, fiind utilizat ca afrodiziac.

YOM KIPPUR s.n. (loc. ebr. "ziua ispăşirii") Mare sărbătoare religioasă mozaică celebrată la zece zile după Anul Nou, simbolizînd reconcilierea dintre om şi divinitate.

YORK s.m. (<engl. *York*) Nume dat unei rase de porci de culoare albă, cu pielea roşie şi cu părul rar, creată în Anglia; (şi la sg.) porc care face parte din această rasă. ◇ *Yorkul mare* = varietate de dimensiuni mari a acestei rase; marele alb.

YORKIÁN s.n. (<engl. *York*) (GEOL.) Etaj al carboniferului productiv din Anglia.

YPRESIÁN, -Ă s.n., adj. (<fr. *yprésien*) (GEOL.) **1.** S.n. Etajul superior al eocenului inferior din centrul şi sudul Europei. **2.** Adj. Care se referă la formaţiile sau la vîrsta ypresianului.

YTÉRBIU s.n. (<fr. *ytterbium*; cf.n.pr. *Ytterby*, localitate în Suedia) Element chimic (*Yb*; nr.at. 70; m.at. 173,04), din grupa lantanidelor, în combinaţii mai ales trivalent, care face parte din familia pămînturilor rare.

ÝTRIU s.n. (<fr. *yttrium*) Element chimic (*Y*; nr.at. 39; m.at. 88,92), din grupa a III-a secundară, din sistemul periodic al elementelor, de culoare albă-cenuşie, relativ uşor, greu fuzibil, folosit la elaborarea unor aliaje.

YTTROTANTALÍT s.n. (<fr. *yttrotantalite*) Compus natural al ytrului, de culoare neagră catifelată şi luciu semimetalic, care cristalizează în sistemul rombic.

YUAN s.m. (cuv. chin.) Unitate monetară principală chineză.

YÚCCA s.f. (<engl., fr. *yucca*; cf.sp. *yuca*) Plantă lemnoasă monocotiledonată din familia liliaceelor cu tulpina scurtă, ramificată, cu florile albe sau roz, care se cultivă în India şi America, fiind folosită în industria textilă şi casnică sau, în Europa, ca plantă ornamentală; fibră textilă obţinută din această plantă.

YUKO subst. (cuv. jap.) (SPORT) Decizie la judo a arbitrului care acordă unui jucător 5 puncte pentru executarea unui procedeu sportiv.

YÚPPI s.m. (<fr., it. *yuppi* <engl. *Y*[oung] *U*[rban] *P*[rofessional]) Tînăr dinamic şi cu succes în afaceri.

Z

Z s.m.invar. A treizeci şi una literă a alfabetului limbii române; sunet notat prin această literă (consoană fricativă dentală sonoră).

ZA s.f. (cf.ngr. *zava*) **1.** Fiecare dintre verigile unui lanţ; p.gener. (la pl.) lanţ. **2.** Lănţişor de metal, purtat ca podoabă. **3.** (La pl.) Împletitură din inele mici de fier, legate unul de altul; p.ext. armură în formă de cămaşă făcută din această împletitură, purtată de oşteni în antichitate şi în evul mediu, pentru a se apăra de loviturile duşmanilor. **4.** Cusătură decorativă de forma unui lănţişor.

ZÁBRĂ s.f. Plantă erbacee cu tulpina acoperită ce peri fini şi mici şi cu florile purpurii (*Galeopsis pubescens*).

ZACÚSCĂ s.f. (<rus. *zakuska*) Gustare, aperitiv; spec. preparat culinar din vinete, gogoşari, ceapă etc., prăjite în ulei, ori din peşte cu garnitură de legume.

ZADÁR s.n. (<sl. *za darŭ*) (Rar) Zădărnicie, inutilitate, deşertăciune. ◇ Loc.adv. *În zadar* = inutil, zadarnic, fără folos; în van.

ZADÁRNIC, -Ă adj. (<*zadar*) (Şi adverbial) Care este nefolositor, inutil, fără rost.

ZÁDĂ s.f. (lat.pop. *daeda=taeda*) Arbore răşinos, cu frunzele lungi, în formă de ace, care cad toamna, cu lemn tare şi durabil; larice (*Larix decidua*).

ZÁDIE s.f. (cf.ucr. *zady* "înapoi, în spate") Ţesătură de lînă, decorată cu dungi late negre, alternînd cu dungi portocalii sau roşii, şi purtată în costumul popular feminin din unele regiuni ca fustă, o parte în faţă şi alta în spate.

ZAGARÁ s.f. (<bg., scr. *zagarija*) Blană de animal prelucrată; porţiune de blană (de altă culoare) aplicată la marginea unor obiecte de îmbrăcăminte.

ZAHARÁT[1] s.m. (<fr. *saccharate*) Sare a acidului zaharic.

ZAHARÁT[2], -Ă adj. (<*zahăr*) Care conţine (mult) zahăr, cu (mult) zahăr; care este provocat de (excesul de) zahăr.

ZAHARÁZĂ s.f. (<fr. *saccharase*) (BIOL.) Enzimă produsă de drojdia de bere şi de mucoasa intestinală şi care transformă zahărul în glucoză şi în fructoză; invertază.

ZAHARI- (<fr. *sacchari-*; cf.ar. *sukkar*) Element prim de compunere care are semnificaţia "(referitor la) zahăr".

ZAHÁRIC adj. (<fr. *saccharique*) *Acid zaharic* = acid obţinut prin oxidarea unor sorturi de zahăr şi de amidon.

ZAHARICÁLE s.f.pl. (<ngr. *zaharika*) Bomboane, acadele; p.gener. dulciuri.

ZAHARÍDE s.f.pl. (<fr. *saccharides*) Nume generic dat hidraţilor de carbon.

ZAHARIFICÁ vb.I tranz. (<fr. *saccharifier*) A scinda polizaharidele în produşi cu un grad de polimerizare mai mic sau în monozaharide (în procesul preparării glucozei din amidon şi în industria spirtului).

ZAHARIFICATÓR s.n. (<*zaharifica*) Instalaţie folosită pentru procesul de zaharificare.

ZAHARIGÉN, -Ă adj. (<fr. *saccharigène*) Care se poate transforma în zahăr prin hidratare.

ZAHARIMETRÍE s.f. (<fr. *saccharimétrie*) Metodă de determinare a concentraţiei unei soluţii de zaharoză cu ajutorul zaharimetrului.

ZAHARIMÉTRU s.n. (<fr. *saccharimètre*) Instrument folosit (în industria zahărului) pentru determinarea concentraţiei unei soluţii de zaharoză.

ZAHARÍNĂ s.f. (<fr. *saccharine*) Compus organic ($C_7H_5O_3NS$) solid, cristalizat, cu p.t. 228°C, puţin solubil în apă, în soluţie apoasă de 500 de ori mai dulce decît zahărul, netoxic şi neasimilabil, folosit ca înlocuitor al zahărului (în alimentaţia bolnavilor de diabet).

ZAHARISÍ vb.IV (<ngr. *zaharoso*) **1.** Refl. (Despre dulceţuri, miere etc.) A se condensa într-un mod specific în urma cristalizării zaharurilor conţinute. **2.** Refl. Fig. (Fam.; despre oameni) A-şi pierde vigoarea, energia; a se ramoli.

ZAHARISÍT, -Ă adj. (<*zaharisi*) **1.** (Despre dulceţuri, miere etc.) Care s-a îngroşat în urma cristalizării zaharurilor conţinute. ◇ *Fructe zaharisite* = fructe conservate prin fierbere în sirop de zahăr. **2.** Fig. (Fam.; despre oameni) Care şi-a pierdut vigoarea, energia; ramolit. ◆ (Despre cuvinte, expresii, voce) Mieros, dulceag; fals, artificial.

ZAHÁRNIŢĂ s.f. (<*zahăr*) Vas mic în care se ţine zahărul.

ZAHAROÍD, -Ă adj. (<fr. *saccharoïde*) Care are aspectul zahărului.

ZAHAROMÉTRU s.n. (<fr. *saccharomètre*) Instrument folosit pentru determinarea concentraţiei unei soluţii de zahăr prin măsurarea densităţii ei.

ZAHARÓS, -OÁSĂ adj. (<fr. *sacchareux*; cf. *zahăr*) **1.** *Produs zaharos* = produs alimentar preparat din (sau cu) zahăr. **2.** Care are aspectul zahărului.

ZAHARÓZĂ s.f. (<fr. *saccharose*) Substanţă din clasa zaharurilor formată dintr-o moleculă de glucoză şi una de fructoză, cristalină, cu p.t. 184°C, solubilă în apă, cu gust dulce, cu mare valoare nutritivă şi total asimilabilă de organismul animal, care se găseşte în special în trestia şi în sfecla de zahăr, din care se extrage.

ZAHAROZURÍE s.f. (<fr. *saccharosurie*) (MED.) Prezenţă patologică a zahărului în urină; glucozurie.

ZAHÁRURI s.n.pl. (<*zahăr*) Glucide; hidraţi de carbon.

ZÁHĂR s.n. (<ngr. *zahari*; cf.bg. *zahar*) **1.** Specie de zaharoză de culoare albă, cristalizată, uşor solubilă în apă, cu gust dulce şi plăcut, obţinută mai ales din trestia de zahăr şi din sfecla de zahăr şi constituind unul din produsele alimentare de bază. ◇ *Zahăr de struguri* = glucoză. *Zahăr de lapte* = lactoză. *Zahăr de malţ* = maltoză. *Zahăr tos* = zahăr sub formă de cristale mici. **2.** Nume dat excesului de zahăr în sînge. ◇ *Boală de zahăr* = diabet zaharat.

ZAHEREÁ s.f. (<tc. *zahire*) Nume generic pentru proviziile alimentare (făină, unt, miere etc.) pe care ţările române erau obligate să le pună la dispoziţia oştilor otomane din cetăţile raialelor sau celor aflate în expediţii în regiunile apropiate.

ZAIAFÉT s.n. (<tc. *ziyafet*) (Fam.) Petrecere, chef mare (cu lăutari); ospăţ, chiolhan.

ZÁIBĂR s.n. (cf.germ. *Seiber*) (Reg.) Soi de viţă de vie nealtoită; p.ext. vin din strugurii acestui soi de viţă de vie.

ZAÍMF s.n. (<fr. *zaïmph*) Văl.

ZAIRÉZ, -Ă s.m. şi f., adj. (<n.pr. *Zair*) **1.** S.m. şi f. (La pl.m.) Popor care s-a format, care locuieşte în Zair; (la sg.) persoană care face parte din populaţia de bază a Zairului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparţine Zairului sau zairezilor, privitor la Zair sau la zairezi, originar din Zair.

ZALHANÁ s.f. (<tc. *salhne*) **1.** Abator rudimentar special pentru ovine, amenajat în vederea preparării pastramei şi a desfacerii produselor derivate. **2.** Restaurant în care se prepară şi se servesc anumite mîncăruri din carne (de ovine).

ZAMBÍLĂ s.f. (<tc. *sümbül*) Plantă erbacee din familia liliaceelor, ornamentală, perenă, cu frunzele crescute dintr-un bulb, cu florile albe, roz, albastre sau violete, plăcut mirositoare, crescute în ciorchini mari la vîrful tulpinii (*Hyacinthus orientalis*).

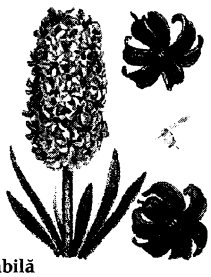

zambilă

ZÁMBO s.m. (<fr., sp. *zambo*) Metis american, născut dintr-un părinte indian şi un părinte negroid.

ZAMBÓL s.n. (cf. *zimbil*) (Înv. şi reg.) Zimbil.

ZÁMCĂ s.f. (<rus. *zamka*) (În ev. med.; în Moldova) Întăritură, construcţie întărită; p.ext. fortăreaţă, cetate.

ZAMFÍRĂ s.f. (ORNIT.) Grangur (*Oriolus oriolus*).

ZAPATEADO s.n. (cuv. sp.) Numele unui dans solistic, de origine spaniolă, cu ritm ternar, deseori sincopat şi cu mişcare rapidă, ale cărui accente ritmice se marchează prin lovituri de călcîi; melodie după care se execută acest dans.

ZAPCÍU s.m. (<tc. *zaptiye*) (În trecut) **1.** Dregător subordonat ispravnicului, însărcinat cu conducerea unei plăşi (şi cu strîngerea dărilor). **2.** Agent de poliţie; sergent de stradă. **3.** Grad în armată, echivalent cu cel de căpitan; persoană care avea acest grad.

ZÁPIS s.n. (<sl. *zapisŭ*) (Înv.) Document, act, dovadă scrisă.

ZAPOROJEÁN s.m. (<n.pr. *Zaporojie*, oraş în Ucraina) (La pl.) Cazacii constituiţi într-o organizaţie autonomă ucraineană (sec.16-18), cu caracter militar, stabilită în regiunea de după pragurile Niprului şi care a avut un rol important în lupta de eliberare naţională a poporului ucrainean; (la sg.) cazac din această organizaţie.

ZAR s.n. (<tc. *zar*) Cub mic de os, de lemn etc. care are pe fiecare faţă imprimate un număr de puncte (de la unu la şase) şi care se foloseşte în unele jocuri de noroc; p.ext. (la pl.) joc de noroc la care se folosesc asemenea cuburi.

ZARÁF s.m. (<tc. *sarraf*) (Înv.) **1.** Persoană care se îndeletnicea cu schimbul banilor; p.ext. cămătar. **2.** Casier al vistieriei.

ZARAFÍR s.n. (cf.tc. *zer* "aur", rom. *fir*) (Pop.) Fir de aur (sau aurit); p.ext. stofă ţesută cu asemenea fir; brocart.

ZARATÍT s.n. (<fr. *zaratite*) Carbonat bazic de nichel natural, de culoare verde.

ZÁRĂ s.f. (cuv.autoh.; cf.alb. *dhallë*) Lichid albicios, acrişor şi cu grăsimi, care rămîne din smîntînă după ce s-a ales untul; zer.

ZÁRE s.f. (<sl. *zarja*) **1.** Orizont. ◇ Loc. adv. *În zare* (sau *în zări*) = la orizont; p.ext. departe, în depărtare. *Din zări* = din depărtări. ◆ (La pl.) Văzduh. **2.** Lumină care se împrăştie în jurul unei surse luminoase. ◇ *A se uita* (sau *a privi*) *în zare la ceva* = a se uita la un obiect (transparent), aşezîndu-l în dreptul unei surse de lumină. ◆ Zori de ziuă, zorii zilei. **3.** Culme, creastă, vîrf.

ZARF s.n. (<tc. *zarf*) (Înv.) Suport metalic lucrat în filigran, pe care se punea felegeanul sau paharul cu ceai.

ZÁRIŞTE s.f. (<*zare*) **1.** Zare, orizont. **2.** Luminiş în pădure; poiană mică şi luminoasă.

ZÁRVĂ s.f. (cf.ucr. *zarva*) **1.** Gălăgie, larmă, zgomot mare; p.ext. agitaţie, tulburare, frămîntare. **2.** Ceartă, scandal.

ZARZAVAGIOÁICĂ s.f. (<*zarzavagiu*) Negustoreasă de zarzavat.

ZARZAVAGÍU s.m. (<tc. *zerzevatçı*) Negustor de zarzavat; grădinar care cultivă zarzavaturi.

ZARZAVÁT s.n. (<tc., bg. *zerzevat*) Grup de plante legumicole, cultivate în grădini, de la care se consumă în special frunzele şi rădăcinile; verdeţuri.

ZÁRZĂR s.m. (<*zarzără*) **1.** Arbore fructifer din familia rozaceelor, asemănător cu caisul, cu florile albe şi cu fructele sferice mici, cu gust acrişor (*Armeniaca vulgaris*). **2.** (Reg.) Corcoduş (*Prunus cerasifera*).

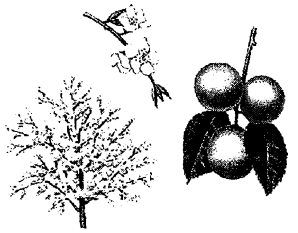

zarzăr

ZÁRZĂRĂ s.f. (<bg. *zarzala*, *zarzalija*) **1.** Fructul zarzărului. **2.** (Reg.) Fructul corcoduşului.

ZAŢ s.n. (<germ. *Satz*) **1.** Precipitat semilichid format la fundul unui vas cu cafea; drojdie. **2.** Text cules din litere de plumb şi aşezat în forme de dimensiunile paginilor, pentru a fi tipărit.

ZAVÉRĂ s.f. (<bg., scr. *zavera*) Nume dat răscoalei organizate de greci în 1821 împotriva stăpînirii turceşti (şi care a avut impact şi asupra ţărilor române); p.ext. răscoală, revoltă, răzvrătire.

ZAVERGÍU s.m. (<*zaveră*) Revoluţionar grec din 1821; p.ext. răsculat, răzvrătit.

ZAVÉSCĂ s.f. (În ev.med.; în Moldova) Taxă specială plătită vistieriei pentru redeschiderea unui proces.

ZAVÍSTIE s.f. (<sl. *zavistĭ*) Invidie; ură, duşmănie. ◆ Intrigă, pîră. ◆ Discordie, ceartă.

ZAVRAGIOÁICĂ s.f. (<*zavragiu*) **1.** Soţie (ţigancă) de ţigan nomad (ursar sau căldărar). **2.** Femeie gîlcevitoare, scandalagioaică.

ZAVRAGÍU s.m. (<*zavergiu*) **1.** Ţigan nomad (ursar sau căldărar). **2.** Scandalagiu.

ZĂBÁLĂ s.f. (<magh. *zabola*) **1.** Parte componentă a căpăstrului constînd într-o bară subţire de metal cu două braţe, care se introduce în gura calului, înapoia ultimilor incisivi, pentru a-l struni şi a-l conduce. **2.** Bubuliţă albicioasă, molipsitoare, care apare la oameni în colţul buzelor şi la vite pe buze. **3.** (La pl.) Bale. **4.** (La pl.) Marginile cărnoase ale ciocului unor pui de păsări.

ZĂBÁVĂ s.f. (<sl. *zabava*) **1.** Întîrziere, zăbovire, tărăgăneală. ◆ *Fără (de) zăbavă* = îndată, imediat, fără întîrziere. **2.** Răgaz, odihnă. **3.** Distracţie, petrecere; trecere de vreme.

ZĂBĂLÚŢĂ s.f. (<*zăbală*) **1.** Un fel de zăbală rudimentară la căpăstru, formată din două bare unite între ele, folosite pentru a conduce calul. **2.** Zăbală (**2**).

ZĂBLĂU s.n. (<bg. *zeblo*) Ţesătură din cîlţi sau din păr de capră din care se fac cergi, lăicere etc.; p.ext. ţol, pătură.

ZĂBOVÍ vb. IV (<sl. *zabaviti*) **1.** Intranz. A lucra (prea) încet, a nu se grăbi; a întîrzia. **2.** Intranz. A sta (prea) mult timp într-un loc. ◆ Tranz. A face pe cineva să întîrzie, punîndu-i piedici, reţinîndu-l. **3.** Refl. A-şi trece timpul (fără rost) cu cineva.

ZĂBRÁNIC s.n. (<bg. *zabradnik*) Ţesătură fină de borangic, de mătase sau de lînă (de culoare neagră); văl făcut dintr-o asemenea ţesătură. ◆ Spec. Văl de doliu; pînză neagră care se pune la casa unui mort sau la uşa bisericii în care este depus mortul.

ZĂBREÁ s.f. (<sl. *zabralo*) **1.** Gratie. **2.** Fiecare dintre barele de lemn sau de fier ale unui gard sau ale unui grilaj. **3.** Fiecare dintre barele metalice care intră în alcătuirea unei grinzi formate dintr-o reţea de bare îmbinate la capete.

ZĂBRELÍ vb. IV tranz. (<*zăbrea*) A pune zăbrele (la o fereastră, la o uşă etc.).

ZĂBRELÍT, -Ă adj. (<*zăbreli*) (Despre ferestre, uşi etc.) Care are zăbrele.

ZĂBÚN s.n. (<bg. *zabun*) **1.** Haină bărbătească de iarnă, vătuită cu lînă sau cu bumbac (lungă pînă la genunchi), cu sau fără mîneci, împodobită cu cusături, care este purtată de ţărani. **2.** Anteriu lung şi larg, purtat de preoţi şi de călugări. **3.** Haină lungă, fără mîneci, confecţionată din stofă scumpă, pe care o purtau boierii.

ZĂBUNÁR s.m. (<*zăbun*) Persoană care confecţionează sau vinde zăbune.

ZĂCĂMÍNT s.n. (<*zăcea*, după fr. *gisement*) Acumulare naturală de substanţe minerale utile, cu forme şi dimensiuni variate.

ZĂCĂTÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*zăcea*) **1.** Adj. Care zace; care se află întins, culcat pe orizontală. **2.** S.f. Vas mare în care se păstrează (provizoriu) vinul sau rachiul şi care se umple mereu din alte butoaie; cadă. ◆ Vas mare cu gura largă (îngropat în pămînt), în care se adună şi se strivesc strugurii pentru a fi lăsaţi să fermenteze. **3.** S.f. Vas mare de lemn căptuşit cu tablă subţire, în care se fermentează pieile pentru tăbăcit. ◆ Vas în

care se păstrează provizoriu peştele la cherhana. **4.** S.f. Piatra de jos a morii care stă pe loc şi deasupra căreia se roteşte alergătoarea. **5.** S.f. Loc de odihnă pentru vite în timpul zilei.

ZĂCEÁ vb. II intranz. (lat. *jacere*) **1.** A sta culcat sau întins pe pat, pe pământ etc. (de lene, de oboseală etc.); a se tolăni. ◆ A fi doborît (la pământ). **2.** A sta culcat în pat din cauza unei boli grele. **3.** A fi mort, îngropat (în mormînt). **4.** (Despre sentimente, calităţi etc.) A sta ascuns, a fi în stare latentă. **5.** A se afla, a fi într-o stare oarecare de multă vreme; a fi lăsat în părăsire. ◆ A se afla undeva; a fi aşezat, situat undeva.

ZĂCÚT, -Ă adj. (<*zăcea*) **1.** Care a stat mult timp într-un loc; (despre apă) stătut, clocit. ◆ Putred. **2.** (Despre oameni) Care a fost greu bolnav (de vărsat); care are cicatrice de vărsat.

ZĂDĂRÎ vb. IV tranz. (<bg. *zadarjam*, scr. *zadirati*) **1.** A întărîta, a irita pe cineva; a irita; a sîcîi, a necăji. ◆ A răscoli, a tulbura. **2.** A înteţi focul (răscolind lemnele, cărbunii aprinşi).

ZĂDĂRNICÍ vb.IV tranz. (<*zadarnic*) A pune piedici realizării unei acţiuni, unui plan etc.; a dejuca.

ZĂDĂRNICÍE s.f. (<*zadarnic*) **1.** Caracterul a ceea ce este zadarnic; inutilitate, deşertăciune; p.ext. lucru inutil, fără rost. **2.** Ambiţie exagerată, îngîmfare, vanitate, trufie.

ZĂDÚF s.n. (<bg., scr. *zaduh*) **1.** Căldură mare, sufocantă; arşiţă, caniculă, zăpuşeală. **2.** Fig. Supărare, necaz; (la pl.) dificultăţi, greutăţi.

ZĂGÁN s.m. (<tc. *zagan*, ngr. *zaganis*) Vultur mare, cu penajul brun-cenuşiu pe spate, pe coadă, pe aripi, galben-ruginiu pe cap, pe gît şi pe partea ventrală şi cu pene negre în formă de barbă, sub cioc, aflat pe cale de dispariţie, atestat în Peninsula Balcanică; vultur-bărbos, vultur-cu-barbă, vultur-negru (*Gypaëtus barbatus*).

ZĂGÁZ s.n. (cf.scr. *zagata*, *zagatiti*) **1.** Stăvilar; baraj. **2.** Fig. Piedică, obstacol. **3.** Acumulare de apă pe care barajul o împiedică să curgă; braţ derivat dintr-o apă curgătoare; scoc. **4.** Întăritură de protecţie făcută în malul unui rîu pentru ca apa să nu facă stricăciuni; dig.

ZĂGĂZUÍ vb. IV tranz. (<*zăgaz*) **1.** A stăvili; a bara, a îndigui. **2.** Fig. A împiedica (o acţiune).

ZĂLÁR s.m., s.n. (<*za*) **1.** S.m. Meseriaş care face zale. **2.** S.n. (Reg.) Cîrlig de lemn de care se atîrnă lanţul la vatră.

ZĂLETÍ vb. IV intranz. (cf.bg. *zaletja*, scr. *zaleti*) (Despre lichide) A ţîşni, a izvorî (cu putere); a curge din abundenţă.

ZĂLÓG[1] s.m. Arbust din familia salicaceelor, înalt pînă la 5 m, cu frunzele lanceolate şi cu lujerii cenuşii-verzui (*Salix cinerea*).

ZĂLÓG[2] s.n. (<sl. *zalogŭ*) Amanet, garanţie, gaj; concr. obiect lăsat garanţie. ◆ Sechestru, ipotecă.

ZĂLOGÍ vb. IV tranz. (<*zălog*[2]) **1.** A da sau a lua ca amanet, ca gaj, ca garanţie un obiect. **2.** A reţine pe cineva ca gaj, ca ostatic.

ZĂLÚD, -Ă adj. (<bg. *zaluden*) **1.** Nebun, smintit, ţicnit; zăpăcit. ◆ Înnebunit, năucit. **2.** Naiv, nepriceput; uşuratic. **3.** Prost.

ZĂLÚŢĂ s.f. (<*za*) **1.** Diminutiv al lui za. **2.** Cusătură de flori în formă de lănţişor, aplicată pe ie sau pe catrinţă.

ZĂMISLÍ vb. IV (<sl. *zamysliti*) **1.** Tranz. A concepe fătul; a procrea, a da naştere. **2.** Refl. A lua fiinţă, a se forma, a se naşte. **3.** Tranz. şi refl. Fig. A (se) produce, a (se) crea; a (se) forma; a apărea.

ZĂMOŞÍŢĂ s.f. (<*zămos=zemos*) Plantă erbacee din familia malvaceelor, cu tulpina ramificată de la bază, acoperită cu peri rigizi, cu florile mari cu petalele gălbene-deschis, la bază purpurii, catifelate şi cu fructul capsulă (*Hibiscus trionum*).

ZĂNÁTIC, -Ă adj. (cf.lat. *dianaticus*) Zăpăcit, smintit.

ZĂNGĂNÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) (Despre metale, clopote etc.; la pers.3) A produce prin mişcare sau prin lovire un sunet metalic specific; a zdrăngăni.

ZĂNGĂNÍT s.n.(<*zăngăni*) Zgomot metalic specific, produs de unele obiecte prin mişcare sau prin lovire.

ZĂNOÁGĂ s.f. (cf.rus. *zanoga*, ucr. *zanoha*) **1.** Depresiune circulară, cu versante prăpăstioase, în zona munţilor. **2.** Poiană înverzită; platou sau coastă de deal cu teren arabil. **3.** Ochi larg şi adînc de apă, format pe cursul unui rîu, mai jos de un stăvilar.

ZĂPĂDÁ s.f. (cf.sl. *zapadati* "a cădea") **1.** Precipitaţie atmosferică solidă, sub formă de fulgi albi, alcătuiţi din cristale de gheaţă; p.ext. strat provenit din acumularea acestor fulgi, cînd temperatura solului este sub 0°C. **2.** (CHIM.) *Zăpadă carbonică* (sau *de bioxid de carbon*) = bioxid de carbon în stare solidă; gheaţă uscată.

ZĂPĂCÍ vb. IV tranz. şi refl. **1.** A-şi pierde sau a face să-şi piardă capacitatea de a judeca clar; a (se) năuci, a (se) tulbura la minte. **2.** A (se) fîstîci, a (se) încurca. ◆ Tranz. A strica ordinea, a răvăşi, a deranja.

ZĂPĂCÍT, -Ă adj. (<*zăpăci*) (Şi substantivat) Tulburat la minte; buimăcit, năucit. ◆ Încurcat, fîstîcit. ◆ Zvăpăiat, neastîmpărat.

ZĂPLÁN, -Ă s.m. şi f. Persoană înaltă şi voinică.

ZĂPLÁZ s.n. Gard (de scînduri, de nuiele, de uluci); ulucă.

ZĂPÓR s.n. (<bg. *zapor*) **1.** Îngrămădire de sloiuri de gheaţă care se formează primăvara într-un anumit punct al unui rîu (la coturi sau pe secţiuni de scurgere mai înguste), din cauza căreia se produc creşteri de nivel şi inundaţii. **2.** Baraj artificial, făcut pentru a permite pornirea plutelor sau pentru funcţionarea morilor de apă; apa oprită la baraj.

ZĂPUŞEÁLĂ s.f. (<*zăpuşi*) Căldură mare şi înăbuşitoare; arşiţă, zăduf.

ZĂPUŞÍ vb. IV tranz. (<bg. *zapuša*, scr. *zapušiti* "a umple de fum") (Despre soare) A încălzi puternic.

ZĂPUŞITÓR, -OÁRE adj. (<*zăpuşi*) Care produce zăpuşeală; sufocant; înăbuşitor.

ZĂRGÁN s.m. Specie de peşte marin, cu corpul alungit şi cilindric, acoperit cu solzi mici, cu oasele colorate în verde (*Belone belone euxini*).

ZĂRÍ vb. IV (<*zare*) **1.** Tranz. A vedea (ceva) vag, nedesluşit (din cauza îndepărtării sau a luminii insuficiente); a întrezări. ◆ A vedea (ceva) numai în treacăt, în fugă. ◆ Intranz. şi refl. impers. (Rar) A (se) vedea. **2.** Tranz. A observa, a băga de seamă; a remarca. **3.** Refl. A se arăta privirii, a se ivi; a apărea, a se vedea. ◇ *A se zări de ziuă* = a se face ziuă, a se revărsa zorile, a se lumina de ziuă. **4.** Intranz. A străluci, a lumina (puternic).

ZĂTICNÍ vb. IV (<sl. *zatŭknonti*) (Pop.) **1.** Tranz. A împiedica, a stingheri, a tulbura. **2.** Refl. A se opri (din mişcare), a se încurca, a se împiedica.

ZĂTÓN s.n. (<rus., ucr. *zaton*) (Reg.) **1.** Lac lung şi îngust pe ţărmul mării, despărţit de mare numai printr-o limbă îngustă de pământ. ◆ Loc din cursul unui rîu, cu apă domoală şi adîncă, unde se pot adăposti iarna vasele plutitoare. ◆ Adîncitură în malul unui rîu, unde se adună peştele. **2.** Zăgaz făcut pentru a opri sau a abate cursul apei. ◆ Spec. Îngrăditură din stuf sau din nuiele, care se aşază în rîu pentru prinderea peştelui; p.ext. locul unde se aşază asemenea îngrăditură.

ZĂVĂCÚSTĂ s.f. Plantă erbacee cu florile galbene dispuse în spice (*Astragalus dasyanthus*).

ZĂVEÁZĂ s.f. (<sl. *zavěsa*) **1.** Perdea. **2.** Covor care se pune pe perete; scoarţă.

ZĂVÉLCĂ s.f. (cf.bg. *zavivka*) Fiecare dintre cele două fote dreptunghiulare, decorate cu alesături sau cu broderii, care se poartă una în faţă şi alta în spate, ca fustă.

ZĂVÓD[1] s.m. Cîine mare (ciobănesc); dulău.

ZĂVÓD[2] s.n. (<rus. *zavod*) Aşezare temporară de pescari, organizată în vederea pescuitului; totalitatea instalaţiilor şi a uneltelor acestei aşezări.

ZĂVÓI s.n. (<sl. *zavoj*) Pădurice situată în lunca rîurilor; luncă.

ZĂVÓR s.n. (<sl. *zavorŭ*) **1.** Încuietoare pentru uşi şi pentru ferestre, formată dintr-o bară metalică mică şi mobilă ce intră într-o ureche fixată pe toc; ivăr. **2.** Dispozitiv care serveşte la blocarea mecanică automată sau comandată a unui organ mobil al unui sistem tehnic.

ZĂVORÎ vb. IV (<*zăvor*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) încuia cu zăvorul; a pune zăvorul (la uşă). ◆ Tranz. A bloca intenţionat, cu ajutorul unui zăvor, deplasarea unui obiect sau a unei piese dintr-un ansamblu faţă de un alt obiect sau faţă de o altă piesă. ◆ Tranz. A întemniţa pe cineva. **2.** Tranz. (Pop.) A băga, a lega pe cineva în cătuşe, în fiare.

ZBAT s.n. (<*zbate*) Paletă metalică sau de lemn, montată la periferia unei roţi, care constituie propulsorul unui tip de nave cu aburi destinate navigaţiei pe ape interioare cu adîncime mică.

ZBÁTE vb. III refl. (lat. pop. *exbattere=battuere*) **1.** (Despre fiinţe) A se mişca brusc şi violent (din cauza durerii sau pentru a se elibera dintr-o strînsoare); a se zvîrcoli; a se smuci. ◆ Fig. A se chinui, a suferi cumplit. ◆ (Despre părţi ale corpului) A se mişca (ritmic), a palpita, a zvîcni. ◆ A depune eforturi maxime, a se strădui din răsputeri pentru atingerea unui scop. **2.** A se mişca cu putere încoace şi încolo; a se învolbura, a se învîrteji.

ZBENG s.n. (<scr. *zbeg*) Neastîmpăr, zburdălnicie, zbenguială. ◆ Fig. Cîntec vesel, săltăreţ.

ZBENGUÍ vb. IV refl. (<*zbeng*) A se juca sărind şi alergînd; a zburda. ◆ A se lua la harţă, a se hîrjoni.

ZBICÉR s.m. (<*zbici*, reg. *bici*) Nume dat căluşarului care pocneşte din bici în timpul jocului.

ZBICÍ vb. IV refl. şi tranz. A (se) usca la suprafaţă; a (se) zvînta.

ZBIERÁ vb. I intranz. (lat. **exbelare*) **1.** (Despre animale) A scoate zbierete. **2.** (Despre oameni) A vorbi tare şi strident; a ţipa, a striga. ◆ A plînge, a se tîngui cu glas tare.

ZBIÉRET s.n. (<*zbiera*) **1.** Urlet specific pe care îl scoate un animal. **2.** Strigăt puternic de mînie, de spaimă, de durere etc. pe care îl scoate un om.

ZBILŢ s.n. **1.** Laţ de sîrmă cu care hingherii prind cîinii fără stăpîn. **2.** Unealtă alcătuită dintr-un cîrlig fixat pe o coadă, cu care se trag din apă peştii mari după ce au fost prinşi.

ZBIR s.m. (<fr. *sbire*, it. *sbirro*) Om aspru, crud, brutal. ◆ (Rar) Agent fiscal; zapciu. ◆ Fig. Opresor.

ZBÎRCÍ vb. IV refl. (cf.bg. *bărča*) (Despre piele) A se strînge, formînd cute; a face zbîrciturі, riduri; a se încreţi, a se rida. ◆ (Rar) A se crispa.

ZBÎRCIÓG s.m. (cf.scr. *smrčak*, după *zbîrci*) Nume dat mai multor specii de ciuperci comestibile, cu pălăria zbîrcită, brună-negricioasă sau cenuşie-roşcată (*Morchella*). ◇ *Zbîrciogi-graşi* = nume dat mai multor specii de ciuperci comestibile din pădurile de conifere, cu pălăria zbîrcită, cărnoasă şi umflată, în formă de căciulă, brună-roşcată, brună-negricioasă sau albă-gălbuie (*Gyromitra*).

ZBÎRCITÚRĂ s.f. (<*zbîrci*) Încreţitură (a pielii); rid, cută.

ZBÎRLÍ (ZBURLÍ) vb. IV **1.** Refl. (Despre păr, blană, pene) A se ridica, a face să se ridice (sau a crea impresia că se ridică) în sus (de spaimă, de mînie etc.); a (se) ciufuli, a (se) încîlci. **2.** Tranz. A agita suprafaţa unei ape. **3.** Refl. Fig. (Despre fiinţe) A se supăra, a se înfuria. **4.** Refl. Fig. (Despre vreme) A se strica.

ZBÎRLÍT, -Ă adj. (<*zbîrli*) **1.** (Despre păr, pene, blană etc.) Care este ridicat (în dezordine) în sus; ciufulit; (despre fiinţe) cu părul sau cu penele ciufulite. **2.** Fig. (Despre oameni) Înfuriat, supărat, mînios.

ZBÎRN interj. (form.onomat.) Cuvînt care imită zgomotul produs de zborul insectelor, de vibraţia unei coarde etc. ◆ (Substantivat, n.) Zbîrnîit.

ZBÎRNÎÍ vb. IV intranz. (form.onomat.) **1.** A produce un sunet asemănător cu bîzîitul insectelor, cu vibrarea unei coarde, a unui motor etc. **2.** (Despre vînt) A vîjîi. **3.** (Rar; despre oameni) A-şi manifesta nemulţumirea murmurînd.

ZBÎRNÎITÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*zbîrnîi*) **1.** Adj. Care zbîrnîie. ◆ Fig. Sensibil, delicat, vibrant. **2.** S.f. Fişie de hîrtie fixată în partea de sus a zmeului, care vibrează în bătaia vîntului. **3.** S.f. Jucărie făcută dintr-o scîndurică legată cu o sfoară şi care, fiind învîrtită, zbîrnîie; p.ext. orice jucărie care produce un sunet specific, vibrant.

ZBOR[1] s.n. (<*zbura*) **1.** Mod de planare, de deplasare în aer a unui corp (a unei păsări, a unei insecte, a unui obiect etc.) cu ajutorul aripilor şi a căror sustentaţie poate fi realizată fie cu un consum de energie din interior (ex. la *păsări*, la *avioane* etc.) sau din exterior (ex. la *planoare*, la *zmeie* etc.), fie fără consum de energie (ex. la *aerostate*), fie prin mişcare balistică; p.ext. deplasare în spaţiu a unei rachete sau a unei astronave. ◇ *Platformă de zbor* = platformă (pe un aerodrom sau pe puntea unui portavion) de pe care decolează avioanele. ◇ Loc. adv. *Din* (sau *în*, *într-un*) *zbor* = a) în timpul zborului; b) iute, în fugă; c) dintr-o dată; d) în treacăt. ◇ *A-şi lua zborul* = a) a se ridica în aer, a zbura; b) a începe să alerge repede; c) a evada, a fugi; d) a dispărea, a se pierde; e) fig. (rar) a începe să se dezvolte; a-şi lua avînt. ◆ Fig. Deplasare rapidă, bruscă, prin aer a unui obiect aruncat sau purtat de vînt. **2.** Fig. Mers iute, vijelios; goană, fugă, viteză. ◆ Avînt, elan.

ZBOR[2] s.n. (<sl. *sŭborŭ*, bg. *sbor*) (Înv. şi reg.) Bîlci, tîrg anual; p.ext. piaţă publică.

ZBÓRNIC s.n. (<bg. *sbornik*) (Înv.) **1.** Culegere cuprinzînd legende hagiografice, comentarii religioase, lucrări literare diverse etc. **2.** Codice manuscris alcătuit prin copierea laolaltă a unor texte variate (relatări istorice, scrieri religioase şi apocrife, lucrări literare etc.).

ZBORŞÍ vb. IV (cf. *borşi*) **1.** Refl. (Despre oameni) A deveni furios, ameninţător; a manifesta agresivitate; a ţipa, a striga la cineva. **2.** Tranz. (Despre păsări, animale) A-şi zbîrli penele, părul. ◆ A ciufuli părul unei persoane. **3.** Refl. (Despre unele alimente) A începe să se altereze, să fermenteze, căpătînd un aspect şi un gust neplăcut, specific; a se acri.

ZBÚCIUM s.n. (<*zbuciuma*) **1.** Stare de nelinişte sufletească; frămîntare, neastîmpăr. **2.** Mişcare zbuciumată, agitaţie; tumult, învălmăşeală.

ZBUCIUMÁ vb. I (<*buciuma*) **1.** Refl. A se frămînta sufleteşte; a se zvîrcoli, a se chinui. **2.** Refl. şi tranz. A (se) mişca cu neastîmpăr, cu nelinişte; a (se) agita.

ZBUCIUMÁT, -Ă adj. (<*zbuciuma*) **1.** Care este tulburat; neliniştit, îngrijorat. **2.** Agitat, tumultuos.

ZBURÁ vb. I (lat. **exvolare*) **1.** Intranz. (Despre păsări, insecte etc.) A se ridica şi a se deplasa în aer cu ajutorul aripilor. ◆ A se deplasa în zbor, a-şi lua zborul. ◆ (Despre lucruri) A se menţine în aer planînd (purtat de curenţi); a străbate aerul cu mare viteză (fiind aruncat sau lansat cu putere). **2.** Intranz. (Despre aparate de zbor) A se deplasa pe calea aerului; (despre oameni) a călători cu un aparat de zbor. **3.** Intranz. Fig. (Despre fiinţe sau vehicule) A merge foarte iute; a alerga, a goni. ◆ (Despre oameni) A parcurge spaţii mari cu repeziciune. ◆ (Despre timp) A trece, a se scurge repede. ◆ (Despre gînduri) A se succeda cu repeziciune. **4.** Tranz. Fig. A smulge pe cineva sau ceva de la locul său, a prăvăli, a răsturna. ◆ Intranz. (Rar) A cădea, a se prăbuşi, a se prăvăli.

ZBURÁT, -Ă adj. (<*zbura*) **1.** Care este împrăştiat, risipit (de vînt). **2.** Fig. (Rar; despre timp) Care a trecut (repede).

ZBURĂTÁCÍ vb. IV (<*zbura*) **1.** Tranz. A arunca cu ceva într-un pom (pentru a face să cadă fructele) sau într-o pasăre (pentru a o face să zboare). **2.** Intranz. şi refl. (Despre păsări) A bate din aripi, înălţîndu-se de la pămînt; a face zboruri scurte, aproape de pămînt. ◆ Tranz. A împrăştia, a spulbera. **3.** Intranz. şi refl. (Despre pui; p.ext. despre copii) A se dezvolta, a creşte; a deveni independent; a se răzleţi. ◆ Tranz. Fig. A ajuta pe cineva să-şi facă un rost în viaţă.

ZBURĂTĂCÍT, -Ă adj. (<*zburătăci*) (Despre pui; p.ext. despre copii) Care a crescut mare; mărişor.

ZBURĂTÓR, -OÁRE adj., s.m., s.f. (<*zbura*) **I.** Adj. **1.** Care zboară; care poate să zboare. ◆ Pentru zbor, de zbor. **2.** Care pluteşte în aer (purtat de vînt). **II.** S.m. **1.** Aviator. **2.** (În mitologia populară românească) Fiinţă fabuloasă, imaginată ca un spirit care chinuie noaptea în somn fetele şi femeile; (în literatura romantică) personificarea sentimentului erotic, a dorului de bărbatul iubit; imaginea idealizată a iubitului. **3.** Numele unei vele pătrate, montată a patra de la bază pe un catarg al unei nave cu pînze; verga care susţine o astfel de velă. **III.** S.f. **1.** Pasăre; animal care zboară. **2.** Plantă erbacee cu tulpina înaltă, cu florile roşii-purpurii, cu fructele în formă de capsule cu numeroase seminţe prevăzute cu peri mătăsoşi, folosită în medicina populară (*Epilobium angustifolium*).

ZBURĂTÚRĂ s.f. (<*zbura*) **1.** Bucată scurtă de lemn cu care se aruncă în cineva sau în ceva; scurtătură. ◆ Aşchie, ţandără. ◆ Bucată de plumb sau de fier cu care se încărcau armele de foc. **2.** Mişcare de aruncare; distanţă pînă la care ajunge un lucru aruncat.

ZBURDĂ vb. I intranz. A se juca, a alerga plin de voioşie (săltînd); a se zbengui; a se manifesta lipsit de seriozitate (şi de griji).

ZBURDÁLNIC, -Ă adj. (<*zburda*) (Despre animale) Care zburdă; (despre oameni) vioi, neastîmpărat; p.ext. uşuratic. ◆ Fig. (Despre stări sufleteşti sau manifestări ale oamenilor) Plin de elan, de avînt, de vioiciune; avîntat.

ZBURDÁLNICÍE s.f. (<*zburdalnic*) Însuşirea de a fi zburdalnic; neastîmpăr, vioiciune. ◆ Manifestare, faptă a celui zburdalnic; joc, petrecere; nebunie.

ZDRÁVĂN, -Ă adj. (<sl. *sŭdravĭnŭ*) **1.** Robust, voinic, viguros, puternic. ◆ (Adverbial) Cu putere, tare; voinicеşte. **2.** Sănătos, întreg, neatins, nevătămat. **3.** Puternic, solid, durabil. ◆ (Adverbial) Din plin, mult.

ZDREÁNŢĂ s.f. (cf.sl. *sŭdranŭ*) **1.** Bucată, fîşie ruptă dintr-o pînză sau dintr-un obiect de pînză; haină, rufă sau pînză uzată şi ruptă. ◆ Fig. (Fam.) Om de nimic; lepădătură, secătură. **2.** (La pl.) Un fel de aluat subţire făcut din făină şi ouă, care, turnat şi fiert în supă, formează mici fîşii.

ZDRELÍ vb. IV tranz. şi refl. A (se) răni uşor, cu mici jupuituri ale pielii; a (se) juli.

ZDRENŢĂRÓS, -OÁSĂ adj. (<*zdreanţă*) (Despre îmbrăcăminte) Cu zdrenţe; rupt, uzat. ◆ (Despre oameni; şi substantivat) Îmbrăcat în haine foarte uzate, sărăcăcioase.

ZDRENŢUÍ vb. IV refl. (<*zdreanţă*) (Despre obiecte de pînză, stofă etc.) A se face zdrenţe; a se rupe, a se sfîşia.

ZDRENŢUÍT, -Ă adj. (<*zdrenţui*) Care este prefăcut în zdrenţe; rupt, sfîşiat. ◆ (Despre oameni) Îmbrăcat în zdrenţe.

ZDROBÍ vb. IV (<sl. *sŭdrobiti*) **1.** Tranz.

A sfărîma, a strivi prin presare sau lovire. ◆ A nimici, a distruge. ◆ Fig. A mîhni, a supăra, a distruge sufleteşte. ◆ Refl. A se destrăma, a se distruge, a pieri. **2.** Refl. Fig. (Despre oameni) A se frămînta, a se agita; a se zbuciuma.

ZDROBÍT, -Ă adj. (<*zdrobi*) Care este sfărîmat, strivit; distrus, nimicit, învins. ◆ Fig. Sleit de puteri, extenuat. ◆ Fig. Copleşit de durere, demoralizat.

ZDROBITÓR, -OÁRE adj., s.f. (<*zdrobi*) **I.** Adj. **1.** Care zdrobeşte. ◆ Fig. Istovitor, extenuant. **2.** Care împrăştie orice îndoială; convingător, hotărîtor. **II.** S.f. Maşină de mărunţire sau de separare prin strivire, prin sfărîmare etc. a unor materiale textile, a unor produse agricole etc.

ZDRÚNCIN s.n. (<*zdruncina*) **1.** Zdruncinătură. ◆ Fig. Efort, oboseală mare. **2.** Fig. Tulburare sufletească, zbucium.

ZDRUNCINÁ vb. I tranz. **1.** A scutura puternic, a zgîlţîi, a zgudui; a clătina. **2.** Fig. A clătina din temelii o convingere, o concepţie etc.; a submina, a şubrezi. ◆ A impresiona mult, a cutremura.

ZDRUNCINÁT, -Ă adj. (<*zdruncina*) **1.** Clătinat, scuturat, zgîlţîit. ◆ Strivit, zdrobit. ◆ Fig. Slăbit, şubrezit; subminat. **2.** Fig. Tulburat sufleteşte, cutremurat.

ZDRUNCINĂTÚRĂ s.f. (<*zdruncina*) **1.** Acţiunea de a zdruncina şi rezultatul ei; zdruncin. **2.** Fig. Tulburare, dezechilibru.

ZEÁMĂ s.f. (lat. *zema*) **1.** Fel de mîncare pregătit din fiertură de carne sau de legume; apa în care fierb bucatele; sos. **2.** Lichid pe care îl conţin celulele şi ţesuturile vegetale; suc de fructe sau de plante. **3.** Nume generic pentru diverse lichide. **4.** (CHIM.) *Zeamă bordeleză* = suspensie de culoare albastră de sulfat bazic de cupru în apă, obţinută prin adăugarea unei soluţii de sulfat de cupru în lapte de var, cu proprietăţi fungicide.

ZEAMÍL s.n. (den.com.) Produs alimentar dietetic, uşor asimilabil de organism, obţinut prin tratarea amidonului din porumb cu hidroxid de sodiu.

ZEBRÁT, -Ă adj. (<*zebră*) Cu dungi (ca blana zebrei); vărgat.

ZÉBRĂ s.f. (<fr. *zèbre*) **1.** (La pl.) Nume generic dat speciilor de cai sălbatici africani cu blana vărgată cu dungi alternative, deschise şi închise; (şi la sg.) animal care face parte din fiecare dintre aceste specii. **2.** Zonă de marcare a locului de traversare a străzii pentru pietoni, constînd în dungi paralele, albe sau galbene.

zebră

ZÉBU s.m. (<fr. *zébu*) Animal mamifer domesticit din ţările tropicale, asemănător cu boul, care are pe spate o cocoaşă de grăsime (*Bos indicus*).

ZÉCE num.card., s.m. (<lat. *decem*) **1.** Număr care este situat în numărătoare între nouă şi unsprezece; se indică prin cifra 10 (sau X). ◇ (Adjectival) *Zece zile.* ◇ (Substantivat) *Au venit zece.* ◇ (Cu valoare de num. ordinal) *Apartamentul zece.* ◇ (Precedat de "cîte", intră în componenţa num. distributiv) *Cîte zece.* ◇ (Precedat de prep. "de" şi urmat de "ori", intră în componenţa num. adverbial) *A mers de zece ori.* ◇ (Intră în componenţa numeralelor cardinale compuse de la unsprezece pînă la nouăsprezece). *Treisprezece.* ◇ (Intră în componenţa numeralelor cardinale compuse de la douăzeci pînă la nouăzeci şi nouă) *Douăzeci şi cinci.* **2.** S.m. Semn grafic care reprezintă numărul zece. ◆ Nota zece. **3.** S.m. Carte de joc marcată cu zece puncte.

ZÉCELEA, ZÉCEA num.ord. (<*zece*) (Precedat de art. "al", "a"; de obicei adjectival) Care este situat în numărătoare între al nouălea şi al unsprezecelea.

ZECÉR s.m. (<*zece*) (Reg.) Zece; cifră, ban, carte de joc etc. avînd valoarea de 10 unităţi.

ZECÍCĂ s.f. (<*zece*) Carte de joc avînd pe ea 10 puncte.

ZECIMÁL, -Ă adj., s.f. (<*decimal*, după *zece*) **1.** Adj. Care se bazează pe rapoarte ale numărului zece şi pe puterile lui. ◇ *Număr zecimal* = număr a cărui parte fracţionară este exprimată printr-o fracţie zecimală. ◇ *Fracţie zecimală* = fracţie al cărei numitor este egal cu o putere întreagă şi pozitivă a numărului zece. *Logaritm zecimal* = logaritmul unui număr în sistemul cu baza zece. *Sistem zecimal* = sistem de unităţi de măsură în care multiplii şi submultiplii unităţilor principale au valori egale cu puteri întregi, pozitive sau negative, ale numărului zece. *Balanţă zecimală* sau *cîntar zecimal* = balanţă cu braţe inegale, care permite echilibrarea greutăţilor de măsură cu greutăţi etalonate de zece ori mai mici. *Clasificare zecimală* = sistem de clasificare a cărţilor în biblioteci după conţinut (elaborat de bibliotecarul american M.Dewey), folosind pentru notare cifre de la zero la nouă şi avînd la bază împărţirea cunoştinţelor umane în zece clase, fiecare clasă avînd zece diviziuni, fiecare diviziune avînd zece subdiviziuni etc. **2.** S.f. Fiecare dintre cifrele scrise la dreapta virgulei într-un număr zecimal.

ZECÍME s.f. (<*zece*) **1.** A zecea parte dintr-un întreg împărţit în zece părţi egale; număr egal cu a zecea parte dintr-o unitate. ◆ Prima cifră din dreapta virgulei la numerele zecimale. **2.** (În sistemul fiscal din trecut) A zecea parte, care revenea judeţului sau comunei, din impozitul plătit de cetăţeni statului.

ZECIUÍ vb. IV tranz. (<*zece*) **1.** (Înv.) A lua a zecea parte din produsele cuiva; a dijmui. ◆ (Fam.) A-şi însuşi (cu forţa) o parte din lucrurile cuiva; a fura. **2.** (Despre boli, calamităţi naturale etc.) A face multe victime; a decima.

ZECIUIÁLĂ s.f. (<*zeciuire*) (Înv.) Dare anuală cuprinzînd a zecea parte din recolta de cereale, de vite etc.; dijmă. ◆ A zecea parte din produsele obţinute (prin muncă), care se dă cuiva (sau pe care o revendică sau o ia cu forţa cineva) ca plată.

ZÉCIURI s.n.pl. (Pop.) Motive (geometrice) decorative.

ZEFÍR s.n. (<fr. *zéphyr*, lat. *zephyrus*) **1.** Vînt slab, călduţ, care bate primăvara dinspre S-V. **2.** Ţesătură uşoară de bumbac mercerizat, de o singură culoare sau cu dungi colorate, din care se confecţionează obiecte de lenjerie; (la pl.) diferite sorturi din această ţesătură.

ZEFLEMEÁ s.f. (<tc. *zevklenmek*) Ironie uşoară, glumă batjocoritoare; batjocură.

ZEFLEMISÍ vb. IV tranz. (<*zeflemea*) A lua în rîs, a ironiza; a-şi bate joc (de cineva sau de ceva).

ZEFLEMÍST, -Ă adj. (<*zeflemea*) (Şi substantivat) Ironic, batjocoritor, zeflemitor.

ZEFLEMITÓR, -OÁRE adj. (<*zeflemea*) Care ironizează.

ZÉGHE s.f. **1.** Haină ţărănească lungă, cu croială largă, făcută din postav gros (şi împodobită cu găitane negre), care se poartă în regiunile muntoase. ◆ Haină ciobănească făcută din blană de oaie; şubă. **2.** Postav gros din care se fac unele haine ţărăneşti; dimie.

ZÉGRAS s.n. (<germ. *Seegras*) (BOT.) Iarbă-de-mare (*Zostera marina*).

ZEIFICÁ vb. I tranz. (<*zeu*, după *deifica*) A deifica.

ZEIFICÁT, -Ă adj. (<*zeifica*) (Despre obiecte, fiinţe, fenomene) Căruia i s-a atribuit putere divină.

ZEÍNĂ s.f. (<fr. *zéine*) Proteină vegetală, prezentă în boabele de porumb.

ZEITÁTE s.f. (<*zeu*, după *divinitate*) Divinitate păgînă; zeu, zeiţă.

ZEÍŢĂ s.f. (<*zeu*) Divinitate păgînă feminină. ◆ Epitet dat femeii adorate.

ZEL s.n. (<fr. *zèle*, lat. *zelus*) Rîvnă, sîrguinţă; ardoare, entuziasm. ◇ *Exces de zel* = sîrguinţă exagerată în realizarea unei acţiuni.

ZELÁR s.n. (<*za*) (Rar) Zale, platoşă.

ZELÓS, -OÁSĂ adj. (<*zel*) Plin de zel; sîrguincios.

ZEMÓS, -OÁSĂ adj. (<*zeamă*) (Despre fructe sau plante) Care au suc mult; cu zeamă; (despre mîncăruri gătite) cu zeamă multă, cu sos mult. ◆ (Substantivat, m.) Pepene galben.

ZEMUÍ vb. IV intranz. (<*zeamă*) A lăsa zeamă, a musti. ◆ Refl. A se zemoşi.

ZENANÁ (ZANANÁ) s.f. (<fr. *zenana*) Ţesătură cu urzeală de mătase şi cu bătaală de bumbac sau de vigonie, scămoşată pe dos şi cu un luciu pronunţat pe faţă, utilizată pentru confecţionarea unor obiecte de îmbrăcăminte de damă.

ZENCUÍRE s.f. Operaţie din procesul de tăbăcire vegetală, constînd în menţinerea pieilor, aşezate în straturi orizontale, în bazine de beton umplute cu zemuri tratate cu tananţi, mai concentrate decît cele folosite la pretăbăcire.

ZÉNDĂ s.f. (<fr. *zend*) Limbă indo-europeană, din grupul indo-iranian, din care derivă două limbi literare: vechea persană şi (zend-)avestica, în care sînt scrise textele sfinte (atribuite profetului Zoroastru) din *Avesta*.

ZENÍT s.n. (<fr. *zénith*) Punctul cel mai

înalt de intersecţie a verticalei locului cu sfera cerească, situat deasupra capului observatorului şi opus nadirului; amiază. ◆ Fig. Culme, apogeu, înălţime.

ZENITÁL, -Ă adj. (<fr. *zénithal*) Care aparţine zenitului, referitor la zenit. ◇ *Distanţă zenitală* = coordonată orizontală egală cu unghiul complementar înălţimii unui astru deasupra orizontului.

ZEOLÍT s.m. (<fr. *zéolit(h)e*; cf.gr. *zein* "a fierbe" +*lithos* "piatră") Grup de minerale cuprinzînd alumosilicaţi naturali, hidrataţi de calciu, de sodiu, de potasiu, de bariu şi de stronţiu, uneori de magneziu, de mangan etc., sub formă de cristale lamelare, fibroase, cu luciul sticlos-sidefos, de diferite culori, care au proprietatea de a-şi pierde treptat apa prin încălzire, modificîndu-şi volumul şi proprietăţile, şi care se utilizează la dedurizarea apei.

ZEONIFÉR s.n. Funicular cu cablu folosit pentru transportul persoanelor şi al mărfurilor.

ZEPPELÍN s.n. (<germ. *Zeppelin* <n.pr. [Ferdinand von] *Zeppelin*, inventator german) Dirijabil.

ZER s.n. Lichid galben-verzui, care se separă din lapte, după coagulare, la prepararea brînzeturilor, şi care este folosit la prepararea lactozei, a urdei etc. ◆ Lichid verzui care se scurge din iaurt sau din laptele de vacă prins. ◆ Zară.

ZERDICEÁF s.m. (<tc. *zerdeçav*) Plantă erbacee din ale cărei rădăcini se extrage un colorant galben (*Curcuma longa*); p.ext. substanţă colorantă galbenă extrasă din această plantă.

ZERMACÚP s.m. (<tc. *zermahbup*) Monedă turcească de aur, care a circulat şi în ţările române în sec. 18-19.

ZÉRO s.n. (<fr. *zéro*, it. *zero*; cf.ar. *sifr* "gol, nimic") **1.** (MAT.) Număr întreg situat în sistemul numeraţiei înaintea lui unu, care reprezintă o cantitate vidă (egal ca valoare cu diferenţa a două numere naturale egale între ele); se indică prin cifra 0. ◇ *A reduce* (ceva) *la zero* = a reduce cu totul importanţa unui lucru, a neglija sau a face să devină neglijabil ceva. ◆ Semn grafic care reprezintă numărul zero. **2.** Epitet dat unui om de nimic; nulitate. **3.** (FIZ.) Punct care serveşte drept origine a unei scări cu ajutorul căreia se exprimă valorile unei mărimi. ◆ Spec. Grad de temperatură fixat în unele sisteme de măsură a temperaturii (Celsius, Réaumur) la punctul de îngheţare a apei distilate la presiunea normală. ◇ *Zero absolut* = temperatură de minus 273 de grade Celsius, considerată ca cea mai joasă temperatură posibilă. **4.** (LINGV.) *Desinenţă* (sau *sufix*) *zero* = absenţa unui afix gramatical la o formă flexionară, care este marcată, faţă de alte forme cu afixe exprimate, tocmai prin lipsa unei mărci formale propriu-zise.

ZEROVALÉNT, -Ă adj. (<fr. *zérovalent*) (Despre elemente chimice) Care are valenţa zero; care nu se poate combina cu nici un element chimic.

ZÉSTRE s.f. (lat. *dextrae* "făgăduinţă solemnă") **1.** Avere (mobilă sau imobilă) dată unei fete (cu forme legale) cînd se măritǎ; dotă. ◆ Bunuri pe care le aduce o călugăriţă la intrarea sa în mănăstire. ◆ (Fam.) Totalitatea bunurilor care constituie averea cuiva. **2.** Totalitatea bunurilor care constituie averea unei comunităţi, a unei instituţii etc.

ZEŢÁJ s.n. (<fr. *setzage*) Metodă de separare sau de concentrare a minereurilor, care permite depunerea elementelor componente în ordinea greutăţii specifice a acestora.

ZEŢÁR s.m. (<germ. *Setzer*) Muncitor tipograf care aşază manual literele unui text în culegar după manuscris; culegător.

ZEŢĂRÍE s.f. (<*zeţar*) **1.** Meseria zeţarului. **2.** Încăpere în care lucrează zeţarii într-o tipografie; culegătorie.

ZEŢUÍ vb. IV tranz. (<germ. *setzen*) A aşeza literele unui text în culegar după manuscris; a culege.

ZEU s.m. (lat. *deus*) Divinitate păgînă; idol. ◆ Fig. Om cu însuşiri (fizice sau morale) excepţionale. ◆ (Fam.; ir.) Om cu putere; cu influenţă (politică); conducător, şef.

ZÉUGMĂ s.f. (<fr. *zeugma*) Figură de stil prin care se unesc gramatical două sau mai multe substantive cu un verb sau cu un adjectiv care, logic, nu se referă decît la unul din aceste substantive.

ZGÁIBĂ s.f. (lat. *scabia=scabies*) **1.** Bubă mică, zgîrietură, rană care începe să formeze o crustă. ◆ Coajă, crustă care se formează pe o rană prin coagularea sîngelui. **2.** (Pop.) Boală a vitelor, caracterizată de apariţia unor bubuliţe pe diferite părţi ale corpului.

ZGÁRDĂ s.f. (cuv.autoh.; cf.alb. *shkardhë*) **1.** Curea sau cerc de metal care se pune în jurul gîtului la cîini (şi de care se fixează o curea, un lanţ etc.). **2.** (Înv. şi pop.) Salbă, şirag de pietre scumpe.

ZGĂRDÚŢĂ s.f. (<*zgardă*) Panglică (cu mărgele) care împodobeşte masca flăcăilor care joacă turca de Anul Nou.

ZGĂU s.n. (Înv.) **1.** Pîntecele animalelor, în special pîntecele femeii; uter, matrice, mitră. **2.** Scobitură într-un organ al corpului uman. **3.** Gaură, deschizătură.

ZGÎÍ vb. IV (<*zgău*) **1.** Tranz. şi refl. A deschide tare, a holba ochii; a se uita cu insistenţă, a privi lung cu ochii larg deschişi. **2.** Refl. A se strîmba, a se schimonosi (în semn de batjocură).

ZGÎRCÉNIE s.f. (<*zgîrci*[2]) Însuşirea de a fi zgîrcit; caracterul zgîrcitului; avariţie.

ZGÎRCI[1] s.n. (<*zgîrci*[2]) **1.** Cartilaj. **2.** Unealtă formată dintr-o lamă metalică curbată, fixată pe un mîner, care este folosită (de dogar) pentru curăţarea muchiilor vaselor mici de lemn.

ZGÎRCÍ[2] vb. IV (<sl. *sŭgrŭčiti*) **1.** Tranz. şi refl. A (se) strînge, a (se) contracta, a (se) ghemui (din cauza frigului, a durerii etc.). ◆ Refl. (Despre plante) A se chirci, a degenera. **2.** Refl. Fig. A fi zgîrcit, a da dovadă de zgîrcenie; a se scumpi.

ZGÎRCÍT, -Ă adj. (<*zgîrci*[2]) **1.** (Despre fiinţe sau părţi ale corpului lor) Care este ghemuit, chircit; contractat. **2.** Fig. (Despre oameni; şi substantivat) Care face economii exagerate, care adună cu lăcomie bani, bunuri materiale; hapsîn, avar. ◆ Lipsit de generozitate. ◇ *Zgîrcit la vorbă* = care vorbeşte puţin şi cu chibzuială.

ZGÎRIÁ vb. I (lat. **scaberare* <*scaber*) **1.** Tranz. şi refl. A(-şi) face o rană superficială pe piele cu unghiile sau cu un obiect ascuţit. ◆ Tranz. A face (neintenţionat) pe ceva o urmă specifică cu un obiect ascuţit. ◇ *A zgîria hîrtia* = a scrie o literatură proastă. ◇ *Zgîrie-nori* = clădire înaltă cu foarte multe etaje. **2.** Tranz. Fig. A produce o senzaţie auditivă neplăcută, supărătoare. ◆ A impresiona în mod neplăcut gustul, mirosul.

ZGÎRIÉCI s.m. (<*zgîria*) (Pop.) Instrument format dintr-o piesă prismatică de lemn, în care se fixează două tije mobile cu vîrf metalic ascuţit, care este folosit pentru trasarea liniilor paralele pe faţa pieselor de lemn.

ZGÎRIETÚRĂ s.f. (<*zgîria*) Tăietură superficială pe suprafaţa unui obiect, făcută de un corp ascuţit şi dur; rană superficială, urmă lăsată pe piele de unghii, de gheare sau de un corp ascuţit.

ZGLĂVÓC, -OÁCĂ subst. (<bg. *glavoč*) **1.** S.f., rar, s.m. Peşte mic, cu capul mare şi turtit, cu corpul îngust, lipsit de solzi, de culoare cenuşie-cafenie, răspîndit în apele repezi de munte (*Cottus gobio*). **2.** S.m. Floare de cîneă (de toamnă). **3.** S.m. (BOT.) Albăstrea (*Centauria cianus*).

ZGLOBÍU, -ÍE adj. (<sl. *zlobivŭ*) Vioi, sprinten, zburdalnic. ◆ (Despre dansuri) Cu un ritm vioi, săltăreţ, vesel.

ZGÓMOT s.n. (<scr. *glomot*) **1.** Sunet supărător sau amestec de sunete puternice, discordante, neplăcute auzului. ◆ Gălăgie, vacarm; vuiet, tumult. **2.** *Zgomot de fond* = perturbaţie sonoră (de mică intensitate) care apare în orice mediu de transmitere a semnalelor. *Zgomot alb* = zgomot de bandă largă, folosit în măsurători electroacustice, caracterizat printr-un spectru continuu şi uniform într-un domeniu de frecvenţe specificat. *Zgomot roz* = zgomot de bandă largă, folosit în măsurători electroacustice, caracterizat prin energie constantă pe octavă.

ZGOMOTÓS, -OÁSĂ adj. (<*zgomot*) Care face (mult) zgomot. ◆ Plin de zgomot, de gălăgie.

ZGRĂBUNŢÍCĂ s.f. (<*zgrăbunţă*, pop. "bubuliţă") Plantă erbacee, anuală, din familia compozitelor, cu tulpina ramificată, cu frunzele ovale sau eliptice, peţiolate, cu florile galbene, dispuse în capitule mici (*Lapsana communis*).

ZGREPŢĂNÁ vb. I (Pop.) **1.** Intranz. A zgîria, a rîcîi. ◆ Refl. A se scărpina. ◆ Tranz. A ara la suprafaţă, a zgîria pămîntul. **2.** Refl. A se căţăra, a se urca pe ceva, agăţîndu-se cu ghearele. ◆ A se agăţa, a se prinde de ceva (cu unghiile, cu ghearele).

ZGRIBULÍ vb. IV intranz. şi refl. A tremura şi a se strînge; a se ghemui de frig.

ZGRIBULÍT, -Ă adj. (<*zgribuli*) Care stă strîns, ghemuit, tremurînd de frig. ◆ (Despre blana animalelor) Zbîrlit de frig.

ZGRÍPŢOR s.m. (cf.ngr. *ghrips*) **1.** Specie de acvilă mare (*Aquila heliaca*) ◆ (Înv.) Stemă care reprezintă un vultur cu două capete. **2.** Monedă austriacă de argint (care a circulat şi în ţările române în sec.17-18) avînd imprimată pe o parte stema cu vulturul cu două capete. **3.** Animal fantastic, uriaş, cu aripi şi cu gheare de pasăre. ◆ Motiv ornamental folosit în ceramica medievală românească, reprezentînd acest animal. **4.** Fig. Om rău, zgîrcit.

ZGRIPŢORÁŞ s.m. (<*zgripţor*) Diminutiv

al lui zgripţor. ◆ Veche monedă austriacă valorînd 10 creiţari, care avea imprimată pe una dintre feţe stema cu acvila bicefală.

ZGRIPŢUROÁICĂ s.f. (<*zgripţor*) Personaj fantastic imaginat ca o femeie rea, cu puteri supranaturale. ◆ Fig. Femeie bătrînă, zgîrcită şi rea.

ZGRÚNŢUR s.m. (cf. *grunzuri*, pl. lui *grunz*) Bucăţică dintr-o materie tare şi fărîmicioasă.

ZGRUNŢURÓS, -OÁSĂ adj. (<*zgrunţur*) Cu asperităţi, cu zgrunţuri; grunzuros.

ZGUDUÍ vb. IV **1.** Refl. şi tranz. A se cutremura sau a face să se cutremure, a (se) clătina din temelie; a (se) scutura cu putere, a (se) zdruncina. ◆ Tranz. Fig. A tulbura, a frămînta; a zdruncina convingerile, conştiinţa cuiva. **2.** Tranz. Fig. A impresiona, a emoţiona puternic; a înfiora, a mişca.

ZGUDUÍT, -Ă adj. (<*zgudui*) Agitat, frămîntat. ◆ Impresionat, emoţionat puternic.

ZGUDUITÓR, -OÁRE adj. (<*zgudui*) **1.** Care zguduie. **2.** Fig. Care emoţionează puternic; impresionant.

ZGUDUITÚRĂ s.f. (<*zgudui*) **1.** Scuturătură puternică; zdruncinătură; şoc. **2.** Fig. Înfiorare, cutremurare.

ZGÚRĂ s.f. (cuv.autoh.; cf.alb. *zgjyrë*, bg. *zgurija*) **1.** Partea minerală fuzibilă din cenuşa cărbunilor, care se aglomerează în procesul de solidificare. ◆ Funingine. **2.** Reziduu rezultat în procesul de extragere a metalelor din minereuri sau la topirea metalelor, constituit din oxizi formaţi în procesul tehnologic, din silicaţi, din reziduuri nearse etc. ◆ Strat de oxizi metalici format deasupra unei suduri executate cu arc electric. **3.** Cenuşă solidificată.

ZGURÍT, -Ă adj. **1.** Acoperit cu zgură, plin de zgură. **2.** Care a devenit zgură; ars; negru.

ZGURÓS, -OÁSĂ s.f. (<*zgură*) Ca zgura; cu zgură; ars.

ZI s.f. (lat. *dies*) **1.** Interval de timp cuprins între răsăritul şi apusul soarelui; p.ext. lumină solară; interval de timp de 24 de ore corespunzător unei rotaţii a Pămîntului în jurul axei sale. ◆ (ASTR.) Interval de timp între două culminaţii succesive ale unui astru. ◇ (Determinînd noţiunile "an", "lună", pentru a le sublinia durata). *Trei ani de zile.* ◇ Loc. adj. *De toate zilele* = de fiecare zi; p.ext. comun, obişnuit. *De zi cu zi* = zilnic. *Zi de* (sau *cu*) *zi* = a) zilnic; p.ext. necontenit, continuu; b) din ce în ce; treptat, progresiv. Loc.adv. *La zi* = a) zilnic; b) la ziua, la data cerută; c) la curent. *Din zi în zi* = a) de azi pe mîine; fig. fără termen precis; la infinit; b) în fiecare zi; p.ext. din ce în ce. *De la o zi la alta* = zilnic; p.ext. repede, văzînd cu ochii. *În toate zilele* = în fiecare zi, oricînd. *Către ziuă* = spre dimineaţă; înainte de a se lumina. *Pînă în* (sau *la*) *ziuă* sau *de cu ziuă* = pînă a nu se lumina; dis-de-dimineaţă. *Peste zi* = în cursul zilei. *Zi şi noapte* = tot timpul, fără întrerupere; fig. fără preget. *Toată ziua* = de dimineaţă pînă seara; p.ext. fără întrerupere, mereu. ◇ *Zi solară adevărată* = interval de timp între două treceri succesive ale Soarelui la acelaşi meridian. *Zi solară mijlocie* = interval de timp (cu durata constantă de 24 de ore) între două treceri succesive ale unui soare fictiv la acelaşi meridian. *Zi siderală* = interval de timp (cu durata de 23 de ore, 56 de minute şi 4 secunde) între două treceri consecutive ale oricărei stele la acelaşi meridian. *Zi calendaristică* (sau *civilă*) = interval de timp cuprins între miezurile a două nopţi consecutive. *Zi-muncă* = unitate de măsură convenţională folosită ca etalon pentru stabilirea salariului. ◆ (Adverbial) În timpul zilei, în fiecare zi. ◆ (Articulat; urmat de o determinare în genitiv sau introdusă prin prep. "de") Data, momentul în care s-a întîmplat sau urmează să se întîmple ceva; termen. *Zi aniversară* sau *ziua naşterii* (sau *de naştere*) = aniversare. *Ziua (numelui) cuiva* = onomastica cuiva. ◇ *Ziua de astăzi* (sau *de azi*) = perioada de timp în care trăim, prezentul. *Ziua de mîine* = viitorul. *Ziua de ieri* = trecutul. *A căuta ziua de ieri* = a căuta ceva ce nu există. (În unele credinţe religioase) *Ziua de apoi* = momentul în care viii şi morţii vor fi chemaţi la judecata lui Dumnezeu. ◇ (Ca termen calendaristic) *Ziua de 1 Decembrie.* ◇ (În titulatura sărbătorilor sau a anumitor date fixe) *Ziua copilului.* **2.** (La pl.) Viaţă, existenţă, trai. ◆ (La pl.; cu determinări care precizează o perioadă de timp) Vreme.

ZIÁR s.n. (<*zi*, după it. *diario*) Publicaţie periodică (cotidiană), în care se tipăresc ştiri şi informaţii actuale din toate domeniile de activitate; gazetă, jurnal.

ZIARÍST, -Ă s.m. şi f. (<*ziar*) **1.** Persoană care lucrează în redacţia unui ziar, a unei reviste etc. sau care colaborează la ele; gazetar, jurnalist. **2.** (Fam.) Persoană care vinde sau distribuie ziarele.

ZIARÍSTIC, -Ă adj., s.f. (<*ziarist*) **1.** Adj. Care aparţine ziaristului sau ziaristicii; privitor la ziarist sau la ziaristică; gazetăresc, jurnalistic. **2.** S.f. Profesiunea de ziarist; domeniul de activitate al ziaristului; gazetărie, jurnalistică.

ZIBELÍNĂ s.f. (<fr. *zibeline*) **1.** (ZOOL.) Samur (*Martes zibellina*); p.restr. blana (prelucrată a) acestui animal. **2.** Ţesătură făcută din fire de lînă de calitate bună, (foarte) puţin răsucite, dezlînate şi scămoşate, pentru a căpăta aspectul blănii de zibelină.

ZICÁLĂ s.f. (<*zice*) Zicătoare, proverb.

ZICĂTOÁRE s.f. (<*zice*) Frază scurtă, uneori rimată, asemănătoare maximei, prin care se exprimă o constatare de ordin general, filozofic, un principiu etic, o normă de conduită etc.; specie folclorică cuprinzînd astfel de fraze.

ZÍCE vb. III tranz. (lat. *dicere*) **1.** A exprima ceva prin cuvinte; a spune, a rosti cu voce tare; p.ext. a vorbi. ◆ A se adresa cuiva; a vorbi, a spune ceva (cuiva). ◆ (Despre texte) A menţiona, a relata, a scrie. **2.** A afirma, a declara; a susţine, a pretinde. ◆ A promite. ◆ A răspunde, a riposta; a invoca. ◆ A reproşa, a obiecta. ◆ A tăgădui, a contesta. ◆ A sfătui, a îndemna; a porunci, a ordona. **3.** A cînta (din gură sau la un instrument muzical); a doini. **4.** A-şi da, a-şi spune părerea; p.ext. a gîndi, a socoti, a crede. ◇ *Să zicem* = a) să presupunem, să admitem; b) de exemplu. ◆ (La optativ sau la conjunctiv) A avea sau a lăsa impresia că... . **5.** A se adresa cuiva rostindu-i numele; a numi un obiect cu numele lui; p.ext. a pune nume, a porecli.

ZÍCERE s.f. (<*zice*) **1.** Acţiunea de a zice şi rezultatul ei; cuvînt, vorbire; ceea ce se exprimă prin cuvinte. ◆ Expresie, zicală.

ZID s.n. (<sl. *zidŭ*) Element de construcţie (aproape) vertical, cu grosime (relativ) mică în raport cu celelalte dimensiuni, executat din cărămizi, din blocuri de piatră etc., aşezate ordonat unele peste altele (şi unite printr-un liant), sau din beton, destinat să delimiteze şi să izoleze un spaţiu ori să susţină alte elemente de construcţie, alcătuind un perete, o îngrădire etc. ◇ Loc. adv. *Între (cele patru) ziduri* = în interiorul unei clădiri. *A face zid împrejurul cuiva* = a înconjura pe cineva din toate părţile pentru a-l apăra; fig. a se solidariza cu cineva, a se uni în jurul cuiva. ◇ *Zid sonic* = barieră imaginară referitoare la depăşirea vitezei sunetului.

ZIDÁR s.m. (<*zid*) Lucrător specializat în executarea unor lucrări de construcţie din zidărie sau din mortar, precum şi de finisare a betonului după turnare.

ZIDĂRÍE[1] s.f. (<*zid*) Lucrare de construcţie făcută din zid; element al unei construcţii făcut din zid; p.ext. construcţie.

ZIDĂRÍE[2] s.f. (<*zidar*) Meseria zidarului.

ZIDÍ vb. IV tranz. (<sl. *zidati*) **1.** A construi un zid; p.gener. a ridica o clădire; a clădi, a construi. ◆ Refl. Fig. A se forma; a se înălţa. **2.** A închide într-un zid sau între ziduri. **3.** (În concepţia creştină; despre Dumnezeu). A crea (lumea).

ZIDÍRE s.f. (<*zidi*) **1.** Acţiunea de a zidi şi rezultatul ei. **2.** Concr. Construcţie, clădire, edificiu. **3.** (În concepţia creştină) Creaţia săvîrşită de Dumnezeu. ◆ Făptură, fiinţă.

ZIDÍT, -Ă adj. (<*zidi*) **1.** Care este executat din zidărie. **2.** (Despre uşi, ferestre) Care este închis, astupat cu un zid. **3.** (Despre oameni) *Bine zidit* = bine făcut; voinic, solid.

ZIDITÓR, -OÁRE subst. (<*zidi*) **1.** S.m. şi f. Persoană care zideşte; p.ext. întemeietor. **2.** S.m. art. (În religia creştină; cu valoare de n.pr.) Dumnezeu.

ZIGOMÁTIC, -Ă adj. (<fr. *zygomatique*) Care aparţine zigomei, care se referă la zigomă. ◇ *Apofiză zigomatică* = apofiză inferioară a osului temporal. *Arcadă zigomatică* = arcadă osoasă formată prin unirea apofizei zigomatice cu osul molar. *Os zigomatic* = zigomă.

ZIGÓMĂ s.f. (<fr. *zygoma*) Prelungire a osului temporal, care leagă acest os cu osul molar.

ZIGOMÓRF, -Ă adj. (<fr. *zygomorphe*; cf.gr. *zygon* "jug" + *morphe* "formă") (Despre flori) Care are un singur plan de simetrie, putînd fi median (la mazăre sau salcîm), transversal (la brebenei), oblic (la petunii).

ZIGOSPÓR s.m. (<fr. *zygospore*; cf.gr. *zygon* "jug"+*spora* "sămînţă") Zigot.

ZIGÓT s.m. (<fr. *zygote*) Celulă diploidă rezultată din unirea a doi gameţi haploizi; ou fecundat.

ZIGURÁT s.n. (<fr. *ziggourat*) (În arhitectura mesopotamiană) Edificiu de forma unei piramide în trepte, pe a cărei ultimă platformă se afla un templu.

ZIGZÁG s.n. (<fr. *zigzag*, germ. *Zickzack*) Linie frîntă. ◇ Loc.adv. *În zigzag* = în formă de linie frîntă.

ZILÉR, -Ă (ZILIÉR, -Ă) s.m. şi f. (<*zi*) Muncitor angajat şi plătit cu ziua.

ZÍLNIC, -Ă adj. (<*zi*) (Şi adverbial) De fiecare zi, cotidian; p.ext. obişnuit.
ZIMÁZĂ s.f. (<fr. *zymase*) Enzimă prezentă în drojdia de bere, cu rol în fermentaţia alcoolică a zaharurilor.
ZIMBÍL s.n. (<tc. *zembil*) Coş împletit din papură sau din rogoz.
ZÍMBRU s.m. (<sl. *zonbrŭ*) Specie de bovid sălbatic, pe cale de dispariţie, ocrotit în rezervaţiile naturale (din pădurile Dragoş-Vodă — Piatra-Neamţ, Trivale - Piteşti şi în Munţii Haţegului — pădurea Slivuţ), masiv, cu capul mare, avînd coarnele mici, îndoite în afară, în faţă şi în sus, cu corpul acoperit cu o blană deasă, pîsloasă, care formează un moţ înapoia capului, cu barba şi cu coama mare, atîrnînd în jos pînă pe partea inferioară a gîtului (*Bison bonasus*).

zimbru

ZIMOGÉN s.n. (<fr. *zymogène*; cf.gr. *zyme* "ferment"+*gennan* "a produce") Principii inactive care constituie precursori ai enzimelor, transformate în compuşi activi prin acţiunea activatorilor.
ZIMOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *zymologique*) Referitor la enzime, la fermentaţie.
ZIMOLOGÍE s.f. (<fr. *zymologie*; cf.gr. *zyme* "ferment"+*logos* "studiu") Ştiinţă care se ocupă cu studiul fermenţilor, enzimelor; enzimologie.
ZIMOTEHNÍE s.f. (<fr. *zymotechnie*; cf.gr. *zyme* "ferment"+*techne* "artă") Tehnica producerii şi a conducerii procesului de fermentaţie.
ZIMOTERAPÍE s.f. (<fr. *zymothérapie*; cf.gr. *zyme* "ferment"+*therapeia* "tratament") (MED.) Folosirea fermenţilor în scop terapeutic.
ZIMŢ s.m. (cf.bg. *zăbec*, scr. *zubac*) Fiecare dintre adînciturile de pe muchia monedelor. ◆ (Fam.) Ban, monedă; galben. ◆ Fiecare dintre dinţii unei rotiţe (dintr-un mecanism) sau ai secerii, ai pînzei de ferăstrău etc.
ZIMŢÁ vb. I tranz. (<*zimţ*) A zimţui.
ZIMŢAT, -Ă adj. (<*zimţa*) Cu zimţi; crestat, dinţat.
ZIMŢUÍ vb. IV tranz. (<*zimţ*) A executa zimţii unei piese, dinţii unei pînze de ferăstrău, ai unei seceri etc.
ZIMŢUÍT, -Ă adj. (<*zimţui*) Cu zimţi.
ZINC s.n. (<fr. *zinc*) Element chimic (*Zn*; nr.at. 30; m.at. 65,38; p.t. 419,4°C; p.f. 906°C; gr.sp. 7,13), metal alb-albăstrui, prezent în natură sub formă de sulfură (blendă) şi carbonat, bivalent, se întrebuinţează în zincare, sub formă de aliaje (ex. *alama*). A fost descoperit de A.S.Marggraf în 1746.
ZINCÁ vb. I tranz. (<*zinca*) A executa o zincare.
ZINCÁRE s.f. (<*zinca*) Operaţie de acoperire cu un strat subţire de zinc a pieselor de oţel sau de fontă, precum şi a unor piese nemetalice, pentru a le proteja împotriva coroziunii sau a le da un aspect decorativ.
ZINCOGRÁF s.m. (<fr. *zincographe*) Lucrător calificat care execută clişee în zinc.
ZINCOGRAFIÁ vb. I tranz. (<fr. *zincographier*) A reproduce imagini, desene etc. prin procedee zincografice.
ZINCOGRÁFIC, -Ă adj. (<fr. *zincographique*) Care aparţine zincografiei; care se foloseşte în zincografie; de zincografie.
ZINCOGRAFÍE s.f. (<fr. *zincographie*) **1.** Procedeu de tipar înalt pentru ilustraţii liniare în tonuri şi semitonuri, în care se folosesc clişee obţinute prin fotogravare şi gravare pe plăci de zinc (uneori de cupru, alamă, oţel etc.). **2.** Atelier în care se execută clişeele prin zincografie. **3.** Tipar executat prin acest procedeu.
ZINCOGRAVÚRĂ s.f. (<fr. *zincogravure*) **1.** Ansamblul procedeelor fizico-chimice destinate executării clişeelor prin zincografie. **2.** Clişeu executat prin zincografie.
ZINCUÍ vb. IV tranz. (<*zinc*) A acoperi un obiect de oţel, de fontă sau nemetalic cu un strat subţire de zinc, pentru a-l feri de coroziune sau pentru a-i da un aspect decorativ.
ZINWALDÍT s.n. (<fr. *zinnwaldite*, germ. *Zinnwaldit*) Minereu de zinc.
ZIRCÓN s.n. (<fr. *zircon*) Silicat natural de zirconiu, tetragonal, de obicei galben-portocaliu, roşu sau verde, adamantin, foarte dur, constituind un mineral accesoriu în multe roci, utilizat pentru obţinerea bioxidului de zirconiu, iar cristalele limpezi fiind folosite ca pietre semipreţioase.
ZIRCÓNIU s.n. (<fr. *zirconium*) Element chimic (*Zr*.; nr.at. 40; m.at. 91,22), metal rar, folosit la fabricarea unor oţeluri speciale, ca material refractar sub formă de bioxid de zirconiu.
ZIS, ZÍSĂ adj., s.f. (<*zice*) **1.** Adj. Denumit, poreclit. ◇ Loc.adj. *Aşa-zis* = în mod incorect numit astfel; fals. **2.** S.f. Vorbă, spusă; afirmaţie. ◆ Proverb, zicătoare.
ZIZÁNIE s.f. (<ngr. *zizania*) (BOT.) Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunzele liniare lungi, cu spicul asemănător cu cel al pirului, cultivată ca plantă decorativă şi furajeră; pir gras englezesc (*Lolium perenne*).
ZÎMBET s.n. (<*zîmbi*) Acţiunea de a zîmbi; surîs.
ZÎMBÍ vb. IV intranz. (<sl. *zonbŭ* "dinte", bg. *zăbja se*) **1.** A schiţa o mişcare uşoară a buzelor, a ochilor, a feţei, ca expresie a unei bucurii sau a unei satisfacţii; a surîde. **2.** Fig. (Construit cu un complement în dativ) A-i fi (cuiva) favorabil. ◆ A-i conveni cuiva, a-l încînta pe cineva.
ZÎMBITÓR, -OÁRE adj. (<*zîmbi*) Care zîmbeşte; surîzător, vesel, radios.
ZÎMBRU s.m. Arbore din familia pinaceelor, înalt pînă la 25 m, cu frunzele aciculare grupate cîte cinci (*Pinus cembra*). ◆ P.restr. Lemnul acestui arbore, rezistent, de calitate superioară, folosit în sculptură.
ZÎNĂ s.f. (lat. *Diana*) Personaj feminin din mitologia populară românească, întruchipare de cele mai multe ori a bunătăţii şi a frumuseţii, cu puteri miraculoase şi cu darul nemuririi. ◆ Zeiţă.
ZÎRNĂ s.f. (<sl. *zrŭno* "boabă, grăunte") Plantă erbacee, anuală, din familia solanaceelor, înaltă de 12-50 cm, cu frunzele ovale, dinţate, peţiolate, cu florile mici, albe, dispuse în raceme şi cu fructele bace negre (*Solanum nigrum*).
ZÎZÁNIE s.f. (<ngr. *zizania*) Intrigă, discordie, neînţelegere, vrajbă.
ZLĂTÁR s.m. (<bg., scr. *zlatar*) **1.** Meşter (ţigan) care se ocupă cu prelucrarea aurului. **2.** Ţigan (nomad).
ZLĂTĂREÁSĂ s.f. (<*zlătar*) Soţia zlătarului.
ZLOT s.n. (<pol. *zloty*) **1.** Denumirea unor monede de aur şi de argint, care au circulat şi în ţările române în sec. 15-18. **2.** Unitate monetară în Polonia. ◆ Monedă de argint care, la începutul sec. 19, valora 30 de parale.
ZLOTÁŞ s.m. (<*zlot*) Slujbaş care era însărcinat cu strîngerea impozitelor.
ZMEOÁICĂ s.f. (<*zmeu*) **1.** Personaj feminin din mitologia populară românească, reprezentînd, asemenea zmeului, o întruchipare fabuloasă a forţelor răului. **2.** Plantă erbacee, perenă, din familia umbeliferelor, cu tulpina ramificată, înaltă pînă la 2 m, cu frunzele mari, penat-compuse şi cu florile albe sau purpurii, dispuse în umbele mari (*Laserpitium latifolium*).
ZMEU s.m., s.n. (<sl. *zmij*) **I.** S.m. **1.** Personaj din mitologia populară românească, întruchipare fabuloasă a forţelor răului. ◆ Fig. Persoană înzestrată cu forţă fizică; viteaz. **2.** Balaur. **II.** S.n. Jucărie de hîrtie sau din pînză fixată pe o ramă de lemn şi care, ţinută de o sfoară, se înalţă în aer sub acţiunea vîntului.
ZMÉUR s.m. (<*zmeură*) Arbust fructifer din familia rozaceelor, înalt pînă la 2,5 m, cu ramuri spinoase, cu frunzele argintii pe partea inferioară, cu florile albe şi cu fructele roşii, aromate, comestibile; zmeur (*Rubus idaeus*).

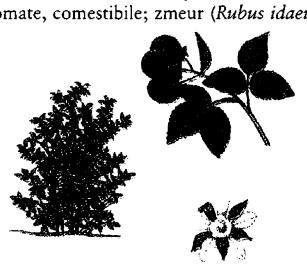

zmeur

ZMEURÁR s.m. (<*zmeur*) (BOT.) Zmeur.
ZMEURÁTĂ s.f. (<*zmeură*) **1.** Băutură preparată din zmeură fermentată cu zahăr şi cu alcool. **2.** Băutură răcoritoare preparată din sirop de zmeură şi apă (gazoasă).
ZMÉURĂ s.f. Fructul zmeurului.
ZMEURÍŞ s.n. (<*zmeur*) Teren pe care creşte spontan sau se cultivă zmeura.
ZMEURÍU, -ÍE adj. (<*zmeură*) De culoarea zmeurei; roşiatic.
Zn (CHIM.) Simbol pentru *zinc*.
ZOÁIE s.f. (cf.bg., ucr. *zola*) Apă (cu săpun şi cu leşie) rămasă de la spălatul rufelor, al vaselor etc.; apă murdară.
ZOANTRÓP, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *zoanthrope*) (Persoană) care suferă de zoantropie.
ZOANTROPÍE s.f. (<fr. *zoanthropie*) Formă de delir în care bolnavul se consideră animal.

ZOB s.n. (<bg., scr. *zob*) **1.** Aşchiile rezultate din tăierea arborilor cu toporul, din spargerea unui vas de sticlă, de ceramică etc. **2.** (Pop.) Nume generic pentru afecţiunile glandei tiroide.

ZODIÁC s.n. (<ngr. [kiklos]*zodhiakos*) **1.** Regiune a sferei cereşti care are forma unui brîu situat de o parte şi de alta a eclipticii şi care este parcursă de Soare în timp de un an; fiecare dintre cele douăsprezece constelaţii din această regiune. ◇ *Semnele zodiacului* sau *zodiacele* = semnele zodiacale. **2.** Carte de astrologie cuprinzînd preziceri asupra destinului oamenilor, potrivit zodiei în care s-au născut; carte de zodii.

ZODIACÁL, -Ă adj. (<fr. *zodiacal*) Al zodiacului; privitor la zodiac. ◆ (Despre constelaţii) Care se află în regiunea zodiacului. ◇ *Semn zodiacal* = a) fiecare dintre cele 12 simboluri grafice ale zodiilor; b) zodie. *Lumină zodiacală* = fîşie de lumină difuză din regiunea zodiacului, care se vede pe cer toamna la est, înainte de răsăritul soarelui, şi primăvara la vest, după apusul soarelui.

ZÓDIE s.f. (<ngr. *zodhion*) **1.** Fiecare dintre cele 12 sectoare egale în care este împărţit zodiacul şi în care Soarele se află timp de aproximativ o lună; cele 12 zodii poartă numele următoarelor constelaţii: Berbecul, Taurul, Gemenii, Racul, Leul, Fecioara, Balanţa, Scorpionul, Săgetătorul, Capricornul, Vărsătorul şi Peştii, păstrate încă din antichitate; în prezent, din cauza fenomenului de precesie a echinocţiilor, zodiile sînt decalate înaintea constelaţiilor al căror nume îl poartă. ◆ Perioada cînd Soarele se află într-un astfel de sector. **2.** Interval de timp delimitat de anumite caracteristici, corespunzător unei anumite luni a anului, în care se află cele douăsprezece constelaţii corespunzătoare lunilor anului în care se naşte cineva şi care, potrivit unor credinţe, ar avea o mare influenţă asupra destinului acestuia; p.ext. destin, soartă, ursită.

ZÓMBI s.m. (<engl.amer. *zombie*) (În superstiţiile indigenilor din insulele Mării Caraibilor) Mort reanimat prin practici magice, supus voinţei celui care l-a înviat, devenit personaj în filme sau în scrieri horror, de ficţiune etc. ◆ Fig. Persoană care execută orbeşte, fără a conştientiza consecinţele, dispoziţiile altei persoane.

ZÓNA s.f. (<fr. *zona*) *Zona Zoster* = infecţie virotică neurotropă, localizată în ganglionii spinali şi manifestată clinic prin dureri şi erupţii eritemato-veziculare în regiunile radiculare corespunzătoare.

ZONÁL, -Ă adj. (<fr. *zonal*) Care este situat într-o anumită zonă; corespunzător unei zone; de zonă.

ZONÁRE s.f. (<*zonă*) **1.** Împărţire în zone. **2.** Raionare.

ZÓNĂ s.f. (<fr. *zone*, lat., it. *zona*) **1.** Porţiune dintr-un tot delimitată pe baza unor caracteristici distinctive sau a unei împrejurări speciale. ◆ Suprafaţă delimitată de teren din teritoriul unui oraş sau al unei comune, căreia i se atribuie o anumită întrebuinţare. **2.** (GEOGR.; şi *zonă climatică*) Fiecare dintre cele cinci mari regiuni ale globului terestru, delimitate în funcţie de precipitaţii, de cercurile polare şi de tropice, fiind caracterizate de o climă specifică. ◆ (ASTR.) Fiecare dintre părţile cerului corespunzînd celor cinci zone climatice ale Pămîntului. **3.** (BOT.) *Zonă generatoare* = inel de celule ale meristemului, situat în rădăcinile şi tulpinile plantelor, care, prin diviziuni continue, îngroaşă organele plantei. **4.** *Zonă monetară* = grupare de ţări ale căror monede sînt legate de valuta uneia dintre ele, mai puternică din punct de vedere economic şi politic; se caracterizează prin stabilirea unui curs fix între monedele ţărilor membre, prin concentrarea rezervelor valutare şi a operaţiilor financiare externe ale ţărilor la băncile din ţara cu valuta principală, prin aplicarea aceluiaşi regim valutar etc. **5.** *Zonă liberă* = parte din teritoriul unui stat, de obicei situată în porturi, care nu este supusă aplicării legilor vamale. **6.** (GEOM.) Parte din suprafaţa unei sfere cuprinsă între două paralele. **7.** (FIZ.) Bandă de frecvenţă în care oscilaţiile au anumite caracteristici comune.

ZONÍTĂ s.f. (<fr. *zonite*) Imagine radiologică a unui proces inflamator (de natură pneumococică, virotică, tuberculoasă), care intersectează un segment al unui lob pulmonar.

ZÓO s.n.invar. (<fr., it. *zoo*; cf.gr. *zoon* "animal") Grădină zoologică.

ZOOBIOLOGÍE s.f. (<fr. *zoobiologie*) Disciplină care studiază biologia animală.

ZOOBLÁST s.n. (<fr. *zooblaste*; cf.gr. *zoon* "animal"+*blaston* "germen") Celulă animală.

ZOOCENÓZĂ s.f. (<fr. *zoocénose*; cf.gr. *zoon* "animal"+*koinos* "comun") (BIOL.) Grupare naturală a tuturor animalelor care trăiesc într-un anumit mediu.

ZOOCHIMÍE s.f. (<fr. *zoochimie*) Disciplină care studiază compoziţia chimică a corpului animalelor şi procesele chimice care se petrec în el.

ZOOCÓR, -Ă adj., s.f. (<fr. *zoochore*) (Plantă) care are fructe sau seminţe adaptate pentru răspîndirea prin intermediul animalelor, prezentînd formaţii corespunzătoare (ex. *peri, ţepi, înveliş cleios* etc.) care, prinzîndu-se de corpul acestora sau fiind înghiţite de ele, sînt duse la distanţe mari.

ZOOFÁG, -Ă adj. (<fr. *zoophage*) Care se hrăneşte cu animale.

ZOOFAGÍE s.f. (<fr. *zoophagie*; cf.gr. *zoon* "animal"+*phagein* "a mînca") Faptul de a se hrăni cu carne de animale.

ZOOFILÍE s.f. (<fr. *zoophilie*, it. *zoofilia*) (MED.) Dragoste morbidă pentru animale, cu nuanţă erotică.

ZOOFÍT s.n. (<fr. *zoophyte*; cf.gr. *zoon* "animal"+*phyton* "plantă") (La pl.) Încrengătură care cuprinde animale inferioare a căror formă aminteşte pe aceea a plantelor; (şi la sg.) animal care face parte din această încrengătură; fitozoar.

ZOOFÍTIC, -Ă adj. (<fr. *zoophytique*) Care aparţine zoofitelor, privitor la zoofite.

ZOOFÓB, -Ă adj. (<fr. *zoophobe*, it. *zoofobo*; cf.gr. *zoon* "animal"+*phobos* "teamă") **1.** Care manifestă zoofobie. **2.** (Despre plante) Care au ghimpi, spini etc. (ca mijloace de protecţie împotriva animalelor erbivore).

ZOOFOBÍE s.f. (<fr. *zoophobie*) Stare patologică manifestată prin frică faţă de animale.

ZOOGÉN, -Ă adj. (<fr. *zoogène*) (GEOL.) De natură animală.

ZOOGENÍE s.f. (<fr. *zoogénie*) Studiul dezvoltării animalelor.

ZOOGEOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *zoogéographe*) Specialist în zoogeografie.

ZOOGEOGRAFÍE s.f. (<fr. *zoogéographie*) Ramură a geografiei care studiază repartiţia geografică a animalelor; geografia animalelor.

ZOOGRÁF, -Ă s.m. şi f. (<fr. *zoographe*) Specialist în zoografie.

ZOOGRAFÍE s.f. (<fr. *zoographie*) **1.** Parte a zoologiei care se ocupă cu descrierea diverselor specii de animale. **2.** Artă antică a picturii animaliere.

ZOOLATRÍE s.f. (<fr. *zoolâtrie*; cf.gr. *zoon* "animal" + *latreia* "cult") Cult al animalelor în diverse religii antice.

ZOOLÁTRU, -Ă adj., s.m. şi f. (<fr. *zoolâtre*) (Persoană) care se închină la animale.

ZOOLÍT s.m. (<fr. *zoolit(h)e*; cf.gr. *zoon* "animal"+*lithos* "piatră") (Parte a unui) animal fosil pietrificat.

ZOOLÓG, -Ă s.m. şi f. (<fr. *zoologue*) Specialist în zoologie.

ZOOLÓGIC, -Ă adj. (<fr. *zoologique*) Care aparţine zoologiei, referitor la zoologie.

ZOOLOGÍE s.f. (<fr. *zoologie*; cf.gr. *zoon* "animal" + *logos* "studiu") Ştiinţă care se ocupă cu studiul animalelor, cercetînd structura, dezvoltarea, modul de viaţă şi relaţiile lor cu mediul, răspîndirea, filogenia şi clasificarea lor, precum şi importanţa lor teoretică şi practică.

ZOOMANÍE s.f. (<fr. *zoomanie*; cf.gr. *zoon* "animal"+*mania* "nebunie") Afecţiune exagerată (morbidă) pentru animale.

ZOOMÉTRU s.n. (<fr. *zoomètre*; cf.gr. *zoon* "animal" + *metron* "măsură") Instrument folosit la măsurarea dimensiunilor corporale ale animalelor.

ZOOMÓRF, -Ă adj. (<fr. *zoomorphe*; cf.gr. *zoon* "animal"+*morphe* "formă") (ARTE PL.) Cu reprezentări animaliere.

ZOOMÓRFIC, -Ă adj. (<fr. *zoomorphique*) **1.** Referitor la zoomorfie. **2.** Zoomorf.

ZOOMORFÍE s.f. (<fr. *zoomorphie*) Parte a zoologiei care studiază conformaţia animalelor.

ZOOMORFÍSM s.n. (<fr. *zoomorphisme*) Reprezentare a zeităţilor prin animale sau prin atribute ale acestora. ◆ Credinţă religioasă care admite posibilitatea metamorfozării oamenilor în animale.

ZOONÍM s.n. (<fr. *zoonyme*; cf.gr. *zoon* "animal"+*onoma* "nume") Nume de animal.

ZOONOMÍE s.f. (<fr. *zoonomie*; cf.gr. *zoon* "animal"+*nomos* "lege") Ansamblul legilor după care se desfăşoară viaţa animală.

ZOONÓZĂ s.f. (<fr. *zoonose*) Infecţie contagioasă provocată de bacterii, virusuri, ciuperci, protozoare sau viermi, comună omului şi animalelor (care sînt rezervorul natural al bolii); omul este infectat secundar fie prin contact direct, fie prin intermediul unor insecte.

ZOOPALEONTOLOGÍE s.f. (<fr. *zoopaléontologie*) Ştiinţă care studiază animalele fosile.

ZOOPÁRC s.n. (<germ. *Zoopark*) Grădină zoologică.

ZOOPATÍE s.f. (<fr. *zoopathie*; cf.gr. *zoon* "animal"+*pathos* "boală") (MED.) Delir în

care bolnavul crede că are animale în sau pe corp.
ZOOPATOLOGÍE s.f. (<fr. *zoopathologie*) Ştiinţă despre bolile animalelor.
ZOOPLANCTÓN s.n. (<fr. *zooplancton*; cf.gr. *zoon* "animal"+*planktos* "rătăcitor") (BIOL.) Totalitatea organismelor animale din plancton.
ZOOPSÍE s.f. (<fr. *zoopsie*; cf.gr. *zoon* "animal"+*opsis* "vedere") Halucinaţie vizuală avînd ca subiect diverse animale şi frecvente în delirium tremens.
ZOOPSIHOLOGÍE s.f. (<fr. *zoopsychologie*) Ramură a psihologiei care studiază geneza şi stadiile de dezvoltare ale psihicului la animale, de la senzaţiile elementare pînă la intelectul maimuţelor; psihologie animală.
ZOOSPÓR s.m. (<fr. *zoospore*; cf.gr. *zoon* "animal"+*spore* "sămînţă, grăunte") (BOT.) Spor prevăzut cu cili sau flageli, cu ajutorul cărora se mişcă în mediul fluid.
ZOOSPORÁNGE s.m. (<fr. *zoosporange*) Sporange cu zoospori.
ZOOTÉHNIC, -Ă adj. (<fr. *zootechnique*) Care aparţine zootehniei, privitor la zootehnie.
ZOOTEHNICIÁN, -Ă s.m. şi f. (<fr. *zootechnicien*) Specialist în zootehnie.
ZOOTEHNÍE s.f. (<fr. *zootechnie*; cf.gr. *zoon* "animal"+*tekhne* "artă, meşteşug") Ştiinţă al cărei obiect îl constituie cunoaşterea, reproducerea, creşterea, alimentaţia, ameliorarea şi exploatarea animalelor domestice.
ZOOTEHNÍST, -Ă s.m. şi f. (<*zootehnie*) Zootehnician.
ZOOTERAPEÚTIC, -Ă adj. (<fr. *zoothérapeutique*) Referitor la zooterapie.
ZOOTERAPÍE s.f. (<fr. *zoothérapie*; cf.gr. *zoon* "animal"+*therapeia* "îngrijire") Terapeutică aplicată animalelor.
ZOOTOMÍE s.f. (<fr. *zootomie*; cf.gr. *zoon* "animal"+*tome* "tăiere") Ştiinţă care studiază structura corpurilor animalelor. ◆ Disecţie efectuată pe animale.
ZOOTOXÍNĂ s.f. (<germ. *Zootoxine*) Venin secretat de animale (şerpi, scorpioni), cu efect nociv asupra organismului uman şi care acţionează similar cu toxinele bacteriene.
ZOR s.n. (<tc. *zor*) **1.** Activitate însufleţită, grabă mare; silinţă, sîrguinţă. ◇ Loc.adv. *De zor* = din toate puterile; cu însufleţire. **2.** Nevoie; necaz, dificultate.
ZORALÍA s.f.art. Numele unui dans popular executat prin sărituri neregulate; melodie după care se execută acest dans.
ZOREÁ s.f. (<*zori*[1]) (La pl.) Nume dat mai multor specii de plante din familia convolvulaceelor, anuale sau perene, cu tulpina volubilă şi cu floarea în formă de cupă alungită (*Pharbitis*, *Ipomaea*); (şi la sg.) plantă care face parte dintr-una din aceste specii.
ZÓRI[1] s.m.pl. (<sl. *zorĭ*) Lumina care apare pe cer înainte de răsăritul soarelui; timp al zilei la răsăritul soarelui; faptul zilei; auroră. ◇ Loc.adv. *În zori* sau *în zori de zi* (sau *de ziuă*) ori *pînă-n zori*, *din zori*, *în zorii zilei*, *în zorii zorilor*, *în* (sau *la*) *revărsatul zorilor* sau *(odată) cu zorile* = dis-de-dimineaţă. *Din zori şi pînă-n seară* (sau *noapte*) = toată ziua. *Din zori în zori* = ziua şi noaptea, tot timpul; totdeauna, mereu.
ZORÍ[2] vb. IV (<*zor*) **1.** Intranz. şi refl. A lucra, a executa ceva cu mare grabă şi silinţă. ◆ A merge iute, a se grăbi să ajungă undeva. **2.** Intranz. A insista să se facă ceva în grabă. ◆ Tranz. A constrînge, a sili, a îndemna (pe cineva) să facă (ceva).
ZORÍLĂ s.m. (<*zori*[1]) **1.** Personificare a zorilor în basmele populare româneşti. ◆ Animal fantastic din basme care se arată în zori. **2.** (Cu valoare de n.pr.) Numele popular al stelei Sirius.
ZORÍT, -Ă adj. (<*zori*[2]) Care se grăbeşte foarte mult; foarte repede.
ZORNĂÍ vb. IV intranz. şi tranz. (form. onomat.) A scoate sau a face să scoată un zgomot caracteristic prin ciocnirea sau lovirea unor obiecte de metal, de sticlă etc.
ZORNĂITÓR, -OÁRE adj. (<*zornăi*) Care zornăie; răsunător.
ZOROASTRÍSM s.n. (<fr. *zoroastrisme*) Religie veche a popoarelor din Asia Centrală, Iran şi Azerbaidjan, caracterizată prin dualismul binelui şi al răului, care a fost fundată la începutul milen.1 d.Hr. de profetul persan Zarathustra (Zoroastru), a cărui carte sfîntă este *Avesta*. ◆ Cultul oficiat de magi.
ZORZOÁNE s.f.pl. Podoabe excesive şi care denotă lipsa de bun-gust a celui care le foloseşte.
Zr (CHIM.) Simbol pentru *zirconiu*.
ZUÁV s.m. (<fr. *zouave*) Soldat francez dintr-un corp special de infanterie (cu uniformă asemănătoare portului arab), care a existat în Algeria.
ZUGRÁV s.m. (<ngr. *zoghraphos*) **1.** Lucrător specializat în executarea lucrărilor de zugrăveală. **2.** (Înv.) Pictor.
ZUGRĂVEÁLĂ s.f. (<*zugrăvi*) **1.** Acţiunea de a (se) zugrăvi şi rezultatul ei. **2.** Strat ornamental şi de protecţie contra acţiunii agenţilor exteriori, aplicat pe feţele aparente ale elementelor de construcţie şi constituit dintr-o dispersie apoasă care conţine pigmenţi minerali şi un liant (de obicei var); dispersie apoasă folosită pentru executarea unor astfel de straturi. **3.** Pictură murală (bisericească).
ZUGRĂVÍ vb. IV (<*zugrav*) **1.** Tranz. A executa operaţia de finisare a unei construcţii prin acoperirea feţelor aparente cu un strat de zugrăveli. **2.** Tranz. A picta; a desena. **3.** Refl. şi tranz. Fig. A (se) profila, a (se) proiecta, a (se) reflecta. ◆ Refl. (Despre stări sufleteşti) A se vedea, a se reflecta pe figura cuiva. **4.** Tranz. Fig. A reda, a descrie, a prezenta, a înfăţişa prin cuvinte.
ZULÚF s.m. (<tc. *zülüf*, ngr. *zulufi*) Cîrlionţ, buclă.
ZULÚŞI s.m.pl. (<fr. *Zoulous*) Populaţie negroidă din Africa de Sud, aparţinînd grupului bantu.
ZUMZĂÍ vb. IV intranz. (form. onomat.) (Despre insecte) A produce zgomote caracteristice cînd zboară.
ZÚMZET s.n. (<*zumzăi*) Zgomot caracteristic făcut de insecte în timpul zborului.
ZURBÁ s.f. (<tc. *zorba*) (Înv.) Revoltă, răscoală. ◆ Gălăgie, zarvă; ceartă, bătaie.
ZURBAGÍU, -ÍE adj. (<*zurba*) (Şi substantivat) Persoană care caută ceartă; scandalagiu. ◆ (Înv.) Răsculat, rebel.
ZURGĂLĂU s.m. (cf.magh. *zörögeni*) Clopoţel de forma unui mic glob, cu o bilă în interior, care sună la atingere sau prin agitare.
ZVĂPĂIÁ vb. I refl. (<*zvăpăiat*) A deveni zvăpăiat; p.ext. a se zbate, a se zvîrcoli.
ZVĂPĂIÁT, -Ă adj. (<cf. *văpaie*) Neastîmpărat, zburdalnic.
ZVECUÍ vb. IV tranz. A întinde feţele de încălţăminte pe calapod.
ZVELT, -Ă adj. (<fr. *svelte*, it. *svelto*) **1.** Cu talia subţire; graţios, suplu. **2.** (Despre obiecte sau părţi ale lor) Care se înalţă graţios, cu forme armonioase, cu linii suple. ◆ Fig. (Despre zborul păsărilor) Vioi, sprinten, elegant.
ZVELTÉŢE s.f. (<it. *sveltezza*) Faptul de a fi zvelt; însuşire a ceea ce este zvelt; supleţe.
ZVÎC interj. (form. onomat.) Cuvînt care imită sau sugerează o mişcare bruscă, precipitată.
ZVÎCNÍ vb. IV intranz. (<*zvîc*) **1.** (Despre inimă, tîmple, puls etc.) A bate repede şi cu putere; a palpita. **2.** (Despre fiinţe) A ţîşni, a sări pe neaşteptate (de undeva). ◆ A sări brusc în picioare.
ZVÎNTÁ vb. I (lat. **exventare*) **1.** Tranz. şi refl. A face să piardă sau a pierde din umezeală; a (se) usca puţin. ◆ Tranz. A-şi şterge (lacrimile, ochii, obrajii). **2.** Tranz. A prăpădi, a nimici.
ZVÎNTÁT, -Ă adj. (<*zvînta*) Uscat doar parţial (la vînt, la soare).
ZVÎRCOLÍ vb. IV refl. (cf.bg. *vărgaljam*) **1.** A face mişcări spasmodice; a se zbate, a se răsuci. ◆ A se întoarce de pe o parte pe alta; p.ext. a se învîrti încoace şi încolo (de neastîmpăr); a nu-şi găsi locul. **2.** Fig. A se agita, a se zbuciuma, a se frămînta.
ZVÎRLÍ vb. IV (cf. scr. *vrljiti*, bg. *hvărljam*) A azvîrli.
ZVÎRLÚGĂ s.f. **1.** Peşte mic din apele stătătoare sau lin curgătoare, comestibil, cu mişcări iuţi, cu gura prevăzută cu şase mustăţi şi cu o ţeapă sub ochi (*Cobitis taenia*). **2.** Fig. Om sprinten, iute în mişcări.
ZVON s.n. (<sl. *zvonŭ*) **1.** Ştire, veste (care circulă din gură în gură); informaţie neîntemeiată. **2.** Rumoare produsă de glasuri; gălăgie. **3.** Zgomot uşor, nedefinit, produs de ape, de frunze, de vînt, de păsări etc.; murmur. **4.** Sunet (depărtat) produs de clopote sau de instrumente muzicale.
ZVONÉR s.m. (<*zvon*) Zvonist.
ZVONÍ vb. IV (<*zvon*) **1.** Refl.impers. A se răspîndi un zvon, a circula o veste; a se scorni. **2.** Tranz. A face să răsune. ◆ Intranz. (Despre ape, vînt) A susura, a murmura.
ZVONÍST, -Ă s.m. şi f. (<*zvon*) Persoană care lansează, colportează zvonuri.
ZWINGLIANÍSM s.n. (<fr. *zwinglianisme*; cf. *U.Zwingli*, umanist elveţian) Doctrină religioasă a lui Zwingli şi a discipolilor lui (mai radicală decît luteranismul), care considera *Biblia* autoritate supremă, opunînd-o dogmelor şi formelor de cult catolice.

DRAPELE

AFGHANISTAN

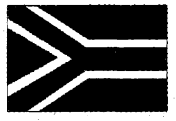
AFRICA DE SUD

ALBANIA

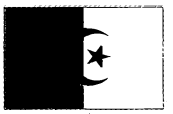
ALGERIA

ANDORRA

ANGOLA

ANTIGUA ŞI BARBUDA

ARABIA SAUDITĂ

ARGENTINA

ARMENIA

AUSTRALIA

AUSTRIA

AZERBAIDJAN

BAHAMAS

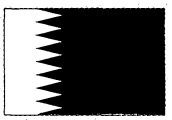
BAHRAIN

BANGLADESH

BARBADOS

BELARUS

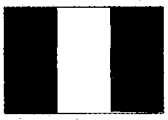
BELGIA

BELIZE

BENIN

BHUTAN

BOLIVIA

BOSNIA-HERŢEGOVINA

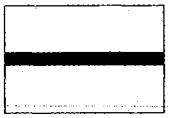
BOTSWANA

BRAZILIA

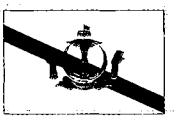
BRUNEI

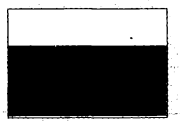
BULGARIA

BURKINA FASO

BURUNDI

CAMBODGIA

CAMERUN

CANADA

CAPUL VERDE

CEHIA

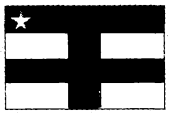
CENTRAFRICANĂ, REPUBLICA

CHILE

CHINA

CIAD

CIPRU

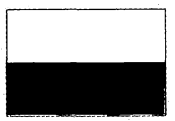
COLUMBIA

COMORE

CONGO, R.P.

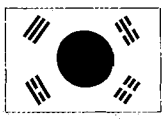
COREEA DE SUD

COREEANĂ, R.P.D.

COSTA RICA

CÔTE D'IVOIRE

CROAŢIA

CUBA

DANEMARCA

DJIBOUTI

DOMINICA

DOMINICANĂ, REPUBLICA

ECUADOR

EGIPT

EL SALVADOR

ELVEŢIA

EMIRATELE ARABE UNITE

ERITREA

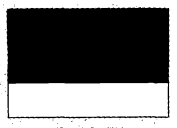
ESTONIA

ETIOPIA

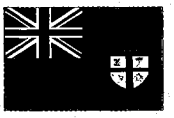
FIJI

FILIPINE

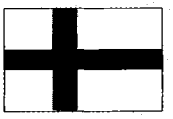
FINLANDA

FRANŢA

GABON

DRAPELE

GAMBIA

GEORGIA

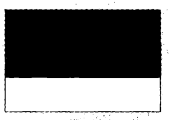
GERMANIA

GHANA

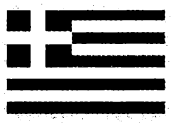
GRECIA

GRENADA

GUATEMALA

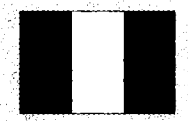
GUINEEA

GUINEEA-BISSAU

GUINEEA ECUATORIALĂ

GUYANA

HAITI

HONDURAS

INDIA

INDONEZIA

IORDANIA

IRAN

IRAK

IRLANDA

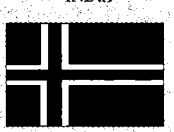
ISLANDA

ISRAEL

ITALIA

IUGOSLAVIA

JAMAICA

JAPONIA

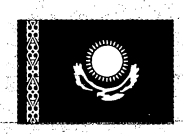
KAZAHSTAN

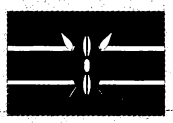
KENYA

KIRGHIZSTAN

KIRIBATI

KUWAIT

LAOS

LESOTHO

LETONIA

LIBAN

LIBERIA

LIBIA

LIECHTENSTEIN

LITUANIA

LUXEMBURG

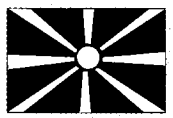
MACEDONIA

MADAGASCAR

MALAWI

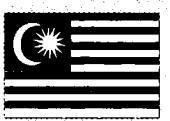
MALAYSIA

MALDIVE

MALI

MALTA

MAREA BRITANIE

MAROC

MARSHALL, INSULELE

MAURITANIA

MAURITIUS

MEXIC

MICRONEZIA

MOLDOVA, REPUBLICA

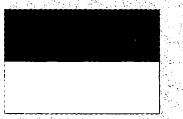
MONACO

MONGOLIA

MOZAMBIC

MYANMAR

NAMIBIA

NAURU

NEPAL

NICARAGUA

NIGER

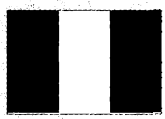
NIGERIA

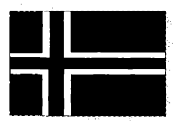
NORVEGIA

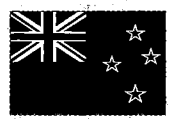
NOUA ZEELANDĂ

DRAPELE

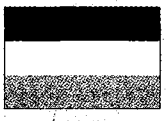
OLANDA

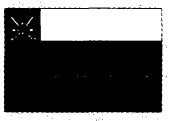
OMAN

PAKISTAN

PANAMA

PAPUA-NOUA GUINEE

PARAGUAY

PERU

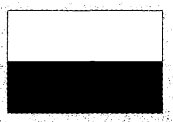
POLONIA

PORTUGALIA

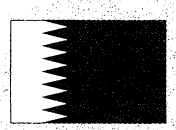
QATAR

ROMÂNIA

RUSIA

RWANDA

SAMOA

SAN MARINO

SAO TOMÉ ŞI PRINCIPE

SENEGAL

SEYCHELLES

SFÎNTA LUCIA

SF. CRISTOFOR ŞI NEVIS

SF. VINCENŢIU ŞI GRENADINE

SIERRA LEONE

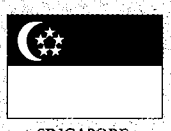
SINGAPORE

SIRIA

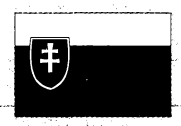
SLOVACIA

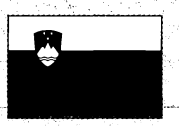
SLOVENIA

SOLOMON

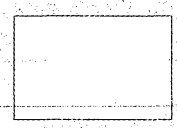
SOMALIA

SPANIA

SRI LANKA

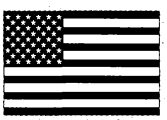
S.U.A.

SUDAN

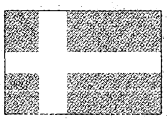
SUEDIA

SURINAM

SWAZILAND

TADJIKISTAN

TANZANIA

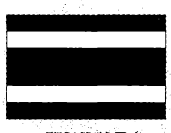
THAILANDA

TOGO

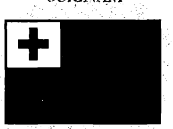
TONGA

TRINIDAD-TOBAGO

TUNISIA

TURCIA

TURKMENISTAN

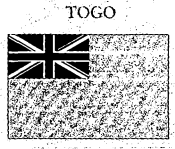
TUVALU

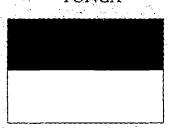
UCRAINA

UGANDA

UNGARIA

URUGUAY

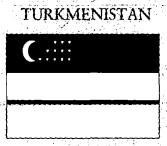
UZBEKISTAN

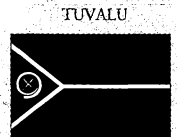
VANUATU

VATICAN

VENEZUELA

VIETNAM

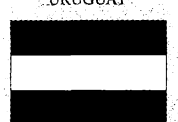
YEMEN

ZAIR (CONGO, R.D.)

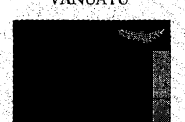
ZAMBIA

ZIMBABWE

ORGANIZAŢII REGIONALE ŞI INSTITUŢII INTERNAŢIONALE

SEMILUNA ROŞIE

CRUCEA ROŞIE

EUROPA
(Comunitatea Europeană şi Consiliul Europei)

DRAPELUL OLIMPIC

ONU

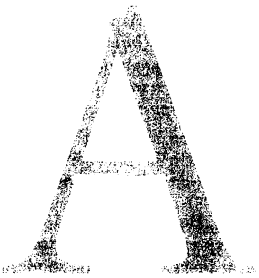

AACHEN (fr. **AIX-LA-CHAPELLE**), oraş în V Germaniei (Renania de Nord-Westfalia); 247 mii loc. Centru minier. Staţiune balneoclimatericã. Reşedinţa preferată a lui Carol cel Mare şi locul de încoronare a împăraţilor Sfîntului Imperiu Roman (813-1531). Aici s-au încheiat tratatele de pace la sfîrşitul Războiului de Devoluţiune dintre Franţa şi Spania (1668) şi al Războiului pentru Succesiune la Tronul Austriei (1748). Capela Palatină (805); primărie în stil gotic (sec. 14). Muzee.

AALAND (**ÅLAND**) v. **Ahvenanmaa**.

AALBORG (**ÅLBORG**), port în N Danemarcei (Iutlanda); 154 mii loc. Centru industrial. Catedrală din sec. 14-18; castel (1539). Muzee.

AALTO, **Alvar** (1898-1976), arhitect finlandez. Maestru al arhitecturii nordice, preocupat de încadrarea stilului modern în mediul natural (Palatul Congreselor şi Centrul Cultural din Helsinki).

AARAU, oraş în N Elveţiei, pe rîul Aare, centrul ad-tiv al cantonului Aargau; 16,5 mii loc. Nod rutier. Instrumente de precizie, textile.

AARE (**AAR**), rîu în Elveţia, afluent al Rinului; 295 km. Izvorăşte din gheţarul omonim (Alpii Bernezi) şi traversează Berna şi Aarau. Cel mai mare bazin hidrografic din ţară (c. 40% din teritoriu).

AARGAU (fr. **ARGOVIE**), canton în N Elveţiei; 1,4 mii km^2; 518,9 mii loc. Centrul ad-tiv: *Aarau*. Pomicultură şi zootehnie. Turism. A intrat în Confederaţie în 1803.

AARNE, **Antti** (1867-1925), folclorist finlandez. Alături de K.Krohn, este unul dintre întemeietorii metodei istorico-geografice în cercetarea folclorului (*Îndrumări în cercetarea comparativă a basmelor*). A alcătuit indexul tipologic de clasificare a poveştilor (*Catalogul tipurilor de poveşti*).

AARON (în *Vechiul Testament*), frate mai mare al lui Moise şi primul mare preot al neamului lui Israel. Urmaşii lui vor fi preoţii din Iudeea.

AARON, **Florian** v. **Florian Aaron**.

AARON, **Petru Pavel** (1709-1764; n. Bistra, jud. Maramureş), cleric şi cărturar român. A fost episcop unit al Transilvaniei (1752-1764), organizator al şcolilor din Blaj şi mare animator cultural.

AARON, **Teodor** (1803-1859; n. Ţichindeal, jud. Sibiu), cleric, pedagog şi cărturar român. Director al Gimnaziului românesc din Beiuş, rector al Seminarului român din Oradea. Autor de lucrări religioase şi pedagogice.

AARON, **Vasile** (1770-1822; n. Glogoveţ, jud. Alba), poet român. A prelucrat în versuri cărţi populare (*Istoria lui Sofronim şi a Haritei cei frumoase*) şi diverse opere din literatura latină, germană şi italiană.

AASEN, **Ivar Andreas** (1813-1896), lingvist şi poet norvegian. Creator sau promotor al uneia dintre formele oficiale ale limbii literare din Norvegia, numită *landsmål* sau *nynorsk*. Autor al *Gramaticii dialectelor norvegiene* şi al *Dicţionarului dialectelor norvegiene*.

ABA, oraş în S-E Nigeriei; 158 mii loc. Industrii.

ĂBĂDĂN, oraş în S-V Iranului, port petrolier pe fluviul Shatt al'Arab; 296 mii loc. Rafinărie de petrol. Aeroport.

ABAKAN, oraş în Federaţia Rusă, pe rîul omonim, la confluenţa cu Enisei, capitala Republicii Hakasia; 158,9 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial.

ABAKAN, rîu în Federaţia Rusă, afluent al fluviului Enisei; 512 km. Izvorăşte din munţii Saian de Vest şi Altai.

ABASON, **Ernest** (1897-1942; n. Bucureşti), matematician şi inginer român. Lucrări în domeniul funcţiilor periodice, cu aplicaţii în fizică, în mecanică şi în electricitate.

ABBA, formaţie suedeză de muzică uşoară. Componenţă: Agnetha Faltskog, Anni-Frid (Frida) Lyngstad, Benny Anderson şi Bjørn Ulvaeus. Repertoriu de mare succes, timp de un deceniu, după 1973.

ABBADO, **Claudio** (n. 1933), dirijor italian. Director al Operei din Viena (1986-1991), dirijor al Orchestrei Filarmonice din Berlin (din 1990). A mai fost şef de orchestră al operelor din Salzburg, Milano şi Londra.

ABBAS I CEL MARE (1571-1629), şah al Persiei (1587-1629), din dinastia Sefevizilor. A reformat şi consolidat statul sefevid şi i-a stabilit capitala la Ispahan.

ABBASIZI, dinastie de califi arabi la Bagdad (750-1258). A fost întemeiată de Abū al-Abbās, descendent din *Abbās* (unchiul lui Mahomed), succedînd dinastiei Omeiazilor. Sub Abbasizi, statul arab a atins expansiunea maximă, din hotarele Indiei pînă în Orientul Mijlociu şi Apropiat, în N Africii, Peninsula Iberică şi pînă în S Franţei. În 762 capitala a fost mutată de la Damasc la Bagdad. Sub califii Mansur, Harun al-Raşid şi Mamun, ştiinţa, cultura şi arta au cunoscut o dezvoltare remarcabilă. După cucerirea mongolă a Bagdadului (1258), Abbasizii au rămas doar conducători religioşi, la Cairo, pînă la ocuparea oraşului de către otomani (1517).

ABBE, **Ernst** (1840-1905), fizician şi industriaş german. În colaborare cu C.Zeiss, a studiat şi perfecţionat microscopul şi alte instrumente optice.

ABBEVILLE, localitate în N-V Franţei (Picardia), pe Somme; 24,6 mii loc. Aici s-au descoperit vestigii arheologice şi faunistice din paleoliticul inferior, care au dat numele Culturii *Abbeviliene*.

ABDALLAH ibn MOHAMMED (**KHALIFA**) (1846-1899), conducător al Sudanului (1885-1898), a purtat un război împotriva britanicilor (1896-1898).

ABD EL-KADER (1808-1883), emir arab, conducător al rezistenţei algeriene la cucerirea colonială franceză (1832-1847). Mort în emigraţie, la Damasc. Erou naţional al Algeriei.

ABD EL-KRIM (1882-1963), om politic marocan. A condus războiul de eliberare al rifanilor de sub dominaţia spaniolă şi franceză (1920-1926). A fost emir al Republicii Rif (1921-1926).

ABD ER-RAHMAN, emiri şi califi arabi de Córdoba. Mai cunoscuţi: — **Abd Er-Rahman I** (731-788), emir (756-788); a fondat dinastia Omeiazilor din Spania (Regatul Maruanid). — **Abd Er-Rahman III** (c. 890-961), emir (912-929) şi primul calif (929-

961); a condus regatul în momentul său de apogeu; protector al ştiinţei şi artelor.

ABDUL-HAMID II (1842-1918), sultan otoman (1876-1909). Supranumit "sultanul sîngeros", a fost răsturnat în 1909 de revoluţia "Junilor turci".

ABDULLAH ibn HUSSEIN (1882-1951), emir (din 1921), rege (din 1946) al Transiordaniei şi rege al Iordaniei (1949-1951). A fost asasinat.

ABDUL-MEDJID I (1823-1861), sultan otoman (1839-1861), iniţiator al unor reforme liberale, care au creat o epocă în istoria Imperiului Otoman.

ABDUL RAHMAN (1903-1990), om politic malaiezian. Prim-ministru (1957-1970).

ABE, Kobo (1924-1993), scriitor japonez. Poet, dramaturg şi romancier (*Femeia nisipurilor*, poem simbolic despre condiţia omului pus într-o situaţie-limită).

ABEBE, Bikila (1932-1973), atlet etiopian. Campion olimpic la maraton (Roma, 1960; Tokio, 1964).

ABEL (în *Vechiul Testament*), al doilea fiu al lui Adam şi al Evei. Ucis de fratele său, Cain. Considerat primul martir al lumii. Iniţial, probabil o semidivinitate pastorală din Palestina.

ABEL, Niels Henrik (1802-1829), matematician norvegian. A creat teoria integralelor eliptice, care îi poartă numele, şi a demonstrat imposibilitatea rezolvării cu radicali a ecuaţiilor de grad mai mare ca patru.

ABÉLARD, Pierre (1079-1142), teolog şi filozof scolastic francez. Adept al conceptualismului în "cearta universaliilor" şi adversar al Sf. Bernard în controversa asupra Trinităţii. Celebru prin dragostea pentru Héloise. Opera pr.: *Sic et non*.

ABENDROTH, Hermann (1883-1956), dirijor german. Şef al Orchestrei Gewandhaus din Leipzig (1934-1945).

ABEOKUTA, oraş în V Nigeriei, port pe fluviul Ogun; 226 mii loc. Centru industrial şi comercial agricol.

ABERDEEN, oraş în Marea Britanie (Scoţia), port la Marea Nordului; 219 mii loc. Metalurgie şi construcţii navale. Pescuit. Universitate (1494) şi catedrală (sec. 15).

ABHAZIA (Republica Autonomă ~), republică autonomă în Georgia, între Marea Neagră şi munţii Caucaz; 8,6 mii km^2; 537 mii loc. Capitala: *Suhumi*. Cărbune, ind. lemnului, citrice, ceai, tutun, mătase. Creată în 1921. O mişcare separatistă începută în 1992 a condus la conflicte sîngeroase.

ABIDJAN, oraş în Coasta de Fildeş, capitala legislativă a statului; 2,5 mil. loc. Aeroport internaţional. Centru industrial. Muzeu etnografic şi de artă neagră. Centrul ad-tiv al fostei colonii franceze şi capitala Republicii Coasta de Fildeş (1960-1983).

ABILENE, oraş în S SUA (Texas); 108 mii loc. Exploatare şi prelucrare de petrol şi gaze naturale.

ABISINIA v. **Etiopia**.

ABISINIA (Podişul Abisiniei), podiş în N-E Africii. Alt. max.: 4620 m. Străbătut de Nilul Albastru, Atbara, Sobat. Lacuri. Numit şi *Podişul Etiopiei* sau *Masivul Etiopian*.

ABLOV, Anton (1905-1978, n. Odesa), chimist român. Prof. univ. la Chişinău. Director al Institutului de Chimie al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova. Este fondatorul şcolii de chimie a compuşilor coordinativi din Republica Moldova. Contribuţii în domeniul chimiei anorganice (*Influenţa substituenţilor în liganzi asupra numărului de coordinaţie al unui metal*, *Cu privire la legătura chimică şi stereochimia compuşilor complecşi*). Membru al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova.

ABOMEY, oraş în S Beninului; 41 mii loc. Piaţă agricolă. Muzeu. Fostă capitală a regatului Dahomey.

ABOVIAN, Haceatur (1805-1848), scriitor armean. Reprezentant al iluminismului, întemeietor al literaturii armene moderne. Romancier (*Rănile Armeniei*).

ABRAHAM v. **Avraam**.

ABRAHAM Paul (1892-1960), compozitor maghiar. Muzică de film şi operete (*Victoria şi-al ei husar*, *Floarea din Hawaii*).

ABRAMESCU, Nicolae (1884-1947; n. Tîrgovişte), matematician român. Prof. univ. la Cluj. Contribuţii în analiza matematică şi geometrie.

ABRITTUS, oraş roman în Moesia inferioară, întemeiat în sec. 1 d.Hr. Aici a fost înfrînt de goţi generalul roman Decius, în 251. Distrus de avari şi slavi în sec. 6. Azi, *Razgrad* (Bulgaria).

ABRUD, oraş în judeţul Alba, în S-E Munţilor Apuseni; 6,9 mii loc. Exploatări de minereuri aurifere. Ind. cuprului. Centru minier din timpul stăpînirii romane. Implicat în răscoala lui Horea, Cloşca şi Crişan (1784-1785) şi în Revoluţia din 1848-1849. Atestat documentar din 1271 (*Abruth*).

ABRUDAN, Petre (1907-1979; n. Zucor, jud. Sălaj), pictor român. Portrete istorice, compoziţii şi peisaje, naturi statice, acuarele, inspirate din universul satului transilvănean (*Rod bogat*). Lucrări în mozaic.

ABRUZZI, munţi în centrul Italiei, parte componentă a Munţilor Apenini. Alt. max.: 2914 m. Parc naţional.

ABRUZZI, regiune în Italia centrală; 10,8 mii km^2; 1,24 mil. loc. Centrul ad-tiv: *L'Aquila*. Ind. petrolieră, minerit. Viticultură.

ABSIL, Jean (1893-1974), compozitor belgian. Muzică simfonică, opere, cvartete de coarde etc.

ABŪ-BEKR, Abdallah ibn Osman (573-634), primul calif arab (632-634). Socrul lui Mahomed. Campanii în Irak, Palestina şi Transiordania.

ABŪ DHABĪ (ABU ZABY), emirat în S-E Peninsulei Arabia, pe ţărmul Golfului Persic, component al Emiratelor Arabe Unite; 74 mii km^2; 670 mii loc. Capitala: *Abu Dhabī*. Exploatarea petrolului. Pescuit de perle. Legumicultură.

ABŪ DHABĪ (ABU ZABY), capitala Emiratelor Arabe Unite şi a emiratului omonim; 243 mii loc. Ind. petrolului. Aeroport.

ABUJA, oraş în centrul Nigeriei, capitala statului federal din 1983; 254 mii loc. Oraş recent construit, pentru a înlocui vechea capitală Lagos.

ABUKIR, localitate în Egipt, la N-E de Alexandria. Celebră prin bătăliile desfăşurate în apropiere: amiralul Nelson distruge flota franceză (1 aug. 1798); Napoleon Bonaparte învinge pe turci (25 iul. 1799); armata franceză este înfrîntă de englezi (8 mart. 1801).

ABULADZE, Tenghiz (1924-1994), regizor georgian de film. Trilogie antitotalitară: *Ruga*, *Copacul dorinţei*, *Căinţa*.

ABŪ'L-FARADJ ALI (AL-ISFAHANI) (897-967), scriitor şi istoriograf arab. A alcătuit o antologie a poeziei arabe, în care se află informaţii enciclopedice, istorice (*Cartea cîntecelor*).

ABU'L-FEDA (1273-1331), istoric şi geograf arab. Autor al unei istorii a lumii şi al unei geografii cuprinzînd şi informaţii referitoare la Dobrogea.

ABUL VEFA, Mohamed ben Mohamed (940-c. 998), astronom şi matematician arab. A studiat mişcările Lunii şi construcţiile geometrice.

ABŪ NUWĀS (747 sau 762- c. 815), poet arab de origine persană. A trăit la curtea lui Harun al-Raşid, la Bagdad. Teme poetice: vinul, vînătoarea, dragostea. Considerat creatorul sensibilităţii "moderne" în lirica arabă.

ABU-SIMBEL (ABU SUMBUL), localitate în S Egiptului, pe Nil. Cunoscută pentru două temple rupestre, între care monumentalul hipogeu al lui Ramses II. În 1963-1968, în timpul construcţiei barajului de la Assuan, sanctuarele au fost scoase din stîncă şi reconstruite mai sus.

ABYDOS, oraş în Egiptul antic, la N-V de Teba, centru al cultului lui Osiris în perioada Regatului Mijlociu (2040-1730 î.Hr.). Necropole ale primilor faraoni. Templele lui Seti I şi Ramses II.

ACADEMIA v. **Academia platonică**.

ACADEMIA CINEMATOGRAFICĂ (engl. *Academy of Motion Picture Arts and Sciences*), organizaţie din SUA, constituită în 1927 cu scopul promovării cinematografiei americane. Acordă anual un premiu naţional (celebra statuetă *Oscar*) pentru regie, scenariu, interpretare etc. Din 1947, sînt premiate şi cele mai bune filme străine.

ACADEMIA DE MUZICĂ GAVRIIL MUSICESCU, instituţie de învăţămînt superior, înfiinţată în 1940, la Chişinău, cu denumirea *Conservatorul Moldovenesc de Stat*. Din 1957 poartă numele compozitorului Gavriil Musicescu. Pregăteşte interpreţi de muzică clasică, muzică uşoară şi muzică populară, compozitori, dirijori, muzicologi.

ACADEMIA DE STUDII SOCIAL-POLITICE (ACADEMIA ŞTEFAN GHEORGHIU), instituţie de învăţămînt cu caracter politic (1948-1989), pentru pregătirea activiştilor de partid şi de stat din România.

ACADEMIA DE ŞTIINŢE A REPUBLICII MOLDOVA, cel mai înalt for de ştiinţă şi de cultură din Republica Moldova. Înfiinţată în 1946, sub numele de *Filiala Moldovenească de Cercetări Ştiinţifice a Academiei de Ştiinţe a URSS*, devine în 1961 *Academia de Ştiinţe a RSS Moldoveneşti*, iar în 1992 *Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova*. Are 6 secţii (de ştiinţe socio-umane, fizice şi matematice, biologice şi chimice, medicale, tehnice şi agricole), o bibliotecă, 27 de institute şi centre ştiinţifice. În Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova sînt aleşi 44 de membri titulari, 57 de membri corespondenţi şi 15 membri de onoare (1997).

Editează mai multe publicaţii periodice: "Revistă de lingvistică şi ştiinţă literară", "Revistă de filozofie şi drept", buletine de informaţie ştiinţifică ş.a.

ACADEMIA DIPLOMATICĂ INTERNAŢIONALĂ, organizaţie internaţională negu-vernamentală, înfiinţată în 1926, la Paris, pentru studiul problemelor politice globale. Unul dintre preşedinţii Academiei a fost N.Titulescu.

ACADEMIA DOMNEASCĂ DIN BUCUREŞTI, şcoală superioară, înfiinţată în 1694 de Constantin Brîncoveanu, cu sediul la mănăstirea Sf. Sava şi apoi la Schitul Măgureanu, pînă în 1818. Unul dintre centrele de cultură greacă din Ţara Românească.

ACADEMIA FRANCEZĂ, societate ştiinţifică, fondată în 1634 de cardinalul Richelieu, cu scopul redactării unui dicţionar şi a unei gramatici a limbii franceze. Conform statutului iniţial, Academia Franceză are 40 de membri. Astăzi, Academia Franceză este una dintre cele cinci academii componente ale Institutului Franţei.

ACADEMIA MIHĂILEANĂ, prima şcoală superioară în limba română din Moldova (1835-1847), înfiinţată de Gh. Asachi, la Iaşi, sub patronajul domnului Mihai Sturdza.

ACADEMIA PLATONICĂ, şcoală filozofică din Atena, înfiinţată de Platon (c. 387 î.Hr.), în grădina lui Academos. Pînă la închiderea ei (529 d. Hr.), şcoala a ilustrat diverse doctrine filozofice. Între conducători: Speusip, Xenocrate, Arcesides, Carneade, Filon din Larisa, Antioh din Ascalon.

ACADEMIA PLATONICĂ DIN FLORENŢA, şcoală filozofică (1459-1522), întemeiată de Marsilio Ficino. Scopul şcolii era comentarea şi editarea operelor lui Platon şi Plotin. Membri iluştri: Pico della Mirandola, Angelo Poliziano, Lorenzo de Medici.

ACADEMIA ROMÂNĂ, cel mai înalt for ştiinţific şi cultural din România. Înfiinţată la 1 apr. 1866, sub numele de *Societatea Literară Română*, îşi propunea stabilirea ortografiei şi elaborarea dicţionarului şi gramaticii limbii române. La 1 aug. 1867, adoptînd statutele, devine *Societatea Academică Română*, cu secţiunile literar-filologică, istorico-arheologică şi de ştiinţe ale naturii. La 29 mart. 1879, societatea, numită *Academia Română*, este declarată instituţie naţională, cu un rol fundamental în elaborarea şi editarea unor serii şi colecţii de documente istorice, studii ştiinţifice, ediţii critice, bibliografii şi cataloage. Între 1948 şi 1989, îşi pierde autonomia. După 1990, Academia Română se reorganizează şi funcţionează cu 12 secţii ştiinţifice, cu patru filiale (Iaşi, Cluj, Timişoara şi Tîrgu-Mureş) şi cu 66 de institute şi centre de cercetări ştiinţifice, cu o bibliotecă, o editură, fundaţii, staţiuni experimentale, case memoriale etc. Academia Română are un număr maxim de 181 de membri titulari şi corespondenţi. Decernează, anual, premii prestigioase şi editează periodice proprii: "Analele Academiei Române", "Academica", reviste ale institutelor. — *Biblioteca Academiei*, cea mai mare bibliotecă ştiinţifică din România (cu 10,5 mil. unităţi de evidenţă). Înfiinţată în 1867, cu scopul depozitării documentelor de importanţă naţională. Aici se păstrează c. 85% din fondul naţional de manuscrise şi documente tipărite, colecţii de hărţi, stampe, fotografii, partituri muzicale, monede. Majoritatea fondurilor au fost create prin donaţii. Un rol important în organizarea bibliotecii l-a avut Ioan Bianu.

ACADEMIA VASILIANĂ, şcoală superioară în limbile slavonă şi greacă, întemeiată la Iaşi, în jurul anului 1640, de domnitorul Vasile Lupu, cu sprijinul mitropolitului Petru Movilă. A funcţionat la mănăstirea Trei Ierarhi, pînă în 1821. Era numită şi *Şcoala Mare Domnească*.

ACADEMOS (în mitologia greacă), erou menţionat în legătură cu expediţia lui Castor şi Pollux în Atica, pentru eliberarea surorii lor, Elena, răpită de Teseu. În grădina lui Academos de lîngă Atena, a funcţionat şcoala filozofică a lui Platon, numită *Academia*.

ACAPULCO, oraş în Mexic (Guerrero), port la Oceanul Pacific; 592,2 mii loc. Staţiune balneară şi turistică. Festival internaţional al filmului.

ACCIUS, Lucius (c. 170-c. 86 î.Hr.), scriitor latin. Cel mai mare şi mai prolific autor tragic latin. A scris peste 45 de piese inspirate din tragicii greci, din ciclul troian (*Andromaca*, *Mirmidonii*) şi din istoria Romei (*Brutus*). Opere didactice (*Pragmatica*).

ACCRA, capitala Ghanei, port la Golful Guineii; 738,5 mii loc. Aeroport internaţional. Rafinărie de petrol. Centru industrial. Universitate. Aşezare atestată din sec. 16; centrul adtiv al coloniei engleze Coasta de Aur, capitală a statului independent Ghana (din 1957).

ACHENSEE, lac în V Austriei, la altitudinea de 923 m, în Alpii Bavarezi, la izvoarele rîului Isar; 7,3 km^2. Turism.

ACHILLINI, Alessandro (1463-1512), anatomist şi fiziolog italian. A practicat disecţia la universităţile din Bologna şi Padova, fiind unul dintre pionierii cercetărilor anatomice ale intestinului.

ACINSK, oraş în Federaţia Rusă, în S Siberiei Centrale, la V de Krasnoiarsk; 122 mii loc. Nod de cale ferată pe magistrala transsiberiană. Centru industrial.

ACÎŞ, comună în judeţul Satu Mare. Biserică romanică din sec. 13.

ACONCAGUA, vulcan stins în Anzi, la graniţa dintre Argentina şi Chile. Cel mai înalt vîrf din munţii continentului american (6 959 m).

ACONTZ, Nutzi (1894-1957; n. Focşani), pictoriţă română. Peisaje şi naturi moarte (*Bărci roşii*, *Natură moartă cu cactus*).

ACORDUL GENERAL PENTRU TARIFE ŞI COMERŢ v. GATT.

ACQUI TERME, oraş în Italia (Piemont); 21,7 mii loc. Staţiune balneară, cu ape termale sulfuroase.

ACRE, stat în V Braziliei; 152,6 mii km^2; 417,4 mii loc. Capitala: *Rio Branco*.Trestie de zahăr, orez, cafea şi plantaţii de cauciuc.

ACROPOLE, citadelă antică în Atena (Grecia). Platou stîncos de c. 80 m altitudine, pe care se află un ansamblu de temple şi sanctuare (Parthenon, Erechteion, Propilee). Muzeu. Turism.

ACTEON (în mitologia greacă), vînător celebru. Transformat în cerb de către zeiţa Artemis, pe care o zărise scăldîndu-se, a fost sfîşiat de propriii săi cîini.

ACTIUM, denumire romană a promontoriului şi oraşului Arta din Grecia. Aici a avut loc bătălia navală dintre Octavian August şi Marc Antoniu (31 î.Hr.), cîştigată de cel dintîi.

ACTUL DE NAVIGAŢIE DIN 1651, lege protecţionistă prin care se permitea intrarea în Anglia a mărfurilor numai pe corăbii engleze sau europene (cu marfă din ţările respective). A favorizat dezvoltarea flotei Angliei şi a afectat interesele Republicii Provinciilor Unite (Olanda de mai tîrziu).

ADA-KALEH, insulă în albia Dunării, lîngă Orşova, acoperită în 1970 de apele lacului de acumulare de la Porţile de Fier. Fortificaţii din sec. 15, cetate din 1717. Aşezare civilă turcească de la sfîrşitul sec. 18.

ADAM (în *Vechiul Testament*), primul om, creat de Dumnezeu din lut, în ziua a şasea a Creaţiei. Perechea lui a fost Eva, iar copiii, Cain, Abel şi Set. A fost izgonit din Eden, pentru păcatul originar neascultării şi al cunoaşterii.

ADAM, Adolphe (1803-1856), compozitor şi critic muzical francez. Opere (*De-aş fi rege*) şi balete (*Giselle*, *Corsarul*).

ADAM, Robert (1728-1792), arhitect şi decorator englez. Creator, împreună cu fratele său, James (1730-1794), al stilului care îi poartă numele, caracterizat prin sinteza tradiţionalismului englez cu clasicismul antic (*Fitzroy Square*, în Londra).

ADAMAWA, platou vulcanic în Camerun şi Nigeria; 2650 m altitudine. Lacuri vulcanice. Savană.

ADAMCLISI, comună în judeţul Constanţa. În apropiere se află monumentul *Tropaeum Traiani*, construit în 108-109 de împăratul Traian, în amintirea victoriilor sale asupra dacilor şi barbarilor (102). Restaurat în 1977.

ADAM DE LA HALLE (c. 1240 - c. 1287) trubadur francez. Lirică erotică. A compus cîntece de inspiraţie populară, rondouri, motete polifonice şi comedii (*Comedia lui Robin şi Marion*).

ADAMELLO, masiv muntos în S Alpilor Retici (N Italiei). Alt. max.: 3554 m.

ADAMESCU, Gheorghe (1869-1942; n. Bucureşti), istoric literar şi bibliograf român. Lucrări: *Istoria literaturii române*, *Contribuţiune la bibliografia românească*. A elaborat, împreună cu I.-A. Candrea, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat "Cartea românească"*. Membru corespondent al Acad. Rom.

ADAMEŞTEANU, Dinu (n. 1913, Toporu, jud. Giurgiu), arheolog italian de origine română. Fratele lui Ion A. Adameşteanu. A studiat colonizarea greacă din S Italiei şi Sicilia, prin cercetări arheologice la Gela, Metapont şi Heracleea. A utilizat aerofotografia în arheologie. Membru de onoare al Acad. Rom.

ADAMEŞTEANU, Gabriela (n. 1942, Piteşti), scriitoare română. Nepoată a lui Ion şi a lui Dinu Adameşteanu. Romane (*Dimineaţă pierdută*) şi povestiri. Observaţie psihologică şi socială.

ADAMEŞTEANU, Ion A. (1911-1976; n. Toporu, jud. Giurgiu), medic veterinar român. Prof univ. la Bucureşti şi Cluj, unul dintre creatorii şcolii româneşti de patologie

medicală veterinară.

ADAMOV, Arthur (1908-1970), dramaturg francez de origine armeană. Reprezentant al teatrului absurdului, alături de S.Beckett şi E.Ionescu. Creaţie influenţată iniţial de experienţa suprarealismului şi a expresionismului, apoi ecou al realităţii morale şi politice contemporane (*Parodia*, *Ping-Pong*, *Paolo Paoli*) sau al celei istorice (*Primăvara '71*).

ADAMOVICI, Gherasim (c. 1733-1796), episcop ortodox al Transilvaniei (1789-1796). Luptător pentru drepturile românilor, a semnat, împreună cu Ioan Bob, episcop unit, memoriul *Supplex Libellus Valachorum* (1792).

ADAMS, John (1735-1826), om politic american. Preşedinte al SUA (1797-1801).

ADAMS, John Couch (1819-1892), astronom englez. A demonstrat prin calcul existenţa planetei Neptun (1845), independent de Le Verrier.

ADAMS, John Quincy (1767-1848), om politic american. Fiu al lui John Adams. Preşedinte al SUA (1825-1829). A fost unul dintre promotorii doctrinei *Monroe*.

ADAMS, Samuel (1722-1803), om politic şi publicist american. A fost unul dintre liderii luptei pentru independenţa coloniilor engleze din America de Nord (1775-1783).

ADAMS, Walter Sydney (1876-1956), astronom american. Studii în domeniul spectroscopiei stelare şi solare.

ADANA, oraş în S Turciei; 1,06 mil loc. Centru industrial. Universitate. Moschee (sec. 16).

ADDA, rîu în Italia, afluent al Padului; 313 km. Izvorăşte din Alpii Retici şi străbate lacul Como. Hidrocentrale.

ADDAMS, Jane (1860-1935), publicistă americană. Militantă pentru impunerea unui sistem de asistenţă socială în SUA. Premiul Nobel pentru pace (1931), împreună cu N.M. Butler.

ADDIS-ABEBA (ADDIS-ABABA), capitala Etiopiei, oraş situat în Podişul Abisiniei, la 2640 m altitudine; 1,25 mil. loc. Aeroport internaţional. Centrul industrial şi cultural al ţării. Universitate. Teatre. Muzee. Oraşul a fost întemeiat în 1887 de Menelik II şi a devenit capitală în 1896. Sediul Organizaţiei Unităţii Africane (din 1963).

ADDISON, Joseph (1672- 1719), scriitor şi publicist englez. Reprezentant al iluminismului. A cultivat eseul literar, caracterizat prin vervă, eleganţă şi atitudine satiric-moralizatoare. Dramaturg de succes (*Cato*, tragedie neoclasică). A editat, împreună cu R.Steele, revista *The Spectator* (1711-1712, 1714).

ADDISON, Thomas (1793- 1860), medic englez. A descris insuficienţa cronică a glandei corticosuprarenale (*maladia Addison*).

ADELAIDE, oraş în Australia, capitală a statului Australia de Sud, port la Oceanul Indian; 1,07 mil. loc. Şantiere navale. Centru industrial. Universitate (1874). Întemeiat în 1836.

ADÉLIE (Ţara ~), parte a Coastei Antarctice, cuprinsă între 136°20′ şi 142°20′ long. estică; c. 350 mii km^2. Cîmp de gheaţă de c. 2000 m grosime. Staţiuni ştiinţifice franceze la Port-Martin şi Pointe-Géologie. Sub suveranitate franceză din 1938. Poartă numele soţiei lui Dumont d'Urville, descoperitorul teritoriului în 1840.

ADELUNG, Johann Cristoph (1732-1806), lingvist german. A iniţiat un catalog al limbilor lumii (*Mithridates sau Lingvistică generală*).

ADEN (ADAN), golf al Oceanului Indian, între coasta meridională a Arabiei şi Peninsula Somalia. Comunică cu Marea Roşie prin strîmtoarea Bab el-Mandeb.

ADEN, oraş şi port la golful omonim în Yemen; 400 mii loc. Şantiere navale şi rafinării de petrol. Port comercial din antichitate. În 1538 a fost cucerit de otomani, iar din 1839 şi pînă în 1937 a fost protectorat englez, apoi colonie a Coroanei. Între 1959 şi 1963, a făcut parte din Federaţia Arabiei de Sud. Capitală a RPD Yemen (1967-1990).

ADENAUER, Konrad (1876-1967), om politic german. Preşedinte al Uniunii Creştin-Democrate (1946-1966); cancelar federal (1949-1963) şi ministru de Externe (1951-1955) al RF Germania. A organizat reconstrucţia ţării după război şi integrarea ei în sistemul politic şi economic occidental.

ADER, Clement (1841-1925), inginer francez. Precursor al aviaţiei şi constructor de avioane. A realizat un prim zbor în 1890. Inventator în telefonie şi electrotehnică.

ADERCA, Felix (1891-1962; n. Puieşti, jud. Vaslui), scriitor şi eseist român. Poet simbolist (*Reverii sculptate*). Nuvele şi romane de analiză (*Domnişoara din strada Neptun*, *1916*, *Revolte*) şi de anticipaţie (*Oraşele înecate*). Estetician al modernismului (*Fals tratat de estetică*); interviuri (*Mărturia unei generaţii*).

ADEVĂRUL, publicaţie de orientare democratică, apărută la Iaşi (săptămînal, 1871-1872), apoi la Bucureşti (cotidian, cu întreruperi, 1888-1951). Fondator: Al.V. Beldiman. O nouă serie apare din 1989.

ADEVĂRUL LITERAR ŞI ARTISTIC, supliment săptămînal al ziarului "Adevărul", apărut între 1920 şi 1939, la Bucureşti. Reapare din 1992.

ADIGE, fluviu în N-E Italiei; 410 km. Izvorăşte din Alpii Retici şi se varsă în Marea Adriatică la S de Chioggia. Parţial navigabil. Hidrocentrale.

ADÎGHEEA (Republica Adîghee), republică în Federaţia Rusă; 7,6 mii km^2; 432 mii loc. Capitala: *Maikop*. Expl. de petrol; construcţii de maşini, prelucrarea lemnului. Tutun.

ADÎNCATA, comună în judeţul Suceava. Biserică de lemn (sec. 17).

ADJARIA (Republica Autonomă ~), republică autonomă în Georgia, pe ţărmul Mării Negre; 3 mii km^2; 393 mii loc. Capitala: *Batumi*. Ind. petrolieră. Citrice, ceai, tutun. Creată în 1921.

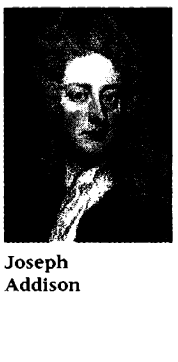

Joseph Addison

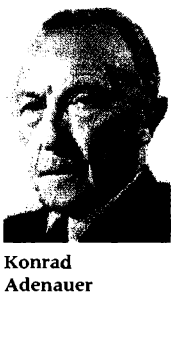

Konrad Adenauer

ADJUD, oraş în judeţul Vrancea, aproape de confluenţa Trotuşului cu Siretul; 21 mii loc. Nod feroviar şi rutier. Industrii. Atestat documentar din 1433.

ADLER, Alfred (1870-1937), psiholog si neuropsihiatru austriac. Iniţial elev al lui Freud, creează un domeniu nou în psihanaliză (*psihologia individuală*), avînd ca fundament complexul de inferioritate (*Despre temperamentul nervos*, *Practica şi teoria psihologiei individuale*).

ADLER, Friedrich (1879-1960), om politic austriac. Fiu al lui Viktor Adler. Lider al social-democraţiei din Austria şi teoretician al marxismului.

ADLER, Viktor (1852-1918), om politic austriac. Lider al Partidului Social-Democrat Austriac şi al Internaţionalei a II-a.

ADO-EKITI, oraş în S-V Nigeriei; 213 mii loc. Piaţă agricolă.

ADONAI (în *Vechiul Testament*), nume dat lui Iahve (Dumnezeu), a cărui pronunţare era interzisă în religia mozaică.

ADONIS, divinitate feniciană sau siriană al cărei cult a pătruns şi în lumea greco-romană, ca zeu iubit de Afrodita. Simbol al vegetaţiei care moare şi reînvie ciclic.

ADONIS, asteroid cu diametrul de c. 2 km, descoperit în 1936.

ADORMIREA MAICII DOMNULUI v. **Maria (Sfînta Fecioară ~)**.

ADORNO, Theodor (*Theodor Wiesengrund*; 1903-1969), filozof, sociolog şi muzicolog german. Prof. univ. la Frankfurt pe Main. A orientat demersul filozofic spre studiul particularului şi singularului (*Dialectica negativă*), a cercetat bazele psihosociale ale fascismului (*Personalitatea autoritară*) şi a reliefat dimensiunea filozofică şi socială a artei (*Filozofia muzicii noi*). A încercat să apropie marxismul de freudism.

ADOUR, fluviu în S-V Franţei; 335 km. Izvorăşte din N Munţilor Pirinei şi se varsă în Golful Biscaya. Parţial navigabil. Hidrocentrale.

ADRAR DES IFORAS, platou în S masivului Ahaggar (Sahara). Alt. medie: 500 m.

ADRIAN (Publius Aelius Hadrianus) (76-138), împărat roman (117-138) din dinastia Antoninilor. Fiu adoptiv şi succesor al lui Traian. A apărat Imperiul de barbari; a efectuat reforme administrative şi a unificat legislaţia romană.

ADRIAN, Sir Edgar Douglas (1889-1977), medic şi fiziolog englez. Cercetări în domeniul sistemului nervos. Promotor al electrofiziologiei. Premiul Nobel (1932), împreună cu Ch. Sherington.

ADRIANOPOL, oraş în Turcia europeană, întemeiat de împăratul Adrian. Aici armata romană a fost înfrîntă de vizigoţi (378), iar Ioniţă Caloianul a învins armata Imperiului Latin (1205). Capitala Imperiului Otoman între 1365 şi 1453. La Adrianopol a fost încheiat Tratatul de pace de la sfîrşitul Războiului Ruso-Turc din 1828-1829. Azi, *Edirne*.

ADRIATICA (Marea Adriatică), mare în

bazinul Mediteranei, cuprinsă între Peninsula Balcanică şi Peninsula Italică; 144 mii km^2; ad. max.: 1230 m. Porturi pr.: Durrës, Split, Trieste, Veneţia.

ADUNAREA CONSTITUANTĂ, adunare aleasă pentru a legaliza regimul politic instaurat la 11 febr. 1866. A proclamat pe Carol de Hohenzollern ca domnitor al României şi a adoptat Constituţia (29 iun. 1866).

ADUNAREA DEPUTAŢILOR, camera inferioară a Parlamentului României (1866-1940). Şi-a reluat activitatea după alegerile din 20 mai 1990 sub numele de *Camera Deputaţilor*.

ADUNAREA NAŢIONALĂ DE LA ALBA-IULIA, adunare a românilor din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş, convocată la 1 decembrie 1918, cînd s-a decis unirea cu România. A marcat momentul desăvîrşirii statului naţional român şi a deschis calea unor reforme democratice. Din 1990, ziua de 1 Decembrie a devenit ziua naţională a României.

ADUNĂRI AD-HOC, organe cu caracter consultativ în Moldova şi în Ţara Românească, alcătuite din reprezentanţi ai tuturor claselor sociale. Au fost convocate în oct. 1857 la Iaşi şi la Bucureşti şi au hotărît autonomia şi neutralitatea Principatelor, unirea lor într-un singur stat, alegerea unui prinţ străin ca domn şi formarea unui guvern reprezentativ şi constituţional. Denumite şi *Divanuri Ad-Hoc*.

ADUWA (**ADUA**, **ADOWA**), oraş în N Etiopiei; c. 27 mii loc. Aici, etiopienii conduşi de Menelik II i-au învins pe italieni (1896).

ADY Endre (1877-1919), poet maghiar. Teme lirice: protestul social, dragostea, moartea (*Sînge şi aur*, *În fruntea morţilor*). Înnoitor al limbajului poetic.

AEGYSSUS, aşezare antică în Dobrogea, cetate geto-dacă, apoi romană şi, mai tîrziu, bizantină. Azi, *Tulcea*.

AELS (**Asociaţia Europeană a Liberului Schimb**), organizaţie guvernamentală regională, cu sediul la Geneva, creată în 1960 pentru facilitarea şi stimularea schimburilor comerciale între statele occidentale care nu erau membre ale Comunităţii Economice Europene. Sînt membre ale AELS Austria, Elveţia, Finlanda, Islanda, Liechtenstein, Norvegia şi Suedia. Alte state (Danemarca, Irlanda, Marea Britanie şi Portugalia), foste membre, au aderat ulterior la CEE.

AENESIDEMOS din Cnonos (sec. I î.Hr.), filozof grec. Adept al lui Pyrrhon, a ilustrat perioada tîrzie a scepticismului. A formulat zece moduri (tropi) de suspendare a judecăţii (*Schiţe pyrrhoniene*).

AETIUS, **Flavius** (c. 390-454), general roman. Născut la Durostorum (azi, Silistra). L-a învins pe Attila în Cîmpiile Catalaunice (451). A fost asasinat din ordinul împăratului Valentinian III.

AFANASIEV, **Aleksandr Nikolaevici** (1826-1871), folclorist rus. A realizat o mare colecţie de poveşti populare ruseşti, apărută în 8 volume.

AFANASIU, **Gavriil** (1879-1946; n. Chişinău), bariton român. Prof. univ. la Conservatorul Municipal din Chişinău. A interpretat roluri principale în *Bărbierul din Sevilla*, *Faust*, *Traviata* ş.a.

AFGHANISTAN (**Republica ~**), stat în partea central-sudică a Asiei. Suprafaţa: 650 mii km^2. Populaţia: 23,4 mil. loc. Capitala: *Kabul*. Limbi oficiale: afgana (pashtu) şi persana (dari). Culte: islamism. Moneda: 1 afghani = 100 puls. Împărţit în 31 provincii. Oraşe pr.: Kandagar, Harat, Mazar-i-Sharif, Jalalabad. Relief muntos. Climă temperat-continentală. Expl. de gaze naturale, huilă, sare, minereuri neferoase. Ciment, încălţăminte, ind. textilă (covoare). Grîu, porumb, orez, bumbac. Creşterea animalelor (ovine, bovine, caprine). Pomicultură, viticultură. Export de gaze naturale, fructe, covoare, bumbac, lînă. — În antichitate şi evul mediu, Afghanistanul a fost locuit sau stăpînit de perşi, greci, parţi, sasanizi, arabi (în sec. 7, cînd se introduce islamismul sunit), mongoli. Statul a fost întemeiat în 1747 de Ahmad Şah Durrani. Sub dominaţie britanică în urma războaielor din 1839-1842 şi 1878-1880. Stat independent din 1919. Republică din 1973. Un lung război civil, declanşat în 1979, cu amestecul URSS, provoacă un exod al populaţiei în Pakistan şi Iran. Războiul continuă şi după retragerea trupelor sovietice (1989). Republică islamică din 1992.

AFRICA, continent, al doilea ca mărime de pe Pămînt, limitat de Oceanul Atlantic (la V), Marea Mediterană (la N), Marea Roşie şi Oceanul Indian (la E), între 37°21′ lat. nordică (capul Ras el-Abiad) şi 34°52′ lat. sudică (Capul Acelor) şi între 17°35′ long. vestică (Capul Verde) şi 51°20′ long. estică (capul Ras Hafun); 30,3 mil. km^2 (cu insulele vecine); 778,4 mil. loc. Africa este un bloc geologic vechi, cu un relief puţin variat şi cu forma caracteristică a podişului tabular întins. Alt. medie: 750 m; alt. max.: 5895 m (vîrful Kilimanjaro). Se disting trei zone de altitudine: *Africa joasă* (Sahara, Sudanul, Guineea, depresiunea Zair, sub 500 m altitudine), *Africa de Sud*, cu podişuri de peste 1000 m altitudine, şi *Africa înaltă* (Abisinia şi Somalia). Munţii şi podişurile Africii au origine tectonică şi vulcanică (Kilimanjaro, Kenya, Elgon), cu excepţia munţilor Atlas, formaţi prin cutare. Depresiuni: Kalahari, Sahara, Zair, Ciad, Niger. Cîmpii litorale şi ale unor fluvii: Cîmpia Mozambicului, Cîmpia Somaliei, Cîmpia Senegalului, Cîmpia Guineii Superioare. Bogate resurse ale subsolului: petrol (Sahara, Libia), gaze naturale, diamante (Africa de Sud, Republica Democratică Congo, Angola, Ghana), minereuri auroargentifere (Africa de Sud, Zimbabwe, Republica Democratică Congo, Tanzania), minereuri de fier (Liberia, Zimbabwe, Algeria), crom, cobalt, cupru, mangan, zinc etc. Climă ecuatorială, subecuatorială, tropicală şi subtropicală. Păduri tropicale. Savane şi stepe. Deşerturi: Sahara, Kalahari. Temperatura max.: 58°C (1922). Valori termice frecvente de peste 40°C. Întinse zone endoreice (50% din suprafaţa continentului), dar şi fluvii de mari lungimi şi debite: Nilul (cel mai lung din lume), Zair, Niger, Zambezi, Orange, Limpopo, Senegal. Lacuri tectonice, pe linia Marelui Graben Est-African: Victoria, Tanganyika, Malawi, Edward, Turkana, Kivu, Ciad (sărat) ş.a. Africa este unul dintre leagănele antropogenezei.

AFRICA DE NORD SPANIOLĂ, teritorii pe coasta marocană a Mării Mediterane, dependente de Spania; 32,3 km^2. Formate din porturile Centa, la strîmtoarea Gibraltar, şi Melilla, pe promontoriul Ras Uarc. Ocupate de spanioli în 1497 şi, respectiv, în 1580. Administrate de un delegat al guvernului spaniol.

AFRICA DE SUD (**Republica ~**), stat federal în extremitatea sudică a Africii. Suprafaţa: 1,22 mil. km^2. Populaţia: 44,3 mil. loc. Capitale: *Cape Town* (legislativă) şi *Pretoria* (administrativă). Limbi oficiale: afrikaans şi engleza. Culte: creştinism, animism, hinduism, islamism. Moneda: 1 rand = 100 cents. Împărţit în provinciile Cape, Natal, Orange, Transvaal şi 9 teritorii autonome indigene. Oraşe pr.: Johannesburg, Soweto, Durban, East London, Port Elizabeth. Relieful: podişuri străbătute de lanţuri muntoase şi înguste cîmpii litorale. Climă tropicală în N, aridă în

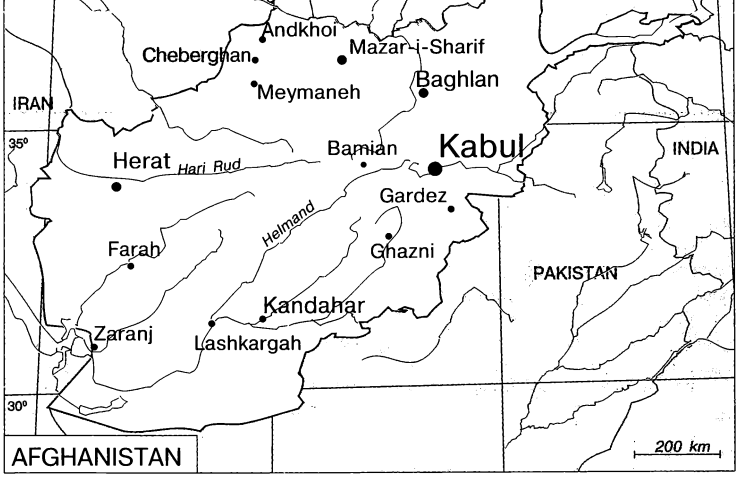

deşerturile Kalahari şi Namibi şi subtropicală în restul teritoriului. Cea mai mare putere economică a continentului. Expl. de aur (locul I pe glob), diamante, minereuri feroase şi neferoase (crom, locul I pe glob), uraniu, cărbune. Ind. energetică, metalurgică, constructoare de maşini, alimentară. Cultivă porumb, grîu, trestie de zahăr, bumbac, cartofi; citrice, arahide, tutun. Viticultură. Creşterea animalelor (ovine, bovine, caprine, porcine). Pescuit. Exportă diamante, metale, lînă, produse alimentare. — Populaţii autohtone: boşimani, hotentoţi şi bantu. Primii colonişti au fost olandezii, care au fondat Colonia Capului (1652), devenită colonie engleză, din 1806. Anglia ocupă alte republici create de buri: Natal (1843), Transvaal şi Orange, în urma Războiului Anglo-Bur (1899-1902). În 1910, prin unirea coloniilor se formează Uniunea Sud-Africană ca dominion britanic. În 1949 este anexată Africa de Sud-Vest. După al doilea război mondial s-a legiferat regimul de apartheid. În 1961 Africa de Sud s-a proclamat republică. În 1991 a luat sfîrşit politica de apartheid. Republică prezidenţială.

AFRICA DE SUD-VEST v. **Namibia**.

AFRODITA (în mitologia greacă), zeiţă a frumuseţii şi a dragostei. Fiică a lui Zeus şi a nimfei Diona sau (după Herodot) născută din spuma mării, ca fiică a lui Uranus. Soţia lui Hefaistos şi iubită a lui Ares, Dionysos, Hermes, Poseidon şi a muritorilor Adonis şi Anchise. Mamă a lui Eros, Anteros, Harmonia şi Aeneas (Enea). Numele latin: *Venus*.

AFUMAŢI, comună în judeţul Ilfov. Biserică din 1696, ctitorie a stolnicului Constantin Cantacuzino. Conac (1696), cu zid de incintă. Ruinele cetăţii lui Radu de la Afumaţi (sec. 16).

AGADIR, oraş în Maroc, port la Oceanul Atlantic; 137 mii loc. Aeroport. Centru industrial. Staţiune balneară. Cutremur devastator în 1960 (12 mii de morţi).

AGAMEMNON (în mitologia greacă), rege al Micenei, erou din *Iliada*. Conducătorul aheilor în războiul troian. A fost asasinat de soţia sa, Clitemnestra şi de amantul acesteia, Egist. Moartea lui Agamemnon a fost răzbu-

nată de fiul său, Oreste.

AGAPIA, comună în județul Neamț. Stațiune climaterică. Mănăstirile Agapia (sec. 17) și Văratec (sec. 19).

AGAPIA (Mănăstirea ~), mănăstire din comuna Agapia, județul Neamț. Biserică construită în 1644-1647, cu picturi murale interioare executate de N.Grigorescu, între 1858 și 1860. În apropiere, mănăstirea Văratec (sec. 19).

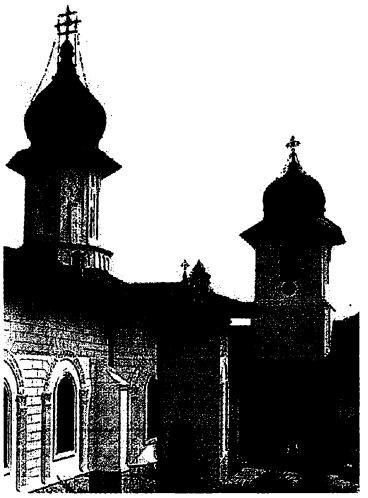

Mănăstirea Agapia

AGAR (în *Vechiul Testament*), sclavă egipteană, concubină a lui Avraam. Persecutată de Sara, soția lui Avraam, a fugit în deșert, unde a născut pe Ismael, strămoșul arabilor.

AGATOCLE (c. 360-289 î.Hr.), tiran și rege al Siracuzei (316-289 î.Hr.). A ocupat Sicilia în urma unui îndelungat război cu Cartagina, cucerind aproape toate cetățile grecești din insulă.

AGÂRBICEANU, Ion (1882-1963; n. Cenade, jud. Alba), prozator român. Povestiri, nuvele (*Două iubiri*, *Fefeleaga*) și romane de observație a universului rural tradițional din Ardeal (*Arhanghelii*, *Legea trupului*, *Legea minții*, *Strigoiul*, *Faraonii*). Operă valoroasă prin tipologia personajelor, autenticitatea tablourilor vieții sociale și tensiunea conflictelor morale. Memorialistică (*Amintiri*). Membru de onoare al Acad. Rom.

AGÂRBICEANU, Ion I. (1907-1971; n. Bucium, jud. Alba), fizician român. Fiu al lui Ion Agârbiceanu. Cercetări în spectroscopie și optică fizică. A contribuit la realizarea primului laser românesc (1962).

AGENȚIA HAVAS A ROMÂNIEI, sucursala din București a agenției franceze de presă *Havas*. A fost prima agenție de presă din România (1879-1888).

AGENȚIA INTERNAȚIONALĂ PENTRU ENERGIE ATOMICĂ v. AIEA.

AGENȚIA ROMÂNĂ DE PRESĂ (AGERPRES) v. ROMPRES.

AGENZIA NAZIONALE STAMPA ASSOCIATA v. ANSA.

AGESILAU II, rege al Spartei (c. 399-c. 360 î.Hr.). Cunoscut pentru războaiele cu perșii (396 î.Hr.) și cu o coaliție a orașelor din Grecia, în frunte cu Teba, pe care a învins-o, restabilind hegemonia Spartei (394 î.Hr.).

AGHIREȘU, comună în județul Cluj. Stațiune balneoclimatică (ape sulfurate). Castel din sec. 16.

AGIGEA, comună în județul Constanța. Ecluză pe canalul Dunăre - Marea Neagră și port maritim. Stațiune balneoclimatică. Stațiune de cercetări marine (1926).

AGIGHIOL, liman fluvio-maritim între brațul Sf. Gheorghe al Dunării și lacul Razim.

AGIGHIOL, sat în comuna Valea Nucarilor, județul Tulcea. Mormînt tumular trac, de la sfîrșitul sec. 5 î.Hr., cu un bogat inventar arheologic.

AGNITA, oraș în județul Sibiu, pe rîul Hîrtibaciu; 12,3 mii loc. Industrializat. Fortificație țărănească din sec.13; biserică din sec.15; muzeu. Atestat documentar din 1280.

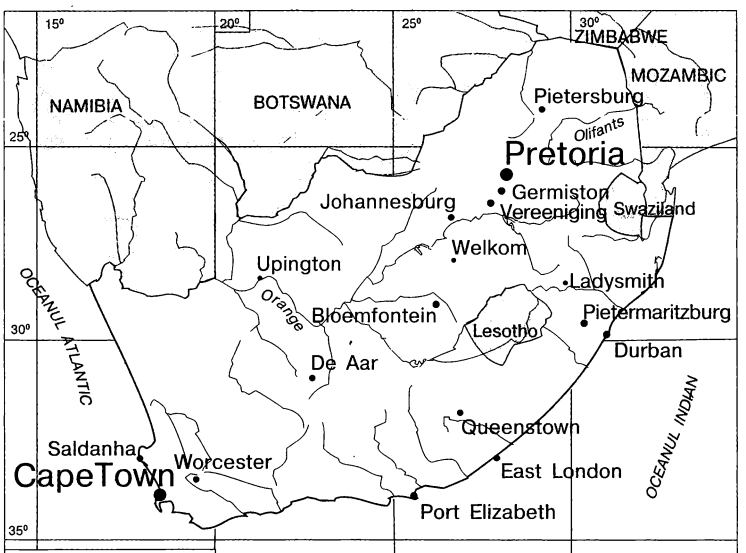

AGNON, Samuel Josef (1888-1970), scriitor israelian. Romane (*Colina devine șes*, *Dota miresei*) și nuvele (*Focul și lemnele*, *Povestiri din Ierusalim*), abordînd, cu sugestii simbolice și cu înțelepciune hasidică, probleme ale vieții evreiești. Premiul Nobel (1966), împreună cu Nelly Sachs.

AGNUS DEI (lat. "Mielul lui Dumnezeu"), cîntec liturgic în biserica occidentală (romano-catolică și luterană), de inspirație răsăriteană.

ÂGRÂ, oraș în India (Uttar Pradesh), pe rîul Yamună; 955,7 mii loc. Centru comercial și industrial. Universitate. Capitala Imperiului Marilor Moguli (sec. 17-18). Monumente de arhitectură (mausoleul Tadj-Mahall, sec. 17).

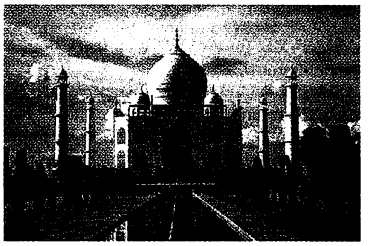

Agra. Mausoleul Tadj-Mahall

AGRICOLA (Cnaeus Iulius Agricola) (40-93 d.Hr.), om politic și general roman. A cucerit Britania, pe care a guvernat-o (78-84 d.Hr.). Istoricul Tacitus, ginerele său, i-a consacrat o biografie (*Despre viața și caracterul lui Iulius Agricola*).

AGRICOLA (pseudonim al lui *Georg Bauer*; 1494-1555), savant german. Considerat întemeietorul mineralogiei (*De re metalica*).

AGRIGENTO, oraș în Italia (Sicilia); 54,6 mii loc. Centru agricol și comercial. Cunoscut festival folcloric. Colonie greacă din sec. 6-5 î.Hr., cînd s-au construit temple dorice (azi în ruine). Ocupată de cartaginezi (sec. 4-3 î.Hr.), de romani (210 î.Hr.), de sarazini (828) și de normanzi (1087). Numit *Girgenti* pînă în 1927, cînd s-a adoptat numele antic.

AGRIPPA, Marcus Vipsanius (c. 63-12 î.Hr.), general roman. Ginerele lui Octavian August, a cărui flotă a condus-o în bătălia de la Actium (31 î.Hr.). A inițiat și patronat construcții monumentale la Roma (Panteonul).

AGRIPPA von NETTESHEIM (pseudonim al lui *Heinrich Cornelius*; 1486-1535), filozof și cărturar german. Reprezentant al Reformei, a popularizat doctrinele gnostice, neoplatonice și cabbala (*De occulta philo-*

Ion Agârbiceanu

Samuel Josef Agnon

sophia). Spirit sceptic şi paradoxal.

AGRIPPINA, Iulia (15-59 d.Hr.), împărăteasă romană. Fiică a generalului Germanicus, soră a împăratului Caligula. A fost soţia împăratului Claudiu, unchiul ei, pe care l-a otrăvit, înlăturîndu-l apoi şi pe fiul acestuia, Britanicus, şi instalîndu-l pe tron pe Nero, fiul ei, care însă a dat ordin să fie asasinată.

AGUASCALIENTES, oraş în Mexic, capitala statului omonim; 506,4 mii loc. Expl. de argint. Centru industrial.

AHAIA, regiune din N-V Peloponesului, în Grecia antică. Numele s-a extins după cucerirea romană din 146 î.Hr. şi asupra Greciei de sud şi centrale. Provincie romană (27 d.Hr.). Pe o parte a teritoriului Ahaiei antice cruciaţii au înfiinţat un principat latin, în Pelopones, sub numele de *Principatul de Ahaia* sau *de Moreea* (1205-1432).

AHAŞVER (în *Vechiul Testament*), numele regelui persan Xerxe I.

AHAŞVER (AHASVERUS), personaj enigmatic în legendele medievale germane. Numit şi *Jidovul rătăcitor* într-un roman popular din anul 1602. Condamnat la nemurire şi la veşnică neodihnă pentru ocara adusă lui Iisus pe drumul Golgotei.

AHEMENIZI, dinastie de regi persani (c.700-330 î.Hr.), purtînd numele întemeietorului, *Ahaimenes* (c.705-675 î.Hr.). Sub Ahemenizi, Imperiul Persan a fost cel mai puternic stat al Orientului Apropiat şi Mijlociu.

AHERN, Bartolomeo Patrick (n. 1951), om politic irlandez. Preşedinte al Partidului Fianna Fail (1994). Prim-ministru al Republicii Irlanda (din 1997).

AHERON (în mitologia greacă), unul dintre fluviile infernului. Luntraşul Caron trecea peste Aheron umbrele morţilor, ducîndu-le în lumea subpămînteană.

AHIDJO, Ahmadou (1924-1989), om politic camerunez. Preşedintele Camerunului (1961-1982).

AHILE, semizeu, fiu al zeiţei Thetis şi al muritorului Peleu. Scufundat în Stix de către mama sa, pentru a deveni nemuritor, a rămas vulnerabil la călcîiul de care fusese ţinut. A murit la Troia, rănit de o săgeată otrăvită, lansată de Paris. Personaj central, eroul cel mai viteaz din *Iliada*.

AHMADI (AL ~), oraş în Kuwait; 285 mii loc. Expl. de petrol. Uzină de desalinizare a apei de mare.

AHMAD ŞAH DURRANI (c.1724-1773), militar şi om politic afgan. Întemeietor al statului independent Afghanistan; şah din 1747.

AHMATOVA, Anna (pseudonim al *Annei Andreevna Gorenko*; 1889-1966), poetă rusă. A ilustrat şcoala poetică numită *akmeism*. Lirică intimistă şi patriotică (*Seară, Mătănii, Anno Domini. MCM XXI*). Traduceri din poezia universală şi românească. Persecutată în epoca stalinistă.

AHMEDABAD (AHMADABAD), oraş în V Indiei, capitala statului Gujarat; 2,8 mil. loc. Aeroport. Centru industrial, comercial şi financiar. Universitate. Monumente din sec.15-16 (Djami Masjid şi mormintele reginelor).

AHO, Juhani (*Juhani Brofeldt*; 1861-1921), scriitor finlandez. Proză psihologică şi istorică, într-un stil rafinat, cînd realist, cînd impresionist (*Calea ferată, Fermierul Hellman, Fiica pastorului, Soţia pastorului*).

AHRAM (AL-), cotidian egiptean, fondat la Cairo, în 1876.

AHRIMAN v. **Angra-Mainyu**.

AHTISAARI, Martti (n. 1937), om politic finlandez. Ambasador în Tanzania (1973-1976), reprezentant al ONU în Namibia (1977-1980, 1989-1990) şi Bosnia şi Herţegovina. Preşedinte al Republicii Finlanda (din 1994).

AHTUM (sec. 10-11), voievod român din Banat şi S Crişanei. Urmaşul lui Glad. Este înfrînt în luptele cu maghiarii.

AHURA-MAZDA (în mitologia iraniană), zeul suprem venerat în zoroastrism ca principiu al binelui. Născut din Zurvan, zeul timpului. Opus lui Angra-Mainyu, principiul răului. Denumirea greacă: *Ormuzd*.

AHVENANMAA (sued. **ÅLAND**), arhipelag finlandez la intrarea în golful Botnic al Mării Baltice; 1,55 mii km^2; 23 mii loc. Oraş pr.: Maarianhamina (Marienhamn). Pescuit. Turism.

AHWAZ, oraş în S-V Iranului; 329 mii loc; centrul ad-tiv al provinciei Khuzestan. Centru comercial şi industrial (prelucrarea petrolului).

AIAX, fiu al lui Telamon; regele din Salamina; a participat la războiul troian, fiind unul dintre cei mai viteji luptători ahei.

AIAX, fiu al lui Oileu şi rege al locrienilor. Făcînd-o prizonieră pe Casandra, care se refugiase în templul zeiţei Atena, a fost pedepsit de zei şi a pierit într-un naufragiu.

AICHELBURG, Wolf (n. 1912, Pula, Croaţia), scriitor german din România. Proză satirică (*Şobolanii din Hameln*), versuri (*Oaspetele uitat*), piese de teatru, eseuri. A tradus în germană din Eminescu, Blaga, Voiculescu ş.a.

AID (Asociaţia Internaţională pentru Dezvoltare), instituţie specializată a ONU, fondată la 24 sept. 1960, cu sediul la Washington, avînd ca obiectiv promovarea dezvoltării economiei prin furnizarea de credite fără dobîndă, pe termene lungi, ţărilor în curs de dezvoltare; 140 de state membre (România nu este membru).

AIEA (Agenţia Internaţională pentru Energie Atomică), instituţie specializată a ONU, fondată la 26 oct. 1956, cu sediul la Viena, avînd ca obiective accelerarea şi lărgirea aportului energiei atomice la cauza păcii şi prosperităţii în lume, acordarea de asistenţă tehnică de specialitate statelor membre; 116 state membre (România este membru fondator).

AIGOSPOTAMOI, fluviu în Chersonesul Tracic (azi, *Kumali*, Turcia). Victorie a flotei spartane conduse de Lisandru împotriva celei ateniene, în războiul peloponesiac (405 î.Hr.).

AILEY, Alvin (1931-1989), dansator şi coregraf american, fondatorul trupei Alvin Ailey Dance Theater, care grupa, iniţial, numai artişti negri.

AIMÉE, Anouk (*Nicole Françoise Dreyfus*; n. 1932), actriţă franceză. Joc interiorizat, alură intelectuală. A jucat în *Îndrăgostiţii din Verona, La dolce vita, Un bărbat şi o femeie, Într-o seară, un tren* ş.a.

AINI (pseudonim al lui *Sadriddin Saidmuradovici*; 1878-1954), scriitor tadjik. Autor de romane (*Călăii Buharei*) şi povestiri autobiografice (*Ahmad vrăjitorul, Moartea cămătarului*). Memorii (*Amintiri*).

AÏR (AZBINE), podiş muntos în Sahara meridională (Niger). Oraş pr.: Agadez. Alt. max.: 2022 m. Climă aridă. Zăcăminte de uraniu.

AIR FRANCE, companie franceză de transport aerian, înfiinţată în 1948. În 1992, UTA (Uniunea Transporturilor Aeriene) fuzionează cu Air France.

AIRY, Sir George Biddell (1801-1892), astronom englez. Autorul primei teorii complete asupra formării curcubeului; director al Observatorului Greenwich (1835-1881).

AISNE, rîu în N Franţei. Izvorăşte din podişul Argonne, traversează Soissons şi se varsă în Oise, mai sus de Compiègne; 280 km.

AITMATOV, Cinghiz (n.1928), scriitor kirghiz. Povestiri de dragoste (*Djamila*), cu punctul de plecare în viaţa cotidiană (*Primul învăţător*). Proză lirică (*Vaporul alb*). Romane etico-filozofice (*O zi mai lungă decît veacul, Eşafodul*).

AITON, comună în judeţul Cluj. Aici a fost descoperită o aşezare rustică romană.

AIUBIZI, dinastie musulmană, întemeiată de Salah al-Din ben Yusuf ibn Ayyub (Saladin) în 1171, în Egipt; a guvernat Egiptul, Siria şi o mare parte din Mesopotamia şi Yemen. A urmat Fatimizilor şi a fost răsturnată de mameluci în 1250 (în Egipt) şi în 1260 (în Siria).

AIUD, municipiu în judeţul Alba, la 30 km N de municipiul Alba-Iulia; 29,2 mii loc. Industrii. Centru pomicol şi viticol. Cetate urbană (sec. 13-16); biserică reformată (sec. 15-16), în stil gotic, ridicată pe locul unei bazilici romane. Palatul voievodal Bethlen (sec.16-17), azi muzeu. Penitenciar în care, în perioada 1945-1989, au fost închise, pe criterii politice, numeroase persoane. Din 1662, la Aiud a funcţionat Colegiul confesional "Bethlen", cu o bogată bibliotecă. — Teritoriu locuit încă din neolitic, cu elemente aparţinînd Culturii Coţofeni (2500-1800 î.Hr.). În sec. 2-3 a existat, pe teritoriul actualului oraş, o aşezare civilă romană, *Brucla*, în care, se presupune, au staţionat legiunile romane a XIII-a Gemina şi a V-a Macedonica. În 1302, în zonă au fost colonizaţi saşi. Aşezare fortificată (sec. 14). În 1658, a devenit centrul politico-administrativ al comitatului Alba. Atestat documentar în 1293.

AIVAZOVSKI, Ivan Konstantinovici (1817-1900), pictor rus. Maestru al peisajului marin, surprins cu o mare acurateţe cromatică în toată grandoarea şi eterna lui zbatere (*Studiu de cer deasupra mării, Facerea lumii, Al nouălea val, Printre valuri, Marea Neagră, Ţărmul Odesei, Tiflis, Moară pe malul unui rîu* ş.a.). A pictat şi bătălii navale (*Bătălia de la Cesmé*). Autor a peste 6000 de lucrări, dintre care 389 se află în galeria "I.K.Aivazovski" din Feodosia (Crimeea orientală), locul de naştere al pictorului. Membru al mai multor academii (Sankt Petersburg, Roma,

Florenţa, Stuttgart, Amsterdam).

AIX-EN-PROVENCE, oraş în S Franţei (Provence); 126,8 mii loc. Nod de comunicaţii. Ind. electrotehnică. Staţiune balneară. Turism. Universitate (1413). Catedrala Saint-Sauveur (sec.11-15), bisericile Saint Jean de Malte (sec. 13) şi Madeleine (sec. 15). Muzee (muzeul Granet, muzeul Dobler; atelierul lui Cézanne). Biblioteca Méjanes. Fondat de romani în 123 î.Hr.

AIX-LA-CHAPELLE v. **Aachen**.

AJACCIO, oraş în S-E Franţei (Corsica), port la Marea Mediterană; 59,3 mii loc. Centru comercial şi turistic. Catedrală (sec. 16). Locul natal al lui Napoleon Bonaparte. Muzeul Fesch (pictură, dintre care 1200 tablouri din şcoala italiană).

AJANTA, munţi în India, la N-V de platoul Deccan. Sit arheologic celebru: ansamblu de sanctuare budiste decorate cu sculpturi şi picturi murale (sec. 2 î.Hr.-7 d.Hr.).

AJDUKIEWICZ, Kazimierz (1890-1963), logician şi filozof polonez. Membru al Şcolii de la Lvov-Varşovia. Lucrări în domeniul logicii matematice şi semanticii (*Limbă şi cunoaştere*).

AJMAN, emirat în Uniunea Emiratelor Arabe, pe ţărmul Golfului Persic; 250 km^2; 64 mii loc. Capitala: *Ajman*. Pescuit. Plantaţii de curmali.

AJMER, oraş în N-V Indiei (Rājasthān); 401,9 mii loc. Centru comercial. Loc de pelerinaj. Moschei (sec. 12-17). Muzeu.

AKAEV, Askar (n. 1944), om politic kirghiz. Fizician. Preşedinte al Academiei de Ştiinţe a RSS Kirghize (1989). Preşedinte al Kirghizstanului (din 1990).

AKASHI, oraş în Japonia (Honshū), port la golful Osaka; 270,7 mii loc. Pescuit. Centru industrial şi comercial.

AKBAR, Djalal al-Din Muhammad (1542-1605), împărat (1556-1605) al Indiei din dinastia Marilor Moguli. Cuceritor (al Bengalului, 1576), reformator al administraţiei, protector al artelor.

AKIHITO (n.1933), împărat al Japoniei. La moartea tatălui său, Hirohito (1989), a devenit împărat.

AKITA, oraş în Japonia (Honshū), port la Marea Japoniei; 302,3 mii loc. Centru industrial. Universitate.

AKKAD, oraş antic în N Mesopotamiei. A devenit centrul Imperiului Akkadian, întemeiat de Sargon I (milen. 3 î.Hr.).

AKKERMAN, denumirea turcească a oraşului Cetatea Albă. — **Convenţia de la ~**, convenţie încheiată la 25 sept./7 oct. 1826 între Rusia şi Turcia, care stipula şi reintroducerea domniilor pământene în Moldova şi Ţara Românească.

AKMOLA v. **Astana**.

AKOLA, oraş în India centrală (Mahārāshtra), la N-E de munţii Ajanta; 327,9 mii loc. Centru al ind. textile (bumbac). Universitate.

AKRON, oraş în SUA (Ohio); 237 mii loc. Centru al ind. cauciucului (primul în lume). Maşini agricole; aparataj electrotehnic. Centru cultural. Universitate (1870).

AKROPOLITES, Georgios (1220-1282), om politic şi cronicar bizantin. *Istoria* sa, publicată în 1614, se referă la evenimente petrecute între anii 1203-1261.

AKSAKOV, Serghei Timofeevici (1791-1859), prozator rus. Pictor al vieţii patriarhale ruse (*Memoriile unui pescar*, *Cronică de familie*). Memorii (*Amintiri despre literatură şi teatru*).

AKSUM (AXUM), oraş în N Etiopiei; 19 mii loc. Ruine antice. A fost capitala regatului cu acelaşi nume, întemeiat în sec. 1, cu o viaţă economică şi culturală prosperă; creştinat în sec. 4, cucerit de arabi în sec. 7.

AKTIUBINSK, oraş în Kazahstan; 253 mii loc. Centru comercial. Ind. chimică.

AKUTAGAWA, Ryunosuke (1892-1927), scriitor japonez. Autor de nuvele şi povestiri în care predomină obsesia morţii (*Rashomon*, *Nasul*, *În pădure*); unul dintre întemeietorii literaturii japoneze moderne.

ALABAMA, fluviu în SUA; 1064 km. Izvorăşte din S munţilor Apalaşi şi se varsă în golful Mexic, formînd o deltă. Navigabil.

ALABAMA, stat în S SUA; 133,9 mii km^2; 4,04 mil. loc. Capitala: *Montgomery*. Ind. chimică, manufacturieră, farmaceutică.

ALADIN, eroul unei poveşti din *O mie şi una de nopţi*. O lampă fermecată, pe care o adusese din centrul pământului, îi îndeplinea orice dorinţă.

ALAGOAS, stat federal în N-E Braziliei; 2,5 mil. loc. Capitala: *Maceió*. Trestie de zahăr, bumbac. Creşterea animalelor.

ALAI, culme muntoasă în Kirghizstan şi Tadjikistan, aparţinînd sistemului muntos al Pamirului. Lungime: 400 km. Alt. max.: 5064 m. Gheţari.

ALAIN-FOURNIER (*Henri-Alban Fournier*; 1886-1914), scriitor francez. Autor al romanului poetic *Le Grand Meaulnes* (în rom. *Cărarea pierdută*). Corespondenţa cu Jacques Rivière mărturiseşte evoluţia sa literară şi artistică.

ALAKA HÜYÜK, localitate în Turcia (Anatolia). Necropolă princiară (mil. 3 î.Hr.), acoperită de vestigiile unui oraş hitit.

ALAMEIN (El ~), localitate în Egipt, la V de Alexandria. Aici, trupele britanice sub conducerea lui Montgomery au repurtat o strălucită victorie asupra armatei germane a lui Rommel (23 oct.-3 nov. 1942).

ÅLAND (AALAND) v. **Ahvenanmaa**.

ALARCÓN Y ARIZA, Pedro Antonio de (1833-1891), scriitor spaniol. Autodidact. Participant la campania din Africa (*Jurnalul unui martor al războiului din Africa*). Romanul *Tricornul* (rămas celebru prin baletul lui Manuel de Falla). Proză scurtă (*Povestiri de dragoste*, *Istorioare naţionale*, *Povestiri neverosimile*).

ALARIC I (c. 370-410), rege vizigot (395-410). A pustiit (395) Macedonia şi Grecia. Numit (396) *magister militum per Illyricum*. A ocupat (410) şi a jefuit Roma.

ALARIC II, rege al vizigoţilor instalaţi în Aquitania (484-507). Înfrînt şi ucis de regele franc Clovis. A promulgat (506) un cod de legi, *Breviarul lui Alaric*.

ALASKA, culme muntoasă situată între peninsula Alaska şi teritoriul canadian Yukon. Alt. max.: 6187 m. Gheţari. Parcuri naţionale.

ALASKA, golf larg al Oceanului Pacific, pe coastele Americii de Nord, între golful Vancouver şi peninsula Alaska. Ad. max.: 5660 m.

ALASKA, peninsulă constituind extremitatea sud-vestică a statului Alaska, în direcţia insulelor Aleutine, care o continuă. Relief muntos (munţii Aleutini, de origine vulcanică). Alt. max.: 3100 m. Climă subpolară. Pescuit.

ALASKA, stat al Statelor Unite, în extremitatea nord-vestică a Americii de Nord; 1,5 mil. km^2; 550 mii loc. Capitala: *Juneau*. Oraşe pr.: Anchorage, Fairbanks. Cel mai întins stat al Federaţiei americane, cu o poziţie strategică importantă. Expl. de petrol, cărbune, cupru, aur; expl. forestiere. Ind. lemnului. Pescuit. Universităţi. Muzee. Parcuri naturale. Turism. Baze militare. — Teritoriu explorat în 1741 de danezul Bering, aflat în serviciul Rusiei. În 1867 Statele Unite au cumpărat teritoriul de la Rusia, pentru 7.200.000 dolari. Din 1959, a devenit al 49-lea stat american.

ALAUNGPAYA v. **Alompra**.

AL-'AZIZIYAH, oraş în N-V Libiei, la S de Tripoli; 34,1 mii loc. La 13 sept. 1922, aici s-a înregistrat cea mai ridicată temperatură de pe glob (58°C la umbră).

ALĂUTA ROMÂNEASCĂ, revistă literară apărută la Iaşi (1837-1838), ca supliment al gazetei "Albina românească"; condusă de Gh.Asachi şi, apoi, de M.Kogălniceanu. A publicat literatură originală (C.Negruzzi, Gh.Asachi ş.a.) şi traduceri (din Marţial, Voltaire, Schiller ş.a.).

ALBA, casă nobiliară spaniolă, întemeiată de **Fernando Álvarez de Toledo**, numit conte de Alba de către Giovanni II de Castilia (1406-1454). Mai importanţi: — **Fernando Álvarez de Toledo** (1507-1582), al treilea duce de Alba, general şi om politic spaniol. Guvernator al Ţărilor de Jos (1567-1573). Conduce armata în campania din Portugalia (1580-1581), pe care o ocupă. — **Maria de Pilar, ducesă de Alba**. A rămas în istorie datorită unei complicate legături cu pictorul Goya. Titlul Casei de Alba a dispărut odată cu Maria Tereza (1717-1780).

ALBA, judeţ în partea central-vestică a României, pe cursul mijlociu al Mureşului; 6,2 mii km^2; 406,2 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Alba-Iulia*. Oraşe: Cugir, Sebeş, Aiud, Blaj, Ocna-Mureş. Relief accidentat. Albia Mureşului separă zona montană, cu multe depresiuni, din V, de cea de podiş, din E. Expl. forestiere, de minereuri auroargentifere, neferoase şi cuprifere, de cinabru, gaz metan, marmură, sare. Ind. constructoare de maşini, a prelucrării metalelor, a prelucrării lemnului, ind. chimică, a faianţei şi porţelanului, alimentară; marochinărie, blănărie ş.a. Importantă pondere agricolă. Viticultură; pomicultură; legumicultură. Creşterea animalelor; avicultură. Universitate. Muzee. Zonă turistică: peşterile Scărişoara, Pojarul Poliţei; Cheile Ordîncuşei, ale Galdei ş.a.; Detunatele. Rezervaţii: geologică (calcarele de la Ampoiţa), speologică (gheţarul de la Vîrtop), forestieră (pădurea de larice de la Vidolm) ş.a. Obiective istorice şi de arhitectură (Cetatea şi Biblioteca Batthyáneum din Alba-Iulia, Cîmpia Libertăţii de la Blaj). În fiecare an, în luna iul., se organizează pe muntele Găina manifestarea folclorică *Tîrgul de fete*. — Te-

ritoriu locuit neîntrerupt din neolitic, cu urme de viaţă din epoca bronzului şi a fierului, străveche vatră românească. După retragerea romană din Dacia, populaţia dacoromană a continuat să locuiască în aşezări ca Apulum (Alba-Iulia), Brucla (Aiud), Ampelum (Zlatna), Alburnus Maior (Roşia Montană) ş.a. Relativă stagnare şi decădere în timpul migraţiei popoarelor (sec. 4-7). Alba-Iulia (Bălgrad), oraş din sec. 13, devine capitala principatului autonom Transilvania (1542-1690). La 28 febr. 1785, pe Dealul Furcilor (azi, Cîmpul lui Horea), au fost martirizaţi Horea şi Cloşca. Peste 40000 de români, adunaţi într-o mare adunare naţională, s-au pronunţat, la 3-5 mai 1848, pe Cîmpia Libertăţii de lîngă Blaj, împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria.

ALBA-IULIA, municipiu în partea centralvestică a României, reşedinţa judeţului Alba; 73,2 mii loc. Nod feroviar şi rutier. Centru industrial, pomicol şi viticol. Universitate (1991). Teatru de păpuşi. Muzeu. Cetatea Alba Carolina (1714-1733). Catedrală romano-catolică (1246-1291). Catedrală ortodoxă (Catedrala Reîntregirii) (1921-1922), în care a fost încoronat, ca rege al României, la 15 oct. 1922, Ferdinand I. Palatul princiar (sec. 13-18), palatul Apor (sec. 17). Statuia Lupa Capitolina. — Veche aşezare dacică (*Tharmis*), cucerită (sec. 2) de romani. Castrul Legiunii a XIII-a Gemina, în jurul căruia s-a dezvoltat o aşezare civilă, *Apulum*, devenită (180-193), *colonia*. Centru fortificat (sec. 9-10) cunoscut în izvoarele istorice ca Alba Iuliae sau Bălgrad, devenit, în sec. 13, oraş (Karlsburg sau Alba Carolina). Distrus de tătari (1241). Capitala principatului autonom Transilvania (1542-1690), în care, la 1 nov. 1599, va intra triumfal Mihai Viteazul, voievodul român care va realiza, în 1600, prima unire politică a celor trei ţări române (Moldova, Transilvania şi Ţara Românească). Important centru al tipăriturilor (*Noul Testament de la Bălgrad*, 1648). La 1 dec. 1918, Marea Adunare Naţională de la Alba-Iulia a proclamat unirea definitivă şi necondiţionată a Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului cu România, realizîndu-se astfel statul naţional unitar român. Atestat documentar în 1097.

ALBA LONGA, oraş în anticul Latium, la S-E de Roma. Întemeiat (1152 î.Hr.), potrivit legendei, de Ascanius, fiul lui Enea. Distrus de romani în sec. 7 î.Hr. Locul de naştere al lui Romulus şi Remus.

ALBANIA (Republica ~), stat în S-V Peninsulei Balcanice. Suprafaţa: 28,7 mii km^2. Populaţia: 3,4 mil. loc. Limba oficială: albaneza. Capitala: *Tirana*. Culte: islamism, creştinism. Moneda: 1 lekă = 100 qindarka. Împărţit în 26 de districte. Oraşe pr.: Durrës, Elbasan, Shkodër, Vlorë, Korçë. Relief muntos (în N-E, Alpii Albanezi, spre S-V, un podiş vălurit) şi o îngustă cîmpie litorală. Climă mediteraneană (în V) şi temperat-continentală (în N-E). Expl. de petrol, gaze naturale, bitum, de minereuri de cupru, crom, nichel, fier şi cărbuni. Ind. diversificată (construcţii de maşini, textile, alimentară). Cultivă grîu, porumb, bumbac. Măslini, citrice. Viticultură. Creşterea animalelor. Exportă petrol şi produse petroliere, produse alimentare. — Teritoriul Albaniei a făcut parte din Imperiul Roman (sec. 2 î.Hr.-4 d.Hr.) şi din Imperiul Bizantin (sec. 4-14). Primele state albaneze iau fiinţă în sec. 12-14. La sfîrşitul sec. 14 a început cucerirea Albaniei de către turci. În 1443, răscoala antiotomană condusă de Skanderbeg. După înfrîngerea Turciei în primul război balcanic, Albania şi-a proclamat independenţa (28 nov. 1912). Spre sfîrşitul primului război mondial a fost ocupată de trupele italo-sîrbo-greceşti. În 1924 puterea a fost preluată de Ahmed Zogu, care, după proclamarea Albaniei ca republică (1925), devine preşedinte, iar din 1928, rege, sub numele de Zogu I. Politică de subordonare a ţării faţă de Italia fascistă, care, în 1939, a ocupat Albania. La 11 ian. 1946, a fost proclamată republică. Dictatura comunistă, instaurată după 1944, a promovat o politică de autoizolare, pînă în 1989. În 1991, alegeri pluripartite. Se adoptă noul nume al ţării. Se reiau relaţiile diplomatice cu SUA şi Marea Britanie. Alegerile parlamentare din 1992 au fost cîştigate de Partidul Democratic, punîndu-se capăt regimului comunist din ţară. Perioadă de destabilizare economică; demonstraţiile de stradă se transformă, în mart. 1997, într-o revoltă populară. Anarhie internă, ce conduce la formarea unui guvern de coaliţie. Noi alegeri parlamentare (iun.-iul. 1997), cîştigate de Partidul Socialist. Relaţii încordate cu statele vecine (Iugoslavia, Macedonia, Grecia). Republică prezidenţială.

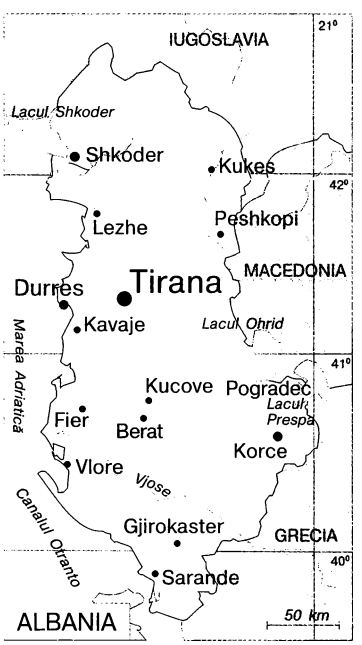

ALBANO, lac în Italia, la 20 km S de Roma, situat într-un vechi crater din Munţii Albani. Alt.: 293 m; 6 km^2. Sporturi nautice. Pe malurile lui se găseşte Castelul Gandolfo, una din reşedinţele de vară ale Papei.

ALBANY, fluviu în Canada; 981 km. Izvorăşte din Cîmpia Înaltă a Marilor Lacuri şi se varsă în golful James (golful Hudson). Cascade.

ALBANY, oraş în N-E SUA, capitala statului New York; 104,8 mii loc.; port pe fluviul Hudson. Industrii. Rafinării de petrol. Universitate (1844).

ALBEE, Edward (n.1928), dramaturg american. Tablou satiric vizînd contemporaneitatea, criza valorilor morale, înstrăinarea şi imposibilitatea comunicării între oameni. Reflexivitate caustică în maniera teatrului absurd (*Zoo story*, *Cui i-e teamă de Virginia Woolf?*, *Echilibru fragil* ş.a.).

ALBEMARLE v. **Isabela**, insula.

ALBENIZ, Isaac (1860-1909), compozitor şi pianist spaniol. Elev al lui Liszt. Virtuoz al pianului, s-a impus ca un creator al unui autentic stil naţional: opera *Pepita Jiménez*, muzică simfonică şi de cameră (*Catalonia*, suita pentru pian *Iberia*). *Rapsodia spaniolă* pentru pian şi orchestră, orchestrată de G.Enescu.

ALBERT v. **Albrecht**.

ALBERT (ALBERT-NYANZA), lac în Africa ecuatorială, între Republica Democratică Congo şi Uganda, traversat de Nil; 4500 km^2. Descoperit în 1864 de Sir Samuel White Baker. Din 1973, se numeşte *Mobutu*.

ALBERT I (1875-1934), rege al Belgiei (1909-1934). Comandant al armatei în ofensiva din sept. 1918 împotriva Germaniei. A sprijinit restaurarea economică a ţării.

ALBERT I (*Honoré Charles Grimaldi*; 1848-1922), oceanograf francez. Prinţ de Monaco (1889-1922) sub numele de Albert I. Fondatorul Institutului Oceanografic din Paris şi al Muzeului Oceanografic din Monaco.

ALBERT II (n. 1934), rege al Belgiei. Al doilea fiu al regelui Leopold III din dinastia de Saxa-Coburg. Suveran al Belgiei din 1993 (după moartea fratelui său, regele Baudouin I).

ALBERT, Michael (1836-1893; n. Apold, jud. Mureş), scriitor german din Transilvania. Nuvele şi drame istorice (*Ulrich von Hutten*). Poezii, eseuri.

ALBERTA, provincie în V Canadei; 664,4 mii km^2; 2,43 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Edmonton*. Expl. forestiere, de petrol, gaze naturale şi cărbuni. Ind. chimică. Cereale. Creşterea animalelor.

ALBERTI, Leon Battista (1404-1472), arhitect urbanist, sculptor şi scriitor italian. Primul teoretician de artă al Renaşterii italiene (*De pictura*, *De statua*, *De re aedificatoria*). A proiectat unele edificii la Rimini (Templul Malatesta), Florenţa (Palatul Rucellai, Capela bisericii San Pancrazio), Mantua (bisericile San Sebastiano şi San Andrea). Eseuri (*Della famiglia*).

ALBERTI, Rafael (n. 1902), poet şi pictor spaniol. Debut în pictură (cubist). Lirică de inspiraţie folclorică, în forme rafinate (*Zorii micsandrei*, *Marinar pe uscat*, *Iubita*), de introspecţie, cu elemente suprarealiste (*Despre îngeri*) şi, după 1930 (cînd aderă la Partidul Comunist), cu accente sociale (*Dintr-o clipă în alta*, *Capitala gloriei*). Evocarea Spaniei feudale şi mistice (*Între garoafă şi spadă*) sau exaltarea dramatică a libertăţii omului (*Noapte de război în Muzeul Prado*, *Caraghiosul*), în perioada exilului (1939-1976). Memorialistică (vol. *Cărarea pierdută*). Traduceri din Eminescu şi Arghezi.

ALBERTUS MAGNUS (numele latinizat al lui *Albert von Bollstädt*; c.1200-1280), teolog şi filozof german. Profesor de teologie la Universitatea din Paris (Toma d'Aquino i-a fost elev). A propagat gîndirea lui Aristotel. Lucrări principale: *Summa theologica*, *Summa de creatis*.

ALBERTVILLE, oraş în Franţa (Savoia), la confluenţa Isèrului cu Arly; 18,1 mii loc. Locul Jocurilor Olimpice de iarnă din 1992.

ALBEŞTII DE MUSCEL, comună în judeţul Argeş. Rezervaţie geologică şi paleontologică. Turism.

ALBINA, revistă enciclopedică populară apărută la Bucureşti (1897-1937, cu întreruperi). Director fondator: Spiru Haret. Au colaborat: Gh. Ţiţeica, St.O. Iosif, B.Delavrancea, T.Maiorescu, N.Iorga, M.Sadoveanu, V.Voiculescu ş.a.

ALBINA ROMÂNEASCĂ, gazetă politico-literară, apărută la Iaşi între 1829 şi 1849, editată de Gh.Asachi. Primul periodic în limba română apărut în Moldova.

ALBINI, Septimiu (1861-1919; n. Şpring, jud. Alba), publicist român. Membru al Societăţii "România Jună". Redactor al ziarului "Tribuna" din Sibiu, semnatar al *Memorandumului* (1892).

ALBINONI, Tomaso (1671-1750), compozitor italian. Reprezentant al barocului italian. A compus opere, concerte, sonate (*Adagio*, *Concertul pentru vioară* ş.a.).

ALBINUŞA v. **Floarea darurilor**.

ALBION, numele tradiţional al Marii Britanii (după Ptolemeu).

ALBOIN (?-572), rege al longobarzilor (c.560-572), care, invadînd nordul Italiei, a format un stat cu capitala la Pavia (572).

ALBRECHT (ALBERT), regi şi duci în Brandenburg. Mai importanţi: — **Albrecht I de Ballenstädt** (*Ursul*) (1100-1170), primul margraf de Brandenburg (1150-1170); — **Albrecht de Brandenburg** (1490-1568), primul duce ereditar al Prusiei (1525-1568); — **Albrecht I de Austria** (1255-1308), duce de Austria şi rege al Germaniei (1298-1308); — **Albrecht II** sau **Albrecht V de Habsburg** (1397-1439), duce de Austria (1409-1439). Devine rege al Boemiei şi Ungariei (1437) şi rege al Germaniei (1438-1439).

ALBRECHTSBERGER, Johann Georg (1736-1809), compozitor şi organist austriac. Organist la Curtea din Viena; prieten cu Haydn şi Mozart. Pedagog, i-a avut printre elevi pe Beethoven şi Czerny. Preludii şi fugi pentru orgă, mise, un *Te Deum* şi lucrări teoretice (*Îndrumare fundamentală în compoziţie*).

ALBRIGHT, Madeleine (n. 1937), om politic american. Ambasador al SUA la Naţiunile Unite. Ministru de Externe (secretar de Stat) din 1997.

ALBUQUERQUE, Alfonso de (1453-1515), conchistador portughez. Vicerege al Indiilor (1509). A cucerit statul Goa (1510) şi peninsula Malacca (1511), fiind unul din primii reprezentanţi ai puterii portugheze în Indii.

ALBUQUERQUE, oraş în S-V SUA (New Mexico), pe fluviul Rio Grande; 412 mii loc. Centru industrial şi comercial. Bază aeriană şi de cercetări atomice. Universitate.

ALBURNUS MAIOR, aşezare romană cu caracter urban în Dacia. Întemeiată de un grup de iliri aduşi de împăratul Traian pentru exploatarea minelor de aur din Munţii Apuseni. Azi, *Roşia Montană*, judeţul Alba.

ALCALÁ DE HENARES, oraş în Spania centrală (Castilia-La Mancha), la N-E de Madrid; 159,3 mii loc. Locul de naştere al lui Cervantes. Ind. chimică, textilă, a parfumurilor. Ceramică. Aeroport. Universitate (1498). Catedrală gotică (1136). Monumente (sec. 16-17).

ALCALÁ ZAMORA Y TORRES, Niceto (1877-1949), om politic spaniol. Membru al Partidului Liberal. S-a opus dictaturii generalului Primo di Rivera. Prim-ministru al guvernului provizoriu (apr.-oct. 1931) şi primul preşedinte al Republicii (1931-1936).

ALCALIA, rîu în Republica Moldova şi Ucraina. Izvorăşte la V de comuna Crocmaz (jud. Tighina) şi se varsă în lacul Burnas, la N de localitatea Tuzla (regiunea Odesa, raionul Tatarbunar). Lungime: 60 km.

ALCÁNTARA, oraş în Spania (Extremadura); 2076 loc. Pod roman din timpul lui Traian. Cucerit în 1214 de Alfons IX, rege al Leónului. Mănăstire (sec. 16). Centrul ordinului religios şi militar de Alcántara, înfiinţat în 1156.

ALCAZ, Eugeniu (1808-1892; n. Iaşi), colonel român. A participat la Revoluţia de la 1848 din Moldova, a susţinut Unirea Principatelor şi reformele lui M.Kogălniceanu. În 1885 înfiinţează, la Buhuşi, o fabrică de postav.

ALCEDAR, comună în Republica Moldova (jud. Orhei). Monument arheologic: şanţuri, fortificaţie de pămînt inelară aparţinînd getodacilor (sec. 4-3 î.Hr.). Atestată documentar în 1616.

ALCESTA (în mitologia greacă), cea mai frumoasă şi mai cucernică dintre fetele regelui Pelias. Jertfindu-se în locul soţului ei, Admetos, regele Tesaliei, a fost readusă din Infern de Hercule.

ALCEU (în mitologia greacă), fiu al lui Perseu şi tatăl lui Amfitrion.

ALCEU (ALKAIOS) (sfîrşitul sec. 7- începutul sec. 6 î.Hr.), poet liric grec. Originar din insula Lesbos. Creator al versului endecasilabic, numit ulterior *alcaic*.

ALCIBIADE (c.450-404 î.Hr.), general şi om politic atenian. Nepot al lui Pericle. Elev al lui Socrate. După expediţia dezastruoasă a atenienilor în Sicilia (415), se refugiază în Sparta. În 407 se întoarce triumfal în Atena. Exilat în Frigia, a fost asasinat.

ALCINOU, rege al feacilor, personaj din *Odiseea* lui Homer. I-a oferit lui Ulise ospitalitate şi o corabie, pentru a ajunge în Itaca.

ALCIONA, stea de mărimea 3, cea mai strălucitoare din roiul Pleiade (constelaţia Taurul).

ALCMAN (sec. 7 î.Hr.), poet şi muzician grec. Unul dintre creatorii lirismului coral (*Parteneele*).

ALCMENA (în mitologia greacă), soţia lui Amfitrion. Sedusă de Zeus, care i s-a arătat sub înfăţişarea soţului ei, a devenit mama lui Hercule.

ALCOFORADO, Mariana (1640-1723), călugăriţă portugheză. Considerată mult timp autoarea *Scrisorilor portugheze* adresate contelui de Chamilly. (Atribuite astăzi lui Gabriel Guilleragues.)

ALCOR, stea de mărimea 5 din constelaţia Ursa Mare. Satelit al stelei Mizar.

ALCUIN (Albinus Flaccus) (c.735-804), teolog şi erudit anglo-saxon. Unul din profesorii de la şcoala palatină din Aix-la-Chapelle, fondată de Carol cel Mare. Rol important în renaşterea carolingiană. Autor de tratate de teologie, gramatică, retorică.

ALDABRA, arhipelag în Oceanul Indian, în N-V insulei Madagascar, compus din patru insule coraliene; 104 km^2; c. 150 loc. Pescuit. Copra, scorţişoară. Rezervaţie naturală cu floră şi faună endemice. Dependent de Republica Seychelles.

ALDAN, podiş în Siberia Orientală, între munţii Stanovoi şi rîul Aldan. Alt. medie: 1300-1600 m. Zăcăminte carbonifere, de minereuri de fier, aur şi mică. Expl. forestiere.

ALDAN, rîu în Iakutia (Federaţia Rusă); 2273 km. Izvorăşte din munţii Stanovoi. Afluent al fluviului Lena. Parţial navigabil.

ALDEA-TEODOROVICI, Doina (1958-1992; n. Chişinău), interpretă română de muzică uşoară. Profesor la Universitatea "Ion Creangă" din Chişinău. A interpretat cu precădere creaţiile lui Ion Aldea-Teodorovici.

ALDEA-TEODOROVICI, Ion (1954-1992; n. Leova, jud. Lăpuşna), compozitor şi interpret român. Laureat al unor concursuri şi festivaluri internaţionale. Autorul şlagărelor *Focul din vatră*, *Trei culori*, *Maluri de Prut* ş.a.

ALDEBARAN, stea de mărimea 1, din roiul Hyade, constelaţia Taurul. Nume populare: *Luceafărul-Porcesc*, *Deşteptătorul*.

ALDEGREVER, Heinrich (1502-c. 1558), gravor şi pictor german. Celebru în acvaforte, a fost influenţat de Dürer. Peste 300 de gravuri cu subiecte mitologice şi religioase.

ALDER, Kurt (1902-1958), chimist german. Prof. univ. la Köln. Cercetări în domeniul hidrocarburilor dienice, cu rezultate importante în obţinerea materialelor plastice. Premiul Nobel (1950), împreună cu O.Diels.

ALDINGTON, Richard (1892-1962), scriitor englez. Promotor al imagismului în poezie (*Imagini vechi şi noi*, *Război şi iubire*, *Imagini ale plăcerii*). Romane despre război (*Moartea unui erou*, *Cărările gloriei*).

ALDRIN, Edwin (n. 1930), astronaut american. Copilot al navei cosmice Gemini 12 (1966), cu care a efectuat 59 de turaţii în jurul Pămîntului şi mai multe ieşiri în spaţiu. A pilotat modulul lunar al navei Apollo 11, fiind, după Neil Armstrong, al doilea om care a pus piciorul pe Lună (20 iul. 1969).

ALDROVANDI, Ulisse (1522-1605), medic şi naturalist italian. Numit de contemporani "*pontifex maximus*" al ştiinţelor naturale. Operele sale formează o istorie naturală completă, care, împreună cu cea a lui Gesner, constituie singurul corp de doctrine asupra istoriei animale, pînă la Buffon. A înfiinţat la Bologna o grădină botanică (c.1568) şi un muzeu de istorie naturală.

ALDULESCU, Radu (n. 1922, Găneasa, jud. Ilfov), violoncelist român. Profesor la

Conservatorul de Muzică din Paris. Activitate didactică în Spania, Italia, Germania, Anglia. Repertoriu clasic.

ALECSANDRI, Ioan (Iancu) (1826-1884), diplomat şi scriitor român. Frate cu Vasile Alecsandri. Participant la Revoluţia de la 1848 din Moldova. Aghiotant al domnitorului Al.I Cuza, agent diplomatic al României (1860-1866) la Paris şi Londra. A frecventat cenaclul Junimea. Autorul nuvelei *Dor de morţi* şi al comediei *Morunul*. Traduceri din C.Flammarion, Montesquieu.

ALECSANDRI, Vasile (1821-1890; n. Bacău), scriitor şi om politic român. Director al Teatrului Naţional din Iaşi (1840-1842), colaborator la "Dacia literară" (1840), editor al revistei "Propăşirea" (1844), redactor şi proprietar al "României literare" (1855). A luat parte la Revoluţia de la 1848 din Moldova. A militat pentru Unirea Principatelor, fiind unul dintre colaboratorii lui Al.I. Cuza. Deputat, ministru de Externe (1858-1860) şi ministru al României la Paris (1885-1890). A publicat prima culegere de poezie populară românească: *Poezii poporale. Balade (Cîntice bătrîneşti)* adunate şi îndreptate, 1852-1853. Consecvent programului "Daciei literare", a ilustrat şi dincolo de limita cronologică a paşoptismului orientările principale ale acestuia: valorificarea folclorului în opera de artă (*Doine şi lăcrimioare*), resuscitarea şi reflectarea evenimentelor istorice trecute şi prezente (*Legende*, *Ostaşii noştri*, poeziile *Deşteptarea României*, *Hora Unirii*), implicarea în realităţile contemporane (comediile *Iorgu de la Sadagura*, *Iaşii în carnaval*, *Chiriţa în provincie* ş.a.). În *Pasteluri*, cele mai reuşite poezii din creaţia sa, Alecsandri fixează plastic încîntarea în faţa naturii. A scris drame de inspiraţie naţională (*Despot-Vodă*) sau antică (*Fîntîna Blanduziei*, *Ovidiu*) şi feeria *Sînziana şi Pepelea*. Jurnale de călătorie, nuvele şi povestiri, încercări de roman. Temperament clasic, solar, poet înzestrat şi generos, subtil observator al lumii înconjurătoare, povestitor plin de umor, Alecsandri îşi domină epoca. Premiul Felibrilor (1879). Membru fondator (1867) şi membru de onoare al Societăţii Academice Române.

ALEGANI (engl. **ALLEGHANY**; **ALLEGHENY**), culme muntoasă în V munţilor Apalaşi (SUA); alt.: 600 m (N) şi 1481 m (S). Relief puternic fragmentat. Zăcăminte de cărbuni. Expl. forestiere. Turism.

ALEGRIA, Ciro (1909-1967), scriitor peruan. Romane despre viaţa indienilor (*Şarpele de aur*, *Necuprinsă-i lumea şi vrăjmaşă* ş.a.).

ALEHIN, Aleksandr Aleksandrovici (1892-1946), şahist rus. Din 1931 a trăit în Franţa. Campion mondial (1927-1935; 1937-1946).

ALEIXANDRE Y MERLO, Vicente (1898-1984), poet spaniol. Poeme suprarealiste în vers liber (*Distrugerea sau iubirea*, *Singurătatea lumii*, *Povestea inimii*). Premiul Nobel (1977).

ALEKSANDROV, Grigori Vasilievici (1903-1983), regizor rus. Comedii muzicale burleşti (*Toată lumea rîde, cîntă şi dansează*, *Circul*, *Volga-Volga* ş.a.). Colaborator al lui Eisenstein.

ALEKSEEV, Vasili (n.1924), halterofil rus. Multiplu campion olimpic, mondial şi european. Primul în lume care a depăşit limita de 600 kg, la totalul celor trei stiluri.

ALEKSEI MIHAILOVICI (1629-1676), ţar al Rusiei (1645-1676), din dinastia Romanov. Politică internă orientată spre absolutism. În timpul domniei lui, Ucraina a fost alipită Rusiei (1654). Tatăl lui Petru cel Mare.

ALEMÁN, Mateo (1547-1614), scriitor spaniol. Autorul romanului picaresc *Viaţa lui Guzmán de Alfarache*.

ALEMÁN VALDÉS, Miguel (1903-1983), om politic mexican. Preşedinte al Republicii (1946-1953).

ALEMBERT, Jean Le Rond, d' ~ v. **D'Alembert**.

ALENCAR, José Martiniano de (1829-1877), scriitor brazilian. Romane istorice, sociale şi regionaliste (*Guarani*, *Minele de argint*, *Gaucho*).

ALEP (HALAB), oraş în N Siriei; 1,5 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Ind. chimică. Artizanat. Monumente din epoca selgiucidă (Marea Moschee, 715). Muzeu arheologic. Unul dintre cele mai vechi oraşe ale Siriei, atestat din sec. 20 î.Hr. Capitala unui stat amorit, oraşul dispare sub Ahemenizi (540 î.Hr.). Inclus (333 î.Hr.) în imperiul lui Alexandru cel Mare. Selgiucizii fondează (301-281 î.Hr.) noul oraş. Posesiune a mongolilor (1260), apoi a mamelucilor, devine otoman în 1516. Atribuit Siriei (după 1918); capitala statului Alep (1920-1925).

ALERT POINT, staţiune meteorologică şi releu radio înfiinţate în 1950, în Arhipelagul Arctic Canadian (insula Ellesmere). Punctul cel mai nordic de pe pămînt locuit permanent.

ALESIA, oraş în Galia. Ultima fortificaţie a lui Vercingetorix în faţa lui Cezar, înaintea capitulării din 52 î.Hr. A fost identificată lîngă Alise-Sainte-Reine (Coasta de Azur, Franţa).

ALESSANDRESCU, Alfred (1893-1959; n. Bucureşti), compozitor, pianist şi dirijor român. Creaţie de tip impresionist, cu accente naţionale. Muzică simfonică (*Amurg de toamnă*, *Didona* ş.a.), de cameră, vocală, orchestraţii şi transcripţii.

ALESSANDRIA, oraş în Italia (Piemont); 100 mii loc. Centru comercial şi industrial. Fondat în 1168 de Liga Lombardă.

ALESSANDRI PALMA, Arturo (1868-1950), om politic chilian. Preşedinte al Republicii (1920-1924, 1925, 1932-1938). Reforme economice.

ALESSANDRI RODRIGUEZ, Jorge (1896-1986), om politic chilian. Fiu al lui Arturo Alessandri Palma. Preşedinte al Republicii (1958-1964).

ALEŞD, oraş în judeţul Bihor; 11 mii loc. Industrii. Biserica Sf. Dumitru (1658), de influenţă muntenească (în satul Tinăud). Atestat documentar în 1291-1294 (*Villa Elusd*), iar în 1622, cu toponimul *Elesd*.

ALETSCH, gheţar în Elveţia (Alpii Bernezi). Lungime: 26,8 km (cel mai mare din Europa).

ALETSCHHORN, vîrf în Alpii Bernezi (Elveţia) în masivul Aar-Gothard, la S de Jungfrau. Alt.: 4195 m. Alpinism.

ALEUTINE, arhipelag compus din insule vulcanice, situat în N-V Americii de Nord, între peninsula Alaska şi peninsula Kamceatka; 37,8 mii km^2; c. 15 mii loc. Localitate pr.: Unalaska. Insule pr.: Unalaska, Umnak, Atka. Pescuit; vînătoare de foci. Baze aeriene. Din 1867, ca şi Alaska, aparţine SUA.

ALEUTINE, fosă în N Oceanului Pacific, în lungul arhipelagului omonim. Lungime: c. 3500 km. Ad. max.: 8100 m. Descoperită în 1936.

ALEUTINI (Munţii ~), lanţ muntos de-a lungul coastei sudice a peninsulei Alaska; lungime: c. 850 km; alt. max.: 3108 m. Origine vulcanică (vulcani activi; lacuri vulcanice). Parcuri naţionale: Katmai, Lake Clark, Valea celor 10000 de fumuri. Turism.

ALEXA, Visarion (n. 1947, Băluşeni, jud. Botoşani), regizor român. Spectacole de teatru (*O noapte furtunoasă*, *Unchiul Vanea*, *Richard al III-lea*); filme (*Năpasta*, *Înainte de tăcere* ş.a.).

ALEXAMENOS din Teos, filozof grec din şcoala lui Socrate. Considerat a fi cel dintîi autor care a utilizat dialogul în scrierile filozofice.

ALEXANDER, Harold George, conte Alexander de Tunis (1891-1969), mareşal britanic. Rol activ în campaniile din Africa de Nord (1943), Tunisia, Italia; comandant al operaţiunilor din Mediterana (1944). Guvernator al Canadei (1946-1952); ministru al Apărării (1952-1954).

ALEXANDRESCU, Grigore (1810-1885; n. Tîrgovişte), poet român. Membru al Societăţii Filarmonice (1833) şi al Asociaţiei Literare a României (1846), colaborator la "Dacia literară", redactor la "Poporul suveran" (1848). Structură cerebrală, spirit reflexiv, ironic, a impus în literatura română cîteva specii literare: satira (*Satiră. Duhului meu*), fabula (*Boul şi viţelul*, *Toporul şi pădurea*) şi epistola (*Epistolă către Voltaire*). Integrat ambianţei romantice a epocii, a abordat şi alte modalităţi şi teme specifice (în volumul *Meditaţii*, *elegii*, *epistole*, *satire şi fabule*). Traduceri şi imitaţii după Florian, Voltaire, Tasso.

ALEXANDRESCU (ALESSANDRESCU), Petre (1828- 1899), pictor român. Portrete şi compoziţii alegorice, în spiritul academismului, pe teme istorice.

ALEXANDRESCU, Sică (Vasile) (1896-1973; n. Bucureşti), regizor român. Prim-regizor la Teatrul Naţional din Bucureşti. A montat comedii de I.L. Caragiale, Goldoni, Gogol. Regizor de film (*Bădăranii*, *O scrisoare pierdută*).

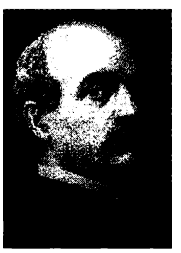

Vasile Alecsandri

Sică Alexandrescu

ALEXANDRESCU, Sorin (n. 1937, Bucureşti), critic şi teoretician literar român. Stabilit în Olanda. Profesor la Universitatea din Amsterdam. Abordări moderne, teoretice şi aplicative, ale textului literar (*William Faulkner*; coautor al mai multor antologii, între care *Poetică şi stilistică*).

ALEXANDRETTA v. **Iskenderun**.

ALEXANDRI, Nicolae (1859-1931; n. Chişinău), jurist şi om politic român. Rudă cu Vasile Alecsandri. În 1913 şi 1914 fondează la Chişinău revista şi, respectiv, ziarul "Cuvînt moldovenesc". A fost membru al biroului de organizare a Sfatului Ţării şi director al cotidianului "Sfatul Ţării". Senator, vicepreşedinte al Parlamentului României.

ALEXANDRIA, municipiu în S României, reşedinţa judeţului Teleorman; 59,3 mii loc. Industrii. Muzeu de istorie. Catedrală ortodoxă (sec. 19), cu picturi murale executate (1898) de Ştefan Luchian şi Constantin Artachino. Biserica Sf. Apostoli (1842-1846). Fondat în 1834 de domnul Alexandru Ghica.

ALEXANDRIA (ar. **EL ISKANDARIYAH**), oraş în Egipt, port la Marea Mediterană; 2,7 mil. loc. Aeroport internaţional. Centru comercial şi industrial (petrochimie, metalurgie). Staţiune balneară maritimă. Universitate. Muzee. - Întemeiat de Alexandru Macedon în 332-331 î.Hr., oraşul a devenit, sub primii Ptolemei, metropola intelectuală şi artistică a lumii elenistice. Ocupat de turci (1517). Centrul unei mari mişcări culturale, *alexandrinismul* (sec. 3 î.Hr. - 3 d.Hr.). Farul (construit în 279 î.Hr. şi prăbuşit în 1326; una dintre cele şapte minuni ale lumii antice), precum şi vestita bibliotecă (c. 700.000 de volume; arsă în mai multe rînduri) l-au făcut celebru.

ALEXANDRIA, carte populară. Scrisă în Egiptul elenistic (sec. 3 î.Hr.) de către un autor anonim, evocă figura şi războaiele lui Alexandru Macedon. Răspîndită în toată Europa, povestirea a pătruns în cultura română prin filieră sîrbo-croată, cea mai veche traducere românească datînd din sec. 16 şi fiind transmisă printr-o copie prezentă în *Codex Neagoeanus* (1620). Prima ediţie păstrată a unei prelucrări a apărut la Sibiu (1794). Elemente din *Alexandria* au intrat în folclor (colinde, legende, oraţii etc.), în opera unor scriitori (Creangă, Coşbuc, Goga ş.a.), dar şi în antroponimia populară.

ALEXANDRU, numele mai multor papi. Mai importanţi: — **Alexandru III** (*Rolando Bandinelli*; ?-1181), papă de la 1159 pînă la 1181. A luptat împotriva împăratului Frederic I Barbarossa şi a lui Henric II, regele Angliei; a convocat (1179) Conciliul de la Laterano, care stabilea întărirea puterii bisericii. — **Alexandru VI** (*Rodrigo Borgia*; 1431-1503), papă de la 1492 pînă la 1503. Celebru prin imoralitatea şi crimele sale. — **Alexandru VIII** (*Pietro Ottoboni*; 1610-1691), papă de la 1689 pînă la 1691. A îmbogăţit biblioteca Vaticanului.

ALEXANDRU, numele a trei împăraţi ruşi din dinastia Romanov: — **Alexandru I** (1777-1825), împărat (1801-1825). A iniţiat reforme liberale. A aderat la a treia coaliţie împotriva lui Napoleon. A anexat Basarabia în urma unui război cu Turcia (1806-1812). Împreună cu Austria şi Prusia, a format Sfînta Alianţă (1815). — **Alexandru II** (1818-1881), împărat (1855-1881). Fiu al lui Nicolae I. A realizat cîteva mari reforme (agrară, în administraţie şi armată). Politică externă expansionistă şi intervenţionistă: cucerirea Asiei Centrale, înăbuşirea răscoalei poloneze (1863-1864), Războiul Ruso-Româno-Turc (1877-1878). A fost asasinat. — **Alexandru III** (1845-1894), împărat (1881-1894). Fiu al lui Alexandru II. A dus o politică absolutistă. A încheiat o alianţă cu Franţa (1891-1894).

ALEXANDRU I (1893-1920), rege al Greciei (1917-1920). Fiu al lui Constantin I, care a abdicat în favoarea lui.

ALEXANDRU I KARAGHEORGHEVIĆ (1888-1934), rege al Serbiei, Croaţiei şi Sloveniei (1921-1929), rege al Iugoslaviei (1929-1934). A practicat o politică naţionalistă, iar pe plan extern, una filofrancezâ. A fost asasinat, împreună cu ministrul de Externe al Franţei, Louis Barthou, de un grup de terorişti croaţi.

ALEXANDRU I OBRENOVIĆ (1876-1903), rege al Serbiei (1889-1903). Fiu al lui Milan I. A fost asasinat de complotişti militari.

ALEXANDRU II MIRCEA, domn al Ţării Româneşti (1568-1574, 1574-1577). A fost înfrînt de Ioan-Vodă cel Viteaz (apr. 1574), în tentativa de cucerire a tronului Moldovei pentru fratele său, Petru Şchiopul.

ALEXANDRU III CEL MARE v. **Alexandru Macedon**.

ALEXANDRU ALDEA, domn al Ţării Româneşti (1431-1436). Fiu al lui Mircea cel Bătrîn. Politică filoturcă.

ALEXANDRU CEL BUN, domn al Moldovei (1400-1432). A consolidat statul pe plan intern şi extern, extinzîndu-i graniţele pînă la Nistru şi Marea Neagră. A înfiinţat înalte dregătorii boiereşti. A sprijinit comerţul. A aplanat conflictul cu Patriarhia din Constantinopol, care a recunoscut Mitropolia de la Suceava (1401); a întemeiat episcopiile din Roman şi Rădăuţi şi a ctitorit mănăstirile Moldoviţa şi Bistriţa. I-a ajutat pe polonezi şi pe lituanieni în luptele cu Cavalerii Teutoni (1410 şi 1422) şi a respins primul atac turcesc împotriva Moldovei (1420).

ALEXANDRU ILIAŞ, domn al Ţării Româneşti (1616-1618, 1627-1629) şi al Moldovei (1620-1621, 1631-1633). Fiu al lui Iliaş Lăpuşneanu. Înconjurat de dregători greci, provoacă agresivitatea boierimii autohtone. Fuge la Constantinopol.

ALEXANDRU LĂPUŞNEANU v. **Lăpuşneanu, Alexandru**.

ALEXANDRU MACEDON (356 - 323 î.Hr.), rege al Macedoniei (336 - 323 î.Hr.). Fiu al lui Filip II şi al Olimpiei. Discipol al lui Aristotel. La 18 ani comandă cavaleria care învinge la Cheroneea (338 î.Hr.) pe tebani. După cucerirea şi distrugerea Tebei (335 î.Hr.), iniţiază marea campanie împotriva Imperiului Ahemenid, inaugurată, după trecerea Helespontului, cu victoria asupra armatei persane la Granicos (334 î.Hr.). Ocupă Misia, Lidia, Caria, Frigia şi eliberează oraşele greceşti Efes, Milet, Halicarnas; întîlneşte, la Issos, armata persană condusă de Darius III, pe care o înfrînge. Ia în stăpînire Fenicia şi Egiptul (unde, în 332-331 î.Hr., întemeiază oraşul Alexandria), asumîndu-şi titlul de suveran legitim şi moştenitor al faraonilor. După victoria de la Gaugamela (331 î.Hr.) asupra lui Darius III, ocupă Babilonul, Susa, Persepolis, Ecbatana, ajungînd (326 î.Hr.) pînă la rîul Hidaspes, unde îl învinge pe suveranul indian Poros. Epuizarea soldaţilor îl obligă să întrerupă campania din nordul Indiei şi să se întoarcă. A murit în oraşul Babilon. Strateg genial în pregătirea bătăliilor, el a creat cel mai mare imperiu al antichităţii (cuprins între Marea Adriatică, Oceanul Indian, Dunăre, munţii Caucaz şi Deşertul Nubiei), domnia lui marcînd începutul epocii elenistice. Întemeietor a peste 70 de oraşe care îi poartă numele.

ALEXANDRU NEVSKI (c.1220-1263), cneaz al Novgorodului (1236-1252) şi mare cneaz al Vladimirului (1252-1263). A înfrînt pe suedezi în bătălia de pe Neva (1240) şi pe Cavalerii Teutoni (1242). Canonizat de Biserica Ortodoxă.

ALEXANDRU, Constantin (n. 1953, Constanţa), luptător român de greco-romane. Campion mondial (1978, 1979), campion european (1974, 1975, 1977-1979), medaliat cu argint la Olimpiada de la Moscova (1980), categoria 48 kg.

ALEXANDRU, Ioan (n. 1941, Topa Mică, jud. Cluj), poet român. Poezie ce reflectă o evoluţie firească de la vitalism (*Cum să vă spun*) la meditaţia gravă asupra vieţii, abordată într-o viziune originală (*Viaţa deocamdată*, *Infernul discutabil*). Lirismul, tensionat de reprezentări uneori tulburi, tinde spre o spiritualizare tot mai accentuată a trăirii şi substanţei lirice, exprimată în forme tot mai solemne, adecvate preamăririi lumii ca emanaţie a Logosului (*Vămile pustiei*, *Imnele bucuriei*). Ulterior, *Imnele Transilvaniei*, *Imnele Moldovei* ş.a. extind, factice, un tip propriu de discurs poetic.

ALEXANDRU, Maria (n. 1939, Plugova, jud. Caraş-Severin), jucătoare română de tenis de masă. Campioană mondială (dublu femei - 1961, 1973, 1975), campioană europeană (simplu femei - 1966).

ALEXANDRU, Tiberiu (n. 1914, Ghimbav, jud. Braşov), muzicolog român. Discipol al lui C.Brăiloiu. Membru al International Folk Music Council din Londra. Lucrări de etnomuzicologie (*Muzica populară românească*, *Instrumentele muzicale ale poporului român*).

ALEXANDRU (engl. **ALEXANDER**), arhipelag în N-V Americii de Nord (SUA), în golful Alaska; c. 1100 insule; 36,8 mii km^2. Insule pr.: Baranof, Wrangell şi Prince of Wales. Pescuit. Creşterea animalelor. Minereuri neferoase.

ALEXĂNDREL, domn al Moldovei (1448-1449, 1452-1454, 1455). Fiu al lui Iliaş-Vodă. Susţinut de polonezi împotriva lui Bogdan II.

ALEXI (ALESSI), Artemiu Publiu (1847-1896; n. Sîngeorz-Băi), botanist şi publicist român. Primul cercetător român al florei dobrogene. Proprietarul primei librării româneşti din Transilvania ("Concordia" de la Năsăud).

ALEXIOS, numele mai multor împăraţi bizantini. Mai importanţi: — **Alexios I Comnenul** (1058-1118), împărat (1081-1118), întemeietorul dinastiei Comnenilor. A consolidat autoritatea imperială şi a încercat să restaureze puterea Bizanţului în cît mai multe teritorii. A luptat împotriva normanzilor, pecenegilor şi împotriva cruciaţilor. — **Alexios III Anghelos** (?-1210), împărat (1195-1203), fiu al lui Isac II; detronat de cruciaţi. — **Alexios IV cel Tînăr** (1182-1204), împărat (1203-1204). Instalat pe tron (împreună cu tatăl său, Isac II) de cruciaţi şi răsturnat de Alexios V Ducas. — **Alexios I Mare Comnen** (1182-1222), împărat (1204-1222). Întemeietorul Imperiului Bizantin din Trapezunt (1204).

ALFARO, Eloy (1842-1912), general şi om politic ecuadorian. Preşedinte al Republicii (1897-1901, 1906-1911). Asasinat.

ALFIERI, Vittorio (1749-1803), scriitor italian. Creator al tragediei clasice italiene, cu caractere pasionate şi energice (*Saul*, *Antigona*, *Agamemnon*, *Oreste*). Satire, epigrame, ode, comedii (tetralogia *Unul*, *Cei puţini*, *Cei prea mulţi*, *Antidotul* ş.a.). Scrieri politico-sociale (*Despre principe şi despre literatură*, *Despre tiranie*).

ALFONS (ALFONSO), numele mai multor suverani din statele feudale spaniole Aragón, Asturia, Galicia, Catalonia, León şi Navarra (sec. 9-15).

ALFONS VIII cel Nobil (1155-1214), rege al Castiliei (1158-1214). Fondează (1208) la Valencia prima universitate din Spania.

ALFONS X Înţeleptul (1221-1284), rege al Castiliei şi Leónului (1252-1284) şi împărat germanic (1257-1272). A redactat tablele astronomice (*tablele alfonsine*) şi a compus cîntece religioase despre Fecioara Maria.

ALFONSIN, Raúl (n. 1926), om politic argentinian. Membru al Partidului Radical. Preşedinte al Argentinei (1983-1989).

ALFRED CEL MARE (849-899), rege anglo-saxon (871-899). A recucerit Londra, ocupată de danezi. A organizat statul, justiţia şi a sprijinit cultura. A tradus din limba latină pe Orosius (*Istoria universală*), Beda Venerabilul, Boethius ş.a.

ALFVÉN, Hannes Olof Gösta (n. 1908), fizician suedez. Prof. univ. la Stockholm. Cercetări în fizica plasmei (*undele lui Alfvén*) şi astrofizică. Teorii privind petele solare. Contribuţii în studiul anteferomagnetismului şi ferimagnetismului. Premiul Nobel (1970).

ALGECIRAS (ALGESIRAS), oraş în S Spaniei (Andaluzia), port la Marea Mediterană; 101,2 mii loc. Pescuit. Staţiune balneară. Cel dintîi oraş spaniol cucerit de arabi (711).

AL-GEORGE, Sergiu (1922-1981; n. Tîrgu-Mureş), orientalist român. În detenţie politică între 1958 şi 1964. Studii despre cultura veche a Indiei (*Limbă şi gîndire în cultura indiană*), despre influenţa ei asupra culturii române (*Arhaic şi universal*). Traduceri (*Filozofia indiană în texte*).

ALGER (ar. **EL-DJEZÁ'ÏR**; **AL JAZA'IR**), capitala Algeriei, port la Marea Mediterană; 1,5 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centru industrial. Universitate (1859). Muzee. Marea Moschee (sec. 11, reconstruită), Noua Moschee (sec. 17). Vechi centru al culturii arabe. Oraş comercial maur. Capitală a statului întemeiat în Africa de Nord de piratul Khair ed-Din Barbarossa (sec. 16). Ocupat de francezi (1830). În 1943, generalul Charles de Gaulle a creat Comitetul Francez de Eliberare Naţională. Principal focar al luptei duse de Frontul Algerian de Eliberare Naţioanlă (1954-1962).

ALGERIA (Republica Algeriană Democratică şi Populară), stat situat în N-V Africii, cu ieşire la Marea Mediterană. Suprafaţa: 2,38 mil. km^2. Populaţia: 30,2 mil. loc. Limba oficială: araba. Capitala: *Alger*. Culte: islamismul. Moneda: 1 dinar = 100 centimes. Împărţit în 48 de villayate. Oraşe pr.: Ouahrân (Oran), Qacentina (Constantine), Annaba (Bône), El Boulaida (Blida), Sétif (Stif) ş.a. Partea de nord, muntoasă, cuprinde Atlasul Mare şi Atlasul Mic, iar în sud se întinde o parte din Sahara, cu numeroase oaze. Climă mediteraneană în N, tropical-deşertică în S. Expl. de petrol, gaze naturale, minereuri de fier, mercur, fosfaţi, zinc etc. Viticultură; plantaţii de măslini, curmali şi citrice. Cereale. Ind. petrochimică, chimică, siderurgică, textilă (covoare), a cimentului, alimentară. Exportă petrol şi produse petroliere, gaze naturale, fosfaţi, citrice, vin, măsline. Importă utilaje industriale, cereale, produse alimentare, bunuri de larg consum. — Locuit de triburi berbere, influenţat de civilizaţia feniciană şi de cea cartagineză, teritoriul Algeriei devine posesiune romană (sec. 1 î.Hr.) (provinciile Numidia şi Mauretania). Stăpînită de romani pînă în sec. 5, e ocupată de vandali, bizantini; cucerită de arabi (sec. 7-8) şi înglobată în Califatul Omeiad. Devine independentă sub dinastia Hammadizilor (sec.11-12). În 1518 recunoaşte suveranitatea Imperiului Otoman. Din 1711 este independentă *de facto*. În 1830 începe cucerirea colonială franceză, care provoacă un lung război de rezistenţă (1832-1847), condus de emirul Abd el-Kader. În 1954 se declanşează revoluţia de eliberare naţională, încheiată cu proclamarea independenţei de stat (3 iul. 1962) şi a republicii (25 sept. 1962). În 1976 este proclamată republică democratică şi populară. După o perioadă de reforme interne şi o politică externă dinamică, ţara este confruntată, după 1980, cu ascensiunea mişcării fundamentaliste. Stare de asediu declarată în febr. 1992. Violenţa se realizează, continuă confruntările cu extremiştii fundamentalişti islamici. Republică prezidenţială.

ALGÓL, stea de mărimea 2,2-3,5 din constelaţia Perseu. Strălucirea stelei variază din cauza eclipsării produse de satelitul său.

ALHAMBRA, reşedinţă a regilor mauri din Granada (Spania) (sec.13-14). Capodoperă a arhitecturii musulmane, cu vestite curţi interioare (Curtea Leilor) şi grădini. Carol Quintul i-a adăugat un palat de vară în stil italian (1527).

AL-HOREZMI v. **Horezmi**.

ALIA, Ramiz (n. 1925), om politic albanez. Prim-secretar (din 1985) al CC al Partidului Muncii din Albania. Preşedinte al Prezidiului Adunării Populare a Albaniei (şef al statului) între 1982 şi 1992.

ALIAGA, rîu în Ucraina (regiunea Odesa). Izvorăşte la S-V de oraşul Tarutino şi se varsă în lacul Chitai, la N-V de localitatea Novosiolovka (Chilia). Lungime: 51 km.

ALIBEI, lac sărat în Ucraina, situat pe ţărmul Mării Negre, între lacurile Şagan şi Burnas (regiunea Odesa). Lungime: 15 km. Lăţime: 12 km.

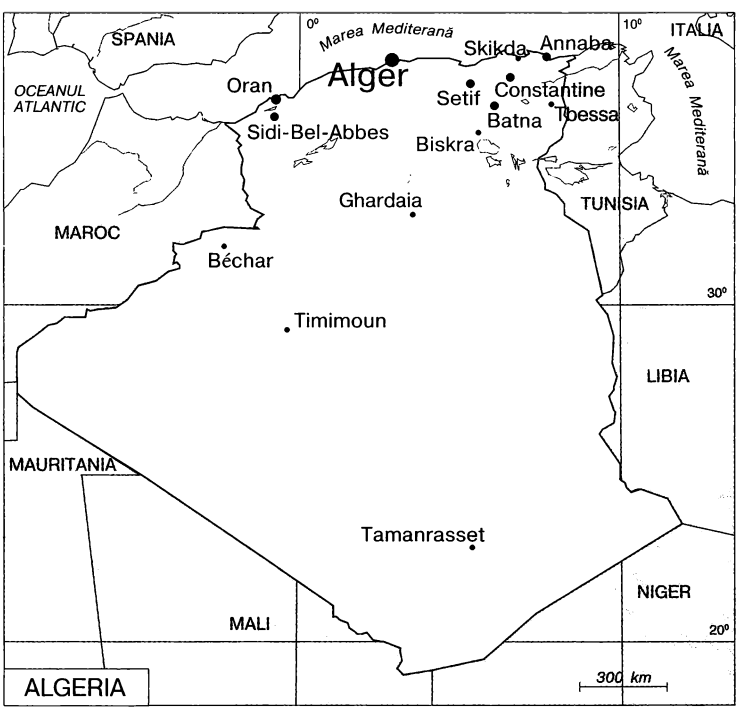

ALICANTE, oraş în S-E Spaniei (Valencia); 265,4 mii loc. Port la Marea Mediterană. Centru comercial (vinuri) şi industrial (metalurgie). Turism.

ALIGARH, oraş în N Indiei (Uttar Pradesh); 480 mii loc. Industrii (textilă, mecanică). Universitate mahomedană.

ALI PAŞA din Tepelenë (1744-1822), guvernator al Ianinei (1788-1822). Şi-a extins controlul asupra Albaniei de Sud şi a unei părţi din Grecia. Destituit de Poartă (1820), a rezistat doi ani în Ianina asediată.

ALI PAŞA, Mehmed Emin (1815-1871), om politic turc. Ministru de Externe şi mare vizir, a semnat la Congresul de la Paris (1856) tratatul de pace, prin care se punea capăt Războiului Crimeii. Unul dintre marii reformatori ai epocii *Tanzimat* (1839-1876).

ALISTAR, Elena (1873-1955; n. Vaisal, Ismail), pedagog şi om politic român. Animatoare a vieţii publice din Basarabia. A fondat Liga Culturală a Femeilor. Directoare a Şcolii Eparhiale din Chişinău. Unica femeie-deputat în Sfatul Ţării.

ALIYEV, Heydar (n. 1923), om politic azerbaidjan. Preşedinte al Republicii (din 1993).

ALKAMENES (c. 440-400 î.Hr.), sculptor grec. Elev şi emul al lui Fidias. A lucrat la refacerea monumentelor de pe Acropole. S-au păstrat copii după lucrările care îi sînt atribuite (*Afrodita în grădini*, *Procne cu fiul ei Itys*, *Hefaistos fierar* ş.a.).

ALKMAAR, oraş în V Olandei, la N de Amsterdam; 90,7 mii loc. Ind. metalurgică, a hîrtiei, a ciocolatei. Biserică (sec. 15). Monumente gotice (sec. 14-16). Muzee.

ALLAH (ar. **AL ILLAH**), divinitatea supremă a musulmanilor, considerată drept unică şi absolută, relevată oamenilor şi fixată dogmatic prin *Coran*.

ALLĀHĀBĀD, oraş sfînt în N Indiei (Uttar Pradesh), la confluenţa Gangelui cu Yamuna; 858,2 mii loc. Nod feroviar. Centru comercial. Loc de pelerinaj. Universitate. Marea moschee Jama Marjid. Muzee. — Vechea capitală a Provinciilor Unite (actualul Uttar Pradesh), de la 1901 pînă în 1949.

ALLAIN, Marcel (1885-1969), scriitor francez. Creator (împreună cu P.Souvestre) al personajului *Fantomas*.

ALLAIS, Émile (n.1912), schior francez, campion mondial la coborîre, slalom şi combinată (1937).

ALLAIS, Maurice (n.1911), economist francez. A contribuit la dezvoltarea economiei matematice. Studii referitoare la echilibrul economic al monedei şi al creditului. Premiul Nobel (1988).

ALLENBY, Sir Edmund Henry Hynman, viconte de (1861-1936), mareşal englez. Comandantul forţelor britanice în Palestina (1917-1918), a cucerit Ierusalimul, Damascul şi Alepul; a constrîns pe turci să capituleze. A contribuit la elaborarea tratatului de independenţă a Egiptului (1922).

ALLENDE GOSSENS, Salvador (1908-1973), om politic chilian. Lider socialist din Chile, a fost preşedintele Republicii şi şef al guvernului Unităţii Populare (1970-1973). Asasinat în cursul unui puci militar condus de generalul A.Pinochet Ugarte.

ALLENTOWN, oraş în N-E SUA (Pennsylvania); 105 mii loc. Construcţii de camioane şi avioane. Produse electronice.

ALLEPPEY, oraş în S-V Indiei (Kerala), port la Marea Arabiei; 264,8 mii loc. Centru industrial (covoare) şi comercial.

ALLGÄU (Alpii ~) (germ. **ALLAGÄUER ALPEN**), culme muntoasă la E de Lacul Constanţa, la frontiera Germaniei cu Austria. Ramură a Alpilor Bavariei.

ALLIER, rîu în centrul Franţei, afluent al Loarei în aval de oraşul Nevers; 410 km. Izvorăşte din munţii Ceveni. Parţial navigabil.

ALLPORT, Gordon W(illard) (1897-1967), psiholog american. A întemeiat studiul modern al personalităţii (*Personalitatea - o interpretare psihologică*).

ALMA-ATA (ALMATÎ), oraş în Kazahstan; 1,15 mil. loc. Centru industrial (construcţii de maşini), comercial şi cultural. Nod de comunicaţii. Academie de ştiinţe. Universitate. Muzee. Menţionat ca oraş în 1854. Capitala Kazahstanului pînă în 1997.

ALMAGESTE, tratat de astronomie compus de Ptolemeu (sec. 2). Titlul original: *Megale Syntaxis*.

ALMAGRO, Diego de (1475-1538), conchistador spaniol. L-a însoţit pe F. Pizarro în expediţia din Panama şi Perú (1524-1527). Între 1535 şi 1537 a descoperit deşertul Atacama, lacul Titicaca şi platourile înalte din Anzii Centrali.

ALMAŞU, comună în judeţul Sălaj. Ruine ale cetăţii Almaşului (sec. 13-14).

ALMAŞUL MARE, comună în judeţul Alba. Urme ale unor exploatări miniere din epoca romană (sec. 2-3). Biserică (1418, refăcută în 1841).

ALMATÎ v. **Alma-Ata**.

ALMĂJ, comună în judeţul Dolj. Cula "Poenaru" (1750-1764), cu picturi în frescă, inspirate din fabulele lui Esop.

ALMĂJ (Depresiunea ~), zonă depresionară intramontană, în S Banatului, între Munţii Semenicului, Almăjului şi Locvei, drenată de Nera. Expl. de calcare. Culturi de cartofi şi de porumb. Creşterea bovinelor. Cunoscută şi sub numele de *Depresiunea Bozovici*.

ALMĂJ (Munţii ~), masiv muntos în S-V României , în grupa Munţilor Banatului, la N de defileul Dunării. Alt. max.: 1226 m.

ALMĂŞANU, Virgil (n. 1926, Baccealia, jud. Tighina), pictor român. Lucrări: *Epos legendar - Mihai Viteazul*, *Moment revoluţionar, 1848*.

ALMERÍA, oraş în S Spaniei (Andaluzia), port la Marea Mediterană; 155,1 mii loc. Centru comercial şi turistic. Citadela Alcazaba (începută în sec. 8). Catedrală gotică (sec. 16).

ALMOHAZI, dinastie musulmană berberă (1147-1269), întemeiată de Muhammad ibn Tumart, care a detronat pe almoravizi (1147). A domnit în Africa septentrională şi în Andaluzia.

ALMORAVIZI, dinastie musulmană berberă (mijlocul sec.11 -1147), întemeiată de Abdallah ibn Yasin. A stăpînit Marocul, Maghrebul central şi Andaluzia. A fost detronată de almohazi.

ALMQVIST, Karl Jonas Love (1793-1866), scriitor suedez. Operă poetică de inspiraţie romantică, mistică, fantastică (*Vînătoarea lui Arthur*, *Cîntece*), proză realistă (*Amorina*, *Capela*) sau istorico-legendară (*Bijuteriile reginei* ş.a.).

ALOMPRA (ALAUNGPAYA) (1714-1760), om politic birmanez. Rege al Birmaniei (1752-1760). A fondat dinastia Konbaung. A dus o politică de cucerire, unind teritoriile birmane; în 1755 a fondat oraşul Rangoon.

ALONSO, Alicia (n.1920), balerină cubaneză. Interpretă celebră a Gisellei. A dansat pentru prima dată în rolul balerinei din *Temă şi variaţii* de George Balanchine. Fondatoarea şcolii naţionale cubaneze de dans.

ALONSO, Dámaso (1898-1990), filolog, poet şi critic literar spaniol. Profesor de filologie romanică la Universitatea din Madrid. Fin cunoscător al poeziei spaniole (*Eseuri despre poezia spaniolă*, *Poeţi spanioli contemporani*), a reinterpretat opera lui Góngora din perspectiva "Noii critici" (*Limba poetică a lui Góngora*). Versuri (*Fiii mîniei*).

ALP ARSLAN, Mohammed ibn Daud, sultan selgiucid (1063-1072). În urma unor expediţii victorioase, a supus Georgia şi Armenia (1064); a luat prizonier la Manzikert (1071) pe împăratul bizantin Roman IV Diogenes, făcînd posibilă înaintarea Selgiucizilor spre centrul Anatoliei.

ALPATOV, Mihail Vladimirovici (1902-1986), istoric de artă rus. Prof. univ. la Moscova. Studii despre arta rusă şi cea universală (*Arta italiană în timpul lui Dante şi Giotto*, *Istoria artei medievale ruse*, *Andrei Rubliov*, *Eseuri asupra artei occidentale*).

ALPI, sistem muntos în Europa; lungime: c. 1200 km; lăţime: 135-260 km. Cel mai mare lanţ muntos al continentului. Se întinde de la Marea Mediterană pînă în centrul Europei (bazinul Vienei). Se deosebesc cîteva sectoare mari, formate la rîndul lor din mai multe masive: *Alpii Occidentali*, la graniţa franco-italiană, cu înălţimi mari (alt.max.:

Virgil Almăşanu, *Moment revoluţionar, 1848*

Alpii Occidentali

4810 m, vîrful Mont Blanc) şi văi adînci; *Alpii Centrali* (sau *Elveţieni*), situaţi în Elveţia şi N Italiei, formaţi din masive cristaline; *Alpii Orientali* (sau *Austrieci*), cu înălţimi mici şi văi largi. Numeroase trecători (Mont Genèvre, Saint-Bernard, Simplon, Saint-Gothard, Bernina) şi tunele (Mont Cenis, Mont Blanc) fac posibilă circulaţia între E şi V, N şi S Europei. Reţea hidrografică bogată (fluviile Rin şi Ron, lacurile Como, Maggiore, Geneva). Gheţari în special în Alpii Occidentali. Păduri de conifere, pajişti alpine; zăpezi veşnice. Parcuri naţionale şi rezervaţii naturale cu specii rare (capra neagră, vulturul auriu). Staţiuni alpine şi ale sporturilor de iarnă. Turism dezvoltat.

ALPII ALBANEZI, masiv muntos în V Peninsulei Balcanice (Albania), care continuă Alpii Dinarici. Alt. max.: 2751 m.

ALPII AUSTRALIENI, lanţ muntos în S-E Australiei; c. 450 km. Parte a Cordilierei australiene. Cei mai înalţi munţi ai continentului. Alt. max.: 2228 m.

ALPII NEOZEELANDEZI, culme muntoasă în Noua Zeelandă (Insula de Sud). Alt. max.: 3764 m. Gheţari. Lacuri glaciare.

ALPII SCANDINAVICI, sistem muntos din V Peninsulei Scandinave, la hotarul dintre Suedia şi Norvegia. Alt. max.: 2472 m. Văi adînci.

ALSACIA (fr. **ALSACE**), provincie istorică în N-E Franţei, cuprinsă între munţii Vosgi şi Rin; 8,2 mii km^2; 1,62 mil. loc. Oraş pr.: Strasbourg. Expl. de săruri de potasiu (Mulhouse). Industrie textilă. Cereale, tutun, cartofi; viticultură; avicultură. — Populată de triburi germanice. Provincie romană (sec. 1 î.Hr. - 5 d.Hr.). După dezmembrarea Imperiului lui Carol cel Mare, trece la Germania (870). Anexată de Franţa după Războiul de 30 de Ani. Din 1871, ocupată de Germania. Revine Franţei în 1919. În timpul celui de-al doilea război mondial, anexată de Germania. Eliberată în 1944.

ALTAI (**ALTAJ**), sistem muntos în Asia Centrală, la hotarul dintre Kazahstan, Mongolia şi China; lungime: 2000 km; alt. max.: 4506 m (vîrful Beluha). Format din: *Altaiul Înalt* (Kazahstan) pe c. 500 km şi *Altaiul Mongol* (S-V Mongoliei) pe c. 1500 km. Zăcăminte auroargentifere; minereu de fier. Vegetaţie de deşert montan. Gheţari.

ALTAIR, stea de mărimea 0,8, din constelaţia Vulturul.

ALTAMIRA, peşteră în Spania, la V de Santander (Castilia Veche). Celebră prin picturile rupestre cu reprezentări animaliere, datînd din paleoliticul superior (Magdalenian).

Altamira. Pictură rupestră

ALTDORF, oraş în Elveţia, centrul ad-tiv al cantonului Uri; 8,6 mii loc. Muzeu de istorie. Între 1623 şi 1809 aici a funcţionat o universitate.

ALTDORFER, **Albrecht** (c. 1480-1538), pictor, gravor şi arhitect german. Unul dintre primii peisagişti ai Renaşterii. Tablouri remarcabile prin minuţiozitate, fantezie şi prin surprinderea stării de spirit a personajelor (*Bătălia lui Alexandru*, *Naşterea Fecioarei*).

ALTENBURG, oraş în E Germaniei (Saxonia); 53,5 mii loc. Centru minier. Industrii. Monumente medievale şi din Renaştere. Muzee.

ALTHUSSER, **Louis** (1918-1990), filozof francez. A interpretat texte marxiste prin prisma structuralismului (*Citind "Capitalul"*, *Lenin şi filozofia*).

ALTINI, **Eustatie** (c.1772-1815), pictor român. A studiat la Viena. S-a stabilit la Iaşi, unde a întemeiat o şcoală de pictură de factură academică. Pictură religioasă; portrete (*Portret de femeie*).

ALTÎN TAGH (**AERJINSHANMAI**; **ALTUN SHAN**), culme muntoasă în China, în N Tibetului. Lungime: 800 km. Alt. max.: 6303 m. Gheţari.

ALTMAN, **Robert** (n. 1925), cineast american. Face parte din seria "rebelilor americani". Cunoscut prin filmele *M.A.S.H.*, *Nashville*, *Jucătorul*, *Poveşti întretăiate* ş.a.

ALTMAN, **Sidney** (n.1939), biolog american. Prof. univ. la Yale (New Haven). Cercetări în biologia moleculară. A descoperit că ARN-ul (acid ribonucleic) poate acţiona ca o enzimă. Premiul Nobel pentru chimie (1989), împreună cu T.R.Cech.

ALŢINA, comună în judeţul Sibiu. Vestigii ale unui vechi aşezămînt dacic. Biserică evanghelică în stil romanic (sec. 13), cu transformări gotice şi fortificaţii (sec. 15).

ALUTUS, denumirea antică a *Oltului*.

ALVAR, **Manuel** (n. 1923), lingvist şi literat spaniol. Prof. univ. la Madrid. Lucrări de istoria limbii şi de dialectologie spaniolă (*Spaniola vorbită la Tenerife*, *Atlasul lingvistic-etnografic al Andaluziei*). Numeroase studii de lingvistică romanică.

ALVARADO, **Pedro de** (1485-1541), conchistador spaniol. A participat la campania din Cuba (1511), apoi la cucerirea Mexicului (1519-1521), alături de H.Cortés. A fost conducătorul expediţiei de cucerire a Guatemalei (1523-1527).

ALVAREZ, **Luis Walter** (1911-1988), fizician american. Prof. univ. la Berkeley. A construit primul accelerator liniar de protoni şi a perfecţionat camera cu bule de hidrogen. Premiul Nobel (1968).

Theodor Aman, *Bal mascat în atelier*

ALVARO, **Corrado** (1895-1956), scriitor şi eseist italian. Proză în tradiţia verismului; evocă lumea arhaică a Calabriei sau surprinde viaţa Italiei contemporane (*Oameni din Aspromonte*, *Omul în labirint*, *Vîrsta cea scurtă*). Memorialistică (*Aproape o viaţă*).

AMADEO, **Giovanni Antonio** (1447-1522), arhitect şi sculptor italian. Reprezentant al Şcolii lombarde (mănăstirea din Pavia, Capela Colleoni din Bergamo).

AMADEUS, lac sărat în Australia centrală, în sudul munţilor Macdonnell; suprafaţă variabilă (5-8 mii km^2).

AMADIS DE GAULA, roman cavaleresc spaniol din sec.13; publicat în 1508 de Garcia Rodriguez de Montalvo.

AMADO, **Jorge** (n. 1912), scriitor brazilian. Frescă realistă a vieţii aspre de pe plantaţiile ţinuturilor natale în romanele *Cacao*, *Pămînt fără lege*, *Secerişul roşu*. Personaje bine individualizate, proiecţii dramatice ale destinului uman (*Doña Flor şi cei doi soţi ai săi*, ecranizat).

AMAGASAKI, oraş în Japonia (Honshū), port la golful Osaka; 553,7 mii loc. Centru industrial.

AMALASUNTA (498-535), fiică a lui Teodoric cel Mare, regele ostrogoţilor. Regină în timpul minoratului fiului său, Atalaric (526-534), domnind apoi alături de soţul ei, Teodat (534-535).

AMALFI, oraş şi port în S Italiei (Campania); 8 mii loc. Turism. Catedrala Sant'Andrea (sec. 9). Republică maritimă, a rivalizat în sec. 11 cu Pisa, Genova şi Veneţia. Codul maritim *Tavola Amalfitana* a fost folosit în aria Mediteranei pînă în sec. 16.

AMAN, **Theodor** (1831-1891; n. Cîmpulung), pictor şi grafician român. Rol în reorganizarea învăţămîntului artistic românesc. Fondator, alături de Gh. Tattarescu, al Şcolii de Arte Frumoase din Bucureşti şi al celei din Iaşi (1864). Ultimul reprezentant al academismului în pictura românească, receptiv însă la inovaţiile moderne, impresioniste. Predilecţie pentru subiecte din istorie şi legendele naţionale (*Izgonirea turcilor la Călugăreni*, *Boierii surprinşi la ospăţ de trimişii lui Vlad Tepeş*), scene de gen (*Horă la Aninoasa*, *Bal mascat în atelier*, *Pe terasă la Sinaia*), portrete (*Principesa Zoe Brîncoveanu*), naturi moarte, peisaje (*Portul Constanţa*, *Corăbii la Constanţa*). Lucrări în acvaforte. Membru post-mortem al Acad. Rom.

AMĂN-ALLĂH KHĂN (1892-1960), emir şi apoi padişah al Afghanistanului (1919-1929). A luptat împotriva dominaţiei britanice, obţinînd recunoaşterea independenţei ţării.

AMAPÁ, teritoriu federal în N Braziliei, mărginit în E de Oceanul Atlantic; 140,3 mii km^2; 289 mii loc. Centrul ad-tiv: *Macapá*. Expl. forestiere şi de minereuri de fier. Arbori de vanilie.

AMARA, comună în judeţul Ialomiţa, pe ţărmul lacului omonim. Staţiune balneoclimaterică din 1900, valorificînd curativ apele sărate şi nămolul terapeutic. Sanatoriu balnear.

AMARA, liman fluviatil cu apă dulce în România, în lunca Buzăului (c. 600 ha). Se

mai numeşte şi *Balta Amară*.

AMARA, liman fluviatil cu apă sărată în S României, pe cursul mijlociu al Ialomiţei, lîngă Slobozia; 156 ha. Ad. max.: 3 m.

AMARAH (AL ~), oraş în S-E Irakului, port pe cursul inferior al Tigrului; 131,8 mii loc. Centru comercial. Ţesături din bumbac.

AMARAPURA, oraş în Uniunea Myanmar; 8 mii loc. Oraş sfînt. Temple.

AMARÂVÂTI, oraş antic în S-E Indiei (Andhra Pradesh). Capitala Imperiului Andhra. Celebră şcoală de pictură (sec. 2 î.Hr. - 4 d.Hr.). Numeroase vestigii. Arhitectură monumentală (stupa). A fost peste 1000 de ani centrul învăţăturii budiste.

AMARILLO, oraş în S SUA (Texas), pe Red River; 190 mii loc. Centru petrolier. Metalurgia zincului. Uzine de heliu. Întemeiat în 1887.

AMARNA (EL'AMARNA; TELL EL-AMARNA), oraş în Egipt, situat pe Nil, la 287 km S de Cairo. S-a numit *Akhetaton*. Aici şi-a construit faraonul Amenhotep IV capitala. Primele săpături arheologice s-au făcut în 1891 de Sir Flinders Petrie. S-a descoperit corespondenţa diplomatică a faraonilor Amenhotep III şi Amenhotep IV cu suveranii Orientului Apropiat (358 tăbliţe de argilă). Între vestigii, mai multe busturi ale reginei Nefertiti.

AMATERASU (în mitologia japoneză), zeiţă a soarelui şi soţia zeului furtunii, Susanoo. Divinitate supremă în religia şintoistă. Prin nepotul ei, Ninigi, este considerată strămoş al familiei imperiale japoneze.

AMATI, Niccolo (1596-1684), lutier italian. Face parte dintr-o celebră familie de lutieri din Cremona. Maestrul lui A.Stradivari şi al lui A.Guarneri. Astăzi, toate instrumentele Amati existente sînt catalogate.

AMATO, Pasquale (1878-1942), bariton italian. A cîntat la Scala din Milano şi la Metropolitan Opera din New York. Celebră interpretare în *Traviata*, alături de Enrico Caruso.

AMAZON (Cîmpia Amazonului), cîmpie în America de Sud (c. 5 mil. km^2), situată în bazinul mijlociu şi inferior al fluviului Amazon. Lungime: c. 3000 km; lăţime: 300-2000 km. Cea mai mare cîmpie de pe continentul sud-american, cu relief monoton, cu altitudini medii de 200 m şi cu zone mlăştinoase. Climă ecuatorială. Păduri întinse. Faună bogată.

AMAZON (Rio Amazonas), fluviu în America de Sud (Perú, Columbia şi Brazilia), al doilea ca lungime din lume; 7000 km. Două izvoare (Marañon şi Ucayali) în Anzii Peruvieni, la 160 km de coasta Oceanului Pacific; se varsă în Oceanul Atlantic printr-un vast estuar. Este fluviul cu cel mai mare debit din lume. Navigabil pînă la Iquitos, în Perú. Lăţimea fluviului în zona de vărsare este de 80 km. Porturi pr.: Belém, Santarém, Manaus. Explorat în 1541 de spaniolul Francisco de Orellana.

AMAZONAS, stat în N-V Braziliei; 1,56 mil. km^2; 2,08 mil. loc. Capitala: *Manaus*. Expl. forestiere şi de petrol. Bananieri. Arbori de cauciuc. Creşterea bovinelor.

AMAZONAS, teritoriu federal în S Venezuelei; 175,8 mii km^2; 83,2 mii loc. Centrul ad-tiv: *Puerto Ayacucho*. Expl. forestiere.

AMBARŢUMIAN, Viktor (1908-1984), astrofizician armean. Prof. univ. la Erevan, fondatorul Observatorului Astronomic. A descoperit şi studiat asociaţiile de stele, structura şi evoluţia acestora. Adept al ideii de comunicare cu posibile forme de viaţă de pe alte planete.

AMBOISE, oraş în partea central-vestică a Franţei (Touraine), pe Loara; 11,5 mii loc. Castel în stil gotic şi renascentist, reconstruit spre sfîrşitul sec. 15 de Carol VIII (pe locul unei fortăreţe medievale).

AMBON, oraş în E Indoneziei (arhipelagul Moluce), pe insula omonimă; 209 mii loc. Centru comercial. Aeroport. Universitate. Fondat de portughezi (1521). Centru colonial olandez în sec. 17.

AMBROZIANA (Biblioteca ~), bibliotecă în Milano, întemeiată de cardinalul Federico Borromeo şi numită astfel după patronul oraşului, Sf. Ambrozie. Prima bibliotecă publică din Italia, deschisă în 1609; conţinea 30 mii de cărţi tipărite şi 12 mii de manuscrise. Astăzi fondurile numără 850 mii de cărţi rare, 35 mii de manuscrise şi 2,1 mii de incunabule. Celebru este *Codex Atlanticus*, care conţine 1,7 mii de desene şi manuscrise ale lui Leonardo da Vinci. Pinacotecă.

AMBROZIE (Sfîntul) (c. 340-397), părinte al Bisericii Romano-Catolice. Arhiepiscop al Mîlanului. A luptat împotriva arianismului (*Despre îndatoririle ecleziarhilor*, *Despre credinţă*). A compus imnuri bisericeşti (muzica ambroziană). Scrisori.

AMEDEO, numele mai multor conţi şi duci de Savoia. Mai importanţi: — **Amedeo VI** (1334-1383), conte de Savoia (1343-1383). Supranumit *Contele Verde*. A condus o cruciadă în Peninsula Balcanică (1366). — **Amedeo VIII** (1383-1451), conte, apoi duce de Savoia (1391-1440). A lărgit graniţele ducatului şi a promulgat o constituţie care să-i asigure unitatea. Ultimul antipapă (1440-1449), sub numele Felix V.

AMENEMHET, numele mai multor faraoni ai Egiptului antic din dinastia 12. Mai importanţi: — **Amenemhet I**, faraon (1991-1962 î.Hr.), fondatorul dinastiei. Afirmare politică a statului şi înflorire culturală. — **Amenemhet III**, faraon (1842-1798 î.Hr.). În timpul său, Regatul Mijlociu cunoaşte apogeul înfloririi sale. Amenajează oaza de la Al-Fayyum; construieşte complexul funerar "Labirint".

AMENHOTEP (AMENOPHIS), numele mai multor faraoni ai Egiptului antic din dinastia 18. Mai importanţi: — **Amenhotep III**, ultimul mare faraon al Regatului Mijlociu (1417-1379 î.Hr.). Iniţiatorul a numeroase construcţii: palatul din Teba, templul lui Amon din Luxor, templul mortuar din Teba (din care s-au păstrat două statui de 15 m înălţime, "coloşii lui Memnon"). — **Amenhotep IV Akhenaton**, al 10-lea faraon al dinastiei (1379-1362 î.Hr.). Soţul Nefertitei şi tatăl lui Tutankhamon. Construieşte o nouă capitală (Akhetaton, azi Amarna) şi instaurează cultul lui Aton, ca unică divinitate. Considerat creatorul primei religii monoteiste. În timpul domniei sale puterea politică a regatului începe să decadă.

AMERICA, nume dat, în general, întregului continent american sau folosit pentru SUA. Derivă de la numele navigatorului italian Amerigo Vespucci şi a fost folosit pentru prima dată de Martin Waldseemüler într-o hartă din 1507.

AMERICA, continent în emisfera vestică, cuprins între Oceanul Atlantic, Oceanul Pacific şi Oceanul Arctic; 42,2 mil. km^2; c. 803,3 mil. loc.; c. 18 mii km lungime de la N la S. America este compusă din două vaste mase continentale triangulare *America de Nord* şi *America de Sud*, unite printr-un istm, *America Centrală*, la capătul căruia se află canalul Panamá. Zăcăminte de petrol şi gaze naturale (SUA, Venezuela, Columbia, Argentina), cărbuni (Canada), minereu de fier (SUA, Cuba, Chile), mangan (Brazilia, Cuba), minereuri neferoase (SUA), cositor (Bolivia), aur. Pe teritoriul Americii apar toate tipurile şi subtipurile climatice, dar zona de climă temperată ocupă cea mai mare parte a continentului. Aici se află fluviul cu cel mai mare debit din lume (Amazon), precum şi alte fluvii mari: Mississippi, Mackenzie, Yukon, Saskatchewan, Sf. Laurenţiu, Colorado, Rio Grande del Norte (în America de Nord), Magdalena, Orinoco, São Francisco, Paraná (America de Sud), dar şi cel mai mare complex lacustru de pe pămînt (Marile Lacuri), lacul de la altitudinea cea mai ridicată de pe glob (Titicaca).

AMERICA CENTRALĂ, parte a continentului american, legătura istmică şi insulară dintre America de Nord şi America de Sud, cuprinsă între istmul Tehuanthepec şi istmul Panamá; 1,2 mil. km^2; 2923 km lungime; lăţime: 70 km (istmul Panamá), 860 km (peninsula Yucatán). Legătura insulară, făcută de Indiile de Vest, numără cîteva mii de insule, care formează arhipelagurile Bahamas, Antilele Mari şi Antilele Mici.

AMERICA DE NORD, parte a continentului american; 24,4 mil. km^2 (inclusiv insulele învecinate). Se întinde de la Oceanul Arctic pînă la istmul Tehuanthepec, pe c. 7300 km lungime şi pe c. 5000 km lăţime. Cuprinde: Canada, SUA şi cea mai mare parte din Mexic. Relief muntos înalt în V, alcătuit din două lanţuri pe direcţia N-S, Cordiliera Pacifică şi Cordiliera Stîncoşilor (alt. max.: 6193 m), iar la E, munţii Apalaşi; podişuri şi văi adînci (canionul Colorado); cîmpie joasă aluvionară (cîmpia Mississippi).

AMERICA DE SUD, parte a continentului american; 17,84 mil. km^2. Se întinde pe c. 7500 km lungime şi pe c. 5150 km lăţime, la S de istmul Panamá. Relief muntos în V, format din două cordiliere cu direcţia N-S: Anzii (alt. max.: 6960 m); vulcanism activ. Spre E se desfăşoară Podişul Braziliei şi al Guyanelor; treapta cea mai joasă cuprinde Cîmpia Orinocului, Cîmpia Amazonului, Podişul Patagoniei.

AMERICA LATINĂ, ansamblul ţărilor din America de Sud şi America Centrală; suprafaţa: c. 21 mil. km^2. În cele 33 de state şi în cîteva teritorii dependente, limbile oficiale sînt spaniola (18 state), engleza (12 state), portugheza (Brazilia), franceza (Haiti), olandeza (Surinam).

AMFILOHIE HOTINIUL (c.1735-c.1800; n. Zagavia, jud. Iaşi), cărturar român. Episcop de Hotin. A contribuit la modernizarea învăţământului. În spirit iluminist, a tradus şi a prelucrat în româneşte primele manuale de matematică şi geografie (*Elemente aritmetice*, *De obşte gheografie*), contribuind la crearea stilului ştiinţific şi la îmbogăţirea limbii cu neologisme.

AMFION (în mitologia greacă), fiu al lui Zeus şi al Antiopei. Hermes i-a dat o liră fermecată, la al cărei sunet zidurile Tebei s-au înălţat singure, piatră cu piatră.

AMFITEATRU, revistă literară şi artistică. A promovat scriitorii tineri. Apare lunar la Bucureşti, din 1966. Din 1990, serie nouă.

AMFITRION (în mitologia greacă), rege al Tirintului, soţul Alcmenei, care, sedusă de Zeus, sub înfăţişarea lui Amfitrion, va da naştere lui Hercule.

AMFITRITE (în mitologia greacă), zeiţă a mării, soţia lui Poseidon. Personificare a mării învolburate.

AMHARA, regiune în Etiopia, partea cea mai înaltă a Podişului Abisiniei, în jurul lacului Tana, din care izvorăşte Nilul Albastru. Oraş pr.: Gondar. Culturi de orz, porumb, tutun. Creşterea animalelor.

AMICI, Giovanni Battista (1786-1863), astronom şi optician italian. Contribuţii în domeniul opticii (prisma care îi poartă numele). A perfecţionat microscopul şi luneta.

AMIEL, Henri Frédéric (1821-1881), scriitor elveţian de limbă franceză. Analist subtil al vieţii interioare tulburate de nelinişti (*Fragmente dintr-un jurnal intim*). Versuri; eseuri.

AMIENS (Catedrala din ~), catedrală în Franţa, în oraşul cu acelaşi nume; 145 m lungime şi 42,3 m înălţime. Ca mărime, e urmată de cele din Chartres şi Reims. Construcţie gotică începută în 1220, sub supravegherea lui Robert de Luzarches şi apoi a lui Thomas şi Renaud de Cormont. Ulterior (sec. 14-15) s-au ridicat turnurile din aripa de vest. Decorată cu sculpturi celebre.

AMIENS, oraş în N Franţei (Picardia), pe Somme; 154,5 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial. Universitate. Muzeul Picardiei. Cetate puternică în evul mediu. Catedrală gotică (sec. 13). Monumente din sec. 15-18. Lupte violente în 1918. Bombardat în 1944. — **Tratatul de la ~**, tratat de pace încheiat în 1802 între Anglia şi Franţa, Spania şi Olanda.

AMIN DADA, Idi (n. 1925), om politic ugandez. Preşedinte al Republicii (1971-1979). S-a proclamat preşedinte pe viaţă (1976). A condus dictatorial. Înlăturat de la putere.

AMIRALITATE (Insulele Amiralităţii) (engl. **ADMIRALTY ISLANDS**), arhipelag în Oceanul Pacific (Melanezia), la N de insula Noua Guinee, în componenţa statului Papua-Noua Guinee; 2,1 mii km²; c. 22 mii loc. Format din 22 insule vulcanice şi coraligene. Cocotieri. Pescuit.

AMIRANTE, arhipelag în Oceanul Indian, în N-E insulei Madagascar, aparţinînd Republicii Seychelles; 10,3 km²; c. 200 loc. Format din 150 insule coraligene.

AMIRAS, Alexandru (?-după 1739), cronicar grec, stabilit în Moldova. A tradus în greceşte *Cronica anonimă a Moldovei* (1661-1729), a alcătuit o istorie a lui Carol XII, regele Suediei (la Curtea căruia a fost interpret), şi a tradus, din italiană, o istorie despre Petru cel Mare.

AMLAŞ, ducat românesc, situat la V de Sibiu. A aparţinut în sec. 14-15 domnilor Ţării Româneşti.

AMMAN, capitala Iordaniei, la N-E de Marea Moartă; 1,25 mil. loc. (cu suburbiile). Centru politic, economic şi cultural al ţării. Nod de comunicaţii. Aeroport. Universitate. Muzee. Oraşul biblic *Ammon*. Amfiteatru roman (sec. 2-3). Ruinele acropolei. În sec. 7 îşi ia numele de astăzi. Cucerit în 635 de arabi; a făcut parte din Imperiul Otoman (1516-1918).

AMMIANUS MARCELLINUS (c. 330 - c. 400), istoric latin. Aghiotant al împăratului Iulian. Continuă opera lui Tacit, fiind ultimul mare istoric latin (*Rerum gestarum libri*, în 34 de cărţi, păstrată fragmentar).

AMMONIOS SACCAS (c. 175-242), filozof grec din Alexandria. Considerat precursor al neoplatonismului. I-a avut ca discipoli pe Plotin şi pe Origene.

AMNESTY INTERNATIONAL, organi-

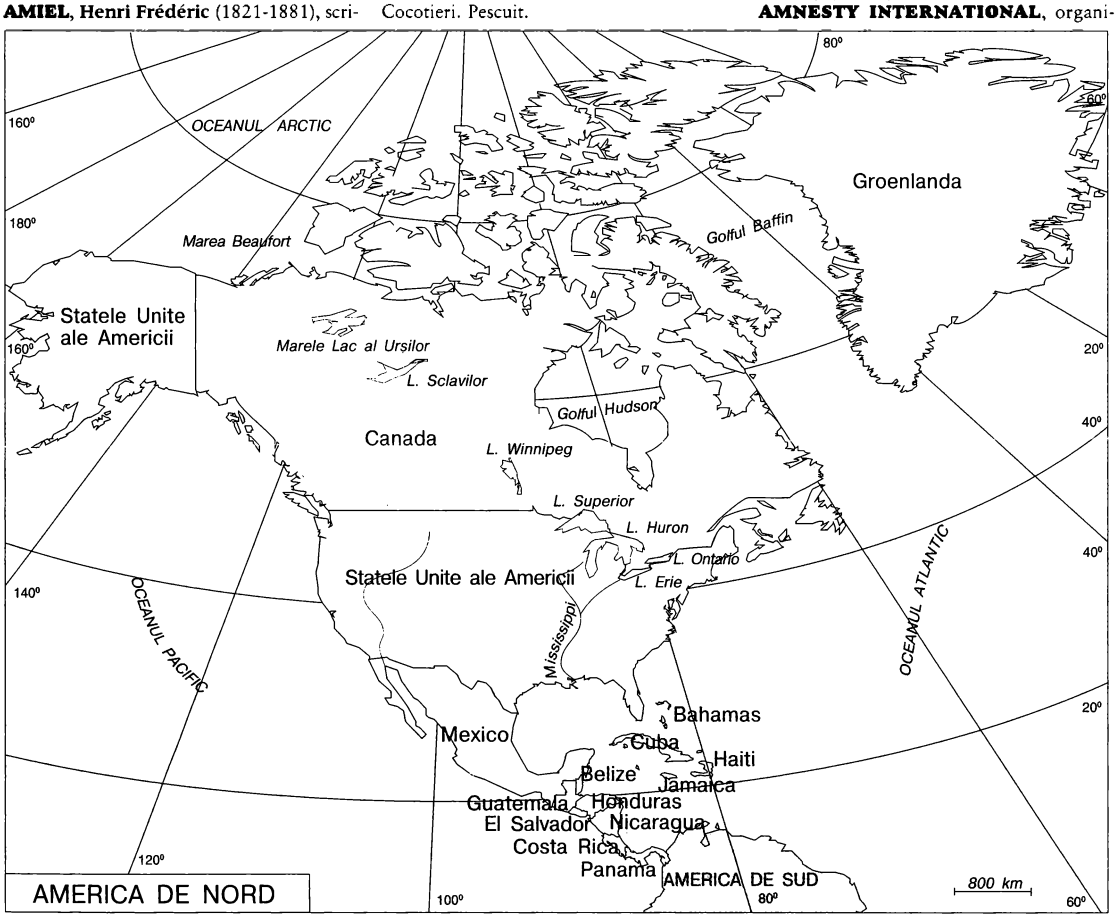

zaţie internaţională, cu sediul la Londra, fondată în 1961. Militează pentru respectarea drepturilor omului, eliberarea deţinuţilor politici. Premiul Nobel pentru pace (1977).

AMNOKKANG, denumirea coreeană a fluviului Yalujiang.

AMON (în mitologia egipteană), zeu protector al oraşului Teba. Asimilat ulterior cu zeul solar Ra, sub numele de Amon-Ra.

AMPATO (Nevado ~), vîrf în Anzii Peruvieni, la N-V de Arequipa. Alt.: 6310 m.

AMPELUM, aşezare geto-dacică şi apoi municipiu roman (sec. 2); centrul ad-tiv al exploatării aurifere din Munţii Apuseni. Azi, *Zlatna*, judeţul Alba.

AMPÈRE, André Marie (1775-1836), fizician şi matematician francez. A descoperit (1827) legea interacţiunii curenţilor electrici cu cîmpul magnetic. Unul dintre cei care au fundamentat teoria electromagnetismului.

AMPOI, rîu, afluent al Mureşului, în aval de Alba-Iulia; 60 km. Izvorăşte din S Munţilor Metaliferi şi străbate depresiunea Zlatna. Defileu.

AMRITSAR, oraş în N-V Indiei (Punjab); 709,4 mii loc. Nod feroviar. Centru comercial. Artizanat (covoare). Centru religios al sikhilor. Templul de Aur (sec.16). Întemeiat în 1577 de Ram Das.

AMSTERDAM, capitala constituţională a Olandei, port maritim (25 mil. tone trafic anual), legat de Marea Nordului prin Noordzee Kanaal; 1,1 mil. loc. (cu suburbiile). Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru economic şi industrial. Important centru financiar internaţional. Şantiere navale. Cel mai mare centru mondial pentru şlefuirea diamantelor. Universităţi (cea mai veche, 1632). Biserică (sec. 13); palat (sec. 17). Muzee. Casa-muzeu Rembrandt; muzeul Van Gogh. Filarmonică. — Oraş al Hansei (din 1369), important centru comercial şi financiar (mai ales în sec. 17). Capitală a Republicii Batave (1795), iar din 1806, a Regatului Olanda. Atestat documentar în 1275.

AMSTERDAM, insulă în partea australă a Oceanului Indian, posesiune franceză; 66 km^2. Relief vulcanic. Se mai numeşte *Nouvelle Amsterdam*.

AMU-DARIA, rîu în Asia centrală. Lungime: 1415 km. Izvorăşte din Pamir (4900 m altitudine) şi se varsă printr-o deltă în Lacul Aral. Formează graniţa dintre Tadjikistan şi Afghanistan şi străbate Turkmenistanul şi Uzbekistanul. Irigaţii pentru culturi de bumbac. Numele vechi: *Oxus*; regiunea se numea *Transoxiana*.

AMUNDSEN, Roald A. (1872-1928), explorator norvegian. Este cel dintîi explo-

Amsterdam

rator care a străbătut Pasajul de Nord-Vest, din insula Groenlanda pînă în Alaska, în 1906, şi primul care a atins Polul Sud (1911). A dispărut în regiunea Polului Nord, în timpul încercărilor de salvare a echipajului condus de italianul U.Nobile.

AMUNDSEN (**Marea ~**), mare în S Oceanului Pacific, în Antarctica; adîncimi de peste 1000 m. Gheţuri permanente.

AMUNDSEN-SCOTT, staţiune americană de cercetări ştiinţifice în Antarctica, înfiinţată în 1957. Cel mai sudic punct locuit; alt.: 2885 m.

AMUR (chin. **HEILONGJIANG**), fluviu în N-E Asiei. Izvorăşte din munţii Hentei. Format prin unirea rîurilor Şieka şi Argun. Se varsă în Oceanul Pacific (marea Ohotsk); 4440 km. Cel mai lung fluviu din E Rusiei. Cursul mijlociu formează graniţa dintre Federaţia Rusă şi China. Importantă rută comercială. Navigabil pe c. 3220 km. Irigaţii. Pescuit. Principalul oraş prin care trece este Habarovsk.

AMYOT, **Jacques** (1513-1593), umanist francez. Unul dintre creatorii prozei clasice, prin traduceri din Plutarh (*Vieţile paralele*), Longos şi Heliodor.

ANA (**ANNA**), mare preot iudeu. Ca să fie supus judecăţii, Iisus Hristos a fost trimis întîi la Ana, apoi la Caiafa. I-a judecat şi pe apostolii Petru şi Ioan.

ANA, lac glaciar în munţii Retezat (în V Carpaţilor Meridionali), la 1930 m altitudine; ad. max.: 11,6 m.

ANA (**ANNA**) **BOLEYN** (1507-1536), regină a Angliei. A doua soţie a lui Henric VIII. Mama Elisabetei I. Acuzată de adulter, a fost decapitată.

ANA COMNENA (1083-c.1153), principesă bizantină. Fiică a împăratului Alexios I Comnenul. În *Alexiada*, relatează evenimente din anii 1069-1118; important izvor şi pentru istoria României.

ANACREON (**ANAKREON**) (c.580-c.495 î.Hr.), poet grec. Apreciat pentru perfecţiunea versurilor sale. La Curtea lui Policrate, în Samos, a compus cîntece erotice şi de banchet. Poezia sa a influenţat literatura încă din epoca elenistică.

ANA DE AUSTRIA (1601-1666), regină a Franţei. Soţia lui Ludovic XIII, regentă în timpul minoratului fiului său, Ludovic XIV. A guvernat avînd sprijinul cardinalului Mazarin.

ANA DE BRETAGNE (1477-1514), ducesă, fiică a ducelui Francisc II. Prin căsătoriile ei cu regii Franţei Carol VIII (1491) şi Ludovic XII (1499), a adus Franţei ducatul Bretagne, unirea realizîndu-se ulterior, în 1532.

ANADÎR (**ANADYR**), culme muntoasă în Siberia. Alt. max.: 2320 m. Urme glaciare. Se numeşte şi culmea *Ciukotsk*.

ANADÎR (**ANADYR**), fluviu în E Siberiei; 1146 km. Izvorăşte din munţii Anadîr şi se varsă în golful omonim din marea Bering. Navigabil parţial.

ANADÎR (**ANADYR**), golf al Oceanului Pacific (marea Bering), pe coastele de N-E ale Siberiei. Ad. medie: 100-150 m.

ANAHEIM, oraş în S-V SUA (California), în aglomeraţia urbană Los Angeles-Long Beach; 266,4 mii loc. Industrie aerospaţială. Turism (parcul de distracţii Disneyland). Întemeiat de emigranţii germani în 1857.

ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE, publicaţie anuală a Academiei. Apare la Bucureşti, din 1869. Cuprinde materiale ale şedinţelor, memorii pe secţii, dezbateri şi comunicări prezentate în sesiuni, discursuri de recepţie, rapoarte de premiere etc. Publicaţie de prestigiu în istoria culturii române. Din 1990, serie nouă.

ANANIA, **Valeriu** (n.1921, Glăvile, jud. Vîlcea), scriitor şi teolog român. Arhimandrit. Arhiepiscop al Vadului, Feleacului şi Clujului. Director al Institutului Biblic din Bucureşti. Poeme dramatice (*Mioriţa*, *Meşterul Manole*, *Du-te vreme, vino vreme!*), versuri elegiace (*Geneze*, *Istorii agripine*, *Anamneze*). Memorialistică (*Rotonda plopilor aprinşi*).

ANASTASATU, **Constantin** (n. 1917, Corabia), ftiziolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii privind chimioterapia şi chimioprofilaxia în tuberculoză. A studiat şi a introdus numeroase metode de investigaţie pulmonară modernă. Membru a numeroase organisme ştiinţifice din ţară şi din străinătate. Acad.

ANASTASIUS I (431-518), împărat bizantin (491-518), din dinastia leoniană. Reforme interne. Respinge atacurile bulgarilor şi ale perşilor. A construit un zid de apărare la N de Constantinopol (c. 80 km).

ANA STUART (1665-1714), regină a Angliei, Scoţiei şi Irlandei (1702-1714). A unit Scoţia cu Anglia, formînd Marea Britanie (1707).

ANATOLIA, denumire dată în antichitate Asiei Mici, iar după primul război mondial părţii asiatice a Turciei. În timpuri străvechi înfloresc aici oraşele Urfa, Tarsuc, Çatal-Hüyük. Imperiu Hitit (c.1460 î.Hr.). În sec. 8 î.Hr. exista aici statul Frigia, cu capitala la Gordion. Înfloritoare cetăţi greceşti: Cappadocia, Pergam, Pontus.

ANATOLIA (**Podişul Anatoliei**), podiş în centrul Turciei asiatice, în parte vulcanic. Alt. medie: 1200 m. Lacuri sărate.

ANAXAGORA (**ANAXAGORAS**) **din Clazomenai** (c.500-428 î.Hr.), matematician şi filozof grec. Presocratic. Preocupat de geneza Universului, de explicarea fenomenelor din natură şi a celor astronomice. Lucrarea principală, *Despre natură*, s-a păstrat fragmentar. A influenţat pe Platon şi pe Aristotel.

ANAXIMANDRU (**ANAXIMANDROS**) **din Milet** (c.610-c.546 î.Hr.), filozof grec. Presocratic. Discipol al lui Thales. În concepţia lui, principiul lucrurilor este *apeironul*, materia primordială a Universului (*Despre natură*). Considerat şi părintele geografiei ştiinţifice; este primul grec care a întocmit o hartă. Din opera sa au supravieţuit doar fragmente.

ANAXIMENE (**ANAXIMENES**) **din Milet** (c.585-c.525 î.Hr.), filozof grec. Presocratic. Discipol al lui Anaximandru. A considerat aerul principiul tuturor lucrurilor. A explicat originea curcubeului şi a afirmat că luna nu are o sursă de lumină proprie, ci o reflectă pe cea a soarelui.

ANCHISE (în mitologia greacă), principe troian. Potrivit legendei, cînd Troia s-a predat, fiul său, Enea, l-a dus în spinare pînă la corăbiile salvatoare.

ANCHORAGE, oraş în SUA (Alaska), la Cook Inlet; 226,33 mii loc. (cu suburbiile). Port. Petrol şi gaze naturale. Conserve. Aeroport (unica escală aeriană pe rutele transpolare). Universitate. Întemeiat în 1914.

ANCONA, oraş în Italia centrală (Marche), port la Marea Adriatică; 104,3 mii loc. Şantiere navale. Petrochimie. Catedrală (sec.12-13). Arcul lui Traian (115). Întemeiat de greci (390 î.Hr.). Important port în timpul împăratului Traian.

ANDALUZIA (sp. **ANDALUCIA**), regiune în S Spaniei, străbătută de fluviul Guadalquivir; 87,6 mii km^2; 6,82 mil. loc. Oraş pr.: Sevilla. Expl. de cupru. Cereale şi plante oleaginoase; viticultură, citrice. Creşterea animalelor (cai şi tauri). Pescuit. Stăpînită pe rînd de fenicieni, greci, cartaginezi, romani şi vizigoţi. Cucerită de mauri în 711. Califatul Arab cu capitala la Córdoba a fost un focar de cultură şi educaţie.

ANDAMAN, arhipelag indian situat în Oceanul Indian, între golful Bengal şi marea Andaman. Insule vulcanice şi coraligene; 6,65 mii km^2; 174,4 mii loc. Împreună cu Nicobar formează un teritoriu autonom al Indiei.

ANDAMAN (**Marea ~**), mare a Oceanului Indian, cuprinsă între peninsula Malacca la E, arhipelagurile Andaman şi Nicobar la V şi insula Sumatera la S; 602 mii km^2. Ad. medie: 1096 m. Ad. max.: 4198 m.

ANDAMAN şi NICOBAR, teritoriu autonom al Indiei, cuprinzînd arhipelagurile cu acelaşi nume din Oceanul Indian; 8,3 mii km^2; 189 mii loc. Centrul ad-tiv: *Port Blair* (în arhipelagul Andaman). Prelucrarea lemnului. Culturi de orez. Plantaţii de cocotieri.

ANDERSEN, **Hans Christian** (1805-1875), scriitor danez. Autor de celebre poveşti (168 de basme traduse în peste 100 de limbi), cu semnificaţie simbolică şi morală (*Basme povestite pentru copii*, *Basme noi*). Roman autobiografic (*Povestea vieţii mele*).

ANDERSEN NEXØ, **Martin** (1869-1954), scriitor danez. Romane realiste, surprinzînd aspecte din viaţa proletară (*Pelle cuceritorul*, *Ditte, fiica omului*, *Morten cel Roşu*). Memorialistică.

ANDERSON, **Carl David** (1905-1991), fizician american. Cercetări privind razele cosmice. Descoperitorul pozitronului (1932) şi al mezonului (1938). Premiul Nobel (1936).

ANDERSON, **Lindsay** (1923-1994), regizor britanic. Principal teoretician al mişcării "Free cinema" (*Viaţă sportivă*, *Dacă ...*).

ANDERSON, **Marian** (1902-1993), cîntăreaţă americană de operă; prima cîntăreaţă de culoare care a apărut pe scena de la Metropolitan Opera. Remarcabilă interpretă de operă, lieduri şi cîntece populare.

ANDERSON, **Philip W.** (n.1923), fizician american. Prof. univ. la Princeton. Cercetări privind coerenţa cuantică, propagarea undelor în medii aleatoare, magnetismul. Premiul Nobel (1977), împreună cu J.H. Van Vieck şi N.F. Mott.

ANDERSON, **Sherwood** (1876-1941), scriitor american. Unul dintre creatorii prozei

americane moderne. Nuvele (*Winesburg, Ohio*), romane (*Rîs amar*) de un realism îndrăzneţ. Accent pe analiza psihologică, de tip freudian. Scrieri autobiografice.

ANDERSSON, Johan Gunnar (1874-1960), geolog şi arheolog suedez. Angajat de guvernul chinez (1914), a făcut săpături arheologice la Yang-Shao T'sun şi a dovedit existenţa culturii neolitice chineze. A pus bazele unei noi specialităţi în istoriografia chineză — preistoria. Memorialistică.

ANDHRA PRADESH, stat în S-E Indiei; 276,8 mii km^2; 66,3 mil. loc. Capitala: *Hyderabad*. Expl. de cărbuni, mică şi mangan. Cereale, arahide, bumbac, tutun. Numele provine de la vechea dinastie Andhra, care a domnit în Deccan din 230 î.Hr. pînă în 230 d.Hr.

ANDORRA (Principatul ~), stat în S-V Europei, în partea estică a munţilor Pirinei. Suprafaţa: 453 km^2. Populaţia: 59 mii loc. Limba oficială: catalana. Capitala: *Andorra la Vella*. Culte: catolicism. Moneda: 1 peseta = 100 céntimos; 1 franc francez = 100 centimes. Relief muntos înalt. Climă continentală. Turism; comerţ. Este supranumit Hong Kong-ul Cataloniei. Andora este legat printr-o şosea de 2,4 km cu Spania. Exportă ţigarete, produse lactate şi cherestea. — Principat autonom la hotarele Imperiului Carolingian. Din sec. 10 este disputat între episcopii spanioli de Urgel şi conţii francezi. Principiul dublei suzeranităţi se păstrează timp de secole. Andorra este un principat autonom sub suzeranitatea preşedintelui Franţei şi a episcopului spaniol de Urgel.

ANDORRA LA VELLA (sp. **ANDORRA LA VIEJA**; fr. **ANDORRE LA VIEILLE**), capitala principatului Andorra; 16,1 mii loc. Centru turistic şi comercial.

ANDRADE, Mário de (1893-1945), poet, prozator şi eseist brazilian. Muzicolog şi critic de artă. Reprezentant al mişcării moderniste; volumul de versuri *Oraş halucinant* este considerat un manifest literar al mişcării. Romane (*Macunaíma*).

ANDRÁSSY Gyula (1823-1890), om politic maghiar. Unul dintre iniţiatorii dualismului austro-ungar. Prim-ministru al Ungariei (1867-1871) şi ministru de Externe (1871-1879) al Austro-Ungariei.

ANDREA PISANO v. **Pisano, Andrea.**

ANDRÉE, Salomon August (1854-1897), inginer şi explorator suedez. A întreprins o călătorie în arhipelagul Spitsbergen (1882). A murit în încercarea de a zbura cu balonul peste Polul Nord.

ANDREESCU, Ioan (1850-1882; n. Bucureşti), pictor român. A studiat la Bucureşti (elev al lui Th. Aman) şi la Paris, unde s-a alăturat şcolii de pictură de la Barbizon, arătîndu-se receptiv la înnoirile aduse de impresionişti. Vocaţie de peisagist; fin observator al naturii (*La arat, Stejarul, Iarnă la Barbizon*). A mai pictat flori, naturi moarte şi portrete (*Autoportret, Profil de fată*). Membru de onoare post-mortem al Acad. Rom.

ANDREEV, Leonid Nikolaevici (1871-1919), scriitor rus. Exponent al realismului psihologic; influenţat de scrierile lui Dostoievski şi ale lui Schopenhauer. Nuvele (*Rîsul roşu, Povestea celor şapte spînzuraţi*) şi piese de teatru alegorice (*Anatema, Viaţa umană*).

ANDREI II (1175-1235), rege al Ungariei, din dinastia arpadiană (1205-1235). A iniţiat Cruciada a 5-a (1217-1218), a aşezat pe Cavalerii Teutoni în Ţara Bîrsei şi a dat "Bula de aur" (1222).

ANDREI, Petre (1891-1940; n. Brăila), sociolog, filozof şi om politic român. Prof. univ. la Iaşi. Ministru în cîteva rînduri. Reprezenta aripa de stînga a Partidului Naţional Ţărănesc. Fiind terorizat de legionari, s-a sinucis. Autor a peste 100 de lucrări tipărite. Contribuţii în axiologie, etică şi în sociologia cunoaşterii (*Filozofia valorii, Problema fericirii, Sociologie generală, Die soziologische Auffassung der Erkenntnis*). Membru postmortem al Acad. Rom.

ANDREIAN-CAZACU, Cabiris (n. 1928, Iaşi), matematiciană română. Elevă a lui S.Stoilow. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în teoria funcţiilor complexe (*Teoria funcţiilor de mai multe variabile complexe*).

Ioan Andreescu, *Iarnă la Barbizon*

ANDREOTTI, Giulio (n. 1919), om politic italian. Deputat democrat-creştin (din 1945). De mai multe ori ministru. Prim-ministru al Italiei (1972-1973, 1976-1979, 1989-1992).

ANDREWS, Charles McLean (1863-1943), pedagog şi istoric american. Prof. univ. la Yale. Şi-a consacrat studiile perioadei coloniale din istoria Americii. Premiul Pulitzer.

ANDREWS, Julie (*Julie Elizabeth Wells*; n. 1935), actriţă şi cîntăreaţă engleză. Stabilită în SUA. Teatru (*Camelot*). Cunoscută mai ales prin rolurile din filme: *My Fair Lady, Mary Poppins, Sunetul muzicii*. Farmec şi virtuozitate în cîntec, dans şi interpretarea actoricească. Premiul Oscar (1964).

ANDREWS, Thomas (1813-1885), chimist şi fizician irlandez. A demonstrat continuitatea stărilor fizice, lichefiind dioxidul de carbon; a introdus noţiunea de *temperatură critică*.

ANDRIA, oraş în S-E Italiei (Apulia), la 50 km N-V de Bari; 82,5 mii loc. Ind. alimentară. Olărit. Piaţă pentru cereale, vin şi măsline. Catedrală gotică.

ANDRIĆ, Ivo (1892-1975), scriitor iugoslav de limbă sîrbă. Proză, poezii şi eseuri inspirate din folclorul şi religia Bosniei natale. Romane ample, minuţios evocatoare şi atent analitice (*Cronica oraşului Travnik, Podul de pe Drina*). Premiul Nobel (1961).

ANDRICU, Mihail (1894-1974; n. Bucureşti), compozitor român. Prof. univ. la Bucureşti. A contribuit la crearea şcolii simfonice româneşti de inspiraţie folclorică. Numeroase compoziţii, în toate genurile muzicale: simfonii, baletele *Taina* şi *Luceafărul*, muzică de cameră şi instrumentală. Premii internaţionale. Membru corespondent al Acad. Rom.

ANDRIEŞ, Andrei (n. 1933, Chişinău), fizician român. Studii despre proprietăţile electrice şi optice în semiconductori amorfi; a realizat noi fibre optice. Numeroase lucrări

Petre Andrei

Sherwood Anderson

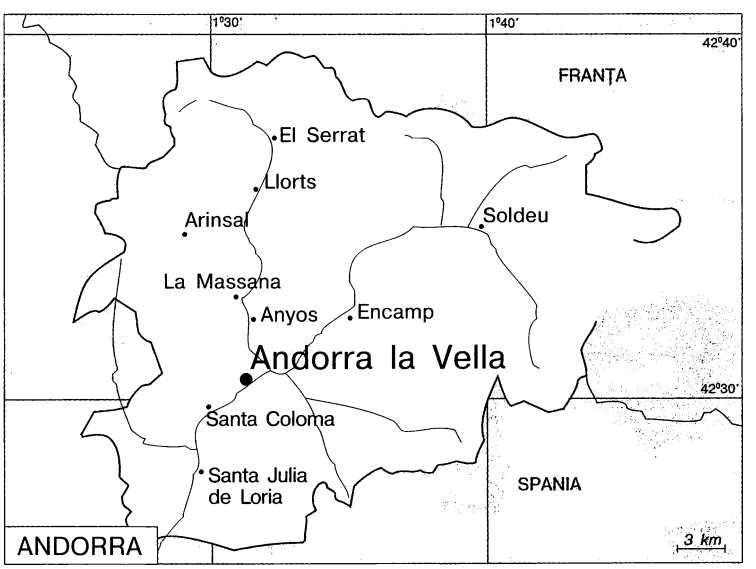

ştiinţifice. Preşedinte al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova. Membru de onoare al Acad. Rom.

ANDRIEŞESCU, Ioan (1888-1944; n. Iaşi), arheolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Director al Muzeului Naţional de antichităţi din Bucureşti. Specialist în istoria comunei primitive (*Contribuţii la Dacia înainte de romani*, *Piscul Crăsani*). Membru corespondent al Acad. Rom.

ANDROMACA, soţie a lui Hector şi mamă a lui Astianax. După căderea Troiei, a devenit sclava lui Pirus, fiul lui Ahile. Personaj al *Iliadei*, una dintre marile figuri simbolice ale artei şi literaturii (piesele lui Euripide şi Racine).

ANDROMEDA (în mitologia greacă), fiică a lui Cefeu, regele Etiopiei, şi a Casiopeei. Perseu a salvat-o de un monstru marin şi a luat-o de soţie.

ANDROMEDA, constelaţie din emisfera boreală. Se află la S de constelaţia Casiopeea. Cuprinde galaxia Andromeda (M 13, în cataloagele stelare).

ANDROMEDA, galaxie în formă de spirală, aflată la o distanţă de 2,2 mil. ani lumină de Calea Lactee; de 1,3 ori mai mare decît galaxia noastră. Se vede cu ochiul liber. Numită, impropriu, *nebuloasa Andromeda*.

ANDRONIC I (1122-1185), împărat bizantin (1183-1185) din dinastia Comnenilor. După ce imperiul a fost invadat de o puternică armată normandă, împăratul învins a fost omorît de răsculaţii din Constantinopol.

ANDRONIC II (1256-1332), împărat bizantin (1282-1328) din dinastia Paleologilor. A intrat în război cu Veneţia; a fost învins în luptele cu turcii. Silit să abdice.

ANDRONIC III (1296-1341), împărat bizantin (1328-1341) din dinastia Paleologilor. Nepot al lui Andronic II. A pierdut în faţa sîrbilor, a continuat să piardă în luptele cu turcii, care supun numeroase teritorii din Asia Mică.

ANDRONICOS din Cyrrhos (sec. 1 î.Hr.), arhitect grec. A construit la Atena, în apropierea Acropolei (50 î.Hr.), un orologiu hidraulic cu cadran solar, şi cu giruete, denumit şi "Turnul vînturilor", care există şi astăzi.

Dimitrie Anghel

Gheorghe Anghel, *Pallady*

ANDROPOV, Iuri Vladimirovici (1914-1984), om politic sovietic. Şef al KGB (1967-1982). Secretar general al CC al PCUS (şef al Statului) din noiembrie 1982 pînă la moarte. În general, a continuat politica predecesorului său, Leonid Brejnev.

ANDROS, insulă grecească în Marea Egee, în arhipelagul Cicladele de Nord; 405 km^2; c. 20 mii loc. Vinuri. Fructe.

ANDRUNACHIEVICI, Vladimir (1917-1997, n. Chişinău), matematician român. Prof. univ. la Chişinău. Director al Institutului de Matematică. Unul dintre creatorii şcolii sovietice a teoriei radicalilor şi fondator al şcolii ştiinţifice în domeniul algebrei din Republica Moldova (*Radicalii şi teoria structurală a algebrelor*). Membru al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova. Vicepreşedinte al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova (1965-1974, 1979-1990).

ANDRZEJEWSKI, Jerzy (1909-1983), prozator polonez. Unul dintre iniţiatorii mişcării de revoltă a intelectualilor (1956). Povestiri (*Noaptea*); romane (*Cenuşă şi diamant*, *Inchizitorii*, *Miez*) în care evocă viaţa Poloniei postbelice.

ANENII NOI, oraş în judeţul Chişinău, pe rîul Bîc, la 32 km S-E de Chişinău; 11 mii loc. Industrii. Biblioteci. Atestat documentar în 1731.

ANESTIADE, Nicolae (1916-1968; n. Sărătenii Vechi, jud. Orhei), chirurg român. Prof. univ. la Chişinău. A studiat schimbările fiziopatologice la bolnavii cu afecţiuni purulente chirurgicale. A creat o şcoală originală de chirurgie în Republica Moldova.

ANETO (Pico d'~), cel mai înalt vîrf din munţii Pirinei (Spania); alt.: 3404 m.

ANFINSEN, Christian Boehmer (n. 1916), biochimist american. Contribuţii fundamentale în chimia enzimelor. Premiul Nobel pentru chimie (1972), împreună cu S.Moore şi W.H.Stein.

ANGARA, rîu în Federaţia Rusă (Siberia); 1779 km. Izvorăşte din lacul Baikal şi se varsă în Enisei. Parţial navigabil. Mari hidrocentrale. Port pr.: Irkutsk.

ANGEL (SALTO DEL ANGEL), cascadă în Venezuela, pe rîul Carrao. Cea mai înaltă cascadă din lume (979 m). Descoperită de exploratorul şi aviatorul american James Angel în 1935.

ANGELESCU, Constantin I. (1869-1950; n. Craiova), medic şi om politic român. Liberal. De mai multe ori ministru, prim-ministru (1933-1934), consilier regal (1938-1940). Studii şi cercetări: *L'Hystérectomie abdominale totale pour tumeurs fibreuses de l'utérus*, *Le Traitement du tétanos chirurgical*, *Asepsia mîinilor în chirurgie*. Contribuţii în reorganizarea învăţămîntului românesc. Mort în închisoare. Membru de onoare al Acad. Rom.

ANGELESCU, Eugen I. (1896-1968; n. Rîmnicu-Vîlcea), chimist român. Prof. univ. la Bucureşti. Fondator al şcolii româneşti de chimie coloidală. Lucrări (*Fizico-chimia membranelor*, *Probleme teoretice de chimie organică*). Membru al mai multor asociaţii internaţionale. Acad.

ANGELESCU, Ion N. (1885-1930; n. Tecuci), economist şi om politic român. Neoliberal. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări: *Cunoaşterea şi conducerea pieţei economice*, *Politica economică a României mari*.

ANGELESCU, Paul (1872-1949; n. Iaşi), general şi om politic român. A comandat Divizia 15 ("Divizia de oţel") în luptele de la Mărăşeşti; ministru de Război (1927-1928; 1934-1937).

ANGELICO, Fra ~ (Fra Giovanni da Fiesole, zis **Il Beato)** (*Guido di Pietro*; c. 1400-1455), pictor italian. Maestru al şcolii florentine. A pictat frescele din chiliile mănăstirii San Marco din Florenţa, capela Papei Nicolae V, din Vatican. Călugăr dominican. Sanctificat în 1982. Patron al artiştilor.

ANGELL, Norman (1874-1967), economist şi publicist englez. Cunoscut mai ales prin lucrarea *Marea iluzie*. Premiul Nobel pentru pace (1933).

ANGERMAN (ÄNGERMANÄLVEN), fluviu în N Suediei. Se varsă în golful Botnic; 450 km. Parţial navigabil. Turism.

ANGERS, oraş în V Franţei (Anjou), pe Maine; 146 mii loc. Centru comercial şi industrial. Tapiserie (muzeu). Universitate. Catedrala Saint Maurice (sec. 12-13); cetate (sec. 13); castel al conţilor de Anjou. Veche aşezare galică, oraş roman; capitală a Plantageneţilor.

ANGHEL, Dimitrie (1872-1914; n. Corneşti, Iaşi), scriitor român. Poet simbolist al florilor şi al peisajului marin, aduce în lirica românească o sensibilitate modernă. Simbolist prin muzicalitate şi simboluri, dar romantic prin fantezie, atît în versuri (*În grădină*, *Fantazii*), cît şi în proză (*Fantome*, *Oglinda fermecată*). În colaborare cu St.O. Iosif, versuri umoristico-satirice (*Caleidoscopul lui A. Mirea*), poeme dramatice (*Legenda funigeilor*, *Cometa*), proză (*Cireşul lui Lucullus*). Traduceri din Goethe, Lenau, Heine, Ibsen.

ANGHEL, Gheorghe (1904-1966; n. Turnu-Severin), sculptor român. Modernitatea sculpturii lui e vizibilă în portrete (*Eminescu*, din faţa Ateneului Român, la Bucureşti; *Pallady*).

ANGHELESCU, Gheorghe (1839-1915; n. Bucureşti), general român. Participant la Războiul pentru Independenţă (1877-1878), ministru de Război (1882). A contribuit la modernizarea armatei române.

ANGHELESCU, Marcel (1910-1977; n. Craiova), actor român de teatru şi de film. Roluri de compoziţie (Pristanda din *O scrisoare pierdută* de I.L.Caragiale, Nebunul din *Regele Lear* de Shakespeare), pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti. Roluri în filme. Artist al poporului.

ANGHELOS, dinastie de împăraţi bizantini (1185-1204), al cărei întemeietor este Isac II. În timpul ei au loc frămîntări interne, răscoala vlaho-bulgară, constituirea unui stat nou, condus de Asăneşti, precum şi lupte cu forţele cruciate (a 3-a şi a 4-a cruciadă). În 1204 Constantinopolul a fost cucerit de cruciaţi, iar teritoriul bizantin a fost împărţit între cuceritorii latini.

ANGHELUŢĂ, Octavian (1904-1978; n. Brăila), pictor român. Prof. univ. la Bucureşti. Portrete şi peisaje (*Proba oţelului*, *Tataia*).

ANGHELUȚĂ, Theodor (1882-1964; n. Adam, jud. Galați), matematician român. Prof. univ. la Cluj. Contribuții în teoria ecuațiilor integrale și teoria ecuațiilor funcționale. Studii și lucrări reunite în vol. *Opera matematică*. Membru de onoare al Acad. Rom.

ANGIOLELLO, Giovanni Maria (1450-1525), vistier al Porții Otomane. În memoriile sale a evocat campania lui Mahomed II (1476) împotriva lui Ștefan cel Mare.

ANGKOR, sit arheologic în Cambodgia, vechea capitală a Imperiului Khmer (sec. 9-15). Remarcabile vestigii de artă khmeră (sec. 9-13): templu dedicat lui Vișnu (Angkor Vat); reședință regală (Angkor Thom). Capodopere ale arhitecturii, templele din Angkor sînt mai mari decît piramidele din Egipt. După distrugerea orașului în 1431, capitala Imperiului a fost mutată la Phnom Penh. Vechiul oraș a fost descoperit de misionarii francezi în 1860.

ANGLIA (ENGLAND), parte din Marea Britanie cuprinsă între Scoția (la N) și Țara Galilor (la V); 130,3 mii km^2; 47,4 mil. loc. Oraș pr.: *Londra*. Puternică regiune industrială: expl. miniere, ind. grea, ind. ușoară. Agricultură ($^2/_3$ din terenul arabil al Marii Britanii; 90% din producția de grîu a țării). Are 16 universități, dintre care cele mai cunoscute sînt la Oxford și Cambridge. — Teritoriu populat din milen. 3 î.Hr., ocupat (sec. 1 d.Hr.) de celți. Provincie romană (sec. 1). După cucerirea normandă (1066), capitala se stabilește la Londra. În sec. 16, Țara Galilor este încorporată în Anglia. Din 1603, monarhie comună cu Scoția. Separate în 1707. — **Bătălia Angliei**, lupte (1940-1941) între forțele aeriene germane (Luftwaffe) și cele engleze (RAF). Prima mare înfrîngere a Germaniei în al doilea război mondial.

ANGLO-NORMANDE (Insulele ~) v. **Normande**.

ANGOLA (Republica Populară ~), stat în S-V Africii, cu ieșire (partea vestică) la Oceanul Atlantic. Suprafața: 1,2 mil. km^2. Populația: 12 mil. loc. Limba oficială: portugheza. Capitala: *Luanda*. Culte: creștinism, animism. Moneda: 1 kwanza = 100 lweis. Împărțit în 18 provincii. Orașe pr.: Huambo, Benguela, Lobito. Relief de podiș (alt.: 1000-2000 m) și cîmpie litorală joasă. Potențial energetic ridicat datorită rîurilor Kwanza, Cuanga, Cuando, Cunene. Climă tropicală. Păduri tropicale. Faună foarte variată. Expl. de diamante, petrol, minereuri de fier, cupru. Rafinării de petrol. Plantații de cafea, sisal, trestie de zahăr, culturi de porumb, sorg, batate, bumbac, arahide. Viticultură. Pescuit. Economie distrusă de un război civil. Exportă cafea, petrol, diamante și minereuri. — Regiune descoperită de navigatorul portugez Diego Cão în 1482; transformată în colonie. Importantă sursă pentru comerțul cu sclavi. În 1961 a început lupta armată organizată împotriva colonialiștilor. La 11 nov. 1975, la Luanda, Angola și-a proclamat independența. Război civil (1975-1991), soldat cu distrugeri imense. Tratatul de pace de la Lisabona (1991) și alegerile generale sub supravegherea ONU (1992) nu sînt recunoscute de Jonas Savimbi (conducătorul Uniunii Naționale pentru Independența Totală), ceea ce duce la reînceperea războiului civil. Republică prezidențială.

ANGORA v. **Ankara**.

ANGOULÊME, oraș în V Franței (Angoumois); 103,6 mii loc. (cu suburbiile). Nod de comunicații. Hîrtie, faianță. Ind. textilă (covoare). Catedrală romanică (sec. 12). Muzee. Reședința conților de Angoulême. Orașul a avut de suferit în timpul războaielor religioase din sec. 16.

ANGOUMOIS, provincie istorică în V Franței. Oraș pr.: Angoulême. Creșterea animalelor; viticultură. Înglobată în regat în 1308, donată apoi mai multor nobili, redevine în 1515 posesiune a casei regale franceze.

ANGRA-MAINYU (în mitologia iraniană), zeu demonic, frate geamăn și adversar al lui Ahura-Mazda, principiu al răului, spirit distrugător (în zoroastrism). Denumirea greacă: *Ahriman*.

ÅNGSTRÖM, Anders Jens (1814-1874), fizician și astronom suedez. A aplicat mijloacele analizei spectrale în studiul aștrilor și a determinat limitele spectrului vizibil.

ANGUILLA, insulă în Antilele Mici, la E de insula Puerto Rico; 96 km^2; 6,7 mii loc. Centrul ad-tiv: *The Valley*. Relief muntos. Climă subtropical-oceanică. Păduri tropicale. Trestie de zahăr, bumbac, ananas. Turism. Descoperită în 1493, devine posesiune engleză în 1650. Teritoriu autonom, asociat cu Marea Britanie din 1976.

ANHUI, provincie în E Chinei, pe fluviul Yangtze; 140 mii km^2; 49,7 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Hefei*. Expl. de cărbune, minereuri de fier, cupru. Orez, ceai, bumbac, grîu.

ANI, fost oraș în N-E Turciei, în apropiere de Kars. Capitala unui stat feudal armean în timpul dinastiei Bagratizilor (sec. 9-11). Cucerită de turci în 1064. Astăzi, în ruine: c. 120 de biserici (sec. 5-14); palatul și fortăreața.

ANINA, oraș în județul Caraș-Severin, la poalele munților omonimi; 11,1 mii loc. Expl. de huilă. Termocentrală. Mobilă, cherestea. Întemeiat în 1773 de muncitori forestieri veniți din Styria (Austria). Numit și *Steierdorf* pînă în 1952, cînd devine oraș.

ANINA (Munții Aninei), masiv muntos calcaros în Munții Banatului, între văile Carașului la N și Nerei la S. Alt. max.: 1160 m. Zăcăminte de huilă.

ANINOASA, comună în județul Argeș. Mănăstire cu biserică (sec.15); zid și clădiri anexe (sec.18).

ANINOASA, comună în județul Dîmbovița. Mănăstirea Viforîta (sec. 16, refăcută în sec. 18).

ANINOASA, oraș în județul Hunedoara, în depresiunea Petroșani; 6,1 mii loc. Expl. de huilă.

ANJERO-SUDJENSK, oraș în Federația Rusă, la E de Tomsk, pe magistrala transsiberiană; 108 mii loc. Centrul industrial al bazinului carbonifer Kuzneţk.

ANJOU, casă nobiliară franceză, originară din comitatul omonim. Reprezentată de conți și duci, unii deveniți regi în Ierusalim (1131-1143), în Anglia (1154-1399), în Sicilia (nominal între 1266 și 1302 și efectiv între 1268 și 1282) și Neapole (1268-1442), în Ungaria (1308-1387) și în Polonia (1370-1382, 1384-1385).

ANJOU, provincie istorică în N-V Franței, în bazinul inferior al Loarei. Oraș pr.: Angers. Regiune viticolă; pomicultură, legumicultură, creșterea animalelor. Anexată de Franța din 1205.

ANKARA, capitala Turciei, situată în cen-

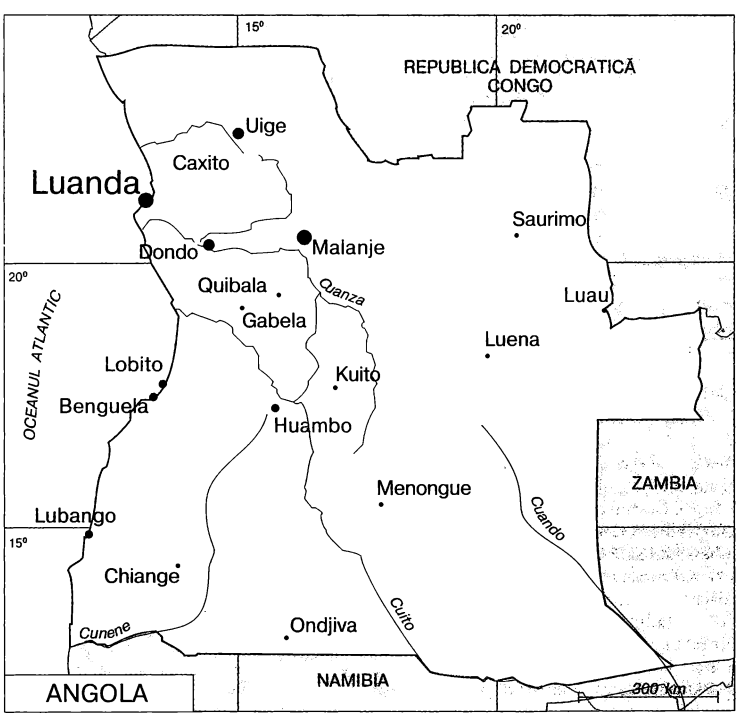

trul Podişului Anatoliei; 2,56 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centrul politic, industrial şi financiar al ţării. Universităţi, muzee. Vestigii romane şi bizantine. Moschei. — Fondată în sec. 8 î.Hr. de frigieni. Capitala provinciei romane Galatia în 25 î.Hr., numindu-se *Ancyra*. Stăpînită de bizantini, turcii selgiucizi şi de turcii otomani (din sec. 14). Aici a fost învins Baiazid I de către Timur Lenk (1402). Din 1923, capitală a Turciei. Numită şi *Angora*.

ANNABA, oraş în N-E Algeriei, port la Marea Mediterană; 256 mii loc. Centru industrial. Universitate. Vestigii antice. Moschee (sec. 11). S-a numit *Bône*.

ANNALES. ÉCONOMIES. SOCIÉTÉS. CIVILISATIONS, revistă apărută la Paris (1946), continuatoarea revistei "Annales d'histoire économique et sociale", fondată de Marc Bloch şi Lucien Febvre (1929). Istoricii Şcolii de la Annales (F.Braudel, E.Le Roy Ladurie, J.Le Goff) au teoretizat cu privire la istoria "globală", a "duratei lungi", opusă istoriei "evenimenţiale".

ANNAM, denumirea chineză şi franceză a Vietnamului între 1802 şi 1945.

ANNAM, regiunea centrală a Vietnamului, între Tonkin (la N) şi Cochinchina (la S). Oraşe pr.: Hué şi Da Nang. Numele oficial al regiunii între 1884 şi 1945.

ANNAPOLIS, oraş în E SUA, capitala statului Maryland; 67,9 mii loc. Academie navală.

ANNAPURNA, numele a patru vîrfuri din masivul Himalaya (Nepal), cu altitudini între 7524 m şi 8078 m, escaladate între anii 1950 şi 1961.

ANN ARBOR, oraş în SUA (Michigan), la V de Detroit; 261 mii loc. Universitate. Institut de ştiinţă şi tehnologie. Centru de cercetări aeronautice, spaţiale, nucleare ş.a.

ANNECY, oraş în V Franţei (Haute-Savoie), pe malul lacului omonim; 112,6 mii loc. Instrumente de precizie. Turism. Castel (sec. 12-16).

ANNOBÓN, insulă în Golful Guineii; 17 km^2; c. 15 mii loc. Localitate pr.: San Antonio. Cafea, cacao, cocotieri. Numită şi *Pagalu*, între 1973 şi 1979.

ANONIMUL BRÎNCOVENESC (*Istoria Ţării Româneşti de la octombrie 1688 pînă la martie 1717*), cronică de la începutul sec. 18, atribuită lui Radu Popescu, lui Teodor Corbea sau lui Preda Brîncoveanu. Prezintă evenimentele din timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu şi pînă la începutul domniei lui Ioan Mavrocordat. Valoare narativă şi stilistică remarcabilă.

ANONYMUS, notar anonim al regelui maghiar Bela III. Autor al cronicii *Gesta Hungarorum* (sec. 12), care atestă prezenţa populaţiei româneşti în Transilvania şi existenţa formaţiunilor politice ale lui Menumorut, Gelu şi Glad, adversari ai cuceririi maghiare.

ANONYMUS CARANSEBESIENSIS (sau **LUGOSHIENSIS** sau **BANATENSIS**), dicţionar român-latin manuscris, neterminat, redactat înainte de anul 1700 de un autor necunoscut, identificat adesea cu Mihail Halici. Primul dicţionar românesc bilingv scris cu litere latine.

ANOUILH, Jean (1910-1987), dramaturg francez. Teme centrale: tentativa evadării din mediocritatea existenţei, nostalgia copilăriei, eroismul, dragostea (*Întîlnire la Senlis*, *Antigona*, *Colombe*, *Ciocîrlia*). Limbaj original, virtuozitate stilistică.

ANQUETIL, Jacques (1934-1987), ciclist francez. Cîştigător a numeroase tururi cicliste ale Franţei, Italiei şi Spaniei (1957-1964), deţinător al Marelui Premiu al Naţiunilor (de 9 ori, între 1953 şi 1966).

ANSA (Agenzia Nazionale Stampa Associatta), agenţie de presă italiană înfiinţată în 1945. Sediul: Roma.

ANSCHLUSS, anexarea Austriei de către Germania (12 mart. 1938).

ANSCHLUSS, mişcare politică de alipire a Austriei la Germania, apărută după primul război mondial şi promovată mai ales după preluarea puterii de către Hitler.

ANSELM DE CANTERBURY (1033-1109), teolog şi filozof englez, originar din Italia. Arhiepiscop de Canterbury. A fundamentat dogmatica Bisericii Catolice pe tradiţia augustiniană (*credo*, *ut intelligam*), a formulat argumentul ontologic al existenţei lui Dumnezeu şi a reprezentat realismul scolastic. Canonizat.

ANSERMET, Ernest (1883-1969), dirijor, compozitor şi muzicolog elveţian. A promovat şi teoretizat muzica modernă (*Bazele muzicii în conştiinţa umană*). Dirijor al "Baletelor ruse" ale lui Deaghilev şi al lucrărilor lui Stravinski.

ANSHAN, oraş în N-E Chinei; 1,21 mil. loc. Nod de comunicaţii. Cel mai mare centru de expl. a minereurilor de fier şi cel mai mare combinat siderurgic al ţării.

ANTAKYA, oraş în S Turciei, în apropierea Golfului Iskenderun; 123,9 mii loc. Centru comercial. Muzeu arheologic. Ruine. În antichitate era numit *Antiohia*.

ANTALYA, oraş în S-V Turciei, port la Marea Mediterană; 378,2 mii loc. Şantiere navale. Centru comercial. Moschee (sec. 13). Numele vechi: *Adalia*.

ANTANANARIVO, capitala Republicii Democratice Madagascar, situată în centrul ţării; 1,05 mil. loc. Aeroport internaţional. Centru industrial şi comercial. Universitate. Oraş fondat în sec. 17. Centrul ad-tiv al coloniei franceze Madagascar (din 1896), capitala ţării (din 1960). Numele vechi: *Tananarive*.

ANTANTA v. **Tripla Înţelegere**.

ANTARCTICA, regiune polară din S pămîntului, cuprinzînd Antarctida şi părţile de S ale Oceanului Pacific (marea Ross, marea Amundsen), ale Oceanului Atlantic (marea Weddell) şi ale Oceanului Indian (marea Davis). Antarctica include şi arhipelagurile Georgia de Sud, Sandwich de Sud, Orkney de Sud, Shetland de Sud ş.a. Limita nordică (48°-60° lat. sudică) o constituie zona de unire a apelor mai calde cu cele reci, antarctice; c. 52,5 mil. km^2. Temperaturi scăzute (între 0°C vara şi -30° iarna, în insule) şi vînturi puternice (viteza max.: 75 m/s). Zăpadă abundentă; gheaţă marină şi de şelf, aisberguri. Fauna: balene, caşaloţi, foci, pinguini, peşti. Exploratori: James Cook (1772-1775), F.F.Bellingshausen şi M.P. Lazarev (1820), Jean Charcot (1910), Ernest Shackleton, R.E. Byrd ş.a. — **Tratatul cu privire la ~**, tratat încheiat în 1959 de către guvernele a 12 state, care prevede folosirea Antarcticii în scopuri paşnice.

ANTARCTIDA, continent în emisfera sudică, cuprinzînd partea centrală a regiunii polare Antarctica, la S de oceanele Pacific, Atlantic şi Indian; 13,97 mil. km^2. Acoperit de o calotă de gheaţă cu grosimea medie de 1720 m (max.: 4000 m). Relief muntos. Vulcan activ: vîrful Erebus (3794 m). Climă polar-continentală. Temperatură medie anuală: -50°C (iarna sub -70°C). "Oaze" cu muşchi, licheni, alge şi plante cu flori. Exploratori: Ernest Shackleton, Roald Amundsen, R.F. Scott, R.E. Byrd ş.a. Staţiuni de cercetări ştiinţifice.

ANTARES, cea mai strălucitoare stea din constelaţia Scorpionul. Este de mărimea 1 şi

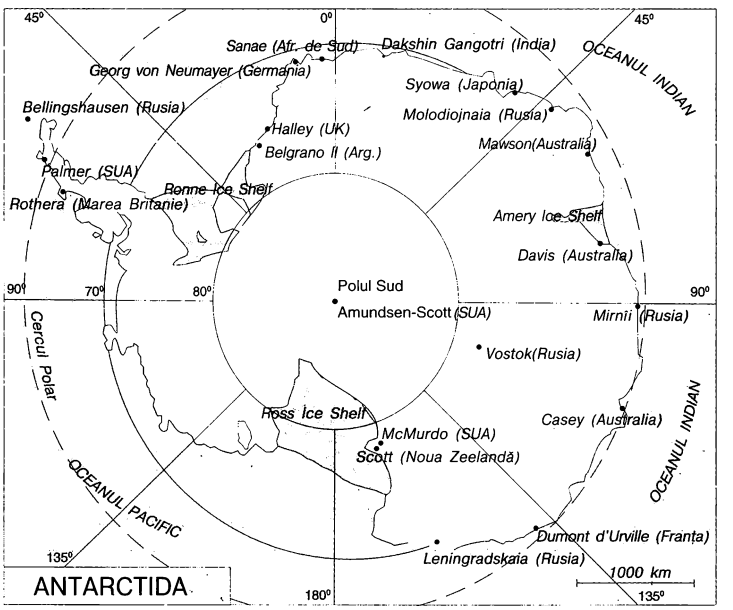

are culoarea roşiatică; diametrul de c. 300 de ori mai mare ca al Soarelui. Distanţă faţă de Soare: c. 160 ani-lumină.

ANTENOR (sfîrşitul sec. 6 î.Hr.), sculptor grec. Autor al unei kore din Acropole (Atena).

ANTEU (în mitologia greacă), gigant, fiu al lui Poseidon şi al zeiţei Geea (Pămîntul). Era de neînvins atît timp cît atingea pămîntul. Hercule l-a omorît ţinîndu-l suspendat în aer.

ANTHEMIOS din Tralles (sec. 6), arhitect şi matematician bizantin. A construit, împreună cu Isidor din Milet, biserica Sf. Sofia din Constantinopol (532-537).

ANTIATLAS (ar. **ATLAS ES-SARHÎR**), masiv muntos în S Marocului. Lungime: c. 600 km; alt. max.: 3304 m. Minereuri de cobalt, nichel şi aur.

ANTIBES, oraş în S-E Franţei, pe Coasta de Azur, port la Marea Mediterană; 70,7 mii loc. Centru comercial. Staţiune balneară şi turistică. Muzee (arheologic, Picasso). Ruine romane.

ANTICHRIST, personaj demonic în iudaism şi în creştinismul primitiv. Franciscanii şi Luther l-au considerat întrupat în papalitate, iar apoi biserica protestantă însăşi a fost caracterizată de catolici ca biserică a lui Antichrist.

ANTICOMINTERN (Pactul ~), alianţă între Germania şi Japonia (25 nov. 1936), la care au aderat Italia (1937), Ungaria, Spania (1939) şi alte state, pentru neutralizarea Internaţionalei a III-a Comuniste şi a URSS.

ANTIGONA (în literatura greacă), fiică a lui Oedip şi a Iocastei. Eroină a tragediei *Antigona* de Sofocle. A înmormîntat pe fratele ei Polinice, ucis în lupta împotriva cetăţii Teba, încălcînd astfel porunca regelui Creon. Condamnată, s-a sinucis. Simbol al devotamentului, spiritului de sacrificiu şi datoriei morale.

ANTIGONOS, numele a trei regi elenistici: — **Antigonos I Monophthalmos** (c. 382-301 î.Hr.), general al lui Alexandru Macedon, diadoh. S-a proclamat rege (306 î.Hr.) al unei regiuni din Orientul Apropiat şi Mijlociu; ucis în lupta de la Ipsos. — **Antigonos II Gonatas**, rege al Macedoniei (277-239 î.Hr.). A refăcut statul macedonean şi a favorizat artele şi literatura. — **Antigonos III Doson**, rege al Macedoniei (229-221 î.Hr.). Învingător al Spartei la Sellasia (222 î.Hr.).

ANTIGUA, insulă în Arhipelagul Antilelor Mici, la N de Guadelupa; 280 km^2. Relief vulcanic. Oraş pr.: Saint John's. Trestie de zahăr şi bumbac. Descoperită de Cristofor Columb în 1493; colonie britanică din 1632, cedată Spaniei în 1667.

ANTIGUA şi BARBUDA, stat în America Centrală insulară, format din insulele Antigua, Barbuda şi Redonda. Suprafaţa: 442 km^2. Populaţia: 69 mii loc. Capitala: *Saint John's*. Limba oficială: engleza. Culte: protestantism, catolicism. Moneda: 1 east carribean dollar = 100 cents. Oraşe pr.: Sainte Mary, Saint Paul, Codrington. Climă tropical-oceanică. Plantaţii de trestie de zahăr; bumbac, manioc, cafea, batate, legume. Creşterea animalelor. Pescuit. Expl. de fosfaţi naturali. Rafinărie de petrol. Turism. Exportă cafea, cacao. — În sec. 17-18 au fost aduşi sclavi negri din Africa; urmaşii lor formează 92% din populaţia actuală. Bază navală britanică (sec. 18-19). Stat independent în Commonwealth (1981). Monarhie constituţională.

ANTILE (Curentul Antilelor), curent cald în Oceanul Atlantic (N-E Antilelor Mari). Scaldă arhipelagul Bahamas. Viteza: 1-1,5 km/h. Temperatura apei: 25-28°C.

ANTILE (Insulele ~), arhipelag care separă Oceanul Atlantic de Marea Caraibilor, formînd *America Centrală Insulară*; 240 mii km^2; c. 36 mil. loc. La V, *Antilele Mari* (Cuba, Haiti, Puerto Rico şi Jamaica). La E, *Antilele Mici* (Insulele Virgine, Sint Maarten, Barbuda, Antigua, Montserrat, Guadelupa, Dominica, Martinica, Santa Lucia, Saint Vincent, Barbados, Grenada, Tobago, Trinidad ş.a.). În lungul coastelor Venezuelei: insulele Bonaire, Curaçao şi Aruba. Climă tropical-maritimă.

ANTILE (Marea Antilelor) v. **Caraibi (Marea Caraibilor)**.

ANTILELE OLANDEZE, grup de cinci insule din Antilele Mici (Curaçao, Bonaire, Sint Maarten, Sint Eustatius şi Saba), în zona de S-E a Mării Caraibilor; 800 km^2; 200 mii loc. Limba oficială: olandeza; alte limbi: engleza şi dialectul papiamento. Culte: catolicism, protestantism, islamism. Centrul ad-tiv: *Willemstad* (în insula Curaçao). Relief muntos; climă subtropicală; vegetaţie luxuriantă. Culturi tropicale. Mari rafinării de petrol. Turism. Descoperite de spanioli. Colonie olandeză din 1634. Teritoriu autonom, parte a Olandei, din 1954. Numit şi *Indiile Occidentale Olandeze*.

ANTILIBAN (JEBEL ESH SHARQI), masiv muntos între Siria şi Liban. Lungime: 150 km; alt. max.: 2814 m. Păduri de stejar semperviresc.

ANTIM IVIREANUL (c. 1660-1716; n. Iviria, azi Georgia), cărturar român. Mitropolit al Ţării Româneşti (1708-1716). Ctitorul mănăstirii Antim din Bucureşti (1715). A înfiinţat tipografii la Snagov (1694) şi Rîmnic (1705). Traducător, din greceşte mai ales, al unor lucrări religioase şi didactice. Opera lui reprezentativă, *Didahiile*, păstrată în manuscris, cuprinde 35 de predici rostite de mitropolit la Bucureşti şi Tîrgovişte, caracterizate prin originalitatea şi strălucirea artei oratorice. Caligraf, gravor, miniaturist, sculptor, pictor (portretul lui Constantin Brîncoveanu).

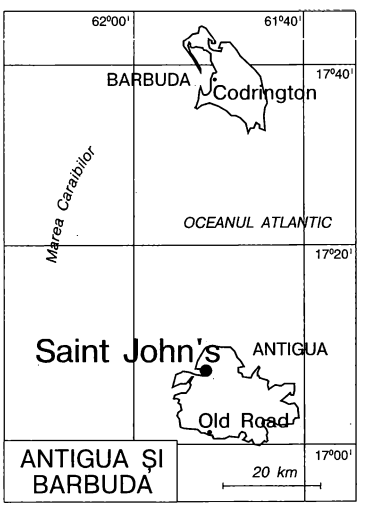

ANTIM (Mănăstirea ~), mănăstire din Bucureşti, construită de mitropolitul Antim Ivireanul între 1713 şi 1715. Biserica a fost restaurată în 1857 şi repictată între 1860 şi 1863. O nouă restaurare datează din 1947. În chilii a funcţionat, după 1715, o tipografie, la sfîrşitul sec. 18 o şcoală pentru preoţi, iar în 1854, în clădiri ale mănăstirii, se aflau Arhivele Statului.

ANTIOH, numele mai multor regi din dinastia Seleucizilor, conducători ai statului elenistic de pe teritoriul fostului Imperiu Persan, între 281 î.Hr. şi 64 î.Hr. Mai importanţi: — **Antioh I Soter** (281- 261 î.Hr.). A respins pe celţi (galati) în Asia Mică. A creat noua capitală a statului, *Antiohia*, pe Orontes. — **Antioh II Theos** (261-246 î.Hr.). Războaie cu Egiptul. — **Antioh III cel Mare** (223-187 î.Hr.). Cel mai de seamă reprezentant al dinastiei, după Seleucos I. A purtat o campanie victorioasă pînă la Ind (212-205 î.Hr.); înfrînt de romani (190 î.Hr.), o mare parte din regat a fost pierdută.

ANTIOHIA, oraş în Siria antică, pe fluviul Orontes. Fondat de Seleucos I în anul 300 î.Hr. A fost una dintre capitalele Regatului Seleucizilor, apoi a provinciei romane Siria. Centru comercial şi religios (unul dintre cele mai vechi focare de iradiere a creştinismului). Stăpînit de bizantini (sec.6-7 şi sec. 10-11), arabi (637-969), cruciaţi (capitală a Principatului Antiohia, 1089-1268), mameluci (sec.13-15). Cucerit de turci în 1516. Azi, *Antakya* (Turcia).

ANTIOPE (în mitologia greacă), fiică a lui Niceteus, rege al Tebei. Sedusă de Zeus, care luase înfăţişarea unui satir, i-a născut pe gemenii Amfion şi Zetos.

ANTIPA, Grigore (1867-1944; n. Botoşani), biolog român. Fondator al Muzeului de Istorie Naturală din Bucureşti, care îi poartă numele. A întemeiat şcoala românească de hidrobiologie, ihtiologie şi oceanologie. A iniţiat dioramele şi a contribuit la crearea muzeologiei moderne. Membru al mai multor societăţi ştiinţifice din străinătate. Acad.

ANTISTENE (ANTISTHENES) (c.435/444-c. 365/370 î.Hr.), filozof grec. Întemeietorul Şcolii cinice din Atena. Discipol al lui Gorgias şi apoi al lui Socrate şi maestru al lui Diogene din Sinope. A criticat doctrina platonicianâ a separaţiei ideilor şi a fost susţinătorul relativismului în filozofie. A situat problemele morale în centrul preocupărilor sale.

ANTITAURUS, lanţ muntos în Turcia asiatică, de-a lungul ţărmului Mării Mediterane. Alt. max.: 3917 m. Format din două culmi paralele.

ANTOCHI, Iosif (1914-1997; n. Pătrăuţi, jud. Suceava), pedagog român. Stabilit în Germania. Contribuţii în pedagogia generală, comparată şi în istoria pedagogiei (*Istoria gîndirii pedagogice universale*, *Istoria pedagogiei*). Traduceri din J.-J.Rousseau, J.H.Pestalozzi şi Comenius. Membru de onoare al Acad. Rom.

ANTOFAGASTA, oraş în Chile, port la Ocea-

nul Pacific; 226,7 mii loc. Expl. de argint şi salpetru. Metalurgia cuprului. Universitate.

ANTOFALLA, vulcan în Anzii sudici, în N-V Argentinei. Alt.: 6370 m (cel mai înalt vulcan activ de pe pământ).

ANTOINE, André (1858-1943), critic şi regizor francez de teatru şi de film. Fondatorul Teatrului Liber din Paris (1887) şi promotor al esteticii naturaliste. Ecranizări după V.Hugo, E.Zola, A.Daudet.

ANTOKOLSKI, Mark Matveevici (1843-1902), sculptor rus. Reprezentant al *Grupului peredvijnicilor*. Lucrări cu subiecte istorice (*Ivan cel Groaznic*, *Petru I*).

ANTOLOGIA GREACĂ, colecţie de poezii din epoca elenistică, cuprinzînd texte satirice şi erotice, epigrame, inscripţii votive, epitafuri, transmise prin *Antologia palatină* (sec.10) şi *Antologia planudeană* (sec.14).

ANTON, Ioan M. (n. 1924, Vintere, jud. Bihor), inginer român. Prof. univ. la Timişoara. Studii importante în hidrodinamică (*Cavitaţia*). Acad.

ANTON CEL MARE din Buda (?-1437), unul dintre conducătorii răscoalei iobagilor din 1437-1438, din Transilvania. Ucis şi tăiat în bucăţi la Cluj.

ANTONELLO DA MESSINA (c.1430-1479), pictor italian. Spirit renascentist, îmbină elemente ale artei flamande (tehnici ale picturii în ulei, compoziţia spaţială, naturalismul accentuat) cu armonia monumentală, simplitatea formelor şi intensitatea luminii specifice artei meridionale. Portrete (*Portret de bărbat*, *Condotierul*), compoziţii religioase (*Răstignirea*, *Sf. Sebastian*).

ANTONESCU, G.G. (1882-1953; n. Antoneşti, jud. Teleorman), pedagog român. Prof. univ. la Bucureşti. Îmbină eclectic idei neoherbartiene şi spencerieme într-o concepţie numită *formativ-organicistă* (*Pedagogia contemporană. Probleme şi curente*).

ANTONESCU, Ion (1882-1946; n. Piteşti), mareşal şi om politic român. Carieră militară remarcabilă: sublocotenent în 1904 şi mareşal în 1941; diverse funcţii de comandă militară. A format guvernul (4 sept. 1940) şi a impus abdicarea regelui Carol II (6 sept. 1940). A înăbuşit rebeliunea legionară din ian. 1941 şi a instaurat un regim de dictatură militară, conducînd ţara prin decrete-legi. A orientat politica externă spre sistemul de alianţe al Axei şi a ordonat începerea operaţiunilor militare împotriva URSS (iun. 1941), pentru recuperarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei. Înlăturat de la putere la 23 aug. 1944. Judecat în mai 1946, condamnat la moarte şi executat la Jilava (1 iun. 1946).

ANTONESCU, Mihai (1904-1946; n. Nucet, jud. Dîmboviţa), jurist şi om politic român. Prof. univ. la Bucureşti. Lider liberal. Colaborator apropiat al lui I.Antonescu; ministru şi vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (1940-1944). Arestat la 23 aug. 1944, a fost condamnat la moarte (mai 1946) şi executat la Jilava.

ANTONESCU, Petre (1873-1965; n. Rîmnicul Sărat), arhitect român. Prof. univ. la Bucureşti. Construcţii îmbinînd elemente tradiţionale româneşti cu forme ale stilurilor clasice (Primăria Capitalei, Arcul de Triumf, Primăria din Craiova ş.a.). În stil modern, a realizat clădirea Facultăţii de Drept din Bucureşti. Acad.

ANTONESCU, Teohari (1866-1910; n. Bucureşti), istoric, arheolog şi epigrafist român. Prof. univ. la Iaşi. Membru al societăţii Junimea. A studiat monumentul de la Adamclisi şi Columna lui Traian.

ANTONIADE, Constantin (1880-1954; n. Bucureşti), filozof român. Critic al teoriei kantiene şi postkantiene a cunoaşterii (*Iluziunea realistă*).

ANTONIE CEL MARE (Sfîntul) (c. 251-356), ascet egiptean, fondator al monahismului creştin. Sărbătorit la 17 ian.

ANTONIE PLĂMĂDEALĂ (n.1926, Stolniceni, Basarabia), teolog şi om de cultură român. Mitropolit al Ardealului, Crişanei şi Maramureşului (din 1982). Lucrări de istorie a ortodoxiei româneşti: *Dascăli de cuget şi simţire românească*, *Tradiţie şi libertate în spiritualitatea ortodoxă*. Membru de onoare al Acad. Rom.

ANTONIE-VODĂ din Popeşti, domn al Ţării Româneşti (1669-1672). Reprezentant al partidei boierilor Cantacuzini.

ANTONINI, dinastie de împăraţi romani (96-192 d.Hr.). A fost întemeiată de Nerva (96-98 d.Hr.) şi s-a sfîrşit cu domnia celui de-al 7-lea împărat, Commodus (180-192). Cei mai importanţi: Traian (98-117), Adrian (117-138) şi Marc Aureliu (161-180).

ANTONINUS PIUS (Titus Aelius Hadrianus Antoninus Pius) (86-161), împărat roman (138-161), din dinastia antoninilor, fiu adoptiv al lui Adrian. A consolidat frontierele şi a extins reţeaua de drumuri în Imperiul Roman, care cunoaşte acum maxima expansiune teritorială.

ANTONIONI, Michelangelo (n. 1912), regizor şi scenarist italian de film. Drame psihologice, concentrare dramatică şi rafinament formal (*Aventura*, *Noaptea*, *Eclipsa*, *Deşertul roşu*, *Blow-up*).

ANTONIU (Marcus Antonius) (c.82-30 î.Hr.), general şi om politic roman. Şi-a început cariera în preajma lui Cezar, unchiul său. A format, cu Octavian şi Lepidus, cel de al doilea triumvirat (43 î.Hr.) şi i-a învins pe Brutus şi Cassius la Philippi (42 î.Hr.). S-a căsătorit cu Cleopatra VII, regina Egiptului. S-a sinucis la Alexandria, după înfrîngerea de la Actium (31 î.Hr.) în faţa lui Octavian.

ANTONIU, Costache (1900-1979; n. Ţigănaşi, jud. Iaşi), actor român de teatru şi de film. Roluri de mare profesionism, interpretate cu haz natural, pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti şi în filme (*O scrisoare pierdută*, *Telegrame*).

Petre Antonescu

Michelangelo Antonioni

ANTONIU, Ion (1905-1987; n. Roman), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Specialist în electrotehnică (*Calculul matriceal şi tensorial în electrotehnică*, *Bazele electrotehnicii*). Membru corespondent al Acad. Rom.

ANTWERPEN (fr. **ANVERS**), oraş în N Belgiei, port maritim la estuarul fluviului Schelde; 467,5 mii loc. (c. 800 mii loc. în aglomeraţie). Principalul oraş al provinciei omonime. Aeroport. Şantiere navale. Centrul industrial al ţării (metalurgia neferoaselor, prelucrarea petrolului, construcţii de automobile; şlefuirea diamantelor). Universitate. Monumente: catedrală gotică (sec. 14-16, cu picturi de Rubens), biserica Saint Paul; primăria (sec. 16). Important muzeu de artă. Întemeiat în sec. 7. După decăderea oraşului Bruges (sec. 15), devine cel mai bogat oraş al Ţărilor de Jos şi centrul financiar al Europei. Distrus de spanioli la sfîrşitul sec. 16; o nouă epocă de înflorire economică, din sec. 19.

ANU (în mitologia sumero-babiloniană), zeul cerului, părinte al zeilor şi iniţiator antropogonic.

ANUBIS (în mitologia egipteană), zeu funerar, fiu al lui Osiris, înfăţişat ca un şacal, cîine sau om cu cap de şacal. Corespunzător lui Hermes din mitologia greacă.

ANURADHAPURA, oraş în N statului Sri Lanka; 38 mii loc. Centru comercial. Turism. Fondat în sec. 5 î.Hr. Din sec. 3 î.Hr. este centrul sacru al budismului din insula Ceylon. Vestigii într-un mare parc arheologic.

ANVERS v. **Antwerpen**.

ANYANG, oraş în E Chinei (Henan); 541,9 mii loc. Capitală a dinastiei Shang (Yin) (sec. 16-11 î.Hr.). Vestigii ale necropolei regale.

ANZI (CORDILIERA ANDINĂ), sistem muntos de-a lungul coastelor nordice şi vestice ale Americii de Sud, din Venezuela pînă în Ţara de Foc; c. 9000 km lungime. Culmi paralele cu ţărmul, închizînd între ele podişuri vulcanice (3500-4500 m altitudine). Prezenţa glaciaţiei şi urme ale glaciaţiei cuaternare. Trei sectoare: *Anzii Nordici*, alt. max.: 6272 m; *Anzii Centrali*, cuprinzînd Podişul Peruvian şi Podişul Bolivian, cu alti-

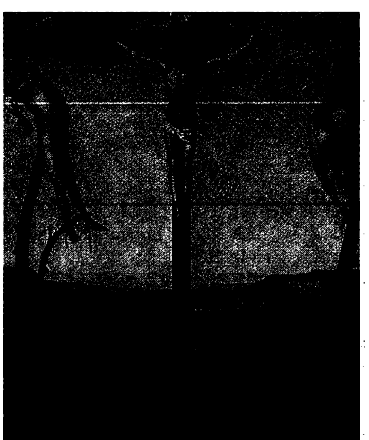

Antonello da Messina, *Răstignirea*

tudini de peste 6000 m; *Anzii Sudici*, cu alt. max. de 6959 m (vîrful Aconcagua).

ANZIO, oraş în Italia, la S-E de Roma, port la Marea Tireniană; 32,4 mii loc. Aici a avut loc (ian. 1944) o debarcare a trupelor aliate, în spatele poziţiilor germane de la Montecassino.

ANZOÁTEGUI, stat în N Venezuelei, pe coasta Oceanului Atlantic; 43,3 mii km^2; 857,1 mii loc. Capitala: *Barcelona*. Expl. şi prelucrarea petrolului.

AOMEN (port. **MACAO**), oraş, centrul administrativ al teritoriului cu acelaşi nume, port la Marea Chinei de Sud; 429 mii loc. Centru industrial. Turism. Numit şi *Santo Nome de Deus de Macao*.

AOMEN, teritoriu chinez administrat de Portugalia, cuprinzînd peninsula cu acelaşi nume de pe coasta de S-E a Chinei şi insulele Taipa şi Coloane; 16 km^2; 497 mii loc. Centrul ad-tiv: *Aomen* (*Macao*). Limbi oficiale: chineza şi portugheza. Moneda: 1 pataca = 100 avos. Locuit de chinezi, portughezi, metişi. Climă subtropicală. Produce şi exportă ceai, mătase naturală, ţigări, conserve de peşte. Cucerit de portughezi în 1557, devine posesiune în 1680 şi colonie, sub numele *Macao*, în 1849. În 1953 este provincie a Portugaliei, cu autonomie internă. S-a hotărît ca teritoriul să fie retrocedat Chinei în 1999.

AOMORI, oraş în Japonia (Honshŭ), port în golful Mutsu; 294 mii loc. Construcţii de nave. Legat prin feribot cu portul Hakodate din insula Hokkaidō.

AOSTA, oraş în N-V Italiei, centrul ad-tiv al regiunii autonome Valle d'Aosta; 36,3 mii loc. Siderurgie. Centru turistic; sporturi de iarnă. Vestigii romane şi medievale.

AP v. **Associated Press.**

APA, comună în judeţul Satu Mare. Vestigii arheologice din epoca bronzului. Biserică (sec. 15).

APÁCZAI CSERE János (1625-1659), cărturar maghiar din Transilvania. Autor al unei *Enciclopedii maghiare*.

APAFI, Mihail I, principe al Transilvaniei (1661-1690), sub a cărui domnie nobilimea şi-a consolidat poziţiile, iar austriecii au ocupat principatul.

APAHIDA, comună în judeţul Cluj. Importantă necropolă celtică (sec. 3-2 î.Hr.); două morminte princiare germanice (sec. 5). Atestată documentar din 1263.

APALAŞI (engl. **APPALACHIAN MOUNTAINS**), sistem muntos în E Americii de Nord, paralel cu ţărmul Oceanului Atlantic şi lung de 2600 km. Constituie un tip geomorfologic aparte. Alt. max.: 2037 m (vîrful Mitchell). Expl. de fier, cărbune, petrol, argint, cupru, zinc.

George Apostu, *Portretul eroului necunoscut*

APÁTHY István (1863-1922), histolog şi zoolog maghiar. Cercetări şi descoperiri în neurofiziologie.

APATIU, sat în comuna Chiochiş, judeţul Bistriţa-Năsăud. Aici au avut loc o luptă indecisă şi apoi a doua înţelegere dintre răsculaţi şi nobili, în timpul răscoalei din 1437-1438, din Transilvania.

APAŢA, comună în judeţul Braşov. Turn de cetate (sec.14).

APELDOORN, oraş în centrul Olandei (Gelderland); 149,6 mii loc. Reşedinţa de vară a familiei regale se află în apropiere, la Loo.

APELLES (a doua jumătate a sec. 4 î.Hr.), pictor grec. Tablouri cu subiecte mitologice. Portretistul lui Filip II şi al lui Alexandru Macedon. Celebru pentru măiestria sa.

APENINI (it. **APPENNINO**), sistem muntos de-a lungul Peninsulei Italice; lungime: 1190 km. Alt. max.: 2914 m (vîrful Corno Grande). Expl. de bauxită, blendă şi marmură.

APIA, capitala statului Samoa, în N insulei Upolu din Oceanul Pacific; 34 mii loc. Port. Aeroport. Centru economic, comercial şi financiar. Staţiune vulcanologică şi meteorologică. Întemeiat în sec. 19, reşedinţă a administraţiei coloniale germane (1899), neozeelandeze (1914), centrul ad-tiv al teritoriului aflat sub mandatul Ligii Naţiunilor (1920-1946), apoi sub tutela ONU (1946-1962), administrat de Noua Zeelandă. Capitală a statului independent (din 1962).

APIAN (APPIANUS) (c.95-162 d.Hr.), istoric grec din Alexandria, autor al unei *Istorii romane*, relatînd evenimente de la originea Romei şi pînă la Traian, lucrare păstrată fragmentar.

APIS (în mitologia egipteană), taur sacru, venerat la Memfis, ca simbol al fertilităţii şi apoi ca zeu funerar; considerat încarnare a lui Osiris sau a lui Ptah.

APO, vulcan activ în insula Mindanao (Filipine); alt.: 2965 m (cel mai înalt din ţară). Parc naţional (din 1936).

APOCALIPSA, ultima carte a *Noului Testament*, atribuită Sf. Apostol Ioan. Transmite, în formulări simbolice şi încifrate, învăţătura despre revenirea justiţiară şi punitivă a lui Iisus Hristos.

APOLD, comună în judeţul Mureş. Cetate sătească cu biserică (1504).

APOLD, zonă depresionară în S-V Podişului Transilvaniei, pe cursul superior al Secaşului. Creşterea animalelor.

APOLLINAIRE, Guillaume (pseudonim al lui *Wilhelm Apollinaris de Kostrowitsky*; 1880-1918), poet şi critic de artă francez. Precursor al suprarealismului. Reprezentant al modernismului. Lirism şi muzicalitate a versului; experienţe formale îndrăzneţe (*Alcooluri*, *Caligrame*). Influenţă remarcabilă asupra poeziei europene. Promotor al cubismului (*Pictorii cubişti*, *Meditaţii estetice*). Teatru, un roman.

APOLLONIA, oraş antic, colonie grecească în Tracia, port la Marea Neagră. Fondat (c. 600 î.Hr.) de colonişti veniţi din Milet. Azi, *Sozopol* (Bulgaria).

APOLLONIA, oraş antic, colonie grecească în Iliria, pe ţărmul Mării Adriatice. Fondat (c. 588 î.Hr.) de colonişti corinteni. Centru cultural în epoca elenistică. Azi, *Pojan* (Albania).

APOLLONIOS din Perga (262-180 î.Hr.), geometru şi astronom grec. Reprezentant al Şcolii din Alexandria. A studiat proprietăţile conicelor şi a introdus denumirile specifice (*Tratat asupra secţiunilor conice*). Contribuţii în astronomie.

APOLLONIOS din Rodos (c.295-230 î.Hr.), poet grec. Originar din Alexandria, a trăit un timp în insula Rodos. Autor al epopeii *Argonauticele*, monument al literaturii elenistice. A condus Biblioteca din Alexandria.

APOLLONIOS din Tyana (c. 4 î.Hr. - c. 90 d.Hr.), filozof grec, neopitagoreic, sofist şi taumaturg. Preot practicant al cultului lui Apolo.

APOLO (APOLLO) (în mitologia greacă), zeu al luminii şi al soarelui, al poeziei şi al artelor frumoase. Fiu al lui Zeus şi al titanidei Leto. Celebrat în templul din Delfi. Numeroase reprezentări sculpturale.

APOLO, asteroid (sub 2 km diametru), evoluînd pînă la cîteva milioane de km de Pămînt. Descoperit în 1932 de A.Reinmuth.

APOLO, program spaţial american de explorare a Lunii cu nave cosmice avînd echipaj la bord (1969-1972).

APOLODOR din Damasc (c.60-125 d.Hr.), arhitect şi inginer militar roman, de origine grec. A construit, la ordinul împăratului Traian, podul peste Dunăre, de la Drobeta, şi Forul lui Traian din Roma, inclusiv Columna. A fost executat sub domnia lui Adrian.

APOR, Petru (1676-1752), memorialist maghiar din Transilvania. În *Metamorphosis Transilvaniae* sînt preţioase informaţii referitoare la Transilvania din sec.17-18.

APOSTOLACHE, comună în judeţul Prahova. Mănăstire (sec. 17); muzeu sătesc.

APOSTOLUL (FAPTELE APOSTOLILOR), carte din *Noul Testament*, care relatează viaţa apostolilor după răstignirea lui Iisus Hristos şi străduinţele lor pentru constituirea primelor comunităţi creştine.

APOSTU, George (1934-1986; n. Stănişeşti, jud. Bacău), sculptor român. Stabilit în Franţa. Lucrări în lemn şi în piatră, îmbinînd sugestii ale artei populare cu forme abstracte (suita *Tată şi fiu*, ciclul *Fluturii*).

APPEL, Paul Émile (1855-1930), matematician francez. Studii în mecanică, geometrie şi teoria funcţiilor analitice. Descoperiri care îi poartă numele (*ecuaţiile Appel*, *polinoamele Appel*, *cosinusurile Appel*).

APPENZELL, canton în N-E Elveţiei, 416 km^2; 66,1 mii loc. Format din două semicantoane, cu populaţie protestantă şi, respectiv, catolică, avînd drept centre ad-tive *Herisau* şi *Appenzell*. Creşterea animalelor. Turism.

APPIA, Adolphe (1862-1928), scenograf, regizor şi teoretician de teatru elveţian. Adversar al esteticii naturaliste, a înnoit arta spectacolului, îndeosebi în montarea operelor lui Wagner, prin experimente scenografice. Lucrări teoretice: *Opera de artă vie*.

APPLETON, Sir Edward Victor (1892-1965), fizician englez. Studii asupra altitudinii ionosferei (*stratul lui Appleton*).

Contribuţii la realizarea radarului. Premiul Nobel (1947).

APPLETON, oraş în N SUA (Wisconsin); 312,9 mii loc. Centru industrial. Universitate (1847). Hidrocentrală (1882, prima din SUA).

APPOMATTOX, localitate în E SUA (Virginia); 1,3 mii loc. Aici, trupele Sudului, conduse de generalul R.E. Lee, au fost înfrînte şi au capitulat în faţa armatelor Nordului, de sub comanda generalului W.S.Grant (9 apr. 1865).

APPONYI Albert, conte (1846-1933), om politic maghiar. Ministru al Cultelor şi al Instrucţiunii Publice (1906-1910). Politică de maghiarizare a naţionalităţilor din Ungaria (*lex Apponyi*, 1907). A reprezentat ţara la Conferinţa de pace de la Trianon (1920), apoi la Liga Naţiunilor.

APROBATE (*Approbatae constitutiones regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem adnexarum*), colecţie de legi (1656), cuprinzînd legiuirile Dietei Transilvaniei din 1541 pînă în 1653.

APŞERON, peninsulă în Marea Caspică, în E Azerbaidjanului; lungime: 65 km; suprafaţa: c. 1036 km^2. Expl. de petrol, gaze naturale, cupru, zinc. Pe coasta de S se află oraşul Baku.

APULEIUS, **Lucius** (c.125- c.180), scriitor latin. Autor al romanului fantastico-realist *Metamorfozele sau Măgarul de aur*, imagine pitorească a moravurilor epocii. Compilaţii filozofice şi o culegere de texte oratorice (*Florilegii*).

APULIA, denumirea antică a regiunii *Puglia* (Italia).

APULUM, aşezare dacică pe Mureş, municipiu roman în timpul lui Marc Aureliu, apoi colonie. Centru economic, administrativ şi militar al Daciei romane. Sediul Legiunii a XIII-a Gemina, reşedinţă a legatului Daciei. Azi, *Alba-Iulia*.

APURE, stat în S Venezuelei; 76,5 mii km^2; 247,9 mii loc. Capitala: *San Fernando de Apure*.

APURE (Rio ~), rîu în Venezuela, afluent al fluviului Orinoco; 1580 km (700 km navigabili). Izvorăşte din Cordillera de Merida (Anzii Nordici).

APURÍMAC, rîu în Perú. Considerat izvor al rîului Ucayali şi izvor al Amazonului; 1000 km. Izvorăşte din Anzii Peruvieni, de la 5250 m altitudine.

APUSENI (Munţii ~), grupă de munţi, făcînd parte din Carpaţii Occidentali delimitaţi de Podişul Transilvaniei (la E), Cîmpia de Vest şi Dealurile de Vest (la V), Podişul Someşean (la N) şi de culoarul Mureşului (la S). Alcătuiţi dintr-un masiv central (munţii Bihor, cu altitudinea de peste 1800 m) şi Munţii Meseşului şi Plopişului (în N), munţii Pădurea Craiului şi Codru-Moma (în V), Munţii Zarandului (în S-V), Munţii Metaliferi (în S), masivul Gilău-Muntele Mare şi Munţii Trascăului (în E) şi munţii Vlădeasa (în N-E). Alt. max.: 1849 m (vîrful Curcubăta Mare). Expl. de minereuri auroargentifere, bauxită, sulfuri complexe. Reţea hidrografică densă şi cu debit bogat. Păduri de molid şi de răşinoase în amestec cu foioase. Mare zonă turistică (peşteri, chei, izbucuri).

AQABA (AKABA), golf în N-E Mării Roşii, între peninsula Sinai şi peninsula Arabia. Lungime: 180 km.; lăţime: 28 km.

AQABA (AKABA), oraş în S-V Iordaniei, unicul port al ţării, la Marea Roşie; 37,4 mii loc.

AQUAE (AD AQUAS), aşezare rurală în Dacia romană (sec. 2), aproape de Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Ape termale folosite din epoca romană. Azi, *Călan*, jud. Hunedoara.

AQUILA v. **Vulturul**.

AQUILEIA, localitate în N-E Italiei, port la Marea Adriatică, lîngă Trieste; 3,4 mii loc. Biserică romanică (sec. 11-15). Muzee. Colonie romană fondată în 181 î.Hr.; capitală a regiunilor Veneţia şi Istria. Una dintre reşedinţele împăraţilor romani, în sec. 3-4. Distrusă de Attila în 452 şi cucerită de longobarzi în 568.

AQUINO, Corazón (n. 1933), om politic filipinez. Soţia lui Benigno Aquino, lider al opoziţiei, asasinat în 1983. Preşedintă a Republicii (1986-1992).

AQUITANIA (AQUITAINE), provincie istorică în S-V Franţei. Provincie romană, apoi ducat, regat franc (781) disputat, în sec. 12-15, între Franţa şi Anglia. În componenţa regatului Franţei, din 1472.

ARABIA, peninsulă în S-V Asiei, între Marea Roşie (la V), golful Aqaba, Marea Moartă şi rîul Iordan (la N-V), Cîmpia Mesopota-

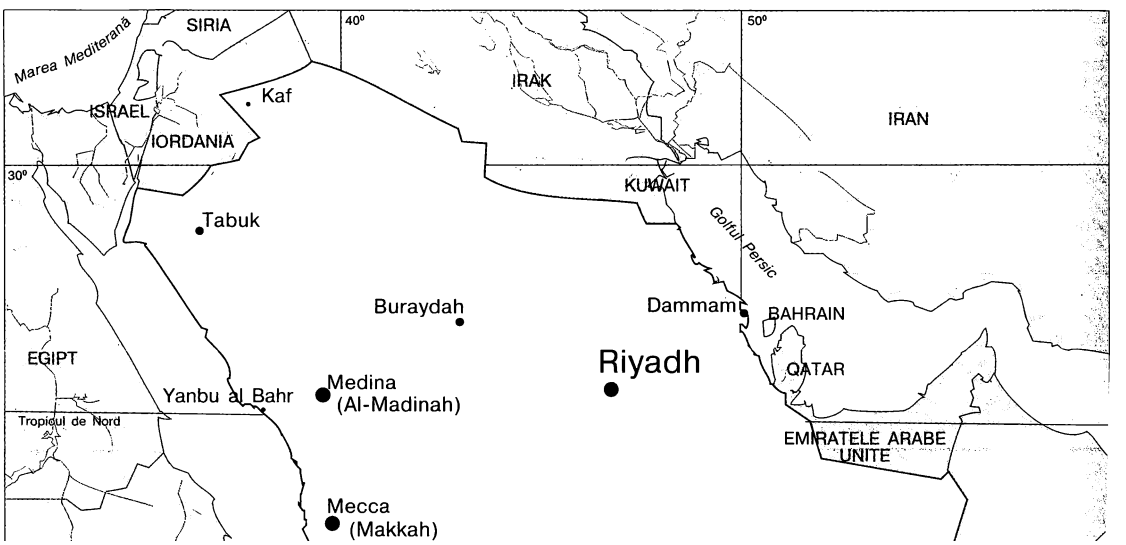

miei (la N-E), golful Oman şi Golful Persic (la E), golful Aden şi Marea Arabiei (la S); 3 mil. km^2 (cea mai mare peninsulă de pe pământ); c. 32 mil. loc. Podiş deşertic (alt. max.: 3600 m) şi cîmpie joasă (spre E). În interiorul podişului se află deşerturile Rub'al Khali (la S) şi Nefud (la N), iar între ele hamada Nejd. Mari expl. de petrol în regiunea Golfului Persic. Climă tropicală, cu temperaturi de 40-45°C şi precipitaţii reduse. În munţii Oman şi Munţii Yemenului, vara, precipitaţii bogate. În Arabia se află statele Arabia Saudită, Bahrain, Emiratele Arabe Unite, Kuwait, Oman, Qatar şi Yemen.

ARABIA (Deşertul Arabiei), regiune deşertică situată între Nil şi Marea Roşie, în Egipt. Podiş cu alt. max. de 2187 m. Expl. de petrol, cositor, fosforite.

ARABIA (Marea Arabiei), mare în bazinul Oceanului Indian, situată între peninsula Arabia şi India; 3,7 mil. km^2; ad. max.: 5203 m. Numită şi *Marea Oman*.

ARABIA SAUDITĂ (REGATUL ARAB SAUDIT), stat în peninsula Arabia. Suprafaţa: 2,15 mil. km^2. Populaţia: 20,2 mil. loc. Capitala: *Riyadh*. Limba oficială: araba. Culte: islamism. Moneda: 1 riyal = 100 halalah. Împărţit în 17 provincii. Oraşe pr.: Jeddah, Mecca (Makkah), Ta'if, Medina (Al Medinah). Podiş deşertic, cu oaze; munţi (alt. max.: 2565 m), cîmpii litorale. Climă tropicală deşertică. Mari expl. de petrol (peste 23 miliarde t rezerve, locul 1 în lume) şi gaze naturale. Rafinării de petrol. Ind. chimică, mase plastice, metalurgie, ciment. Culturi de cereale, viţă de vie, curmali. Creşterea animalelor. Turism şi pelerinaj la Mecca şi Medina. — Teritoriul Arabiei Saudite a fost locuit din milen. 2 î.Hr. de triburi arabe. În 630-635 s-a constituit statul musulman arab, de religie islamică, evoluînd sub califatele Omeiazilor, Abbasizilor, Fatimizilor, precum şi sub mameluci. În sec. 16 o parte a teritoriului a fost cucerită de turcii otomani, care îşi menţin dominaţia pînă în 1918. Încercări de unificare a Arabiei Saudite în sec. 18-20. În 1932 se realizează unificarea teritorială a peninsulei Arabia în cadrul regatului Arabiei Saudite, prin proclamarea ca rege (1932-1953) a emirului Nejdului, Abd-al-Aziz II ibn Saud. După al doilea război mondial se dezvoltă industria extractivă şi exportul de petrol, care au condus la modernizarea ţării. În 1990, Arabia Saudită s-a alăturat coaliţiei antiirakiene. Arabia Saudită este monarhie absolută.

ARĂBÎ-PAŞA, Ahmed (1839-1911), ofiţer egiptean. Conducător al mişcării naţionaliste de eliberare, a fost învins de britanici şi deportat (1882).

ARACAJU, oraş în E Braziliei, port la Oceanul Atlantic; capitala statului Sergipe; 401,2 mii loc. Export de zahăr, bumbac, cherestea. Universitate.

ARAD, judeţ în V României, la graniţa cu Ungaria; 7,65 mii km^2; 479,6 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Arad*. Oraşe: Lipova, Ineu, Curtici, Chişineu-Criş, Nădlac, Pîncota şi Sebiş. Relief: munţii Codru-Moma şi Zarand; Dealurile Lipovei; Cîmpia de Vest. Hidrografia: cursul inferior al Mureşului şi cursul mijlociu al Crişului Alb, cu numeroşi afluenţi. Canale pentru drenarea şi irigarea terenurilor agricole. Petrol şi gaze naturale, minereuri complexe, marmură (Moneasa). Izvoare cu ape naturale. Ind. constructoare de maşini (strunguri, vagoane, ceasuri), ind. textilă, chimică, de prelucrare a lemnului, alimentară. Porumb, grîu, secară. Legumicultură. Viticultură: podgoriile Miniş, Pîncota, Şiria, Ghioroc, Păuliş. Pomicultură: Lipova, Zăbrani, Buteni. Creşterea porcilor, bovinelor, păsărilor. Trafic intens de mărfuri şi călători prin punctele de frontieră Curtici şi Nădlac. Turism în staţiuni balneoclimaterice (Lipova şi Moneasa) şi la obiective istorice şi social-culturale: cetăţile de la Arad, Şoimuş, Şiria şi Dezna; castelele medievale de la Curtici, Dezna, Macea, Pîncota, Sebiş şi Şiria; bisericile de lemn de la Bodeşti, Hălmagiu şi Ioneţi; mănăstirile Pecica şi Secusigiu; muzeele de istorie şi etnografie din Arad, Curtici, Lipova şi Sebiş; rezervaţiile botanice de la Pietriş şi Zimbru; centrele de ceramică de la Bîrsa, Hălmăgel şi Tîrnoviţa.

ARAD, municipiu pe Mureş, reşedinţă a judeţului Arad; 187,3 mii loc. Aeroport internaţional. Nod rutier şi feroviar. Centru industrial (strunguri, vagoane de cale ferată şi de metrou, pielărie şi încălţăminte). Centru pomicol şi viticol. Teatru, filarmonică, bibliotecă, muzee. Universitatea "Aurel Vlaicu". Cetate (sec. 16); primărie (sec.19); teatrul vechi (1816-1817); Tribunalul (1892); Palatul Culturii (1910-1913). Atestat documentar în 1131. Menţionat ca oraş în 1329. — Ocupat de turci în 1522; eliberat de armatele lui Mihai Viteazul în 1599; din nou sub stăpînire otomană (1616-1685), apoi sub dominaţie habsburgică. Centru al luptei pentru emancipare naţională a românilor. Prima şcoală normală din Transilvania (1812).

ARAD (Cîmpia Aradului), sector al Cîmpiei de Vest, la N de Arad, între Mureş şi Crişul Alb. Alt. max.: 124 m. Zonă agricolă (cereale, viticultură, creşterea animalelor).

ARAFAT, Yasser (n. 1929), om politic palestinian. Preşedinte (din 1969) al Comitetului Executiv al Organizaţiei pentru Eliberarea Palestinei (OEP). Şef al statului Palestina (din 1988). Ales (1996) preşedinte al Consiliului de Autonomie Palestiniană. Merite în menţinerea păcii în Orientul Apropiat. Premiul Nobel pentru pace (1994), împreună cu Y.Rabin şi S.Peres.

ARAFURA (Marea ~), mare în bazinul Oceanului Indian, situată între Australia şi insula Noua Guinee; c. 1 mil. km^2. Ad. max.: 3680 m. Importante căi de navigaţie.

ARAGO, Dominique François (1786-1853), astronom, fizician şi om politic francez. A studiat fenomene optice, acustice şi electromagnetice terestre (refracţia şi polarizarea luminii, propagarea sunetelor, scintilaţia stelelor, aurorele polare). A făcut parte din Guvernul provizoriu în 1848 şi a contribuit la abolirea sclaviei în coloniile franceze.

ARAGON, Louis (1897-1982), scriitor francez. Unul din fondatorii suprarealismului. A trecut, ca poet, de la dadaism şi suprarealism (*Mişcarea perpetuă*) la teme inspirate de Rezistenţa franceză (*Muzeul Grévin*, *Diana franceză*). Proză ilustrînd opţiuni specifice ideologiei comuniste (*Clopotele din Basel*, *Frumoasele cartiere*, *Comuniştii*). Eseuri.

ARAGÓN, regiune autonomă în N-E Spaniei, străbătută de Ebru; 47,7 mii km^2; 1,2 mil. loc. Oraş pr.: Saragosa. Expl. de huilă, minereuri de fier, uraniu, bauxită. Măslini, cereale; viticultură. Regat constituit în sec. 11, unit în sec. 12 cu Catalonia. În 1479, Aragón şi Castilia au format Regatul Spaniei.

ARAGUA, stat în N Venezuelei; 7 mii km^2; 1,29 mil. loc. Capitala: *Maracay*. Culturi tropicale.

ARAGUAIA (Rio ~), rîu în Brazilia, afluent al rîului Tocantins; 2640 km lungime.

ARAICH, EL ~ v. **Larache**.

ARAKIDA, Moritake (1472-1549), poet japonez. Autor de versuri lirice.

ARAL, lac sărat în Asia, la graniţa Kazahstanului cu Uzbekistanul; 64,5 mii km^2, cu insule. Ad. max.: 68 m. Primeşte apele rîurilor Amu-Daria şi Sîr-Daria. Pescuit. Porturi pr.: Aralsk, Muinak. Se mai numeşte şi *marea Aral*.

ARAMĂ, Constantin (n. 1919, Iaşi), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în terotehnică; autor al teoriei supracomprimării motorului cu benzină (*Combustibili şi lubrifianţi pentru motoare*, *Motoare cu ardere internă* ş.a.). Acad.

ARANCA, rîu în V României, afluent al Tisei; 104 km pe teritoriul României. Izvorăşte din Cîmpia Aradului, trece prin Sînnicolaul Mare şi se varsă în Tisa, la Pade, pe teritoriul Iugoslaviei.

ARANJUES, oraş în Spania, la S de Madrid; 36 mii loc. Palat regal (sec. 16-18); grădini în stil francez. Aici, la 18 mart. 1808, a izbucnit revolta care a provocat intervenţia lui Napoleon I în Spania.

ARANY Janos (1817-1882), poet maghiar. Autor al epopeii naţionale *Toldi* (1847-1879).

ARARAT (AGRI DAGI), masiv vulcanic în Turcia orientală; 5165 m. Acoperit de gheţari. Potrivit *Bibliei*, aici s-a oprit arca lui Noe.

ARAUCA, rîu în Columbia şi Venezuela, afluent al fluviului Orinoco; 900 km. Izvorăşte din Anzii Nordici şi formează pe o porţiune graniţa dintre Columbia şi Venezuela.

ARAVICON MITHOLOGHICON v. **Halima**.

ARBER, Werner (n. 1929), microbiolog elveţian. Prof. univ. la Basel. Contribuţii în domeniul biofizicii şi al biologiei moleculare. Premiul Nobel (1978), împreună cu D.Nathans şi H.Smith.

Yasser Arafat

Louis Aragon

ARBORE (**ARBURE**), **Luca A.** (?-1523), hatman de Suceava (1486, 1498-1523). Acuzat de trădare, a fost decapitat de Ştefăniţă-Vodă.

ARBORE, **Nina A.** (1890-1942; n. Tecuci), pictoriţă şi graficiană română. Fiica lui Zamfir C. Arbore. Desene, gravuri, pictură murală. Portrete.

ARBORE, **Zamfir C.** (1848-1933; n. Cernăuţi), publicist şi scriitor român. Proprietarul, directorul şi redactorul revistei "Amicul copiilor" (1891-1894). Proză şi prelucrări pentru copii. Lucrări despre Basarabia (*Basarabia în sec. XIX*, *Dicţionarul geografic al Basarabiei*). Memorialistică (*Temniţă şi exil*, *Nihiliştii*, *În exil*). A contribuit la răspîndirea ideilor socialiste în România.

ARBORE, comună în judeţul Suceava. Biserică (sec. 16).

ARBORE (**Biserica ~**), biserică în comuna Arbore, judeţul Suceava, zidită în 1503 de hatmanul Luca Arbore, care este înmormîntat în pronaos. Remarcabile picturi murale interioare şi exterioare (1541). Monument inclus în patrimoniul universal (UNESCO). Muzeu sătesc.

Biserica Arbore

ARBUZOV, **Aleksei Nikolaevici** (1908-1986), dramaturg rus. Piese romantice, cu implicaţii psihologice şi etice (*Poveste din Irkutsk*, *Zilele fericite ale unui om nefericit*).

ARCADELT, **Jakob** (**Jacques**) (c.1514-c.1572), compozitor flamand, din şcoala franco-flamandă. Unul dintre iniţiatorii şi maeştrii madrigalului. Mise, motete.

ARCADIA, regiune istorică în Grecia, în partea centrală a Peloponesului; 103,8 mii loc. Centrul ad-tiv: *Tripoli*. — În antichitate, oraşele din Arcadia au făcut parte (550-371 î.Hr.) din Liga peloponesiacă, fiind sub hegemonia Spartei; s-au grupat apoi în jurul oraşului Megalopoles. După 250 î.Hr. au aderat la Liga Aheeană. Regiune muntoasă, cu o populaţie de păstori, a intrat în literatură ca un tărîm mirific, idilic.

ARCADIUS (**FLAVIUS ARCADIUS**) (377-408), primul împărat al Imperiului Roman de Răsărit (395-408). Fiu al lui Teodosiu I cel Mare. În timpul domniei lui, se răspîndeşte arianismul.

ARCAŞUL v. **Săgetătorul**.

ARCHIPENKO, **Alexander** (1887-1964), sculptor american de origine ucraineană. A trăit o vreme la Paris. Creator de "picto-sculpturi" (*Două torsuri*) şi compoziţii cinetice. Sinteză între cubism şi futurism.

ARCHIRIE ŞI ANADAN, carte populară, de origine asiro-babiloniană. Tradusă, probabil, în Transilvania (1708), după o versiune sîrbo-croată. Prelucrată de A.Pann (1850). Tipărită (*Povestea lui Archirie*) la Gherla, în 1922.

ARCHIVA ISTORICĂ A ROMÂNIEI, publicaţie periodică în care apar documente referitoare la istoria României, editată la Bucureşti, în 1864-1865 şi în 1867, de B.P. Hasdeu.

ARCHIVU PENTRU FILOLOGIE ŞI ISTORIE, revistă istorică, filologică şi literară editată la Blaj (1867-1870, 1872), de Timotei Cipariu. Program de unificare a ortografiei şi a limbii române literare.

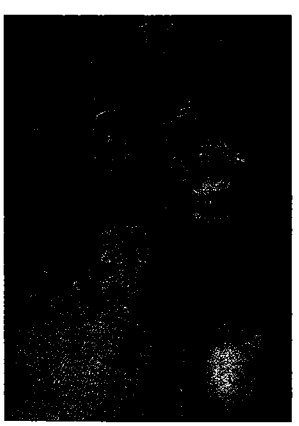

Giuseppe Arcimboldo, *Iarna*

ARCIMBOLDO (**ARCIMBOLDI**), **Giuseppe** (c.1527-1593), pictor italian. Autor al unei picturi fanteziste, în care portretele, manieriste, sînt compuse din flori şi fructe, scoici şi peşti (*Amiralul*, *Primăvara*).

ARCTIC (**Arhipelagul Arctic Canadian** sau **Arhipelagul Nord-American**), ansamblu de insule canadiene situat în Oceanul Îngheţat, între Groenlanda, strîmtoarea Hudson şi America de Nord; 1,3 mil. km^2; c. 4000 loc. (eschimoşi). Insule pr.: Baffin, Devon, Ellesmere, Melville, Banks, Victoria, Southampton. Climă polară.

ARCTIC (**Oceanul ~**; **Oceanul Îngheţat**), ocean situat în partea boreală a pămîntului, între Eurasia şi America de Nord; comunică prin strîmtorile Hudson, Davis şi Strîmtoarea Danemarcii cu Oceanul Atlantic şi prin strîmtoarea Bering cu Oceanul Pacific; c.13,1 mil. km^2. Ad. max.: 5220 m. Acoperit în mare parte cu gheţari. Cel mai mic ocean. Cunoscut şi sub denumirea de *Oceanul Boreal* sau *Mediterana Arctică*.

ARCTICA, ansamblu format din Oceanul Arctic şi regiunea continentală şi insulară (pămînturile arctice), situat în interiorul Cercului polar boreal, cuprinzînd nordul Americii de Nord, al Europei şi al Siberiei, Groenlanda şi Svalbard; c. 27 mil. km^2. Podişuri joase şi munţi (alt. max.: 3734 m). Temperaturi foarte scăzute (-52°), pămînturi cu o vegetaţie săracă (tundra). Cărbune, metale rare, metale neferoase. Populaţie dispersată (eschimoşi, laponi, samoezi). A fost explorată de W.Barents (1594-1597), Fr. Nansen (1893-1896), R.Amundsen (1905-1906),

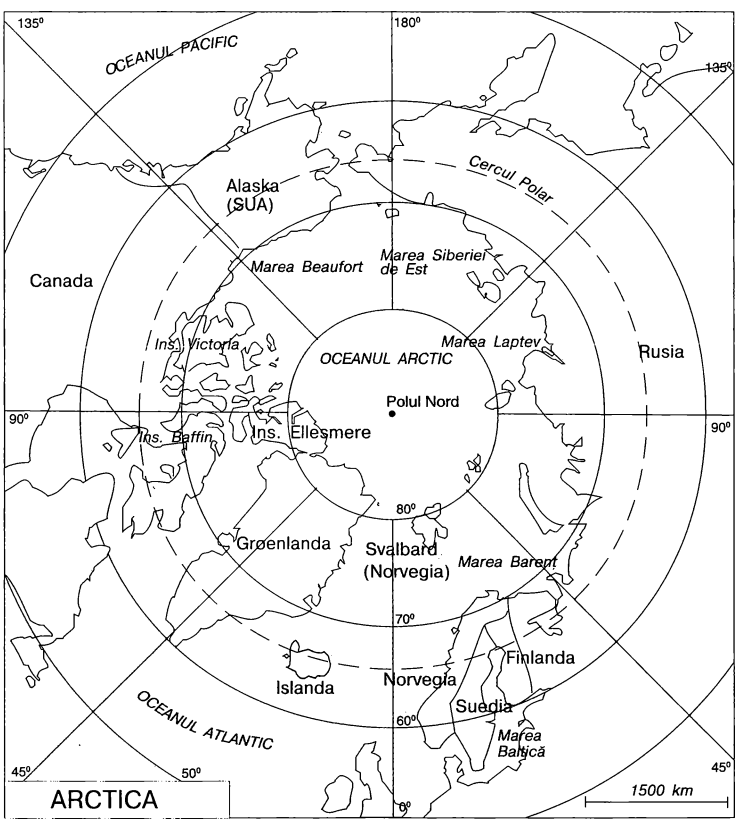

V.Cikalov (1936-1937) ş.a.

ARCTURUS, stea de mărimea 0,1, din constelaţia Boarul. Una dintre cele mai strălucitoare stele, situată la c. 36 ani-lumină de Soare.

ARCUL DE TRIUMF, monument în Paris, plasat în Champs Elysées (piaţa Charles-de-Gaulle). Construirea lui (după planurile arhitectului Jean Chalgrin), decretată de Napoleon I în 1806, a fost terminată în 1836. Împodobit cu basoreliefuri; pe el sînt înscrise numele a 386 de generali francezi ai Republicii şi ai Imperiului. Scene din campania lui Napoleon I.

ARDA, rîu în Bulgaria şi Grecia, afluent al Mariţei; 300 km. Izvorăşte din masivul Rodopi. Parţial navigabil.

ARDABIL (ARDEBIL), oraş în N-V Iranului; 311 mii loc. Expl. de petrol. Covoare.

ARDAŞIR I, dinast din Parţia, rege (224-241), întemeietorul dinastiei şi al Imperiului Sasanid (224-651). Înlătură dinastia Arsacizilor din Parţia (după ce înfrînge pe Artaban V, ultimul rege part din dinastia Arsacizilor). Sub domnia lui, mazdeismul devine religie de stat.

ARDEAL v. **Transilvania**.

ARDELEAN, Ilie (1906-1972; n. Gyula, Ungaria), medic igienist român. Prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. Studii în domeniul epidemiologiei, al igienei muncii, al igienei copilului (*Investigarea epidemiologică, metodă de cercetare multidisciplinară, Elemente de biometeorologie medicală* ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

ARDENI (ARDENNES), masiv muntos, situat în Belgia (cea mai mare parte), Franţa şi Luxemburg. Altitudine mică, între 400 m şi 700 m. Climă aspră. Puţin populat. Acoperit de păduri. — **Bătălia din ~**, ofensivă a armatei germane, din dec. 1944-ian. 1945, cu scopul de a încercui armatele anglo-americane, ofensivă ce a eşuat.

ARDUD, comună în judeţul Satu Mare. Ruinele unei cetăţi din sec.15; biserică romano-catolică (1482, refăcută în 1860). Atestată documentar, ca sat, în 1215.

ARECIBO, oraş în insula Puerto Rico, situat pe litoralul nordic al insulei; 160 mii loc. Centru comercial. Radiotelescop paraboloidal (300 m diametru, cel mai mare din lume).

AREFU, comună în judeţul Argeş. Ruinele cetăţii Poienari (sec. 14). Rezervaţie forestieră.

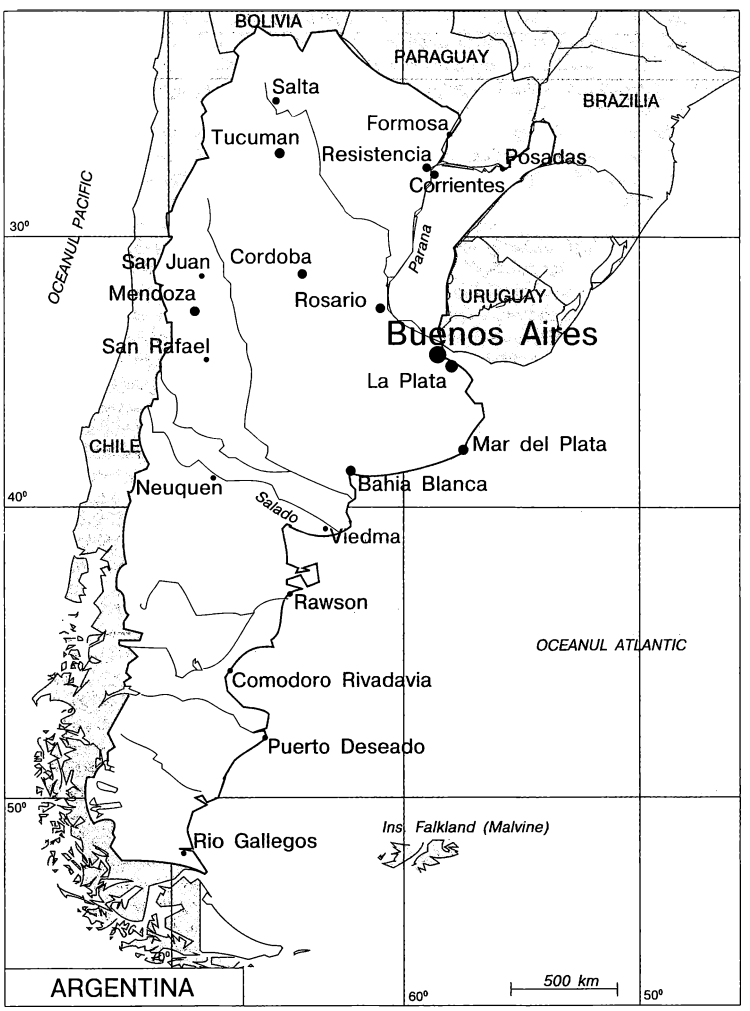

ARENSKI, Anton Stepanovici (1861-1906), compozitor, pedagog şi dirijor rus. Elev al lui N.A. Rimski-Korsakov. Opere, balete (*Nopţi egiptene*), simfonii, lucrări corale şi instrumentale. Lucrări de teorie muzicală.

AREQUIPA, oraş în Perú, în sudul ţării, la 2370 m altitudine; 620 mii loc. Centru industrial şi comercial. Izvoare minerale. Universitate (1821). Muzeu. Biserica La Compaña (sec.16-17). Fondat în 1540.

ARES (în mitologia greacă), zeul războiului. Fiu al lui Zeus şi al Herei. Prieten cu zeiţa Afrodita. Identificat la romani cu *Marte*.

ARETINO, Pietro (1492-1556), scriitor italian. Autor satiric şi licenţios, pictor al vieţii politice şi culturale (*Convorbiri, Scrisori volante*).

AREZZO, oraş în Italia centrală (Toscana); 92 mii loc. Locul de naştere al lui Petrarca, G.Vasari ş.a. Monumente medievale. Catedrală (sec. 13-15). Celebrele fresce din biserica San Francesco. Palat (sec. 14-16). Muzee. Vechi centru al ceramicii. Anticul *Arretium*.

ARGEL (BRODINA), pas de înălţime în N Carpaţilor Orientali, între văile rîurilor Moldoviţa şi Brodina. Alt.: 1100 m.

ARGELANDER, Friedrich Wilhelm (1799-1875), astronom german. Contribuţii la studiul stelelor variabile. Autor al unui catalog cu c. 300 000 de stele din emisfera boreală şi al unui atlas celest.

ARGENTAN, localitate în N Franţei (Normandia), pe rîul Orne; 18 mii loc. Centru agroalimentar. Biserici (sec. 15-17). Disputat între regii Franţei şi Germaniei.

ARGENTINA (Republica ~), stat în S-E Americii de Sud. Suprafaţa: 2,7 mil. km^2. Populaţia: 36,1 mil. loc. Limba oficială: spaniola. Capitala: *Buenos Aires*. Culte: catolicism, protestantism, mozaism. Moneda: 1 peso argentino = 100 centavos. Împărţit în 22 de provincii federale, un teritoriu naţional (Ţara de Foc) şi capitala federală. Oraşe pr.: Córdoba, Rosario, Mendoza, La Plata, San Miguel de Tucumán, Mar del Plata. Relief variat: munţii Anzi, cu vîrful Aconcagua de 6959 m altitudine, în V, la graniţa cu Chile; podişurile Patagoniei în S şi cîmpiile Pampa, Chaco şi Mesopotamia (Entre Rios), în E şi N. Climă tropicală în N şi temperat-continentală în rest. Resurse naturale (petrol, gaze naturale, minereuri feroase, uraniu ş.a.). Industrii prelucrătoare. Unul dintre marii producători şi exportatori mondiali de produse agricole, carne, vinuri. Cultivă grîu, soia, plante tropicale, citrice. Creşterea bovinelor şi a ovinelor. Viticultură. — Descoperit în 1516 de spaniolul Juan Diaz de Solis. Colonizarea ţinuturilor populate de triburi indiene începe după întemeierea oraşului Santa Maria del Buen Aire (Buenos Aires). A făcut parte (1620) din viceregatul Perú şi, din 1776, din Rio de la Plata. La 9 iul. 1816, José de San Martin proclamă independenţa "Provinciilor de la Rio de la Plata". Prin Constituţia din 1826 s-a numit Argentina ("Ţara Argintului"). În 1833, Marea Britanie ocupă insulele Falkland (Malvinas). Masivă imigraţie europeană. În 1946, Juan Domingo Perón devine preşedinte. Este înlăturat printr-o lovi-

tură de stat militară (1955). Urmează o perioadă de criză, de intervenţii repetate ale militarilor în viaţa politică a ţării. După alegerile din 1983 s-a revenit la un regim democratic. Republică prezidenţială.

ARGENTINO, lac în Argentina, la poalele Anzilor Patagonezi; 1,4 mii km^2; ad. max.: 800 m. Parc naţional.

ARGEŞ, rîu în S—S-E României, afluent al Dunării la Oltenița; 350 km. Izvorăşte din culmea principală a munţilor Făgăraş prin doi afluenţi: Buda şi Capra; trece prin Curtea de Argeş şi Piteşti. Lacul de acumulare Vidraru. Un bogat sistem hidroenergetic. Zonă turistică pe valea superioară, străbătură de Transfăgărăşean. În antichitate se numea *Ordessos*.

ARGEŞ, fostă cetate situată pe rîul Argeş, pe locul actualului oraş Curtea de Argeş. Atestată documentar în 1330.

ARGEŞ, judeţ în partea central-sudică a României, în bazinul superior al rîului omonim; 6,8 mii km^2; 681, 7 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Piteşti*. Oraşe: Cîmpulung, Curtea de Argeş, Mioveni, Costeşti, Topoloveni. Relief variat: în N, zonă muntoasă, în centru, o zonă deluroasă (Muscelele Argeşului), în S, zonă de cîmpie. Expl. forestiere, de petrol, sare, cărbuni şi roci de construcţii. Hidroenergie. Ramura industrială de bază este cea a combustibililor, urmată de ind. chimică, textilă, constructoare de maşini, de expl. şi prelucrare a lemnului, confecţii, ind. alimentară etc. Zonă agricolă. Legumicultură, pomicultură şi viticultură. Creşterea animalelor. Institut de învăţămînt superior, teatru de stat, muzee şi case memoriale ("George Topîrceanu" la Nămăeşti, "Tudor Muşatescu" la Cîmpulung, "Liviu Rebreanu" la Valea Mare - Pravăţ ş.a.). Zonă turistică (Transfăgărăşeanul, lacurile glaciare Capra, Buda ş.a.; Cheile Brusturetului. Complexul Curţii Domneşti de la Curtea de Argeş, cetatea Poienari-Argeş, conacul de la Goleşti ş.a.). — Zonă locuită neîntrerupt din paleolitic. Descoperirile arheologice atestă faptul că regiunea, împreună cu văile Oltului şi Dîrjovului, forma una dintre cele mai importante zone ale Culturii de prund din Europa. Se dezvoltă centre economice în timpul geto-dacilor (2-1 î.Hr.); castre romane (sec. 2-4). În sec. 13, în aceste locuri, a luat fiinţă voievodatul lui Seneslau.

ARGEŞ, revistă politică, socială, culturală, editată la Piteşti (1966-1989). Printre colaboratori şi T.Arghezi, V.Voiculescu, Şt. Aug. Doinaş, Agatha Grigorescu-Bacovia ş.a.

ARGETOIANU, Constantin (1871-1952; n. Craiova), om politic român. Şeful delegaţiei române la preliminariile de pace de la Buftea (1918). Membru al Partidului Naţional Liberal; membru fondator al Partidului Poporului şi al Partidului Agrar (1932-1938). De mai multe ori ministru. Prim-ministru (sept.- nov. 1939). A sprijinit pe regele Carol II în politica de întărire a rolului monarhiei. A murit în închisoare. Memorii.

ARGHEZI, Tudor (pseudonim al lui *Ion N.Theodorescu*; 1880-1967; n. Bucureşti), scriitor român. Biografie agitată şi sinuoasă, de om ce şi-a construit singur viaţa; independent şi liber în opinii, dur în exprimare, fel de a fi care îi marchează direct opera, imensă cantitativ. Colaborator (din 1896) la numeroase periodice (şi conducător al unora). Editor al revistei "Bilete de papagal" (1928-1945), apariţie originală, unde Arghezi impune un nou gen publicistic–tableta. Mare polemist, a fost el însuşi subiectul şi obiectul unei îndelungate polemici, situată între idolatrie şi desfiinţare. Cea mai importantă parte a poeziei sale (*Cuvinte potrivite*, *Cărticică de seară*, *Frunze*, *Noaptea*) este expresia originală şi contradictorie a temelor eterne ale liricii: condiţia omului, sensul vieţii, efemeritatea, moartea, dar şi dragostea, rostul poetului, relaţia cu divinitatea etc. Pretutindeni, o neistovită nevoie de certitudine, o încrîncenată căutare a sacralităţii existenţei. O serie bogată, de o inegalabilă expresivitate lirică şi pamfletară, o constituie scrierile în versuri şi proză (*Flori de mucigai*, *Icoane de lemn*, *Poarta neagră*, *Tablete din Ţara de Kuty*) care consemnează experienţe ale vieţii exterioare, concrete, la care se adaugă romanele *Ochii Maicii Domnului*, *Cimitirul Buna-Vestire*, *Lina*. Opera sa este o permanentă zbatere, pe o axă între noroi şi dumnezeire, între polii paradoxului uman. De la furia negării şi maculării, la candoarea convorbirilor cu îngerii şi cu copiii. De la disperarea furtunoasă la cîntecul de leagăn şi la poezia inefabilelor şi smerenia rugăciunii. Spirit şi expresie clocotitoare, abrupte, dincolo de legile morale şi lingvistice. Concreteţea limbajului, expresia nudă, şocantă, sintaxa proprie, tensiunea interogativă şi dramatică, veşnica neîmpăcare îi conferă un loc distinct în literatura română. Tonul său vindicativ, insolent îl aşază între "poeţii blestemaţi", între marii revoltaţi împotriva paradoxalei condiţii umane. Trecut prin infernul închisorii şi al unor denigrări anihilatoare, Arghezi a cunoscut şi paradisul adulării cititorilor şi criticilor, al unor recunoaşteri oficiale: premiul naţional de poezie (1934), premiul internaţional Herder (1965). Acad.

ARGOLIDA (ARGOLIS), regiune istorică în Grecia (N-E Peloponesului). Astăzi: *Argolida*; 2,2 mii km^2; 93 mii loc. Centrul ad-tiv: *Nauplie*. — Între 1400 şi 1220 î.Hr., Argolida a fost centrul civilizaţiei miceniene, dezvoltată în oraşele Argos, Micene, Tirint, Hermione, Epidaur. Ocupată de romani în 146 î.Hr.

ARGOS, oraş în Grecia (N-E Peloponesului); 22 mii loc. Centru comercial. Artizanat. Vechea capitală a Argolidei, principala putere militară şi politică din Pelopones. Inclus (229 î.Hr.) în Liga Aheeană, ocupat (146 î.Hr.) de Roma.

ARGÜEDAS, Alcides (1879-1946), diplomat, istoric şi scriitor bolivian. Proză realistă despre viaţa indienilor (*Viaţă creolă*, *Rasa de bronz* ş.a.). Scrieri istorice (*Istoria Boliviei*).

ARGUN (EERGUNAHE), rîu în China şi în Federaţia Rusă; 1520 km. Izvorăşte din munţii Hinganul Mare, formînd, pe o anumită porţiune, graniţa dintre cele două state.

ARGUS (în mitologia greacă), monstru fabulos, cu o sută de ochi, dintre care, atunci cînd dormea, o parte rămîneau de veghe. A fost pus de Hera să o păzească pe nimfa Io, metamorfozată în vacă. Ucis de Hermes, la porunca lui Zeus.

ARHANGHELSK, oraş în Federaţia Rusă, port la Marea Albă; 416 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial (prelucrarea lemnului, a peştelui). Construit în 1584, a fost primul port din Rusia care a făcut comerţ cu Europa occidentală.

ARHILOH (712-c.664 î.Hr.), poet grec. Originar din Paros. I se atribuie crearea versului iambic. A scris poezii satirice, elegii, ode, imnuri religioase, fabule.

ARHIMEDE (c.287-212 î.Hr.), învăţat grec. Originar din Siracuza. A formulat principiul fundamental al hidrostaticii (*legea lui Arhimede*: orice corp cufundat într-un lichid este împins de jos în sus cu o forţă egală cu greutatea volumului de lichid dezlocuit); a formulat legile pîrghiilor şi a inventat numeroase sisteme cu pîrghii şi scripeţi, maşini şi dispozitive de luptă. Apogeul geometriei alexandrine (calculul lungimii curbelor, al raportului dintre lungimea cercului şi diametru-numărul π). A studiat proprietăţile spiralelor.

ARHIVA PENTRU ŞTIINŢĂ ŞI REFORMĂ SOCIALĂ, revistă de sociologie, politică şi filozofie, editată la Bucureşti, între 1919 şi 1943. Director: D.Gusti. Organul Institutului Social Român.

ARHIVA ROMÂNEASCĂ, revistă de istorie editată, la Iaşi, de M.Kogălniceanu în anii 1840-1841, 1845 (reed. în 1860, 1862). Prima colecţie de documente istorice şi literare tipărite (fragmente de cronici moldoveneşti, traduceri de documente referitoare la istoria Moldovei ş.a.).

ÅRHUS (AARHUS), oraş în Danemarca (Iutlanda); 271 mii loc. Port în golful Århus. Metalurgie. Papetărie. Universitate. Catedrală romană şi gotică (sec. 13-15). Muzee.

ARIADNA (în mitologia greacă), fiică a lui Minos, regele Cretei, şi a Pasifaei. L-a ajutat pe Teseu, venit în Creta să se lupte cu Minotaurul, să iasă din labirintul construit de Dedal, călăuzindu-l cu un fir. Părăsită de Teseu pe insula Naxos, se căsătoreşte cu Dionysos, care îi dăruieşte o coroană de aur, transformată mai tîrziu într-o constelaţie.

ARIAN (FLAVIUS ARRIANUS) (c.95-c.175 d.Hr.), om politic şi istoric grec. Originar din Bitinia. Consul, apoi guvernator al Cappadociei. Discipol al lui Epictet. Autorul unei istorii a expediţiei lui Alexandru cel Mare (*Anabasis*). Alte lucrări: *Periplul Pontului Euxin*, *Indika*, *Tactica* (păstrate) şi *Bithynika*, *Parthika*, *Istoria diadohilor* (pierdute).

ARIAS SÁNCHEZ, Oscar (n. 1941), om politic costarican. Preşedinte al Republicii (1986-1990). Acţiuni în favoarea păcii în America Centrală. Premiul Nobel pentru pace (1987).

ARICA (SAN MARCOS DE ARICA), oraş în N Republicii Chile, la Oceanul Pacific (frontiera peruviană); 169 mii loc. Centru comercial şi industrial.

ARICESCU, Constantin D. (1823-1886; n. Cîmpulung), scriitor şi publicist român. Organizează la Cîmpulung (1845-1859) o trupă de teatru, alcătuită din diletanţi. Participă la mişcările revoluţionare din Ţara Românească (1848). Susţine unirea Principatelor române. Lucrări: *Istoria Cîmpulungului*,

prima rezidenţă a României, Capii revoluţiunii române de la 1848 judecaţi prin propriile lor acte, Istoria revoluţiunii române de la 1821 (cel dintîi studiu asupra mişcării). Lirică meditativă, fabule, satire; proză şi comedii. Traduceri.

ARIE (ARIUS) (c.256-336), preot creştin din Alexandria. Începarcă o reformă religioasă plecînd de la ideea că Dumnezeu-Fiul este distinct de Dumnezeu-Tatăl. Declarat eretic (Conciliul de la Niceea, în 325) şi exilat. Întemeietor al arianismului.

ARION (c. 600 î.Hr.), poet liric grec. Unul dintre întemeietorii lirismului coral. Presupusul creator al ditirambului.

ARION, Constantin (1855-1923; n. Bucureşti), om politic român. Prof. univ. la Bucureşti. Ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice (1900-1901, 1910-1912); ministru de Interne (1912), ministru al Agriculturii şi Domeniilor (1913), ministru de Externe (1918). Membru de onoare al Acad. Rom.

ARIOSTO, Ludovico (1474-1533), poet italian. Unul din marii poeţi ai Renaşterii. Comedii de moravuri (*Lena*). Autor de *Poezii lirice*, *Satire*, comedii. Capodopera sa, *Orlando furioso*, este o parodie a lumii epopeilor medievale şi a romanelor cavalereşti.

ARIOVIST (?- 54 î.Hr.), comandant militar al tribului germanic al suevilor (c.71-58 î.Hr.). A fost învins (58 î.Hr.) de Cezar, în Galia.

ARISTARH din Samos (310-230 î.Hr.), astronom grec. Primul care a emis ipoteza că Pămîntul se roteşte în jurul axei sale şi execută o mişcare de revoluţie în jurul Soarelui. A încercat să calculeze distanţa de la Pămînt la Lună şi de la Pămînt la Soare (*Despre mărimi şi distanţe ale Soarelui şi Lunii*).

ARISTARH din Samothrace (c.215-145 î.Hr.), critic şi filolog grec. A condus un timp Biblioteca din Alexandria, oraş în care a fondat o şcoală de gramatică. Editor şi comentator al scrierilor lui Homer, Hesiod, Pindar, Eschil, Sofocle, Euripide ş.a.

ARISTIA, Constantin (Costache) (c. 1800-1880; n. Bucureşti), actor şi scriitor român. Primul mare actor român cu studii în străinătate; întors la Bucureşti, contribuie la începuturile teatrului românesc. Traduce din Homer (*Iliada*), Plutarh (*Paralela sau Vieţile bărbaţilor iluştri* - prima traducere a acestei cărţi în limba română), precum şi *Biblia sacră*.

ARISTIDE (c.540-c.467 î.Hr.), om politic atenian. A fost unul din cei zece strategi care au obţinut victoria de la Maraton (490 î.Hr.). Adversar al lui Temistocle, a fost înlăturat din viaţa publică (482 î.Hr.). Rechemat din exil, a luptat la Salamina şi Plateea. Principalul organizator al Confederaţiei de la Delos (478-477 î.Hr.).

ARISTIP din Cirene (c.435-c.360 î.Hr.), filozof grec. Discipol al lui Socrate. Întemeietor al Şcolii cirenaice, care preconiza, drept scop al vieţii, cultivarea raţională a plăcerilor.

ARISTOFAN (c.446-c.386 î.Hr.), poet comic grec. Cel mai mare autor comic al antichităţii greceşti. Multe din cele 11 piese păstrate sînt variaţiuni satirice pline de vervă şi imaginaţie pe teme de actualitate politică şi culturală (*Pacea*, *Norii*, *Adunarea femeilor*, *Broaştele* ş.a.).

ARISTONICOS (sec.2 î.Hr.), conducător al răscoalei antiromane a sclavilor şi liberţilor din Pergam (133 î.Hr.). Este înfrînt şi ucis, iar regatul elenistic Pergam este transformat în provincia romană Asia.

ARISTOTEL (384-322 î.Hr.), filozof grec. Numit şi *Stagiritul*, după oraşul natal Stagira. Discipol timp de 20 de ani al lui Platon, părăseşte Academia profesorului pentru a întemeia celebra şcoală peripatetică (Lykeion). Cursurile sale despre aproape toate aspectele existenţei cuprind: logica (*Organon*), în care a pus bazele teoretice şi conceptuale ale logicii, valabile şi astăzi, cu o mare influenţă asupra învăţămîntului din evul mediu (scolastica); filozofia naturii (*Fizica*), în care tratează fenomenele lumii materiale - ştiinţe naturale, meteorologie, astronomie ş.a.; filozofia propriu-zisă (*Metafizica*), în care formulează o teorie a cunoaşterii şi afirmă că principiile originare au fost materia şi mişcarea - impuls iniţial divin, care a făcut ca materia să ia diferite forme, să evolueze; filozofia practică (*Etica*, *Politica*), în care apar principii ce constituiau un mare progres faţă de epocă - combaterea sclavagismului, a ideii de superioritate de rasă -, fiind fundate pe concluziile directe trase din cercetarea complexă a realităţilor ce condiţionează existenţa; estetica (*Retorica*, *Poetica*), în care statuează riguros regulile exprimării, defineşte esenţa artei şi reflectarea artistică (*mimesis*), teoria referitoare la purificarea prin artă (*katharsis*). Ideile, spiritul şi maniera de abordare, direcţiile şi conceptele fixate de Aristotel au constituit nucleul dezvoltării generale a ştiinţelor, a esteticii şi a unei importante direcţii în filozofie.

ARIZONA, stat în S-V SUA; 295 mii km^2; 3,66 mil. loc. Capitala: *Phoenix*. Expl. de cupru. Culturi irigate. Creşterea animalelor. Turism (Marele Canion). Declarat teritoriu independent în 1853 şi stat federal în 1912.

ARKANSAS, rîu în SUA, afluent al fluviului Mississippi; 2410 km. Izvorăşte din Munţii Stîncoşi şi traversează Podişul Preriilor.

ARKANSAS, stat în partea centrală a SUA, la V de Mississippi; 138 mii km^2; 2,35 mil. loc. Capitala: *Little Rock*. Expl. de bauxită. Cereale, orez, bumbac şi tutun. Creşterea animalelor. Teritoriu independent din 1819 şi stat federal din 1836.

ARLAND, Marcel (1899-1986), scriitor francez. Autor de romane (*Ordinea*), nuvele (*Cei vii*), eseuri (*Eseuri critice*, *Antologia poeziei franceze*, *Proza franceză*).

ARLBERG, trecătoare în Alpii Centrali (Austria), la 1802 m altitudine. Leagă Tirolul cu provincia austriacă Vorarlberg. Tunel feroviar (10,2 km lungime; construit în 1884) şi tunel rutier (14 km, cel mai lung din lume; construit în 1978).

ARLES, oraş în S Franţei (Provence), port pe Ron; 52,6 mii loc. Nod feroviar. Siderurgie, produse chimice. Centru turistic. Vestigii romane (amfiteatru, arene, apeducte); catedrală romanică (sec.12). Numeroase sarcofage (de artă paleocreştină). Muzee. — La sfîrşitul sec. 2 î.Hr., Arles, în legătură directă cu marea, devine oraşul principal al regiunii Provence. Îmbogăţit, în epoca lui August, cu monumente. După creştinare, aici s-au ţinut mai multe concilii (sec. 4). Capitala regatului Arles (sec. 10), oraş imperial (sec. 11). Reunit cu Franţa în 1535.

ARLINGTON, oraş în SUA (Texas); 261,7 mii loc. Centru comercial agricol. Universitate (1895).

ARLINGTON, oraş în SUA (Virginia), pe rîul Potomac; 174 mii loc. Cimitir naţional (1864).

ARMAND (Aven ~), prăpastie în S Franţei (platoul Méjean din Masivul Central Francez). Ad.: 75 m. Explorată în 1897 de speologul francez Ed. Martel. Peştera cu cea mai mare stalagmită din lume (29 m). Turism.

ARMAVIR, oraş în Federaţia Rusă, pe fluviul Kuban; 178,3 mii loc. Nod feroviar. Industrii (petrol, textile).

ARMEANCA, Ioan (1899-1954; n. Săcărîmb, Hunedoara), astronom român. Prof. univ. la Cluj. Studii de fotometrie stelară şi cercetări asupra stelelor variabile.

ARMENIA (Republica ~), stat în S-V Asiei (Transcaucazia). Suprafaţa: 29,8 mii km^2. Populaţia: 3,6 mil. loc. Limba oficială: armeana. Capitala: *Erevan*. Culte: creştinism, islamism. Moneda: dram. Oraşe pr.: Karaklis (Kirovakan), Ghiumri (Leninakan), Spitak. Împărţit în 57 de raioane. Relief muntos cu masive şi platouri vulcanice (Podişul Armeniei, Culmile Caucazului Mic şi Depresiunea Lacului Sevan) şi numeroase lacuri de munte. Climă subtropical-uscată în depresiuni şi temperată în zona montană. Resurse naturale (bauxită, cupru, molibden, zinc, crom) şi roci de construcţie. Metalurgie neferoasă (cupru), ind. constructoare de maşini (electrotehnice), chimică şi a cauciucului. Ind. alimentară şi textilă. Se cultivă grîu, sfeclă de zahăr, tutun, bumbac, orez. Viticultură. Pomicultură (piersici, caişi). Creşterea animalelor. Turism. Exportă concentrate neferoase, produse electrotehnice, chimice, produse textile şi alimentare. — Stabiliţi în Asia Mică la sfîrşitul milen. 2 î.Hr. - începutul milen. 1 î.Hr., armenii ocupă (sec. 7-6 î.Hr.) teritoriul fostului Regat Urartu. Înglobată Imperiului Persan (c.550 î.Hr.), cucerită de Alexandru cel Mare (331 î.Hr.), inclusă apoi în Regatul Seleucizilor, Armenia devine în 189 î.Hr. regat independent. Expansiunile teritoriale ating apogeul sub domnia lui Tigran II cel Mare (95-55 î.Hr.). Regat tampon între Imperiul Roman şi Regatul Parţilor. În 301 regele Tiridate III adoptă creştinismul, Armenia fiind primul stat care îl declară religie oficială. Cucerită de arabi în 651. În timpul domniei Bagratizilor (885-1045), îşi redobîndeşte independenţa. Împărţită din nou între Imperiul Otoman şi Persia (1639). Prin pacea de la Turcmanceai (1828), partea răsăriteană este anexată Imperiului ţarist. Face parte din Republica Federativă Transcaucaziană (1917-1918). Este proclamată în 1920 Republică Sovietică. Formează, în 1922, împreună cu Georgia, Azerbaidjan, Republica Sovietică Federativă Socialistă Transcaucaziană, parte constitutivă a URSS. Republică unională (1936). Manifestaţii populare (1988) pentru unirea Regiunii Autonome Nagorno-Karabah (enclavă în cadrul RSS Azerbaidjene, organizată ca regiune au-

tonomă în 1923) cu RSS Armenia. După 1988 se deteriorează raporturile cu Moscova. În 1990 este adoptată declarația de suveranitate și noua titulatură: Republica Armenia. Proclamarea oficială a independenței de stat (sept. 1991). Război nedeclarat armeano-azer (1992-1993). Republică prezidențială.

ARMENIA, oraș în Columbia, pe versantul vestic al Cordilierei Centrale; 188 mii loc. Centru agricol (cafea).

ARMINIUS (c. 19 î.Hr.-c. 19 d.Hr.), conducător al tribului germanic al cheruscilor. A distrus legiunile lui P. Quintilius Varus, în Pădurea Teutoburg (9 d.Hr.). Erou popular (Hermann) în Germania.

ARMORICAN (Masivul ~) (fr. **MASSIF ARMORICAIN**), masiv muntos, situat în V Franței (Bretagne, Normandia occidentală și Vendée). Alt. max.: 417 m. Climă cu influențe oceanice. Parc național.

ARMSTRONG, Edwin Howard (1890-1954), inventator american. Descoperiri în domeniul radiotehnicii. Autor al circuitului superheterodin (1918).

ARMSTRONG, Louis (1900-1971), trompetist, cîntăreț de jaz, dirijor și compozitor american de culoare. Și-a alcătuit (1925) propria formație, Hot Five. Interpret al jazului clasic.

ARMSTRONG, Neil Alden (n.1930), astronaut american. Este primul om care a pășit pe Lună (20 iul. 1969), urmat la cîteva minute de Edwin Aldrin, în cadrul misiunii navei cosmice Apollo 11. A comandat nava cosmică Gemini 8, care a realizat cea dintîi cuplare a două vehicule spațiale (16-17 mart.1966).

ARNALDO DA BRESCIA (c.1100-1155), călugăr și reformator italian. Discipol al lui Abélard. Conducător (din 1145) al republicii create la Roma în timpul răscoalei din 1143. Reformator, a încercat să readucă pacea în republică. Declarat eretic, a fost excomunicat și predat papei Adrian IV, din ordinul căruia a fost ars pe rug.

ARNAULD, Antoine (supranumit *Marele Arnauld*) (1612-1694), teolog jansenist, gramatician și logician francez. Adversar al iezuiților. Autor, împreună cu P.Nicole, al lucrării *Logica de la Port-Royal*.

ARNHEM, oraș în Olanda, pe Rinul inferior; centrul ad-tiv al provinciei Gelderland; 134 mii loc. Industrie chimică și textilă. Centru de cercetări nucleare. Muzeu, galerie de artă modernă. La 17-27 sept. 1944, aici au avut loc lupte terestre și aeropurtate ale armatei aliaților, sub comanda lui Montgomery, cu trupele germane.

ARNHEM, peninsulă în N Australiei, între marea Timor, marea Arafura și golful Carpentaria. Păduri tropicale și savane.

ARNIM, Achim von (*Ludwig Joachim Arnim*; 1781-1831), scriitor german. A frecventat cercul romanticilor din Heidelberg. Autor de romane (*Paznicii coroanei*) și nuvele fantastice (*Izabela de Egipt*). A publicat, în colaborare cu Clemens Brentano, culegerea de cîntece populare germane *Cornul fermecat al băiatului*.

ARNO, fluviu în Italia centrală; 248 km. Izvorăște din Munții Apenini, traversează Florența și Pisa și se varsă în Marea Ligurică. Parțial navigabil.

ARNOBIUS cel Bătrîn (a doua jumătate a sec. 3 - începutul sec. 4), scriitor latin din Africa. Convertit la creștinism. Autor al lucrării *Împotriva păginilor*.

ARNOLD, Matthew (1822-1888), scriitor englez. Importante lucrări în domeniul educației. Înzestrat cu o sensibilitate acută și o inteligență vie, a criticat în versuri maladiile sociale ale epocii sale (*Petrecărețul rătăcit*, *Empedocle pe Etna*). Eseuri (*Eseuri critice*, *Cultură și anarhie*, *Literatură și dogmă*).

ARNOLD, M.W. (pseudonim al lui *Max Wechsler*; 1897-1946; n. Iași), pictor român. Remarcabil acuarelist, distincte fiind degajarea și finețea desenului (*Peisaj pe Sena*, *Tîrg în Bretania* ș.a.).

ARNOLDSON, Klas Pontus (1844-1916), om politic suedez. Militant pentru un statut de neutralitate al țărilor nordice. Premiul Nobel pentru pace (1908), împreună cu Fr. Bajer.

ARNOLFO DI CAMBIO (c.1245-1302), arhitect și sculptor italian. Format în apropierea lui Nicola Pisano. Personalitate a goticului timpuriu (planurile pentru biserica Santa Maria del Fiore din Florența și mormîntul cardinalului de Braye din Orvieto).

ARNOTA (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Costești, județul Vîlcea, ctitorie din anii 1633-1636 a lui Matei Basarab. Picturi murale interioare (1644). În pronaos se află mormîntul lui Matei Basarab și al tatălui acestuia (Danciu vel-vornic). Muzeu de artă religioasă.

ARON, Raymond (1905-1983), filozof și sociolog francez. Prof. univ. la Sorbona și la Collège de France. Scrieri filozofice, sociologice, de economie politică (*Treptele gîndirii sociologice*, *Sociologia germană contemporană*, *Introducere în filologia istoriei*, *Democrație și totalitarism* ș.a.).

ARONEANU, comună în județul Iași. Biserică (1594) avînd fațadele decorate cu ceramică smălțuită, construită de domnul Aron Tiranul.

ARON TIRANUL, domn al Moldovei (1591-1592, 1592-1595). Aliat cu Mihai Viteazul și cu Sigismund Báthory (1594) împotriva turcilor. Mazilit pentru acte de cruzime, readus pe tron, a murit în închisoare. Ctitor al mănăstirii Aroneanu (1594).

ARP, Hans (Jean) (1887-1966), sculptor, pictor și poet francez. Membru fondator al mișcării dada la Zürich. Reliefuri policrome în care suprarealismul se îmbină cu abstracționismul.

ARPAD (?- 907), conducător al triburilor fino-ugrice ale ungurilor, sub conducerea căruia acestea au cucerit Panonia (c. 889-907). Întemeietor al dinastiei arpadiene (c. 889-1301).

ARPAȘUL DE JOS, comună în județul Sibiu. Așezare geto-dacică, fortificată (sec. 1 î.Hr.-2 d.Hr.). Biserică (1794), cu picturi murale interioare (1823). Fosta mănăstire cisterciană (1202), reconstruită în 1250.

ARRABAL, Fernando (n. 1923), scriitor și cineast spaniol. Teatru politic cu personaje absurde și fantastice (*Încoronarea*) sau cu alegorii violente care evocă universul concentraționar (... *au pus cătușe florilor*).

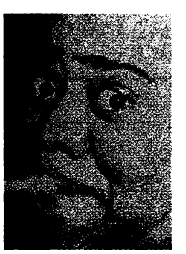

Louis Armstrong

Gheorghe Asachi

ARRAS, oraş în N Franţei (Artois), la nord de Paris; 42,7 mii loc. Centru administrativ, comercial şi industrial (textile, mecanică, alimentară). Marele şi Micul Palat (sec.17), catedrala şi palatul St. Vaast (sec.18). Muzee. Vechi centru de tapiserie (sec. 14-15).

ARRAU, Claudio (1903-1991), pianist chilian. Stabilit în SUA. Unul din cei mai mari interpreţi ai lui Brahms şi Schumann.

ARRHENIUS, Svante August (1859-1927), fizician şi chimist suedez. Autor al teoriei disociaţiei electrolitice (1887); contribuţii în astronomie, biologie, astrofizică. Premiul Nobel pentru chimie (1903).

ARRIAGA, Manuel de (1841-1917), om de stat portughez. Primul preşedinte constituţional al Republicii (1911-1915).

ARROW, Kenneth (n. 1921), economist american. Prof. univ. la Stanford şi Harvard. Studii în teoria echilibrului economic şi teoria creşterii economice (*Selecţia socială şi valorile individuale*). Premiul Nobel (1972) împreună cu Sir J.R.Hicks.

ARSACIZI, dinastie parţă (250 î.Hr.-224 d.Hr.), întemeiată de Arsaces. A cuprins 38 de regi care au domnit în Parţia, stat antic în Orientul Mijlociu. A fost răsturnată de Ardaşir I, întemeietorul dinastiei Sasanizilor.

ARSENAL (Biblioteca Arsenalului), bibliotecă în Paris, constituită la jumătatea sec. 18 şi deschisă publicului în 1797. Cuprinde peste un milion de tipărituri, 15.000 de manuscrise, 124.000 de stampe, 12.000 de titluri de periodice.

ARSENI, Constantin (1912-1994; n. Dolhasca, jud. Suceava), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii în domeniul neurochirurgiei (*Epilepsia în tumorile cerebrale*, *Patologia stărilor de veghe şi de somn* ş.a.). Acad.

ARSONVAL, Jacques Arsène d' (1851-1940), medic şi fizician francez. Prof. univ. la Collège de France. Cercetări asupra muşchilor striaţi. A studiat acţiunea terapeutică a curenţilor de înaltă frecvenţă (*darsonvalizare*). A inventat, împreună cu Marcel Deprez, galvanometrul cu cadru mobil.

ARSURA, comună în judeţul Vaslui. Cetate traco-getică (sec.4-2 î.Hr.), întărită cu valuri de pământ şi cu ziduri de piatră.

ARTACHINO, Constantin (1870-1954; n. Giurgiu), pictor român. Peisagist (*Peisaj de iarnă* ş.a.). Portretist (*I.L. Caragiale*). Autor, împreună cu Şt. Luchian, al decoraţiei interioare a catedralelor din Tulcea şi Alexandria.

Hans Arp, *Tors*

ARTAGNAN, conte d' (*Charles de Batz*; c. 1611-1673), nobil gascon. Căpitan al muschetarilor lui Ludovic XIV, apoi mareşal. Romanul lui Al. Dumas-tatăl, *Cei trei muşchetari*, l-a făcut celebru.

ARTAUD, Antonin (1896-1948), scriitor francez. Poet suprarealist (*Ombilicul limburilor*). Actor şi regizor. A influenţat literatura modernă, mai cu seamă prin viziunea asupra teatrului (*Manifestul teatrului cruzimii*, *Teatrul şi dublul său*). Corespondenţă.

ARTAXERXE, numele a 3 regi persani din dinastia Ahemenizilor (c.700 î.Hr.-330 î.Hr.). — **Artaxerxe I**, suveran (465-425 î.Hr.) al Imperiului Persan. A recunoscut autonomia oraşelor greceşti din Asia Mică. — **Artaxerxe II** (443/436-359 î.Hr), rege ahemenid al perşilor (404-359 î.Hr.). A învins la Cunaxa (401 î.Hr.) pe fratele său, Cirus cel Tînăr, pretendent la tron. — **Artaxerxe III**, rege ahemenid al perşilor (359-338 î.Hr.). Fiu al lui Artaxerxe II. A restabilit autoritatea regală asupra satrapiilor din Asia occidentală şi a recucerit Egiptul.

ARTEMIS (în mitologia greacă), zeiţă a vînătorii. Fiică a Letei şi a lui Zeus, soră geamănă cu Apolo. Zeiţă binefăcătoare, ocrotitoare a cîmpurilor şi a animalelor. Reprezentată ca o fecioară solitară şi sălbatică. Identificată la romani cu *Diana*.

ARTEVELDE, Jacob van v. **Van Artevelde, Jacob**.

ARTHAUD, Florence (n. 1957), navigatoare franceză. Prima femeie care a reuşit, singură, o cursă transoceanică (1990).

ARTHUR (ARTUS) (sec.6), rege legendar al galilor. A condus rezistenţa celţilor împotriva cuceritorilor anglo-saxoni (sfîrşitul sec. 5- începutul sec. 6). Aventurile lui au dat naştere romanelor de Curte din sec. 13, cunoscute sub numele de *Ciclul lui Arthur* sau *Ciclul mesei rotunde*.

ARTHUR, Chester Alan (1830-1886), om de stat american. Vicepreşedinte (1880), apoi preşedinte al Statelor Unite (1881-1885).

ARTIGAS, José Gervasio (1764-1850), om politic şi general uruguayan. Şeful primului guvern naţional (1815). Învins de argentinieni şi brazilieni (1820). Erou naţional al Uruguayului.

ARTOIS, provincie istorică în N Franţei. Oraş pr.: Arras. Grîu şi sfeclă de zahăr; creşterea animalelor. Lupte violente în anii 1914-1917 (Notre-Dame-de-Lorette, Souchez, Vimy etc.). — Comitat în sec. 12, a fost încorporat (1223) domeniului regal de Ludovic VIII. Posesiune habsburgică, alipită Franţei (1482), cedată Casei de Austria (1493), donată de habsburgi Spaniei, revine definitiv Franţei prin tratatul Pirineilor (1659) şi prin cel de la Nimègue (1678).

ARŢIMOVICI, Lev Andreevici (1909-1973), fizician rus. A inventat aparatul care permite crearea plasmei la energie înaltă şi studierea fuziunii termonucleare (*tokamak*).

ARŢIZ (ARCIZ), oraş în Ucraina (regiunea Odesa), situat la confluenţa rîurilor Cogîlnic şi Ceaga, centrul ad-tiv al raionului cu acelaşi nume; 18 mii loc. Întreprinderi ale ind. uşoare şi alimentare (materiale de construcţie, transporturi auto, produse lactate, panificaţie; combinat agricol ş.a.). Staţie de cale ferată. Nod de comunicaţii. Fostă colonie germană, întemeiată în 1822.

ARUBA, teritoriu în America Centrală insulară (Antilele Olandeze, în Arhipelagul Antilelor Mici); 193 km^2; 67 mii loc. Centrul adtiv: *Oranjestad*. Culte: catolicism, protestantism. Relief accidentat, cu altitudini mici. Climă subecuatorială. Vegetaţie luxuriantă. Prelucrarea petrolului (din import). Turism dezvoltat (400.000 turişti/an). Activitatea legislativă este exercitată de un guvernator, numit de regina Olandei.

ARUNACHAL PRADESH, stat în N-E Indiei; 83,6 mii km^2; 858,3 mii loc. Capitala: *Itanagar*. Expl. de cărbune, petrol, lemn.

ASACHI, Alexandru (1828-1875), grafician român. Fiu al lui Gh. Asachi. A ilustrat nuvelele istorice ale tatălui său.

ASACHI, Dimitrie (1820-1868), matematician român. Fiu al lui Gh. Asachi. Autor al primei lucrări originale româneşti de matematică şi al celui dintîi tratat românesc de topografie.

ASACHI, Ermiona (1821-1900; n. Viena), traducătoare română. Fiica lui Gh. Asachi. S-a stabilit în Franţa şi s-a căsătorit cu Edgar Quinet. Cronici muzicale, memorialistică, corespondenţă (cu V.Hugo, Jules Michelet ş.a.). Face prima traducere în româneşte din S.Pellico. Traduceri din scriitori francezi minori.

ASACHI, Gheorghe (1788-1869; n. Herţa, azi în Ucraina), ctitor de cultură, scriitor. Este întemeietorul învăţămîntului superior în limba naţională (în 1813 înfiinţează pe lîngă Şcoala Domnească o clasă pentru pregătirea, în limba română, a inginerilor hotarnici; în 1820 ajută pe Veniamin Costache la reorganizarea Seminarului de la Socola; în 1828 deschide la Trei Ierarhi Şcoala Normală în limba română; în 1832 înfiinţează un Colegiu pe lîngă Gimnaziul Vasilian, iar în 1834, primul institut de educare a fetelor, în Moldova; în 1835 se inaugurează Academia Mihăileană, organizată şi sprijinită de Asachi; în 1836 se deschid cursurile Conservatorului Filarmonic, pentru consolidarea teatrului naţional). A pus bazele presei în limba română: editează "Albina românească" (1829, cu suplimente literare şi culturale), "Gazeta de Moldavia" (1850-1858), "Patria" (1858-1859), magazine ştiinţifice şi literare, almanahuri ("Almanah de învăţătură şi petrecere", 1847-1869). Pregăteşte prima reprezentaţie teatrală în limba română, care a avut loc la 27 dec. 1816, cu *Mirtil şi Hloe*, de Florian, după S. Gessner. Versuri, de factură romantică, ce ilustrează toate speciile genului liric: sonete, ode (*La Italia*), meditaţii, elegii, balade (*Dochia şi Traian*), legende (*Sirena lacului*), fabule (*Momiţa la bal mascat*). Nuvele (*Rucsanda doamna*, *Petru Rareş*, *Bogdan Voievod*, *Mihai Vitezul* ş.a.). Prelucrări (*Mirtil şi Hloe*, după Florian; *Lapeirus*, *Pedagogul*, după Kotzebue ş.a.). Traduceri din Voltaire (*Alzira* şi *Saul*), Goldoni (*Camarierul di doi stăpîni*), Racine, T.Tasso, V.Hugo, Boileau, Marţial, Mickiewicz, Schiller, Lamartine, Dante ş.a.

ASAFIEV, Boris Vladimirovici (cunoscut şi sub pseudonimul *Igor Glebov*) (1884-1949), muzicolog, compozitor şi pedagog rus. Prof. univ. la Conservatorul din Moscova şi la Sankt Petersburg. Lucrări teoretice (*Forma muzicală ca proces*). Opere (*Furtuna*), balete (*Fîntîna din Baccisarai*, *Prizonierul din Caucaz*), muzică de cameră, muzică simfonică.

ASAHIKAWA, oraş în Japonia (Hokkaidō); 359 mii loc. Nod de comunicaţii. Ind. textilă, chimică şi alimentară.

ASAHI SHIMBUN, cotidian japonez de mare tiraj. Înfiinţat în 1879. Apare la Tokio, Osaka şi în alte cîteva oraşe.

ASAMA YAMA, vulcan activ în centrul insulei Honshū (Japonia). Alt.: 2542 m. Erupţia din 1783 a provocat o mare catastrofă. Ultima erupţie a fost în 1958.

ASAN I, ţar (1191-1196) al Imperiului Vlaho-Bulgar. Întemeietor, alături de Petru, fratele său, al celui de-al doilea ţarat bulgar şi al dinastiei Asăneştilor.

ASANGA (sec.4 î.Hr.), filozof budist. Conform filozofiei lui Asanga, nu există lumea înconjurătoare, ci doar eul, gîndirea, care creează iluzia realităţii exterioare.

ASANSOL, oraş în N-E Indiei (Bengalul de Vest); 764 mii. loc. Metalurgia aluminiului. Nod de comunicaţii.

ASĂNEŞTI, dinastie ce a condus, între 1186 şi 1256, Imperiul Vlaho-Bulgar. Mai importanţi: — **Petru** (1185-1187, 1196-1197); — **Asan I** (1191-1196); — **Ioniţă Caloian** (1197-1207); — **Borilă** (1207-1218); — **Ioan Asan II** (1218-1241); — **Căliman Asan** (1241-1246).

ASCENSION, teritoriu în Atlanticul de Sud (la 1131 km N-V de insula Sf. Elena); 88 km^2; 1100 loc. Centrul ad-tiv: *Georgetown*. Culte: protestantism, catolicism. Relief muntos, de origine vulcanică, cu altitudini joase (859 m). Lipsesc resursele naturale şi industriale. Plantaţii de palmieri de cocos şi bananieri. Legumicultură. Bovine. — Descoperit (1501) de portughezul João da Nova Gallago; "botezat", în ziua de Înălţare, 1503, de Alfonso Albuquerque. Garnizoană britanică instalată în 1815 (pentru că pe insula Sf. Elena se afla împăratul Napoleon I). Teritoriu condus de un administrator numit de guvernatorul britanic din Sf. Elena.

ASCHAFFENBURG, oraş în Germania (Bavaria), port pe Main; 145 mii loc. Centru industrial. Castel (sec. 17). Bazilică gotică.

ASCLEPIADE din Bitinia (124-40 î.Hr.), medic grec. Adversar al doctrinei lui Hipocrat. Stabilit la Roma, a fondat o şcoală medicală renumită (*şcoala metodică*).

ASCLEPIOS (în mitologia greacă), zeu al medicinei. Fiu al lui Apolo şi al muritoarei Coronis. Atributele sale erau toiagul şi şarpele. Sanctuarul lui Asclepios din Epidaur era loc de pelerinaj. Identificat la romani cu *Esculap*.

ASCOLI, Graziadio Isaia (1829-1907), filolog italian. Prof. univ. la Milano. Unul dintre precursorii cercetării dialectelor limbii române. Studii comparate ale limbilor romanice (*Studii orientale şi lingvistice*, *Italia dialectală* ş.a.).

ASCOLI PICENO, oraş în Italia (Marche); 52,3 mii loc. Monumente din epoca romană şi din Renaştere. Catedrală (sec. 12).

ASEAN (engl. **Association of South-East Asian Nations**; **Asociaţia Naţiunilor din Asia de Sud-Est**), organizaţie internaţională guvernamentală, fondată în 1967, cu sediul la Jakarta; creată în scopul cooperării economice şi culturale în regiune. State membre: Brunei, Filipine, Indonezia, Malaysia, Singapore, Thailanda şi Vietnam.

ASGEIRSSON, Ásgeir (1894-1972), om politic islandez. Prim-ministru (1932-1934). Guvernator al Fondului Monetar Internaţional (1946-1952). Preşedinte al Republicii (1952-1968).

ASHIKAGA, familie nobiliară japoneză, care a dat între 1338 şi 1573 15 shoguni din a doua dinastie, întemeiată de Takauji (1305-1358).

ASHIKAGA, oraş în Japonia (Honshū); 167 mii loc. Ind. mătăsii. Centru comercial. Muzeu de porţelanuri.

ASHTON, Sir Frederik (1906-1988), dansator şi coregraf britanic. Coregraf şi apoi director la Royal Ballet. Compoziţii în care îmbină rigoarea tehnică şi lirismul. A impus stilul clasic în baletul britanic contemporan (*Variaţiuni simfonice*, *Cenuşăreasa*, *Romeo şi Julieta*).

ASIA, continent al Pămîntului (cel mai mare); 44 mil. km^2; 3,6 miliarde loc. Situată aproape în întregime în emisfera nordică, Asia este cuprinsă între Oceanul Arctic (la N), Oceanul Pacific (la E), Oceanul Indian (la S) şi Marea Roşie, Marea Mediterană, Marea Neagră, munţii Caucaz, Marea Caspică şi munţii Ural (la V). Relief variat: lanţuri muntoase, podişuri şi cîmpii de dimensiuni foarte mari şi cu altitudine medie ridicată (960 m). Importante masive muntoase (Ural, Caucaz, Himalaya, Altai, Tian-Shan), care închid între ele podişuri (Anatolia, Tibet, Deccan).

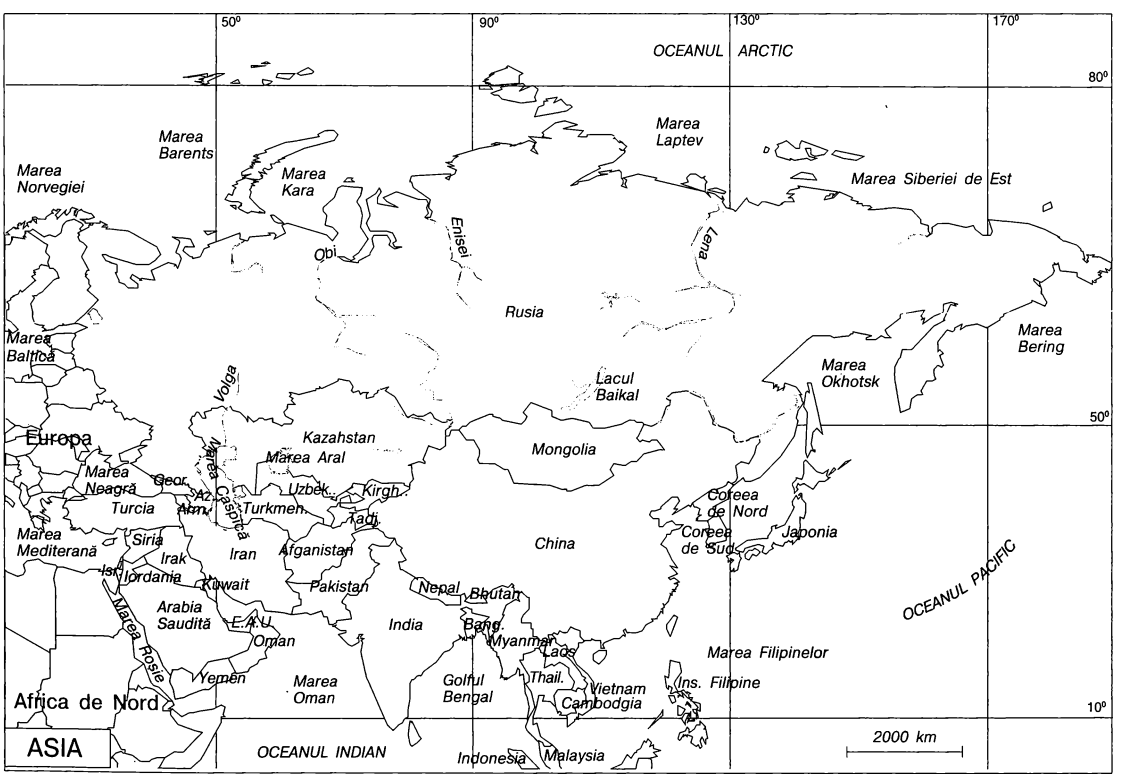

În Asia Centrală se întinde marea cîmpie a Siberiei Occidentale. Insulele Asiei Orientale (Arhipelagul Malaez, Indonezia, Filipine, Japonia), de origine vulcanică, formează "centura de foc" a Pacificului. Climă variată (continentală, tropicală, musonică). Temperaturile cele mai coborîte (-70°C) s-au înregistrat în N-E Siberiei, iar cele mai ridicate depăşesc 50°C. Precipitaţii abundente la S de munţii Himalaya şi în Asia de S-E. Precipitaţii reduse în pustiurile tropicale din peninsula Arabia, India, podişul Iran. Reţea hidrografică bogată: fluvii (Obi, Enisei, Yangtze, Amur, Gange, Ind, Tigru ş.a.), lacuri (Aral, Baikal-cel mai adînc din lume). Zăcăminte de cărbuni (Siberia şi E Chinei), petrol (Orientul Apropiat şi Mijlociu, Indonezia), gaze naturale (Asia Centrală), minereu de fier (Siberia, N-E Chinei, India, Filipine, Turcia), aur (Siberia, India, Birmania, Sri Lanka), mangan (Caucaz, India, E Chinei), plumb, zinc, wolfram, antimoniu, crom (Turcia), cositor (Malaysia, Indonezia), bauxită (Indonezia). Convieţuiesc trei rase umane cu religii diferite (budism, hinduism, iudaism, creştinism, islamism ş.a.).

ASIA CENTRALĂ, regiune în interiorul Asiei; c. 6 mil. km^2. Se întinde de la Marea Caspică pînă la China, înglobînd statele Kazahstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Kirghizstan, Tadjikistan. Relief muntos (munţii Tian-Shan, Altaiul Mongol, Hangal şi Hentei) şi de podiş (podişul Tibet). Climă continentală excesivă. Gheţari. Reţeaua hidrografică este bine reprezentată: fluviile Huanghe, Yangtze, Mekong, Brahmaputra, Ind, Amur şi numeroase lacuri. Vegetaţie de semideşert înalt.

ASIA MICĂ, peninsulă a Asiei Occidentale cuprinsă între Marea Neagră, Marea Marmara, Marea Egee şi Marea Mediterană, despărţită de Europa prin strîmtorile Bosfor şi Dardanele; c.506 mii km^2. Corespunde unei părţi din Turcia asiatică (Anatolia). În Antichitate cunoscută ca *Asia Minor*.

ASIMOV, Isaac (1920-1992), scriitor american de origine rusă. Profesor de biochimie. Literatură de anticipaţie (trilogia *Fundaţia*, *Sfîrşitul universului* ş.a.). Lucrări de popularizare a ştiinţei (*Noul ghid al ştiinţei*).

ASIRIA, stat antic în N-E Mesopotamiei, pe cursul mijlociu al fluviului Tigru. Întemeiat la sfîrşitul milen. 3 î.Hr. Istoria sa este legată de cea a oraşului Assur, cea mai veche capitală a imperiului, mai tîrziu capitale fiind Ninive şi Babilon. Mare putere politică în sec. 14-11 î.Hr., în timpul primului imperiu. După o perioadă de declin, dominaţia statului se întinde pînă la Mediterana, în timpul celui de-al doilea imperiu (sec. 9-7 î.Hr.). Asurbanipal unifică Orientul de la Nil la Golful Persic. Asiria se prăbuşeşte în 605 î.Hr. Maxima înflorire a artei asiriene (arhitectură de mari proporţii) este în sec. 13-7 î.Hr.

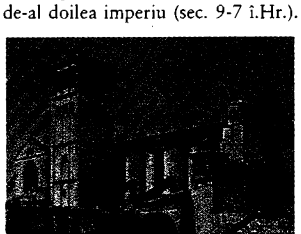

Assisi, *Bazilica Sf. Francisco d'Assisi*

ASLAN, Ana (1897-1988; n. Brăila), medic român. Prof. univ. la Timişoara. Unul dintre pionierii gerontologiei mondiale. A descoperit acţiunea regeneratoare a procainei. A elaborat medicamentele Gerovital H_3 şi Aslavital. Membră a numeroase organisme ştiinţifice mondiale. Acad.

ASMARA (ASMERA), capitala statului Eritreea; 374 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru universitar. Economie distrusă de îndelungile conflicte armate. Colonie a Italiei (1890). Din 1941 pînă în 1952 sub administraţie britanică. Anexată de Etiopia în 1962. Capitală a noului stat independent din 1993.

ASNAM v. **Ech-Cheliff**.

ASO SAN, vulcan în Japonia (insula Kyūshū); alt.: 1592 m. Unul dintre cei mai mari şi mai activi vulcani de pe glob. Parc naţional.

ASOCIAŢIA EUROPEANĂ A LIBERULUI SCHIMB v. **AELS**.

ASOCIAŢIA INTERNAŢIONALĂ DE STUDII SUD-EST EUROPENE (AISSEE), organism ştiinţific neguvernamental, creat în 1963, cu sediul la Bucureşti. Promovează studiile sud-est europene, editînd şi un buletin.

ASOCIAŢIA INTERNAŢIONALĂ PENTRU DEZVOLTARE v. **AID**.

ASOCIAŢIA NAŢIUNILOR DIN ASIA DE SUD-EST v. **ASEAN**.

ASOCIAŢIA OAMENILOR DE ŞTIINŢĂ DIN ROMÂNIA (AOS), organism constituit în 1956, la Bucureşti. Contribuie la dezvoltarea colaborării naţionale şi internaţionale în domeniul ştiinţelor. Afiliată la Federaţia Mondială a Oamenilor de Ştiinţă.

ASOCIAŢIUNEA TRANSILVANĂ PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ŞI CULTURA POPORULUI ROMÂN v. **Astra**.

AŞOKA, suveran indian (c. 273-235 î.Hr.), al treilea din dinastia Maurya. Personalitate unică în istoria antichităţii orientale. A consolidat imperiul, unificînd aproape întreaga Indie. A introdus budismul ca religie de stat. Edicte. Rol în răspîndirea budismului în Asia Centrală şi în Asia de Sud-Est. Domnia lui Aşoka se caracterizează şi prin înflorirea artelor (arhitectură grandioasă - stupe). După moartea sa, imperiul se destramă.

ASPARUH (ISPERIH), han al bulgarilor (c. 644-c. 700). Sub conducerea lui, bulgarii din zona Mării de Azov au migrat spre gurile Dunării, cucerind Moesia. A întemeiat primul ţarat bulgar (681).

ASPASIA din Milet (sec.5 î.Hr.), femeie celebră din Grecia antică, renumită prin frumuseţe şi inteligenţă. Stabilită la Atena. Prietenă şi interlocutoare a filozofilor, artiştilor şi scriitorilor din cercul lui Pericle, soţul ei.

ASPROPOTAMOS, fluviu în Grecia; 220 km. Izvorăşte din Munţii Pindului şi se varsă în golful Patras (Marea Ionică). Cunoscut şi sub numele *Akhelóos*.

ASSAD, Hafez al ~ (n. 1928), om politic sirian. Membru al Partidului Baas. Prim-ministru (1970-1971). Preşedinte al Republicii Arabe Siriene (din 1971).

ASSAKY, George (1855-1899; n. Iaşi), medic român. Precursor al neurochirurgiei moderne. Cercetări asupra suturii nervilor periferici. Membru corespondent al Acad. Rom.

ASSAM, stat în E Indiei; 78,4 mii km^2; 22 mil. loc. Capitala: *Dispur*. Zonă drenată de fluviul Brahmaputra, avînd cele mai bogate precipitaţii din lume. Expl. forestiere şi de petrol. Plantaţii de ceai. Cunoscut în Antichitate sub denumirea *Kamarupa*. Independent în timpul dinastiei Ahomilor (1228-1816), intră sub stăpînire britanică din 1826 pînă în 1947. Importantă zonă a Aliaţilor în timpul celui de-al doilea război mondial.

ASSAN, Bazil George (1860-1918; n. Bucureşti), călător şi explorator român. Primul român care a explorat zona Oceanului Arctic (1896) şi care a făcut o călătorie în jurul lumii (1898).

ASSER, Tobias Michael Carel (1838-1913), jurist olandez. Prof. univ. la Amsterdam. A reprezentat Olanda la Conferinţa pentru pace de la Haga (1899). Lucrări în domeniul dreptului internaţional (*Elemente de drept internaţional privat sau conflictul legilor*). Premiul Nobel pentru pace (1911), împreună cu A. Fried.

ASSISI, oraş în centrul Italiei (Umbria), în apropiere de Perugia; 24 mii loc. Centru religios şi turistic. Aici a trăit Sf. Francisco d'Assisi. Mănăstire cu fresce pictate de Giotto.

ASSOCIATED PRESS (AP), agenţie de presă din SUA, una dintre cele mai mari din lume. Înfiinţată în 1848; sediul central - la New York.

ASSUAN (ar. **ASWAN**), oraş în Egipt, pe Nil, în aval de cataracte; 220 mii loc. Cariere de granit exploatate de pe vremea faraonilor. Importanţă economică datorită celor două baraje (mai important, Sadd al-Ali, care formează lacul de acumulare Nasser). Cunoscut încă din milen. 1 î.Hr. (numit *Suwana* de vechii egipteni, *Syene* de greci). În apropiere se află templul lui Isis (sec. 4 î.Hr.); mănăstire coptă (sec. 6).

ASSUR, oraş antic în Mesopotamia, pe malul drept al Tigrului. Întemeiat în milen. 3 î.Hr., purta numele unui zeu suprem al panteonului asirian. Cea mai veche capitală a statului asirian, apoi centru religios. Vestigii: temple, palate, zigurate. Azi, *al-Charqat* (Irak).

ASSURBANIPAL, suveran asirian (668-626 î.Hr.). A cucerit Egiptul şi Elamul. Imperiul Asirian a atins apogeul puterii în timpul domniei sale: se întindea de la gurile Nilului pînă la Golful Persic. Fondatorul şi organizatorul marii biblioteci din Ninive (peste 20 mii de tăbliţe cu texte asiro-babiloniene). Protector al artelor.

ASTAIRE, Fred (*Frederick E. Austerlitz*; 1899-1987), dansator, coregraf, cîntăreţ şi actor american. A jucat strălucitor în numeroase comedii muzicale (*Divorţul vesel*, *Swing, Tata - picioare lungi*). Cuplu celebru cu Ginger Rogers. Premiul Oscar (1949).

ASTALOŞ, George (n. 1933, Bucureşti), poet, dramaturg, eseist şi prozator român. Lirică subtextual politică, într-un limbaj exploatînd valenţele argoului. Teoretician al

"Teatrului intruziunii". Piese-parabole bazate pe o estetică a paradoxului. Stabilit în 1971 la Paris, conduce revista plurilingvă "Nouvelle Europe". Scrie deopotrivă în română şi franceză. Opere: (poezie) *Şodron, La lingua del canarino;* (piese) *Vin soldaţii şi alte piese;* (eseuri) *Le Théâtre et son Double.*

ASTANA, capitala Republicii Kazahstan din iunie 1998, situată pe rîul Işim; 277 mii loc. Centru industrial. S-a numit *Akmola* şi *Ţelinograd.*

ASTARTE (în mitologia feniciană), zeiţă, soţia lui Baal. La toate popoarele semitice era zeiţa fecundităţii, a procreaţiei şi a iubirii. Reprezentată cu coarne, simbolul fertilităţii. Identificată de babilonieni cu *Iştar* şi de greci cu *Afrodita.*

ASTI, oraş în N Italiei (Piemont); 72 mii loc. Ind. mătăsii. Centru viticol. Monumente arhitectonice (sec. 9-15).

ASTON, Francis William (1877-1945), fizician englez. A perfecţionat spectrograful de masă (1919) şi a pus în evidenţă constituţia izotopică a unor elemente. A descoperit izotopii de neon. Premiul Nobel pentru chimie (1922).

ASTRA (Asociaţiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român), instituţie culturală, care ia fiinţă la Sibiu (1861) şi îşi desfăşoară activitatea pînă în 1950. Important rol cultural şi politic în lupta de eliberare naţională a românilor transilvăneni şi în pregătirea unirii din 1918. A avut "despărţăminte" în Transilvania, Banat, Crişana, Maramureş, Bucovina, Basarabia şi Dobrogea. S-a preocupat de răspîndirea culturii, organizînd prelegeri populare, conferinţe multiliterare sau de istorie naţională, reuniuni, expoziţii, editînd reviste ("Transilvania", "Ţara noastră", "Foaia poporului") şi colecţiile "Biblioteca populară", "Biblioteca tineretului", "Biblioteca profesiunilor industriale". A înfiinţat un muzeu etnografic şi o editură. Sub auspiciile ei, a apărut *Enciclopedia română*, 3 vol., coordonată de Corneliu Diaconovici. Primul preşedinte a fost episcopul Andrei Şaguna. Au urmat T.Cipariu, G.Bariţiu, V.Goldiş ş.a.

ASTRA, revistă politică-socială-culturală judeţeană. Din 1966 apare lunar, la Braşov, cu întreruperi pînă în 1989. Serie nouă din 1990.

ASTRAHAN, oraş în S Federaţiei Ruse, port în delta Volgăi; 512 mii loc. Centru industrial. Renumit pentru icrele negre şi comerţul cu piei de astrahan. Aeroport. Kremlin (sec. 16), catedrală (sec.18). Muzee. Menţionat în sec. 13. Capitală a hanatelor tătare (1460). În sec. 16, cucerit de ruşi, care îl transformă într-o fortăreaţă.

ASTURIA (sp. **ASTURIAS**), regiune autonomă în N Spaniei, la golful Biscaya; 10,9 mii km^2; 1 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Oviedo.* Zonă minieră (cărbune, fier). Ind. metalurgică şi chimică. Cereale; creşterea animalelor. Cucerită de arabi; vizigoţii întemeiază un regat (sec. 8-9), cu capitala la Oviedo, reorganizat apoi de Alfons III. Din sec. 14 aparţine Coroanei Castiliei. Statut de autonomie regională din 1981.

ASTURIAS, Miguel Ángel (1899-1974), scriitor şi diplomat guatemalez. Stabilit la Paris (1923). Reînvie în scrierile sale miturile civilizaţiei maya (*Legende din Guatemala*). Cunoscut mai ales prin romanele inspirate din realităţile ţării sale (*Domnul preşedinte, Oameni de porumb, Papa Verde*).Traduceri din literatura română. Premiul Nobel pentru literatură (1967).

ASUNCIÓN, capitala statului Paraguay, port pe fluviul Paraguay; 729 mii loc. Aeroport internaţional. Centru politic, financiar, industrial şi cultural. Universităţi. Muzee. Întemeiat în 1537 de conchistadorul Juan de Ayolas.

ASVAGHOSA (c.80-c.150), poet, dramaturg, filozof şi muzician indian. Epopeile epico-lirice *Viaţa lui Buddha*, *Nanda cel frumos* sînt unele dintre cele mai vechi creaţii ale literaturii sanscrite. Considerat părintele dramei sanscrite.

ASYŪT, oraş în centrul Egiptului; 291,3 mii loc. Industrii (ceramică, fildeş). Baraj hidroenergetic. Întemeiat înainte de 2160 î.Hr. Cunoscut de greci sub numele *Lycopolis.*

AŞANTI (ASHANTI), stat din sec. 18-19, situat pe teritoriul actual al statului Ghana. Important pentru comerţul cu sclavi (sec. 18). Ocupat de englezi şi anexat coloniei Coasta de Aur (1901).

AŞHABAD, capitala Turkmenistanului; 407 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (textile), comercial şi cultural. Studiouri cinematografice. Academie de ştiinţe. Universitate. Muzee. Întemeiat în 1881. S-a numit *Poltoraţk.*

ATACAMA, deşert în N statului Chile, la 3200 m altitudine; 1000 km lungime. Zăcăminte de salpetru, aur, argint, borax, cupru.

ATACAMA, fosă în Oceanul Pacific, în lungul coastei chiliene. Ad. max.: 8050 m. Lungime: 1500 km.

ATAHUALPA (c.1500-1533), ultimul conducător al incaşilor. Capturat de spanioli. Cu toate că s-a plătit răscumpărarea cerută pentru eliberarea lui (200 de plăci de aur de pe acoperişul templului de la Cuzco), a fost executat din ordinul lui Francisco Pizarro.

ATANARIC (ATHANARIC), rege vizigot (367-381). A luptat împotriva romanilor. Atestat şi în nordul Dunării. I se atribuie Cloşca cu puii de aur, tezaur descoperit la Pietroasele.

ATANASIE (Sfîntul) (c. 296-373), episcop de Alexandria. Hirotonisit episcop în 328. Adversar al arianismului. Opere cu caracter istoric, dogmatic şi exegetic (*Viaţa Sfîntului Anton*). Canonizat.

ATANASIE, Anghel (c. 1665-1713; n. Ciugud, jud. Alba), mitropolit ortodox de Alba-Iulia. A acceptat unirea cu Biserica Romano-Catolică, devenind primul ierarh unit al Transilvaniei (1701-1713).

ATANASIU, Gheorghe (1893-1972; n. Iaşi), fizician şi geofizician român. Prof. univ. la Bucureşti, Cluj, Cernăuţi. Deschizător de drumuri în fotoelectricitate, optică şi geofizică. Studii despre radioactivitatea surselor de apă din România şi magnetismul terestru. A întocmit hărţi magnetice. Acad.

ATANASIU, Ion (1892-1949; n. Iaşi), geolog român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Unul dintre primii seismologi români. Studii despre depozitele cretacice, zăcămintele de petrol şi de gaze din România. Membru corespondent al Acad. Rom.

ATANASIU, Niky (1907-1967; n. Bucureşti), actor român de teatru şi film. Interpret de prestigiu al Teatrului Naţional din Bucureşti. Roluri în piesele lui Caragiale şi în filme (*Telegrame*, *Bădăranii*).

ATANASIU, Vasile (1886-1964; n. Tîrgovişte), general român. A participat la bătălia de la Mărăşeşti (1917). Comandantul Armatei I române pe frontul de vest, în al doilea război mondial.

ATATÜRK, Kemal (Mustafa Kemal; 1881-1938), general şi om politic turc. A condus războiul de eliberare naţională (1919-1922), în urma căruia s-au recunoscut frontierele Turciei. Primul preşedinte al Republicii Turcia (1923-1938); fondatorul statului modern turc.

ATBARA, rîu în Etiopia şi Sudan; 1120 km. Afluent al Nilului. Se mai numeşte *Bahr-el-Asuat.*

ATEAS, rege scit al unor triburi aşezate în Dobrogea; învins (339 î.Hr.) de Filip II, regele Macedoniei.

ATENA (ATHENA) (în mitologia greacă), zeiţă a înţelepciunii şi a războiului, protectoare a artelor, ştiinţei şi meşteşugurilor; patroana oraşului Atena. Emblema ei era bufniţa, simbol al înţelepciunii. Cel mai vestit templu era Parthenonul, unde exista statuia zeiţei, operă a lui Fidias (sec. 5 î.Hr.). Identificată la romani cu *Minerva.* Numită şi *Pallas Athena* sau *Pallas.*

ATENA (gr. **ATHINAI**), capitala Greciei; situată în Peninsula Atica; 772 mii loc. (3,07 mil. loc. în conurbaţie). Centru economic, politic, comercial, financiar şi cultural. Industrii (textile, confecţii, pielărit, metalurgie), iar în Pireu, rafinării de petrol, şantiere navale. Academie de ştiinţe. Universitate. Institute de arheologie. Muzee. Monumente antice (Acropole cu Parthenonul, Erehteionul, Propileele; teatrul lui Dionysos, din sec. 6-4 î.Hr.; templul lui Hefaistos, din sec. 5 î.Hr.; porticul lui Attales II, din sec. 2 î.Hr.; Agora). Bazilici bizantine (sec. 11-12). Turism. — Aşezare din milen. 3 î.Hr., purtînd numele zeiţei protectoare. Cea mai strălucită cetate din Grecia antică, centru cultural şi artistic al lumii antice. Maximă înflorire în epoca lui Pericle (sec. 5 î.Hr.). Important centru al culturii elenistice în timpul Imperiului Roman. Declinul metropolei începe în timpul Imperiului Bizantin. Cucerită de cruciaţi (1204) şi de turci (1456). Independentă în urma războiului cu turcii (1821-1832), devine din 1834 capitala Greciei moderne.

Ion Atanasiu

Kemal Atatürk

ATENEU, revistă social-culturală. Apare din 1964, lunar, la Bacău. După 1990, serie nouă.

ATENEUL ROMÂN, edificiu cultural în Bucureşti. Construit între 1886 şi 1888, după planurile arhitectului Albert Galleron, la iniţiativa lui Const. Esarcu, V.A. Urechia, Nicolae Kretzulescu ş.a. Clădirii iniţiale i s-au adăugat două aripi, spaţii de expoziţii şi sala mică de concerte. Sala mare de concerte este decorată cu o frescă aparţinînd pictorului Costin Petrescu. Aici a fost sediul societăţii culturale "Atheneul Român", fondată în 1865, cu o bogată activitate culturală (conferinţe, concerte, expoziţii), care a editat (1866-1869, 1894-1895) şi o revistă cu acelaşi nume. Azi, sediul Filarmonicii "George Enescu". În grădina din faţă se află statuia în bronz a lui Mihai Eminescu, operă a sculptorului Gh. Anghel.

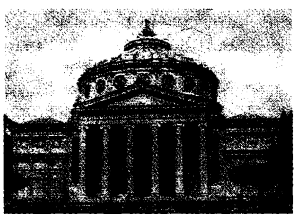

Ateneul Român

ATHABASKA, fluviu în Canada; 1231 km. Izvorăşte din Munţii Stîncoşi şi se varsă în lacul omonim. Navigabil parţial, în funcţie de anotimp.

ATHABASKA, lac în V Canadei; 8,08 mii km^2. Ad. max.: 60 m. Pescuit. Navigabil. Descoperit în 1771 de Samuel Hearne.

ATHANASIU, Ioan (1868-1926; n. Sascut, jud. Bacău), fiziolog şi medic veterinar român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuie la întemeierea fiziologiei moderne româneşti. Cercetări de electromiografie. Lucrări: *Fiziologie specială*, *Energia nervoasă motoare* ş.a. Membru corespondent al Acad. Rom.

ATHANASIU, Jean (1885-1938; n. Bucureşti), bariton român. Unul dintre fondatorii Operei Române din Bucureşti. Remarcabil interpret în *Rigoletto*, *Tosca* ş.a.

ATHANASIU, Sava (1861-1946; n. Rugineşti, jud. Vrancea), geolog român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Considerat întemeietorul şcolii româneşti de stratigrafie. Lucrări despre fauna de mamifere şi nevertebrate din România. Membru de onoare al Acad. Rom.

ATHARVA-VEDA v. **Vede**.

ATHENAIOS (sec. 2-3), scriitor şi retor grec. Lucrarea *Banchetul sofiştilor* include citate din 1500 de scrieri pierdute, fiind un bogat izvor documentar.

ATHOS, masiv muntos în N-E Greciei (Peninsula Calcidică); alt. max.: 2033 m. Numit şi Sfîntul Munte. Împreună cu împrejurimile, formează o republică monastică.

ATHOS, republică monastică (din 1927), în N-E Greciei; 336 km^2; 3 mii loc. (călugări); reşedinţa: *Karyai*. Climă mediteraneană. Numeroase mănăstiri ortodoxe (Marea Lavră, Vatopedi ş.a., sec.10-13), împodobite cu fresce, mozaicuri, sculpturi în lemn, manuscrise rare. Înzestrate şi de domnii români. Importanţă religioasă şi turistică. Regim de departament ad-tiv autonom în cadrul Greciei şi sub jurisdicţia patriarhului Constantinopolului.

ATICA (gr. **ATTIKI**), peninsulă în S-E Greciei mijlocii, despărţită prin istmul Corint de peninsula Pelopones. Din antichitate, principalul centru a fost oraşul Atena.

ATLANTA, oraş în SUA, capitala statului Georgia; 394 mii loc. (3,3 mil. loc. în conurbaţie). Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centru comercial, financiar şi industrial. Sediul concernului Pepsi Cola. Universităţi. Muzee. Grădină zoologică. Parc naţional în apropiere. Întemeiat în 1837. Locul Jocurilor Olimpice din 1996.

Atlanta, SUA

ATLANTIC (Oceanul ~), ocean mărginit la V de America de Nord şi America de Sud, la E de Europa şi Africa, la N de Oceanul Arctic şi la S de Antarctida. Al doilea ca mărime, după Oceanul Pacific; 106,6 mil. km^2. Ad. medie: 3600 m; ad. max.: 9218 m (în fosa Puerto Rico). Golfuri largi (Mexic, Hudson ş.a.); mări învecinate (Baltică, Nordului, Caraibilor, Mediterană ş.a.). Insule şi arhipelaguri, unele de origine vulcanică (Sf. Elena, Azore, Canare). Importantă cale de navigaţie. Bogate zone de pescuit, zăcăminte petroliere. Explorat de vikingi şi de portughezi. Cristofor Columb a stabilit primele căi de navigaţie spre America. — **Bătălia din ~**, ansamblu de operaţii militare, în special submarine, purtate în Oceanul Atlantic în timpul celui de-al doilea război mondial (1941-1944). — **Carta Atlanticului**, declaraţie semnată (1941) de preşedintele SUA, F.D. Roosevelt, şi de prim-ministrul britanic, W.Churchill, privind scopurile războiului şi organizarea postbelică a lumii. — **Zidul Atlanticului**, fortificaţii ridicate de germani (1941-1944) în lungul coastelor atlantice europene pentru preîntîmpinarea unei debarcări a Aliaţilor.

ATLANTIDA, insulă legendară, dispărută sub apă. Situată ipotetic de scriitorii antici în Oceanul Atlantic, la V de Gibraltar. S-ar fi scufundat în urma unui cutremur de pămînt.

ATLAS (în mitologia greacă), titan pedepsit de Zeus să sprijine pe umerii săi bolta cerească. Tatăl Hesperidelor, care păzeau merele de aur.

ATLAS (El ~), sistem muntos în N Africii (Maroc, Algeria, Tunisia), de la Oceanul Atlantic la Marea Mediterană, cu o lungime de c. 2000 km. Alt. max.: 4165 m (vîrful Toubkal, în S-V Marocului). Este format din două lanţuri paralele: lanţul care mărgineşte ţărmul Mediteranei, compus, de la V la E, din *Atlasul Înalt*, *Atlasul Mijlociu* (în Maroc), *Atlasul Mic* (*Tell*) (din E Marocului pînă în Algeria şi Tunisia) şi lanţul interior care mărgineşte Sahara, format din *Antiatlasul* şi *Atlasul Saharian*. Zăcăminte de cărbune, mangan, cupru, zinc, fosfaţi. Vegetaţie diversă în funcţie de climă. Zonă locuită de berberi. Turism.

ATREU (în mitologia greacă), rege al cetăţii Micene, tatăl lui Agamemnon şi al lui Menelau. A întemeiat neamul Atrizilor, vinovat de numeroase crime.

ATTALIATES, Mihail (sec.11), cronicar bizantin. Autor al unei lucrări care consemnează evenimente din anii 1034-1079. Se referă şi la ţările române.

ATTAR, Farid ad-Din (c. 1119 - c. 1190 sau 1220), poet persan. Scrieri alegorice (*Limba păsărilor*) şi mistice (*Cartea tainelor*), influenţate de sufism. Culegerea în proză *Biografiile sfinţilor* este şi o sursă documentară.

ATTERBOM, Per Daniel Amadeus (1790-1855), scriitor suedez. Reprezentant al romantismului. Feerii poetice (*Pasărea albastră*, *Insula fericirii*). Eseuri critice (*Vizionari şi poeţi suedezi*).

ATTILA (c. 395-453), conducător al hunilor (434-452). După înlăturarea fratelui său Bleda, devine unicul stăpînitor al Imperiului Hun, care atinge acum apogeul. Incursiuni de pradă în Imperiul Roman de Răsărit şi în Galia. Învins în bătălia de pe Campus Mauriacus (Cîmpiile Catalaunice) (451) de către romani şi aliaţii lor (vizigoţi, franci, burgunzi ş.a.). Invadează şi Italia de Nord (452). Imperiul Hun se destramă după moartea sa.

ATTIS, zeu frigian al vegetaţiei, considerat soţul Cibelei. Cultul său orgiastic a pătruns în lumea elenistică, apoi şi la Roma.

ATWOOD, George (1746-1807), fizician englez. A inventat, pentru studiul legilor dinamicii, un dispozitiv (*maşina lui Atwood*).

AŢEL, comună în judeţul Sibiu. Biserică (sec.14-15). Aici s-au descoperit vase de aramă şi un tezaur daco-roman. Menţionată documentar în 1253.

AUBER, Daniel François Esprit (1782-1871), compozitor francez. Director al Conservatorului din Paris. Autor de opere istorice (*Muta din Portici*) şi comice (*Fra Diavolo*, *Manon Lescaut*), muzică de cameră, concerte, care se remarcă printr-o orchestrare ingenioasă.

AUBIGNAC, François Hédelin, abate d' (1604-1676), critic dramatic francez. În lucrarea *Practica teatrului* (1657) a fixat regula celor trei unităţi, principiu fundamental al clasicismului.

AUBIGNÉ, Théodore Agrippa d' (1552-1630), scriitor francez. Erudit, adept al calvinismului (poemul satiric *Tragicele*). Poeziile sale sînt primele manifestări ale baroculuiliterar (*Primăvara*). Autor al lucrării *Istoria universală de la 1550 pînă la 1601*.

AUBUSSON, localitate în centrul Franţei (Marche); 5,5 mii loc. Celebre manufacturi de tapiserii (din sec. 16). Şcoală naţională de arte decorative. Muzeu de tapiserii.

AUCKLAND, oraş în Noua Zeelandă (Insula de Nord); 910 mii loc. Port la Oceanul Pacific. Cel mai mare oraş al ţării. Aeroport internaţional. Industrii (textilă, prelucrarea metalelor). Şantiere navale. Universitate. Mu-

zeu al artei maori. Întemeiat în 1840 pe locul unei aşezări maori, a fost, pînă în 1865, capitala ţării.

AUDEN, Wystan Hugh (1907-1973), scriitor american de origine engleză. Lirică cu tendinţe mistice (*Scutul lui Ahile*) şi existenţialiste (*Vîrsta neliniştii*). A influenţat dezvoltarea ulterioară a poeziei anglo-saxone. Drame (*Ascensiunea lui F.6*). Proză. Eseistică. Numeroase premii literare.

AUDIBERTI, Jacques (1899-1965), scriitor francez. Poeme (*Imperiul şi capcana*); romane poetice (*Abraxas*); piese de teatru (*Efectul Glapion*) în care se înfruntă binele şi răul.

AUERBACH, Erich (1892-1957), filolog şi estetician american de origine germană. Reprezentant al criticii literare stilistice. Opera sa principală, *Mimesis*, este un studiu de literatură comparată (de la Dante la Zola).

AUGÉ, Claude (1854-1924), editor şi lexicograf francez. Creatorul *Dicţionarului complet ilustrat* (1889), care în 1905 a devenit *Micul Larousse ilustrat*.

AUGER, Pierre Victor (n.1899), fizician francez. Contribuţii în spectroscopie. A descoperit efectul care îi poartă numele (1925). Rol în înfiinţarea Centrului European de Cercetări Spaţiale.

AUGIAS (în mitologia greacă), rege legendar al Elidei, ale cărui grajduri, neîngrijite de 30 de ani, au fost curăţate de Hercule, care a făcut să treacă pe aici apele rîului Alfios.

AUGSBURG, oraş în S Germaniei (Bavaria); 264,7 mii loc. Centru industrial (mecanică, textile). Vestigii romane. Catedrală (sec. 11-15). Primărie (1615). Palatul în stil baroc Schaezler. Muzee. Întemeiat de romani în 15 î.Hr.; municipiu (sec. 2). Centru al luteranismului (sec. 16). Aici a fost prezentată (1530) în faţa dietei imperiale *Confesiunea de la Augsburg*, profesiune de credinţă a luteranismului, alcătuită de Philipp Melanchton. În 1688 s-a constituit *Liga de la Augsburg* (Olanda, împăratul german, Spania, Suedia, majoritatea principilor germani şi Anglia, din 1689) împotriva Franţei (sub Ludovic XIV), războiul declanşat durînd pînă în 1697.

AUGUST (Caius Iulius Caesar Octavianus Augustus) (63 î.Hr.-14 d.Hr.), primul împărat roman (27 î.Hr.-14 d.Hr.). Nepot şi fiu adoptiv al lui Cezar. După asasinarea acestuia, a format cu Marc Antoniu şi Lepidus al doilea triumvirat (43 î.Hr.). A concentrat în mîinile sale toată puterea după bătălia de la Actium (31 î.Hr.). Primeşte numele Augustus (27 î.Hr.). A extins graniţele imperiului şi a reorganizat administraţia. A instituit principatul. După o perioadă zdruncinată de războaie, inaugurează o lungă perioadă de pace (Pax Romana). A promovat ştiinţele şi artele.

AUGUST, electori de Saxa şi regi ai Poloniei. Mai importanţi: — **August II** (1670-1733), elector (1694-1733) şi rege (1697-1706, 1709-1733). — **August III** (1696-1763), elector şi rege (1733-1763). Fiu al lui August II. În timpul domniei lui s-a accentuat instabilitatea în Polonia.

AUGUST (23 August 1944), ziua declanşării loviturii de stat în România. Retrasă din alianţa cu Germania, România continuă lupta alături de coaliţia Naţiunilor Unite pînă la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial (9 mai 1945). Sărbătoarea naţională a statului român (1948-1989).

AUGUSTA, oraş în E SUA (Georgia); 446 mii loc. Industria bumbacului. Staţiune turistică de iarnă. Întemeiat în 1735.

AUGUSTA, oraş în N-E SUA, capitala statului Maine; 55,3 mii loc. Prelucrarea lemnului. Turism. Întemeiat în 1628.

AUGUSTIN (Sfîntul) (Aurelius Augustinus) (354-430), teolog şi filozof creştin. Episcop de Hippona (Africa de Nord). Părinte al Bisericii apusene. Atras la început de neoplatonism, studiază apoi sistemul dogmelor creştine şi omiletica sub îndrumarea Sf.Ambrozie. Prin scrierile sale (*Cetatea lui Dumnezeu*, *Confesiuni*, *Despre graţia divină*) a exercitat o influenţă capitală asupra teologiei occidentale. Numeroase predici. Canonizat de Biserica Romano-Catolică.

AUJESZKI Aladár (1869-1933), microbiolog maghiar. A descoperit virusul pseudoturbării animalelor domestice.

AULIDA, port în Grecia antică, în Beoţia, unde s-a reunit flota grecilor înainte de a pleca spre Troia şi unde Agamemnon şi-a sacrificat fiica, Ifigenia. Azi, *Vathy*.

AUNG SAN (1915-1947), om politic birman. Conduce mişcarea de eliberare de sub dominaţia britanică. Prim-ministru (1946-1947). Asasinat. Erou naţional al Birmaniei.

AUNG SAN SUU KYI (n. 1945), om politic birman. Fiica lui Aung San. Militează pentru restabilirea valorilor democratice în ţară. Arestată la domiciliu (1989-1995). Premiul Nobel pentru pace (1991).

AUNIS, provincie istorică în V Franţei, la golful Biscaya. Oraş pr.: La Rochelle. Disputată de ducii de Aquitania şi de Plantageneţi. Ultimul punct de rezistenţă al protestanţilor, învinşi de cardinalul Richelieu în 1628.

AURANGABAD, oraş în India (Mahărăshtra); 592 mii loc. Industrii (mătase). Universitate. Edificii mogule. Mausoleu. În apropiere, grote budiste (sec. 6), asemănătoare cu cele de la Ajanta.

AURANGZEB (c. 1618-1707), padişah al Indiei (1658-1707), al şaselea şi ultimul din dinastia Marilor Moguli. Imperiul Mogul, ajuns la apogeul expansiunii teritoriale, s-a destrămat după moartea lui.

AURELIAN (Lucius Domitius Aurelianus) (214-275), împărat roman (270-275). A reunificat imperiul, recucerind Palmira şi Galia. A dispus retragerea armatei şi administraţiei din Dacia. Reforme administrative şi religioase prin care a întărit autoritatea imperială. A fortificat Roma cu zidul care îi poartă numele.

AURELIAN, Petre S. (1833-1909; n. Slatina), agronom, economist şi om politic român. Liberal. Prof. univ. la Bucureşti. Ministru şi prim-ministru (1896-1897). Autor al teoriei complexului economiei naţionale. Adept al protecţionismului economic (*Cum se poate fonda industria în România*, *Industria română faţă cu libertatea comerţului de importaţiune*). Acad.

AURIC, Georges (1899-1983), compozitor francez. Membru al *Grupului celor şase*. Balete (*Fedra*), muzică de film (*Moulin Rouge*, *Legenda îndrăgostiţilor*, *Notre-Dame*).

AURIGNAC, localitate în S Franţei (Haute Garonne). Resturi arheologice şi faunistice caracteristice paleoliticului superior.

AUROBINDO, Sri (1872-1950), filozof indian. Unul dintre marii maeştri spirituali ai Indiei contemporane (*Viaţa divină*, *Yoga*).

AUSCHWITZ, lagăr nazist construit în apropiere de oraşul polonez Oswiecim. Aici au fost exterminaţi c. 2 mil. de victime, evrei şi polonezi. Azi, muzeu.

AUSONIUS, Decimus Magnus (c.310-c.395), poet latin, originar din Galia. Versificator desăvîrşit (epigrame, poeme, pasteluri, idile, scrisori), excelează în poezia descriptivă (*Mosella*).

AUSTEN, Jane (1775-1817), romancieră engleză. Evocă, cu fineţe analitică, universul micii burghezii provinciale (*Mîndrie şi prejudecată*).

AUSTERLITZ, localitate în Cehia (Moravia), unde Napoleon I a obţinut (2 dec. 1805) o mare victorie asupra armatelor ruse şi austriece, conduse de împăraţii Alexandru I şi Francisc II (cunoscută şi ca "bătălia celor trei împăraţi"). Azi, *Slavkov*.

AUSTIN, oraş în S SUA, pe fluviul Colorado, capitala statului Texas; 465,6 mii loc. (781,5 mii loc. cu suburbiile). Centru comercial şi financiar. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Industrii (prelucrarea petrolului). Mare centru universitar. Biblioteca "L.B. Johnson" cu peste 30 mil. de documente din administraţia Johnson. Oraşul poartă numele lui Stephen Fuller Austin (1793-1836), cel care a întemeiat primele aşezări americane în Texasul Mexican.

AUSTRALIA, insulă situată în emisfera australă, mărginită de Oceanul Indian (la V) şi de Oceanul Pacific (la E). Împreună cu Oceania formează cel mai mic continent al Pămîntului. Cîteodată considerată ea însăşi insulă-continent.

AUSTRALIA (Uniunea Australiană), stat compus din 6 state federale şi 2 teritorii. Suprafaţa: 7,68 mil. km^2. Populaţia: 18,45 mil. loc. Limba oficială: engleza. Capitala: *Canberra*. Culte: creştinism, islamism. Moneda: 1 australian dollar = 100 cents. Cuprinde insula omonimă, insula Tasmania şi alte insule mici. Oraşe pr.: Sydney, Melbourne, Brisbane, Perth, Adelaide. Relief de cîmpii întinse (în centrul ţării) şi de podiş (alt.: 300-500 m). Cîmpii litorale înguste. Munţii sînt grupaţi în Cordiliera Australiană (alt. max.: 2228 m, vîrful Kosciuszko). Climă tropicală. Vegetaţie şi faună unice în lume. Expl. de bauxită (locul 1 pe glob), minereuri de fier, huilă, nichel, plumb, zinc. Industrie prelucrătoare diversificată. Instrumente de măsură,

Petre S. Aurelian

August

motoare electrice, maşini agricole, material rulant, automobile, nave, explozibili. Creşterea animalelor (ovine - locul 1 pe glob, bovine, porcine, cabaline). Culturi de grîu, trestie de zahăr, bumbac; pomicultură; viticultură. Turism. — Locuită de triburi de vînători şi pescari. Descoperită şi explorată de portughezi şi olandezi (sec.17) şi de James Cook, care o proclamă posesiune britanică (1770). Cele 6 colonii formează în 1901 Commonwealth of Australia, avînd statut de dominion britanic. Monarhie constituţională. Şeful statului este suveranul Marii Britanii, reprezentat de un guvernator general.

AUSTRALIA DE SUD (engl. **SOUTH AUSTRALIA**), stat în S Australiei; 984 mii km^2; 1,46 mil. loc. Capitala: *Adelaide*. Agricultură. Viticultură. Creşterea animalelor.

AUSTRALIA DE VEST (engl. **WESTERN AUSTRALIA**), stat în V Australiei; 2,53 mil. km^2; 1,66 mil. loc. Capitala: *Perth*. Expl. de cărbuni, minereuri de fier, uraniu şi auroargentifere. Agricultură. Creşterea animalelor.

AUSTRIA (**Republica ~**), stat federal în Europa Centrală. Suprafaţa: 83,8 mii km^2. Populaţia: 8,2 mil. loc. Limba oficială: germana. Capitala: *Viena*. Culte: catolicism, protestantism ş.a. Moneda: 1 schilling=100 groschen. Format din 9 landuri. Oraşe pr.: Graz, Linz, Salzburg, Innsbruck. Ţară muntoasă (alt. medie: 1000 m), străbătută de Alpii Orientali (alt. max.: 3797 m, vîrful Grossglockner). Climă temperat-continentală. Dunărea străbate ţara (c. 300 km). Lacuri glaciare. Păduri întinse. Zone ocrotite. Expl. de magneziu, sare. Industrie de înaltă productivitate (siderurgie, constructoare de maşini, chimică; instrumente muzicale, industria artizanală). Culturi de grîu, secară, orz, cartofi, sfeclă de zahăr. Creşterea intensivă a animalelor (bovine, porcine). Turism. — Locuită de iliri şi celţi. Provincie romană (sec. 1 î.Hr.-5 d.Hr.). La sfîrşitul sec. 8, locuită de triburi germanice, Austria a devenit în 1156 ducat în cadrul Imperiului Romano-German. Stăpînită de Habsburgi (sfîrşitul sec. 13), care, obţinînd în sec. 16-18 Coroana imperială, au implicat ţara aproape în toate războaiele europene. Imperiul Habsburgic şi-a extins puterea asupra Cehiei, Sileziei, Ungariei, Transilvaniei şi a altor teritorii. În 1867 s-a creat Austro-Ungaria, monarhie dualistă cu tendinţe expansioniste în Balcani. Austro-Ungaria a participat la primul război mondial alături de Germania. În 1918 Imperiul Austro-Ungar s-a destrămat şi Austria a fost proclamată republică. Ocupată (Anschluss) şi transformată, în 1938, în provincie a Germaniei naziste, sub numele de Ostmark. Eliberată în 1945, este proclamată cea de-a 2-a republică. Republică parlamentară.

AUSTRIA INFERIOARĂ (germ. **NIEDER-ÖSTERREICH**), land în Austria, 19,2 mii km^2; 1,41 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Sankt Pölten*. Expl. de petrol şi gaze naturale. Viticultură; creşterea animalelor.

AUSTRIA SUPERIOARĂ (germ. **OBER-ÖSTERREICH**), land în Austria, 12 mii km^2; 1,34 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Linz*. Regiune de coline. Expl. de cărbune brun, gaze naturale şi bauxită. Legumicultură; creşterea animalelor.

AUSTRO-UNGARIA, monarhie dualistă (1867-1918), creată în urma înţelegerii dintre Austria şi Ungaria. A fost guvernată de Habsburgi. După înfrîngerea suferită în primul război mondial, s-a destrămat şi s-au format statele naţionale Austria, Ungaria şi Cehoslovacia, iar alte teritorii anexate de fostul Imperiu s-au unit cu Polonia, Italia, Iugoslavia şi România.

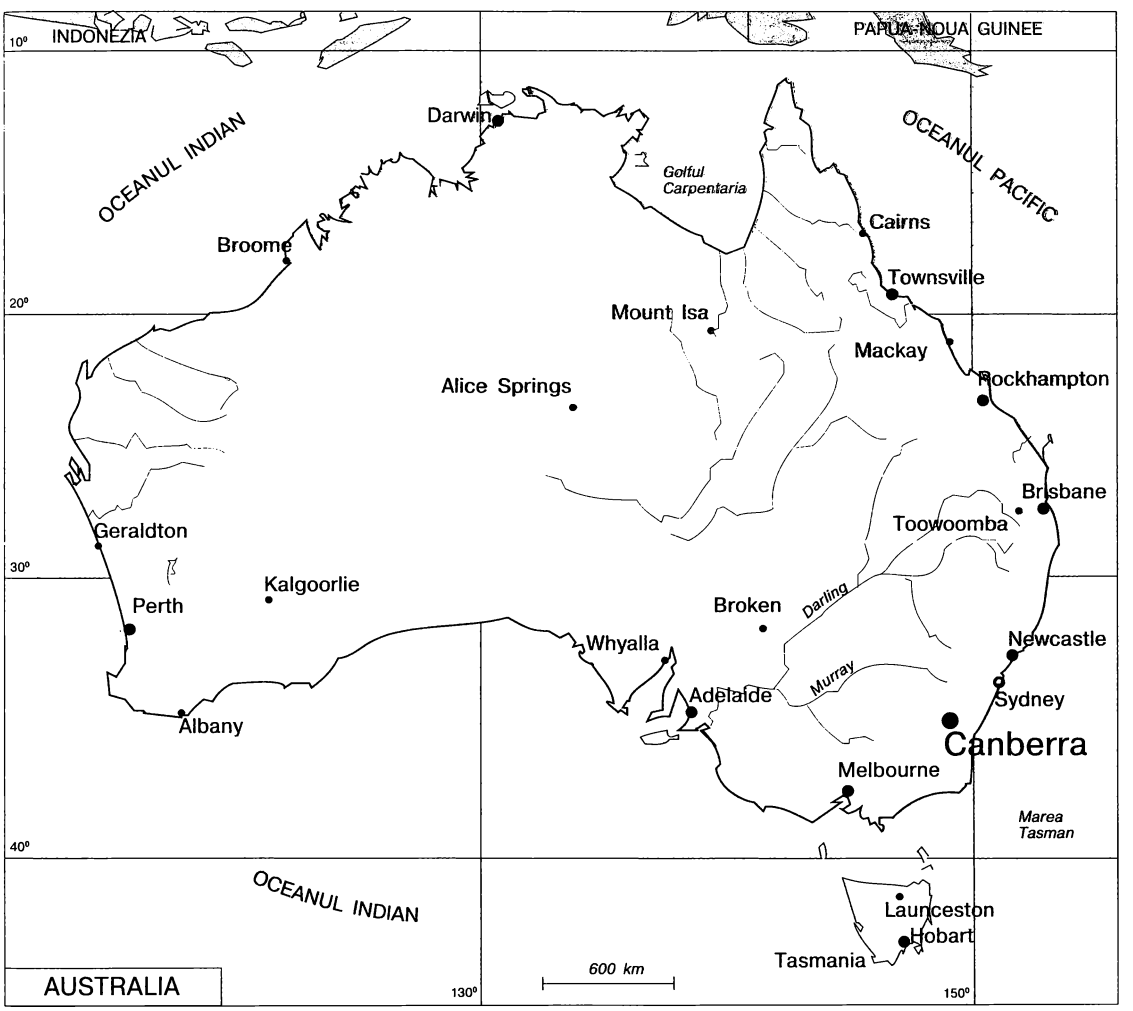

AUTUN, oraş în E Franţei (Burgundia); 19,4 mii loc. Industrii. Colegiu militar. Monumente galo-romane (teatru, templul lui Ianus) şi medievale (catedrala Saint Lazare, în stil romanic burgund, sec. 12). Muzee.

AUVERGNE, provincie istorică în partea central-sudică a Franţei. Oraş pr.: Clermont-Ferrand. Turism, izvoare minerale (Vichy). Locuită de celţi, devine provincie romană (sec. 1 î.Hr.); cucerită de vizigoţi; a devenit în 778 dependentă de Regatul Aquitaniei. Ducat (1360), alipit Coroanei în 1527. Perioadă de mari frămîntări în timpul Reformei.

AUZOUT, Adrien (1622-1691), astronom şi matematician francez. A perfecţionat luneta astronomică.

AVALOKITEŚVARA (AVALOKITA), divinitate tibetană budistă, considerată una dintre ipostazele fiinţei ajunse la desăvîrşirea supremă. Încarnarea milei. Variante: *Kwanyin* în China, *Kwannon* în Japonia.

AVEBURY, localitate în S Marii Britanii (Anglia). Monument preistoric (c. 2000 î.Hr.) destinat ritualurilor, sub formă de sanctuar străjuit de megaliţi înalţi de 4 m. Asemănător cu cel de la Stonehenge.

AVEMPACE (nume latinizat al lui *Abu Bakr Muhammed ibn Bādja*; ?-1138), filozof, medic şi matematician arab din Spania (Saragosa). Autor al unui sistem raţionalist, făcînd din Dumnezeu inteligenţa supremă (*Regimul solitarului*). Comentarii ale operei lui Aristotel.

AVENZOAR (nume latinizat al lui *Abu Marwân ibn-Zuhr*; c. 1073-1162), medic şi filozof arab din Spania. Practician celebru. Dascăl şi prieten al lui Averroes. Autor al lucrării *Cartea dietei.*

AVĂRESCU, Alexandru (1859-1938; n. Ismail, azi în Ucraina), mareşal şi om politic român. A urcat treptele ierarhiei militare pînă la mareşal (1930). Comandant al Şcolii Superioare de Război (1894-1895). Ministru de Război (1907-1909), şef al Marelui Stat-Major (1911-1913); s-a remarcat la comanda Armatei 2 (1916-1918), în luptele de la Mărăşti şi Oituz. Strateg strălucit. Prim-ministru (ian.-mart. 1918, 1920-1921, 1926-1927). Consilier regal (1938). A înfiinţat (1918) şi a condus Liga Poporului (din 1920, Partidul Poporului). Lucrări de specialitate: *Tactica*, *Călăuza ofiţerului*. Memorialistică (*Notiţe zilnice de război. 1916-1918*). Membru de onoare al Acad. Rom.

AVERNO, lac în Italia (Campania); ad.: 36 m. Datorită vaporilor de sulf, vechii romani credeau că este intrarea în Infern.

AVERROES (nume latinizat al lui *Abu al-Walīd Mohammed ibn-Ruchd*; 1126-1198), medic şi filozof arab din Spania. Continuator al filozofiei lui Aristotel. Scrie *Comentarii* la opera lui Aristotel (punct de referinţă în domeniu) şi la *Republica* lui Platon. Tratate de filozofie şi de jurisprudenţă, de teologie, în care expune idei îndrăzneţe, pentru care a fost blamat de biserică. Părintele averroismului.

AVESTA, cartea sacră a vechilor perşi. Conţine ritualuri, imnuri, rugăciuni (unele atribuite lui Zoroastru). După tradiţie, ar fi fost distrusă de Alexandru cel Mare; abia în sec. 3-4 se realizează recodificarea integrală. Cunoscută şi sub denumirea improprie *Zend-Avesta.*

AVICENNA (nume latinizat al lui *Abu Ali ibn-Sinā*; c. 980-1037), filozof, medic şi cărturar arab. Reprezentant de seamă al culturii islamice medievale. În filozofie, combină aristotelismul cu neoplatonismul şi încearcă să reconcilieze credinţele greceşti cu cele islamice. Urmînd vechile tradiţii, a scris o enciclopedie a medicinei (*Qānun*), folosită în Europa pînă în sec. 17. Foarte citită a fost şi opera *Poem despre medicină.*

AVIGNON, oraş în S Franţei (Venaissin), situat pe fluviul Ron; 89,4 mii loc. Industrii. Turism. Festival anual de teatru. Palatul papilor (sec. 14). Podul Saint-Bénezet (sec. 12). Muzee. Posesiune şi reşedinţă a papilor între 1309 şi 1376, cu o întrerupere între 1367 şi 1370. Revine Franţei, prin vot, în 1790.

ÁVILA, oraş în Spania (Castilia-Léon), la N-V de Madrid, pe rîul Adaja; 45,9 mii loc. Industrie textilă. Turism. Clădiri medievale (sec. 12). Catedrală în stil renascentist (sec. 13). Celebru pentru zidul de apărare (88 turnuri şi 9 porţi), construit de Alfons VI (sec. 11), şi pentru mănăstirea unde s-a născut (1515) Sf. Teresa de Ávila.

AVOGADRO, Amedeo di Quaregna, conte (1776-1856), fizician italian. Considerat întemeietorul chimiei fizice. A emis (1811) legea care îi poartă numele: volume egale din gaze diferite, aflate la aceeaşi presiune şi temperatură, conţin acelaşi număr de molecule. A introdus noţiunea de *moleculă.*

AVRAAM, patriarh biblic. Considerat strămoş al israeliţilor prin fiul său Isaac (din căsătoria cu Sara) şi părinte al musulmanilor prin Ismail (născut de sclava Agar).

AVRAM, Andrei (n. 1930, Turda), lingvist român. Contribuţii în fonetică, fonologie şi etimologie (*Cercetări asupra sonorităţii în limba română*, *Contribuţii la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte româneşti*, *Nazalitatea şi rotacismul în limba română*, *Contribuţii etimologice*). Membru al unor societăţi ştiinţifice de specialitate de peste hotare.

AVRAM, Constantin (1911-1987; n. Iteşti, jud. Bacău), inginer constructor român. Prof. univ. la Timişoara. Contribuţii în domeniul calculului structurilor de beton şi al construcţiei elementelor prefabricate. Considerat creatorul şcolii de cercetare în domeniul betonului (*Betonul armat în România*, *Noi tipuri de betoane speciale*). Membru corespondent al Acad. Rom.

AVRAM, Mioara (n. 1932, Tulcea), lingvistă română. Soţia lui Andrei Avram. Specialistă de mare reputaţie în gramatică (*Gramatica pentru toţi*), ortografie, lexicologie. Colaborări la lucrări colective (*Gramatica limbii române*, *Crestomaţie romanică*).

AVRAMESCU, Aurel (1903-1985; n. Radna, jud. Arad), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în electromagnetism, construcţia aparatelor electrice, automatică, informatică documentară (*Introducere în do-*

cumentarea ştiinţifică, Efectul pelicular tranzitoriu). Acad.

AVRAM IANCU, comună în judeţul Alba. Casa memorială "Avram Iancu".

AVRIG, oraş în judeţul Sibiu; 15,6 mii loc. Industrii. Staţiune climaterică. Muzeu etnografic. Ruinele unei cetăţi (1200). Palatul Brukenthal (sec. 18). Biserica evanghelică (1265-1270), biserica ortodoxă Duminica Floriilor (1755) cu picturi murale interioare, unde este înmormîntat Gh. Lazăr. Casa memorială "Gh. Lazăr". Arestat documentar în 1364. Din 1733, cu toponimul actual.

AXA, alianţă (1936) între Germania şi Italia. În timpul celui de-al doilea război mondial au aderat la alianţă şi alte ţări (Japonia, România, Bulgaria, Ungaria).

AXELROD, Julius (n. 1912), biochimist american. Cercetări privind noradrenalina în terminaţiile nervoase. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1970), împreună cu B.Katz şi U. von Euler.

AXENTE SEVER, Ioan (1821-1906; n. Frîna, azi Axente Sever, jud. Sibiu), om politic român. Prof. la Blaj şi la Bucureşti. Participant la Revoluţia de la 1848-1849 din Transilvania. Militează pentru drepturile românilor din Transilvania, participă la diverse mişcări culturale ale acestora.

AXENTE SEVER, comună în judeţul Sibiu. Biserică fortificată (sec. 14-15).

AXINTE URICARIUL (a doua jumătate a sec. 17 - prima jumătate a sec. 18), cronicar român. A redactat o cronică oficială despre a doua domnie a lui Nicolae Mavrocordat în Moldova (1711-1716). Copist. A transcris letopiseţele lui Grigore Ureche, Miron Costin şi Nicolae Costin.

AXIOPOLIS, cetate romană, apoi romano-bizantină în Dobrogea. Important centru militar la Dunăre; reşedinţă episcopală (sec. 6). Azi, *Cernavodă*.

AXUM v. **Aksum**.

AYERS ROCK, monolit uriaş în Australia centrală; 2 km lungime; 1,5 km lăţime; alt.: 867 m. Conglomerat multicolor, de formă ovală. Peşteri cu picturi aborigene. Turism. Descoperit în 1872 de exploratorul Ernest Giles.

AYODHYA, vechi oraş în N Indiei (Uttar Pradesh); 30,5 mii loc. Unul dintre cele şapte locuri sfinte ale hinduismului. Locul legendar al naşterii lui Rama din *Ramayana*.

AZAÑA Y DÍAZ, Manuel (1880-1940), om politic spaniol. Prim-ministru (1931-1933) şi preşedinte al Republicii (1936-1939). După venirea lui Franco, pleacă în exil.

AZARIE (sec. 16), călugăr şi cronicar român, ultimul reprezentant al istoriografiei româneşti în limba slavonă. Din porunca lui Petru Şchiopul a scris cronica Moldovei, care cuprinde perioada 1552-1574, continuînd cronica lui Macarie.

AZBINE v. **Aïr**.

AZERBAIDJAN, regiune istorică în Asia. Azi, partea de nord este Republica Azerbaidjan, iar cealaltă parte formează provinciile Azerbaidjan de Est şi de Vest, care aparţin Iranului. Ele sînt despărţite de lacul Urmia. Alături de populaţia azeră există minoritatea kurdă.

AZERBAIDJAN (Republica ~), stat în S-V Asiei (Transcaucazia). Suprafaţa: 86,6 mii km². Populaţia: 7,7 mil. loc. Limba oficială: azeră. Capitala: *Baku*. Culte: islamism, creştinism. Moneda: 1 manat. Împărţit în 74 raioane; cuprinde şi Republica Autonomă Nahicevan şi Regiunea Autonomă Nagorno-Karabah. Oraşe pr.: Gandja, Sumgait. Relief variat, cu munţi (Munţii Caucaz) dispuşi în partea nordică şi sudică, iar în partea centrală şi răsăriteană, cîmpii. Climă mediteraneană în regiunile joase şi temperată în restul ţării. Principalul curs de apă este Kura, parţial navigabil. Expl. petrolului şi a gazelor naturale. Mari rafinării. Ind. energetică, siderurgică, constructoare de maşini; ind. textilă şi alimentară. Se cultivă cereale, plante tehnice, tutun, ceai; viticultură. Creşterea ovinelor şi a caprinelor. Pescuit. — Unul dintre statele antice ale Mediei, trecut apoi sub stăpînirea Imperiului Persan, Imperiului Sasanid şi a Califatului Arab. În sec. 16-17 este viu disputat de Imperiul Otoman şi Persia. După 1805 începe expansiunea rusă în această regiune. După prăbuşirea ţarismului, Azerbaidjan face parte, alături de Armenia şi Georgia, din Republica Federativă Socialistă Transcaucaziană (1922), care devine parte constitutivă a URSS. După dizolvarea acestei republici federative, RSS Azerbaidjan devine (1936) una dintre cele 11 republici unionale ale URSS. În 1988 izbucnesc demonstraţii împotriva conducerii locale a Partidului Comunist. În 1991 ţara îşi proclamă independenţa de stat şi aderă la CSI. Republică prezidenţială.

AZI, revistă de literatură, critică şi artă, apărută la Bucureşti sub conducerea lui Zaharia Stancu (1932-1938, 1939-1940). Au colaborat: E.Jebeleanu, V.Voiculescu, Anton Holban, Panait Istrati, Vladimir Streinu ş.a.

AZNAR, López José Maria (n. 1953), om politic spaniol. Preşedinte al Partidului Popular (din 1989), şef al guvernului provinciei Castilia-Léon (1987-1989). Prim-ministru al Regatului Spaniei (din 1996).

AZNAVOUR, Charles (*Shahnur Varenagh Aznavourian*; n. 1924), cîntăreţ, actor şi compozitor francez de origine armeană. Interpret de şansonete. Remarcat la începutul carierei de Edith Piaf. Filme (*Nu trageţi în pianist*, *Diavolul şi cele zece porunci*, *Un taxi pentru Tobruk*). Autobiografie.

AZORE (port. **AÇORES**), arhipelag portughez în E Oceanului Atlantic, format din 9 insule mari şi din altele mici de origine vulcanică; 2,24 mii km²; 241,8 mii loc. Oraş pr.: Ponta Delgada. Viticultură, plantaţii de ceai, ananas, trestie de zahăr. Pescuit. Turism. Baze aeriene. Insulele au fost descoperite de portughezi (sec. 15).

AZORÍN (pseudonim al lui *José Martínez Ruiz*; 1873-1967), scriitor spaniol. Romane cu elemente autobiografice (*Antonio Azorín*); piese de teatru de factură suprarealistă; impresii de călătorie (*Madrid*, *Paris*); eseuri (*Suflet castilian*); studii literare (*Clasici şi moderni*).

AZOV (Marea ~), mare în E Europei, legată prin strîmtoarea Kerci de Marea Neagră; 39 mii km². Ad. medie: 9 m; ad. max.: 14 m. Iarna îngheaţă. Pescuit. Porturi pr.: Taganrog (Rusia), Mariupol şi Kerci (Ucraina).

AZUELA, Mariano (1873-1952), scriitor mexican. Romane de analiză psihologică, în care reconstituie atmosfera revoluţiei mexicane (*Cei din vale*, *Tribulaţiile unei familii onorabile*) şi romane experimentale (*Nenorocirea*).

AZUGA, oraş în judeţul Prahova; 6,5 mii loc. Industrii (bere). Păstrăvărie. Staţiune climaterică. Turism. Fondat în 1830. Pînă în 1881 s-a numit *Întreprahove*.

Mioara Avram

Charles Aznavour

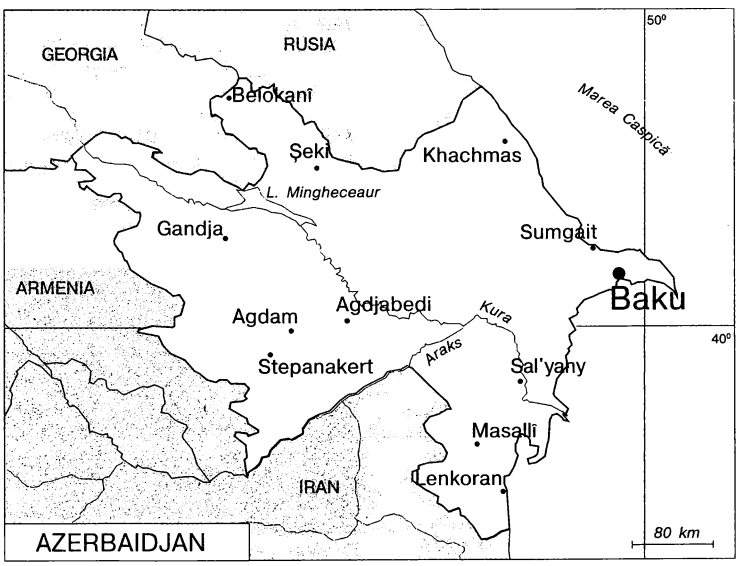

B

BAADE, Walter (1893-1960), astronom american de origine germană. Studii de astrofizică. A descoperit asteroizii Hidalgo (1920), Ganimede (1924) şi Icar (1949) şi existenţa a două tipuri de populaţii stelare (1943). A revizuit scala distanţelor dintre galaxii.

BAAL (în mitologiile semite), divinitate a naturii fecunde, cu alte numeroase atribute. În *Biblie*, numele desemnează pe toţi zeii falşi, duşmanii lui Yahve.

BAALBEK (BA'ALBEK), oraş în Liban, în munţii Antiliban; 18 mii loc. Staţiune climaterică. Oraş fenician, numit de greci *Heliopolis*. Colonie romană din timpul lui August. Ruinele templelor lui Iupiter Heliopolitanus şi Bachus.

BABA, Corneliu (1906-1997; n. Craiova), pictor român. Elev al lui N.Tonitza. Portrete de o expresivitate gravă, cu personaje uneori simbolice (*Ţăran*), adesea cu o adîncă înţelegere a vieţii interioare (*M.Sadoveanu, T.Arghezi*); autoportrete. Compoziţii sobre, cu profunde rezonanţe meditative (*Odihnă pe cîmp, Ţăranii*, ciclurile de *Arlechini* şi *Regele nebun*), peisaje din Veneţia, într-o cromatică esenţială, dominată de brun, cu un desen viguros. Acad.

BABADAG, liman fluvio-marin la N-E de podişul omonim şi la V de lacul Razim: 24,7 km^2. Ad. max.: 3,5 m. Pescuit.

BABADAG, oraş în judeţul Tulcea, pe malul limanului cu acelaşi nume: 10,8 mii loc. Expl. de calcare şi gresii; industrii. Geamie şi monumentul funerar al lui Sari Saltîc (sec. 15), geamia lui Ali-Gazi Paşa (sec. 17); casa Panaghie (sec. 19), azi muzeu de artă orientală. Atestat din sec. 13.

BABADAG (Podişul Babadagului), podiş în Dobrogea de Nord, între rîurile Taiţa (la N) şi Slava (la S). Alt. medie: 250 m; alt. max.: 402 m.

BABA NOVAC (c.1530-1601), căpitan al lui Mihai Viteazul. S-a remarcat în luptele cu turcii, în campania din Transilvania (Şelimbăr, 1599) şi din Moldova (1600). Jupuit şi ars de viu la Cluj de nobilii maghiari. Personaj semilegendar în folclorul sîrb şi românesc.

BABBAGE, Charles (1792-1871), matematician englez. A conceput prima maşină de calcul programată şi a inventat oftalmoscopul şi vitezometrul.

BABEL, Isaak Emmanuilovici (1894-1941), scriitor rus. Arestat în 1939, în timpul marilor epurări politice staliniste, a murit în închisoare. Nuvele inspirate din războiul civil (*Armata de cavalerie*) şi din mediile evreieşti din oraşul natal (*Povestiri din Odesa*). Drame (*Asfinţitul*).

BABEL (Turnul ~) (în *Vechiul Testament*), construcţie gigantică înălţată de fiii lui Noe pentru a ajunge la cer, de teama unui nou potop. Dumnezeu a încurcat însă limbile constructorilor, care nu s-au mai putut înţelege între ei, şi construcţia a fost oprită. Simbolizează dezordinea şi confuzia. Originea mitului este controversată.

BABELE, vîrf în masivul Bucegi. Alt. max.: 2292 m. Denumire metaforică, desemnînd forme specifice, ca nişte ciuperci uriaşe, rezultate prin acţiunea de modelare complexă a gresiilor şi conglomeratelor. Obiectiv turistic cu cabană.

BAB EL-MANDEB (BAB AL-MANDAB), strîmtoare care desparte peninsula Arabia de Africa şi leagă Marea Roşie de golful Aden. Lungime: 109 km; lăţimea min.: 26,5 m; ad. min.: 60 m. Tranzit maritim intens.

BABEŞ, Victor (1854-1926; n. Viena), medic şi bacteriolog român. Fiu al lui Vincenţiu Babeş. Prof. univ. la Bucureşti. Autor (în colaborare cu Victor Cornil) al primului tratat de bacteriologie (Paris, 1885); fondator al microbiologiei moderne. Contribuţii la studiul turbării, leprei, difteriei, tuberculozei; a identificat peste 50 de germeni patogeni. A iniţiat vaccinarea antirabică şi a fundamentat seroterapia în România. Acad.

BABEŞ, Vincenţiu (1821-1907; n. Hodoni, jud. Timiş), profesor, jurist, publicist şi om politic român. Fruntaş al luptei pentru drepturile naţionale ale românilor transilvăneni, preşedinte al Partidului Naţional Român din Transilvania (1881-1891). Membru fondator al Societăţii Academice Române.

BABEUF, François Noël, zis **Gracchus** (1760-1797), revoluţionar francez. Exponent al orientării radicale sub Directorat, promovînd o doctrină egalitaristă ("Manifestul egalilor"), care prevedea o revoluţie socială şi abolirea dreptului de proprietate asupra pămîntului. A fost arestat şi apoi executat.

BABICI, Lidia (1897-1970; n. Artiomovsk, Rusia), soprană lirică română. Primă-soprană la Opera din Bucureşti; solistă la Filarmonică şi profesoară de canto la Conservatorul din Chişinău. A interpretat pe marile scene ale lumii roluri principale din *Răpirea din Serai*, *Traviata*, *Faust*, *Rigoletto* ş.a.

BABILON, oraş antic în Mesopotamia, pe cursul inferior al Eufratului, la 160 km S-E de Bagdadul actual. Fondat de akkadieni (sec. 24-22 î.Hr.). Centru economic, cultural şi religios în milen. 2-1 î.Hr. Capitală a statului sclavagist omonim, a ajuns la apogeu sub Hammurabi (sec. 18 î.Hr.) şi apoi sub Nabucodonosor II (sec.6 î.Hr.). Cucerit de perşi

Corneliu Baba, *Ţăranii*

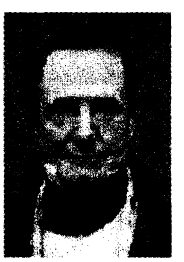

Charles Babbage

Victor Babeş

(539 î.Hr.) şi de Alexandru Macedon (331 î.Hr.). În declin din sec. 3 î.Hr. Azi, ruine.

BABINSKI, Joseph (1857-1932), neurolog francez de origine poloneză. A evidenţiat rolul sugestiei în patologia isteriei şi a descris cîteva simptome ale afecţiunilor neurologice, între care *reflexul Babinski.*

BABITS Mihály (1883-1941), scriitor maghiar. Poezie intelectualistă, marcată de rigoare formală (*Valea neliniştii, Cartea lui Iona*), romane (*Fiii morţii*), o istorie a literaturii europene, eseuri. Traduceri.

BABRIOS (sfîrşitul sec. 2-3), poet grec. A versificat fabulele lui Esop.

BABUR (BABAR, BABER), Zahir addin Muhammed (1483-1530), principe mongol, primul împărat (1526-1530) al dinastiei Marilor Moguli din India. Descendent din Timur Lenk. Memoriile sale, *Baburname,* au valoare documentară pentru istoria Indiei, Afghanistanului şi Asiei Centrale.

BACALBAŞA, Anton (1865-1899; n. Brăila), publicist şi prozator român. Primredactor la prima serie a revistei "Moftul român", condusă de I.L.Caragiale. Schiţe satirice şi caricaturale ale vieţii cazone (*Moş Teacă, Din viaţa militară*).

BACALBAŞA, Constantin (1856-1935; n. Bucureşti), ziarist român. Frate cu Anton Bacalbaşa. Fondator al mai multor publicaţii periodice şi colaborator la ziarele "Adevărul", "Dimineaţa" şi "Universul". Evocări (*Bucureştii de altădată*).

BACALOGLU, Emanoil (1830-1891; n. Bucureşti), fizician, chimist şi matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii de geometrie şi optică. Organizator al Societăţii de Ştiinţe Fizice. Activitate pedagogică notabilă. Acad.

BACĂU, judeţ în partea centrală a Moldovei, pe cursul inferior al Bistriţei, Trotuşului şi în bazinul mijlociu al Siretului; 6,6 mii km^2; 744,1 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Bacău*. Oraşe: Oneşti (municipiu), Comăneşti, Moineşti, Buhuşi, Tîrgu-Ocna, Dărmăneşti, Slănic-Moldova. Zonă muntoasă în V (extremităţi ale munţilor Goşmanu, Tarcău, Ciuc, Nemira şi Vrancei), deluroasă în partea centrală şi în zona subcarpatică; colinele Tutovei în E şi lunca Siretului. Rîuri pr.: Siretul (bazinul mijlociu), cu afluenţii Trotuşul şi Bistriţa. Lacuri artificiale pentru alimentare cu apă, irigaţii şi cu potenţial hidroenergetic. Păduri, zăcăminte de ţiţei, gaze naturale, cărbune, sare gemă şi săruri de potasiu; exploatări de gresii, calcar, tufuri vulcanice. Izvoare minerale şi termale. Hidrocentrale şi termocentrale. Ind. combustibililor, chimică şi de prelucrare a petrolului (Borzeşti, Oneşti, Dărmăneşti); construcţii de maşini şi de avioane, ind. textilă, a pielăriei şi încălţămintei, celulozei şi hîrtiei, alimentară. Pomicultură; creşterea animalelor; porumb, grîu, sfeclă de zahăr; viticultură. Turism. Monumente istorice: biserica din Borzeşti (1493-1494); locuri istorice: Oituz, Caşin şi Cireşoaia (cîmpuri de luptă din 1917); parcul dendrologic de la Hemeiuş. Staţiuni balneoclimaterice: Slănic-Moldova, Tîrgu-Ocna, Doftana, Sărata-Băi.

BACĂU, municipiu în E României, pe rîul Bistriţa, reşedinţa judeţului cu acelaşi nume; 208,5 mii loc. Două hidrocentrale şi termocentrală. Aeroport. Centru industrial (construcţii de avioane, prima fabrică de hîrtie din Moldova, 1841). Combinat chimic. Universitate; teatre, orchestră simfonică; muzee, case memoriale. Atestat documentar în 1408, ca punct vamal şi oraş. Curte şi biserică domnească (1491). Municipiu din 1968.

BAC BÔ, golf al Mării Chinei de Sud, între ţărmurile Chinei, ale Vietnamului şi insula Hainan. Lungime: 300 km; ad. max.: 82 m. Porturi: Hai Phong, Beihai. Vechiul nume: *Tonkin.*

BACH, Alexander, baron von (1813-1893), om politic austriac. Ministru de Interne (1849-1859). A promovat măsuri de centralizare administrativă a statului habsburgic şi de reprimare a mişcărilor revoluţionare.

BACH, Carl Philipp Emanuel (1714-1788), compozitor şi clavecinist german. Fiu al lui J.S.Bach. Concerte, sonate, piese instrumentale. Unul dintre creatorii sonatei bitematice.

BACH, Johann Christian (1735-1782), compozitor şi pianist german. Fiu al lui J.S.Bach. Simfonii, sonate, opere.

BACH, Johann Sebastian (1685-1750), compozitor şi organist german. A compus cantate şi oratorii (*Patimile după Ioan, Patimile după Matei, Oratoriul de Crăciun*), *Marea misă în si minor, Magnificat*; piese pentru orgă (corale, fugi, passacaglii, preludii, toccate) şi pentru clavecin (*Clavecinul bine temperat, Arta fugii*), sonate, suite şi concerte (6 concerte brandenburgice). Realizare supremă a gîndirii componistice, încheind epoca muzicii polifonice instrumentale printr-o sinteză tehnică şi estetică desăvîrşită. Emoţie, profunzime, înaltă spiritualitate, exprimate în construcţii muzicale riguroase. Opera lui Bach a influenţat creaţia lui Mozart, Beethoven şi a devenit model pentru arta construcţiei polifonice la Hindemith, Stravinski, Şostakovici şi Messiaen. Fiii săi, Carl Philipp Emanuel, Johann Christian şi Wilhelm Friedemann au ilustrat cazul exemplar al unei familii de mare înzestrare artistică.

BACH, Wilhelm Friedemann (1710-1784), compozitor, organist şi clavecinist. Fiu al lui J.S.Bach. Lucrări de cameră, pentru clavecin şi orgă.

BACHELARD, Gaston (1884-1962), filozof şi teoretician francez. Reprezentant al orientării raţionaliste în epistemologie (*Noul spirit ştiinţific, Raţionalismul aplicat*). Situează psihicul în centrul creator al poeziei şi analizează imaginarul poetic dintr-o perspectivă psihanalitică (*Psihanaliza focului, Apa şi visele, Poetica spaţiului*).

Johann Sebastian Bach

Francis Bacon

BACHILIDE (BACCHYLIDES) (c.505-c.450 î.Hr.), poet grec. Contemporan al lui Pindar, a ilustrat poezia corală (ditirambi, peani, ode triumfale, imnuri eroice), elogiind îndeosebi victoriile lui Hieron din Siracuza la Jocurile Olimpice.

BACHMANN, Ingeborg (1926-1973), scriitoare austriacă. Poezie meditativă, expresie a traumatismelor războiului şi a aspiraţiilor generaţiei postbelice (*Timpul păsuit, Invocaţia Ursei-Mari*). Proză poetică. Dramaturgie.

BACHOFEN, Johann Jakob (1815-1887), etnolog şi istoric elveţian. Cercetător al matriarhatului şi al religiilor primitive. A susţinut teza anterioriăţii matriarhatului faţă de patriarhat şi a originii miturilor şi religiilor în cultul femeii (*Matriarhatul*).

BACHUS (în mitologia romană), zeul vinului, al viţei de vie şi al beţiei orgiastice. Corespunde zeului grec *Dionysos.*

BACIU, Ion (n. 1921, Orăştioara de Sus, jud. Hunedoara), medic român. Contribuţii în fiziologia imunităţii circulaţiei şi a muncii (*Bazele fiziologice ale ergonomiei*). Acad.

BACIU, Ion (1931-1995; n. Brateiu, jud. Sibiu), dirijor român. Prof. univ. şi dirijor al Filarmonicii din Iaşi şi al celei din Ploieşti. Repertoriu universal şi românesc (îndeosebi enescian).

BACIU, Ştefan (1918-1993; n. Braşov), scriitor român. Prof. univ. la Seattle şi Honolulu. Stabilit la Honolulu (1964). Poet arghezian, vitalist (*Poemele poetului tînăr*), modernist (*Poemele poetului Ştefan Baciu*) şi exotic (*Ukulele*). Eseist. Memorii (*Praful de pe tobă*). Traducător.

BACK (BACK RIVER), fluviu în Canada: 965 km. Izvorăşte din Podişul Marilor Lacuri canadiene şi se varsă în Oceanul Arctic (golful Chantrey).

BACKHAUS, Wilhelm (1884-1969), pianist german. Stabilit în Elveţia. Repertoriu din creaţia lui Beethoven şi Brahms.

BACON, Francis, baron de Verulam (1561-1626), filozof englez. Adversar al scolasticii şi al metodei deductive, a iniţiat empirismul în teoria cunoaşterii şi a fundamentat metoda inductivă, cu consecinţe importante în ştiinţă (*Novum Organum*). Autor al utopiei *Noua Atlantidă.*

BACON, Roger (c.1214-1294), filozof si alchimist englez. Călugăr franciscan, încarcerat pentru erezie şi vrăjitorie. A opus realismului scolastic concepţia nominalistă şi a susţinut ideea ştiinţei experimentale bazate pe observarea directă a obiectelor sensibile, dar şi a deducţiei matematice. Cercetări în astronomie, chimie, optică, mecanică.

BACONSKY, A(natol) E. (1925-1977; n. Cofa, jud. Hotin), poet român. Lirism confesiv şi rafinat (*Fluxul memoriei, Corabia lui Sebastian*); proză barocă, fantastico-existenţială (*Echinoxul nebunilor*); romanul parabolic *Biserica Neagră*; memorialistică de călătorie (*Remember*); eseuri, traduceri din poezia lumii (*Panorama poeziei universale contemporane*).

BACOVIA, George (pseudonim al lui

George Vasiliu; 1881-1957; n. Bacău), poet român. Lirică de recuzită simbolistă, dar de substanţă modernistă; expresie a solitudinii şi alienării, în decorul dezolant al vieţii de provincie; obsesia vidului, a reificării; nevroze, stare agonică. Mare forţă de sugestie artistică într-un limbaj depoetizat (*Plumb, Scîntei galbene, Stanţe burgheze*). Poeme în proză (*Bucăţi de noapte, Dintr-un text comun*).

BACTRIANA (**BACTRIA**), regiune istorică în Asia Centrală (Afghanistan, Turkmenistan, Tadjikistan şi Uzbekistan), pe cursul superior al fluviului Oxus (Amu-Daria). Inclusă de Cirus II în Imperiul Persan. Cucerită de Alexandru cel Mare, după moartea căruia a fost anexată de Regatul Seleucid. Între 256 şi 130 î.Hr. a fost regat elenistic, extins pînă pe cursul mijlociu al Gangelui.

BADAJOZ, oraş în Spania (Estremadura), pe Guadiana; 124,5 mii loc. Centru industrial. Fortificaţii maure (Turnul Espantaperros). Catedrală gotică (sec.13). Numele antic roman: *Pax Augusta*.

BADALONA, oraş în Spania (Catalonia), port la Marea Mediterană; 218,7 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial. Staţiune balneară.

BADEN, oraş în N Elveţiei centrale (Aargau); 70,7 mii loc. Nod feroviar. Izvoare minerale şi băi termale amenajate încă de romani. Turism.

BADEN-BADEN, oraş în S-V Germaniei (Baden-Württemberg), în munţii Pădurea Neagră; 51 mii loc. Staţiune balneară şi turistică. — **Şcoala de la ~**, grupare filozofică neokantiană, care situează în centrul construcţiei teoretice distincţia dintre existenţă şi valoare. Contribuţii în filozofia istoriei, a valorilor şi a culturii. Reprezentanţi: W.Windelband, H.Rickert, B.Bauch, E.Cassirer.

BADEN-WÜRTTEMBERG, land în S-V Germaniei; 35,8 mii km^2; 9,61 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Stuttgart*. Oraşe pr.: Freiburg, Heidelberg, Karlsruhe, Mannheim, Ulm. Expl. de cărbune, minereuri de fier, petrol şi gaze naturale. Cereale; viticultură şi pomicultură. Creşterea animalelor.

BAD-GODESBERG, oraş în V Germaniei (Renania de Nord-Westfalia); 73,5 mii loc. Ind. farmaceutică şi construcţii de motociclete. Staţiune balneară (izvoare minerale).

BADOGLIO, Pietro (1871-1956), mareşal şi om politic italian. A fost comandantul armatelor italiene în războiul împotriva Etiopiei (1935-1936) şi apoi viceregе al acestei ţări (1938). Prim-ministru (1943-1944). A semnat armistiţiul cu Aliaţii (sept. 1943).

BADRĪNĀTH, localitate în India (Uttar Pradesh), în Himalaya, la izvoarele Gangelui. Celebru sanctuar al lui Vişnu, loc de pelerinaj anual.

BAEDEKER, Karl (1801-1859), editor şi scriitor german. A editat la Koblenz o celebră colecţie de ghiduri de călătorie prin Germania, apoi prin ţările Europei şi ale lumii. Fiul său, Friedrich (1843-1925), i-a continuat, la Leipzig, opera.

BAER, Karl Ernst von (1792-1876), medic, naturalist, etnograf şi antropolog rus de origine germană. Unul dintre întemeietorii embriologiei ştiinţifice. Cercetări de ihtiologie.

BAEYER, Adolf von (1835-1917), chimist german. Cercetări de chimie organică. A realizat sinteza indigoului, a descoperit reacţia de condensare a anhidridei ftalice cu fenolii şi a elaborat teoria tensiunilor de ciclu. Premiul Nobel (1905).

BAFFIN, William (1584-1622), navigator şi explorator englez. A încercat să străbată Pasajul de Nord-Vest, a explorat golful Hudson (1615) şi marea care îi poartă numele.

BAFFIN (**Insula ~** sau **Ţara lui ~**), insulă din Arhipelagul Arctic Canadian: 476 mii km^2 (cea mai mare din arhipelag). Cărbune şi minereuri de fier. Populată de eschimoşi (c.3,4 mii loc.). Staţiuni de cercetări ştiinţifice. Oraş pr.: Frobisher Bay.

BAFFIN (**Marea ~** sau **Golful ~**), mare în N-E Americii de Nord, între Arhipelagul Arctic Canadian şi Groenlanda. Comunică prin strîmtoarea Davis cu Oceanul Atlantic şi prin strîmtoarea Smith cu Oceanul Arctic: 530 mii km^2. Ad. max.: 2414 m. Vînătoare de balene şi foci.

BAGDAD (**BAGHDAD**), capitala Irakului, pe fluviul Tigru; 3,84 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centru politic, comercial şi industrial. Rafinărie de petrol. Universităţi. Muzee. Mausolee şi minarete (sec.13), Moscheea de Aur (sec.16). Fondat de califul Al-Mansur (762); capitală a califatului arab sub dinastia Abbasizilor, cînd cunoaşte o mare înflorire (sec. 8-13). Stăpînit de-a lungul timpului de turcii selgiucizi, mongoli, turcii otomani, perşi şi englezi. Capitala Irakului din 1921.

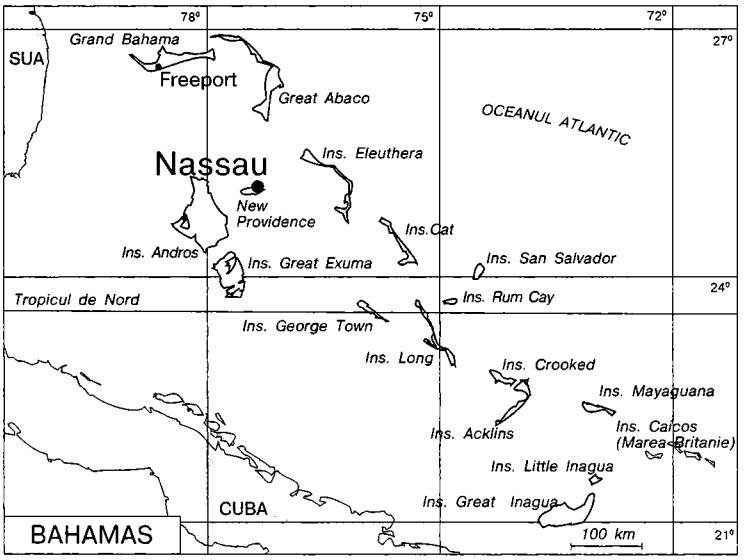

BAGDASAR, Dumitru (1893-1946; n. Roşieşti, jud. Vaslui), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Creatorul şcolii române de neurochirurgie. Membru de onoare al Acad. Rom.

BAGDASAR, Florica (1901-1978; n. Macedonia), medic român. Soţia lui Dumitru Bagdasar. Cercetări de neuropsihiatrie. Contribuţii la organizarea sanitară a ţării; a fost ministru al Sănătăţii (1948).

BAGDASAR, Nicolae (1896-1971; n. Roşieşti, jud. Vaslui), filozof român. Frate cu Dumitru Bagdasar. Prof. univ. la Iaşi. Lucrări de istorie a filozofiei, de teorie a culturii şi a cunoaşterii (*Filozofia contemporană a istoriei, Istoria filozofiei româneşti, Teoria cunoştinţei, Teoreticieni ai civilizaţiei*), abordate dintr-o perspectivă raţionalistă, istorică şi axiologică. Traducător din opera lui Kant. Membru corespondent al Acad. Rom.

BAGRAMIAN, Ivan Hristoforovici (1897-1982), mareşal al Uniunii Sovietice, de origine armeană. A avut funcţii de comandă pe Frontul de Sud-Vest, în armatele 16 şi 11 şi pe Frontul 1 Baltic (1941-1945). Autor de memorii.

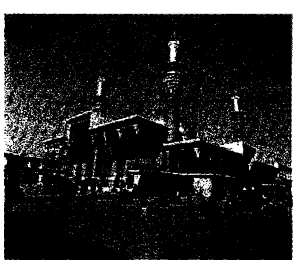

Bagdad

George Bacovia

Dumitru Bagdasar

BAGRATION, Piotr Ivanovici (1765-1812), prinţ şi general rus. A condus armata rusă din principatele române (1809-1810), în timpul Războiului Ruso-Turc din 1806-1812. A participat la bătăliile împotriva lui Napoleon de la Austerlitz (1805), Eylau şi Friedland (1807). Ucis în bătălia de la Borodino (sept. 1812).

BAGRATIZI, dinastie regală din statul Ani (Armenia medievală) (886-1045). Fondator: Aşot I cel Mare.

BAGREANA, Elisaveta (pseudonim al *Elisavetei Belceva*; 1893-1991), poetă bulgară. Lirică erotică neoromantică, aviînd şi ecouri moderniste (*Steaua marinarului, Inimă omenească, Din ţărm în ţărm, Contrapunct*). Traduceri din Eminescu, Arghezi.

BAHAMAS (Uniunea ~), stat situat în V Oceanului Atlantic, în arhipelagul omonim, ocupînd c.700 insule (21 locuite, îndeosebi Great Bahama şi New Providence). Suprafaţa: 13,9 mii km^2. Populaţia: 293 mii loc. Capitala: *Nassau*. Limba oficială: engleza. Culte: protestantism, catolicism. Moneda: 1 bahamian dollar=100 cents. Împărţit în 18 districte. Insule pr.: Andros, Great Bahama, Great Abaco şi Little Abaco. Relief puţin accidentat. Climă tropicală. Expl. forestiere. Ananas, trestie de zahăr, citrice, banane, bumbac. Ind. petrolieră, ciment. Turism intens. Activitate comercială şi financiară. — Arhipelag descoperit în 1492 de Columb. Colonizat de englezi din sec. 17; colonie din 1783. Sclavii negri aduşi din Africa pentru lucrările de pe plantaţiile de trestie de zahăr vor deveni populaţie majoritară. Autonomie internă în 1964 şi stat independent în cadrul Commonwealth-ului în 1973. Monarhie constituţională.

BAHA'U'LLAH (pseudonim al lui *Mirza Husaya Ali Nuri*; 1817-1892), fondator al religiei Baha'i. A activat în Persia şi a murit în exil, în Palestina.

BAHAWALPUR, oraş în Pakistan, pe Satlej; 180 mii loc. Centru comercial şi industrial.

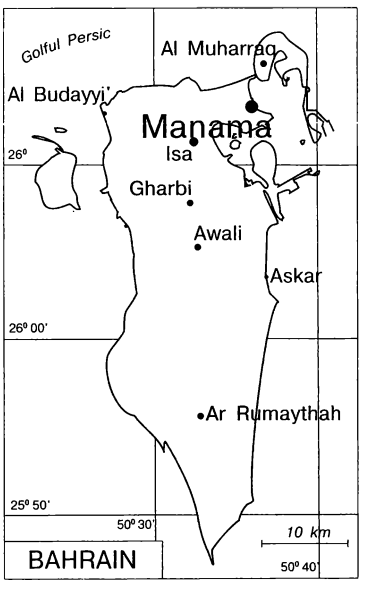

BAHCISARAI, oraş în Ucraina, în peninsula Crimeea; 15,9 mii loc. Fondat în 1502; reşedinţă a hanilor tătari din Crimeea (1502-1783).

BAHÍA, stat în E Braziliei; 561 mii km^2; 11,8 mil. loc. Capitala: *Salvador*. Zăcăminte de minereuri de fier, cobalt, nichel, titan şi diamante. Industrie extractivă. Culturi de bumbac, tutun, porumb, trestie de zahăr, arbori de cafea.

BAHÍA BLANCA, golf al Oceanului Atlantic, pe coasta de S-E a Argentinei. Numit şi *El Rincón*.

BAHÍA BLANCA, oraş în Argentina, port la golful omonim; 271,5 mii loc. Rafinărie de petrol. Centru comercial agricol. Hidrocentrală. Universitate.

BAHLUI, rîu în E României, afluent al Jijiei, lîngă Chipereşti; 110 km. Izvorăşte din Dealul Mare (Podişul Sucevei) şi trece prin Iaşi. Iazuri pentru piscicultură.

BAHRAIN (Statul ~), stat în S-V Asiei, în Golful Persic, în apropierea coastelor peninsulei Arabia. Suprafaţa: 660 km^2. Populaţia: 594 mii loc. Capitala: *Manama*. Limba oficială: araba. Culte: islamism, creştinism, hinduism. Moneda: 1 dinar=1000 fils. Format din insula Bahrain şi alte 34 insule. Împărţit în cinci arii rurale. Relief deşertic; climă tropicală. Expl. şi rafinarea petrolului, gaze naturale. Citrice, orez, curmali. Pescuit de perle. Turism. Export de petrol şi produse petroliere, aluminiu, bumbac. — Stăpînit de sumerieni, perşi, seleucizi, parţi, sasanizi, arabi (din sec.7), portughezi (1521-1602), persani (1602-1783) şi de arabii din Kuwait. Şeicat al dinastiei al-Khalifa, din 1783. Protectorat britanic din 1871. Stat independent din 1971. Monarhie constituţională.

BÄHR, Georg (1666-1738), arhitect german. Reprezentant al barocului. Biserici protestante în Dresda, Loschwitz, Schnuldeberg şi Hochstein bei Pirna.

BAHRO, Rudolf (n. 1935), economist german. A trăit în RD Germană. Critic al socialismului (*Alternativa*), arestat în 1978, a fost silit să emigreze în 1979.

BAHTIN, Mihail Mihailovici (1895-1975), critic literar şi poetician rus. A impus conceptul de dialogism, aplicat şi la tema carnavalescului în literatură (*Problemele poeticii lui Dostoievski, François Rabelais şi cultura populară în evul mediu şi Renaştere*).

BAIA, comună în judeţul Suceava. Oraş din sec. 13 (*Civitas Moldaviae*) pînă în sec. 18. Capitală a Moldovei în timpul lui Bogdan I (1359-1365). Aici, Ştefan cel Mare l-a înfrînt (1467) pe regele Ungariei, Matei Corvin. Vestigii arhitectonice: ruinele bisericii catolice (1410), Biserica Albă (sec. 15-17) şi biserica lui Petru Rareş (1532).

BAIA DE ARAMĂ, oraş în judeţul Mehedinţi; 5,7 mii loc. Biserică (1699). Expl. de minereuri de cupru în sec. 14-18, pe teritoriul satului Bratilovu (din componenţa oraşului). Atestat în 1581. Oraş din 1968.

BAIA DE ARIEŞ, comună în judeţul Alba. Expl. de minereuri auroargentifere, din epoca romană. Atestată în 1308. Biserica din Deal (sec. 18).

BAIA DE CRIŞ, comună în judeţul Hunedoara. Expl. de cărbune şi minereuri auroargentifere. Mănăstire franciscană cu biserică din sec. 15.

BAIA DE FIER, comună în judeţul Gorj. Vechi centru minier, atestat în 1480. Biserică (sec. 18). În comună se află Peştera Muierii, rezervaţie speologică şi arheologică. Obiectiv turistic.

BAIA MARE, depresiune la poalele munţilor Gutîi, pe valea Lăpuşului şi a Săsarului (bazinul Someşului). Relief de luncă. Climă blîndă. Păduri de castan comestibil. Expl. de minereuri complexe. Izvoare minerale. Zonă turistică.

BAIA MARE, municipiu în N-V României, la poalele munţilor Gutîi, în depresiunea cu acelaşi nume; reşedinţa judeţului Maramureş; 150,2 mii loc. Aeroport. Cel mai mare centru al ind. metalurgiei neferoase din ţară (aur, argint, plumb, zinc, cupru); construcţii de maşini, de utilaj minier ş.a. Universitate; teatru, filarmonică; muzee. Monumente: turnul-clopotniţă (sec. 15); biserici (sec. 15-18); case (sec. 15-18). Menţionat documentar în 1327. Oraş liber regal din 1346. Vechi centru minier şi meşteşugăresc. Colegiu reformat şi gimnaziu catolic (sec.17). Municipiu din 1968. — **Colonia de pictură de la ~**, grupare artistică înfiinţată în 1896. Opusă academismului, a cultivat pictura în aer liber. Reprezentanţi: Alexandru Ziffer, Eugen Pascu, Czóbel Béla, Petre Abrudan (unii evoluînd spre alte direcţii artistice). Continuată sub denumirile de *Şcoala Liberă de Pictură* (din 1902) şi *Şcoala de Pictură* (1927-1936).

BAIA SPRIE, oraş în judeţul Maramureş, la E de Baia Mare; 15,7 mii loc. Expl. de minereuri neferoase. Industrii. Centru

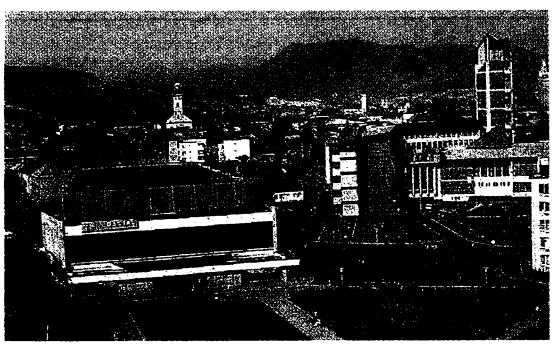

Baia Mare. Vedere generală

pomicol. Casa iezuiților (sec. 16-17), biserică barocă (1793). Atestat în 1329. Vechi centru minier. Zonă turistică.

BAIAZID, numele a doi sultani otomani: — **Baiazid I Ildirim** (*Trăsnetul*) (c. 1360-1403), sultan între 1389 și 1402. Cuceriri în Peninsula Balcanică (țaratele bulgare) și în Anatolia. A înfrînt o armată cruciată la Nicopole (1396). Învins de Mircea cel Bătrîn la Rovine (1385) și de Timur Lenk la Angora (1402). Mort în captivitate. — **Baiazid II**, sultan între 1481 și 1512. A consolidat stăpînirea otomană în Peninsula Balcanică și a cucerit Chilia și Cetatea Albă, cetăți moldovenești.

BAICULESCU, George (1900-1973; n. Bălțați, jud. Buzău), bibliograf și istoric literar român. Autor, în colaborare, al tomului II din *Publicațiile periodice românești*. Editor al lui N.Filimon, I.L.Caragiale, V.Alecsandri ș.a.

BAIKAL, culme muntoasă în Federația Rusă, pe țărmul de N-V al lacului omonim. Lungime: 300 km. Alt. max.: 2572 m.

BAIKAL, lac, în S-E Siberiei; 31,5 mii km^2; lungime: 636 km; ad. max.: 1620 m (sau 1940 m, după alte surse; cel mai adînc lac de pe glob). De origine tectonică. Înghețat 6 luni pe an. Alimentat de 336 rîuri. De aici izvorăște rîul Angara. Faună: foci, pești și păsări.

BAIKONUR, cosmodrom în Kazahstan, la E de lacul Aral, în apropierea localității Tiuratam. De aici au fost lansate primul satelit artificial al Pămîntului (1957), prima navă cosmică pilotată (1961) și numeroase stații orbitale și interplanetare.

BAILE ÁTHA CLIATH v. **Dublin**.

BAIMACLIA, comună în jud. Cahul, Republica Moldova. Expl. de gaze naturale. Atestată documentar în sec. 18.

BAINVILLE, Jacques (1879-1936), istoric și publicist francez. Studii istorice de orientare naționalistă (*Istoria a două popoare, Napoleon, A treia Republică*).

BAIRD, John Logie (1888-1946), inginer englez. A experimentat în studio primele transmisiuni televizate (1926 și în 1928, în culori).

BAIRIKI, capitala Republicii Kiribati, situată pe atolul Tarawa (arhipelagul Gilbert); 2,1 mii loc. Aeroport. Port comercial (export de fosfați naturali și copra).

BAIUL (Munții Baiului), masiv muntos în V Carpaților de Curbură, limitat de munții Bucegi (la V), Ciucaș (la E) și Bîrsei (la N). Alt. max.: 1926 m. Format din înălțimile Gîrbova, Clăbucetul Baiului, Clăbucetul Taurului și Azugăi. Zonă turistică. Numit și *Munții Gîrbovei*.

BAJA CALIFORNIA NORTE, stat în Mexic, în N peninsulei California; 69,9 mii km^2; 1,4 mil. loc. Capitala: *Mexicali*. Citrice.

BAJA CALIFORNIA SUR, stat în Mexic, în S peninsulei California; 73,5 mii km^2; 327,4 mii loc. Capitala: *La Paz*. Expl. de minereuri de cupru. Trestie de zahăr.

BAJENOV, Vasili Ivanovici (c.1737-1799), arhitect rus. Construcții în stil clasic: Palatul Mihailovsk din Sankt Petersburg, Casa Pașkov (azi, bibliotecă), proiecte pentru palatul Kremlinului din Moscova.

BAJER, Frederik (1837-1922), om politic danez. Organizator și director (1891-1907) al Biroului Internațional pentru Pace de la Berna. A militat pentru emanciparea femeii și pentru cooperarea scandinavă. Premiul Nobel pentru pace (1908), împreună cu K.P. Arnoldson.

BAKER, Alan (n. 1939), matematician englez. Contribuții în teoria numerelor. Medalia Fields (1970).

BAKER, James Addison (n. 1930), om politic american. Secretar de stat (1989-1992).

BAKER, Josephine (1906-1975), dansatoare și cîntăreață franceză de origine americană. Se afirmă în spectacolele de revistă și music-hall din Paris prin ritmul și fantezia interpretării. Roluri în filme muzicale.

BAKER, Sir Samuel White (1831-1893), călător și explorator englez. A cercetat lacul Albert și izvoarele Nilului Alb (1864) și a condus o expediție de cucerire în S Sudanului.

BAKFARK (BACFART sau **BACFARC), Valentin (Graew** sau **Greff Bakfark**; 1507-1576; n. Brașov), compozitor și lautist sas din Transilvania. Concerte la Alba-Iulia și în orașe europene. A compus zece fantezii pentru lăută în stil polifonic și a prelucrat motete.

BÂKHTARÂH, oraș în V Iranului, în Kurdistan; 560,5 mii loc. Piață agricolă; centru comercial și industrial (prelucrarea petrolului). Universitate. Numele vechi: *Kermanshah*.

BAKONY, masiv muntos în Ungaria, la N de lacul Balaton. Lungime: 80 km; alt. max.: 704 m. Expl. de cărbune, mangan și bauxită. Împădurit.

BAKR, Ahmad Hassan al- (1914-1982), mareșal și om politic irakian. Prim-ministru (1963, 1968-1979) și președinte (1968-1979) al Republicii.

BAKST, Leon (pseudonim al lui *Lev Samoilovici Rosenberg*; 1866-1924), pictor, decorator și scenograf rus. Remarcabilă contribuție în realizarea spectacolelor "Baletelor Ruse" (*Șeherezada*).

BAKU, capitala Azerbaidjanului, port la Marea Caspică, în peninsula Apșeron; 1,75 mil. loc. Nod de comunicații. Aeroport. Centru industrial (petrol și gaze naturale). Universitate. Academie. Muzee. Studiouri cinematografice. Metrou. Minaretul Sînîk-Kala (sec. 11); castel (sec. 15). Atestat din sec. 5. Capitala Hanatului din Baku, din 1747. Anexat de Rusia în 1806.

BAKUNIN, Mihail Aleksandrovici (1814-1876), revoluționar rus, teoretician al anarhismului și al narodnicismului. În emigrație, a participat la mișcările revoluționare din 1848. Considera că religia și statul îngrădesc libertatea omului (*Statul și Dumnezeu, Statul și anarhia*). Adversar al lui Marx, a fost exclus, împreună cu mișcarea sa, din Internaționala I, în 1872.

Baku. Vedere spre mare

BALABAN, Alexandru T. (n. 1931, Timișoara), inginer chimist român. Prof. univ. la București. Contribuții la aplicarea teoriei grafurilor în chimie și în domeniul compușilor organici etc. Acad.

BALACI, Alexandru (n. 1916, Aurora, jud. Mehedinți), italienist român. Prof. univ. la București. Monografii, studii, eseuri despre literatura italiană (*Dante, Petrarca, Machiavelli, Leopardi, Pirandello* etc.; *Studii italiene, Istoria literaturii italiene*, în colaborare). Traduceri. Acad.

BALAKIREV, Mili Alekseevici (1837-1910), compozitor, pianist și dirijor rus. Prelucrări de teme folclorice ruse, cehe, spaniole. Lirism și expresie colorată. Poemele simfonice *Rusia* și *Tamara*, fantezia *Islamey*. A condus *Grupul celor 5*.

BALANCHINE, George (*Gheorghi Melitonovici Balancivadze*; 1904-1983), balerin și coregraf american de origine georgiană. Colaborator al lui Deaghilev. Unul dintre fondatorii Școlii americane de balet (1934) și ai Baletului american (1948). Reprezentant al stilului neoclasic.

BALANDIER, Georges (n. 1920), sociolog și etnolog francez. Numeroase misiuni de cercetare, îndeosebi în Africa. Reprezentant al sociologiei dinamice, încercînd să depășească opoziția dintre structuralism și istoricism (*Sens și putere. Dinamicile sociale, Dezordinea. Elogiu mișcării*).

BALANȚA (*Libra*), constelație din emisfera australă, formată din 57 de stele. Numele popular: *Cîntarul*.

BALAȘ, Iolanda (n. 1936, Timișoara), atletă română. A corectat de 14 ori recordul mondial la săritura în înălțime. Campioană europeană, campioană olimpică la Roma (1960) și Tokio (1964).

BALATON, lac în V Ungariei, în Cîmpia Dunării Mijlocii; suprafața: 596 km^2; lungime: 78 km; ad. max.: 11 m. Legat de Dunăre prin canale. Apă sărată. Stațiune balneoclimaterică. Parcul național Tihany. Turism.

BALÁZS Béla (1884-1949), teoretician de film, scenarist și regizor maghiar. Studii despre estetica filmului (*Spiritul filmului, Arta cinematografului*). Scenarii: *Opera de trei parale* (în colaborare), *Undeva în Europa*.

BALBO, Cesare, conte de Vinadio (1789-1853), om politic și istoric italian. Unul

Mihail Bakunin

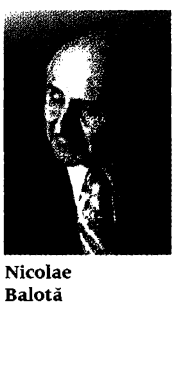

Nicolae Balotă

dintre conducătorii Risorgimento-ului, militant pentru unificarea Italiei.

BALBOA, Vasco Núñez de (c.1475-1517), navigator şi conchistador spaniol. A descoperit Oceanul Pacific (1513), trecînd peste istmul Panamá.

BALBUENA (VALBUENA), Bernardo de (c.1568-1627), poet spaniol. Reprezentant al barocului, prin poemele *Bernard sau Victoria de la Roncesvalles* şi *Măreţia mexicană*.

BALC (BALIŢĂ) (sec. 14-15), voievod român din Maramureş, fiu al lui Sas, nepot al lui Dragoş şi frate cu Drag. A primit întinse feude din partea regelui Ungariei, după ce a fost izgonit din Moldova de către Bogdan I.

BALC, comună în judeţul Bihor. Biserică (sec.18); castel (1896). Sat atestat în 1213.

BALCANI (bulg. **STARA PLANINA**), lanţ de munţi în Bulgaria, între rîul Timok şi Marea Neagră. Lungime: 555 km; lăţime: 20-50 km. Sectoare: Balcanii Vestici, culmi cu versanţi abrupţi şi trecători înalte, alt. max.: 2168 m; Balcanii Centrali, cu trecători puţine şi înalte, alt. max.: 2376 m; Balcanii Estici, cu altitudini între 300 m şi 1000 m. Turism.

BALCANICĂ (Peninsula ~), peninsulă în S-E Europei, între Marea Neagră, Marea Marmara şi Marea Egee (la E şi S-E), Marea Mediterană (la S), Marea Ionică şi Marea Adriatică (la V) şi Dunăre (la N). Suprafaţa: c. 505 mii km^2. La limita teritoriului, numeroase peninsule, strîmtori şi golfuri. Relief variat: Munţii Macedoniei, munţii Rodopi, Munţii Tesaliei; Munţii Peninsulei Calcidice, podişul Istranca; Alpii Dinarici, Alpii Albanezi, munţii Pind şi munţii Balcani; alt. max.: 2925 m; Podişul Prebalcanic; Cîmpia Savei, Cîmpia Dunării, Cîmpia Mariţei ş.a. Climă temperat-continentală şi mediteraneană. Cuprinde: Albania, Bosnia şi Herţegovina, Bulgaria, Croaţia, Grecia, Iugoslavia, Macedonia, România (parţial) şi Turcia europeană.

BALCIC, oraş în N-E Bulgariei, pe ţărmul Mării Negre, la S de capul Caliacra; 12,2 mii loc. Staţiune balneoclimaterică. Întemeiat în sec. 6 î.Hr. de colonişti greci din Milet şi numit *Dionysopolis*. A aparţinut României între 1913 şi 1940. Reşedinţa de vară a reginei Maria a României.

BALDENSPERGER, Fernand (*Fernand Baldenne*; 1871-1958), teoretician şi istoric literar francez. A întemeiat, împreună cu Paul Hazard, "Revue de littérature comparée". Teoretician al literaturii comparate (*Literatura. Creaţie, succes, durată*); cercetător al istoriei ideilor literare.

BALDER (BALDR) (în mitologia scandinavă), fiu al lui Odin şi al zeiţei Frigg. Zeu al primăverii şi al frumuseţii. Ucis cu o ramură de vîsc, prin intrigile demonului Loki.

BALDUIN (BAUDOUIN), numele a cinci suverani ai Regatului Latin al Ierusalimului, între 1100 şi 1186. Mai important: **Balduin I de Boulogne**, rege între 1100 şi 1118, fondatorul statului; a iniţiat redactarea *Aşezămintelor* (*Assizele*) Ierusalimului.

BALDUIN (BAUDOUIN), numele a doi împăraţi ai Imperiului Latin de Răsărit: — **Balduin I** (1171-1205), conte de Flandra şi de Hainaut, împărat între 1204 şi 1205, conducător al cruciadei a IV-a; învins de ţarul Ioniţă Caloian. — **Balduin II** (1217-1273), conte de Courtenay, împărat între 1228 şi 1231, în 1237 şi 1261; înfrînt şi izgonit din Constantinopol de Mihail VIII Paleolog.

BALDUNG, Hans (c.1484-1545), pictor, desenator şi gravor german. Tablouri mitologice (*Cele trei Graţii*) şi religioase (Altarul principal al catedralei din Strasbourg), portrete. Influenţe ale lui Albrecht Dürer în gravuri (*Cavalerul, moartea şi tînăra fată, Contele Ludovic de Löwenstein*).

BALDWIN, Stanley, conte (1867-1947), om politic britanic. Lider al Partidului Conservator, prim-ministru (1923-1924, 1924-1929, 1935-1937). Politică de conciliere cu Hitler şi Mussolini.

BÂLE v. **Basel**.

BALEARE (span. **ISLAS BALEARES**), arhipelag spaniol în V Mediteranei; 5 mii km^2; 739,5 mii loc. Centrul ad-tiv: *Palma de Mallorca*. Insule pr.: Cabrera, Formentera, Ibiza, Mallorca, Menorca. Relief muntos; alt. max.: 1445 m. Climă mediteraneană. Expl. de marmură. Viticultură. Turism intens.

BALENA (*Cetus*), constelaţie din emisfera australă, situată la S de constelaţia Peştii.

BALETELE RUSE, companie de balet creată şi condusă de S.P.Deaghilev, între 1909 şi 1929. "Baletele Ruse" au ilustrat la Paris estetica baletului modern, printr-o sinteză originală a coregrafiei, muzicii şi scenografiei. S-au distins balerinii V.F.Nijinski, Anna Pavlova, Tamara Karsavina, M.M.Fokin, S.Lifar. Au colaborat pictorii Picasso, Matisse, Braque, Derain şi s-au reprezentat spectacole cu lucrări de Musorgski, Borodin, Rimski-Korsakov, Stravinski, Prokofiev, Auric, Poulenc.

BALFOUR, Arthur James, conte (1848-1930), diplomat şi om politic britanic. Prim-ministru conservator (1902-1905) şi ministru de Externe (1916-1922). A susţinut ideea unei patrii a evreilor în Palestina (*Declaraţia Balfour*).

BALHAŞ, lac în Kazahstan. Colectează apele rîurilor Ili, Karatal, Aksu, care îi diminuează salinitatea specifică. Navigabil. Port pr.: Balhaş.

BALI, insulă vulcanică în arhipelagul Sondele Mici (Indonezia), la E de Java; 5,6 mii km^2; 2,78 mil. loc. Alt. max.: 3142 m (vulcanul Gunung Agung). Oraş pr.: Denpasar. Păduri tropicale. Monumente religioase. Turism.

BALI, mare a Oceanului Pacific, la S-V de marea Flores. Suprafaţa: 40 mii km^2; ad. max.:1589 m. Limite: arhipelagul Kangean şi insula Madura (la N), insulele Bali, Lombok, Sumbawa (la S). Port pr.: Surabaya.

BALINT Lajos (n. 1921, Delniţa, jud. Harghita), prelat de naţionalitate maghiară din România. Arhiepiscop romano-catolic de Alba-Iulia (din 1991).

BALLA, Giacomo (1871-1958), pictor italian. Unul dintre semnatarii *Manifestului pictorilor futuriştі* (1910). Preocupat de descompunerea luminii şi de exprimarea mişcării prin desen (*Dinamismul unui căţel în lesă*).

BALLY, Charles (1865-1947), lingvist elveţian. Discipol al lui F. de Saussure (*Lingvistică generală şi lingvistică franceză*), specialist în gramatica comparată a limbilor indo-europene, întemeietor al stilisticii lingvistice (*Tratat de stilistică franceză*).

BALMER, Johann Jakob (1825-1898), fizician şi matematician elveţian. A formulat legea de distribuţie a liniilor în spectrul de emisie al hidrogenului (*seria Balmer*, 1885).

BALMUŞ, Constantin (1898-1957; n. Murgeni, jud. Vaslui), filolog român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Studii clasice (*Étude sur le style de Saint-Augustin*). Traduceri (*Tratatul despre sublim, Daphnis şi Chloe* de Longos, *Poetica* de Aristotel). Acad.

BALOGH Péter (n. 1920, Mişca, jud. Bihor), sculptor de naţionalitate maghiară din România. Sculptură monumentală, reliefuri. Tendinţă spre forme esenţiale.

BALOMIR, Ion (1784-c.1835; n. Sălişte, jud. Sibiu), pictor român. Stabilit la Iaşi. Portretist (*Frederic Balş, Pravilistul Andronache Donici*). Ilustrează tranziţia de la hieratismul mural la pictura de şevalet. A executat pictura murală din Palatul Roznovanu din Iaşi.

BALOTĂ, Nicolae (n. 1925, Cluj), eseist şi critic literar român. Emigrat în Germania şi apoi stabilit în Franţa. Studii, eseuri de literatură română şi universală (*Euphorion, Labirintul, De la "Ion" la Ioanide, Arte poetice ale secolului XX*), monografii despre Urmuz, Al. Philippide, Tudor Arghezi.

BALŞ, oraş în judeţul Olt; 23,7 mii loc. Oţelărie. Industrii. Centru pomicol şi viticol. Biserici (sec.18). Atestat din 1477.

BALŞ, familie boierească din Moldova, cu un rol important în sec. 17-19.

BALŞ, Gheorghe (1868-1934; n. Adjud), inginer şi istoric de artă român. Istoric al arhitecturii medievale româneşti (*Bisericile lui Ştefan cel Mare, Bisericile şi mănăstirile moldoveneşti din veacurile XVII şi XVIII; Histoire de l'art roumain ancien*, în colaborare cu N.Iorga). Acad.

BALŞ, Matei (1905-1989; n. Bucureşti), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii la tratamentul bolilor contagioase (*Practica chimioterapiei antimicrobiene, Antibioticele*).

BALŞ, Ştefan (1902-1994; n. Bucureşti), istoric, arhitect şi restaurator român. Contribuţii la crearea şcolii româneşti de restaurare (biserici, mănăstiri, cule, cetăţi, case). Membru de onoare al Acad. Rom.

BALŞ, Teodor (1790-1857), boier român. Caimacam (1856-1857), adversar al unirii Moldovei cu Ţara Românească.

BALTA ALBĂ, liman fluviatil pe cursul inferior al rîului Buzău; 10,1 km^2; ad. max.: 4 m. Apă sărată, sulfatată şi sodică. Nămol sapropelic. Staţiune balneoclimaterică în comuna omonimă din judeţul Buzău.

BALTA BRĂILEI, luncă joasă, hidroamenajată a Dunării, între Dunărea Veche (la E) şi braţul Cremenea (la V); 60 km lungime; 20 km lăţime; 6-10 m altitudine. Iniţial acoperită de mlaştini, lacuri, gîrle şi canale, a fost îndiguită, desecată şi amenajată (1964-1970) pentru cultivarea cerealelor (c. 96 mii ha). Numită şi *Insula Mare a Brăilei*.

BALTAG, Cezar (1937-1997; n. Mălineşti, jud. Hotin), scriitor român. Poezie iniţiatică,

expresie a experienţei cunoaşterii (*Răsfrîngeri, Unicorn în oglindă, Dialog la mal, Euridice şi umbra*). Eseuri (*Paradoxul semnelor*). Traduceri.

BALTA IALOMIŢEI, luncă hidroamenajată a Dunării, cuprinsă între braţele Dunărea Veche (la E) şi Borcea (la V); 831,3 km^2; 94 km lungime; 4-12,5 km lăţime; 10-17 m altitudine. Regiune de mlaştini, bălţi şi grinduri, azi îndiguită, desecată şi cultivată cu cereale. Numită şi *Balta Borcei*.

BALTA-LIMAN, cartier al Constantinopolului. — **Convenţia de la ~**, convenţie semnată la 19 apr./1 mai 1849 între Rusia şi Imperiul Otoman, care stipula: limitarea autonomiei Principatelor Române, numirea domnilor pe şapte ani, desfiinţarea adunărilor obşteşti şi înlocuirea lor cu divanuri ad-hoc, revizuirea Regulamentului Organic şi prelungirea regimului de ocupaţie instaurat după înfrîngerea Revoluţiei de la 1848.

BALTAZAR, Apcar (Abgar) (1880-1909; n. Bucureşti), pictor şi critic de artă român. Compoziţii istorice (*Capul lui Moţoc*), portrete, peisaje şi scene inspirate din viaţa mahalalelor (*Muza mahalalei, Haimanalele*).

BALTAZAR, Camil (pseudonim al lui *Leibu Goldstein*; 1902-1977; n. Focşani), poet român. Lirică simbolistă sau de notaţie a cotidianului (*Vecernii, Flaute de mătase, Întoarcerea poetului la uneltele sale*). Memorialistică. Traduceri.

BALTHAZAR (numit *Belşaţar* în *Vechiul Testament*), rege în Babilon, împărat al chaldeilor (sec. 6 î.Hr.). Fiu al lui Nabucodonosor II. La un ospăţ în care au fost folosite vase rituale aduse din templul din Ierusalim, o mînă misterioasă a scris pe zidurile palatului cuvintele *mene, thekel, phares*, traduse de profetul Daniel prin "numărat, cîntărit şi împărţit", prevestire imediat împlinită a uciderii regelui şi cuceririi Babilonului de către mezi (perşi) (539 î.Hr.).

BALTHAZAR, unul dintre cei trei regi magi care au anunţat naşterea lui Iisus.

BALTHUS (pseudonim al lui *Balthasar Klossowski*; n. 1908), pictor francez. Peisaje şi interioare cu tinere fete, într-o lumină pală şi cu o compoziţie atent construită (*Frumoasele zile, Cele trei surori*).

BALTICĂ (Marea ~), mare continentală a Oceanului Atlantic, în N Europei; comunică cu Marea Nordului prin strîmtorile Skagerrak şi Kattegat; 419 mii km^2; ad. max.: 470 m. Are trei mari golfuri: Finic, Botnic şi Riga. Insule şi arhipelaguri: Åland, Bornholm, Gotland, Rügen, Saaremaa. Colectează apele rîurilor Neva, Dvina de Vest, Vistula, Oder ş.a. Porturi: Sankt Petersburg, Tallinn, Riga, Gdańsk, Szczecin, Copenhaga, Stockholm, Malmö ş.a. — **Ţările Baltice**, regiune istorică înglobînd Estonia, Letonia şi Lituania.

BALTIMORE, oraş în N-E SUA (Maryland), port la Oceanul Atlantic; 736 mii loc. (2,38 mil. loc. în aglomeraţie). Aeroport internaţional. Mare centru industrial (siderurgie, construcţii navale, de avioane, ind. electronică, petrochimică). Universitate (1791). Academie de ştiinţe (1797). Muzee. Conservatorul Peabody. Întemeiat în 1729.

BALTIMORE, David (n. 1938), biochimist american. A descoperit enzima reverstranscriptaza. Premiul Nobel (1975), împreună cu H.Temin şi R.Dulbecco.

BALTORO, gheţar în munţii Karakorum, între vîrful Chogori (8611 m) şi vîrful Gasherbrum (8035 m); 62 km lungime; 775 km^2.

BALTRUŠAITIS, Jurgis (1903-1988), istoric francez de artă, de origine lituaniană. Specialist în arta medievală (*Studii asupra artei medievale în Armenia şi Georgia, Stilistica ornamentală în sculptura romanică, Evul mediu fantastic, Anamorfoze, Aberaţii, Oglinda*).

BALZAC, Honoré de (1799-1850), romancier francez. Scriitor prolific (c. o sută de romane şi nuvele, sub titlul generic *Comedia umană*, tablou al societăţii franceze sub Restauraţie). A dezvăluit tendinţele majore ale vremii (declinul aristocraţiei şi ascensiunea burgheziei, lupta dintre legitimism şi liberalism), creînd memorabile tipuri şi caractere, pe fundalul unor scene de moravuri şi medii sociale de mare diversitate. Viziunea romantică şi observaţia realistă, analiza psihologică şi descrierea minuţioasă, intimismul şi verismul, sentimentul libertăţii şi fatalismul se îmbină în ansambluri de mare forţă creatoare. A influenţat decisiv evoluţia romanului, asupra căruia a emis judecăţi esenţiale. Opere pr.: *Gobseck, Pielea de sagri, Colonelul Chabert, Eugénie Grandet, Medicul de ţară, Moş Goriot, În căutarea absolutului, Cezar Birotteau, Casa Nucingen, Iluzii pierdute, Verişoara Bette, Vărul Pons*.

BAMAKO, capitala Republicii Mali, port fluvial pe Niger; 658,3 mii loc. Aeroport internaţional. Centru comercial (orez, nuci de cocos, peşte). Universitate. Fondat în 1882. Centrul ad-tiv al coloniilor franceze ale Senegalului Superior şi Nigerului (din 1904), al Sudanului (din 1920) şi al Federaţiei Mali (din 1959). Capitală din 1960.

BAMBERG, oraş în S Germaniei centrale (Bavaria), în apropiere de Main; 70 mii loc. Port fluvial. Centru industrial. Muzee. Filarmonică. Observator astronomic. Catedrală (sec. 13); palat episcopal (sec. 16). Atestat din 902.

BAMIAN, masiv muntos în Afghanistanul central (masivul Hindukush); alt. max.: 5143 m. Prin pasul omonim (3700 m altitudine) se face legătura dintre Kabul şi Turkestanul afgan.

BAMIAN, oraş în Afghanistan, la N-V de Kabul; 80 mii loc. Aeroport. Important centru budist (sec. 2-7) pe drumul comercial dintre China, India şi Europa. Sanctuare, mănăstiri, statui ale lui Buddha.

BANACH, Stefan (1892-1945), matematician polonez. Unul dintre creatorii analizei funcţionale; contribuţii în teoria spaţiilor vectoriale (*spaţiile Banach*) şi a structurilor algebrice.

BANANAL, insulă în Brazilia centrală (Goias), între braţele fluviului Araguaia; suprafaţa: 25 mii km^2 (cea mai mare insulă fluvială de pe glob); lungime: 500 km; lăţime max.: 56 km. Vegetaţie tropicală, faună bogată. Rezervaţie naturală.

BANAT, provincie istorică românească, situată între Carpaţii Meridionali, Dunăre, Tisa şi Mureş. Locuită în antichitate de getodaci; cucerită de romani la începutul sec. 2 şi inclusă în provincia Dacia. Aici s-au constituit unele dintre cele mai vechi formaţiuni politice româneşti cunoscute (ale lui Glad şi Ahtum, în sec. 9-11) şi districte (sec.14-15). În 1552, turcii au ocupat partea de vest şi au transformat-o în eialet, cu centrul la Timişoara. Stăpînită de Habsburgi din 1718. Colonizată cu şvabi în sec. 18. În 1918, Banatul a fost împărţit între România (cea mai mare parte), Serbia şi Ungaria.

BANATUL SEVERINULUI (BANATUL DE SEVERIN), unitate militar-administrativă cu centrul în cetatea Severinului. Cuprindea sudul Banatului şi o parte din vestul Oltului. A fost înfiinţată în 1230 de regatul maghiar şi a devenit posesiune a domnilor Ţării Româneşti din timpul lui Basarab I. Condusă de un ban.

BANAT (Munţii Banatului), ramură a Carpaţilor Occidentali, cuprinzînd munţii Dognecea, Semenic, Anina, Almăj şi Locvei.

BANCA EUROPEANĂ DE INVESTIŢII v. **BEI**.

BANCA EUROPEANĂ PENTRU RECONSTRUCŢIE ŞI DEZVOLTARE v. **BERD**.

BANCA INTERNAŢIONALĂ PENTRU RECONSTRUCŢIE ŞI DEZVOLTARE v. **BIRD**.

BANCA MONDIALĂ, ansamblul instituţiilor bancare specializate ale ONU, care acordă asistenţă tehnică şi financiară ţărilor în curs de dezvoltare, format din Banca Internaţională pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare, Asociaţia Internaţională pentru Dezvoltare, Societatea Financiară Internaţională şi Agenţia Multilaterală de Garantare a Împrumuturilor.

BANCIU, Mircea Desideriu (n. 1941, Hunedoara), inginer chimist român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în chimia organică şi aplicaţii ale metodelor fizice în chimie. Membru corespondent al Acad. Rom.

BANCROFT, George (1800-1891), om politic şi istoric american. Reprezentant al SUA la Londra şi Berlin. Unul dintre primii istorici

Baltimore, SUA

Honoré de Balzac

Camil Baltazar

americani (*Istoria Statelor Unite*).

BANDA, mare în Oceanul Pacific, între arhipelagul Moluce, insulele Sulawesi şi Timor; 714 mii km^2; ad. max.: 7440 m. Port pr.: Ambon.

BANDA, Hastings Kamuzu (n. 1906), om de stat din Republica Malawi. Preşedinte şi prim-ministru (din 1966) şi preşedinte pe viaţă (din 1971).

BANDAI San, vulcan activ în insula Honshū (Japonia); alt.: 1819 m. Erupţie catastrofală în 1888. A dat numele unui tip de activitate vulcanică explozivă, caracterizată prin antrenarea unui dop de lavă consolidată pe coş şi uneori a părţii superioare a conului vulcanic.

BANDARANAIKE, Sirimavo (n. 1916), om politic ceylonez. Soţia lui Solomon Bandaranaike. Prim-ministru al Ceylonului (1960-1965, 1970-1972) şi al Republicii Sri Lanka (1972-1977). Guvernare de stînga.

BANDARANAIKE, Solomon (1899-1959), om politic ceylonez. Prim-ministru (1956-1959). A promovat o politică de independenţă a statului în cadrul Commonwealth-ului. A fost asasinat.

BANDEIRA (Pico da ~), vîrf în masivul Sierra do Caparaó (Brazilia); 2884 m (cel mai înalt vîrf din Podişul Braziliei). Păduri tropicale.

BANDELLO, Matteo (1485-1561), scriitor italian. Călugăr dominican. Autor de nuvele în maniera lui Boccaccio, ale căror subiecte i-au inspirat pe Shakespeare, Lope de Vega, Cervantes, Molière, Musset.

BANDINELLI (*Bartholomeo di Michele Agnolo*, zis *il Baccio* sau ~; 1493-1560), sculptor italian. Lucrări cu tematică religioasă sau mitologică, la Florenţa (*Sf. Petru*, *Pietà*, *Hercule ucigîndu-l pe Cacus*).

BANDINI, Marco (BANDINUS MARCUS; c. 1593 sau 1598-1650), misionar franciscan, de origine bosniacă. Stabilit în Moldova (1644). Memoriul său (*Codex Bandinus*) este o importantă sursă privitoare la ţările române, îndeosebi pentru istoria comunităţilor catolice.

BANDUNG, oraş în Indonezia (Java), la S-E de Jakarta; 2,06 mil. loc. Aeroport internaţional. Centru industrial. Universitate. Centru de cercetări nucleare. Staţiune climatercică. Fondat în 1810. Locul primei conferinţe (1955) a statelor independente din Asia şi Africa, pentru sprijinirea luptei de independenţă naţională.

BANFF, parc naţional în Canada pe partea de E a Munţilor Stîncoşi; 6,61 mii km^2. Floră şi faună foarte bogate. Izvoare minerale. Turism. Înfiinţat în 1885.

BANGALORE, oraş în S Indiei, capitala statului Karnataka; 4,13 mil. loc. Aeroport internaţional. Mare centru comercial şi industrial. Universitate. Laborator naţional de cercetări aeronautice şi cosmice (1960). Oraş-fortăreaţă (sec. 16).

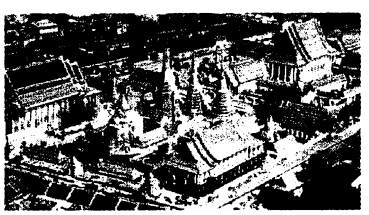

Bangkok

BANGKA, insulă indoneziană în Arhipelagul Sondelor Mari, la E de Sumatera; 11,6 mii km^2; c. 350 mii loc. Expl. de aur şi cositor. Arbori de piper.

BANGKOK (KRUNG THEP), capitala Thailandei, port în delta fluviului Menam; 5,87 mil. loc. Aeroport internaţional. Centru industrial. Universităţi. Muzee. Palatul regal, 300 de pagode. Supranumit *Veneţia Orientului* (c. 300 mii loc. trăiesc în ambarcaţiuni, pe canalele oraşului). Capitală din 1782. Sediul SEATO (1955-1975).

BANGLADESH (Republica Populară ~), stat în Asia central-sudică, pe cursul inferior al fluviului Gange. Suprafaţa: 143 mii km^2. Populaţia: 124,04 mil. loc. Capitala: *Dhaka*. Limba oficială: bengali. Culte: islamism, hinduism, budism. Moneda: 1 taka = 100 paisa. Împărţit în 4 provincii. Oraşe pr.: Chittagong, Khulna, Narayangaj. Relief de cîmpie, care cuprinde şi delta comună (c. 100 mii km^2) a fluviilor Gange, Brahmaputra şi a rîului Meghna. Climă tropical-musonică; cicloane devastatoare şi inundaţii în zona litorală a Golfului Bengal. Gaze naturale, cărbune, sare. Ind. prelucrătoare a iutei şi alimentară; ciment, sticlă. Cultivă pe mari suprafeţe iută, orez, trestie de zahăr, ceai, grîu, bumbac. Creşterea animalelor. Pescuit. Exportă iută şi ţesături din iută, crustacee, piele, ceai. — Teritoriul Bangladeshului a făcut parte din imperiile Gupta (sec. 5-4 î.Hr.) şi Maurya (sec. 4-3 î.Hr.), din Imperiul Marilor Moguli (sec. 17-18) şi din colonia britanică India (sec. 18-20). În 1947 este provincie (Pakistanul de Est) a statului independent Pakistan. Devine stat independent (1972), cu numele Bangladesh, în urma unui război civil şi a războiului indo-pakistanez. În febr. 1975, constituţia este modificată, se instaurează dictatura partidului unic de guvernămînt şi ţara intră într-o perioadă de instabilitate politică. Bangladesh este republică islamică.

BANGOR, oraş în Irlanda de Nord, la N—N-E de Belfast; c. 35 mii loc. Staţiune balneară. Celebră abaţie fondată în 559 de Sf. Comgall.

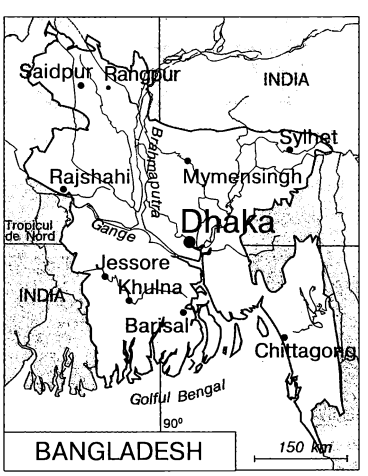

BAN GU (32-92), istoric chinez. Lucrarea sa, *Cronica dinastiei Han*, prima monografie a unei dinastii, a devenit model pentru istoriografia chineză.

BANGUI, capitala Republicii Centrafricane, port pe rîul Oubangui; 597 mii loc. Aeroport internaţional. Centru industrial. Universitate. Oraş fondat în 1889. Centru ad-tiv (din 1914) al teritoriului Oubangui-Chari (din componenţa Africii Ecuatoriale Franceze); apoi capitală a Republicii Africa Centrală (din 1960), a Imperiului Centrafrican (din 1976) şi a Republicii Centrafricane (din 1979).

BANGWEULU, lac în Africa ecuatorială (Zambia), la S de lacul Tanganyika; 4,9 mii km^2 (15 mii km^2 în sezonul ploios); ad. max.: 5 m. Obîrşie a unui afluent superior al fluviului Zair. Descoperit în 1868. Parcul naţional Isangano pe malul estic.

BANJA LUKA, oraş în Republica Bosnia şi Herţegovina; 98 mii loc. Centru industrial. Staţiune balneară. Fortăreaţă medievală. Moschee (sec. 16).

BANJUL, capitala Gambiei, port în estuarul fluviului Gambia; 110 mii loc. Aeroport internaţional. Centru comercial (export de cauciuc, arahide, ulei de palmier). Construcţii de nave fluviale. Fondat de englezi în 1816. Centru ad-tiv al coloniei (1834) şi al protectoratului britanic Gambia (1902). Capitala statului independent Gambia (din 1965). Pînă în 1973 se numea *Bathurst*.

BANKS, insulă nelocuită în estul Arhipelagului Arctic Canadian, situată între continent şi insulele Victoria şi Melville; 66,5 mii km^2. Relief colinar; alt. max.: 762 m. Climat subarctic.

BANKS, succesiune de canale, strîmtori şi mări interioare în N continentului nord-american, care uneşte marea Baffin cu marea Beaufort.

BANLOC, comună în judeţul Timiş. Mănăstirea Partoş (sec. 13), biserică barocă (sec. 18); castel (sec. 18).

BANSKÁ BYSTRICA, oraş în Republica Slovacia, pe rîul Hron: 85 mii loc. Centrală atomoelectrică. Centru industrial. Vechi oraş minier. Clădiri din sec. 15-16. Castel. Aici au avut loc lupte grele (mart. 1945) între trupele germane şi Armata 1 Română.

BANTING, Sir Frederick Grant (1891-1941), fiziolog şi farmacolog canadian. A studiat secreţia internă a pancreasului şi a introdus în terapeutică insulina. Premiul Nobel (1923), împreună cu J.J.R.Macleod.

BANU, Ion (n. 1913, Bucureşti), filozof român. Prof. univ. la Bucureşti. Specialist în istoria filozofiei antice (*Heraclit, Filozofia Orientului antic, Filozofia greacă pînă la Platon*). Lucrări de teorie a istoriei filozofiei (*Introducere în istoria filozofiei*). Membru corespondent al Acad. Rom.

BANUŞ, Maria (n. 1914, Bucureşti), poetă română. Debut cu o poezie a candorii adolescentine, dar şi senzuală (*Ţara fetelor*); o fază proletcultistă, apoi o lirică reflexivă, sub semnul unei dramatice regăsiri de sine (*Tocmai ieşeam din arenă, Portretul din Fayum, Carusel*). Memorialistică. Traduceri.

BANVILLE, Théodore de (1823-1891), poet francez. Poezie parnasiană prin cultul

formei (*Cariatidele, Stalactitele*); umor şi fantezie ilustrînd estetica "artei pentru artă" (*Ode funambuleşti*). Comedii (*Gringoire*). Memorialistică.

BANZARE (Ţara ~) (engl. **British, Australian, New Zeeland, Antarctic Research Expedition**), porţiune a coastei antarctice (Ţara Wilkes), la Oceanul Indian, cuprinsă între 122° long. estică şi 130° long. estică.

BAO DAI (n. 1913), împărat al Vietnamului (1932-1945) şi conducător al Vietnamului de Sud (inclus în Uniunea Franceză) (1949-1955).

BAODING, oraş în N Chinei (Hebei); 594 mii loc. Centru industrial. Grădini din epoca Ming.

BAOTOU, oraş în N Chinei (Mongolia Interioară), pe Huanghe; 650 mii loc. (1,13 mil. loc. în aglomeraţie). Nod feroviar. Expl. de huilă şi minereuri de fier. Mare combinat metalurgic. Ind. textilă.

BARABA (BARABBA) (în *Noul Testament*), tîlhar şi ucigaş iudeu. Poporul l-a preferat, pentru a fi eliberat la sărbătoarea de Paşti, cînd i s-a cerut să aleagă între acesta şi Iisus Hristos.

BARAC, Ioan (1776 sau 1777-1848; n. Alămor, jud. Sibiu), poet român. A versificat basmul alegoric *Istorie despre Arghir cel frumos şi despre Elena cea frumoasă*. Traduceri şi prelucrări de romane populare (*Halima*, 8 vol.).

BARANGA, Aurel (pseudonim al lui *A.Leibovici*; 1913-1979; n. Bucureşti), dramaturg şi publicist român. Debut cu versuri avangardiste (*Poeme cu orbi*). Drame, comedii şi farse satirice (*Mielul turbat, Interesul general, Opinia publică, Viaţa unei femei*). Reportaje. Traduceri.

BÁRÁNY Róbert (1876-1936), medic şi fiziolog austriac de origine maghiară. Unul dintre fondatorii otoneurologiei. Contribuţii în cercetarea aparatului vestibular. Premiul Nobel (1914).

BARAOLT, depresiune în S-V Carpaţilor Orientali, între Dealul Dugău şi munţii Perşani (la V), munţii Baraolt (la S) şi munţii Harghita (la N-E). Străbătută de rîurile Baraolt, Cormoş şi Vîrghiş. Expl. de lignit; ape minerale.

BARAOLT, masiv muntos în S-V Carpaţilor Orientali, în marele cot al Oltului, între defileele Tuşnad şi Racoş, limitat de munţii Harghita şi depresiunea cu acelaşi nume (la N-V) şi depresiunea Sf. Gheorghe (la S). Alt. max.: 1018 m. Expl. de lignit. Păduri şi păşuni.

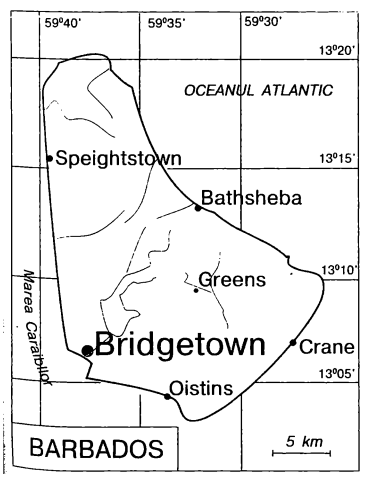

BARAOLT, oraş în judeţul Covasna, în depresiunea şi pe rîul Baraolt; 10,8 mii loc. Expl. de lignit. Industrii. Muzeu. Biserica barocă (sec. 16). Atestat din 1224.

BARASCH, Iuliu (1815-1863; n. Brody, Polonia), medic român. Unul dintre fondatorii şcolii româneşti de pediatrie. A înfiinţat Spitalul de copii din Bucureşti (1858). A editat revista "Isis".

BARASCHI, Constantin (1902-1966; n. Cîmpulung), sculptor român. Prof. univ. la Bucureşti. Sculptură monumentală în stilul realismului socialist. Lucrări caracterizate prin finisarea pînă la luciu a suprafeţelor (*Fiica sculptorului, Monumentul lui N.Bălcescu, Mihai Eminescu*). Membru corespondent al Acad. Rom.

BARBADOS, stat situat pe insula omonimă din Antilele Mici (America Centrală insulară), la S-E de insula Martinica. Suprafaţa: 431 km^2. Populaţia: 263 mii loc. Capitala: *Bridgetown*. Limba oficială: engleza. Culte: protestantism, catolicism, islamism. Moneda: 1 barbados dollar = 100 cents. Podiş calcaros şi cîmpie plană. Climă tropicală. Trestie de zahăr, batate, manioc. Ind. electrotehnică, zahăr, rom, textile. Pescuit. Turism. Exportă echipament electric, zahăr, rom. — Descoperit în 1518 de spanioli; colonie engleză din 1627; stat independent (1966), în cadrul Commonwealth-ului. Monarhie constituţională.

BARBAROSSA, supranumele a doi piraţi algerieni: **Arudj** (c. 1473-1518) şi fratele său, **Khair ed-Din** (c. 1466-1546), ajuns comandant al flotei otomane în confruntările cu spaniolii.

BARBER, Samuel (1910-1981), compozitor american. Simfonii, baletul *Medeea*, opera *Antoniu şi Cleopatra*, concertul pentru violină, muzică de cameră.

BARBEY D'AUREVILLY, Jules-Amédée (1808-1889), prozator şi critic literar. Reprezentant al estetismului şi dandismului. Tema demonismului, într-o viziune stranie (romanul *Cavalerul des Touches*, nuvelele *Diabolicele*). Studii critice (*Operele şi oamenii din sec. XIX*).

BARBILIAN, Dan v. **Barbu, Ion**.

BARBIROLLI, Sir John (1899-1970), dirijor englez de origine italiană. Dirijor al Filarmonicii din New York, al orchestrei Hallé din Manchester (din 1943) şi al celei din Huston-Texas.

Ion Barbu

John Bardeen

BARBIZON (Şcoala de la ~), numele unei grupări de pictori (Th. Rousseau, J.Fr.Millet, J.-B.Corot, Diaz de la Peña, J.Dupré, Ch.Daubigny, Constant Troyon ş.a.) care s-au stabilit, la mijlocul sec. 19, în satul Barbizon, la marginea pădurii Fontainebleau (Franţa). Influenţaţi de peisagiştii englezi, au lucrat în "plein-air", pregătind curentul impresionist.

Jean Millet, *Culegătoarele de spice*

BARBOŞI, cartier al municipiului Galaţi. Localitate geto-dacică, pe care s-au construit un castru roman (sec. 2), bază a unei unităţi de navigaţie pe Dunăre (*classis Flavia Moesica*), şi o întinsă aşezare civilă, cu necropolă. Părăsită la mijlocul sec. 3.

BARBU, Aca de (1895-1958; n. Sighişoara), soprană română. Carieră internaţională (*Bal mascat, Tristan şi Isolda*). Fondatoare (1947) şi director artistic al Operei din Timişoara.

BARBU, Eugen (1924-1993; n. Bucureşti), scriitor şi gazetar român. Cultivă romanul pitoresc al mahalalei bucureştene de odinioară (*Groapa*), romanul istoric şi parabolic (*Princepele, Săptămîna nebunilor*), romanul-colaj (*Incognito*). O parte a creaţiei sale este subminată de poncifele realismului socialist (*Şoseaua Nordului, Facerea lumii*). Nuvele de observaţie realistă (*Prînzul de duminică*). Piese de teatru; jurnale; eseuri; o istorie polemică a poeziei române contemporane; scenarii de film. Membru corespondent al Acad. Rom.

BARBU, Filaret (1903-1984; n. Lugoj), compozitor şi dirijor român de cor. Operete (*Ana Lugojana, Plutaşul de pe Bistriţa, Tîrgul de fete*), creaţii corale, cu influenţe ale folclorului muzical.

BARBU, Ion (pseudonim al lui *Dan Barbilian*; 1895-1961; n. Cîmpulung, jud. Argeş), matematician şi scriitor român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul geometriei (*spaţiile Barbilian*), algebrei şi teoriei numerelor (*Teoria aritmetică a idealelor, Grupuri cu operatori*). Debut literar în "Sburătorul", cu versuri parnasiene prin expresia lapidară, dar străbătute de elan vital, dionisiac. Poemul *După melci* şi balada *Riga Crypto şi lapona Enigel* transfigurează universul naturist în sens mitic. Ciclul *Isarlîk* este o evocare pitorească şi nostalgică a lumii balcanice. Lirică ermetică şi iniţiatică în ultima perioadă de creaţie (ciclurile *Joc secund* şi *Uvedenrode*). Artă poetică intelectualistă şi modernistă. Eseuri polemice remarcabile prin originalitatea ideilor şi expresiei. Traduceri (*Richard III* de Shakespeare). Acad.

BARBU, Viorel (n. 1941, Deleni, jud. Vaslui), matematician român. Prof. univ. la Iaşi. Contribuţii în domeniul operatorilor

diferenţiali şi pseudodiferenţiali, al ecuaţiilor integrale şi al controlului optimal al inegalităţilor variaţionale. Acad.

BARBUDA v. **Antigua**.

BARBU LĂUTARUL (*Vasile Barbu*; c. 1780 - c. 1860; n. Iaşi), cîntăreţ, cobzar şi violonist român. Descendent al unei familii de lăutari, menţionată din sec. 17. Staroste al breslei lăutarilor din Iaşi aproape 40 de ani. Apreciat de Liszt cu prilejul unei vizite la Iaşi. Autor de melodii lăutăreşti.

BARBUSSE, Henri (1873-1935), scriitor francez. Stabilit în ultimii ani ai vieţii la Moscova. Unul dintre promotorii literaturii proletcultiste şi ai ideologiei comuniste. Este notabil romanul *Focul* (1916), mărturie a experienţei prilejuite de primul război mondial.

BARCA, familie nobilă din Cartagina, celebră prin generalii Hamilcar, Hasdrubal şi Hannibal.

BARCĂU, rîu, afluent al Crişului Repede. Izvorăşte din munţii Plopiş; 160 km (118 km pe teritoriul României).

BARCELONA, oraş în N-E Spaniei, port la Marea Mediterană, centrul ad-tiv al regiunii autonome Catalonia; 1,6 mil. loc. Aeroport internaţional. Mare centru industrial (construcţii de maşini, şantiere navale, echipament electrotehnic, ţesături, confecţii), comercial şi financiar. Universitate (1450). Muzee de artă catalană, de artă modernă. Catedrala Santa Cruz (începută în sec. 13), biserica Santa Maria del Mar (sec. 14), în stil gotic catalan, biserica Sagrada Familia. Fondat de cartaginezi în sec. 3 î.Hr. Capitală a comitatului Barcelona, între 877 şi 1137. După unirea cu Aragonul (1137), a cunoscut o perioadă de prosperitate (pînă în sec. 16). Dezvoltare economică şi culturală în sec. 19-20. Centru turistic.

Barcelona. Arcul de Triumf

BARCELONA, oraş în N Venezuelei, capitala statului Anzoátegui, port la Marea Caraibilor; 221,8 mii loc. Ind. petrolului. Fondat în 1634.

BARDASARE, Emanoil (1850-1935; n. Burdujeni-Suceava), pictor român. Peisaje (*La hanul Trei Sarmale, Peisaj la Burdujeni*), portrete (*Fetiţa cu cartea*), compoziţii (*Stegarul*).

BARDAR, comună în Republica Moldova (jud. Chişinău). Centru pomicol şi viticol. Atestată documentar în 1443 (Botveni, Diaşeni).

BARDEEN, John (1908-1991), fizician american. Cercetări în fizica solidelor şi temperaturilor joase. Inventator al tranzistorului (1948), împreună cu W.H. Brattain şi W.Shockley. Premiul Nobel (1956), cu această echipă. Interpretare cuantică a supraconductibilităţii, împreună cu L.N.Cooper şi J.R.Schrieffer. Premiul Nobel (1972), cu aceşti colaboratori.

BARDEM, Juan Antonio (n. 1922), regizor şi scenarist spaniol. Filme de factură neorealistă, cu vocaţie pentru militantismul politic (*Comedianţii, Moartea unui ciclist, Strada Mare, Răzbunarea, A trecut o femeie, Podul*).

BARDOT, Brigitte (n. 1934), actriţă franceză de film. Vedetă a cinematografiei mondiale în deceniile 6 şi 7, cu apariţii de o senzualitate frustă (*Şi Dumnezeu a creat femeia, Viaţă particulară, Dispreţul, Viva Maria*).

BAREILLY (BARELI), oraş în N Indiei (Uttar Pradesh); 607,6 mii loc. Centru industrial. Fondat în 1537.

BARENBOIM, Daniel (n. 1942), dirijor şi pianist israelian. Reputaţie internaţională ca interpret al concertelor lui Mozart şi Beethoven. Dirijor al orchestrelor din Paris, Chicago, Londra, Berlin etc.

BARENTS, Willem (1550-1597), navigator şi explorator olandez. A efectuat trei expediţii, între 1594 şi 1597, în Oceanul Arctic, încercînd să găsească Pasajul de Nord-Est, de la Oceanul Atlantic la Oceanul Pacific. A descoperit (1596-1597) Insula Urşilor şi arhipelagul Spitsbergen.

BARENTS (Marea ~), mare în V Oceanului Arctic, între coastele Europei de Nord, arhipelagurile Novaia Zemlea, Spitsbergen şi Franz Joseph; 1,42 mil. km^2. Comunică cu Marea Albă şi cu marea Kara. Ad. max.: 600 m. Pescuit şi navigaţie intensă. Colectează apele fluviului Peciora. Porturi pr.: Murmansk (Federaţia Rusă) şi Vardø (Norvegia).

BARI, oraş în S Italiei (Puglia), port la Marea Adriatică; 341,3 mii loc. Centru comercial şi industrial. Şantiere navale. Universitate. Biserica San Nicola şi catedrala San Sevino (sec. 11-12). Muzee.

BARINAS, oraş în Venezuela, la poalele Cordilierei Merida, capitala statului Barinas; 172,6 mii loc. Prelucrarea cafelei, expl. de petrol. Universitate.

BARINAS, stat în S Venezuelei; 35,2 mii km^2; 454,5 mii loc. Capitala: *Barinas*. Expl. de petrol şi forestiere. Creşterea animalelor. Numele vechi: *Zamora*.

BARIŞNIKOV, Mihail Nikolaevici (n. 1948), balerin şi coregraf american de origine rusă. A accentuat importanţa evoluţiei balerinului în raport cu partenera. Director artistic al Teatrului American de Balet (1980-1989). Actor de film şi teatru.

George Bariţiu

Christian Barnard

BARITO, fluviu în Indonezia (insula Kalimantan); 880 km. Izvorăşte din masivul Muller şi se varsă în marea Java. Navigabil. Port în delta acestui fluviu: *Banjarmasin*.

BARIŢIU, George (1812-1893; n. Jucul de Jos, jud. Cluj), om politic, publicist şi istoric român. Fondator al presei româneşti din Transilvania ("Gazeta de Transilvania", 1838, "Foaie pentru minte, inimă şi literatură", 1838). Fruntaş al Revoluţiei de la 1848-1849. Membru fondator al Astrei şi al Societăţii Literare Române (viitoarea Academie Română). Notabile contribuţii istoriografice (*Părţi alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*). Lucrări literare. Traduceri. Membru fondator al Societăţii Academice Române.

BARKHAUSEN, Heinrich Georg (1881-1956), fizician german. A descoperit (1919) discontinuitatea magnetizării materialelor feromagnetice (*efectul Barkhausen*); cercetări în electronică. Studii de acustică fiziologică.

BARKLA, Charles Glover (1877-1944), fizician englez. Contribuţii fundamentale în domeniul radiaţiilor X şi al undelor radioelectrice. Premiul Nobel (1917).

BARKLAY DE TOLLI, Mihail Bogdanovici, prinţ (1761-1818), feldmareşal rus. Unul dintre comandanţii ruşi în luptele cu Napoleon I de la Borodino (1812), Leipzig (1813) şi în campania din Franţa (1814).

BAR-KOCHBA, Simon (?-135), conducătorul celei de a doua răscoale a iudeilor (132-135) împotriva ocupaţiei romane, din timpul lui Adrian. A dat un sens mesianic acţiunii sale.

BARLACH, Ernst (1870-1938), sculptor, gravor şi scriitor german. Reprezentant al expresionismului. Valorifică sugestii din sculptura medievală germană (*Cerşetoare, Frizăl*). Romane (*Luna furată*), drame (*Potopul, Contele de Ratzeburg*). Confesiuni.

BARNABA, unul dintre cei 70 de ucenici ai lui Iisus Hristos. A însoţit pe apostolul Pavel în misiunile sale evanghelice.

BARNARD, Christian (n. 1922), chirurg sud-african. Naturalizat grec. A efectuat primele transplanturi de inimă la om (1967 şi 1968) şi numeroase transplanturi de alte organe.

BARNAUL, oraş în Federaţia Rusă, pe fluviul Obi; 673 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (metalurgie şi chimie). Observator astronomic (1841). Universitate. Întemeiat în 1730.

BARNAVE, Antoine (1761-1793), om politic francez. Lider al grupului regaliştilor constituţionali în timpul Revoluţiei Franceze. A fost ghilotinat de iacobini.

BARNOVSCHI, Miron, domn al Moldovei (1626-1629, 1633). Iniţiator al unor reforme sociale, fiscale şi administrative. Ctitor al mănăstirilor Bîrnova şi Hangu, al bisericilor Barnovschi şi Sf. Ioan din Iaşi. A terminat mănăstirea Dragomirna. Ucis de turci la Constantinopol (1633).

BARODA v. **Vadodara**.

BAROJA Y NESSI, Pío (1872-1956), romancier şi eseist spaniol. Reprezentant al Generaţiei de la '98. Operă insurgentă, străbătută de cultul nietzschean al energiei: o trilogie bască (*Casa Aizgorri, Majoratul lui*

Labraz, Zalacain aventurierul); descrierea lumii interlope madrilene (*Lupta pentru viață*); romanul de aventuri marine *Peripețiile lui Shanti Andía*; *Memoriile unui om de acțiune*, roman-fluviu (22 vol.).

BARONZI, George (1828-1896; n. Brăila), scriitor și publicist român. Poezie romantică elegiacă (*Nopturnele*), cu tematică populară și istorică (*Zînele Carpaților*, *Legende și balade*), fabule și satire; romane (*Misterele Bucureștilor*); piese de teatru. Traduceri.

BARQUISIMETO, oraș în N-V Venezuelei, capitala statului Lara; 703 mii loc. Centru comercial și industrial. Universitate. Fondat în 1552.

BARRANCABERMEJA, oraș în Columbia centrală, port pe fluviul Magdalena; 153 mii loc. Expl. și rafinarea petrolului.

BARRANQUILLA, oraș în N Columbiei, la gurile fluviului Magdalena, port la Oceanul Atlantic; 917,4 mii loc. Aeroport internațional. Construcții navale. Centru industrial. Universitate. Fondat în 1629.

BARRAS, Paul, viconte de (1755-1829), om politic francez. Membru al Convenției, a contribuit la înlăturarea lui Robespierre, Saint-Just și Couthon, prin lovitura de la 9 thermidor (27 iul. 1794). Membru al Directoratului (1795-1799).

BARRAULT, Jean-Louis (1910-1994), actor, mim și regizor francez. Împreună cu soția, actrița Madeleine Renaud, a fondat, în 1946, o companie de teatru. A pus în scenă și a interpretat roluri din capodopere ale teatrului universal (Shakespeare, Molière, Cehov) și din dramaturgia lui Eugen Ionescu și Samuel Beckett. Ca actor de film s-a impus în *Copiii paradisului* și în *Simfonia fantastică*.

BARRÈS, Maurice (1862-1923), romancier, eseist și om politic francez. Reprezentant al naționalismului, exaltă eul, întreține cultul morților și al tradiției, al pămîntului natal și al valorilor regionale (*Cultul eului*, *Despre sînge, voluptate și moarte*, *Dezrădăcinații*, *Colina inspirată*, *Romanul energiei naționale*).

BARROW, Isaac (1630-1677), matematician și teolog englez. Profesor și predecesor al lui Newton la Universitatea din Cambridge. Precursor al calculului infinitezimal și integral. Contribuții în optică.

BARROW, Sir John (1764-1848), explorator britanic. Fondatorul Societății de Geografie din Londra. Expediții în China (1792), în sudul Africii (1795-1802), în Alaska și în Arhipelagul Arctic Canadian.

BARROW, capul cel mai nordic al Americii de Nord, în Alaska, la Oceanul Arctic, la 71° 23' lat. N și 156° 30' long V.

BARRY, Sir Charles (1795-1860), arhitect englez. Construcții neogotice (școli, biserici). A reconstruit în același stil palatul Westminster.

BART, Jean (1650-1702), marinar francez. Corsar, apoi ofițer în flota regală franceză, s-a distins în luptele navale cu englezii și olandezii.

BART, Jean (pseudonim al lui *Eugeniu P. Botez*; 1874-1933; n. Burdujeni, jud. Suceava), prozator român. Ofițer de marină. Nuvele de orientare ideologică poporanistă (*Datorii uitate*). Un roman de atmosferă (*Europolis*), inspirat din viața portului Sulina. Schițe marine (*Jurnal de bord*). Membru corespondent al Acad. Rom.

BARTALIS János (1893-1977; n. Apața, jud. Brașov), poet de naționalitate maghiară din România. Versuri bucolice (*Versuri alese*, *Deși vine primăvara, Timpule, nu fugi!*).

BARTH, John (n. 1930), prozator american. Teme mitice, tratate parodic (*Himera*, *Varieteu pe apă*, *Copilul-țap*).

BARTH, Karl (1886-1968), teolog protestant elvețian. Fondatorul "teologiei dialectice", de tradiție calvină, care pledează pentru reîntoarcerea la Scriptură, dar și pentru asumarea imperativelor prezentului de către biserică (*Comentariu la Epistola către romani*, *Dogmatica bisericească*).

BARTHES, Roland (1915-1980), critic literar francez. Promotor al "noii critici", a valorificat idei ale structuralismului lingvistic, ale antropologiei și psihanalizei în analiza limbajului literaturii și a altor sisteme semiotice (*Gradul zero al scriiturii*, *Mitologii*, *Despre Racine*, *Critică și adevăr*, *Imperiul semnelor*).

BARTHOLDI, Frédéric Auguste (1834-1904), sculptor francez. Autor al unor lucrări monumentale (*Leul* din Belfort, Franța, și *Statuia Libertății* din New York).

BARTHOU, Jean-Louis (1862-1934), om politic francez. Prim-ministru (1913), ministru de Externe (1934). A militat pentru securitatea colectivă în Europa și pentru menținerea statu-quo-ului postbelic. Asasinat la Marsilia, în atentatul împotriva regelui Alexandru I al Iugoslaviei.

BARTÓK Béla (1881-1945; n. Sînnicolaul Mare), compozitor, pianist și muzicolog maghiar. A contribuit la înnoirea limbajului muzical prin asimilarea creatoare a elementelor folclorice (maghiare și românești). A compus concerte instrumentale, cvartete, o operă (*Castelul lui Barbă-Albastră*), balete (*Mandarinul minunat*). Remarcabil culegător al folclorului muzical. Membru al Acad. Rom.

BARTOLD, Vasili Vladimirovici (1869-1930), orientalist rus. Specialist în istoria islamului (*Lumea musulmană*, *Istoria cercetării Orientului în Europa și în Rusia*).

BARTOLI, Matteo (1873-1946), lingvist italian. Romanist, a descris limba dalmată și a studiat dialectul istroromân. A creat, împreună cu G.Bartoni, Școala neolingvistică.

BARTOLOMEU (Sfîntul), unul dintre cei 12 apostoli ai lui Iisus Hristos. A mărturisit cel dintîi că acesta este "Fiul lui Dumnezeu". Patron al măcelarilor și tăbăcarilor. Cunoscut și sub numele *Nathanael*. Sărbătorit la 11 ian. — *Noaptea Sf. Bartolomeu*, noaptea de 23-24 aug. 1572, cînd, la Paris și în alte localități din Franța, c. 3 mii de protestanți (hughenoți) au fost masacrați de catolici, ca urmare a unor joculi politice. Regele Carol IX, influențat de amiralul Coligny (protestant), sprijinea revolta Țărilor de Jos împotriva Spaniei catolice. Instigarea la măcel s-a datorat Caterinei de Medici, catolică fervent, consiliată de ducele Henric I de Guise.

BARTOLOMEO (Fra ~) (*Baccio della Porta*; 1472/1475-1517), pictor italian. Călugăr dominican. Desenator remarcabil. Eleganță și sobrietate în lucrări monumentale (frescele din biserica mănăstirii San Marco din Florența, tablourile *Plîngerea lui Hristos*, *Căsătoria Sf. Ecaterina*, *Fecioara cu Pruncul*). Portrete (*Savonarola*).

BARTON, Sir Derek Harold Richard (n. 1918), chimist englez. Cercetări în domeniul izomeriei steroidelor și terpenelor; a descoperit analiza conformațională. Premiul Nobel (1969), împreună cu O. Hassel.

BARTON, Sir Edmund (1849-1920), om politic australian. Prim-ministru al Federației (1901), a fost supranumit *Părintele Australiei*.

BARYE, Antoine Louis (1796-1875), sculptor francez. Excelează în sculpturile animaliere, sinteze ale sensului romantic și formei clasice (*Leu mergînd*, *Leul și șarpele*, *Centaur și Lapit*).

BASARAB, Mircea (n. 1921, București), dirijor și compozitor român. Repertoriu simfonic variat, clasic și contemporan. Compoziții de cameră și simfonice (*Simfonieta*, *Variațiuni simfonice*).

BASARAB I (c. 1310-1352), domn al Țării Românești (1330-1352). Fiu al lui Tihomir. A întemeiat statul feudal Țara Românească, unificînd voievodatele din dreapta și din stînga Oltului și extinzînd granițele de est pînă aproape de gurile Dunării. În 1330 a învins la Posada pe regele suzeran Carol Robert de Anjou, consacrînd independența țării. Ctitor al bisericii domnești de la Curtea de Argeș.

BASARAB CEL BĂTRÎN (LAIOTĂ), domn al Țării Românești (1473- 1474, 1475-1476, 1476-1477). A fost sprijinit de Ștefan cel Mare pentru obținerea domniei, dar a participat alături de turci la campania din Moldova (1476).

BASARAB CEL TÎNĂR (ȚEPELUȘ), domn al Țării Românești (1477- 1481, 1481-1482). Supus turcilor, pe care i-a sprijinit într-o campanie din Transilvania (1479); învins de Ștefan cel Mare (1481).

BASARABI, familie domnitoare din Țara Românească, întemeiată de Basarab I; Basarabii au ocupat tronul țării pînă în sec. 16. S-au distins: Mircea cel Bătrîn, Dan II, Vlad Dracul, Vlad Țepeș, Radu cel Mare și Radu de la Afumați. Domnii ulteriori, care și-au luat numele acestei familii pentru a-și justifica drepturile la domnie (Neagoe Basarab, Matei Basarab, Șerban Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu), aparțineau, de fapt, familiei

Fra Bartolomeo,
Dumnezeu-Tatăl în ceruri între Sfintele Maria Magdalena și Ecaterina da Siena

boiereşti a Craioveştilor, din Oltenia.

BASARABI, oraş în judeţul Constanţa, la 20 km V de Constanţa; 11 mii loc. Port pe canalul Dunăre — Marea Neagră. Expl. de calcare. Construcţii şi reparaţii navale. Podgoria Murfatlar. Centru pomicol. Oraş din 1989. Vechiul nume (pînă în 1975): *Murfatlar*. — **Ansamblul ~**, numele unui ansamblu de monumente rupestre creştine (sec.9-10), compus din biserici, galerii, cavouri, cu inscripţii runice, slavone (922) şi greceşti (992), descoperite la Basarabi.

BASARABI, sat component al oraşului Calafat. Aici s-au descoperit vestigii ale unei culturi din prima epocă a fierului (sec. 9-6 î.Hr.) (arme, unelte, podoabe de fier, ceramică decorată). Vestigiile Culturii Basarabi sînt răspîndite pe cea mai mare parte a teritoriului României, dovedind unitatea etnică a tracilor nord-dunăreni.

BASARABIA, regiune istorică românească, pînă la începutul sec. 19 constituind doar zona de sud a teritoriului dintre Prut şi Nistru (Bugeacul), parte componentă a statului feudal Moldova. După Pacea de la Bucureşti (16/28 mai 1812) întreg teritoriul interfluvial pruto-nistrean este anexat de Rusia ţaristă, fiind denumit oficial *Basarabia*, cu statut de regiune (pînă în 1873), apoi de gubernie. Basarabia este supusă unei colonizări forţate cu ruşi, ucraineni, bulgari, găgăuzi, germani, populaţia autohtonă românească continuînd să rămînă totuşi majoritară. În 1856, Rusia retrocedează Moldovei judeţele sudice Cahul, Ismail şi Bolgrad, dar în 1878, după Congresul de la Berlin, le anexează din nou. În 1917 este proclamată independenţa Republicii Democratice Moldoveneşti (Basarabia), care, prin votul parlamentului (Sfatul Ţării), în 1918, se uneşte cu România. La 28 iun. 1940, este ocupată de URSS. De la 2 aug. 1940, parţial (fără judeţele Hotin, Cetatea Albă şi Ismail), intră în componenţa RSS Moldoveneşti. În perioada 1941-1944, sub administraţie românească. Basarabia redevine republică sovietică (1944), pînă la 27 aug. 1991, cînd îşi declară independenţa de stat sub denumirea de *Republica Moldova*.

BASARABIA, revistă literară din Republica Moldova. Redactori-şefi: D.Matcovschi (1988-1997); N.Popa (din 1997). Fondată în 1931.

BASARABIA, revistă săptămînală, apărută la Chişinău, în 1906 şi 1907, sub conducerea lui Em. Gavriliţa. A avut o orientare democratică, formulînd revendicări de ordin economic, politic şi naţional. Colaboratori: I.Pelivan, I.Inculeţ, Pan. Halippa, Al. Mateevici ş.a.

Béla Bartók

Nikolai Basov

BASEDOW, Johann Bernhard (1723-1790), pedagog german. În spirit iluminist, a promovat educaţia naturală şi metoda intuitivă, la institutul său "Philantropinum", din Dessau.

BASEDOW, Karl von (1799-1854), medic german. Cercetări asupra bolii caracterizate prin guşă hipertiroidiană, exoftalmie şi tahicardie (*maladia Basedow*).

BASEL (fr. **BÂLE**), canton istoric în N Elveţiei. A intrat în Confederaţia cantoanelor elveţiene în 1501 şi s-a divizat în urma unui război civil, în 1833, în două semicantoane, azi *Bâle-Ville* şi *Bâle-Campagne* (*Baselland*).

BASEL (fr. **BÂLE**), oraş, centrul ad-tiv al semicantonului Bâle-Ville din N Elveţiei; port pe Rin; 178,4 mii loc. Aeroport internaţional. Centru bancar, comercial şi industrial. Universitate (1460). Muzee. Catedrală romanică şi gotică (sec. 11-15), biserică franciscană (sec. 13-14); clădiri cu valoare istorică şi arhitectonică. Fortificaţie romană (374). — **Conciliul de la ~**, conciliu (1431-1449), în care s-a încercat reforma Bisericii Catolice prin proclamarea superiorităţii Conciliului faţă de autoritatea papală.

BASELLAND (fr. **BÂLE-CAMPAGNE**), semicanton în N Elveţiei: 518 km^2; 250,4 mii loc. Centrul ad-tiv: *Liestal*. Expl. forestiere. Creşterea animalelor. Cereale.

BASHŌ (*Matsuo Manefusa*; 1644-1694), poet japonez. Clasic al literaturii nipone. A ilustrat în mod remarcabil haiku-ul şi jurnalul de călătorie.

BASILAN, arhipelag în Filipine, în S-V insulei Mindanao, format din c. 50 insule; 1,3 mii km^2; c. 201 mii loc. Insulă pr.: Basilan. Păduri tropicale. Cocotieri şi arbori de cauciuc. Orez. Pescuit.

BASILAN, port în insula omonimă (arhipelagul Basilan); 126,4 mii loc. Centru comercial. Numele vechi: *Isabela*.

BASILICATA, regiune în S Italiei; 10 mii km^2; 605,9 mii loc. Oraş pr.: Potenza. Măslini şi citrice. Viticultură. Cereale. Ovine. Numele vechi: *Lucania*.

BASILIDE (sec. 2), teolog şi filozof grec din Alexandria. Reprezentant al gnosticismului. Operă pr.: *Exegetica*, comentariu biblic în 24 de cărţi, în care a abordat îndeosebi problema creaţiei prin teoria emanaţionistă.

BASIN, Thomas (1412-1491), prelat şi istoric francez. Autor al unei *Istorii a domniilor lui Carol VII şi Ludovic XI* şi al unui memoriu despre Jeanne d'Arc.

BASKERVILLE, John (1706-1775), gravor de litere şi tipograf englez. A creat caracterele "romane" şi a tipărit operele lui Virgiliu, Horaţiu, Terenţiu. A introdus metoda satinării în fabricarea hîrtiei.

BASOV, Nikolai Ghennadievici (n. 1922), fizician rus. Contribuţii fundamentale în domeniul electronicii cuantice. Cercetări, împreună cu A.M.Prohorov, care au condus la realizarea maserului şi a laserului. Premiul Nobel (1964), împreună cu Ch.H.Townes şi A.M.Prohorov.

BASRA, oraş în Irak, port pe Shatt al'Arab; 617 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Ind. petrolului. Universitate. Fondat în 637 sau în 638.

BASS, George (1771-1812), navigator englez. A cartografiat ţărmul de S-E al Australiei (1897). A descoperit strîmtoarea care îi poartă numele (1797-1798).

BASS, strîmtoare între Australia şi insula Tasmania, care leagă Oceanul Indian cu Oceanul Pacific (marea Tasman); lungime: 490 km; lăţime: 213 km; ad. max.: 94 m. Zăcăminte de petrol. Port pr.: Melbourne.

BASSANI, Giorgio (n. 1916), scriitor italian. Nuvele şi romane inspirate din viaţa comunităţii evreieşti din Ferrara, în confruntare cu istoria contemporană (*Povestiri din Ferrara, Grădinile Finzi-Contini*). Poezie. Eseistică.

BASSANO (pe numele adevărat *Da Ponte*), familie de pictori veneţieni din sec. 16-17, originară din orăşelul Bassano.

BASSANO, Jacopo (*Jacopo da Ponte*; 1510 sau 1518 - 1592), pictor italian. A tratat teme mitologice (*Penelopa*) şi biblice ca scene de gen (*Samson, Închinarea păstorilor*); utilizează clarobscurul şi perspectivele oblice. Fiii săi, **Francesco** (1549-1592), **Leandro** (1557-1622) şi **Gerolamo** (1566-1621), au impus o manieră caracteristică pentru întreaga familie Bassano.

Jacopo Bassano,
Sf. Valentin o botează pe Sf. Lucilla

BASSARABESCU, Ion A. (1870-1952; n. Giurgiu), prozator român. Nuvele şi schiţe (*Nuvele, Vulturii, Norocul, Pe drezină, Un om în toată firea*), pe tema stereotipiilor vieţii provinciale. Ironie benignă şi umor. Memorialistică (*Lume de ieri, Amintiri vesele şi duioase*). Membru corespondent al Acad. Rom.

BASSE-TERRE, oraş în insula Basse-Terre, centrul ad-tiv al Guadelupei; 14,1 mii loc. Port comercial pentru export de banane, cacao, cafea şi vanilie. Întemeiat în 1643.

BASSETERRE, capitala statului Sfîntul Cristofor şi Nevis, situată pe insula Sfîntul Cristofor (din Antilele Mici); 18,5 mii loc. Port comercial (copra, bumbac). Turism. Capitală din 1983. Oraş întemeiat în 1627.

BASTA, Giorgio (1544-1607), general austriac de origine italiană. Comandant al trupelor habsburgice din Transilvania. A ordonat uciderea lui Mihai Viteazul.

BASTIA, oraş în N Corsicii (Franţa), port la Marea Tireniană; 50,6 mii loc. Centru comercial. Staţiune turistică. Fortăreaţă.

BASTIAN, Adolf (1826-1905), etnolog german. Iniţiator al cercetărilor etnologice din Africa. A explicat paralelismele culturale printr-o bază psihologică comună a omenirii.

BASTIAT, Frédéric (1801-1850), econo-

mist francez. Adversar al protecţionismului şi al teoriilor economice ale socialismului, a promovat teoria liberei iniţiative şi a liberului schimb ca factori ai progresului (*Armonii economice, Sofismul economic*).

BASTIDE, Roger (1898-1974), etnolog şi sociolog francez. Studii privind problemele aculturaţiei şi raporturile dintre condiţionările economice, suprastructura ideologică şi valorile sacrului în comunităţile de origine africană din Brazilia (*Sociologie şi psihanaliză, Religiile africane din Brazilia, Antropologie aplicată*).

BASTILIA, fortăreaţă în Paris, construită între 1370 şi 1382 de Carol V. A devenit apoi închisoare de stat (sec. 15-18), simbol al arbitrariului regal. A fost cucerită de parizienii răsculaţi la 14 iul. 1789 şi demolată în 1790. Ziua cuceririi Bastiliei a fost proclamată din 1880 sărbătoare naţională a Franţei.

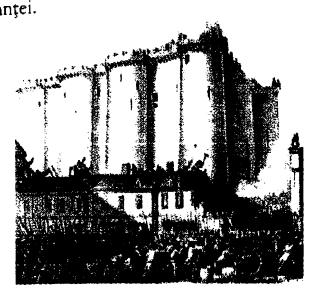

Luarea Bastiliei, 14 iulie 1789 (desen de Prieur)

BASUTOLAND v. **Lesotho**.

BAŞEU, râu, afluent al Prutului, în aval de Ştefăneşti (jud. Suceava); 106 km lungime. Izvorăşte din Dealul Ibăneştilor. Iazuri pentru piscicultură.

BAŞKIRIA (BAŞKORTOSTAN) (Republica ~), republică în Federaţia Rusă, în S munţilor Ural; 143,6 mii km^2; 4 mil. loc. Capitala: *Ufa*. Expl. de petrol, gaze naturale, cărbune, bauxită. Ind. petrolieră, chimică, constructoare de maşini. Cereale, floarea-soarelui, cartofi. Creşterea animalelor.

BATA, oraş în Guineea Ecuatorială, centrul ad-tiv al teritoriului Mbini (Rio Muni), port la Golful Guineii; 45 mii loc. Aeroport. Centru comercial (export de cacao, cafea, ulei de palmier).

BATA, comună în judeţul Arad. Abaţie (sec. 13), în ruine; castel (sec.19). Localitate atestată în 1367.

BATAILLARD, Paul (1816-1894), istoric şi publicist francez. Participant la Revoluţia din 1848 din Franţa. Filoromân, a consemnat momente din istoria ţărilor române (*Principatele Valahiei şi Moldovei înaintea Congresului*).

BATAILLE, Georges (1897-1962), scriitor francez. Eseuri filozofice şi literare (*Experienţa interioară, Oroarea de poezie*). Romane psihanalitice şi erotice (*Albastrul cerului, Pisica sălbatică*), expresie a unei conştiinţe obsedate de erotism şi moarte.

BATALOV, Aleksei Vladimirovici (n. 1928), actor şi regizor rus de teatru şi film. Roluri complexe în *Zboară cocorii, Doamna cu căţelul, Nouă zile dintr-un an*. Regizor preocupat de resorturile psihologice în dramă (*Mantaua, Jucătorul* ş.a.).

BATAN, arhipelag vulcanic în Filipine, în N insulei Luzon; 290 km^2; c. 11,4 mii loc. Insulă pr.: Batan. Vegetaţie tropicală.

BATANGAS, oraş în insula Luzon (Filipine), port la Marea Chinei de Sud; 185 mii loc. Rafinărie de petrol.

BATAVĂ (Republica ~) v. **Olanda**.

BATAVIA v. **Jakarta**.

BATES, Henri Walter (1825-1892), naturalist englez. Împreună cu A.R.Walace, a explorat regiunea tropicală a Amazonului. A descoperit peste 8000 de specii vegetale şi animale şi a formulat concepţia despre mimetismul protector (*batesian*).

BATESON, Gregory (1904-1980), antropolog american de origine engleză. Cercetări asupra unor ritualuri din Noua Guinee (*Naven*). Preocupat de teoria generală a sistemelor, de teoriile comunicării, cu aplicaţii în domeniul psihiatriei (*Spre o ecologie a spiritului*).

BATESON, William (1861-1926), genetician englez. A creat termenul de genetică (1906) şi a verificat legile eredităţii în experimente din lumea animală.

BATH, oraş în Anglia, pe Avon; 79,9 mii loc. Institut politehnic. Vestigii romane; biserică (sec. 15-17); clădiri din sec. 18-19. Staţiune balneară cu ape termale.

BÁTHORY, familie nobilă maghiară din Transilvania, cu un rol important în istoria principatului în sec. 15-16.

BÁTHORY, Andrei, cardinal şi principe al Transilvaniei (1599); încercînd o apropiere de Imperiul Otoman şi de Polonia, a fost înfrînt de Mihai Viteazul la Şelimbăr (1599).

BÁTHORY, Sigismund, principe al Transilvaniei (1581-1597, 1598-1599, 1601). Fiu al regelui Ştefan Báthory. A aderat (1594) la Liga Sfîntă şi a încheiat o alianţă ofensivă, antiotomană cu Mihai Viteazul şi cu Aron-Vodă; învins apoi de Mihai Viteazul la Guruslău (1601).

BÁTHORY, Ştefan, voievod al Transilvaniei (1479-1493). A participat la lupta de la Cîmpul Pîinii (1479) împotriva turcilor.

BÁTHORY, Ştefan, voievod (1571-1576), apoi principe (1576-1583) al Transilvaniei şi rege al Poloniei (1575-1586). A consolidat autonomia principatului şi l-a implicat în politica europeană.

BATHURST, cap în Canada, la V de golful Amundsen.

BATHURST, insulă nelocuită în Arhipelagul Arctic Canadian, între insula Melville şi insula Cornwallis; c. 18,2 mii km^2. În N-V insulei a fost localizat polul magnetic nordic al Pămîntului.

BATHURST, insulă în marea Timor; 2,04 mii km^2. Aparţine Australiei.

BATHURST v. **Banjul**.

BATISTA Y ZALDÍVAR, Fulgencio (1901-1973), general şi om politic cubanez. Preşedinte (1940-1944, 1952-1958); a instituit o dictatură personală; a fost înlăturat de insurecţia condusă de Fidel Castro.

BATON ROUGE, oraş în SUA, port pe fluviul Mississippi, capitala statului Louisiana; 219,5 mii loc. Rafinării de petrol. Centru industrial. Universitate. Fondat în 1719 de colonişti francezi.

BATTANI (AL-BATTANI), Abu Abdallah-Muhammed ben Djabir (858-929), astronom şi matematician arab. A calculat durata anului tropical, înclinarea eclipticii şi constanta precesiei. A întocmit un catalog al stelelor. Contribuţii în geometrie şi trigonometrie.

BATTENBERG, Aleksander (1857-1893), prinţ german, cneaz al Bulgariei (1879-1886). A orientat ţara spre sfera de interese a Puterilor Centrale.

BATTHYANEUM, bibliotecă documentară din Alba-Iulia, fondată de episcopul Batthyány Ignác (1794). Bogată colecţie de incunabule (c. 600 vol.), peste 1200 de manuscrise din sec. 8-16, printre care celebrul *Codex aureus* (sec. 8), cărţi rare, documente. Fond de peste 60 mii volume.

BATU (1204 - c.1256), han mongol, nepot al lui Genghis-Han. A supus cnezatele ruseşti (1238-1240) şi a condus marea invazie în Polonia, Ungaria, Dalmaţia şi la Dunărea de Jos (1241-1242). A întemeiat statul Hoarda de Aur.

BATUMI, oraş în Georgia, capitala Republicii Autonome Adjaria, port la Marea Neagră; 138 mii loc. Construcţii navale, ind. petrolieră. Citrice, ceai. Staţiune balneară. Cetate din sec. 11.

BATURA, gheţar în munţii Karakorum (Pakistan); lungime: 48,5 km; suprafaţa: 282 km^2.

BATURA MUZTAGH, vîrf în munţii Karakorum (Pakistan); 7785 m altitudine. Neescaladat.

BAT YAM, oraş în Israel, în aglomeraţia Tel Aviv-Jaffa; 145,3 mii loc. Staţiune balneară la Marea Mediterană.

BATZARIA, Nicolae (1874-1952; n. Kruşevo, Macedonia), om politic şi scriitor român. Participant la revoluţia "Junilor turci". Emigrat în România. Mort în lagărul de la Ghencea. Director al primului ziar aromânesc ("Deşteptarea", 1908) şi al revistelor "Dimineaţa copiilor" şi "Universul copiilor". Literatură pentru copii (seria *Haplea, Lir şi Tibişir*). Schiţe, anecdote şi nuvele (*Părăvulii, Spovedanii de cadine*). Memorialistică (*Din lumea Islamului. Turcia Junilor turci*).

BAUCHI, stat în N-E Nigeriei centrale, pe platoul omonim; 64,6 mii km^2; 5 mil. loc. Capitala: *Bauchi*. Expl. de columbit, niobiu, cositor.

BAUCIS v. **Filemon şi Baucis**.

BAUDELAIRE, Charles (1821-1867), poet şi eseist francez. Biografie ilustrînd condiţia geniului damnat. Precursor al estetismului, simbolismului şi modernismului, a înrîurit profund lirica universală. Teme ale creaţiei: satanismul, iluminarea, spleenul, moartea, tentaţia absolutului. Poetică întemeiată pe simboluri, analogii şi corespondenţele dintre simţuri (*Florile răului*). Armonie şi forţă de sugestie a versului. Proză poetică (*Spleen de Paris, Paradisuri artificiale*). Important critic de artă (*Curiozităţi estetice, Arta romantică*). Jurnale intime. Traduceri din E.A.Poe.

BAUDOT, Émile (1845-1903), inginer francez. A inventat telegraful imprimator cu transmisiune multiplă.

BAUDOUIN I (1930-1993), rege al Belgiei

(1951-1993). A devenit rege după abdicarea tatălui său, Leopold III.

BAUDOUIN DE COURTENAY, Jan Ignacy (Ivan Aleksandrovici) (1845-1929), lingvist rus de origine poloneză. Importante studii de lingvistică generală, gramatică comparată a limbilor indo-europene şi slavistică. Precursor al fonologiei, prin distincţia dintre sunet şi fonem. Şeful Şcolii lingvistice de la Kazan.

BAUER, Bruno (1809-1882), filozof german. Hegelian de stînga, a studiat creştinismul primitiv, considerîndu-l doar o formă istorică a conştiinţei universale (*Critica evangheliilor sinoptice, Creştinismul dezvăluit*).

BAUER (BAWR), Friedrich Wilhelm von (1731-1783), general rus de origine austriacă. A transmis informaţii valoroase despre ţările române în *Memorii istorice şi geografice asupra Valahiei*. Autor al unei valoroase hărţi a Moldovei (1783).

BAUER, Otto (1881-1938), om politic austriac. Ca lider al social-democraţiei de origine marxistă şi al Internaţionalei a II-a şi ca ministru de Externe (1918-1919), a favorizat dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar şi constituirea statelor naţionale în Europa Centrală.

BAUHAUS, şcoală de arhitectură şi arte aplicate. Înfiinţată de Walter Gropius la Weimar (1919) şi transferată la Dessau (1925-1932) şi Berlin (1933). A teoretizat şi aplicat sinteza artelor în cadrul arhitecturii funcţionale. Reprezentanţi: L.Feininger, P.Klee, V.Kandinsky, J.Albers ş.a.

BAUHIN, Gaspard (1560-1624), botanist şi anatomist elveţian. În *Pinax theatri botanici*, a descris şi a clasificat peste 6000 de specii de plante, folosind nomenclatura binară în botanică.

BAUMÉ, Antoine (1728-1804), farmacist, chimist şi inventator francez. A inventat un tip de areometru cu scară, pentru determinarea densităţii lichidelor. Cercetări în domeniul chimiei industriale.

BAUMEISTER, Willi (1889-1955), pictor şi grafician german. Artă abstractă; compoziţii murale în stil constructivist (ciclurile *Pereţi peruani, Tablouri africane, Ziduri ciclopice*).

BAUMGARTEN, Alexander Gottlieb (1714-1762), filozof german. Fondator al esteticii ca disciplină autonomă prin identificarea domeniului specific în cadrul filozofiei (*Estetica*).

BAUMGARTEN, Johann Christian (1765-1843), medic şi botanist german. Stabilit în Transilvania. A realizat un ierbar şi primul inventar critic, în latineşte, al florei din această provincie.

Charles Baudelaire

Eugen Bădărău

BAUR, Harry (1880-1943), actor francez de film. Personalitate viguroasă a cinematografiei europene în deceniul 4, cu interpretări memorabile în *Mizerabilii, Golem, Volpone, Simfonia unei vieţi*.

BAUTZEN, oraş în E Germaniei, pe rîul Spree; 46,5 mii loc. Centru industrial. Aici, Napoleon I a înfrînt armatele ruso-prusiene (20-21 mai 1813).

BAVARIA (germ. **BAYERN**), land în S-E Germaniei; 70,6 mii km^2; 11,22 mil. loc. Centrul ad-tiv: *München*. Oraşe pr.: Augsburg, Bayreuth, Nürnberg, Regensburg, Würzburg. Expl. de cărbune, petrol, grafit şi uraniu; expl. forestiere. Cereale, pomicultură. Creşterea animalelor. Turism. Ducat din sec. 10. Încorporat în Imperiul German în 1871. Land din 1918-1919.

BAVARIA (Alpii Bavariei), culme muntoasă a Alpilor Nordici, în S Germaniei, între lacul Constanţa (la V) şi Tirolul austriac (la E). Alt. max.: 2963 m.

BAXANI (Dealul ~), deal în Republica Moldova, situat la V de comuna Baxani (jud. Soroca), una dintre cele mai mari înălţimi (349 m) în Podişul Nistrului.

BAYARD, Pierre Terrail, senior de (1476-1524), cavaler francez, supranumit "Cavalerul fără frică şi fără prihană". Erou al războaielor franco-spaniole pentru dominaţie în Italia. Rănit mortal într-o luptă de lîngă Milano.

BAYER, Johann (1572-1625), astronom german. A realizat primul atlas ceresc tipărit (1603).

BAYER, Raymond (1898-1959), estetician şi filozof francez. A elaborat metoda "realismului operatoriu" în estetică şi a studiat arta lui Leonardo da Vinci (*Estetica graţiei, Eseu asupra metodei în estetică*).

BAYLE, Pierre (1647-1706), filozof francez. Precursor al enciclopediştilor, a opus dogmatismului şi superstiţiilor spiritul critic, raţionalismul, toleranţa şi scepticismul, de pe poziţiile unui protestantism reflexiv (*Dicţionar istoric şi critic*).

BAYONNE, oraş în S-V Franţei (Béarn), port pe fluviul Adour; 41,8 mii loc. Centru industrial. Construcţii navale. Vestigii romane. Catedrală (sec. 13-16). Muzee.

BAYREUTH, oraş în V Germaniei centrale (Bavaria), pe Main; 73,4 mii loc. Ind. sticlei şi porţelanurilor. Biserică gotică (sec. 15); palate (sec. 16-18). Centru muzical din sec. 16. Teatrul Festspielhaus, construit de regele Ludovic II al Bavariei (între 1872 şi 1876), pentru reprezentarea operelor lui Richard Wagner. Festival anual Wagner. Muzeu Wagner. Mormîntul lui Fr. Liszt.

BAZARGIC v. **Dobrič**.

BAZILICALE, compilaţie de texte juridice, în 60 de cărţi, alcătuită în sec. 9-10 din ordinul împăraţilor bizantini Vasile I, Leon VI (Filozoful) şi Constantin VII. A înlocuit legislaţia lui Iustinian.

BAZIN, Hervé (1911-1996), scriitor francez. Romane de satiră a prejudecăţilor sociale, religioase şi familiale (*Vipera sugrumată, Moartea căluţului, Doamna Ex, În numele fiului, Căsătoria*).

BAZIN, René (1853-1932), scriitor francez. Romane care evocă pămîntul natal şi virtuţile credinţei (*Pămîntul care moare, Grîul care creşte, Familia Oberlé*).

BAZNA, comună în judeţul Sibiu. Localitate balneoclimaterică. Biserică fortificată (sec. 15-16).

BĂCESCU, Mihai (n. 1908, Broşteni, jud. Suceava), biolog şi oceanolog român. Director al Muzeului "Grigore Antipa" din Bucureşti. Cercetări de zoologie şi biologie marină; a studiat nomenclatura populară a plantelor, peştilor şi păsărilor. Acad.

BĂDĂRĂU, Dan (1893-1968; n. Iaşi), filozof român. Prof. univ. la Iaşi. Lucrări de logică, gnoseologie şi istorie a filozofiei, de orientare raţionalistă (*Essai sur la pensée, L'individuel chez Aristote, Du jugement comme acte significatif, Leibniz*). Membru corespondent al Acad. Rom.

BĂDĂRĂU, Eugen (1887-1975; n. Folteşti, jud. Galaţi), fizician român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în spectroscopie, optică, descărcări în gaze, acustică, fizica plasmei. Lucrare principală (în colaborare): *Gaze ionizate*. Acad.

BĂEŞU, Aurel (1897-1928; n. Fălticeni), pictor român. Portrete, peisaje din periferiile tîrgurilor şi scene din viaţa satelor moldoveneşti, într-o cromatică de influenţă impresionistă şi grigoresciană (*Ţăran din Dorna, Ţărănci pe gînduri, Primăvara*).

BĂGACIU, comună în judeţul Mureş. Biserică (sec. 15), într-o cetate ţărănească din sec. 14-15. Sat atestat în 1351.

BĂICOI, oraş în judeţul Prahova, pe rîul Dîmbu; 20,7 mii loc. Expl. de petrol. Combinat avicol. Sat atestat din sec. 16.

BĂICOIANU, Zoe (1910-1987; n. Predeal), sculptoriţă şi ceramistă română. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări (în colaborare): *Monumentul eroilor patriei, Dansul*, reliefuri pe faţada Teatrului de Operă şi Balet din Bucureşti ş.a.

BĂIEŞU, Ion (pseudonim al lui *Ion Mihalache*; 1933-1992; n. Aldeni, jud. Buzău), scriitor român. Debutează cu schiţe. Proză satirică (*Sufereau împreună, Iubirea este un lucru foarte mare*), exploatînd îndeosebi resursele comicului de limbaj. Comedii (*Preşul*), drame (*Chiţimia*), un roman (*Balanţa*).

BĂILE FELIX, staţiune balneoclimaterică permanentă, în N-V Românici, la 9 km S-E de Oradea. Ape minerale termale (20°-48°C), indicate în terapia afecţiunilor ginecologice, neurologice, reumatismale.

BĂILE GOVORA, oraş în judeţul Vîlcea, pe rîul Hinţa; 3,2 mii loc. Staţiune balneoclimaterică permanentă, cu ape minerale indicate în terapia afecţiunilor digestive, urinare, reumatismale, respiratorii, neurologice. Sanatoriu pentru copii. În apropiere, satul Govora, cu mănăstire (sec. 15), unde s-a tipărit *Pravila de la Govora* (1640). Oraş din 1930.

BĂILE HERCULANE, oraş în judeţul Caraş-Severin, pe rîul Cerna; 6,3 mii loc. Staţiune balneoclimaterică permanentă, cu ape termale (55°C), indicate în terapia afecţiunilor reumatice, neurologice, respiratorii, ginecologice, dermatologice. Atestată din 153 î.Hr. sub numele *Ad aquas Herculis sacras* şi frecventată în epoca romană.

Staţiune balneară din 1734. Vestigii arheologice în Peştera Hoţilor. Muzeu de istorie.

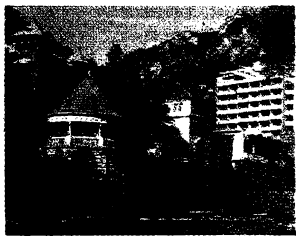

Băile Herculane

BĂILE 1 MAI, staţiune balneoclimatică permanentă, în judeţul Bihor, la 8 km S-E de Oradea. Izvoare minerale termale (20°-48°C), indicate în terapia afecţiunilor endocrine, reumatismale, posttraumatice, neurologice, metabolice şi de nutriţie. Sanatoriu pentru copii cu deficienţe locomotorii. Lacul Peţea (rezervaţie naturală), cu temperatură constantă de 30°C. Numit şi *Băile Episcopiei* (pînă în 1956).

BĂILE OLĂNEŞTI, oraş în judeţul Vîlcea, pe rîul Olăneşti; 4,8 mii loc. Staţiune balneoclimatică permanentă, cu ape minerale indicate în tratamentul bolilor de ficat, stomac şi rinichi. Case ţărăneşti şi case de tîrgoveţi din sec. 17-19; biserică (1718). În apropiere, schitul Iezeru (sec.16). Atestat în 1527. Oraş din 1950.

BĂILEŞTI, oraş în judeţul Dolj; 22,6 mii loc. Industrializat. Atestat documentar în 1536. Oraş din 1921.

BĂILEŞTI (Cîmpia Băileştilor), cîmpie în partea central-sudică a Olteniei, între Jiu şi Dunăre, limitată la N de Platforma Strehaiei şi la N-V de Cîmpia Blatniţei. Cereale. Numită şi *Cîmpia Desnăţuiului*.

BĂILE TUŞNAD, oraş în judeţul Harghita, pe rîul Olt; 1,9 mii loc. Staţiune balneoclimatică permanentă, cu ape minerale indicate în terapia afecţiunilor cardiovasculare, reumatismale, urinare şi digestive. Turism la lacul vulcanic Sfînta Ana. Oraş din 1968.

BĂIŞOARA, comună în judeţul Cluj. În ruine, cetatea Lita (sec. 13), în satul Săcel.

BĂIŢA, comună în judeţul Hunedoara. Expl. de minereuri auroargentifere; încă din epoca romană. Rezervaţie paleontologică.

BĂJEŞTI, sat în comuna Bălileşti, judeţul Argeş. Curte fortificată a banului Mareş Băjescu (sec. 17), cu biserică pictată în 1669.

BĂLAN, oraş în judeţul Harghita, pe Olt; 10,4 mii loc. Expl. de pirite cuprifere. Tricotaje.

BĂLAN, Grigore (1896-1944; n. Blăjenii de Sus, jud. Bistriţa-Năsăud), general român. Comandant al Diviziei 2 de Munte pe frontul de est (1941-1944). Căzut eroic pe frontul de vest, în zona Arcuş (Transilvania).

BĂLAN, Ştefan (1913-1991; n. Brăila), inginer constructor român, istoric al ştiinţei şi tehnicii. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul mecanicii teoretice şi aplicate, în calculul construcţiilor şi teoria plasticităţii. A elaborat metoda de modelare cromoplastică (*Cromoplasticitatea*). A coordonat un *Dicţionar cronologic al ştiinţei şi tehnicii universale*. Acad.

BĂLAŞA, Sabin (n. 1932, Iancu Jianu, jud. Olt), pictor român. Pictură figurativă cu sugestii metaforice suprarealiste. Colorit pastelat, elaborat cu mult rafinament. Lucrări monumentale murale (*Elogiul tinereţii*, Universitatea din Iaşi; *Naşterea poporului român*, Muzeul Militar Central).

BĂLĂCEANU, familie de boieri din Ţara Românească, cu importanţă politică în sec. 17-19.

BĂLĂCEANU, Constantin (?-1831), dregător din Ţara Românească. Adversar al regimului fanariot şi şef al grupului de boieri din "partidul patriei", a militat pentru emanciparea ţării de sub suzeranitatea turcească şi protectoratul rusesc.

BĂLĂCEANU, Ion (Iancu) (1828-1914), om politic român. Participant la Revoluţia de la 1848 şi militant pentru unirea principatelor române. Ambasador şi ministru de Externe (1876). Memorii.

BĂLĂCEANU-STOLNICI, Constantin (n. 1923, Bucureşti), medic român. Cercetări în cibernetică, neurologie, gerontologie (*Elemente de neurocibernetică, Neurogeriatria*, în colaborare). Ample deschideri culturale (*Ştiinţă şi cultură*). Membru de onoare al Acad. Rom.

BĂLĂCESCU-DEMETRIADE, Lucia (1895-1979; n. Bucureşti) pictoriţă şi graficiană română. Peisaje citadine şi marine, naturi moarte, cu elemente ale stilului naiv (*În Polonia*).

BĂLĂIŢĂ, George (n. 1935, Bacău), prozator român. Proză scurtă (*Conversînd despre Ionescu*); romane alegorice şi simbolice (*Lumea în două zile, Ucenicul neascultător*). Publicistică (*Nopţile unui provincial*).

BĂLĂNEŞTI (Dealul ~), deal din Republica Moldova, situat la N-E de comuna Bălăneşti (jud. Ungheni). Alt.: 429,5 m (cea mai mare din Republica Moldova).

BĂLĂNUŢĂ, Leopoldina (1934-1998; n. Păuleşti, jud. Vrancea), actriţă română de teatru şi film. Interpretări caracterizate prin sensibilitate şi inteligenţă (în teatru: *Doi pe un balansoar, Antigona*; în film: *Nunta de piatră, Dincolo de pod*).

BĂLĂŞESCU, Nicolae (Nifon) (1806-1880; n. Haşag, jud. Sibiu), cărturar român. A participat la Revoluţia de la 1848. A redactat un dicţionar latin-român şi o gramatică a limbii române.

BĂLCESCU, Nicolae (1819-1852; n. Bucureşti), om politic, istoric şi scriitor român. Analist critic al societăţii româneşti şi promotor al unui program de transformări revoluţionare în centrul căruia a aşezat desfiinţarea sistemului clăcii şi împroprietărirea ţăranilor. Implicat în mişcarea revoluţionară din 1840, membru fondator al societăţii secrete Frăţia şi unul dintre fruntaşii Revoluţiei de la 1848 din Ţara Românească. Membru al Guvernului Provizoriu (1848). Mort în emigraţie, la Palermo (Italia). Secretar al Asociaţiei Literare (1845). Editor, împreună cu A.T. Laurian, al revistei "Magazin istoric pentru Dacia". Istoric şi scriitor politic romantic, remarcabil prin patosul evocării, arta naraţiunii şi caracterizările sintetizatoare (*Puterea armată şi arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei pînă acum, Mersul revoluţiei în istoria românilor, Românii supt Mihai Voievod Viteazul*).

BĂLEANU, familie de boieri din Ţara Românească, cu importanţă politică în sec. 17-19. Cunoscută în sec. 17-18 pentru rivalitatea cu familia Cantacuzino.

BĂLENI, comună în judeţul Dîmboviţa. În ruine, curtea boierească a Bălenilor (sec.17); han (sec.18); biserică (sec. 19).

BĂLESCU, Radu Constantin (n. 1932, Bucureşti), chimist român. Stabilit în Belgia. Prof. univ. la Bruxelles. Cercetări în termodinamică, mecanică statică; studiul ecuaţiilor cinetice pentru plasme instabile. Membru de onoare al Acad. Rom.

BĂLGRAD v. **Alba-Iulia**.

BĂLINEŞTI, sat în comuna Grămeşti, judeţul Suceava. Biserică (c. 1493), ctitorie a logofătului Tăutu, cu picturi interioare şi exterioare.

BĂLTEANU, Dan (n. 1943, Turnu-Severin), geograf român. Cercetător ştiinţific la Bucureşti. Lucrări în domeniul geografiei mediului şi în geomorfologie. Membru corespondent al Acad. Rom.

BĂLŢATU, Adam (1899-1981; n. Huşi), pictor român. Influenţat de N.Grigorescu şi Şt.Luchian. Scene de gen, naturi statice (*Gura leului*), peisaje (*Stradă la Iaşi, Case în lumină*).

BĂLŢĂTEŞTI, comună în judeţul Neamţ. Localitate balneoclimatică permanentă, cu ape minerale indicate în tratamentul afecţiunilor reumatismale, ginecologice, în neurologie, dermatologie.

BĂLŢĂŢEANU, Nicolae (1893-1956; n. Turnu-Severin), actor român. A jucat pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti. Excepţională inzestrare pentru comedie şi dramă (*Tartuffe* de Molière, *Hagi Tudose* de B.Delavrancea).

BĂLŢI, judeţ în partea central-nordică a Republicii Moldova, la graniţa cu România; 2,92 mii km^2; 411 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Bălţi*. Oraşe pr.: Făleşti, Glodeni, Rîşcani, Sîngerei. Relief deluros în V şi de cîmpie în E. Vegetaţie: păduri de foioase, plantaţii de pomi fructiferi. Rîuri: Prut (cu afluenţii Camenca, Gîrla Mare) şi Răut (cursul mediu, cu afluenţii Ciulucul Mare, Ciulucul de Mijloc). Expl. de calcar, argile, nisipuri. Industrie uşoară (maşini şi utilaje tehnologice, mobilă, blănuri, textile, confecţii, conserve, ulei, vinuri, coniacuri, produse din carne şi de panificaţie, lactate ş.a.). Zonă agricolă (grîu, porumb, sfeclă de zahăr, cartofi, legume); pomicultură; creşterea animalelor. Universitate, teatru, muzee. Monumente ale naturii (Suta de

Nicolae Bălcescu

Ştefan Bănulescu

Movile ş.a.). Situri preistorice, urme de aşezări rurale din evul mediu.

BĂLŢI, municipiu în Republica Moldova, pe rîul Răut, reşedinţa judeţului cu acelaşi nume; 159 mii loc. Centru industrial. Catedrală (1785). Sat întemeiat în sec. 15. Oraş din 1818.

BĂNĂRESCU, Petre-Mihai (n. 1921, Craiova), zoolog şi biogeograf român. Cercetător ştiinţific la Bucureşti. Contribuţii în biogeografie şi zoologie. Membru corespondent al Acad. Rom.

BĂNĂŢEANU, Tancred (1922-1985; n. Siret), etnograf şi istoric de artă popular român. Fiu al lui Vlad Bănăţeanu. Studii privind portul şi ceramica românească (*Portul popular din Ţara Oaşului*, în colaborare; *Portul popular din Maramureş, Ceramica din Vama, Ceramica din Glogova, Arta populară bucovineană*).

BĂNĂŢEANU, Vlad (1900-1963; n. Timişoara), lingvist român. Studii asupra limbilor clasice (latina, greaca, armeana). A editat "Revue des études indo-européennes" (1937-1947).

BĂNCILĂ, Ion (n. 1901, Scorţarul Nou, jud. Brăila), geolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Monografii (*Geologia Carpaţilor Orientali*). Proiecte ale lucrărilor geologice pentru barajele de la Bicaz, Argeş, Porţile de Fier I. Acad.

BĂNCILĂ, Octav (1872-1944; n. Corni, jud. Botoşani), pictor român. Compoziţii cu tematică socială şi sens protestatar (*1907, Grevistul, Peticarul, Spălătoarea*), naturi statice.

BĂNCILĂ, Vasile (1897-1979; n. Brăila), filozof şi eseist român. Studii de logică, estetică, etică, pedagogie, sociologie, filozofia culturii şi a religiei. Vocaţie eseistică. Perspectivă etnicistă şi ortodoxă în spiritul gîndirismului (*Duhul sărbătorii, Ştiinţă şi spirit metafizic, Lucian Blaga, energie românească*).

BĂNCIULESCU, Gheorghe (1898-1935; n. Iaşi), aviator român. Secretar general al Aeroclubului Român. Infirm în urma unui accident, a zburat, în premieră mondială, cu proteze la ambele picioare (1928).

BĂNEASA, lac antropogen, de baraj, pe valea Colentinei, în N municipiului Bucureşti: 0,4 km^2. Sporturi nautice şi loc de agrement.

BĂNESCU, Nicolae (1878-1971; n. Călăraşi), istoric român. Prof. univ. la Cluj şi la Bucureşti. Specialist reputat în bizantinologie (*Les Duchés byzantins de Paristrion (Paradounavon) et de Bulgarie, Chipuri şi scene din Bizanţ, Bizanţul şi romanitatea de la Dunărea de Jos*). Acad.

BĂNICĂ, Constantin (1942-1991; n. Chişinău), matematician român. Cercetător ştiinţific la Bucureşti. Studii de geometrie şi în domeniul funcţiilor analitice. Membru corespondent al Acad. Rom.

BĂNIŢA, comună în judeţul Hunedoara. Vestigii ale unei cetăţi geto-dacice (sec. 1 î.Hr.- 106 d.Hr.), distrusă de romani.

BĂNULESCU, Ştefan (1929-1998; n. Făcăieni, jud. Ialomiţa), prozator român. Proză de mare rafinament narativ, confesivă şi tragică, transfigurînd realul în plan mitic şi fantastic (nuvelele din *Iarna bărbaţilor*, romanul *Cartea Milionarului*). Poezie (*Cîntece de cîmpie*). Povestiri (*Scrisori provinciale*). Reportaje.

BĂNULESCU-BODONI, Gavriil (1746-1821; n. Bistriţa, jud. Cluj), episcop al Moldovei şi Ţării Româneşti (1792) şi mitropolit al Basarabiei (1812-1821). A înfiinţat la Chişinău o tipografie şi a contribuit la publicarea volumelor *Liturghie, Ceaslov, Biblia* ş.a. Din iniţiativa sa, la Chişinău au fost deschise o şcoală duhovnicească şi un seminar teologic.

BĂRĂGAN, partea estică a Cîmpiei Române, cuprinsă între văile Mostiştei, Dunării, Buzăului şi regiunea subcarpatică; interfluvii largi. Crovuri, dune şi lacuri sărate. Climat de stepă şi soluri cernoziomice, favorabile culturii cerealelor (este considerat grînarul ţării); floarea-soarelui, sfeclă de zahăr şi tutun. Irigaţii.

BĂRĂNESCU, George (n. 1919, Odobeşti), inginer român. Specialist în motoare cu ardere internă. Membru corespondent al Acad. Rom.

BĂRBAT (sec. 13), voievod român, fratele lui Litovoi. Prizonier al regelui maghiar (c. 1277), s-a răscumpărat cu o mare sumă de bani şi a recunoscut suzeranitatea Ungariei.

BĂRBAT, Alexandru (n. 1905, Ucea, jud. Braşov), statistician şi sociolog român. Prof. univ. la Iaşi. Studii zonale (*Dezvoltarea şi structura economică a Ţării Oltului*).

BĂRBAT, Virgil I. (1879-1931; n. Rasa, jud. Ialomiţa), sociolog român. Prof. univ. la Cluj. Studii de sociologie a culturii (*Premisele umane ale culturii moderne*). A condus "Revista de sociologie".

BĂRBULESCU, Constantin (n. 1927, Turnu-Severin), economist român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul economiei industriale. Membru corespondent al Acad. Rom.

BĂRBULESCU, Ilie (1873-1945; n. Bucureşti), filolog român. Prof. univ. la Iaşi. Reputat slavist (*Fonetica alfabetului chirilic în textele române din veacul XVI şi XVII, Individualitatea limbii române şi elementele slave vechi*). Director al revistei "Arhiva". Membru corespondent al Acad. Rom.

BĂRBULESCU, Nicolae (1900-1985; n. Bucureşti), fizician român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în fizica moleculară, electricitate şi teoria relativităţii.

BĂRNUŢIU, Simion (1808-1864; n. Bocşa, jud. Sălaj), om politic şi gînditor român. Unul dintre ideologii şi conducătorii Revoluţiei de la 1848-1849 din Transilvania. La Adunarea Naţională de la Blaj (3-5/15-17 mai 1848) a rostit discursul programatic al luptei naţionale a românilor. A emigrat în Moldova (1851). Profesor de filozofie şi de drept public la Universitatea din Iaşi. A promovat raţionalismul şi criticismul kantian (*Psihologia empirică şi logica, Metafizica*). A sprijinit politica de reforme a lui Al.I.Cuza.

BĂŢANI, comună în judeţul Covasna. Cetate sătească şi biserică gotică (sec. 15).

BÂRCĂ, Mihail (1888-1973; n. Mileştii Mici, jud. Chişinău), compozitor şi pedagog român. Director al Conservatorului Municipal din Chişinău. Muzică vocal-simfonică şi corală (*Cîntaţi pămîntul drag, Muzica*).

BÂRLEA, Ovidiu (1917-1990; n. Bîrleşti, jud. Alba), folclorist şi prozator român. Culegeri de basme, snoave (*Antologie de proză populară epică*), sinteze (*Mică enciclopedie a poveştilor populare*) şi studii fundamentale de folcloristică (*Metoda de cercetare a folclorului, Istoria folcloristicii româneşti, Poetică folclorică*). Povestiri (*Urme pe piatră*); un roman (*Şteampuri fără apă*).

BÂRSAN, Zaharia (1878-1948; n. Braşovul Vechi), scriitor şi actor român. Director al Teatrului Naţional din Cluj (1919-1936, cu întreruperi). Animator al vieţii teatrale din Transilvania. Versuri şi nuvele sămănătoriste; drame şi poeme dramatice romantice (*Se face ziuă, Trandafirii roşii, Domnul de rouă*). Memorialistică (*Impresii de teatru din Ardeal*).

BÂRSĂNESCU, Ştefan (1895-1984; n. Vipereşti, jud. Buzău), pedagog român. Prof. univ. la Iaşi. Studii de epistemologie pedagogică şi de istorie a pedagogiei româneşti (*Unitatea pedagogiei contemporane ca ştiinţă, Istoria pedagogiei româneşti*). Membru corespondent al Acad. Rom.

BÂRSEANU, Andrei (1858-1922; n. Dîrste-Braşov), folclorist şi poet român. Culegeri de colinde, snoave, poezii populare (*Doine şi strigături din Ardeal*, în colaborare cu J.Urban Jarnik; *Cincizeci de colinde, Din traista lui Moş Stoica*). Versuri patriotice (*Peal nostru steag*). Vicepreşedinte şi apoi preşedinte al Astrei. Acad.

BÂRSESCU, Agatha (1857-1939; n. Bucureşti), actriţă română. Profesoară la Conservatorul din Iaşi. Roluri tragice, interpretate cu patos romantic, pe mari scene ale unor teatre din Europa şi America (Medeea, Antigona, Maria Stuart).

BBC (engl. **British Broadcasting Corporation**), corporaţie britanică de radio (cu emisiuni din 1922) şi de televiziune (din 1936), cu sediul la Londra.

BEADLE, George Wells (1903-1989), biochimist şi genetician american. Cercetări asupra fenomenului *crossing-over*. A descoperit, în colaborare cu E.L.Tatum, mecanismul prin care genele reglează reacţiile biochimice ale organismelor (sinteza unor anumite enzime exprimată în conceptul "o genă - o enzimă"). Premiul Nobel (1958), împreună cu E.L.Tatum şi J.Lederberg.

BEAMON, Robert (n. 1946), atlet american. Campion olimpic (Ciudad de Mexico, 1968), cu o săritură în lungime de 8,90 m, record mondial depăşit abia în 1991.

BEARD, Charles Austin (1874-1948), istoric american. A evidenţiat relaţia dintre factorii economici şi mişcările revoluţionare (*Bazele economice ale politicii, Constituţia prin prisma economică*). O sinteză asupra civilizaţiei americane.

BÉARN, provincie istorică în S-V Franţei, la poalele de N ale Pirineilor. Expl. forestiere; creşterea animalelor; pomicultură. Oraş pr.: Pau. Creată în sec. 11 şi alipită regatului Franţei în 1620.

BEAT, mişcare literară şi artistică a generaţiei anilor '50-'60, în SUA, caracterizată prin frondă socială şi prin căutarea rădăcinilor culturii americane. Reprezentată de A.Ginsberg, J.Kerouac, W.Burroughs, L.Ferlinghetti (scriitori), de pictori din mişcarea *Action Painting*

şi de primii muzicieni ai stilului *pop*.

BEATLES, formaţie britanică vocal-instrumentală de muzică pop. Constituită la Liverpool, în 1961, de George Harrison, Paul McCartney, John Lennon şi Ringo Star. Înnobilaţi. Compoziţii proprii, pe texte de calitate. Mare succes internaţional. Grupul s-a destrămat în 1971.

BÉATRIX (WILHELMINA ARMGARD) (n. 1938), regină a Olandei (din 1980).

BEAUFORT, mare în bazinul Oceanului Arctic, în N-V Americii de Nord, la N de Alaska şi la N-V de Canada; 481 mii km^2; ad. max.: 3749 m. Captează apele fluviului Mackenzie. Expl. de petrol.

BEAUMARCHAIS, Pierre Augustin Caron de (1732-1799), dramaturg francez. Viaţă aventuroasă şi libertină. Fondator al Societăţii Autorilor Dramatici (1777). Comedii de intrigă şi de moravuri în tradiţia lui Molière, dar exprimînd ideologia iluminismului, devenite librete ale unor opere de Rossini şi Mozart (*Bărbierul din Sevilla, Nunta lui Figaro*). Memorialistică.

BEAUMONT, oraş în SUA (Texas), port la golful Mexic; 114,3 mii loc. (împreună cu Port-Arthur şi Orange). Nod de comunicaţii. Centru industrial (petrochimie). Universitate.

BEAUVAIS, oraş în N Franţei, la 76 km N-V de Paris, centrul ad-tiv al departamentului Oise; 56,3 mii loc. Industrii. Vestită manufactură de tapiserie (din 1664). Catedrală gotică (sec. 13-16).

BEAUVOIR, Simone de (1908-1986), scriitoare franceză. Proză analitică de orientare existenţialistă, ilustrînd concepţiile lui J.P.Sartre. Romane (*Toţi oamenii sînt muritori, Mandarinii*), piese de teatru, scrieri memorialistice (*Amintirile unei fete cuminţi*), eseuri (*Pentru o morală a ambiguităţii, Cel de-al doilea sex*).

BEBEL, August (1840-1913), om politic german. Unul dintre fondatorii şi liderii Partidului Social-Democrat din Germania (1869).

BECHUANALAND v. **Botswana.**

BECK, Ludwig (1880-1944), general german. Şef al Marelui Stat-Major german (1935-1938). În fruntea complotului care a încercat să-l suprime pe Hitler. Arestat (iul. 1944), s-a sinucis.

BECKENBAUER, Franz (n. 1945), fotbalist german. Căpitan al echipei de fotbal a RF a Germaniei, vicecampioană (1966) şi campioană (1974) mondială. Cîştigător al Cupei Campionilor Europeni (1974-1976) cu echipa Bayern München.

BECKER, Boris (n. 1967), jucător german de tenis. Cîştigător la Wimbledon (1985, 1986, 1989), la Flushing Meadow (1989) şi la Internaţionalele Australiei (1991).

BECKER, Gary Stanley (n. 1930), economist american. Prof. univ. la Chicago. A extins analiza economică la studiul relaţiilor şi al comportamentului uman. Premiul Nobel (1992).

BECKET, Thomas (Sfîntul) (c. 1118-1170), prelat şi om politic englez. Prieten cu regele Henric II Plantagenetul; cancelar al Angliei (1155) şi arhiepiscop de Canterbury (1162). Apărător al clerului împotriva regelui, a fost asasinat în propria sa catedrală.

BECKETT, Samuel (1906-1989), scriitor irlandez. Stabilit în Franţa. Discipol al lui J.Joyce. Reprezentant al teatrului absurdului (*Aşteptîndu-l pe Godot, Sfîrşit de partidă, Act fără cuvinte, O, ce zile frumoase*). Romane populate de "vagabonzi mitici" în luptă cu un univers dezagregat, sugerînd o catastrofă existenţială (*Murphy, Malone moare, Cum este*). Premiul Nobel (1969).

BECKMANN, Max (1884-1950), pictor şi grafician german. Expresionist. Compoziţii cu subiect dramatic (*Naufragiul vasului Titanic*). Din cauza nazismului, se refugiază în Olanda, apoi în SUA.

BECLEAN, oraş în judeţul Bistriţa-Năsăud, situat pe Someşul Mare; 11,9 mii loc. Industrii. Biserică reformată (sec. 15), castel (sec. 18). Parc cu arbori seculari. Atestat documentar, ca aşezare rurală, în 1235; în 1305, cu toponimul *Villa Bethlend.*

BECQUER, Gustavo Adolfo (pseudonim al lui *Gustavo Adolfo Dominguez Bastida*; 1836-1870), poet spaniol. Lirică romantică (*Rime*), proză (*Legende*).

BECQUEREL, Antoine (1788-1878), fizician francez. A descoperit piezo-electricitatea (1819) şi a inventat pila fotovoltaică (1839).

BECQUEREL, Henry (1852-1908), fizician francez. A descoperit radioactivitatea uraniului (1896). Premiul Nobel (1903), împreună cu Pierre Curie şi Marie Curie.

BEDA VENERABILUL (672/673-735), istoric şi teolog englez. Precursor al scolasticii. Autor al unei *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum* , sursă importantă a istoriei anglo-saxone.

BEDNORZ, Johannes Georg (n. 1950), fizician german. A descoperit supraconductibilitatea materialelor ceramice. A sintetizat noi compuşi chimici (oxizi de cupru şi lantan). Premiul Nobel (1987), împreună cu Karl Alexander Müller.

BEECHER-STOWE, Harriet (1811-1896), scriitoare americană. Autoare a romanului *Coliba unchiului Tom*, nutrit de idei antisclavagiste.

BEERENBERG, vulcan stins, în Marea Groenlandei (insula Jan Mayen). Cel mai nordic vulcan de pe glob (71° lat. N). Descoperit (1614) de navigatorul Jan Mayen. Numit şi *Muntele Urşilor*.

BEERNAERT, Auguste Marie François (1829-1912), jurist şi om politic belgian. Deputat catolic. Prim-ministru (1884-1894). A pus la punct o legislaţie socială, a stabilit (1895) sufragiul universal. Activitate în cadrul conferinţelor de pace de la Haga. Premiul Nobel pentru pace (1909), împreună cu Paul Balluat d'Estournelles de Constant.

BEERSHEBA (BEER SHEV'A), oraş în Israel, în N deşertului Negev; 135 mii loc. Centru comercial. Universitate. Muzeu. Vestigii din timpul regilor Indiei din epoca ahemenidă, elenistică şi romană.

BEETHOVEN, Ludwig van (1770-1827), compozitor german. Geniu al muzicii universale, Beethoven trece de la clasicismul vienez (Mozart) la preromantism, într-o libertate tot mai accentuată a compoziţiei. Noutatea ritmurilor şi a construcţiilor este vizibilă în cele trei mari genuri în care a compus: simfonia, sonata, cvartetul. Exprimînd tulburător cele mai subtile trăiri omeneşti, mari extaze şi glorificări ale sufletului uman, o spiritualitate înălţătoare, titanică, opera sa, constituită din peste 300 de titluri, conţine creaţii cunoscute şi interpretate în întreaga lume: *Missa solemnis*, opera *Fidelio*, uverturile *Leonore* şi *Coriolan*, 9 simfonii, 5 concerte pentru pian şi orchestră, 32 sonate pentru pian, 10 sonate pentru vioară şi pian, 5 sonate pentru violoncel şi pian, cantate, oratorii, lieduri. Evoluţia de la delicateţea sonatelor la grandoarea dramatică a simfoniilor a fost modelată într-o bună măsură de viaţa sa plină de incertitudini şi insatisfacţii, dureros marcată şi de o surzenie intervenită după vîrsta de 30 de ani.

BEGA, rîu, afluent al Tisei pe teritoriul Iugoslaviei; 255 km (dintre care 180 km în România). Izvorăşte din N munţilor Poiana Ruscăi, traversează cîmpiile Lugojului şi trece prin Timişoara. S-a numit şi *Timişul*.

BEGIN, Menahem (1913-1992), om politic israelian. Membru al Partidului Likud (1973-1983). Prim-ministru (1977-1983). Tratat de pace cu Egiptul (1979). Premiul Nobel pentru pace (1978), împreună cu Anwar el-Sadat.

BEHAIM, Martin (1459-1507), cosmograf şi navigator german. Autor (1492) al unui prim model de glob terestru. A introdus în navigaţie astrolabul.

BEHRENS, Peter (1868-1940), arhitect şi decorator german. Membru al *Grupului celor 7*. Şeful biroului de arhitectură şi design al Trustului AEG (Algemeine Elektrizitäts Geselschaft). W.Gropius, Le Corbusier, Mies van der Rohe ş.a. au lucrat sub îndrumarea sa. Director (din 1922) al Şcolii de Arhitectură din Viena; din 1936, conduce un atelier al Academiei de Arhitectură din Berlin. Grafică de orientare Jugendstil. Promotor al funcţionalismului (edificii industriale ale AEG din Berlin, Ambasada germană din Sankt Petersburg ş.a.), a fost un pionier al design-ului industrial.

BEHRING, Emil von (1854-1917), medic şi bacteriolog german. Director al Institutului de Igienă din Marburg. Unul dintre creatorii seroterapiei. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1901).

BEI (BANCA EUROPEANĂ DE INVESTIŢII), instituţie bancară a Comunităţii Economice Europene, înfiinţată în 1958, pentru finanţarea proiectelor de dezvoltare a ţărilor membre şi a altor state. Sediul la Luxemburg.

BEIJING, capitala Chinei. Oraş situat în N-E ţării (Marea Cîmpie Chineză); 17,8 mii km^2; 9,8 mil. loc. Municipalitate autonomă.

Samuel Beckett

Ludwig van Beethoven

Important nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centru industrial (siderurgie, mecanică, rafinării de petrol, chimie, electronice ş.a.). Important centru cultural. Academie de Ştiinţe. Universităţi, institute de cercetare ştiinţifică şi de învăţămînt superior; biblioteci, teatre. Partea centrală este formată din două oraşe juxtapuse înconjurate de ziduri: "oraşul exterior" şi "oraşul interior", acesta din urmă cuprinzînd Cetatea interzisă, rezervată familiei imperiale. Templul lui Buddha adormit (sec. 14). Palatul imperial (sec. 15), templele Cerului, Lunii, Pămîntului şi Soarelui (sec. 16). Poarta Păcii Cereşti, Palatul de Vară, Pagoda Albă (sec. 17). Lîngă Beijing se află mormintele împăraţilor din dinastia Ming şi Marele Zid Chinezesc. — Atestat documentar în milen. 2 î.Hr. (menţionat în cronici sub numele de *Zi*). Capitala statului Jing (sec. 12-13) şi a întregului stat chinezesc, începînd cu sec. 13. Din 1421 este capitala Imperiului Ming şi se numeşte Beijing, iar din 1644 pînă în 1911 a fost capitala Imperiului Chinez condus de dinastia manciuriană Qing. După instaurarea dictaturii Gomindanului (1927), capitala ţării a fost oraşul Nanjing. Ocupat de trupele japoneze (1937-1945). După eliberare (1949), Beijing redevine capitala Chinei.

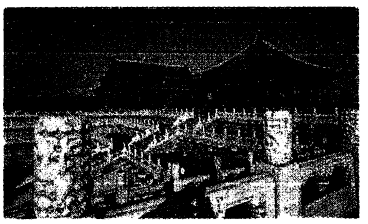

Beijing. Palatul Imperial

BEIRUT (**BEYROUTH**; ar. **BAYRUT**), capitala Libanului; 1,5 mil. loc. Port la Marea Mediterană. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centru universitar, comercial şi financiar. Muzee arheologice. Marea Moschee (1291). — Oraş fenician, anticul *Beritus* datează din milen. 2 î.Hr. Important centru al comerţului cu mătase (sec. 3-6). Cucerit de arabi (635), stăpînit de cruciaţi, apoi de turci. Capitala Marelui Liban (1920-1946). Oraşul, locuit de musulmani şi creştini, a fost, după 1975, scena unui violent război civil.

BEIUŞ, depresiune-golf în V Munţilor Apuseni. Expl. de marmură şi de calcare.

BEIUŞ, oraş în judeţul Bihor, în depresiunea Beiuş, pe rîul Crişul Negru; 12,3 mii loc. Industrii. Centru pomicol. Turism. Muzeu etnografic. Cetate (sec. 13). Biserici. Atestat documentar în 1263. Cunoscut şi sub numele de *Biş*.

BEJAIA, oraş în N Algeriei, port la Marea Mediterană, în golful Bejaia; 115 mii loc. Port petrolier. Rafinării. Vechiul nume, *Bougie*.

BÉJART, **Maurice** (pseudonim al lui *Maurice Jean Berger*; n. 1927), dansator şi coregraf francez. Animatorul trupei Baletul Secolului XX (fondată în 1960, devenită Béjart Ballet Lausanne, desfiinţat în 1992), al centrului coregrafic Mudra (Bruxelles, 1970-1987) şi al şcolii-atelier Rudra (din 1992). Impune o viziune modernă în arta dansului (*Simfonie pentru un om singur*).

BEKÉSCSABA, oraş în S-E Ungariei, centrul ad-tiv al comitatului Bekes; 68 mii loc. Nod feroviar. Industrii (textile, mecanică).

BÉKÉSY, **Georg von** (1899-1972), biofizician american. A descoperit fenomenul mecanic care se produce în timpul stimulării urechii interne. Cercetări pentru îmbunătăţirea diagnosticului şi a tratării surdităţii. Premiul Nobel (1961).

BEKETOV, **Nikolai Nikolaevici** (1827-1911), chimist rus. Prof. univ. la Harkov şi Moscova. Cercetări în domeniul chimiei fizice (a pus bazele aluminotermiei).

BEL (în mitologia feniciană), zeu solar. Rege al cerului, creatorul universului şi judecătorul suprem. Identificat în Mesopotamia cu *Enlil*.

BELA, numele mai multor regi maghiari, din dinastia Arpád. Mai importanţi: — **Bela III** (1148-1196), rege al Ungariei (1172-1196). Educat la Constantinopol, a favorizat influenţa bizantină occidentală (franceză). — **Bela IV** (1206-1270), rege al Ungariei (1235-1270). Rol important în refacerea ţării după invazia tătară din 1241.

BELARUS (**Republica ~**), stat în E Europei. Suprafaţa: 207,6 mii km^2; Populaţia: 10,32 mil. loc. Limbi oficiale: bielorusa şi rusa. Capitala: *Minsk*. Culte: ortodoxism, catolicism. Moneda: 1 rubel = 100 kopeek. Împărţită în 6 regiuni. Oraşe pr.: Gomel, Moghiliov, Vitebsk, Grodno, Brest. Relief tipic de cîmpie. Climă temperat-continentală. Zone mlăştinoase. Numeroase lacuri. Rezerve naturale (petrol, gaze naturale, turbă, sare gemă, cărbune). Industrie prelucrătoare (tractoare, autocamioane, maşini agricole, aparate de radio, televizoare, produse electronice şi electrocasnice, aparate optice, celuloză, mobilă, textile ş.a.). Cereale (secară); cartofi, sfeclă de zahăr, in, plante furajere. Creşterea animalelor. — Teritoriu populat de triburile slavilor răsăriteni (din a doua jumătate a milen. 1 d.Hr). A făcut parte, în sec. 9-11, din Rusia Kieveană. După destrămarea statului rus kievean, cnezatele formate (Poloţk, Smolensk ş. a.) sînt ocupate de Marele Ducat al Lituaniei (sec. 13-14). Face parte din noul stat unificat polono-lituanian; după 1569 (începe să se numească Bielorusia = Rusia Albă / Occidentală). Anexată Imperiului Rus, după cele trei împărţiri ale Poloniei (dintre 1772-1795). Ocupată aproape în întregime de armatele germane (în timpul primului război mondial). Prin Tratatul de la Brest-Litovsk (3 mart. 1918), Bielorusia revine Germaniei. La 1 ian. 1919 se constituie RSS Bielorusă, care se uneşte cu Lituania, iar la 30 dec. 1922 devine parte constitutivă a URSS. Membru fondator al ONU (1945). La 25 aug. 1991, se proclamă independenţa de stat, iar din sept. se numeşte Republica Belarus. Face parte din CSI (din 1991). Republică prezidenţială.

BELCOT, **Cazimir** (1885-1917; n. Ploieşti), actor român. Interpret expresiv al rolurilor de comedie (Agamiţă Dandanache din *O scrisoare pierdută* de I.L.Caragiale, Ivan Kuzmici Spekin din *Revizorul* de N.V.Gogol).

BELDICEANU, **Nicolae** (1848-1896; n. Preuteşti, jud. Suceava), poet român. Lirică socială, pasteluri, meditaţii (*Poezii*). Teoretizează poliritmia (*Ţiganii*). A descoperit la Cucuteni urme ale celei mai vechi civilizaţii de pe teritoriul României. Membru fondator al Societăţii Ştiinţifice şi Literare din Iaşi.

BELDIMAN, **Alexandru** (**Alecu**) (1760-1826; n. Huşi sau Iaşi), poet şi traducător. Este printre primii alcătuitori de acrostihuri şi meditaţii poetice din literatura română. Autorul cronicii versificate *Tragodia sau mai bine a zice jalnica Moldovii întîmplare după răsvrătirea grecilor din 1821*. Traduceri din Florian, Homer, Metastasio, Voltaire ş.a.

BELELIUBSKI, **Nikolai Apollonovici** (1845-1922), inginer rus. Prof. univ. la Sankt Petersburg. A studiat şi a folosit primul în lume oţelul turnat la construcţia podurilor. A stabilit metode de încercare a materialelor de construcţie.

BELÉM (**PARÁ**), oraş în N Braziliei, capitala statului Pará; 1,2 mil. loc. Principalul

oraş portuar şi comercial al Amazoniei. Universitate. Fondat în 1616.

BELEROFON (în mitologia greacă), erou corintian. Fiu al lui Poseidon. Călărind pe calul său înaripat, a reuşit să ucidă monstrul tricefal Himera şi să învingă amazoanele.

BELEŞ, Aurel (1891-1976; n. Bucureşti), inginer constructor român. Prof. univ. la Bucureşti. A proiectat mai multe clădiri multietajate cu structuri din beton armat (Palatul Bursei şi Camera de Comerţ din Galaţi; hotelul Royal Palas, din Bucureşti). Lucrări de seismologie (*Elemente de seismologie inginerească, Cutremurele şi construcţiile, Mecanica teoretică şi aplicată* ş.a.). Acad.

BELEU, lac în Republica Moldova, situat în lunca Prutului, la S-V de comuna Văleni (jud. Cahul). Lungime: 6 km. Lăţime: 5,5 km. Ad. max.: 3m.

BELFAST, oraş în Marea Britanie (Ulster), capitala Irlandei de Nord; 325 mii loc. Port în estuarul Belfast Lough. Aeroport internaţional. Centru industrial şi comercial. Şantiere navale. Universitate (1845). Muzee.

BELFEGOR (în *Biblie*), zeu moabit din Palestina. Patrona erotismul abuziv.

BELGAUM, oraş în India (Karnataka), în munţii Gaţii de Vest; 401,6 mii loc. Piaţă a bumbacului. Textile. Aluminiu. Moschei (sec. 16).

BELGIA (Regatul Belgiei), stat în V Europei. Suprafaţa: 30,5 mii km^2. Populaţia: 10,2 mil. loc. Limbi oficiale: olandeza (flamanda), franceza (valona), germana. Capitala: *Bruxelles*. Culte: catolicism, islamism, protestantism. Moneda: 1 franc belgian = 100 centimes. Împărţit în 9 provincii. Oraşe pr.: Antwerpen (Anvers), Gent, Charleroi, Liège, Brugge (Bruges). Relief variat (cîmpii vălurite şi podişuri joase, masivul Ardeni). Climă temperat-oceanică. Resurse naturale (huilă) şi materiale de construcţie. Industrie diversificată (siderurgie, utilaje, produse petroliere, materiale plastice, sticlă şi ceramică fină, textile, produse alimentare). Prelucrarea diamantelor. Se cultivă sfeclă de zahăr, cartofi, cereale, in. Pomicultură şi floricultură. Creşterea intensivă a animalelor. Exportă metale neferoase, produse textile, maşini şi utilaje, produse chimice. Turism dezvoltat. — Teritoriu populat din antichitate de triburile celtice ale belgilor. Transformat de Cezar în provincie romană (Gallia Belgica, 51 î.Hr.), ocupat de franci (sec. 4-5), inclus în Regatul merovingian, apoi în cel carolingian. După Congresul de la Viena (1815) formează, împreună cu Luxemburgul şi Olanda, Regatul Unit al Ţărilor de Jos. Îşi proclamă independenţa în 1830. Stat neutru, ocupat de trupele germane, în cele două războaie mondiale. Dispute lingvistice între vorbitorii de limbă franceză (valonii) şi olandeză (flamanzii). Stat federal (din 1993: Flandra, Vallonia şi enclava francofonă Bruxelles). Monarhie constituţională ereditară.

BELGOROD, oraş în Federaţia Rusă, la N de Harkov; 311 mii loc. Industrie de prelucrare a metalelor. Muzeul dioramă "Bătălia de la Kursk". Întemeiat, ca fortăreaţă, în 1596.

BELGRAD (scr. **BEOGRAD**), capitala federală a Iugoslaviei. Oraş situat la confluenţa Dunării cu Sava; 1,1 mil. loc. Aeroport internaţional. Centru comercial, industrial şi cultural. Academie de ştiinţe. Universitate (1863). Muzee. Monumente (sec. 17-19). Tîrguri şi festivaluri internaţionale. — Aşezare celtică, oraş roman în Moesia (*Singidunum*), sediu al garnizoanei legiunii a IV-a Flavia. Cucerit de turci în 1521. Capitala Serbiei (1878), apoi, din 1918, capitala Regatului Sîrbilor, Croaţilor şi Slovenilor (din 1929, Iugoslavia). Ocupat de austrieci (1915-1918) şi de armatele germane (1941-1944).

BELIGAN, Radu (n. 1918; Galbeni, jud. Bacău), actor român de teatru şi film. Prof. univ. la Bucureşti. Îşi întemeiază propria companie de teatru (în 1947). Fondator şi director al Teatrului de Comedie (1961). Director al Teatrului Naţional "I.L.Caragiale" (1968; 1969-1990). Preşedinte onorific, pe viaţă, al Institutului Internaţional de Teatru. Roluri memorabile: Rică Venturiano din *O noapte furtunoasă*, Hlestakov din *Revizorul*, Béranger din *Rinocerii*, Miroiu din *Steaua fără nume* ş.a. Memorii (*Pretexte şi subtexte*).

BELINSKI, Vissarion Grigorievici (1811-1848), critic literar şi publicist rus. Teoretician al esteticii realiste; considerat precursor al realismului socialist.

BELITUNG (BILLITON), insulă în Indonezia, între Sumatera şi Kalimantan; 4,9 mii km^2; 103 mii loc. Oraşul pr.: Tanjungpandan. Climă ecuatorială. Expl. de cositor. Piper. Copra.

BELIZARIE (c. 504-565), general bizantin. În timpul domniei lui Iustinian, a înăbuşit răscoala Nika (532), a condus expediţia împotriva Regatului Vandal, din Africa de N (533-534), a luptat împotriva ostrogoţilor din Peninsula Italică, a perşilor şi a hunilor, lărgind hotarele Imperiul Bizantin.

BELIZE, oraş în statul Belize, port la Marea Caraibilor; 40 mii loc. Prelucrarea lemnului. Pescuit. Pînă în 1970, capitală a statului Belize.

BELIZE, stat în America Centrală istmică, în S-E peninsulei Yucatan. Suprafaţa: 22,9 mii km^2. Populaţia: 230 mii loc. Limba oficială: engleza. Capitala: *Belmopan*. Culte: catolicism, protestantism, budism. Moneda: 1 belizean dollar = 100 cents. Oraş pr.: Belize. Relief de podiş jos, cu cîteva lanţuri muntoase joase. Climă subtropicală. Expl. forestiere (mahon, cedru, pin). Plantaţii de citrice, banane, trestie de zahăr, culturi de cocotieri şi orez. Ind. zahărului; conserve de citrice. Pescuit. Exportă citrice, banane, zahăr. — Teritoriu inclus (sec. 16) în viceregatul Noua Spanie. Declarat (1862), sub denumirea de Hondurasul Britanic, colonie a Coroanei. La 21 sept. 1981, îşi proclamă independenţa de stat sub numele Belize. Monarhie constituţională.

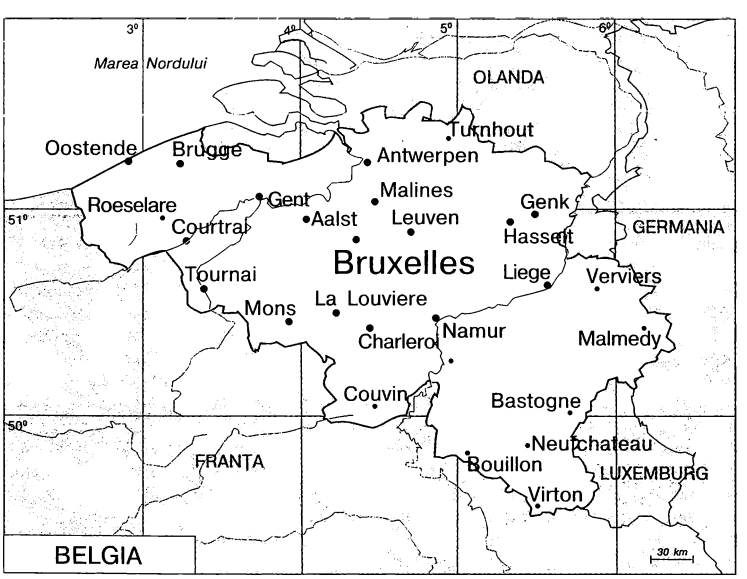

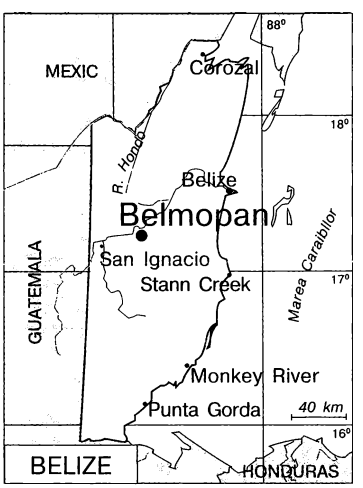

BELÎI, Andrei (pseudonim al lui *Boris Nikolaevici Bugaev*; 1880-1934), scriitor rus. Lirică (*Simfonia dramatică, Simfonia nordică, Cupa viscolului* ş.a.) şi romane (*Porumbelul de argint, Petersburg*) de factură simbolistă. Memorialistică (*La graniţa a două secole, Între două revoluţii*).

BELL, Alexander Graham (1847-1922), fizician american de origine britanică. Unul din inventatorii telefonului (1876).

ELLATRIX, stea de mărimea 2, în onstelaţia Orion.

ELLAY, Joachim Du (1522-1560), poet ancez. Prieten şi colaborator al lui Ronsard; utor al manifestului grupării Pleiada (*Apărarea şi proslăvirea limbii franceze*). Volume e versuri (*Măslinul, Antichităţile Romei, egrete*).

ELLE-ISLE, strîmtoare în Oceanul Atlanc. Desparte peninsula Labrador de insula erra Nova. Lăţime: 20 km.

ELLINGSHAUSEN, Faddei Faddeevici 1778-1852), navigator şi explorator rus. miral. Împreună cu M.P.Lazarev, a condus expediţie antarctică rusă şi a descoperit ontinentul Antarctida (1819-1821), inersectînd pentru prima dată cercul polar de ıd.

ELLINGSHAUSEN (Marea ~), mare în propierea coastelor Antarctidei, între Ţara raham şi Ţara Ellsworth, acoperită de heaţă şi aisberguri.

ELLINI, Gentile (c. 1429-1507), pictor alian. Frate cu Giovanni Bellini. Portretist *Lorenzo Iustinian, Propovăduirea Sfîntului Marcu*).

entile Bellini, *Madona pe pajişte*

ELLINI, Giovanni (c. 1430-1516), pictor alian. Frate cu Gentile Bellini. A influenţat ecisiv şcoala veneţiană de pictură printr-un ou simţ al orientării spaţiale, al luminii şi ulorilor (*Fecioara şi pruncul, Pietá, Ospăţul eilor*; picturi de altar).

ELLINI, Vincenzo (1801-1835), compoitor italian. Reprezentant al belcantoului. Muzică religioasă şi instrumentală. Opere *Norma, Puritanii, Zaira, Piratul* ş.a.).

ELLINZONA, oraş în E Elveţiei, centrul d-tiv al cantonului Ticino; 17 mii loc. iserici medievale. Staţiune turistică.

ELLMAN, Carl Mikael (1740-1795), oet suedez. Autor de poeme populare şi ilice (*Scrisorile şi cîntecele lui Fredman*).

ELLO, Andrès (1781-1865), scriitor, peagog şi jurist venezuelean. Stabilit în Chile. fondat Universitatea din Chile (1842). Studii lingvistice (*Gramatica limbii castiliene, Principii de dicţie poetică şi de metrică*). Poezii neoclasice (*Elogiul agriculturii din zona tropicală*). A fost conducătorul spiritual al Americii Latine în lupta pentru independenţă.

BELLONA (DUELLONA) (în mitologia romană), zeiţă a războiului. Soţia zeului Marte. Reprezentată cu o torţă aprinsă, o lance şi un bici. Templele zeiţei se aflau în afara porţilor cetăţii Roma.

BELLONTE, Maurice (1896-1984), aviator francez. A făcut (împreună cu Diendonné Costes) prima cursă aeriană Paris-New York (sept. 1930).

BELLOW, Saul (1915-1990), scriitor american. Romane cu reminiscenţe din Kafka (*Omul suspendat, Victima*) şi ale picarescului moral (*Aventurile lui Augie March*). Eroi în căutarea omenescului într-o lume alienată şi ostilă; scriitură elaborată, pusă sub semnul detaşării ironice (*Herzog, Planeta domnului Sammler, Darul lui Humboldt*). Premiul Nobel (1976).

BELMOPAN, capitala statului Belize; 5 mii loc. Oraş nou (1970).

BELOCI, rîu în Ucraina şi Republica Moldova, afluent al Nistrului, lîngă comuna Beloci (jud. Dubăsari). Izvorăşte la S-E de oraşul Pesceanka (regiunea Vinniţa, Ucraina). Lungime: c. 50 km.

BELO HORIZONTE, oraş în E Braziliei, capitala statului Minas Gerais; 2,05 mil. loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Universitate.

BELOPOLSKI, Aristarh Apollonovici (1854-1934), astrofizician rus. Cercetări de fizică solară şi de spectroscopie stelară. A descoperit mai multe stele duble.

BELOUSOV, Valentin (1925-1988; n. Bălţi), matematician român. Prof. univ. la Chişinău. Specialist în domeniul algebrei moderne. A elaborat lucrări consacrate teoriei cvasigrupurilor, teoriei ecuaţiilor funcţionale, analizei combinatorii (*Bazele teoriei cvasigrupurilor şi buclelor*). Acad.

BELOZERSKI, Andrei Nikolaevici (1905-1972), biochimist rus. Cercetări privitoare la acizii ribonucleici şi dezoxiribonucleici.

BELTRAMI, Eugenio (1835-1900), matematician italian. A dat un model euclidian geometriei neeuclidiene a lui Lobacevski.

BELTUL MARE (STORE BAELT), strîmtoare în Marea Baltică, între insulele daneze Fionia şi Seeland. Lungime max.: c. 120 km; lăţime min.: 16 km.

BELTUL MIC (LILLE BAELT), strîmtoare în Marea Baltică, între insula Fionia şi peninsula Iutlanda. Lungime max.: c. 130 km; lăţime minimă: 600 m.

BELUCISTAN, regiune muntoasă în Asia (Iran şi Pakistan); 530 mii km^2; 5 mil. loc. Relief muntos în N-E, mlaştini şi deşertul Hamun-i-Mashkel, în N-V. Oraşe pr.: Quetta (Pakistan) şi Iranshahr (Iran). Agricultură.

BELUHA, vîrf în munţii Altai (Federaţia Rusă); 4506 m (cel mai înalt vîrf al munţilor Altai).

BELZEBUT (BAALZEBUB), divinitate cananeană şi zeu protector al cetăţii filistene Ekron (sub numele *Baal Zebub*). În mitologia creştină, căpetenie a demonilor.

BEM, Józef (1794-1860), general polonez. Însărcinat, în calitate de conducător al armatei revoluţionare ungare, cu apărarea Ardealului (1848-1849) împotriva armatei ţariste antirevoluţionare, a fost bătut la Sighişoara şi Timişoara. S-a refugiat în Imperiul Otoman, convertindu-se la islamism.

BEMBO, Pietro (1470-1547), scriitor şi umanist italian. Cardinal şi secretar al papei Leon X. A stabilit regulile gramaticale şi estetice ale limbii literare italiene (*Scrieri despre limba italiană*). Liric petrarchistă (*Rime*). Istoriograf al Veneţiei.

BENADOR, Ury (pseudonim al lui *Simon Moise Grinberg*; 1895-1971; n. Milişeuţul de Sus, azi Mihăileni, jud. Botoşani), scriitor român. Proză documentară şi de analiză a mediului social şi moral evreiesc din România (*Ghetto veac XX, Hilda, "Gablonz". Magazin universal, Subiect banal*).

BEN ALI (*Zin al'Abi-din Bin Ali*; n. 1936), om politic tunisian. Prim-ministru (1987). Preşedinte al Tunisiei (din 1987).

BENARDOS, Nikolai Nikolaevici (1842-1905), inventator rus. A conceput un procedeu de sudare a metalelor cu un arc electric produs de electrozii de cărbune (1882).

BENARES v. **Varanasi**.

BENAVENTE Y MARTÍNEZ, Jacinto (1866-1954), dramaturg spaniol. Teatru de moravuri, cu subiecte îndrăzneţe şi accent pe dialogul viu şi spiritual (*Stăpîna, Noaptea sabatului, Interese create* ş.a.). Proză (*Scrisori de femei*). Premiul Nobel (1922).

BEN BELLA, Ahmed (n. 1916), om politic algerian. Unul din conducătorii insurecţiei din 1954. Primul preşedinte al Republicii Algeriene (1963-1965). Închis (1965-1980) şi exilat. Reîntors în Algeria în 1990.

BENDA, František (1709-1786), violonist, dirijor şi compozitor ceh. Frate al lui Jiři Antonin Benda. Director de muzică la Curtea lui Friedrich II. Autor de muzică instrumentală.

BENDA, Jiri Antonin (1722-1795), clavecinist şi oboist ceh. Frate cu František Benda. Maestru de capelă la Gotha. Autor de muzică religioasă, cantate şi lucrări instrumentale.

BENDA, Hans Robert Gustav von (1888-1972), dirijor ceh. Director artistic al Filarmonicii din Berlin (1934-1939) şi conducător al orchestrei simfonice din Valencia (1949-1952). Carieră dirijorală internaţională.

BENDA, Julien (1867-1956), scriitor francez. Raţionalist intransigent; autor al pamfletului *Trădarea clericilor*, îndreptat împotriva "angajării" intelectualilor.

BENDER v. **Tighina**.

BENDIS (în mitologia tracă), zeiţă a Lunii,

adu
eligan

Vincenzo
Bellini

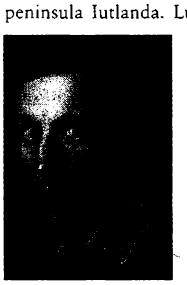

Giovanni
Bellini

Saul
Bellow

a pădurilor şi farmecelor, dar şi a feminităţii, în general. Identificată de greci cu *Artemis*.

BENEDICT, numele mai multor papi şi antipapi. Mai importanţi: — **Benedict XII** (*Jacques Fourmier*; ?-1342), papă de Avignon (1334-1342). A reformat biserica; în timpul său a început construcţia Palatului papal. — **Benedict XIII** (*Pedro Martinez de Luna*; 1328-1423), antipapă (1394-1423). S-a refugiat în Spania. — **Benedict XIV** (*Prospero Lambertini*; 1675-1758), papă (1740-1758). Sub pontificatul său s-au stabilit ritualurile beatificării şi ale canonizării. — **Benedict XV** (*Giacomo della Chiesa*; 1854-1922), papă (1914-1922). În timpul său a fost întocmit şi s-a publicat (1917) un nou cod de drept canonic.

BENEDICT de Nursia (Sfîntul) (c.480-c.547), patriarh şi legislator italian. A fondat (529) mănăstirea Montecassino, leagănul ordinului monahal al benedictinilor.

BENELUX, uniune monetară şi vamală, între Belgia, Olanda şi Luxemburg, convenită la Londra, în 1943 şi 1944, şi intrată în aplicare în 1948. Transformată, în 1958, într-o uniune economică (sediul la Bruxelles).

BENEŠ, Edvard (1884-1948), om politic cehoslovac. Ministru de Externe (1918-1935), prim-ministru (1921-1922). Preşedinte al Republicii (1935-1938, 1945-1948).

BENETATO, Grigore Alexandru (1905-1972; n. Chişinău), medic român. Prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. Cercetări referitoare la fiziologia efortului şi a muncii. A studiat rolul sistemului nervos central în procesele imunologice şi endocrinologice (*Elemente de fiziologie generală, Consideraţiuni generale asupra fiziologiei efortului fizic, Transfuzia cu sînge conservat, Tratat elementar de fiziologie* ş.a.). Acad.

BENEVENTO, oraş în S Italiei, centrul ad-tiv al provinciei Campania; 62,6 mii loc. Turism. Porta Aurea (114), biserica Santa Sofia (sec. 8), catedrală (sec. 12-13), amfiteatru, arcul lui Traian. Muzee. S-a mai numit, în antichitate, *Maleventum*, apoi *Beneventum*.

BÉNÉZIT, Emmanuel (1854-1920), istoric de artă francez. A publicat *Dicţionarul pictorilor, sculptorilor, desenatorilor şi gravorilor din toate timpurile şi din toate ţările* (3 vol.), ulterior reeditat şi îmbogăţit (10 vol.).

BENFEY, Theodor (1809-1881), orientalist german. A tradus *Panciatantra*. Autor al teoriei despre originea indiană a povestirilor populare şi a basmelor; acestea ar fi migrat în timp spre apus, în Europa.

BENGAL, regiune în Asia meridională, în N-E peninsulei Hindustan, cuprinsă între munţii Himalaya şi golful Bengal, împărţită între India şi Bangladesh. Zonă joasă, mlăştinoasă (aici îşi adună apele Gangele, Brahmaputra, Tista şi Meghna). Culturi de orez şi iută, trestie de zahăr. — Teritoriu cucerit de musulmani (sec. 12); sub dominaţie britanică după 1757. În 1947 s-a împărţit după criterii religioase: *Bengalul Occidental* (88 mii km^2; 68 mil. loc. Capitala: *Calcutta*) a fost alipit Uniunii indiene; *Bengalul Oriental* (Dacca), majoritar musulman, a devenit Pakistanul Oriental, care, după obţinerea independenţei (1971), s-a numit *Bangladesh*.

BENGAL (Golful sau Marea ~), golf în Oceanul Indian, între India, Bangladesh şi Uniunea Myanmar; 2,2 mil. km^2. Ad. medie: 2586 m. Aici se varsă, printr-o deltă comună, fluviile Gange şi Brahmaputra.

BENGESCU, Gheorghe (1848-1921; n. Craiova), diplomat şi publicist român. Bogată activitate diplomatică: secretar al Legaţiilor României la Viena (1872), Londra (1882), Paris (1882-1889); consilier la Legaţia României din Paris (1889-1890), ministru plenipotenţiar la Bruxelles şi Haga (1891), la Atena (1896). Delegat al României pe lîngă Comisia Europeană a Dunării (1905). A tradus în franceză din opera lui V.Alecsandri şi Carmen Sylva. Acad.

BENGHAZI, oraş în N Libiei, port la Marea Mediterană; 485 mii loc. Aeroport internaţional. Universitate. Lupte violente (1941-1942) între forţele armate ale Axei şi cele britanice.

BENGUELA, curent marin rece, care urcă din sud, de-a lungul ţărmului de vest al Africii (Angola, Congo, Gabon).

BENGUELA, oraş în V Angolei, port la Oceanul Atlantic; 155 mii loc. Fondat în 1617.

BEN GURION, David (1886-1973), om politic israelian. Unul dintre întemeietorii statului Israel. Şef al guvernului (1948-1953, 1955-1963).

BENI, rîu în N Boliviei; lungime: 1600 km. Izvorăşte din culmile de E ale Anzilor Centrali şi se varsă în Madeira. Navigabil parţial. Chei şi praguri.

BENIN, vechi regat african, situat la V de delta fluviului Niger (în Nigeria actuală). — Întemeiat în sec. 12, devine protectorat britanic în 1892. Apogeul dezvoltării sale (sec. 16-17) este atestat de obiecte din fildeş sculptat şi de bronzuri.

BENIN (Republica ~), stat în Africa occidentală, pe ţărmul golfului cu acelaşi nume. Suprafaţa: 113 mii km^2. Populaţia: 5,9 mil. loc. Limba oficială: franceza. Capitala: *Porto-Novo*. Culte: animism, catolicism, islamism. Moneda: 1 franc CFA = 100 centimes. Împărţit în 6 departamente. Oraşe pr.: Cotonou, Parakou, Abomey, Ouidah, Natitingou. Relief de cîmpie. Climă subecuatorială (S) şi tropicală (N). Păduri tropicale şi savane. Expl. de lemn preţios (teck, mahon), de petrol, aur, titan, fier şi crom. Economie agrară (bumbac, plantaţii de palmier, de cocos, de arbori de cafea şi cauciuc; banane, trestie de zahăr, arahide, batate). Creşterea animalelor. Exportă ulei de palmier, cafea, bumbac, copra. — În sec. 17 ia fiinţă statul Dahomey (cu reşedinţa la Abomey). De la 1904 pînă în 1958 a fost inclus în Africa Occidentală Franceză; în 1960 a fost proclamată republica suverană Dahomey. Lovituri de stat militare. La 30 nov. 1975 s-a decis schimbarea denumirii statului în Republica Benin. Republică prezidenţială.

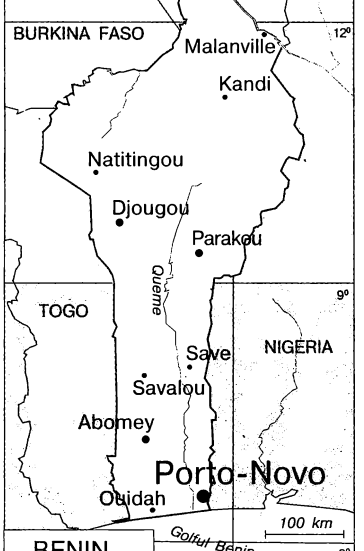

BENIUC, Mihai (1907-1988; n. Sebiş, jud. Arad), scriitor şi psiholog român. Prof. univ. la Bucureşti. Secretar, prim-secretar şi preşedinte al Uniunii Scriitorilor (1949-1965). Debut liric energic, orgolios (*Cîntece de pierzanie*). Prolifică poezie ditirambică, portdrapel al ideologiei literare oficiale (*Un om aşteaptă răsăritul, Mărul de lîngă drum, Inima bărînului Vezuv*); romane (*Pe muche de cuţit*), piese de teatru (*În Valea Cucului, Întoarcerea*) de aceeaşi factură. La senectute, lirism confesiv (*Culorile toamnei, Elegii*). Traduceri. Lucrări de zoopsihologie (*Psihologia animală*). Acad.

BENJAMIN, Walter (1892-1940), scriitor şi filozof german. Autor de eseuri istorice şi critice, în linia neomarxistă a Şcolii de la Frankfurt (*Mit şi violenţă, Poezie şi revoluţie*). Urmărit de Gestapo, s-a sinucis.

BEN JELLOUN, Tahar (n. 1944), scriitor marocan de expresie franceză. În romanele sale, în parte autobiografice, transcrie drama emigranţilor şi a dezrădăcinaţilor (*Copilul de nisip, Noaptea sfîntă*).

BENN, Gottfried (1886-1956), poet şi eseist german. A transpus în versuri expresioniste, cu o stilistică îndrăzneaţă, neliniştea omului modern (*Morgă, Poeme statice*); eseuri (*Lumea expresiei*).

BENNETT, Enoch Arnold (1867-1931), scriitor englez. Autor de romane, evocînd, uşor ironic, monotonia vieţii provinciale (*Ana celor cinci oraşe*, trilogia *Clayhanger*).

BEN NEVIS, vîrf în munţii Grampiani; alt.: 1343 m. Cel mai înalt din Marea Britanie (Scoţia).

BENOIST, Jean-Marie (n. 1942), filozof

Grigore Alexandru Benetato

Enoch Arnold Bennett

francez. Unul din iniţiatorii mişcării "noua filozofie", polarizată de situarea polemică faţă de marxism (*Marx a murit, Era adevărului*).

BENOIT, **Pierre** (1886-1962), scriitor francez. Autor al unor romane cu subiecte exotice (*Koenigsmark, Atlantida*).

BENOIT de Saint-Maure (sec. 12), poet francez. Autor al unuia dintre prototipurile romanului cavaleresc, *Romanul Troiei*, şi al unei *Istorii a ducilor de Normandia*.

BENONI, oraş în Republica Africa de Sud (Transvaal); 207 mii loc. Mine de aur. Electromecanică.

BENTHAM, **Jeremy** (1748-1832), filozof şi jurist englez. Discipol al lui Th. Hobbes şi Cl.A.Helvétius. Teoretician al liberalismului. Autorul unui important proiect referitor la organizarea închisorilor.

BENTIVOGLIO, **Guido** (1579-1644), cardinal italian. Făcea parte dintr-o familie princiară, suverană în Bologna (sec. 15-16). Şef al Inchiziţiei, a contribuit la condamnarea lui Galileo Galilei.

BENTOIU, **Pascal** (n. 1927; Bucureşti), compozitor român. Opere (*Amorul doctor, Hamlet* ş.a.), simfonii, lucrări concertante, creaţii vocale. Autorul volumelor *Imagine şi sens, Gîndirea muzicală, Deschideri spre lumea muzicii*.

BENUE (**BÉNOUÉ**), rîu în Africa occidentală (Camerun şi Nigeria), afluent al Nigerului; 1400 km. Izvorăşte din platoul Adamaoua (Camerun).

BENVENISTE, **Emile** (1902-1976), lingvist francez. Prof. la Collège de France. Autorul unor lucrări de lingvistică generală şi despre limbile indo-europene (*Probleme de lingvistică generală, Originea formării substantivelor în indo-europeană*).

BENXI, oraş în China (Liaoning); 937,8 mii loc. Expl. miniere. Metalurgie.

BEN YEHUDA, **Eliezer** (pseudonim al lui *Eliezer Perelman*; 1858-1922), scriitor şi lexicograf evreu. Stabilit în Palestina (1881). Iniţiatorul *Marelui dicţionar de limbă ebraică veche şi modernă* (5 vol.).

BENZ, **Carl Friedrich** (1844-1929), inginer şi inventator german. A pus la punct un motor cu gaz în doi timpi (1878). A construit, în acelaşi timp cu Daimler, primul automobil (1885) avînd un motor cu ardere internă în patru timpi.

BEN ZVI, **Isaac** (1884-1963), om de stat israelian. Stabilit în Palestina (1907). Preşedinte al statului Israel (1952-1963).

BEOŢIA, regiune istorică în Grecia centrală, între Atica şi Focida. Capitala: *Teba*. Şi-a impus hegemonia asupra Greciei de la 371 î.Hr. pînă la 362 î.Hr. Oraşele beoţiene (Tanagra, Cheroneea ş.a.) creează (sec. 7-6 î.Hr.) Liga Beoţiană. Se raliază lui Xerxe I (480 î.Hr.), este înfrîntă de macedoneni, Teba fiind distrusă din temelii (335 î.Hr.). Anexată (146 î.Hr.) provinciei romane Macedonia, iar din 27 î.Hr., parte a provinciei Ahaia. Patria lui Hesiod, Pindar, Plutarh.

Nikolai Berdeaev

Silviu Berejan

BEOWULF, poem anonim anglo-saxon, inspirat dintr-o legendă daneză, considerat epopeea naţională a poporului englez. Cel mai vechi monument literar al popoarelor germanice (675-725).

BEPPU, oraş în Japonia (insula Kyūshū); 130,3 mii loc. Staţiune balneoclimatericâ termală. Institute de balneologie şi vulcanologie. Turism.

BÉRANGER, **Pierre Jean de** (1780-1857), poet şi şansonetist francez. Cîntece sentimentale şi patriotice, de mare popularitate (*Cîntece morale şi altele*).

BERBECUL (*Aries*), constelaţie zodiacală din emisfera boreală, compusă dintr-o stea de mărimea 2, o stea de mărimea 3 şi c. 80 de stele mai mici.

BERCA, comună în judeţul Buzău. Mănăstire în stil brîncovenesc (1694) . Vulcani noroioşi. Ruine ale unei vechi cetăţi. Atestată documentar în 1552.

BERCEANU, **Gheorghe** (n. 1949; Dunăreni, jud. Dolj), sportiv român. Luptător la stilul greco-romane (categ. 48 kg). Campion olimpic (1972), campion mondial (1969 şi 1970), campion european (1970, 1972 şi 1973), campion mondial universitar (1972).

BERCEANU, **Ştefan** (1914-1990; n. Măceşul de Jos, jud. Dolj), medic român. Cercetări în domeniul hematologiei şi imunopatologiei (a descoperit şi a descris fenomenul de reversibilitate a mielobaştilor leucemici spre mielopoeză normală ş.a.). A introdus unele metode moderne cu implicaţii în diagnosticul şi tratamentul bolilor maligne de sînge. Coordonator al unor lucrări de specialitate (*Imunologie şi imunopatologie, Hematologie clinică, biologia şi patologia imunităţii* ş.a.). Piese de teatru (*Cheile oraşului Breda, Pădurea*). Membru post-mortem al Acad. Rom.

BERCOVICI, **Martin** (1902-1971; n. Bîrlad), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Unul dintre iniţiatorii planurilor de electrificare a României. A creat şcoala românească de reţele şi sisteme electrice. Lucrări în domeniul electroenergeticii şi al energeticii generale (*Reţele electrice, Calculul mecanic, Influenţa reţelei asupra puterii de rupere a întrerupătoarelor la deconectarea scurtcircuitelor trifazate* ş.a.). Acad.

BERD (**Banca Europeană pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare**), instituţie financiară interguvernamentală, creată în 1990, cu sediul la Londra, pentru operaţiuni de credit către ţările Europei Centrale şi de Est. Participă 39 de state.

BERDEAEV, **Nikolai Aleksandrovici** (1874-1948), filozof rus. Prof. univ. la Moscova. Din 1922 a trăit la Paris. Fondatorul doctrinei "noul creştinism" (*Un nou Ev Mediu*), variantă a existenţialismului creştin. Gîndirea sa este o critică a raţionalismului şi o meditaţie asupra posibilităţii de împlinire a omului, în concordanţă cu spiritul profund al credinţei creştine (*Filozofia libertăţii, Sensul creaţiei* ş.a.).

BEREJAN, **Silviu** (n. 1927, Bălăbăneşti, jud. Chişinău), lingvist român. Specialist în gramatică (*Contribuţii la studiul infinitivului moldovenesc*), semantică (*Echivalenţa semantică a unităţilor lexicale*, în rus.), lexicologie şi lexicografie (*DELM*, 2 vol., *Dicţionar de omonime*), lingvistica teoretică (*Lingvistica generală*, în colab.). Autor de manuale şcolare şi universitare. Membru titular al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova.

BERENICE, soţia lui Ptolemeu al III-lea, rege al Egiptului (246-221 î.Hr.). Şi-a tăiat părul şi l-a oferit zeilor, rugîndu-i să-i aducă înapoi soţul plecat în Syria. Legenda spune că darul ei a fost transformat într-o constelaţie: *Cosiţa Berenicei*.

BERENSON, **Bernhard** (1865-1959), estetician, istoric şi critic de artă american de origine lituaniană. Cercetări asupra picturii italiene din sec. 13-16 (*Pictori italieni ai Renaşterii*).

BEREZINA, rîu în Belarus, afluent al Niprului; 613 km. Armata franceză, în retragere, a fost înfrîntă aici de armata rusă (noiembrie 1812).

BEREZOVSCHI, **Mihail** (1868-1940; n. Bairamcea, Akkerman, azi Ucraina), compozitor şi dirijor român. Profesor la Conservatorul din Chişinău. Membru fondator şi vicepreşedinte al Asociaţiei "Cîntecul Basarabiei"; vicepreşedinte al Astrei basarabene. Compoziţia *Cine se va sui în Muntele Domnului*.

BERG, **Alban** (1885-1935), compozitor austriac. Elev al lui A. Schönberg. Reprezentant al Noii şcoli vieneze, pionier al muzicii dodecafonice. Opere (*Lulu*), *Sonata pentru pian*, concerte.

BERG, **Lotte** (pseudonim al *Luciei Bacinski*; 1907-1981; n. Cernăuţi), scriitoare de naţionalitate germană din România. Lirică erotică (*Călătorie spre primăvară*), nuvele (*O vară fierbinte*), literatură pentru copii.

BERG, **Paul** (n. 1926), biochimist american. Prof. la Universitatea Stanford. Cercetări în domeniul biochimiei şi microbiologiei. Studii asupra acizilor nucleici, în special a ADN recombinant. Premiul Nobel pentru chimie (1980), împreună cu W.Gilbert şi F.Sanger.

BERGAMIN, **José** (1895-1983), eseist şi dramaturg spaniol. Din 1939 trăieşte în exil. Autor de aforisme, eseuri, poezii şi piese de teatru (*Racheta şi steaua, Caractere, Frontierele infernale ale poeziei, Melusina sau oglinda* ş.a.).

BERGAMO, oraş în Italia, centrul ad-tiv al provinciei Lombardia; 115,6 mii loc. Centru industrial şi comercial. Biserica Santa Maria Maggiore (sec. 12-14). Palate (Palazzo Nuovo, sec. 17). Fortăreţe.

BERGANZA, **Teresa** (n. 1935), mezzosoprană spaniolă. Spactacole pe marile scene ale lumii (Covent-Garden, Scala, Metropolitan), cu opere de Mozart, Puccini, Verdi, Manuel de Falla ş.a.

BERGEN, oraş în S-V Norvegiei (Hordaland), port la Oceanul Atlantic; 216 mii loc. Centru industrial. Universitate. Muzee. Palatul Haakonshallen (sec. 13), catedrală (sec. 13). Fondat în 1070.

BERGIUS, Friedrich (1884-1949), chimist german. A realizat (1921) sinteza industrială a carburanților prin hidrogenarea catalitică a cărbunelui. Premiul Nobel (1931), împreună cu C. Bosch.

BERGMAN, Hjalmar Fredrik Elgérus (1883-1931), scriitor suedez. Autor de romane cu accente psihanalitice (*Testamentul alteței sale, Markurells din Wadköping, Directoarea Ingeborg*). Drame (*Joc de marionete*).

BERGMAN, Ingmar (n. 1918), cineast și om de teatru suedez. Regizor de profundă originalitate stilistică, a făcut din creația sa o meditație patetică asupra vieții și morții, a binelui și răului. Soluția la neliniștea întrebărilor fără răspuns pare a fi bucuria trecătoare a dragostei (*Noaptea saltimbancilor, A șaptea pecete,* premiul special al juriului, Cannes, 1956, *Fragii sălbatici*, Ursul de Aur, Berlin, 1957, *Izvorul fecioarei,* premiul Oscar pentru film străin, 1959, *Prin oglindă*, premiul Oscar pentru film străin, 1961, *Fanny și Alexander,* premiul Oscar pentru film străin, 1982, ș.a.). Tehnica retrospecției și a contrapunctului. Premii internaționale. O scriere autobiografică (*Lanterna magică*).

BERGMAN, Ingrid (1915-1982), actriță americană de origine suedeză. A evoluat în filme de cea mai diversă factură, trecînd personajelor sale naturalețea, candoarea și căldura ce îi erau caracteristice (*Intermezzo, Casablanca, Cui îi bate ceasul, Notorius, Ioana d'Arc, Vă place Brahms?, Vizita bătrînei doamne, Sonată de toamnă* ș.a.). A primit de trei ori premiul Oscar: în 1944 (*Gaslight*), în 1956 (*Anastasia*) și în 1974, pentru un rol secundar (*Crima din Orient-Express*).

BERGSON, Henri (1859-1941), filozof francez. Gîndirea sa pleacă de la o filozofie a eului psihologic (*Eseu asupra datelor imediate ale conștiinței, Materie și memorie*), care a avut un important efect (în special prin conceptul de "durată interioară", care afirma existența unui timp subiectiv), devenind și fundamentul teoretic al literaturii psihologice (M.Proust ș.a.). Teoria numită "intuiționismul bergsonian" (formă de cunoaștere a existenței opusă celei raționale) este dezvoltată în *Evoluția creatoare*. Alte aprecieri originale asupra raporturilor dintre metafizică și știință sînt expuse în *Gîndire și mișcare*. În *Durată și simultaneitate* dă sens și expresie filozofică teoriei relativității a lui A.Einstein. Premiul Nobel pentru literatură (1927).

BERGSTRÖM, Sune K. (n. 1916), biochimist suedez. Contribuții cu privire la mecanismele biochimice ale acțiunii heparinei, formarea și metabolizarea acizilor biliari și a colesterolului. A izolat și a descris acțiunea prostaglandinelor. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1982), împreună cu B.I.Samuelsson și J.R.Vane.

BERINDEI, Dan (n. 1923; n. București), publicist și istoric român. Prof. univ. la București. Specialist în istoria modernă a României (*Aspecte militare ale mișcării revoluționare din 1821, Epoca Unirii, Călători români pașoptiști, Din începuturile diplomației românești moderne, Românii și Europa* ș.a.). Acad.

BERINDEI, Ion D. (1871-1928; n. București), arhitect și urbanist român. Prof. univ. la București. Stil eclectic, cu elemente moderne (Casa general Arion, Palatul G.G. Cantacuzino, casele Crețulescu, Solacolu, Assan ș.a., în București). Lucrări în stil neogotic și baroc (Palatul administrativ din Iași).

BERING, Vitus Jonassen (1681-1741), navigator și explorator danez. În serviciul Rusiei, a condus două expediții în Kamceatka (1725-1730 și 1733-1743), a traversat marea și strîmtoarea care îi vor purta numele, ajungînd pe țărmul de N-V al peninsulei Alaska și în arhipelagul Aleutine.

BERING (Marea ~), mare în N Oceanului Pacific, între peninsula Kamceatka, Alaska și arhipelagul Aleutine, cu țărmuri puternic crestate; 2,3 mil. km². Ad. max.: 4773 m. În ea se varsă fluviile Yukon și Anadîr. Pescuit. Vînătoare de balene, morse și foci.

BERING (Strîmtoarea ~), strîmtoare care desparte Asia de America de Nord, unind apele Oceanului Pacific cu cele ale Oceanului Arctic. Lățime: 35-86 km. Ad. minimă: 42 m. Închisă de ghețuri multe luni pe an, este străbătută de curentul rece Oya-Șivo. Străbătută pentru prima dată în 1648 de S.I. Dejniov.

BERIO, Luciano (n. 1925), compozitor italian. Întemeietor al Studioului de muzică electronică din Milano. Adept al tehnicii seriale. Pionier al muzicii electroacustice în Italia (*Laborintus* 2). A compus muzică vocală, teatrală și instrumentală.

BERISHA, Sali (n. 1945), om de stat albanez. Președinte al Albaniei (1992-1997).

BERKELEY, George (1685-1753), episcop și filozof irlandez. Neagă existența obiectivă, materială a lumii, teoretizînd idealismul subiectiv, conform căruia totul este o creație a simțurilor individului uman ("a fi este a fi perceput"), care își proiectează în afară ideile cu care a fost înzestrat de divinitate (*Eseu asupra unei noi teorii a viziunii, Tratat asupra principiilor cunoașterii umane*).

BERKELEY, oraș în V SUA (California), port la golful San Francisco; 103 mii loc. Ind. de prelucr. a metalelor, chimică. Seruri și vaccinuri. Universitatea "California" (1868; cu un centru de studii nucleare). Observator astronomic.

BERLAGE, Hendrik Petrus (1856-1934), arhitect olandez. Unul din primii adepți ai funcționalismului (Bursa din Amsterdam). Lucrări teoretice: *Bazele și dezvoltarea arhitecturii, Cugetări despre stil în arhitectură.*

BERLANGA, Luis Garcia (n. 1921), regizor spaniol. Remarcabil prin umorul și spiritul său satiric (*Bun venit, dle Marshall!, Plácido, Călăul*).

BERLICHINGEN, Götz von (1480-1562), cavaler german. Aventurier faimos, supranumit *Mînă de fier*. Figură celebră a cavalerismului german, devenit eroul unei drame de Goethe și al unei piese de J.-P.Sartre.

BERLIN, capitala Germaniei, oraș situat în E țării, pe rîurile Spree și Havel; 883 km²; 3,4 mil. loc. Important nod de comunicații. Aeroporturi internaționale. Port fluvial. Centru industrial și comercial. Aparate electrotehnice și electronice (Concernele Siemens, A.E.G.), mijloace de transport, mecanică de precizie, utilaj energetic, prod. chimice și alimentare, confecții și tricotaje. Poligrafie. Universități; academii (Academia de Științe, Academia de Arte Frumoase). Muzee (Pergamon, Bode, Muzeul Etnologic etc.). Galerie națională de pictură. Teatre. Catedrală. Marienkirche (sec. 14), Nikolaikirche (sec. 13-15), Sophienkirche (sec. 18), Castelul Grünewald (sec. 16-18), palatele Charlottenburg (sec. 17-18), Schwerin (sec. 18), Poarta Brandenburg, Altes Museum, Reichstagul (sec. 19). Atestat ca oraș în 1244. — Întemeiat în jurul anului 1200; aderă (1359) la Hansă. Reședință permanentă (din 1486) a principilor electori de Brandenburg, capitală a Prusiei (din 1709), apoi a Reichului, în 1871. Cucerit de trupele sovietice în 1945, a fost împărțit în patru sectoare (SUA, Franța, Marea Britanie și URSS). Cele trei sectoare ale ocupației occidentale s-au unit în 1948. Berlinul de Est, sub ocupație sovietică, este proclamat (1949) capitala Republicii Democrate Germane, în timp ce Berlinul de Vest devine parte integrantă a Republicii Federale Germane. Pentru a împiedica exodul populației din estul în vestul orașului, s-a construit (1961) zidul Berlinului. Libera circulație între cele două părți ale orașului s-a restabilit în 1989, cînd zidul este dărîmat, desființîndu-se granița dintre cele două Germanii. În 1990 Berlinul primește statutul de land și redevine (1991) capitala Germaniei. — **Congresul de la ~**, congres convocat la 1/13 iunie -1/13 iulie 1878, din inițiativa marilor puteri europene, pentru revizuirea Tratatului de la San Stefano. Marchează începutul destrămării Imperiului Otoman în Europa. Se recunoaște independența României și autoritatea statului român asupra Dobrogei, independența Serbiei și a Muntenegrului, constituirea principatului Bulgariei. — **Conferința de la ~** v. **Potsdam — Conferința de la Potsdam.**

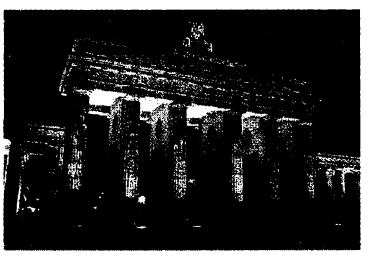

Berlin. Poarta Brandenburg

BERLINER, Emil (1851-1929), inginer și inventator american. A inventat un tip de microfon (1877) și un prototip de aparat pentru redarea sunetului, înlocuind cilindrul de ceară cu un disc de ebonită (1880); ansamblul e numit gramofon.

BERLINGUER, Enrico (1922-1984), om politic italian. Secretar general al Partidului Comunist Italian (1972-1984). A preconizat "compromisul istoric" cu democrația creștină.

BERLIOZ, Hector (1803-1869), compozitor și critic muzical francez. Compoziții romantice, remarcabile prin forța sentimentului dramatic și somptuozitatea scriiturii orchestrale (*Simfonia fantastică, Benvenuto Cellini, Romeo și Julieta, Damnațiunea lui Faust, Troienele* ș.a.). Autor al unui tratat de

orchestrație; numeroase scrieri despre muzică.

BERLUSCONI, Silvio (n. 1936), om de afaceri și om politic italian. Proprietar al unor grupuri financiare și al mai multor canale de televiziune. Fondator (1993-1994) al mișcării ultraliberale Forza Italia. Prim-ministru (1994-1996).

BERMEJO, rîu în Argentina, afluent al fluviului Paraguay; 1500 km. Izvorăște din Anzii Bolivieni și străbate cîmpia Gran Chaco. Culturi de bumbac.

BERMUDE (engl. **BERMUDA ISLANDS**), arhipelag britanic în Oceanul Atlantic, la c.1000 km de țărmurile SUA, format din c. 360 de insule, majoritatea nelocuite; 53 km^2; 74 mii loc. Centrul ad-tiv: *Hamilton*. Insule pr.: Great Bermuda, St. George's, Somerset. Agricultură. Floricultură. Pescuit. Turism. — Descoperite în 1515 de spaniolul Juan Bermúdez. Colonie engleză (din 1612); se bucură, din 1968, de autonomie internă.

BERNA (germ. **BERN**; fr. **BERNE**), canton în partea central-vestică a Elveției; 5,9 mii km^2; 941,1 mii loc. Centrul ad-tiv: *Berna*. Cereale, pomicultură, creșterea bovinelor. Al 23-lea canton al Confederației, înființat în 1979, ca urmare a presiunii separatiștilor.

BERNA, capitala federală a Elveției, oraș situat în vestul țării, pe Aare, centrul ad-tiv al cantonului cu același nume; 128,8 mii loc. Nod de comunicații. Aeroport internațional. Centru financiar, industrial (metalurgie, textile, produse chimice, mobilă, produse din ciocolată) și cultural. Universitate. Mănăstire gotică (sec. 13), primărie (începutul sec. 15), catedrală (sec. 15-16), biserica Heiliggeist (sec. 18). Muzee. Muzeul Alpilor. Fîntîni. — Întemeiat în 1191, intră în Confederația Helvetică în 1353. Capitala federală a țării din 1848. — **Convenția de la ~**, convenție internațională referitoare la proprietatea literară, științifică și artistică, încheiată în 1886; modificată în repetate rînduri; semnată de 76 de state.

BERNADOTTE, dinastie de suverani ai Suediei, întemeiată în 1818 de **Jean-Baptiste Bernadotte** (1763-1844), mareșal francez, care s-a distins în campaniile napoleoniene. Devine prinț moștenitor (în 1810) și rege al Suediei și Norvegiei sub numele de *Carol XIV* (1818-1844). Din această dinastie mai fac parte: **Oskar I** (1844-1859), **Carol XV** (1859-1872), **Oskar II** (1872-1907), **Gustav V** (1907-1950), **Gustav VI Adolf** (1950-1973) și **Carol XVI Gustav** (din 1973).

BERNAL, John Desmond (1901-1971), fizician englez. Contribuții la analiza structurală a unor clase de compuși (metale, hormoni, vitamine, albumine simple). Unul dintre fondatorii scientologiei (*Funcția socială a științei*). Contribuții la studiul rolului științei în societate (*Știința în istoria societății*).

BERNANOS, Georges (1888-1948), scriitor și eseist francez. Activitate de ziarist. Catolic sfîșiat între misticism și revoltă, autor de romane inspirate de drama omului în luptă cu mediocritatea și cu vinovăția (*Sub soarele Satanei, Bucuria, Jurnalul unui preot de țară* ș.a.). Pamflete și eseuri (*Marile cimitire sub lună*).

BERNARD, Claude (1813-1878), fiziolog francez. Unul dintre fondatorii fiziologiei moderne și ai endocrinologiei. A demonstrat funcția glicogenică a ficatului, a lansat teoria patogenică a diabetului zaharat. A descoperit existența sistemului nervos simpatic independent față de sistemul nervos cerebro-spinal. A definit principiile fundamentale ale cercetării științifice (*Introducere la studiul medicinei experimentale*).

BERNARDAZZI, Alessandro (1831-1907), arhitect rus de origine italiană. Între 1856 și 1878 este arhitect principal al orașului Chișinău. Autor a peste 30 de proiecte (Biserica Creștinească, Capela Liceului de fete, azi biserica Sf. Teodora).

BERNARD DE CLAIRVAUX (c. 1090-1153), călugăr și teolog francez. Mistic, adversar al raționalismului lui Abélard. Reformator al ordinului călugăresc al cistercienilor. În 1173 a fost sanctificat.

BERNARDIN DE SAINT-PIERRE, Jacques Henri (1737-1814), scriitor francez. Discipol al lui J.J.Rousseau (*Studiile naturii*). Precursor al romantismului. Celebru prin romanul *Paul și Virginia*, bogat în descrieri exotice.

BERNÁTH Aurél (1895-1982), pictor maghiar. Compoziții ample, de sursă expresionistă (*Istoria omenirii*, frescă la Institutul de Arheologie din Budapesta).

BERNEZI (Alpii ~) (germ. **BERNER ALPEN**), grup muntos în N-V Alpilor (Elveția), cuprins între Ronul superior și rîul Aare. Format din șisturi cristaline și granituri. Alt. max.: 4274 m. Glaciație (c. 80 de ghețari). Alpinism. Turism.

BERNHARDT, Sarah (*Rosine Bernard*; 1844-1923), actriță franceză. Se numără printre cei mai mari artiști ai lumii prin farmecul vocii, dicțiunea admirabilă și prin puterea dramatică de creație a marilor roluri din dramaturgia clasică și romantică (Racine, Corneille, Musset și Hugo).

BERNINA, masiv în Alpii Retici, la granița Elveției cu Italia. Alt. max.: 4052 m. Acoperit cu zăpezi veșnice și ghețari. Pasul Bernina, la 2323 m, unește localitatea Engadine (Elveția) cu Valteline (Italia).

BERNINI, Giovanni Lorenzo (1598-1680), sculptor și arhitect italian. Reprezentant al barocului monumental și decorativ. Grație și suplețe în tratarea figurilor (statuile *David, Sf. Tereza*, grupul statuar *Apollo și Daphne*, baldachinul și tronul din bazilica San Piedro, busturi). Numit director al tuturor lucrărilor publice pentru înfrumusețarea Romei. Dintre operele arhitectonice: biserica San Andrea al'Quirinale, fîntîna Triton, Scala Regia din Palatul Vatican și capodopera sa, rotonda din fața bisericii San Piedro (284 de coloane dorice și 88 de pilaștri).

Giovanni Lorenzo Bernini, *Appolo și Daphne*

BERNOULLI, Daniel (1700-1782), fizician elvețian. Nepotul lui Jakob Bernoulli. A trăit la Basel și la Sankt Petersburg. Este unul dintre fondatorii hidrodinamicii (*Hydrodinamica*).

BERNOULLI, Jakob (1654-1705), matematician elvețian. A pus bazele calculului probabilităților (*Ars conjectandi*).

BERNSTEIN, Eduard (1850-1932), om politic și publicist german. Unul dintre conducătorii social-democrației germane, în sînul căreia a încercat să introducă un curent reformist (*Problemele socialismului*). Combătut de Rosa Luxemburg și K.Kautsky.

BERNSTEIN, Leonard (1918-1990), dirijor, pianist și compozitor american. Dirijor de notorietate internațională. Director muzical al Filarmonicii din New York. Muzicaluri (*West Side Story*), muzică de balet, simfonii, sonate.

BERRUGUETE, Alonso (1488-1561), sculptor și decorator spaniol. Artă manieristă; statui din lemn policrom amplasate în catedralele din Salamanca, Toledo ș.a.

BERRY, provincie istorică în centrul Franței, la sud de bazinul parizian, între Loara și Masivul Central Francez. Oraș pr.: Bourges. Cereale și creșterea animalelor. Pomicultură, viticultură (Champagne). — Supusă de

Ingmar Bergman

Henri Bergson

Hector Berlioz

Georges Bernanos

romani (52 î.Hr.). Ridicată la rangul de ducat (1360), a cunoscut o perioadă înfloritoare sub ducele Jean de Berry (1340-1416).

BERRY, Chuck (n. 1926), chitarist şi compozitor american de rock. Lucrări în care îmbină genul blues cu cel country. A scris, compus şi interpretat toate cîntecele sale.

BERTHELOT, Henri Mathias (1861-1931), general francez. Şef al misiunii militare franceze în România (1916-1918). A participat activ la refacerea armatei române (primăvara anului 1917) şi la elaborarea planurilor de luptă din vara lui 1917. I s-a acordat cetăţenia de onoare şi o moşie în judeţul Hunedoara, pe care a donat-o Academiei Române.

BERTHELOT, Marcelin Pierre Eugène (1827-1907), chimist francez. Prof. univ. la Paris. Cercetări de chimie organică (sinteza alcoolului etilic, a acidului formic, a acetilenei); a construit bomba calorimetrică. Lucrări: *Eseu de mecanică chimică, Sinteza chimică, Termochimia.*

BERTHIER, Louis Alexandre, prinţ de Neuchâtel şi Wagram (1753-1815), mareşal francez. Ministru de Război (1800-1807), conducător al armatei (1805-1814), colaborator al lui Napoleon I Bonaparte.

BERTHOLLET, Claude Louis, conte (1748-1822), chimist francez. Prof. univ. la Paris. A fondat, cu G.Monge, Şcoala Politehnică şi cu Laplace, Société d'Arcueil. A elaborat, împreună cu Lavoisier ş.a., o nomenclatură chimică raţională; a stabilit legile reacţiilor cu dublă descompunere. A descoperit şi a aplicat proprietăţile decolorante ale hidrocloriţilor; a realizat cloraţii şi a pus la punct întrebuinţarea lor în explozivi; a sintetizat cloratul de potasiu (*sarea lui Berthollet*).

BERTILLON, Alphonse (1853-1914), antropolog francez. A creat un sistem de identificare a criminalilor prin măsurători antropometrice (*antropometria*).

BERTOLA, Clody (n. 1913, Bucureşti), actriţă română. Talent dramatic, rafinament intelectual într-o prestigioasă activitate teatrală (*Cea din urmă* de M.Gorki, *Sfînta Ioana* de B.Shaw, *Cum vă place* de Shakespeare, *Un tramvai numit dorinţă* de T.Williams, *Pescăruşul* de Cehov ş.a.). Filme: *Ciulinii Bărăganului, Facerea lumii, Felix şi Otilia* ş.a.

BERTOLDO, carte populară de înţelepciune, cu caracter satiric. Tradusă în româneşte în 1775, prin intermediar grecesc şi rămasă în manuscris. Tipărită la Sibiu în 1779 (*Viaţa lui Bertoldo şi lui Bertoldino, feciorul lui, dimpreună şi a lui Cacasino, nepotul lui*), traducerea fiind făcută după o ediţie germană prescurtată.

BERTOLUCCI, Bernardo (n. 1941), regizor italian. Format la şcoala lui Pier Paolo Pasolini. Rafinament formal în creaţii de introspecţie (*Strategia păianjenului, Ultimul împărat*, Premiul Oscar şi Premiul César pentru film străin, 1987, *Frumuseţe furată*).

BERTRAND, Gabriel (1867-1962), biochimist francez. Descoperă oligoelementele (1894) şi rolul lor biologic. Studii asupra fermenţilor oxidanţi.

BERTRAND, Henri, conte (1773-1844), general francez. Fidel lui Napoleon I, l-a urmat în insulele Elba şi Sf. Elena. A redactat *Caietele de la Sf. Elena. 1816-1821*, şi în 1840 a organizat aducerea rămăşiţelor pămînteşti ale lui Napoleon I în Franţa.

BERTRAND, Joseph (1822-1900), matematician francez. Contribuţii în domeniul geometriei şi al teoriei probabilităţilor.

BERTRAND, Marcel Alexandre (1847-1907), geolog francez. Fondator al tectonicii moderne. A studiat şariajele.

BERZA, Mihai (1907-1978; n. Tecuci), istoric român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii de istorie, genealogie şi heraldică (*La Mer Noire à la fin du Moyen Âge, Haraciul Moldovei şi Ţării Româneşti în sec. XV-XIX*). Membru corespondent al Acad. Rom.

BERZELIUS, Jöns Jacob, baron (1779-1848), chimist şi mineralog suedez. Prof. univ. la Stockholm. Unul dintre creatorii chimiei moderne. A introdus notaţia elementelor chimice prin simboluri; a descoperit ceriul, tantanul, toriul, zirconiul şi seleniul; a studiat cataliza şi izomeria. A elaborat (1812) teoria electrochimică a afinităţii chimice (*teoria dualistă*). În 1814 a publicat o tabelă de mase atomice (de echivalenţi).

BERZOVIA, comună în judeţul Caraş-Severin, pe Bîrzava. Castru roman (*Berzobis*). Atestată documentar, ca sat, în perioada 1690-1700.

BERZUNŢI (Munţii ~), culme muntoasă în E Carpaţilor Orientali, între rîurile Trotuş şi Tazlău. Alt. max.: 990 m.

BES (în mitologia egipteană), zeu familial. Ocrotitorul oamenilor împotriva duhurilor rele, a fiinţelor răufăcătoare, a animalelor primejdioase; protectorul femeilor lehuze şi al nou-născuţilor. Reprezentat ca un pitic cu cap mare, trup diform, faţă schimonosită.

BESANÇON, oraş în E Franţei, la poalele munţilor Jura, pe rîul Doubs; centrul ad-tiv al regiunii Franche-Comté; 119,2 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (mecanică de precizie; ceasuri), judiciar şi religios. Universitate (1691). Catedrală romană şi gotică (sec. 12-14). Primăria şi Palatul de Justiţie. Biserici. Muzee. — Oraş episcopal (sec. 5); dependent de spanioli (sec. 16); recucerit de francezi (1678).

BESKIZI (pol. **BESKIDY**; ceh. **BESKYDY**), regiune de coline şi munţi în Carpaţii nord-vestici, la graniţa dintre Slovacia, Polonia şi Ucraina, constituind partea exterioară a arcului carpatic. Alt. max.: 1725 m. Parcuri şi rezervaţii naturale.

BESSEL, Friedrich Wilhelm (1784-1846), astronom, geodez şi matematician german. A făcut, în 1838, prima măsurare a unei distanţe stelare şi a dat o dezvoltare considerabilă astronomiei. A asimilat forma Pămîntului cu un elipsoid de revoluţie; a creat o nouă categorie de funcţii (*funcţiile Bessel*) în analiza matematică.

BESSEMER, Sir Henry (1813-1898), inventator englez. A descoperit un procedeu de transformare a fontei în oţel (*procedeul Bessemer*); constructorul convertizorului cu căptuşeală de material refractar acid.

BEST, Charles Herbert (1899-1978), fiziolog canadian. A făcut cercetări asupra histaminei şi a participat la descoperirea (1921), împreună cu Fr. Banting, a insulinei.

BEŞLEAGĂ, Vladimir (n. 1932; Mălăieşti, jud. Dubăsari), scriitor român. Romane realiste cu tentă psihologică. Importantă înnoire prin utilizarea unor tehnici narative moderniste (*Zbor frînt, Acasă, Viaţa şi moartea nefericitului Filimon*).

BEŞTEPE, culme deluroasă în N Dobrogei, de-a lungul braţului Sf. Gheorghe, la S-E de Tulcea. Alt. max.: 242 m.

BETANCOURT, Rómulo (1908-1981), om politic venezuelean. Preşedinte al Republicii Venezuela (1959-1964).

BETELGEUSE, stea de mărimea 0,4-1,3 în constelaţia Orion, la 650 ani-lumină de Soare. Este o stea variabilă, de culoare roşiatică.

BETHE, Hans Albrecht (n. 1906), fizician american de origine germană. Profesor la Universitatea Cornell (Ithaca). Contribuţii în fizica nucleară şi în astrofizică. A descoperit, în 1938, reacţiile termonucleare, putînd explica originea energiei solare şi a stelelor. Premiul Nobel (1967).

BETHEL, oraş în vechea Palestină. Potrivit *Bibliei*, aici li s-ar fi arătat Dumnezeu lui Avraam şi lui Iacov.

BETHLEHEM (ar. **BAYT LAHM**), oraş în Cisjordania, la S de Ierusalim; 24 mii loc. Biserica Nativităţii. Patria lui David şi, potrivit *Bibliei*, locul de naştere al lui Iisus.

BETHLEHEM, oraş în N-E SUA (Pennsylvania), la E de fluviul Delaware; 71,4 mii loc. Centru siderurgic (uzinele Bethlehem Steel Corporation). Universitate (1865). Festival anual Bach. Fondat în 1741.

BETHLEN (BETHLENI) Farkas (1639-1679), istoriograf şi cancelar al Transilvaniei. Autorul scrierii *Historia de rebus Transilvanicis*, care cuprinde şi date despre Moldova şi Ţara Românească (perioada 1525-1609).

BETHLEN (BETHLENI) János (1613-1678), istoriograf şi cancelar al Transilvaniei. Autor al unei istorii a Transilvaniei între 1629-1673, cu referiri şi la Moldova şi Ţara Românească.

BETHLEN (IKTÁRI) Gabriel (1580-1629), principe al Transilvaniei (1613-1629). Politică de independenţă faţă de Imperiul Habsburgic şi Poarta Otomană. A participat la Războiul de 30 de Ani alături de puterile protestante.

BETHMANN-HOLLWEG, Theobald von (1856-1921), om politic german. Cancelar al Reich-ului (1909-1917). A contribuit la pregătirea primului război mondial.

BETICA (Cordillera ~), lanţ muntos în Spania meridională, paralel cu ţărmul Mării

Marcelin Berthelot

Henry Bessemer

Mediterane. Constituit din mai multe şiruri: Sierra Nevada, Almijara, Ronda ş.a. Alt. max.: 3478 m. Lungime: c. 630 km.

BETPAK-DALA, regiune de deşert în Asia Centrală (Kazahstan), între rîul Sarîsu şi lacul Balhaş; c. 75 mii km². Alt. medie 300-350 m. Zăcăminte de huilă, minereuri de fier şi plumb, cuarţite, sare, marmură.

BETTI, Enrico (1823-1892), matematician italian. Contribuţii în topologia algebrică şi în teoria potenţialului.

BETTI, Ugo (1892-1953), poet şi dramaturg italian. Poet simbolist (*Regele meditativ, Cantonete*). Drame psihologice, influenţate de existenţialism (*Corupţie la Palatul de Justiţie, Delict în Insula Caprelor* ş.a.).

BEUST, Friedrich Ferdinand, conte von (1809-1886), om politic german. Prim-ministru al Saxoniei (1853-1866), cancelar al Austriei (1867-1871). A negociat cu F.Deak, în 1867, compromisul austro-ungar.

BEVELAND, insule olandeze în Marea Nordului; 85 km²; 7 mii loc. (*Noord Beveland*) şi 376 km²; 76 mii loc. (*Zuid Beveland*). Oraşe pr.: Middelburg, Veissingen. Dune. Creşterea animalelor.

BEVERLY HILLS, oraş în SUA (California), lîngă Los Angeles; 32 mii loc. Localitate rezidenţială, locuită de actori de film.

BEVIN, Ernest (1881-1951), om politic englez. Ministru al Muncii (1940-1945), ministru de Externe al Marii Britanii (1945-1951). Unul dintre adepţii Planului Marshall şi ai întemeierii NATO.

BEZA, Marcu (1882-1949; n. Vlaho-Clisura, Macedonia), scriitor şi diplomat român. Consul general şi prof. univ. la Londra. Nuvele şi povestiri scrise în dialectul aromân (*De la noi*). Romane concepute ciclic, în care evocă drama istorică a aromânilor (*Între două lumi, Necunoscuta, Calea destinului*). Studii (*Romantismul englez, Romanul englez contemporan* ş.a.). Memorialistică (*Pe drumuri, Cartea cu amintiri*). Membru corespondent al Acad. Rom.

BEZDECHI, Ştefan (1888-1958; n. Ploieşti), filolog român şi traducător. Prof. univ. la Cluj. Reprezentant de seamă al filologiei româneşti. Sinteze în domeniul clasicismului. Studii despre cultura antică (*Aristofan şi contemporanii săi, Gînduri şi chipuri din Grecia veche, Homer şi opera lui, Istoriografia elenă*). Studii erudite de literatură comparată (*Eminescu şi anticii, Eminescu şi Honnos din Panopolis, Heliade-Rădulescu şi Aristofan*). A tradus din Aristofan, Euripide, Hesiod, Homer, Platon ş.a. Primul traducător român din daneză (L.Holberg, *Trei comedii*). Membru corespondent al Acad. Rom.

BÉZIERS, oraş în S Franţei (Languedoc), port pe Canal du Midi; 72,3 mii loc. Mare piaţă de vinuri. Industrii. Catedrală fortificată (sec. 12-14), biserica Saint-Nazaire. Muzee.

BÉZOUT, Étienne (1730-1783), matematician francez. Autor al lucrării *Teoria generală a ecuaţiilor algebrice*, în care perfecţionează metoda de eliminare a necunoscutelor.

BEZVICONI, Gheorghe (1910-1966; n. Jitomir, Ucraina), cărturar român. Membru fondator al Societăţii Scriitorilor Basarabeni. A editat revista "Din trecutul nostru" (1933-1939). A scris: *Din alte vremuri, Cărturarii basarabeni, Profiluri de ieri şi de azi, Necropola Capitalei* ş.a. Medalioane de scriitori (Costache Stamati, Leon Donici, C.Stere, Dimitrie Moruzi ş.a.).

BHĂDGĂUN (BHATGAON; BHAKTAPUR), oraş în Nepal, la E de Kathmandu; 84 mii loc. Oraş vechi, fondat în sec. 9 şi capitala dinastiei Malla (sec. 12-15). Temple budiste şi hinduiste (sec. 15-17).

BHĂGALPUR, oraş în N-E Indiei (Bihar), port pe fluviul Gange; 261,8 mii loc. Piaţă agricolă (cereale, trestie de zahăr). Ind. mătăsii. Metalurgie.

BHAGAVAD-GÎTĂ, poem filozofic indian (c. sec. 4 î.Hr.). Inclus în *Mahabharata*. Este un dialog între Arjuna şi zeul Krişna (avatarul lui Vişnu), în fapt, o sinteză a filozofiei postvedice, dar şi a altor doctrine teologice indiene (vişnuism).

BHĂJĂ, sit în India (Bengalul Occidental). Sanctuare şi mănăstiri rupestre (sec. 2 î.Hr.).

BHATPARA, oraş în N-E Indiei (Bengalul Occidental); port în delta Gangelui; 304,9 mii loc. Industrii (iută, bumbac).

BHAVABHŪTI (sec. 8), poet şi dramaturg indian de expresie sanscrită. Emul al lui Kalidasa. Versuri descriptive şi drame patetice, inspirate din legendele despre Rama.

BHAVNAGAR (BHAUNAGAR), oraş în V Indiei (Gujarat), port la Marea Arabiei: 403,5 mii loc. Aeroport. Textile. Metalurgie.

BHILAINAGAR (BHILAI), oraş în E Indiei centrale (Madhya-Pradesh), la E de Nagpur; 668,6 mii loc. Siderurgie.

BHOPĂL, oraş în India centrală, capitala statului Madhya-Pradesh; 1 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Ind. bumbacului. Artizanat. Universitate. O scurgere de gaz toxic a provocat, în 1984, moartea a peste 2000 de oameni.

BHUBANESWAR, oraş în E Indiei, capitala statului Orissa; 411, 5 mii loc. Aeroport. Vechi centru de cult al lui Şiva (sec. 5-10). Numeroase temple de tip sikhara, cu bogate decoraţiuni sculpturale (Mukteswara, sec. 10; Lingaraja, sec. 11). Cartiere noi (1948-1956), proiectate de Le Corbusier.

BHUMIBOL ADULYADEJ (n. 1927), rege al Thailandei, încoronat în 1950, sub numele *Rama IX*.

BHUTAN (Regatul ~), stat în Asia, situat în N peninsulei Hindustan, pe versantul de S al munţilor Himalaya. Suprafaţa: 47 mii km². Populaţia: 1,9 mil. loc. Limba oficială: tibetana. Capitala: *Thimbu*. Culte: budism mahayana, hinduism. Moneda: 1 ngultrum, rupia indiană = 100 chetrum. Împărţit în 18 districte. Oraşe pr.: Punakha, Phunchholing. Relief muntos în partea de N şi centrală şi colinar în S. Climă musonică în S, temperat-continentală în N. Mici expl. de cupru, dolomită, ghips, cărbune. Se cultivă porumb, orez, grîu, orz, cartofi. Artizanat. Exportă piei, lemn, cărbune, orez. — Înfiinţat în sec. 8, influenţat de civilizaţia indiană, Bhutanul este ocupat în sec. 9 de tibetani. În sec. 18 recunoaşte suzeranitatea chineză. Rezistenţă faţă de expansiunea britanică. În 1910 Marea Britanie îi recunoaşte formal independenţa, dar îşi asumă controlul asupra politicii externe, prin intermediul viceregelui Indiei. După proclamarea independenţei Indiei (15 aug. 1947), tratatul din 1910 este înlocuit cu unul de prietenie. India preia reprezentarea intereselor externe (1949) şi apărarea Bhutanului (1961). Declarat stat independent din 1971. Monarhie parlamentară.

BHUTTO, Benazir (n. 1953), om politic pakistanez. Fiica lui Zulfikar Ali Bhutto. Lider, în exil, al Partidului Poporului din Pakistan şi al Mişcării pentru Renaşterea Democraţiei din Pakistan. Prima femeie-şef de guvern într-o ţară musulmană (1988-1990; 1993-1996).

BHUTTO, Zulfikar Ali (1928-1979), om de stat pakistanez. Preşedinte al Republicii (1971-1973). Prim-ministru (1973-1977). A fost răsturnat de la putere şi executat de generalul Ziaul-Hag.

BIAFO, gheţar de vale în munţii Karakorum (N Pakistanului), între vîrfurile Latok şi Buliah. Lungime max.: 68 km; supr.: 620 km².

BIAFRA, provincie în partea orientală a Nigeriei. Secesiunea provinciei proclamată independentă în 1967, de către colonelul Odemegwu Ojukwu, a declanşat un sîngeros război civil, terminat în 1970 cu înfrîngerea

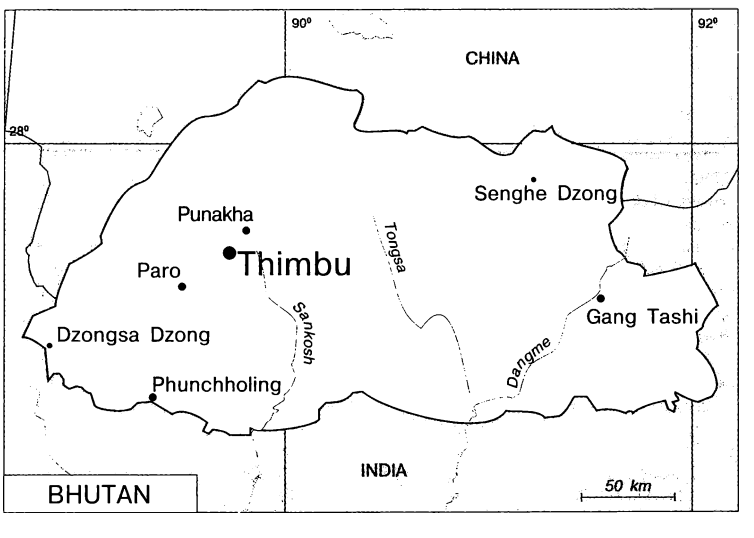

separatiştilor biafrezi.

BIALOWIEZA, parc naţional în N-E Poloniei. Supr.: 5069 ha. Creat în 1921 (reorganizat în 1947). Pădure de conifere şi foioase. Bizon european (*Bison bonassus*).

BIAŁYSTOK, oraş în N-E Poloniei, la N-E de Varşovia; 273,3 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Palat (sec. 18). Fondat în sec. 14.

BIANU, Ioan (1856-1935; n. Făget, jud. Alba), filolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Director al Bibliotecii Academiei Române (1879-1935). Secretar al Comisiei pentru redactarea *Dicţionarului limbii române*. Editor de texte vechi (*Predicile* lui Antim Ivireanul, *Psaltirea* în versuri a lui Dosoftei, *Psaltirea scheiană* ş.a.). Sinteze (*Viaţa şi activitatea lui Maniu Samuil Micu alias Clain de Sadu, Momente culturale*). A alcătuit, în colaborare, *Bibliografia românească veche. 1508-1830* şi *Catalogul manuscriselor româneşti*. Corespondenţă. Secretar general (1927-1929), preşedinte (1929-1932), vicepreşedinte (1932-1935) al Acad. Rom. Acad.

BIARRITZ, oraş în S-V Franţei, la golful Biscaya; 28,8 mii loc. Staţiune balneoclimatică.

BIBERI, Ion (1904-1990; n. Turnu-Severin), prozator, eseist şi critic literar român. Romancier modernist (*Proces*), nuvelist (*Oameni de ceaţă*), autor de monografii (*Tudor Vianu*), portrete literare, eseuri (*Poezia, mod de existenţă*), lucrări de estetică literară (*Orizonturi spirituale*), antologii (*Nuvela romantică germană*). Literatură scrisă din perspectiva omului de ştiinţă.

BIBESCU, George Valentin (1890-1941; n. Bucureşti), pilot român. A înfiinţat Clubul Aviatic Român (1909) şi Liga Naţională Aeriană (1912). Preşedinte al Federaţiei Aeronautice Internaţionale (1930). Primul român aviator pilot. Participant la primele concursuri automobilistice din România.

BIBESCU, Gheorghe (1802-1873; n. Craiova), domn al Ţării Româneşti (1842-1848). A abdicat în iunie 1848.

BIBESCU, Martha (1889-1973; n. Bucureşti), scriitoare franceză de origine română. Soţia lui George Valentin Bibescu. Operă-frescă a unei Europe aristocratice dintre cele două războaie mondiale. Proză, romane (*Cele opt raiuri, La bal cu Marcel Proust, Izvor, ţara sălciilor, Papagalul verde* ş.a.). Memorii (*La Nymphe Europe, Mes vies antérieures, Jurnal politic*).Corespondenţă (cu Paul Claudel, J.Cocteau, Ana de Noailles, Vasile Pârvan ş.a.), însemnări de călătorie.

BIBLIA (Sfînta Scriptură), cartea sacră a creştinismului. Culegere de texte sfinte, principala cale a revelaţiei divine, cu două părţi distincte: *Vechiul Testament* - redactat (sec. 13-2 î.Hr.) în ebraică (doar cîteva texte sînt scrise în arameică şi în greacă) - conţine scrieri relative la facerea lumii, la religia şi istoria poporului evreu; *Noul Testament* - redactat în sec. 1-4, alcătuit din texte ale evangheliştilor şi apostolilor lui Hristos, scris în greacă. Ambele părţi au fost traduse de Sf.Ieronim (în sec. 4) în latină (*Vulgata*), apoi, pe rînd, în majoritatea limbilor europene. Supranumită "cartea cărţilor", *Biblia* este cartea fundamentală a creştinismului. Părţi de o deosebită valoare cultică şi literară din *Vechiul Testament - Psalmii (Psaltirea) regelui David, Cîntarea cîntărilor*, atribuită lui Solomon –, ca şi principalele secţiuni ale *Noului Testament* (*Evangheliarul, Apostolul*) au avut o circulaţie remarcabilă. În cultura română, primele texte cunoscute din *Biblie* sînt în slavonă. Începînd cu sec. 16, au apărut traduceri din *Psaltire*, din *Noul Testament* (*Evanghelia, Apostolul*) şi din *Vechiul Testament* (*Palia de la Orăştie*, 1584). Prima traducere integrală a *Bibliei* a apărut în 1688, iar cea mai literară versiune este cea realizată în 1938 de Gala Galaction, în colaborare cu preotul Vasile Radu.

BIBLIA DE LA BLAJ (1795), a doua traducere integrală a *Bibliei* în limba română, realizată de Samuil Micu. Reprezintă o altă treaptă în evoluţia limbii literare, în raport cu versiunea din 1688.

BIBLIA DE LA BUCUREŞTI (1688), prima traducere integrală a *Bibliei* în limba română, tipărită la iniţiativa domnitorului Şerban Cantacuzino. Este rodul străduinţei mai multor cărturari (Milescu, Dosoftei, Daniil Panoneanul, fraţii Radu şi Şerban Greceanu ş.a.) din toate provinciile româneşti. Constituie primul monument al unificării limbii române literare, una din realizările reprezentative ale culturii româneşti, consacrînd limba română ca limbă de cultură.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE v. **Academia Română**.

BIBLIOTECA AMBROZIANA v. **Ambroziana (Biblioteca ~)**.

BIBLIOTECA ARSENALULUI v. **Arsenal (Biblioteca Arsenalului)**.

BIBLIOTECA BODLEIANA v. **Bodleiana (Biblioteca ~)**.

BIBLIOTECA CONGRESULUI (Library of Congress), bibliotecă în Washington (SUA), înfiinţată în 1800, pentru păstrarea materialelor necesare Congresului. Devenită, datorită creşterii fondurilor, bibliotecă naţională. Adăposteşte 14 mil. volume, 36 mil. manuscrise, arhivele preşedinţilor SUA (pînă la Calvin Coolidge), hărţi, partituri, casete video, reviste ş.a., avînd un fond de 88 mil. de documente. Publică un catalog naţional (cărţile din 2500 biblioteci din Canada şi SUA). Sediul iniţial a fost în Capitoliu. Clădirea actuală (cea principală) a fost ridicată în 1897 şi are ca anexe casele preşedinţilor Thomas Jefferson şi James Madison.

BICAZ, oraş în judeţul Neamţ, la confluenţa Bistriţei cu Bicazul; 8,8 mii loc. Termocentrală. Barajul lacului de acumulare Izvorul Muntelui şi hidrocentrala Stejaru. Industrii. Centru turistic şi staţiune climatică. Atestat documentar, ca localitate rurală, în 1625.

BICAZ, pas de înălţime în partea centrală a munţilor Hăşmaş (Carpaţii Orientali), pe valea superioară a Bicazului, la 1257 m altitudine.

BICAZ, rîu, afluent al Bistriţei, în Carpaţii Orientali; 42 km. Izvorăşte din masivul Hăşmaşul Mare. În bazinul său superior se află Lacul Roşu şi Cheile Bicazului. Importantă zonă turistică.

BICAZ (Cheile Bicazului), vale îngustă, pe cursul superior al rîului Bicaz (Carpaţii Orientali). Leagă Transilvania cu Moldova. Lungime: 8 km (Lacul Roşu - Bicazul Ardelean). Turism. Alpinism. Rezervaţie complexă (geologică, floristică şi faunistică; 955 ha).

BICHAT, Xavier (1771-1802), anatomist şi fiziolog francez. Unul dintre fondatorii anatomiei generale; a contribuit la dezvoltarea histologiei şi embriologiei.

BIEDERMEIER, denumire dată unui stil de pictură, de decoraţie interioară şi mai ales de mobilier (luxos, dar simplu şi confortabil, accesibil claselor de mijloc), răspîndit în Germania, Austria, Ungaria, Transilvania, între 1815 şi 1848.

BIEL (fr. **BIENNE**), lac în N-V Elveţiei, în munţii Jura; 41,1 km²; lungime max.: 16 km. Turism.

BIEL (fr. **BIENNE**), oraş în N-V Elveţiei, pe lacul cu acelaşi nume; 81,9 mii loc. Centru al ind. ceasurilor. Turism. Muzeu de arheologie. Oraş imperial (sec. 11); după 1815 face parte din cantonul Berna.

BIELEFELD, oraş în centrul Germaniei (Renania de Nord - Westfalia); 324,6 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (metalurgie). Biserică (sec. 14); muzee. Universitate. Atestat documentar în 1015.

BIELLA, oraş în N Italiei (Piemonte); 48,2 mii loc. Mare centru al industriei lînii. Catedrală gotică, cu baptisteriu preroman (sec. 9-10).

BIELORUSIA v. **Belarus (Republica ~)**.

BIELSKI, Marcin (c. 1495-1575), cronicar polon. Autor al unei istorii universale care cuprinde ştiri şi despre români, cea dintîi lucrare istoriografică polonă, scrisă în limba maternă, editată şi completată de fiul său, Joachim Bielski.

BIELSKO-BIAŁA, oraş în S-V Poloniei, la poalele munţilor Beskizii de Vest; 184,4 mii loc. Nod feroviar. Industrii (textile, electrotehnice).

BIEN HOA, oraş în S Vietnamului, la N de oraşul Hô Şi Min; 274 mii loc. Ind. textilă. Temple budiste.

BIERCE, Ambrose Gwinett (1842-1914), scriitor şi ziarist american. Unul dintre precursorii povestirii americane moderne (*Povestiri despre soldaţi şi civili, Se pot întîmpla asemenea lucruri?, Povestiri fantastice, Dicţionarul diavolului*).

BIERTAN, comună în judeţul Sibiu. Urmele unei aşezări rurale romane şi un donarium din bronz (un medalion cu crucea monogramatică a lui Iisus Hristos), dovadă a procesului de creştinare în Dacia, după retragerea romană. Biserică evanghelică, în stil gotic (1492-1516), cu un altar poliptic, împodobit

Gheorghe Bibescu

Maria Bieşu (în rolul *Normei*)

cu sculpturi policrome în lemn şi cu picturi (1514-1523).

BIERUT, Bolesław (1892-1956), om politic polonez. Preşedinte al Guvernului provizoriu (1945), apoi al Republicii Polone (1947-1952); prim-ministru (1952-1954).

BIEŞU, Maria (n. 1934, Volintiri, jud. Tighina), soprană lirico-dramatică română. Solistă la Opera Naţională din Chişinău. Repertoriu vast (*Boema, Madame Butterfly* de Puccini, *Aida* de Verdi, *Norma* de Bellini ş.a.). A cîntat pe marile scene ale lumii (Milano, Paris, New York, Rio de Janeiro). Cea mai bună interpretă a rolului Cio-Cio-san la Concursul Internaţional "Miura Tamaki" (Tokio, 1967). Fondatoare a Festivalului Internaţional "Vă invită Maria Bieşu", care se desfăşoară anual la Chişinău.

BIG BEND, parc naţional în SUA (Texas), în bazinul Rio Grande. Suprafaţa: 324,8 km^2. Deschis în 1935. Peisaj muntos şi deşertic, cu floră şi faună specifice. Turism.

BIGHORN, culme muntoasă în SUA (Wyoming şi Montana), în Munţii Stîncoşi. Lungime: 193 km; alt. max.: 4015 m. Păduri de conifere. Mici gheţari. Turism.

BIHAR, stat în N-E Indiei, în Cîmpia Gangelui; 174 mii km^2; 86,3 mil. loc. Capitala: *Patna*. Expl. de cărbune şi minereuri de cupru; ind. siderurgică. Orez, iută, trestie de zahăr, tutun.

BIHARIA, comună în judeţul Bihor. Vestigii care atestă locuirea neîntreruptă, începînd din neolitic, a zonei. Cetatea Bihariei (castrul Byhor–cetatea voievodului Menumorut). Atestată documentar, ca sat, în 1075.

BIHOR, judeţ în N-V României, la graniţa cu Ungaria: 7,5 mii km^2; 631 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Oradea*. Oraşe pr.: Salonta, Marghita, Beiuş, Aleşd, Valea lui Mihai, Ştei. Zonă muntoasă în S şi E (culmile munţilor Bihor, Vlădeasa, Pădurea Craiului), deluroasă în centru (Piemonturile Vestice) şi de cîmpie în V (Cîmpia de Vest). Regiune bogată în resurse naturale (petrol, cărbune, lignit, gresii, marmură; ape minerale şi termale). Industrie variată (maşini-unelte, utilaje tehnologice pentru ind. metalurgică, piese de schimb pentru maşini agricole, lacuri, vopsele, coloranţi, semipreparate pentru medicamente, confecţii şi tricotaje, încălţăminte, blănuri, mobilă ş.a.). Ind. poligrafică. Zonă agricolă (porumb, grîu, floarea-soarelui, cartofi ş.a.; legume). Viticultură. Zootehnie. Universitate (Oradea), muzee, biblioteci, teatre. Zonă turistică (formele carstice de la Padiş, Cetăţile Ponorului, Izbucul Galbenei, peşterile Meziad, Vadul Crişului, Vîrtop sau Peştera Vîntului, chei, rezervaţii geologice şi floristice). Palatul episcopal, în stil baroc, şi Catedrala romano-catolică (Oradea), Cetatea din Finiş, biserici din lemn (la Rieni, Brădet, Copăceni). Staţiuni balneoclimaterice: Băile Felix, Tinca, Băile 1 Mai, Stîna de Vale.

BIHOR (Munţii ~), masiv muntos în V României, constituind nucleul Munţilor Apuseni. Este constituit din roci cristaline, sedimentare şi eruptive. Alt. max.: 1848 m (vîrful Curcubăta Mare). Expl. de bauxită, minereuri polimetalice şi calcare. Zonă carstică (Scărişoara, Focul Viu, Cetăţile Ponorului), Cheile Galbenei, cascade. Staţiunea montană Stîna de Vale.

BIJAGÓS, arhipelag în E Oceanului Atlantic, în apropierea ţărmului Africii; 60 de insule cu o suprafaţă de 1,6 mii km^2; 9,8 mii loc. Insule pr.: Bolama, Caravéla, Orango, Roxa. Păduri tropicale. Culturi de orez. Palmieri de cocos. Intră în componenţa statului Guineea-Bissau.

BIJĂPUR, oraş în India (Karnataka); 193 mii loc. Monumente (sec. 16-17); celebrul mausoleu Gol Gunbadh (sec. 17).

BIJI, Mircea Dragoş (1913-1992; n. Viişoara, jud. Cluj), statistician român. Prof. univ. la Bucureşti. Director general la Direcţia Generală de Statistică (1962-1965). Lucrări de statistică (*Statistica teoretică* ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

BĪKANER, oraş în N-V Indiei (Rājasthān), la V de Delhi; 415,3 mii loc. Nod feroviar. Ind. lînii; covoare şi artizanat. Cetate, temple şi palate. Fondat în 1485.

BIKINI, atol al Microneziei, în arhipelagul Marshall (Pacificul occidental); c. 5 km^2. Experienţe cu arme nucleare americane (1946-1969).

BILBAO, oraş în N Spaniei (Ţara Bascilor), port pe canalul Nervión la golful Biscaya; 369,8 mii loc. Cea mai mare aglomeraţie urbană din Ţara Bascilor (800 mii loc.). Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centru industrial (metalurgie, chimie) şi bancar. Pescuit. Universitate. Catedrală gotică. Muzeu. Fondat în 1300.

BILBOR, comună în judeţul Harghita, pe Bistricioara. Staţiune balneoclimaterică cu ape carbogazoase, bicarbonate, calcice, magnezice. Rezervaţie naturală floristică (Pîrîul Dobreanului). Biserică de lemn (sec. 18). Atestată documentar, ca sat, în 1808.

BILBOR, depresiune intramontană în Carpaţii Orientali, între munţii Căliman, Giurgeului şi ai Bistriţei, pe cursul superior al Bistricioarei. Alt.: 950 m. Expl. de turbă. Izvoare minerale bicarbonate, calcice.

BILD ZEITUNG, cotidian german fondat, în 1952, de Axel Springer, la Hamburg. Prin tirajul său, este cel mai important cotidian din Germania.

BILETE DE PAPAGAL, revistă literară, apărută, cu întreruperi, la Bucureşti, din febr. 1928 pînă în febr. 1945, sub conducerea lui T. Arghezi. Colaboratori: N.Davidescu, Gala Galaction, Jean Bart, Ion Biberi, F.Aderca, M.Blecher, Paul Zarifopol, B.Fundoianu ş.a.

BILLAUD-VARENNE, Jean-Nicolas (1756-1819), jurist şi om politic francez. Iacobin, membru al Comitetului Salvării Publice (1793). A contribuit la ghilotinarea lui Herbert şi a lui Danton. Partizan al lui Robespierre, l-a trădat mai tîrziu.

BILLECOCQ, Adolphe Etienne (1800-1874), diplomat francez. Consul general la Bucureşti (1839-1846). Filoromân. Autorul scrierii *Principatul Valahiei sub domnitorul Bibescu*.

BILLROTH, Christian Albert Theodore (1829-1894), chirurg german. Unul dintre fondatorii chirurgiei moderne. A făcut primele operaţii de esofag, de pilor şi prima excizie de laringe.

BILOXI, oraş în S SUA (Mississippi). Port la golful Mexic; 196 mii loc. Şantiere navale. Prima aşezare a coloniştilor în valea fluviului Mississippi (1699).

BINCHOIS, Gilles (c. 1400-1460), compozitor flamand. Autor de cîntece şi motete polifonice.

BINDER, Francisc (1824-1875), farmacist şi călător român. A călătorit în Orientul Apropiat şi în Africa (1849, 1859-1860, 1861-1862), ajungînd, pe Nilul Alb, pînă în bazinul fluviului Congo (azi, *Zair*).

BINET, Alfred (1857-1911), psiholog francez. A pus bazele psihologiei experimentale în Franţa; a creat şi aplicat metoda testelor pentru nivelul intelectual (*scara Binet-Simon*) (*Studiul experimental al inteligenţei*). Unul dintre fondatorii pedologiei (*Idei noi despre copii*).

BINNIG, Gerd (n. 1947), fizician german. Prof. univ. la München şi Stanford. A proiectat, împreună cu H.Rohrer, microscopul cu baleiaj şi cu efect de tunelare. Premiul Nobel (1986), împreună cu H.Rohrer şi E.Ruska.

BIOKO, insulă vulcanică în Oceanul Atlantic (Golful Guineii Ecuatoriale); 2 mii km^2; c. 100 mii loc. Oraş pr.: Malabo. Relief muntos. Plantaţii de cafea, bananieri, palmieri de cocos. Descoperită (1472) de portughezi; ocupată (1778) de spanioli. A servit ca loc de deportare a deţinuţilor politici. A făcut parte din posesiunile spaniole din Golful Guineii pînă în 1968.

BIOT, Jean-Baptiste (1774-1862), fizician şi astronom francez. Cercetări în domeniul electromagnetismului; a stabilit formula intensităţii cîmpului magnetic al unui conductor (*legea Biot-Savart*). A studiat proprietăţile optice ale unor cristale.

BIRD (Banca Internaţională pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare), instituţie financiară guvernamentală, creată în 1945, pentru acordarea de împrumuturi în scopul finanţării unor proiecte economice. Instituţie specializată a ONU (din 1947), cu 156 de membri (în 1990). Sediul la Washington.

BIRENDRA BIR BIKRAM SHAH DEV (n. 1945), rege al Nepalului (din 1972; încoronat în 1975, în Kathmandu).

BIR HAKEIM (BI'R AL HUKAYYIM), oază în deşertul Libiei, la S-V de Tobruk. Bătălie în cel de-al doilea război mondial între Forţele franceze libere şi armatele germano-italiene (27 mai -11 iun. 1942).

BIRIUZOV, Serghei Semionovici (1904-1964), mareşal al Uniunii Sovietice. Şef al statului-major al Frontului 4 şi al Frontului 3 Ucrainean, în timpul celui de-al doilea război mondial.

BIRKENAU (pol. **BRZEZINKA**), localitate în Polonia, care, împreună cu Auschwitz, a format cel mai mare lagăr de concentrare şi exterminare creat de germani. Între 1940 şi 1945, aici au fost peste 1,5 mil. de victime, dintre care 1 mil. de evrei. Muzeu.

BIRKENHEAD, oraş în V Marii Britanii (Anglia); port la estuarul Mersey; 280 mii loc. Constr. navale. Centru industrial (metalurgie).

BIRKHOFF, George David (1884-1944), matematician american. Contribuţii la teoria ecuaţiilor diferenţiale; a dezvoltat teoria generală a sistemelor dinamice. Promotor al

esteticii informaţionale (*Elemente matematice în artă*).

BIRMANIA v. **Myanmar (Uniunea ~)**.

BIRMINGHAM, oraş în centrul Marii Britanii (Midlands); 1,0 mil. loc. (în conurbaţie: 2,5 mil. loc.). Nod de comunicaţii. Aeroporturi. Principalul centru industrial al ţării: metalurgie, ind. de automobile (uzinele British Motor Corporation), avioane, cauciuc sintetic (uzinele firmei Dunlop), aparataj electrotehnic (uzinele trustului General Electric) ş.a. Vechi centru manufacturier. Universitate. Muzee.

BIRMINGHAM, oraş în SUA (Alabama), în munţii Apalaşi; 265,9 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Metalurgie (uzinele United Steel Corporation). Universitate (1842).

BIRUNI (AL-BIRUNI), Abu Rayhan Mohammed ibn-Ahmed (c. 973-1048), scriitor şi erudit arab de origine iraniană. Unul dintre cei mai mari cărturari ai islamului medieval. Istoric, matematician, medic, botanist şi astronom, a lăsat numeroase lucrări dintre care cele mai importante sînt *Istoria Indiei, Monumente ale generaţiilor trecute, Cartea farmacologiei*.

BISCAYA (sp. **VIZCAYA**; fr. **GASCOGNE**), golf al Oceanului Atlantic, între coasta de N a Spaniei şi cea de V a Franţei; 194 mii km^2; ad. max.: 5120 m; lungime: c. 400 km. Porturi principale: Bordeaux, Brest, La Rochelle (Franţa), Bilbao, San Sebastian, Santander (Spania). Pescuit.

BISERICA CURTEA VECHE v. **Curtea Veche (Biserica ~)**.

BISERICA NEAGRĂ, biserică în Braşov. Construcţie gotică (1384-1477) de mari proporţii (89 m lungime; 38 m lăţime; 65 m înălţime). Din cauza zidurilor înnegrite la incendiul din 1689, i s-a spus Biserica Neagră. Picturi murale interioare în stilul Renaşterii (sec. 15), colecţie de covoare orientale (sec. 16-18), orgă cu 4000 de tuburi, instalată în 1839.

BISERICA KRETZULESCU v. **Kretzulescu (Biserica ~)**.

BISERICA MĂRCUŢA v. **Mărcuţa (Biserica ~)**.

BISERICA PATRIARHIEI, biserică în Bucureşti, situată pe Dealul Mitropoliei, ctitorie din anii 1656-1658 a domnului Constantin Şerban Basarab. Devenită sediul Mitropoliei Ţării Româneşti în timpul domnului Radu Leon (1664-1669). Reproducere aproape fidelă a bisericii episcopale din Curtea de Argeş. Din frescele iniţiale, pictate la 1668, s-a păstrat doar icoana hramului ("Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena"). În pronaos se află moaştele Sfîntului Dimitrie Basarabov, sfîntul protector al oraşului Bucureşti. Turnclopotniţă (1698). Aici a fost tipărită, la 1688, prima traducere românească integrală a *Bibliei*.

BISHOP, Michael John (n. 1924), virusolog american. A descoperit genele normale care controlează procesele de hiperplazie. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1989), împreună cu H. E. Varmus.

BISKRA (BESKRA), oraş în N-E Algeriei, la S-V de Constantine; 130 mii loc. Nod de comunicaţii. Staţiune climaterică. Turism. Anticul *Vescera*.

BISMARCK, Otto, prinţ von (1815-1898), om politic german. Prim-ministru al Prusiei (din 1862), a realizat unificarea Germaniei în urma războaielor purtate cu Danemarca, Austria, Franţa (1864-1871). A creat Confederaţia Germaniei de Nord (după înfrîngerea Austriei la Sadowa, 1866). După anexarea Alsaciei şi Lorenei, a proclamat Imperiul German (1871). Devenit cancelar al Reich-ului (1871-1890), a practicat o politică autoritară, dură, pentru întărirea puterii statului. A încheiat (1882), cu Austro-Ungaria şi Italia, Tripla Alianţă.

BISMARCK, arhipelag în componenţa statului Papua-Noua Guinee, situat în Oceanul Pacific (Melanezia), în N-E insulei Noua Guinee; format din c. 200 insule (New Britain, New Ireland, Lavongai ş.a.); 50,5 mii km^2; 350 mii loc. Oraş pr.: Rabaul. Relief muntos. Arbori de cacao, trestie de zahăr, cocotieri, porumb, tutun şi bumbac. Descoperit în 1616 de navigatorii olandezi V.Schouten şi J.Le Maire. Colonie germană (1884-1914).

BISMARCK, oraş în N SUA, capitala statului Dakota de Nord; 80 mii loc. Port pe Missouri. Expl. de cărbune. Rafinării de petrol.

BISSAU (BISSAO), capitala Republicii Guineea-Bissau, port la Oceanul Atlantic; 127 mii loc. Aeroport internaţional. Centru comercial. Fondat în sec. 17.

BISTRA, oraş în judeţul Caraş-Severin; 13 mii loc. Industrii (unul din principalele centre de producere a oţelului electric, a laminatelor şi a produselor refractare).

BISTRA, rîu, afluent al Timişului; 57 km. Izvorăşte din munţii Ţarcu şi trece prin oraşul Bistra.

BISTRICIOARA, rîu, afluent al Bistriţei; 68,5 km. Izvorăşte din S-E munţilor Căliman. În bazinul său superior se află staţiunile balneoclimaterice Bilbor şi Borsec.

BISTRIŢA, municipiu în N României, pe rîul Bistriţa, reşedinţa judeţului Bistriţa-Năsăud; 88,1 mii loc. Centru industrial şi agricol. Ruinele cetăţii (1465-1575), Turnul Dogarilor (sec. 15), biserica ortodoxă (sec. 13), biserica evanghelică (sec. 14-15), fortificaţii (sec. 15-16), vechiul ansamblu comercial (sec. 15-17). Muzeu. Atestat documentar în 1264 (*Villa Bistiche*), devine oraş în 1349 (*civitas Bysterce*). Donat (1529) de voievodul Transilvaniei, Ioan Zápolya, domnitorului moldovean, Petru Rareş. Asediat (1602) de armatele austriece de sub comanda lui Grigorio Basta. Sub ocupaţie ungaro-horthystă (1940-1944).

BISTRIŢA, rîu, afluent al Siretului, la S de Bacău; 290 km. Izvorăşte din Munţii Rodnei, străbate Depresiunea Dornelor. Trece prin oraşele Vatra Dornei, Bicaz, Piatra-Neamţ, Buhuşi şi Bacău. Hidrocentrale (Stejaru, Roznov, Pîngăraţi ş. a.). Lacul de acumulare Izvorul Muntelui. Plutărit. Chei (Zugreni, Toance). Se mai numeşte *Bistriţa moldovenească*; partea superioară, pînă la Vatra Dornei, se numeşte *Bistriţa Aurie*.

BISTRIŢA, rîu în judeţul Bistriţa-Năsăud, afluent al Şieului; 65,4 km. Izvorăşte din N munţilor Căliman. Trece prin municipiul Bistriţa. Numit şi *Bistriţa ardeleană*.

BISTRIŢA, rîu în judeţul Vîlcea, afluent al Oltului; 50 km. Izvorăşte din Munţii Căpăţînii. Numit şi *Bistriţa olteană* sau *Bistriţa vîlceană*.

BISTRIŢA (Dealurile Bistriţei), dealuri în Podişul Transilvaniei, între poalele munţilor Căliman şi Valea Dipşa.

BISTRIŢA (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Costeşti, judeţul Vîlcea, ctitorie a boierilor Craioveşti (înainte de 1491). Refăcută în 1519, în 1683 (de Constantin Brîncoveanu) şi în 1846 (de Gheorghe Bibescu). Pictată, în 1855, de Gh. Tattarescu.

BISTRIŢA (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Viişoara, judeţul Neamţ, ctitorie a lui Alexandru cel Bun (înainte de 1407). Turnclopotniţă zidit de Ştefan cel Mare (1498). Alexandru Lăpuşneanu o reconstruieşte în 1554. Paraclisul păstrează pictura murală din sec. 16.

BISTRIŢA (Munţii Bistriţei), sistem de masive muntoase în Carpaţii Orientali, situat între defileul Bistriţei la Zăgreni şi valea Bistricioarei. Alt. max.: 1859 (vîrful Budacu). Păduri de răşinoase.

BISTRIŢA-NĂSĂUD, judeţ în N României, în bazinul superior al Someşului Mare; 5,3 mii km^2; 328,4 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Bistriţa*. Oraşe: Beclean, Năsăud, Sîngeorz-Băi. Relief predominant muntos, cu dealuri şi podişuri. Resurse naturale: cărbuni, gaze naturale, minereuri neferoase, grafit, marmură, caolin. Ape minerale. Metalurgie feroasă (oţel moale şi laminate), constr. de maşini şi prelucrarea metalelor; ind. chimică, textilă. Exploatarea şi prelucrarea lemnului. Sticlărie pentru menaj. Zonă agricolă. Pomicultură. Creşterea animalelor. Apicultură. Biblioteci. Muzee. Turism. Staţiuni balneoclimaterice (Sîngeorz-Băi, Rodna, Ilva Mică). Rezervaţii (Tăul Zînelor, vulcanii noroioşi de la Monor ş.a.), monumente de artă şi istorice (aşezările neolitice de la Bistriţa, Slătiniţa, Năsăud ş.a., castrele romane de la Orheiul Bistriţei, Livezile ş.a., castelele feudale de la Urmeniş, Posmuş ş.a.). Zone folclorice şi de artă populară pe văile Someşului, Bîrgăului ş.a. Case memoriale la Hordou (G.Coşbuc), Tîrlişua (L.Rebreanu).

BIŞKEK, capitala Kirghizstanului; 631 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (constructoare de maşini, electrotehnică). Universitate. Academie de ştiinţe. Numit *Frunze*, între 1926-1991.

BITAY Arpád (1896-1937), istoric literar de naţionalitate maghiară din România. Traduceri din poeţi români. Autor al unei istorii a literaturii române în limba maghiară şi al unei istorii a literaturii maghiare în limba română.

BITINIA (BITHYNIA), regiune istorică în N-V Asiei Mici, între Marea Neagră şi Marea de Marmara. Populată (milen. 1 î.Hr.) de triburi trace; beneficiază de un statut autonom în cadrul Imperiului Persan (sec. 6-4 î.Hr.). Regat elenistic independent (din 297 î.Hr.). Provincie romană în 74 î.Hr. Oraşe pr.: Prussa (Brussa), Nicomedia, Niceea ş.a. În 325 d.Hr., la Niceea, a avut loc primul conciliu al bisericii creştine.

BITOLIA (BITOLA; BITOLY), oraş în S

Macedoniei; 84 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Moschee (sec. 16). Muzeu arheologic. Fondat în 1014. S-a mai numit *Monastir*.

BITTERFELD, oraş în E Germaniei centrale, pe rîul Mulde; 105 mii loc. Expl. de cărbune. Ind. chimică; prelucr. metalelor. Întemeiat în 1143.

BIVOLARI, castru roman, construit în 137-138 d.Hr., în poiana Bivolari, pe malul stîng al Oltului. Azi, satul *Păuşa* (judeţul Olt).

BIWA (OMI), lac tectonic în Japonia (insula Honshū); 726 km^2. Cel mai mare lac japonez. Ad. max.: 86 m. Navigabil. Turism. Parc naţional.

BIXAD, comună în judeţul Satu Mare. Ape minerale carbogazoase, bicarbonate, clorurate, magneziene, sodice, calcice, indicate în tratarea unor afecţiuni ale tubului digestiv, hepatobiliare, metabolice.

BIYA, Paul (n. 1933), om politic camerunez. Prim-ministru (1975-1982) şi preşedinte al Republicii Unite Camerun (din 1982).

BIZANŢ v. **Imperiul Bizantin**.

BIZERTA (BIZERTE), oraş în N Tunisiei, port la Marea Mediterană; 94,5 mii loc. Centru industrial (metalurgie, rafinarea petrolului). Cel mai nordic oraş al Africii.

BIZET, Georges (1838-1875), compozitor francez. Muzician original, strălucit orchestrator, fin dramaturg, incomparabil melodist (*Carmen, Pescuitorii de perle, Frumoasa fată din Perth, Clarissa*).

BÎC, rîu în Republica Moldova, afluent al Nistrului, lîngă comuna Gura Bîcului (jud. Chişinău). Izvorăşte la V de comuna Temeleuţi (jud. Ungheni). Lungime: 155 km. Pe Bîc mai sînt situate oraşele Călăraşi, Străşeni, Chişinău, Anenii Noi.

BÎKOV, Konstantin Mihailovici (1886-1959), fiziolog rus. Elev al lui I.P.Pavlov. Studii despre funcţiile creierului şi relaţiile dintre mediul extern şi cel intern (*Scoarţa şi organele interne*).

BÎLEA, lac glaciar în munţii Făgăraş, la 2034 m alt.; 0,46 km^2. Ad. max.: 11 m. Turism. Şoseaua transfăgărăşeană; teleferic între Bîlea-Lac şi Bîlea-Cascadă. Rezervaţie naturală complexă (120 ha).

BÎRCĂ, Mihail (1888-1973; n. Mileştii Mici, jud. Chişinău), compozitor şi pedagog român. Director al Conservatorului Municipal din Chişinău. Muzică vocal-simfonică şi corală (*Cîntaţi pămîntul drag, Muzica*).

BÎRGĂU (Munţii Bîrgăului), munţi joşi, în nordul Carpaţilor Orientali, delimitaţi de Someşul Mare, Coşna, Bistriţa ardeleană şi pasul Tihuţa, situaţi între Munţii Rodnei şi munţii Căliman. Vîrfuri vulcanice (Miroslava, Cucureasa ş. a.). Păşuni. Creşterea vitelor.

Georges Bizet

Lucian Blaga

BÎRLAD, municipiu în judeţul Vaslui, pe rîul Bîrlad; 76,7 mii loc. Industrii. Teatru. Muzeul "V.Pîrvan". Parc zoologic. Urmele unei cetăţi de pămînt (1476). Biserica "Sf. Gheorghe" (1496), ctitorie a lui Ştefan cel Mare. Clădiri vechi (sec. 17). Atestat documentar în 1401.

BÎRLAD (Podişul Bîrladului), parte a Podişului Central Moldovenesc, cuprinsă între Siret, Prut, Cîmpia Moldovei şi Cîmpia Română. Format din culmi deluroase (Podişul Central Moldovenesc, Colinele Tutovei, Colinele Fălciului). Alt. max.: 561 m. Viticultură. Pomicultură.

BÎRLAD, rîu, afluent al Siretului; 207 km. Izvorăşte din dealul Bour (Podişul Central Moldovenesc), traversează podişul Bîrlad şi trece prin Vaslui, Bîrlad şi Tecuci. Regim de stepă.

BÎRNOVA, comună în judeţul Iaşi. Centru viticol. Sanatoriu pentru bolnavi de tuberculoză. Mănăstire ctitorită (1629-1633) de Miron Barnovschi. Atestată documentar în sec. 17.

BÎRSA, rîu în judeţul Braşov, afluent al Oltului; 66 km. Izvorăşte din munţii Făgăraş şi trece prin Zărneşti.

BÎRSA (Depresiunea Bîrsei), depresiune intramontană, cuprinsă în zona de curbură a Carpaţilor Orientali. Este o cîmpie aluvioproluvială, cu cîteva dealuri şi cu zona centrală mlăştinoasă. Străbătută de Olt şi afluenţi ai săi. Soluri fertile. Cunoscută şi sub denumirea de *Ţara Bîrsei*. Atestată documentar în 1211.

BÎRSA (Munţii Bîrsei), munţi din S Depresiunii Bîrsei: Piatra Mare, Postăvaru, Măgura Codlei. Alt. max.: 1844 m. Turism.

BÎRSEŞTI, comună în judeţul Vrancea. Prelucrarea artistică a lemnului. Aşezare getică din epoca fierului (sec. 7-6 î.Hr.).

BÎRZAVA, rîu, afluent al Timişului pe teritoriul Iugoslaviei; 129 km pe teritoriul României. Izvorăşte din Munţii Semenicului, trece prin Reşiţa şi Bocşa. Orezării (pe cursul inferior). Lacuri de acumulare şi hidrocentrale.

BÎSCA MARE, rîu, afluent al Buzăului, în bazinul superior al acestuia; 69 km. Izvorăşte din Munţii Vrancei.

BÎTCA DOAMNEI, înălţime (457 m) în V oraşului Piatra-Neamţ, unde s-a descoperit o cetate geto-dacică (sec. 1 i.Hr. - 1 d.Hr.), cu sanctuar.

BJÖRLING, Jussi (1911-1960), tenor suedez. Din 1938, a cîntat la opera Metropolitan din New York. A excelat în interpretarea operelor din repertoriul francez şi italian.

BJØRNSON, Bjørnstjerne (1832-1910), scriitor şi ziarist norvegian. Romantic la începuturi, scriitorul a evoluat spre un realism de inspiraţie autohtonă. Nuvele influenţate de vechile saga (*Marş nupţial*), drame (*Între lupte, Paul Lange şi Tora Parsberg, Redactorul, Peste puterile noastre*). Autor al imnului naţional norvegian. Fondator şi redactor de reviste. Premiul Nobel (1903).

BJÖRNSSON, Sveinn (1881-1952), diplomat şi om politic islandez. Primul preşedinte al Republicii Islanda (1944-1952).

BLACK, Joseph (1728-1799), chimist şi fizician scoţian. A studiat gazul carbonic şi a descoperit magneziul. Primul care a făcut distincţie între noţiunile de "cantitate de căldură" şi "temperatură".

BLACK, Sir James (Whyte) (n. 1924), farmacolog englez. Cercetări de farmacologie umană şi veterinară. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1988), împreună cu Gertrude Belle Ellon şi G.H.Hitchings.

BLACKBURN, oraş în centrul Marii Britanii (Lancashire); 110 mii loc. Nod de comunicaţii. Echipament electric. Ind. bumbacului şi a hîrtiei.

BLACKETT, Patrick Maynard Stuart (1897-1974), fizician englez. A perfecţionat camera Wilson şi a făcut mai multe descoperiri în domeniul fizicii nucleare şi al radiaţiei cosmice. Premiul Nobel (1948).

BLACKPOOL, oraş în Marea Britanie (Lancashire); 144,5 mii loc. Port la Marea Irlandei. Turism. Staţiune balneară.

BLAGA, Lucian (1895-1961; n. Lancrăm, jud. Alba), poet, dramaturg, filozof român. Doctor în filozofie la Universitatea din Viena. A lucrat în diplomaţie (Varşovia, Praga, Berna, Viena, Lisabona), apoi, din 1939, a fost profesor de filozofie a culturii la Universitatea din Cluj. Persecutat după 1948. Unul dintre întemeietorii revistei "Gîndirea", editor al revistei "Saeculum" (1943-1944). Spirit metafizic, dar şi un intuitiv care percepe în semnele ei concrete "corola de minuni a lumii", poetul face din opera sa o biografie a fiinţei umane, entitate în căutarea luminii originare sau a nopţii primordiale, într-un cosmos cînd familiar, cînd străin. Exuberantă, vitalist-nietzscheeană la început, umbrită treptat de tristeţe metafizică ori de sfîşieri care ţintesc totuşi către regăsirea seninătăţii dintîi, poezia sa include teme eterne, transformate în mituri poetice originale: viaţa, moartea, trecerea timpului, cunoaşterea, iubirea, natura (*Poemele luminii, Paşii profetului, În marea trecere, Lauda somnului, La cumpăna apelor, La curţile dorului, Nebănuitele trepte*). În teatru, esenţială este tot dimensiunea mitică, axată pe cîteva tradiţii istorice şi epice, subtil prelucrate expresionist (*Zamolxe, Tulburarea apelor, Meşterul Manole, Cruciada copiilor*). Memorialistică (*Hronicul şi cîntecul virstelor*); roman (*Luntrea lui Charon*). Traduceri (Goethe, Lessing, lirică engleză ş.a.). Filozof original atît conceptual, cît şi ca tip de rostire, descoperă un spaţiu spiritual, o matrice stilistică românească, încercînd, în descendenţă kantiană, o anume organizare a conceptelor sale (*Trilogia cunoaşterii, Trilogia culturii, Trilogia valorilor, Trilogia cosmologică*). Acad.

BLAGOEVGRAD, oraş în S-V Bulgariei, pe Struma; 71 mii loc. Staţiune balneoclimaterică.

BLAGOVEŞCENSK, oraş în Federaţia Rusă, la frontiera cu China; 214 mii loc. Port pe Amur. Ind. mecanică şi alimentară.

BLAHNIŢA, rîu, în judeţul Mehedinţi, afluent al Dunării; 55 km. Izvorăşte din Platforma Strehaiei. Se mai numeşte *Rogova*.

BLAHNIŢA (Cîmpia Blahniţei), cîmpie în S-V Olteniei, între marele cot al Dunării şi

rîul Drincea. Alt. max.: 123 m. Cereale. Păşuni.

BLAIR, Tony (*Anthony Charles Lynton Blair*; n. 1953), om politic englez. Membru al Partidului Laburist (din 1975). Prim-ministru al Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord (din 1997).

BLAJ, municipiu în judeţul Alba, la confluenţa Tîrnavei Mici cu Tîrnava Mare; 22,2 mii loc. Industrii. Centru viticol şi pomicol. Muzeu. Palatul episcopal (1535), catedrala greco-catolică (1738-1745), biserica parohială (picturi murale; sec. 18). Monumentul comemorativ al Adunării de la Blaj. Atestat documentar în 1271. Reşedinţa episcopiei greco-catolice (din 1737). În sec. 18 a devenit cel mai important centru de cultură şi învăţămînt românesc din Transilvania (Şcoala de obşte din 1754, Şcoala latinească, un seminar, o tipografie din 1747). Centru al luptei cărturarilor români S.Micu, Gh.Şincai, P.Maior, I.Budai-Deleanu ş.a. pentru emancipare naţională (Şcoala Ardeleană). Adunarea Naţională (3/15-5/17 mai 1848) a adoptat, pe Cîmpia Libertăţii, programul privitor la drepturile poporului român. Aici a fost semnat (1868) protestul împotriva alipirii forţate a Transilvaniei la Ungaria (*Pronunciamentul de la Blaj*).

BLAKE, Robert (1599-1657), amiral englez. A luptat împotriva olandezilor şi spaniolilor, asigurînd englezilor stăpînirea regiunii La Manche.

BLAKE, William (1757-1827), poet, grafician şi pictor englez. Autor de poeme lirice şi epice, reprezentant al primei generaţii de romantici englezi (*Cîntecele inocenţei, Schiţe poetice, Căsătoria cerului cu iadul*). A ilustrat operele lui Young, Dante ş.a.

BLANC, Louis (1811-1882), istoric şi om politic francez. Membru al Guvernului provizoriu (1848). Partizan al ideilor socialiste, a contribuit prin scrierile sale la accentuarea opoziţiei faţă de monarhie.

BLANC, Louis (1860-1903), arhitect elveţian stabilit în România. De orientare eclectică. A proiectat clădirea Universităţii din Iaşi, Facultatea de Medicină şi Institutul "V.Babeş" din Bucureşti.

BLANC (RAS EL-ABIAD), cap în Africa, la N de Bizerta (Tunisia). Cel mai nordic punct al Africii (37°20′lat. N şi 9°51′long. E).

BLANCA PEAK, vîrf în Munţii Stîncoşi, în masivul Sangre de Cristo. Alt.: 4 363 m.

BLANCHARD, Jean-Pierre (1753-1809), aeronaut francez. Inventatorul paraşutei. A făcut prima traversare în balon a Canalului Mînecii (1785).

BLANCHARD, Raphael A.E. (1857-1919), medic francez. Prof. univ. la Paris. Fondator al parazitologiei medicale moderne în Franţa. A înfiinţat (1876) Societatea de Zoologie din Franţa.

BLANCHOT, Maurice (n. 1907), scriitor francez. Influenţat de opera lui Kafka. Scrierile sale, prin dizolvarea acţiunii şi a personajelor, anticipă antiromanul (*Thomas obscurul, Prea-Înaltul, Sentinţa de condamnare la moarte* ş.a.). Eseuri critice (*Spaţiul literar*).

BLANDIANA, Ana (pseudonim al *Otiliei Valeria Coman*; n. 1942, Timişoara), poetă şi prozatoare română. Uimită de desfăşurarea senzorială a lumii, cu care iniţial se contopeşte, poeta se metamorfozează treptat într-o fiinţă strict reflexivă şi etică, meditînd tot mai trist, mai glacial asupra incompatibilităţii dintre eul aspirînd spre puritate, spre desăvîrşire şi ambianţa concretă. Expresie personală, de o precizie şi de o simplitate care iradiază şi incită mereu spiritul (*Persoana întîia plural, Călcîiul vulnerabil, A treia taină, Somnul din somn, Stea de pradă*). Proză fantastică (*Cele patru anotimpuri, Proiecte de trecut* ş.a.). Bogate culegeri de tablete, eseuri, file de jurnal (*Calitatea de martor, Coridoare de oglinzi, Autoportret cu palimpsest*). Premiul Herder (1982).

BLANQUI, Louis Auguste (1805-1881), revoluţionar francez. Frate cu Adolphe Blanqui, economist liberal. A participat la revoluţiile din 1830 şi 1848, a jucat un rol important în Comuna din Paris. Promotor al sindicalismului revoluţionar. A stat în închisori 36 de ani.

BLANTYRE, oraş în S statului Malawi; 403 mii loc. Cel mai mare oraş al ţării. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centru comercial şi industrial. Fondat în 1876.

BLARAMBERG, Nicolae Moret (1837-1896; n. Bucureşti), jurist şi om politic român. Parlamentar în mai multe rînduri. A participat la conspiraţia care l-a răsturnat pe Al.I.Cuza (11/13 febr. 1866). A scris numeroase studii de jurisprudenţă.

BLASCO IBAÑEZ, Vicente (1867-1928), prozator spaniol. Influenţat de naturalismul francez. Romane regionaliste (*Casa blestemată, Trestii şi noroi*), sociale (*Catedrala, Intrusul*) şi de evocare a războiului (*Cei patru cavaleri ai Apocalipsului, Mare nostrum*). Pamflete politice. Memorialistică (*Un romancier în jurul lumii*).

BLAUE REITER (Der ~) (*Călăreţul albastru*), mişcare artistică constituită în Germania, la München (1911-1914), de W.Kandinsky, F.Marc şi Auguste Macke, pictorul rus Aleksei von Jawlensky ş.a. Promova tendinţele moderne în artă (fovism, abstracţionism, expresionism).

BLECHER, M. (1909-1938; n. Botoşani), scriitor român. O proză originală, care îl situează în rîndul marilor scriitori existenţialişti şi între precursorii "noului roman". Lucidă, concretă şi poetică analiză a existenţei individuale în sine şi a raporturilor eului cu lumea. Eul apare ca o iluzie indefinibilă care evoluează confuz în "irealitatea imediată" a sinelui şi a lumii (*Întîmplări în irealitatea imediată*). Tragismul condiţiei umane e depăşit doar de tragismul imposibilităţii de a găsi vreo conexiune cu altceva decît ceea ce e omenesc (*Vizuina luminată, Inimi cicatrizate*).

BLEDY Géza (1908-1962), lingvist şi filolog de naţionalitate maghiară din România. Studii despre raporturile lingvistice româno-maghiare (*Influenţa limbii române asupra limbii maghiare*).

BLERIOT, Louis (1872-1936), aviator şi constructor de avioane francez. A făcut prima traversare cu avionul a Canalului Mînecii (1909).

BLIDA (ar. **EL BOULAIDA**), oraş în N Algeriei, la S de Alger; 191 mii loc. Nod de comunicaţii. Industrii (alimentară). Artizanat (tapiserii).

BLIDARU, cetate dacică (sfîrşitul sec. 2 î.Hr.-106 d.Hr.), situată pe dealul Cetăţuia, în apropierea satului Costeşti, comuna Orăştioara de Sus, judeţul Hunedoara. Considerată reşedinţa permanentă a regelui Burebista. Cucerită de romani (102 d.Hr.), refăcută de Decebal, distrusă (106 d.Hr.) de armatele lui Traian.

BLIXEN, Karen (1885-1962), scriitoare daneză. Povestiri fantastice (*Şapte poveşti gotice*) şi romane (*Ferma mea africană*).

BLOCH, Ernest (1880-1959), compozitor american de origine elveţiană. Opere (*Macbeth*), simfonii, concerte instrumentale, lucrări camerale, *Trei poeme evreieşti pentru orchestră*.

BLOCH, Ernst (1885-1977), filozof german. Prof. univ. la Leipzig. Adversar al nazismului. Între 1933 şi 1948 a trăit în exil. Important teoretician marxist al utopiei (*Principiul speranţei, Spiritul utopiei, Libertate şi ordine*).

BLOCH, Felix (1905-1983), fizician elveţian. Stabilit în SUA (1934). Specialist în fizica atomică. A inventat o tehnică nouă (*inducţia nucleară*), care i-a permis studierea cîmpului magnetic al neutronului atomic. Premiul Nobel (1952), împreună cu E.M. Purcell.

BLOCH, Konrad Emil (n. 1912), biochimist american de origine germană. Studii asupra metabolismului colesterolului şi a acizilor graşi. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1964), în colaborare cu F.Lynen.

BLOCH, Marc (1886-1944), istoric francez. A înnoit ştiinţa istoriei prin deschiderea către factorii naturali şi social-economici. A fondat, împreună cu Lucien Febvre, "Annales d'istoire économique et sociale" (1929). Executat de hitlerişti.

BLOEMBERGEN, Nicolaas (n. 1920), fizician american de origine olandeză. Profesor la Universitatea Harvard. Cercetări asupra rezonanţei magnetice nucleare şi a electronicii cuantice. A perfecţionat spectroscopia laser. Premiul Nobel (1981), împreună cu A.L.Schawlow şi K.M.Siegbahn.

BLOEMFONTEIN, oraş în partea centrală a Republicii Africa de Sud. Centrul ad-tiv al provinciei Orange Free State; 300 mii loc. Sediu al Curţii Supreme. Nod de comunicaţii. Centru industrial şi comercial. Turism. Universitate (1885).

BLOHINŢEV, Dmitri Ivanovici (1907-1979), fizician rus. Prof. univ. la Moscova.

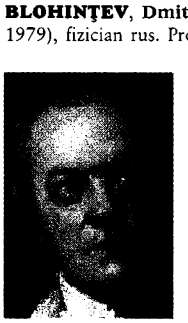

William Blake

Ana Blandiana

A condus lucrările de instalare a primei centrale atomoelectrice din lume (1957).

BLOIS, oraş în N Franţei centrale, la S-V de Paris; 51,5 mii loc. Episcopie. Centru comercial şi industrial (constr. mecanice, ind. alimentară - ciocolată). Castel (sec. 13-17). Catedrală (sec. 10-17). Biserica St. Nicolas (sec. 12-13). Reşedinţa favorită, în sec. 16, a regilor Franţei.

BLOK, Aleksandr Aleksandrovici (1880-1921), poet rus. Reprezentant de seamă al simbolismului rus (*Oraşul, Cei doisprezece*). Lirică erotică (*Versuri despre preafrumoasa doamnă*). Drame lirice (*Trandafirul şi crucea*). Eseuri (*Despre lirică, Despre romantism*).

BLOMBERG, Werner von (1878-1946), feldmareşal german. Delegat la Conferinţa pentru Dezarmare de la Geneva (1932). Ministru de Război (1933-1938) şi comandant suprem al forţelor armate (1935-1938).

BLONDEL, André (1863-1938), inginer şi fizician francez. Inventator al oscilografului (1893) şi al radiofarului omnidirecţional (1901).

BLONDEL, Jacques François (1705-1774), arhitect şi urbanist francez. Prof. univ. la Paris. A deschis (1739) o şcoală de arhitectură la Paris. A lucrat planurile oraşelor Metz şi Strasbourg. Lucrări teoretice (*Arhitectura franceză, Curs de arhitectură civilă*).

BLONDEL, Maurice (1861-1949), filozof francez. Prof. univ. la Aix-ex-Provence. Autor al scrierii *Acţiunea*, în care propune o filozofie a imanenţei.

BLONDEL, Nicolas François (1618-1686), arhitect şi urbanist francez. Primul director al Academiei de Arhitectură. De orientare clasică, a fost o personalitate de frunte a stilului Ludovic XIV. Arhitect al Curţii, a realizat planul urbanistic al Parisului. A lucrat planurile urbanistice pentru insulele Martinica şi Rochefort. Lucrări teoretice (*Curs de arhitectură*).

BLOOMFIELD, Leonard (1887-1949), lingvist american. Scrierea sa, *Limbajul*, stă la baza structuralismului american. A cercetat unele limbi indo-europene şi limbile indiene din America.

BLÜCHER, Gebhard Leberecht von, prinţ de Wahlstatt (1742-1819), feldmareşal prusian. Comandant al armatei (1813-1815). Bătut de Napoleon I la Jena, dar învingător în bătălia de la Waterloo (1815).

BLUE MOUNTAINS, lanţ muntos în E insulei Jamaica. Alt. max.: 2256 m. Climă tropicală. Păduri tropicale cu esenţe rare. Cafea. Expl. de bauxită.

BLUM, Léon (1872-1950), om politic şi eseist francez. Lider al Partidului Socialist Francez. S-a opus aderării la Internaţionala a III-a (1920). A format Frontul Popular şi a condus guvernul (1936-1937; 1938). Deportat în Germania (1943). În fruntea guvernului socialist (1946-1947).

Aleksandr Blok

Giovanni Boccaccio

BLUMBERG, Baruch S. (n. 1925), medic american. Prof. la Univ. Pennsylvania. A descoperit rolul antigenului Australia (antigenul HBs) în hepatita virală B. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1976), împreună cu D.Gajdusek.

BLUMENAU, oraş în S Braziliei (Santa Catarina); 211,6 mii loc. Ind. textilă. Întemeiat în 1852, de germani.

BLUMENBACH, Johann Friedrich (1752-1840), medic şi naturalist german. Unul dintre creatorii antropologiei; a fundamentat clasificarea raselor umane.

BO, Carlo (n. 1911), critic literar italian. Promotor al ermetismului în critica literară (*Literatura şi viaţa*). Studii despre suprarealism.

BOARUL (*Bootes*), constelaţie din emisfera boreală, cu stelele principale dispuse în formă de steag. Cea mai strălucitoare stea: Arcturus.

BOA VISTA, oraş în N Braziliei, centrul ad-tiv al teritoriului federal Roraima; 74,5 mii loc. Port pe Rio Branco.

BOBESCU, Constantin (n. 1899, Reni), violonist, dirijor şi compozitor român. Frate cu Jean Bobescu. Elev al lui Ed.Caudella. A făcut parte din cvartetul G.Enescu. Muzică de operă, simfonică şi vocal-simfonică.

BOBESCU, Jean (1890-1981; n. Iaşi), dirijor român. Prof. univ. la Bucureşti. A interpretat mai ales muzică italiană de operă (Verdi, Puccini şi Mascagni).

BOBESCU, Lola Anna-Maria (n. 1919, Craiova), violonistă belgiană de origine română. Nepoată a lui Jean şi a lui Constantin Bobescu. Prof. univ. la Liège. Elevă a lui J.Thibaud. Fondatoare şi dirijoare a orchestrei de cameră "Soliştii din Bruxelles". Repertoriu foarte bogat.

BOBÎLNA, comună în judeţul Cluj. Biserică din lemn. Atestată documentar, ca sat, în 1332. Aici s-a declanşat răscoala ţărănească din Transilvania (1437-1438). S-a numit *Olpret* (pînă în 1957).

BOBO-DIOULASSO, oraş în V statului Burkina Faso; 231 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centru comercial şi industrial.

BOBR, rîu în V Poloniei, afluent al Odrei la Krosno; 255 km. Izvorăşte din munţii Sudeţi şi trece prin Jelenia Góra.

BOCAGE, Manuel de Barbosa Du (1765-1805), poet portughez. Sonete, elegii, cîntece influenţate de Camões, de poeţi latini şi greci (*Idile marine, Rime*). Precursor al romantismului.

BOCCACCIO, Giovanni (1313-1375), scriitor italian. Primul mare prozator italian. Prieten cu Petrarca. Biograf (*Viaţa lui Dante*) şi comentator al operei lui Dante (*Comentarii la Divina Comedie*). Lirică erotică (*Versuri*), romane (*Elegia doamnei Fiammetta*), poeme pastorale (*Poemul nimfelor de la Fiesole*). Opera care îl consacră este *Decameronul*, culegere de nuvele "în ramă", o adevărată "comedie umană" prin varietatea tipurilor surprinse şi prin viziunea eliberată de prejudecăţi. Lucrări în limba latină.

BOCCHERINI, Luigi (1743-1805), compozitor şi violoncelist italian. Precursor al clasicismului vienez. Concerte pentru violoncel, muzică de cameră, simfonii, cvartete.

BOCCIONI, Umberto (1882-1916), pictor şi sculptor italian. Teoretician al futurismului. Mijloace originale de a exprima mişcarea în pictură (*Elasticitate*), în sculptură (*Sinteza dinamismului uman*). Marchează trecerea la cubism.

BOCHUM, oras în V Germaniei (Renania de Nord-Westfalia); 401 mii loc. Metalurgie; construcţii de maşini (automobile Opel). Universitate. Muzee. Atestat documentar în 1298.

BOCK, Fedor von (1880-1945), feldmareşal german. A condus operaţiunile militare pentru ocuparea Austriei de către Wehrmacht (1938) şi grupuri de armată în Polonia, Franţa şi Rusia (1939-1942). Căzut în dizgraţie în 1942.

BÖCKLIN, Arnold (1827-1901), pictor elveţian. Autor de compoziţii mitologice (*Insula morţilor*, şase variante - 1880-1890). A influenţat pictura suprarealistă a sec. 20.

Arnold Böcklin, *Insula morţilor*

BOCŞA, oraş în judeţul Caraş-Severin; 19,2 mii loc. Expl. de minereuri de fier şi marmură. Industrii. Cetatea Cuieşti (sec. 14), biserici (sec. 18), mănăstirea de maici (1909), cu o valoroasă colecţie de cărţi bisericeşti. — Oraş rezultat din unirea (1960) a localităţilor rurale Bocşa Montană (sau Bocşa Vasiovei; atestată documentar în 1437; în 1534 apare sub numele *Castrum Bokcha*) şi Bocşa Română (atestată documentar în 1828, cu numele *Vallach Bogschan*).

BOD, comună în judeţul Braşov. Aici s-a înregistrat, la 25 ian. 1942, minima absolută de temperatură din România (-38,5°C). Atestată documentar în 1368.

BOD, Péter (1712-1769; n. Cernat, jud. Covasna), cărturar umanist secui. Lucrări istorice (*Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium Historia...*). Bibliografia *Magyar Athenás...*

BODE, Johann Elert (1747-1826), astronom german. A stabilit (1772) legea care îi poartă numele pentru calculul distanţelor de la planete la Soare. A alcătuit (1801) un atlas stelar.

BODEA, Cornel (1903-1985; n. Viena), chimist român. Prof. univ. la Cluj-Napoca. Unul dintre fondatorii chimiei vegetale (*Tratat de biochimie vegetală*). Membru corespondent al Acad. Rom.

BODEA, Cornelia (n. 1916, Dud, jud. Arad), istoric român. Studii de istorie modernă a României (*Formarea statului naţional, 1848 la români*). Monografii (*N.Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, N.Iorga*).

Acad.

BODENSEE v. **Constanţa** (lac).

BODH-GAYA, localitate în N-E Indiei (Bihār). Templu (sec. 2-3). Loc de pelerinaj al budiştilor.

BODIN, Jean (1530-1596), filozof, jurist şi economist francez. În tratatul *Despre republică* (1576) dezvoltă principiile monarhiei absolute, afirmînd importanţa justiţiei.

BODLEIANA (Biblioteca ~), bibliotecă a Universităţii Oxford (Marea Britanie). Întemeiată (1602) de diplomatul şi bibliofilul englez Sir Thomas Bodley (1545-1613). Prima bibliotecă publică din Europa şi a doua ca mărime din Anglia. Colecţiile cuprind peste 5 mil. de cărţi, c. 135 mii de manuscrise. Aici se găseşte şi *Tetraevangheliarul* de la Neamţ, întocmit şi împodobit cu miniaturi de Gavriil Uric, la 1429.

BODNĂRAŞ, Emil (1904-1976; n. Iaslovăţ, jud. Suceava), militant comunist român. Membru al PCR din 1934. A plecat în URSS şi a devenit membru al PCUS. Revenit clandestin în ţară, face parte din conducerea PCR. După 1945 a ocupat diferite funcţii de partid şi de stat.

BODNĂRESCU, Samson (1840-1902; n. Voitinel, jud. Suceava), scriitor român. A făcut parte din societatea Junimea. Meditaţii, elegii pastorale, epigrame în metru antic (*Din scrierile lui S.Bodnărescu*), proză, drame (*Rienzi, Lăpuşneanu-Vodă*).

BODOC, comună în judeţul Covasna, pe Olt. Biserică fortificată (sec. 15). Castelul Mikó (1827). Vestigii ale unei aşezări dacice (din a doua epocă a fierului) şi ale unui castru roman (sec. 2-3). Staţiune balneoclimatică. Atestată documentar în 1332.

BODOC (Munţii Bodocului), masiv muntos în S Carpaţilor Orientali (Carpaţii de Curbură), între Olt şi Rîul Negru. Alt. max.: 1241 m. Expl. de andezit. Izvoare minerale (Tuşnad, Bodoc, Malnaş, Turia).

BODONI, Giovani Battista, (Gianbattista) (1740-1813), tipograf italian. A imprimat scrieri ale clasicilor greci şi latini, tipăriturile impresionînd prin frumuseţea caracterului de literă, care îi poartă numele.

BOEING, William Edward (1881-1956), constructor de avioane american. A realizat numeroase tipuri de avioane civile şi militare. Fondator (1916) al companiei aeriene Boeing.

BOEMIA, provincie istorică în Europa centrală. Împreună cu Moravia formează azi Republica Cehă. Între anii 1526-1918, era numele Cehiei în cadrul Imperiului Habsburgic.

BOEMIA (Podişul Boemiei), podiş în V Cehiei; alt. medie: 200-500 m. Străbătut de fluviul Elba. Zăcăminte de minereuri de plumb, cupru, zinc, wolfram, uraniu, cărbune, nichel, grafit.

BOERESCU, Vasile (1830-1883; n. Bucureşti), jurist şi om politic român. Profesor şi rector la Universitatea din Bucureşti. Ministru în mai multe rînduri. A militat pentru unirea Principatelor şi a propus în Adunarea Electivă alegerea lui Al.I.Cuza ca domn şi în Ţara Românească. Discursuri politice.

BOERHAAVE, Hermann (1668-1738), medic, botanist şi chimist olandez. Unul dintre fondatorii medicinei clinice. A introdus practica studenţilor în spitale.

BOERIU, Eta (1923-1984; n. Turda, jud. Cluj), poetă şi traducătoare română. Profesoară la Conservatorul "Gh.Dima" din Cluj. Poezie livrescă de mare densitate, cu accente ermetice (*Risipă de iubire, Miere de întuneric, La capătul meu de înserare*). Traduceri din lirica italiană (Boccaccio, Petrarca, Leopardi). Medalie de aur a oraşului Florenţa şi a Uniunii Florentine, pentru traducerea operei lui Dante (1970); titlul de "Cavaliera Ufficiale dell' Ordine al Merito della Republica Italiana" pentru întreaga sa activitate de italienistă (1974).

BOETHIUS, Anicius Manlius Severinus (480-524), filozof latin. Consul în timpul lui Teodoric cel Mare. Cea mai reprezentativă lucrare, *De consolatione philosophiae* (*Mîngîierile filozofiei*), de inspiraţie platoniciană, a fost redactată în închisoare. Teoretician al ştiinţei muzicale antice (*De institutione musica*). Traduceri din Aristotel.

BOFFRAND, Gabriel Germain (1667-1754), arhitect francez. Castelul Luneville (Lorraine) şi hoteluri în stil rococo (Paris).

BOGART, Humphrey (1899-1957), actor american de film. A creat personaje de un romantism aspru, memorabile ca forţă dramatică (*Şoimul maltez, Casablanca, Revolta de pe Caine, Comoara din Sierra Madre, Regina africană*). Premiul Oscar (1951).

BOGDAN I, primul domn al Moldovei (1359-c. 1365). Voievod din Maramureş, a trecut în 1359 în Moldova, unde a fost recunoscut ca domn şi a proclamat independenţa ţării. A respins atacurile regelui Ungariei, Ludovic I de Anjou, care încerca reinstaurarea supremaţiei asupra Moldovei.

BOGDAN II, domn al Moldovei (1449-1451). Fiu al lui Alexandru cel Bun. Tatăl lui Ştefan cel Mare. A înfrînt armata poloneză la Crasna (1450). A fost omorît de Petru Aron.

BOGDAN III (Bogdan cel Chior), domn al Moldovei (1504-1517). Fiu al lui Ştefan cel Mare. A luptat cu tătarii.

BOGDAN, Catul (1897-1978; n. Colmar, Franţa), pictor şi grafician român. Fiu al lui Gh.Bogdan-Duică. Prof. univ. la Bucureşti. Portrete (*N. Iorga*); peisaje.

BOGDAN, George (1859-1930; n. Iaşi), medic român. Prof. univ. la Iaşi. Unul dintre întemeietorii şcolii româneşti de medicină legală. Primul curs din ţară în acest domeniu.

BOGDAN, Ioan (1864-1919; n. Braşov), filolog şi istoric român. Frate cu Gh.Bogdan-Duică. Prof. univ. la Bucureşti. Preocupări legate de îmbunătăţirea procesului de învăţămînt. Rol important în dezvoltarea studiilor de slavistică din România; editor de cronici şi documente (*Vechile cronici moldoveneşti pînă la Ureche, Documentele lui Ştefan cel Mare*). Acad.

BOGDAN, Petru (1873-1944; n. Mirosloveşti, jud. Iaşi), chimist român. Prof. univ. la Iaşi. Colaborator al lui Petru Poni. Creator al învăţămîntului de chimie fizică din România. Lucrări: *Teoria cinetică, Curs de chimie fizică, Introducere în electrochimie*. Acad.

BOGDAN-DUICĂ, Gheorghe (1866-1934; n. Braşov), istoric literar român. Frate cu I.Bogdan. Prof. univ. la Cluj. Unul dintre întemeietorii Ligii Culturale. Monografii şi studii despre Petru Maior, Gheorghe Lazăr, Ioan Barac, Simion Bărnuţiu, Vasile Alecsandri şi o sinteză predominant documentară (*Istoria literaturii române moderne. Întîii poeţi munteni*). Preocupat de problemele educaţiei, traduce *Pedagogia practică* de A.Mathias. Acad.

BOGDAN-VODĂ, comună în judeţul Maramureş, pe rîul Iza. Menţionată documentar în 1352. Se presupune că a fost reşedinţa voievodului Bogdan I. Fundaţiile unei biserici din piatră (sec. 14). Biserică de lemn (sec. 18), cu picturi interioare. Numele vechi, *Cuhea*.

BOGDANA (Mănăstirea ~), mănăstire în Rădăuţi, judeţul Suceava. Ctitoria lui Bogdan I, pe locul unei biserici de lemn (1359). Modificată de Alexandru Lăpuşneanu şi Ştefan cel Mare. Picturi murale din sec. 15. Necropolă a Muşatinilor.

BOGDANIA (KARA BUGDAN), denumire dată de turci Moldovei.

BOGOR, oraş în Indonezia (Java), la S de Jakarta; 271 mii loc. Nod de comunicaţii. Textile. Grădină botanică. Universitate. Întemeiat în 1745.

BOGOTÁ (SANTA FÉ DE BOGOTÁ), capitala Columbiei; 4,92 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Principalul centru industrial, comercial, financiar, politic şi cultural al ţării. Universitate (1570). Colegiul Naţional San Bartolomé (1604). Academie de ştiinţe. Bisericile La Concepción (sec. 16) şi San Francisco (sec. 16-17). Muzee. Întemeiat în 1538, devine cel mai important centru al coloniilor spaniole. Capitala Republicii Federative Marea Columbie (din 1819), iar din 1830 capitala Noii Granade (care a luat în 1886 numele de Columbia).

BOGREA, Vasile (1881-1926; n. Tîrnauca, azi Ucraina), filolog şi lingvist român. Prof. univ. la Cluj. Împreună cu Sextil Puşcariu pune bazele Muzeului Limbii Române. Studii de filologie clasică. Contribuţii în lexicologia şi onomastica românească; a publicat numeroase studii în "Dacoromania", "Anuarul Institutului de Istorie Naţională din Cluj". Versuri. Ediţii postume (*Pagini istorico-filologice, Sacra via*). Membru corespondent al Acad. Rom.

BOGZA, Geo (1908-1993; n. Ploieşti), scriitor şi ziarist român. Lirică protestatară suprarealistă (*Jurnal de sex, Poemul invectivă*). Creatorul reportajului poematic (*Cartea Oltului, Oameni şi cărbuni din Valea*

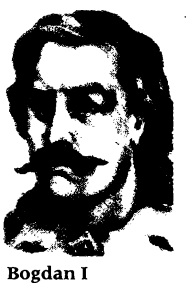

Bogdan I

Niels Bohr

Jiului, Paznic de far). Acad.

BOHAI, golf în N-V Mării Galbene (China). Lungime: c. 280 km. Ad. max.: 40 m. Pescuit. Extragerea sării marine. Port pr.: Tanggu.

BOHAI, strîmtoare între peninsulele Shandong şi Liaodong. Lăţime min.: 105 km. Ad. max.: 36 m.

BOHÉMOND I (c. 1050-1111), conducător normand din Italia de Sud. Participant la prima cruciadă (1096-1099). A întemeiat principatul Antiohiei (1098) şi a primit titlul de prinţ. Dinastia Bohemonzilor se stinge în 1287.

BÖHM, Karl (1894-1981), dirijor austriac. Remarcabil interpret al muzicii lui Mozart, Wagner, R.Strauss şi A.Berg. A dirijat orchestra de operă din Viena, Salzburg şi Bayreuth.

BÖHM-BAWERK, Eugen von (1851-1914), economist austriac. Importante contribuţii în domeniu: teoria pozitivă a capitalului şi teoria marginală a profitului (*Capitalul şi dobînda capitalului*).

BÖHME, Jakob (1575-1624), filozof german. Autor al unei filozofii mistice care se va regăsi în operele lui Hegel, Fichte, Shelling şi în filozofia romanticilor (*Aurora sau mijirea zorilor, Mysterium magnum*).

BÖHMER WALD, denumirea germană a masivului *Pădurea Boemiei*.

BOHOL, insulă în arhipelagul Visayan (Filipine), la N de insula Mindanao; 4,1 mii km^2; 806 mii loc. Oraş pr.: Tagbilaran. Relief de platou. Cafea, trestie de zahăr, orez, porumb şi tutun.

BOHR, Aage (n. 1922), fizician danez. Fiu al lui Niels Bohr. Prof. univ. la Copenhaga. A descoperit relaţia dintre mişcarea de ansamblu şi mişcarea particulelor în nucleu, dezvoltînd astfel teoria structurii nucleului atomic. Premiul Nobel (1975), împreună cu J.Rainwater şi B.R.Mottelson.

BOHR, Niels (1885-1962), fizician danez. Prof. univ. la Copenhaga. Contribuţii fundamentale în fizica nucleară şi în mecanica cuantică. A elaborat teoria asupra structurii atomului şi teoria fisiunii nucleare. Refugiat în SUA, în timpul celui de-al doilea război mondial, a participat la fabricarea primelor bombe atomice. Postulate care îi poartă numele. Premiul Nobel (1922).

BOIAGI (BOIADJI), Mihail G. (c. 1780-c. 1842; n. Buda), cărturar aromân. Autor al primei gramatici a dialectului aromân în limbile greacă şi germană, publicată la Viena în 1813.

BOIAN, cîmpie în S României, parte componentă a Cîmpiei Române. Alt. max.: 171 m. Cereale şi plante industriale.

BOIAN, cultură materială din neoliticul mijlociu (milen. 5-4 î.Hr.), răspîndită în Muntenia, S-E Transilvaniei, Moldova de S, Dobrogea şi S-E Bulgariei. Ceramică bogat decorată.

BOIARDO, Matteo Maria (1441-1494), poet italian. Autor al poemului cavaleresc *Orlando îndrăgostit* (69 de cînturi). Lirică petrarchistă (*Canzoniere*). Traduceri din Lucian, Herodot, Xenophon şi Apuleius.

BOIELDIEU, François Adrien (1775-1834), compozitor francez. Unul din creatorii operei comice franceze (*Califul din Bagdad, Doamna albă*).

BOILEAU-DESPRÉAUX, Nicolas (1636-1711), scriitor francez. A sintetizat principiile literare ale clasicismului (*Arta poetică*). Poeme de reflecţie morală (*Epistole*). Satire în care biciuieşte moravurile şi viciile vremii sale. Epopeea parodică *Strana*.

BOISE, oraş în N-V SUA, capitala statului Idaho; 125,7 mii loc. Centru comercial. Universitate. Muzee. Grădină zoologică. Întemeiat, după 1862, de căutătorii de aur.

BOITO, Arrigo (1842-1918), compozitor şi scriitor italian. Opere (*Mefistofele*) şi librete (la *Othello* şi *Falstaff* de Verdi). Traduceri ale libretelor operelor lui Wagner.

BOIU, Zaharia (1834-1903; n. Sighişoara), poet şi cărturar român. Profesor la Institutul Diecezan din Sibiu. Redactor (1892-1895) al revistei "Transilvania". Manuale (*Carte de citire pentru şcoalele poporale române*). Cuvîntări bisericeşti. Versuri (*Sunete şi resunete, Frunze de laur*). Traduceri. Membru corespondent al Acad.

BOIVIN, André (1895-1949) medic şi chimist francez. Prof. univ. la Bucureşti (1928-1936). A înfiinţat (1938) Centrul de Microbiologie din Strasbourg. Studii în domeniul microchimiei bacteriilor.

BOJER, Johan (1872-1959), scriitor norvegian. Autor de romane realiste (*Oamenii regelui, Puterea credinţei, Foamea cea mare, Ultimul viking*) şi de drame (*Teodora, Brutus, Maria Walewska*).

BOJÎNCĂ, Damaschin (1802-1869; n. Gîrlişte, jud. Caraş-Severin), jurist, istoric şi publicist român. Profesor de drept civil şi roman la Academia Mihăileană din Iaşi. Ministru de Justiţie (1860-1861). Continuator al Şcolii Ardelene. Lucrări dedicate unor figuri importante ale istoriei naţionale; cursuri; manuale.

BOKASSA, Jean Bedel (1921-1996), om politic centrafrican. Preşedinte al Republicii Centrafricane (din 1966). Se proclamă împărat în 1976. Înlăturat prin lovitură de stat (1979). Închis; eliberat în 1993.

BOLATA, rîu în Republica Moldova, afluent al Căinarului, lîngă comuna Căinarii Vechi (jud. Soroca). Lungime: 45 km. Izvorăşte la E de comuna Visoca (jud. Soroca).

BOLDUR, Alexandru (1886-1982; n. Chişinău), istoric şi jurist român. Prof. univ. la Sevastopol, Chişinău, Iaşi. Director al Institutului de Istorie Naţională din Iaşi. Lucrări: *Istoria Basarabiei, Imperialismul rusesc în Balcani* ş.a.

BOLESLAV, numele mai multor cneji cehi. Mai importanţi: — **Boleslav I cel Groaznic**, cneaz (c. 935-967). Şi-a extins autoritatea asupra Moraviei şi Slovaciei, a consolidat autoritatea centrală şi a dat Cehiei o nouă organizare administrativă. — **Boleslav II cel Pios**, cneaz (967-999). Şi-a extins autoritatea asupra întregii Cehii.

BOLESLAW, nume de cneji şi regi poloni. Mai importanţi: — **Boleslaw I cel Viteaz**, cneaz (992-1025), primul rege al Poloniei (1025). Războaie împotriva Sfîntului Imperiu Roman de Naţiune Germană, în urma cărora s-a desăvîrşit unificarea teritoriilor polone. — **Boleslaw III**, cneaz (1102-1138). Şi-a extins autoritatea asupra întregii Polonii.

BOLINTINEANU, Dimitrie (1819-1872; n. Bolintin-Vale), scriitor şi publicist român.

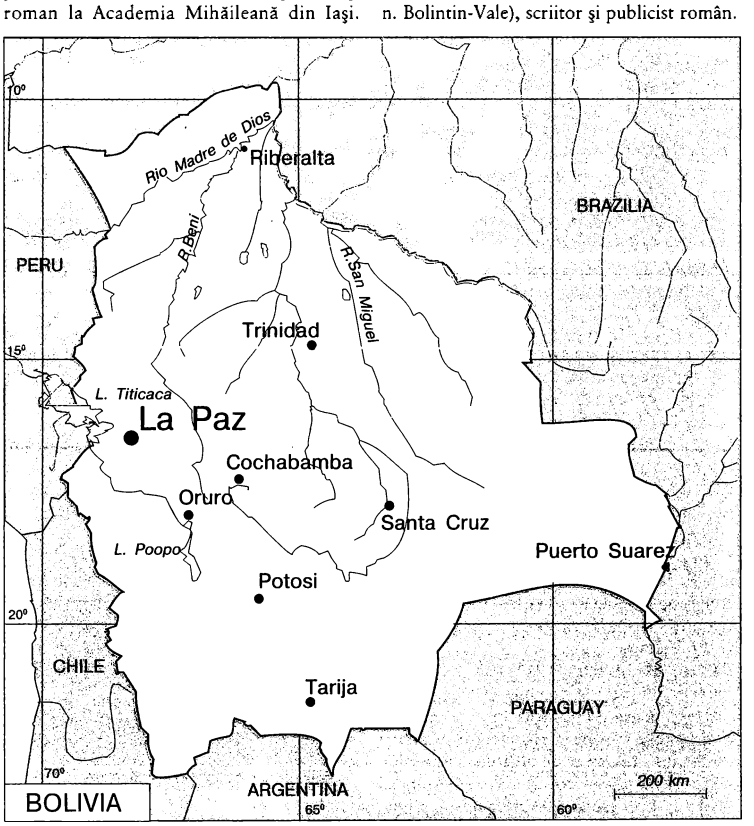

Participant la Revoluția de la 1848. Ministru de Externe în timpul domniei lui Al.I.Cuza. Membru al societății Frăția și al Asociației Literare. Conduce ziarele "Poporul suveran", și "Dîmbovița". Lirică de factură romantică. A scris meditații, balade, satire, poeme epice (*Conrad*), o epopee (*Traianida*), legende istorice (*Legende sau basme naționale în versuri*), evocări ale peisajelor exotice (*Florile Bosforului*). O culegere din poeziile sale, apărută în Franța (*Brises d'Orient*). Romane (*Manoil, Elena*). Însemnări de călătorie.

BOLINTIN-VALE, oraș în județul Giurgiu; 11,4 mii loc. Industrii. Conacul familiei boierești Băleanu (sec. 17). Monumentul funerar și statuia lui Dimitrie Bolintineanu, operă a sculptorului Carol Storck. Atestat documentar în sec. 15.

BOLÍVAR, **Simón** (1783-1830), general și om politic sud-american. Originar din Venezuela. Unul dintre conducătorii mișcărilor de independență din America Latină (1810-1826). Supranumit *El Libertador*. Președinte al Republicii Federative Marea Columbie (1819-1830).

BOLÍVAR, stat în S-E Venezuelei; 238 mii km^2; 970 mii loc. Capitala: *Ciudad Bolívar*. Expl. de minereuri de fier, aur, diamante; expl. forestiere. Creșterea animalelor.

BOLIVIA (**Republica ~**), stat în America de Sud, în partea centrală a Anzilor. Suprafața: 1,09 mil. km^2. Populația: 7,96 mil. loc. Limbi oficiale: spaniola, quechua și aymara. Capitale: *Sucré* (capitala constituțională), *La Paz* (reședința guvernului). Culte: catolicism, protestantism. Moneda: 1 peso boliviano = 100 centavos. Împărțit în 9 departamente. Orașe pr.: Santa Cruz de la Sierra, Cochabamba, Oruro, Potosi. Relief muntos de cîmpie și podișuri joase; două cordiliere cu altitudini peste 6000 m. Lacul Titicaca. Faună variată. Climă temperat-continentală și tropical-umedă. Expl. de staniu, antimoniu, bismut, wolfram, argint, plumb, zinc, cupru, aur, petrol, gaze naturale. Cultura trestiei de zahăr, a cartofului și a cerealelor. Creșterea animalelor. Industrie slab dezvoltată. Exportă staniu, gaze naturale, cafea. — Locuit din timpuri străvechi de triburi amerindiene. Cucerit în sec. 16 de spanioli. În 1825 își proclamă independența (eliberatorul S.Bolívar). Pierde numeroase teritorii (sfîrșitul sec. 19). Bolivia participă la cel de-al doilea război mondial de partea coaliției antihitleriste. Perioada 1952-1989 este marcată de numeroase mișcări sociale, politice, lovituri de stat. Republică prezidențială.

BOLGRAD, oraș în Ucraina (regiunea Odesa), situat la vărsarea rîului Ialpug în lacul Ialpug; centrul ad-tiv al raionului cu același nume; 22 mii loc. Industrii. Nod de comunicații. Biblioteci. Muzeu. A fost reședință a emigranților bulgari din Basarabia (sec. 19). Întemeiat în 1818 pe locul unei așezări mai vechi, *Tabacu*.

BÖLL, **Heinrich** (1917-1985), scriitor german. Nuvele și romane (*Unde ai fost, Adame?*, *Casa văduvelor*) în care dezbate problemele morale ale societății germane postbelice. Influențat de filozofia absurdului, realizează o privire critică asupra Germaniei distruse de război (*Opiniile unui clovn*, *Onoarea pierdută a Katarinei Blum*). Premiul Nobel (1972).

BOLLIAC, **Cezar** (1813-1881; n. București), poet și publicist român. A participant la Revoluția de la 1848; a militat pentru Unirea Principatelor și a sprijinit înfăptuirea reformelor lui Al.I.Cuza. Gazetar de talent; a editat "Curiosul", "Expatriatul", "Buciumul", "Trompeta Carpaților". Adept al poeziei militante, mesianice, scrie poezii pline de patetism romantic (*Colecțiune de poezii vechi și noi*). Traduceri, însemnări de călătorie. Preocupat de arheologie și numismatică.

BOLOGA, **Valeriu Lucian** (1892-1971; n. Brașov), medic român. Prof. univ. la Cluj. Studii de istorie a medicinei române și universale.

BOLOGNA, **Giovanni** (numit și **Giambologna**) (1529-1608), sculptor flamand. Precursor al barocului. A lucrat la Roma (statuia ecvestră a lui Cosimo I, azi la Florența), apoi la Florența, pentru familia Medici (*Fîntîna lui Neptun*, azi la Bologna, *Mercur luîndu-și zborul*).

BOLOGNA, oraș în N Italiei (Emilia-Romagna); 404,3 mii loc. Nod de comunicații. Aeroport. Centru comercial (produse agricole). Industrii. Universitate (1088), cu o celebră școală de drept în sec. 12-13. Muzee. Palatul Comunal (sec. 13-15), turnurile înclinate Garisenda și Asinelli (sec. 12), palatul Poggi (sec. 16). Biserica gotică San Petronio (sec. 14). Pinacoteci. Așezare etruscă (*Felsina*); colonie romană din 190 î.Hr. (*Bononia*). Republică comunală (sec. 12), încorporată apoi statului papal. În 1860 intră în Regatul italian.

BOLSENA, lac vulcanic în Italia (Lazio); 115 km^2; ad. max.: 143 m. Este drenat de rîul Marta. Pescuit.

BOLTZMANN, **Ludwig Eduard** (1844-1906), fizician și matematician austriac. Unul dintre creatorii mecanicii statistice. A fundamentat teoria cinetică a gazelor și principiul al doilea al termodinamicii.

BOLYAI János (1802-1860; n. Cluj), matematician maghiar din Transilvania. Unul dintre creatorii geometriei neeuclidiene, alături de Gauss, Lobacevski și Riemann. Lucrarea *Appendix*.

BOLZANO, **Bernhard** (1781-1848), filozof, teolog și matematician ceh de origine italiană. Contribuții în analiza matematică și în algebră (*Doctrina științei*). A anticipat teoria mulțimilor nefinite.

BOLZANO (germ. **BOZEN**), oraș în N Italiei (Trentino-Alto Adige); 101 mii loc. Centru comercial. Metalurgie; textile. Stațiune balneară. Catedrală (sec. 13-15). Muzeu. Sub stăpînire germană și austriacă, revine Italiei după primul război mondial. Centrul vorbitorilor de limbă germană din S Tirolului.

BOMBAY (**MUMBAI**), oraș în V Indiei, capitala statului Mahărăshtra; 10,14 mil. loc. Cel mai mare port al țării. Aeroport. Centru comercial, financiar și industrial. Reactor atomic (Trombay). Studiouri cinematografice. Universitate. Cucerit de portughezi în sec. 16. În 1664 englezii preiau controlul și construiesc un fort. Orașul devine sediul Companiei Engleze a Indiilor Occidentale (1672-1858).

BOMBELLI, **Raffaele** (1526-1572), matematician italian. A introdus un sistem de notare a necunoscutelor. A formulat reguli de calcul pentru numere complexe.

BON (**RAS AT-TÎB**), cap în N Africii (coasta de N-E a Tunisiei), situat la 37°05′lat. N și 11°03′long. N.

BONA, **Constantin Atanasie** (n. 1934, Lugoj), imunolog american de origine română. Stabilit în SUA în 1977. Prof. univ. la New York. Importante contribuții în imunologie (*Biologia arsurilor, Immune Networks, Immunology for Medical Students*). Membru al forurilor internaționale de specialitate. Membru de onoare al Acad. Rom.

BONAIRE, insulă în Marea Caraibilor (Antilele Olandeze); 288 km^2; 10,6 mii loc. Localitate pr: Kralendijk. Trestie de zahăr, bumbac, sisal, batate, lemn, fosfați, sare.

BONAMPAK, oraș precolumbian aparținînd civilizației maya (statul Chiapas din Mexic). Mic palat, celebru prin picturi murale policrome (sec. 8).

BONAPARTE, familie franceză de origine italiană, cu o ramură stabilită în Corsica (sec. 17), cunoscută datorită lui Napoleon I Bonaparte, care a devenit (1804) împărat al Franței. — **Carlo Maria Bonaparte** (1746-1785), tatăl lui Napoleon, a avut opt copii cu **Letizia Ramolino Bonaparte** (c. 1750-1836), mai tîrziu numită Madame Mère. — **Joseph Bonaparte** (1768-1844), rege al Neapolelui (1806-1808). A introdus reforme importante. Apoi rege al Spaniei (1808-1813). — **Lucien Bonaparte** (1775-1840), al treilea fiu. Ambasador în Spania. Căzut în disgrație. — **Elisa Bonaparte** (1777-1820), prințesă de Piombino și Lucca (1805) și mare ducesă de Toscana (1809). — **Louis Bonaparte** (1778-1846), rege al Olandei (1806-1810). S-a opus politicii lui Napoleon. A abdicat. — **Pauline Bonaparte** (1780-1825) l-a însoțit pe Napoleon în exil în insula Elba. — **Caroline Bonaparte** (1782-1839), ducesă de Berg și Clèves (1806), apoi regină a Neapolelui (1808). — **Jerôme Bonaparte** (1784-1860), rege al Westfaliei; a comandat armata în campania din Rusia (1812).

BONCI-BRUEVICI, **Mihail Aleksandrovici** (1888-1940), radiotehnician rus. A realizat, în laborator, la Nijnii Novgorod, o triodă de mare putere, care i-a permis să construiască (1922), la Moscova, prima stație de radioemisie de mare putere.

BONDARCIUK, **Serghei Fiodorovici** (1920-1994), actor și regizor rus de film. Interpret și realizator al filmelor *Soarta unui om, Război și pace*.

BONDEVIK, **Kjell Magne** (n. 1947), om politic norvegian. Președinte al Partidului Creștin Democrat (1983-1995). Ministru pentru Biserică și Educație (1983-1986), ministru de Externe (1989-1990). Prim-ministru al Regatului Norvegiei (din 1997).

BONFINI, **Antonio** (c. 1434-1503), istoric și umanist italian. Istoriograf al lui Matei Corvin. Lucrarea sa *Rerum hungaricarum decades* conține numeroase știri despre români.

BONGO, **El Hadj Omar** (n. 1935), om politic gabonez. Președintele Republicii Gabon (din 1967). Fondator și secretar general al

Partidului Democratic Gabonez (din 1968).

BONIFACIO, oraş în Corsica; 2 mii loc. Port. Turism. Biserici medievale.

BONIFACIO, strîmtoare în Marea Mediterană între insulele Corsica şi Sardinia. Lungime: c. 19 km; lăţime: 12-16 km. Ad. max.: 69 m. Numeroase insule.

BONIFACIU, numele mai multor papi. Mai important: **Bonifaciu VIII** (*Benedetto Caetani*; c. 1235-1303), papă (1294-1303). A intrat în conflict cu regele Franţei, Filip IV. A dat mai multe bule papale, în care a formulat principiul primatului universal al papalităţii.

BONIN v. **Ogasawara**.

BONIN, fosă oceanică în N arhipelagului Ogasawara. Ad. max.: 10 374 m. Descoperită în 1933. Se mai numeşte şi *Ramapo*.

BONINGTON, **Richard Parkes** (1802-1828), pictor şi litograf englez. A precedat pe impresionişti, introducînd efecte de lumină şi culoare. Peisaje şi marine. Excelent acuarelist (*Parcul Versailles*). Scene inspirate din operele lui Shakespeare şi Walter Scott.

BONIVARD, **François de** (1493-1570), om politic, umanist şi istoric elveţian. Participant la lupta orăşenilor din Geneva împotriva ducelui de Savoia, Carol III; întemniţat din ordinul acestuia, în castelul Chillon. Imortalizat de Byron în poemul *Prizonierul din Chillon*.

BONN, oraş în V Germaniei (Renania de Nord-Westfalia), port pe Rin; 276,5 mii loc.; (570 mii loc. cu suburbiile). Aeroport. Centru industrial. Universitate (sec. 18). Muzee. Casa-muzeu "Beethoven". Catedrală (sec. 11-12). Castru roman, cunoscut sub numele *Castra Bonnensia*. Devastat de normanzi (sec. 9). Reşedinţa principilor electori de Köln (sec. 13-18). Revine Prusiei (1815). Rapidă dezvoltare după 1949. Capitala Republicii Federale Germania (1949-1990).

BONNARD, **Pierre** (1867-1947), pictor şi litograf francez. Unul dintre membrii grupului nabiştilor; a introdus un stil modern, concretizat mai tîrziu în "arta nouă". Influenţat de stampa japoneză, a devenit cel mai subtil şi cel mai liric colorist postimpresionist (*Corsajul roşu, Nud în faţa căminului, Camera micului dejun, Natură moartă în faţa ferestrei*, ultima, în colecţia Zambaccian).

BONNIER, **Gaston** (1853-1922), botanist francez. A studiat anatomia plantelor, influenţa diferiţilor factori asupra structurii şi repartiţiei geografice.

BONTEMPELLI, **Massimo** (1878-1960), scriitor italian. Teoretician şi reprezentant al realismului magic. Considerabilă influenţă asupra generaţiei sale (*Aventura secolului XX, Oameni în timp*). Versuri. Teatru.

BONŢIDA, comună în judeţul Cluj. Castelul Banffy (1652). Biserică (sec. 13), cu amvon din 1720. Atestată documentar, ca sat, în 1263.

BOOLE, **George** (1815-1864), matematician englez. Creatorul logicii matematice moderne (*Cercetare asupra legilor gîndirii*). Fondatorul algebrei booleene.

BOOTHIA, peninsulă în N Canadei, separată de insula Ţara lui Baffin prin golful cu acelaşi nume. Alt. max.: 600 m. Tundră. Pînă în 1970, aici se afla situat Polul Magnetic Nordic al Pămîntului. Descoperită în 1829.

BOPHUTATSWANA, bantustan în N Republicii Africa de Sud; 40,3 mii km^2; 2 mil. loc. Centrul ad-tiv.: *Mmabatho*. Limba: tswana. Expl. de platină, diamante, azbest. Agricultură, creşterea animalelor. Şi-a declarat independenţa în 1977. Nerecunoscut de organizaţiile internaţionale.

BOPP, **Franz** (1791-1867), lingvist german. Creatorul metodei comparativ-istorice aplicate la limbile indo-europene (*Gramatica comparată a limbilor sanscrită, zendă, armeană, greacă, latină, lituaniană, slavă veche, gotică şi germană*). Lucrarea a fost tradusă parţial de Mihai Eminescu.

BORA BORA, insulă vulcanică în Polinezia franceză, la N-V de Tahiti. 2,5 mii loc.

BORAS, oraş în S Suediei, la E de Göteborg; 100,8 mii loc. Nod de comunicaţii. Constr. de maşini; produse textile.

BORCEA, braţ al Dunării între Călăraşi şi Hîrşova; lungime: 100 km. Navigabil pentru vase mici. Oraşe pr.: Călăraşi şi Feteşti. Traversat, la Feteşti, de două poduri: unul feroviar, construit de Anghel Saligny, şi altul feroviar şi rutier (1985-1987).

BORCEA, **Ion** (1879-1936; n. Buhoci, jud. Bacău), naturalist român. Prof. univ. la Iaşi. Fondatorul Staţiunii zoologice marine de la Agigea (1926). Creatorul hidrobiologiei, alături de Gr. Antipa. Lucrări privind fauna Mării Negre, în special peştii. Membru corespondent al Acad. Rom.

BORDEAUX, oraş în S-V Franţei, port fluvio-maritim pe Garonne; 201,9 mii loc. (640 mii loc. cu suburbiile). Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial. Piaţă pentru vinuri. Şantiere navale. Universitate (sec. 15). Monumente antice (sec. 3). Biserici (sec. 11-15). Catedrală (sec. 12-15). Palat (sec. 18). Muzee. Întemeiat de celţi (*Burdigala*). În evul mediu, capitala provinciei Aquitania.

BORDEIANU, **Teodor** (1902-1969; n. Marşeniţa, azi Ucraina), pomicultor român. Prof. univ. la Bucureşti. A elaborat primele lucrări de raionare a pomiculturii şi de pomologie în România. Acad.

BORDET, **Jules** (1870-1961), medic şi microbiolog belgian. A descoperit bacilul tusei convulsive şi vaccinul împotriva acesteia. A elaborat reacţia de fixare a complementului, utilizată apoi la detectarea sifilisului (*reacţia Bordet-Wassermann*). Premiul Nobel (1919).

BORDEU, **Théophile de** (1722-1776), medic francez. Unul dintre precursorii endocrinologiei. A colaborat la *Enciclopedia* lui Diderot.

BOREL, **Émile** (1871-1956), matematician francez. Prof. univ. la Sorbona. Contribuţii în domeniul analizei matematice, în topologie, în teoria probabilităţilor.

BORG, **Björn** (n. 1956), jucător suedez de tenis; a cîştigat numeroase turnee (Roland Garros, Wimbledon, Turneul Campionilor).

BORGES, **Jorge Luís** (1899-1986), scriitor argentinian. Considerat cel mai important autor latino-american contemporan. Iniţiator al avangardismului în poezie. A făcut parte din mişcarea literară Ultraismo. Versuri (*Fervoare din Buenos Aires, Poeme*). Proză fantastică cu reminiscenţe din scrierile lui Kafka (*Istoria universală a infamiei, Moartea şi busola*). Eseuri (*Inchiziţii, Aleph*).

BORGESE, **Giuseppe Antonio** (1882-1952), scriitor italian. Romane caracterologice (*Rubè*), eseuri critice (*Sensul literaturii italiene*). Stabilit în SUA, a scris în limba engleză lucrări politice antifasciste (*Cetatea omului*).

BORGHESE, familie patriciană de mecenaţi, originară din Siena (Italia). Mai importanţi: — **Camillo Borghese**, papă sub numele de *Paul V* (1605-1621) şi nepotul acestuia, cardinalul **Caffarelli**, fondatorul celebrei galerii de artă din Roma, adapostită în Villa Borghese.

BORGIA, familie italiană originară din Spania, cu rol important în istoria Italiei. Mai importanţi: — **Rodrigo Borgia** (1431-1503), papă (1492-1503) sub numele de Alexandru VI. — **Cesare Borgia** (c. 1475-1507), fiu al lui Rodrigo Borgia. Politician abil, a urmărit crearea unui principat în centrul Italiei. A servit ca model lui Machiavelli pentru *Principele*. — **Lucrezia Borgia** (1480-1519), fiica lui Rodrigo Borgia. Patroană a artelor la curtea din Ferrara (poetul Ludovico Ariosto, pictorul Tiziano). Intrigi politice alături de fratele şi tatăl său.

BORILĂ, ţar vlaho-bulgar (1207-1218). În timpul său Ţaratul a suferit pierderi teritoriale. A combătut bogomilismul.

BORIS I (**BORIS-MIHAIL**), cneaz bulgar (852-889). A adoptat creştinismul ca religie oficială de stat (865).

BORIS III (1894-1943), ţar al Bulgariei (1918-1943), fiu al lui Ferdinand I. A condus dictatorial. Partizan al alianţei cu puterile Axei. A fost asasinat de nazişti.

BORIS GODUNOV, **Fiodorovici** (1552-1605), ţar al Rusiei (1598-1605). A dus o politică de centralizare a statului. Relaţii cu Mihai Viteazul. A fost imortalizat de Puşkin şi Musorgski.

BORMANN, **Martin** (1900-1945?), om po-

Heinrich Böll

Cezar Bolliac

Jorge Luís Borges

Boris Godunov

litic german. Naţional-socialist. Secretar personal al lui Hitler, şef al Cancelariei partidului. A dispărut după moartea Führer-ului, ceea ce a dat naştere la speculaţii că ar fi în viaţă în America de Sud.

BORN, Max (1882-1970), fizician german. Prof. univ. la Göttingen, Berlin şi Edinburgh. A dezvoltat mecanica cuantică şi a elaborat teoria reţelelor cristaline. Premiul Nobel (1954).

BORNEO v. **Kalimantan**.

BORNHOLM, insulă daneză în S-V Mării Baltice; 588 km², 47 mii loc. Localitate pr.: Ronne. Relief deluros. Expl. de caolin şi de granit. Pescuit. Vestigii (inscripţii runice). Ruinele unei biserici fortificate (sec. 12) şi ale unui palat (sec. 13). Aparţine Danemarcii, din 1660.

BOROBUDUR, monument budist (sec. 8); situat în insula Java. Sub formă de piramidă, latura de la bază avînd 121 m. Alcătuit din 8 terase suprapuse şi cu o stupă de 30 m înălţime. Scene sculptate ilustrînd viaţa lui Buddha. Restaurat de olandezi (1907-1911) şi de guvernul indonezian (1975-1983).

BORODIN, Aleksandr Porfirievici (1833-1887), compozitor şi chimist rus. Membru al *Grupului celor cinci*. Prieten cu Franz Liszt. Simfonii, poemul simfonic *Prin stepele Asiei Centrale*, opera *Cneazul Igor*, cvartete, romanţe inspirate din folclorul rus.

BORODINO, localitate în Federaţia Rusă, la 124 km V de Moscova. Aici a avut loc (1812) o bătalie între armatele ruse (conduse de Mihail Kutuzov) şi franceze (conduse de Napoleon I), cîştigată de trupele ruseşti.

BORROMINI, Francesco Castelli (1599-1667), arhitect italian. Maestru al barocului italian. A construit la Roma bisericile San Carlino alle Quattro Fontane, San Ivo alla Sapienza; Palazzo Falconieri.

BORSEC, depresiune intramontană în Carpaţii Orientali, între munţii Giurgeu (la V) şi Bistriţa (la E). Păduri de răşinoase. Expl. de feldspat (Borsec). Izvoare minerale. Zonă turistică.

BORSEC, oraş în judeţul Harghita, în depresiunea cu acelaşi nume; 3,2 mii loc. Confecţii. Staţiune balneoclimaterică (de la 1767), cu izvoare de ape minerale; nămol terapeutic. Îmbuteliere de ape minerale (de la 1884).

BORŞA, oraş în judeţul Maramureş, la poalele munţilor Rodna şi Maramureş; 27,5 mii loc. Expl. de zinc, cupru şi andezite. Prelucrarea lemnului. Biserică de lemn (1700). Menţionat documentar în 1365. La 12 km se află *Complexul turistic Borşa*. Izvoare cu ape minerale. Staţiune a sporturilor de iarnă (trasee marcate, pîrtii de schi, trambulină olimpică naturală).

BORZA, Alexandru (1887-1971; n. Alba-Iulia), botanist român. Prof. univ. la Cluj. A înfiinţat Grădina Botanică din Cluj. Studii în domeniul floristic şi în sistematica plantelor superioare. A redactat un Buletin al Grădinii Botanice şi un ierbar de schimb *Flora Romaniae exsicata*. Membru post-mortem al Acad. Rom.

BORZAGE, Frank (1893-1961), regizor american. Unul dintre marii realizatori de melodramă din cinematografia americană (*Steaua norocului, Adio! arme, Castelul omului* ş.a.). Primul premiu Oscar pentru regie acordat în 1929, urmat de altul în 1932.

BORZEŞTI, localitate componentă a municipiului Oneşti (jud. Bacău). Centrale electrice şi de termoficare. Biserică (1494), cu faţade decorate cu ceramică smălţuită, ctitorită de Ştefan cel Mare. Restaurată în mai multe rînduri.

BOSCH, Carl (1874-1940), chimist german. Prof. univ. la Heidelberg. A pus la punct procedeul de obţinere a amoniacului pe cale sintetică (*procedeul Haber-Bosch*). Premiul Nobel (1931), împreună cu F.Bergius.

BOSCH, Hieronymus (numit şi *Hieronymus van Aeken*) (c. 1450-1516), pictor olandez. Reprezentant al picturii medievale tîrzii, a tratat subiecte religioase într-o manieră simbolică. Alegorii moralizatoare într-o viziune fantastică (*Carul cu fîn, Grădina deliciilor, Ispitirea Sf. Anton, Fiul rătăcitor*).

Hyeronymus Bosch, *Ispitirea Sf. Anton*

BOSE, Satyendranath (1894-1974), fizician indian. Prof. univ. la Calcutta. Creatorul statisticii cuantice aplicate la fotoni, dezvoltată ulterior de A. Einstein (elemente ce le poartă numele).

BOSFOR (BOSPORUS, KARADENIZ BOĞAZI), strîmtoare între Europa şi Asia care leagă Marea Neagră de Marea Marmara. Lungime: c. 30 km; lăţime: 660-3800 m. Ad. max.: 33 m. Pe coasta europeană se află oraşul Istanbul. Poduri rutiere.

BOSFORUL CIMERIAN, denumire grecească antică dată strîmtorii *Kerci*.

BOŠKOVIĆ, Rudjer Josip (1711-1787), fizician, astronom, filozof şi diplomat croat. Autor al unei teorii dinamice a materiei, fondată pe ipoteza atomică (*Teoria filozofiei naturale...*). A anticipat unele idei ale teoriei relativităţii.

BOSNA, rîu în Iugoslavia, afluent al Savei; 308 km. Izvorăşte din Alpii Dinarici şi trece prin Sarajevo.

BOSNIA ŞI HERŢEGOVINA (Republica ~), stat în S Europei (Peninsula Balcanică). Suprafaţa: 51 mii km². Populaţia: 3,99 mil. loc. Limba oficială: sîrbo-croata. Capitala: *Sarajevo*. Culte: islamism, ortodoxism, catolicism. Moneda: 1 dinar Bosnia şi Herţegovina = 100 para. Împărţit în 100 districte. Oraşe pr.: Banja Luka, Mostar, Tuzla, Zenica. Relief muntos (Alpii Dinarici) care se continuă în N cu coline şi Cîmpia Savei. Pădurile acoperă mai mult de jumătate din suprafaţa ţării. Climă temperat-continentală. Zăcăminte de cărbuni, minereuri de fier. Economie grav afectată de război. Industrie siderurgică. Pomicultură, viticultură, silvicultură. Culturi de grîu, porumb, tutun. Înainte de 1990, turism (staţiuni balneoclimaterice). — Provincie romană. Cnezat în sec. 11. Provincii ale Imperiului Otoman (sec. 15). Anexate la Austro-Ungaria (1908). Atentatul de la Sarajevo declanşează primul război mondial. În 1918, inclus în Regatul Sîrbilor, Croaţilor şi Slovenilor. În timpul celui de-al doilea război mondial devine centrul rezistenţei antigermane (partizanii sîrbi conduşi de Tito). Una dintre cele şase republici federale ale Iugoslaviei (din 1946). Îşi declară independenţa în 1992, în contextul destrămării

statului iugoslav. Război civil cu numeroase victime. Republică parlamentară.

BOSPORUS v. **Bosfor**.

BOSSUET, Jacques Bénigne (1627-1704), prelat, orator şi scriitor francez. Episcop catolic. Opere remarcabile prin arta elocinţei, claritatea şi vigoarea stilului (*Cuvîntări funebre, Discurs asupra istoriei universale, Tratat de politică întemeiată pe Scriptură*), care îl înscriu în rîndul marilor scriitori clasici.

BOSTON, oraş în N-E SUA, pe ţărmul Oceanului Atlantic; capitala statului Massachusetts; 574,2 mii loc. (4,1 mil. loc. cu suburbiile). Mare centru comercial şi financiar al ţării şi principalul port în N-E SUA. Aeroport. Industrii. Centru universitar (universităţile Boston şi Harvard). Prima şcoală publică (1635). Prima bibliotecă publică din SUA (1854). Clădirea-muzeu în care a funcţionat guvernul colonial britanic (1748). Orchestră filarmonică. Muzee. Întemeiat în 1630.

BOTANY BAY, golf al Oceanului Pacific, pe coasta de E a Australiei (New South Wales); 8 km lăţime. Aici a debarcat, în 1770, căpitanul J.Cook. Monument comemorativ.

BOTEŞTI, comună în judeţul Neamţ. Hanul Ancuţei (sec. 19). Parc dendrologic (specii rare). Vestigii ale unor aşezări neolitice aparţinînd Culturii Cucuteni. Urme de aşezări din epoca bronzului.

BOTEV, Hristo (1848-1876), scriitor şi patriot bulgar, autor de poezii de inspiraţie revoluţionară şi naţională (*Haiducii, Hagi Dimitär*). A luptat pentru eliberarea Bulgariei de sub dominaţia otomană.

BOTEV, vîrful cel mai înalt din masivul Stara Planina (Balcanii Centrali). Alt.: 2 376 m. Pajişti alpine.

BOTEZ, Demostene (1893-1973; n. Hulub, jud. Botoşani), scriitor şi publicist român. A făcut parte din gruparea "Vieţii româneşti". Versuri de tip simbolist din care se degajă tristeţea provincială (*Floarea pămîntului*); romane (*Oameni de lut*); memorialistică (*Memorii*). Traduceri din Aristofan, Flaubert, B.Brecht, Valéry. Membru corespondent al Acad. Rom.

BOTEZ, Dumitru D. (1904-1988; n. Roman), dirijor de cor şi compozitor român. Prof. univ. la Bucureşti. Elev al lui A. Ciolan. Muzică corală şi vocală (prelucrări de folclor, muzică pe versuri de M.Eminescu); lucrări didactice.

BOTEZ, Octav (1884-1943; n. Iaşi), critic şi istoric literar român. Prof. univ. la Iaşi. Membru fondator şi colaborator al revistei "Viaţa românească". Studii, analize şi eseuri (*Pe marginea cărţilor, Figuri şi note istorico-literare*).

BOTEZAT, Eugen C. (1871-1964; n. Tereblecea, azi, Ucraina), zoolog român. Prof. univ. la Cernăuţi. Cercetări asupra structurii organelor de simţ la păsări. Membru fondator al Academiei de Ştiinţe din România. Membru corespondent al Acad. Rom.

BOTEZATU, Petre (1911-1981; n. Dorohoi), filozof şi logician român. Prof. univ la Iaşi. Creatorul şcolii de logică din Iaşi. Lucrări de logică formală şi simbolică (*Schiţă a unei logici naturale. Logică operatorie, Valoarea deducţiei*).

BOTEZATU, Radu (1921-1988; n. Iaşi), geofizician român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul prospecţiunilor geofizice aplicate în geologie. A elaborat noi metode şi procedee de analiză. Studii privind structura Carpaţilor: *Studiul anomaliei gravimetrice de la Slătioarele-Piteşti, Analiza anomalillor gravimetrice şi magnetice cu ajutorul funcţiilor periodice, Prospectarea geofizică a zăcămintelor de minereuri* ş.a. Membru corespondent al Acad. Rom.

BOTHA, Louis (1862-1919), general şi om politic sud-african. A luptat în Războiul Anglo-Bur (1899-1902), iar în 1900 a fost comandantul suprem al armatei bure. Prim-ministru al Transvaalului (1907-1910). Primul prim-ministru al Uniunii Sud-Africane (1910-1919).

BOTHE, Walter Wilhelm (1891-1957), fizician german. Prof. univ. la Berlin şi Giessen. Director al Institutului Max Planck din Heidelberg. A fundamentat (1924) "metoda coincidenţelor", folosită în investigarea reacţiilor nucleare şi a radiaţiilor cosmice. Premiul Nobel (1954).

BOTHEZAT, George de (1883-1940), inventator american de origine română. Invenţii în domeniul aerodinamicii (constructorul unui elicopter de concepţie proprie). A demonstrat (1929) existenţa particulelor încărcate cu energie mare în radiaţiile cosmice.

BOTKIN, Serghei Petrovici (1832-1889), medic rus. A pus bazele concepţiei nerviste în patologie. A demonstrat natura infecţioasă a icterului hepatic şi hemoragic.

BOTNA, rîu în Republica Moldova, afluent al Nistrului, lîngă comuna Chiţcani (jud. Tighina). Lungime: 152 km. Izvorăşte la N-V de satul Horodca (jud. Chişinău).

BOTNARIUC, Nicolae (n. 1915, Rîşcani, jud. Bălţi) biolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări în domeniul hidrobiologiei, zoologiei, ecologiei şi biologiei generale (*Principii de biologie generală, Fauna României*). Conducătorul primei expediţii române transafricane. A studiat zooplantonul din zona Dunării. A descris specii noi din familia dipterelor. Acad.

BOTNIC (Golful ~), golf în N Mării Baltice între Suedia şi Finlanda. Lungime: 688 km; lăţime: 240 km. Ad. max.: 290 m. Salinitate redusă; îngheţat mare parte din an.

BOTOŞANI, judeţ în N-E României între rîurile Siret (V) şi Prut (E); 4,9 mii km^2; 470 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Botoşani*. Oraşe: Dorohoi, Darabani şi Săveni. Relief de platou, partea de E a Podişului Sucevei şi mare parte din Cîmpia Jijiei Superioare. Delimitat la V şi E de rîurile Siret şi Prut. Resurse naturale: nisipuri cuarţoase, gresii, argile, turbă. Economia profilată pe ind. textilă şi a confecţiilor, constructoare de maşini şi prelucrarea metalelor. Culturi de cereale, plante de nutreţ. Pomicultură. Creşterea ovinelor, bovinelor, cabalinelor. Turism. Cetate dacică (Stînceşti). Schituri şi mănăstiri (sec.15-18). Muzee. Case memoriale: "Mihai Eminescu" (Ipoteşti), "George Enescu" (Liveni), "Nicolae Iorga" (Botoşani), "Ştefan Luchian" (Ştefăneşti), "Grigore Antipa" (Botoşani) ş.a. Pe teritoriul judeţului au avut loc lupte, în care moldovenii conduşi de domnul Ştefan cel Mare i-au biruit pe tătari (Ştefăneşti) şi pe polonezi (Codrii Cosminului). Tot aici, Mihai Viteazul l-a înfrînt pe Ieremia Movilă şi oastea lui moldo-polonă, realizînd unirea celor trei ţări române într-un singur stat.

BOTOŞANI, municipiu în N-E României, în Cîmpia Jijiei, reşedinţa judeţului cu acelaşi nume; 126 mii loc. Centru industrial. Întreprinderi textile. Centru tipografic. Teatru. Filarmonică. Casa memorială "N.Iorga". Biserica Sf. Nicolae - Popăuţi (1496), ctitorie a lui Ştefan cel Mare. Bisericile Domnească şi Uspenia (sec. 16), ctitorii ale soţiei lui Petru Rareş. Biserică armeană (1350). În sec. 18 a funcţionat aici o şcoală domnească. După 1820, a început modernizarea oraşului. Veche aşezare, menţionată documentar în 1439.

Botoşani. Primăria

BOTSWANA (Republica ~), stat în S Africii. Suprafaţa: 581,7 mii km^2. Populaţia: 1,55 mil. loc. Limbile oficiale: setswana şi engleza. Capitala: *Gaborone*. Culte: animism, creştinism, islamism ş.a. Moneda: 1 pula = 100 thebe. Cuprinde 11 districte. Oraşe pr.: Francistown, Selebi-Pikwe, Serowe. Ţara corespunde în cea mai mare parte deşertului Kalahari, cu climă tropicală. Parcuri naţionale. Expl. de diamante (locul 1 pe glob), mangan, aur, cupru, nichel şi azbest. Creşterea extensivă a bovinelor. Se cultivă mei, sorg, porumb, bumbac, citrice. Uniune vamală cu Republica Africa de Sud, Namibia. Exportă diamante, animale, piei. — Teritoriul din N Botswanei (Bechuanaland) a devenit, în 1885, protectorat britanic, iar zona din S a fost inclusă în Colonia Capului (1895), apoi în Uniunea Sud-Africană. În 1966 Bechuanaland şi-a proclamat independenţa de stat, adoptînd denumirea actuală. Stat independent în cadrul Commonwealth-ului. Republică prezidenţială.

BOTTA, Dan (1907-1958; n. Adjud) scriitor român. Lirică ermetică, limbaj încifrat, muzicalitate a versurilor (*Eulalii*); eseuri şi teoretizări ale poeziei (*Limite, Charmion sau Despre muzică*); poeme dramatice de respiraţie folclorică (*Comedia fantasmelor, Sărmanul Dionis*). Traduceri din Sofocle, Euripide, Shakespeare, E.A.Poe.

BOTTA, Emil (1911-1977; n. Adjud), poet şi actor român. Frate cu Dan Botta. Lirică romantică în care reînvie mitologia autohtonă (*Întunecatul april, Pe-o gură de rai*). Asemenea lui T.Arghezi, creatorul unui limbaj poetic unic. A creat roluri de tragedie şi de dramă în piese de Shakespeare, Cehov şi Caragiale (Ion din *Năpasta*) pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti. Roluri şi în filme (*Răscoala*).

BOTTICELLI, Sandro (*Alessandro di Mariano Filipepi*, zis ~; 1444 sau 1445-1510), pictor italian. Reprezentant al picturii renascentiste florentine. Autor al unui mare număr de Madone; tablouri de inspiraţie religioasă, mitologică (*Primăvara, Naşterea lui Venus, Adoraţia magilor, Pietà*), în care se îmbină claritatea contururilor cu prospeţimea culorilor. Creatorul unui tip de frumuseţe feminină ("botticelliană"). Ilustraţii la *Divina Comedie* a lui Dante.

Sandro Botticelli, *Glorificarea Fecioarei*

BOTTROP, oraş în V Germaniei (Renania de Nord-Westfalia) în bazinul Ruhr; 116 mii loc. Ind. carboniferă (huilă).

BOTVINNIK, Mihail (1911-1995), şahist rus. Multiplu campion mondial (1948, 1951, 1954, 1958, 1961). Cîştigător a numeroase turnee internaţionale.

BOTZAN, Marcu (n. 1913, Craiova), inginer agronom român. Considerat şef de şcoală în domeniul îmbunătăţirilor funciare. Lucrări: *Culturi irigate, Bilanţul apei în solurile irigate, Începuturile hidrotehnicii pe teritoriul României* ş.a. Acad.

BOTZARIS (BOTSARIS), Markos (c. 1788-1823), patriot grec. Erou al Războiului de eliberare antiotoman (1821-1829). S-a remarcat în lupta de la Missolonghi.

BOUAKÉ, oraş în centrul statului Coasta de Fildeş; 300 mii loc. Nod de comunicaţii. Expl. de aur. Produse textile şi alimentare.

BOUCHARDON, Edmé (1698-1762), sculptor francez. Reprezentant al neoclasicismului, influenţat de arta antică (*Fîntîna celor patru anotimpuri, Amor tăindu-şi un arc din măciuca lui Hercule*, ambele în Paris). Importantă lucrare (Statuia ecvestră a lui Ludovic XV) distrusă în timpul Revoluţiei Franceze.

BOUCHER, François (1703-1770), pictor, desenator şi decorator francez. Reprezentant al rococoului. Scene mitologice şi pastorale (*Cuibul, Diana ieşind din baie*). Cartoane pentru tapiserii. A lucrat la decorarea palatului Versailles. Ilustraţii la comediile lui Molière.

François Boucher, *Toamna*

BOUCHER DE CRÈVECOEUR DE PERTHES, Jacques (1788-1868), arheolog francez. Fondator al ştiinţei preistorice. Cercetări asupra epocii paleolitice (*Antichităţi celtice şi antediluviene, Despre industria primitivă*).

BOUDIN, Eugène Louis (1824-1898), pictor francez. Precursor al impresionismului. Marine; peisaje (*Portul Trouville*).

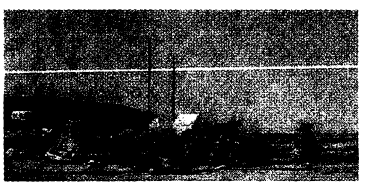

Eugène Boudin, *Portul Trouville*

BOUGAINVILLE, Louis Antoine, conte de (1729-1811), navigator francez. A condus prima expediţie franceză într-o călătorie în jurul lumii (1766-1769) şi a explorat insule din Oceanul Pacific.

BOUGAINVILLE, insulă în arhipelagul Solomon (Oceanul Pacific); 10,6 mii km^2; 129 mii loc. Relief vulcanic muntos. Expl. de cositor şi de aur. Banane, cafea, cacao. Descoperită în 1768 de Louis Antoine de Bougainville. Aparţine statului Papua-Noua Guinee.

BOUGUER, Pierre (1698-1758), astronom, fizician şi matematician francez. Inventator al heliometrului (1748). A pus bazele fotometriei.

BOUILLAUD, Jean Baptiste (1796-1881), medic francez. A descris reumatismul articular (*maladia Bouillaud*).

BOULANGER, Georges (1837-1891), general şi om politic francez. Ministru de Război (1886-1887) în timpul celei de-a III-a republici. A iniţiat şi condus o mişcare naţionalistă (boulangism), care urmărea restaurarea monarhiei şi un război împotriva Germaniei.

BOULANGER, Nadia (1887-1979), organistă, dirijoare de cor şi compozitoare franceză. Directoarea Conservatorului american de la Fontainebleau (1950). A dirijat orchestrele simfonice de la Boston şi New York. I-a avut elevi pe compozitorii Aron Copland, Jean Francaix, Roy Harris ş.a.

BOULEZ, Pierre (n. 1925), compozitor şi dirijor francez. Muzică dodecafonică (*Structures*, pentru două piane, *Polyphonie* pentru 18 instrumente, *Pli selon pli* şi *Le Marteau sans maître* pentru voce şi orchestră, cantate), muzică electronică. A condus orchestrele simfonice de la Cleveland şi BBC, Londra.

BOULLE, André Charles (1642-1732), ebenist francez. A iniţiat stilul care-i poartă numele, folosind tehnica incrustării mobilei cu ornamente din bronz, baga, sidef, fildeş. Ebenist al regelui Ludovic XIV.

BOULOGNE-BILLANCOURT, oraş în N Franţei centrale (Île-de-France), pe Sena; 102 mii loc. Automobile (Renault).

BOULOGNE-SUR-MER, oraş în N Franţei (Artois), port la Marea Mînecii; 98,6 mii loc. Construcţii navale. Castel (sec.13), catedrală renascentistă. În antichitate, numit *Bononia*. Pentru o scurtă perioadă, sub Henric VIII, a aparţinut Angliei.

BOUMEDIENE, Houari (*Muhammad Bou Kharouba*; 1925-1978), om politic algerian. Şef al statului-major al Armatei de Eliberare Naţională (1960). După o lovitură de stat, devine preşedinte al Republicii (1965-1978). Guvernează dictatorial.

BOUQUET, Michel (1807-1888), pictor şi grafician francez. A călătorit în ţările române (1840-1848). Desene reprezentînd vederi şi costume de epocă (colecţia de litografii *Album moldo-valah*).

BOURBAKI, Nicolas, pseudonim colectiv luat în 1934 de un grup de matematicieni francezi. Din 1939 au publicat numeroase lucrări în domeniul analizei matematice.

BOURBON, dinastie care a domnit în Franţa (1589-1792; 1814-1830) şi în Spania (1700-1931, cu întreruperi). Întemeietorul dinastiei regale de Bourbon în Franţa a fost Henric IV, iar în Spania, Filip V.

BOURBONNAIS, provincie istorică în Franţa Centrală, în N Masivului Central Francez. Oraş pr.: Moulins. Expl. forestiere. Creşterea animalelor; cereale; pomicultură. Ridicată la rangul de ducat în 1327 (Ducatul de Bourbon sau Bourbonnais). Revine Coroanei în 1531.

BOURDELLE, Émile Antoine (1861-1929), sculptor şi pictor francez. Construcţie solidă, de o stilizare clasică (*Monumentul generalului Alvear, Herakles încordîndu-şi arcul*). Basoreliefuri şi fresce la teatrul Champs-Élysées din Paris. Atelierul lui din

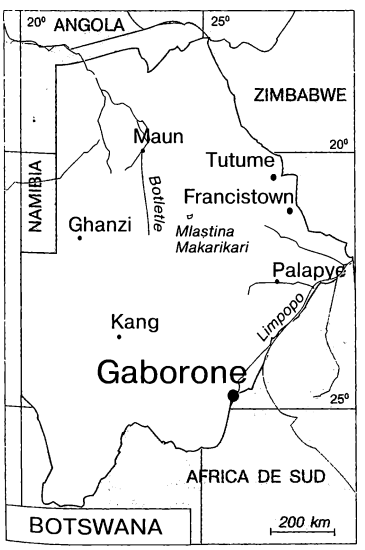

Paris este astăzi muzeu.

BOURDIEU, Pierre (n. 1930), sociolog francez. Contribuţii în domeniul sociologiei culturii şi al sociologiei educaţiei (*Sensul practic, Schiţa unei teorii despre practică*).

BOUREANU, Radu (n. 1906, Bucureşti), poet, pictor şi actor român. Poezie metaforică, cu predilecţie pentru peisaj şi legendă (*Zbor alb, Caii de apocalips, Vioara cosmică, Solara noapte*). Poemul dramatic *Satul fără dragoste*; romane istorice, note de călătorie.

BOURGELAT, Claude (1712-1779), medic veterinar francez. A întemeiat la Lyon, în 1761, prima şcoală veterinară din lume. A studiat anatomia animalelor domestice.

BOURGEOIS, Léon (1851-1925), om politic francez. Prim-ministru (1895-1896). Promotor al Ligii Naţiunilor. A preconizat folosirea arbitrajului în soluţionarea conflictelor internaţionale. Premiul Nobel pentru pace (1920).

BOURGES, oraş în centrul Franţei (Berry); 92,2 mii loc. Industrii (anvelope). Vestigii galo-romane. Catedrală gotică (sec.13-16) cu vitralii, palatul lui Jacques Coeur (sec. 15). Muzee. Festival anual de muzică.

BOURGET, Paul (1852-1935), scriitor francez. Romane psihologice, în care pune accentul pe valorile tradiţionale (*Discipolul, André Cornélis*). Versuri. Eseuri critice.

BOURGET, lac în Franţa, la N de oraşul Chambéry. Situat în Alpi, la o altitudine de 231 m; 44 km^2. Ad. max.: 145 m. Cel mai mare lac al ţării; pe malul său se află staţiunea climaterică Aix-les-Bains.

BOURGUIBA, Habib Ben Ali (n. 1903), om politic tunisian. A întemeiat Partidul Socialist Desturian (1934). Preşedinte (din 1957) al Republicii (ales pe viaţă, în 1974). Înlăturat de la putere în 1987.

BOURNEMOUTH, oraş în S Marii Britanii (Anglia), port la Marea Mînecii; 154,8 mii loc. Staţiune balneară. Parcuri. Turism.

BOURVIL (*Andrée Raimbourg*; 1917-1970), actor francez. Mai întîi a cîntat operetă; apoi un registru foarte vast de roluri în filme, cu tentă comică (*Străbătînd Parisul, Marea hoinăreală, Creierul*).

BOUSSINGAULT, Jean-Baptiste (1802-1887), savant francez. Prof. univ. la Lyon şi Sorbona. Cercetări în domeniul agrochimiei. Printre primii care au pus bazele chimiei alimentare.

BOUTIÈRE, Jean (1898-1967), filolog francez. Specialist în filologia romanică. Autorul unei monografii consacrate lui Ion Creangă (1930).

BOUTROS GHALI, Boutros (n. 1922), jurist şi diplomat egiptean. Ministru de Externe (1977-1992). Secretar General al ONU (1992-1997).

BOUTS, Dierich (Dirk, Thierry) (c. 1415-1475), pictor flamand. Influenţat de Van Eyck şi de Van der Weyden. Stabilit la Louvain; numit portretist al oraşului. Lucrările se remarcă prin echilibrul geometric al compoziţiei şi expresivitatea figurilor (*Altarul cinei de taină, Împlinirea sentinţei nedrepte a împăratului Otto*).

BOUVET (norv. **BOUVETØYA**), insulă norvegiană în S Oceanului Atlantic; 58 km^2. Relief vulcanic. Nelocuită. Din 1930, aparţine Norvegiei.

BOUVINES, localitate în N Franţei (Flandra) unde, în 1214, regele Franţei Filip II i-a învins pe Otto IV, împăratul Germaniei, şi Ioan fără de Ţară, regele Angliei, restabilind puterea monarhiei franceze în N Franţei.

BOVET, Daniel (1907-1992), farmacolog italian. Descoperiri în domeniul antihistaminicelor de sinteză. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1957).

BOWEN, Ira Sprague (1898-1973), astrofizician american. Profesor la Universitatea California. Director al observatorului Mount Wilson. Contribuţii în radioastronomie şi în spectroscopia stelară.

BOYACA, localitate în Columbia centrală; 7,7 mii loc. Aici, în urma victoriei lui Simón Bolívar asupra spaniolilor (1819), s-a proclamat Republica Federativă Marea Columbie.

BOYER, Charles (1897-1978), actor american de origine franceză. Roluri în care a creat tipul seducătorului (*Mayerling, Contesa Walewska, Lumina de gaz*).

BOYD-ORR, John, baron of Brechin (1880-1971), medic nutriţionist scoţian. Contribuţii în domeniul malnutriţiei. Primul preşedinte al FAO (1945-1948). Premiul Nobel pentru pace (1949).

BOYLE, Robert (1627-1691), fizician şi chimist irlandez. A dat prima definiţie a elementului chimic (1661). Contribuţii în domeniul chimiei experimentale. A formulat legea potrivit căreia volumul unui gaz variază invers proporţional cu presiunea (*legea Boyle*).

BRABANT, provincie în centrul Belgiei; 3,3 mii km^2; 2,3 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Bruxelles*. Limbi: flamanda şi valona. Ind. textilă. Legumicultură. Plante industrială. Pomicultură. Creşterea animalelor. Parte a vechii regiuni istorice Brabant (ducatul de Brabant), care astăzi formează o provincie şi în Olanda.

BRABORESCU, Ştefan (1880-1971; n. Caracal), actor român. Elev al lui Nottara. Roluri de o mare expresivitate emoţională în piese de Caragiale, Goldoni, Schiller şi Gorki.

BRACCIANO (SABATINO), lac în Italia centrală (Lazio), în munţii Sabatini; 57 km^2. Ad. max.: 160 m. Turism.

BRACCIOLINI, Poggio (1380-1459), umanist italian. A descoperit manuscrisele unor scriitori antici (Plaut, Lucreţiu s.a.); tratate de morală, culegeri de anecdote, o istorie a Florenţei.

BRACHET, Jean Louis Auguste (n. 1909), biolog belgian. Contribuţii la cunoaşterea mecanismului sintezei proteinelor la nivelul celulei şi a rolului nucleului.

BRAD, depresiune intramontană în S-V Munţilor Apuseni; 320 km^2. Traversată de la S-E la N-V de Crişul Alb. Păduri de fag şi de stejar. Zăcăminte auroargentifere şi de cărbune.

BRAD, municipiu în judeţul Hunedoara, la poalele munţilor Bihor; 18, 78 mii loc. Expl. de cărbune şi auroargentifere. Industrii. Muzee (de etnografie, al aurului). Biserică (sec. 14) cu picturi interioare. Menţionat documentar în 1445. Unul dintre centrele Revoluţiei de la 1848-1849 din Transilvania.

BRADBURY, Ray (Douglas) (n. 1920), scriitor american. Literatură ştiinţifico-fantastică (*Merele de aur ale Soarelui, Cronicile marţiene, Farenheit 471*, unele ecranizate).

BRADFORD, oraş în centrul Marii Britanii (Anglia), la V de Leeds; 482 mii loc. Industria lînii. Universitate. Biserică (sec. 15).

BRADLEY, Francis Herbert (1846-1924), filozof englez. Principalul reprezentant al idealismului anglo-saxon cu tendinţe hegeliene şi moniste (*Principiile logicii, Aparenţă şi realitate*).

BRADLEY, James (1693-1762), astronom englez. Prof. univ. la Oxford. A descoperit aberaţia luminii (1727) şi nutaţia axei Pămîntului (1748).

BRADLEY, Omar N(elson) (1893-1981), general american. A participat la debarcarea Aliaţilor în Sicilia şi în Normandia (iun. 1944). La comanda Grupului 12 Armate, a înaintat pînă în Cehoslovacia.

BRAGA, oraş în N Portugaliei (Minho); 63 mii loc. Industrie uşoară. Catedrală (sec. 12), capelă gotică (1525). Muzeu. Întemeiat de cartaginezi (c. 296 î.Hr.). Numit de romani *Bracara Augusta*. Reşedinţa curţii regale portugheze.

BRAGANÇA, dinastie de regi ai Portugaliei (1640-1853 şi colateral pînă în 1910) şi de împăraţi ai Braziliei (1822-1889).

BRAGG, Sir William Henry (1862-1942), fizician englez. Prof. univ. la Londra. Contribuţii la investigarea structurii cristalelor cu ajutorul razelor X. Premiul Nobel (1915), împreună cu Sir William Lawrence Bragg.

BRAGG, Sir William Lawrence (1890-1971), fizician englez. A colaborat la lucrările tatălui său, Sir William Henry Bragg. A pus bazele cristalografiei moderne. Cercetări în domeniul structurii aliajelor. Premiul Nobel (1915), împreună cu Sir William Henry Bragg.

BRAGI (în mitologia scandinavă), zeu al înţelepciunii, al cîntecului şi al poeziei. Fiu al lui Odin. Considerat patron al poeţilor, el însuşi poet (skald), a cîntat faptele de arme ale luptătorilor.

BRAHE, Tycho (1546-1601), astronom danez. A construit instrumente astronomice cu ajutorul cărora a obţinut observaţii precise asupra poziţiilor aştrilor, care au servit elevului său Kepler la descoperirea legilor de mişcare a planetelor. Lucrare pr.: *Astronomiae instauratae progymnestica.*

BRAHMA (în hinduism), zeitate principală, considerată drept principiul creator al lumii. Împreună cu Şiva şi Vişnu, formează trini-

Ştefan Braborescu

Ray Bradbury

tatea divină hinduistă.

BRAHMANAS, colecţie de scrieri sacre indiene. Compuse între sec. 8-7 î.Hr. Reprezintă adaosuri şi comentarii la *Vede*.

BRAHMAPUTRA, fluviu în Asia (S Tibetului); 2900 km. Izvorăşte din N munţilor Himalaya. Defileuri. Traversează China, N-E Indiei şi Bangladesh. Îşi uneşte apele cu Gangele, formînd o deltă comună de 80 mii km^2. Navigabil pe 1300 km.

BRAHMS, Johannes (1833-1897), compozitor, pianist şi dirijor german. A trăit la Viena. Unul dintre cei mai de seamă compozitori ai sec. 19. Opera sa este o sinteză perfectă între romantism şi clasicism. Predilecţie pentru construcţii simfonice, cultivă formele muzicii clasice (simfonii, concerte pentru vioară şi pentru pian, uverturi, *Recviemul german*, sonate, variaţiuni, rapsodii, valsuri pentru pian, muzică de cameră, lieduri). Pianist virtuoz, a compus numeroase piese pentru pian.

BRAILLE, Louis (1809-1852), pedagog francez. A inventat un sistem de scriere pentru orbi (*alfabetul Braille*).

BRAMAH, Joseph (1748-1814), inventator englez. A construit presa hidraulică (1795), care îi poartă numele.

BRAMANTE, Donato (1444-1514), arhitect italian. Renascentist. Predilecţie pentru monumentalitate, absentă în arhitectura sec. 15. A construit bisericile Santa Maria presso San Satiro şi Santa Maria delle Grazie, din Milano, Tempietto di San Pietro in Montorio (Roma). La cererea papei Iuliu II, a început reconstrucţia bazilicii San Pietro din Roma. A executat şi fresce.

BRAN, deal în Subcarpaţii Olteniei, între Jiu şi Gilort. Alt. max.: 421 m. Expl. de lignit şi de petrol.

BRAN, pas în E Carpaţilor Meridionali între munţii Piatra Craiului (la N-V), Leaota şi Bucegi (la S-E) care permite legătura dintre depresiunile Cîmpulung şi Bîrsei. Alt. 1240 m. Se mai numeşte *Giuvala*.

BRAN (Castelul ~), castel fortificat, situat în comuna omonimă, judeţul Braşov. Cetate de piatră, construită în 1377-1378, în urma unui act dat de Ludovic I de Anjou. Sub stăpînirea domnului Mircea cel Bătrîn, iar mai tîrziu sub cea a lui Iancu de Hunedoara. Modificări în sec. 17 şi în sec. 20 (prin grija reginei Maria). Azi, muzeu de artă medievală.

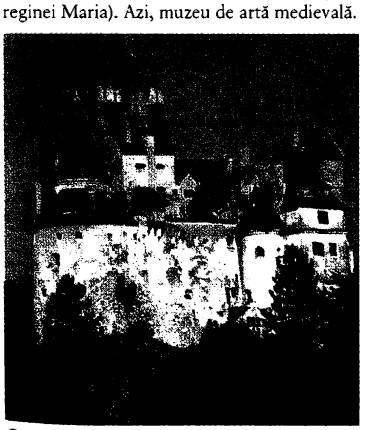

Castelul Bran

BRANCOVIC, familie de nobili de origine sîrbă. Legături cu ţările române (sec. 15-16). — **Sava Brancovic** (1620-1683), mitropolit al românilor din Transilvania (1656-1680). În 1668 călătoreşte la Moscova în interes religios şi politic; s-a împotrivit tendinţelor de calvinizare ale principelui Mihail Apafi. Destituit în 1680. — **Gheorghe Brancovic** (1645-1711), cronicar român, agent diplomatic al Transilvaniei şi Ţării Româneşti la Constantinopol. Frate cu Sava Brancovic. Preocupări istorice şi literare stimulate de personalităţile vremii: Radu Năsturel, Constantin Brîncoveanu şi stolnicul Constantin Cantacuzino. A scris *De începerea vechiului neam slovenesc* şi *Letopiseţul slovenilor Iliricului şi Misiei*.

BRANDENBURG, land în E Germaniei (cuprinde şi landul Berlin); 27 mii km^2; 2,6 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Potsdam*. Ind. constructoare de maşini. Culturi de cartofi, orz. Creşterea porcinelor.

BRANDENBURG, oraş în E Germaniei, la V de Berlin, port pe Havel; 95 mii loc. Nod de comunicaţii. Industrii. Monumente. Catedrală (sec. 10-12), biserica Sankt Gothard (sec. 15), turnuri din zidul de incintă (sec. 15).

BRANDENBURG, veche provincie istorică în Germania. Locuită de slavi, a fost cucerită în sec. 12 de Albert I. Stăpînită de Hohenzollerni (din 1415), a fost nucleul în jurul căruia s-a dezvoltat Prusia.

BRANDES, Georg (1842-1927), critic literar şi estetician danez. Corespondenţă cu marii scriitori (H.Ibsen, S.Lagerlöf, A.Strindberg ş.a.). A iniţiat mişcarea culturală scandinavă modernă. A evoluat sub influenţa lui Nietzsche şi John Stuart Mill (*Curente principale în literatura europeană a sec. 19*). Studii despre Goethe, Shakespeare, Voltaire, Michelangelo.

BRANDO, Marlon (n.1924), actor american de teatru şi film. Cursuri de artă dramatică cu Elia Kazan. Actor complex, interpret al unor personaje pline de forţă expresivă (*Viva Zapata, Pe chei, Naşul, Ultimul tango la Paris*). Premiul Oscar (1954).

BRANDT, Willy (*Herbert Ernst Karl Frahm*; 1913-1992), om politic german. Preşedinte al Partidului Social-Democrat (1964-1987). Cancelar federal (1969-1974). A dus o politică de deschidere către ţările din E Europei. Premiul Nobel pentru pace (1971).

BRANIŞTE, Valeriu (1869-1928; n. Cincu, jud. Braşov), publicist şi om politic român. Luptător pentru realizarea unităţii politice a poporului român; membru al Consiliului Dirigent al Transilvaniei (1918-1920). A editat şi a condus mai multe periodice, printre care "Drapelul", din Lugoj (1900-1918). Ministru al Cultelor şi al Instrucţiunii publice (1919). Organizează învăţămîntul românesc în Banat şi Transilvania. Unul dintre fondatorii Universităţii din Cluj. Membru de onoare al Acad. Rom.

BRANLY, Edouard (1844-1940), fizician francez. A construit coerorul (1890), primul detector de unde electromagnetice, care a fost folosit de G.Marconi în experienţele sale de telegrafie fără fir.

BRANTING, Karl Hjalmar (1860-1925), om politic suedez. Fondator şi lider al Partidului Social-Democrat din Suedia. Prim-ministru (1920-1925, cu întreruperi). A aplicat o politică socială. Premiul Nobel pentru pace (1921).

BRAQUE, Georges (1882-1963), pictor francez. Unul dintre întemeietorii cubismului, alături de Picasso. A aplicat în lucrările sale unul dintre principiile noii estetici: perspectiva răsturnată. Ilustrator al operelor lui Hesiod. Naturi moarte (*Asul de treflă, Peştii*), peisaje (*Case la Estaque*).

Georges Braque, *Vioară şi paletă*

BRASÍLIA, capitala Braziliei (din 1960), situată în Districtul Federal (5,8 mii km^2), la 1200 m altitudine; 1,8 mil. loc. Aeroport. Principalul centru politic al ţării. A fost construită între anii 1956 şi 1960, după planurile arhitectului Oscar Niemeyer şi ale urbanistului Lúcio de Costa. Universitate. Teatru. Muzee.

BRAŞOV, judeţ în partea centrală a României, pe cursul mijlociu al Oltului; 5362 km^2;

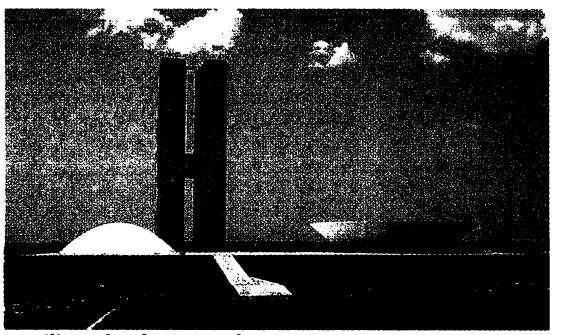

Brasilia. Palatul Congreselor

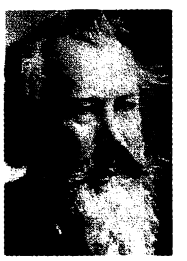

Johannes Brahms

640,9 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Braşov*. Oraşe: Codlea, Făgăraş, Predeal, Rîşnov, Victoria, Zărneşti. Relief variat: zonă montană (altitudini peste 2000 m) şi depresionară. Principalul curs de apă este Oltul. Ape minerale. Vegetaţie alpină. Elemente floristice rare. Păduri de conifere. Expl. de calcare, bazalte. Predomină industria constr. de maşini (tractoare, autocamioane), ind. chimică şi a prod. cosmetice. Cultura plantelor tehnice. Pomicultura. Creşterea animalelor (bovine, ovine, porcine). Important nod feroviar. Universitate, colegii tehnice, teatre, filarmonică. Muzee (etnografic, de artă, Şcheii Braşovului). Case memoriale ("Gh. Dima", "Paul Richter"). Turism (Poiana Narciselor, 400 ha), trasee turistice, cabane. Staţiuni balneoclimaterice şi ale sporturilor de iarnă (Poiana-Braşov, Codlea, Băile Homorod, Predeal, Pîrîul Rece, Rupea). Castelul de la Bran, vechile cetăţi de la Braşov, Ghimbav, Codlea, Făgăraş, Rîşnov, Feldioara. Ruinele palatului lui Constantin Brîncoveanu de la Sîmbăta. Vestigii neolitice la Cristian şi romane la Hoghiz. Biserici luterane fortificate (Caţa, Cincu, Şercaia). Biserica Neagră (Braşov), Biserica Sf. Nicolae (Şchei). Festivaluri folclorice.

BRAŞOV, municipiu în depresiunea Ţara Bîrsei, reşedinţa judeţului cu acelaşi nume; 322,9 mii loc. Nod feroviar şi rutier. Al doilea centru industrial al ţării. Constr. de maşini (tractoare, autocamioane, utilaj petrolier), ind. chimică (produse cosmetice). Centru cultural. Universităţi (1971); biblioteci; teatru, filarmonică, muzee. Casa memorială "Gh. Dima". Centru editorial. Grădină zoologică. Festivalul internaţional de muzică uşoară "Cerbul de Aur". Importante monumente istorice: turnurile vechilor fortificaţii (sec. 15-16), biserica Sf. Bartolomeu în stil gotic timpuriu (sec. 13, refăcută în sec. 15), Biserica Neagră în stil gotic (c. 1385-1476), Casa Sfatului (sec. 14-18, azi muzeu), biserica Sf. Nicolae din Şchei (sec. 13-18), cu o colecţie de icoane. Menţionat pentru prima oară la 1234, cu numele *Corona*. În sec. 16, a devenit un important centru cultural (activitatea tipografică a diaconului Coresi şi a umanistului J.Honterus). Referiri la Braşov apar şi în *Scrisoarea lui Neacşu* (1521) către judele Benkner, cel mai vechi text datat în limba română. Aici au funcţionat (sec. 18-19) două şcoli elementare româneşti şi un liceu înfiinţat prin grija mitropolitului Andrei Şaguna. În 1838, au apărut "Gazeta de Transilvania" şi suplimentul literar "Foaie pentru minte, inimă şi literatură". În timpul Revoluţiei de la 1848 s-au întîlnit aici participanţii din cele trei ţări române, care au redactat *Prinţipiile noastre pentru reformarea patriei*. Participare la evenimentele premergătoare Marii Uniri (1918). Nume anterior: *Oraşul Stalin* (1950-1968).

BRAŞOV (Depresiunea ~), depresiune intracarpatică, situată pe Olt, limitată la N de munţii Bodoc şi Baraolt, la S de munţii Ciucaş, Bîrsei, Bucegi şi Piatra Craiului, la E de Munţii Vrancei, la V de munţii Perşani. Suprafaţa: c.3900 km^2. Relief de şesuri, terase şi lunci. Cuprinde Depresiunea Bîrsei (în S-V), depresiunea Sfîntul Gheorghe (în partea centrală) şi depresiunea Tîrgul Secuiesc (în N-E). Culturi de cereale, cartofi. Creşterea animalelor.

BRATEIU, comună în judeţul Sibiu, pe Tîrnava Mare. Biserică (sec. 13; amplificată în sec. 14-15 şi fortificată în sec. 16). Biserică evanghelică fortificată (sec. 16).

BRATEIU, cultură din sec. 4-6 aparţinînd populaţiei daco-romane. Influenţată de cultura bizantină, Cultura Brateiu a cuprins întreg teritoriul de astăzi al României. A stat la baza formării şi dezvoltării Culturii Ipoteşti-Ciurel-Cîndeşti (sec. 7-8).

BRATISLAVA, capitala Slovaciei, port pe Dunăre; 451,2 mii loc. Nod de comunicaţii. Mare centru industrial (îngrăşăminte fosfatice, prelucrarea petrolului, constr. de maşini). Centru comercial. Universitatea "Jan Komensky" (1919). Academia Slovacă de Ştiinţe. Catedrală gotică, castel (sec. 17-18). Muzee. Menţionat documentar din sec.10. A aparţinut Ungariei (din sec. 11) şi a fost capitală din 1541 pînă în 1784 (sub Habsburgi). Numele german: *Pressburg*.

BRATOCEA, pas în Carpaţii de Curbură, în V munţilor Ciucaş, pe valea superioară a Teleajenului, la 1246 m altitudine. În trecut era calea de legătură între Braşov şi Ţara Românească.

BRATSK, oraş în Federaţia Rusă, pe Angara; 255 mii loc. Aici s-au construit un mare lac artificial şi o hidrocentrală, care a intrat în funcţiune cu toată capacitatea în 1967.

BRATTAIN, Walter Houser (1902-1987), fizician american. Cercetări în domeniul semiconductorilor. A descoperit efectul de tranzistor şi, împreună cu J.Bardeen şi W.Schockley, a inventat tranzistorul. Premiul Nobel (1956), împreună cu cei doi.

BRATU, Emilian (1904-1991; n. Bucureşti), inginer, chimist român. Prof. univ. la Bucureşti. Iniţiază şi dezvoltă şcoala de inginerie chimică. Lucrări: *Operaţii şi utilaje în industria chimică, Ghid de laborator pentru lucrările practice de tehnologie chimică* ş.a. Acad.

BRATU, Gheorghe (1881-1941; n. Bucureşti), matematician şi astronom român. Prof. univ. la Iaşi şi Cluj. Contribuţii în teoria ecuaţiilor integrale, precum şi în calculul poziţiilor stelare şi planetare. A înfiinţat Observatorul Astronomic din Cluj.

BRAUCHITSCH, (Heinrich Alfred) Walther von (1881-1948), feldmareşal german. Comandant al trupelor de uscat (1938-1941) în al doilea război mondial. A întocmit planuri pentru atacarea Franţei ("Planul Galben"), a Marii Britanii ("Leul-de-mare") şi a URSS ("Barbarossa").

BRAUN, Karl Ferdinand (1850-1919), fizician german. Prof. univ. la Strasbourg. A construit un oscilograf catodic ce-i poartă numele (1897). A contribuit la dezvoltarea telegrafiei fără fir. Premiul Nobel (1909), împreună cu G.Marconi.

BRAUN, Wernher von (1912-1977), om de ştiinţă american de origine germană. A construit prima rachetă balistică ghidată. La NASA a fost unul dintre artizanii programului spaţial. A participat la lansarea primului satelit ("Explorer I", în 1958). A dirijat construcţia rachetei "Saturn V". În 1972 a părăsit NASA.

BRAUNER, Harry (1908-1989; n. Piatra-Neamţ), folclorist român. Frate cu Victor Brauner. Prof. univ. la Bucureşti. Întemeietor al Institutului de Folclor din Bucureşti.

BRAUNER, Victor (1903-1966; n. Piatra-Neamţ), pictor român. Stabilit, în 1930, în Franţa. Integrat în mişcarea de avangardă din România, devine unul dintre primii suprarealişti. (Perioada *Himerelor*, 1938-1940). A creat un univers fabulos de personaje stranii, animale şi flori.

BRAUNSCHWEIG, oraş în N Germaniei (Saxonia Inferioară); 258,8 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Siderurgie, construcţii de maşini, aparate optice. Catedrală (sec. 12), primăria veche (sec. 13-15). Muzee. Universitate. Întemeiat în sec. 9. Oraş al Hansei (sec. 13). Reşedinţa ducilor de Braunschweig, din 1753 pînă în 1918.

BRAUNŞTEIN, Aleksandr Evseevici (1902-1986), biochimist rus. A descoperit, în 1937, interconversia enzimatică în muşchi şi în alte celule, cunoscută sub numele de *transaminare*.

BRAZAUSKAS, Algirdas-Mikolas (n. 1932), om politic lituanian. Preşedinte al Partidului Democratic Muncitoresc (1990-1993). Viceprim-ministru al Lituaniei (1990-1991). Preşedinte al Lituaniei (1993-1997).

BRAZILIA (Podişul Braziliei sau **Brazilian) (PLANALTO CENTRAL)**, podiş situat în America de Sud, între Cîmpia Amazonului (la N), Gran Chaco La Plata (la V) şi Oceanul Atlantic (la E). Alt. max.: 2884 m. În N şi V altitudini de 500-600 m. Climă ecuatorială în N şi subecuatorială şi tropicală în centru şi S. Reţea hidrografică bogată formată din afluenţi ai Amazonului şi ai rîului Purús.

BRAZILIA (Republica Federativă ~), stat în America de Sud, la Oceanul Atlantic (7,4 mii km de ţărm). Suprafaţa: 8,5 mil. km^2. Populaţia: 165,16 mil. loc. Limba oficială: portugheza. Capitala: *Brasília*. Culte: catolicism, protestantism, ortodoxism ş.a. Moneda: 1 cruzeiro = 100 cruzados. Format din 23 de state, 3 teritorii naţionale şi un district federal. Oraşe pr.: São Paulo, Rio de Janeiro, Belo Horizonte, Porto Alegre, Recife, Salvador. Relief de podiş (Podişul Brazilian, Podişul Guyanelor), străbătut de lanţuri muntoase, care coboară spre N în bazinul Amazonului. Ocupă aproape jumătate din continent. Mai multe tipuri de climă (ecuatorială, subecuatorială, tropicală şi subtropicală). Reţea hidrografică bogată: fluviile Amazon (cu afluenţii), Paraná. Păduri ecuatoriale şi savane. Expl. de minereu de fier, aur, diamante, metale neferoase, petrol; mari expl. forestiere. Industrie dezvoltată, produce energie electrică, maşini agricole, automobile, îngrăşăminte chimice, ciment. Se cultivă cafea, trestie de zahăr, cacao; cereale (porumb, grîu, orez), soia, arahide şi bumbac. Viticultură. Creşterea animalelor (bovine, locul 2 pe glob, porcine, ovine, caprine). Exportă produse agricole. Turism. — Locuit în vechime de triburi amerindiene. Descoperit la 1500 de navigatorul portughez Pedro Álvares Cabral, apoi colonizat. În sec. 16 încep să fie aduşi sclavi negri din Africa. În 1822, Brazilia s-a declarat imperiu inde-

pendent (sub Pedro I). În 1888, a fost abolită sclavia. În 1889, s-a proclamat republică federativă. După primul război mondial (în care Brazilia a fost de partea Antantei) s-a intensificat pătrunderea capitalului străin în economia țării. În 1960, capitala s-a mutat de la Rio de Janeiro în noul oraș, Brasilia. Republică prezidențială.

BRAZZA, Pierre Savorgnan de (1852-1905), explorator și colonizator francez. A călătorit în Africa Ecuatorială. A întemeiat orașul Brazzaville (1880) în Congo, devenit posesiune franceză.

BRAZZAVILLE, capitala Republicii Populare Congo, situată în S țării, port pe fluviul Zair; 596 mii loc. Aeroport. Principalul centru politic și comercial al țării. Aluminiu, prelucrarea lemnului. Universitate. Întemeiat în 1880, a devenit centrul ad-tiv al Federației Africa Ecuatorială Franceză (din 1910), apoi din 1958, capitală a Republicii Populare Congo.

BRĂDEANU, Salvator (1902-1986; n. Radna, jud. Arad), jurist român. Contribuții în drept civil și drept funciar (*Codul civil român-comentat*, în colab.).

BRĂILA, județ în S-E României, în N-E Cîmpiei Române, pe Dunăre; 4724 km^2; 403 mii loc. Reședința: municipiul *Brăila*. Orașe: Făurei, Ianca, Însurăței. Relief de cîmpie. Soluri fertile. Zăcăminte de țiței și gaze naturale, de argile și nisipuri, ape minerale. Ind. constr. de mașini (Șantierul Naval), ind. chimică (Combinatul de Celuloză și Hîrtie), ind. energiei electrice, textilă. Suprafețe arabile destinate culturilor de plante uleioase, porumb, grîu, secară, cartofi, legume. Creșterea animalelor (porcine, ovine). Pescuit. Transport fluvial. Teatre. Muzee. Case memoriale. Turism. Descoperirile arheologice dovedesc prezența umană încă din neolitic. Așezarea geto-dacică de la Brăilița, necropola de la Chișcani. Concursuri nautice (Popina Blasova). Rezervații naturale (pădurea Viișoara). Zona etno-folclorică Corbul Vechi. Stațiunea balneoclimaterică Lacul Sărat.

BRĂILA, municipiu situat în E Cîmpiei Române, port pe Dunăre, reședința județului cu același nume; 236 mii loc. Important centru industrial (laminate, construcții de mașini și utilaje, reparații de nave, ind. celulozei și hîrtiei). Teatru. Filarmonică. Muzee. Casele memoriale "Panait Istrati" și "Perpessicius". Concursul național "Hariclea Darclée". Ziduri vechii cetății. Geamie (sec. 17) transformată în biserică ortodoxă în 1831. Biserica grecească (sec. 19), cu picturi interioare de Gh. Tattarescu. Gara fluvială (sec. 20) și silozuri construite în 1887-1891 de A.Saligny. Orologiul din 1909. Menționat documentar pe la 1350. Principalul port al Țării Românești (sfîrșitul sec. 14). Cucerit de turci, împreună cu teritoriul din jur a fost transformat, în 1542, în raia. Cetatea, construită, de turci, în sec. 16, a fost dărîmată în 1828, iar orașul și teritoriul din jur restituite Țării Românești prin Pacea de la Adrianopol (1829). În sec. 19, Brăila a devenit cel mai de seamă port al Țării Românești. Unul dintre orașele participante la evenimentele din decembrie 1989, declarat oraș-martir.

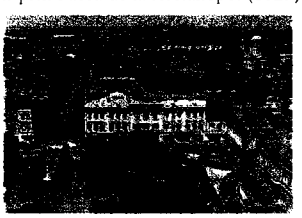

Brăila. Vedere generală

BRĂILA (Cîmpia Brăilei), cîmpie netedă și joasă, situată între luncile Siretului și Dunării; alt.: 20-50 m. Face parte din Cîmpia Română. Numeroase lacuri (Lacul Sărat). Culturi de cereale. Cunoscută și sub numele *Bărăganul de Nord*.

BRĂILOIU, Constantin (1893-1958; n. București), muzicolog, folclorist și compozitor român. Profesor la Conservatorul din București. Întemeietor al Arhivei de Folclor a Societății Compozitorilor Români din București (pe care a condus-o pînă în 1943) și al Arhivelor Internationale de Muzică populară din Geneva. Unul dintre inițiatorii etnomuzicologiei mondiale. Culegeri de folclor muzical din diferite regiuni ale țării (*Colinde și cîntece de stea, Cîntece bătrînești din Oltenia, Muntenia, Moldova și Bucovina, Bocete din Oaș*). Muzică de cameră, instrumentală și vocală, în care a prelucrat diferite motive folclorice. Manuale. Membru al unor societăți muzicale din țară și din străinătate. Membru corespondent al Acad. Rom.

BRĂNEȘTI, comună în Republica Moldova (jud. Orhei). Complex de monumente arheologice din sec. 7-14. Atestată documentar în 1429.

BRĂNIȘCA, comună în județul Hunedoara. Centru de ceramică populară. Biserică de lemn (sec. 17). Castel (sec. 18).

BRĂTĂȘANU, Alexandru (1901-1972; n. Craiova), pictor și scenograf român. A excelat în decoruri realiste (*Citadela sfărîmată, Romeo și Julieta, Celebrul 702*).

BRĂTESCU, Constantin (1882-1945; n. Mineri, jud. Tulcea), geograf român. Prof. univ. la Cernăuți și București. A susținut concepția geografiei regionale complexe. Studii privitoare la Dobrogea (determinarea vîrstei teraselor, oscilația nivelului apelor Mării Negre). Lucrări: *Delta Dunării, Oscilațiile de nivel ale apelor din bazinul Mării Negre în cuaternar, Lacul Mangalia*. Membru corespondent al Acad. Rom.

BRĂTESCU-VOINEȘTI, Ioan Alexandru (1868-1946; n. Tîrgoviște), prozator român. Schițe și nuvele (*În lumea dreptății, Întuneric și lumină*), evocator al lumii patriarhale (lumea micilor funcționari de provincie și a descendenților vechii boierimi). Proză romantică, subiectele tratate într-o manieră clasică. Povestiri pentru copii (*Puiul*). Acad.

BRĂTIANU, veche familie românească, cu rol important în viața politică, economică și culturală a țării.

BRĂTIANU, Constantin I. (1844-1910; n. București), general geodez și topograf român. Director al Institutului Geografic al armatei. În timpul Războiului pentru Independență (1877-1878), a organizat serviciul de reproduceri cartografice. Lucrări topografice și geofizice (*Instrucțiuni pentru determinări geodezice, Stabilirea regimului cadastral de care are nevoie România*). A colaborat la *Marele dicționar geografic român*. Membru corespondent al Acad. Rom.

BRĂTIANU, Constantin (Dinu) I.C. (1866-1950; n. Florica, jud. Argeș), om poli-

tic român. Fiu al lui Ion C.Brătianu. Preşedinte al Partidului Naţional-Liberal (1934-1947). De mai multe ori ministru. A susţinut aplicarea prevederilor Constituţiei din 1923. A luat poziţie împotriva amputărilor teritoriale din 1940. Unul dintre fondatorii Blocului Naţional Democratic (1944). Arestat în 1947. Moare în închisoare.

BRĂTIANU, Dumitru C. (1817-1892; n. Piteşti), diplomat şi om politic român. Frate cu Ion C.Brătianu. Participant la Revoluţia de la 1848. Membru în Comitetul Democratic European de la Londra, militează pentru Unirea Principatelor. După 1859, ministru şi prim-ministru (1881). Unul dintre conducătorii grupării politice "opoziţia unită" (1885-1888). Preşedinte al Partidului Naţional-Liberal (1891-1892).

BRĂTIANU, Gheorghe I. (1898-1953; n. Ruginoasa, jud. Iasi), istoric şi om politic român. Fiu al lui Ion I.C.Brătianu. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Cercetări asupra istoriei naţionale (*O enigmă şi un miracol: poporul român, Originea şi formarea unităţii româneşti, Tradiţia istorică despre întemeierea statelor româneşti*). Studii în domeniul istoriei economice şi sociale a Bizanţului. În 1930, a creat o disidenţă a PNL. Închis (1948) la Sighetul Marmaţiei. Membru al unor societăţi şi academii străine. Acad.

BRĂTIANU, Ion C. (1821-1891; n. Piteşti), om politic român. Frate cu Dumitru C.Brătianu. Alături de acesta a luat parte la evenimentele revoluţionare din 1848. La Paris, militează pentru înfiinţarea de şcoli în Principate. Revenit în ţară, îl susţine pe Al.I.Cuza, apoi are un rol important în alegerea ca domnitor a principelui Carol. De mai multe ori ministru şi prim-ministru (1876-1888). A militat pentru proclamarea independenţei de stat a ţării şi consolidarea statului independent. Participă la Congresul de la Berlin (1878). Unul dintre fondatorii PNL (1875). Membru de onoare al Acad. Rom.

BRĂTIANU, Ion I.C. (1864-1927; n. Florica, jud. Argeş), om politic român. Fiu al lui Ion C.Brătianu. Preşedinte al Partidului Naţional-Liberal (1909-1927). În mai multe rînduri ministru. Prim-ministru (1908-1927). Prin activitatea sa diplomatică şi politică a contribuit la desăvîrşirea statului naţional unitar român. Rol important în toate marile acte din timpul său: împroprietărirea ţăranilor, elaborarea legii electorale, participarea României la primul război mondial de partea Antantei, modificarea Constituţiei (1923), afirmarea României pe plan internaţional. Membru de onoare al Acad. Rom.

Ion C. Brătianu

Vintilă I. C. Brătianu

BRĂTIANU, Vintilă I.C. (1867-1930; n. Florica, jud. Argeş), economist şi om politic român. Fiu al lui Ion C.Brătianu. A participat alături de A.Saligny la construirea podului de la Cernavodă. Preşedinte al Partidului Naţional-Liberal (1927-1930). De mai multe ori ministru şi prim-ministru (1927-1928). Ca ministru de finanţe, a aplicat în practică doctrina liberală "prin noi înşine". Contribuţii la înfiinţarea impozitului pe venitul global, introducerea tarifului vamal, stimularea exporturilor. Lucrări: *Politica financiară, Petrolul şi politica de stat, Consolidarea finanţelor României, Asupra stabilizării monedei româneşti*. Membru de onoare al Acad. Rom.

BRÂNCUŞI, Constantin (1876-1957; n. Hobiţa, jud. Gorj), sculptor român. Reprezentant de seamă al artei sec. 20, creaţia lui întruchipînd o adevărată viziune despre lume. În 1902 pleacă la studii în străinătate şi se stabileşte la Paris (1904). Elev al lui Rodin. Într-o primă perioadă, în spiritul artei maestrului său, Brâncuşi sculptează portrete (capete de copii). A căutat o esenţă simbolică a formei (*Muza adormită, Pasărea în spaţiu*), pe care a reînnoit-o cu o inspiraţie magică (*Sărutul*). Sculpturi în marmură, bronz şi lemn. Subiectele lucrărilor sînt găsite în miturile primordiale (*Cumînţenia Pămîntului, Începutul lumii, Noul născut*). Ansamblul legendelor româneşti se regăseşte în complexul statuar de la Tîrgu-Jiu (*Poarta sărutului, Masa tăcerii, Coloana fără sfîrşit*), capodoperă a sculpturii monumentale. Operele lui uimesc prin supleţe, proporţii şi forţa expresiei plastice. Reprezentat în muzeele din România şi în marile muzee din Europa şi SUA. Atelierul parizian al lui Brâncuşi este muzeu. Membru post-mortem al Acad. Rom.

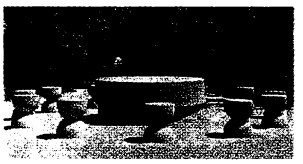

Constantin Brâncuşi, *Masa tăcerii*

BRÂNDZĂ, Dimitrie (1846-1895; n. Bivolu, azi Viişoara, jud. Botoşani), medic şi naturalist român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Întemeietorul Institutului Botanic şi al Grădinii Botanice din Bucureşti. Contribuie la crearea terminologiei botanice româneşti şi la descoperirea de noi specii. Autorul primei lucrări româneşti critice de sinteză (*Prodromul florei române*, 1879-1883), în care descrie peste 2000 de specii de plante din Moldova şi Muntenia. Acad.

BRÉAL, Michel (1832-1915), lingvist francez. Studii de gramatică comparată a limbilor indo-europene. A tradus pe F.Bopp. Întemeietor al semanticii ca disciplină lingvistică.

BREAZA, oraş în judeţul Prahova, situat pe Valea Prahovei; 19 mii loc. Expl. de calcare, marne, argilă şi balast. Fabrici de var şi ghips, cărămizi. Centru renumit de artă populară. Muzeu etnografic. Staţiune climaterică. Biserică (1777), ctitorie a lui Alexandru Ipsilanti. Palatul domnului Gh. Bibescu. Monumentul eroilor căzuţi în primul război mondial. Case din sec. 18-19. Atestat documentar în 1431.

BREAZU, Ion (1901-1959; n. Mihalţ, jud. Alba), istoric literar român. Prof. univ. la Cluj. Activitate publicistică. Studii de literatură română şi comparată (*Edgar Quinet et les Roumains, J.Michelet şi românii*). A editat *Bibliografia periodicelor*.

BREAZUL, George (*Gheorghe N.Georgescu*; 1887-1961; n. Amărăştii de Jos, jud. Dolj), muzicolog şi folclorist român. Prof. univ. la Bucureşti. A pus bazele Archivei Fonogramice din Bucureşti. Contribuţii la studiul muzicii româneşti (*Patrium Carmen, Învăţămîntul muzical în Principatele Româneşti*). Monografii (*Gavriil Musicescu*). Studii şi culegeri de folclor (*Colinde*). Manuale. Membru al unor societăţi muzicale internaţionale.

BREBAN, Nicolae (n. 1934, Baia Mare), prozator român. Romane de analiză psihologică (*Animale bolnave, Bunavestire, Don Juan, Drumul la zid*). Naraţiunea de tip tradiţional este scindată, accentul mutîndu-se pe eroii care se testează şi îşi investighează propria personalitate.

BREBU, comună în judeţul Prahova, pe rîul Doftana. Menţionată documentar în 1564. Mănăstire (sec. 17), ctitorită de Matei Basarab şi terminată în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu; fortificată. Casa domnească a lui Matei Basarab, construită în 1641. Azi, muzeu de istorie.

BRECHT, Bertolt (1898-1956), poet, eseist, dramaturg şi regizor german. Întemeietor al instituţiei teatrale "Berliner Ensemble". Teoretician al teatrului epic (*Scrieri despre teatru*). În opoziţie cu teatrul tradiţional, a creat piese originale ca structură, cu o tematică moral-politică (*Opera de trei parale, Mutter Courage, Teroarea şi mizeriile celui de-al III-lea Reich, Cercul de cretă caucazian, Ascensiunea lui Arturo Ui*). Lirică (*O sută de poezii*), proză (*Istoria calendarului*).

BREDA, oraş în Olanda, port fluvial pe Mark; 119,1 mii loc. Nod feroviar. Industrii (conserve; covoare). Castel. Biserică gotică (sec. 15). Întemeiat în sec. 12. Important punct de frontieră al ducatului de Brabant. Stăpînit ulterior de spanioli şi olandezi (sec. 16-17). Locul mai multor conferinţe internaţionale.

BREDICEANU, Tiberiu (1877-1968; n. Lugoj), compozitor şi folclorist român. A înfiinţat Teatrul Naţional, Conservatorul şi Opera Română din Cluj, al cărei director a şi fost. Scene lirice (*La şezătoare*), lucrări instrumentale pe teme populare. Pasionat folclorist, a cules muzică populară bănăţeană şi maramureşeană (*Doine şi cîntece populare româneşti, Jocuri populare româneşti*). Studii de istoria muzicii româneşti. Membru corespondent al Acad. Rom.

BREDIHIN, Fiodor Aleksandrovici (1831-1904), astronom rus. Prof. univ. la Moscova. Contribuţii la studiul cometelor şi în fizica Soarelui.

BREGENZ, oraş în V Austriei pe malul lacului Constanţa; centrul ad-tiv al landului Vorarlberg; 27,2 mii loc. Centru turistic. Primărie (sec. 16), clădiri baroce. Muzeu

(exponate celtice şi romane). Vîndut Habsburgilor, în sec. 16.

BREHM, Alfred Edmund (1829-1884), zoolog german. Numeroase călătorii. Autorul vestitei lucrări *Viaţa ilustrată a animalelor* (1863-1869; 13 vol.).

BREJNEV, Leonid Ilici (1906-1982), om politic sovietic. Secretar general (1966-1982) al CC al PCUS. Preşedinte al Prezidiului Sovietului Suprem (şeful statului) al URSS (1960-1964; 1977-1982). A promovat o politică rigidă, ceea ce a dus la o perioadă de stagnare a vieţii economice şi sociale.

BREL, Jacques (1929-1978), poet, actor, cîntăreţ şi compozitor belgian. Textele sale, poetice sau satirice, l-au impus în lumea muzicii. Filme (*Judecătorul*).

BREMEN, land în N Germaniei; 404 km^2; 673 mii loc. Cuprinde zona oraşului Bremen şi avanportul său Bremerhaven.

BREMEN, oraş în N Germaniei; port pe Weser, centrul ad-tiv al landului cu acelaşi nume; 549,1 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru comercial şi industrial (construcţii navale, construcţii de maşini, chimică). Domul (sec. 11-13), primărie (sec. 15-17). Muzee. Universitate. Întemeiat în 787. Oraş al Hansei (sec. 13); declarat oraş liber, în 1646.

BREMERHAVEN, oraş în N Germaniei (Bremen); 127 mii loc. Port la vărsarea Weserului. Avanportul oraşului Bremen. Şantiere navale. Institut oceanografic. Din 1939 pînă în 1947, s-a numit *Wesermünde*.

BREMOND, Henri (1865-1933), critic şi eseist francez. Abate. Teoretician al poeziei pure (*Poezia pură*). Autor al *Istoriei literare a sentimentului religios în Franţa*.

BRENNER (it. **BRENNERO**), trecătoare în Alpii Orientali, la graniţa Italiei cu Austria, la 1370 m altitudine. Din antichitate, este principala legătură între Germania şi N Italiei. Prima şosea a fost construită în trecătoare în 1772; i s-a adăugat şi o cale ferată (1864-1867), care leagă Bolzano (Italia) cu Innsbruck (Austria).

BRENNUS, conducător celt. Potrivit legendei, ar fi ocupat Roma (387 î.Hr.), iar Capitoliul ar fi fost salvat de gîştele sacre.

BRENTA, grup muntos în N Italiei, la E de masivul Adamello. Alt. max.: 3173 m (vîrful Cima Tosa).

BRENTANO, Clemens (1778-1842), poet şi povestitor german. Unul dintre membrii Cercului romantic de la Heidelberg. Împreună cu cumnatul său, Joachim von Arnim, a publicat culegerea de cîntece populare *Cornul fermecat al băiatului*, care i-a influenţat pe H.Heine şi fraţii Grimm. Lucrări inspirate din folclor. Versuri (*Serenada, Cîntec de leagăn*); proză (*Istoria viteazului Kasperi şi a frumoasei Anneri*).

BRENTANO, Franz (1838-1917), filozof şi psiholog german. Considerat părintele psihologiei descriptive şi al fenomenologiei (*Psihologia din punct de vedere empiric*). A introdus conceptul de "intenţionalitate".

BRESCIA, oraş în N Italiei (Lombardia); 197 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial, comercial şi agricol. Duomo Vecchio (sec. 12); palatul Martinengo (sec. 17). Pinacoteca. Muzee. Universitate. Oraş galic, cucerit de romani în sec. 2 î.Hr.

BRESLAU v. **Wrocław**.

BREST, oraş în Belarus; 258 mii loc. Nod de comunicaţii. Situat pe rîul Bug. Centru comercial. Întemeiat la c. 1019. Aparţine Lituaniei (1319-1569), apoi Poloniei, iar din 1795, Rusiei. Din nou al Poloniei, între anii 1919-1939. Face parte din URSS, din 1939 pînă în 1991. Pînă în 1921, s-a numit *Brest-Litovsk*.

BREST, oraş în V Franţei (Bretagne), port la Oceanul Atlantic; 153,1 mii loc. Şantiere navale. Bază navală. Universitate. Muzee. Port şi bază navală întemeiate de cardinalul Richelieu (1631).

BREST-LITOVSK (Tratatele de pace de la ~), tratate încheiate după primul război mondial (1918) între Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria şi Turcia, pe de o parte, şi Rusia Sovietică, pe de altă parte. Rusia Sovietică pierdea Polonia şi Ţările Baltice. Ca urmare a acestui tratat, România a fost silită să semneze Pacea de la Bucureşti.

BRETAGNE, peninsulă în N-V Franţei, cuprinsă între Oceanul Atlantic şi Marea Mînecii; c. 24 mii km^2. Relief de platouri vechi. Climă umedă oceanică. Străbătută de canalul Brest.

BRETAGNE, provincie istorică în N-V Franţei, în peninsula cu acelaşi nume. Oraş pr.: Rennes. Grîu; creşterea bovinelor. Pescuit. Turism. Porturi pr.: Brest şi Nantes. Vechii locuitori (3500-1800 î.Hr.) au construit monumente din piatră (Carnac); au fost cuceriţi de celţi şi apoi de romani (56 î.Hr.). În sec. 10 a devenit ducat, cu capitala la Rennes, şi timp de 4 secole şi-a păstrat independenţa. În 1532, a revenit Franţei.

BRETON, André (1896-1966), poet şi prozator francez. Fondator al suprarealismului şi teoretician al curentului (*Manifestul suprarealismului*, 1924). Operele sale literare se înscriu pe linia explorării subconştientului (*Nadia, Vasele comunicante, Dragoste nebună*). Primul care publică opera lui Freud în Franţa.

BRETTON WOODS, staţiune climaterică în N-E SUA (New Hampshire), unde s-a încheiat un acord (iul. 1944) între 44 de ţări pentru realizarea Băncii Internaţionale pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare şi a Fondului Monetar Internaţional.

BREUER, Marcel (1902-1981), arhitect american de origine maghiară. Profesor la Bauhaus şi în SUA. Reprezentant al funcţionalismului (Ambasada SUA la Haga, Muzeul de artă americană Whitney la New York, Muzeul de Artă din Cleveland, sediul UNESCO din Paris).

BREUIL, Henri (1877-1961), arheolog francez. Abate. Considerat părintele preistoriei. A făcut cercetări în numeroase situri arheologice din Europa, Asia şi Africa, interesat de picturile rupestre şi de locuitorii din Paleolitic. Lucrări: *Picturile rupestre din Peninsula Iberică, Africa preistorică*.

BREWSTER, Sir David (1781-1868), fizician scoţian. Cercetări şi descoperiri în domeniul opticii (polarizarea luminii) şi astronomiei (spectrul solar). A inventat caleidoscopul.

BREZEANU, Ion (Iancu) (1869-1940; n. Micşuneşti, jud. Ilfov), actor român de teatru. Roluri de neuitat în piesele lui I.L.Caragiale (Cetăţeanul turmentat din *O scrisoare pierdută* şi Ion din *Năpasta*).

BREZOI, oraş în judeţul Vîlcea, în depresiunea Loviştea; 7,5 mii loc. Hidrocentrală. Staţiune climaterică. Biserică de lemn (sec. 18). Schitul Cornetu din epoca lui Matei Basarab. Rezervaţie naturală. Menţionat documentar în 1575.

BRIAND, Aristide (1862-1932), om politic francez. Orator remarcabil, a fost în repetate rînduri prim-ministru. Unul dintre iniţiatorii Conferinţei de la Locarno (1925), ai Pactului Kellogg-Briand (1928) şi ai proiectului creării blocului Pan-Europa sub hegemonia Franţei. Premiul Nobel pentru pace (1926).

BRICENI, oraş în N Republicii Moldova (jud. Edineţ), situat pe rîul Lopatnic, la 230 km de Chişinău; 13 mii loc. Industrii (confecţii, alimentară). Nod de comunicaţii. Biserica Acoperămîntul Maicii Domnului (1888). Biblioteci. Atestat documentar în 1576.

BRIDGEPORT, oraş în N-E SUA (Connecticut), port la strîmtoarea Long Island; 141,6 mii loc. Centru industrial (metalurgie; constr. de maşini; produse textile, chimico-farmaceutice). Universitate. Institut. Întemeiat în 1639. La început s-a numit *Newfield*.

BRIDGETOWN, capitala statului Barbados, port la Oceanul Atlantic; 120 mii loc. Aeroport. Producţie de rom şi de zahăr. Export de melasă. Turism. Întemeiat în 1628. Iniţial s-a numit *Indian Bridge*.

BRIDGMAN, Percy Williams (1882-1961), fizician şi filozof american. Prof. univ. la Harvard. Fondator al operaţionalismului (*Logica fizicii moderne*). A studiat modificarea structurală a corpurilor la presiuni ultraînalte (*Fizica presiunii înalte*). Premiul Nobel pentru fizică (1946).

BRIENZ (BRIENZER SEE), lac navigabil în Elveţia centrală; 29 km^2. Ad. max.: 262 m. Pescuit. Turism.

BRIGHTON, oraş în S-E Marii Britanii (Anglia), la Marea Mînecii; 144,7 mii loc. Şantiere navale; constr. aeronautice. Staţiune balneară. Acvarium. Universitate. Pavilion regal (sec. 18), azi muzeu de artă.

BRINDISI, oraş în S-E Italiei (Puglia), port militar şi comercial la Marea Adriatică; 92,8 mii loc. Industrii. Castel (sec. 13, transformat în sec. 15 şi 16). Muzeu.

BRIONI (scr. **BRIJUNI**), insulă slovenă în arhipelagul cu acelaşi nume în Marea Adriatică, la S-V de peninsula Istria; 7,4 km^2. Staţiune balneară. Cariere de marmură.

BRISBANE, oras în E Australiei, port la

André Breton

Aristide Briand

Oceanul Pacific, capitala statului Queensland; 1,4 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (asamblări de automobile, prelucrarea petrolului). Universitate. Muzee. Întemeiat în 1834, numit în onoarea guvernatorului Sir Thomas Brisbane. În 1988, a găzduit Expo International.

BRISTOL, oraş în S-V Marii Britanii (Anglia), pe Avon; 396 mii loc. Port maritim şi centru industrial (metalurgie neferoasă, prelucrarea petrolului, construcţii mecanice, aeronautice şi navale). Universitate. Biserica Saint Mary Redcliffe (sec. 14-15), clădiri din sec. 18. Muzeu. În Evul Mediu, centru al industriei textile.

BRISTOL (Bristol Channel), golf al Oceanului Atlantic, pe coasta de S-V a Marii Britanii, între Ţara Galilor şi peninsula Cornwall; lungime: 230 km; lăţime max.: 126 km. Ad. max.: 60 m.

BRITANIC (Arhipelagul ~) (engl. **BRITISH ISLES**), arhipelag în N-V Europei, între Oceanul Atlantic şi Marea Nordului, separat de continent prin Pas de Calais; c. 315 mii km^2; c. 60 mil. loc. Insulele pr.: Marea Britanie, Irlanda, Hebride. Cuprinde statele: Marea Britanie şi Republica Irlanda.

BRITANNIA, nume dat în antichitate insulei britanice înainte de cucerirea romană (sec. 5-6 î.Hr.). Numele s-a păstrat şi pentru provincia romană (52 î.Hr.- sec. 4 d.Hr.).

BRITISH MUSEUM, muzeu în Londra (Marea Britanie), întemeiat în 1753 cu ocazia donaţiei de cărţi, manuscrise ş.a. făcute de Sir Hans Sloane. Au urmat donaţiile de manuscrise ale lui Edward şi Robert Harley, cele de manuscrise şi antichităţi ale lui Sir Robert Bruce Cotton şi biblioteca regilor Angliei, dată de George II în 1757. În 1759, muzeul şi-a deschis porţile publicului. Cuprinde colecţii de antichităţi (artă egipteană, asiatică, greacă şi romană, veche britanică, medievală), de monede şi medalii, pictură şi gravură. Rarităţi: Rosetta Stone, care a descifrat secretele hieroglifelor, fragmente din palatul lui Asurbanipal din Ninive, basoreliefuri din mausoleul din Halicarnas, bronz şi fildeş african. Sediul actual (în stilul arhitecturii greceşti clasice) este opera arhitectului Sir Robert Smirke. — **British Library**, biblioteca naţională a Marii Britanii. Colecţia de manuscrise şi cărţi a fost separată, printr-un act al Parlamentului, în 1973 de restul colecţiilor. Adăposteşte un fond de 11 mil. volume, 85 mii manuscrise occidentale, 41 mii manuscrise orientale, 100 mii rulouri. Rol de depozit legal pentru Marea Britanie. Cel mai mare centru de împrumut internaţional interbibliotecar cu sediul la Boston Spa, parte a Bibliotecii Britanice.

BRITANNICUS, Tiberius Claudius (41-55) fiu al împăratului roman Claudius. Otrăvit de Nero.

BRITTEN, Benjamin (1913-1976), compozitor, pianist şi dirijor englez. Autor de opere (*Peter Grimes, Albert Herring*), simfonii, lucrări vocal-simfonice (*Balada eroilor, Recviemul de război*), concerte instrumentale, muzică de cameră.

BRIULLOV, Karl Pavlovici (1799-1852), pictor rus de factură romantică (*Ultima zi a oraşului Pompeii*). Portrete (*I.A.Krilov, V.A. Jukovski*).

BRÎNCOVEANU, familie de boieri olteni, cu rol important în istoria Ţării Româneşti în sec. 17-19.

BRÎNCOVEANU, Constantin, domn al Ţării Româneşti (1688-1714). Timp de un sfert de veac, cu o diplomaţie rară, a înfăptuit o politică de echilibru, apreciind realist raporturile de forţă. A reuşit să menţină autonomia Ţării Româneşti între cele trei imperii (Turcia, Rusia şi Austria). Domnia lui a însemnat o epocă de glorie şi de înflorire culturală. Literatura şi artele cunosc o mare dezvoltare, cărţile româneşti circulă în toate provinciile, iar cărturarii vremii (stolnicul Constantin Cantacuzino, Şerban Cantacuzino) sînt încurajaţi de domnitor. Această epocă este cunoscută în literatura română veche şi sub numele de Epoca lui Constantin Brîncoveanu; iar în arhitectură, sculptură, pictură, aurărie şi mobilier dezvoltă stilul brîncovenesc. Zideşte biserici şi mănăstiri (Hurezi, Râmnicul Sărat), curţi şi palate (Mogoşoaia).

BRÎNCOVEANU (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Voila, judeţul Braşov. Ctitorită de Constantin Brîncoveanu, pe moşia sa. Picturi cu arhangheli în mărime naturală în altar. Demolată în 1785 din ordinul guvernatorului de la Viena. Încercări nereuşite de refacere. Restaurare integrală (1986-1993) prin grija mitropolitului Antonie Plămădeală. Arhitectură brîncovenească, pictură în stil postbrîncovenesc. Şcoală veche de pictură pe sticlă. Colecţie de icoane vechi.

BRÎNCOVENEŞTI, comună în judeţul Mureş. Castel (sec. 16) în stilul Renaşterii transilvănene, fortificat. În curtea castelului, s-au descoperit urmele unui castru roman (sec. 2-3). Menţionată documentar în 1228.

BRÎNCOVENI, comună în judeţul Olt. Mănăstire (sec. 15), refăcută şi fortificată de Matei Basarab, în 1634-1640, şi apoi de Constantin Brîncoveanu, în 1699. Picturi interioare. Ruinele curţii domneşti a lui Matei Basarab şi Constantin Brîncoveanu (sec. 17-18).

BRÎNZEU, Pius (n. 1911, Vulcan, jud. Braşov), chirurg român. Prof. univ. la Timişoara. Preocupări de filozofie a medicinei şi de etică medicală (*Educaţia estetică în chirurgie*).Studii şi lucrări de fiziopatologie şi terapeutică chirurgicală în domeniul afecţiunilor vasculare. Acad.

BRNO, oraş în Republica Cehă (Moravia de Sud); 390 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (produse textile, chimice şi alimentare). Universitate. Institut politehnic. Catedrală gotică (sec. 15). Muzee. Întemeiat în 1243.

BROAD PEAK, vîrf în masivul Karakorum, la graniţa dintre India şi China. Alt.: 8047 m. Escaladat în 1957, de M.Schmuck.

BROCA, Paul (1824-1880), chirurg şi antropolog francez. Întemeietorul şcolii moderne de antropologie. Lucrări în patologia creierului. A studiat centrul limbajului (*centrul lui Broca*), localizarea lui pe scoarţa cerebrală şi deteriorarea capacităţii de a vorbi (afazia).

BROCH, Hermann (1886-1951), scriitor, eseist şi sociolog austriac. Emigrează în SUA (1938). Trilogia romanescă alegorică *Somnambulii* descrie societatea germană în preajma celui de-al doilea război mondial. Profet al apocalipsului. Meditaţii asupra sensului operei de artă (*Moartea lui Vergiliu*).

BROCKHAUS, Friedrich Arnold (1772-1823), publicist şi lexicograf german. A fondat casa de editură care-i poartă numele. A editat enciclopedia *Konversationslexicon* (1808).

BRODSKI, Iosif Aleksandrovici (1940-1996), poet rus. Stabilit în SUA (1972). Lirică marcată de un fior mistic (*Elegie pentru John Donne, Cîntec fără muzică, Urania*). Eseuri. Traduceri. Premiul Nobel (1987).

BROGLIÉ, Louis Victor, duce de (1892-1987), fizician francez. Prof. univ. la Paris. Cercetări în domeniile fizicii experimentale şi teoretice (*Introducere în studiul mecanicii ondulatorii, Fizică şi microfizică*). A pus bazele mecanicii ondulatorii şi a emis conceptul dualităţii undă-corpuscul. Premiul Nobel (1929).

BROMFIELD, Louis (1896-1956), romancier american. Opere inspirate din viaţa Indiei sub guvernarea britanică (*Vin ploile*).

BRØNDAL, Viggo (1887-1942), lingvist danez. Studii de lingvistică generală (*Cercetări de lingvistică generală*). Unul dintre întemeietorii Cercului lingvistic de la Copenhaga.

BRONTË, Anne (1820-1849), scriitoare engleză. Soră cu Charlotte şi Emily Brontë; autoare de povestiri morale (*Agnes Grey*).

BRONTË, Charlotte (1816-1855), scriitoare engleză. Capodopera sa este romanul *Jane Eyre*, cu elemente autobiografice.

BRONTË, Emily (1818-1848), scriitoare engleză. Soră cu Charlotte Brontë. Autoare a romanului liric *La răscruce de vînturi*.

BRONZINO (*Agnolo Tori*, zis *Il ~*; 1503-1572), pictor italian. Portrete în stil manierist (*Cosimo de Medici, Eleonora de Toledo şi fiul său*). Pictorul de curte al lui Cosimo de Medici. Se remarcă prin linia precisă şi stilul sofisticat.

Karl Briullov

Charlotte Brontë

Constantin Brîncoveanu

Louis de Broglié

BROOK, Peter (n. 1925), regizor englez şi cineast. Celebru prin montarea pieselor lui Shakespeare, dar şi din dramaturgia contemporană (*Marat-Sade* de Peter Weiss). Spectacole de operă (*Evgheni Oneghin*); filme (*Moderato cantabile, Împăratul muştelor*).

BROOKS RANGE, culme muntoasă în N peninsulei Alaska (SUA). Alt. max.: 3048 m. Zăpezi veşnice.

BROTE, Eugen (1850-1912; n. Răşinari, jud. Sibiu), agronom, publicist şi om politic român. Vicepreşedinte al Partidului Naţional Român din Transilvania (1890-1912). Printre iniţiatorii şi conducătorii acţiunii memorandiste din 1892-1894. Preocupări de istorie a românilor (*Chestiunea română în Transilvania şi Ungaria*).

BROUWER, Adriaen (1605 sau 1606-1638), pictor flamand. Scene de o mare expresivitate şi putere de tipizare (*Fumători, Băutori la masă, Jucătorii de cărţi*). Peisaje în culori de o mare delicateţe (în mare parte expuse la muzeul din Berlin).

BROWN, Herbert Charles (n. 1912), chimist american. Profesor la Universitatea Purdue (Indiana). A studiat compuşii de bor şi fosfor şi aplicarea acestora în sintezele organice. Premiul Nobel (1979), împreună cu G.Wittig.

BROWN, Michael Stuart (n. 1941), genetician american. Lucrări privind metabolismul colesterolului (la om şi la animale). Premiul Nobel (1985), împreună cu J.L.Goldstein.

BROWN, Robert (1773-1858), botanist scoţian. A descoperit mişcarea dezordonată a particulelor foarte mici suspendate în mediu lichid (*mişcare browniană*). A descris flora australiană, aproape 4000 de specii. Colecţie aflată la British Museum.

BROWNING, Elizabeth Barrett (1806-1861), scriitoare engleză. Autoarea unui roman în versuri (*Aurora Leigh*); sonete (*Sonetele unei portugheze*, o colecţie de poezii de dragoste, dedicate soţului ei, Robert Browning).

BROWNING, John Moses (1855-1926), constructor american de arme de foc. A lucrat la îmbunătăţirea tipurilor de arme existente (Winchester şi Colt). A inventat arme simple şi automate, care îi poartă numele.

BROWNING, Robert (1812-1889), poet englez. Alături de Tennyson, unul dintre poeţii victorieni. Soţul Elizabethei Browning. Poeme de inspiraţie romantică, drame în versuri, caracterizate prin lirism profund şi muzicalitate (*Dramatis personae, Inelul şi cartea, Strafford*).

BROWN-SÉQUARD, Charles Edouard (1817-1894), medic francez. Fondator al endocrinologiei. A definit rolul important al glandelor cu secreţie internă. A preparat şi aplicat primul extract glandular (extract testicular), care este la originea opoterapiei.

BROZ TITO, Iosip v. **Tito, Iosip Broz.**

BRUCE, dinastie regală scoţiană (1306-1371), de origine normandă. Întemeiată de **Robert Bruce**, rege al Scoţiei (1306-1329).

BRUCH, Max (1838-1920), compozitor şi dirijor german. Reprezentant al romantismului târziu. Oratorii, piese instrumentale (*Concertul pentru vioară în sol minor. Fantezia scoţiană pentru vioară şi orchestră*).

BRÜCKE, Die ~ (*Podul*), asociaţie de artişti întemeiată la Dresda, în 1905. Echivalentul fovismului francez. Şi-a încetat activitatea în 1913. Lucrări şi date despre artiştii grupării se află la muzeul Brücke din Berlin.

BRUCKNER, Anton (1824-1896), compozitor şi organist austriac. Autor al celor 9 simfonii monumentale, în tradiţie beethoveniană. Motete, cantate, mise, cvartete caracterizate prin melodicitate de tip schubertian.

BRUCKNER, Ion Emil V. (1912-1980; n. Bucureşti), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Pregătire vastă de bacteriolog, virusolog, fiziolog, farmacolog şi clinician. A studiat imunitatea şi bolile de sînge, bolile reumatismale, infecţiile urinare. A introdus noi metode de cercetare de laborator. Lucrări: *Cancerul ţesuturilor hematopoetice, Probleme actuale în anemiile hemolitice, Etiopatologia reumatismelor inflamatoare cronice*. Membru al unor prestigioase foruri ştiinţifice din străinătate. Acad.

BRUEGHEL (BRUEGEL, BREUGHEL), familie de pictori flamanzi.

BRUEGHEL (BRUEGEL, BREUGHEL), Jan (numit şi *Brueghel de Catifea*) (1568-1625). Cel mai talentat dintre fiii lui Brueghel cel Bătrîn. Peisaje alegorice şi biblice (*Paradisul*), naturi moarte, flori (*Flori în vază albastră*).

BRUEGHEL (BRUEGEL, BREUGHEL), Pieter cel Bătrîn (numit şi *Brueghel al Ţăranilor*) (c. 1525-1569). Autor de scene inspirate din folclorul naţional, peisaje rustice sau istorice (*Proverbele, Anotimpurile, Nunta ţărănească, Oraşul ţărănesc, Parabola Orbilor*).

BRUEGHEL (BRUEGEL, BREUGHEL), Pieter cel Tînăr (numit şi *Brueghel al Infernului*) (c. 1564-1638). Viziuni infernale, scene cu incendii, cópii după lucrările tatălui său, Brueghel cel Bătrîn (*Uciderea pruncilor*).

BRUGES v. **Brugge.**

BRUGGE (val. **BRUGES**), oraş în N-V Belgiei, port pe canalul Gand-Ostende; 220 mii loc. Centru comercial. Textile. Biserica Notre-Dame, clădirea halelor (sec. 13-15), primăria (sec. 14-15), Palatul de justiţie (sec. 18). Muzee. Turism. Centru textil prosper din sec. 12 pînă în sec. 16, cînd Antwerpen îi ia locul.

BRUGMANN, Karl (1849-1919), lingvist şi filolog german. Contribuţii în gramatica comparată şi istorică (*Gramatica comparată a limbilor indo-europene*). Unul dintre întemeietorii şcolii neogramatice.

BRUKENTHAL, Samuel (1721-1803), om politic sas din Transilvania. Guvernator (1777-1787). A iniţiat o serie de măsuri pentru reformarea administraţiei, vieţii economice şi culturale. Colecţionar de artă.

BRUKENTHAL (Muzeul ~), bibliotecă documentară în Sibiu. Întemeiată de Samuel Brukenthal în 1777. Se află adăpostită în palatul acestuia. Iniţial muzeu, biblioteca a fost deschisă publicului în 1817. Colecţiile cuprind peste 300 de mii documente (manuscrise, incunabule, cărţi rare şi preţioase, cărţi cu gravuri de Jean Moreau le Jeune, Gravelot, Le Mire ş.a.), precum şi colecţia personală de artă a fondatorului. Aici se găseşte manuscrisul *Breviarum Brukenthal*, din sec. 16.

BRUMARU, Emil (n. 1939, Bahmutea, jud. Tighina), poet român. Membru al "Grupului oniric". Lirică ironică şi fantezistă; construcţii metaforice baroce; limbaj fastuos. Opere: *Detectivul Arthur, Julien Ospătarul, Ruina unui samovar*.

BRUMĂRESCU, Dumitru (1872-1937; n. Vălenii de Munte), pionier al aviaţiei româneşti. A construit un avion-elicopter amfibiu (1909) pe care l-a testat la Bucureşti în 1911.

BRUNDAGE, Avery (1887-1975), inginer şi sportiv amator american. Preşedintele Comitetului Internaţional Olimpic (1952-1972; din 1972, preşedinte de onoare pe viaţă).

BRUNEI (Sultanatul ~), stat în S-E Asiei, în N insulei Kalimantan. Suprafaţa: 5,76 km^2. Populaţia: 313 mii loc. Limba oficială: malaeza. Capitala: *Bandar Seri Begawan*. Culte: islamism, budhism, creştinism. Moneda: 1 dollar Brunei = 100 cents. Cuprinde 4 districte. Oraşe pr.: Kuala Belait, Seria. Relief muntos, cu mlaştini în zona litorală. Climă ecuatorială cu precipitaţii bogate. Vegetaţie luxuriantă. Expl. petrolului şi a gazelor naturale. Culturi de orez; legume; cocotieri. Creşterea animalelor. Exportă petrol şi gaze naturale. - Prima aşezare datează din sec. 9. La începutul sec. 15, adoptă

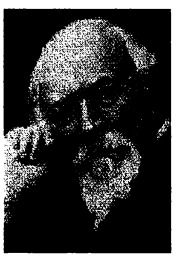

Robert Browning

Pieter Brueghel cel Tînăr, *Nuntă ţărănească*

islamismul. În 1888, devine protectorat britanic. După cel de-al doilea război mondial, refuză să mai facă parte din Federaţia Malaysia. În 1971, obţine autonomia internă, iar în 1984, îşi proclamă independenţa. Monarhie constituţională.

BRUNEL, Isambard Kingdom (1806-1859), inginer britanic. Fiu al lui Sir Marc Brunel. Constructor de vapoare cu abur cu elice. Poduri suspendate peste Tamisa.

BRUNEL, Sir Marc Isambard (1769-1849), inginer francez. Stabilit la Londra, a construit primul tunel sub fluviulTamisa (1824-1842).

BRUNELLESCHI (BRUNELLESCO), Filippo (1377-1446), arhitect italian. Este iniţiatorul Renaşterii la Florenţa. I-a influenţat pe Michelangelo şi Donato Bramante. Construcţii de mari proporţii, cu decoraţii în stil clasic: cupola bisericii Santa Maria del Fiore, biserica San Lorenzo, Capela Pazzi, palatul Pitti.

BRUNO, Giordano (1548-1600), filozof italian. Reprezentant al Renaşterii. A susţinut teoria heliocentrică a lui Copernic; în locul concepţiei aristotelice a unui univers mărginit, a dezvoltat ideea existenţei unui univers infinit, cu o infinitate de lumi (*Despre infinit, univers şi lumi*). În 1592 a fost întemniţat de Inchiziţie şi ars pe rug, ca eretic.

BRUNSCHVICG, Léon (1869-1944), filozof francez. Prof. univ. la Sorbona. S-a ocupat de filozofia ştiinţei (*Etapele filozofiei matematicii, Natură şi libertate, Despre cunoaşterea de sine*). Monografii (*Pascal, Descartes*).

BRUSILOV, Aleksei Alekseevici (1853-1926), general rus. Comandant al armatelor ruse care în ofensiva din 1916 au străpuns frontul austro-german. Memorii.

BRUTUS, Marcus Iunius (85-42 î.Hr.), om politic roman. Participant la conjuraţia care l-a asasinat pe Cezar. Învins de Antoniu şi Octavian la Philippi, s-a sinucis.

BRUXELLES (flam. **BRUSSEL**), capitala Belgiei, situată în centrul ţării; 136,4 mii loc.; 960 mii loc. cu suburbiile. Port fluvio-maritim. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru comercial, financiar şi industrial. Mecanică de precizie, autoturisme, locomotive, confecţii, ţesături, dantele, produse chimice şi alimentare. Universitate. Academie de ştiinţe, litere şi arte. Catedrala Sainte Gudule (sec. 13), Porte de Hal (sec. 14), primăria (sec. 15), Palatul Regal (sec. 18), Palatul Naţiunilor. Muzee. Sediul NATO (din 1967) şi al Comunităţii Economice Europene. Menţionat documentar în sec. 11. Reşedinţa ducilor de Brabant, iar din 1430 posesiune a ducilor de Burgundia. Capitala Regatului Belgian (după 1830).

Bruxelles

BRYNNER, Yul (1915-1985), actor american de film. Roluri memorabile în *Taras Bulba, Fraţii Karamazov, Cei şapte magnifici.* Premiul Oscar (1956).

BTA (Bălgarska Telegrafna Aghenţia), agenţia de presă a Bulgariei (din 1944).

BUBASTIS, oraş în Egiptul antic, la N de Cairo. Întemeiat în timpul dinastiei 19. Importante construcţii din timpul dinastiei 22 (945 -c. 730 î.Hr.), care l-au impresionat pe Herodot. Aici era divinizată zeiţa Bastet (Bast). Astăzi, *Tell Basta*.

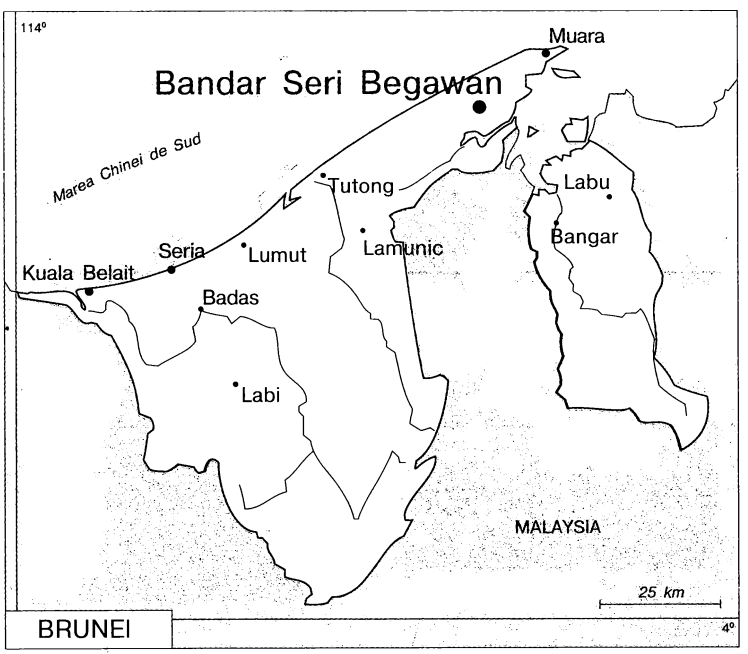

BUBER, Martin (1878-1965), filozof evreu originar din Austria. Prof. univ. la Frankfurt pe Main şi Ierusalim. Filozofie existenţialistă, influenţată de hasidism (*Eu şi Tu, Dialog, Culesul*).

BUBKA, Serghei (n. 1963), atlet ucrainean. Multiplu campion mondial şi olimpic la săritură cu prăjina. Primul atlet din lume care a sărit peste 6 m (record: 6,12 m în 1991).

BUCARAMANGA, oraş în N-E Columbiei; 459 mii loc. Centru comercial pentru cafea, cacao, tutun. Produse alim. Metalurgie. Universitate.

BUCEGI, masiv muntos în E Carpaţilor Meridionali, între Valea Prahovei (E) şi munţii Leaota (V). Aspect de podiş înalt (c. 2000 m). Alt. max.: 2505 m (vîrful Omul). Prin eroziune, s-a format un relief interesant (Sfinxul, Babele). Specii rare de floră şi faună. Parc naţional (35,7 mii ha) din 1990. Turism (peştera Ialomiţei, Sfinxul, Babele). Cabane, hoteluri. Pîrtii de schi. Spre Platoul Bucegilor se poate urca pe şosea sau cu telecabina.

Munţii Bucegi. Babele

BUCER (BUTZER), Martin (1491-1551), reformator religios german. Protestant, discipol al lui Luther. A propagat Reforma în Alsacia şi Anglia. Unul dintre autorii *Confessio Tetrapolitana*, avînd la bază Confesiunea de la Augsburg.

BUCHANAN, James M. (n. 1919), economist american. Lucrări în domeniul politicii financiare. Premiul Nobel (1986).

BUCHENWALD, lagăr nazist de concentrare, la N de Weimar. Înfiinţat în 1937, a fost eliberat de Aliaţi în 1945, după ce fuseseră exterminaţi peste 50 000 de prizonieri.

BUCHNER, Eduard (1860-1917), chimist german. Prof. univ. la Berlin şi Breslau. Cercetări în domeniul chimiei fermentaţiilor. A descoperit enzime care cauzează fermentaţia. Premiul Nobel (1907).

BUCK, Pearl (1892-1973), scriitoare americană. Romanele sale evocă aspecte din viaţa socială a Chinei din primele decenii ale sec. 20 (*Vînt de răsărit, vînt de apus, Ogorul, Casa de lut*). Scrieri autobiografice. Premiul Nobel (1938).

BUCKINGHAM, George Villiers, duce

Giordano Bruno

Pearl Buck

de (1592-1628), om politic englez. Inspirator al politicii absolutiste a regilor Iacob I si Carol I Stuart. Expediţie nereuşită împotriva hughenoţilor din oraşul francez La Rochelle (1627). Asasinat de un ofiţer puritan.

BUCKINGHAM (Palatul ~), reşedinţa suveranilor Marii Britanii, situată în Londra. Palatul a fost construit în timpul regelui Iacob I (sec. 17), reconstruit (1703) de ducele de Buckingham şi numit cu numele lui. Regina Victoria a mutat curtea aici, în 1837. Palatul se întinde pe 16 ha şi are c. 600 de camere. Nu este deschis publicului, dar se poate vizita Galeria Reginei, cu colecţiile coroanei.

BUCIUM, comună în judeţul Alba. Vestigii ale unui castru roman. Menţionat documentar în 1595. În apropiere se află *Detunatele* (două stînci bazaltice; alt.: 1169 m şi 1265 m), considerate monumente ale naturii.

BUCOVINA, provincie istorică românească, parte a Moldovei, situată în N-E Carpaţilor Orientali. A aparţinut Moldovei pînă în 1775, cînd a fost anexată de Austria. După Revoluţia de la 1848, guvernul de la Viena a acordat Bucovinei autonomie internă şi titlul de ducat. În 1918, Congresul Naţional din Bucovina votează unirea cu Regatul României, fapt recunoscut în 1919 prin tratatul de Pace de la Saint-Germain-en-Laye. Anexată la URSS în iun. 1940, împreună cu ţinutul Herţei şi cu Basarabia. După intrarea României în al doilea război mondial (1941) a fost eliberată şi reintegrată în hotarele fireşti ale ţării pînă în 1944, cînd a fost din nou anexată de URSS. Din 1947, partea de sud (cu oraşele Suceava şi Siret) aparţine României, iar partea de nord (cu oraşul Cernăuţi) revine RSS Ucrainene (din 1991, Ucraina).

BUCURA, lac situat în masivul Retezat, la 2041 m altitudine. Suprafaţa: 10,8 ha; ad. max.: 15,7 m. Turism. Face parte din Parcul Naţional Retezat. Cel mai întins lac alpin din România.

BUCUREŞTI, capitala României, municipiu în S ţării, în Cîmpia Română, pe Dîmboviţa şi Colentina; 2,1 mil. loc. Se întinde pe 226 km^2; este împărţit în 6 sectoare administrative urbane. Important centru politic, economic, ştiinţific şi cultural al ţării. Întreprinderi constructoare de maşini (utilaj greu, utilaj siderurgic, petrolier, maşini şi utilaje agricole, locomotive, vagoane, avioane şi elicoptere, autobuze). Ind. electrotehnică, electronică, mecanică fină, optică. Întreprinderi chimice, de materiale de construcţie, de prelucrare a lemnului. Nod feroviar şi rutier. Aeroporturi. Metrou. În Bucureşti îşi au sediul Preşedinţia, Guvernul, Parlamentul. Instituţii cultural-ştiinţifice: academii (Academia Română), institute de cercetare, biblioteci (Biblioteca Academiei, Biblioteca Naţională, Biblioteca Universitară). Universităţi, institut politehnic, colegii. Opera, filarmonica, teatre ("Naţional", "Comedie", "Mic", "Lucia Sturza Bulandra" ş.a.). Bisericile Curtea Veche, Mihai-Vodă (sec. 16), a Patriarhiei, Colţea; mănăstirile Radu-Vodă (sec. 17), Antim (sec.18); palatele Regal, Cotroceni, Cantacuzino, Victoria; Ateneul Român; numeroase statui. Muzee (Muzeul Naţional de Istorie, Muzeul Naţional de Artă, Muzeul Satului, Muzeul Colecţiilor, Muzeul Ţăranului Român ş.a.). Baze sportive, parcuri, grădină zoologică. Clădiri monumentale (Sala Palatului, Studioul de televiziune). Descoperirile arheologice din arealele Giuleşti, Pipera, Tei, Pantelimon dovedesc că meleagurile au fost locuite din timpul getodacilor. În perioada romană ar fi existat aici aşezarea *Pinum*. Întemeietorul legendar este considerat ciobanul Bucur. Vlad Ţepeş ridică, în zona Curtea Veche, Cetatea Bucureştilor, ca punct fortificat în faţa năvălirilor turceşti. Menţionat în 1459. Atestat ca oraş în 1533. În sec. 16 oraşul s-a extins, iar în secolul următor a devenit principalul centru economic şi cultural al ţării. Din 1659, capitală permanentă a Ţării Româneşti, după Unirea Principatelor, a statului român (1862), iar din 1918, capitala statului naţional unitar român. Înfloritor centru cultural şi religios în timpul domniilor lui Şerban Cantacuzino şi Constantin Brîncoveanu, care au încurajat construcţiile laice şi bisericeşti (Academia Sf.Sava, Palatul Mogoşoaia, spitalele Colţea şi Pantelimon, biserica Fundenii Doamnei). La sfîrşitul sec. 18 se înfiinţează o şcoală, tipografii şi tot acum se constituie faimoasa bibliotecă a Mavrocordaţilor. Centrul revoluţiei conduse de Tudor Vladimirescu, al Revoluţiei de la 1848. Sediul Guvernului revoluţionar. După alegerea lui Al.I.Cuza ca domn, capitala s-a îmbogăţit cu noi aşezăminte. După proclamarea Independenţei (1878), oraşul ia un avînt deosebit. Devine unul dintre însemnatele centre urbane din S-E Europei, supranumit "micul Paris". După 1918, Bucureştiul a înregistrat o puternică dezvoltare industrială, o intensă dezvoltare urbanistică şi o remarcabilă înflorire culturală. S-au construit clădiri moderne şi obiective de artă (Palatul Telefoanelor, clădirea Bibliotecii Academiei, Palatul Victoria). Cunoaşte apoi teroarea dezlănţuită de organizaţia legionară Garda de Fier. Devastat de cutremurul din 1940. Eliberat în aug. 1944 de sub ocupaţia trupelor germane. Capitala Republicii Socialiste România între 1965 şi 1989. În această perioadă, Bucureştiul e martorul nenumăratelor prefaceri care şi-au pus amprenta pe înfăţişarea actuală a oraşului. S-au construit aerogara Otopeni, Opera Naţională, Spitalul Municipal. Numeroase clădiri au fost demolate în cadrul programului de sistematizare a oraşului, în timpul regimului Ceauşescu. Evenimente importante în dec. 1989, care s-au soldat cu prăbuşirea sistemului comunist din România. — **Pacea de la ~**, tratat (1812) prin care se încheia Războiul Ruso-Turc (1806-1812). Basarabia era anexată Rusiei. — **Pacea de la ~**, tratat (1913) care punea capăt celui de-al doilea Război Balcanic. României îi revenea partea de S a Dobrogei (judeţul Durostor, Caliacra şi Cadrilaterul pînă la linia Turk-Smil-Ekrené. — **Tratatul de la ~**, tratat (1916) de alianţă între România şi Aliaţi, cu privire la intrarea României în război. — **Tratatul de la ~**, tratat încheiat (1918) între România şi Puterile Centrale, în urma semnării de către Rusia a Tratatului de la Brest-Litovsk. Tratatul impunea cedarea Dobrogei către Bulgaria, cedarea unor teritorii de frontieră Austro-Ungariei şi clauze economice. Tratat neratificat de Parlament şi denunţat la 28 octombrie 1918.

BUCUŢA, Emanoil (1887-1946; n. Bolintinul din Deal, jud. Giurgiu), scriitor şi bibliograf român. Poezie intimistă, evocînd universul domestic (*Florile inimii*), romane (*Fuga lui Şefki, Maica Domnului de la mare*), eseuri (*Pietre de vad*), studii etnografice (*Românii din Tinroc*). Publicist. Traducător. Membru corespondent al Acad. Rom.

BUDACU, masiv muntos în Munţii Bistriţei (Carpaţii Orientali), delimitat de rîurile Neagra Broştenilor (la N) şi Borca (la S); 1859 m altitudine.

BUDACU DE JOS, comună în judeţul

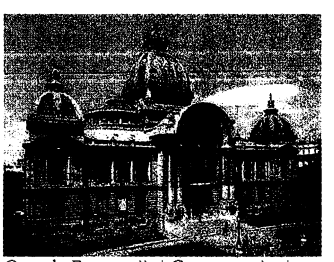

Casa de Economii şi Consemnaţiuni

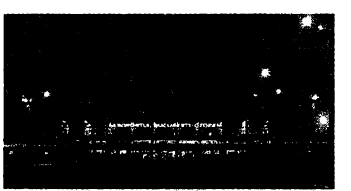

Aeroportul internaţional Otopeni

Bulevardul Unirii

Hotelul "Intercontinental"

Bucureşti

Bistriţa-Năsăud. Biserică (sec.16). În satul Jelna, biserică din sec. 15.

BUDAI-DELEANU, Ion (1760-1820; n. Cigmău, jud. Hunedoara), scriitor, filolog şi istoric român. Reprezentant strălucit al Şcolii Ardelene. Lucrări lingvistice (*Temeiurile gramaticii româneşti, Teoria ortografiei româneşti cu litere latineşti*), lexicografice (*Lexicon românesc-nemţesc, Lexicon pentru cărturari*), istorice (*De originibus populorum Transilvaniae*) ş.a. scrise în română, latină şi germană. Opere literare de valoare: *Ţiganiada*, poem eroi-comic de factură clasică, prima şi cea mai importantă epopee naţională, şi *Trei viteji*, poem parodic (neterminat), valorificînd tema nebuniei universale.

BUDAPESTA (magh. **BUDAPEST**), capitala Ungariei, situată în N ţării, pe malurile Dunării; 1,96 mil. loc. Formată din Buda, Pesta şi Óbuda. Aeroport internaţional. Centrul economic şi cultural al ţării. Ind. siderurgică, metalurgică, constructoare de maşini, chimică, farmaceutică, textilă, alimentară. Trei universităţi. Academie de ştiinţe (1840). Teatru Naţional (1873). Monumente (sec.13-15), clădiri baroce (sec. 18), Parlamentul şi Palatul Republicii (sec. 19). Muzee (Galeria Naţională). Poduri monumentale peste Dunăre. Turism. Staţiune balneară la Buda. Colonie romană (*Aquincum*) (azi cartierul *Óbuda*). La Buda a fost reşedinţa regilor Ungariei, din 1242. Cucerită de turci în 1541, Buda devine centrul unui paşalîc. Ocupată de Habsburgi în 1686. Capitală a Ungariei, din 1872, prin unirea Budei cu Pesta şi cu Óbuda. În martie 1919, la Budapesta se instaurează Republica Sovietică Ungară, înlăturată de trupele române (3 aug. 1919), care au contribuit şi în iarna anului 1945 la eliberarea oraşului de sub ocupaţia germană. Budapesta a fost centrul revoluţiei maghiare (oct.-nov. 1956), zdrobită de trupele sovietice.

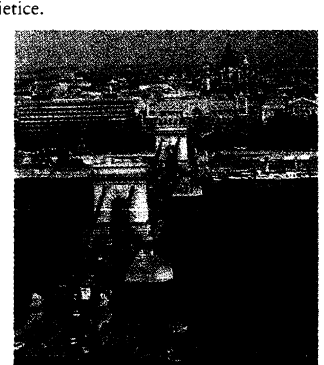

Budapesta

BUDD (**Ţara ~**), porţiune a coastei Antarcticii, la Oceanul Indian, cuprinsă între 110°-114° long. estică. Staţiune australiană de cercetări (Wilkes).

BUDDHA (c. 560-480 î.Hr.), supranumele întemeietorului budismului, *Siddhartha Gautama*, înţelept al tribului Sakya (Sakya Muni). A predicat timp de 35 de ani la Benares şi în S-E Indiei, după 525 î.Hr.

BUDÉ, Guillaume (1467-1540), umanist francez. Promotor al studiilor clasice greceşti în Franţa. A pregătit înfiinţarea viitorului Collège de France.

BUDEANU, Constantin (1886-1959; n. Buzău), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Unul dintre fondatorii şcolii româneşti de electrotehnică (*Bazele teoretice ale electrotehnicii*). Acad.

BUDEŞTI, comună în municipiul Chişinău. Relicve arheologice din perioada romană tîrzie (sec. 2-4). Sat atestat în 1455.

BUDEŞTI, oraş în judeţul Călăraşi, pe Dîmboviţa; 10 mii loc. Mică industrie locală. Sat atestat în 1526.

BUDIŞTEANU, Ionel (pseudonim al lui *Nae Ion*; 1919-1991; n. Bucureşti), violonist şi dirijor român. Creator al stilului de concert în interpretarea orchestrei de muzică populară "Barbu Lăutarul". Repertoriu: romanţe, melodii lăutăreşti şi piese de café-concert. Turnee internaţionale.

BUENAVENTURA, oraş în V Columbiei, port la Oceanul Pacific; 166 mii loc. Export de cafea, zahăr, minereuri. Fondat în 1540.

BUENOS AIRES, capitala Argentinei, port la estuarul La Plata; 2,96 mil. loc. (10,7 mil. loc. cu suburbiile). Aeroportul internaţional Ezeiza. Centrul comercial şi portuar al ţării. Realizează jumătate din producţia industrială naţională. Universitate (1821). Muzee. Operă. Turism. Fondat în 1536 de Pedro de Mendoza. Capitală din 1826.

Buenos Aires

BUENOS AIRES, provincie în E Argentinei centrale; 307,6 mii km²; 12,23 mil. loc. Centrul ad-tiv: *La Plata*. Oraşe pr.: Bahía Blanca, Mar del Plata. Creşterea bovinelor. Cereale.

BUFFALO, oraş în N-E SUA (New York), port la lacul Erie; 328,1 mii loc. (968,5 mii loc. în aglomeraţie). Aeroport. Centru industrial. Universitate (1846). Muzeu de artă.

BUFFALO BILL (*William Frederick Cody*, zis **~**; 1846-1917), pionier american, celebru pentru aventurile sale din timpul luptelor cu indienii pentru cucerirea Vestului. Pistolar de performanţă, a devenit director de circ şi erou în filme western.

BUFFON, George Louis Leclerc de (1707-1788), naturalist şi scriitor francez. În *Istoria naturală*, realizată în colaborare (36 vol., 1749-1788), a descris relaţiile dintre organismele vii şi mediul lor natural, cu o justă intuiţie evoluţionistă. A organizat Jardin des Plantes din Paris. Scriitor remarcabil, a lansat formulele celebre: "Stilul e omul însuşi" şi "Geniul nu este decît o lungă răbdare".

BUFTEA, oraş în judeţul Ilfov, la N de Bucureşti; 19,9 mii loc. Industrii. Studio cinematografic. Atestat documentar în 1577. Oraş din 1968. — **Preliminariile de la ~**, tratat de pace preliminar cu Puterile Centrale (5/18 mart. 1918) prin care România ceda părţi din teritoriu. Definitivat printr-un tratat semnat la Bucureşti (mai 1918).

BUG (BUGUL DE SUD), fluviu în Ucraina; 806 km. Izvorăşte din Podişul Volîno-Podolic şi se varsă în Marea Neagră printr-un estuar. Navigabil pe cursul inferior. Hidrocentrale.

BUG (BUGUL DE VEST), rîu în Europa răsăriteană, afluent al Vistulei; 772 km. Izvorăşte din Podişul Volîno-Podolic şi formează pe o porţiune graniţa dintre Ucraina, Belarus şi Polonia. Navigabil.

BUGAZ, lac în Ucraina, situat pe ţărmul Mării Negre, la S-V de localitatea Zatoka (regiunea Odesa, raionul Belgorod-Dnestrovski). Lungime: 15 km. Lăţime: 2-3 km.

BUGEAC, regiune istorică, în partea de sud a Basarabiei. În sec. 14 s-a aflat în componenţa Ţării Româneşti. După întemeierea statului feudal al Moldovei (1359) face parte din această ţară. Din sec. 16 pînă la începutul sec. 19 a fost dominat de turci, care i-au aşezat aici pe tătarii nogai. În 1812 Bugeacul, împreună cu întreg teritoriul Basarabiei, este alipit la imperiul Rusiei. Din 1940 face parte din componenţa Ucrainei (regiunea Odesa).

BUGEANU, Constantin (1916-1998; n. Ploieşti), dirijor, compozitor şi muzicolog român. Repertoriu de lucrări contemporane.

BUGHICI, Dumitru (n. 1921, Iaşi), compozitor şi muzicolog român. Stabilit în Israel. Trei simfonii, cvartete de coarde, lucrări corale. Un *Dicţionar de forme şi genuri muzicale*.

BUGIULEŞTI, sat în comuna Tetoiu, judeţul Vîlcea. Staţiune arheologică cu fosile villafranchiene şi cele mai vechi urme de activitate conştientă a unor hominizi de pe teritoriul României (c. 1000000-600000 î.Hr.).

BUHARA, oraş în Uzbekistan, pe rîul Amu-Daria; 224 mii loc. Centru industrial. Turism. Monumente arhitectonice arabe (sec. 9-17). Veche tradiţie artizanală (covoare, orfevrărie, ţesături de mătase). Centru cultural medieval. Fostă capitală a statului sub dinastia şeibanizilor (sec.16), a Emiratului de Buhara (1747-1920) şi a Republicii Populare Sovietice Buhara (1920-1924).

BUHARIN, Nikolai Ivanovici (1888-1938), om politic sovietic. Membru al Partidului Comunist din 1906. Membru al Biroului Politic al CC (1924-1929) şi colaborator al lui Stalin, a intrat în conflict cu acesta în lupta pentru putere şi în problemele NEP-ului. Acuzat de deviaţionism de dreapta, a fost judecat şi executat. Reabilitat postmortem (1988).

BUHUŞ, familie de boieri din Moldova, cu dregătorii importante în sec. 17-18.

BUHUŞI, oraş în judeţul Bacău, pe Bistriţa; 21,8 mii loc. Termocentrală şi hidrocentrală. Industrii. Veche fabrică de postav (1885), modernizată. Han (sec. 18). Conac boieresc (1800). Atestat documentar în 1438, sub numele *Bodeşti* (azi, cartier). Oraş din 1921.

BUIA, Alexandru (1911-1964; n. Sîngeorz-Băi), botanist român. Prof. univ. la Craiova. Fondator al Grădinii Botanice din Craiova. Colaborator la tratatele *Flora RPR* şi *Flora mică ilustrată a RPR*.

BUICLIU, Cristea Ştefan (1857-1916; n.

Roman), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Unul dintre fondatorii medicinei interne româneşti.

BUICLIU, Nicolae (1916-1974; n. Corabia), compozitor român. Prof. univ. la Bucureşti. Muzică simfonică şi instrumentală de cameră, opera *Doamna Chiajna*.

BUISSON, Ferdinand (1841-1932), pedagog şi om politic francez. Organizator al învăţământului public. A editat *Dicţionarul de pedagogie*, lucrare de mare circulaţie. Unul dintre fondatorii şi preşedinte (1913-1926) al Ligii Drepturilor Omului. Premiul Nobel pentru pace (1927), împreună cu L.Quidde.

BUJOR, Paul (1862-1952; n. Bereşti), biolog şi scriitor român. Prof. univ. la Iaşi. Creator al şcolii româneşti de hidrobiologie, alături de Gr. Antipa. Studii de anatomie comparată şi biologie experimentală. Director al "Vieţii româneşti" (1906-1907). Schiţe şi nuvele cu tematică rurală. Memorialistică. Acad.

BUJUMBURA, capitala statului Burundi, port la lacul Tanganyika; 168 mii loc. Aeroport internaţional. Centru comercial şi industrial. Universitate. Fondat de germani în 1897. Centru ad-tiv al teritoriului Rwanda-Urundi (sub mandat belgian, din 1919), capitală a statului Burundi (din 1962). Numele vechi: *Usumbura*.

BUKAVU, oraş în E Republicii Democratice Congo, pe malul lacului Kivu; 209 mii loc. Aeroport. Port de pescuit. Centru industrial şi agricol. Turism. Numele vechi (pînă în 1966): *Costermansville*.

BULANDRA, Anton (Tony) (1881-1943; n. Tîrgovişte), actor român de teatru şi de film. Roluri în repertoriul dramei clasice şi moderne (Don Rodriguez din *Cidul*, de Corneille, Karl Moor din *Hoţii* de Schiller, Hamlet).

BULANDRA, Lucia Sturdza v. **Sturdza-Bulandra, Lucia**.

BULAWAYO, oraş în S-V Republicii Zimbabwe; 414 mii loc. Aeroport internaţional. Principalul centru industrial şi comercial al ţării.

BULGAKOV, Mihail Afanasievici (1891-1940), scriitor rus. Evocator al războiului civil (romanul *Garda albă*, piesele de teatru *Zilele Turbinilor, Fuga*). Proză satirică şi fantastică (*Ouăle fatale, Demoniada, Romanul teatral, Maestrul şi Margareta*, capodopera sa).

BULGARIA (Republica ~), stat în S-E Europei, în Peninsula Balcanică. Suprafaţa: 110,9 mii km^2. Populaţia: 8,4 mil. loc. Capitala: *Sofia*. Limba oficială: bulgara. Culte: ortodoxism, islamism, catolicism. Moneda: 1 leva = 100 stotinki. Împărţit în 8 regiuni şi capitala. Oraşe pr.: Plovdiv, Varna, Burgas, Ruse. Teritoriu muntos: munţii Balcani (Stara Planina) şi munţii Sredna Gora, în centrul ţării; munţii Rila-Rodopi, în S-V, cu alt. max. 2925 m. În N, spre Dunăre, Podişul Prebalcanic. Climă temperat-continentală, cu influenţe mediteraneene în S. Expl. de cărbuni, cupru, plumb, zinc, bauxită, minereuri de fier, petrol. Producţie de energie electrică. Ind. siderurgică, metalurgică, constructoare de maşini, electronică şi electrotehnică, chimică, ciment, textilă, alimentară. Cereale, porumb, cartofi, sfeclă de zahăr, tutun. Pomicultură, legumicultură, viticultură. Creşterea animalelor: ovine, bovine, porcine. Sericicultură. Exportă echipament industrial, mijloace de transport, produse alimentare, tutun. — Teritoriu locuit din timpuri străvechi de triburi trace; stăpînit de romani (sec.1-4) şi de bizantini (sec.5-7). Ocupat de triburi slave (sec. 5-6). Protobulgarii, veniţi aici în a doua jumătate a sec. 7, formează clasa conducătoare, dar vor fi asimilaţi de slavi. În 681 se înfiinţează primul ţarat bulgar, cu capitala la Pliska, cucerit de bizantini în 1018 şi stăpînit de aceştia pînă în 1185-1186, cînd o răscoală condusă de fraţii Petru şi Asan, de neam românesc, înlătură dominaţia străină şi instaurează Imperiul Vlaho-Bulgar, ajuns la apogeu în timpul domniei lui Ioan Asan II (1218-1241). Bulgaria este dominată de turci de la sfîrşitul sec. 14 pînă la Războiul Ruso-Româno-Turc din 1877-1878, în urma căruia devine principat sub suzeranitatea Imperiului Otoman (1878) şi apoi stat independent (1908). Bulgaria pierde părţi din teritoriu în urma războaielor balcanice (1912-1913) şi intră în primul război mondial de partea Puterilor Centrale. Bulgaria duce o politică revizionistă şi participă la ocuparea Greciei şi Iugoslaviei, în al doilea război mondial, alături de Germania şi Italia. Neutră faţă de URSS, a fost totuşi ocupată de Armata Roşie (9 sept. 1944), care impune un nou regim politic. Monarhia este abolită (15 sept. 1945) şi Bulgaria devine republică populară, sub regim comunist, pînă în nov. 1989, cînd Todor Jivkov este înlăturat. Republică parlamentară.

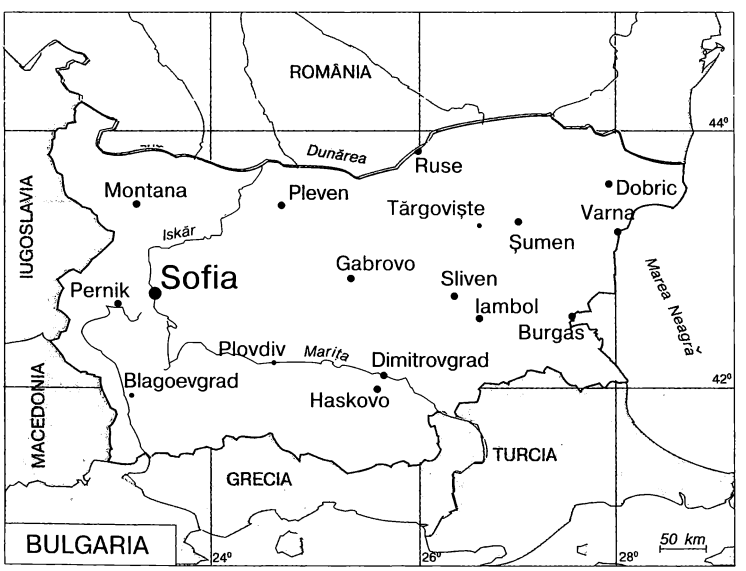

BULL, John (c. 1562-1628), compozitor englez. Organist. Piese pentru orgă şi virginal, lucrări corale.

BÜLOW, Bernhard prinţ von (1849-1929), om politic german. Ministru de Externe (1897-1900) şi cancelar (1900-1909). Ambasador al Germaniei în România (1888-1893).

BÜLOW, Hans von (1830-1894), dirijor şi pianist german. Colaborator al lui Wagner şi Liszt. A dirijat în premieră *Tristan şi Isolda* şi *Maeştrii cîntăreţi*. Lucrări pentru pian , orchestră, voce. Ediţii (*Beethoven, Chopin*). Căsătorit cu Cosima Liszt.

BULTMANN, Rudolf (1884-1976), exeget şi teolog protestant german. Opera sa (*Noul Testament şi mitologia, Istorie şi escatologie*) este o interpretare demitologizantă a textului biblic.

BUMBEŞTI-JIU, oraş în judeţul Gorj; 11,3 mii loc. Industrii (frigidere cu compresor). Muzeu etnografic. Ruinele mănăstirii Vişina (sec. 14) şi ale unui castru roman (sec. 2 d.Hr.). Atestat documentar în 1696.

BUNA-VESTIRE, sărbătoarea imaculatei concepţiuni; ziua în care Fecioara Maria a primit vestea divină că îl va naşte pe Iisus Hristos. Se prăznuieşte la 25 mart.

BUNCHE, Ralph Johnson (1904-1971), sociolog şi om politic de culoare din SUA. Secretar general adjunct al ONU (1944-1971). Premiul Nobel pentru pace (1950).

BUNDESRAT, denumire dată Camerei Superioare a Parlamentului din Austria (după 1920).

BUNDESRAT, denumire dată Camerei Superioare a Parlamentului German, alcătuită din reprezentanţii guvernelor landurilor.

BUNDESRAT, numele german al Consiliului Federal al Elveţiei.

BUNDESTAG, Camera Inferioară a Parlamentului în Germania, aleasă pe patru ani, care execută activitatea legislativă a statului.

BUNDESWEHR, denumire a forţelor arma-

Mihail Bulgakov

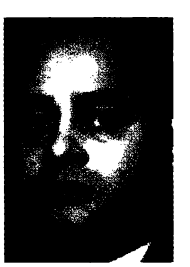

Ralph Jonson Bunche

te germane.

BUNEA, Augustin (1857-1909; n. Vad, jud. Braşov), prelat şi istoric român. Doctor în teologie. Unul dintre apărătorii fruntaşilor politici români implicaţi în procesul "Memorandumului". Continuator, ca istoric, al ideilor reprezentanţilor Şcolii Ardelene. Lucrări despre istoria românilor din epoca de afirmare ca naţiune politică: *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocenţiu Klein (1728-1751), Vechile episcopii româneşti ale Vadului, Geoagiului, Silvaşului şi Bălgradului, Încercare de istoria românilor pînă la 1382* ş.a. Acad.

BUNEA, Victor (1903-1995; n. Bucureşti), inginer român. Prof. univ. la Braşov. Preocupări în domeniul generatoarelor de medie frecvenţă (*Construcţia şi proiectarea generatoarelor sincrone de frecvenţă medie*), al electronicii generale, al maşinilor electrice (*Transformatorul cu sunet magnetic în schemele de stabilizare a tensiunii* ş.a.). Membru de onoare al Acad. Rom.

BUNESCU, Marius (1881-1971; n. Caracal), pictor român. Naturi moarte, compoziţii, peisaje urbane, portrete (*Peisaj de iarnă, Poarta neamului* etc.).

BUNEŞTI, comună în judeţul Braşov. Muzeu etnografic. Cetăţi ţărăneşti (sec. 13-16), cu biserici evanghelice de incintă (sec. 14-17). Atestată documentar, ca sat, în 1337.

BUNGE, Mario (n. 1919), fizician şi filozof al ştiinţei argentinian. Prof. univ. la Toronto. Contribuţii în cercetarea modalităţilor şi structurilor de aplicate şi verificare a teoriilor (*Cercetarea ştiinţifică, Filozofia fizicii*).

BUNGESCU, Ioan Ion (1898-1947; n. Retevoieşti, jud. Argeş), general român. A luptat la Mărăşti (1917). Lucrări despre apărarea antiaeriană (*Tactica artileriei antiaeriene, Tragerile artileriei antiaeriene* ş.a.).

BUNGEŢIANU, Dumitru (1860-1932; n. Cosovăţ, jud. Mehedinţi), fizician român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în meteorologie şi la studiul propagării sunetului în lichide.

BUNIN, Ivan Alekseevici (1870-1953), scriitor rus. Proză scurtă de investigaţie psihologică şi inflexiuni lirice (*Satul, Domnul de la San Francisco, Dragostea lui Mitea*). Lirică peisagistică. A trăit în emigraţie. Premiul Nobel (1933).

BUNSEN, Robert Wilhelm (1811-1899), chimist şi fizician german. Prof. univ. la Marburg şi Heidelberg. A izolat magneziul (1851) şi cromul (1854). A inventat (1859) metoda analizei spectrale a elementelor (împreună cu Kirchhoff), cu ajutorul căreia a caracterizat şi a izolat rubidiul şi cesiul. A inventat becul cu gaz (care îi poartă numele) şi calorimetrul.

BUÑUEL, Luis (1900-1983), regizor spaniol. Stabilit la Paris. Asistentul lui J. Epstein (1926-1927). Influenţat din tinereţe de suprarealism (*Cîinele andaluz*, împreună cu S.Dali, *Vîrsta de aur*). Filme ce sondează subconştientul, adevărate mărturii asupra mizeriei morale a societăţii umane (*Pămînt fără pîine, Los olvidados*, premiat la Cannes, 1950, *Nazarim*, premiat la Cannes, 1958, *Viridiana*, Palme d'Or, Cannes, 1961, *Simon din deşert*, premiul special al juriului, Veneţia, 1965, *Frumoasa de zi*, Leul de Aur, Veneţia, 1967, ş.a.). Premiul Oscar pentru *Farmecul discret al burgheziei* (1972).

BUNYAN, John (1628-1688), scriitor englez. Autorul unei alegorii religioase (*Călătoria pelerinului*).

BUNYORO, regat african din sec. 15-19, la E de lacul Albert. Azi, *Uganda*.

BUOL-SCHAUENSTEIN, Karl Ferdinand, conte von (1797-1865), om politic austriac. Ministru de Externe al Imperiului Habsburgic (1853-1859). A condus operaţiunile de ocupare militară a Moldovei şi Ţării Româneşti în timpul Războiului Crimeii.

BURADA, Teodor T. (1839-1923; n. Iaşi), folclorist, istoric al teatrului şi etnograf român. Membru al Junimii. Studii şi articole de muzicologie (*Conservatorul de muzică din Iaşi, Cercetări asupra Conservatorului Filarmonic-Dramatic din Iaşi* ş.a.) şi despre teatrul din Moldova (*Istoria Teatrului din Moldova*). Lucrări de etnografie şi folclor (*Bocetele populare la români, Datinile poporului român la înmormîntări, Despre descîntece, farmece şi vrăji* ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

BURCKHARDT, Jacob (1818-1897), scriitor şi istoric elveţian de limbă germană. Lucrări de istorie a artei şi a civilizaţiilor (*Epoca lui Constantin cel Mare, Civilizaţia Renaşterii în Italia, Istoria civilizaţiei greceşti*).

BUREATIA (Republica ~), republică în Federaţia Rusă, în S Siberiei Orientale; 351,3 mii km^2; 1,06 mil. loc. Capitala: *Ulan-Ude*. Relief muntos. Climă temperat-continentală. Expl. forestiere, de aur, nichel, wolfram, molibden, bauxită, grafit şi cărbuni. Mari resurse hidroenergetice. Ind. de prelucrare a lemnului. Creşterea ovinelor, bovinelor; cereale. Navigaţie pe rîul Selenga şi lacul Baikal. Creată la 30 mai 1923.

BUREBISTA, rege geto-dac (c. 82-44 î.Hr.). Remarcabil strateg, militar, organizator şi diplomat. Întemeietor al statului centralizat al geto-dacilor, care la jumătatea sec. 1 î.Hr. se impunea ca principala forţă politică şi militară din Europa Centrală şi de la Dunărea de Jos (în vest, a înlăturat, în 60 î.Hr., pe celţi din regiunea Dunării mijlocii; în sud, a supus teritoriile dintre Dunăre şi Munţii Balcani, iar în răsărit a cucerit coloniile greceşti de pe litoralul de N şi de V al Mării Negre). În 48 î.Hr. propunea ajutor lui Pompei în războiul civil cu Caesar. Considerat "cel dintîi şi cel mai mare dintre regii din Tracia". După moartea sa (44 î.Hr.), statul geto-dac s-a dezmembrat.

BURGAS, oraş în E Bulgariei, port la Marea Neagră; 211,6 mii loc. Aeroport internaţional. Şantier naval. Centru industrial (petrochimie) şi comercial. Staţiune balneară.

BURGENLAND, provincie în Austria, la graniţa cu Ungaria; 4 mii km^2; 274 mii loc. Centrul ad-tiv: *Eisenstadt*. Expl. forestiere. Zonă agricolă. Creşterea bovinelor şi a porcinelor.

BÜRGER, Gottfried August (1747-1794), poet german. Reprezentant al curentului "Sturm und Drang". Autor de inspiraţie folclorică (*Lenore, Contele prădalnic* ş.a.).

BURGHELE, Theodor (1905-1977; n. Iaşi), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Elevul şi continuatorul cel mai de seamă al lui N.Hortolomei. Cercetări în domeniul chirurgiei aparatului urinar şi căilor biliare şi al cardiologiei. Preşedinte (1976-1977) al Acad. Rom. Acad.

BURGOS, oraş în N Spaniei (Castilia-León); 160,2 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru turistic şi industrial. Catedrala Santa Maria (1221), Casa de Miranda (sec. 16); biserici, mănăstirea Las Huelgas (sec. 12-13). Muzeu. Fondat în 884. — Capitala Castiliei (1037 - 1492). Sediul guvernului lui Franco (1936-1939).

BURGUNDIA (fr. **BOURGOGNE**), provincie istorică în E Franţei, care a dat numele unei regiuni administrative şi economice; 31,5 km^2; 1,6 mil. loc. Oraşe pr.: Dijon, Nevers. Expl. forestiere, de cărbuni şi minereuri radioactive. Zonă agricolă. — Burgunzii (care au dat numele regiunii) s-au stabilit în regiune în sec. 5. După destrămarea Imperiului Carolingian, ducatul Burgundiei cunoaşte maximă dezvoltare sub Carol Temerarul (1433-1477). Cucerit de Ludovic XI (1477) şi transformat în provincie franceză.

BURIDAVA, aşezare geto-dacică (sec. 1 î.Hr.-sec. 1 d.Hr.), identificată pe teritoriul comunei Ocniţa (jud. Vîlcea).

BURIDAVA, castru roman situat pe Olt (sec. 2-3 d.Hr.), în jurul căruia s-a închegat o puternică aşezare civilă. Azi, *Stolniceni* (localitate componentă a municipiului Rîmnicu-Vîlcea).

BURILEANU, Ştefan (1874-1944; n. Burila Mică, jud. Mehedinţi), inginer militar şi matematician român. General. Prof. univ. la Cluj. A realizat unele piese de artilerie din dotarea armatei române.

BURKE, Robert O'Hara (1821-1861), călător irlandez. Împreună cu W.J.Wills, a traversat, pentru prima dată, Australia de la S la N (1860-1861).

BURKINA FASO (Republica Democratică ~), stat în Africa Occidentală. Supra-

Ivan Bunin

Luis Buñuel

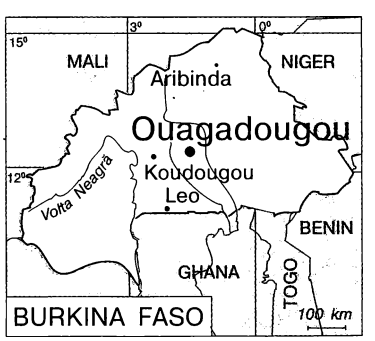

faţa: 275 mii km². Populaţia: 11,4 mil. loc. Limba oficială: franceza. Capitala: *Ouagadougou*. Culte: animism, islamism, catolicism. Moneda: 1 franc CFA = 100 centimes. Împărţit în 11 departamente. Oraşe pr.: Bobo-Dioulasso, Koudougou, Ouahigouya. Relief de podiş. Climă tropicală aridă. Vegetaţie de savană. Resurse de aur, mangan, petrol, uraniu. Creşterea animalelor (caprine, ovine, bovine). Culturi de mei, sorg, bumbac, trestie de zahăr, arahide. Pescuit. Artizanat. Exportă bumbac, animale vii, piei, orez. — Locuit din sec. 11 de triburile mossi, teritoriul devine, în 1896, colonie franceză inclusă în Africa Occidentală Franceză (1904-1954). La 5 aug. 1960 îşi proclamă independenţa de stat (sub numele *Volta Superioară*, schimbat, la 4 august 1984, în Burkina Faso). Lovituri de stat cu repetate intervenţii militare în viaţa politică. Republică prezidenţială.

BURNAIA, **Irina** (1909-1990; n. Ciurari, Teleorman), aviatoare română. Participantă (1935-1939) la mai multe raiduri transcontinentale şi europene (Bucureşti-Ankara-Bagdad; Bucureşti-Roma) şi la concursuri internaţionale.

BURNAS, lac sărat în Ucraina, situat pe ţărmul Mării Negre, la S de localitatea Tuzla (regiunea Odesa, raionul Tatarbunar). Lungime: 5 km. Lăţime: 2-3 km. Adîncime: 2 m.

BURNAZ (Cîmpia Burnazului sau **Burnasului)**, cîmpie în S României, parte componentă a Cîmpiei Române, între Olt şi linia Argeş-Cîlniştea, cu aspect de podiş. Culturi de cereale şi plante tehnice. Viticultură.

BURNET, **Sir Frank Macfarlane** (1899-1985), imunolog australian. Studii privind cultivarea virusului gripal pe embrion de găină, toleranţa imunologică dobîndită, bolile autoimune. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1960), împreună cu P.B.Medawar.

BURNHAM, **Linden Forbes** (1923-1985), jurist şi om politic guyanez. Lider al partidului Congresul Naţional al Poporului. Primministru (1966-1980). Preşedinte (1980-1985) al Republicii Cooperatiste Guyana.

BURNS, **Robert** (1759-1796), poet scoţian. Precursor al romantismului englez. Versuri lirice, cu accente satirice (*Poezii*), scrise în engleză sau în dialectul scoţian.

BURROUGHS, **Edgar Rice** (1875-1950), scriitor american. Autorul romanelor ce îl au ca erou pe Tarzan.

BURROUGHS, **William Steward** (1857-1898), inventator american. Realizatorul unei maşini de calcul înregistratoare. În 1886 a fondat Burroughs Corporation, unul dintre principalii constructori americani de materiale informatice.

BURSA (**BRUSA**), oraş în N-V Turciei, în S-E Mării Marmara; 834,5 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (textile). Ape termale. Universitate. În sec. 15-17, celebru centru de artizanat al mătăsii. Marea Moschee (1396-1400). Mausolee (Yeşil Türbe, 1421). — Întemeiat în sec. 2 î.Hr., sub numele de *Prusa*. Capitala Imperiului Otoman (1326-1402).

BURUNDI (**Republica ~**), stat în Africa Centrală. Suprafaţa: 27,8 mii km². Populaţia: 6,6 mil. loc. Limbi oficiale: franceza şi kirundi. Capitala: *Bujumbura*. Culte: creştinism, animism, islamism. Moneda: 1 franc burundi = 100 centimes. Împărţit în 15 provincii. Oraşe pr.: Kitega, Ngozi. Relief accidentat, de munţi şi cîmpie. Lacuri tectonice (lacul Tanganyika). Climă tropicală moderată. Unul dintre cele mai sărace state ale lumii. Mici expl. de aur şi de argint. Agricultură specializată în cultura cafelei. Creşterea animalelor. — Teritoriu populat de triburi de agricultori bantu, cucerite (sec. 15-16) de păstori războinici tutsi. Regat fondat la sfîrşitul sec. 17, Burundi a făcut parte din Africa Germană de Est (pînă la sfîrşitul sec. 19). Din 1916 pînă în 1962 a fost sub administraţie belgiană. La 1 iul. 1962 îşi proclamă independenţa, iar la 28 nov. 1966, devine republică. Confruntări etnice între populaţiile tutsi şi bantu. Republică prezidenţială.

BUSCH, **Wilhelm** (1832-1908), desenator, pictor şi poet german. Cicluri de versuri în care satirizează cultura germană din sec. 19, ilustrate cu desene umoristice (*Max şi Moritz, Plici şi Plum*).

BUSH, **George Herbert Walker** (n. 1924), om politic american. Republican. Vicepreşedinte al SUA (1981-1989); preşedinte (1989-1993). În politica externă a negociat cu URSS tratatul de reducere a armelor nucleare şi convenţionale. În timpul mandatului său a avut loc Războiul din Golf.

BUSONI, **Ferruccio Benvenuto** (1866-1924), compozitor, pianist şi teoretician italian. Promotor al neoclasicismului. Opere (*Doctor Faust*), muzică pentru orchestră (*Fantezie indiană*), coruri, concert pentru vioară, concert pentru pian. Lucrări teoretice (*Schiţă a unei noi estetici muzicale*). Mare interpret al lui Liszt.

BUSUIOC, **Aureliu** (n. 1928, Cobîlca, azi Codreanca, jud. Chişinău), scriitor român. Poezie în descendenţa simbolismului (*În alb şi negru*); romane cu un pronunţat caracter intelectualist (*Singur în faţa dragostei*); drame istorice (*Radu Ştefan întîiul şi ultimul*).

BUSUIOCEANU, **Alexandru** (1895-1961; n. Slatina), istoric şi critic de artă, eseist şi poet român. Stabilit în Spania. Studii de artă italiană şi spaniolă (*Pietro Cavallini, El Greco*). Monografii (*Iser, Andreescu*). Versuri de orientare existenţialistă, în limba română şi în spaniolă (*Poemas pateticos*).

BUŞNITA, **Theodor** (1900-1977; n. Chişinău), zoolog român. Contribuţii în domeniul ihtiologiei şi hidrobiologiei. Lucrări: *Bogăţia piscicolă, Atlasul peştilor din apele României, Piscicultură şi apele salmestre*. Membru corespondent al Acad. Rom.

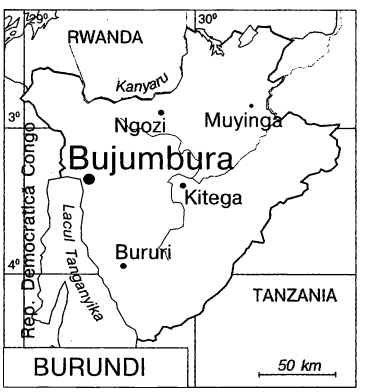

BUŞTENI, oraş în judeţul Prahova, la N de Sinaia; 12,2 mii loc. Fabrici de hîrtie (1882) şi de cherestea. Staţiune balneoclimaterică. Biserică (1889) ctitorită de Carol I. Casa memorială "Cezar Petrescu". Grădină zoologică. Turism. Pîrtie de schi. Telecaun. Trasee turistice spre Babele şi Caraiman. Menţionat la 1800.

BUTENANDT, **Adolf** (n. 1903), biochimist german. Prof. univ. la München şi Berlin. Cercetări asupra hormonilor sexuali feminini şi masculini. Premiul Nobel (1939), împreună cu L.Ružicka.

BUTLER, **Nicholas Murray** (1862-1947), pedagog american. Rol în organizarea învăţămîntului în SUA. A condus numeroase comisii şi comitete. Preşedinte (1925-1945) al Fundaţiei Carnegie pentru Pace. Premiul Nobel pentru pace (1931), împreună cu J.Addams.

BUTLER, **Samuel** (1835-1902), romancier englez. Spirit satiric (romanul utopic *Erewhon*, *Şi tu vei fi ţărînă*); eseuri despre Homer şi Shakespeare. Traduceri ale *Iliadei* şi *Odiseii*. Notaţii aforistice (*Jurnal*).

BUTLEROV, **Aleksandr Mihailovici** (1828-1886), chimist rus. Prof. univ. la Kazan şi Sankt Petersburg. Fondatorul teoriei structurii chimice (*Introducere în chimia organică*). A investigat izomerii chimici. A obţinut zahăr sintetic din formaldehidă.

BUTOIEŞTI, comună în judeţul Mehedinţi. Mănăstirea Gura Motrului, întemeiată sub Neagoe Basarab şi reconstruită în 1653. Casa memorială "Gh. Rădulescu-Motru". Urme ale unei aşezări romane.

BUTOR, **Michel** (n.1926), scriitor francez. Exponent al "noului roman" (*Petrecerea timpului, Schimbarea*); eseist. Întreaga operă critică este grupată în *Repertorii*.

BUTUCENI, comună în Republica Moldova (jud. Orhei). Mănăstire rupestră (sec. 17-18). Vechi complex monastic. Biserica Sf. Nicolae (1675). Atestată documentar în 1616.

BUŢUREANU, **Vasile** (1858-1941; n. Dorohoi), mineralog şi petrograf român. Prof. univ. la Iaşi. Unul dintre promotorii şcolii româncşti de mineralogie şi petrografie. A descoperit un mineral nou (ponitul).

BUŢUREANU, **Vladimir** (1895-1979; n. Iaşi), medic român. Prof. univ. la Iaşi. Contribuţii în chirurgia intestinală, gastrică, hepatică (*Chirurgia ulcerului gastric şi duodenal*).

BUXTEHUDE, **Dietrich** (1637-1707),

Robert Burns

Alexandru Busuioceanu

organist şi compozitor german de origine daneză. Organist la Biserica din Lübeck. Concerte în care îşi prezenta şi propriile compoziţii pentru orgă, cor şi orchestră ascultate de J.S.Bach. Cantate, arii, muzică de cameră, numeroase lucrări pentru orgă şi clavecin.

BUZĂU, judeţ în S-E României, situat pe cursul inferior şi mijlociu al rîului Buzău; 6,07 mii km^2; 520 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Buzău*. Oraşe: Rîmnicul Sărat, Nehoiu, Pogoanele. Relieful este reprezentat prin munte, dealuri subcarpatice, cîmpii. Zăcăminte de petrol şi gaze naturale, chihlimbar, argilă, ape minerale sulfuroase, păduri. Economia reprezentată prin constr. de maşini şi prelucr. metalelor; metalurgie feroasă, chimie, materiale de construcţii, prelucrarea lemnului. Culturi de cereale şi viticole. Creşterea animalelor. Turism. Trasee marcate. Vulcani noroioşi (Pîclele Mari şi Pîclele Mici); rezervaţie geologică (Bădila); rezervaţie forestieră (Viforita). Complex arheologic (Sărata-Monteoru). Urme ale unui castru roman (Pietroasele, unde s-a descoperit tezaurul "Cloşca cu puii de aur"). Tabără de sculptură (Măgura).

BUZĂU, municipiu în N-E Cîmpiei Române, reşedinţa judeţului cu acelaşi nume; 146 mii loc. Nod feroviar şi rutier. Centru industrial (ind. metalurgică, constr. de maşini, chimică). Teatru. Muzee. Episcopia (iniţial schitul Frăsinet, sfîrşitul sec. 15, refăcut de Matei Basarab în 1650), biserica Banu, construită în 1571 şi refăcută în 1722. Palatul municipal, în stil italian (1896-1904). Palat princiar (1710-1712). În apropiere pădurile Frasinu şi Spătaru, rezervaţii forestiere. Parcul Crîng. Turism. Tîrgul tradiţional "Drăgaica". Menţionat în 1234. S-a dezvoltat în sec. 16, cînd a devenit şi sediul unei episcopii (1508). Important centru tipografic (sec. 17-18). Domnul Constantin Brîncoveanu a înfiinţat (1691) o tipografie şi a stimulat învăţămîntul în limba română. Oraşul a suferit distrugeri în timpul războaielor ruso-austro-turce. Dezvoltare rapidă în sec. 20. După evenimentele din 1989, este declarat oraş-martir.

Augustin Buzura

George Gordon Byron

BUZĂU, pas în Carpaţii de Curbură, pe valea superioară a rîului Buzău. Face legătura cu Depresiunea Bîrsei. Alt.: 869 m.

BUZĂU, rîu, afluent al Siretului; 324 km. Izvorăşte din masivul Ciucaş, de la 1800 m altitudine.

BUZĂU (Cîmpia ~), porţiune a Cîmpiei Române, între rîurile Călmăţui şi Buzău. Cereale şi plante industriale.

BUZĂU (Munţii ~), grupă muntoasă în Carpaţii de Curbură (cinci masive: Penteleu, Podul Calului, Siriu, Monteoru şi Ivăneţu).

BUZDUGAN, Gheorghe (1867-1929; n. Focşani), jurist şi om politic român. Preşedinte al Înaltei Curţi de Casaţie (1924-1927); membru al Regenţei (1927-1929). Membru de onoare al Acad. Rom.

BUZDUGAN, Gheorghe (n. 1916, Sighişoara), inginer electromecanic român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări în domeniul rezistenţei materialelor şi mecanicii (*Măsurarea vibraţiilor mecanice*, *Vibraţiile sistemelor conice*). Studii privind rezistenţa elementelor metalice la hidrocentralele de pe Argeş, Lotru, Porţile de Fier I. Acad.

BUZDUGAN, Ion (1887-1967; n. Brînzenii Vechi, jud. Bălţi), poet şi om politic român. Opera: *Miresme de stepă*, *Ţara mea*, *Păstori de timpuri*. Secretar al Sfatului Ţării. Deputat de Bălţi în Parlamentul României (1918-1932).

BUZEK, Jerzy Karol (n. 1940), inginer şi om politic polonez. Prim-ministru al Poloniei (din 1997).

BUZESCU, familie de boieri olteni din Ţara Românească. Fraţii Buzeşti (Radu, Preda şi Stroe) au avut un rol important în timpul domniilor lui Mihai Viteazul şi Radu Şerban.

BUZESCU, Aura (n. 1894, Caransebeş), actriţă română. Dotată cu mare forţă de interiorizare. Roluri de dramă din repertoriul clasic şi modern (Ofelia, Julieta, Elisabeta din *Maria Stuart* de Schiller).

BUZIAŞ, oraş în judeţul Timiş, la V de Lugoj; 8,2 mii loc. Staţiune balneară cu ape minerale pentru tratarea afecţiunilor cardiovasculare. Muzeu de artă populară. Atestat documentar în 1321.

BUZOIANU, Cătălina (n. 1938, Brăila), regizoare română de teatru. A pus în scenă piesele *Să-i îmbrăcăm pe cei goi* de R.Pirandello, *Maestrul şi Margareta* de Bulgakov, *Yvona, principesa Burgundiei* de Sombrowicz ş.a.

BUZURA, Augustin (n. 1938, Berinţa, jud. Maramureş), prozator român. Unul dintre cei mai importanţi scriitori contemporani. Romane de sondaj psihologic, de analiză a dilemelor morale (*Absenţii*, *Orgolii*), cu o largă deschidere spre problematica socială (*Feţele tăcerii*). Eseuri. Scenarii de film. Traduceri. Acad.

BUZZATI, Dino (1906-1972), scriitor italian. Proză alegorică şi suprarealistă (*Barnabo, omul munţilor*, *Monstrul Colombre*, *Deşertul tătarilor*, capodopera sa). Autor de piese de teatru (*Un caz clinic*).

BYBLOS, oraş fenician, cel mai important centru economic şi religios al Feniciei în milen. 3 î.Hr. şi în prima jumătate a milen. 2 î.Hr. Exportator de papirus spre lumea elenă. Cucerit de Alexandru Macedon, decade în epoca elenistică şi romană. Vestigii antice şi medievale. Azi, *Jubail* (Liban).

BYCK, Jacques (1897-1964; n. Bucureşti), lingvist şi filolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii de gramatică descriptivă şi istorică; ediţii de texte vechi româneşti (*Cazania lui Varlaam*).

BYDGOSZCZ (germ. **BROMBERG**), oraş în partea central-nordică a Poloniei, port fluvial pe Vistula; 372 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (prelucrarea lemnului). În sec. 13 a fost sub controlul Cavalerilor Teutoni, devenind independent în 1346. A aparţinut Prusiei, din 1772 pînă în 1919.

BYRD, Richard Evelyn (1888-1957), aviator şi explorator american. A survolat Polul Nord (1926), apoi Polul Sud (1928). A explorat Antarctica (1933-1935; 1946-1947), experienţă descrisă în volumul *Singur*.

BYRD, William (1543-1623), compozitor şi organist englez. Unul dintre cei mai mari compozitori de muzică religioasă din Anglia: mise, motete, madrigale, piese instrumentale (*Cantiones sacrae*, *Gradualia*).

BYRON, George Gordon, lord (1788-1824), poet englez. A exercitat o puternică influenţă asupra romantismului european. Creator al eroului romantic (denumit ulterior byronian) sumbru şi impetuos, dominat de pasiuni tumultuoase. Poeme (*Childe Harold*, *Don Juan*, *Manfred*, *Cain*, *Beppo*). În conflict cu societatea engleză a epocii, Byron s-a exilat pe continent, părăsind (în 1816) Anglia pentru totdeauna. A sprijinit mişcarea carbonarilor italieni. Ca şi eroii scrierilor sale, a luptat pentru independenţa poporului grec; a murit la Missolonghi.

BYTOM, oraş în S Poloniei (Katowice); 238 mii loc. Expl. de cărbune şi minereuri polimetalice. Siderurgie, ind. cocsochimică. Atestat documentar în 1254. Sub stăpînire austriacă şi prusacă pînă în 1921. Abia după al doilea război mondial revine Poloniei.

C

CABALLÉ, Montserrat (n. 1933), cîntăreaţă spaniolă de operă. Soprană lirică. Repertoriu larg (Verdi, Puccini, Mozart, dar şi cîntece tradiţionale spaniole). A cîntat pe marile scene ale lumii.

CABANIS, Pierre Jean Georges (1757-1808), medic şi filozof francez. Girondin. Participă la lovitura de stat de la "18 brumar" (9 nov. 1799) prin care s-a instaurat consulatul. Exponent al Şcolii ideologilor (*Raporturile dintre natura fizică şi cea morală a omului*).

CABET, Étienne (1788-1856), utopist francez. Autor al unei utopii sociale, romanul *Călătorie în Icaria*, în care şi-a expus teoria. După modelul preconizat de el, voia să fondeze o colonie în Texas.

CABEZÓN, Antonio de (c. 1510-1566), organist şi compozitor spaniol. A trăit la curtea regilor Carol Quintul şi Filip II. A scris numeroase piese pentru clavir.

CABINDA, enclavă în Africa, în partea de N a Angolei; 7270 km^2; 21,1 mii loc. Bogate zăcăminte de petrol.

CABOT, John C. (*Giovanni Caboto*; c. 1450-1498), navigator englez de origine genoveză. În 1497 întreprinde o călătorie pentru găsirea unei căi navigabile prin N-V către India şi China. A descoperit insula Terra Nova (1497).

CABOT, Sebastian (1476-1557), navigator englez. Fiu al lui John Cabot. Fiind în serviciul regelui Spaniei, a explorat (1526-1530) regiunea Rio de la Plata.

CABOT, strîmtoare în Oceanul Atlantic, între insulele Terra Nova şi Cape Breton; lăţime 105 km. Ad. min.: 101 m. În timpul iernii este blocată de gheţuri. Poartă numele navigatorului J.Cabot.

CABRAL, Manuel del (n. 1907), poet dominican. Lirică inspirată de motivele folclorului negru (*Douăsprezece poeme negre, Poeme continentale*).

CABRAL, Pedro Álvares (1467 sau 1468 - c. 1520), navigator portughez. A pornit spre India, dar s-a abătut spre V Oceanului Atlantic. A descoperit şi a explorat (1500) litoralul brazilian al Americii de Sud, apoi a atins Mozambicul şi Madagascarul. A fost însoţit de Luís de Camões şi de navigatorul Bartolomeo Diaz.

CACCINI, Giulio (c.1550-1618), cîntăreţ şi compozitor italian. Unul dintre primii compozitori de operă (*Dafne, Euridice*). Muzică vocală (*Le nuove musiche*).

CACAVELA, Ieremia (1643 - după 1698), erudit grec. Călugăr. Dascălul lui D.Cantemir. A tradus scrieri teologice şi istorice (*Viaţa papilor* de Platina).

CA'DA MOSTO (CADAMOSTO), Alvise (1432 - c.1488), navigator veneţian. În serviciul Portugaliei, a explorat coastele Senegalului şi a descoperit în 1456 insula Capului Verde.

CÁDIZ, golf al Oceanului Atlantic, în S-V Peninsulei Iberice, între capul Trafalgar şi capul Santa Maria. Ad. max.: 100 m. Maree puternice (3 m).

CÁDIZ, oraş în S-V Spaniei (Andaluzia), port comercial şi militar la Oceanul Atlantic; 154 mii loc. Centru industrial. Şantiere navale. Clădiri baroce şi neoclasice. Catedrală (sec.13). Muzee. Întemeiat de fenicieni (c. 1100 î.Hr.), a fost stăpînit succesiv de cartaginezi, romani, vizigoţi şi arabi. Cucerit de spanioli în 1262. Principala bază a navigaţiei transatlantice, în sec. 16-18.

CADMOS (KADMOS; CADMUS) (în mitologia greacă), rege fenician legendar. Potrivit legendei, ar fi întemeiat oraşul Teba, în Beoţia. I se mai atribuie introducerea alfabetului în Grecia.

CADORNA, Luigi (1850-1928), mareşal italian. Comandant suprem al armatei italiene (1915-1917). A oprit ofensiva militară austriacă în Trentino (1916). Înlocuit din funcţie în urma înfrîngerii italienilor la Caporetto.

CADOUDAL, Georges (1771-1804), general francez. A condus atentatul unor insurgenţi regalişti împotriva lui Napoleon Bonaparte. Prins şi executat în 1804.

CAEN, oraş în N-V Franţei (Normandia), legat de Marea Mînecii printr-un canal; 117 mii loc. Nod de comunicaţii. Industrii (metalurgie, echipament electric). Universitate (1432). Abaţia Saint Étienne (sec.11-12). Biserici. Muzee. Capitala Normandiei în timpul lui William Cuceritorul.

CAER (Consiliul de Ajutor Economic Reciproc), organizaţie internaţională guvernamentală, înfiinţată în 1949 şi autodizolvată în 1991. Avea sediul la Moscova. Cuprindea statele socialiste. Îşi propunea extinderea cooperării între statele membre, coordonarea planurilor de dezvoltare economico-socială.

CAESAR v. **Cezar**.

CAESAREA, oraş antic în N Africii. Întemeiat de fenicieni; colonie romană din sec. I d.Hr. Azi *Cherchell* (Algeria).

CAESAREA MAZACA, oraş antic în Capadocia. Cunoscut pentru puternica biserică creştină din sec. 3. Azi *Kayseri* (Turcia).

CAESAREA PALESTINAE, oraş antic în Palestina. Înfiinţat de Irod cel Mare. Metropolă a provinciei în sec. 3, cu o bibliotecă şi o şcoală creştină înfiinţată de Origene. Azi *Qisarya* (Israel).

CAESAREA PHILIPPI, oraş antic în Siria, azi *Baniyas* (Siria).

CAFTANAT, Mihail (n. 1946, Chişinău), balerin român. Profesor la Şcoala de Muzică "E.Coca". Interpretează roluri lirico-romantice (Prinţul în *Lacul lebedelor*, Albert în *Giselle*, Spartacus în *Spartacus*).

CAGE, John (1912-1992), compozitor american. Elev al lui A.Schönberg. Precursor al muzicii electronice (*Peisaj imaginar nr.1*). A experimentat producerea sunetelor prin plasarea de obiecte între corzile pianului.

CAGLIARI, oraş în Italia insulară (Sardinia), port la golful cu acelaşi nume; 211 mii loc. Şantiere navale. Ciment. Ceramică. Amfiteatru roman, biserică (sec.5), fortificaţii (sec.14). Universitate. Muzeu. Întemeiat de fenicieni. A fost sub stăpînirea cartaginezilor, apoi a romanilor. Independent în evul mediu. Numele antic: *Caralis*.

CAGLIOSTRO, Alessandro, conte di (*Giuseppe Balsamo*; 1743-1795), aventurier, medic şi ocultist italian. După ce a cutreierat numeroase ţări, a petrecut mai mult timp la curtea Franţei, unde a fost implicat în "Afacerea colierului".

CAHIERS ROUMAINS D'ÉTUDES LITTÉRAIRES, revistă de critică, estetică, istorie literară, literatură contemporană, în limba franceză. Apare trimestrial la Bucureşti din 1973. Din 1993, cu titlul "Euresis".

CAHUL, judeţ în S-V Republicii Moldova, la graniţa cu România şi Ucraina (regiunea Odesa); 3,08 mii km^2; 238 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Cahul*. Oraşe: Cantemir, Taraclia. Relief de cîmpie şi coline (Podişul Tigheciului, alt. max. 269 m). Vegetaţie de stepă şi silvostepă. Rîuri: Prut (cu afluenţii Tigheci, Larga), Cahul, Ialpug (cu afluenţii Salcia Mare, Salcia Mică). Expl. de gaze naturale (Baimaclia), argile, nisipuri. Întreprinderi agroindustriale (materiale de construcţie, covoare, confecţii, conserve, produse lactate şi de panificaţie ş.a.). Zonă agricolă (se cultivă grîu, porumb, floareasoarelui, legume ş.a). Viticultură. Pomicultură. Creşterea animalelor. Centre piscicole (Manta, Crihana Veche). Teatre. Muzee. Staţiune balneoclimaterică (Cahul). Monumente şi locuri istorice (Valul lui Traian de Jos, cîmpurile de luptă de la Cahul şi Larga, 1770).

CAHUL, municipiu în S-V Republicii Moldova, la 173 km de Chişinău, reşedinţa judeţului cu acelaşi nume; 44 mii loc. Important centru economic şi cultural. Centru industrial (alimentară). Nod de comunicaţii. Staţie de cale ferată. Aerodrom. Pod peste Prut. Centru vamal de frontieră. Catedrala Sf. Arhanghel Mihail (1850). Bisericile Sf. Dumitru (1899), Acoperămîntul Maicii Domnului (sec. 19). Biblioteci. Teatrul *B.P.Hasdeu*. Muzeu. Monumente istorice. Staţiune balneoclimaterică. Atestat documentar în 1452. Pînă în 1835 s-a numit *Frumoasa*. A fost centru ad-tiv de judeţ, în componenţa provinciei Basarabia (1835-1856), a Principatului Moldova (1856-1878) şi în cadrul României (1918-1940, 1941-1944).

CAHUL, rîu în Republica Moldova. Izvorăşte la N de comuna Pelinei (jud. Cahul) şi se varsă în lacul cu acelaşi nume lîngă comuna Etulia (U.T.A. Găgăuzia). Lungime: 40 km. La 21 iul. 1770, pe rîul Cahul (lîngă Vulcăneşti) oştirile ruseşti, în frunte cu P.A.Rumeanţev, i-au învins pe turci, care erau mult mai numeroşi. În cadrul armatei ruse au luptat şi voluntari români din Basarabia.

CAIAFA (în *Noul Testament*), mare preot iudeu. L-a judecat pe Iisus Hristos şi i-a prigonit pe apostoli.

CAICOS v. **Turks şi Caicos**, insule.

CAILLOIS, Roger (1913-1978), teoretician francez. Scrieri despre creaţia artistică şi literară şi despre miturile sociale şi intelectuale (*Mitul şi omul*, *Omul şi sacrul*, *Studii despre imaginar*).

John C. Cabot

Ioan Caioni

CAI LUN v. **Tsai Lun**.

CAIN (în *Vechiul Testament*), fiul cel mai mare al lui Adam şi al Evei, care l-a ucis pe fratele său, Abel, din invidie.

CAIONI (CÂIANU), Ioan (1629-1687; n. Leghia, jud. Cluj), compozitor român. Călugăr organist, intrat, în 1655, în ordinul franciscanilor. Autor al unei antologii muzicale (*Codex Caioni*). A cules folclor românesc. Imnuri religioase, mise, litanii. A întemeiat o tipografie la mănăstirea Şumuleu-Ciuc, unde a fost şi stareţ.

CAIRO (ar. **AL-QÂHIRAH**), capitala Egiptului, în partea de S a deltei Nilului; 6,8 mil. loc.; 14 mil. loc. cu suburbiile. Cel mai mare oraş din Africa. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru politic, economic şi industrial (metalurgie, construcţii de maşini). Centru comercial şi financiar internaţional. Universităţi (cea mai veche, de la 970). Academie de ştiinţe. Operă. Muzee. Moscheile Ibn-Tulun (sec. 9), Al-Azhar (sec.10), moscheea lui Hasan (sec.14). În apropiere, oraşul Giseh cu celebrul complex arhitectonic. Originile oraşului sînt legate de existenţa unui vechi castru roman (sec. 3). În 969, s-a clădit oraşul Al-Qâhirah (din 972 capitală a statului Fatimizilor). Cucerit de turci (1517), în a căror stăpînire a rămas formal pînă în 1914. În 1882, după ce englezii ocupă Egiptul, Cairo devine reşedinţa consulilor generali englezi (1883-1914). Reşedinţă regală (din 1914), apoi capitala Republicii Arabe Egipt (din 1971). Sediul unor organizaţii internaţionale. — **Conferinţa de la ~**, întîlnirea (1943) liderilor Aliaţilor (preşedintele american Roosevelt şi primul ministru englez W.Churchill) cu preşedintele chinez Jiang Jieshi şi adoptarea unei declaraţii privitoare la viitorul ţărilor din Asia ocupate de japonezi.

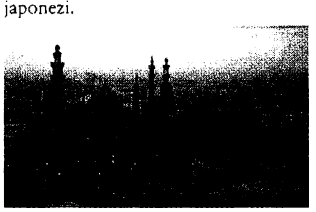

Cairo

CAJAL, Nicolae N. (n. 1919, Bucureşti), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul virusologiei. A diagnosticat anumite viroze. A elaborat vaccinul antirujeolic. Lucrări: *Turbarea, Relaţii între virusuri şi tumori, Rujeola, Etiopatogenie şi profilaxie* ş.a. Acad.

CALABRIA, regiune în S Italiei, între strîmtoarea Messina şi golful Taranto; 15,1 mii km^2; 2,1 mil. loc. Oraş pr.: Catanzaro. Măslini; citrice; viticultură. Creşterea animalelor. Cunoscută în antichitate sub numele *Bruttium*. Colonizată de greci, care au întemeiat oraşele Sibaris şi Crotona (sec.7 î.Hr.). Cucerită de normanzi (sec.11). A făcut parte din Regatul Siciliei (sec.12), apoi din Regatul Italiei (1860).

CALAFAT, municipiu în judeţul Dolj, situat pe Dunăre; 21,3 mii loc. Port fluvial şi punct de vamă la trecerea peste Dunăre. Expl. de argile, nisipuri. Industrii. Filatură şi ţesătorie de bumbac. Muzee (etnografic, de istorie, de artă). Biserici (sec. 18-19). Monumentul *1877*. Menţionat documentar în 1424, ca punct de vamă, cu numele *Vadul Diuliu*. Rol strategic în timpul Războiului pentru Independenţă (1877-1878).

CALAIS, oraş în N Franţei (Picardia), port comercial şi de pescuit la Pas de Calais; 100 mii loc. Centru al industriei dantelelor şi voalurilor. Principalul punct de traversare a Canalului Mînecii. Biserica Notre-Dame (sec. 13-16). Muzeu. Cucerit de englezi în 1347, revine Franţei în 1558. Distrus în cel de-al doilea război mondial.

CALBOREANU, George (1896-1986; n. Turnişor, jud. Sibiu), actor român de teatru şi film. Interpret de mare forţă, pe scenă, al unor personaje istorice (Vlaicu-Vodă din piesa omonimă a lui Al. Davila şi Ştefan cel Mare din *Apus de soare* de B.Delavrancea). Roluri în filme (*Setea*, *Neamul Şoimăreştilor*).

CALCIDICĂ (Peninsula ~) (gr. **KHALKIDHIKI**), peninsulă în N Greciei, între golful Orfani (E) şi golful Salonic (V). Relief muntos. Expl. de pirite, minereuri de fier şi de mangan. Izvoare minerale. Măslini, citrice şi viţă de vie. Pe acest teritoriu se află republica monastică Athos.

CALCUTTA (KALIKATA), oraş în N-E Indiei, port în Delta Gangelui şi Brahmaputrei; capitala statului Bengalul de Vest; 11 mil. loc., cu suburbiile. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (prelucrarea iutei; industrie cinematografică). Universităţi. Muzee. Grădină botanică şi zoologică. Întemeiat la sfîrşitul sec. 17; capitală a coloniei engleze pînă în 1912. Bombardat de japonezi în al doilea război mondial.

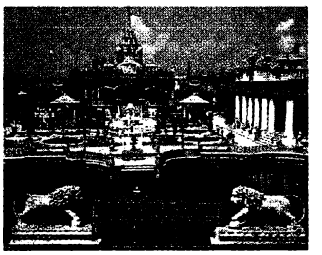

Calcutta

CALDARA, Antonio (1670-1736), compozitor italian. Reprezentant al barocului. Muzică de cameră, opere, oratorii, mise. Cunoscut mai ales pentru muzica liturgică.

CALDEEA (CHALDEEA), regiune istorică, situată în S Mesopotamiei. Nucleul regatului babilonian, întemeiat de Nabopalassar (sec.7 î.Hr.) prin nimicirea Imperiului Asirian.

CALDER, Alexander (1898-1976), sculptor american. Sculpturi abstracte, realizate din fire şi lame metalice sau din bucăţi masive de metal (*Constelaţii*, *Micul univers*).

CALDERÓN DE LA BARCA, Pedro (1600-1681), dramaturg spaniol. Reprezentant de seamă al "secolului de aur" al literaturii spaniole şi al barocului, a adus în teatru un suflu nou. Opera sa cuprinde comedii de capă şi spadă (*Doamna nevăzută*), drame profane (*Judecătorul din Zalamea*), filozofice şi

religioase (*Viaţa este vis*, *Magul făcător de minuni*). Cel mai important autor de *autos sacramentales* (piese alegorice într-un act).

CALDWELL, Erskine Preston (1903-1987), romancier american. Evocă în culori realiste viaţa fermierilor americani din sud (romanele *Drumul tutunului* şi *Pogonul lui Dumnezeu*, povestirile din volumul *Pământ american*).

CALEA LACTEE, brîu luminos format din miliarde de stele ale galaxiei noastre, care nu pot fi distinse cu ochiul liber. Se mai numeşte *Calea-Laptelui*, *Calea* sau *Drumul-Robilor*.

CALEDONIA, numele dat de romani părţii de N a Marii Britanii, aproximativ Scoţia de azi.

CALEDONIAN (Canalul ~), canal în N Scoţiei; uneşte Firth of Lorne (S-V) cu Moray Firth (N-E). Lungime: 97,4 km. Ad. medie: 33,5 m. Navigabil. Construit între anii 1805 şi 1822.

CALGARY, oraş în S Canadei (Alberta); 710 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru financiar. Piaţă pentru grîu şi vite. Companii petroliere. Universitate. Locul Jocurilor Olimpice de iarnă (1988). Întemeiat în 1875 cu numele de *Fort Brisebois*, devenit, mai tîrziu *Fort Calgary*.

CALI, oraş în V Columbiei, pe Cauca; 1,6 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Piaţă a cafelei. Centru industrial (rafinărie de petrol). Universităţi. Locul Jocurilor Pan-Americane din 1971. Fondat în 1536.

CALIACRA, judeţ istoric în S-E Podişului Dobrogei (Cadrilater), pe ţărmul Mării Negre. Oraşe pr.: Bazargic, Balcic.

CALIARI, Paolo v. **Veronese**.

CALICRATE (CALLICRATES) (a doua jumătate a sec. 5 î.Hr.), arhitect grec. A construit pe Acropola Atenei templul zeiţei Nike şi Partenonul, împreună cu arhitectul Ictinos.

CALIFORNIA, peninsulă în N-V Mexicului, între Oceanul Pacific şi golful cu acelaşi nume; 144 mii km^2. Relief muntos. Alt. max.: 3069 m (Cerro de la Encantada). Climă tropicală (S) şi subtropicală (N).

CALIFORNIA (Curentul Californiei), curent marin în E Oceanului Pacific, în lungul coastelor de V ale SUA. Lungime: 550-650 km. Curent rece; temperatura: între 12 şi 26°C.

CALIFORNIA (Golful Californiei), golf al Oceanului Pacific, între peninsula cu acelaşi nume şi coasta mexicană. Lungime: 1240 km. Lăţime : 220 km. Ad. max.: 3292 m; ad. medie: 818 m. Pescuit. Primul care a explorat golful, în 1539, a fost Francisco de Ulloa, la îndemnul lui H.Cortés, cuceritorul Mexicului. Locul s-a numit *Marea lui Cortés*.

CALIFORNIA, stat în S-V SUA; 424 mii km^2; 29,7 mil. loc. Capitala: *Sacramento*. Expl. de petrol, de minereuri auroargentifere. Petrochimie. Ind. aerospaţială. Industrie cinematografică. Citrice, cereale, bumbac; viticultură; pomicultură. Creşterea bovinelor. Turism. Parcuri naţionale ("Sequoia", "Josemite" ş.a.). Deşertul Valea Morţii. Întinse plaje amenajate. Primul european care a explorat regiunea în numele Spaniei a fost portughezul Juan Rodríguez Cabrillo (1542). Nume dat, probabil, de H.Cortés. Ţara tuturor promisiunilor, unde s-au aşezat, în sec. 19, milioane de imigranţi.

CALIGULA (Caius Iulius Germanicus) (12-41), împărat roman (37-41). Cruzimea şi extravaganţa purtărilor sale declanşează două conspiraţii ale opoziţiei senatoriale. Asasinat de pretorieni.

CALIMAH (CALLIMACHOS) (c.315-c.240 î.Hr.), poet şi erudit grec. Reprezentant al literaturii elenistice. Stilist remarcabil. S-au păstrat doar fragmente dintr-o operă vastă: satire, imnuri, epigrame, elegii. Însărcinat de Ptolemeu, a alcătuit *Tabelul bibliografic* al fondului bibliotecii din Alexandria. Considerat creatorul bibliografiei metodice.

CALIMAH (Codul ~), cod civil al Moldovei. Intrat în vigoare în timpul domniei lui Scarlat Callimachi. Scris în limba neogreacă şi tradus în limba română, în 1833.

CALIOPE (KALLIOPE) (în mitologia greacă), muza poeziei epice şi a elocinţei. Reprezentată ţinînd în mînă o tăbliţă şi un instrument de scris.

CALIPSO (KALYPSO), nimfă, regină a insulei Ogigia din Marea Ionică. Potrivit *Odiseii*, Ulise a fost reţinut pe insulă şapte ani, pentru că refuza să se căsătorească cu ea.

CALISTO (KALLISTO) (în mitologia greacă), nimfă, iubita lui Zeus. Transformată de Hera în ursoaică, a devenit apoi constelaţia Ursa-Mare.

CALISTO, satelit al planetei Iupiter; c.5000 km diametru. Se află situat la o distanţă de 1,88 miliarde km de centrul planetei. Descoperit de Galileo Galilei în 1610.

CALLAO, oraş în V statului Perú, port de pescuit la Oceanul Pacific; 560 mii loc. Nave de pescuit. Şcoală de marină. Bază de submarine. Universitate. Întemeiat în 1537 de Francisco Pizarro.

CALLAS, Maria (pseudonim al *Mariei Kalogeropoulos*; 1923-1977), soprană americană de origine greacă. Voce cu timbru inconfundabil. Repertoriu vast (*Norma*, *Traviata*, *Lucia di Lammermour*). Debut la 18 ani în *Tosca* de Puccini. A cîntat pe scenele mari ale lumii (Scala, Metropolitan Opera, Covent Garden).

CALLATIS, oraş antic grec, situat pe coasta de V a Mării Negre. Intemeiat de dorienii din Heracleea Pontica (sec. 6 î.Hr.). Centru înfloritor în timpul dominaţiei romane în Dobrogea. Dispare în sec. 6, în urma invaziei avaro-slavilor. Azi, *Mangalia*.

CALLIMACHI (CALMÂŞUL), familie domnitoare de boieri din Moldova. Mai important: **Scarlat Callimachi**, domn al Moldovei (1806, 1807-1810, fără a ocupa efectiv tronul, şi 1812-1819). A iniţiat codul de legi al Moldovei, care îi poartă numele. Domn al Ţării Româneşti (1821), fără a ocupa efectiv tronul.

CALLOT, Jacques (c.1592-1635), desenator şi gravor francez. Lucrări caracterizate prin fantezie, care i-au influenţat pe Goya, Rembrandt, Watteau. Maestru al acvafortei (*Capricii*, *Mizeriile războiului*).

CALMETTE, Albert (1863-1933), medic şi bacteriolog francez. A descoperit, împreună cu C.Guerin, vaccinul antituberculos (BCG).

CALUL, numele popular al constelaţiei *Leul*.

CALUL-MIC (*Equuleus*), constelaţie din emisfera boreală, situată între constelaţiile Pegas, Vărsătorul şi Delfinul.

CALVIN, Jean (1509-1564), reformator religios francez. Fondatorul calvinismului. Doctrina protestantă este expusă în lucrarea *Instituţia religiei creştine* (1536). A întemeiat republica teocratică din Geneva (1541).

CALVIN, Melvin (n. 1911), chimist şi biolog american. Prof. univ. la Berkeley (California). Studii despre drumul parcurs de carbon în fotosinteză (*ciclul Calvin*). Cercetări asupra energiei solare şi fotosintezei artificiale. Premiul Nobel pentru chimie (1961).

CALVINO, Italo (1923-1985), scriitor italian. Proză neorealistă, care îmbină umorul cu fantasticul (*Oraşele nevăzute*, *Palomar*, *Baronul din copaci*). Romane istorice (trilogia *Strămoşii noştri*).

CAMAGÜEY, oraş în E Cubei; 260 mii loc. Nod de comunicaţii. Ind. alimentară (zahăr şi rom). Universitate. Întemeiat de Diego Velásquez de Cuéllar în 1514.

CA MAU (MUI CA MAU, BAI-BUNG), cap în S-E Asiei; separă Marea Chinei de Sud de Golful Thailandei. Cel mai sudic punct al peninsulei Indochina (Vietnam).

CAMBISE II (CAMBYSES II), rege persan (530-522 î.Hr.) din dinastia Ahemenizilor. Fiu al lui Cirus II. Politică expansionistă: a cucerit Egiptul (525 î.Hr.) şi s-a proclamat urmaş al faraonilor.

CAMBODGIA (Statul ~), stat în S-E Asiei, în S peninsulei Indochina. Suprafaţa: 181 mii km^2. Populaţia: 10,75 mil. loc. Limba oficială: khmera. Capitala: *Phnom Penh*. Culte: budism. Moneda: 1 riel = 100 sen. Împărţit în 18 provincii. Oraşe pr.: Battambang, Kompong Cham. Relief de cîmpie în centrul ţării, de podiş în N şi muntos în S (munţii Kravanh). Climă tropical-musonică, cu precipitaţii abundente. Păduri tropicale cu esenţe valoroase. Se cultivă orez, porumb, trestie de zahăr, banane, arbori de cauciuc. Creşterea animalelor (bovine, porcine). Pescuit. Resurse de subsol nevalorificate. Industrie marcată de îndelungatul conflict intern. Turism. Exportă

Pedro Calderón de la Barca

Erskine Preston Caldwell

Scarlat Callimachi

Jean Calvin

lemn, peşte. — Teritoriu locuit din timpuri străvechi. În sec. 9-13 se dezvoltă aici unul din cele mai puternice state din S-E Asiei, Imperiul Kambujadesa şi civilizaţia khmeră. În sec. 14-18, teritoriul a fost invadat şi supus de statele thai şi Vietnam. În sec. 19, ocupat de francezi, transformat în protectorat (1863) şi apoi în colonie (1884). Inclus în Uniunea Indochineză. În al doilea război mondial, ocupat de japonezi. Stat independent din 1953. Lovitura de stat din 1970 a marcat declanşarea războiului civil. În 1975, este promulgată o nouă Constituţie, iar statul se numeşte Kampuchia Democrată. În urma instaurării regimului comunist, se formează un front unic de salvare naţională, care, împreună cu trupe vietnameze, ocupă Phnom Penh şi continuă lupta cu reprezentaţii vechiului regim (khmerii roşii). În 1979 se proclamă Republica Populară Kampuchia. ONU cere încetarea ostilităţilor militare, retragerea trupelor străine şi soluţionarea tuturor diferendelor. În 1982, forţele de rezistenţă formează un guvern de coaliţie. În 1989, guvernul de la Phnom Penh a schimbat denumirea ţării în Cambodgia, proclamînd "neutralitatea" sa permanentă; în sept., ultimele trupe vietnameze s-au retras din ţară şi s-au anunţat alegeri libere. La 23 oct. 1991, a fost semnat la Paris un Tratat de pace între reprezentanţi ai guvernului şi ai grupărilor din mişcarea de rezistenţă, care nu a fost respectat. În 1993 este restaurată monarhia. Republică prezidenţială.

CAMBRIDGE, oraş în Marea Britanie (Anglia), la N-E de Londra; 97,9 mii loc. Industrii (poligrafie). Muzee. Colegiu universitar celebru (1284). Capela Colegiului regal (sec.15-16). — **Şcoala de la ~**, denumire dată grupului de filozofi englezi influenţaţi de prelegerile lui G.E.Moore şi de lucrările lui B.Russell. Reprezentanţi: G.Ryle, J.Wisdem, M.Black.

CAMBRIDGE, oraş în N-E SUA (Massachusetts); 95 mii loc. Industrii (poligrafie). Universitatea Harvard (1636). Institut de Tehnologie (1861). Intemeiat în 1630.

CAMBRIENI (Munţii ~) (engl. **CAMBRIAN MOUNTAINS**), masiv muntos, în Marea Britanie (peninsula Wales). Alt. medie: 500-700 m. Alt. max.: 1085 m (vîrful Snowdon). Expl. de huilă, minereuri de fier şi polimetalice. Păduri de foioase. Rezervaţii şi parcuri naturale.

CAMELOT, cetate legendară în Anglia. Reşedinţa regelui Arthur şi a Cavalerilor Mesei Rotunde. A fost identificată cu localitatea *Winchester*.

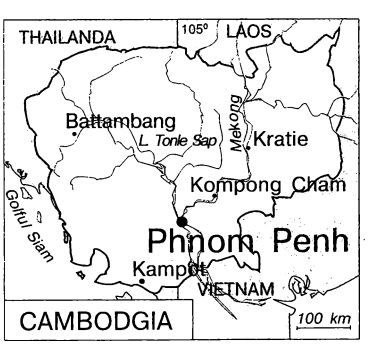

CAMENCA, oraş în jud. Dubăsari, Republica Moldova, situat pe malul stîng al Nistrului, la 160 km N de Chişinău; 12 mii loc. Industrii (alimentară). Nod de comunicaţii. Biblioteci. Sanatoriul "Nistru". Atestat documentar în 1608.

CAMENCA, rîu în Republica Moldova, afluent al Prutului. Izvorăşte lîngă comuna Borosenii Noi (jud. Edineţ) şi se varsă la V de comuna Pruteni (jud. Bălţi). Lungime: 100 km.

CAMENCA, rîu în Ucraina şi Republica Moldova, afluent al Nistrului. Izvorăşte în apropierea localităţii Holubece (Ucraina, regiunea Vinniţa) şi se varsă lîngă oraşul Camenca (jud. Dubăsari). Lungime: 52 km.

CAMERARIUS, Joachim (1500-1574), umanist german. Împreună cu Melanchton a alcătuit *Confesiunea de la Augsburg*, prezentată dietei imperiale convocate de Carol Quintul (1530).

CAMERARIUS, Rudolf Iacob (1665-1721), botanist german. Nepot al lui Joachim Camerarius. A contribuit la fundamentarea teoriei sexualităţii la plante (*Epistola de sexu plantarum*).

CAMERON, Verney Lovett (1844-1894), călător şi explorator britanic. Primul european care a traversat (1873-1875) continentul african, de la insula Zanzibar la Oceanul Atlantic (Benguela). Călătorie descrisă în lucrarea *Traversînd Africa*. A cartografiat pentru prima dată malurile lacului Tanganyika.

CAMERUN, masiv muntos în Africa de Vest (Republica Camerun). Alt. max.: 4070 m. Vulcan activ. Ultima erupţie în 1959. Păduri ecuatoriale.

CAMERUN (Republica ~), stat în Africa Ecuatorială, cu ieşire la golful Guineea. Suprafaţa: 475,4 mii km^2. Populaţia: 14,32 mil. loc. Limbile oficiale: franceza şi engleza. Capitala: *Yaoundé*. Culte: animism, catolicism, islamism. Moneda: 1 franc CFA = 100 centimes. Împărţit în 10 regiuni. Oraşe pr.: Douala, Garoua, Maroua. Podiş întins traversat de lanţuri muntoase. În zona de

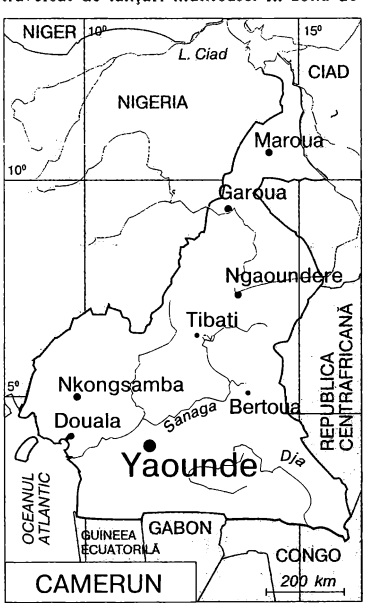

litoral se înalţă masivul vulcanic Camerun, cu alt. max. din ţară (4070 m). Climă subecuatorială, cu precipitaţii bogate. Parcuri naţionale. Pădurile sînt bogate în esenţe preţioase (abanos, mahon). Expl. de petrol, aur, cositor şi bauxită. Se cultivă manioc, arahide, mei, susan, porumb, orez, batate, bumbac şi tutun; plantaţie de cacao, cafea şi bananieri. Se cresc bovine, ovine şi porcine. Energie electrică, aluminiu, ciment, conserve de carne. Exportă: cafea, cacao, aluminiu, banane, cauciuc. — În evul mediu, pe teritoriul Camerunului au existat cîteva state. Explorat de navigatorii portughezi în sec. 15. În sec. 17 a devenit una dintre sursele comerţului cu sclavi negri pentru America. În 1884, Germania o proclamă colonie. După primul război mondial, cea mai mare parte a ţării a trecut sub administraţia Franţei, iar partea de N-V, sub administraţia Marii Britanii. În 1960, Camerunul francez a devenit stat independent. În 1961, ca urmare a unui plebiscit, partea de N a Camerunului britanic a intrat în componenţa Nigeriei, iar partea de S s-a unit cu Republica Camerun. În 1972 este adoptată o nouă Constituţie. Din 1984 se numeşte Republica Camerun. Republică prezidenţială.

CAMILAR, Eusebiu (1910-1965; n. Udeşti, jud. Suceava), scriitor român. Proză de viziune stranie, cu elemente fantastice despre lumea satului şi despre război (*Avizuha*, *Cordun*, *Prăpădul Solobodei*, *Negura*). Evocări istorice (*Valea Hoţilor*, *Stejarul din Borzeşti*, *Focurile*, în colaborare cu Magda Isanos). Prelucrări după *1001 de nopţi*. Traduceri din Aristofan, Eschil, Ovidiu, Puşkin. Membru corespondent al Acad. Rom.

CAMÕES (CAMOËNS), Luís Vaz de (c. 1524-1580), poet portughez. Autorul epopeii naţionale *Lusiadele*, în care evocă expediţia lui Vasco da Gama în India. Poeme pastorale, sonete (inspirate din Renaşterea italiană), ode, elegii. Teatru.

CAMPANA, Dino (1885-1932), poet italian. Lirică vizionară (*Cîntece orfice*). A influenţat poezia ermetică dintre cele două războaie mondiale.

CAMPANELLA, Tommaso (1568-1639), filozof italian. Călugăr dominican. Adept al ideilor umaniste ale lui Bernardino Telesio. Lucrarea *Filozofia demonstrata prin simţuri* i-a atras persecuţiile Inchiziţiei. Acuzat de complot antispaniol (revolta din Calabria), a fost întemniţat. A scris în închisoare celebra utopie *Cetatea soarelui* (1623), după modelul *Utopiei* lui Thomas Morus.

CAMPANIA, regiune în S Italiei, la Marea Tireniană; 13,6 mil. km^2; 5,8 mil. loc. Oraş pr.: Napoli. Dominată de relief de cîmpie (soluri fertile); străbătută de munţii Apenini şi de masive vulcanice (Vezuviu). Măslini, citrice, tutun; pomicultură şi viticultură; creşterea animalelor. Ind. chimică şi metalurgică. Turism. Staţiunile Capri, Sorrento şi Ischia. Siturile arheologice Herculaneum, Paestum şi Pompeii. Colonie greacă (sec. 8 î.Hr.). A făcut parte din Regatul Siciliei (sec. 12) şi din cel al Neapolelui (sec. 13).

CAMPECHE, golf care constituie partea de S-V a golfului Mexic, la V de peninsula

Yucatán. Ad. max.: 2836 m. Lăţime max.: 750 km.

CAMPECHE, oraş în S-E Mexicului, port la golful Campeche, capitala statului cu acelaşi nume; 152 mii loc. Nod de comunicaţii. Piaţă agricolă. Ind. tutunului. Universitate (1756). Întemeiat de spanioli în 1540 pe locul unui sit maya. Declarat oraş monument datorită numeroaselor clădiri din perioada colonială.

CAMPECHE, stat în S-E Mexicului; 50,8 mii km^2; 613 mii loc. Capitala: *Campeche*. Expl. forestiere. Trestie de zahăr, sisal. Creşterea animalelor. Vestigii arheologice ale civilizaţiei maya. Spaniolii au vizitat prima dată regiunea în 1517.

CAMPINA GRANDE, oraş în N-E Braziliei (Paraiba); 326 mii loc. Ind. metalurgică, textilă şi alimentară. Piaţă pentru bumbac şi zahăr; tîrguri de vite.

CAMPINAS, oraş în S-E Braziliei (São Paulo); 878 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Piaţă pentru cafea, bumbac şi trestie de zahăr. Centru comercial şi industrial. Siderurgie. Două universităţi.

CAMPO FORMIO, localitate în N-E Italiei, unde s-a încheiat (1797), în urma campaniei victorioase a lui Napoleon I în Italia, Tratatul de pace între Austria şi Franţa.

CAMPOS, oraş în S-E Braziliei (Rio de Janeiro); 388 mii loc. Port pe Paraiba. Nod de comunicaţii. Piaţă pentru cafea, trestie de zahăr şi tutun. Industrii. Fondat în sec. 17.

CAMPRA, André (1660-1744), compozitor francez. Creator de opere, balete (*Sărbători veneţiene*, *Europa galantă*) şi muzică sacră (mise, psalmi).

CAMUS, Albert (1913-1960), scriitor francez. Reprezentant de seamă al existenţialismului. Text filozofic şi operă literară, creaţia sa dezvăluie absurditatea destinului uman şi revolta omului împotriva condiţiei sale. Romane (*Străinul*, *Ciuma*, *Căderea*), proză eseistică (*Faţa şi reversul*), eseuri (*Mitul lui Sisif*, *Omul revoltat*), teatru (*Caligula*), jurnal de creaţie (*Caiete*). Premiul Nobel (1957).

CANA, tîrg în Galileea, unde Iisus Hristos a făcut prima sa minune, transformînd apa în vin.

CANAAN, denumire dată spaţiului sirianopalestinian (Asia Mică) unde locuiau triburile canaaneenilor (milen. 2 î.Hr.). În *Biblie* denumeşte Palestina şi Fenicia (după 1200 î. Hr.). Era *Ţara* (sau *Pămîntul*) *Făgăduinţei*, promisă evreilor după scoaterea lor din robia Egiptului.

CANADA, stat în America de Nord. Suprafaţa: 9,97 mil. km^2. Populaţia: 30,2 mil. loc. Limbi oficiale: engleza şi franceza. Capitala: *Ottawa*. Culte: catolicism, protestantism, ortodoxism. Moneda: 1 canadian dollar = 100 cents. Împărţit în 10 provincii şi două teritorii. Oraşe pr.: Toronto, Montreal, Vancouver, Calgary, Winnipeg. Relief variat. În S-E se dezvoltă ramurile nordice ale sistemului muntos al Apalaşilor, cu altitudini reduse. Spre V se întinde Scutul Canadian, care coboară spre golful Hudson. Se continuă spre V cu Podişul Preriilor, Munţii Stîncoşi şi Munţii Coastei, cu înălţimi mari spre ţărmul Oceanului Pacific (vîrful Logan, 6050 m). Teritoriul este străbătut de mari fluvii (Sf. Laurenţiu, Columbia, Mackenzie). În S-E, la graniţa cu SUA se află cel mai mare sistem lacustru (Marile Lacuri: Superior, Huron, Erie, Ontario). Climă temperată, cu nuanţe oceanice spre ţărmuri şi continentală în interior. Climă arctică şi subarctică în N ţării. Păduri de foioase şi conifere. Parcuri naţionale şi numeroase zone ocrotite. Expl. de petrol, gaze naturale, cărbuni, minereuri de fier, nichel, azbest, aur, argint, platină, cupru, zinc, plumb, uraniu, radiu, cobalt, antimoniu, bismut, wolfram. Mare producătoare de energie electrică (hidrocentrale), de oţel, fontă, nave, automobile, maşini şi utilaje forestiere, avioane, aluminiu etc. Vast patrimoniu forestier, pe baza căruia s-a dezvoltat o puternică ind. de prelucrare a lemnului, celulozei şi hîrtiei. Ind. chimică (coloranţi, produse petrochimice, cauciuc şi fire sintetice), dezvoltată. Se cultivă grîu, ovăz, orz, secară, porumb, plante furajere, sfeclă de zahăr, cartofi şi tutun. Pomicultură şi viticultură în S-V ţării. Creşterea intensivă a animalelor (bovine, porcine) se practică pe păşuni naturale. Pescuit şi vînătoare. Flotă comercială. Turism. Exportă autovehicule, hîrtie, produse agricole, cherestea, nichel, aluminiu, petrol şi produse petroliere, minereuri de fier, maşini şi utilaje, produse petrochimice. — Locuită din timpuri străvechi de triburi amerindiene şi de eschimoşi (în partea de N a ţării). Partea răsăriteană a teritoriului a fost vizitată de John Cabot (1497-1498) şi Giovanni Verrazano (1523-1524). După explorarea fluviului Sf. Laurenţiu (1534-1536) de către Jacques Cartier,

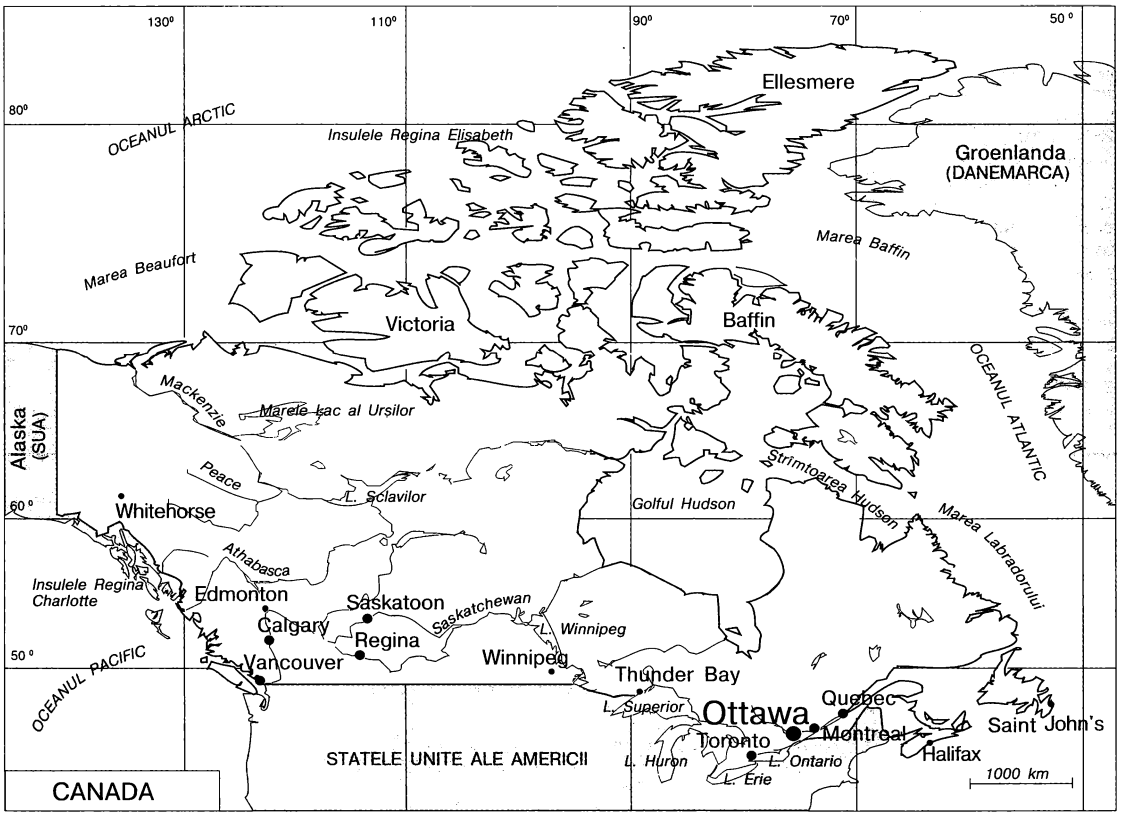

Canada a fost colonizată, începînd din sec. 17, de francezi. În urma războiului de şapte ani (1756-1763), a fost inclusă în Imperiul Britanic. În 1867 a primit statut de dominion. Membră a Commonwealth-ului. A participat la primul război mondial alături de Antantă. În 1939 a intrat în război împotriva Germaniei hitleriste. Membru NATO (din 1949); nu face parte din Organizaţia Statelor Americane. Monarhie constituţională.

CANAL DU MIDI, canal în S Franţei, între Toulouse şi Sète; lungime: 241 km. Uneşte Oceanul Atlantic cu Marea Mediterană. Are 200 ecluze. Ad. medie: 2 m. Navigabil. Construit în sec. 17.

CANALETTO (*Antonio Canal*, zis ~; 1697-1768), pictor şi gravor italian. Vederi ("vedute") din Roma, Londra şi din Veneţia, oraşul său natal. Detaliu fotografic (*Ziua Înălţării la Veneţia, Dogele vizitînd Basilica San Rocco*). Culori luminoase.

CANALUL DUNĂRE-MAREA NEAGRĂ, canal în S-E României, care uneşte fluviul Dunărea cu Marea Neagră. Ca forţă de muncă s-au folosit, într-o primă fază, deţinuţi politici. Lucrările au început în 1949, dar au fost sistate după un timp. Reluate peste mulţi ani, s-au încheiat în 1984, cînd, la 26 mai, a fost dat în folosinţă. Porturi: Cernavodă, Medgidia, Basarabi, Agigea. Lung.: 64,2 km; lăţ. la bază: 70 m; ad.: 7 m. La capete, prevăzut cu două ecluze, navigaţie în ambele sensuri. Asigură trecerea navelor fluviale şi maritime mici de la Marea Neagră la Marea Nordului (prin canalul Rin-Main-Dunăre) şi la marea Baltică (prin canalul Oder-Elba). Între anii 1984 şi 1987 s-a construit o derivaţie, Poarta Albă-Năvodari-Midia; lungime: 26,6 km; adîncime: 5,5 m.

CANARE (sp. **CANARIAS**), arhipelag spaniol în Oceanul Atlantic, în apropierea ţărmului de N-V al Africii; 7,3 mil. km^2; 1,6 mil. loc. Insule pr.: Gran Canaria, Tenerife, Fuerteventura. Oraşe pr.: Las Palmas şi Santa Cruz de Tenerife. Relief vulcanic. Climă tropicală. Alt. max.: 3718 m (vulcanul Pico de Teide, în insula Tenerife). Banane, citrice, viţă de vie, tutun, cartofi. Creşterea ovinelor şi a caprinelor. Pescuit. Turism. Bază de tranzit pentru navigaţie. Descoperit în 1402 de Jean de Béthencourt şi trecut în posesia Spaniei în 1479.

CANARE (Curentul Canarelor), curent marin în lungul coastelor de N-V ale Africii. Viteza max.: 1,8 km/h. Curent rece; temperatura între 12 şi 23°C.

CANARE (Fosa Canarelor), fosă în Oceanul Atlantic, în V arhipelagului cu acelaşi nume. Ad. max.: 6435 m.

Albert Camus

Constantin Cantacuzino

CANARIS, Wilhelm (1887-1945), amiral german. Şeful serviciului de spionaj şi contraspionaj al Abwehr-ului (1935-1944). Arestat şi executat din ordinul lui Hitler.

CANBERRA, capitala Australiei, situată în S-E ţării, formînd un teritoriu federal (2,4 mii km^2); 298,2 mii loc. Aeroport. Nod de comunicaţii. Construit în 1913, oraşul a devenit în 1927 capitala ţării. Universitate. Palatul Parlamentului. Parcuri şi grădini.

CANCERUL (*Cancer*), constelaţie zodiacală din emisfera boreală. Cuprinde roiul de stele Praesepe, 92 de stele mici şi mici nebuloase. În astrologie, Cancerul guvernează perioada 22 iun.-22 iul. Se mai numeşte *Racul*.

CANDELA, Felix (n. 1910), arhitect mexican. A emigrat din Spania în 1939. Inovaţii în folosirea betonului. Construcţii îndrăzneţe (Universitatea şi biserica Santa Maria Miraculosa din Madrid, laboratoarele Universităţii din Mexico City şi Palatul Sporturilor, construit pentru Jocurile Olimpice).

CANDELA-CERULUI, numele popular al *Stelei Polare*.

CANDOLLE, Augustin Pyrame de (1778-1841), botanist elveţian. A clasificat plantele pe baza criteriilor anatomice (*Teoria elementară a botanicii*).

CANDREA, I.-Aurel (1872-1950; n. Bucureşti), lingvist şi filolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Întemeiază, împreună cu O.Densusianu, Societatea Filologică Română. Lexicolog şi lexicograf. Autor, împreună cu O.Densusianu, al *Dicţionarului etimologic al limbii române. Elementele latine* (1914) şi, în colaborare cu Gh.Adamescu, al *Dicţionarului enciclopedic ilustrat "Cartea Românească"* (1931). Studii de dialectologie (*Graiul din Ţara Oaşului, Atlasul lingvistic al Banatului*). Ediţia critică *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. 16-17 traduse din slavoneşte*.

CANETTI, Elias (1905-1994), scriitor britanic de limbă germană. Autor de romane alegorice (*Orbirea*), drame (*Nuntă, Condamnaţii*), eseuri (*Masele şi puterea*) care propun o analiză a societăţii moderne şi a rolului intelectualului. Memorii. Premiul Nobel (1981).

CANKAR, Ivan (pseudonim al lui *Oblak Trošan*; 1876-1918), scriitor sloven. Nuvele şi romane cu accent satiric, care au drept temă nedreptăţile sociale (*Martin Kačur, Sluga Jernez şi dreptatea sa*); eseuri social-politice; piese de teatru.

CANNABICH, Christian (1731- 1798), violonist, dirijor şi compozitor german. Şeful orchestrei din Mannheim. Precursor al muzicii clasice. Autor a peste 100 de simfonii, balete, uverturi, muzică de cameră.

CANNAE, aşezare în S-E Italiei (Apulia), unde romanii au fost învinşi de Hannibal, în cel de-al doilea război punic (216 î.Hr.).

CANNES, oraş în S Franţei, pe Riviera franceză; 72,2 mii loc.; 295 mii loc. cu suburbiile. Renumită staţiune balneară şi turistică. Vegetaţie subtropicală. Festival internaţional al filmului. Biserică din sec. 16. Muzeu al civilizaţiilor mediteraneene antice.

CANNING, George (1770-1827), om politic britanic. Ministru de Externe (1807-1809; 1822-1827) şi prim-ministru (apr.-aug. 1827). A favorizat mişcările naţionale şi liberale din lume.

CANNIZZARO, Stanislao (1826-1910), chimist italian. Prof. univ. la Palermo şi Roma. A pus bazele chimiei moderne. Ideile lui au fost dezvoltate de Lothar Meyer în 1864. A determinat masa moleculară a mai multe elemente.

CANNON, Annie Jump (1863-1941), astronom american. Cercetări de spectroscopie stelară. A alcătuit un catalog cu c. 300000 de spectre stelare.

CANO, Alonso (1601-1667), sculptor, pictor şi arhitect spaniol. Reprezentant al barocului. Statui din lemn policromat, reprezentînd sfinţi (*Santa Teresa*); pictură cu tematică religioasă (*Flagelaţie*). Grandios proiect de arhitectură: faţada catedralei Granada.

CANOPUS, stea din emisfera australă; mărime stelară -0,7, situată la c. 180 ani-lumină de Soare.

CANOSSA, localitate în N Italiei (regiunea Emilia-Romagna). Aici a venit, în 1077, viitorul împărat german Henric IV să solicite iertare de la papa Grigore VII, care îl excomunicase în 1076.

CANOVA, Antonio (1757-1822), sculptor italian. Reprezentant al neoclasicismului (*Cele trei graţii, Amor şi Psyche, Paolina Borghese*, monumentul funerar al papei Clement XIV).

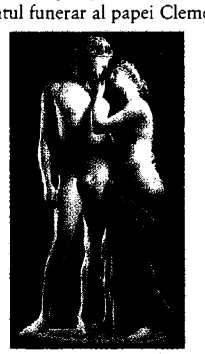

Antonio Canova, *Venus şi Adonis*

CANTABRIA, regiune autonomă în N Spaniei, la golful Biscaya; 5,3 mii km^2; 529 mii loc. Centrul ad-tiv: *Santander*. Relief muntos. Expl. de minereuri de fier şi cărbuni. Şantiere navale. Pescuit.

CANTABRICI (Munţii ~) (sp. **CORDILLERA CANTÁBRICA**), culme muntoasă în N Peninsulei Iberice, de-a lungul ţărmului golfului Biscaya. Prelungire a munţilor Pirinei. Lungime: c. 500 km. Alt. max.: 2648 m (Picos de Europa). Expl. de huilă, minereuri de fier şi zinc; expl. forestiere. Parc naţional.

CANTACUZINO, familie de boieri români de origine greacă.

CANTACUZINO, Constantin, stolnicul (c. 1640-1716; n. Tîrgovişte), istoric şi geograf român. Erudit. Reprezentant de seamă al umanismului în ţările române. Diplomat. Conduce peste 30 de ani activitatea externă a cancelariei domneşti sub domnia fratelui său, Şerban, şi mai ales a nepotului său, Constantin Brîncoveanu. Contribuie la editarea *Bibliei de la Bucureşti* (1688) şi la organizarea Academiei Domneşti de la "Sf. Sava". A întocmit o hartă a Ţării Româneşti, tipărită în greceşte la Padova (1700). Autor al unei

Istorii a Ţării Româneşti dintru început, rămasă neterminată, în care susţine romanitatea limbilor şi a poporului român. Vastă corespondenţă cu cărturari şi diplomaţi ai vremii. Bibliotecă vestită la Mărgineni.

CANTACUZINO, George M. (1899-1960; n. Viena), arhitect român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări de restaurare a palatului Mogoşoaia (Bucureşti), a Catedralei Mitropolitane (Iaşi). A executat proiectele palatului Băncii Chrissoveloni, imobilului din Piaţa Universităţii, blocului Kretzulescu (din Bucureşti), bisericii din Teţcani, ansamblului de la Eforie. Scrieri despre arhitectură (*Arcade, firide, lespezi, Palladio*). Note de călătorie. A înfiinţat revista "Simetria" (1939).

CANTACUZINO, Gheorghe Grigore (1837-1913; n. Bucureşti), om politic român. Şeful Partidului Conservator (1899-1907), ministru şi prim-ministru (1899-1900, 1904-1907). Datorită uriaşei sale averi a fost poreclit *Nababul*.

CANTACUZINO, Ioan (1863-1934; n. Bucureşti), medic şi bacteriolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Fondator al şcolii române moderne de imunologie şi patologie experimentală. Contribuţii la studiul tifosului exantematic, al tuberculozei, holerei, scarlatinei. A pus la punct o metodă de vaccinare antiholerică şi a iniţiat vaccinarea generală cu BCG a copiilor. Numele lui e legat de înfiinţarea dispensarelor şi sanatoriilor antituberculoase. A scos "Revista ştiinţelor medicale". Membru al mai multor academii şi societăţi străine. Acad.

CANTACUZINO, Matei (1854-1915; n. Fîntîna Mare, jud. Suceava), jurist şi om politic român. Prof. univ. la Iaşi. Contribuţii în domeniul dreptului familiei (*Elementele dreptului civil*).

CANTACUZINO, Mihail (1723-c.1790), cronicar român. Mare logofăt. Autorul *Istoriei Ţării Româneşti*, care relatează evenimentele petrecute în perioada anilor 1215-1776.

CANTACUZINO, Şerban, domn al Ţării Româneşti (1678-1688). Partizan al politicii antiotomane. A iniţiat tipărirea *Bibliei de la Bucureşti* (1688).

CANTAL, masiv muntos în Masivul Central Francez (Auvergne). Alt. max.: 1858 m. Izvoare termale.

CANTEMIR, Antioh (1709-1744), scriitor iluminist şi diplomat rus. Fiu al lui Dimitrie Cantemir. Unul dintre iniţiatorii clasicismului în literatura rusă. Satire (*Minţii mele sau celor ce iubesc ştiinţa*), tratate filozofice (*Scrisori despre cultură şi om*), ode, fabule, epopeea eroică *Petrida*.

CANTEMIR, Dimitrie (1673-1723; n. Iaşi), cărturar român. Domn al Moldovei (mart.-apr. 1693; 1710-1711). A încercat să recîştige independenţa Moldovei, încheind o alianţă cu Petru I, ţarul Rusiei. După înfrîngerea de la Stănileşti (1711), s-a refugiat în Rusia, unde a devenit consilier al lui Petru I. Cultură enciclopedică. Socotit în epocă un bun cunoscător al problemelor orientale. Unul dintre savanţii de renume european ai secolului, comparabil cu umaniştii Renaşterii. Lucrări de istorie (*Incrementa atque decrementa aulae othomanicae*, operă de răsunet european, *Hronicul vechimii a romano-moldovlahilor*, în care demonstrează romanitatea poporului român, unitatea de origine şi de limbă, continuitatea lui pe teritoriul vechii Dacii), de geografie (*Descriptio Moldaviae*, însoţită de o hartă, tipărită apoi la Haga, în 1737, şi care este singurul document cartografic despre Moldova folosit vreme de un secol), de orientalistică, logică, muzicografie. A inventat primul sistem de notare pentru muzica turcească. Este unul dintre ctitorii beletristicii româneşti, prin *Divanul sau Gîlceava înţeleptului cu lumea*, pe tema medievală a disputei dintre suflet şi trup, şi mai ales prin *Istoria ieroglifică*, roman cu cheie, în care se îmbină satira savantă cu utilizarea umoristică a erudiţiei. Scrieri filozofice (*Icoana de nezugrăvit a ştiinţei sacrosancte*). Membru al Academiei din Berlin (1714).

CANTEMIR, oraş în jud. Cahul, Republica Moldova, pe rîul Tigheci, la 125 km S-V de Chişinău; 7 mii loc. Industrii. Nod de comunicaţii. Staţie de cale ferată. Pod peste Prut. Biblioteci. Întemeiat în 1973 în vecinătatea localităţii Cania.

CANTERBURY, oraş în S-E Marii Britanii (Anglia); 34,4 mii loc. Reşedinţa arhiepiscopului primat al bisericii anglicane. Catedrală celebră (sec.11-15), cu vitralii medievale. Aici a fost ucis (1170) Thomas Becket. Mormîntul său, adăpostit în catedrală, a fost distrus în 1538 de Henric VIII. Loc de pelerinaj. Muzeu regal. Centru turistic. Rămăşiţe ale zidurilor vechi ale oraşului, ridicate de romani.

CANTON, oraş în N-E SUA (Ohio), la S de Cleveland; 84,1 mii loc. Expl. de cărbuni superiori. Oţelării. Colegii. Mormîntul preşedintelui William McKinley.

CANTON v. **Guangzhou**.

CANTON şi ENDERBURY, teritoriu în Pacificul central; 70 km^2 împreună cu laguna. Nelocuit. Insule coraligene. Vegetaţie tropicală. Cocotieri. Anexate de Marea Britanie în 1889-1892. După acordul din 1939, aparţin Statelor Unite ale Americii.

CANTOR, Georg (1845-1918), matematician german. Prof. univ. la Halle. Unul dintre creatorii matematicii moderne. A pus bazele teoriei mulţimilor şi ale teoriei numerelor reale. A introdus numerele transfinite.

CANTUNIARI, Ştefan (1883-1958; n. Cîrligi, jud. Neamţ), mineralog şi petrograf român. A studiat materiile prime pentru ceramică şi construcţii din România.

CANUT (KNUT) cel Mare (c. 995- 1035), rege al Angliei (1016-1035), al Danemarcii (1019-1035) şi al Norvegiei (1028-1035). A devenit rege al Angliei după ce l-a învins pe Ethelred. S-a considerat descendent al nobililor englezi şi a înlocuit dinastia de Wessex (saxonă) cu cea daneză. S-a creştinat.

CAO XUEQIN (c. 1715-1763), prozator chinez. Reprezentant al clasicismului chinez. Romanul *Visul din pavilionul roşu*, inspirat din propriile experienţe de viaţă, a fost completat ulterior de editorul Kao O (Gao O).

CAPABLANCA, Jose Raul (1888-1942), şahist cubanez. Campion mondial (1921-1927).

CAP AURORA, staţiune balneoclimaterică pe ţărmul Mării Negre, la 4 km N de Mangalia. Turism.

CAPE (afr. **KAAP**), provincie în S-V Republicii Africa de Sud; 641,4 mii km^2; 5,1 mii loc. Centrul ad-tiv: *Cape Town*. Expl. de diamante, nichel, cupru, minereuri radioactive. Agricultură; viticultură; pomicultură. Creşterea animalelor. Provincia mai este cunoscută sub numele *Capul Bunei Speranţe*, aşa cum au numit-o navigatorii portughezi în 1488. Olandezii au întemeiat, în 1652, primele aşezări ale europenilor în Africa de Sud. În 1814 regiunea aparţinea britanicilor (Natal, Orange şi Transvaal), formînd dominionul Uniunea Sud-Africană.

CAPE BRETON, insulă canadiană în Oceanul Atlantic, la N de peninsula Noua Scoţie; 10,3 mii km^2; 170 mii loc. Oraş pr.: Sydney. Relief muntos. Alt. max.: 532 m. Lacuri. Climat umed. Zăcăminte de huilă şi minereuri de fier. Pescuit de cod. Turism. Parc naţional. Insula a fost vizitată de francezi în sec. 16. A aparţinut Franţei pînă în 1763, iar după aceea Marii Britanii. Fortăreaţa Louisbourg.

CAPE CANAVERAL, cap situat pe coasta de E a peninsulei Florida (SUA). Centru de cercetări spaţiale. Din 1947, bază de lansare a rachetelor, sateliţilor artificiali şi a navelor spaţiale. Între 1963 şi 1973 s-a numit *Cape Kennedy*.

CAPE COAST, oraş în S Ghanei, port de pescuit la Golful Guineii; 102 mii loc. Ind. alimentară. Universitate. Cetate (sec.17). Întemeiat de portughezi în 1610.

ČAPEK, Karel (1890-1938), scriitor ceh.

Gheorghe Grigore Cantacuzino

Ioan Cantacuzino

Şerban Cantacuzino

Dimitrie Cantemir

Antioh Cantemir

Karel Čapek

Autor de romane de anticipaţie cu caracter satiric şi alegoric (*Fabrica de absolut, Războiul Salamandrelor*); piese de teatru (*R.U.R.*); eseuri; note de călătorie.

CAPELA CORALĂ "DOINA", formaţie înfiinţată în 1930 la Tiraspol. În 1940 se transferă la Chişinău. În repertoriu, creaţii ale compozitorilor clasici (Bach, Mozart, Beethoven, Glinka, Rahmaninov) şi ale compozitorilor basarabeni (Şt. Neaga, E.Coca, I.Macovei). Numeroase turnee în străinătate (Franţa, Spania, Italia, Israel). Din 1962, prim-dirijor Veronica Garştea.

CAPELA SIXTINĂ, capelă papală oficială, în Vatican, unde se ţin conclavele pentru alegerea Papei. Construită din ordinul papei Sixtus IV (1473), sub supravegherea lui Giovanni de Dolci (1473-1481). De-a lungul timpului, la decorarea ei au lucrat mai mulţi artişti: Botticelli, Rosselli, Signorelli, Perugino, Ghirlandaio, Salviati. La dorinţa papei Iuliu II, Michelangelo a pictat bolta capelei cu scene din *Geneză* (1508-1512) şi *Judecata de apoi* (1536-1541) în spatele altarului.

CAPELLA, stea din emisfera boreală; mărime stelară 0,1. Situată în constelaţia Vizitiul, la c. 45 ani-lumină de Soare. Una dintre cele mai strălucitoare stele.

CAPELLINI, Giovanni (1833-1922), naturalist, geolog şi paleontolog italian. Prof. univ. la Bologna. Primul care a predat în Italia doctrina evoluţionistă a lui Darwin. Între 1866 şi 1868 face o serie de studii în România privind calcarele, argilele şi fauna fosilă. Primul specialist italian care a studiat terenurile petrolifere româneşti.

CAPESIUS, Bernhard (1889-1981; n. Sibiu), scriitor şi lingvist german din România. Romane (*În ţara veche*), nuvele (*Moştenirea*), poezii (*Pînza întinsă spre infinit*). Studii lingvistice asupra dialectului saşilor din Transilvania.

CAPETINGI (CAPETIENI), dinastie de regi ai Franţei. Întemeiată de Hugo Capet în 987. Au domnit pînă în 1328, cînd au fost înlocuiţi de dinastia de Valois.

CAPE TOWN (afr. **KAAPSTAD**), capitala legislativă a Republicii Africa de Sud, situată la 50 km N de Capul Bunei Speranţe, port la Oceanul Atlantic; centrul ad-tiv al provinciei Cape; 854,6 mii loc.; 1,91 mil. loc. cu suburbiile. Nod de comunicaţii. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial. Poligrafie. Diamante. Universităţi. Teatre. Orchestră simfonică. Observator astronomic. Grădină botanică. Muzee. Întemeiat în 1652 de colonişti olandezi conduşi de Jan van Riebeeck.

Cape Town

CAP-HAITIEN, oraş în N Republicii Haiti, port la Oceanul Atlantic; 92,12 mii loc. Centru comercial (cafea, trestie de zahăr). Ruinele unui palat în stil baroc (construit în 1813). Distrus în urma unor catastrofe naturale (1842, 1928). Colonie franceză; oraşul, întemeiat în 1670, s-a numit *Cap Français*.

CAPIDAN, Theodor (1879-1953; n. Prilep, Macedonia), lingvist român. Prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. A studiat fenomenul transhumanţei (*Românii din Peninsula Balcanică. Cîteva consideraţii asupra trecutului lor*), influenţa limbii române asupra celei bulgare. Lucrări fundamentale asupra dialectelor aromân şi meglenoromân (*Aromânii. Dialectul aromân, Meglenoromânii*). Studii privind folclorul meglenoromân. Preocupări în domeniul toponimiei (*Atlasul lingvistic român*). Acad.

CAPIDAVA, cetate romano-bizantină (sec. 1-6), pe malul Dunării. Distrusă de goţi (sec. 3), refăcută; a devenit centru episcopal. Reclădită de bizantini (sec. 10). Azi, comuna *Topalu* (jud. Constanţa).

CAPITOLIU (CAPITOLYNA), una dintre cele şapte coline, pe care a fost construită Roma. Locul celebrului templu închinat zeilor Iupiter, Iunona şi Minerva. Templul a fost început în timpul regelui Romei, Tarquinius Priscus şi avea 61 m lungime şi 56 m lăţime. Potrivit legendei, în 390 î.Hr. a fost salvat de la atacul galilor de gîştele sacre ale Iunonei. Distrus de 3 ori, a fost refăcut în ultima formă de împăratul Domiţian. Distrus de vandali în 455. Astăzi, pe locul lui se găseşte piaţa Campidoglio, proiectată de Michelangelo.

CAPO D'ISTRIA (KAPODISTRIAS), Ioan, conte (1776-1831), om politic grec. A fost în serviciul Rusiei (1809-1822) şi a sprijinit mişcarea antiotomană de eliberare a poporului grec. Primul preşedinte al Republicii Grecia (1817-1831). Asasinat.

CAPOIANU, Dumitru (n. 1929, Bucureşti), compozitor român. Muzică simfonică, vocal-simfonică, de cameră şi de film (*Şapte arte, S-a furat o bombă*), concert pentru vioară şi orchestră (*Cinci cîntece din Ardeal*).

CAPORETTO, localitate în Italia, pe rîul Isonzo, unde, în primul război mondial, într-o operaţie militară de anvergură (24-31 oct. 1917), trupele italiene au suferit o grea înfrîngere ("dezastrul de la Caporetto"). Azi, *Kobarid* (Slovenia).

CAPOTE, Truman (pseudonim al lui *T.Streckfus Persons*; 1924-1984), scriitor american. Romane şi povestiri de factură simbolică inspirate din viaţa Sudului (*Harfa de iarbă*); roman-reportaj (*Cu sînge rece*); piese de teatru.

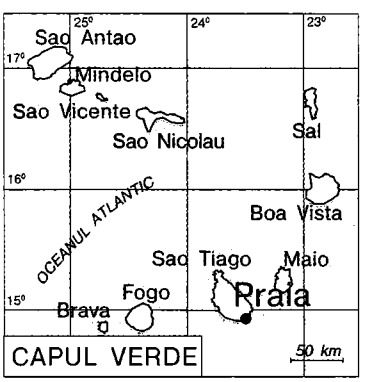

CAPPADOCIA, regiune în centrul Asiei Mici. Nucleul Regatului Hitit (milen. 2 î.Hr.). Regat elenistic independent (sec. 3-2 î.Hr.), transformat în provincie romană (sec.1) de împăratul Tiberiu. Provincie de sine stătătoare în timpul lui Diocleţian.

CAPRA, lac pe versantul de S al masivului Făgăraş, la 2230 m altitudine; ad. max.: 8 m. Lac glaciar din care izvorăşte pîrîul Capra, unul dintre izvoarele Argeşului.

CAPRI, insulă italiană în Marea Tireniană, la S de golful Napoli; 10 km^2; 12,5 mil loc. Peşteri. Relief muntos. Alt. max.: 589 m. Renumită regiune turistică şi climaterică. Măslini şi citrice. Floricultură. Viticultură. Colonizată de greci.

CAPRICORNUL (*Capricornus*), constelaţie zodiacală din emisfera australă. Conţine o stea dublă, c. 61 de stele mai puţin strălucitoare şi mai multe nebuloase. În astrologie, guvernează perioada 22 dec. - 19 ian. Nume populare: *Cornul-Caprei, Ţapul*.

CAPSALI-DUMITRESCU, Floria (1900-1982; n. Bitolia, Macedonia), dansatoare şi coregrafă română. Rol important în evoluţia baletului românesc prin cultivarea dansului de caracter de inspiraţie folclorică.

CAPUA, oraş antic în S Italiei. Întemeiat de etrusci în sec.7 î.Hr. Colonizat de romani, devine unul dintre oraşele cele mai prospere în timpul Republicii şi al Imperiului. Celebru prin şcoala de gladiatori. Aici a început răscoala condusă de Spartacus (73 î.Hr.) Azi, *Santa Maria Capua Vetere*.

CAPUANA, Luigi (1839-1915), scriitor italian. Influenţat de naturalismul lui Zola. Preferinţă pentru analiza psihologică. Nuvele şi romane (*Marchizul de Roccaverdina*).

CAPUL ACELOR (AGULHAS), cap în S Africii. Cel mai sudic punct al continentului (34°52´lat. S şi 20° long. E), situat la 155 km S-E de Capul Bunei Speranţe.

CAPUL BUNEI SPERANŢE (engl. **CAPE OF GOOD HOPE**), cap în S Africii. Navigatorii portughezi, conduşi de Bartholomeo Diaz, l-au numit, în 1488, *Capul Furtunilor* (*Cabo Tormentoso*).

CAPUL NORD (NORDKAPP), cap în N Europei. Cel mai nordic punct al continentului (71°11´ lat. N şi 25°48´ long. E), situat pe insula norvegiană Mageroy.

CAPUL VERDE, cap în V Africii, situat pe coasta Senegalului. Împreună cu capul Almadies, cel mai vestic punct al continentului.

CAPUL VERDE (Republica ~), stat situat în E Oceanului Atlantic, în arhipelagul cu acelaşi nume, la 600 km V de coasta Africii. Suprafaţa: 4,03 mii km^2. Populaţia: 417 mii loc. Limba oficială: portugheza. Capitala: *Praia*. Culte: catolicism, animism. Moneda: 1 cabo verde escudo = 100 centavos. Împărţit în 2 districte. Este compus din 10 insule şi 5 insuliţe. Insule pr.: São Tiago, Santo Antão, São Nicolau, Boa Vista, Fogo, Maio. Relief muntos vulcanic. Alt. max.: 2829 m. Climă tropicală. Zăcăminte de sare. Culturi de porumb. Bananieri. Creşterea animalelor. Economie slab dezvoltată. Pescuit. Exportă sare, peşte, banane. Escală maritimă şi aeriană. - Descoperit de portughezi (sec. 15).

Posesiune spaniolă, apoi colonie a Portugaliei. Centru al comerţului cu sclavi. Din 1951, provincie de peste mări a Portugaliei. În 1975 îşi proclamă independenţa. Republică prezidenţială.

CAPUT STENARUM, mic castru roman în faţa pasului Turnul Roşu (sec. 2-3). Azi, *Tălmaciu* (jud. Sibiu).

CARABOBO, stat în N Venezuelei; 4,6 mii km^2; 1,5 mil. loc. Capitala: *Valencia*. Trestie de zahăr, cafea.

CARABOBO, localitate în N Venezuelei unde s-a desfăşurat o mare bătălie (24 iul. 1921). Armata condusă de Simón Bolívar i-a învins pe spanioli, Venezuela devenind independentă.

CARACAL, municipiu în judeţul Olt; 39,6 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Construcţii de vagoane. Fabrici de anvelope. Casa lui Iancu Jianu (sec. 18, refăcută în 1958). Muzeu de istorie şi artă. Biserică domnească (sec. 16), ctitorie a lui Mihai Viteazul. Curtea domnească (sec. 16), cu ruinele caselor domneşti. Clădirea teatrului (1896), în stil gotic tîrziu. Foişorul de Foc (sec. 19). Atestat la 1653. Reşedinţă domnească în timpul lui Mihai Viteazul, Matei Basarab şi Constantin Brîncoveanu.

CARACALLA (Marcus Aurelius Antoninus), împărat roman (211-217). Fiu al lui Septimiu Sever. În timpul lui imperiul s-a confruntat cu o gravă criză economică. A mărit taxele pentru întreţinerea armatei (campania de pe Rin şi din Parţia) şi pentru construcţia termelor din Roma. Cunoscut mai ales prin "Constituţia Antoniană" sau "Edictul lui Caracalla", prin care se acorda cetăţenia romană tuturor oamenilor liberi (212). Asasinat de pretorieni.

CARACAS, capitala Venezuelei, oraş situat în N ţării, la 950 m altitudine, formînd un district federal; 1,2 mil. loc. (3,2 mil. loc., cu suburbiile). Principalul centru politic, comercial, financiar şi industrial al ţării. Nod de comunicaţii. Aeroport. Universităţi. Catedrală (sec.17). Muzee. Muzeul lui Simón Bolívar (care s-a născut aici). Întemeiat în 1567 de conchistadorii spanioli, conduşi de Diego de Losada, care l-a numit *Santiago de León de Caracas*. S-a dezvoltat ca un important centru al exportului de cacao şi cafea în Europa. Locul Proclamaţiei de independenţă (1811).

CARACAŞ, Constantin (1773-1828; n. Viena), medic, tipograf şi editor român. Rol în organizarea ştiinţifică a medicinei româneşti. A introdus vaccinarea antivariolică în Ţara Românească. Unul dintre fondatorii spitalului "Filantropia" din Bucureşti. A înfiinţat la Bucureşti prima tipografie laică din Ţara Românească (1817), unde a apărut "Proclamaţia de la Padeş" a lui Tudor Vladimirescu (mart. 1821).

CARACIOBANU, Dumitru (1937-1980; n. Satul Nou, azi, Novoselskoe, Ucraina), actor român. S-a impus pe scena Teatrului "Luceafărul" din Chişinău în perioada de glorie a acestuia, interpretînd o seamă de roluri comice (Argan în *Vicleniile lui Scapin*, Tobey în *A douăsprezecea noapte*, Chiriţa în *Chiriţa în provincie*) şi dramatice.

CARACOSTEA, Dumitru (1879-1964; n. Slatina), critic, istoric literar şi folclorist român. Prof. univ. la Bucureşti. Întemeietorul Institutului de Istorie Literară şi Folclor. Studii de folclor (*Mioriţa, Meşterul Manole*). Exegeza operei eminesciene (*Arta cuvîntului la Eminescu, Creativitatea eminesciană*). Preocupat de expresivitatea limbii, a formulat conceptul de creativitate. Fondatorul şcolii istorico-geografice în folcloristica românească (*Balada poporană română*). Acad.

CARACUŞENII VECHI, comună în jud. Edineţ, Republica Moldova. Situri tripoliene în peşterile din malurile stîncoase ale rîului Lopatnic. Aici a trăit şi a fost înmormîntat scriitorul basarabean Constantin Stamati-Ciurea (1828-1890). Casa-muzeu şi monumentul scriitorului. Atestată documentar în 1585.

CARADA, Eugeniu (1836-1910; n. Craiova), publicist şi economist român. A colaborat la "Timpul" (1856) şi la "Românul" (1857-1871). A contribuit la înfiinţarea Băncii Naţionale a României. Piese de teatru; versuri.

CARADJA, Aristide (1861-1955; n. Dresda), entomolog român. A publicat cel mai complet catalog al microlepidopterelor. Colecţia sa, care cuprinde c. 125 000 de exemplare, se găseşte la Muzeul de Istorie Naturală "Gr. Antipa" din Bucureşti. Acad.

CARAFOLI, Elie (1901-1983; n. Veria, Grecia), inginer şi savant român. Prof. univ. la Bucureşti. A cercetat profile aerodinamice, elaborînd metode de calcul care îi poartă numele. Lucrări: *Aerodinamica, Mişcări supersonice, Aerodinamica vitezelor mari*. Preşedinte al Federaţiei Internaţionale de Aeronautică (1968-1970). Membru al unor organisme ştiinţifice internaţionale. Acad.

CARAGEA, familie de boieri de origine greacă stabilită în Ţara Românească în sec. 17. Mai importanţi: — **Nicolae Caragea**, mare dragoman al Porţii Otomane (1769-1774), domn al Ţării Româneşti (1782-1783), mazilit de turci. — **Ioan Gheorghe Caragea**, mare dragoman al Porţii Otomane, domn al Ţării Româneşti (1812-1818). Politică fiscală excesivă; a reglementat renta feudală în defavoarea ţărănimii (1818) (*Legiuirea Caragea*). În timpul domniei sale a bîntuit o epidemie de ciumă ("ciuma lui Caragea").

CARAGEA, Boris (1906-1982; n. Balcic), sculptor român. Prof. univ. la Bucureşti. Portrete şi sculpturi monumentale (*Victoria*, la Constanţa); basorelieful *Muzica* pe faţada Operei Române din Bucureşti, *Enescu* la Detroit (SUA). Membru corespondent al Acad. Rom.

Boris Caragea, *Femeie cu cobiliţa*

CARAGIALE, Ion Luca (1852-1912; n. Haimanale, azi în Ploieşti), scriitor român. Director general al teatrelor (1888-1889). Susţinută activitate publicistică în revistele şi ziarele epocii. Redactor la ziarul "Timpul", împreună cu Eminescu şi Slavici. Polemist temut; gazetar. Editează revistele umoristice "Claponul" şi "Moftul român", şi, împreună cu Slavici şi Coşbuc, revista "Vatra". A făcut parte din societatea Junimea. Comediile lui (*O noapte furtunoasă, Conu Leonida faţă cu reacţiunea, O scrisoare pierdută, D-ale carnavalului*) propulsează teatrul românesc la un nivel european. Surprinde aspecte semnificative din viaţa societăţii, utilizînd cu remarcabil efect comicul de situaţie şi limbaj şi umorul (inclusiv cel absurd). Secvenţe în proză (*Schiţe uşoare, Momente, Schiţe nouă*) întregesc tabloul epocii, suprins cu acuitate în comedii. Drama *Năpasta*. Nuvele psihologice (*O făclie de Paşte, Păcat..., În vreme de război*). Povestiri fantastice (*Kir Ianulea, Abu Hassan, La hanul lui Mînjoală*). Întreaga operă este o imagine vie, o frescă a moravurilor epocii, în care se mişcă personaje-tip, pline de umor şi pitoresc local. Operă tradusă încă din timpul vieţii. Piesele de teatru reprezentate pe mari scene ale lumii. Membru de onoare post-mortem al Acad. Rom.

CARAGIALE, Mateiu I. (1885-1936; n. Bucureşti), scriitor român. Fiu al lui I.L. Caragiale. Scriere încifrată, cultivînd un anume mister, romanul *Craii de Curtea Veche* evocă atmosfera pitoresc-poetică, de amprentă balcanică a Bucureştiului de la începutul sec. 20. Proză amintind de cea a decadenţilor (nuvela *Remember*, romanul neterminat *Sub pecetea tainei*). Lirică de factură parnasiană (*Pajere*).

CARAGIANI, Ioan (1841-1921; n. Damaşi, Grecia), folclorist român. Prof. univ. la Iaşi. Director al Bibliotecii Centrale Universitare din Iaşi. Studii istorice despre românii din Sudul Dunării. A editat un curs complet de literatură elină. Traduceri din Homer, Teocrit, Aristotel. Membru fondator al Societăţii Academice Române.

CARAGIU, Toma (1925-1977; n. Argos Orestikón, Grecia), actor român. Roluri memorabile atît în comedii (*D-ale carnavalului* de I.L.Caragiale), cît şi în drame (*Azilul de noapte* de M.Gorki, *Lungul drum al zilei către noapte* de E. O'Neill, *Opera de trei parale* de B.Brecht). Interpret de film (*Actorul şi sălbaticii, Tatăl risipitor*).

CARAGIU-MARIOŢEANU, Matilda (n.

Ioan Gheorghe Caragea

1927, Hrupişta, Grecia), lingvist român. Prof. univ. la Bucureşti şi prof. invitat la Univ. din Salzburg şi Frankfurt. Studii în domeniile istoriei limbii române, dialectologiei, geografiei lingvistice. Manuale pentru învăţarea limbii române de către străini. Membru corespondent al Acad. Rom.

CARAIBI (**Marea Caraibilor**), mare a Oceanului Atlantic, mărginită la V şi S de America Centrală şi de partea de N a Americii de Sud, iar la N şi E de lanţul insulelor Antile; 2,7 mil. km^2. Ad. max.: 7238 m; ad. medie: 2491 m. Insule pr.: Cuba, Haiti, Jamaica, Puerto Rico. Rol important comercial, prin canalul Panamá asigurîndu-se calea de acces spre Oceanul Pacific. Descoperită şi explorată de Cristofor Columb.

CARAIMAN, masiv şi vîrf în munţii Bucegi. Alt. max.: 2384 m. Turism. Monument sub formă de cruce, în memoria eroilor căzuţi în primul război mondial. Ridicat din iniţiativa reginei Maria, între anii 1926 şi 1928. Crucea e construită din oţel şi are o înălţime de 33 m.

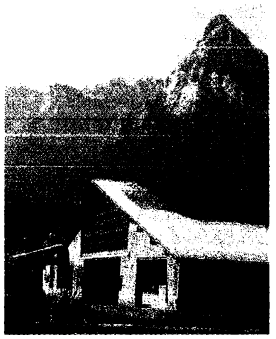

Masivul Caraiman

CARAION, **Ion** (pseudonim al lui *Stelian Diaconescu*; 1923-1986; n. Ruşavăţ, jud. Buzău), scriitor român. Stabilit spre sfîrşitul vieţii în Elveţia. Poezie cu mesaj protestatar (*Panopticum*) sau de un lirism încordat (*Cîrtiţa şi aproapele, Necunoscutul ferestrelor, Dragostea e pseudonimul morţii, Apa de apoi*); eseuri (*Duelul cu crinii*). Traduceri din Carl Sandburg, Ezra Pound.

CARAMAN, **Petru** (1898-1980; n. Vîrlezi, jud. Galaţi), folclorist şi filolog român. Prof. univ. la Iaşi. Specialist în slavistică. Studii fundamentale despre colind şi baladă (*Obiceiul colindatului la români, slavi şi la alte popoare, Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la români şi la slavi, Contribuţii la cronologizarea şi geneza baladei populare la români*). Contribuţii privind metoda de cercetare a folclorului. Membru post-mortem al Acad. Rom.

CARANFIL, **Nicolae** (1893-1978; n. Galaţi), inginer român. Pune bazele industriei de maşini electrice la Cluj şi Timişoara. Numele lui e legat de înfiinţarea uzinei electrice de la Dobreşti. Preocupări pentru asanarea bălţilor din jurul Bucureştiului. Membru corespondent al Acad. Rom.

CARANSEBEŞ, municipiu în judeţul Caraş-Severin, la confluenţa Sebeşului cu Timişul; 31,2 mii loc. Expl. de argile. Industrii (industria lemnului). Muzee. Ruinele cetăţii feudale (sec. 13-14). În apropiere, ruinele castrului roman şi ale oraşului roman *Tibiscum*. Biserica Sf. Gheorghe, cu picturi murale interioare (sec. 15). Fosta cazarmă (sec. 18), azi muzeu. Menţionat documentar în 1290, ca reşedinţă a banului Severinului. Reşedinţă a episcopiei ortodoxe române (pînă în 1783).

CARAORMAN, grind de origine fluviomarină, în Delta Dunării, între braţele Sulina şi Sf. Gheorghe. Format din dune de nisip, se întinde pe o suprafaţă de 7 mii ha. Rezervaţie naturală: pădure de stejari, plante agăţătoare. Păsări.

CARASU, rîu în partea centrală a Dobrogei, afluent al Dunării la Cernavodă. Cea mai mare parte a Canalului Dunăre - Marea Neagră se află pe cursul lui. Irigaţii.

CARAŞ, rîu, afluent al Dunării, pe teritoriul Iugoslaviei; 85 km. Izvorăşte din Munţii Semenicului. În cursul superior formează chei (19 km lungime) cu peşteri. Parc naţional. Rezervaţii speologice. Floră deosebită.

CARAŞ-SEVERIN, judeţ în S-V României, pe Dunăre, la graniţa cu Iugoslavia; 8,5 mii km^2; 399 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Reşiţa*. Oraşe: Caransebeş, Bocşa, Oraviţa, Moldova Nouă, Băile Herculane, Anina. Relief variat, predominant muntos. Dealurile ocupă suprafeţe restrînse, iar cîmpiile se desfăşoară doar în V. Reţeaua hidrografică este reprezentată de Dunăre, care străbate judeţul pe 60 km, de Timiş, Nera, Cerna. Zăcăminte de huilă, lignit, minereuri de fier, mangan, cupru, plumb, zinc, marmură. Păduri. Multe specii de plante de origine submediteraneană. Faună bogată; specii variate. Ape minerale termale (Băile Herculane). Ind. extractivă. Siderurgie (Combinatul Siderurgic din Reşiţa). Industrie constructoare de maşini (motoare pentru locomotive Diesel). Termocentrale (Reşiţa, Anina) şi hidrocentrale (Bistriţa, Zăvoi). Se cultivă porumb, grîu, secară, cartofi, legume. Pomicultură. Creşterea animalelor. Aeroport. Universitate (Reşiţa); teatre dramatice; muzee; case memoriale. Turism. Vestigii romane. Ruinele oraşului roman *Tibiscum* (azi, *Jupa*). Staţiunea balneoclimatericâ Băile Herculane, cunoscută din timpul romanilor. Ruinele cetăţii Caraşova (sec. 13-14). Ruinele cetăţii medievale din Mehadia. Numeroase rezervaţii naturale (complexul de la Domogled). Peşteri. Cheile Nerei (21 km), Cheile Minişului. Defileul Dunării la Cazane. Festivaluri folclorice. Urme ale activităţii omeneşti datează din paleoliticul mijlociu. Importantă dezvoltare în timpul stăpînirii romane. La sfîrşitul milen. 1 se constituie aici voievodatul lui Glad, iar la 1230 ia fiinţă Banatul de Severin, devenit ulterior feudă a domnilor din Ţara Românească.

CARATHEODORY, **Constantin** (1873-1950), matematician grec. Contribuţii în domeniul funcţiilor de variabilă reală şi în acela al calculului variaţiilor. Cercetări de termodinamică şi optică geometrică.

CARAVAGGIO (*Michelangelo Merisi*, zis ~; c. 1573-1610), pictor italian. Considerat inovator în barocul italian. Se îndepărtează de tipare: surprinde pe pînză mişcarea, linia trupului este redată sculptural, acordă atenţie detaliului. Foloseşte o tehnică bazată pe contraste de lumină şi umbră (*Moartea Fecioarei, Bachus adolescent, Jucătorii de cărţi*). A influenţat puternic pictura europeană de la începutul sec. 17.

CARCALECHI, **Zaharia** (c. 1787-1856; n. Braşov), publicist şi tipograf român. Editor de periodice şi almanahuri ("Biblioteca românească", 1821, 1829-1830, 1834).

CARCASSONNE, oraş în S Franţei (Languedoc), la S-E de Toulouse; 41 mii loc. Ind. vinului. Turism. Partea veche a oraşului, Cité, este una dintre cele mai bine păstrate fortăreţe din Europa. Construcţie începută de romani şi continuată pînă în sec. 12. Muzeu de artă.

CARDANO, **Gerolamo** (1501-1576), matematician italian. Renascentist. A scris lucrări în diferite domenii: medicină, astronomie, astrologie, alchimie, fizică. A elaborat primul tratat european de algebră (*Ars magna*). Primele studii de teoria probabilităţilor (*Liber de ludo aleae*). Consideraţii de mecanică (*De subtilitate rerum*). Scrieri autobiografice.

CARDAŞ, **Agricola** (1883-1955; n. Galaţi), agronom şi zootehnician român. Prof. univ. la Chişinău şi la Iaşi. Lucrări care se ocupă de ameliorarea raselor indigene de taurine.

CARDAŞ, **Gheorghe** (1899-1983; n. Drăguşeni, jud. Suceava), istoric literar şi bibliograf român. Autor al unui *Tratat de bibliografie*. Împreună cu I.E.Torouţiu editează *Studii şi documente literare*.

CÁRDENAS, **Lázaro** (1895-1970), om politic mexican. Participant la Revoluţia mexicană (1910-1917). Preşedinte al Mexicului (1934-1940). Iniţiator al unor reforme radicale (a distribuit pămînt ţăranilor, a naţionalizat industria petrolului).

CARDIFF, oraş în S-V Marii Britanii (Ţara Galilor), port la Oceanul Atlantic (golful Bristol); 300 mii loc. Expl. de cărbuni. Nod de comunicaţii. Cel mai important centru comercial, financiar, industrial al Ţării Galilor. Siderurgie, construcţii navale. Universitate. Castel (sec. 11). Catedrală (sec. 12). Muzeul Ţării Galilor. Oraşul, cunoscut de pe

Elie Carafoli

Ion Luca Caragiale

Mateiu I. Caragiale

Lázaro Cárdenas

vremea romanilor, s-a dezvoltat în jurul castelului Cardiff, o fortăreaţă normandă.

CARDIN, Pierre (n. 1922), creator de modă francez. A dat o linie nouă modei masculine, eliberînd-o de rigoarea britanică.

CARDINALE, Claudia (n. 1939), actriţă italiană de film. Roluri în *Rocco şi fraţii săi, Ghepardul, Opt şi jumătate, Fata lui Bube, Grup de familie într-un interior.*

CARDUCCI, Giosuè (1835-1907), poet şi critic italian. Poezie clasică, exprimînd melancolie şi un ataşament ce denotă admiraţie pentru antichitate; preocupare accentuată pentru formă (*Rime noi, Poezii noi*). A cîntat libertatea Italiei, eroii de altădată (*Ode barbare, Imn lui Satan*). Critică literară (*Despre dezvoltarea literaturii naţionale*). Premiul Nobel (1906).

CAREI, municipiu în judeţul Satu Mare, în Cîmpia Carei, la S-V de Satu Mare; 25,7 mii loc. Expl. de nisipuri şi argile. Industrii. Construcţii de maşini şi utilaje tehnologice pentru industria chimică. Muzeu. Parc dendrologic. Complex mănăstiresc romano-catolic (sfîrşitul sec. 18), biserica reformată (1792), castelul Károlyi, în stil baroc (1794, reamenajat în 1894). Monumentul ostaşului român, sculptat de Vida Gheza. Staţiune balneoclimaterică. Vestigii arheologice. Menţionat documentar în 1320. Declarat oraş-erou de Parlamentul României, în 1994.

CAREY, Henry Charles (1793-1879), economist şi sociolog american. Adept al teoriei "armoniilor social-economice" (teza randamentului crescînd al terenurilor în agricultură). Lucrări: *Principii de economie politică, Principiile ştiinţei sociale.*

CARIANOPOL, Virgil (1908-1984; n. Caracal), poet român. Poezie cu tendinţe avangardiste, dar şi lirică neoclasică (*Flori de spini, Elegii şi elegii*); memorialistică (*Scriitori care au devenit amintiri*).

CARINTIA (germ. **KÄRNTEN**), land în S Austriei; 9,5 mii km^2; 537 mii loc. Centrul ad-tiv: *Klagenfurt*. Expl. forestiere, huilă, minereuri de fier, magneziu, plumb şi zinc. Cereale, cartofi; creşterea animalelor. Locuit în antichitate de triburi celtice, a făcut parte din provincia romană Noricum (sec.1-4).

CARISSIMI, Giacomo (1605-1674), cîntăreţ, organist, pedagog şi compozitor italian. A contribuit la apariţia şi evoluţia cantatei şi oratoriului (*Iephtha, Judecata lui Solomon*).

CARLOWITZ v. **Karlowitz**.

CARLSBAD, peşteră în S-V SUA (New Mexico). Parc naţional la poalele munţilor Guadalupe. Lungime: 37 km, din care o porţiune de 4,8 km este deschisă publicului. Ad.: 335 m. Una dintre cele mai mari şi mai frumoase peşteri din lume.

CARLYLE, Thomas (1795-1881), istoric şi eseist scoţian. Adversar al materialismului şi al raţionalismului (*Revoluţia franceză*). Influenţat de filozofia idealistă germană (*Eroii, cultul eroilor şi eroicul în istorie*); studii de literatură germană; pamflete.

CARMAZIU-CACOVSCHI, Vsevlad (1898-1988), arhitect peisagist român. Prof. univ. la Timişoara, Braşov şi la univ. din Odesa, Harkov, Kiev. Creatorul şcolii româneşti de arhitectură peisagistică. Proiecte de amenajare a grădinilor pe litoralul Mării Negre, în zona Dunării, pe litoralul mediteranean francez. Lucrări de grafică şi acuarelă. Membru al mai multor academii străine.

CARMEN SYLVA (pseudonim literar al reginei *Elisabeta* a României; 1843-1916), soţia regelui Carol I. Romane, nuvele, versuri (*Poveştile unei regine, Poeziile unei regine*); traduceri.

CARNAC, localitate în E Franţei (Bretagne); 4 mii loc. Turism. Cel mai mare ansamblu de monumente megalitice. Datează din Epoca bronzului (c. 2000 î.Hr.). Probabil, construit cu scop astronomic.

CARNAP, Rudolf (1891-1970), filozof şi logician austriac. Unul dintre întemeietorii *Cercului vienez*. Neopozitivist. Din 1936 a trăit în SUA. Contribuţii în sintaxa logică şi semantică (*Sintaxa logică a limbajului, Introducere în semantică*).

CARNARVON, George Edward, conte de (1866-1923), egiptolog englez. A făcut săpături arheologice la Teba şi în Valea Regilor. Cea mai importantă descoperire a fost intrarea în mormîntul lui Tutankhamon. Contele a murit înainte de a scoate la lumină sarcofagul faraonului, ceea ce a dat naştere legendei potrivit căreia persoana care pătrunde în mormintele faraonilor este blestemată.

CARNÉ, Marcel (1909-1996), cineast francez. Viziune realist-poetică (*Suflete în ceaţă, Copiii paradisului, Thérèse Raquin, Noaptea amintirilor, Trubadurii diavolului*).

CARNEADE din Cirene (c. 214-c.129 î.Hr.), filozof grec. Îl succede pe Hegesinos la conducerea Academiei din Atena. Face parte din delegaţia acestui for trimisă la Roma, unde impresionează auditoriul, inclusiv pe Cato cel Bătrîn, prin prelegerile rostite. Pe linia scepticismului, dezvoltă o direcţie proprie. Nu a lăsat operă scrisă.

CARNEGIE, Andrew (1835-1919), industriaş şi filantrop american. Enorm de bogat, s-a retras din afaceri (1901) şi mare parte din avere a donat-o unor instituţii ştiinţifice şi culturale (peste 2500 de biblioteci, institutele Carnegie de la Pittsburgh, Washington, New York, Fundaţia Carnegie pentru Pace, Carnegie Hall din New York ş.a.).

CARNOT, Lazare (1753-1823), om politic, general şi matematician francez. Cunoscut pentru aportul său la victoria Revoluţiei Franceze din 1789-1794; membru al Comitetului Salvării Publice. A organizat armata Revoluţiei. Ministru de Război sub Napoleon I.

CARNOT, Marie François Sadi (1837-1894), inginer şi om politic francez. Nepot al lui Lazare Carnot. Preşedinte al celei de-a treia Republici (1887-1894). Asasinat.

CARNOT, Nicolas Léonard Sadi (1796-1832), fizician francez. Fiu al lui Lazare Carnot. A enunţat al doilea principiu al termodinamicii (1819) şi a stabilit legile de funcţionare a maşinilor termice (*ciclul Carnot*).

CAROL, numele mai multor împăraţi ai Sfîntului Imperiu Roman de Naţiune Germană. Mai importanţi: — **Carol IV** (1316-1378), împărat (1355-1378). A promulgat "Bula de aur" (1356) şi a înfiinţat universităţile din Praga (1347) şi din Viena (1365). — **Carol VI** (1685-1740), împărat (1711-1740). A purtat, fără succes, războaie împotriva Franţei şi Turciei; a promulgat Pragmatica Sancţiune (1713).

CAROL, numele a doi regi ai Angliei şi Irlandei din dinastia Stuart. — **Carol I** (1600-1649), rege al Angliei, Scoţiei şi Irlandei (1625-1649), fiu al lui Iacob I. Domnind în mod despotic, şi-a atras dușmănia maselor. Înfrînt de armata condusă de O.Cromwell (Revoluţia Burgheză din Anglia). — **Carol II** (1630-1685), rege al Angliei, Scoţiei şi Irlandei (1660-1685), fiu al lui Carol I. A restaurat absolutismul şi a dus o politică externă favorabilă intereselor Franţei, creîndu-şi o ostilitate crescîndă în Anglia.

CAROL, numele mai multor regi ai Franţei Mai importanţi: — **Carol III cel Simplu** (879-929), rege (898-923). A cedat în 911 şefului normand Rollon partea de N-V a Franţei (ducatul Normandiei) şi a alipit Lorena; detronat în urma unei răscoale a marilor feudali. — **Carol V cel Înţelept** (1338-1380), rege (1364-1380). În timpul regenţei sale (1356-1364) au avut loc răscoala orăşenească condusă de Étienne Marcel şi Jacqueria (1358) şi s-a semnat armistiţiul anglo-francez de la Brétigny (1360). — **Carol VII** (1403-1461), rege (1422-1461). A înfăptuit o serie de reforme (constituirea armatei permanente, organizarea finanţelor) şi a încheiat biruitor, cu sprijinul Ioanei d'Arc, Războiul de 100 de ani. — **Carol X** (1757-1836), rege (1824-1830). Exponent al reacţiunii feudale din timpul Restauraţiei. Înlăturat de Revoluţia din 1830.

CAROL, numele mai multor regi ai Navarrei. Mai importanţi: — **Carol II cel Rău** (1332-1387), rege (1349-1387). A înăbuşit Jacqueria (1358) în Franţa şi a fost aliat al englezilor în Războiul de 100 de ani. — **Carol III cel Nobil** (1361-1425), rege (1387-1425). A aplicat o politică de reorganizare a statului.

CAROL, numele a doi suverani ai României din familia de Hohenzollern-Sigmaringen. — **Carol I** (1839-1914; n. Sigmaringen),

Thomas Carlyle

Carol I al României

Carmen Sylva

Lazare Carnot

domn (1866-1881) şi rege al României (1881-1914). Ales după detronarea lui Al.I.Cuza, prin plebiscit, la 10 mai 1866. În timpul domniei lui Carol I a fost proclamată Independenţa naţională (9 mai 1877), consolidată prin Războiul pentru Independenţă (1877-1878); a fost comandantul suprem al armatei române în timpul acestui război şi al armatei româno-ruse în bătăliile de la Plevna. A încheiat cu Austro-Ungaria o alianţă politico-militară (1883), la care au aderat Germania şi Italia, legînd astfel România de Puterile Centrale; a susţinut participarea României la primul război mondial de partea Germaniei şi Austro-Ungariei. Căsătorit cu Elisabeta de Wied, fără descendenţi. Înmormîntat la Curtea de Argeş. Nepotul său, Ferdinand de Hohenzollern, i-a succedat la tron în 1914. Memorii. Sprijinitor al culturii. Inaugurează Fundaţia universitară "Carol I", cu o bogată bibliotecă. La iniţiativa sa, este începută monumentala lucrare *Etymologicum magnum Romaniae*. Membru de onoare al Societăţii Academice Române. — **Carol II** (1893-1953; n. Sinaia), rege al României (1930-1940). Fiul mai mare al lui Ferdinand I. A renunţat de mai multe ori la calitatea de moştenitor al tronului, plecînd din ţară. Sosit incognito din exil, este proclamat rege de către Parlament (1930). Pe plan intern a acţionat pentru dezbinarea partidelor politice şi a instaurat dictatura regală (1938). A avut multe iniţiative culturale. Izbucnirea celui de-al doilea război mondial, situaţia internaţională gravă au dus la amputarea teritorială din vara anului 1940 (ocuparea Basarabiei şi N Bucovinei de către Armata Roşie, N-V Transilvaniei anexat Ungariei şi Cadrilaterul, Bulgariei) şi în acest context, Carol II e nevoit să abdice (sept. 1940); părăseşte ţara. Căsătorit, pe rînd, cu Ioana (Zizi) Lambrino, cu principesa Elena (mama regelui Mihai) şi cu Elena Lupescu. Este înmormîntat la mănăstirea São Vincente (Lisabona). Memorii. Membru de onoare al Acad. Rom.

CAROL, nume de regi ai Spaniei. Mai importanţi: — **Carol II** (1661-1700), rege al Spaniei (1665-1700). A domnit sub tutela unei camarile; înfrînt în războaiele cu Franţa, a pierdut Flandra franceză şi Franche-Comté. — **Carol III** (1716-1788), rege al Spaniei (1759-1788). Sub numele Carol VII, rege al Neapolelui (1734-1759) şi sub numele de Carol IV, rege al Siciliei (1734-1759). A dus o politică absolutist-luministă, înfăptuind numeroase reforme. — **Carol IV** (1748-1819), rege al Spaniei (1788-1808). A fost constrîns de Napoleon I să abdice.

CAROL, numele mai multor regi ai Suediei. Mai important: **Carol XII** (1682-1718), rege (1697-1718). Fiu al lui Carol XI. A continuat politica absolutistă a tatălui său, a luptat în Războiul Nordic (1700-1721) împotriva Rusiei, Poloniei şi Danemarcii, în care a obţinut victoria de la Narva (1700) asupra ruşilor, dar a fost învins la Poltava (1709) de Petru I. A murit la asediul cetăţii Frederikshald (1718).

CAROL I de Anjou (1226-1285), rege al Siciliei (1265-1285). Alungat din Sicilia de o răscoală a populaţiei ("Vecerniile siciliene", 1282), a rămas rege numai în S Peninsulei Italice.

CAROL I ROBERT (1291-1342), rege al Ungariei (1308-1342). Încoronat în 1301, a domnit efectiv din 1308. Fondatorul dinastiei de Anjou în Ungaria. A purtat războaie cu Veneţia, Serbia şi Ţara Românească. Înfrînt în 1330, la Posada, de Basarab I, domnul Ţării Româneşti.

CAROL II CEL PLEŞUV (823-877), rege al francilor (840-877) şi împărat al Occidentului (875-877). Prin Tratatul de la Verdun (843) i-a revenit cea mai mare parte a teritoriului de azi al Franţei.

CAROL III CEL GROS (839-888), împărat al Occidentului (881-887), rege al Germaniei (882-887) şi al Franţei (884-887). A unificat, pentru scurtă vreme, fostul teritoriu al imperiului lui Carol cel Mare. Îndepărtat de la tron de marii feudali.

CAROL V (CAROL QUINTUL) (1500-1558), rege al Spaniei sub numele de Carol I (1516-1556) şi împărat al Sfîntului Imperiu Roman de Naţiune Germană (1519-1556), din dinastia de Habsburg. A reunit sub autoritatea sa teritorii întinse (Germania, cea mai mare parte a Peninsulei Italice, Spania, împreună cu posesiunile ei din America). A urmărit crearea unei monarhii catolice universale; a abdicat şi a împărţit imperiul între fratele său, Ferdinand I (Germania), şi fiul său, Filip II (Spania, Ţările de Jos, Italia şi coloniile americane).

CAROL XVI GUSTAV (n. 1946), rege al Suediei (din 1973).

CAROL ALBERT (1798-1849), rege al Piemontului (Regatul Sardiniei) (1831-1849). A promulgat o constituţie liberal-moderată (1848); înfrînt în războiul cu Austria, a abdicat în favoarea fiului său, Victor Emmanuel II.

CAROL-AUGUST, duce de Saxa-Weimar (1758-1815) şi mare duce (1815-1828). A sprijinit dezvoltarea artei şi literaturii. Protector al artiştilor (Goethe, Schiller, Wieland, Herder ş.a.).

CAROL CEL MARE (CHARLEMAGNE) (742-814), rege al francilor (768-814) şi împărat al Occidentului (800-814). Cel mai de seamă reprezentant al dinastiei Carolingilor. A purtat războaie cu saxonii, bavarezii, longobarzii, arabii, avarii, slavii ş.a., lărgind considerabil statul. Pentru apărarea hotarelor a înfiinţat mărci de graniţă (Altmark, Ostmark, marca spaniolă ş.a.). A reformat administraţia, justiţia, armata şi a sprijinit cultura şi biserica.

CAROL de Austria (DON CARLOS) (1545-1568), prinţ spaniol din familia de Habsburg. Fiu al regelui Filip al II-lea. A fost acuzat (1567) că ar fi complotat împotriva tatălui său. Închis şi, probabil, asasinat în închisoare.

CAROL TEMERARUL (1433- 1477), ultimul duce al Burgundiei (din 1467). A purtat războaie împotriva regelui Franţei, Ludovic XI, suzeranul său. Învins de elveţieni în 1476 la Granson şi Morat şi de armata ducelui de Lorena la Nancy (1477), bătălie în care a fost ucis.

CAROLINA DE NORD (engl. **NORTH CAROLINA**), stat în E SUA; 139,4 mii km^2; 6,6 mil. loc. Capitala: *Raleigh*. Ind. aluminiului. Culturi de tutun (primul loc în SUA), cereale şi bumbac. Creşterea animalelor. Parcuri naţionale. Primii exploratori au fost francezii, avîndu-l în frunte pe Giovanni de Verrazano (1524), după care au urmat spaniolii conduşi, probabil, de Hernando de Soto.

CAROLINA DE SUD (engl. **SOUTH CAROLINA**), stat în S-E SUA; 82,9 mii km^2; 3,5 mil. loc. Capitala: *Columbia*. Expl. forestiere. Ind. bumbacului; ind. atomică, chimică. Bumbac, cereale şi tutun. Creşterea animalelor. Parcuri naţionale. Francisco Gordillo a fost cel dintîi european care a venit pe aceste meleaguri în 1521. Prima aşezare s-a înfiinţat în 1526 lîngă Georgetown.

CAROLINE (Insulele ~) v. **Micronezia (Statele Federate ale Micronezie)**.

CAROLINGI (CAROLINGIENI), dinastie de regi şi de împăraţi (care îşi trage numele de la Carol cel Mare). Întemeiată în 751 de Pepin cel Scurt. A domnit în Franţa (pînă în 987), în Germania (pînă în 911) şi în Italia (pînă în 905).

CARON (CHARON) (în mitologia greacă), luntraşul care trece sufletele morţilor peste apa Aheronului.

CARP, Petre P. (1837-1919; n. Iaşi), publicist şi om politic român. Junimist; şeful Partidului Conservator (1907-1912). De mai multe ori ministru şi prim-ministru. Adept al intrării României în primul război mondial alături de Puterile Centrale. Critică literară şi dramatică; traduceri.

CARPAŢI, sistem montan în Europa centrală, reprezentînd continuarea estică a munţilor Alpi. Despărţiţi de aceştia de Dunăre, iar la cealaltă extremitate separaţi prin culoarul Timok-Nišava de Balcani. Se împart în trei grupe principale: Carpaţii Nord-Vestici, Carpaţii Centrali şi Carpaţii Sud-Estici. — *Carpaţii Nord-Vestici* se întind între Dunăre (Bratislava) şi rîul Biała din S-V Poloniei. Alt. medii: 1000-1400 m, depăşind foarte rar 2000 m. Cel mai înalt masiv este Tatra Mare (2663 m). — *Carpaţii Centrali* separă Carpaţii Nord-Vestici de cei Sud-Estici. Ei se continuă între Biała şi culoarul Rika-Svica. Au aspect colinar (700-800 m), cu pante domoale şi trecători joase. În N Carpaţilor Centrali se desfăşoară dealurile precarpatice. — *Carpaţii Sud-Estici* se arcuiesc între culoarele Rika-Svica la N şi Timok-Nišava la S, deosebindu-se trei sectoare: Carpaţii Orientali, Carpaţii Meridionali şi Carpaţii Occidentali. *Carpaţii Orientali* se întind de la hotarul de N al României pînă la Prahova, iar ca structură geologică pînă în valea Dîmboviţei. Alt. max.: 2305 m. Se caracterizează prin dispunerea paralelă a culmilor, numeroase trecători (Prislop, Bicaz, Ghimeş-Palanca, Predeal etc.), sînt împăduriţi şi au depresiuni interioare. Alcătuiesc principala zonă forestieră a ţării. Zăcăminte de petrol, sare, minereuri de mangan, fier, cupru ş.a. Resurse hidroenergetice. Zone turistice (masivele Rodnei, Rarău, Ceahlău, Cheile Bicazului, Lacul Roşu, lacul Sf. Ana etc.). *Carpaţii Meridionali* se întind, ca unitate morfologică, de la Prahova pînă la culoarele Timiş-Cerna şi Bistra-Strei, iar ca unitate geologică de la Dîmboviţa pînă la Dunăre. Munţi masivi, cu

un număr redus de depresiuni intramontane şi de trecători (Bran, Vîlcan, Lainici, Turnul Roşu). Urme glaciare în zona crestelor înalte. Alt. max.: 2544 m (vîrful Moldoveanul). Importante zăcăminte de cărbuni, minereuri de fier, mică, grafit. Turism în masivele Bucegi, Făgăraş, Retezat etc. *Carpaţii Occidentali* se întind între Dunăre la S şi Someş la N, cuprinzînd Munţii Banatului, Poiana Ruscăi şi Apuseni. Au relief de culmi domoale. Alt. max.: 1848 m. Zăcăminte de bauxită, minereuri de aur şi argint. Obiective turistice: Cheile Turzii, peşterile Scărişoara, Focul Viu, Cetăţile Ponorului.

Carpaţii Meridionali

CARPEAUX, Jean-Baptiste (1827-1875), sculptor şi pictor francez. L-a avut elev pe A. Rodin. Compoziţii pline de exuberanţă şi graţie (*Dansul*, pentru Opera din Paris). Numeroase busturi (*Îmbufnatul, Amor rănit*). Grupul în bronz *Ugolino şi fiii săi* l-a inspirat pe Rodin.

CARPENTARIA, golf în N Australiei, situat între peninsulele Cape York (la E) şi Arnhem (la V). Ape puţin adînci şi numeroase insule. Ad. max.: 71 m. Lungime: 600 km. Zăcăminte de bauxită.

CARPENTIER, Alejo (1904-1980), scriitor şi muzicolog cubanez. Romane-frescă inspirate din realităţile şi istoria lumii Antilelor (*Împărăţia acestei lumi, Paşii pierduţi, Secolul luminilor*). Stil învederînd o erudiţie savantă (*Ritualul primăverii*). Versuri.

CARRÀ, Carlo (1881-1966), pictor italian. Unul dintre iniţiatorii futurismului (*Idol hermafrodit*). Influenţe ale lui Giorgio de Chirico şi ale şcolii de pictură metafizică. Scrieri despre artă.

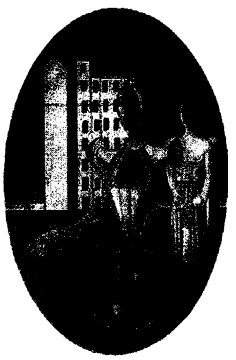

Carla Carrà, *Ovalul cu apariţii*

CARRACCI, Lodovico (1551-1619), pictor italian. Împreună cu fraţii săi, **Agostino** (1557-1602), **Annibale** (1560-1609), **Antonio** (c. 1583-1618), a întemeiat o academie de pictură la Bologna, cu influenţe asupra picturii italiene a sec. 17.

CARRARA, oraş în Italia centrală (Toscana), în apropiere de Marea Mediterană; 69 mii loc. Academie de arte. Dom (sec. 12-14), palat ducal (sec. 16). În apropiere, cariere de marmură renumite încă din antichitate.

CARREL, Alexis (1871-1944), chirurg francez. A efectuat prima sutură vasculară. A cercetat şi tehnica transplantului de organe şi a făcut descoperiri importante în domeniul culturii de ţesuturi *in vitro*. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1912).

CARRERAS, José (n. 1946), tenor spaniol. A cîntat pe marile scene ale lumii. Roluri în operele *Don Carlos, Nabucco, Manon Lescaut, Carmen, Tosca* ş.a. Concerte împreună cu tenorii Placido Domingo şi Luciano Pavarotti.

CARRILLO SOLARES, Santiago (n. 1915), om politic spaniol. A participat la Războiul civil din Spania (1936-1939). Secretar general al Partidului Comunist din Spania (1960-1982).

CARROLL, Lewis (pseudonim al lui *Charles Lutwidge Dodgson*; 1832-1898), scriitor şi matematician englez. Literatură pentru copii (*Alice în ţara minunilor, Prin oglindă*). Pasionat de logică (*Logica simbolică*).

CARSIUM, castru roman, construit (103) de împăratul Traian, pe locul unei vechi aşezări geto-dacice, pentru paza celui mai bun vad de pe Dunărea de Jos. Distrus de invazia hunilor, în 434. Probabil refăcut în timpul împăratului Iustinian. Azi, *Hîrşova*, jud. Constanţa.

CARSON CITY, oraş în V SUA, capitala statului Nevada; 40,4 mii loc. Expl. de minereuri argentifere. Muzeu. Turism. Întemeiat în 1851. La început staţie de tren şi de diligenţă. S-a dezvoltat mai ales după ce s-au descoperit zăcăminte de argint în zonă.

CARTAGENA, oraş în S-E Spaniei (Murcia), port la Marea Mediterană; 175,9 mii loc. Bază navală. Siderurgie. Construcţii navale, prelucrarea petrolului. Muzeu. Catedrală (sec. 13). Fondat de cartaginezi (227 î.Hr.), apoi colonie romană. Zăcăminte de aur şi argint descoperite şi exploatate din antichitate.

CARTAGENA, oraş în N-V Columbiei, port la Marea Caraibilor; 563 mii loc. Aeroport. Export de petrol şi cafea. Şantiere navale. Turism. Universitate. Fortăreaţă (sec. 17); biserică (sec. 17); Palatul Inchiziţiei (sec. 18). Întemeiat în 1533, a fost un punct de legătură între Spania şi Lumea Nouă pentru comerţul cu aur şi pietre preţioase.

CARTAGINA, oraş-stat în N Africii (azi, Tunisia); întemeiat, potrivit tradiţiei, în 814 î.Hr. de colonişti fenicieni din Tir. În sec. 7-3 î.Hr. a devenit mare putere în bazinul occidental al Mării Mediterane. A purtat cu Roma trei mari războaie (războaiele punice). Înfrîntă de romani şi distrusă din temelii (146 î.Hr.); refăcută în sec. 1 î.Hr., Cartagina a fost reşedinţa noii provincii romane, care înflorea aici – Africa. Oraşul a fost ocupat de vandali (439), recucerit de bizantini în 533, intrînd apoi sub dominaţie arabă (698).

CARTAN, Elie Joseph (1869-1951), matematician francez. Prof. univ. la Sorbona. Lucrări în domeniul geometriei diferenţiale, al teoriei grupurilor şi de fizică matematică.

CARTAN, Henri (n. 1904), matematician francez. Fiu al lui Elie Cartan. Prof. univ. la Paris. Fondator al *Grupului Bourbaki*. A studiat funcţiile complexe cu mai multe variabile. Lucrări în domeniul algebrei topologice (*Funcţii automorfe*).

CARTER, Howard (1873-1939), egiptolog englez. A făcut săpături în Egipt în Valea Regilor şi Teba. Din 1907 a lucrat cu lordul Carnarvon şi în nov. 1922 au descoperit mormîntul faraonului Tutankhamon, fapt relatat în lucrarea *Mormîntul lui Tutankhamon*.

CARTER, Jimmy (James Earl, Jr.; n. 1924), om de stat american. Membru al Partidului Democrat. Preşedinte al SUA (1977-1981). Memorii.

CARTE ROMÂNEASCĂ DE ÎNVĂŢĂTURĂ v. **Pravila lui Vasile Lupu**.

CARTESIUS v. **Descartes, René**.

CARTIANU, Gheorghe (1907-1982; n. Borca, jud. Neamţ), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. A participat la realizarea primelor studiouri de radiodifuziune din Bucureşti, a staţiei de emisie Bod. A realizat (1970-1974), pentru prima dată în România, o instalaţie de emisie-recepţie pentru legături prin radiotelex. Lucrări: *Bazele radiotehnicii, Transmisiunea digitală a informaţiei* ş.a. Membru corespondent al Acad. Rom.

CARTIER, Jacques (1491-1557), navigator francez. A încercat să găsească un drum maritim spre Indii prin N continentului american. A întreprins trei călătorii către Canada (1534-1542). A descoperit fluviul Sf. Laurenţiu, peninsula Labrador şi a explorat mare parte din insula Terra Nova. A pus bazele marii colonii franceze Noua Franţă (Canada).

CARTOJAN, Nicolae (1883-1944; n. Călugăreni, jud. Giurgiu), istoric literar român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii fundamentale asupra literaturii române vechi (*Cărţile populare în literatura românească, Istoria literaturii române vechi*). A editat 29 de scriitori români în colecţia "Clasicii români comentaţi" şi a scos publicaţia "Cercetări literare". Manuale şcolare; cursuri universitare. Membru al diferitelor academii de peste hotare. Acad.

CARTWRIGHT, Edmund (1743-1823), inventator englez. Constructor al unui război de ţesut mecanic (1785) şi al unei maşini de dărăcit lîna (1789).

CARUL-MARE, numele popular al unei

Lewis Carroll

Jacques Cartier

grupări de stele din constelaţia Ursa-Mare, alcătuită din şapte stele, sub forma unui car; pe prelungirea laturii din spatele carului, la o depărtare de cinci ori cît această latură, se găseşte Steaua Polară.

CARUL-MIC, numele popular al unei grupări de stele din constelaţia Ursa-Mică. Alcătuită din şapte stele, sub forma unui car, la capătul oiştii se află Steaua Polară.

CARUSO, **Enrico** (1873-1921), tenor italian. Intensitate excepţională a vocii. A cîntat la Covent Garden, Scala, Metropolitan Opera. Creaţii de răsunet în *Carmen, Rigoletto, Paiaţe* ş.a.

CASA ALBĂ, reşedinţa preşedinţilor SUA, situată în Washington. Construită după planurile arhitectului James Hoban. Lucrările au început în 1792. Clădirea iniţială măsura 51 m lungime. În timpul preşedintelui Thomas Jefferson s-au mai adăugat noi pavilioane şi o terasă. Redecorări interioare şi amenajări pentru a putea fi vizitată, au fost făcute de Jacqueline Kennedy, soţia preşedintelui John F.Kennedy (1960-1963). Anual se înregistrează 1,5 mil. de vizitatori.

CASABLANCA (ar. **DAR EL-BEIDA**), oraş în Maroc, port la Oceanul Atlantic; 2,8 mil. loc. Aeroport. Mare centru comercial şi industrial. Şantiere navale. Export de fosforite, cereale şi lînă. Pescuit. Teatrul operaţiunilor militare în al doilea război mondial (debarcarea Aliaţilor în 1942). Aici a avut loc o conferinţă anglo-americană (1943) privind operaţiunile din Africa şi deschiderea unui front în Italia. Întemeiat de portughezi în 1468 pe locul vechiului oraş *Anfa*.

Casablanca

CASALS, **Pablo** (1876-1973), violoncelist şi dirijor spaniol. A alcătuit un trio celebru împreună cu A. Cortot şi J. Thibaud. A fondat orchestra simfonică din Barcelona.

CASANDRA (**KASSANDRA**) (în mitologia greacă), fiică a lui Priam şi a Hecubei. Înzestrată de Apolo cu darul profeţiei, dar osîndită în acelaşi timp să nu fie crezută de nimeni. A prevestit prăbuşirea Troiei.

CASANDRU (**KASSANDROS**) (c. 355-297 î.Hr.), general macedonean. A supus Grecia (317 î.Hr.) şi şi-a întărit autoritatea asupra Macedoniei, proclamîndu-se rege al acesteia (306-297 î.Hr.). Din ordinul lui au fost ucişi soţia lui Alexandru cel Mare şi fiul acestuia (309 î.Hr.).

Enrico Caruso

Alfonso Castaldi

CASANOVA DE SEINGALT, **Giovanni Giacomo** (1725-1798), aventurier veneţian. Celebru prin peripeţiile sale galante, evocate în *Povestea vieţii mele*.

CASA POPORULUI, edificiu de mari proporţii în Bucureşti, pe dealul Arsenalului. Construit între anii 1984 şi 1989, după planurile unei echipe de arhitecţi, coordonată de Anca Petrescu. Suprafaţa: 64,8 mii m^2; lungimea faţadei: 270 m; lăţimea: 240 m; înălţimea: 84 m; adîncimea: 84 m. Birouri, saloane, săli de conferinţe, care însumează o suprafaţă de 265 mii m^2, locul 2 în lume după clădirea Pentagonului. Aici s-au desfăşurat lucrările Conferinţei Internaţionale a Forumului Crans Montana (1994), ediţia Festivalului internaţional "G.Enescu" (toamna, 1995) ş.a. Azi, Palatul Parlamentului.

CASAPU, **Tudor** (n. 1963, comuna Mingir, jud. Lăpuşna), sportiv român. Campion olimpic la Barcelona, la haltere (1992). Campion mondial (1990), campion european (1991).

CASA ŞCOALELOR, instituţie înfiinţată în 1896 pentru construirea de şcoli primare şi dotarea lor. În 1909-1910 au luat fiinţă Biblioteca şi Muzeul Casei Şcoalelor. Editura Casa Şcoalelor (1908) a scos colecţiile "Biblioteca pentru popularizarea ştiinţei" (cu concursul lui G.Ţiţeica, Iuliu Moisil, C.Istrati ş.a.) şi "Biblioteca pentru popor" (condusă de M.Sadoveanu). Casa Şcoalelor şi-a desfăşurat activitatea pînă în 1948.

CASCADE (**Munţii Cascadelor**) (engl. **CASCADE RANGE**), lanţ muntos în V SUA şi Canadei, de-a lungul ţărmului Oceanului Pacific. Lungime: 1126 km. Alt. max.: 4392 m (vîrful Rainier). Vulcani stinşi. Ultimele erupţii au fost în 1914 (Lassen Peak a rămas activ 7 ani) şi în 1980 (St. Helens). Parcuri naţionale.

CASELLA, **Alfredo** (1883-1947), pianist, dirijor, profesor, teoretician şi compozitor italian. Simfonii, opere (*Mitul lui Orfeu*), balete, muzică de cameră, coruri.

CASIODOR (**Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus Senator**) (c.485-578), om politic, istoric şi erudit roman. A trăit la curtea regelui ostrogot Teodoric. A scris: *Istoria goţilor* (12 cărţi), *Cronica, Variae* (culegere de legi).

CASIOPEEA (în mitologia greacă), soţie a lui Cefeu, regele Etiopiei, mama Andromedei. Pentru că şi-a considerat fiica mai frumoasă decît Nereidele, a fost transformată în stea.

CASIOPEEA (*Cassiopeia*), constelaţie din emisfera boreală. Cele cinci stele ale constelaţiei ocupă o poziţie simetrică faţă de Ursa-Mare în raport cu Steaua Polară. Numele popular: *Scaunul-lui-Dumnezeu*.

CASIQUIARE (**CANO CASIQUIARE**), rîu în S Venezuelei; 410 km. Uneşte cursul superior al fluviului Orinoco cu Rio Negro (bazinul Amazonului). Cunoscut şi sub denumirile de *Canalul Casiquiare* sau *Brazos Casiquiare*. Descoperit în sec. 19 de A. von Humboldt.

CASPICĂ (**Marea ~**), cel mai întins lac sărat de pe glob. Se află la limita dintre Europa şi Asia, între Azerbaidjan şi Rusia (la V), Kazahstan şi Turkmenistan (la E) şi Iran (la S); 376 mii km^2. Ad. max.: 1025 m. Nivelul mării este cu 28 m sub nivelul Oceanului Planetar. Aici se varsă fluviile Volga, Ural, Terek ş.a. Zăcăminte de petrol. Pescuit. Navigaţie. Porturi pr.: Astrahan, Baku şi Bandare Anzali.

CASSADÓ, **Gaspar** (1897-1967), violoncelist spaniol. Elev al lui Pablo Casals. Împreună cu Yehudi Menuhin şi L.Kentner a format un faimos trio.

CASSAT, **Mary** (1884-1926), pictoriţă şi gravoare americană. Stabilită la Paris. Influenţată de pictorii impresionişti Degas şi Renoir. Portrete şi nuduri. În ultima perioadă de activitate se dedică temei "mama cu copilul".

CASSIAN, **Nina** (n. 1924; n. Galaţi), poetă şi compozitoare română. Stabilită în SUA. Lirică a introspecţiei (*Dialogul vîntului cu marea, Sărbători zilnice, Ambitus*); jocuri lirice, proză (*Confidenţe fictive*); versuri pentru copii (*Nică fără frică*); traduceri din B.Brecht, Paul Celan, Vl.Maiakovski.

CASSIN, **René** (1887-1976), jurist şi diplomat francez. Rol important la fondarea UNESCO şi a Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului, adoptată de ONU în 1948. Preşedinte al Curţii Europene a Drepturilor Omului (1965). Premiul Nobel pentru pace (1968).

CASSINI, **Gian Domenico** (**Jean Domenique**) (1625-1712), astronom francez de origine italiană. Prof. univ. la Bologna. Cercetări de pionierat în astronomie. A observat schimbări ale planetei Marte, legate de ciclul anotimpurilor. A descris petele de pe lupiter. A studiat mişcarea sateliţilor şi a descoperit 4 sateliţi ai lui Saturn şi divizarea inelelor sale.

CASSIRER, **Ernst** (1874-1945), filozof german. Reprezentant al Şcolii neokantiene de la Marburg. Prof. univ. la Hamburg, Oxford, Göteborg, Yale şi Columbia. Contribuţii în semiotică, filozofia culturii (*Filozofia formelor simbolice*).

CASSIUS, **Caius Longinus** (c. 85-42 î.Hr.), om politic şi general roman. Unul dintre conducătorii conjuraţiei care l-a asasinat pe Cezar. Prins de armatele triumvirilor în lupta de la Philippi, s-a sinucis.

CASSOU, **Jean** (1897-1986), scriitor, eseist şi critic de artă francez. Scrieri despre arta modernă (*Picasso, Situaţia artei moderne, Panorama artelor plastice contemporane, Ingres*); romane, poezii.

CASTAGNO, **Andrea del** (*Andrea di Bartolo di Bargilla*, zis ~; c. 1421-1457), pictor italian. Fresce monumentale (*Cina cea de taină*, din refectoriul Santa Apollonia, Florenţa; portretul ecvestru al lui Niccolò di Tolentino de la Domul din Florenţa). Seria *Bărbaţi şi femei vestite*, pentru decorarea vilei Pandolfini de la Legnaia.

CASTALDI, **Alfonso** (1874-1942; n. Maddaloni, Italia), compozitor şi pedagog român de origine italiană. Prof. univ. la Conservatorul din Bucureşti. Printre elevii săi se numără: I.Nona Ottescu, G.Georgescu, C.C. Nottara, A.Alessandrescu, I.Dumitrescu, Gh.Dumitrescu. Poeme simfonice (*Thalassa, Marsyas*), muzică corală (*Lauda di Beatrice*).

CASTEL GANDOLFO, localitate în Italia centrală (Latium); 4,8 mii loc. Reşedinţa de vară a papilor. Palat papal (sec.17).

CASTEL SANT'ANGELO, monument în Roma (Italia), pe malul Tibrului. Iniţial, mausoleu pentru împăratul Adrian. Construit din cărămidă, placat cu marmură. Transformat în închisoare în timpul invaziei triburilor germanice (sec. 5). Mai tîrziu, legat cu Vaticanul printr-un culoar secret. Terasă superioară dominată de imensa statuie a arhanghelului Mihail.

CASTELLON DE LA PLANA, oraş în E Spaniei (Valencia); 134 mii loc. Siderurgie. Biserică gotică.

CASTELO BRANCO, Camillo (1825-1890), romancier portughez. Unul dintre reprezentanţii de seamă ai literaturii ţării sale. Romane sentimentale (*Dragoste neînfrîntă, Braziliana din Pranzins*). Poezii. Biografii.

CASTIGLIONE, Baldassare (1478-1529), scriitor şi diplomat italian. Important document de epocă, dialogul său, *Curteanul*, surprinde trăsăturile omului de curte din Renaştere. Corespondenţă.

CASTILIA (sp. **CASTILLA**), regiune în centrul Peninsulei Iberice (Spania). Cuprinde Castilia Veche, în partea de nord, mai puţin populată şi Castilia Nouă în sud; 138,5 mii km^2; 8,3 mil. loc. Se întinde de la Pirinei (în N) pînă la Sierra Morena (în S). Drenată de Duero, Tajo şi Guadiana. Oraşe pr.: Madrid, Cuenca, Toledo, Valladolid. Agricultură. — Vechea Castilie, cu capitala la Burgos, a fost nucleul de rezistenţă împotriva maurilor. În sec. 11 cuprinde şi Noua Castilie. În 1479, prin căsătoria reginei Isabela I a Castiliei cu Ferdinand II al Aragonului, s-a creat regatul Spaniei.

CASTILIA-LA MANCHA (sp. **CASTILLA-LA MANCHA**), regiune autonomă în Spania centrală; 79,2 mii km^2; 1,6 mil. loc. Centrul ad-tiv: Toledo. Cereale, citrice, măslini. Creşterea animalelor.

CASTILIA-LEÓN (sp. **CASTILLA-LEÓN**), regiune autonomă în partea central-nordică a Spaniei; 94,2 mii km^2; 2,6 mil. loc. Centrul ad-tiv: Valladolid. Expl. de zinc. Grîu, porumb, citrice. Creşterea animalelor.

CASTOR, stea în constelaţia Gemenii, de mărimea 1,6; situată la c.45 ani-lumină de Soare.

CASTOR şi POLLUX (numiţi şi **DIOSCURI**) (în mitologia greacă), fii gemeni ai lui Zeus şi ai Ledei. Simbolul dragostei frăţeşti. După moarte au fost transformaţi de Zeus într-o constelaţie (*Gemenii*).

CASTRA TRAIANA, castru roman din piatră, zidit în primii ani ai stăpînirii romane în Dacia (sec. 1). Azi, *Sînbotin*, comuna Dăieşti (jud. Vîlcea).

CASTRIES, capitala statului Sf. Lucia, port la Oceanul Atlantic (Antilele Mici); 53 mii loc. Aeroport. Industrii. Export de banane. Turism.

CASTRO, José Maria Ferreira de (1898-1974), scriitor portughez. Romane realiste care descriu viaţa de pe plantaţiile de cauciuc ale Braziliei (*Emigranţii, Pădurea*); reportaje (*În jurul lumii*).

CASTRO ALVES, António de (1847-1871), poet brazilian. În versurile sale de gesticulaţie romantică evocă vegetaţia luxuriantă a savanelor sau se revoltă împotriva sclaviei (*Vocile Africii, Sclavii*).

CASTRO RUZ, Fidel (n. 1927), om politic cubanez. Conducător al Partidului Comunist din Cuba (din 1965). Prim-ministru (din 1959). Şef de stat (din 1976).

CAŞIN (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Mănăstirea Caşin, judeţul Bacău. Ctitorită în 1655 de domnul Gheorghe Ştefan. Zidită din piatră. Replică arhitecturală a mănăstirii Golia din Iaşi.

CAŞMIR v. **Jammu şi Kashmir**.

ÇATAL-HÜYÜK, sit arheologic în Turcia, în apropierea oraşului Konya. Vestigiile unui oraş neolitic (milen. 7 î.Hr.). Săpături arheologice efectuate de James Mellaart, între anii 1961 şi 1963. Cea mai mare aşezare neolitică din Asia de Sud-Vest. Multe din piesele descoperite aici sînt expuse la Muzeul de Arheologie din Ankara.

CATALONIA (sp. **CATALUÑA**; cat. **CATALUNYA**), regiune autonomă în N-E Spaniei; 31,9 mii km^2; 6,1 mil. loc. Oraş pr.: Barcelona. Limba: catalană. Culturi de grîu, cartofi; viticultură. Creşterea animalelor. Turism (*Costa Brava*). Stăpînită succesiv de romani, alani, vizigoţi, arabi, franci (partea de N), Catalonia s-a unit în 1137 cu Aragonul. Şi-a păstrat autonomia pînă în sec. 18. În 1932 a fost formată Republica Catalană. A suferit o politică represivă din partea regimului lui Franco. Prin Constituţia din 1978 şi-a recîştigat autonomia.

CATANIA, oraş în S Italiei (Sicilia), port la Marea Ionică; 550 mii loc., cu suburbiile. Aşezat la poalele muntelui Etna. Aeroport. Piaţă agricolă. Centru industrial şi manufacturier. Vestigii romane. Catedrală (sec. 11). Castelul Ursino (sec. 13). Universitate (1434). Muzee. Întemeiat de greci în 729 î.Hr.

CATANZARO, oraş în S Italiei (Calabria); 103 mii loc. Industrie alimentară. Academie de ştiinţe. Catedrală. Staţiune climaterică. Fondat în sec. 10.

CATARGI, Henri (1894-1976; n. Bucureşti), pictor român. Colorit nuanţat. Peisaje şi naturi moarte de un remarcabil simţ al compoziţiei (*Peisaj la Pasărea, Culesul fructelor, Femeia cu pălărie galbenă*).

Henri Catargi, *Natură moartă cu coş*

CATARGIU, Barbu (1807-1862; n. Bucureşti), om politic român. Talent oratoric. A condus primul guvern al Principatelor Unite (ian.-iun. 1862). S-a pronunţat pentru împroprietărirea limitată a ţăranilor. Asasinat.

CATARGIU, Lascăr (1823-1899; n. Iaşi), om politic român. Participant la detronarea domnului Al.I.Cuza (febr. 1866). De mai multe ori prim-ministru. A reuşit să impună Partidul Conservator pe scena politică a ţării.

CATEHISMUL LUTERAN, prima carte de cult tipărită în limba română, în 1544, la Sibiu, sub influenţa Reformei. Nu s-a păstrat nici un exemplar, dar e atestată într-o scrisoare particulară din 1546.

CATERINA DE MEDICI (1519-1589), fiică a lui Lorenzo II de Medici, soţia lui Henric II, regele Franţei, regentă (1560-1563) în timpul minoratului fiului ei, Carol IX. A avut o influenţă însemnată asupra politicii interne şi externe a statului francez, încercînd să păstreze autoritatea coroanei în timpul războaielor civile.

CATILINA, Lucius Sergius (c. 108-62 î.Hr.), om politic roman. Iniţiatorul unei conspiraţii împotriva Senatului (63 î.Hr.). Cicero l-a demascat în celebrele lui diatribe (*Catilinarele*). Ucis în lupta cu armata senatorială la Pistoia.

CATINA, Ion (1828-1851; n. Bucureşti), poet român. Participant la Revoluţia de la 1848. Versuri de factură romantică, patriotice şi revoluţionare (*Poezii*).

CATINA, Ion L. (1870-c.1940; n. Tîrgu-Ocna), călător şi explorator român. A călătorit în Africa australă (N Mozambicului, regiunea fluviului Zambezi, provincia Cape). A descris zonele vizitate (1900-1901). Rămîne mai mulţi ani în Egipt. Note de călătorie (*Ţara Faraonilor*).

CATO CEL BATRÎN (Marcus Porcius Cato Maior) (234-149 î.Hr.), om politic şi scriitor roman. Consul (195 î.Hr.) şi cenzor (184 î.Hr.), de o severitate devenită proverbială (i se mai spunea "Cenzorul"). A cerut în nenumărate rînduri distrugerea Cartaginei, precipitînd evenimentele. Al treilea război punic a început cu puţin timp înaintea morţii sale. Autor al primei opere istorice scrise în limba latină (*Origines*). S-a păstrat doar un tratat de agricultură.

CATO CEL TÎNĂR (Marcus Porcius Cato Uticensis) (95-46 î.Hr.), om politic roman. Republican, adversar îndîrjit al lui Cezar. Fuge în Africa după înfrîngerea lui Pompei la Pharsalos (48 î.Hr.). Se sinucide cînd Cezar obţine victoria la Thapsus.

CATTELL, James McKeen (1860-1944), psiholog american. A introdus metodele psihologici experimentale în SUA. Contribuţii în domeniul educaţiei şi al testelor mentale. A pus bazele unui laborator de psihologie la Universitatea "Pennsylvania".

CATUL (Caius Valerius Catullus) (c.87-c.54 î.Hr.), poet latin. S-au păstrat doar 116 poeme, caracterizate prin eleganţă. Considerat părintele elegiei latine. Poeme mito-

Fidel Castro Ruz

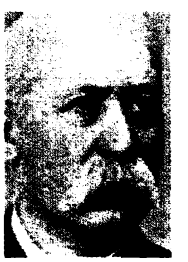

Lascăr Catargiu

logice în manieră alexandrină (*Nunta zeiței Thetis cu Peleu*). Versuri dedicate Lesbiei.

CAUCA, rîu în Columbia, afluent al fluviului Magdalena; 1350 km. Izvorăşte din Cordillera Occidental (Anzii de Nord). Navigabil parțial.

CAUCAZ, masiv muntos, situat între Marea Neagră şi Marea Caspică. Se întinde de-a lungul graniței dintre Rusia (în N) şi Georgia şi Azerbaidjan (în S). Lungime: 1500 km. Constituie o parte a limitei de S dintre Europa şi Asia. Cuprinde culmile *Caucazul Mare* şi *Caucazul Mic*. Alt. max.: 5642 m (vîrful Elbrus). Gheţari. Climă temperată în N, subtropicală în Transcaucazia, montană pe înălțimi. Străbătut de rîurile Kura, Terek, Rioni, Kuban ş.a., cu mari resurse hidroenergetice. Zăcăminte de minereuri polimetalice, mangan, cărbune, petrol. Izvoare minerale curative. Vegetație specifică foarte bogată. Turism. De-a lungul secolelor a fost o zonă de refugiu pentru cei persecutați. Peste 40 de limbi se vorbesc în această arie.

CAUDELLA, Eduard (1841-1924; n. Iaşi), violonist, pedagog şi compozitor român. Violonist al curții lui Al.I.Cuza. Director al Conservatorului din Iaşi. Dirijor al orchestrei Teatrului Național din Iaşi. Bogată activitate componistă. Concerte pentru vioară, opere (*Petru Rareş*), operete, uverturi (*Moldova*), muzică corală (*Cîntecul gintei latine*).

CAUDIUM, trecătoare în munții Apenini (Italia centrală), unde în 321 î.Hr. armata romană, înfrîntă de samniți, a fost silită să treacă, dezarmată, pe sub "furcile caudine". Azi, *Montesarchio*.

CAULLERY, Maurice (1868-1958), biolog evoluționist francez. Lucrări în domeniul zoologiei, ocupîndu-se în special de nevertebrate.

CAVAIGNAC, Louis Eugène (1802-1857), om politic şi general francez. Ministru de Război (mai-iun. 1848), şef al guvernului celei de-a doua Republici (iun.-dec. 1848). A condus mişcarea de opoziție împotriva lui Napoleon III, după venirea acestuia la putere.

CAVALCANTI, Guido (c. 1255-1300), poet italian. Reprezentant al "dulcelui stil nou", alături de Dante. Versurile lui (*Rime*) i-au inspirat pe poeții moderni.

CAVALERII DANUBIENI (în mitologia geto-dacilor), divinități înfățişate sub aspectul unor călăreți, care poartă în suliță balaurul dacic. Dedublare a Cavalerului Trac, zeu minor venerat în Tracia şi Moesia, cult răspîndit şi la N de Dunăre, în vremea Imperiului Roman.

CAVALIERI, Bonaventura (1598-1647), matematician italian. Elevul lui Galileo Galilei. Lucrări în domeniul calculului infinitezimal. Precursor al calculului integral.

CAVALLI, Pietro Francesco (*Pietro Francesco Caletti-Bruni*; 1602-1676), compozitor italian. Continuator al lui Monteverdi. Unul dintre întemeietorii operei veneţiene (*Giasone, Ormindo, Calisto*). Muzică religioasă şi de cameră.

CAVALLINI, Pietro (c. 1250-c. 1330), pictor şi mozaicar italian din Roma. Fresce în biserica Santa Cecilia in Trastevere, din Roma (*Viața Fecioarei, Judecata de apoi*). Probabil şi fresce în biserica Santa Maria Donna Regina, din Neapole.

CAVALLIOTI, Theodor Anastasie (c. 1728-1808; n. Moscopole, Albania), cărturar aromân. Autor al unei cărți de citire în limba neogreacă, însoțită de un vocabular grec-aromân-albanez (1770).

CAVENDISH, Henry (1731-1810), fizician şi chimist englez. A preparat hidrogenul (în 1766), a descris compoziția apei şi a făcut prima măsurare corectă a densității Pămîntului. A calculat densitățile unor gaze.

CAVNIC, oraş în județul Maramureş, la poalele munților Gutîi; 5,6 mii loc. Expl. de cupru şi zinc. Panificație. Menționat documentar în sec. 15, cu numele *Capnic*.

CAVOUR, Camillo Benso, conte de (1810-1861), om politic italian. Adept al politicii de unificare a Italiei în jurul monarhiei de Savoia. Prim-ministru al Regatului Sardiniei şi al regatului Italiei unificate. Unul dintre fondatorii statului italian modern. A susținut unirea țărilor române.

CAXTON, William (c. 1422-1491), tipograf englez. A introdus tiparul în Anglia (1476). În atelierul tipografic de la Westminster a scos peste 90 de ediții ale operelor lui Geoffrey Chaucer, Sir Thomas Malory, precum şi traduceri proprii din scriitorii latini şi francezi.

CAYENNE, oraş situat pe insula omonimă din partea central-nordică a Americii de Sud, centrul ad-tiv al Guyanei Franceze, port la Oceanul Atlantic; 38 mii loc. Aeroport. Prelucrarea lemnului. Întemeiat de francezi în 1643. Folosit, împreună cu Insula Diavolului, ca loc de detenție (1885-1946).

CAYEUX, Lucien (1864-1944), geolog francez. Întemeietor al petrografiei sedimentare. Studii privind geologia teoretică şi aplicată. A întocmit hărți geologice.

CAYLEY, Arthur (1821-1895), matematician englez. Prof. univ. la Cambridge. Autor al teoriei invariantei. Unul din creatorii calculului matricial (1858), folosit în mecanica cuantică de W.Heisenberg în 1925.

CAYMAN (Insulele ~), grup de 3 insule în Marea Caraibilor; 259 km^2; 27 mii loc. Capitala: *George Town*. Insule coraligene, plaje întinse. Cocotieri. Centru bancar. Turism. Descoperite de Cristofor Columb în 1503, cedate Marii Britanii în 1670. Teritoriu dependent al Marii Britanii.

CAZABAN, Alexandru (1872-1966; n. Iaşi), prozator român. Schițe şi povestiri umoristice (*Încurcă lume, Deştept băiat*). Premiul Național (1937).

CAZABAN, Jules (1903-1965; n. Fălticeni), actor român. Roluri interpretate cu vervă scăpărătoare, din registrul comediei grave, cu accente de sarcasm sau cu o notă de duioşie (*Tache, Ianke şi Cadîr* de V.I.Popa). A jucat şi în drame (*Moartea unui comisvoiajor* de A.Miller).

CAZACU, Boris (1919-1987; n. Chişinău), lingvist român. Prof. univ. la București. Cercetări în domeniul istoriei limbii literare şi al dialectologiei (*Studii de dialectologie română*, *Istoria limbii române literare*, în colaborare). Studii de geografie lingvistică referitoare la repartiția dialectală a limbii române. Coordonator al *Noului atlas lingvistic pe regiuni - Oltenia*. Membru corespondent al Acad. Rom.

CAZANE, sector al defileului Dunării la trecerea prin Carpați, între localitățile Dubova şi Ogradena; 9 km lungime. Zona este formată din Cazanele Mari şi Cazanele Mici. Aici, valea Dunării şi lacul de acumulare se îngustează. Este mărginită de pereți verticali, stîncoşi. Viteza de scurgere a apei la viituri depăşeşte 5 m/s. Rezervație naturală cu vegetație submediteraneană. Plante rare. Zonă turistică.

CAZANIA LUI VARLAAM (CARTE ROMÂNEASCĂ DE ÎNVĂȚĂTURĂ), carte de cult, tipărită de mitropolitul Varlaam la Iaşi în 1643. Cuprinde evangheliile, cîteva legende hagiografice şi primele încercări de versificare în limba română. Afirmă ideea unității poporului român şi a limbii literare româneşti. Monument de limbă românească veche. S-a bucurat de o largă răspîndire în țările române.

CAZIMIR (KAZIMIERZ), cneji şi regi ai Poloniei. Mai importanți: — **Cazimir III cel Mare** (1310-1370), rege (1333-1370). A pus bazele monarhiei pe stări (prin statutele de la Wislica şi Piotrkow, 1347) şi a extins autoritatea coroanei polone asupra regiunilor Kujawya, Dobrzyn (1343), Halici, Lemberg şi Volînia (1349-1356). Întemeietorul Universității din Cracovia (1364). — **Cazimir IV Iagello** (1427-1492), rege (1447-1492). I-a înfrînt pe Cavalerii Teutoni, încheind Pacea de la Torun (1466), prin care Polonia căpăta ieşire la Marea Baltică. A întreținut relații de prietenie cu Ştefan cel Mare, domnul Moldovei.

CAZIMIR, Otilia (pseudonim al *Alexandrei Gavrilescu*; 1894-1967; n. Cotul Vameşului, jud. Neamț), scriitoare română. Lirică elegiacă, în tonalitățile sensibilității feminine (*Lumini şi umbre*). Proză de evocare (*A murit Luchi*). Versuri pentru copii (*Baba iarnă*

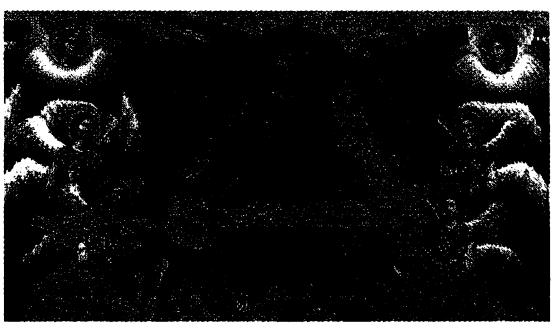

Pietro Cavallini, *Judecata de apoi*

Otilia Cazimir

intră-n sat). Premiul Național (1937).

CĂILE FERATE ROMÂNE (CFR), instituția ce se ocupă cu exploatarea și administrarea rețelei de cale ferată. Înființată în 1880.

CĂINAR, rîu în Republica Moldova, afluent al Răutului, lîngă comuna Gura Căinarului (jud. Soroca). Izvorăște la N-V de comuna Sauca (jud. Edineț). Lungime: 113 km.

CĂINARI, oraș în jud. Tighina, Republica Moldova, situat pe rîul Căinar, la 50 km S de Chișinău; 5 mii loc. Întreprinderi agroindustriale, de construcție, de transporturi auto. Nod de comunicații. Biserica Sf. Arhanghel Mihail (sec. 19). Biblioteci. Casa-muzeu "A.Mateevici". Atestat documentar în 1525.

CĂLAN, oraș în județul Hunedoara, pe rîul Strei; 14,9 mii loc. Expl. de bentonite. Uzină cocsochimică. Vechi centru siderurgic (1863). Izvoare minerale. Stațiune balneoclimatică. În raza orașului se găsesc două biserici din sec. 11-13, în forme romanice simplificate, cu picturi murale interioare. Biserica din Strei este una dintre cele mai vechi monumente românești din Transilvania. Urme ale unei vechi așezări civile romane (sec. 2-3). Menționat documentar în 1387.

CĂLĂRAȘI, județ în S-E României, în E Cîmpiei Române, pe cursul inferior al Dunării, la granița cu Bulgaria; 5 mii km^2; 336,1 mii loc. Reședința: municipiul *Călărași*. Orașe: Budești, Fundulea, Lehliu-Gară, Oltenița. Relief de cîmpie. Vegetație caracteristică zonei de stepă. Faună diversă. Rețea hidrografică bogată: Dunărea (la S și E), Argeș, Dîmbovița. Expl. de gaze naturale, argile, nisipuri. Producție de oțel, nave fluviale, piese turnate din fontă, celuloză și hîrtie. Se cultivă porumb, grîu și secară, sfeclă de zahăr, floarea-soarelui, pepeni, tutun. Turism (pescuit și vînat în Balta Ialomiței, deplasări pe Dunăre, rezervații forestiere la Caiafele și Moroiu). Urme de locuire din epoca bronzului (Cultura Coslogeni); așezări geto-dacice (Chirnagi). Vestigii daco-romane (sec. 3) în localitățile Jegălia, Independența, Curcani.

CĂLĂRAȘI, municipiu în S-E României, reședința județului cu același nume; 78,6 mii loc. Pod fluvial. Trecere cu bacul peste Dunăre în județul Constanța. Combinat siderurgic. Combinat de celuloză și hîrtie. Industrii. Muzeu de istorie și arheologie. Biserici (sec. 19). Palatul Prefecturii (1895-1897) în stil neoclasic. Monumentul eroilor căzuți în primul război mondial. Vestigii romane. Menționat documentar în sec. 17, cu numele *Lichirești*. Denumirea datează din sec. 18, de la un detașament de călărași trimiși de domnul Constantin Brîncoveanu să se stabilească aici.

CĂLĂRAȘI, oraș în jud. Ungheni, Republica Moldova, pe rîul Bîc, la 50 km N-V de Chișinău; 21 mii loc. Industrii (alimentară). Nod de comunicații. Bisericile Sf. Alexandru Nevski (1885), Sf. Treime (1888; 1992). Sinagogă (sec. 19). Biblioteci. Atestat documentar în 1432 (1433).

CĂLĂRĂȘEUCA, comună în jud. Edineț, Republica Moldova. Atestată documentar în sec. 17.

CĂLĂRĂȘEUCA (Mănăstirea ~), așezămînt monastic din sec. 18, situat în apropierea comunei Călărășeuca (jud. Edineț), avînd două biserici de zid: Biserica Adormirii Maicii Domnului, ridicată în 1782, în locul uneia de lemn, și Biserica Sf. Mitrofan, construită în 1853.

CĂLDĂRUȘANI (Mănăsrirea ~), mănăstire în satul Vlisia, județul Ilfov, la S-V de Ploiești. Biserica mănăstirii ctitorită de Matei Basarab între anii 1637-1638, pe locul unui schit de lemn din sec. 16. Înconjurată de ziduri. Refăcută în sec. 19. Stiluri arhitecturale specifice mănăstirilor Curtea de Argeș și Dealu. Școală de pictură (1778). Aici a lucrat și N.Grigorescu. Muzeu de artă religioasă (icoane, manuscrise, ferecături și tablouri pictate de N.Grigorescu).

CĂLIMAN (Munții ~), masiv muntos în N-V Carpaților Orientali. Cuprins între cursul superior al Mureșului și depresiunea Dornelor la N. Alt. max.: 2100 m. Origine vulcanică. Izvoare carbogazoase. Pășuni alpine. Specii floristice rare. Elemente de faună ocrotite de lege. Peșteri. Parc național.

CĂLIMĂNEȘTI, oraș în județul Vîlcea, pe rîul Olt; 8,9 mii loc. Îmbuteliere de ape minerale (Căciulata). Stațiune balneoclimatică cu ape minerale clorosodice, iodurate și sulfuroase. La Căciulata funcționează un complex sanatorial. Pe ostrovul din mijlocul Oltului se află o biserică din epoca lui Neagoe Basarab, zidită între anii 1520 și 1522. În apropiere este situată mănăstirea Cozia. Muzeu.

CĂLINESCU, Armand (1893-1939; n. Pitești), om politic român. Unul dintre liderii Partidului Național-Țărănesc; prim-ministru (mart.-sept. 1939). A susținut dezvoltarea legăturilor cu Marea Britanie și Franța; adversar al agenturii Germaniei din România - Garda de Fier, împotriva căreia a adoptat măsuri represive. Asasinat de legionari (sept. 1939). Memorii.

CĂLINESCU, George (1899-1965; n. București), critic, istoric literar, scriitor și publicist român. Prof. univ. la Iași și București. Între 1933 și 1934 a făcut parte din comitetul de conducere al "Vieții românești". A condus revistele "Jurnalul literar" și "Lumea" și ziarele "Tribuna poporului" și "Națiunea". Director al Institutului de Istorie Literară și Folclor al Academiei (1949-1965). Personalitate multilaterală, de orientare clasicizantă. Studii fundamentale despre scriitori români (*Viața lui M.Eminescu, Opera lui Mihai Eminescu, Viața lui Ion Creangă* ș.a.). Monumentala lucrare *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent* urmărește, într-o viziune impresionistă care nu exclude spiritul de sistem, evoluția fenomenului literar românesc, integrat în context universal, cu scăpărătoare caracterizări de autori și opere. Studii de estetică (*Universul poeziei*). Studii și eseuri privind literatura universală (*Impresii asupra literaturii spaniole, Scriitori străini*). *Estetica basmului* completează spectrul de preocupări ale criticului și istoricului literar. Romane de tip balzacian (*Enigma Otiliei*), de construcție amplă, avînd în prim-plan figura artistului de geniu, care evoluează sub presiunea evenimentelor de la neimplicare la angajarea plină de elan (*Bietul Ioanide, Scrinul negru*); versuri (*Lauda lucrurilor*); teatru (*Șun, mit mongol*); note de călătorie; publicistică (*Cronicile optimistului*).

CĂLINESCU, Matei (n. 1934, București), critic literar și scriitor român. Stabilit în SUA. Profesor la Universitatea din București și Indiana (SUA). Studii și eseuri despre literatura română și cea străină (*Titanul și geniul în poezia lui M.Eminescu, Eseuri critice, Clasicismul european*). Lirică (*Semn, Umbre de apă*); roman eseistic și parabolic (*Viața și opiniile lui Zacharias Lichter*).

CĂLINEȘTI, comună în județul Maramureș. Biserici de lemn (sec. 17 și 18), cu picturi.

CĂLMĂȚUI, rîu, afluent al Dunării; 144 km. Considerat o veche albie a Buzăului. Izvorăște din S-V municipiului Buzău și străbate Bărăganul Ialomiței.

CĂLMĂȚUI, rîu, afluent al Dunării; 135 km. Izvorăște din cîmpia Boian.

CĂLUGĂREANU, Dimitrie (1868-1937; n. Pomîrla, jud. Botoșani), medic și naturalist român. Prof. univ. la București și Cluj. Cercetări de neurofiziologie. Preocupări pentru particularitățile funcționale ale glandei serigigene a viermelui de mătase. Membru corespondent al Acad. Rom.

CĂLUGĂREANU, Gheorghe (1902-1976; n. Iași), matematician român. Prof. univ. la Cluj. Contribuții în organizarea învățămîntului matematic românesc (manualul *Teoria funcțiilor de variabilă complexă*). Studii de teoria funcțiilor și topologia nodurilor. Acad.

CĂLUGĂRENI, comună în județul Giurgiu. Biserică (sec. 19). Conac (sec. 19). Monument închinat victoriei lui Mihai Viteazul, în 1595, asupra turcilor conduși de Sinan Pașa.

CĂLUGĂRU, Alice (pseudonim: *Alice Orient*) (1886-1940; n. București), scriitoare română. Stabilită la Paris. Lirică romantică (*Viorele*); roman poematic, cu elemente autobiografice, scris în franceză (*Tunica verde*). Publică la "Viața românească".

CĂLUGĂRU, Ion (pseudonim al lui *Buium Croitoru*; 1902-1956; n. Dorohoi), prozator român. Proză îngemănînd fantasticul cu grotescul (*Paradisul statistic*), romane inspirate din mediul evreiesc provincial (ciclul *Copilăria unui netrebnic*).

CĂLUI (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Oboga, județul Olt. Ctitorită (1516-1521) în timpul domniei lui Neagoe Basarab. Refăcută de boierii Craioveşti și terminată de frații Buzești. Bogată decorație a fațadelor. Picturi murale interioare din 1593-1594. Necropolă a familiei Buzescu.

CĂPĂȚINEANU, Stanciu (prima jumătate

George Călinescu

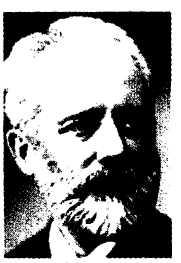

Piotr Ilici Ceaikovski

a sec. 19), pedagog şi cărturar iluminist român. Colaborator al lui I.Heliade Rădulescu; profesor la Şcoala Naţională din Craiova. Traduceri din Montesquieu, Boileau, Voltaire.

CĂPĂŢÎNĂ, Octavian (n. 1919, Cernăuţi), jurist român. Profesor asociat la Sorbona. Specialist în dreptul comerţului internaţional (*Tratat de drept al comerţului internaţional, Societăţile comerciale*).

CĂPITĂNEANU, Constantin (1844-1893; n. Curtea de Argeş), astronom şi geodez român. A făcut măsurători topografice şi a determinat coordonatele geografice a numeroase localităţi din România.

CĂPRARIU, Alexandru (1929-1988; n. Cluj), poet şi critic literar român. Lirică de factură clasică (*Cercurile dragostei, Mică autobiografie*); eseuri (*Jurnal literar*).

CĂPRIANA, comună în jud. Chişinău, Republica Moldova. Atestată documentar în 1420.

CĂPRIANA (Mănăstirea ~), aşezământ monastic din sec. 15, situat pe teritoriul comunei Căpriana (jud. Chişinău); dispune de 3 biserici: Adormirea Maicii Domnului (1545), reclădită de Petru Rareş, Sf. Nicolae (1840), Sf. Gheorghe (1903), ateliere meşteşugăreşti, terenuri agricole. Menţionată documentar în sec. 15; reconstruită de Ştefan cel Mare (c. 1470).

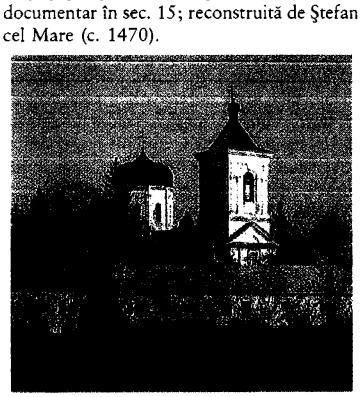

Mănăstirea Căpriana

CĂRPINENI, comună în jud. Lăpuşna, Republica Moldova. Centru viticol şi de vinificaţie. Atestată documentar în 1493 (Toporu, Toporeşti).

CĂRPINIŞAN, Cornel (1904-1970; n. Orăştie), chirurg român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul chirurgiei toracice (*Toracoplastia cu apicoliză extrafacială*).

CĂSCIOARELE, comună în judeţul Călăraşi. Biserică (sec. 15). Vestigii neolitice (milen. 2 î.Hr.), din epoca bronzului, a doua epocă a fierului (sec. 4-5 î.Hr.) şi din sec. 6 (ceramică fină, vase romane, mărgele).

CĂTLĂBUGA (KATLABUG), liman al Dunării, în N oraşului Chilia (Ucraina), în apropierea căruia Ştefan cel Mare a învins o armată turcească (nov. 1485).

CĂUŞENI, municipiu în Republica Moldova, pe rîul Botna, la 83 km S-E de Chişinău, reşedinţa jud. Tighina; 21,5 mii loc. Industrii (alimentară, textilă). Nod de comunicaţii. Biserica Adormirea Maicii Domnului, monument de arhitectură şi artă de cult medievală (sec. 15-18); fresce murale (zugravi Radul, Stanciu, Voicu), în iconografie influenţe de artă bizantină. Bisericile Sf. Împăraţi Constantin şi Elena (1829), Sf. Apostoli Petru şi Pavel (1870). Biblioteci. Atestat documentar în 1470.

CÂMPAN, Teodor (1899-1960; n. Arbore, jud. Suceava), fizician român. Prof. univ. la Iaşi. A studiat influenţa descărcărilor electrice asupra emisiei catodice secundare. Autorul primului curs de transmitere a căldurii.

CÂMPINEANU, familie de boieri din Ţara Românească, de la Cîmpina.

CÂMPINEANU, Ion (1798-1863), colonel şi om politic român. Apărător al drepturilor naţionale în perioada regulamentară, atît în ţară, cît şi în străinătate. Şef al "Partidei naţionale" (1835-1840). Ministru în Guvernul provizoriu (1848); unul dintre întemeietorii Societăţii Filarmonice (1834).

CÂMPINEANU, Ion I. (1841-1888; n. Bucureşti), om politic român. Liberal. De mai multe ori ministru; primar al Bucureştiului (1887) şi guvernator al Băncii Naţionale (1888).

CÂNDEA, Romulus (1886-1973; n. Avrig, jud. Sibiu), istoric şi teolog român. Prof. univ. la Sibiu, Cernăuţi şi Cluj. Întemeiază Institutul de Istorie şi Limbă al Universităţii din Cernăuţi. Cercetări în domeniul istoriei bisericii (*Biserica ardeleană în anii 1916-1918, Biserică şi stat*) şi despre unele personalităţi culturale (*Patriarhul Miron Cristea, Un luptător bucovinean - Alecu Hurmuzaki*). Membru corespondent al Acad. Rom.

CÂNDEA, Virgil (n. 1927, Focşani), istoric al culturii, erudit român. Prof. univ. la Bucureşti şi prof. invitat la Geneva, Beirut, Strasbourg, Roma. Cercetări asupra culturilor sud-est europene, asupra conceptului de umanism în cultura românească medievală (*Contribuţii la istoria umanismului românesc, Mărturii româneşti peste hotare*). Ediţia critică şi completă a scrierilor lui Dimitrie Cantemir. Studii privitoare la activitatea umanistului Constantin Cantacuzino. Autor al primului tratat românesc de *Introducere în documentarea ştiinţifică*. Membru în numeroase organisme din ţară şi străinătate. Acad.

CÂRŢAN, Gheorghe (*Badea Cârţan*) (1849-1911; n. Oprea, azi Cîrţişoara, jud. Sibiu), ţăran român. A răspîndit cartea românească în satele transilvănene. A călătorit pe jos pînă la Roma pentru a vedea Columna lui Traian, mărturie a originii latine a poporului român.

CEADÎR-LUNGA, oraş în U.T.A. Găgăuzia, Republica Moldova, pe rîul Lunga, la 130 km S de Chişinău; 24 mii loc. Important centru industrial (alimentară). Nod de comunicaţii. Bisericile Sf. Anastasie (1867), Sf. Dumitru (1911). Biblioteci. Muzeu. Atestat documentar, ca aşezare rurală, în 1816.

CEAGA, rîu în Republica Moldova şi Ucraina, afluent stîng al Cogîlnicului. Izvorăşte în apropierea comunei Chircăieşti (jud. Tighina) şi se varsă în Cogîlnic la V de oraşul Arţiz (regiunea Odesa, Ucraina). Lungime: 120 km.

CEAHLĂU, masiv muntos, situat în Carpaţii Orientali, între valea Bistriţei la E, a Bistricioarei la N şi a Bicazului la S. Este alcătuit în special din conglomerate. Alt. max.: 1907 m. Pitoresc deosebit. Obiective turistice (cascada Duruitoarea, cabane, staţiunea Durău). Parc naţional cu raritări floristice şi monumente ale naturii. Alpinism.

CEAIKOVSKI, Piotr Ilici (1840-1893), compozitor rus. Profesor la Conservatorul din Moscova, şef de orchestră. Creaţie inspirată din arta vocală italiană şi din romantismul german. Se caracterizează prin bogăţie melodică şi forţă dramatică. Piese pentru pian, şase simfonii (*Patetica* ş.a.), uverturi (*Romeo şi Julieta*), concert pentru pian, balete (*Lacul lebedelor, Spărgătorul de nuci, Frumoasa din pădurea adormită*), opere (*Evgheni Oneghin, Mazepa, Dama de pică*).

CEAMURLIA DE JOS, comună în judeţul Tulcea. Importante vestigii neolitice (Cultura Hamangia) şi romane (sec. 2-3).

CEAPLÎGHIN, Serghei Alekseevici (1869-1942), om de ştiinţă rus. Cercetări în domeniul mecanicii teoretice şi al aerodinamicii fluidelor; a fundamentat interpretarea geometrică a mişcării corpurilor în lichide. Metodă pentru calculul profilelor aripii de avion pe baza postulatului cunoscut sub denumirea de *postulatul Ceaplîghin-Jukovski*.

CEAPOIU, Nichifor (1911-1994; n. Ciocăneşti, jud. Suceava), inginer agronom român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul geneticii şi ameliorării plantelor (*Curs de selecţia plantelor agricole*). A creat soiuri noi, mai productive, de cînepă şi grîu de toamnă. Acad.

CEARÁ, stat în N-E Braziliei, la Oceanul Atlantic: 148 mii km^2; 6,3 mil. loc. Capitala: *Fortaleza*. Bumbac, tutun, manioc, ricin, trestie de zahăr, cafea şi bananieri. Creşterea animalelor.

CEARU-ROVINARI, lac antropic în depresiunea Tîrgu-Jiu, pe Jiu. Construit pentru a proteja de inundaţii exploatările de cărbuni de la Rovinari. Înălţimea barajului este de 15 m.

CEAUŞESCU, Nicolae (1918-1989; n. Scorniceşti, jud. Olt), om politic român. Membru al Partidul Comunist (din 1933). A contribuit la instaurarea regimului comunist în România după ocuparea ţării de trupele sovietice (aug. 1944). După moartea lui Gh.Gheorghiu-Dej, a ocupat funcţii importante în stat: prim-secretar al CC al PCR (1965), secretar general al CC al PCR (1965-1969), secretar general al PCR (1969-1989); preşedinte al Consiliului de Stat (1967-1974); preşedinte al RS România (1974-1989). La început a continuat politica predecesorului său, de deschidere pe plan intern şi internaţional. Protestul său public împotriva invadării Cehoslovaciei (1968) de către trupele Tratatului de la Varşovia i-a atras simpatie în ţară şi în străinătate. După 1971, politica internă a fost marcată de cultul personalităţii şi de măsuri coercitive pe plan economic şi social. Situaţia României s-a deteriorat continuu, ceea ce a făcut ca nemulţumirea maselor să crească. În dec. 1989, Ceauşescu a fost înlăturat de la putere. Judecat, condamnat la moarte şi executat (25 dec.) împreună cu soţia sa, Elena, care a avut o influenţă politică nefastă în conducerea ţării.

CEBÎŞEV, Pafnuti Lvovici (1821-1894), matematician rus. Prof. univ. la Moscova. Lucrări de analiză numerică, de teorie analitică a numerelor şi calculul probabilităţilor (*Teoria mecanismelor cunoscute sub numele de paralelograme*).

CEBOKSARÎ, oraş în Federaţia Rusă; port pe Volga, capitala Republicii Ciuvaşe; 444 mii loc. Centru industrial. Termocentrală. Universitate. Fondat în 1469.

CEBOTARI, Maria (1910-1949; n. Chişinău), soprană lirico-dramatică română. Din 1931 solistă la teatrele de operă din Dresda, Berlin, Viena. A cîntat pe marile scene ale lumii. Peste 60 de roluri în *Boema*, *Evgheni Oneghin*, *Dama de pică*, *Nunta lui Figaro*. A apărut şi în filme (*Fete în alb*, *Cîntec de leagăn*, *Melodii de dragoste*).

CEBU, insulă în grupul Visayan (arhipelagul Filipine), între insulele Negros şi Bohol; 5,1 mii km^2; 2,1 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Cebu*. Relief muntos vulcanic. Porumb, tutun, zahăr, copra. Expl. de cărbune. Descoperită de Magellan în 1521. A aparţinut Spaniei pînă în 1901, cînd a trecut sub administraţia SUA.

CEBU, oraş în Filipine, pe insula cu acelaşi nume; 623 mii loc. Aeroport. Port comercial. Rafinărie de petrol. Universităţi (cea mai veche din 1595). Nucleul primei colonii spaniole, din arhipelag (1565).

CECENIA (Republica Cecenă Icikeria), republică în Federaţia Rusă, în N munţilor Caucaz; 19,3 mii km^2; 1,2 mil. loc. Capitala: *Groznîi*. Expl. de petrol şi gaze naturale. Prelucrarea petrolului, întreprinderi chimice şi forestiere. Cereale, pomicultură. Creşterea intensivă a animalelor. Înfiinţată în 1934.

ČECH, Svatopluk (1846-1908), scriitor ceh. Poeme romantice, de glorificare a trecutului (*Adamiţii*). Mari cicluri lirice alegorice (*Europa*). Proză satirică şi fantastică (ciclul *Domnul Brouček*).

CECIL OF CHELWOOD, Edgar, viconte (1864-1958), om politic britanic. Unul dintre autorii statutului Ligii Naţiunilor. A încercat să dezamorseze diferite conflicte (atacurile Japoniei în Manciuria şi ale Italiei în Etiopia). Premiul Nobel pentru pace (1937).

CECO v. **Comunităţile Europene**.

CECROPS (KEKROPS), primul rege şi întemeietorul legendar al Atenei. A numit oraşul *Cecropia* şi a ales ca zeiţă protectoare pe Atena. Reprezentat jumătate om, jumătate şarpe.

CEE v. **Comunităţile Europene**.

CEFALONIA (KEFALLINIA), insulă grecească, la intrarea în golful Patras, cea mai mare dintre Insulele Ionice; 752 km^2; 31,3 mii loc. Relief calcaros (alt.: 1628 m). Măslini. Viticultură. Parc naţional.

CEFEU (*Cepheus*), constelaţie din emisfera boreală, situată între constelaţiile Casiopeea, Dragonul şi Lebăda. Conţine o stea de mărime variabilă (între 3,6 şi 4,2), care a fost descoperită în 1784. Numele popular: *Coasa*.

CEHAN v. **Racoviţă-Cehan**.

CEHIA (Republica Cehă), stat în Europa Centrală. Suprafaţa: 78,8 mii km^2. Populaţia: 10,22 mil. loc. Limba oficială: ceha. Capitala: *Praga*. Culte: catolicism, protestantism, ortodoxism ş.a. Moneda 1 koruna = 100 haleru. Cuprinde 7 regiuni (Kraj) şi un oraş autonom (Praga). Oraşe pr.: Brno, Ostrava, Plzen. Relief de podiş; două regiuni geografice: Cehia şi Moravia. Cehia cuprinde Podişul Boemiei, încadrat de Munţii Sudeţi, Metalici, Pădurea Boemiei şi în E Colinele Moraviei. Moravia este formată din depresiunea Ostrava şi bazinul Moraviei. Cursuri de apă: Labe (Elba), Vltava. Climă temperat continentală. Păduri de conifere. Zone ocrotite. Zăcăminte de metale neferoase. Ind. energetică, electrotehnică, chimică; siderurgie. Prelucrarea lemnului. Renumite sînt porţelanurile, ceramica, sticlăria. Se cultivă grîu, secară, orz, sfeclă de zahăr. Pomicultură. Creşterea animalelor. — Teritoriu locuit din sec. 4 î.Hr. de celţi. În sec. 6 se stabilesc aici triburile slavilor. La sfîrşitul sec. 9 se constituie statul ceh, cu centrul în Boemia. Se proclamă regat şi cunoaşte o maximă strălucire în sec. 13. După bătălia de la Mohács (1526), Cehia trece pentru patru secole sub stăpînirea dinastiei de Habsburg. La sfîrşitul primului război mondial este proclamată Republica Cehoslovacă independentă, la care se alipeşte şi Slovacia. În timpul celui de-al doilea război mondial ţara este dezmembrată. În apr. 1945 se formează un guvern de coaliţie, iar la 14 iun. 1948 este proclamată Republica Populară Cehoslovacă, stat federal constituit din Republica Socialistă Cehă şi Republica Socialistă Slovacă (în 1969). După "Revoluţia de catifea" (1989) este înlăturat regimul comunist şi adoptat noul nume al statului: Republica Federativă Cehă şi Slovacă (20 apr. 1990). La 1 ian. 1993 cele două state se separă. Republică parlamentară.

CEHOV, Anton Pavlovici (1860-1904), scriitor rus. Opera sa realizează o vastă frescă a Rusiei absolutiste. Dramele sale, a căror acţiune se petrece într-o atmosferă filtrată sugestiv, surprind zbuciumul sufletesc al unor oameni care şi-au ratat viaţa şi idealurile (*Pescăruşul*, *Unchiul Vanea*, *Trei surori*). Nuvele în care descrie viaţa banală, fără orizont a micilor funcţionari (*Salonul nr. 6*, *Ordinul Anna*, *Omul în cutie*).

CEHU SILVANIEI, oraş în judeţul Sălaj, la poalele Dealurilor Sălajului; 8,9 mii loc. Fabrică de mobilă. Biserică de lemn (1732). În 1319 este atestată aici o cetate, care ar fi aparţinut regelui ungur Carol I de Anjou. Localitate menţionată documentar în 1405.

CELA, Camilo José (pseudonim al lui *Camilo José Cela Trulock*; n. 1916), scriitor spaniol. Romane realiste, cu personaje violente, romane-document care surprind societatea spaniolă postbelică (*Familia lui Pascual Duarte*, *Stupul*). Premiul Nobel (1989).

ČELAKOVSKÝ, František Ladislav (1799-1852), poet, filolog şi folclorist ceh. A publicat culegeri folclorice (*Cîntece populare slave*, *Ecoul cîntecelor cehe*). A văzut în creaţia populară o sursă de inspiraţie pentru literatura cultă.

CELAN, Paul (pseudonim al lui *Paul Ancel*; 1920-1971; n. Cernăuţi), scriitor austriac de origine română. Stabilit la Viena, apoi la Paris. Lirică abstractă şi metaforică (*Mac şi memorie*, *Din prag în prag*), în tradiţia simbolismului european; remarcabil simţ al limbii (*Trandafirul nimănui*, *Todestango*), în versuri exprimînd anxietate şi o imensă disperare.

CELAYA, oraş în Mexicul central (Guanajuato), la 1760 m altitudine; 315 mii loc. Centrul unei regiuni agricole. Ind. textilă şi a zahărului. Biserică (sec.18). Catedrală (începutul sec. 19). Întemeiat în 1571, cu numele *Purisima Concepción de Celaya*.

CELEABINSK, oraş în Federaţia Rusă, în S-E munţilor Ural; 1,33 mil. loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Siderurgie. Universitate.

CELEBES (Insula ~) v. **Sulawesi**, insula.

CELEIU, sat devenit cartier al oraşului Corabia, judeţul Olt. Aici s-au descoperit urmele unei aşezări aparţinînd Culturii Coţofeni (2500-1800 î.Hr.). În timpul dacilor era cunoscut sub numele *Sucidava*. Castru în timpul stăpînirii romane, ajunge la stadiu de oraş în 250 şi bază militară în timpul împăratului Constantin cel Mare (306-337). Se păstrează ruinele cetăţii Sucidava.

CELIBIDACHE, Sergiu (1912-1996; n. Roman), dirijor, compozitor şi pedagog român. Prof. univ. la Mainz. Stabilit în Franţa. Interpretări vădind respectul pentru sensul profund al operei. Simfonii, un concert pentru pian. Directorul filarmonicilor din Berlin (1945-1950), Stockholm (1962-1971), Stuttgart (1972-1982), München (1979-1996). A dirijat în toate marile săli de concert ale lumii.

CÉLINE (pseudonim al lui *Henri-Louis Ferdinand Destouches*; 1894-1961), prozator francez. S-a făcut vinovat de colaboraţionism. Romane insolite, şocante, neevitînd aspectul trivial. Inovări stilistice; a folosit în special limba

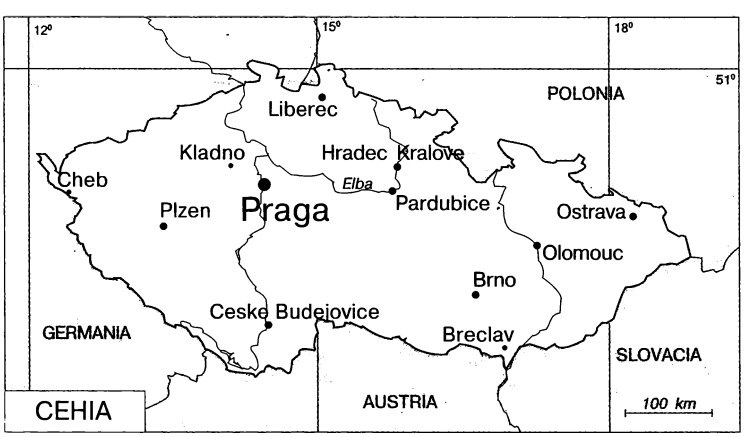

vorbită şi argoul (*Călătorie la capătul nopţii, Moarte pe credit, De la un castel la altul*).

CELIUSKIN, Semion Ivanovici (1700 - după 1760), navigator rus. A explorat ţărmul de V al peninsulei Taimîr (1741) şi a atins pentru prima dată cel mai nordic punct al Asiei, care azi îi poartă numele.

CELIUSKIN, cap în N Asiei, în peninsula Taimîr; cel mai nordic punct continental al Asiei (77°45´lat. N şi 104°20´long. E). Staţiune polară. Descoperit de S.Celiuskin.

CELLINI, Benvenuto (1500-1571), sculptor, orfevru, gravor şi scriitor italian. Unul dintre reprezentanţii de seamă ai Renaşterii. În artă, Cellini ilustrează principiile manierismului: virtuozitate şi graţie. Urmează, în reprezentare, pe antici şi pe Michelangelo. A influenţat pictura şi sculptura Şcolii de la Fontainebleau. Monumentele *Perseu, Nimfa de la Fontainebleau*; bustul lui Cosimo I. Lucrarea de orfevrărie *Solniţa lui Francisc I*. Memorii (*Viaţa lui Benvenuto Cellini, povestită de el însuşi*).

CELSIUS, Anders (1701-1744), astronom şi fizician suedez. Prof. univ. la Uppsala. A înfiinţat un observator astronomic. Lucrări despre aurora boreală. Autorul scării termometrice centesimale (1742) (*scara Celsius*).

CELSUS (sec. 2), filozof grec. Neoplatonician; a criticat doctrina primilor creştini (*Discursuri adevărate*). Lucrarea s-a pierdut, dar este cunoscută din scrierea lui Origene, *Contra lui Celsus*.

CENAD, comună în judeţul Timiş. Vestigii neolitice din epoca fierului. Biserică romano-catolică (sec. 19), cu vitralii. Rezervaţie forestieră. Aici a existat în sec. 10-11 aşezarea *Morisena*, menţionată documentar (c. 1030 - *Urbs Morisena*), ca reşedinţă a voievodului Ahtum. Se păstrează vestigiile cetăţii Morisena şi ale mănăstirii Sf. Ioan Botezătorul (existentă înainte de 1002). Tot aici a funcţionat prima şcoală de pe teritoriul României.

CENDRARS, Blaise (pseudonim al lui *Frédéric Sauser-Hall*; 1887-1961), scriitor francez de origine elveţiană. Pasionat călător. Poeme-reportaj cu colorit exotic (*Paştele la New York, Proza transsiberianului*); proză de aventuri (*Moravagine, Aurul*).

CENIS (MONT CENIS), masiv muntos în Alpii Savoiei, la graniţa franco-italiană. Alt. max.: 3378 m. Străbătut, la 2083 m altitudine, de un tunel feroviar de 13,6 km lungime, care uneşte Modane (Franţa) şi Bardonecchia (Italia). Dat în funcţiune în 1871.

CENTAURUL (*Centaurus*), constelaţie din emisfera australă, în care se află steaua cea mai apropiată de Soare (*Proxima Centauri*) şi a treia stea ca strălucire (*Alpha Centauri*).

Anton Pavlovici Cehov

Maria Cebotari

CENTO (engl. **Central Treaty Organization; Organizaţia Tratatului Central**), pact militar-economic, creat în 1959 prin reorganizarea Pactului de la Belgrad. Fac parte: Marea Britanie, Iran, Pakistan şi Turcia. Şi-a încetat activitatea în 1979.

CENTRAFRICANĂ (Republica ~), stat în Africa Ecuatorială. Suprafaţa: 622,9 mii km^2. Populaţia: 3,49 mil. loc. Limba oficială: franceza. Capitala: *Bangui*. Culte: animism, catolicism ş.a. Moneda 1 franc CFA = 100 centimes. Împărţit în 16 provincii. Oraşe pr.: Bossangoa, Bouar, Bombari. Relief predominant de podiş (alt. 600-900 m). Climă subecuatorială. Faună foarte bogată. Expl. de diamante, aur. Se cultivă bumbac, citrice, cafea, banane, arahide, porumb. Creşterea animalelor (bovine, porcine, ovine). Pescuit. Navigaţie fluvială pe Oubangui. Exportă cafea, diamante, lemn, tutun. — Teritoriu ocupat de trupele franceze (1894), înglobat în 1910 în Africa Ecuatorială Franceză. Şi-a proclamat independenţa în 1960. În 1976, republica se transformă într-un imperiu, Imperiul Centrafrican, condus de J.-B. Bokassa. În urma unei lovituri de stat este reinstaurată republica (1979). Republică prezidenţială, potrivit Constituţiei din 1986.

CEPLENIŢA, comună în judeţul Iaşi. Conacul Cantacuzino-Paşcanu (sec. 19). Biserică de lemn (sec. 17).

CERAM (SERAM), insulă indoneziană în arhipelagul Moluce, la V de insula Noua Guinee; 17,1 mii. km^2; c. 100 mii loc. Relief muntos. Alt. max.: 3010 m. Expl. forestiere şi petroliere. Cafea, piper, trestie de zahăr şi mango.

CERAM, mare în bazinul Oceanului Pacific, între insulele indoneziene Ceram, Buru, Obi, Misool; 161 mii km^2. Ad. medie: 1209 m; ad. max.: 5315 m. Recife coraligene.

CERBER (KERBEROS) (în mitologia greacă), monstru fabulos, care păzea poarta Infernului şi nu lăsa pe nimeni să iasă. Singurii care au reuşit să iasă au fost Orfeu şi Hercule. Reprezentat cu un chip de cîine cu mai multe capete şi cu coadă de şarpe.

CERCHEZ, Cristofi (1872-1955; n. Bucureşti), arhitect român. A valorificat formele şi decoraţia tradiţională ale arhitecturii româneşti. Construcţii de dimensiuni mici (casa *Dr. Minovici* din Bucureşti).

CERCHEZ, Grigore (1850-1927; n. Bucureşti), inginer şi arhitect român. Prof. univ. la Bucureşti. A susţinut prezenţa elementelor specific naţionale în arhitectură (Institutul de Arhitectură "Ion Mincu").

CERCHEZ, Mihail (1872-1922), avocat şi aviator român. A iniţiat prima şcoală de pilotaj din România şi din S-E Europei, la Chitila (1910). Aici s-au construit primele avioane româneşti.

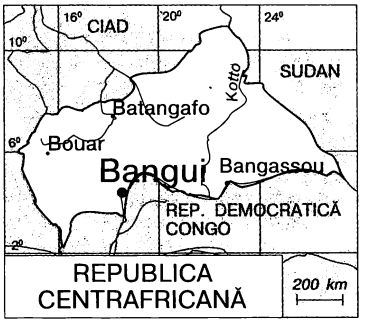

CERCHEZ-CRISTODULO, Mihail (1839-1885; n. Bîrlad), general român. Erou al Războiului pentru Independenţă (1877-1878). S-a distins în luptele de la Smîrdan şi Vidin. La 28 nov. 1877 cucerea Plevna şi Osman Paşa capitula în faţa lui.

CERCUL LINGVISTIC DE LA COPENHAGA, şcoală lingvistică apărută în 1939 prin dezvoltarea unor idei ale Cercului lingvistic de la Praga. A creat teoria glosematică. Reprezentanţi: V.Bröndal, L.Hjelmslev, S.Johansen.

CERCUL LINGVISTIC DE LA PRAGA, şcoală lingvistică apărută în 1926. A reprezentat concepţia structuralistă fundamentată pe teza caracterului sistematic al limbii. Reprezentanţi: N.Mathesius, N.S.Trubetzkoy, S.Karcevski, R.Jakobson, A.I.Isacenko ş.a.

CERENKOV, Pavel Alekseevici (1904-1990), fizician rus. Prof. univ. la Moscova. A descoperit, împreună cu S.I.Vavilov, emisia de radiaţii luminoase la pătrunderea electronilor într-o substanţă (1934). A contribuit la crearea acceleratorilor de electroni şi la cunoaşterea reacţiilor fotonucleare. Premiul Nobel (1958), împreună cu I.M. Frank şi I.I.Tamm.

CEREPOVEŢ (CEREPOVEŢK), oraş în Federaţia Rusă, la N-E de Moscova, port la lacul Rîbinsk; 310 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial. Mănăstire (sec. 14).

CERES (în mitologia romană), zeiţă a grîului, pînii şi a recoltelor, fiică a lui Saturn şi a Cibelei. La greci, *Demeter*.

CERES, cel mai mare asteroid (c. 770 km diametru); evoluează între Marte şi Iupiter. Descoperit în 1801 de către astronomul italian G.Piazzi.

CERKASOV, Nikolai Konstantinovici (1903-1966), actor rus de teatru şi film. Roluri de compoziţie, de o rară expresivitate (*Alexandru Nevski, Ivan cel Groaznic, Don Quijote*).

CERKASSÎ, oraş în Ucraina, port la lacul de acumulare Kremenciug; 290 mii loc. Centru industrial.

CERKESSK, oraş în Federaţia Rusă, capitala Republicii Karaceaevo-Cercheze, pe fluviul Kuban; 119 mii loc. Centru industrial. Numele vechi: *Batalpaşinsk*.

CERNA, rîu, afluent al Dunării, la Orşova; 82 km. Izvorăşte din masivul Godeanu şi trece prin staţiunea balneoclimaterică Băile Herculane. Se varsă în lacul de acumulare Porţile de Fier I. Numeroase chei. Amenajări hidroenergetice (complexul Cerna-Motru-Tismana), cu lacuri de baraje.

CERNA, rîu, afluent al Mureşului, în amonte de Deva; 73 km. Izvorăşte din munţii Poiana Ruscăi şi trece prin Hunedoara.

CERNA, rîu, afluent al Olteţului; 99 km. Izvorăşte din Munţii Căpăţînii.

CERNA (Munţii Cernei), culme muntoasă în V Carpaţilor Meridionali, paralelă cu valea Cernei. Dominată de mai multe vîrfuri, cu altitudini între 1700 şi 1928 m (Vîrful Dobrii). Văi abrupte.

CERNA, Panait (pseudonim al lui *Panait Stanciof*; 1881-1913; n. Cerna, jud. Tulcea),

poet român. Poezie de idei, cu tematică erotică, filozofică şi socială (*Poezii*).

CERNAT, Alexandru (1828-1893; n. Galaţi), general român. Ministru de Război şi comandant al Armatei române de operaţii în timpul Războiului pentru Independenţă (1877-1878).

CERNAVODĂ, oraş în judeţul Constanţa, port pe dreapta Dunării, la confluenţa acesteia cu Canalul Dunăre—Marea Neagră; 21 mii loc. Materiale de construcţie. Centrală nuclearo-electrică. Complex de poduri feroviare peste Dunăre, Balta Ialomiţei şi braţul Borcea, între Cernavodă şi Feteşti (4037 m, cel mai lung din Europa în epocă), construit de Anghel Saligny între 1890 şi 1895. În 1987 s-a inaugurat un nou ansamblu feroviar şi rutier, paralel cu vechea construcţie. Centru viticol şi pomicol. Geamie (sec. 18). Numele antic: *Axiopolis*. — **Cultura ~**, grup de culturi preistorice din S-E României, denumite C_I, C_{II}, C_{III}, după staţiunea arheologică de la S-E de oraş. Atestă locuiri de la sfîrşitul neoliticului şi pînă la sfîrşitul perioadei de tranziţie spre epoca bronzului (c. 2500 - 2000 î.Hr.).

CERNĂTESCU; **Radu** (1894-1958; n. Huşi), chimist român. Prof. univ. la Iaşi. Cercetări în domeniul chimiei fizice, anorganice, analitice şi biochimiei. A conceput metode ştiinţifice de analiză şi de sinteză chimică. Lucrare pr.: *Tratat elementar de chimie organică*. Acad.

CERNĂUŢI, oraş în Ucraina, situat pe rîul Prut, în zona premontană a Carpaţilor, reşedinţă a regiunii cu acelaşi nume; 263 mii loc. Important centru economic şi cultural. Industrii (textilă, alimentară). Nod de comunicaţii. Universitate (1875). Teatre. Muzee. Monumente de arhitectură. În evul mediu, oraşul era apărat de cetatea Ţeţin(a), azi în ruine. Cedat de turci Austriei (1775), împreună cu Bucovina, de a cărei istorie e legat indisolubil. Între 1918 şi 1940, 1941 şi 1944 a fost reintegrat României. Biserica Sf. Nicolae (1607), a familiei Stroescu, Biserica Adormirii (începutul sec. 17), ctitorie a lui Nicolae Mavrocordat, biserica şi reşedinţa mitropolitană (sec. 19). Atestat documentar, ca punct de vamă la intrarea în Moldova, în 1408.

CERNEA, Mihail (n. 1931, Iaşi), sociolog român. Din 1974 activează în SUA. Cercetări de sociologie rurală şi industrială (*Deplasările de populaţie şi reaşezarea populaţiei în proiectele de dezvoltare*). Membru corespondent al Acad. Rom.

CERNESCU, Dinu (n. 1935, Bucureşti), regizor român de teatru. Montări originale, îndeosebi din repertoriul shakespearean (*Hamlet, Timon din Atena*).

CERNESCU, Nicolae (1904-1967; n. Cîmpulung), chimist şi pedolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii privind chimia, componenţa mineralogică, geneza, clasificarea şi fertilitatea solurilor; lucrări de cartografie pedologică. Acad.

CERNICA, lac artificial pe valea Colentinei, la E de Bucureşti; 360 ha; ad. max.: 3 m. Pescuit. Agrement.

CERNICA (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Cernica, judeţul Ilfov. Ctitorită de vornicul Cernica Ştirbei (1608), cu biserica Sf. Nicolae din Ostrov (1815) şi biserica Sf. Gheorghe (1831-1842). Muzeu de artă religioasă. Complex turistic.

CERNIGOV, oraş în Ucraina, pe rîul Desna; 313,3 mii loc. Centru industrial. Instrumente muzicale. Biserici (sec. 9-13). Atestat din anul 907.

CERNÎŞEVSKI, Nikolai Gavrilovici (1828-1889), scriitor şi critic literar rus. În romanul (*Ce-i de făcut?*) a transpus în formă literară programul mişcării democrat-revoluţionare ruse. A promovat o concepţie deterministă în problema raporturilor dintre artă şi realitate şi a funcţiilor gnoseologică şi socială ale artei (*Raporturile dintre artă şi realitate*).

CERNOBÎL, oraş în Ucraina, pe rîul Pripet. În aprilie 1986, la unul dintre reactoarele centralei atomo-electrice de lîngă Cernobîl a avut loc o gravă avarie, în urma căreia s-au produs puternice radiaţii, cu importante consecinţe ecologice. După accident, oraşul a fost evacuat.

CERNOLEUCA, comună în jud. Edineţ, Republica Moldova. Moară de vînt (de tip olandez) în funcţiune, monument de instalaţie tehnică populară (sec. 19).

ČERNÝ, Václav (1905-1987), critic şi istoric literar ceh. Studii de literatură comparată, eseuri (*Eseu asupra titanismului în poezia romantică occidentală între 1815 şi 1850*), monografii.

CERRO DE PASCO, oraş în Perú, la N de Lima, la 4359 m alt.; 76 mii loc. Centru minier (expl. de cupru, argint, aur, zinc, bismut etc.). Metalurgie neferoasă. Universitate.

CERSKI, lanţ muntos în Iakutia (Federaţia Rusă), între rîurile Iana şi Kolîma. Lungime: 1500 km; alt. max.: 3147 m.

CERSKI, Ivan Dementievici (1845-1892), explorator rus. A cercetat bazinele rîurilor Selenga, Tunguska inferioară, Kolîma şi Indighirka din Siberia de Est (1877-1880, 1881-1882, 1891) şi a realizat prima schiţă tectonică şi paleogeografică a Siberiei.

CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de (1547-1616), scriitor spaniol. Viaţă aventuroasă, în serviciul unui cardinal, în armată (rănit în bătălia de la Lepanto, îşi pierde un braţ), în captivitate la piraţi şi în sclavie la Alger, în închisoarea pentru datornici. Debut literar tîrziu. Capodopera sa, romanul *Iscusitul hidalgo Don Quijote de la Mancha*, este o satiră a literaturii cavalereşti şi o parabolă a eternei aspiraţii spre ideal. Un roman pastoral (*Galateea*), ciclul de *Nuvele exemplare* şi piesele de teatru întregesc o operă de valoare universală.

CERVINO (it. **MONTE CERVINO**; germ. **MATTERHORN**), masiv muntos în Alpii Pennini, între Valais (Elveţia) şi Piemonte (Italia). Alt. max.: 4478 m. Escaladat în 1865. Turism, alpinism.

CESALPINO, Andrea (1519-1603), medic, botanist şi filozof renascentist italian. Unul dintre primii fiziologi care au studiat circulaţia sîngelui. A identificat diferenţierea sexuală a plantelor, pe care le-a clasificat după structura seminţelor şi a fructelor. A evidenţiat valoarea epistemologică a observaţiei şi inducţiei.

CESAREC, August (1893-1941), scriitor croat. Nuvele şi romane de analiză psihologică (*În catacombă, Tînărul de aur*). Eseuri.

CESENA, oraş în Italia (Emilia-Romagna), la S-E de Forlì; 87,8 mii loc. Expl. de sulf. Cetate (sec. 14-15); biblioteca Malatestiana (1452).

ČESKÉ BUDĚJOVICE, oraş în V Cehiei, pe Vltava; 97,3 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Fondat în 1265.

CESTI, Marco Antonio (Pietro) (1623-1669), cîntăreţ şi compozitor italian. Opere, cantate, motete.

CEŞME, golf la ţărmul turcesc al Mării Egee, unde flota turcă a fost distrusă de flota rusă (iunie 1770).

CETATEA ALBĂ, fortăreaţă pe ţărmul drept al limanului Nistrului. A fost construită din piatră în timpul domniei lui Alexandru cel Bun (1400-1432), pe locul unor întăriturii mai vechi, şi refăcută în sec. 16-17. A făcut parte, împreună cu oraşul Cetatea Albă, din componenţa statului medieval Moldova.

CETATEA ALBĂ, oraş în Ucraina, port la limanul Nistrului; 54 mii loc. Ind. alimentară. Muzeu de artă. Colonie milesiană (*Tyras*) (sec. 6 î.Hr.). Cucerită de tătari (1241). Din jurul anului 1290, aici s-a format o colonie comercială genoveză (*Maurocastron* sau *Moncastro*). De la sfîrşitul sec. 14 a fost stăpînită de domnii Moldovei. Cucerită de turci (1484) şi numită de aceştia *Akkerman*. Oraşul, împreună cu cetatea, a fost anexat de ruşi, odată cu Basarabia, prin Pacea de la Bucureşti (1812). Unit cu România în 1918, anexat de URSS în 1940, eliberat de armata română între 1941 şi 1944, a fost iarăşi ocupat de trupele sovietice (1944) şi trecut în componenţa Ucrainei. Azi, *Belgorod-Dnestrovski*.

CETATEA DE BALTĂ, comună în judeţul Alba. Veche cetate, menţionată în 1197. Biserică reformată (sec. 13-15); castel construit între anii 1570 şi 1580 şi refăcut în sec. 18. A fost o posesiune a domnilor Moldovei, din 1489 şi pînă în timpul domniei lui Alexandru Lăpuşneanu (1565).

CETATEA DE PIATRĂ v. **Chioar**.

CETATEA LUI NEGRU-VODĂ, nume atribuit de tradiţia istorică mai multor ruine de cetăţi din Ţara Românească şi depresiunea Făgăraş, considerate ca aparţinînd legendarului voievod Negru-Vodă. Mai cunoscute sînt ruinele din comunele Rucăr, Cetăţeni şi Poienari, jud. Argeş, din comuna Şaringa, jud. Buzău, şi acelea din satul Veneţia, jud. Bra-

James Chadwick

Miguel de Cervantes Saavedra

şov, numite şi *Cetatea Breaza*.

CETATEA RĂDESEI, peşteră în munţii Vlădeasa, pe Someşul Cald, la 1220 m altitudine. Lungime: 260 m. Rezervaţie speologică.

CETĂŢENI, comună în judeţul Argeş. Cetate geto-dacică (sec. 2 î.Hr.-1 d.Hr.). Aici se află schitul Negru-Vodă, cu o biserică rupestră (sec. 14).

CETĂŢILE PONORULUI, complex carstic din munţii Bihor, la N de Cîmpeni, străbătut de un rîu subteran (2 km), care leagă 14 lacuri. Rezervaţie naturală. Obiectiv turistic.

CETĂŢUIA (Mănăstirea ~), mănăstire în marginea de S a municipiului Iaşi. Construită (1669-1672) de domnul Gheorghe Duca. Ziduri de incintă, turn de clopotniţă (1670). Casele domneşti, sala gotică şi casele egumeneşti, restaurate în 1911-1912. Colecţie de artă. Aici a funcţionat o tipografie grecească (1682-1694). Biserica Sf. Apostoli, repictată între 1827 şi 1834. Lucrări de restaurare a mănăstirii între 1964 şi 1970.

CETERCHI, Ioan (1926-1992; n. Ferneziu, jud. Maramureş), jurist român. Prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. Lucrări de teorie generală a statului, de filozofie şi istorie a dreptului (*Istoria dreptului românesc*, coordonator). Membru corespondent al Acad. Rom.

CEUTA, oraş spaniol în N-V Africii, pe teritoriul Marocului, port la Marea Mediterană; 67,6 mii loc. Expl. de antimoniu. Şantiere navale. Arondat provinciei Cadiz.

CEVA, Giovanni (1648-1734), matematician italian. Lucrări de geometrie. O teoremă îi poartă numele.

CEVENI (Munţii ~), masiv muntos în S-E Masivului Central Francez. Lungime: c. 150 km; alt. max.: 1699 m. Huilă. Creşterea ovinelor. Pomicultură. Turism. Parc naţional.

CEYLON, insulă în Oceanul Indian, la S-E de India; 65,6 mii km^2; 17,4 mil. loc. Podiş muntos; alt. max.: 2524 m. Climă musonică. Expl. forestiere; grafit, pietre preţioase. Ceai, trestie de zahăr, orez, bumbac.

CEYLON v. **Sri Lanka**.

CÉZANNE, Paul (1839-1906), pictor francez. După o etapă iniţială de căutări ale identităţii artistice şi după asimilarea experienţei impresioniste, arta lui Cézanne evoluează spre o estetică proprie dominată de voinţa constructivă şi susţinută prin tehnici speciale (realizarea formelor şi volumelor prin culoare, atenuarea perspectivei în favoarea ritmării planurilor, accentuarea contrastelor dintre tonuri). A creat compoziţii (*Casa spînzuratului, Jucătorii de cărţi*), naturi statice (*Vaza albastră*), peisaje (*Marea la Estaque, Muntele Sainte-Victoire*), portrete (*Portretul Doamnei Cézanne*). Opera lui Cézanne a avut o considerabilă influenţă asupra unor curente artistice din primele decenii ale sec. 20.

CEZAR (Caius Iulius Caesar) (100-44 î.Hr.), om politic, general, scriitor şi istoric roman. Mare strateg militar al antichităţii. A încheiat cu Pompei şi Crassus o alianţă politică (primul triumvirat) în 60 î.Hr. Consul (59 î.Hr), apoi proconsul al provinciilor Iliria, Gallia Cisalpină şi Gallia Narbonensis (58 î.Hr.). A cucerit celelalte regiuni ale Galliei (58-51 î.Hr.) şi le-a transformat în provincie romană. A declanşat războiul civil (49 î.Hr.) cu Pompei, pe care l-a înfrînt la Pharsalos (48 î.Hr.); la Thapsus (46 î.Hr.) şi Munda (45 î.Hr.) i-a învins şi pe partizanii lui Pompei, instaurînd apoi dictatura personală. Ucis la idele lui Marte (15 martie 44 î.Hr.), în Senat, de o conjuraţie condusă de Brutus şi Cassius. A scris *Comentarii de Bello Gallico* şi *Comentarii de Bello civili*. A introdus un nou sistem calendaristic (calendarul iulian) (45 î.Hr.).

CHABAN-DELMAS, Jacques (n. 1915), om politic francez. Luptător în Rezistenţă, general de brigadă (1944). Preşedinte al Adunării Naţionale (1958-1969, 1978-1981 şi 1986-1988). Prim-ministru (1969-1972).

CHABRIER, Alexis Emmanuel (1841-1894), pianist şi compozitor francez. Original prin bogăţia armonică şi ritmică. Opere (*Gwendoline*), rapsodii (*Spania*), melodii (*Invitaţie la călătorie*).

CHABROL, Claude (n. 1930), regizor francez de film. Promotor al "noului val" (*Frumosul Serge, Verii*). Teme şi subiecte variate (*Cele şapte păcate capitale, Scandal, Femeia infidelă, Nunta sîngeroasă, Doamna Bovary*).

CHACO, provincie federală în N Argentinei; 99,6 mii km^2;791 mii loc. Parte a regiunii omonime, vastă stepă împărţită între Argentina şi Paraguay, după ce a fost disputată de Bolivia şi Paraguay printr-un război (1932-1935). Importantă regiune agricolă şi de creştere a animalelor.

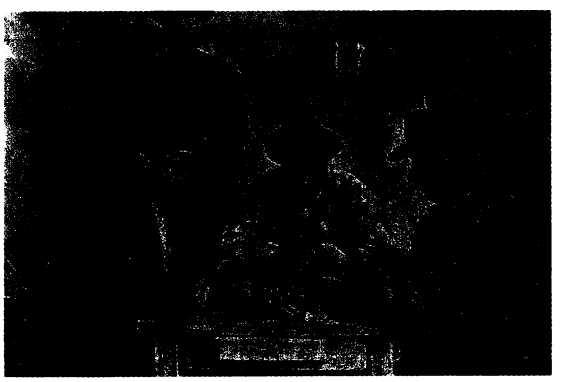

Paul Cézanne, *Jucătorii de cărţi*

Cezar

CHACRARAJU, vîrf în munţii Anzi (Perú); 6112 m. Escaladat în 1956.

CHADLI, Bendjedid (n. 1929), ofiţer şi om politic algerian. Preşedinte al republicii (1979-1992).

CHADWICK, John (n. 1920), filolog britanic. A descifrat (1953), împreună cu Michael Ventris, scrierea silabică a limbii greceşti din perioada miceniană.

CHADWICK, Sir James (1891-1974), fizician englez. Cercetări în fizica nucleară. A descoperit neutronul (1932). A contribuit la realizarea bombei atomice. Premiul Nobel (1935).

CHAFARINAS, arhipelag spaniol în Marea Mediterană, în apropierea coastelor Marocului; c. 350 loc. Relief stîncos şi colinar.

CHAGALL, Marc (1887-1985), pictor francez. Născut la Vitebsk (Rusia), stabilit în Franţa (1923). Experienţă cubistă şi apoi suprarealistă. Imagini ale vieţii evreilor din Rusia, transfigurate poetic şi fantastic (*Eu şi satul, Căsătoria*). Ilustraţii, scenografie, ansambluri decorative (plafonul Operei din Paris, vitraliile catedralei din Metz, ale unei sinagogi din Ierusalim, mozaicuri, tapiserii, panouri decorative pentru Parlamentul din Ierusalim). Un muzeu din Nisa este consacrat ciclului de lucrări *Mesaj biblic*.

CHAGAS, Carlos (n. 1910), biofizician brazilian. Cercetări în patologia viscerosanguină (*boala lui Chagas*).

CHAGOS, arhipelag coraligen în Oceanul Indian, la S de insulele Maldive; c. 50 km^2; c.1000 loc. Insulă pr.: Diego García. Teritoriu britanic.

CHAILLEY, Jacques (n. 1910), muzicolog, compozitor şi dirijor francez. Opere (*Doamna cu licornul, Pan şi Syrinx*), muzică simfonică şi de scenă. Istoric al muzicii (*Istoria muzicală a evului mediu, 40.000 de ani de muzică*).

CHAIN, Sir Ernst Boris (1906-1979), biochimist englez. Cercetări ale structurii şi acţiunii penicilinei asupra bolilor infecţioase. Premiul Nobel (1945), împreună cu A.Fleming şi H.W.Florey.

CHALCONDYLAS (CHALCOCONDYLAS), Laonicos (c. 1430-1464 sau 1465), istoric bizantin. Autor al lucrării *Creşterea puterii turceşti, căderea împărăţiei bizantine şi alte istorii despre felurite ţări şi popoare*, care narează evenimentele dintre 1298 şi 1463, cu implicaţii şi asupra istoriei româneşti.

CHALON-SUR-SAÔNE, oraş în Franţa (Saône-et-Loire), pe rîul Saône; 56,3 mii loc. Ind. electronucleară. Muzee. Catedrală (sec. 12-15). Reşedinţă episcopală (sec. 5). Oraş comercial (sec. 10-13).

CHAMBERLAIN, Houston Stewart (1855-1927), scriitor german de origine britanică. A predicat o mistică rasială, care a influenţat ideologia nazistă (*Fundamentele secolului al XIX-lea*).

CHAMBERLAIN, Joseph C. (1836-1914), om politic şi diplomat britanic. Ministru al coloniilor (1895-1903), promotor al expansiunii britanice în Africa, care a provocat războiul cu burii.

CHAMBERLAIN, Owen (n. 1920), fizician

american. Prof. la Universitatea California (Berkeley). A obţinut, împreună cu E.Segrè, antiprotonul (1955). Premiul Nobel (1959), împreună cu E.Segrè.

CHAMBERLAIN, Sir Arthur Neville (1869-1940), om politic britanic. Fiu al lui Joseph Chamberlain. Prim-ministru (1937-1940). Pentru a menţine pacea, a dus o politică de conciliere faţă de Germania nazistă şi a semnat Acordul de la München (septembrie 1938).

CHAMBERLAIN, Sir Joseph Austen (1863-1937), om politic britanic. Fiu al lui Joseph Chamberlain. Ministru de Externe (1924-1929), cu un rol important în negocierea Pactelor de la Locarno (1925) şi Briand-Kellogg (1928). Premiul Nobel pentru pace (1925).

CHAMBERLAIN, Richard (n. 1935), actor american de film. Înzestrat cu însuşiri de june-prim, a repurtat succese de public în film de acţiune (*Cei trei muşchetari, Contele de Monte-Cristo, Vînător în noapte*) şi în seriale TV de largă difuzare (*Shogun, Pasărea spin*).

CHAMBÉRY, oraş în S-E Franţei, la E de Lyon, centrul ad-tiv al departamentului Savoia; 55,6 mii loc. Metalurgia aluminiului. Ind. chimică. Universitate. Muzee. Castel (1232). Catedrală (sec. 15-16). Fostă capitală a ducatului de Savoia.

CHAMFORT, Nicolas de (pseudonim al lui *Sébastien-Roch Nicolas*; 1741-1794), moralist şi pamfletar francez. Spirit caustic şi mizantrop, critic al Vechiului Regim (*Maxime şi gînduri, caractere şi anecdote*). Autor de comedii şi poeme. Favorabil Revoluţiei Franceze, la începutul ei, s-a sinucis sub regimul Terorii.

CHAMISSO, Adelbert von (pe numele adevărat *Louis-Charles Adélaide Chamisso de Boncourt*; 1781-1838), scriitor şi naturalist german de origine franceză. Poet romantic (*Poezii*). Proză fantastică şi parabolică (*Extraordinara poveste a lui Peter Schlemihl*). A descris o călătorie în jurul lumii ca naturalist şi a fost director al grădinii botanice din Berlin.

CHAMONIX-MONT BLANC, localitate în E Franţei, la poalele Alpilor Savoiei; 10 mii loc. Important centru de sporturi de iarnă, începînd cu prima Olimpiadă de iarnă (1924).

CHAMORRO, Violeta (n. 1939), om politic nicaraguan. Soţia lui Pedro Joaquin Chamorro, proprietar al ziarului "La Prensa", asasinat în 1978. Preşedintă a Republicii (din 1990).

CHAMOUX, François (n. 1915), istoric, arheolog şi clasicist francez. Specialist în istoria, civilizaţia şi arta greacă şi romană (*Arta greacă în epoca arhaică şi clasică, Civilizaţia elenistică*). Editor al operelor lui Diodor din Sicilia şi Pausanias.

CHAMPAGNE, provincie istorică în N-E Franţei. Alipită regatului Franţei în 1284. Oraşe pr.: Troyes, Châlons-sur-Marne, Reims. Celebră regiune viticolă (din sec. 17). Centre industriale. Cereale, pomicultură. Creşterea animalelor. Turism.

CHAMPAIGNE, Philippe de (1602-1674), pictor francez de origine flamandă. Pictor al Curţii de la Paris. Sinteză a realismului flamand şi clasicismului francez. Portrete individuale şi colective (*Richelieu, Colbert, Ludovic XIII, Consilierii din Paris*) şi compoziţii religioase (*Ex Voto*).

CHAMPLAIN, Samuel de (1567-1635), călător şi colonizator francez. A efectuat mai multe călătorii (1603-1616) în America de Nord ("Noua Franţă") şi a întemeiat oraşul şi provincia Quebec (1608). Un lac din America de Nord îi poartă numele.

CHAMPOLLION, Jean François (1790-1832), orientalist francez. A descifrat hieroglifele (1822), punînd bazele egiptologiei moderne. Lucrări: *Tratat despre sistemul hieroglific, Gramatică egipteană, Monumente ale Egiptului şi Nubiei.*

CHAMPS-ÉLYSÉES, bulevard în Paris, între Place de la Concorde şi Place Charles-de-Gaulle; 1880 m lungime. O porţiune a fost amenajată de Le Nôtre (1670). Denumire metaforică, motivată de existenţa Arcului de Triumf la capătul din Place Charles-de-Gaulle al bulevardului. V. şi *Cîmpiile Elizee.*

CHANCELADE, localitate în Franţa (Limousin) Pe teritoriul comunei a fost descoperit (1888) un schelet cu trăsături ale omului din Cultura Magdaleniană (*Homo de Chancelade*).

CHANDAR, Krishan (1914-1977), scriitor indian. Proză realistă, cu tematică socială (*O sută de rupii, Cînd se trezesc ogoarele*).

CHANDIGARH, oraş în N-V Indiei, centrul ad-tiv al statelor Punjab şi Haryana şi al teritoriului federal omonim; 640,7 mii loc. Construit după planurile lui Le Corbusier şi Pierre Jeanneret, între 1951 şi 1961. Universitate.

CHANDLER, Raymond Thornton (1888-1959), scriitor american. Autor de romane poliţiste (*Somnul de veci, Adio, frumoasa mea*). Clasic al genului.

CHANDRAGUPTA, numele a trei regi ai Indiei, din dinastia Gupta. Mai important a fost regele statului Magadha (322-298 î.Hr.), fondatorul dinastiei Maurya; a oprit ofensiva lui Seleucos I Nicator (305 î.Hr.) şi a realizat unificarea statelor din nordul Indiei. A protejat budismul.

CHANDRASEKHAR, Subrahmanyan (n. 1910), astrofizician american de origine indiană. Prof. univ. la Chicago. Cercetări asupra structurii şi evoluţiei stelelor. Premiul Nobel (1983), împreună cu W.A.Fowler.

CHANEL, Gabrielle (numită şi *Coco*; 1883-1971), creatoare franceză a unei case de modă. A lansat, după 1916, o linie a eleganţei feminine caracterizată printr-o simplitate rafinată. Un celebru parfum îi poartă numele.

CHANGCHUN, oraş în N-E Chinei, centrul ad-tiv al provinciei Jilin; c.2 mil. loc. (c. 5,7 mil. loc. în aglomeraţie). Nod de comunicaţii. Mare centru industrial. Universitate.

CHANNEL ISLANDS v. **Normande, Insulele**.

CHANGSHA, oraş în China centrală, pe fluviul Yiang Jiang, centrul ad-tiv al provinciei Hunan; 1,05 mil. loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Universitate. Necropolă (sec. V-III î.Hr.).

CHANGSHU, oraş în E Chinei, port în delta fluviuluiYangtze; 300 mii loc. Piaţă agricolă. Pescuit.

CHANTILLY, oraş în Franţa (Oise); 11,5 mii loc. Castel din sec. 16, reconstruit în sec. 19 (cu muzeul Condé). Celebru pentru manufacturile de porţelan (1725) şi de dantelă (sec. 18). Hipodrom (1834).

CHAO'AH, oraş în S-E Chinei, la N de Shanton, port pe fluviul Han; 170 mii loc. (1,21 mil. loc. în aglomeraţie). Centru industrial. Artizanat (broderii).

CHAPALA, lac în S-V Mexicului, cel mai mare din ţară; alt.: 1500 m; 1080 km^2. Staţiuni turistice.

CHAPLIN, Sir Charles Spencer (zis *Charlie ~*; 1889-1977), actor, regizor şi producător de film englez. Debut în 1914. Creator al lui Charlot, celebru personaj al filmului mut, evoluînd între comicul bufon şi tragic. Comedii cu accente satirice (*Charlot soldat, Piciul, Goana după aur, Luminile oraşului, Timpuri noi, Dictatorul, Luminile rampei, Un rege la New York*). Premiul Oscar (1973). Înnobilat în 1975.

CHAPMAN, Sydney (1888-1970), fizician şi matematician englez. Contribuţii în fizica ionosferei şi astronomie. A dezvoltat teoria cinetică a gazelor şi teoria furtunilor magnetice terestre (*Geomagnetism şi aurorã*).

CHAPPE, Claude (1763-1805), inginer francez. A construit un telegraf utilizînd sistemul semaforului cu braţ mobil observabil cu luneta (1794), folosit în Europa pînă la mijlocul sec. 19.

CHAPPUIS, Pierre Alfred (1891-1960), zoolog elveţian. Prof. univ. la Cluj. Împreună cu E. Racoviţă a pus bazele biospeologiei, iar cu C.Motaş şi S. Karaman a întemeiat freatobiologia.

CHAR, René (1907-1988), poet francez. Poeme suprarealiste (*Ciocanul fără stăpîn*) şi de atitudine militantă şi umanistă, expresie a experienţei sale în Rezistenţă (*Foile lui Hypnos*). Proză aforistică (*Unei seninătăţi crispate*).

CHARCOT, Jean Baptiste (1867-1936), explorator polar şi oceanograf francez. A ajuns la ţărmurile occidentale ale Ţării lui Graham (1903-1905), a explorat marea Bellingshausen şi a descoperit insula care îi poartă numele (1908-1910).

CHARCOT, Jean Martin (1825-1893), medic neurolog francez. Contribuţii în studiul isteriei, al atrofiei musculare, tabesului şi bolilor cerebelului (*Lecţii asupra maladiilor sistemului nervos, Lecţii asupra localizărilor în maladille creierului şi ale măduvei spinării*). Fondator al Clinicii neurologice de la Salpêtrière (Paris).

CHARCOT, insulă în E mării Bellingshausen, în arhipelagul Palmer; 5,62 mii km^2.

CHARDIN, Jean-Baptiste Siméon (1699-1779), pictor francez. Influenţat de flamanzi şi olandezi, a realizat portrete (*Autoportret cu ochelari, Tînărul desenator*), scene de interior (*Toaleta de dimineaţă, Femeia cu provizii*), naturi moarte (*Coşul cu piersici*), cu o originală tehnică de sugerare reflexiei luminii.

CHARENTE, rîu în V Franţei; 360 km. Izvorăşte din colinele Limousin, trece prin Angoulême, Cognac şi Rochefort şi se varsă

ful Biscaya printr-un estuar. Navigabil sul inferior.

RGAFF, Erwin (n. 1905), biochimist an de origine austriacă. Prof. univ. la ork. Cercetări fundamentale în domeructurii DNA.

RI (SHARI), rîu în Africa Centrală; km. Izvorăşte din E munţilor Camerun varsă printr-o deltă comună cu rîul ıe în lacul Ciad. Navigabil. Pescuit.

RIBDA v. **Scylla şi Charibda.**

RLEROI, oraş în V Belgiei, pe Sambre; mii loc. Centru minier (cărbune, euri de fier) şi industrial. Muzeul Sticlei zeul Fotografiei.

RLES, Jacques Alexandre César -1832), fizician francez. Contribuţii la l expansiunii gazelor (*legea lui Charles*). struit şi s-a înălţat cu primul balon cu gen (1783).

RLES, Ray (pseudonim al lui *Charles son*; n. 1932), pianist, compozitor, di- solist vocal american. Orb de la vîrsta e ani. Repertoriu divers, în genurile jaz, m-and-blues, country şi rock and roll.

RLES D'ORLÉANS (1394-1465), rancez. Lirică erotică în spirit cavaleresc înd tema naturii, a patriei şi a timpului rece. Rondeluri şi balade (*Cartea iubirii, a meditaţiei*).

RLESTON, oraş în E SUA (Carolina de port la Oceanul Atlantic; 80,4 mii loc. 3 mii loc. cu suburbiile). Şantiere navaerurgie, ind. petrolieră. Fondat în 1670.

RLESTON, oraş în SUA, centrul ad-tiv tului Virginia de Vest; 57,2 mii loc. u comercial şi industrial.

RLOTTE, oraş în E SUA (Carolina de); 437,7 mii loc. (1,26 mil. loc. îmă cu Clock Hill şi Gastonia). Ind. textilă bac) şi petrolieră. Universitate.

RPAK, Georges (n. 1924), fizician ez. A realizat mai multe detectoare de ule şi aparatură utilizată în medicină şi gie. Premiul Nobel (1992).

RPENTIER, Gustave (1860-1956), ozitor francez. Fondatorul Conservaıi Popular din Paris. Lucrări cu trăsături e (opera *Louise*), suita simfonică sii din Italia, piese vocal-simfonice, i.

RPENTIER, Marc Antoine (1643-1704), compozitor francez. Operă variată: muzică religioasă (mise, motete, psalmi, imnuri, tragedii sacre), cantate profane (creator al genului în muzica franceză), opera *Medeea*, uverturi.

CHARRON, Pierre (1541-1603), preot şi moralist francez. Predicator de mare audienţă. Discipol al lui Montaigne, a transpus materia ideatică a *Eseurilor* acestuia într-o formă dogmatică. A propovăduit separarea moralei vieţii civile de morala religioasă (*Cele trei adevăruri, Despre înţelepciune*).

CHARTIER, Alain (c. 1385 - c. 1435), poet francez. Reprezentant al poeziei lirice de curtoazie, a introdus teme şi atitudini controversate în epocă (*Frumoasa doamnă nerecunoscătoare*). Este considerat unul dintre creatorii prozei oratorice franceze (*Curialul, Cvadrilogul invectiv*).

CHARTRES, oraş în Franţa, la S-V de Paris; 41,8 mii loc. Industrii. Celebră catedrală gotică (sec. 11-13), cu un valoros ansamblu de vitralii şi sculpturi (*Portalul regal*). Pelerinaj. Muzeu de artă. — **Şcoala din ~**, centru al filozofiei platoniciene medievale (sec. 11-12), fondată de episcopul Fulbert şi reprezentată de Bernard de Chartres, Guillaume de Conches, Gilbert de la Porrée, John din Salisbury. A fost şi şcoală de retorică.

CHASE, James Hadley (pseudonim al lui *René Brabazon Raymond*; 1906-1985), scriitor britanic. Maestru al romanului poliţist.

CHASLES, Michel (1793-1880), matematician francez. Studii de geometrie analitică şi proiectivă. Formule care îi poartă numele.

CHASSÉRIAU, Théodore (1819-1856), pictor francez. Influenţat de Ingres şi Delacroix. Remarcabil în arta portretului (*Cele două surori, Adèle Chassériau*). Picturi murale, compoziţii pe teme istorice, scene mitologice sau religioase (*Suzana la baie, Nimfă adormită, Dafne*).

CHATEAUBRIAND, François René, viconte de (1768-1848), scriitor francez. Biografie exemplară pentru destinul geniului romantic: convertiri religioase şi politice, emigrări, călătorii, activitate diplomatică. Operă marcată de catolicism şi legitimism. Influenţă decisivă asupra romantismului prin exotism, cultul naturii, imaginaţie, sensibilitate, elocinţă şi muzicalitate a stilului. Romanele *Atala, René, Martirii*; *Geniul creştinismului*, lucrare doctrinară; literatură de călătorie, eseuri despre literatura engleză. Capodopera sa este autobiografia *Memorii de dincolo de mormînt*.

CHATHAM, arhipelag vulcanic în Oceanul Pacific, la E de Noua Zeelandă; 963 km²; c. 600 loc. Alt. max.: 291m. Climă temperat-oceanică.

CHATHAM, oraş în S-E Marii Britanii (Anglia), port militar la Marea Nordului; 65,8 mii loc. Şantiere navale.

CHATTANOOGA, oraş în E SUA (Tennessee), în munţii Apalaşi; 152,4 mii loc. Expl. de cărbuni şi minereuri de fier. Metalurgie. Centrală atomoelectrică. Universitate. Locul victoriei generalului nordist Ulisses Grant asupra armatei sudiste (23-25 nov. 1863).

CHATTERJEE, Bankim Chandra (1838-1894), scriitor indian de limbă bengali. Romane istorice, sociale şi psihologice (*Fiica comandantului fortăreţei, Rajani, Lăcaşul bucuriei*). Literatura sa a contribuit la formarea ideologiei naţionaliste indiene.

CHAUCER, Geoffrey (c. 1340-1400), poet englez. Unul dintre întemeietorii literaturii ("părintele poeziei engleze") şi ai limbii literare engleze. În *Povestiri din Canterbury*, vastă naraţiune în versuri, realizează un tablou pitoresc şi ironic, o "comedie umană" a societăţii medievale anglo-saxone. Alte opere: alegoria *Parlamentul păsărilor*, poemul didactic *Legenda unor femei vestite*, romanul în versuri *Troylus şi Criseyde*.

CHAUNU, Pierre (n. 1923), istoric francez. Prof. la Sorbona. Unul dintre reprezentanţii "istoriei cantitative" şi ai istoriei duratei lungi (*Sevilla şi Atlanticul. 1504-1650*, *Istorie şi decadenţă, Marea declasare, Apologia istoriei*).

CHAUSSON, Ernest (1855-1899), compozitor francez. O simfonie, un concert pentru vioară, muzică de cameră, o dramă lirică (*Regele Arthur*), lieduri. Capodopera sa: *Poemul pentru vioară şi orchestră*. Rafinament armonic şi fineţe a scriiturii.

CHAVEZ, Carlos (1899-1978), dirijor, compozitor şi muzicolog mexican. Fondatorul orchestrei simfonice naţionale. Muzică de cameră şi corală, cinci simfonii (*Simfonia proletară*), concerte instrumentale, balete; filoane ale folclorului mexican.

CHEIA, staţiune climaterică în depresiunea omonimă, pe Teleajen, în comuna Măneciu (jud. Prahova), la poalele munţilor Ciucaş. Mănăstire cu biserică pictată de Gh. Tattarescu (1837) şi mănăstirea Suzana. Releu de televiziune prin satelit.

CHEILE BICAZULUI v. **Bicaz.**

CHEILE TURZII v. **Turda.**

CHELIFF, fluviu în Algeria; 700 km (cel mai lung din ţară). Izvorăşte din Atlasul Saharian şi se varsă în Marea Mediterană.

CHEMNITZ, oraş în E Germaniei (Saxonia); 274,1 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial. Fondat în sec. 12. Mănăstire din sec. 12, devenită castel în

-Baptiste Chardin, *Servitoarea*

Jean François Champollion

Raymond Thornton Chandler

Charles Chaplin

François René Chateaubriand

sec. 16, azi muzeul Schossbergmuseum. Numit *Karl Marx-Stadt* între 1953 şi 1990.

CHENAB, rîu în India şi în Pakistan, afluent drept al rîului Sutlej; c. 1100 km. Izvorăşte din munţii Himalaya. Irigaţii. Navigabil.

CHENDI, Ilarie (1872-1913; n. Dîrlos, jud. Sibiu), critic literar român. Foiletoane, articole şi cronici dedicate mai ales literaturii tradiţionaliste (*Foiletoane, Fragmente, Impresii*). Polemică antimodernistă. Primul editor al postumelor lui Eminescu.

CHENGDE, oraş în N-E Chinei, la N-E de Beijing; 365 mii loc. Centru minier (cărbune, mangan). Turism.

CHENGDU, oraş în centrul Chinei, centrul ad-tiv al provinciei Sichuan; 3,48 mil. loc. Aeroport. Centru industrial şi comercial. Universitate. Veche capitală a Chinei sub dinastia Tang.

CHÉNIER, André Marie de (1762-1794), poet francez. Susţinător al Revoluţiei Franceze la începutul ei, a atacat în presă, în 1792, excesele iacobine. A fost arestat şi ghilotinat. Precursor al romantismului prin sensibilitatea nouă a unei creaţii de inspiraţie clasică. Opera sa, publicată postum (1819), cuprinde poezii bucolice, imnuri, elegii, epistole, ode, poemele neterminate *Hermes* şi *Invenţia*.

CHERBOURG, oraş în N-V Franţei (Normandia), port militar şi de pescuit la Marea Mînecii; 28,8 mii loc. Construcţii navale (submarine); centru industrial. Biserică (sec. 15-19). Muzee.

CHERONEEA, oraş în Grecia antică (Beoţia). În acest loc, regele Filip II a obţinut o victorie decisivă asupra atenienilor şi tebanilor (338 î.Hr.), impunînd apoi hegemonia Macedoniei în lumea greacă. În anul 86 î.Hr., L.C.Sulla a învins la Cheroneea armata lui Mithridate VI, regele Pontului.

CHERRAPUNJI, localitate în N-E Indiei (Assam), în podişul Shillong, la 1400 m altitudine. În 1861, aici s-a înregistrat cea mai mare cantitate de precipitaţii de pe glob (22900 mm anual şi 9300 mm lunar).

CHERSONES, denumirea antică a regiunii din N bazinului Mării Egee, în peninsula Gallipoli de azi. Zonă de contact între civilizaţiile greacă şi sud-tracică. Este numită şi *Chersonesul tracic*.

CHERSONES, denumirea antică a peninsulei Crimeea (Ucraina). Colonizată de greci; sub stăpînire romană din 63 î.Hr. Numită şi *Chersonesul tauric*.

CHERSONES, colonie greacească, în apropiere de oraşul actual Sevastopol (Ucraina); întemeiată în sec. 5 î.Hr.

CHERUBINI, Luigi (1760-1842), compozitor italian. Stabilit la Paris. Opere (*Lodoiska, Pygmalion, Sacagiul, Medeea*), simfonii, cantate, cvartete, recviemuri, mise, sonate, imnuri revoluţionare. Polifonism rafinat, stil nobil.

CHERULARIE (KERULARIOS), Mihail (c. 1000-1059), patriarh de Constantinopol (1043-1059). A fost excomunicat de papa Leon IX, pe care l-a excomunicat la rîndul său, producîndu-se astfel Marea Schismă (1054).

CHESAPEAKE, oraş în SUA (Virginia), port în S golfului Chesapeake Bay; 143,7 mii loc. Centru industrial.

CHESAPEAKE BAY, golf la Oceanul Atlantic, pe ţărmul de E al SUA, la gura fluviului Potomac. Lungimea: c. 300 km; lărgimea: 6-60 km; ad. max.: 27,4 m. Complex pod-tunel: 28,4 km (cel mai lung din lume). Porturi: Baltimore, Norfolk, Portsmouth, Chesapeake.

CHESARIE DE RÎMNIC (?-1780), cărturar român. Episcop al Rîmnicului, a sprijinit şcolile şi activitatea tipografică. A tradus şi a tipărit *Mineiele* (în şase volume, 1776-1779), în predosloviile cărora colportează ideile umaniste şi iluministe referitoare la originea românilor.

CHESTERFIELD, oraş în centrul Marii Britanii (Anglia); 127 mii loc. Centru minier (cărbune, minereuri de fier) şi siderurgic. Biserică (sec. 14).

CHESTERTON, Gilbert Keith (1874-1936), scriitor englez. Poezii şi piese de teatru. Nuvele şi romane sociale, filozofice şi parodic-polităste (*Numitul Joi, Ingenuitatea părintelui Brown, Omul care ştia prea mult*). Eseuri literare, monografii şi biografii ale unor scriitori englezi.

CHEVALIER, Maurice (1888-1972), şansonetist şi actor de film francez. A impus un stil şi o ţinută în spectacolele de music-hall. Din 1929, la Hollywood, a interpretat roluri în comedii muzicale şi drame (*Parada dragostei, Văduva veselă, Tăcerea e de aur, Gigi, Can-Can*).

CHEVALLEY, Claude (1909-1984), matematician francez. Unul dintre fondatorii "Grupului Bourbaki". Lucrări de teoria numerelor, teoria grupurilor Lie şi de geometrie algebrică.

CHEVIOT (CHEVIOT HILLS), lanţ muntos în Marea Britanie, între munţii Pennini şi Colinele Scoţiei de Sud. Alt. max.: 816 m. Huilă. Creşterea ovinelor. Parc naţional.

CHEYENNE, oraş în SUA, capitala statului Wyoming; 50 mii loc. Rafinării de petrol. Centru comercial. Turism.

CHIAJNA (c. 1525-1588), fiică a lui Petru Rareş. Soţia lui Mircea Ciobanul şi mama lui Petru cel Tînăr, domn al Ţării Româneşti (1559-1568), pe care l-a susţinut cu înverşunare. Surghiunită de turci, împreună cu fiul său.

CHIANG MAI, oraş în N-V Thailandei, pe rîul Ping; 100 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centru comercial. Universitate. Muzee. Fostă capitală a regatului Lan Na în sec. 13. Monumente vechi.

CHIAPAS, stat în S-E Mexicului, la Oceanul Pacific; 74,2 mii km^2; 3,2 mil. loc. Capitala: *Tuxla-Gutiérrez*. Expl. de minereuri auro-argentifere, de petrol, gaze naturale. Cafea, cacao, banane, tutun. Creşterea animalelor.

CHIBA, oraş în Japonia (Honshū), port la golful Tokio; 853,8 mii loc. Ind. siderurgică. Centru comercial. Universitate.

CHICAGO, oraş în N SUA (Illinois), port la lacul Michigan; 2,73 mil. loc. (8,52 mil. loc. în aglomeraţie). Nod de comunicaţii. Nouă aeroporturi (Midway, O'Hare, cel mai mare din lume, ş.a.). Mare centru financiar şi industrial (siderurgie, electrotehnică, utilaj greu, locomotive, vagoane, motoare Diesel etc.). Piaţă mondială pentru grîu şi animale. Mare centru cultural: universităţi, institut de arte frumoase, muzee.

CHICHÉH ITZÁ, oraş precolumbian în Mexic, în peninsula Yucatán. Fondat în sec. 6; capitală a statului Maya, apoi a Imperiului Toltec (sec. 10). Abandonat în sec. 15. Importante vestigii (o piramidă, un templu, piaţă publică, edificii).

CHICLAYO, oraş în N-V statului Perú, port la Oceanul Pacific; 280 mii loc. Port comercial (pentru orez, zahăr şi bumbac). Universitate.

CHICOUTIMI, oraş în S-E Canadei (Quebec); 57,9 mii loc. Centru industrial şi comercial. Universitate. Fondat în 1676.

CHIHAIA, Pavel (n. 1922, Corabia), scriitor şi istoric de artă român. Stabilit la München (1983). Romane (*Blocada*), nuvele, drama *La farmecul nopţii*. Studii de istorie culturală (*De la "Neagu-Vodă" la Neagoe Basarab*) şi de istorie a artei medievale (*Tradiţii răsăritene şi influenţe occidentale în Ţara Românească, Immortalité et decomposition dans l'art du Moyen Age*).

CHIHUAHUA, oraş în N Mexicului, capitala statului omonim, situat la 1423 m altitudine; 530,5 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru minier (aur, uraniu, zinc, plumb şi argint). Catedrală barocă (sec. 18). Muzee. Universitate. Fondat în 1709.

CHIHUAHUA, stat în N Mexicului; 244,9 mii km^2; 2,25 mil. loc. Capitala: *Chihuahua*. Zonă minieră. Porumb, trestie de zahăr, batate. Creşterea animalelor.

CHIKAMATSU, Monzaemon (pseudonim al lui *Sugimori Nobumori*; 1653-1725), dramaturg japonez. Supranumit "Shakespeare al Japoniei". Drame istorice (*Bătăliile de la Kokusenya*) sau de moravuri burgheze (*Dubla sinucidere din dragoste la Sonezaki, Moartea unei femei*). Aproape 170 de piese pentru teatrul de marionete. Autor de haiku-uri.

CHILDE, (Vere) Gordon (1892-1957), arheolog australian. Studii de arheologie preistorică (*Zorii civilizaţiei europene, Vîrsta bronzului, Cel mai antic Orient Apropiat*).

CHILDEBERT, numele a trei regi franci. — **Childebert I**, rege la Paris (511-558), fiul lui Clovis I. — **Childebert II**, rege al Austrasiei şi în Bourgogne (575-595). — **Childebert III** (683-711), rege (695-711) al întregului regat franc.

CHILDERIC, numele a trei regi franci din dinastia Merovingilor. Mai importanţi: — **Childeric I** (c. 436-c. 481), rege al francilor salieni (457-481). Tatăl lui Clovis I. — **Childeric III** , ultimul rege merovingian (743-751). Înlăturat de Pepin cel Scurt.

CHILE (Republica ~), stat în America de Sud, de-a lungul coastei Oceanului Pacific. Suprafaţa: 756,9 mii km^2. Populaţia: 14,82 mil. loc. Capitala: *Santiago*. Limba oficială: spaniola. Culte: catolicism, protestantism. Moneda: 1 peso = 100 centavos. Împărţit în 12 regiuni şi o regiune metropolitană. Oraşe pr.: Concepción, Viña del Mar, Valparaíso, Talcahuano. Ţărm la Oceanul Pacific, de 4300 km lungime, cu fiorduri şi insule în partea de S. Relief muntos (Anzii chilieni), cu altitudini de peste 6000 m. În S, o depresiune (Valle Central) intens populată şi productivă, iar în N deşertul Atacama, cu un pol mondial al aridităţii (Arica). Climă subtropicală în partea centrală şi temperat-oceanică în S. Expl. de petrol, gaze naturale, cărbuni, minereuri de

fier, aur, cupru (locul I pe glob), zinc, plumb, salpetru (locul I pe glob), sare, guano (locul I pe glob). Ind. siderurgică, constr. de nave, textilă, celuloză şi hîrtie, alimentară. Agricultură pe 5,8% din suprafaţa ţării (grîu, porumb, cartofi, sfeclă de zahăr, orez). Pomicultură şi viticultură. Creşterea animalelor: bovine, ovine, porcine, caprine, lama şi alpaca.

Pescuit. Exportă cupru, minereuri, produse agricole şi alimentare. — Locuit din timpuri îndepărtate de triburi amerindiene (araucani, alacalufi ş.a.). Teritoriu descoperit de Magellan (1520) şi cucerit de spanioli, începînd din sec. 16. În timpul Războiului pentru Independenţa Coloniilor Spaniole din America (1810-1826), Chile şi-a cucerit independenţa (1818), devenind republică. Anexează întinse teritorii în urma războiului cu Perú şi Bolivia (1879-1884). După al doilea război mondial, forţele de stînga se concentrează şi reuşesc să cîştige alegerile din1970. Guvernul este condus de Salvador Allende, lider al Partidului Socialist, ucis în urma unei lovituri de stat militare (11 septembrie 1973), care instaurează regimul de dictatură al generalului Augusto Pinochet, pînă la plebiscitul din 5 octombrie 1988. Democraţia se restaurează prin alegerile din dec. 1989. Preşedintelui ales, Patricio Aylwin, îi urmează în 1993 Eduardo Frei. Chile este republică prezidenţială.

CHILIA, braţul nordic al Deltei Dunării, care formează graniţa cu Ucraina. Lungime: 111 km. Navigabil pentru vase mici. Formează o deltă secundară, între trei braţe.

CHILIA, grind de origine continentală, între braţele Sulina şi Chilia; 55 km^2; alt. max.: 6,5 m. Agricultură.

CHILIA, oraş în Ucraina (regiunea Odesa), situat pe malul stîng al Dunării (braţul Chilia), centrul ad-tiv al raionului cu acelaşi nume; 28 mii loc. Industrii. Port fluvial. Nod de comunicaţii. Muzeu. Cunoscut în evul mediu ca punct vamal fortificat la trecerea peste Dunăre. Denumit şi *Chilia Nouă* (genovezii îl numeau *Licostomo*). Cetate medievală (azi ruine) a lui Ştefan cel Mare (1479), biserică a lui Vasile Lupu din 1648. În 1484 a fost ocupat de turci, ulterior urmînd destinul provinciei Basarabiei, aflată în componenţa Imperiului Rus (sec. 19) şi a URSS (Ucraina, din 1944).

CHILIA VECHE, comună în judeţul Tulcea. Pe teritoriul ei a existat o veche cetate bizantină (sfîrşitul sec. 10), cu un rol comercial şi strategic important în evul mediu, sub stăpînire genoveză (mijlocul sec. 14); sub autoritatea Ţării Româneşti (înainte de 1372), a Moldovei, sub Alexandru cel Bun, şi din nou a Ţării Româneşti (în 1447); cucerită de Ştefan cel Mare (1465) şi demantelată de turci în 1479.

CHILLÁN, oraş în Chile, la N-E de Concepción; 158,7 mii loc. Centru agricol şi industrial. Fondat în 1580.

CHIMBOTE, oraş în Perú, port la Oceanul Pacific; 216 mii loc. Ind. siderurgică, alimentară. Port comercial. Distrus parţial de cutremurul din 1970.

CHIMBORAZO, vulcan stins în Cordiliera Vestică (Anzii Ecuadorieni); alt.: 6272 m. Zăpezi persistente şi gheţari. Escaladat în 1880.

CHINA (**Republica Populară Chineză**), stat în Asia Centrală şi Asia Orientală, la ţărmul Oceanului Pacific. Suprafaţa: 9,596

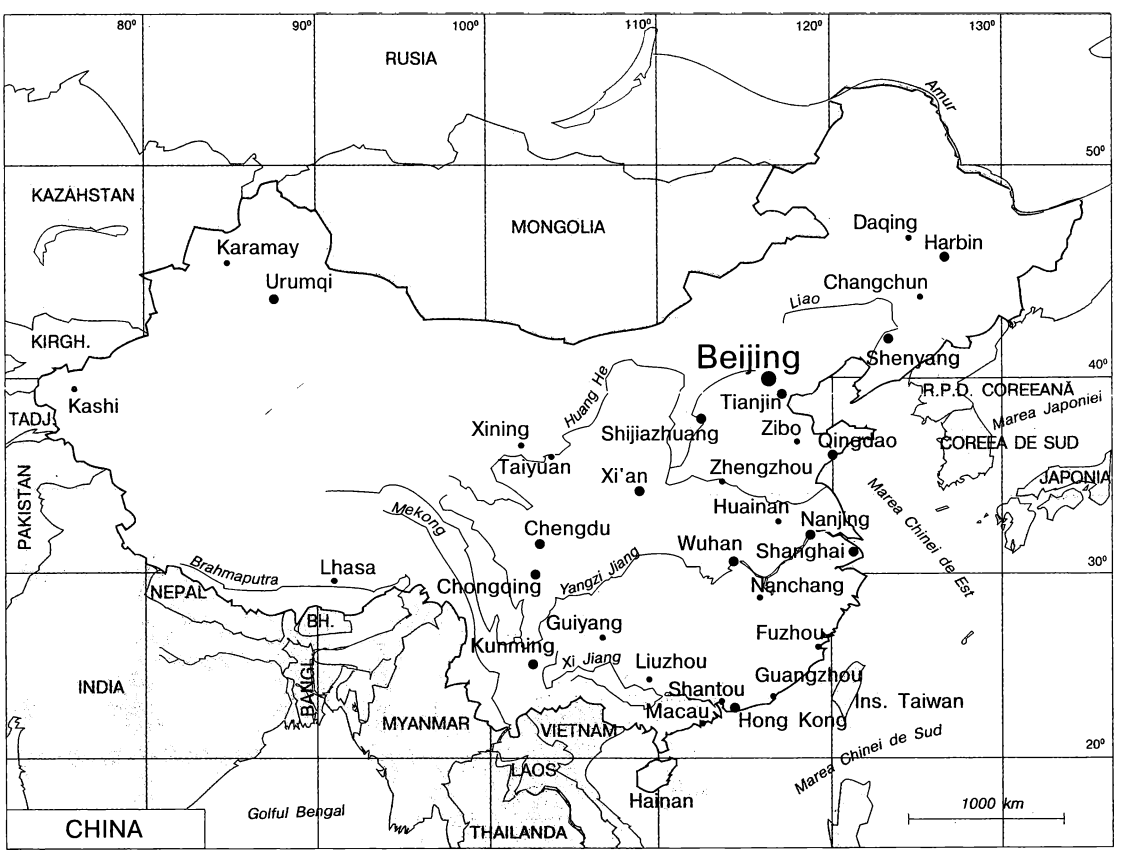

mil. km². Populaţia: 1,255 miliarde loc. Capitala: *Beijing*. Limba oficială: chineza. Culte: confucianism, budism, taoism, islamism, creştinism. Moneda: 1 yuan = 100 fen. Împărţit în 22 provincii (23 provincii, cu Taiwanul), 5 regiuni autonome şi 3 municipalităţi. Oraşe pr.: Shanghai, Tianjin, Shenyang, Wuhan, Guanghzou, Chongqing, Harbin, Chengdu, Xi'an, Nanjing, Zibo, Dalian, Jinan, Changchun, Qingdao. Din punct de vedere geografic, se disting *China de Est* şi *China de Vest*. China de Est cuprinde regiunile: *China de Nord-Est*, teritoriu muntos la margini şi o cîmpie interioară, cu climă temperată; *China de Nord*, străbătută de fluviul Huanghe (Fluviul Galben), cuprinde Marele Podiş de Loess (parţial), Cîmpia Chinei de Nord şi munţii Tzinlin; climă temperată de tranziţie; *China Centrală*, cu o vastă cîmpie, drenată de fluviul Chang-Jiang (Fluviul Albastru), cu Alpii Sichuan şi podişul Yunnan; climă subtropicală; *China de Sud*, regiune muntoasă, străbătută de fluviul Xijiang (Fluviul Perlelor), cu o zonă litorală populată; climă caldă-musonică; insulele Taiwan şi Hainan, cu un relief predominant muntos şi cîmpii litorale înguste; climă tropicală musonică. *China de Vest* cuprinde regiunile: Tibet-Tsinghai, care include sectorul de N al munţilor Himalaya (alt. max.: 8848 m), cel estic al munţilor Karakorum, podişul Tibet, bazinul endoreic Tsaidam şi depresiunea Tsinghai; climă aspră; Xinjiang, zonă endoreică, la N de munţii Altîn Tagh, cu sectoarele Kashgaria şi Jungaria; Mongolia Interioară, cu sectoare ale munţilor Marele Hingan, ale Marelui Podiş de Loess şi ale deşertului Gobi; climă rece. Mari expl. de cărbuni (locul 1 pe glob), extracţie de petrol, gaze naturale, minereuri de fier (locul 2 pe glob), mangan, molibden, bauxită, wolfram (locul 1 pe glob), cupru, nichel, mercur, fosfaţi naturali, sare (locul 2 pe glob), jad. Produce energie electrică, oţel, fontă, utilaje industriale, maşini agricole, material rulant, automobile, autocamioane, tractoare, nave fluviale şi maritime, produse chimice, ciment (locul 1 pe glob), fire şi ţesături de bumbac, mătase naturală, covoare, ceai, ţigarete, conserve, ulei, zahăr; ind. aerospaţială şi atomică. Tradiţie artizanală (jad, porţelan, sticlă). Suprafaţa ţării e acoperită de păşuni (33,2%), păduri (12,2%) şi terenuri arabile, cultivate cu orez (locul 1 pe glob), grîu (locul 1 pe glob), porumb (locul 2 pe glob), gaolean, floarea-soarelui, rapiţă, soia, cartofi (locul 3 pe glob), batate, arahide, sfeclă de zahăr, trestie de zahăr, bumbac (locul 1 pe glob), ceai (locul 2 pe glob), iută, camfor, cafea, cacao, tutun (locul 1 pe glob), banane, ananas, arbori de chinină, arbori de cauciuc. Pomicultură, viticultură, legumicultură. Creşterea animalelor: bovine, ovine (locul 3 pe glob), porcine (locul 1 pe glob), caprine (locul 2 pe glob), cabaline (locul 1 pe glob); păsări; sericicultură, pescuit (locul 3 pe glob); vînătoare. Flotă comercială maritimă şi fluvială. Exportă textile şi confecţii, produse agricole şi alimentare, petrol, produse chimice, bumbac, piei, fosfaţi, utilaje, maşini, minereuri. — Teritoriul Chinei a fost locuit din timpuri străvechi şi este leagănul unei remarcabile civilizaţii antice (milen. 3 î.Hr.). În sec. 18 î.Hr. s-a format statul Shang, cucerit în sec. 11 î.Hr. de statul Zhou, care s-a fărîmiţat ulterior în mai multe state, unificate din nou sub dinastia Qin (sec. 3 î.Hr.). China cunoaşte o mare dezvoltare în timpul dinastiei Han (206 î.Hr.-220 d.Hr.). Statul s-a destrămat în urma răscoalei ţărăneşti a "Turbanelor galbene" (184 d.Hr.), dar s-a unificat sub dinastiile Sui (în 589) şi Tang (618- începutul sec. 10). Ocupată de mongoli între 1279 şi 1368. În timpul dinastiei Ming (1368-1644) s-a desfăşurat un mare război ţărănesc (1628-1645). Manciurienii cuceresc China şi o domină sub dinastia Qing (1644-1911). În sec. 19, se produc două "războaie ale opiului" (1840-1842 şi 1856-1860), în urma cărora începe pătrunderea capitalului străin în China. O revoluţie (1911-1913) înlătură dinastia manciuriană şi instaurează republica. În 1921 s-a înfiinţat Partidul Comunist Chinez, care a colaborat cu partidul naţional Gomindan în primul război civil (1924-1927) împotriva forţelor conservatoare din nord. Urmează al doilea război civil (1927-1937), cînd s-a creat Armata Roşie Chineză, care ocupă N ţării. În 1931, japonezii invadează partea de N-E a Chinei, iar în 1937 începe războiul pentru cucerirea întregii ţări. Un război de eliberare (1937-1945) s-a încheiat cu izgonirea japonezilor de pe aproape întreg teritoriul Chinei. În urma celui de al treilea război civil (1946-1949), armatele Gomindanului au fost înfrînte de Armata Populară de Eliberare şi s-au retras în insula Taiwan. La 1 octombrie 1949 a fost proclamată Republica Populară Chineză, stat socialist, după Constituţia din 1954, an în care Mao Zedong (Mao Tzedun), preşedintele CC al PC Chinez, a devenit preşedinte al RP Chineze. Acesta a impus un program de dezvoltare forţată a economiei ("Marele salt înainte", 1958-1960), eşuat, şi a lansat "Marea revoluţie culturală proletară" (1965-1976), amplă tentativă de îndoctrinare comunistă (în varianta maoistă) a populaţiei, cu grave abuzuri şi acte de violenţă. După moartea lui Mao Zedong (1976), grupul radical stîngist ("banda celor patru") a fost înlăturat, iar din 1982, sub conducerea lui Deng Xiaoping, se declanşează un program de reforme economice în cadrul sistemului socialist. Tendinţele de democratizare politică au fost însă stopate prin reprimarea sîngeroasă a manifestărilor studenţeşti, la 3-4 ianuarie 1989, în piaţa Tiananmen. Pe plan extern, s-a produs o lungă perioadă de tensiuni, culminate cu conflicte de frontieră (1969) cu URSS. Destinderea de după 1986 a favorizat o largă deschidere spre cooperare economică, politică şi culturală cu statele industrializate şi cu cele în curs de dezvoltare. În iulie 1997, China a realipit Hong Kongul, teritoriu administrat de Marea Britanie, din 1841. China este republică parlamentară.

CHINA NOUĂ (HSINHUA, SINHUA), agenţie de presă a RP Chineze, cu sediul central la Beijing. Înfiinţată în 1937, a fost reorganizată ca agenţie de stat în 1949.

CHINEZU, Ion (1894-1966; n. Sîntana de Mureş, jud. Mureş), critic literar şi publicist român. Conducător al revistei "Gînd românesc" (1935-1940). Eseuri, cronici (*Pagini de critică*). Cel mai important critic transilvănean din perioada interbelică. Traduceri din literatura maghiară.

CHIOAR, fostă cetate în Maramureş, pe valea rîului Lăpuş. Atestată în 1368. Apanaj al voievozilor maramureşeni şi centru de district în Transilvania medievală. Ocupată de austrieci în 1685, a fost distrusă în 1713. Numită şi *Cetatea de Piatră*.

CHIOS, insulă grecească în Marea Egee, aproape de ţărmul occidental al Asiei Mici; 830 km²; 54 mii loc. Oraş pr.: Chios. Renumită, din antichitate, pentru vinurile sale. Centru al culturii egeene.

CHIPARISSA, Nicolae (sec. 17-18), cronicar grec. A trăit, temporar, la Iaşi şi a relatat evenimentele din 1716-1717, între care şi incursiunea eşuată a "cătanelor" austriece pentru capturarea domnitorului Mihai Racoviţă.

CHIPPENDALE, Thomas (1718-1779), ebenist englez. A creat un stil (*stilul Chippendale*), caracterizat prin combinarea ingenioasă a unor elemente gotice, palladiene, rococo şi chinezeşti.

CHIRAC, Jacques (n. 1932), om politic francez. Prim-ministru (1974-1976, 1986-1988). Primar al Parisului (din 1977). Preşedinte al republicii (din 1995).

CHIRCEV, Anatole (1914-1990; n. Tarutino, reg. Odesa, Ucraina), psiholog român. Prof. univ. la Cluj. Specialist în psihologia copilului şi în pedagogie.

CHIRESCU, Ioan D. (1889-1980; n. Cernavodă), dirijor şi compozitor român. A condus formaţia corală "Carmen" (1927-1950). A compus muzică de inspiraţie populară, simfonică şi de cameră. Cîntece de masă şi patriotice.

CHIRGHIJ-CHITAI, rîu în Republica Moldova şi Ucraina. Izvorăşte de la N de comuna Tvardiţa (jud. Cahul) şi se varsă în lacul Chitai (Chilia, regiunea Odesa, Ucraina). Lungime: 51 km.

CHIRIAC, Mircea (n. 1919, Bucureşti), compozitor român. Muzică simfonică (*Bucureştii de altădată*), de cameră şi de film, balete (*Iancu Jianu, Văpaia*). Teme şi motive folclorice.

CHIRIAC, Tudor (n. 1949, Ciuciuleni, jud. Bălţi), compozitor român. Lucrări de factură modernă, axate pe un melos de resursă folclorică (*Pe-un picior de plai, Ciocîrlia, Doinatoriu*). Poemul pentru voce şi orgă *Miorita* este nominalizat printre primele 10 compoziţii ale anului 1986 la concursul Tribunei Internaţionale a Compoziţiilor din cadrul UNESCO.

CHIRICO, Giorgio de v. **De Chirico, Giorgio.**

CHIRICUŢĂ, Anton (1879-1971; n. Bîrlad), inginer român. Colaborator al lui Anghel Saligny. Specialist în construcţiile din beton armat.

CHIRIL (c. 827-869), cărturar slav, originar din Salonic. A contribuit, după 862, împreună cu fratele său Metodiu, la răspîndirea creştinismului în Moravia şi Panonia, prin misionarism şi traduceri de cărţi bisericeşti din limba greacă în limba slavonă. A creat alfabetul chirilic sau glagolitic. Considerat, ca

Metodiu, "apostol al slavilor".

HIRIŢĂ, Constantin (1925-1991; n. ăneşti, jud. Vaslui), prozator român. Stabilit Germania (1988). Ciclul romanesc pentru pii şi adolescenţi *Cireşarii*, o trilogie de ctură politistă (*Trilogia în alb*) şi romane spirate de mediul industrial, marcate de işeele realismului socialist.

HIRIŢĂ, Constantin D. (1902-1993; n. ucureşti), pedolog român. A adoptat o ncepţie ecologică în cercetarea solurilor *Ecopedologia*, în colaborare) şi a fondat oala românească de pedologie forestieră. cad.

HIRNOAGĂ, Marcel (n. 1930, Bucureşti), afician şi sculptor român. Desen energic, alizînd imagini cu sugestii metaforice *Măşti*).

HIRNOGI, comună în judeţul Călăraşi. şezări getice din sec. 2-1 î.Hr. şi locuiri din c. 6-7 şi 9-10.

HIRON (în mitologia greacă), centaur, fiu lui Cronos. Înţelept şi taumaturg, a fost ducator al lui Ahile, Iason, Asclepios şi polo. Rănit din greşeală de o săgeată a lui ercule, ca să scape de suferinţă, i-a oferit ti Prometeu nemurirea, primind condiţia de uritor.

HISCANI, comună în judeţul Brăila. Terocentrală. Staţiune balneară (Lacul Sărat).

HIŞINĂU, capitala Republicii Moldova, unicipiu situat pe rîul Bîc, reşedinţa deţului cu acelaşi nume; 750 mii loc. Principalul centru industrial şi cultural al republicii. zină de tractoare, fabrici de frigidere, televizoare, maşini de spălat, maşini şi utilaj lectronic; ind. uşoară (covoare, tricotaje), limentară (vinuri şi coniacuri, dulciuri); produse farmaceutice şi de parfumerie. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Academie de ştiinţe. Universităţi. Academia de Muzică "G.Musicescu". Biblioteci. Teatre ("M.Eminescu", "E.Ionesco", "Luceafărul" ş.a.). Muzee. Catedrala Naşterea Domnului (1834, 1836), catedrala Sf. Mucenic Teodor Tiron (1858). Bisericile Naşterea Maicii Domnului (1757, din 1963 - Acoperămîntul Maicii Domnului), Sf. Împăraţi Constantin şi Elena (1777), Sf. Arhanghel Mihail (1825) ş.a. — Tîrg (1677); centrul ad-tiv (din 1812) al regiunii (apoi al guberniei) Basarabia (în componenţa Imperiului Rus). La 27 mart./9 apr. 1918, Sfatul Ţării a votat, aici, Actul Unirii Basarabiei cu România. Ocupat de URSS, devine capitala RSS Moldoveneşti (1940), reintegrat României (1941-1944), recucerit de trupele sovietice (1944). Atestat ca aşezare rurală în 1436 (*Cheşenăul lui Acbaş*).

CHIŞINĂU, judeţ în partea centrală a Republicii Moldova; 3,5 mii km^2; 1,15 mil. loc. Reşedinţa: municipiul *Chişinău*. Oraşe pr.: Anenii Noi, Criuleni, Ialoveni, Străşeni. Relief constituit din lanţuri şi culmi colinare (alt. 300-400 m), fragmentat de văi şi vîlcele adînci. Vegetaţie bogată, reprezentată de păduri de codru, plantaţii de vii şi livezi. Rîuri: Bîc, Ichel, Işnovăţ, Botna. Industrie diversificată (tractoare, maşini şi utilaje electrotehnice, materiale de construcţie, produse chimice, piele artificială, prelucrarea tutunului, covoare, mobilă, încălţăminte, textile, confecţii; conserve, vinuri şi coniacuri, produse din carne şi de panificaţie, lactate ş.a.). Centre de viticultură şi pomicultură. Academie de ştiinţe, universităţi, teatre, muzee. Monumente istorice şi arhitectonice. Rezervaţii naturale. Vestigii arheologice medievale.

CHIŞINEU-CRIŞ, oraş în judeţul Arad, pe Crişul Alb; 8,9 mii loc. Industrii. Oraş din 1968. Atestat documentar în 1202.

CHITILA, comună în judeţul Ilfov. Aici a fost înfiinţată prima fabrică de zahăr din România (1875).

CHITTAGONG, oraş în Bangladesh, port la golful Bengal, centrul ad-tiv al provinciei omonime; 1,36 mil. loc. Şantiere navale. Centru industrial. Export de iută şi ceai. Universitate. Întemeiat în sec. 1 î.Hr.

CHIŢCANI, comună în jud. Tighina, Republica Moldova. Atestată documentar în 1429 (*Zaharna*).

CHIŢCANI (Mănăstirea ~), mănăstire situată pe teritoriul comunei Chiţcani (jud. Tighina), ctitorie a ieromonahului Andronic Popovici (1864). Dispune de 5 biserici (principala cu hramul Sf. Înălţări), o bibliotecă, cu cărţi şi manuscrise din sec. 15-19, o tipografie, un seminar teologic. Clopotniţa (55,6 m înălţime) reprezintă un important monument de arhitectură religioasă. Numită şi *Mănăstirea Noul Neamţ*.

CHIŢIMIA, Ion Constantin (n. 1908, Albuleşti, jud. Mehedinţi), istoric literar şi folclorist român. Prof. univ. la Bucureşti. Specialist în literatura română veche (*Probleme de bază ale literaturii române vechi*). Studii de folcloristică (*Folclorişti şi folcloristică românească, Folclorul românesc în perspectivă comparată*).

CHLADEK, Anton (1794-1882; n. Elemer, Iugoslavia), pictor român de origine cehă. Stabilit la Bucureşti (c. 1835). Portrete (*Ienăchiţă Văcărescu, Constantin Ipsilanti*), peisaje şi miniaturi. A pictat biserici. N.Grigorescu şi-a făcut ucenicia în atelierul său.

CHOCANO, José Santos (1865-1934), poet peruan. Evocator al naturii în versuri moderniste (*Alma America*) şi poet al ideii naţionale (*Cîntecele Pacificului*).

CHOGORI v. K_2.

CHOMOLUNGMA, masiv muntos în Himalaya, la graniţa dintre Nepal şi China. Acoperit de gheţari şi zăpezi persistente. Alt. max.: 8848 m (vîrful *Everest* sau *Chomolungma*, cel mai înalt de pe planetă). Escaladat în 1953. Parc naţional.

CHOMSKY, Avram Noam (n. 1926), lingvist american. Unul dintre creatorii gramaticii generative şi transformaţionale (*Structuri sintactice, Teme în teoria gramaticii generative*). Importante contribuţii în lingvistica generală (*Lingvistica carteziană, Limbajul şi gîndirea*).

CHONGJIN, oraş în N-E Republicii Populare Democrate Coreene, port la Marea Japoniei; 265 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial.

CHONGQING, oraş în centrul Chinei (Sichuan), pe Yangtze; 3,1 mil. loc. Centru industrial şi comercial. Universitate.

CHONIATES, Nicetas (mijlocul sec. 12-c. 1215 / 1216), cronicar bizantin. Într-o istorie a Imperiului Bizantin, care relatează evenimente dintre 1118 şi 1206, transmite numeroase informaţii despre vlahii de la N şi S Dunării.

rimăria

Sala cu Orgă

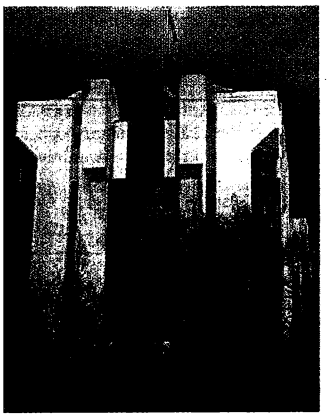

reşedinţia
hişinău

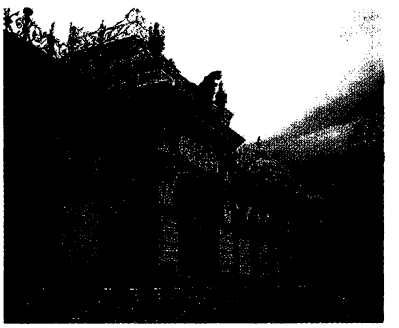

Muzeul de Arte Plastice

CHOPIN, Fryderyk (Frédéric) (1810-1849), pianist şi compozitor polonez. Stabilit la Paris (1831). Reprezentant ilustru al romantismului. Întemeietorul şcolii muzicale naţionale poloneze. A compus aproape exclusiv muzică pentru pian: două concerte pentru pian şi orchestră, sonate, mazurci, poloneze, valsuri, preludii, nocturne, balade. Lirism, melancolie şi avînt romantic, forme rafinate, melodicitate generoasă.

CHORZÓW, oraş în S Poloniei, în Silezia; 131 mii loc. Expl. de huilă. Centru industrial.

CHOSROES, numele a patru regi persani din dinastia Sasanizilor. Mai importanţi: — **Chosroes I** (531-579), reformator al administraţiei, în timpul căruia statul sasanid a cunoscut maxima expansiune teritorială; război indecis cu Bizanţul (540-562). — **Chosroes II** (590-628) a cucerit Asia Mică, Siria, Palestina şi Egiptul şi a asediat Constantinopolul (626), dar a fost înfrînt de împăratul Heraclius (628).

CHOU-KOU-TIEN (ZHOUKOUDIAN), sat la 50 km S-V de Beijing (China). — **Omul de la ~**, nume dat unei rase a speciei *Homo erectus* (*Homo erectus sinantropus pekinensis*) din Asia, după mandibulele umane găsite în depozitele pleistocenului mediu într-o peşteră de lîngă sat (1921).

CHRÉTIEN DE TROYES (c. 1135-c.1183), scriitor francez. Autor al primelor romane cavalereşti în versuri, inspirate din legendele bretone (*Erec şi Enida, Lancelot, Yvain, Perceval*), gen literar cu o mare ecloziune în secolele următoare. A contribuit decisiv la constituirea eticii cavalereşti (curtoazia).

CHRISTCHURCH, oraş în Noua Zeelandă (Insula de Sud), port la Oceanul Pacific; 322 mii loc. Aeroport internaţional. Şantiere navale. Construcţii de maşini, ţesături. Universitate. Întemeiat în 1850.

CHRISTIE, Agatha (1890-1976), scriitoare engleză. Maestră a genului policier. Romane (*Asasinarea lui Roger Ackroyd, Crima din Orient-Expres, Zece negri mititei*) şi drame (*Cursa de şoareci*). A creat o figură de detectiv celebră (Hercule Poirot).

CHRISTIE, Julie (n. 1941), actriţă engleză de teatru şi film. O etapă de afirmare în teatru, la "Royal Shakespeare Company". Personaje pline de farmec şi energie discret dozată în filme de succes (*Billy mincinosul, Darling, Fahrenheit 1941, Departe de lumea dezlănţuită, Mesagerul*).

CHRISTINA (1626-1689), regină a Suediei (1632-1654), fiică a regelui Gustav II Adolf. În prima parte a domniei (pînă în 1644), puterea efectivă în stat a aparţinut lui Axel Oxenstierna. A patronat ştiinţa şi cultura epocii. La curtea ei a trăit în ultimii ani Descartes, pe care l-a protejat. A abdicat în favoarea lui Carol X Gustav. S-a convertit la catolicism şi a murit la Roma.

CHRISTMAS v. **Kiritimati**.

CHRISTMAS, insulă vulcanică în Oceanul Indian, la 350 km S de insula Java; 135 km^2; 3 mii loc. Centrul ad-tiv: *Flyind Fish Cove*. Locuită de chinezi, malaiezi, europeni. Culte: confucianism, islamism. Relief colinar. Climă ecuatorială. Expl. de fosfaţi. Descoperită în 1643. Posesiune britanică din 1888. Teritoriu dependent de Australia, din 1958.

CHRISTOS v. **Iisus Hristos**.

CHRISTUS, Petrus (c. 1420-c. 1473), pictor flamand. Remarcabil ca portretist (*Călugăr, Lady E.Grimston, Femeie tînără*). Scene de gen (*Sfîntul Eligiu*).

CHRYSIPPOS (c. 280-c. 204 î.Hr.), filozof grec. Logician important şi dialectician subtil, a scris numeroase opere (păstrate fragmentar). Este considerat al doilea fondator al şcolii stoice, după Zenon.

CHUR, oraş în E Elveţiei, pe Rin, centrul ad-tiv al cantonului Graübunden; 32,8 mii loc. Industrii. Staţiune climaterică. Turism. Catedrală romanică. Palat episcopal (1730).

CHURCH, Alonzo (n. 1903), logician american. A demonstrat imposibilitatea unei proceduri universale de decizie pentru un anumit fragment din teoria numerelor şi pentru logica generală (*Introducere în logica matematică*).

CHURCHILL, fluviu în Canada centrală; c. 2000 km lungime. Izvorăşte din lacul omonim din Munţii Stîncoşi, străbate mai multe lacuri şi se varsă în golful Hudson. Cascade, hidrocentrale.

CHURCHILL, fluviu în Canada, în E peninsulei Labrador; 560 km. Se varsă în Oceanul Atlantic. Estuar de 248 km lungime. Cascadă: Grand Falls (110 m înălţime). Hidrocentrale. Numele vechi: *Hamilton*.

CHURCHILL, Sir Winston Leonard Spencer (1874-1965), om politic britanic. A oscilat între liberalism şi conservatorism. Lider al Partidului Conservator (1940-1955). Ministru de mai multe ori (din 1906). Şeful guvernului de coaliţie (1940-1945) şi al guvernului conservator (1951-1955). Adversar tenace al nazismului, a dirijat cu energie eforturile de război ale ţării. Iniţiator al politicii sferelor de influenţă (din 1944). Lucrări istorice, memorialistică, jurnale de călătorie. Opera pr.: *Al doilea război mondial* (6 volume). Premiul Nobel pentru literatură (1953).

CHURRIGUERA, José Benito de (1665-1725), arhitect şi decorator spaniol. Constructor al oraşului Nuevo Bazatán; a realizat Palatul Goyeneche (azi, Academia de San Fernando) din Madrid, altarul bisericii San Estéban din Salamanca. Împreună cu fraţii săi

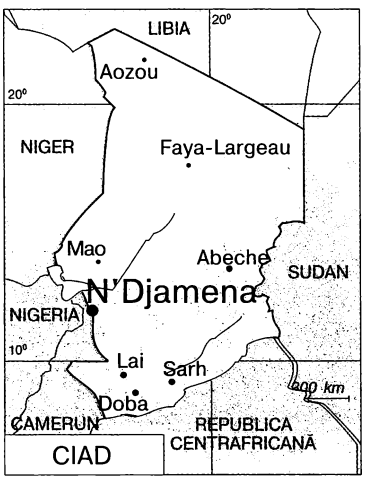

Joaquín (1674-c. 1724) şi **Alberto** (1676-c. 1740), a impus numele unui stil (stilul "churrigueresc"), caracterizat printr-o ornamentaţie bogată şi pompoasă, desemnînd barocul spaniol, deşi creaţia lor nu-l reprezintă semnificativ).

CIA (engl. **Central Intelligence Agency**), agenţie centrală a serviciilor de spionaj şi contraspionaj ale SUA. Înfiinţată în 1947. Este controlată de preşedintele ţării.

CIAD (TCHAD), lac cu apă dulce în partea centrală a Africii Ecuatoriale, la graniţele Nigerului, Ciadului, Camerunului şi Nigeriei, la 240 m alt. Aici se varsă rîurile Logone şi Chari. Suprafaţa variabilă: 10-26 mii km^2; ad. max.: 4-11 m. Faună piscicolă şi avicolă. Întinse zone mlăştinoase.

CIAD (Republica ~) stat în Africa Ecuatorială. Suprafaţa: 1,284 mil. km^2. Populaţia: 6,9 mil. loc. Capitala: *N'Djamena*. Limbi oficiale: franceza şi araba. Culte: islamism, catolicism, animism. Moneda: 1 franc CFA = 100 centimes. Împărţit în 14 prefecturi. Oraşe pr.: Sarh, Moundou, Abeché. Relief variat: munţi în N, în deşertul Saharei (alt. max.: 3415 m), cîmpii cu dune de nisip, podişuri, munţi în S (1300-1400 m). Climă ecuatorial-musonică şi tropical-deşertică. Savane şi semideşerturi. Păduri tropicale în S. Expl. de sare; resurse de uraniu, staniu, bauxită. Bumbac, arahide pentru export. Cultivă manioc, sorg, mei, porumb. Creşterea animalelor (bovine, caprine, ovine, cămile). Pescuit. Ind. textilă, alimentară. Exportă bumbac, carne, piei. — Teritoriul Ciadului a fost locuit din timpuri străvechi. State: Kanem (sec. 9; din sec. 14, Bornu), Wadai (sec. 14) şi Bagirmi (sec. 16). Colonie franceză de la sfîrşitul sec. 19, inclusă în Africa Ecuatorială Franceză pînă în 1958, cînd devine republică autonomă în cadrul Comunităţii Franceze. Stat independent din 1960, condus, pînă în 1975, de F. Tombalbaye (asasinat). Război civil (1978-1982) între facţiuni militare rivale. Conflicte cu Libia şi Sudanul (1989-1990). Republică prezidenţială.

CIAN KAI-ŞI v. **Jiang Jieshi**.

CIANO, Galeazzo, conte de Cortellazzo (1903-1944), diplomat şi om politic italian. Unul dintre liderii fascişti. Ginerele lui Mussolini. Ministru de Externe (1936-1943). A sugerat ieşirea separată a Italiei din război, fapt pentru care a fost demis, judecat şi executat. A fost unul dintre"arbitrii" Dictatului de la Viena (1940), care a impus României cedarea Ardealului de Nord.

CIBELE (KYBELE), divinitate teogonică de origine frigiană. Era zeiţa pămîntului, con-

Fryderyk Chopin

Agatha Christie

siderată mama tuturor zeilor. Soţia lui Saturn. Adorată într-un cult orgiastic pe muntele Ida din Frigia. În Grecia a fost identificată cu Rhea, Gaia, Demeter. Simbol al fecundităţii.

CIBERON, oraş în N-V insulei Java (Indonezia), port la marea Java; 224 mii loc. Centru industrial.

CIBIN, rîu, afluent al Oltului, la Podul-Olt; 78 km. Izvorăşte din munţii Cindrel şi trece prin municipiul Sibiu.

CIBIN v. **Cindrel**.

CICERO, Marcus Tullius (106- 43 î.Hr.), om politic, orator, filozof şi scriitor roman. A demascat, în calitate de consul, conjuraţia lui Catilina împotriva senatului (63 î.Hr.). L-a sprijinit politic pe Octavian, nepotul lui Cezar, şi a fost asasinat din ordinul lui Antoniu, pe care îl atacase. A ilustrat proza şi elocinţa latină prin discursuri politice (*Catilinarele, Filipicele*), pledoarii juridice şi tratate de retorică şi stil. Gînditor eclectic, optînd pentru platonism în teoria cunoaşterii şi pentru stoicism în etică (*Despre supremul bine şi supremul rău, Despre îndatoriri, Despre natura zeilor*), a introdus în cultura latină temele metafizicii greceşti şi a contribuit în mod esenţial la constituirea terminologiei filozofice europene. Corespondenţă de mare valoare istorică şi literară.

CICEU, fostă cetate în Transilvania, lîngă satul Ciceu-Giurgeşti (jud. Bistriţa-Năsăud). Construită între 1203 şi 1204 şi atestată documentar în 1321. Apanaj (cu teritoriul înconjurător) al domnilor Moldovei, din 1489 şi pînă în timpul lui Alexandru Lăpuşneanu (1568). Dărîmată în 1544 de guvernatorul Transilvaniei. Astăzi, ruine.

CICLADE (KYKLADES), arhipelag grecesc în Marea Egee, alcătuit din 211 insule; 2,57 mii km^2; 88,5 mii loc. Insule pr.: Andros, Milo, Náxos, Páros, Santorin, Tinos. Minereuri de fier, bauxită. Marmură. Măslini, citrice, cereale. Viticultură. Creşterea animalelor. Pescuit. Vestigii ale unei remarcabile culturi din milen. 3 î.Hr.

CID CAMPEADOR (supranumele lui *Rodrigo Diaz de Bivar*; c. 1043-1099), cavaler spaniol. Erou al Reconquistei, prototip ideal al cavalerului medieval. Evocat în celebre opere literare anonime (*Poema del mio Cid*) sau culte, de Guillén de Castro, Corneille.

CIENFUEGOS, oraş în centrul Cubei, port la Marea Caraibilor; 102 mii loc. Centru indistrial (zahăr, tutun, vinificaţie).

CIHAC, Alexandru (1825-1887; n. Iaşi), lingvist român. Fiu adoptiv al lui Iacob Cihac. Autor al primului dicţionar etimologic ştiinţific al limbii române (1870-1879). Membru de onoare al Societăţii Academice Române.

CIHAC, Iacob Stanislau (1800-1888), naturalist şi medic român de origine cehă. Stabilit la Iaşi în 1825. Profesor la Academia Mihăileană, protomedic al Moldovei, organizator al serviciului sanitar al armatei din Moldova şi fondator, împreună cu Mihail Zotta, al Societăţii de Medici şi Naturalişti (1833). Membru de onoare al Societăţii Academice Române.

CIHODARU, Costache (1907-1994; n. Ivăneşti, jud. Vaslui), istoric român. Prof. univ. la Iaşi. Specialist în istoria medievală (*Istoria medie a României*, I, în colaborare; *Alexandru cel Bun*).

CIKALOV, Valeri Pavlovici (1904-1938), aviator rus. Pilot de încercare. A zburat în premieră, împreună cu G.F.Baidukov şi A.V.Beleakov, de la Moscova la Nikolaevsk, pe Amur, peste Oceanul Arctic (1936), şi de la Moscova la Vancouver (Canada), peste Polul Nord (1937).

CILICIA, regiune istorică în antichitate, pe coasta de S-E a Asiei Mici (azi în Turcia asiatică). Zonă de interferenţe culturale între Orient şi Marea Egee. Provincie romană din 101 î.Hr. Piraţii din Cilicia erau vestiţi în bazinul estic al Mării Mediterane.

CIMABUE, Giovanni (pseudonim al lui *Cenni di Pepo*; c. 1250- c. 1302), pictor florentin. Precursor al Renaşterii, prin depăşirea schematismului artei bizantine şi printr-o nouă sensibilitate religioasă. Maestru al lui Giotto. Fresce în bisericile San Francesco din Assisi şi Santa Cecilia del Trastevere din Roma; picturi de altar (*Fecioara între îngeri, Fecioara cu pruncul*), mozaicuri în Catedrala din Pisa.

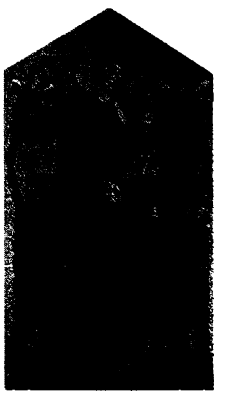

Giovanni Cimabue,
Madona cu Pruncul pe tron şi doi îngeri

CIMAROSA, Domenico (1749-1801), compozitor italian. Opere în stil buf (*Căsătoria secretă, Şiretlicurile femeilor*), simfonii, sonate, cantate, mise şi oratorii.

CIMIŞLIA, oraş în Republica Moldova (jud. Lăpuşna), pe rîul Cogîlnic; 17,5 mii loc. Industrii. Nod de comunicaţii. Biserica Adormirea Maicii Domnului (1865). Biblioteci. Atestat documentar în 1620.

CIMKENT, oraş în Kazahstan, la N de Taşkent; 393 mii loc. Centru industrial. Muzee. Fondat în sec. 12.

CIMON (c. 510- 450 î.Hr.), general atenian. Fiu al lui Miltiade. Adversar al lui Temistocle, Efialte şi Pericle, de pe poziţiile grupării oligarhice. A condus prima confederaţie navală ateniană (479-478 î.Hr.). Învingător al perşilor la Eurymedon (c. 469 î.Hr.). I se datorează importante lucrări edilitare şi construcţii la Atena.

CIMPOI, Mihai (n. 1942, Larga, jud. Edineţ), critic şi istoric literar român. Studii consacrate literaturii clasice şi contemporane (*Disocieri, Cicatricea lui Ulise*). Autor de eseuri despre poetica lui Eminescu (*Narcis şi Hyperion, Heidegger şi Eminescu*), Gr.Vieru (*Întoarcerea la izvoare*), precum şi al unui "poem critic" dedicat lui Lucian Blaga (*Paradisiacul, lucifericul, mioriticul*). A realizat *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*. Acad. Membru de onoare al Acad. Rom.

CINCINNATI, oraş în SUA (Ohio); 358 mii loc. (1,89 mil. în aglomeraţie). Nod de comunicaţii. Aeroport. Mare centru industrial, comercial şi financiar. Universitate. Muzeu de artă.

CINCINNATUS, Lucius Quinctius (sec. 6-5 î.Hr.), om politic roman. Consul (460 î.Hr.) şi dictator (458-439 î.Hr.). Model de austeritate a moravurilor şi simplitate a vieţii.

CINCIZECIME, veche sărbătoare iudaică, celebrată şi de primii creştini ca zi a Pogorîrii Duhului Sfînt (a cincizecea zi după Paşte). Pînă astăzi, este considerată a doua mare sărbătoare creştină, după Paşte, şi prilej de bucurie.

CINCU, comună în judeţul Braşov. Biserică fortificată (sec. 13, refăcută în sec. 15 şi 17), cu altar poliptic (1521).

CINDREL, culme muntoasă din masivul Parîng-Lotru, între văile Sebeşului şi Sadului. Alt. max.: 2244 m (vîrful Cindrel). Urme glaciare. Păstorit şi turism. Numită şi *Munţii Cibinului*.

CINEMA, revistă de cultură cinematografică. Apare lunar, din 1963, la Bucureşti; seria nouă, din 1990, poartă titlul *Noul cinema*.

CINNA, Lucius Cornelius (?- 84 î.Hr.), om politic roman. Consul, l-a înlăturat pe L.C.Sulla şi, împreună cu Marius, a introdus un regim de teroare la Roma (86 î.Hr.). O revoltă l-a silit să se sinucidă.

CIOBANU, Anatol (n. 1934, Ruseni, jud. Soroca), lingvist român. Prof. univ. la Chişinău. Specialist în lingvistica română (*Punctuaţia limbii române, Sintaxa verbelor semicopulative*), romanică şi generală (*Sintaxa şi semantica*). Membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova.

CIOBANU, Gheorghe (n. 1909, Pădureni, jud. Giurgiu), etnomuzicolog român. Studii de folclor (*Anton Pann: Cîntece de lume, Lăutarii din Clejani*), antologii, ediţii critice şi studii de bizantinologie.

CIOBANU, Maria (n. 1937, Roşiile, jud. Vîlcea), cîntăreaţă română de muzică populară. Repertoriu din zona Olteniei, într-o interpretare originală prin tehnici de virtuozitate.

CIOBANU, Mircea (1940-1996; n. Bucureşti), scriitor român. Poezie ermetică şi expresionistă (*Imnuri pentru nesomnul cuvintelor, Patimile, Viaţa lumii*), proză parabolică

Marcus Tullius Cicero

Mihai Cimpoi

şi livrescă (*Martorii, Cartea Fiilor, Istorii*). Interviuri cu regele Mihai I.

CIOBANU, Ştefan C. (1883-1950; n. Talmaz, jud. Tighina), istoric literar şi om politic român. Prof. univ. la Chişinău şi Bucureşti. Ministru (1940). A studiat literatura română veche din perspectivă comparativistă, urmărind mai ales raporturile culturale cu Ucraina şi Rusia. Sinteze: *Începuturile scrisului în limba românească, Istoria literaturii române vechi*. Acad.

CIOBANU, Tamara (1914-1992; n. Berezlogi, jud. Orhei), soprană română. Prof. univ. la Institutul de Arte "G.Musicescu" din Chişinău. S-a impus în special ca interpretă de cîntece populare.

CIOBANUL-CU-OILE, numele popular al constelaţiei *Lira*.

CIOBOTĂRAŞU, Ştefan (1910-1970; n. Lipovăţ, jud. Vaslui), actor român. Roluri memorabile, în registru comic sau dramatic, în teatru (*Patima de sub ulmi*, de E.O'Neill) şi film (*Lupeni'29, Neamul Şoimăreştilor, Pădurea spînzuraţilor, Aşteptarea*).

CIOCÂLTEU, Vintilă (1890-1947; n. Pleniţa, jud. Dolj), biochimist român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul biochimiei acizilor şi colesterolului, al compuşilor azotaţi.

CIOCÂRLIE, Livius (n. 1935, Timişoara), critic, teoretician literar şi prozator român. Prof. univ. la Timişoara. Studii şi eseuri de literatură universală şi română din perspectivă semiotică (*Negru şi alb, Mari corespondenţe, Eseuri critice*). Romane experimentînd tehnicile textualismului (*Un burg-theater provincial*) şi cu caracter autobiografic şi confesiv (*Clopotul scufundat*).

CIOCLOVINA USCATĂ, peşteră în N-V munţilor Şureanu, pe teritoriul satului Cioclovina (com. Boşorod, jud. Hunedoara). Lungime: 450 m. Locuită din paleoliticul superior. Strat de Cultură Aurignaciană, cu elemente musteriene, în care a fost descoperită o cutie cranianâ de tip "homo sapiens fosilis" (c. 60 000 - 10 000 î.Hr.).

CIOCULESCU, Şerban (1902-1988; n. Bucureşti), critic şi istoric literar român. Prof. univ. la Bucureşti. Articole şi cronici literare, care evidenţiază o concepţie raţionalistă despre actul critic şi o abordare filologică a textului (*Aspecte lirice contemporane, Aspecte literare contemporane, Itinerar critic, Introducere în poezia lui Tudor Arghezi*); studii privind începuturile literaturii noastre artistice (*Istoria literaturii române moderne*, în colaborare cu T.Vianu şi Vl.Streinu). Editor, biograf şi exeget al lui I.L. Caragiale (*Viaţa lui I.L.Caragiale, Caragialiana*). Memorialistică (*Amintiri*). Acad.

CIOIBALSAN, Horloghiin C. (1895-1952), om politic mongol. Mareşal. Unul dintre fondatorii Partidului Popular Revoluţionar Mongol. Prim-ministru (1939-1952).

CIOLAN, Antonin (1883-1970; n. Iaşi), dirijor român. Prof. univ. la Iaşi şi Cluj, dirijor al orchestrei simfonice din Cluj. Vast repertoriu clasic şi romantic.

CIOMAC, Emanoil (1890-1962; n. Botoşani), muzicolog român. Monografii (despre Enescu, Wagner), traduceri de librete de operă (*Cneazul Igor* de Borodin, *Faust* de Gounod, *Oedip* de G. Enescu).

CIOPRAGA, Constantin (n. 1916, Paşcani), critic şi istoric literar român. Prof. univ. la Iaşi. Reprezentant al criticii universitare, documentat şi ponderat în judecăţi. Monografii (*Calistrat Hogaş, Mihail Sadoveanu, Hortensia Papadat-Bengescu*), sinteze (*Literatura română între 1900 şi 1918, Personalitatea literaturii române*), studii şi articole (*Între Ulysse şi Don Quijote, Propilee, Poezia lui Eminescu*). Membru de onoare al Acad. Rom.

CIORAN, Emil (1911-1995; n. Răşinari, jud. Sibiu), gînditor şi scriitor francez de origine română. Stabilit în Franţa (1937). Moralist, cu o viziune sceptică şi tragică asupra existenţei omului în istorie şi într-o lume absurdă, supusă "descompunerii"; filozofie a "disperării"; cultivă eseul, stilul aforistic şi paradoxul, respingînd "sistemele" (*Pe culmile disperării, Schimbarea la faţă a României, Lacrimi şi sfinţi, Précis de décomposition, Syllogisme de l'amertume, Le mauvais démiurge, La tentation d'exister, Histoire et utopie, Ecartèlement, Aveux et anathèmes*).

CIORANU, Mihai, aghiotant al lui Tudor Vladimirescu. Implicat în principalele evenimente din 1821, a lăsat preţioase mărturii despre oameni, intrigi şi întîmplări, în lucrarea memorialistică *Revoluţia lui Tudor Vladimirescu*.

CIORĂNESCU, Alexandru (n. 1911, Moroieni, jud. Dîmboviţa), scriitor român. Stabilit în insula Tenerife (Canare). Prof. la Universitatea "La Laguna". Studii comparatiste (*Teatrul românesc în versuri şi izvoarele lui, Estudios de literatura española y comparada, Principios de literatura comparada, El Baroco o el descubrimiento del drama*). O operă lexicografică (*Diccionario etimológico rumano*), două bibliografii ale literaturii franceze din sec. 16-18. Versuri, o dramă, un roman (*Le couteau vert*). Traduceri. Membru de onoare al Acad. Rom.

CIORĂNESCU, George (1918-1993; n. Moroieni, jud. Dîmboviţa), scriitor român. Frate cu Alexandru Ciorănescu. Emigrat (1947) şi stabilit la München. Studii de istorie românească. Versuri (*Poeme prea tîrzii*). Traduceri din poezia religioasă universală (*Mai aproape de îngeri*).

CIORĂNESCU, Ion (1905-1926; n. Moroieni, jud. Dîmboviţa), poet român. Frate cu Alexandru Ciorănescu. Poezii pentru copii. Lirism maladiv (*Vestiri*).

CIORĂNESCU, Nicolae (1903-1957; n. Bucureşti), matematician român. Frate cu Alexandru Ciorănescu. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări de analiză matematică, algebră şi mecanică generală (*Tratat de matematici speciale*).

CIORĂNESCU-NENIŢESCU, Ecaterina (n. 1909, Bucureşti), chimistă română. Soră cu Alexandru Ciorănescu. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul chimiei organice şi farmaceutice (*Medicamente de sinteză*). Acad.

CIORBEA, Victor (n. 1954, Ponor, jud. Alba), om politic român. Lider sindical (1990-1996) şi prim-ministru (1996-1998).

CIORNA, rîu în Republica Moldova, afluent al Nistrului, lîngă localitatea Ciorna (jud. Orhei). Izvorăşte de la N de comuna Cuşelăuca (jud. Orhei). Lungime: 49 km.

CIORTEA, Tudor (1903-1982; n. Braşov), compozitor şi muzicolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Muzică simfonică (*Passacaglia*) şi de cameră (sonate, octetul *Din isprăvile lui Păcală*), lieduri, balete.

CIPARIU, Timotei (1805-1887; n. Pănade, jud. Alba), filolog şi lingvist român. Fruntaş al Revoluţiei de la 1848-1849 din Transilvania. Profesor (1825-1873) şi director (1854-1873) al gimnaziului din Blaj. Membru fondator (1861) şi primul vicepreşedinte al Astrei. Reprezentant al curentului latinist, a impus ortografia etimologică. Editor al primei antologii de texte vechi româneşti (*Crestomaţie sau Analecte literare*), autor al unei gramatici istorice a limbii româneşti (*Elemente de limbă română după dialecte şi monumente vechi*) şi al unei gramatici descriptive. Primul mare lingvist român (*Principia de limbă şi scriptură*). Versuri, memorialistică, un jurnal de călătorie. Membru al Societăţii Academice Române.

CIPRIAN (Thascius Caecilius Cyprianus) (c. 210-258), teolog creştin. Episcop de Cartagina (249) şi Părinte al Bisericii. Tratate teologice şi scrisori pastorale (*Despre unitatea bisericii, Despre rugăciunea domnească*). Martirizat din ordinul împăratului Valerian.

CIPRIAN-CONSTANTINESCU, G. (pseudonim al lui *Gheorghe Constantin*; 1883-1968; n. Buzău), dramaturg, prozator şi actor român. Comedii cu mesaj mistic-umanitarist (*Omul cu mîrţoaga*) şi histrionic-anticonformiste (*Capul de răţoi, Un lup mîncat de oaie*). Un roman umoristic (*Soţ ori făr'dă*). Memorialistică (*Cutia cu maimuţe, Măscărici şi mîzgălici*). Interpret în dramaturgia clasică şi modernă (Shakespeare, Ibsen, Gorki, M.Sorbul).

CIPRIAN PORUMBESCU, comună în judeţul Suceava. Biserica fostei mănăstiri

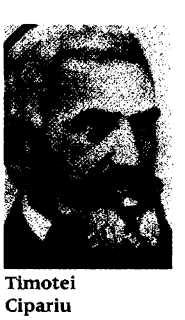

Timotei Cipariu

Mihai Ciucă

Ilişeşti (sec. 18). Casa memorială "Ciprian Porumbescu". Han turistic.

CIPRU (Republica ~), stat în insula cu acelaşi nume din E Mării Mediterane. Suprafaţa: 9,25 mii km^2. Populaţia: 775 mii loc. Capitala: *Nicosia*. Limbi oficiale: greaca şi turca. Culte: ortodoxism, islamism, catolicism. Moneda: 1 liră = 1000 mils. Împărţit în 6 districte. Oraşe pr.: Limassol, Famagusta, Larnaca. Două lanţuri muntoase şi o cîmpie înaltă. Climă mediteraneană. Expl. de minereuri de fier, pirite cuprifere, ghips, azbest. Cultivă orz, cartofi, tutun; citrice, măslini; viticultură. Creşterea animalelor (caprine, ovine). Ind. alimentară (ulei de măsline, conserve de peşte), chimică, textilă; ciment. Flotă comercială. Exportă textile şi confecţii, produse agricole, electronice, ciment, azbest. — Insula a fost populată de ahei (milen. 2 î.Hr.) şi stăpînită ulterior de egipteni, hitiţi, asirieni, perşi, de Egiptul elenistic, de romani, bizantini, arabi, cruciaţi şi veneţieni. Cucerită de turci (1571). Cedată Marii Britanii în 1878, anexată în 1914 şi declarată colonie britanică în 1925. Lupta pentru independenţă naţională, izbucnită în 1955, se încheie cu proclamarea republicii independente (1960). Din 1963 încep conflictele interetnice, care culminează cu ocuparea de către trupele turceşti a N insulei (1974) şi declararea unui stat autonom şi federat (1975) şi a unei Republici Turce a Ciprului de Nord (1983). Tratativele intercomunitare desfăşurate, cu intermitenţe, sub egida ONU, între 1975 şi 1983 şi 1989 şi 1990, nu au reuşit să refacă unitatea statului. Republică prezidenţială.

CIRCE (în mitologia greacă), vrăjitoare din insula Eea. Fiică a zeului Helios. A încercat, prin farmece, să-l reţină în insula sa pe Ulise şi i-a transformat pe însoţitorii lui în porci. Menţionată şi în legenda argonauţilor.

CIRENAICA (CYRENAICA), regiune istorică în Africa de Nord, în partea estică a Libiei actuale. Colonizată de greci (sec. 7 î.Hr.), care au întemeiat oraşele Cirene, Arsinoe, Benerice, Ptolemaios şi Apollonia, generic numite *Pentapolis*. Provincie romană (74 î.Hr.) cu capitala la *Cirene*. Cucerită de arabi (642) şi apoi de otomani (1551). Sub dominaţie italiană din 1912 pînă în 1942. Emirat independent în 1949. În componenţa Libiei, din 1951.

CIRUS II cel Mare, rege persan (c. 556-530 î.Hr.), fondatorul Imperiului Persan. A cucerit Media (550 î.Hr.), Lidia (547 î.Hr.) şi Babilonul (539 î.Hr.). A permis întoarcerea evreilor de la Babilon la Ierusalim (538 î.Hr.). Ucis într-o luptă cu masageţii.

CISEK, Oscar Walter (1897-1966; n. Bucureşti), scriitor şi critic de artă de naţionalitate germană din România. Proză pitoresc-etnografică (nuvela *Tătăroaica*, romanele *În faţa porţilor, Fluviul fără sfîrşit*); o amplă evocare a răscoalei lui Horea (*Pîrjolul*). Studii de artă plastică.

CISNĂDIE, oraş în judeţul Sibiu, în Depresiunea Sibiului; 17,5 mii loc. Termocentrală. Ind. textilă (covoare, filatură de bumbac). Muzeu etnografic. Biserică romanică (sec. 13-15), cu ziduri de incintă din sec. 16-17. Întemeiat de colonişti saşi (mijlocul sec.12); atestat ca oraş în 1323.

CISNĂDIOARA, localitate componentă a oraşului Cisnădie (jud. Sibiu). Cetate ţărănească şi biserică romanică, atestată documentar în 1223. Rezervaţie naturală (calcarele de la Cisnădioara).

CIŞMAN, Alexandru (1897-1967; n. Iaşi), fizician român. Prof. univ. la Iaşi şi la Timişoara. Studii în domeniile feromagnetismului, radiotehnicii, biofizicii, electrolizei. O sinteză didactică (*Fizica generală*). Membru corespondent al Acad. Rom.

CIŞMIGIU, parc în centrul Bucureştiului. Suprafaţa: 16 ha. După asanarea unei bălţi, a fost amenajat între anii 1847 şi 1854 de către horticultorul german O.Mayer şi arhitectul Fr. Rebuhn. Şi-a luat numele de la locuinţa marelui cişmigiu al oraşului, aflată la intrarea în parc dinspre strada Ştirbei-Vodă. Monumentul eroilor francezi (1920) de Ion Jalea; rotonda scriitorilor români.

CITA, oraş în Federaţia Rusă, în S Siberiei, la E de lacul Baikal; 366 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial.

CITROËN, André (1878-1935), inginer şi industriaş francez. Proprietar al unei fabrici de proiectile de artilerie (1915), reconvertită în 1919 pentru producţia de automobile de serie mare (marca *Citroën*).

CIU, rîu în Kazahstan; 1186 km. Izvorăşte din masivul Terskei Alatau şi se pierde în deşertul Betpak-Dala. Irigaţii. Hidrocentrale.

CIUC (Depresiunea Ciucului), depresiune intramontană în Carpaţii Orientali, între munţii Harghita, Puciosul, Ciucului şi Hăşmaş, pe cursul superior al Oltului. Suprafaţa: c. 300 km^2. Relief de cîmpie înaltă şi colinar (în E). Expl. forestiere şi de roci de construcţie. Staţiuni balneoclimaterice (Băile Tuşnad, Miercurea-Ciuc ş.a.).

CIUC (Munţii Ciucului), masiv muntos în grupa centrală a Carpaţilor Orientali, între Depresiunea Ciucului (la V), rîul Trotuş (la E) şi Valea Uzului (la S). Alt. max.: 1565 m. Împădurit.

CIUCAŞ, masiv muntos situat în partea de S a Carpaţilor Orientali, între rîurile Teleajen, Buzău (spre E) şi Doftana (spre V). Alt. max.: 1954 m (vîrful Ciucaş). Rezervaţie naturală. Turism.

CIUCĂ, Alexandru (1880-1972; n. Săveni, jud. Botoşani), medic veterinar român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii la diagnosticul febrei aftoase, antraxului, cercetări privind seroterapia morvei ş.a. Membru corespondent al Acad. Rom.

CIUCĂ, Mihai (1883-1969; n. Săveni, jud. Botoşani), medic român. Frate cu Alexandru Ciucă. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Contribuţii în domeniul bacteriofagilor, colibacililor, poliomielitei. Merite în combaterea malariei în România şi pe plan internaţional. Acad.

CIUCEA, comună în judeţul Cluj. Castel (muzeul memorial "Octavian Goga").

CIUCU, George (1927-1990; n. Cristian, jud. Braşov), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări în domeniul teoriei probabilităţilor, al statisticii matematice, al teoriei jocurilor şi a aşteptării (*Probabilităţi şi procese statistice*). Membru corespondent al Acad Rom.

CIUCURENCU, Alexandru (1903-1977; n. Tulcea), pictor român. Prof. univ. la Bucureşti. Portrete (*K.H.Zambaccian, G.Călinescu*), compoziţii (*Spălătoreasa, Jucătorii de şah, Ana Ipătescu*), peisaje (*Peisaj de iarnă*). Colorist exultant într-o fază iniţială, a evoluat spre o paletă mai rafinată, un desen concis şi compoziţii geometrizate. Membru corespondent al Acad. Rom.

Alexandru Ciucurencu, *Peisaj de iarnă cu case*

CIUCURESCU, Maria (1866-1939; n. Bucureşti), actriţă română. Roluri în comedie (Shakespeare, Molière, Gogol, I.L.Caragiale).

CIUD (PEIPSI), lac în Estonia şi Federaţia Rusă; 3,55 mii km^2; ad. max.: 14,6 m. Aici se varsă rîul Velikaia. Obîrşie a fluviului Narva. Pescuit. Navigaţie.

CIUDAD BOLÍVAR, oraş în N-E Venezuelei, centrul ad-tiv al statului Bolívar, port pe fluviul Orinoco; 225,3 mii loc. Centru industrial (metalurgie) şi comercial. Turism. Fondat în 1764. Numele iniţial: *Angostura*.

CIUDAD DE GUATEMALA v. **Guatemala**.

CIUDAD DE MEXICO (MEXICO CITY), capitala Mexicului, centrul ad-tiv al Districtului Federal, în centrul ţării, la 2200 m altitudine; 8,23 mil. loc. (15,04 mil. loc. în aglomeraţie, al doilea oraş al lumii). Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Mare centru industrial (50% din producţia industrială a ţării: siderurgie, metalurgie, chimie, construcţii de maşini, electrotehnică, automobile, textile, produse alimentare), comercial şi financiar. Turism. Opt universităţi (cea mai veche, din 1551). Academie de ştiinţe (1884). Vestigii ale civilizaţiei aztece. Catedrală (sec. 16-18). Muzee. Oraş aztec (*Tenochtitlán*), fondat în 1325/1345, a fost distrus de Cortés (1521) şi apoi reconstruit. Capitală a viceregatului Noua Spanie (1535-1824), apoi a republicii independente Mexic (din 1824).

CIUDAD GUAYANA (SAN TOMÉ DE GUAYANA), oraş în N-E Venezuelei (Bolívar), la confluenţa rîului Caroní cu Orinocco; 453 mii loc. În apropiere, expl. de minereuri de fier, mangan şi bauxită. Uzină de aluminiu; ind. chimică. Construit prin unirea (1961) a cinci oraşe.

CIUDAD JUÁREZ, oraş în N Mexicului (Chihuahua), port pe Rio Grande; 797,7 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Turism. Fondat în 1659.

CIUDAD OBREGÓN, oraş în Mexic, în apropierea Golfului Californiei; 311 mii loc. Piaţă agricolă (orez, bumbac). Ind. alimentară.

CIUDAD VICTORIA, oraş în Mexic, în Sierra Madre Oriental, capitala statului Tamaulipas; 207,8 mii loc. Nod de comunicaţii. Expl. de plumb, aur şi argint. Centru comercial (citrice şi trestie de zahăr). Turism. Universitate. Fondat în 1750.

CIU EN-LAI v. **Zhou Enlai**.

CIUHRAI, Grigori Naumovici (n. 1921), regizor ucrainean de cinema. Unul dintre cineaştii reprezentativi pentru "dezgheţul" post-stalinist. Viziune poetică şi romantică, tehnică remarcabilă (*Al 41-lea, Balada soldatului, Cer senin, Memoria*).

CIUHUR, rîu în Republica Moldova, afluent al Prutului, lîngă oraşul Costeşti (jud. Bălţi). Izvorăşte în apropierea oraşului Ocniţa (jud. Edineţ). Lungime: 90 km.

CIUIKOV, Vasili Ivanovici (1900-1982), mareşal al Uniunii Sovietice. Comandant al Armatei 62 (1942-1944), comandant al trupelor sovietice de ocupaţie din Germania (1949-1953) şi al trupelor din Regiunea Militară Kiev (1953-1960).

CIUKOTSK (Marea ~), mare în bazinul Oceanului Arctic, între insula Vranghel, peninsula cu acelaşi nume şi peninsula Alaska; 595 mii km^2; ad. max.: 1256 m. Insulă pr.: Vranghel. Îngheţată în perioada octombrie-mai.

CIUKOTSK, peninsulă în extremitatea N-E a Asiei, limitată de marea omonimă la N şi marea Bering la S. Suprafaţa: 49 mii km^2. Relief muntos. Vegetaţie de tundră. Creşterea renilor. Vînătoare.

CIULEI, Liviu (n. 1923, Bucureşti), actor, scenograf şi regizor român. A pus în scenă *Cum vă place, Hamlet* de Shakespeare, *Sfînta Ioana* de B. Shaw, *Opera de trei parale* de Brecht, *O scrisoare pierdută* de I.L.Caragiale şi a regizat filmele: *Erupţia, Valurile Dunării, Pădurea spînzuraţilor* ş.a. Carieră internaţională, după 1975, în Germania, Marea Britanie, Canada, Australia şi SUA. Membru corespondent al Acad. Rom.

CIULUCUL MARE, rîu în Republica Moldova, afluent al Răutului, lîngă comuna Sărăteni Vechi (jud. Orhei). Izvorăşte în apropierea comunelor Beleuţi şi Comarovca (jud. Bălţi). Lungime: 62 km.

CIULUCUL MIC, rîu în Republica Moldova, afluent al Ciulucului Mare, lîngă comuna Verejeni (jud. Orhei). Izvorăşte în apropierea comunei Pietrosu (jud. Bălţi). Lungime: 57 km.

CIULUCUL DE MIJLOC, rîu în Republica Moldova, afluent al Ciulucului Mic, în apropierea comunei Mîndreşti (jud. Orhei). Izvorăşte lîngă satul Ciuluc (jud. Bălţi). Lungime: 44 km.

CIUMEŞTI, sat în comuna Sanislău, judeţul Satu Mare. Pe teritoriul său au fost descoperite urme de locuire din paleolitic, neolitic (Cultura Ciumeşti, sfîrşitul milen. 5 î.Hr. şi începutul milen. 4 î.Hr., răspîndită în N-V ţării) şi epoca bronzului. Aşezare şi necropolă birituală celtică (sec. 3-2 î.Hr.). Biserică gotică (sec. 15) şi biserică barocă (sec. 18).

CIUPE, Aurel (1900-1988; n. Lugoj), pictor român. Prof. univ. la Cluj. Colorist sensibil şi delicat. Peisaje (*Apus de soare, Canton*), naturi statice (*Natură statică cu măşti*), portrete (*Şt. Braborescu*).

CIURCU, Alexandru (1854-1922; n. Şercaia, jud. Braşov), inventator şi publicist român. Împreună cu Just Buisson, a construit la Paris un motor cu reacţie pentru propulsarea unei ambarcaţiuni fluviale (1886), brevetat în Europa şi în SUA. Director al ziarului "Timpul" (1890-1900).

CIURCU, Nicolae (1854-1898; n. Braşov), editor şi librar român. A înfiinţat la Braşov (1880) o librărie (editură) românească, unde au apărut colecţiile *Biblioteca istorică poporală, Biblioteca poporului* şi *Biblioteca copiilor*.

CIUREA, Ioan (1878-1944; n. Fălticeni), medic veterinar şi parazitolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări în domeniul helmintologiei veterinare. Membru corespondent al Acad. Rom.

CIUREZU, D.(umitru) (1897-1978; n. Pleniţa, jud. Dolj), poet român. Poezie bucolică şi tradiţionalistă, exaltînd forţele vitale, într-un limbaj marcat dialectal (oltenesc) (*Răsărit, Pămîntul luminilor mele, Cununa Soarelui*).

CIU SI v. **Zhu Xi**.

CIUTULEŞTI, comună în jud. Bălţi, Republica Moldova. Atestată documentar în 1721. Aşezare din neoliticul mijlociu (milen. 4-1 î.Hr.).

CIUVAŞIA (Republica Ciuvaşă), republică în Federaţia Rusă, pe cursul mijlociu al Volgăi; 18,3 mii km^2; 1,34 mil. loc. Capitala: *Ceboksarî*. Cîmpie joasă şi văluritâ. Climă continentală. Împădurită pe o treime din suprafaţă. Ind. energetică, chimică, electronică, textilă, de celuloză şi hîrtie. Cereale, cînepă, sfeclă de zahăr. Pomicultură. Creşterea animalelor. Creată în 1925.

CIVITAVECCHIA, oraş în Italia centrală (Lazio), port la Marea Mediteraná; 50,8 mii loc. Centru industrial. Vestigii romane. Cetate şi arsenal (sec. 16), proiectate de Bramante, Michelangelo şi Bernini. Muzeu.

CÎINELE-MARE (*Canis Major*), constelaţie din emisfera australă, compusă din c.70 de stele vizibile, între care *Sirius*, cea mai strălucitoare stea de pe bolta cerească.

CÎINELE-MIC (*Canis Minor*), constelaţie din emisfera boreală, situată la S de constelaţia Gemenii. Conţine c. 37 de stele vizibile, dintre care cea mai strălucitoare este *Procyon*.

CÎINENI, comună în judeţul Vîlcea. Pe teritoriul comunei se află patru biserici din sec. 18, caracteristice pentru arta brîncovenească din faza rustică.

CÎINII-DE-VÎNĂTOARE (*Canes Venatici*), constelaţie din emisfera boreală, situată la S de constelaţia Ursa-Mare. Conţine o galaxie în spirală.

CÎLNIC, comună în judeţul Alba. Cetate menţionată în 1267, cu modificări din sec. 15-16.

CÎLNIŞTEA, rîu, afluent al Neajlovului, la Călugăreni; 102 km. Izvorăşte din Cîmpia Găvanul-Burdea. Vale mlăştinoasă, pe care au fost amenajate lacuri pentru pescuit şi irigaţii.

CÎMPENI, oraş în judeţul Alba, pe Arieş, în Ţara Moţilor; 8,7 mii loc. Expl. şi prelucrarea lemnului. Atestat documentar în 1565. Revoltă ţărănească în 1782, care a premers răscoalei lui Horea, Cloşca şi Crişan (1784). Cartier general al lui Avram Iancu, în timpul Revoluţiei de la 1848-1849.

CÎMPIA BĂLŢILOR, cîmpie în partea de N a Republicii Moldova, în regiunea oraşului Bălţi, între Prut (V), Podişul Ciuhurului (N), Podişul Nistrului (E) şi Podişul Codrilor (S). Relief relativ neted, fragmentat de văi largi şi întinse. Alt.: 200-250 m. Vegetaţie de stepă şi silvostepă, completată de bogate plantaţii de pomi fructiferi.

CÎMPIA DELUROASĂ DE SUD, cîmpie în Republica Moldova, situată între Prut şi Nistru (cursurile inferioare) şi graniţa de sud cu Ucraina. Reprezintă un complex de forme colinare, cu interfluvii relativ plate, largi şi întinse, cu văi şi vîlcele mai puţin adînci. Alt.: 200-250 m. Vegetaţie de stepă şi silvostepă.

CÎMPIA DE STEPĂ A BUGEACULUI, cîmpie în extremitatea de sud a Republicii Moldova. Relief predominant neted, fragmentat de văi şi vîlcele puţin adînci, cu interfluvii plane, largi şi întinse, pe suprafaţa cărora se întîlnesc culmi şi dealuri cu altitudini de pînă la 200 m. Vegetaţie naturală de stepă, vii şi livezi.

CÎMPIA DE STEPĂ A NISTRULUI INFERIOR, cîmpie în sud-estul Republicii Moldova, formată din terasele fluviului Nistru, cu înălţimi de mică altitudine (150-200 m). Vegetaţie de luncă şi stepă, crînguri, vii, livezi, grădini.

CÎMPIA DE VEST, cîmpie fluvio-lacustră, situată în V Românici. Pătrunde în zona montană prin "golfuri" (Zarand, Beiuş, Vad-Borod) şi are lăţimi cuprinse între 40 de km în N şi 120 de km în S. Alt. medie: 90 m în zonele mai joase şi c. 110-170 m în zonele mai înalte. Cereale şi viticultură (Miniş, Pîncota, Şiria).

CÎMPIA EST-EUROPEANĂ, unitate fizico-geografică între munţii Ural, marea Barents la N, rîul Emba la E, Marea Caspică, munţii Caucaz şi Marea Neagră la S şi Cîmpia Germano-Polonă la V. Suprafaţa: c. 4 mil. km^2. Alt. medie: c.170 m. Suprafaţa cîmpiei este fragmentată de regiuni mai înalte: colinele Timan în N-E, Podişul Central Rusesc, Podişul Volgăi şi Podişul Kamei în centru, Podişul Doneţului în S şi Podişul Volîno-Podolic în S-V. Străbătută de Nistru, Nipru, Don, Volga, Ural, Dvina de Vest, Peciora. Zăcăminte de cărbuni, fier, metale rare, polimetale, petrol, fosfaţi, sare gemă. Numită şi *Cîmpia Rusă*.

CÎMPIA EUROPEANĂ, cîmpie care se întinde de la Oceanul Atlantic la munţii Ural, cuprinzînd Cîmpia Franceză în V, Cîmpia Germano-Poloneză şi Cîmpia Est-Europeană.

CÎMPIA FRANCEZĂ, cîmpie în V Europei, situată între Masivul Central Francez la V, coastele golfului Biscaya şi ale Mării Mînecii la E şi munţii Pirinei la S. Alt. medie: c. 200 m. Străbătută de Sena, Loara şi Garonne. Intens populată, cu mari oraşe (Paris, Nantes, Bordeaux, Le Havre) şi puternic industrializată.

CÎMPIA GERMANO-POLONEZĂ, cîmpie în N Europei, între rîurile Weser la V, Marea Nordului şi Marea Baltică la N, rîul Bug la E şi înălţimile prehercinice la S. Alt. medie: c. 100-150 m. Străbătută de Rin, Weser,

Oder, Elba şi Vistula. Zăcăminte de petrol, cărbune, gaze naturale, cupru, săruri de potasiu, sare gemă.

CÎMPIA INDO-GANGETICĂ, cîmpie între Marea Arabiei şi golful Bengal, limitată la N de masivele Suleiman, Himalaya şi Cordiliera Indo-Birmană, iar la S de podişul Deccan. Străbătută de fluviile Indus şi Gange. Mare densitate demografică: oraşele Lahore, Lyallpur, Karachi (Pakistan), Delhi, Kanpur (India), Dhaka şi Chittagong (Bangladesh), cu peste 1 mil. loc. fiecare. Cereale, ceai, iută. Zăcăminte de petrol şi gaze naturale.

CÎMPIA LIBERTĂŢII, numele comemorativ al cîmpiei de lîngă Blaj, unde au avut loc, în 1848, trei adunări populare ale românilor din Transilvania, care au adoptat programe ale luptei pentru unitatea naţională.

CÎMPIA LIBERTĂŢII, numele comemorativ al Cîmpiei Filaretului de lîngă Bucureşti, unde o mare adunare populară (15/27 iun. 1848) a susţinut guvernul şi programul Revoluţiei de la 1848.

CÎMPIA MIERLEI v. **Kossovopolje**.

CÎMPIA NISTRULUI INFERIOR, cîmpie în Republica Moldova, situată pe partea stîngă a Nistrului, la sud de oraşul Dubăsari. Suprafaţă plană, foarte slab ondulată. Alt. medie: 100 m; alt. max.: 170 m. Vegetaţie de luncă şi stepă.

CÎMPIA ROMÂNĂ, mare unitate morfologică în S ţării, situată în stînga Dunării, între Piemontul Getic, Subcarpaţi şi Podişul Moldovei. Alt. medie: c. 100 m. La contactul cu dealurile, cîmpia piemontană este înaltă (300-320 m) şi înclinată (Cîmpia Înaltă a Piteştilor, Cîmpia Tîrgovişteі, Cîmpia Ploieştilor). Cea mai mare parte a Cîmpiei Române este constituită din terase ale Dunării. Restul e o cîmpie tabulară, cu numeroase crovuri, lacuri sărate şi dune de nisip. Reprezintă cea mai importantă zonă agricolă a ţării.

CÎMPIA RUSĂ v. **Cîmpia Est-Europeană**.

CÎMPIA SIBERIEI DE VEST, mare cîmpie de acumulare în Asia Occidentală (Federaţia Rusă), între marea Kara la N, munţii Altai şi podişul Kazahstan la S, munţii Ural la V şi Podişul Siberiei Centrale la E. Suprafaţa: c. 3 mil. km^2. Alt.: 50-300 m. Străbătută de fluviile Obi, Irtîş şi Enisei şi altе c. 2000 de rîuri. Numeroase lacuri şi mlaştini. Vegetaţie de tundră, silvotundră, taiga şi stepă. Mari zăcăminte de petrol şi de gaze naturale. Importante centre industriale: Novosibirsk, Celeabinsk, Omsk, Barnaul, Tomsk. În S, regiune agricolă.

CÎMPIA SIRETULUI INFERIOR, cîmpie de subsidenţă în zona de vărsare a Siretului, drenată de rîurile Buzău, Rîmnic şi Putna. Alt.: 8-15 m; lăţime: 20-30 km. Bălţi, meandre părăsite, gîrle.

CÎMPIA TRANSILVANIEI, denumire populară a compartimentului central-nordic al Podişului Transilvaniei. Relief colinar-deluros, cu alt. de 450-630 m, dar defrişările timpurii şi transformarea teritoriului în zonă agricolă motivează numele de "cîmpie".

CÎMPIA TURZII, oraş în judeţul Cluj, pe rîul Arieş; 29,9 mii loc. Ind. siderurgică (oţel, sîrmă, laminate). Localitatea s-a format prin contopirea, în 1918, a satelor Ghiriş şi Ghiriş-Sîncraiu (atestate de la sfîrşitul sec. 13). Oraş din 1952.

CÎMPIILE ELIZEE (în mitologia greacă şi romană), teritoriu imaginar, subpămîntean sau la capătul de vest al lumii, unde îşi găsesc pacea sufletele eroilor protejaţi de zei. În poezia greacă, identificat cu *Insulele Fericiţilor* (în *Odiseea*, insulele Pheacilor).

CÎMPINA, municipiu în judeţul Prahova, pe rîul Prahova; 41,3 mii loc. Termocentrală. Ind. petrolieră ş.a. Biserica Sf. Nicolae (1714). Muzeele memoriale "B.P.Hasdeu" şi "N.Grigorescu". Atestat documentar în 1503. Oraş din 1866. Centru petrolier, cu cea mai mare rafinărie din Europa la sfîrşitul sec. 19.

CÎMPUL LUI MARTE (fr. **CHAMP-DE-MARS**), teren între Sena şi faţada de N-V a Şcolii Militare din Paris, unde s-a celebrat prima aniversare a căderii Bastiliei (14 iul. 1790). Ulterior, aici se vor desfăşura reviste militare şi manevre şi s-au organizat Expoziţiile universale din 1867, 1878, 1889 (cînd s-a inaugurat Turnul Eiffel), 1900 şi 1937.

CÎMPUL PÎINII, cîmpie în apropiere de comuna Şibot (jud. Alba). Aici, voievodul Transilvaniei Ştefan Báthori şi comitele Timişoarei Pavel Chinezul au înfrînt (1479) o armată turcească, sprijinită de Basarab Ţepeluş, domnul Ţării Româneşti.

CÎMPULUNG, depresiune subcarpatică, la poalele munţilor Iezer-Păpuşa, între Argeşel şi Bratia; străbătută de Rîul Tîrgului şi Argeşel. Pomicultură. Numită şi *Cîmpulung-Muscel*.

CÎMPULUNG, municipiu în judeţul Argeş, în depresiunea omonimă; 44,6 mii loc. Construcţii de automobile pentru teren (ARO) şi de motoare auto. Alte industrii. Centru pomicol. Muzeu. Fundaţiile unei biserici romanice (sec. 14), corul bisericii Bărăţiei (sec. 14), biserica mănăstirii Negru-Vodă (sec. 14), ruinele palatului domnesc (sec. 17). Atestat documentar în 1292. Prima reşedinţă (1330) a lui Basarab I, primul domn al Ţării Româneşti. Aici a fost redactat cel dintîi text în limba română păstrat (scrisoarea lui Neacşu, 1521).

CÎMPULUNG MOLDOVENESC, depresiune intramontană în N Carpaţilor Orientali, pe cursul superior al rîului Moldova, între Obcinele Feredeului (la N) şi masivul Rarău (la S).

CÎMPULUNG MOLDOVENESC, municipiu în judeţul Suceava, în depresiunea omonimă, la poalele masivului Rarău; 22 mii loc. Industrializat. Biserică gotică (sec. 15). Muzeu etnografic. Staţiune climaterică. Atestat documentar în 1411; tîrg din 1774, oraş în 1806.

CÎMPULUNG-MUSCEL v. **Cîmpulung**.

CÎNDEŞTI, sat în comuna Verneşti, judeţul Buzău. Aici s-au descoperit vestigii ale culturii materiale numite *Cîndeşti*, aparţinînd populaţiei autohtone din sec. 5-6.

CÎNTAREA CÎNTĂRILOR, carte a *Vechiului Testament*, scrisă în sec. 5 î.Hr. (sau ante sec. 10, după unele cercetări) şi atribuită regelui Solomon (sec. 10 î.Hr.). Cuprinde poeme nupţiale, cu sens alegoric, şi texte rituale.

CÎNTAREA ROMÂNIEI, formaţie corală bucureşteană, din perioada interbelică, înfiinţată în 1919 de dirijorul Marcel Botez.

CÎNTARUL v. **Balanţa**.

CÎNTECUL LUI ROLAND, poem epic francez, cel mai vechi din genul "chansons de geste" (probabil sec. 11). Narează luptele lui Carol cel Mare împotriva sarazinilor din Spania, exaltînd virtuţile medievale (eroismul, fidelitatea faţă de suveran şi credinţa religioasă) ale cavalerului Roland.

CÎRLOVA, Vasile (1809-1831; n. Buzău), poet român. Primul poet romantic; a cultivat lirica patriotică (*Rugăciune, Marşul oştirii române*) şi tema ruinelor (*Ruinurile Tîrgoviştei*). A introdus specii noi în poezia românească: meditaţia, elegia (*Înserare*).

CÎRŢA, comună în judeţul Harghita. Biserică gotică (c. 1500), cu incinta fortificată (sec. 18). Muzeu etnografic.

CÎRŢA, comună în judeţul Sibiu. Complex mănăstiresc al călugărilor cistercieni (1202), cu cea mai veche biserică în stil gotic din ţară. Mănăstirea a fost desfiinţată în 1472.

CÎRŢIŞOARA, comună în judeţul Sibiu. Muzeu etnografic. Casa memorială "Badea Cîrţan".

CLAIR, René (pseudonim al lui *René Chomette*; 1898-1981), cineast francez. Comedii satirice şi evocări lirice ale unor momente istorice şi ale Parisului (*Sub acoperişurile Parisului, Milionul, Frumuseţea diavolului, Frumoasele nopţii, Marile manevre, Serbările galante*).

CLAIRAUT, Alexis (1713-1765), matematician şi astronom francez. Contribuţii în algebră, în domeniul ecuaţiilor diferenţiale şi în mecanica cerească (*Teoria figurii Pămîntului*). A calculat, împreună cu Maupertuis, în 1736, lungimea unui grad de meridian.

CLAPARÈDE, Edouard (1873-1940), psiholog şi pedagog elveţian. Unul dintre reprezentanţii şcolii active şi pedagogiei experimentale (*Psihologia copilului şi pedagogia experimentală*). Fondator al Institutului "J.-J. Rousseau" din Geneva (1912).

CLAPEYRON, Benoit Paul Émile (1799-1864), fizician şi inginer francez. Unul dintre fondatorii termodinamicii. A stabilit o ecuaţie de stare a gazelor ideale, ecuaţia dependenţei de presiune a punctului de topire a substanţelor şi ecuaţia celor trei momente.

CLARK, John Bates (1847-1938), economist neoclasic american. Reprezentant al marginalismului. A creat teoria echilibrului static şi dinamic în economie şi teoria productivităţii marginale (*Repartiţia avuţiei*).

CLARK, John Grahame Douglas (1907-1981), arheolog englez. Specialist în epoca mezolitică şi în economia Europei preistorice (*Arheologie şi societate, Europa preistorică, Anglia preistorică, Societăţi preistorice*).

CLARK, lord Kenneth (1903-1983), istoric de artă britanic. Director al Galeriei Naţionale din Londra (1934-1945). Monografii despre personalităţi şi studii tematice (*Leonardo da Vinci, Pierro della Francesca, Nudul*).

CLARK, Mark Wayne (1896-1984), general american. Comandant al Armatei 5 Americane în Tunisia şi Italia (1943-1944), al armatei terestre a SUA (1947-1952) şi comandant suprem al trupelor aliate în timpul Războiului din Coreea (1952-1953).

CLARK, William (1770-1838), explorator american. Conducătorul primei expediţii naţionale de cercetare a bazinului fluviului Mississippi (1803-1806).

CLARKE, Frank Wigglesworth (1847-1931), geofizician şi geochimist american. A calculat compoziţia chimică medie a scoarţei terestre (1889). Lucrare pr.: *Compoziţia scoarţei Pământului* (1924).

CLAUDE, Albert (1899-1983), medic, histolog şi biochimist belgian. Cercetări privind morfologia intracelulară şi biochimia organitelor celulare. Premiul Nobel (1974), împreună cu C. de Duve şi G.E.Palade.

CLAUDE, Georges (1870-1960), fizician şi industriaş francez. Numeroase inovaţii în domeniul chimiei industriale: metode de producere a amoniacului, tehnica lichefierii aerului ş.a. A realizat tubul luminescent cu neon şi s-a preocupat de exploatarea energiei termice a mării.

CLAUDEL, Paul (1868-1955), poet, dramaturg şi eseist francez. Catolic fervent, a cultivat o lirică a pendulării dramatice între tentaţia păcatului şi dragostea spirituală pentru Dumnezeu, a exultării în faţa Creaţiei (*Cinci mari ode, Cantată pentru trei voci*). Drame simbolice, pe tema conflictului dintre pasiuni şi extazul mistic (*Capul de aur, Ostaticul, Vestirea Mariei, Pantoful de satin*). Îndelungata activitate diplomatică i-a prilejuit originale consideraţii asupra culturii şi civilizaţiei orientale (*Cunoaşterea Estului, Cunoaşterea timpului*). Eseuri literare (*Artă poetică*). Memorialistică.

CLAUDIAN, Alexandru (1898-1962; n. Cernavodă), filozof, sociolog şi poet român. Prof. univ. la Iaşi. Studii de sociologie a literaturii franceze, asupra sistemelor filozofice şi de istoria filozofiei (*Cercetări filozofice şi sociologice, Cunoaştere şi suflet*). Lirică intelectualistă, cu motive livreşti şi tentaţii umoristice (*Senin*).

CLAUDIANUŞ, Claudius (c. 370- c. 404), poet latin la curtea împăratului Honorius. Grec de origine, a fost unul dintre ultimii poeţi de limbă latină. Poeme de inspiraţie mitologică sau istorică (*Răpirea Proserpinei, Gigantomahia, Războiul cu goţii*), epistole, epigrame şi epitalame.

CLAUDIU (Appius Caecus Claudius) (sec. 4-3 î.Hr.), om politic roman. Consul (306 şi 296), dictator şi cenzor; a iniţiat reforme civile şi fiscale în favoarea plebei, construcţia primului apeduct şi a celebrei *via Appia*.

CLAUDIU I (Tiberius Claudius Nero Drusus Germanicus), împărat roman (41-54). A consolidat statul prin măsuri administrative, prin ameliorarea situaţiei sclavilor, prin cuceriri (Britania, 43) şi crearea unor noi provincii (în Dobrogea, 46). Dominat de soţiile sale, Messalina şi apoi Agrippina, care l-a otrăvit.

CLAUDIU II GOTICUL (Marcus Aurelius Claudius), împărat roman (268-270). Ales împărat de armată. Învingător al goţilor în bătălia de la Naissus (269 d.Hr.).

CLAUSEWITZ, Karl von (1780-1831), general şi teoretician militar prusian. A elaborat principii ale tacticii şi strategiei militare cu mare impact asupra militarismului german şi asupra doctrinei militare a marxism-leninismului. Apologet al războiului total (*Despre război*).

CLAUSIUS, Rudolf Julius Emanuel (1822-1888), fizician german. A formulat al doilea principiu al termodinamicii şi a definit noţiunea de entropie. Contribuţii în teoria cinetică a gazelor. Studii privind punctul de topire a substanţelor în funcţie de presiune.

CLAY, Cassius v. **Muhammad Ali**.

CLEANTES din Assos (331-232 î.Hr.), filozof grec. Discipol şi succesor al lui Zenon din Cition la conducerea şcolii stoice. Preocupări în fizică, etică, teologie. A formulat o demonstraţie ontologică a existenţei divinităţii şi a compus un imn închinat lui Zeus.

CLEMENCEAU, Georges (1841-1929), om politic francez. Orator strălucit. Lider al Partidului Radical, prim-ministru (1906-1909, 1917-1920). Supranumit *Tigrul* pentru energia cu care a guvernat ţara în ultimii ani ai primului război mondial. Preşedinte al Conferinţei de Pace de la Paris (1919-1920) şi unul dintre artizanii Tratatului de Pace de la Versailles (1919).

CLEMENT, numele a 14 papi, între anii 88 şi 1774. Mai importanţi: — **Clement V** (*Bertrand de Goth*), papă (1305-1314). A desfiinţat Ordinul Templierilor şi a mutat reşedinţa papală la Avignon, în Franţa. — **Clement XIV** (*Giovanni Vincenzo Antonio Ganganelli*), papă (1769-1774). A desfiinţat Ordinul Iezuiţilor (1773).

CLEMENT AL BULGARIEI (CLEMENT AL OHRIDEI) (Sfîntul) (?-916), teolog creştin. A continuat activitatea de evanghelizare a lui Chiril şi Metodiu în Macedonia occidentală. A tradus din greacă în slavonă diverse lucrări teologice. Canonizat.

CLEMENT ALEXANDRINUL (Titus Flavius Clemens) (c. 150-215), teolog creştin. Părinte al bisericii. Conducător al şcolii creştine din Alexandria (Egipt). A realizat o integrare a conceptelor platonismului în teologia creştină şi o sinteză a moralei stoice cu preceptele evanghelice (*Stromata, Protreptic, Pedagogul*).

CLEMENT ROMANUL (sec. 1-2), teolog creştin. Părinte apostolic, episcop al Romei. Cunoscut prin *Epistola către corinteni*, în care îndeamnă la unitatea bisericii creştine. Autor al unei rugăciuni liturgice.

CLEOBUL, Gheorghe (sec. 18-19), cărturar grec. Prof. la Iaşi (din 1820). A tipărit la Paris (1819) table lancasteriene, utilizate în şcolile greceşti din Moldova şi apoi traduse (1825) şi în limba română.

CLEOMENE III, rege al Spartei (235-221 î.Hr.). A încercat reformarea Spartei după modelul statelor elenistice şi restabilirea hegemoniei acesteia în Grecia. Înfrînt la Sellasia (222 î.Hr.) de Liga Aheiană şi de Macedonia. S-a refugiat în Egipt, unde s-a sinucis.

CLEON (?- 422 î.Hr.), om politic atenian. Conducător al aripii radicale (partidul popular) a democraţiei sclavagiste ateniene după moartea lui Pericle. Satirizat în comediile lui Aristofan. Adversar al Spartei; mort în lupta de la Amphipolis (422 î.Hr.).

CLEOPATRA, numele a şapte regine ale Egiptului elenistic. Celebră a devenit **Cleopatra VII**, regină (51- 49 şi 48-30 î.Hr.), fiică a regelui Ptolemeu XII şi ultima suverană din dinastia lagidă. Înlăturată de la domnie de fratele şi soţul ei, Ptolemeu XIII, şi-a recăpătat tronul cu sprijinul lui Cezar, pe care l-a urmat la Roma (46-44 î.Hr.); a devenit soţia lui Marc Antoniu după bătălia de la Philippi (42 î.Hr.). S-a sinucis după cucerirea Egiptului (30 î.Hr.) de către Octavian.

CLERMONT-FERRAND, oraş în centrul Franţei (Auvergne); 140,2 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Universitate. Muzee. Fondat de romani. Biserică romanică (sec. 12), catedrală gotică (sec. 13), clădiri gotice şi renascentiste.

CLEVELAND, Stephen Grover (1837-1908), om politic american. Preşedinte democrat al SUA (1884-1888, 1893-1897). Adversar al protecţionismului şi al expansionismului.

CLEVELAND, oraş în SUA (Ohio), port la lacul Erie; 505,6 mii loc. (1,83 mil. loc. în aglomeraţie). Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Ind. siderurgică, construcţii de automobile (uzinele "Ford", "General Motors"), aeronautice, ind. electronică, rafinării ale trustului "Standard Oil". Trei universităţi. Muzee. Fondat în 1796.

CLINTON, William Jefferson, zis **Bill** (n. 1946), om politic american. Membru al Partidului Democrat. Preşedinte al SUA (din nov. 1992).

CLIO (KLEIO) (în mitologia greacă), muza istoriei, reprezentată cu un sul de pergament sau cu un teanc de cărţi în mîini. Cea mai importantă dintre cele nouă muze.

CLIPPERTON, teritoriu francez în insula omonimă (Pacificul Central); 1,6 km^2 (7,2 km^2, împreună cu laguna). Nelocuit. Atol coraligen. Guano. Descoperit în sec. 18 de John Clipperton, pirat englez. Posesiune franceză (din 1931), subordonată ad-tiv Polineziei Franceze.

CLISTENE (CLEISTHENES) (sec. 6 î.Hr.), om politic atenian. Reformator al statului sclavagist atenian (509 î.Hr.) prin instaurarea regimului democratic. A creat noi unităţi ad-tive pe teritoriul Aticii, a instituit autoritatea politică supremă a adunării poporului şi a introdus serviciul militar obligatoriu.

CLITEMNESTRA (KLYTAIMNESTRA) (în mitologia greacă), fiică a lui Tindar, regele Spartei, şi a Ledei, soră cu Castor, Pollux şi Elena. Soţie a lui Tantal, apoi a lui Agamemnon şi mamă a lui Oreste, a Ifigeniei şi Electrei. L-a asasinat pe Agamemnon la întoarcerea acestuia din războiul troian, cu ajutorul amantului ei, Egist. Oreste a răzbunat crima,

Bill Clinton

Henri Coandă

ucigîndu-i pe amîndoi.

CLIVE, Robert, baron de Plassey (1725-1774), general englez. A înfrînt trupele franceze şi bengaleze la Plassey (1757) şi a cucerit un vast teritoriu, consolidînd dominaţia engleză în India. Guvernator al Bengalului (1765).

CLOPOŢEL, Ion (1892-1986; n. Poiana Mărului, jud. Braşov), om politic, sociograf şi publicist român. Redactor şi director al unor ziare şi reviste ("Societatea de mîine") din Transilvania. Membru al Partidului Social-Democrat şi secretar general al Sindicatului presei române. Memorialistică (*Amintiri şi portrete*).

CLOŞANI (Peştera ~), formaţiune carstică în munţii Mehedinţi, pe valea Motrului Sec, la 433 m alt. Lungime: 1100 m. Două galerii, cu lacuri subterane. Fosile de *Ursus spelaeus*. Monument al naturii.

CLOŞCA (supranumele lui *Ion Oargă*; c. 1747-1785), unul dintre conducătorii răscoalei din Transilvania (1784-1785). Iobag din Cărpiniş, s-a remarcat în acţiunile răsculaţilor la Cîmpeni, Abrud, Roşia şi în satele de pe valea Arieşului. Trădat, a fost prins (dec. 1784), întemniţat, torturat şi executat la Alba Iulia, împreună cu Horea (feb. 1785).

CLOŞCA-CU-PUI, numele popular al roiului de stele *Pleiade*.

CLOTAR, numele a patru regi franci din dinastia merovingiană. Mai important: **Clotar I**, fiu al lui Clovis I, rege al tuturor francilor (511-561), care a domnit peste regatele de Orléans, Metz, Paris şi, parţial, Burgundia.

CLOTHO (în mitologia greacă), una dintre cele trei moire. Reprezentată cu furca şi fusul, torcînd firul vieţii omului.

CLOTILDA, regină a francilor (c. 475-545), fiica lui Childeric I şi soţia lui Clovis I. A contribuit la creştinarea soţului ei şi a francilor. Canonizată.

CLOUET, François (c.1515-1572), pictor francez. Fiu al lui Jean Clouet. Portrete în creion sau ulei, executate cu fineţe (*Diana de Poitiers, Elisabeta de Austria, Carol IX*).

CLOUET, Jean (c. 1485-c. 1540), pictor francez. Portrete remarcabile prin adevărul psihologic (*Francisc I, Charlotte de France*).

CLOUZOT, Henri-Georges (1907-1977), cineast francez. Filme cu tematică socială şi de artă (*Salariul groazei, Misterul Picasso, Adevărul*).

CLOVIS (CHLODOVECH), numele a patru regi franci. Mai important: **Clovis I**, rege (481-511), fiu al lui Childeric I. A învins (486) pe Syagrius, ultimul conducător roman din Gallia de la N de Loara, pe alamani, burgunzi şi vizigoţi. Întemeietor al Regatului franc. A adoptat creştinismul (496).

CLUCERU, Sonia (1892-1955; n. Cuciulata, jud. Braşov), actriţă română. Roluri de comedie (*Gaiţele* de Al. Kiriţescu, *Titanic vals* de T.Muşatescu, *Conu Leonida faţă cu reacţiunea* de I.L.Caragiale).

CLUJ, judeţ în N-V României, în bazinul Someşului Mic; 6,65 mii km^2; 742,5 mii loc. (din care 66,1% în mediul urban). Reşedinţa: municipiul *Cluj-Napoca*. Oraşe: Turda şi Dej (municipii), Cîmpia Turzii, Gherla, Huedin. Relief variat: zonă muntoasă în V şi S-V (masivele Vlădeasa, Gilău şi Muntele Mare); dealuri şi podişuri (Dealurile Clujului şi Dejului, Podişul Someşean, Cîmpia Transilvaniei, parţial); depresiuni intramontane şi intradeluroase (Apahida, Bonţida, Cîmpia Turzii, Dej, Gilău, Huedin, Iara, Turda). Străbătut de rîurile Someşul Mic (format prin unirea Someşului Cald şi Someşului Rece), Someş, Crişul Repede şi Arieş (parţial pe teritoriul judeţului). Resurse naturale: minereuri de fier, gaze naturale, cărbune, turbă, sare, cuarţ, ghips, calcare, granit; izvoare cu ape minerale; păduri. Ind. constructoare de maşini, de material rulant, de utilaj greu, metalurgică, textilă, de confecţii, alimentară; producător de energie electrică şi termică, ciment, var, sticlă; prelucrarea lemnului; medicamente, cosmetice. Se cultivă porumb, grîu, secară, cartofi, sfeclă de zahăr, legume, tutun. Pomicultură. Zootehnie; avicultură, apicultură. Trei universităţi, două academii, institut politehnic, trei colegii, institute de cercetări ştiinţifice, teatre dramatice şi opere (română şi maghiară), filarmonică. Turism: Cheile Turzii (monument al naturii); vestigii şi locuri istorice (castrul roman de la Căşeiu, cetatea Dăbîca (sec. 9), monumentele comemorative de la Bobîlna şi Cîmpia Turzii; staţiuni balneoclimaterice (Băiţa, Cojocna, Ocna Dejului, Someşeni), case memoriale ("Octavian Goga" la Ciucea, "Gheorghe Barițiu" la Jucu).

CLUJ-NAPOCA, municipiu pe Someşul Mic, reşedinţă a judeţului Cluj; 330,8 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Combinat de utilaj greu, construcţii metalice, material rulant feroviar şi rutier, utilaje pentru ind. uşoară şi telecomunicaţii, ind. chimică, a materialelor de construcţie, de prelucrare a lemnului, pielărie, blănărie, încălţăminte, textile, medicamente, produse alimentare. Instituţii de învăţămînt superior (Universitatea "Babeş-Bolyai", Universitatea de Medicină şi Farmacie, Universitatea de Ştiinţe Agricole, Institutul Politehnic, Academia de Arte Vizuale "Ion Andreescu", Academia de Muzică "Gh. Dima"), două institute ale Filialei Academiei, trei colegii, trei teatre (din care unul de limbă maghiară), două opere (română şi maghiară), orchestră simfonică, Biblioteca Centrală Universitară (1872), grădină botanică (1923). Biserica în stil gotic Sf. Mihail (1349-c. 1450), biserica reformată (1484-1494), casa "Matei Corvin" (sec. 15-16), clădiri în stil renascentist (sec. 16-17) şi baroc (biserica iezuiţilor, 1718-1724; palatul Banffy, 1773-1785), neoclasic (palatul Teleki, colegiul reformat, sec. 19). Muzee (de istorie, etnografic, artă plastică). Napoca a fost o aşezare rurală dacică, dezvoltată în timpul ocupaţiei romane. În sec. 9 pe aceste locuri a existat o cetate şi o aşezare întărită; din 1316, Clujul este oraş; ziduri de incintă, începînd din sec. 15. Centru politic, economic şi cultural al principatului autonom al Transilvaniei (din 1541) şi capitală a acestuia sub dominaţie habsburgică (1790-1848 şi 1861-1867). Clujul a avut un rol important în timpul răscoalelor ţărăneşti din 1437-1438, 1514, 1784-1785 şi ca principal centru al luptei românilor din Transilvania pentru emancipare socială şi naţională. Aici s-a desfăşurat procesul memorandiştilor (1894). Municipiu din 1968. Denumit *Cluj-Napoca* din 1974.

Cluj-Napoca. Teatrul Naţional

CLUNY, localitate în E Franţei (Burgundia); 4,7 mii loc. Abaţie benedictină (910). Biserică în stil romanic (sec. 11-12), cea mai veche şi mai vastă construcţie medievală din Occident, demolată în sec. 19 (azi ruine).

CLYDE, fluviu în N-V Marii Britanii (Scoţia); 170 km. Izvorăşte din colinele Queensbery şi se varsă în Marea Irlandei printr-un estuar. Trece prin Glasgow. Navigabil. Hidrocentrale.

CNIDOS (KNIDOS), oraş antic în Asia Mică, pe ţărmul Mării Egee. Colonie dorică. Celebru templu, cu o statuie a zeiţei Afrodita realizată de Praxitele. Azi, vestigii antice.

CNOSSOS, oraş antic în insula Creta. Capitală a regatului legendarului Minos. Vestigii ale unui palat monumental cu picturi murale din epoca minoică (sec. 20 î.Hr.), distrus la sfîrşitul sec. 18 î.Hr. de un cutremur; refăcut în sec. 17 î.Hr. Oraş principal al insulei (sec. 16-15 î.Hr.), cucerit şi incendiat de ahei (sec. 15 î.Hr.).

COANDĂ, Constantin (1857-1932; n. Bucureşti), general şi om politic român. Ministru şi prim-ministru (oct.-nov. 1918).

COANDĂ, Henri (1886-1972; n. Bucureşti), inginer şi om de ştiinţă român. A construit şi a testat primul avion cu reacţie (1910). A proiectat avioanele de tipul "Bristol-Coandă" (1911-1914). A descoperit fenomenul aerodinamic numit *efectul Coandă* (1934), cu aplicaţii tehnice multiple. Numeroase invenţii. Acad.

COASTA DE AZUR (fr. **CÔTE D'AZUR**), porţiune a litoralului francez la Marea Mediterană, cuprinsă între oraşele Cassis şi Menton. Lungimea: c. 80 km. Climat mediteranean. Staţiuni balneoclimaterice: Antibes, Cannes, Fréjus, Menton, Monaco, Monte Carlo, Nisa, Saint-Raphaël, Saint-Tropez.

COASTA DE FILDEŞ (fr. **CÔTE D'IVOIRE**) (**Republica ~**), stat în Africa de Vest, pe coasta Golfului Guineii. Suprafaţa: 322,5 mii km^2. Populaţia: 14,6 mil. loc. Capitala: *Abidjan* (legislativă) şi *Yamoussoukro* (administrativă). Limba oficială: franceza. Culte: animism, islamism, creştinism. Moneda: 1 franc CFA = 100 centimes. Împărţit în 34 departamente. Oraşe pr.: Bouaké, Daloa, Korhogo. Podiş înalt (alt. max.: 1524 m). Cîmpie litorală. Păduri tropicale şi savană. Climă subecuatorială umedă. Resurse: petrol, minereuri de mangan, aur, diamante. Plantaţii de cacao (locul 1 pe glob), cafea,

banane, culturi de manioc, igname, batate, mei, orez. Creşterea animalelor. Pescuit. Ind. petrolului, energetică, prelucrarea lemnului (mahon), ciment, textile, produse alimentare. Exportă cacao, cafea, banane, petrol, lemn, mahon. — Teritoriul statului a fost ocupat de francezi (1842) şi declarat colonie (1893). Inclus în Africa Occidentală Franceză (1904-1958). Republică autonomă (1958) în cadrul Comunităţii Franceze şi republică independentă din 1960. Republică prezidenţială.

COATZACOALCOS, oraş în Mexic (Veracruz), port petrolier la golful Mexic; 186 mii loc. Expl. de petrol şi sulf. Centru industrial. Pescuit. Numele vechi: *Puerto México*.

COBĂLCESCU, Grigore (1831-1892; n. Iaşi), geolog şi paleontolog român. Prof. univ. la Iaşi. Cercetări stratigrafice, petrografice şi paleontologice în special asupra Carpaţilor Orientali. Autorul primei lucrări româneşti de geologie a României (*Calcariul de la Răpidea*, 1862). Acad.

COBIA, comună în judeţul Dîmboviţa. Biserică a unei foste mănăstiri din 1571-1572, cu decoraţie exterioară din cărămidă smălţuită policromă.

COCA, Eugen (1893-1954; n. Cureşniţa, jud. Soroca), compozitor şi dirijor român. Lucrări de inspiraţie folclorică (suita corală *Doina, Simfonia de primăvară*, poemul simfonic *Codrul*), romanţe, coruri, lieduri, piese pentru pian, muzică pentru spectacole şi film. Baletul *Florile micuţei Ida*.

COCCHIARA, Giuseppe (1904-1965), etnolog şi folclorist italian. Cercetări asupra folclorului sicilian şi italian (*Diavolul în tradiţia populară italiană*). Istoric al folcloristicii (*Istoria folclorului în Europa*), fondator al muzeului etnografic din Palermo.

COCEA, Dina (n. 1912, Bucureşti), actriţă română de teatru. Fiică a lui N.D.Cocea. Interpretări remarcabile în *Maria Stuart* de Fr.Schiller, *Anna Christie* de E.O'Neill, *Doamna lui Ieremia* de N.Iorga.

COCEA, N.(icolae) D.(imitrie) (1880-1949; n. Bîrlad), scriitor şi publicist român. Editor şi director de ziare şi reviste. Pamfletar incisiv. Nuvele (*Vinul de viaţă lungă*), romane sociale cu accent satiric (*Fecior de slugă, Nea Nae*).

COCEA, Tanţi (1909-1990; n. Bucureşti), actriţă română de teatru. Fiică a lui N.D.Cocea. Roluri notabile în *Trei surori* de A.P.Cehov, *Nunta însîngerată* de F.G.Lorca.

COCHABAMBA, oraş în centrul Boliviei, la 2500 m alt.; 404,1 mii loc. Ind. petrolieră. Comerţ (coca). Catedrală. Staţiune climatérică. Întemeiat în 1574. Numele vechi: *Oropeza*.

COCHIN, oraş în S-V Indiei, pe coasta Malabar, port la Marea Arabiei; 1,14 mil. loc. (în aglomeraţie). Şantiere navale. Rafinărie de petrol. Centru industrial. Turism. Oraş comercial portughez, fondat în 1502 de Vasco da Gama şi fortificat de Alfonso de Albuquerque (1503). Ocupat de englezi (între 1635 şi 1663 şi 1795 şi 1947) şi de olandezi (1663-1795).

COCHINCHINA, numele dat de francezi părţii meridionale a Vietnamului, de pe cursul inferior şi delta fluviului Mekong. Cucerită de francezi (1859-1867), colonie (1887-1949). Inclusă în Vietnam în 1949. Zonă agricolă (orez).

COCKCROFT, Sir John Douglas (1897-1967), fizician englez. Prof. univ. la Cambridge. A obţinut în laborator (1932), împreună cu E.T.S.Walton, prima reacţie nucleară cu particule accelerate şi a contribuit la realizarea centralelor atomoelectrice din Marea Britanie. A condus lucrările pentru realizarea radarului în Marea Britanie (1939-1944). Premiul Nobel (1951), împreună cu E.T.S. Walton.

COCORĂSCU, familie de boieri din Ţara Românească. Mai importanţi: — **Radu Cocorăscu** (?- 1656), mare vistier şi mare logofăt (1637-1654), apropiat al domnului Matei Basarab. — **Iancu Cocorăscu** (1779-după 1829), mare postelnic, unul dintre complotiştii împotriva domnului Grigore IV Ghica (1823).

COCOS (engl. **KEELING**), arhipelag în E Oceanului Indian, la c. 1100 km S-V de ţărmurile Indoneziei. Format din doi atoli şi 27 de insule coraligene; 14,2 km^2; c. 600 loc. Nuci de cocos, copra. Pescuit. Descoperit în 1609 de William Keeling. Colonie britanică din 1857. Teritoriu australian din 1955.

COCTEAU, Jean (1889-1963), scriitor, eseist, cineast şi pictor francez. Spirit artistic prolific, a traversat toate experienţele mişcărilor artistice şi literare de avangardă, începînd cu dadaismul. Poezie (*Vocabular, Recviemul*), romane (*Thomas impostorul, Copiii teribili*), drame (*Vocea umană, Maşina infernală, Părinţii teribili*) străbătute de un suflu liric specific. Scenarist (*Îngele unui poet, Frumoasa şi bestia, Orfeu, Testamentul lui Orfeu*). Eseuri. Portrete, picturi murale.

COCULESCU, Nicolae (1866-1952; n. Craiova), astronom român. Prof. univ. la Bucureşti. Întemeietorul Observatorului astronomic din Bucureşti (1908). Lucrări de astronomie şi mecanică cerească.

COCULESCU, Piu Şerban v. **Servien, Pius**.

CODARCEA, Alexandru (1900-1974; n. Vîrşeţ, Iugoslavia), geolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii de geologie, petrografie şi tectonică a Carpaţilor Meridionali şi a Banatului. Acad.

CODEX ARGENTEUS, codex manuscris din sec. 6, care cuprinde traducerea evangheliilor făcută în limba gotică de Wulfila, în sec. 4. Literele sînt scrise cu argint pe pergament purpuriu.

CODEX NEAGOEANUS, manuscris copiat în 1620 de popa Ioan Românul (Vlahul) din Sînpetru (Hunedoara). Cuprinde cărţi populare (*Alexandria, Floarea darurilor, Rojdanicul*), traduse în a doua jumătate a sec. 16.

CODEX SINAITICUS, cea mai veche versiune manuscrisă a *Bibliei*, scrisă cu litere greceşti unciale. Descoperită în 1950, în biblioteca mănăstirii Sf. Ecaterina de la Muntele Sinai.

CODEX STURDZANUS, manuscris miscelaneu de texte parabiblice din sec. 16, copiat între 1580 şi 1619 de către popa Grigorie din Măhaci şi de un copist necunoscut. Cuprinde texte ale culturii populare (legende hagiografice şi apocaliptice) traduse din slavonă. Monument de limbă veche românească.

CODICELE DE LA COHALM, manuscris de texte profane şi religioase apocrife, din sec.16. Descoperit la Cohalm (azi Rupea, jud. Braşov). Monument de limbă veche românească.

CODICELE TODORESCU, manuscris de texte religioase apocrife, din sec. 16. Monument de limbă veche românească.

CODICELE VORONEŢEAN, manuscris din sec. 16, cuprinzînd traducerea din slavonă a unor fragmente din *Faptele apostolilor* şi trei epistole sobornicеşti. Cele mai vechi texte româneşti scrise în grai rotacizant în Maramureş sau N Ardealului. Descoperit în 1871 la mănăstirea Voroneţ.

CODLEA, oraş în judeţul Braşov, la poalele Măgurii Codlei; 24,4 mii loc. Expl. de calcare şi cărbune. Industrii. Sere de flori, înfiinţate în 1890. Biserică evanghelică (sec. 13-15), cu dublă incintă fortificată. Atestat documentar în 1265.

CODREANU, Irina (1896-1985; n. Bucureşti), sculptoriţă română. Stabilită în Franţa (1919). A studiat cu Bourdelle şi, după 1922, cu Brâncuşi. Cultivă formele esenţializate şi finisate (*Peşte, Cap de chinezoaică*).

CODREANU, Mihai (1876-1957; n. Iaşi), poet român. Profesor la Conservatorul de Artă Dramatică din Iaşi. Sonete de factură parnasiană, cu tematică erotică, satirică sau istorico-mitologică (*Statui, Cîntecul deşertăciunii, Turnul de fildeş*). Traduceri. Membru corespondent al Acad. Rom.

CODREANU, Nicolae (numit şi *N. Zubcu-Codreanu*) (1852-1878; n. Nisporeni, jud. Ungheni), militant socialist român. Medic. Unul dintre conducătorii cercului revoluţionar secret din Bucureşti. A editat ziarul "Socialistul" (1877).

CODREANU, Radu (1904-1987; n. Tulcea), biolog şi zoolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări de zoologie a nevertebratelor, parazitologie comparată, patologia insectelor, biologie generală şi de istorie a ştiinţelor biologice. Acad.

CODREANU (ZELINSKI), Corneliu Zelea (1899-1938; n. Bucureşti), om politic român. Ideolog şi lider al organizaţiilor naţionaliste Liga Apărării Naţional-Creştine (1923), Legiunea Arhanghelului Mihail (1927), devenită Garda de Fier (1930), apoi partidul Totul pentru Ţară (1935). Condamnat la închisoare pentru calomnie (mai 1938), a fost

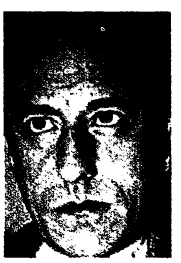

Jean Cocteau

Émile Cohl

asasinat din ordinul lui Carol II (nov. 1938).

CODRESCU, Theodor (1819-1894; n. Iaşi), cărturar român. Director al Arhivelor Statului din Iaşi. Gazetar, dramaturg, traducător, autor de dicţionare. Editor de documente istorice (*Uricariul*, 24 vol.). Membru corespondent al Acad. Rom.

CODRU-DRĂGUŞANU, Ion (1818-1884; n. Drăguş, jud. Braşov), scriitor român. Participant la Revoluţia din 1848 din Ţara Românească. Călător pasionat în Occident şi în Rusia, între 1838 şi 1845. Însemnări de voiaj în formă epistolară (*Peregrinul transilvan*), remarcabile prin spirit de observaţie, umor şi oralitate a stilului.

CODRUL COSMINULUI, pădure la S de Cernăuţi, unde oastea moldovenească a lui Ştefan cel Mare a înfrînt o armată polonă condusă de regele Albert (oct. 1497).

CODRU-MOMA, masiv muntos în V Munţilor Apuseni, între Crişul Alb şi Crişul Negru; alt. max.: 1112 m. Calcare cu fenomene carstice în E. Expl. de marmură (Vaşcău şi Moneasa). Ape minerale termale (Moneasa). Numit şi *Munţii Codrului*.

COGÎLNIC, rîu în Republica Moldova şi Ucraina. Izvorăşte în apropierea comunei Bursuc (jud. Ungheni) şi se varsă în lacul Cunduc, lîngă oraşul Tatarbunar (regiunea Odesa, Ucraina). Lungime: 243 km.

COGÎLNIC, rîu în Republica Moldova, afluent al Răutului, lîngă comuna Cişmea (jud. Orhei). Izvorăşte de la V de comuna Pecişte (jud. Orhei). Lungime: 50 km.

COGNAC, oraş în V Franţei, pe fluviul Charente; 19,9 mii loc. Coniacuri renumite. Monumente din sec. 12-16. Manufacturi de ceramică (sec. 18) şi sticlă. Muzeu.

COHEN, Albert (1895-1981), scriitor elveţian de limbă franceză. Activ în mişcarea sionistă şi în organizaţii internaţionale (Liga Naţiunilor Unite, ONU). Romane (*Cartea mamei mele, Frumoasa Domnului*).

COHEN, Hermann (1842-1918), filozof german. Unul dintre reprezentanţii neokantianismului în varianta Şcolii de la Marburg. Cohen a elaborat o logică a cunoaşterii pure avînd în centru conceptul de judecată (*Sistemul filozofiei, Teoria experienţei a lui Kant*).

COHEN, Marcel (1884-1974), lingvist francez. Specialist în limbile semitice, în istoria limbii franceze şi în lingvistica generală (*Limbile lumii*, în colaborare, *Pentru o sociologie a limbajului*).

COHEN, Paul (n. 1934), matematician american. Contribuţii în analiza şi logica matematică. A demonstrat că ipoteza continuului este independentă de celelalte axiome ale teoriei mulţimilor. Medalia Fields (1966).

COHEN, Seymour Stanley (n. 1917), biochimist american. Cercetări în biochimia multiplicării virusurilor, bacteriofagilor şi bacteriilor. A descris acţiunea medicamentelor antitumorale şi antibacteriale.

COHEN, Stanley (n. 1922), biochimist american. Studii privind imunitatea celulară. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1986), împreună cu R. Levi-Montalcini.

COHL, Émile (pseudonim al lui *Émile Courtet*; 1857-1938), desenator, caricaturist şi cineast francez. Unul dintre pionierii filmului de animaţie (*Fantasmagorie, Microbii veseli, Micul Faust, Aventurile Picioarelor-Nichelate*).

COIMBATORE, oraş în S Indiei (Tamil Nadu), în podişul Deccan; 1,13 mil. loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Studiouri cinematografice.

COIMBRA, oraş în V Portugaliei, pe fluviul Mondego; 96,1 mii loc. Centru industrial. Universitate (1537). Muzee. Catedrala romanică Sé Velha (sec. 12-16), biserica Santa Cruz (sec. 16), Palatul Episcopal (sec. 16). Capitală a Portugaliei în sec. 12-13.

COJOCNA, comună în judeţul Cluj. Staţiune balneoclimatică cu ape minerale clorurate şi sodice, indicate în tratamentul afecţiunilor ginecologice, reumatismale, endocrine. Saline, în evul mediu.

COLA DI RIENZO (pe numele adevărat *Nicola di Lorenzo Gabrini*; 1313-1354), om politic italian. Tribun al Republicii din Roma, instaurată în urma unei insurecţii antinobiliare din 1347. Izgonit, a revenit la putere în 1354, dar a fost ucis în timpul unei revolte provocate de creşterea impozitelor. A intenţionat să unifice comunele din centrul şi nordul Italiei. Erou al dramei *Rienzi* de R.Wagner.

COLBERT, Jean-Baptiste (1619-1683), economist şi om politic francez. A cumulat mai multe funcţii, între care aceea de controlor general al finanţelor (1665-1683), aplicînd politici fiscale, financiare şi economice care au consolidat puterea centrală a regelui Ludovic XIV. Teoretician al mercantilismului, Colbert a introdus controlul centralizat al finanţelor, măsuri protecţioniste, o legislaţie unitară, a stimulat manufacturile, comerţul maritim şi expansiunea colonială. Protector al artelor, fondator de Academii.

COLE, Nat King (pseudonim al lui *Nathaniel Adams Cole*; 1919-1965), pianist de jaz şi cîntăreţ american de culoare. Vedetă internaţională în deceniul 6, cu piese în stilul cîntecului popular american.

Jean-Baptiste Colbert

Samuel Taylor Coleridge

Gabrielle-Sidonie Colette

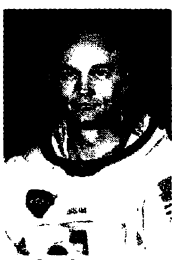

Michael Collins

COLENTINA, rîu, afluent al Dîmboviţei; 98 km lungime. Izvorăşte din Dealurile Tîrgoviştei şi trece prin partea de N şi de E a Bucureştiului, unde formează numeroase lacuri (Buftea, Mogoşoaia, Băneasa, Herăstrău, Floreasca, Tei, Fundeni, Pantelimon, Cernica ş.a.) amenajate pentru agrement.

COLERIDGE, Samuel Taylor (1772-1834), poet şi estetician literar englez. Reprezentant al romantismului englez şi fondator al "şcolii lacurilor". Cultivă fantasticul, supranaturalul de obîrşie folclorică, oniricul, straniul în *Balade lirice* (în colaborare cu W.Wordsworth), în poemele *Christabel, Kubla Khan*. Teoretician literar (*Biographia Literaria*), cu mare influenţă asupra esteticii engleze şi americane din sec. 19 şi 20.

COLESCU, Leonida (1872-1940; n. Bucureşti), statistician român. Profesor de demografie la Şcoala Superioară de Statistică. Director general al Serviciului Statisticii Generale (1899-1922). A organizat primul recensămînt general al populaţiei din România (1912) şi a publicat rezultatele (1914, 1915).

COLESCU-VARTIC, Cezar (1864-1900; n. Bucureşti), publicist şi istoric român. A fost unul dintre autorii colecţiilor de documente privind Revoluţia de la 1848 şi Unirea Principatelor.

COLETTE, Gabrielle-Sidonie (1873-1954), scriitoare franceză. Romane de observaţie morală, cu elemente autobiografice, şi de mare virtuozitate stilistică (*Hoinara, Chéri, Sido, Steaua Vesper, Duo*).

COLHIDA (KOLCHIS), ţinut legendar pe ţărmul de E al Mării Negre, la S-V de munţii Caucaz. Locul de naştere al vrăjitoarelor Circe şi Medeea. Spre Colhida au pornit argonauţii în căutarea lînii de aur.

COLIBAŞI v. **Mioveni**.

COLIGNY, Gaspard de Châtillon, conte de (1519-1572), amiral francez. Convertit la calvinism, şef al partidei protestanţilor (hughenoţi), a fost asasinat în Noaptea Sf. Bartolomeu.

COLIMA, oraş în Mexic, în Sierra Madre Occidental, capitala statului omonim; 86 mii loc. Piaţă agricolă. Universitate (1850). Întemeiat în 1522.

COLIMA, stat în V Mexicului, pe coasta Oceanului Pacific; 5,2 mii km^2; 426,2 mii loc. Capitala: *Colima*. Expl. forestiere. Regiune agricolă (cafea, tutun). Creşterea animalelor.

COLLEONI, Bartolomeo (1400-1475), condotier italian. Căpitan-general al armatei veneţiene şi mercenar în serviciul oraşului rival Milano. Reprezentat de o statuie ecvestră din Veneţia, capodoperă a lui Verrocchio.

COLLINS, Carol Baxter (n. 1940), fizician american. Specialist în domeniul laserelor şi al electronicii cuantice.

COLLINS, Michael (n.1930), astronaut american. Copilot al navei cosmice Gemini 10 (1966) şi pilot al modulului de comandă al navei cosmice Apollo 11 (1969), care a rămas pe orbita Lunii, în timp ce coechipierii săi (N.Armstrong şi E.Aldrin) au coborît, pentru prima oară în istorie, pe suprafaţa astrului.

COLLINS, Phil (n. 1951), actor, compozitor

şi cîntăreţ britanic. Mare succes în concerte rock. Distribuit în filmul *Buster*.

COLLINS, William Wilkie (1824-1889), scriitor englez. Unul dintre clasicii romanului poliţist din epoca victoriană (*Femeia în alb*, *Fără nume*, *Armandale*). Maestru al literaturii poliţiste (*Piatra lunii*).

COLLODI, Carlo (pseudonim al lui *Carlo Lorenzini*; 1826-1890), scriitor italian. Creatorul celebrului personaj al literaturii pentru copii Pinocchio.

COLMAR, oraş în N-E Franţei (Alsacia); 64,8 mii loc. Nod de comunicaţii. Ind. textilă, orologerie. Monumente (sec. 13-18). Muzeul Unterlinden.

COLOANELE LUI HERCULE (*Columnae Herculis*), denumire antică a muntelui Calpe (Europa) şi a promontoriului Abyla (Africa), care formează strîmtoarea Gibraltar. Iniţial unite, ele ar fi fost despărţite de Hercule.

COLOMBINA, personaj din *Commedia dell'arte*, întruchipînd subreta uşuratică.

COLOMBO, capitala administrativă a Republicii Sri Lanka, în S-V insulei Ceylon, port la Oceanul Indian; 623 mii loc. (c. 1 mil. în aglomeraţie). Aeroport internaţional. Şantiere navale. Centru industrial, comercial şi financiar. Trei universităţi. Muzeu arheologic. Fondat de portughezi (1517). Colonie olandeză (din 1658) şi engleză (din 1796). Capitala ţării între 1948 şi 1983.

COLÓN, oraş în Panamá, port la Oceanul Atlantic, la intrarea în Canalul Panamá; 140,9 mii loc. Centru petrolier şi industrial. Fondat în 1850. Numele iniţial: *Aspinwall*. Monument al lui Columb (Colón).

COLÓN v. **Galápagos**.

COLONNE, Édouard (1838-1910), dirijor francez. Fondatorul Concertului Naţional (1873), numit mai tîrziu Asociaţia "Concertele Colonne" din Paris, care a promovat muzica lui H.Berlioz şi a lui César Franck.

COLORADO, fluviu în America de Nord (SUA şi Mexic); 2740 km. Izvorăşte din Munţii Stîncoşi, traversează podişul Colorado şi deşertul Arizona, unde sapă Marele Canion, şi se varsă în Oceanul Pacific (Golful Californiei). Navigabil. Trei mari hidrocentrale: Hoover, Navajo şi Flaming Gorge.

COLORADO, fluviu în SUA (Texas); 1450 km. Izvorăşte din podişul Llano Estacado şi se varsă în golful Mexic. Navigabil. Hidrocentrale.

COLORADO, fluviu în Argentina; 1100 km. Izvorăşte din munţii Anzi şi se varsă în Oceanul Atlantic (golful Bahia Blanca). Navigabil.

COLORADO, podiş în S-V SUA, între Podişul Marelui Bazin (la N-V) şi Munţii Stîncoşi (la E şi N-E); 300 mii km^2; alt. max.: 3861 m. Deşert străbătut de canioane. Climă subtropicală aridă; vegetaţie semideşertică.

COLORADO, stat în partea central-vestică a SUA; 270 mii km^2; 3,29 mil. loc. Capitala: *Denver*. Expl. de cărbuni, petrol, aur, argint, cupru, uraniu, molibden. Expl. forestiere. Cereale, sfeclă de zahăr, cartofi. Creşterea bovinelor.

COLORADO SPRINGS, oraş în SUA (Colorado), la poalele Munţilor Stîncoşi; 281,1 mii loc. Ind. electronică şi poligrafică. Staţiune balneoclimaterică. Sporturi de iarnă.

COLOSSEUM, amfiteatru monumental la Roma, construit în timpul împăraţilor Vespasian şi Titus. Inaugurat în anul 80 d.Hr. De formă eliptică, avea 3 niveluri, 80 de rînduri de gradene şi peste 50 mii locuri.

COLOSUL DIN RODOS, statuie gigantică de bronz, reprezentînd pe zeul Helios, la intrarea în portul Rodos. Autor: sculptorul Chares. Înălţată în 292-280 î.Hr. Distrusă de un cutremur (224 î.Hr.). Considerată una dintre cele "şapte minuni" ale lumii antice.

COLPI, Henri (n. 1921), cineast francez. A realizat *Absenţă îndelungată* şi, în coproducţie cu România, *Codin* şi *Steaua fără nume*.

COLUMB, Cristofor (*Cristobál Colón*; c. 1451-1506), navigator genovez. Stabilit în 1476 în Portugalia, unde încearcă, fără succes, să obţină sprijin pentru o expediţie spre China şi Japonia prin mările şi oceanele din vest. În 1485 trece în serviciul regelui Spaniei, pentru care întreprinde patru călătorii (1492-1504), descoperind majoritatea insulelor mari din America Centrală insulară (Bahamas, Cuba, Haiti, Guadelupa, Jamaica ş.a.). A ajuns pînă la coastele Americii Centrale istmice şi ale Americii de Sud, la V de gurile fluviului Orinoco. A primit titlul de vicerege al teritoriilor descoperite. Data descoperirii Americii este considerată ziua de 12 oct. 1492, cînd Columb a ajuns în insula Watling (San Salvador) din arhipelagul Bahamas. Columb nu a avut conştiinţa descoperirii unui nou continent.

COLUMBIA (Republica ~), stat în N-V Americii de Sud. Suprafaţa: 1,14 mil. km^2. Populaţia: 37,69 mil. loc. Capitala: *Bogotá*. Limba oficială: spaniola. Culte: catolicism. Moneda: 1 peso colombiano = 100 centavos. Împărţită în 22 departamente, 5 intendencias, 5 comisarias, 1 district special (capitala). Oraşe pr.: Medellín, Cali, Barranquilla, Cartagena. În N, izolat, masivul muntos Sierra Nevada de Santa Marta (alt. max.: 5775 m). În V sînt Anzii Columbieni, iar în E începe cîmpia joasă a Amazonului, cu savane şi păduri ecuatoriale. Climă caldă şi umedă. Expl. de petrol, gaze naturale, huilă, minereuri de fier, aur, argint, platină, fosfaţi, sulf, sare. Ind. energetică, petrolieră, siderurgică, constructoare de autovehicule, chimică; ciment, textile. Agricultură pe 4,7% din suprafaţa ţării: plantaţii de cafea (locul 2 pe glob), trestie de zahăr, banane, cacao; orez, porumb, bumbac, tutun, cartofi, soia. Creşterea animalelor: bovine, porcine, ovine. Pescuit. Flotă maritimă comercială. Export: cafea, petrol şi produse petroliere, cărbuni, banane, zahăr, textile. — Teritoriul Columbiei a fost locuit de triburi amerindiene. Cucerit de spanioli la începutul sec. 16 (colonia Noua Granada, în 1538, devenită viceregat în 1717). În 1813, la Bogotá, a fost adoptată Declaraţia de Independenţă. Noua Granada a făcut parte, din 1819, din Republica Federativă Marea Columbie. În 1830 s-a constituit Republica Noua Grenada, iar în 1863 s-au proclamat Statele Unite ale Columbiei (Republica Columbia, în 1886). În 1903, printr-o lovitură de stat organizată de SUA, provincia Panamá se desparte de Columbia. Viaţa politică a Columbiei este marcată în ultimele decenii de instabilitate, confruntări, mişcări de gherilă şi acte de terorism provocate de cartelul drogurilor. Republică prezidenţială.

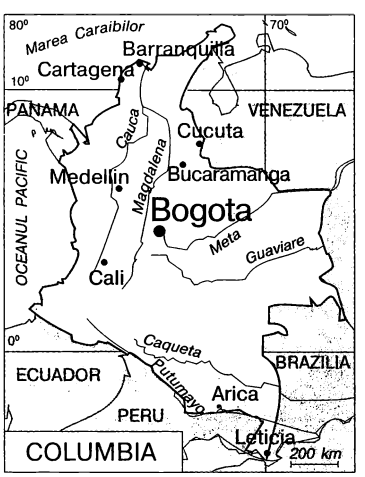

COLUMBIA, fluviu în America de Nord; 1930 km. Izvorăşte din Munţii Stîncoşi canadieni, pătrunde în Statele Unite, traversează lanţul muntos al Cascadelor şi Coast Ranges şi se varsă în Oceanul Pacific. Trece prin Portland. Hidrocentrale. Vechea denumire: *Oregon*.

COLUMBIA, oraş în E SUA, capitala statului Carolina de Sud; 98 mii loc. (456,5 mii loc. cu suburbiile). Centru industrial (produse electronice). Universitate. Muzeu.

COLUMBIA (WASHINGTON D.C.), district federal al SUA; 175 km^2; 606,9 mii loc. Aici se găseşte oraşul Washington, capitala federală a Statelor Unite ale Americii.

COLUMBIA BRITANICĂ (engl. **BRITISH COLUMBIA**), provincie în V Canadei, cu ieşire la Oceanul Pacific; 950 mii km^2; 3,28 mil. loc. Cuprinde insulele Vancouver şi Queen Charlotte. Centrul ad-tiv: *Victoria*. Expl. forestiere, de cărbune, argint, zinc, petrol şi gaze naturale, cupru. Papetărie. Petrochimie. Cereale, fructe. Creşterea bovinelor. Pescuit.

COLUMBUS, oraş în N-E SUA, capitala statului Ohio; 636 mii loc. Aeroport internaţional. Centru comercial şi industrial. Universităţi. Institut de tehnologie. Muzee.

COLUMBUS, oraş în S-E SUA (Georgia); 186,4 mil. loc. Centru industrial şi comercial. Muzee.

COLUMELLA, Lucius Iunius Moderatus (sec. 1 d.Hr.), scriitor latin. Originar din Gades (Hispania), a trăit pe domeniile sale din Italia. A scris, după anul 64, un manual practic de agricultură, *De re rustica*, redactat în hexametri. S-a mai păstrat *Despre arbori*,

Cristofor Columb

Petru Comarnescu

fragment dintr-o lucrare mai amplă despre silvicultură.

COLUMNA LUI TRAIAN, monument (înalt de 29,78 m) ridicat în 113 d.Hr. la Roma (în Forumul lui Traian), de către Apolodor din Damasc. Basoreliefurile ce acoperă coloana evocă scene din luptele împăratului Traian cu dacii.

Columna lui Traian (fragment)

COLVILLE, fluviu în partea de N a statului Alaska (SUA); c.700 km. Izvorăşte din munţii Brooks şi se varsă în golful Harrison (marea Beaufort).

COMAGENE (**COMMAGENE**), regiune istorică în S-E Asiei Mici, în partea septentrională a Siriei, pe malul drept al Eufratului. Provincie asiriană (sec. 8-7 î.Hr.), persană (sec. 6-4 î.Hr.), regat elenistic cu capitala la Samosata. Transformat în posesiune romană (72 d.Hr.) şi alipită provinciei Siria. Ocupată de arabi (sec. 7).

COMANA, comună în judeţul Giurgiu. Rezervaţie complexă. Mănăstire (sec. 15), ctitorie a lui Vlad Ţepeş. Biserică (reconstruită în 1854). Mormintele domnilor Radu Şerban, Nicolae Pătraşcu (fiu al lui Mihai Viteazul) şi ale membrilor familiei Cantacuzinilor.

COMARNESCU, Petru (1905-1970; n. Iaşi), eseist şi critic de artă român. Iniţiator al grupării *Criterion*. Eseuri şi micromonografii despre arta clasică sau modernă, naţională sau universală (*Octav Băncilă, N.Grigorescu, Ştefan Luchian, N.N.Tonitza, Viaţa şi opera lui Rembrandt van Rijn, Deineka* ş.a.). Lucrări de estetică (*Kalokagathon*). Corespondenţă şi pagini de jurnal publicate parţial. Memorialistică de călătorie (*Homo americanus, Chipurile şi priveliştile Americii, Chipurile şi priveliştile Europei*).

COMARNIC, oraş în judeţul Prahova; 13,5 mii loc. Industrii. Conac (1878). Schitul Lespezi (sec. 17) cu biserica pictată de Pîrvu Mutu. Atestat documentar în 1510.

COMĂNEANU, Remus (1888-1963; n. Craiova), actor român. A interpretat roluri din dramaturgia universală (*Hamlet* de Shakespeare) şi naţională (Zaharia Trahanache din *O scrisoare pierdută* de I.L.Caragiale, Luca Arbore din *Viforul* de B.Delavrancea).

COMĂNECI, Nadia (n. 1961, Oneşti), gimnastă română. Campioană europeană absolută (1975, Skien; 1977, Praga; 1979, Copenhaga). Laureată a Jocurilor Olimpice de la Montreal (1976), unde a obţinut trei medalii de aur (individual compus, paralele inegale şi bîrnă), una de argint (pe echipe) şi una de bronz (la sol), şi de la Moscova (1980: două medalii de aur, la bîrnă şi sol, două de argint). Campioană mondială universitară (Bucureşti, 1981). Ordinul Olimpic (1984).

Nadia Comăneci (în 1976)

COMĂNEŞTI, oraş în judeţul Bacău, pe Trotuş; 25,9 mii loc. Expl. carbonifere. Palatul Ghica-Comăneşti (1890). Atestat documentar în 1409.

COMBIESCU, Dumitru (1887-1961; n. Drănic, jud. Dolj), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în microbiologie şi epidemiologie (*Cercetări experimentale asupra febrei butunoase, Vaccinaţiunea contra tifosului exantemantic, Recherches experimentales sur le traitement de la diphtérie* ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

COMENIUS (*Jan Amos Komensky*; 1592-1670), umanist şi pedagog ceh. Episcop al comunităţii protestante a "fraţilor moravi", s-a exilat în Polonia. Precursor al educaţiei moderne (*Didactica magna*) şi al pedagogiei active.

COMILLA, oraş în Bangladesh, la S-E de Dhaka; 184,1 mii loc. Centru industrial şi comercial.

COMINTERN v. **Internaţionala a III-a Comunistă.**

COMISIA DUNĂRII, organizaţie internaţională guvernamentală creată în 1948, cu sediul la Budapesta, în scopul coordonării şi executării unor lucrări de interes comun pe Dunăre şi al stabilirii unor reguli vamale şi sanitare unice. Membri fondatori: Bulgaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, România, Ucraina, Ungaria şi URSS.

COMISIA PENTRU OCROTIREA MONUMENTELOR NATURII, instituţie înfiinţată în anul 1930 (*Comisiunea Monumentelor Naturii*). Afiliată Academiei Române (din 1950), are sarcina de a inventaria monumentele naturii şi de a adopta măsuri pentru ocrotirea lor. A propus reglementarea prin legi a protecţiei mediului înconjurător.

COMISIUNEA ISTORICĂ A ROMÂNIEI, comisie ştiinţifică înfiinţată în 1910 de Spiru Haret, pentru publicarea izvoarelor istoriei naţionale. A funcţionat pînă în 1938; a editat "Buletinul Comisiunii Istorice a României".

COMISIUNEA MONUMENTELOR ISTORICE, comisie înfiinţată în 1892 pentru a inventaria, studia, păstra şi restaura monumentele istorice. Din 1908 a editat un buletin. Sarcinile ei sînt preluate astăzi de Comisia Naţională a Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice, de pe lîngă Ministerul Culturii.

COMIŞEL, Emilia (n. 1913, Ploieşti), muzicolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Elevă a lui C. Brăiloiu. Studii (*Recitativul epic al baladei*), antologii şi ediţii critice (*Opere*, de Constantin Brăiloiu).

COMITETUL INTERNAŢIONAL AL CRUCII ROŞII v. **Crucea Roşie Internaţională.**

COMITETUL INTERNAŢIONAL OLIMPIC (CIO), organ suprem al mişcării olimpice internaţionale, înfiinţat la 23 iun. 1894 de Pierre de Coubertin. Este alcătuit din membri ai comitetelor naţionale olimpice, afiliate lui. Asigură desfăşurarea regulată a Jocurilor Olimpice, orientează şi menţine sportul în spiritul idealului olimpic.

COMITETUL OLIMPIC ROMÂN (COR), organ înfiinţat în anul 1914, având ca principal scop dezvoltarea şi protejarea mişcării olimpice şi a sportului amator. Afiliat la Comitetul Internaţional Olimpic.

COMMODUS (Marcus Aurelius Antoninus) (161-192), împărat roman (180-192 d.Hr.). Fiu al lui Marc Aureliu. A renunţat la politica militară a tatălui său; în imperiu a instaurat un regim de teroare şi de corupţie. Primul împărat iniţiat în cultul lui Mitra, a favorizat cultele orientale. A dat Romei numele *Colonia Commodiana*. Asasinat.

COMMONWEALTH, guvern format în Anglia, în 1649, după ce armata parlamentară a înfrînt armata regală. A rezistat doar prin forţa personalităţii lui Cromwell şi a dispărut după moartea acestuia, în Anglia reinstaurîndu-se regalitatea (1660).

COMMONWEALTH (Comunitatea de Naţiuni), asociaţie de state, cu sediul la Londra, creată în 1931 (pînă în 1947 s-a numit Comunitatea Britanică de Naţiuni), în scopul conlucrării între Marea Britanie şi fostele ei colonii şi protectorate. Are 50 de membri (1991); 26 de republici (Bangladesh, Botswana, Cipru, Dominica, Gambia, Ghana, Guyana, India, Kenya, Kiribati, Malawi, Maldive, Malta, Namibia, Nigeria, Seychelles, Sierra Leone, Singapore, Sri Lanka, Tanzania, Trinidad-Tobago, Uganda, Vanuatu, Zambia, Zimbabwe; Nauru este membru special), 7 monarhii (Brunei, Lesotho, Malaysia, Marea Britanie, Samoa, Swazilland, Tonga) şi 17 state conduse de parlamente şi guverne naţionale, şeful statului fiind regina Marii Britanii (Antigua şi Barbuda, Australia, Bahamas, Barbados, Belize, Canada, Fiji, Grenada, Jamaica, Mauritius, Papua-Noua Guinee, Noua Zeelandă, Sfînta Lucia, Sfîntul Cristofor şi Nevis, Sfîntul Vincenţiu şi Grenadine, insulele Solomon; Tuvalu este membru special). Sînt incluse şi teritoriile dependente de statele membre.

COMMYNES (COMMINES), Philippe de (c. 1447-1511), cronicar şi om politic francez. A fost, succesiv, consilier al lui Carol Temerarul, Ludovic XI, Carol VIII şi Ludovic XII. *Memoriile* sale (scrise între 1489 şi 1498 şi publicate în 1524 sub titlul *Cronica lui Ludovic XI*) relatează evenimente din timpul domniilor lui Ludovic XI şi Carol VIII.

COMNEN, familie bizantină care a dat, de la 1057 la 1185, 6 împăraţi. — **Isaac I**, împărat

de la 1057 la 1059; — **Alexios I**, împărat de la 1081 la 1118; — **Jean II**, împărat de la 1118 la 1143; — **Manuel I**, împărat de la 1143 la 1180; — **Alexios II**, împărat de la 1180 la 1183; — **Andronic I**, împărat de la 1183 la 1185.

COMO, lac de origine glaciară, în N Italiei, la poalele Alpilor (Lombardia); 146 km^2. Traversat de rîul Adda. Pescuit. Turism. Sporturi nautice.

COMO, oraş în N Italiei (Lombardia), pe malul lacului Como; 86 mii loc. Ind. mătăsii şi a prelucrării lemnului. Turism. Biserici romane. Catedrală (sec. 14-16).

COMOARA, numele popular al stelei *Pollux* din constelaţia Gemenii.

COMODORO RIVADAVIA, oraş în Argentina centrală (Patagonia); 73 mii loc. Centru petrolier. Universitate.

COMORE (Republica Federală Islamică a Comorelor), stat în Oceanul Indian, în N-V insulei Madagascar, în arhipelagul cu acelaşi nume. Suprafaţa: 1,9 mii km^2. Populaţia: 672 mii loc. Limbi oficiale: araba şi franceza. Capitala: *Moroni*. Culte: islamism, catolicism. Moneda: 1 franc CFA = 100 centimes. Insule pr.: Ngazidja (Grande Comore), Moili (Mohéli), Ndzuani (Anjouan), Mayotte. Relief de platouri vulcanice. Climă tropical-oceanică. Cultura plantelor aromate pentru parfumuri, a mirodeniilor şi a vaniliei. Plantaţii de bananieri, arbori de cafea, cacao. Orez, porumb, manioc. Creşterea caprinelor, ovinelor şi bovinelor. Pescuit. — Populaţia autohtonă, de origine africană şi indoneziană, a arhipelagului Comore a fost islamizată de arabi în sec. 15. Franţa, care stăpîneа insula Mayotte din 1841, instituie, în 1886, protectoratul asupra Comorelor. La 6 iun. 1975, Comore se declară independentă, iar la 1 oct. 1978, se proclamă Republică Federală Islamică. Republică prezidenţială.

COMORIN, promontoriu în India, în extremitatea sudică a Deccanului. Recife de corali.

COMOROŞAN, Sorin (n. 1927, Teregova, jud. Caraş-Severin), biochimist român. Director de cercetare la Interdisciplinary Technologies din California. Prof. univ. la Bucureşti. Lector şi profesor invitat la universităţile din Pennsylvania, Philadelphia, Tennessee, California, Miami, Centrul de Biologie Teoretică de la Buffalo (New York), la universităţile din Buenos Aires şi Santiago de Chile. Membru fondator al Societăţii Internaţionale de Biologie Cuantică (Florida, SUA) şi Matematică Biologică (San Francisco). Activitate interdisciplinară. Preocupări în biochimie, chimie, fizică, biofizică, matematică, filozofie a

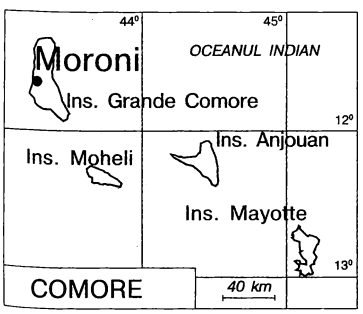

ştiinţei. Cercetări de biologie moleculară (a izolat, pentru prima dată, acizii ADN din mitocondrie). Autor al volumului *Exerciţii de naivitate*. Membru de onoare al Acad. Rom.

COMOSICUS (sec. 1 î.Hr.), rege geto-dac (probabil în Transilvania), după moartea lui Burebista.

COMPANIA INDIILOR ORIENTALE (East India Company), companie comercială engleză, fondată în 1600, căreia Regina Elisabeta I i-a cedat monopolul comerţului cu ţările din Oceanul Indian. Activitatea ei se concentra în India, unde a deschis agenţii comerciale (Madras, Bombay, Calcutta). Şi-a pierdut privilegiile în 1833, dispărînd în 1858.

COMPANIA INDIILOR ORIENTALE, companie comercială olandeză, întemeiată în 1602, pentru a smulge Portugaliei monopolul din zona Indiilor. Mare prosperitate în sec. 17. Războiul Olandezo-Englez (1780-1784) a ruinat compania, care a dispărut în 1799.

COMPANIA INDIILOR ORIENTALE, companie comercială franceză, întemeiată în 1664 de Louis XIV, la iniţiativa lui Colbert. Deţinea monopolul comerţului şi al navigaţiei în Oceanele Indian şi Pacific. Agenţii comerciale în India (Surat, Chandernagor). Absorbită în 1719 de Compania Occidentală, întemeiată de John Law. Şi-a încetat activitatea în 1794.

COMPAYRÉ, Gabriel (1843-1913), pedagog francez. Lucrări de istoria pedagogiei (*Istoria critică a doctrinelor educative în Franţa, începînd cu sec. al XVI-lea, Istoria pedagogiei*).

COMPIÈGNE, oraş în N Franţei (Île-de-France), pe Oise; 44,7 mii loc. Sticlărie. Chimie. Universitate. Turism. Biserica St.-Jacques (sec. 13-15); primărie (sec. 16); castel (sec. 18); reşedinţa preferată a lui Napoleon III. Muzee. În apropierea oraşului, în pădurea Compiègne, lîngă gara Rethondes, s-a semnat armistiţiul dintre puterile Antantei şi Germania (11 nov. 1918) şi cel dintre Germania şi guvernul Pétain (22 iun. 1940).

COMPILATE (Compilatae Constitutiones), colecţie de legi emise de Dieta Transilvaniei între 1653 şi 1669 şi adoptate în vremea principelui Mihail Apafi I. Continuă *Aprobatele*.

COMPTON, Arthur Holly (1892-1962), fizician american. Prof. univ. la Washington şi Chicago. A contribuit la conceperea şi realizarea bombei atomice. A descoperit (1923) fenomenul de micşorare a frecvenţei unei radiaţii X emise de o substanţă, datorită cedării unei părţi din energie electronilor legaţi (*efectul Compton*). Premiul Nobel (1927).

COMRAT, municipiu în Republica Moldova, pe rîul Ialpug, la 100 km S de Chişinău, centrul ad-tiv al U.T.A. Găgăuzia; 26 mii loc. Industrii (covoare, alimentară). Centru agricol, de producere şi prelucrare a cărnii de vită şi de porc. Nod de comunicaţii. Catedrala Sf. Ioan Botezătorul, biserica Adormirea Maicii Domnului (1819). Universitate. Muzeu. Biblioteci. Atestat documentar în sec. 18, pe locul unei aşezări medievale (sec. 15).

COMTAT VENAISSIN (COMTAT), regiune istorică în Franţa (Vaucluse). Oraş pr.: Avignon. A aparţinut papilor, de la 1274 la 1791, cînd a fost anexată Franţei (anexare recunoscută de Sfîntul Scaun abia în 1797).

COMTE, Auguste (1798-1857), filozof şi sociolog francez. Filozofia lui Comte a însemnat o adevărată sumă a gîndirii filozofice de sorginte ştiinţifică, o răscruce importantă în încercarea de a sintetiza principalele elemente ale cunoaşterii raţionale. Pozitivismul său făcea o lege din necesitatea inerentă a cunoaşterii prin experienţă şi punea bazele sociologiei prin aplicarea studiului ştiinţific la societatea umană, umanitate văzută ca o realitate eternă şi transcendentală, egală cu însăşi divinitatea (*Curs de filozofie pozitivă*, *Sistem de politică pozitivă sau tratat de sociologie ce instituie religia umanităţii*).

COMUNA DIN PARIS (iul. 1789- oct. 1795), guvern municipal al Parisului, în timpul Revoluţiei Franceze. Format după cucerirea Bastiliei, este înlocuit, la 9 aug. 1792, printr-o Comună Insurecţională. Teroarea instaurată (masacrele din sept. 1792 şi din mai-iun. 1793) a dus la căderea Comunei.

COMUNA DIN PARIS (18 mart.-27 mai 1871), guvern insurecţional francez instalat la Paris după încetarea asediului Parisului de către prusaci şi după fixarea guvernului Thiers la Versailles. Legitimată la 28 mart., noua putere (alcătuită din iacobini, republicani, internaţionalişti ş.a.) a promovat o serie de reforme sociale şi democratice. Înfrîntă de armata guvernamentală (21-27 mai 1871 - "Săptămîna însîngerată"-, cînd la cimitirul Père-Lachaise au fost împuşcaţi peste 20 000 de comunarzi).

COMUNITATEA BRITANICĂ DE NAŢIUNI, denumirea iniţială (1926-1947) a Commonwealth-ului.

COMUNITATEA DE NAŢIUNI v. **Commonwealth**.

COMUNITATEA ECONOMICĂ EUROPEANĂ (CEE; Piaţa Comună) v. **Comunităţile Europene**.

COMUNITATEA EUROPEANĂ A CĂRBUNELUI ŞI OŢELULUI (CECO) v. **Comunităţile Europene**.

COMUNITATEA EUROPEANĂ A ENERGIEI ATOMICE (EURATOM) v. **Comunităţile Europene**.

COMUNITATEA FRANCEZĂ, asociaţie de state şi teritorii, creată în 1958, în scopul conlucrării pe plan politic, economic, social şi cultural. Fac parte din asociaţie Franţa, departamentele şi teritoriile franceze de peste mări, precum şi unele din fostele posesiuni

Auguste Comte

Costache Conachi

coloniale franceze. Nu are organe proprii, dar anual se organizează întîlniri la nivel înalt franco-africane. Succede Uniunii Franceze, fondată în 1946.

COMUNITATEA PONTICĂ, confederaţie a oraşelor greceşti de pe ţărmul de V al Mării Negre, cu capitala la Tomis (sec. 2-3). Cuprindea cetăţile Tomis, Callatis, Histria, Dionysopolis, Odessos şi Mesembria.

COMUNITATEA DE STATE INDEPENDENTE v. CSI.

COMUNITĂŢILE EUROPENE, ansamblu de organizaţii internaţionale guvernamentale, cu sediul la Bruxelles, creat în 1965 în scopul de a armoniza politica statelor membre în domeniul economic, politic, financiar, social şi cultural şi pentru coordonarea celor trei organisme (*CEE, CECO, Euratom*), care formează Comunităţile Europene. State membre: Belgia, Danemarca, Franţa, Germania, Grecia, Irlanda, Italia, Luxemburg, Marea Britanie, Olanda, Portugalia, Spania. Organele principale ale Comunităţilor Europene sînt: Consiliul European, Comisia Comunităţilor Europene, Parlamentul European, Consiliul Ministerial, Curtea de Justiţie, Curtea de Conturi. Moneda: ecu sau ECU (European Currency Unit). — **CECO** (*Comunitatea Europeană a Cărbunelui şi a Oţelului*), organizaţie internaţională guvernamentală, cu sediul la Bruxelles, înfiinţată în 1951 prin tratatul de la Paris, avînd ca scop crearea unei pieţe comune a cărbunelui şi oţelului. — **CEE** (*Comunitatea Economică Europeană; Communauté Économique Européenne; Piaţa Comună*), organizaţie internaţională guvernamentală, cu sediul la Bruxelles; înfiinţată în 1957 prin Tratatul de la Roma, avînd ca obiectiv crearea unei pieţe comune prin apropierea progresivă a politicilor economice şi prin înlăturarea, între ţările membre, a obstacolelor din calea liberei circulaţii a persoanelor şi a capitalurilor. Au statut de membru asociat 69 de state în curs de dezvoltare din Africa, Zona Caraibilor şi Pacific. — **EURATOM** (*Comunitatea Europeană a Energiei Atomice*), organizaţie internaţională guvernamentală, cu sediul la Bruxelles; înfiinţată în 1957, prin Tratatul separat de la Roma, urmărind coordonarea politicilor statelor membre în domeniul cercetării nucleare şi al creării unei pieţe comune pentru materialele şi echipamentele nucleare.

CONACHI, Costache (1778-1849; n. Ţigăneşti, jud. Galaţi), poet român. Preromantic, autor de versuri neoanacreontice (*Poezii*) şi imitaţii din poezia neoclasică franceză. Traduceri din Al. Pope, Marmontel, Madame Cottin ş.a.

CONAKRY (KONAKRY), capitala Republicii Guineea; 800 mii loc. Aeroport internaţional. Port, centru universitar, comercial şi industrial (mecanică).

CONCEPCIÓN, oraş în Chile, port la Oceanul Pacific; 329,3 mii loc. Centru comercial şi industrial (rafinarea petrolului). Universitate. Fondat în 1550.

CONCEŞTI, comună în judeţul Botoşani. Mormînt princiar hunic, cu obiecte din aur şi argint (sec. 5). Biserică din lemn (sec. 18, refăcută în 1885).

CONCORD, oraş în N-E SUA, capitala statului New Hampshire; 30,4 mii loc. Construcţii de maşini. Pielărie. Institut politehnic.

CONCORDIA (în mitologia romană), zeiţa bunei înţelegeri, a relaţiilor civilizate, a prieteniei şi armoniei. Reprezentată ca o femeie ţinînd în mîini un caduceu şi o ramură de măslin. Primul templu roman al zeiţei Concordia a fost construit pe Colina Capitoliului în 366 î.Hr., fiind folosit, uneori, pentru şedinţele senatului roman.

CONDÉ, familie nobiliară franceză, ramură colaterală a casei Bourbon, întemeiată de **Louis de Bourbon** (1530-1569). Mai importanţi: — **Louis II, prinţ de Condé**, supranumit *Marele Condé* (1621-1686), comandant militar. A purtat, pînă în 1646, şi titlul de duce de Enghien. Remarcat în timpul Războiului de 30 de Ani (1618-1648), prin victoriile de la Rocroi (1643), Fribourg (1644), Nördlingen (1645) şi Lens (1648). Un mecena al artelor (a protejat pe Molière, Racine, La Bruyère). — **Louis Joseph, prinţ de Condé** (1736-1818), locotenent general. Emigrat după căderea Bastiliei, a organizat (1791) la Worms un corp de armată cu care a participat la campaniile renane (1792-1796). — **Louis Antoine Henri de Condé, duce de Enghien** (1772-1804), ultimul reprezentant al casei de Condé.

CONDIESCU, Nicolae M. (1880-1989; n. Craiova), scriitor român. General. Ca ofiţer al Marelui Stat-Major, a participat la războiul din 1916-1918. Preşedinte (1936-1939) al Societăţii Scriitorilor Români. Observator ironic al realităţii concrete (*Peste mări şi ţări*), dar şi al celei psihologice; a scris o proză în care lirismul se îmbină cu tendinţa moralizatoare (*Conu Enache, Însemnările lui Safirim; Schiţe*); însemnări de voiaj (*Peste mări şi ţări*). Membru de onoare al Acad. Rom.

CONDILLAC, Etienne Bonnot de (1714-1780), preot şi filozof francez. Principalul reprezentant al şcolii senzualiste (*Tratat despre senzaţii*). A mai publicat şi o *Logică*.

CONDORCET, Marie Jean Antoine de Caritat, marchiz de (1743-1794), filozof, matematician şi om politic francez. Membru în Adunarea Legislativă (1791) şi în Convenţia Naţională (1792). A elaborat *Schiţa unui tablou istoric al progresului spiritului uman*. Întemniţat, s-a sinucis.

CONDRIŢA, comună în jud. Chişinău, Republica Moldova. Atestată documentar (*Condreşti*) în 1657.

CONDRIŢA (Mănăstirea ~), mănăstire situată pe teritoriul comunei Condriţa (jud. Chişinău), ridicată pe locul unui schit de lemn din sec. 18; biserica Sf. Nicolae, construită la începutul sec. 19.

CONDURACHI, Emil (1912-1987; n. Scînteia, jud. Iaşi), istoric şi arheolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Istoric al antichităţii, specialist în istoria şi arheologia greco-romană a litoralului nord-vestic al Mării Negre. Studii în domeniul numismaticii antice şi bizantine (*Cu privire la raporturile dintre autohtoni şi greci în aşezările din Dobrogea, Histria şi Callatis. Tezaurul de monede argintate de la Măcin* ş.a.). Membru în diferite organisme internaţionale. *Doctor honoris causa* al Univ. din Bruxelles. Acad.

CONFEDERAŢIA GERMANĂ, uniune politică de state germane. Creată prin Congresul de la Viena (1815), cuprindea 34 de state suverane, printre care Austria şi Prusia şi patru oraşe libere (Bremen, Frankfurt pe Main, Lübeck, Hamburg). Victoria prusacilor în războiul austro-prusian a dus la dizolvarea Confederaţiei (1866), fapt care a permis Prusiei crearea *Confederaţiei Germaniei de Nord*.

CONFEDERAŢIA GERMANIEI DE NORD, uniune politică a 22 de state germane de la N de Main, creată în 1866. Etapă decisivă în realizarea unităţii Germaniei sub dominaţia Prusiei.

CONFEDERAŢIA RINULUI, uniune politică de state germane, creată în 1806 sub protecţia lui Napoleon I. Formată din 16 state separate din Sf. Imperiu Romano-German. S-a dezmembrat în 1813.

CONFERINŢA NAŢIUNILOR UNITE PENTRU COMERŢ ŞI DEZVOLTARE (engl.: **United Nations Conference on Trade and Development - UNCTAD**) v. **ONU**.

CONFUCIUS (numele latinizat al lui *Kong Fuzi* sau *Kong Qiu*; c. 551-479 î.Hr.), filozof chinez. Propovăduitor al monoteismului şi al unei morale ce îndemna omul spre virtute şi perfecţionare, Confucius a creat o doctrină practică (*confucianismul*), propagată prin discipolii săi, convenabilă întăririi societăţii ierarhizate. A fost sanctificat, iar învăţătura sa a devenit pentru două milenii religie oficială în China.

CONGO v. **Zair** (fluviu).

CONGO (Republica Democratică ~), stat în Africa Centrală, în bazinul fluviului Zair. Suprafaţa: 2,34 mil. km². Populaţia: 49,2 mil. loc. Limba oficială: franceza. Capitala: *Kinshasa*. Culte: catolicism, protestantism. Moneda: 1 zair = 100 makuta. Împărţită în 10 regiuni şi capitala. Oraşe pr.: Lubumbashi, Mbuji-Mayi, Kananga, Kisangani, Likasi. Relif de podişuri joase, în S mai înalte, iar în E munţi vulcanici activi (Ruwenzori, Virunga). Lacuri adînci (Tanganyika, Kivu, Edward, Albert). Climă ecuatorială, cu precipitaţii bogate. Păduri ecuatoriale. Expl. de cupru, argint, minereuri radioactive, cobalt (locul 1 pe glob), diamante (locul 1 pe glob), aur, zinc, plumb, cositor, mangan, platină, cadmiu, germaniu. Potenţial hidroenergetic. Industrie slab dezvoltată. Agricultură. Se cultivă manioc, arahide, cafea, banane, cacao, batate şi grîu. Creşterea animalelor. Pescuit. Exportă: metale neferoase şi preţioase, diamante, lemn preţios etc. — Locuit de triburi bantu. În sec. 15-18, formaţiunile statale congoleze au conoscut o deosebită înflorire. Sursă a comerţului cu sclavi (sec. 15-17). Disputat de puterile coloniale europene, cucerit de belgieni (1879-1884) şi, sub numele de "Statul Liber Congo", declarat proprietate personală a regelui Leopold II; în 1908 devine oficial colonie a Belgiei. În iun. 1960 a fost proclamată independenţa statului sub denumirea de Republica Congo. Datorită poziţiei strategice şi bogăţiei resurselor minerale şi forestiere, este vizat de marile puteri. În 1971 adoptă numele de Zair, iar

în 1998 cel de Republica Democratică Congo. Republică prezidențială.

CONGO (Republica Populară ~), stat în Africa Ecuatorială. Suprafața: 342 mii km². Populația: 2,82 mil. loc. Limba de stat: franceza. Capitala: *Brazzaville*. Culte: animism, catolicism, protestantism. Moneda: 1 franc CFA = 100 centimes. Împărțit în 10 regiuni. Orașe pr.: Pointe-Noire, Loubomo, Nkayi. Cîmpie mlăștinoasă în E, drenată de fluviul Zair și afluenții săi și zonă muntoasă în V. Țară traversată de ecuator, are o climă caldă și umedă. Păduri ecuatoriale (arbori de cauciuc, mahon, okoumé, abanos). Resurse minerale variate (petrol, cupru, plumb, aur). Predomină agricultura. Se cultivă bananieri, arahide, palmieri de ulei, cacao, cafea, trestie de zahăr, tutun și ananas. Culturi de porumb, manioc, batate și orez. Caprine, ovine, bovine. Pescuit. Industrie slab dezvoltată. Exportă lemn, diamante, petrol, ulei de palmier, banane, arahide, cafea, cacao ș.a. — Triburile bantu, care populau teritoriul congolez aparțineau, în sec 13-16, mai multor regate: Loango, Kakongo și Beteke. În 1886 teritoriul este ocupat de francezi și unit cu Gabonul în colonia Congo Francez; sub numele de Congo Central, face parte din Africa Ecuatorială Franceză, cu reședința la Brazzaville (1910-1958). În 1960, Congo își proclamă independența de stat, iar în dec. 1969 se proclamă republică populară, cu o politică de apropiere față de statele socialiste. Alegerile parlamentare din 1993, cînd Uniunea Panafricană obține majoritatea, sînt urmate de un val de violențe politice și de ciocniri interetnice. Republică prezidențială.

CONGRES (Biblioteca Congresului; engl. **Library of Congress)** v. **Biblioteca Congresului.**

CONNECTICUT, fluviu în N-E SUA; 650 km. Izvorăște din N munților Apalași și se varsă în Oceanul Atlantic (strîmtoarea Long Island). Navigabil pe 120 km. Hidrocentrale.

CONNECTICUT, stat în N-E SUA, la Oceanul Atlantic; 13 mii km²; 3,2 mil. loc. Capitala: *Hartford*. Ind. dezvoltată (construcții de avioane, mecanică de precizie, electrotehnică, chimică). Pomicultură, legumicultură. Avicultură; creșterea animalelor. Stat federal din 1788.

CONNES, Alain (n. 1947), matematician francez. Lucrări de analiză funcțională (teoria spectrală). Medalia Fields (1982).

CONRAD, numele mai multor regi și împărați germani. Mai importanți: — **Conrad II** (c. 990-1039), împărat germanic (1027-1039). Rege al Germaniei (1024), rege al Italiei (1026). Fondatorul dinastiei Franconiene. — **Conrad III** (c. 1093-1152), rege al romanilor (1138-1152). Întemeietorul dinastiei Hohenstaufen. — **Conrad V** sau *Conradin* (1252-1268), ultimul din dinastia Hohenstaufen. Rege al Siciliei (1254-1258) și al Ierusalimului (1254-1268). Învins de Carol I de Anjou.

CONRAD, Joseph (pseudonim al lui *Józef Teodor Konrad Korzeniowski*; 1857-1924), romancier englez de origine poloneză. Scrieri de factură realist-romantică, romane de aventuri, cu tentă exotică și cu o dimensiune psihologică (*Negrul de pe Narcissus, Lordul Jim* ș.a.). Maestru al genului scurt (*Inima întunericului, Taifun* ș.a.).

CONRAD VON HÖTZENDORF, Franz, conte (1852-1925), feldmareșal și om politic austro-ungar. Partizan al politicii de expansiune în Peninsula Balcanică; șef al statului-major al armatei austro-ungare (1906-1911, 1912-1917), apoi comandant al grupului de armate de pe frontul austro-italian (1917-1918).

CONSILIUL ANTANTEI (AFRICANE), grupare regională politico-economică, înființată în 1959, cu sediul la Abidjan. Participă statele vest- africane, Niger, Coasta de Fildeș, Benin, Burkina Faso. Din 1965 li s-a alăturat Togo (Republica Togoleză).

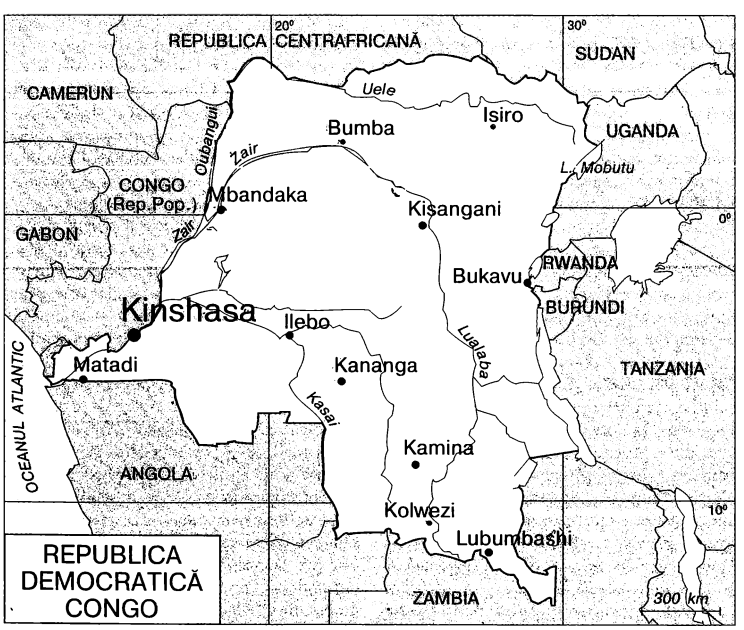

CONSILIUL DE AJUTOR ECONOMIC RECIPROC v. CAER.

CONSILIUL DE COROANĂ, organism alcătuit ad-hoc în România, din șefi de partide politice, foști miniștri și alte personalități politice marcante, în perioada sistemului parlamentar. Avea caracter reprezentativ de partid onorific. Era consultat de rege în problemele vitale ale țării (declararea războiului, încheierea păcii, succesiunea la tron etc.).

CONSILIUL DE SECURITATE v. ONU.

CONSILIUL DIRIGENT, organul executiv provizoriu de conducere a Transilvaniei, ales la 2 dec. 1918 de către Marele Sfat Național. Alcătuit din 15 membri, sub președinția lui Iuliu Maniu. Și-a încheiat activitatea la 20 nov. 1919. Dizolvat la 4 apr. 1920.

CONSILIUL ECONOMIC ȘI SOCIAL AL ONU v. ONU.

CONSILIUL ECUMENIC AL BISERICILOR, asociație creată în 1948 de Bisericile protestante și ortodoxe orientale, cu sediul la Geneva. Avea drept scop refacerea unității tuturor creștinilor pe calea acordurilor și dialogului teologic.

CONSILIUL EUROPEI, organizație internațională guvernamentală, creată în 1949, cu sediul la Strasbourg. Urmărește promovarea principiilor democrației parlamentare și ale respectării drepturilor omului, precum și realizarea unei mai mari unități între statele europene. Reunește 40 de state. România este membru din 1993. Organele principale sînt: Comitetul Miniștrilor, Adunarea Consultativă, Secretariatul și comisiile tehnice și consultative.

CONSILIUL MONDIAL AL PĂCII, organizație internațională neguvernamentală, cu sediul la Viena, creată în 1949, la Congresul Mondial al Partizanilor Păcii. Își începe activitatea în 1950, în scopul unității de acțiune a tuturor forțelor care luptă pentru pace.

CONSILIUL NAȚIONAL ROMÂN CENTRAL, organ politic suprem, constituit la 30 oct. 1918 la Budapesta și la 2 nov. 1918, la Arad, din reprezentanți ai Partidului Național Român și ai Partidului Social-Democrat Român, avînd atribuțiile unui guvern provizoriu al Transilvaniei. A eliminat vechile autorități maghiare, înlocuindu-le cu consilii

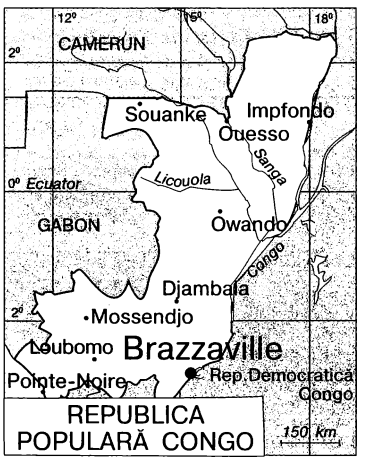

naţionale române. Condus de Şt. Cicio Pop. A pregătit şi organizat Adunarea Naţională de la Alba-Iulia. Şi-a încetat activitatea odată cu înfiinţarea Consiliului Dirigent.

CONSILIUL NORDIC, organizaţie guvernamentală regională, înfiinţată în 1952, în scopul promovării cooperării politice, economice, sociale şi culturale între ţările nordeuropene membre (Danemarca, Finlanda, Islanda, Norvegia şi Suedia). Îşi începe activitatea în 1953. Organe principale: Prezidiul, Consiliul, Secretariatele din fiecare ţară membră, comitetele permanente.

CONSTABLE, John (1776-1837), pictor englez. Peisagist care îmbină accentele romantice cu cele realiste, într-o viziune modernă, de o mare expresivitate lirică (*Lan de grîu, Plaja din Brighton, Catedrala din Salisbury, Car cu fîn*).

John Constable, *Calul alb*

CONSTANT, Benjamin (*Benjamin Henri Constant de Rebecque*; 1767-1830), om politic şi scriitor francez. Celebru prin romanul de analiză psihologică *Adolphe*. Ostil despotismului. A redactat Actul adiţional al celor 100 de zile (1815).

CONSTANTIN, numele mai multor împăraţi bizantini. Mai importanţi: — **Constantin V** (718-775), împărat bizantin (741-775). Victorios împotriva arabilor (746, 751-752), slavilor (758) şi bulgarilor (759, 762-763). A combătut cultul icoanelor (Sinodul din 754). — **Constantin VII Porfirogenetul** (905-959), împărat bizantin (913-959; domnie efectivă în 945-959). Autor al unor scrieri privind politica şi ceremonialul Curţii imperiale (*De ceremoniis aulae byzantinae, De thematibus, De administrando imperio*), cu unele referiri la istoria României. — **Constantin IX Monomahul** (?-1055), împărat bizantin (1042-1055). Domnie marcată de Marea Schismă (1054). — **Constantin XI Paleologul** sau **Constantin XII**, supranumit *Dragases* (1403-1453), ultimul împărat bizantin (1449-1453). A murit apărînd Constantinopolul de cuceritorii turci.

CONSTANTIN I (1868-1923), rege al Greciei (1913-1917; 1920-1922). Fiu şi succesor al lui George I. Silit, de Aliaţi şi E.Venizelos, să abdice în 1917.

CONSTANTIN II (n. 1940), rege al Greciei (1964-1973).

CONSTANTIN, George (1933-1994; n. Bucureşti), actor român de teatru şi film. Autoritate scenică deosebită, atît în comedie, cît şi în dramă. A interpretat roluri din piese de Camil Petrescu, H.Lovinescu, Shakespeare, Shaw, Pirandello, Cehov. A jucat în mai multe filme printre care şi *Reconstituirea*.

CONSTANTIN CEL MARE (Flavius Valerius Constantinus) (c. 280-337), împărat roman (306-337). După înfrîngerea lui Maxenţiu (312) şi a lui Licinius (324) devine suveranul unui Imperiu reunificat. A autorizat libera practică a creştinismului (*Edictul de toleranţă* de la Milano, 313); a convocat Conciliul ecumenic la Niceea, în 325, care a combătut arianismul. A întărit graniţele nord-dunărene şi a fondat oraşul Constantinopol, devenit, în 330, capitala Imperiului. Înainte de a muri (la Nicomedia), a fost botezat. Sub domnia lui Constantin cel Mare imperiul a fost transformat într-o monarhie de drept divin, centralizată, bazată pe o societate ierarhizată.

CONSTANTINE (QACENTINA), oraş în N Algeriei; 441 mii loc. Aeroport internaţional. Centru industrial şi comercial. Universitate. Muzeu arheologic. Capitala Numidiei (sub numele *Cirta*). Distrus de Maxenţiu (311), refăcut de Constantin cel Mare.

CONSTANTINEANU, Ioan C. (1859-1932; n. Siminicea, jud. Suceava), naturalist român. Prof. univ. la Iaşi. Cercetări în micologie. Lucrări de fitopatologie.

CONSTANTINESCU, Emil (n. 1939, Tighina), jurist, geolog şi om politic român. Prof. univ. la Bucureşti. Specialist în mineralogie. Rector al Universităţii din Bucureşti (1992-1996). Membru fondator şi preşedinte, din 1992, al Convenţiei Democratice. Preşedinte al României, din 1996.

CONSTANTINESCU, George (Gogu) (1881-1965; n. Craiova), om de ştiinţă, inginer, inventator român. A trăit în Anglia (din 1912). A creat şi fundamentat ştiinţa şi tehnica sonicităţii (*Teoria sonicităţii, Teoria matematică a acordurilor muzicale, Ştiinţa sonică*). A inventat şi construit un convertor de cuplu, o maşină de integrat ecuaţii diferenţiale, pompe de injecţie şi injectoare pentru motoarele Diesel ş.a. Acad.

CONSTANTINESCU, Gheorghe Kiriac (1888-1951; n. Brăila), medic veterinar şi zootehnician român. Prof. univ. la Bucureşti. Întemeietorul şcolii româneşti de zootehnie (*Tratat de zootehnie generală*).

CONSTANTINESCU, Gherasim (1902-1979, n. Cişmeaua Văruită, Basarabia), enolog român. Prof. univ. la Timişoara şi Bucureşti. Cercetări în domeniul viticulturii (*Viticultura specială, Raionarea viticulturii* ş.a.). Lucrări de ampelografie (*Ampelografia RS România*, 8 vol.). Acad.

CONSTANTINESCU, Ion (Iancu) (1884-1963; n. Recea, jud. Olt), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. A brevetat, în 1919, aparatul teletipografic care stă la baza teleimprimatoarelor moderne. Unul dintre întemeietorii învăţămîntului de telecomunicaţii din România.

CONSTANTINESCU, Liviu (n. 1914, Ighişul Vechi, jud. Sibiu), geofizician român. Prof. univ. la Bucureşti. Bogată activitate de cercetare. Contribuţii în gravimetrie şi prospecţiuni gravimetrice, în geomagnetism, radiometrie şi fizica globului, în domeniul seismologiei şi al seismotectonicii (*Prospecţiuni geofizice, Noi metode de cercetare a Pămîntului la mare adîncime, Cutremurele din Vrancea în cadru ştiinţific şi tehnologic* ş.a.). Acad.

CONSTANTINESCU, Mac (pseudonim al lui *Mihail Filip Constantinescu*; 1900-1979; n. Charlottenburg, Germania), sculptor, grafician, decorator şi scenograf român. Prof. univ. la Bucureşti. Compoziţii statice, reliefuri, fîntîni decorate, frontoane ale unor edificii culturale (Facultatea de Drept, Arcul de Triumf, Casa Scînteii, toate din Bucureşti; Teatrul de Stat din Galaţi ş.a.). Ilustraţii la *Divina Comedie* de Dante.

CONSTANTINESCU, Miron (1917-1974; n. Chişinău), sociolog şi istoric român. Prof. univ. la Bucureşti. Militant comunist. A coordonat apariţia unor volume de istorie (*Desăvîrşirea statului naţional unitar român, Istoria României. Compediu* ş.a.). Lucrări în domeniul sociologiei (*Cercetări sociologice contemporane* ş.a.). Acad.

CONSTANTINESCU, Mitiţă (1890-1946), om politic şi economist român. Guvernator al Băncii Naţionale a României (1935-1938). Lucrări privind dezvoltarea economică a României (*Politica economică aplicată*).

CONSTANTINESCU, Nicolae N. (n. 1920, Bucureşti), economist român. Prof. univ. la Bucureşti. Profesor invitat la Economic Development Institute al Băncii Mondiale (BIRD). Lucrări privind istoria economică şi socială, teoria economică, istoria gîndirii economice, problemele economiei de piaţă ş.a. (*Modurile de producţie precapitalizate, Economia protecţiei mediului natural, Populaţie, istorie, economie, Dileme ale tranziţiei la economia de piaţă* ş.a.). Acad.

CONSTANTINESCU, Paul (1909-1963; n. Ploieşti), compozitor român. Prof. univ. la Bucureşti. Creaţia sa muzicală, modernă ca tehnică a compoziţiei, fructifică datele folclorului românesc. Muzică vocal-simfonică (*Patimile şi Învierea Domnului, Naşterea Domnului, Riga Crypto şi lapona Enigel*), opere (*O noapte furtunoasă, Pană Lesnea Rusalim*), muzică de film (*O noapte furtunoasă, Moara cu noroc*), muzică corală (*Miorita*), muzică vocală (colinde, madrigale, cîntece pe versuri de M.Eminescu, T.Arghezi, Al.O.Teo-

Joseph Conrad

Constantin cel Mare

Emil Constantinescu

Paul Constantinescu

doreanu ş.a.), muzică de cameră. Membru corespondent al Acad. Rom.

CONSTANTINESCU, Pompiliu (1901-1946; n. Bucureşti), critic şi istoric literar român. Unul dintre cei mai importanţi cronicari literari ai perioadei interbelice, a fixat numeroase repere în receptarea estetică a fenomenului literar contemporan (*Mişcarea literară, Opere şi autori, Critice, Figuri literare, Studii şi cronici literare* ş.a.).

CONSTANTINESCU, Ştefan (1898-1984; n. Tîrgu-Ocna), pictor român. Prof. univ. la Bucureşti. Peisaje postimpresioniste. Artă monumentală (*Basmele românilor*, la Casa de Cultură din Reşiţa; compoziţia de la palatul UNESCO din Geneva, în colectiv). Compoziţii murale (Mozaicul de la Muzeul Ţăranului Român).

CONSTANTINESCU, Virgil Niculae (n. 1931, Bucureşti), inginer mecanic român. Prof. univ. la Bucureşti. Profesor invitat la Rensselaer Polytechnic Institute Troy din New York. Contribuţii în teoria lubrificaţiei, în dinamica fluidelor vîscoase, în aerodinamică, în mecanica aplicată (*Lubrificaţia cu gaze, Dinamica fluidelor incompresibile, Dinamica fluidelor compresibile* ş.a.). Membru al unor academii internaţionale, *doctor honoris causa* al Universităţii din Poitiers, al Universităţii Politehnice din Cluj şi al Universităţii Tehnice din Timişoara. Preşedinte al Acad. Rom. (1994-1997). Acad.

CONSTANTINESCU-IAŞI, Petre (1892-1977; n. Iaşi), istoric şi om politic român. Militant al mişcării muncitoreşti şi comuniste. Preocupări în domeniul artei şi bizantinologiei (*Istoria artei bizantine*). Specialist în istoria modernă şi contemporană a României (*Rolul României în epoca de regenerare a Bulgariei, Intelectualii şi revoluţia de la 1848 în Principatele Române* ş.a.). *Doctor honoris causa* al Univ. din Moscova. Acad.

CONSTANTINOPOL, oraş pe coasta europeană a strîmtorii Bosfor (azi, *Istanbul*, Turcia). Împăratul Constantin cel Mare a reconstruit vechiul oraş Byzantion şi l-a proclamat (330), sub numele de Constantinopol, capitală a Imperiului Roman. Desemnat, în 395, capitala Imperiului Bizantin. Puternic centru politic, religios şi cultural. Port activ, a atras numeroşi colonişti străini, mai ales italieni. Stăpînit de cruciaţi între 1204 şi 1261, a căzut în mîinile turcilor, la 29 mai 1453. Aici s-au ţinut sinoadele ecumenice convocate de împăratul Teodosie (în 381), împăratul Iustinian cel Mare (în 553), Constantin IV Pogonatul (în 680-681). Capitală (1453-1923) a Imperiului Otoman, sub numele de *Istanbul*.

CONSTANTINOS (sec. 17), zugrav din Ţara Românească. Grec de origine, este considerat autorul principal al picturilor de la bisericile mănăstirilor Hurezi, Polovragi şi de la Biserica Doamnei din Bucureşti.

CONSTANTIN ŞERBAN, domn al Ţării Româneşti (1654-1658). În timpul domniei lui, a avut loc răscoala seimenilor (1655). A luptat alături de Gh.Rákóczi II şi de moldoveni împotriva turcilor. Refugiat în Ardeal, trece în Polonia, unde moare după 1676.

CONSTANŢA, judeţ în S-E României, între Dunăre (la V) şi Marea Neagră (la E), la graniţa cu Bulgaria; 7071 km^2; 746,8 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Constanţa*. Oraşe: Medgidia, Mangalia, Năvodari, Cernavodă, Ovidiu, Basarabi, Hîrşova, Eforie, Techirghiol, Negru-Vodă. Relief predominant de podiş. Bogate resurse naturale (petrol, minereuri de fier, cretă, calcar, dolomite, ape minerale, sulfuroase, mezotermale etc.). Zonă industrială (construcţii şi reparaţii navale, utilaje tehnologice pentru ind. chimică şi siderurgică, maşini şi utilaje agricole, celuloză şi hîrtie, mobilă, produse textile şi alimentare etc.) şi agricolă (porumb, grîu, secară, floarea-soarelui, legume etc.). Viticultură (Murfatlar). Pomicultură. Sector zootehnic bogat (ovine, porcine, bovine). Apicultură. Pescuit. Cel mai mare sistem de irigaţii din ţară (Carasu - Canalul Dunăre - Marea Neagră). Universitate. Institute de marină (civilă şi militară), teatre, biblioteci, muzee. Importantă zonă turistică a ţării, cu 15 staţiuni balneoclimaterice (Cap Aurora, Constanţa, Costineşti, Eforie-Nord şi Eforie-Sud, Jupiter, Mamaia, Mangalia, Năvodari, Neptun, Olimp, Saturn, Techirghiol, Venus şi 2 Mai).

CONSTANŢA (germ. **BODENSEE**), lac în Europa Centrală, între Germania, Elveţia şi Austria, traversat de Rin; 540 km^2. Navigaţie. Turism.

CONSTANŢA, municipiu în S-E României, pe ţărmul vestic al Mării Negre. Reşedinţa judeţului Constanţa; 348,2 mii loc. Cel mai mare port maritim al României. Aeroport internaţional. Şantier naval. Centru industrial (materiale de construcţie, produse electronice, marmură compozită) şi comercial. Întreprindere piscicolă. Turism. Staţiune balneoclimaterică estivală. Centru cultural şi artistic. Universitatea "Ovidiu", Institutul de Marină Civilă, Institutul de Marină Militară "Mircea cel Bătrîn". Teatre. Muzee. Acvariu, delfinariu, planetariu. Edificiul roman cu mozaic (sec. 4). Marea moschee, geamia Hunchiar (1867-1868), catedrala romano-catolică (1885), biserica Sf. Gheorghe (1905-1911, cu picturi murale de N.Tonitza). Cazinoul (1907-1910), hotelul Carol I (1882). Farul genovez (1300). Statuia poetului Ovidiu (1884), bustul poetului Mihai Eminescu (1930). - Situat pe teritoriul fostei colonii greceşti Tomis (sfîrşitul sec. 7- începutul sec. 6 î.Hr.). Din sec. 4 d.Hr., oraşul se numeşte *Constantia* (după numele lui Constantin cel Mare, care a construit în oraş un cartier). Sub stăpînire bizantină. La sfîrşitul sec. 13, genovezii au întemeiat aici o colonie, construind şi un far (1300) şi au numit localitatea *Constanza*. Sub turci, din 1417. După Războiul pentru Independenţă (1877-1878), a devenit principalul port românesc.

CONSTANŢA (germ. **KONSTANZ**), oraş în S Germaniei (Baden-Württemberg), pe malurile lacului Constanţa; 75,8 mii loc. Centru industrial. Turism. Staţiune balneoclimaterică. Universitate. Catedrală (sec. 11-16). Biserică gotică (sec. 15). Conciliu ecumenic (1414-1418) pentru a pune capăt schismei din sînul Bisericii Catolice şi pentru a condamna ca eretici pe John Wycliffe, Jan Hus şi Ieronim din Praga.

CONTA, Iosif (n. 1924, Bîrzava, jud. Arad), dirijor român. Prim-dirijor al Orchestrei simfonice a Radioteleviziunii Române. Are incluse în repertoriul său numeroase lucrări româneşti.

CONTA, Vasile (1845-1882; n. Ghindăoani, jud. Neamţ), filozof român. Prof. univ. de drept civil la Iaşi. În principalele scrieri (*Teoria fatalismului, Teoria ondulaţiunii universale*), Conta schiţează primul sistem filozofic românesc, inspirat din empirism şi pozitivism, argumentînd că determinismul şi veşnica schimbare sînt legile fundamentale ale existenţei. A formulat şi cîteva elemente ale unei estetici raţionaliste, avînd drept criterii principale adevărul, realitatea individuală şi socială.

CONTEMPORANUL, revistă ştiinţifică şi literară apărută la Iaşi între iul. 1881 şi mai 1891, sub îngrijirea lui Ioan Nădejde şi V.G. Morţun. Redactori: Sofia Nădejde, Gh.Nădejde, Th.D.Speranţia, C.Mille. Prima mare publicaţie legată de ideologia mişcării muncitoreşti din România. A propagat teoriile ştiinţifice moderne, filozofia materialistă şi a combătut misticismul şi orice formă de ignoranţă. Teoreticianul şi criticul revistei a fost C.Dobrogeanu-Gherea. Serie nouă: Bucureşti, 1946-1989. Directori: G.Călinescu (1962-1964), G. Ivaşcu (1964-1966). Colaboratori: M.Sadoveanu, T.Arghezi, Camil Petrescu, L.Blaga, Al.A.Philippide, E.Jebeleanu, Z.Stancu, Eugen Simion, Adrian Marino, N.Manolescu ş.a. — **Contemporanul. Ideea europeană**, revistă de cultură, politică şi ştiinţă, apărută la Bucureşti din 1990. Director: N. Breban. Colaboratori: Eugen Simion, Cezar Baltag, Şt.Aug.Doinaş, Ana Blandiana ş.a.

CONTIMPORANUL, publicaţie de orientare avangardistă, apărută la Bucureşti de la 3 iun. 1922 pînă în ian. 1932, sub conducerea lui I.Vinea.

CONTRAREFORMA, mişcare de reformă iniţiată în sec. 16 de Biserica Catolică, drept reacţie la Reforma protestantă. A favorizat dezvoltarea unui stil artistic nou.

CONVORBIRI LITERARE, revistă de cultură, fondată de Societatea Junimea, care a apărut între 1 mart. 1867 şi mart. 1944, întîi la Iaşi, şi, din 1885, la Bucureşti, sub redacţia, pînă în 1893, a lui Iacob Negruzzi, apoi a unui comitet. A promovat, prin T.Maiorescu, criteriul estetic în judecarea operelor literare. A rămas în conştiinţa literară românească datorită, mai ales, lui Eminescu, Caragiale, Creangă. Influenţă decisivă asupra culturii şi literaturii române. Serie nouă: Iaşi, 1970-1989, în continuarea revistei "Iaşul literar" (1954-1969). Continuă şi după 1990.

Vasile Conta

James Fenimore Cooper

COOGAN, Jackie (1914-1984), actor american. Partener al lui Ch.Chaplin. A înlesnit apariţia Legii pentru protecţia actorilor copii (*Legea Coogan*). A jucat în *Piciul, Tom Sawyer, Huckleberry Finn* ş.a.

COOK, James (1728-1779), navigator şi explorator britanic. Celebru prin cele trei expediţii în Oceanul Pacific (1768-1779); a descoperit insulele Société, Noua Zeelandă şi Sandwich (azi arhipelagul Hawaii), unde a fost omorît de indieni.

COOK, teritoriu în Oceanul Pacific, la 1600 km N-V de Noua Zeelandă; 240,6 km^2; 19 mii loc. Centrul ad-tiv: *Avarua*. Culte: protestantism, catolicism. Format din 15 insule mici, dispuse în două grupuri: Northern Cook Islands (25,5 km^2; 7 atoli: Manihiki, Pukapuka ş.a.) şi Southern Cook Islands (215 km^2; 8 insule vulcanice: Rarotonga, Mangaia ş.a.). Climă tropical-oceanică. Economie bazată pe agricultură, turism şi finanţe internaţionale. Creşterea animalelor. — Insulele au fost descoperite de J.Cook în 1773. Din 1965 devin teritoriu autonom în asociaţie liberă cu Noua Zeelandă. Activitatea legislativă este exercitată de Camera Ariki, iar cea executivă de reprezentanţi ai reginei Marii Britanii şi guvernatorul Noii Zeelande.

COOK, strîmtoare între Insula de Nord şi Insula de Sud ale Noii Zeelande.

COOK, vîrf în Insula de Sud, punctul culminant din Noua Zeelandă. Alt.: 3764 m. Parc naţional.

COOLIDGE, Calvin (1872-1933), om politic american. Preşedinte republican al Statelor Unite ale Americii (1923-1929).

COOPER, Gary (1901-1961), actor american de film. A întruchipat personajul cowboy-ului loial şi îndrăzneţ, impunînd un stil şi un personaj devenite celebre. Premiul Oscar pentru rolul titular din *Sergentul York* (1941) şi în 1952 pentru rolul şerifului din *La amiază*. În 1960 a primit un Oscar omagial. Alte filme: *Adio, arme!, Extravagantul Mr. Deeds, Pentru cine bat clopotele* ş.a.

COOPER, James Fenimore (1789-1851), scriitor american. Romane inspirate din viaţa indienilor (*Ultimul mohican, Vînătorul de cerbi*) sau închinate mării (*Vrăjitoarea apelor*). Proză satirică.

COOPER, Leon N. (n.1930), fizician american. Prof. la Universitatea Brown, Providence. Împreună cu J.Bardeen şi J.R.Schrieffer, a elaborat teoria cuantică a fenomenului de supraconductibilitate (*teoria BCS*). Premiul Nobel (1972), împreună cu J.Bardeen şi J.R.-Schrieffer.

COOPER'S CREEK (BARCOO), rîu în Australia centrală; c. 1400 km. Izvorăşte din Alpii Australieni şi dispare în deşertul Simpson. Descoperit în 1845.

COPACABANA (PRAIA DE COPACABANA), cartier al oraşului Rio de Janeiro, plajă pe litoralul atlantic al Braziliei. Staţiune balneară.

COPÁN, oraş maya, din perioada clasică (250-950), în N-E Hondurasului de astăzi. Vestigii impozante, decor sculptat. Abandonat în sec. 9.

COPĂLĂU, comună în judeţul Botoşani. Biserică (1535), ctitorie a lui Petru Rareş, cu picturi murale în frescă (1537 şi 1561). Turn-clopotniţă (sfîrşitul sec. 18).

COPEAU, Jacques (1879-1949), actor şi animator de teatru francez. Unul din fondatorii revistei "La Nouvelle Revue Française". A înfiinţat Théatre du Vieux-Colombier, unde şi-a aplicat principiile înnoitoare în tehnica dramatică.

COPENHAGA (dan. **KØBENHAVN**), capitala Danemarcii, situată pe insulele Seeland şi Amager; 625,8 mii loc. (1,35 mil. în aglomeraţie). Mare port şi nod de comunicaţii (feribot cu Suedia şi Germania). Principalul port şi aeroport danez. Centru industrial (construcţii navale, de aparataj electrotehnic, motoare de motociclete; montaj de automobile, fabrici de produse alimentare, uzine chimice, hîrtie, mobilă). Centru financiar. Universitate (1479). Academie de ştiinţe (1742). Muzee. Bursa (1619). Palate (Rosenborg, 1606, Charlottenborg, 1672). Piaţa şi palatul Amalienborg (sec. 18). Catedrală neoclasică (1811-1829). Parcul de distracţii "Tivoli". Mica sirenă (simbolul oraşului). Atestat documentar în 1043. — Capitală a regatului danez din 1443. Metropolă comercială (sec. 16-17) a ţărilor nordice, piaţă financiară internaţională (sec. 17-18). Bombardată de englezi (1801 şi 1807). Ocupată de armatele germane între 1940 şi 1945.

Copenhaga

COPERNIC (Nicolaus Copernicus) (numele latinizat al lui *Kopernik Mikolaj*; 1473-1543), astronom polonez. În lucrarea *Despre mişcările de revoluţie ale corpurilor cereşti* susţine concepţia heliocentrică (potrivit căreia Pămîntul şi celelalte planete se rotesc în jurul Soarelui şi în jurul propriilor axe), contrară concepţiei geocentrice, a lui Ptolemeu. Noua concepţie a fost combătută de Biserică şi acceptată unanim de către oamenii de ştiinţă în sec. 17 (după inventarea lunetei).

COPLAND, Aaron (1900-1990), compozitor american. Prof. univ. la Harvard. Muzică simfonică (*Salonul mexican*), de balet (*Primăvara apalaşă*), de cameră, de operă şi de film, într-un limbaj neoclasic. Lucrări teoretice despre muzica modernă.

COPPET, oraş în Elveţia, pe malul lacului Geneva; 1827 loc. Castelul din oraş a aparţinut Doamnei de Staël, care a reunit aici o societate intelectuală.

COPOSU, Corneliu (1916-1996; n. Bobota, jud. Sălaj), jurist şi om politic român. Membru al Partidului Naţional Ţărănesc; secretar politic (1937-1947) al lui Iuliu Maniu. Deţinut politic (1947-1964). Din dec. 1989, a fost preşedinte al Partidului Naţional Ţărănesc Creştin Democrat.

COPPI, Fausto (1919-1960), ciclist italian. Cîştigător al Turului Franţei (1949, 1952), al Turului Italiei (1940, 1947, 1949, 1952, 1953), al Marelui Premiu al Naţiunilor (1946-1947); campion mondial de fond (1953) şi recordman mondial al orei (1953).

COPPOLA, Francis Ford (n. 1939), regizor american. Filme diverse ca tematică, gen şi amploare (*Naşul, Conversaţia, Apocalipsul acum* ş.a.). Premiul Oscar (1972, 1974).

COPŞA MICĂ, oraş în judeţul Sibiu, situat în Podişul Tîrnavelor; 5,2 mii loc. Expl. de gaz metan. Industrii. Unul din cele mai poluate oraşe din ţară. Biserică evanghelică (sec. 14). Atestat documentar în 1402.

CORABIA, oraş în judeţul Olt, pe Dunăre; 22,2 mii loc. Port fluvial. Industrii (tăbăcărie minerală). Muzeu. Ruinele cetăţii Sucidava; biserici (sec. 19). Clădirea Vămii (1870). — Teritoriu locuit din epoca neolitică. În timpul războaielor daco-romane, romanii au ridicat, pe locul unei aşezări dacice (Sucidava), un castru, în jurul căruia s-au aşezat primii coloniţi romani. Distrusă de huni, refăcută de Constantin cel Mare, care transformă cetatea Sucidava în bază militară şi zideşte aici o bazilică creştină şi un pod peste Dunăre (328). Refăcută (527-565) de Iustinian. În 1862 s-a construit portul, numit iniţial *Mircea*. Oraş din 1871.

CORABIA (*Puppis*), constelaţie din emisfera australă, situată lîngă constelaţia Ciinele-Mare.

CORALI (Marea Coralilor; Marea de Corali) (engl. **CORAL SEA**), mare în bazinul Oceanului Pacific, între coasta de N-E a Australiei şi Melanezia; 4,1 mil. km^2. Numeroase recife şi insule coraligene. La 4-8 mai 1942, aici a avut loc victoria aeronavelor americane asupra Japoniei.

CORAN (ALCORAN), cartea sacră a religiei musulmane, reprezentînd cuvîntul lui Allah, transmis lui Mahomed prin Arhanghelul Gabriel, numai în limba arabă. Consemnat între 632 şi 655 de către discipolii profetului, *Coranul* este compus din 114 capitole (*sura*), care conţin dogmele şi legile islamului.

CORBEA, Teodor (c. 1670-c. 1724; n. Braşov), traducător român. Autor al unui raport diplomatic (*Însămnarea pentru solia mai marelui mieu frate, David ceauşu ...*) despre misiunea în Polonia a fratelui său, al unui dicţionar latin-român (*Dictiones latinae cum valachica interpretatione*, rămas în manuscris), tradus după lexiconul latin-maghiar al lui Albert Molnár, şi al unei traduceri româneşti, în versuri, a psalmilor.

CORBIÈRE, Édouard Joachim, zis **Tristan** (1845-1875), poet francez. "Poet blestemat", autorul volumului *Iubiri galbene*.

CORBUL (*Corvus*), constelaţie din emisfera australă, alcătuită din patru stele strălucitoare. Situată lîngă constelaţia Fecioarei.

CORCIOVEI, Aretin (n. 1930, Bucureşti), fizician român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări în domeniul fizicii teoretice (*O aproximaţie superioară în studiul feromagnetismului unui monodomenin, On the cyclic condition in the study of the secular problem for finite one dimensional bodies, On the magnetization direction in ferromagnetic thin films* ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

CORDAY, Charlotte (*Charlotte de Corday*

d'Armont; 1768-1793), revoluționară franceză. Girondină, l-a asasinat pe Marat. A fost ghilotinată.

CORDESCU, Florica (1914-1965; n. Constanța), graficiană română. Soția lui Eugen Jebeleanu. S-a manifestat în pictură (peisaje, portrete) și grafică. A ilustrat lucrări de E.Jebeleanu (*Surîsul Hiroshimei*), Marin Preda (*Nuvele*), M.Sadoveanu, T.Arghezi, Z.Stancu, A.Pușkin (*Ruslan și Ludmila*), R.M.Rilke, Pablo Neruda, Ady Endre ș.a.

CORDILIERI (Munții ~), lanț muntos pe coasta vestică a Americii de Nord (din Alaska pînă în Mexic; c. 8000 km), continuat în America de Sud de Anzii Cordilieri (din Venezuela pînă în Țara de Foc; c. 8000 km). Alt. max.: 6193 m (vîrful McKinley, în America de Nord) și 6959 m (vîrful Aconcagua, în America de Sud). Vulcani activi. Expl. de cupru, fier, aur, argint, platină, salpetru, petrol ș.a.

CÓRDOBA, oraș în Argentina, la poalele munților Córdoba; 1,17 mil. loc. Centrul administrativ al provinciei Córdoba. Nod de comunicații. Centru industrial. Universitate (1613). Biserica Iezuiților și Catedrala (sec. 17-18). Fondat în 1573.

CÓRDOBA, oraș în S Spaniei (Andaluzia), pe fluviul Guadalquivir; 310,4 mii loc. Nod de comunicații. Centru comercial. Industrii. Turism. Marea Moschee (785-987), capodoperă a arhitecturii omeiade, transformată în catedrală sub Carol Quintul. Biserici gotice și baroce. Muzee. — Colonie romană (169 î.Hr.); cucerit de arabi (711); capitală a Emiratului (756-929) și apoi a Califatului de Córdoba (929-1031). Cucerit de spanioli în 1236.

Córdoba

CORDUNEANU, Constantin (n. 1928, Iași), matematician român. Prof. univ. la Iași și la Univ. din Texas (SUA). Contribuții în domeniul teoriei ecuațiilor diferențiale și al teoriei funcțiilor de variabilă reală (*Funcții aproape periodice, Sur les inégalités différentielles, Despre grupul automorfismelor unui grup topologic, Ecuații diferențiale și integrale* ș.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

COREEA, peninsulă în Asia Orientală, cuprinsă între Marea Japoniei (la E) și Marea Galbenă (la V). Relief muntos în N și pe coasta răsăriteană, cîmpii în lungul țărmului apusean. Climă temperat-continentală, cu influențe musonice și oceanice. — În sec. 1 d.Hr., pe teritoriul peninsulei se constituie formațiunile statale Koguryŏ, Paekje și Silla, unificate în 675 de către statul Silla. Statul Koryŏ (sec. 10) reunifică peninsula; invadată de mongoli în 1231. Dinastia Yi (1392-1910) adoptă confucianismul și interzice budismul. Vasală, din 1637, Imperiului Chinez. Anexată de Japonia în 1910; ocupată, în 1945, de trupe sovietice (nordul) și americane (sudul). Alegerile din 1948 au dus la proclamarea, în sud, a Republicii Coreea, cu capitala la Seul și, în nord, a Republicii Populare Democrate Coreene, cu capitala la Phenian. Războiul Coreei, început în 1950, menține divizarea peninsulei. În 1991 s-a semnat primul Acord de reconciliere, neagresiune și colaborare, între cele două state.

COREEA DE SUD (Republica Coreea), stat în Asia de Est, în partea sudică a peninsulei Coreea. Suprafața: 98,7 mii km². Populația: 46,1 mil. loc. Limba oficială: coreeana. Capitala: *Seul*. Culte: budism, protestantism, confucianism, catolicism. Moneda: 1 won = 100 chon. Împărțit în 9 provincii și 5 orașe. Orașe pr.: Pusan, Daegu, Inchon, Kwangju, Daejeon, Ulsan. Relief de deal și munți cu altitudini scăzute. Climă temperată, cu influențe musonice. Resurse minerale variate (cărbuni, minereuri de fier, cupru, aur, plumb, zinc ș.a.). Industrie prelucrătoare (prelucrarea mătăsii naturale, a bumbacului și liniii), petrochimie, electronică și electrotehnică, construcții navale și montaj de automobile. Se cultivă orez (locul 1 pe glob la suprafața cultivată), orez, tutun, soia, batate. Creșterea animalelor (bovine, porcine) și a viermilor de mătase. Pescuit. Exportă produse electronice, chimice, siderurgice, agricole ș.a. Importă combustibili, materii prime și semifabricate ș.a. - Constituția adoptată în 1948 în partea sudică a Coreei a proclamat Republica Coreea. În 1950, trupe nord-coreene au invadat Coreea de Sud, sprijinită de o forță a ONU, declanșînd războiul care se va încheia în 1953, prin armistițiul de la Panmunjon. Trupe americane staționează pe teritoriul Coreei de Sud, în urma tratatului încheiat în 1953. După puciul din 1961, urmează o serie de regimuri dictatoriale, pînă în 1987. În 1993 este ales primul președinte fără legături cu cercurile militare. Republică prezidențială.

COREEA (Republica Populară Democrată Coreeană), stat în Asia Orientală, ocupînd partea de N a peninsulei Coreea. Suprafața: 120,5 mii km². Populația: 23,2 mil. loc. Limba oficială: coreeana. Capitala: *Phenian*. Culte: budism, confucianism, șamanism. Moneda: 1 won = 100 chon. Împărțit în 9 provincii și 4 orașe republicane. Orașe pr.: Chŏngjin, Hamhŭng, Kaesŏng, Wŏnsan. Relief variat, predominant muntos. Climă influențată de acțiunea musonilor. Variate resurse de subsol (grafit, magneziu, metale rare și prețioase, fosfați ș.a.). Bogat fond forestier. Industrie diversificată (oțel, mașini-unelte, îngrășăminte chimice, textile, produse alimentare). Agricultură modernizată, specializată în culturi de cereale (orez, porumb, mei). Culturi de soia, tutun, bumbac. Legumicultură. Pescuit. - Proclamată Republică Populară Democrată la 9 sept. 1948; sub conducerea necontestatului conducător comunist (președinte al țării din 1972), Kim Ir Sen. În iun. 1950, trupe nord-coreene pătrund în Coreea de Sud, dorind unificarea țării prin forța armelor. Trupe ale ONU sprijină Coreea de Sud, armata chineză susține guvernul nord-coreean. Armistițiul de la Panmunjon (1953) încheie războiul, între cele două țări neexistînd contacte oficiale pînă în 1990, cînd cei doi prim-miniștri semnează (1991) un Acord pentru reconciliere, neagresiune și colaborare între Nord și Sud. Membru al ONU. Republică prezidențială.

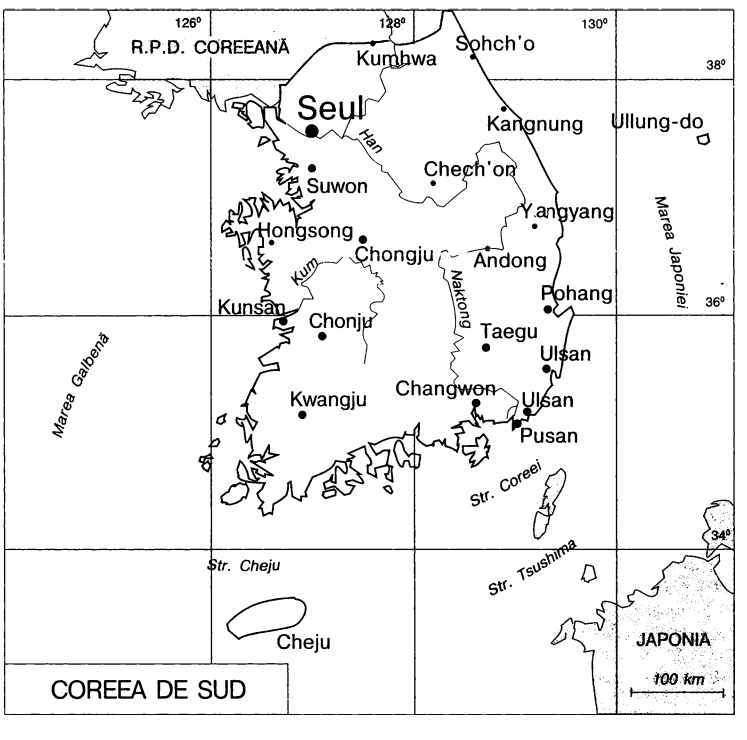

COREEA (Strîmtoarea Coreei), strîmtoare între peninsula Coreea şi Japonia, care uneşte Marea Chinei Orientale cu Marea Japoniei. Lăţime max.: 180 km; ad. min.: 116 m.

CORELLI, Arcangelo (1653-1713), compozitor preclasic italian. Întemeietorul şcolii clasice de violoncel. Sonate şi concerte pentru violoncel.

CORESI, diaconul (c.1510-c.1581), meşter tipograf şi editor român. Format la Tîrgovişte. Stabilit la Braşov, tipăreşte între 1559 şi 1581 unele dintre primele cărţi româneşti şi cărţile fundamentale ale cultului ortodox: *Catehismul*, *Apostolul*, *Liturghierul*, *Psaltirea* şi, în special, *Evanghelia cu învăţătură*. A folosit traduceri din diferite zone ale ţării, iar lucrările sale au circulat pe întreg teritoriul locuit de români, punînd astfel bazele începutului culturii scrise şi ale unificării lingvistice.

COREY, Elias James (n. 1928), chimist american. Profesor la Universitatea Harvard. Studiu în domeniul spectroscopiei şi sintezei organice. S-a preocupat de dezvoltarea metodelor de sinteză a produşilor farmaceutici. Premiul Nobel (1990).

CORFU (gr. **KÉRKYRA**), insulă grecească în Marea Ionică, separată de coasta grecească prin strîmtoarea Corfu; 593 km^2; 91 mii loc. Oraş pr.: Corfu. Relief muntos (906 m). Climă mediteraneană. Măslini, migdale, grîu, citrice. Viticultură. Creşterea animalelor. Turism. Templul zeiţei Artemis (frontonul decorat cu scene mitologice)

CORFU (gr. **KÉRKYRA**), oraş în insula Corfu; 37 mii loc. Port al Greciei. Fort venetian (construit după 1537).

CORI, Carl Ferdinand (1896-1984), biochimist american de origine cehă. Studii, împreună cu soţia, **Gerty Theresa** (1896-1957), asupra metabolismului hidraţilor de carbon. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1947), împreună cu soţia sa.

CORIDALEU, Teofil (1570-1646), cărturar şi cleric grec. Comentarii la scrierile lui Aristotel (*Comentarii şi întrebări asupra întregii logici a lui Aristotel*). Opera lui a pătruns şi în ţările române, influenţînd învăţămîntul.

CORINT (gr. **KORINTHOS**), canal care străbate istmul Corint, unind Marea Egee cu Marea Ionică. Lungime: 6,3 km; lăţime: 22 m; adîncime: 8 m.

CORINT (gr. **KÓRINTHOS**), oraş în Grecia, port în golful Corint; 28,9 mii loc. Numeroase sanctuare (templul lui Apolo). Bazilici paleocreştine. — Polis grecesc, în concurenţă cu Atena şi Sparta; metropolă comercială şi industrială, unul dintre cele mai bogate oraşe ale Greciei antice (sec. 7-6 î.Hr.). Sediu (din 338 î.Hr.) al noii Ligi Elenice fondate de Filip II. Distrus, în 146 î.Hr., de romani. Reconstruit, în 44 î.Hr., de Cezar ca o *colonia* romană, devine reşedinţa provinciei Ahaia. Devastat de slavi în sec. 7 d.Hr. Sub ocupaţie turcească de la 1458 la 1821.

CORINTH, Lovis (1858-1925), pictor şi grafician german. Peisaje, portrete şi compoziţii religioase, în tuşe expresioniste. Ilustraţii la opera lui Swift.

CORIOLAN (Marcius Coriolanus Cnaeus) (sec. 5 î.Hr.), comandat militar din Roma. A învins pe volsci la Carioli (493 î.Hr.). Alungat din Roma de către plebei, a trecut de partea volscilor, în fruntea cărora a asediat Roma. Văzîndu-se înfrînt, s-a sinucis.

CORIOLIS, Gaspard de (1792-1843), fizician francez. Autorul unor lucrări de cinematică. A constatat (1835) apariţia unei forţe de inerţie exercitate asupra unui corp care se mişcă radial într-un sistem de rotaţie (*forţa Coriolis*).

CORK (CORCAIGH), oraş în S-V Irlandei (Munster); 127 mii loc. Port la Oceanul Atlantic. Aeroport internaţional. Centru industrial. Colegiu universitar.

CORLĂTEANU, Nicolae (n. 1915, Caracui, jud. Lăpuşna), lingvist român. Prof. univ. la Chişinău. Specialist în lingvistica romanică (*Latina populară în relaţiile ei cu limbile romanice*, în rus.), lingvistica română (*Studiu asupra sistemului lexical moldovenesc din anii 1870-1890. Contribuţia lui I.Creangă şi a altor scriitori la valorificarea stilistică a vocabularului contemporan*), lexicografie (*Dicţionar rus-român*). Autor al unor manuale universitare (*Lexicologie, Fonetică*). Membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova (1961). Acad.

CORLĂTENI, comună în judeţul Botoşani. Fragmente de ceramică pictată (tip Cucuteni). Tezaur monetar (c. 5800 de monede din argint, emise în timpul domnului Petru Muşat).

CORMACK, Allan MacLeod (n. 1924), fizician american, originar din Africa de Sud. Contribuţii la perfecţionarea scanerului. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1979), împreună cu G.H. Hounsfield.

CORNAROS, Vincenzo (sec. 17), poet grec. Autor al epopeii *Erotokritul* (c. 1646), unul din monumentele literaturii greceşti. I se atribuie drama biblică *Sacrificiul lui Avram*.

CORNEA, Paul (n. 1924, Bucureşti), istoric literar român. Abordează literatura română a sec. 19 dintr-o perspectivă modernă şi complexă, pluridisciplinară, folosind şi procedee ce ţin de sociologia lecturii şi estetica receptării (*Studii de literatură română modernă*, *De la Alecsandrescu la Eminescu*, *Originile romantismului românesc*, *Regula jocului*, *Introducere în teoria lecturii*, *Aproapele şi departele*). A iniţiat şi a condus (din 1967) seria de *Documente şi manuscrise literare*, a coordonat volumele *Reviste literare româneşti în secolul al XX-lea* şi *Structuri tematice şi retorico-stilistice în romantismul românesc*. Antologii şi ediţii din scriitori români.

CORNEILLE, Pierre (1606-1684), poet dramatic francez. Creator al tragediei clasice franceze (*Horaţiu*, *Cinna*, *Polyeucte*, *Oedip*, *Sertorius* ş.a.), a devenit celebru cu "tragicomedia" *Cidul*. Şi-a expus motivările artei sale dramatice în *Discurs asupra tragediei*, *Discurs asupra celor trei unităţi* ş.a. A tradus *Imitatio Christi* de Thomas a Kempis.

CORNEILLE DE LYON (1533-1574), pictor francez de origine olandeză. Maestru al portretului, pictat, de obicei, pe fond verde sau albastru (portretul Margaretei de Valois, al Jacquelinei de Rohan-Gié sau al lui Clément Marot).

CORNELIUS, Peter von (1783-1867), pictor german. Membru activ al grupului nazareenilor din Roma. Contribuţii la dezvoltarea artei monumentale în Germania sec. XIX (pictura murală *Judecata de apoi*, de la Ludwigskirche din München).

CORNEŞTI, comună în judeţul Cluj. Biserică (1600), ctitorie a lui Mihai Viteazul.

CORNFORTH, John Warcup (n. 1917), chimist australian. Profesor la Universităţile din Warwick şi Sussex. Cercetări asupra izomeriei sterice a compuşilor rezultaţi din reacţiile chimice catalizate de enzime. A obţinut prima sinteză totală a unui steroid (colesterolul). Premiul Nobel (1975), împreună cu Vl.Prelog.

CORNUL-CAPREI, numele popular al constelaţiei *Capricornul*.

CORNUL DE AUR (HALIÇ), golf pe ma-

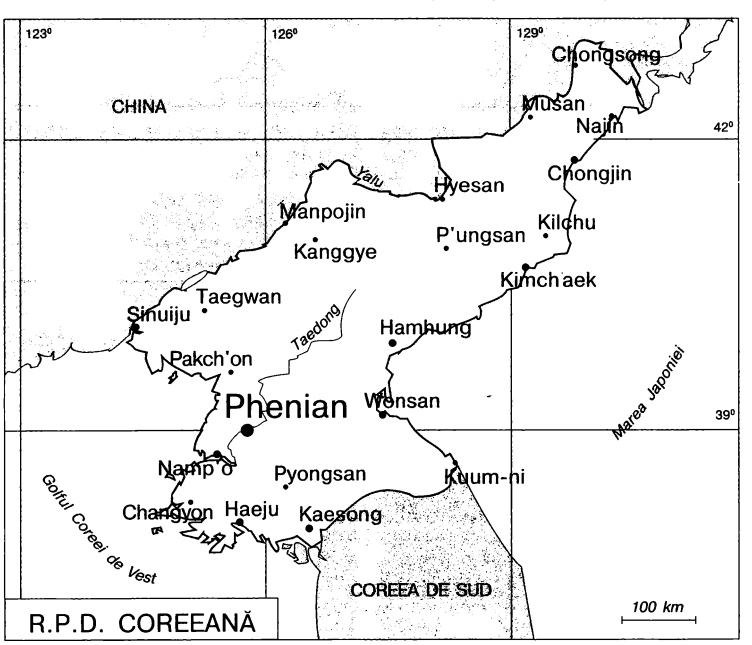

lul european al Bosforului. Lungime: 6 km. Separă oraşul Istanbul în cartierele Pera şi Galata, la N şi Stambul, la S.

CORNUL LUI SAS, localitate în Moldova, unde domnul Ştefan Tomşa a înfrînt în iul. 1612 pe Constantin Movilă, care, fiind sprijinit de poloni şi cazaci, încerca să reocupe tronul ţării. Azi *Popricani*, judeţul Iaşi.

CORNWALL, peninsulă în S-V Marii Britanii, între golful Bristol, Oceanul Atlantic şi Marea Mînecii. Lungime: c. 150 km. Oraş pr.: Plymouth. Relief muntos de mică altitudine. Expl. de cositor, cupru, argint, zinc, plumb ş.a. Culturi florale. Creşterea animalelor. Pescuit. Turism.

CORNWALLIS, **Charles** (1738-1805), general şi om politic englez. A capitulat în faţa americanilor la Yorktown (1781). Guvernator general şi comandant-şef pentru India (1786) şi vicerege al Irlandei (1798-1801). A reprimat revolta populară irlandeză (1798).

CORO, oraş în N-V Venezuelei, capitala statului Falcón; 68,7 mii loc. Nod de comunicaţii. Piaţă agricolă. Întemeiat în 1527.

COROANA AUSTRALĂ (*Corona Australis*), constelaţie din emisfera australă, situată la S de constelaţia Săgetătorul.

COROANA BOREALĂ (*Corona Borealis*), constelaţie din emisfera boreală, situată între constelaţiile Boarul şi Hercule. Formată din şase stele principale, dispuse în arc de cerc. Cea mai strălucitoare stea a constelaţiei este Gemma. Numele popular: *Hora*.

COROBAN, **Vasile** (1910-1984; n. Camenca, jud. Bălţi), critic şi istoric literar român. Articole şi recenzii consacrate procesului literar contemporan, studii monografice fundamentale (*Dimitrie Cantemir - scriitor umanist, Romanul moldovenesc contemporan*).

COROBCEANU, **Anatol** (1922-1976; n. Soroca), om politic român. În perioada dezgheţului poststalinist contribuie la dezvoltarea culturii naţionale din Basarabia. Viceministru al culturii (1953-1960) şi vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri al RSS Moldoveneşti (1963-1970).

COROMANDEL, coasta orientală a Indiei. Lungime: 700 km. Oraş pr.: Madras. Cocotieri.

CORONINI, comună în judeţul Caraş-Severin. Ruinele unei cetăţi feudale (sec. 11-15), cu turnuri de apărare.

COROPUNA, vîrf în Anzii peruvieni, la N-V de Arequipa. Alt.: 6425 m. Vulcan stins, acoperit cu zăpezi veşnice.

COROT, **Jean-Baptiste-Camille** (1796-1875), pictor francez. Interpret subtil al luminii şi atmosferei în peisaje ce transpun crîmpeie din natura Italiei sau aceea a Franţei. Dedicîndu-se în egală măsură peisajelor istorice, compoziţiilor, ca şi figurilor feminine, el continuă tradiţia clasică şi anunţă impresionismul (*Biserica din Marissel, Catedrala din Chartres, Amintiri de la Mortefontaine, Femeia cu perla*).

CORPUS CHRISTI, oraş în SUA (Texas), port la Oceanul Atlantic (golful Mexic); 257,4 mii loc. Petrochimie. Universitate.

CORREGGIO (*Antonio Allegri* zis *il ~*; c.1489-1534), pictor italian. Unul dintre marii creatori ai Renaşterii, precursor al esteticii barocului prin arta clarobscurului şi abordarea unor unghiuri insolite. Exaltă frumuseţea feminină (*Venus, Mercur şi Cupidon, Somnul Antiopei, Înălţarea,* de pe cupola bisericii Sf.Ioan Evanghelistul, şi *Înălţarea Fecioarei,* de pe cupola Catedralei din Parma). Tablouri religioase şi compoziţii mitologice (*Căsătoria mistică a Sfintei Ecaterina, Noaptea, Leda, Iubirile lui Jupiter* ş.a.).

Correggio, *Madona de la San Giorgio*

CORREGIDOR, insulă în arhipelagul Filipine, la intrarea în golful Manila; c.5,2 km^2. Ocupată de japonezi (6 mai 1942) şi recucerită de americani (16 febr. 1945).

CORRIENTES, oraş în N-E Argentinei, centrul ad-tiv al provinciei Corrientes; 267,7 mii loc. Port pe Paraná. Centru comercial. Universitate. Fondat în 1588.

CORRIERE DELLA SERA, cotidian italian, care apare la Milano, din 1876. Principalul organ de presă al cercurilor financiare din N Italiei.

CORRIGAN-MAGUIRE, **Mairead** (n. 1944), militantă pentru pace nord-irlandeză. Catolică, a înfiinţat, împreună cu Betty Williams, organizaţia "Mişcarea pentru Pace" din Irlanda de Nord. Premiul Nobel pentru pace (1976), împreună cu Betty Williams.

CORSICA (CORSE), insulă franceză, în N Mării Mediterane; 8,7 mii km^2; 250,3 mii loc. Oraşe pr.: Ajaccio, Bastia, Corte. Relief muntos (parc natural regional de 250 000 ha, în interiorul insulei). Citrice, măslini. Viticultură. Creşterea ovinelor şi caprinelor. Turism. Stăpînită succesiv de vandali, bizantini, vizigoţi, longobarzi, arabi, pisani şi genovezi. Din 1789, parte integrantă a Franţei. Ocupată (1942-1943) de trupele italiene. După 1975, este împărţită în două departamente: Corsica de Sud; 4 mii km^2; 118,8 mii loc.; centrul ad-tiv: *Ajaccio*, şi Corsica Superioară; 4,6 mii km^2; 131,5 mii loc.; centrul ad-tiv: *Bastia*. Din 1991, insula devine o colectivitate teritorială cu statut special.

CORTÁZAR, **Julio** (1914-1984), scriitor argentinian. Creaţie sub semnul existenţialismului. Romane în care realismul social şi politic se întrepătrunde cu fantasticul (*Bestiar, Învingătorii* ş.a.). Eseuri (*Ocolul zilei în optzeci de lumi*). Scenarii de film (*Blow up*).

CORTÉS, **Hernán (Hernando)** (1485-1547), conchistador spaniol. A participat (1519) la cucerirea Mexicului, la distrugerea imperiului aztec (1521). Guvernator general al Noii Spanii (1522).

CORTEZ, **Viorica** (n. 1935), mezzo-soprană română. A cîntat pe marile scene de operă ale lumii. Interpretări de excepţie în *Aida, Carmen, Trubadurul* ş.a. Stabilită în Franţa (1970).

CORTINA D'AMPEZZO, oraş în Italia (Veneto); 8,3 mii loc. Staţiune a sporturilor de iarnă în Alpii Dolomiţi (alt.: 1224-3243 m). Aici s-a desfăşurat, în 1956, a VII-a ediţie a Jocurilor Olimpice de iarnă.

CORTOT, **Alfred** (1877- 1962), pianist şi dirijor francez. Profesor la Conservatorul din Paris. Fondatorul Şcolii Normale de Muzică din Paris. A cîntat cu G.Enescu. Remarcabil interpret al lui Chopin, Schumann, Debussy. Lucrări teoretice (*Muzică franceză pentru pian, Chopin*).

CORUND, comună în judeţul Harghita. Străvechi centru de ceramică populară smălţuită. Muzeu sătesc. Staţiune balneoclimatericâ sezonieră. Biserică unitariană (sec. 16) şi biserică din lemn (1723). Atestată documentar în 1333.

COSA, **Juan de la** (1460-1510), cartograf şi navigator spaniol. A participat la primele două călătorii ale lui Cristofor Columb. A alcătuit (1500) o hartă a lumii, în care America este reprezentată pentru prima oară separat de Africa.

COSAŞU, **Radu** (pseudonim al lui *Oscar Rohrlich*; n. 1930, Bacău), prozator şi publicist român. Proză satirică, simili-memorialistică. Stil foarte personal, care desfide graniţele dintre genurile literare. Opere: *Supravieţuitorii, Meseria de nuvelist, Ocolul pămîntului în 100 de ştiri.*

COSĂUŢI, comună în jud. Soroca, Republica Moldova. Exploatări de calcare. Centru de prelucrare artistică a pietrei. Atestată documentar în 1509.

COSENZA, oraş în S Italiei (Calabria), centrul ad-tiv al provinciei; 107 mii loc. Catedrală (sec. 12-13). Muzeu.

COSLOGENI, cultură din epoca bronzului (sec. 13-12 î.Hr.), răspîndită în Dobrogea şi S-E Munteniei. Denumită astfel după înălţimea Grădiştea Coslogeni, din Balta Ialomiţei (jud. Ialomiţa).

COSMA, **Viorel** (n. 1923, Timişoara), muzicolog român. Studii şi cronici muzicale. Lucrări: *Ion Vidu, Ciprian Porumbescu, Figuri de lăutari, Muzicieni români. Lexicon.*

COSMESCU, **Alexandru** (1922-1989; n. Vorniceni, jud. Chişinău), scriitor român. Proză de inspiraţie rurală (*Dealul Viei*), traduceri din Andersen, Gogol, Cehov, Tolstoi, Kuprin ş.a.

COSMOVICI, **Leon C.** (1857-1921; n. Sasca, jud. Suceava), naturalist român. Prof. univ. la Iaşi. Autor al primului tratat românesc de fiziologie animală (*Curs de fiziologie generală animală*, 1900). Manuale de ştiinţele naturii pentru învăţămîntul mediu. Membru corespondent al Acad. Rom.

COSMOVICI, **Mircea Paul** (n. 1921, Iaşi), jurist român. Lucrări de drept internaţional comparat, drept economic, drept civil (*Dreptul ca instrument de formare, dezvoltare şi ocrotire a personalităţii umane, Tratat de*

drept civil, Probleme de drept economic ş.a.). Acad.

COSPAR (engl. **Committee On Space Research**), organizaţie ştiinţifică internaţională, cu sediul la Paris, înfiinţată în 1958 în scopul promovării cercetărilor spaţiale prin folosirea rachetelor şi a sateliţilor. România este membru din 1964.

COSSIGA, Francesco (n. 1928), om politic italian. Democrat-creştin. Preşedinte al Italiei (1985-1992).

COSTA, Lúcioda (n. 1902), arhitect şi urbanist brazilian. A elaborat planurile oraşului Brasília.

COSTA BRAVA, litoral spaniol (Catalonia), la Marea Mediterană. Turism. Staţiuni balneare.

COSTACHE, Veniamin (1768-1846), cărturar şi traducător român de cărţi religioase. Mitropolit al Moldovei (1803-1806 şi 1812-1842). Adept al Eteriei. A înfiinţat Seminarul de la Socola (1803) şi alte şcoli, cu limba română ca obiect de studii. A susţinut activitatea de traducere şi tipărire a cărţilor necesare bisericii şi şcolii, traducînd el însuşi.

COSTA-FORU, Gheorghe (1821-1876; n. Bucureşti), om politic, profesor şi jurist român. Primul rector al Universităţii din Bucureşti (1864-1872); ministru de mai multe ori.

COSTA-GAVRAS (*Konstantinos Gavras*; n. 1933), cineast francez de origine greacă. Unul dintre promotorii thrillerului politic francez (*Z*, Premiul juriului, Cannes; Premiul Oscar pentru film străin, 1968, *Secţia specială*, premiat la Cannes, 1975, *Criminal de război*, Ursul de Aur, Berlin, 1989, ş.a.).

COSTA GOMES, Francisco da (n. 1904), general şi om politic portughez. Preşedinte al Portugaliei (1974-1976).

COSTANDE, Ion (1819-1879; n. Răhău, jud. Alba), pictor şi litograf român. Portrete (*Horea, Avram Iancu, G. Bariţiu*).

COSTA RICA (Republica ~), stat în America Centrală istmică. Suprafaţa: 51 mii km². Populaţia: 3,65 mil. loc. Limba oficială: spaniola. Capitala: *San José*. Culte: catolicism, protestantism. Moneda: 1 colón = 100 céntimos. Împărţită în 7 provincii. Oraşe pr.: Alajuela, Cartago, Puntarenas, Limón. Relief predominant muntos. Vulcani activi. Climă tropicală. Economie bazată pe agricultură (culturi de cafea - locul 1 pe glob la producţia/locuitor, ananas, bananieri, trestie de zahăr). Creşterea bovinelor. Mici întreprinderi de prelucrare a produselor agricole (tutun, lichioruri, ţesături). Exportă banane, cafea, cacao, zahăr, carne, lemn, sfoară de

Manila. — Descoperit de Cristofor Columb în 1502. Inclus (sec.16), după cucerirea spaniolă, în Căpitănia Generală Guatemala. Îşi proclamă independenţa la 15 sept. 1821 şi face parte (între 1823 şi 1838) din Federaţia Provinciilor Unite ale Americii Centrale (alături de Guatemala, Nicaragua, El Salvador şi Honduras). În 1938 devine republică de sine stătătoare. Stabilitate socială şi politică în sec. 20. Singurul stat care a desfiinţat pin lege (1948) forţele armate naţionale. Republică prezidenţială.

COSTĂCHESCU, Mihai (1884-1953; n. Goeşti, jud. Iaşi), istoric român. Editor de documente slavo-române (*Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, 2 vol., *Documente moldoveneşti de la Ştefan cel Mare* ş.a.). Monografii ale unor sate moldoveneşti. Membru corespondent al Acad. Rom.

COSTĂCHESCU, Neculai (1876-1939; n. Huşi), chimist român. Prof. univ. la Iaşi. Elev al lui P.Poni. Primul doctor în chimie al Universităţii din Iaşi. Cercetări în domeniul cunoaşterii şi valorificării bogăţiilor naturale ale României (petrol, sare) şi al chimiei combinaţiilor complexe, fiind considerat întemeietorul şcolii româneşti de chimie a combinaţiilor complexe (*Fluorures de cobalt et de nickel, Sels complexes de fer* ş.a.). Membru de onoare al Acad. Rom.

COSTENCO, Nicolai (1913-1993; n. Chişinău), scriitor român. Redactor la "Viaţa Basarabiei" (1934-1940), fapt pentru care este arestat şi deportat în *GULAG* (1940-1955). Poezie eruptivă, de un titanism romantic, cu accente sociale şi note muzicale, pigmentată de o pronunţată "culoare locală" moldovenească (*Ore, Elegii păgîne, Euritmii*). Autor al unui roman (*Severograd*) şi a numeroase traduceri.

COSTES, Dieudonné (1892-1973), aviator francez. A făcut înconjurul lumii cu avionul (1927-1928), împreună cu J. Le Brix, şi a reuşit, cu Maurice Bellonte, prima cursă aeriană Paris-New York, fără escală (1930).

COSTEŞTI, oraş în judeţul Argeş, în Cîmpia Piteştiului; 12,2 mii loc. Industrii. Biserici (sec. 18-19). Atestat documentar în 1535.

COSTEŞTI, comună în judeţul Vîlcea. Urme ale unei necropole tumulare de incineraţie. Mănăstirea Arnota (1633-1636).

COSTIN, Miron (1633-1691), cronicar şi cărturar român. Mare vornic (1667, 1669); mare logofăt (1675-1683). A redactat *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aron-Vodă încoace* (1675),operă de erudit, ce se înscrie în şirul marilor cronici moldovene. În *De neamul moldovenilor* face referiri la originea

George Coşbuc

Eugen Coşeriu

română a poporului şi a limbii române. A scris poemul filozofic *Viaţa lumii* şi, în limba polonă, *Cronica ţărilor Moldovei şi Munteniei* (*Cronica polonă*) şi *Istorie în versuri polone despre Moldova şi Ţara Românească* (*Poema polonă*). A tradus *Istoria Ardealului*, după L.Toppeltin.

COSTIN, Nicolae (c. 1660-1712), cronicar român. Fiu al lui Miron Costin. Mare vornic şi caimacam. A scris *Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*, *Letopiseţul Ţării Moldovei. 1709-1711* şi *Ceasornicul domnilor*, traducere şi prelucrare după *Libro aureo del gran emperador Marco Aurelio con el Relox de principes* de Antonio de Guevara.

COSTINESCU, Alexandru (1812-1872; n. Iaşi), matematician, inginer şi arhitect român. A predat la Academia Mihăileană din Iaşi primele cursuri de geometrie analitică, descriptivă, de inginerie şi arhitectură, în limba română. I se datorează arcul de triumf (stil Empire) ce lega cele două clădiri ale Academiei Mihăilene (demolat la sfîrşitul sec. 19).

COSTINESCU, Emil (1844-1921; n. Iaşi), om politic român. Unul dintre fondatorii Băncii Naţionale a României (1880); de mai multe ori ministru.

COSTIŞA, comună în judeţul Neamţ, pe Bistriţa. Pe teritoriul comunei a fost descoperită o aşezare fortificată, datînd din epoca bronzului (sec. 19-14 î.Hr.), unde s-au găsit amfore şi ceşti cu decor geometric incizat, care au generat Cultura Costişa, răspîndită în N-E Moldovei.

COŞBUC, comună în judeţul Bistriţa-Năsăud. Casa memorială "G. Coşbuc". Atestată documentar, ca sat, în 1523 (*Hordo*); în 1750, *Hordou*.

COŞBUC, George (1866-1918; n. Hordou, azi Coşbuc, jud. Bistriţa-Năsăud), poet român. Reprezentant al şcolii transilvănene de literatură ("realismul popular"), Coşbuc a cîntat satul românesc în toate aspectele lui majore (*Balade şi idile, Fire de tort* ş.a.). Viaţa cotidiană, eternele ritmuri ale naşterii, iubirii, nunţii, morţii, mitologia românească, istoria transpar cu claritate în versuri simple, armonioase, energice, scrise într-o cheie optimistă, luminoasă (poeziile *Nunta Zamfirei, Moartea lui Fulger*, vol. *Cîntece de vitejie* ş.a.). A redactat şi importante studii de folcloristică. A avut o bogată colaborare la periodice, fiind el însuşi întemeietor (alături de alţi scriitori) al unor reviste de mare însemnătate: "Vatra" (1894-1896), "Semănătorul" (1901-1910), "Viaţa literară" (1906-1908). A fost şi rămîne unul din cei mai importanţi şi aplicaţi traducători din literatura universală: Homer, Vergiliu, Kălidăsa, Dante (la a cărui cunoaştere şi-a adus o valoroasă contribuţie). Acad.

COŞERIU, Eugen (n. 1921, Mihăileni, jud. Bălţi), lingvist român. Stabilit în Germania. Prof. univ. la Milano, Montevideo, Bonn, Frankfurt pe Main, Tübingen. Fondatorul Şcolii lingvistice de la Tübingen. Unul din cei mai originali teoreticieni ai limbii, creator de noi direcţii în filozofia limbajului, semantică, geografie lingvistică, socio- şi etnolingvistică ş.a. (*La geografia linguistica, Sistema, norma y habla, Pour une semantique diachronique*

structurale, Lexicalische Solidaritäten). Studii despre istoria limbii române (*Semantisches und Etymologisches aus dem Rumänischen* ş.a.). Membru al unor academii internaţionale. Membru de onoare al Acad. Rom.

COŞTILA, vîrf pe versantul prahovean al masivului Bucegi. Alt.: 2495 m.

COTEA, Valeriu D. (n. 1926, Vidra, jud. Vrancea), enolog român. Prof. univ. la Iaşi. Cercetări privind podgoria, tehnologia şi calitatea vinului de Cotnari. Lucrări în domeniul enologiei (*Vinificaţia şi chimia vinurilor, Oenologie* ş.a.). Membru al unor academii internaţionale. Acad.

COTEANU, Ion (1920-1997, Bucureşti), lingvist român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii în domeniul dialectologiei, lexicologiei, stilisticii, al teoriei limbii şi al limbii române contemporane (*Elemente de dialectologie a limbii române, Elemente de stilistică structurală, Stilistica funcţională în limba română, Originile limbii române, Limba română contemporană* ş.a.). A coordonat elaborarea unor lucrări: *Dicţionarul explicativ al limbii române, Semantica şi semiotica* ş.a. Membru fondator şi vicepreşedinte al Societăţii de Ştiinţe Filologice din România. Acad.

CÔTE D'AZUR v. **Coasta de Azur**.

CÔTE D'IVOIRE v. **Coasta de Fildeş**.

COTENTIN, peninsulă în N-V Franţei (Normandia), între golful St.-Malo şi estuarul Senei (Marea Mînecii). Oraşe pr.: Cherbourg şi St.-Lô. Relief vechi colinar (masivul Armorican); climat umed. Creşterea bovinelor. Ind. nucleară.

COTESCU, Octavian (1931-1985; n. Huşi), actor român de teatru şi film. Rector al Institutului de Artă Teatrală şi Cinematografică (1981-1985). A jucat în piese de I.L.Caragiale, Molière, Cehov, Teodor Mazilu şi în numeroase filme (*Portretul unui necunoscut, Puterea şi Adevărul, Gloria nu cîntă, Iarna bobocilor, Bietul Ioanide, Secretul lui Bachus* ş.a.). Premiul Asociaţiei Cineaştilor din România (1985), pentru întreaga activitate.

COTISO (sec. 1 î.Hr.), conducător al unei formaţiuni politice geto-dacice, (probabil) din Oltenia şi Banat.

COTMEANA, comună în judeţul Argeş. Mănăstire de călugări, cu biserică ridicată în 1387-1389, ctitorie a domnului Radu I şi a fiilor săi Dan I şi Mircea cel Bătrîn. Decoraţie de tip balcanic. Turn-clopotniţă (1777).

COTNARI, comună în judeţul Iaşi. Podgorie renumită. Cetate geto-dacică fortificată (sec. 5-3 î.Hr.). Podul de piatră (sec. 15) şi beciurile caselor domneşti (1491), atribuite lui Ştefan cel Mare. Biserică (1493). Biserica catolică (1561-1563) cu un Colegiu latin, înfiinţat în 1562. Atestată documentar, ca tîrg, din 1448.

COTONOU, oraş în Benin; 487 mii loc. Cel mai mare oraş şi principalul port al ţării. Centru ad-tiv şi industrial (textile, mecanică).

COTOPAXI, vulcan activ în munţii Anzi (Ecuador). Alt.: 5897 m. Escaladat de geologii W.Reiss şi A.M.Escobar în 1872.

COTROCENI (Mănăstirea ~), mănăstire în Bucureşti, ridicată între 1679 şi 1681, ctitorie a domnului Şerban Cantacuzino. Biserica mănăstirii, adevărată bijuterie arhitecturală, se asemăna cu biserica episcopală de la Curtea de Argeş. Demolată în 1984.

COTROCENI (Palatul ~), palat clădit în incinta mănăstirii Cotroceni, în Bucureşti. Proiectat de arhitectul francez Paul Gottereau, edificat între 1893 şi 1895 pe locul ce servise ca reşedinţă domnească începînd cu domnul Şerban Cantacuzino şi Constantin Brîncoveanu şi sfîrşind cu Al.I.Cuza şi Carol I, palatul era destinat să adăpostească familia principilor moştenitori: Ferdinand de Hohenzollern şi Maria de Saxa Coburg Gotha. Holul monumental de la intrare, în manieră neobarocă, urmează modelul Operei Mari din Paris. Adăposteşte sufrageria, biblioteca regelui Ferdinand (în stilul Henric II), sala de vînătoare (în stil renascentist), salonul florilor (numit şi "salonul de aur"), salonul de recepţie (proiectat de arhitectul Gr.Cerchez în stil neoromânesc). Aripa nouă (construită în 1977) este destinată preşedintelui României. Din 1991, deschis marelui public.

COTRUBAŞ, Ileana (n. 1939, Galaţi), soprană română. Stabilită în Elveţia. A interpretat, cu o rafinată ştiinţă a cîntului, roluri diverse, pe cele mai renumite scene (Scala, Metropolitan, Covent Garden, Opera din Viena ş.a.).

COTRUŞ, Aron (1891-1961; n. Haşag, jud. Sibiu), poet român. Stabilit în Spania (1945-1956), apoi în SUA. Realităţile atroce ale războiului, revolta socială, exaltarea eroismului fac substanţa unei opere inegale şi contradictorii, care frapează prin paroxismul trăirilor şi violenţa limbajului (*Sărbătoarea morţii, Neguri albe, În robia lor, Horia, Peste prăpastii de potrivnicie* ş.a.).

COTTBUS, oraş în S-E Germaniei (Brandenburg), pe Spree; 128,9 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru comercial şi industrial (textile). Biserică (sec. 14), castel (sec. 18). Muzeu. Atestat documentar în 1156.

COTTE, Robert de (1656-1735), arhitect francez. Cel mai mare arhitect al epocii Regenţei. Arhitect al regelui (1689). Directorul Manufacturii Gobelines (1699). Termină capela regală şi marele Trianon (Versailles); Palatul cardinalului Rohan (Strasbourg); Palatul episcopal (Verdun) ş.a.

COTTON, Aimé (1869-1951), fizician francez. A descoperit (1896) dicroismul circular şi fenomenele de birefringenţă magnetică. A inventat cîntarul (*balanţa Cotton*) pentru măsurarea cîmpurilor magnetice.

COŢOFENI, cultură din perioada de tranziţie de la neolitic la epoca bronzului (2500-1800 î.Hr.), răspîndită în Oltenia, Crişana, Banat şi Transilvania. Descoperită pe teritoriul comunei Coţofenii din Dos, judeţul Dolj.

COUBERTIN, Pierre de (1863-1937), pedagog şi istoric francez. Iniţiator al Jocurilor Olimpice moderne. Preşedinte al Comitetului Internaţional Olimpic (1896-1925).

COULOMB, Charles de (1736-1806), fizician francez. A descoperit (1785) legile fundamentale ale magnetismului şi electrostaticii. A introdus noţiunile de "moment magnetic" şi de "polarizare".

COUPERIN, François (zis *Le Grand*; 1668-1733), compozitor, clavecinist şi organist francez. Motete, mise pentru orgă, sonate, suite pentru clavecin, muzică instrumentală (*Apoteoza lui Corelli, Naţiunile*). Lucrări teoretice (*Arta interpretării la clavecin*).

COUPERUS, Louis Marie Anne (1863-1923), scriitor olandez. Scrieri cu accente naturaliste (*Fatalitate, Cartea micilor suflete* ş.a.).

COURBET, Gustave (1819-1877), pictor francez. Unul dintre marii reprezentanţi ai şcolii realiste. Prieten cu Baudelaire, Proudhon; membru al Comunei din Paris (1871). Lucrări: *Înmormîntare la Ornans, Trezirea, Bună ziua, domnule Courbet, Atelierul pictorului, Domnişoarele pe malul Senei, După-amiaza la Ornans* ş.a.).

COURIER, Paul-Louis (1772-1825), scriitor francez. Militar de carieră, elenist prin gust. Şi-a manifestat opoziţia faţă de Restauraţie prin pamflete (*Pamflete*). Asasinat.

COURNAND, André (1895-1988), medic şi fiziolog american de origine franceză. A elaborat tehnica studierii presiunii intracraniene prin cateterism direct. Premiul Nobel (1956), împreună cu W.Forssmann şi D.W. Richards.

COURNOT, Antoine Augustin (1801-1877), economist, matematician şi filozof francez. Unul din precursorii epistemologiei. Lucrările sale stau la baza teoriei matematice a economiei.

COURTELINE, Georges (*Georges Moinaux*; 1858-1929), scriitor francez. Povestiri (*Trenul de 8h 47'*) şi comedii de moravuri (*Boubouroche* ş.a.).

COURTOIS, Bernard (1777-1838), chimist şi farmacist francez. A separat morfina de opiu şi, în 1811, a descoperit iodul.

COURTRAI, oraş în Belgia, pe Lys; 76,1 mii loc. Textile. Monumente (sec. 13-16). Muzee.

COUSIN, Victor (1792- 1867), filozof şi om politic francez. Spiritualist, fondator al eclectismului (*Fragmente de filozofie contemporană, Despre adevăr, frumos şi bine*).

COUSTEAU, Jacques-Yves (1910-1997), oceanograf francez. A realizat, împreună cu É.Gagnan, un scafandru autonom. A condus expediţii oceanografice la bordul vasului "Calypso". A turnat filmele *Lumea tăcerii, Lume fără soare, Aventurile navei "Calypso"*.

COUSTOU, Guillaume I (1677-1746), sculptor francez. Frate cu Nicolas Coustou. Autorul grupurilor statuare *Caii de la Marly* şi *Oceanul şi Mediterana* (Paris).

COUSTOU, Guillaume II (1716-1777), sculptor francez. Fiu al lui Guillaume Coustou. Autorul Mausoleului Delfinului (urmaşul lui Ludovic XV), la Sens.

COUSTOU, Nicolas (1658-1733), sculptor francez. Autorul unei *Pietà* din Notre-Dame

Jacques-Yves Cousteau

François Couperin

de Paris.

COUTHON, Georges (1755- 1794), om politic francez. Participant la Revoluţia Franceză (1789-1794); a reprimat insurecţia de la Lyon (1793), instituind "Marea Teroare". A fost ghilotinat la 10 thermidor.

COVALIU, Ion Brăduţ (1924-1991; n. Sinaia), pictor român. Peisaje citadine şi din spaţiul rural (*Cîntec de toamnă*), naturi statice (*Flori albe*), compoziţii, portrete.

COVASNA, oraş în judeţul Covasna, în E—S-E depresiunii Tîrgul Secuiesc, la poalele munţilor Vrancea; 12,5 mii loc. Industrii. Centru pentru îmbutelierea apelor minerale. Staţiune balneoclimaterică. Ruinele unei cetăţi dacice (sec. 1 î.Hr.-1 d.Hr.). Biserică în stil romanic (sec. 13-14) şi biserica ortodoxă (1800), cu picturi murale. Atestat documentar în 1567.

COVASNA, judeţ în partea central-estică a României, în zona internă a Carpaţilor de Curbură; 3,7 mii km^2; 232,5 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Sfîntul Gheorghe*. Oraşe: Tîrgul Secuiesc, Covasna, Baraolt, Întorsura Buzăului. Relief predominant muntos. Expl. forestiere, de lignit, minereuri de fier, roci de construcţie, ape minerale (Biborţeni, Covasna, Bodoc, Malnaş şi Vîlcele). Se produc motoare electrice, agregate şi subansambluri auto, piese pentru maşini agricole, mase plastice, confecţii, mobilă ş.a. Centre de îmbuteliere a apelor minerale. Cultura plantelor tehnice, de nutreţ, sfeclă de zahăr, grîu, secară etc. Pomicultură. Sector zootehnic dezvoltat. Avicultură. Teatru (la Sfîntul Gheorghe, cu secţiile română şi maghiară), muzee. Turism: cetăţile medievale de la Bálványos, Cernat, Malnaş; bisericile fortificate (sec.15-16), de la Arcuş, Aita Mare, Belin sau Zăbala; obiceiuri tradiţionale. Numeroase staţiuni balneoclimaterice (Bálványos, Biborţeni, Bodoc, Covasna ş.a.). — Vestigii materiale descoperite pe teritoriul judeţului atestă prezenţa neîntreruptă a omului, începînd din neolitic (milen. 5-4 î.Hr.). Descoperirile arheologice de la Sfîntul Gheorghe, Cesnat, Reci ş.a. confirmă prezenţa populaţiei româneşti în această zonă înainte de pătrunderea armatelor maghiare. În sec. 6 pătrund aici triburile slave, iar în a doua jumătate a sec. 11 se extinde dominaţia regatului feudal maghiar peste populaţia românească. Colonizarea secuilor (1200) şi organizarea lor administrativă (1500) în "Scaune". Între 1926 şi 1950, judeţul s-a numit *Trei Scaune*.

COVENTRY, oraş în Marea Britanie (West Midlands), la S-E de Birmingham; 292,6 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (ind. mecanică, electrice, textile). Universitate. Vestigii de fortificaţii (sec. 14), catedrală (sec. 14). Muzeu.

COVURLUI (Cîmpia ~), cîmpie deluroasă joasă, la N de Galaţi, între Valea Gerului şi Prut. Culturi de cereale şi plante tehnice.

COWPER, Edward Alfred (1819-1893), inginer englez. Inventator al instalaţiei de încălzire a aerului pentru furnale, care îi poartă numele (1857), şi al unui sistem de telegrafie cu electromagneţi (1879).

COYNE, André (1891-1960), arhitect şi inginer francez. Unul dintre cei mai importanţi creatori de construcţii hidraulice din lume (barajul-boltă Mareges pe Dordogne; cel de la Kariba, pe Zambezi; barajul cu boltă scufundată de la Roselend pe Doron ş.a.).

COYPEL, Antonie (1661-1722), decorator francez. Fiu al lui Noël Coypel. Mari tablouri inspirate de *Eneida* lui Vergiliu (*Moartea Didonei*). Director al Academiei. Autor al unor *Discursuri* despre arta sa.

COYPEL, Noël (1628-1707), pictor francez. A executat decoraţii clasice (parlamentul din Rennes, palatul Tuileries, la Versailles).

COYPEL, Noël-Nicolas (1650-1734), pictor francez. Considerat precursor al lui F. Boucher.

COYZEVOX (COISEVOX), Antoine (1640-1720), sculptor francez. Autor al *Cailor înaripaţi* de la Tuileries. Portretistul lui Ludovic XIV.

COZACOVICI (COSACOVICI), Dimitrie (1790-1868), istoric şi filolog român. Aghiotant domnesc (1834-1842). A participat la Revoluţia de la 1848 din Ţara Românească. Unul dintre pionierii dialectologiei româneşti. Studii de filologie comparată şi de istorie privitoare la românii sud-dunăreni. Membru fondator (1866) al Societăţii Literare Române, din care a demisionat în 1867.

COZIA, masiv muntos în S-V munţilor Făgăraş, între rîurile Olt şi Topolog. Alt. max.: 1668 m. Parc naţional (1990).

COZIA, pas şi defileu pe cursul mijlociu al Oltului. Lungime: 14 km.

COZIA (Mănăstirea ~), mănăstire pe malul drept al Oltului, la 5 km N de oraşul Călimăneşti, cu biserica Sf.Treime, ctitorie (1387-1388) a domnului Mircea cel Bătrîn. Fragmente din pictura originară (1390-1391); picturi murale în interior (refăcute în 1710). Mormîntul lui Mircea cel Bătrîn şi al Teofanei, mama lui Mihai Viteazul. Ansamblul mai cuprinde două paraclise (1542-1543, cu picturi originare), chilii (1388), fîntînă mare (sec. 16), două clopote (1395 şi 1413). Cunoscută şi sub denumirea de *Mănăstirea Nucet*.

COZIA, cultură hallstattiană (sec. 10-9 î.Hr.), răspîndită în N Moldovei. Descoperită în satul Cozia din comuna Costuleni (jud. Iaşi).

COZORICI, Gheorghe (1933-1993; n. Arbore, jud. Suceava), actor român. Activitate teatrală la Craiova şi Bucureşti. Premiul Asociaţiei Cineaştilor din România, pentru rolul din filmul *Clipa* (1979). Alte filme: *Pădurea spînzuraţilor, Ştefan cel Mare, Fraţii Jderi, Ciuleandra, Moartea unui artist* ş.a.

CRACĂU-BISTRIŢA, depresiune în E României, în zona de contact dintre Munţii Stînişoarei şi Goşmanului în V cu dealurile Subcarpaţilor Moldovei în E. Suprafaţa: c. 515 km^2. Relief de cîmpie. Alt. medie: 400 m. Păşuni şi fîneţe. Pomicultură. Culturi de cereale, plante tehnice.

CRACOVIA (pol. **KRAKÓW**), oraş în Polonia, port pe Vistula; 751,3 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centru industrial (construcţii mecanice). Universitate (1364). Academie de ştiinţe. Biserica Notre-Dame (sec. 13-15). Catedrală (sec. 12-14). Fortăreaţa Barbacan (sec. 15). Castelul regal Wawel (sec. 12). Halele şi turnul (sec. 14-17) din piaţa Rynek Główny. Biblioteca Iagelłonă. Observator astronomic (1792). Capitală a statului unit polon (1320-1596).

CRAIG, Edward Gordon (1872-1966), actor, regizor, pictor scenograf şi teoretician de teatru englez. Preocupat de rezolvarea în cheie simbolică a spectacolului. Prin montările sale şi prin lecţiile de la şcoala de comedie (deschisă la Florenţa) a urmărit să-şi ilustreze teoria despre "teatrul total". A proclamat supremaţia absolută a regizorului (*Despre arta teatrului*).

CRAINIC, Nichifor (pseudonim al lui *Ion Dobre*; 1889-1972; n. Bulbucata, jud. Giurgiu), poet şi eseist român. Studii de specialitate în filozofie şi teologie la Viena. Director al revistei "Gîndirea" (1928-1944). Lirică de orientare tradiţionalistă, evoluînd de la evocarea spiritului dacic la viziunea creştină, dominată de aspiraţia spre lumină (*Zîmbete în lacrimi, Darurile pămîntului, Cîntecele patriei, Ţara de peste veac*). Principalul teoretician al ortodoxismului autohton (*Puncte cardinale în haos, Ortodoxie şi etnocraţie*); a încercat să dea o interpretare creştină fenomenului cultural (*Nostalgia paradisului*). Traduceri din R.Tagore, Rilke, Verhaeren ş.a. A fost închis, din motive politice, între 1947 şi 1962, la Aiud. Acad.

CRAIOVA, municipiu în S României, pe Jiu, reşedinţa judeţului Dolj; 308 mii loc. Nod feroviar şi rutier. Aeroport. Centru comercial şi industrial (construcţii de utilaj greu, de automobile pentru oraş - "Olcit", "Cielo" -, aparataj electronic de înaltă tensiune, tricotaje, prelucrarea lemnului). Tipografie. Centru universitar. Teatru Naţional (fondat în 1854). Muzee. Biserica Domnească (1651-1652), ctitorie a lui Matei Basarab; biserica Sf. Ilie (1720) cu picturi murale executate de Gh. Tattarescu; biserica Madona Dudu (1758; în pronaos este mormîntul poetului Vasile Cîrlova); fîntîni (sec. 17-19), case boiereşti (Jianu, Glogoveanu, sec. 18). Atestat documentar în 1475. Reşedinţă a banilor Olteniei (1492-1761). Cetate dacică (*Pelendava*, sec. 4 î.Hr.). Important centru cultural în sec. 18-19.

CRAIOVEŞTI, familie de boieri din Ţara Românească, cu un rol important în viaţa politică şi culturală a ţării de la sfîrşitul sec. 15 pînă la mijlocul sec. 16. — **Neagoe** (?-1521), mare postelnic (1501- 1509), mare comis (1510-1511) şi domn sub numele de Neagoe Basarab (1512-1521).

CRAMER, Gabriel (1704-1752), matematician elveţian. A studiat sistemele de ecuaţii liniare (*teorema lui Cramer*). Autorul unui tratat despre curbele plane (*Introducere în analiza liniilor curbe algebrice*).

CRANACH, Lucas (zis *Cranach cel Bătrîn*; 1472-1553), pictor şi gravor german. Adept al Reformei. Stil liniar şi manierist. Nuduri elegante şi senzuale, tablouri religioase, scene biblice şi mitologice (*Venus şi Amor, Judecata lui Paris, David şi Bethsabé, Repaus în timpul fugii în Egipt*). Portrete (*Luther* ş.a.).

CRANE, Stephen (1871-1900), scriitor american. Contribuie la evoluţia literaturii americane prin promovarea impresionismului (*Maggi, fată a străzilor*) şi a naturalismului (*Semnul roşu al curajului*). Considerat unul dintre pionierii nuvelei contemporane (*Barca de salvare, Monstrul, Răni în ploaie*).

CRANMER, Thomas (1489-1556), teolog anglican. Arhiepiscop de Canterbury. Rol important în introducerea Reformei în Anglia. A fost condamnat la moarte în timpul Mariei I Tudor, pentru erezie.

CRAPINA, lac de luncă, în România, situat în marele cot al Dunării; 29,4 km^2. Pescuit.

CRASHAW, Richard (1613-1649), poet englez. Unul din reprezentanţii şcolii metafizice engleze (*Inima de flăcări*).

CRASNA, rîu în N-V României, afluent al Tisei pe teritoriul Ungariei; 140,4 km, din care 121 km pe teritoriul României. Izvorăşte din Munţii Mezeşului şi străbate Cîmpia Someşului.

CRASNA, sat component al comunei Sita Buzăului (jud. Covasna). Aici a fost descoperit în 1887 un tezaur de bare de aur, cu efigii de împăraţi romani, dintre care cea mai recentă este a lui Graţian (367-383).

CRASSUS, Marcus Licinius (115-53 î.Hr.), om politic roman. A înfrînt (71 î.Hr.) la Apulia armata lui Spartacus. A făcut parte, alături de Cezar şi Pompei, din primul triumvirat (60 î.Hr.). Guvernator al Siriei, a fost înfrînt şi ucis de parţi în bătălia de la Carrhae.

CRATYLOS (sec. 5 î.Hr.), filozof grec. Discipol al lui Heraclit. Profesor al lui Platon. Promotorul unei concepţii relativiste asupra cunoaşterii lucrurilor. A susţinut teoria originii naturale a limbajului.

CRAXI, Bettino (n. 1934), om politic italian. Secretar general al Partidului Socialist Italian (1976-1993). Prim-ministru (1983-1987).

CRĂCIUN, Emil (1896-1976; n. Iaşi), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Director al primului institut de oncologie din România, înfiinţat de el la Cluj (1931-1932). Cercetări în domeniul anatomiei patologice, în special al cancerului (*La glycogénie du sarcom de Peyton Rous, Probleme de morfopatologie, Probleme de oncologie, Pato-biomorfologia în cercetarea chimică modernă* ş.a.). A formulat noţiunile de "cancer acut" şi "cancer acutizat", "cancer latent". Primul medic român care a semnalat existenţa la noi a unor boli ca reticulosarcomul, lipogranulomul subcutanat. A realizat prima biopsie prin puncţie renală. Membru corespondent al Acad. Rom.

CRĂCIUN (Naşterea Domnului), praznic împărătesc cu dată fixă, serbat de creştini la 25 dec., în amintirea naşterii după trup a lui Iisus Hristos.

CRĂCIUN (Moş Crăciun), personaj mitic, ce aduce daruri copiilor (pentru pomul) de Crăciun.

CRĂCIUNA, cetate construită înainte de 1471 de Radu cel Frumos, domnul Ţării Româneşti, pe Măgura Odobeştilor (1 km V de Odobeşti). Cucerită în mart. 1482 de Ştefan cel Mare. Ruine.

CRĂINICEANU, Grigore (1852-1935; n. Crainici, jud. Mehedinţi), general român. Specialist în fortificaţii. A condus lucrările de fortificaţii la Plevna, Griviţa, Vidin, precum şi cele de modernizare (1916-1918) a fortificaţiilor pe linia Galaţi-Nămăloasa-Focşani. Lucrări: *Constituirea cetăţilor şi fortificarea ţărilor cu aplicaţiuni la fortificarea României, Geografia militară. Frontiera Carpaţilor, Idei de apărare. Studiu pe teren în anii 1888-1889-1890* ş.a. Acad.

CRĂSESCU, Victor (1850-1918; n. Chişinău), scriitor român. Proză naturalistă cu tentă socială, inspirată din viaţa "oamenilor mici" (*Privelişti dobrogene, Fugarul din seminar*, romanul *Ovreiul*).

CREANGĂ, Horia (1893-1943; n. Bucureşti), arhitect român. Nepot al lui Ion Creangă. Promotor al arhitecturii moderne în România (blocul şi cinematograful "ARO", azi "Patria", din Bucureşti, hotelul "Carpaţi" din Braşov, halele principale ale uzinelor "Malaxa", azi "Faur", din Bucureşti).

CREANGĂ, Ion (1839-1889; n. Humuleşti, jud. Neamţ), scriitor român. Diacon, apoi institutor. Bun prieten cu M.Eminescu şi membru al cercului Junimea. Autor de manuale şcolare şi texte didactice. Literatură propriu-zisă, povestiri şi poveşti, publică în "Convorbiri literare" (*Povestea lui Harap-Alb, Capra cu trei iezi, Dănilă Prepeleac, Ivan Turbincă, Punguţa cu doi bani* ş.a.). Proza sa este expresia genială a unei intuiţii desăvîrşite a spiritului popular, a criteriilor funcţionale şi etice ale ţăranului român, a capacităţii de concentrare şi rostire paremiologică. Deşi fabulos, dar şi profund omenesc, realismul ţărănesc este incontestabil, iar umorul, jovialitatea şi spectaculosul dau strălucire textului. Autorul îşi stăpîneşte perfect lumea, iar stereotipiile epice nu sărăcesc naraţiunea, ci doar o încadrează firesc în ritmurile vieţii de zi cu zi, ale mentalităţii şi moralei ancestrale. Capodopera sa, *Amintiri din copilărie*, este o proiecţie idealizată a vîrstei copilăriei. Bogăţia şi naturaleţea faptelor, viabilitatea în timp şi spaţiu a povestirii, măiestria exprimării fac din Creangă geniul unic al prozei româneşti. Membru de onoare post-mortem al Acad. Rom.

CRÉCY-EN-PONTHIEU, localitate în N Franţei (Picardia); 1,5 mii loc. La 26 aug. 1346 cavaleria franceză a regelui Filip VI a fost înfrîntă de arcaşii lui Eduard III, regele Angliei.

CREMENEA, braţ navigabil al Dunării inferioare, la V de Balta Brăilei. Se desparte la Hîrşova şi curge paralel cu braţul Vîlciu. Lungime: 70 km.

CREMER, Sir William Randal (1838-1908), om politic britanic. Unul dintre fondatorii Uniunii Interparlamentare (1887). Premiul Nobel pentru pace (1903).

CREMONA, oraş în N Italiei (Lombardia), pe Pad; 73,4 mii loc. Patria lui Monteverdi şi a celebrilor lutieri Amati, Guarneri, Stradivarius. Şcoală internaţională de lutieri. Catedrală (sec. 12-13), campanila "Torrazzo" (sec. 13). Muzee.

CRES, insulă în Marea Adriatică (Coasta Dalmaţiei), la S-E de peninsula Istria; 404 km^2; c. 9 mii loc. Pescuit. Aparţine Croaţiei.

CRESPI, Giuseppe Maria (1665-1747), pictor italian. Reprezentant al naturalismului. Compoziţii religioase. A excelat în tehnica clarobscurului.

CRESSON, Edith (n. 1934), om politic francez. Socialistă, ca opţiune politică, ministru al Agriculturii (1981-1983), al Comerţului Exterior (1983-1986), al Afacerilor Europene (1988-1990). Cea dintîi femeie prim-ministru din Franţa (1991-1992).

CRESUS (c. 593-546/530 î.Hr.), ultimul rege al Lydiei (560- 547 î.Hr.). A supus oraşele greceşti din Asia Minor. Devenit legendar prin bogăţia sa. Este primul care a bătut monedă de aur şi argint. Învins şi ucis de regele persan Cirus II.

CRETA (KRITI), insulă grecească în Marea Mediterană, la S-E de Peloponez; 8,3 mii km^2; 536,9 mii loc. Oraş pr.: Iráklion. Relief muntos calcaros. Alt. max.: 2456 m. Expl. de minereuri de fier, mangan. Cereale, tutun, legume, citrice, măslini. Viticultură. Creşterea animalelor. Turism. — În milen. 3-2 î.Hr., se dezvoltă în insulă civilizaţia minoică. Decade sub dominaţia dorică (sec. 12 î.Hr.). Ocupată de romani (67 î.Hr.), insula a fost stăpînită succesiv de bizantini (395-1204), arabi, cruciaţi, veneţieni şi turci (1669-1913). În 1898 a obţinut autonomia în cadrul Imperiului Otoman, în 1908 a intrat în componenţa Greciei, iar în 1913 s-a eliberat definitiv de suveranitatea otomană.

CRETZIANU, Alexandru (1895-1979), publicist şi diplomat român. A participat la Conferinţa de Pace de la Paris (1918). Membru al delegaţiei române la Societatea Naţiunilor (1930-1932). În ultima parte a vieţii a activat în exil.

CREŢEANU, George (1829-1887; n. Bucureşti), poet român. Sprijină, la Paris, activitatea foştilor conducători ai revoluţiei române de la 1848-1949, participă la înfiinţarea societăţii Junimea Română şi a revistei cu acelaşi nume (Paris, 1851). Colaborator la publicaţii unioniste. Ministru al Cultelor (1862). Lirică patriotică şi erotică, în totalitate romantică (*Melodii intime, Patrie şi libertate*). Membru de onoare al Acad. Rom.

CREŢIA, Petru (1927-1997; n. Cluj), eseist, poet şi traducător român. Prof. univ. la Bucureşti. Poezie gnomică, expresie a unui spirit lucid, orientat spre armonie şi măsură (*Norii, Poezia, Pasărea Phoenix*). Studii şi interpretări ale literaturii greco-latine (*Epos şi logos*). Traduceri din Longos, Plutarh, Ovidiu, Dante, dar şi din Virginia Woolf şi T.S.Eliot. A continuat editarea *Operelor* lui M.Eminescu (ediţia Perpessicius).

CREŢU, Igor (n. 1922, Vladimirovca, jud. Cahul), scriitor român. Traduceri din Burns, Gogol, Puşkin, Esenin, Rustaveli ş.a.

CREŢULESCU v. **Kretzulescu**.

CREVEL, René (1900-1935), poet francez. Reprezentant al suprarealismului francez. S-a sinucis.

ÇRI (în mitologia vedică), zeiţă a frumuseţii şi fericirii. Născută din spuma mării, apare între petalele unei flori de lotus. Căsătorită

Ion Creangă

Petru Creţia

cu Vişnu. Identificată, uneori, cu *Lakşmi*.

CRICK (*Francis Harry Compton*; n. 1916), biochimist şi genetician englez. A imaginat, împreună cu J.D.Watson, modelul structural elicoidal al acidului dezoxiribonucleic (ADN). Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1962), împreună cu J.D.Watson şi M.H.F. Wilkins.

CRICOV, rîu, afluent al Ialomiţei, în Cîmpia Ploieştiului; 69 km. Izvorăşte din Subcarpaţii munteni. Se mai numeşte *Cricovul Dulce*.

CRICOVA, oraş în municipiul Chişinău, Republica Moldova. Centru de vinificaţie, depozit original (construit în subteranele fostelor mine de calcare) şi expoziţie de vinuri clasice şi spumante. Atestată documentar în 1431.

CRICOVUL SĂRAT, rîu, afluent al Prahovei, în Cîmpia Gherghiţei; 81 km. Izvorăşte din Subcarpaţii de Curbură.

CRIHAN, Anton (1893-1993, n. Sîngerei, jud. Bălţi), om politic român. Prof. univ. la Iaşi şi Chişinău. Fruntaş al mişcării de eliberare naţională din Basarabia. Deputat în Sfatul Ţării (1918). De patru ori deputat în Parlamentul României. Membru de vază al Partidului Naţional-Ţărănesc.

CRIHANA VECHE, comună în Republica Moldova (jud. Cahul). Important centru piscicol. Atestată documentar în sec. 16.

CRIMCA, Anastasie (c. 1550-1629; n. Suceava), cărturar, miniaturist şi caligraf român. Episcop de Rădăuţi (1600), de Roman (1606-1608) şi mitropolit al Moldovei (1608-1617; 1619-1629). A creat o şcoală de caligrafie şi pictură la mănăstirea Dragomirna, ctitoria sa. Se păstrează 9 manuscrise cu miniaturile sale (*Tetraevanghel* şi *Evanghelie*; două *Liturghiere* şi *Apostol*; *Tetraevanghel*, *Liturghier* şi *Psaltire*; *Apostol*). Autorul unui imn în limba slavonă (*Vers de plîngere al omului căzut în păcate către sufletul său*).

CRIMEEA, peninsulă în S Ucrainei, care înaintează în Marea Neagră şi închide Marea Azov. Legată de continent prin istmul Perekop; 27 mii km^2; 2,2 mil. loc. Oraşe pr.: Simferopol, Sevastopol. Relief variat. Munţii Crimeii domină litoralul meridional. Expl. de minereuri de fier. Cereale. Floricultură. Viticultură. Creşterea animalelor. Staţiuni balneoclimaterice şi turistice (Ialta, Evpatoria, Aluşta, Artek ş.a.). — Regiune colonizată de greci (sec. 7 î.Hr.) şi numită *Chersonesul Tauric* sau *Taurida*. La sfîrşitul sec. 5 î.Hr. se constituie Regatul Bosforan, care trece (631 î.Hr.) sub protectorat roman. Ocupată succesiv de goţi, huni, cumani, tătari. În 1430, tătarii întemeiază Hanatul Crimeii. Cucerit de otomani (1475), hanatul trece sub suzeranitate otomană pînă în sec. 16. Anexat Imperiului Rus de Ecaterina II, în 1783. În 1921 se constituie RSS Autonomă Crimeea, suprimată în 1945, după deportarea tătarilor acuzaţi de colaborare cu naziştii. Ataşată Ucrainei, în 1954.

CRISIA, nume dat de romani *Crişului Repede*.

CRISPI, Francesco (1819-1901), om politic italian. Partizan al unificării Italiei. Prim-ministru (1887-1891; 1893-1896). Politică de expansiune colonială în Africa Orientală. A refăcut, cu Germania şi Austria, Tripla Alianţă (1887).

CRISTEA, Alexandru (1890-1942; n. Chişinău), compozitor şi dirijor de cor român. Maestru al muzicii vocale din Chişinău. Prof. de muzică şi dirijor al corurilor Liceului "Regina Mamă Elena" din Chişinău şi Liceului de băieţi "Titu Maiorescu" din Bucureşti. Autor al cîntecului *Limba noastră*, pe versuri de Alexe Mateevici.

CRISTEA, Miron v. **Miron Cristea**.

CRISTESCU, Mircea (n. 1928, Braşov), dirijor român. Dirijor al Filarmonicii "G. Enescu" din Bucureşti. A inclus în repertoriul său multe piese simfonice de compozitori contemporani.

CRISTESCU, Nicolae (n. 1929, Chelmenţi, Hotin), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti, la The Johns Hopkins University Baltimore, la Drexel Institute of Technology din Philadelphia. Contribuţii în domeniul plasticităţii şi viscoplasticităţii, al mecanicii metalelor compozite etc. (*Probleme dinamice în teoria plasticităţii*, *Mecanica firelor extensibile*, *Mecanica materialelor compozite* ş.a.). Membru al unor societăţi internaţionale. Acad.

CRISTESCU, Romulus (n. 1928, Ploieşti), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul analizei funcţionale şi al teoriei probabilităţilor. A studiat teoria spaţiilor ordonate, teoria distribuţiilor, teoria probabilităţilor; a introdus noi tipuri de integrate vectoriale. A stabilit o teoremă asupra operatorilor difuzi pe spaţii de tip KB, obţinînd descompunerea funcţionalelor regulate. Lucrări: *Spaţii lineare ordonate*, *Analiza funcţională*, *Elemente de analiză funcţională şi introducerea în teoria distribuţiilor*, *Matematici generale* ş.a. Acad.

CRISTIAN, comună în judeţul Braşov. Industrii. Sere floricole. Biserică evanghelică (sec. 13), fortificată (sec. 16) cu două rînduri de ziduri. Biserică ortodoxă (1795).

CRISTIAN (CHRISTIAN), numele mai multor regi ai Danemarcii, Norvegiei şi Suediei. Mai importanţi: — **Cristian I** (1426-1481), rege al Danemarcii (1448-1481), Norvegiei (1450-1481) şi Suediei (1457-1464, 1465-1467). Întemeietorul dinastiei Oldenburg. Duce de Slesving şi conte de Holstein (1460). A fondat Universitatea din Copenhaga (1479). — **Cristian III** (1503-1559), rege al Danemarcii şi Norvegiei (1534-1559). A impus luteranismul în aceste state. — **Cristian IV** (1577-1648), rege al Danemarcii şi Norvegiei (1588-1648). A participat la Războiul de 30 de Ani de partea coaliţiei antihabsburgice. — **Cristian IX** (1818-1906), rege al Danemarcii (1863-1906). A adoptat o nouă Constituţie, care prevedea includerea Schleswigului în Danemarca, ceea ce a provocat declanşarea Războiului Austro-Prusо-Danez (1864). — **Cristian X** (1870-1947), rege al Danemarcii (1912-1947) şi al Islandei (1918-1944). A recuperat (1919) partea de nord a Schleswigului.

CRISTIANUL MARE v. **Postăvarul**.

CRISTOFOREANU, Florica (1887-1960; n. Rîmnicul Sărat), soprană română. Voce de o întindere neobişnuită. Renumită pentru interpretările unor roluri de coloratură, de soprană lejeră şi dramatică şi de mezzosoprană (în operele *Tosca*, *Boema*, *Carmen*, *Madame Buterfly* ş.a.). A cîntat pe scenele marilor teatre lirice din Europa şi America de Sud.

CRISTURU SECUIESC, oraş în judeţul Harghita, pe dreapta Tîrnavei Mari; 11,2 mii loc. Industrii. Staţiune balneoclimaterică. Muzee. Biserică unitariană (sec. 11); biserică romano-catolică (sec. 14). Atestat documentar în 1332 (*Sacerdos de Sancta Croce*).

CRIŞ, rîu, afluent al Tisei, care se formează prin unirea celor trei Crişuri: *Crişul Repede* (148 km. Izvorăşte din depresiunea Huedin, străbate defileul de la Ciucea şi intră în Cîmpia de Vest, trecînd prin Oradea); *Crişul Negru* (144 km. Izvorăşte din Munţii Bihorului); *Crişul Alb* (238 km. Izvorăşte din S munţilor Bihor, străbate Depresiunea Zarandului).

CRIŞ, cultură materială din neoliticul timpuriu (milen. 6 î.Hr.), răspîndită pe aproape întreg teritoriul României, precum şi în ţările vecine (Bulgaria, Iugoslavia, Ungaria). Este înrudită cu culturile din bazinul Mării Egee.

CRIŞAN (*Gheorghe Crişan* sau *Marcu Giurgiu*; 1733-1785; n. Vaca, azi satul Crişan, comuna Ribiţa, jud. Hunedoara), iobag român. Unul dintre conducătorii răscoalei ţărăneşti din Transilvania, din 1784-1785. Prins (30 ian. 1785) şi închis la Alba-Iulia. S-a spînzurat în închisoare.

CRIŞANA, provincie istorică în V Munţilor Apuseni, la N de Mureş. În sec. 9-10 este menţionat voievodatul românesc al lui Menumorut pe acest teritoriu. După 1541 a făcut parte din principatul Transilvaniei; stăpînit de turci între anii 1660 şi 1692. S-a unit (1918) cu România, odată cu Transilvania, Banatul şi Maramureşul.

CRIŞCIOR, comună în judeţul Hunedoara, pe Crişul Alb. Biserică (sfîrşitul sec. 14), cu fragmente de picturi murale originare.

CRIULENI, oraş în jud. Chişinău, Republica Moldova, pe malul drept al Nistrului, la 43 km N-E de Chişinău; 10 mii loc. Industrii (alimentară). Nod de comunicaţii. Pod peste Nistru. Muzeu. Biblioteci. Atestat documentar în 1607.

CRIVA, comună în Republica Moldova (jud. Edineţ). Peştera "Emil Racoviţă", una din cele mai mari peşteri de pe teritoriul Basarabiei. Atestată documentar în 1520.

CRNA, rîu în Macedonia (Iugoslavia), afluent al Vardarului; 201 km. Izvorăşte din Plakenska Planina. Chei.

CRNJANSKI, Miloš (1893-1977), scriitor sîrb. Autor de poeme (*Ithaca*). Preocupări de stil în romanul autobiografic *Romanul Londrei*.

CROAŢIA (Republica ~), stat în S Europei (Peninsula Balcanică). Suprafaţa: 56,5 mii km^2. Populaţia: 4,5 mil. loc. Limba oficială: croata. Capitala: *Zagreb*. Culte: catolicism, ortodoxism. Moneda: 1 kuna = 100 lipa. Oraşe pr.: Split, Rijeka, Osijek, Zadar. Relief variat (Cîmpia Panonică în N-E, cu depresiuni pe văile Dravei şi Savei; o regiune montană, paralelă cu ţărmul Mării Adriatice). Climă temperat-continentală (în N) şi mediteraneană (în V). Expl. de petrol, gaze naturale, bauxite. Ind. prelucrătoare (petrochimie, chimie, produse farmaceutice), construcţii navale, prelucrarea lemnului. Se

cultivă porumb, grîu, sfeclă de zahăr şi floarea-soarelui. Plantaţii de citrice şi de măslini. Pomicultură şi viticultură. Creşterea animalelor. Turism. — Provincie a Imperiului Roman (sec. 2-1 î.Hr.), stăpînită în sec. 5-7 de ostrogoţi, longobarzi şi avari. Triburile croaţilor (slavi meridionali) stabilite aici (sec. 7) recunosc (sec. 8) autoritatea Regatului Francilor, iar în 878 pe cea a Imperiului Bizantin. În 925 se proclamă regat (condus de dinastia Trpimirović). Acord cu Regatul Ungar (Pacta conventa, 1102-1918). Împreună cu Slavonia şi Dalmaţia formează Regnum Tripartium, condus de un vicerege. După bătălia de la Mohács (1526), N-V Croaţiei, cu oraşul Zagreb şi regiunea de coastă, revine Imperiului Habsburgic, pentru ca N-E şi partea centrală să revină Austriei, după pacea de la Karlowitz (1699). Anexată Ungariei (1867) şi supusă unei puternice politici de maghiarizare forţată. La sfîrşitul primului război mondial (1918) aderă la Regatul Sîrbilor, Croaţilor şi Slovenilor. Statsatelit al Germaniei şi Italiei (1941-1945), apoi (1946) una dintre cele 6 republici ale statului federal iugoslav postbelic (din 1963, RSFI). În urma referendumului din mai 1991, se proclamă independentă (iun. 1991). Admisă în ONU în 1992. Lupte între populaţia sîrbă şi cea croată (1991-1992). Militari din forţele ONU separă teritoriile administrate de sîrbi de restul Croaţiei. Republică parlamentară.

CROCE, Benedetto (1866-1952), filozof, estetician şi critic literar, istoric, om politic italian. Prof. univ. la Napoli. Inspirată de Hegel, teza principală a lui Croce -"existenţa este însăşi activitatea conştiinţei"- stă la baza tuturor demersurilor sale (*Filozofia spiritului*, 4 vol. ş.a.). În volumul *Estetica, ştiinţă a expresiei şi lingvistică generală* consideră arta ca expresie a intuiţiei individuale concretizată în imagine, metaforă şi ficţiune. Alte studii (*Breviar de estetică, Poezia*) precum şi numeroasele lucrări de critică literară aduc multe alte idei şi precizări în domeniu. În general, arta este privită ca expresia cea mai înaltă a dezvoltării gîndirii, care trece prin fazele succesive ale activităţii intelectuale şi practice (*Teoria şi istoria istoriografiei*). Astfel, estetica devine o ştiinţă de vîrf, de sinteză esenţială, privitoare la formele de manifestare a spiritului. Prin toată opera sa, dar şi prin revista "La critica", pe care a fondat-o, Croce a impulsionat decisiv mersul culturii italiene, influenţînd totodată gîndirea estetică europeană.

CROHMĂLNICEANU, Ovid S. (n. 1921, Galaţi), critic literar român. Critic pătrunzător, capabil de nuanţări subtile (*Piinea noastră cea de toate zilele, Cinci prozatori în cinci feluri de lectură, Al doilea suflu*). Monografii (*Liviu Rebreanu, Tudor Arghezi, Lucian Blaga*), sinteze de literatură română şi comparată (*Literatura română între cele două războaie mondiale*, 3 vol., *Literatura română şi expresionismul*). Practicînd critica de întîmpinare, a lansat o serie de tineri postmodernişti. Exceptînd faza de interpretare sociologizantă a literaturii, Crohmălniceanu rămîne unul dintre cei mai importanţi critici români de după război.

CRO-MAGNON, sit preistoric în Franţa (Dordogne), lîngă localitatea Les Eyzies-de Tayac. Aici s-au descoperit (1868) scheletele fosile ale unor oameni aparţinînd perioadei aurignaciene (paleoliticul superior; c. 30 000 de ani î.Hr.). Acest tip (omul de *Cro-Magnon*) se întîlneşte, cu variante uneori importante, în întreaga Europă (Moravia, Anglia, Germania), în Africa de Nord, în Transvaal şi în China.

CROMWELL, Oliver (1599-1658), om politic englez. Unul dintre adversarii cei mai înverşunaţi ai regelui Charles I. În timpul războiului civil (1642-1646), a reorganizat armata Parlamentului şi a înfrînt armata regală la Marston Moor (1644) şi Naseby (1645), punînd capăt confruntării. A instaurat (1649) republica (Commonwealth) şi a supus Irlanda şi Scoţia (1650-1651). A impus în Anglia un regim dictatorial, devenind lord-protector al Angliei, Irlandei şi Scoţiei (1653). Prin *Actul de Navigaţie* (1651), a consolidat puterea maritimă a Angliei, favorizînd comerţul. A luptat contra spaniolilor şi s-a aliat cu Franţa pentru anexarea portului Dunkerque (1658).

CROMWELL, Thomas, conte de Essex (c. 1485-1540), om politic englez. Mare cancelar în timpul domniei lui Henric VIII. Principalul promotor şi făuritor al Reformei în Anglia. A fost decapitat.

CRONER, Daniel (1656-1740; n. Braşov), organist şi compozitor german din Transilvania. Muzică pentru orgă.

CRONICA, săptămînal cultural, social, politic. Apare la Iaşi de la 12 februarie 1966.

CRONICA ANONIMĂ A MOLDOVEI, cronică oficială scrisă în Moldova în sec. 18, din îndemnul domnului Grigore II Ghica (1726-1729). Cunoscută şi sub numele de letopiseţul *Pseudo-Amiras*, după numele traducătorului (Alexandru Amiras) în greceşte, considerat autorul ei, sau *Cronica anonimă ghiculească*. Cuprinde evenimentele dintre 1661 şi 1729.

CRONICA ANONIMĂ DESPRE DOMNIA LUI MAVROGHENI, povestire istorică în versuri de la începutul sec. 19, scrisă de un anonim.

CRONICA ANONIMĂ RACOVIŢEANĂ (*Letopiseţul Ţării Moldovei de la domnia lui Istrati Dabija Vv. pînă la a treia domnie a lui Mihai Racoviţă Vv.*), cronică scrisă în Moldova în sec. 18; cuprinde relatarea evenimentelor dintre 1661 şi 1729. Este o compilaţie a doi autori anonimi: un admirator al boierului Ioan Buhuş (relatează evenimente din perioada 1661-1705: *Cronica buhuşească*) şi un cronicar de la curtea lui Mihai Racoviţă, Nicolae Mustea (relatează evenimentele din perioada 1705-1729: *Pseudo-Muste*).

CRONICA BĂLENILOR (*Istoriile domnilor Ţării Româneşti*), cronică anonimă, scrisă spre sfîrşitul sec. 17 de un autor ataşat grupării boiereşti a Bălenilor. Relatează evenimente cuprinse între 1290 şi 1688.

CRONICA MOLDO-GERMANĂ, versiune în limba germană a cronicii oficiale a lui Ştefan cel Mare; cuprinde relatarea evenimentelor dintre 1457 şi 1499. Este cea mai veche copie a letopiseţului scris la curtea lui Ştefan cel Mare începînd cu a doua jumătate a sec. 15.

CRONICA MOLDO-POLONĂ, versiune în limba polonă a cronicii scrise la curtea lui Ştefan cel Mare; cuprinde relatarea evenimentelor dintre anii 1352 şi 1552, la care autorul adaugă informaţii pînă la 1564.

CRONICA MOLDO-RUSĂ, versiune în limba rusă a cronicii scrise la curtea lui Ştefan cel Mare. Relatează evenimente de la întemeierea Moldovei pînă la 1504. A fost descoperită într-o compilaţie de cronici ruseşti alcătuită între anii 1530 şi 1550.

CRONICA PICTATĂ DE LA VIENA (CHRONICON PICTUM VINDOBONENSE), cronică privind istoria maghiarilor. Cuprinde şi informaţii despre poporul român şi, în special, despre conflictul din 1330 dintre Basarab I, domnul Ţării Româneşti, şi Carol Robert, regele Ungariei.

CRONIN, Archibald Joseph (1896-1981), scriitor englez. Medic în marină, în timpul primului război mondial. Romane realiste, cu accente sociale inspirate uneori din lumea medicală (*Castelul pălărierului, Sub stele, Citadela*).

CRONIN, James Watson (n. 1931), fizician american. Prof. univ. la Chicago. Cercetări în fizica particulelor elementare. A descoperit, împreună cu V.L. Fitch, nerespectarea principiului simetriei (sau a legii parităţii combinate -CP) în teoria particulelor elementare. Premiul Nobel (1980), împreună cu V.L.Fitch.

CRONOS (în mitologia greacă), zeu primordial, întruchipare a timpului care distruge totul. Cel mai tînăr dintre Titani, fiul lui Uranus şi al Geei. Tatăl lui Zeus. Şi-a devorat pe rînd copiii, fiindcă un oracol îi prezisese că va fi detronat de unul dintre ei. Ultimul copil, Zeus, a fost salvat de mama sa, Rhea. Identificat la romani cu *Saturn*.

CROOKES, Sir William (1832-1919), chimist şi fizician britanic. Cercetări asupra fenomenelor produse la trecerea curentului

Ovid S. Crohmălniceanu

Oliver Cromwell

electric prin tuburi (*tuburi Crookes*) cu gaze rarefiate. A izolat taliul pe cale spectrală (1861) şi a construit spintariscopul (1904).

CROS, Charles (1842-1888), poet francez. A descoperit fotografia în culori (1861) şi, independent de Edison, un dispozitiv de înregistrare şi redare a sunetelor (1877). Precursor al simbolismului (*Cufăraşul de santal, Colierul de gheare*).

CROSBY, Bing (*Harry Lillis Crosby*; 1904-1977), cîntăreţ şi actor american de film. Vedetă de music-hall. A jucat în comedii muzicale în anii 1930-1940 (*Regele jaz-ului, Hanul melodiilor* ş.a.).

CROSS RIVER, stat în S-E Nigeriei; 27,2 mii km^2; 1,94 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Calabar*. Expl. de petrol şi forestiere. Plantaţii de palmieri de ulei.

CROYDON, oraş în S-E Marii Britanii (Anglia), la S de Londra; 319 mii loc. Instrumente şi aparatură pentru cercetare ştiinţifică şi echipament electric.

CRUCEA ROŞIE INTERNAŢIONALĂ, organizaţie internaţională neguvernamentală cu sediul la Geneva, creată în urma bătăliei de la Solferino (1859) de către Henri Dunant. Este formată din: - *Comitetul Internaţional al Crucii Roşii* (înfiinţat în 1863), care se ocupă, în special, de ocrotirea victimelor de război. Premiul Nobel pentru pace (1917, 1944, 1963); - *Liga Societăţilor de Cruce Roşie* (înfiinţată în 1919), federaţie a societăţilor naţionale de Cruce Roşie, Semiluna Roşie, Leul şi Soarele Roşu. Desfăşoară o serie de acţiuni umanitare (întrajutorarea, securitatea în caz de accidente sau calamităţi naturale ş.a.). Premiul Nobel pentru pace (1963); - *Societăţile Naţionale de Cruce Roşie, Semiluna Roşie, Leul şi Soarele Roşu*. Societatea de Cruce Roşie din România este activă în toate formele de manifestare ale Crucii Roşii Internaţionale.

CRUCEA SUDULUI (*Crux*), constelaţie din emisfera australă, cea mai strălucitoare de pe cer, situată la S de constelaţia Centaurul. Cuprinde patru stele strălucitoare (care formează o cruce cu braţul cel lung orientat spre sud) şi altele mai puţin strălucitoare.

CRUZ E SOUSA, João da (1863-1898), poet brazilian. Fiu de sclavi negri. Postromantic, precursorul simbolismului în Brazilia. Accente de revoltă (*Paveze, Liturghier, Evocări, Faruri, Ultimele sonete*).

CRVENKOVSKI, Branko (n. 1962), inginer şi om politic macedonean. Preşedinte, din 1990, al Alianţei Social-Democratice. Primministru al Macedoniei (din 1992).

CSCE (Conferinţa pentru Securitate şi Cooperare în Europa), ansamblu de negocieri purtate începînd din 1973 între statele europene, Canada şi Statele Unite, pentru a se stabili un sistem de securitate şi cooperare în Europa. În 1975, CSCE a adoptat *Actul final* de la Helsinki (inviolabilitatea frontierelor şi respectarea drepturilor omului), iar în 1990 s-a semnat, la Paris, *Carta* pentru o nouă Europă.

CSEHI Gyula (1910-1976; n. Satu Mare), istoric literar de naţionalitate maghiară din România. Prof. univ. la Cluj. Studii comparatiste (*Clio şi Caliope sau raportul dintre istorie şi literatură*).

CSEREI Mihály (1668-1756; n. Racu, jud. Harghita), memorialist de naţionalitate maghiară din Transilvania. Lucrarea sa, *Historia*, cuprinde informaţii despre cele trei ţări române (perioada 1661 - 1711).

CSI (Comunitatea de State Independente), asociaţie de state din fosta URSS, constituită în dec. 1991. Cuprinde 12 republici (Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Kazahstan, Kirghizstan, Federaţia Rusă, Georgia, Republica Moldova, Tadjikistan, Turkmenistan, Ucraina şi Uzbekistan).

CSOKONAI VITÉZ Mihály (1773-1805), poet maghiar. A abordat stilurile rococo şi preromantic (*Cîntece, Dorottya, Nemurirea sufletului*).

CTESIBIOS (sec. 2-1 î.Hr.), inventator grec. Şi-a desfăşurat activitatea la Alexandria, în timpul domniei lui Ptolemeu II (283-247 î.Hr.). Considerat fondatorul hidraulicii ca disciplină (i se atribuie inventarea unui ceas hidromecanic, a unei pompe de apă împotriva incendiilor ş.a.). Lucrarea *Comentarii despre mecanică* s-a pierdut.

CTESIFON (CTESIPHON), oraş antic, în Mesopotamia (azi, Irak), pe fluviul Tigru. Colonie (probabil) macedoneană, fondată în c. 300 î.Hr. în faţa oraşului Seleucia. Menţionat, pentru prima dată, în 221 î.Hr. Inclus (c. 140 î.Hr.) în Regatul Part, devine capitală a suveranilor arsacizi, apoi a sasanizilor. Arab în 637, a furnizat materiale pentru construcţia oraşului Bagdad (762), după care a decăzut. Ruinele palatului lui Şapur I, cu o boltă înaltă de peste 30 m.

CUAUHTÉMOC (c. 1495-1525), ultimul suveran aztec (1520-1521). Erou naţional al Mexicului. A condus lupta armată împotriva cuceritorilor spanioli.

CUBA (Republica ~), stat în America Centrală insulară (arhipelagul Antilele Mari). Suprafaţa: 111 mii km^2. Populaţia: 11,1 mil. loc. Limba oficială: spaniola. Capitala: *Havana*. Culte: catolicism, protestantism. Moneda: 1 peso = 100 centavos. Împărţit în 14 provincii. Oraşe pr.: Santiago de Cuba, Camagüey, Holguín, Guantánamo, Santa Clara. Relief uşor vălurit. Climă tropicală şi subtropicală. Variate resurse minerale (nichel, mangan, crom, cupru). Ind. siderurgică, metalurgie neferoasă, chimică, textilă, alimentară. Cultura de bază: trestia de zahăr. Se mai cultivă bananieri, mango, citrice, arbori de cafea, orez, porumb ş.a. Creşterea animalelor. Pescuit. Exportă zahăr, tutun, produse petroliere. — Teritoriu descoperit de Columb în 1492, ocupat de spanioli (1511-1512), care renunţă la suveranitatea asupra Cubei prin Tratatul de pace de la Paris (1898). Îşi proclamă independenţa în 1902.

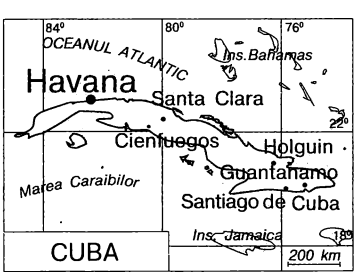

Amendamentul Platt (în vigoare între 1901 şi 1903) consfinţeşte protectoratul american. În 1925 a fost înfiinţat Partidul Comunist din Cuba. Regimuri dictatoriale (Gerardo Machado şi Fulgencio Batista; 1925-1958). În 1959 puterea este preluată de un guvern condus de Fidel Castro. Ruperea relaţiilor cubano-americane (1961) şi începerea blocadei comerciale (1962). În 1976 Fidel Castro devine preşedinte şi intră în vigoare o nouă Constituţie. Relaţii tensionate cu SUA. Republică socialistă.

CUBOLTA, comună în jud. Bălţi, Republica Moldova. Atestată documentar în 1570.

CUBOLTA, rîu în Republica Moldova, afluent al Răutului, lîngă comuna Putineşti (jud. Soroca). Izvorăşte în apropierea comunei Lipnic (jud. Edineţ). Lungime: 100 km.

CUCIUREANU, Gheorghe (1814-1886; n. Botoşani), medic român. Profesor, apoi medic al Spitalului Sf. Spiridon din Iaşi (1840-1847). Medic primar şef al Spitalului Sf. Spiridon, protomedic al Moldovei. Unul dintre creatorii Şcolii de moşit din Iaşi (1852). Membru al Societăţii de Medici şi Naturalişti din Iaşi; deputat de Iaşi (1851-1858), ministru al Cultelor din Moldova (1858-1859). A reuşit să aducă limfa vaccinală la Iaşi şi a efectuat vaccinări după procedeul Jenner. Membru al unor societăţi internaţionale. Membru de onoare al Acad. Rom.

CUCIURGAN, rîu în Ucraina şi Republica Moldova, afluent al Nistrului. Izvorăşte în apropierea localităţii Marianovka (regiunea Odesa, Ucraina) şi se varsă în Turunciuc, braţ al Nistrului, lîngă comuna Nezavertailovca (jud. Dubăsari). Lungime: 123 km.

CUCLIN, Dimitrie (1885-1978, n.Galaţi), compozitor şi muzicolog român. Prof. univ. la Bucureşti şi New York (1924-1930). Simfonii, opere (*Traian şi Dochia, Bellérophon, Meleagridele*), balete, muzică de cameră. Lucrări didactice (*Tratat de estetică muzicală, Tratat de forme muzicale*). Eseuri. Traduceri.

CUCU, Gheorghe (1882-1932; n. Puieşti, jud. Vaslui), compozitor şi dirijor român. Prof. univ. la Bucureşti. Muzică vocală, corală, de inspiraţie populară, colinde, muzică religioasă, armonizări şi prelucrări de folclor (*Colinde populare*). Culegeri de folclor.

CUCULESCU, Ion (n. 1936, Cernăuţi), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări şi studii în domeniul teoriei probabilităţilor.

CÚCUTA (SAN JOSÉ DE CÚCUTA), oraş în Columbia, la poalele munţilor Cordilieri; 450,3 mii loc. Centru comercial (cafea). Universitate.

CUCUTENI, comună în judeţul Iaşi. Importante vestigii neolitice (milen. 4-3 î.Hr.), cunoscute sub numele de *Cultura Cucuteni*. Mormînt în care s-a găsit un tezaur din aur, traco-getic (sec. 4 î.Hr.). Casele familiei Cantacuzino (sec. 17-18).

CUCUTENI, cultură neolitică (milen. 4-3 î.Hr.), răspîndită în Moldova, N-E Munteniei, S-E Transilvaniei, Basarabia. Are mai multe faze de dezvoltare (A, A-B, B, C) caracterizate printr-o ceramică policromă de foarte bună calitate (predomină spirala). Aparţine unei populaţii care a trecut repede de la agricultură la creşterea animalelor şi

care era organizată în familii. Pe teritoriul Transilvaniei este cunoscută sub numele de *Ariuşd*, iar în Basarabia, sub cel de *Tripolie*.

CUDDALORE, oraş în S-E Indiei (Tamil Nadu), port la golful Bengal, la S de Madras; 128 mii loc. Export de zahăr. Staţiune balneară.

CUDDAPAH, oraş în S Indiei (Andhra Pradesh), la N-V de Madras; 215,5 mii loc. Ind. uleiurilor şi îmbutelierea apelor minerale. Centru comercial.

CUENCA, oraş în S Ecuadorului, la peste 2500 m altitudine; 194,9 mii loc. Centru industrial. Universitate. Catedrală. Episcopie (1786). Fondat de spanioli în 1557.

CUENCA, oraş în Spania (Castilia - La Mancha); 42,8 mii loc. Catedrală (sec.13). Biserici. Muzeu de artă abstractă.

CUÉNOT, Lucien (1866-1951), biolog francez. Lucrări de genetică (verificarea aplicării legii lui Mendel la animale). Cercetări asupra evoluţiei speciilor şi a adaptării lor la mediu (*Geneza speciilor animale, Adaptarea, Evoluţia în biologie*).

CUERNAVACA, oraş în centrul Mexicului. Capitala statului Morelos; 281,7 mii loc. Centru industrial (automobile, chimie) şi turistic. Staţiune climaterică. Universitate. Vestigii aztece. Catedrala San Francisco (sec. 16). Muzee.

CUGIR, oraş în judeţul Alba, la V de municipiul Alba-Iulia; 31,1 mii loc. Industrii. Siderurgie. Urmele unei aşezări geto-dacice (*Singidava*, sec. 3 î.Hr.-1 d.Hr.). Atestat documentar în 1330, apoi, în 1493 (*Villa Kudzyr*).

CUGNOT, Nicolas Joseph (1725-1804), inginer francez. Constructor al primului automobil cu abur (1770). În 1771 construieşte al doilea model, pentru transportul pieselor de artilerie.

CUHEA v. **Bogdan-Vodă**.

CUHUREŞTII DE SUS, comună în jud. Soroca, Republica Moldova. Biserica Sf. Treime, construită în 1913-1914 după proiectul arhitectului A.Şciusev. În 1957 lîngă această localitate a fost descoperit un tezaur de obiecte şi 600 de monede de argint din sec. 15, între care şi una moldovenească, emisă de Alexandru cel Bun. Atestată documentar în 1437.

CUI, Cezar Antonovici (1835-1918), compozitor şi critic muzical rus. Membru al *Grupului celor cinci*. Opere (*Prizonierul din Caucaz*), piese orchestrale, lucrări pentru pian şi vioară, cvartete, lieduri şi romanţe.

CUIABÁ, oraş în V Braziliei, capitala statului Mato Grosso; 401,1 mii loc. Aeroport. Centru industrial. Vechi centru minier (aur, diamante). Universitate.

CUJBĂ, Sergiu Victor (1877-1937; n. Chişinău), scriitor român. Nuvele istorice (*Viaţa şi luptele lui Ştefan cel Mare*), poezie de inspiraţie socială şi naţională (*Patrie şi libertate*), piese de actualitate (*Fiul cămătarului, Între inimă şi pungă*).

CUKOR, George (1899-1983), regizor american. Temperament sensibil şi delicat, de o cultură şi un rafinament deosebite, preocupat de sondarea universului feminin (*David Copperfield, Romeo şi Julieta, Dama cu camelii, Poveste din Philadelphia, Lumina de gaz, Născută ieri, My Fair Lady* ş.a.). Premiul Oscar (1964).

CULA, rîu în Republica Moldova, afluent drept al Răutului. Izvorăşte de sub dealul Măgura (alt. 388,8 m), izvoarele fiind situate la altitudinea de 132 m (jud. Bălţi). Lungime: 66 km.

CULEBRA (GAILLARD), trecătoare în America Centrală, în istmul Panamá, prin care trece canalul Panamá.

CULIACÁN (CULIACÁN ROSALES), oraş în V Mexicului, la poalele munţilor Sierra Madre Occidental. Capitala statului Sinaloa; 602,1 mii loc. Centru industrial şi comercial. Universitate. Fondat în 1599.

CULIANU, Ioan Petru (1950-1991; n. Iaşi), filozof, istoric al religiilor şi scriitor român. Colaborator apropiat al lui Mircea Eliade. Profesor universitar la Gröningen, Milano, Chicago. Lucrări: *Gnozele dualiste ale Occidentului, Experienţe ale extazului, Eros şi magie în Renaştere*. Proză fantastică, un roman (*Hesperus*). Asasinat la Chicago.

CULIANU, Neculai (1832-1915; n. Iaşi), matematician şi astronom român. Prof. univ. la Iaşi. Membru fondator al revistei "Recreaţii ştiinţifice", preşedinte al Ligii Culturale (secţia Iaşi). Membru al societăţii Junimea. Lucrări: *Curs elementar de algebră, Aplicaţiuni geometrice, Curs de cosmografie*. A publicat (1870) primul curs de analiză matematică în limba română (*Lecţiune de calcul diferenţial şi integral*). Membru corespondent al Acad. Rom.

CULLINAN, localitate în Africa de Sud, la N-E de Pretoria. Mină de diamante, în care s-a descoperit (1905) cel mai mare diamant din lume, oferit regelui Angliei, Eduard VII (1841-1910).

CUMAE (gr. **KYME**), oraş antic în Italia centrală (Campania). Fondat (c. 750 î.Hr.) de greci pe coasta Mării Tireniene. Aici, flota grecească a învins-o (474 î.Hr.) pe cea etruscă. Vestigii arheologice.

CUMANÁ, oraş în Venezuela, port la Marea Caraibilor. Capitala statului Sucre; 227,4 mii loc. Aeroport. Centru industrial şi comercial. Universitate. Fondat în 1520.

CUMBERLAND, masiv muntos în SUA (S-V munţilor Apalaşi), de unde izvorăşte Cumberland (1105 km).

CUMBERLAND, peninsulă canadiană, formînd extremitatea orientală a Ţării lui Baffin, între strîmtoarea Davis şi strîmtoarea Hudson.

CUMHURIYET, cotidian turc, înfiinţat în 1924. Apare la Istanbul.

CUMIDAVA, castru roman, construit pe o veche aşezare dacică în sec. 2-3. Azi, *Rîşnov*, jud. Braşov.

CUMMINGS, Edward Estlin (1894-1962), poet american. Lirică de avangardă, surprinzătoare prin inventivitatea verbală şi frapantă prin lipsa oricărei voinţe de logică în construcţie (*Lalele şi hornuri, Fără mulţumiri, Poeme*). Drame (*Santa Claus*). Roman autobiografic (*Camera imensă*).

CUNAXA, localitate neidentificată în Mesopotamia, la 100 km N-E de Babilon. Aici în 401 î.Hr., regele persan Artaxerxe II l-a înfrînt şi ucis pe fratele său, Cirus cel Tînăr, pretendent la tron. Întoarcerea în patrie, după ce străbat întregul Imperiu Persan, a mercenarilor greci ("cei zece mii") care l-au ajutat pe Cirus cel Tînăr este narată de Xenofon (participant şi el la campanie) în *Anabasis*.

CUNENE (KUNENE), fluviu în S-V Angolei; 945 km. Izvorăşte din podişul Bié şi se varsă în Oceanul Atlantic, după ce formează frontiera cu Namibia.

CUNHA, Euclydes da (1868-1909), eseist brazilian. Celebru prin eseul *Cei din Sertão*.

CUPA (*Crater*), constelaţie din emisfera australă, situată între constelaţille Hidra, Leul şi Corbul.

CUPĂREŞTI v. **Ruset**.

CUPCEA, Pimen (1896-1964, n. Lalova, jud. Orhei), enolog român. Prof. şi director al Şcolii de Viticultură din Chişinău. În perioada postbelică a fost director al Laboratorului central "Moldglavvino". Autor al tehnologiei vinurilor *Negru de Purcari* (1960), distins cu medalii de aur şi de argint la diverse expoziţii internaţionale, şi *Roşu de Purcari* (1964).

CUPCEA, Valeriu (1929-1989; n. Cupcui, jud. Lăpuşna), actor şi regizor român. A evoluat pe scena Teatrului Moldovenesc Muzical-Dramatic "A.Puşkin" din Chişinău, interpretînd roluri memorabile (Eminescu în *Eminescu* de M.Ştefănescu, Tudor Mocanu în *Doina* de I.Druţă). A jucat în filmele *Lăutarii, Dimitrie Cantemir* ş.a. În calitate de regizor, apoi prim-regizor, a promovat dramaturgia naţională.

CUPIDON v. **Eros**.

CURAÇAO, insulă în Arhipelagul Antilelor Mici (Antilele Olandeze), în Marea Caraibilor; 472 km^2; 153,7 mii loc. Oraş pr.: Willemstad. Face parte din grupul Insulelor de sub Vînt, aflate în nordul coastei venezuelene. Relief muntos cu altitudini scăzute. Rafinării de petrol (din import). Trestie de zahăr, bumbac, citrice. Turism. Descoperită de Alonso de Ojeda şi Amerigo Vespucci în 1499.

CURBET, Vladimir (1930, n. Susleni, jud. Orhei), coregraf român. Conducător al Ansamblului de dansuri populare "Joc", cu care a pregătit c. 50 de dansuri (*Brîul, Bătuta, Hora fetelor* ş.a.).

CURCHI, sat în jud. Orhei, Republica Moldova. Complex monastic (sec. 18). Atestat documentar în 1770.

CURCHI (Mănăstirea ~), complex monastic pe teritoriul satului Curchi (jud. Orhei); Biserica Naşterii Maicii Domnului, construită la începutul sec. 19 pe locul unui schit de lemn din sec. 18.

CUREA, Ioan (1901-1977; n. Iertof, jud. Caraş-Severin), astronom român. Prof. univ. la Timişoara. Lucrări de astronomie şi de seismologie. A înfiinţat Observatorul astronomic şi Staţia seismologică din Timişoara.

CURIE, Marie (1867-1934), fiziciană franceză de origine poloneză. Născută Skłodowska, s-a căsătorit în 1895 cu Pierre Curie. Prof. univ. la Sorbona. A descoperit radioactivitatea toriului şi a izolat radiul şi poloniul (1898). A pus bazele radioterapiei. Premiul Nobel (1903), împreună cu Pierre Curie. Premiul Nobel pentru chimie (1911).

CURIE, Pierre (1859-1906), fizician francez. A descoperit piezoelectricitatea (1881).

A studiat magnetismul (deasupra unei anumite temperaturi - *punctul Curie* -, feromagnetismul se transformă în paramagnetism) şi radioactivitatea. A izolat (1898) radiul şi poloniul. Premiul Nobel (1903), împreună cu Marie Curie.

CURIER DE AMBE SEXE, revistă literară şi culturală, apărută la Bucureşti între 1837 şi 1847, editată de I.Heliade Rădulescu. Colaboratori: C.Negruzzi, D.Bolintineanu, Iancu Văcărescu, Gh.Asachi, V.Alecsandri ş.a. cu scrieri originale şi traduceri din Lamartine, Byron, Chateaubriand, Puşkin, Hugo ş.a.

CURIERUL JUDICIAR, publicaţie juridică periodică. Apărută în România între anii 1892 şi 1948.

CURIERUL ROMÂNESC, gazetă politică, administrativă, culturală şi literară, editată la Bucureşti de I.Heliade Rădulescu între 1829 şi 1848. A reapărut în 1859 ("Curierul român"), dar a fost suprimată după cîteva numere. Colaboratori: Iancu Văcărescu, C.Caragiali, D.Bolintineanu, Cezar Bolliac ş.a. Aici au debutat V.Cîrlova şi Gr.Alexandrescu. Traduceri din Lamartine, Cervantes, Al.Dumas, W.Scott ş.a.

CURITIBA, oraş în S-E Braziliei, capitala statului Paraná; 1,3 mil. loc. Aeroport internaţional. Centru industrial (construcţii mecanice). Universităţi. Fondat în 1654.

CURTEA DE ARGEŞ, municipiu în judeţul Argeş, pe Argeş; 35,7 mii loc. Industrii. Muzeu. Centru turistic. Vestigiile Curţii Domneşti (sec. 14-16). Biserici (sec. 13-18). Biserica Domnească (1352), ctitorie a domnului Basarab I şi a fiului său, Alexandru, cu picturi murale (1364-1366); biserica episcopală sau biserica Mănăstirii Curtea de Argeş (1512-1517). Palatul Episcopal (1886-1890). Fîntîna lui Manole. — Reşedinţă domnească din ultimii ani de domnie ai lui Basarab I (1310-1352) pînă în timpul lui Dan II (1420-1431). Aici au fost emise primele acte domneşti (1369, în timpul lui Vladislav I). Atestat documentar (*Cetatea Argeş*) în 1330, iar în 1510, cu numele actual.

CURTEA DE ARGEŞ (Biserica Mănăstirii ~), biserică în oraşul Curtea de Argeş, ctitorie (1512-1517) a domnului Neagoe Basarab, intrată în conştiinţa românească odată cu legenda Meşterului Manole. Ridicată pe locul fostei prime mitropolii a Ungrovlahiei (reconstruită de Patriarhia din Constantinopol la 1359). Pictată la 1526. Decoraţie exterioară sculptată. În pronaosul bisericii se află mormintele domnilor Neagoe Basarab şi Radu de la Afumaţi şi ale membrilor familiei regale (regele Carol I, cu Elisabeta, şi regele Ferdinand, cu Maria). Din 1990, biserica este scaun episcopal al Eparhiei Argeşului.

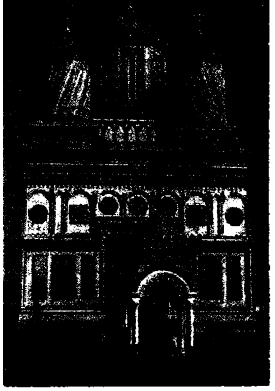

Biserica Mănăstirii Curtea de Argeş

CURTEA INTERNAŢIONALĂ DE JUSTIŢIE v. ONU.

CURTEA PERMANENTĂ DE ARBITRAJ, instituţie cu sediul la Haga, creată prin convenţiile adoptate la Conferinţele de la Haga (1899 şi 1907). Are drept scop rezolvarea diferendelor dintre state prin arbitraj internaţional. Este alcătuită din personalităţi numite de statele-părţi la Convenţia de la Haga din 1907.

CURTEA VECHE (Biserica ~), biserică în Bucureşti, ctitorie a domnului Mircea Ciobanul, din perioada celei de-a treia domnii (1558-1559). Picturi murale în interior (1847-1853), executate de Constantin Lecca şi Mişu Popp. A fost "biserica de mir" a Ţării Româneşti în perioada dintre jumătatea sec. 16 şi pînă în timpul domniei lui Gheorghe Bibescu (1842-1848), aici fiind "unşi" domnitorii Ţării Româneşti. Cel mai vechi lăcaş de cult din Bucureşti păstrat. Monument istoric.

CURTICI, oraş în judeţul Arad, la frontiera cu Ungaria; 9,8 mii loc. Punct de vamă pe calea ferată care leagă România de ţările Europei Centrale şi Occidentale. Industrii. Centru legumicol. Sere. Castel (1769). Atestat documentar în 1519.

CURTISS, Glenn Hammond (1878-1930), pilot şi constructor de avioane american. A realizat primul hidroavion (testat în 1911).

CURTIUS, Ernst Robert (1886-1956), critic literar şi filolog german. A definit temele, considerate constante, ale literaturii europene (*Literatura europeană şi evul mediu latin*). Studii despre cultura şi literatura europeană (*Spiritul francez şi noua Europă, Proust, Cultura franceză, Spiritul german în primejdie, Eseuri critice despre literatura europeană* ş.a.).

CURTIUS, Georg (1820-1885), filolog german. Prof. univ. la Praga şi Leipzig. A studiat limbile clasice (latina şi greaca) prin metodele gramaticii comparate. Lucrări: *Gramatica limbii clasice greceşti, Istoria Greciei.*

CURZON, George Nathaniel, marchiz Curzon of Kedleston (1859-1925), om politic britanic. Vicerege al Indiilor (1898-1905). Ministru de Externe (1919-1924). Rol important la negocierile de pace şi la încheierea Tratatului de la Lausanne (1923). **— Linia ~**, linia propusă de aliaţi, în 1919, la sugestia lordului Curzon, ca graniţă răsăriteană a Poloniei. Frontiera orientală poloneză, stabilită în 1945, urmează îndeaproape *linia Curzon.*

CUSANUS, Nicolaus (1401-1464), teolog german. Cardinal. Contribuţii în teologie şi filozofie. A emis teorii despre coincidenţa contrariilor şi despre ignoranţa conştientă. A susţinut principiul infailibilităţii papale împotriva conciliilor.

CUSHING, Harvey (1862-1939), neochirurg american. Unul dintre întemeietorii neurochirurgiei moderne. A descris sindromul care îi poartă numele. Contribuţii la chirurgia hipofizei.

CUSTOZA, localitate în N Italiei (Veneto), în apropiere de Verona. Celebră prin bătăliile din 24-25 iul. 1848 şi 24 iun. 1866, cînd austriecii i-au înfrînt pe italieni.

CUŞMIR, Anişoara (n. 1962, Brăila), atletă română. Deţinătoare a recordului mondial la săritura în lungime (Bucureşti, 1983). Medaliată cu argint la Campionatele mondiale de la Helsinki (1983) şi campioană mondială universitară (Edmonton, 1983).

CUTTACK, oraş în E Indiei (Orissa), pe rîul Mahanadi; 439,2 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru comercial şi industrial. Artizanat. Universitate.

CUTUGNO, Toto (*Salvatore Cutugno*; n. 1943), interpret şi compozitor italian de muzică uşoară. Cîştigător al Festivalului de la San Remo (1980) şi al concursului Eurovizionii (1990).

CUŢARIDA-CRĂTUNESCU, Maria V. (1857-1919; n. Călăraşi), medic român. Prima femeie medic din România (1884). A înfiinţat Societatea Materna (1897). A organizat prima creşă de fabrică (1899).

CUŢESCU-STORCK, Cecilia (1879-1969; n. Cîineni, jud. Vîlcea), pictoriţă română. Peisaje vaste, picturi murale (*Istoria negoţului românesc,* din aula Academiei de Ştiinţe Economice din Bucureşti).

CUŢOV, Simion (n. 1952, Smîrdanul Nou, Tulcea), boxer român. Categoria semiuşoară. Dublu campion european (1973, 1975). Medalie de argint la Campionatele mondiale (1974) şi la Jocurile Olimpice (Montreal, 1976).

CUVIER, Georges (1769-1832), zoolog şi paleontolog francez. Prof. la Collège de France şi la Museum National d'Histore Naturalle. Secretar permanent al Academiei de Ştiinţe (1803), cancelar al Universităţii, membru al Academiei Franceze (1818), membru al Camerei Superioare a Franţei sub Louis-Philippe. Creatorul anatomiei comparate şi al paleontologiei. A formulat legile dependenţei organelor şi corelării formelor, care i-au permis reconstituirea în întregime a scheletului mamiferelor fosile, pornind de la un singur os.

CUVÎNT MOLDOVENESC, revistă cultural-naţională. A apărut lunar la Chişinău între 1913 şi 1917. Conducători: N.Alexandri şi Pan.Halippa. Colaboratori: S.Murafa, I.Buzdugan ş.a.

CUVÎNT MOLDOVENESC, ziar apărut la Chişinău între 1914 şi 1917 sub conducerea lui N. Alexandri, S.Murafa şi Pan. Halippa. A influenţat hotărîtor mişcarea de eliberare naţională din Basarabia. A fost reeditat (într-o nouă formulă) în perioada 1926-1944, sub conducerea lui Leon T. Boga.

CUXHAVEN, oraş în V Germaniei (Saxonia Inferioară), la Marea Nordului, avanportul Hamburgului; 56 mii loc. Pescuit. Centru comercial. Muzee. Biserică (sec. 13). Staţiune balneară şi centru de talasoterapie.

CUYP, Albert (1620-1691), pictor olandez. Influenţat de peisagiştii italieni. Peisaje luminoase, reprezentînd spaţii cu orizonturi îndepărtate (*Peisaj cu turme*).

CUZA, Alexandru C. (1857-1947; n. Iaşi), om politic şi publicist român. Prof. univ. la Iaşi. Membru al societăţii Junimea. Deputat junimist; ulterior a trecut la conservatori. Împreună cu N.Iorga, a pus bazele (1906) Partidului Naţional Democrat, iar în 1922 a înfiinţat, împreună cu N.Paulescu, Uniunea Naţional-Creştină. În 1923 a întemeiat Liga Apărării Naţional-Creştine, grupare cu caracter fascist, din care s-a desprins, ulterior, Garda de Fier. A condus, împreună cu O.Goga, Partidul Naţional-Creştin (din 1935) şi guvernul în perioada dec. 1937-febr. 1938. Acad.

CUZA, Alexandru Ioan (1820-1873; n. Huşi), primul domn al Principatelor Unite (1859-1862) şi al statului naţional România (1862-1866). Participant activ la mişcarea revoluţionară de la 1848 din Moldova. Prin alegerea sa ca domn al Moldovei, la 5 ian. 1859, şi al Ţării Româneşti, la 24 ian. 1859, s-a realizat unirea celor două ţări române. A dus o susţinută activitate politică şi diplomatică pentru recunoaşterea unirii de către puterile garante şi pentru formarea statului unitar român, realizat în iun. 1862 (România). Împreună cu M.Kogălniceanu, a iniţiat un larg program de reforme (desfiinţarea clăcii şi împroprietărirea ţăranilor, adoptarea unei noi constituţii, secularizarea averilor mănăstireşti, introducerea învăţământului gratuit şi obligatoriu, înfiinţarea universităţilor din Iaşi şi Bucureşti ş.a.), care au condus la modernizarea statului român. Silit de "monstruoasa coaliţie" (conservatori şi liberal-democraţi) să abdice (11/23 febr. 1866). Exilat, a trăit la Viena şi Florenţa. A murit la Heidelberg (Germania), a fost adus în ţară şi înmormîntat la castelul familiei de la Ruginoasa (jud. Iaşi); reînhumat la biserica Trei Ierarhi din Iaşi.

CUZCO (CUSCO), oraş în Perú, în munţii Anzi, la 130 km S de Machu Picchu; 182 mii loc. Nod feroviar. Turism. Centru agricol şi comercial. Universitate. Catedrală (sec. 16-17), mănăstirea La Merced (sec.17). Muzeu. Templul Soarelui. Vechea capitală a statului Inca şi unul din marile centre ale Americii Spaniole.

CYBULSKI, Zbigniew (1927-1967), actor polonez. S-a remarcat mai ales în filmele lui A.Wajda (*Cenuşă şi diamant, Inocenţii fermecători, Cu toată viteza înainte* ş.a.).

CYNEWULF (a doua jumătate a sec. 18), poet anglo-saxon. Poeme religioase (*Sfînta Iuliana*), adaptări ale unor legende miraculoase ale Orientului creştin.

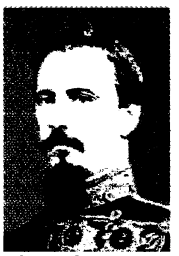

Alexandru Ioan Cuza

CYRANO DE BERGERAC, Savinien de (1619-1655), scriitor francez. Comedii (*Pedantul păcălit*), tragedii (*Moartea Agripinei*) şi romane utopiste şi anticonformiste (*Istoria comică a statelor şi imperiilor din Lună, Istoria comică a statelor şi imperiilor din Soare*).

CZARTORYSKI, Adam Jerzy (1770-1861), om politic polonez. Membru al unei familii princiare, cu rol deosebit în viaţa politică şi culturală a Poloniei (sec. 18-19). Prieten cu împăratul Alexandru I al Rusiei, a încercat să refacă regatul Poloniei (1815). Şef al guvernului naţional (1831) în timpul Revoluţiei din 1830-1831.

CZERMAK, Johann Nepomuk (1828-1873), medic ceh. Contribuţii la studiul reglării nervoase a activităţii inimii. A inventat laringoscopul care îi poartă numele şi un sfigmograf electric.

CZERNIN, Ottokar von (1872-1932), om politic şi diplomat austro-ungar. Ministru plenipotenţiar la Bucureşti (1913-1916) şi ministru de Externe (1916-1918).

CZERNY, Karl (1791-1857), compozitor, profesor şi pianist austriac. Elev al lui Beethoven. Celebru profesor de pian (Liszt i-a fost elev). Piese pentru pian. Lucrări didactice (*Şcoala virtuozului*).

CZESTOCHOWA, oraş în S Poloniei (Katowice), pe Warta; 252,9 mii loc. Centru industrial (metalurgie, textile). Institut politehnic. Mănăstire (sec. 17-18). Centru de pelerinaj (după sec. 15).

D

DABIJA, Eustratie, domn al Moldovei (1661-1665). A participat la două campanii ale turcilor în Ungaria (1663 şi 1664); a reînfiinţat monetăria din Suceava (1661).

DABIJA, Gheorghe (1872-1943; n.Iaşi), general român. S-a distins în bătăliile de la Mărăşti şi Oituz (1917) şi în lupta împotriva Republicii Ungare a Sfaturilor (1919). Contribuţii la istoria militară cu *Armata română în războiul mondial (1916-1918)*.

DABROWA GÓRNICZA, oraş în S Poloniei (Katowice); 139,2 mii loc. Expl. de cărbuni şi de min. de plumb. Centru industrial (metalurgie).

DABROWSKA, Maria (1889-1965), scriitoare poloneză. Ciclu romanesc realist, istorie a unei familii proiectată pe un vast tablou social (*Nopţi şi zile*). Povestiri şi eseuri consacrate problemei ţărăneşti (*Cei fără pământ*).

DABROWSKI, Jarosław (1836-1871), revoluţionar polonez. Organizator al insurecţiei poloneze din 1863-1864, conducător al emigraţiei poloneze în Franţa şi comandant al forţelor armate ale Comunei din Paris. Mort pe baricade.

DACCA v. **Dhaka**.

DACHAU, oraş în S Germaniei (Bavaria), la N-V de München; 34,5 mii loc. Ind. electronică şi de automobile. Muzeu (1960) pentru comemorarea celor 32 mii de victime exterminate aici, într-un lagăr nazist (1933-1945).

DACIA, denumirea teritoriului locuit în antichitate de populaţia geto-dacă, corespunzînd aproximativ teritoriului locuit apoi de români. Cei mai vechi locuitori atestaţi istoric sînt geţii, menţionaţi de Herodot cu prilejul conflictului lor cu regele perşilor Darius I (514 î.Hr.): "cei mai viteji şi cei mai drepţi dintre traci". În sec.4-2 î.Hr., aceştia erau organizaţi în uniuni de triburi şi au luptat cu Alexandru cel Mare, în timpul expediţiei acestuia în N Dunării (335 î.Hr.), cu macedonenii conduşi de regele Lisimah, pe care îl învinge Dromichaites (între anii 300 şi 292 î.Hr.). Regii geţi Zalmodegikos şi Rhemaxos (sfîrşitul sec.3 î.Hr. şi începutul sec.2 î.Hr.) erau protectorii cetăţii greceşti Histria, iar Oroles, şef al unei uniuni de triburi dacice din E Transilvaniei şi, probabil, din S Moldovei, ducea lupte împotriva bastarnilor. În sec.1 î.Hr., Burebista creează un stat centralizat al geto-dacilor, întins şi în S Dunării, pînă la Haemus (munţii Balcani), învinge pe celţii din V Transilvaniei (boii, tauriscii, scordiscii), supune cetăţile greceşti din V şi N Mării Negre şi intervine în războiul dintre Cezar şi Pompei (48 î.Hr.). Înfrîngerea celui din urmă determină schimbarea politicii de expansiune într-o strategie defensivă în faţa ofensivei romanilor. Acum se consolidează sau se construiesc, pe înălţimi, piscuri sau promontorii greu accesibile, numeroase cetăţi şi fortificaţii dacice, cele mai puternice, organizate într-un sistem de apărare, fiind cele din Munţii Orăştiei, într-o zonă de c. 200 km^2. Tezaurele monetare şi vestigiile arheologice dovedesc vaste relaţii comerciale cu spaţiul Mediteranei de răsărit, o evoluţie spre aşezări de tip urban şi o certă prosperitate a societăţii geto-dacice în sec.1 î.Hr. - 1 d.Hr. Unele cetăţi erau şi centre religioase (Pecica, Piatra Craivii, Popeşti), cel mai important fiind pe muntele Kogaionon, probabil Dealul Grădiştii (Grădiştea Muncelului) de astăzi, unde s-au descoperit sanctuarele Sarmizegetusei, capitală a statului dac din timpul lui Decebal. Statul s-a destrămat în urma asasinării lui Burebista (44 î.Hr.), unitatea politică menţinîndu-se doar în arcul intracarpatic, sub autoritatea marelui preot Deceneu, care şi-a asumat şi funcţia de rege, exercitată apoi de Comosicus, Scorilo şi Duras-Diurpaneus. În alte regiuni au continuat să existe alte formaţiuni politice mai mici, conduse de Cotiso (probabil în Banat şi Oltenia), Dicomes (în Cîmpia Română sau în Moldova), Roles, Dapyx şi Zyraxes (în Dobrogea), care n-au putut opri expansiunea romanilor. Aceştia au cucerit Dobrogea (28 î.Hr.) şi au efectuat numeroase expediţii în N Dunării, în sec.1 d.Hr. În faţa acestor pericole, triburile dacice se unesc din nou sub conducerea lui Decebal (87-106) într-un stat puternic economic şi militar, care obţine unele victorii împotriva armatelor romane în timpul împăraţilor Domiţian şi Traian. Totuşi, dacii sînt înfrînţi în urma celor două războaie (101-102 şi 105-106), regatul dac este desfiinţat şi pe o mare parte a teritoriului său se constituie provincia *Dacia Romana*, de rang consular, administrată de un împuternicit al împăratului, cu titlul *legatus Augusti pro praetore* (în Banat, Oltenia de V şi Transilvania, exceptînd partea de S-E). Alte regiuni ale Daciei (din E Olteniei, Muntenia şi S Moldovei) au fost anexate provinciei Moesia Inferior. La Sarmizegetusa s-a întemeiat primul oraş din Dacia, capitala provinciei, Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica, iar legiunile (a XIII-a Gemina, I Adiutrix, a IV-a Flavia Felix) au fost masate la graniţele de N şi N-V ale provinciei. Împăratul Adrian a efectuat (118-119) o primă împărţire ad-tivă a provinciei în *Dacia Superior* (formată din Banat şi Transilvania), cu centrul la Apulum (azi Alba-Iulia), şi *Dacia Inferior* (formată din Oltenia şi S-E Transilvaniei), cu centrul la Romula (azi Reşca, comuna Dobrosloveni, jud. Olt). Restul teritoriului fostei Dacii a fost menţinut sub supravegherea unor garnizoane avansate în S Moldovei şi în Muntenia. În 123, Adrian reorganizează Dacia, formînd trei unităţi adtive: *Dacia Porolissensis* (la N de rîul Arieş şi de cursul superior al Mureşului pînă la cursul Someşului şi Munţii Meseşului) cu centrul la Napoca (azi, Cluj-Napoca), *Dacia Superior* cu centrul la Apulum (azi Alba-Iulia) şi *Dacia Inferior* cu centrul, probabil, la Drobeta (azi, Drobeta-Turnu-Severin). O nouă reorganizare, din 167-169, creează *Dacia Malvensis* cu centrul la Malva (Romula, azi Dobrosloveni, jud.Olt), în mare parte pe teritoriul *Daciei Inferior*. În condiţii de siguranţă, în Dacia de sub administraţie romană s-au aşezat coloniţti "ex toto orbe Romano", care au adus forme de organizare şi de viaţă proprii, caracteristice unei civilizaţii superioare. S-au construit drumuri şi s-a intensificat comerţul, au înflorit meşteşugurile, construcţiile, mineritul şi agricultura, au apărut noi oraşe, unele dobîndind rangul de municipium sau colonia (Napoca, Apulum, Drobeta, Dierna, Ampelum, Ulpia Traiana, Ro-

mula, Potaissa, Porolissum, Tibiscum), cu administrație autonomă. Alte tîrguri și orașe s-au format din așezările civile (canabae) de lîngă castrele romane. Populația rurală locuia în sate (pagi și vici). Administrația romană a impus cultul împăraților, oficiat la Ulpia Traiana de către un preot de grad superior. S-au dezvoltat artele și s-a răspîndit scrisul. Un edict al împăratului Caracalla (212) a generalizat dreptul de cetățenie romană pentru coloniști și autohtoni. În sec.2-3 apar în Dacia adepții creștinismului, care se vor organiza apoi (din sec.4) în comunități. Conviețuirea coloniștilor cu autohtonii (prezență dovedită arheologic și prin numele din inscripții) a impus dacilor limba latină populară. Atacurile populațiilor barbare au determinat retragerea armatei și administrației romane din Dacia în timpul împăratului Aurelian (271), care au organizat la S Dunării o nouă provincie Dacia (ulterior împărțită în *Dacia Ripensis* și *Dacia Mediterranea*). Populația daco-romană de limbă latină a rămas pe loc, păstrînd neîntrerupte legăturile economice, culturale și politice cu Imperiul Roman, fapt care a contribuit la menținerea limbii latine și a tradițiilor romane, factori fundamentali în procesul de etnogeneză a românilor, în sec.3-10, cînd teritoriul Daciei a fost străbătut de alte popoare.

DACIA, revistă în limbă franceză, editată de Muzeul Național de Antichități din București (1924-1947). O nouă serie, în limba franceză, apare din 1957 sub egida Institutului de Arheologie din București.

DACIA LITERARĂ, revistă apărută la Iași în 1840 și în 1859, sub direcția lui M.Kogălniceanu. A încurajat literatura originală și a militat pentru unitatea culturală și națională. O nouă serie apare din 1990.

DACIAN, Ion (1911-1981; n. Saschiz, jud. Mureș), tenor român. Solist la Teatrul de Operetă din București. Repertoriu românesc (*Lăsați-mă să cînt, Ana Lugojana*) și universal (*Vînzătorul de păsări, My Fair Lady*).

DACIA VIITOARE, revistă a studenților români din Franța, editată la Paris și apoi la Bruxelles (1883). A propagat ideea unității politice a românilor.

DACOROMANIA, revistă apărută la Cluj (1921-1948), sub conducerea lui Sextil Pușcariu, ca buletin al Muzeului Limbii Române. A publicat studii de istorie a limbii și literaturii române, de fonetică, gramatică, lexicologie, dialectologie, lingvistică generală și o bogată bibliografie a publicațiilor periodice. O serie nouă apare din 1994, sub egida Institutului de Lingvistică și Teorie Literară "Sextil Pușcariu" din Cluj-Napoca.

DACOROMANIA, revistă de studii literare și istorice, apărută la Freiburg (Germania), între 1973 și 1993.

DĂDRA și NAGAR HAVELI, teritoriu unional în V Indiei; 491 km^2; 138,5 mii loc. Centrul ad-tiv: *Silvassa*. Fostă posesiune portugheză.

DAFNE (DAPHNE) (în mitologia greacă), nimfă transformată de tatăl ei, zeul fluviului Peneus, într-un laur, pentru a o scăpa de urmărirea lui Apolo îndrăgostit. Preferat al zeului solar, laurul a devenit simbol al gloriei.

DAFNIS (DAPHNIS) (în mitologia greacă), semizeu păstor, fiu al lui Hermes. Orbit de o nimfă, căreia nu i-a fost credincios, s-a aruncat de pe o stîncă. Considerat inspiratorul poeziei bucolice.

DAGHESTAN (DAGESTAN) (Republica ~), republică în Federația Rusă, în N munților Caucaz, cu ieșire la Marea Caspică; 50,3 mii km^2; 1,85 mil. loc. Capitala: *Mahacikala*. Populație islamică și enclave creștine. Expl. de petrol, de gaz metan și forestiere. Construcții de mașini, ind. chimică, alimentară. Grîu, porumb, plante tehnice; viticultură; pomicultură. Bovine, ovine. — Teritoriul a făcut parte din Albania Caucaziană (sfîrșitul milen. 1 î.Hr.). Ocupat de sasanizi (sec.3 d.Hr.), de huni (sec. 4), stăpînit de arabi (sec.7-8), de mongolo-tătari (din sec.13); disputat de Persia și Imperiul Otoman (sec. 16-17). Anexat de Rusia (1813), a devenit Republica Sovietică Socialistă Autonomă Daghestan (1921) în cadrul RSFSR, cu un nou statut din 1991.

DAGOBERT, numele a trei regi franci din dinastia merovingiană. Mai important: **Dagobert I**, rege al Austrasiei (623) și apoi al tuturor francilor (629-639), fiul lui Clotar II. A reorganizat statul și a stabilit capitala la Paris. A luptat cu slavii din Boemia și Moravia, cu turingii, bascii și bretonii. Înmormîntat în abația Saint-Denis.

DAGUERRE, Louis Jacques Mandé (1787-1851), pictor și inventator francez. A realizat diorama (1822) și dagherotipia (1839), împreună cu N.Niepce.

DAHOMEY, v. **Benin**.

DAICOVICIU, Constantin (1898-1973; n.Căvăran, azi Constantin Daicoviciu, jud. Caraș-Severin), istoric și arheolog român. Prof. univ. la Cluj. Contribuții importante la istoria Daciei (*La Transylvanie dans l'antiquité, Cetatea dacică de la Piatra Roșie*, în colaborare, *Le problème de l'état et de la culture des Daces à la lumière des nouvelles recherches, Dacica*). Acad.

DAICOVICIU, Hadrian (1932-1984; n. Cluj), istoric român. Fiu al lui Constantin Daicoviciu. Prof. univ. la Cluj. Lucrări privind istoria Daciei (*Dacii, Dacia de la Burebista la cucerirea romană, Așezările dacice din Munții Orăștiei*).

DAIMACA, Victor (1892-1969; n. Turnu-Severin), astronom român. Profesor de matematică la Turnu-Severin și București. A descoperit în 1943 două comete care îi poartă numele.

DAIMLER, Gottlieb (1834-1900), inginer german. Realizatorul, împreună cu W.Maybach, al motorului în patru timpi (1876), apoi al motorului cu ardere internă pentru automobile (1885). Firma sa (1882) a fuzionat în 1926 cu firma lui K.Benz, constituindu-se unul dintre marile concerne industriale (Daimler-Benz), cunoscut pentru producția automobilelor *Mercedes*, a echipamentelor electronice, aeronautice și armamentului.

DAKAR, capitala Senegalului, port la Oceanul Atlantic; 1,64 mil. loc. Escală maritimă între Europa și America de Sud. Șantiere navale. Aeroport internațional. Centru industrial. Universitate. Muzeu. Institutul Africii Negre. Fort francez (1857), devenit oraș și inclus în colonia Senegal (1895). Centru adtiv (1902-1958) al coloniei Africa Occidentală Franceză; capitala Republicii Senegal (din 1958) și a Senegambiei (1982-1989).

DAKOTA DE NORD (engl. **NORTH DAKOTA**), stat federal în N SUA; 183,1 mii km^2; 638,8 mii loc. Capitala: *Bismarck*. Expl. de petrol, lignit, gaze naturale. Cereale. Creșterea animalelor.

DAKOTA DE SUD (engl. **SOUTH DAKOTA**), stat federal în N SUA; 199,7 mii km^2; 696 mii loc. Capitala: *Pierre*. Expl. de minereuri auroargentifere și de uraniu. Cereale. Creșterea animalelor.

DALADIER, Édouard (1884-1970), om politic francez. Prim-ministru (1933, 1934 și 1938-1940). A semnat Acordul de la München (sept. 1938). Deportat în Germania între 1943-1945.

DALE, Sir Henry Hallett (1875-1968), farmacolog și fiziolog englez. Cercetări privind mediatorii chimici ai conductibilității nervoase. A izolat acetilcolina. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1936), împreună cu O.Loewi.

D'ALEMBERT, Jean le Rond (1717-1783), filozof iluminist și matematician francez. Autor principal, alături de Diderot, al *Enciclopediei franceze*, a redactat *Discursul preliminar*, articolul despre *Frumos* și articolele de matematică. Concepție dualistă în filozofie (*Elemente de filozofie*). A formulat teorema fundamentală a algebrei (*teorema lui D'Alembert*), conform căreia orice polinom cu coeficienți reali admite cel puțin o rădăcină reală sau complexă. În opera sa principală (*Tratat de dinamică*) a stabilit o metodă generală de rezolvare a problemelor de dinamică a sistemelor fizice (*principiul lui D'Alembert*).

DALÉN, Nils Gustaf (1869-1937), inginer suedez. Cercetări și aplicații în tehnica turbinelor cu gaz. Premiul Nobel pentru fizică (1912).

DALÍ, Salvador (1904-1989), pictor, grafician și eseist spaniol. Reprezentant strălucit al suprarealismului, cu o imaginație onirică halucinantă (*Persistența memoriei, Sîngele mai dulce decît mierea, Girafa în flăcări, Hristos al Sfîntului Ioan al Crucii, Bacanală*). Ilustrații de carte de o frapantă originalitate (Lautréamont, *Cîntecele lui Maldoror*, Cervantes, *Don Quijote*), costume și decoruri pentru balete și filme (*Cîinele andaluz* și *Vîrsta de aur* de Buñuel). Eseuri (*Cucerirea iraționalului*); autobiografii (*Viața secretă a lui Salvador Dalí, Jurnalul unui geniu*).

DALIAN, oraș în N-E Chinei (Liaoning), în conurbația Lü-ta, port la Marea Galbenă; 1,3

Ion Dacian

Louis Jacques Mandé Daguerre

mil.loc. Şantiere navale. Centru industrial. Importantă bază de pescuit. Numele vechi: *Darién*.

DALIDA (pseudonim al *Jolandei Gigliotti*; 1937-1987), cîntăreaţă franceză de muzică uşoară, de origine italiană. Carieră internaţională în filme, concerte şi imprimări.

DALILA (în *Vechiul Testament*), curtezană din Iudeea. Cumpărată de filisteni, l-a sedus pe Samson şi i-a tăiat părul în timpul somnului, luîndu-i astfel puterea neobişnuită şi făcîndu-l vulnerabil în faţa duşmanilor. Simbolizează viclenia feminină şi trădarea.

DALLAPICCOLA, Luigi (1904-1975), pianist şi compozitor italian. Consacrat cu opera *Zbor de noapte*, după romanul lui Antoine de Saint-Exupéry. A ilustrat estetica muzicii seriale în opera *Prizonierul*, în balete (*Marsia*) şi în lucrări vocal-simfonice (oratoriul *Job*, un *Requiescat*).

DALLAS, oraş în S SUA (Texas); 1 mil. loc. (4,07 mil. loc. împreună cu Fort Worth). Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Mare piaţă a bumbacului. Centru financiar şi industrial. Universitate. Muzee.

DALMAŢIA, regiune istorică pe litoralul estic al Mării Adriatice, în Croaţia şi Iugoslavia (Muntenegru). Ţărm dantelat, cu numeroase insule alungite în apropiere (ţărm dalmatic). Oraşe pr.: Dubrovnik, Split, Şibenik, Zadar. Străbătută de culmile paralele cu ţărmul ale Alpilor Dinarici şi munţilor Velebit; alt.max.: c. 1900 m. Expl. de bauxită, cărbuni, bitum, marmură. Măslini, citrice; viticultură. Creşterea ovinelor. Turism. Populată de iliri (dalmaţi, liburni), în antichitate. Colonii greceşti din sec. 4 î.Hr. Cucerită de romani (33 î.Hr.), stăpînită de bizantini, ocupată de slavii croaţi (din sec. 6), regat vasal coroanei maghiare (din 1102), dependentă de veneţieni (1420-1797), anexată de Austria (1797) şi înglobată în Regatul Sîrbilor, Croaţilor şi Slovenilor (1918). Împărţită între Croaţia şi Muntenegru (partea de S), din 1945.

DAL MONTE, Toti (pseudonim al *Antoniettei Meneghelli*; 1893-1975), soprană italiană. Roluri din repertoriul clasic de operă, îndeosebi pe scena teatrului "La Scala" din Milano, care o impun ca primadonă în deceniul 3.

DALTON, John (1766-1844), fizician şi chimist englez. A formulat legea proprietăţilor multiple, legea presiunilor parţiale în amestecul de gaze şi legea solubilităţii gazelor şi a elaborat prima teorie atomică (1808). A studiat o anomalie a vederii în perceperea culorii, pe care o avea el însuşi (*daltonism*). Studii şi observaţii meteorologice.

Constantin Daicoviciu

William Dampier

DAM, Henrik Peter Carl (1895-1976), biochimist danez. Cercetări privind nutriţia. A descoperit şi izolat vitamina K (1939). Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1943), împreună cu E.A. Doisy.

DAMADIAN, Cik (1919-1985; n. Constanţa), grafician român. Portrete şi caricaturi, peisaje (*Imagini din Bucureşti*).

DAMÃN şi DIU, teritoriu unional în V Indiei, pe coasta Maladar; 112 km^2; 101,4 mii loc. Centrul ad-tiv: *Damān*. Foste colonii portugheze (din 1559 şi, respectiv, 1535) pînă în 1962. Asociat cu teritoriul Goa pînă în 1987.

DAMANHÛR, oraş în Egipt, port în Delta Nilului; 189 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial.

DAMASC, capitala Siriei, situată într-o oază, la poalele munţilor Antiliban, pe rîul Barada; 1,54 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centru industrial. Artizanat (ţesături şi feronerie). Universitate. Academie de ştiinţe. Muzee. Moscheea Omeiazilor (705), mausoleul lui Saladin (sec.12), fortăreaţă (sec. 12-13), palatul Azem (sec. 18), caravanseraiuri turceşti. Oraş fondat în sec.16 î.Hr. Capitală a Regatului arameilor (sec.11 î.Hr.). Stăpînit de asirieni, babilonieni, persani, romani (64 î.Hr.), bizantini, arabi (capitală a Califatului omeiazilor, 661-750), de otomani (1516-1918). Centru ad-tiv (1920) al teritoriului Siria, sub mandat francez, capitală a Siriei independente (din 1941).

DAMASCHIN (?-1725), cleric şi cărturar român. Episcop al Buzăului şi apoi al Rîmnicului, între 1703 şi 1725, a contribuit la impunerea limbii române în cultul religios. A tradus 13 cărţi religioase, dintre care 5 au fost tipărite.

DAMASKIOS (c.480 - după 529), filozof grec neoplatonician. Ultimul conducător al Academiei din Atena (desfiinţată în 529).

DAMASUS I, papă (c. 366-384). Cunoscut pentru iniţiativa traducerii *Bibliei* în limba latină (*Vulgata*), realizată de Sf. Ieronim.

DAMDINSÜREN, Cendün (1908-1979), scriitor mongol. Unul dintre fondatorii literaturii mongole moderne. Prozator (*Fata respinsă*), poet. A normat alfabetul, ortografia şi gramatica limbii mongole contemporane.

DAMÉ, Frédéric (1849-1907), publicist şi istoric român de origine franceză. Stabilit în România în 1872. Bogată activitate publicistică. Cronicar dramatic şi director al ziarelor "La Roumanie" şi "L'Indépendance Roumaine". Autor al unei *Istorii a României contimporane*. A elaborat un dicţionar român-francez şi o lucrare asupra terminologiei populare. Încercări literare. Traduceri din literatura franceză.

DAMIAN (Ad ~), oraş în N Arabiei Saudite, port la Golful Persic; 128 mii loc. Mari expl. de petrol. Terminal al conductelor petrolifere din Bahrain. Centru industrial. Universitate.

DAMIAN, Ascanio (n. 1914, Bucureşti), arhitect român. Prof.univ. la Bucureşti. Lucrări funcţionale, integrate mediului ambiant (pavilioanele de expoziţii din Parcul Herăstrău şi din Piaţa Presei Libere din Bucureşti, Aerogara Băneasa).

DAMIAN, Horia (n.1922, Bucureşti), pictor şi sculptor român. Stabilit în Franţa (1946). Compoziţii echilibrate şi monumentale; forme geometrice (ciclurile *Piramide, Construcţii*; vitraliile bisericii din Audincourt, intrarea monumentală a teatrului "Salvador Dalí" din oraşul Figueras (Spania)). Membru de onoare al Acad. Rom.

DAMIAN, Mircea (pseudonim al lui *Constantin Mătuşa*; 1899-1947; n. Izvorul, jud. Olt), scriitor şi gazetar român. Schiţe burleşti, un jurnal de detenţie (*Celula no. 13*) şi romane de substanţă autobiografică (*De-a curmezişul, Rogojina*).

DAMIAN, S.(ami) (n. 1930, Alba-Iulia), critic literar român. Stabilit în Germania. Eseuri şi studii critice despre proza interbelică (*Intrarea în castel, G.Călinescu romancier*) şi despre literatura şi arta europeană contemporană (*Duelul invizibil*).

D'AMICO, Silvio (1887-1955), istoric şi critic de teatru italian. A fondat (1935) o academie de artă dramatică şi reviste de specialitate. Coordonator al *Enciclopediei spectacolului* şi autor al unei *Istorii a teatrului dramatic*.

DAMOCLES, curtean al tiranului Siracuzei, Dionysios cel Bătrîn (405-367 î.Hr.). Fiindcă lăuda puterea şi bogăţia, tiranul i-a atîrnat deasupra capului, la un banchet, o sabie legată doar cu un fir de păr, pentru a-l face să trăiască sentimentul nesiguranţei celor puternici. Această anecdotă istorică stă la originea sintagmei "sabia lui Damocles".

DAMODAR, rîu în N-E Indiei, afluent al Gangelui; 580 km. Izvorăşte din platoul Chotangăpur. Hidrocentrale. Navigabil.

DAMPIER, William (1652-1715), navigator englez. După trei călătorii în jurul Pămîntului, a descris mai multe insule din arhipelagurile malaez şi australian.

DAMPIER, arhipelag australian în Oceanul Indian, lîngă coastele de N-E ale continentului; format din 20 de insule; 544 km^2. Descris de W.Dampier.

DAMPIER, strîmtoare în N-E insulei Noua Guinee, între insulele Umboi şi Noua Britanie; lungime: 120 km; lăţime: c. 25 km. Descoperită de W.Dampier.

DAN, Dimitrie (1856-1927; n. Cernăuţi), istoric şi folclorist român. Preot. Studii monografice (*Mănăstirea Putna, Mănăstirea Sucevita*). Editor de documente istorice. Culegător de folclor (*Poezii poporale, Obiceiuri şi credinţe armene la naştere, nuntă şi înmormîntare*). Membru corespondent al Acad. Rom.

DAN, Dumitru (1890-1978; n. Buhuşi), globe-trotter român. Singurul dintre cei 200 de participanţi la un concurs internaţional care a reuşit să parcurgă toate continentele (cu excepţia Antarctidei), într-o expediţie în jurul lumii (1910-1916).

DAN, Mihail (1842-1886; n. Pişteşti, jud. Gorj), pictor român. Portrete (*Portret de femeie, M.Kogălniceanu, D.Bolintineanu*) şi scene (*Întoarcerea de la fîntînă*).

DAN, Pavel (1907-1937; n.Tritenii de Sus, jud. Cluj), prozator român. Nuvele inspirate din lumea arhaică a satului ardelean, evocată cu mijloacele realismului dur şi ale fantasticului folcloric (*Urcan bătrînul, Priveghiul*).

DAN, Sergiu (pseudonim al lui *S.Rotman*; 1903-1976; n. Piatra-Neamţ), prozator român. Romane erotice şi melodramatice (*Dragoste şi moarte în provincie, Arsenic, Surorile Veniamin*) sau cu caracter autobiografic, pe tema holocaustului (*Unde începe noaptea*). Traduceri.

DAN I, domn al Ţării Româneşti (c.1383-1386). A condus un război contra ţaratului bulgar de la Tărnovo. Mort în luptă.

DAN II, domn al Ţării Româneşti (1420-1431, cu întreruperi datorate rivalităţii cu Radu II Prasnaglava). Numit, în folclorul balcanic, *Dan cel Viteaz*, pentru victoriile sale împotriva otomanilor (1423, 1425). A recucerit cetăţile de pe malul stîng al Dunării şi a menţinut independenţa Ţării Româneşti, deşi a trebuit să încheie pace cu turcii (1428).

DANA, James Dwight (1813-1895), geolog şi mineralog american. A realizat o clasificare a mineralelor pe baza compoziţiei chimice şi a caracterelor lor cristalografice (1837). Cercetări geologice în Australia, Africa, America şi în Oceanele Pacific şi Atlantic.

DANAE (în mitologia greacă), fiică a regelui Acrisius din Argos. Din dragostea ei cu Zeus, care a pătruns metamorfozat într-o ploaie de aur în turnul în care o închisese tatăl ei, s-a născut Perseu.

DA NANG, oraş în E Vietnamului, port la Marea Chinei de Sud; 492 mii loc. Aeroport. Expl. de cărbuni. Centru industrial şi comercial. Bază militară a SUA în timpul războiului din Vietnam. Numele vechi: *Tourane*.

DANDONG, oraş în N-E Chinei (Liaoning), port pe fluviul Yalujiang; 660 mii loc. Centru industrial.

DANELIUC, Mircea (n. 1943, Hotin), regizor, scenarist şi actor român. Filme de actualitate abordînd cu ironie şi sarcasm probleme morale şi politice (*Proba de microfon, Croaziera, Senatorul melcilor, Această lehamite*). Parabole (*Glissando*) şi replici cinematografice ale unor opere literare (*Iacob*).

DANEMARCA (Regatul Danemarcii), stat în N-V Europei, în peninsula Iutlanda şi în Arhipelagul Danez (482 insule, dintre care 100 locuite). Suprafaţa: 43,2 mii km^2. Populaţia: 5,26 mil. loc. Capitala: *Copenhaga*. Limba oficială: daneza. Culte: luteranism, catolicism. Moneda: 1 krone = 100 øre. Împărţită în 14 regiuni şi două municipalităţi. Oraşe pr.: Århus, Odense, Ålborg. Relief de cîmpie. Climă temperat-oceanică. Expl. de petrol, gaze naturale, lignit, minereuri de fier, sulf şi sare. Construcţii navale, ind. alimentară (conserve de fructe, carne şi peşte, zahăr, ulei, bere, produse lactate, ciocolată); ind. energetică, petrochimică, îngrăşăminte, textile, coloranţi, ciment, motoare electrice şi Diesel navale, mobilă, ceramică fină. Creşterea intensivă a animalelor: bovine, porcine, păsări. Culturi de grîu, secară, orz, sfeclă de zahăr, cartofi, plante furajere, legume. Pomicultură. Pescuit intens. Linii de feribot între insulele daneze sau cu continentul. Flotă comercială. Exportă maşini, utilaje, mijloace de transport, produse chimice, alimentare, agricole. Aparţin Danemarcii şi insula Groenlanda şi insulele Feroe, cu autonomie internă. — Teritoriul Danemarcii a fost locuit de triburi germanice (cimbri, iuţi, teutoni angli, saxoni). În sec.5-6, din Peninsula Scandinavică vin danii. În sec. 10, Gorm cel Bătrîn (?- c.940) întemeiază Regatul danez; maximă expansiune în timpul lui Canut cel Mare (1019-1035), cînd sînt cucerite, temporar, Anglia şi Norvegia. În sec.10-11 Danemarca este creştinată. Decădere economică şi politică în sec.13-14, în urma expansiunii comerciale a Hansei. Redresare sub domnia reginei Margareta I (1387-1412), cînd Danemarca domină Uniunea de la Kalmar (1397), din care făceau parte şi Suedia şi Norvegia. În 1537 este adoptat luteranismul. În a doua jumătate a sec.16 Danemarca dobîndeşte supremaţia în Marea Baltică, în urma confruntărilor cu Ordinul Livonian şi cu Suedia, dar în 1648, în urma Războiului de 30 de Ani, pierde toate posesiunile din S Peninsulei Scandinavice şi din Marea Baltică. Mare înflorire economică în sec.18, cînd duce o politică de neutralitate. Aliată cu Franţa în timpul războaielor napoleoniene; în 1814, prin Pacea de la Kiel, pierde Norvegia (anexată de Suedia) şi Helgolandul (cedat Angliei). Prin hotărîrile Congresului de la Viena (1814-1815), Danemarca obţine provinciile Schleswig şi Holstein, iar în 1816 ducatul Lauenburg (cedat de Prusia). Monarhie constituţională în urma mişcărilor revoluţionare din 1848-1849. În 1864, învinsă în războiul cu Austria şi Prusia, Danemarca pierde ducatele Holstein, Schleswig şi Lauenburg. Neutră în timpul primului război mondial. În 1918, Danemarca recunoaşte independenţa Islandei. Între apr. 1940-mai 1945 Danemarca a fost ocupată de trupele germane. În 1979, acordă autonomie internă Groenlandei. Membră a NATO (din 1949) şi a Uniunii Europene (din 1972). Danemarca este monarhie ereditară constituţională (din 1901).

DANEMARCA (Strîmtoarea Danemarcii), strîmtoare între insulele Groenlanda şi Islanda. Lăţimea min.: c. 287 km; ad. max.: 227 m. Uneşte Oceanul Atlantic cu Oceanul Arctic.

DANIEL (sec 6 î.Hr.), unul dintre marii profeţi evrei. În timpul exilului poporului iudeu în Babilon a devenit favorit al regelui Nabucodonosor şi a profeţit despre venirea lui Mesia. Faptele sale sînt relatate în *Cartea lui Daniel* din *Vechiul Testament*, scrisă în ebraică şi arameică (sec. 2 î.Hr.).

DANIEL, Constantin (1798-1873; n. Lugoj), pictor român. Portrete (*Soţia pictorului*), un *Autoportret*, iconostasul catedralei sîrbeşti din Timişoara.

DANIEL, Constantin (1914-1987; n. Paris), medic psihiatru şi orientalist român. A promovat ergoterapia în România. Studii erudite de orientalistică (*Orientalia mirabilia, Scripta aramaica, Civilizaţia asiro-babiloniană, Civilizaţia sumeriană*). Traduceri (*Gîndirea egipteană antică în texte*).

DANIEL, Samuel (1562-1619), scriitor englez. Celebru în epocă prin poemul epic în opt cînturi *Istoria războaielor civile dintre York şi Lancaster*. Sonetist (vol. *Delia*) şi dramaturg (*Triumful lui Himen*). Eseist (*Apărarea rimei*).

DANIEL CIOBOTEA (n.1951, Dobreşti, jud. Timiş), prelat român. Mitropolit al Moldovei şi Bucovinei (din 1990).

DANIELLO, Leon Silviu (1898-1970; n. Budapesta), medic român. Prof. univ. la Cluj. Contribuţii la studiul, profilaxia şi terapia afecţiunilor pulmonare. Lucrare pr.: *Ftiziologia* (în colaborare). Membru corespondent al Acad. Rom.

DANIELOPOLU, Daniel (1884-1955; n. Bucureşti), fiziolog, clinician şi farmacolog român. Prof.univ. la Bucureşti. A studiat interdependenţa dintre sistemul nervos

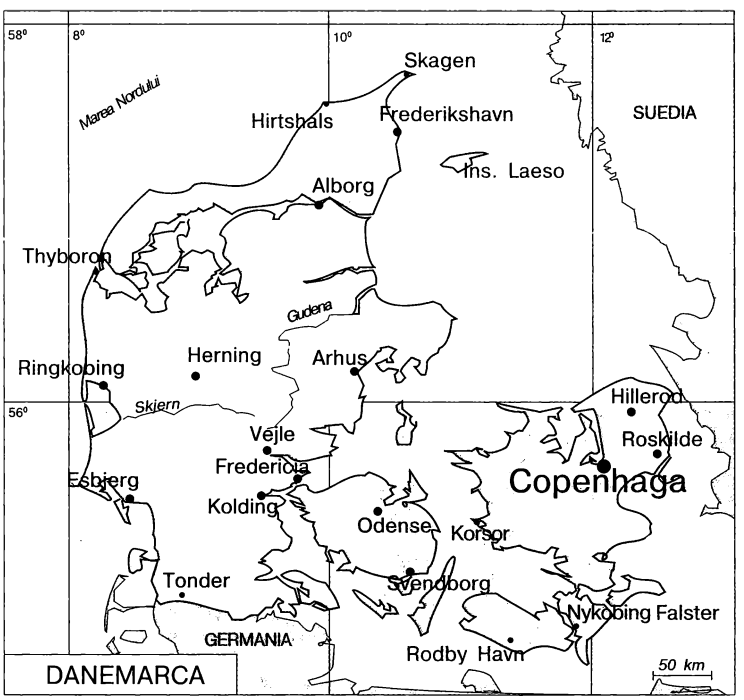

somatic şi cel vegetativ; a creat metoda viscerografică în medicina experimentală şi în clinică; contribuţii în studiul şi profilaxia guşei endemice şi ale anginei pectorale. Precursor al teoriei sistemelor biologice şi al medicinei cibernetice. Promotor al farmacologiei nespecifice. Opere pr.: *Metoda viscerografică*, *Sistemul nervos al vieţii vegetative*, *Probleme de farmacodinamie nespecifică*. Membru al mai multor academii şi societăţi medicale din străinătate. Acad.

DANIIL MOSCOPOLEANUL (sec.18), cărturar aromân din Moscopole (Albania). A redactat un manual în limba neogreacă, cu un lexicon de conversaţie grec-aromân-bulgar-albanez.

DANIIL ROMANOVICI, cneaz de Halici, de Volînia şi de Vladimir (de şase ori, cu întreruperi, între 1211 şi 1264). Lupte cu Hoarda de Aur, cu polonii, lituanienii şi maghiarii. A supus Kievul şi a întemeiat oraşele Chelm şi Lvov.

DANIIL SIHASTRUL (sec. 15), călugăr sihastru, duhovnic al lui Ştefan cel Mare. După tradiţia consemnată de I.Neculce, a trăit în chilia de lîngă mănăstirea Putna. Este înmormîntat la Voroneţ. Canonizat în 1992.

DANJON, **André** (1890-1967), astronom francez. A studiat fotometric planetele Mercur şi Venus. Contribuţii în radioastronomie (studiul stelelor duble) şi la perfecţionarea instrumentelor astronomice (astrolabul).

D'ANNUNZIO, **Gabriele** (1863-1938), scriitor italian. Personaj pitoresc şi controversat. Creaţie evoluînd între verism şi decadentism. Poezie senzuală şi rafinată (*Ode navale, Laudele cerului, ale mării, ale pămîntului şi ale eroilor*), nuvele (*Nuvelele Pescarei*) şi romane naturaliste exaltînd supraomul (*Inocentul, Triumful morţii*), drame (*Gioconda, Fiica lui Jorio*). Ideologia fascistă a preluat din opera sa cultul eroilor şi naţionalismul.

DANOVSKI, **Oleg** (1917-1997; n. Voznesensk, Ucraina), dansator şi coregraf român. Maestru de balet la Opera Română din Bucureşti, fondator şi director al Teatrului de Balet din Constanţa. Cultivă tradiţiile baletului clasic, în montări originale din repertoriul universal şi românesc (*Frumoasa din pădurea adormită*, *Întoarcerea din adîncuri*).

DANTE ALIGHIERI (1265-1321), scriitor italian. Implicat în luptele politice din Florenţa, ca membru al facţiunii guelfilor albi, a fost exilat (1302) şi a murit la Ravenna. Preocupări diverse: un tratat etico-filozofic (*Banchetul*), primul studiu de filologie romanică redactat în latineşte (*Despre limba populară*), un tratat politic antipapal (*Despre monarhie*). În literatură, ilustrează "dulcele stil nou" prin *Rimele* şi *Viaţa nouă*, operă în versuri şi proză, primul roman autobiografic, inspirat de dragostea ideală pentru Beatrice Portinari. O capodoperă a literaturii universale, prima capodoperă a literaturii europene moderne, este *Divina comedie*, poem alegoric în trei părţi (*Infernul*, *Purgatoriul* şi *Paradisul*), un vast tablou al umanităţii medievale, implicînd cunoştinţele enciclopedice ale epocii. Creator al limbii literare italiene pe baza dialectului toscan.

DANTON, **Georges Jacques** (1759-1794), om politic, avocat şi orator francez. Unul dintre conducătorii Revoluţiei Franceze (1789-1794). A întemeiat Clubul Cordelierilor, unde s-a impus prin oratoria sa politică de mare forţă. A fost membru al Comitetului Salvării Publice şi şef al guvernului insurecţional. Ghilotinat de partizanii lui Robespierre, pentru că a cerut încetarea terorii şi a avut contacte cu adversarii.

DANUBIUS, denumirea cursului superior şi mijlociu (apoi a întregului curs) al Dunării în lucrările geografilor şi istoricilor romani. Hidronim de origine celtică.

DANZIG v. **Gdansk**.

DAPONTE, **Constantin (Chesarie)** (1714-1784), cronicar grec. Secretar al domnilor Constantin şi Ioan Mavrocordat. A transmis informaţii preţioase pentru istoria românilor în lucrări în limba greacă (*Efemeridele dacice*, *Cronograful de la 1648-1704*).

DAPSANG v. **K2**.

DAPYX (sfîrşitul sec. 1 î.Hr.), rege get din centrul Dobrogei. S-a sinucis, fiind înfrînt de M.Licinius Crassus, proconsul al Macedoniei, sprijinit de regele Roles.

DARABANI, oraş în judeţul Botoşani; 12 mii loc. Expl. de calcar, nisip şi ghips. Industrie uşoară. Pomicultură. Atestat documentar (1569) ca sat (Căbiceni). Sat şi tîrg (1835-1912), oraş (1912, 1925-1950 şi din 1968).

DARABANT, **Ignatie** (?-1805; n. Sălaşul de Sus, jud. Hunedoara), episcop român (unit) de Oradea (1790-1805). Unul dintre redactorii memoriului *Supplex Libellus Valachorum* (1791). A contribuit la dezvoltarea învăţămîntului românesc din Transilvania, înfiinţînd în 1792, la Oradea, Seminarul Tinerimii Române Unite.

DARBHANGA, oraş în E Indiei (Bihar); 218,3 mii locuitori. Nod de comunicaţii. Centru industrial şi piaţă agricolă. Universitate.

DARBOUX, **Jean-Gaston** (1842-1917), matematician francez. Contribuţii în geometria diferenţială, la teoria integrării funcţiilor analitice (*teorema lui Darboux*) şi la teoria ecuaţiilor cu derivate parţiale.

DARCLÉE, **Hariclea** (pseudonim al *Haricleei Hartulary*; 1860-1939; n. Brăila), soprană română. Carieră internaţională la Opera din Paris, Scala, Teatrul Colon din Buenos Aires ş.a.; roluri în *Tosca* de Puccini (premieră mondială), în *Faust*, *Aida*.

DARCLÉE, **Ion Hartulary-** (1886-1969; n. Paris), compozitor şi dirijor român. Fiul Haricleei Darclée. Coruri, poeme simfonice, operete (*Amorul mascat*, *Amazoana*), muzică de film şi uşoară.

DARDANELE (gr. **HELLESPONT**), strîmtoare între Asia Mică şi Peninsula Balcanică; uneşte Marea Marmara cu Marea Egee. Lungime: 120,5 km; lăţime: 1,3-18,5 km; adîncimea max.:153 m. Două poduri (de la Gelibolu şi Çanakkale) unesc cele două ţărmuri turceşti. Mare rol strategic în confruntările militare dintre perşi şi greci (480 î.Hr., 334 î.Hr.), în cucerirea Constantinopolului (1453), în războaiele turco-veneţiene, turco-ruse şi în primul război mondial.

DARDANOS (în mitologia greacă), fiu al lui Zeus şi al Electrei. A întemeiat cetatea Dardania (Troia), devenind astfel strămoşul legendar al troienilor.

DAR ES-SALAAM, oraş în E Tanzaniei, port la Oceanul Indian; 757 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centru industrial. Terminal petrolier. Universitate. Muzeu naţional. Fondat în 1862. Centru ad-tiv al Africii Germane de Est (1891-1916). Ocupat de britanici, a devenit centrul ad-tiv al teritoriului Tanganyika (din 1946). Capitala statului independent Tanganyika (1961), apoi a Republicii Unite Tanzania (1964-1974).

DARFUR, regiune muntoasă în V Sudanului, la S de Deşertul Libiei. Platou arid, nisipos; alt. max.: 3088 m (Jabal Murrah). Expl. de plumb şi antimoniu. Străbătut de la E la V de un vechi drum comercial.

DARGOMÎJSKI, **Aleksandr Sergheevici** (1813-1869), compozitor rus. A contribuit la constituirea şcolii muzicale naţionale şi a creat o formă originală de recitativ melodic. A influenţat creaţiile *Grupului celor 5*. Opere (*Rusalka*, *Oaspetele de piatră*), lucrări simfonice şi vocal-simfonice, lieduri.

DARIÉN, golf al Mării Caraibilor, în S istmului Panamá, între Columbia şi Panamá. Lungimea: 165 km; ad.: 70-2000m. Primeşte apele fluviului Atrato.

DARIO, **Rubén** (pseudonim al lui *Felix Rubén García y Sarmiento*; 1867-1916), poet nicaraguan. Influenţat de parnasianism şi de simbolismul francez, a iniţiat modernismul în poezia hispano-americană. Inovator în prozodie. Lirism subtil, pasional şi simţ al ritmului (*Heralzii negri*, *Azur*, *Cîntece de viaţă şi speranţă*, *Cîntecul rătăcitor*). Proză lirică (*Proze profane*).

DARIUS I, rege persan (522-486 î.Hr.). Reformator al Imperiului Persan (împărţit în satrapii), care ajunge la o mare întindere şi putere. Războaie de cucerire în Turkestan, Punjab, Tracia, Macedonia, cu sciţii de la Dunărea de Jos (514 î.Hr.) şi cu grecii (înfrînt de atenieni la Maraton, 490 î.Hr.). A fondat capitala Persepolis.

Daniel Danielopolu

Dante Alighieri

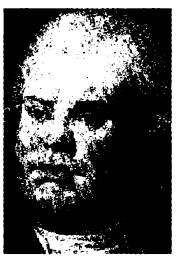

Georges Jacques Danton

Hariclea Darclée

DARIUS II Ochos, rege persan (c. 423-404 î.Hr.). Aliat al Spartei în Războiul Peloponesiac.

DARIUS III Codomannos, rege persan (336-330 î.Hr.). Învins de Alexandru Macedon la Issos (333 î.Hr.) şi Gaugamela (331 î.Hr.), a fugit, dar a fost ucis de satrapi.

DARLAN, François (1881-1942), amiral şi om politic francez. Comandant-şef al forţelor navale (1939-1940) şi vicepremier în guvernul de la Vichy (1940-1942). A semnat capitularea trupelor franceze din Alger după debarcarea forţelor aliate (8 nov. 1940) şi s-a proclamat înalt comisar al statului francez în Africa de Nord. A fost asasinat.

DARLING, rîu în S-E Australiei, afluent al fluviului Murray; 2740 km. Izvorăşte din New England Range (Alpii Australieni). Numit *Macintyre* sau *Barwon* pe cursul superior. Navigabil în perioada ploilor.

DARLINGTON, Cyril Dean (n. 1903), biolog britanic. Cercetări în citogenetica plantelor (meioza, rolul cromozomilor în sistemele genetice).

DARLINGTON, oraş în centrul Marii Britanii (Anglia); 85,5 mii loc. Expl. de cărbuni. Centru industrial (siderurgie, locomotive). Între Darlington şi Stockton a fost construită prima cale ferată din lume (1823). Biserică (sec. 12).

DARMSTADT, oraş în S-V Germaniei (Hessen), la S de Frankfurt pe Main; 135,7 mii loc. Centru industrial (electronică). Institut politehnic (1836). Muzee. Primărie (sec. 16), palat (sec.18). Atestat documentar din sec. 11. Oraş din 1330. Alipit la Hessen (1479), a fost capitala landului între 1567 şi 1945. Centru cultural în sec. 18-19.

DARRIEUX, Danielle (n. 1917), actriţă franceză de teatru şi film. Roluri variate şi complexe în comedii şi drame (*Abuz de încredere, Plăcerea, Roşu şi negru, Pot-Bouille,Marie-Octobre, Divina, Petrecere în familie*).

DARWIN, Charles Robert (1809-1882), naturalist englez. Nepot al lui Erasmus Darwin. Creatorul teoriei evoluţioniste (*Originea speciilor prin selecţie naturală sau păstrarea raselor favorizate în lupta pentru existenţă*) concepute în urma unei ample documentări cu expediţia vasului "Beagle" (1831-1836). A demonstrat experimental materialitatea lumii vii şi a susţinut originea animală a omului (*Originea omului şi selecţia sexuală*). Darvinismul, concepţie îndelung controversată, a avut importante consecinţe pentru filozofia cunoaşterii şi pentru dezvoltarea ulterioară a ştiinţelor biologice.

DARWIN, Erasmus (1731-1802), medic şi scriitor englez. Precursor al evoluţionismului prin admiterea variabilităţii şi înrudirii speciilor, al rolului încrucişărilor şi al condiţiilor climatice. Ideile sale naturaliste au fost expuse în poeme didactice (*Grădina botanică, Fitologia*).

DARWIN, Sir George Howard (1845-1912), astronom şi geofizician englez. Fiu al lui Ch.Darwin. A aplicat instrumentele fizicii matematice la teoriile cosmogonice. A studiat originea sistemului Pămînt-Lună.

DARWIN, oraş în N Australiei, port la marea Timor, centrul ad-tiv al Teritoriului de Nord; 72,9 mii loc. Aeroport internaţional. Centru industrial. Numele vechi: *Port Darwin*.

DASCĂLU, Dan (n. 1942, Craiova), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Specialist în electronică (diode, dispozitive cu microunde). Acad.

DASSAULT, Marcel (1892-1986), industriaş francez. Fondator al societăţii "Marcel Dassault-Breguet-Aviation" ("Dassault Aviation" după 1990), unde s-au proiectat şi construit avioanele Mirage, F-1 ş.a.

DASSIN, Joe (1936-1979), chitarist, solist vocal şi compozitor francez de origine americană. Piese de muzică uşoară cantabile, inerpretate într-un stil elegant şi tandru.

DATONG, oraş în N Chinei (Shaanxi); 250 mii loc. Centru carbonifer şi industrial. Templul Suspendat (sec.6), mănăstirile Huayan şi Shanhua (sec.8), pagodă de lemn budistă (sec.11).

DAUBIGNY, Charles François (1817-1878), pictor şi gravor francez. Membru al Şcolii de la Barbizon. Peisagist, precursor al impresionismului prin arta cu care surprinde reflexele luminii în apă şi în aer (*Apus de soare pe mare la Villerville, Sat la marginea apei*). Acvaforte (*Pom cu corbi*).

DÄUBLER, Theodor (1876-1934), scriitor german. Poeme epice de concepţie clasică (*Aurora boreală*, poem cosmogonic) şi lirice (*Calea luminată de stele, Copilul stelelor*), descrieri ale Greciei culturale (*Sparta, Sfîntul Munte Athos*). Adept în eseistică al esteticii expresioniste.

DAUDET, Alphonse (1840-1897), scriitor francez. Proză lirică (*Scrisori din moara mea*), romane cu tematică socială contemporană tratată în registrul umoristic, satiric sau sentimental (*Piciul, Jack, Nababul, Evanghelista, Sapho*). Un personaj memorabil, tipul meridionalului lăudăros şi mitoman, îşi desfăşoară "minunatele isprăvi" într-o trilogie (*Tartarin din Tarascon, Tartarin în Alpi, Port-Tarascon*). Versuri (*Îndrăgostitele*).

DAUDET, Léon (1867-1942), scriitor şi publicist francez. Fiu al lui A.Daudet. Fondator, împreună cu Ch.Maurras, al ziarului "L'Action française" (1908-1942), oficios al Partidului Monarhist Francez, unde a publicat articole şi pamflete de extremă virulenţă, naţionalistă şi antisemistă. Romane satirice, eseuri (*Stupidul secol al XIX-lea*). Memorii (11 vol.)

DAUGAVA v. **Dvina de Vest**.

DAUMIER, Honoré (1808-1879), pictor, litograf, gravor şi sculptor francez. A excelat în caricatura politică (*Gargantua, Strada Transnonian, Oamenii justiţiei, Libertatea presei*) şi satira de moravuri (*Tipuri pariziene, Bunii burghezi*), caracterizate prin sarcasm, expresivitate şi un desen caracteristic. Tablouri inspirate din cotidianul banal (*Amatorul de stampe, Spălătoreasa, Saltimbancii, Un vagon de clasa a III-a*), ciclul *Don Quijotte*. Sculpturi şi basoreliefuri.

DAUSSET, Jean (n. 1916), medic francez. Prof. univ. la Paris. Cercetări în domeniul hematologiei clinice şi al transplantelor. Contribuţii la definirea sistemului major de histocompatibilitate (HLA) la om. Premiul Nobel (1980), împreună cu B.Benacerraf şi G.Snell.

DAUZAT, Albert (1877-1955), lingvist francez. Lucrări de dialectologie, toponimie şi lexicografie: *Eseu de geografie lingvistică, Dicţionar etimologic al limbii franceze. Numele de locuri, Origine şi evoluţie*.

DAVAO, golf al Oceanului Indian în S insulei Mindanao (Filipine). Lungime: 129 km; lăţime: 65 km.

DAVAO, oraş în Filipine (insula Mindanao), port la golful omonim; 849,9 mii loc. Aeroport internaţional. Centru industrial. Universitate.

DAVENPORT, oraş N SUA (Iowa), port pe Mississippi; 350,9 mii loc. (cu Moline şi Rock Island). Centru industrial şi comercial (piaţă cerealieră).

DAVID, al doilea suveran al regatului Israel (c. 1004-965 î.Hr.). A supus pe filisteni, ucigînd pe conducătorul acestora, uriaşul Goliat. S-a căsătorit cu fiica lui Saul şi s-a proclamat rege al întregului Israel (12 triburi). A extins hotarele regatului, învingînd şi pe moabiţi şi idumeni. A stabilit capitala statului la Ierusalim şi a început construcţia Templului (terminată de Solomon, fiul său). I se atribuie Psalmii din *Vechiul Testament*. Portretizat în numeroase opere plastice.

DAVID III Constructorul, rege georgian (1089-1125). Unul dintre reprezentanţii de seamă ai dinastiei Bagratizilor. Organizatorul unei armate permanente. A supus Kakhetia; a înfrînt (1121) o puternică coaliţie musulmană; a cucerit oraşul Tbilisi (1122), ce va deveni capitala statului unificat georgian. A iniţiat numeroase construcţii civile şi religioase.

DAVID, Aurel (1934-1984; n. Chişinău), pictor român. Se naşte în familia cărturarului Alexandru David (1910-1935). Realizări în domeniul portretului (*Scriitorul L.Damian*). Autor al celebrei stampe *M.Eminescu*.

DAVID, Gérard (c. 1460-1523), pictor flamand. Stabilit la Bruges. Unul dintre "primitivii" flamanzi. Elev şi continuator al lui H. Memling. Tablouri cu teme religioase în care se îmbină realismul tradiţiei europene cu compoziţia simetrică, statică, specifică Renaşterii (*Popas în timpul fugii în Egipt, Fecioara cu supa de lapte, Fecioara între sfinte*, capodopera sa).

DAVID, Jacques Louis (1748-1825), pictor francez. Reprezentant de frunte al şcolii neoclasice franceze. Tablouri de un dramatism sever inspirate din istoria greacă şi romană (*Funeraliile lui Patrocle, Jalea Andromacăi în faţa rămăşiţelor lui Hector, Jurămîntul Horaţilor*). Participant la Revoluţia

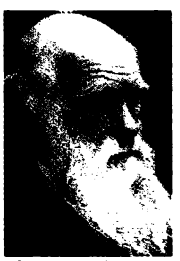

Charles Robert Darwin

Carol Davila

:ză, se inspiră din realităţile epocii
:ea lui Marat*). Pictor de curte al lui
eon I (*Încoronarea lui Napoleon la
Dame*). Portrete (*Doamna Récamier,
?ius VII*).

ques Louis David,
etul doamnei Seriziat

VID, Mihai (1886-1954; n. Negreşti),
graf şi geolog român. Prof. univ. la Iaşi.
l dintre iniţiatorii studiului formelor de
ef specifice din regiunile de structură
iochinală (*Relieful coastei Iaşilor*). Alte
ări: *O schiţă morfologică a Podişului
natic Moldovenesc, Geneza, evoluţia şi
:ctele de relief al Podişului Transilvaniei*.
mbru corespondent al Acad. Rom.

VID D'ANGERS, Pierre Jean (1788-
6), sculptor francez.Formaţie neoclasică.
orul frontonului Panteonului (Paris). Pe-
500 de medalioane-efigii ale personali-
lor vremii.

AVIDESCU, David (n. 1916, Sudiţi, jud.
omiţa), agronom român. Prof. univ. la
cureşti şi la universităţile din Bruxelles şi
essen. Contribuţii la controlul stării de
tilitate şi al calităţii recoltei. Autor al unui
tem automatizat de cultură a plantelor de
ă (*Acroponia*). Tratate, monografii, studii
*ngrăşăminte granulate, Agrochimia, Pro-
ţia chimică în agricultură*). Acad.

AVIDESCU, Nicolae (1888-1954; n. Bu-
reşti), scriitor român. Lirică simbolistă (*La
ntîna Castaliei, Inscripţii*), apoi parnasiană
întecul omului). Studii critice (*Aspecte şi
recţii literare*). Colaborări la diferite reviste;
aduceri.

AVIDOGLU, Anton (1876-1958; n. Bîr-
d), matematician român. Prof. univ. la Bu-

ette
avis

Charles Gates
Dawes

cureşti. Contribuţii în domeniul ecuaţiilor diferenţiale cu derivate parţiale.

DAVILA, Alexandru (1862-1929; n. Goleşti, jud. Argeş), dramaturg şi om de teatru român. Fiu al lui Carol Davila. Director al Teatrului Naţional din Bucureşti în mai multe rînduri şi regizor al Companiei de Teatru Davila (1909). Contribuţii în arta scenică românească. Capodopera sa este drama istorică în versuri *Vlaicu-Vodă*.

DAVILA, Carol (1832-1884; n. Parma), medic şi farmacist român de origine franceză. Unul dintre întemeietorii învăţămîntului medical românesc. A organizat serviciul sanitar militar. A contribuit la redactarea primei *Farmacopei române*. Iniţiatorul unor societăţi (Societatea Medicală, 1857, Societatea de Cruce Roşie, 1876) şi al unor publicaţii ştiinţifice ("Gazeta medicală", 1865). Opera pr.: *Profilaxia sifilisului*.

DAVIS, Bette (*Ruth Elisabeth Davis*; 1908-1989), actriţă americană de teatru şi film. Roluri de compoziţie (*Teroare, Femeia diabolică, Fata bătrînă, Totul despre Eva, Regina fecioară*). Premii Oscar (1935, 1938).

DAVIS, Jefferson (1808-1889), om politic american. Unicul preşedinte al Confederaţiei Statelor din Sud în timpul Războiului de Secesiune (1861-1865). A luptat pentru independenţa Confederaţiei.

DAVIS, John (c. 1550-1605), navigator şi explorator englez. A explorat regiunea arctică în 1585, a descoperit strîmtoarea dintre Marea Baffin şi Oceanul Atlantic, care îi poartă numele, şi insulele Falkland.

DAVIS, Miles Dewey (1926-1991), trompetist american. Unul dintre cei mai mari creatori de muzică de jaz, în special jaz-rock.

DAVIS, William Morris (1850-1934), geolog şi geomorfolog american. Prof. univ. la Harvard. A înfiinţat Asociaţia Geografilor Americani (1904). A pus bazele geografiei fizice. Lucrări: *Geografia fizică, Meteorologia elementară, Studii geografice, Problema recifului de corali*.

DAVIS, mare în bazinul Oceanului Indian, în lungul coastelor Antarctidei (Queen Maryland); 21 mii km^2; ad. max.: 1369 m. Aici se află staţiunea de cercetări Mirnîi.

DAVIS, staţiune australiană de cercetări antarctice în Ţara Ingrid Christensen, la 12 m altitudine. Deschisă la 20 ian. 1957.

DAVIS, strîmtoare în Oceanul Atlantic, între Groenlanda şi S-E insulei Baffin. Lungime: 1170 km. Lăţimea min.: 360 km. Ad. min.: 104 m. Străbătută de curenţii Groenlandei şi Labradorului. Acoperită de gheaţă 8 luni pe an. Explorată de John Davis în 1585 şi 1587.

DAVISSON, Clinton Joseph (1881-1958), fizician american. Cercetări în domeniul fizicii cristalelor. A descoperit fenomenul de difracţie a electronilor (1927), împreună cu L.H.Germer. Premiul Nobel (1937), împreună cu G.P.Thomson.

DAVOS, oraş în Elveţia (Graubünden), în Alpii Retici, în apropierea graniţei cu Austria; 11 mii loc. Renumită staţiune climatericâ, situată la 1500 m altitudine. Turism. Sporturi de iarnă. Menţionat documentar în sec. 12.

DAVOUT, Louis Nicolas, duce de Auerstädt, prinţ de Eckmühl (1770-1823), mareşal francez. L-a însoţit pe Napoleon I în campaniile din Egipt şi Rusia. S-a distins în bătăliile de la Austerlitz (1805) şi Auerstädt (1806). Ministru de Război în timpul domniei de 100 de zile.

DAVY, Sir Humphry (1778-1829), chimist englez. Prof. univ. la Londra. A izolat sodiul şi potasiul prin electroliză. Contribuţii la fundamentarea teoriei acido-bazice. A inventat lampa de siguranţă pentru mineri (1815).

DAWES, Charles Gates (1865-1951), bancher şi om politic american. Vice-preşedinte al SUA (1925-1929). Premiul Nobel pentru pace (1925). — **Planul ~**, plan de refacere şi stabilizare a economiei germane distruse de război. Permitea plata despăgubirilor de război de către Germania. Elaborat în 1923 de un comitet de experţi, sub conducerea lui Ch.G. Dawes. Adoptat la Conferinţa de la Londra (16 aug. 1924). În 1929, a fost înlocuit cu *Planul Young*.

DAYAN, Moshe (1915-1981), general şi om politic israelian. Conducătorul Războiului Arabo-Israelian. Ca ministru de Externe (1977-1979), a avut un rol important în negocierea tratatului israeliano-egiptean cu privire la autonomia fîşiei Gaza.

DAYTON, oraş în N-E SUA (Ohio); 951,3 mii loc. (cu suburbiile). Industrie grea. Piese pentru rachete, avioane şi automobile. Universitate. Muzee. Întemeiat în 1796. În nov. 1995 s-a semnat aici, sub patronajul SUA, Acordul global de pace pentru Bosnia-Herţegovina.

DĂBÎCA, comună în judeţul Cluj. Aici s-au descoperit urmele unui castru roman şi ale unei cetăţi inelare (sec. 9), identificată ca reşedinţă a voievodului Gelu; reclădită ulterior în piatră (sec. 11-13).

DĂMĂCEANU, Dumitru I. (1896-1978; n.Cosmeşti, jud. Galaţi), general român. Şef de stat-major al Comandamentului Militar al Bucureştiului (1942-1944). Rol în lovitura de stat de la 23 aug. 1944. Ministru subsecretar de stat în guvernul Petru Groza.

DĂMIAN, Samuilă (?-c.1749), călător român. Primul român care a încercat să realizeze înconjurul Pămîntului. Dispărut în regiunea Mării Caraibilor.

DĂNĂILĂ, Negoiţă (1878-1953; n. Buceşti, jud. Galaţi), chimist român. Prof. univ. la Bucureşti. Unul dintre întemeietorii învăţămîntului de chimie aplicată în România. Cercetări în domeniul chimiei organice aplicate (mai ales la produsele solului şi subsolului). Membru de onoare al Acad. Rom.

DĂNEŞTI, comună în judeţul Gorj, în depresiunea Tîrgu-Jiu, la poalele dealului Bran. În apropiere, pădurea Botorogi, declarată rezervaţie naturală. Specii de stejar, frasin de luncă, ulm ş.a.

DĂNEŞTI, comună în judeţul Vaslui, situată în Podişul Central Moldovenesc. Muzeu de arheologie şi etnografie. Casa memorială "Emil Racoviţă". Biserică (sec. 18).

DĂRĂSCU, Nicolae (1883-1959; n. Giurgiu), pictor român. Reprezentant al neoimpresionismului. Peisaje caracterizate prin acuitatea viziunii şi efectele de lumină şi culoare (*Calea Victoriei pe ploaie, Palat venetian, Han vechi la Balcic, Bărci pe lagună*).

DĂRMĂNEŞTI, depresiune intramontană,

în E Carpaţilor Orientali, de-a lungul văii Trotuşului; c. 300 km². Relief de lunci cu terase pe cursul Trotuşului şi al afluenţilor săi. Zăcăminte de cărbuni. Cunoscută şi sub denumirea *Comăneşti*.

DĂRMĂNEŞTI, oraş în judeţul Bacău, în depresiunea omonimă, pe rîul Uz; 14,1 mii loc. Expl. de cărbune brun. Rafinărie; hidrocentrala Poiana Uzului. Muzeu etnografic. Palatul Ştirbei (sec. 19). Biserică de lemn (sec. 19), cu picturi murale.

DĂSCĂLESCU, Nicolae Ionică (1884-1969; n. Căciuleşti, jud. Neamţ), general român. S-a distins în luptele de la Mărăşeşti (1917). Comandantul Corpului 2 de Armată, în al doilea război mondial, devine în mart. 1945 comandantul Armatei 4. S-a remarcat în luptele din Ungaria şi Cehoslovacia.

DEAGHILEV, Serghei Pavlovici (1872-1929), animator de artă rus. Şi-a cucerit o mare faimă cu "Baletele Ruse". A realizat baletele *Petruşka* şi *Pasărea de foc* de Stravinski. În trupa sa au activat dansatori celebri (Anna Pavlova, V.F.Nijinski).

DEÁK Ferenc (1803-1876), om politic maghiar. Ministru de Justiţie (1848), apărător al drepturilor naţionale. A susţinut ideea creării statului dualist austro-ungar (1867).

DEALU (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Aninoasa, situată la 4 km de Tîrgovişte. Întemeiată, probabil, în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn. Biserica mănăstirii, ctitorită de Radu cel Mare. Picturi murale. Prototip al arhitecturii româneşti. Necropolă domnească (mormintele lui Radu cel Mare, Vlad Înecatul, Pătraşcu cel Bun, racla cu capul lui Mihai Viteazul). Tiparniţă (sec. 16), unde s-au tipărit un *Liturghier* (1508), un *Octoih* (1510), un *Evangheliar* (1512). Azi, muzeu al tiparului românesc.

DEALUL MARE, deal situat în S-E Podişului Sucevei (parte integrantă a Podişului Moldovei), pe valea Siretului. Alt. max.: 587 m. În partea de S-E, Dealul Mare se prelungeşte cu colinele Ruginoasa. Păduri întinse de foioase şi de tisă. Rezervaţie forestieră.

DEALUL MARE, deal în Subcarpaţii de Curbură, la S de rîul Cricovul Sărat, în prelungirea dealului Istriţa. Alt. max. : 442 m. Podgorii.

DEALURILE VESTICE, regiune de dealuri în V României, lipită de masivele Carpaţilor Occidentali, între rîurile Nera (la S) şi Someş (la N). Se deosebesc două sectoare: *Dealurile bănăţene* şi *Dealurile crişene*. Relief colinar, dominat de măguri cristaline şi vulcanice. Ansambluri de culmi prelungi. Păduri de foioase. Importantă zonă pomiviticolă şi de creştere a animalelor. Numită şi *Piemonturile vestice*.

DE AMICIS, Edmondo (1846-1908), scriitor italian. Descrieri de călătorie. Cunoscut mai ales prin romanul duios, inspirat din lumea copilăriei, *Cuore-Inimă de copil*.

DEAN, James (1931-1955), actor american. A întruchipat tipul rebelului. Intrat în legendă pentru rolurile din cele 3 filme pe care le-a turnat (*La Est de Eden*, *Rebel fără cauză*, *Uriaşul*).

DEARBORN, oraş în SUA (Michigan), în conurbaţia Detroit; port la lacul Michigan; 89 mii loc. Ind. automobilelor (uzine ale concernului "Ford"). Muzeul Henry Ford. Turism. Întemeiat în 1795.

DEAUVILLE, localitate în N-V Franţei (Normandia), port la Marea Mînecii; 5,6 mii loc. Staţiune turistică. Cazinou.

DEBORA (probabil sec. 13 î.Hr.), profetesă biblică. I se atribuie *Cîntarea Deborei*, care celebrează victoria armatei israeliţilor asupra celei canaanite; una dintre cele mai vechi creaţii literare ebraice.

DEBREŢIN (magh. **DEBRECEN**), oraş în E Ungariei; 214 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Institut de cercetări nucleare. Universitatea "Kossuth" (1549). Biserica protestantă (sec. 14). Prima tiparniţă de pe teritoriul ţării a fost înfiinţată aici, în 1561. Cunoscut încă din sec. 13. Leagănul Reformei în Ungaria. Unul dintre centrele Revoluţiei Maghiare din 1848-1849. În timpul celui de-al doilea război mondial, a fost capitala provizorie a Ungariei.

DEBREU, Gérard (n. 1921), economist american de origine franceză. Cercetări în domeniul economiei matematice (*Teoria valorii*). Premiul Nobel (1983).

DEBURAU, Jean-Baptiste Gaspard (1796-1846),mim francez. Unul dintre mimii celebri ai sec. 19. Creatorul personajului Pierrot, la Theâtre des Funambules din Paris.

DEBUSSY, Claude-Achille (1862-1918), compozitor, pianist şi critic muzical francez. Iniţiatorul şi cel mai de seamă reprezentant al impresionismului muzical francez. Novator în domeniul formei, ritmicii, armoniei şi orchestraţiei. Stilul impus de Debussy a influenţat creaţia muzicală a sec. 20. A respins tiparele postwagneriene şi a urmărit efecte similare celor propuse de pictorii şi poeţii impresionişti (*Preludiu la după-amiaza unui faun*, după Mallarmé; ciclurile de *Preludii* pentru pian; suita *Imagini*; lucrările simfonice *Nocturne* şi *Marea*). Balete (*Jocuri*), lucrări vocal-simfonice (*Martiriul Sf. Sebastian*), opera *Pelléas şi Mélisande*, muzică de cameră, melodii.

DEBYE, Petrus (1884-1966), fizician şi chimist olandez. Stabilit în SUA (1940). Prof. la Zürich, Berlin şi New York. Contribuţii în fizica cristalelor. Autor al mai multor teorii care îi poartă numele. A determinat căldura specifică a solidelor la temperaturi joase şi a fundamentat metoda de analiză cu raze X a cristalelor. A pus bazele legii cuantice generale a feromagnetismului. Premiul Nobel pentru chimie (1936).

DECAUX, Alain (n. 1925), istoric şi scriitor francez. Lucrări consacrate celor două conflagraţii mondiale. Dramaturgie (*Notre-Dame de Paris*). Scenarii de filme (*Climate*). Interes pentru istoria şi cultura poporului român.

DECCAN (DEKKAN), podiş în interiorul peninsulei Hindustan, la S de rîul Narmada şi munţii Vindhya; 1 mil. km². Marginile de E şi V se înalţă, formînd Munţii Gaţi. Alt. medie: 700 m. Aspect de platformă. Străbătut de rîurile Mahanadi, Godavari, Krishna. Culturi irigate de bumbac şi trestie de zahăr.

DECEBAL, rege al geto-dacilor (87-106). În timpul domniei lui, statul geto-dac, cu centrul în S-V Transilvaniei, a atins apogeul dezvoltării economice şi politice. Ocupă tronul în momentul în care Imperiul Roman manifestă tendinţe expansioniste în nordul Dunării. Prima campanie în Dacia are loc în 87, fiind nimicită de Decebal, probabil, în defileul de la Turnu-Roşu. Regele încheie alianţe cu popoarele de la hotarele ţării în ideea creării unei coaliţii antiromane. Urmează o a doua campanie romană (victoria romanilor la Tapae). În 89 se încheie o pace prin care Decebal se recunoaşte rege clientelar. În anii următori, el consolidează statul dac, armata este echipată şi organizată şi va iniţia un vast program de construcţii civile în Munţii Orăştiei (în jurul Sarmizegetusei). Imperiul Roman, condus de împăratul Traian, continuă politica de expansiune prin cele două războaie dacice (101-102; 105-106). Înfrînt, în cele din urmă, Decebal s-a sinucis pentru a evita umilinţa captivităţii. Cea mai mare parte a regatului dac este transformată în provincie romană.

DECEMBRIE (1 Decembrie 1918), ziua naţională a României. Reprezintă momentul desăvîrşirii statului naţional unitar român, prin unirea Transilvaniei cu România. A fost adoptată de către Parlament, în 1990.

DECENEU (sec. 1 î.Hr.), mare preot getodac. Vicerege în epoca lui Burebista. Rol în consolidarea regatului.

DECEV, Dimităr (1877-1958), istoric, epigrafist, arheolog şi lingvist bulgar. Contribuţii în problemele limbii, istoriei şi religiei trace (*Limba tracilor*).

DE CHIRICO, Giorgio (1888-1978), pictor italian. Stabilit la Paris în 1911. În prima etapă de creaţie abordează o pictură metafizică, obiectele şi spaţiile reale fiind transpuse într-un univers artificial (*Enigma orei*, *Misterul şi melancolia unei străzi*, *Muzele neliniştitoare*). Recunoscut de suprarealişti ca maestru, evoluează apoi spre clasicism şi academism, în spiritul artei italiene din sec. 19.

DĚČÍN, oraş în N Cehiei, pe Elba; 72 mii loc. Industrii (metalurgie). Castel (sec. 17).

DECIUS (Caius Messius Quintus Decius Traianus) (201-251), împărat roman (249-251), proclamat de legiunile din Moesia. Iniţiatorul primei mari persecuţii anticreştine (250). A luptat împotriva dacilor liberi, luîndu-şi titlul de *Dacicus Maximus*. Ucis la Abrittus (Moesia), în 251, în lupta împotriva goţilor.

DECLARAŢIA DE INDEPENDENŢĂ, document adoptat la 4 iul. 1776, la Philadelphia, de Congresul reprezentanţilor celor 13 colonii engleze din America de Nord, prin care acestea s-au declarat independente. Conceput de preşedintele Thomas Jefferson. Ziua de

Decebal

Claude-Achille Debussy

4 iul. a devenit sărbătoarea națională a SUA.

DECLARAȚIA DREPTURILOR OMULUI ȘI ALE CETĂȚEANULUI, document programatic al Revoluției Franceze, adoptat la 26 aug. 1789 de către Adunarea Constituantă.

DECLARAȚIA UNIVERSALĂ A DREPTURILOR OMULUI, document internațional adoptat de ONU, la 10 dec. 1948. Prevede respectarea drepturilor și libertăților omului.

DE COSTER, Charles-Théodore-Henri (1827-1879), scriitor belgian de limbă franceză. Roman picaresc inspirat de folclorul flamand (*Legenda și aventurile eroice, fericite și glorioase ale lui Ulenspiegel și ale lui Lamme Goedzak în Flandra și în alte părți*). Culegeri de basme.

DECROLY, Ovide (1871-1932), medic, pedagog și psiholog belgian. A elaborat metoda globală de învățare a citit-scrisului. Preocupări pentru organizarea învățământului pe "centre de interes" (*Către școala nouă, Calculul și măsurarea*).

DEDA, Edmond (n. 1921, București), compozitor român de muzică ușoară. Șef de orchestră. Piese de largă popularitate (*Inimă, nu fi de piatră, Îndrăgostiții n-au nevoie de cuvinte, N-am crezut*). A compus muzică instrumentală și pe jaz. Partituri pentru filme și pentru spectacole de musical.

DEDAL (în mitologia greacă), meșteșugar, sculptor și arhitect. La porunca regelui Minos al Cretei, a construit Labirintul. A fost închis aici împreună cu fiul său, Icar, dar au evadat făurindu-și aripi din pene lipite cu ceară.

DEDEKIND, Julius Wilhelm Richard (1831-1916), matematician german. Cercetări în domeniul algebrei moderne. A introdus conceptul de *inele*. A dezvoltat teoria șirurilor de numere și a numerelor iraționale. Ediții ale operelor lui K.F.Gauss, G.Riemann.

DE FILIPPO, Eduardo (1900-1984), dramaturg, actor, scenarist și regizor italian. Influențat de L.Pirandello. Comedii, cu o notă dramatică, pe tema discrepanței dintre imaginar și realitate (*Napoli, orașul milionarilor, Blestematele fantome, Filomena Marturano*).

DEFOE, Daniel (c. 1660-1731), scriitor englez. Autor de pamflete îndrăznețe cu țintă politică sau religioasă. Unul dintre creatorii romanului realist modern (*Viața și nemaipomenitele aventuri ale lui Robinson Crusoe, Moll Flanders, Jurnal din anul ciumei*). Eseuri.

DE FOREST, Lee (1873-1961), inginer și inventator american. Pionier în domeniul radiotelegrafiei. A construit trioda (1906). Inventator prolific.

Lee De Forest

Charles De Gaulle

DEGAS, Edgar (1834-1917), pictor, desenator și sculptor francez. Impresionist, influențat de Ingres și Delacroix. Manieră proprie de transfigurare a formelor cu ajutorul culorii (*Repetiția unui balet pe scenă, Clasa de dans, Călcătoreasa*). Preocupat de punerea în pagină, ceea ce conferă artei sale una dintre cele mai originale trăsături.

Edgar Degas, *Clasa de dans*

DE GASPERI, Alcide (1881-1954), om politic italian. Unul dintre fondatorii Partidului Democrat-Creștin (1943). Prim-ministru (1945-1953). În timpul mandatului său, s-a votat noua Constituție. Reforme economice pentru dezvoltarea sudului Italiei. Unul dintre artizanii unității europene.

DE GAULLE, Charles (1890-1970), general și om politic francez. Participant la primul război mondial. În fruntea unei divizii cuirasate (1940), apoi subsecretar de stat la Apărare, a refuzat armistițiul și s-a refugiat la Londra, de unde a lansat apelul de la 18 iun. 1940, îndemnînd poporul francez la rezistență. A creat, în Algeria, în 1943, Comitetul Francez de Eliberare, viitorul Guvern provizoriu, care s-a instalat în Franța, în aug. 1944, sub președinția sa. Demisionează în ian. 1946. Rechemat la putere, dă o nouă Constituție și fondează cea de-a V-a Republică Franceză. Întemeietor și șef al partidului Adunarea Poporului Francez (1947-1953). Prim-ministru (1958-1959) și președinte (1959-1969). Autor de scrieri militare (*Pentru o armată de profesioniști*) și *Memorii de război*.

DE GUBERNATIS, Angelo (1840-1913), filolog și scriitor italian. Profesor de sanscrită la Universitatea din Florența. Publicistică. Operă dramatică, proză (romanul *Gabriele*), versuri. Preocupări în domeniul folclorului și al mitologiei (*Manual de mitologie comparată*). Monografii.

DEHAENE, Jean-Luc (n. 1940), om politic belgian. Prim-ministru al Regatului Belgiei (din 1992).

DE HAVILLAND, Olivia (n. 1916), actriță americană de teatru și film. Stil interiorizat, de o mare sensibilitate (*Pe aripile vîntului, Moștenitoarea, Verișoara mea Rachel*). Premii Oscar (1942, 1949).

DE HAVILLAND, Sir Geoffrey (1882-1965), inginer britanic. A realizat mai multe tipuri de avioane civile și militare; primul avion comercial cu reacție (Comet, 1952).

DEHMEL, Richard (1863-1920), poet german. Marchează trecerea de la naturalism la expresionism. Poeme cu caracter imnic închinate erosului (*Izbăviri, Femeie și univers*). Roman liric (*Doi oameni*). Drame (*Filantropia*).

DEHMELT, Hans Georg (n. 1922), fizician american. Prof. univ. la Seattle. Contribuții în domeniul fizicii nucleare. A elaborat metoda de pompaj optic (*metoda Dehmelt*). Premiul Nobel (1989), împreună cu N.F.Ramsey și W.Pauli.

DE HOOCH, Pieter v. **Hooch, Pieter de.**

DEIMOS, satelit al planetei Marte; c. 6 km diametru. Cel mai mic dintre cei 2 sateliți ai planetei. Descoperit, în 1877, de astronomul american A.Hall.

DEIR EL-BAHARI, localitate în Egiptul de Sus, pe malul Nilului. Templul faraonului Mentuhotep II (construit pe la 2050 î.Hr.) și celebrul templu în terase al reginei Hatșepsut (construit în jurul lui 1478 î.Hr.).

DEISENHOFER, Johann (n. 1942), chimist german. Prof. univ. la Dallas. A studiat structura tridimensională a centrului de reacție a fotosintezei. Premiul Nobel (1988), împreună cu R.Huber și H.Michel.

DEJ, municipiu în județul Cluj, pe Someș; 41,5 mii loc. Nod de comunicații. Cariere de nisip. Expl. de sare gemă (Ocna Dejului). Termocentrală. Industrii (mobilă). Stațiune balneoclimaterică, cu ape sărate (Ocna Dejului). Centru pomicol. Biserică (sec. 15-16), construită în stil gotic târziu, cu turn-clopotniță de 72 m înălțime, din sec. 15. Fosta mănăstire franciscană cu biserică barocă din sec. 18. Monumentul închinat răscoalei din 1437. Turism. Muzeu de istorie și artă plastică. Menționat prima oară în 1061; apoi în 1214 cu numele *Deés*. S-a dezvoltat în strînsă legătură cu exploatarea și comerțul sării. Populația de aici a participat la răscoalele din 1437-1438 (Bobîlna) și din 1514 (condusă de Gh. Doja).

DEJNEV, Semion Ivanovici (c. 1605-1673), navigator rus. În 1643 a efectuat o expediție în N-E Siberiei, pe valea fluviului Indighirka. Împreună cu F.A.Popov, navigînd pe fluviul Kolîma pînă la Oceanul Pacific, a descoperit strîmtoarea care desparte Asia de America.

DEJNEV, cap în extremitatea de N-E a Asiei, în peninsula Ciukotsk, cel mai estic punct al Asiei (66°5′ lat. N și 169°40′ long. V).

DEKKER, Thomas (c. 1570-1632), dramaturg și pamfletar englez. Reprezentant al teatrului elisabetan (*Praznicul ciubotarului, Depravata cinstită*). Proză satirică (*Anul minunilor, Abecedarul netotului*).

DE KLERK, Frederik Willem (n. 1936), om politic sud-african. Președinte al Republicii Africa de Sud (1989-1994); vicepreședinte (din 1994). Inițiatorul abolirii apartheidului. Premiul Nobel pentru pace (1993), împreună cu N.Mandela.

DELACROIX, Eugène (1798-1863), pictor, desenator, gravor și litograf francez. Șeful școlii romantice. Colorist de forță. Picturi murale la Biblioteca Senatului, biserica Saint

Sulpice. Compoziţii dinamice, tensionate, de mare expresivitate (*Masacrul din Chios, Grecia agonizînd la Missolonghi, Libertatea conducînd poporul*), tablouri cu subiect oriental (*Femei din Alger, Călătoriile arabe*), portrete, naturi moarte, scene de vînătoare, peisaje. A ilustrat operele lui Shakespeare, Goethe, Byron, W.Scott ş.a. Corespondenţă. *Jurnal*, cu reflecţii asupra picturii. Atelierul său de la Paris este astăzi muzeu.

DELAGE, Louis (1874-1947), inginer francez. Unul dintre pionierii industriei automobilului. Construieşte maşini de lux, iar după primul război mondial, maşini de curse.

DELAGE, Yves (1854-1920), zoolog şi biolog francez. Cercetări în domeniul partenogenezei naturale şi experimentale.

DELAGOA, golf în S-E Africii, la Oceanul Indian, pe coasta Mozambicului. Lungime: 112 km; lăţime: 25-40 km. Ad. max.: 16 m. Adăposteşte portul Maputo.

DELAMBRE, Jean-Baptiste Joseph, cavaler (1749-1822), astronom francez. A măsurat un arc al meridianului cuprins între Dunkerque şi Barcelona, în scopul stabilirii sistemului metric. A scris şi o *Istorie a astronomiei*.

DE LA ROCHE, Mazo (1885-1961), romancieră canadiană de limbă engleză. Romane de factură clasică, cronici de familie (*Jalna*). Scrieri autobiografice.

DELAUNAY, Robert (1885-1941), pictor francez. Adept al orfismului, o variantă a cubismului. Preocupat de efectele îmbinării culorilor contrastante (*Oraşul Paris, Ferestrele simultane prismatice, Discurile, Forme circulare cosmice, Turnul Eiffel*). Scrieri teoretice publicate sub titlul *De la cubism la arta abstractă*.

DE LAURENTIS, Dino (n. 1919), producător italian de film. Stabilit în SUA (1971). În 1959 îşi fondează propria companie de filme, D. de Laurentis Cinematografica. Finanţează o serie de filme spectaculoase: *Biblia, Romeo şi Julieta, Waterloo*. Colaborează cu F.Zeffirelli, S.Bondarciuk, M.Forman, S.Pollack, L.Visconti, P.P.Pasolini etc.

DELAVRANCEA, Barbu (pseudonim al lui *Barbu Ştefănescu*; 1858-1918, n. Bucureşti), scriitor, avocat şi om politic român. Operă literară situată la interferenţa romantismului cu naturalismul. Nuvele idilice (*Sultănica*) sau realiste (*Hagi Tudose*), avînd în centru eroi inadaptabili (*Trubadurul, Paraziţii*) sau cazuri-limită (*Zobie, Milogul*). Linie clasică a caracterelor (*Hagi Tudose, Domnul Vucea*). Trilogia *Apus de soare, Viforul, Luceafărul* evocă patetic domnia lui Ştefan cel Mare şi a urmaşilor săi, Ştefăniţă-Vodă şi Petru Rareş. Basmele *Neghiniţă, Norocul dracului*, unde este valorificat folclorul. Orator remarcabil şi publicist pasionat (editează revista "Lupta literară"). A susţinut problema ţărănească şi ideea unităţii naţionale. Contribuţii în folcloristică şi critica plastică. De mai multe ori ministru. Acad.

DELAVRANCEA, Cella (1887-1991, Bucureşti), pianistă română. Fiica lui Barbu Delavrancea. Prof. univ. la Bucureşti. Interpretare caracterizată prin împletirea de cerebralitate şi sensibilitate. Critică muzicală de un mare rafinament. Memorialistică (*Dintr-un secol de viaţă*).

DELAWARE, fluviu în E SUA; 660 km. Izvorăşte din munţii Catskill (Apalaşi), trece prin Trenton şi Philadelphia şi se varsă în golful cu acelaşi nume, printr-un larg estuar. Legat printr-un canal de fluviile Hudson şi Chesapeake. Navigabil.

DELAWARE, golf al Oceanului Atlantic, pe coasta estică a SUA. Lungime: 80 km. Lăţime: 18,5 km. Navigaţie. Ostreicultură.

DELAWARE, peninsulă pe coasta estică a SUA, între golful Chesapeake şi golful cu acelaşi nume. Relief de cîmpie joasă, mlăştinoasă. Turism. Staţiuni.

DELAWARE, stat în E SUA; 6,4 mii km^2; 666,16 mii loc. Capitala: *Dover*. Expl. de caolin. Economie industrial-agrară. Legumicultură, creşterea animalelor, pomicultură. Universităţi. Muzee. Primii colonişti au fost suedezii (1638), apoi olandezii (1655), urmaţi de englezi (1664).

DELBRÜCK, Max (1906-1981), microbiolog american de origine germană. Considerat părintele geneticii microbiene. Cercetări şi descoperiri privind multiplicarea bacteriofagului. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1969), împreună cu A.D.Hershey şi S.E.Luria.

DEL CHIARO, Anton Maria (1669- după 1727), călător italian. Secretar (din 1709) al domnilor Ţării Româneşti Constantin Brîncoveanu şi Ştefan Cantacuzino. Lucrarea sa *Revoluţiile Valahiei* cuprinde date importante referitoare la ţările române.

DEL CONTE, Rosa (n. 1907), critic literar italian. Profesor la universităţile din Bucureşti, Cluj, apoi Milano şi Roma. Profesor la prima catedră de limba şi literatura română din Italia. Contribuţie fundamentală la exegeza eminesciană (*Mihai Eminescu sau despre Absolut*). Interpretări ale operei lui T.Arghezi şi L.Blaga. Traduceri în italiană din T.Arghezi, L.Blaga, M.Sadoveanu. *Doctor honoris causa* al Universităţii din Bucureşti. Membru de onoare al Acad. Rom.

DELEANU, Liviu (1911-1967; n. Iaşi), scriitor român. În 1940 se stabileşte la Chişinău. Lirică în descendenţa poeziei moderniste (*Oglinzi fermecate, Glod alb*). După anexarea Basarabiei de către URSS, îmbrăţişează metoda "realismului socialist" (*Tinereţe fără moarte*). Este autor al textului şlagărului *Sanie cu zurgălăi*.

DELEANU, Nicolae (1879-1959; n. Galaţi), fitofiziolog şi biochimist român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. A studiat bioritmurile organismelor vegetale.

DELEDDA, Grazia (1871-1936), scriitoare italiană. Romane în care evocă lumea sardă. Lirismul tonului se îmbină cu complexitatea psihologică a personajelor (*Elias Portolú, Iedera*). Scrieri autobiografice (*Cosima*). Premiul Nobel (1926).

DELENI, comună în judeţul Iaşi. Rezervaţie forestieră (arbori seculari). Biserică (sec. 17) cu picturi murale interioare. Biserică (sec. 18) ctitorită de vistierul Iordache Cantacuzino, renovată. Palatul Ghica (sec. 18). Casele curţii boiereşti Crupenschi, renovate.

DELFI (DELPHI), oraş antic în Grecia (Focida), la poalele munţilor Parnas. Oraş sacru, vestit prin sanctuarul lui Apolo (sec. 8 î. Hr.), printr-un celebru oracol (consultat, potrivit legendei, de Oedip şi de Socrate) şi prin jocurile pitice, celebrate o dată la patru ani. Azi, *Dhelfoi*.

DELFINUL (*Delphinus*), constelaţie din emisfera boreală, situată între constelaţiile Vulturul şi Pegas. Compusă din zece stele vizibile; cea mai strălucitoare stea este de mărimea 4.

DELFT, oraş în V Olandei; 90,1 mii loc. Industrii (chimico-farmaceutică). Şantiere navale. Universitate. Muzeu. Biserică în stil gotic (sec. 13). Manufacturi de faianţă, celebre în sec. 16-19. Întemeiat în 1075.

DELHI, oraş în N Indiei, în teritoriul omonim; 8,4 mil. loc. Format din oraşul vechi, *Shāhjahānābād*, şi oraşul nou, *New Delhi* (construit în 1911), care îndeplineşte funcţia de capitală. Principalul centru politic şi administrativ al ţării. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru financiar şi comercial. Universitate (sec. 11). Institut politehnic. Muzee. Teatre. Monumente de artă indiană din diferite perioade (Coloana de Fier, din sec. 4; Kutb Minar, din sec. 13; moscheea Jami-Masjid,

Eugène Delacroix

Barbu Delavrancea

Alain Delon

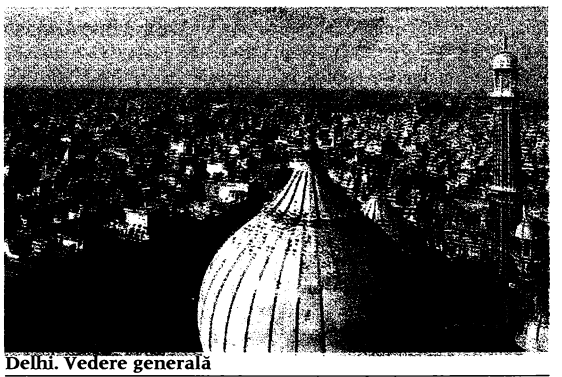

Delhi. Vedere generală

din sec. 17; Lal Kila sau Fortul Roşu, din 1638). Artizanat. Veche aşezare indiană. Oraş din sec. 11. Capitala Sultanatului Delhi (1206-1526), apoi capitala Marilor Moguli (1526-1803). Ocupat, în 1803, de englezi; centrul răscoalei şipailor (1857-1859). Din 1912, devine capitala Indiei britanice.

DELHI, teritoriu federal în N Indiei; 1,5 mii km^2; 9,4 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Delhi*.

DELIBES, Léo (1836-1891), compozitor francez. Opere (*Lakmé*); opere bufe şi operete; balete (*Coppélia, Sylvia*); coruri; lieduri.

DELLA ROBBIA, Andrea (1435-1525), sculptor italian. Nepot al lui Luca Della Robbia. Preţuit pentru eleganţa şi suavitatea lucrărilor sale (*Fecioara cu Pruncul, Sf. Ana, Închinarea magilor*).

DELLA ROBBIA, Luca (1400-1482), sculptor şi ceramist italian. Lucrări caracterizate prin armonia formelor, specifică Renaşterii. Reliefuri (la Catedrala din Florenţa); decoraţii (la Campanila lui Giotto, din Florenţa). Sculpturi în teracotă policromă.

DELLA VALLE, Francesco (?-după 1545), călător italian. A vizitat (1532 şi 1534) Ţara Românească şi Transilvania. Preţioase informaţii în însemnările lui de călătorie.

DELLUC, Louis (1890-1924), cineast francez. Unul dintre primii critici de film şi teoreticieni ai cinematografului (*Fotogenia, Originile cinematografului, Charlot*). Autor al unor filme reprezentative pentru "avangarda" franceză (*Friguri, Femeia de nicăieri*). Din 1936, premiul Delluc se acordă anual celui mai reprezentativ film francez.

DEL MONACO, Mario (1915-1982), tenor italian. Voce strălucitoare, cu timbru baritonal. Interpretări temperamentale. A cîntat pe marile scene ale lumii. Roluri în filme (*Giuseppe Verdi*).

DELON, Alain (n. 1935), actor şi producător francez de film. Interpretează, cu farmec masculin nu lipsit de o nuanţă sumbră, roluri de june prim, eroi din filme de aventuri, personaje care îşi domină complicaţiile sufleteşti. Cunoscut mai ales din filmele *Rocco şi fraţii săi, Samuraiul, Eclipsa, Ghepardul, Clanul sicilienilor, Dl Klein*.

DELORME (DE L'ORME), Philibert (c. 1515-1570), arhitect francez. Unul dintre iniţiatorii arhitecturii clasice franceze (Palatul Tuileries din Paris şi castelele Anet, Saint-Germain-en-Laye). Scrieri despre arhitectură.

DELORS, Jacques (n. 1925), economist şi om politic francez. Preşedinte (1985-1994) al Comisiei Comunităţii Europene (de la 1 nov. 1993, Uniunea Europeană). A militat pentru crearea sistemului monetar unic.

DELOS (DHÍLOS), insulă grecească în Marea Egee, cea mai mică din Arhipelagul Cicladelor; 3,15 km^2. Relief stîncos; alt. max.: 107 m. Locul legendar al naşterii lui Apolo şi al Artemidei. Săpăturile arheologice au dat la iveală temple, o arenă, un teatru, locuinţe cu curţi mozaicate. Colonizată de ionieni (sec. 10 î.Hr.), trece sub dominaţie ateniană (478-454 î.Hr.). După o scurtă perioadă de independenţă, intră sub stăpînire romană. — **Liga Maritimă de la ~**, confederaţie a oraşelor-state din Grecia antică (cu excepţia Spartei şi Tebei), constituită în 478/477 î.Hr., sub hegemonia Atenei. S-a destrămat în timpul Războiului Peloponesiac (431-404 î. Hr.). Cunoscută şi sub numele *Prima Ligă Maritimă Ateniană*.

DE LOS ANGELES, Victoria (n. 1923), cîntăreaţă spaniolă de operă. Soprană. A cîntat pe marile scene ale lumii. Repertoriu vast. Roluri în operele lui Mozart, Rossini, Puccini, Wagner. Interpretă de muzică din epoca Renaşterii.

DEL RIO, Dolores (1905-1983), dansatoare şi actriţă mexicană de film. A contribuit la afirmarea şcolii cinematografice naţionale (*Maria Candelaria*), ieşind din sfera exoticului (*Uraganul, Toamna Cheyennilor*).

DELTA AMACURO, teritoriu federal în Venezuela, în delta fluviului Orinoco; 40,2 mii km^2; 91,1 mii loc. Centrul ad-tiv: *Tucupita*. Expl. forestiere şi de petrol. Trestie de zahăr. Creşterea animalelor.

DELTA DUNĂRII, unitate de relief joasă (alt. medie: 31 cm), în zona de vărsare a Dunării în Marea Neagră. Suprafaţa: 5050 km^2, (4340 km^2 pe teritoriul României şi 710 km^2 pe teritoriul Ucrainei), împreună cu zonele inundabile, ostroavele şi complexul lagunar Razim-Sinoe. La ceatalul Ismail, Dunărea se desparte în braţele Chilia şi Tulcea, iar după 17 km, braţul Tulcea se ramifică în braţele Sulina şi Sf. Gheorghe. Acest teritoriu cuprinde grinduri, mlaştini, ghioluri şi lacuri. Climă continentală secetoasă. Vegetaţie bogată, formată din stufărişuri şi rogozuri, plante acvatice etc. Pe grinduri apar păduri de foioase; plante agăţătoare. Fauna este compusă din păsări acvatice, peşti şi mamifere, unele dintre ele declarate monumente ale naturii şi ocrotite prin lege. Cea mai variată şi bogată faună ornitologică din Europa. Importantă zonă piscicolă, cinegetică şi turistică. Numeroase rezervaţii naturale. Inclusă de UNESCO în rezervaţiile mondiale ale biosferei. Cercetări ştiinţifice întreprinse în deltă de oceanologul francez Jacques Yves Cousteau, în 1991.

Delta Dunării

DELVAUX, Paul (1897-1994), pictor belgian. Exponent al suprarealismului (*Mîinile, Pygmalion, Trenul de noapte*). Influenţat de G. De Chirico.

DEL VECCHIO, Giorgio (1878-1970), jurist italian. Prof. univ. la Bologna şi Roma. Creator de şcoală în ştiinţa juridică şi în filozofia dreptului, în special. Lucrări mai importante: *Conceptul de drept, Dreptul internaţional şi problema păcii*.

DEMAVEND (DAMÂVAND), vulcan stins în masivul Elburz, în N Podişului Iranian, la 68 km V de Teheran. Alt.: 5604 m (după alte date, 5671 m). Zăpezi veşnice. Staţiune cu ape termale. Turism. Escaladat în 1837.

DE MAX, Eduard (1869-1924; n. Iaşi), actor francez de origine română. Roluri în tragediile clasice. Primul străin cooptat ca societar al Comediei Franceze.

DEMBITZKI, Henrik (1830-1906), caricaturist şi ilustrator român de origine polonă. Desene satirice cu orientare antimonarhică şi antiprusacă.

DEMÉNY Lajos (n. 1926, Filipişul Mic, jud. Mureş), istoric de naţionalitate maghiară din România. Studii în domeniul istoriei tiparului (*Evangheliarul slavo-român de la Sibiu, 1551-1553, Carte, tipar şi societate la români în sec. XVI*).

DEMETER (în mitologia greacă), zeiţă a agriculturii şi a cerealelor. Soră cu Zeus şi una dintre soţiile acestuia; mama Persefonei. La romani, *Ceres*.

DEMETRESCU, Gheorghe (1885-1969; n. Bucureşti), astronom român. Prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. Director al Observatorului Astronomic din Bucureşti (1943-1963). A iniţiat înfiinţarea reţelei de staţii seismologice pe tot teritoriul României. În timpul războiului, a organizat un serviciu meteorologic (o staţie centrală la Iaşi şi în toată Moldova). Contribuţii la întocmirea unui catalog de stele slabe. Acad.

DEMETRESCU, Traian (1866-1896; n. Craiova), scriitor român. Lirică simbolistă (*Senzitive, Aquarele*); jurnal în proză (*Intim*); romane lirice (*Iubita, Cum iubim*).

DEMETRIAD, Alexandru (1903-1983; n. Putini, jud. Bacău), pianist român. Repertoriu vast. Preferinţă pentru romantici (concertele de Brahms).

DEMETRIADE, Aristide (1871-1930; n. Valea Raţei, jud. Buzău), actor român. Tragedian, interpret al lui Hamlet.

DEMETRIESCU, Anghel (1847-1903; n. Alexandria), teoretician şi critic literar român. Ideile sale despre artă şi literatură se supun unei norme clasiciste. Bogată activitate culturală în comitetele Atheneului Român, Teatrului Naţional din Bucureşti. Publică prima ediţie a *Discursurilor lui Barbu Catargi*. Valoroasă traducere a *Istoriei romane* a lui Dio Cassius. Membru corespondent al Acad. Rom.

DEMETRIOS din Callatis (sec. 3 î.Hr.), învăţat grec. Scrieri despre geografia şi istoria regiunilor pontice (*Despre Asia şi Europa*).

DEMETRIOS POLIORCETES (c. 337-283 î.Hr.), general macedonean. Denumit Poliorcetes (asediatorul de oraşe) datorită eficienţei tacticii sale de asediu. Rege al Macedoniei (294-287 î. Hr.). Luat prizonier de Seleucos I Nicator (286 î. Hr.), a murit în captivitate.

DEMETRIUS, Lucia (1910-1992, n. Bucureşti), scriitoare română. A debutat la cenaclul "Sburătorul". Fineţe analitică în conturarea personajelor. Nuvele (*Album de familie*) şi romane (*Marea fugă*). Piese de teatru (*Arborele genealogic, Trei generaţii*), urmărind în spirit tendenţios, contaminat de ideologia proletară, dezagregarea familiei burgheze.

DEMIDOV, Anatoli Nikolaevici (1812-1870), prinţ rus. Protector al artelor. Autorul *Călătoriei în Rusia meridională şi Crimeea prin Ungaria, Valahia şi Moldova*, sursă importantă privind Principatele Române.

DE MILLE, Agnes (1905-1993), dansa-

toare şi coregrafă americană. Nepoată a lui Cecil de Mille. Musicaluri pe Broadway. A îmbinat elementele dansului modern cu cele ale baletului clasic.

DE MILLE, Cecil Blount (1881-1959), cineast american. Reconstrucţii istorice fastuoase (*Cleopatra*).

DEMIREL, Süleyman (n. 1924), om politic turc. Preşedinte al Partidului Dreptăţii (1964-1980) şi al Partidului Căii Juste (din 1986). Prim-ministru (1965-1971; 1975-1978; 1979-1980). Preşedinte al Turciei (din 1993).

DEMOCRIT (c. 460 - c. 370 î.Hr.), filozof grec. Reprezentant de seamă al materialismului şi ateismului antic. Întemeietorul principal al atomismului, dezvoltat ulterior de Epicur şi Lucreţiu. Lucrări de fizică, matematică, etică, muzică, literatură, ce impresionează prin eleganţa stilului. S-au păstrat doar fragmente. Autorul primei lucrări de logică în Grecia antică: *Canonul*. Gîndirea lui Democrit a influenţat filozofii, de la Epicur pînă la Fr.Bacon, Galileo Galilei şi Leibniz.

DE MORGAN, Augustus (1806-1871), logician şi matematician englez. Considerat, alături de G.Boole, creator al logicii simbolice (*Logica formală*).

DEMOSTENE (384-322 î.Hr.), om politic şi orator atenian. Considerat cel mai mare orator al Antichităţii, imitat pînă în epoca modernă. Şef al partidei antimacedonene, a criticat politica lui Filip II într-o serie de discursuri (*Filipicele*). S-a sinucis, după înfrîngerea răscoalei antimacedonene a atenienilor, pe care i-a îndemnat la luptă.

DEMPSEY, Jack (1895-1983), boxer american. A cucerit titlul mondial la categoria grea în 1919 şi l-a pierdut în 1926.

DENALI, vîrf în munţii Alaska. Alt.: 6193 m. Zăpezi veşnice. Parc naţional. S-a mai numit *McKinley*.

DENDRINO, Gherase (1901-1973; n. Turnu-Măgurele), compozitor şi dirijor român. Elev al lui D.G.Kiriac şi A.Castaldi. Operete (*Lăsaţi-mă să cînt, Lysistrata*). Muzică uşoară (*Cînd trandafirii înfloresc, Cîntă, mandolină, Doi ochi albaştri*). Romanţe pe versuri de Eminescu. Muzică de film.

DENEB, steaua cea mai strălucitoare din constelaţia Lebădă; mărime stelară: 1,3. Situată la c. 1000 ani-lumină de Soare.

DENEUVE, Catherine (*Catherine Dorléac*; n. 1943), actriţă franceză de film. Registru interpretativ larg, de la roluri de ingenuă la personaje din comedii şi din drame psihologice (*Umbrelele din Cherbourg, Domnişoarele din Rochefort, Sălbaticul, Ultimul metrou, Indochina*).

DENG XIAOPING (1904-1997), om politic chinez. Secretar general (1956-1967) şi vicepreşedinte (din 1977) al CC al Partidului Comunist Chinez. Personalitate de vîrf a vieţii politice. Rol important în înscrierea Chinei moderne în rîndul marilor puteri. Amplu program de reforme.

DENIKIN, Anton Ivanovici (1872-1947), general rus. Conducător al "albilor" în timpul Războiului Civil (1918-1920) din Rusia. Învins de către Armata Roşie (1920), a emigrat în Franţa şi apoi în SUA. Memorii.

DE NIRO, Robert (n. 1943), actor american de teatru şi film. Roluri complexe, disponibilităţi pentru evoluţii patetice (*New York, New York, S-a întîmplat cîndva în America, Incoruptibilii, Naşul*). Premiul Oscar (1974, 1980).

DENIS, Maurice (1870-1943), pictor şi teoretician de artă francez. În tinereţe a aderat la postimpresionism. Mai tîrziu s-a consacrat artei religioase. Vaste decoraţii murale (plafonul Teatrului Champs-Élysées din Paris). Ilustraţii de carte. Teoretician al simbolismului (*Noi teorii asupra artei moderne şi artei sacre*).

DENJOY, Arnaud (1884-1974), matematician francez. Lucrări de analiză matematică. În teoria funcţiilor, a introdus integrala care îi poartă numele.

DENKEYRA (DENKYRA), vechi regat african, întemeiat în jurul anului 1600 pe teritoriul actual al Ghanei. La începutul sec. 18 a fost încorporat în regatul Aşanti.

DENSUSIANU, Ovid (1873-1938, n. Făgăraş), filolog, lingvist, folclorist, istoric literar şi poet român. Fiu al lui Aron Densuşianu. Prof. univ. la Bucureşti. A întemeiat şi a condus revistele "Viaţa nouă" şi "Grai şi suflet". Creatorul şcolii lingvistice de la Bucureşti, autorul celei dintîi istorii a limbii române (*Histoire de la langue roumaine*). Contribuţii lexicografice (*Dicţionarul etimologic al limbii române*, în colaborare cu I.-A.Candrea). Preocupări de romanistică (*Păstoritul la popoarele romanice*). Unul dintre întemeietorii istoriei literare româneşti moderne (*Literatura română modernă*, 3 vol.) Personalitate a folcloristicii româneşti (monografia dialectală *Graiul din Ţara Haţegului, Viaţa păstorească în poezia noastră populară*). Studii consacrate liricii simboliste europene (*Sufletul latin în poezie*); versuri simboliste (*Limanuri albe, Sub stinca vremii*). Acad.

DENSUŞ, comună în judeţul Hunedoara. Biserică de piatră (sfîrşitul sec. 13 - începutul sec. 14) pe locul unei construcţii din sec. 4. Construită din pietre luate din ruinele de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Păstrează fragmente de pictură din sec. 15. Monument de arhitectură.

DENSUŞIANU, Aron (1837-1900; n. Densuş, jud. Hunedoara), poet şi critic literar român. Frate cu Nicolae Densuşianu. Prof. univ. la Bucureşti şi Iaşi. Membru al Astrei. Intensă activitate publicistică. Studii (*Istoria limbii şi literaturii române*). Versuri (epopeea *Negriada*). Traduceri din Vergiliu, Horaţiu, Cicero ş.a. Membru corespondent al Societăţii Academice Române.

DENSUŞIANU, Nicolae (1846-1911; n. Densuş, jud. Hunedoara), istoric şi folclorist român. Frate cu Aron Densuşianu. Contribuţii documentare (*Revoluţiunea lui Horia în Transilvania şi Ungaria*, documente privitoare la istoria românilor, în colecţia E.Hurmuzaki). Preocupat de folclor, a alcătuit un *Cestionariu despre tradiţiunile istorice şi anticităţile ţerilor locuite de români* şi a publicat studii de folclor. Impresionează prin dimensiuni şi erudiţie, lucrarea *Dacia preistorică* (apărută postum). Acad.

DENVER, oraş în V SUA, capitala statului Colorado; 493,5 mii loc. (2,2 mil. loc., cu suburbiile). Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru comercial şi industrial (construcţii de utilaj minier, avioane). Centru turistic. Universităţi. Muzee. Parcuri. Întemeiat pe locul unor aşezări miniere, în 1860.

DEPASTA PELOPONESIANUL, Petru (?-1770), savant grec, stabilit în Ţara Românească. Medic la curtea lui Constantin Mavrocordat. Cronica sa, scrisă în greaca veche, *Constantin Voievod sau Scrieri de amintiri dacice* prezintă perioada anilor 1711-1761.

DEPĂRĂŢEANU, Alexandru (1834-1865; n. Roşiori de Vede), scriitor român. Versuri erotice (*Doruri şi amoruri*); drama istorică *Grigorie-Vodă domnul Moldovei*. Unul din primii noştri traducători din lirica spaniolă.

DEPRETIS, Agostino (1813-1887), om politic italian. De mai multe ori prim-ministru. A participat la constituirea Triplei Alianţe. În timpul mandatului său, Italia a început expansiunea colonială în Africa.

DEPREZ, Marcel (1843-1918), fizician francez. A inventat, împreună cu Arsen d'Arsonval, galvanometrul clasic cu cadru mobil (1882). A realizat prima linie de transport a energiei electrice la distanţă (1883).

DERAIN, André (1880-1954), pictor francez. Unul din creatorii fovismului. După o perioadă "gotică" (sub influenţa lui Cézanne şi Picasso), s-a apropiat de principiile clasice. Portrete, peisaje, naturi moarte (*Vedere la San Maximino, Un colţ din Hyde Park, Salinele din Martigues, Ceaşca de ceai, Natură moartă, Autoportret*). Ilustraţii, decoruri de teatru, costume pentru balet.

DERBENIOV, Vadim (n. 1934; Iaroslavl, Federaţia Rusă), operator şi regizor de film rus. Pînă în 1969 lucrează la "Moldova-film" (Chişinău), unde turnează pelicula *Ultima lună de toamnă* (Grand-Prix la Festivalul de filme pentru tineret de la Cannes, 1966).

DERBY, oraş în Marea Britanie (Derbyshire); 214 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (siderurgie, textile). Manufacturi de porţelan (1750). Catedrală (sec. 16, refăcută în sec. 18), clădiri din sec. 16-18. Muzeu.

DERJAVIN, Gavrila Romanovici (1743-1816), poet rus. Considerat precursor al clasicismului rus. Ode (*La moartea cneazului Meşcerski, Felita, Dumnezeu*); versuri cu ecouri anacreonice (*Către lira* ş.a.). Tragedii.

DERMOTA, Anton (1910-1989), tenor austriac de origine slovenă. Profesor la Academia de Muzică din Viena. Specializat în partituri mozartiene.

DERRIDA, Jacques (n. 1930), filozof francez. Profesor la Universitatea California. Director de studii la École des Hautes Études

Catherine Deneuve

Vittorio De Sica

en Science Sociale din Paris. A iniţiat un curent (specific postmodernismului) de contestare a capacităţii de semnificare coerentă, univocă, finită a limbajului. Folosind în mod personal un procedeu de analiză intrinsecă, de sorginte fenomenologică - deconstrucţia -, susţinut de o permanentă evidenţiere a polisemantismului pe care profunzimea etimologică îl conferă cuvintelor, Derrida a întreprins un demers de elucidare a contradicţiilor, paradoxurilor şi inconsistenţei care subminează conceptele, argumentele şi discursurile filozofiei occidentale, cărora le neagă conformitatea cu adevărul. Metoda sa de "deconstruire" a textelor a fost preluată de unii teoreticieni şi critici literari, creînd, după 1970, un important curent în abordarea literaturii, în special în SUA (deconstructivismul). Lucrări: *Vocea şi fenomenul, Despre gramatologie, Scriitura şi diferenţa, Margini ale filozofiei, Diseminarea* ş.a.

DERVENT (DERBENT), lac în Ucraina, situat în bazinul cursului inferior al Dunării, la S de localitatea Novoselskoe (regiunea Odesa, raionul Reni). Comunică printr-o gîrlă cu Dunărea. Lungime: 5 km. Lăţime: 3-4 km.

DÉRY Tibor (1894-1977), scriitor maghiar. Debut expresionist. Romane de evocare a realităţilor contemporane şi a însingurării omului într-o societate plină de constrîngeri politice (*Fraza neterminată, Excomunicatorul, Reportaj imaginar despre un festival pop american*).

DESAIX (*Louis Charles Antoine Des Aix*, zis ~; 1768-1800), general francez. Avansat general la 25 de ani. S-a distins în timpul campaniei lui Napoleon Bonaparte în Egipt (1798); administrator al provinciei Fayyum. Intervenţia sa a decis victoria de la Marengo (1800).

DE SANCTIS, Francesco (1817-1883), critic şi istoric literar italian. Prof. univ. la Zürich şi Neapole. Ministru al Instrucţiunii Publice (1861/1862; 1878-1881). Fondatorul criticii literare moderne în Italia. Concepţia sa estetică impune conceptul de formă a operei, gîndit în dependenţă de conţinut. Operă critică şi estetică (*Teoria şi istoria literaturii, Eseuri critice, Istoria literaturii italiene*, capodoperă a criticii europene a sec. 19, în care fenomenul literar este analizat în strînsă legătură cu faptul istoric). Corespondenţă (*Scrisori din exil*). Memorialistică.

DE SANCTIS, Gaetano (1870-1957), istoric şi arheolog italian. Prof. univ. la Torino şi Roma. Cercetări arheologice efectuate în Cirenaica şi în insula Creta. Lucrări despre istoria Antichităţii greco-romane (*Istoria grecilor, Istoria romanilor* ş.a.).

DE SANTIS, Giuseppe (1917-1997), regizor, scenarist şi critic italian de film. Unul dintre fondatorii neorealismului (*Orez amar, Nu-i pace sub măslini, Roma, orele 11, Oameni şi lupi* ş.a.).

DESARGUES, Girard (1593-1662), matematician şi inginer francez. Unul dintre creatorii geometriei proiective. Autorul teoremei fundamentale a geometriei proiective cu privire la conice.

DESCARTES, René (*Renatus Cartesius*) (1596-1650), filozof, matematician şi om de ştiinţă francez. Profund raţionalist, Descartes a elaborat o serie de "reguli pentru conducerea spiritului" din necesitatea unei exprimări clare şi distincte care să-i permită pas cu pas descoperirea adevărului, mergînd de la simplu la complex, de la aproapele concret la departele abstract. În demersul său, fiecare afirmaţie are un temei imediat anterior, al cărui adevăr a fost deja acceptat. Fixînd îndoiala ca metodă fundamentală de cunoaştere, el o aplică începînd cu sine, pentru a stabili adevărul propriei realităţi: "Mă îndoiesc, deci cuget; cuget, deci exist". Certitudinea existenţei eului gînditor este întărită de cea a existenţei lui Dumnezeu, noţiune infinită, dedusă din ideea de perfecţiune în spiritul uman şi de cea a existenţei lumii materiale exterioare. Astfel, doctrina sa se bazează pe deducerea tuturor lucrurilor şi adevărurilor plecînd de la gîndire. Morala sa era, de asemenea, o concluzie a cunoaşterii adevărului: "Este suficient să judeci bine, pentru a face bine". Principalele opere filozofice: *Discurs asupra metodei, Principii de filozofie, Tratat asupra pasiunilor sufletului*. Mare matematician şi fizician (între altele), a întemeiat geometria analitică (*Geometria*) şi a descoperit legile refracţiei luminii (*Dioptrica*), punînd bazele ştiinţei moderne.

DESCHAMPS, Émile (*Émile Deschamps de Saint-Amand*; 1791-1871), poet francez. Unul din primii reprezentanţi ai romantismului.

DESCHANEL, Paul (1855-1922), om politic francez. Preşedinte al Republicii Franceze (17 febr.-21 sept. 1920).

DESEŞTI, comună în judeţul Maramureş. Biserică din lemn (sec. 18). Colecţie de icoane pe lemn.

DE SICA, Vittorio (1901-1974), actor şi regizor italian. Filme neorealiste (*Miracol la Milano*, Marele Premiu, Cannes, 1950, *Umberto D, Ciociara, Sechestratul din Altona*). Şarm în comedii (*Bigamul*), naturaleţe în drame (*Generalul de la Rovere*). Premiul Oscar pentru regie acordat celui mai bun film străin (*Sciuscia*, 1947, *Hoţi de biciclete*, 1949, *Ieri, azi, mîine*, 1964, *Grădinile familiei Finzi Contini*, 1971).

DES MOINES, oraş în SUA, capitala statului Iowa; 191 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru comercial şi industrial. Universitate (1881).

DESMOULINS, Camille (1760-1794), avocat, ziarist şi om politic francez. Republican. A editat ziarele "Revoluţiile din Franţa şi Brabant" (1789) şi "Vechiul Cordelier" (1793). Pamflete violente contra monarhiei. Conducător al montagnarzilor în timpul Revoluţiei Franceze. Arestat, condamnat la moarte şi executat, împreună cu Danton.

DESNA, afluent al Niprului, la Kiev; 1130 km. Izvorăşte din N Podişului Central Rusesc, la E de Smolensk, şi trece prin Breansk şi Cernigov.

DESNĂŢUI, rîu în S Olteniei; 95 km. Izvorăşte din Piemontul Bălăciţei şi se varsă în lacul Bistreţ.

DESNOS, Robert (1900-1945), poet francez. A trecut de la suprarealism spre un lirism cotidian de factură clasică (*Libertatea sau dragostea, Corpuri şi bunuri, Domeniu public*).

DESPOT-VODĂ (*Ioan Iacob Heraclid*; 1511-1563), domn al Moldovei (1561-1563). Grec de origine. A obţinut tronul cu sprijinul Habsburgilor şi al polonilor, uneltind împotriva domnului Alexandru Lăpuşneanu. Voia să unească sub sceptrul său Moldova şi Ţara Românească. A înlesnit pătrunderea protestantismului în Moldova. Întemeietorul Şcolii latine de la Cotnari (1562). Ucis de hatmanul Ştefan Tomşa, la Suceava.

DESPRÉS, Josquin v. **Josquin Des Prés**.

DESSALINES, Jean-Jacques (c. 1758-1806), împărat în insula Haiti. Sclav negru, a participat la marea revoltă a negrilor şi mulatrilor împotriva coloniştilor francezi (1791). A proclamat independenţa insulei şi şi-a luat, sub numele de Iacob I, titlul de împărat (1804). Asasinat.

DESSAU, oraş în E Germaniei (Halle), la S-V de Berlin; 103 mii loc. Centru industrial. Marienkirche (sec. 16), palat (sec. 18). Muzeu. Din 1925 pînă în 1932 a fost sediul şcolii de arhitectură şi arte aplicate Bauhaus, înfiinţată în 1919, la Weimar.

DESSAU, Paul (1894-1979), compozitor şi dirijor german. O operă (*Condamnarea lui Lucullus*), cantate, muzică de cameră, de scenă (în special pentru piesele lui B.Brecht).

DESSOIR, Max (1867-1947), estetician şi psiholog german. Prof. univ. la Berlin. Face distincţie între "ştiinţa generală a artei" ca disciplină de sine stătătoare şi estetică (*Estetica şi ştiinţa generală a artei*). Cercetări parapsihologice şi ale stărilor hipnotice, cu aplicaţii în psihologia artei.

DESTUTT DE TRACY, Antoine Louis Claude, conte (1754-1836), filozof şi om politic francez. Gînditor inspirat de senzualismul lui Condillac (conform căruia ideile iau naştere din senzaţii), Destutt de Tracy a preferat să numească ştiinţa ideilor "ideologie", respingînd termenii "metafizică" sau "psihologie". "Ideologia" în această accepţie constituia fondul ştiinţelor educaţiei bazate pe principii concrete, care stabilesc interconditionările individ-mediu exterior. A creat o şcoală numită a "ideologilor". Opera pr.: *Elemente de ideologie*.

DEŞTEAPTĂ-TE, ROMÂNE!, imnul naţional al României, începînd cu 1 ian. 1990. (Versurile poeziei *Un răsunet* de Andrei Mureşanu, pe muzică de Gh.Ucenescu). Imn al Republicii Moldova din 27 august 1991 pînă la 7 iunie 1994.

DEŞTEPTĂTORUL, numele popular al stelei *Aldebaran*.

DETA, oraş în judeţul Timiş, pe rîul Birda, la 14 km de graniţa cu Iugoslavia; 7,2 mii loc. Muzeu de istorie. Biserică romano-catolică (1898-1899). Atestat documentar în 1360.

DETROIT, oraş în SUA (Michigan), port la lacul Erie; 1,1 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centru industrial (uzinele concernelor de automobile "Ford", "Chrysler", "General Motors"; siderurgie, chimie). Universitate. Muzee. Importantă comunitate românească.

DETUNATELE, vîrfuri în Munţii Apuseni (Munţii Trascăului): *Detunata Goală* (1169 m) şi *Detunata Flocoasă* (1265 m), la E de Abrud. Alcătuite din bazalturi solidificate în formă de coloane prismatice. Monumente ale naturii. Turism.

DEUCALION (în mitologia greacă), fiu al lui Prometeu. Singurul supraviețuitor al unui potop dezlănțuit de Zeus. Împreună cu Pyrrha, soția sa, a repopulat pămîntul aruncînd înapoi, peste umăr, pietre care se transformau în femei și bărbați.

DEVA, municipiu în partea central-vestică a României, reședința județului Hunedoara; 77 mii loc. Aeroport. Expl. de minereuri auroargentifere, pirite cuprifere, andezit. Centru industrial (metalurgie neferoasă, sticlă, porțelanuri și faianță). Centru pomicol. Stațiune balneoclimatică cu ape sărate și alcaline (Sărata-Deva). Teatru de estradă. Muzeu. Ruinele cetății Deva (mijlocul sec. 13). Castelul "Magna Curia", ulterior "Bethlem" (sec. 16). Biserică ortodoxă (1700); mănăstire franciscană (sec. 18). — Ruinele unei așezări neolitice, cu elemente aparținînd Culturii Coțofeni, peste care s-a construit (sec. 15) o cetate, transformată de voievodul Iancu de Hunedoara în cetate nobiliară; după 1607, proprietate a principilor Transilvaniei. Ocupată de austrieci (în 1686); în 1784 țăranii răsculați au asediat, fără succes, cetatea. Atestat documentar în 1269 (*Castrum Deva*).

DEVAKÎ (în mitologia vedică), soția regelui Vasu, mama lui Krișna. Foarte frumoasă, provine din dinastia selenară.

DE VALERA, Eamon (1882-1975), om politic irlandez. Lider al mișcării naționale Sinn Fein, șeful guvernului revoluționar irlandez (1918). Prim-ministru (1932-1948; 1951-1954; 1957-1959) și președinte (1959-1973) al Republicii Irlanda.

DE VALOIS, Ninette (*Edris Stannus*; n. 1898), dansatoare și coregrafă britanică. Creatoarea trupei Sadler's Wells Ballet (1931), devenită Royal Ballet (1956). Contribuție în dezvoltarea baletului (*Cariera unui libertin, Joh*).

DEVON (NORTH DEVON), insulă nelocuită în Arhipelagul Arctic Canadian; 55,3 mii km^2. Relief montan; vegetație de tundră. Mari suprafețe acoperite cu gheață. Descoperită de W. Baffin, în 1616.

DEVONPORT, oraș în S Marii Britanii (Anglia), lîngă Plymouth; 95,6 mii loc. Port militar. Metalurgie.

DE VRIES, Hugo (1848-1935), botanist olandez. Specialist în citologie vegetală. A descoperit fenomenul mutației.

DEWAR, Sir James (1842-1923), fizician și chimist englez. Prof. univ. la Cambridge. A lichefiat hidrogenul și fluorul și a studiat comportamentul gazelor la temperaturi joase. A inventat (1898) termosul (*vasul Dewar*).

DEWEY, John (1859-1952), filozof, psiholog și pedagog american. Prof. la universitățile din Michigan, Minnesota, Chicago. Unul dintre întemeietorii pedagogiei experimentale, fondate pe pragmatism (*Principii de psihologie, Caracterul și comportamentul uman, Experiență și natură, Școala și copilul, Democrație și educație* ș.a.).

DEWEY, Melvil (1851-1931), bibliotecar și bibliograf american. A inventat clasificarea zecimală utilizată în biblioteci (1874). Fondatorul primei școli de bibliotecari (1883).

DEZFÛL (DIZFUL), oraș în S-V Iranului; 121 mii loc. Centru comercial și industrial (covoare). În apropiere se află vestigiile anticei cetăți Susa.

DHĀKĀ (DACCA), capitala statului Bangladesh, port în delta Gange-Brahmaputra; 3,4 mil. loc. Aeroport internațional. Centru comercial. Textile. Giuvaiergerie. Centru de cercetări nucleare. Universitate. Monumente de arhitectură (sec. 17). Muzee. - Capitala provinciei Bengal în epoca mogulă (1608-1639; 1660-1704). Centrul ad-tiv al provinciei Bengalul de Est (din 1947), al Pakistanului de Est (din 1956) și capitală (din 1971) a statului Bangladesh.

DHANVANTARI, medicul zeilor vedici. În *Yajurveda* este considerat personajul prin care oamenii au primit, de la zeii Indiei, arta vindecării. Venerat de tradiție drept fondatorul medicinei indiene. Cunoscut sub apelativul *Vaidyanatha* (Stăpînul Vindecătorilor).

DHAULAGIRI, vîrf în munții Himalaya, în Nepalul central. Alt.: 8172 m (al șaselea din lume). Acoperit de zăpezi și ghețari.

D'HOLBACH v. **Holbach, Paul Henri Dietrich, baron D'**.

DIABELLI, Anton (1781-1858), compozitor austriac. Mise, sonate pentru pian, arii; lucrări cu caracter pedagogic pentru pian.

DIACONESCU, Emanuel (n. 1944, Buru, jud. Cluj), inginer român. Prof univ. la Suceava. A creat și dezvoltat școala de cercetare în lubrificație și tracțiunea elastohidrodinamică. Autor a peste 20 de brevete de invenție. Lucrări: *Precizia organelor de mașini. Îndreptar de proiectare, Rezistența materialelor. Îndrumar de laborator, Calculul de oboseală al organelor de mașini. Îndrumar de proiectare* ș.a. Membru corespondent al Acad. Rom.

DIACONOVICI, Corneliu (1859-1923; n. Bocșa Montană, azi Bocșa), publicist și lexicograf român. Redactor și director al mai multor ziare și reviste din Transilvania; prim-secretar al Astrei, sub auspiciile căreia, ca redactor principal, a publicat *Enciclopedia Română*, 3 vol. (Sibiu, 1898-1904).

DIACONOVICI-LOGA, Constantin (1770-1850; n. Caransebeș), cărturar român. Latinist. Director al școlilor românești și sîrbești din Banat (1830-1850). Autor și traducător de manuale și cărți de cult (*Octoih sau Catavasier, Tîlcuiala evangheliilor* ș. a.), al unui îndreptar ortografic (*Ortografia sau dreapta scrisoare pentru îndreptarea scriitorilor limbii române*) și al unei gramatici (*Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor*).

DIACONU, Ion (1903-1984; n. Spinești, jud. Vrancea), folclorist român. A redactat revista "Ethnos" (1941-1942). Elev al lui Ov. Densusianu. Adept al metodei monografice de cercetare a folclorului. A publicat *Folclor din Rîmnicul Sărat, Ținutul Vrancei*, proiectată în 7 volume, din care au apărut patru (1969, 1989), *Psihologie și creație populară* ș.a.

DIANA (în mitologia romană), zeiță italică, simbol al luminii și ocrotitoare a vînătorii. Patrona și renașterea anuală a vegetației. Identificată la greci cu *Artemis*.

DIAS, Bartolomeu (c. 1450-1500), navigator portughez. În căutarea drumului maritim spre Indii (1487-1488), a înconjurat continentul african și a descoperit Capul Bunei Speranțe (1487).

DIAZ, Armando (1861-1928), mareșal italian. Comandant suprem și șef al Marelui Stat-Major după dezastrul de la Caporetto (1917); ministru de Război sub Mussolini. A condus ofensiva care a desăvîrșit înfrîngerea austriecilor pe Piave (1918) și a impus Austro-Ungariei capitularea necondiționată (3 nov. 1918).

DÍAZ, José de la Cruz Porfirio (1830-1915), general și om politic mexican. De origine metisă. Președinte al Mexicului (1877-1880; 1884-1911). A instituit un regim autoritar și a pus bazele unei economii moderne.

DIAZ DE LA PEÑA, Narcisse Virgile (1808-1876), pictor francez de origine spaniolă. A făcut parte din *Grupul de la Barbizon*. Influențat de Th.Rousseau și Delacroix. Subiecte exotice, peisaje cu figuri mitologice și alegorice (*Sărbătoare cîmpenească, Pădurea de la Fontainebleau, Drum prin pădure*).

DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal (1492-1584), cronicar și conchistador spaniol. A participat la cucerirea Mexicului (1519). Autor al lucrării *Adevărata istorie a cuceririi Noii Spanii*.

DÍAZ DE SOLIS, Juan (c. 1470-1516), navigator spaniol. A descoperit estuarul Río de La Plata (1516).

DIB, Mohammed (n. 1920), scriitor algerian de limbă franceză. Romane populiste (*Casa cea mare, Incendiul, Meseria de țesător*) sau în stil "nouveau roman" (*Stăpînul vînătorii*). În egală măsură, poet și autor dramatic.

DICKENS, Charles (1812-1870), scriitor englez. Inspirată, în bună măsură, din experiența tristă a propriei copilării și adolescențe, proza sa are o profundă implicație subiectivă, sentimentală și moralizatoare. Simplistă ca viziune (o categorie de personaje ingenue, bune, curate, profund morale suportă consecințele pornirilor și intereselor altei categorii de personaje, malefice pînă la demonism), dar profund realistă în observarea și notarea stărilor și comportamentului uman, atît pe plan social cît și pe cel al psihologiei individuale, arta narativă a lui Dickens creează tipuri și situații memorabile, care au făcut din el unul dintre cei mai populari prozatori ai lumii. Veridicitatea patetică a romanelor sale, care induce o puternică afectivitate în cititori, este dublată de un umor natural, a cărui calitate și finețe atestă un spirit subtil și elevat. Autor a numeroase romane, dintre care mai importante sînt: *Documentele postume ale clubului Pickwick, Aventurile lui Oliver Twist, Marile speranțe, David Copperfield, Casa umbrelor* ș.a.

Charles Dickens

Emily Dickinson

DICKINSON, Emily Elizabeth (1830-1886), poetă americană. Poeme introspective, publicate postum (*Poeme*), cu o mare influenţă asupra poeziei americane. Precursoare a imagismului sec. 20.

DICOMES (a doua jumătate a sec. 1 î.Hr.), rege geto-dac din Cîmpia munteană şi centrul Moldovei, după moartea lui Burebista (44 î.Hr.).

DICTATUL DE LA VIENA v. **Viena**.

DIDEROT, Denis (1713-1784), filozof şi scriitor francez. Reprezentant de seamă al iluminismului francez. A iniţiat şi a fost principalul redactor-coordonator al *Enciclopediei franceze* (1751-1772). S-a implicat în domeniul filozofiei (*Panseuri filozofice*), dar şi în cel al artei, atît prin opere literare propriuzise (romanele *Călugăriţa, Jacques Fatalistul*, dramele *Fiul natural, Tatăl de familie, E bun? E rău?*), cît şi prin scrieri de graniţă, care amestecă ficţiunea cu meditaţia asupra acesteia (*Nepotul lui Rameau*) sau chiar teoretizări asupra operei dramatice (*Discursuri despre poezia dramatică, Paradox despre actorul de comedii*). Cu seria de comentarii asupra expoziţiilor de pictură - *Saloanele* -, este iniţiatorul criticii de artă.

DICESCU, Anastasia (1887-1945; n. Găleşti, jud. Chişinău), soprană română. Directoare a Operei Basarabene (1919-1923), directoare a Conservatorului *Unirea* din Chişinău (1919-1936). Roluri: Violeta din *Traviata*, Gilda din *Rigoletto*, Margareta din *Faust* ş.a.

DIDEŞTI, comună în judeţul Teleorman. Biserică de schit (sec. 18).

DIDIMA (gr. **DIDYMA**), oraş în Asia Mică, lîngă Milet, în Ionia (azi, Turcia). Sanctuarul oracular al lui Apolo, incendiat de perşi (494 î.Hr.) şi reconstruit în 313 î.Hr., este unul dintre cele mai mari temple ale lumii greceşti, înconjurat de 24 de coloane.

DIDONA, întemeietoarea legendară a Cartaginei. Prinţesă de origine feniciană, soră cu Pygmalion. După moartea soţului, s-a refugiat, însoţită de numeroşi fenicieni, pe ţărmul Africii, unde au întemeiat Cartagina. Ca să-şi apere supuşii de un război ce ameninţa cetatea, s-a sinucis. După *Eneida* lui Vergiliu, Didona, părăsită de Eneas (pe care îl iubea), moare pe rugul ce singură şi-l înălţase.

DIDOT, Firmin (1761-1836), gravor francez. A inventat stereotipia.

DIDOT, François Ambroise (1730-1804), librar, tipograf şi editor francez. A făurit noi caractere tipografice şi hîrtia velină.

DIEFENBAKER, John George (1895-1979), om politic canadian. Preşedinte al Partidului Conservator. Prim-ministru al Canadei (1957-1963).

Denis Diderot

Marlene Dietrich

DIEGIS (sec. 1 d.Hr.), căpetenie dacă. Probabil, fratele lui Decebal; folosit de acesta în tratativele diplomatice cu romanii.

DIEGO CENDOYA, Gerardo (1896-1987), poet spaniol. Pianist. Fondator, împreună cu V.Huidobro, al creaţionismului. Lirică tradiţională sau avangardistă (*Romanţele miresei, Manual de spume, Calea crucii, Povestea lui Ezuis şi Zeda, Ciocîrlie de adevăr*). Antologii şi eseuri critice.

DIEGO GARCIA, insulă britanică în arhipelagul Chagos (Oceanul Indian); 27 km^2. Baze militare britanice şi americane.

DIEHL, Charles (1859-1944), istoric francez. Prof. univ. la Sorbona. Specialist în istoria şi arta bizantină (*Bizanţ. Măreţie şi decadenţă, Figuri bizantine, Manual de artă bizantină*).

DIELS, Hermann (1848-1922), filolog german şi istoric al filozofiei antice. Ediţii critice (*Fragmentele presocraticilor, Doxographi Graeci*).

DIELS, Otto (1876-1954) chimist german. Fiu al lui Hermann Diels. Prof. univ. la Berlin şi Kiel. A studiat, împreună cu K. Alder, hidrocarburile dienice conjugate, descoperind (1929) o clasă nouă de reacţii de adiţie, cunoscută sub numele de *sinteze dien*. Premiul Nobel (1950), împreună cu K.Alder.

DIÊN BIÊN PHU, localitate în N-V Vietnamului. După o lungă rezistenţă (13 mart.-7 mai 1954), forţele armate vietnameze au obligat trupele coloniale franceze să capituleze, fapt ce a determinat începerea negocierilor de la Geneva (1954), în urma cărora Vietnamul a fost divizat.

DIEPPE, oraş în N Franţei (Normandia), port la Marea Mînecii; 36,6 mii loc. Şantiere navale. Produse chimice. Staţiune balneară. Biserica Saint-Jacques (sec. 13-16), castel (sec. 15-17). Muzeu.

DIERNA, oraş roman construit la începutul sec. 2 d.Hr., pe malul stîng al Dunării, pe locul unei vechi aşezări dacice. *Municipium* în timpul lui Septimiu Sever (193-211); centru meşteşugăresc, port şi punct vamal la Dunăre. A existat pînă în sec. 7. Azi, *Orşova*, jud. Mehedinţi.

DIESEL, Rudolf Christian Karl (1858-1913), inginer german. Inventator (1893) şi realizator (1897) al motorului cu aprindere prin compresiune, care îi poartă numele.

DIESTERWEG, Friederich Adolf (1790-1866), pedagog german. Adept al ideilor lui Rousseau şi Pestalozzi. A susţinut laicizarea şi democratizarea învăţămîntului (*Îndrumător pentru învăţătorii germani*).

DIETRICH, Marlene (pseudonim al *Mariei Magdalena von Losch*; 1900-1992), actriţă americană de origine germană. Întruchipare a femeii fatale, misterioasă şi sofisticată, s-a impus în *Îngerul albastru, Viciul blond, Uraganul, Şapte păcate, Procesul de la Nürnberg* ş.a.

DIEUDONNÉ, Jean (1906-1992), matematician francez. Prof. univ. la Nisa. Autor de lucrări de analiză, algebră, teorie spectrală şi topologie, este unul dintre fondatorii *Grupului Bourbaki*.

DIEZ, Friedrich (1794-1876), lingvist şi filolog german. Prof. univ. la Bonn. Creatorul filologiei comparate. Autor al primei gramatici şi al primului dicţionar etimologic ale limbilor romanice (*Grammatik der romanischen Sprachen, Etymologisches Vörterbuch des rumänischen Sprachen*). A aplicat metoda comparativ-istorică în studiul limbilor şi a recunoscut latinitatea limbii române.

DIGESTE v. **Pandecte**.

DIJON, oraş în E Franţei (Burgundia); 151,6 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru comercial (vinuri de Burgundia), industrial (construcţii de maşini), universitar, administrativ şi turistic. Academie. Universitate. Catedrala Saint-Bénigne (sec. 13-14), bisericile Notre-Dame (sec. 13) şi Saint-Michel (sec. 16). Palatul de Justiţie (sec. 15-16); vechiul Parlament (sec. 16). Muzee. Clădiri gotice şi renascentiste. Castru (*Divio*) situat în apropierea Germaniei, fortificat (273) de împăratul Aurelian. Atinge apogeul sub ducii de Burgundia ai Casei de Valois (1361-1477), care îşi aveau aici reşedinţa. Alipit Coroanei (1477). Centrul ad-tiv al regiunii Côte-d'Or (1790). Ocupat de germani (1870).

DIKTONIUS, Elmer (1896-1961), poet finlandez. Unul dintre reprezentanţii esteticii "moderniste" (*Iarbă şi granit*).

DILLINGER, John (Herbert) (1904-1934), gangster american. Celebritate negativă, dobîndită în urma jefuirii unor bănci. Împuşcat de agenţi ai FBI.

DILTHEY, Wilhelm (1833-1911), istoric al culturii şi filozof german. Deşi puternic influenţat de Kant şi Hegel, de pozitivism, Dilthey este un gînditor profund original, care a dat un conţinut concret şi sensibil filozofiei. Refuzînd teologia şi metafizica, el încearcă să pună bazele unei ştiinţe experimentale a fenomenelor spirituale, o "filozofie a vieţii", derivată din cercetarea globală a experienţei istorice, văzută ca un text de descifrat. Delimitează cu fineţe şi rigoare discursul raţional, explicativ (aplicat naturii), de înţelegere, adică însuşirea, prin intuiţie, a sensului imanent al întregii realităţi umane (*Introducere în ştiinţele spirituale, Esenţa filozofiei* ş. a.). În domeniul esteticii literare, a devenit celebru prin interpretarea artei din perspectiva stabilirii în fiecare operă a unei concepţii despre lume (Weltanschauung), care a determinat-o şi structurat-o. Principala categorie a esteticii sale este trăirea - intuire şi modelare artistică a esenţei lumii (*Trăire şi poezie*).

DIMA, Alexandru (1905-1979; n. Turnu-Severin), istoric literar român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. A condus Centrul de Lingvistică, Istorie Literară şi Folclor din Iaşi şi Institutul de Teorie şi Istorie Literară "G. Călinescu" din Bucureşti. Lucrări despre estetică şi filozofia culturii (*Aspecte şi atitudini ideologice, Gîndirea românească în estetică, Probleme de estetică* ş.a.), studii de istorie şi teorie literară (*Zăcăminte folclorice în poezia noastră contemporană, Alecu Russo, Studii de istorie a teoriei literare româneşti*), de literatură comparată (*Tudor Vianu comparatist, Principii de literatură comparată* ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

DIMA, Gheorghe (1847-1925; n. Braşov), compozitor, dirijor de cor şi pedagog român. Activitate didactică îndelungată (1874-1925).

A fost primul director al Conservatorului din Cluj (1919-1925), care îi poartă numele. A prelucrat folclor (*Cucule cu pană sură, Ce faci, Ioană?* ş.a.) a compus, lucrări corale religioase (*Cîntări liturgice, Cîntări bisericeşti*), lieduri, muzică simfonică (balada *Mama lui Ştefan cel Mare, Flora* ş.a.). Membru de onoare al Acad. Rom.

DIMA, Teodor (n. 1939, Brăila), filozof român. Prof. univ. la Iaşi. Specialist în domeniile logicii generale, deductive şi inductive, ale logicii şi filozofiei ştiinţei (*Metodele inductive, Explicaţie şi înţelegere, Întemeieri raţionale în filozofia ştiinţei, Lucian Blaga - cunoaştere şi creaţie, Consonantica în relaţia cu ştiinţa contemporană* ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

DIMANCEA, Haralambie (1855-1890; n. Bucureşti), ofiţer român. Inventator al revolverului care îi poartă numele (brevetat în Marea Britanie). Participant la Războiul pentru Independenţă (1877-1878).

DIMINEAŢA, cotidian românesc de informaţii, care a apărut la Bucureşti, între 1904 şi 1916; 1919 şi 1937. Director: C.Mille. Orientare democratică. Printre colaboratori: C.C.Bacalbaşa, Izabela Sadoveanu, M.Sadoveanu, T.Arghezi, Gala Galaction ş.a.

DIMITRESCU, Constantin (1847-1928; n. Blejoi, jud. Prahova), compozitor şi violoncelist român. A înfiinţat primul cvartet de coarde din România; a scris primele cvartete şi primele concerte instrumentale româneşti. Lucrări pentru violoncel şi pian (*Dans ţărănesc, Serenada română*), muzică vocală şi corală.

DIMITRESCU, Radu Alexandru (n. 1926, Piteşti), geolog român. Prof. univ. la Bucureşti şi Iaşi. Contribuţii în domeniul petrologiei (*Geologia Munţilor Apuseni*, în colaborare, ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

DIMITRESCU, Ştefan (1886-1933; n. Huşi), pictor şi desenator român. Unul dintre cei mai de seamă pictori români. Lucrări de o monumentalitate sobră, într-un regim coloristic amplu, în care decorativul folcloric a fost integrat într-o viziune echilibrată, elaborată (*Morţii de la Caşin, Pregătirea cinei, Uncheşii, Geamie, Fata din Ţara Oltului* ş.a.).

Ştefan Dimitrescu, *Peisaj din Balcic*

DIMITRESCU-IAŞI, Constantin (1849-1923; n. Iaşi), filozof, sociolog, estetician şi pedagog român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Director al Bibliotecii Universităţii din Bucureşti (1898-1910); rector al Univ. din Bucureşti. A ţinut primul curs de sociologie la Universitatea din Bucureşti (1897). Studii de sociologie literară, filozofice şi estetice (*Conceptul de frumos, Cele două morale, Studii de estetică*).

DIMITRIE CEL NOU (BASARABOV) (Sfîntul) (sec. 12), sfînt, patron al Bucureştiului. A trăit ca pustnic într-o peşteră, lîngă satul său (Basarabov, Bulgaria). În timpul Războiului Ruso-Turc (1768-1774) i-au fost aduse moaştele în Ţara Românească şi depuse la Biserica Mitropoliei (azi, a Patriarhiei). Prăznuit la 27 oct.

DIMITRIOS I (*Dimitrios Papadopolos*; 1914-1991), arhiepiscop al Constantinopolului şi patriarh ecumenic al Bisericii Ortodoxe (1972-1991).

DIMITROV, Gheorghi (1882-1949), om politic bulgar. Membru al Partidului Comunist din Bulgaria (din 1919). Delegat la Internaţionala a III-a. Arestat (1933) de naziştri şi acuzat de a fi participat la incendierea Reichstagului, dar achitat. Secretar general (1935-1943) al Kominternului. Prim-ministru (1946-1949) al Republicii Bulgaria.

DIMITROV-MAISTORA, Vladimir (1882-1960), pictor bulgar. A înfăţişat scene din viaţa satului, într-o viziune monumentală (*Secerătoare, Nunta, Hora*).

DIMO, Nicolae (1873-1959, n. Orhei), agrotehnician român. Prof. univ. la Chişinău. A fost unul dintre fondatorii agrologiei biologice din Basarabia. Director al Institutului de Agrologie, Agrochimie şi Ameliorare din Chişinău (1952-1959). Contribuţii în domeniul fizicii solurilor, istoriei agrologiei, ameliorării soloneţurilor şi solonceacurilor.

DIMO, Paul Gh. (1905-1990; n. Turnu-Severin), inginer român. Consilier ştiinţific pentru sistemul hidroenergetic şi de navigaţie de la Porţile de Fier I. Creatorul analizei nodale a sistemelor electroenergetice şi al metodelor REJ (*Dimo's Rei Metods*), pentru care a luat premiul internaţional Montefiore (1981) (*Modele REJ şi indicatori de stare. Sisteme energetice interconectate*). Acad.

DIMOV, Dimităr (1909-1966), scriitor bulgar. Romane de analiză psihologică (*Locotenentul Benţ, Suflete osîndite, Tutunul*). Piese de teatru (*Femei cu trecut* ş.a.)

DIMOV, Leonid (1926-1987; n. Ismail), poet român. Fondator al *Grupului oniric*. Teoretician al "onirismului estetic". Poezie de o originalitate uşor stranie, ce dă expresie plastic-barocă, suculentă şi insolită unor viziuni mai degrabă onirice, dar de un onirism regizat abil de o conştiinţă estetică dornică de efecte spectaculoase. Lipsită de o tematică în mod obişnuit, lirica lui Dimov este o desfăşurare de imagini interioare, o modalitate de descriere a unor reprezentări mirobolante ale lumii (*7 poeme, Cartea de vise, Semne cereşti, Veşnica reîntoarcere* ş.a.). Traduceri din L.N.Tolstoi, M.Lermontov, G. de Nerval.

DINARICI (Alpii ~), lanţ muntos de-a lungul litoralului Mării Adriatice (partea de sud a Sloveniei, Croaţiei, Bosniei şi Herţegovina, Iugoslaviei pînă la graniţa cu Albania). Lungime: c. 1 000 km. Alt. max.: 2522 m. Păduri de foioase şi conifere. Turism. Se mai numesc *Alpii Ilirici* sau *Dalmatici*.

DINCULEANU, Nicolae (n. 1925; Padea, jud. Dolj), matematician român. Stabilit în SUA (1976). Prof. univ. la Bucureşti şi la Gainesville (Florida). Contribuţii în analiza matematică, în teoria măsurii şi integrării, în teoria ergodică, spaţii de funcţii, procese stocastice.

DINCULESCU, Constantin (1898-1990; n. Alexandria), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii la realizarea centralei hidroelectrice de la Porţile de Fier, la electrificarea căilor ferate române; a colaborat la planul general de electrificare a României (1945), a condus lucrările de proiectare şi execuţie a unor centrale termoelectrice (Doiceşti, Ovidiu II) şi hidroelectrice (Bicaz, Sadu V). Lucrări în domeniile electrificării, termoficării (*Istoria energeticii şi electrotehnicii în România, Reţele termice şi hidropneumatice* ş.a.). Acad.

DINESCU, Mircea (n. 1950, Slobozia), poet român. Director, din 1991, al săptămînalului "Academia Caţavencu". Lirică evoluînd de la freamătul energic al temelor adolescenţei, potenţate de o prozodie clasică fără cusur (*Invocaţie nimănui*), la atitudinea nonconformistă faţă de realităţile condiţiei umane şi ale conjuncturii istorice absurde, afişată deschis, în versuri de o mare forţă expresivă (*Proprietarul de poduri, Teroarea bunului simţ, Exil pe o boabă de piper, Moartea citeşte ziarul, O beţie cu Marx*).

DINICĂ, Gheorghe (n. 1934; Bucureşti), actor român. A interpretat, pe principalele scene bucureştene, personaje aprige, brutale, preocupate doar de propria existenţă. A primit, în 1972, 1975, 1987, premiul Asociaţiei Cineaştilor din România (*Expoziţia, Felix şi Otilia, Ilustrate cu flori de cîmp, Cuibul de viespi*); în 1992 şi 1993, premiul Uniunii Cineaştilor din România (*Casa de vis, Patul conjugal*).

DINICU, Dimitrie A. (1868-1936; n. Bucureşti), violoncelist, dirijor şi pedagog. A format orchestra Ministerului Instrucţiunii Publice. Activitate solistică.

DINICU, Dimitrie G. (1898-1964; n. Bucureşti), violoncelist român. Prof. univ. la Bucureşti. Rectorul Conservatorului din Bucureşti. Lucrări didactice (*Metodă de violoncel*).

DINICU, Grigoraş I. (1889-1949; n. Bucureşti), violonist şi compozitor. Interpret virtuoz al muzicii populare (*Ciocîrlia*). A compus *Hora staccato* (orchestrată de P.Vladigherov), *Hora mărţişorului*. Muzică pentru pian.

DINICU, Sile (Vasile) (1919-1993; n. Bacău), pianist, dirijor, compozitor şi orchestrator român de muzică uşoară. Prim-dirijor al Orchestrei de Estradă a Radioteleviziunii Române (1951-1986). A dirijat Festivalul de

Gheorghe Dima

Mircea Dinescu

muzică uşoară de la Mamaia (pînă în 1986) şi Festivalul "Cerbul de Aur" (Braşov, 1968-1971).

DINIS (DENIS) (1261-1325), rege al Portugaliei (1279-1325). A dezvoltat relaţiile comerciale ale Portugaliei cu Flandra şi Anglia. A înfiinţat Universitatea din Lisabona (1290), transferată la Coimbra (1308); a reorganizat Ordinul Templierilor sub numele de Ordinul lui Christ (1318). Canonizat (1625).

DINOGEŢIA, cetate romană fortificată (sec. 1-4), ridicată de Diocleţian pe locul unei vechi aşezări geto-dacice. Distrusă (375 d.Hr.) în timpul invaziei hunilor; refăcută, distrusă din nou (559) de cutriguri şi din nou refăcută, în sec. 10-11. Tezaur de aur şi argint; obiecte din ceramică, monede. Terme. Azi, *ostrovul Bisericuţa*, în apropiere de satul Garvăn, comuna Jijila, judeţul Tulcea.

DINULESCU, Gheorghe (1896-1965; n. Cîndeşti, jud. Bacău), medic veterinar român. Prof. univ. la Bucureşti. Întemeietorul primului institut de cercetări piscicole din România. Lucrări de parazitologie, economie piscicolă, ihtiopatologie.

DIO CASSIUS, Cocceianus (c.155-c. 236), om politic şi istoric grec. Strălucită carieră politică în timpul dinastiei Severinilor. Opera sa, *Istoria romană* (80 de cărţi ce narează istoria Romei de la începuturi pînă la 229; păstrate fragmentar), cuprinde şi informaţii despre războaiele daco-romane.

DIOCLEŢIAN (Caius Aurelius Valerius Diocletianus) (c. 240-c.316), împărat roman (284-305). A iniţiat un larg program de reforme (administrativă, economică, militară, monetară). Pentru o mai bună apărare a Imperiului şi pentru întărirea autorităţii imperiale, a instituit, în 293, tetrarhia ca sistem de guvernare; statul roman a fost transformat într-o monarhie absolută de drept divin. A emis, în 303, primul din cele 4 edicte, prin care se condamna creştinismul şi se începea o sîngeroasă persecuţie anticreştină. A abdicat în 305, retrăgîndu-se la Salona (azi, *Split*, Croaţia).

DIODOR din Sicilia (c. 90-c. 20 î.Hr.), istoric roman de origine greacă. Călătorii de documentare la Roma şi Alexandria pentru alcătuirea unei istorii universale, de la epoca mitologică pînă la expediţia lui Cezar în Britannia (54 î.Hr.), *Biblioteca istorică*, păstrată fragmentar. Cuprinde şi referiri la cetăţile greceşti din Dobrogea.

DIOFANT (325-409), matematician grec originar din Alexandria. Autor al unei culegeri de probleme (*Aritmetica*), al unei scrieri despre *Cifrele poligonale* şi al altor opere, pierdute astăzi.

DIOGENE din Sinope (c. 412-323 î.Hr.), filozof grec. A încercat să ilustreze prin propriul mod de viaţă principiile Şcolii cinice, al cărei întemeietor este considerat: o existenţă la limita necesarului, dispreţ total faţă de convenţiile societăţii. Potrivit legendei, locuia într-un butoi, cerşea şi umbla ziua cu lumînarea aprinsă, în căutarea unui "om". Viaţa şi filozofia lui au suscitat numeroase anecdote. Întrebat de Alexandru cel Mare dacă doreşte ceva, i-ar fi răspuns: "Da, să nu-mi faci umbră".

DIOGENE LAERŢIU (sec. 3), învăţat grec. Autorul lucrării *Despre vieţile şi doctrinele filozofilor* (10 cărţi, integral păstrate). Prezintă biografiile filozofilor greci pînă la Epicur, şcolile filozofice şi fragmente din operele pierdute ale gînditorilor greci.

DIOMEDE (DIOMEDES), rege legendar al Traciei, care îşi hrănea caii cu carne omenească. A fost ucis de Hercule.

DIOMEDE, rege din Argos. Unul dintre principalii eroi ai *Iliadei* lui Homer. Prieten cu Ulise, a luat parte la Războiul Troian şi, cu ajutorul zeiţei Atena, a răpit-o pe Afrodita.

DION CHRISOSTOMUL (c. 30 - c. 120), retor şi filozof grec. Retor la Roma, exilat de împăratul Domiţian, a dus viaţa unui filozof cinic (a peregrinat prin Asia Mică, Egipt, Grecia, Peninsula Balcanică, Dacia). Reabilitat (96) de împăratul Nerva. În fruntea unei delegaţii a oraşului natal (Prusa), a rostit la Roma, în faţa împăratului Traian, o serie de discursuri. S-au păstrat 78 de discursuri (*Despre conducere, Despre sclavie, Discursul olimpic* ş.a.). Scrierea *Istoria geţilor* nu s-a păstrat. Numit şi *Gură de Aur*.

DIONISIE AREOPAGITUL (sec. 1 d.Hr.), episcop şi martir atenian. Primul episcop al Atenei (potrivit tradiţiei). Membru în Areopag; convertit de apostolul Pavel la creştinism. Martirizat. Prăznuit de Biserica Ortodoxă pe 3 oct.

DIONISIE (PSEUDO)AREOPAGITUL (sec. 5-6), pseudonim al unui scriitor creştin anonim de limbă greacă. Autor al unor scrieri de teologie şi mistică, larg răspîndite în evul mediu (*Teologia mistică, Ierarhia cerească, Despre numele divine* ş.a.).

DIONISIE CEL MARE (c. 195-c. 265), episcop de Alexandria. Conducător al Şcolii catehetice din Alexandria. A redactat o serie de *Scrisori*, păstrate fragmentar.

DIONISIE CEL MIC (DIONYSIUS EXIGUUS) (c. 500-c. 550), călugăr din Scythia Minor. Contribuţii în domeniul dreptului bisericesc (*Collectio Dionysiana*). A tradus din scrierile Părinţilor greci în latină. Cunoscut mai ales pentru calcularea erei creştine începînd cu data naşterii lui Iisus Hristos, stabilită de el cu o eroare de 4-5 ani.

DIONISIE ECLESIARHUL (c. 1759-c. 1820; n. Pietrari, jud. Vîlcea), caligraf şi cronicar din Ţara Românească. S-a călugărit la Tismana. A învăţat caligrafia şi pictura bisericească în mănăstirile din Oltenia. A scris *Hronograful Ţării Româneşti de la 1764 pînă la 1815*.Traduceri din ruseşte şi germană. A alcătuit numeroase pomelnice şi condici mănăstireşti, rămase în manuscris.

DIONISIE LUPU (1769-1831), mitropolit al Ţării Româneşti (1819-1823). Adept al Eteriei; a trimis pentru prima dată bursieri din Ţara Românească în străinătate.

DIONISIE ROMANO (1806-1873; n. Sălişte, jud. Sibiu), cărturar român. Profesor la Buzău şi director la Seminarul Mitropoliei din Bucureşti (1843-1848). Participant la Revoluţia de la 1848 din Ţara Românească. Episcop de Buzău. Donează o bogată bibliotecă primului fond de carte al Bibliotecii Societăţii Academice Române (Academia Română). Iniţiază şi conduce primele periodice bisericeşti ("Vestitorul bisericesc", Buzău, 1839-1840, "Eho eclesiastic", Bucureşti, 1850-1852, ş.a.). Autor de manuale (pentru seminarii sau clasele elementare) şi al lucrării *Principii de retorica şi elocuinţa amvonului*. Traduce din Lamennais, Chateaubriand, Sf. Augustin, J.-B.Massillon ş.a. Membru de onoare al Societăţii Academice Române.

DIONYSIOS CEL BĂTRÎN (c.430-367 î.Hr.), tiran grec al Siracuzei (405-367 î.Hr.). Reforme sociale radicale, Siracuza devenind primul oraş al lumii elene occidentale. Războaie cu cartaginezii, în urma cărora s-a stabilit ca hotar al stăpînirilor punice rîul Halykos (estul Siciliei).

DIONYSIOS CEL TÎNĂR (c. 397-c. 330 î.Hr.), tiran al Siracuzei (367-357; 347-344 î.Hr.). Fiu al lui Dionysios cel Bătrîn. Caracter slab, iubitor de cultură (Platon a stat, de cîteva ori, la Curtea sa). Încheie pace cu cartaginezii.

DIONYSIOS din Halicarnas (sec. 1 î.Hr.-c.10 d.Hr.), retor şi istoric roman de origine greacă. Profesor de retorică la Roma. Reprezentant al curentului aticist, unul dintre pionierii analizei stilistice şi ai criticii filologice (*Antichităţi romane, Opuscule retorice*).

DIONYSOPOLIS, colonie greacă, pe litoralul apusean al Mării Negre. Întemeiată în sec. 6 î.Hr. de colonişti originari din Milet. Relaţii de prietenie cu suveranul dac Burebista. Azi, *Balcic* (Bulgaria).

DIONYSOS (în mitologia greacă), zeul vinului, al viţei de vie şi al beţiei. Fiu al lui Zeus şi al muritoarei Semele. Cultul lui orgiastic era răspîndit în întreaga lume veche. Numit de romani *Bacchus* (nume preluat şi de greci în forma *Bakhos*) şi sărbătorit în bacanale. Însemnele personale erau iedera, lăstarul de viţă de vie, cupa cu vin (sau un corn de taur în frunte), laurul, pinul.

DIONYSOS THRAX (170-90 î.Hr.), filolog şi gramatic grec. Elev al lui Aristarh din Samotrace la şcoala din Alexandria. Lucrări de gramatică (*Arta gramaticii*) şi de critică literară.

DIOP, Cheikh Anta (1923-1986), scriitor şi om politic senegalez. Eseuri despre civilizaţia negrilor (*Anterioritatea civilizaţiilor negride: mit sau adevăr istoric?*). Militant politic.

DIOR, Christian (1905-1957), creator de modă francez. A obţinut (1947) un mare succes creînd o modă în stilul "new-look", ca o reacţie la restricţiile vestimentare impuse de război. Creator de parfumuri renumite.

DIORI, Hamani (1916-1989), om politic nigerian. Preşedinte al Republicii Niger (1960-1974).

DIOSCORIDE, Pedanios (sec. 1 d.Hr.), medic şi botanist grec. Originar din Anazarba (Asia Mică). Opera sa *Despre materia medicală*, tradusă în latină, în sec. 5 (*Materia medica*), i-a adus faima de cel mai vestit farmacolog al antichităţii. Lucrarea cuprinde şi echivalentele dacice ale numelor unor plante medicinale.

DIOSCURI v. **Castor şi Pollux**.

DIOUF, Abdou (n. 1935), om politic senegalez. Lider al partidului Uniunea Progresistă Senegaleză. Prim-ministru (1970-1980) şi preşedinte al Republicii Senegal (din 1981). Preşedinte al Confederaţiei Senegambia (1982-1989).

DIPLOMA IOANIŢILOR, privilegiu acordat în 1247 de Bela IV, regele Ungariei, Cavalerilor Ioaniţi (Ospitalieri). Menţionează existenţa, în regiunea dintre Carpaţi şi Dunăre, a formaţiunilor statale feudale româneşti conduse de Ioan, Farcaş, Litovoi şi Seneslau.

DIPLOMA LEOPOLDINĂ, act imperial emis în dec. 1691 de Leopold I de Habsburg. Stabilea raporturile Transilvaniei cu Imperiul Habsburgic şi principiile după care trebuia să fie guvernată aceasta; completată în mai 1693, *Diploma* a ţinut loc de constituţie a Transilvaniei pînă în 1867. Actele imperiale emise de Leopold I în 1699 şi 1701, cu privire la unirea religioasă a unor români ortodocşi din Transilvania cu Biserica Romano-Catolică, sînt cunoscute tot ca *Diploma Leopoldina*.

DIRAC, Paul Adrien Maurice (1902-1984), fizician şi matematician englez. Prof. univ. la Cambridge. Unul dintre fondatorii mecanicii cuantice şi ai teoriei cuantice relativiste, pe baza căreia a dedus (1928) existenţa pozitronului. A elaborat o teorie statistică (*teoria Fermi-Dirac*) şi teoria relativistă a mişcării electronului (*ecuaţia Dirac*). Premiul Nobel pentru fizică (1933), împreună cu E.Schrödinger.

DIRE DAWA, oraş în E Etiopiei centrale; 82 mii loc. Aeroport internaţional. Centru industrial şi comercial.

DIRICHLET, Peter Gustav Lejeune (1805-1859), matematician german. A studiat teoria numerelor, calculul integral şi teoria potenţialului. Cercetări de mecanică şi fizică matematică (*problema Dirichlet*).

DISCORDIA (în mitologia romană), zeiţă a vrajbei şi a neînţelegerilor. A născut, de la Zeus, pe zeiţa crimei, Ate. Fiindcă nu a fost invitată la nunta zeiţei Tethys, s-a răzbunat aruncînd în mijlocul nuntaşilor un măr (mărul discordiei), care trebuia să fie dăruit celei mai frumoase zeiţe, iscînd astfel rivalitatea dintre Afrodita, Atena şi Hera. Identificată la greci cu *Eris*.

DISNEY, Walt (*Walter Elias Disney*; 1901-1966), cineast, producător, desenator şi regizor american. Pionier al desenului animat, s-a impus în lumea întreagă prin crearea personajelor Mickey Mouse, Donald Răţoiul, Pluto. Filme de scurt şi lung metraj, unele în culori (*Silly Symphonies, Albă-ca-Zăpada şi cei şapte pitici, Pinocchio, Alice în ţara minunilor* ş.a.). Deţine 31 de premii Oscar. A fondat un adevărat imperiu comercial: parcul de atracţii Disneyland în California şi Disneyworld în Florida; în Japonia (Tokio, 1983) şi în Franţa (Paris, 1992).

Paul Dirac

Walt Disney

DISRAELI, Benjamin, conte de Beaconsfield (1804-1881), om politic şi scriitor britanic. Romancier (*Vivian Grey, Alroy, Endymion, Sybil*), deputat conservator (1837), apărător al protecţionismului, şeful Partidului Tory (1848). Prim-ministru (1868; 1874-1880). Politică expansionistă (în 1876, regina Victoria a fost proclamată împărăteasă a Indiilor). A susţinut Imperiul Otoman contra Rusiei.

DISSESCU, Constantin (1854-1932; n. Slatina), jurist român. Prof. univ. la Bucureşti şi Iaşi. Ministru de Justiţie (1899) şi ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice (1906 şi 1912). Autor al primului curs românesc de drept constituţional şi drept administrativ. Eseuri.

DI STEFANO, Alfredo (n. 1926), fotbalist spaniol de origine argentiniană. De 8 ori internaţional în echipa Argentinei (1947-1949) şi de 28 de ori în echipa Spaniei (1956-1963). Conducător de joc al echipei Real Madrid. Calităţi tehnice deosebite. Antrenor.

DI STEFANO, Giuseppe (n. 1921), tenor italian. Timbru strălucitor, temperament dramatic. A cîntat pe toate marile scene lirice ale lumii (*Traviata, Carmen, Cavaleria rusticană, Pescuitorii de perle* ş.a.).

DISTEL, Herbert (n. 1942), pictor şi sculptor elveţian. Lucrări influenţate de maniera pop-art (*Un muzeu pentru un muzeu*).

DITLEVSEN, Tove Irma Margit (1918-1976), scriitoare daneză. Romane de analiză psihologică (*Strada copilăriei, Camera lui Guillaume*).

DITRĂU, pas în Carpaţii Orientali, între munţii Giurgeu şi munţii Suhard, la 1036 m altitudine. Asigură legătura dintre Moldova şi Transilvania (varianta Bicaz-Ceahlău-Grinţieş-Tulgheş-Ditrău-Gheorgheni).

DITTERSDORF, Karl Ditters von (1739-1799), violonist şi compozitor austriac. Oratorii, opere comice (*Doctorul şi farmacistul*), simfonii, concerte, muzică de cameră. Între 1765 şi 1769 a activat la Oradea.

DITZINA v. **Vicina**.

DIU v. **Daman şi Diu**.

DIVANURI AD-HOC v. **Adunări ad-hoc**.

DIVINOPOLIS, oraş în Brazilia (Minas Gerais), la S-V de Belo Horizonte; 119 mii loc. Centru comercial şi industrial.

DIVRIGI, oraş în Turcia, la E de Sivas; 12,3 mii loc. Ansamblu arhitectural (1228; moschee şi spital, cu decoraţie sculptată).

DIX, Otto (1891-1969), pictor şi gravor german. Prof. univ. la Dresda. Influenţat de expresionism şi dada, a fost în anii '20 unul din şefii curentului "noul obiectivism" (*Vînzătorul de chibrituri, Metropola, Războiul*).

DIYARBAKIR, oraş în S-E Turciei, pe Tigru; 448 mii loc. Centru industrial (textile), agricol şi comercial. Universitate. Marea Moschee (sec. 11).

DÎMBOVICIOARA, peşteră săpată în calcarele din S-E munţilor Piatra Craiului, pe malul stîng al rîului Dîmbovicioara; alt.: 861 m. Lungime: 244 m. Peşteră caldă, cu faună săracă. Turism.

DÎMBOVIŢA, judeţ în partea central-sudică a României, în zona Subcarpaţilor; 4,05 km^2; 557,1 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Tîrgovişte*. Oraşe: Moreni, Găeşti, Pucioasa, Titu şi Fieni. Relief variat: o zonă muntoasă în N, o zonă deluroasă în centru şi, în S, o zonă de cîmpie înaltă. Resurse naturale (petrol, gaze naturale, lignit, sare, gresii, marne, calcare); izvoare cu ape sărate, iodurate, bromurate. Expl. forestiere. Preponderentă este ind. grea (construcţii de maşini, metalurgie neferoasă, ind. extractivă ş.a.). Se produc strunguri automate, instalaţii de foraj, oţeluri speciale, frigidere cu compresor, aparataj electric, prefabricate din beton, produse ceramice, mobilă ş.a. Zonă agricolă (grîu, porumb, plante tehnice). Legumicultură. Pomicultură. Viticultură. Creşterea animalelor. Avicultură. Apicultură. Muzee şi case memoriale. Staţiuni balneoclimaterice (Pucioasa şi Vulcana-Băi). Turism (Munţii Bucegi şi Leaota, Peştera Ialomiţei, Cheile Tătarului şi Zănoagei). Monumente istorice şi arhitecturale (Curtea Domnească, din Tîrgovişte, cu turnul Chindiei, Biserica Mitropoliei şi biserica Stelea din Tîrgovişte, mănăstirea Dealu, mănăstirea Viforîta ş.a.). — Teritoriu locuit neîntrerupt din paleoliticul inferior. În 1396, domnul Mircea cel Bătrîn a mutat capitala Ţării Româneşti, de la Curtea de Argeş, la Tîrgovişte; menţinută aici pînă la mijlocul sec. 17.

DÎMBOVIŢA, rîu în S României, afluent al Argeşului; 268 km. Izvorăşte din N munţilor Iezer, în dreptul vîrfului Păpuşa îşi schimbă direcţia către S—S-E, traversează munţii Piatra Craiului prin Cheile Dîmboviţei, trece prin zonele depresionare Podul Dîmboviţei-Rucăr-Dragoslavele, desparte Subcarpaţii de Curbură de Subcarpaţii Getici şi de Piemontul Getic, străbate Cîmpia Română şi trece prin Bucureşti, unde are cursul canalizat. Cetate lîngă Rucăr, pe Dealul Orăţii, cu o existenţă anterioară întemeierii statului feudal Ţara Românească; a avut un important rol militar şi vamal.

DÎMBOVNIC, rîu în S României, afluent al Neajlovului; 129 km. Izvorăşte din piemontul Cotmeana şi străbate cîmpiile Piteştiului şi Găvanu-Burdea.

DÎRJIU, comună în judeţul Harghita. Biserică romanică transformată în stil gotic (sec. 14-15), fortificată în 1400; picturi murale din 1419. Atestată documentar, ca sat, în 1334.

DÎRJOV, rîu în S României, afluent al Oltului, la S de Slatina; 35 km. Izvorăşte din S platformei Cotmeana şi străbate cîmpia Boian. Pe cursul mijlociu al acestui rîu, în apropiere de Slatina, s-au descoperit vestigii materiale ale Culturii de Prund (unelte, aşchii, resturi fosile etc.) din paleoliticul inferior.

DÎRLOS, comună în judeţul Sibiu. Biserică gotică (sec. 15), cu fragmente din pictura murală originară (executată înainte de 1544). Atestată documentar, ca sat, în 1317.

DJABR, Djamil (n. 1924), scriitor libanez. Unul din principalii reprezentanţi ai tendinţei existenţialiste în literatura arabă modernă (*Angoasă*).

DJABRÂ, Djabra Ibrahim (n. 1919), scriitor şi pictor irakian. Unul dintre fondatorii artei moderne în Irak. Critic, romancier (*Un strigăt în lunga noapte*), nuvelist, poet, eseist. Traduceri.

DJAGHATAIZI, dinastie mongolă, care a domnit în Asia Centrală (1227- sfîrşitul sec.

17). Descendentă din Djaghatai (?-1242), fiu al lui Genghis Han. După ce Asia Centrală a fost cucerită de Timur Lenk (1365), a domnit numai în Mongolia şi în Kashgaria.

DJAHIZ, Abu Uthman Amr ibn Bahr al (c. 776 - c.868/869), scriitor şi teolog arab. Unul dintre creatorii prozei literare arabe (*Cartea despre elocinţă, Cartea despre avari* ş.a.).

DJAKARTA v. **Jakarta**.

DJALÂL AD-DIN RUMÎ (1207-1273), poet turc de limbă persană. A fondat în oraşul Konya ordinul de dervişi Maulawi. Poezie mistică (poemul *Mathnawi*, expresie a sufismului), gazeluri, rubaiate.

DJAMBUL, oraş în S Kazahstanului; 317 mii loc. Centru industrial. Instituţii culturale.

DJAMI, Abdurrahman Nureddin bin Ahmad (1414-1492), poet şi cărturar persan. Gazeluri şi poeme filozofico-religioase adunate în trei divanuri (*Iusuf şi Zuleika*). Proză cu caracter alegoric (*Baharestan*).

DJEBEL TOUBKAL, vîrf în masivul Atlasul Mare, cel mai înalt din Africa de Nord; alt.: 4165 m.

DJEMDET-NASR, sit arheologic lîngă oraşul Kish (Irak), la c.15 km N-E de Babilonul antic. A dat numele unei culturi materiale caracteristice pentru sfîrşitul milen. 4 î.Hr., în relaţie cu dezvoltarea oraşului Uruk.

DJERBA, insulă tunisiană în Marea Mediterană, la intrarea în golful Gabès; 514 km^2; c. 65 mii loc. Oraş pr.: Houmt-Souk. Plantaţii de măslini, curmali. Pescuit de corali şi bureţi. Turism internaţional. Identificată cu Insula Lotofagilor din *Odiseea*.

DJÉRID (CHOTT EL JARÎD), depresiune în Tunisia centrală, la marginea Saharei; c. 5000 km^2; alt.: 16 m. O oază (Tozeur), cu izvoare subterane. Curmali, legume. Ovine.

DJEZKAZGAN, oraş în partea central-vestică a Kazahstanului; 111,1 mii loc. Mari expl. de cupru. Ind. cuprului şi magneziului.

DJIBOUTI, capitala Republicii Djibouti, port la golful Aden; 290 mii loc. Aeroport internaţional. Ind. petrolieră, reparaţii navale. Centru comercial. Port liber. Fondat de francezi în 1888.

DJIBOUTI (Republica ~), stat în E Africii. Suprafaţa: 23 mii km^2. Populaţia: 651 mii loc. Capitala: *Djibouti*. Limba oficială: araba. Culte: islamism (sunniţi), creştinism. Moneda: 1 djibouti franc = 100 centimes. Împărţită în 5 districte. Podiş vulcanic (400-500 m) fragmentat de văi şi depresiuni tectonice (lacul Assal, la 155 m sub nivelul mării) şi cu culmi înalte (alt. max.: 2063 m). Climă tropicală aridă; vegetaţie de semideşert. Creşterea seminomadă a animalelor (ovine, caprine, bovine, cămile, asini). Pomicultură. Legumicultură. Pescuit de bureţi şi perle. Ind. energetică, uşoară şi alimentară; extracţie de sare marină. Comerţ de tranzit. Exportă cafea, sare, piei, perle. — În evul mediu, teritoriul Djibouti a fost populat de triburi somaleze (issa) şi etiopiene (afar). În 1896 este colonie franceză (Coasta Franceză a Somalilor), în 1946 "teritoriu de peste mări" al Franţei, iar în 1967 dobîndeşte autonomie internă (cu denumirea Teritoriul Francez al Populaţiilor Afar şi Issa). Stat independent din 1977. Din 1992, Djibouti este republică prezidenţială.

DJILAS, Milovan (1911-1995), scriitor şi om politic muntenegrean. Membru al Partidului Comunist (din 1932), al Comitetului Central (din 1938), a condus, împreună cu Tito, rezistenţa antigermană din Muntenegru în al doilea război mondial. A fost exclus din partid (1954) în urma acuzaţiilor de "deviaţionism burghez", a fost arestat şi deţinut (1956-1961, 1962-1966). Reabilitat în 1989. Critic al totalitarismului comunist (*Noua clasă, Convorbiri cu Stalin, Tito, prietenul meu, duşmanul meu*).

DJUVARA, Mircea (1886-1945; n. Bucureşti), jurist, diplomat şi filozof român. Prof. univ. la Bucureşti, Haga, Roma, Paris. Lucrări de filozofie a dreptului şi sociologie juridică, de pe poziţii neokantiene, antipozitiviste (*Le fondement du phénomène juridique, Tratat de filozofie juridică, Teoria generală a dreptului*). Membru corespondent al Acad. Rom.

DJUVARA, Neagu (n. 1916, Bucureşti), istoric român. Prof. univ. la Paris şi Bucureşti. Studii în domeniul istoriei românilor şi al teoriei istoriei (*Civilizaţie şi legi istorice, România între Orient şi Occident*).

DŁUGOSZ, Jan (1415-1480), istoric şi diplomat polon. Operă pr.: *Historia Poloniae*, cu informaţii preţioase pentru istoria românilor, utilizate de cronicarii moldoveni.

DMITRI IVANOVICI DONSKOI, mare cneaz al Vladimirului şi Moscovei (1359-1389). A consolidat hegemonia Moscovei între cnezatele ruseţti şi a înfrînt la Kulikovo (1380) pe tătarii conduşi de hanul Mamai.

DNEPRODZERJINSK v. **Kamenskoe**.

DNEPROPETROVSK v. **Ekaterinoslav**.

DÖBLIN, Alfred (1878-1957), scriitor german. Principalul reprezentant al romanului expresionist cu influenţe ale psihologismului suprarealist, abordînd o problematică variată (politicul, morala, istoria, mitul, transcendentul, în interferenţele lor) în forme experimentale noi (*Cele trei salturi ale lui Wanglun, Lupta lui Wadzek cu turbina de aburi, Wallenstein, Berlin Alexanderplatz, Peregrinare babilonică, Noiembrie 1918, Amazoane, Călătorie spre destin*). Poet epic (*Manas*), eseist (*Omul nemuritor*).

DOBRA, comună în judeţul Hunedoara. Biserică (sec. 15), cu picturi murale (1766).

DOBRESCU, Dumitru (n. 1927, Bucureşti), farmacist şi medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări privind efectele adverse ale medicamentelor şi ulcerul gastroduodenal. Membru corespondent al Acad. Rom.

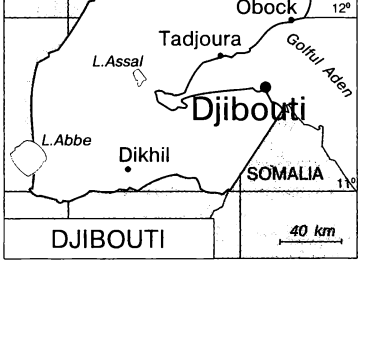

DOBRESCU, Emilian (n. 1933, Bucureşti), economist român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii privind problemele economiilor actuale (*Ritmul creşterii economice, Macromodelul economiei naţionale a României*). Acad.

DOBRESCU-ARGEŞ, Constantin (1859-1903; n. Muşăteşti, jud. Argeş), om politic român. A înfiinţat (1895) prima organizaţie politică ţărănească şi a editat mai multe publicaţii pentru ţărani.

DOBRIAN, Vasile (n. 1912, Rod, jud. Sibiu), grafician şi pictor român. A ilustrat cu desene şi xilogravuri revistele "Cuvîntul liber" şi "Şantier". Compoziţii geometrice.

DOBRIČ, oraş în N-E Bulgariei, la N de Varna; c. 100 mii loc. Centru industrial. Piaţă agricolă. Numit *Bazargic*, pînă în 1944, şi *Tolbuhin*, între 1949 şi 1990.

DOBROGEA, provincie istorică în S-E României, între Dunăre şi Marea Neagră. Locuită din paleolitic şi populată din milen. 2 î.Hr. de strămoşii geto-dacilor. În sec. 7-6 î.Hr., sînt fondate coloniile greceşti de pe litoralul Mării Negre: Histria, Callatis, Tomis. În sec. 1 î.Hr., Dobrogea a intrat în componenţa statului lui Burebista, apoi a Imperiului Roman şi a celui Bizantin (pînă în sec. 7) şi a statului bulgar (sec. 7-10). Bizantinii controlează cu dificultate Dobrogea (sec. 10-13) sub presiunea pecenegilor, uzilor şi bulgarilor. În sec. 14, aici s-a constituit o formaţiune politică sub conducerea succesivă a lui Balica, Dobrotici şi Ivanco. Mircea cel Bătrîn include Dobrogea în Ţara Românească, dar provincia va cădea sub dominaţie turcească (1417-1878). Congresul de la Berlin (1878) recunoaşte autoritatea României asupra Dobrogei de N, iar prin Pacea de la Bucureşti (1913) partea de S a provinciei (Cadrilaterul) intră de asemenea în componenţa statului român, pînă în 1940, cînd este retrocedată Bulgariei.

DOBROGEA (Podişul Dobrogei), mare unitate de podiş în S-E României, între Dunăre la V şi N, Delta Dunării la N-E, ţărmul Mării Negre la E şi graniţa cu Bulgaria la S. Cuprinde trei subunităţi structurale: Podişul Dobrogei de Nord, Podişul Dobrogei Centrale (podişul Casimcea) şi Podişul Dobrogei de Sud. Alt.: 150-450 m. Pomicultură, viticultură.

DOBROGEANU-GHEREA, Alexandru (1879-1938, n. Ploieşti), om politic român. Fiu al lui Constantin Dobrogeanu-Gherea. Publicist, unul dintre fondatorii Partidului Comunist. A emigrat în URSS (1925). A fost executat în timpul marilor epurări staliniste.

DOBROGEANU-GHEREA, Constantin (pseudonim al lui *Konstantin Kass*; 1855-1920; n. Slaveanka, Rusia), sociolog şi critic literar român. Unul dintre organizatorii şi teoreticienii mişcării socialiste din România (*Neoiobăgia, Socialismul în ţările înapoiate*), propagator al ideilor marxiste (*Din ideile fundamentale ale socialismului ştiinţific*). Important critic literar în epoca sa (*Studii*

critice), a consacrat studii substanțiale lui M.Eminescu, G.Coșbuc, I.L.Caragiale, ilustrînd direcția sociologică în gîndirea critică românească și opunînd esteticii maioresciene o concepție deterministă și tezistă asupra operei de artă. A influențat decisiv orientarea revistei "Contemporanul" și a altor publicații socialiste. Membru de onoare al Acad. Rom.

DOBROGEANU-GHEREA, Ioan (Ionel) (1895-1978; n. Ploiești), scriitor și eseist român. Fiu al lui Constantin Dobrogeanu-Gherea. Autor de eseuri cu caracter filozofic (*Eul și lumea*) și literar. Traducător și memorialist (*Amintiri*).

DOBROLIUBOV, Nikolai Aleksandrovici (1836-1861), critic literar și publicist rus. A profesat "critica reală", abordînd opera literară din perspectivă sociologică (*Ce este oblomovismul, Împărăția întunericului*).

DOBROSLOVENI, comună în județul Olt. Pe teritoriul satului component Reșca au fost descoperite vestigii ale orașului roman Romula (sec. 2-3).

DOBROTICI, căpetenie a unei formațiuni statale din Dobrogea (c. 1348-1386). A avut conflicte cu genovezii din cetățile de la gurile Dunării și a fost implicat în luptele pentru tron din Imperiul Bizantin. Numele său stă, probabil, la originea toponimului *Dobrogea*.

DOBROVĂȚ, comună în județul Iași. Biserică (1503-1504), ctitorie a lui Ștefan cel Mare, cu picturi murale interioare (1527-1531) și cu un tablou votiv înfățișînd pe Ștefan cel Mare, Bogdan III și Petru Rareș. Turn-clopotniță din 1743.

DOBROVSKÝ, Josef (1753-1829), filolog și istoric literar ceh. Fondatorul filologiei slave moderne (*Studii asupra vechilor dialecte ale limbii slave, Istoria limbii și literaturii cehe*).

DOBRUȘA (Mănăstirea ~), mănăstire situată pe teritoriul satului Dobrușa (jud. Orhei) din Republica Moldova. Construită în 1822 pe lîngă un schit de lemn ridicat în 1772. Are 3 biserici (cea principală cu hramul Sf. Nicolae), o bogată bibliotecă, cu cărți laice și religioase.

DOBZHANSKY, Theodosius (1900-1975), genetician american de origine rusă. Prof. la Universitatea Columbia. Reprezentant al neodarwinismului. A identificat bazele cromozomiale ale formării noilor specii și a studiat rolul fondului genetic în evoluția omului și diversificarea populațiilor de drosofila.

DOCHIA (Baba ~) (în mitologia românească), semidivinitate meteorologică. Patronează primele 7 sau 9 zile ale lunii martie (*Zilele Babei* sau *Babele*), care sînt, de regulă, capricioase. Printr-o interpretare romantică (Gh. Asachi) și prin etimologie populară (Dochia=Dacia) s-a creat un ipotetic mit etnogenic românesc (G.Călinescu, Romulus Vulcănescu).

DODA, Traian (1822-1895; n. Prilipeț, jud. Caraș-Severin), general român în armata austriacă. Participant la războaiele cu Italia (1859) și cu Prusia (1866). A militat pentru drepturile românilor din Banat și Transilvania.

DODECANEZ, grup de 12 insule în arhipelagul grecesc Sporadele de Sud, în Marea Egee; 2,7 mii km²; c. 162,4 mii loc. Insule pr.: Rodos, Samos, Astipálaia, Kálimnos, Kárpathos, Pátmos. Oraș pr.: Rodos. Relief muntos. Culturi de citrice, măslini, tutun. Legumicultură. Creșterea ovinelor și a caprinelor. Pescuit. Turism. Stăpînite de otomani, au devenit posesiune italiană (1912-1947), apoi au trecut sub suveranitate grecească (1947).

DODERER, Heimito von (1896-1966), scriitor austriac. Poezie expresionistă (*Drum prin tenebre*), nuvele (*Trompetele Ieriho nului, Sub stelele negre*) și romane de factură psihologică și socială, ilustrînd "realismul magic" (*Ferestrele luminate, Scara Strudlhof, Demonii*); încercări de mari construcții ciclice (*Merovingienii sau familia totală, Cascadele de la Slumi*).

DODOMA, capitala Tanzaniei, situată în centrul țării, la 1130 m alt.; 46 mii loc. Nod de comunicații. Aeroport. Centru comercial și piață agricolă. Ind. ușoară. Muzeu geologic. Capitală din 1974.

DODONA, oraș în Grecia antică, situat în Epir (N-V Greciei), cu un celebru sanctuar al lui Zeus și cu un oracol comparabil cu cel din Delfi. Templul a fost distrus în 219 î.Hr. Azi, ruine.

DOESBURG, Theo van (1883-1931), pictor și estetician olandez. A reprezentat direcția neoplasticismului și apoi a "elementarismului" (*Compoziție în alb și negru*). Lucrări teoretice (*Clasic, baroc, modern, Principiile fundamentale ale noii arte plastice*).

DOFTANA, închisoare în satul Telega (jud. Prahova), clădită între 1894 și 1897. A înlocuit o veche ocnă penitenciară și a devenit cunoscută ca loc de detenție pentru legionari și comuniști. S-a prăbușit la cutremurul din 9/10 nov. 1940, dar a fost refăcută ca muzeu (pînă în 1990). Simbol propagandist al regimului comunist.

DOGA, Eugen (n. 1937, Mocra, jud. Dubăsari), compozitor român. Cultivă diverse genuri: simfonic (poemul simfonic *Mama*), vocal-simfonic (cantata *Curcubeul alb*), cameral-instrumental (cvartete de coarde), cameral-vocal (numeroase lieduri și romanțe), scenic (baletul *Luceafărul*). Semnează coloana sonoră a filmelor *Lăutarii, Șatra, Blînda și tandra mea fiară, Maria-Mirabela*. Acad.

DOGAN, Matei (n. 1920), sociolog și politolog francez de origine română. Stabilit în Franța în 1953. Studii asupra fenomenelor politice, utilizînd metode de analiză specifice sociologiei (*Analiza statistică a "democrației parlamentare" din România, Sociologie politique comparative*). Membru de onoare al Acad. Rom.

DOGNECEA (Munții ~), masiv muntos în N-V Munților Banatului. Alt. max.: 617 m.

DOHA (ad-DAWHAH), capitala statului Qatar, port la Golful Persic; 217 mii loc. Aeroport internațional. Centru comercial. Rafinărie de petrol. Ind. alimentară (pește). Pescuit și export de perle. Universitate. Capitală din 1971. Vechiul nume: *Bida*.

DOHNÁNYI Ernö (1877-1960), compozitor, pianist și dirijor maghiar. Muzică simfonică (rapsodia *Ruralia Hungarica*) și de cameră, opere, lucrări pentru pian. Strălucit interpret al muzicii lui Beethoven.

DOICESCU, Octav (1902-1981; n. Brăila), arhitect român. Prof. univ. la București. Reprezentant al arhitecturii românești tradiționale cu deschidere spre modernitate (vile de vacanță și cluburi nautice la Snagov, cartierul de locuințe de lîngă lacul Herăstrău, Opera Română, Institutul Politehnic din București). Acad.

DOICEȘTI, comună în județul Dîmbovița. Termocentrală. Centru viticol. Biserică (sec. 18). Fostă reședință brîncovenească (1706), în ruine.

DOINAȘ, Ștefan Augustin (pseudonim al lui *Ștefan Popa*; n. 1922, Caporal Alexa, jud. Arad), poet, eseist și traducător român. Membru al Cercului Literar de la Sibiu. Evoluție de la lirism baladesc (*Alfabet poetic*) spre un intelectualism în forme clasice (*Semințiа lui Laokoon, Hesperia, Arie și ecou, Lamentațiile*). Eseuri (*Orfeu și tentația realului, Poezie și modă poetică, Măștile adevărului poetic*). Traduceri din poezia germană și franceză. Acad.

DOISY, Edward Adelbert (1893-1986), biochimist american. A izolat vitaminele K în stare pură și apoi le-a preparat prin sinteză. Cercetări asupra insulinei și hormonilor. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1943), împreună cu H.P.C. Dam.

DOJA, Gheorghe (?-1514), mic nobil secui. Căpetenie a unei oștiri organizate de papa Leon X pentru o cruciadă antiotomană, ulterior anulată, a devenit conducătorul unei mari răscoale țărănești din Transilvania și Ungaria (1514). Victorios la început, în luptele de la Cenad și Nădlac, a fost înfrînt la Timișoara de nobilimea condusă de voievodul Transilvaniei, Ioan Zápolya, prins, torturat și executat (20 iul. 1514).

DOKIDAVA, localitate în Dacia, menționată de Ptolemeu și identificată ipotetic cu așezarea dacică de la Șimleul Silvaniei.

DOLCINO, Fra (1260-1307), călugăr italian. Căpetenie a unei răscoale țărănești din N-V Italiei (1304-1307). A fost prins și ars pe rug.

DOLET, Étienne (1509-1546), savant umanist, poet și tipograf francez. Considerat eretic pentru publicarea lucrării *Cato creștinul*, a fost sugrumat și ars pe rug la Paris. A publicat lucrări erudite de filologie latină și poezii.

DOLGORUKI (DOLGORUKOV), familie princiară rusă, în sec. 13-20, cu un rol important în prima jumătate a sec. 18, cînd a încercat să impună un regim nobiliar în Rusia. Mai cunoscuți: — **Vasili Vladimirovici**

Eugen Doga

Ștefan Augustin Doinaș

Dolgoruki (1667-1746), feldmareşal, şi **Vasili Lukici** (c. 1670-1739), cneaz, diplomat.

DOLHEŞTI, comună în judeţul Suceava. Biserică a hatmanului Şendrea, cu picturi murale (ante 1481).

DOLIVO-DOBROVOLSKI, Mihail Osipovici (1862-1919), inventator rus, stabilit în Germania. A construit motoare electrice asincrone, divizorul de tensiune şi a perfecţionat tehnica transportului curentului alternativ trifazat (1890).

DOLJ, judeţ în S—S-V României, în bazinul inferior al Jiului; 7,41 mii km^2; 756,3 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Craiova*. Oraşe: Calafat (municipiu), Băileşti, Filiaşi şi Şegarcea. Relief de cîmpie în S judeţului şi colinar în N (parte a Piemontului Getic). Străbătut de rîul Jiu (cu afluentul stîng Amaradia), de Desnăţui şi de Dunăre în extremitatea sudică. Resurse: petrol, gaze naturale, materiale de construcţii. Construcţii de maşini (utilaj greu, locomotive, tractoare, maşini agricole, automobile); ind. electrotehnică, chimică (acetilenă, amoniac, îngrăşăminte azotoase), textilă, confecţii, alimentară. Produce energie electrică şi termică. Cultivă porumb, grîu, secară, plante tehnice, floarea-soarelui, cartofi, sfeclă de zahăr, legume. Viticultură. Pomicultură. Zootehnie (bovine, porcine, ovine, cabaline). Avicultură. Transport fluvial. Aeroport (Craiova). Universitate, două teatre, filarmonică, muzee. Turism. Obiective istorice şi arhitectonice: Mănăstirile Bucovăţ şi Jitianu (sec. 16), castrele de la Bistreţ, Desa, Răcari, conacul de la Coţofeni.

DOLLFUSS, Engelbert (1892-1934), om politic austriac. Unul dintre liderii Partidului Social-Creştin. Cancelar al Austriei (1932-1934). Apropiat de Italia fascistă, a instaurat statul corporatist (1934). S-a opus Anschlussului şi a fost asasinat de naziştii austrieci.

DÖLLINGER, Johann Joseph Ignaz von (1799-1890), preot catolic şi teolog german. A purtat o campanie de presă împotriva dogmei infailibilităţii papei, promulgată în 1870. A fost excomunicat. Lucrări de istorie ecleziastică.

DOLOMIŢI (ALPII DOLOMITICI), masiv muntos calcaros şi dolomitic în N Italiei, între rîul Adige şi fluviul Piave. Lungime: 120 km; alt. max.: 3342 m. Relief alpin puternic erodat, cu creste şi turnuri. Păduri de foioase şi conifere. Turism de iarnă şi de vară.

DOMAGK, Gerhard (1895-1964), medic şi biochimist german. A preparat (1935) şi a utilizat sulfamidele în tratamentul infecţiilor. Cercetări în domeniul tuberculozei şi cancerului. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1939).

DÔME, Puy de, grup de vulcani stinşi în Franţa, în Masivul Central Francez (Auvergne); alt.: 1465 m. Observator meteorologic.

DOMENICHINO (*Domenico Zampieri*, zis *il* ~; 1581-1641), pictor italian. Format la Bologna, a depăşit manierismul şcolii din oraşul natal printr-o construcţie intelectuală supravegheată (*Femeia cu licornul, Diana la vînătoare, Martiriul Sf. Sebastian*).

DOMENICO VENEZIANO (*Domenico di Bartolomeo*; c. 1400-1461), pictor italian. Născut la Veneţia, s-a impus la Florenţa, unde a marcat trecerea de la goticul tîrziu la o nouă concepţie despre spaţiu şi lumină şi la tehnica picturii în ulei. Capodopera sa: retablul de la Santa Lucia dei Magnoli (c. 1445).

DOMINGO, Plácido (n. 1941), tenor spaniol. Interpretări de mare expresivitate şi cu o tehnică vocală desăvîrşită. Carieră internaţională pe marile scene lirice (Scala, Metropolitan Opera, Covent Garden). În repertoriu, opere de Verdi, Puccini, Bizet, unele ecranizate (*Othello, Traviata, Carmen*).

DOMINICA (Uniunea ~), stat în America Centrală insulară, situat în insula omonimă din arhipelagul Antilele Mici. Suprafaţa: 751 km^2. Populaţia: 75 mii loc. Capitala: *Roseau*. Limba oficială: engleza. Culte: catolicism, anglicanism. Moneda: 1 east carribean dollar =100 cents. Împărţită în 10 regiuni. Oraşe pr.: Portsmouth, Marigot, St. Joseph. Relief muntos vulcanic; alt. max.: 1433 m. Climă tropical-oceanică. Vegetaţie luxuriantă. Plantaţii de bananieri, cocotieri, trestie de zahăr, citrice, cacao, mango. Ind. alimentară (uleiuri vegetale, rom, copra). Turism. Exportă banane, ulei de cocos, citrice. — Descoperită în 1493 de Cristofor Columb; colonie britanică din 1763. Stat asociat cu Marea Britanie (1967). Stat independent în cadrul Commonwealth-ului (1978). Republică prezidenţială.

DOMINICANĂ (Republica ~), stat în America Centrală insulară, situat în partea centrală şi estică a insulei Hispaniola (împărţită cu statul Haiti). Suprafaţa: 48,4 mii km^2. Populaţia: 8,23 mil. loc. Capitala: *Santo Domingo*. Limba oficială: spaniola. Culte: catolicism, protestantism. Moneda: 1 dominican peso=100 centavos. Împărţită în 29 de provincii şi un district naţional. Oraşe pr.: Santiago de los Caballeros. San Pedro de Macorís, La Romana, La Vega. Relief muntos (alt. max.: 3175 m) şi cîmpii. Climă tropical-oceanică. Expl. de minereuri de fier, aur, argint, bauxită, nichel, sare, ghips. Expl. forestiere (mahon). Plantaţii de trestie de zahăr, bananieri, mango, avocado, cacao, cafea, orez, manioc, batate, bumbac, tutun. Creşterea bovinelor. Rafinării de petrol. Produce energie electrică, zahăr, ciment, textile, rom, ţigări. Flotă comercială. Turism. Export-

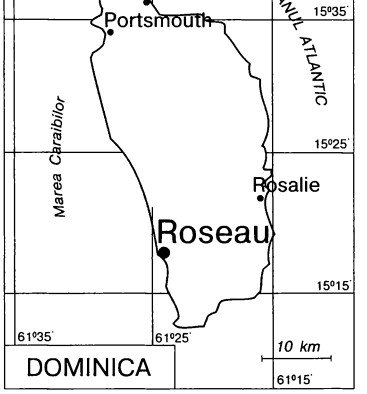

tă zahăr, concentrate de fier şi nichel, cafea, cacao, tutun, fructe. — Insula a fost descoperită de Cristofor Columb (1492) şi apoi a devenit colonie spaniolă. În 1844, s-a proclamat Republica Dominicană; ocupată de spanioli (1861), şi-a redobîndit independenţa (1865) şi a cunoscut perioade de anarhie, urmate de dictaturi şi de regimurile autoritare ale lui Buenaventura Báez (1865-1873), Ulises Heureaux (1887-1899), Rafael L.Trujillo (1930-1961) şi de ocupaţia SUA (1916-1924). Regimuri democratice se instaurează între 1961 şi 1963 şi după 1965. Republică prezidenţială.

DOMIŢIAN (Titus Flavius Domitianus), împărat roman (81-96 d.Hr.). Fiu al lui Vespasian şi frate cu Titus. A reorganizat administraţia centrală şi a iniţiat mari construcţii la Roma. A dus o politică de consolidare prin teroare a autorităţii imperiale, împotriva aristocraţiei senatoriale. A purtat războaie cu dacii (87-89 d.Hr.), sarmaţii, quazii şi marcomanii. A persecutat pe creştini. A fost asasinat.

DOMOKOS Géza (n. 1928, Braşov), publicist, prozator şi om politic de naţionalitate maghiară din România. Autor de reportaje, relatări de călătorie, scenarii de film, eseuri. Traduceri. Primul preşedinte al UDMR (1989-1993).

DON, fluviu în Federaţia Rusă; 1870 km. Izvorăşte din E Podişului Central Rusesc, de la S de Moscova, şi se varsă în Marea Azov. Navigabil pe 1355 km. Unit cu Volga printr-un canal navigabil. Afluenţi pr.: Doneţ, Hopior, Sal.

DONA, Iosif (1875-1956), medic şi colecţionar de artă român. A realizat, împreună cu soţia sa, Elena, o importantă colecţie de pictură românească, azi la Muzeul Colecţiilor de Artă din Bucureşti.

DONAT, Ion (1909-1988; n. Craiova), istoric român. Studii de geografie istorică şi de toponimie (*Datele principale din istoria Olteniei, Cercetări geoistorice privitoare la originea românilor, Despre toponimia slavă din Oltenia*).

DONATELLO (*Donato di Niccolo di Betto Bardi*; 1386-1466), sculptor italian. Basoreliefuri şi statui, opere caracteristice pentru idealurile estetice ale Renaşterii (*Ospăţul lui Irod, Patimile, Iudita şi Holofern, San Marco, San Giorgio, David, Crucificarea*, statuia ecvestră a condotierului Gattamelata). Lucrări la Florenţa, Padova, Roma, Siena, Veneţia.

DONAU v. **Dunărea**.

DONBASS v. **Doneţk**.

DONCASTER, oraş în centrul Marii Britanii (Anglia); 86 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru al unui bazin carbonifer (huilă). Ind. chimică, construcţii de locomotive. Muzeu tehnic. Hipodrom.

DONDUŞENI, oraş în jud. Edineţ, Republica Moldova, situat la izvoarele rîului Răut; 12 mii loc. Industrii. Nod de comunicaţii. Biserica Sf. Ierarh Nicolae. Întemeiat în 1897.

DONELAITIS, Kristijonas (1714-1780), poet lituanian. Scriitor preromantic, unul dintre fondatorii literaturii naţionale. Opere de inspiraţie populară (poemul *Anotimpurile*, basme).

DONEŢ, rîu în Ucraina şi în Federaţia Rusă, afluent drept al Donului; 1053 km. Izvorăşte din Podişul Central Rusesc. Navigabil pe 222 km.

DONEŢ (Podişul ~), podiş în S Cîmpiei Ruse, străbătut de rîul omonim; alt. max.: 367 m. Mari rezerve şi expl. de cărbune.

DONEŢK, bazin carbonifer în Ucraina şi Federaţia Rusă, străbătut de rîul Doneţ; 60 mii km^2. Rezerve de c. 240 miliarde t huilă, în c. 300 de straturi. Oraşe pr.: Iuzovka, Gorlovka, Makeevka. Vechiul nume: *Donbass*.

DONEŢK v. **Iuzovka**.

DONGEN, Kees van (1877-1968), pictor şi grafician olandez. Stabilit în Franţa. Unul dintre reprezentanţii fovismului. Peisaje (*Versailles*), portrete (ciclul *Femei*), scene de gen (*Frumoasa Fatma şi trupa ei*), ilustraţii.

DONGOROZ, Vintilă (1893-1976; n. Tecuci), jurist român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări în domeniul dreptului penal român (*Tratat de drept şi procedură penală, Explicaţii teoretice ale codului penal român*). Membru corespondent al Acad. Rom.

DONGTING HU, lac în China centrală; suprafaţă variabilă: 5-12 mii km^2. Legat prin canale de fluviul Yangtze, pe care îl regularizează. Pescuit. Irigaţii.

DONICI, Alexandru (Alecu) (1806-1865; n. Bezin, jud. Orhei), fabulist român. Critic al moravurilor epocii (*Fabule*). Traduceri din Puşkin şi Antioh Cantemir.

DONICI, Andronache (c. 1760-1829), jurist român. Reprezentant al iluminismului. A prelucrat norme de drept cutumiar şi de drept bizantin (*Adunare cuprinzătoare în scurt de pravilele cărţilor împărăteşti*, 1814) şi a contribuit la elaborarea Codului Calimah.

DONICI, Nicolae (1874-1956; n. Chişinău), astrofizician român. Cercetări asupra eclipselor de Soare, efectuate în diverse regiuni de pe glob (Europa, Africa de Nord, Indonezia, Indochina, SUA) şi asupra luminii zodiacale (Algeria). A construit la Dubăsarii Vechi (Basarabia) un observator astronomic (1908). Membru al Uniunii Internaţionale de Astrofizică (1922). Membru de onoare al Acad. Rom.

DONICI, comună în jud. Orhei, Republica Moldova. Casa memorială "Alexandru Donici". Sat atestat documentar în 1436. Pînă în 1966 s-a numit *Bezin*.

DÖNITZ, Karl (1891-1980), amiral german. Comandant al flotei de submarine (1935-1942), apoi comandant suprem al marinei militare a Germaniei (1943-1945). A succedat lui Hitler la preşedinţia Reichului şi a negociat capitularea Germaniei (mai 1945). Unul dintre inculpaţii în procesul de la Nürnberg, condamnat la închisoare (1946-1956).

DONIZETTI, Gaetano (1797-1848), compozitor italian. Opere dramatice caracteristice pentru estetica belcanto-ului (*Lucia di Lammermoor, Elixirul dragostei, Fiica regimentului, Don Pasquale, Favorita*).

DON JUAN, personaj legendar, tipul seducătorului lipsit de scrupule şi amoral. Menţionat în cronicile spaniole, devine personaj central în piesa lui Tirso de Molina, *Seducătorul din Sevilla* (c. 1625), şi apoi în alte opere literare şi muzicale de Molière, Byron, Puşkin, Mérimée, Shaw, Mozart ş.a.

DON QUIJOTE DE LA MANCHA, eroul romanului cu acelaşi nume de Miguel de Cervantes, simbol al idealismului incorigibil, care refuză să accepte realitatea prozaică, proiectînd într-o lume imaginară valorile ideale ale onoarei, dreptăţii şi iubirii. Portretizat de G.Doré, H.Daumier, evocat în lucrări muzicale de R.Strauss, J.Massenet ş.a.

DONSKOI, Mark Semionovici (1901-1981), cineast rus. Cunoscut pentru ecranizări după operele lui M.Gorki (trilogia autobiografică *Copilăria mea, La stăpîn, Universităţile mele*, apoi, după război, *Mama, Foma Gordeev*).

DONSKOI DMITRI IVANOVICI v. **Dmitri Ivanovici Donskoi**.

DOOLITTLE, Hilda (1886-1961), poetă americană. Stabilită în Anglia (1911), a ilustrat, împreună cu Ezra Pound, Amy Lowell ş.a., mişcarea poetică a *imagiştilor* (*Grădina marină*) şi a editat revista "Egoist", apoi a evoluat spre formule poetice mai tradiţionale. Romane. Traduceri. Biografă a lui J.Keats.

DOPPLER, Christian (1803-1853), fizician şi matematician austriac. A descoperit (1842) variaţia frecvenţei undelor sonore (şi a prevăzut acelaşi fenomen în cazul luminii) cînd sursa se deplasează faţă de observator, fenomen explicat apoi de A.Fizeau (*efectul Doppler-Fizeau*). A studiat culoarea stelelor duble.

DORA D'ISTRIA (pseudonim al *Elenei Ghica*; 1828-1888; n. Bucureşti), scriitoare română de limbă franceză şi italiană. A cercetat folclorul balcanic şi românesc (*La nationalité roumaine d'après les chants populaires*). Studii privind situaţia politică a românilor şi condiţia socială a femeii.

DORCHESTER, oraş în Marea Britanie (Anglia), pe rîul Frome; 14 mii loc. Centru comercial. Industrii. Aşezare antică (*Durnovaria*, apoi *Doracestria*). Amfiteatru preroman, biserică normandă.

DORDEA, Toma (n. 1921, Bungard, jud. Sibiu), inginer român. Prof. univ. la Timişoara. Specialist în teoria, construcţia şi exploatarea maşinilor electrice. Acad.

DORDOGNE, afluent drept al fluviului Garonne, la N de Bordeaux, împreună cu care formează estuarul Gironde; 472 km. Izvorăşte din Masivul Central Francez. Navigabil pe 300 km. Hidrocentrale.

D'ORMESSON, Jean Lefèvre (n. 1925), scriitor şi publicist francez. Romancier de succes (*Gloria Imperiului, Istoria jidovului rătăcitor, Vama mării*), biograf al lui Chateaubriand şi eseist (*Alături de Jean*). A condus cotidianul "Le Figaro" (1974-1977).

DORDRECHT, oraş în S-V Olandei, pe fluviul Maas; 110,5 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial (uzinele firmei aeronautice "Fokker"). Biserică (sec. 13-15). Muzee. Întemeiat în 1008. Mare centru comercial în sec. 14 şi port hanseatic.

DORÉ, Gustave (1832-1883), pictor şi grafician francez. A ilustrat cu debordantă fantezie şi cu forţă de sugestie epică operele principale ale lui Dante, Rabelais, Cervantes, Perrault, La Fontaine, Balzac şi *Biblia*. Litografii, guaşe, acuarele, picturi (peisaje), sculpturi.

DORIA, Andrea (1466-1560), condotier italian. Cel mai ilustru membru al unei familii nobile din Genova. S-a distins în serviciul papei, al regilor Neapolelui, al regelui Franţei şi al împăratului Carol Quintul, în timpul războaielor italiene (1494-1559). Amiral al flotei genoveze, a înfrînt pe turci în 1519. A eliberat Genova de sub ocupaţia spaniolă (1527), apoi de sub cea franceză (1528), şi a impus oraşului o constituţie aristocratică, conducîndu-l dictatorial.

DORNA, rîu, afluent al Bistriţei la Vatra Dornei; 50 km. Izvorăşte din N munţilor Călimani.

DORNA (Depresiunea Dornelor sau **Ţara Dornelor)**, depresiune în Carpaţii Orientali, între munţii Suhard, Bîrgău, Rarău, Giumalău, Călimani şi Bistriţei, străbătută de rîul Bistriţa şi afluenţii săi Dorna, Negrişoara, Neagra Şarului ş.a.; 450 km^2. Relief deluros, cu alt. între 800 şi 1000 m. Păduri de conifere şi fag. Expl. forestiere, de turbă şi minereuri de mangan. Izvoare minerale. Staţiuni balneoclimaterice (Vatra Dornei, Şarul Dornei, Dorna Candrenilor, Poiana Negrii).

DORNA CANDRENILOR, comună în judeţul Suceava. Izvoare minerale şi nămol de turbă. Staţiune balneoclimaterică.

DOROHOI, municipiu în judeţul Botoşani, pe rîul Jijia; 35,2 mii loc. Industrii. Muzeu de ştiinţe ale naturii, casele memoriale "Mihai Eminescu" şi "George Enescu". Biserică (1495), ctitorie a lui Ştefan cel Mare, cu picturi murale interioare (1522-1525). Biserică de lemn (sec. 18). Atestat documentar ca tîrg în 1407 şi ca punct de vamă în 1408. Municipiu din 1994.

DORSALA ATLANTICĂ, cel mai lung lanţ muntos submarin de pe Pămînt, întins din Islanda şi pînă în Antarctica; lungime: 16100 km; lăţime max.: 805 km; alt. max.: muntele Pico (arhipelagul Azore), de 2320 m emers şi 7198 m submers. Vulcanism intens în Islanda şi în insulele Azore, Madeira, Sf. Elena, Ascension ş.a.

D'ORS Y ROVIRA, Eugenio (1882-1954), filozof, eseist şi scriitor spaniol. Lucrări filo-

Gaetano Donizetti

Dosoftei

zofice (*Aporiile lui Zenon, Ideile şi formele, Filozofia inteligenţei*), eseuri şi studii de critică de artă (*Poussin şi El Greco, Goya, Trei ore în Muzeul Prado, Barocul*), proză (*Moartea lui Isidro Nonell*).

DORTICÓS TORRADO, Osvaldo (1919-1983), om politic cubanez. Susţinător al lui Fidel Castro (din 1956), a devenit preşedinte al Republicii Cuba (1959-1976).

DORTMUND, oraş în Germania (Renania de Nord-Westfalia), port pe canalul Dortmund-Ems; 601 mii loc. Exploatări de huilă. Centru industrial al Ruhrului. Fabrici de bere. Monumente (sec. 13-15). Universitate. Muzee. Atestat din c. 885 ca reşedinţă imperială. Oraş liber imperial (1220-1803), membru al Hansei. Din sec. 19, se dezvoltă industrial odată cu bazinul Ruhr.

DORTMUND-EMS (Canalul ~), canal navigabil în Germania, care leagă Westfalia cu porturile Mării Nordului; trece prin Münster şi Dortmund. Lungime: 272 km. Inaugurat în 1899.

DOSOFTEI (numele monahal al lui *Dimitrie Barila*; 1624-1693; n. în ţinutul Sucevei), prelat, cărturar şi poet român. Mitropolit al Moldovei (1671-1674 şi 1675-1686). A contribuit la introducerea limbii române în biserică, tipărind la Iaşi numeroase cărţi liturgice. Primul poet român cult (*Psaltirea în versuri*, 1673, traducere şi prelucrare din slavonă), depăşind modelele literaturii canonice prin intuiţie poetică şi inventivitate prozodică. Virtuţi narative în *Viaţa şi petrecerea sfinţilor*. Traduceri de lucrări religioase.

DOS PASSOS, John Roderigo (1896-1970), scriitor american. Reprezentant al "generaţiei pierdute". A cultivat romanul social şi "colectivist" (*Manhattan Transfer*) şi a folosit noi procedee literare, similare montajului de film. În trilogia *SUA* (*Paralela 42, 1919, Marile afaceri*) realizează un rechizitoriu sumbru al societăţii americane, cu mijloace narative şi compoziţionale originale ("actualităţile", "biografiile" şi "obiectivul fotografic").

DOSTOIEVSKI, Fiodor Mihailovici (1821-1881), scriitor rus. A debutat cu un roman (*Oameni sărmani*), care prefigurează atitudini de gîndire caracteristice. A frecventat cercul liberal al lui M.V.Petraşevski, a fost arestat şi condamnat la moarte sub acuzaţia de complot împotriva ordinii legale (sentinţă comutată în deportare). În Siberia (1850-1854) a traversat o criză religioasă, cu consecinţe pentru ideologia sa literară. Experienţa siberiană este evocată în *Amintiri din casa morţilor* şi *Însemnări din subterană*. Opera de maturitate se caracterizează prin realism social, cu accente mistice, vizionare şi moralizatoare, favorizate de boală (epilepsie) şi de patima pentru jocurile de hazard. Structura polifonică a romanelor, tipologia personajelor, tensiunea dramatică a oscilaţiilor între bine şi rău, raţional şi iraţional, soluţia creştină a mîntuirii prin iubire, umilinţă şi jertfă conferă marilor sale opere (*Crimă şi pedeapsă, Adolescentul, Idiotul, Demonii, Fraţii Karamazov*) o importanţă capitală pentru literatura rusă şi cea universală.

Fiodor Mihailovici Dostoievski

Ion Dragalina

DOU, Gerrit (Gérard) (1613-1675), pictor olandez. Discipol al lui Rembrandt, de la care a preluat tehnica clarobscurului (*Femeia hidropică, Fata cu felinarul, Bucătăreasa olandeză*).

DOUAI, oraş în N-V Franţei, pe rîul Scarpe; 44,2 mii loc. (c. 200 mii loc. cu suburbiile). Centru minier şi industrial. Universitate (1562-1887). Biserică gotică. Muzeu. Centru comercial (din sec. 11) şi manufacturier (postavuri, sec. 12-14).

DOUALA, oraş în S-V Camerunului, port la Golful Guineii, pe estuarul fluviului Wouri; 1,03 mil. loc. Aeroport internaţional. Centru industrial şi comercial. Cucerit de portughezi (1472), care îl transformă în centru al comerţului cu sclavi. Capitală a coloniei Camerun (1940-1946).

DOUBS, rîu în Franţa şi în Elveţia, afluent al rîului Saône; 430 km. Izvorăşte din munţii Jura, traversează două lacuri şi trece prin Besançon şi Dole.

DOUGLAS, oraş în V Marii Britanii, port la Marea Irlandei, centrul ad-tiv al insulei Man; 20 mii loc. Staţiune turistică şi balneară.

DOUGLAS, Donald Wills (1892-1981), inginer şi industriaş american. A proiectat şi realizat într-o firmă proprie, înfiinţată în 1920, mai multe tipuri de avioane de pasageri şi de transport, civile şi militare. Pionier în domeniul construcţiilor navelor aerospaţiale.

DOUGLAS, Jesse (1897-1970), matematician american. Prof. univ. la Princeton. Lucrări în domeniul topologiei. Medalia Fields (1936).

DOUGLAS, Kirk (pseudonim al lui *Isur Daniilovici Demski*; n. 1916), actor american de teatru şi film de origine rusă. A interpretat personaje voluntare (*Campionul, Ultimul tren din Gun Hill, Discipolul diavolului*) şi a realizat remarcabile roluri de compoziţie (*Ulysse, Spartacus, Van Gogh*).

DOUGLAS, Michael (n. 1944), actor şi producător american de film. Fiu al lui Kirk Douglas. Predilecţie pentru roluri în filme de acţiune (*Străzile din San Francisco, Basic instinct, Alergătorul, Ploaie neagră, Wall Street*). Premiul Oscar în 1988.

DOUGLAS-HOME, Sir Alexander Frederick (1903-1995), om politic britanic. Prim-ministru (1963-1964). Preşedinte al Partidului Conservator (1963-1970).

DOUMERGUE, Gaston (1863-1937), om politic francez. Senator radical-socialist. De mai multe ori ministru şi prim-ministru. Preşedinte al Republicii (1924-1931).

DOUSSAULT, Charles (prima jumătate a sec. 19), pictor, litograf şi desenator francez. A realizat un *Album moldo-valah*, în urma unei călătorii (1843-1844) în ţările române, cuprinzînd portrete şi peisaje în acuarelă şi în litografii.

DOVER, oraş în S-E Marii Britanii (Anglia), port la strîmtoarea omonimă; 34 mii loc. Şantier naval. Turism. Legat prin feribot cu oraşul francez Dunkerque. Port militar important în cele două războaie mondiale. Oraş preroman (*Dubris*).

DOVER, oraş în E SUA, capitala statului Delaware; 27,6 mii loc. Centru comercial.

DOVER v. **Pas de Calais**.

DOVJENKO, Aleksandr Petrovici (1894-1956), cineast ucrainean. Viziune poematică asupra raporturilor dintre om şi natură, cu elemente folclorice (*Arsenal, Pămînt, Ivan, Poemul mării*).

DOWLAND, John (1562-1626), lutist şi compozitor englez. Melodii cu acompaniament de lăută, piese pentru vioară şi lucrări vocale. Maestru al muzicii din epoca elisabetană.

DOWNING STREET, stradă din Londra, unde se află (la nr. 10) reşedinţa oficială a primului-ministru (din 1735).

DOYLE, Sir Arthur Conan (1859-1930), scriitor englez. Romane şi povestiri cu intrigă poliţistă, creînd un celebru personaj literar, detectivul amator Sherlock Holmes (*Aventurile lui Sherlock Holmes, Ciinele din Baskerville*), cu caracter ştiinţifico-fantastic (*Lumea dispărută*) şi istorice (*Stînca Rodney*).

DPA (germ. **Deutsche Presse-Agentur**), principala agenţie de presă din Germania. Înfiinţată în 1949, la Hamburg.

DRA (DRAA), fluviu în S Marocului; 1150 km (curs permanent 200 km). Izvorăşte din S munţilor Atlasul Înalt şi se varsă în Oceanul Atlantic. Străbate numeroase oaze. Irigaţii.

DRACHMANN, Olger (1846-1908), scriitor danez. Poezie lirică neoromantică (*Cîntece la malul mării*), piese de teatru şi romane cu tematică socială (*Pact cu diavolul*).

DRACON (sec. 7 î.Hr.), legiuitor atenian. A creat un cod de legi foarte severe ("legi draconice"), care prevedeau pedeapsa cu moartea şi pentru delicte minore.

DRACULA, personaj malefic din romanul omonim (1897) al scriitorului britanic Bram Stoker. Contele Dracula, proprietarul unui castel din Transilvania medievală, devenit vampir, îşi vampirizează, la rîndul său, oaspeţii. Un film din 1931 este cap de serie al unei adevărate industrii cinematografice avînd ca personaj central pe Dracula. Asociat adesea, prin numele *Dracul*, cu Vlad Ţepeş.

DRAG (sec. 14), voievod din Maramureş. Fiu al lui Sas şi frate cu Balc, cu care a fost asociat la scaunul voievodal. Ctitor al mănăstirii din Peri.

DRAGALINA, Corneliu (1887-1949; n. Caransebeş), general român. Fiu al lui Ion Dragalina. A participat la campaniile din 1913, 1916-1918 şi 1941-1945; a comandat Corpul 6 de Armată în bătăliile de la Odesa şi Stalingrad.

DRAGALINA, Ion (1860-1916; n. Caransebeş), general român. Fost ofiţer în armata austriacă (pînă în 1887). În 1916 a condus apărarea de pe Jiu a Armatei 1, în faţa ofensivei germane, şi a fost ucis în luptă.

DRAGFI, familie nobilă românească din Transilvania, descendentă din *Drag*. A militat pentru autonomia Bisericii Ortodoxe mara-

mureşene şi a finanţat traducerea de cărţi bisericeşti în limba română. Mai important: **Bartolomeu Dragfi**, voievod al Transilvaniei (1493-1499), care, în 1497, a susţinut pe Ştefan cel Mare în conflictul acestuia cu regele polon Ioan Albert.

DRAGHIŞTE (DRABIŞTE), rîu în Republica Moldova, afluent al Racovăţului. Izvorăşte de lîngă localitatea Romancăuţi (regiunea Cernăuţi, Ucraina). Lungime: 66 km.

DRAGOMIR, Silviu (1888-1962; n. Gurasada, jud. Hunedoara), istoric şi om politic român. Prof. univ. la Cluj. Ministru în mai multe rînduri (1937-1940). Studii de istorie medie şi modernă a românilor (*Vlahii în nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu, Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în sec. 18, Avram Iancu, Ioan Buteanu*). Editor de documente. Acad.

DRAGOMIR, State (1870-1920; n. Coştangalia, jud. Cahul), actor român. Profesor de mimică şi declamaţie la Conservatorul din Iaşi şi actor la Teatrul Naţional din Iaşi.

DRAGOMIRESCU, Mihail (1868-1942; n. Plătăreşti, jud. Ilfov), estetician şi critic literar român. Prof. univ. la Bucureşti. Directorul revistei "Convorbiri critice". Discipol al lui T.Maiorescu, a promovat teza autonomiei esteticului şi un sistem critic în centrul căruia a situat "teoria capodoperei". Prefigurează demersuri ale structuralismului şi utilizează un limbaj conceptual şi o terminologie ştiinţifică proprii (*Critica "ştiinţifică" şi Eminescu, Metoda istorică şi metoda estetică în literatură, Ştiinţa literaturii, Integralismul*). Studii despre curente şi scriitori contemporani (*Critică*, 2 vol.). Membru de onoare al Acad. Rom.

DRAGOMIRNA (Mănăstirea ~), mănăstire de maici situată în comuna Mitocul Dragomirnei, judeţul Suceava. Ctitorie a mitropolitului Anastasie Crimca. Două biserici, din 1602 şi 1608-1609. Picturi interioare murale păstrate parţial. Incintă fortificată (1627). Jefuită de cazaci (1653) şi de tătari (1758). Muzeu de artă veche.

DRAGOMIRNA (Podişul Dragomirnei), subunitate a Podişului Sucevei între Siret, la E, podişul Fălticeni, la S, şi Obcina Mare, la V. Format din podişuri structurale. Alt. max.: 528 m. Străbătut de rîul Suceava cu afluenţii săi. Păduri de foioase.

DRAGONUL (*Draco*), constelaţie din emisfera boreală, între Ursa-Mare şi Ursa-Mică. Stele dispuse în şir, cu un trapez la un capăt. Numele popular: *Dracul*.

DRAGOSLAVELE, comună în judeţul Argeş. Microhidrocentrală. Biserici din 1661 şi 1745. Punct de vamă al Ţării Româneşti în evul mediu. Loc al unor lupte violente în oct. 1916.

DRAGOŞ (sec. 14), voievod român din Maramureş. Conducător al unei mărci (c. 1352-1353) create de regatul maghiar în N-V Moldovei, cu centrul, probabil, la Baia. A purtat lupte cu tătarii.

DRAGOŞ, Lazăr (n. 1930, Ursad, jud. Bihor), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în mecanica generală şi mecanica relativistă (magnetodinamică, mecanica fluidelor, magnetoelectricitate, aerodinamică). Lucrări pr.: *Principiile mecanicii analitice, Principii ale mecanicii mediilor continue*. Acad.

DRAGU, Teodor (1848-1925; n. Zăpodeni, jud. Vaslui), inginer român. Fondator al ingineriei mecanice în România. Constructor de locomotive cu abur; inventatorul unui injector de păcură (1887) pentru locomotive.

DRAJNA, comună în judeţul Prahova. Un important depozit de obiecte din bronz (sec. 13 î.Hr.) a fost descoperit pe teritoriul satului Drajna de Jos, iar în satul Drajna de Sus o aşezare dacică şi apoi una romană (*Ramidava*).

DRAKE, Sir Francis (c. 1540-1596), navigator şi corsar englez. A condus atacurile corsarilor împotriva vaselor spaniole de-a lungul coastelor Americii. A efectuat primul ocol al Pămîntului (1577-1580) de după Magellan şi a participat la bătălia navală (1587) care a premers distrugerii Invincibilei Armade spaniole (1588). Înnobilat, a devenit amiral.

DRAKE (Strîmtoarea ~), strîmtoare maritimă, între insula Ţara de Foc şi insula Shetland de Sud, care leagă Oceanul Atlantic şi Oceanul Pacific. Lăţime: 1140 km (cea mai largă din lume). Descoperită de Fr. Drake (1578).

DRANOV, canal navigabil care uneşte braţul Sf. Gheorghe cu lacul Razim; 25 km. Legat şi de canalele Dunavăţ şi Crasnicol.

DRANOV, grind maritim în S-V ostrovului cu acelaşi nume, la S de lacul Dranov.

DRANOV, ostrov în Delta Dunării, între braţul Sf. Gheorghe, lacul Razim şi Marea Neagră; 870 km^2. Teren mlăştinos, străbătut de canalele Dranov, Lipovăţ, Dunavăţ şi altele; acoperit de numeroase bălţi (dintre care lacul Dranov, de 2170 ha).

DRAPER, Henry (1837-1882), astronom american. Lucrări în domeniul astrofotometriei. A realizat prima fotografie a unui spectru stelar (1872) şi un catalog fundamental al spectrelor stelare.

DRAVA (magh. **DRAU**), afluent drept al Dunării, în aval de Osijek; 898 km. Izvorăşte din Alpii Carnici, traversează Austria şi formează pe o porţiune graniţa Ungariei cu Croaţia. Navigabil pe 610 km. Hidrocentrale.

DRĂCEA, Marin (1885-1958; n. Izvoru, jud. Giurgiu), inginer silvic român. Prof. univ. la Bucureşti. A întemeiat silvotehnica românească modernă şi a creat (1933) primul institut de cercetări forestiere din România. Lucrări în domeniul silvotehnicii şi dendrologiei.

DRĂGAN, Iosif Constantin (n. 1917, Lugoj), jurist, economist şi publicist român. Stabilit în Italia. Lucrări de management şi marketing (*Metodi di ricerche di mercato sul petrolio*). Reprezentant al protocronismului (*Noi, tracii*); publicistică (*Prin Europa*).

DRĂGAN, Dida (n. 1947, Găieşti), interpretă română de muzică uşoară. Voce inconfundabilă, stil şi prezenţă scenică sugerînd o trăire intensă.

DRĂGAN, Gleb (n. 1920, Tătar-Copceac, jud. Cahul), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în electrostatică şi în tehnica tensiunilor înalte. Membru corespondent al Acad. Rom.

DRĂGAN, Maria (1947-1986; n. Bălăureşti, jud. Ungheni), cîntăreaţă română de muzică populară. Solistă a Orchestrei de muzică populară "Mugurel" şi a formaţiei "Bucuria".

DRĂGAN, Mihai (1937-1993; n. Viişoara, jud. Bacău), critic şi istoric literar român. Prof. univ. la Iaşi. Monografii şi ample studii de istorie literară despre unii dintre marii scriitori români (*G. Ibrăileanu, B.P.Hasdeu, Lecturi posibile, Mihai Eminescu. Interpretări*, 2 vol.). A iniţiat şi coordonat colecţia "Eminesciana" de la Editura Junimea, din Iaşi, în care au apărut 52 de volume (între 1974 şi 1990). Premiul Mihai Eminescu pentru activitatea de exeget al operei lui Eminescu.

DRĂGAN, Mircea (n. 1923, Gura Ocniţei, jud. Dîmboviţa), regizor român de film. Filme istorice (*Neamul Şoimăreştilor, Columna, Ştefan cel Mare. Vaslui 1475*), cu tematică socială (*Setea, Lupeni '29*) şi cu intrigă poliţistă, ilustrînd teze ale ideologiei oficiale.

DRĂGANU, Nicolae (1884-1939; n. Zagra, jud. Bistriţa-Năsăud), filolog, lingvist, lexicograf şi istoric literar român. Prof. univ. la Cluj. Studii de onomastică (*Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei şi a onomasticii*), de sintaxă istorică şi descriptivă (*Elemente de sintaxă a limbii române, Istoria sintaxei*), de lexicologie şi de istorie literară. Acad.

DRĂGANU, Tudor (n. 1912, Năsăud), jurist român. Prof. univ. la Cluj. Lucrări de drept administrativ (*Actele de drept administrativ*) şi constituţional (*Drept constituţional şi instituţii politice*).

DRĂGĂNESCU, Mihai Corneliu (n. 1929, Făget, jud. Prahova), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Creatorul şcolii româneşti de dispozitive electronice. Studii în domeniul electronicii corpului solid (*Procese electronice în dispozitive semiconductoare de circuit*), contribuţii la dezvoltarea informaticii în România. Preocupări de filozofie a ştiinţei (*Inelul lumii materiale, Informaţia materiei*). Acad.

DRĂGĂNESCU, State (1891-1964; n. Ohaba, jud. Mehedinţi), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii asupra neuroinfecţiilor, neurovirozelor, encefalitei virotice, sclerozei laterale amiotrofice (*Encefal şi glande endocrine, Encefalite virotice umane*).

DRĂGĂNEŞTI-OLT, oraş în judeţul Olt, pe stînga Oltului; 13,4 mii loc. Hidrocentrală. Recent industrializat. Centru viticol. Atestat documentar în 1526. Oraş din 1968.

DRĂGĂŞANI, municipiu în judeţul Vîlcea, pe dreapta Oltului; 22,7 mii loc. Hidrocentrală. Industrii. Renumit centru viticol şi de vinificaţie. Muzeul viei şi vinului. Muzeu de artă şi etnografie. Casele memoriale "I.G.

Sabin Drăgoi

Theodore Dreiser

Duca" şi "Gib Mihăescu". Atestat documentar în 1535.

DRĂGHICEANU, Virgil N. (1879-1964; n. Bucureşti), istoric român. Specialist în vechile monumente de arhitectură. Cercetări la Curtea de Argeş, Cetăţuia (Iaşi), Tîrgovişte, Cîmpulung (Muscel). Membru corespondent al Acad. Rom.

DRĂGHICESCU, Dumitru (1875- 1945, n. Zăvoieni, jud. Vîlcea), filozof, sociolog şi diplomat român. Prof. univ. la Bucureşti. A aplicat principii ale determinismului în sociologie, explicînd evoluţia omenirii prin forţa "idealului creator" (*Le problème du déterminisme social, Le problème de la conscience, Din psihologia poporului român, L'idéal créateur, Vérité et révélation*).

DRĂGHICI, Alexandru (1919-1993; n. Tisău, jud. Buzău), om politic român. Muncitor feroviar, arestat şi condamnat pentru activitate comunistă (1935). Ministru adjunct (1951) şi apoi titular (1952-1965) la Interne, a organizat şi condus acţiunea de represiune a opozanţilor la politica de comunizare a României. Înlăturat din funcţiile de partid şi de stat în 1968.

DRĂGOI, Sabin (1894-1968; n. Seliştе, jud. Arad), compozitor şi folclorist român. Prof. univ. la Timişoara şi Bucureşti. Reprezentant al şcolii naţionale de muzică contemporană. Opere (*Năpasta, Kir Ianulea, Păcală*), operă-oratoriu *Constantin Brîncoveanu*, lucrări simfonice, de cameră şi corale. Ca director al Institutului de Folclor din Bucureşti, a stimulat culegerea ştiinţifică a folclorului muzical românesc. Membru corespondent al Acad. Rom.

DRĂGOIU, Ioan (1879-1941; n. Caransebeş), anatomist, histolog şi medic veterinar român. Prof. univ. la Bucureşti şi Cluj. Autorul primului tratat de histologie din literatura medicală română (*Elemente de histologie şi de tehnică microscopică*).

DRĂGULESCU, Coriolan Şt. (1907-1977; n. Vărădia, jud. Caraş-Severin), chimist român. Prof. univ. la Timişoara. Contribuţii în chimia anorganică şi analitică (*Analiza chimică volumetrică, Teoria şi practica măsurării pH-ului, Chimia structurală modernă*). Acad.

DRĂGUŞENI, comună în judeţul Suceava. Han din sec. 18 şi biserică de lemn (c. 1780).

DRĂGUŢ, Vasile (1928-1987; n. Craiova), istoric şi critic de artă român. Prof. univ. la Bucureşti. Specialist în arta feudală românească (*Arbore, Pictură murală în Transilvania, Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească*). Micromonografii (*Luchian, Şirato, Dărăscu*).

DRĂGUŢESCU, Eugen (1914-1993; n. Iaşi), pictor şi grafician român. Stabilit în Italia (1940). Peisaje citadine italiene (*Roma, Pistoia, Padova*), portrete (*C. Brâncuşi, G.Papini, S.Celibidache*). Experienţe ale artei abstracte.

DRÂMBĂ, Constantin (1907-1997; n. Borşani, jud. Bacău), astronom şi matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări asupra mişcării Pămîntului, contribuţii la problema celor trei corpuri (*Elemente de mecanică cerească*), în geometria diferenţială şi studii asupra proprietăţilor calitative ale sistemelor de ecuaţii diferenţiale. Acad.

DRDA, Jan (1915-1970), scriitor ceh. Romane (*Orăşelul de pe coline, Apa vie*), nuvele inspirate din rezistenţa cehilor şi slovacilor sub ocupaţie nazistă (*Baricada mută*). Comedii.

DREES, Willem (1886-1988), om politic olandez. Prim-ministru (1948-1958).

DREISER, Theodore (1871-1945), scriitor american. Clasic al literaturii realiste, cu accentuate tendinţe naturaliste. Analiză lucidă şi critică a contrastului dintre aspiraţiile eroilor săi şi prozaismul societăţii reale (*Sora Carrie, Jennie Gerhardt, Financiarul, Titanul, O tragedie americană*).

DREPTATEA, cotidian al Partidului Naţional-Ţărănesc. Apărut la Bucureşti (1927-1938, 1944-1947). Directori: Virgil Madgearu, C.Gongopol, M.Ralea, I.Livianu, N. Carandino. A reapărut în 1990, ca organ al PNŢ-CD, cu întreruperi şi periodicitate diversă.

DRESDA (DRESDEN), oraş în E Germaniei (Saxonia), port pe Elba; 474 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centru industrial (aparate de filmat şi fotografiat, optică, mecanică fină, produse electrotehnice şi electronice), ştiinţific (institute de învăţămînt superior şi de cercetare) şi cultural (muzee, teatre, bibliotecă). Monumente arhitectonice baroce (palatele Zwinger şi Albertinum; Frauenkirche, Hofkirche). Operă (1837). Mare pinacotecă, constituită în anii 1711-1722, în palatul Zwinger. Atestat documentar din 1216. Capitală a Saxoniei (sec. 16-19) şi reşedinţă regală (1806-1918). La Dresda s-a încheiat în 1745 un tratat de pace între Prusia, Austria şi Saxonia. În 1803, Napoleon I a învins aici armatele austriece, ruseşti şi prusiene. Distrus în mare parte de bombardamentul anglo-american din 13-14 febr. 1945 (135 000 morţi).

DREYER, Carl Theodor (1889-1968), cineast danez. Maestru al cinematografiei nordice; originalitate stilistică şi tematică (*Dezmoşteniţii, Patimile Ioanei d'Arc, Vampir, Ziua mîniei, Gertrud*).

DREYER, Johan Ludvig Emil (1852-1926), astronom danez. Autorul unui important catalog, care cartează peste zece mii de nebuloase şi galaxii.

DREYFUS, Alfred (1859-1935), ofiţer francez, de origine evreu. Acuzat şi condamnat pe nedrept pentru spionaj şi înaltă trădare într-un celebru proces (*Afacerea Dreyfus*, 1894), cu ample ecouri în opinia publică franceză şi internaţională, divizată de problema antisemitismului. A fost graţiat (1899), reintegrat în armată (1906) şi decorat cu Legiunea de Onoare.

DRIDU, comună în judeţul Ilfov. Aici s-au descoperit vestigii arheologice, caracteristice culturii materiale a populaţiei autohtone de pe teritoriul României, din sec. 8-11. *Cultura Dridu* este răspîndită pe o largă arie în spaţiul carpato-dunărean.

DRIEU LA ROCHELLE, Pierre (1893-1945), scriitor francez. Poet suprarealist, romancier romantic şi vitalist, critic al civilizaţiei maşiniste (*Gilles, Bărbatul călare*), adept al ideologiilor totalitare (comunism şi nazism). Director al "Noii reviste franceze" (1940-1943), a colaborat cu ocupanţii germani. S-a sinucis după Eliberare.

DRIMBA, Ovidiu (n. 1919, Marginea, jud. Bihor), eseist şi istoric literar român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii şi lucrări despre cultura universală (*Pagini despre cultura europeană, Istoria culturii şi civilizaţiei*, operă cu caracter enciclopedic).

DRIMBA, Vladimir (n. 1924, Lungaşul de Jos, jud. Bihor), lingvist şi filolog român. Frate cu Ovidiu Drimba. Prof. univ. la Bucureşti. Studii de turcologie (*Sintaxe comane*) şi lexicografie. Ediţii critice (I.Heliade Rădulescu).

DRINA, rîu, afluent al rîului Sava; 320 km. Izvorăşte din masivul Durmitor (Alpii Dinarici), străbate teritoriul Muntenegrului şi formează, pe cursul inferior, graniţa Bosniei şi Herţegovinei cu Serbia. Hidrocentrală.

DRINFELD, Vladimir (n. 1954), matematician ucrainean. Contribuţii în teoria numerelor şi în fizica matematică. Medalia Fields (1990).

DRÎNCENI, comună în judeţul Vaslui. Ape minerale (Băile Drînceni) indicate în tratamentul afecţiunilor reumatice, digestive, ginecologice.

DROBETA-TURNU-SEVERIN, municipiu în S-V României, reşedinţă a judeţului Mehedinţi, port pe Dunăre; 118,8 mii loc. Cea mai mare hidrocentrală din România (1050 MW), componentă a nodului hidroenergetic şi de navigaţie Porţile de Fier I, construit în colaborare cu Iugoslavia (1964-1971). Şantier naval. Centru industrial (vagoane, anvelope pentru basculante de mare tonaj ş.a.). Muzeu. Ruinele castrului roman Drobeta, ale unui picior al Podului lui Traian, ale termelor romane, precum şi ale cetăţii medievale (sec.

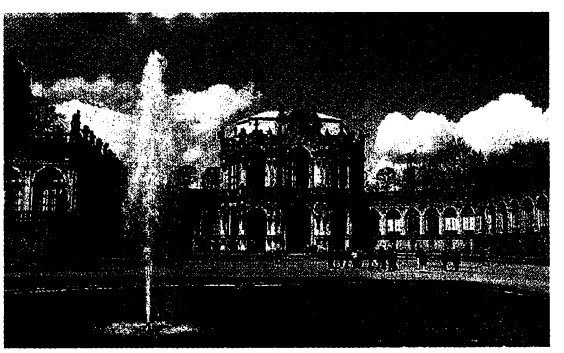

Dresda

Carl Theodor Dreyer

13-16). Localitatea s-a dezvoltat pe vatra aşezării dacice Drobeta şi apoi a unui centru urban (municipiu în 121 d.Hr. şi colonie în 193 d.Hr.) înfiinţat de împăratul Traian în 101-102 d.Hr. Cetate atestată în Diploma Ioniţilor (1247) (*Castrum Zeurini*), distrusă de turci în 1524. Oraşul a fost reconstruit începînd din 1833, după planurile arhitectului francez Xavier Vilacrosse. Municipiu din 1968. Denumirea actuală datează din 1972. În apropiere, pe insula Simian, a fost strămutată cetatea Ada-Kaleh, iar în satul component Vîrciorova se află ruinele bisericii mănăstirii Vodiţa (1364-1370).

DROCHIA, oraş în jud. Soroca, Republica Moldova, situat la 178 km N-V de Chişinău; 21 mii loc. Industrii. Nod de comunicaţii. Catedrala Adormirea Maicii Domnului (recent construită). Muzeu. Întemeiat în 1895.

DROMICHAITES (**DROMIHETE**) (sec. 4-3 î.Hr.), conducătorul unei uniuni de triburi geto-dacice de la N Dunării de Jos. A înfrînt (291 î.Hr.) pe diadohul macedonean Lisimah.

DROSTE-HÜLSHOFF, Annette von (1797-1848), scriitoare germană. Cea mai mare poetă lirică germană. Poezie erotică şi naturistă (*Poezii*), religioasă (*Anul liturgic*) şi epică (*Bătălia din mlaştina de la Loen*). Nuvele (*Fagul evreului*) şi un fragment de roman (*La noi la ţară*).

DROUHET, Charles (1879-1940; n. Bîrlad), istoric literar român de origine franceză. Prof. univ. la Bucureşti. Studii comparatiste privind influenţa literaturii franceze asupra operei lui C.Conachi, Gr.Alexandrescu, V. Alecsandri, Al.Macedonski.

DROYSEN, Johann Gustav (1808-1884), istoric şi filolog german. Specialist în istoria antichităţii greceşti (*Istoria lui Alexandru cel Mare, Istoria elenismului*), a creat conceptul istoriografic de *elenism*. Autor al unei *Istorii a politicii prusace*.

DR. PETRU GROZA v. **Ştei**.

DRUC, Mircea (n. 1941, Pociumbeni, jud. Bălţi), economist şi om politic român. Prim-ministru (1990-1991) al Republicii Moldova. Preşedinte al Partidului Naţional al Reîntregirii (din 1991).

DRUON, Maurice (pseudonim al lui *Druon Samuel*; n. 1918), scriitor francez. Romane cu tematică socială în tradiţie balzaciană (*Marile familii*) şi ample evocări istorice romanţate (*Regii blestemaţi*). Piese de teatru.

DRUŢĂ, Ion (n. 1928, Horodişte, jud. Soroca), scriitor român. Nuvele (*Frunze de dor, Ultima lună de toamnă, Clopotniţa*) şi romane (*Povara bunătăţii noastre, Biserica Albă*) în care idealizează satul patriarhal moldovenesc, refractar la valorile civilizaţiei moderne. Piese cu caracter moralizator (*Casa mare, Păsările tinereţii noastre, Cervus divinus*). Eseuri literare. Stabilit în 1969 la Moscova, îşi scrie opera în limba rusă, pe care o şi traduce în limba română. Membru de onoare al Acad. Rom.

DRYDEN, John (1631-1700), dramaturg, poet şi critic literar englez. Reprezentant al neoclasicismului. Fondatorul criticii literare engleze (*Eseu asupra poeziei dramatice*). A creat tragedia eroică (*Regina indienilor*, în colaborare cu R.Howard), tragedii în versuri albe (*Dragoste tiranică, Totul pentru iubire*), comedii (*Marriage-à-la-Mode*), poeme satirice şi didactice (*Absalom şi Achitophel*), poezii lirice, fabule.

DRYGALSKI, Erich von (1865-1949), geograf, geofizician şi explorator german. Expediţii şi cercetări în Groenlanda (1891-1893), Antarctica (1901-1903), Spitsbergen (1910-1912), Siberia (după 1930). Numele său desemnează mai multe realităţi geografice din Antarctica (lacuri, un lanţ muntos, o insulă şi un gheţar).

DUARTE, rege al Portugaliei (1433-1438). Fiu al lui João I, fondatorul dinastiei de Avis. Iniţiator al unei reforme legislative, a promulgat un nou cod de legi (1434). A încurajat cultura şi artele.

DUARTE, José Napoleon (1925-1990), om politic din Salvador. Preşedinte al republicii (1980-1982 şi 1984-1989).

DUBAI, emirat în Emiratele Arabe Unite, pe ţărmul Golfului Persic; 3,9 mii km^2; 500 mii loc. Capitala: *Dubai*. Expl. petrolului. Pescuit de perle.

DUBAI, capitala emiratului Dubai, port la Golful Persic; 266 mii loc. Aeroport internaţional. Pescuit.

DUBAWNT, fluviu în Canada central-nordică; 935 km. Izvorăşte din regiunile arctice, traversează lacul omonim şi lacul Aberdeen şi se varsă în golful Hudson.

DUBĂSARI, judeţ în E Republicii Moldova, pe malul stîng al Nistrului, la graniţa cu Ucraina (v. **Transnistria**); 3,95 mii km^2; 661 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Dubăsari*. Oraşe: Tiraspol, Camenca, Rîbniţa, Grigoriopol, Slobozia. Zonă deluroasă în N-V (Podişul Podoliei, alt. max.: 275 m) şi de cîmpie în S-E. Rîuri: Camenca, Beloci, Rîbniţa, Iagorlîc, Ciorna. Vegetaţie de silvostepă şi luncă. Exploatări de calcar, argile, nisipuri. Industrie variată: metalurgică, constructoare de maşini şi utilaje electrotehnice, de ciment şi ardezie; fabrici de mobilă, de covoare, textile, confecţii, încălţăminte; ind. alimentară (vinuri şi coniacuri, conserve, lactate ş.a.). Termocentrală (Cuciurgan), hidrocentrală (Dubăsari). Pomicultură. Cultivarea cerealelor şi legumelor. Creşterea animalelor. Gospodării piscicole. Universitate, teatru (Tiraspol), biblioteci, muzee. Staţiunea balneoclimaterică "Nistru" (Camenca). Vestigii paleontologice şi arheologice.

DUBĂSARI, municipiu în Republica Moldova, situat pe malul stîng al Nistrului; reşedinţa jud. omonim; 36 mii loc. Centrală hidroelectrică. Industrii. Nod de comunicaţii. Biserica Sf. Cuvioasa Parascheva (sec. 19). Muzeu. Atestat documentar în 1702.

DUBĂSARI (Lacul de acumulare ~), lac în Republica Moldova (jud. Dubăsari), pe cursul mediu al Nistrului, format prin construirea barajului hidrocentralei de la Dubăsari (1954). Lungime: 128 km. Lăţime: 0,2-2 km. Suprafaţa: 6750 ha. Ad. max.: 7,5 m.

DUBĂSARII VECHI, comună în jud. Chişinău, Republica Moldova. Atestată documentar în 1704. Astrofizicianul N.Donici a instalat aici (1908) primul observator astronomic din Basarabia.

DUBČEK, Alexander (1921-1992), om politic slovac. Prim-secretar al CC al PC din Slovacia (1963-1968) şi prim-secretar al CC al PC din Cehoslovacia (1968-1969). A iniţiat un program de liberalizare a sistemului comunist, cunoscut sub numele "socialismul cu chip uman" sau "Primăvara de la Praga" (1968), care a provocat intervenţia trupelor Tratatului de la Varşovia (aug. 1968). Înlocuit de Gustáv Husák (1969), a fost apoi exclus din partid (1970). Preşedinte al Adunării Federale a Republicii Federative Cehă şi Slovacă (1989-1992).

DUBINOVSCHI, Lazăr (1910-1982; n. Făleşti, jud. Bălţi), sculptor român. Absolvent al Academiei de Arte din Bucureşti. Studii la Paris. Sculptură monumentală (*Strîmbă-Lemne* ; ciclul compoziţional *Moldova în flăcări*); galerie de portrete (*M.Eminescu, A.Şciusev, O.Dayn*); monumente (*Gr. Kotovski*, în colaborare). Membru corespondent al Academiei de Arte Plastice din URSS.

DUBLIN (irland. **BAILE ÁTHA CLIATH**), capitala Irlandei, port la Marea Irlandei; 477,7 mii loc. Aeroport internaţional. Centru industrial, comercial, religios şi cultural. Două universităţi, Academie de ştiinţe şi de artă. Muzee (arheologic şi de artă). Catedrală (sec. 11-13). Grădină zoologică (1830). Atestată documentar din 291. Cucerită de norvegieni (831), apoi de anglo-normanzi (1170). Centru al mişcării de eliberare naţională (din sec. 19). Capitala Irlandei din 1922.

Dublin

DUBNA, oraş în Federaţia Rusă, pe Volga, la N de Moscova; 67,2 mii loc. Centru de cercetări nucleare (1956). Hidrocentrală.

DUBOIS, Eugène (1858-1940), medic şi paleontolog olandez. Prof. univ. la Amsterdam. A descoperit în insula Java (1891) fosilele humanoidului *Pithecanthropus erectus*.

DU BOIS, William Edward Burghardt (1868-1963), scriitor şi sociolog american de culoare. Stabilit în Ghana, în 1962. Susţinător al ideii panafricane şi militant pentru drepturile şi libertăţile grupurilor rasiale din America (*Sufletul populaţiei de culoare, Omul de culoare în Philadelphia. Studiu social*).

DU BOIS-REYMOND, Emil (1818-1896), fiziolog german. Unul dintre creatorii fiziologiei experimentale şi ai electrofiziologiei (*Cercetări asupra electricităţii animale*).

DU BOS, Charles (1882-1939), eseist francez. A promovat ideea primatului intuiţiei în actul critic şi a preeminenţei valorilor morale şi spirituale în geneza operei literare (*Aproximaţii*). A redactat un valoros *Jurnal*.

DUBOVA, comună în judeţul Mehedinţi. Complex de aşezări de peşteră în Cazanele Mari ale Dunării, din paleoliticul tîrziu,

neolitic, epoca bronzului şi a fierului.

DUBROVNIK, oraş în Croaţia, port la Marea Adriatică; 49,7 mii loc. Rafinării de petrol. Importantă staţiune balneoclimatericâ şi centru turistic de pe coasta Dalmaţiei. Muzee. Monumente: biserica Sveti Stjepan (sec. 7-8), palate în stil romanic, gotic şi renascentist, catedrală (sec. 12-14), mănăstire dominicană (sec. 13-15), zidul de incintă al oraşului vechi. Colonie greacă din sec. 7. A fost centrul unei republici orăşeneşti omonime renumite pentru activitatea comercială şi culturală în sec. 15-16. Stăpînită sau dependentă de bizantini, veneţieni, Ungaria şi Imperiul Otoman (pînă în 1806). Ocupat de francezi (1806-1813), inclus în Imperiul Habsburgic (1815-1918), apoi în Regatul Sîrbilor, Croaţilor şi Slovenilor (din 1918; în Iugoslavia, din 1929). Mari distrugeri în timpul conflictului sîrbocroat (1991-1992). Numele italian medieval: *Ragusa*.

DUBY, Georges Michel Claude (n. 1919), istoric francez. Specialist în epoca medievală (*Timpul catedralelor. 980-1420, Cele trei Ordine sau imaginarul în feudalism*, remarcabilul eseu *Cavalerul, Femeia şi Preotul*, apoi *Istoria vieţii particulare*), pe care o abordează din perspectiva antropologiei sociale şi a istoriei mentalităţilor.

DUCA, Gheorghe, domn al Moldovei (1665-1666, 1668-1672, 1678-1683) şi al Ţării Româneşti (1673-1678). Cunoscut pentru politica fiscală împovărătoare, care a provocat în Moldova o revoltă condusă de Mihalcea Hîncu şi Apostol Durac (1671-1672). Numit de turci hatman al Ucrainei apusene (1681). Ctitor al mănăstirii Cetăţuia din Iaşi.

DUCA, Gheorghe (1847-1899; n. Galaţi), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. A contribuit la constituirea Şcolii Naţionale de Poduri şi Şosele (1881), la dezvoltarea transporturilor feroviare şi la construirea portului Constanţa.

DUCA, Ion Gheorghe (1879-1933; n. Bucureşti), jurist, publicist şi om politic român. Fiu al lui Gh. Duca. Unul dintre ideologii liberalismului în România; preşedinte al Partidului Naţional-Liberal (1930-1933). De mai multe ori ministru şi prim-ministru (nov.-dec. 1933). Remarcabilă activitate diplomatică pentru realizarea unităţii naţionale şi apoi pentru păstrarea ei. Asasinat de legionari pe peronul gării din Sinaia (29 dec. 1933). Memorii.

DUCA (DUCAS), Neofit (1760-1845), arhimandrid şi savant enciclopedist grec. Profesor (1805-1821) şi director (1815-1818) la Academia Domnească din Bucureşti. Adept al

Ion Druţă

Gheorghe Duca

cultivării limbii eline pure.

DUCAS (c. 1400-c. 1470), cronicar bizantin. Autor al unei *Istorii turco-bizantine*, în care comunică evenimente dintre 1341 şi 1462 şi transmite informaţii valoroase despre români.

DUCCIO DI BUONINSEGNA, (c. 1255-c. 1319), pictor italian. A lucrat la Siena şi în alte oraşe din Toscana. Marchează trecerea de la stilul bizantin la cel gotic (*Madonna Rucellai*, altarul *Maestà* pentru catedrala din Siena).

DUCHAMP, Marcel (1887-1968), pictor francez. Stabilit în SUA. A ilustrat evoluţia unor curente estetice ale veacului: fovismul, cubismul (*Nud coborînd o scară, Rîşniţa de cafea, Schimbarea fecioarei în mireasă*), futurismul, dadaismul (*Fîntînă, Gioconda L.H.O.O.Q.*), suprarealismul, pop-art.

DUCHAMP-VILLON, Raymond (1876-1918), sculptor francez. Frate cu Marcel Duchamp şi Jacques Villon. Influenţat de Rodin, de Art-Nouveau şi de arta primitivă, a evoluat spre mijloacele de expresie ale cubismului şi futurismului (*Baudelaire, Femeie şezînd, Calul*, în mai multe variante).

DUČIĆ, Jovan (1874-1943), scriitor şi diplomat sîrb. Poezie influenţată de parnasianism şi simbolism (*Sonete imperiale, Poemele Soarelui, Poeme lirice*). Note de călătorie (*Cetăţi şi himere*). Eseuri literare.

DUCLAUX, Pierre Émile (1840-1904), biochimist francez. Succesorul lui L.Pasteur la conducerea Institutului creat de acesta. Contribuţii în microbiologie şi la studiul enzimelor.

DUCOMMUN, Élie (1833-1906), scriitor elveţian. Editor al periodicului "Les États-Unis d'Europe", organ al Ligii Internaţionale pentru Pace şi Prietenie, fondată în 1867. Primul secretar general onorific al Biroului Internaţional al Păcii (1891). Premiul Nobel pentru pace (1902), împreună cu A. Gobat.

DUDESCU, familie de boieri din Ţara Românească. Mai cunoscuţi: — **Dumitru Dudescu** (?-1649), întemeietorul familiei. — **Radu Dudescu** (?-1715), mare logofăt şi spătar. A fost ucis de turci, odată cu domnul Ştefan Cantacuzino. — **Constantin Dudescu** (?- 1766), mare ban.

DUDEŞTI, cultură neolitică (milen. 5-4 î.Hr.), denumită astfel după aşezarea descoperită în cartierul Dudeşti (municipiul Bucureşti).

DUDINSKAIA, Natalia Mihailovna (n. 1912), balerină rusă. Interpretă valoroasă a rolurilor prime din *Lacul lebedelor, Giselle*.

DUDLEY, oraş în centrul Marii Britanii (Anglia), la N-E de Birmingham; 187 mii loc. Expl. de huilă. Centru industrial.

DUERO (port. **DOURO**), fluviu în Spania şi Portugalia; 938 km. Izvorăşte din Munţii Iberici, traversează podişul Castilia Veche şi se varsă printr-un estuar în Oceanul Atlantic. Navigabil pe 200 km. Hidrocentrale.

DUFAY, Guillaume (c.1400-1474), compozitor flamand. Reprezentant al şcolii franco-flamande. A cultivat polifonia vocală şi a contribuit la constituirea artei contrapunctului. A compus mise, motete, cîntece.

DUFOURSPITZE, vîrf în masivul Monte Rosa (cel mai înalt din Alpii Pennini), la graniţa dintre Elveţia şi Italia; 4638 m alt. (al doilea vîrf din Alpi). Escaladat în 1855.

DUFRENNE, Mikel (n. 1910), filozof şi estetician francez. De formaţie fenomenologică, a valorificat sugestiile existenţialismului, neotomismului, structuralismului şi mijloacele semioticii pentru definirea limbajului (*Limbaj şi filozofie*), a naturii umane (*Pentru om*) şi a experienţei estetice (*Fenomenologia experienţei estetice, Poeticul, Estetică şi filozofie*).

DU FU (712-770), poet chinez. A creat un limbaj şi forme poetice originale; a evocat prietenia şi a exprimat bucuriile vieţii simple, compasiunea pentru victimele războiului civil, patriotismul autentic (*Bucurii autumnale, Dregătorul din Sinan*).

DUFY, Raoul (1877-1953), pictor, grafician şi decorator francez. A traversat o etapă impresionistă, una fovistă (*14 iulie la Le Havre*), apoi a ajuns la un stil original prin desen, ca şi prin armonia şi strălucirea culorilor (ciclurile *Nisa, Regată la Deauville, Nuduri în atelier, Omagiu lui Mozart, Concertul de Mozart*).

DUHAMEL, Georges (1884-1966), scriitor francez. Poet unanimist. Romane de factură realist-umanitaristă (*Viaţa şi aventurile lui Salavin*). *Cronica familiei Pasquier* (10 vol.) este o frescă a societăţii pariziene de la sfîrşitul sec. 19 şi din primele decenii ale sec. 20. Eseuri. Reportaje.

DÜHRING, Karl Eugen (1833-1921), filozof şi economist german. Reprezentant al pozitivismului; a propus o concepţie globală, dar eclectică despre lume, utilizînd argumente şi modele din ştiinţele naturii şi din matematică (*Dialectică naturală, Capital şi muncă*). Criticat de Fr.Engels în lucrarea *Anti-Dühring*.

DUHUL SFÎNT (SFÎNTUL DUH; lat. **SANCTUS SPIRITUS**) (în creştinism), a treia ipostază a lui Dumnezeu, alcătuind, alături şi după Tatăl şi Fiul, Sfînta Treime. Una dintre cele mai importante şi controversate probleme ale dogmaticii şi simbolicii creştine, constituind o cauză a unor erezii şi schisme antitrinitariene şi unul dintre diferendele dogmatice fundamentale dintre Biserica Răsăriteană şi cea Apuseană. Introdusă în simbolică la Niceea (325), mărturisirea credinţei în Duhul Sfînt s-a întregit la sinodul ecumenic de la Constantinopol (381) cu dogma egalei divinităţi a Tatălui, Fiului şi a Sfîntului Duh, care purcede din Tatăl. La al treilea sinod de la Toledo (589) s-a introdus în simbolul credinţei adaosul *Filioque*, care admite purcederea Duhului Sfînt şi "de la Fiul", avînd la origine o interpretare a Fericitului Augustin, formulă păstrată pînă astăzi în catolicism şi protestantism. În *Vechiul Testament*, Duhul Sfînt era conceput doar ca energie a divinităţii (Iahve), care mişcă Universul, iar în *Noul Testament* ca potenţialitate dumnezeiască, cu atribute multiple (Spirit creator al vieţii, revelator al adevărului divin, forţă a credinţei, vieţii şi Bisericii, manifestare a graţiei divine). Reprezentat în iconografia creştină ca porumbel pogorîndu-se peste Iisus la botezul Lui, ca nor luminos în ziua schimbării la faţă a Fiului divin şi ca limbi de foc peste cei 11 apostoli, care în ziua Cincizecimii au început să vorbească în mai multe limbi.

DUISBURG, oraş în V Germaniei (Renania de Nord-Westfalia), port pe Ruhr, la confluenţa cu Rinul; 532,2 mii loc. Cel mai mare port fluvial al ţării. Centru minier (cărbune) şi industrial. Universitate. Muzeu de artă. În 1929, s-a unit cu oraşul Hamborn.

DUKAS, Paul (1865-1935), compozitor şi critic muzical francez. Profesor la Conservatorul din Paris. Opere (*Ariana şi Barbă-Albastră*), lucrări simfonice (poemul *Ucenicul vrăjitor*, poemul coregrafic *La Péri*, poemul *Simfonia în do*).

DUKLA, pas în Carpaţii Occidentali, între Polonia şi Slovacia, la 502 m altitudine, peste care trece şoseaua Krosno-Prešov.

DULBECCO, Renato (n. 1914), medic american de origine italiană. Cercetări privind fiziologia şi genetica virusurilor şi raporturile dintre virusul tumoral (canceros) şi materialul genetic al celulei. Premiul Nobel (1975), împreună cu D. Baltimore şi H.M. Temin.

DULLES, John Foster (1888-1959), om politic şi diplomat american. Secretar al Departamentului de Stat al SUA (1953-1959). Adversar al expansiunii comunismului, iniţiator al Tratatului Asiei de Sud-Est (SEATO) (1954).

DULLIN, Charles (1885-1949), actor şi regizor de teatru francez. Contribuţii la înnoirea artei spectacolului clasic. Fondator al Teatrului de Atelier. A influenţat pe J.L.Barrault şi pe J.Vilar.

DULONG, Pierre-Louis (1785-1838), fizician şi chimist francez. Cercetări asupra indicilor de refracţie a gazelor şi căldurilor specifice ale solidelor. A formulat (1819), împreună cu A.T. Petit, *legea Dulong-Petit*, referitoare la relaţia dintre masa atomică a elementelor şi căldura lor specifică.

DULUTH, oraş în SUA (Minnesota), port la Lacul Superior; 85,5 mii loc. Centru comercial (minereuri de fier, cereale) şi industrial (metalurgie). Universitate.

DUMAS, Alexandre (zis şi **Dumas-père**, "tatăl") (1802-1870), romancier şi dramaturg romantic francez. Autor prolific şi de mare succes în teatru (*Henric III şi curtea sa, Kean*) şi apoi în genul romanului istoric de aventuri, cu naraţiune captivantă şi personaje eroice sau insolite (*Cei trei muşchetari, Regina Margot, După 20 de ani, Contele de Monte Cristo, Vicontele de Bragelonne*).

DUMAS, Alexandre (zis şi **Dumas-fils**, "fiul") (1824-1895), romancier şi dramaturg francez. Fiu natural al lui Alexandre Dumas. A cunoscut succesul cu un roman (*Dama cu camelii*), care a inspirat libretul operei *Traviata* de G.Verdi. Drame şi comedii moralizatoare cu implicaţii sociale prin critica prejudecăţilor epocii (*Problema banilor, Fiul natural*).

DUMAS, Georges (1866-1846), medic şi psiholog francez. A contribuit la constituirea psihologiei generale (*Tratat de psihologie*, 1923 şi 1931) prin cercetări de psihologie patologică şi experimentală.

DUMAS, Jean-Baptiste (1800-1884), chimist francez. A determinat masa atomică a mai multe elemente, a descoperit o metodă de determinare cantitativă a azotului în compuşi organici (*metoda Dumas*), a preparat acidul cloracetic, a formulat teoria substituţiei (1834) şi a introdus noţiunea de funcţie chimică.

DU MAURIER, Daphné (1907-1989), scriitoare engleză. Romane de succes, ecranizate de mai multe ori (*Rebecca, Golful francezului, Păsările*).

DUMBARTON OAKS, clădire în Georgetown (Washington D.C.), unde s-a hotărît printr-o conferinţă internaţională (21 aug.- 7 oct. 1944) crearea ONU şi s-au stabilit componenţa şi atribuţiile Consiliului de Securitate.

DUMBRAVĂ, Constantin (1890-1935; n. Buhuşi), medic şi explorator român. A participat la o expediţie pe coasta de est a Groenlandei (1927-1928). În 1930-1931, a traversat Groenlanda de la V la E. A scris un *Jurnal de călătorie*.

DUMBRĂVENI, oraş în judeţul Sibiu, pe Tîrnava Mare; 8,8 mii loc. Mică industrie. Castelul Apafi (sec. 16). Catedrală armenească în stil baroc (sfîrşitul sec. 18), biserici (sec. 18). Menţionat documentar ca sat în 1332.

DUMÉZIL, Georges (1898-1986), istoric francez al religiilor. A studiat civilizaţiile indo-europene din perspectiva mitologiei comparate şi a evidenţiat funcţiile originare ale organizării sociale: religioasă, militară şi economică (*Ideologia tripartită a indo-europenilor, Mitra-Varuna, Mit şi epopee, Zeii suverani ai indoeuropenilor, Căsătoriile indo-europenilor*).

DUMITRA, comună în judeţul Bistriţa-Năsăud. Centru pomicol şi viticol. Biserică evanghelică din 1488 şi biserică ortodoxă în stil gotic (1504).

DUMITRACHE MEDELNICERUL (c. 1720-1796; n. Bucureşti), cronicar român. Medelnicer, mare stolnic şi mare clucer în Ţara Românească. Autor al unei cronici a Războiului Ruso-Turc din 1768-1774. A posedat o bibliotecă valoroasă.

DUMITRESCU, Dumitru (1904-1984; n. Buftea, jud. Ilfov), mecanician şi inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Pionier în domeniul hidraulicii româneşti şi în mecanica fluidelor. Contribuţii la realizarea unor hidrocentrale. Colecţionar de artă. Acad.

DUMITRESCU, Geo (n. 1920, Bucureşti), poet român. Animator al cercului *Albatros* (1941-1943) şi director al revistei omonime (1941). Poezie originală prin frondă şi nonconformism (*Aritmetică, Libertatea de a trage cu puşca*), prin îmbinarea notaţiei prozaice şi a explorării cotidianului cu alegoria şi hiperbola (*Aventuri lirice, Nevoia de cercuri, Jurnal de campanie, Aş putea să arăt cum creşte iarba*). Traduceri. Membru corespondent al Acad. Rom.

DUMITRESCU, Gheorghe (1914-1996; n. Oteşani, jud. Vîlcea), compozitor român. Prof. univ. la Bucureşti. Oratorii (*Tudor Vladimirescu*), opere (*Ioan-Vodă cel Cumplit, Decebal, Răscoala, Meşterul Manole*), muzică simfonică, corală şi de cameră. Lucrări marcate de orientările ideologiei oficiale.

DUMITRESCU, Horia (1893-1988; n. Buzău), antropolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii de neuromorfologie şi antropologie în Ţara Haţegului, la Clopotiva. A colaborat la *Atlasul antropologic al Olteniei*.

DUMITRESCU, Ion (Giovanni) (1860-1913; n. Iaşi), tenor român. Membru al primei formaţii de operă românească. Roluri în *Aida, Faust, Paiaţe*, pe scene din ţară şi din străinătate.

DUMITRESCU, Ion (n. 1913, Oteşani, jud. Vîlcea), compozitor român. Prof. univ. la Bucureşti. Frate cu compozitorul Gh.Dumitrescu. Lucrări simfonice (*Simfonia în fa major, Simfonietta*), corale, muzică de scenă şi de film, cu inflexiuni ale limbajului folcloric.

DUMITRESCU, Natalia (n. 1915, Botoşani), pictoriţă română. Stabilită în Franţa (1947). Pictură nonfiguurativă în care se regăsesc procedee ale artei populare româneşti. Ilustraţie de carte. A reorganizat, împreună cu soţul său, Al.Istrati, atelierul lui C.Brâncuşi la Centrul "Georges Pompidou" din Paris (1977).

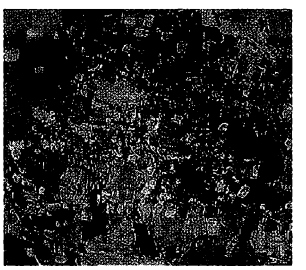

Natalia Dumitrescu, *Compoziţie*

DUMITRESCU, Petre (1881-1950; n. Dobridor, jud. Dolj), general român. Participant la mari lupte (Mărăşti, Oituz) în timpul primului război mondial şi comandant al Armatei 3 pe Frontul de Est (1941-1944). Deţinut politic, a murit în închisoare.

DUMITRESCU, Sorin (n. 1946, Bucureşti), pictor român. Lucrări cu tematică şi dimensiuni spiritual-religioase, elaborate riguros.

Alexandre Dumas-tatăl

Alexandre Dumas-fiul

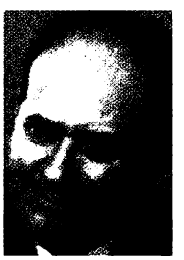

Ion Dumitrescu

Geo Dumitrescu

DUMITRESCU, Tudor (1957-1977), pianist şi compozitor român. Fiu al compozitorului Gh.Dumitrescu. Mare promisiune, curmată de cutremurul de la 4 martie 1977.
DUMITRESCU, Vladimir (1902-1992, n. Bucureşti), arheolog român. Specialist în perioadele istoriei vechi a României (*Necropola de incineraţie din epoca bronzului de la Cîrna, L'art néolithique en Roumanie*).
DUMITRESCU-BUŞULENGA, Zoe (n. 1920, Bucureşti), istoric literar român. Prof. univ. la Bucureşti. Monografii (*Eminescu, Ion Creangă, Sofocle*), studii comparatiste (*Eminescu şi romantismul german*) şi de sinteză (*Renaşterea, umanismul şi dialogul artelor, Itinerarii prin cultură*). Acad.
DUMITRESCU-TIMICĂ, Silvia (n. 1902, Craiova), actriţă română. Remarcabilă îndeosebi în roluri de comedie (*O noapte furtunoasă* de I.L.Caragiale, *Bădăranii* de C.Goldoni, *Titanic vals* de T.Muşatescu).
DUMITRIU, Anton (1905-1992; n. Brăila), filozof şi logician român. Prof. univ. la Bucureşti. Valorifică tradiţiile filozofice greco-latine, îndeosebi ontologia aristotelică. Preocupări pentru fundamentarea filozofică a epistemologiei, pentru paradoxele logico-matematice şi logicile polivalente (*Bazele filozofice ale ştiinţei, Logica polivalentă, Soluţia paradoxelor logico-matematice, Istoria logicii,Teoria logicii, Philosophia mirabilis, Alétheia*).
DUMITRIU, Dana (1943-1987), scriitoare română. Proză de analiză psihologică (*Migraţii, Duminica mironosiţelor, Întoarcerea lui Pascal*) şi un roman istoric (*Prinţul Ghica*). Cronici literare.
DUMITRIU, Petru (n. 1924, Buziaş, jud. Timiş), scriitor român. Stabilit în Germania (1960), apoi în Franţa. Romane proletcultiste despre transformările socialiste (*Drum fără pulbere, Pasărea furtunii*). Capodopera sa (*Cronică de familie*), marcată de tezismul epocii, prezintă destinul aristocraţiei române din perioada modernă. După emigrare a scris romane, eseuri şi mărturii despre universul totalitar (*Întîlnire la judecata de apoi, Incognito, Zero sau punctul de plecare*, în limba franceză). Membru de onoare al Acad. Rom.
DUMNEZEU (lat. **DOMINUS DEUS**) (în creştinism), Creatorul universului, Fiinţa supremă, unică şi transcendentă, dar şi personală în ipostazele Sfintei Treimi (Tatăl, Fiul şi Duhul Sfînt). Obiect al credinţei, Dumnezeu are atribute, ipostaze şi reprezentări care au generat dispute teologice şi filozofice vehemente şi adesea ireconciliabile, între postulatul Fiinţei sale incognoscibile pe cale raţională şi încercările de demonstrare a existenţei cu instrumentele logicii umane (argumentele cosmologic, teologic, ontologic, gnoseologic, matematic, psihologic, moral). În alte religii monoteiste (iudaism, islamism), Iahve şi Allah au atribute asemănătoare cu acelea ale lui Dumnezeu, dar sînt transcendenţi şi separaţi de lume (*deism*), în timp ce în creştinism Dumnezeu este şi în lume, imanent prin energiile sale şi prezent prin ipostazele Fiului şi Duhului Sfînt.
DUMONT D'URVILLE, Jules Sébastien César (1790-1842), navigator francez. A efectuat două călătorii în Oceanul Pacific (1822- 1829). Între 1837 şi 1842 a cercetat zona Antarcticii şi a descoperit Ţara Adélie (care poartă numele soţiei sale).
DUMONT D'URVILLE, staţiune franceză de cercetări ştiinţifice în Antarctica, în apropierea polului magnetic sudic, inaugurată în 1956.
DUNAEVSKI, Isaak Osipovici (1900-1955), compozitor rus. A compus operete (*Valea de aur, Vînt de libertate, Salcîmul alb*), muzică de film (*Toată lumea rîde, cîntă şi dansează, Volga-Volga*), de estradă şi cîntece de masă.
DUNAJEC, rîu în S Poloniei, afluent al Vistulei; 247 km. Izvorăşte din munţii Tatra Înaltă. Amenajări hidroenergetice.
DUNANT, Henri (1828-1910), filantrop elveţian. A organizat Crucea Roşie Internaţională (1863). Primul Premiu Nobel pentru pace (1901), împreună cu F.Passy.
DUNAVĂŢ, canal navigabil, care traversează ostrovul Dranov din S Deltei Dunării şi alimentează lacul Razim cu apă dulce din braţul Sf. Gheorghe; 25 km lungime.
DUNĂREA (germ. **DONAU**, magh. **DUNA**, scr. şi bulg. **DUNAV**, rus. **DUNAI**), fluviu în Europa, al doilea ca dimensiuni şi debit (după Volga); 2860 km. Suprafaţa bazinului hidrografic: 817 mii km^2. Izvorăşte din E munţilor Pădurea Neagră (Schwarzwald), avînd două pîraie de obîrşie (Breg şi Brigach). Traversează de la V la E partea de S a Germaniei, regiunea de N-E a Austriei, formează pe o porţiune graniţa dintre Slovacia şi Austria şi apoi dintre Slovacia şi Ungaria (unde se construieşte barajul hidrocentralei de la Gabacikovo). La Vác îşi schimbă brusc cursul către S, drenează partea centrală a Ungariei, formează graniţa dintre Croaţia şi Iugoslavia, străbate partea de N a Iugoslaviei, separă teritoriul Iugoslaviei de al României, apoi al Bulgariei de al României. De la Silistra (Bulgaria) şi pînă la confluenţa cu Prutul curge numai pe teritoriul României, apoi formează graniţa cu Republica Moldova şi cu Ucraina. Sectorul superior (de la izvoare pînă la Viena) este montan, cu o vale îngustă şi adîncă. Lăţimea Dunării variază între 20 şi 100 m (pînă la Ulm) şi între 100 şi 350 m (de la Ulm la Viena). Sectorul mijlociu (de la Viena pînă la Baziaş) străbate Cîmpia Panoniei, printr-o vale largă, cu o luncă bine dezvoltată; viteza de curgere este de 0,3-1,1 m/s (cu excepţia zonei defileului Porţile Vişegrádului, unde valea se îngustează, iar viteza curentului creşte). Sectorul inferior, românesc (de la Baziaş la vărsare), are o lungime de 1075 km, dintre care 144 km sînt parcurşi printr-un defileu, cu o porţiune numită *Cazane*. La Porţile de Fier I s-a construit (1964-1971), în colaborare cu Iugoslavia, un nod hidroenergetic şi de navigaţie, cu o mare hidrocentrală (de 2100 MW). În aval, o altă hidrocentrală (Porţile de Fier II, în funcţiune din 1985) are o putere instalată de 216 MW, iar în zona comunei Gogoşu se construieşte o a treia hidrocentrală (exclusiv românească), de 54 MW. Între Drobeta-Turnu-Severin şi Călăraşi, Dunărea se lărgeşte şi dezvoltă, mai ales pe malul stîng, o luncă întinsă, acoperită cu numeroase lacuri. De la S de Călăraşi şi pînă la Hîrşova, se formează, între două braţe (Borcea la V şi Dunărea Veche la E), Balta Ialomiţei, peste care s-au realizat un complex de poduri feroviare şi rutiere şi un sector de autostradă, legînd Muntenia de Dobrogea. În aceeaşi zonă, la Cernavodă, s-a realizat terminalul unui canal, care face legătura dintre Dunăre şi Marea Neagră. De la N de Hîrşova şi pînă la Brăila, între Dunărea şi Dunărea Veche, s-a aflat Balta Brăilei (azi asanată). De la Brăila şi pînă la primul ceatal (ceatalul Chiliei, unde Dunărea se desparte în braţele Chilia şi Tulcea), fluviul are o albie cu ad. max. de 24 m, cu fundul sub nivelul mării. În aval de Tulcea, braţul Tulcea se desparte la un alt ceatal (ceatalul Sf. Gheorghe) în braţele Sulina şi Sf. Gheorghe. Între cele trei braţe ale Dunării (Chilia, Sulina şi Sf. Gheorghe) se întinde Delta Dunării. Dunărea are un regim hidrologic complex. Fluviul aduce în Marea Neagră un debit mediu de apă de 6,5 mii m^3/s şi 66,5 mil. t aluviuni anual. În iernile aspre, Dunărea îngheaţă pe anumite porţiuni, unde se pot forma şi zăpoare. Dunărea are peste 300 de afluenţi, dintre care cei mai importanţi sînt: Inn, Morava, Váh, Hron, Drava, Sava, Tisa, Timiş, Jiu, Olt, Argeş, Ialomiţa, Siret, Prut. Navigabilă de la Ulm (Germania) şi pînă la vărsare. Prin canalele Rin-Main-Dunăre (1992) şi Dunăre-Marea Neagră (1984) se asigură o legătură fluvială navigabilă între Marea Nordului şi Marea Neagră (3500 km). Porturi pr.: Ulm, Linz, Viena, Bratislava, Budapesta, Belgrad, Drobeta-Turnu-Severin, Giurgiu, Călăraşi, Brăila, Galaţi, Tulcea. Denumiri antice: *Danubius, Istros, Donaris.*
DUNĂREA VECHE, braţ navigabil al Dunării inferioare, între Giurgeni şi Brăila; limitează la E Balta Brăilei. Numit şi *Braţul Măcin.*
DUNCAN, numele a doi regi ai Scoţiei din sec. 11. Mai cunoscut: **Duncan I**, rege (1034-1040). A fost asasinat de contele Macbeth. Erou al unei tragedii de W.Shakespeare.
DUNCAN, Isadora (1878-1927), dansatoare americană de origine irlandeză. A fost soţia poetului Serghei Esenin. A influenţat dansul modern prin naturaleţea artei sale, în care stiliza vechile dansuri greceşti. A dansat pe muzică de Gluck, Beethoven, Chopin, Ceaikovski. A scris o autobiografie.
DUNDEE, oraş în N-E Marii Britanii (Scoţia), port la Marea Nordului; 175 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial. Biserica Saint Mary (sec. 14). Muzeu de istorie naturală.
DUNEDIN, oraş în Noua Zeelandă (Insula de Sud), port la Oceanul Pacific; 113 mii loc.

Petru Dumitriu

Isadora Duncan

Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial. Universitate (1869).

DUNEIDEANN v. **Edinburgh**.

DUNIKOWSKI, Xawery (1875-1964), sculptor şi pictor polonez. Sculptură sobru stilizată (*Monumentul eroilor Varşoviei*); pictură influenţată de cubism. Portrete (*Maria Skłodowska-Curie*).

DUNKA, Nicolae R. (1837-1862; n. Iaşi), ofiţer român în armata austriacă. În 1860 s-a înrolat în armata de voluntari a lui Garibaldi, apoi a participat la Războiul de Secesiune din SUA (1862) în armata nordistă şi a murit în luptă.

DUNKA, Titus Al. (1845-1903; n. Iaşi), inginer român. Frate cu N.R. Dunka. A luptat în Italia în armata lui Garibaldi (1862, 1867), a participat la răscoala polonezilor (1863-1864), la războiul dintre Franţa şi Prusia (1870) şi la Războiul pentru Independenţa României (1877-1878). A lucrat la construirea Canalului Suez.

DUNKERQUE, oraş în N Franţei (Flandra), port la Marea Nordului; c. 200 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial (siderurgie, petrochimie). Muzee de artă. Legat prin feribot cu oraşul Dover de pe coasta de S-E a Marii Britanii. Locul unei mari bătălii (27 mai - 4 iun. 1940) între trupele anglo-franceze şi cele germane, cu mari pierderi pentru aliaţi.

DÙN LAOGHAIRE, oraş în N-E Irlandei, la S de Dublin, port la Marea Irlandei; 54 mii loc. Şantiere navale şi ind. chimică. Staţiune balneară şi turistică. Vechiul nume: *Kingstown*.

DUNLOP, John Boyd (1840-1921), inventator britanic. A inventat (1887) pneul utilizat la triciclete, biciclete, automobile (1888). A înfiinţat (1889) una dintre cele mai mari companii producătoare de pneuri ("Dunlop Rubber Company Ltd.").

DUNS SCOT (SCOTUS), John (c. 1265-1308), filozof scolastic scoţian. Călugăr franciscan. Profesor la Oxford, Paris şi Köln. Adept al Sf. Augustin, a combătut tomismul de pe poziţii nominaliste. A făcut numeroase distincţii între teologie şi filozofie, între obiectul credinţei şi obiectul raţiunii şi a abordat în mod original problema libertăţii (*Tratat despre primul principiu*). Biserica i-a conferit titlul de *Doctor subtilis*.

DUNSTAN (c. 909-988), arhiepiscop de Canterbury. Sanctificat. Reformator al monahismului englez. A impus concepţia despre natura sacerdotală a funcţiei regale şi despre îndatoririle regelui faţă de Biserică şi popor. Biserica St. Dunstan din Londra, al cărei patron este, serveşte drept lăcaş de cult al românilor ortodocşi din acest oraş.

DUPONT DE NEMOURS, Eleuthère Irénée (1771-1834), chimist şi industriaş francez. Colaborator al lui Lavoisier. A construit în SUA, în 1802, o fabrică de pulberi explozive, care stă la originea uneia dintre marile firme ("Du Pont de Nemours") de produse chimice din lume.

DUPRÉ, Jules (1811-1889), pictor francez. Unul dintre peisagiştii Şcolii de la Barbizon (*Apus de soare pe o baltă*).

DUPRÉ, Marcel (1886-1971), organist şi compozitor francez. Prof. la Conservatorul din Paris. Lucrări religioase şi piese pentru orgă (preludii, fugi), simfonii, un concert. Lucrări didactice.

DUQUE DE CAXIAS, oraş în S-E Braziliei (Rio de Janeiro), în conurbaţia Rio de Janeiro; 664,6 mii loc. Rafinărie de petrol. Centru industrial. Fondat în sec. 16.

DURANCE, rîu în S-E Franţei, afluent al Ronului; 350 km. Izvorăşte din Alpii Cotici. Amenajări hidroenergetice şi pentru irigaţii.

DURAND, Gilbert (n. 1921), istoric de artă şi antropolog francez. A studiat din perspectivă simbolică şi cu metodele antropologiei culturale şi sociale arhetipurile fundamentale ale imaginaţiei umane (*Imaginaţia simbolică, Structurile antropologice ale imaginarului*).

DURANGO, oraş în V Mexicului, la poalele Sierrei Madre Occidental, capitala statului Durango; 414 mii loc. Centru minier şi industrial. Universitate (1856). Catedrală. Fondat în 1556. Numit şi *Victoria de Durango*.

DURANGO, stat în Mexic; 123,2 mii km^2; 1,35 mil. loc. Capitala: *Durango*. Expl. de minereuri de fier, antimoniu, zinc, plumb, aur, argint. Porumb şi bumbac. Creşterea bovinelor.

DURAS, Marguerite (pseudonim al *Margueritei Donnadieu*; 1914-1996), scriitoare şi cineastă franceză. Reprezentantă a Noului roman. Romane erotice (*Moderato cantabile, Iubitul, Amantul din China de Nord*), piese de teatru (*Scuarul, La Musica*), scenarii de film (*Hiroshima, dragostea mea, Camionul*).

DURAS-DIURPANEUS (sec. 1 d.Hr.), rege geto-dac. A abdicat în favoarea lui Decebal.

DURAZZO v. **Durrës**.

DURĂU, staţiune climaterică şi de odihnă, permanentă, situată la poalele muntelui Ceahlău, la 60 km N-V de municipiul Piatra-Neamţ; la 780-800 m alt. Climat subalpin. Recomandată pentru tratarea nevrozelor şi a altor afecţiuni astenice.

DURBAN, oraş în S-E Republicii Africa de Sud (Natal), port la Oceanul Indian; 961 mii loc. Aeroport internaţional. Centru industrial. Universitate. Bază pentru vînătoare de balene. Staţiune balneoclimaterică. Vechiul nume: *Port Natal*.

DÜRER, Albrecht (1471-1528), pictor, desenator şi gravor german. Reprezentant al Renaşterii. A lucrat la Nürnberg. A combinat elemente ale goticului cu arta coloristică italiană; maestru al compoziţiei complexe şi al desenului viguros. Gravuri în cupru şi xilogravuri (*Apocalipsul, Cavalerul, moartea şi diavolul, Cavalerii Apocalipsei, Melancolia*), picturi (*Cei patru apostoli, Autoportret*, retablul *Paumgarten, Adoraţia Magilor*), acuarele. Teoretician al artei (*Cele patru cărţi despre proporţiile corpului uman*).

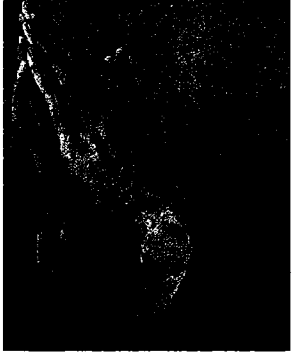

Albrecht Dürer, *Mîini*

DURGAPUR, oraş în N-E Indiei (Bengalul de Vest); 416 mii loc. Centru industrial. Universitate.

DURHAM, oraş în E Marii Britanii (Anglia); 26 mii loc. Centru comercial. Ind. siderurgică, chimică. Universitate (1832). Catedrală în stil gotic şi romanic (sec. 11-13). Renumite manuscrise cu anluminuri (sec. 13).

DURKHEIM, Émile (1858-1917), sociolog francez. Fondatorul şcolii franceze de sociologie, constituită în jurul revistei "L'Année sociologique" (apărută în 1896). Influenţat de pozitivism (H.Spencer, Ch. Renouvier, A.Comte), a definit faptele sociale ca "lucruri" exterioare conştiinţei individuale. A stabilit obiectul şi metodele sociologiei şi a descris specificul fenomenelor sociale şi al reprezentărilor colective (*Despre diviziunea muncii sociale, Regulile metodei sociologice, Sinuciderea, Formele elementare ale vieţii religioase*).

DURMITOR, masiv muntos calcaros şi dolomitic în Alpii Dinarici (Muntenegru). Alt. max.: 2522 m. Parc naţional.

DUROSTORUM, cetate romană, apoi bizantină în Dobrogea, centrul ad-tiv al themei bizantine *Paristrion*. Numele românesc: *Dîrstor*. Azi, *Silistra* (Bulgaria).

DURRELL, Lawrence George (pseudonim al lui *Charles Norden*; 1912-1990), scriitor britanic. Romane de factură modernă, marcate de exotism şi estetism (*Cartea neagră, Cefalu*, ciclurile *Cvartetul din Alexandria* şi *Cvintetul din Avignon*). Versuri (*Copacul trîndăviei*), eseuri literare.

DÜRRENMATT, Friedrich (1921-1990), scriitor elveţian de limbă germană. Literatură remarcabilă prin ascuţimea observaţiei psihologice, dozajul satirei şi grotescului şi meditaţia tensionată asupra condiţiei tragice a omului. Nuvele (*Tunelul, Pana de automobil, Judecătorul şi călăul*) şi romane de factură poliţistă (*Bănuiala, Făgăduinţa*), drame (*Vizita bătrînei doamne, Romulus cel Mare, Fizicienii, Hercule şi grajdul lui Augias*). Eseuri (*Scrieri despre teatru*).

DURRËS, oraş în V Albaniei, port la Marea Adriatică; 85 mii loc. Şantier naval. Centru industrial. Muzeu. Ruine antice. Staţiune balneoclimaterică. La origine, colonie gre-

Lawrence George Durrel

Friedrich Dürrenmatt

ceasca (*Epidamos*, sec. 7 î.Hr.), apoi oraş roman (*Dyrrachium*, sec. 3 î.Hr.). Sub stăpînire bulgară, napolitană, sîrbă, veneţiană şi otomană. Capitală a Albaniei (1912-1921). Numele italian: *Durazzo*.

DUR-ŞARRUKIN, oraş antic în N Mesopotamiei, capitală a statului asirian. Fondat în 713 î.Hr. de regele Sargon II. Ruine ale palatului regal. Azi, *Khorsabad* (Irak).

DURUITOAREA, cascadă în două trepte pe versantul de N-V al masivului Ceahlău, în apropiere de staţiunea climaterică Durău. Înălţime totală: 30 m. Obiectiv turistic.

DURUITOAREA, comună în jud. Edineţ, Republica Moldova. Grotă în malul stîncos al rîului Ciuhur. Suprafaţa: 300 m^2. Lungime: 18 m. Înălţime: 7-10 m. Urme de locuire (300 mii ani în urmă). Cascadă pe rîul Ciuhur.

DURUY, **Victor** (1811-1894), istoric şi om politic francez. Specialist în istoria Greciei şi Romei antice (*Istoria romanilor*, 7 vol.). Organizator al învăţămîntului public.

DUSE, **Eleonora** (1858-1924), actriţă de teatru italiană. Interpretă de mare forţă dramatică a unor roluri din teatrul lui A.Dumas-fiul, H.Ibsen şi îndeosebi al lui G. d'Annunzio.

DUSSEK (**DUŠIK**), **Jan Ladislav** (1760-1812), compozitor şi pianist ceh. Virtuoz al pianului, a compus numeroase sonate şi concerte pentru acest instrument.

DÜSSELDORF, oraş în V Germaniei, centrul administrativ al landului Renania de Nord-Westfalia, port pe Rin; 574 mii loc. Aeroport internaţional. Centru comercial (tîrguri internaţionale), financiar, industrial şi cultural. Universitate. Muzee de artă. Biserica Sankt Lambertus (sec. 13-14). Fondat în sec. 11; oraş în 1288. Distrus în mare parte în al doilea război mondial (1942-1945).

DUŞANBE, capitala Tadjikistanului, situată pe rîul omonim; 595 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (combinat de bumbac). Universitate, Academie de ştiinţe, muzee. Numită *Stalinabad* între 1929 şi 1961.

DUTILLEUX, **Henri** (n. 1916), compozitor francez. Balete (*Lupul*), simfonii, un concert pentru vioară, muzică de cameră, piese vocale.

DUŢU, **Alexandru** (n. 1928, Bucureşti), istoric român. Studii de istorie culturală românească (*Cărţile de înţelepciune în cultura română, Sinteză şi originalitate în cultura română, Cultura română în civilizaţia europeană modernă*), de teorie şi istorie a mentalităţilor (*Dimensiunea umană a istoriei*).

DUVALIER, **François** (1907-1971), om politic haitian. Preşedintele statului (1957-1971), dictator.

DUVALIER, **Jean Claude** (n. 1952), om politic haitian. Fiu al lui François Duvalier. Preşedinte al Republicii Haiti (1971-1986).

DUVE, **Christian de** (n. 1917), medic şi biolog belgian. Cercetări asupra structurii celulei. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1974), împreună cu A.Claude şi G.E.Palade.

DUVERGER, **Maurice** (n. 1917), jurnalist, sociolog şi politolog francez. Preocupat de aplicarea metodelor sociologice la viaţa politică din democraţiile occidentale (*Regimurile politice, Influenţa sistemelor electorale asupra vieţii politice, Partidele politice, Sociologie politică*).

DU VIGNEAUD, **Vincent** (1901-1978), biochimist american. Cercetări fundamentale în domeniul hormonilor hipofizari şi al compuşilor organici biologici care conţin sulf. A obţinut oxitocina prin sinteză, a izolat şi a stabilit structura biotinei. Premiul Nobel pentru chimie (1955).

DUVIVIER, **Julien** (1896-1967), cineast francez. Varietate tematică şi tehnică remarcabilă în *Anna Karenina, Sub cerul Parisului, Timpul asasinilor, Pot-Bouille, Marie-Octobre, Diavolul şi cele zece porunci*.

DVINA DE NORD, fluviu în Federaţia Rusă; 750 km. Format prin unirea rîurilor Suhona şi Iug, se varsă în Marea Albă, în apropiere de Arhanghelsk. Legat prin canale de Volga. Navigabil (c. 525 km).

DVINA DE VEST (let. **DAUGAVA**), fluviu în Belarus şi Letonia; 1020 km. Izvorăşte din podişul Valdai şi se varsă în Marea Baltică (golful Riga). Legat prin canale de Nipru. Navigabil pînă la Vitebsk.

DVOŘÁK, **Antonin** (1841-1904), compozitor ceh. Prof. la Conservatoarele din New York şi Praga. Creator, împreună cu Smetana, al şcolii muzicale naţionale cehe. Nouă simfonii, concerte pentru pian, vioară şi violoncel, lucrări simfonice şi vocal-simfonice (*Recviem, Stabat Mater*), muzică de cameră, opere (*Regele şi cărbunarul, Rusalka*).

DYLAN, **Bob** (pseudonim al lui *Robert Zimmerman*; n. 1941), cîntăreţ şi compozitor din SUA. Solist vocal şi chitarist, a ilustrat cu mare succes genurile folk în deceniul 7.

DZERJINSKI, **Feliks Edmundovici** (1877-1926), om politic sovietic, de origine poloneză. Unul dintre conducătorii insurecţiei armate bolşevice din 1917, organizator (dec. 1917) şi conducător (1917-1922) al poliţiei politice (CEKA), apoi al GPU (1922-1926), instrument de exterminare a adversarilor politici ai puterii sovietice.

E

EA, zeu asiro-babilonian, creator al primilor oameni, stăpîn al izvoarelor şi adîncurilor marine, întruchipare a înţelepciunii. Considerat divinitate supremă (alături de zeii Anu şi Enlil).

EAC (în mitologia greacă), fiu al lui Zeus şi rege al mirmidonilor, iar după moarte unul dintre judecătorii din Infern (Hades).

EAKINS, Thomas (1844-1916), pictor şi sculptor american. Scene de gen în manieră academistă (*Clinica dr. Gross*), portrete (*Walt Whitmann, Violoncelistul*).

Thomas Eakins, *Trăsura onorabilei familii Rogers*

EANES, António dos Santos Ramalho (n. 1935), general şi om politic portughez. Preşedinte al Portugaliei (1976-1986). Unul dintre iniţiatorii loviturii de stat (1974) care a înlăturat dictatura lui Salazar.

EASTBOURNE, oraş în S-E Marii Britanii (Anglia); 83,2 mii loc. Industrii. Staţiune balneară şi de sporturi.

EAST LONDON, oraş în S-E Republicii Africa de Sud (Cape), port la Oceanul Indian; 161 mii loc. Centru comercial şi industrial. Şantiere navale. Pescuit. Turism.

EASTMAN, George (1854-1932), inventator şi industriaş american. Invenţii în domeniul tehnicii fotografice (primele plăci de bromură gelatinoasă de argint, 1878; aparatul "Kodak", 1888; filmul transparent de nitroceluloză, 1889). A fondat "Eastman Kodak Company" (1892).

EÁST RIVER, strîmtoare maritimă în N-E SUA, între insula Long Island şi continent; uneşte golful New York cu strîmtoarea Long Island. Lungime: 25 km; lăţime: 180-1215 m. În zona oraşului New York este traversată de şapte poduri şi două tunele.

EASTWOOD, Clint (n. 1930), actor şi regizor american de film. Roluri în filme western (*Pentru un pumn de dolari, În bătaia puştii*) şi în alte genuri. Premiul Oscar: *Necruţătorul* (1993).

EBBINGHAUS, Hermann (1850-1909), psiholog german. A cercetat experimental procesele învăţării, inteligenţei şi memoriei (*Principii ale psihologiei, Despre memorie*).

EBERT, Friedrich (1871-1925), om politic german. Primul preşedinte al Germaniei ("Republica de la Weimar"), între 1919 şi 1925.

EBERTH, Karl Joseph (1835-1926), anatomopatolog şi bacteriolog german. A identificat (1879) microbul febrei tifoide (*bacilul tific* sau *bacilul Eberth*).

EBLA, oraş-stat antic în N Siriei, la apogeu în milen. 3 î.Hr. Relaţii comerciale cu Mesopotamia şi Egiptul. Distrus în jurul anului 2200 î.Hr.. Vestigii arheologice (c.15 mii tăbliţe cu texte de mare diversitate). Azi, *Tell Mardikh*, la S-V de Alep.

EBNER-ESCHENBACHN, Marie von (1830-1916), scriitoare austriacă. Romane şi nuvele de factură realistă, inspirate din viaţa aristocraţiei, dar şi a satelor din Moravia. Umor tolerant şi compasiune pentru cei defavorizaţi (romanul *Copilul comunităţii, Noi povestiri*).

EBRU (sp. **EBRO**), fluviu în N-E Spaniei; 928 km. Izvorăşte din S Munţilor Cantabrici, trece prin Catalonia de Sud şi Aragón şi se varsă în Marea Mediterană. Navigabil pe cursul inferior. Hidrocentrale, irigaţii. Orezării în deltă.

EÇA DE QUEIRÓS, José Maria v. **Queirós, José Maria Eça de.**

ECATERINA, numele a două împărătese ale Rusiei. — **Ecaterina I** (1684-1727), împărăteasă (1725-1727). Soţia lui Petru I cel Mare. A înfiinţat Înaltul Consiliu Secret (1726), prin care a consolidat autocraţia. — **Ecaterina II cea Mare** (1729-1796), împărăteasă (1762-1796). Soţia ţarului Petru III. A reprezentat în Europa tipul de "despot luminat", cultivînd relaţiile cu Voltaire şi cu Diderot, impunînd unele reforme administrative şi patronînd artele şi literatura. A înăbuşit răscoala lui Pugaciov (1775). A dus o politică anexionistă, prin războaie cu Imperiul Otoman şi cu Suedia. A sprijinit acţiunile militare împotriva Revoluţiei Franceze şi a participat la cele trei împărţiri ale Poloniei.

ECBATANA, oraş antic în Podişul Iranului. Capitala Mediei (sec. 7-6 î.Hr.), apoi reşedinţă a suveranilor persani şi parţi. Distrus (330 î.Hr.) de Alexandru cel Mare. Azi, *Hamadan* (Iran). Vestigii arheologice.

ECCLES, Sir John Carew (n. 1903), neurofiziolog australian. A studiat mecanismele transmiterii impulsului nervos de la o celulă la alta. Lucrări pr.: *Principiile neurofiziologiei, Fiziologia sinapselor*. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1963), împreună cu A.L. Hodgkin şi A.F. Huxley.

ECLEZIASTICUL, text apocrif al *Noului Testament*, numit şi *Cartea înţelepciunii* (datat între 190 şi 180 î.Hr. şi atribuit lui Iisus ben Sirah). Cuprinde maxime şi sentinţe.

ECLEZIASTUL, carte a *Vechiului Testament* atribuită regelui Solomon, dar scrisă în sec. 3 î.Hr. Dezvoltă tema deşertăciunii vieţii omului (*Omnia vanitas*).

ECEVIT, Bülent (n. 1925), om politic turc. Prim-ministru (ian.-nov. 1974, cînd a determinat intervenţia armatei turce în Cipru; 1977, 1978-1979).

ECH-CHELIFF, oraş în N Algeriei; 106 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Nume vechi: *Orléansville* şi *El-Asnam*.

ECHEGARAY Y EIZAGUIRRE, José (1832-1916), om politic, economist şi scrii-

Hermann Ebbinghaus

Ecaterina II cea Mare

tor spaniol. Fondator al Băncii Spaniei. Comedii şi drame de factură romantică sau cu tematică ibseniană (*Nebunie sau sfinţenie, Marele Galeoto*). Premiul Nobel pentru literatură (1904), împreună cu Fr. Mistral.

ECHEVERRÍA, Estéban (1805-1851), poet argentinian. Poeme romantice, cu modele în literatura europeană, îndeosebi în opera lui Byron (*Consolări, Rime,* poemul *Elvira*). Proză. Considerat primul scriitor romantic din America.

ECHEVERRÍA ÁLVAREZ, Luis (n. 1922), om politic mexican. Preşedinte al Mexicului (1970-1976). A susţinut o politică liberală, reformatoare.

ECHO (în mitologia greacă), nimfă a munţilor, izvoarelor şi pădurilor. Personificare a ecoului.

ÉCIJA, oraş în S Spaniei (Andaluzia), la S-V de Córdoba; 35,7 mii loc. Industrii (textile, pielărie). Ruine romane. Palat maur din sec. 14, biserici. Loc de desfăşurare a unor coride celebre.

ECIMIADZIN, oraş în V Armeniei, în depresiunea Ararat, la 20 km V de Erevan; 53 mii loc. Industrii. Catedrală cu elemente din sec. 4, biserici (sec. 7). Capitala regatului Armeniei (180-344), reşedinţă a mitropoliei bisericii armene. Loc de pelerinaj. Numele vechi (pînă în 1945): *Vagarşapat*.

ECKART (ECKHART sau **ECKEHART), Johannes** (supranumit *Meister*) (1260-c.1328), filozof şi teolog german, călugăr dominican. A ilustrat o concepţie panteistă, cu elemente raţionaliste, egalitariste şi umaniste. A fost judecat de inchiziţia din Köln. Tezele sale au fost condamnate printr-o bulă papală (1329). Este iniţiatorul misticismului german.

ECKERMANN, Johann Peter (1792-1854), scriitor german. Poet şi eseist. Secretar al lui Goethe şi editor al operei acestuia. O mare valoare documentară o au *Convorbirile cu Goethe*.

ECKERSBERG, Christoffer Wilhelm (1783-1853), pictor danez. Elev al lui J.L. David la Paris şi al lui B.Thorvaldsen la Roma, a oscilat între neoclasicism şi realism. Portretist (*Thorvaldsen*), peisagist (*Villa Borghese*). Teoretician al perspectivei.

ECKERT, John Presper (n. 1919), inginer american. Realizator (împreună cu J.W. Mauchly) al primului calculator electronic (1946), care include circuite standard, menţinute în ordinatoarele moderne.

ECO, Umberto (n. 1932), filozof, estetician şi scriitor italian. Important semiotician (*Tratat de semiotică generală*). A aplicat teoria informaţiei şi metodele structuraliste la analiza operei literare (*Opera deschisă, Structura absentă, Lector in fabula*). Romane de factură ezoterică (*Numele trandafirului, Pendulul lui Foucault, Insula din ziua de ieri*).

Robert Anthony Eden

Umberto Eco

ECUADOR (Republica ~), stat în N-V Americii de Sud, cu litoral la Oceanul Pacific. Suprafaţa: 270,7 mii km². Populaţia: 12,17 mil. loc. Capitala: *Quito*. Limba oficială: spaniola. Culte: catolicism (92%), protestantism, animism. Moneda: 1 sucre = 100 centavos. Împărţit în 4 regiuni şi 21 de provincii. Oraşe pr.: Guayaquil, Cuenca, Machala. Situat în trei regiuni naturale: o parte din Amazonia, cu păduri ecuatoriale, în E; un platou înalt, cu doi vulcani (Cotopaxi şi Chimborazo, 6310 m altitudine), în centru; o cîmpie litorală, în V. Climă variabilă în funcţie de altitudine: ecuatorială în Cîmpia Amazoniei, tropicală pînă la 2500 m altitudine şi temperată în zonele înalte. Precipitaţii bogate. Expl. de petrol, gaze naturale, aur, argint, cupru, platină, plumb, mangan, sulf. Bananieri, cafea, trestie de zahăr, cacao; orez, porumb, grîu, cartofi. Bovine, porcine, ovine. Pescuit. Ind. petrolieră, a cimentului, chimică, textilă, alimentară. Flotă comercială. Turism. Exportă petrol şi produse petroliere, banane, cafea, cacao, peşte ş.a. — Teritoriul Ecuadorului a fost locuit de triburi amerindiene. Cucerit de incaşi în sec. 15, apoi de spanioli (sec. 16). În timpul Războiului pentru Independenţa Coloniilor Spaniole din America, Ecuadorul îşi cîştigă independenţa (în 1822), face parte din Republica Federativă Marea Columbie (1822-1830) şi se proclamă republică independentă (1830). Primul preşedinte: generalul Juan José Flores (1830-1835). În sec. 19, viaţa politică a Ecuadorului a fost dominată de militari. O revoluţie aduce la guvernare pe liberali (1895), dar şi în sec. 20 se succed regimuri autoritare. Între 1934 şi 1972, cu unele întreruperi, preşedintele Ecuadorului este J.M.Velasco Ibarra, înlăturat de o juntă militară condusă de generalul G.Rodriguez Lara (1972-1976). Un regim constituţional se reinstalează în 1979. Un vechi conflict militar cu Perú, din 1941-1942, în urma căruia Ecuadorul a pierdut 174,6 mii km² din teritoriu, a reizbucnit în 1995. Ecuadorul este republică prezidenţială.

EDDA, numele celor mai vechi culegeri de literatură islandeză, redactate în sec. 10-12. *Edda Veche* sau *Edda lui Saemund* (într-un manuscris din sec. 13) cuprinde poeme mitologice şi eroice. *Edda Nouă*, atribuită lui Snorri Sturluson (sec. 13), este o artă poetică şi prozodică, cu exemple din poezia scaldă, şi un tratat de mitologie.

EDDÉ, Émile (1884-1949), om de stat libanez. Prim-ministru (1929-1930) şi preşedinte al republicii (1936-1941 şi 1943).

EDDINGTON, Sir Arthur Stanley (1882-1944), astronom şi fizician britanic. A contribuit la întemeierea astrofizicii teoretice. A studiat mişcarea şi evoluţia astrelor, a elaborat teoria echilibrului stelelor ca mase gazoase şi a dezvoltat teoria relativităţii, descoperind raportul dintre masa şi luminozitatea stelelor. Operă pr.: *Universul în expansiune*.

EDE, oraş în S-V Nigeriei; 182 mii loc. Centru industrial şi comercial. Fondat în jurul anului 1500.

EDEEA, oraş în S-V Camerunului lîngă Douala; 23 mii loc. Centru comercial şi industrial (aluminiu). Hidrocentrală pe rîul Sanaga.

EDELEANU, Lazăr (1861-1941; n. Bucureşti), chimist român. Contribuţii fundamentale în chimia petrolului. A inventat (1909) procedeul de rafinare selectivă bazat pe solubilitatea specifică a diverselor clase de hidrocarburi în dioxid de sulf lichid (*procedeul Edeleanu*). A realizat sinteza benzedrinei (1887).

EDELMANN, Gerald Maurice (n. 1929), biochimist american. Cercetări privind structura imunoglobulinelor şi funcţiile creierului. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1972), împreună cu R.R. Porter.

EDEN, Sir Robert Anthony, conte de Avon (1897-1977), om politic britanic. De mai multe ori ministru de Externe (1935-1938, 1940-1945, 1951-1955); prim-ministru (1955-1957) şi şef al Partidului Conservator. Memorii.

EDER, Hans (1883-1955; n. Braşov), pictor şi grafician de naţionalitate germană din România. Unul dintre exponenţii expresionismului. Portrete (*Avocatul Fraetschkes şi poetul H.Horváth, Autoportret la şaptezeci de ani, Pictorul Fritz Kimm*), naturi statice, peisaje.

EDER, Iosif Carol (1760-1810; n. Braşov), istoric sas din Transilvania. Editor şi comentator al memoriului *Supplex Libellus Valachorum* (1791), a încercat să justifice condiţia politică şi socială a românilor şi a respins teza originii lor romane şi a continuităţii în Ardeal.

EDESSA, oraş antic în Mesopotamia. Centru al civilizaţiei siriene (sec. 2-10) şi al ereziei nestoriene (sec. 5). Reşedinţă a mitropoliţilor creştini monofiziţi (pînă la începutul sec. 20). Colonie romană (sec.3), stăpînită apoi de bizantini şi de arabi (din 637), cucerită de cruciaţi (1098) şi de atabegul de Mossul (1144). A intrat în componenţa Imperiului Otoman în 1637. Azi, *Urfa* (Turcia).

EDESSA, oraş antic în N Greciei. Capitală a statului macedonean (pînă în sec. 5 î. Hr.). Azi, *Edhessa*.

EDFU, localitate antică în Egiptul de Sus, pe malul stîng al Nilului. Templul lui Horus (sec. 3-1 î.Hr.). Necropolă. Azi, *Idfu*.

EDICTUL DE LA NANTES, edict emis în 1598 de regele Hernic IV al Franţei, prin care garanta drepturile cetăţeneşti pentru protestanţi. A fost revocat de Ludovic XIV, în 1685, dar a fost acordat din nou de Ludovic XVI, în 1787, pentru asigurarea libertăţii confesionale.

EDICULE ("Cele şapte turnuri"), celebră închisoare din Istanbul, unde au fost întemniţaţi şi domni români, printre care şi Constantin Brîncoveanu cu fiii săi.

EDINBURGH (scoţ. **DUNEIDEANN**), oraş în N-E Marii Britanii (Scoţia), port la estuarul Firth of Forth; 420 mii loc. Centru financiar şi industrial. Şantiere navale. Universitate (1583). Fondat în sec. 7. Reşedinţă regală (sec.11) şi capitală a Scoţiei (1437-1707). Castelul ducilor de Edinburgh (sec.11), catedrală gotică (sec. 12, reconstruită), mănăstirea şi palatul Holyrood (reşedinţă regală). Muzeul şi galeria naţională a Scoţiei. Grădină botanică. Festivaluri de muzică, film şi teatru.

Edinburgh

EDINEŢ, judeţ în N-V Republicii Moldova, la graniţa cu România şi Ucraina; 3,4 mii km^2; 310 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Edineţ*. Oraşe pr.: Briceni, Lipcani, Ocniţa, Otaci, Donduşeni. Relief colinar, cu văi largi şi dealuri prelungi (alt. de pînă la 320 m). Vegetaţie reprezentată de păduri de foioase, plantaţii de pomi fructiferi. Rîuri: Larga, Lopatnic, Draghişte, Racovăţ, Ciuhur, Răut, Cubolta. Economie bazată pe industria uşoară (maşini-unelte, utilaje tehnologice, materiale de construcţie, textile, confecţii, conserve, zahăr, carne şi produse din carne, lactate ş.a.) şi pe agricultură (cereale, sfeclă de zahăr, tutun, cartofi, legume). Creşterea animalelor. Gospodării avicole şi piscicole. Muzee. Situri preistorice, urme de aşezări rurale medievale.

EDINEŢ, municipiu în Republica Moldova, pe traseul Bălţi-Briceni, la 202 km N-V de Chişinău, reşedinţa judeţului omonim; 20,5 mii loc. Industrii (alimentară). Centru silvic. Nod de comunicaţii. Biserica Sf. Vasile cel Mare (1870). Muzee. Biblioteci. Atestat documentar în 1431.

EDIP v. **Oedip**.

EDIRNÉ, oraş în Turcia europeană, la N-V de Istanbul; 102,3 mii loc. Centru comercial şi industrial. Moschee (sec. 16). Vechiul nume: *Adrianopol*.

EDISON, Thomas Alva (1847-1931), inventator american. A inventat telegraful duplex (1864), apoi sistemul telegrafic de transmisiune simultană a mesajelor (1876-1877), microfonul telefonic cu praf de cărbune (1877), fonograful (1877), lampa electrică cu incandescenţă, cu filament de cărbune (1879), alte elemente ale sistemului de iluminat electric. A condus lucrările primei centrale electrice (New York, 1882). A descoperit emisia termoionică (*efectul Edison*) (1883) şi a realizat, împreună cu W.Dickson, cinetoscopul (1890).

EDMONTON, oraş în Canada, pe rîul North Saskatchewan, centrul ad-tiv al provinciei Alberta; 616,7 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centru industrial. Universitate. Muzee. Fondat în 1785.

EDO, stat în S-V Nigeriei, la V de delta fluviului Niger; 35,5 mii km^2; 2,2 mil. loc. Capitala: *Benin City*.Ind. extractivă (petrol).

EDO v. **Tokio**.

EDUARD (**EDWARD**), numele a opt regi ai Angliei. Mai importanţi: — **Eduard I** (1239-1307), rege (1272-1307). A consolidat autoritatea regală şi a creat o nouă legislaţie. A cucerit Ţara Galilor şi Scoţia. — **Eduard II** (1284-1327), rege (1307-1327). S-a confruntat cu revoltele baronilor,a pierdut Scoţia şi a fost silit să abdice. — **Eduard III** (1312-1377), rege (1327-1377). În lunga sa domnie a început Războiul de 100 de Ani (1337-1453) împotriva Franţei, s-a încercat subordonarea bisericii (1353), iar Parlamentul a devenit principalul organism executiv. În timpul domniei sale s-a introdus limba engleză în tribunale şi în unele şcoli. — **Eduard IV** (1442-1483), rege (1461-1470, 1471-1483), întemeietorul dinastiei York. — **Eduard VI** (1537-1553), rege (1547-1553). A favorizat răspîndirea protestantismului în Anglia.

EDUARD (**EDWARD**) (**Prinţul Negru**) (1330-1376), prinţ de Wales şi duce de Aquitania. Fiul cel mai mare al regelui Eduard III. Învingător al francezilor în bătălia de la Poitiers (1356) şi Nájera (Castilia) (1367).

EDWARD (**EDUARD**), lac tectonic în E Africii, la graniţa dintre Republica Democratică Congo şi Uganda, la 913 m alt.; 2,15 mii km^2; ad. max.: 111 m. Parc naţional. Nume vechi: *Albert Edward* şi *Idi Amin Dada*.

EDWARDS, Blake (n.1922), cineast american. Succese îndeosebi în comedii (ciclul *Pantera roz, Darling Lili, Iubirea este o mare aventură*).

EFES (**EPHESOS**), oraş antic pe coasta Asiei Mici, la Marea Egee, la S de Izmir (Turcia). Colonie ioniană (sec.11 î.Hr.). Cucerit de romani (133 î. Hr.), a devenit capitala provinciei Asia. A fost devastat de goţi (263) şi distrus de cutremure de pămînt (358 şi 365). Efesul a decăzut din sec. 7. Aici au avut loc trei sinoade bisericeşti (190, 431 şi 449). Sub stăpînire otomană din sec. 14. Ruine ale unor importante monumente de arhitectură: templul Artemisei (sec. 6 î.Hr.), considerat una dintre cele şapte minuni ale lumii (incendiat de Herostrat, în 356 î.Hr.), templul lui Adrian, teatru, biblioteca lui Celsus, forum, biserici creştine din perioada bizantină.

EFIALTE (**EPHIALTES**) (c.495-461 î.Hr.), om politic atenian. Predecesor al lui Pericle în fruntea partidei democratice, a reformat Areopagul retrăgîndu-i atribuţiile politice şi juridice şi subminînd astfel prerogativele aristocraţiei. A fost asasinat.

EFIALTE (**EPHIALTES**) (sec. 5 î.Hr.), trădător grec. La Termopile, a condus pe perşi în spatele armatei greceşti a lui Leonida, regele Spartei, provocînd astfel înfrîngerea acestuia (480 î. Hr.).

EFORIE, oraş în judeţul Constanţa, situat pe o fîşie litorală înaltă, de 6-20 m, între lacul Techirghiol şi Marea Neagră; 9,3 mii loc. Important centru balneoclimateric şi de odihnă, indicat pentru tratamentul afecţiunilor reumatismale, neurologice periferice, respiratorii, ginecologice etc. Format din staţiunile: *Eforie-Nord* şi *Eforie-Sud*, dezvoltate în jurul unui sanatoriu construit în 1899-1900 de Eforia Spitalelor din Bucureşti pe teritoriul oraşului Techirghiol. Oraş din 1933. *Eforie-Sud* s-a numit *Carmen Sylva*, pînă în 1950, şi *Vasile Roaită*, între 1950 şi 1962.

EFREM SIRUL (**Sfîntul**) (c. 306-c. 378), teolog şi scriitor creştin, unul dintre Părinţii bisericii siriene. Autor de tratate de dogmatică pentru combaterea ereziilor, rugăciuni, imnuri şi omilii. A reprezentat şcoala de la Edessa.

EFTIMIE (sec. 16), călugăr şi cronicar român. A fost egumen la mănăstirea Căpriana. A scris în slavonă *Cronica Moldovei*, istorie oficială a domniei lui Alexandru Lăpuşneanu, care relatează evenimente dintre 1541 şi 1554.

EFTIMIU, Victor (1889-1972; n. Boboştiţa, Macedonia), scriitor român. Stabilit în România în 1897. Genuri şi specii literare variate: teatru de inspiraţie folclorică (*Înşir'te mărgărite, Pană Lesnea Rusalim, Cocoşul negru*), istorică (*Ringala*), mitologică (*Prometeu, Atrizii*); comedii provinciale şi satirice (*Omul care a văzut moartea, Dansul milioanelor*); poeme de factură clasicizantă (*Odă limbii române*); sonete (*701 sonete*); proză memorialistică (*Amintiri şi polemici, Portrete şi amintiri*), literatură pentru copii (*Păunaşul codrilor, Omul de piatră*), traduceri. Acad.

EGEE (**Marea ~**), mare în bazinul estic al Mării Mediterane, între Peninsula Balcanică, Asia Mică şi insula Creta; scaldă ţărmurile Greciei şi ale Turciei; 191 mii km^2. Ad. max.: 2561 m. Comunică prin strîmtoarea Dardanele cu Marea Marmara. Golfuri pr.: Egina, Salonic. Arhipelaguri pr.: Ciclade, Sporadele de Nord şi de Sud, Dodecanez. Insule pr.: Creta, Eubeea, Rodos, Lesbos, Chios, Lemnos, Samos, Naxos. Porturi pr.: Salonic, Izmir, Pireu. Navigaţie şi pescuit.

EGER, oraş în N Ungariei, situat la poalele munţilor Bükk şi Mátra; 61,9 mii loc. Industrii. Renumit centru viticol. Staţiune balneoclimaterică. Muzee. Monumente baroce (sec.18); cetate (în ruine) din sec. 13-16. Fondat în sec.11.

Thomas Alva Edison

Victor Eftimiu

EGERTON, Papirusul, document în limba greacă, scris înainte de anul 150, care cuprinde un text asemănător Evangheliilor canonice. Păstrat la British Museum. Poartă numele donatorului, Francis Egerton, conte Ellesmere (1800-1857).

EGEU, rege legendar al cetății Athenae. S-a aruncat în mare, cînd a crezut, din eroare, că fiul său Tezeu a fost ucis de Minotaur. *Marea Egee* îi amintește numele.

EGGELING, Viking (1880-1925), pictor și cineast suedez. A traversat experiențe cubiste și dadaiste. Filme abstracționiste (*Simfonie în diagonală*).

EGIL SKALLAGRIMSSON (c. 910- după 970), poet islandez. Celebru erou al unei saga, care îi poartă numele și îi transmite poemele inspirate din lumea vikingilor (*Ireparabila pierdere a fiilor*).

EGINA, golf al Mării Egee, între peninsula Peloponez și Atica; comunică prin canalul Corint cu golful Corint. Port pr.: Pireu. Pescuit.

EGINA, insulă grecească în golful omonim, în apropiere de Pireu; 86 km^2; c. 10 mii loc. Plantații de măslini. Centru comercial al Greciei antice în sec. 8-5 î.Hr. A decăzut după cucerirea ei de către Atena (456 î.Hr.). Aici a existat un celebru templu al Atenei Aphaia (500-480 î.Hr.), cu sculpturi reprezentative pentru arta statuară grecească.

EGIPT (Republica Arabă ~), stat în N-E Africii, incluzînd și peninsula Sinai din Asia. Suprafața: 997,7 mii km^2. Populația: 65,6 mil. loc. Capitala: *Cairo*. Limba oficială: araba. Culte: islamism (92%), creștinism (copți, protestanți). Moneda: 1 liră =100 piaștri. Împărțit în 4 regiuni și 26 guvernorate. Orașe pr.: Alexandria, Giseh, Al-Mahallah al-Kubră, Port Said, Shubră al Khaymah, Suez, Tantă. Cea mai mare parte a teritoriului Egiptului este deșertic (Deșertul Libiei și Deșertul Nubiei, la E de Nil). Populația este concentrată (97%) pe valea Nilului (c. 5% din suprafața țării), care străbate Egiptul de la S la N pe c.1500 km. Climă mediteraneană în N teritoriului și tropical-deșertică în celelalte zone. Expl. de petrol, minereuri de fier, fosfați, magnezit, aur, ghips, caolin, marmură, sare. Culturi de bumbac, trestie de zahăr, grîu, orez, porumb; plantații de curmali (locul 1 pe glob), citrice, bananieri. Creșterea animalelor: bovine, bubaline, caprine și ovine. Pescuit. Ind. energetică, textilă (bumbac), alimentară (zahăr, țigarete, alcool), petrochimică, siderurgică, constructoare de mașini, electrotehnică, electronică. Turism intens. Un venit important (peste 1 miliard dolari anual) este asigurat de Canalul Suez. Exportă petrol și produse petroliere, bumbac, textile și confecții, citrice, aluminiu. — Pe teritoriul Egiptului antic a existat un stat centralizat (Egiptul Antic). Între 395 și 642, Egiptul a fost provincie a Imperiului Bizantin, condusă de un prefect și de episcopul de Alexandria. În această perioadă s-a dezvoltat cultura coptă. Arabii au cucerit Egiptul în 639-642, păstrînd inițial administrația bizantină și biserica creștină, dar apoi islamizarea s-a efectuat rapid. După 868, Egiptul a fost independent o perioadă, avînd dinastii proprii (Tulunizi, Fatimizi, Aiubizi). La mijlocul sec. 13, mamelucii au preluat puterea politică. În 1517, Egiptul a fost cucerit de turci și inclus în Imperiul Otoman. Napoleon Bonaparte a ocupat Egiptul printr-o campanie militară (1798-1801). Țara cunoaște reforme social-economice sub guvernarea (1805-1848) lui Mehmet Ali-pașa, care obține și independența de fapt prin două războaie împotriva turcilor (1832-1833 și 1839-1841), Egiptul rămînînd de drept provincie a Imperiului Otoman. Prin construirea Canalului de Suez (1859-1869), o mare influență au exercitat-o Franța și îndeosebi Marea Britanie, care ocupă Egiptul în 1882 și îl transformă în protectorat (1914). În 1922, Egiptul este proclamat stat independent (monarhie constituțională), dar cu suveranitate limitată de prezența trupelor britanice (situație perpetuată de un tratat din 1936). În 1948-1949, Egiptul participă la războiul statelor arabe împotriva Israelului. În 1952, o lovitură de stat a "ofițerilor liberi" înlătură pe regele Faruk și Egiptul devine republică (1953), iar G.A.Nasser șef al statului (1954-1970). Naționalizarea Canalului Suez (iul. 1956) declanșează un conflict militar (oct.-nov. 1956) cu Marea Britanie, Franța și Israel. Între 1958 și 1961, Egiptul și Siria formează Republica Arabă Unită. În urma Războiului Arabo-Israelian din iun. 1967, trupele israeliene ocupă fîșia Gaza și peninsula Sinai, iar Canalul Suez este închis. Un nou conflict militar între Egipt și Israel are loc în oct. 1973. Acordul de pace din 1975 restabilește suveranitatea Egiptului asupra unei părți din peninsula Sinai și asupra Canalului de Suez, care este redat navigației. Tratatul de pace din 1979 prevedea retragerea totală a trupelor israeliene din peninsula Sinai (acțiune încheiată în 1982) și negocia autonomia palestinienilor în Gaza și Cisiordania. În 1981, Anwar Sadat, președinte din 1970, a fost asasinat de extremiști musulmani, puterea fiind preluată de Muhammad Hosni Mubarak (reales în 1987 și 1993). Egiptul este republică prezidențială.

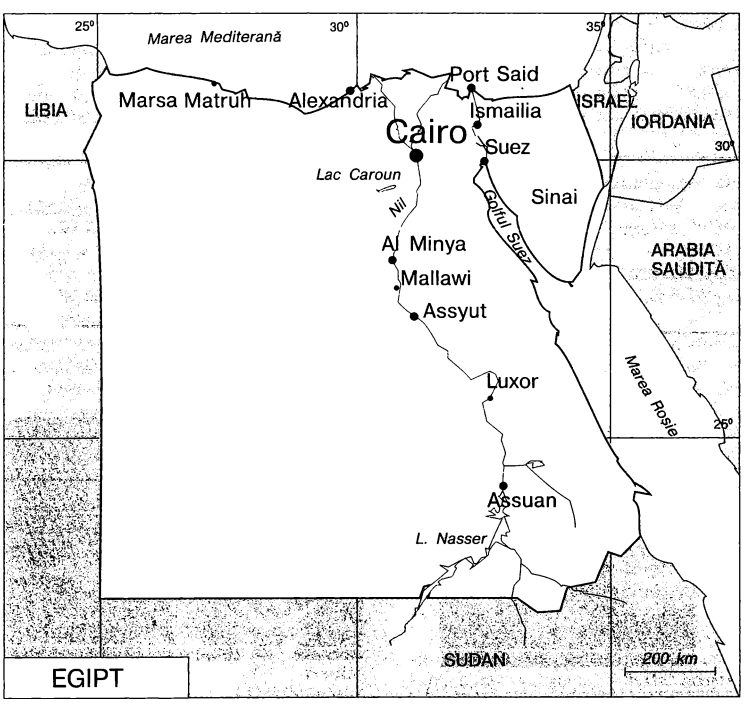

EGIPTUL ANTIC, stat în N-E Africii, constituit pe valea Nilului, între cataracte și Marea Mediterană, în milen. 4 î.Hr. Statul era împărțit în Egiptul de Sus (la izvoarele Nilului) și Egiptul de Jos (în Delta Nilului). La sfîrșitul milen. 4 î.Hr. cele două regate s-au unificat și au parcurs o istorie cu perioade distincte: Regatul timpuriu (milen. 3 î.Hr.), cu capitala la Thinis, caracterizat prin apariția sclaviei, cultul morților și practica mormintelor dreptunghiulare; Regatul vechi (sfîrșitul milen. 3 î.Hr.), cu capitala la Memfis, atunci s-au construit piramidele și au fost cucerite peninsula Sinai și Nubia; Regatul mijlociu (sec. 21-16 î.Hr.), cu capitala la Teba; campanii militare în Nubia și Siria; Regatul Nou (sec. 16-11 î.Hr.), cu capitala și centrul religios la Teba, în apropierea căreia s-au ridicat templele de la Luxor și Karnak, expresii ale apogeului politic și cultural al Egiptului Antic; Regatul tîrziu (sec. 11-4 î.Hr.), cu capitala la Sais; statul a decăzut și s-a dezmembrat, fiind cucerit succesiv de asirieni (sec.7 î.Hr.), de perși (sec. 6 î.Hr.) și de Alexandru Macedon (332 î.Hr.). Condus apoi de dinastia Lagizilor, pînă în 30 î.Hr., cînd s-a impus stăpînirea romană (pînă în 395 d.Hr.).

EGIST (AIGISTHOS) (în mitologia greacă), rege al Micenei. Și-a ucis unchiul, regele Ateu, apoi a asasinat, împreună cu amanta sa, Clitemnestra, pe soțul acesteia, Agamemnon, la întoarcerea lui din Războiul Troiei. Oreste, fiul eroului troian, a răzbunat moartea tatălui său.

EGK, Werner (1901-1983), compozitor și dirijor german. Oratorii (*Christofor Columb*),

balete (*Abraxas*), opere (*Vioara fermecată, Peer Gynt*), muzică simfonică, lieduri, comedii muzicale (*Revizorul*).

EGMOND (EGMONT), Lamoraal, conte de (1522-1568), general din Flandra. Conducător al unei răscoale a Ţărilor de Jos împotriva dominaţiei spaniole, a fost arestat, în 1567, din ordinul ducelui de Alba, condamnat şi decapitat. Erou al unei tragedii de Goethe, devenită pretext literar al uverturii *Egmont* de Beethoven.

EGMONT (TARANAKI), vulcan inactiv în V Insulei de Nord (Noua Zeelandă). Alt. max.: 2518 m. Parc naţional (din 1900). Turism.

EGNATIA, Via, drum roman între Dyrrachium (Durrës) şi Thessalonike (Salonic). A asigurat legăturile militare şi comerciale dintre Italia şi Orient prin Peninsula Balcanică.

EHRENBURG, Ilia Grigorievici (1891-1967), scriitor şi publicist rus. Proză satirică (*Aventurile lui Julio Jurenito*), romane, marcate de conformism ideologic, pe tema industrializării socialiste (*Ziua a doua*), a războiului şi păcii (*Căderea Parisului, Furtuna, Al nouălea val*), dar şi a destalinizării (*Dezgheţul*). Memorii (*Oameni, ani, viaţă*).

EHRENFELS, Christian von (1859-1932), filozof şi psiholog austriac. Prof. univ. la Praga. Reprezentant al fenomenologiei şi precursor al gestaltismului în psihologie. A formulat conceptul de calitate a formelor obiectelor (*Sistemul teoriei valorilor*).

EHRLICH, Paul (1854-1915), medic şi biochimist german. Contribuţii la studiul imunităţii, vaccinării, seroterapiei şi chimioterapiei. A produs salvarsanul, utilizat în tratamentul sifilisului. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1908), împreună cu I.I.Mecinikov.

EICH, Günter (1907-1972), poet german. Reprezentant al *Grupului 47*. Lirica sa este expresia efortului de a descifra semnele şi mesajele cu care o realitate ambiguă ne provoacă (*Curţi răzleţe, Metrou, Mesaje ale ploii, La acte*). Culegeri de scenarii radiofonice (*Vise, Voci*). Traduceri.

EICHENDORFF, Joseph, baron von (1788-1857), scriitor german. Ultimul romantic german. Poezie inspirată de nostalgia copilăriei, de farmecul călătoriilor, de chemarea depărtărilor şi de iubire (*Primăvară şi iubire*). Proză (*Din viaţa unui pierde-vară, Castelul Durande, Statuia de marmură*), teatru (*Peţitorii*).

EICHMANN, Adolf (1906-1962), om politic german. Unul dintre principalii responsabili de exterminarea evreilor în lagărele naziste. La sfîrşitul războiului s-a refugiat în Argentina, de unde a fost răpit de un comando israelian (1960), judecat şi executat.

EIFEL, platou muntos în V Germaniei, la N de rîul Moselle şi la V de Rin, la graniţa cu Belgia şi Luxemburg. Face parte din Masivul Şistos Renan. Alt. max.: 747 m. Viticultură. Turism.

EIFFEL, Gustave (1832-1923), inginer francez. A realizat numeroase construcţii metalice din elemente standard asamblate: poduri şi viaducte, *Turnul Eiffel* (ridicat cu ocazia Expoziţiei universale de la Paris, 1889), cu înălţimea actuală de 320,75 m, cupola Observatorului din Nisa (1885), structura de rezistenţă a Statuii Libertăţii din New York (1886).

EIGEN, Manfred (n. 1927), chimist german. Cercetări în domeniul biologiei moleculare (studiul cineticii reacţiilor chimice foarte rapide). Premiul Nobel (1967), împreună cu R.G.W. Norrish şi G.Porter.

EIGER, vîrf în Alpii elveţieni, la S-E de Interlaken; 3970 m alt. Escaladat în 1858.

EIJKMAN, Christiaan (1858-1930), medic şi fiziolog olandez. Studii în Arhipelagul Indonezian (1886-1898) asupra caracteristicilor fiziologice ale vieţii în regiunile tropicale. A descoperit natura carenţială a bolii beri-beri şi vitamina B_1. Premiul Nobel (1929), împreună cu F.G.Hopkins.

EINAUDI, Luigi (1874-1961), economist şi om politic democrat-creştin italian. Preşedinte al republicii (1948-1955).

EINDHOVEN, oraş în S Olandei; 192,9 mii loc. Aeroport. Centru industrial. Muzeu de artă modernă şi muzeu al ştiinţei şi tehnicii. Oraş din 1232.

EINHARD (EGINHARD) (c. 770-840), cronicar franc. Secretar şi biograf al lui Carol cel Mare.

EINSTEIN, Albert (1879-1955), fizician german. A emigrat în SUA (1933). Prof. univ. la Berlin şi Princeton. A explicat efectul fotoelectric şi a introdus noţiunea de foton. A formulat teoria relativităţii restrînse, care modifică legile mecanicii newtoniene la viteze mari (*Asupra electrodinamicii corpurilor în mişcare, Depinde oare inerţia corpurilor de cantitatea de energie pe care o conţin?*, 1905) şi teoria relativităţii generalizate, conform căreia legile generale ale tuturor fenomenelor fizice sînt aceleaşi în toate sistemele din Univers (*Bazele teoriei relativităţii restrînse şi generalizate*, 1916). A enunţat (1917) legile statistice ale proceselor de emisie spontană şi de absorbţie a luminii de către atomi şi ale emisiei stimulate a luminii, care stau la baza realizării laserului (1960). A elaborat teoria căldurii specifice a solidelor, teoria efectului giromagnetic (efectul *Einstein-de Haas*, 1915), teoria cîmpului unitar, conform căreia gravitaţia şi magnetismul sînt manifestări ale aceluiaşi fenomen. A militat împotriva proliferării armelor nucleare. Premiul Nobel (1921).

EINTHOVEN, Willem (1860-1927), fiziolog şi fizician olandez. A fundamentat studiul electrofiziologic şi electrofiziopatologic al activităţii inimii şi a utilizat pentru prima oară electrocardiografia (1906). Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1924).

EIRE v. **Irlanda (Republica ~)**.

EIRIK TORVALDSSÖN (TORVALDSEN) (supranumit *Raunde* "cel Roşu") (c. 940-c.1010), navigator normand (viking). A descoperit coasta de S-E a insulei Groenlanda (c. 982-985), căreia i-a dat numele ("pămîntul verde"), şi a întemeiat aici prima aşezare normandă (986).

EISENACH, oraş în centrul Germaniei (Thuringia); 47 mii loc. Centru industrial (automobile Opel). Biserica Sankt Nikolaus şi castelul Wartburg (sec. 12), muzeele J.S.Bach, Martin Luther, Richard Wagner şi Muzeul Thuringiei. Fondat în sec. 12. Reşedinţă a ducilor de Saxa-Eisenach în sec. 17.

EISENHOWER, Dwight David (1890-1969), general şi om politic american. Comandant suprem al armatelor aliate în N Africii (1943), în Sicilia (1943) şi în V Europei (1944-1945). Comandant suprem al forţelor armate ale NATO în Europa (1950-1952). Preşedinte al SUA (1953-1961). Memorii militare şi politice.

EISENSTADT, oraş în E Austriei, centrul ad-tiv al Burgenlandului; 10 mii loc. Industrii. Muzeul Joseph Haydn. Domkirche (sec. 17).

EISENSTEIN, Serghei Mihailovici (1898-1948), regizor, scenarist, scenograf şi teoretician rus de cinema. Original prin arta realizării scenelor de masă (compoziţia cadrelor, montaj, relevanţa detaliilor): *Greva, Crucişătorul Potemkin, Octombrie, Aleksandr Nevski, Ivan cel Groaznic*. A lucrat la Hollywood şi în Mexic (*Que viva Mexico!*). Lucrări teoretice (*Forma filmului, Sensul filmului*).

EISIKOVITS, Max (1908-1983; n. Blaj), compozitor şi muzicolog român. Opere-basm (*Povestea ţapului, Fîntîna cu bucluc*), poeme corale, muzică de cameră, piese simfonice (*Dansuri vechi ardeleneşti*). Contribuţii la istoria muzicii (*Polifonia vocală a Renaşterii, Polifonia barocului*).

EJOV, Nikolai Ivanovici (1895-1940), general şi demnitar sovietic. Comisar de Interne (1936-1938), unul dintre organizatorii marii represiuni staliniste împotriva opozanţilor şi disidenţilor. A căzut în dizgraţie şi a fost executat.

EKATERINBURG, oraş în Federaţia Rusă, în E munţilor Ural; 1,3 mil. loc. Nod feroviar. Centru industrial. Universitate, teatre, muzee. Catedrală şi palate neoclasice. Fondat în 1723. Numit şi *Sverdlovsk*, între 1924 şi 1991.

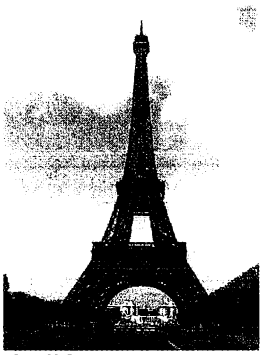

Turnul Eiffel

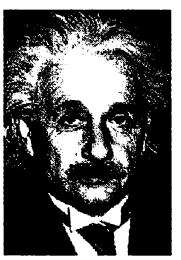

Albert Einstein

Serghei Eisenstein

EKATERINOSLAV, oraş în S Ucrainei, port pe Nipru; 1,18 mil. loc. Aeroport. Centru industrial. Universitate. Palatul Potemkin (sec. 18). Fondat în 1783. Numit şi *Novorossiisk*, între 1796 şi 1802, şi *Dnepropetrovsk*, între 1927 şi 1991.

EKELÖF, Bengt Gunnar (1907-1968), poet suedez. Lirică meditativă şi intelectuală; experienţe suprarealiste (*Tîrziu pe pămînt, Opus incertum*).

EKELUND, Vilhelm (1880-1949), poet suedez. Influenţat de simbolism, a ilustrat direcţia modernă în poezia naţională. Poet al naturii (*Melodii la asfinţit, Pe malul mării*).

EKIBASTUZ, oraş în N-E Kazahstanului; 139,9 mii loc. Expl. de huilă.

ELADA (ELLAS), denumirea antică a *Greciei*.

ELAGABAL (HELIOGABAL) (Sextus Varius Avitus Bassianus) (204-222), împărat roman (218-222). Originar din Emesa (Siria), unde a fost mare preot al lui Baal, a încercat să impună la Roma cultul Soarelui. Asasinat de garda pretoriană.

ELAM, stat antic din S-V Iranului actual, cu capitala la Susa. Atestat documentar din milen. 5 î.Hr., a ajuns la apogeu în sec. 13 î.Hr. A fost ocupat succesiv de Akkad, Babilon, Asiria şi Imperiul Persan. Distrus de Assurbanipal (c. 646).

ELAN, rîu, afluent al Prutului; 68 km. Izvorăşte din coasta Lohanului şi străbate Dealurile Fălciului.

ELAN (Depresiunea Elanului), regiune colinară în E Podişului Bîrladului, între rîurile Elan şi Prut. Alt. max.: 234 m.

ELBA, insulă italiană în Marea Ligurică, la E de insula Corsica; 223,5 km^2; c. 40 mii loc. Oraş pr.: Portoferraio. Relief muntos. Alt. max.: 1019 m. Minereuri de fier. Plantaţii de măslini, viticultură. Pescuit. Turism. În Elba a fost exilat Napoleon I (1814-1815).

ELBA (germ. **ELBE**; ceh. **LABE**), fluviu în Europa Centrală (Cehia, Germania); 1165 km. Izvorăşte din Munţii Sudeţi şi se varsă în Marea Nordului, printr-un estuar, la Cuxhaven. Afluenţi pr.: Vltava, Saale, Havel, Elsterul Negru. Traversează oraşele Pardubice, Dresda, Meissen, Torgau, Magdeburg, Hamburg. Navigabil; legat prin canale cu alte sisteme hidrografice din Europa.

ELBERT, cel mai înalt vîrf al Munţilor Stîncoşi, situat pe culmea Sawatch (Colorado, SUA); 4396 m alt.

ELBLAG, oraş în N Poloniei, port la golful Gdańsk în delta Vistulei; 117 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial. Fondat în 1237 de Cavalerii Teutoni. A fost anexat de Prusia între 1772 şi 1945.

Mircea Eliade

Elena (1896-1982)

ELBRUS, vulcan stins, cel mai înalt vîrf din munţii Caucaz; două cratere la 5642 m şi 5595 m alt. Peste 50 de gheţari. Alpinism şi turism. Observator astronomic (4250 m alt.)

ELBURZ (ALBORZ), masiv muntos în N Iranului. Lungime: c. 900 km; alt. max.: 5671 m. Minereuri de cupru şi zăcăminte de petrol. Traversat de calea ferată transiraniană.

EL CANO (ELCANO), Juan Sebastián (c.1476-1526), navigator spaniol. Însoţitor al lui Magellan în expediţia acestuia (1519-1522), pe care a încheiat-o devenind primul navigator care a făcut ocolul Pămîntului.

ELCHE, oraş în S-E Spaniei (Valencia); 181 mii loc. Centru industrial. Vestigii antice. Biserica Santa Maria (sec. 16-17).

ELDJÁRN, Kristján (1916-1982), om politic islandez. Arheolog şi istoric de artă. Preşedintele republicii (1968-1980).

ELDORADO (EL DORADO), ţară fabuloasă, auriferă, prezumptiv localizată de conchistadorii spanioli între Amazon şi Orinoco. Simbol al bogăţiei şi motiv al căutării şi aspiraţiei spre un tărîm mirific, în opere literare şi cinematografice.

ELDRIDGE, Roy (1911-1989), trompetist american. A ilustrat un stil creat de L.Armstrong, cu mare influenţă asupra interpreţilor de muzică de jaz.

ELECTRA (în mitologia greacă), fiică a lui Agamemnon şi a Clitemnestrei. Împreună cu fratele ei Oreste a pregătit uciderea lui Egist şi a mamei lor, pentru răzbunarea asasinării lui Agamemnon. Eroină în teatrul lui Eschil, Sofocle, Euripide, O'Neill, J.Giraudoux. — *Complexul Electrei*, termen psihiatric folosit de C.Jung pentru a denumi varianta feminină a *Complexului lui Oedip*.

ELENA (în mitologia greacă), fiică a lui Zeus şi a Ledei, soţia lui Menelau, regele Spartei. Răpirea ei de către Paris, fiul regelui Troiei, a determinat războiul evocat în *Iliada*.

ELENA (Sfînta) (c. 257-336), mama împăratului roman Constantin cel Mare. După convertirea la creştinism (327), a avut un rol important în impunerea creştinismului ca religie de stat în Imperiul Roman. Canonizată şi sărbătorită la 21 mai.

ELENA (1896-1982; n. Atena), regina-mamă (din 1940) a României. Fiică a regelui Constantin al Greciei şi a Sofiei de Prusia. Căsătorită (1921-1928) cu principele moştenitor, Carol; mama regelui Mihai I. După abdicarea acestuia (1947), a trăit în exil în Elveţia şi Italia.

ELENA (OLENA) (1465-1505), fiică a lui Ştefan cel Mare şi a Evdochiei din Kiev. Soţia (din ian. 1483) lui Ivan cel Tînăr, fiu al marelui cneaz al Moscovei, Ivan III.

ELENESCU, Emanuel (n. 1911, Piatra-Neamţ), dirijor şi compozitor român. Repertoriu românesc şi universal. Lucrări simfonice, corale, vocale (*Variaţiuni simfonice, Rapsodia română pentru violoncel şi orchestră*).

ELEPHANTINE, insulă pe cursul mijlociu al Nilului,aproape de prima cataractă, în faţa oraşului Assuan (Egipt); c. 1,8 mii loc. Ruine ale unui oraş antic. Muzeu. Civilizaţie înfloritoare în timpul dinastiilor 6-11; cucerită de romani, apoi de arabi.

ELEUSIS, oraş în Grecia (Atica), la 20 km V de Atena; 23 mii loc. Industrii. În antichitate aici aveau loc mari serbări anuale (*misterele eleusine*) pentru cinstirea zeiţei agriculturii, Demeter. A fost distrus de Alaric. Monumente de arhitectură (Telestrionul). Muzeu.

ELEUTHERIADE, Micaela (1900-1983; n. Bucureşti), pictoriţă română. A cultivat peisajul cu virtualităţi narative, portretul şi natura moartă, cu o cromatică postimpresionistă (*Valea Slănicului, Figură în alb, Peisaj din Balcic, În grădină*).

EL FERROL (EL FERROL DEL CAUDILLO), oraş în N-V Spaniei (Galicia), port la Oceanul Atlantic; 86,3 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial.

ELGAR, Sir Edward (1857-1934), compozitor şi dirijor britanic. Reprezentant al neoromantismului. Oratorii (*Visele lui Gerontius*), cantate, *Concertul pentru vioară*, *Concertul pentru violoncel*, muzică vocal-simfonică.

ELGIN, Thomas Bruce, conte de (1766-1841), diplomat şi anticar scoţian. Ca ambasador în Imperiul Otoman a achiziţionat şi a dus de la Parthenon (Atena) la British Museum colecţia de marmuri, care îi poartă numele.

ELGON, vulcan stins în Africa Ecuatorială, la N-E de lacul Victoria, la frontiera dintre Kenya şi Uganda. Alt.: 4321 m. Parc naţional.

EL GRECO (*Domenikos Theotokópulos*, zis ~; 1541-1614), pictor spaniol de origine greacă. A studiat în Italia. Influenţat de Tintoretto. S-a stabilit în Spania, la Toledo (1577). A lucrat în atelierul lui Tiziano. Îmbină într-o manieră proprie realismul cu fantasticul, dînd expresie unei dimensiuni expresioniste. Se remarcă în operele sale expresivitatea dramatică a personajelor cu siluetele lor alungite (*Înmormîntarea Contelui de Orgaz, Sf. Mauriciu sau Martiriul celor 10 000 de tebani, Laocoon, Adoraţia păstorilor, Logodna fecioarei*).

ELIADE, Mircea (1907-1986; n. Bucureşti), istoric al religiilor, filozof şi scriitor român. Studii la Universitatea din Bucureşti şi Calcutta. Stabilit în Franţa (1945-1956), apoi în SUA (din 1956). Prof. la Universitatea din Chicago, unde a condus catedra de istoric a religiilor. Constatînd că lumea modernă a pierdut sentimentul sacrului, Eliade încearcă să reconstituie spiritualitatea originară a omului, axată pe dimensiunea cosmică şi mitică. Lucrări de istoria religiilor (*Tratat de istorie a religiilor, Mitul eternei reîntoarceri, Sacrul şi profanul, Nostalgia originilor, De la Zalmoxis la Genghis Han, Istoria credinţelor şi ideilor religioase*), indianistică (*Yoga. Nemurire şi libertate*), orientalistică (*Alchimie asiatică, Şamanismul şi tehnicile extazului*), mitologie (*Imagini şi simboluri*). Proză realistă, ilustrînd estetica autenticităţii, de sorginte gidiană (*Isabel şi apele diavolului, Maitreyi, Întoarcerea din Rai, Huliganii*), şi fantastică, valorificînd teme şi sugestii din folclorul românesc (*Domnişoara Christina, Şarpele*) sau din cel indian (*Secretul doctorului Honigberger, Nopţi la Serampore*), jurnale şi memorii (*Şantier, Romanul adolescentului miop, Memorii, Jurnal*), eseistică

(*Solilocvii, Oceanografie, Fragmentarium, Insula lui Euthanasius, Comentarii la legenda Meşterului Manole*). Membru al mai multor academii şi societăţi ştiinţifice străine. Acad.

ELIADE, Pompiliu (1869-1914, n. Bucureşti), istoric literar român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii comparatiste (*De l'influence francaise sur l'esprit public en Roumanie*). A studiat relaţiile culturale româno-franceze (*Histoire de l'esprit public en Roumanie au dix-neuvième siècle*). Membru corespondent al Acad. Rom.

ELIAN, Alexandru (n. 1910, Bucureşti), istoric român. Prof. univ. la Bucureşti. A studiat relaţiile ţărilor române cu Bizanţul şi istoria culturii româneşti medievale în lucrări erudite (*Moldova şi Bizanţul în secolul al XV-lea, Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. III, în colaborare, *Inscripţii medievale ale României. Oraşul Bucureşti*, vol. I (sub red.), *Cultura teologică în epoca brîncovenească*). Acad.

ELIAS, Jacques Menahem (1848-1923; n. Bucureşti), industriaş şi bancher evreu din România. A întemeiat industria zahărului şi a fost proprietarul Băncii Generale. O fundaţie care îi poartă numele, înfiinţată în 1925 de Academia Română, în calitate de legatară universală, conform testamentului lui Elias, a întemeiat spitalul Elias din Bucureşti, a construit sediul actual al filialei din Iaşi a Acad. Rom. şi a sprijinit instituţii şi iniţiative culturale. Membru de onoare al Acad. Rom.

ELIAS, Nicolai (sec. 17), sculptor din Sibiu. A executat diverse lucrări, la Sibiu, Cluj, la castelul Criş din Daneş (pietre tombale, sarcofagul lui G.Apafi, amvonul bisericii reformate din Cluj-Napoca), utilizînd elemente ale artei Renaşterii şi barocului.

ELIAS, Norbert (1897-1990), sociolog german. Stabilit în Marea Britanie. A elaborat o teorie evoluţionistă, din perspectivă sociologică, asupra istoriei şi a explicat mecanismul înnoirii (*Civilizaţia moravurilor şi dinamica Occidentului, Ce este sociologia?*).

ELIDA (ELIS), numele antic al regiunii din N-V Peloponesului. Localitate pr.: Olimpia, mare centru religios, celebru şi pentru organizarea periodică, la patru ani, a unor competiţii atletice. — **Şcoala din Elida şi Eritreea**, şcoală filozofică eclectică din Grecia antică, fondată de Fedon din Elis (sec. 4 î.Hr.).

ÉLIE DE BEAUMONT, Léonce (1798-1874), geolog francez. A realizat prima hartă geologică a Franţei (1851) şi a formulat ideea originii tectonice a lanţurilor muntoase. Studii asupra unor perioade geologice.

ELIESCU, Grigore (1898-1975; n. Bucureşti), entomolog şi zoolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii ecologice şi de entomologie forestieră (combaterea dăunătorilor). A realizat determinatoare ale păsărilor răpitoare şi agăţătoare din România. Membru corespondent al Acad. Rom.

ELIN PELIN (pseudonim al lui *Dimităr Ivanov Stoianov;* 1877-1949), scriitor bulgar. Nuvele realiste, cu tematică rurală (*Neamul Gheracilor, Pămîntul*). Un roman fantastic (*Ian Babian pe lună*).

ELION, Gertrude Belle (n. 1918), farmacolog american. Cercetări în domeniul infecţiilor virale şi al bolilor autoimune. A creat, împreună cu G.H.Hitchins, noi medicamente anticanceroase, antimalarice şi pentru atenuarea fenomenelor de respingere a grefelor de organe. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1988), împreună cu J.W.Black şi G.H.Hitchings.

ELIOT, George (pseudonim al lui *Mary Ann Evans*; 1819-1880), scriitoare engleză. Prozatoare reprezentativă pentru epoca victoriană. Romane de observaţie realistă, de factură psihologică şi cu tendinţe moralizatoare (*Adam Bede, Moara de pe Floss, Silas Marner, Middlemarch*). Drame, versuri, eseuri şi traduceri.

ELIOT, Thomas Stearns (1888-1965), poet, dramaturg şi eseist englez de origine americană. A înnoit lirica engleză sub raportul ideatic, al stilului şi prozodiei, sub influenţa simbolismului francez şi a "poeţilor metafizici" (*Tărîmul pustietăţii, Călătoria magilor, Miercurea cenuşii, Patru cvartete*). Teatru în versuri (*Crimă în catedrală, Reuniunea de familie, Petrecerea, Secretarul particular*). Critică de poezie şi de teatru, din perspectiva unei estetici neoclasice (*Pădurea sacră, Rostul poeziei şi rostul criticii, Ce este un clasic, Despre poezie şi poeţi, Muzica poeziei, Poezie şi teatru*). Premiul Nobel (1948).

ELISABETA (*Paula Otilia Elisa*; 1843-1916; n. Neuwied), principesă germană, fiică a principelui de Wied. Căsătorită (1869) cu domnitorul Carol I, a devenit regină a României (1881-1914). A semnat, ca poetă, cu pseudonimul Carmen Sylva.

ELISABETA (*Carlotte Iosefina Victoria Alexandra;* 1894-1954; n. Sinaia), principesă română, regină a Greciei. Fiică a regelui Ferdinand şi a reginei Maria. Căsătorită (1921-1934) cu principele moştenitor al Greciei, apoi rege, George II. Stabilită în România după proclamarea Greciei ca republică (1924). După 1948 a trăit în exil.

ELISABETA I (ELIZABETH) (1533-1603), regină a Angliei şi a Irlandei (1558-1603), din dinastia Tudor. Fiică a lui Henric VIII şi a Annei Boleyn. Reprezentantă a monarhiei absolute în Europa. A restabilit autoritatea Bisericii Anglicane în stat, reprezentînd opoziţia catolică. A dus o politică de expansiune colonială, în concurenţă cu Spania, împotriva căreia a sprijinit lupta Provinciilor Unite şi un război maritim culminat cu distrugerea Invincibilei Armade (1588). A patronat artele şi literatura, favorizînd o epocă de renaştere culturală.

ELISABETA II (*Elizabeth Alexandra Mary*; n. 1916), regină a Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord (din 1952), din dinastia Windsor. Fiică a regelui George VI.

ELISABETA (ELIZAVETA) PETROVNA (1709-1762), împărăteasă a Rusiei (1741-1761/62), din dinastia Romanov. Fiică a lui Petru cel Mare. A favorizat dezvoltarea economico-socială şi culturală a ţării (este fondatoarea Universităţii din Moscova, 1755) şi a impus Rusia ca putere militară pe plan european (prin participarea la Războiul de 7 Ani).

ELISTA, capitala Kalmîkiei (Federaţia Rusă); 92 mii loc. Centru industrial. Muzee.

ELIZABETH, oraş în N-E SUA (New Jersey), în aglomeraţia urbană New York, port la Oceanul Atlantic; 110 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial. Fondat în 1664.

ELIZAVETGRAD, oraş în Ucraina, la S de Kiev; 263 mii loc. Centru industrial. Numit *Kirovograd* între 1939 şi 1991.

ELKINGTON, George Richards (1801-1865), inventator britanic. A brevetat procedeele de argintare şi aurire electrolitică (1840) şi a realizat un procedeu de rafinare electrolitică a cuprului (1862).

ELLESMERE, insulă în N Arhipelagului Arctic Canadian; 200,5 mii km^2. Relief muntos, cu alt. pînă la 3000 m. Acoperită cu gheaţă (l/3 din suprafaţă). Cea mai scăzută temperatură anuală medie din emisfera nordică (-20°C). Zăcăminte de lignit. Staţiuni meteorologice.

ELLICE, fostă denumire (pînă în 1976) a *Arhipelagului Tuvalu*.

ELLINGTON, Duke (pe numele adevărat *Edward Kennedy*; 1899-1974), dirijor, pianist şi compozitor american de jaz. Piese de mare audienţă, intrate în repertoriul clasic al genului (*Rapsodia creolă, Solitude, Caravana, Harlem*).

ELLORA, localitate în V Indiei (Mahărăshtra). Staţiune arheologică cu 34 de sanctuare brahmanice, jainiste şi budiste, cu grote şi temple rupestre din sec. 6-8, decorate cu altoreliefuri.

ELLSWORTH, Lincoln (1880-1951), inginer şi explorator polar american. A izbutit, împreună cu Roald Amundsen şi Umberto Nobile, primul zbor transarctic cu dirijabilul "Norge" (1926). A efectuat patru zboruri cu avionul în Antarctica, reuşind prima traversare integrală a Antarctidei (1935).

ELOHIM ("cei puternici", în mitologia ebraică arhaică), divinitate plurală, creatoare a Universului. A precedat pe Iahve, creatorul unic din *Geneza*. A desemnat unul din atributele lui Iahve, apoi pe Dumnezeu, în general. Menţionat adesea în *Vechiul Testament*.

EL PASO, oraş în S-E SUA (Texas), port pe Rio Grande; 515,3 mii loc. Aeroport internaţional. Centru industrial. Piaţă a bumbacului. Turism. Universitate.

EL SALVADOR (Republica ~), stat în America Centrală istmică, cu ieşire la Oceanul Pacific. Suprafaţa: 21 mii km^2. Populaţia: 6,06 mil. loc. Capitala: *San Salvador*. Limba oficială: spaniola. Culte: catolicism, protestantism. Moneda: 1 colón = 100 centavos. Împărţit în 14 departamente. Oraşe pr.: Santa Ana, San Miguel. Relief predominant muntos (alt. max.: 2365 m), format din masive de vulcani stinşi şi activi. Cîmpie litorală îngustă la Oceanul Pacific. Climă tropicală. Expl. de

Elisabeta I

Elisabeta II

minereuri auroargentifere şi sare. Surse geotermale utilizate pentru producerea energiei electrice. Plantaţii de cafea (pe un sfert din teritoriul ţării), bumbac, citrice, bananieri, trestie de zahăr, culturi de porumb, orez. Expl. de mahon şi cedru. Creşterea bovinelor, asinilor, porcinelor. Ind. energetică, siderurgică (oţel), a cimentului, chimică, textilă, alimentară (zahăr, ţigarete, bere). Exportă cafea, zahăr, produse chimice, textile. — Teritoriul El Salvadorului a fost locuit de triburi amerindiene; cucerit de spanioli în 1523 şi inclus în Căpitănia Generală Guatemala (1527). În 1821 a obţinut independenţa, iar între 1823 şi 1839 a făcut parte din Republica Federală a Provinciilor Unite ale Americii Centrale. Stat independent în 1839; republică din 1841. La sfîrşitul sec. 19, El Salvadorul are conflicte militare cu Guatemala, Honduras şi Nicaragua. În sec. 20, SUA exercită o mare influenţă asupra politicii ţării. Între 1931 şi 1944, se instaurează dictatura lui M.H.Martínez, după care urmează o lungă perioadă de instabilitate politică, succedîndu-se mai multe junte militare. Între 1969 şi 1988 are loc un conflict militar cu Hondurasul. Tensiunile sociale şi politice au generat un lung război de gherilă între forţele de stînga grupate în Frontul Farabundo Martí pentru Eliberarea Naţională şi Frontul Democratic Revoluţionar şi, pe de altă parte, guvernele sprijinite de SUA, conflict încheiat în 1992 sub auspiciile ONU. În apr. 1994 au avut loc alegeri generale, cîştigate de Armando Calderón Sól. Republică prezidenţială.

ELSHEIMER, Adam (1578-1610), pictor şi gravor german. Stabilit în Italia (1600), unde ilustrează "caravaggismul". Compoziţii baroce; scene mitologice şi de gen, peisaje nocturne sau istorice de format mic (*Aurora, Fuga în Egipt, Philemon şi Baucis*). Influenţă asupra lui Rubens, Rembrandt şi Claude Lorrain.

ELSTERUL ALB, rîu în Germania, afluent al rîului Saale în amonte de Halle; 257 km. Izvorăşte din Erzgebirge şi trece prin Leipzig.

ELSTERUL NEGRU, rîu în Germania, afluent al Elbei în amonte de Wittenberg; 188 km. Izvorăşte din Lansitzer Gebirge.

ELTON, Charles Sutherland (1900-1991), zoolog britanic. Fondator al biologiei populaţiilor. A definit concepte de bază ale trofoecologiei: lanţ trofic, nişă, reţea trofică, piramidă a numerelor şi biomasei.

ELŢIN, Boris Nikolaevici (n. 1931), om politic rus. Prim-secretar al Comitetului de partid al Moscovei (1985-1987). A demisionat din PCUS (1990). Primul preşedinte ales al Federaţiei Ruse (1991).

Thomas Stearns Eliot

Paul Éluard

ÉLUARD, Paul (pe numele adevărat *Eugène Grindel*; 1895-1952), poet francez. A experimentat dadaismul şi a ilustrat suprarealismul (*Capitala durerii, Dragostea, poezia, Viaţa imediată*), apoi a evoluat, prin experienţa războiului civil din Spania şi a Rezistenţei (*Întîlnirea cu nemţii*), spre o lirică a solidarităţii, cu un limbaj de un patetism temperat şi cu o remarcabilă fantezie metaforică. Ataşat ideologiei comuniste (*O lecţie de morală*).

ELVEND (KŪH E ALVAND), masiv muntos în V Iranului, la V de munţii Zagros şi la S de oraşul Hamadān; 3571 m alt.

ELVEŢIA (Confederaţia Elveţiană), stat în Europa Centrală. Suprafaţa: 41,3 mii km². Populaţia : 7,32 mil. loc. Capitala: *Berna*. Limbi oficiale: germana, franceza, italiana, limba naţională: retoromana. Culte: catolicism, protestantism. Moneda: 1 franc elveţian = 100 centime. Confederaţie formată din 26 de cantoane şi semicantoane. Oraşe pr.: Zürich, Basel, Geneva, Lausanne. Teritoriu muntos pe c. 60% din suprafaţa ţării, cu alt. max. de 4638 m (vîrful Dufour, în Alpi). La N de Alpi, un podiş prealpin, cu peste 200 lacuri glaciare: Geneva, Constanţa, Neuchâtel, Zürich ş.a. La V, munţii Jura, împăduriţi, cu înălţimi mai mici (alt. max.: 1679 m). Climă temperată, de tip montan; precipitaţii bogate. Ind. energetică, de oţeluri speciale, aluminiu, construcţii de maşini (locomotive Diesel-electrice, maşini-unelte), utilaje pentru ind. textilă, electrotehnică; instrumente optice şi de precizie, ceasuri; ind. chimică (îngrăşăminte, coloranţi, medicamente), textilă, de prelucrare a lemnului, alimentară (zahăr, ciocolată, lapte condensat). Agricultură pe 10% din suprafaţa ţării: cartofi, sfeclă de zahăr, grîu, secară, ovăz, plante furajere. Păşuni (39% din teritoriu). Creşterea intensivă a animalelor (bovine). Pomicultură, viticultură. Flotă comercială. Turism intens (11,5 mil. turişti, 1991). Renumite staţiuni climaterice: Davos, St. Moritz, Interlaken, Lucerna, Vevey. Activitate financiară şi bancară remarcabilă. Exportă maşini şi utilaje, produse chimice şi farmaceutice, produse textile, ceasuri, lactate etc. — Teritoriul Elveţiei a fost locuit de triburi germanice. În sec. 1 î. Hr., helveţii sînt învinşi şi supuşi Romei. În sec. 5, aici pătrund triburile burgunzilor şi alamanilor. Creştinarea regiunii se produce în sec. 7-9. În anul 888 Elveţia a fost integrată în ducatul Burgundiei, iar în sec. 11 a fost inclusă în Imperiul Romano-German. În 1291, locuitorii liberi din cantoanele Uri, Schwyz şi Unterwalden au realizat o primă alianţă împotriva Habsburgilor, la care s-au asociat în 1351 şi cantoanele Lucerna, Zürich, Berna, Glarus şi Zug, constituindu-se astfel o confederaţie. În 1499, Elveţia şi-a obţinut independenţa (Pacea de la Basel), recunoscută de drept în 1648, prin Pacea westfalică. Între 1798 şi 1803, s-a creat Republica Helvetică, dependentă de Franţa. Congresul de la Viena (1814-1815) a recunoscut neutralitatea permanentă a Elveţiei. În 1832, şapte cantoane (Aargau, Berna, Lucerna, Solothurn, St. Gallen, Thurgau şi Zürich) au făcut o înţelegere (Siebenbund) favorabilă centralizării statului şi democratizării vieţii politice. Alte şase cantoane catolice (Fribourg, Lucerna, Schwyz, Unterwalden, Uri şi Valais) au încheiat o alianţă (1843-1845) politico-militară (Sonderbund) cu scopuri contrarii. Războiul civil din 1847 s-a încheiat cu înfrîngerea Sonderbundului, proclamarea unei constituţii şi transformarea Elveţiei într-un stat federal unitar (1848). În timpul celor două războaie mondiale, Elveţia şi- a păstrat neutralitatea. În Elveţia sînt sediile mai multor organizaţii internaţionale, dar statul nu are calitatea de membru al ONU. Elveţia este republică federală.

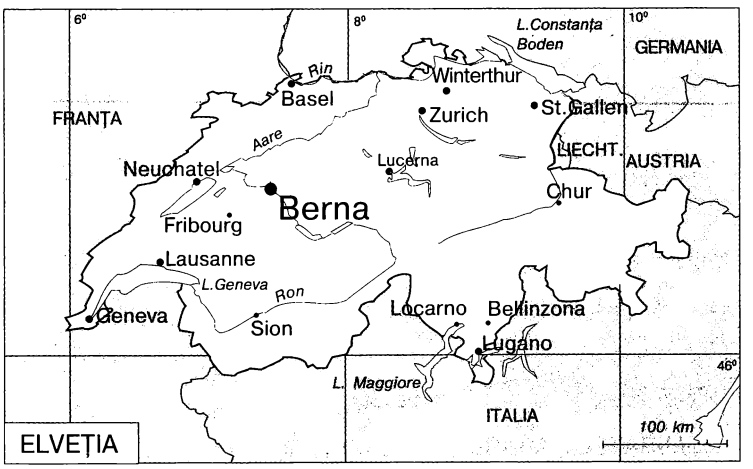

ÉLYSÉE, palat în Paris, reşedinţă a preşedinţilor Franţei, din timpul celei de a doua Republici (1873). Construit în 1718 de arhitectul Claude Mollet pentru contele d'Évreux.

ELYTIS, Odysseas (pseudonim al lui *Odysseas Alepoudelis;* 1911-1996), poet grec. Lirică suprarealistă, dar şi de angajament social şi politic, cu un limbaj de mare forţă expresivă (*Orientări, Clepsidrele necunoscutului, Soarele întîiul, Cuvine-se cu adevărat, Maria Nefeli*). Premiul Nobel (1979).

ELZÉVIR (ELZEVIER), familie de tipografi şi librari olandezi din sec. 16-17, cu activitate la Leiden, Copenhaga, Amsterdam. Au imaginat un tip de literă specific şi au

impus un model de artă tipografică rafinată.

EMANUEL (ebr. **IMMANU'EL** "Dumnezeu este cu noi"), nume simbolic creat de Dumnezeu şi transmis de profetul Isaia pentru a desemna pe Mesia, acel descendent din seminţia regelui David, care avea să se nască din Fecioara Maria, pentru a întrupa natura divină în fiinţa omenească.

EMBA, fluviu în Kazahstan; 712 km. Izvorăşte din colinele Mugodjari (Uralul de Sud) şi se revarsă în Marea Caspică printr-o deltă. Dă numele unor mari exploatări de petrol din bazinul său.

EMBABEH (**IMBABA**), oraş în N Egiptului, aproape de Giseh; 341 mii loc. Centru comercial.

EMERSON, Ralph Waldo (1803-1882), filozof, poet şi eseist american. Reprezentantul cel mai important al "transcendentalismului". Poezie de factură clasică (*Poeme*). Eseistică originală, evidenţiind specificul culturii americane (*Eseuri, Conduita vieţii, Tratatul asupra caracterului englez*).

EMESA v. **Homs**.

EMI KOUSSI, vulcan stins, cel mai înalt vîrf din masivul Tibesti (Sahara), pe teritoriul Ciadului. Alt.: 3415 m.

EMILIAN, Céline (1898-1981; n. Bucureşti), sculptoriţă română. Stabilită în Franţa. A lucrat în atelierul lui Bourdelle. Portrete (*Alfred Cortot, Vincent d'Indy*), basoreliefuri.

EMILIA-ROMAGNA, regiune administrativă în N Italiei, în bazinul drept al fluviului Pad; 22,1 mii km; 3,9 mil. loc. Centrul adtiv: *Bologna*. Formată din două regiuni istorice. Viticultură. Citrice şi măslini. Cereale, sfeclă de zahăr. Creşterea animalelor. Industrializată. Turism.

EMINESCU, Mihai (1850-1889; n. Botoşani), poet român. Copilărie la Ipoteşti, studii primare şi gimnaziale la Cernăuţi, peregrinări, în adolescenţă, cu trupe de teatru. Studii universitare la Viena (1869-1872) şi Berlin (1872-1874), unde urmează cursuri de filozofie, istorie, economie politică, ştiinţe ale naturii. Revenit în ţară, la Iaşi, este director al Bibliotecii Universităţii, apoi revizor şcolar în judeţele Iaşi şi Vaslui, ziarist. La Bucureşti, între 1877 şi 1883, lucrează ca redactor la ziarul conservator „Timpul". Bolnav (din iun. 1883), va duce o existenţă nefericită, între luciditate şi alienaţie. Moare la 15 iun. 1889. După debutul din 1866 în revista "Familia", pînă în 1869, Eminescu este influenţat de poeţii romantici paşoptişti, dar îşi cristalizează deja unele motive poetice şi formule stilistice originale. Colaborarea la "Convorbiri literare" (din apr. 1870, cu *Venere şi Madonă*) şi relaţiile cu societatea Junimea au constituit cadrul cultural favorabil pentru ecloziunea operei eminesciene în evoluţia căreia se disting, după anii de formare, trei perioade: studenţească, ieşeană şi bucureşteană. Realizată în numai 17 ani, opera lui Eminescu este vastă (ediţia de *Opere*, iniţiată de Perpessicius, cuprinde 16 vol.) şi de o mare varietate a genurilor (poezie, proză, teatru, eseuri filozofice, publicistică, culegeri de folclor, traduceri), temelor şi motivelor literare, dar unitară prin creativitatea excepţională a imaginaţiei şi a limbajului poetic. Lirica erotică este expresia unei largi game de sentimente şi proiecţii subiective: aspiraţia spre o iubire ideală (*Sara pe deal, Floare albastră, Lacul, Dorinţa*), regret şi nostalgie (*Departe sunt de tine, De cîte ori, iubito, Din valurile vremii*), reproş şi sarcasm (*Pe lîngă plopii fără soţ, Scrisoarea V*). O dimensiune cosmică a erosului eminescian, înţeles ca forţă integratoare în pulsaţia Universului şi ca stimul al vocaţiei creatoare, conferă gravitate meditativă şi profunzime acestei poezii. Natura, componentă esenţială a universului eminescian, este nu atît un peisaj real, cît o lume fabuloasă (codrul, marea, cosmosul), spaţiu al imaginarului poetic (*Memento mori, Călin (file din poveste), Povestea codrului*). La Eminescu, romantic vizionar, ultimul, cronologic, al veacului trecut, visul şi reveria au funcţii poetice esenţiale, creatoare de mituri cosmogonice şi escatologice (*Scrisoarea I, Rugăciunea unui dac*), istorice (episodul Daciei din *Memento mori* sau din *Gemenii*), ale geniului (*Povestea magului călător în stele, Luceafărul*). Perspectiva filozofică asupra vieţii şi morţii, istoriei şi cosmosului, cu sorgintea culturală în pesimismul lui A.Schopenhauer, generează o atitudine valorizantă specific eminesciană: melancolia, detaşarea sceptică faţă de spectacolul existenţei umane (*Glossa, Melancolie, Trecut-au anii, Odă - în metru antic*). Proza lui Eminescu: un basm (*Făt-Frumos din lacrimă*), o nuvelă filozofică (*Sărmanul Dionis*), o schiţă psihologică (*La aniversară*), o nuvelă cu subiect erotic (*Cezara*), un roman (*Geniu pustiu*), alte texte nefinalizate (*Avatarii faraonului Tlà*) ilustrează virtuţi narative şi stilistice de neconfundat şi dezvăluie natura funciar lirică a autorului. Eminescu a proiectat şi un Dodecameron dramatic, un ciclu de drame istorice naţionale, dintre care doar *Bogdan Dragoş, Alexandru Lăpuşneanu* şi *Mira* sînt mai elaborate. O componentă importantă a operei este publicistica social-politică, expresie a unei concepţii organiciste şi evoluţioniste despre societate, economie şi cultură. Conservatorismul şi naţionalismul lui Eminescu înseamnă critica "formelor goale" introduse de revoluţia burgheză în societatea românească şi nu reacţionarism politic, deşi nu lipsesc unele accente xenofobe şi paseiste, îndeosebi în textele cu caracter polemic. Insuficient cunoscută şi receptată în timpul vieţii poetului, opera lui Eminescu şi-a împlinit destinul postum, aşa cum a prevăzut T. Maiorescu într-un studiu fundamental din 1889, influenţînd decisiv evoluţia poeziei româneşti şi devenind pentru conştiinţa naţională "expresia integrală a sufletului românesc" (N.Iorga), iar creatorul ei, după o sintagmă controversată, "omul deplin al culturii româneşti" (C.Noica). Membru de onoare post-mortem al Acad. Rom.

EMIN PAŞA, Mehmed (pe numele adevărat *Eduard Schnitzer*; 1840-1892), explorator şi administrator german. A efectuat expediţii în Africa Centrală. Guvernator al provinciei Equatoria-Sudan (aparţinînd Egiptului). Ucis în Congo.

EMIRATELE ARABE UNITE (**EAU**), stat în S-E Peninsulei Arabia, pe coasta meridională a Golfului Persic. Format din şapte emirate (Abū Dhabi, Ajmān, Dubai, Al-Fujairah, Ras al-Khaimah, Sharjah, Umm al-Qaiwain). Suprafaţa: 83 mii km.^{2}. Populaţia: 2,35 mil. loc. Capitala: *Abu Dhabi*. Limba oficială: araba. Culte: islamism, creştinism. Moneda:1 EAU dirham = 100 fils. Oraşe pr.: Dubai, Sharjah. Cea mai mare parte a teritoriului este o cîmpie litorală deşertică; în E, regiune muntoasă. Climă tropical-deşertică. Mari rezerve de petrol şi gaze naturale. Expl.

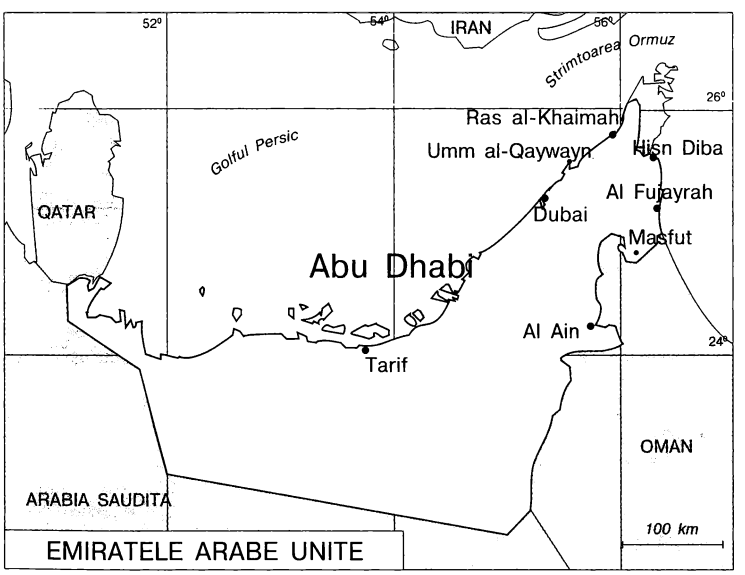

Mihai Eminescu

George Enescu

de petrol (110 mil. t, 1992, locul 7 pe glob) şi gaze naturale (lichefiate în instalaţii de pe insula Dās); ind. energetică, petrochimică, chimică (îngrăşăminte, mase plastice); aluminiu, ciment. În oaze se cultivă curmali, citrice, mango, cereale, legume. Creşterea nomadă a animalelor (caprine, ovine, cămile). Pescuit de perle. Exportă petrol, gaze lichefiate, perle, peşte. — Teritoriu locuit de arabi (din sec. 7). Protectorat britanic între 1892 şi 1971. Între 1968 şi 1971, cele şapte emirate şi şeicate (azi EAU) au făcut parte, alături de Qatar şi Bahrain şi sub numele de *Omanul Contractual*, din Federaţia Şeicatelor din regiunea Golfului Persic. În dec. 1971, şase emirate proclamă EAU (emiratul Rās al-Khaimah se asociază în febr. 1972). EAU au susţinut efortul aliaţilor în Războiul Golfului (1991). Statul federal e condus de un preşedinte.

EMMANUEL, David (1854-1941; n. Bucureşti), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Unul dintre fondatorii şcolii româneşti de matematică. Cercetări în domeniul analizei matematice (teoria funcţiilor eliptice, teoria integralelor abeliene de speţa a treia). Lucrări: *Sur les intégrales pseudo-elliptiques, Lecţiuni de teoria funcţiilor*. Membru de onoare al Acad. Rom.

EMMANUEL, Pierre (pseudonim al lui *Noël Mathieu*; 1916-1984), scriitor francez. Lirică inspirată de experienţa Rezistenţei (*Zile de mînie*) şi de condiţia omului modern valorizată din perspectivă creştină (*Sodoma, Iacob, Evangheliar, Duel*). Eseuri (*Lumea este interioară*).

EMMAUS, sat în Iudeea, la N-V de Ierusalim. Pe drumul spre Emaus, Iisus, înviat, s-a arătat ucenicilor săi Luca şi Cleopa, dar nu a fost recunoscut decît atunci cînd, rămînînd la masă cu ei, a binecuvîntat şi a frînt pîinea. Identificat cu *Imwas* de azi.

EMPEDOCLE (c. 490-c. 430 î.Hr.), filozof, legiuitor, medic şi poet grec. A explicat mişcarea universală prin interacţiunea Iubirii (atracţia) şi Urii (respingerea), forţe cosmice care produc amestecul sau separarea celor patru "principii": apa, aerul, focul şi pămîntul. Autor al unor poeme filozofice. După o tradiţie, s-ar fi aruncat în craterul vulcanului Etna, pentru a dispărea fără urmă, ca un zeu.

EMPIRE STATE BUILDING, clădire în New York (Manhattan); 102 etaje (381 m; 449 m cu antenă), una dintre cele mai înalte clădiri din lume. Adăposteşte instituţii publice. Construită în 1930-1931.

Empire State Building

EMS, fluviu în N-V Germaniei; 371 km. Izvorăşte din Teutoburger Wald, se varsă în Marea Nordului, printr-un estuar. Legat prin canale de Elba, Weser şi Rin.

ENACOVICI, George (1891-1965; n. Focşani), violonist şi compozitor român. Prof. univ. la Bucureşti. Muzică de cameră (cvartete), simfonică (*Suită în stil românesc, Rapsodie română*), vocală, corală.

ENĂŞESCU, Artur (1888-1942; n. Burdujeni, jud. Suceava), poet român. A cultivat o imagine de "poet blestemat", lirica sa, în stil clasicizant (*Pe gînduri*), fiind aceea a unui boem.

ENCARNACIÓN, oraş în S Paraguayului, port pe fluviul Paraná; 55,4 mii loc. Centru comercial şi industrial. Fondat în 1632.

ENCICLOPEDIE SAU DICŢIONAR RAŢIONAL AL ŞTIINŢELOR, ARTELOR ŞI MEŞTEŞUGURILOR (cunoscută şi sub numele de *Enciclopedia franceză*), monumentală operă enciclopedică (35 vol., 1751-1772), iniţiată de D. Diderot şi J. d'Alembert şi redactată de peste 150 de colaboratori specializaţi, din toate domeniile, între care Voltaire, Montesquieu, Helvétius, Rousseau, Condillac, d'Holbach, Buffon, Marmontel, Quesnay, Turgot ş.a. Corpus al ideilor iluminismului şi sinteză a cunoştinţelor ştiinţifice ale epocii.

ENCINA, Juan del (1468-1529), cleric, scriitor şi muzician spaniol. Poeme pastorale, lucrări dramatice (*autos sacramentales* şi egloge). Considerat unul dintre fondatorii teatrului profan spaniol. A compus muzică pentru un *Cancionier*.

ENCKE, Johann Franz (1791-1865), astronom german. Cercetări de mecanică cerească. A determinat paralaxa solară şi a stabilit metode de calcul al orbitelor cometelor. O cometă îi poartă numele.

ENDERBURY v. **Canton şi Enderbury**.

ENDERBY (Ţara ~) (engl. **ENDERBY LAND**), teritoriu în Antarctida, cuprins între 45° şi 57° long. E şi cu ieşire la Oceanul Indian. Relief muntos; alt.: 2260 m. Staţiune de cercetări antarctice.

ENDERS, John Franklin (1897-1985), microbiolog şi virusolog american. Cercetări asupra viruşilor rujeolei, parotiditei epidemice, poliomielitei. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1954), împreună cu F.C. Robbins şi T.H. Weller.

ENDYMION (în mitologia greacă), păstor de o frumuseţe legendară, care, îngrozit de bătrîneţe, a cerut lui Zeus să-l adoarmă, pentru a-i conserva tinereţea. Iubit de Selena. Într-o altă variantă, Endymion a fost pedepsit de Zeus pentru tentative amoroase faţă de Hera. Mitul a devenit motiv literar (J.Lyly, J.Keats) şi plastic (Anthonis van Dyck, Pieter Rubens).

ENEA (AENEAS), erou din ciclul războiului troian, fiu al lui Anchise şi al zeiţei Venus. După căderea Troiei, ajunge în Italia, pe mare, se căsătoreşte cu Lavinia, fiica regelui Latinus, şi devine strămoşul romanilor. Personaj central în *Eneida* lui Vergiliu.

ENESCU, George (1881-1955; n. Liveni, azi comuna George Enescu, jud. Botoşani), compozitor, violonist, pianist şi dirijor român. Prof. la Paris, Siena, la universităţile Illinois şi Harvard. A studiat la Viena şi la Paris (cu A. Thomas, Gédalge, Massenet şi Fauré). Carieră internaţională de violonist concertist, remarcabil prin noblеţea interpretării. A avut elevi care au beneficiat de harul său pedagogic (Yehudi Menuhin). Compozitor genial, a reunit într-o sinteză de un mare rafinament melosul folcloric românesc, esenţializat şi transfigurat, şi marile tradiţii ale muzicii europene. Opere reprezentative: două rapsodii româneşti pentru orchestră, trei simfonii, trei suite pentru orchestră, trei sonate pentru vioară şi pian; alte suite şi sonate, cvartete, cvintete, un dixtuor, o simfonie de cameră; opera *Oedip*. Acad.

ENESCU, Gheorghe (n. 1932, Tîmna, jud. Mehedinţi), logician şi filozof român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări de logică simbolică, metalogică, filozofia logicii (*Logică şi adevăr, Logica simbolică, Fundamentele logice ale gîndirii*).

ENESCU, Ioan (1884-1972; n. Porceşti, azi Moldoveni, jud. Neamţ), medic român. Prof. univ. la Iaşi. Contribuţii în domeniul cardiologiei, reumatologiei şi patologiei renale. Lucrări: *Terapeutica medicală a bolilor interne, Insuficienţa cardiacă*. Acad.

ENESCU, Radu (1925-1994; n. Satu Mare), eseist român. Studii critice şi eseuri despre literatura română şi universală, centrate pe ideea de valoare (*Critică şi valoare, Ab urbe condita, Între două oceane*). Monografia *Franz Kafka*.

ENGEL, Johann Christian (1770-1814), istoric german. Unul dintre susţinătorii tezei despre formarea poporului român exclusiv în S Dunării şi despre emigrarea lui, în sec. 9, la N fluviului.

ENGELBREKT (ENGELBREKTSSON) (c. 1390-1436), căpetenie a unei răscoale ţărăneşti din Suedia (1434-1436), transformată în război antidanez de eliberare. A convocat o adunare a tuturor categoriilor sociale, considerată primul Riksdag (1435), şi a fost desemnat ca regent. A murit asasinat. Erou naţional al Suediei.

ENGELHARDT, Vladimir Aleksandrovici (1894-1984), biochimist rus. Contribuţii în studiul conexiunilor dintre procesele chimice şi activitatea musculară şi în domeniul acizilor nucleici.

ENGELS, Friedrich (1820-1895), filozof şi militant socialist german. Fondator, împreună cu K. Marx, al "socialismului ştiinţific", prin elaborarea lucrărilor programatice (*Sfînta Familie, Ideologia germană, Manifestul Partidului Comunist, Critica programului de la Gotha*). A expus şi popularizat tezele materialismului dialectic şi istoric (*Anti-Dühring, Dialectica naturii, Ludwig Feuerbach şi sfîrşitul filozofiei clasice germane, Originea familiei, a proprietăţii private şi a statului*).

ENGLISH CHANNEL v. **Marea Mînecii**.

ENIGĂRESCU, Octav (1924-1993; n. Bucureşti), bariton român. Director al Operei Române. A interpretat cu talent actoricesc şi cu o voce amplă roluri de operă (*Rigoletto, Falstaff, Paiaţe*).

ENISALA, sat în comuna Sarichioi, judeţul Tulcea. Ruine ale cetăţii bizantine Heracleea (sec. 10-11), refăcută în sec. 13-14 de genovezi.

ENISEI, fluviu în V Siberiei (Federaţia Rusă); 4102 km; suprafaţa bazinului: 2,6 mil. km^2; debit: 19800 m^3/s. Izvorăşte din munţii

Saian de Est, curge la limita Siberiei de V şi Centrale şi se varsă printr-un estuar în marea Kara. Afluenţi pr.: Angara, Tunguska. Navigabil pe 2870 km. Hidrocentrale. Pescuit.

ENIWETOK, atol în V Oceanului Pacific, în N-V arhipelagului Marshall. Poligon nuclear al SUA (1948-1956).

ENKIDÙ, erou mitic mesopotamian, personaj în *Poemul lui Ghilgameş*. Prieten al lui Ghilgameş, simbolizează destinul omului şi întruchipează atribute esenţiale ale acestuia (forţa, prietenia, eroismul).

ENLIL, divinitate sumeriană. Zeu suprem, alături de Anu şi Ea. Zeu al atmosferei şi apoi al pământului, cu diverse atribute.

ENNIUS, Quintus (239-169 î.Hr.), poet latin de origine greacă. A făcut cunoscută cultura elenică la Roma. A scris poezii (*Saturae*), comedii, tragedii (*Sabinele*) şi o epopee (*Annales*), care înfăţişa istoria Romei de la origini şi pînă în perioada contemporană autorului.

ENOH (ENOCH) (în *Vechiul Testament*), patriarh antediluvian, nepot al lui Adam şi tată al lui Matusalem. A fost ridicat la cer, pentru credinţa lui, înainte de a muri. I se atribuie *Cartea lui Enoh* şi *Cartea tainelor lui Enoh*, apocrife. Figură mitică sincretică, cu însuşiri de erou civilizator şi de profet apocaliptic.

ENRIQUES, Federico (1871-1946), matematician italian. Unul dintre fondatorii şcolii italiene de geometrie algebrică. Teoreme privind clasificarea suprafeţelor algebrice. Lucrări de filozofie şi istorie a ştiinţelor.

ENSCHEDE, oraş în E Olandei, la graniţa cu Germania; 146,5 mii loc. Aeroport. Centru industrial (textile). Muzeu de istorie naturală.

ENSOR, James (1860-1949), pictor şi gravor belgian. Precursor al expresionismului prin caricatural, grotesc, farsă şi ironie (*Intrarea lui Hristos în Bruxelles, Intriga, Ispitirea Sf. Anton*). Portrete (*Ensor cu pălărie cu flori*), naturi statice (*Calcanul*), peisaje.

ENTEBBE, oraş în Uganda, la S de Kampala, port la lacul Victoria; 40 mii loc. Aeroport internaţional. Centru comercial. Fostă capitală (1894-1962).

ENTRECASTEAUX, Antoine Raymond Joseph de Bruni, cavaler d' (1737-1793), navigator francez. A explorat bazinul sudic al Oceanului Pacific şi a descoperit mai multe arhipelaguri.

ENTRECASTEAUX, arhipelag în V Oceanului Pacific, la S-E de insula Noua Guinee; 3,1 mii km^2; c. 35 mii loc. Insulă pr.: Fergusson. Relief vulcanic. Localitate pr.: Dobu. Descoperit de A.R. d'Entrecasteaux (1793).

ENTRE RÍOS, provincie federală în N-E Argentinei, între fluviile Paraná şi Uruguay; 78,8 mii km^2; 1 mil. loc. Centrul ad-tiv: Paraná. Bovine.

ENUGU, oraş în S Nigeriei, capitala statului omonim; 187 mii loc. Centru industrial.

ENUGU, stat în Nigeria central-sudică; 27,3 mii km^2 (împreună cu statul Abia); 3,16 mil. loc. Capitala: *Enugu*. Expl. de cărbune, gaze naturale.

ENVERI (sec. 15), cronicar turc. În *Cartea vizirului* (1465), cronică în versuri, se găsesc informaţii utile pentru istoria românilor.

ENVER PAŞA (1881-1922), general şi om politic turc. Unul dintre conducătorii mişcării "Junilor turci" (1908) şi membru al triumviratului care a condus Imperiul Otoman (1913-1918). În exil, după 1918. Rival al lui Mustafa Kemal. A fost ucis în Caucaz, într-o confruntare a insurgenţilor musulmani cu Armata Roşie.

ENZENBERG, Carol, baron de (1725-1810), general austriac. Administrator militar al Bucovinei (1778-1786), cu merite în organizarea administrativă, economică şi culturală a provinciei. A introdus serviciul poştal (1783).

ENZENSBERGER, Hans Magnus (n. 1929), scriitor german. Lirică modernă, cu un limbaj experimental rafinat (*În apărarea lupilor, Scriere pentru orbi*), romanul *Interogatoriu la Havana*, eseuri (*Detalii*).

EOL (în mitologia greacă), zeul vînturilor, fiu al lui Poseidon. Evocat într-un episod din *Odiseea*.

EOLIENE, Insulele v. **Lipare, Insulele**.

EÖTVÖS József, baron (1813-1871), scriitor şi om politic maghiar. Reprezentant al romantismului. Romancier (*Notarul satului, Surorile*). Ministru.

EÖTVÖS Loránd, baron (1848-1919), fizician maghiar. Fiu al lui József Eötvös. Cercetări în domeniul gravitaţiei, geomagnetismului şi capilarităţii. A formulat legea variaţiei tensiunii superficiale cu temperatura (*legea lui Eötvös*, 1886) şi a construit balanţa de torsiune gravimetrică (1888), care îi poartă numele.

EPAMINONDA (EPAMINONDAS) (c. 420-362 î.Hr.), om politic şi general teban. Ca şef al partidului popular a restaurat, împreună cu Pelopida, democraţia la Teba şi a reorganizat Liga Beoţiană. A impus hegemonia Tebei în Grecia centrală, în Beoţia şi Peloponez, învingînd Sparta în lupta de la Leuctra (371 î.Hr.). A fost ucis în bătălia de la Mantineea împotriva unei ligi conduse de Sparta.

EPICTET (c. 50-138 d.Hr.), filozof stoic grec. Sclav eliberat. Ideile sale, expuse în lecţii publice, au fost consemnate de discipolul său Arrianus în *Convorbiri* şi în *Encheiridion* (*Manualul lui Epictet*).

EPICUR (341-270 î.Hr.), filozof grec. Conducător al unor şcoli filozofice la Mytilene (Lesbos), Lampsacos şi Atena (celebra *Grădină*). A reinterpretat atomismul lui Democrit (devierea atomului de la linia dreaptă, care explica posibilitatea întîmplării şi, la nivel uman, a libertăţii). Etica sa cultivă plăcerea, înţeleasă ca absenţă a suferinţei fizice, a fricii şi a altor tulburări sufleteşti (ataraxia). I se atribuie c. 300 de lucrări. Este considerat cel mai important filozof grec de după Aristotel.

EPIDAUR (EPIDAURUS), oraş în Grecia antică (în Argolida), port la Golful Salonic. Celebru astăzi pentru teatrul cel mai bine conservat din Grecia antică (sec. 4 î.Hr.), cu o capacitate de 14000 locuri, unde se desfăşoară un festival anual de teatru (tragedie şi comedie). Templul lui Asclepios (sec. 4 î. Hr.). Muzeu. Azi, *Epidavros*.

EPINAL, oraş în N-E Franţei (Lorena), pe Moselle, la S de Nancy; 39,5 mii loc. Expl. de marmură. Centru industrial. Manufacturi de ceramică (din sec. 18). Biserica romano-gotică Saint-Maurice (sec. 11-14). Muzee.

EPIR (ÍPIROS), regiune muntoasă în N-V Greciei şi S Albaniei, la V de munţii Pind, cu ieşire la Marea Ionică. Zăcăminte de petrol. Creşterea animalelor (ovine). Oraş pr.: Ianina. Locuit în antichitate de triburi ilire, era considerat în afara Greciei. Regat în sec. 4 î.Hr. Celebru oracol la Dodona, centrul religios al ţării. Provincie romană, împreună cu Macedonia (148 î.Hr.), apoi bizantină (din 395); despotat, între 1204 şi 1340, cu capitala la Arta şi cu două dinastii. Cucerit de turci în 1430. Din 1913, cea mai mare parte a Epirului aparţine Greciei.

EPISCUPESCUL (PISCUPESCU), Ştefan Vasile (1777-1850; n. Bucureşti), medic român. Autor al uneia dintre cele dintîi lucrări medicale în limba română (*Practica doctorului în casă*, 1837).

EPOCA, ziar al Partidului Conservator, apărut la Bucureşti (1885-1918, cu întreruperi). Fondator: Nicolae Filipescu. Printre colaboratori: T.Maiorescu, B.Delavrancea, I.L.Caragiale, Al.Vlahuţă, Gr.Păucescu, Gr.Ventura.

EPSOM AND EWELL, oraş în S-E Marii Britanii (Anglia), la S-V de Londra; 71 mii loc. Staţiune balneoclimaterică (ape termale). Hipodrom, cu un celebru derby (din 1870). Colegiu de prestigiu.

EPSTEIN, Sir Jacob (1880-1959), sculptor britanic, originar din SUA. La Paris, a asimilat sugestiile artei primitive şi tehnica lui A.Rodin. Stabilit la Londra, a traversat experienţa vorticismului. Grupuri statuare de factură expresionistă (*Ecce Homo, Genesis*), busturi de influenţă rodiniană (*Einstein, Yehudi Menuhin, G.B. Shaw*), piatra tombală a lui Oscar Wilde (cimitirul Père Lachaise, Paris).

EPSTEIN, Jean (1897-1953), cineast francez. A semnat regia filmelor *Inimă fidelă, Prăbuşirea casei Usher, Finis Terrae*. Teoretician al filmului (*Spiritul cinematografului*).

ERASISTRATOS (c.304-c.245 î.Hr.), medic grec, originar din Asia Mică. A ilustrat şcoala de medicină din Alexandria. A fost unul dintre iniţiatorii laparotomiei şi a studiat anatomia sistemului circulator şi nervos.

ERASM DIN ROTTERDAM (Erasmus Desiderius Rotterdamus) (pseudonim al lui *Gerhard Gerhards*; 1466/69-1536), umanist olandez, figură proeminentă a Renaşterii. Profesor la Cambridge, unde îl cunoaşte pe Thomas Morus. Editor erudit al clasicilor greci şi latini şi al scrierilor patristice; traducător în latină al *Noului Testament*. A fost independent faţă de Reformă, apărînd spiritul toleranţei împotriva concepţiei lutheraniste a predestinării (*Diatriba despre liberul arbitru*), şi un critic sarcastic al exceselor catolicismului. Scrieri satirice şi eseuri de mare impact cultural (*Elogiul nebuniei, Adagii, Colocvii*).

ERASTUS, Thomas (1524-1583), teolog protestant elveţian. Adept al lui Zwingli şi adversar al calvinismului şi al practicii excomunicărilor. A susţinut dreptul statului de a interveni în cauzele penale.

ERATO (în mitologia greacă), muza poeziei

erotice şi elegiace.

ERATOSTENE (ERATOSTHENES) (c. 276-c.194 î.Hr.), matematician, astronom, geograf şi filozof grec. A trăit la Alexandria, unde a condus celebra bibliotecă. Fondator al geografiei matematice (a calculat arcul de meridian, raza Pămîntului, a introdus termenii de geografie, latitudine). Contribuţii matematice (soluţia mecanică a dublării cubului, *ciurul lui Eratostene*). Lucrări pr.: *Geografia, Cronografia*.

ERBEN, Karel Jaromir (1811-1870), poet şi folclorist ceh. Reprezentant al romantismului. A editat o culegere de balade (*Ghirlandă de legende naţionale*).

ERBICEANU, Constantin (1838-1913; n. Erbiceni, jud. Iaşi), elenist şi istoric român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Editor de izvoare greceşti; istoric al bisericii româneşti (*Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei şi a Catedralei metropolitane din Iaşi*). Acad.

ERBICENI, comună în judeţul Iaşi. Pe teritoriul ei se află importante staţiuni arheologice, cu mai multe aşezări şi morminte datînd din paleoliticul superior, epipaleolitic, neolitic, perioada de trecere la epoca bronzului, din perioada migraţiilor şi din cea medievală.

ERCILLA y ZÚÑIGA, Alonso de (1533-1594), scriitor spaniol. După o expediţie în Chile, a scris poemul epic *La Araucana*, evocînd cuceririle spaniole în America.

EREBUS, vulcan activ pe insula James Ross din marea Ross (Antarctica). Patru cratere; alt. max.: 3794 m. Descoperit în 1841 de J.C.Ross. Escaladat în 1908.

EREMIE, Tiberiu (1875-1937; n. Bucureşti), arhitect şi inginer român. A construit, în Bucureşti, palatul Cantacuzino, hotelul Ambasador, Catedrala ortodoxă din Timişoara, rafinăriile de la Brazi.

EREHTEION, templu pe acropola Atenei. Construit în stil ionic, între anii 421 şi 406 î.Hr., pe ruinele unui edificiu mai vechi în care se celebra memoria lui Erehteu şi Cecrops, strămoşi ai ionienilor. Erehteionul era consacrat zeiţei Atena şi lui Poseidon. Celebru pentru porticul Cariatidelor.

EREVAN, capitala Armeniei, în N-V ţării; 1,2 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Principalul centru industrial al ţării. Hidrocentrală. Universitate, academie de ştiinţe, institute de cercetări, teatre, filarmonică, muzee, bibliotecă naţională. Biserici din sec. 13-18. Fondat în sec. 1 î.Hr. În sec. 6 făcea parte din Regatul Armeniei. Cetate construită pe ruinele oraşului antic (782). Centru ad-tiv al Armeniei răsăritene (din 1440), reşedinţă a hanatului persan de Erevan (din sec. 17). Anexat de Rusia (1828). Capitală a Republicii Armene (din 1918).

Erevan. Vedere generală

ERFURT, oraş în Germania centrală, centrul ad-tiv al landului Thuringia; 217 mii loc. Aeroport internaţional. Centru industrial. Universitate (între 1379 şi 1812). Catedrală gotică (sec. 15), Severkirche (sec. 12-14), clădiri în stil gotic, renascentist şi baroc. Atestat documentar din 724. Sediu episcopal (din 742). Cel mai important oraş din Thuringia, începînd din sec. 13. La Erfurt s-a desfăşurat întrevederea dintre Napoleon I şi ţarul Alexandru I (sept.-oct. 1808), care a reînnoit alianţa dintre Franţa şi Rusia.

ERHAN, Dionisie (1868-1943; n. Bardar, jud. Lăpuşna), episcop al Ismailului (din 1933) şi apoi arhiereu vicar al Arhiepiscopiei Basarabiei. Prin activitate publicistică, a pregătit conştiinţele pentru Marea Unire din 1918.

ERHARD, Ludwig (1897-1977), economist şi om politic german. Ca ministru al Economiei (1949-1963), a conceput strategia reconstrucţiei economice a RF Germania după al doilea război mondial. Cancelar federal (1963-1966). Preşedinte al Uniunii Creştin Democrate (1966-1967; preşedinte de onoare, între 1967 şi 1977).

ERIC (ERIK), numele mai multor regi ai Danemarcii, Suediei şi Norvegiei. Mai importanţi: **Eric VII de Pomerania**, numit şi **Eric III**, ca rege al Norvegiei (1389-1442), **Eric VII**, ca rege al Danemarcii (1412-1439), şi **Eric XIII**, ca rege al Suediei (1412-1434/1439).

ERICSSON, John (1803-1889), inginer suedez. Stabilit în SUA (în 1839). A construit o locomotivă cu abur (1829), o maşină cu aer cald (1833) şi a inventat elicea propulsoare pentru nave (1837).

ERIDAN (*Eridanus*), constelaţie din emisfera australă. Constituită dintr-o stea de prima mărime (Achernar) şi din stele de mărimile 3 şi 4, formînd o linie sinuoasă la S de constelaţia Taurul.

ERIE, canal navigabil în SUA, care uneşte lacul Erie cu fluviul Hudson; 590 km. Construit între anii 1817 şi 1825.

ERIE, lac în America de Nord, la graniţa SUA cu Canada; comunică cu lacul Ontario prin rîul Niagara; 25,7 mii km^2. Ad. max.: 64 m. Navigabil.

ERIE, oraş în N-E SUA (Pennsylvania), port la lacul cu acelaşi nume; 275,6 mii loc. Centru industrial (uzinele concernului General Electric Co). Colegii.

ERITREEA, stat în N-E Africii, cu ieşire la Marea Roşie. Suprafaţa: 120 mii km^2. Populaţia: 3,55 mil. loc. Capitala: *Asmara*. Limbi oficiale: tigriga şi araba. Culte: creştinism (copţi), islamism. Moneda: 1 birr = 100 cents. Este împărţită în zece provincii. Oraşe pr.: Massawa, Keren, Agordat, Aseb. Relief muntos (Masivul Etiopian, cu alt. max.: 3248 m, şi munţii Danakil) şi o cîmpie litorală aridă. Climă tropicală. Zăcăminte de minereuri neferoase (crom, nichel), huilă, aur, azbest ş.a., nevalorificate. Expl. de sare (din apa mării) şi săruri de potasiu. Rafinarea petrolului (importat). Creşterea animalelor (principala activitate economică). Cultivă cereale, bumbac, cafea, tutun; plantaţii de citrice şi bananieri. Exportă produse animale, cafea. — Teritoriul Eritreei a făcut parte din Regatul Aksum (primele sec. ale milen. 1 d. Hr.); cucerit de arabi (sec. 8), apoi de etiopieni, portughezi, turci, egipteni. Colonie italiană (din 1890); inclusă în Somalia, după ocuparea Etiopiei de către trupele italiene (1935-1936). Eliberată de trupele anglo-etiopiene (1941). Sub administraţia Marii Britanii pînă în 1952, cînd devine regiune autonomă a Etiopiei. În 1962, statul federal Eritreea este abolit şi transformat în provincie a Etiopiei; începe un lung război de gherilă condus de Frontul de Eliberare a Eritreei. În 1993, Eritreea îşi proclamă independenţa. Republică prezidenţială.

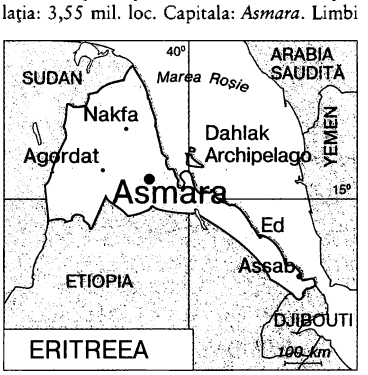

ERKEL Ferenc (1810-1893), compozitor, pianist şi dirijor maghiar. A întemeiat şcoala naţională de operă. Opere (*Bánk Bán, Hunyadi László, Sarolta*), uverturi, muzică de scenă, coruri. A compus imnul naţional maghiar.

ERLANDER, Tage Fritjof (1901-1985), om politic suedez. Prim-ministru (1946-1969).

ERLANGEN, oraş în Germania (Bavaria); 101 mii loc. Centru industrial (instrumente muzicale şi optice, produse electronice). Universitate (1743).

ERLANGER, Joseph (1874-1965), medic şi fiziolog american. Cercetări asupra transmiterii impulsurilor în fibrele nervoase şi asupra patologiei cordului. Premiul Nobel (1944), împreună cu H.S.Gasser.

ERMITAJ (Muzeul ~), muzeu de artă din Sankt Petersburg (Federaţia Rusă), unul din cele mai mari din lume. Colecţii arheologice, de artă orientală, arte decorative, pictură. Amenajat în Palatul de Iarnă, reşedinţă a ţarilor între 1762 şi 1917. Construcţie barocă începută în 1711, la comanda ţarului Petru cel Mare, şi realizată în jumătate de secol de arhitecţii J.Mattarnovy, D.Tressini şi B.Rastrelli. Restaurat în 1837.

ERMOLOVA, Maria Nikolaevna (1853-1928), actriţă rusă. Roluri în repertoriul clasic universal şi rus, îndeosebi în piesele lui A.Ostrovski.

ERNEI, comună în judeţul Mureş. Castelul Teleki (sec.19), în satul Dumbrăvioara.

ERNST, Max (1891-1976), pictor german. Stabilit în SUA şi apoi în Franţa. A traversat experienţa dadaistă (*Laocoon*) şi a creat o operă reprezentativă pentru suprarealism (*Neprihănitul Iosif, Masacrul inocenţilor, Europa după ploaie*). În SUA a adoptat elemente ale cubismului şi artei abstracte (*Mamă şi copii pe globul terestru*). Realizări în scenografie (balet şi film), sculptură şi artă de-

corativă.

ERODE, oraş în S Indiei (Tamil Nadu), pe fluviul Cauvery; 357,4 mii loc. Centru industrial. Templu (sec.10-11).

EROS (în mitologia greacă), zeul iubirii. Fiu al lui Hermes şi al Afroditei, cu înfăţişarea unui copil frumos, înaripat, cu tolbă şi arc. Numit (de romani) şi *Amor* sau *Cupidon*.

EROS, mic asteroid, descoperit în 1898 de astronomul german G. Witt. Distanţa minimă de Pământ: 17 mil. km. A servit la determinarea exactă a distanţei dintre Pământ şi Soare.

EROTOCRITUL, carte populară în versuri, din seria romanelor cavalereşti de dragoste. Poem compus (sec. 17) de cretanul Vincenzo Cornaros, având la origine romanul cavaleresc provensal *Paris et Vienne* (sec.15). Tradus şi în limba română (sec. 18), a cunoscut o largă circulaţie în numeroase versiuni şi copii manuscrise.

ERZBERGER, Matthias (1875-1921), om politic german. Lider al Partidului Centrului (catolic). Ca secretar de stat a condus comisia germană de armistiţiu de la Compiègne şi delegaţia care a semnat armistiţiul de lîngă Rethondes (11 nov. 1918). A fost asasinat de ofiţeri naţionalişti.

ERZGEBIRGE v. **Metalici, Munţii**.

ERZURUM, oraş în E Turciei, la 1960 m alt.; 242,4 mii loc. Nod de comunicaţii. Expl. de petrol. Centru comercial, industrial şi militar. Mare moschee (sec. 13). Universitate. Oraş antic armean (*Garin*) şi bizantin (*Theodosiopolis*), cucerit de turci în 1201.

ESA (engl. **European Space Agency** "Agenţia Spaţială Europeană"), organizaţie înfiinţată în 1975, pentru cooperarea statelor europene în domeniul cercetării şi tehnologiilor spaţiale. Sediul la Paris.

ESAKI, Leo (n. 1925), fizician japonez. Stabilit în SUA (1960). Cercetări în domeniul fizicii solidelor şi al electronicii semiconductoarelor. A descoperit (1957) efectul de "tunel" al electronilor într-un semiconductor. Premiul Nobel (1973), împreună cu I.Giaever şi B.D.Josephson.

ESARCU, Constantin (1836-1898; n. Bucureşti), naturalist, medic, om de cultură şi diplomat român. Prof. univ. la Bucureşti. Ministru de Externe (febr.-nov. 1891). Merite în realizarea unor instituţii culturale de interes naţional (Societatea Filarmonică, 1868; Ateneul Român, pentru construcţia căruia a organizat o subscripţie publică). Editor de documente istorice. Colecţionar de artă. Membru corespondent al Acad. Rom.

ESCARPIT, Robert (n. 1918), scriitor şi sociolog francez. Lucrări în domeniul sociologiei literaturii şi a cărţii (*Sociologia literaturii, Revoluţia cărţii, Teoria generală a informaţiei şi a comunicării*).

Serghei Esenin

Robert Devereux Essex

ESCAUT (old. **SCHELDE**), fluviu în V Europei; 430 km. Izvorăşte din N Franţei, străbate Belgia şi se varsă printr-un estuar dublu în Marea Nordului. Navigabil. Legat prin canale de Rin şi Meuse.

ESCHIL (AISCHYLOS) (c. 525-456 î.Hr.), poet tragic grec. A participat la luptele de la Maraton şi Salamina. A introdus un al doilea personaj şi dialogul, creînd astfel tragedia clasică greacă. A scris 90 de tragedii, dintre care s-au păstrat integral doar şapte: *Rugătoarele, Perşii, Cei şapte contra Tebei, Prometeu înlănţuit* şi trilogia *Orestia (Agamemnon, Choeforele, Eumenidele)*. Teatrul lui Eschil înfăţişează lupta tragică a omului cu un destin implacabil, într-un conflict generator de suferinţe liminare şi atitudini eroice.

ESCHINE (c. 390-c. 314 î.Hr.), orator grec. Rival al lui Demostene, s-a remarcat prin uşurinţa improvizaţiei şi eleganţa discursului (*Împotriva lui Timarhos, Împotriva lui Ctesifon*).

ESCH-SUR-ALZETTE, oraş în Luxemburg, aproape de graniţa cu Franţa; 24 mii loc. Principalul centru industrial al ţării. Expl. de cărbune şi minereuri de fier.

ESCORIAL (El ~), complex arhitectural la N-V de Madrid, cuprinzînd un castel, o mănăstire romano-catolică, o necropolă şi un colegiu. Construit între 1563 şi 1584 ca necropolă regală, pentru regele Filip II şi ca centru ideologic al Contrareformei. Realizare majoră a arhitecturii clasice spaniole. Astăzi adăposteşte una dintre cele mai mari colecţii de artă din lume: pinacotecă, cu lucrări ale pictorilor flamanzi, italieni (Tiziano), spanioli (El Greco, Zurbarán, Velázquez, Goya); fresce, tapiserii, bronzuri, mobilier.

ESCULAP v. **Asclepios**.

ESENIN, Serghei Aleksandrovici (1895-1925), poet rus. Cîntăreţ al valorilor tradiţionale ale satului rus, evocator al locurilor natale (*Cheile Mariei*), într-un limbaj poetic original (imagist). Evoluţie ideologică oscilantă, expresie a dramei unui dezrădăcinat în mediul citadin (*Cîntec despre pîine*), care încearcă să accepte transformările satului (*Anna Sneghina*). Poet sensibil la suferinţele omului şi ale vieţuitoarelor, marcat de ireversibilitatea timpului şi de pierderea vîrstei paradisiace. S-a sinucis într-un moment de criză interioară.

ESFAHÂN v. **Isfahan**.

ESKILSTUNA, oraş în S-E Suediei, la lacul Mälaren; 89,8 mii loc. Centru industrial (siderurgie). Muzeu.

ESKIŞEHIR, oraş în V Turciei, la S-V de Ankara; 413,1 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial şi comercial. Nume antic: *Dorylaeum*. Aici, o armată cruciată a înfrînt pe turcii selgiucizi (1097).

ESKOLA, Pentti (1883-1964), geolog finlandez. A creat teoria faciesurilor metamorfismului şi a diferenţierii metamorfice.

ESOP (AISOPOS) (sec. 7-6 î. Hr.), fabulist grec. Personaj semilegendar, cocoşat şi gîngav, probabil sclav eliberat, originar din Asia Mică. Ucis la Delfi. Fabulele sale au fost culese de Demetrios din Faleron (sec. 4 î.Hr.) şi au fost prelucrate de Babrios şi Fedru.

ESOPIA, carte populară cuprinzînd viaţa şi fabulele lui Esop. Creată în Grecia antică, apoi tradusă şi prelucrată în Evul Mediu în mai multe limbi europene. În limba română a fost tradusă abia în 1703 de către dascălul Costea din Braşov şi a circulat în toate provinciile, în diverse variante manuscrise. Prima ediţie tipărită a apărut în 1795, la Sibiu.

ESPERIDE v. **Hesperide**.

ESPINAS, Alfred Victor (1844-1922), filozof francez. Unul dintre creatorii filozofiei acţiunii (praxeologia) şi istoric al ştiinţei (*Originile tehnologiei*).

ESPÍRITO SANTO, stat în E Braziliei, la Oceanul Atlantic; 45,7 mii km^2; 2,6 mil. loc. Capitala: *Vitória*. Zăcăminte de minereuri radioactive. Expl. forestiere. Cafea, cacao, trestie de zahăr, bumbac, tutun, cereale, manioc. Creşterea animalelor.

ESPÍRITU SANTO, cea mai mare insulă din arhipelagul Noile Hebride (Oceanul Paci-

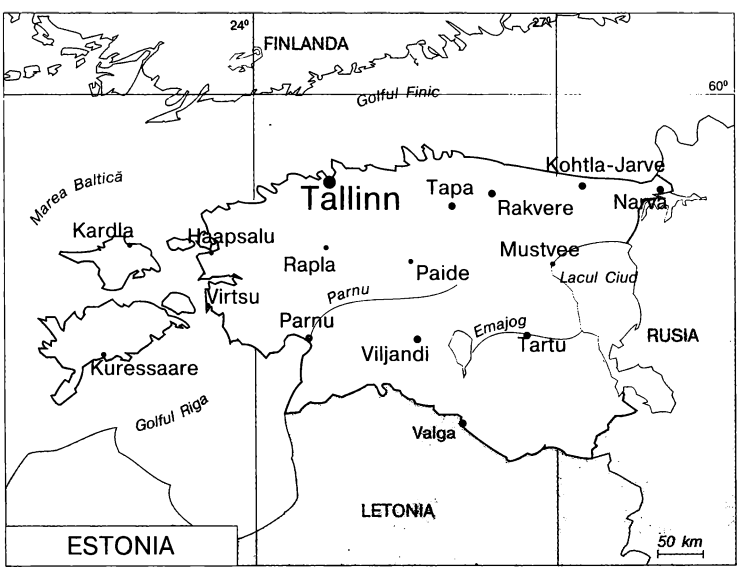

fic); 4,8 mii km^2; 16,2 mii loc. Relief muntos; alt. max.: 1879 m. Aparţine statului Vanuatu.

ESPRIT, revistă lunară, editată la Paris în 1932. Fondator: Emmanuel Mounier. A promovat filozofia personalistă.

ESPRONCEDA Y DELGADO, José de (1808-1842), poet spaniol. Poeme romantice satirice de factură mussetiană (*Diavolul lume*) sau byroniană (*Studentul din Salamanca*), piese lirice exprimînd spiritul iberic, un roman istoric (*Don Sancho Saldaña*).

ESQUILINUS, una dintre cele şapte coline ale Romei antice, pe malul drept al Tibrului.

ESSEN, oraş în Germania (Renania de Nord-Westfalia), în bazinul Ruhr; 624,4 mii loc. Centru carbonifer (huilă). Centru industrial (uzinele Krupp; metalurgie, chimie). Catedrală (sec. 11-15). Universitate. Muzeul Folkwang. Întemeiat în sec. 9.

ESSEQUIBO, fluviu în N Americii de Sud (Guyana); 1010 km. Izvorăşte din Podişul Guyanelor şi se varsă în Oceanul Atlantic printr-un estuar.

ESSEX, regat anglo-saxon (sec.6), pe cursul inferior al Tamisei, cu centrul la Londra. Anexat de Egbert, rege în Wessex (825).

ESSEX, Robert Devereux, conte de (1566-1601), militar şi om politic englez. Favorit al reginei Elisabeta I. Căzut în dizgraţie, a fost executat sub acuzaţia de complot.

ESSLINGEN (ESSLINGEN AM NECKAR), oraş în S-V Germaniei (Baden-Württemberg), pe Neckar; 91 mii loc. Centru industrial. Primărie (sec. 15), biserica St. Paul (sec. 13). Atestat din sec.8. Oraş din c.1219.

ESTE (D'ESTE), familie princiară italiană. A domnit la Ferrara (sec. 13-16), Modena şi Reggio (sec. 13-18). Important rol politic şi mari merite culturale în Renaşterea toscană.

ESTERA (în *Vechiul Testament*), soţia regelui persan Xerxe I (Ahaşver), de origine iudee, vestită pentru frumuseţea ei. A salvat pe evreii captivi în Susa de la masacru. Evenimentul este reamintit de sărbătoarea iudaică a Purimului. — **Cartea Esterei**, carte a *Vechiului Testament* în care se relatează întîmplările referitoare la Estera. A inspirat tragedia *Estera* de J.Racine şi celebre picturi (Rembrandt).

ESTERHÁZY, familie nobiliară maghiară. Mai importanţi: — **Miklós Esterházy** (1582-1645), conte şi palatin al Ungariei (din 1625). — **Pál Esterházy** (1635-1713), duce şi palatin al Ungariei (din 1681), participant la despresurarea Vienei (1683). A eliberat Buda (1686) de turci. — **Miklós Esterházy** (1765-1833), diplomat. Protector al lui Joseph Haydn şi colecţionar de artă.

ESTONIA (Republica ~), stat în N Europei, cu ieşire la Marea Baltică. Suprafaţa: 45 mii km^2. Populaţia: 1,44 mil. loc. Capitala: *Tallinn*. Limba oficială: estona. Culte: luteranism, ortodoxism, baptişti. Moneda: 1 kroon =100 senti. Împărţit în 15 districte şi şase oraşe republicane. Oraşe pr.: Tartu, Narva, Kohtla-Järve. Relief de cîmpie joasă şi colinar (alt. max.: 318 m) în S şi S-E ţării. Aparţin Estoniei peste 1500 insule şi insulite (9,2% din terit.) Climă oceanică de tranziţie pe litoral şi continentală în interior. Reţea hidrografică densă; peste 1000 de lacuri. Pădurile ocupă 38% din teritoriul ţării. Expl. de şisturi bituminoase, fosforite, turbă. Ind. energetică, electrotehnică, constructoare de maşini (excavatoare), chimică (îngrăşăminte), de ciment, textilă, alimentară (produse lactate, conserve). Cultivă cereale, cartofi, legume. Creşterea animalelor (bovine, porcine, ovine). Exportă utilaje industriale, produse electronice şi electrotehnice, textile, produse alimentare. — Teritoriul Estoniei a fost locuit în milen. 1 d.Hr. de eesti, triburi din ramura fino-ugrică; cucerit de vikingi (sec. 9-10), de slavii de est (sec. 11-12), apoi de ordine cavalereşti germane şi daneze (sec. 13-16), care impun creştinismul şi includ Estonia în Livonia. În a doua jumătate a sec. 16, Estonia a fost împărţită între Suedia, Polonia şi Danemarca (insula Saaremaa), apoi a fost în întregime dominată de Suedia (1625-1721) şi de Rusia (1721-1917), care forţează o politică de rusificare în sec. 19. Estonia a obţinut autonomia (mart. 1917), apoi independenţa (24 febr. 1918), dar a fost ocupată, succesiv, de trupele germane şi de cele bolşevice, care au proclamat Republica Sovietică Estonă (29 nov. 1918). Între 1919 şi 1940, Estonia este din nou stat independent, dar la 6 aug. 1940 este iarăşi încorporată în URSS. Ocupată de trupele germane (iul. 1941-sept. 1944). La 16 nov. 1988, RSS Estonă adoptă Declaraţia de suveranitate, iar la 20 aug. 1991 este proclamată independenţa Republicii Estonia. Republică parlamentară.

ESTRADA CABRERA, Manuel (1857-1924), om politic guatemalez. Primul preşedinte al republicii (1898-1920). A dirijat eforturile de modernizare a ţării.

ESTRADA PALMA, Tomás (1835-1908), om politic cubanez. Primul preşedinte al republicii (1902-1906).

ESTREMADURA, provincie istorică în V Portugaliei, în bazinul inferior al fluviului Tajo şi la litoralul Oceanului Atlantic; corespunzătoare districtelor actuale Lisabona, Santarém şi Leiria.

ESZTERGOM, oraş în N Ungariei, pe Dunăre, la N-V de Budapesta; 29,8 mii loc. Industrii. Centru viticol. Monumente arhitectonice: fortăreaţă (restaurată în sec. 18), arhiepiscopie (1189), reşedinţa primatului Ungariei, muzeul castelului; muzeul de artă creştină. Mare catedrală neoclasică (1822-1860). Turism. Numele latin medieval: *Strigonium*.

ETA, (basc. *Euzkadi ta Askatasuna* "Ţara Bascilor şi libertate"), organizaţie separatistă clandestină înfiinţată în 1959 de aripa extremistă a mişcării naţionaliste basce. Scindată în 1973 în aripa militară, care desfăşoară acţiuni teroriste, şi cea politico-militară. Urmăreşte obţinerea independenţei Ţării Bascilor faţă de Spania.

ETAIX, Pierre (n. 1928), actor şi regizor francez de film. Debutează ca actor de music-hall şi clovn de circ, apoi se impune atenţiei prin roluri comice, cu gaguri subtile (*Îndrăgostitul, Yoyo, Marea dragoste, Ţara abundenţei*).

ETERIA (gr. **Philiké hetairia** "Societatea amicală"), societate secretă grecească, înfiinţată la Odesa (1814), cu scopul eliberării Greciei de sub dominaţia otomană. Eteria a pregătit revoluţia greacă din 1821, contînd pe sprijinul Rusiei şi pe colaborarea cu românii, dar dezavuarea mişcării de către ţarul Alexandru I şi conflictul lui Al. Ipsilanti, conducătorul emigraţiei greceşti, cu Tudor Vladimirescu au condus la eşecul celor două acţiuni revoluţionare, reprimate de otomani.

ETIOPIA (ETHIOPIA) (Republica Democratică ~), stat în E Africii. Suprafaţa: 1,14 mil. km^2. Populaţia: 62,1 mil. loc. Capitala: *Addis-Abeba*. Limba oficială: amhara. Culte: creştinism (copţi), islamism, animism. Moneda: 1 birr =100 cents. Împărţită în 25 de regiuni şi patru regiuni autonome. Oraşe pr.: Dire Dawa, Nazret, Gondar. Relieful: podiş înalt (Masivul Etiopian), dominat de culmi muntoase (alt. max.: 4620 m). Climă tropicală. Zăcăminte de gaze naturale, cupru, aur, platină ş.a. Cultivă cafea, bumbac, trestie de zahăr, tutun, grîu, porumb. Păşuni pe 36,8% din teritoriu. Creşterea animalelor:

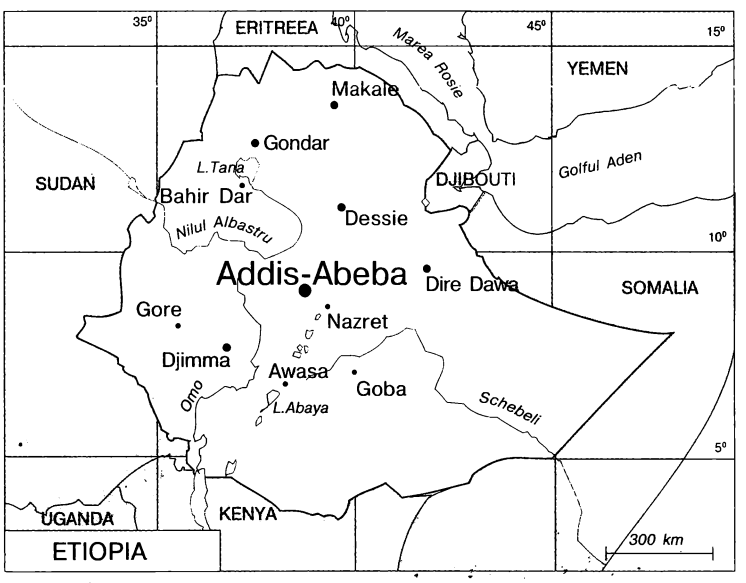

bovine (locul 1 din Africa), ovine, caprine, asini. Pescuit de perle. Produce energie electrică, ciment, textile, cherestea, zahăr, tutun, conserve, bere. Exportă produse petroliere, cafea, zahăr, piei ş.a. — Pe teritoriul Etiopiei, locuit din timpuri străvechi, s-a format la începutul milen. 1 d.Hr. statul Aksum, în care creştinismul a devenit religie oficială la mijlocul sec.4. Din sec. 7 apare şi islamismul. Un nou stat Etiopia, atestat din sec. 13, a înglobat fostul stat Aksum. Etiopia s-a destrămat la începutul sec. 19 în cîteva principate, dar a fost reunificată la mijlocul veacului de negusul Theodor II. În a doua jumătate a sec. 19, în Etiopia pătrunde capitalul străin. În 1867-1869, trupele engleze îi sprijină pe şefii locali şi îl înlătură pe negus, iar la sfîrşitul sec. 19 Italia a încercat să ocupe Etiopia, dar a fost înfrîntă la Aduwa (1896). Tentativa reuşeşte însă în 1935-1936. Etiopia şi-a recăpătat independenţa în 1941. În 1952, fosta colonie italiană Eritreea a format împreună cu Etiopia un stat feudal, desfiinţat în urma unui război de gherilă, cînd Eritreea a fost transformată în provincie. Etiopia a fost condusă de împăratul Hailé Selassie din 1930 pînă în 1974, cînd a fost înlăturat, iar monarhia a fost abolită şi s-a instaurat republica (mart. 1975). A urmat un regim de tip socialist, sprijinit de sovietici, dictatura sîngeroasă a lui Hailé Mariam Mengistu, între 1977 şi 1991, cînd Etiopia a învins în confruntările militare cu Somalia (1977-1978, 1982 şi 1983) şi a realipit Eritreea secesionistă. În 1991, a fost ales preşedinte al Etiopiei Meles Zenawi, iar în mai 1993 Eritreea şi-a redobîndit independenţa. Etiopia este republică prezidenţială.

ETIOPIA (Podişul Etiopiei) v. **Abisinia (Podişul Abisiniei).**

ETIEMBLE, René (n. 1909), scriitor francez. Critic literar (*Mitul lui Rimbaud*) şi eseist preocupat de corectitudinea şi expresivitatea limbii franceze, care îşi pierde din acurateţe prin proliferarea anglicismelor (*Vorbiţi frangleza?*).

ETIOPICA (Theagen Şi Haricleea), roman popular atribuit lui Heliodor din Emesa (sec. 3). S-a răspîndit din sec. 16, prin traduceri în neogreacă, latină şi franceză, şi în sec. 18-19, în limba română, prin copii ale unei traduceri făcute de logofătul Toma Dimitriu. Roman erotic despre întîmplările aventuroase, într-un cadru exotic, ale unui cuplu de îndrăgostiţi.

ETNA, cel mai înalt vulcan activ din Europa, în N-E Siciliei; alt.: 3345 m. Craterul principal are diametrul de 400 m şi 200 conuri secundare. Sînt atestate erupţii în anii 475 şi 396 î.Hr., 1169, 1669, 1908, 1928, 1950 şi 1964. Ultima erupţie: 1993. Staţiune de observaţie vulcanologică la 2943 m. Vii şi livezi pînă la 1000-1200 m altitudine şi păduri pînă la 2000 m. Turism.

ETON, oraş în S Marii Britanii (Anglia), pe Tamisa; c. 4 mii loc. Colegiu fondat în 1440-1441, devenit una dintre cele mai prestigioase instituţii de învăţămînt publice din ţară. Capelă gotică.

ETOSHA PAN, depresiune sărată în deşertul Kalahari (N-V Namibiei), la 1065 m alt.; 4 mii km^2. Parc naţional.

ETRURIA, regiune în V Peninsulei Italice (azi, Toscana), locuită în Antichitate de etrusci şi inclusă, în sec. 3 î.Hr., în statul roman. — **Regatul Etruriei**, regat înfiinţat în Toscana în 1801, de Napoleon Bonaparte pentru Ludovic, duce de Bourbon-Parma; alipit, în 1807, Imperiului Francez, apoi transformat în mare ducat de Toscana (1809) şi atribuit Elizei, sora lui Napoleon I.

ETTERLE, Fory (1905-1983; n. Ploieşti), actor român de teatru şi film. Numeroase roluri compoziţionale din dramaturgia universală şi românească (*Hamlet* de Shakespeare, *Azilul de noapte* de M.Gorki, *Omul care aduce ploaia* de R.Nash) şi în filme (*Străinul, Tudor, Mihai Viteazul*).

EUBEEA (ÉVVOIA), insulă grecească în Marea Egee; 3,9 mii km^2; 165 mii loc. Relief muntos (alt. max.: 1743 m). Expl. de minereuri de fier, crom, marmură. Cereale. Măslini. Creşterea animalelor (ovine, caprine). Oraş pr.: Khalkís. Vestigii ale oraşelor antice Eretria şi Khalkís. În Antichitate, din Eubeea au plecat primii colonişti ai lumii greceşti.

EUCKEN, Rudolf Cristian (1846-1926), filozof german. A profesat un activism eticosocial numit "neoidealism" sau "filozofia vieţii" (*Unitatea vieţii spirituale în conştiinţa şi în acţiunea umanităţii, Sensul şi valoarea vieţii, Om şi univers*). Istoric al filozofiei. Memorii. Premiul Nobel pentru literatură (1908).

EUCLID (EUKLEÍDES) (sec. 3 î.Hr.), matematician grec din Alexandria. Autor al primei sinteze a geometriei elementare (euclidiene), formulînd numeroase definiţii, postulate şi axiome (*Elementele*); contribuţii în aritmetică (*algoritmul lui Euclid*), optică, astronomie, teoria muzicii.

EUCLID din Megara (c. 450-c. 380 î.Hr.), filozof grec. Discipol al lui Socrate şi întemeietor al unei şcoli filozofice (de la Megara) de orientare eleată.

EUDOXOS din Cnidos (c.408-c.355 î.Hr.), matematician, astronom şi filozof grec. Precursor al geometriei euclidiene şi creator al teoriei numerelor iraţionale. A conceput teoria geocentrică despre Univers, de inspiraţie platoniciană. I se atribuie invenţia cadranului solar orizontal.

EUFRAT, fluviu în S-V Asiei, format prin unirea rîurilor Murat şi Karasu; 3065 km. Izvorăşte din Podişul Armeniei (Turcia), traversează Siria şi Irak. Se uneşte cu Tigru formînd braţul Shatt al-Arab, care se varsă în Golful Persic. Navigabil. Irigaţii străvechi. În bazinul Eufratului s-au dezvoltat în milen. 4-3 î. Hr. celebrele oraşe Sumer, Akkad, Ur, Uruk, Babilon ş.a. Regiunea dintre Tigru şi Eufrat s-a numit *Mesopotamia*.

EUGENE, oraş în N-V SUA (Oregon); 283 mii loc. (împreună cu Springfield). Centru industrial. Universitate.

EUGENIA, María de Montijo de Guzmán (1826-1920), soţia lui Napoleon III şi împărăteasă a Franţei (1853-1870). A exercitat o anumită influenţă asupra deciziilor care au declanşat războaiele cu Mexicul şi cu Prusia.

EUGENIU DE SAVOIA-CARIGNAN (1663-1736), feldmareşal austriac de origine franceză. A cîştigat, împotriva turcilor, bătăliile de la Zenta (1697), Petrovaradin (1716) şi Belgrad (1717) şi s-a distins în Războiul pentru Succesiune la tronul Spaniei (1701-1714).

EULER, Leonhard (1707-1783), matematician, fizician şi astronom elveţian. Prof. univ. la Berlin şi Sankt Petersburg. Contribuţii fundamentale în diverse domenii matematice: descoperitor al calculului diferenţial, integral şi infinitezimal, cu idei şi soluţii în teoria numerelor; teoreme, formule şi noţiuni care îi poartă numele în geometrie şi în analiza matematică. Alte contribuţii în mecanica raţională, hidrodinamică, optică, astronomie (teoria mişcării planetelor şi cometelor).

EULER-CHELPIN, Hans Karl von (1873-1964), chimist german. Stabilit în Suedia. Contribuţii în cercetarea proceselor fermentative, a enzimelor şi vitaminelor, în biochimia tehnică. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1929), împreună cu A.Harden.

EULER-CHELPIN, Ulf Svante von (1905-1983), fiziolog suedez. Fiu al lui Hans Karl von Euler-Chelpin. Cercetări de fiziologie şi farmacologie a sistemului nervos simpatic. A izolat în stare pură noradrenalina (1946). Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1970), împreună cu J.Axelrod şi B.Katz.

EUMENE (EUMENES), numele a doi regi ai Pergamului: — **Eumene I**, rege (263-241 î.Hr.), fondator al regatului independent al Pergamului şi protector al oraşelor greceşti din Asia Mică. — **Eumene II Soter**, rege (197-159 î.Hr.); a sprijinit pe romani în războaiele împotriva Macedoniei şi a Regatului seleucid; a construit numeroase monumente, între care altarul lui Zeus din Pergam.

EUPATORIA, oraş în Ucraina, în peninsula Crimeea, la N-V de Simferopol, port la Marea Neagră; 111 mii loc. Staţiune balneoclimaterică.

EURASIA, denumirea ansamblului continental format din Europa şi Asia, cea mai mare masă continentală de pe Pămînt; 36,7% din suprafaţa uscatului (cu insulele adiacente); c. 3/4 din populaţia globului. Nume dat de geologul Ed. Suess.

EURATOM v. **Comunităţile Europene.**

EURIDICE (EURYDIKE) (în mitologia greacă), soţia lui Orfeu. A murit muşcată de un şarpe. Orfeu a coborît în Infern şi a reuşit să-i înduplece pe zeii subpămînteni, prin cîntecele sale, să i-o redea pe Euridice, care l-a urmat pe drumul spre lumină. Neputînd rezista tentaţiei de a privi în urmă, pentru a

Euclid

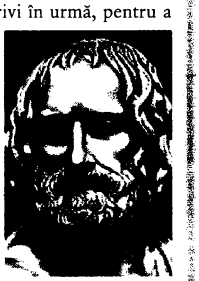

Euripide

o vedea, Orfeu a încălcat un jurămînt şi a pierdut-o pe Euridice pentru totdeauna.

EURIPIDE (EURIPIDES) (c. 480-406 î.Hr.), poet tragic grec. A creat, împreună cu Eschil şi Sofocle, tragedia clasică. Sub influenţa lui Protagoras şi a sofiştilor, a introdus în teatru o dimensiune filozofică şi etică, fapt pentru care este considerat un "filozof al scenei". Piesele lui Euripide (*Ion, Ifigenia în Aulis, Troienele, Rugătoarele, Fenicienele, Hecuba, Medeea, Andromaca, Electra*) abordează problema tragicului dintr-o perspectivă psihologică, urmărind rolul pasiunilor, îndeosebi ale unor eroine, în împlinirea destinului. Euripide a introdus prologul, tehnica "deus ex machina", a redus rolul corului şi a inclus elemente ale comicului în tragedie. A influenţat tragedia clasică franceză (mai ales opera lui J.Racine).

EUROPA, continent în emisfera nordică, între capul Nord (71°11′ lat. N) din Peninsula Scandinavă şi capul Tarifa (36° lat. N) din Peninsula Iberică (4000 km distanţă) şi capul Roca (9°30' long. V) din Peninsula Iberică şi partea de N-E a munţilor Ural (67°20' long. E) (6000 km distanţă). Suprafaţa: 10,4 mil. km^2; c. 717 mil. loc. (din 44 de state). Ţărmuri puternic crestate, scăldate de Oceanul Arctic la N, Oceanul Atlantic la V, Marea Mediterană şi Marea Neagră la S. La E, limita fizico-geografică dintre Europa şi Asia este considerată a fi pe poalele estice ale munţilor Ural, fluviul Ural, depresiunea Kuma-Manici şi Marea Neagră (sau, după alţi geografi, pe poalele de E ale munţilor Ural, rîul Emba, Marea Caspică, S munţilor Caucaz şi Marea Neagră). Europa şi Asia alcătuiesc ansamblul continental *Eurasia*. Relief variat, format prin mişcări tectonice diferenţiate şi cu vîrste geologice diferite. Vestul Europei are relief rezultat dintr-o tectonică complexă, iar în partea estică predomină un relief monoton şi de mare stabilitate tectonică. Munţii ocupă 17% din suprafaţa Europei (alt. max.: 4807 m, vîrful Mont Blanc). Altitudinea medie a continentului este de 300 m. Cîmpia este forma de relief predominantă. Cîmpia Rusă şi Cîmpia Germano-Poloneză reprezintă c. 50% din suprafaţa Europei. În E continentului, pe direcţia N-S, se desfăşoară lanţul munţilor Ural, cu alt. max. de 1894 m (vîrful Narodnaia). În N Europei se află Fenoscandia (Scutul Baltic), un scut cristalin al cărui relief este constituit de Munţii Scandinavici, puternic fragmentaţi şi erodaţi, munţii Hibini (Peninsula Kola) şi de o cîmpie joasă de denudaţie, cu unele regiuni mai înalte. În Europa de V, alternează cîmpii mici cu munţi foarte diferenţiaţi ca structură, înălţime şi forme: munţii din Irlanda, Marea Britanie, Masivul Central Francez, munţii Vosgi, munţii Ardeni, munţii Pădurea Neagră, Masivul Şistos Renan, Masivul Boemiei şi munţii Alpi (cei mai înalţi), cu relief glaciar, continuaţi spre E de munţii Carpaţi. Cîmpii deluroase, cu relief de cueste (Bazinul Parisului, Bazinul Londrei, Suabia şi Franconia) şi cîmpii eluviale (Cîmpia Padului, Cîmpia Panonică, Cîmpia Română). Europa mediteraneană este predominant muntoasă. Clima Europei variază în funcţie de zonele geografice, de altitudine şi de orientarea liniilor majore ale reliefului, caracterul continental accentuîndu-se de la V spre E. În S acţionează masele de aer tropical-continental şi maritim, la latitudini medii masele de aer temperat-continental şi maritim, iar în N masele de aer arctic. Vara, temperatura medie a lunii celei mai calde este de 26-28°C în S şi de 3-5°C în N. Iarna, temperatura medie a lunii celei mai reci este de 10-12°C în S şi S-V şi între -18°C şi -20°C în N-E. Precipitaţiile depăşesc 1000 mm/an în N-V (Scandinavia şi Marea Britanie) şi scad sub 500 mm/an în S-E (Cîmpia Precaspică). Cea mai mare parte a Europei are o climă temperată. Hidrografia Europei se caracterizează prin marea densitate a rîurilor şi lacurilor. Cele mai mari cursuri de apă se găsesc în Europa de est: fluviile Volga, Don, Nipru, Nistru, Dunărea, care se varsă în mările din S-E; Peciora, Dvina de Nord, Neva, Niemen, Vistula, Oder, Elba, curgînd în oceanele şi mările din nordul continentului. În Europa de Vest, fluviile şi rîurile au bazine mai mici: Rinul, Sena, Loara, Garonne, care se varsă în Oceanul Atlantic; Ronul şi Padul, care alimentează Marea Mediterană. În S Europei mai importante sînt Duero, Tajo, Guadiana, Guadalquivirul; Tibrul, Arno, Vardarul. O suprafaţă de 119,9 mii km^2 din Europa este acoperită de gheţari. Insulele (Islanda, Marea Britanie, Irlanda,

Novaia Zemlea, Spitsbergen, Sicilia, Sardinia ş.a.) însumează 730 mii km². Pr. peninsule: Kola, Scandinavă, Iutlanda, Iberică, Italică, Balcanică. Vegetaţia Europei este variată, în funcţie de climă şi relief.

EUROPA (EUROPE) (în mitologia greacă), nimfă, fiică a lui Agenor, regele Tyrului. Răpită şi sedusă de Zeus, metamorfozat în taur, a fost dusă în Creta, unde a născut pe Minos, Radamante şi Sarpedon. Mai multe versiuni ale mitului.

EUROPA, satelit al planetei Iupiter; 3130 km diametru. A fost descoperit de Galileo Galilei (1610).

EUROPA LIBERĂ, post de radio cu sediul la München, înfiinţat în mai 1951 (Departamentul român, în oct. 1951) şi finanţat de Congresul SUA. A avut un rol important în penetrarea informaţională prin "cortina de fier" în ţările din centrul şi E Europei. Din 1995 are sediul la Praga.

EUROPOORT, port la Marea Nordului, în Olanda, la V de Rotterdam. Şantiere navale. Terminal petrolier şi mineralier.

EUROTUNEL, tunel submarin, cu cale ferată şi rutieră, pe sub Marea Mînecii, între Calais (Franţa) şi Folkestone (Marea Britanie); adîncime: 40 m; lungime: 50,5 km. Construit între 1987 şi 1994. Numit şi *Tunelul Mînecii*.

EUROVISION, organism internaţional care coordonează schimbul de programe de radiodifuziune şi televiziune între statele din Europa occidentală şi mediteraneană. Sediul: Geneva. Înfiinţată în 1954. Din 1974 are rolul unei burse cotidiene de imagini.

EUSÉBIO (pe numele adevărat *Eusébio Ferreira da Silva*; n. 1942), fotbalist portughez originar din Mozambic. Supranumit "Perla neagră". S-a remarcat la echipa Benfica Lisabona. Golgeter la Campionatul mondial din 1966.

EUSEBIU (EUSEBIOS) (c. 265-c. 340), istoric şi prelat grec. Episcop (din 313) al Cezareii (Palestina) şi apologet creştin. A scris o istorie universală şi o istorie a bisericii creştine (10 vol.), care îl consacră drept întemeietor al istoriografiei ecleziastice. A fost biograful împăratului Constantin cel Mare.

EUSTACHI, Bartolomeo (c. 1500-1574), medic italian. Numeroase descoperiri anatomice care îi poartă numele (*trompa lui Eustachi, valvula lui Eustachi, cartilajul lui Eustachi*) şi care îl consacră drept unul dintre fondatorii anatomiei moderne.

EUSTATIE DE LA PUTNA (c.1465-c.1546; n. Bistriţa, jud. Suceava), protopsalt român. Autor al unor cărţi de muzică psaltică pe texte slavone şi greceşti (*Carte de cîntece, Culegere de melodii bisericeşti*) realizate la mănăstirea Putna.

EUSTATIEVICI, Dimitrie (c. 1730-1796; n. Braşov), filolog şi traducător român. Prof. la şcoala din Şcheii Braşovului, apoi director al şcolilor neunite din Transilvania. Autorul primei gramatici complete a limbii române, cu un capitol de versificaţie şi prozodie (*Gramatica românească*, 1757), păstrată în manuscris. Traducător de manuale şcolare şi de cărţi religioase pentru uz didactic.

EUSTRATIE Logofătul (?- c. 1646), dregător şi cărturar din Moldova. Traducător al unor compilaţii de texte juridice, civile şi canonice (*Pravila aleasă, Carte românească de învăţătură*). Prezumtiv autor al unui *Letopiseţ moldovenesc* (necunoscut astăzi).

EUTERPE (în mitologia greacă), muză, patroană a poeziei lirice şi a muzicii de flaut.

EUTROPIU (EUTROPIUS) (sec. 4 d.Hr.), istoric roman. Secretar al împăratului Constantin cel Mare. Autor al unei istorii a Romei (*Breviarium ab Urbe condita*), de la întemeiere şi pînă la domnia împăratului Valens, valoroasă îndeosebi pentru informaţiile referitoare la sec. 3-4.

EUWE, Max (1901-1981), şahist olandez. Campion mondial (1935-1937). Preşedinte al Federaţiei Internaţionale de Şah (1970-1974).

EVA (în *Vechiul Testament*), numele primei femei ("mamă a tuturor oamenilor" sau, după unele interpretări, "şarpe"), creată de Dumnezeu din coasta lui Adam; soţia lui Adam. Ispitită de şarpe (diavol), Eva a ignorat o interdicţie divină, muşcînd din fructul oprit al pomului cunoaşterii, şi a fost izgonită din Rai, împreună cu Adam. Mama lui Cain, Abel, Seth şi a mai multor fiice.

EVANS, Sir Arthur John (1851-1941), arheolog britanic. A efectuat importante săpături arheologice în insula Creta, descoperind vestigiile unei străvechi civilizaţii, între care palatul din Cnossos. Operă pr.: *Palatul lui Minos*.

EVANS, Herbert McLean (1882-1971), medic şi biochimist american. A descoperit vitamina E (1922) şi a extras hormonul de creştere din hipofiză (1942).

EVANS, William John, zis Bill (1929-1980), pianist şi compozitor american. A ilustrat în anii '60 un stil original de muzică de jaz, cu un trio celebru.

EVANS-PRITCHARD, Edward Evan (1902-1973), etnolog şi antropolog englez. Cercetări antropologice în Africa. A definit noţiunile de structură şi funcţie şi a studiat sistemele politice africane. Lucrări pr.: *Morfologia şi funcţia magiei, Antropologia socială, Teoriile religiei primitive*.

EVANSVILLE, oraş în centrul SUA (Indiana), pe rîul Ohio; 126,3 mii loc. Centru minier (huilă), industrial şi comercial. Universitate.

EVDOKIMOV, Pavel Nikolaevici (1900-1970), teolog ortodox rus. Stabilit în Franţa (1923). Contribuţii la dezvoltarea unor mari teme ale patristicii răsăritene (*Ortodoxia, Vîrstele vieţii spirituale, Arta icoanei, Teologia frumuseţii*).

EVEREST v. **Chomolungma**.

EVEREST, Sir George (1790-1866), militar şi topograf britanic. A condus Serviciul geodezic al Indiei şi a realizat triangulaţia şi cartografierea ţării. Cel mai înalt vîrf de munte de pe Pămînt (azi, *Chomolungma* din Munţii Himalaya) i-a purtat numele.

EVERT, Christine (Chris) (n. 1954), jucătoare americană de tenis. A cîştigat, între 1974 şi 1984, toate marile turnee de tenis feminin (Wimbledon, de trei ori, Roland Garros, de cinci ori, Forest Hills, de cinci ori) şi a fost campioană mondială în 1979.

ÉVIAN-LES-BAINS, oraş în E Franţei (Savoia), pe malul sudic al lacului Geneva; 7 mii loc. Staţiune balneoclimaterică cu ape termale. Cazinou.

EVLIA, Celebi (1611-după 1683), cărturar şi călător turc. Cunoscut pentru relatările sale de călătorie (*Seiahatname*), în care se găsesc preţioase informaţii despre ţările române de la mijlocul sec. 17.

ÉVORA, oraş în partea central-sudică a Portugaliei; 38,9 mii loc. Piaţă comercială agricolă. Industrii. Muzeu de artă. Ruine romane, catedrală (sec. 12-13), mănăstire (sec. 15), biserică gotică (sec. 15).

EVREN, Kenan (n. 1918), general şi om politic turc. Preşedinte al republicii (1982-1989).

ÉVREUX, oraş în N Franţei (Normandia), la V de Paris; 51,4 mii loc. Centru comercial. Industrii. Bază aeriană strategică. Vestigii ale unei cetăţi galo-romane. Catedrală (sec. 12-17; vitralii celebre din sec. 14-15).

EVTUŞENKO, Evgheni Aleksandrovici (n. 1933), scriitor rus. Poezie cu ecouri maiakovskiene, variată ca tematică (intimă, civică, politică), dar inegală ca valoare (*Staţia Zima, Siberia, Zăpada la Tokio, Moştenitorii lui Stalin, Gingăşie*). Romane evocînd satul siberian (*Dulce ţinut al poamelor*), piese de teatru, eseuri, note de călătorie, publicistică (*Punctul de sprijin*), traduceri.

EWALD, Johannes (1743-1781), scriitor danez. Poet preromantic (*Odă sufletului, Penitentul*). Autor al textului imnului naţional. Tragedii de factură clasică.

EWING, Sir James Alfred (1855-1935), fizician şi inginer britanic. A studiat proprietăţile magnetice ale fierului şi oţelului şi structura cristalină a metalelor. A descoperit fenomenul de histerezis magnetic (1882). Contribuţii în domeniul maşinilor termice.

EXETER, oraş în S-V Marii Britanii (Anglia), port la Marea Mînecii; 101,1 mii loc. Centru industrial şi piaţă agricolă. Catedrală (sec. 12-14, restaurată în sec. 19). Universitate.

Exeter

EXODUL (IEŞIREA), a doua carte a *Pentateuhului* (din *Vechiului Testament*), în care se relatează plecarea din Egipt a evreilor (c. 1250 î.Hr.) către "pămîntul făgăduinţei", sub conducerea lui Moise, şi primirea Legii (*Decalogul*) în Sinai.

EXPRESS (L'~), săptămînal francez. Fondat la Paris, în 1953, de J.J. Servan-Schreiber şi F. Giroud (asociată). Iniţial cu orientare de stînga.

EXTREMADURA, comunitate autonomă în V Spaniei, constituită în 1983; 41,6 mii km²; 1,04 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Mérida*. Minerit (cărbune, zinc, cupru). Măslini. Cereale, tutun. Viticultură. Creşterea animalelor. Fostă regiune istorică, Extremadura

spaniolă cuprindea provinciile actuale Badajoz şi Cáceres.

EXTREMUL ORIENT, denumire generică pentru regiunile naturale şi ţările din Asia de Est (Federaţia Rusă, China, Coreea, Japonia, Indochina, Indonezia, Filipine).

EYADÉMA, Étienne, zis **Gnassingbé** (n. 1937), general şi om politic togolez. Preşedinte şi prim-ministru al Republicii Togoleze (din 1967).

EYCK (VAN EYCK) v. **Van Eyck**.

EYRE, Edward John (1815-1910), explorator britanic. Stabilit în Australia. A explorat (1840-1841) deşertul interior al Australiei şi a descoperit lacul care îi poartă numele. A fost guvernator în Jamaica (1864-1866).

EYRE, lac sărat în S Australiei, cu suprafaţă variabilă: 8,2-15 mii km^2. Cel mai mare lac sărat interior din Australia.

EYRE, peninsulă în S Australiei, între golful Spenser şi Marele Golf Australian (Oceanul Indian). Relief deluros.

EYSENCK, Hans Jürgen (n. 1916), psiholog britanic de origine germană. Prof. univ. la Londra. Cercetări în patologia personalităţii şi a nevrozelor (*Experimente în terapia comportamentului* ş.a.).

EYSKENS, Gaston (1905-1988), om politic belgian. Social-creştin, de trei ori prim-ministru (1949-1950, 1958-1961,1968-1972). Încercări de rezolvare a problemelor dintre valoni şi flamanzi.

EZDRA (sec. 5 î.Hr.), preot şi scrib evreu. A organizat comunitatea evreiască din Ierusalim, după exodul din Babilon, restaurînd religia iudaică şi Templul. *Cărţile lui Ezdra* şi *Cartea lui Neemia* relatează faptele petrecute de la eliberarea iudeilor din robie pînă la citirea legii lui Moise, în Templu.

EZECHIEL v. **Iezechiel**.

F

FABIAN-BOB, Vasile (1795-1836; n. Rusu Bîrgăului, jud. Bistriţa-Năsăud), poet român. Profesor la Seminarul de la Socola, Gimnaziul Vasilian şi Academia Mihăileană din Iaşi. Redactor la prima publicaţie în limba română din Moldova, "Albina românească" (apărută în 1829). Versuri în limba română şi latină (apărute postum). A tradus şi prelucrat pentru uzul şcolii un tratat de geografie şi o lucrare de teologie.

FABIUS CUNCTATOR (Quintus Fabius Maximus) (c.275-203 î.Hr.), general şi om politic roman. Consul, *pontifex maximus* (216-203 î.Hr.), a devenit celebru prin tactica de temporizare şi neangajare a unei confruntări deschise cu Hannibal. Dictator al Romei, după victoria cartaginezilor de la lacul Trasimene (217 î.Hr.).

FABIUS PICTOR, Quintus (c. 254-200 î.Hr.), istoric latin. Opera sa, *Annales* (redactată în limba greacă), este considerată prima lucrare de istoriografie latină.

FABRE, Henri (1882-1984), inginer francez. A efectuat primul zbor cu hidroavionul (1910), deasupra lacului Berre (Provence).

FABRE, Jean Henri (1823-1915), entomolog francez. Cercetări minuţioase privind comportamentul şi obiceiurile insectelor (*Amintiri entomologice*, 10 vol.).

FABRE D'ÉGLANTINE (*Philippe Fabre*; 1750-1794), poet şi om politic francez. Secretar al lui Danton la Ministerul Justiţiei. Autor de piese de teatru şi al calendarului republican. Ghilotinat odată cu Danton.

FÁBRI Zoltán (1917-1994), regizor maghiar. Autor al unor pelicule ce au contribuit la desprinderea de schematism a cinematografului maghiar postbelic (*Căluşeii*, *Întuneric în plină zi*, *Fraza neterminată*, *A cincea pecete* ş.a.).

FABRICIUS, David (1564-1617), astronom german. Constructor de instrumente astronomice. A descoperit (1596) prima stea variabilă, Mira Ceti; a observat (1610) petele solare. Corespondenţă cu J.Kepler.

FABRICIUS, Wilhelm (1882-1964), diplomat german. Ministru al celui de-al III-lea Reich la Bucureşti (1936-1941). Rol important în susţinerea intereselor Germaniei în România.

FABRICIUS D'ACQUAPENDENTE (*Girolamo Fabrizzi*; 1533-1619), naturalist şi anatomist italian. Profesor la Universitatea din Padova. Observaţii anatomice, studii de embriologie şi anatomie comparată.

FABRITIUS, Carel (c. 1622-1654), pictor olandez. Elev al lui Rembrandt. Portrete, peisaje şi compoziţii de gen (*Autoportret*, *Santinela*, *Puiul de sticlete*).

FABRY, Charles (1867-1945), fizician francez. Prof. univ. la Paris. A inventat (1896), împreună cu A.Pérot, interferometrul şi a descoperit (1913) ozonul în atmosfera înaltă, împreună cu H.Buisson. A verificat efectul Doppler-Fizeau în optică.

FADEEV, Aleksandr Aleksandrovici (1901-1956) scriitor rus. Scriitor angajat, autor de povestiri şi romane realist-psihologice care reconstituie atmosfera războiului civil (*Înfrîngerea* ş.a.) sau a celui antihitlerist (*Tînăra gardă*). S-a sinucis.

FAENZA, oraş în N-E Italiei (Emilia-Romagna); 55 mii loc. Renumit centru de ceramică (din sec. 14; a dat numele "faianţei"). Catedrală (sec. 15). Biserici şi palate medievale. Muzeu şi expoziţii anuale de ceramică. Ape termale.

FAETON (PHAETHON) (în mitologia greacă), fiu al lui Helios (zeul soarelui). Conducătorul, de o zi, al carului solar, împrumutat de la tatăl său. Neputînd stăpîni caii înaripaţi, se rostogoleşte într-un torent de flăcări. Doborît de Zeus cu un fulger; pentru a se evita o catastrofă cosmică, este înghiţit de apele Eridanului.

FAGUET, Émile (1847-1916), critic şi istoric literar francez. Prof. univ. la Sorbona. Adversar al simboliştilor. Critic erudit, de fineţe analitică, adept al literaturii de idei. Monografii (*Voltaire*), studii despre literatura franceză din sec.16-19 (*Istoria poeziei franceze de la Renaştere la romantism*), critică dramatică (*Însemnări despre teatru*), eseuri filozofice şi morale (*Politicieni şi moralişti din sec. 19* ş.a.).

FAHD ibn ABD al-AZIZ (n.1923), rege al Arabiei Saudite şi şef al guvernului (din 1982).

FAHRENHEIT, Gabriel Daniel (1686-1736), fizician german. Unul dintre fondatorii termometriei. A inventat termometrele cu alcool (1709) şi cu mercur (1714). A descoperit că punctele de fierbere ale lichidelor variază în funcţie de presiune. — **Scara de temperatură ~**, scară termometrică, utilizată în ţările anglo-saxone, al cărei interval standard de temperatură este divizat în 180 de grade. Punctul de topire a gheţii, la presiune normală, este de 32°F, iar cel de fierbere a apei, de 212°F.

FA-HSIEN (FA-HIEN) (sec.4-5), călător chinez. Preot budist. A călătorit în partea de S a deşertului Gobi şi în India (399). A rămas cîţiva ani (c. 405-c. 411) la Curtea regelui Chandragupta II.

FAIDHERBE, Louis Léon (1818-1889), general francez. Unul dintre fondatorii imperiului colonial francez în Africa. Guvernator în Senegal (1854-1861; 1863-1865), a iniţiat construirea portului Dakar (1857). Comandant al Armatei de Nord (1870) în Războiul Franco-Prusian.

FAIDHERB (FAYDHERBE), Lucas (1617-1697), sculptor şi arhitect flamand. Discipol al lui Rubens. Lucrări în stil baroc (biserica iezuită din Leuven, biserica abaţială din Averbode ş.a.)

FAIK, Sait (1906-1954), scriitor turc. Autor de nuvele (*Samovarul*, *Cisterna*, *Puţin zahăr* ş.a.).

FAIRBANKS, Douglas (*Douglas Elton Ullman*; 1883-1939), actor american. Primul preşedinte (1927-1929) al Academiei de Arte şi Ştiinţe Cinematografice. Actor de o extraor-

Jean Henri Fabre

Étienne Falconet

dinară popularitate, consacrat interpret al rolurilor de capă şi spadă (*Semnul lui Zorro*, *Cei trei muşchetari*) sau de eroi legendari (*Robin Hood*). În 1940 i s-a decernat, post-mortem, Premiul Oscar special.

FAIRBANKS, oraş în SUA (Alaska); 23 mii loc. Centru comercial. Universitate. Fondat, în 1902, de căutătorii de aur.

FAIRFAX, Thomas (1612-1671), general englez. Comandant al armatei Parlamentului în timpul revoluţiei engleze, l-a înfrînt pe regele Carol I la Naseby (iun. 1645). După moartea lui Cromwell, a contribuit la restaurarea monarhiei (Carol II Stuart).

FAISALABAD, oraş în N-E Pakistanului (Punjab), la V de Lahore; 1 mil. loc. Centru industrial (textile) şi comercial. Universitate. Fondat de britanici în 1892. Pînă în 1979 s-a numit *Lyallpur*.

FAJANS, Kasimir (1887-1975), fizician şi chimist american de origine poloneză. Prof. univ. la Karlsruhe, München şi Ann Asbor (Michigan). A descoperit (1913), independent de F.Soddy, reacţiile în lanţ provocate de transformările radioactive.

FAKHR AL DIN II (FICARDIN) (1572-1635), emir al Libanului (1593-1633). Politică de unificare a druzilor cu maroniţii din Munţii Libanului. Se autoexilează. Se reîntoarce în 1618. Va fi înfrînt de otomani (1633), dus în captivitate şi executat.

FALAISE, localitate în N-V Franţei; 8,8 mii loc. Palat ducal (sec.11-13); locul de naştere al lui William Cuceritorul (1028-1087). Biserici medievale (restaurate după 1944). Lupte violente în 1944.

FALCÓN, stat în N-E Venezuelei; 24,8 mii km^2; 599 mii loc. Capitala: *Coro*. Expl. de petrol, gaze naturale şi forestiere. Trestie de zahăr, cafea, cacao, cereale. Creşterea animalelor.

FALCONET, Étienne (1716-1791), sculptor francez. Reprezentant al clasicismului. A lucrat pentru M-me de Pompadour şi a creat modele pentru manufactura de porţelan din Sèvres. Stil baroc, la început (*Milon din Crotona devorat de leu*), apoi clasic (statuia ecvestră a lui Petru cel Mare, executată în bronz, la Sankt Petersburg). Lucrări teoretice.

FALGUIÈRE, Alexandre (1831-1900), sculptor şi pictor francez. Busturi, figuri (*Turcisius-martir creştin*), nuduri (*Diana*), monumente. Premiul Romei (1859).

FALIER (FALIERO), familie de dogi veneţieni. Mai important: **Marino Falier** (1274-1355), doge (1354-1355). Decapitat de patricieni pentru că a complotat împotriva lor. Subiect de inspiraţie pentru Byron (*Marino Faliero*).

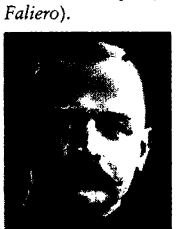

Erich von Falkenhayn

Amintore Fanfani

FALKBERGET, Johan (1879-1967), scriitor norvegian. Romane cu subiecte din viaţa minerilor (*Pîine şi noapte* ş.a.)

FALKENHAYN, Erich von (1861-1922), general german. Ministru de Război al Prusiei (1913), şef al Marelui Stat-Major (1914-1916), comandant al Armatei 9 în campania din România (1916-1917).

FALKLAND (sp. **MALVINAS**), arhipelag în S-V Oceanului Atlantic, la c.500 km E de strîmtoarea Magellan; 12,2 mii km^2; 2,1 mii loc. Centrul ad-tiv: *Port Stanley*. Limba uzuală: engleza. Culte; anglicanism, catolicism. Format din două insule mai mari (East Falkland şi West Falkland) şi alte c.200 de insuliţe. Relief muntos, ţărmuri crestate. Climă rece, oceanică şi vegetaţie de tundră. Creşterea animalelor (locul 1 pe glob la cabaline şi ovine/locuitor). Pescuit şi vînătoare de balene. — Insule descoperite în 1592 de navigatorul englez J.Davis. Ocupate în 1767-1770 de spanioli, în 1820 de argentinieni, iar în 1833 de trupele engleze, devenind colonie a Coroanei britanice. Conflictul argentiniano-britanic (apr.-iun. 1982) s-a soldat cu reocuparea insulelor de către unităţile militare britanice. Teritoriu dependent de Marea Britanie (activitatea legislativă este exercitată de un guvernator numit de regina Marii Britanii).

FALKLAND, curent rece în Oceanul Atlantic, lîngă coastele Americii de Sud (între arhipelagul Falkland şi estuarul La Plata), ramură a curentului Vînturilor de Vest.

FALLA, Manuel de (1876-1946), compozitor spaniol. Opere (*Viaţă scurtă*), balete (*Amorul vrăjitor*, *Tricornul*), lucrări orchestrale (*Nopţi în grădinile Spaniei*), instrumentale şi vocale, care îmbină elemente ale muzicii folclorice cu cele ale impresionismului.

FALLACI, Oriana (n.1929), ziaristă şi scriitoare italiană.Corespondentă de război în Vietnam, Orientul Mijlociu, America de Sud. Colaborări la publicaţiile "Life", "New York Times" ş.a. Romane (*Scrisoare către un copil nenăscut*, *Penelopa în război*, *Un bărbat* ş.a.).

FALLADA, Hans (pseudonim al lui *Rudolf Ditzen*; 1893-1947), scriitor german. Romane despre viaţa omului de rînd în epoci dificile ale istoriei (*Lup între lupi*, *Fiecare moare singur*).

FÄLLDIN, Thorbjörn (n. 1926), om politic suedez. Prim-ministru (1976). Politică potrivnică înarmărilor nucleare. Demisionat în 1978, a redevenit şeful guvernului în 1979 (pînă în 1982).

FALLOPE, Gabriel (1523-1562), chirurg şi anatomist italian. Numele său este legat de unele elemente anatomice (*ligamentul lui Falloppe*, *trompa lui Fallope* etc.).

FALL RIVER, oraş în N-E SUA (Massachusetts). Port la Oceanul Atlantic; 157,3 mii loc. Centru industrial (unul dintre cele mai vechi centre ale industriei bumbacului; confecţii, mase plastice şi cauciuc).

FALSTER, insulă daneză în Marea Baltică, la S de insula Seeland; 514 km^2; 50 mii loc. Oraş pr.: Nykøbing Falster. Relief vălurit, cu resturi de păduri. Creşterea animalelor. Cereale; pomicultură (mere). Legată de insulele Seeland şi Lolland prin poduri. Turism.

FALTINGS, Gerd (n.1954), matematician german. Prof. univ. la Princeton (New Jersey). Cercetări de geometrie algebrică cu aplicaţii în teoria numerelor. Medalia Fields (1986).

FALUN, oraş în Suedia centrală, între lacurile Runn şi Varpan; 53,7 mii loc. Centru minier. Produse chimice. Biserica Stora Kopparbergs (sec.15). Muzeu etnografic.

FAMAGUSTA (GAZIMAĞUSA), oraş pe ţărmul de E al Ciprului; 40 mii loc. Pescuit. Centru comercial. Industrii. Monumente religioase în stil gotic francez (sec. 13-14). Întemeiat în sec. 3 î.Hr. de Ptolemeu II sub denumirea de *Arsinoe*. Prosper în Regatul Ciprului (1197-1489). Sub stăpînire genoveză (1384-1464). Cucerit de turci în 1571.

FAMA LIPSCHII PENTRU DAŢIA, publicaţie săptămînală apărută la Leipzig, din iun. pînă în dec. 1827. Redactată de I.M.C. Rosetti şi Anastasie Lascăr şi finanţată de un grup de boieri munteni, în frunte cu Dinicu Golescu. Este primul ziar tipărit în limba română. Se cunosc doar numerele 1-3, descoperite în Arhiva "Goethe" din Weimar.

FAMILIA, revistă enciclopedică şi beletristică, editată mai întîi la Pesta (1865-1880), apoi la Oradea (1880-1906), sub conducerea lui Iosif Vulcan. Au apărut mai multe serii (1926-1929, 1934-1943, 1944-1945, 1965-1989, 1990). Are meritul de a fi publicat, în nr. 6 din 1866, prima poezie (*De-aş avea*) a tînărului "privatist" de la Cernăuţi, M.Eminovici (nume schimbat de I.Vulcan în Eminescu). Activitatea poetică a lui M.Eminescu a început (i se mai publică, timp de 3 ani, încă 11 poezii) şi s-a sfîrşit (în 1883, înainte de a se îmbolnăvi, poetul a trimis revistei 7 poezii) la "Familia". Printre colaboratori: G.Coşbuc, G.Bariţiu, O.Goga, Cezar Petrescu, Mircea Eliade, P.Istrati, L.Blaga, I.Agârbiceanu, T.Vianu, Ion Minulescu, Petre Ţuţea, Şt. Aug. Doinaş, Gh.Grigurcu, Romulus Rusan ş.a.

FAM (PHAM) VAN DÔNG (n. 1906), om politic vietnamez. Prim-ministru (1955-1976) al Republicii Democrate Vietnam (Vietnamul de Nord, devenit, din iul. 1976, Republica Socialistă Vietnam) şi preşedinte al Republicii Socialiste Vietnam (1976-1987).

FANAR (FENER), cartier din Constantinopol (Istanbul), locuit de greci nobili şi bogaţi, dintre care se recrutau, în sec. 18, domnii ţărilor române. Reşedinţă (din 1453) a patriarhului ortodox de Constantinopol.

FANFANI, Amintore (n.1908), om politic italian. Secretar general (1954-1959; 1973-1975) al Partidului Democrat Creştin. Prim-ministru (1954, 1958-1959, 1960-1963; 1982-1983; 1987).

FANGEN, Ronald (1895-1946), scriitor norvegian. Jurnalist angajat în apărarea valorilor tradiţionale. Drame (*Ziua promisă*), romane antinaziste (*Un înger de lumină*).

FANGIO, Juan Manuel (1911-1995), automobilist argentinian. Campion mondial de Formula 1 (1951; 1954-1957).

FAN KUAN (FAN K'OUAN) (jumătatea sec. 10 - începutul sec. 11), pictor chinez. Ascet taoist, unul din marii peisagişti ai şcolii Sun de Nord.

FANO, oraş în Italia, port la Marea Adriatică; 52 mii loc. Pescuit. Staţiune balneară. Catedrală (sec. 12-13). Muzeu în palatul Malatesta (sec. 15).

FANTIN-LATOUR, Henri (1836-1904),

pictor francez. Portrete de grup (*Omagiu lui Delacroix*) sau individuale (*Manet*), natură moartă, tablouri cu flori sau inspirate de muzică.

FAO (engl. **Food and Agriculture Organization of the United Nations**; **Organizaţia Naţiunilor Unite pentru Alimentaţie şi Agricultură**), instituţie specializată a ONU, fondată în 1945, cu sediul la Roma. Cuprinde 157 de state, care au ca obiective ridicarea nivelului de alimentaţie şi a standardului de viaţă al popoarelor, îmbunătăţirea distribuţiei producţiei agricole pe plan mondial, crearea unor condiţii de viaţă mai bune pentru populaţia rurală ş.a.

FARABI (AL-FĂRĂBI), **Abu Nasr Muhammad** (c. 870-950), filozof de limbă arabă din Asia Centrală. A introdus în filozofia islamică elemente din Aristotel şi Platon şi a construit un sistem monist, unind metafizica şi politica (*Cartea virtuţii*).

FARADAY, **Michael** (1791-1867), chimist şi fizician englez. A realizat lichefierea clorului (1823) şi a altor gaze; a descoperit (1824) benzenul. Unul dintre fondatorii teoriei electromagnetismului. A descoperit fenomenul de inducţie electromagnetică (1831), fenomenul de polarizaţie rotatorie în cîmp magnetic (1845), numit şi *efect Faraday*. A formulat legile electrolizei (1833-1834) şi a introdus noţiunile de ion, catod, anod, electrod, echivalent electrochimic (*numărul lui Faraday*). A enunţat legea conservării sarcinilor electrice (1843) şi a elaborat teoria electrizării prin influenţă.

FARAGO, **Elena** (pseudonim al *Elenei Paximade*; 1878-1954, n. Bîrlad), poetă română. Volume de lirică meditativă, de inspiraţie erotică. Influenţată de simbolism (*Versuri, Şoapte din umbră, Din taina vechilor răspîntii, Soarele amurgului*). Cărţi pentru copii (*Copiilor... , Să fim buni* ş.a.).

FARAS, sit arheologic în Nubia (Sudan). Temple construite de Tutmes III şi Ramses II. Necropolă. Catedrală creştină (707) cu fresce.

FARCAŞ, cneaz român (sec. 13). Conducător al formaţiunii feudale situate în dreapta Oltului. Menţionat de *Diploma ioaniţilor* (1247).

FARCAŞA, comună în judeţul Neamţ. Biserică (1774). Colecţie de icoane.

FARCĂU, vîrf din Munţii Maramureşului, la graniţa cu Ucraina. Alt.: 1961 m (cel mai înalt vîrf al acestor munţi).

FAREHAM, oraş în Marea Britanie (Hampshire), la S-E de Southampton; 89 mii loc. Centru industrial. Întemeiat în sec. 9.

FAREWELL, cap în Noua Zeelandă, pe ţărmul de N-V al Insulei de Sud, la marea Tasman.

FAREWELL (dan. **FARVEL**; esch. **UMMANNARSUAK**), cap în extremitatea de sud a Groenlandei, situat pe o mică insulă (Eggers).

FARGUE, **Léon-Paul** (1876-1947), poet francez.Poezie deopotrivă simbolistă şi suprarealistă (*Pentru muzică, Marea singurătate, Lanterna magică*). Poeme în proză.

FARIA Y SOUZA, **Manuel de** (1590-1649), istoric şi poet portughez. Autor al unei *Istorii a Portugaliei şi a coloniilor ei din Africa şi Asia*. Studii despre Camões.

FARINA, **Giovanni Maria** (1685-1766), chimist italian. S-a stabilit la Cologne, unde a preparat celebra *eau de Cologne*.

FARINACCI (**FARINACIUS**), **Prospero** (1554-1618), jurist italian. Lucrarea sa principală, *Practica şi teoria penală*, a constituit unul dintre izvoarele *Pravilei lui Vasile Lupu*.

FARIÑA ÑUÑEZ, **Eloy** (1885-1929), poet paraguayan. Poezie modernistă de inspiraţie neoclasicistă şi parnasiană (*Zbor de flamingo*).

FARINELLI (*Carlo Broschi*; 1705-1782), cîntăreţ italian. Castrat, supranumit *Il Ragazzo*, a făcut carieră celebră de sopranist în toată Europa. Devenit, în 1737, consilier al lui Filip V la Madrid, a introdus aici opera italiană.

FARMAN, **Henri** (1874-1958), pilot şi constructor de avioane francez. Unul dintre pionierii aviaţiei. A efectuat primul zbor în circuit închis (1908) şi primul zbor cu pasager (1910). A creat (1911), lîngă Paris, o şcoală de pilotaj. În 1912 a fondat, împreună cu fratele său, Maurice, întreprinderea de construcţii aeronautice, căreia i-au dat numele lor.

FARNESE, familie de nobili italieni care au stăpînit ducatul Parma şi Piacenza între 1545 şi 1731. Mai importanţi: — **Alessandro Farnese** (1468-1549), papă, sub numele de Paul III de la 1534 la 1549. — **Pier Luigi Farnese** (1503-1547), fiu al lui Alessandro Farnese, de la care a primit ducatul de Parma şi Piacenza. Asasinat. — **Alessandro Farnese** (1545-1592), duce de Parna şi Piacenza (1586-1592). Căsătorit cu prinţesa Maria de Portugalia; s-a distins în bătălia de la Lipanto (1571). Guvernator general (1578-1592) al Ţărilor de Jos. — **Elisabeta Farnese** (1692-1766), regină a Spaniei. Fiică a lui Eduard III, duce de Parma şi Piacenza. Căsătorită cu Filip V, regele Spaniei. A contribuit la reinstalarea dominaţiei spaniole asupra Italiei.

FARNESE (**Palatul ~**), palat al familiei Farnese, ridicat la Roma, în 1515, de Antonio da Sangallo cel Tînăr şi terminat de Michelangelo. Astăzi, sediul Ambasadei Franţei şi al Şcolii franceze de la Roma.

FARRELL, **James Thomas** (1904-1979), scriitor american. Romane grupate în mari cicluri (*Danny O'Neill, Tată şi fiu, Imaginea timpului* ş.a.), care alcătuiesc un tablou naturalist al societăţii americane a sec. 20. Proză autobiografică. Eseuri (*Literatură şi moralitate*).

FARRÈRE, **Claude** (pseudonim al lui *Frédéric Charles Bargone*; 1876-1957), scriitor francez. Ofiţer de marină, a publicat romane impregnate de exotism (*Civilizaţii, Bătălia* ş.a.).

FARRUKHABAD, oraş în India (Uttar Pradesh); 161 mii loc. Oraş sfînt al budiştilor.

FÂRS (**FARSISTAN**), regiune naturală în S-V Iranului, de la munţii Zagros pînă la Golful Persic; 133 mii km^2; 3,2 mil. loc. Oraş pr.: Shīrāz. Climă caldă. Grîu, ovăz, orz, sfeclă de zahăr, bumbac. Viticultură şi pomicultură (curmali). Creşterea animalelor.

FARUK (1920-1965), rege al Egiptului (1936-1952) şi al Sudanului (1951-1952). A abdicat în urma unei lovituri de stat militare din 1952.

FARUL DIN ALEXANDRIA, construcţie din marmură albă, de mari proporţii (c. 130 m înălţime), ridicată în 279 î.Hr. la Alexandria (Egipt), de arhitectul Sostratos din Cnidos (285-247 î.Hr.). Considerat una din cele 7 minuni ale lumii antice. Prăbuşit în 1326.

FAR WEST, denumire dată în SUA, la sfîrşitul sec. 19, teritoriilor situate la V de Mississippi. Loc de desfăşurare a filmelor western.

FASSBINDER, **Rainer Werner** (1946-1982), regizor, actor şi scenarist german. Stil novator în creaţii de avangardă sau influenţate de cinematograful hollywoodian (*Frica mănîncă sufletul, Ruleta chinezească, Căsătoria Mariei Braun, Lili Marleen, Nostalgia Veronikăi Voss* ş.a.).

FASTOLF, **Sir John** (c.1378-1459), căpitan englez. Guvernator de Anjou şi Maine (1423-1426). Învingător la Verneuil (1424) asupra francezilor, dar învins de Ioana d'Arc la Patay (1429). L-a inspirat pe Shakespeare în *Falstaff*.

FATAH (**Al ~**), organizaţie palestiniană creată în 1958-1959 în Gaza şi Kuwait de Yasser Arafat şi partizanii săi. Membră a Organizaţiei de Eliberare a Palestinei (OEP). Sciziuni importante în 1974 şi 1983.

FATA-MARE-DIN-HORĂ, numele popular al stelei Gemma din constelaţia Coroana Boreală.

FATHPŪR SĪKRĪ, oraş în India (Uttar Pradesh); 9,5 mii loc. Ansamblu arhitectural (sec. 16) în care arta islamică se îmbină cu tradiţii indiene (Marea Moschee, mormîntul lui Salim Tchichti, pavilioane, palate ş.a.).

FATIMA (c. 605-633), fiică a profetului Mahomed. S-a căsătorit cu Ali, al patrulea calif. Descendenţii lor au întemeiat dinastia Fatimizilor. Venerată de musulmani.

FÁTIMA, localitate în V Portugaliei, la S-E de Leiria; 7,6 mii loc. Centru de pelerinaj la bazilica şi altarul Fecioarei Maria, care s-ar fi arătat, la 13 mai 1917, unor tineri păstori.

FATIMIZI, dinastie şiită ismailiană, întemeiată de Ubaydullah al-Mahdi şi care a domnit în N-E Africii şi Egipt, de la 909 la 1171. Răsturnată de vizirul Saladin.

FATTORI, **Giovanni** (1825-1908), pictor italian. Unul dintre reprezentanţii mişcării antiacademiste. Scene militare, teme rurale, portrete (*Cîmp italian după bătălia de la Magenta*).

FAULKNER, **William** (1897-1962), scriitor american. Operă romanescă, inspirată din realităţile Sudului natal, ale cărei teme (decăderea umană, prejudecăţile rasiale, crima, incestul, Războiul de Secesiune) sînt prelucrate într-o tehnică modernă—monologul interior, rememorarea liberă de ordinea cronologică sau epică. Fiecare aventură individuală devine simbolul unei drame colective (*Sartoris, Zgomotul şi furia, Lumină de august, Absalom! Absalom! Neînvinşii* ş.a.). Premiul Nobel (1949).

FAUNUS (în mitologia romană), zeu al tur-

Michael Faraday

Henri Farman

melor şi păstorilor, patron al cîmpurilor agricole şi al vînătorii. Celebrat de romani în sărbătoarea *Lupercalia*. Identificat, la greci, cu zeul *Pan*.

FAURE, Edgar (1908-1988), om politic francez. Deputat radical (1946-1958), de mai multe ori ministru sub a 4-a Republică şi în anii următori (1966-1973). Deputat în Parlamentul european (1979; reales în 1984). Autor de lucrări politice şi istorice.

FAURE, Élie (1873-1937), eseist şi istoric de artă francez. În *Istoria artei* şi în *Spiritul formelor* tratează opera de artă nu numai ca o creaţie estetică frumoasă în sine, ci şi ca un moment al unei civilizaţii.

FAURE, Félix (1841-1899), om politic francez. Deputat republican moderat (1881). Preşedinte al Republicii (1895-1899). Perioadă marcată de Afacerea Dreyfus.

FAURÉ, Gabriel (1845-1924), compozitor francez. Elev al lui Saint-Saëns. Profesor şi director (1905-1920) la Conservatorul din Paris (printre elevii săi, George Enescu). Cronicar muzical la "Le Figaro" (1903-1921), a condus organizarea Societăţii Muzicale Independente. Tragedii lirice (*Penelopa*, *Prometeu*), muzică de cameră, muzică vocală, lucrări pentru pian.

FAUST, Johannes (c.1480-1540), alchimist şi astrolog german. Potrivit legendei, a încheiat un pact cu diavolul în schimbul redobîndirii tinereţii. Motivul lui Faust a inspirat numeroşi scriitori (Marlowe, Calderón de la Barca, Lessing, Klinger, Chamisso, Goethe, Lenau, Th.Mann, Puşkin, Lermontov, Valéry, Michel Butor), muzicieni (Gounod, Berlioz, Liszt, Wagner, Schubert, Musorgski) şi artişti plastici (Rembrandt, Delacroix).

FAUSTA, Flavia Maxima (c. 298-326), împărătească romană. Căsătorită cu Constantin cel Mare. Executată, sub acuzaţia de infidelitate.

FAUVELLE, Pierre Pascal (1797-1867), inginer francez. Primul care a folosit (1844) sonda hidraulică pentru forarea fîntînilor arteziene.

FAVORSKI, Aleksei Evgrafovici (1860-1945), chimist rus. Prof. univ. la Sankt Petersburg. Lucrări în domeniul chimiei acetilenei. A stabilit structura şi a indicat metoda de sinteză a izoprenului.

FAVORSKI, Vladimir Andreevici (1886-1964), pictor, gravor, ilustrator şi scenograf rus. Ilustraţii la *Cîntec despre oastea lui Igor* şi *Boris Godunov* de Puşkin.

FAVRE, Alexandre Jean Auguste (n. 1911), fizician francez. Prof. univ. la Marsilia. A elaborat ecuaţiile statistice ale gazelor turbulente compresibile. A inventat un compresor

William Faulkner

Aleksei Favorski

centrifugal (1940). A descoperit hipersustentaţia (1934) şi hiperconvecţia (1951) cu volet mobil.

FAVRE, Joseph (1849-1903), bucătar elveţian. Fondator, la Geneva, al Academiei de Artă Culinară, a conceput (1889-1892) un *Dicţionar de bucătărie şi igienă alimentară*.

FAVRE, Jules (1809-1880), om politic francez. Republican. Ministru de Externe (1870-1871). A negociat cu Bismarck armistiţiul din 28 ian. 1871 şi Pacea de la Frankfurt pe Main (10 mai 1871).

FA XIAN (FA-HSIEN) (c. 340- c.420), cărturar chinez. Devenit călugăr budist. Pelerinaj în India (399-413), unde învaţă sanscrita şi copie manuscrise budiste. Volumul *Însemnări despre vizitarea ţărilor budiste*.

FAYETTEVILLE, oraş în E SUA (Carolina de Nord); 207,6 mii loc. Centru industrial (chimie). Universitate (1867).

FAYSĂL (FEISAL) I (1883-1933), rege al Irakului (1921-1933). Prinţ haşemit, a condus revolta arabilor contra otomanilor (1916). Rege al Siriei (1920), a fost expulzat de francezi. Din nou rege al Irakului (1921), cu sprijinul Marii Britanii.

FAYSĂL (FEISAL), ibn Abd -al Aziz al Saud (1906-1975), rege (1964-1975) al Arabiei Saudite. Prim-ministru (1954-1960; 1962-1964). A iniţiat unele reforme de modernizare a ţării. Asasinat.

FAYYŪM (Al ~), regiune în Egipt, la S-V de Cairo, care corespunde unei depresiuni irigate printr-un canal alimentat din Nil. Oraş pr.: Medinet al-Fayyum. Legume şi fructe. Cereale. Bumbac. Celebră prin vestigiile arheologice: templul ridicat de faraonul Amenemhet III (1842-1798 î.Hr.), al cărui complex funerar a fost comparat de greci cu Labirintul; necropole regale care au păstrat numeroase portrete funerare (sec. 1-4) pictate pe lemn sau pînză, celebre prin intensitatea expresiei.

FĂGĂRAŞ, municipiu în judeţul Braşov, situat în depresiunea cu acelaşi nume, pe Olt; 45,4 mii loc. Expl. de argile. Combinat chimic. Industrii. Muzeu. Castel-cetate (sec.15-18), biserica Sf.Nicolae, ctitorie (1694-1697) a lui Constantin Brîncoveanu, biserica reformată (1712-1715), casa memorială "Ioan Inochentie Micu (Clain)". — Sub stăpînirea domnilor Ţării Româneşti (1369-1462). Cetatea de lemn, construită la 1310 de Ladislau Kán, voievodul Transilvaniei, a fost supusă (sec. 15-17) refacerilor şi amplificărilor, ajungînd (1623) sub Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, un castel-cetate. Reşedinţă a episcopiei greco-catolice (pînă în 1737). Atestat documentar în 1291 (*Fogros*).

FĂGĂRAŞ (Depresiunea ~), depresiune în partea centrală a României, cuprinsă între munţii Făgăraş, munţii Perşani şi Podişul Hîrtibaciului. Este, de fapt, o cîmpie etajată. Climă răcoroasă cu inversiuni de temperatură. Cunoscută şi sub denumirea de *Ţara Făgăraşului* sau *Ţara Oltului*.

FĂGĂRAŞ (Munţii ~), masiv muntos în partea central-vestică a Carpaţilor Meridionali, între Olt şi Dîmboviţa. Alt. max.: 2544 m (vîrful Moldoveanul, cel mai înalt din ţară). Cei mai masivi şi mai înalţi munţi din Carpaţii româneşti. Climat alpin, cu precipitaţii abundente. Păşuni alpine, mai jos păduri de conifere şi de fag. Traversat de şoseaua de mare altitudine (2034 m) - Transfăgărăşeanul. Zonă turistică importantă.

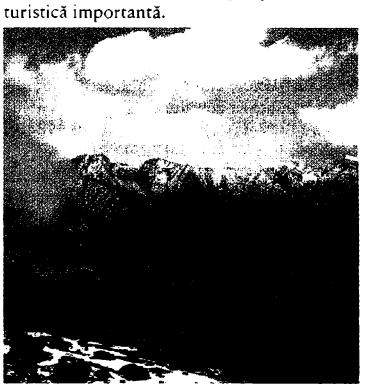

Munţii Făgăraş

FĂGĂRĂŞANU, Dan (n. 1936, Bucureşti), medic român. Nepot al lui Ion Făgărăşanu. Contribuţii în chirurgia cardiovasculară şi toracică. A realizat (1964) în România prima operaţie de implantare a unui stimulator cardiac.

FĂGĂRĂŞANU, Ion (1900-1987; n. Bucureşti), medic român. Prof. univ. la Timişoara şi Bucureşti. Cercetări în anatomia, patologia şi chirurgia căilor vasculare, ale aparatului urogenital, ale tubului digestiv (*Cîteva consideraţiuni asupra cranioplastiilor*, *Tratamentul chirurgical actual al hipertiroidiilor*, *Probleme de chirurgie şi de anatomie chimică* ş.a.). Acad.

FĂGET, oraş în judeţul Timiş; 7,6 mii loc. Industrii. Ruinele cetăţii Făget (sec. 16). Atestat documentar în 1548, ca tîrg cu o cetate.

FĂLCIU (Dealurile Fălciului), complex de dealuri în E României, parte componentă a Podişului Bîrladului. Constituite din argile, nisipuri, gresii. Păduri de stejar şi gorun. Alt. max.: 377 m.

FĂLCOIANU, Mihail (1884-1951; n. Pungeşti, jud.Vaslui), medic veterinar român. A pus bazele învăţămîntului obstetrical şi ginecologic veterinar în România. A experimentat, printre primii, şi a extins în practică însămînţările artificiale la animale.

FĂLCOIANU, Ştefan (1835-1905; n. Bucureşti), general român. Şef al statului-major în timpul Războiului pentru Independenţă (1877-1878). Preocupări în domeniul armamentului, astrologiei, istoriei (*Istoria războiului din 1877-1878 ruso-româno-turc*). Vicepreşedinte (1886-1888; 1891-1892; 1898-1899) al Acad. Rom. Acad.

FĂLEŞTI, oraş în jud. Bălţi, Republica Moldova, pe traseul Ungheni-Bălţi, la 128 km N-V de Chişinău; 19,5 mii loc. Industrii (alimentară, construcţie de maşini ş.a.). Centru avicol şi piscicol. Nod de comunicaţii. Biserica Sf. Ierarh Nicolae (sec. 19). Muzeu. Atestat documentar în 1429.

FĂLTICENI, municipiu în judeţul Suceava, pe Şomuzul Mare; 33,4 mii loc. Industrii (detergenţi, sticlărie pentru menaj, ţesătorie din in şi cînepă). Centru pomicol. Muzeu. Colecţia de artă "Ion Irimescu". Casele memoriale "Ion Creangă", "Nicolae Gane", "Mihail Sadovea-

nu". Biserica Sf.Nicolae (1798). Aşezarea a fost înfiinţată în 1779, ca tîrg, cu numele *Şoldăneşti*. Numele actual datează din 1826.

FĂRCAŞA, comună în judeţul Maramureş. Biserică de lemn (1799).

FĂRCAŞELE, comună în judeţul Olt. Biserica mănăstirii Hotărani (1588), cu pridvor de zid (1707-1708) şi picturi murale (1840). Turn-clopotniţă (1707-1708).

FĂT-FRUMOS (în mitologia românească), personaj în basmele româneşti, înzestrat cu virtuţi deosebite (vitejie, ingeniozitate, spirit justiţiar, frumuseţe fizică şi morală). În opoziţie cu forţele răului, le înfruntă, reuşind să iasă învingător.

FĂTU, Anastasie (1816-1886; n. Muşcata, jud. Vaslui), medic şi botanist român. Profesor de medicină la Seminarul de la Socola (Iaşi). Autor al primului tratat românesc de botanică (1877). A înfiinţat (1856) la Iaşi, pe cheltuială proprie, prima Grădină Botanică din ţară. Vicepreşedinte (1872-1876) al Societăţii Academice Române. Acad.

FĂUREI, oraş în judeţul Brăila, în N-E Cîmpiei Române; 4,5 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Centru viticol.

FBI (Federal Bureau of Investigation), serviciu al poliţiei federale a SUA, creat în 1908 de Th.Roosevelt, pentru investigarea încălcării legilor federale. Unul dintre cei mai importanţi directori a fost J.E.Hoover (1924-1972).

F'DÉRIK, localitate în Mauritania, în V Saharei; 4,7 mii loc. Mine de fier, în apropiere. Pînă în 1969 s-a numit *Fort-Gouraud*.

FEBRIS (în mitologia romană), zeiţa frigurilor. Cultul ei s-a dezvoltat mai ales la Roma. Avea numeroase altare şi sanctuare (cel mai important se afla pe Palatin, acolo unde erau confirmate medicamentele prescrise de medici).

FEBVRE, Lucien (1878-1956), istoric francez. Prof. univ. la Strasbourg şi Paris. A fondat (1929), împreună cu Marc Bloch, "Annales d'histoire économique et sociale". A susţinut interdependenţa dintre politic, economic şi social şi reprezentările lor mentale. Autor a numeroase lucrări asupra mentalităţii religioase (*Un destin, Martin Luther, Religia lui Rabelais*).

FECHNER, Gustav Theodor (1801-1887), fizician, psiholog şi filozof german. A pus bazele psihofizicii (*Elemente de psihofizică*). A încercat să stabilească o corespondenţă între faptele psihice şi fenomenele fizice, pe care a exprimat-o într-o lege psihofizică (*legea Weber-Fechner*).

FECIOARA (*Virgo*), constelaţie zodiacală situată în regiunea ecuatorului ceresc, între Leu şi Balanţă. Cea mai strălucitoare stea este Spica, de mărimea 1. Cuprinde 181 de stele mici şi mai multe nebuloase.

FECIORU, Dumitru (1905-1988; n. Poiana, jud. Bacău), teolog român. Prof. univ. la Bucureşti. A editat (1938), împreună cu preotul Olimp Căciulă, colecţia patristică *Izvoarele ortodoxiei* (8 vol.). A iniţiat (1941) şi a condus colecţia *Pagini alese din Sfinţii Părinţi*. Studii de literatură patristică (*Epoca Fericitului Augustin, Viaţa Sfîntului Ioan Damaschin. Studii de istorie literară creştină* ş.a.). Traduceri.

FEDCENKO, Aleksei Pavlovici (1844-1873), naturalist şi explorator rus. A explorat cursul inferior al fluviului Sîr-Daria, nisipurile Kîzîlkum, văile Alai, Fergana şi Zeravşan, culmile muntoase Alai şi Turkestan. A stabilit că lanţul montan Zaalaisk formează partea de N a podişului Pamir.

FEDCENKO, gheţar în Asia Centrală (Tadjikistan), situat în masivul Pamir, la 5240 m altitudine; 907 km^2; lungime: 71,2 km; înălţime: 1,7 - 3,1 km. Unul din cei mai mari gheţari din lume.

FEDERAŢIA INTERNAŢIONALĂ DE ASTRONAUTICĂ (FIA), organizaţie ştiinţifică internaţională, înfiinţată în 1950, cu sediul la Paris, care promovează dezvoltarea, popularizarea şi aplicaţiile astronauticii în scopuri paşnice. România este membru din 1981.

FEDERAŢIA INTERNAŢIONALĂ DE FOTBAL v. **FIFA**.

FEDERAŢIA MONDIALĂ A ORAŞELOR ÎNFRĂŢITE (FMOI), organizaţie internaţională neguvernamentală; înfiinţată în aprilie 1957, cu sediul la Paris, în scopul stabilirii relaţiilor de colaborare şi prietenie dintre locuitorii unor oraşe din ţări diferite.

FEDERAŢIA RUSĂ v. **Rusia**.

FEDERAŢIA SINDICALĂ MONDIALĂ (FSM), organizaţie sindicală internaţională, cu sediul la Praga, creată în 1945, după Congresul de la Paris, la iniţiativa Marii Britanii şi a sindicatelor sovietice. Cuprinde toate sindicatele din lume (cu excepţia sindicatelor creştine şi a Federaţiei Americane a Muncii).

FEDIN, Konstantin Aleksandrovici (1892-1977), scriitor rus. Romane sociale şi psihologice (*Oraşe şi ani*; trilogia *Primele bucurii, O vară neobişnuită, Ringul*).

FEDOTOV, Pavel Andreevici (1815-1852), pictor şi desenator rus. Pictură de gen, cu accente de sarcasm social (*Logodnica pretenţioasă, Dejunul aristocratului*).

FEDRA (PHAEDRA) (în mitologia greacă), fiică a regelui Minos şi a reginei Pasifae. Soţia lui Teseu. Pasiunea ei, neîmpărtăşită, pentru Hipolit, fiul vitreg, atrage moartea acestuia. Cuprinsă de remuşcări, Fedra se spînzură. Mitul Fedrei a devenit tema multor tragedii (Sofocle, Racine, D'Annunzio ş.a.).

FEDRU (PHAEDRUS) (15 î.Hr.-c.50 d.Hr.), poet latin. Originar din Macedonia sau Tracia. Primul autor de fabule din literatura latină, multe imitate după Esop.

FEFFERMAN, Charles (c.1949), matematician american. Prof. univ. la Princeton. Lucrări în domeniul analizei matematice. Medalia Fields (1978).

FEHLING, Hermann Christian von (1811-1885), chimist german. Prof. univ. la Stuttgart. A descoperit reactivul aldehidelor (*licoarea Fehling*).

FEHRENBACH, Konstantin (1852-1926), om politic german. Preşedinte al Reichstag-ului (1918), premier al Adunării Naţionale de la Weimar (1919-1920), cancelar al Reich-ului (1920-1921).

FEIJÓO Y MONTENEGRO, Benito Jerónimo (1676-1764), eseist şi teolog spaniol. Călugăr benedictin. Unul dintre reprezentanţii iluminismului spaniol. Eseuri critice despre medicină, filozofie, morală, literatură (*Teatrul critic universal*, 8 vol., *Scrisori erudite şi ciudate*, 5 vol.).

FEININGER, Lyonel (1871-1956), pictor american de origine germană. Profesor la Bauhaus (1919-1933). Pictura sa asociază schematismul formelor cu transparenţa subtilă a culorilor (*Goeletă pe Marea de Vest*).

FEIRA DE SANTANA, oraş în E Braziliei (Bahia); 290 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru comercial. Teatru.

FEISAL v. **Faysal**.

FEKETE, Iosif (1903-1979; n. Hunedoara), sculptor român. A lucrat în piatră, lemn sau metal forme arhaice şi graţioase. Portrete (*Eminescu*). Împreună cu Lydia Kotzebue, a realizat *Monumentul Eroilor Aerului*, din Bucureşti.

FELDIOARA, comună în judeţul Braşov. Urme ale unei aşezări neolitice. Cetate construită de Cavalerii Teutoni (sec.13-15), biserică evanghelică în stil gotic (sec.16-17). Atestată documentar, ca sat, în 1240.

FELDMAN, Ludovic (1893-1987; n. Galaţi), compozitor şi violonist român. Muzică simfonică (*Concert pentru dublă orchestră de coarde, Variaţiuni simfonice*), de cameră. Lucrări didactice.

FELEA, Victor (1923-1993; n. Muntele Băişorii, jud. Cluj), poet şi critic literar român. Lirică meditativă, de factură expresionistă. Critică a poeziei. Opere: (poezie) *Ritual solitar, Sentiment de vîrstă, Decorul speranţei*; (critică) *Dialoguri despre poezie, Poezie şi critică*.

FELEACU, comună în judeţul Cluj. Biserică ortodoxă (1486-1488), monument de arhitectură gotică, cu picturi murale interioare. Atestată documentar, ca sat, în 1366.

FELICENI, comună în judeţul Harghita. Cetate ţărănească (sec. 15). Biserică (sec. 12-13), cu tavan pictat (1670) şi cu porţi secuieşti (sec. 19). Atestată documentar, ca sat, în 1333.

FELICIANO, José (n.1945), chitarist şi compozitor american. Orb din naştere. Compune şi interpretează, în manieră folk şi soul, cîntece în limba spaniolă şi engleză. Deţinător al unor discuri de aur.

FELICITAS (în mitologia romană), zeiţa fericirii statornice şi a întîmplărilor benefice. Venerată îndeosebi la Roma. I-au fost închinate numeroase temple.

FELIX, Iacob (1832-1905), medic român. Originar din Boemia. Prof. univ. la Bucureşti. Întemeietorul şcolii româneşti de igienă şi sănătate publică (*Tratat de igienă publică şi poliţie sanitară*). A pus bazele studiilor de biostatistică şi geografie medicală. Vicepreşedinte (1885-1886) al Acad. Rom. Acad.

FELLINI, Federico (1920-1993), cineast italian. Vizionar şi ironic, creator de fresce baroce în care exprimă, între tragic şi grotesc, un întreg univers de fantasme, el zugrăveşte solitudinea umană faţă în faţă cu o societate în decadenţă (*Şeicul alb*, premiat cu Leul de Argint, Veneţia, 1953; *La strada*, Leul de Argint, 1954; *Nopţile Cabiriei*, Premiul Oscar pentru film străin (1957), *La dolce vita*, premiul Palme d'or, Cannes, 1960; *Opt şi jumătate*, Premiul Oscar pentru film străin (1963), Marele Premiu, Moscova (1963), *Amarcord*, Premiul Oscar pentru film străin (1974), *Interviu*, Marele Premiu, Moscova, 1987 ş.a.).

FELLNER, Ferdinand (1847-1916), arhi-

tect austriac. De orientare eclectică. Specializat în proiectarea şi construirea teatrelor: Teatrul Unter den Linden, Berlin; Opera Comică şi Teatrul Somosy Orpheum, Budapesta; teatrele din Wiesbaden, Timişoara (azi, transformat), Odesa, Praga, Zürich, Oradea, Cluj (Teatrul Naţional), Iaşi (Teatrul Naţional).

FELMER, Martin (1720-1767; n.Sibiu), istoric sas. Preot şi profesor la Sibiu. Scrieri despre istoria antică şi medievală a Transilvaniei (*Primae Lineae M.Principatus Transylvaniae Historiam Antiqui, Medii et Recentioris Aevi exhibentes et illustrantes*). Într-o lucrare ştiinţifică, a dat teritoriului locuit de români numele de România.

FELNAC, comună în judeţul Arad. Cetate (sec. 14) reconstruită în anul 1500, dărîmată în 1699. Mănăstirea Hodoş-Bodrog (sec. 12; atestată în 1177), cu biserică zidită în sec. 14. Picturi murale (1766) executate de meşteri din şcoala de la Hurezi. Colecţie de icoane (sec. 15-18), cărţi vechi, manuscrise, argintărie. Atestat documentar, ca sat, în 1330.

FEMINA (Premiul ~), premiu literar francez, fondat în 1904 şi decernat la sfîrşitul fiecărui an, de către un grup de femei de litere, unei opere de imaginaţie artistică.

FÉNELON, François de Salignac de La Mothe (1651-1715), scriitor şi prelat francez. Arhiepiscop de Cambrai (1695). Precursor al iluminismului. A promovat idei pedagogice moderne (*Tratat de educaţie a fetelor*); a scris pentru ducele de Burgundia, al cărui preceptor a fost (1689-1694), *Fabule* în proză, *Dialogurile morţilor* şi *Aventurile lui Telemac* (operă plină de aluzii critice la adresa politicii lui Ludovic XIV). Lucrarea *Explicarea maximelor sfinţilor*, favorabilă doctrinei chietiste, a fost condamnată de Biserică.

FENG BO (în mitologia chineză), zeul vîntului. Zeu antropomorf, redat ca un bătrîn cu barbă albă, scufie roşie-albastră şi mantie galbenă.

FENICIA, regiune istorică în Orientul Apropiat (litoralul Mării Mediterane). În milen.3-2 î.Hr. apar în regiune oraşe-state (Biblos, Tripolis, Sidon, Tir ş.a.) care în sec. 13-9 î.Hr. ating apogeul civilizaţiei (în sec. 13 î.Hr. a apărut aici alfabetul consonantic, baza tuturor sistemelor de scriere modernă). Fenicienii întemeiază (sec. 10-8 î.Hr.) colonii în Cipru, Malta, Sicilia, Africa de Nord (în 814 î.Hr. este fondată, conform tradiţiei, Cartagina). Colonizarea greacă (sec. 8-6 î.Hr.) duce la decăderea oraşelor feniciene şi la eliminarea influenţei lor din Asia Mică, Galia, Sicilia. Vor intra în componenţa Imperiului Persan (din 539 î.Hr.). Cucerite (332 î.Hr.) de Alexandru cel Mare, cunosc, în epoca elenistică, declinul. Incluse (63 î.Hr.) în provincia romană Siria, oraşele decad şi dispare chiar numele de *Fenicia*.

Federico Fellini

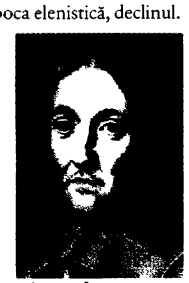

Pierre de Fermat

FENTON, Roger (1816-1869), pictor şi fotograf britanic. A fost în 1855, în Crimeea, primul fotograf corespondent de război.

FEODOSIA, oraş în S Ucrainei (Crimeea), la V de Kerci; 85,6 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru turistic şi balnear. Casa memorială şi galeria de artă "I.K.Aivazovski". Fondat în sec. 6 î.Hr.

FERDINAND, numele a trei împăraţi ai Sfîntului Imperiu Roman de Naţiune Germană şi regi ai Boemiei şi Ungariei. — **Ferdinand I de Habsburg** (1503-1564), rege al Boemiei şi Ungariei (1526), împărat al germanilor (1556-1564). Fratele mezin al lui Carol Quintul, care i-a cedat posesiunile Habsburgilor din Austria (1521) şi i-a succedat în fruntea imperiului după abdicarea acestuia (1556). — **Ferdinand II de Habsburg** (1578-1637), rege al Boemiei (1617) şi Ungariei (1618), împărat al germanilor (1619-1637). Campion al Reformei catolice şi partizan al absolutismului, a purtat contra armatelor protestante Războiul de 30 Ani (1618-1648). — **Ferdinand III de Habsburg** (1608-1657), rege al Ungariei (1625) şi Boemiei (1627), împărat al germanilor (1637-1657). A semnat în 1648 Tratatul de la Westfalia, care consfinţea sfîrşitul Războiului de 30 de Ani.

FERDINAND, numele mai multor regi ai Castiliei şi Leonului. Mai importanţi: — **Ferdinand I cel Mare** (? - 1065), rege al Castiliei (1035-1065) şi al Leónului (1037-1065). În 1054 a anexat o parte din Navarra. — **Ferdinand III cel Sfînt** (1201-1252), rege al Castiliei(1217-1252) şi al Leónului (1230-1252).

FERDINAND, numele mai multor regi ai Siciliei. Mai importanţi: — **Ferdinand I** (sau **FERRANTE**) (1431-1494), rege al Siciliei peninsulare (1458-1494). — **Ferdinand II**, zis **Ferrandino** (1467-1496), fiu al lui Ferdinand I. Rege al Siciliei peninsulare (1495-1496).

FERDINAND, numele mai multor regi ai Spaniei. Mai importanţi: — **Ferdinand VI** (1713-1759), rege al Spaniei (1746-1759). A încheiat Tratatul de la Aix-la-Chapelle (1748). — **Ferdinand VII** (1784-1833), rege al Spaniei (1808, 1814-1833). Surghiunit de Napoleon I în castelul Valençay, revenit pe tron în 1874. Absolutism retrograd.

FERDINAND (1861-1948), prinţ de Saxa-Coburg-Gotha. Cneaz (1887-1908), apoi ţar al Bulgariei (1908-1918). În primul război balcanic a atacat Serbia şi Grecia (1913) şi a fost înfrînt. Alături de Puterile Centrale în primul război mondial (1915). A abdicat în 1918.

FERDINAND I de ANTEQUERA (1380-1416), rege al Aragonului şi al Siciliei (1412-1416).

FERDINAND I de BOURBON (1751-1825), rege în Sicilia în 1759 (ca **Ferdinand III**), rege al Siciliei peninsulare în 1759 (ca **Ferdinand IV**). Deposedat (1806) de Regatul Neapolelui. A unit cele două state în Regatul celor Două Sicilii şi şi-a luat numele de Ferdinand I (1816).

FERDINAND I de HABSBURG (1793-1875), împărat al Austriei (1835-1848), rege al Boemiei şi Ungariei (1830-1848). A abdicat după Revoluţia de la 1848-1849.

FERDINAND I de Hohenzollern-Sigmaringen (1865-1927), rege al României (1914-1927). A comandat armata română în timpul celui de-al doilea război balcanic. S-a aliat în 1916 cu forţele Antantei, împotriva Puterilor Centrale. A refuzat să ratifice Tratatul de la Bucureşti (1918). Încoronat (în Catedrala Reîntregirii din Alba-Iulia) la 15 oct. 1922, ca suveran al României Mari. Politică de reforme sociale, economice, culturale (votul universal, reforma agrară, Constituţia, unificarea legislativă). Înmormîntat la Mănăstirea Curtea de Argeş. Membru de onoare al Acad. Rom.

FERDINAND II CATOLICUL (1452-1516), rege al Siciliei (1468-1516), rege al Aragonului (1479-1516 , ca **Ferdinand V**), rege al Castiliei (1474-1504), apoi al Neapolelui (sau Siciliei peninsulare, ca **Ferdinand III**, 1504-1516). Prin căsătoria cu Isabela de Castilia (1469), a pregătit unitatea peninsulei. A izgonit pe mauri din Castilia, a sprijinit Inchiziţia. În timpul lui, Cristofor Columb a întreprins călătoriile care au dus la descoperirea şi colonizarea Americii.

FERENCZI Sándor (1873-1933), medic şi psihiatru maghiar. Discipol al lui S.Freud, de care s-a separat, în 1923. A propus o nouă terapeutică şi a extins, în raport cu tezele evoluţioniste, teoria psihanalitică la biologie (*Thalassa, psihanaliza originilor vieţii sexuale*, *Faze evolutive ale sensului realităţii*).

FERENCZY Károly (1862-1917), pictor maghiar. Lucrările sale cele mai importante (*Iosif vîndut de fraţii săi*, *Seară de martie*) vădesc influenţa impresionismului.

FERGANA, depresiune intramontană în Asia Centrală (Uzbekistan, Kirghizstan şi Tadjikistan), în bazinul rîului Sîr-Daria, între munţii Altai şi Tian-Shan; 2 mii km^2. Oraşe pr.: Fergana, Andijan, Namangan. Climă continentală excesivă, cu precipitaţii puţine. Zăcăminte de petrol. Industrii (alimentară, textile, chimie). Culturi irigate (bumbac, orez). Pomicultură şi viticultură.

FERGANA, oraş în Uzbekistan; 187 mii loc. Rafinării de petrol. Textile. Fondat în 1876.

FERMAT, Pierre de (1601-1665), matematician francez. Precursor în calculul diferenţial, calculul probabilităţilor, geometria analitică şi diferenţială, teoria numerelor (*teorema Fermat*).

FERMI, Enrico (1901-1954), fizician italian. Prof. univ. la Roma, Chicago, la Universitatea Columbia. Stabilit în SUA (1939). Contribuţii în mecanica cuantică (*statistica Fermi-Dirac*) şi fizica nucleară. A condus lucrările de construcţie (1942) a primului reactor nuclear la Universitatea din Chicago şi a realizat prima reacţie nucleară în lanţ controlată. A efectuat primele cercetări în domeniul fisiunii nucleare. Rol major în proiectul Manhattan (Los Alamos) de punere la punct a bombei nucleare. Unul din iniţiatorii fizicii particulelor. Un element chimic transuranic, obţinut pe cale artificială, poartă numele său (*fermiu*). Premiul Nobel (1938).

FERNANDEL (*Fernand Contandin*, zis; 1903-1971), actor francez. Unul dintre cei mai populari comici ai ecranului (*Inamicul public*

nr.1, *Oaia cu cinci picioare*, *Caidul*, *Diavolul şi cele zece porunci* ş.a.).

FERNANDES, Vasco (c.1480 - c.1543), pictor portughez. Autor al unui ciclu al *Patimilor*, în 16 episoade. Influenţat de manierismul olandez, pune accentul pe expresivitatea formelor, pe asprimea personajelor şi a peisajelor (*Buna-Vestire*, *Creaţia animalelor*).

FERNÁNDEZ, Emilio (1904-1986), regizor şi actor mexican de film. Personalitatea cea mai reprezentativă a cinematografului mexican. Filme melodramatice, într-o viziune de contraste, în care, uneori, a şi jucat (*Maria Candelaria*, *Perla*, *Rio Escondido*, *Plasa* ş.a.).

FERNÁNDEZ, Juan (1530-1599), navigator spaniol. A călătorit de-a lungul ţărmurilor occidentale ale Americii de Sud şi a descoperit arhipelagul care îi poartă numele.

FERNÁNDEZ DE LIZARDI, José Joaquín (1776-1827), scriitor şi ziarist mexican. Autor al romanului picaresc *El Periquillo Sarniento*, tablou al societăţii mexicane înainte de independenţă.

FERNÁNDEZ RETAMAR, Roberto (n. 1930), scriitor cubanez. Volume de versuri şi de eseuri în care revendică dreptul la cultură în America Latină.

FERNANDO DE NORONHA, insulă vulcanică în Oceanul Atlantic, în E Braziliei (la N-E de Capul São Roque); 27 km²; 1,2 mii loc. Localitate pr.: Vila dos Remédios. Relief deluros. Climă ecuatorială (locul cu cea mai redusă variaţie a temperaturii: 13,4°C). Escală aeriană. Colonie penitenciară. Descoperită în 1501.

FERNANDO POO, denumirea, pînă în 1973, a insulei *Bioko*.

FERNEYHOUGH, Brian (n. 1943), compozitor britanic. Prof. univ. la Haga, Freiburg, San Diego (California). Adept al serialismului. Compoziţii instrumentale (*Căderea lui Icar*, *Sonată pentru cvartet de coarde*, *Casele negre* ş.a.).

FERNIC, Ionel (1901-1938; n.Tîrgovişte), poet, compozitor şi interpret român. Romanţe şi melodii din perioada de început a muzicii uşoare româneşti (*Scrisoare de dor*, *Îţi mai aduci aminte*, *doamnă?*).

FEROE (dan. **FAERØERNE**), arhipelag danez, cu autonomie internă, în Oceanul Atlantic, între Islanda şi Marea Britanie. Alcătuit din 22 de insule; 1,4 mii km²; 40 mii loc. Centrul ad-tiv: *Thorshavn*. Autonom din 1948. Relief vulcanic, climă umedă. Export de lînă, peşte. Colonizat în sec. 9 de norvegieni (vikingi), creştinat (sec. 11), alipit Danemarcii după Uniunea de la Kalmar (1397).

FERRARA, oraş în N Italiei (Emilia- Romagna), pe fluviul Pad; 150 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (petrochimie, sticlărie, textile) şi comercial. Universitate (sec.14). Catedrala San Giorgio (1135); castelul d'Este (1385). Palate renascentiste. Muzee. Şcoală de pictură (reprezentată de Cosimo Tura şi Fr. del Cosa) în epoca Renaşterii. — Disputat (sec. 12-13) între familiile Adelardi şi Torelli, sub dominaţia casei d'Este (1240), cînd devine capitala unei seniorii şi un strălucit centru al Renaşterii. Ocupat (1796) de francezi, integrat (1801-1814) Regatului Italiei, ocupat de austrieci. Alipit Italiei în 1860. — **Conciliul de la ~**, conciliul ţinut în 1438-1439, cînd s-a încercat unirea bisericii catolice cu cea greacă. Transferat la Florenţa (1439-1445).

FERRARI, Enzo (1898-1988), pilot şi constructor de automobile italian. Pilot de curse automobilistice. În 1929 a fondat, la Modena, firma "Ferrari", aflată (din 1969) sub controlul firmei FIAT.

FERRARI, Ettore (1849-1930), sculptor italian. Viziune romantică proiectată în forme clasice (monumente: *Garibaldi*, la Rovigo, *Lincoln*, la New York, *Heliade Rădulescu*, la Bucureşti, *Ovidiu*, la Constanţa).

FERRARI, Ludovico (1522-1565), matematician italian. A descoperit metoda de rezolvare a ecuaţiilor algebrice de gradul patru.

FERRARI, Severino (1856-1905), poet şi erudit italian. Discipol al lui Carducci. Autor al volumelor: *Magul*, *Versuri*, *Sonete*.

FERRARIS, Galileo (1847-1897), fizician şi inginer italian. Prof. univ. la Torino. Contribuţii în electrotehnică, optica geometrică şi teoria căldurii. Specialist în electricitatea industrială, a descoperit (1888) cîmpul magnetic învîrtitor, care stă la baza motoarelor asincronice bifazate.

FERRAS, Christian (n. 1933), violonist francez. Elev al lui G.Enescu. Carieră internaţională ca interpret de muzică de cameră şi solist concertist.

FERREIRA, António (1528-1569), scriitor portughez. A introdus în poezia lusitană genuri lirice renascentiste: oda, sonetul, epistola, elegia (*Poeme lusitane*). Cunoscut, mai ales, prin *Tragedia Doñei Inez de Castro*.

FERREIRA DE CASTRO, José Maria v. **Castro, José Maria Ferreira de.**

FERRER, José (n.1909), actor şi regizor american de film. Capacitate de a schiţa profiluri complicate, personaje cu un destin aparte (*Cyrano de Bergerac*, *Moulin Rouge*, *Revolta de pe Cain*, *Lawrence al Arabiei* ş.a.). Premiul Oscar (1950), pentru rol principal în *Cyrano de Bergerac*. A semnat regia filmelor *Fiica lui Cain*, *Marele om*, *Dragostea costă mult*.

FERRERI, Marco (1926-1997), regizor italian. Creaţiile sale cinematografice dezvăluie, cu umor negru, vicii sociale şi tare morale (*Cuibuşorul*, *Maşinuţa*, *Marea crăpelniţă*, *Vis de maimuţă*, *Cer azil*, *Casa zîmbetului* ş.a.).

FERRI, Enrico (1856-1929), jurist şi om politic italian. Prof. univ. la Roma. Reprezentant al şcolii antropologice a dreptului penal (*Sociologia penală*). Unul dintre fondatorii criminologiei moderne.

FERRIÈRE, Adolphe (1879-1961), pedagog elveţian. Unul dintre fondatorii şcolii active. Promotor al unei pedagogii bazate pe accesul direct la realităţile sociale, iniţiativa individuală şi munca în grup.

FERRY, Jules (1832-1893), om politic francez. Deputat republican (1869). Primar al Parisului (1870), ministru al Instrucţiunii Publice (1879-1883). Prim-ministru (1880-1881, 1883-1885). A reuşit să obţină obligativitatea, gratuitatea şi laicizarea învăţămîntului primar. Rol important în expansiunea colonială franceză în Africa şi Indochina.

FERSEN, Hans Axel, conte de (1755-1810), mareşal suedez. Participant la Războiul pentru Independenţa Coloniilor Engleze din America de Nord. Apropiat Mariei Antoaneta, a ajutat familia regală în fuga la Varennes (1791). Acuzat de otrăvirea principelui Christian August, a fost masacrat în timpul funeraliilor acestuia.

FERSMAN, Aleksandr Evghenievici (1883-1945), mineralog şi geochimist rus. A elaborat o teorie asupra pegmatitelor şi un tratat de geochimie (*Pegmatitele*).

FERTÖ, denumirea maghiară a lacului *Neusiedler*.

FES (ar. **FÂS**), oraş în N Marocului; 548 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Industrii (textilă, chimică). Muzeu. Centru religios, turistic şi universitar. Capitala tradiţională a Marocului. Oraşul vechi (Fâs-al-Bâlî), cu moscheea Qarawiyyîn (sec. 9-12); oraşul nou (Fâs-al-Djadîd), cu sanctuare (sec. 16), clădiri (sec. 13-19) cu grădini interioare. Fondat în sec. 8-9.

FESCH, Joseph (1763-1839), prelat francez. Arhiepiscop de Lyon (1802), apoi cardinal (1803). Unchiul lui Napoleon Bonaparte. Ostil politicii religioase duse de Napoleon I, a fost dizgraţiat (1812). Colecţie de tablouri în locuinţa din Ajaccio.

FESENKOV, Vasili Grigorievici (1889-1972), astronom rus. A emis o teorie a evoluţiei stelelor şi iniţiat studiul fotometric al luminii zodiacale.

FET, Afanasi Afanasievici (pseudonim al lui *A.A.Senşin*; 1820-1892), poet rus. Partizan al artei pentru artă. Lirică romantică (*Focuri de seară*). Memorii (*Amintirile mele*).

FETEŞTI, municipiu în judeţul Ialomiţa, port pe braţul Borcea (al Dunării); 36,3 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Centru agricol. Biserici (1882; 1884). Muzeu adăpostind colecţii de maşini şi unelte agricole tradiţionale. Atestat documentar în 1528.

FETI (FETTI), Domenico (1589-1623), pictor italian. Emul strălucit al lui Caravaggio. A interpretat subiecte religioase în spiritul scenelor de gen (*Înmulţirea peştilor*, *Fuga în Egipt*, *Fiul risipitor*).

FÉTIS, François Joseph (1784-1871), muzicolog belgian. Profesor la Conservatorul din Paris. A fondat şi condus "Revue musicale" (1827-1835). A redactat *Biografie universală a muzicienilor şi bibliografie generală a muzicii* (8 vol.), precum şi un *Tratat complet de teorie şi de practică a armoniei*.

FEUCHTWANGER, Lion (pseudonim al lui *J.L.Wetcheek*; 1884-1958), scriitor german. A emigrat în 1933 în Franţa, Anglia şi apoi (1940) în SUA. Romane istorice (*Evreul Süss*; trilogia *Josephus*, *Vulpile în vie*, *Goya*); proză antifascistă (trilogia *Sala de aşteptare*). Drame de inspiraţie istorică (*Văduva Capet*).

FEUERBACH, Anselm von (1829-1880), pictor şi desenator german. Operă tributară schematismului academic, din care se degajă un sentiment romantic şi nostalgic. Compoziţii monumentale (*Banchetul lui Platon*), figuri antice (*Ifigenia*, *Medeea*), portrete (*Nanna Risi*).

FEUERBACH, Ludwig (1804-1872), filozof german. S-a detaşat de idealismul hegelian (*Critica filozofiei hegeliene*, 1839), evoluînd spre un materialism antropologic. În *Esenţa creştinismului* neagă divinitatea, pe care o consideră doar o proiecţie în afară a omului. Ideile lui i-au influenţat pe Marx (în *Tezele lui*

Feuerbach) şi Engels (în *Ludwig Feuerbach şi sfîrşitul filozofiei clasice germane*). Alte scrieri: *Principiile filozofiei viitorului*, *Esenţa religiei* ş.a.

FEUERBACH, Paul Johann Anselm von (1755-1833), jurist german. Reprezentant al şcolii relativiste şi al teoriei constrîngerii psihologice. Autor al Codului penal al Bavariei (1813).

FEUERMANN, Emanuel (1902-1942), violoncelist american de origine poloneză. Profesor la Hochschule für Musik din Berlin. Carieră internaţională (solistică şi de muzică de cameră).

FEUILLÈRE, Edwige (*Edwige Caroline Cunati*; n. 1907), actriţă franceză. A interpretat mari roluri din repertoriul clasic şi modern (Racine, J.Giraudoux, J.Cocteau, P.Claudel). A jucat şi în filme (*De la Mayerling la Sarajevo*, *Grîu necopt* ş.a.).

FÉVAL, Paul (1816-1887), scriitor francez. Autor de romane de aventuri şi melodrame de succes (*Misterele Londrei*, *Cocoşatul sau micul parizian* ş.a.).

FEYDEAU, Georges (1862-1921), scriitor francez. Vodeviluri (*Croitor pentru doamne*, *Doamna de la Maxim's*, *Puricele în ureche* ş.a.) construite cu o tehnică impecabilă, pe un comic de situaţii irezistibil.

FEYDER, Jacques (1888-1948), cineast francez de origine belgiană. Cunoscut, mai ales, datorită ecranizării romanului *Atlantida* de Pierre Benoit. Alte filme: *Crainquebille*, *Thérèse Raquin*, *Chermeza eroică* ş.a.

FEYERABEND, Paul (n.1924), filozof austriac. Autor al unei noi epistemologii (numită "anarhistă"), care separă domeniul ştiinţei de politică (*Contra metodei*, *schiţa unei teorii anarhiste a cunoaşterii*).

FEYNMAN, Richard Phillips (1918-1988), fizician american. Profesor la Universitatea Cornell şi la Institutul Tehnologic California. Unul dintre fondatorii electrodinamicii cuantice moderne (teoria cuantică a cîmpurilor). Premiul Nobel (1965), împreună cu Tomonaga Shinikiro şi J.Schwinger.

FEZZAN (ar. **FAZZAN**), regiune de deşert şi oaze în S-V Libiei (Africa de Nord); 550 mii km^2; 80 mii loc. Oraş pr.: Sebha. Curmale. Provincie romană (sec. 19 î.Hr.), dependentă (666) de arabi; sub dominaţie otomană (1577-1911); stăpînită de italieni (1913-1914, 1929-1930). Din 1951, aparţine Libiei.

FIANARANTSOA, oraş în S-E Madagascarului, la 1200 m altitudine; 124,5 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (textile, medicamente) şi comercial.

FIBIGER, Johannes (1867-1928), medic danez. Prof. univ. la Copenhaga. Cercetări experimentale în domeniul cancerului. Premiul Nobel (1926).

Lion Feuchtwanger

Ludwig Feuerbach

FIBONACCI, Leonardo (Leonardo da Pisa) (c.1175 -c.1240), matematician italian. A introdus în Europa scrierea şi folosirea cifrelor arabe. A descoperit şirul recurent (*şirul Fibonacci*). Lucrări: *Liber abbaci*, *Practica geometriae*.

FICHTE, Johann Gottlieb (1762-1814), filozof german. Prof. univ. la Jena şi Berlin. Discipol al lui Kant. Creatorul unei doctrine idealist-subiective, care face din "eu" principiul fundamental al existenţei lumii şi al sensului ei (*Teoria ştiinţei*, *Fundamentele dreptului natural*, *Sistemul moralei* ş.a.). A inspirat fenomenologia modernă şi filozofia existenţialistă.

FICHTELGEBIRGE, masiv muntos în Europa Centrală (în E Germaniei). Alt. max.: 1053 m. Parţial împădurit. Nod orohidrografic (din el izvorăsc rîurile Main, Eger, Saale, Elster).

FICINO, Marsilio (1433-1499), umanist italian. Fondatorul Academiei Platoniciene din Florenţa (1459). Opera pr.: *Teologia platonică*. Traducător al lui Platon.

FIDA (Fondul Internaţional pentru Dezvoltare Agricolă), instituţie specializată a ONU, fondată în 1976, cu sediul la Roma. Are 145 de state membre. Printre obiective: finanţarea proiectelor de dezvoltare în sectorul agricol, îmbunătăţirea nivelului de alimentaţie a populaţiei acestor ţări ş.a.

FIDIAS (PHEIDIAS) (sec.5 î.Hr.), sculptor grec. Originar din Atena. Prieten cu Pericle. Recunoscut ca cel mai de seamă sculptor al clasicismului elen. A supravegheat (449-432 î.Hr.), din însărcinarea lui Pericle, realizarea frizelor şi frontoanelor Partenonului. Întreaga sa operă s-a pierdut. S-au păstrat în copii miniaturale două statui monumentale criselefantine: *Atena Parthenos*, instalată (438) în Partenon, şi *Zeus*, din templul de la Olimpia, una din cele 7 minuni ale lumii antice. Alte creaţii (cunoscute din izvoare literare): *Atena Promachos*, *Apolo Parnopios*, *Atena Lemnia*, statui ale Afroditei ş.a.

Fidias, *Atena Parthenos* (detaliu)

FIELD, Cyrus West (1819-1892), industriaş american. A instalat (1858-1866) primul cablu submarin între America şi Europa.

FIELDING, Henry (1707-1754), scriitor englez. Autor de comedii (*Tragedia tragediilor sau Viaţa şi moartea lui Tom Degeţelul cel Mare*, *Cronică a anului 1736* ş.a.). Romane de analiză psihologică şi socială (*Istoria şi aventurile lui Joseph Andrews*, *Istoria vieţii răposatului domn Jonathan Wild cel Mare*, *Tom Jones. Istoria unui copil găsit*, capodopera sa).

FIELDS, John Charles (1863-1932), matematician canadian. Prof. univ. la Toronto. Lucrări asupra funcţiilor unei variabile complexe. — **Medalia ~**, medalie de aur care recompensează, începînd din 1936, lucrări de calitate excepţională în domeniul matematicii. Este decernată o dată la 4 ani, în timpul congresului internaţional de matematică, matematicienilor cu vîrsta sub 40 de ani.

FIENI, oraş în judeţul Dîmboviţa; 8,2 mii loc. Industrii. Menţionat documentar în 1532.

FIESCHI, familie de nobili genovezi, aparţinînd partidei guelfilor. Mai importanţi: — **Sinibaldo Fieschi**, papă (1243-1254), sub numele de Innocenţiu IV. — **Gian Luigi Fieschi, conte de Lavagna** (1522-1547). A organizat (1546) conjuraţia împotriva lui Andrea Doria. L-a inspirat pe Schiller (*Conjuraţia familiei Fieschi*).

FIESOLE, oraş în Italia (Toscana); 15 mii loc. Vestigii etrusce şi romane. Catedrală(sec. 11-14). Mănăstirea San Domenico. Turism.

FIFA (Federaţia Internaţională de Fotbal), organizaţie sportivă internaţională, înfiinţată în 1904, la Zürich, din care fac parte peste 150 de federaţii de fotbal. Organizează principalele competiţii internaţionale.

FIGARO (Le ~), ziar francez conservator, înfiinţat la Paris, în 1826, de M.Alhoy şi É.Arago. Iniţial săptămînal umoristic, din 1827 a devenit cotidian. Reînfiinţat, în 1854, ca săptămînal, de H. de Villemessant, s-a transformat din 1866 în cotidian.

FIGINI, Luigi (n. 1903), arhitect italian. Orientare funcţionalistă. Membru fondator al *Grupului celor 7*. Lucrări pr.: Uzinele "Olivetti" (Ivrea); biserica Madona dei Poveri (Milano), în colaborare.

FIGUEIREDO, João Baptista de (n. 1918), general şi om politic brazilian. Preşedinte al Braziliei (1978-1985). Măsuri pentru democratizarea ţării şi pentru trecerea la un regim civil.

FIGUERAS, oraş în Spania (Catalonia); 31 mii loc. Muzeul Salvador Dalí.

FIGUERES FERRER, José (1906-1990), om politic din Costa Rica. Fondator al Partidului Eliberării Naţionale (1951). Preşedinte al Republicii (1953-1958; 1970-1974).

FIJI (Dominionul ~), stat în Oceania, în S-V Oceanului Pacific, la S de Ecuator, cuprinzînd arhipelagul cu acelaşi nume (c. 800 de insule şi insuliţe, în majoritate vulcanice). Suprafaţa: 18,3 mii km^2. Populaţia: 822 mii loc. Limba oficială: fijiana. Capitala: *Suva*. Culte: creştinism, hinduism. Moneda: 1 fiji dollar = 100 cents. Insule pr.: Viti Levu, Vanua Levu. Relief muntos vulcanic şi cîmpii litorale. Climat

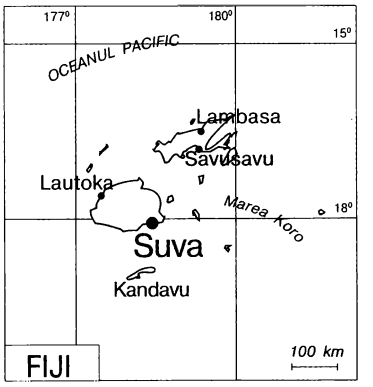

tropical, cu precipitaţii abundente. Păduri tropicale şi savane. Expl. de mangan şi minereuri auroargentifere. Industrie prelucrătoare (a zahărului şi a textilelor). Trestie de zahăr, bananieri, ananaşi, cacao şi cafea, arahide, tutun, manioc, ceai şi cereale (porumb, orez). — Insule descoperite (1643) de navigatorul olandez Abel J.Tasman; explorate (1774) de J.Cook, devin în 1874 colonie britanică. În 1970 se proclamă stat independent în cadrul Commonwealth-ului. Tensiunile dintre populaţia melaneziană şi cea indiană au dus, în 1987, la intervenţia militarilor, care au proclamat insula republică. Republică prezidenţială.

FIJI (Marea ~), mare în S-V Oceanului Pacific, între arhipelagul Fiji, Noua Caledonie, Noua Zeelandă, Norfolk şi Kermadec; 2,6 mil. km^2.

FILARET de Rîmnic (1742-1794), cărturar român. Episcop al Rîmnicului (1780-1792), apoi mitropolit al Ţării Româneşti (1792-1793). Colaborator şi continuator al episcopului Chesarie de Rîmnic în opera de traducere şi tipărire a *Mineielor* (12 vol.).

FILARETE (*Antonio Averlino*, zis ~; c.1400 - c.1469), sculptor şi arhitect italian. A realizat uşa în bronz a bazilicii San Pietro din Roma, planurile Spitalului Mare din Milano, Domul din Bergamo. Lucrări teoretice: *Tratat de arhitectură* (25 vol.).

FILATOV, Vladimir Petrovici (1875-1956), medic rus. A elaborat (1917) metoda grefei cutanate cu ajutorul lamboului migrator. A introdus tehnica transplantelor de cornee conservată la rece (1924), tratamentul cu biostimuline şi terapia tisulară, care îi poartă numele (1933).

FILCHNER, Wilhelm (1877-1957), explorator german. A condus (1911-1912), pe vasul "Deutschland", o expediţie în Marea Weddell. A descoperit Ţara Luitpold. A condus alte trei expediţii în Asia Centrală (1926-1940), pentru măsurarea magnetismului terestru. Lucrări: *O expediţie germană în Tibet*, *Spre cel de-al şaselea continent. A doua expediţie la Polul Sud.*

FILCHNER, gheţar în Antarctica, în Marea Weddell; c.438 mii km^2. Lungime max.: 730 km. Descoperit în 1921 de o expediţie germană condusă de W.Filchner. Staţiuni de cercetări ştiinţifice.

FILDERMAN, Wilhelm (1882-1963; n. Bucureşti), avocat şi om politic evreu din România. Preşedinte al Federaţiei Comunităţilor Evreieşti din România (1921-1941; 1944-1946). A încercat, prin diferite mijloace, să împiedice trimiterea evreilor din România în lagărele de exterminare naziste.

FILDUL DE JOS, comună în judeţul Sălaj. Centru de prelucrare artistică a lemnului. Biserică din lemn (1727) cu o turlă înaltă de 40 de m.

FILEMON şi BAUCIS (în mitologia greacă), bătrîni din Frigia, soţ şi soţie, care au găzduit pe Zeus şi Hermes în bordeiul lor. Drept mulţumire pentru ospitalitate, zeii le-au transformat bordeiul în templu şi le-au îndeplinit dorinţa de a nu se despărţi niciodată, transformîndu-i, după moarte, în doi copaci aşezaţi, unul lîngă altul, la intrarea în templu.

FILIAŞI, oraş în judeţul Dolj; 20,2 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Biserici (sec. 18-19). Menţionat documentar, ca sat, în 1573.

FILIMON, Nicolae (1819-1865; n. Bucureşti), scriitor român. Observator social şi moralist în volumul *Escursiuni în Germania meridională. Memorii artistice, istorice şi critice*, în care sînt incluse şi cîteva povestiri romanţioase. Realist în portretistica acidă din nuvela *Nenorocirile unui slujnicar*. Autor al primului roman social românesc (*Ciocoii vechi şi noi sau Ce naşte din pisică şoareci mănîncă*, 1863), al cărui personaj, Dinu Păturică, este capul de serie al unui tip social, arivistul, continuat în literatura română de Tănase Scatiu, Lică Trubaduru, Stănică Raţiu sau Iancu Urmatecu. A cules şi a prelucrat basme. Cronici teatrale şi muzicale.

FILIP, numele mai multor regi ai Franţei. Mai importanţi: — **Filip II August** (1165-1223), rege al Franţei (1180-1223). A întărit autoritatea regală şi statul francez. A cucerit (1204-1206), de la regele englez Ioan Fără de Ţară, Normandia, Anjou, Maine, Touraine şi o parte din Poitou, consolidîndu-şi stăpînirea asupra lor prin victoria de la Bouvines (iul. 1214). Măsuri administrative, juridice, financiare. A organizat curia regia, a favorizat comerţul. — **Filip IV cel Frumos** (1268-1314), rege al Franţei (1285-1314). Suveran modern, a lărgit domeniul regal, a favorizat dezvoltarea instituţiilor administrative şi juridice. Politică de independenţă faţă de Sfîntul Scaun (s-a opus pretenţiilor de supremaţie ale papei Bonifaciu VIII, pe care l-a umilit la Anagni, 1303). Instalarea papei Clement V (1305), care a mutat reşedinţa pontificală la Avignon (1309), a dus la împăcarea Franţei cu Sfîntul Scaun. A desfiinţat Ordinul Templierilor (1312).

FILIP, numele mai multor suverani ai Macedoniei antice. Mai importanţi: — **Filip II** (382-336 î.Hr.), rege al Macedoniei (359-336 î.Hr.). Tatăl lui Alexandru cel Mare. A restabilit autoritatea regală, a reorganizat finanţele şi armata, a încurajat comerţul. A stimulat pătrunderea culturii greceşti în Macedonia. După ce şi-a asigurat poziţiile la ţărmul Iliriei şi Traciei, s-a orientat spre Grecia. Anexează o parte din Tracia, iar după distrugerea, în 350 î.Hr., a Stagirei, şi Peninsula Calcidică. Atacat vehement de Demostene (*Filipice*). A înfrînt (338 î.Hr.) la Cheroneea armatele coalizate ale Atenei, Tebei şi Ligii Elene, Macedonia devenind puterea dominantă în Peninsula Balcanică. Preia comanda militară supremă în războiul contra Persiei. Asasinat în timpul sărbătorilor date cu ocazia căsătoriei fiicei sale, Cleopatra, cu regele Epirului, Alexandru. — **Filip V** (238-179 î.Hr.), rege al Macedoniei elenistice (221-179 î.Hr.). Înfrîngerea lui la Kynoskefalai (197 î.Hr.), de către consulul roman Quinctius Flamininus, a însemnat începutul decăderii Macedoniei. Războaie cu Roma (215-205 î.Hr., 200-197 î.Hr.), în care este învins (renunţă la cuceririle din Grecia, Tracia, Asia Mică).

FILIP, numele mai multor regi ai Spaniei. Mai importanţi: — **Filip II** (1527-1598), rege al Spaniei şi al teritoriilor dependente (1556-1598), rege al Neapolelui, Siciliei, Portugaliei (1580-1598). Fiu şi succesor al lui Carol Quintul. A urmărit instaurarea absolutismului monarhic şi a sprijinit Contrareforma. A pus capăt conflictului franco-spaniol prin pacea semnată cu Henri II al Franţei, la Cateau-Cambrésis (1559). A oprit expansiunea otomană la Mediterana, prin victoria navală de la Lepanto (1571). Ostilitatea sa faţă de protestantism a provocat revolte în Ţările de Jos (1572). În 1580, prin extincţia dinastiei portugheze, s-a proclamat rege al Portugaliei. A eşuat în războiul pornit împotriva Angliei, Invincibila Armada fiind distrusă în 1588. În interior, a reorganizat structurile administrative ale regatului. A statornicit capitala Spaniei la Madrid (1561). — **Filip V** (1683-1746), rege al Spaniei (1700-1746). Alianţa cu Franţa l-a antrenat în Războiul de Succesiune din Polonia (1733-1738) şi în Războiul de Succesiune din Austria (1740-1748). Întemeietorul dinastiei Bourbonilor în Spania.

FILIP, Florin Gheorghe (n. 1947, Bucureşti), inginer român. Director al Institutului de Cercetări în Informatică din Bucureşti. Contribuţii privind sistemele de teleprelucrare, modelare şi simulare, sistemele suport pentru decizii, sistemele de producţie inteligente, integrate prin calculator (*Cibernetica, automatica, informatica în industria chimică* ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

FILIP, Nicolae (1864-1922; n. Bucureşti), medic veterinar şi agronom român. Prof. univ. la Bucureşti. A condus primul institut zootehnic din România. Tratate (*Zootehnie generală*).

FILIP ARABUL (Marcus Iulius Philippus) (c. 198-249), împărat roman (244-249). Fiu al unui şeic arab. Lupte purtate (245-247) la Dunărea de Jos, unde respinge cea mai puternică invazie a carpilor, în această zonă. Înfrînt şi ucis în bătălia de la Verona de Decius, care fusese proclamat împărat de legiunile de la Dunărea de Jos.

FILIPESCU, familie de boieri români din Ţara Românească. Mai importanţi: — **Alexandru Filipescu** (1775-1856; n. Bucureşti), mare ban în timpul domniei lui Gheorghe Bibescu. Poreclit *Vulpe* datorită dibăciei în tratativele duse cu Tudor Vladimirescu, la intrarea acestuia în Bucureşti. Ministru de Externe. A participat la redactarea Regulamentului Organic. — **Dimitrie (Mitică) Filipescu** (1808-1843), om politic. De orientare liberală. Conducător al acţiunii revoluţionare secrete din 1840, după descoperirea căreia a fost închis la Mănăstirca Snagov. — **Ion A. Filipescu** (1811-1863), om politic. Fiu al lui Dimitrie Filipescu. Caimacam al Ţării Româneşti (1858-1859). Adept al Unirii. Ministru în timpul lui Al.I.Cuza. — **Nicolae Filipescu** (1862-1916; n.Bucureşti), om politic. Fruntaş al Partidului Conservator. A fondat şi condus ziarul "Epoca" (1885-1916).

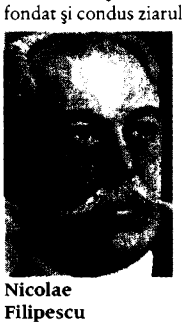

Nicolae Filipescu

Maria Filotti

De mai multe ori ministru (1900-1913). Adept al intrării României în primul război mondial de partea Antantei; a militat pentru desăvîrşirea unităţii politice a poporului român. — **Grigore Filipescu** (1886-1938; n. Bucureşti), om politic. Fiu al lui Nicolae Filipescu. Preşedinte al Partidului Conservator (1932-1938). Director al ziarului "Epoca" (1918-1938).

FILIPESCU, Gheorghe Em. (1885-1937; n. Bucecea, jud. Botoşani), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul rezistenţei materialelor, staticii, teoriei elasticităţii. Membru corespondent al Acad. Rom.

FILIPESCU, Ion P. (n. 1927, Moţăţei, jud. Dolj), jurist român. Prof. univ. la Bucureşti. Activitate ştiinţifică în cadrul Academiei de Drept de la Haga. A studiat adopţia, ocrotirea minorului, răspunderea patrimonială, arbitrajul comercial internaţional (*Încheierea căsătoriei şi efectele ei*, *Raporturile juridice dintre părinţi şi copii*, *Drept internaţional privat* ş.a.). Acad.

FILIPESCU, Miltiade (1901-1993; n. Burdusaci, jud. Bacău), geolog şi paleontolog român. Prof. univ. la Timişoara şi Bucureşti. Studii consacrate micropaleontologiei. A pus în valoare proprietăţile curative ale apelor minerale de la Covasna (*Problema vulcanismului extracarpatic*, *Geologia Carpaţilor Orientali*, *Stratigrafia Cretacicului din flişul Carpaţilor Orientali*). Acad.

FILIPEŞTII DE PĂDURE, comună în judeţul Prahova. Castru roman (sec. 2 î.Hr.). Biserică (1688) pictată de Pîrvu Mutu (1692). Iconostas (1688) cu decor sculptat. Atestată documentar, ca sat, în sec. 16.

FILIPEŞTII DE TÎRG, comună în judeţul Prahova. Ruinele palatului postelnicului Constantin Cantacuzino (1633); conacul lui Pană Filipescu (sec. 18).

FILIPINE, fosă marină în Oceanul Pacific, la E de arhipelagul Filipine. Lungime: 1330 km. Ad. max.: 10265 m. Descoperită (1945) de cercetătorii de pe nava "Cape Johnson".

FILIPINE (Marea Filipinelor), mare în V Oceanului Pacific, între Arhipelagul Japoniei, insula Taiwan şi Filipine; 5,5 mil. km². Ad. max.: 10265 m. Unul dintre cele mai întinse şi mai adînci bazine maritime ale Terrei.

FILIPINE (Republica Filipinelor), stat în Asia de Sud-Est, în Oceanul Pacific, cuprinzînd

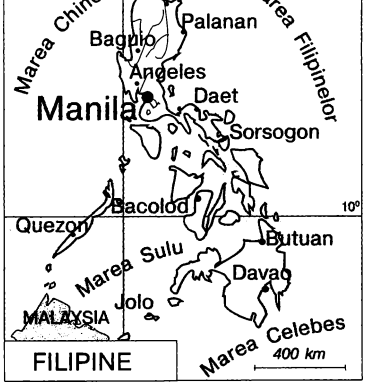

arhipelagul cu acelaşi nume. Suprafaţa: 300,4 mii km². Populaţia: 72,2 mil. loc. Limbile oficiale: tagalog (sau filipineza), spaniola şi engleza. Capitala: *Manila*. Culte: catolicism, islamism. Moneda: 1 peso filipino = 100 centavos. Împărţit în 67 de provincii, grupate în 10 regiuni. Oraşe pr.: Quezon City, Davao, Caloocan, Cebu, Zamboanga ş.a. Ţara este formată din c. 7100 de insule (mai mari: Luzon, Mindanao, Negros, Samar, Palawan, Panay, Mindoro). Relief muntos de origine vulcanică. Regiune cu seismicitate activă şi vulcanism intens (inclusă în Cercul de Foc al Pacificului). Climă tropicală. Păduri ecuatoriale (teck, eben, mahon, cocotieri, bananieri, bambus) şi cu vegetaţie de mangrove la ţărm. Se exploatează aur, platină, minereuri de fier, crom, mangan, cupru, zinc, mercur, cărbuni. Industria produce energie electrică, autovehicule, televizoare, frigidere, cherestea, mobilă, conserve de peşte. Se cultivă porumb, trestie de zahăr, banane, cafea, cacao, abacà, sisal, rafie, tutun, copra. Creşterea animalelor. Pescuit intens. Exportă concentrate de cupru, produse agricole, echipamente electrice, lemn, copra, ulei de cocos, tutun. — În 1521 Magellan debarcă în insulele Cebu şi Mactán şi inaugurează epoca cuceririi spaniole (1571, fondarea oraşului Manila). În 1898, statul Filipine îşi proclamă independenţa. Tratatul de pace de la Paris (1898), care încheie Războiul Hispano-American, cedează arhipelagul Statelor Unite, care înăbuşă (1901) mişcarea de eliberare naţională. În 1935 este ales primul preşedinte constituţional (Manuel Luis Quezón). Ocupat de trupele japoneze (1942-1945). La 4 iul. 1946, se proclamă republică independentă. Preşedintele Ferdinand Marcos (1965-1986) promovează o politică de modernizare a vieţii economice şi sociale, dar şi un regim autoritar. În 1983 este asasinat Benigno Aquino, un lider al opoziţiei. După demisia lui F.Marcos, este aleasă preşedinte (1986-1992) Corazón Aquino, văduva liderului asasinat. Situaţie politică instabilă. Republică prezidenţială.

FILITTI, Dositei (Dimitrie) (1734-1826; n. Pogoniana, Grecia), mitropolit al Ungrovlahiei (1793-1810). Episcop de Buzău (1787). Ca mitropolit al Ţării Româneşti, a tipărit o serie de cărţi de slujbă şi de învăţătură.

FILITTI, Ioan C. (1879-1946; n.Bucureşti), istoric şi jurist român. A lucrat în diplomaţie (Paris, Constantinopol, Roma). Lucrări referitoare la epoca fanariotă sau la istoria Principatelor Române în prima jumătate a sec. 19 (*Rolul diplomatic al fanarioţilor de la 1700 pînă la 1821*, *Domniile române sub Regulamentul Organic. 1834-1848*). Membru corespondent al Acad. Rom.

FILOLAOS (PHILOLAOS) din Crotona (sec. 5 î.Hr.), filozof şi matematician grec. Reprezentant al pitagorismului. Considerat primul discipol al lui Pitagora care i-a consemnat în scris opera.

FILON din Alexandria (c.25 î.Hr. - c. 40 d.Hr.), filozof evreu din diaspora greacă. Şeful Şcolii iudeo-alexandrine. Operă eclectică, scrisă în greceşte, în care a încercat să stabilească relaţii între gîndirea elenistică şi cea creştină.

FILOTEI (a doua jumătate a sec.14 - începutul sec. 15), autor român de imnuri religioase. Logofăt al lui Mircea cel Bătrîn. Imnuri religioase (*Pripeale*), scrise după model bizantin, prima manifestare literară de limbă slavonă, cunoscută, a unui român.

FILOTHEI (a doua jumătate a sec.17 - 1713), traducător. Ieromonah şi psalt la Mitropolia din Bucureşti (1713). A alcătuit o *Psaltichie românească*, primul manuscris muzical bisericesc cu textul în limba română. I se mai atribuie şi alte traduceri (*Floarea darurilor*, rămasă în manuscris).

FILOTTI, Eugen (1896-1975; n. Bucureşti), diplomat şi ziarist român. Director al revistei "Cuvîntul liber" (1919-1921, 1924-1926). Ministru plenipotenţiar (1935-1944) la Ankara, Atena, Sofia, Budapesta. Membru al delegaţiei române la Conferinţa de pace de la Paris (1946).

FILOTTI, Maria (1883-1956; n. Brăila); actriţă română. Profesor la Conservatorul din Bucureşti. Societară şi directoare (1939-1948) a Teatrului Naţional din Bucureşti. Temperament scenic impetuos (regina Elisabeta din *Maria Stuart* de Schiller, Irina din *Pescăruşul* de Cehov, Zoe din *O scrisoare pierdută* de Caragiale). Filme: *Visul unei nopţi de iarnă*, *Citadela sfărîmată* ş.a.

FILSTICH, Johann (1684-1743; n.Braşov), istoric sas din Transilvania. Rector al gimnaziului din Braşov (din 1720). Autor al unor lucrări privind istoria ţărilor române (*Historica Transilvaniae*, *Hungarie*, *Valachiae et Moldaviae*).

FINI, Leonor (n. 1908), pictoriţă italiană. Figuri onirice delicate şi ambigue. Ilustraţii de carte; costume, măşti şi decoruri pentru spectacole.

FINIC (Golful ~), golf al Mării Baltice, cuprins între Finlanda, Rusia şi Estonia; 30 mii km². Lungime: 400 km. Aici se varsă Neva. Porturi pr.: Sankt Petersburg, Tallinn, Helsinki.

FINISTERRE, cap în extremitatea de N-V a Peninsulei Iberice (Spania), pe coasta atlantică a Galiciei.

FINLANDA (Republica ~), stat în N Europei, cu largă ieşire la Marea Baltică. Suprafaţa: 338,1 mii km². Populaţia: 5,16 mil. loc. Limbi oficiale: finlandeza şi suedeza. Capitala: *Helsinki*. Culte: protestantism. Moneda: 1 markka = 100 penniă. Împărţit în 12 provincii. Oraşe pr.: Espoo, Tampere, Vantaa, Turku, Oulu, Lahti. Relief scund în S, lanţuri de coline bine împădurite alternînd cu numeroase lacuri ("Ţara celor 1000 de lacuri") şi mai înalt în N. Ţărmuri însoţite de numeroase insule (c. 80 000; arhipelagul Åland, din zona centrală a Mării Baltice, aparţine Finlandei). Climă boreală, umedă, influenţată de Marea Baltică. Păduri întinse. Tundră (în Laponia). Parcuri naţionale şi rezervaţii naturale în care sînt ocrotite zone forestiere, turbării, păsări migratoare, reni, vulpi polare ş.a. Importante resurse minerale (cobalt, crom, nichel). Industrie bine dezvoltată şi diversificată: energie electrică, nave maritime, produse electronice şi electrotehnice, hîrtie, mobilă, ciment, sticlărie, porţelan, textile, confecţii ş.a. Se cultivă grîu, orz, ovăz, cartofi, sfeclă de zahăr. Creşterea intensivă a animalelor. Pescuit. Vînătoare. Flotă comercială. Exportă hîrtie, celuloză,

echipament industrial, produse chimice,lemn şi produse din lemn ş.a. — Teritoriu populat de triburi fino-ugrice din primele secole d.Hr. Cucerit în sec. 12-13 de Suedia; administrat ca ducat (din 1284), apoi ca mare ducat (din 1581). Mare ducat autonom încorporat Rusiei, după Pacea de la Frederikshamn (1809), care încheia Războiul Ruso-Suedez (1808-1809). Declarat independent în 1917, proclamat republică la 17 iulie 1919. În război cu Rusia, în 1939-1940 şi 1941-1944. Tratatul de pace de la Paris (1947) consfinţeşte anexarea Kareliei de către Rusia şi cedarea regiunii Petsamo. Dezvoltare economică şi socială rapidă, după al doilea război mondial. Politică externă de neutralitate. Membră în Consiliul Nordic (din 1955). Republică prezidenţială.

FINNBOGADÓTTIR, Vigdís (n.1930), om politic islandez. Preşedinte al Republicii Islanda (1980-1996). Prima femeie din lume aleasă şef de stat prin sufragiu universal. Directoare a Teatrului Municipal din Reykjavík (1972-1980).

FINNMARK, regiune în Norvegia septentrională. Centrul ad-tiv: *Vadsø*. Expl. minerale (fier). Pescuit. Creşterea renilor.

FINSEN, Niels Ryberg (1860-1904), medic şi biolog danez. Inventatorul metodei de tratament al lupusului prin expunere la razele ultraviolete (finsenterapie sau fototerapie). Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1903).

FINSTERAARHORN, vîrf în masivul Oberland (Alpii elveţieni); 4274 m (punctul culminant al masivului). Prima ascensiune a avut loc în 1829 (J.Leuthold şi J.Wahren).

FINTEŞTEANU, Ion (1899-1984; n. Bucureşti), actor şi regizor român. Prof. univ. la Bucureşti. Actor de performanţă comică, de un rafinament împins pînă la manieră (Tartuffe, din piesa omonimă a lui Molière, Farfuridi din *O scrisoare pierdută* de I.L.Caragiale, Ianke din *Tache*, *Ianke şi Cadîr* de V.I.Popa ş.a.). A jucat şi în filme (*O scrisoare pierdută*, *Citadela sfărîmată*, *Titanic Vals* ş.a.).

FINŢI, Alexandru (1910-1972; n.Giurgiu), regizor şi actor de teatru român. Prof. univ. la Bucureşti. Preocupat de potenţarea jocului actoricesc. A pus în scenă piesele *Discipolul diavolului* de G.B.Shaw, *Oameni şi şoareci* de J.Steinbeck, *Omul cu mîrţoaga* de G.Ciprian ş.a.

FINUL (Forţa Internaţională a Naţiunilor Unite în Liban), forţă multinaţională aflată în Libanul de Sud, în mart. 1978, pentru a servi ca tampon între Palestina şi Israel.

FIODOROV, Evgraf Stepanovici (1853-1919), cristalograf şi mineralog rus. Unul dintre fondatorii cristalografiei structurale şi ai mineralogiei moderne. A dedus, pe cale matematică, cele 230 de posibilităţi de dispoziţie a particulelor în reţele cristaline; a elaborat clasificarea şi nomenclatura rocilor.

FIONIA (dan. **FYN**), insulă în arhipelagul danez (Marea Baltică), separată de peninsula Iutlanda prin strîmtoarea Beltul Mic şi de insula Seeland prin strîmtoarea Beltul Mare; 3,5 mii km^2; 465,3 mii loc. Oraş pr.: Odense. Regiune agricolă (cereale). Creşterea animalelor. Pescuit.

FIRDOUSI (FIRDÛSÎ), Abul Kasim Mansur (c.934 - c.1025), poet epic persan. A compus *Cartea regilor*, evocare a unor vremuri de legendă şi a unor timpuri istorice (50000 distihuri), considerată epopeea naţională persană.

FISCHART, Johann (c. 1546-1590), scriitor german. Scrieri satirice şi pamflete anticatolice (*Corbul nocturn şi cioara negurilor*, *Stupul sfîntului roi roman*); poeme eroicomice (*Vînătoarea de purici*). A prelucrat romanul lui Rabelais, *Gargantua şi Pantagruel*.

FISCHER, Edmond Henry (n. 1920), biochimist american de origine elveţiană. Prof. univ. la Washington. Contribuţii la studiul biochimismului activităţii celulelor normale şi anormale. A elucidat, împreună cu E.Krebs, modul de funcţionare a kinazelor şi fosfatazelor. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1992), împreună cu E.Krebs.

FISCHER, Edwin (1886-1960), pianist, dirijor şi compozitor elveţian. Profesor la conservatoarele din Berlin şi Lucerna. A întemeiat o orchestră de cameră la Berlin. Interpret de referinţă al muzicii lui Bach şi Mozart, a fost un model pentru o întreagă generaţie de interpreţi. Lucrări: *J.S.Bach*, *Sonatele pentru pian ale lui Beethoven*.

FISCHER, Emil (1852-1919), chimist german. Prof. univ. la München, Erlangen, Würzburg şi Berlin. Cercetări în domeniul chimiei organice şi biologice. A elaborat o teorie a constituţiei coloranţilor trifenilmetanici. A abordat (1882) studiul compuşilor purinici, al zaharidelor (1885), obţinînd sinteza unor zaharide simple (manoza, fructoza, glucoza), al proteinelor (1892). Cercetări asupra enzimelor, peptidelor, grăsimilor. Premiul Nobel (1902).

FISCHER, Ernst (1899-1972), scriitor şi estetician austriac. A analizat literatura occidentală contemporană (*De la Grillparzer la Kafka*). Reprezentant al criticii socioistorice (*Necesitatea artei*). Eseuri (*Spiritul epocii şi literatura*).

FISCHER, Ernst Otto (n. 1918), chimist german. Prof. univ. la München. Lucrări în domeniul chimiei compuşilor organometalici. A studiat ferocenul şi a descoperit complecşii π. Premiul Nobel (1973), împreună cu G.Wilkinson.

FISCHER, Hans (1881-1945), chimist german. Prof. univ. la München. A precizat compoziţia hemoglobinei, realizînd sinteza unuia dintre principalii constituenţi, hemina. A sintetizat şi a stabilit structura chimică a porfinei, a bilirubinei şi a precizat structura clorofilei. Premiul Nobel (1930).

FISCHER, Kuno (1824-1907), filozof german. A căutat să pună de acord dialectica hegeliană cu datele ştiinţifice ale evoluţionismului lui Darwin (*Istoria filozofiei moderne*).

FISCHER, Robert (n.1943), şahist american. Campion al SUA la 14 ani, a devenit mare maestru internaţional la 15 ani. Campion mondial (1972-1975).

FISCHER-DIESKAU, Dietrich (n. 1925), bariton german. Interpret de muzică de operă şi mai ales de lieduri (Beethoven, Mozart, H.Wolf, Mahler).

FISCHER von ERLACH, Johann Bernhard (1656-1723), arhitect german. Stil care uneşte barocul cu clasicul maiestuos (Palatul Schönbrunn, biserica Sankt Peter, biserica Sankt Karl Borromeo, capodopera sa, toate din Viena). Lucrări teoretice: *Proiect pentru o arhitectură istorică*.

FISHER, Irving (1867-1947) economist şi statistician american. Prof. la univ. Yale. Specialist în probleme monetare, a stabilit o relaţie între cantitatea de monedă în circulaţie, viteza de circulaţie a monedei şi nivelul preţurilor (*Valoarea de cumpărare a banului*, *Investigaţii matematice în teoria valorii şi a preţurilor*).

FISHTA, Gjergj (1871-1940), scriitor albanez. Operă cu subiecte folclorice, istorice (poemul *Lăuta munţilor*, vol. *Picătura de rouă*) şi biblice (*Păstorii din Betleem*).

FITCH, Val Logsdon (n. 1923), fizician american. Prof. univ. la New Jersey. Studii şi cercetări în fizica particulelor elementare. A descoperit, împreună cu J.W.Cronin, violarea principiului simetriei combinate (sau a legii parităţii combinate CP-Change Conjugation Parity) din teoria particulelor elementare. Premiul Nobel (1980), împreună cu J.W.Cronin.

FITELBERG, Grzegorz (1879-1953), dirijor şi compozitor polonez. A condus marile orchestre din Varşovia, Viena, Moscova, SUA. Simfonii, uverturi, poeme simfonice şi *Rapsodia poloneză*.

FITTIPALDI, Emerson (n. 1946), automobilist brazilian. Campion mondial de Formula 1 (1972, 1974).

FITZGERALD, Ella (1918-1996), cîntăreaţă americană de culoare. Interpretă de jaz. Tehnica extraordinară şi amplitudinea vocală

Edmond Henry Fischer

Ella Fitzgerald

i-au permis să interpreteze cu uşurinţă atît romanţa sau balada, cît şi cîntecele pe muzică de jaz. Carieră solistică.

FITZGERALD, Francis Scott (1896-1940), scriitor american. Unul dintre reprezentanţii de seamă ai "generaţiei pierdute". Romane şi nuvele de evocare lucidă a societăţii americane dintre cele două războaie mondiale, cu elemente autobiografice şi o atmosferă de poezie melancolică (*Dincoace de Paradis*, *Marele Gatsby*, *Blîndeţea nopţii* ş.a.).

FITZGERALD, Garret (n. 1926), om politic irlandez. Prim-ministru (1981-1982; 1982-1987).

FITZGERALD, George Francis (1851-1901), fizician irlandez. Prof. univ. la Dublin. A studiat radiaţia electrică emisă prin descărcarea oscilatorie a unui condensator, precedînd experienţele lui H.R.Hertz; a cercetat fenomenul de polarizare a luminii prin reflexie.

FITZROY, Robert (1805-1865), navigator englez. Comandant al navei "Beagle", care a întreprins explorarea hidrografică a coastelor Americii de Sud. A făcut ocolul lumii trecînd prin Pacific, expediţie la care a participat şi Ch.Darwin (1831-1836). Guvernator al Noii Zeelande (1843-1845).

FITZROY, rîu în N-E Australiei; 960 km. Izvorăşte din Munţii Marii Cumpene de Ape, prin unirea rîurilor Dawson şi Mackenzie. Se varsă în Oceanul Pacific. Maree puternice.

FIUME v. **Rijeka.**

FIZEAU, Armand Hippolyte Louis (1819-1896), fizician francez. Primul care a determinat viteza luminii (1849), a extins efectul Doppler în optică (*efectul Doppler-Fizeau*). A avut ideea utilizării lungimii undelor luminoase ca etalon de lungime.

FIZEŞU GHERLII, comună în judeţul Cluj. Mănăstirea Nicula (sec.16), cu biserică de zid (1875-1879), cu picturi murale originare, bizantine. Centru de realizare a icoanelor pe sticlă.

FIZIOLOGUL, carte populară. Alcătuită în Egiptul elenistic în sec. 2, s-a răspîndit în Orient, apoi şi în Occident. În România a pătruns prin intermediul unei traduceri a culegerii italiene *Fiore di virtù*. Cel mai vechi text în limba română datează din 1693, într-o copie executată în Şcheii Braşovului.

FLACĂRA, revistă literară, artistică şi socială, editată la Bucureşti, între 1911 şi 1916; 1921 şi 1923. Director: Constantin Banu; redactori: Petre Locusteanu şi Ion Pillat. Au colaborat scriitori care reprezentau toate curentele epocii: G.Coşbuc, St.O.Iosif, D.Anghel, M.Sadoveanu, O.Goga, G.Bacovia, Demostene Botez, L.Rebreanu, V.Voiculescu ş.a.

FLAGSTAD, Kirsten (1895-1962), soprană norvegiană. Considerată una din cele mai mari interprete ale muzicii lui Wagner.

Francis Scott Fitzgerald

Gustave Flaubert

FLAHERTY, Robert (1884-1951), regizor american de film. Veritabil creator al filmului documentar (*Nanuk*, *Moana*, *Omul din Aran*, *Louisiana Story*).

FLAMINIO, Marcantonio (1498-1550), poet şi umanist italian. Poemele de inspiraţie pastorală şi religioasă din *De rebus divinis Carmina* fac din el un poet de marcă al Renaşterii italiene.

FLAMININUS (Titus Quinctius Flamininus) (?-c.174 î.Hr.), general roman. Victoria lui la Kynoskefalai (197 î.Hr.) asupra lui Filip V, a însemnat începutul decăderii Macedoniei. Consul în 198 î.Hr.

FLAMINIUS, Caius (sec.3 î. Hr.), om politic şi general roman. Cenzor (220), începe lucrările de construire a circului şi drumului care îi poartă numele (*Via Flaminia*). Guvernator al Siciliei, victorios (223 î.Hr) împotriva galilor. Este înfrînt şi ucis în bătălia de la lacul Trasimene de către Hannibal (217 î.Hr.).

FLAMMARION, Camille (1842-1925) astronom francez. Fondator (1887) al Societăţii Astronomice Franceze. A studiat Luna, planeta Marte, stelele duble. Popularizator al cunoştinţelor astronomice din epoca sa (*Astronomie populară*).

FLAMMARION, Ernest (1846-1936), editor francez. Frate cu Camille Flammarion. A fondat, în 1875, Editura Flammarion.

FLAMSTEED, John (1646-1719), astronom englez. Primul astronom regal (1675). A organizat Observatorul de la Greenwich, perfecţionînd instrumentele şi metodele de observare a poziţiilor stelare. A realizat un catalog al stelelor.

FLANDRA, regiune naturală în N-V Europei (Belgia, Olanda şi Franţa), cuprinsă între colinele Artois şi estuarul Scheldei, cu deschidere la Marea Nordului. Locuită în cea mai mare parte de flamanzi. Relief de cîmpie. Industrii (siderurgie, petrochimie) pe litoral. Agricultură intensivă (cereale şi plante tehnice). — Ocupată de celţi, regiunea este cucerită de romani (57-54 î.Hr.). Invadată (430) de francii salieni şi inclusă în statul franc. Avînt economic şi comercial în sec. 7-10. Din sec. 11 este sub dublă vasalitate faţă de Franţa şi faţă de Sfîntul Imperiu Romano-German. Disputată între Franţa şi Anglia în timpul Războiului de 100 de Ani (1337-1453). După 1477, a devenit domeniu al Habsburgilor din Austria, apoi al Spaniei (1556). Prin Tratatul de la Utrecht (1713) a fost transferată Austriei. Anexată Franţei, în 1794, şi împărţită în două departamente. Provincie a Regatului Ţărilor de Jos (1815), apoi a Regatului Belgiei (1830).

FLANDRA OCCIDENTALĂ (old. **WEST-VLAANDEREN**), provincie în V Belgiei; 3,1 mii km^2; 1 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Bruges*. Industrii (textile, mecanică). Staţiuni balneare şi porturi comerciale (Ostende), pe litoral.

FLANDRA ORIENTALĂ (old. **OOST-VLAANDEREN**), provincie în Belgia; 2,9 mii km^2; 1,3 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Gand*. Industrii (textile). Agricultură intensivă.

FLANDRIN, Hippolyte (1809-1864), pictor francez. Elev al lui Ingres. Autor de picturi murale religioase (biserica Saint-Germain-des-Près din Paris) şi de portrete.

FLAUBERT, Gustave (1821-1880), prozator francez. Proză de reconstituire lirică a unor episoade istorice, într-o viziune romantică, de un descriptivism luxuriant, puternic evocator (*Salammbô*, *Ispitirea sfîntului Anton* ş.a.). Părintele romanului realist obiectiv, în tonalitate sceptică, în care este analizat cu pătrundere impactul vieţii sociale asupra iluziilor şi speranţelor individului (*Doamna Bovary*, *Educaţia sentimentală* ş.a.). Unul dintre marii scriitori ai lumii, nu numai prin atitudinea narativă şi filozofică, ci şi prin scrupulozitatea stilistică, prin cultul perfecţiunii formale şi prin ideile despre fenomenul estetic, despre condiţia creatorului, exprimate în special în vasta sa corespondenţă, ea însăşi o operă literară (*Corespondenţă*, 13 vol.).

FLAVIAN (c. 390-449), patriarh al Constantinopolului (446-449). Pentru că a declarat eretice opiniile lui Eutyches, a fost excomunicat.

FLAVIENI, nume purtat de două dinastii care au guvernat în Imperiul Roman. Din prima dinastie flaviană, de origine sabină, au făcut parte **Vespasian** (9-79 d.Hr.), împărat de la 69 la 79 d.Hr., **Titus** (30-81 d.Hr.), împărat de la 79 la 81 d.Hr., **Domiţian** (51-96 d.Hr.), împărat de la 81 la 96, ultimul din această dinastie. Din a doua, de origine ilirică, a făcut parte şi **Constantin cel Mare** (280-337), împărat de la 306 la 337, creatorul unui imperiu creştin.

FLAXMAN, John (1755-1826), sculptor şi grafician englez. Neoclasic. Modele pentru ceramica Wedgwood; ilustraţii la operele lui Homer, Eschil, Dante (1790); sculpturi funerare (morminte la Saint Paul, Londra).

FLĂMÎNZI, comună în judeţul Botoşani. Biserică de lemn (1657). Obelisc închinat ţăranilor răsculaţi în 1907.

FLECHTENMACHER, Alexandru (1823-1898; n. Iaşi), compozitor, violonist, dirijor şi pedagog român. Fiu al lui Christian Flechtenmacher. Întemeietorul şi primul director al Conservatorului din Bucureşti. A compus muzica la primele vodeviluri şi operete româneşti (*Baba Hîrca*, de Matei Millo, *Coana Chiriţa la Iaşi* de V.Alecsandri), opera *Fata de la Cozia*, cuplete pentru piesele lui V.Alecsandri, *Uvertura naţională*, cîntece patriotice (*Hora Unirii*, pe versurile lui V.Alecsandri).

FLECHTENMACHER, Christian (1785-1843; n. Braşov), jurist român. Prof. la Academia Mihăileană. Adept al iluminismului şi al teoriei dreptului natural. Principal alcătuitor şi traducător al Codului Calimah.

FLEG, Edmond (*Edmond Flegenheimer*; 1874-1963), scriitor francez. Poeme, piese de teatru, romane, eseuri despre destinul poporului erou (*Ascultă*, *Israel*, *Casa lui Dumnezeu* ş.a.).

FLEGEL, Georg (1566-1638), pictor german. A fost, în Germania, primul pictor de naturi moarte. Promotor al colecţiilor de planşe botanice (sec. 17-18).

FLEISCHER, Max (1883-1972), regizor american de animaţie. Împreună cu fratele său, **Dave Fleischer** (1894-1979), a creat personaje celebre, de mare popularitate (Popeye Marinarul, Olive, Betty Boop ş.a.).

FLÉMALLE (Maestrul din ~), numele dat unui pictor olandez care a lucrat în prima jumătate a sec. 15 şi a cărui identitate este

controversată (identificat, de unii, cu Robert Campin, mort în 1444). I se atribuie cu certitudine tablourile *Fecioara cu Pruncul*, *Sf. Veronica*, *Larron crucificat*, tripticul *Buna-Vestire* şi *Naşterea lui Iisus*.

FLEMING, Sir Alexander (1881-1955), bacteriolog englez. A descoperit penicilina (1927-1929), confirmînd astfel cercetările medicului francez E.Duchesne asupra activităţii antimicrobiene a mucegaiului. În 1939 E.B.Chain şi H.W.Florey au izolat chimic penicilina, ceea ce a permis producerea industrială a acestui antibiotic. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1945), împreună cu E.B.Chain şi H.W.Florey.

FLEMING, Sir John Ambrose (1849-1945), inginer englez. Studii în domeniul radiocomunicaţiilor. A inventat dioda termică (*valva Fleming*), brevetată în 1904, care i-a permis detectarea undelor radioelectrice.

FLEMING, Paul (1609-1640), poet german. Considerat cel mai mare liric german al secolului său (*Poeme germane*).

FLEMING, Peggy (n. 1948), patinatoare americană. Triplă campioană mondială (1966-1968), campioană olimpică (Grenoble, 1968) la patinaj artistic.

FLEMING, Victor (1883-1949), regizor american de film. A realizat numeroase filme, dintre care *În umbra nopţii*, *Pe aripile vîntului* sau *Vrăjitorul din Oz* au devenit pelicule de referinţă pentru cinematografia americană. Premiul Oscar (1939).

FLENSBURG, oraş în N Germaniei (Schleswig-Holstein), port la Marea Baltică; 98 mii loc. Nod de comunicaţii. Şantiere navale. Centru industrial (chimie, aparate electrice şi aparate optice). Bază navală militară. Nikolaikirche şi Marienkirche (sec. 13). Muzeu. Atestat documentar în 1240.

FLEROV, Gheorghi Nikolaevici (1913-1990), fizician rus. Cercetări şi contribuţii în domeniul fizicii nucleare (*Sinteza elementelor transuraniene*, în colaborare). A descoperit (1940, împreună cu colaboratorii), fisiunea spontană a nucleelor grele.

FLERS, Robert Pellevé de la Motte-Ango, marchiz de (1872-1927), scriitor şi diplomat francez. A compus, în colaborare, piese vesele şi spirituale vodeviluri, librete de operete (*Regele*, *Fracul verde* ş.a.).

FLEURUS, localitate în partea central-sudică a Belgiei (Hainaut), la N-E de Charleroi; 22 mii loc. Bătălii celebre în 1690 (cînd armata franceză a mareşalului Luxembourg a învins trupele olandeze şi imperiale conduse de prinţul von Waldeck) şi în 1794, cînd trupele comandate de mareşalul Jourdan au înfrînt pe cele austriece, comandate de prinţul de Saxa-Coburg.

FLEURY, André Hercule de (1653-1743), prelat şi om de stat francez. Episcop de Fréjus (1698), preceptor al regelui Ludovic XV (1716), ministru de stat (1726) şi cardinal în acelaşi an. A condus între 1726 şi 1743 politica internă şi externă a Franţei, asigurînd ţării stabilitate internă şi o politică externă pacifistă.

FLEURY, Claude (1640-c.1723), istoric francez. Preceptor (1697) al ducelui de Burgundia. A scris o *Istorie ecleziastică* (20 vol.).

FLEVA, Nicolae (1840-1914; n. Focşani), om politic, ziarist şi avocat român. Membru al Partidului Liberal şi, din 1899, al Partidului Conservator. Primar al Capitalei (1884-1886) şi ministru în mai multe rînduri. Excelent orator.

FLEXNER, Simon (1863-1946), bacteriolog american. A descoperit (1898) bacilul dizenteriei (*bacilul Flexner*).

FLIESS, Wilhelm (1858-1928), medic german. Prieten cu S.Freud, cu care a purtat o bogată corespondenţă (1887-1904), a avut un rol important în evoluţia ideilor filozofului german.

FLINDERS, Matthew (1774-1814), navigator englez. A explorat, împreună cu G.Bass (1795-1797), coastele de S-E ale Australiei, a constatat (1798-1799) caracterul insular al Tasmaniei; a cercetat (1801-1803) Marea Barieră şi golful Carpentaria.

FLINT, oraş în N SUA (Michigan), la N-V de Detroit; 140,7 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (industrie de automobile). Institut tehnologic.

FLOAREA DARURILOR, carte populară cu caracter didactic-moralizator. Cunoscută şi sub numele *Albinuşa*. Reprezintă o versiune a scrierii *Fiore di virtù*, alcătuită în sec. 13 de călugărul italian Tommaso Gozzadini, tipărită la Veneţia în 1474. Prima copie a unor traduceri româneşti, din sîrbeşte, e cuprinsă în *Codex Neagoeanus*, scris de Ion Românul în 1620. Alta s-a păstrat în culegerea dascălului Costea din Braşov, datînd din 1693.

FLONDOR, Iancu, cavaler de (1865-1924; n. Storojineţ, Bucovina), om politic român. Frate cu Tudor, cavaler de Flondor. Preşedinte al Partidului Naţional-Român din Bucovina (1900-1902; 1908-1910), şef al Guvernului provizoriu (oct. - nov. 1918). A prezidat Congresul general care a votat, la 15/28 nov. 1918, unirea Bucovinei cu România.

FLONDOR, Tudor, cavaler de (1862-1908; n. Storojineţ, Bucovina), compozitor român. Operete (*Nunta ţărănească*), comedia *Rămăşagul*, lucrări pentru pian şi pentru cor.

FLONDOR-STRĂINU, Constantin (n. 1936, Cernăuţi), pictor român. Lucrări de inspiraţie creştină (*Desen pentru mişcarea gîndului*).

FLONTA, Mircea (n. 1932, Supurul de Sus, jud. Satu Mare), filozof român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul epistemologiei genetice, al filozofiei analitice a limbajului şi al filozofiei ştiinţei (*Perspectivă filozofică şi raţiune ştiinţifică*, *Imagini ale ştiinţei* ş.a.). Traduceri. Membru corespondent al Acad. Rom.

FLORA (în mitologia romană), zeiţă a florilor. Soţia lui Favonius, vîntul de Apus. Celebrată în serbările de primăvară Floralia (în Dacia, Florilia, devenită Floriile, sărbătoarea prăznuită în duminica dinaintea Paştelui).

FLORA, Francesco (1891-1962), scriitor şi critic literar italian. Prof. univ. la Bologna. Abordare eclectică a literaturii italiene (*Istoria literaturii italiene*, *Scriitori italieni contemporani*). Romane. Versuri (*Cîntece spirituale*).

FLORANTIN, Ion Pop v. **Pop-Florantin, Ion.**

FLOREA, Lucian (Simion) (n. 1922, Stremţ, jud. Alba), arhiepiscop român. Reprezentant (1963-1974) al Patriarhiei Române pe lîngă Patriarhia Ierusalimului. Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală şi Occidentală (din 1974, cu titlul *Făgărăşeanul*). Arhiepiscop (din 1990) al Arhiepiscopiei Tomisului. Membru în diferite delegaţii româneşti participante la numeroase întruniri cu caracter ecumenic peste hotare. Studii de specialitate.

FLOREASCA, lac antropic pe valea Colentinei, în N municipiului Bucureşti; 56 ha. Loc de agrement pentru locuitorii Capitalei. Bază nautică.

FLORENŢA (it. **FIRENZE**), oraş în N Italiei (Toscana), pe Arno; 402,3 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (metalurgie, chimie, electronică, marochinărie), comercial, istoric, cultural şi artistic. Turism. Universitate (1321). Aici a înflorit o celebră şcoală de artă (sec. 13-16), promotoare a principiilor Renaşterii. Biserici din sec. 12-13 (San Miniato al Monte, Domul sau Santa Maria del Fiore şi Baptisteriul, Santa Croce, Santa Maria Novella, capela Medici din biserica San Lorenzo), Palatul Signoriei sau Palazzo Vecchio (sec. 13-15), palatele Pitti, Medici-Riccardi, Rucellai, Strozzi; Ponte Vecchio; muzee (Uffizi, Bargello ş.a.); biblioteci (Laurenziana). — Colonie romană fondată (59 î.Hr.) de Cezar, în timpul *ludi Florales* (de unde numele de *Florentia*). Centru (854) al comitatului Toscanei. Dezvoltare economică (după 1207). Lupte pentru putere între guelfi şi ghibelini, aceştia din urmă definitiv eliminaţi de Carol I de Anjou. Victorioasă asupra Pisei (1222), Pistoiei (1228), Sienei (1235), Florenţa devine oraşul cel mai activ din Italia (industrie, comerţ, bănci). Între 1434 şi 1512, sub conducerea familiei de Medici; perioadă de strălucitoare viaţă artistică şi intelectuală. Ocupată (1830) de trupele lui Carol Quintul, capitala (1569) ducatului Toscanei, apoi a Etruriei (1801-1807). Capitală (1865-1870) a Regatului Italiei.

Florenţa

FLORES, Juan José (1800-1864), om politic ecuadorian. Primul preşedinte al Ecuadorului (1830-1834; 1839-1845).

FLORES, insulă în Arhipelagul Sondelor Mici (Indonezia), între insulele Sumbawa şi Timor; 14,2 mii km^2; 1,2 mil. loc. Oraş pr.: Ende. Relief vulcanic. Climă subecuatorială.

Porumb, orez, cocotieri şi arbori de cafea. Lemn de esenţă preţioasă (santal).

FLORES (Marea ~), mare în bazinul Oceanului Pacific, între insulele Flores şi Sulawesi (Indonezia); 115 mii km^2.

FLORESCU, Arta (1921-1998; n. Bucureşti), soprană română. Prim-solistă la Opera Română (pînă în 1968). Profesoară la Conservatorul din Bucureşti. Remarcabilă ştiinţă a cîntului (Mozart, Verdi, Puccini, Wagner). A cîntat pe marile scene ale lumii (peste 70 de roluri). A interpretat o arie în primul spectacol televizat din România, la 27 iul. 1957.

FLORESCU, Grigore (1892-1960; n. Poroina Mare, jud. Mehedinţi), istoric român. Specialist în arheologia şi epigrafia epocii romane în Dacia (*Arcul de triumf al lui Constantin cel Mare, Capidava*).

FLORESCU, Ioan Emanoil (1819-1893; n. Rîmnicu-Vîlcea), general şi om politic român. Membru al Partidului Conservator, de mai multe ori ministru. Prim-ministru (apr. 1876, febr.-nov. 1891).

FLORESCU, Mihail (n. 1912, Roman), inginer român. Lucrări în domeniul chimiei, ciberneticii ş.a. (*Industria chimică şi petrolieră din România*, 2 vol., *Cibernetica* ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

FLORESCU, Radu (n. 1931, Bucureşti), arheolog, antropolog cultural şi istoric de artă român. Fiu al lui Grigore Florescu. Prof. univ. la Sibiu. Din 1993 este director general al Muzeului Naţional de Istorie a României. Lucrări pr.: *Istoria artei în Antichitate pe teritoriul României*, *Strămoşii românilor*, în colaborare.

FLOREŞTI, comună în judeţul Cluj. Biserică romano-catolică (sec. 14-15). Atestată documentar, ca sat, în 1272.

FLOREŞTI, comună în judeţul Prahova. Sanatoriu T.B.C. Biserică (1640-1646). Ruinele palatului Micul Trianon (1910-1916).

FLOREŞTI, oraş în jud. Soroca, Republica Moldova, pe rîul Răut, la 127 km N de Chişinău; 19,5 mii loc. Industrie alimentară. Nod de comunicaţii. Catedrala Sf. Mitrofan (1853), biserica Sf. Ierarh Nicolae (1807). Muzeu. Atestat documentar în 1580.

FLOREY, Sir Howard Walter (1898-1968), medic britanic. Prof. univ. la Oxford. A experimentat clinic (1939), împreună cu E.B.Chain, penicilina, descoperită (1927-1929) de A.Fleming. Premiul Nobel (1945), împreună cu A.Fleming şi E.B.Chain.

FLORIAN, Jean Pierre Claris de (1755-1794), scriitor francez. Nepot al lui Voltaire. Autor de fabule, cîntece, pastorale, comedii, romane istorice (*Galateea*, după Cervantes, *Numa Pompiliu*).

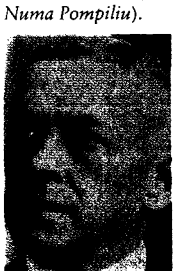

Iancu Flondor

Howard Walter Florey

FLORIAN, Aron (1805-1887; n. Rod, jud. Sibiu), istoric şi publicist român. A editat, împreună cu G.Hill, primul cotidian românesc ("România", 1837-1838). Participant la Revoluţia de la 1848 din Ţara Românească. A alcătuit un *Vocabular franţezo-românesc*. Lucrări de istorie (*Idee repede de istoria prinţipatului Ţării Româneşti*). Acad.

FLORIAN, Mircea (1888-1960; n. Bucureşti), filozof român. Prof. univ. la Cernăuţi şi Bucureşti. Scos abuziv (1948) din învăţămînt. Eforturi de fundamentare a unei noi filozofii, avînd la bază ideea dualismului recesiv, prin care propune o nouă viziune asupra lumii şi a structurilor ei fundamentale (*Cosmologia elenă, Metafizică şi artă, Cunoaştere şi existenţă, Misticism şi credinţă, Reconstrucţie filozofică, Recesivitatea ca structură a lumii*, 2 vol., considerată opera de vîrf a filozofului). Traduceri. Membru titular post-mortem al Acad. Rom.

FLORIANÓPOLIS, oraş în S-E Braziliei, port la Oceanul Atlantic, capitala statului Santa Catarena; 196 mii loc. Aeroport internaţional. Centru comercial. Universitate. S-a numit *Destêro*.

FLORIDA, curent marin cald, care se formează în golful Mexic. Scaldă coastele Peninsulei Florida şi se continuă cu Golfstream-ul. Temperatura apei: 24-28°C.

FLORIDA, peninsulă în S-E Americii de Nord, între golful Mexic şi Oceanul Atlantic, separată de Cuba prin strîmtoarea Florida; 115 mii km^2. Relief de cîmpie joasă, mlăştinoasă, cu numeroase lacuri. Ţărm lagunar, mărginit de recife coraligene. Climă subtropicală în N şi tropicală umedă în S.

FLORIDA, stat în S-E SUA; 151,7 mii km^2; 12,9 mil. loc. Capitala: *Tallahassee*. Oraşe pr.: Miami, Jacksonville. Fosfaţi. Industrie (agroalimentară, chimică; aerospaţială, la Cap Canaveral). Citrice, ananas, trestie de zahăr, tutun, cereale (orez, porumb), bumbac. Legumicultură. Creşterea animalelor. Pescuit. Turism (Miami, Palm Beach, Daytona Beach, parcul naţional Everglade). — Descoperită de spanioli în 1513, Florida a fost cumpărată în 1819 de SUA. A devenit stat unional în 1845.

FLORIDA, strîmtoare între peninsula Florida, insula Cuba şi arhipelagul Bahamas, care leagă Mexicul cu Oceanul Atlantic. Lungime: 570 km. Lăţime minimă: 80 km. Ad.: între 567 şi 2084 m.

FLORIS (FLORIS DE VRIENDT), Cornelis (1514-1575), arhitect şi sculptor flamand. A îmbinat elemente renascentiste cu fantezia nordică în construcţia Primăriei din Antwerpen.

FLORNOY, Bertrand (1910-1980), explorator francez. A descoperit (1941) obîrşia Marañonului, principalul izvor al Amazonului şi vestigii ale civilizaţiei preincaşe.

FLORUS (Lucius Annaeus Florus) (sec. 2), retor şi istoric latin. Lucrarea sa, *Rezumat al tuturor războaielor purtate în curs de 700 de ani*, este o sinteză a războaielor purtate de romani de la fondarea Romei pînă în timpul lui August. Cuprinde şi informaţii referitoare la istoria geto-dacilor.

FLORY, Paul John (1910-1985), chimist american. Prof. univ. la San Francisco. Lucrări teoretice şi experimentale în chimia fizică a macromoleculelor. A definit constanta ce exprimă relaţia dintre proprietăţile soluţiilor de polimeri (*constanta universală a lui Flory*). Premiul Nobel (1974).

FLOSSENBÜRG, localitate în Germania (Bavaria), lîngă graniţa cu Cehia. Lagăr de concentrare şi exterminare german pentru prizonierii politici cehi şi austrieci (în timpul celui de-al doilea război mondial).

FLOTOW, Friedrich von (1812-1883), compozitor german. Opere (*Martha*), balete, muzică de scenă şi de cameră.

FLOURENS, Pierre Jean-Marie (1794-1867), fiziolog francez. Prof. univ. la Paris. Lucrări asupra sistemului nervos. A descoperit centrul respirator din bulbul rahidian, care îi poartă numele.

FLUSHING MEADOW PARK, arena campionatelor internaţionale de tenis ale SUA, la New York, începînd din 1978.

FLUVIUL ALBASTRU v. **Yangtze (Changjiang)**.

FLUVIUL GALBEN v. **Huanghe**.

FLUVIUL PERLELOR v. **Xijiang**.

FLUVIUL ROŞU v. **Hong Ha (Songkoi)**.

FLY, fluviu în S-E insulei Noua Guinee; 1130 km. Izvorăşte din munţii Star şi se varsă în golful Papua, printr-un larg estuar. Navigabil pe 800 km.

FLYNN, Errol (1909-1959), actor american de film, de origine irlandeză. Interpret al rolurilor de aventurier, mai ales în filme de M. Curtiz (*Căpitanul Blood*) şi R.Walsh (*Gentleman Jim*).

FMI (Fondul Monetar Internaţional), instituţie specializată a ONU, fondată în 1945, cu sediul la Washington; cuprinde 156 de state (România, din 1972). Printre obiective: promovarea cooperării monetare şi a stabilităţii cursurilor valutare; stabilirea unui sistem multilateral de plăţi pentru tranzacţiile comerciale între statele membre; echilibrarea balanţelor de plăţi ale statelor membre ş.a.

FO, Dario (n.1926), dramaturg şi actor italian. A creat (1968) colectivul teatral "Nuova Scena" şi mai tîrziu, "Comuna". Comedii satirice (*Moartea accidentală a unui anarhist, Elisabeta, din întîmplare, o femeie* ş.a.). A jucat în piesele sale. Premiul Nobel (1997).

FOAIE PENTRU MINTE, INIMĂ ŞI LITERATURĂ, revistă socială şi literară, apărută la Braşov, ca supliment al "Gazetei de Transilvania", între iul. 1838 şi febr. 1865. Redactori: G.Bariţiu şi Iacob Mureşianu (din 1850). A fost, pînă la apariţia "Familiei", cel mai important periodic al românilor din Imperiul Austriac. Au colaborat scriitori din toate provinciile româneşti. A susţinut ideea luminării prin cultură, a făcut cunoscută beletristica autohtonă şi a publicat traduceri (din Goethe, Schiller, Heine, Shakespeare, Byron, V.Alfieri, Puşkin, Mickiewicz, Molière, Voltaire ş.a.).

FOARŢĂ, Şerban (n. 1942, Turnu-Severin), poet, critic şi istoric literar român. Poezie filologică, în descendenţa lui I.Barbu şi L.Dimov, cu o prozodie savantă, ilustrînd tipul de "poeta artifex". Opere: *Simpleroze, Şalul, eşarpele Isadorei, Areal, Holorime*.

FOCH, Ferdinand (1851-1929), mareşal francez. A condus Şcoala de Război (1908), s-a distins la Marna şi în Flandra (1914), precum

şi în bătălia de pe Somme (1916); comandant suprem al forţelor armate aliate (1918). Memorii.

FOCHI, Adrian (1920-1985; n. Cernăuţi), folclorist român. Studii şi monografii (*Mioriţa. Tipologie, circulaţie, geneză, texte, Estetica oralităţii*); autor al *Bibliografiei generale a etnografiei şi folclorului românesc*.

FOCILLON, Henri (1881-1943), istoric de artă şi estetician francez. Prof. univ. la Paris şi Yale. Studii de istorie a artei (*Istoria picturii în Europa în sec. 19-20, Arta sculptorilor romanici, Viaţa formelor, Arta Occidentului*). Monografii (*Benvenuto Cellini, Rafael, Rembrandt* ş.a.). A publicat articole despre arta şi artiştii români.

FOCŞA, Gheorghe (1903-1995; n. Răşcani, jud. Vaslui), etnograf român. Prof. univ. la Bucureşti. Membru al şcolii sociologice a lui D.Gusti. Unul dintre întemeietorii Muzeului Satului din Bucureşti, al cărui director a fost între 1948 şi 1978. Lucrări: *Bordeiele din Oltenia, Ţara Oaşului. Studiu etnografic, Evoluţia portului popular din zona Jiului de sus* ş.a.

FOCŞANI, municipiu în partea de E a României; reşedinţa judeţului Vrancea; 100,6 mii loc. Centru industrial (construcţii de utilaje şi piese de schimb, prelucrarea lemnului, confecţii, tricotaje). Important centru viticol şi pomicol. Teatru. Muzee. Ruinele cetăţii Crăciuna (sec. 15); bisericile Naşterea Maicii Domnului, ctitorie a lui Grigore Ghica (1661-1664), Sf. Dumitru (1696-1700), Sf. Nicolae-Vechi (1700-1720), Sf. Voievozi (1744-1746), Adormirea Maicii Domnului (1708-1712). Clădirea Teatrului "M.Pastia" (1909-1913), clădirea fostei vămi şi a fostului pichet de graniţă (sec. 18). Monumentul Unirii (obelisc înalt de 19,64 m, din granit roşu, cu un basorelief din bronz, la bază, cu 85 de personalităţi din istoria României şi a Unirii de la 1859). La 26 nov./9 dec. 1917, România a semnat aici armistiţiul cu Puterile Centrale. Atestat documentar în 1546.

FOCUL VIU (Gheţarul de la ~), peşteră în V României (munţii Bihor), la 1120 m altitudine, formată dintr-o sală mare (50 m lungime) şi una mai mică. Sala mare păstrează un bloc de gheaţă cu un volum de 25000 m^3 (al doilea după Gheţarul de la Scărişoara), care reflectă razele soarelui ce pătrund printr-un horn, dînd impresia unor limbi de foc (de aici denumirea peşterii). Numeroase coloane şi domuri mari de gheaţă. Rezervaţie speologică în cadrul Parcului Naţional al Munţilor Apuseni.

FODOR, Octavian (1913-1976; n. Mediaş), medic român. Prof. univ. la Cluj. Contribuţii în patologia digestivă (boala ulceroasă, enterocolita cronică, hepatita epidemică) şi în patologia imunologică chimică. A creat unele medicamente pentru boala ulceroasă şi hepatita cronică (Aspatofort, Metaspar). Acad.

FOERSTER, Friedrich Wilhelm (1869-1966), pedagog german. A trăit în Elveţia (din 1920) şi în SUA (din 1940). Reprezentant al curentului "Noii educaţii", pus în slujba valorilor morale (*Şcoala şi caracterul*).

FOERSTER, Wilhelm (1832-1921), astronom german. Prof. univ. la Berlin. Director al Observatorului Astronomic din Berlin. Lucrări de astronomie şi metrologie.

FOGAZZARO, Antonio (1842-1911), scriitor italian. Romane etico-religioase în care se încearcă o conciliere între ştiinţă şi religie (*Spectrul, Misterul poetului* ş.a.) sau de evocare a ambianţei provinciale (*Mica lume de altădată, Mica lume modernă, Sfîntul, Leila*). Versuri (*Miranda, Valsolda*). Eseuri filozofice.

FOGGIA, oraş în S-E Italiei (Puglia); 156 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (textile, chimie, alimentară), agricol (tutun, măsline) şi comercial. Catedrală (sec. 12). Muzeu. Galerie de pictură. Atestat documentar în sec. 11.

FOGGINI, Giovanni Battista (1652-1725), sculptor şi arhitect italian. Maestru al barocului florentin. Lucrări statuare (Bustul lui Galileo Galilei) şi de arhitectură (Capela Ferone a bisericii Santa Annunziata din Florenţa); reliefuri (*Patimile*).

FOGO, insulă în S Arhipelagului Capului Verde; 476 km^2; 34 mii loc. Oraş pr.: São Filipe. Relief muntos. Arahide, cafea, citrice, tutun.

FOIAŞ, Ciprian (n. 1933, Reşiţa), matematician român. Stabilit în SUA (1979). Prof. univ. la Bucureşti, Paris, Indiana University. Lucrări în domeniul ecuaţiilor neliniare cu derivate parţiale, al ecuaţiilor integrale, al teoriei funcţiilor şi mai ales al analizei funcţionale. Contribuţii în analiza armonică a operatorilor contractivi sau disipativi în spaţii Hilbert. Membru de onoare al Acad. Rom.

FOK, Vladimir Aleksandrovici (1898-1974), fizician rus. Prof. univ. la Sankt Petersburg. Lucrări în domeniile mecanicii cuantice, electrodinamicii, teoriei relativităţii, difracţiei.

FOKIN, Mihail Mihailovici (1880-1942), dansator şi coregraf rus. Profesor la Şcoala Imperială din Sankt Petersburg. Unul dintre creatorii şi teoreticienii baletului modern. Colaborator al lui Deaghilev. A realizat coregrafia pentru dansurile polovţiene din *Cneazul Igor, Pasărea de foc, Petruşka, Daphnis şi Chloe*. Cele mai multe balete au fost concepute pentru Anna Pavlova.

FOKKER, Anthony Herman Gerard (1890-1939), aviator şi constructor olandez de avioane. Principalul producător de avioane militare în Germania (avioane de vînătoare), în timpul primului război mondial.

FOLENGO, Teofilo (zis şi **Merlin Cocai**) (1496-1544), poet italian. Creator al genului "macaronic", în care dialectele şi argourile italiene fac amalgam cu expresii latineşti (*Baldus*).

FOLESCU, George (1884-1939; n. Slobozia), cîntăreţ român de operă. Membru fondator al Operei Române din Bucureşti. Profesor la Conservatorul din Bucureşti. Bas cu intensitate vocală şi forţă interpretativă, unul din cei mai de seamă reprezentanţi ai artei lirice româneşti (creaţii în rolurile Faust, Boris Godunov, Ion din *Năpasta*).

FOLIGNO, oraş în Italia (Umbria); 53 mii loc. Centru comercial şi industrial. Catedrală (sec. 12). Muzeu.

FOLKESTONE, oraş în S-E Marii Britanii (Anglia), port la strîmtoarea Dover; 46 mii loc. Staţiune balneară.

FOLKETING, denumire a Parlamentului unicameral din Danemarca.

FOLON, Jean-Michel (n. 1934), artist plastic belgian. Universul său grafic şi plastic (acuarele, afişe, film) surprinde resorturile principale ale absurdului şi ameninţarea unei lumi dezumanizate.

FOLTEŞTI, comună în judeţul Galaţi. Urmele unei aşezări din perioada de tranziţie de la Neolitic la Epoca bronzului (sfîrşitul milen. 3- începutul milen. 2 î.Hr.).

FOMALHAUT, stea din constelaţia Peştele Austral, de mărimea 1,2. Cea mai strălucitoare stea a constelaţiei. Situată la c. 23 ani-lumină de Soare.

FONDA, Henry (1905-1982), actor american. Chip deschis, inteligent, inspirînd încredere şi simpatie, a întruchipat în genere personaje ataşante. A jucat în diverse genuri (melodramă, comedie, dramă psihologică sau socială, western şi film de suspans: *Femeia diabolică, Fructele mîniei, Draga mea Clementina, Război şi pace, Steaua de tinichea, Doi sprezece oameni furioşi, Călăreţul roib, Ultimul dintre cow-boy, Pe lacul auriu* ş.a. Premiul Oscar special (1980). Volum autobiografic.

FONDA, Jane (n. 1937), actriţă americană. Fiică a lui Henry Fonda. Joc modern, temperament dublat de luciditate, trece cu cu dezinvoltură de la dramă la comedie (*Cat Ballou, Desculţ în parc, Barbarella, Şi caii se împuşcă, nu-i aşa?, Klute*, Premiul Oscar, 1971, *Julia, Întoarcerea acasă*, Premiul Oscar, 1978, *Pe lacul auriu* ş.a.).

FONDANE, Benjamin v. **Fundoianu, Benjamin**.

FONDUL INTERNAŢIONAL PENTRU DEZVOLTARE AGRICOLĂ v. **FIDA**.

FONDUL MONETAR INTERNAŢIONAL v. **FMI**.

FONDUL NAŢIUNILOR UNITE PENTRU COPII (UNICEF) v. **UNICEF**.

FONSECA, Hernes Rodrigues (1851-1923), om politic brazilian. Nepot al lui Manuel Deodoro da Fonseca. Mareşal (1904), ministru de Război (1906-1909). Preşedinte al Braziliei (1910-1914).

FONSECA, Manuel Deodoro da (1827-1892), general şi om politic brazilian. Şef al guvernului provizoriu (1889-1891) şi primul preşedinte al Braziliei (febr. - nov. 1891).

FONSECA, golf al Oceanului Pacific pe coasta Americii Centrale, între El Salvador, Honduras şi Nicaragua. Descoperit (1522) de Gil Gonzalez Avila.

FONTAINE, Joan (*Joan de Beauvoir de Havilland*; n. 1917), actriţă americană. Soră cu actriţa Olivia de Havilland (interpreta Melaniei din filmul *Pe aripile vîntului*). Carieră de succes cu regizori ca George Cukor (*Femeile, Poveste din Philadelphia*) sau A.Hitchcock (*Rebecca*). Premiul Oscar pentru rol principal în *Suspiciune* (1940). A mai jucat în *Jane*

Mihail Fokin

Jane Fonda

Eyre, *Ivanhoe* ş.a.

FONTAINE, Pierre François Léonard (1762-1853), arhitect şi decorator francez. Împreună cu arhitectul Charles Percier a creat stilul Percier şi Fontaine, esenţa stilului Empire. Lucrări: restaurarea castelelor Saint-Cloud, Fontainebleau ş.a.; terminarea palatului Luvru; biblioteca palatului Malmaison, Arcul de Triumf, piaţa Carroussel (toate în Paris).

FONTAINEBLEAU, oraş în N Franţei (Île-de-France), la S-E de Paris; 18 mii loc. Industrii. Sediul (1949-1967) comandamentului forţelor aliate ale NATO din Europa Centrală. Castel medieval, reconstruit (începînd din 1528) pentru Francisc I, extins şi înfrumuseţat sub Henric II, Caterina de Medici, Henric IV, pînă în epoca lui Napoleon I. Bogat decorat de maeştri italieni şi de artişti francezi. Grădinile au fost proiectate de A. Le Nôtre (sec. 17). Ateliere de tapiserie sub Francisc I. Manufactură de porţelan în sec. 18. Aici a semnat Napoleon I prima sa abdicare (1814). — **Şcoala de la ~**, curent artistic constituit în prima jumătate a sec. 16, odată cu aducerea la Fontainebleau, de către Francisc I (1494-1547), a maeştrilor italieni (Rosso, F.Primaticcio, Serlio ş.a.) pentru decorarea castelului. Li s-au adăugat artişti francezi (A.Cousin, A.Caron, F.Clouet, G.Pilon ş.a.). În timpul domniei (1589-1610) lui Henric IV s-a constituit o a doua Şcoală de la Fontainbleau (pictorii T.Dubreuil, A.Dubois, M.Fréminet ş.a.), care a efectuat lucrări pentru Luvru şi pentru castelul Neuf din Saint-Germain-en-Laye.

FONTANA, Carlo (1634-1714), arhitect italian. Reprezentant al barocului. Lucrările lui se remarcă prin simplitatea îmbinării planurilor (palatele Bolognetti, Grimani, Visconti; biserica San Michele a Ripa Grande; capela Gibo, în Santa Maria del Popolo, toate din Roma.

FONTANA, Domenico (1543-1607), arhitect italian. Stil baroc timpuriu. A construit Cappela Sixtus V, în biserica Santa Maria Maggiore, palatul Quirinale, Loggia palatului Laterano; a restaurat Columna lui Traian, toate la Roma; Palatul Regal (Napoli).

FONTANA, Lucio (1899-1968), pictor, sculptor şi teoretician italian. Nonfigurativ, a influenţat avangarda europeană prin operele sale din anii 1950-1960, toate intitulate *Concept spaţial*.

FONTANE, Theodor (1819-1898), scriitor german. Surprinde cu umor problemele sociale ale timpului său. Unul dintre întemeietorii romanului social german (*Doamna Jenny Treibel*, *Effi Briest* ş.a.). Balade de inspiraţie istorică.

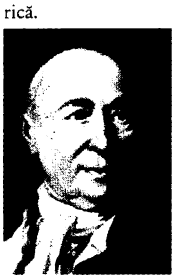

Fontenelle

Miloš Forman

FONTANIN, Gheorghe Marin (1825-1886; n. Braşov), profesor român. Autor al *Cursului elementar de geografie fizică şi matematică*. Acad.

FONTENAY-AUX-ROSES, cartier al Parisului. Aici a funcţionat, începînd cu 1922, Şcoala Română, fondată de N.Iorga în 1920. Tineri absolvenţi ai universităţilor din Iaşi, Bucureşti, Cluj, Cernăuţi îşi desăvîrşeau pregătirea în istorie, filologie, artă. În 1948 şi-a încetat activitatea.

FONTENELLE (*Bernard Le Bovier de*; 1657-1757), scriitor şi filozof francez. Nepot al lui Corneille. Precursor al iluminismului. Susţinător al modernilor în polemica dintre antici şi moderni, de la sfîrşitul sec.17 (*Digresiune asupra anticilor şi modernilor*). Scrieri de popularizare a teoriilor ştiinţifice ale timpului său (*Conversaţii asupra pluralităţii lumilor*, *Istoria oracolelor*). Eseuri (*Paralelă între Corneille şi Racine*).

FONTEYN, Margot (*Hookham Margaret*; 1919-1991), balerină engleză. Evoluţii rafinate în *Lacul lebedelor*, *Giselle*, *Frumoasa din pădurea adormită*. A interpretat mai ales creaţii ale coregrafului Fr.Ashton (*Nocturnă*, *Dafnis şi Cloe*, *Ondine* ş.a.). Primă balerină absolută (1979).

FONVIZIN, Denis Ivanovici (1745-1792), scriitor rus. Iluminist. Creatorul comediei moderne ruse (*Brigadierul*, *Neisprăvitul*).

FOOTTIT, George (*Tudor Hall*; 1864-1921), artist britanic de circ. Unul dintre cei mai celebri comici albi. A alcătuit un cuplu, devenit clasic pentru arena circului, cu Raguel Padilla, zis Chocolat (1868-1917).

FOPPA, Vincenzo (1427-1515), pictor italian. Primul reprezentant al Renaşterii lombarde (frescele capelei Portinari din biserica Santo Eustorgio, Milano).

FORAIN, Jean Louis (1852-1931), desenator, pictor si gravor francez. Participant la expoziţii impresioniste. Desene satirice, în linii precise şi caustice. A ilustrat *Crochiuri pariziene* de J.-K.Huysmans.

FORĂŞTI, comună în judeţul Suceava. Biserică din lemn (1764), cu iconostas din 1772.

FORD, Gerald Rudolph (n.1913), om politic american. Lider al Partidului Republican. Vicepreşedinte (1973-1974) în timpul preşedinţiei lui Richard Nixon. Preşedinte al SUA (1974-1977).

FORD, Henry (1863-1947), industriaş american. Fondator al industriei americane de automobile. Membru al unei familii de industriaşi, a întemeiat, în 1903, "Ford Motors Company", lansînd, în 1908, faimosul model "T".

FORD, John (*Sean Aloysius O'Feeney*, zis **~**; 1895-1973), regizor american de film. Specialist în filme western, cărora le dă o dimensiune psihologică (*Diligenţa*, *Draga mea Clementina*, *Omul care l-a ucis pe Liberty Valance*). De patru ori premiul Oscar pentru regie (*Denunţătorul*, 1935; *Fructele mîniei*, 1940; *Casa din vale*, 1941; *Omul liniştit*, 1952).

FOREL, Auguste (1848-1931), psihiatru şi entomolog elveţian. Prof. univ. la Zürich. Lucrări în domeniul fiziologiei sistemului nervos (*Hipnotismul*, *Creier şi psihic*) şi al zoopsihologiei (*Capacităţile psihice ale furnicilor*).

FOREMAN, George (n. 1949), boxer american. Campion mondial la categoria grea (1973). A pierdut titlul în 1974, în faţa lui Cassius Clay, dar l-a recucerit in 1994.

FOREST, Fernand (1851-1914), inventator francez. Inovaţiile sale privind motorul cu combustie internă fac din el un precursor al inventatorului automobilului. A construit (1881) un motor cu ardere internă în patru timpi.

FORLANINI, Carlo (1847-1918), medic italian. Prof. univ. la Torino. Contribuţii la studiul bolilor pulmonare; a introdus (1892) pneumotoraxul artificial în tratamentul tuberculozei.

FORLI, oraş în Italia Centrală (Emilia-Romagna), la S de Ravenna; 109 mii loc. Industrii (electronică, chimie). Bazilica San Mercuriale (sec. 12-13). Muzeu.

FORMAN, Miloš (n. 1932), regizor american de origine cehă. Comedii satirice despre viaţa tinerilor cehi (*Asul de pică*, Marele Premiu, Lucarno, 1963; *Dragostea unei blonde*, premiat la Veneţia, 1965) şi filme de mare anvergură muzicale sau cu tematică socială (*Desprinderea*, Premiul special al juriului, Cannes, 1970, *Zbor deasupra unui cuib de cuci*, Premiul Oscar pentru film şi regie, 1975, *Amadeus*, Premiul Oscar pentru film şi regie, 1984; Premiul Cezar pentru film străin, 1984, *Scandalul Larry Flint*, Ursul de Aur, Berlin, 1996, ş.a.)

FORMOSA, oraş în N-E Argentinei, centrul ad-tiv al provinciei cu acelaşi nume; 166 mii loc. Port pe rîul Paraguay. Industrii.

FORMOSA, denumirea portugheză a insulei *Taiwan*.

FORRESTER, Jay Wright (n.1918), inginer american. A introdus (1952) folosirea dispozitivelor magnetice de memorare în ordinatoare.

FORSSMANN, Werner (1904-1979), medic german. Prof. univ. la Mainz. Inventatorul cateterismului cardiac, pe care l-a experimentat (1929) asupra sa. Premiul Nobel (1956), împreună cu D.W.Richards şi A.F.Cournand.

FORSTER, Edward Morgan (1879-1970), romancier şi critic englez. Critic al filistinismului în romanele *Unde îngerii se feresc să calce*, *Călătoria cea mai lungă*, *O cameră cu vedere* ş.a.; scrieri de evocare a Orientului (*O călătorie în India*). Studii de estetică a romanului (*Aspecte ale romanului*).

FORT, Paul (1872-1960), poet francez. Autor de balade, imnuri, ode, poeme de inspiraţie folclorică (*Balade franceze*, 40 vol.). A fondat (1890-1893), la Paris, Le Théâtre d'art, de orientare simbolistă, şi revista "Vers et prose" (1905-1914) la care a fost director (împreună cu Paul Valéry).

FORTALEZA, oraş în N-E Braziliei, port la Oceanul Atlantic, capitala statului Ceará; 1,3 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centru comercial şi industrial (textile, electrice). Universităţi, muzee, teatre. Întemeiat în 1609.

FORT-DE-FRANCE, oraş situat în N-V insulei Martinica; 100 mii loc. Centrul ad-tiv al insulei (din 1902). Port la Marea Caraibilor. Aeroport internaţional. Centru comercial. Fondat (1640) cu numele *Fort-Royal*.

FORTESCUE, Sir John (c.1385 - c.1479), jurist şi om politic englez. Judecător la Curtea Regală. Autor al unor lucrări de teorie politică (*De laudibus legum Angliae*).

FORTH, fluviu în N Marii Britanii (Scoţia); 150 km. Izvorăşte din Munţii Grampiani, la N-V de Glasgow, şi se varsă în Marea Nordului prin estuarul Firth of Forth.

FORT-LAMY, denumirea, pînă în 1973, a oraşului N'Djamena.

FORT LAUDERDALE, oraţ în SUA (Florida), pe coasta Oceanului Atlantic, la N de Miami, cu care formează o aglomeraţie urbană de 3,2 mil. loc. Aeroport internaţional. Construcţii aeronautice. Turism. Staţiune balneară. Universitate.

FORT MYERS, oraş în S-E SUA (Florida); 335 mii loc. Port pe ţărmul golfului Mexic. Centru industrial (instrumente medicale). Turism. Staţiune balneoclimaterică.

FORT SMITH, oraş în partea central-sudică a SUA (Arkansas); 176 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (electrotehnică, optică).

FORTUNA (în mitologia romană), zeiţa sorţii. Era reprezentată cu ochii legaţi, întruchipînd soarta oarbă, ţinînd într-o mînă cornul abundenţei (ca dătătoare de belşug) şi în cealaltă, o cîrmă de corabie (cîrma destinelor tuturor). Identificată, în mitologia greacă, cu *Tihe*. Avea un templu în apropierea Romei.

FORTUNATOV, Filipp Fiodorovici (1848-1914), lingvist rus. Şef al Şcolii lingvistice de la Moscova. Lucrări de gramatică comparată a limbilor indo-europene şi de lingvistică generală (*Compendiu de fonetică comparată a limbilor indo-europene*).

FORTUNY, Mariano (1838-1874), pictor spaniol. Acuarele şi acvaforte cu subiecte orientale şi istorice (*Îmblînzitorul de şerpi*, *Interior de bazar*, *Penitenţa unui ieremit* ş.a.), ce au influenţat numeroşi artişti din Europa şi America.

FORT WAYNE, oraş în N-E SUA (Indiana); 177,7 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru comercial, industrial (electrotehnică) şi financiar. Institut de tehnologie. Întemeiat în 1692.

FORT WORTH, oraş în SUA (Texas), la V de Dallas, cu care formează o conurbaţie de 3,9 mil. loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (electronică) şi comercial. Universitate (1873). Planetariu. Întemeiat în 1849.

FORŢA INTERNAŢIONALĂ A NAŢIUNILOR UNITE ÎN LIBAN v. FINUL.

FOSCOLO, Ugo (1778-1827), poet italian. Patriot înflăcărat, admirator al lui Napoleon I, a fost exilat (1815) şi a murit la Londra. Lirică de expresie preromantică (ciclul de versuri *Ode*, *Mormintele*). Tragedii eroice (*Tieste*, *Aiax*). Romanul autobiografic *Ultimele scrisori ale lui Jacopo Ortis*. Eseuri (*Studii despre Petrarca*, *Discurs asupra textului dantesc*).

FOSHAN, oraş în S Chinei (Guangdong); 303 mii loc. Centru industrial şi meşteşugăresc (olărit). Templul Zumiao (sec.5).

FOSSE, Bob (1927-1987), regizor american. Dansator şi coregraf, a realizat filme muzicale cu ţesătură dramatică şi elemente autobiografice (*Cabaret*, Premiul Oscar, 1972, *Lenny*, *Tot acest jaz*, *Star 80*, ş.a.).

FOSTER, Norman (n. 1935), arhitect şi urbanist britanic. De orientare funcţionalistă. Arhitectură metalică de înaltă performanţă (Teatrul Samuel Beckett din Oxford; Centrul Artelor Vizuale al Universităţii din East England-Sainsbury ş.a.).

FOTINO, Dionisie (1769-1821), istoric grec. Originar din Patras, s-a stabilit în Ţara Românească (1800). Secretar al domnului Ioan Gheorghe Caragea. Autor al unei *Istorii a vechii Dacii* (3 vol.).

FOTINO, George (1896-1969; n. Craiova), jurist şi istoric român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii de istorie a dreptului românesc. A descoperit documente privitoare la familia Golescu. Traduceri din Sofocle. Membru corespondent al Acad. Rom.

FOTINO, Maria (n. 1917, Bucureşti), pianistă română. Temperament liric elevat manifestat de interpretările sale în domeniul cameral şi solistic.

FOTINO, Mihai (n. 1930, Bucureşti), actor român. Fiu al lui Mişu Fotino. A jucat în *O femeie cu bani*, de G.B.Shaw, *Comedie de modă veche*, de A.Arbuzov, *Idolul şi Ion Anapoda*, de G.M.Zamfirescu ş.a.

FOTINO, Mişu (1886-1970, n. Bucureşti), actor român. Elev al lui C.I.Nottara şi N.Soreanu. Interpret de comedie (*O noapte furtunoasă* de I.L.Caragiale).

FOTINO (FOTINOPULOS), Mihail (Hiotul) (sec. 18), jurist român. Originar din insula Hios. Autor al unui manual de legi în limba greacă populară, care a servit la alcătuirea *Pravilniceştii Condici*.

FOTIOS (PHOTIUS) (c. 828-c. 895), cărturar şi teolog bizantin. Patriarh de Constantinopol (858-867; 877-886). Conflictul său cu papa Nicolae I a dus la schisma din 867. Scrieri de doctrină şi exegeză biblică (*Amphilochia*, *Myriobiblion*, *Bibliotheca*).

FOUCAULD, Charles-Eugène, viconte de (1858-1916), misionar francez. Ofiţer convertit şi devenit preot (1901), s-a instalat în S Algeriei, apoi (1905) în Tamanrasset (Sahara), unde a studiat limba tuaregilor. A fost asasinat.

FOUCAULT, Jean Bernard Léon (1819-1868), fizician francez. A determinat (1850) viteza luminii folosind un sistem de oglinzi, a inventat (1852) giroscopul, a demonstrat, cu ajutorul pendulului care îi poartă numele, mişcarea de rotaţie a Pămîntului; a descoperit (1855) curenţii de inducţie turbionari care apar în corpurile feromagnetice aflate într-un cîmp electromagnetic variabil (*curenţii Foucault*).

FOUCAULT, Michel (1926-1984), filozof, istoric al culturii şi epistemolog francez. Profesor la Collège de France. Autor al unei "arheologii a cunoaşterii" pe baze structuraliste, dezvolta ideea că civilizaţia occidentală a cunoscut o succesiune de epoci diferite, fiecare fiind caracterizată de o epistemă sau un stil de gîndire (*Cuvintele şi lucrurile*, *Arheologia cunoaşterii*, *Istoria sexualităţii* ş.a.).

FOUCHÉ, Joseph, duce de Otrante (1759-1820), om politic francez. Montagnard, membru al Convenţiei Naţionale, a înăbuşit insurecţia de la Lyon (1793). A dus o politică activă împotriva creştinismului şi acţiunilor revoluţionare. Ministru al Poliţiei în timpul Directoratului, Consulatului, Imperiului şi Restauraţiei. Exilat în 1816.

FOUILLÉE, Alfred (1838-1912), filozof francez. Autor al teoriei vitaliste a "ideilor-forţe" (*Evoluţionismul ideilor-forţe*, *Morala ideilor-forţe* etc.).

FOULD, Achille (1800-1867), om politic francez. Ministru de Finanţe (1849-1852; 1864-1867), ministru de Stat (1852-1860); a organizat Expoziţia Universală din 1855.

FOUQUÉ, Friedrich, baron de la Motte (1777-1843), scriitor german. Proză romantică, de inspiraţie medievală (*Cavalerul Galmy*, *Inelul magic*), sau în formulă lirico-filozofică (*Ondine*). Adaptări ale unor legende nordice (drama *Eroul Nordului*).

FOUQUET, Jean (c. 1420-c. 1481), pictor şi miniaturist francez. Stil monumental şi sensibil, reflectat în dipticul care cuprinde *Fecioara cu pruncul* şi *Étienne Chevalier şi patronul său Sf.Ştefan*. A lucrat miniaturile pentru *Livres d'heures* ale lui Etienne Chevalier şi Marie de Cleves. Manuscrise miniate (*Marile cronici ale Franţei*, *Antichităţi iudaice* de Flavius Josephus).

FOUQUET (FOUCQUET), Nicolas (1615-1680), om politic francez. Procuror general al Parlamentului din Paris (1650), administrator general al Finanţelor (1653), protector al artelor şi scriitorilor (Molière, La Fontaine ş.a.). Învinuit de Colbert pentru fraude financiare, ceea ce îi permite regelui să-l condamne (1664) la exil. A murit în închisoare.

FOUQUIER-TINVILLE, Antoine Quentin (1746-1795), magistrat şi om politic francez. Acuzator public al Tribunalului Revoluţionar în perioada dictaturii iacobine. Condamnat la moarte şi ghilotinat după lovitura din 9 thermidor 1794.

FOURASTIÉ, Jean (1907-1990), economist şi om politic francez. Analist pătrunzător al societăţii industriale contemporane (*Marea speranţă a secolului XX*, *Planificarea economică în Franţa*).

FOURCROY, Antoine François, conte de (1755-1809), chimist francez. Prof. univ. la Paris. Unul dintre autorii nomenclaturii chimice (1787). A studiat albuminele şi gelatina. A participat la organizarea învăţămîntului public francez.

FOURIER, Charles (1772-1837), filozof şi economist francez. Mic funcţionar comercial, frapat de discrepanţa dintre mizerie şi supraabundenţă, a devenit socialist (utopic), preconizînd constituirea unor falanstere (mici comunităţi autonome), în care dreptul de proprietate să fie egal pentru toţi membrii, iar

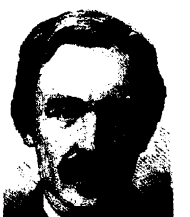

Jean Foucault

Jean-Baptiste Fourier

munca şi traiul să se desfăşoare în comun. Încercările lui au eşuat. Opere pr.: *Tratat despre asociaţia domestică şi agricolă*, *Teoria celor patru mişcări şi a destinelor generale*.

FOURIER, Jean-Baptiste Joseph, baron (1768-1830), matematician francez. A studiat propagarea căldurii. A descoperit seriile trigonometrice (*seriile Fourier*).

FOURNEAU, Ernest (1872-1949), farmacolog francez. Preocupări în domeniul chimioterapiei. Lucrări despre sulfamide şi alte medicamente folosite în tratarea unor boli tropicale (paludism, boala somnului).

FOURNEYRON, Benoit (1802-1867), inginer francez. A realizat (1827) turbina hidraulică, brevetată în 1832.

FOURNIER, Pierre (1906-1986), violoncelist francez. Concertist de reputaţie internaţională; sensibilitate şi tehnică interpretativă remarcabile.

FOURVIÈRE, colină în Franţa (lîngă oraşul Lyon). Vestigii ale vechiului oraş Lugdunum (Lyon); muzeu (subteran) al civilizaţiei galoromane. Bazilică (1870). Pelerinaj.

FOUTA DJALLON, ansamblu de platouri şi masive muntoase în Africa Occidentală (Guineea). Alt. max.: 1515 m. Nod orohidrografic (de aici izvorăsc Senegalul şi Nigerul). Bauxită. Sub protectorat francez din 1881, anexat Franţei în 1896 şi alipit Guineei franceze.

FOWLER, Alfred (1868-1940), astrofizician britanic. Lucrări asupra structurii spectrelor cometelor, Soarelui şi stelelor.

FOWLER, William Alfred (1911-1994), astrofizician american. Profesor la Institutul Tehnologic din California. Fondator al nucleocronologiei. Cercetări în astrofizică, cosmologie şi fizica nucleară. Studii despre nucleosinteza stelară. Contribuţii la dezvoltarea teoriei expansiunii Universului. Premiul Nobel pentru fizică (1983), împreună cu S.Chandrasekhar.

FOWLES, John (n. 1926), romancier englez. Romane cu forţă emoţională, în care realitatea nu este descrisă, ci sugerată prin metafore (*Colecţionarul*, *Magicianul*, *Iubita locotenentului francez*, *Daniel Martin*, *Omida*, *Mantisa*).

FOX, Charles James (1749-1806), om politic englez. Lider al partidului whig. Ministru în mai multe rînduri. A recunoscut (1783) independenţa coloniilor americane. Partizan al alianţei cu Franţa şi Statele Unite.

FOX, George (1624-1691), mistic englez. Fondator al sectei quakerilor (1668), o deviaţie a puritanismului.

FOX, Luke (1586-1635), navigator şi explorator englez. A studiat litoralul meridional al golfului Hudson şi strîmtoarea din nordul acestui golf, încercînd, în 1631, să găsească trecerea prin Pasajul de Nord-Vest.

FRACASTORO, Girolamo (1478-1553), medic şi poet italian. A scris un poem celebru asupra sifilisului (numele bolii ar veni de la păstorul Syfilus, eroul acestui poem). Tratat de astronomie (1538).

FRA DIAVOLO (pseudonim al lui *Michele Pezza*; 1771-1806), ţăran din S Italiei. Conducător al briganzilor calabrezi (aflaţi în solda cardinalului Ruffo) în luptele împotriva armatelor franceze invadatoare în 1799 şi 1806. Prins şi spînzurat de ocupanţi.

FRAGONARD, Jean Honoré (1732-1806), pictor, desenator şi gravor francez. Elev al lui Boucher. Premiul Romei, în 1752. Autor de scene galante (*Sărutul pe furate*, *Jurămîntul dragostei*); scene de gen şi portrete în care impetuozitatea şi savoarea se îmbină cu graţia (*Sărbătoare la Saint-Cloud* ş.a.).

Jean Fragonard, *Copiii fermierului*

FRAME, Janet (n. 1924), scriitoare neozeelandeză. Nume reprezentativ în literatura ţării sale. Poezii (*Oglinda de buzunar*). Romane ale căror personaje sînt, de cele mai multe ori, dezmoşteniţi, marginalizaţi, în căutarea propriei identităţi (*Cînd plîng bufniţele*).

FRANÇAIX, Jean (n. 1912), compozitor şi pianist francez. Elev al Nadiei Boulanger. Opere (*Apostroful*, *Prinţesa de Clèves*), balete (*Hainele noi ale împăratului*, *Regele Midas*), concerte pentru pian, lucrări de cameră, piese instrumentale.

FRANCASTEL, Pierre (1900-1970), istoric şi critic de artă francez. Profesor de sociologie a artei, a studiat pictura ca sistem figurativ şi raporturile dintre artă şi societate (*Figura şi locul*, *Realitatea figurativă*, *Pictură şi societate*).

FRANCE, Anatole (pseudonim al lui *Anatole-François Thibault*; 1844-1924), scriitor francez. Spirit profund şi vast, complex, sceptic şi ironic, dar tolerant şi constructiv, France a elaborat o operă (în special romane) în care reia şi dezbate în mod original principalele probleme ale filozofiei morale. Impregnată de o satiră amară, dar atestînd o superioară înţelegere a lumii, proza sa abordează fenomenul uman fie direct, în romane de moravuri sociale şi istorice (*Crima lui Sylvestre Bonnard*, *Ospătăria "La regina Pédauque"*, *Opiniile domnului Jérôme Coignard*, ciclul *Istorie contemporană*), fie în ingenioase scrieri alegorice (*Insula pinguinilor*, *Revolta îngerilor*, *Thaïs*). În general nonconformist, şi-a accentuat această atitudine în anumite scrieri (*Spre timpuri mai bune*, *Viaţa Ioanei d'Arc*). Autor de versuri parnasiene (*Poeme aurite* ş.a.). Critică literară de tip impresionist (*Viaţa literară*, 4 vol., *Geniul latin*). Scriitor substanţial, France a fost şi un mare, rafinat stilist. Premiul Nobel (1921).

FRANCE, Henri de (1911-1986), inginer francez. A inventat procedeul SECAM al televiziunii în culori (brevetat în 1956), adoptat de Franţa (1966) şi de majoritatea ţărilor est-europene.

FRANCE PRESSE (Agence ~; AFP), agenţie de presă din Franţa, cu sediul la Paris. Înfiinţată în 1944, ca succesoare a agenţiei Havas, naţionalizată de guvernul de la Vichy sub numele de Oficiul Francez de Informaţii. Una din cele cinci mari agenţii de presă mondiale.

FRANCESCO D'ASSISI (Sfîntul) (pe numele laic *Giovanni Bernardone*; 1182-1226), teolog şi poet italian. Fondatorul Ordinului Franciscanilor (1210), al Clariselor (1212) şi al Terţiarilor (1221). A călătorit în Egipt şi Maroc pentru a converti pe musulmani. Idealul său de puritate şi bucurie evanghelică este exprimat în *Cîntul fratelui Soare*, unul dintre primele texte ale literaturii italiene. Canonizat (1228).

FRANCESCO DA PAOLA (Sfîntul) (1416-1507), călugăr franciscan italian. Fondator (1435) al Ordinului Minimilor. Canonizat în 1519.

FRANCHE-COMTÉ, provincie istorică în E Franţei, între Ron şi Rin, la graniţa cu Elveţia, care a dat numele unei regiuni administrative; 16,2 mii km^2; 1,1 mil. loc. Centrul adiv: *Besançon*. Industria ceasurilor şi mecanică de precizie; automobile. Expl. forestiere şi de sare. Viticultură şi pomicultură. Porumb şi grîu. Creşterea animalelor. Turism. — Teritoriu ocupat de sequani (sec. 2 î.Hr.), apoi de romani (sec. 1 î.Hr.). Ducat (sec. 10), intră în componenţa Imperiului Romano-German în sec. 11. Se află, succesiv, sub stăpînirea Franţei (1295), a ducatului burgund, a Habsburgilor austrieci şi a regilor spanioli (1556). Devastat de războiul franco-spaniol, anexat Franţei, după Tratatul de la Nimègue (1678).

FRANCHET D'ESPEREY, Louis (1856-1942), mareşal al Franţei. A participat (1900) la expediţia din China; victorios (1912) în Maroc. În timpul primului război mondial s-a distins în luptele de la Marna (1914); comandant suprem al armatelor aliate în Orient (1918), a declanşat ofensiva în Macedonia contra Bulgariei. Mareşal al Franţei (1921).

FRANCIA, José Gaspar Rodriguez de (1766-1840), om politic paraguayan. Proclamat (1814) dictator, apoi dictator pe viaţă (1816). Politică de izolare.

FRANCIS, James (1815-1892), inginer american. A realizat (1849) turbina hidraulică cu reacţie, care îi poartă numele.

FRANCISC, numele a doi împăraţi romano-germani: — **Francisc I** (1708-1765), împărat germanic (1745-1765), fondatorul Casei de Habsburg-Lorena. Căsătorit cu Maria Tereza (1736); a fost declarat coregent (1740), iar în 1745, încoronat împărat la Frankfurt. — **Francisc II** (1768-1835), ultimul împărat al Sfîntului Imperiu Roman de Naţiune Germană (1792-1806) şi împărat al Austriei (1804-1835) sub numele de **Francisc I**. A participat la majoritatea coaliţiilor împotriva

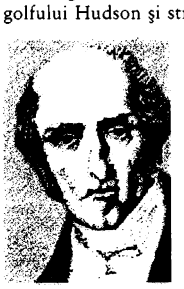

Charles Fourier

Anatole France

lui Napoleon I. Preşedinte al Confederaţiei Germanice (1815). Absolutist convins.

FRANCISC I (1494-1547), rege al Franţei (1515-1547). Unul din întemeietorii statului modern. Perioadă de prosperitate economică (a inaugurat, în 1517, portul Le Havre), de reforme. A încurajat colonizările, a pus bazele armatei naţionale, a reformat justiţia. A întărit absolutismul, a impus limba franceză în actele juridice şi notariale. A favorizat introducerea artei Renaşterii (castelul de la Fontainebleau), a fondat (1530) viitorul Collège de France şi Imprimeria Naţională. Politică antiprotestantă (Edictul de la Fontainebleau). Luptă împotriva Habsburgilor.

FRANCISCO, Xavier (Sfîntul) (*Francisco de Jaso*; 1506-1551), misionar iezuit de origine bască. A evanghelizat Indiile portugheze, arhipelagul Moluce, apoi Japonia. Împreună cu Ignaţiu de Loyola a întemeiat (1534) Compania (Societatea) lui Iisus (Ordinul Iezuiţilor). Canonizat (1622).

FRANCISTOWN, oraş în E Botswanei; 65,2 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Exploatări aurifere. Industrii (alimentară, confecţii).

FRANCK, César Auguste (1822-1890), compozitor, organist şi pedagog francez, de origine belgiană. Profesor la Conservatorul din Paris. Unul din întemeietorii muzicii moderne franceze. Promotor al principiului ciclic. Continuator al tradiţiilor lui Bach, Beethoven, Wagner, a creat o operă în care lirismul pasional contrastează cu meditaţia senină. Oratorii (*Beatitudinile*), *Variaţiuni simfonice pentru pian şi orchestră*, *Trei corale pentru orgă*.

FRANCK, James (1882-1964), fizician american de origine germană. Stabilit în SUA (1935). Împreună cu G.L.Hertz, a pus în evidenţă stările de energie staţionare ale atomului, suport experimental pentru modelul atomic al lui N.Bohr. Contribuţii la studiul reacţiilor fotochimice, la explicarea fenomenului de luminescenţă, la construirea bombei atomice. Premiul Nobel (1925), împreună cu G.L.Hertz.

FRANCO BAHAMONDE, Francisco (1892-1975), general şi om politic spaniol. S-a remarcat în fruntea legiunii străine din Maroc (1921-1927). Şef de guvern şi comandant al forţelor naţionale în timpul Războiului Civil (1936-1939). Proclamat *caudillo*, apoi şef al statului, a instaurat în Spania un regim dictatorial, bazat pe partidul unic, Falanga Spaniolă. În timpul celui de al doilea război mondial a menţinut neutralitatea Spaniei. A desemnat, în 1969, pe Juan Carlos de Bourbon, ca viitor rege al Spaniei, după moartea sa.

FRANCONIA (germ. **FRANKEN**), regiune istorică în Germania, înglobată astăzi în Bavaria, traversată de rîurile Main şi Neckar; c. 24 mii km^2. Divizată în *Franconia Superioară* (oraş pr.: Bayreuth), *Franconia de Mijloc* (oraş pr.: Ansbach) şi *Franconia Inferioară* (oraş pr.: Würzburg). Turism. A fost unul din primele ducate ale Sfîntului Imperiu Romano-German. În 1803 a fost împărţită între Bavaria, Württemberg şi Baden.

FRANGHIÁS, Andreas (n. 1921), scriitor grec. Relatează cu realism despre Grecia anilor de după războiul civil din 1945 (*Oameni şi case*); simbolist în descrierea lagărelor de concentrare din insulele greceşti (*Epidemia*).

FRANJIEH, Süleiman (1910-1992), om politic libanez. Preşedintele Republicii Liban (1970-1976). S-a opus prin forţă prezenţei militare palestiniene (1973; 1975-1976).

FRANK, Anna (1929-1945), tînără evreică. Originară din Germania, a emigrat (1933) în Olanda. Autoarea unui *Jurnal*, scris într-o ascunzătoare, între 1942 şi 1944, înainte de a fi ucisă de hitlerişti în lagărul de concentrare Bergen-Belsen.

FRANK, Hans (1900-1946), om politic german. Naţional-socialist; guvernator general al Poloniei (1939-1945), a exterminat populaţia evreiască şi slavă. Judecat şi condamnat la moarte de Tribunalul de la Nürnberg.

FRANK, Ilia Mihailovici (1908-1990), fizician rus. Prof. univ. la Moscova. A condus lucrările de construcţie a reactorului nuclear cu regim de funcţionare în impulsuri, folosind ca sursă de radiaţii neutroni rapizi. Împreună cu I.E.Tamm a dezvoltat teoria *efectului Cerenkov*. Premiul Nobel (1958), împreună cu P.A.Cerenkov şi I.E.Tamm.

FRANKENTHAL, oraş în Germania (Renania-Palatinat); 44 mii loc. Metalurgie. Manufactură de porţelanuri (fondată în sec. 18).

FRANKFORT, oraş în partea central-estică a SUA, pe Kentucky. Capitala statului Kentucky; 26 mii loc. Industrii. Turism. Colegiu (1886).

FRANKFURT pe MAIN, oraş în centrul Germaniei (Hessen), port pe Main; 652 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centru bancar, comercial şi industrial (construcţii de automobile, electrotehnică, chimică, textile, mecanică fină). Tîrg internaţional (anual) de carte. Universitate. Academie de arte. Catedrală (sec. 13-15), Bartholomäuskirche (sec. 13-16), primăria "Romer"(sec. 14-15). Muzee. Casa Goethe. Oraş imperial liber (sec. 14). Între 1562 şi 1792, aici s-au încoronat împăraţii Sf. Imperiu. Capitală a Confederaţiei Rinului (1806-1813) şi a dietei Confederaţiei germanice (1815-1866). Anexată (1866) Prusiei. Tratatul de la sfîrşitul Războiului Franco-Prusian a fost semnat aici (10 mai 1871). — **Şcoala de la ~**, grup de intelectuali germani (Th.Adorno, H.Marcuse, E. Fromm, W. Benjamin, M.Horkheimer, J.Habermas) constituit (1923) în jurul Institutului de Cercetări Sociale din Frankfurt. Au încercat să explice fenomenele sociale şi filozofice dintr-o perspectivă nouă, freudo-marxistă.

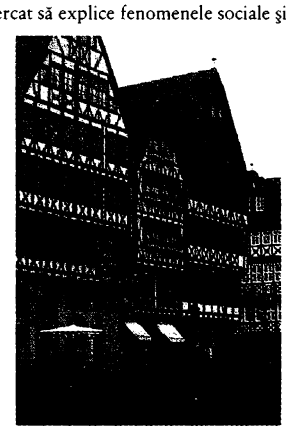

Frankfurt pe Main

FRANKFURT pe ODER, oraş în E Germaniei, la frontiera poloneză, port pe Oder; 87,1 mii loc. Nod de comunicaţii. Termocentrală. Centru industrial (chimie, textile). Universitate. Marienkirche (sec. 15-16); primărie (sec. 15-17). Muzee.

FRANKLAND, Sir Edward (1825-1899), chimist britanic. A descoperit compuşii organo-metalici (1849), a dedus existenţa heliului în spectrul solar. A studiat fenomenul de luminescenţă (împreună cu J. Tyndall). Unul din creatorii conceptului de "valenţă chimică".

FRANKLIN, Aretha (n. 1942), compozitoare şi cîntăreaţă americană. Interpretă recunoscută a stilului rhythm-and-blues.

FRANKLIN, Benjamin (1706-1790), fizician şi om politic american. Gînditor iluminist. Deputat al primului Congres american la Philadelphia (1774), a redactat, împreună cu Th.Jeferson şi J.Adams, Declaraţia de independenţă (1776). A negociat la Versailles alianţa insurgenţilor cu Franţa (1778) şi a semnat Tratatul de pace cu Marea Britanie (1783). A fondat, la Philadelphia, prima bibliotecă publică din coloniile engleze din America de Nord (1731) şi Universitatea din Pennsylvania (1740). Cercetări asupra fenomenelor electrice (a enunţat principiul conservării electricităţii, a inventat paratrăsnetul, 1752, lentilele bifocale.

FRANKLIN, Sir John (1786-1847), navigator britanic. A explorat coastele de nord ale Americii (1819-1827). Guvernator al Tasmaniei (1836-1843). A dispărut într-o expediţie destinată descoperirii Pasajului de Nord-Vest.

FRANKLIN (Districtul ~), parte a Teritoriilor de Nord-Vest canadiene; cuprinde insulele Arhipelagului Arctic canadian şi peninsulele Melville şi Boothia.

FRANKO, Ivan Iakovlevici (1856-1916), scriitor ucrainean. Romane despre viaţa minerilor din Galiţia (*Borislavul rîde*) sau istorice (*Zahar Berkut*); lirică filozofică, socială şi erotică (*Din înălţimi şi adîncuri*, *Zile de toamnă*, *Moise*). Studii de istorie literară şi de folclor.

FRANŢA (Republica Franceză), stat în Europa Occidentală, cu ieşire la Oceanul Atlantic şi Marea Mediterană. Suprafaţa: 551,5 mii km^2. Populaţia: 58,73 mil. loc. Limba oficială: franceza. Capitala: *Paris*. Culte: catolicism. Moneda: 1 franc = 100 centimes. Împărţit în 22 de regiuni cu 96 de departamente. Mai sînt incluse în statul francez regiunile Guadelupa, Martinica, Guyana, Réunion, teritoriile de peste mări Noua Caledonie, Polinezia Franceză, Wallis şi Futuna, Teritoriile Australe şi Antarctice Franceze şi colectivităţile

Francisc I (1494-1547)

John Franklin

cu statut special Saint Pierre şi Miquelon şi Mayotte. Oraşe pr.: Lyon, Marsilia, Lille, Bordeaux, Toulouse, Nisa, Nantes, Grenoble, Strasbourg. Relief variat (în S-E Alpii Francezi, cu vîrful Mont Blanc, 1810 m, altitudinea maximă din ţară, în S-V munţii Pirinei, în E munţii Jura; podişuri şi regiuni colinare în N-E, cîmpii litorale). Climă temperată-oceanică în V, mediteraneană în S. Reţea hidrografică densă (Sena, Loara, Garonne, Rin, Ron ş.a.), legată printr-un sistem de canale. Numeroase lacuri. Parcuri naţionale şi rezervaţii naturale. Stat puternic industrializat, situat între primele 5 puteri ale economiei mondiale. Resurse naturale (huilă, petrol, aluminiu, minereu de fier, uraniu, argint, săruri de potasiu, sare gemă, energie electrică). Industrie diversificată (maşini-unelte, autovehicule, avioane, elicoptere, sateliţi, maşini agricole, produse electronice şi electrotehnice, îngrăşăminte chimice, cauciuc sintetic, fire şi fibre sintetice, mase plastice, cherestea, textile, confecţii, încălţăminte, produse lactate, zahăr, produse farmaceutice, cosmetice). Agricultură intensivă (locul 1 în Europa şi 5 în lume la volumul producţiei de cereale; locurile 2-3 pe glob ca valoare a exporturilor agricole). Cereale (grîu, orz, porumb), floarea-soarelui, cartofi, sfeclă de zahăr, in pentru fibre. Viticultură (locul 2 pe glob la struguri şi vinuri; vinuri roşii: Bordeaux, Bourgogne, Beaujolais ş.a.; şampanie: Champagne, Alsacia ş.a.). Plantaţii de citrice şi măslini. Creşterea animalelor. Turism (locul 1 în Europa şi 2 pe glob, după SUA, la baza de cazare a turiştilor; Paris, Coasta de Azur, Alpii). — Teritoriu populat de gali, cucerit de Cezar (59-51 î.Hr.) şi transformat în provincie romană. Clovis (481-511), din dinastia Merovingienilor, pune bazele Regatului Franc. Carol cel Mare (768-814), din dinastia Carolingienilor, poartă războaie cu saxonii, avarii, longobarzii; în anul 800 este încoronat, la Roma, împărat al Occidentului. După Tratatul de la Verdun (843), Imperiul Carolingian se dezmembrează (partea occidentală formează viitoarea Franţă). Războiul de 100 de Ani purtat împotriva Angliei (1337-1453) se încheie victorios pentru Franţa. Francisc I (1515-1547) inaugurează epoca monarhiilor absolute. Războaie religioase (1562-1598), încheiate de Henric IV, întemeietorul dinastiei de Bourbon (1589-1830), prin Edictul de la Nantes (1598). Apogeul absolutismului francez se produce sub domnia lui Ludovic XIV (1643-1715), Franţa devenind acum prima putere europeană. Prin Tratatul de pace de la Paris (1763) pierde posesiunile din India şi Canada. Revoluţia Franceză (1789) culminează cu proclamarea primei Republici (22 sept. 1792), cu execuţia lui Ludovic XVI (1793) şi cu dictatura iacobină (1793-1794). În 1804, Napoleon Bonaparte devine împărat al francezilor. Revoluţia din iul. 1830, după ce înlătură dinastia Bourbonilor, impune monarhia constituţională a lui Ludovic Filip (1830-1848). După Revoluţia din 1848, este proclamată a II-a Republică (1848-1852). După reprimarea insurecţiei, s-a instaurat al doilea Imperiu (1852-1870). În condiţiile înfrîngerilor din Războiul Franco-Prusian (1870-1871), Imperiul a fost înlocuit cu Republica a III-a (1870-1940). La 18 mart. 1871 s-a proclamat Comuna din Paris. Pacea de la Frankfurt pe Main (1871) hotărăşte cedarea Alsaciei şi Lorenei Germaniei. În 1904, împreună cu Rusia şi Marea Britanie, Franţa pune bazele Triplei Alianţe care, în primul război mondial (1914-1918), obţine victoria împotriva Puterilor Centrale. Prin Tratatul de la Versailles (1919), Germania îi retrocedează Alsacia şi Lorena. După atacarea Poloniei de către Germania, Franţa declară (1939) război Reich-ului. În mai 1940, trupele germane o invadează, obligînd-o să capituleze (22 iun. 1940). Generalul Charles de Gaulle constituie Comitetul Naţional Francez, care coordonează rezistenţa antinazistă. Debarcarea din Normandia (6 iun. 1944) şi victoria insurecţiei din Paris permit instalarea guvernului provizoriu (1944-1946) prezidat de Charles de Gaulle. Este proclamată cea de-a IV-a Republică (1946-1958), în timpul căreia au avut loc războaie de eliberare colonială (Indochina, Algeria). Se instalează un nou guvern în frunte cu generalul Charles de Gaulle, care proclamă a V-a Republică (1958). În 1959, Charles de Gaulle este ales preşedinte. Între 1959 şi 1974 marea majoritate a coloniilor franceze îşi dobîndesc independenţa. Se iniţiază o politică externă independentă. Franţa se retrage din organismele militare ale NATO şi SEATO. Întreţine relaţii speciale cu Rusia şi China. Alegerile din 1981 au fost cîştigate de socialişti (François Mitterrand), care sînt înfrînţi, în 1993, de o coaliţie de centru-dreapta. Alegerile parlamentare anticipate din mai-iunie 1997 aduc la putere Partidul Socialist. Republică prezidenţială.

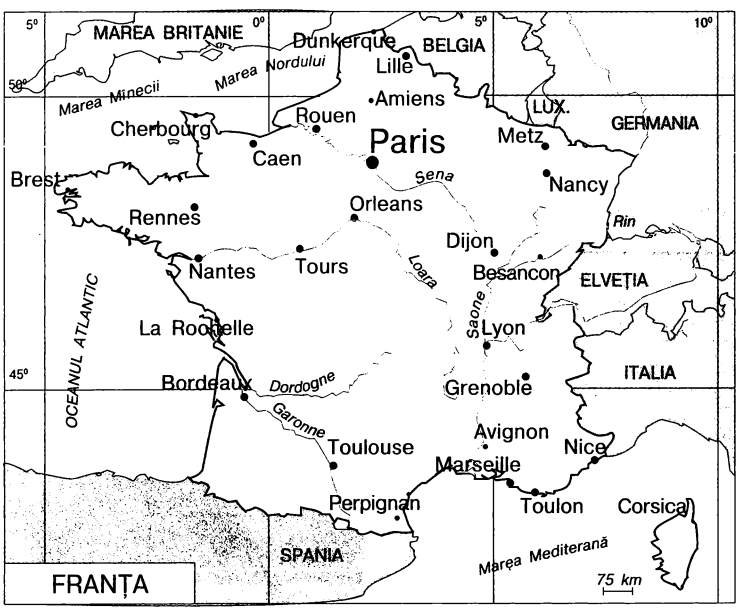

FRANZ FERDINAND (1863-1914), arhiduce din familia de Habsburg. Moştenitor al tronului Austro-Ungariei după 1889. Asasinarea sa la Sarajevo (28 iun. 1914), de către un naţionalist sîrb, a dus la declanşarea primului război mondial.

FRANZ JOSEPH, arhipelag în Antarctica, la E de arhipelagul Spitsbergen; 16 mii km^2. Punctul cel mai nordic al Federaţiei Ruse. Acoperit de gheaţă. Faună polară (urşi albi, vulpi argintii, morse, foci). Staţii meteorologice. Descoperit, în 1873, de o expediţie austro-ungară.

FRANZ JOSEPH I de Habsburg (1830-1916), împărat al Austriei (1848-1916) şi rege al Ungariei (1867-1916). A înăbuşit Revoluţia de la 1848-1849 din Ungaria şi Transilvania. În timpul său s-a format statul dualist Austro-Ungaria (1867). A reprimat mişcările naţionale din Imperiul Habsburgic şi a dus o politică de expansiune în S-E Europei.

FRASCATI, oraş în Italia (Lazio), în N munţilor Albani; 19 mii loc. Centru de cercetări nucleare. În sec. 16 a fost un loc de promenadă a romanilor şi una din reşedinţele estivale favorite ale aristocraţiei romane.

FRASER, Dawn (n. 1938), înotătoare australiană. Triplă campioană olimpică (Melbourne, 1956; Roma, 1960; Tokio, 1964) la 100 m liber şi prima femeie care a înotat această distanţă în mai puţin de un minut (58,9 secunde), în 1962.

FRASER, fluviu în V Canadei (Columbia Britanică); 1370 km. Izvorăşte din Munţii Stîncoşi, traversează Podişul Columbiei Britanice, Munţii Coastelor şi Cascadelor şi se varsă în Oceanul Pacific în dreptul oraşului Vancouver. Descoperit (1793) de A.Mackenzie şi explorat (1808) de S.Fraser.

FRASHËRI, Naim (1846-1900), scriitor albanez. Fondator al literaturii moderne albaneze. Versuri pastorale (*Bucolice şi georgice*), erotice (*Flori de vară*), poemul de inspiraţie istorică *Istoria lui Skanderbeg*. Traduceri.

FRASHËRI, Sami (1850-1904), cărturar şi om politic albanez. Frate cu Naim Frashëri. Unul dintre organizatorii luptei pentru eliberarea naţională a Albaniei. A redactat manifestul renaşterii albaneze (*Albania ce a fost, ce este şi ce va fi*, tipărit la Bucureşti, 1899).

FRATA, comună în judeţul Cluj. Necropolă (sec. 2-3), aparţinînd populaţiei dacice. Atestată documentar, ca sat, în 1293.

FRAUENFELD, oraş în N Elveţiei, centrul ad-tiv al cantonului Thurgau; 20,2 mii loc.

Industrii (metalurgie, textile). Castel (sec. 13).

FRAUNHOFER, Joseph von (1787-1826), fizician german. A inventat spectroscopul. Contribuţii în astronomie (spectrele stelelor) şi în optică (perfecţionarea lunetei). A descoperit (1814) în spectrul solar linii întunecate (*liniile lui Fraunhofer*), cărora le-a determinat lungimile de undă.

FRAZER, Sir James George (1854-1941), antropolog şi etnograf englez. A formulat teoria că religiile descind din magia primitivă, cercetînd comparativ miturile şi riturile şi rolul lor în dezvoltarea istorică a religiilor (*Creanga de aur*, 12 vol., *Totemism şi exogamie*).

FRĂŢIA, societate revoluţionară secretă întemeiată la Bucureşti în 1834 din iniţiativa lui N. Bălcescu, Ion Ghica, Christian Tell şi Al.G. Golescu-Negru. Rol însemnat în pregătirea Revoluţiei de la 1848 din Ţara Românească.

FRĂŢIMAN, Iustin Ştefan (1870-1927), istoric român. A pus bazele societăţii istorice "B.P.Hasdeu". Cunoscător al istoriei bisericii româneşti din Basarabia (*Administraţia bisericească la românii transnistreni dintre Bug şi Nistru. Cercetare politico-istorico-bisericească relativ la viaţa românilor ce trăiesc în Rusia* ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

FRECĂŢEI, comună în judeţul Tulcea. Mănăstirea Çelik-Dere (1841-1844). Colecţie de artă veche religioasă.

FRÉCHET, René Maurice (1878-1973), matematician francez. Creatorul topologiei moderne. Contribuţii în calculul diferenţial şi integral şi în teoria probabilităţilor (*Matematicile şi concretul*, *Spaţii abstracte*).

FRÉCHETTE, Louis-Honoré (1839-1908), poet canadian de limbă franceză. Influenţat de V.Hugo. Versuri inspirate din istoria patriei sau de frumuseţile naturii (*Legenda unui popor*, *Flori boreale şi păsări de zăpadă*); povestiri (*Originali şi detracaţi*); piese de teatru.

FREDERIC, numele a trei împăraţi romano-germani. — **Frederic I Barbarossa** (1122-1190), din dinastia Hohenstaufen, împărat şi rege al Germaniei (1152-1190), rege al Italiei (1155-1190). Campanii în Italia (1154-1183). Înfrînt la Legnano (1176) de armata oraşelor din Liga Lombardă, le-a recunoscut acestora anumite libertăţi prin Pacea de la Constanţa (1183). Unul dintre conducătorii Cruciadei III, în timpul căreia a murit. — **Frederic II de Hohenstaufen** (1194-1250), rege al Siciliei (1197-1250) şi al Germaniei (1212-1250), împărat germanic (1220-1250). A luptat împotriva papalităţii şi a oraşelor din Liga Lombardă (1226-1250). Monarh cultivat, protector al artelor şi ştiinţei, a făcut din Sicilia un stat modern, cu o administraţie centralizată. Conducător al Cruciadei a VI-a (1228-1229), în timpul căreia s-a încoronat rege al Ierusalimului (1229). — **Frederic III de Stiria** (1415-1493), rege al romanilor (din 1440) şi împărat germanic (1452-1493). Ultimul împărat din Casa Habsburg încoronat la Roma.

FREDERIC (FREDERIK), numele mai multor regi ai Danemarcii şi Norvegiei. Mai importanţi: — **Frederic I** (1471-1533), rege al Danemarcii şi Norvegiei (1523-1533). A favorizat progresul Reformei. — **Frederic II** (1534-1588), rege al Danemarcii şi Norvegiei (1559-1588). A luptat contra Suediei (1563-1570) şi a consolidat supremaţia Danemarcii asupra Mării Baltice. — **Frederic III** (1609-1670), rege al Danemarcii şi Norvegiei (1648-1670). A restabilit caracterul absolut al puterii regale. A purtat războaie cu Suedia (1657-1658; 1658-1660). — **Frederic IV** (1671-1730), rege al Danemarcii şi Norvegiei (1699-1730). A participat la Războiul Nordului (1700-1721). A abolit şerbia. — **Frederic V** (1723-1766), rege al Danemarcii şi Norvegiei (1746-1766). A iniţiat reforme economice şi sociale, sprijinind ştiinţele, învăţămîntul şi comerţul. — **Frederic VI** (1768-1839), rege al Danemarcii (1808-1839) şi Norvegiei (1808-1814). A participat, alături de Rusia, la războiul împotriva Suediei. În urma Tratatului de la Kiel (1814), a cedat Suediei Norvegia. — **Frederic VII** (1808-1863), rege al Danemarcii (1848-1863). A fost înfrînt în Războiul Prusiano-Danez (1848-1850). — **Frederic IX** (1899-1972), rege al Danemarcii (1947-1972). Politică de colaborare cu statele scandinave. Margareta II, fiica sa, i-a succedat.

FREDERIC, numele mai multor regi ai Prusiei. Mai importanţi: — **Frederic I** (1657-1713), elector de Brandenburg (1688), primul rege al Prusiei (1701-1713). A participat la Războiul de Succesiune la tronul Spaniei, obţinînd coroana regală. Protector al ştiinţei şi artelor. — **Frederic II** (1712-1786), rege al Prusiei (1740-1786) din dinastia Hohenzollern. Supranumit **cel Mare**. A participat la Războiul de Succesiune la tronul Austriei (1740-1748), la Războiul de 7 Ani (1756-1763) şi la Războiul de Succesiune la tronul Bavariei (1778-1779). A anexat Silezia şi a reuşit, printr-un şir de alianţe, să consolideze poziţia internaţională a Prusiei, slăbind influenţa Imperiului Habsburgic asupra statelor germane. A participat la prima împărţire a Poloniei (1772). A reorganizat aceste state printr-o administraţie modernă, a colonizat teritoriile şi a format o armată care a devenit cea mai puternică din Europa. Prieten al cărţilor, colecţionar de artă franceză, a adunat în reşedinţa sa de la Sans-Souci din Potsdam pe Voltaire şi alţi numeroşi savanţi francezi, devenind astfel modelul despotului luminat. Compozitor de piese pentru flaut şi autor al unor lucrări filozofice (*Anti-Machiavelli* ş.a.).

FREDERIC III cel Înţelept (1463-1525), duce elector de Saxa (1486-1525). Susţinător al lui Luther împotriva Papei şi a lui Carol Quintul. A fondat, în 1502, Universitatea din Wittenberg.

FREDERIC-AUGUST I cel Drept (1750-1827), rege al Saxoniei (1806-1827). Aliat fidel al lui Napoleon I, care, după Tratatul de la Tilsit, l-a făcut mare duce de Varşovia (1807).

FREDERIC WILHELM, numele mai multor regi ai Prusiei. Mai importanţi: — **Frederic-Wilhelm I** (1688-1740), rege al Prusiei (1713-1740). Fiu al lui Frederic I. Supranumit **Regele Sergent**. A urmărit centralizarea statului şi a înzestrat Prusia cu o puternică armată. — **Frederic-Wilhelm III** (1770-1840), rege al Prusiei (1797-1840). A participat la campaniile antinapoleoniene; înfrînt la Jena şi Auerstädt (1806), a pierdut o mare parte a ţării, pe care a redobîndit-o în urma hotărîrilor Congresului de la Viena (1814-1815).

FREDERIC-WILHELM, zis **Marele Elector** (1620-1688), elector de Brandenburg şi duce de Prusia (1640-1688). Pacea Westfalică (1648) îi aduce noi teritorii (Pomerania, Prusia). A pus bazele statului absolutist prusac. Conducătorul opoziţiei calviniste.

FREDERICIA, oraş în Danemarca (Iutlanda); 46,6 mii loc. Industrii (chimie). Fondat în 1650.

FREDERICTON, oraş în E Canadei, centrul ad-tiv al provinciei New Brunswick; 44,8 mii loc. Comerţ cu lemn şi produse agroalimentare. Universitate.

FREDERIKSBERG, oraş în E Danemarcii, suburbie a oraşului Copenhaga; 88 mii loc. Porţelanuri. Ind. berii. Universitate agricolă. Grădină zoologică. Fondat în 1651.

FREDERIKSBORG (Palatul ~), palat regal, cel mai însemnat în Danemarca, situat în insula Seeland. Construit la începutul sec. 17 pentru Cristian IV (1577-1648), rege al Danemarcii şi Suediei (1588-1648). Azi, Muzeu de istorie naţională.

FREDHOLM, Erik Ivar (1866-1927), matematician suedez. Prof. univ. la Stockholm. Unul dintre fondatorii teoriei ecuaţiilor integrale.

FREDRO, Aleksander, conte (1793-1876), dramaturg polonez. Clasic al comediei poloneze. Comedii de caracter, cu personaje tipice (*Răzbunarea*, *Pan Jowialski*, *Jurăminte de copilă* ş.a.).

FREEDMAN, Michael (n. 1951), matematician american. Prof. univ. la San Diego (California). Studii de geometrie diferenţială. Medalia Fields (1986).

FREETOWN, capitala statului Sierra Leone, port la Oceanul Atlantic; 469 mii loc. Aeroport internaţional. Şantiere de reparaţii navale. Centru industrial (chimie, textile) şi comercial (export de cacao, nuci de cola, diamante). Universitate. Muzeu. Fondat în 1787 de către englezi.

FREGE, Gottlob (1848-1925), logician şi matematician german. Unul dintre întemeietorii logicii formale (*Teoria conceptului*, *un limbaj formalizat al gîndirii pure după modelul aritmeticii*, *Sens şi semnificaţie* ş.a.).

FREIBERG, oraş în E Germaniei (Saxonia), la poalele Munţilor Metaliferi; 49,8 mii loc. Vechi oraş minier. Centru industrial (metalurgie, porţelanuri). Cercetări atomice. Catedrală (sec. 13-15). Muzeu.

FREIBURG IM BREISGAU, oraş în S-V Germaniei (Baden-Württemberg), la poalele munţilor Pădurea Neagră; 235 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial şi comercial. Universitate (1457). Catedrală (sec. 13-16); biserica franciscană Sankt Martin (sec. 13). Muzeu. Fondat în 1120.

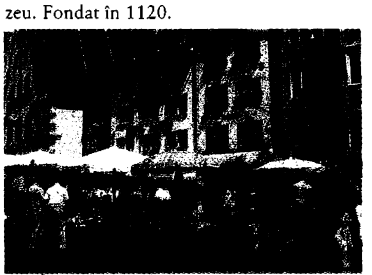

Freiburg im Breisgau

FREI MONTALVA, Eduardo (1911-1982), om politic chilian. Membru fondator (1935), apoi lider al Democraţiei Creştine. Preşedinte al Republicii (1964-1970).

FRÉMIET, Emmanuel (1824-1910), sculptor francez. Elev al lui Rude. Autor al statuarei ecvestre *Ioana d'Arc* din Paris şi al statuii lui Ştefan cel Mare din Iaşi.

FREMONT, oraş în SUA (California), la N de San José; 132 mii loc. Centru rezidenţial.

FRÉMY, Edmond (1814-1894), chimist francez. Cercetări în chimia organică. A început (1882) publicarea unei *Enciclopedii de chimie*.

FRENEAU, Philip (1752-1832), scriitor american. Primul ziarist profesionist din SUA. Luat prizonier de englezi (1780) în timpul Războiului pentru Independenţă, cînd apăra cauza patrioţilor. Poeme lirice şi patriotice (*Caprifoiul sălbatic*, *Cimitirul indian*).

FRENI, Mirela (n. 1935), soprană italiană. Voce vibrantă. Temperament dramatic. Carieră internaţională în opere de Pucini, Verdi, Mozart, Gounod ş.a.

FRENKEL, Iakov Ilici (1894-1952), fizician rus. Lucrări în domeniul reţelelor cristaline (*defecte Frenkel*), al teoriei moleculare a lichidelor, în fizica nucleară, feromagnetism şi geofizică.

FRENKIAN, Aram (1898-1964; n. Constanţa), filolog şi filozof român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii asupra filozofiei şi literaturii greceşti (*Lumea homerică*, *Studii de filozofie presocratică*, *Realismul grec*). Traduceri.

FRESCOBALDI, Girolamo (1583-1643), compozitor şi pedagog italian. Organist la catedrala San Pietro din Roma. Piese pentru orgă, lucrări vocale religioase şi profane (*Florilegii muzicale*). Novator al limbajului muzical al Renaşterii.

FRESNEL, Augustin Jean (1788-1827), fizician francez. A pus bazele opticii ondulatorii (1819), a creat optica cristalină, a explicat polarizarea luminii, fenomenele de interferenţă, a inventat lentilele ce îi poartă numele.

FRESNO, oraş în S-V SUA (California); 354,2 mii loc. Piaţă de citrice, vinuri şi animale. Universitate. Colegii.

FREUD, Sigmund (1856-1939), psihiatru austriac. Fondatorul psihanalizei. A revoluţionat cunoştinţele despre psihicul uman şi practica psihiatrică, afirmînd (şi dovedind) că la originea tulburărilor nervoase se află dorinţe (sexuale) uitate sau refulate din perioada primei copilării sau a adolescenţei. Prin aducerea din subconştient în conştient, ele îşi pierd efectul nociv. Atribuie complexelor (*complexul lui Oedip*), formate în primii ani de viaţă, un rol central în modelarea comportamentului uman (şi în geneza bolilor). Descoperirea cauzelor patogene se face prin psihanaliză (în stare conştientă sau de somn hipnotic) şi prin interpretarea viselor. Şi-a extins constatările şi la alte domenii: artă, filozofie, civilizaţie. Un efect deosebit au avut teoriile sale asupra literaturii, atît ca modalitate de creaţie, cît şi ca modalitate de interpretare. Opera: *Interpretarea viselor*, *Trei eseuri asupra teoriei sexualităţii*, *Totem şi tabu*, *Introducere în psihanaliză* ş.a.

Sigmund Freud

Max Frisch

FREY (FREYR) (în mitologia scandinavă), zeu solar, care patronează pacea şi fertilitatea naturii, ploaia, soarele şi vînătoarea. Frate cu zeiţa Freya.

FREYA (FREYJA) (în mitologia scandinavă), zeiţa dragostei pasionale şi a fertilităţii, ocrotitoare a vegetaţiei, a podoabelor femeieşti şi a magiei. Soră cu zeul Frey.

FREYCINET, Louis Claude de Saulces de (1779-1842), navigator francez. A participat la expediţii în Oceanul Pacific (1817-1820) pentru cercetarea magnetismului terestru şi pentru studii meteorologice.

FREYSSINET, Eugène (1879-1962), inginer francez. A elaborat tehnologia de precomprimare a betonului (1926). A introdus soluţii noi în construcţiile din elemente prefabricate asamblate prin precomprimare.

FREYTAG, Gustav (1816-1895), scriitor şi publicist german. Romane realiste (*Credit şi debit*, 6 vol., *Străbunii*, 8 vol.), comedii satirice (*Ziariştii*). Lucrări despre teatru (*Tehnica dramei*) sau istoria culturii (*Imagini din trecutul german*).

FRIA, oraş în V Guineei; 50 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru minier (bauxită) şi industrial (alumină).

FRIBOURG (FREIBURG), canton în V Elveţiei; 1,6 mii km^2; 188 mii loc. (în majoritate catolici şi vorbitori de limbă franceză). Turism.

FRIBOURG (FREIBURG), oraş în V Elveţiei, centrul ad-tiv al cantonului cu acelaşi nume; 36 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru comercial şi industrial (alimentară, chimie). Universitate catolică. Catedrala Saint Nicholas (sec. 13-15). Muzee. Turism.

FRICK, Mario (n. 1965), om politic din Liechtenstein. Viceprim-ministru în guvernul condus de Markus Büchel (mai-dec. 1993). Prim-ministru (din 1993).

FRICK, Wilhelm (1877-1946), om politic german. Naţional-socialist. Ministru de Interne (1933-1943), "Ruchsprotektor" al Boemiei şi Moraviei (1943). Condamnat, la Nürnberg, pentru crime de război.

FRIED, Alfred Hermann (1864-1921), publicist austriac. Fondator al Societăţii Germane pentru Pace (1892). A luat atitudine împotriva politicii Germaniei din primul război mondial şi a Tratatului de pace de la Versailles. Premiul Nobel pentru pace (1911), împreună cu T.M.C.Asser.

FRIEDEL, Charles (1832-1899), chimist şi mineralog francez. Profesor la Sorbona. Fondator al Institutului de Chimie din Paris. A descoperit, împreună cu James Mason Crafts, procedeul general de sinteză (*reacţia Friedel şi Crafts*).

FRIEDLÄNDER, Erwin M. (n. 1925, Cluj), fizician român. Prof. univ. la Bucureşti şi cercetător la Institutul pentru Fizică Atomică de la Măgurele. Studii asupra metodelor de măsură în tehnica nucleară şi a radiaţiilor (*Bazele cosmice în slujba fizicii nucleare* ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

FRIEDLÄNDER, Max Jacob (1867-1958), istoric şi teoretician de artă german. Director (1928-1934) al Galeriei de pictură a muzeelor din Berlin. Autor al lucrărilor *Vechea pictură olandeză* (14 vol.), *Despre artă şi cunoaştere*.

FRIEDMAN, Milton (n. 1912), economist american. Prof. univ. la Chicago. Promotorul unui liberalism temperat prin controlul statului asupra monedei. Premiul Nobel (1976).

FRIEDMANN, Georges (1902-1977), filozof al culturii şi sociolog francez. Prof. univ. la Sorbona. Lucrări de sociologie a muncii (*Probleme umane ale maşinismului industrial*).

FRIEDRICH, Caspar David (1774-1840), pictor german. A tratat tema romantică a omului solitar în mijlocul naturii vaste (*Răsărit de lună la mare*, *Călătorind deasupra norilor*).

FRIEDRICH, Hugo (1904-1978), teoretician literar german. Studii despre lirica modernă, analizată cu ajutorul "categoriilor negative" (obscuritate, disonanţă ş.a.) şi despre literaturile romanice (*Structura liricii moderne*, *Trei clasici ai romanului francez: Stendhal*, *Balzac*, *Flaubert* ş.a.).

FRIEDRICHSHAFEN, oraş în S-V Germaniei (Baden-Württemberg), pe malul lacului Constanţa; 53,4 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (instrumente de precizie). Vechi centru de construire şi încercare a dirijabilelor Zeppelin. Staţiune turistică. Vechiul nume: *Buchhorn*.

FRIESZ, Othon (1879-1949), pictor francez. Unul din iniţiatorii fovismului; ulterior se arată mai legat de tradiţiile clasice. Portrete (*Fernand Fleuret*), peisaje, nuduri, naturi moarte.

FRIGG (FRIGGA) (în mitologia scandinavă), zeiţa iubirii conjugale, a căsniciei şi maternităţii. Soţia zeului suprem Odin (Wotan); mama zeilor scandinavi principali.

FRIGIA, regiune istorică situată în centrul Asiei Mici, pe teritoriul actual al Turciei. După nimicirea (c. 1200 î.Hr.) a Imperiului Hitit, teritorii din Anatolia sînt ocupate de frigieni, care în sec. 8 î.Hr. formează un puternic regat frigian. Mare prosperitate în timpul regelui Midas (738-696 î.Hr.). Distrus (695) de cimerieni. Teritoriul s-a aflat, apoi, succesiv, sub stăpînire lidiană, persană, macedoneană ş.a. Din 133 î.Hr. a făcut parte din provincia romană Asia.

FRISCH, Karl von (1886-1982), fiziolog şi naturalist german. Prof. univ. la München. Lucrări despre comportarea instinctivă a animalelor. A descoperit semnificaţia "dansului" albinelor în orientarea spre surse de hrană. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1973), împreună cu K.Lorenz şi N.Tinbergen.

FRISCH, Max (1911-1991), dramaturg şi romancier elveţian de limbă germană. Romane (*Alinătorul*, *Homo faber*); drame (*Zidul chinezesc*, *Contele Öderland*, *Biedermann şi incendiatorii*), comedii (*Don Juan sau pasiunea pentru geometrie*), marcate de existenţialism şi de opera lui B.Brecht.

FRISCH, Otto Robert (1904-1979), fizician

austriac. Stabilit în Anglia. Prof. univ. la Cambridge. Lucrări în domeniul fizicii atomice şi nucleare (*Fizica atomică astăzi*). A studiat, împreună cu Lise Meitner, fisiunea nucleelor de uraniu.

FRISCH, Ragnar (1895-1973), economist norvegian. Unul dintre fondatorii econometriei (*Legile tehnice şi economice ale producţiei, Maxima şi minima*). Premiul Nobel (1969), împreună cu J.Tinbergen.

FRISCHMANN, David (1859-1922), scriitor şi critic literar evreu. Originar din Polonia. Autor de nuvele, istorii de inspiraţie biblică (*Ba-Midbar*), eseuri şi poeme. Critică literară (*Scrisori despre literatură*). Traduceri din literatura rusă şi occidentală (O.Wilde, R.Tagore, Puşkin, Homer, Ibsen, Nietzsche ş.a.).

FRISIA, regiune istorică în Europa de Nord-Vest, la Marea Nordului, împărţită între Olanda (*Frisia*; 3,8 mii km^2; 580 mii loc.; Centrul ad-tiv: *Leeuwarden*) şi Germania (*Frisia Orientală*, între estuarul Ems şi Weser). — Locuită de frisoni, cucerită (sec. 1 î.Hr.-sec. 1 d.Hr.) de romani, apoi de franci (sec. 4). În 1289, Frisia Occidentală este integrată comitatului Olandei; Frisia Orientală a revenit Prusiei în 1744.

FRISICE (Insulele ~), ansamblu de insule situate pe ţărmurile meridionale şi orientale ale Mării Nordului; 250 km lungime; 480 km^2; c. 20 mii loc. Formează trei arhipelaguri: Frisice Occidentale (Olanda), Frisice Orientale (Germania) şi Frisice Septentrionale (Germania şi Danemarca). Staţiuni balneare.

FRIULI-VENEZIA GIULIA, regiune în N-E Italiei, la Marea Adriatică; 7,9 mii km^2; 1,2 mil. loc. Oraş pr.: Trieste. Expl. forestiere. Porumb, plante furajere şi oleaginoase. Creşterea animalelor.

FRÖBEL, Friedrich (1782-1852), pedagog german. Influenţat de J.-J.Rousseau şi Pestalozzi. Unul din primii care s-au ocupat de educaţia preşcolarilor. A deschis prima grădiniţă (1837).

FROBENIUS, Georg Ferdinand (1848-1917), matematician german. A elaborat, împreună cu I.Schur, o teorie a reprezentării lineare a grupurilor.

FROBENIUS, Leo (1873-1938), etnograf şi filozof german. Prof. univ. la Frankfurt pe Main. Explorator al Africii (*Atlas Africanus*, *Continente trăite*, 7 vol.). A susţinut teoria difuzionismului antropologic (*Istoria culturală a Africii*).

FROBERGER, Johann Jakob (1616-1667), organist şi compozitor german. Organist la Curtea vieneză. Remarcabilă fuziune a stilurilor italian, francez, german în lucrări pentru orgă şi clavecin. L-a influenţat pe Bach.

FROBISHER, Sir Martin (c. 1535-1594), navigator şi explorator englez. A descoperit (1576) partea meridională a Groenlandei, ţărmurile orientale ale peninsulei Labrador şi Ţara lui Baffin, pînă la golful Frobisher. A contribuit la înfrîngerea Invincibilei Armada (1588).

FRODA, Alexandru (1894-1973, n. Bucureşti), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul topologiei generale şi al algebrei.

FROISSART, Jean (1333/1337-1400), cronicar francez. *Cronicile* sale alcătuiesc o pictură veridică a vieţii feudale din Franţa, Anglia, Scoţia şi Spania anilor 1325-1400.

FROMENT, Nicolas (c. 1435-1484), pictor francez. Pictor al regelui René I pentru care a executat tripticul *Tufişul în flăcări* (catedrala din Aix-en-Provence).

FROMENTIN, Eugène (1820-1876), pictor şi scriitor francez. Orientalist, a pictat scene şi peisaje din Algeria şi Egipt. Eseuri critice (*Maeştrii de altădată*). Romane de confesiune (*Dominique* ş.a.).

FROMM, Erich (1900-1980), psiholog şi sociolog american de origine germană. Unul dintre reprezentanţii tendinţei culturaliste în psihanaliză. A participat la cercetările Şcolii de la Frankfurt. A încercat să introducă factorii socioeconomici între cauzele care determină nevrozele (*Conceptul de om la Marx*, *Psihanaliză şi religie*).

FRONDA, nume dat tulburărilor care au izbucnit în Franţa între 1648 şi 1653, în timpul regenţei Annei de Austria şi al ministeriatului cardinalului Mazarin, provocate de impopularitatea acestuia şi de exigenţele lui financiare. *Fronda parlamentară* (1648-1649) a fost marcată de arestarea unor parlamentari, ridicarea de baricade în Paris şi retragerea Curţii la Saint-Germain. S-a încheiat cu pacea de la Rueil. *Fronda prinţilor* (1650-1653) s-a declanşat prin arestarea, din ordinul lui Mazarin, a principilor de Condé, Conti ş.a. care ameninţau ministeriatul. A fost un eşec.

FRONDIZI, Arturo (n. 1908), om politic argentinian. Preşedinte al Republicii (1958-1962). Politică de dezvoltare economică.

FRONTIN, Sextus Iulius (c. 40-c. 103), om politic şi scriitor roman. Consul (73), guvernator al Britanniei (74-77). Lucrări de topografie şi artă militară (*Gromatici*, *Despre apele oraşului Roma*, *Stratagemata* ş.a.).

FRONTO, Marcus Cornelius (c. 100 - c. 175), retor roman. Profesor de retorică la Roma. Preceptor al viitorului împărat Marc Aureliu, cu care întreţine o bogată corespondenţă. Scrieri religioase (anticreştine).

FRONTUL NAŢIONAL DEMOCRAT (FND), coaliţie a forţelor politice de stînga, creată în oct. 1944 din iniţiativa Partidului Comunist Român, la care au aderat Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioţilor, Madosz-ul şi alte organizaţii.

FRONTUL PLUGARILOR, organizaţie politică de masă a ţărănimii din România. Creată în ian. 1933, sub conducerea lui Petru Groza. În dec. 1935, a încheiat un acord de luptă împotriva fascismului cu Madosz-ul, Blocul Democratic şi Partidul Socialist (Popovici). S-a autodizolvat în febr. 1953.

FRONTUL RENAŞTERII NAŢIONALE, partid politic unic în stat, înfiinţat la 28 iun. 1938. Avea drept scop sprijinirea monarhiei şi a regimului autoritar al regelui Carol II. Şeful partidului era regele. La 20 iun. 1940 s-a instituit funcţia de preşedinte, care i-a revenit lui Al.Vaida-Voevod. Transformat, prin hotărîrea regelui Carol II (22 iun. 1940), în Partidul Naţiunii, "partid unic şi totalitar", sub conducerea supremă a suveranului. Desfiinţat în 9 sept. 1940.

FRONTUL SALVĂRII NAŢIONALE (FSN), organism al puterii de stat, constituit la Bucureşti, în 22 dec. 1989, avînd drept scop "instaurarea democraţiei, libertăţii şi demnităţii poporului român". După dizolvarea tuturor structurilor de putere ale vechiului regim dictatorial, întreaga putere de stat a fost preluată de Consiliul FSN. La 26 dec. 1989 a fost ales în funcţia de preşedinte Ion Iliescu.

FRONTUL SALVĂRII NAŢIONALE (FSN), partid politic creat în febr. 1990. Preşedinte: Ion Iliescu. În urma alegerilor din 20 mai 1990, candidînd din partea FSN, Ion Iliescu este ales preşedinte al României. Din cauza unor divergenţe din interiorul FSN, acesta se scindează în partidele: Frontul Salvării Naţionale (din 1993, Partidul Democrat - FSN) şi Frontul Democrat al Salvării Naţionale (din 1993, Partidul Democraţiei Sociale din România - PDSR).

FROST, Robert (1874-1963), poet american. Operă de un realism sobru, ce nu exclude meditaţia, inspirată de peisajul ţinuturilor natale (*Voinţa unui tînăr*, *La nord de Boston*, *Recreere la munte*, *Un arbore martor*).

FROUDE, William (1810-1879), inginer britanic. Primul care a aplicat experimental legea similitudinii în mecanica fluidelor şi a creat primul bazin pentru testarea modelelor.

FRUMENTIUS (c.300-c.380), apostol al Etiopiei. Hirotonisit episcop de Aksum (340) de către Sf. Atanasie. A propovăduit *Evanghelia*.

FRUMOASA, comună în jud. Ungheni, Republica Moldova. Biserică (sec. 19), construită pe locul unui schit de lemn (sec. 18). Atestată documentar în 1807.

FRUNŢI, masiv muntos în S culmii principale a munţilor Făgăraş, între Topolog şi Argeş. Alt. max.: 1546 m. Păduri de foioase.

FRUNZE, Mihail Vasilievici (1885-1925), comandant de armată sovietic. Unul dintre organizatorii forţelor bolşevice în Belarus. Comandant al Armatei 4 pe Frontul de Est (1918), apoi al grupului de armată din Turkestan (1919), a condus operaţiunile militare contra armatei lui Vranghel, din Crimeea (1920). Comandant al Academiei Militare din Moscova (1924).

FRUNZE v. **Bişkek**.

FRUNZETTI, Ion (1918-1985; n. Bacău), poet, istoric şi critic de artă român. Studii erudite despre fenomenul plastic românesc. Monografii (*Pictorii bănăţeni din sec. XIX*, *Şt. Ionescu - Valbudea*, *Dimitrie Paciurea*). Poezii. Traduceri.

FRUŠKA GORA, coline în Iugoslavia (Vojvodina), între Dunăre şi Sava. Parc naţional.

FRYE, Herman Northrop (1912-1991), critic şi teoretician literar canadian. Autor al unei noi metode analitice, bazată pe concepţia despre literatură ca reflectare a miturilor, prin care a dat o nouă direcţie criticii literare în sec. 20. O primă examinare a naturii şi evoluţiei mitului şi a simbolului în literatură este făcută în *Simetrie deosebită: un studiu despre William Blake*. În *Anatomia criticii*, analizează variate tehnici de critică literară, raportîndu-le, în principal, la perspectiva istorică, arhetipală. Studii ulterioare au dezvoltat şi aplicat aceste teorii (*Marele cod*, *Dubla viziune* ş.a.).

FUAD I (1868-1936), sultan (1917-1922), apoi rege (1922-1936) al Egiptului. Fondator al Universităţii din Cairo. Politică de colaborare cu Marea Britanie.

FUBINI, Guido (1879-1943), matematician italian. Emigrat în SUA. Prof. univ. la Genova, Torino şi New York. A studiat ecuaţiile diferenţiale lineare, teoria integralelor multiple, grupurile discontinue ş.a. Preocupări de geometrie diferenţială proiectivă.

FUCHS, Sir Ernest Vivian (n. 1908), geolog şi explorator britanic. A participat la diverse expediţii ştiinţifice în Groenlanda (1929), în Africa (1930-1938), în insulele Falkland şi peninsula Ţara Graham (1947-1950). Împreună cu E.Hillary, a efectuat (oct. 1957 - mart. 1958) traversarea Antarcticii, trecînd prin Polul Sud.

FUCHS, Lazarus (1833-1902), matematician german. Prof. univ. la Berlin, Göttingen şi Heidelberg. A studiat ecuaţiile diferenţiale lineare şi funcţiile transcendente.

FUCHS, Theodor (1873-1953; n. Sassin, Cehoslovacia), compozitor, pianist şi dirijor român. Muzică simfonică, de operă, de teatru (feeriile muzicale *Păunaşul codrilor*, *Cupidon*). Lucrări didactice.

FUČIK, Julius (1903 -1943), scriitor şi publicist ceh. Militant comunist. Celebru prin publicarea confesiunii *Reportaj cu ştreangul de gît*, scrisă în închisoare, înainte de a fi executat de nazişti. Eseuri critice (*Studii despre literatură*).

FUDO (în mitologia japoneză), zeul înţelepciunii.

FUEGO, vulcan activ în Guatemala, la S-V de capitala ţării. Alt.: 3763 m. Ultima erupţie, în 1991.

FUERTEVENTURA, insulă în arhipelagul Canare (Oceanul Atlantic); 2 mii km^2; 20 mii loc. Relief deluros (807 m). Oraş pr.: Puerto del Rosario. Aeroport. Banane, citrice, tutun. Viticultură şi floricultură. Creşterea animalelor.

FUGGER, familie de negustori şi bancheri germani din Suabia. Mai importanţi: — **Johannes Fugger** (?-1409), s-a stabilit la Augsburg ca ţesător. — **Jakob II Fugger** (1459-1525), proprietar al unor mine de aur şi cupru în Ungaria, Tirol, Spania. Nepot al lui Johannes Fugger. Ajunge să deţină cvasimonopolul minelor din Europa. Unul dintre primii bancheri ai timpului său, a finanţat campaniile lui Maximilian I şi a susţinut Casa de Habsburg. Banca a dat faliment în 1607.

FUJAIRAH (AL-FUJAYRAH), emirat în Emiratele Arabe Unite, pe ţărmul golfului Aman; 1,3 mii km^2; 63 mii loc. Centrul adtiv: *Al-Fujayrah*. Pescuit de perle.

FUJI, oraş în Japonia (Honshū), la poalele vulcanului Fuji Yama; 226,6 mii loc. Centru industrial (chimie, papetărie) şi comercial. Temple. Turism.

FUJIAN, provincie în E Chinei, în dreptul strîmtorii Taiwan; 123,1 mii km^2; 30,8 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Fuzhou*. Regiune muntoasă, cu mici cîmpii litorale; climă subtropicală. Expl. de cărbune, minereu de fier, aur, cupru, plumb. Trestie de zahăr, ceai, orez, tutun etc.

FUJIMORI, Alberto Kenyo (n. 1939), om politic peruan, de origine japoneză. Prof. univ. la Lima. Preşedinte al Republicii Perú (din 1990).

FUJISAWA, oraş în Japonia (Honshū), la golful Sagami; 358,8 mii loc. Centru industrial (siderurgie). Staţiune balneară. Temple budiste (Shojoko-ji, 1325).

FUJIWARA, familie aristocratică japoneză. A format o dinastie care în sec. 7 se afla la putere şi care, pînă în sec. 12, a uzurpat puterea Curţii Imperiale.

FUJIWARA NO SADAIE (TEIKA) (1162-1241), poet japonez. Primul şi cel mai mare dintre filologii Evului Mediu.

FUJI YAMA (FUJI SAN), munte în Japonia (Honshū); vulcan stins, de forma unui con perfect, la 90 km S-V de Tokio. Alt.: 3776 m. Loc de pelerinaj. Formează un parc naţional împreună cu muntele Hakone şi peninsula Izu. Turism. Cel mai înalt munte din Japonia.

FUKUI, oraş în Japonia (Honshū); 254 mii loc. Centru industrial (textile). Artizanat. Universitate.

FUKUI, Kenichi (n. 1918), chimist japonez. Prof. univ. la Kyōto. A elaborat (1952) un model matematic al orbitalilor moleculari. Premiul Nobel (1981), împreună cu R.Hoffmann.

FUKUOKA, oraş în Japonia (Kyūshū), port la strîmtoarea Tsushima; 1 mil. loc. Şantiere navale. Centru industrial (chimie). Pescuit. Universitate.

FUKUSHIMA, oraş în Japonia (Honshū); 281 mii loc. Ind. mătăsii (filaturi şi ţesătorii). Centrală atomoelectrică.

FUKUYAMA, oraş în Japonia (Honshū); 369,4 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (siderurgie). Castel (sec. 17).

FUKUZAWA, Yukichi (1835-1901), gînditor şi critic japonez. Spirit liberal, a contribuit la introducerea culturii occidentale în Japonia (*Starea de lucruri în Occident*, *Studiu general al civilizaţiei*).

FULDA, oraş în centrul Germaniei (Hessen); 74 mii loc. Centru comercial. Biserica Sankt Michael (sec. 9-11); catedrală barocă (sec. 18). Fondată în 744, abaţia din Fulda a fost, în evul mediu, un important nucleu de cultură şi spiritualitate.

FULLER, John (1878-1966), general şi teoretician militar britanic. A organizat marea ofensivă de la Cambrai (nov. 1917). Corespondent de război în Etiopia (1935) şi Spania (1936-1939). Lucrări de analiză militară (*Istoria militară a Războiului din Vest*).

FULLER, Richard Buckminster (1895-1983), inginer şi arhitect american. Promotor al structurilor spaţiale. A propus, în 1927, o nouă concepţie de construcţii ("Dymaxion House"), iar în 1932-1935, o soluţie asemănătoare pentru automobile ("Dymaxion Auto"). A realizat primele structuri geodezice şi, mai tîrziu, "Tenegrity Structures" (sistem de structuri spaţiale). Lucrări: Palatul Sporturilor (Paris), Yomiuri Star (Tokyo), pavilioanele SUA la expoziţiile universale de la Montreal (1967) şi Osaka (1970).

FULTON, Robert (1765-1815), inventator american. A construit şi a experimentat un submarin cu elice (1798) şi prima navă acţionată de un motor cu abur (1807).

FUNABASHI, Seüchi (n. 1904), scriitor japonez. Unul dintre reprezentanţii avangardismului japonez. Romane despre condiţia femeii şi gheişei într-un nou context social (*Ciulinul alb*, *Privirea îndepărtată a unei femei*, *Broşa femeii îndrăgostite* ş.a.).

FUNABASHI, oraş în Japonia (Honshū); 537,6 mii loc. Centru industrial (metalurgie, electronice). Piaţă de peşte.

FUNAFUTI, capitala statului Tuvalu; 3,4 mii loc.

FUNCHAL, oraş în insula portugheză Madeira (Atlanticul de Nord); 44,1 mii loc. Centrul ad-tiv al insulei. Fabrică de zahăr. Turism. Catedrală (sec.15-16). Muzeu.

FUNDENI, lac situat pe rîul Colentina, în N-E municipiului Bucureşti; 123 ha. Pescuit. Pe malul său se află biserica Fundenii Doamnei (1699), monument reprezentativ de artă brîncovenească.

FUNDOIANU, Benjamin (pseudonim al lui *Benjamin Wexler*; 1898-1944, n. Iaşi), poet şi eseist român. Îşi începe activitatea literară în România; înfiinţează şi conduce primul teatru românesc de avangardă, "Insula". În 1923 se expatriază la Paris, unde continuă să scrie, semnînd Benjamin Fondane. Poet neliniştit, de o tristeţe ironică şi nonconformistă, aduce în *Privelişti* o nouă sensibilitate şi tehnică, refuzînd să admire natura, a cărei linişte şi forţă par să-l exaspereze. Cu accent personal este şi publicistica literară din periodice şi din volumul *Imagini şi cărţi din Franţa*. Preocupările din perioada franceză sînt marcate de studiile filozofice, de opţiune existenţialistă, unele cuprinse în volumul *La conscience malhereuse*. Prin exegezele dedicate lui Rimbaud şi Baudelaire, s-a manifestat ca un înnoitor în abordarea poeziei moderne.

FUNDULEA, oraş în judeţul Călăraşi; 6,5 mii loc. Fabrică de zahăr. Institut de cercetări pentru cereale şi plante tehnice. Staţiune de cultură a plantelor medicinale. Atestat documentar în 1778.

FUNDY (Fundy Bay), golf la Oceanul Atlantic, situat între statul Maine (SUA), Nouveau Brunswick şi peninsula Noua Scoţie (Canada). Lungime: 300 km. Lăţime: 90 km. Mareele ating aici cea mai mare amplitudine de pe glob (19,3 m). Parc naţional (Nouveau Brunswick).

FUNÈS, Louis de (1914-1983), actor francez de film, de origine portugheză. Comic de mare popularitate, a jucat în seria de filme *Jandarmul* şi în *Nevăzut, necunoscut*, *Prostănacul*, *Marea hoinăreală*, *Hibernatus* ş.a.

FUNK, Casimir (1884-1967), biochimist american de origine polonezâ. Promotor al cercetărilor asupra vitaminelor (1912). A izolat vitamina B_1 (1926).

FURNICA, masiv muntos în S-E munţilor Bucegi. Alt. max.: 2103 m (vîrful Furnica). Turism.

FURNICĂ, Ion (n. 1935, Manta, jud. Cahul), dansator român. Solist al Ansamblului de

Robert Fulton

Louis de Funes (caricatură)

dansuri populare "Joc", conducător al Ansamblului de dansuri populare "Ciocîrlia". Roluri: Tatăl în *M-am pornit la Chişinău*, Tînărul îndrăgostit în *Păcală* ş.a.

FÜRTH, oraş în S Germaniei (Bavaria), în apropiere de Nürnberg; 105,2 mii loc. Nod de cale ferată (între Fürth şi Nürnberg a fost construită, în 1835, prima cale ferată din Germania). Centru industrial (electronică, instrumente optice şi de precizie). Artizanat. Biserica Sankt Michael (sec. 14). Primărie (1840-1850).

FURTUNA (FORTUNA), lac în Delta Dunării, situat în N-E ostrovului Maliuc, în apropiere de braţul Sulina; 910 ha. Ad. max.: 2 m. Pescuit.

FURTWÄNGLER, Adolf (1853-1907), arheolog german. A participat la expediţiile arheologice de la Olimpia (1878-1879), Egina (1901) ş.a.

FURTWÄNGLER, Wilhelm (1886-1954), dirijor şi compozitor german. Fiu al lui Adolf Furtwängler. Dirijor al orchestrelor filarmonice din Leipzig, Viena şi Berlin. Interpretări excepţionale din Beethoven, Brahms, Bruckner. A scris simfonii, un concert pentru pian. Volumul *Convorbiri despre muzică*.

FUSHUN, oraş în N-E Chinei (Leaoning); 1,38 mil. loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (metalurgie, chimie). Chihlimbar.

FUST, Johann (1400-1466), tipograf german. Asociat al lui Gutenberg (pînă în 1455). A publicat, în colaborare cu Peter Schöffer, *Psaltirea* de la Mainz (1457), prima lucrare tipărită datată. În 1462, a tipărit şi *Biblia*.

FUSTÂT, oraş vechi în Egipt, fondat (641) de arabi. Necropolă. Aici s-au fabricat primele faianţe veritabile. Azi, parte a oraşului Cairo.

FUSTEL DE COULANGES, Numa Denis (1830-1889), istoric francez. Prof. la Sorbona. Lucrări despre civilizaţia antică (*Cetatea antică*) şi evul mediu (*Istoria instituţiilor vechii Franţe*).

FUTABEI, Shimei (pseudonim al lui *Hasegawa Tatsunosuke*; 1864-1909), scriitor japonez. Romane în stil modern (*Nor trecător*, *Un soţ adoptat*, *Mediocritate*), cu accente critice. Traduceri din literatura rusă.

FUTUNA, insulă în Oceanul Pacific (Melanezia), la N de insula Fiji; 4,3 mii loc. Împreună cu insula Wallis formează un teritoriu francez de dincolo de mări.

FUX, Johann Joseph (1660-1741), compozitor austriac. Compozitor la Curtea din Viena (1698). Muzică religioasă, lucrări instrumentale, opere. Tratat de contrapunct (*Gradus ad Parnassum*).

FUXIN, oraş în N-E Chinei (Leaoning); 743 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (siderurgie).

FUZHOU, oraş în S-E Chinei, centrul ad-tiv al provinciei Fujian; 874,8 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial (chimie, electronică, textile ş.a.) şi comercial (export de ceai, lemn, camfor). Universitate. Mănăstire (sec. 9). Templul Kaiyuan.

FUZULI, Muhammed Suleiman (c. 1475-c. 1556), poet turc. Unul din cei mai celebri poeţi clasici. Lirică erotică (*Divanuri*, scrise în limbile turcă, arabă şi persană). A scris prima operă în proză din literatura turcă (*Cartea tînguirilor*).

G

GAAL Gabor (1891-1954; n. Budapesta), publicist, estetician şi critic literar de naţionalitate maghiară din România. Prof. univ. la Cluj. Activitate didactică, ştiinţifică şi politică. Director (1929-1940) al revistei "Korunk". A condus revista "Utunk" (1946-1989). Contribuţii teoretice privind definirea unor concepte estetice şi rolul literaturii maghiare în ansamblul culturii româneşti (*Realitate şi literatură*). Acad.

GABÈS (QÂBIS), golf în Marea Mediterană, pe ţărmul nordic al Africii (Tunisia). Lungime: c. 100 km.

GABÈS (QÂBIS), oraş în E Tunisiei, port la golful cu acelaşi nume; 41 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (chimie) şi comercial. Vinificaţie. Pescuit.

GABIN, Jean (pseudonim al lui *Jean Alexis Moncorgé*; 1904-1976), actor francez. Personalitate actoricească devenită mit. A întruchipat eroul tragic prin excelenţă (*Iluzia cea mare, Suflete în ceaţă, Noaptea e regatul meu*, premiat la Veneţia, 1951, *Un minut de adevăr, Onoarea între hoţi*, premiat la Veneţia, 1954, *Mizerabilii, Vagabondul Arhimede*, premiat la Berlin, 1959, *Clanul sicilienilor, Pisica*, premiat la Berlin, 1969, ş.a.).

GABLE, Clark (1901-1960), actor american de film. Roluri de seducător insolent, dar şi compoziţii complexe (*Văduva veselă, Prizoniera dragostei, Revolta de pe Bounty, Pe aripile vîntului, Încărcătură stranie, Mogambo, Inadaptaţii* ş.a.). Premiul Oscar pentru cel mai bun actor în filmul *S-a întîmplat într-o noapte* (1934).

GABO, Naum (pseudonim al lui *Naum Neemia Pevsner*; 1890-1977), sculptor american de origine rusă. Reprezentant al constructivismului. A utilizat, împreună cu fratele său, A.Pevsner, metal şi plastic în structuri abstracte. Precursor al artei cinetice.

GABON (Republica Gaboneză), stat în partea central-vestică a Africii, cu ieşire la Oceanul Atlantic. Suprafaţa: 267,6 mii km^2. Populaţia: 1,17 mil. loc. Limba oficială: franceza; uzuală: fang (bantu). Capitala: *Libreville*. Culte: creştinism, animism. Moneda: 1 franc CFA = 100 centimes. Împărţit în 9 provincii. Oraşe pr.: Port-Gentil, Franceville, Lambaréné, Moanda-Mounana. Traversat de Ecuator. Relief variat (cîmpie litorală în V, zonă muntoasă în centru, podişuri în E). Climă ecuatorială; vegetaţie luxuriantă. Păduri cu esenţe valoroase. Ind. extractivă (petrol, gaze naturale, minereuri de mangan şi fier; uraniu, aur); ind. de prelucrare a lemnului. Batate, porumb, trestie de zahăr, banane, arahide, cacao, cafea. Deţine (împreună cu Republica Populară Congo şi Guineea Ecuatorială) monopolul producţiei de okoumé (arbore tropical cu lemn preţios). Locul 3 mondial la exportul de minereu de mangan şi locul 2 în Africa la valorificarea fondului forestier. Transgabonezul (calea ferată Owendo-Franceville, 640 km lungime) ajută la dezvoltarea economică a ţării. — Populat în evul mediu de triburi bantu. Explorat de navigatori portughezi (1471). Prima aşezare europeană este fondată de francezi (1839). Ocupat de francezi, este inclus, împreună cu Republica Populară Congo, în colonia Congo Francez (1886), apoi în Africa Ecuatorială Franceză (1910-1958). Îşi proclamă independenţa în 1960. În 1990 au loc primele alegeri parlamentare libere. Republică prezidenţială.

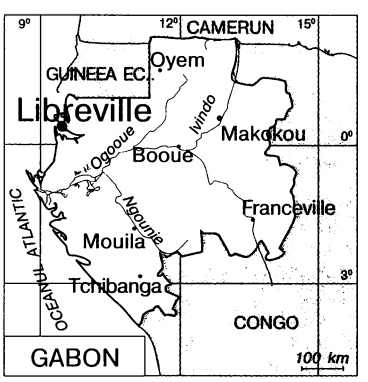

GABOR, Dennis (1900-1979), fizician englez de origine maghiară. Prof. univ. la Londra. A pus bazele teoretice ale holografiei (1948). A adus contribuţii în teoria plasmei, optica fizică, microscopia electronică. Premiul Nobel (1971).

GABOR Pál (1932-1987), regizor maghiar. S-a impus, mai ales, datorită filmului *Angi Vera*, evocare a problemelor politice din Ungaria anilor '50. Filme: *Zona interzisă*, premiat la Oberhausen, 1968, *Orizont*, premiul Leul de Argint, Veneţia, 1970, *Călătorie cu Iacob*, Premiul Leopardul de Argint, Locarno, 1972, *Epidemia*, Marele Premiu, Cairo, 1975, *Vieţi irosite*, premiul special al juriului, San Remo, 1981, ş.a.

GABORIAU, Émile (1832-1873), scriitor francez. Unul dintre creatorii romanului poliţist (*Afacerea Lerouge, Crima de la Orcival, Domnul Lecoq* ş.a.).

GABORONE, capitala Botswanei, oraş situat în S ţării; 138,5 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru comercial. Universitate. Muzeu. Vechiul nume: *Gaberones*.

GABREA, Iosif (1893-1975; n. Văleni, jud. Argeş), pedagog român. Prof. univ. la Bucureşti. A studiat formarea personalităţii elevului. A organizat Laboratorul de Pedagogie al Universităţii din Bucureşti.

GABRIEL, Jacques Ange (1698-1782), arhitect francez. Capodoperele lui sînt Micul Trianon şi Opera din Versailles, Piaţa Concorde şi Şcoala Militară (Paris).

GABRIELESCU, Grigore (1859-1915; n. Craiova), tenor român. Unul dintre fondatorii Operei Române. A compus romanţe şi piese corale. Concerte în Europa şi America de Sud.

GABRIELI, Andrea (c. 1515-c. 1586), compozitor italian. Organist la biserica San Marco din Veneţia. Lucrări vocale profane (madrigaluri), religioase (mise, motete, psalmi) şi instrumentale (ricercari, canzone ş.a.). Novator în domeniul polifoniei.

GABRIELI, Giovanni (1557-1612), compozitor şi organist italian. Nepot al lui Andrea Gabrieli. Reprezentant al Şcolii veneţiene. Piese pentru orgă şi lucrări instrumentale. Creatorul sonatei pentru ansamblu instrumental.

GABROVO, oraş în Bulgaria, în N munţilor Balcani; 90 mii loc. Centru industrial şi pomicol. Prima şcoală laică bulgară (1835).

Festival internațional anual de umor.

GADAMER, Hans Georg (n. 1900), filozof german. Prof. univ. la Marburg, Leipzig, Frankfurt, Heidelberg. Unul dintre discipolii lui Heidegger. Promotor al hermeneuticii ca metodă a cunoașterii (*Adevăr și metodă, Rațiunea în epoca științei, Istoria conceptelor și a limbajului filozofic*).

GADDA, Carlo Emilio (1893-1973), scriitor italian. Proză variată, polemică și protestatară (*Nuvele din ducatul în flăcări, Îngrozitoarea surpriză din Via Merulana, Cunoașterea durerii* ș.a.).

GADDAFI, Mu'ammar al ~ (n. 1942), ofițer și om politic libian. Principal organizator al loviturii de stat din 1969, care l-a răsturnat pe regele Idris I. Șef al Statului din 1969. Președinte al Consiliului Revoluției (1969-1977), prim-ministru (1970-1972), apoi secretar general al Congresului General Popular (1977-1979). Exponent al unui naționalism arab militant, adept al fortificării unității și solidarității statelor maghrebiene.

GADDI, Taddeo (c. 1300-1366), pictor italian. Elev al lui Giotto. Autorul frescelor din bisericile Santa Croce din Florența și San Francesco din Pisa. Tablouri de altar.

GADE, Niels (1817-1890), compozitor și dirijor danez. Profesor la Conservatorul din Leipzig și dirijor al orchestrei Gewandhaus. Fondator și director al Conservatorului și dirijor al orchestrei Filarmonicii din Copenhaga. Simfonii, cantate, balete, uverturi, piese orchestrale, muzică de cameră ș.a.

GADES, oraș antic în S-V Spaniei. Întemeiat de fenicieni în sec. 11 î.Hr. sub numele de *Gadir*. Inclus în Imperiul Cartaginez (sec. 5-3 î.Hr.), este cel mai înfloritor oraș al Peninsulei Iberice. Decade în epoca imperială, pentru ca în sec. 3 sau 4 să fie distrus. Reapare ca centru urban în timpul stăpînirii arabe (711-1262). Azi, *Cádiz*.

GADOLIN, Johann Gotlieb (1760-1852), chimist și fizician finlandez. Prof. univ. la Uppsala. În 1794 a descoperit ytriul. Un element chimic (gadoliniu) și un mineral (gadolinita) îi poartă numele.

GAFENCU, Grigore (1892-1957; n. București), om politic și ziarist român. Stabilit în Elveția. Unul dintre conducătorii Partidului Național-Țărănesc. Membru fondator al agenției telegrafice de presă Orient-Radio (RADOR). A înființat ziarele "Revista vremii" (1921), "Timpul" (1937). Ministru de Externe (1934-1940). Memorii.

GAFSA (QAFSAH), oraș în Tunisia meridională, situat într-o oază; 61 mii loc. Centru agricol. Îngrășăminte. Artizanat textil (covoare). Stațiune balneară cu ape termale. Vestigii antice.

GAGARIN, Iuri Alekseevici (1934-1968), pilot militar și cosmonaut rus. Primul om care a făcut un zbor spațial (la 12 apr. 1961), pe durata unei rotații în jurul Pămîntului (108 minute).

GAIDAR, Arkadi Petrovici (pseudonim al lui *A.P.Golikov*; 1904-1941), scriitor rus. Nuvele și povestiri pentru copii (*Ținuturi îndepărtate, Povestea despre secretul militar, Școala toboșarilor, Timur și băieții lui* ș.a.).

GAINSBOROUGH, Thomas (1727-1788), pictor englez. Influențat de Van Dyck. Autor de portrete (figuri din familii aristocrate), dar și de peisaje ample (*Băiatul în albastru, Portretul dnei Siddons, Plimbarea de dimineață, Portretul dlui și dnei Andrews*).

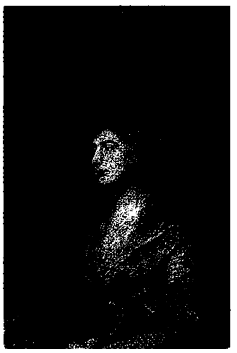

Thomas Gainsborough, *Doamna Siddons*

GAIRDNER, lac sărat în S Australiei, în N peninsulei Eyre; 7,7 mii km². Descoperit de exploratorul britanic P.E.Warburton (1857).

GAIUS (sec. 2), jurist roman. Scrierea sa principală, *Institutiones*, singura operă juridică clasică păstrată în versiune originală, a influențat *Instituțiile* lui Iustinian și *Legea romană a vizigoților*.

GAJDUSEK, Daniel Carleton (n. 1923), medic american. Descoperiri privind originea și răspîndirea bolilor infecțioase. A demonstrat originea virală a bolii Parkinson și a altor boli ale sistemului nervos central. Premiul Nobel (1976), împreună cu B.S. Blumberg.

GALACTION, Gala (pseudonim al lui *Grigore Pișculescu*; 1879-1961; n. Dideți, jud. Teleorman), scriitor român. Defensor ecleziastic, preot, profesor de teologie la universitățile din Cernăuți și București. Proză tensionată de intensitatea trăirilor afective ale unor personaje dominate de pasiuni și măcinate de conflictul dintre impulsurile naturale și preceptele moralei creștine (*De la noi la Cladova, Moara lui Călifar, Lîngă apa Vodislavei,* romanele *Roxana, Papucii lui Mahmud* ș.a.). Memorialistică (*Jurnal*). Împreună cu Vasile Radu, a dat una din cele mai apreciate versiuni ale *Bibliei*. Acad.

GALÁPAGOS (COLÓN), arhipelag vulcanic în Oceanul Pacific, la V de Ecuador, de care depinde după 1832; 8 mii km²; 9,8 mii loc. Insule pr.: Isabela, Fernandina, Santa Cruz. Centrul ad-tiv: *Puerto Baquerizo Moreno*. Relief de vulcani stinși și activi. Climă secetoasă. Plantații de trestie de zahăr, bananieri, ananas. Guano. Pescuit. Rezervație faunistică. Parc național, protejat din 1979, ca patrimoniu al umanității, rezervație naturală a biosferei. Turism.

GALATA (Mănăstirea ~), mănăstire în municipiul Iași. Biserica mănăstirii, ctitorie (1579-1584) a lui Petru Șchiopul. Turn-clopotniță (1584), completat de Mihail Sturdza (1847). Catapeteasmă pictată în 1838. Restaurată (1965-1971). Reînființată în 1991.

GALATÉEA (GALATEIA; GALÁTHEA) (în mitologia greacă), nereidă, fiică a zeului Nereu și a lui Doris. Iubirea ei pentru Acis, tînăr păstor din Sicilia, a trezit gelozia ciclopului Polifem, care îl ucide. Tînărul este metamorfozat de Galateea într-un rîu ce-i poartă numele.

GALAȚI, județ în E României; 4,4 mii km²; 643 mii loc. Reședința: municipiul *Galați*. Orașe: Tecuci, Tîrgu-Bujor, Berești. Relief de cîmpie (S și V) și de podiș (N); lunca largă a Dunării și Prutului (S-E și E). Lacuri cu importanță piscicolă. Resurse naturale (petrol și gaze naturale, roci de construcție). Metalurgie feroasă (SC "SIDEX" SA Galați), construcții de mașini (metalice și navale), ind. textilă și alimentară. Se fabrică produse chimice, nave fluvio-maritime, platforme de foraj marin, piese de schimb pentru mașini agricole, utilaj metalurgic, săpunuri și cosmetice. Se cultivă porumb, grîu, floarea-soarelui, pepeni (locul 2 pe țară, după județul Dolj), cartofi, tutun. Viticultură (locul 2 pe țară, după județul Vrancea). Creșterea animalelor. Universitate. Teatre și instituții muzicale, muzee. Turism (vestigiile arheologice de la poiana Folteşti, conacul familiei C.Negri, punctele fosilifere "La Rateș", centrul de olărit de la Cudalbi).

GALAȚI, municipiu în E României, reședința județului Galați; 328 mii loc. Nod feroviar și rutier. Port fluvio-maritim. Combinat siderurgic (cel mai mare din țară). Centru industrial (construcții de nave fluviale și marine, utilaje pentru telecomunicații, aparatură și instrumente de control) și comercial. Poligrafie. Centru universitar. Teatre (dramatic și muzical), orchestră simfonică. Muzee. Biserica fortificată Precista (1645-1647), bisericile Sf. Gheorghe (1664), Mavromol (1669; în 1765 a fost înființată aici o școală grecească, iar în 1803, o școală cu limba de predare română); biserica romano-catolică (sec. 17). Catedrala ortodoxă (1906-1917; azi, biserica episcopală a Episcopiei Dunărea de Jos). Palatul Prefecturii (1901-1906, după planurile arhitectului I.Mincu) ș.a. — Așezare străveche (6-5 î.Hr.), cucerită de romani (începutul sec. 2 d.Hr.) și transformată în avanpost militar roman. Sediul unor legiuni romane. În evul mediu, rol important în comerțul Moldovei cu alte regiuni. Cea mai mare piață de comerț la Dunărea de Jos (începînd cu sec. 18) și cel mai important port pentru exportul produselor. În 1841 este al doilea oraș al Moldovei (ca importanță), după Iași. Sediul Comisiei Europene a Dunării (1856-1945). Atestat documentar în 1134.

GALAȚII BISTRIȚEI, comună în județul Bistrița-Năsăud. Biserici (sec. 13-15).

GALBRAITH, John Kenneth (n. 1908), economist american. Analist al societății industriale, teoretician al fenomenului managementului (*Noul stat industrial, Anatomia puterii* ș.a.).

Gala Galaction

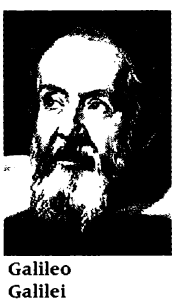

Galileo Galilei

GALBURĂ, Gheorghe (n. 1916, Trifeşti, jud. Iaşi), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul geometriei algebrice şi al topologiei (*Corpuri de funcţii algebrice şi varietăţi algebrice*).

GAŁCZYNSKI, Konstanty (1905-1953), scriitor polonez. Lirică apropiată suprarealismului (*Sfîrşitul lumii, Gîsca verde*) şi erotică (*Poezii lirice*).

GALDA, rîu, afluent al Mureşului, în culoarul Mureş-Turda; 43 km. Izvorăşte din Munţii Trascăului. Chei.

GALDA DE JOS, comună în judeţul Alba, pe rîul Galda. Biserică (1715) cu picturi murale interioare (1752).

GÁLDI László (1910-1974), lingvist şi istoric literar maghiar. Prof. univ. la Budapesta. Lucrări în domeniile romanisticii, lexicografiei, istoriei culturii (*Stilul poetic al lui Eminescu, Din istoria raporturilor culturale româno-maghiare, Dicţionarul român-latin al lui S.Micu-Klein*). Traduceri din Eminescu, Rebreanu, Bacovia, Goga ş.a.

GALENUS (GALEN, GALENOS), Claudius, din Pergam (c.130-c.201), medic şi filozof grec. Medic al familiei imperiale sub Marc Aureliu (161-180) şi Commodus (180-192). Precursor îndepărtat al neurofiziologiei şi neuropatologiei. Unul dintre iniţiatorii metodei experimentale în medicină şi biologie (alături de Hipocrate). A cercetat conformaţia şi funcţiile muşchilor, mecanismul respiraţiei, activitatea rinichilor. Tratate enciclopedice, incluzînd cunoştinţe de anatomie, farmacologie, terapeutică, morală, retorică, psihologie.

GALERIU (Caius Galerius Valerius Maximianus) (250-311), împărat roman (293-311). *Cezar* în 293, devine *august* după abdicarea lui Diocleţian (305). Susţinător al lui Diocleţian în politica anticreştină, iniţiată prin edictele din 303-304. Înainte de moarte, a promulgat (311) edictul de toleranţă de la Nicomedia.

GALIA (GALLIA), regiune istorică în V Europei, cuprinsă între Rin, munţii Alpi, Marea Mediterană, munţii Pirinei şi Oceanul Atlantic. Populată (milen. 1 î.Hr.) de iberi şi liguri în sud şi de celţi (numiţi de romani *gali*) în vest. Exceptînd partea de N-E, Galia corespunde Franţei de astăzi. Numită de romani *Galia Transalpina* în opoziţie cu *Galia Cisalpina* (Italia contemporană). Cucerită (58-51 î.Hr.) de Cezar, împărţită sub August (27 î.Hr.) în 4 provincii (Galia Belgica, Galia Celtica, Aquitania şi Galia Narbonensis). Proces de romanizare rapid. Situaţie economică înfloritoare pînă la mijlocul sec. 3. După 406, populaţiile germanice (alemani, franci, saxoni), urmate de vandali şi vizigoţi pătrund în interiorul provinciei, constituindu-se în regate. Clovis, regele francilor (481-511), unifică teritoriile Galiei, sub autoritatea sa Regatul Franc devenind unul dintre cele mai puternice.

GALICIA, regiune în N-V Spaniei, formînd o comunitate autonomă (provinciile La Corogna, Lugo, Orense şi Pontevedra); 29,4 mii km^2; 2,8 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Santiago de Compostela*. Expl. forestiere. Cereale; plante textile. Legumicultură. Creşterea bovinelor. — Locuită în antichitate de callaici (origine celtică), este ocupată în sec. 6 de suabi, vizigoţi. Încorporată Regatului Asturiei (sec. 8), iar din sec. 11, Regatului Leónului şi Castiliei.

GALILEEA, regiune istorică în N Palestinei antice, limitată de rîul Iordan şi lacul Tiberiada. Vechea capitală: *Sepphoris*. Capitala romană: *Tiberias*. Oraşe pr.: Nazaret, Magdala, Cana. Centru al răscoalei antiromane (66-67) a iudeilor. După anul 70 d.Hr. parte a provinciei romane Palestina. Locul unde a copilărit şi a predicat Iisus Hristos.

GALILEI, Galileo (1564-1642), fizician şi astronom italian. Unul dintre fondatorii mecanicii moderne şi ai ştiinţei experimentale. A stabilit legile pendulului (1583), ale căderii corpurilor (1602), legea compunerii mişcărilor. Cu ajutorul unei lentile perfecţionate de el, a descoperit inelele lui Saturn şi sateliţii lui Iupiter. În contradicţie cu teoria geocentrică din epocă, a susţinut concepţia heliocentrică (Pămîntul se învîrte în jurul Soarelui). Chemat în faţa Inchiziţiei pentru a-şi abjura ideile, ar fi rostit celebra expresie "Eppur si muove" / "Şi totuşi se mişcă".

GALIŢIA, regiune în Europa centrală, în nordul munţilor Carpaţi. Partea occidentală aparţine Poloniei (avînd ca oraş principal *Cracovia*), iar cea orientală aparţine Ucrainei (oraş principal, *Lvov*). - Principat al Rusiei kievene, independent în sec. 12-14, a aparţinut Poloniei, apoi Austriei (1772-1918). Galiţia orientală, atribuită Poloniei în 1923, a fost anexată Rusiei în 1939, şi reunită cu Ucraina.

GALL Ernö (n. 1917, Oradea), publicist şi filozof de naţionalitate maghiară din România. Prof. univ. la Cluj. Preocupări de istoria sociologiei şi a eticii (*Intelectualitatea în viaţa socială, Idealul prometeic, Dimensiunile convieţuirii. Studii despre naţiune şi naţionalitate, Dilemele moralei* ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

GALL, Franz Joseph (1758-1828), medic german. Întemeietorul frenologiei. Anatomist reputat al sistemului nervos (*Asupra funcţiilor creierului*).

GALLAND, Antoine (1646-1715), orientalist francez. Prof. la Collège de France. A tradus *O mie şi una de nopţi* (12 vol.) şi *Coranul*.

GALLE, oraş în S-V Republicii Sri Lanka, port la Oceanul Indian; 77 mii loc. Centru industrial şi comercial.

GALLÉ, Émile (1846-1904), sticlar, ceramist şi ebenist francez. Reprezentant al stilului Art-Nouveau. Influenţa sa, în fruntea Şcolii de la Nancy, a fost considerabilă (a orientat arta decorativă spre un simbolism poetic). Creator al unui tip de sticlă opacă şi cizelată, care îi poartă numele.

GALLÉ, Johann Gottfried (1812-1910), astronom german. A descoperit (1846) planeta Neptun, a cărei existenţă fusese dedusă prin calcul de U.J.J. Le Verrier şi de J.C.Adams.

GALLEGOS, Rómulo (1884-1969), scriitor şi om politic venezuelean. Unul dintre maeştrii romanului sud-american modern. Proză realistă despre viaţa în pampa şi pădurea venezueleană (*Doña Barbara, Cantaclaro, Sărman negru, Pe acelaşi pămînt* ş.a.). Preşedinte al Republicii Venezuela, în 1948.

GALLERON, Albert (1855-1904), arhitect francez. De orientare eclectică. Ateneul Român şi Palatul Băncii Naţionale a României au fost construite după planurile sale.

GALLI-CURCI, Amelita (1882-1963), soprană italiană de coloratură. A cîntat pe marile scene lirice ale lumii roluri din repertoriul italian (*Traviata, Boema*).

GALLIENI, Joseph Simon (1849-1916), mareşal francez. Guvernator militar în Madagascar (1896-1905). Guvernator militar al Parisului, în 1914, a contribuit la victoria de pe Marna. Ministru de Război (1915-1916). Memorii.

GALLIENUS, Publius Licinius Egnatius (218-268), împărat roman (253-268). Fiu al lui Valerian, i-a fost asociat la domnie, pînă în 260, cînd i-a succedat la tron. A iniţiat o serie de reforme în domeniul militar. Poet şi filozof, dar caracter slab, el nu a curmat ambiţiile generalilor săi, care au complotat asasinarea sa.

GALLIFFET, Gaston Auguste, marchiz de (1830-1909), general şi om politic francez. S-a distins în campaniile din Crimeea, Africa, Italia şi Mexic (1862). În 1871 a reprimat cu duritate Comuna din Paris. Guvernator al Parisului (1880), a devenit, după Afacerea Dreyfus, ministru de Război (1899-1900).

GALLIMARD, Gaston (1881-1976), editor francez. Director al casei de editură (Éditions de la Nouvelle Revue Française) create în 1911, devenită în 1919 Éditions Gallimard. A publicat autori contemporani, francezi şi străini.

GALLINAS (Punta ~), cap al Americii de Sud, situat în peninsula Guajira (Columbia). Cel mai nordic punct (12°25′ lat. N şi 71°40′ long. V) al Americii de Sud.

GALLIPOLI (turc. **GELIBOLU**), oraş în Turcia, în partea europeană (peninsula Gallipoli), pe ţărmul răsăritean al Dardanelelor; 18,6 mii loc. A fost obiectul unei expediţii a Aliaţilor, în 1915.

GĂLLIVARE, oraş în N Suediei, în Laponia; 24,7 mii loc. În apropiere, exploatări de minereuri de fier.

GALLONE, Carmine (1886-1973), regizor italian. Creaţie în perioada filmului mut (*Femeia goală, Pădurea sfîntă* ş.a.). Producţii pe teme istorice (*Ultimele zile ale oraşului Pompei, Scipio Africanul, Cartagina în flăcări*). Ecranizări de operă (*Tosca, Puterea destinului, Cavaleria rusticană* ş.a.). Poet şi autor dramatic.

GALLUP, George Horace (1901-1984), statistician şi ziarist american. A înfiinţat, în 1935, un institut de sondaj al opiniei publice, cu sediul la Princeton (New Jersey), care l-a consacrat în 1936 cînd a prezis, cu o eroare de 6 procente, victoria lui F.D.Roosevelt în alegerile prezidenţiale.

GALOIS, Évariste (1811-1832), matematician francez. Precursor al algebrei moderne. A aplicat teoria grupurilor la rezolvarea ecuaţiilor algebrice. A murit într-un duel.

GALSWORTHY, John (pseudonim al lui *John Sinjohn*; 1867-1933), scriitor englez. Abordare clasică a realităţii sociale din epoca victoriană şi postvictoriană, realitate privită în evoluţie, atît în plan general, cît şi la nivelul existenţei intime a personajelor (trilogiile *Forsyte Saga, O comedie modernă, Sfîrşit de capitol*). Calitatea literaturii lui Galsworthy

decurge atît din profunda, sensibila înţelegere a existenţei în cadrele sociale, din intuirea ascuţită a psihologiei umane, cît şi din modul naraţiunii, în care tendinţa de poetizare a unor reprezentări şi descrieri este bine temperată de stilul supravegheat şi concis. Piese de teatru (*Tabachera de argint, Lupta*). Premiul Nobel (1932).

GALTIERI, Leopoldo (n. 1926), general şi om politic argentinian. Şef al statului (1981-1982). Conflicte cu Marea Britanie în problema insulelor Malvine (Falkland).

GALTON, Sir Francis (1822-1911), antropolog englez. Văr cu Ch.Darwin. A călătorit în Africa de Sud. Unul dintre fondatorii eugeniei şi ai aplicării metodei statistice în fiziologie, ereditate etc.

GALVANI, Luigi (1737-1798), fizician şi medic italian. E printre cei dintîi savanţi care folosesc electricitatea în ştiinţă. A descoperit (pe broaşte) fenomenele cunoscute sub numele de *galvanism* (*Tratat despre forţele electrice în mişcarea muşchilor*).

GALVESTON, oraş în S SUA (Texas), la S-E de Houston, port la Golful Mexic; 62 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial. Pescuit. Universitate.

GAMA, Vasco da (1469-1524), navigator şi explorator portughez. Primul călător care a ajuns în Indii (Calicut, 1498) pe cale maritimă, ocolind Capul Bunei Speranţe (1497). În a doua expediţie (1502) a înfiinţat factoria portugheză Mozambic. Numit viceregе al Indiilor portugheze (1524).

Vasco da Gama

GAMALEIA, Nikolai Fiodorovici (1859-1949), microbiolog rus. A perfecţionat, împreună cu I.I.Mecinikov şi L.Pasteur, metoda de vaccinare contra turbării.

GAMALIEL, prinţ din neamul lui Manase, fiu al lui Pedahzur, care l-a ajutat pe Moise în timpul recensămîntului din pustiu. Fiu al lui Simon şi nepot al lui Hilel, doctor al legii şi membru al Sinedriului. Şeful unei şcoli rabinice. Învăţătorul apostolului Pavel.

GAMARRA, Juan Benito Diaz de (1745-1783), filozof şi pedagog mexican. A emis teoria independenţei raţiunii faţă de dogmele religiei catolice (*Elemente ale filozofiei contemporane*).

GAMBETTA, Léon (1838-1882), avocat şi om politic francez. Unul din fondatorii celei de a treia Republici Franceze. Deputat în 1869, el a contribuit la căderea Imperiului (1870); ministru de Interne şi de Război în guvernul "Apărării Naţionale", a organizat lupta împotriva armatelor prusiene. Şef al partidului republican, a practicat o politică "oportunistă", care i-a permis adoptarea unor legi constituţionale ce au dus (1875) la instaurarea republicii. Prim-ministru (1881-1882).

GAMBIA (Republica ~), stat în Africa de Vest, în lungul fluviului cu acelaşi nume. Suprafaţa: 11,2 mii km². Populaţia: 1,2 mil. loc. Limba oficială: engleza. Capitala: *Banjul*. Culte: islamism, protestantism. Moneda: 1 dalasi = 100 butut. Împărţit în 6 diviziuni. Oraşe pr.: Combo St. Mary, Serrekunda, Brikama. Relief de cîmpie. Climă tropicală. Pădure de mangrove. Nu are resurse minerale. Industrie prelucrătoare (alimentară). Culturi de arahide (locul 1 pe glob la producţia pe locuitor), mei, orez, porumb,sorg, manioc, bumbac. Creşterea animalelor (bovine, caprine, ovine). Pescuit. Turism (mai ales pentru safariuri). — A făcut parte (sec. 10-14) din marile imperii africane medievale (Ghana şi Mali). În 1455 este explorat de portughezi. Primii colonişti englezi sînt din 1588. Prin Tratatul de pace de la Paris (1783) se uneşte cu Senegalul în colonia britanică Senegambia. Din 1843 a devenit colonie a Coroanei britanice. Independent (din 1965) în cadrul Commonwealthului, iar din 1970, republică, cel mai mic stat al Africii. Republică prezidenţială.

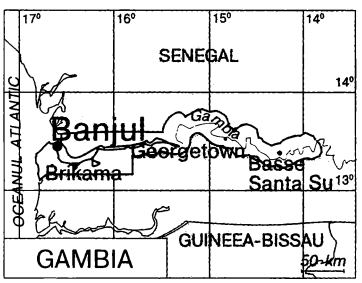

GAMBIA, fluviu în Africa Occidentală (Guineea, Senegal şi Gambia); 1200 km. Izvorăşte din masivul Fouta Djallon (Guineea) şi se varsă în Oceanul Atlantic.

GAMBIER, arhipelag de c. 20 de insule din Polinezia franceză, la S-E de arhipelagul Tuamotu (Oceanul Pacific); 30 km²; c. 600 loc. Centrul ad-tiv: *Rikitea*, în insula principală Mangareva. Relief colinar. Catedrala Saint-Michel (1834-1871). Descoperit de căpitanul James Wilson (1797), a fost anexat de Franţa în 1881. Pe atolii Mururoa şi Fangataufa s-au făcut (1966-1996) experienţe nucleare.

GAMELIN, Maurice Gustave (1872-1958), general francez. Şef de stat-major al Apărării Naţionale în 1938, a comandat forţele franco-britanice din sept. 1939 -mai 1940. Memorii.

GAMOW, George Anthony (1904-1968), fizician american de origine rusă. Prof. univ. la Boulder (Colorado). Studii asupra nucleelor atomice. A emis, împreună cu Ed.Teller (1942), teoria structurii interne a stelelor roşii gigante, a propus teoria neutrinică a supernovelor. A formulat teoria Big-Bang-ului (1948).

GAMSAKHURDIA, Konstantin (1893-1975), scriitor georgian. Romane expresioniste şi istorice (*Zimbetul lui Dionis, Dreapta marelui maestru*).

GAMSAKHURDIA, Zviad (1939-1993), om politic şi scriitor georgian. Fiu al lui Konstantin Gamsakhurdia. Preşedinte al Georgiei (1991-1992). Răsturnat de o mişcare armată în cursul căreia s-a sinucis sau a fost asasinat. Versuri. Traduceri.

GANCE, Abel (1889-1981), cineast francez. Novator în tehnica de film (ambianţa stereofonică, pictografia, triplul ecran ş.a.). A realizat filme remarcabile prin lirism şi prin respiraţia amplă (*Acuz*, sonorizat în 1937, *Napoleon*, sonorizat în 1934, *Lucreţia Borgia, Căpitanul Fracasse, Austerlitz* ş.a.).

GAND, denumirea valonă a oraşului belgian *Gent*.

GANDHARA, regiune în S Asiei Centrale, provincie a vechii Indii (actualul district Peshawar). Centrul unei şcoli artistice (greco-budiste) înfloritoare în sec. 1-4. Vestigii ale artei budiste, din sec. 1 î.Hr.-6 d.Hr., cu puternică amprentă helenistică. Numele s-a perpetuat prin oraşul *Kandahar* (Afghanistan).

GANDHI, Indira (1917-1984), om politic indian. Fiică a lui Jawaharlal Nehru. Prim-ministru (1966-1977; 1980-1984). Asasinată.

GANDHI, Mohandas Karamchand (supranumit *Mahatma*, "suflet mare") (1869-1948), om politic indian. Avocat, a apărat pe indieni contra discriminărilor rasiale (în Africa de Sud, din 1893 pînă în 1914). A elaborat doctrina nonviolenţei active. Lider (1919-1947) al partidului Congresul Naţional Indian şi conducător al luptei de eliberare naţională a Indiei, din care a făcut o mişcare de mase. Asasinat de un extremist hindus.

GANDHI, Rajiv (1944-1991), om politic indian. Fiu al Indirei Gandhi. Prim-ministru (1984-1989). Preşedinte al Partidului Congresul Naţional Indian (1984-1991). Asasinat.

GĂNDHĪNAGAR, oraş în India centrală vestică. Capitala statului Gujarat; 121,7 mii loc. Construit între 1966 şi 1970.

GANDJA (GHIANDJA), oraş în V Azerbaidjanului, la poalele masivului Caucazul

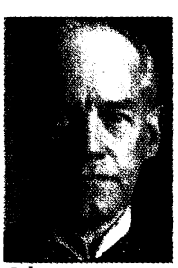

John Galsworthy

Francis Galton

Luigi Galvani

George Anthony Gamow

Mic; 278 mii loc. Centru industrial (textile, porţelanuri). Metalurgia aluminiului. Teatru. Muzeu. Marea moschee (sec. 17). Întemeiat în sec. 7. Între 1804 şi 1918 s-a numit *Elizavetpol*, iar între 1935 şi 1991, *Kirovabad*.

GANE, Nicolae (1838-1916; n. Fălticeni), scriitor român. Prefect şi primar (în cinci rînduri, între 1872 şi 1911) al oraşului Iaşi. Preşedinte al Senatului (1898). Membru al societăţii Junimea şi colaborator la "Convorbiri literare". Un volum de *Poezii*, influenţate de V.Alecsandri. Considerat unul dintre maeştrii nuvelei româneşti (*Nuvele*). Vicepreşedinte (1912-1913) al Acad. Rom. Acad.

GANEA, Ion (1926-1993; n. Soroca), ornitolog român. Prof. univ. la Chişinău. Iniţiator al ornitologiei agricole în URSS. Este primul savant din Republica Moldova care s-a ocupat cu paleoornitologia. Membru al Societăţii Internaţionale de Paleoornitologie şi Evoluţie a Păsărilor (1988). A elaborat mai multe lucrări ştiinţifice şi de popularizare în domeniu (*Lumea animală a Moldovei, Păsările Moldovei, Ornitologia radară*). Membru al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova.

GANEŢA (în mitologia vedică), zeu sapienţial, care patrona ştiinţele şi literatura, ocrotea inteligenţa creatoare şi prudenţa, finanţele şi negoţul. Distrugător al obstacolelor. Născut din Şiva şi Parvati. Reprezentat cu cap de elefant (simbol al agerimii).

GANGE (sanscr. şi hindi **GANGA**), fluviu în S Asiei (India şi Bangladesh); 3090 km. Format din torenţii ce izvorăsc din munţii Himalaya, de la înălţimi de peste 4500 m, după ce se uneşte cu Brahmaputra, se varsă în golful Bengal. Afluenţi pr.: Yamuna, Dămodar, Ghăghra. Trece prin oraşele Allahăbăd, Kănpur, Vărănasi, Patna şi Calcutta. Fluviu sacru al Indiei. Gangasagara (delta fluviului, una din cele mai mari din lume) este în India unul din locurile sacre cele mai venerate, apa fluviului fiind considerată miraculoasă şi purificatoare. Pelerinaj.

GANGOTRI, gheţar în partea de V a munţilor Himalaya (Garhwal); 300 km^2; 30 km lungime. Temple budiste. Pelerinaj.

GANGTOK, oraş în N-E Indiei, la poalele munţilor Himalaya (alt.: 1640 m), capitala statului Sikkim; 37 mii loc. Centru comercial şi caravanier. Produse meşteşugăreşti (covoare). Palatul Chogyal şi mănăstirea Tsuklakhang. În apropiere, celebra mănăstire budistă Rumtek şi un institut de tibetologie.

GANIMEDE (GANYMEDE) (în mitologia greacă), păstor tînăr şi foarte frumos, care, pentru că Zeus s-a îndrăgostit de el, a fost răpit şi dus în Olimp, unde a fost făcut paharnic al zeilor.

GANIMEDE, satelit al planetei Iupiter (cel mai mare al sistemului solar; c. 5000 km diametru). Descoperit de Galileo Galilei, în 1610.

GANIVET, Ángel (1865-1898), scriitor spaniol. Membru al grupării literare *La cuedra granadina*. Romanele sale (*Cucerirea regatului Maya de către ultimul conchistador spaniol, Pio Cid* ş.a.) şi, mai ales, eseurile filozofice (*Idearium spaniol*) au pregătit renaşterea literară a generaţiei de după 1898.

GANSU, provincie în China de nord, la graniţa cu Mongolia; 530 mii km^2; 23,5 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Lanzhou*. Expl. de minereuri de fier, cupru, petrol şi cărbune. Cereale, in, bumbac, tutun. Creşterea ovinelor şi a bovinelor. În 1920, în urma unui seism, s-a produs aici cea mai gravă alunecare de teren (200 000 de victime).

GANTT, Henry Laurence (1861-1919), inginer american. Preocupări în domeniul managementului (*diagrama Gantt* se referă la controlul producţiei). Lucrări: *Muncă, salarii şi profituri, Organizarea muncii*.

GANZHOU, oraş în S-E Chinei (Jiangxi); 391 mii loc. Centru industrial. În împrejurimi, expl. de wolfram. Bază americană în timpul celui de-al doilea război mondial.

GAO, oraş în Mali, port pe Niger; 55,3 mii loc. Centru comercial (export de piei, lînă şi vite). Pescuit. Fondat în sec. 8, a fost capitala Imperiului Songhai (1464-1591).

GAOXIONG (KAOHSIUNG), oraş în E Chinei (Taiwan), port la Marea Chinei de Sud; 1,2 mil. loc. Şantiere navale. Centru industrial (rafinărie de petrol, siderurgie, electronică).

GAPRINDAŞVILI, Nona (n. 1941), şahistă georgiană. Campioană mondială a şahului feminin (1962-1978).

GARAMOND, Claude (1499-1561), gravor şi tipograf francez. Făuritorul caracterului de literă, denumit şi *roman*, în opoziţie cu cel *gotic*.

GARAUDY, Roger (n. 1913), filozof şi om politic francez. Membru al Comitetului Cultural al Partidului Comunist Francez, în 1945; exclus în 1970, pentru atitudine potrivnică intervenţiei URSS în Cehoslovacia (aug. 1968). A trecut de la un marxism militant (*Dumnezeu a murit*) la o formă de umanism creştin (*Apel către cei vii*). Convertit la islamism.

GARAY, Juan de (1528-1583), explorator spaniol. A explorat valea superioară a fluviului Paraná; a fondat oraşul Santa Fe de la Vera Cruz (1573) şi a întreprins reconstrucţia oraşului Buenos Aires (1580).

GARBO, Greta (pseudonim al *Gretei Lovisa Gustafsson*; 1905-1990), actriţă suedeză de film. Stabilită în SUA. Supranumită *Divina* din cauza chipului ei iradiind mister. A fost un adevărat fenomen cinematografic. A jucat în *Anna Karenina, Femeia divină, Grand Hotel, Regina Christina, Contesa Walewska, Dama cu camelii, Ninocika* ş.a. Medalia de aur pentru rolul titular din *Regina Christina*, oferită de regele Gustav al Suediei, Premiul Oscar omagial, în 1954. S-a retras din cinematografie la numai 36 de ani, în urma eşecului cu filmul *Femeia cu două feţe* (1941).

GARBORG, Arne Evensen (1851-1924), scriitor norvegian. Membru al grupării naturaliste *Christiania - Bohème*. Proză naturalistă (*Studenţii-ţărani, Din lumea bărbaţilor, Suflete obosite, Tatăl dispărut, Pacea*). A tradus *Odiseea*.

GARCIA GUTIÉRREZ, Antonio (1813-1884), scriitor spaniol. Drame romantice (*Trubadurul, Răzbunare catalană, Juan Lorenzo* ş.a.). Comedii (*Trestiile se fac lănci*). Versuri (*Poezii sacre şi profane*).

GARCÍA LORCA, Federico (1898-1936), poet şi dramaturg spaniol. Unul dintre protagoniştii mişcării ce viza o înnoire fundamentală a modului de a concepe şi a realiza arta. În poezie, patetismul său structural şi-a apropiat firesc patetismul tonalităţii generale şi al temelor folclorului andaluz, dar într-o viziune modernistă, concretizată şi prin imagismul expresiei. Motivul sîngelui şi al morţii, contradicţiile existenţei umane (naturală şi civilizată, supusă instinctului, dar şi raţiunii), erosul etc. capătă intensităţi frapante (*Carte de poeme, Romancero ţigănesc, Poemul cîntecului profund, Poetul la New York*). În drame (*Mariana Pineda, Nunta însîngerată, Casa Bernardei Alba*), semnificaţiile personajelor sînt potenţate pînă la alegorie, iar mişcarea, rostirea au un evident caracter poematic.

GARCÍA MÁRQUEZ, Gabriel (n. 1928), prozator columbian. Romane cu o viziune acut originală, modernă asupra istoriei Americii Latine, privită în efectele pe care această istorie le-a avut asupra unor colectivităţi (*Frunziş, Colonelului nu are cine să-i scrie, Toamna patriarhului* ş.a.). Capodopera sa este *Un veac de singurătate*. Atmosferă stranie, plină de o incertitudine care reduce comportamentul uman la o aşteptare pasivă, la o permanentă rememorare a unui trecut sumbru şi la un prezent supus unor halucinante manifestări instinctuale. Realitatea este desubstanţializată de modul particular în care este percepută, devenind o derulare de secvenţe şi imagini care au mai degrabă consistenţa visului, dar şi puterea acestuia de a tulbura prin misterul pe care îl sugerează. Premiul Nobel (1982).

GARCÍA MORENO, Gabriel (1821-1875), om politic ecuadorian. Preşedinte al Republicii (1861-1865; 1869-1875). În 1862 a încheiat cu Vaticanul *Concordatul* prin care catolicismul a devenit religie unică de stat. Politică de modernizare a ţării. Asasinat.

GARCÍA ROBLES, Alfonso (1911-1991), diplomat şi publicist mexican. Din 1977 a fost reprezentant permanent la Conferinţa pentru Dezarmare de la Geneva. Premiul Nobel pentru pace (1982), împreună cu A.Myrdal.

GARCILASO DE LA VEGA (1503-1536), poet spaniol. Reprezentant de frunte al liricii renascentiste spaniole. Autor de poezii lirice şi pastorale.

Mahatma Gandhi

Indira Gandhi

Greta Garbo

Federico García Lorca

GARCILASO DE LA VEGA, zis **El Inca** (1539-1616), cronicar peruan. Fiu al unei prinţese incase şi al unui conchistador spaniol. A scris o istorie a imperiului incas şi a cuceririi spaniole (*Istoria generală a Perú-ului*).

GARD, rîu în S-E Franţei, afluent al Ronului. Lungime: 71 km. Traversat de un apeduct roman lung de 273 m şi înalt de 49 m, construit în sec. 1 d.Hr. lîngă localitatea Vers.

GARDA (Lago di ~), lac în Italia de N (Lombardia); 370 km^2. Staţiuni balneoclimaterice (Garda, Sirmione, Riva-del-Garda ş.a.). Turism.

GARDA DE FIER, grupare politică de extremă dreaptă cu caracter fascist, ultranaţionalist şi antisemit, înfiinţată în 1930, de Corneliu Zelea-Codreanu. Reprezenta Mişcarea legionară, începută în 1927, prin înfiinţarea Legiunii Arhanghelului Mihail. Interzisă de mai multe ori (1931, 1932, 1933). Reînfiinţată în 1935 prin partidul Totul pentru Ţară. După moartea lui C.Z.Codreanu (1938), conducerea Mişcării legionare a fost preluată de Horia Sima, care a început lichidarea adversarilor politici (asasinarea, în sept. 1939, a prim-ministrului Armand Călinescu). În 1940, generalul I.Antonescu a format un guvern din legionari şi militari. Aflată la putere, Mişcarea legionară a trecut la asasinarea unor personalităţi politice (nov. 1940 - N.Iorga şi V.Madgearu) şi a 64 de demnitari deţinuţi în închisoarea Jilava. Dorind să rămînă singură la putere, Mişcarea legionară a declanşat rebeliunea din 21-23 ian. 1941, care a dus la reprimarea armată şi scoaterea ei în afara legii.

GARDINER, Stephen (1482-1555), prelat şi om politic englez. Cancelar al Angliei sub Maria Tudor. Adversar al bisericii romane, apoi al protestanţilor (*De vera oboedientia, Palidonia*).

GARDNER, Ava (pseudonim al lui *Lucy Johnson*; 1922-1990), actriţă americană de film. Senzualitate frustă, temperament aprins. A jucat în *Zăpezile de pe Kilimandjaro, Contesa desculţă, Ultimul ţărm, Noaptea iguanei, Mayerling* ş.a.

GARDNER, Erle Stanley (1889-1970), scriitor american. Autor de romane poliţiste (*Dormitoarele au ferestre, Selby acceptă sfidarea*).

GARFIELD, James Abraham (1831-1881), om politic american. A luptat în armata nordistă. Şef al Partidului Republican (1876), senator federal (1880). Preşedinte al Statelor Unite ale Americii (1880-1881). Asasinat.

GARGALLO, Pablo (1881-1934), sculptor spaniol. Înrîurit de cubism şi de arta neagră. Lucrările sale, realizate în metal, ţin de estetica expresionistă. Măşti din plumb, fier, lemn (*Maternitate, Picador*).

Giuseppe Garibaldi

David Garrick

GARIBALDI, Giuseppe (1807-1882), general şi om politic italian. Unul dintre conducătorii luptei pentru eliberarea şi unificarea naţională a Italiei (Risorgimento). A luptat împotriva austriecilor (1859); a debarcat (1860) în Sicilia, apoi în Neapole (expediţia "Cămăşilor roşii" sau "a celor 1000"), contribuind la unificarea Italiei. Dorind să facă din Roma capitala unei Italii republicane, a luptat (1862, 1867) împotriva papalităţii. A participat, ca voluntar, la apărarea Franţei (Războiul Franco-Prusian, 1870-1871).

GARLAND, Judy (pseudonim al lui *Frances Gumm*; 1922-1969), actriţă americană. Înzestrare polivalentă - cîntăreaţă, dansatoare, interpretă de comedie, dar şi de roluri de profunzime dramatică (*Vrăjitorul din Oz, Puştii de pe Broadway, Întîlneşte-mă la Saint-Louis, Piratul, S-a născut o stea, Procesul de la Nürnberg* ş.a.). Două premii Oscar (*Vrăjitorul din Oz*, 1939 şi *Procesul de la Nürnberg*, 1961).

GARMISCH - PARTENKIRCHEN, oraş în S Germaniei (Bavaria), în Alpii Bavarezi, la 707 m alt.; 27,6 mii loc. Industrii (instrumente muzicale). Centru turistic. Sporturi de iarnă. Biserici medievale. Locul de desfăşurare a celei de a 4-a ediţii a Olimpiadei de iarnă (1936).

GARNEAU, Hector de Saint-Denys (1912-1943), poet canadian de limbă franceză. Poet al angoasei metafizice, al singurătăţii şi al morţii (*Priviri şi jocuri în spaţiu, Singurătăţi*). A lăsat şi un *Jurnal*.

GARNERIN, André-Jacques (1769-1823), aeronaut francez. A realizat (1797) prima săritură cu paraşuta dintr-un balon aflat la 1000 m alt. Soţia sa, Jeanne Geneviève Labrosse (1775-1847), şi nepoata, Elisa (1791-1836), au fost primele campioane la paraşutism.

GARNETT, William Taylor (1894-1977), regizor american. Filme de aventuri şi poliţiste (*Casa celor şapte păcate, Poştaşul sună întotdeauna de două ori*). Volumul (postum) *Un secol de cinema*.

GARNIER, Charles (1825-1898), arhitect francez. De orientare eclectică. Reprezentant al stilului Second Empire. A construit Opera din Paris (1875) şi cazinoul din Monte-Carlo.

GARNIER, Robert (1544-1590), poet dramatic francez. Important precursor al tragediei clasice (*Antigona, Evreicele*).

GARNIER, Tony (1869-1948), arhitect francez. Prevestitor al urbanismului modern, al tehnicii betonului armat. A conceput proiectul unui "oraş industrial" (1901-1904). A realizat la Lyon un stadion olimpic (1913-1916; 20 000 de locuri) şi spitalul Grange-Blanche, Primăria din Boulogne ş.a. Marele premiu al Romei (1899).

GAROFLID, Constantin (1872-1942; n. Buzău), agronom, economist şi om politic român. De mai multe ori ministru la Agricultură şi Domenii. Preşedinte al Ligii Agrare, înfiinţate în 1929. Lucrări: *Chestia agrară în România, Păreri economice şi financiare* ş.a.

GARONNE, fluviu în S-V Franţei; 650 km. Izvorăşte din munţii Pirinei (Maladetta - Spania) şi străbate N-V francez (Cîmpia Aquitaniei, oraşele Toulouse şi Bordeaux). Se uneşte cu fluviul Dordogne şi se varsă în Oceanul Atlantic, formînd estuarul Gironde. Legat cu Marea Mediterană prin Canal du Midi.

GAROUA, oraş în N Camerunului, port pe rîul Bénoué; 142 mii loc. Nod rutier. Centru industrial (ind. uşoară) şi comercial.

GARRETT, João Baptista da Silva Leitão de Almeida (1799-1854), scriitor portughez. A trăit mult în exil. Fondator al Teatrului Naţional portughez. Exponent al romantismului în Portugalia. Drame (*Armurierul din Santarém, Fratele Luis de Sousa*), versuri (*Flori fără rod, Frunze căzute*), romane (*Călătorie prin ţara mea*).

GARRICK, David (1717-1779), actor şi comediograf englez. Conducător al teatrului Drury Lane (1747-1776). A excelat în interpretarea personajelor lui Shakespeare. Comedii, farse.

GARRIGOU-LAGRANGE (*Marie Aubin Gontran*; 1877-1964), filozof şi teolog francez. Călugăr dominican. Prof. univ. la Roma. Exponent al neotomismului (*Sinteza tomistă*). Numele religios: R.P.Reginald.

GARRINCHA (*Manuel Francisco Dos Santos*; 1933-1983), fotbalist brazilian. Înaintaş. Dribleur neîntrecut. Cîştigător al Cupei mondiale în 1958 şi 1962.

GARROS, Roland (1888-1918), pilot francez. Recordman mondial la altitudine, de mai multe ori. A reuşit prima traversare a Mării Mediterane cu avionul (1913). Ucis într-o bătălie aeriană. Arena care găzduieşte, în Franţa, cel mai important concurs internaţional de tenis pe zgură, îi poartă numele.

GARVĂN v. **Dinogeţia**.

GARVEY, Marcus Moziah (1887-1940), om politic jamaican. Fondator (1914) al Asociaţiei Mondiale pentru Îmbunătăţirea Situaţiei Negrilor.

GARY, Romain (*Romain Kacew*; 1914-1980), scriitor francez. Operă romanescă marcată de o neliniştită căutare de sine, precum şi a valorilor adevărate; intuiţie a sufletului feminin (*Făgăduiala din zori, Rădăcinile cerului* ş.a.). A publicat romane (*Cu viaţa în faţă, Neliniştea regelui Solomon*) şi sub pseudonimul Émile Ajar. S-a sinucis.

GARY, oraş în N SUA (Indiana), în extremitatea sudică a lacului Michigan; 152 mii loc. Centru industrial (siderurgie). Universitate. Fondat în 1906.

GASCAR, Pierre (pseudonim al lui *Pierre Fournier*; n. 1916), scriitor francez. De la o scriitură cvasiclinică a debutului (*Timpul morţilor*) a trecut treptat la evocarea mediului provincial (*Regimul vegetal, Himerele, Izvoarele*).

GASCONIA (fr. **GASCOGNE**), provincie istorică în S-V Franţei, cuprinsă între Munţii Pirinei, Garonne şi Oceanul Atlantic. Centrul ad-tiv: *Auch*. Expl. forestiere. Viticultură. — În sec. 6 regiunea a fost invadată de vasconi (basci), de unde şi numele Vasconia. Ducatul care s-a format în sec. 7 a stat sub suzeranitatea Aquitaniei, din 1036. Între 1152 şi 1453 a aparţinut Coroanei engleze. Eliberat de Carol VII la sfîrşitul (1453) Războiului de 100 de Ani, a fost alipit definitiv Franţei în 1607.

GASCOGNIA (Golful Gasconiei) v. **Biscaya (Golful ~)**.

GASHERBRUM, denumirea a şase vîrfuri de peste 7000 m din munţii Karakorum (Pakistan). Cel mai înalt, *Hidden Peak* sau *Gasherbrum I* (8068 m), a fost escaladat în 1958 de P.Schoening şi A.Kauffman, iar *Gasherbrum II* (8035 m) în 1956, de o expediţie australiană, condusă de Fr. Moravec.

GASKELL, Elizabeth Cleghorn (1810-1865), scriitoare engleză. Romane ale vieţii de provincie (*Mary Barton, Nord şi Sud* ş.a.).

GASPAR GRAŢIANI, domn al Moldovei (1619-1620). Aliat cu polonii, a luptat împotriva turcilor, dar a fost învins (1620) la Ţuţora (jud. Iaşi). Omorît de boieri.

GASPARRI, Pietro (1852-1934), cardinal italian. Secretar de stat (1914-1930), a fost principalul artizan al acordului de la Laterano (1929).

GASPÉ (GASPÉSIA), peninsulă în Canada (Quebec), limitată de fluviul Sf. Laurenţiu (la N), golful Sf. Laurenţiu (la E) şi golful Chaleurs (la S). Lungime: 240 km. Relief muntos. Expl. de minereuri de cupru, plumb; exploatări forestiere. Turism. Parc natural.

GASSENDI, Pierre (*Pierre Gassend*; 1592-1655), filozof, matematician, fizician şi astronom francez. Adversar al cartezianismului, a adoptat, în viziune proprie, principiile esenţiale ale doctrinei lui Epicur, în special ipoteza atomistă (*De vita et moribus Epicuri, Syntagma philosophiae Epicuri* ş.a.). A făcut (1621) prima descriere ştiinţifică a aurorei boreale. Ca şi Galilei, a admis rotaţia Pămîntului în jurul Soarelui.

GASSER, Herbert Spencer (1888-1963), fiziolog american. Profesor la Universitatea Cornell (Ithaca). Cercetări asupra fibrelor nervoase. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1944), împreună cu J.Erlanger.

GASSMAN, Vittorio (n. 1922), actor şi regizor italian de film. A debutat (1943) în teatru şi în 1952 a fondat propria companie teatrală. Înzestrare pentru comedie şi pentru dramă (*Orez amar, Marele război, Monştrii, Parfum de femeie,* premiat la Cannes, 1974, ş.a.).

GASTER, Moses (1856-1939; n. Bucureşti), filolog român. Membru al Junimii. Expulzat din ţară (1882), s-a stabilit în Anglia. Contribuţii în lingvistică şi filologie (*Chrestomaţie română*, 2 vol.). A elaborat prima privire de ansamblu asupra folclorului românesc (*Literatura populară română*). Studii referitoare la literatura populară ebraică (*Basme şi istorii talmudice, Legende talmude şi legende române, Literatura populară evreo-spaniolă* ş.a.). Membru de onoare al Acad. Rom.

GASTOUÉ, Amédée (1873-1943), muzicolog francez. Specialist în muzica gregoriană şi bizantină (*Arta gregoriană, Introducere în paleografia muzicală bizantină*). A compus mise, motete, oratorii.

GATESHEAD, oraş în N Angliei, lîngă Newcastle; 206,2 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial (metalurgie).

GATINEAU, Alexandre (1812-1883), actor francez. Stabilit la Bucureşti în 1847. Primul director de scenă (regizor) propriu-zis în teatrul românesc.

GATT, denumirea pînă în 1994 a *Acordului General pentru Tarife şi Comerţ*. În prezent, *Organizaţia Mondială a Comerţului*.

GATTAMELATA (*Erasto da Narni*, zis *il*; c. 1370-1443), condotier italian. A fost, la Florenţa, în solda papilor (1427-1434), apoi în serviciul Veneţiei. Statuia sa ecvestră, prima capodoperă monumentală a Renaşterii, a fost sculptată de Donatello, la Padova, în 1453.

GATÚN, lac în zona istmului Panamá, care comunică prin rîul Chagres cu Marea Caraibilor; 420 km². Traversat de Canalul Panamá.

GAŢI (Munţii ~) (GHATS), munţi în peninsula Hindustan, situaţi la marginea de E (Gaţii de Est; alt. max.: 1680 m) şi de V (Gaţii de Vest; alt. max.: 2695 m) a Podişului Deccan. Acoperiţi cu păduri.

GAŢU, Cristian (n. 1945, Bucureşti), handbalist român. Preşedinte al Federaţiei Române de Handbal. Component al echipei naţionale a României, campioană mondială în 1970 şi 1974.

GAUDÍ Y CORNET, Antonio (1852-1926), arhitect spaniol. Reprezentant al Modern-Style-ului. Predilecţia sa pentru Orient, pentru Veneţia, pentru stilul gotic catalan se afirmă în primele construcţii (Casa Vicens, din Barcelona), sau mai tîrziu în proiectele pentru Casa Battló, Casa Milá sau parcul Güell, toate din Barcelona. Cea mai mare parte a existenţei sale şi-a consacrat-o Catedralei Sagrada Familia (sau Templul Pocăinţii) din Barcelona (1883-1926, neterminată).

GAUDIN, Martin Charles, duce de Gaète (1756-1841), financiar şi om politic francez. Ministru al Finanţelor (1799-1814), a reorganizat sistemul fiscal şi a stabilit cadastrul. Guvernator al Băncii Franceze (1820-1834).

GAUGUIN, Paul (1848-1903), pictor francez. Prieten şi discipol al lui Pissaro, s-a opus curînd impresionismului, dorind eliberarea artistului de viziunea naturalistă. Mai întîi în Bretania, unde, între 1886 şi 1888, împreună cu Émile Bernard, a animat Şcoala de la Pont-Aven, apoi în Arles, unde l-a întîlnit pe Van Gogh (1888), în Tahiti, unde a locuit din 1895 pînă în 1901, şi în Insulele Marchize, unde a murit în mizerie, Gauguin a creat o artă simbolică, inspirată din stampele japoneze, din vitraliile evului mediu sau de imagistica populară (*Hristosul galben, Femei pe plajă, Şi aurul trupurilor lor, Calul alb, Viziunea de după predică, Lupta lui Iacob cu îngerul* ş.a.).

Carl Friedrich Gauss

Théophile Gautier

Paul Gauguin, *Autoportret*

GAUHĂTI (GUWĂHĂTI), oraş în E Indiei (Assam), port pe fluviul Brahmaputra; 577,6 mii loc. Centru industrial (rafinărie de petrol) şi comercial. Universitate. Pelerinaj al hinduşilor la templul Kamakhya. Grădină zoologică.

GAULLE v. **De Gaulle, Charles.**

GAUMONT, Léon (1864-1946), producător de film şi industriaş francez. Fondatorul, cu Charles Pathé, al industriei cinematografice. A construit cronograful (împreună cu G. Demeny). În 1902 a obţinut procedeele de realizare a filmului vorbit, iar în 1912, a celui în culori. A lansat, în 1895, prima mare firmă şi primul studio de producţie cinematografică (*Gaumont*).

GAURISANKAR, vîrf în partea centrală a munţilor Himalaya (Nepal). Alt.: 7145 m.

GAUSS, Carl Friedrich (1777-1855), matematician, fizician şi astronom german. Prof. univ. la Göttingen. Studii în domeniul mecanicii cereşti, geodeziei, magnetismului (*Teoria generală a magnetismului terestru*), electromagnetismului, opticii. A elaborat teoria numerelor (*Disquisitiones arithmeticae*). A făcut prima demonstraţie a teoremei fundamentale a algebrei, prima expunere sistematică a teoriei numerelor complexe. Studii de geometrie diferenţială. A inventat magnetometrul (1832) şi primul telegraf electromagnetic utilizabil (1833, împreună cu W.E.Weber). A descoperit, prin calcul, asteroizi (Ceres, Pallas, Vesta, Iunona).

GAUTAMA, Siddhartha, numele laic al lui *Buddha*.

GAUTIER, Théophile (1811-1872), scriitor şi eseist francez. După romantismul poemelor de tinereţe (*Albertus*), capodopera sa poetică, *Emailuri şi camee*, ilustrează teoria "artei pentru artă", deja expusă în prefaţa romanului *Domnişoara de Maupin*. Romane de aventuri (*Căpitanul Fracasse*), eseuri, studii de artă (*Istoria romantismului*). Însemnări de voiaj.

GAVARNI, Paul (pseudonim al lui *Sulpice Guillaume Chevalier*; 1804-1866), desenator şi ilustrator francez. Colaborator la jurnalul satiric ilustrat "Charivari". Litografii reprezentînd scene din viaţa cotidiană a Parisului (ciclul *Măşti şi figuri*).

GAVARNIE, circ glaciar etajat, pe pantele de N ale masivului Mont Perdu din Pirineii Centrali (S-V Franţei), situat la 1 600 m alt. Mici gheţari şi cascade. Turism.

GAVĂŢ, Iulian P. (1900-1978; n. Tîmboeşti, jud. Vrancea), geolog şi geofizician român. Prof. univ. la Bucureşti. Preocupat în special de studiul geologiei zăcămintelor de petrol şi gaze şi de probleme de geofizică aplicată (*Interpretarea geologică a prospecţiunilor geofizice* ş.a.). Prima lucrare de prospecţiune gravimetrică asupra masivului de sare de la Floreşti-Prahova (în colaborare cu T.Ghiţulescu) (*Cercetări gravimetrice efectuate în regiunea Călineşti-Floreşti, judeţul Prahova, în anul 1928*). Membru corespondent al Acad. Rom.

GĂVLE (GÄFLE, GEFLE), oraş în E Sue-

diei, port la golful Botnic; 88,6 mii loc. Centru industrial. Export de minereuri de fier. Muzeu.

GAVOTY, Bernard (1908-1982), critic muzical şi organist francez. Cronicar la "Le Figaro". Albume ilustrate consacrate unor interpreţi contemporani. A publicat *Memoriile* lui G.Enescu.

GAVRIIL, arhanghel venerat de mozaici, creştini şi musulmani. În *Vechiul Testament*, el tălmăceşte lui Daniil viziunile avute; în *Noul Testament*, vesteşte naşterea lui Ioan Botezătorul, apoi şi naşterea lui Iisus Hristos (solul Bunei-Vestiri); musulmanii cred că el ar fi dictat *Coranul* Profetului Mahomed.

GAVRIIL IEROMONAHUL (sfîrşitul sec. 15 - începutul sec. 16), zugrav român. A executat, în 1493, picturile murale interioare de la biserica Sf.Nicolae din Bălineşti (comuna Grămeşti, judeţul Suceava), ctitorie a logofătului Ioan Tăutu.

GAVRIIL PROTUL (sec. 15-16), ieromonah grec. Protos al muntelui Athos. A redactat, între 1517 şi 1521, *Viaţa patriarhului Nifon*, adevărată cronică a evenimentelor din Ţara Românească (1504-1520).

GAVRILESCU, Nicolai (1896-1966; n. Bacău), fiziolog şi hidrobiolog român. Elev şi colaborator al lui Sir R.A.Peters. A introdus în ştiinţă noţiunea de "leziune biochimică".

GAVRILIU, Dan (n. 1915, Brăila), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. A folosit la înlocuirea esofagului un procedeu nou, care îi poartă numele.

GAXOTTE, Pierre (1895-1982), istoric şi jurnalist francez. Redactor-şef la "Candide" (1923). A publicat scrieri istorice (*Revoluţia Franceză, Secolul lui Ludovic al XV-lea, Istoria Germaniei* ş.a.).

GAYÂ, oraş în N-E Indiei (Bihar), în Cîmpia Gangelui; 294 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (filaturi de bumbac). Artizanat. Temple. Oraş sfînt al budiştilor. Pelerinaj.

GAY-LUSSAC, Louis Joseph (1778-1850), fizician şi chimist francez. A formulat legea dilataţiei termice a gazelor perfecte (1802), legea volumelor constante la combinarea gazelor (1805). În colaborare cu L.J.Thénard, a preparat sodiul şi potasiul, a descoperit acidul fluosilicilic şi borul (1808); a arătat că iodul şi clorul sînt substanţe simple. În domeniul chimiei analitice şi industriale a perfecţionat procedeele de afinaj al metalelor preţioase. A elaborat (1835) un procedeu de obţinere a acidului sulfuric (*turnul Gay-Lussac*).

GAYOOM, Maumoon Abdul (n. 1937), om politic din Maldive. Preşedinte al Republicii Maldive (din 1978). Politică de atragere a turiştilor străini (240 000 în 1992).

GAZA (GHAZZAH), fîşie litorală situată pe ţărmul Mării Mediterane, la N-E de peninsula Sinai şi la V de Israel; 363 km^2; 600 mii loc. Oraşe pr.: Gaza, Khān Yūnus. Citrice, cereale măsline. Pescuit.

GAZA, oraş în S-V Palestinei; 57 mii loc. Centrul administraţiei palestiniene în fîşia Gaza. — Întemeiat în milen. 2 î.Hr., oraşul s-a aflat, succesiv, sub controlul Egiptului, Regatului Israel, Asiriei, Persiei, Macedoniei ş.a. Inclus în provincia romană Siria, cunoaşte o perioadă de prosperitate (Şcoala de retorică, sec. 5-6). Integrat lumii islamului, după cucerirea de către arabi (635). Sub stăpînire otomană (sec. 16 - 1917), apoi în componenţa Palestinei, sub mandat britanic (1920-1947). Sub administraţia Egiptului (1948-1962), împreună cu fîşia Gaza. După 1967 a fost ocupat de trupe israeliene. La 4 mai 1994, Itzhak Rabin şi Yasser Arafat au semnat, la Cairo, un acord privind punerea în aplicare a autonomiei interne în Gaza, fîşia Gaza şi Ierihon.

GAZETA DE TRANSILVANIA, publicaţie politică şi culturală apărută la Braşov, din mart. 1838 pînă în 1946. De la 1 dec. 1849 s-a numit "Gazeta Transilvaniei". Redactori: G.Bariţiu, Iacob Mureşianu, Aurel Mureşianu. A susţinut consecvent idealurile naţionale şi culturale ale românilor din Transilvania. Colaboratori: I.Heliade-Rădulescu, C.Negruzzi, Gr.Alexandrescu, D.Bolintineanu, V.Alecsandri, M.Kogălniceanu, Al.Papiu-Ilarian, T.Cipariu ş.a.

GAZETA LITERARĂ v. **România literară.**

GAZIANTEP, oraş în Turcia, în apropiere de graniţa cu Siria; 730 mii loc. Centru industrial (textile) şi comercial (comerţ cu fistic). Vechiul nume: *Aintab*.

GĂEŞTI, oraş în judeţul Dîmboviţa, la S de municipiul Tîrgovişte; 17,1 mii loc. Industrii (fabrică de frigidere). Centru pomicol. Atestat documentar în 1498.

GĂGĂUZIA (U.T.A. ~) unitate teritorială admnistrativă în S Republicii Moldova; 1,85 mii km^2; 165 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Comrat*. Oraşe pr.: Ceadîr-Lunga, Vulcăneşti. Relief de cîmpie şi coline (altitudini de 150-200 m). Vegetaţie de stepă, plantaţii de vii şi livezi. Rîul pr.: Ialpug (cu afluenţii Lunga, Ialpugel). Întreprinderi de construcţie şi de transport auto; fabrici de covoare; vinificaţie; ind. alimentară. Centre de colectare a cerealelor. Zonă agricolă (grîu, porumb, floarea-soarelui, legume); viticultură; pomicultură. Universitate (Comrat). Muzee. Monumente şi locuri istorice (Vulcăneşti, cîmpul de luptă de la Cahul, 1770). Vestigii arheologice din evul mediu.

GĂINA (Muntele ~), culme muntoasă în S Munţilor Bihorului, în zona de izvoare a Arieşului Mic, la S de vîrful Curcubăta Mare. Alt.: 1486 m. Vestită pentru tîrgurile anuale (luna iulie).

GĂISENI, comună în judeţul Giurgiu. Biserică (1512-1521), cu adăugări din sec. 17-19. Biserică (c. 1430), refăcută ulterior; păstrează pietre de mormînt din sec. 16.

GĂLEŞTI, comună în judeţul Maramureş. Biserică (sec. 14-15), cu picturi murale interioare. Atestată documentar în 1501.

GĂTAIA, comună în judeţul Timiş, pe Bîrzava. Biserici din sec. 15-18.

GĂVANU-BURDEA, cîmpie în S României, parte componentă a Cîmpiei Române, cuprinsă între Olt şi Argeş. Fragmentată de numeroase văi. Alt. med.: 140 m. Denumirea cîmpiei a fost dată de G. Vîlsan.

GÂNDIREA, revistă culturală şi literară, care a apărut din 1921 pînă în 1944, la Cluj şi Bucureşti. Redactori: Cezar Petrescu, T.Vianu, N.Crainic. Publicaţie tradiţionalistă, ortodoxă, autohtonistă. Tindea să orienteze creaţia spre valorile autohtone, spre istoria naţională, spre folclor. Gîndirişti explorau spiritualitatea religioasă, perpetuau miturile, valorificau tradiţiile. În paginile ei au colaborat mari scriitori şi gînditori ai epocii: T.Arghezi, L.Blaga, I.Minulescu, G.Topîrceanu, Camil Petrescu, M.Sadoveanu, T.Vianu, G.Călinescu, M.Eliade ş.a.

GDAŃSK, golf în S Mării Baltice, la ţărmurile Poloniei şi Federaţiei Ruse. Ţărmuri cu lagune. Pătrunde în continent pe 74 km. Ad. max.: 110 m. Aici se varsă prinr-o deltă fluviul Vistula.

GDAŃSK, oraş în N Poloniei; 469,1 mii loc. Principalul port al Poloniei. Nod de comunicaţie. Şantiere navale. Centru industrial. Institute de învăţămînt superior. Turism. Biserici gotice (sec. 13-15), palatul Artushov (sec. 14). În sec. 13 cunoscut sub numele *Danzig*. Cucerit de Ordinul Teutonilor (sec. 14). Anexat de Prusia (1793-1918). Prin Tratatul de la Versailles (1919) a devenit "oraş liber". Gdańsk s-a aflat la originea izbucnirii celui de-al doilea război mondial. După 1945 a reintrat în componenţa Poloniei. Aici, liderii Solidarităţii au cerut, în 1981, alegeri libere.

GDYNIA, oraş în N Poloniei (Gdańsk), port la Marea Baltică; 251,8 mii loc. Face parte din conurbaţia Gdańsk. Şantiere navale. Centru industrial (conserve de peşte) şi comercial. Bază militară. Şcoli militare. Teatru de operaţiuni militare în al doilea război mondial.

GEB (în mitologia egipteană), zeu al Pămîntului. Soţul zeiţei Cerului, Nut. Din unirea lor s-au născut Osiris, Isis şi Set.

GEBELEIZIS (în mitologia daco-getică), zeu al fulgerului şi al cerului. Identificat uneori cu Zamolxe. Considerat şi zeu al luminii.

GEDDA, Nicolai (pseudonim al lui *N.Ustinov*; n. 1935), tenor suedez. Tehnică vocală remarcabilă, eleganţă a frazării. A debutat în 1952 pe scena Operei Regale din Stockholm. Roluri în operele lui Gounod, Mozart, Ceaikovski, precum şi în operete.

GEEA (GAIA) (în mitologia greacă), personificare a Pămîntului. Mama şi soţia, totodată, a lui Uranus. Mama Titanilor, Titanidelor, Ciclopilor şi Eriniilor. Cultul ei a fost înlocuit, mai tîrziu, cu cel al zeiţei Demeter. Identificată la romani cu *Tellus*.

GEELONG, oraş în S-E Australiei (Victoria), la S-V de Melbourne, port la strîmtoarea Bass; 145 mii loc. Centru industrial (petrochimie) şi comercial. Universitate. Muzeu. Parcuri şi grădini. Turism. Fondat în 1838.

GEIGER, Hans (1882-1945), fizician german. Prof. univ. la Tübingen şi Berlin. Cercetări în domeniul fizicii nucleare. Inventatorul unui contor de particule (*contorul Geiger-Müller*), cu ajutorul căruia, împreună cu E. Rutheford, a pus în evidenţă particulele *alpha* şi *beta*; a detectat radiaţiile cosmice.

GEIJER, Erik Gustaf (1783-1847), poet, istoric, filozof şi compozitor suedez. Profesor de istorie la Uppsala. Animatorul mişcării literare *Götiska Förbundet*, de redeşteptare a spiritului naţional. Lucrări de istorie şi filozofie (*Istoria poporului suedez*). Poeme romantice (*Vikingul*). Împreună cu A.A.Afze-

lius, a publicat o culegere de cîntece populare suedeze. El însuşi a compus numeroase cîntece şi lucrări corale. Memorii.

GEISSLER, Heinrich (1814-1879), fizician german. A studiat descărcările electrice în gaze (*tubul Geissler*); a inventat pompa de vid cu vapori de mercur (1857).

GELA, oraş în Italia (Sicilia), port la Marea Mediterană; 79,5 mii loc. Centru agricol. Ind. petrochimică. Staţiune balneară. Muzeu de arheologie. Întemeiat în 689 î.Hr. de coloniştii greci din Rodos şi Creta. Distrus de cartaginezi în 405 î.Hr. Aici a fost întemeiat în 1230 oraşul *Terranova*, care a revenit la numele de Gela în 1927. Unul dintre locurile de debarcare a Aliaţilor (iul. 1943).

GELLIUS, Aulus (130-175), erudit latin. Lucrarea *Nopţile atice* este o sursă documentară despre scriitorii antici, dar şi o caracterizare a operei acestora, ce ţine de domeniul criticii literare. Conţine fragmente din lucrările autorilor antici, astăzi pierdute.

GELL-MAN, Murray (n. 1929), fizician american. Profesor la Universitatea California. Cercetări şi descoperiri în fizica particulelor elementare; a introdus noţiunea de "stranietate". A presupus existenţa particulei *omega minus* (descoperită în 1964 de N.P. Samios şi R.P. Schutt). Premiul Nobel (1969).

GELON (c. 540-478 î.Hr.), tiran grec din Sicilia (491-478 î.Hr.). Personalitate a lumii greceşti occidentale. A mutat capitala de la Gela la Siracuza. După înfrîngerea cartaginezilor (480 î.Hr.) şi-a extins puterea în toată Sicilia. Creator al flotei militare siracuzane.

GELSENKIRCHEN, oraş în Germania (Renania de Nord-Westfalia), la N-E de Essen; 294 mii loc. Cel mai mare centru carbonifer din bazinul Ruhr. Cocserii, oţelării. Castel (sec. 16). Grădină zoologică. Renumit pentru minele de cărbune încă din 1853.

GELU (sec. 9-10), voievod român. Domnea peste regiunea cuprinsă între Porţile Meseşului şi izvoarele Someşurilor, cu centrul în apropierea Clujului. Potrivit cronicii lui Anonymus, Gelu a fost înfrînt şi ucis la începutul sec. 10 de unguri, avîndu-l în frunte pe Tuhutun.

GEMENELE, lac de origine glaciară în munţii Retezat, la 1920 m alt.; ad. max. 5,3 m. Suprafaţa: 2,48 ha.

GEMENII (*Gemini*), constelaţie zodiacală din emisfera boreală. Cele două stele principale, Castor şi Pollux, sînt numite după gemenii Ledei din mitologia greacă; mai conţine c. 104 stele mai puţin luminoase.

GEMIER, Firmin (pseudonim al lui *F.Tonnerre*; 1869-1933), actor, regizor şi animator de teatru francez. A fondat Teatrul Naţional Popular (1920-1933). Director al Teatrului Odéon (1922-1930).

GEMINI, program american pentru zboruri pe orbite circumterestre, executat cu nave "Gemini" (1965-1966).

GEMINIANI, Francesco (c. 1680-1762), compozitor şi violonist italian. Elev al lui Corelli şi Scarlatti. Concerti grossi, sonate pentru vioară. Tratate (*Arta cîntecului la vioară, Arta acompaniamentului*), adevărate surse pentru cunoaşterea tehnicilor de interpretare în sec. 17.

GEMISTUS PLETHO, Georgius (1355-1450 sau 1452), filozof bizantin. Erudit. A condus Şcoala de la Mistra (Grecia). Reprezentant al Bisericii Răsăritene la Conciliul de la Florenţa (1439), ce avea în vedere unirea bisericii greceşti cu cea romano-catolică. Admirator şi apărător al lui Platon, reînvie interesul pentru opera acestuia (*Legile*). A înfiinţat Academia Platoniciană de la Florenţa.

GEMMA, stea din constelaţia Coroana Boreală; mărimea 2,2. Cea mai strălucitoare stea din constelaţie. Nume populare: *Perla* sau *Fata-Mare-din-Horă*.

GENERAŢIA DE LA '98, grupare de scriitori care au încercat să pună în evidenţă valorile culturale ale Spaniei, după evenimentele din Cuba, din 1898. Membri: M. de Unamuno, J.Azorín, Pío Baroja, R.Maeztu, A.Machado.

GENET, Jean (1910-1986), scriitor francez. Figură reprezentativă a literaturii franceze contemporane. Exponent al teatrului absurdului. Propriile experienţe de viaţă, care nu ocolesc sordidul şi abjecţia, sînt transpuse în romane (*Miracolul trandafirului*) şi în teatru (*Guvernantele, Balconul, Paravanele*).

GENEVA, canton în S-E Elveţiei; 282 mii km^2; 378 mii loc. Culturi cerealiere. Creşterea intensivă a animalelor.

GENEVA (fr. **LÉMAN**; germ. **GENFERSEE**), lac în munţii Alpi (în N Alpilor Savoiei), la graniţa dintre Elveţia şi Franţa; 582 km^2. Ad. max.: 309 m. Lungime: 72 km. Situat la 375 m alt. Ţărmuri înalte şi abrupte. Climă blîndă. Turism. Pe maluri se găsesc oraşele Geneva şi Lausanne şi staţiunile climaterice Montreux şi Vevey (în Elveţia) şi Évian-les-Bains (în Franţa).

GENEVA (fr. **GENÈVE**; germ. **GENF**), oraş în Elveţia, pe ţărmul de S-E al lacului cu acelaşi nume; 172 mii loc. Centrul ad-tiv al cantonului Geneva. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru bancar internaţional. Ind. ceasornicelor şi a instrumentelor de precizie. Orfevrărie. Turism. Catedrală (sec. 12-13), primărie (sec. 16-17), colegiul Saint-Antoine (sec. 16). Muzee. Universitate (înfiinţată în sec. 16 de J.Calvin). Teatre. Orchestră simfonică. — Întemeiat de triburile celte. Datorită aşezării sale, devine un important centru comercial în evul mediu. Adoptă protestantismul în 1535. A intrat în Confederaţia Elveţiană în 1814. A fost sediul Societăţii Naţiunilor. Azi, funcţionează aici organizaţii internaţionale şi organisme ale ONU (Crucea Roşie, Organizaţia Mondială a Sănătăţii ş.a.). La Geneva au avut loc numeroase conferinţe internaţionale, la unele dintre acestea semnîndu-se convenţii şi protocoale importante: convenţia internaţională asupra dreptului de autor (1952); acordul pentru încetarea focului şi împărţirea Vietnamului în două zone, de Nord şi de Sud.

GENGHIS-HAN (pe numele adevărat *Temugin*; c. 1167-1227), han mongol (1206-1227). Întemeietorul unui mare imperiu, care se întindea de la Marea Neagră la Pacific. Cu o armată bine organizată, a purtat numeroase războaie de cucerire, acaparînd Siberia (1207), China de Nord (1211-1215) şi Asia Centrală (1219-1221). A invadat India (1221) şi Rusia (1223).

GENIL, rîu în S Spaniei, afluent al fluviului Guadalquivir, în aval de Córdoba; 358 km. Izvorăşte din masivul Sierra Nevada, de la 2900 m alt. Trece prin Granada şi Écija. Hidrocentrală.

GENOVA, golf al Mării Ligurice, pe ţărmul de N-V al Italiei, care pătrunde în uscat pe 30 km. Ad. max.: 1500 m. Ţărmuri stîncoase abrupte.

GENOVA, oraş în N-V Italiei (Liguria), situat în golful cu acelaşi nume; 805 mii loc. Cel mai mare port al ţării. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Siderurgie; construcţii navale; rafinării de petrol. Universitate (1243), Academie de Arte. Muzee. Catedrala San Lorenzo (sec. 10). Biserici în stil gotic. Palate (Palatul Ducal, început în 1291; Palatul Doria Tursi, sec. 16). — Cunoscut din antichitate cu numele *Genua*, oraşul şi-a impus, în sec. 13, supremaţia comercială în bazinul de E al Mării Mediterane. S-a aflat în conflict cu Veneţia pentru supremaţia maritimă. Cucerit de francezi (1796), a fost transformat în Republica Ligurică (1797), iar în 1805 alipit la Franţa. În 1815 a intrat în componenţa Regatului Sardinia, pînă la unificarea Italiei (1861).

GENOVEVA DE BRABANT, carte populară de origine germanică . Modelul acestei legende i-a inspirat pe scriitorii romantici (L.Tieck, F.Hebbel), iar în muzică pe R.Schumann; în literatura română a fost prelucrat de M.Sadoveanu (*Măria sa, Puiul Pădurii*).

GENSCHER, Hans-Dietrich (n. 1927), om politic german. Preşedinte al Partidului Liber-Democrat (1974-1992). Vicecancelar şi ministru de Externe (1974-1992) . Unul dintre artizanii reunificării Germaniei.

GENSERIC (GEISERICUS) (c. 390-477), rege al vandalilor şi alanilor (428-477). Întemeiază un regat germanic pe pămînt african, în Numidia. În urma luptelor cu Imperiul Roman de Apus, ocupă Catargina, care devine capitala Regatului vandal (439). Îşi extinde autoritatea şi asupra altor teritorii romane.

GENT (fr. **GAND**), oraş în N-V Belgiei; 230,44 mii loc. Port important. Nod de comunicaţii. Centru comercial, bancar şi industrial. Ind. textilă cu veche tradiţie (filaturi şi ţesături de bumbac, iută şi cînepă). Oraş al florilor. Vechi centru flamand. Universitate. Castelul conţilor de Flandra (sec. 9-12). Catedrală (sec. 12-14). Muzee. Unul dintre principalele centre ale producţiei de postav din Europa (sec. 11-12). Prima filatură de bumbac din Europa (1800). Oraşul s-a aflat sub autoritatea conţilor de Flandra. Ocupat de trupele spaniole în timpul Revoluţiei din Ţările de Jos. La sfîrşitul sec. 18, Gent a fost anexat Franţei. A revenit Belgiei în sec. 19.

GENTILE, Giovanni (1875-1944), filozof, pedagog şi om politic italian. Prof. univ. la Palermo, Pisa şi Roma. Ministru al Educaţiei în timpul lui Mussolini. Creator al unui sistem filozofic neohegelian (*Teoria spiritului ca act pur*). A pledat pentru reforma învăţămîntului italian (*Reforma educaţiei*).

GENTILE DA FABRIANO (*Niccolo di Giovanni di Massio*, zis —; c. 1370-1427), pictor italian. Opere murale care n-au supravieţuit (Palatul Ducal din Veneţia, San Giovanni Laterano din Roma). Se situează în

epoca de tranziţie de la gotic la arta Renaşterii (*Închinarea magilor, Încoronarea Mariei*).

GENTILESCHI, Orazio (*Orazio Lomi*, zis ~; c. 1563-1638), pictor italian. Influenţat de Caravaggio. Pictor de factură manieristă, cultivă coloritul clar şi precizia liniei (*Cîntăreaţa din lăută*).

GENUCLA, aşezare dacă. Reşedinţa regelui get Zyraxes. Locul unde s-ar fi aflat, în Dobrogea, nu a fost încă descoperit.

GEOAGIU, comună în judeţul Hunedoara, situată la poalele Munţilor Metaliferi, la N-E de Deva. Muzeul memorial "Aurel Vlaicu". Capelă romanică (sec. 13). Biserici (sec. 16). Staţiune balneoclimaterică în satul Geoagiu-Băi. Staţiune cunoscută de pe vremea stăpînirii romanilor sub numele *Germisara*, apoi *Thermae Dodone*. Urmele unui castru roman (sec. 2-3), plasat pe drumul ce unea Ulpia Traiana Sarmizegetusa cu Apulum. În 1507 devine feudă a domnului Ţării Româneşti.

GEOFFREY OF MONMOUTH (1100-1154), cronicar englez. Episcop. A redactat, în latină, istoria regilor Britaniei, care cuprinde şi legendele despre regele Arthur şi Cavalerii Mesei Rotunde.

GEOFFROY SAINT-HILAIRE, Étienne (1772-1844), zoolog şi anatomist francez. Precursor al evoluţionismului. A argumentat ideea unităţii de structură a corpului animalelor. A însoţit pe Napoleon I în campania din Egipt.

GEOGRAPHOS, asteroid; diametru 2 km; mărime stelară 12. Se apropie de Pămînt o dată la 15 ani pînă la c. 9,1 mii km. La 27 aug. 1969 a trecut la distanţa minimă.

GEORGE, numele mai multor regi englezi. Mai importanţi: — **George I** (1660-1727), rege al Marii Britanii şi Irlandei (1714-1727), fondatorul dinastiei de Hanovra. — **George III** (1738-1820), rege al Marii Britanii şi Irlandei (1760-1820). În timpul lungii sale domnii, coloniile engleze din America de Nord şi-au proclamat independenţa (1776). — **George V** (1865-1936), rege al Marii Britanii, Irlandei de Nord şi împărat al Indiei (1910-1936), din dinastia Saxa-Coburg-Gotha, căreia îi schimbă numele în dinastia de Windsor. În timpul domniei sale, Marea Britanie participă la primul război mondial. — **George VI** (1895-1952), rege al Marii Britanii şi Irlandei de Nord (1936-1952) şi împărat al Indiei (1936-1948). În timpul său, ţara participă la cel de-al doilea război mondial.

GEORGE, numele a doi regi greci: — **George I** (1845-1913), fiu al regelui Christian IX al Danemarcii. Desemnat rege al Greciei (1863-1913) de Marea Britanie, Franţa, Rusia. În timpul domniei lui, graniţele statului s-au extins (Thesalia, Epir, Macedonia, Creta). — **George II** (1890-1947), rege al Greciei (1922-1923, 1935-1947). Fiu al lui Constantin I. Silit să abdice (1923), s-a întors pe tron în 1935. După invazia germană (1941), a emigrat la Londra, de unde a revenit în 1946.

GEORGE, Stefan (1868-1933), poet german. Influenţat de simbolismul francez, a căutat să impună în Germania doctrina "artei pentru artă" (*Imnuri, Algabal*). Atras apoi de misticism; poezie orientată spre vis şi simbol (*Anul sufletului, Covorul vieţii, Al şaptelea cerc*). A avut o mare influenţă asupra poeziei moderne germane. Traduceri.

GEORGE, Tudor (pseudonim al lui *Tudor Georgescu*; 1926-1992; n. Ulmeni, jud. Călăraşi), poet român. Poeme de articulaţie barocă, cu simbolistică insolită (*Balade singaporene, Turmele soarelui, Patriarhale şi exotice, Scarabeul sacru*). Cultivă balada şi sonetul. Versuri pentru copii.

GEORGE ENESCU, comună în judeţul Botoşani. Muzeu memorial în casa în care s-a născut compozitorul G.Enescu. S-a numit, pînă în 1955, *Liveni-Virnav*.

GEORGESCU, Constantin C. (1898-1968; n. Ploieşti), botanist român. Prof. univ. la Braşov şi Bucureşti. Cercetări în domeniul sistematicii şi morfologiei plantelor, fitopatologiei şi dendrologiei (*Atlas de entomologie forestieră, Monografia stejarilor din România, Boalele arborilor şi combaterea lor*). A înfiinţat (1934) Parcul Dendrologic de la Snagov. Membru corespondent al Acad. Rom.

GEORGESCU, Dumitru C. (1904-1974; n. Strehaia), demograf şi statistician român. Monografii (*Demografia şi igiena populaţiei în Drăguş*). Contribuţii la elaborarea lucrării *60 de sate româneşti* şi a *Enciclopediei României*.

GEORGESCU, George (1887-1964; n. Sulina), dirijor român. Elev al lui A.Nikisch şi R.Strauss. Director al Operei Române şi, vreme de peste patru decenii, al Filarmonicii din Bucureşti. Contribuţii la diversificarea repertoriului. Gestică energică, lapidară. Remarcabile interpretări din Enescu, Beethoven, Brahms, R.Strauss, Wagner. Membru corespondent al Acad. Rom.

GEORGESCU, Ion (1856-1898; n. Bucureşti), sculptor şi desenator român. Elev al lui Karl Storck. Îşi continuă studiile la Paris. Lucrarea *Rugăciunea unui copil* este premiată la Salonul din Paris (1880). Linie clasicistă (*Izvorul, Aruncătorul de lance*). Prismă realistă în portrete (*Mihail Pascaly, V.Alecsandri*), şi sculpturi (statuia lui Gh.Lazăr din Bucureşti). Statui alegorice (*Agricultura, Justiţia*), pe faţada Băncii de Stat a României.

GEORGESCU, Jean (1901-1994; n. Bucureşti), regizor român de film. Pionier al cinematografului românesc. Vocaţie pentru genul comic (*Milionar pentru o zi, O noapte furtunoasă, Visul unei nopţi de iarnă, Arendaşul român, Vizita, Lanţul slăbiciunilor, Mofturi 1900*).

GEORGESCU, Paul (1923-1989; n. Ţăndărei), critic literar şi scriitor român. Studii despre scriitorii români moderni (*Polivalenţa necesară, Printre cărţi*). Proză analitică (*Coborînd, Înainte de tăcere*), romane de o percutantă ironie, inventive la nivelul limbajului (*Revelionul, Vara baroc, Solstiţiu tulburat, Siesta, Geamlic*).

GEORGESCU, Valentin Al. (1908-1995; n. Corabia), jurist şi istoric român al dreptului. Prof. univ. la Cernăuţi, Bucureşti şi Iaşi, la Universităţile din Lausanne şi Nisa. Contribuţii în istoria dreptului roman şi românesc (*Essai d'une théorie des "leges privatae", Legislaţia agrară a Ţării Româneşti*). Acad.

GEORGESCU, Vlad (1937-1988; n. Bucureşti), istoric român. În exil, din 1978. Din 1983, director al departamentului românesc la Radio Europa Liberă. Lucrări: *Ideile politice şi iluminismul în Principatele Române, Istoria ideilor politice româneşti, Istoria românilor. De la origini pînă în zilele noastre*.

GEORGESCU-ROEGEN, Nicholas (1906-1994; n. Constanţa), economist american de origine română. Stabilit în SUA (1946). Prof. univ. la Bucureşti şi Vanderbilt (Tennessee). Studii în domeniile teoriei statistice, statisticii economice şi teoriei probabilităţii. Membru de onoare a Acad. Rom.

GEORGESCU-TISTU, Nicolae (1894-1972; n. Coteşti, jud. Vrancea), bibliolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Îndelungată experienţă de bibliotecar la universităţile din Cluj şi Bucureşti. Contribuţii în biblioteconomie şi bibliologie (*Cartea şi bibliotecile, Vocabular de bibliologie, Bibliografia literară română*).

GEORGETOWN, capitala Guyanei, port la Oceanul Atlantic; 195 mii loc. Aeroport. Centru comercial. Industrii. Universitate (1789). Grădină botanică. Aşezare a coloniştilor englezi, ocupată (1784-1812) de olandezi. Centrul ad-tiv al coloniei britanice Guyana (din 1815), a devenit capitala statului independent Guyana (din 1966).

GEORGIA, stat în S-E SUA; 153,9 mii km^2; 6,4 mil. loc. Capitala: *Atlanta*. Porumb, bumbac, tutun. Legumicultură. Creşterea animalelor. Expl. de bauxită. Ind. chimică, textilă, a hîrtiei şi celulozei. Universităţi. Muzee. Turism. Rezervaţia naturală Okefenokee (mlaştină unde se întîlnesc specii rare de păsări de apă, aligatorul american). Hernando de Soto a traversat regiunea în 1539, în căutare de metale preţioase. Prima aşezare europeană a fost Savannah. Distrugeri mari în timpul Războiului de Secesiune. Readmis în Uniune în 1870.

GEORGIA (Republica ~), stat în S-V Asiei, cu ieşire la Marea Neagră. Suprafaţa: 69,7 mii km^2. Populaţia: 5,43 mil. loc. Limba oficială: georgiana (gruzina). Capitala: *Tbilisi*. Culte: ortodoxism, islamism. Moneda: maneti. Are în componenţă 2 republici autonome (Abhazia şi Adjaria), o regiune autonomă (Osetia de Sud) şi 79 de raioane. Oraşe pr: Kutaisi, Rustavi, Batumi, Suhumi. Relief muntos în N şi S (munţii Caucaz) şi colinar în E. Climă subtropicală şi temperată. Reţea hidrografică (Kura, Inguri,Rioni) cu potenţial energetic valorificat. Vegetaţie subtropicală; păduri de foioase. Resurse de subsol variate (cu rezerve modeste). Ind. metalurgică, electrotehnică, chimică, constructoare de maşini. Se cultivă citrice, cereale. Pomicultură. Viticultură. Creşterea animalelor (ovine şi caprine). Sericicultură. — Locuit din timpuri străvechi, pe

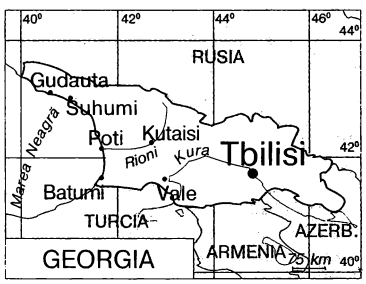

teritoriul Georgiei existau regatul Colhida în V (sec. 6 î.Hr.), Ibena în E (sec. 4-3 î.Hr.). Cucerit de romani (sec. 1 î.Hr.), intră sub stăpînirea Bizanţului (sec. 6). Partea de E a Georgiei a fost sub dominaţia arabilor mai multe secole. În sec. 11, regele Bagrat III unifică micile regate georgiene şi întemeiază un puternic stat. La sfîrşitul sec. 15, în urma atacurilor mongolilor, Georgia s-a fărîmiţat în mai multe principate şi regate.În sec. 18 s-au pus bazele statului Transcaucazia, care va fi anexat de Rusia (sec. 19). După Revoluţia din Octombrie, puterea a fost preluată de menşevici, care proclamă independenţa ţării, recunoscută oficial de Rusia Sovietică (1920). În 1921, Armata Roşie ocupă Tbilisi şi instaurează puterea sovietelor. La 12 mart. 1922, Georgia împreună cu Armenia şi Azerbaidjanul constituie RSFS Transcaucaziană. După dizolvarea acestei republici federative, RSS Gruzină devine, în 1936, una dintre cele 11 republici unionale ale URSS. În perioada 1988-1989 izbucnesc grave tensiuni interetnice: republicile autonome Abhazia, Adjaria şi Regiunea autonomă Osetia de Sud manifestă tendinţe secesioniste faţă de autorităţile de la Tbilisi. La 9 apr. 1991, Georgia îşi proclamă independenţa de stat. Nu aderă la tratatul de constituire a CSI (21 dec. 1991). Regimul autoritar instaurat de preşedintele Zviad Gamsakhurdia întîmpină o rezistenţă puternică (războiul civil, dec. 1991-ian. 1992). La 10 mart. 1992, Eduard Şevarnadze este desemnat preşedinte al consiliului de stat. Republică prezidenţială.

GEORGIADE, Constantin (1898-1991; n. Brăila), psiholog român. Lucrări în domeniul psihofiziologiei, psihologiei copilului şi psihologiei patologice (*Psihologia gîndirii copilului, Probleme şi idei noi în psihologie*).

GEORGIA DE SUD (engl. **SOUTH-GEORGIA**), teritoriu în S Oceanului Atlantic, la 1277 km E de arhipelagul Falkland; 3,75 mii km^2. Cuprinde mai multe insule. Insulă pr.: Georgia de Sud. Singura aşezare: Grytviken. Climă subantarctică oceanică. Floră şi faună subpolară. Insule descoperite de James Cook şi proclamate posesiune britanică (1775). Din 1985, teritoriul este administrat de guvernatorul insulei Falkland.

GERA, oraş în E Germaniei (Turingia), pe Elster; 132,25 mii loc. Nod de comunicaţie. Centru industrial. Producţie de instrumente muzicale. Castel (sec. 17-18). Menţionat documentar în 995.

GÉRARD, François, baron (1770-1837), pictor francez. A pictat scene istorice şi numeroase portrete ale personalităţilor vremii. Influenţat de stilul neoclasic al maestrului său, J.L.David, mai ales în scenele mitologice (*Amor şi Psyche*).

GÉRICAULT, Théodore (1791-1824), pictor francez. Unul dintre romanticii de început. Mişcare viguroasă, colorit intens, frapante contraste de umbră şi lumină (*Pluta Meduzei, Ofiţer de vînători din garda imperială şarjînd*). Tablouri cu cai, peisaje.

GERLACH, Walther (1889-1979), fizician german. Prof. univ. la Tübingen, Göttingen, Frankfurt pe Main şi München. Cercetări în domeniul magnetismului. Împreună cu O. Stern, a efectuat (1922) o serie de experienţe, care au adeverit cuantificarea spaţială a momentului magnetic al atomului.

GERLACHE DE GOMERY, Adrien Victor Joseph, baron de ~ (1866-1934), explorator belgian. A condus expediţia din Antarctica (1897-1899), pe vasul "Belgica". Cercetări oceanografice în zona polară.

GERLACHOVKA, vîrf în munţii Carpaţi (Tatra Înaltă), în Slovacia. Cel mai înalt vîrf din sistemul muntos al Carpaţilor; alt.: 2665 m. Urme glaciare. Turism.

GERMANI, Dionisie (1877-1948; n. Galaţi), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Activitate ştiinţifică în domeniul hidraulicii şi al mecanicii fluidelor. A înfiinţat laboratorul de hidraulică al Politehnicii bucureştene. A proiectat alimentarea cu apă a oraşelor Tulcea, Turnu-Măgurele şi canalizarea oraşelor Brăila, Ploieşti, Satu Mare. Membru de onoare al Acad. Rom.

GERMANIA (Republica Federală ~), stat în partea central-nordică a Europei, situat între Marea Nordului, Marea Baltică (în N) şi munţii Alpi (în S). Suprafaţa: 356,94 mii km^2. Populaţia: 82,4 mil. loc. Limba oficială: germana. Capitala: *Berlin*. Culte: protestantism, catolicism, culte neoprotestante ş.a. Moneda: 1 deutsche mark = 100 pfennige. Împărţit în 16 landuri. Oraşe pr.: Bonn, Hamburg, München, Köln, Stuttgart, Düsseldorf, Hanovra, Leipzig, Dresda. Relief muntos în S (Alpii Bavariei), de podiş în centru şi de cîmpie în N (Cîmpia Germaniei de Nord). Climă temperată. Reţea hidrografică bogată, orientată spre Marea Nordului (Rin, Weser, Elba), spre Marea Baltică (Oder) şi spre Marea Neagră (Dunărea). Păduri întinse. Parcuri naţionale; rezervaţii. Resurse de subsol: plumb, cupru, argint, fosfaţi, hidrocarburi. Ind. diversificată: construcţii de maşini, metalurgică, chimică (printre primele locuri pe glob în domeniul ind. chimice, constructoare de maşini, electrotehnice). Cel mai mare exportator mondial de mărfuri. Puternică activitate financiară. Se cultivă tutun. Pomicultură; viticultură. Creşterea animalelor (porcine, bovine, ovine). Pescuit. Exportă instalaţii, echipament industrial, autovehicule, produse chimice, textile. — Teritoriul Germaniei este locuit din antichitate de triburi germanice, celtice, slave. În sec. 1-4, provincie a Imperiului Roman. În sec. 6-8, ţinuturile triburilor alemanilor, turingilor, frizilor, saxonilor, bavarezilor sînt incluse în Regatul Francilor, care atinge apogeul sub Carol cel Mare (768-814). După dezmembrarea Imperiului Carolingian (sec. 9) începe existenţa de sine stătătoare a Germaniei. Sec. 11-12 sînt marcate de lupte între împăraţii germani şi papalitate. În sec. 13 se constituie Hansa, cu puternic rol comercial şi politic. După fărîmiţarea Germaniei, în urma Războiului de 30 de Ani, în sec. 17-18, are loc ascensiunea Prusiei şi Austriei, care îşi dispută întîietatea între statele germane. Unificarea Germaniei este realizată de Prusia, prin mîna de fier a cancelarului Bismarck. După victoria contra Austriei (1866) şi a Franţei (1870-1871), Germania este proclamată imperiu, Wilhelm I încoronîndu-se ca împărat. Urmează o ascensiune economică rapidă şi o creştere a imperiului colonial. După înfrîngerea în primul război mondial, Germania se proclamă republică (9 nov. 1918). Prin Tratatul de Pace de la Versailles (1919), pierde toate coloniile, provinciile Alsacia şi Lorena, fiind obligată să plătească importante despăgubiri de război. Pe fondul crizei mondiale, este instaurată dictatura nazistă. În 1933, Adolf Hitler devine cancelar al Germaniei. Pe plan extern, guvernul nazist promovează o politică agresivă (crearea alianţei Berlin-Roma-Tokio). În mart. 1938, trupele germane invadează şi anexează Austria, regiunea sudică a Cehoslovaciei (sept. 1938), întreaga Cehoslovacie (mart. 1939), iar la 1 sept. 1939 atacă Polonia, declanşînd cel de-al doilea război mondial (1939-1945). După înfrîngerea şi capitularea ei necondiţionată (8 mai 1945), Germania este ocupată de trupele SUA, URSS, Marii Britanii şi Franţei şi împărţită în 4 zone de ocupaţie. Zonele de ocupaţie americană, britanică şi franceză con-

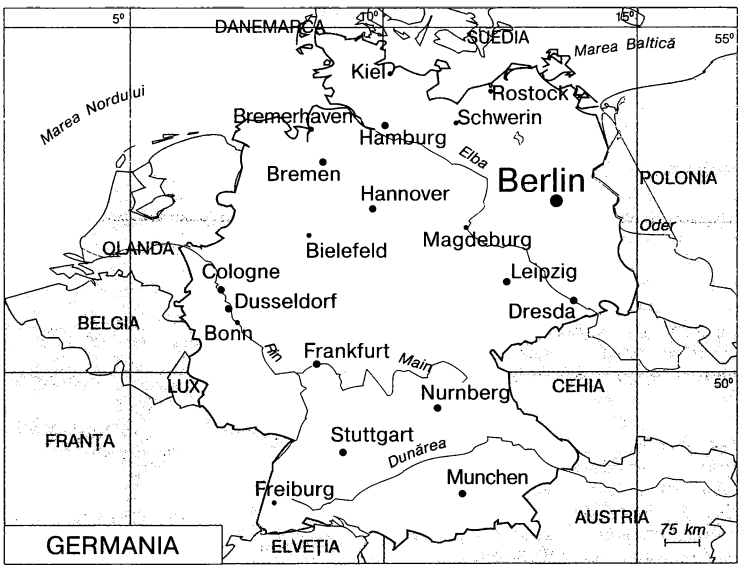

stituie Republica Federală Germană, cu capitala la Bonn, iar zona sovietică Republica Democrată Germană, cu capitala la Berlin. RFG devine unul din cele mai prospere state din lume (deceniile 6-9), cu o democrație stabilă, în timp ce în RDG se aplică o politică de edificare a socialismului, fiind impus un sistem politic totalitar. Pentru a împiedica exodul est-germanilor în V este construit Zidul Berlinului (1961). În 1955 RFG devine membră a NATO, iar în 1957 se numără printre membrii fondatori ai CEE. După 1965, în timpul cancelarului Willy Brandt, RFG își orientează politica externă spre deschiderea către Est. În 1973, ambele țări sînt admise ca membre ale ONU. În contextul schimbărilor petrecute în 1989, Zidul Berlinului este dărîmat, iar în mart. 1990 au loc primele alegeri legislative libere în RDG. La 1 iul. 1990 se semnează tratatul de reunificare intergermană. Se desfășoară alegeri legislative pe întreg teritoriul țării, iar în 1991 se formează un nou guvern, condus de Helmut Kohl. În 1994, trupele celor patru puteri învingătoare părăsesc, după 49 de ani, Berlinul. Republică parlamentară, stat federal.

GERMANICUS, Iulius Caesar (15 î.Hr.-19 d.Hr.), general roman. Fiu vitreg al lui August, adoptat de împăratul Tiberiu. Tatăl lui Caligula. Consul în 12 d.Hr. Învingîndu-l pe Arminius (16 d.Hr.), a consolidat stăpînirea romană în Germania. A murit în circumstanțe neclare.

GERMER, Lester Halbert (1896-1971), fizician american. Cercetări în domeniile razelor X și particulelor elementare. Împreună cu C.J. Davisson, a pus în evidență difracția electronilor (1927).

GERMISARA, așezare civilă romană în Dacia. Stațiune balneară cunoscută încă din antichitate. Bazin circular (sec. 2-3) săpat în stîncă, în care este colectată apa izvorului termal. Azi, *Geoagiu-Băi*, județul Hunedoara.

GERMISTON, oraș în Africa de Sud (Transvaal), în aglomerația Johannesburg; 155 mii loc. Important nod de comunicații. Expl. de aur. Cea mai mare topitorie de aur din lume.

GERNSBACK, Hugo (1884-1967), inginer și scriitor american. Pionier al radiofoniei și al transmisiilor de televiziune. Întemeietorul primei reviste de anticipație. Astăzi, premiul anual Hugo pentru cea mai bună operă de *science fiction* (termen introdus de Gernsback).

GEROTA, Dimitrie (1867-1939; n. Craiova), chirurg și anatomist român. Prof. univ. la București. Contribuții în studiul anatomiei și fiziologiei vezicii urinare, al vaselor limfatice (*tehnica Gerota* de evidențiere a acestora). Considerat primul radiolog român (*Razele lui Röntgen sau razele X*). Mare chirurg practician, a înființat la București un spital și un muzeu de mulaje anatomico-chirurgicale, lucrate în întregime de el. Membru corespondent al Acad. Rom.

GERSHWIN, George (1898-1937), compozitor, pianist și dirijor american. Comedii muzicale, melodii pentru spectacole de revistă, suita simfonică *Un american la Paris*. Combină elemente din muzica de jaz cu elemente romantice (*Rapsodia albastră*). Ultima lucrare importantă este opera *Porgy și Bess*.

GERSOPPA (JOG), cascadă în S-V Indiei (Karnătaka), pe rîul Sharavate; 252 m înălțime; cea mai mare din Asia.

GESNER, Konrad von (1516-1565), medic și naturalist elvețian. Primul botanist care propune o clasificare a plantelor după flori și fructe. Lucrări de botanică, zoologie, filologie, bibliografie (*Historia animalium, Bibliotecha universalis*).

GESSNER, Salomon (1730-1788), pictor și poet elvețian de limbă germană. Poeme preromantice (*Idile*), ilustrate de el însuși. Pictor. Gravor. A editat "Almanahul elvețian".

GESTAPO (prescurtare de la *Geheime Staatspolizei*), poliția secretă politică în Germania nazistă. Înființată în 1933 de H.Göring, trece apoi sub controlul lui H.Himmler. Desființată în 1945 și declarată organizație criminală (Nürnberg, 1946).

GETTY, Jean Paul (1892-1976), industriaș american. Magnat al petrolului. Avere fabuloasă. Colecționar de artă. În 1954 a întemeiat muzeul care îi poartă numele. — **Muzeul ~**, muzeu în Malibu (California). Mutat (1990) în Santa Monica, în noul Centru de Artă Getty. Impresionantă colecție de antichități greco-romane. Pictură europeană renascentistă și postimpresionistă. Artă decorativă franceză (sec. 17-18). Mare colecție de manuscrise miniate.

GETTYSBURG, oraș în N-E SUA (Pennsylvania); 7 mii loc. Aici, armatele statelor nordiste au obținut (1-3 iul. 1863) o victorie decisivă asupra celor sudiste, în timpul Războiului de Secesiune.

GEULINCX, Arnold (1624-1669), filozof flamand. Prof. univ. la Louvain și Leiden. A îmbrățișat ideile carteziene. Unul dintre inițiatorii ocazionalismului (*Metaphysica vera, Ethica*).

GHĂGHARA (GHĂGRĂ), rîu în China, Nepal și India, afluent al Gangelui; 1022 km. Izvorăște din S Podișului Tibet (5500 m alt.). Irigații și navigație. Considerat rîu sacru. Nume vechi, *Gogra*.

GHANA (Republica ~), stat în V Africii, cu ieșire la Golful Guineii. Suprafața: 238,53 mii km^2. Populația: 18,86 mil. loc. Limba oficială: engleza (limba națională: akan). Capitala: *Accra*. Culte: creștinism, islamism. Moneda: 1 cedi = 100 pesewas. Împărțit în 9 regiuni. Orașe pr.: Kumasi, Tamale, Tema, Sekondi-Takoradi. Relief de cîmpie litorală joasă, care trece apoi spre un platou întins și

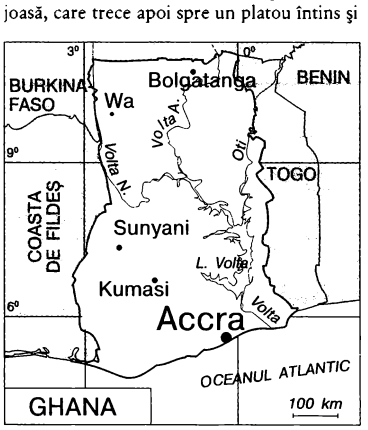

înalt. Climă ecuatorială pe coastă și subecuatorială în rest. Faună deosebit de bogată. Vaste plantații de cacao, cafea, palmieri de cocos și bananieri. Se cultivă arahide, tutun, sorg, manioc, porumb, orez, banane. Creștere extensivă a animalelor (bovine, ovine, caprine). Expl. forestiere (lemn prețios). Zăcăminte de aur, diamante, mangan, bauxită. Ind. prelucrătoare în ascensiune. Bine reprezentată este ind. textilă. Exportă cacao, lemn prețios, aur, diamante, mangan. — Teritoriu descoperit în 1671 de portughezi (și numit de ei Coasta de Aur). Pînă în sec. 18, a fost o sursă a comerțului de sclavi. În sec. 19, englezii au înfrînt rezistența statului Așanti (întemeiat la sfîrșitul sec. 17 - începutul sec. 18) și au încorporat teritoriul acestuia în colonia Coasta de Aur. Proclamată, în 1957, stat independent, cu numele de Ghana. După mai multe lovituri de stat, în 1981 puterea este preluată de Consiliul Provizoriu al Apărării Naționale. În 1992 se adoptă o nouă Constituție. Republică prezidențială.

GHE, Nikolai Nikolaevici (1831-1894), pictor rus. Membru al *Grupului peredvijnicilor*. Portrete (A.I.Herzen, L.N.Tolstoi), peisaje, scene istorice (*Petru I interogînd pe țareviciul Aleksei Petrovici la Peterhof*) ș.a.

GHEDEON, Manuil (1851-1943), istoric grec. Cercetări asupra fondurilor arhivistice grecești din Turcia. Studii și articole privind istoria Bisericii Ortodoxe, Imperiul Bizantin. Preocupat și de relațiile românești cu Orientul creștin și de domniile fanariote în țările române.

GHELDERODE, Michel de (pseudonim al lui *Adolphe-Adhémar Louis Martens*; 1898-1962), dramaturg belgian de limbă franceză. Teatru de factură expresionistă (*Barrabas, Domnișoara Jaire, Moartea doctorului Faust*).

GHELERTER, Moni (1905-1979; n. Iași), regizor de teatru român. Prof. univ. la București. Minuție în lucrul cu actorul, finețe în reliefarea nuanței psihologice a personajelor (*Trei surori* de Cehov, *Vizita bătrînei doamne* de Fr.Dürrenmatt, *Romeo și Julieta* de Shakespeare, *Ziariștii* de Al.Mirodan).

GHELINȚA, comună în județul Covasna, în E Depresiunii Tîrgul Secuiesc. Biserică fortificată (sec. 13) care păstrează un ansamblu de pictură murală gotică (1300); restaurată. Menționată documentar în 1567.

GHENEA, Toma (1862-1921; n. Bascov, jud. Argeș), general român de artilerie. A inventat aparatul de ochire cu lunetă panoramică.

GHEORGACHI, logofătul (c. 1719-?), boier cărturar român. Logofăt la curtea domnului Grigore Callimachi. Autor al unei scrieri de ceremonial, singura din literatura noastră veche.

GHEORGHE (Sfîntul) (c. 270-303), sfînt creștin. Martirizat sub Dioclețian, pentru că a luat apărarea creștinilor persecutați. Patron al Angliei, precum și a numeroase ordine cavalerești. Canonizat. În iconografie apare călare pe un cal alb, omorînd balaurul.

GHEORGHE, Ion (n. 1935, Florica, jud. Buzău), poet român. Reinterpretează miturile autohtone într-o manieră proprie, cu multe trimiteri la realitatea înconjurătoare (*Zoosophia, Cavalerul trac, Megalitice, Avatara*).

v. **Oneşti.**

GHEORGHENI, oraş în judeţul Harghita, în depresiunea Giurgeu; 21,6 mii loc. Expl. şi prelucrarea lemnului. Filatură şi ţesătorii de in şi cînepă. Muzeu cu colecţii de istorie, etnologie, ştiinţele naturii, artă plastică. Patinoar. Parc dendrologic. Ruinele cetăţii Both (sec. 16); biserici (sec. 14-18). În apropiere se găsesc staţiunea Lacul Roşu şi zona turistică Cheile Bicazului. Localitate menţionată documentar în 1232, într-un registru papal. În 1500 este semnalată prezenţa Cetăţii Both.

GHEORGHE ŞTEFAN, domn al Moldovei (1653-1658). Mare logofăt în timpul lui Vasile Lupu, pe care îl înlătură din scaun cu sprijinul lui Gh.Rákóczi II şi al lui Matei Basarab. A încheiat un tratat de alianţă cu Rusia. Mazilit de Poartă, a pribegit prin Austria, Rusia, Suedia.

GHEORGHIEV, Vladimir (1908-1986), lingvist bulgar. Specialist în gramatica comparată a limbilor indo-europene. Studii asupra istoriei limbii bulgare.

GHEORGHIU, Constantin V. (1894-1956; n. Dolheşti, jud. Iaşi), chimist român. Prof. univ. la Iaşi. Lucrări în domeniul chimiei organice (*Monografie asupra coloranţilor organici*). Cercetări în vederea obţinerii de medicamente. Membru corespondent al Acad. Rom.

GHEORGHIU, Florin (n. 1944, Bucureşti), şahist român. Campion mondial de juniori. Cîştigător a numeroase turnee internaţionale. Mare maestru internaţional.

GHEORGHIU, Ion S. (1885-1968; n. Bacău), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări în domeniul teoriei maşinilor electrice de curent alternativ. Pe baza proiectelor sale, s-a pus în funcţiune prima linie electrică din ţară (Dobreşti-Tîrgovişte-Bucureşti). A întocmit şi alte proiecte de electrificare a căilor ferate. Acad.

GHEORGHIU, Mihnea (n. 1919, Bucureşti), scriitor şi ziarist român. Prof. univ. la Bucureşti. Lirică (*Balade*). Fondator al revistei "Secolul 20". Studii literare (*Modalitatea conformistă a dramei, Scene din viaţa lui Shakespeare*). Proză. Scenarii de film (*Tudor, Hyperion, Tănase Scatiu*). Traduceri din literatura engleză (traducerea integrală a operei lui Shakespeare). Membru al unor organisme străine. Membru corespondent al Acad. Rom.

GHEORGHIU, Miluţă (Mihai) (1897-1971; n. Iaşi), actor român. Vervă spumoasă, răsfăţ histrionic. Creaţie incomparabilă în personajul Chiriţa din comediile lui V.Alecsandri.

GHEORGHIU, Ştefan (n. 1926, Galaţi), violonist român. Prof. univ. la Bucureşti. Interpret de o profundă sensibilitate al repertoriului naţional (G.Enescu, P.Constantinescu) şi universal (Beethoven, Brahms).

GHEORGHIU, Tony (1926-1961; n. Buzău), grafician, pictor şi scenograf român. Autor al decorurilor şi costumelor unor spectacole importante (*Macbeth* de Shakespeare, *Hoţii* de Schiller ş.a.).

GHEORGHIU, Traian (1887-1968; n. Craiova), fizician român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în fotoelectricitate, spectroscopie, precum şi studii asupra semiconductorilor. Lucrări: *Măsuri fotoelectrice cu celule fotoelectrice cu gaz, Cercetări asupra bachelizării lemnului.* Membru corespondent al Acad. Rom.

GHEORGHIU, Valentin (n. 1928, Galaţi), pianist şi compozitor român. Elev al Constanţei Erbiceanu şi al lui M.Jora. Lucrări simfonice (simfonii, concert pentru pian) şi de cameră (sonate, lieduri, cvartet de coarde). Rafinat interpret al compoziţiilor romantice, ale căror piese le cîntă cu fior liric şi cu un tuşeu catifelat (Schumann, Grieg, Liszt). Numeroase premii internaţionale.

GHEORGHIU, Vasile (1872-1959; n. Cîmpulung Moldovenesc), teolog român. Prof. univ. la Cernăuţi. Intensă activitate în cadrul organizaţiilor culturale din Bucovina şi Cernăuţi. Lucrări cu caracter teologic (*Exegeza Noului Testament, Comentarii la Evanghelia după Matei*). Membru de onoare al Acad. Rom.

GHEORGHIU, Virgil Constantin (1916-1993), scriitor român de expresie română şi franceză. Stabilit în Franţa (1945), unde îmbracă haina preoţească. Publicistică pe teme de război (*Ard malurile Nistrului*). Romane (*Ora 25*, ecranizat; *Sacrificaţii Dunării, Dumnezeu la Paris*).

GHEORGHIU-BURLACU, Angela (n. 1964, Adjud), soprană română. A cîntat pe scenele mari ale lumii. Voce puternică, plăcut timbrată, joc expresiv (*Boema, Turandot, Elixirul dragostei, Traviata*).

GHEORGHIU-DEJ, Gheorghe (1901-1965; n. Bîrlad), om politic român. Secretar general (1945-1954) şi prim-secretar (1955-1965) al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român. Prim-ministru (1952-1955). Preşedinte al Consiliului de Stat (1961-1965). A instaurat un regim totalitar. Pe plan extern, s-a orientat spre o politică de distanţare de URSS. Campania de desovietizare a ţării nu a fost urmată de introducerea unor reforme reale de democratizare a vieţii sociale şi politice.

GHEREA v. **DOBROGEANU-GHEREA, Constantin.**

GHEREA v. **DOBROGEANU-GHEREA, Ioan (Ionel).**

GHERGHELEU, deal în S-E Podişului Transilvaniei, între rîurile Paloş şi Archita. Alt. max.: 785 m.

GHERGHIŢA, comună în judeţul Prahova, pe rîul Prahova. Biserică (1641), ctitorie a lui Matei Basarab. Biserică de lemn (sec. 18). Localitate menţionată documentar în 1431.

GHERGHIŢA (Cîmpia Gherghiţei), cîmpie în partea central-nordică a Cîmpiei Române. Subunitate a acesteia, delimitată de cîmpiile Cricovului şi Ploieştiului (la N), Săratei (la E), Vlăsiei (la S), Titu (la V). Altitudini joase (91 m). Soluri aluviale.

GHERLA, oraş în judeţul Cluj, pe Someşul Mic; 24,6 mii loc. Industrii. Confecţionarea manuală a covoarelor orientale. Muzeu de arheologie şi istorie. Vestigii ale unui castru roman (sec. 2-3); fragmente de statui; monumente funerare. Castel-cetate în stilul Renaşterii (1540-1550), transformat în sec. 18 în penitenciar, folosit şi de autorităţile comuniste pentru deţinuţii politici. Case în stil baroc (sec. 18); biserici (sec. 18). Parc dendrologic. Aşezare romană fortificată. În sec. 17, după aşezarea unor armeni veniţi din Moldova, mare centru comercial. Centru cultural şi de învăţămînt la sfîrşitul sec. 19 şi începutul sec. 20 (seminar greco-catolic, Preparandia, transferată de la Năsăud, tipografii).

GHERMĂNESCU, Mihail (1899-1962; n. Bucureşti), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul ecuaţilor funcţionale, al seriilor trigonometrice, al teoriei funcţiilor şi al teoriei numerelor.

GHETSIMANI, grădină, în apropiere de Ierusalim, la poalele Muntelui Măslinilor, unde obişnuia Iisus să se retragă pentru rugăciune, împreună cu discipolii.

GHEŢARUL DE LA BARSA, peşteră în munţii Bihor. Situată în complexul carstic Padiş-Cetăţile Ponorului, la 1100 m altitudine. Lungime: 2750 m. Face parte din Parcul Naţional al Munţilor Apuseni.

GHEŢIE, Vasile (1903-1990; n. Berinţa, jud. Maramureş), medic veterinar român. Prof. univ. la Bucureşti. Iniţiatorul şcolii româneşti de anatomie comparată a animalelor domestice (*Atlas de anatomie comparată*). Pune bazele unui muzeu pe care îl înzestrează cu mulaje realizate de el. Acad.

GHIAŢĂ, Dumitru (1888-1972; n. Colibaşi, jud. Mehedinţi), pictor român. Viziune postimpresionistă asimilată într-un mod personal. Recurge la sugestiile artei populare. Peisaje, naturi moarte cu flori şi compoziţii în colorit sobru (*Ţărănci la piaţă, Peisaj din Balcik, Flori de munte, La tîrgul de cereale, Iarnă la Tîrgovişte, Cireşi înfloriţi, Toamna în pădure*).

GHIAUROV, Nikolai (n. 1929), bas bulgar. A cîntat pe marile scene lirice ale lumii. Voce plină, amplă, de o rară forţă. Creaţii de răsunet în opere de Verdi şi Musorgski.

GHIBĂNESCU, Gheorghe (1864-1936; n. Fălciu, jud. Vaslui), istoric şi filolog român. Paleograf şi slavist. A editat colecţii de documente medievale ale României (*Surete şi izvoade*, 25 vol.; *Ispisoace şi zapise*, 12 vol.). A publicat primul *Glosar slavo-român*. Lucrări cu caracter monografic (*Originile Iaşilor, Vasluiul, Ştefan cel Mare*). A înfiinţat revistele "Theodor Codrescu" şi "Ioan Neculce". Membru corespondent al Acad. Rom.

GHIBERTI, Lorenzo (c.1378-1455), sculptor şi orfevru italian. Preocupări pentru armonia compoziţiei. A realizat, într-un stil apropiat de gotic, porţile de nord ale Baptisteriului din Florenţa, iar în spiritul Renaşterii "Poarta Paradisului" (poarta de est a aceluiaşi edificiu). Statui (*Sf. Ioan, Sf. Matei, Sf.Ştefan*).

GHIBU, Onisifor (1883-1972; n. Sălişte, jud. Sibiu), pedagog şi publicist român. Prof. univ. la Cluj. Activitate intensă pentru desăvîrşirea statului naţional unitar român. Unul dintre întemeietorii pedagogiei româneşti (*Puncte cardinale pentru o concepţie naţională a educaţiei*). Studii de istorie a învăţămîntului şi culturii româneşti (*Din istoria literaturii didactice româneşti*, 3 vol.). Pledează pentru organizarea învăţămîntului pe principii moderne (*Despre educaţie*). Fondator de publicaţii în Transilvania şi Basarabia. Memorii. Membru corespondent al Acad. Rom.

GHICA, familie de boieri din Ţara Românească şi Moldova care a dat importanţi domni şi oameni politici: — **Gheorghe Ghica**, domn al Moldovei (1658-1659) şi al Ţării

Românești (1659-1660). Întemeietorul familiei. A mutat definitiv capitala Țării Românești la București. — **Grigore II Ghica**, domn al Moldovei (1726-1733, 1735-1739, 1739-1741, 1747-1748) și al Țării Românești (1733-1735 și 1748-1752). A adus în țările române numeroși greci, cărora le-a încredințat importante dregătorii și a aplicat o politică fiscală excesivă. Sprijinit de Hrisant Nottara, s-a preocupat de dezvoltarea învățământului. Ctitor al mănăstirilor Frumoasa (Iași) și Pantelimon (București). — **Matei Ghica**, domn al Țării Românești (1752-1753) și al Moldovei (1753-1756). A aplicat o politică fiscală excesivă și a cîrmuit prin boieri greci, ceea ce a provocat nemulțumiri. În timpul domniei lui, în Moldova s-a redactat *Cronica Ghiculeștilor*. — **Grigore III Ghica**, domn al Moldovei (1764-1767, 1774-1777) și al Țării Românești (1768-1769). În timpul domniei sale, Bucovina a fost cedată de turci Habsburgilor (1775), fapt ce a declanșat protestul domnitorului. A întemeiat o manufactură de postav la Chipereşti (1766). — **Grigore Dimitrie Ghica**, domn al Țării Românești (1822-1828). Primul domn pământean după domniile fanariote. A redeschis școala de la "Sf. Sava". — **Alexandru Dimitrie Ghica**, domn al Țării Românești (1834-1842). A sprijinit mișcarea pentru Unirea Principatelor. — **Grigore Alexandru Ghica**, domn al Moldovei (1849-1853, 1854-1856). În timpul domniei sale s-au luat o serie de măsuri administrative (dezvoltarea lucrărilor publice, a învățământului public și superior). A acordat libertate presei. A sprijinit Unirea Principatelor. — **Dimitrie Ghica** (zis și **Beizadea Mitică**) (1816-1897), om politic român. De mai multe ori ministru. Prim-ministru (1868-1870). Ia parte la înlăturarea de la domnie a lui Al.I.Cuza (1866).

GHICA, Alexandru (1902-1964; n. București), matematician român. Prof. univ. la București. A introdus studiul analizei funcționale în învățământul românesc. Manuale (*Analiza funcțională*). Acad.

GHICA, Dimitrie (1865-1967; n. Istanbul), diplomat român. Ministru de Externe (1931-1932). Ministru plenipotențiar al României la Roma (1928-1932; 1932-1933) și Bruxelles (1933-1937). Memorii.

GHICA, Ion (1817-1897; n. București), scriitor, economist și om politic român. Profesor la Academia Mihăileană din Iași. Unul dintre fondatorii societății Frăția (1843). Contribuie la apariția revistei "Propășirea". Participant la Revoluția de la 1848 din Țara Românească. De mai multe ori ministru și prim-ministru (febr.-mai 1866, 1867, 1870-1871). Rol în restructurarea procesului de învățământ din Moldova. Printre primii care au tratat probleme economice (*Convorbiri economice*). Memorialistică (*Scrisori către V.Alecsandri*) încîntătoare prin voluptatea rememorării și plasticitatea vie a portretisticii. Membru al Societății Academice Rom.

GHICA, Ion Gr. (1829-1891; n. Iași), general și om politic român. De mai multe ori ministru. Agent diplomatic la Constantinopol, în momentul proclamării independenței României.

GHICA, Pantazi (1837-1882; n. București), scriitor și publicist român. A colaborat la "Revista contemporană", "Literatorul" ș.a. Romane (*Un boem român*, *Don Juanii din București*). Comedii; nuvele.

GHICA-BUDEȘTI, Nicolae (1869-1943; n. Iași), arhitect român. Prof. univ. la București. Contribuții la reînnoirea și dezvoltarea arhitecturii românești: mausoleul lui V.Alecsandri de la Mircești, biserica Copou din Iași, Muzeul Național de Artă (azi, Muzeul Țăranului Român) din București. A îndrumat activitățile de restaurare a monumentelor arhitectonice din țară. Lucrări: *Evoluția arhitecturii religioase din Muntenia și Oltenia* (4 vol.) ș.a. Membru de onoare al Acad. Rom.

GHICA-COMĂNEȘTI, Dimitrie (1840-după 1900), călător și explorator român. Împreună cu fiul său, Nicolae, a întreprins o expediție în Somalia (*O expediție română în Africa*).

GHIDIGHICI (Lacul de acumulare ~), lac în Republica Moldova, pe cursul mediu al rîului Bîc, format prin construirea unui baraj în 1963, lîngă comuna Vatra (pînă în 1991 - Ghidighici, raionul Strășeni). Lungime: 8,5 km. Lățime: 950 m. Suprafața: 800 ha. Ad. max.: 9,5 m.

GHIDIONESCU, Vladimir (1878-1948; n. Iași), pedagog român. Prof. univ. la Cluj. Membru fondator al Asociației Internaționale de Pedologie. Studii de pedagogie experimentală (*Introducere în pedologia și pedagogia experimentală*).

GHIGHIU (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Bărcănești, județul Prahova. Ctitorită în 1814 de ieromonahul Arsenie de la Cernica. Construită pe locul unei vechi biserici de lemn. Pictată de Gh.Tattarescu. Muzeu cu colecții de artă veche bisericească; ateliere.

GHIKA-BUDEȘTI, Ștefan (1904-1959; n. Predeal), geolog român. Prof. univ. la București și Timișoara. Lucrări privitoare la structura Carpaților Meridionali, a Depresiunii Loviștei și a Munților Rodnei. Membru corespondent al Acad. Rom.

GHILELS, Emil Grigorievici (1916-1985), pianist rus. Interpretări spectaculoase și în pasajele explozive și în cele de interiorizare. Premii. Discografie bogată.

GHILGAMEȘ, rege (sec. 28 î.Hr.) al vechiului oraș sumerian Uruk, din S Mesopotamiei. După moarte a devenit în mitologia mesopotamiană semizeu. — **Epopeea lui ~**, poem eroic babilonian (milen. 3 î.Hr.), scris pe 12 tăblițe de argilă arsă. A fost găsit în biblioteca regelui Assurbanipal din Ninive.

GHIMBAV, comună în județul Brașov. Construcții aeronautice. Fabrică de hîrtie și carton. Biserică gotică (sec. 14-15). Menționată documentar în 1342.

GHIMBAV, rîu, afluent al Oltului, în Depresiunea Bîrsei; 50 km. Izvorăște din N munților Bucegi și trece prin Rîșnov și Ghimbav. Cunoscut și sub numele de *Ghimbășel*.

GHIMEȘ, depresiune intramontană în Carpații Orientali, pe valea superioară a Trotușului, limitată de munții Tarcău (la N și E) și Ciuc (la S și V). Expl. forestiere.

GHIMEȘ, trecătoare în V munților Ciuc, la 1170 m altitudine, pe rîul Trotuș. Cale ferată și rutieră ce leagă Moldova de Transilvania. Fost punct de vamă pînă în 1918.

GHIOROC, comună în județul Arad, situată pe canalul Matca. Școală viticolă (1811). Monument închinat eroilor din al doilea război mondial. Menționată documentar în 1214.

GHIRCOIAȘU, Romeo (1919-1995; n. Cluj), muzicolog român. Prof. univ. la Cluj. Lucrări de istoria muzicii (*Contribuții la istoria muzicii românești*). Studii despre compozitorii S.Toduță, A.Ciolan.

GHIRLANDAIO (pseudonim al lui *Domenico di Tommaso Bigordi*; 1449-1494), pictor italian. Renascentist. Fresce pentru bisericile Santa Trinită și Santa Maria Novella din Florența, pentru Capela Sixtină din Roma. Remarcabile portrete (*Bunicul și nepotul*, *Giovanna Tornabuoni*). În atelierul lui au lucrat frații săi, David (1452-1523) și Benedetto (1458-1497), fiul, Ridolfo (1483-1561), precum și Michelangelo.

GHIȘE, Dumitru (1930-1991; n. Pestișul Mic, jud. Hunedoara), filozof și eseist român. Prof. univ. la București. Studii de istoria filozofiei, etică și estetică (*Existențialismul francez și problemele eticii*, *Contrapunct*). Ediții critice ale operelor lui Gh. Șincai și S.Micu.

GHIȚU, masiv muntos în S munților Făgăraș, între văile superioare ale Argeșului și Vîlsanului. Alt. max.: 1632 m. Mărginește spre N-E depresiunea Arefu.

GHIUMRI, oraș în Armenia, la N-V de Erevan; 120 mii loc. Centru industrial. Distrus de un mare cutremur de pămînt (1988).

Gheorghe Ghica

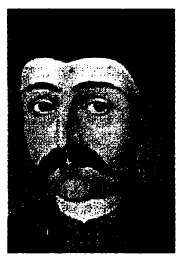

Matei Ghica

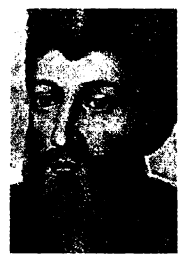

Grigore Dimitrie Ghica

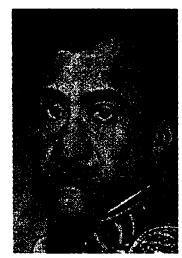

Alexandru Dimitrie Ghica

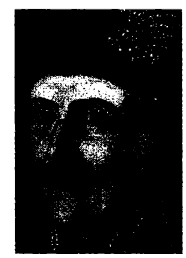

Grigore Alexandru Ghica

Ion Ghica

Numit pînă în 1840 *Kumairi*, apoi *Aleksandropol* (1840-1924) şi *Leninakan* (1924-1991).

GHYKA, Matila C. (1881-1965), matematician şi estetician român. Stabilit în Franţa. Precursor al "esteticii informaţionale". A emis o teorie matematică a formelor cu valoare estetică (*Estetica proporţiilor în natură şi în arte*). A arătat interes pentru funcţiile ritmului (*Eseuri despre ritm*).

GIACOMETTI, Alberto (1901-1966), sculptor, pictor şi desenator elveţian. După o perioadă suprarealistă, în pînzele lui se regăseşte influenţa cubismului. În sculpturi, adoptă, în manieră expresionistă, tehnica alungirii unor forme descărnate (*Diego, Bărbat mergînd, Carul*).

Alberto Giacometti, *Bărbat mergînd*

GIAEVER, Ivar (n. 1929), fizician american de origine norvegiană. A demonstrat supraconductibilitatea tranzistorilor. A construit (1960) dioda supraconductoare. Premiul Nobel (1973), împreună cu L.Esaki şi B.D. Josephson.

GIA-LONG, împărat al Vietnamului (1802-1820). Întemeietor al dinastiei Nguyên.

GIAP NGUYEN VO v. **Võ Nguyên.**

GIAUQUE, William Francis (1895-1982), chimist american. Prof. univ. la Berkeley (California). Cercetări în domeniul termodinamicii chimice. A studiat comportarea substanţelor la temperaturi foarte joase. Metodă de realizare a temperaturilor apropiate de zero absolut. Premiul Nobel (1949).

GIBBON, Edward (1737-1794), istoric englez. Capodopera sa, *Istoria declinului şi căderii Imperiului Roman*, este în egală măsură o operă istorică şi literară. Memorii.

GIBBONS, Orlando (1583-1625), organist şi compozitor englez. Reprezentant al epocii elisabetane. Organist la Westminster Abbey. Madrigale (*Lebăda de argint*). Muzică de cameră (*Fantezie*). Muzică liturgică.

GIBBS, Josiah Willard (1839-1903), chimist şi fizician american. Prof. univ. la Yale. Unul dintre creatorii termodinamicii chimice. A formulat (1876) legea fazelor care îi poartă numele. Lucrări: *Metode grafice în termodinamica fluidelor, Despre echilibrul substanţelor eterogene.*

GIBRALTAR, strîmtoare care separă Europa (Spania) de Africa (Maroc) şi care leagă Oceanul Atlantic cu Marea Mediterană. Lungime: 65 km; lăţime: 14-44 km; ad. max.: 1181 m. Importanţă economică şi strategică. Numele antic: *Coloanele lui Hercule.*

GIBRALTAR (Dominionul ~), teritoriu în S-V Europei; 5,86 km^2; 31 mii loc. Centrul ad-tiv: *Gibraltar*. Peninsulă stîncoasă în S Spaniei. Climă mediteraneană. Nu dispune de resurse minerale, nici de industrie. Port militar şi comercial, bază de aprovizionare a navelor. Turism. — A aparţinut romanilor. Ocupat în 711 de musulmani; trece apoi sub stapînirea englezilor. Marea Britanie a transformat Gibraltarul într-o puternică bază militară, cu valoare strategică (după 1713). După 1991, cînd britanicii au părăsit Gibraltarul, rămîne port strategic de observaţie al NATO.

GIBSON, deşert în V Australiei, situat între Marele Deşert de Nisip (în N) şi deşertul Victoria (în S). Regiune nelocuită. Ernest Giles a traversat şi a explorat teritoriul în 1870.

GIDE, André (1869-1951), scriitor francez. În întreaga operă abordează problema libertăţii individului dincolo de norme şi convenţii morale. Proză de introspecţie; tehnici narative experimentale. Romane (*Pivniţele Vaticanului, Falsificatorii de bani, Imoralistul, Simfonia pastorală*). Poeme în proză (*Fructele pămîntului*). Versuri, teatru, eseuri (*Corydon, Tezeu*). Memorialistică (*Jurnal*). Editor şi critic literar. Corespondenţă. Premiul Nobel (1947).

GIESEKING, Walter (1895-1956), pianist german. A evoluat pe marile podiumuri de concert ale lumii. Performanţe interpretative în opusuri simfonice de Beethoven, Schumann, Debussy şi Ravel.

GIESSEN, oraş în partea central-vestică a Germaniei (Hessen); 72 mii loc. Centru industrial. Oţelării. Universitate (sec. 17). Castel (sec. 14). Primăria veche (sec. 15). Grădină botanică.

GIFFARD, Henry (1825-1882), inginer şi inventator francez. A construit primul dirijabil din lume (încercat în zbor în 1852) şi a inventat injectorul pentru cazanele cu abur (1858).

GIGANŢI (în mitologia greacă), fiinţe monstruoase, uriaşe, zămislite de Geea din sîngele lui Uranus. Au fost nimiciţi de zeii olimpieni conduşi de Zeus şi ajutaţi de Hercule.

GIGLI, Beniamino (1890-1957), tenor italian. Voce melodioasă, strălucitoare în toate registrele. A cîntat pe scenele mari ale lumii. Apariţii remarcabile în operele lui Verdi şi Puccini. Memorii.

GIJÓN, oraş în N Spaniei (Asturia), port la golful Biscaya (Oceanul Atlantic); 259 mii loc. Centru industrial. Reparaţii navale. Porţelanuri şi sticlărie. Staţiune balneară. Vestigii romane, palate din sec. 14-16.

GILĂU, comună în judeţul Cluj, situată la confluenţa Someşului Cald cu Someşul Rece.

Edward Gibbon

André Gide

Hidrocentrală (Someşul Rece). În apropiere s-au descoperit vestigii preţioase, cu ceramică aparţinînd Culturii Tisa (milen. 7-3 î.Hr.). Urmele unui castru de apărare (sec. 1-2). Aici a existat o cetate atribuită voievodului Gelu (sec. 9-10). Castel renascentist (sec. 15); biserică de lemn (sec. 18).

GILĂU (Munţii Gilăului), masiv muntos în N-E Munţilor Apuseni, situat între valea Crişului Repede (la N) şi cea a Someşului Rece (la S). Alt. max.: 1405 m (vîrful Măgura Călăţele). Împreună cu Muntele Mare formează o unitate geomorfologică distinctă *Gilău - Muntele Mare.*

GILBERT, Walter (n.1932), biochimist american. A fundamentat metode pentru determinarea secvenţelor de bază în acizii nucleici. Premiul Nobel (1980), împreună cu F.Sanger şi P.Berg.

GILBERT, William (1544-1603), medic şi fizician englez. Medic la Curtea Regală. Studii de pionierat în domeniul electroacusticii şi în acela al magnetismului. A dezvoltat teoria polului magnetic (*De magnete*). Precursor al teoriei gravitaţiei.

GILBERT, arhipelag în partea central-vestică a Oceanului Pacific (Micronezia), la S-E de arhipelagul Marshall; 286 km^2; 67,5 mii loc. Climă ecuatorială. Export de copra. Pescuit. Face parte din statul Kiribati.

GILLETTE, societate americană, fondată în 1901 de King V.Gillette. Prima producătoare mondială de lame de ras.

GILLIÉRON, Jules Louis (854-1926), lingvist francez originar din Elveţia. Creator al geografiei lingvistice (*Atlasul lingvistic al Franţei*, în colaborare cu E. Edmont). Studii de dialectologie franceză.

GILMAN, Alfred (n.1941), farmacolog american. Prof. univ. la Charlottesville (Virginia). A identificat şi purificat proteinele G, determinînd rolul lor în transmiterea semnalelor între celulele organismului uman. Premiul Nobel (1994), împreună cu M.Rodbell.

GILOLO (DJAILOLO) v. **Halmahera.**

GILORT, rîu, afluent al Jiului; 116 km. Izvorăşte din masivul Parîng. Străbate Subcarpaţii Olteniei, trecînd prin Novaci şi Tîrgu-Cărbuneşti.

GILSON, Étienne (1884-1978), filozof francez. Prof. univ. la Lille, Strasbourg, Sorbona. A întemeiat Institutul de Studii Medievale la Universitatea din Toronto. Exponent al tomismului. Lucrări: *Filozofia în evul mediu, Fiinţă şi esenţă.*

GINASTERA, Alberto (1916-1983), compozitor argentinian. Melodii influenţate de folclorul sud-american. Un balet (*Estancia*), opere (*Don Rodrigo, Bomarzo*), simfonii, concerte, coruri, muzică de cameră, de film.

GINGHIS v. **Genghis-Han.**

GINNEKEN, Jacobus van (1877-1945), lingvist olandez. Studii de lingvistică (*Principii de lingvistică psihologică*) şi de gramatică comparată.

GINSBERG, Allen (1926-1997), poet american. Exponent al Generaţiei beat a anilor '50. Poezie de o oralitate explozivă, plină de apostrofe la adresa infernului vieţii moderne (*Kaddish şi alte poeme, Oglinda goală*).

GIOLITTI, Giovanni (1842-1928), om po-

litic italian. Prim-ministru de 5 ori (1892-1921). În timpul guvernării sale, Italia a prosperat. A fost introdus votul universal.

GIONEA, Vasile (n. 1914, Gîrbovăţul de Jos, jud. Mehedinţi), jurist român. Prof. univ. la Bucureşti. Preşedinte al Curţii Constituţionale a României (1992-1995). Lucrări de drept civil, de drept economic, de drept al muncii, de istoria dreptului. Preocupări literare (*Portrete şi amintiri, Paşi în deşert*). Membru de onoare al Acad. Rom.

GIORDANO, Luca (numit şi *Luca fa presto*) (1632-1705), pictor italian. Reprezentant al barocului tîrziu. Frescele la Palatul Medici (Florenţa), Escorial (Madrid), Certosa de San Martino (Neapole).

GIORDANO, Umberto (1867-1948), compozitor italian. Opere de tendinţă veristă (*Andrea Chénier, Fedora, Madame Sans-Gêne*).

GIORGIONE (*Giorgio Barbarelli da Castelfranco*, zis ~; c.1477-1510), pictor italian. Reprezentant al Şcolii veneţiene. Influenţat de stilul lui G. Bellini. Compoziţii caracterizate printr-un lirism discret (*Madona de la Castelfranco, Concert cîmpenesc, Furtuna, Cei trei filozofi*).

GIOSAN, Nicolae (1921-1990; n. Drîmbar, jud. Alba), inginer agronom român. Prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. Cercetări în domeniul ameliorării producerii de sămînţă de grîu şi porumb. A creat hibrizi de porumb. Coordonator al lucrării *Agricultura în România 1944-1964*. Acad.

GIOTTO (di Bondone) (1266 sau 1267-1337), pictor şi arhitect italian. Elev al lui Cimabue. Fresce (în bisericile San Francesco din Assisi, Santa Croce şi Santa Maria Novella din Florenţa; ansamblu de scene din viaţa lui Iisus şi a Fecioarei Maria în capela Scrovegni din Padova). Prin supleţea formelor şi bogăţia cromatică poate fi socotit un precursor al Renaşterii şi al întregii arte europene moderne. Ca arhitect, a proiectat campanila Domului din Florenţa.

GIOVANNI DA FIESOLE v. **Angelico, Fra ~**.

GIOVIO, Paolo (1483-1552), umanist şi istoric italian. Lucrarea *Historiarium sui temporis...* prezintă informaţii referitoare la originea latină a românilor.

GIRAFA (*Camelopardalis*), constelaţie din emisfera boreală, situată între constelaţiile Vizitiul, Ursa-Mică, Ursa-Mare şi Casiopeea.

GIRARDON, François (1628-1715), sculptor francez. Exponent al clasicismului. A colaborat cu Le Brun la decorarea palatului Luvru. A decorat parcul de la Versailles cu grupuri statuare din marmură. Statuia funerară a lui Richelieu; statuia ecvestră a lui Ludovic XIV; portrete.

GIRARDOT, Annie (n.1931), actriţă franceză de film. Roluri nuanţate psihologic în *Rocco şi fraţii săi, Să mori din dragoste, A trăi pentru a trăi, Fata bătrînă*.

GIRAUDOUX, Jean (1882-1944), scriitor francez. Romane de factură impresionistă (*Simon pateticul, Siegfried şi locuitorul din Limousin*); teatru, în care realul e invadat de fantasmele visului (*Războiul Troiei nu va avea loc, Nebuna din Chaillot, Ondine*). Eseuri.

GIRONDE, estuar în V Franţei, format la vărsarea fluviilor Garonne şi Dordogne în golful Biscaya (Oceanul Atlantic). Lungime: 72 km; lăţime: 312 km. Port pr.: Bordeaux.

GIROVEANU, Aurel (n. 1916, Girov, jud. Neamţ), pianist şi compozitor român. Melodii de muzică uşoară (*După noapte vine zi, Concert pentru soare şi cer albastru, Nu mă mai despart de tine*). Operete (*Rochia de bal, Omul care a văzut moartea*). Muzică de film. Spectacole de revistă.

GISCARD D'ESTAING, Valéry (n. 1926), om politic francez. Preşedinte-fondator (1962) al Federaţiei Naţionale a Republicanilor Independenţi. Preşedinte al Franţei (1974-1981). Preşedinte al Uniunii Franceze pentru Democraţie (din 1988).

GISEH (ar. **EL GÂZA, AL-JĪZAH**), oraş în Egipt, pe Nil, în apropiere de Cairo; 2,2 mil. loc. (cu suburbiile). Centru comercial. Universitate. Studiouri cinematografice. Grădină botanică şi zoologică. Turism. În apropiere se găseşte vestitul complex de monumente antice: piramidele lui Kheops, Khefren, Mykerinos şi Marele Sfinx. Una dintre cele 7 minuni ale lumii antice.

GIUGARU, Alexandru (1897-1986; n. Huşi), actor român. Roluri de un comic abundent, exploatînd şi datele fizice ale interpretului (*O noapte furtunoasă, O scrisoare pierdută* şi *D-ale carnavalului* de I.L.Caragiale, *Bădăranii* de Goldoni). Apariţii pitoreşti şi în film (*Tudor, Haiducii, Două lozuri*).

GIUGLEA, George (1884-1967; n. Săcele), lingvist român. Prof. univ. la Cluj. Specialist în romanistică (*Elemente străvechi în limba română, Valori latine în expresie românească*). Studii de lexicologie şi de toponimie (*Cheia pentru înţelegerea continuităţii noastre în Dacia prin limbă şi toponimie*). Membru corespondent al Acad. Rom.

GIULEŞTI, comună în judeţul Maramureş. Prelucrarea artistică a lemnului (porţi maramureşene sculptate). Biserici de lemn (sec.17-18). Necropolă cu peste 100 morminte de înhumaţie. Menţionată documentar în 1349.

GIULIO ROMANO (*Giulio Pippi*, zis ~; 1492 sau 1499-1546), pictor şi arhitect italian. Unul dintre precursorii manierismului. A lucrat cu Rafael la Vatican şi la Villa Farnesina. A decorat catedrala din Mantova şi a elaborat planul urbanistic al acestui oraş.

GIUMALĂU, masiv muntos în Munţii Bistriţei, în N Carpaţilor Orientali. Situat între rîurile Bistriţa (la S şi V), Putna (la N) şi masivul Rarău (la E). Alt. max.: 1857 m. Păduri. Rezervaţie forestieră de molizi seculari.

GIURESCU, Constantin (1875-1918; n. Chiojdu, jud. Buzău), istoric român. Prof. univ. la Bucureşti. A studiat vechile instituţii româneşti (*Studii de istorie socială*). Cercetări de istoriografie (*Contribuţiuni la studiul cronicilor muntene, Contribuţiuni la studiul cronicilor moldovene*). Ediţii critice. Acad.

GIURESCU, Constantin C. (1901-1977; n. Focşani), istoric român. Fiu al lui Constantin Giurescu. Prof. univ. la Bucureşti. Fondator al Institutului de Istorie Naţională (1941). Lucrări de sinteză asupra istoriei românilor (*Istoria românilor, Istoria Bucureştilor, Transilvania în istoria poporului român, Istoria românilor din cele mai vechi timpuri şi pînă astăzi*). Lucrări de geografie istorică (*Tîrguri sau oraşe şi cetăţi moldovene din sec. 10 pînă la mijlocul sec. al XVI-lea*). Lucrări monografice (*Viaţa şi opera lui Cuza-Vodă*). Coautor la *Istoria României în date*. Amintiri. Acad.

GIURESCU, Dinu C. (n. 1927, Bucureşti), istoric român. Fiu al lui Constantin C.Giurescu. Prof. univ. la Bucureşti şi în SUA. Preocupări pentru editarea de izvoare şi întocmirea unor sinteze de istorie naţională (*Istoria ilustrată a românilor*). Monografii (*Ion-Vodă cel Viteaz*). Studii despre feudalismul românesc şi relaţiile economice ale ţărilor române în sec. 11-19. Membru corespondent al Acad. Rom.

GIURGEA, Margareta (n. 1915, Bucureşti), fizician român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul spectrofotometriei de absorbţie. A elaborat metode precise de dozare, cu aplicabilitate în industrie. A realizat diferite tipuri de afişare cu cristale lichide, pentru prima dată în ţară. Acad.

GIURGENI, comună în judeţul Ialomiţa, pe Dunăre. Podul peste Dunăre, construit între Giurgeni şi Vadul Oii (lungime: 1464,4 m), face legătura rutieră dintre Bucureşti şi Constanţa (staţiunile balneoclimaterice de pe litoral).

GIURGEU (Depresiunea ~), depresiune intramontană, de baraj vulcanic, în Carpaţii Orientali, pe valea superioară a Mureşului; c. 1600 km^2. Relief de lunci cu aspect de cîmpie înaltă, cu unele zone mlăştinoase (în S). Temperaturi foarte scăzute iarna (la Topliţa, Joseni, Gheorgheni, Miercurea-Ciuc). Izvoare cu ape minerale. Turism. Cunoscută şi sub denumirea de *Ţara Giurgeului* sau *Depresiunea Gheorgheni*.

GIURGEU (Munţii ~), masiv muntos în Carpaţii Orientali, situat între munţii Căliman (la N), masivul Hăşmaş (la S), depresiunea Giurgeu (la V) şi Valea Bistricioarei (la N-E). Alt. max.: 1634 m.

GIURGIU, Victor (n. 1930, Moeciu, jud. Braşov), inginer silvic român. Prof. univ. la Braşov, Bucureşti şi Suceava. Contribuţii la dezvoltarea silviculturii româneşti. În domeniul dendrometriei a elaborat metode originale pentru amenajarea pădurilor. A iniţiat primele cercetări româneşti de dendrologie. Creatorul şcolii româneşti de auxologie. Lucrări: *Despre productivitate, Dendrometrie, Conservarea pădurilor, Protejarea şi dezvoltarea durabilă a pădurilor României*. Membru corespondent al Acad. Rom.

GIURGIU, judeţ în S României, pe Dunăre, la graniţa cu Bulgaria; 3526 km^2; 302,8 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Giurgiu*. Oraşe: Bolintin-Vale, Mihăileşti. Relief predominant de şes (subunităţi ale Cîmpiei Române). Reţeaua hidrografică este reprezentată în principal de Dunăre, care delimitează judeţul la S pe o lungime de c. 68 km. Vegetaţie specifică silvostepei; păduri de foioase. Resurse naturale puţine (petrol şi gaze naturale). Construcţii de nave fluviale; ind. textilă; produse chimice. Se cultivă grîu, secară, sfeclă de zahăr. Legumicultură. Creşterea porcilor, ovinelor, bovinelor, cabalinelor. Transport fluvial. Teatru de revistă. Muzee. Turism. Ruinele cetăţii (sec. 15). Turnul cu ceas (22 m înălţime). Podul Prieteniei. Conacul familiei Udrişte-Năsturel (sec. 17) din comuna Hotarele;

ruinele palatului lui C. Cantacuzino (sec. 17) şi biserica (sec.17) din satul Mironeşti. Locul istoricei bătălii de la Călugăreni, unde a fost ridicat un monument (refăcut în 1994). Staţiunea arheologică de la Popeşti (aşezare fortificată), identificată, probabil, cu *Argedava*. Muzeul etnografic al Cîmpiei Dunării din satul Stoeneşti.

GIURGIU, municipiu în S României, reşedinţa judeţului cu acelaşi nume, pe Dunăre; 73,9 mii loc. Port fluvial. Şantiere navale. Centru industrial. Combinat chimic. Centru pomicol. Punct de frontieră cu Bulgaria (oraşul Ruse) prin Podul Prieteniei de peste Dunăre, cu o lungime de 2200 m. Muzeu. Teatru dramatic. Ruinele cetăţii medievale, Turnul cu ceas (sec. 18), biserici (sec. 19). Menţionat documentar în sec. 14 într-un act emis de Mircea cel Bătrîn. Cetatea de pe insula din faţa oraşului a fost menţionată în 1409. A fost cucerită de turci (1417), recucerită de români (1428), reluată în stăpînire de turci în 1545 şi transformată în raia, împreună cu 25 de sate. În urma Păcii de la Adrianopol (1829), cetatea a fost dărîmată, iar teritoriul raialei restituit Ţării Româneşti. Oraşul a fost reconstruit în perioada Regulamentului Organic, devenind un important centru comercial şi portuar al României moderne. În 1869, Giurgiu a fost legat de Bucureşti prin prima linie de cale ferată din România.

GIURGIULEŞTI, comună în jud. Cahul, Republica Moldova. Atestată documentar în 1527. Pod peste Prut, centru vamal de frontieră.

GIUŞCĂ, Dan (1904-1988; n. Bucureşti), geolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări de geochimie în Munţii Apuseni, asupra rocilor andezite (*Petrologia rocilor endogene, Studiul zăcămintelor de la Baia Sprie, Evoluţia geologică a Munţilor Metaliferi*). A studiat alcătuirea mineralogică şi evoluţia proceselor de metalogeneză la zăcămintele de la Somova, Ostra ş.a. Acad.

GIVULESCU, Răzvan (n. 1920, Viena), geolog şi paleobotanist român. Prof. univ. la Cluj şi Baia Mare. Contribuţii în paleobotanică (*Geologie şi paleontologie, Flora fossilis Romana*). Cercetări geologice şi paleontologice-paleobotanice. A identificat raritäţi pentru paleoflora României şi pentru cea europeană; a descris noi genuri şi specii de plante fosile. Membru de onoare al Acad. Rom.

GÎLCESCU (CÎLCESCU), lac glaciar în masivul Parîng, la 1925 m alt.; ad. max.: 9,3 m. Unul dintre izvoarele Lotrului. Rezervaţie naturală.

GÎRBOVA, comună în judeţul Alba. Cetatea Greavilor (sec. 12), fortificată cu zid de incintă, turn de poartă şi donjon. Bazilică romanică (sec. 13). Biserică (sec. 15). Menţionată documentar în 1291.

GÎRLA MARE, cultură din epoca bronzului (sec. 15-13 î.Hr.), numită astfel după numele comunei din judeţul Mehedinţi, în care a fost descoperită aşezarea eponimă. Răspîndită în S Olteniei, Banat şi N-E Iugoslaviei; face parte din marea arie culturală a "Cîmpurilor de urne" cu morminte de incineraţie sau de înhumare, de pe cursul mijlociu şi inferior al Dunării.

GÎRLEANU, Emil (1878-1914; n. Iaşi), scriitor român. Proză sămănătoristă. Povestiri care surprind aspecte din lumea satului (*Bătrînii, Nucul lui Odobac*) sau se apleacă duios asupra universului vietăţilor mărunte (*Din lumea celor care nu cuvîntă*).

GÎRLIŢĂ, liman fluviatil situat în S-V Dobrogei, pe braţul Ostrov, care comunică cu Dunărea printr-o gîrlă; 13,86 km^2. Pescuit. Cunoscut şi sub numele de *Bugeac*.

GJELLERUP, Karl (1857-1919), scriitor danez. Romane naturaliste (*Un idealist, Tînărul danez*) sau de factură clasică, tratînd teme religioase. Atras de budism (*Pelerinul Kamanita*). Drame poetice (*Brunhilda*). Premiul Nobel (1917), împreună cu Henrik Pontoppidan.

GLAD (sec. 9-10), voievod român. Potrivit cronicii lui Anonymus, voievodatul său, care cuprindea Banatul, a fost cucerit de unguri.

GLADSTONE, William Ewart (1809-1898), om politic britanic. Figură importantă a epocii victoriene. Lider al Partidului Liberal. Prim-ministru în mai multe rînduri (1868-1894). Numeroase reforme cu caracter economic şi social. A avut în vedere şi problemele Irlandei.

GLÂMA (GLOMMEN; GLOMMA), fluviu în S-E Norvegiei; 611 km. Cel mai mare din Peninsula Scandinavă. Izvorăşte din Alpii Scandinavi şi se varsă în strîmtoarea Skagerrak.

GLASER, Donald Arthur (n. 1926), fizician american. Prof. univ. la San Francisco. Cercetări în domeniul fizicii particulelor elementare. A inventat camera cu bule. Premiul Nobel (1960).

GLASGOW, oraş în N-E Marii Britanii (Scoţia), pe fluviul Clyde; 687,6 mii loc. Port fluvio-maritim. Aeroport. Centru industrial. Mari şantiere navale. Universitate (1451). Catedrală (sec. 12-15). Muzee. Grădină botanică. Din sec. 14, oraşul a fost un important centru comercial.

GLASHOW, Sheldon Lee (n. 1932), fizician american. Prof. la universităţile din Harvard şi din Texas. Cercetări care au dus la fundamentarea unei teorii ce demonstrează legătura dintre electromagnetism şi forţele nucleare slabe. Premiul Nobel (1979), împreună cu Abdus Salam şi S.Weinberg.

GLASUL NAŢIUNII, revistă independentă săptămînală. Apare la Chişinău, ulterior şi la Bucureşti, din 1989 (pînă în 1991 cu denumirea "Glasul"). Este primul periodic în grafie latină din Basarabia postbelică. Redactori-şefi: I.Vatamanu, L.Lari, V.Năstase.

GLAUBER, Johann Rudolf (1604-1668), chimist german. A pus la punct tehnica şi aparatura de laborator. A preparat sulfatul de sodiu (*sarea lui Glauber*), folosit în industria farmaceutică, în producerea hîrtiei şi a sticlei.

GLAVACIOC (Mănăstirea ~), mănăstire situată în comuna Ştefan cel Mare, judeţul Argeş. Datează din sec. 14. Refăcută ca reşedinţă domnească de Vlad Călugarul. Zugrăvită în timpul lui Neagoe Basarab. Transformată complet de paharnicul Constantin Foca (1841-1844). Astăzi, în curs de restaurare.

GLAZUNOV, Aleksandr Konstantinovici (1865-1936), compozitor, dirijor şi pedagog rus. Elev al lui Rimski-Korsakov şi Balakirev. Director al Conservatorului din Sankt Petersburg. Simfonii, concerte (pentru pian, orgă, coarde), balete (*Raymonda, Anotimpurile*), poeme simfonice (*Stenka Razin*), muzică de cameră, muzică vocală.

GLEBOV, Igor v. **Asafiev, Boris Vladimirovici**.

GLEIZES, Albert (1881-1953), pictor francez. Impresionist, la început, influenţat de Cézanne. Prin simplificarea formelor şi culorilor se apropie cu timpul de stilul lui Braque şi al lui Picasso. Teoretician al cubismului (*Despre cubism*).

GLENN, John Herschel (n.1921), astronaut american. Primul american care a realizat un zbor cosmic, în 1962.

GLIER, Reingold Moriţevici (1874 sau 1875-1956), compozitor şi dirijor rus. Profesor la Conservatorul din Moscova. Balete (*Macul roşu, Călăreţul de aramă*), lucrări simfonice (*Sirenele*), piese orchestrale, muzică de cameră vocală şi instrumentală. I-a avut ca elevi pe S.Prokofiev, A.Haceaturian.

GLIGOR, Virgil (1918-1977; n. Turdaş, jud. Alba), zootehnician şi medic veterinar român. Prof. univ la Bucureşti. Preocupări pentru creşterea şi ameliorarea raselor de porci; a obţinut rase noi de porci pentru carne. Lucrări: *Creşterea porcilor, Igiena animalelor domestice*; coautor la tratatul *Zootehnia României*, 4 vol. Membru corespondent al Acad. Rom.

GLIGOROV, Kiro (n. 1917), om politic macedonean. Ministru de Finanţe (1962); viceprim-ministru al Guvernului Iugoslav (1967-1969). Preşedinte al Parlamentului iugoslav (1974-1978). Preşedinte al Macedoniei (din 1991).

GLINA III - SCHNECKENBERG, cultură de la începutul epocii bronzului (sec. 18-16 î.Hr.). Numită după comuna din judeţul Ilfov unde s-au descoperit vestigii materiale din prima epocă a bronzului. Răspîndită în Muntenia, Oltenia, S Moldovei şi S-E Transilvaniei.

GLINKA, Mihail Ivanovici (1804-1857), compozitor rus. Părintele şcolii muzicale ruse. Creatorul operei clasice ruse (*Ivan Susanin, Ruslan şi Ludmila*). Lucrări simfonice (*Kamarinskaia*) şi vocal-simfonice; piese vocale, muzică de cameră cu motive din folclorul rus. Uverturi (*Jota aragoneză, O noapte la Madrid*).

GLIWICE, oraş în S Poloniei; 215 mii loc. Expl. de huilă. Cocserii. Siderurgie. Nod feroviar. Universitate tehnică (sec. 12). Denumirea germană: *Gleiwitz*.

GLOBE THEATRE, celebru teatru londonez, înfiinţat în 1599. Aici au fost pentru prima oară reprezentate piesele lui Shakespeare. Distrus de un incendiu în 1613. Refăcut. Demolat în 1644.

GLODEANU, Liviu (1938-1978; n. Dîrja, jud. Cluj), compozitor român. Muzică simfonică (concerte pentru pian, pentru flaut). Operă (*Zamolxe*). Muzică instrumentală şi vocală (sonate, preludii).

GLODENI, oraş în jud. Bălţi, Republica Moldova, pe rîul Glodeanca, la 168 km N-V de Chişinău; 14 mii loc. Industrii (alimentară). Nod de comunicaţii. Biserica Sf. Arhanghel Mihail (1895). Biblioteci. Atestat documentar în 1616.

GLOGOVA, comună în judeţul Gorj. Centru de ceramică populară cu cromatică diversă.

Casă-culă (sec. 17-18) a familiei Glogoveanu; biserică (1730-1732) cu pictură murală (1764).

GLOUCESTER, oraş în S Marii Britanii (Anglia), port pe Severn; 90,5 mii loc. Piaţă agricolă. Construcţii aeronautice. Şantiere navale. Catedrală gotică, în stil romanic (sec. 11), construită pe locul unei abaţii. Mormîntul lui Eduard II. Muzeu.

GLUCK, Christoph Willibald (1714-1787), compozitor german. Şi-a propus să imprime operei mai mult adevăr, o simplitate profundă care s-o îndepărteze de convenţionalism şi de tiparele italiene (*Orfeu şi Euridice, Alcesta, Paris şi Elena, Ifigenia în Aulida, Ifigenia în Taurida, Armida*). Balete, muzică de cameră.

GLÜCKSBURG, dinastii de regi în Danemarca (din 1863), Grecia (1863-1924) şi Norvegia (din 1905).

GMT, prescurtare a expresiei engleze Greenwich Mean Time ("timpul mediu Greenwich"), folosită pentru a indica ora meridianului Greenwich, adică timpul universal.

GNEISENAU, August, conte Neithardt von (1760-1831), feldmareşal prusian. A urmărit modernizarea armatei prusiene. Rol important în victoria asupra lui Napoleon I, la Waterloo.

GOA, stat în V Indiei; 1,2 mil. loc. Capitala: *Panaji*. Expl. de minereuri de fier. Industrii. Pescuit. Pomicultură. Turism. Colonie portugheză (sec. 16). Revine Indiei în 1961. Formează împreună cu Damān şi Diu un teritoriu federal pînă în 1987, cînd devine unul dintre statele Indiei.

GOBBI, Tito (1913-1984), bariton italian. Predilecţie pentru personajele negative sau pitoreşti. Număr impresionant de roluri pe scena lirică şi în filme (Scarpia, Falstaff, Iago, Rigoletto). Memorii.

GOBI (GOV) SHAMO, regiune deşertică în Asia central-estică (Mongolia şi China); c. 2 mil. km^2. Relief de podiş, cu alt. medii între 900 şi 1200 m. Mărginită de lanţuri muntoase. Climă continentală excesivă, cu variaţii foarte mari de temperatură (între -40°C şi +45°C). Vegetaţie puţină. Populaţie rară. Cunoscută din sec. 13, din scrierile lui Marco Polo. Explorată în sec. 20 de S.Hedin şi Roy Andrews.

GOBINEAU, Joseph Arthur, conte de (1816-1882), scriitor şi antropolog francez. A susţinut supremaţia rasei albe, idee preluată de pangermanism (*Eseu asupra inegalităţilor raselor umane*). Romane (*Pleiada*). Scrieri istorice (*Istoria Persiei*).

GODARD, Jean-Luc (n.1930), regizor francez de film. Unul dintre reprezentanţii "Noului val" francez în cinematografie. Manieră sofisticată, dorinţă de a epata prin ingeniozităţi de formă (*Dispreţul, Cu sufletul la gură, Totul merge bine, Regele Lear*).

GODAVARI, fluviu în peninsula India; 1448 km. Izvorăşte din N munţilor Gaţii de Vest, străbate podişul Deccan şi Gaţii de Est. Chei. Se varsă printr-o deltă în golful Bengal. Navigabil. Irigaţii. Considerat fluviu sacru.

GODDARD, Paulette (pseudonim al *Paulinei Levy*) (1911-1990), actriţă americană. Parteneră a lui Chaplin. Roluri în teatru, operetă şi apoi film (*Dictatorul, Seceră vîntul sălbatic, Indiferenţii*).

GODDARD, Robert Hutchings (1822-1945), fizician american. Precursor al astronauticii. Lucrări în domeniul propulsiei rachetelor. A construit (1926) prima rachetă cu combustibil lichid, care s-a ridicat la o înălţime de 12 m şi a zburat 56 m.

GODEANU, Elvira (1904-1991), actriţă română de teatru. Frumuseţe a chipului, distincţie, stil adecvat rolurilor din dramaturgia clasică (*O scrisoare pierdută, Apus de soare*).

GODEANU, masiv muntos în V Carpaţilor Meridionali, situat la S-V de munţii Retezat. Are 21 de vîrfuri de peste 2000 m. Alt. max.: 2291 m (vîrful Gugu). Păduri de conifere. Pajişti alpine. Păstorit. Turism.

GODEFROI IV de Boulogne (de Bouillon) (c. 1061-1100), duce al Lorenei Inferioare. A participat la prima cruciadă (1096-1099). A întemeiat Regatul latin de Ierusalim pe care l-a condus cu titlul de "Apărător al Sf. Mormînt" (din 1099).

GÖDEL, Kurt (1906-1978), logician şi matematician american de origine cehă. Contribuţii în domeniul logicii matematice. Autorul teoremelor despre incompletitudinea sistemelor formale (*Aritmetizarea sintaxei*).

GODOY ÁLVARES DE FARIA, Manuel de (1767-1851), om politic spaniol. Prim-ministru şi favorit al regelui Carol IV şi al reginei Maria Luiza. A condus, cu unele întreruperi, politica Spaniei între 1792 şi 1808. În timpul său, ţara a participat la războaie lungi şi istovitoare.

GODTHÅB v. **Nuuk**.

GODWIN AUSTEN v. **K2**.

GOEBBELS, Joseph Paul (1897-1945), om politic german. Naţional-socialist. Colaborator principal a lui Hitler. Ministru al Propagandei şi Informaţiei (1933-1945). Rol important în a determina opinia publică să susţină regimul Führerului. S-a sinucis împreună cu familia (1945).

GOEPPERT-MAYER, Maria (1906-1972), fiziciană americană de origine germană. Prof. univ. la Chicago. Contribuţii în fizica nucleară; a elaborat (1949) modelul nuclear în pături. Premiul Nobel (1963), împreună cu J.H.D.Jensen şi E.P.Wigner.

GOES, Hugo van der v. **Van der Goes Hugo**.

GOETHE, Johann Wolfgang von (1749-1832), scriitor, gînditor şi om de ştiinţă german. Figură reprezentativă a epocii sale, cu contribuţii în domenii variate ale cunoaşterii. Influenţat, la început, de ideile lui Herder. Implicare în forţă în mişcarea "Sturm und Drang". Operă monumentală. Stabilit la Weimar, a legat o strînsă prietenie cu Schiller. Este creatorul poeziei naţionale germane (*Cîntece, Poezii*). Drame exprimînd revolta omului de geniu împotriva constrîngerilor sociale şi a divinităţii însăşi (*Götz von Berlichingen, Prometeu*); proză de analiză a crizelor sentimentale (*Suferinţele tînărului Werther*), drame (*Ifigenia în Taurida, Egmont, Torquato Tasso*), poeme (*Elegiile romane, Hermann şi Dorothea*), romane (*Afinităţile elective, Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*). Sinteză a creaţiei sale este poemul dramatic *Faust* (1808), al cărui personaj principal reprezintă un simbol al tragicei căutări a adevărului. Ca gînditor, influenţat de iluminism şi adversar al scolasticii, a încercat să îmbine panteismul cu ideea dialectică a dezvoltării; a promovat convingeri evoluţioniste (*Metamorfoza plantelor*). Şi-a formulat ideile estetice în eseuri despre artă, comentariile la opera lui Diderot şi vasta corespondenţă cu Schiller. Preocupări în multiple domenii: fizică, geologie, zoologie, botanică, meteorologie, care i-au adus reputaţia de *uomo universale*. Memorii.

GOGA, Octavian (1881-1938; n. Răşinari, jud. Sibiu), poet, ziarist şi om politic român. Unul dintre conducătorii revistei "Luceafărul". Poezie vizionară, cu accente profetice (*Poezii, Ne cheamă pămîntul, Din umbra zidurilor, Cîntece fără ţară, Din larg*). Cîntăreţ al aspiraţiilor sociale şi naţionale, este făuritorul unui limbaj ce a marcat un moment nou în evoluţia poeziei româneşti. Dramaturg (*Domnul notar, Meşterul Manole*). Portretist (*Precursori*). Traduceri din Petőfi, Ady Endre, Madách ş.a. Publicist. Pledoarii pentru eliberarea naţională a românilor transilvăneni şi pentru desăvîrşirea unităţii statale (*Strigăte în pustiu*). Unul dintre conducătorii Partidului Naţional Creştin (înfiinţat în 1935). Ministru în mai multe rînduri şi prim-ministru (1937-1938). Premiul Naţional de poezie (1924). Acad.

GOGH, Vincent van v. **Van Gogh, Vincent**.

GOGOL, Nikolai Vasilievici (1809-1852), scriitor rus. Reprezentant de seamă al literaturii secolului său. Maestru al comicului. Operă plină de originalitate. Şi-a pus amprenta asupra literaturii sec. 20, anticipînd literatura absurdului. Proză romantică de evocare a trecutului eroic (*Taras Bulba*) sau satirică (*Jurnalul unui nebun*). Teatru (*Revizorul*). Creatorul romanului modern rus (*Suflete moarte*). Corespondenţă.

GOGOŞU, comună în judeţul Mehedinţi. Hidrocentrala Porţile de Fier II, dată în folosinţă în 1985, rod al colaborării României cu Iugoslavia. În construcţie, o hidrocentrală ce va aparţine doar României. Vestigiile unor aşezări ale culturilor Vinca-Turdaş (milen. 5-4 î.Hr.) şi Glina (1800-1600 î.Hr.).

Robert Hutchings Goddard

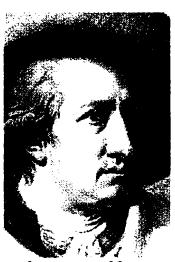

Johann Wolfgang von Goethe

Octavian Goga

Nikolai Vasilievici Gogol

GOGU, Constantin (1854-1897; n. Cîmpulung), matematician şi astronom român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări asupra inegalităţilor de lungă perioadă din mişcarea Lunii, sub atracţia planetei Marte. Membru corespondent al Acad. Rom.

GOIA, Ion (1892-1982; n. Sohodol, jud. Alba), medic român. Prof. univ. la Cluj-Napoca. Contribuţii privind studiul bolilor sîngelui, aparatului digestiv, reumatismului.

GOIÂNIA, oraş în Brazilia centrală, capitala statului Goiás; 1,3 mil. loc. (cu suburbiile). Aeroport. Centru comercial şi industrial. Expl. de diamante. Universităţi. Oraş nou, construit între 1933 şi 1942.

GOIÁS, stat în centrul Braziliei; 340,2 mii km^2; 4 mil. loc. Capitala: *Goiânia*. Expl. de minereuri de fier, nichel, aur şi forestiere. Agricultură. Creştere extensivă a bovinelor.

GOJDU, Emanoil (1802-1870; n. Oradea), jurist şi om politic român. Militant pentru drepturile naţionale ale românilor din Transilvania. Din averea sa a fost constituită Fundaţia Gojdu, pentru acordarea de burse studenţilor români.

GOLAN (Înălţimile ~) (ar. **AL-JAWLÂN**), regiune în S-V Siriei; alt. c. 2200 m. Ocupată de Israel în 1967. Eliberată pentru scurtă vreme de trupele siriene (1973), a fost reocupată de Israel în 1981. Siria emite pretenţii teritoriale asupra regiunii.

GOLCONDA, vechi oraş şi fortăreaţă în S Indiei Centrale (Andhra Pradesh). Capitală (1512-1687) a unui regat musulman din Deccan; renumit pentru diamantele din regiune. Anexat Imperiului Marilor Moguli (1688). Vestigii (sec. 16-17).

GOLDFADEN, Abraham (1840-1908), poet şi dramaturg de limbă idiş din România. Organizatorul primului teatru evreiesc modern, la Iaşi (1876). A emigrat în SUA în 1903. Piese satirice (*Shulamit, Kuni-Lemel, Bar-Kochba*).

GOLDING, William (1911-1993), scriitor englez. Unul dintre cei mai originali scriitori postbelici. Tehnici narative diverse. Romane alegorice (*Împăratul muştelor, Moştenitorii, Cădere liberă, Turnul*). Poeme. Eseuri. Teatru. Premiul Nobel (1983).

GOLDIŞ, Vasile (1840-1934; n. Mocirla, azi Lunca Teuzului, jud. Arad), om politic şi publicist român. Unul dintre conducătorii Partidului Naţional Român din Transilvania. Preşedinte al Astrei, colaborator la "Tribuna". Angajament total în lupta pentru desăvîrşirea statului unitar român. Intensă activitate publicistică. Editează manuale şcolare. După Unire, de mai multe ori ministru. Membru de onoare al Acad. Rom.

GOLDMANN, Lucien (1913-1970; n. Bucureşti), filozof şi sociolog francez. Impune metoda structuralismului genetic. Cercetări de sociologie a literaturii (*Pentru o sociologie a romanului, Sociologia literaturii*).

GOLDMARK, Peter Carl (n. 1906), inginer american, originar din Ungaria. Stabilit în SUA în 1933. A experimentat un sistem practic de televiziune în culori (1940), folosit pentru televiziunea cu circuit închis. Este inventatorul discului LP (*Long Playing*).

GOLDONI, Carlo (1707-1793), dramaturg italian. A reînnoit teatrul italian, renunţînd la improvizaţia gratuită şi la măştile *commediei dell'arte*. Comedii de caracter şi de moravuri, inspirate din viaţa reală (*Văduva isteaţă, Hangiţa, Slugă la doi stăpîni, Mincinosul, Bădăranii*). Memorii.

GOLDSCHMIDT, Victor Moritz (1888-1947), geochimist şi petrograf norvegian. Prof. univ. la Oslo. Studii fundamentale în geochimie; a emis ipoteza distribuţiei zonale a elementelor chimice în globul terestru.

GOLDSMITH, Oliver (1728-1774), scriitor englez. Roman sentimental (*Vicarul din Wakefield*); poeme filozofice (*Călătorul*); piese de teatru (*Omul bun din fire*); eseuri (*Scrisori chinezeşti*). Lucrări de istorie (*Istoria Angliei*).

GOLDSTEIN, Joseph L. (n. 1940), medic american. Contribuţii în genetica moleculară. Premiul Nobel (1995), împreună cu M.Brown.

GOLDWYN, Samuel (*Samuel Goldfisch*; 1882-1974), producător american de film, originar din Polonia. A dominat industria cinematografică peste 30 de ani. A creat firma care îi poartă numele (1918), devenită "Metro Goldwyn Mayer" (1924).

GOLEM, fiinţă creată artificial. După o legendă iudaică medievală, a fost plămădit din lut şi însufleţit de rabinul Low din Praga. Devenind primejdios, prin forţa sa, scăpată de sub control, a fost nimicit de rabin. Subiect des întîlnit în literatură.

GOLESCU, familie de boieri din Ţara Românească, cu însemnat rol politic şi cultural în sec. 19.

GOLESCU, Alexandru (Negru sau Arăpilă) (1819-1881; n. Bucureşti), om politic român. Participant la Revoluţia de la 1848 din Ţara Românească; apărător al lui N.Bălcescu. Secretar al Guvernului provizoriu din Ţara Românească. Luptător pentru Unirea Principatelor. Ministru şi prim-ministru (febr. 1870).

GOLESCU, Alexandru C. (Albu) (1815-1873), om politic şi publicist român. Participant la Revoluţia de la 1848 din Ţara Românească şi luptător pentru Unire.

GOLESCU, Dinicu (Constantin) (1777-1830; n. Goleşti, jud. Bucureşti), cărturar român. Frate cu Iordache Golescu. Iluminist. A înfiinţat, în 1826, la Goleşti o şcoală de limbă română; unul dintre fondatorii Societăţii Culturale (Braşov, 1822), continuată la Bucureşti de Societatea Literară Română (1827). Opera sa, *Însemnare a călătoriei mele, Constandin Radovici din Goleşti, făcută în anul 1824, 1825, 1826*, este considerată primul jurnal de călătorie din literatura română, tipărit. Consemnează uimit impresii din Europa Centrală, cu referiri critice la situaţia social-economică a Ţării Româneşti.

GOLESCU, Iordache (Gheorghe) (c. 1776-1848), cărturar român. Frate cu Dinicu Golescu. Efor al şcolilor (1818), a sprijinit dezvoltarea învăţămîntului în limba română. Autor al unei gramatici româneşti (*Băgări de seamă asupra canoanelor grămăticeşti*) şi al unui dicţionar (*Condica limbii române*). Tablouri dramatice (*Comedia ce se numeşte Barbu Văcărescu, vînzătorul ţării*), pamflete, o culegere paremiologică.

GOLESCU, Nicolae (1810-1877; n. Cîmpulung), general şi om politic român. Liberal. Participant la Revoluţia de la 1848 din Ţara Românească, membru al Guvernului provizoriu. Luptător pentru Unirea Principatelor. Ministru şi prim-ministru (1860, mai-nov. 1868). A luat parte la complotul care l-a detronat pe Al.I.Cuza (1866).

GOLESCU, Ştefan (1809-1874; n. Cîmpulung), om politic român. Liberal. Participant la Revoluţia de la 1848 din Ţara Românească; membru al Guvernului provizoriu. Ministru şi prim-ministru (1861, 1867-1868).

GOLESTAN, Stan (1875-1956; n. Vaslui), compozitor şi critic muzical român. Stabilit în Franţa. Muzică simfonică şi de cameră, instrumentală şi vocală. Elemente tematice de inspiraţie populară românească.

GOLEŞTI, comună suburbană a municipiului Focşani (jud. Vrancea), pe Milcov.

GOLFSTROM (GULF-STREAM), curent oceanic în N Oceanului Atlantic. Curent cald, de suprafaţă (24-28°C). Se formează în strîmtoarea Florida şi străbate oceanul de la V la E, influenţînd clima unor ţări litorale din N-V Europei. Lăţime: 75-250 km. A fost semnalat în 1513.

GOLGI, Camillo (1843-1926), medic italian. Prof. univ. la Siena şi Padova. Contribuţii în domeniul anatomiei sistemului nervos. A studiat metodele de colorare a ţesuturilor. Premiul Nobel (1906), împreună cu S. Ramón Y Cajal.

GOLGOTA, colină în apropiere de Ierusalim. Locul unde a fost răstignit Iisus Hristos.

GOLIA (Mănăstirea ~), mănăstire situată în Iaşi. Biserică din piatră, ctitorie a marelui logofăt Ioan Golia (sec. 16). Reziditată de Vasile Lupu (1650-1653). În sec. 17 s-au construit zidurile de incintă şi cele patru turnuri circulare. Clopotniţă-turn impresionantă ca mărime. Picturi interioare; ornamentaţie bogată. Icoane din sec. 17. Mormintele domnitorului Vasile Lupu şi ale familiei acestuia. Important monument arhitectonic; bogat tezaur de obiecte de artă religioasă. Lucrări ample de restaurare terminate în 1947.

GOLIAT (în *Vechiul Testament*), războinic filistean uriaş învins în luptă doar de păstorul David. Acesta l-a ucis cu o piatră aruncată din praştie.

GOLIESCU, Rodrig (1877-1942), aviator român. A conceput şi construit mai multe aparate: avioplanul cu fuzelaj tubular (1909) şi aviocoleopterul (1934).

GOLIŢÎN, familie nobiliară rusă. Mai importanţi: — **Vasili Vasilievici Goliţîn** (1643-1714), cneaz. A comandat armata rusă, în 1687 şi 1689, în campaniile împotriva tătarilor din Hanatul Crimeii. — **Dmitri Mihailovici Goliţîn** (1665-1737), cneaz. Adversar al reformelor lui Petru I. În urma participării la complotul care urmărea limitarea prerogativelor împărătesei Anna Ivanovna, a fost închis în fortăreaţa Schlüsselburg, unde a murit. — **Mihail Mihailovici Goliţîn** (1675-1730), cneaz şi general. Frate cu Dmitri Mihailovici Goliţîn. A participat la campaniile lui Petru I, din 1695-1696, pentru cucerirea cetăţii Azov şi la Războiul Nordic (1700-1721). — **Dmitri Alekseevici Goliţîn** (1734-1803), învăţat şi diplomat. Ambasador în Franţa (1762-1768) şi în Ţările de Jos (1768-1798). Prieten cu Voltaire şi Diderot.

GOLOPENŢIA, Anton (1909-1951; n. Prigor, jud. Caraş-Severin), sociolog şi statistician român. Colaborator al lui D.Gusti. A condus, împreună cu D.C.Georgescu, campania "60 sate româneşti". Lucrare cu acelaşi nume. A murit în închisoare.

GOLOVIŢA, lagună marină situată în S-V complexului Razim; 119 km². Ad. max.: 11,5 m. Comunică cu lacurile Zmeica şi Razim. Pescuit.

GOMA, Paul (n. 1935, Mana, jud. Orhei), scriitor român. Disident. Refugiat politic la Paris (1977). Romane în care evocă pămînturile natale lovite de regimul totalitar (*Ostinato, Gherla, Culorile curcubeului '77, Patimile după Piteşti, Altina*). *Jurnal* (3 vol.).

GOMBÓCZ Zoltán (1877-1935), lingvist maghiar. Specialist în limbile fino-ugrice şi altaice (*Împrumuturile bulgaro-turce în limba maghiară, Ungaria antică şi patrimoniul naţional*).

GÖMBÖS Gyula (1886-1936), general şi om politic maghiar. Simpatizant al naţional-socialiştilor. Prim-ministru (1932-1936). Adept al colaborării cu Germania şi Italia.

GOMBROWICZ, Witold (1904-1969), scriitor polonez. A creat în Argentina şi Franţa. Latura formală a gestului artistic (Forma) şi Polonia, ţara sa de baştină, sînt două subiecte-obsesii în creaţia sa. Piese de teatru şi romane din care transpare nonconformismul autorului (*Ferdydurke, Trans-Atlantic, Pornografie, Cosmos, Cununa*). Jurnal, într-o formă insolită, text polifonic (3 vol.).

GOMEL (HOMEL), oraş în S-E Republicii Belarus; 503 mii loc. Nod de comunicaţii. Port fluvial. Şantiere navale. Maşini agricole.

GOMERA, insulă în arhipelagul Canare, separată de insula Tenerife printr-o strîmtoare de 47 km lăţime; 352 km²; 27,8 mii loc. Localitate pr.: San Sebástian de la Somera. Pescuit. Turism.

GÓMEZ DE LA SERNA, Ramón (1888-1963), scriitor spaniol. Romane ironice (*Femeia de ambră, Romancierul*); autor de mici texte în proză, cu ţinută aforistică şi de un umor picant, cunoscute sub numele de gregarii. Biografii (*Oscar Wilde*).

GOMOIU, Marian Traian (n. 1936, Bazargic, Bulgaria), biolog şi oceanolog român. Prof. univ. la Constanţa. Cercetări în domeniul oceanologiei biologice (în special moluşte). A studiat planctonul marin; interesat de problema redresării ecologice a zonelor marine de mică adîncime (*Cercetări de ecologie bentală în Marea Neagră*). Ia parte la expediţii oceanologice internaţionale. Membru corespondent al Acad. Rom.

GOMORA v. **Sodoma**.

GOMUŁKA, Władysław (1905-1982), om politic polonez. Secretar al CC al Partidului Muncitoresc Polonez (1943-1948), prim-secretar al CC al Partidului Muncitoresc Unit Polonez (1956-1970). După reprimarea grevelor din 1970, a fost înlăturat.

GONATA, Ştefan (1838-1896; n. Trifăneşti, jud. Soroca), cărturar şi om politic român. De mai multe ori deputat. Studii pe teme agricole. Membru fondator al Societăţii Academice Române (1867).

GONÇALVES, Nuño (sec. 15), pictor portughez. Reprezentant al Renaşterii. Influenţat de maeştrii italieni. Fondatorul şcolii portugheze de pictură. Autorul altarului St.Vincentiu din Catedrala din Lisabona. Numit pictor la curtea regelui Alfons V în 1450.

GONÇALVES DIAS, Antônio (1823-1864), poet brazilian. Poezie romantică, inspirată din viaţa indienilor (*Primele cîntece, Timbiras*). Autor al unui dicţionar al limbii tupi (1858).

GONCEAROV, Ivan Aleksandrovici (1812-1891), scriitor rus. Romane realiste cu o fină dimensiune psihologică (*O poveste obişnuită, Rîpa*). Personajul principal din capodopera sa, *Oblomov*, a devenit simbolul inerţiei, al pasivităţii fără leac (oblomovism). Eseuri critice. Memorii.

GONCOURT, Edmond de (1822-1896), scriitor francez. Ca şi fratele său, **Jules de Goncourt** (1830-1870), este un precursor al naturalismului, prin atenţia acordată documentului şi cazului patologic. Împreună, cei doi au scris romane (*Germinie Lacerteux*), studii istorice şi comentarii despre artă. *Jurnalul* lor constituie o veritabilă cronică a vieţii literare şi artistice de la sfîrşitul sec. 19. Prin testament, Edmond de Goncourt a hotărît înfiinţarea unui cenaclu, care a stat la baza Academiei Goncourt (1896).

GÖNCZ Árpád (n.1922), scriitor şi om politic maghiar. Preşedinte al Ungariei din 1990.

GONDER (GONDAR), oraş în N-V Etiopiei, la 2300 m altitudine; 95 mii loc. Centru comercial. Orfevrărie. Artizanat. Castel şi biserici (sec.17-18). Vechea capitală a Etiopiei.

GONDWANA, continent ipotetic care reunea America de Sud, Africa, peninsula Arabia, India peninsulară, Australia. S-ar fi dezmembrat cu c. 160 miliarde de ani în urmă.

GÓNGORA Y ARGOTE, Luis de (1561-1627), poet spaniol. Reprezentant al barocului în literatură. Lirică ermetică; stil rafinat, cunoscut sub numele de gongorism (*Fabula lui Polifem şi Galateea, Fabula lui Piram şi Tisbe*).

GONSETH, Ferdinand (1890-1975), matematician şi filozof elveţian. Neoraţionalist. Întemeietor şi director al revistei "Dialectica". Lucrări: *Fundamentele matematicii, Metafizica şi deschiderea la experienţă*.

GONŢA, Alexandru I. (1918-1977, n. Glăseni, Basarabia), istoric român. Prof. univ. la Iaşi. Studii privind istoria Moldovei (*Legăturile economice dintre Moldova şi Transilvania în sec. al XIII-lea - al XVII-lea, Satul în Moldova medievală. Instituţiile*).

GONZAGA, familie princiară italiană. Întemeiată de Luigi I (1278-1360). A condus Mantova (1328-1708) şi Montferrato (1536-1707).

GONZÁLEZ MÁRQUEZ, Felipe (n. 1942), om politic spaniol. Preşedinte al Partidului Socialist Muncitoresc Spaniol (din 1974). Prim-ministru (1982-1996). În timpul mandatului său, Spania a intrat în Comunitatea Europeană.

GONZÁLEZ MARTINEZ, Enrique (1871-1952), poet şi diplomat mexican. Fondator al unor importante instituţii culturale mexicane. Versuri caracterizate prin armonie clasică (*Moartea lebedei, Noul Narcis*).

GONZÁLEZ PRADA, Manuel (1848-1918), poet şi eseist peruan. Lirică romantic-umanitară (*Minuscule, Exotice, Balade peruviene*). În *Pagini libere*, operă publicată postum, se arată un apărător al drepturilor indienilor din Perú.

GONZÁLO FERNÁNDEZ DE CÓRDOBA (1453-1515), comandant militar spaniol. Organizatorul infanteriei spaniole. A eliberat (1492) Granada, ultima fortăreaţă stăpînită de arabi în Spania.

GOODMAN, Benjamin David (Benny) (1909-1986), clarinetist, dirijor şi compozitor american de jaz. Reprezentant al stilului *swing*. Numeroase turnee şi concerte. Scrieri autobiografie.

GOOSSENS, Sir Eugene (1893-1962), dirijor şi compozitor britanic de origine belgiană. A dirijat, în special, în SUA şi Australia. Opere, balete, muzică de scenă, simfonică şi de cameră, concerte.

GORAKHPUR, oraş în India (Uttar Pradesh), la N de Varanasi; 490 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Piaţă agricolă. Industrii. Universitate.

GORANU, comună suburbană a municipiului Rîmnicu-Vîlcea. Ruinele unei biserici din sec. 17. Turism. Rezervaţie geologică şi geomorfologică ("Piramidele de pămînt").

GORBACIOV, Mihail Sergheevici (n. 1931), om politic sovietic. Secretar general al PCUS (1985-1991); preşedinte al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS (1988-1991); preşedinte executiv al URSS (1990-1991). A iniţiat un program de reformă economică şi politică (glasnost şi perestroika). Pe plan extern a sprijinit programul de dezarmare şi a contribuit la încetarea războiului rece. Rol aparte în unificarea Germaniei şi liberalizarea Europei de Est. Premiul Nobel pentru pace (1990).

GORCEAKOV, familie princiară rusă. Mai important: **Aleksandr Mihailovici Gorceakov** (1798-1883), om politic şi diplomat. Ministru de Externe al Rusiei (1856-1882). A promovat o politică de expansiune în Balcani şi de apropiere de Franţa.

GORDIMER, Nadine (n.1923), scriitoare sud-africană. Nuvele şi romane de observaţie psihologică, inspirate din realităţile sud-africane şi din tensiunile generate de rasism (*Glasul suav al şarpelui, Invitat de onoare, Fiica lui Burger, Un capriciu al naturii*). Premiul Nobel (1991).

GORDION, oraş antic în Asia Mică. Capitala Regatului Frigiei. Aici a tăiat Alexandru cel Mare nodul gordian. Cercetări arheologice au scos la lumină mormîntul regelui Midas. Azi, în apropierea localităţii Yassiköyük (Turcia).

GORDON, Charles George (1833-1885),

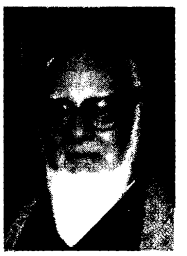

Paul Goma

Mihail Sergheevici Gorbaciov

general britanic. S-a remarcat în Războiul Crimeii (atacul de la Sevastopol, 1855). Guvernator al Sudanului (1877-1880). Ucis de mahdiști în asaltul împotriva orașului Khartoum (1884-1885).

GORE, Pavel (1875-1927; n.Chișinău), istoric și publicist român. Activitate politică. Președintele Partidului Național Moldovenesc (1917). Susținător al ideii unirii Basarabiei cu România (*Plebiscitul în Basarabia, Notițe despre mazilii Basarabiei*). Heraldist erudit, cu studii recunoscute în domeniul științei bronzului. Lucrare în manuscris: *Populația Basarabiei. Schiță istorică despre anexarea Basarabiei.* Membru de onoare al Acad. Rom.

GORGIAS din Leontinoi (c. 483-380 î.Hr.), filozof grec. Profesorul lui Tucidide. Reprezentant de seamă al sofiștilor. A influențat istoriografia elenistică. Preocupat de perfecționarea artei retoricii (*Techne retorike*). Discursuri. Tratat de filozofie (*Despre neant sau despre natură*). Unul dintre dialogurile lui Platon îi poartă numele.

GÖRING, Hermann (1893-1946), om politic german. Național-socialist. Mareșal. Colaborator apropiat al lui Hitler. Comandant al aviației militare germane (din 1935). Tribunalul Internațional de la Nürnberg l-a condamnat la moarte ca mare criminal de război; s-a sinucis în închisoare.

GORIZIA, oraș împărțit între Italia (partea occidentală) și Iugoslavia (partea orientală), despărțit de rîul Isonzo; 38 mii loc. Aeroport. Turism. Stațiune de iarnă.

GORJ, județ în S-V României, pe cursul mijlociu al Jiului; 5,6 mii km^2; 397,17 mii loc. Reședința: municipiul *Tîrgu-Jiu*. Orașe: Motru, Rovinari, Bumbești-Jiu, Tîrgu-Cărbunești, Novaci și Țicleni. Relief variat în trepte distincte. În N și N-V munții Parîng, Vîlcan și Godeanu, cu altitudini de peste 2000 m. Forme de relief carstic spectaculoase (Cheile Runcului, Motrului; peșterile Polovragi, Muierii, Sura Plaiului). În partea centrală zona subcarpatică cu depresiuni, în S, Piemontul Getic. Rețeaua hidrografică este reprezentată de Jiu (cu afluenții săi). Numeroase lacuri de origine glaciară (în masivul Parîng). Floră și faună bine reprezentate, cu influențe mediteraneene în partea de V a județului. Resurse naturale: cărbuni (bazinele Motru, Rovinari), petrol, gaze naturale. Patrimoniu forestier. Izvoare minerale (Săcelu). Produce energie electrică, utilaj minier, mașini-unelte, materiale de construcție, cherestea, mobilă, sticlărie. Culturi agricole; pomicultură. Creșterea animalelor (ovine, porcine, bovine). Apicultură. Universitate (Tîrgu-Jiu); muzee. Turism (Defileul Jiului, Cheile Oltețului, Peștera Muierii, lacuri montane). Vestigii arheologice (castrul de la Bumbești-Jiu). Mănăstiri (Tismana); complexul Brâncuși de la Tîrgu-Jiu. Teritoriul actualului județ locuit din paleoliticul mijlociu (descoperiri în Peștera Muierii și lîngă Baia de Fier). Puternică cetate getodacică (sec. 2-1 î.Hr.), care a existat pe muntele Padeș. Vestigii ale unor așezări romane. În sec. 13, se întindea aici Țara Litua, condusă de voievodul Litovoi, menționată documentar în 1247.

GORKI, Maxim (pseudonim al lui *Aleksei Maksimovici Peșkov*; 1868-1936), scriitor rus. Întemeietorul realismului socialist. Povestitor remarcabil. Proză realistă, cu accente de compasiune pentru cei marginalizați (*Malva, Konovalov*); romane (*Foma Gordeev, Mama*); piese de teatru înfățișînd sumbra lume e declasaților (*Azilul de noapte*); trilogia autobiografică (*Copilăria mea, La stăpîni, Universitățile mele*).

GORKI v. **Nijni Novgorod**.

GÖRLITZ, oraș în S-E Germaniei (Saxonia), la granița cu Polonia; 72,2 mii loc. Industrii. (instrumente optice). Biserică gotică, clădiri din sec. 16.

GORLOVKA, oraș în Ucraina, în bazinul Donețk; 700 mii loc. (cu suburbiile). Nod de comunicații. Mare centru de exploatare a cărbunelui. Uzine cocso-chimice. Siderurgie.

GORNEȘTI, comună în județul Mureș. Palatul Teleky în stil baroc (1772-1778). Biserici (sec. 15-17). Parc dendrologic. Menționată documentar în 1319.

GORNO-ALTAI, republică în Federația Rusă, în munții Altai; 92,6 mii km^2; 198 mii loc. Capitala: *Gorno-Altaisk*. Expl. forestiere, de minereuri auro-argentifere. Culturi de cartofi, orz, grîu. Creșterea animalelor. Din 1992 se numește *Republica Altai*.

GORNO-ALTAISK, oraș în Federația Rusă, capitala Republicii Altai, pe rîul Katun; 47,8 mii loc. Industrii.

GORNO-BADAHȘAN, regiune autonomă în Tadjikistan; 63,7 mii km^2; 167 mii loc. Centrul ad-tiv: *Horog*. Expl. auroargentifere, metale rare. Legumicultură; pomicultură; sericicultură. Creșterea ovinelor.

GOROVEI, Artur (1864-1951; n. Fălticeni), folclorist și etnograf român. A fondat și a condus prima revistă de folclor, "Șezătoarea" (1892-1929). Studii de etnografie și folclor (*Instrucțiuni și chestionar pentru culegerea materialului de folclor, Cimiliturile românilor, Descîntecele românilor, Credințe și superstiții ale poporului, Ouăle de Paști*.prima lucrare din lume asupra acestui obicei). Monografii de orașe: Botoșani, Fălticeni ș.a. Membru de onoare al Acad. Rom.

GORSKI, Aleksandr Alekseevici (1871-1924), dansator și coregraf rus. Reformator al școlii ruse de balet. Spectacole într-o manieră originală.

GORZÓW WIELKOPOLSKI, oraș în N-V Poloniei; 125,2 mii loc. Centru industrial. Biserici (sec. 13 și 16).

GOSAINTHAN (XIXABANGMA FENG; SHISHA PANGMA), vîrf în munții Himalaya, la granița Chinei cu Nepalul. Alt.: 8012 m. Escaladat în 1964.

GOSSAERT, Jan v. **Mabuse**.

GOSSEC, François Joseph (1734-1829), compozitor francez. Unul dintre creatorii simfoniei. Opere, oratorii, mise, simfonii, marșuri, imnuri. S-a numărat printre fondatorii Conservatorului național (1795). Tratate muzicale.

GOSTINARI, comună în județul Giurgiu, pe Argeș. Biserică (sec. 17), restaurată. Ruinele palatului postelnicului Constantin Cantacuzino (sec. 17).

GOȘMANU (Munții ~), culme muntoasă în Carpații Orientali, la E de munții Tarcău. Alt. max.: 1 474 m. Specii de brad alb. Rezervație forestieră.

GÖTA ÄLV, fluviu în Peninsula Scandinavă (Suedia); 91 km. Cascada Trolîhättan (hidrocentrală). Se varsă în strîmtoarea Kattegat, la Göteborg. Canalul cu același nume unește Marea Nordului cu Marea Baltică.

GÖTEBORG, oraș în S-V Suediei, port la strîmtoarea Kattegat; 444 mii loc. Cel mai mare port al țării. Șantiere navale. Aeroport. Centru industrial. Construcții de automobile (uzinele firmei "Volvo"). Legat prin feribot cu Copenhaga. Universitate. Muzee. Catedrală (1633); biserica Kristine (1648); primărie (1750); operă (1859). Grădină botanică. Parcuri de distracție. Întemeiat de regele Gustav II Adolf, în 1619.

GOTHA, oraș în centrul Germaniei (Turingia), la poalele munților Pădurea Turingiei; 54,5 mii loc. Industrii. Instrumente de precizie. Porțelanuri. Institut de geografie și cartografie, fondat de Justus Perthes (1785). Biserică (sec.12); primărie (sec.16); palate. Reședința ducilor de Saxa-Coburg-Gotha (1826-1918).

GOTLAND, insulă în Marea Baltică, la 84 km de țărmul suedez; 3,1 mii km^2; 58 mii loc. Împreună cu insulele Fårön, Gotska Sandön și Karlsö aparține Suediei. Oraș pr.: Visby. Relief cu țărmuri abrupte. Climă temperat-maritimă. Păduri de conifere. Expl. de marmură. Culturi de cereale, sfeclă de zahăr, cartofi. Creșterea animalelor. Vestigii medievale.

GOTTEREAU, Paul (1843-?), arhitect francez. A lucrat în România la sfîrșitul sec. 19 (Clădirea CEC și Biblioteca Centrală Universitară din București).

GOTTFRIED VON STRASSBURG (c. 1170-1215), poet german. Autorul poemului *Tristan și Isolda*, rămas neterminat. Creație importantă a literaturii medievale; mod de abordare a sentimentului iubirii diferit de cel al trubadurilor.

GÖTTINGEN, oraș în centrul Germaniei (Saxonia inferioară), la S-V de munții Harz; 124 mii loc. Industrii. Instrumente optice. Universitate (1735). Clădiri gotice din sec.15-16. Muzee. Centru al industriei cinematografice. Grădină botanică. Oraș al Hansei (sec. 14). Prosper centru comercial.

GOTTSCHED, Johann Cristoph (1700-1766), scriitor german. Teoretician al clasicismului (*Încercare critică de artă poetică germană*). A contribuit la apariția unui teatru academic (tragedia *Cato murind*).

GOTTWALD, Klement (1896-1953), om politic cehoslovac. Președinte (1945-1953) al CC al Partidului Comunist din Cehoslovacia. Președintele guvernului (1946-1948) și al statului (1948-1953). A contribuit la instaurarea regimului comunist.

GOTTWALDOV v. **Zlín**.

GOUDSMIT, Samuel Abraham (1902-1978), fizician american de origine olandeză. Prof. univ. la Ann Arbor (Michigan). Cercetări în domeniul spectroscopiei atomice. Împreună cu G.E.Uhlenbeck, a descoperit (1925) spinul electronic.

GOUJON, Jean (c.1510-c.1568), sculptor și arhitect francez. Realizează o sinteză a motivelor din arta Renașterii în basoreliefurile amvonului bisericii Saint-Germain-l'Auxerrois, Cariatidele (Luvru), relieful cu nimfe de

pe "Fîntîna inocenţilor" din Paris. A ilustrat prima traducere a operelor lui Vitruviu.

GOULD, Glenn (1932-1982), pianist canadian. Debut strălucitor în 1955, după care a renunţat la concerte şi s-a dedicat înregistrărilor (Bach, Beethoven, Schönberg).

GOUNOD, Charles (1818-1893), compozitor, organist şi dirijor francez. Principalul reprezentant al operei lirice franceze (*Faust, Doctor fără voie, Mireille, Romeo şi Julieta*). Simfonii, oratorii (*Moarte şi viaţă*), mise, muzică de scenă şi de cameră. Scrieri autobiografice.

GOURMONT, Rémy de (1858-1915), scriitor francez. Versuri, proză, eseuri (*Estetica limbii franceze, Plimbări literare*). A întemeiat, împreună cu alţii, revista "Mercure de France", în paginile căreia a promovat mişcarea simbolistă.

GOURSAT, Édouard Jean Baptiste (1858-1936), matematician francez. Prof. la Sorbona. Lucrări în domeniul teoriei ecuaţiilor diferenţiale cu derivate parţiale, al teoriei funcţiilor analitice şi al teoriei ecuaţiilor integrale.

GOVORA v. **Băile Govora**.

GOYA y Lucientes, Francisco José de (1746-1828), pictor, desenator şi gravor spaniol. Portretist desăvîrşit, rafinat şi sarcastic (*Familia regelui Carol IV, Ducesa de Alba*); satirizarea crudă, în viziune grotescă, a unor moravuri (gravurile *Capricii, Proverbe*). În acelaşi timp, prin tonurile luminoase prevesteşte impresionismul (*Maja îmbrăcată, Maja nudă*). Tablouri istorice, religioase, de gen. A influenţat pictura şi grafica modernă.

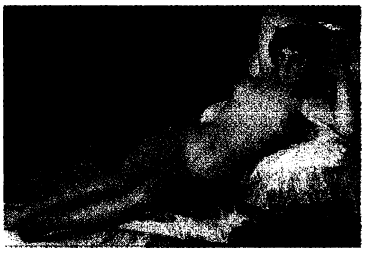

Goya, *Maja nudă*

GOYEN, Jan van v. **Van Goyen, Jan**.

GOZZI, Carlo (1720-1806), scriitor italian. Adversar al lui Goldoni, a apărat teatrul tradiţional; a compus feerii dramatice (*Regele cerb, Turandot* - transpusă în operă de Carl Maria von Weber, F.Busoni şi G.Puccini). Memorii.

GOZZOLI, Benozzo (1420-1497), pictor italian. Elev al lui Fra Angelico. Compoziţii în frescă (*Cortegiul regilor magi,* de la Palatul Medici-Riccardi din Florenţa).

GRAAF, Regnier (Reinier) de (1641-1673), medic şi anatomist olandez. A efectuat primele cercetări asupra sucului pancreatic. A descoperit foliculii ovarieni care îi poartă numele.

GRAAL, potirul de smarald din care a băut Iisus Hristos la Cina cea de taină. Căutarea Graal-ului este tema preferată a romanelor cavalereşti din sec. 12-13.

GRACCHUS, familie romană de origine plebeiană. Mai importanţi: — Fraţii **Tiberius Sempronius Gracchus** (162-133 î.Hr.) şi **Caius Sempronius Gracchus** (153-121 î.Hr.), tribuni ai poporului. Au încercat să realizeze o reformă agrară, dar au fost ucişi de aristocraţia senatorială. Ideile lor au demonstrat că se impunea transformarea structurilor sociale şi democratizarea instituţiilor.

GRACIÁN Y MORALES, Baltasar (1601-1658), scriitor spaniol. Iezuit. Teoretician al conceptismului. Autor al unui cod al vieţii mondene în stil aforistic (*Oracolul manual şi arta înţelepciunii*). Proză didactico-alegorică (*Criticonul*), cu o largă circulaţie în epocă.

GRAHAM, Martha (1894-1991), dansatoare şi coregrafă americană. A imprimat dansului un caracter ritualic, spărgînd tiparele baletului tradiţional. Creatoare a peste 150 de spectacole (*Visul Fedrei, Scrisoare către lume, Lamentaţia Andromacăi*). A fondat compania de balet care îi poartă numele.

GRAHAM, Thomas (1805-1869), chimist şi fizician scoţian. Prof. univ. la Glasgow şi Londra. Considerat întemeietorul chimiei coloidale şi unul dintre fondatorii chimiei fizice. A studiat difuzia gazelor (*legea lui Graham*) şi a făcut cercetări în domeniul coloizilor. A inventat dializorul.

GRAHAM (Ţara lui ~), peninsulă în Antarctida, separată de Capul Horn prin strîmtoarea Drake. Relief muntos. Alt. max.: 4190 m (Mont Jackson). Acoperită de zăpadă şi gheaţă. Vînătoare de balene. Cunoscută şi sub denumirea de *Peninsula Palmer* sau *Peninsula Antarctică*.

GRAICI (Alpii ~) (GRAIE, GREES), lanţ muntos în Alpii vestici, la S de Mont Blanc pînă la rîul Dora-Riparia (Italia şi Franţa). Alt. max.: 4061 m. Turism.

GRAM, Hans Christian Joachim (1853-1938), bacteriolog danez. Prof. univ. la Copenhaga. Autor al metodei de diferenţiere a bacteriilor în grampozitive şi gramnegative.

GRAMME, Zénobe Théophile (1826-1901), inventator belgian. A pus la punct generatorul de curent continuu. A construit (1871) primul dinam industrial.

GRAMMONT, Maurice (1866-1964), lingvist francez. Lucrări de fonetică generală (*Tratat de fonetică*) şi de fonetică comparată a limbilor indo-europene (*Disimilaţia consonantică în limbile indo-europene şi în limbile romanice*).

GRAMMY, premiu discografic, inaugurat în 1958, pentru muzică de toate tipurile, de la jaz la muzică de operă şi pentru videoclipuri muzicale.

GRAMPIAN, masiv muntos în Scoţia Centrală, între Canalul Caledonian (depresiunea Glen More) şi Cîmpia Scoţiei Centrale. Numeroase lacuri şi păşuni. Alt. max.: 1343 m. Creşterea animalelor. Turism.

GRAMSCI, Antonio (1891-1937), om politic italian. Fondatorul şi primul conducător al Partidului Comunist din Italia. Lucrările scrise în perioada de detenţie (*Caiete din închisoare, Scrisori din închisoare*) reprezintă o contribuţie în domeniul filozofiei marxiste.

GRANADA, oraş în Nicaragua, pe ţărmul de N-V al lacului Nicaragua, la poalele vulcanului Mombacho; 88,6 mii loc. Industrii. Clădiri şi biserici în stil spaniol. Cel mai vechi oraş din ţară, a fost întemeiat (1523) de Francisco Fernández de Córdoba. Capitală pînă în 1855.

GRANADA, oraş în S-E Spaniei (Andaluzia), pe Genil; 256,8 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial, cultural şi artistic. Turism. Universitate (1531). Palatul Alhambra (sec.13-14), cel mai mare palat maur din Spania; clădirea Cuarto Real de San Domingo (sec. 13); catedrală (sec.16-18), mănăstirea San Jeronimo (sec.15). Începînd din 756, oraşul a fost stăpînit de arabi. După fărîmiţarea Califatului de Córdoba a fost centrul unui emirat; ultima fortăreaţă arabă din Spania, a cărei cucerire de către spanioli (1492) a însemnat sfîrşitul Reconquistei.

GRANADOS Y CAMPIÑA, Enrique (1867-1916), compozitor şi pianist spaniol. Întemeiază la Barcelona propria academie de muzică. Opere (*Maria del Carmen, Goyescas*), lucrări vocal-simfonice (*Tonadillas*) şi de cameră, piese pentru pian (*Dansuri spaniole*) şi suită pentru pian *Goyescas* inspirată de picturile lui F.Goya.

GRAN CANARIA, insulă spaniolă în Oceanul Atlantic, în arhipelagul Canare; 1,5 mii km^2; 464,4 mii loc. Oraş pr.: Las Palmas. Ţărmuri înalte, stîncoase. Relief muntos (alt. max.: 1950 m). Irigaţii. Viticultură şi pomicultură. Pescuit.

GRAN CHACO, regiune naturală în centrul Americii de Sud (Argentina, Paraguay, Bolivia), care cuprinde N cîmpiei Paraná şi podişurile preandine. Climă tropicală în N şi subtropicală în S. Păduri rare, savane. Expl. lemnului şi expl. petroliere la poalele Anzilor. Populaţie rară.

GRAND CANYON v. **Marele Canion**.

GRAND COMBIN, vîrf în Alpii Penini (Elveţia), la N-E de trecătoarea Saint-Bernard. Alt.: 4314 m. Gheţar (15 km^2). Escaladat prima oară în 1860.

GRAND RAPIDS, oraş în SUA (Michigan), pe Grand River; 189 mii loc. Industrii (petrochimie). Colegii. Aglomeraţie urbană împreună cu Muskegon-Holland.

GRANICUS, fluviu în N-V Asiei Mici. Pe cursul său inferior, Alexandru cel Mare repurtează prima sa mare victorie (334 î.Hr.) asupra perşilor. Mai tîrziu romanii, conduşi de Lucullus, l-au învins (în 73 î.Hr.) pe Mitradate VI, regele Pontului. Azi, *Kokabaş* (Turcia).

GRANIT, Ragnar Arthur (1900-1991), neurofiziolog suedez. Prof. univ. la Helsinki şi Stockholm. Contribuţii şi descoperiri în domeniul proceselor chimice şi fiziologice ale vederii. Inventator al retinogramei. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1967), împreună cu H.K.Hartline şi G.Wald.

GRAN PARADISO, masiv muntos în Alpii Graici, între Valle D'Aosta şi valea rîului Orco (în N-V Italiei). Alt. max.: 4 061 m. Parc naţional. Turism.

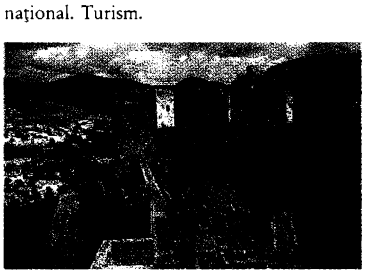

Granada

GRAN SASSO D'ITALIA, masiv muntos în Apeninii Abruzzi (Italia Centrală). Alt. max.: 2914 m. Pîrtie de schi. Telecabină.

GRANT, Cary (*Archibald Alexander Leach*; 1904-1986), actor american de origine engleză. Eleganța mișcărilor și zîmbetul cuceritor i-au asigurat o carieră de june prim (*Acest adevăr sacru, Poveste din Philadelphia, Bănuiala, Notorius, Șarada*). Premiul Oscar (1937).

GRANT, Ulysses Simpson (1822-1885), general și om politic american. Comandant suprem al armatelor nordiste în timpul Războiului de Secesiune (1864-1865). Președinte al SUA (1869-1877). Memorii.

GRASS, Günther (n.1927), scriitor german. Romane nonconformiste (*Toba de tinichea, Ani de cîine, Splina*); teatru absurd (*Răii bucătari*); eseuri. Lirică abstractă.

GRASSMANN, Hermann Günther (1809-1877), matematician și filolog german. Unul dintre întemeietorii algebrei liniare. Contribuții în analiza vectorială. Preocupări în domeniul limbilor indo-europene (a publicat un dicționar); a tradus *Rig Veda*.

GRAȚIAN (Flavius Gratianus) (359-383), împărat roman. Conduce Imperiul Roman de Apus din 367, la început alături de tatăl său, apoi împreună cu fratele său, Valentinian II.

GRAȚII (în mitologia romană), cele trei zeițe ale frumuseții, distincției și bucuriei (Aglaia, Euphrosyne și Thalia), considerate fiice ale lui Zeus. Subiect de inspirație pentru pictori (Botticelli, Rafael, Rubens) și sculptori.

GRAUBÜNDEN, canton în E Elveției; 7,1 mii km^2; 173 mii loc. Centrul ad-tiv: *Chur*. Expl. forestiere. Creșterea animalelor. Stațiuni balneoclimaterice (Arosa, Davos, St. Moritz). Turism.

GRAUR, Alexandru (1900-1988; n. Botoșani), lingvist român. Prof. univ. la București. Studii în domeniul lingvisticii (*Studii de lingvistică generală*), de fonetică, gramatică (*Studii de gramatică, Gramatica limbii române*), lexicologie (*Les consonnes geminées en latin, Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române, Tendințele actuale ale limbii române*), onomastică (*Nume de persoane, Nume de locuri*). Lucrări de cultivare a limbii (*Lingvistica pe înțelesul tuturor, Mic tratat de ortografie, Capcanele limbii române*). Redactor responsabil al *Dicționarului limbii române*, serie nouă. Acad.

GRAU SAN MARTÍN, Ramón (1887-1969), om politic cubanez. Profesor de medicină la Universitatea din Havana. Președinte al Cubei (1933-1934; 1944-1948).

GRAVES, Robert (1895-1985), scriitor englez. Prof. univ. la Oxford. Romane istorice (*Eu, Claudius împărat, Claudius zeul*, ecranizate); eseuri critice; versuri. Traduceri din Omar Khayyâm. Scrieri autobiografice.

GRAY, Elisha (1835-1901), inventator american. A inventat releul telegrafic cu autoadaptare, telegraful armonic. A contestat inventarea telefonului de către Graham Bell.

GRAY, Thomas (1716-1771), poet englez. Preromantic. Poezie melancolică (*Elegie scrisă într-un cimitir de țară*). Poeme inspirate din vechile tradiții celtice (*Bardul*).

GRAZ, oraș în Austria, centrul ad-tiv al landului Stiria; 265 mii loc. Nod de comunicații. Centru industrial și cultural. Universitate (1586). Catedrală gotică (sec.15), Casa Landului (sec.16), turnul cu ceas (sec.16), castelul Eggenberg. Muzeul Joanneum. Sporturi de iarnă. Întemeiat în 1586.

GRĂDINILE SUSPENDATE ALE SEMIRAMIDEI, grădini amenajate pe terase suprapuse, în apropierea palatului lui Nabucodonosor (Babilon). Una dintre cele șapte minuni ale antichității.

GRĂDIȘTEA MUNCELULUI, loc din comuna Orăștioara de Sus, județul Hunedoara, unde s-au descoperit vestigiile Sarmizegetusei Regia, centru economic, militar și religios al statului dac în sec.1 î.Hr. - 1 d.Hr. Așezarea a fost distrusă de romani (105-106).

GRĂDIȘTEANU, Grigore (1816-1892; n. București), traducător și om politic român. Participant la Revoluția de la 1848 din Țara Românească. După 1858 ia parte activă la viața politică, militînd pentru Unirea Principatelor. Activitate culturală. Traduce și tipărește piese pentru trupa română de teatru a Societății Filarmonice. Membru de onoare al Acad. Rom.

GRĂDIȘTEANU, Petre (1839-1921), ziarist și om politic român. Președinte al Ligii pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor. Deputat și senator. A inițiat legea privind organizarea și administrarea teatrelor. Editor de reviste. Preocupări literare (piese de teatru). Membru de onoare al Acad. Rom.

GRĂMEȘTI, comună în județul Suceava. Biserica din Bălinești, construită înainte de 1493, ctitorie a logofătului Ion Tăutul. Picturi murale interioare (1493) și exterioare (din epoca lui Petru Rareș). Biserică de lemn (sec. 18) în satul Rudești.

GREAT FALLS, cascadă în N-V SUA (Montana), pe cursul superior al rîului Missouri; 610 m înălțime.

GREBENICOV, Eugen (n. 1932, Slobozia Mare, jud. Cahul), matematician român. Specialist în domeniul mecanicii cerești și al matematicilor aplicate. A soluționat problema argumentării metodelor de mediere a ecuațiilor diferențiale cu frecvențe nelimitate și a aplicat aceste metode la determinarea exactă a mișcării corpurilor cerești. Membru al Asociației Mondiale a Astronomilor (1967). Din 1992 o mică planetă îi poartă numele - "4268 Grebenicov". Membru al Academiei de Științe Reale din Rusia. Membru corespondent al Academiei de Științe a Republicii Moldova.

GRECEANU, Olga (1890-1978; n. Nămăești, jud. Argeș), pictoriță română. Picturi murale (fresca din aula Institutului de Arhitectură și fațada Institutului de Istorie "N.Iorga" din București). Studii (*Compoziția murală și tehnica ei*).

GRECEANU, Radu G. (c.1655-c.1725), cronicar român. A scris cronica domniei lui Constantin Brîncoveanu. A tradus și tipărit opere de cult (*Mineiele, Mărgăritarele* lui Ioan Hrisostom). Împreună cu fratele său, Șerban, traduce în limba română și editează *Biblia de la București* (1688).

GRECESCU, Dimitrie (1841-1910; n. Cerneți, jud. Mehedinți), botanist și medic român. Prof. univ. la București. Unul dintre întemeietorii cercetărilor floristice și geobotanice din România (*Conspectul florei României, Flora medicală a României*). Contribuții la dezvoltarea botanicii comparate (*Plantele indigene din România*). Director al Grădinii Botanice din București (1864-1874). Ca medic militar a participat la Războiul pentru Independență (1877-1878). Acad.

GRECIA (**Republica Elenă**), stat în S Europei, în Peninsula Balcanică, format dintr-o parte continentală și o parte insulară (c. 2000 insule). Suprafața: 131,9 mii km^2. Populația: 10,55 mil. loc. Limba oficială: greaca. Capitala: *Atena*. Culte: ortodoxism, islamism, catolicism ș.a. Moneda: 1 drahma = 100 leptae. Împărțit în 13 regiuni. Orașe pr.: Salonic, Patras, Pireu. Relief predominant muntos (munții Olimp, Parnassos, Pind). Cîmpiile ocupă suprafețe mai mari în N (Cîmpia Tesaliei, Cîmpia Macedoniei). Climă mediteraneană cu precipitații bogate. Floră și faună variată. Parcuri naționale și rezervații (specii rare de floră: pinul de Alep). Expl. de cărbune, minereu de fier, bauxită, plumb, zinc, argint, marmură (de Paros). Produce energie electrică, oțel, autovehicule, țesături, ulei de măsline. Se cultivă bumbac, grîu, porumb,

cartofi, sfeclă de zahăr, plantaţii de măslini şi de citrice. Viticultură. Creşterea animalelor (ovine, caprine, bovine). Pescuit. Turism. Exportă textile, produse alimentare, produse chimice, metalurgice. — După 395, teritoriul Greciei a făcut parte din Imperiul Roman de Răsărit, apoi din Imperiul Bizantin. În sec.14-15 Grecia a fost cucerită de Imperiul Otoman, sub a cărui stăpînire a fost pînă în 1821. După ce Turcia a recunoscut independenţa Greciei (1829), s-a constituit statul grec modern, care s-a proclamat regat în 1832. În urma războaielor balcanice (1912-1913), a primului război mondial (1914-1918), la care a participat alături de Antantă, şi a Războiului Greco-Turc (1919-1922), Grecia a căpătat configuraţia teritorială de astăzi. S-a proclamat republică (1924), după crearea Partidului Muncitoresc Socialist. În 1935, în urma unei lovituri de stat militare, s-a reinstaurat monarhia. Puternică mişcare de rezistenţă împotriva trupelor de ocupaţie, în timpul celui de-al doilea război mondial. Eliberată în 1944 de trupele engleze, a fost teatrul unui război civil (1944-1949). În 1967, după o nouă lovitură de stat, s-a instituit un regim dictatorial, care a fost înlăturat în 1974. Membră a CEE (1981) şi a NATO (1952). Republică parlamentară.

GRECIA ANTICĂ, partea meridională a Peninsulei Balcanice, cu insulele Mării Egee şi Creta, în care s-a format şi s-a dezvoltat civilizaţia vechilor greci. Populată în milen. 2 î.Hr. de triburile indo-europene ale aheilor, ionienilor, eolienilor şi dorienilor. În acest spaţiu au luat naştere numeroase oraşe-state (*polis*); se impun ca principale centre economice şi culturale Corint, Argos, Sparta, Teba, Atena. În timpul marii colonizări (sec. 8-6 î.Hr.), grecii au întemeiat numeroase oraşe pe coastele Mării Negre, Africii de Nord, S Italiei, Siciliei şi în bazinul de E al Mării Mediterane. Din sec. 6 î.Hr., după cucerirea oraşelor greceşti din Asia Mică de către Imperiul Persan, încep să se afirme în arena politică Sparta şi Atena. Contradicţiile dintre regimul democratic atenian şi regimul aristocratic spartan duc la izbucnirea Războiul Peloponesiac (431-404 î.Hr.), care cuprinde întreaga Grecie Antică şi se încheie cu instaurarea hegemoniei spartane. Sec. 5 î.Hr. constituie epoca de aur a culturii greceşti. Criza polisului grec din sec. 4 î.Hr. este valorificată de regatul macedonean, care în urma bătăliei de la Cheroneea (338 î.Hr.) îşi instaurează hegemonia în Grecia. Prin cucerirea Imperiului Persan de către Alexandru cel Mare (336-323 î.Hr.) sînt puse bazele elenismului, simbioză a civilizaţiei orientale şi a celei greceşti. Statele care iau naştere după moartea cuceritorului, cunoscute sub numele de regatele elenistice (Regatul Lagid, Regatul Seleucid, Macedonia, Pergamul ş.a.), sînt transformate în sec. 2-1 î.Hr. în provincii romane. Limba şi cultura greacă continuă să existe şi după căderea Imperiului Roman de Apus, prin noul Imperiu Bizantin.

GRECIANINOV, Aleksandr Tihonovici (1864-1956), compozitor rus. Stabilit în străinătate din 1925 (Paris, New York). Opere, simfonii, concerte, sonate, cvartete, melodii. Continuator al tradiţiilor *Grupului celor cinci*.

GRECIANU, Ştefan Dimitrie (1825-1908; n. Bucureşti), istoric român. Deputat şi senator conservator. Specialist în istoria medievală. Preocupări privind genealogiile familiilor boiereşti din Ţara Românească. Lucrări de heraldică (*Eraldica română*). Membru de onoare al Acad. Rom.

GRECO, El ~ v. **El Greco.**

GRECO, Juliette (n. 1927), cîntăreaţă şi actriţă franceză de film. Repertoriu de şansonete.

GRECU, Dan (n. 1950, Bucureşti), gimnast român. Campion mondial (1974) şi campion european (1975) la proba de inele.

GRECU, Mihai (1916-1998; n. Faraonovca, regiunea Odesa), pictor român. Pînze încărcate de mişcare şi culoare, sintetizînd sugestii ale artei decorative populare cu formele abstracte. Şef neoficial de şcoală pentru cîteva generaţii de pictori nonconformişti (*Luna deasupra Butucenilor, Istoria unei vieţi, Gorunul*, ciclul *Porţile*). Membru de onoare al Academiei de Ştiinţe din Republica Moldova.

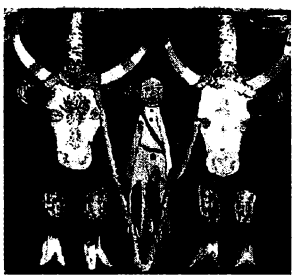

Mihai Grecu, *Istoria unei vieţi*

GRECU, Vasile (1885-1972; n. Mitocul Dragomirnei, jud. Suceava), bizantinolog român. Prof. univ. la Cernăuţi şi Bucureşti. Studii privind literatura şi arta bizantină (*Influenţa bizantină în literatura română*). Ediţii critice ale operelor unor cronicari bizantini: Ducas, Laonicos Chalcondylas, Critobul din Imbros şi Sphrantzes. A editat ştiinţific vechile legiuiri româneşti (*Codul Callimah, Legiuirea Caragea*). Membru corespondent al Acad. Rom.

GREEN, George (1793-1841), matematician englez. Contribuţii în domeniul calculului diferenţial şi integral. A introdus noţiunea de potenţial în cadrul unei funcţii care îi poartă numele.

GREEN, Julien (1900-1998), scriitor american de expresie franceză. Romane (*Leviathan, Moira, Expatriatul*) şi un *Jurnal* (în mai multe volume), sub semnul căutării puritãţii şi al întoarcerii spre religie. Eseuri.

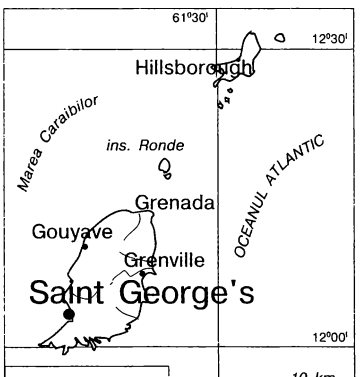

GREENE, Graham (1904-1991), scriitor englez. Romane ale căror personaje sînt preocupate de problema libertăţii interioare, a responsabilităţii sau a angajării (*Ucigaşul plătit, Puterea şi gloria, Americanul liniştit, Omul nostru din Havana*, unele ecranizate). Teatru. Literatură de călătorie. Scrieri autobiografice.

GREENOCK, oraş în N-V Marii Britanii (Scoţia), la estuarul Clyde; 57,3 mii loc. Şantiere navale. Industrii. Locul de naştere al lui J.Watt, inventatorul maşinii cu abur.

GREENPEACE, organizaţie ecologică şi pacifistă înfiinţată la Vancouver (Canada), în 1971.

GREENSBORO, oraş în E SUA (Carolina de Nord), la poalele munţilor Apalaşi; 183,5 mii loc. Aeroport. Centru industrial. Universităţi. Colegii. Întemeiat în 1749. Capitala temporară a Confederaţiei Sudului (1865).

GREENWICH, oraş în Marea Britanie (Anglia), în conurbaţia londoneză, pe Tamisa; 213,5 mii loc. Vechi observator astronomic (1675), proiectat de Sir Christopher Wren. Azi, parte integrantă a Muzeului Marinei (fondat în 1937). Clădiri din sec. 17-18. Pe aici trece meridianul de origine (zero), în funcţie de care s-au fixat fusele orare.

GRÉGOIRE DE TOURS (*Georgius Florentinus*; c. 538-c. 594), teolog şi istoric franc. Episcop de Tours (din 573). Lucrarea sa, *Historia Francorum*, este o importantă sursă documentară pentru epoca Merovingilor.

GREIFSWALD, oraş în N Germaniei (Mecklenburg-Vorpommern); 66,2 mii loc. Industrii. Centrală atomoelectrică. Observator astronomic. Universitate (1456). Biserici gotice (sec. 13-14), primărie (sec. 14). Menţionat documentar în 1209.

GRENADA (Statul ~), stat în America Centrală insulară, în S arhipelagului Antilele Mici. Suprafaţa: 344 km^2. Populaţia: 85 mii loc. Limba oficială: engleza (uzuale: creolo-engleza şi creolo-portugheza). Capitala: *St. George's*. Culte: catolicism, anglicanism, protestantism. Moneda: 1 east caribbean dollar = 100 cents. Include insula cu acelaşi nume şi alte insule mici. Împărţit în 6 districte şi un teritoriu. Relief muntos (alt. max.: 840 m). Climă tropical-umedă. Vegetaţie luxuriantă. Se cultivă: nucşoară (principalul producător mondial), banane, cacao, nuci de cocos, bumbac, trestie de zahăr. Pescuit. Turism. Nu are căi ferate. Exportă banane, nuci de cocos, cacao. — Descoperită în 1498 de Cristofor Columb, Grenada a fost colonizată la mijlocul sec. 17 de francezi. În sec. 18 a devenit colonie britanică. În 1974, devine stat independent, membru în Commonwealth. Şeful sta-

Graham Greene

Eremia Teofil Grigorescu

tului este, *de iure*, suveranul Marii Britanii, reprezentat de un guvernator general. Monarhie constituţională.

GRENOBLE, oraş în S-E Franţei (Dauphiné), pe Isère; 404 mii loc. (cu suburbiile). Nod de comunicaţii. Metalurgie. Centru cultural şi industrial. Universitate (1339). Catedrală (sec. 12-13), biserici (sec. 11-12), Palatul Justiţiei (sec. 15), primărie (sec. 16). Muzee. Turism. Aici s-au desfăşurat Jocurile Olimpice de iarnă (1968).

GRETRY, André Modeste (1741-1813), compozitor francez de origine belgiană. Cel mai de seamă compozitor de operă al generaţiei sale. A excelat în genul operei comice (*Richard Inimă de Leu*). Memorii.

GREUZE, Jean-Baptiste (1725-1805), pictor francez. Tablouri de gen cu subiecte moralizatoare (*Fiul pedepsit, Ulciorul spart, Blestem părintesc*). Portrete (*Étienne Jeaurat*).

GREVY, Jules (1807-1891), om politic francez. Republican. Preşedinte al Republicii (1879-1887).

GREY, Sir Edward, viconte Grey de Fallodon (1862-1933), om politic britanic. Liberal. Ministru de Externe (1905-1916). Rol în formarea Triplei Înţelegeri (Antanta).

GRIBOEDOV, Aleksandr Sergheevici (1795-1829), dramaturg şi diplomat rus. Comedii satirice la adresa aristocraţiei moscovite (*Prea multă minte strică*).

GRIEG, Edvard (1843-1907), compozitor, pianist şi dirijor norvegian. Întemeietorul şcolii muzicale naţionale norvegiene. A pus bazele Academiei de Muzică. Muzică de scenă pentru *Peer Gynt*, un concert pentru pian şi orchestră, piese orchestrale, lucrări de cameră, vocale şi instrumentale (*Sonate pentru vioară şi violoncel, Dansuri şi cîntece norvegiene*). Turnee ca pianist şi dirijor.

GRIFFITH, David Wark (1875-1948), regizor american de film. Unul dintre pionierii cinematografiei. Creator al montajului în film. Dirijează în planuri ample scenele de masă (*Naşterea unei naţiuni, Intoleranţă, Abraham Lincoln*).

GRIGNARD, Victor (1871-1935), chimist francez. Prof. univ. la Nancy şi Lyon. A descoperit compuşii organomagnezieni micşti, cu numeroase întrebuinţări în sinteza organică. Cercetări în domeniul substanţelor toxice privind gazele de luptă. Premiul Nobel (1912).

GRIGORE, numele mai multor papi. Mai importanţi: — **Grigore I cel Mare** (540-604), papă din 590. Unul dintre Doctorii Bisericii. A pus bazele papalităţii medievale şi a întărit autoritatea statului papal. Rol în răspîndirea creştinismului prin activitate misionară. În timpul său a fost convertită Anglia de către Sf.Augustin. Numeroase lucrări; epistole; scrisori. Supranumit, pentru elocinţa sa, *Dialogul*. Canonizat. — **Grigore VII** (*Hildebrand*; c. 1015-1085), papă (1073-1085). A reformat biserica, afirmînd supremaţia puterii ecleziastice asupra celei laice. A iniţiat lupta pentru învestitură. — **Grigore IX** (*Ugolino Segni*; c. 1170-1241), papă (1227-1241). A subordonat Inchiziţia Bisericii Catolice. Prieten apropiat al Sf. Francesco d'Assisi. Culegere de edicte papale. — **Grigore XIII** (*Ugo Buoncompagni*; 1502-1585), papă (1572-1585). A aplicat decretele Conciliului din Trent. A introdus în 1582 un nou calendar (calendarul gregorian). — **Grigore XVI** (*Bartolomeo Alberto Cappellari*; 1765-1846), papă (1831-1846). Adversar al libertăţii de gîndire (enciclica *Mirari vos*, 1832).

GRIGORE, Dan (n. 1943, Bucureşti), pianist român. Elev al Cellei Delavrancea şi al lui Mihail Jora. Profesor la Academia de Muzică din Bucureşti. Interpretări celebre, într-o manieră personală. Concerte în ţară şi în străinătate; predilecţie pentru repertoriul romantic.

GRIGORE COMŞA (1889-1935; n. Comana de Sus, jud. Sibiu), episcop ortodox român. Episcop al Aradului. Rol în ridicarea Seminarului Teologic din Arad la rang de academie. Cuvîntări pastorale; sfaturi pentru preoţi (*Istoria predicei la români, Ortodoxia şi românismul în trecutul nostru* ş.a.). Membru de onoare al Acad. Rom.

GRIGORESCU, Dan (n. 1931, Breaza), critic şi istoric de artă român. Prof. univ. la Bucureşti; a predat şi în SUA. Studii de literatură comparată şi universală (*Romanul realist în sec. al XIX-lea, Direcţii în poezia sec. XX*). Incursiuni în istoria artei româneşti şi universale (*Cubismul, Arta americană. Aventura imaginii*). Studii de iconologie. Memorialistică. Traduceri. Membru corespondent al Acad. Rom.

GRIGORESCU, Eremia Teofil (1863-1919; n. Tîrgu-Bujor), general român. Ministru de Război (1918). A comandat Divizia 15 Infanterie, în primul război mondial; a oprit ofensiva germană la Oituz şi Mărăşeşti; deviza lui: "Pe aici nu se trece".

GRIGORESCU, Lucian (1894-1965; n. Medgidia), pictor român. Participă la înfiinţarea asociaţiei Salonul de Toamnă al Tinerilor Artişti din Bucureşti (1921). Influenţat de impresionism. Peisaje şi naturi moarte într-un colorit viu şi armonic, sugerînd o atmosferă sămănătoristă (*Peisaj la Cassis, Peisaj din Mangalia, Natură statică, Răsărit de soare, Lunca Neajlovului*). Expune atît în ţară, cît şi în străinătate. Membru corespondent al Acad. Rom.

GRIGORESCU, Nicolae (1838-1907; n. Pitaru, jud. Dîmboviţa), pictor şi desenator român. Creatorul cel mai însemnat al picturii moderne române. Urmînd modelul pictorilor de la Barbizon şi al impresioniştilor, revoluţionează mijloacele de exprimare plastică, de tip academic, ale picturii româneşti (*Pe malul Siretului, Fete torcînd la poartă, Luminiş*). Pictor de icoane şi biserici (bisericile de la Băicoi, Mărginenii de Jos, Agapia). Scene din viaţa rurală, portrete de ţărani, ciobănaşi, evrei (*Ciobănaş, Ţărancă cu maramă, Portrete de femei*). Schiţe, desene şi tablouri inspirate din Războiul pentru Independenţă (1877-1878),

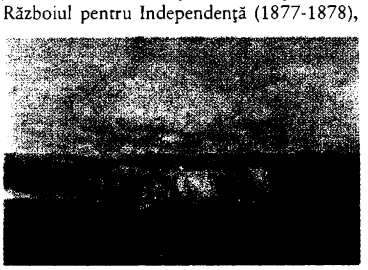

Nicolae Grigorescu, *Car cu boi la Orăţii*

la care participă ca reporter artistic (*Atacul de la Smîrdan, Sentinela, Roşiorul, Alarmă*). În ultima perioadă de creaţie predomină elementele de factură impresionistă (*Pescăriţă la Granville, Drum greu, Car cu boi pe înserat*), tonuri foarte deschise (capodoperele *Car cu boi la Orăţii, Întoarcerea de la bilci*). Expoziţii în străinătate şi în ţară. Membru de onoare al Acad. Rom.

GRIGORIE de Nazianz (Sfîntul), supranumit **TEOLOGUL** (c. 330-c. 390), teolog şi scriitor grec. Părinte al Bisericii Răsăritene. Episcop de Constantinopol (379-381). Rol important în Sinodul ecumenic de la Constantinopol (381). S-a opus arianismului. Scrieri: *Cele cinci cuvîntări teologice, Filocalia* (alcătuită împreună cu Sf. Vasile cel Mare). Discursuri. Scrisori. Poezii, traduse şi în limba latină. Unul dintre cei mai admiraţi scriitori creştini în epoca bizantină.

GRIGORIE de Nyssa (Sfîntul) (c. 330 - c. 395), filozof şi teolog grec. Părinte al Bisericii Răsăritene. Frate cu Sf. Vasile cel Mare. Episcop de Nyssa. A participat la Sinodul ecumenic de la Constantinopol (381). S-a opus arianismului. Comentarii la Psalmi; interpretări ale *Bibliei*. Cea mai importantă lucrare şi una dintre primele lucrări de sistematizare a principiilor religiei creştine este *Marele Catehism*. Cel mai important filozof creştin după Origene.

GRIGORIE PALAMAS (Sfîntul) (c. 1296-1359), teolog grec. Părinte al Bisericii Răsăritene. Arhiepiscop al Salonicului. A pus bazele teologice ale isihasmului (*Triadele în apărarea sfinţilor isihaşti*). A apărat învăţăturile Bisericii de Răsărit împotriva catolicilor.

GRIGORIE TAUMATURGUL (Sfîntul) (c. 213-c. 270), teolog grec. Părinte al Bisericii. Elev al lui Origene. Talent oratoric. A luptat pentru fundamentarea dogmei Sfintei Treimi. Învrednicit cu darul de a face minuni, a fost numit Taumaturgul sau "făcătorul de minuni".

GRIGORIOPOL, oraş în jud. Dubăsari, Republica Moldova, situat pe malul stîng al Nistrului, la 60 km E de Chişinău; 11 mii loc. Industrii (alimentară). Nod de comunicaţii. Biblioteci. Întemeiat în 1792 pe locul fostei aşezări rurale *Cîrna*.

GRIGORIU, Theodor (n. 1926, Galaţi), compozitor român. Elev al lui M.Jora şi al lui A.Haceaturian. Muzică simfonică (*Omagiu lui G.Enescu, Elegie pontică*) şi vocal-simfonică; muzică de cameră, muzică de scenă şi de film.

GRIGOROVICI, Radu (n. 1911, Cernăuţi), fizician român. Prof. univ. la Bucureşti. Activitate de cercetare ştiinţifică în diverse domenii: spectroscopie, optică şi fotometrie (torţa de înaltă frecvenţă, lămpile fluorescente). Tratate, monografii, cursuri (*Gazul electronic, Curs de optică, Manualul inginerului*). Acad.

GRIGULIS, Arvids (n. 1906), scriitor leton. Povestiri de război (*Prin foc şi apă*); romane (*Cînd ploaia şi vîntul bat în geam*); lirică (*Marginalii*); teatru (*Argilă şi porţelan*).

GRIGURCU, Gheorghe (n. 1936, Soroca), poet şi critic literar român. Lirică reflexivă, cu un pronunţat caracter livresc şi un deosebit simţ al descripţiei (*Un trandafir învaţă matematica, Oglinda şi vidul, Nimic n-ar trebui să cadă*). Studii privind poezia românească contemporană (*Peisaj critic, Existenţa poeziei*); monografii (*E.Lovinescu între continuatori şi*

uzurpatori); eseuri (*Imposibila neutralitate*); polemici (*Cum am devenit stalinist*).

GRILLPARZER, Franz (1791-1872), scriitor austriac. Unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai dramaturgiei austriece. Drame istorice, feerice, de inspiraţie mitologică, şi lirice (*O ceartă între fraţi în casa de Habsburg, Visul, o viaţă*, trilogia *Lîna de aur*).

GRIMALDI, familie nobiliară genoveză, cu ascendenţi din sec. 12. O ramură domneşte în Monaco (din 1419).

GRIMALDI, grotă în Alpii Maritimi, în localitatea Ventimiglia (Italia), la graniţa cu Franţa. — **Omul de la ~**, nume dat unor resturi fosile datînd din paleoliticul superior. Descoperite la sfîrşitul sec. 19.

GRIMM, Jacob (1785-1863), lingvist, filolog şi folclorist german. Împreună cu fratele său, **Wilhelm Grimm** (1786-1859), este un fondator al germanisticii, ca ştiinţă a limbii, literaturii şi mitologiei germane. Fraţii Grimm s-au impus, în primul rînd, prin culegerea de *Basme pentru copii şi cămin* (1812-1815), care transcriu cu autenticitate folclorul german, creînd, prin stilul povestirii, tipul de basm popular. Rod al colaborării este şi *Dicţionarul german* (rămas neterminat), primul dicţionar istoric al limbii germane.

GRIMMELSHAUSEN, Hans Jakob Christoffel von (c. 1622-1676), prozator german. Epică în genul romanelor picareşti (*Aventurosul Simplicius Simplicissimus*). A servit ca model lui B.Brecht pentru personajul principal din *Mutter Courage*.

GRIMSSON, Olafur Ragnar (n. 1943), om politic islandez. Preşedinte al Partidului Alianţei Populare Socialiste. Preşedinte al Republicii (din 1996).

GRINNEL, Frederik (1836-1905), inginer şi inventator american. A perfecţionat instalaţia de extincţie automată a incendiilor (*sistemul Grinnel*).

GRIS, Juan (pseudonim al lui *José Victoriano González*; 1887-1927), pictor şi grafician spaniol. Stabilit la Paris. A lucrat pe lîngă Picasso şi Braque. Unul dintre reprezentanţii cubismului. Desen precis, matematic (*Natură moartă cu zaruri, Album, Chitara galbenă*). Colaje. Serie de clovni (*Pierrot*).

GRISI, Carlotta (1819-1899), dansatoare italiană. Una dintre reprezentantele baletului romantic. Creaţie şi virtuozitate în *Giselle* şi *Esmeralda*.

GRIVIŢA, redute din sistemul de apărare al Plevnei (Griviţa 1 şi Griviţa 2). În timpul Războiului pentru Independenţă (1877-1878), Griviţa 1 a fost cucerită la 30 aug./11 sept. 1877 de trupele române.

GRÖBER, Gustav (1844-1911), lingvist şi filolog german. Specialist în romanistică. Editor al culegerii *Compendiu de filologie romanică*.

GROCK (*Charles Adrien Wettach*; 1880-1959), actor elveţian de varieteu. Ingenioase numere de clovnerie muzicală. Memorialistică (*Din amintirile unui rege al clovnilor*).

GRODNO, oraş în Republica Belarus, în apropiere de graniţa cu Polonia; 285 mii loc. Centru industrial şi comercial. Ocupat de germani în 1915, apoi în 1941. Menţionat documentar la începutul sec. 12.

GROENLANDA, teritoriu în N Oceanului Atlantic; 2,2 mil. km²; 55,5 mii loc., mai ales eschimoşi. Centrul ad-tiv: *Nuuk* (Godthåb). Cea mai mare insulă a Pămîntului. Ţărmurile, puternic crestate, cu fiorduri adînci; c. 39 mii km lungime. Insula e acoperită cu gheaţă pe c. 1,8 mil. km². Calota glaciară are c. 3500 m grosime (în centrul insulei). Relief de podiş cristalin, mărginit de lanţuri montane către E şi V. Alt. max.: 3700 m. Climă subarctică şi arctică. Cel mai mare parc naţional din lume (c. 70 mii ha). Expl. de criolit, plumb, zinc. Creşterea renilor şi a ovinelor. Pescuit. — Insulă descoperită de islandezi în sec. 10. Trece sub stăpînire norvegiană în 1261. Redescoperită în sec. 16, devine colonie daneză (1721). A fost traversată de F. Nansen în 1888. Departament danez, a obţinut, în 1979, autonomia internă.

GROENLANDA (Marea Groenlandei), mare în bazinul Oceanului Arctic, cuprinsă între Groenlanda, Islanda, Insula Jan Mayen şi arhipelagul Spitsbergen, care comunică larg cu Oceanul Atlantic şi cu Marea Norvegiei; 1,2 mil. km². Ad. med.: 1444 m; ad. max.: 4846 m. Străbătută de curentul rece al Groenlandei (în V) şi de curentul Spitsbergen (în E). Importantă zonă de pescuit.

GROHOTIŞ (Munţii ~), masiv muntos în S-V Carpaţilor Orientali, în Carpaţii de Curbură. Masivul are o culme principală, cu mai multe vîrfuri, cu altitudini peste 1500 m, şi cîteva culmi laterale. Procese de eroziune ce determină acumularea la poalele pantelor a fragmentelor de roci. Acest fenomen explică denumirea munţilor.

GROLIER, Jean, viconte d'Aguisy (1479-1565), bibliofil francez. Patron al artiştilor. Prieten cu tipograful veneţian Aldus Manutinus. Bibliotecă bogată, risipită în 1676. Cărţi recunoscute pentru legătura lor somptuoasă.

GROMAIRE, Marcel (1892-1971), pictor şi gravor francez. Expresionist. Forme stilizate, cromatică sobră (*Războiul*).

GROMÎKO, Andrei Andreevici (1909-1989), om politic sovietic. A intrat în corpul diplomatic în 1939. Participant la conferinţele de la Ialta şi Potsdam (1944), reprezentantul URSS la ONU. Ministru de Externe (1957-1985). Preşedinte al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS (1985-1988). Memorii.

GRONINGEN, oraş în N-E Olandei; 170 mii loc. Nod de canale fluviale şi de comunicaţii. Centru comercial. Universitate (1614). Biserică (sec. 15). Muzeu. Menţionat documentar în sec. 11. Oraş al Hansei (1284).

GROPIUS, Walter (1883-1969), arhitect şi urbanist german. Stabilit în SUA (1937). A întemeiat Şcoala de Arte şi Meserii din Weimar, celebra Bauhaus. Reprezentant al funcţionalismului. Unul dintre iniţiatorii arhitecturii moderne şi ai esteticii industriale (Centrul comercial din Dresda, Palatul de Justiţie din Berlin, Centrul Harvard, Centrul Boston). Studii: *Noua arhitectură şi Bauhaus-ul, Principiile designului modern*.

GROS, Antoine, baron (1771-1835), pictor francez. Elev al lui J.L.David. Precursor al romantismului. Compoziţii istorice care îl au în prim-plan pe Napoleon I (*Bonaparte la podul de la Arcole, Bonaparte vizitînd ciumaţii din Jaffa, Cîmpul de bătălie de la Eylau*).

GROSS, Karl (1861-1946), filozof, psiholog şi estetician german. Reprezentant al realismului critic neokantian (*Jocurile omului, Plăcerea estetică, Construcţia sistemelor filozofice*).

GROSSETO, oraş în V Italiei (Toscana), pe rîul Ombrone; 70 mii loc. Centru agricol şi comercial. Catedrală romanică (sec. 13). Muzeu de antichităţi. Staţiune balneară.

GROSSGLOCKNER, vîrf în masivul Tauern Inalţi (Alpii Estici), în Austria; 3797 m. Cel mai înalt vîrf. Gheţari (Pasterze, de 9 km lungime). Turism. Escaladat în 1800.

GROSSMANN, Vasili Semionovici (1905-1964), scriitor rus. Povestiri şi romane în care surprinde atrocităţile războiului (*Pentru cauza cea dreaptă, Bătălia Stalingradului, Viaţă şi destin*). Operă interzisă în URSS. Ultima carte, *Totul trece*, conţinînd o severă condamnare a regimului comunist, a apărut postum în Italia.

GROSU, Gurie (1877-1943; n. Nimoreni, jud. Lăpuşna), mitropolit al Basarabiei (1925). A publicat cărţi didactice: *Abecedarul moldovenesc* (1917; primul abecedar din Basarabia cu grafie latină), *Cartea de învăţătură despre legea lui Dumnezeu, Carte de citire cu ştiinţe din gramatica moldovenească*. Oficiază un serviciu religios la deschiderea Sfatului Ţării şi tedeumul prin care este sfinţit actul unirii Basarabiei cu România (1918).

GROSZ, Georg (1893-1959), pictor şi grafician german. Stabilit în SUA (1932). Reprezentant al expresionismului. Satiră acerbă la adresa societăţii germane postbelice (*Germania. O poveste de iarnă, Supravieţuitorul*). Scrieri autobiografice.

GROTIUS, Hugo (nume latinizat al lui *Hugo de Groot*; 1583-1645), jurist şi erudit olandez. A sistematizat dreptul internaţional (*Despre dreptul războiului şi al păcii*); unul dintre principalii reprezentanţi ai teoriei dreptului natural (*Marea liberă*). Discursuri ecleziastice, în care susţine superioritatea religiei creştine (*Despre adevărul religiei creştine*). Traduceri din lirica greacă şi latină.

GROTOWSKI, Jerzy (n. 1933), regizor şi teoretician de teatru polonez. Reprezentant al teatrului de avangardă (*Cain* de Byron, *Faust* de Marlowe, *Idiotul* de Dostoevski). Teoritizări asupra "teatrului sărac", în care propune reducerea drastică a recuzitei şi privilegierea absolută a jocului actoricesc.

GROTTHUSS, Christian Johann Dietrich Theodor (cunoscut sub numele de *Theodor Grotthuss*) (1785-1822), chimist şi fizician german. A descoperit, împreună cu Draper, legea calitativă a fotochimiei, denumită legea Grotthuss-Draper.

Fraţii Grimm

GROVE, Frederick Philip (*Felix Paul Greve*; 1871-1948), romancier canadian. Romane cu tentă autobiografică (*Colonizatorii, Jugul vieţii, Fructele pămîntului*).

GROZA, Petru (1884-1958; n. Băcia, jud. Hunedoara), avocat şi om politic român. Preşedinte al Frontului Plugarilor (1933-1953). De mai multe ori ministru. Vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (1944-1945). Preşedinte (şeful statului) al Prezidiului Marii Adunări Naţionale (1952-1958). La 6 mart. 1945, ca prim-ministru, formează un guvern (preponderent comunist), recunoscut de Marea Britanie şi SUA (febr. 1946). În timpul guvernării sale a fost executat mareşalul I.Antonescu, s-a trecut la anihilarea partidelor istorice, i s-a impus regelui Mihai I să abdice.

GROZĂVESCU, Traian (1895-1927; n. Lugoj), tenor român. Solist al operelor din Cluj, Viena şi Berlin. Voce intensă în toate registrele (*Boema* şi *Tosca* de Puccini, *Rigoletto* de Verdi, *Carmen* de Bizet). Apreciat de R.Strauss şi A.Toscanini.

GROZNÎI, capitala Ceceniei, în N munţilor Caucaz; 387,5 mii loc. Aeroport. Expl. de petrol. Centru industrial. Universitate. După proclamarea independenţei Ceceniei (1991), Rusia declanşează aici operaţiuni militare (1994), care s-au soldat cu distrugerea oraşului.

GRUDZIADZ, oraş în N Poloniei, pe Vistula; 102 mii loc. Port fluvial. Nod feroviar. Metalurgie. Manufacturi de tutun. Centru agricol. Întemeiat în sec. 10.

GRUMIAUX, Arthur (1921-1986), violonist belgian. Elev al lui G. Enescu. Repertoriu clasic şi romantic. Interpret virtuoz al lui Mozart şi Beethoven, împreună cu pianista română Clara Haskil. Discografie.

GRUNDTVIG, Nikolai Frederik Severin (1783-1872), prelat şi scriitor danez. Studii despre mitologia nordică (*Mitologia nordică, Scandinavia şi declinul unei lumi eroice*). Autor de psalmi. Preocupări pentru răspîndirea culturii scandinave. Traduceri (versiune daneză a poemului *Beowulf*).

GRÜNEWALD, Matthias (*Mathis Nithart* sau *Gothart*; c. 1460 sau 1470-1528), pictor german. Unul dintre reprezentanţii Renaşterii germane. Artă patetică, exprimînd, şi prin coloritul exacerbat, un sentiment de exaltare mistică. Capodopera sa este altarul mănăstirii Sf. Antoniu din Isenheim.

GRÜNWALD, localitate în N-E Poloniei, unde, la bătălia (1410) împotriva Cavalerilor Teutoni, a participat, alături de armatele polone, lituaniene şi ruse, şi un corp de oaste moldovean.

GRUPUL CELOR 24, organ interguvernamental al *Grupului celor 77*. Studiază problemele monetar-financiare ale ţărilor în curs de dezvoltare.

GRUPUL CELOR CINCI (*Cercul Balakirev*), grupare de compozitori ruşi din deceniul 6 al sec. 19. Membrii grupului (A.P.Borodin, C.A.Cui, M.P.Musorgski, N.A.Rimski-Korsakov şi M.A.Balakirev) au militat pentru constituirea unui stil naţional.

GRUPUL CELOR PATRU, grupare artistică (1926-1938), întemeiată de pictorii români N.Tonitza, Şt.Dimitrescu, Fr.Şirato şi de sculptorul O.Han. Rol în încurajarea picturii româneşti moderne.

GRUPUL CELOR 77, organizaţie internaţională guvernamentală, creată (1964) în scopul armonizării poziţiilor ţărilor în curs de dezvoltare în cadrul organismelor şi negocierilor din cadrul ONU. În prezent, cuprinde peste 110 state membre, între care şi România.

GRUPUL CELOR ŞASE, grupare întemeiată, în 1918, de compozitorii francezi G.Auric, A. Honegger, D. Milhaud, F.Poulenc, L. Durey şi G. Tailleferre. Au avut în vedere înnoirea limbajului muzical, în sensul infuzării lui cu esenţe franceze. Rol în dezvoltarea artei moderne franceze.

GRUPUL CELOR 10 (*Clubul de la Paris*), întîlnirea anuală a miniştrilor de Finanţe din 10 state industrializate (Belgia, Canada, Franţa, Germania, Italia, Japonia, Marea Britanie,Olanda, Suedia, SUA şi Elveţia - ca observator), reprezentînd autoritatea superioară în FMI.

GRUPUL 47, cerc literar, care a reunit (1947-1977) scriitori de limbă germană din Germania, Elveţia şi Austria, în scopul revitalizării limbii şi literaturii germane. Aici s-au afirmat H.Böll, G.Grass, M.Walsen.

GRUZIA v. **Georgia.**

GRYPHIUS, Andreas (nume latinizat al lui *A.Greif*; 1616-1664), poet şi dramaturg german. Lirică religioasă (*Meditaţii asupra cimitirului, ultimul sălaş al celor morţi*). Cunoscut mai ales prin tragedii (*Leo Armenius, Carolus Stuardus*) şi comedii romantice (*Horribilicribrifax*).

GRYTVIKEN, aşezare în arhipelagul Georgia de Sud, cea mai sudică de pe glob; c. 1,5 mii loc. Staţie meteorologică. Laborator biologic.

GUADALAJARA, oraş în partea centralvestică a Mexicului, capitala statului Jalisco; 1,62 mil. loc. Aeroport. Centru industrial. Oţelării. Vechi ateliere de ceramică. Universităţi. Catedrală (sec. 16-17). Palat guvernamental. Turism. Întemeiat în jurul anului 1530.

GUADALAJARA, oraş în Spania centrală (Castilia La Mancha), la N-E de Madrid; 62,4 mii loc. Aeroport. Industrii. Biserica Santa Maria de la Fuente (sec. 13), palat (sec. 15). Pod roman şi apeduct. Aici au fost înfrînte (1937) trupele lui Franco, în timpul războiului civil. Au luptat şi voluntari români.

GUADALAVIAR (**TURIA**), fluviu în E Spaniei; 300 km. Izvorăşte din E Munţilor Iberici şi se varsă în Marea Mediterană, în apropiere de Valencia.

GUADALCANAL, insulă în S-V Oceanului Pacific (arhipelagul Solomon); 6,5 mii km^2; 61 mii loc. Oraş pr.: *Honiara*. Relief muntos (alt. max. 2331 m). Expl. de aur. Cauciuc. Descoperită în sec. 16 de spanioli. Ocupată de japonezi în timpul celui de-al doilea război mondial (1942). Obiectivul primei mari ofensive a Aliaţilor în Pacific. Cucerită în urma unor lupte sîngeroase (aug. 1942-febr. 1943).

GUADALQUIVIR, fluviu în S Spaniei; 560 km. Izvorăşte din Munţii Andaluziei, traversează Córdoba şi Sevilla şi se varsă în Oceanul Atlantic (golful Cádiz). Irigaţii. Culturi de măslini; pomicultură; viticultură. Hidrocentrale.

GUADELUPA (**GUADELOUPE**), teritoriu în Marea Caraibilor; 1,7 mii km^2; 387 mii loc. Grup de insule în Arhipelagul Antilelor Mici. Centrul ad-tiv: *Basse-Terre*. Oraşe pr.: Abymes, Pointe-à-Pitre, Capesterre. Teritoriu format din 9 insule şi insuliţe, în parte de origine vulcanică (vulcanul activ Grande Soufrière, 1467 m). Climă tropicală umedă. Trestie de zahăr, bananieri, arbori de cafea şi cacao, citrice, vanilie, ananas, manioc, batate. Creşterea animalelor. Fabrici de zahăr şi rom. Turism. — Insulele descoperite de Columb (1493). Colonizate de francezi. Ocupate în mai multe rînduri de Anglia, revin Franţei în 1816. În 1946 devin un departament de peste ţări al Franţei, iar în 1991, departament al Republicii Franceze.

GUADALUPE, oraş în N-E Mexicului (Nuevo León); 370 mii loc. Centru agricol. Bazilică (sec. 18).

GUADALUPE, oraş în Spania (Extremadura); 4 mii loc. Celebru pentru mănăstirea fortificată (sec. 14), bogat decorată; Capela Sf. Ieronimo pictată de Zurbarán. Fond bogat de manuscrise.

GUADIANA, fluviu în Peninsula Iberică (Spania şi Portugalia); 820 km. Izvorăşte din podişul La Mancha, traversează Podişul Castiliei Noi şi cîmpia Extremadura, trece prin Mérida şi Badajoz şi se varsă în Oceanul Atlantic (golful Cádiz). Navigabil. Irigaţii.

GUAÍRA, cascadă pe fluviu Paraná, la graniţa dintre Paraguay şi Brazilia. Formată din 18 căderi de apă (cea mai mare, c. 114 m). Turism.

GUAJIRA (**GOAJIRA**), peninsulă în N Americii de Sud (Columbia şi Venezuela), care avansează în Marea Antilelor. Relief muntos vulcanic (853 m), cu climat şi vegetaţie de semipustiu. Expl. de sare şi de cărbune.

GUAM, insulă în V Oceanului Pacific, în Arhipelagul Marianelor; 549 km^2; 119 mii loc. Centrul ad-tiv: *Agaña*. Cea mai mare insulă din Arhipelagul Marianelor. Relief vulcanic, cu altitudini max. de 407 m. Climă tropicală; frecvente taifunuri. Turism. Cocotieri, bananieri, batate, manioc, trestie de zahăr. Pescuit. Nod de linii aeriene şi de navigaţie transpacifice; baze maritime şi aeriene ale SUA. — Descoperită de Magellan (1521). Ocupată de spanioli, apoi cedată SUA. Bază militară navală a SUA (pînă în 1950). Ocupată de japonezi (1941-1944). Din 1950, teritoriu "neîncorporat" al SUA, administrat de Departamentul de Interne.

GUANABARA, golf al Oceanului Atlantic, pe ţărmul de S-E al Braziliei, în dreptul oraşului Rio de Janeiro; 429 km^2. Cel mai mare port natural din lume. Descoperit de Amerigo Vespucci în 1502.

GUANAJUATO, oraş în centrul Mexicului, la 2050 m alt., la N-V de Mexico, capitala statului cu acelaşi nume; 113,5 mii loc. Expl. de minereuri auroargentifere. Universitate (1732). Biserici gotice. Întemeiat de spanioli în 1554.

GUANAJUATO, stat în Mexic; 30,6 mii km^2; 4 mil. loc. Expl. miniere (argint, aur, plumb, zinc, cupru, mercur) şi forestiere. Cereale şi trestie de zahăr. Creşterea animalelor. Aici a început războiul pentru independenţa Mexicului, în 1810.

GUANARE, oraş în V Venezuelei, capitala statului Portuguesa; 83,4 mii loc. Comerţ cu cafea şi bumbac.

GUANGDONG, provincie în S-E Chinei; 197 mii km^2; 64,4 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Guangzhou*. Expl. forestiere; expl. de cărbune, minereu de fier, mangan, wolfram. Ind. zahărului. Orez (2-3 recolte pe an), trestie de zahăr, porumb, batate etc. Sericicultură. Pescuit. Macao este enclavă în această provincie.

GUANGXI ZHUANG, regiune autonomă în S-E Chinei; 220,4 mii km^2; 42,2 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Nanning*. Expl. de cărbuni. Irigaţii. Orez (2 recolte anuale), bumbac, arahide, tutun, trestie de zahăr. Pescuit. Turism.

GUANGZHOU, oraş în S-E Chinei, port la Marea Chinei de Sud, centrul ad-tiv al provinciei Guangdong; 3 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Şantiere navale. Mare centru al ind. mătăsii. Universitate. Pagoda florilor (sec. 6), temple (sec. 6-7). Tîrg internaţional. Întemeiat, probabil, în 887 î.Hr. Menţionat în sec. 3 î.Hr. În evul mediu, mare port comercial, vizitat de europeni. În sec.18 devine port internaţional. Se mai numeşte *Canton*.

GUANTÁNAMO, oraş în S-E Cubei; 216 mii loc. Nod de comunicaţii. Ind. textilă şi alimentară (cafea, zahăr, ciocolată). La 16 km S de oraş se află o bază militară navală americană, construită în 1903, cînd o parte din golful cu acelaşi nume a fost luată în arendă de SUA, pentru 99 de ani.

GUARDAFUI (RAS ASIR; CASEYR), cap în extremitatea de E a Africii (Somalia), la intrarea în golful Aden.

GUARDI, Francesco (1712-1793), pictor italian. Unul dintre cei mai originali pictori din sec. 18. A pictat la început sub influenţa lui Canaletto. Peisaje veneţiene (*Curte veneţiană, Canal Grande, Piaţa San Marco*).

GUÁRICO, stat în Venezuela; 65 mii km^2; 488 mii loc. Capitala: *San Juan de los Morros*. Expl. forestiere. Creşterea animalelor.

GUARINI, Guarino (1624-1683), arhitect şi erudit italian. A văzut în Dom simbolul perfecţiunii. Clădiri în stil baroc (Palatul Carignano, bisericile San Lorenzo şi San Filippo, în Torino).

GUARNERI (GUARNERIUS), Giuseppe Antonio, zis **del Gesú** (1698-1744), lutier italian. Provine dintr-o familie renumită de lutieri cremonezi. Una dintre viorile sale a fost folosită de N.Paganini.

GUATEMALA (CIUDAD DE GUATEMALA), capitala Guatemalei; 1,13 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru comercial, politic şi financiar. Industrii. Universităţi. Catedrală (sec. 18). Muzee. Veche aşezare a civilizaţiei Maya. Întemeiată în 1776 pentru a servi drept capitală a coloniei spaniole Guatemala.

GUATEMALA (Republica ~), stat în N Americii Centrale istmice, cu ieşire la Oceanul Pacific şi la Marea Caraibilor (golful Honduras). Suprafaţa: 108,88 mii km^2. Populaţia: 11,56 mil. loc. Limba oficială: spaniola. Capitala: *Guatemala (Ciudad de Guatemala)*. Culte: catolicism, protestantism. Moneda: 1 quetzal = 100 centavos. Împărţit în 22 de departamente. Oraşe pr.: Quezaltenango, Puerto Barrios. Ţară muntoasă cu vulcani şi cu o cîmpie litorală împădurită. Vulcani în activitate (c. 30) în lanţul muntos Sierra Madre (alt. max.: 4211 m). Lacuri. Climă tropicală. Se cultivă cafea, trestie de zahăr şi banane; culturi de porumb, bumbac, tutun, batate. Se cresc bovine, porcine şi ovine. Păduri întinse. Expl. de plumb, zinc, crom şi antimoniu. Industria se află în curs de diversificare. Turism. Export: cafea, bumbac, minereuri, banane, lemn preţios. — Locuit de amerindieni maya, teritoriul a fost cucerit în prima jumătate a sec. 16 de spanioli. În 1821, în timpul războiului pentru independenţa coloniilor spaniole din America Latină, Guatemala şi-a proclamat independenţa. Între 1823 şi 1839, a făcut parte din Federaţia Statelor Americii Centrale. Pînă în 1944 s-au succedat regimuri militare dictatoriale. Tensiunile sociale s-au agravat în anii'50, urmate de un sîngeros război civil. Alegeri prezidenţiale în 1991. Republică prezidenţială.

GUAYAQUIL (SANTIAGO DE GUAYAQUIL), oraş în Ecuador, port la Oceanul Pacific; 1,5 mil. loc. Aeroport. Centru comercial. Industrii. Prelucrarea lemnului. Rafinarea petrolului. Exportă cacao şi banane. Universităţi. Biserică (sec. 16). Întemeiat în 1535 de conchistadorul Sebastian de Benalcazar.

GUBOGLU, Mihail (1911-1990; n. Ceadîr-Lunga, U.T.A. Găgăuzia), istoric şi orientalist român. Prof. univ. la Bucureşti, Paris, Ankara. A publicat documente referitoare la istoria României (*Catalogul documentelor turceşti, Cronici turceşti privind ţările române*, în colaborare).

GUDERIAN, Heinz (1888-1954), general german. A comandat unităţi de blindate (diviziile Panzer) în Polonia (1939), Franţa (1940), URSS (1941). Şef de stat-major al armatei terestre (1944-1945). Memorii.

GUDRUNLIED (KUDRUNLIED) (*Cîntecul Gudrunei*), epopee germană. Inspirată din vechi legende nordice; compusă în sec. 13. Cea mai importantă epopee medievală germană.

GUERCINO (*Giovanni Francesco Barbieri*, zis *il ~*; 1591-1666), pictor italian. Influenţat de Carracci. Sub patronajul papei Grigore XV pictează, la Roma, tavanul Villei Ludovisi (*Aurora*). Exponent al Şcolii bolognеze. Prefigurează barocul. Tematică religioasă (*Sf. Francisc cu îngerii, Funeraliile Sf. Petronilla, Înălţarea Fecioarei*). Grafică.

GUERICKE, Otto von (1602-1686), fizician

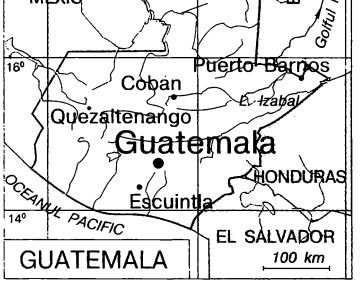

german. A demonstrat experimental, folosind emisferele de Magdeburg, existenţa presiunii atmosferice. A inventat maşina pneumatică (1650).

GUÉRIN, Camille (1872-1961), medic veterinar francez. A descoperit, împreună cu A.Calmette, vaccinul împotriva tuberculozei: B.C.G. (Bacille Calmette Guérin).

GUERNICA (GUERNICA Y LUNO), oraş în N Spaniei (Ţara Bascilor); 18 mii loc. Vechi centru cultural al bascilor. Biserică (sec. 15). Bombardat de aviaţia hitleristă în 1937, în timpul Războiului Civil din Spania. Evenimentul a inspirat pictura cu acelaşi nume a lui Picasso.

GUERRERO, stat în S Mexicului, de-a lungul coastei Pacificului; 64,3 mii km^2; 2,6 mil. loc. Capitala: *Chilpancingo*. Expl. forestiere şi auroargentifere. Porumb, cafea, trestie de zahăr şi citrice. Creşterea bovinelor. Turism (în special la Acapulco).

GUEVARA, Ernesto (Che) (*Ernesto Guevara de la Serna*; 1928-1967), revoluţionar sud-american de origine argentiniană. Ia poziţie împotriva dictaturii lui Juan Perón. Aderă la mişcarea revoluţionară condusă de Fidel Castro, în Cuba. Numeroase funcţii în noul guvern cubanez. Ministru (1961-1965). Fanatic al răspîndirii comunismului în America Latină. Executat, ca partizan, de trupele boliviene. Lucrări: *Războiul de gherilă, Socialismul şi omul în Cuba, Jurnal din Bolivia*.

GUEVARA Y DE NORONA, Antonio de (1480-1545), scriitor spaniol. Istoriograf al lui Carol Quintul. Opera sa, *Libro de Emperador Marcus Aurelio*, a circulat în toată Europa. Adaptată în româneşte de Nicolae Costin (*Ceasornicul domnilor*), a circulat în mai multe copii.

GUGGENHEIM, Solomon (1861-1949), industriaş american de origine elveţiană. Familia sa a alocat sume mari de bani în domeniul ştiinţei şi al artei, fondînd diferite institute de cercetare. A pus bazele muzeului din New York care îi poartă numele. Bogată colecţie de artă contemporană (colecţia de artă Brâncuşi).

GUGUIANU, Marcel (n. 1922, Bîrlad), sculptor român. Lucrări în marmură şi bronz (*Dalila, Ciocîrlia*); sculptură monumentală (*Luchian, Sadoveanu*).

GUICCIARDINI, Francesco (1483-1540), istoric şi om politic italian. Personalitate a Renaşterii. Lucrarea sa, *Istoria Italiei* (în 20 de volume), cuprinde evenimentele din perioada 1492-1534.

GUIDO D'AREZZO (c. 990-c. 1050), călugăr şi muzician italian. A preconizat sistemul notaţiei muzicale actuale. A introdus portativul (cu patru linii), denumirea silabică a sunetelor şi cheile. Lucrări de teoria muzicii (*Micrologus*).

GUILIN, oraş în S Chinei (Guangxi Zhuang); 364 mii loc. Ind. chimică, electrotehnică şi alim. Staţiune climaterică.

GUILLAUME, Charles Édouard (1861-1938), fizician elveţian. Stabilit în Franţa. Contribuţii în termometrie. A descoperit aliajele invar şi elinvar, utilizate la construirea instrumentelor de precizie. Premiul Nobel (1920).

GUILLAUME DE LORRIS (1200 sau

1210-1240), poet francez. Autorul primei părți a celebrului *Romanul Trandafirului*.

GUILLAUME DE MACHAUT (MACHAULT) (c. 1300-1377), poet și muzician francez. Poezii didactice și alegorice. Opere muzicale: balade, rondouri, motete și *Misa de la Notre-Dame*, considerată prima misă polifonică.

GUILLEMIN, Roger Charles Louis (n. 1924), medic american de origine franceză. Prof. univ. la Houston. Descoperiri în domeniul endocrinologiei. A izolat hormonii hipotalamici și numeroase peptide. Premiul Nobel (1977), împreună cu A.V. Schally și Rosalyn S.Yallow.

GUILLÉN, Nicolás (1902-1989), poet cubanez. Considerat poetul național al Cubei. A prelucrat motivele folclorului negru (*Motivos de son*). Preocupare pentru realitățile din Cuba (*Sóngoro Cosongo*); poeme militante (*Cîntece pentru soldați și sonuri pentru turiști, Inima cu care trăiesc*).

GUILLOTIN, Joseph Ignace (1738-1814), medic francez. A propus ca pedeapsa capitală să fie executată cu instrumentul care i-a preluat numele (ghilotina). Adunarea Națională a adoptat măsura în 1792.

GUIMARD, Hector (1867-1942), arhitect și decorator francez. Stabilit în SUA (1938). Reprezentant al curentului Art-Nouveau. Decorații și ornamentații la castelul Béranger, castelul d'Orgeval și în vechiile stații de metrou din Paris.

GUINEEA (Curentul Guineii), curent oceanic, continuarea estică a Contracurentului Ecuatorial Atlantic, în N Golfului Guineii. Curent cald; temperatura medie: 22-28°C.

GUINEEA (Golful Guineii), golf al Oceanului Atlantic, pe țărmul vestic al Africii Ecuatoriale; 1,5 mil. km². Ad. max.: 6360 m. Insule pr.: Bioko, Principe, São Tomé.

GUINEEA (Republica ~), stat în Africa Occidentală, cu ieșire la Oceanul Atlantic. Suprafața: 245,85 mii km². Populația: 7,67 mil. loc. Limba oficială: franceza. Capitala: *Conakry*. Culte: islamism, animism, catolicism. Moneda: 1 franc = 100 centimes. Orașe pr.: Labé, Kankan. Împărțit în 32 de regiuni. Relief variat, cîmpie litorală (în V), masivul Fouta Djallon (în partea centrală), o regiune de podișuri (în E), Munții Guineii (în S-E). Climă tropicală; vegetație de savană. Plantații de bananieri, cafea, trestie de zahăr; culturi de orez, porumb, arahide. Creșterea bovinelor, ovinelor. Expl. de bauxită, minereuri de fier, aur, diamante. Producție de aluminiu, cherestea, zahăr. Pescuit. Exportă: bauxită, alumină, diamante, cafea, banane. — În evul mediu, teritoriul face parte din Imperiul Ghana și Mali. În sec. 15 au pătruns aici portughezii și negustorii de sclavi. Colonie franceză (sec. 19); inclusă în Federația Africa Occidentală Franceză (1904). După al doilea război mondial, mișcarea de eliberare națională a luat un puternic avînt. La 2 oct. 1958 s-a proclamat independența țării. În mart. 1984 are loc o lovitură de stat militară; este suprimată Constituția, dizolvate Adunarea Națională și Partidul Democrat. În 1990, prin noua constituție se pune capăt regimului militar. Republică prezidențială.

GUINEEA-BISSAU (Republica ~), stat în Africa Occidentală, cu ieșire la Oceanul Atlantic. Suprafața: 36,12 mii km². Populația: 1,13 mil. loc. Limba oficială: portugheza. Capitala: *Bissau*. Culte: animism, islamism, creștinism. Moneda: 1 peso guinean = 100 centavos. Împărțit în 9 regiuni. Orașe pr.: Bafată, Gabú. Relief de cîmpie, cu numeroase mlaștini în regiunea de coastă. Țărm dantelat. Climă tropicală. Păduri tropicale în interior. Faună foarte bogată. Se cultivă arahide, cocotieri, arbori de cauciuc, bananieri; orez. Expl. forestiere. Pescuit. Creșterea bovinelor, ovinelor, caprinelor și porcinelor. Mici întreprinderi alimentare. Exportă pește, crustacee, fructe tropicale, tutun, lemn. — Teritoriu ocupat de portughezi (sec. 16), devine bază a comerțului cu sclavi, cu destinația Brazilia (sec. 17-18). Colonie de sine stătătoare (1817). Declarată în 1951 provincie de peste mări a Portugaliei. În 1956 a fost creat Partidul African al Independenței din Guineea și Insulele Capului Verde (PAIGC), care, în 1962, a început lupta armată împotriva dominației portugheze. La 24 sept. 1973, s-a proclamat statul independent Guineea-Bissau. În 1991, PAIGC renunță la sistemul monopartid și se fac primii pași pe calea democrației. Republică prezidențială.

GUINEEA ECUATORIALĂ (Republica ~), stat în partea central-vestică a Africii, alcătuit dintr-o parte continentală și una insulară (Bioko, Annobón/Pogalu) în Golful Guineii. Suprafața: 28,05 mii km². Populația: 430 mii loc. Limba oficială: spaniola. Capitala: *Malabo*. Culte: catolicism, animism. Moneda: 1 franc CFA = 100 centimes. Împărțit în 7 provincii. Orașe pr.: Bata, Luba. Relief de podiș și munți vulcanici (în insula Bioko). Climă ecuatorială, cu ploi bogate. Păduri cu specii de lemn prețios. Plantații de cacao, cafea, banane, cocotieri. Expl. de lemn prețios. Creșterea ovinelor, bovinelor, caprinelor. Exportă cacao, cafea, banane, lemn. — Insule descoperite de portughezi (sec. 15); cedate spaniolilor (1778), care apoi ocupă și teritoriul african (Mbini) din dreptul insulelor. Posesiunile sînt reunite sub numele de Guineea Spaniolă. În 1968 devine stat independent. Se instaurează un regim dictatorial, înlăturat în 1979 printr-o lovitură de stat militară. În 1991 este aprobată o nouă Constituție, care instituie un regim pluralist. Republică prezidențială.

GUINIZELLI (GUINICELLI), Guido (c. 1235-1276), poet italian. Considerat părintele "dulcelui stil nou". Cantonete, balade, sonete pe teme erotice sau peisagistice. Stilul său l-a influențat pe Dante Alighieri.

GUINNESS, Sir Alec (n. 1914), actor englez de teatru și film. Pe scenă, repertoriu shakespearian. Creații remarcabile în filmele *Marile speranțe, Oliver Twist, Podul de pe rîul Kwai,*

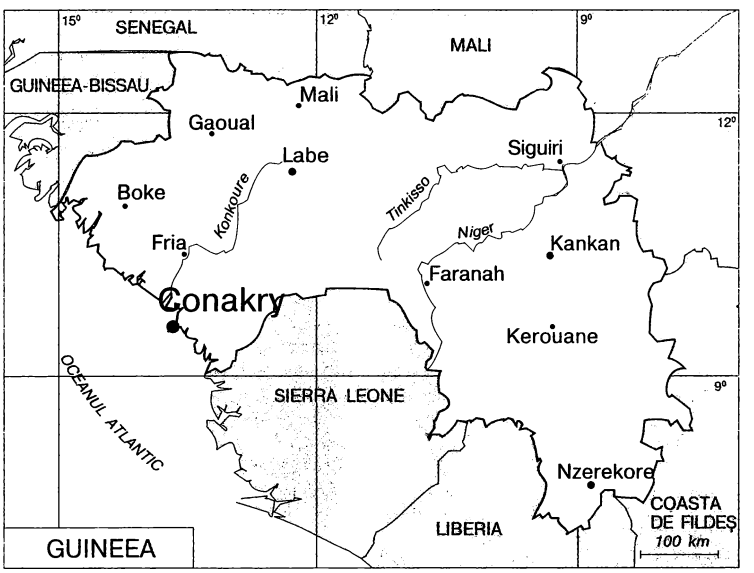

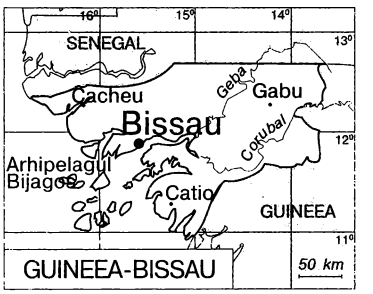

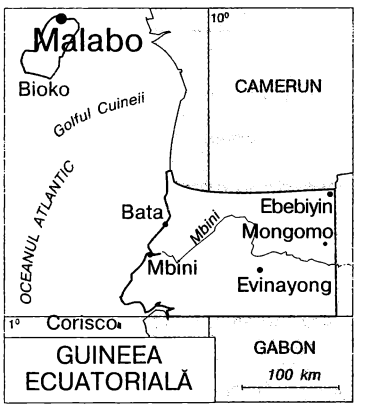

Omul nostru din Havana, Căderea Imperiului Roman, Dr. Jivago, Cromwell. Premiul Oscar (1957). Memorii.

GÜIRALDES, Ricardo (1886-1927), scriitor argentinian. Capodopera sa este romanul *Don Segundo Sombra,* din care se desprinde figura eroică a gaucho-ului. Versuri (*Clopotul de cristal*). Proză scurtă (*Povestiri despre moarte şi sînge*).

GUISE, familie nobiliară franceză, ramură colaterală a familiei ducale de Lorena. Întemeiată de **Claude, duce de Lorena** (1496-1550), făcut duce de Guise în 1528. Ultimul descendent se stinge în 1675. Mai importanţi: **— Henric I de Guise** (1550-1588), conducător al catolicilor în timpul războaielor împotriva hughenoţilor, unul dintre instigatorii măcelului din Noaptea Sf. Bartolomeu (1572) şi pretendent la tronul Franţei. Asasinat din ordinul regelui Henric III. **— Henric II de Guise** (1614-1664), participant la răscoala napolitanilor (1647). Urmărea să ocupe tronul Siciliei.

GUIYANG, oraş în S Chinei, centrul ad-tiv al provinciei Guizhou; 1,66 mil. loc. Nod de comunicaţii. Expl. de cărbune şi minereu de fier. Ind. metalurgică. Fabrici de ciment, sticlă, hîrtie. Parcuri naturale (monumente ale naturii).

GUIZHOU, provincie în S Chinei; 174 mii km^2; 33,1 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Guiyang*. Expl. forestiere. Oţelării. Culturi de orez, sfeclă şi trestie de zahăr. Citrice.

GUIZOT, François (1787-1874), om politic şi istoric francez. De mai multe ori ministru. Prim-ministru (1847-1848); a dus o politică conservatoare. Lucrări: *Istoria Revoluţiei Engleze, Memorii pentru a servi la istoria timpului meu.*

GUJARĂT, stat în V Indiei, la graniţa cu Pakistan; 196 mii km^2; 41,3 mil. loc. Capitala: *Gândhînagar*. Expl. de petrol. Culturi de bumbac. Creşterea animalelor. Vestigii ale civilizaţiei Indus (milen. 3-2 î.Hr.). Sultanat independent în sec. 15, trece în 1572 sub stăpînirea Imperiului Marilor Moguli.

GUJRĂNWĂLA, oraş în N-E Pakistanului; 658 mii loc. Metalurgia aluminiului. Filaturi de bumbac şi lînă.

GU KAIZHI (c. 345- c. 406), pictor şi teoretician de artă chinez. Stilul său de a înfăţişa figurile umane a devenit sursă de inspiraţie pentru pictura clasică chineză. Opere care au supravieţuit doar prin copii. A scris *Însemnări critice despre pictură.*

GULDBERG, Cato Maximilian (1836-1902), chimist şi matematician norvegian. Prof. univ. la Oslo. Studii în domeniul chimiei fizice. A descoperit legea acţiunii maselor (1867), împreună cu P.Waage.

GULIAN, Constantin I. (n. 1914, Bucureşti), filozof român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii - în care face concesii ideologiei epocii sale - de etică, teoria culturii, antropologie filozofică, istoria filozofiei universale şi românеşti (*Introducere în etica nouă, Metodă şi sistem la Hegel, Problematica omului, Hegel sau filozofia crizei*).

GULLSTRAND, Allvar (1862-1930), medic suedez. Prof. univ. la Stockholm şi Uppsala. Descoperiri în domeniul opticii. A inventat lampa cu fantă, necesară examinării mediilor transparente ale ochiului. Premiul Nobel (1911).

GUMELNIŢA, cultură din neolitic (milen. 4-3 î.Hr.). Răspîndită în Muntenia, S-E Moldovei, Dobrogea, Oltenia şi N-E Bulgariei.

GUMPLOWITZ, Ludwig (1838-1909), sociolog şi jurist austriac. Prof. univ. la Graz. Adept al darvinismului şi al pozitivismului lui A. Comte (*Rasa şi statul, Compendiu de sociologie*).

GUNDULIĆ, Ivan Dzivo (1588-1638), poet croat. Autorul epopeii naţionale *Osman*, care celebrează victoria împotriva Imperiului Otoman. Poemul filozofic *Lacrimile fiului risipitor*; pastorala *Dubravka.*

GUNNARSON, Gunnar (1889-1975), scriitor islandez. Romane de factură autobiografică (*Biserica de pe munte*) sau inspirate din vechi *saga* islandeze (*Istoria familiei Borg*). Nuvele.

GUNNBJØRN FJELD, vîrf al culmii Watkins, în E Groenlandei. Cel mai înalt vîrf din insulă. Alt.: 3700 m. Gheţari.

GÜNTHER, Johann Christian (1695-1723), poet german. Lirică originală, apreciată de Goethe. Poezii de dragoste (*Cîntecele Leonorei*); poezii religioase; satire.

GUNTŪR, oraş în E Indiei (Andhra Pradesh), în delta fluviului Krishnă; 471 mii loc. Nod de comunicaţii. Ind. textilă (bumbac).

GUO MORUO (GO MO-JO) (pseudonim al lui *Guo Kaizhen*; 1892-1978), scriitor, istoric şi om politic chinez. Figură de seamă a culturii chineze. Director al Academiei de Ştiinţe (1949). Poeme (*Zeiţa*). Piese de teatru (*Gemenii*). Scrieri istorice (*Studii despre vechea societate chineză*). Memorialistică. Cercetări arheologice.

GUPTA, dinastie în India de Nord, care a înflorit în sec. 4-6. Această perioadă este considerată epoca de aur a vechii Indii. Întemeietorul dinastiei este **Chandragupta I**, care a domnit între anii 320 şi 330. Epoca se caracterizează prin înflorirea literaturii, artei şi ştiinţei antice indiene (cel mai de seamă reprezentant este Kālidāsa). Din punct de vedere politic, Imperiul Gupta atinge apogeul sub Chandragupta II, cînd se întinde pînă în V Indiei şi cuprinde tot Podişul Deccan.

GURAHONŢ, comună în judeţul Arad, situată în depresiunea omonimă, în S-V Munţilor Apuseni. Castel în stil neoclasic (sec. 19). Rezervaţie botanică naturală (1933), singurul loc din ţară unde creşte laurul. Parc dendrologic.

GURA HUMORULUI, oraş în judeţul Suceava, pe rîul Moldova; 16,8 mii loc. Expl. de calcare şi balast. Industrii (filatură de bumbac). Centru pomicol. Muzeu etnografic. Biserică (sec. 19). În localitatea componentă Voroneţ, mănăstirea Voroneţ (1488). Parc dendrologic. Turism. Localitate menţionată documentar într-un act de pe vremea lui Ştefan cel Mare (1490). Sub stăpînire austriacă din 1775 pînă în 1918. Declarat oraş în 1904.

GURA PLAIULUI, peşteră în munţii Vîlcan, în apropiere de comuna Tismana (jud. Gorj). Lungime: 150 m. Săpată în calcare jurasic-cretacice. Bogată faună de nevertebrate cavernicole. Monument al naturii.

GURA PONICOVEI, peşteră în S-V României, în zona lacului de acumulare Porţile de Fier I şi a defileului de la Cazanele Mari. Lungime: c.1000 m. Numeroase galerii largi, cu anemolite atîrnate de tavan. Faună bogată. Rezervaţie speologică. Explorată prima dată în 1872.

GURASADA, comună în judeţul Hunedoara, la poalele Munţilor Metaliferi. Biserică ortodoxă, ridicată la mijlocul sec. 13, amplificată ulterior; picturi interioare (1765). Menţionată documentar în 1292, cu numele *Terra Zad.*

GURBĂNEŞTI, comună în judeţul Călăraşi, situată în Cîmpia Bărăganului. Aici s-a descoperit o necropolă scitică, de înhumaţie (sec. 5 î.Hr.).

GURGHIU, comună în judeţul Mureş. Ruinele unei cetăţi medievale, menţionată pentru prima dată în 1364 sub numele de *Gurgen*. Castel şi capelă romano-catolică (sec. 18).

GURGHIU, rîu, afluent al Mureşului; 55 km. Izvorăşte din munţii Gurghiu, traversează Dealurile Mureşului şi se varsă în Mureş la Reghin.

GURGHIU (Munţii ~), masiv muntos în Carpaţii Orientali, situat între Defileul Mureşului şi zona de izvoare a Tîrnavei Mari. Munţi de origine vulcanică; alt. max.: 1777 m (vîrful Saca). Expl. forestiere. Păstorit. Turism.

GURIEV, oraş în V Kazahstanului, port la Marea Caspică, la gurile fluviului Ural; 157 mii loc. Expl. şi prelucrarea petrolului. Pescuit. Întemeiat în 1640. Din 1990, se numeşte *Aterau.*

GURKO, Iosif Vladimirovici (1828-1901), feldmareşal rus. Guvernator general al Poloniei (1882-1894). S-a distins în timpul Războiului Ruso-Româno-Turc (1877-1878).

GÜRSEL, Kemal (1895-1966), general şi om politic turc. După lovitura de stat din 1960, a preluat puterea. Preşedinte al ţării (1961-1966).

GURUSLĂU (GORĂSLĂU), sat în comuna Hereclean (jud. Sălaj). Aici, armatele unite ale lui Mihai Viteazul şi ale generalului G.Basta au înfrînt pe principele Sigismund Báthory, revenit în Transilvania (3 aug. 1601).

GURVITCH, Georges (1894-1965), sociolog şi filozof francez de origine rusă. Prof. univ. la Bordeaux, Strasbourg, Harvard, Columbia. Unul dintre fondatorii sociologiei "diferenţiale". Teorii despre organizarea pe verticală a societăţii (*Menirea actuală a sociologiei, Determinismele sociale şi libertatea umană, Dialectică şi sociologie*).

GUSTAV (GUSTAF), numele mai multor regi ai Suediei. Mai importanţi: **— Gustav I Vasa** (1490-1560), rege (1523-1560). Întemeietorul dinastiei Vasa. În timpul domniei sale, Suedia şi-a dobîndit independenţa, înlăturînd suzeranitatea Danemarcii. A introdus Reforma (1527-1529). **— Gustav II Adolf Vasa** (1594-1632), rege (1611-1632). A restructurat învăţămîntul; a organizat armata naţională. A transformat Suedia într-o mare putere europeană, care domina bazinul Mării Baltice. A purtat războaie cu Danemarca (1611-1613), Rusia (1613-1617) şi Polonia (1621-1629), a participat la Războiul de 30 de Ani împotriva Habsburgilor, asupra cărora a obţinut mai multe victorii. **— Gustav VI Adolf** (1882-1973), rege (1950-1973) din

dinastia Bernadotte. În timpul său a fost adoptată o nouă Constituţie.

GUSTI, Dimitrie (1880-1955; n. Iaşi), sociolog, filozof şi estetician român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Primul bibliotecar al Academiei Mihăilene din Iaşi; întocmeşte primul catalog de bibliotecă publică din Moldova. De mai multe ori primar al Iaşului. Deputat şi senator. Ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice. Întemeietorul învăţământului sociologic modern şi al şcolii sociologice bucureştene. A iniţiat metoda monografică de cercetare şi a întreprins cele dintîi anchete sociologice. Iniţiatorul Legii serviciului social. A înfiinţat Institutul Social Român (1921), Consiliul Naţional de Cercetări Ştiinţifice (1947) şi revistele "Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială" şi "Sociologie românească". Împreună cu V.I. Popa şi H.H.Stahl a întemeiat Muzeul Satului din Bucureşti (1936). Sub conducerea sa a fost editată *Enciclopedia României*, 4 vol. (1938-1943). Elaborează abecedare, cărţi de religie, geografie, istorie, algebră. Lucrări pr.: *Sociologia militans, Problema sociologiei, La science de la réalité sociale*. Membru al unor societăţi internaţionale de specialitate. Acad.

GUSTY, Paul (1859-1944; n. Bucureşti), regizor român. Unul dintre pionierii regiei de teatru românească. Director de scenă vreme de aproape 60 de ani la Teatrul Naţional din Bucureşti. A montat vodeviluri, comedii, tragedii din repertoriul clasic, modern. Multe adaptări şi localizări.

GUŞULEAC, Mihail (1887-1960; n. Lucovita, azi Ucraina), botanist român. Prof. univ. la Cernăuţi şi Bucureşti. Cercetări în domeniul clasificării plantelor. A introdus noi metode de cercetare în morfologie şi anatomie, citologie şi cariologie vegetală. Lucrări: *Flora României* ş.a. Membru corespondent al Acad. Rom.

GUTENBERG, Johann (*Johannes Gensfleisch*; c. 1400-1468), tipograf german. A inventat, în Europa, tiparul cu litere mobile (c. 1440). I se atribuie tipărirea *Bibliei* în limba latină sau *Biblia* cu 42 de rînduri. Monument de artă tipografică (1284 p., pe două coloane) din care au rămas în circulaţie 47 de exemplare.

GUTERRES, Antonio Manuel de Oliveira (n. 1949), om politic portughez. Secretar general al Partidului Socialist (1992). Primministru al Republicii (din 1995).

GUTÎI (GUTIN) (Munţii ~), masiv muntos în N-V Carpaţilor Orientali. Alcătuit din aglomerări vulcanice. Alt. max.: 1443 m (vîrful Gutîi). Zăcăminte de polimetale. Păduri de foioase şi conifere. Rezervaţie naturală pe vîrful Creasta Cocoşului, cu faună rară (acvila de stîncă). Turism.

Dimitrie Gusti

Johann Gutenberg

GUTTUSO, Renato (1912-1987), pictor şi grafician italian. Partizan al artei militante, cu puternice accente umaniste. Tendinţe expresioniste. Lucrări de restauraţie (Galleria di Perugia, Galeria Borghese). Fondator al grupării *Fronte Nuovo delle Arti* (*Gloata, Garibaldi în bătălia de la Ponte Ammiraglio, Execuţia*).

GUŢU, Gheorghe (1906-1994; n. Galaţi), filolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Traduceri din Cicero, Tacit; studii consacrate lui Seneca. A tradus *Descriptio Moldaviae* a lui D.Cantemir.

GUŢU-ROMALO, Valeria (n. 1928, Chişinău), lingvistă română. Prof. univ. la Bucureşti şi Constanţa. Studii de gramatică (*Morfologia structurală a limbii române, Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*).

GUYANA (Republica Cooperatistă ~), stat în N Americii de Sud, cu ieşire la Oceanul Atlantic. Suprafaţa: 214,96 mii km^2. Populaţia: 857 mii loc. Limba oficială: engleza. Capitala: *Georgetown*. Culte: hinduism, protestantism, anglicanism. Moneda: 1 Guyana dollar = 100 cents. Împărţit în 9 districte. Oraşe pr.: Linden (Mc Kenzie), New Amsterdam. Relief de podiş, cu cîmpie litorală spre N. Climă ecuatorială şi subecuatorială, cu precipitaţii bogate. Păduri luxuriante. Faună variată. Plantaţii de trestie de zahăr, cafea, cacao, culturi de orez. Expl. de aur, diamante. Fabrici de zahăr, rom, cherestea. Pescuit. Creşterea bovinelor, porcinelor şi ovinelor. Exportă zahăr, orez, rom, crustacee. — Descoperit de spanioli (sec. 15), apoi explorat în 1499 de Alonso de Ojeda. În sec. 16 olandezii au fondat o aşezare la gurile rîului Surinam. Teritoriu împărţit între Anglia şi Olanda. Partea care a revenit Angliei s-a numit Guyana Britanică. În 1966 şi-a proclamat independenţa în cadrul Commonwealth-ului. În 1970 se proclamă republică cooperatistă.

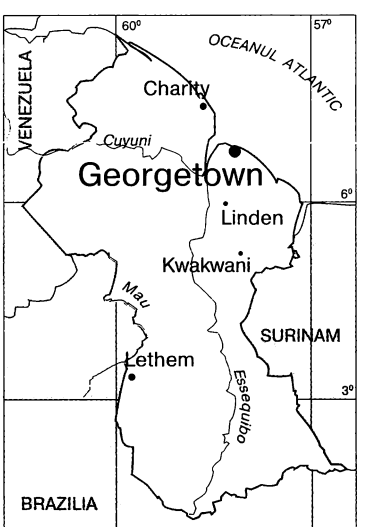

Republică prezidenţială.

GUYANA, regiune în N-E Americii de Sud, între Oceanul Atlantic, Orinoco şi Cîmpia Amazonului. Cîmpie joasă, continuată de podiş, străbătută de culmi muntoase (alt. max.: 2950 m). Climă ecuatorială şi subecuatorială. Expl. de fier, mangan, aur şi diamante.

GUYANA FRANCEZĂ, teritoriu pe ţărmul de N-E al Americii de Sud; 91 mii km^2; 114,7 mii loc. Limba oficială: franceza. Centrul adtiv: *Cayenne*. Moneda: 1 franc francez = 100 centimes. Oraş pr.: Kourou. Relief de podiş, cu cîmpie mlăştinoasă de-a lungul ţărmului atlantic. Climă caldă şi umedă. Trestie de zahăr, cafea, cacao, banane; culturi de porumb, orez, tutun. Expl. forestiere. Zăcăminte de aur şi bauxită. Exportă lemn, aur, rom, cacao, banane. — Descoperit în sec. 15 de A.Vespucci. Cucerit de olandezi, apoi, alternativ, sub stăpînire franceză, olandeză, engleză; din 1817 definitiv sub cea franceză. Insula Cayenne devine, după ocupaţia franceză, locul de deportare a ocnaşilor din metropolă. Declarat Departament de peste mări, parte integrantă a Franţei (1946).

GUZMÁN, Martín Luís (1887-1976), scriitor mexican. Romane consacrate revoluţiei mexicane (*Vulturul şi şarpele, Umbra conducătorului*). Memorii.

GUZMÁN BLANCO, Antonio Leocaido (1829-1889), om politic venezuelean. A condus insurecţia liberală din 1870. Preşedinte (1873-1888). A modernizat ţara, guvernînd autoritar.

GWALIOR, oraş în centrul Indiei (Madhya Pradesh); 693 mii loc. Centru comercial şi industrial. Covoare. Universitate. Muzeu de arheologie. Zidurile vechiului fort (sec. 11). Palate (sec. 16). Temple (sec. 9-11).

GYÁRMATHI Samuel (1751-1830), lingvist maghiar. Întemeietor al gramaticii comparate a limbilor fino-ugrice (*Affinitas linguae hungaricae cum linguis fennicae originis grammatice demonstrata*).

GYLA (GYULA, JULA), voievod din Transilvania. A fost înfrînt şi făcut prizonier în 1002-1003 de regele Ungariei, Ştefan I.

GYÖR, oraş în N-V Ungariei, port pe Rába; 130 mii loc. Nod feroviar. Important centru al industriei textile. Catedrală (sec. 12); palat episcopal (sec. 13). Oraş întemeiat de unguri în sec. 10 pe locul vechii aşezări romane *Arabona*.

GYR, Radu (pseudonim al lui *Radu Demetrescu*; 1905-1975; n. Cîmpulung-Muscel), poet român. Liric de evocare a pămîntului natal (*Cerbul de lumină, Balade*) şi a ororilor războiului (*Poeme de război*). Mărturii din închisorile comuniste (*Sîngele temniţei, Stigmate*).

GYULA, oraş în S-E Ungariei; 36 mii loc. Băi termale. Cetate (sec. 14-16). Important centru cultural şi religios al românilor din Ungaria.

H

HAAKON, dinastie care a domnit în Norvegia între sec. 10 şi 20. Mai importanţi: — **Haakon I cel Bun** (920-960), rege al Norvegiei (935-960); — **Haakon VII** (*Charles*) (1872-1957), rege al Norvegiei (1905-1957). În timpul invaziei germane (1940-1945), s-a refugiat în Marea Britanie, unde a organizat rezistenţa norvegiană.

HAARLEM, oraş în V Olandei, centrul ad-tiv al Olandei Septentrionale; 150 mii loc. Renumit pentru culturile florale (lalele). Centru comercial, turistic şi industrial. Grootekerk (sec.14-16). Mare centru de pictură în sec. 15-17. Muzeul Frans Hals.

HAAS, Conrad (1509-1579), inventator sas din Transilvania. Autor al unor proiecte de rachete cu mai multe trepte expuse în *Coligatul de la Sibiu*, cel mai vechi manuscris din lume în acest domeniu.

HÁBA, Alois (1893-1973), compozitor şi muzicolog ceh. Unul dintre înnoitorii limbajului muzical. Autor a numeroase scrieri teoretice. A creat opere (*Mama*), lucrări orchestrale, muzică de cameră ş.a.

HABACUC (în *Vechiul Testament*), cel de-al optulea dintre cei doisprezece "mici profeţi" evrei. A trăit în sec. 7 î.Hr.

HABAROVSK (CHABAROVSK), oraş în Federaţia Rusă, port pe Amur; 553 mii loc. Centru industrial (şantier naval) şi cultural.

HABER, Fritz (1868-1934), chimist german. A realizat sinteza industrială a amoniacului. Premiul Nobel (1918).

HABERMAS, Jürgen (n.1929), sociolog şi filozof german. Continuator al Şcolii de la Frankfurt. S-a ocupat de sociologia cunoaşterii, separînd în mod pozitivist teoria de practică (*Tehnica şi ştiinţa ca ideologie, Teorie şi practică* ş.a.).

HABRÉ, Hissène (n. 1936), om politic din Ciad. Şef al statului din 1982.

HABSBURG, dinastie care a domnit în Sfîntul Imperiu Roman de Naţiune Germanică (1273-1291; 1438-1740; 1765-1806), în Austria (1278-1918), în Spania (1516-1700) şi în Boemia şi Ungaria (1526-1918). Numele dinastiei vine de la castelul Habichtsburg, în care s-a stabilit familia regală, în jurul anului 1000. Regi mai importanţi: **Rudolf I, Carol Quintul, Rudolf II, Francisc II**.

HABYARIMANA, Juvénal (n.1937), general şi om politic din Rwanda, şef al statului şi al guvernului după lovitura de stat din 1973.

HACEATURIAN, Aram (1903-1978), compozitor armean. Cunoscut pentru balete (*Gayaneh, Spartacus*). Simfonii, lucrări vocal-simfonice, concerte instrumentale, muzică de cameră, de film, toate influenţate îndeosebi de folclorul armean.

HÁCHA, Emil (1872-1945), jurist şi om politic ceh. Preşedinte al Cehoslovaciei (1938-1939), apoi al "Protectoratului german al Cehiei şi Moraviei" (1939-1945). După eliberarea Cehoslovaciei, a fost arestat şi a murit în închisoare.

HACHETTE, concern francez de edituri cu punctul de plecare într-o librărie înfiinţată în 1826 de către Louis Cristophe Hachette (1800-1864). A cunoscut o dezvoltare apreciabilă odată cu editarea *Dicţionarului limbii franceze* al lui Littré (1863). Astăzi, grupul de edituri Hachette este cel mai important producător francez de carte.

HACHINOHE, oraş în Japonia (Honshū), port la Oceanul Pacific; 241 mii loc. Centru industrial.

HACHIŌJI, oraş în Japonia (Honshū); 466 mii loc. Industrii diverse.

HACKMAN, Gene (n. 1931), actor american de film. Remarcabil interpret al oamenilor care reuşesc în viaţă prin tenacitate şi curaj (*Filiera, Principiul dominoului, Mississippi în flăcări, Necruţătorul*). Premiul Oscar (1972,1993).

HADAMARD, Jacques (1865-1963), matematician francez. Unul dintre fondatorii analizei funcţionale. Lucrări de teoria numerelor şi teoria funcţiilor analitice.

HADES (în mitologia greacă), zeu domnind în Infern. Stăpîn al împărăţiei morţilor. Fiu al lui Cronos şi al Rheei, frate cu Zeus, Poseidon şi alţi zei. Adesea invocat sub numele de Pluton ("cel bogat"), aluzie la comorile subpămîntene pe care le patronează, de unde şi sensul fast al acestei divinităţi.

HADÎMBU, schit în comuna Mironeasa, judeţul Iaşi, datînd din sec. 17.

HAECKEL, Ernst (1834-1919), biolog german. Evoluţionist, embriologist eminent, specialist în animalele marine. A formulat legea biogenetică fundamentală: "ontogenia repetă filogenia" (1866). I se datorează termenul *ecologie*.

HĀFEZ (pseudonim al lui *Khâjdé Şamso'd-din Mohammad*; 1326-1390), poet persan. Autor de gazeluri, rubaiate, maqama-uri în care se exaltă iubirea, vinul şi alte bucurii ale vieţii (*Divan*). Considerat un clasic al literaturii persane şi universale.

HAFUN (Ras ~), cap în extremitatea orientală a Africii (Somalia), la 10°29′ lat. N şi 51°20′ long. E. Cel mai estic punct al continentului.

HAGA (old. **DEN HAAG**; **'s-GRAVENHAGE**), oraş în V Olandei, la Marea Nordului, reşedinţă regală şi a administraţiei de stat, centrul ad-tiv al provinciei Olanda de Sud; 678 mii loc. (în aglomeraţie urbană). Oraş în care îşi au sediul mai multe organisme internaţionale (Curtea Permanentă de Arbitraj, Curtea Internaţională de Justiţie etc.). Centru industrial şi cultural (Grootekerk din sec. 14-16, palatele Binnenhof din sec. 13-18, muzeul Mauritshuis din sec. 17). Turism dezvoltat. Atestat documentar în 1097. — **Conferinţele de la ~**, numele sub care sînt cunoscute conferinţele internaţionale din 1899 şi 1907 care au adoptat 16 convenţii, instituind Curtea Permanentă de Arbitraj şi reglementînd legile războiului, definiţia neutralităţii, procedurile de declanşare şi de încheiere a războiului, statutul prizonierilor de război etc.

HAGEN, oraş în Germania (Renania de Nord-Westfalia), în bazinul Ruhr; 212 mii loc. Ind. metalurgică, electrochimică, textilă. Muzeu. Universitate.

HAGIDER (HAGIDERE), lac în Ucraina, situat la vărsarea rîului cu acelaşi nume în lacul Alibei, la S de localitatea Divizia (regiunea Odesa, raionul Tatarbunar). Lungime: 4 km. Lăţime: 3 km.

HAGIDER (HAGIDERE), rîu în Republica

Moldova şi Ucraina. Izvorăşte în apropierea comunei Antoneşti (jud. Tighina) şi se varsă în lacul Hagider la S de localitatea Divizia (regiunea Odesa, Ucraina). Lungime: 95 km.

HAHN, Otto (1879-1968), fizician şi chimist german. Împreună cu Lise Meitner, a descoperit izotopii radioactivi ai actiniului şi toriului, iar împreună cu F.Strassmann a formulat teoria fisiunii uraniului şi a toriului (1938). Premiul Nobel pentru chimie (1944).

HAHNEMANN, Christian Friedrich Samuel (1755-1843), medic german. În tinereţe, bibliotecar la muzeul Brukenthal din Sibiu. Fondatorul homeopatiei (1789). Doctrina sa a apărut în *Organonul artei de a vindeca* (1810).

HAIDALLA, Mohamed Khouna Ould (n. 1940), om politic mauritanian. Prim-ministru (1978-1980) şi şef al statului (1980-1984).

HAIDUC, Ionel (n. 1937, Cluj), chimist român. Prof. univ. la Cluj. Contribuţii în domeniul chimiei anorganice şi al compuşilor organometalici (*Introducere în chimia ciclurilor anorganice, Chimia compuşilor organometalici*). Acad.

HAIFA, oraş în N-V Israelului, port la Marea Mediterană; 229 mii loc. Centru comercial şi industrial (rafinării de petrol, mecanică), dezvoltat intens după colonizarea israeliană de la sfîrşitul sec. 19. Universitate (1963).

HAIKOU, oraş în China (Guangdong). Principalul port în insula Hainan; 402 mii loc. Centru comercial. Industrii.

HAILÉ MARIAM, Mengistu (n.1938), ofiţer şi om politic etiopian. Şeful statului între 1977 şi 1991.

HAILÉ SÉLASSIÉ I (Tafari Makonnen, încoronat sub numele de ~; 1892-1975), împărat al Etiopiei (1930-1974). În 1916, a devenit regent şi conducător al ţării. În timpul ocupaţiei fasciste italiene a trăit în exil (1936-1941). A revenit în ţară cu trupele aliate. Prin reforme social-economice, a contribuit la modernizarea statului. Răsturnat de armată în 1974.

HAIMOVICI, Adolf (n. 1912, Iaşi), matematician român. Frate cu Mendel Haimovici. Prof. univ. la Iaşi. Cercetări în domeniul geometriei diferenţiale (spaţii conforme ori cu conexiunea fină) şi al analizei matematice (ecuaţii cu derivate parţiale).

HAIMOVICI, Mendel (1906-1973; n. Iaşi), matematician român. Prof. univ. la Iaşi. Cercetări în domeniul geometriei (spaţii cu conexiune liniară, spaţii Finsler, spaţii neolonome), al analizei matematice şi al mecanicii. Acad.

HAINAN, insulă chineză în Marea Chinei de Sud; 34 mii km^2; 5,6 mil. loc. Oraş pr.: Haikou. Relief muntos în S şi în centru, şi de cîmpie în N. Minereuri de fier şi uraniu. Culturi de orez, cocotieri, bumbac.

HAINAN, strîmtoare între insula omonimă şi continent, unind Marea Chinei de Sud cu golful Bac Bo. Lungime: 93 km. Lăţime: 18,5 km. Ad.: 36-108 m.

HAINAUT (HENEGOUWEN), provincie în S-V Belgiei; 3,8 mii km^2; 1,27 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Mons*. Împărţită în 7 departamente şi 69 de comune. Culturi de cereale, cartofi, sfeclă de zahăr, plante furajere. Creşterea bovinelor. Ind. alimentară, mecanică, electronică, chimică.

HAI PHONG, oraş în Vietnam, în delta fluviului Hong Ha; 1,27 mil. loc. Principalul port al ţării. Cel mai important centru industrial al Vietnamului. Bumbac, orez. Construcţii navale, fabrici de ciment, ceramică. A fost realipit Vietnamului de Nord prin acordul de la Geneva (1954). Puternic bombardat de americani în timpul celui de-al doilea război vietnamez.

HAITI, insulă în arhipelagul Antilele Mari (vechea *Santo Domingo*), despărţită de Cuba prin strîmtoarea Windward şi de insula Puerto Rico prin strîmtoarea Mona. Împărţită între Republica Dominicană şi Republica Haiti. Suprafaţa: 76,5 mii km^2. — Descoperită în 1492 de Cristofor Columb. Ocupată de francezi în partea sa vestică la sfîrşitul sec. 17. Prin Pacea de la Basel, a intrat în totalitate sub dominaţie franceză. La sfîrşitul sec. 18 au avut loc numeroase răscoale ale negrilor şi mulatrilor, conduse de Toussaint-Louverture şi Dessalines (1791-1803). Una dintre consecinţele acestor revolte a fost şi proclamarea independenţei (1804). În 1844, s-a constituit, în partea estică a insulei, Republica Dominicană.

HAITI (Republica ~), stat în America Centrală insulară, cuprinzînd partea vestică a insulei omonime. Suprafaţa: 27,7 mii km^2. Populaţia: 7,53 mil. loc. Capitala: *Port-au-Prince*. Limba oficială: franceza. Culte: catolicism, protestantism. Moneda: 1 gourde = 100 centimes. Împărţit în 9 departamente. Oraşe pr.: Cap Haïtien, Gonaïves, Les Cayes. Relief muntos în S-E, cîmpii şi podişuri în partea centrală. Climă caldă. Expl. de bauxită. Culturi de cafea, banane, cacao, trestie de zahăr. Turism. Exportă cafea, produse electronice, textile. — Insulă descoperită de Cristofor Columb în 1492. Posesiune franceză din 1795. Îşi proclamă independenţa în 1804. Ocupată de trupele americane (1915-1934), după care se instaurează un regim de dictatură şi teroare, care a fost înlăturat în 1986. În 1987 a fost adoptată Constituţia. Republică prezidenţială.

HAJDU, Étienne (n.1907, Turda), sculptor francez originar din România. Influenţat la începutul carierei de Brâncuşi, îşi găseşte propria cale după război, lucrînd în metal (aluminiu), în marmură, ajungînd la forme stilizate, epurate (*Şapte coloane lui Mallarmé, Spaţii, Lupta păsărilor*).

HAKAM II, Al-, calif de Córdoba (961-976). În timpul său, Califatul de Córdoba a cunoscut un mare progres economic şi cultural. A încurajat dezvoltarea artelor, a ştiinţei şi a literelor andaluze.

HAKASIA (Republica ~), republică în Federaţia Rusă; 61,9 mii km^2; 583 mii loc. Capitala: *Abakan*. Expl. forestiere, de cărbuni, minereuri de fier, cupru, plumb ş.a. Porumb şi plante furajere. Creşterea bovinelor şi porcinelor.

HAKODATE, oraş în Japonia (Hokkaidō), port la strîmtoarea Tsugaru; 320 mii loc. Şantiere navale. Rafinărie de petrol. Pescuit.

HAKONE, vulcan stins în Japonia (Honshū); 1550 m. Zonă turistică (parc naţional, muzeu de sculptură modernă în aer liber) şi climaterică (staţiune termală).

HALANAY, Aristide (n.1924, Rîmnicul Sărat). Matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul ecuaţiilor diferenţiale.

HALAS, František (1901-1949), poet ceh. Considerat unul dintre marii poeţi moderniştii. Poet de factură tragică, combină revolta socială cu cea metafizică (*Cocoşul*

Ernst Haeckel

Otto Hahn

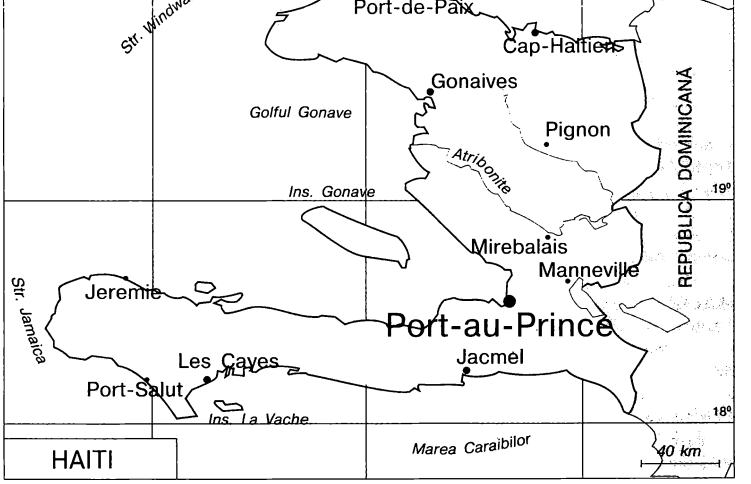

sperie moartea). În timpul războiului a făcut parte din Rezistență, scriind poezii cu caracter patriotic (*Torsul speranței*).

HALBERSTADT, oraș în Germania (Magdeburg), la poalele munților Harz; 47 mii loc. Biserică (sec. 12-13), catedrală (sec. 13-14), primărie (sec.14). Muzeu. Centru industrial.

HALBWACHS, Maurice (1877-1945), sociolog francez. Elev al lui Henri Bergson și al lui Émile Durkheim. Lucrări: *Morfologia socială, Memoria colectivă*. A murit în lagărul de la Buchenwald.

HALDANE, John Burdon Sanderson (1892-1964), biolog englez. Fiu al lui John Scott Haldane. Este unul dintre creatorii teoriei sintetice a evoluției. Lucrări în domeniul geneticii, biochimiei etc. Stabilit în India (în 1957).

HALDANE, John Scott (1860-1936), fiziolog englez. Autor al unor importante lucrări despre fiziologia respirației. Inventatorul unui aparat (care îi poartă numele) pentru studiul respirației.

HALE, George Ellery (1868-1938), astronom american. Unul dintre fondatorii astronomiei solare moderne. A inventat spectroheliograful.

HALEAKALA, vulcan stins în insula Maui (arhipelagul Hawaii), cu un crater de 11,3 km lungime, 4 km lățime și 33,8 km circumferință. Cel mai mare din lume. Alt. max.: 3056 m. Parc național.

HALÉVY, Jacques Fromental (pe numele adevărat *Elias Lévy*; 1799-1862), compozitor francez. Autor a numeroase opere (*Ebreea*), balete, cantate. A contribuit la dezvoltarea stilului "grand opera".

HALIÇ v. **Cornul de Aur**.

HALICARNAS (**HALICARNASSOS**), oraș antic pe coasta de S-V a Asiei Mici, fondat de coloniștii dorieni în sec.12 î.Hr. Important prin monumentul funerar construit de Artemisa în sec. 4 î.Hr., în memoria soțului ei, Mausol, satrapul Cariei, construcție considerată una dintre cele șapte minuni ale lumii. Azi, *Bodrum* (Turcia).

HALICI, Mihail (1643-c.1712; n. Caransebeș), poet român. Rector al Colegiului reformat din Orăștie. Preocupări umaniste și științifice: drept, literatură, lexicologie, teologie, gramatică. Autor de versuri în latină (*In Transilvaniam*) și al unei poezii în limba română (*Oda*, 1674). Presupusul autor al unuia dintre primele dicționare bilingve cu limba de bază românească: *Dictionarium valachico-latinum* (*Anonymus Caransebesiensis,* ante 1700).

HALIFAX, Edward Frederick Lindley Wood, conte (1881-1959), diplomat și om politic conservator britanic. Vicerege al Indiilor (1925-1931), ministru de Externe (1938-1940). Ambasador în Statele Unite ale Americii între anii 1941 și 1946.

HALIFAX, oraș în centrul Marii Britanii (Anglia), la V de Yorkshire; 87 mii loc. Ind. textilă, mecanică. Muzeu regional. Biserică din sec. 15, refăcută în sec. 19.

HALIFAX, oraș în E Canadei; 115 mii loc. Centrul ad-tiv al provinciei Noua Scoție. Port comercial la Oceanul Atlantic. Centru industrial (automobile, rafinării de petrol). Universitate. Biserica Saint Paul (1750).

HALIMA, carte populară. Sub acest titlu a intrat și s-a răspîndit pe teritoriul României versiunea greacă a două culegeri de basme, povestiri și fabule orientale (*O mie și una de nopți* și *O mie și una de zile*). Prima traducere integrală a fost făcută de monahul Rafail de la mănăstirea Hurezu în 1783 (*Aravicon Mithologhicon*). Cea dintîi ediție românească (în 4 vol.) a apărut între 1835 și 1838. Bogăția epică, calitățile educative, atmosfera și spiritul de basm reprezintă principalele cauze ale intensei circulații de care s-a bucurat această operă populară în secolele trecute.

HALIPPA, Pantelimon (1883-1979, n. Cubolta, jud. Soroca), om politic și literat român. Luptător pentru unirea Basarabiei cu România. Fondator al Partidului Național Moldovenesc (1917). Președinte în ședința Sfatului Țării la care s-a votat unirea Basarabiei cu România. Deputat și senator în Parlamentul României. Ministru în mai multe rînduri. A fost director al revistei "Viața Basarabiei" și fondator al revistei "Cuvînt moldovenesc". Versuri (*Flori de pîrloagă*). Membru corespondent al Acad. Rom.

HALL, Edwin Herbert (1855-1938), fizician american. Autor al unor lucrări despre conductibilitatea termică și electrică a oțelului. A descoperit (1880) efectul care îi poartă numele.

HALLĀDJ, al-Husayn ibn Mansur al - (858-922), poet mistic musulman. A fost torturat și martirizat pentru credința sa, socotită a fi eretică.

HALLE, oraș în Germania, pe Saale, centrul ad-tiv al districtului cu același nume; 321 mii loc. Centru industrial (metalurgie, mecanică, chimie). Vechi oraș hanseatic (sec. 13-15), cu numeroase edificii religioase de la sfîrșitul evului mediu. Universitate (1694).

HALLEY, Edmund (1656-1742), astronom și geofizician englez. Numeroase contribuții în geofizică, meteorologie și astronomie. A descoperit cometa care îi poartă numele. A realizat un plan sinoptic al stelelor din emisfera australă (1718), descriind mișcările periodice ale cometelor.

HALLGRÍMSSON, Jonás (1807-1845), scriitor islandez. Lirică romantică inspirată din peisajul și istoria țării sale (*Islanda*). Unul dintre primii nuveliști islandezi, remarcabil prin umor, ironie (*Grasaferð*). Creatorul limbii literare islandeze moderne.

HALLSTATT, localitate în Austria (Austria Superioară); 1,5 mii loc. Mic centru turistic. Descoperirile arheologice de aici au dat denumirea de Hallstatt primei epoci a fierului din Europa (c. 1200-450/300 î.Hr.). Muzeu arheologic.

HALLSTRÖM, Per August Leonard (1866-1960), scriitor suedez. Nuvele de factură neoromantică, de inspirație istorico-legendară (*Păsări rătăcite, Purpură, Bijuterii cu briliante*), romane de observație realistă (*O istorie veche*), poezie cu conținut protestatar și pesimist (*Lirică și fantezii*). A tradus integral opera lui Shakespeare.

HALMAHERA (**GILOLO** sau **DJAILOLO**), insulă în arhipelagul Moluce (Indonezia); 18 mii km²; 54 mii loc. Localitate pr.: Djailolo. Relief muntos vulcanic (1635 m). Păduri tropicale. Culturi de orez, palmier de cocos.

HALMAHERA, mare de origine tectonică în V Oceanului Pacific (N-E Mediteranei asiatice), între insula Halmahera (la V) și Noua Guinee (la E); 47 mii km². Ad. max.: 2039 m.

HALMAHERA, strîmtoare prin care marea omonimă comunică cu Oceanul Pacific, între insulele Halmahera și Gebe.

HALMĂȘD, sat în comuna cu același nume din județul Sălaj. Menționat documentar din 1341. Biserică din sec. 18.

HALMEU, sat din comuna omonimă în județul Satu Mare. Menționat documentar din 1217. Biserici din sec. 15 și 18.

HALMOȘ, Gheorghe (n.1915, Oradea), pianist român. Prof. univ. la București. Remarcabil în interpretarea clasicilor, în special a muzicii lui Beethoven.

HALS, Frans (c.1580-1666), pictor olandez. Primul mare nume al picturii olandeze, eliberat total de influențele italiene și flamande. Portrete individuale și colective, scene de gen (*Descartes, Eforele azilului de bătrîni, Archebuzierii Sf. Gheorghe*). Genial colorist, ilustrează un realism plin de vervă, spontaneitate, umor și ironie.

Frans Hals, *Băieți cîntînd*

HAM (în *Vechiul Testament*), al doilea fiu al lui Noe, tatăl lui Canaan. Conform genealogiei biblice, din el ar descinde amoriții, canaanenii, etiopienii ș.a. A fost blestemat de tatăl său să ajungă rob.

HAMA (**HAMĂH**), oraș în V Siriei, la poalele munților Liban, pe Orontes. Centrul ad-tiv al provinciei omonime; 253 mii loc. Centru economic și comercial. Muzeu arheologic (palat din sec.18). Moschee (sec.12). — Așezare urbană datînd din milen. 4 î.Hr. (*Hamath*), centru al unui principat neohitit (sec. 12-11 î.Hr.), apoi, din sec. 10, nucleul

Pantelimon Halippa

Edmund Halley

unui stat arameic. Aflat la apogeu în sec. 8 î.Hr., inclus în provincia romană Siria (63 î.Hr.), iar de la mijlocul sec. 7 d.Hr., în lumea arabă islamică.

HAMADA EL-HAMRA, podiş în N-V Libiei; c.100 mii km². Zonă deşertică, nepopulată. Alt. max.: 968 m.

HAMADAN, oraş în V—N-V Iranului, pe versantul de N al munţilor Elvend, la 1650 m altitudine; 156 mii loc. Covoare, stofe din lînă, vinuri renumite. Vechiul nume: *Ecbatana*.

HAMADHANI (al-Hamadani) (pe numele adevărat *Abul-Fazl Ahmed ibn Husein*; 969-1008), poet şi prozator arab de origine persană. Creator al genului numit *maqama*, foarte răspîndit în literatura arabă. Proză ritmată şi rimată indicînd propensiunea pentru detaliul realist şi psihologic, conţinînd tipuri umane şi tablouri de viaţă specifice oraşelor Islamului (*Maqama Madiriyya*).

HAMADI, Ibrahim Mohammed al- (1943-1977), ofiţer şi om politic yemenit. Şeful statului între 1974 şi 1977.

HAMAMATSU, oraş în Japonia (Honshū), port la Oceanul Pacific; 534 mii loc. Centru comercial şi industrial. Instrumente muzicale.

HAMANGIA, cultură din neoliticul timpuriu şi mijlociu (milen.4-2 î.Hr.), răspîndită în părţile Dobrogei (remarcabilă fiind piesa cunoscută sub numele de "Gînditorul de la Hamangia"). Numele vine de la fostul sat Hamangia, în preajma căruia s-au descoperit primele vestigii. Azi, comuna *Baia*, judeţul Tulcea.

HAMANGIU, Constantin (1869-1932; n. Bîrlad); jurist român. Contribuţii în drept civil (*Codul civil român, Codul general al României*). Membru de onoare al Acad. Rom.

HAMANN, Johann Georg (1730-1788), scriitor şi filozof german. Filozofie mistică (pe linia panteismului neoplatonic) cultivată în scrieri aforistice pline de vervă şi patos (*Cruciadele unui filolog, Evenimente socratice memorabile* ş.a.). Exponent al curentului "Sturm und Drang".

HAMBURG, oraş-land în Germania situat pe Elba, la 100 km de Marea Nordului; 747 km²; 1,7 mil. loc. Port important (50 mil. t trafic anual). Mare centru comercial şi financiar al Europei Occidentale (bănci, bursă fondată în 1585). Şantiere navale, rafinării de petrol, metalurgie. Centru cultural. Operă (1678). Universitate. Muzee. Jakobikirche (sec.16), biserică protestantă (sec.18), monumente din sec.19. — Întemeiat în 811 de Carol cel Mare. În 1241 formează, împreună cu oraşul Lübeck, nucleul Hansei. Din 1510, oraş imperial liber. Port european de mare însemnătate în sec. 16-17. Din 1815, integrat Confederaţiei Germanice, iar din 1871, Imperiului German, obţinînd statutul de porto-franco (1881). Puternic bombardat în iulie-august 1943.

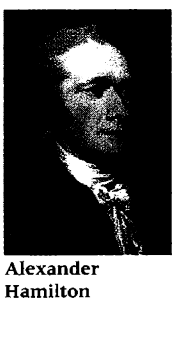

Alexander Hamilton

Knut Hamsun

HAMCEARCA, comună în judeţul Tulcea. Pe teritoriul ei au fost scoase la iveală vestigiile unei aşezări geto-dacice datînd din sec. 1-2 d.Hr.

HAMHÎN (HAMHŬNG), oraş în E Coreei de Nord, port la Marea Japoniei; 420 mii loc. Centru industrial şi comercial.

HAMILCAR BARCA (supranumit **Fulgerul**) (c. 290-229 î.Hr.), general cartaginez. A condus armatele cartagineze din Sicilia în timpul primului război punic (247-241 î.Hr.). Strateg al Libiei şi al oraşelor cartagineze din Hispania (237 î.Hr.), începe o campanie de cuceriri teritoriale în Peninsula Iberică, întemeind un adevărat imperiu colonial cartaginez în partea sudică a Hispaniei (237-229 î.Hr.). La aceste războaie au participat ginerele, Hasdrubal, şi fiul său, Hannibal.

HAMILTON, Alexander (1755-1804), om politic american. Unul dintre mentorii Partidului Federalist. Colaborator al lui George Washington. Partizanul unei politici de centralizare şi de întărire a statului federal. A participat la redactarea *Constituţiei* americane.

HAMILTON, Sir William (1788-1856), filozof şi logician scoţian. Influenţat de Thomas Reid şi Kant. Precursor al logicii simbolice (*Lecţii de metafizică şi de logică*).

HAMILTON, Sir William Rowan (1805-1865), matematician şi fizician irlandez. Contribuţii în algebră şi calculul vectorial. Progrese în optică şi în mecanica analitică prin utilizarea calculului variaţional. A elaborat teoria cuaternionilor (1843).

HAMILTON, Thomas (1784-1858), arhitect scoţian. Lucrări în stil neoclasic (Monumentul poetului Robert Burns-Alloway - Ayr; Şcoala superioară - Carlton Hill - Edinburgh).

HAMILTON, oraş în S-E Canadei (Ontario), port la lacul Ontario; 318 mii loc. Ind. metalurgică, mecanică, electrotehnică şi chimică. Universitate (1887).

HAMILTON, oraş în Noua Zeelandă (Insula de Nord); 161 mii loc. Centru al unei regiuni de creştere a animalelor. Universitate.

HAMMARSKJÖLD, Dag (1905-1961), diplomat suedez. Secretar general ONU (1953-1961). A murit într-un accident de avion în timpul unei misiuni în Congo. Premiul Nobel pentru pace (1961), postum.

HAMMARSKJÖLD, Hjalmar (1862-1953), om politic suedez. Tatăl lui Dag Hammarskjöld. Prim-ministru (1914-1917). Preşedinte al Institutului de Drept Internaţional (1924-1938) şi al Fundaţiei Premiului Nobel (1929-1947).

HAMMERFEST, oraş în N Norvegiei, situat în insula Kvalöy; 7,1 mii loc. Cel mai nordic oraş-port din Europa. Pescuit. Ind. prelucrării peştelui.

HAMMER-PURGSTALL, baron Joseph von (1774-1856), orientalist austriac. Cunoscut pentru operele *Istoria Hoardei de Aur din Kîpceak, Istoria Hanatului Crimeii*.

HAMMETT, Samuel Dashiell (1894-1961), scriitor american. Creatorul romanului poliţist modern. Romane cu acţiuni dure, în care apare pentru întîia dată tipul detectivului particular, nonconformist şi rebel faţă de societate şi poliţie (*Secerişul roşu, Şoimul maltez, Uscătivul* ş.a.).

HAMM IN WESTFALEN, oraş în Germania (Renania de Nord-Westfalia), port pe rîul Lippe, situat la N-E de Dortmund; 172 mii loc. Centru industrial (metalurgie).

HAMMURABI (HAMMURAPI), rege al Babilonului (1793-1750 î.Hr.). A fost unul dintre fondatorii Imperiului Babilonian. — **Codul lui ~** (descoperit în 1902, la Susa), una dintre cele mai vechi culegeri de legi cunoscute, în scriere cuneiformă. Astăzi, în muzeul Luvru (Paris).

HAMSUN, Knut (pseudonim al lui *Knut Pedersen*; 1859-1952), scriitor norvegian. Romane cu tentă autobiografică, marcate de o viziune panteist-dionisiacă, cu personaje complexe, uneori tragice prin trăirile lor exacerbate, de unde şi lirismul prozelor (*Foamea* - capodopera sa, *Mistere, Pan, Harul pămîntului*). Drame social-politice şi filozofice (trilogia *La porţile împărăţiei, Jocul vieţii*). Premiul Nobel (1920).

HAN, dinastie imperială chineză în antichitate. Se împarte în dinastia *Han de Apus* (206 î.Hr.-9 d.Hr.) şi *Han de Răsărit* (25-220 d.Hr.). Întărirea puterii centrale a Imperiului şi dezvoltarea economică fără egal i-au înlesnit Chinei de pe timpul dinastiei Han expansiunea militară în Manciuria, Coreea, Mongolia, Vietnam şi Asia Centrală.

HAN, Oscar (1891-1976; n. Bucureşti), sculptor român. Elev al lui D.Paciurea. Membru al *Grupului celor patru*. Portrete (*Tonitza, Eminescu*), monumente statuare (Brîncoveanu, M.Kogălniceanu la Bucureşti şi Mihai Viteazul la Alba-Iulia), compoziţii (*Elegia*), caracterizate prin retorica gestului, masivitatea volumelor, concreteţe, implicaţii psihologice. Cronici plastice.

HANATUL CRIMEII, stat feudal tătar. Constituit în 1449 ca urmare a descompunerii *Hoardei de Aur*, pe teritoriul format din peninsula Crimeea, Kubanul, regiunea mării Azov şi ţărmul de N al Mării Negre. Capitala la Bahcisarai. Sub dinastia Ghireilor, tătarii din Hanatul Crimeii sînt cunoscuţi prin numeroasele lor invazii în Rusia, Ucraina, Polonia şi ţările române. Între 1475 şi 1774, în relaţii de vasalitate faţă de Imperiul Otoman. Din 1783, în componenţa Rusiei.

HANCIOU v. **Hangzhou**.

HANDAN, oraş în E Chinei (Hebei); 380 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial.

HÄNDEL, Georg Friedrich (1685-1759), compozitor, organist şi violonist german. Piese pentru orgă, clavecin, piese orchestrale (*Muzica apelor*), oratorii (*Messia, Solomon*), opere (*Xerxes*). Şi-a creat un stil personal prin asimilarea a diverse tendinţe din muzica franceză şi italiană. Cu el s-a încheiat vîrsta barocului european.

HANDKE, Peter (n.1942), scriitor austriac. Piese de teatru şi romane (*Colportorul, Boala morţii, Frica portarului înaintea loviturii de la 11 metri, Femeia stîngace*) în care angoasele singurătăţii şi incomunicabilităţii sînt exprimate într-un stil puternic individualizat de creaţiile verbale insolite.

HANEŞ, Petre V. (1879-1966; n. Călăraşi), istoric literar român. Sinteze critice şi studii (*Istoria literaturii româneşti, Scrierile lui Al.Russo, Studii de istorie literară*). Autor de ediţii.

HAN FEI (c. 280-233 î.Hr.), filozof chinez. Reprezentant al şcolii legiştilor. A considerat că la baza dezvoltării stau legile naturale (*Han Fei zi*).

HANGA, Vladimir (n. 1920, Cucova, jud. Bacău), jurist român. Prof. univ. la Cluj-Napoca. Lucrări: *Drept privat roman*, studii de istorie a statului şi dreptului românesc.

HANGAI (CHANGAJN), sistem muntos în Asia Centrală (Mongolia), cu direcţia N-V — S-E. Lungime: 700 km; alt. max.: 4031 m.

HANGAN, Mihail (1897-1964; n. Botoşani), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii şi cercetări în domeniul betonului armat.

HANGU, comună în judeţul Neamţ. Mănăstire (sec. 17), ctitorită de domnul Miron Barnovschi.

HANGZHOU, oraş în E Chinei, centrul ad-tiv al provinciei Zhejiang, port la Marea Chinei de Est, la capătul Marelui Canal; 1 mil. loc. Centru industrial. Monumente: Pagoda celor Şase Armonii, grote budiste din sec.10. Universitate (1959). Reputat centru artistic.

HANKA (XINGKAI HU), lac în E Asiei (Orientul Îndepărtat), la graniţa Rusiei cu China, la 69 m alt.; 4-4,4 mii km^2 (în funcţie de nivelul apei). Ad.max.: 10 m. Pescuit.

HANN, Sebastian (c.1644-1713), orfevru german. S-a stabilit la Sibiu în 1675. Lucrări în stil renascentist şi baroc (cana din Cisnădie; cristelniţa din muzeul Brukenthal, Sibiu). A executat lucrări pentru Constantin Brîncoveanu (ferecăturile de carte aflate azi la Mitropolia din Bucureşti şi în Muzeul de Artă al României).

HANGERLI, Constantin, domn fanariot al Ţării Româneşti (1797-1799). A mărit dările, înăsprind mijloacele de obţinere a plăţilor. Ucis de turci.

HANNIBAL (247-183 î.Hr.), general şi om politic cartaginez. Fiu al lui Hamilcar Barca. A fost unul dintre geniile militare ale antichităţii, comparabil doar cu Alexandru Macedon şi Cezar. Educat de copil în spiritul urii faţă de Roma, a fost recunoscut de către romani ca fiind duşmanul cel mai aprig din istoria lor. La moartea lui Hasdrubal, ginerele lui Hamilcar (224 î.Hr.), a fost proclamat comandant suprem al armatei cartagineze, fiind confirmat de senat în 221. Cucerirea (în 219 î.Hr.) a oraşului iberic Saguntum şi traversarea fluviului Ebru duc la declanşarea celui de-al doilea război punic (218-201 î.Hr.), în timpul căruia Hannibal s-a remarcat ca strălucit strateg, desfăşurînd o campanie militară de proporţii (traversează Pirineii, Alpii, pătrunde în Peninsula Italică pe care o transformă timp de 16 ani în principalul teatru de război; se încununează cu victoriile de la Trasimene, Cannae etc.). Redus la defensivă în sudul Italiei, Hannibal este rechemat în 203 î.Hr., în Africa, să apere Cartagina, supusă atacurilor lui Publius Cornelius Scipio, în faţa căruia va pierde bătălia de la Zama (202 î.Hr.), după care va fi nevoit să se refugieze în Asia Mică, stabilindu-se, după o serie de peregrinări, la curtea regelui Bitiniei, Prusias. După înfrîngerea Bitiniei de către romani (183 î.Hr.), s-a sinucis, pentru a evita captivitatea la Roma.

HANNON CEL MARE (sec. 3. î.Hr.), general cartaginez. Ostil familiei Barca, i-a împiedicat pe cartaginezi să dea curs cererilor lui Hannibal, ajungînd (după bătălia de la Zama, 202 î.Hr.) să negocieze cu romanii.

HANNON NAVIGATORUL (sec. 6-5 î.Hr.), navigator cartaginez. A întreprins o călătorie de-a lungul coastelor Africii Occidentale, a cărei relatare s-a păstrat într-o versiune greacă a lucrării *Călătoria pe mare a lui Hannon*, datînd din epoca elenistică.

HANOI (HA NÔI), capitala Vietnamului, situată în N ţării, port pe Hong Ha; 2,59 mil. loc. Centru ad-tiv, cultural şi industrial. Universitate (1956). Monumente: templul Van-Mieu, sec. 15, pagoda Marelui Buddha, sec. 11, ş.a. — Capitală a Imperiului Vietnamez din sec. 6 pînă în 1802. Sediu al guvernului general al Indochinei franceze din 1887 pînă în 1940. Cucerită de japonezi în 1945. Capitala Republicii Democrate Vietnam din 1954, iar din 1975, capitala ţării reunificate.

HANOTAUX, Gabriel (1853-1944), om politic şi istoric francez. Ca ministru de Externe (1894-1898), a facilitat încheierea alianţei franco-ruse, încurajînd misiunea Marchand şi consolidînd ocupaţia franceză în Extremul Orient. Lucrări de referinţă: *Istoria Franţei contemporane, Istoria lui Richelieu*.

HANOVRA (Casa de ~), dinastie de regi care au dominat în Marea Britanie (1714-1901), întemeiată de electorul de Hanovra George Ludovic, devenit rege al Angliei sub numele de **George I** (1714-1727). Alţi membri ai dinastiei au fost: **George II August** (1727-1760); **George III** (1760-1820); **George IV** (1820-1830); **William IV** (1830-1837) şi **Victoria** (1837-1901). În urma căsătoriei reginei Victoria cu Albert de Saxa-Coburg-Gotha din 1840, dinastia ia numele de Hanovra-Saxa-Coburg-Gotha, pentru ca George V s-o proclame Windsor în 1917.

HANOVRA (HANNOVER), oraş în Germania, pe Leine, capitala landului Saxonia Inferioară; 505 mii loc. Port fluvial. Mare centru industrial (mecanică, electrotehnică, construcţii de automobile - firma "Volkswagen"), financiar şi comercial. Monumente: Marktkirche (sec. 14), primărie (sec. 15), Leibnitzhaus (sec. 17), muzeele Saxoniei Inferioare. Universitate (1831). A aderat la Hansă în 1386, devenind reşedinţă princiară în 1636.

HANS-ADAM II (n. 1945), om politic din Liechtenstein. Principe, şef al statului (din 1989).

HANSA, uniune comercială a oraşelor de la Marea Baltică şi Marea Nordului, al cărei nucleu l-au constituit oraşele germane Lübeck, Bremen şi Hamburg. S-a format în decursul sec. 13, durînd pînă în a doua jumătate a sec. 17. În perioada maximei înfloriri cuprindea peste 170 de oraşe, jucînd şi un rol politic.

HANSCA, comună în jud. Chişinău, Republica Moldova. Atestată documentar la începutul sec. 19. Vestigii de cultură getică. Cetate getică din sec. 4-3 î.Hr.

HANSEN, Gerhard Henrik Armauer (1841-1912), medic şi bacteriolog norvegian, care a descoperit (1874) bacilul leprei.

HANSEN, Hans Christian (1906-1960), om politic danez. Unul dintre capii Rezistenţei antihitleriste în timpul ocupaţiei germane (1940-1945). Prim-ministru al ţării între 1955 şi 1960.

HANSEN, Martin Alfred (1909-1955), scriitor danez. Autor al unor romane cu tematică socială (*Colonia*) şi istorică (*Fericitul Cristoph*), scrise într-un limbaj pitoresc şi impunînd o viziune fantezistă asupra vieţii.

HANSHUI, rîu în E Chinei centrale, afluent al lui Yangtze la Wuhan; c. 1700 km. Izvorăşte din munţii Qinling.

HANSLICK, Eduard (1825-1904), muzicolog, critic muzical şi pedagog austriac. S-a situat pe poziţii opuse esteticii wagneriene, fiind adeptul unei estetici formaliste (*Despre frumosul muzical*).

HANSSON, Ola (1860-1925), poet şi prozator suedez. Poezie de inspiraţie socială şi poezie a naturii (*Poezii, Nocturnă*). Nuvele cu tentă naturalistă; romane psihologice cu caracter autobiografic (*Doamna Ester Bruce, Ferma*).

HAN-TENGRI, vîrf în masivul Tian-Shan, la graniţa (Kirghizstanului) cu China, la N de Vîrful Victoriei. Alt.: 6995 m. Aici se află gheţarul Inîlcek.

HANUKKA, sărbătoarea tîrnosirii templului iudaic, celebrată de evrei în a 25-a zi a lunii kislev (decembrie) în amintirea refacerii locurilor sfinte din Ierusalim de către Iuda Maccabeul (165 î.Hr.).

HAPI (în mitologia egipteană), numele Nilului, considerat un zeu al fecundităţii.

HARALAMBIE (Sfîntul), martir din timpul împăratului Sever (193-211 d.Hr.). Episcop al cetăţii Magnezia, renumit prin minunile săvîrşite în timpul vieţii. Sărbătorit la 10 febr.

HARALAMBIE, Nicolae (1835-1908), general român. Membru al locotenenţei domneşti instituite după detronarea lui Al.I.Cuza (11/23 februarie 1866), în care a fost implicat. A condus un corp de armată în Războiul pentru Independenţă (1877-1878).

HARAR, oraş în Etiopia, în apropiere de graniţa cu Somalia, la E de Addis-Abeba, centrul ad-tiv al prov.; 63 mii loc. Centru comercial şi principal centru religios (musulman) al Ethiopiei. Din sec. 14, mare centru de comerţ caravanier.

HARARE, capitala Republicii Zimbabwe; aflată în N-E ţării, la 1200 m alt.; 656 mii

Hannibal

Spiru Haret

loc. Centru ad-tiv, cultural şi industrial (tutun). Universitate (1957). Capitala ţării din 1980. Numele vechi (de pînă în 1982) a fost *Salisbury*.

HARA US NUR (CHARUS NUUR), lac în V Mongoliei, la 1153 m alt., la poalele munţilor Altaiul Mongol, format din două bazine lacustre. Suprafaţa: 1,76 mii km^2.

HARBIN, oraş în N-E Chinei, centrul ad-tiv al provinciei Heilongjiang; 3,59 mil. loc. Nod feroviar. Mare centru industrial (textile, metalurgie, construcţii de maşini), utilizînd resursele agricole şi miniere din regiune (huilă, plumb, cupru, fier etc.).

HARDANGER FJORD, fiord pe coasta de S-V a Norvegiei, înconjurat de gheţari şi de faleze care depăşesc 1000 m alt. Lungime: 172 km. Lăţime: 7 km. Ad.: 253-891 m.

HARDEN, Sir Arthur (1865-1940), biochimist englez. Cercetări în domeniul fermentaţiilor, al enzimelor şi al vitaminelor. Premiul Nobel (1929), împreună cu H.von Euler-Chelpin.

HARDENBERG, Karl August, prinţ von (1750-1822), om politic prusian. Ministru de Externe (1804-1806, 1807) şi cancelar al Prusiei (1810-1822). A fost unul dintre principalii autori ai redresării Prusiei.

HARDING, Warren Gamaliel (1865-1923), om politic american. Senator republican, preşedinte al Statelor Unite ale Americii (1920-1923).

HARDY, Frank Joseph (n. 1917), scriitor australian. Romane (*Putere fără glorie*) şi povestiri (*Legende din valea lui Benson*) evocînd într-o viziune realist-critică viaţa continentului australian.

HARDY, Godfrey Harold (1877-1947), matematician englez. Lucrări de teoria numerelor. În 1913, el l-a descoperit pe Ramanujan, un strălucit matematician autodidact indian.

HARDY, Oliver v. **Stan Laurel**.

HARDY, Thomas (1840-1928), scriitor englez. Violent criticat în epocă pentru pesimismul radical care caracterizează romanele sale realiste, cu generoase deschideri filozofico-simbolice (*Departe de lumea dezlănţuită, Tess d'Urberville*). Nuvele. Lirică de o simplitate solară, născută din reverie şi nostalgie (*Poezii din Wessex*) ori dintr-un fond satiric (*Cuvinte de iarnă*).

HARET, Spiru (1851-1912; n. Iaşi), matematician, sociolog, pedagog şi om politic român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii de mecanică cerească (*Asupra invariabilităţii axelor mari ale orbitelor planetare*). În domeniul sociologiei, a preconizat posibilitatea aplicării matematicii în studierea fenomenelor sociale şi a elaborat o teorie de mecanică socială (*La mécanique sociale*, Paris, 1910). De mai multe ori ministru al instrucţiunii publice (1897-1899; 1901-1904; 1907-1910), timp în care a realizat reforma generală a învăţămîntului. Promotorul unei mişcări de esenţă poporanistă, care îi poartă numele, în care erau antrenaţi pentru prima dată învăţătorii români din mediul rural. Acad.

HARGEISA, oraş în N-V Somaliei;150 mii loc. Centru ad-tiv şi comercial în regiunea nordică a ţării.

HARGHITA, judeţ în România, în E Podişului Transilvaniei; 6639 km^2; 345,8 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Miercurea-Ciuc*. Oraşe pr: Odorheiul Secuiesc, Gheorgheni, Topliţa, Cristurul Secuiesc, Bălan, Vlăhiţa, Borsec, Băile Tuşnad. Relief predominant muntos (60% din suprafaţă) reprezentat prin munţii Giurgeu, Gurghiu, Ciuc ş.a. Depresiuni (Bilbor, Borsec ş.a.) şi dealuri subcarpatice (dealul Corund, dealul Conovăţ). Traversat de cursurile superioare ale rîurilor Mureş, Olt, Tîrnava Mare, Tîrnava Mică. Pe teritoriul judeţului se găseşte unicul lac vulcanic (lacul Sfînta Ana) şi cel mai mare lac de baraj din ţară (Lacul Roşu). Resurse naturale: minereu de fier, mercur, sare, roci de construcţie, izvoare minerale carbogazoase (Borsec, Tuşnad etc.). Păduri de conifere şi foioase. Ind. constructoare de maşini şi de prelucrare a metalelor, ind. de exploatare şi prelucrare a lemnului, textilă şi de confecţii. Păşuni şi fîneţe naturale (locul 1 pe ţară), vii, livezi. Plante de nutreţ, cartofi, cereale. Creşterea vitelor şi a păsărilor. Muzee. Cetatea Miko, complexul de fortificaţii dacice de la Siculeni. Turism dezvoltat pe baza locurilor pitoreşti (lacul Sfînta Ana, Lacul Roşu etc.) şi a staţiunilor climaterice şi balneo-climaterice (Băile Tuşnad, Borsec, Lacul Roşu ş.a.).

HARGHITA, munte vulcanic în Carpaţii Orientali cuprins între Munţii Gurghiului (la N-V), izvorul Mureşului (la N), Valea Oltului (la E), munţii Baraolt (la S) şi cursul superior al Tîrnavei Mari (la V). Alt. max.: 1800m. Resturi de cratere vulcanice. Turism.

HARGREAVES, James (1710-1778), mecanic englez. A inventat maşina de filat "Jenny", care s-a răspîndit rapid în mica industrie casnică.

HARI KRISHNA, numele unei secte religioase moderne de provenienţă hindusă, fondată de Swam A.K. Bhaktivendanta (1896-1977), avînd sediul în SUA.

HARÎRÎ (AL ~), Abu Muhammad al-Qasim (1054-1122), scriitor arab. Proză ritmată şi rimată. O culegere de maqama-uri, devenite celebre prin preţiozitatea stilului.

HARI RUD, rîu în Asia Centrală; 1124 km. Izvorăşte din munţii Paropamiz (Afghanistan), separă Iranul de Afghanistan, apoi Iranul de Rusia şi se pierde în deşertul Kara Kum (Turkmenistan), unde are numele de *Tedjen* (*Tedžen*).

HARKOV (CHAR'KIV), oraş în Ucraina; 1,6 mil. loc. Mare centru industrial (construcţii de maşini, locomotive, motoare Diesel, utilaj minier) şi important centru cultural. Universitate (1805). Capitală a ţării între 1919 şi 1934.

HARLEM, cartier în New York, la N-E de Manhattan, locuit aproape în întregime de negri.

HARMONIA (în mitologia greacă), soţia regelui Cadmos al Tebei. Simbolul echilibrului, al armoniei cosmice şi terestre. La romani, *Concordia*.

HAROLD (HARALD), numele mai multor regi ai Norvegiei. Mai importanţi: — **Harold I Haarfager** (850-933), care a domnit între 872 şi 933, fiind primul rege care a încercat să unifice temporar Norvegia. — **Harold III Hardraade** (1015-1066), rege (1047-1066) care a contribuit la recucerirea Siciliei (1038) şi a fost înfrînt de Harold II al Angliei, în lupta pentru cucerirea Angliei.

HARRIS, Zellig Sabbatai (n. 1909), lingvist american. Discipol al lui L.Bloomfield. A dezvoltat pînă la ultimele lor consecinţe principiile analizei în constituenţi imediaţi. A elaborat teoria distribuţională (*Metode în lingvistica structurală*). Precursor al gramaticii generative a lui Noam Chomsky.

HARRISBURG, oraş în SUA, capitală a statului Pennsylvania; 53 mii loc. Industrii.

HARRISON, Benjamin (1833-1901), om politic american. Preşedinte al Statelor Unite ale Americii între 1889 şi 1893.

HARRISON, Wallace Kirkmann (1895-1981), arhitect american. Fondator (împreună cu Max Abramovitz) al celei mai importante agenţii specializate în imobilele de mare înălţime (de după cel de-al doilea război mondial). Lucrări pr: Palatul ONU, Ansamblul Lincoln Center (New York).

HARROD, Sir (Henry) Roy Forbes (1900-1978), economist englez. Studii despre condiţiile creşterii armonioase a economiei capitaliste şi despre factorii generali de instabilitate (*Spre o teorie a dinamicii economice*).

HARSANYI, John (n. 1920), economist american de origine maghiară. Studii de teoria jocurilor. Premiul Nobel (1994).

HARTFORD, oraş în N-E SUA, capitala statului Connecticut; 139 mii loc. Centru industrial şi sediul mai multor companii de asigurare. Muzeu deschis în 1844. Palat administrativ (1796) în stil colonial. Universitate.

HARTLEY, David (1705-1757), filozof, medic şi psiholog englez. Cercetări asupra originii fenomenelor psihice. Iniţiatorul metodei asociaţioniste în psihologie (*Reflecţii despre om*).

HARTLINE, Haldan Keffer (1903-1983), biofizician american. Cercetări în domeniul percepţiei retiniene colorate. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1967).

HARTMANN, Eduard von (1842-1906), filozof german. Reprezentant al neoromantismului (*Filozofia inconştientului*). A contribuit la dezvoltarea axiologiei, eticii, esteticii şi a teoriei moderne a categoriilor. În teoria cunoaşterii, este creatorul "realismului transcendental" (*Fenomenologia conştiinţei etice, Doctrina categoriilor* etc.)

HARTMANN, Nicolai (1882-1950), filozof german. Creatorul unui sistem ontologic în care a încercat să îmbine neokantianismul Şcolii de la Marburg şi fenomenologia husserliană (*Bazele metafizicii cunoaşterii*). Autorul uneia dintre cele mai elaborate estetici filozofice contemporane (*Estetica*).

HARTMANN VON AUE (c. 1170 - c. 1220), poet german. Unul dintre primii poeţi germani de Curte. Printre cei dintîi reprezentanţi ai "romanului cavaleresc", inspirat de modele franceze (*Erek, Gregorius, Sărmanul Heinrich* ş.a.).

HARTUNG, Hans (1904-1989), pictor şi grafician francez de origine germană. Unul dintre principalii reprezentanţi ai artei abstracte, în care se conjugă spontaneitatea lirică cu rigoarea. Începînd din 1950, a

cunoscut o carieră strălucitoare.

HARUN AL-RAŞID (766-809), calif arab (786-809) din dinastia Abbasizilor. Domnia lui a fost considerată vîrsta de aur a Islamului, timp în care Bagdadul era un centru al artelor, literelor şi ştiinţelor. Celebru pentru victoriile împotriva Bizanţului (791-809).

HARUNOBU, Suzuki (c. 1725-1770), pictor şi xilogravor japonez. Aparţine Şcolii Ukiyo-ye. Pictor al femeii, maestru al stampei policrome.

HARVARD, universitate americană, fondată la Cambridge (Massachusetts) de John Harvard (1636).

HARVEY, William (1578-1657), medic englez. Fondatorul fiziologiei moderne. A pus în evidenţă circulaţia sanguină, arătînd mecanismul şi tipurile ei (1619). Lucrări în domeniul embriologiei.

HARYANA, stat în N-E Indiei; 44,2 mii km^2; 16,3 mil. loc. Capitala: *Chandigarh*. Cereale, bumbac, creşterea animalelor. Industrii agroalimentare.

HARZ, masiv muntos împădurit în Europa centrală, pe teritoriul Germaniei, între Saale şi Weser. Alt. max.: 1142 m (vîrful Brocken, legendarul loc de întîlnire a vrăjitoarelor care sărbătoresc aici "noaptea Walpurgiei").

HASDEU, Bogdan-Petriceicu (1838-1907; n. Cristineşti-Hotin), scriitor, lingvist, folclorist şi istoric român. Unul dintre spiritele enciclopedice ale culturii române, poliglot şi polihistor. Prezenţă activă în viaţa politică şi culturală. Fondator al unui număr mare de publicaţii ("România", "Din Moldova", "Aghiuţă", "Satyrul", "Columna lui Traian" ş.a.). Poezie romantică de inspiraţie socială sau fantastică, adesea satirică şi pamfletară (*Sarcasm şi ideal, Poezie*). Proză originală şi deosebit de modernă pentru epoca în care a apărut (nuvela *Duduca Mamuca*). Unul dintre primele romane istorice din literatura română (*Ursita*). Culmea creaţiei sale literare o constituie drama romantică *Răzvan şi Vidra*, operă de referinţă în dramaturgia de inspiraţie istorică românească. Întemeietor al lingvisticii, filologiei şi lexicografiei ştiinţifice româneşti. Iniţiator al metodei comparativ-istorice şi al teoriei circulaţiei cuvintelor (*Principii de lingvistică*). A proiectat şi redactat (parţial) dicţionarul-tezaur al limbii române (*Etymologicum Magnum Romaniae*). A iniţiat primele anchete dialectale prin corespondenţă şi a editat numeroase texte vechi (*Cuvente den bătrîni*). Unul dintre fondatorii folcloristicii comparate în România (vol. II din *Cuvente den bătrîni*). Studii istorice în maniera romantică ilustrată anterior de N.Bălcescu (*Ion-Vodă cel Cumplit, Istoria critică a României*). Tragica moarte a fiicei sale, Iulia, l-a înrîurit profund, făcîndu-l să se îndrepte spre filozofia ocultă (*Sic cogito*). Membru al Societăţii Academice Române.

HASDEU, Iulia (1869-1888; n. Bucureşti), scriitoare română. Fiica lui Bogdan-Petriceicu Hasdeu. Autoare de versuri, eseuri, cugetări, proiecte de teatru şi proză, majoritatea apărute postum, editate de tatăl său sub titlul *Oeuvres posthumes* (3 vol.).

HASDRUBAL BARCA (c. 245-207 î.Hr.), general cartaginez. Fiu al lui Hamilcar Barca şi fratele mai mic al lui Hannibal. Comandant suprem al forţelor cartagineze din Peninsula Iberică după plecarea lui Hannibal spre Italia (218 î.Hr.), la începutul celui de-al doilea război punic. Moare, împreună cu întreaga armată, în timpul aceluiaşi război în bătălia de pe fluviul Metaurus (207 î.Hr.).

HASDRUBAL CEL FRUMOS (270-221 î.Hr.), general cartaginez, cumnat al lui Hannibal şi ginerele lui Hamilcar Barca. Împreună cu ei, participă la campania din Peninsula Iberică (237 î.Hr.). La moartea lui Hamilcar (229 î.Hr.) devine comandant suprem al forţelor cartagineze din Hispania. Fondatorul Cartaginei (227 î.Hr.).

HAŠEK, Jaroslav (1883-1923), scriitor ceh. Autorul a numeroase nuvele şi povestiri satirice şi umoristice. Capodopera sa, romanul *Peripeţiile bravului soldat Švejk în războiul mondial*, satiric şi antimilitarist, îmbinînd umorul cu grotescul, se bucură de o notorietate mondială.

HASKIL, Clara (1895-1960; n. Bucureşti), pianistă elveţiană de origine română. Elevă a lui A.Cortot. A colaborat în formaţii de muzică de cameră cu G.Enescu, E.Ysaye, P.Casals. Excelenţă interpretativă şi afinităţi pentru repertoriul clasic (Mozart, Scarlatti).

HASKOVO, oraş în S Bulgariei, centrul ad-tiv al districtului cu acelaşi nume; 81 mii loc. Centru agricol şi industrial.

HASSAN II (n. 1929), rege al Marocului (din 1961). În anii 1961-1963 şi 1965-1967 a îndeplinit şi funcţia de şef al guvernului. Unul dintre susţinătorii planului de pace arabă pentru reglementarea conflictului israeliano-arab.

HASSEL, Odd (1897-1981), chimist norvegian. Contribuţii în chimia organică (analiza conformaţională). Premiul Nobel (1969).

HASSELT, oraş în N-E Belgiei, pe Demer, centrul ad-tiv al provinciei Limburg; 66 mii loc. Centru comercial. Biserici din sec. 18. Muzeu (opere de artă).

HASSLER, Hans Leo (1564-1612), compozitor şi organist german. Creaţie muzicală eminamente religioasă, influenţată de muzica veneţiană a lui A.Gabrieli.

HASTINGS, oraş-port în S-E Marii Britanii; 78 mii loc. Staţiune balneară şi turistică. Ruine ale castelului ridicat de William Cuceritorul, care a înfrînt aici (în 1066) pe anglo-saxonii conduşi de Harold II.

HATHOR (în mitologia egipteană), zeiţă a cerului şi a fecundităţii. Confundată uneori cu Isis. Reprezentată ca vacă sau ca femeie cu cap sau coarne de vacă, între care poartă discul solar. Protectoarea femeilor însărcinate, ocrotitoare a morţilor, ea mai este şi zeiţa frumuseţii şi a dragostei.

HATMANU, Dan (n.1926, Scobinţi, jud. Iaşi), pictor şi grafician român. Portrete şi peisaje într-o viziune realist-tradiţională (*Iaşii de ieri şi de astăzi*), abandonată mai tîrziu în favoarea unei formule constructiviste cu rapeluri figurative şi nuanţe umoristice. Fresce.

HATRA, oraş în Mesopotamia centrală (azi, *Al-Hadr*, Irak). Oraş caravanier, distrus de sasanizi în sec. 3 d.Hr.

HATSHEPSUT, regină în Egiptul antic din a 18-a dinastie (1504-1482 î.Hr.). A uzurpat tronul după moartea soţului ei, Tutmes II. De numele ei este legată construirea templului funerar de la Deir el-Bahri din apropierea Tebei.

HATTERAS, cap pe coasta estică a SUA (Carolina de Nord), la 35°13' lat. N şi 75°32' long. V, pe un perisip care separă Oceanul Atlantic de laguna Pamlico. Staţiune ornitologică. Parc naţional.

HATTUŞAŞ, oraş antic în centrul Asiei Mici, capitala Regatului Hitit în sec. 16-13 î.Hr. Perioadă de maximă înflorire (sec. 14 î.Hr.). Redescoperit în 1834. Azi, *Boğazköy* (Turcia).

HATTUŞIL, numele mai multor regi hitiţi. Mai importanţi: — **Hattuşil I**, suveran hitit (c. 1650-1620 î.Hr). Presupusul fondator al Regatului Vechi. Din timpul domniei lui datează primele documente de limbă hitită. — **Hattuşil III**, suveran hitit al Regatului Nou (c.1289-c.1265 î.Hr.). A încheiat (în 1283 î.Hr.) un tratat de pace (cel mai vechi tratat din istorie) cu faraonul Ramses II.

HAŢEG (Munţii ~), numele sub care mai sînt cunoscuţi munţii *Retezat*.

HAŢEG, oraş în judeţul Hunedoara, în depresiunea Haţeg-Pui; 12,5 mii loc. Cherestea. Ind. alimentară. Centru pomicol. În apropiere se află o rezervaţie naturală de zimbri şi cerbi. Atestat documentar din 1247.

HAŢEGAN, Cornel (n. 1940, Ohaba-Mîtnic, jud. Caraş-Severin), fizician român. Contribuţii în domeniul reacţiilor nucleare (*Evidenţierea unei noi clase de efecte de prag, Predicţia compresiei directe pentru procesele cvasirezonate, Teoria microgigant a fenomenelor de prag*). Membru corespondent al Acad. Rom.

HAŢEG-PUI (Depresiunea ~) (*Ţara Haţegului*), depresiune cuprinsă între munţii Retezat, Poiana Ruscăi şi Sebeşului, împărţită de dealurile Dumbrava, Ploştina şi Poieni în două regiuni: Haţeg şi Pui. Suprafaţa: c.380 km^2. Cereale, pomi fructiferi, creşterea animalelor.

HAŢIEGANU, Iuliu (1885-1959; n. Dîrja,

William Harvey

Bogdan-Petriceicu Hasdeu

Iulia Hasdeu

Václav Havel

jud. Cluj), medic român. Prof. univ. la Cluj. Creatorul şcolii de medicină internă de la Cluj. Lucrări despre patologia aparatului digestiv, cardiovascular etc. (*Tratat elementar de semiologie şi patologie medicală*, în colaborare, *Sifilisul visceral medical*). Acad.

HAUER, Joseph Matthias (1883-1959), compozitor şi muzicolog austriac. Iniţiatorul sistemului serial, dezvoltat ulterior de A.Schönberg. Opere (*Salammbô*), oratorii, mise.

HAUFF, Wilhelm (1802-1827), scriitor german. Autor de basme culte şi povestiri în care se îmbină fantasticul cu umorul (*Fantezii din crama primăriei oraşului Bremen*), nuvele satirice (apărute postum), romane istorice (*Lichtenstein*), lirică.

HAUPTMANN, Gerhart (1862-1946), scriitor german. Reprezentant de marcă al naturalismului. Operă de mare complexitate şi diversitate: drame naturaliste cu tematică socială (*În zori, Oameni singuratici, Ţesătorii* - capodopera sa), drame neoromantice şi simboliste (*Înălţarea la cer a Hannelei, Clopotul scufundat*) ori cu motive exotice şi expresioniste (*Mîntuitorul Alb*, ciclul *Ifigenia*). Poeme epice în hexametri (*Till Eulenspiegel*), proză de inspiraţie mistică şi magico-biblică (*Smintitul întru Hristos Emanuel Quint, Cantonierul Thiel, Ereticul din Soana, Apostolul*). Memorialistică. Premiul Nobel (1912).

HAUSDORFF, Felix (1868-1942), matematician german. Fondator al teoriei spaţiilor topologice şi metrice bazate pe noţiunea de vecinătate. Unul dintre creatorii fundamentelor axiomatice ale teoriei grupurilor.

HAUSER, Arnold (n. 1929, Braşov), prozator şi publicist de naţionalitate germană din România. Romane (*Îndoielnicul raport al lui Jakob Bühlmann*) şi proză scurtă (*Examen cotidian*) cu tematică socială şi psihologică.

HAUTECOEUR, Louis (1884-1973), istoric de artă francez. Contribuţii de istorie şi estetică (*Istoria arhitecturii clasice în Franţa, Simbolismul cercului şi al cupolei*).

HAÜY, René Just (1743-1822), mineralog francez. Considerat unul dintre întemeietorii cristalografiei.

HAÜY, Valentin (1745-1822), pedagog francez. Frate cu R.J.Haüy. Inventatorul literelor în relief pentru orbi.

HAVANA (LA HABANA), capitala Republicii Cuba, situată în N-V ţării, port important la strîmtoarea Florida; 2,17 mil. loc. Centru politic, economic, cultural şi comercial. Principalul centru industrial al ţării (metalurgie, textilă, prelucrarea petrolului). Universitate (1728). Muzee. Monumente (sec. 17-18). Centru turistic. — Oraş fondat în 1514 de conchistadorul spaniol Diego Velázquez. Mutat pe locul actual în 1519. Din 1902, capitala Cubei independente.

HAVAS (Agence ~), agenţie franceză de presă. Creată la Paris, în 1835, de Charles Havas. În 1940 a fost cumpărată de statul francez, devenind, din 1944, agenţia "France Presse".

HAVEL, Václav (n.1936), dramaturg şi om politic ceh. Scriitor disident, unul dintre fondatorii "Cartei 77". A criticat în operele sale (*Picnicul, Dificultate sporită de concentrare*) aberaţiile societăţii contemporane. Condamnat şi încarcerat pentru delict de opinie în timpul regimului comunist. Din decembrie 1989, preşedinte al Cehoslovaciei, iar de la separarea Cehiei de Slovacia (1993), preşedinte al Cehiei.

HAVEL, rîu în Germania, afluent al Elbei; 341 km. Izvorăşte din podişul Mecklenburg, străbate Cîmpia Germaniei de Nord şi primeşte ca afluent rîul Spree.

HAVÍŘOV, oraş în E Cehiei (Moravia de Nord), la S-E de Ostrava; 91 mii loc. Centru al bazinului carbonifer Ostrava-Karviná.

HAVLÍČEK-BOROVSKÝ, Karel (1821-1856), scriitor ceh. Fondator al ziaristicii politice cehe. Erou naţional. Literatură de factură realistă, poezie militantă în metru popular (*Elegii tiroleze, Botezul Sf. Vladimir*), toate publicate postum.

HAVRE (Le ~), oraş în N-V Franţei (Normandia) la vărsarea Senei în Marea Mînecii; port important pentru călători şi comerţ, al doilea ca mărime din ţară; 260 mii loc. (în aglomeraţie). Importantă piaţă pentru bumbac, cafea şi zahăr. Construcţii navale şi de automobile, centrale termice, rafinării, metalurgie. Biserici din sec.16. Muzee. — Dezvoltarea oraşului a fost legată de cea a portului creat în 1517 de François I. A fost distrus în cea mai mare parte în 1944 şi reconstruit ulterior după nişte planuri monumentale.

HAWAII, arhipelag american în Oceania, în partea central-nordică a Oceanului Pacific, constituind un stat al SUA; 16,7 mii km^2; 1,1 mil. loc. Capitala: *Honolulu*. Format din 20 de insule (Hawaii, Maui, Oahu, Kauai, Molokai etc.). Relief muntos vulcanic. Climă subtropicală oceanică, cu precipitaţii bogate. Trestie de zahăr, ananas. Turism. — Descoperit de spanioli în sec. 16 şi redescoperit de J.Cook în 1778. Colonie a Statelor Unite ale Americii (din 1898), iar din 1959 a devenit al 50-lea stat al SUA.

HAWAII, insula cea mai mare a arhipelagului omonim; 10,4 mii km^2; 120 mii loc. Aici se găsesc cei mai mari vulcani din lume (Mauna Loa, Kilauea). Parcuri naţionale.

HAWKES, John (n.1925), scriitor american. Reprezentant al literaturii experimentale. Romane şi nuvele (*Canibalul, Casandra* ş.a.).

HAWKINS, Sir John (1532-1593), comandant de flotă englez. Primul englez care a practicat (1562) între Africa şi coloniile spaniole ale Americii comerţul cu sclavi negri. A luptat împotriva *Invincibilei Armada* (în 1588).

HAWKINS, Coleman (1904-1969), saxofonist american de jaz. A transformat saxofonul tenor într-un instrument major. Dirijor şi compozitor (capodopera sa, *Trup şi suflet*).

HAWORTH, Sir Walter Norman (1883-1950), biochimist englez. A obţinut vitamina C (acidul ascorbic) prin sinteză. Premiul Nobel (1937), împreună cu P.Karrer.

HAWTHORNE, Nathaniel (1804-1864), scriitor american. Romane marcate de o concepţie puritană asupra vieţii, caracterizate printr-un ascuţit simţ de observaţie psihologică şi printr-o mare forţă descriptivă (*Litera stacojie, Casa cu şapte frontoane, Faunul de marmură*).

HAYDN, Joseph (1732-1809), compozitor austriac. Autorul unei creaţii considerate drept expresie plenitudinară a muzicii clasice, formată din 104 simfonii (*Simfonia despărţirii, Vînătoarea* ş.a.), 3 concerte pentru pian, 5 pentru orgă, 4 pentru vioară, c. 60 de sonate pentru pian, mise, cvartete (*Cvartetele ruse*), oratorii (*Anotimpurile* şi *Creaţiunea*, reprezentînd capodoperele sale absolute) ş.a.

HAYDN, Michael (1737-1806), compozitor austriac. Frate cu Joseph Haydn. Mai puţin prestigios decît fratele său, a creat muzică religioasă (mise, recviemuri) şi instrumentală (în care se detaşează un celebru concert pentru violoncel). Dirijor al orchestrei episcopale de la Oradea timp de mai mulţi ani.

HAYEK, Friedrich August von (1899-1992), economist austriac. Unul dintre principalii reprezentanţi ai curentului liberal în domeniul economiei şi finanţelor (*Drumul către servitute, Preţurile şi producţia, Individualismul economic şi ordinea economică*). Premiul Nobel (1974), împreună cu K.G.Myrdal.

HAZARD, Paul (1878-1944), istoric literar francez. Comparatist, întemeietor al publicaţiei "Revue de littérature comparée" (împreună cu F. Baldensperger). Autorul unor studii asupra sec.18 (*Criza conştiinţei europene, Gîndirea europeană în sec. 18*). Coordonator, împreună cu J.Bédier, al *Istoriei literaturii franceze*.

HĂBĂŞEŞTI, sat în comuna Strunga, judeţul Iaşi, în care se găsesc urmele unei aşezări neolitice de tip Cucuteni, puternic fortificate (milen. 4 î.Hr.).

HĂLCHIU, comună în judeţul Braşov. Biserică evanghelică (sec. 13, consolidată în sec. 15 şi 19), biserică ortodoxă (1791); case vechi din sec. 18. Menţionată documentar din 1335.

HĂLMAGIU, comună în judeţul Arad. Biserici din sec. 15 şi 18. Atestată documentar din 1390.

HĂNEŞTI, comună în judeţul Botoşani. Pe teritoriul ei s-a descoperit o necropolă birituală aparţinînd Culturii Sîntana de Mureş (sec. 4).

HĂRĂU, comună în judeţul Hunedoara. Biserică din sec. 16. Atestată documentar din 1360.

HĂRMAN, comună în judeţul Braşov. Cetate din sec. 16 şi biserică gotică, construită iniţial în stil romanic, din sec. 13. Menţionată documentar din 1240.

HĂŞMAŞ, masiv muntos în Carpaţii Orientali, între Munţii Giurgeului (la N), Tarcăului (la E), Ciucului (la S) şi Depresiunea Ciucului şi Giurgeului (la V). Alt. max.: 1792 m. De aici izvorăsc Oltul, Mureşul, Bicazul, Trotuşul.

HĂULICĂ, Dan (n. 1932, Iaşi), critic de artă român. Contribuţii în domeniul artei şi literaturii contemporane (*Critică şi cultură, Brancusi, ou l'anonymat du génie, Geografii spirituale*). Membru corespondent al Acad. Rom.

HĂULICĂ, Ioan D. (n. 1924, Ipatele, jud. Iaşi), medic român. Contribuţii în fiziologia şi farmacologia sistemului nervos vegetativ (*Medicaţia neurovegetativă, Patologia*

sistemului nervos vegetativ). Acad.

HEARD şi MC DONALD (engl. **HEARD ISLAND AND MC DONALD ISLANDS**), teritoriu în S Oceanului Indian format dintr-un grup de insule; 370 km². Nelocuit permanent. Descoperit în 1853 de navigatori americani. Sub administraţie australiană.

HEARST, insulă antarctică în marea Weddell, la E de Ţara lui Graham, prinsă în gheţarul de şelf Larsen; 1,3 mii km². Descoperită de G.H.Wilkins în 1928.

HEARTFIELD, John (pseudonim al lui *Helmut Herzfeld*; 1891-1968), ilustrator de cărţi şi scenograf din Germania. Membru al grupului *Dada* din Berlin.

HEATH, Edward Richard George (n. 1916), om politic britanic. Şeful Partidului Conservator (1965-1975). Ca prim-ministru (1970-1974), a contribuit la intrarea Marii Britanii în Piaţa Comună (1972).

HEAVISIDE, Oliver (1850-1925), fizician şi matematician englez. A dezvoltat metodele analizei vectoriale şi a descoperit ionosfera (1910).

HEBBEL, Christian Friedrich (1813-1863), scriitor german. Ultimul important reprezentant al tragediei germane din sec.19, cu o concepţie novatoare asupra teatrului, marcată de filozofia lui Hegel. Drame cu subiect mitic şi istoric (*Herod şi Mariamne, Gyges şi inelul său*, capodopera sa), drame burgheze moderne (*Maria Magdalena*), trilogia *Nibelungii*, comedii, proză scurtă, poeme, memorialistică.

HEBE (în mitologia greacă), zeiţa veşnicei tinereţi. Fiică a lui Zeus şi a Herei. Paharnică a zeilor în Olimp. În mitologia romană, îi corespunde zeiţa *Iuventas*.

HEBEI, provincie în China de Nord; 180 mii km²; 53 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Shijiazhuang*. Regiune muntoasă în N-V şi de cîmpie în S-E. Culturi cerealiere, de orez şi de bumbac. Resurse naturale (huilă, fier, petrol), favorizînd industrializarea şi urbanizarea.

HÉBERT, Jacques (1757-1794), ziarist şi om politic francez. Şeful grupării radicale a iacobinilor de stînga ("hebertiştii"), în timpul Revoluţiei Franceze (1789-1794). A murit ghilotinat (1794).

HEBRIDE, arhipelag britanic în Oceanul Atlantic, în N-V Scoţiei, format din c. 500 insule; 7,6 mii km²; c. 100 mii loc. Insule pr.: Lewis, North Uist, Skye, Mull. Pescuit. Creşterea ovinelor. Ţesături. Turism.

HEBRON, oraş în Palestina antică (Cisiordania), la S de Ierusalim. Veche aşezare atestată arheologic din milen. 4 î.Hr., oraş canaanean în milen. 2 î.Hr., Hebronul a fost prima reşedinţă regală a regelui David (1004-965 î.Hr.) şi, ulterior, un centrul ad-tiv al Iudeei. Ocupat de Israel în 1967. Azi: *Al-Khalil*.

HECATE (în mitologia greacă), divinitate lunară infernală şi marină, protectoarea vrăjilor şi a magiei. Identificată adeseori cu *Artemis*, cu *Persefona* ori cu *Diana*.

HECATEU din Milet (c. 540-c. 470 î.Hr.), istoric şi geograf grec. Alături de Anaximandru, unul dintre întemeietorii geografiei antice (*Genealogia* şi *Descrierea pămîntului*, păstrate fragmentar).

HECTOR, celebru erou troian (cunoscut din *Iliada*). Fiul mai mare al regelui Priam şi al Hecubei; soţul Andromacăi. În luptele pentru apărarea cetăţii Troia, l-a omorît pe Patrocle, dar a fost ucis de Ahile, care i-a tîrît corpul în jurul cetăţii, înainte de a-l înapoia familiei regale.

HECUBA (**HECABE**), a doua soţie a lui Priam, mamă a lui Hector, a lui Paris şi a Casandrei. Conform *Iliadei*, şi-a pierdut toţi cei 19 copii în timpul războiului troian. A devenit un simbol al mamei cu inima zdrobită de suferinţă.

HEDIN, Sven Anders (1865-1952), geograf şi explorator suedez. A întreprins călătorii prin Persia (Iran) şi Mesopotamia (1885-1886), prin Khorasan şi Turkestan (1890-1891), apoi de la Gobi la podişul Tibet (1899-1902) şi din Iran spre India prin podişul Tibet (1905-1908). În timpul celei din urmă a descoperit munţii Transhimalaya.

HEERLEN, oraş în S-E Olandei (Limburg); 93 mii loc. Centru ad-tiv. Ind. mecanică, electrotehnică. Vestigii ale băilor termale romane. Biserică din sec. 12. Muzee.

HEFAISTOS (în mitologia greacă), zeu al focului. Fiu al lui Zeus şi al Herei, soţul Afroditei. Patron al meşterilor făurari. A realizat, conform tradiţiei, trăsnetele lui Zeus, tronul de aur al Herei, armele lui Ahile, faimosul colier al Harmoniei ş.a. Romanii l-au identificat cu *Vulcan*.

HEFEI, oraş în E Chinei, centrul ad-tiv al provinciei Anhui; 800 mii loc. Industrii.

HEGANG, oraş în N-E Chinei (Heilongjiang), la poalele munţilor Micul Hingan; 350 mii loc. Expl. de huilă.

HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich (1770-1831), filozof german. Unul dintre clasicii filozofiei germane. Sistem filozofic opus dualismului lui Kant, fundamentat pe ideea că spiritul este imanent naturii şi istoriei. Teoreticianul dialecticii, concepute ca realizare prin spirit a triadei: teză-analiză-sinteză şi aplicate la întreaga existenţă şi la întreg universul uman, istoric şi spiritual (*Fenomenologia spiritului, Ştiinţa logicii, Enciclopedia ştiinţelor filozofice, Filozofia spiritului, Estetica, Filozofia istoriei, Istoria filozofiei*). Gîndirea sa şi-a prelungit ecourile în scrierile filozofilor cunoscuţi sub numele de "tinerii hegelieni" (sau "hegelienii de stînga": Feuerbach, Marx şi Engels) şi "neo-hegelieni" (sau "hegelienii de dreapta": Croce, Gentile).

HEGEL, Vladimir (1839-1918), sculptor polonez. Stabilit în România în 1885. Opere statuare, creaţii dedicate contemporanilor săi (M. Kogălniceanu, V. Alecsandri).

HEIBERG, Johan Ludvig (1791-1860), scriitor danez. Înnoitor al teatrului danez, a scris primele vodeviluri (*Regele Solomon şi pălărierul Jorgen*) şi drame romantice (*Colina elfilor, Inseparabilii*). Satire şi poeme cu conţinut reflexiv.

HEIDEGGER, Martin (1889-1976), filozof german. Reprezentant ilustru al existenţialismului şi nihilismului modern. Respingînd filozofia umanistă de tradiţie europeană, a ales drept obiect al filozofiei "Fiinţa". Filozofia sa tratează despre depersonalizarea şi inautenticitatea omului căzut pradă banalităţii cotidiene ("das Man"), propunînd ca remedii angajarea într-o existenţă "autentică" prin trăirea (asumarea) "Angoasei" în faţa neantului şi a morţii (*Fiinţă şi timp*, operă principală, *Introducere în metafizică, Scrisori despre umanism, Repere pe drumul gîndirii* ş.a.). Opera sa, greu accesibilă, a influenţat considerabil filozofia contemporană.

HEIDELBERG, oraş în Germania (Baden-Württemberg), pe Neckar, la S-E de Mannheim; 134 mii loc. Puţin industrializat. Centru rezidenţial. Universitate (1386). Turism. Castel (sec.14-17). Centru universitar de renume european începînd din sec. 16. — **Omul de la ~**, nume dat, după mandibulele descoperite în 1906 la Mauer, lîngă Heidelberg, unei rase a speciei *Homo errectus* (*Homo errectus heidelbergensis*).

HEIDEN, Eric (n. 1958), patinator de viteză american. Multiplu campion olimpic (Lake Placid, 1980) în cinci probe (500 m, 1000 m, 1500 m, 5000 m şi 10 000 m), triplu campion mondial absolut (1977, 1978, 1979) şi, acelaşi titlu, în probele de sprint (1977, 1978, 1979 şi 1980).

HEIDENSTAM, Carl Gustav Verner von (1859-1940), scriitor suedez. Reprezentant al neoromantismului suedez, a înnoit poezia prin elemente ludice şi baroce. Lirică de exaltare a sentimentului patriotic (*Un popor*) şi de meditaţie asupra condiţiei tragice a omului (*Poezii*). Nuvele de inspiraţie istorică şi legendară (*Karolienii, Sf. Gheorghe şi balaurul*). Romanul în versuri *Hans Alienus* tratează despre imposibilitatea fericirii omului modern. Premiul Nobel (1916).

HEIFETZ, Jascha (1901-1987), violonist american de origine lituaniană. Interpret de prestigiu internaţional al muzicii clasice şi romantice.

HEILBRONN, oraş în Germania (Baden-Württemberg), port fluvial pe Neckar; 113 mii loc. Centru industrial. Izvoare termale. Biserică (sec.13-16). Primărie (sec. 15-16).

HEILONGJIANG, numele chinezesc al fluviului *Amur*.

HEILONGJIANG, provincie în N-E Chinei; 463 mii km²; 33 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Harbin*. Relief predominant de cîmpie. Expl. forestiere, petroliere şi de cărbuni. Ind. prelucrării lemnului, a construcţiei de automobile, siderurgică.

HEIM, Roger (1900-1979), naturalist francez. Autorul unor importante contribuţii în domeniul micologiei.

HEINE, Heinrich (1797-1856), poet german. Ultimul romantic de prestigiu al liricii germane. Temelor romantice din primele volume (*Poeme, Intermezzo liric*) li se vor adăuga teme noi (de inspiraţie socială), prezente în paginile unei proze singulare

G.W.Fr. Hegel

Martin Heidegger

(*Imagini de călătorie*). Bogăţie stilistică remarcabilă, umor fin, vervă şi ironie, într-o limbă muzicală de o perfecţiune clasică (*Lorelei, Grenadierii, Cartea cîntecelor*). Epopei fantastico-lirice (*Germania, O poveste de iarnă*). Eseuri (*Şcoala romantică*) care au contribuit la difuzarea culturii germane în Franţa (unde poetul s-a stabilit din 1831).

HEINEMANN, Gustav (1899-1976), om politic german. Militant, protestant antinazist, creştin-democrat, social-democrat. Preşedintele fostei Republici Federale Germania (1969-1974).

HEISENBERG, Werner (1901-1976), fizician german. Întemeietorul mecanicii cuantice. Creatorul teoriei cuantice a feromagnetismului, al teoriei electrodinamicii şi a particulelor elementare (*Principiile fizice ale teoriei cuantice*). A scris numeroase opere de popularizare a ştiinţei şi de reflecţii asupra rolului acesteia (*Natura în fizica contemporană, Ştiinţa modernă în devenire*). Premiul Nobel (1932).

HEKLA, vulcan activ în sudul Islandei. Alt.: 1447 m. Ultima erupţie (1947) a durat 13 luni.

HELE (HELLE) (în mitologia greacă), fiică a regelui teban Athamas. Prigonită de mama vitregă, Ino, a fost salvată, împreună cu fratele ei, Frixos, de un berbec zburător. Zburînd deasupra mării, a căzut şi s-a înecat în strîmtoarea care, în amintirea ei, poartă numele de *Hellespontus* (Dardanele).

HELEGIU, comună în judeţul Bacău. Biserici de lemn din sec. 18-19 şi alte biserici din zid din sec. 18 (refăcute în sec. 20).

HELENA, oraş în SUA, situat la poalele Munţilor Stîncoşi; capitala statului Montana; 24 mii loc. Industrii.

HELESPONT, numele antic al strîmtorii *Dardanele*.

HELEŞTENI, comună în judeţul Iaşi. Vestigii din sec. 14-12 î.Hr. Biserică din sec. 18. Menţionată documentar în 1686.

HELGOLAND, insulă în S-E Mării Nordului, la vărsarea Elbei şi Weserului, aparţinînd Germaniei; 0,9 mii km^2, 3,5 mii loc. Staţiune balneară şi turistică. Azi, bază navală germană. Bază de lansare a submarinelor în timpul celor două războie mondiale, distrusă după 1945.

HELGOLAND, golf al Mării Nordului (Germania) în care se varsă Elba şi Weserul.

HELIADE-RĂDULESCU, Ion (1802-1872; n. Tîrgovişte), scriitor, filolog, îndrumător literar, om politic român. Prof. la "Sf. Sava". Cel mai important ctitor în cultura română prepaşoptistă. Fondator al unor reviste ("Curierul românesc", 1829, primul ziar apărut în Ţara Românească, "Gazeta Teatrului Naţional", "Muzeu naţional" etc.) şi al Societăţii Filarmonice (1833). Implicat în evenimentele de la 1848 (a participat la redactarea Proclamaţiei de la Islaz, membru în guvernul provizoriu etc.). Teoretician şi îndrumător literar (*Regulile sau gramatica poeziei*). Poet al viziunilor grandioase de tip hugolian (*Anatolida sau Omul şi forţele*, realizată fragmentar), a cultivat meditaţia cu motive preromantice (*O noapte pe ruinele Tîrgovişteі*), elegia (*Dragele mele umbre*), mitul popular (*Sburătorul*, capodopera sa literară), satira şi fabula politică. Proză cu conţinut satiric şi pamfletar, în maniera "fiziologiilor" (*Domnul Sarsailă autorul*). Numeroase traduceri, imitaţii şi prelucrări din clasici ai literaturii universale (Boileau, La Fontaine, Dante, Goethe, Byron ş.a.). A militat pentru unificarea limbii române literare, (iniţial) adeptul unei ortografii fonetice (*Gramatică românească*, 1828). Preocupări de natură filozofică şi religioasă de inspiraţie gnostică (*Biblicele*, 1858; *Echilibru între antiteze*). Membru al Societăţii Academice Române.

HELICON, munte în Grecia (Beoţia) consacrat, în antichitate, muzelor. Alt.: 1748 m.

HELIODOR (HELIODOROS) din Emesa (sec. 3), scriitor grec. Creaţia sa romanescă, *Etiopicele*, a anticipat romanul picaresc cu subiect erotic, excelînd prin arta narativă. A înrîurit romanul baroc european din sec. 17-18. D.Cantemir l-a avut ca model pentru a sa *Istorie ieroglifică*.

HELIOPOLIS (gr. "Oraşul Soarelui"), oraş din Egiptul antic, în delta Nilului. Important centru religios al zeului Ra în milen. 3 î.Hr., alături de Teba şi Memfis.

HELIOS (în mitologia greacă), zeul soarelui. Uneori identificat cu Apolo. Închipuit ca un tînăr frumos şi puternic, este zeul care străbate zilnic bolta cerească într-un car tras de patru cai aprigi.

HELIS, reşedinţa regelui get Dromichaites, situată în Cîmpia Munteniei. Neidentificată.

HELL'S CANYON, canion în N-V SUA (Idaho şi Oregon) format pe rîul Snake River. Este cel mai adînc canion din lume. Alt. max.: 2448 m. Lăţime min.: 30 m.

HELLSTRÖM, Erik Gustaf (1882-1953), scriitor suedez. Romane influenţate de stilul reportericesc (*Ceaprazarul Lekholm are o idee*, opera sa principală) sau cu conţinut autobiografic (*Un om fără umor*).

HELMAND (HILMEND), rîu în Afghanistan; 1200 km. Izvorăşte la E de Kabul (munţii Hindukush) şi se varsă în lacul Hamun printr-o deltă.

HELMHOLTZ, Hermann von (1821-1894), fizician şi fiziolog german. A elaborat pe baze matematice principiul transformării şi conservării energiei (1847). Descoperiri în hidrodinamică, termodinamică, acustică (senzaţiile auditive, 1863), electricitate şi în studiul fiziologiei auzului şi vederii. A măsurat viteza de propagare a influxului nervos (1850). Inventatorul oftalmoscopului (1851).

HELSINGBORG (HÄLSINGBORG), oraş în S Suediei, port la strîmtoarea Øresund; 109 mii loc. Al treilea port (ca importanţă) al Suediei. Şantier naval. Legat prin feribot cu oraşul danez Helsingør. Staţiune balneară. Biserică (sec. 13). Muzee. Vechi fortificaţii.

HELSINGØR, oraş în Danemarca (Seeland), port la strîmtoarea Øresund; 56 mii loc. Şantier naval. Pescuit. Legat prin feribot cu oraşul suedez Helsingborg. Biserici gotice. Muzeu. Castelul Kronborg (1574-1585), loc în care este plasată acţiunea tragediei lui Shakespeare *Hamlet*.

HELSINKI (sued. **HELSINGFORS**), capitala Finlandei, port la Golful Finic; 1 mil. loc. (în aglomeraţie). Centru ad-tiv, comercial, economic, cultural şi industrial. Universitate (1828). Catedrală (sec. 19). Muzee. — Întemeiat de regele Suediei, Gustav Vasa, în 1550. În 1829 a devenit capitală a Marelui Ducat al Finlandei, iar după proclamarea independenţei ţării (în 1919), capitală a Republicii Finlanda. Din 1973, oraşul este locul de desfăşurare a Conferinţei pentru Securitate şi Cooperare în Europa.

HELTAI, Gaspar (c. 1510-1574), cărturar maghiar din Transilvania. Pastor luteran. A fondat tipografia de la Cluj. Autorul unei "cronici" despre istoria Ungariei. Traduceri din *Vechiul Testament*.

HELVÉTIUS, Claude Adrien (1715-1771), filozof francez. Reprezentant al "enciclopediştilor". Autorul unui sistem de gîndire antireligioasă şi materialistă (*Despre spirit*, 1758).

HEMEIUŞ, comună în judeţul Bacău. Parc dendrologic. Conac din 1880, biserică din 1700.

HEMINGWAY, Ernest Miller (1899-1961), prozator american. Unul dintre marii scriitori ai perioadei interbelice. Reprezentant al "generaţiei pierdute" în cadrul romanului american. Înclinat spre risc şi aventură, a luat parte ca voluntar la războiul din 1918, pe frontul italian, şi a fost corespondent de presă în Spania, în timpul războiului civil, şi în Franţa şi Anglia, în cel de-al doilea război mondial, evenimente ce au marcat tematica romanelor (*Fiesta, Adio, arme!, Pentru cine bat clopotele* ş.a.). Nuvele (*Moartea în după-amiază, Bătrînul şi marea* - capodopera sa). Bogăţiei tematice a prozelor sale i se adaugă viziunea aspră, sobră, tragică uneori, asupra destinului, susţinută de o limbă ale cărei dominante sînt economia de mijloace stilistice şi colocvialitatea. Premiul Nobel (1954).

HENAN, provincie în China de Nord, în bazinul inferior al fluviului Huanghe; 167 mii km^2; 75,9 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Zhengzhou*. Vechi centru al Chinei tradiţionale. Culturi irigate. Numeroase oraşe mari,

Heinrich Heine

Werner Heisenberg

Ion Heliade-Rădulescu

Ernest Hemingway

puternic industrializate (siderurgie, construcţii de maşini etc.).

HENCH, Philip Showalter (1896-1965), medic american. A descoperit eficacitatea cortizonului în tratamentul diferitelor tipuri de reumatism (1948). Premiul Nobel (1950).

HENDERSON, Arthur (1863-1935), om politic englez. Deputat laburist (1903). Ca ministru al Afacerilor Externe (1929-1931), a condus Conferinţa pentru Dezarmare de la Geneva (1932-1933). Premiul Nobel pentru pace (1934).

HENGYANG, oraş în S-E Chinei (Hunan) pe rîul Xiang Jiang; 300 mii loc. Centru comercial şi industrial.

HENJE, Sonja (1912-1969), patinatoare artistică norvegiană şi actriţă de film. Multiplă campioană olimpică (1928, 1932, 1936) şi de 10 ori consecutiv campioană mondială în perioada 1927-1936. Din 1936, patinatoare profesionistă şi actriţă (*Regina gheţii, Serenada din Valea Soarelui* ş.a.).

HENLE, Jacob (1809-1885), anatomist german. Unul dintre fondatorii anatomiei generale. A descoperit ansa care-i poartă numele (*ansa lui ~*).

HENNER, Jean-Jacques (1829-1905), pictor francez. Creatorul unui tip feminin idealizat, de mare succes în epocă. Hotelul său din Paris este astăzi Muzeul Henner.

HENNING, Hans II (sec. 17-18), argintar german. A lucrat la Braşov între 1690 şi 1721. Cunoscut pentru lucrările în argint ciocănit, cizelat şi aurit (ferecătură de evangheliar, candele).

HENRIC, numele mai multor regi şi împăraţi germani. Mai importanţi: — **Henric I Păsărarul** (875-936), rege al Germaniei (919-936), fondator al dinastiei saxone. Victorii asupra slavilor şi ungurilor. — **Henric II cel Sfînt** (973-1024), rege (1002-1024) şi împărat al Germaniei (1014-1024). Ultimul reprezentant al dinastiei saxone. Canonizat în 1146. — **Henric IV** (1050-1106), rege (1056-1105) şi împărat din 1084. Politica sa de centralizare a puterii a provocat revolta marilor seniori feudali. În conflict cu papa Grigore VII în problema acordării învesţiturii episcopilor germani. L-a depus pe Grigore VII (Worms, 1076). Excomunicat la rîndul lui de papă, a obţinut iertarea la Canossa (1077). — **Henric V** (1086-1125), fiul lui Henric IV, rege şi împărat (1111-1125). A semnat cu papa Calixt II Concordatul de la Worms (1122). — **Henric VI cel Crud** (1165-1197), rege (1190-1197) şi împărat al Germaniei (1191-1197). Încoronat ca rege al Siciliei în 1194 (la Palermo).

HENRIC, numele a opt regi ai Angliei. — **Henric I Beauclerc** (1069-1135), rege al Angliei (1100-1135). Reforme legislative şi administrative. - **Henric II** (1133-1189), rege (1154-1189), întemeietor al dinastiei Plantagenet. Încercînd să-şi subordoneze biserica, a ajuns într-un dramatic conflict cu Thomas Becket, episcop de Canterbury (asasinat în 1170). — **Henric III** (1207-1272), rege al Angliei (1216-1272). În timpul său a izbucnit un război civil (1258). — **Henric IV** (1367-1413), rege al Angliei (1399-1413). Fondatorul dinastiei Lancaster. — **Henric V** (1387-1422), rege (1413-1422)care i-a învins pe francezi la Azincourt (1415). — **Henric VI** (1421-1471), rege al Angliei (1422-1461). Fiu al lui Henric V. A pierdut aproape toate posesiunile engleze din Franţa. În timpul domniei lui a început *Războiul Celor Două Roze* (1455-1485). — **Henric VII** (1457-1509), rege al Angliei (1485-1509). Fondatorul dinastiei Tudor. A pus capăt *Războiului Celor Două Roze* şi a restaurat autoritatea regală. — **Henric VIII** ((1491-1547), rege (1509-1547). Fiu al lui Henric VII. A rupt legăturile cu Biserica Catolică, provocînd schisma din care s-a născut Biserica Anglicană, al cărei şef a devenit în 1535.

HENRIC, numele a patru regi ai Franţei. — **Henric I** (1008-1060), rege al Franţei (1031-1060). Învins de William Cuceritorul (1054, 1058). — **Henric II** (1519-1559), rege al Franţei (1547-1559). Adversar al calvinismului. A întărît absolutismul monarhic. — **Henric III** (1551-1589), rege al Franţei (1574-1589); fiu al lui Henric II. A fost şi rege al Poloniei (1573-1574). — **Henric IV** (1553-1610), rege al Navarei (ca Henric III; 1562-1610) şi al Franţei (1589-1610). Prin Edictul de la Nantes (1598) a restabilit pacea religioasă în Franţa.

HENRIC NAVIGATORUL (HENRIQUE O NAVEGADOR) (1394-1460), prinţ portughez. Fiul regelui Ioan I al Portugaliei. Organizatorul mai multor expediţii spre Africa (unde a pus bazele sistemului colonial portughez) şi spre India.

HENRY, Charles (1859-1926), erudit francez. Lucrări de psihologie experimentală, acustică, istoria ştiinţelor. Contribuţii în estetică (*Introducere la o estetică ştiinţifică, Cercul cromatic* etc.) care au influenţat pictura neoimpresionistă.

HENRY, Joseph (1797-1878), fizician american. Descoperitorul fenomenului de autoinducţie (1832). A dat numele său unităţii de măsură a inducţiei (*henry*).

HENTEIN-NURU (CHENTEJN-NURUU), sistem muntos în Mongolia. Lungime: 250 km. Alt. max.: 2800 m.

HENŢIA, Sava (1848-1904; n. Sebeş), pictor român. Elev al lui Th. Aman. Portrete (*Ana Davila, Cap de fetiţă*), tablouri istorice inspirate din Războiul pentru Independenţă (1877-1878), la care a luat parte.

HENZE, Hans Werner (n. 1926), compozitor german. La început, compoziţii cu elemente de serialism, repede abandonate. Opere (*Prinţul din Homburg, Pisica englezească*), balete, simfonii, muzică de cameră, muzică de film.

HEPBURN, Audrey (1929-1993), actriţă de film americană. Repurtînd un succes fulminant în filmul de debut *Vacanţă la Roma* (1953), s-a impus rapid prin naturaleţea jocului, spiritul alert şi distincţia personală în filme ca: *Sabrina, Război şi pace, My Fair Lady*. Premiul Oscar (1954).

HEPBURN, Katharine (n.1906), actriţă americană de cinema. Prezenţă scenică autoritară, joc aspru, care nu exclude tandreţea, în filme valoroase (*Regina africană, Ghici cine vine la cină?, Leul în iarnă, Pe lacul auriu*). Premiul Oscar (1934, 1968, 1969, 1984).

HEPITES, Ştefan (1851-1922; n. Brăila), fizician şi meteorolog român. Organizator al reţelei de observatoare meteorologice din România. Contribuţii în climatologie, geofizică, seismologie (*Materiale pentru climatologia României, Cutremurele de pămînt în România*). Acad.

HEPWORTH, Barbara (1903-1975), sculptoriţă engleză. Interesată la început de arta abstractă, a creat lucrări nonfigurative remarcabile prin precizia execuţiei, la care s-au adăugat ulterior forme de un echilibru subtil şi monumental.

HERA (în mitologia greacă), una dintre cele mai importante zeiţe din Olimp. Temută soţie a lui Zeus, fiică a lui Cronos şi a Rheei. Protectoarea căsătoriei şi a căminului. La romani îi corespunde *Iunona*.

HERA, Cristian Ioan D. (n. 1933, Ploieşti), inginer agronom roman. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul ştiinţei solului, al nutriţiei plantelor şi al agrochimiei (*Fosforul în agricultură, Mică enciclopedie agricolă, Agrochimie*). Membru corespondent al Acad. Rom.

HERACLEEA PONTICA, oraş-stat grec întemeiat în a doua jumătate a sec. 6 î.Hr. de către coloniştii din Megara şi Beoţia pe litoralul asiatic al Mării Negre. Înfloritor în sec. 4 î.Hr. Azi, *Ereğli* (Turcia).

HERACLEOPOLIS, oraş în Egiptul antic, pe cursul inferior al Nilului. Reşedinţă a faraonilor din dinastiile 9 şi 10 (sec. 23-21 î.Hr.).

HERACLES, erou în mitologia greacă, personificînd forţa fizică. Fiu al lui Zeus şi al muritoarei Alcmena. Obligat să ispăşească uciderea, într-un acces de nebunie, a propriei soţii şi a copiilor săi, va trece prin 12 încercări ("Cele 12 munci ale lui Heracles"), la care l-a supus regele Euristeu al Argosului (ales de Pythia). Moare înveninat de otrava îmbibată în tunica trimisă lui de Deianira (soţia sa) la sfatul viclean al lui Nessos. A fost onorat de zei prin ridicarea în Olimp şi trecerea sa în rîndul nemuritorilor.

HERACLIT din Efes (c. 540-c.475 î.Hr.), filozof grec. Întreaga sa gîndire se fundamentează pe ideea transformării, a curgerii neîncetate; ceea ce uneşte totalitatea elementelor aflate în mişcare este logosul, principiu subiacent de organizare a universului, identificat uneori cu focul cosmic. Doar fragmente din opera sa s-au păstrat pînă astăzi.

HERACLIUS (575-641), împărat bizantin (610-641). Fondator al dinastiei Heraclizilor (610-711). I-a înfrînt pe perşi (626) şi pe sasanizi (622-628). În urma expansiunii ara-

Joseph Henry

Johann Gottfried Herder

be, a pierdut Siria, Palestina şi Egiptul. Pe plan intern, a căutat să-i aducă la un compromis pe ortodocşi şi monofiziţi, înrăutăţind lucrurile.

HERÂT (HARÂT), oraş în N-V Afghanistanului, pe Hari Rud; 150 mii loc. Centru artizanal şi comercial.

HERĂSTRĂU, cel mai mare parc din municipiul Bucureşti (187 ha), situat în N oraşului, pe ambele maluri ale lacului cu acelaşi nume. În cuprinsul parcului se află Muzeul Satului, palatul Elisabeta, numeroase busturi.

HERĂSTRĂU, lac antropic situat în N municipiului Bucureşti, pe valea Colentinei, în mijlocul parcului cu acelaşi nume; 77 ha. Loc de agrement.

HERBART, Johann Friedrich (1776-1841), filozof, psiholog şi pedagog german. Promotorul unei psihologii ştiinţifice; considerat părintele didacticii moderne (*Pedagogie generală*). A iniţiat sistemul "treptelor formale" în predare, răspîndit în sec. 19 şi în şcolile româneşti, ulterior abandonat din cauza formalismului şi rigidităţii lui.

HERCULANO DE CARVALHO E ARAÚJO, Alexandre (1810-1877), scriitor şi istoric portughez. Principal reprezentant al romantismului portughez. Lirică cu tematică religioasă (*Vocea profetului, Harpa credincioşului*), romane şi scrieri istorice monumentale (*Nebunul, Istoria Portugaliei*). Eseuri.

HERCULANUM (HERCULANEUM), oraş antic în Italia, în apropiere de Pompeii, la poalele Vezuviului. Acoperit de lavă şi cenuşă în urma catastrofalei erupţii din 79 d.Hr.

HERCULE v. **Heracles**.

HERCULE, constelaţie din emisfera boreală, situată între constelaţiile Lyra şi Coroana Boreală. În Hercule se află punctul *apex*. Numele popular: *Omul*.

HERCZEG Ferenc (1863-1954), scriitor şi publicist maghiar. Romane (*Păgînii, Poarta vieţii*) şi piese de teatru realiste cu subiecte de inspiraţie socială şi istorică (*Bizanţ, Vulpea albastră*).

HERDER, Johann Gottfried (1744-1803), filozof, critic literar şi estetician german. Unul dintre întemeietorii curentului literar "Sturm und Drang". A afirmat valoarea poeziei populare şi caracterul naţional al artei (*Glasurile popoarelor în cîntece*). Preocupări de filozofia limbii (*Tratat despre originea limbii*), etnopsihologie şi estetică filozofică (*Consideraţii despre ştiinţa şi arta frumosului, Despre stilul şi arta germană*).

HERECLEAN, comună în judeţul Sălaj. Vestigii din epoca bronzului; urme ale unor aşezări din sec. 3-4 şi 7-8. Menţionat documentar din 1415. Conac (1834), biserică de lemn (începutul sec. 18). Locul unei strălucite victorii a lui Mihai Viteazul împotriva lui Sigismund Báthory (3 aug. 1601, lîngă satul Guruslău).

HÉRÉDIA, José Maria de (1842-1905), poet francez născut în Cuba. Maestru al sonetului, reprezentant al parnasianismului (*Trofee*).

HEREDIA Y CAMPUZANO, José Maria de (1803-1839), poet cubanez. Lirică clasică în formă şi romantică prin conţinut (*Poezii*).

HERESCU, Petre (1868-1915; n. Bucureşti), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Operă de pionierat în domeniul urologiei ştiinţifice din ţara noastră (*Clinica bolilor urinare*).

HERISAU, oraş în N-E Elveţiei, centrul ad-tiv al cantonului Appenzell Ausserrhoden; 14,4 mii loc. Ind. textilă, chimică. Biserică din sec. 16. Case vechi.

HERLEA, Nicolae (n. 1926, Bucureşti), bariton român. Roluri din repertoriul italian (Rossini, Verdi). Voce de o frumuseţe rară. A obţinut succese pe marile scene ale lumii (Scala, Metropolitan Opera ş.a.).

HERMAFRODIT (în mitologia greacă), fiu al lui Hermes şi al Afroditei. Respingînd-o pe nimfa Salmacis, îndrăgostită de el, aceasta i-a implorat pe zei să le unească trupurile pentru totdeauna. Împlinindu-i-se dorinţa, a apărut o singură fiinţă, bisexuată.

HERMANN, Hans (1885-1980; n. Sibiu), pictor şi grafician de naţionalitate germană din România. Peisaje, portrete, scene de gen, compoziţii într-un bogat registru stilistic.

HERMANNS, Ernst (n. 1914), sculptor german. Creaţii care au drept punct de plecare realitatea figurii şi a trupului uman, studiate şi prezentate tot mai sintetic, pînă la trecerea formelor într-o ordine abstractă (*Verticale*).

HERMES (în mitologia greacă), *Hermes Arcadianul*, numit şi (*Hermes*) *Psihopompos* ("Călăuza sufletelor spre Hades"), fiu al lui Zeus şi al Pleiadei Maia. Divinitate de rang secundar, mesager al zeilor din Olimp, învestit cu numeroase atribute şi înfăţişat cu vestitul caduceu, pălăria cu boruri largi şi sandale înaripate de aur. Zeu pastoral, patron al negustorilor, dar şi al hoţilor, este în acelaşi timp descoperitorul elocvenţei, simbol al forţei profetice, zeu călător şi atlet. În panteonul zeităţilor romane îi corespunde *Mercur*.

HERMES, asteroid de mici dimensiuni (diametru c. 1,5 km), care se poate apropia de Pămînt (pînă la 2 mil. km). Descoperit în 1937 de K.Reinmuth.

HERMES TRISMEGISTUL, zeu sapienţial, recompus în miturile greceşti din perioada elenistică după modelul zeului egiptean Thot, de la care preia şi atributele: cunoaşterea secretelor divine, darul profeţiei, calitatea de inventator şi ocrotitor al scrisului etc. I-au fost atribuite un mare număr de cărţi hermetice, de magie şi alchimie.

HERMITE, Charles (1822-1901), matematician francez. Contribuţii în domeniul teoriei funcţiilor eliptice. A descoperit o clasă de polinoame ortogonale, care îi poartă numele. A demonstrat transcendenţa numărului "e" (*Despre funcţia exponenţială*, 1873).

HERMON (JEBEL ESH SHEIKH), munte la graniţa dintre Siria şi Liban. Alt. max.: 2814 m.

HERMOPOLIS, oraş din Egiptul antic situat pe malul stîng al Nilului. Se mai păstrează ruinele marelui templu al zeului Thot, ocrotitorul oraşului. Azi, *El-Achmunein*.

HERMOSILLO, oraş în N-V Mexicului, centrul ad-tiv al statului Sonora; 449 mii loc. Centru comercial. Cimenterie. Expl. minière în apropiere. Universitate (1938).

HERNÁNDEZ, José (1834-1886), poet argentinian. Ilustru reprezentant al literaturii gaucheşti. Autorul poemului epic *Martín Fierro*, caracterizat printr-un ritm alert al naraţiunii, acuitate psihologică şi stil înrîurit de limbajul popular.

HERNÁNDEZ GILABERT, Miguel (1910-1942), poet spaniol. Combatant republican în războiul civil, a murit într-o închisoare franchistă. Lirică de factură barocă, pasională şi dramatică, cultivînd metafora insolită (*Expert în luni*) şi poezia militantă (*Fulgerul neîntrerupt*).

HERNE, oraş în Germania (Renania de Nord-Westfalia), în bazinul Ruhr; 176 mii loc. Ind. metalurgică şi chimică.

HERO (în mitologia greacă), tînără preoteasă a Afroditei, iubită de Leandru din Abydos. Pentru a-şi întîlni iubita, tînărul Leandru parcurgea în fiecare noapte înot Helespontul. Într-una din nopţi s-a înecat în mare, iar Hero, neputînd să-i supravieţuiască, s-a sinucis, aruncîndu-se dintr-un turn.

HERODIAN (c.180 - c.250 d.Hr.), istoric grec. Autorul unei istorii a împăraţilor romani, de la moartea lui Marcus Aurelius (180) la urcarea pe tron a lui Gordian III (238).

HERODOT (c. 484-425 î.Hr.), istoric grec. Născut la Halicarnas, este obligat să-şi părăsească patria pînă în 454 î.Hr., cînd se stabileşte în Atena. Călătoreşte mult, adunînd date pe care le va utiliza în opera sa *Historia* (*Istorii*), formată din 9 cărţi, care marchează începuturile ştiinţifice ale disciplinei, fapt recunoscut de antici şi moderni, care l-au considerat pe Herodot "părintele istoriei".

HERON (din Alexandria) (sec.I î.Hr.), matematician grec. A stabilit formula calculului ariei unui triunghi în funcţie de lungimea laturilor acestuia. I se atribuie invenţiile mai multor maşini.

HERONDAS (c. sec. 3 î.Hr.), poet grec. Autorul unor dialoguri savuroase, veritabile studii de moravuri (*Mimi*).

HÉROULT, Paul (1863-1914), inginer francez. În 1907 a inventat cuptorul electric pentru oţel, care îi poartă numele.

HERRERA, Fernando de (1534-1597), poet spaniol. Şef al Şcolii poetice din Sevilla, principal reprezentant al petrarchismului spaniol, supranumit "divinul". Ode cu caracter patriotic (*Cîntec pentru victoria de la Lepanto, Cîntec pentru pierderea regelui Sebastian*), sonete şi cançone în care cîntă iubirea.

HERRERA, Francisco (numit şi *El Viejo*; c. 1576-1656), pictor şi gravor spaniol. Maestru al lui Velázquez. Manierist la începuturile sale, a ajuns la un realism puternic reliefat în compoziţiile religioase (*Judecata de apoi*), ca şi în portretele înfăţişînd bătrîni, profeţi etc. (*Sf. Vasile dictîndu-şi învăţătura*).

HERRERA, Juan de (c. 1530-1597), arhitect spaniol. Cel mai important reprezentant al arhitecturii renascentiste spaniole. A construit Alcazarul din Toledo şi palatul Escorial de lîngă Madrid (la care a colaborat şi Juan Bautista de Toledo), Catedrala din Valladolid, Bursa din Sevilla, Palatul din Aranjuez.

HERRERA Y REISSIG, **Julio** (1875-1910), poet uruguayan. Integrabil tradiţiei moderniste sud-americane. Poezie îndatorată simbolismului şi gongorismului (*Parcurile părăsite, Viaţa, Utreniile nopţii*).

HERRIOT, **Édouard** (1872-1957), om politic şi scriitor francez. Prim-ministru (1924-1925, iul. 1926, iun.-dec. 1932). Închis în lagărele naziste (1942-1945). Preşedinte al Adunării Naţionale (1947). Opere literare notabile (*În pădurea normandă, Viaţa lui Beethoven* ş.a.).

HERSCHEL, **Sir John Frederick William** (1792-1871), astronom englez de origine germană. A descoperit un număr mare de stele duble şi nebuloase, realizînd numeroase cataloage stelare.

HERSCHEL, **Sir William** (1738-1822), astronom englez de origine germană. Tatăl luiJ.F.W. Herschel. A descoperit planeta Uranus (1781), doi dintre sateliţii ei, numeroase stele duble, nebuloase, roiuri stelare etc. Considerat a fi fondatorul astronomiei stelare.

HERSENI, **Traian** (1907-1980; satul Iaşi, jud. Braşov), sociolog, psiholog şi etnolog român. Prof. univ. la Cluj. Reprezentant al Şcolii sociologice de la Bucureşti. Studii (*Teoria monografiei sociologice, Introducere în psihologia socială*, în colaborare cu M.Ralea, *Sociologia literaturii*) demonstrînd o constantă orientare interdisciplinară.

HERSHEY, **Alfred Day** (n. 1908), genetician american. Studii de genetică a viruşilor. Premiul Nobel pentru medicină (1969).

HERSON (**CHERSON**), oraş în Ucraina, port pe Nipru; 334 mii loc. Industrii. Şantier naval.

's-HERTOGENBOSCH, oraş în S Olandei (Brabantul de Nord); 182,8 mii loc. Industrii. Catedrală gotică (sec.15).

HERTZ, **Gustav Ludvig** (1887-1975), fizician german. Cunoscut pentru contribuţiile în domeniile ultrasunetelor, semiconductorilor şi luminescenţei. Premiul Nobel (1925).

HERTZ, **Heinrich Rudolph** (1857-1894), fizician german. A demonstrat experimental (în 1887) existenţa undelor electromagnetice (hertziene) şi a creat telegrafia fără fir. Cercetări asupra fenomenelor fotoelectrice.

HERTZSPRUNG, **Ejnar** (1873-1967), astronom danez. A formulat în 1905, în acelaşi timp cu H.N.Russell, o teorie privind clasificarea stelelor din acelaşi tip spectral după luminozitate.

HERŢA, oraş pe malul Prutului (azi, în Ucraina). Aici s-a născut Gh.Asachi.

HERŢEGOVINA v. **Bosnia şi Herţegovina**.

HERZBERG, **Gerhard** (n. 1904), fizician şi chimist canadian de origine germană. A determinat structura electronică şi geometria mai multor molecule, identificîndu-le în atmosfera planetelor şi a cometelor. Premiul Nobel pentru chimie (1971).

HERZEN, **Aleksandr Ivanovici** (1812-1870), scriitor, jurnalist şi om politic rus. Emigrat la Paris şi apoi la Londra, a promovat o ideologie pro-socialistă, fiind propagandistul "socialismului rusesc". Eseuri filozofice, proză (romanul *Cine-i de vină?*, nuvela *Coţofana hoaţă*), scrieri memorialistice.

HERZOG, **Chaim** (n. 1918), general şi om politic israelian. Preşedinte al ţării (din 1983).

HESIOD (**HESIODOS**) (sec. 8 sau sec. 7 î.Hr.), poet grec. Unul dintre cei mai mari poeţi didactici ai antichităţii. Autorul poemului genealogic *Theogonia*, care are ca subiecte geneza universului şi panteonul divinităţilor, interpretate mitic, precum şi al poemului *Munci şi zile*, remarcabil prin informaţie, spirit de observaţie, stil sentenţios.

HESIONA (în mitologia greacă), fiică a lui Laomedon, regele Troiei. Dată ca jertfă unui monstru marin, drept preţ de răscumpărare a unei greşeli a tatălui ei, a fost salvată de Hercule.

HESPERIDE (în mitologia greacă), supranumele celor trei (sau şapte) fiice ale lui Nyx, Zeus sau Atlas, care păzeau, împreună cu un balaur, o grădină cu mere de aur dăruite de Geea Herei, la nunta acesteia cu Zeus. Hercule a reuşit să omoare balaurul, intrînd în posesia merelor, prin care se dobîndea nemurirea, în timpul uneia dintre cele "12 munci".

HESPERIDE, insulele considerate de antici a fi situate la capătul lumii. Identificate cu Insulele Capului Verde ori cu Insulele Canare.

HESS, **Gherman Ivanovici** (1802-1850), chimist rus de origine elveţiană. A descoperit legea de bază a termochimiei, care îi poartă numele.

HESS, **Victor Francis** (1883-1964), fizician austriac stabilit în SUA (1938). Cercetări asupra radiaţiilor cosmice. Premiul Nobel (1936).

HESS, **Walter Rudolf** (1881-1973), fiziolog elveţian. Studii asupra sistemului nervos vegetativ. Premiul Nobel (1949).

HESSE, **Hermann** (pseudonim al lui *Emil Sinclair*; 1877-1962), scriitor german. Stabilit în Elveţia. Romane de factură tradiţionalistă, iniţial în tradiţie neoromantică (*Gertrud*), ulterior cu mari deschideri asupra dezbaterilor filozofice şi etice şi cu evidente implicaţii psihanalitice (*Lupul de stepă, Narziss şi Goldmund, Jocul cu mărgelele de sticlă* - capodopera sa). Lirică romantică, eseuri, memorialistică. Premiul Nobel (1946).

HESSEN, land în Germania cu capitala la Wiesbaden; 21,1 mii km^2; 5,66 mil. loc. Expl. de cărbune, săruri de potasiu, minereuri de fier şi de cupru care au determinat o industrializare timpurie (ind. de automobile, chimică). Principat întemeiat în 1292, ulterior divizat în două (şi trei) ducate, a fost refăcut aproape integral în 1945.

HESTIA (în mitologia greacă), fiica mai mare a lui Cronos şi a Rheei, soră cu Zeus şi cu Hera. Ca şi zeiţa *Vesta* de la romani, Hestia era considerată protectoarea căminului.

HESTON, **Charlton** (n.1923), actor de cinema american. Roluri de referinţă în *Ben Hur, Cidul, Antoniu şi Cleopatra*. Volum autobiografic (*Viaţa unui actor*. 1956-1976). Premiul Oscar (1959).

HEUSS, **Theodor** (1884-1963), om politic german. Preşedinte al fostei Republici Federale Germania (1949-1959).

HEVESY György (1885-1966), chimist suedez de origine maghiară. A studiat mobilitatea ionilor şi a separării izotopilor. A descoperit hafniul (1923). Premiul Nobel (1943).

HEWISH, **Anthony** (n. 1924), astrofizician englez. A descoperit pulsarii (1964). Premiul Nobel (1974).

HEXABIBLOS, veche culegere de legi bizantine, redactată de Harmenopulos în sec. 14, cunoscută şi ca *Manualul de legi*. Conţine un rezumat al *Bazilicalelor* şi extrase din alte legi. Sursă de informaţie asupra dreptului bizantin.

HEYERDAHL, **Thor** (n. 1914), etnograf şi explorator norvegian. A condus expediţia "Kon Tiki" (1947), realizată pe o plută din lemn de balsa. A obţinut succese notabile în expediţiile de traversare a Atlanticului.

HEYMANS, **Cornelius** (1892-1968), fiziolog belgian. Studii despre metabolismul funcţiilor circulatorii şi respiratorii. Premiul Nobel (1938).

HEYROVSKÝ, **Jaroslav** (1890-1967), chimist ceh. A pus bazele polarografiei şi a inventat polarograful. Premiul Nobel (1959).

HEYSE, **Paul von** (1830-1914), scriitor german. Autor de nuvele (*Arrabiata, Fata din Treppi*) şi de romane marcate de realism critic (*Copiii lumii, În Paradis*). Drame, studii critice, traduceri. Premiul Nobel (1910).

HEYWOOD, **Thomas** (c. 1570-1641), dramaturg englez din perioada elisabetană. Autor de comedii (*O femeie omorîtă din prea multă bunătate*) şi drame istorice (*Violul Lucreţiei*).

HIBINI (**CHIBINY**), munte în Federaţia Rusă (peninsula Kola). Alt. max.: 1 240 m. Cele mai mari zăcăminte de apatită din lume.

HICKS, **Sir John Richard** (1904-1989), economist englez. Contribuţii în domeniul politicii bugetare şi al politicii monetare. Premiul Nobel (1972), împreună cu K.Arrow.

HIDA, comună în judeţul Sălaj. Biserici de lemn din sec. 15-17. Conac de la sfîrşitul sec. 19. Atestată documentar din 1333.

HIDALGO, stat în Mexic; 20,9 mii km^2; 1,52 mil. loc. Capitala: *Pachuca de Soto*. Expl. miniere. Creşterea animalelor.

HIDALGO, asteroid descoperit în 1920, avînd orbita foarte înclinată (42°) faţă de planul elipticii.

HIDALGO Y COSTILLA, **Miguel** (1753-1811), erou naţional şi preot mexican. Unul dintre instigatorii la lupta pentru independenţa împotriva stăpînirii spaniole. Capturat de soldaţii spanioli, lîngă Guadalajara, a fost executat.

HIDDEN PEAK v. **Gasherbrum**.

Victor Francis Hess

Hermann Hesse

HIDEYOSHI, Toyotomi (1536-1598), general şi om de stat japonez. Una dintre marile figuri ale Japoniei. Regent (din 1585). A dus o politică reformatoare şi pacifistă, restabilind unitatea statului şi nimicind opoziţia feudalilor la Odawara (1590).

HIDRA (*Hydra*), constelaţie din emisfera australă, formată dintr-un şir de 13 stele strălucitoare.

HIDRA DIN LERNA (în mitologia greacă), monstru cu mai multe capete, care se regenerau pe măsură ce erau retezate A fost ucis de Hercule.

HIERON I (525-466 î.Hr.), tiran al Siracuzei (478-466 î.Hr.). A luptat contra cartaginezilor şi a etruscilor. Mecena generos, i-a protejat pe Simonide, Pindar, Eschil.

HIERON II (c. 306-215 î.Hr.), tiran, apoi rege al Siracuzei (269-215 î.Hr.). A fost aliat al romanilor în timpul primelor două războaie punice.

HIERONYMUS VAN AEKEN v. **Bosch, Hieronymus**.

HIGASHIŌSAKA, oraş în Japonia (Honshū), aproape de Ōsaka, format (în 1967) prin alipirea oraşelor Fuse, Kawachi şi Hiraoka; 518 mii loc. Construcţii mecanice şi electrice.

HIGHIŞ-DROCEA, culmi muntoase în N-V Munţilor Zarandului, între Depresiunea Zarandului (la N), Valea Mureşului (la S), Cîmpia Mureşului (la V) şi culmea Măgura (la E), despărţite printr-o înşeuare largă şi joasă. Alt. max.: 860 m.

HIJAZ (**HEDJAZ** sau **HIDJĀZ**), regiune istorică în Arabia Saudită, de-a lungul Mării Roşii, între golful 'Aqaba şi Mecca; c. 390 mii km^2; c. 3 mil. loc. Oraşe pr.: Mecca, Medina, Jiddah. Port la Marea Roşie. Ind. petrochimică. Rafinării. Conţine centre religioase (Mecca, Medina) şi comerciale. Regat independent în 1916, a devenit o provincie a Arabiei Saudite în 1932.

HIKMET, Nazim (1902-1963), scriitor şi militant comunist turc. Stabilit în URSS (azi, Federaţia Rusă) din 1951. Primul scriitor turc care a scris poezie în vers liber. Poeme (*835 de rînduri, Exilul este o meserie grea*), piese de teatru (*Legenda dragostei, Povestire despre Turcia, Sabia lui Damocles*), romane (*Romanticii*) cu conţinut preponderent autobiografic.

HILBERT, David (1862-1943), matematician german. Întemeietorul geometriei axiomatice (*Fundamentele geometriei*). Ideile sale asupra ecuaţiilor integrale au stat la baza teoriei "spaţiilor Hilbert". Contribuţii în fizica matematică. A pus bazele formalismului logic (*Fundamentele logicii teoretice*).

HILDEBRAND, Adolf von (1847-1921), sculptor şi estetician german. A înnoit statuara monumentală germană (fîntîna Wittelsbach din München). Contribuţii teoretice (*Probleme ale formei în artele plastice*).

HILDEBRAND, Bruno (1812-1878), economist german. Fondatorul "şcolii istorice" în economia politică.

HILDEBRANDSLIED (*Cîntecul lui Hildebrand*), cel mai vechi poem epic german (din jurul anului 800), evocînd confruntarea tragică dintre Hildebrand şi fiul său, Hadubrand.

HILDEBRANDT, Johann Lukas von (1668-1745), arhitect austriac. Reprezentativ pentru barocul central-european. Lucrări: palatul Belvedere (Viena) - capodopera sa, mănăstirea Göttweig, Palatul Cancelariei Imperiale, palatul Mirabell din Salzburg.

HILDEGARD din Bingen (1098-1179), scriitoare mistică germană. Stareţa mănăstirii din Rupertsberg. Celebră pentru viziunile şi scrierile mistico-apocaliptice (în limba latină). Canonizată.

HILDESHEIM, oraş în Germania (Saxonia Inferioară), la S-E de Hanovra; 104 mii loc. Industrii. Catedrală (sec. 10-11), mănăstirea Sankt Michael (sec. 11).

HILFERDING (**HILVERDING**), **Franz** (1710-1768), dansator şi coregraf austriac. Unul dintre creatorii baletului-pantomimă.

HILKER, Franz (1881-1969), pedagog german. Contribuţii în domeniul pedagogiei comparate (*Pedagogia comparată, Şcolile în Europa Occidentală*).

HILL, Archibald Vivian (1886-1977), fiziolog englez. Cercetări asupra fiziologiei musculare. Premiul Nobel (1922).

HILL, Joe (pseudonim al lui *Joel Hägglund*; 1879-1915), poet american de origine suedeză. Condamnat la moarte, sub acuzaţia falsă de asasinat, a devenit erou popular în SUA.

HILLA (**AL-HILLAH**), oraş în Irak, pe rîul Shatt Hilla, afluent al Eufratului; 129 mii loc. Turism legat de ruinele Babilonului, aflate în apropiere.

HILLARY, Sir Edmund Percival (n. 1919), alpinist şi explorator neozeelandez. A cucerit, pentru prima dată în lume, împreună cu nepalezul Tenzing Norgay, vîrful Everest (29 mai 1953). Ulterior (4 ian. 1958), a atins Polul Sud.

HILLEL CEL BĂTRÎN (c.110 î.Hr.-10 d.Hr.), rabin contemporan cu Iisus. Cap al sanhedrinului (30 î.Hr.-10 d.Hr.), a interpretat într-un mod liberal Legea.

HILLERY, Patrick John (n.1923), om politic irlandez. Preşedintele Republicii Irlanda (1976-1990).

HILMEND v. **Helmand**.

HILVERSUM, oraş în Olanda la S-E de Amsterdam; 84 mii loc. Industrii. Turism (în apropiere, castele din sec. 17).

HIMĀCHAL PRADESH, stat în N Indiei; 55,3 mii km^2; 5,11 mil. loc. Capitala: *Simla*. Expl. forestiere. Grîu, porumb, orez. Pomicultură.

HIMALAYA (**HIMALAIA**), cel mai înalt sistem muntos din lume, situat în Asia Centrală, în N Indiei, avînd o lungime de 2800 km şi o lăţime care atinge şi 280 km în Cîmpia Indo-Gangetică. Alt. max.: 8848 m (vîrful Everest, numit şi *Chomolungma*).

HIMEJI, oraş în Japonia (Honshū); 454 mii loc. Vechi centru istoric. Castel (1346, reconstruit în 1601 şi 1956). Centru militar şi industrial (siderurgie, mecanică, petrochimice, textile).

HIMENEU (în mitologia greacă), zeul căsătoriei, închipuit ca un tînăr frumos care conducea cortegiul nupţial.

HIMERA (în mitologia greacă), animal fabulos care sălăşluia în Lycia. Avea înfăţişarea unui monstru cu trei capete care vărsau flăcări. Semăna cu un leu şi cu un şarpe în acelaşi timp. Ucisă de Belerofon.

HIMMLER, Heinrich (1900-1945), om politic german. Şef al Gestapoului (1934-1945). Creatorul lagărelor de concentrare din Europa. S-a sinucis la puţin timp după arestarea sa de către englezi (mai 1945).

HINCIN, Aleksandr Iakovlevici (1894-1959), matematician sovietic. Contribuţii în teoria modernă a probabilităţilor, în analiza matematică şi teoria numerelor.

HINDĂU, veche localitate din Moldova (astăzi, *Ghindăoani*, comuna Bălţăteşti, judeţul Neamţ), în care Ştefan cel Mare a repurtat o victorie în faţa regelui Ungariei, Sigismund de Luxemburg (febr. 1395).

HINDEMITH, Paul (1895-1963), compozitor, violonist şi pedagog german. A debutat sub semnul avangardei, îndreptîndu-se ulterior către valorificarea tradiţiilor Renaşterii şi ale barocului şi constituindu-şi un stil specific german. Contribuţii teoretice (*Iniţiere în compoziţie*). Opere (*Mathis pictorul, Armonia lumii*), concerte instrumentale etc.

HINDENBURG, Paul von Beneckendorff, von (1847-1934), feldmareşal şi om politic german. Şef al statului-major al armatei germane (1916-1918). Preşedinte al Germaniei (1925-1934). A favorizat ascensiunea fascismului, predîndu-i puterea lui Hitler, pe care l-a numit cancelar în 1933.

HINDUKUSH, masiv muntos asiatic, din sistemul muntos terţiar alpino-himalaian, aflat pe teritoriul Afghanistanului, Pakistanului şi Indiei. Lungime: 800 km; lăţime: 50-350 km. Alt. max.: 7690 m.

HINDUSTAN v. **India**.

HINES, Jim (n.1946), atlet american. Dublu campion olimpic (Ciudad de Mexico, 1968) la 100 m şi ştafeta 4 x 100 m. Primul sprinter din lume care a parcurs 100 m plat în mai puţin de 10 secunde (1968).

HINGANUL MARE sau **MARELE HINGAN** (**DA HINGGAN LING**), culme muntoasă în N-E Chinei. Lungime: 1200 km. Lăţime: 400 km. Alt. max.: 2034 m.

HINGANUL MIC sau **MICUL HINGAN** (**XIAO HINGGAN LING**), culme muntoasă în E Asiei. Lungime: 400 km; lăţime: 320 km. Alt. max.: 1221 m.

HINSHELWOOD, Sir Cyril Norman (1897-1967), chimist englez. Cercetări în domeniul cineticii reacţiilor chimice. Premiul Nobel (1956).

HINTIKKA, Jaakko (n. 1929), logician şi filozof finlandez. Studii semantice asupra propoziţiilor logice (*Cunoaştere şi credinţă*), contribuţii în logica modernă, în filozofia logicii, în matematică şi în epistemologie (*Timp şi modalitate în gîndirea antică*).

HIPARH (**HIPPARCHOS**) (c. 190-125 î.Hr.), astronom, geograf şi matematician grec. A întocmit catalogul a 800 de stele, calculînd eclipsele de Soare şi de Lună. Fondatorul trigonometriei. Studiile sale sînt cunoscute graţie lui Ptolemeu.

HIPARH (**HIPPARCHOS**) (?-514 î.Hr.), tiran atenian (527-514 î.Hr.). Protector al artiştilor (Anacreon şi Simonide).

HIPERIDE (**HIPERIDES**) (390-322 î.Hr.), orator şi om politic grec. Elev al lui Isocrate şi, probabil, al lui Platon. Promotor

al războiului contra Macedoniei. Gloria sa de orator a fost întrecută în antichitate doar de aceea a lui Demostene.

HIPERION (HYPERION) (în mitologia greacă), titan, fiu al lui Uranus şi al Geei. Tatăl lui Eos (Aurora), Helios (Soarele) şi Selene (Luna). Identificat uneori cu Soarele sau cu unul dintre aştrii nocturni (ex. Luceafărul).

HIPERION, satelit al planetei Saturn.

HIPOCRAT (HIPPOKRATES) din Chios (c. 470-c. 400 î.Hr.), matematician şi astronom grec. Autorul primului manual elementar de matematică. În demonstraţiile referitoare la cvadratura cercului a introdus aşa-numitele *lunule ale lui Hipocrat*.

HIPOCRAT (HIPPOKRATES) din Kos (c. 460-377 î.Hr.), medic grec. Figură semilegendară a medicinei antice. Creatorul medicinei ştiinţifice. Iniţiatorul observaţiei clinice şi al concepţiei umorale în medicină. A pus în evidenţă unitatea profundă, funcţională a organismului uman. A compus un mare număr de tratate (*Corpusul hipocratic*). — **Jurământul lui ~**, forma rezumată a unui angajament moral şi profesional pe care şi-l asumă medicii la începutul practicării profesiei, obligîndu-se să-l respecte pe tot parcursul vieţii.

HINOVA, comună în judeţul Mehedinţi. Vestigiile unor aşezări din neolitic (milen. 5-4 î.Hr.) şi ale unui sat roman din sec. 2-3 d.Hr. Biserici din sec. 19.

HIPOLIT (HIPPOLYTOS) (în mitologia greacă), fiu al lui Teseu. A refuzat dragostea mamei sale vitrege, Fedra, care, de teama de a nu fi dată în vileag, i-a spus soţului ei că Hipolit ar fi încercat să o necinstească. A murit zdrobit de stînci.

HIPPODAMOS din Milet (sec. 5 î.Hr.), arhitect şi urbanist grec din perioada clasică. Autorul unui proiect de oraş cu traseu regulat (reţea dreptunghiulară cu pieţe sistematizate).

HIRAKATA, oraş în Japonia (Honshū) la N-E de Ōsaka, pe rîul Yodogawa; 390 mii loc. Siderurgie, mecanică. Centru cultural.

HIRAM I, rege al Tirului (969-936 î.Hr.). A pus bazele Imperiului colonial al Tirului. L-a ajutat pe regele Solomon la construirea templului din Ierusalim.

HIRATSUKA, oraş în Japonia (Honshū); 245 mii loc. Port de pescuit. Industrii.

HIROHITO (1901-1989), împărat al Japoniei (din 1926). Primul împărat din Japonia care a ieşit din ţară, efectuînd vizite în mai multe state din Europa (1971).

HIRONAKA, Heisuke (n.1931), matematician japonez. Contribuţii în geometria algebrică şi de algebră comutativă, pentru care a primit medalia Fields în 1970.

HIROSAKI, oraş în Japonia (Honshū) la poalele munţilor Iwaki; 175,3 mii loc. Industrii alimentare. Universitate (1941).

HIROSHIGE (pe numele adevărat *Andō Tokitarō*; 1797-1858), pictor şi xilogravor japonez. Exponent al Şcolii Ukiyo-ye. Ca maestru al peisajului a început să fie cunoscut în Europa de prin 1870, influenţînd considerabil pe impresionişti şi postimpresionişti. Serii de peisaje (*Şaizeci şi nouă de staţiuni pe drumul Kisōkaidō*).

HIROSHIMA, oraş-port în Japonia în S-E insulei Honshū; 1,08 mil. loc. Centru industrial. Cartier general al armatei în timpul războiului ruso-japonez (1904-1905), cu o populaţie de 400 mii loc. În timpul celui de-al doilea război mondial, Hiroshima a fost nimicită în proporţie de 90% de prima bombă atomică lansată de aviaţia americană la 6 aug. 1945 asupra oraşului. Au murit pe loc c. 80 000 de oameni şi, în urma infectării cu substanţe radioactive, încă c. 200 000 de oameni.

HIROVA (CIUROVA) (Mănăstirea ~), mănăstire în Republica Moldova, situată pe teritoriul satului Neculăieuca (jud. Orhei). Aşezămînt monastic din sec. 18, la care s-au adăugat pe parcursul vremii un schit de lemn (sec. 18), biserica de lemn Sf. Nicolae (din 1805) şi biserica din piatră Sf. Simion Stîlpnicul (din a doua jumătate a sec. 19).

HISPANIA, numele dat de romani *Peninsulei Iberice*.

HISPANIA, provincie romană formată prin anexarea parţială de către romani la sfîrşitul celui de-al doilea război punic (201 î.Hr.) a posesiunilor cartagineze. Provincia a fost împărţită, în 197 î.Hr., în *Hispania Citerior* şi *Hispania Ulterior*, iar în timpul lui Augustus în trei regiuni: *Hispania Citerior, Lusitania şi Baetica*.

HISPANIOLA (HISPAÑOLA), vechiul nume al insulei *Haiti*.

HISSARLÎK, localitate în N-V Asiei Mici. Cunoscută pentru ruinele cetăţii Troia, descoperite în apropierea ei de către A. Schliemann între 1870 şi 1872. Azi, *Hisarlı* (Turcia).

HISTASPE (HYSTASPES) (sec. 6. î.Hr.), nobil persan. Satrap al Persidei, Parţiei şi Hyrcaniei. Tatăl regelui Darius I.

HISTORIA AUGUSTA, culegere de biografii ale împăraţilor romani şi ale cîtorva uzurpatori, de la Adrian (117-138 d.Hr.) la Numerian (283-284 d.Hr.). Apărută la sfîrşitul sec. 4 d.Hr. sau la începutul sec. 5. d.Hr. Controversată sub multe aspecte, ea constituie totuşi una dintre cele mai importante surse de informaţii privind istoria Imperiului Roman în sec. 2-3 d.Hr.

HISTRIA, oraş grec întemeiat de colonişti din Milet în sec. 7 î.Hr. pe ţărmul vestic al Mării Negre (azi, comuna Istria, judeţul Constanţa). Distrus de goţi (c. 248 d.Hr.), oraşul dispare în urma invaziilor avarilor şi slavilor (sfîrşitul sec. 6).

HITACHI, oraş în Japonia (Honshū), port la Oceanul Pacific; 202 mii loc. Metalurgia cuprului. Ind. mecanică, electrotehnică. Şantiere navale.

HITCHCOCK, Alfred (1899-1980), cineast englez stabilit în SUA. Majoritatea filmelor sale conţin elemente de mister şi aventură poliţistă, tratate cu un acut simţ al detaliilor şi cu o mare siguranţă tehnică (*Omul care ştia prea multe, Vertigo, Psihoză, Păsările, Rebecca*). Renumit maestru al suspansului. Premiul Oscar (1940).

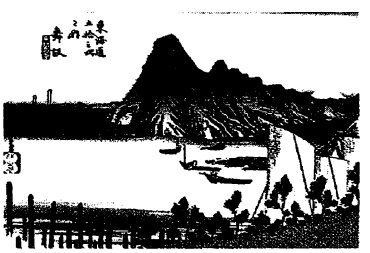

Hiroshige, *Maisaka*

HITLER, Adolf (pe numele adevărat *Schicklgruber*; 1889-1945), om politic german. În 1920, şeful partidului nazist, cancelar (din ian. 1933) şi conducător (Führer) al statului german (din aug. 1934). Principalul creator al doctrinei naziste (*Mein Kampf*), întemeiată pe principii rasiste şi antidemocratice: supremaţia "rasei ariene", exterminarea evreilor, necesitatea unui "spaţiu vital" pentru poporul german a cărui menire era să devină stăpînul Europei etc. A instaurat în ţară o "nouă ordine" constînd într-o dictatură sîngeroasă. A promovat o politică externă agresivă, care a dus la declanşarea celui de-al doilea război mondial, în timpul căruia a terorizat întreaga Europă prin regimul de exterminare din lagărele de concentrare. Spre sfîrşitul războiului, cînd Berlinul fusese încercuit de Armata Sovietică, s-a sinucis (apr. 1945).

HÎNCEŞTI, municipiu în Republica Moldova, pe rîul Cogîlna, la 33 km S-V de Chişinău; reşedinţa jud. Lăpuşna; 19,5 mii loc. Industrii. Nod de comunicaţii. Muzeu. Biblioteci. Atestat documentar în 1500 (*Dobreni*).

HÎNCU, Mihalcea (sec. 17), boier moldovean. Alături de Apostol Durac, unul dintre conducătorii răscoalei din 1671-1672, îndreptată împotriva regimului fiscal împovărător al domnului Gheorghe Duca.

HÎNCU (Mănăstirea ~), mănăstire în Republica Moldova (jud. Ungheni), situată la izvoarele rîului Cogîlnic, în codrii Lăpuşnei. Ctitorie (1678) a serdarului Mihalcea Hîncu.

HÎNNAM (HUNGNAM), oraş în Coreea de Nord, port la Marea Japoniei; 143 mii loc. Centru industrial (metalurgie, chimie).

HÎRLĂU, oraş în judeţul Iaşi, pe rîul Bahlui; 12,2 mii loc. Centru pomicol şi viticol. Ind. uşoară, alimentară. Fostă reşedinţă domnească (1391). Biserica Sf. Gheorghe (ctitorie din 1492 a lui Ştefan cel Mare), cu pictură interioară din timpul lui Petru Rareş (1530). Biserica Sf. Dumitru, ctitoria din 1535 a lui Petru Rareş. Prima menţiune documentară datează din 1384. Aici, Ştefan cel Mare a încheiat, în 12 iul. 1499, un tratat de pace cu Polonia.

HÎRBOVĂŢ (Mănăstirea ~), mănăstire în Republica Moldova, situată pe teritoriul satului Hîrbovăţ (jud. Ungheni). Monument de arhitectură religioasă din sec. 18; biserica Adormirea Maicii Domnului zidită din piatră (1828).

HÎRBOVĂŢ, sat în jud. Ungheni, Republica Moldova. Atestat documentar în 1730.

HÎRJAUCA, comună în jud. Ungheni, Republica Moldova. Atestată documentar în 1644.

HÎRJAUCA (Mănăstirea ~), mănăstire situată pe teritoriul comunei Hîrjauca, jud. Ungheni, datînd din sec. 18; principala biserică (Înălţarea Domnului) a fost construită în 1848.

HÎRSENI, comună în judeţul Braşov. Ates-

tată documentar din 1520. Biserică în stil brîncovenesc, construită în 1726 (în satul Copăcel).

HÎRŞOVA, oraş în judeţul Constanţa, port pe Dunăre; 10,9 mii loc. Expl. de calcare. Cherhana. Industrii. Urme ale unui castru roman din sec. 2 d.Hr. (*Carsium*). Ruinele cetăţii Hîrşova. Locul unei lupte a lui Mihai Viteazul cu turcii (1 ian. 1595). — Locuit încă din neolitic, teritoriul Hîrşovei este atestat ca aşezare geto-dacică în anul 103 d.Hr., cînd romanii au construit aici un castru (Carsium). Distrusă de huni în 434, cetatea a fost reconstruită în timpul lui Iustinian. Cetate bizantină în sec. 10-11, amplificată de genovezi în sec. 13. Sub stăpînirea lui Mircea cel Bătrîn la sfîrşitul sec. 14 şi începutul sec. 15. Cucerită de turci în 1417 şi redobîndită de Mihai Viteazul (1595) şi de Radu Şerban (1603). Cetatea puternică a Hîrşovei a fost demantelată în 1829, după Pacea de la Adrianopol.

HÎRTIBACI, afluent al Cibinului, în aval de Sibiu; 89 km. Izvorăşte din podişul cu acelaşi nume şi trece prin Agnita.

HÎRTIBACI (Podişul Hîrtibaciului), subunitate a Podişului Tîrnavelor sub forma unei largi platforme de eroziune, situată între valea Tîrnavei Mari (la N), Subcarpaţii Homoroadelor (E), depresiunea Făgăraş (S), depresiunea Sibiu (S-V) şi rîul Vişa (V). Alt. medie: 500 m.

HÎRTIEŞTI, comună în judeţul Argeş. Biserici din 1833 şi 1852.

HJÄLMAREN (HJÄLMAR), lac în S Suediei, unit cu lacul Mälaren prin rîul Eskilstuna; 477 km^2.

HJELMSLEV, Louis Trolle (1899-1965), lingvist danez. Întemeietor, împreună cu V.Brøndal, al Cercului lingvistic de la Praga (1931). A preconizat studierea limbii ca sistem descriptibil prin el însuşi şi pentru el însuşi (principiul imanenţei). Creatorul glosematicii (*Preliminarii la o teorie a limbii*).

HLAVÁČEK, Karel (1874-1898), poet ceh. Reprezentant al literaturii decadente. Poeme în care domină melancolia sfîrşitului de veac sau revolta împotriva condiţiei umane (*Tîrziu spre dimineaţă, Cantilena răzbunării*).

HLEBNIKOV, Velimir (Viktor Vladimirovici); 1885-1922), poet şi dramaturg rus. Iniţiator şi teoretician, împreună cu Maiakovski, al futurismului rus. Poezii de inspiraţie folclorică, mitologică ori de factură vizionară (*Creaţii, Versuri alese, Noaptea în fereastră*). Biografii literare (*Derjavin*). Eseuri.

HLINCEA (Schitul ~), schit lîngă Iaşi (comuna Ciurea), ridicat în 1587 de fiica lui Petru Şchiopul, cu biserică refăcută în 1660.

Adolf Hitler

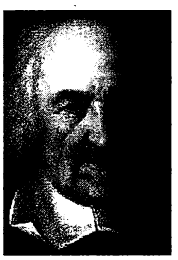

Thomas Hobbes

HMELNIŢKI, Timofei (Timuş) Bogdanovici (?-1653), oştean ucrainean. Fiu al hatmanului Zinovi Bogdan Mihailovici Hmelniţki. Ginerele lui Vasile Lupu şi aliatul său militar în conflictul cu Matei Basarab.

HMELNIŢKI, Zinovi Bogdan Mihailovici (c. 1595-1657), hatman al Ucrainei (1648-1657). Conducătorul cazacilor în luptele cu polonii, pe care i-a înfrînt în mai multe rînduri (1648-1654), scoţînd Ucraina de sub dominaţia poloneză şi unind-o cu Rusia (ian. 1654). A fost aliat militar cu Vasile Lupu, domnul Moldovei.

HMELNIŢKI (CHMEL'NICKIJ), oraş în Ucraina pe Bugul de Sud; 192 mii loc. Industrii. Muzee. Vechiul nume: *Proskurov*.

HOARDA DE AUR, stat feudal tătaro-mongol, format pe la mijlocul sec. 13 în Asia Centrală şi Europa estică, cu capitala la Sarai-Batu, apoi la Berke-Sarai. La sfîrşitul sec. 13, şi-a extins stăpînirea şi asupra unor teritorii din Moldova şi Muntenia. Perioada de maximă înflorire a statului *Hoarda de Aur* este reprezentată de domniile hanilor Uzbek (1313-1341) şi Djanibek (1342-1357). Supusă de cnejii ruşi şi de Timur Lenk, în a doua jumătate a sec. 14, *Hoarda de Aur* începe să se destrame, fărîmiţîndu-se în hanatele Crimeea (c. 1430), Kazan (1438) şi Astrahan (1466).

HOBART, oraş în Australia, capitală şi principal port al insulei Tasmania; 179 mii loc. Mic centru industrial. Universitate (1890). Muzeu. Fondat în 1804.

HOBBEMA, Meindert (1638-1709), pictor olandez. Peisaje scăldate într-o lumină care are forţa de a accentua detaliile (*Moara de apă, Aleea din Middelharnis*).

HOBBES, Thomas (1588-1679), filozof englez. Autorul unei ontologii materialist-moniste consecvente, în care se găseşte o îmbinare a empirismului cu raţionalismul. Iniţiatorul teoriei contractului social (*Leviathan*, 1651), ce a avut o influenţă considerabilă asupra gîndirii social-politice ulterioare.

HOCENI, comună în judeţul Vaslui. Biserici din sec. 18 şi 19.

HOCHE, Lazare (1768-1797), general francez. S-a distins în timpul Revoluţiei Franceze pe fronturile din N-E Franţei (Moselle, Rin). A înăbuşit insurecţia regalistă din Vendée (1794-1795). Ministru de Război (1797), i-a biruit pe austrieci la Neuwied.

HOCKING, William Ernest (1873-1966), filozof american. Adept al unei metafizici teiste a persoanei şi al primatului metafizicii asupra politicii (*Semnificaţia lui Dumnezeu în experienţa umană, Civilizaţia lumii care va veni*).

HODEIDA (AL HUDAYDAH), oraş în Republica Arabă Yemen, port la Marea Roşie; 148 mii loc. Centru comercial.

HODGE, sir William (1903-1975), matematician englez. Autorul teoriei integralelor armonice.

HODGKIN, Alan Lloyd (1914-1994), neurofiziolog englez. A studiat procesele ionice care stau la baza excitaţiei şi inhibiţiei celulei nervoase. Premiul Nobel (1963), împreună cu J.Eccles şi A.F.Huxley.

HODGKIN, Dorothy Crowfoot (1910-1994), chimistă engleză. Specializată în analiza cristalografică. A stabilit structura penicilinei (1947) şi a vitaminei B_{12} (1956). Premiul Nobel (1964).

HODGKIN, Thomas (1798-1866), medic englez. A stabilit diagnosticul de limfogranulamatoză malignă (*boala lui ~*).

HODJA, Enver (1908-1985), om politic albanez. Principalul conducător al rezistenţei albaneze împotriva ocupaţiei italiene şi naziste din timpul celui de-al doilea război mondial. Fondator (1941) şi secretar general al partidului comunist (1948-1985). Promotor al unei politici interne dictatoriale şi al unei politici externe care a dus la independenţă faţă de Moscova (1961) şi Beijing (1978).

HODLER, Ferdinand (1853-1918), pictor elveţian. Renumit pentru peisajele alpine (*Jungfrau în ceaţă*). Pictură simbolică în tonuri calde şi reci (*Euritmie, Noaptea*).

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY, oraş în S-E Ungariei; 68 mii loc. Tradiţional centru comercial, astăzi industrializat.

HODOD, comună în judeţul Satu Mare. Conac în stil baroc (sec. 18-19), biserici din sec. 15 şi 18. Localitate menţionată documentar din 1334.

HODOŞ, Enea (1858-1945; n. Roşia Montană, jud. Alba), literat şi folclorist român. Renumit autor de manuale şi al unui volum de *Schiţe umoristice*. Cunoscut mai ales prin volumul de *Poezii poporale din Bănat*, culegere de lirică bănăţeană alcătuită cu ajutorul elevilor săi din Caransebeş. Membru corespondent al Acad. Rom.

HODOŞ, Nerva (1869-1913; n. Baia de Criş, jud. Hunedoara), istoric şi bibliograf român. Frate cu Enea Hodoş. A contribuit la modernizarea Bibliotecii Academiei. A elaborat (în colaborare cu I.Bianu) *Bibliografia românească veche* şi (împreună cu Al.Sadi-Ionescu) *Publicaţiunile periodice româneşti*, participînd la realizarea colecţiei de documente Hurmuzaki.

HODOŞA, comună în judeţul Mureş. Biserică romano-catolică (sec. 14-18) şi biserică unitariană (sec. 17). Satul omonim menţionat documentar din 1332.

HODOŞ-BODROG (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Pecica, judeţul Arad, datînd din sec. 12-13. Picturi murale aparţinînd stilului brîncovenesc.

HODOŞ, sat în comuna Sălard, judeţul Bihor. Biserică reformată (sec. 13).

HODOŞIU, Iosif (1829-1880; n. Band, jud. Mureş), om politic şi istoric român. Participant la Revoluţia din 1848-1849. A colaborat la Dicţionarul Academiei. Acad.

HOFER, Andreas (1767-1810), patriot tirolez. Şeful răscoalei tiroleze din 1809 împotriva guvernului bavarez şi a trupelor franceze de ocupaţie. Trădat, a fost împuşcat la Mantua.

HOFFMAN, Dustin (n. 1937), actor american de film. Mare capacitate de improvizaţie, căldură, francheţe. Cuceritor în roluri de antieroi (*Micul om mare, Toţi oamenii preşedintelui, Kramer contra Kramer, Rainman, Erou din întîmplare*). Premiul Oscar (1979, 1988).

HOFFMANN, Ernst Theodor Amadeus

(1776-1822), scriitor, compozitor şi pictor german. Basme culte şi nuvele prin care ni se descoperă o lume fermecată şi fabuloasă, în viziune umoristică sau grotescă (*Ulciorul de aur, Don Juan, Spărgătorul de nuci şi regele şoarecilor*). Romane de groază (*Elixirele diavolului*) şi cu implicaţii autobiografice (*Părerile despre viaţă ale motanului Murr*). Piese pentru pian, lieduri, opere (*Ondine*). Critic muzical şi caricaturist. Puternica sa originalitate a avut un imens ecou în literatura universală (Baudelaire, Poe, Wilde, Kafka), în muzică (Offenbach, Schumann, Wagner) şi în arta plastică (Paul Klee).

HOFFMANN, Friedrich (1660-1742), medic şi chimist german. Autor al teoriei organiciste.

HOFFMANN, Joseph (1870-1956), arhitect, decorator şi designer austriac. Personalitate de renume european. Reprezentantul stilului funcţionalist. Capodopera sa: palatul Stoclet (Bruxelles).

HOFFMANN, Roald (n.1937), chimist american de origine poloneză. Cercetări asupra reacţiilor chimice. Premiul Nobel (1981), împreună cu K.Fukui.

HOFMANN VON FALLERSLEBEN, August Heinrich (1798-1874), poet german. Lirică patriotică (*Cîntece politice*), satirică (*Cîntece apolitice*) şi erotică, cu influenţe populare (*Cartea dragostei*). Poezii pentru copii.

HOFMANN, August Wilhelm von (1818-1892), chimist german. Contribuţii în domeniul chimiei organice. A realizat, împreună cu Fritzsche, sinteza anilinei.

HOFMANNSTHAL, Hugo von (1874-1929), scriitor austriac. Creaţie prodigioasă, insuflată de un puternic ataşament faţă de valorile umaniste, pe care le resuscită prin teme şi motive preluate din fondul spiritual al evului mediu, al barocului, al antichităţii şi al Orientului. Stil de o limpezime clasică. Lirică simbolistă cultivînd magicul şi incantaţia (*Poezii alese*), drame lirice şi tragedii neoromantice (*Nebunul şi moartea, Oedip şi Sfinxul*), mistere medievale, librete pentru operele lui R.Strauss (*Cavalerul rozelor*), comedii. Proză (*Povestea celei de-a 672-a nopţi* ş.a.) cuprinzînd capodopere ale artei narative impresioniste. Eseuri.

HOFSTADTER, Robert (1915-1990), fizician american. A pus în evidenţă faptul că sarcina protonului nu este una punctuală. Premiul Nobel (1961).

HOGARTH, William (1697-1764), pictor şi gravor englez. A excelat în tablouri de gen şi gravuri conţinînd adevărate studii de moravuri (*Căsătorie la modă, Cariera unui desfrînat, Predica, Alegerile*). Portrete de o mare expresivitate (*Vînzătoarea de crevete*). Tratat de estetică (*Analiza frumosului*). Cu Hogarth a început vîrsta de aur a picturii britanice.

HOGAŞ, Calistrat (1848-1917; n. Tecuci), prozator român. Povestitor de factură barocă, cu un puternic simţ al sublimului şi al ironiei, a sporit prestigiul literar al memorialisticii de călătorie prin opera *Pe drumuri de munte*, în care a evocat peisaje carpatine şi imagini ale vieţii oamenilor de la munte. Scrieri satirice (*Cucoana Marieta*).

HOGHILAG, comună în judeţul Sibiu. Biserici din sec. 14-18, turnul unei cetăţi săseşti (sec. 15-16). Satul omonim este atestat documentar din 1309.

HOGHIZ, comună în judeţul Braşov. Urmele unei aşezări din epoca bronzului (18-16 î.Hr.); vestigiile unui castru roman şi ale unei aşezări civile (sec. 2-4 d.Hr.). Castele din sec. 13 şi 16, biserică din sec. 18. Satul cu acelaşi nume este menţionat documentar din 1186.

HOHENLOHE-SCHILLINGSFÜRST, Chlodwig, prinţ von Ratibor şi Corvey (1819-1901), om politic liberal german. Cancelar al Reich-ului (1894-1900).

HOHENSTAUFEN, familie imperială germană originară din Suabia, ai cărei membri au domnit în Sfîntul Imperiu Roman de Naţiune Germană (1138-1208) şi în Sicilia (1212-1254). Mai importanţi au fost: **Conrad III, Frederic I Barbarossa** şi **Frederic II.**

HOHENZOLLERN, familie domnitoare în Prusia (1701-1918), în Germania (1871-1918) şi în România (1866-1947). Familia s-a divizat în mai multe ramuri. Din ramura de Hohenzollern-Sigmaringen au domnit în România: **Carol I** (1866-1914); **Ferdinand I** (1914-1927); **Carol II** (1930-1940) şi **Mihai I** (1927-1930 şi 1940-1947).

HOHHOT, oraş în N-E Chinei, centrul ad-tiv al regiunii Mongolia Inferioară; 314 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru comercial şi industrial. Universitate (1957).

HOHNECK, vîrf în masivul Vosgi (Franţa), puternic denudat. Alt.: 1366 m. Sporturi de iarnă.

HOJEDA, Alonso de (1470-1515), navigator şi conchistador spaniol. Însoţitor al lui Columb în cea de a doua călătorie în America (1494). Întemeietorul primei cetăţi spaniole din America de Sud (1510).

HOKKAIDŌ (YEZO), insulă muntoasă în N Japoniei; 78,5 mii km^2; 5,64 mil. loc. Oraşe pr.: Sapporo, Hakodate, Otaru. Vulcani activi (Asahi, Tokachi). Culturi de orez. Industrii. Rafinării. Pescuit. Turism.

HOKUSAI, Katsushika (1760-1849), pictor şi gravor japonez. Maestru al stampei, exponent al Şcolii Ukiyo-ye. A lăsat o operă monumentală, de o mare diversitate, compusă din mai multe mii de piese. A redat natura şi viaţa poporului japonez într-o adevărată enciclopedie în imagini, remarcabile prin precizie stilistică şi umor fin (*Treizeci şi şase de vederi ale muntelui Fuji*, ciclul *Cascadele* şi, mai ales, *O sută de vederi ale muntelui Fuji*, capodopera sa). A exercitat o influenţă considerabilă asupra picturii europene impresioniste.

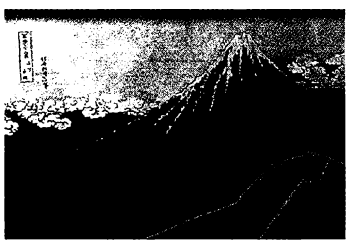

Katsushika Hokusai, *Muntele Fuji în furtună*

HOLBACH, Paul Henri Dietrich, baron D' (1723-1789), filozof francez de origine germană. Unul dintre principalii colaboratori ai *Enciclopediei*. Reprezentant de seamă al materialismului mecanicist specific sec. 18 (*Sistemul naturii*). Antireligios şi antidespotic (în pamflete).

HOLBAN, Anton (1902-1937; n. Bîrlad), scriitor român. Membru al cenaclului Sburătorul. Proză de evocare cu bogate creaţii portretistice, inspirată din copilărie şi adolescenţă (*Romanul lui Mirel, Parada dascălilor*) ori cu pronunţat caracter psihologic (romanele *O moarte care nu dovedeşte nimic, Ioana, Jocurile Daniei*, nuvela *Bunica se pregăteşte să moară*). Cronici şi comentarii literare.

HOLBAN, Maria (1901-1991), istoric român. Medievistă de marcă (*Din cronica relaţiilor româno-ungare în sec. XIII-XIV*). A contribuit la realizarea colecţiei *Documente privind istoria României. C.Transilvania* şi a corpusului *Călătorii străini despre ţările române*. Membru corespondent al Acad. Rom.

HOLBEIN, Hans cel Bătrîn (c. 1460-1524), pictor, desenator şi gravor german. Operă cu elemente gotice şi renascentiste; altare (altarul mănăstirii din Augsburg, altarul mănăstirii din Kaisheim) şi portrete.

HOLBEIN, Hans cel Tînăr (1497 sau 1498-1543), pictor şi desenator renascentist german. Fiu al lui Hans Holbein cel Bătrîn. A trăit o parte din viaţă în Anglia ca pictor de curte al lui Henric VIII. Portrete de mare valoare (*Soţia şi copiii artistului, Erasm din Rotterdam*), compoziţii pe teme religioase (*Hristos mort*), desene.

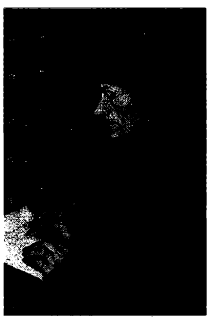

Hans Holbein cel Tînăr, *Erasm din Rotterdam*

HOLBOCA, comună în judeţul Iaşi. Vestigii datînd de la sfîrşitul neoliticului şi urmele unor aşezări din sec. 4. Biserici din sec. 19. Satul omonim menţionat documentar din 1640.

HÖLDERLIN, Johann Christian Friedrich (1770-1843), poet german. Creaţie poetică singulară atingînd culmile vizionarismului şi misticismului romantic german, în formele pure ale clasicităţii greceşti (ode, elegii, imnuri) exprimate în ritmuri pindarice (*Poezii, Rinul, Germania* ş.a.). Proză poematică exaltînd sufletul romantic transpus în personajul unui tînăr grec (romanul *Hyperion sau eremitul în Grecia*), teatru parabolic (fragmentul de tragedie *Moartea lui Empedocle*).

HOLGUÍN, oraş în E Cubei, 186 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru comercial. Maşini agricole.

HOLLAR, Wenceslas (pe numele adevărat *Václav Holar*; 1607-1677), desenator şi gravor ceh. Stabilit pentru un timp la Londra. Opera sa cuprinde: peisaje (*Vedere panoramică a oraşului Praga*, seria *Vederi din Londra*), portrete, scene de gen, ilustraţii pentru operele poeţilor antici.

HOLLEY, Robert William (n. 1922), biochimist american. A determinat structura chimică a acidului ribonucleic. Premiul Nobel pentru chimie (1968).

HOLLICK-KENYON PLATEAU, depresiune în N-V Antarctidei (Ţara Marie Byrd) la 1800 m altitudine. Este cea mai adîncă depresiune a uscatului planetei (2467 m).

HÖLLOCH, peşteră în centrul Elveţiei, la E de Lacul celor Patru Cantoane, la 700 m altitudine. Lungimea max.: 135,6 km (a treia peşteră a lumii).

HOLLYWOOD, cartier periferic al oraşului american Los Angeles (California). Cel mai important centru al industriei cinematografice americane (datînd din 1910).

HOLLYWOOD, oraş în SUA (Florida) la N de Miami; 117 mii loc. Turism.

HOLOFERN (în *Vechiul Testament*), general al regelui Nabucodonosor. A fost omorît în somn de Iudita, care şi-a salvat în felul acesta neamul de robia babiloniană.

HOLON, oraş în V Israelului, la S de Tel Aviv-Jaffa; 125 mii loc. Ind. textilă. Întemeiat în 1941.

HOLZ, Arno (1863-1929), scriitor german. Iniţial poet liric, apoi teoretician al naturalismului, de care se va despărţi ulterior. Eseuri (*Revoluţia liricii*), poezii de revoltă socială (*Cartea timpului*), lirică erotică de tip baroc (*Daphnis*), parodii.

HOMANS, George Caspar (n. 1910), sociolog american. În teoria microgrupurilor a subliniat primordialitatea factorilor psihici în determinarea sistemelor sociale (*Grupul uman*).

HOMER (probabil între sec. 10 şi 8 î. Hr.), cel mai mare poet epic grec. Autorul epopeilor *Iliada* şi *Odiseea*. Adevărate sinteze ale geniului literar grecesc dintr-o perioadă arhaică, ele cuprind o materie epică bogată, ilustrînd idealul uman al eroului. Au fost considerate, de-a lungul antichităţii şi în timpul clasicismului european, modele literare absolute. Controversele asupra paternităţii lor au dat naştere "problemei homerice".

HOMOCEA, comună în judeţul Vrancea. Mănăstirea Sihastrul întemeiată în 1474 de hatmanul Şendrea.

Homer

Arthur Honegger

HOMOROD, comună în judeţul Braşov, pe rîul Homorod. Biserică evanghelică (sec.13), cu fresce din sec. 14-15, refăcută şi fortificată în sec. 16-19. Cetate din sec. 13. Aşezare atestată documentar din 1488.

HOMOROD, rîu, afluent al Oltului pe teritoriul judeţului Braşov. Izvorăşte din munţii Harghita şi este format din *Homorodul Mare* (55 km) şi *Homorodul Mic* (46 km).

HOMOROD, rîu, afluent al Someşului, pe teritoriul Ungariei; 55 km. Izvorăşte din Culmea Codrului. Este cunoscut şi sub numele de *Homorodul Vechi*.

HOMS (HIMS), oraş în V Siriei; 355 mii loc. Fostul oraş antic *Emesa* (renumit prin Templul Soarelui, construit în perioada dominaţiei romane). Astăzi, centru comercial şi industrial (prelucrarea bumbacului, rafinării de petrol, produse chimice).

HONDÔ v. **Honshu**.

HONDURAS, golf al Mării Antilelor, pe ţărmurile Americii Centrale, mărginind statele Mexic, Belize şi Honduras. Ad. medie: 22-54m.

HONDURAS (Republica ~), stat în America Centrală Istmică, cu ieşire la Marea Caraibilor şi Oceanul Pacific. Suprafaţa: 112,1 mii km^2. Populaţia: 6,15 mil. loc. Capitala: *Tegucigalpa*. Limba oficială: spaniola. Culte: catolicism. Moneda: 1 lempira = 100 centavos. Împărţit în 18 departamente. Oraşe pr.: San Pedro Sula, La Ceiba, El Progreso. Relief predominant muntos. Clima tropical-umedă. Expl. forestiere şi minereuri de argint şi plumb. Plantaţii de banane, trestie de zahăr, citrice, cafea. Creşterea bovinelor. Mici întreprinderi. Exportă cafea, banane, lemn. — Parte a Imperiului Maya (milen. 1 d.Hr.). Descoperit de Cristofor Columb în 1502. Cucerit de spanioli în 1539. În 1821 îşi proclamă independenţa. În 1838 devine stat de sine stătător. Republică prezidenţială.

HONDURASUL BRITANIC, denumirea de pînă în 1981 a teritoriului (azi, statul) *Belize*.

HONECKER, Erich (1912-1994), om politic german. Prim-secretar (din 1971) al Partidului Socialist Unit din Germania. Preşedinte al Consiliului de Stat al fostei Republicii Democrate Germane şi şef al statului (1974-1989). Exclus din partid şi demisionat din toate funcţiile în 1989, a fost, mai tîrziu, expulzat din ţară.

HONEGGER, Arthur (1892-1955), compozitor francez de origine elveţiană. Întemeietorul *Grupului celor şase*. Cunoscut mai ales prin opere (*Antigona, Iudith*), balete (*Semiramis*), oratorii (*Regele David, Ioana pe rug*), concerte, simfonii (*Liturgica*), piese orchestrale (*Pacific 231*), muzică de film. Elev al lui Ch.-M.Widor şi Vincent d'Indy.

HONG HA (SONGKOI), fluviu în S-E Asiei (China şi Vietnam); 1200 km. Izvorăşte din podişul Yunnan şi se varsă printr-o deltă de c. 15 mii km^2 în Marea Chinei de Sud. Cunoscut şi sub denumirea de *Fluviul Roşu*.

HONG KONG (XIANGGANG), teritoriu în S-E Chinei, format din insulele Hong Kong, Kowloon şi altele mai mici, alcătuind zona numită "Noile Teritorii". Suprafaţa: 1,1 mii km^2. Populaţia: 5,7 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Victoria*. Limbi oficiale: chineza şi engleza. Culte: budism, confucianism, creştinism, islamism. Moneda: 1 Hong Kong dollar = 100 cents. Oraşe: Kowloon (cu cea mai mare densitate a populaţiei de pe glob), New Kowloon. Relief fragmentat, colinar. Clima subtropical-musonică. Industrii. Centru financiar internaţional. Mare port internaţional. Turism intens. Exportă produse textile, articole electrotehnice, produse chimice, minereuri. — Ocupat de englezi în 1841. Colonie a Marii Britanii din 1843. Din 1898, China încheiază "Noile Teritorii" Marii Britanii pe o perioadă de 99 de ani. Declaraţia comună chino-britanică de la Beijing din 1984 prevedea reintrarea provinciei sub autoritatea Chinei din 1997. Activitatea legislativă era exercitată (pînă în 1997) de un guvernator numit de regina Marii Britanii. De pe 1 iulie 1997, sub administraţia chineză, regiune specială, cu un înalt grad de autonomie, sub directa dependenţă a guvernului central.

HONOLULU, oraş-port la Oceanul Pacific,

în insula Oahu, capitala statului Hawaii (SUA); 820 mii loc. Aeroport (importantă escală între America de Nord şi Asia). Centru comercial, puţin industrializat. Universitate (1907). Turism intens.

HONORIU (Flavius Honorius) (384-423), primul împărat al Imperiului Roman de Apus (395-423). Fiu al lui Theodosiu cel Mare şi frate al lui Arcadius. A fost incapabil să stăvilească invazia barbarilor (410).

HONSHŪ (HONDŌ), cea mai mare şi cea mai populată insulă a Japoniei, cuprinsă între Marea Japoniei şi Oceanul Pacific; 230,8 mii km^2; 99,25 mil. loc. Oraşe pr.: Tokio, Ōsaka, Nagoya, Kyōto, Kōbe, Nagasaki. Relief predominant muntos. Expl. forestiere, de cărbune, petrol, fier, uraniu. Culturi de orez, ceai, bumbac. Pescuit. Aici se află majoritatea oraşelor de mare importanţă ale Japoniei istorice şi actuale.

HONTERUS, Johannes (1498-1549; n. Braşov), umanist sas din Transilvania. A reformat, în spiritul luteranismului, biserica săsească din Braşov (1542). Tot aici, a fondat o tipografie (1535) şi un colegiu. Autorul unui manual de geografie şi astronomie (*Rudimenta Cosmographiae*, 1530) de largă circulaţie în Europa centrală şi răsăriteană.

HOOCH, Pieter de (1629-c. 1683), pictor olandez. Pictură înrudită cu cea a lui Vermeer (*Femei torcînd, Jucătorii de cărţi*).

HOOKE, Robert (1635-1703), astronom şi fizician englez. Cercetări în astronomie (observarea petelor solare, a inelelor lui Saturn etc.), în optică şi în mecanică. A formulat legea de proporţionalitate între deformaţiile elastice ale unui corp şi tensiunile la care este supus (*legea lui Hooke*).

HOOVER, Herbert Clark (1874-1964), om politic republican american. Preşedinte al Statelor Unite ale Americii (1929-1933).

HOPF, Heinz (1894-1971), matematician german. Lucrările sale (împreună cu cele ale lui H.Poincaré, L.Brouwer ş.a.) au determinat trecerea de la topologia combinatorie la topologia algebrică.

HOPÎRTA, comună în judeţul Alba. Vestigii din epoca fierului (800-300 î.Hr.). Biserică fortificată cu zid de incintă (sec. 15-18) şi biserică de lemn din 1770. Aşezare menţionată documentar din 1332.

HOPKINS, Sir Antony (n. 1937), actor britanic de film. Interpretări de excepţie în *Magie, Cocoşatul de la Notre-Dame, Charing Cross Road, Tăcerea mieilor, Dracula*. Premiul Oscar (1991).

HOPKINS, Sir Frederick Gowland (1861-1947), fiziolog şi biochimist englez. A descoperit vitaminele din lapte. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1929).

HOPKINS, Gerard Manley (1844-1889), poet englez. Lirică intelectuală caracterizată prin fervoare mistică, inovaţii în domeniul metricii şi o mare fluiditate a versurilor (*Poeme*). A influenţat poezia engleză a sec. 20.

HOPOR (CHOP'OR), rîu în S părţii europene a Federaţiei Ruse, afluent al Donului; 1008 km. Izvorăşte din zona deluroasă a Privolgiei şi străbate Marea Cîmpie Rusă.

HORA, numele popular al constelaţiei *Coroana Boreală*.

HORA, Josef (1891-1945), poet ceh. Lirică angajată (*Primăvara furtunoasă*) şi subiectiv-intimistă (*Strune în vînt*). Proză. Activitate publicistică.

HORAŢII (sec. 7 î.Hr.), trei fraţi gemeni legendari din Roma. Desemnaţi să-i înfrunte pe Curiaţi (alţi trei fraţi gemeni, din Alba Longa) într-o luptă prin care se hotăra întîietatea unuia dintre cele două oraşe, au ieşit biruitori.

HORAŢIU (Quintus Horatius Flaccus) (65-8 î.Hr.), poet latin. Clasic al literaturii latine. Prieten al lui Vergiliu şi al împăratului Augustus prin sprijinul lui Mecena. Poezie de o naturaleţe savantă, marcată de hedonism şi stoicism. Specii lirice de o mare diversitate şi bogăţie: satire şi epode cu conţinut filozofic şi moral, ode dedicate contemporanilor, epistole (*Ad Pisonem*, cunoscută şi sub numele de *Ars poetica - Arta poetică*).

HORE (în mitologia greacă), zeiţe care domneau asupra ordinii din natură şi societate, precum şi asupra anotimpurilor. În număr de trei, Eunomia (Disciplina), Dike (Dreptatea) şi Eirene (Pacea), ele erau fiicele lui Zeus şi ale lui Themis. Numele latinesc: *Horae*.

HOREA (*Vasile Ursu Nicola*; c. 1731-1785; n. Arada, cătun al Albacului, jud. Alba), unul dintre conducătorii răscoalei ţăranilor români din Transilvania din 1784-1785. Ţăran lemnar care a devenit purtătorul de cuvînt al revendicărilor iobagilor, în această calitate deplasîndu-se de patru ori la Viena (împreună cu alţii) pentru a depune plîngeri împăratului însuşi. Rolul său în conducerea şi desfăşurarea răscoalei a fost atît de important, încît evenimentul s-a fixat în istorie sub numele de *Răscoala lui Horea*. În acţiunea sa, Horea a fost sprijinit de Cloşca şi Crişan (din Cărpiniş). Răscoala condusă de Horea, Cloşca şi Crişan a izbucnit la 2 nov. 1784 în Zarand, extinzîndu-se rapid în Munţii Apuseni, comitatele Hunedoara şi Alba , Turda, Cluj, Sibiu şi amenînţînd să se întindă în toată Transilvania. A fost înăbuşită de armata imperială. Conducătorii ei au fost prinşi şi închişi la Alba-Iulia. Crişan s-a sinucis în închisoare, iar Horea şi Cloşca au fost executaţi prin frîngerea cu roata la 28 febr. 1785.

HOREB, un alt nume al muntelui Sinai, pe care, potrivit *Vechiului Testament*, Dumnezeu i s-a arătat lui Moise ca rug aprins.

HOREMHEB, ultimul reprezentant al celei de-a 18-a dinastii egiptene, faraon al Regatului Nou (1348-1320 î.Hr.).

HOREZMI, Muhammed ibn Musa (780-c.850), matematician arab. S-au păstrat (parţial) lucrările sale de aritmetică, algebră şi geometrie (*Scurtă carte despre calculul prin completare şi reducere*), de astronomie (în care sînt publicate primele tabele arabe de sinusuri şi tangente). O lucrare despre calendar (*Determinarea calendarului ebraic*).

HOREZU (Depresiunea ~), depresiune de eroziune în Subcarpaţii Olteniei, mărginită de Munţii Căpăţînii (la N) şi de Măgura Slătioarei (la S—S-V), drenată de rîul Luncavăţ.

HOREZU, oraş în depresiunea cu acelaşi nume, la poalele măgurii Slătioara, în judeţul Vîlcea; 7,36 mii loc. Staţiune climaterică. Renumit centru de ceramică populară. Centru pomicol. Cherestea. Biserică din 1659 cu pridvor adăugat şi picturi murale din 1859; alte biserici din sec. 19. În apropiere se află mănăstirea Hurezu. Atestat documentar din 1487.

HORIA, Vintilă (1915-1993), scriitor român. Stabilit la Madrid. Autor de romane (*Dumnezeu s-a născut în exil, Cavalerul resemnării, O femeie pentru Apocalips*) şi eseuri (*Giovanni Papini, Literatură şi disidenţă*).

HÖRMANDER, Lars Valter (n. 1931), matematician suedez. Contribuţii în analiza matematică şi ecuaţii cu derivate parţiale. Medalia Fields (1962).

HORMIZD (HURMAZD, ORMIZD, ORMAZD), numele a cinci împăraţi sasanizi. Mai importanţi: — **Hormizd I**, suveran al Imperiului Sasanid (272-273 d.Hr.). În conflict cu Imperiul Roman, s-a arătat tolerant faţă de răspîndirea religiei creştine. — **Hormizd IV**, suveran sasanid (579-590). Fiu al lui Chosroe I. Angajat într-un lung război cu Imperiul Bizantin (583-590) condus de împăratul Mauriciu. A murit ucis într-o lovitură de palat. — **Hormizd V**, ultimul suveran sasanid. Proclamat rege în 632, moare ucis în acelaşi an.

HORN, Philip de Montmorency, conte (1518-1568), guvernator sub Carol Quintul. A fost decapitat din ordinul ducelui de Alba (împreună cu contele Egmont) din cauza luptei sale pentru apărarea libertăţii Ţărilor de Jos.

HORNEY, Karen (1885-1952), psihanalist american de origine germană. Respingînd teoria freudiană a originii libidinale a nevrozelor, a subliniat rolul factorilor culturali şi de ambianţă în geneza bolilor nervoase. Considerată ca unul dintre principalii adepţi ai culturalismului în psihanaliză (*Personalitatea nevrotică a timpului nostru*).

HORNINDALSVATN, cel mai adînc lac de tip glaciar din Europa, aflat în Norvegia central-sudică; 50,8 km^2. Ad. max.: 514 m.

HOROATU CRASNEI, comună în judeţul Sălaj. Biserică din sec. 15, cu adăugiri din sec. 18. Aşezare menţionată documentar din 1213.

HORODIŞTEA, sat în comuna Păltiniş, judeţul Botoşani, pe locul căruia s-a descoperit o civilizaţie de tip neolitic datînd de la sfîrşitul milen. 3 î.Hr. şi începutul milen. 2 î.Hr., cunoscută sub numele de cultura *Horodiştea-Folteşti*. Punctul nordic extrem al României, aflat la 48°15´06´´ latitudine nordică.

HORODNIC, comună în judeţul Suceava.

Karen Horney

Horaţiu

Biserici de lemn (sec. 18).

HORODNICENI, comună în judeţul Suceava. Biserică (1539), ridicată de vistiernicul Mateiaş; alte biserici din sec. 19.

HOROWITZ, Vladimir (1904-1989), pianist american de origine rusă. Ilustru interpret al muzicii lui Chopin, Liszt, Debussy şi Prokofiev.

HORTHY DE NAGYBÁNYA Miklós (1868-1957), om politic şi amiral maghiar. Regent al Regatului Ungariei (1920-1944). Aliaţele cu Italia şi Germania i-au facilitat anexarea între 1938 şi 1940 a sudului Slovaciei, a Ruteniei subcarpatice şi a unei părţi a Transilvaniei (prin Dictatul de la Viena). După răsturnarea de la putere (1944), s-a stabilit în Portugalia.

HORTOLOMEI, Nicolae (1885-1961; n. Huşi), chirurg român. Prof. univ. la Bucureşti. Creator de şcoală în chirurgia hipertiroidiilor, tuberculozei renale, cancerului de sîn, bolilor cardiace (*Chirurgia cordului, Anestezia* ş.a.). Acad.

HORUS (în mitologia egipteană), zeitate solară. Fiu al zeului Osiris şi al zeiţei Isis. Înfăţişat ca un şoim sau ca un om cu cap de şoim.

HÔRYŪ-JI, cea mai veche mănăstire budistă din Japonia, aflată în regiunea Nara, în care se găseşte cel mai vechi model arhitectural din Extremul Orient (sec. 7).

HOSPITALET DE LLOBREGAT, L'~, oraş situat în N-E Spaniei (Catalonia), la S de Barcelona; 272 mii loc. Metalurgie, chimie, textile.

HOSSU, Iuliu (1885-1970; n. Milaşul Mare, jud. Bistriţa-Năsăud), episcop unit român. Episcop de Gherla (1910), preot militar în timpul primului război mondial şi participant la Marea Adunare Naţională de la Alba-Iulia de la 1 dec. 1918. Intensă activitate culturală în cadrul Astrei. Membru de onoare al Acad. Rom.

HÔ ŞI MIN (*Nguyên That Thanh*, zis *Nguyên Ai Quôc*; 1890-1969), om politic vietnamez. Fondator al partidului comunist indochinez (1930) şi creatorul Ligii pentru Independenţa Vietnamului (Viet Min, 1941). Preşedinte al Republicii Vietnam şi al Republicii Democrate Vietnam (Vietnamul de Nord) (1946-1969), iar în 1956-1960, secretar general al partidului comunist.

HÔ ŞI MIN, oraş în S Vietnamului; 3,5 mil. loc. Nod de comunicaţii. Centru ad-tiv, comercial şi industrial (construcţii navale, cauciuc, prelucrarea lemnului şi artizanat). Universitate (1954). Muzee. — Întemeiat în 1778, sub denumirea *Saigon*. Ocupat de francezi în 1859, a devenit, în anul 1867, capitala Cochinchinei; în 1940, a fost ocupat de japonezi. Reşedinţă a autorităţilor sud-vietnameze (1945-1975). Capitală a Vietnamului de Sud după eliberarea acestuia (1975). Schimbarea numelui *Saigon* cu *Hô Şi Min* s-a făcut în 1976, după încheierea procesului de reunificare a ţării.

HOTARELE, comună în judeţul Giurgiu, în care se găsesc: Casa memorială "Udrişte Năsturel" (sec. 17), biserică (1644), Conacul Stolojan (sec. 16).

HOTIN (Cetatea ~), fortăreaţă pe malul drept al Nistrului, monument de arhitectură militară. Construită din piatră pe timpul domniei lui Alexandru cel Bun (1400-1432), pe locul unor fortificaţii mai vechi (sec. 13), reconstruită şi întărită de Ştefan cel Mare (sec. 15) şi Petru Rareş (sec. 16). A servit ca cetate de pază şi apărare la hotarele de N-E ale statului moldovenesc medieval. A fost atacată de polonezi, turci, ruşi, cazaci. În 1713, a fost ocupată de turci, ţinutul Hotin fiind transformat în raia turcească, apoi, în timpul Războiului Ruso-Turc din 1806-1812, a fost cucerită de armatele ruseşti. În sec. 19 îşi pierde importanţa militară. Prin anii '70 a fost parţial restaurată.

HOTIN (CHOTIN), oraş în Ucraina, situat pe malul Nistrului; 14 mii loc. Veche cetate a Moldovei medievale, atestată documentar din 1310. Importanţa ei strategică (sporită după căderea Cetăţii Albe sub turci în 1484) a fost avută în vedere de voievozii Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare şi Petru Rareş, care au fortificat-o în repetate rînduri. Cucerită de turci (1713), a fost transformată în raia (1715). În urma Războiului Ruso-Turc (1806-1812), Hotinul împreună cu Basarabia au fost anexate de Rusia. Între 1918 şi 1940, a fost, ca şi Basarabia, în componenţa României, pentru ca, după 1940, să fie integrat în fosta URSS (pînă în 1991).

HÖTZENDORF v. **Conrad von Hötzendorf**.

HOUDON, Jean Antoine (1741-1828), sculptor francez. Creaţii în manieră clasicizantă (*Diana*); portrete (*Diderot, J.-J.Rousseau, D'Alembert, Voltaire, Bustul tinerei Louise Brogniart*).

HOUNSFIELD, Sir Godfrey Newbold (n. 1919), cercetător englez. Inventator al scannerului. Premiul Nobel (1979).

HOUPHOUËT-BOIGNY, Félix (1905-1993), om politic din statul Coasta de Fildeş. Fondator (1945) al Partidului Democrat al Coastei de Fildeş. Preşedinte al republicii şi şef al guvernului (din 1960).

HOUSSAY, Bernardo Alberto (1887-1971), medic argentinian. Contribuţii în studiul hormonilor. Premiul Nobel (1947), împreună cu Carl F. şi Gerty Theresa Cori.

HOUSTON, oraş în S SUA (Texas), port important la golful Mexic; 4,09 mil. loc. (în aglomeraţie). Mare centru comercial, financiar şi industrial (prelucrarea şi chimizarea petrolului şi a gazelor naturale, construcţii de utilaj petrolier). Important centru cultural (universităţi, muzee).

HOWARD, Edward Charles (1774-1816), cercetător englez. A descoperit fulminatul de mercur (1799). A inventat un mecanism prin care are loc evaporarea la presiune joasă, utilizat în fabricarea zahărului.

HOWLAND, JARVIS şi BAKER, teritoriu format dintr-un grup de trei insule nelocuite permanent, în Pacificul Central, lîngă Ecuator, la S-V de arhipelagul Hawaii; 12,14 km^2. Sub administraţia SUA.

HOWRAH, oraş în N-E Indiei (Bengalul de Vest), port pe braţul Hooghly al deltei Gangelui, în faţa Calcuttei; 1,7 mil. loc. Centru industrial.

HOYERSWERDA, oraş în Germania, pe Elsterul Negru; 67,8 mii loc. Centru industrial. În apropiere, combinatul "Schwarze Pumpe".

HOYLE, Sir Fred (n. 1916), astrofizician şi matematician englez. Contribuţii la formularea unor teorii cosmologice fundamentale. Autor de literatură science-fiction.

HRABAN MAURUL (c. 780-856), savant şi călugăr benedictin german. Pentru realizările în organizarea învăţămîntului a fost supranumit "Praeceptor Germaniae".

HRADEC KRÁLOVÉ, oraş în Cehia, pe Elba; 99,8 mii loc. Capitala Boemiei Orientale. Centru comercial. Industrii. Catedrală gotică (sec. 14). Biserica barocă Notre-Dame (sec. 17).

HRISOSTOM v. **Ioan Hrisostom**.

HRISTOS v. **Iisus Hristos**.

HRISTOV, Kiril (1875-1944), scriitor bulgar. Poezii cu caracter imnic (*Cîntece şi suspine, Imnuri aurorii*); poemul epic *Fiii Balcanilor*, piese de teatru, romane.

HRISTOVAIA, comună în jud. Dubăsari, Republica Moldova. Monumente de arhitectură industrială rurală: moară şi oloiniţă de apă. Atestată documentar în sec. 18.

HRON, rîu în Slovacia, afluent al Dunării; 289 km. Izvorăşte din masivul Tatra Mică. Hidrocentrale. Pe valea acestui rîu s-au dat, în primăvara anului 1945, lupte decisive la care a participat şi armata română.

HROZNÝ, Bedrich (1897-1952), lingvist şi arheolog ceh. Contribuţii în orientalistică. Pe baza arhivelor descoperite la Boğazköy (1906), a pus în evidenţă apartenenţa limbii hitite la familia de limbi indoeuropene.

HRUŞCIOV, Nikita Sergheevici (1894-1971), om politic rus. Conducător al Partidului Comunist din fosta URSS (1953-1964) şi prim-ministru al ţării (1958-1964). Iniţiator al "dezgheţului" în politica internă şi externă a URSS, l-a criticat vehement pe Stalin şi a iniţiat procesul de reabilitare a persoanelor supuse represiunilor în perioada dictaturii staliniste.

HSÜAN TSANG (c. 596-664), pelerin budist chinez. Autorul uneia dintre cele mai interesante literaturi de călătorie (*Însemnări despre ţările din Apus*), cuprinzînd descrierea a 138 de ţări, din care 110 le-a cunoscut şi străbătut în decurs de 15 ani.

HUA GUOFENG (n. 1922), om politic chinez. Iniţiatorul reunirii partidului şi armatei roşii chineze în timpul războiului de rezistenţă contra Japoniei (1937-1945). După 1949, secretar al Partidului Comunist şi membru în Comitetul Central din 1969. Prim-ministru (1976-1980). Preşedinte al partidului (1976-1981).

HUAIHE, fluviu în E Chinei; 813 km. Izvorăşte din culmea Tongbaishan şi se varsă în Marea Galbenă.

HUAINAN, oraş în E Chinei (Anhui), pe Huaihe, la N-V de Nanjing; 350 mii loc. Expl. de huilă.

HUA KUO-FEN v. **Hua Guofeng**.

HUALLAGA, rîu în N Perú-ului, afluent al lui Marañón; 1040 km. Izvorăşte de pe pantele estice ale Cordillerei Occidental (Anzi).

HUAMBO, oraş în V Angolei centrale, la c. 1800 m alt.; 62 mii loc. Centru comercial.

Vechiul nume: *Nova Lisboa*.

HUAN, principe al statului chinez Qi (685-643 î.Hr.) din epoca dinastiei Zhou de Est. A îndeplinit rolul de protector militar al acestei dinastii. Pe timpul său, principatul Qi avea o poziţie predominantă în Imperiul Chinez, pe care însă o va pierde după moartea principelui.

HUANCAYO, oraş în Perú, în Anzi, la E de Lima; 165 mii loc. Centru comercial la 3350 m alt.

HUANG BINHONG (HOUANG PINHONG) (1863-1955), pictor chinez. A armonizat elementele clasice cu elementele moderne. A publicat o monumentală antologie de scrieri clasice pe tema artei.

HUANGHE, fluviu în N Chinei; 4845 km. Izvorăşte din podişul Tibet şi se varsă în Marea Galbenă printr-o deltă. Şi-a schimbat în decurs de 4 milenii de 7 ori albia în cursul inferior, provocînd inundaţii dezastruoase de-a lungul timpului. Pe valea fluviului Huanghe s-a constituit, în milen. 3-2 î.Hr., primul stat chinez, în vremea dinastiei Xia, apoi Shang. Cunoscut şi sub numele de *Fluviul Galben*.

HUANGSHI, oraş în S-E Chinei (Hubei), port la Yangtze; 111 mii loc. Industrii.

HUASCARÁN, vîrf în N Anzilor Centrali (Perú) în Cordillera Blanca. Alt.: 6768 m. Zăpezi veşnice. Escaladat pentru prima oară în 1932.

HUBBLE, Edwin Powell (1889-1953), astronom american. A descoperit că viteza cu care nebuloasele extragalactice se îndepărtează este direct proporţională cu depărtarea lor, fundamentînd pe această bază teoria expansiunii Universului.

HUBEI, provincie în centrul Chinei; 180 mii km^2; 47,8 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Wuhan*. Ind. dezvoltată în Wuhan. Culturi de bumbac, orez, grîu.

HUBEL, David Hunter (n. 1926), neurofiziolog american. Contribuţii în anatomia şi neurofiziologia ochiului şi a emisferelor cerebrale. Premiul Nobel (1981).

HUBER-PANU, Ioan (1904-1974; n. Bucureşti), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Specializat în minereuri (*Un model matematic al procesului flotaţiei în maşini multicelulare*). Membru corespondent al Acad. Rom.

HUBIC, Lia (n. 1911, satul Paleu, jud. Bihor), cîntăreaţă română. Roluri de soprană în opere, îndeosebi italiene.

HUBLI-DHARWAR, oraş în India (Karnataka) la E de Goa; 647 mii loc. Ind. textilă. Templu (sec. 11).

HUCH, Ricarda (1864-1947), scriitoare germană. Unul dintre cei mai buni poeţi interbelici ai Germaniei (*Poezii noi*). Romane istorice în viziune monumentală (*Marele război din Germania*), proză scurtă, biografii romanţate. Eseuri critice remarcabile sub aspectul cîmpului de investigaţie şi al supleţii stilului (*Romantismul german*).

HUDEŞTI, comună în judeţul Botoşani. Vestigiile unei aşezări fortificate datînd din sec. 9-11. Biserica (1752-1759) şi casa "Boldur Lăţescu" (1757).

HUDDERSFIELD, oraş în E Marii Britanii (Anglia), la poalele Munţilor Pennini; 149 mii loc. Centru textil.

HUDJAND, oraş în Tadjikistan, pe Sîr-Daria; 143 mii loc. Centru industrial (textile; ind. mătăsii). Uraniu. Vechi oraş musulman. Din 1936 pînă în 1991 s-a numit *Leninabad*.

HUDSON, Henry (c.1550-1611), navigator englez. Primind misiunea de a găsi o cale maritimă spre China, a descoperit (1607) fluviul, strîmtoarea şi golful care îi poartă numele.

HUDSON, fluviu în N-E SUA; c.500 km. Izvorăşte din munţii Adirondack şi se varsă în Oceanul Atlantic. Leagă oraşul New York (pe care îl străbate) cu Marile Lacuri. Navigabil.

HUDSON, golf al Oceanului Atlantic pe ţărmul de N al Canadei. Comunică cu oceanul prin strîmtoarea Hudson; 819 mii km^2. Ad. medie: 128 m. Ad. max.: 274 m.

HUDSON, strîmtoare între peninsula Labrador şi insula Ţara lui Baffin. Leagă Oceanul Atlantic cu golful Hudson. Lungime: 820 km. Lăţime: 115-240 km. Ad.:200-600 m.

HUÉ, oraş în Vietnam, la 8 km de Marea Chinei de Sud, pe rîul Hué; 209 mii loc. Vechiul oraş (din care se mai păstrează temple şi palate) este situat pe malul stîng al rîului, pe dreapta lui aflîndu-se oraşul nou, centru comercial, industrial şi universitar. — Reşedinţă a seniorilor Cochinchinei (1635-1775), capitală a Vietnamului unificat în 1802. Sub protectorat francez din 1883 şi sub autoritatea Vietnamului de Sud în 1954. Cucerit în 1975 de armata Vietnamului de Nord.

HUEDIN (Depresiunea ~), depresiune intramontană, tectonico-erozivă, situată în N-E Munţilor Apuseni, în bazinul superior al Crişului Repede, între prelungirile Munţilor Meseş (în N—N-V), Gilău (S—S-E) şi Vlădeasa (V—S-V). Suprafaţa: c. 160 km^2. Alt. max.: 700 m.

HUEDIN, oraş în judeţul Cluj, în depresiunea cu acelaşi nume; 10,2 mii loc. Prelucrarea lemnului (cherestea, mobilă, tîmplărie, butoaie), produse textile, alimentare. Biserică din sec. 13-14; biserică reformată (din sec. 17), conac din sec. 18. Localitate menţionată documentar din 1332.

HUELVA, oraş în S-V Spaniei (Andaluzia); 142 mii loc. Rafinării de petrol. Ind. chimică. Port de export la golful Cádiz al Oceanului Atlantic.

HUFŪF (HOFUF), AL ~, oraş în Arabia Saudită în apropiere de Golful Persic; 101 mii loc. Vechi centru comercial. Una dintre cele mai mari oaze ale Arabiei (grîu, legume, orz). Artizanat. Ciment. Moschee (sec. 19).

HUGGINS, Charles Brenton (n. 1901), chirurg şi oncolog american. Studii şi cercetări endocrinologice. Premiul Nobel (1966).

HUGHES, David Edward (1831-1900), fizician american de origine engleză. A avut un rol important în dezvoltarea telegrafiei. Inventatorul microfonului (1878).

HUGHES, Langston James (1902-1967), scriitor american. Reprezentant de seamă al liricii afro-americane. Poeme de disperare şi revoltă (*Blues-uri obosite, Shakespeare în Harlem*). Piese de teatru, romane şi povestiri cu conţinut umoristico-protestatar (*Simple îşi spune părerea, Simple şi-a luat nevastă* etc.).

HUGO I CAPET (941-996), rege al Franţei (987-996). Fondatorul dinastiei Capetingilor. S-a asigurat de succesiunea fiului său la tron încă din timpul vieţii.

HUGO, Victor Marie (1802-1885), scriitor francez. Personalitate de prim rang a literaturii universale. Teoretician, îndrumător, principal reprezentant al romantismului din Franţa sec. 19. Autorul unui program estetic al acestui curent (prefaţa la drama *Cromwell*). Drame de factură romantică, demonstrativ anticlasicizante prin sursa de inspiraţie, modul de tratare a personajelor şi de rezolvare a conflictului, stil (*Ruy Blas, Marion de Lorme*). Lirică de o mare diversitate tematică şi compoziţională, de la poezia meditativă (*Orientalele, Contemplaţiile*) la marele poem epic, monumental prin viziune şi forţă imagistică (*Legenda secolelor*). Proză romanescă de o considerabilă popularitate şi astăzi (*Mizerabilii, Notre-Dame de Paris*). Implicat şi în viaţa politică a vremii, el a acoperit şi ilustrat (ca nimeni altul) toate genurile literare, reprezentînd expresia completă a poetului romantic, profet şi misionar.

HUILA (Nevado del ~), munte vulcanic în V Columbiei, în Cordillera Central a Anzilor. Alt.: 5748 m.

HUITZILOPOCHTLI, divinitate solară aztecă, considerată a fi stăpînul lumii. Simbolul războiului, al soarelui şi al cerului. Patronul vînătorii şi, mai ales, patronul poporului aztec. Uneori identificat cu Soarele însuşi.

HUIZINGA, Johan (1872-1945), eseist şi istoric de artă olandez. Sinteze şi eseuri de mare profunzime intelectuală pe teme de istoria culturii şi a civilizaţiei (*Amurgul Evului Mediu, Erasmus, Homo ludens*).

HULL (KINGSTON-UPON-HULL), oraş în E Marii Britanii (Anglia), port la estuarul Humber; 252 mii loc. Port comercial şi de pescuit. Centru industrial. Universitate. Biserică (sec. 14). Muzee.

HULL, Cordell (1871-1955), om politic american. Unul dintre fondatorii ONU. Premiul Nobel pentru pace (1945).

HULUBEI, Horia (1896-1972; n. Iaşi), fizician român. Prof. univ. la Bucureşti.

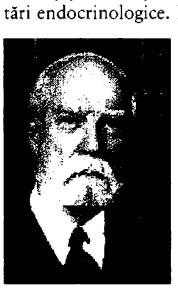

Charles Brenton Huggins

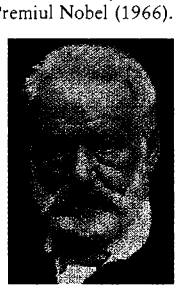

Victor Hugo

Cordell Hull

Horia Hulubei

Contribuţii în fizica atomică şi nucleară (*Analiza fină chimică prin raze X*). Unul dintre iniţiatorii cercetărilor româneşti în domeniul fizicii atomice. Acad.

HUMANITÉ (**L' ~**), cotidian francez fondat de Jean Jaurès (1904) ca organ al Partidului Socialist. Din 1920, organ central al Partidului Comunist Francez. În 1939 a fost suspendat, continuînd să apară în clandestinitate pînă în 1944, cînd şi-a reluat apariţia. Apare la Paris.

HUMBER, estuar pe coasta de E a Marii Britanii, la Marea Nordului, format din rîurile Ouse şi Trent. Lungime: 61km. Lăţime: 1,5-12 km.

HUMBOLDT, **Alexander von** (1769-1859), naturalist, explorator şi geograf german. Frate cu Wilhelm von Humboldt. Veritabil enciclopedist, pionier în biogeografie, vulcanologie şi în studierea magnetismului terestru. A explorat America tropicală şi Asia Centrală. Lucrări: *Călătorie în regiunile echinocţiale ale Noului Continent* (30 vol., 1805-1834), *Kosmos* (5 vol., 1845-1862). A pus bazele dezvoltării unor ştiinţe precum: oceanografia, meteorologia, climatologia, glaciologia.

HUMBOLDT, **Wilhelm von** (1767-1835), lingvist şi om politic german. Ambasador al Prusiei la Roma, Viena şi Londra. Fondatorul Universităţii din Berlin (1810). Unul dintre primii promotori ai metodei comparativ-istorice în studiul limbilor (*Despre limba kâvi din insula Java*). Filozof al limbajului, ale cărui teorii vor influenţa considerabil lingvistica secolului 20 (*Despre diversitatea de structură a limbilor omeneşti*).

HUMBOLDT, gheţar de mari dimensiuni din N-V Groenlandei, la golful Kane; c. 114 km lungime; c. 95 km lăţime.

HUME, **David** (1711-1776), filozof şi istoric englez. Unul dintre primii adepţi ai agnosticismului modern. Precursor al empirismului filozofic. A considerat cunoaşterea intelectuală ca avîndu-şi originile şi limitele în domeniul senzaţiilor (*Cercetare asupra intelectului uman, Tratat despre natura umană*).

HUMMEL, **Johann Nepomuk** (1778-1837), pianist şi compozitor german. Elev al lui Mozart şi Salieri la Viena. Operă bogată, compusă din sonate şi 7 concerte pentru pian, muzică de cameră.

HUMOR (**Mănăstirea ~**) v. **Mănăstirea Humorului**.

HUMPERDINCK, **Engelbert** (1854-1921), compozitor, critic muzical şi pedagog german. A scris, sub influenţa lui Wagner, muzică simfonică, de cameră şi de scenă. Cîntece pentru copii (*Hänsel şi Gretel*, opera sa renumită, este inspirată din cîntecele populare).

HUNAN, provincie în China Meridională; 210 mii km^2; 55 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Changsha*. Climatul tropical umed favorizează culturile de orez. Activitate minieră importantă (antimoniu, mangan).

HUNEDOARA (**Depresiunea ~**), depresiune intramontană, tectonico-erozivă, situată în V României, în zona de contact a Carpaţilor Occidentali cu cei Meridionali. Este compusă din trei compartimente: Depresiunea Hunedoarei (în V—N-V), pe rîul Cerna, depresiunea Călan (în E), pe rîul Strei, şi depresiunea Simeria-Deva (în N), pe valea Mureşului. Suprafaţa: c. 500 km^2. Cunoscută şi sub numele de *depresiunea Strei*.

HUNEDOARA, judeţ în vestul Romaniei, în S-V Podişului Transilvaniei; 7063 km^2.; 546 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Deva*. Oraşe: Hunedoara, Petroşani, Vulcan, Lupeni, Petrila, Orăştie, Brad, Călan, Simeria, Uricani, Haţeg, Aninoasa. Relief predominant muntos; este înconjurat de munţii Şureanu, Parîng, Vulcan, Retezat, Godeanu, Poiana Ruscăi ş.a., care închid în centru depresiunea Haţeg-Pui, legată spre S-E prin pasul Merişor cu depresiunea Petroşani. Reţeaua hidrografică e reprezentată de rîul Mureş şi numeroase lacuri alpine (peste 80). Resurse naturale: huilă, cărbune brun, minereuri de fier, zăcăminte auro-argentifere, plumb, zinc ş.a. Izvoare minerale şi termale (Geoagiu), păduri. Judeţul Hunedoara reprezintă una dintre principalele baze metalurgice ale ţării (cu centrul la Hunedoara şi Călan). Ind. carboniferă (Valea Jiului a constituit timp îndelungat principala zonă carboniferă a ţării), ind. constructoare de maşini şi a bunurilor de larg consum, energetică, a prelucrării lemnului, a pielăriei. Culturi agricole. Pomicultură, viticultură, păşuni. Creşterea animalelor. Institut de mine, teatre. Zonă turistică: cetatea Devei, ruinele Amfiteatrului roman de la Sarmizegetusa, biserica din Densuş, Castelul Huniazilor, Parcul Naţional Retezat, Parcul Dendrologic din Simeria, rezervaţia de zimbri de la Haţeg, peşterile Cioclovina, Ponor etc.

HUNEDOARA, municipiu, reşedinţă a judeţului Hunedoara, situat pe rîul Cerna, la poalele munţilor Poiana Ruscăi; 80,99 mii loc. Vechi oraş industrial, atestat din 1265. Centru siderurgic din sec. 17-18. Ind. chimică şi cocsochimică, textilă, alimentară. Importanţă turistică dată de prezenţa Castelului Huniazilor, construit în sec. 14, refăcut în stil gotic în 1446 de Iancu de Hunedoara şi în stil renascentist în 1618, de către Matei Corvin. Biserică Sf. Nicolae (1458, cu transformări din 1634). Alte biserici din sec. 18-19.

HUNIAZI (**HUNIADE**), familie princiară de cneji români din Transilvania, întemeiată de Voicu, tatăl lui Iancu de Hunedoara, înnobilat, în 1409, de regele Ungariei Sigismund de Luxemburg. Stăpînitori ai domeniului Hunedoarei. Membrii marcanţi: Iancu de Hunedoara şi Matei Corvin.

HUNSRÜCK, parte a Masivului Şistos Renan, pe stînga Rinului. Regiune agricolă cu o alt. medie de 500 m. Alt. max: 816 m.

HUNT, **Frederick Vinton** (1905-1972), inginer american. Inventatorul sistemului sonar (1942).

HUNT, **William Holman** (1827-1910), pictor şi gravor englez. Pictură de inspiraţie moral-religioasă în care domină alegoriile şi simbolurile (*Lumina lunii, Triumful inocenţilor*).

HUNTINGTON, oraş în E SUA (Virginia de Vest), pe rîul Ohio; 311,4 mii loc. (împreună cu Ashland şi Ironton). Centru industrial şi agricol. Universitate (1837).

HUNGTINGTON BEACH, oraş în S-V SUA (California), port la Oceanul Pacific; 143 mii loc. Centru de cercetări spaţiale. Staţiune balneară.

HUNTSVILLE, oraş în S-E SUA (Alabama), pe rîul Tennessee; 159 mii loc. Centru de cercetări spaţiale.

HURBAN VAJANSKÝ, **Svetozar Miloslav** (1847-1916), scriitor slovac. Lirică influenţată de romantismul rusesc şi byronian (*Tatra şi marea*). Iniţiatorul romanului realist (*Rădăcini şi lăstare, Ramură uscată*).

HUREZU (**Mănăstirea ~**), important complex monastic situat în oraşul Horezu, judeţul Vîlcea, edificat în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, format din mănăstirea ctitorită de domn (1690-1697), bolniţă (1696), schitul Sfinţii Apostoli (1698), schitul Sf. Ştefan (1703). Aici a luat fiinţă în sec. 18 o renumită şcoală de pictură. Valoroasă colecţie de icoane, argintărie, cărţi vechi. Complexul a fost restaurat între 1960 şi 1975.

Mănăstirea Hurezu

HURMUZAKI, familie de boieri cărturari din Bucovina (sec. 19).

HURMUZAKI, **Constantin** (1863-1937; n. Cernăuţi), entomolog român. Descendent al familiei Hurmuzaki. Cercetări asupra lepidopterelor şi coleopterelor din România. Membru de onoare al Acad. Rom.

HURMUZAKI, **Eudoxiu** (1812-1874; n. Cernauca, azi, în Ucraina), istoric şi om politic român. Reprezentant al prestigioasei familii Hurmuzaki. Militant pentru drepturile românilor din Imperiul Habsburgic. Iniţiatorul *Colecţiei Hurmuzaki*, culegere de documente privind istoria românilor publicată de Academia Română începînd din 1887 (44 vol., dintre care 11 conţin documente adunate de E.Hurmuzaki). Membru titular al Societăţii Academice Române.

HURMUZESCU, **Dragomir** (1865-1954; n. Bucureşti), fizician român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Inventatorul unui tip de electroscop care îi poartă numele. Lucrări în domeniile electricităţii, razelor X (*Căldură şi electricitate, Electricitate generală şi aplicată, Radioactivitatea apelor minerale din România*). Colaborator al soţilor Curie. Membru corespondent al Acad. Rom.

HURON, unul dintre Marile Lacuri la graniţa dintre SUA şi Canada; 60 mii km^2 (al doilea ca mărime din acest sistem). Ad. max.: 228 m.

HURTADO LARREA, **Oswaldo** (n. 1940), om politic ecuadorian. Preşedinte al ţării din 1981.

HURU, familie de boieri din Moldova (sec. 15-16).

HURU, Efrim (?-1548), mare spătar, pîrcălab de Neamţ şi mare vornic (1524-1548). Boier credincios domnului Petru Rareş, descendent al familiei boiereşti Huru.

HUS, Jan (1371-1415), reformator religios ceh. Rector al Universităţii din Praga (1409). Intrînd în conflict cu biserica, este excomunicat în 1412. Judecat şi condamnat ca eretic de către Conciliul din Constanţa (1414), a fost ars pe rug. Tezele lui, care s-au bucurat de o rapidă răspîndire în Ungaria şi Cehia, au stat la originea mişcărilor şi luptelor husite (1419-1437). Erou naţional al Cehiei.

HUSÁK, Gustáv (1913-1991), om politic cehoslovac. Demnitar comunist. Preşedinte al fostei Cehoslovacii între 1975 şi 1989, an în care a fost obligat să demisioneze.

HUSSEIN AL-TAKRITI, Saddam (n. 1937), general şi om politic irakian. Preşedinte şi şef al Guvernului Republicii Irak (din 1979). Secretar general al Partidului Baas Arab Socialist (din 1979). Printr-o politică de forţă (atacul asupra Iranului din 1980, invadarea Kuweitului din 1990) a încercat să cîştige o poziţie de lider în lumea arabă.

HUSSEIN IBN TALAL (n. 1935), rege al Iordaniei (din 1952).

HUSSERL, Edmund (1859-1938), filozof şi logician german. Părintele fenomenologiei (*Criza ştiinţelor europene şi fenomenologia transcendentală, Idei pentru o fenomenologie pură*). Cercetări asupra problemei semnificaţiei. A elaborat aparatul conceptual al logicii moderne (*Logica formală şi transcendentală, Cercetări logice*).

HUSNICIOARA, comună în judeţul Mehedinţi. Biserică din lemn (1785).

HUSTON, John (1906-1987), regizor, scenarist şi actor de film american. A debutat ca regizor cu filmul *Şoimul maltez*, impunîndu-se rapid ca unul dintre cei mai mari regizori americani de după război. Filme marcate de meditaţia asupra îndreptăţirii efortului şi a fatalităţii eşecului (*Comoara din Sierra Madre, Regina africană, Moulin Rouge, Moby Dick, Noaptea Iguanei*). Premiul Oscar (1948).

HUŞI, municipiu în judeţul Vaslui; 33,6 mii loc. Ind. chimică, textilă şi alimentară. Centru viticol şi pomicol. Biserică din 1495 (ctitorie a lui Ştefan cel Mare, reconstruită în sec. 18), palat episcopal (1782). Muzeul de Istorie "Huşi". Atestat documentar din 1441. Reşedinţă domnească în timpul lui Ştefan cel Mare şi important centru comercial şi meşteşugăresc. Incendiat de turci şi de tătari în sec. 18. Podgoriile Huşiului sînt menţionate în scrierile lui Strabo şi într-un act emis de Alexandru cel Bun în 1415.

HUTTEN, Ulrich von (1488-1523), cavaler şi umanist german. Mentor şi conducător al răscoalei din 1522-1523. Atitudine anticlericală şi antipapală în scrieri satirice şi pamfletare (*Scrisorile unor oameni obscuri, Vadiscus sau trinitatea romană*).

HUTTON, Charles (1737-1823), matematician englez. A determinat densitatea medie a pămîntului şi a făcut cercetări asupra vitezei proiectilelor.

HUTTON, James (1726-1797), geolog şi naturalist scoţian. Adept al plutonismului, a susţinut că rocile sînt rezultate ale activităţii vulcanice, stabilind asemănări între procesele geologice din trecut şi cele actuale (*Teoria Pămîntului*, 1795).

HUVSUGUL NOR (CHÖVSGÖL NUUR), lac tectonic cu apă dulce în Asia Centrală (Mongolia) la 1645 m alt.: 3,4 mii km^2. Ad. max.: 238 m.

HUXLEY, Aldous Leonard (1894-1963), scriitor englez, stabilit în SUA. Romancierul intelectualităţii şi al burgheziei interbelice, devenit celebru prin *Galben de crom, Punct - Contrapunct, Orb prin Gaza*. Eseuri filozofice şi literare care indică oscilaţii între filozofia raţionalistă şi misticismul budist (*Filozofie veşnică*).

HUXLEY, Andrew Fielding (n. 1917), fiziolog englez. A pus în evidenţă mecanismele chimice ale excitaţiei membranei neuronului periferic. Premiul Nobel (1963), împreună cu J.Eccles şi A.L.Hodgkin.

HUXLEY, Sir Julian Sorrel (1887-1975), biolog şi scriitor englez. Contribuţii în domeniul teoriei geneticii, ornitologiei ş.a. Primul director general al UNESCO (1946-1948).

HUXLEY, Thomas Henry (1825-1895), biolog englez. Susţinător şi promotor fervent al darwinismului (*Locul omului în natură*).

HUYGENS, Cristiaan (1629-1695), fizician, matematician şi astronom olandez. Unul dintre cei mai mari savanţi din istoria lumii. A fundamentat (în 1673) teoria clasică a forţelor centrifuge şi a oscilaţiilor pendulului (*Horologium oscillatorum*) si a construit primul ceas cu pendul (1657); a formulat principiul care explică propagarea undelor (*principiul Huygens*) şi teoria ondulatorie a luminii (*Tratat despre lumină*, 1690). A perfecţionat luneta astronomică şi a descoperit satelitul Titan al lui Saturn (1655), rotaţia planetei Marte, nebuloasa din constelaţia Orion. A elaborat primul tratat de calculul probabilităţilor, lucrări de geometrie, de teorie a logaritmilor.

Dragomir Hurmuzescu

Cristiaan Huygens

HUYGHE, René (n. 1906), estetician francez. Studii de estetică şi de psihologia artei (*Poetica lui Vermeer, Istoria artei contemporane, Arta şi sufletul, Arta şi lumea modernă, Puterea imaginii*).

HUYSMANS, Joris-Karl (pe numele adevărat *Georges-Charles-Marie Huysmans*; 1848-1907), romancier francez de origine olandeză. A evoluat de la proza naturalistă (*Cu sacul în spinare, Surorile Vatard*) la proza cu caracter simbolist şi decadent, în care este considerat un inovator (romanul *În răspăr*). Ultimele romane, influenţate de ocultism şi de religie (*Pe drum, Catedrala*). Eseuri (*Arta modernă*).

HUYTON WITH ROBY, oraş în V Marii Britanii (Anglia), la E de Liverpool; 189,7 mii loc. Centru industrial al zonei Merseyside. Monumente din sec. 15.

HVAR, insulă în Marea Adriatică, pe coasta sudică a Dalmaţiei (it. *Lesina*); 289 km^2; 11 mii loc. Relief muntos. Alt. max.: 626 m. Citrice. Turism. Catedrală din sec. 16, cu biserică şi mănăstire din aceeaşi epocă.

HVIEZDOSLAV, Pavol (pseudonim al lui *Pavol Országh*; 1849-1921), poet slovac. Teatru (*Irod şi Irodiada*). Poezie a naturii şi a timpului (*Plimbările primăvara*) ori a iubirii tragice (*Nevasta pădurarului*).

HYADE, roi de stele din constelaţia Taurul. Principala stea: *Aldebaran*.

HYDE PARK, renumit parc din V Londrei; c. 146 ha.

HYDERABAD, oraş în India, capitala statului Andhra Pradesh; 4,34 mil. loc. (în conurbaţie cu Secunderabad). Centru universitar. Metalurgie, chimie. Vechi oraş cu numeroase monumente: Char Minar (sec. 16), moschei. Podul Vechi. Universitatea Osmania (1918). Muzee. Fondat în 1590. Sub dependenţă britanică (1798), anexat Indiei (1948).

HYDERABAD, oraş în Pakistan, pe Ind; 795 mii loc. Centru comercial şi universitar. Ind. textilă. Moschei.

HYGEIA (în mitologia greacă), zeiţa sănătăţii. Fiică sau soţie a lui Asclepios.

HYPATIA (370-415 d. Hr.), matematiciană şi gînditoare greacă ce s-a aflat pentru un timp în fruntea neoplatonicienilor din Alexandria. A editat şi comentat *Elementele* lui Euclid. A murit asasinată.

HIPERIDE (HYPERIDES) (c. 389-322 î.Hr.), om politic şi orator grec. Discipol al lui Platon şi al lui Isocrate, posesor al unei mari averi. Iniţiator al răscoalei antimacedonene din Atena (338 î.Hr.). Victimă a represiunii macedonene, executat în 322 î.Hr.

HYPNOS (în mitologia greacă), zeul somnului. Fratele zeului morţii (Thanatos), descendent al perechii de zei primordiali: Erebos (întunericul) şi Nyx (noaptea). Tată a o mie de fii, printre care şi zeul viselor (Morfeu).

I

IABLOCIKOV, Pavel Nikolaevici (1847-1894), inginer electrotehnician rus. A inventat lampa cu arc electric fără regulator (1876) şi un generator magnetoelectric de curent alternativ.

IABLONOVÎI (JABLONOVYJ), lanţ muntos, în Siberia Orientală (Federaţia Rusă). Lungime: c. 650 km. Alt. max.: 1680 m. Păduri de conifere pînă la 1200-1400 m altitudine.

IACHINT, primul mitropolit al Ţării Româneşti de origine greacă (1359-1372). Recunoscut de patriarhul ecumenic Calist ca mitropolit al Ungrovlahiei, cu reşedinţa la Curtea de Argeş.

IACOB (JAIME), numele unor regi ai Aragonului. Mai important: **Iacob I Cuceritorul** (1208-1276), rege (1213-1276). A purtat lupte împotriva maurilor (1256-1276); a cucerit Insulele Baleare şi Valencia, lărgind graniţele regatului. A promulgat un nou cod de legi (1247).

IACOB (JAMES), numele a doi suverani ai Angliei, din dinastia Stuart: — **Iacob** (1566-1625), rege al Scoţiei ca **Iacob VI** (1567-1625) şi rege al Angliei ca **Iacob I** (1603-1625). A căutat să întărească absolutismul regal, intrînd în conflict cu Parlamentul. În timpul domniei lui, englezii au întemeiat (1607) prima lor colonie (Virginia) din America de Nord. A scris lucrări de teologie şi despre arta guvernării şi a comandat o versiune autorizată a *Bibliei*. — **Iacob II** (1633-1701), rege al Angliei, Irlandei şi, sub numele de **Iacob VII**, al Scoţiei (1685-1688), înlăturat din domnie din cauza tendinţelor sale procatolice şi legăturilor cu Franţa.

IACOB (JAMES), numele unor regi ai Scoţiei. Mai important: **Iacob I** (1394-1437), rege între 1406 şi 1437, încoronat în 1424. A urmărit să subordoneze nobilimea autorităţii centrale; a reorganizat administraţia şi justiţia. Asasinat. I se atribuie poemul *The Kingis Quair* (*Cartea regelui*).

IACOB, Caius (1912-1992; n. Arad), matematician român. Prof. univ. la Timişoara, Cluj şi Bucureşti. Reprezentant de seamă al şcolii matematice româneşti. Preocupări în domeniul analizei matematice, mecanicii generale, hidrodinamicii, aerodinamicii, teoriei elasticităţii. Contribuţii în aerodinamica subsonică şi supersonică. Acad.

IACOBENI, comună în judeţul Suceava. Staţiune balneoclimaterică.

IACOBOVICI, Iacob (1879-1959; n. Costeşti, jud. Botoşani), chirurg român. Prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. Contribuţii în chirurgia ulcerului duodenal şi a litiazei biliare. Rezecţia concomitentă a coastei întîi şi a nervului frenic poartă numele de *operaţia Iacobovici*.

IACOPONE DA TODI (pe numele adevărat *Jacopo dei Benedetti*; c. 1230-1306), poet italian. Călugăr franciscan, excomunicat şi închis. Reprezentant al Şcolii umbriene. A scris lirică de adoraţie mistică (*Laude*). Îi este atribuit şi poemul liturgic *Stabat Mater Dolorosa*.

IACOV (în *Vechiul Testament*), patriarh evreu. Nepot al lui Avraam, fiu al lui Isaac şi al Rebecăi. S-a chemat, după lupta cu îngerul, Israel. A avut 12 fii, strămoşii celor 12 seminţii ale israeliţilor.

IACOV ZEVEDEUL, unul dintre cei 12 apostoli ai lui Iisus. A fost martor la învierea şi înălţarea Domnului. Ucis (44 d.Hr.) din ordinul lui Irod.

IAFET (în *Vechiul Testament*), fiu al lui Noe. Considerat strămoşul rasei albe (aurice).

IAGELLO (JAGIEŁŁO) dinastie de suverani ai Poloniei (1386-1572), întemeiată de ducele lituan **Vladislav II Iagello**, căsătorit cu Jadwiga, regina Poloniei. Din această dinastie au făcut parte: **Vladislav II** (1386-1434), **Vladislav III** (1434-1444), **Cazimir IV** (1447-1492), **Ioan Albert** (1492-1501), **Alexandru** (1501-1506), **Sigismund I** (1506-1548) şi **Sigismund II** (1548-1572). Unii dintre ei au fost şi mari duci ai Lituaniei, precum şi regi ai Ungariei şi ai Cehiei.

IAGORLÎC, rîu în Ucraina şi Republica Moldova, afluent al Nistrului, lîngă comuna Goian (jud. Dubăsari). Izvorăşte în apropierea localităţii Borşci (regiunea Odesa, Ucraina). Lungime: 73 km.

IAGNOV, Simion (1892-1957; n. Bucureşti), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări asupra patologiei sîngelui şi a ficatului, precum şi asupra bolilor ulceroase. Membru corespondent al Acad. Rom.

IAHVE ("Cel ce este"), numele sacrosanct al lui Dumnezeu în *Vechiul Testament*, a cărui pronunţare nu este îngăduită în religia mozaică.

IAKOBI, Boris Semionovici (*Moritz Hermann Iacobi*; 1801-1874), fizician şi electrotehnician rus de origine germană. A inventat un motor electric (1834), aparate telegrafice, procedeul galvanoplastiei (1838).

IAKUTSK (JAKUTSK), oraş în Federaţia Rusă, port pe Lena, capitala Iakutiei; 196 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru comercial (blănuri) şi industrial. Aeroport. Universitate.

IAKUTIA (Republica Saha), republică în Federaţia Rusă, în Siberia Orientală, în bazinul fluviului Lena; 3,1 mil. km^2; 1,09 mil. loc. Capitala: *Iakutsk*. Expl. forestiere, mari expl. de diamante, aur, cositor, cărbuni superiori. Grîu, ovăz. Legumicultură. Creşterea renilor.

IALOMIŢA, judeţ în S-E României, în Cîmpia Bărăganului; 4,45 mii km^2; 305 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Slobozia*. Oraşe: Feteşti, Urziceni, Ţăndărei. Relief de cîmpie. Lacuri cu ape clorurate, sulfuroase, sodice şi cu nămoluri (Amara, Fundata). Vegetaţie de silvostepă. Faună bogată. Materiale de construcţii (Ţăndărei); îngrăşăminte azotate; agregate pentru irigat (Ciulniţa). Se cultivă porumb, grîu, floarea-soarelui, cartofi, plante tehnice. Viticultură; pomicultură; legumicultură. Vînătoare; pescuit. Rezervaţii naturale. Turism. Lunca Ialomiţei, Lunca Dunării; locuri de agrement (pădurile Bogdana şi Floroaica, lacurile Amara, Fundata). Staţiuni balneoclimaterice (Amara). Staţiuni arheologice (Dridu). Casa memorială "Ionel Perlea" (Ograda). — Teritoriu locuit din neolitic. Vestigii aparţinînd Culturii Boian (milen. 4 î.Hr.). Urme de aşezări geto-dacice (Crăsanii de Sus).

IALOMIŢA, rîu, afluent al Dunării; 417 km. Izvorăşte din masivul Bucegi, din apropierea vîrfului Omu; formează în cursul superior Cheile Peşterii, Tătarului, Zănoagei şi Orzei, apoi străbate zona subcarpatică şi Bărăganul

de la V la E. Afluent pr.: Prahova. Hidrocentrale (Dobreşti, Moroeni). Irigaţii. Denumirea antică: *Naparis.*

IALOMIŢA (Peştera Ialomiţei), peşteră săpată în muntele Bătrîna (masivul Bucegi), pe versantul Cheilor Peşterii, la 1530 m altitudine. Lungime: 804 m; cu o diferenţă de nivel de 60 m. Amenajată cu scări. Electrificată. Cunoscută şi sub numele de *Peştera Ialomicioarei.*

IALOMIŢA (Subcarpaţii Ialomiţei), diviziune subcarpatică în S-V Carpaţilor de Curbură, situată între munţii Leaota şi munţii Bucegi (la N), rîul Prahova (la E), cîmpia Tîrgovişte (la S) şi rîul Dîmboviţa (la V). Parte componentă a Subcarpaţilor Prahovei. Relief deluros; alt. medie: 800-900 m. Expl. de petrol şi cărbune.

IALOVENI, oraş în jud. Chişinău, Republica Moldova, pe rîul Işnovăţ, la 13 km S-V de Chişinău; 13,5 mii loc. Fabrici de confecţii; textile; vinuri Xeres; întreprinderi de construcţii, bază de transport auto. Centru pomicol, viticol, piscicol. Nod de comunicaţii. Biserica Sf. Cuvioasa Parascheva (1897). Atestat documentar în 1502.

IALOVENI (Lacul de acumulare ~), lac în Republica Moldova (jud. Chişinău), pe cursul mediu al rîului Işnovăţ, format prin construirea unui baraj în 1980, la N-V de oraşul Ialoveni. Lungime: 6 km. Lăţime: 0,7-1 km. Suprafaţa: 182 km^2.

IALPUG, lac în Ucraina, situat în bazinul cursului inferior al Dunării, la S de oraşul Bolgrad (regiunea Odesa). Comunică cu lacul Cuhurlui. Lungime: 42 km. Lăţime: 1-6 km. Suprafaţa: 134 km^2. Ad. max.: 6 m.

IALPUG, rîu în Republica Moldova şi în Ucraina. Izvorăşte la N de comuna Javgur (jud. Lăpuşna) şi se varsă în lacul Ialpug, lîngă oraşul Bolgrad (regiunea Odesa, Ucraina). Lungime: 142 km. Pe Ialpug este situat oraşul Comrat.

IALTA (JALTA), oraş în Ucraina, în peninsula Crimeea, port la Marea Neagră; 77 mii loc. Turism. Staţiune balneoclimaterică. **— Conferinţa de la ~**, conferinţă (4-11 febr. 1945) la care au participat cele trei puteri aliate (Marea Britanie, SUA şi URSS). S-a discutat planul militar de înfrîngere a Germaniei şi au stabilit sferele de influenţă (România urma să cadă în sfera de influenţă a URSS).

IAMAL (JAMAL), peninsulă în N-V Siberiei, între golful Baidarak şi estuarul fluviului Obi; 122 mii km^2. Cîmpie joasă, mlăştinoasă; numeroase lacuri. Climă polară. Animale cu blană preţioasă.

IAMANDI, Victor (1891-1940; n. Iaşi), ziarist şi om politic român. De mai multe ori ministru în guvernul liberal condus de Gh.Tătărăscu şi în guvernele dictaturii regale. Asasinat de legionari.

IAMBLICHOS din Calcis (c. 283-c. 330), filozof grec. Fondator al Şcolii siriene a neoplatonismului. Lucrarea sa principală, *Culegere a doctrinelor pitagoreice*, în 10 cărţi, cuprinde o biografie fictivă a lui Pitagora, urmată de expunerea doctrinei acestuia.

IAMBOL (JAMBOL), oraş în S-E Bulgariei; 99 mii loc. Nod de comunicaţii. Industrii. Viticultură.

IANCA, lac clastocarstic cu apă sărată, în Cîmpia Brăilei; 3,22 km^2. Seacă în anii secetoşi.

IANCA, oraş în judeţul Brăila, în V Cîmpiei Brăilei; 12,5 mii loc. Expl. de petrol şi gaze naturale. Centru de vinificaţie. Biserici (sec. 19). Menţionat documentar în 1834.

IANCHELEVICI, Idel (1909-1994; n. Leova, Basarabia), sculptor belgian de origine română. Lucrări inspirate din legendele româneşti. Basoreliefuri. Monumente publice (*Monumentul naţional al prizonierului politic*, de la Breendonck). Membru de onoare al Acad. Rom.

IAN CIU (c. 440-c. 360 î.Hr.), filozof chinez. Exponent al tendinţei materialiste a daoismului. A argumentat în favoarea dezvoltării libere a individualităţii, potrivit necesităţilor fireşti ale fiecăruia.

IANCOVESCU, Ion (1887-1966; n. Rîmnicu-Vîlcea), actor român de teatru. Vervă spumoasă, dezinvoltură, spirit în roluri de comedie clasică, dar şi în comedii frivole.

IANCU, Aurel Gh. (n. 1928, Răcoasa, jud. Vrancea), economist român. Prof. univ. la Bucureşti. Consultant ştiinţific al ONU în probleme de mecanism economic. Preocupări în domeniile: creşterea economică, economia resurselor, structura economică, privatizarea, piaţa, concurenţa ş.a. Membru corespondent al Acad. Rom.

IANCU, Avram (1824-1872; n. Vidra de Sus, azi Avram Iancu, jud. Alba), revoluţionar român. Unul dintre capii Revoluţiei de la 1848-1849 din Transilvania. Supranumit "Craiul munţilor". În fruntea cetelor de moţi, a apărat regiunea Munţilor Apuseni împotriva oştilor maghiare, pe care le-a învins în cîteva lupte. S-a înduplecat să colaboreze cu revoluţionarii maghiari numai după ce s-a stipulat în "proiectul de pacificare" (1849) recunoaşterea drepturilor naţiunii române. În aug., acelaşi an, revoluţia maghiară a fost înfrîntă. Bolnav şi părăsit de iluzii, s-a retras în munţi, unde şi-a petrecut tot restul vieţii. Înmormîntat la Ţebea, lîngă "gorunul lui Horea".

IANCU, Marcel (1895-1984; n. Bucureşti), pictor, grafician şi arhitect israelian. Originar din România, unde a avut manifestări spectaculoase. Artă nonfiguurativă; a folosit diferite tehnici (colaj, relief pictat). Adept al dadaismului.

IANCU DE HUNEDOARA (?-1456), comandant de oşti român. Ban al Severinului (din 1438), voievod al Transilvaniei (din 1441), iar din 1446, guvernator (regent) al Ungariei. A urmărit o apropiere între cele trei ţări române în vederea confruntărilor cu turcii. Victorii asupra acestora pe Ialomiţa (1442) şi în timpul "campaniei celei lungi" (1443-1444). Învins la Varna (1444) şi Kosovopolje (1448), dar victorios asupra sultanului Mahomed II în lupta de la Belgrad (1456). A murit de ciumă (aug. 1456) în tabăra de la Zemun.

IANCU JIANU, comună în judeţul Olt. Biserică (1529), ctitorie a familiei Buzescu, cu fresce din sec. 18. Ruinele caselor familiei Buzescu.

IANCULESCU, Magda (n. 1929, Iaşi), soprană română. Voce puternică şi agilă, aptă de performanţă şi în pasajele de intensitate lirică, şi în cele de coloratură (Violetta din *Traviata*, Rosina din *Bărbierul din Sevilla*). Un festival de operă îi poartă numele.

IANCU SASUL, domn al Moldovei (1579-1582). Fiu nelegitim al lui Petru Rareş. A impus o fiscalitate excesivă. Mazilit de turci în urma stăruinţelor marilor boieri.

IANINA (IOÁNNINA), oraş în N-V Greciei (Epir); 56,4 mii loc. Piaţă pentru cereale. Industrii. Artizanat. Mănăstiri din sec. 13-17. Universitate. Muzee.

IANOŞI, Ion (n. 1928, Braşov), estetician şi eseist român. Prof. univ. la Bucureşti. Debutează cu un studiu masiv (*Romanul monumental şi secolul XX*), cu aplicaţii la Lev Tolstoi, Romain Rolland, Thomas Mann, Liviu Rebreanu. Lucrări de estetică (*Schiţă pentru o estetică posibilă*); monografii (*Thomas Mann, Poveste cu doi necunoscuţi - Dostoievski şi Tolstoi, Sublimul în spiritualitatea românească, Sublimul în artă*). Eseuri (*Secolul nostru cel de toate zilele, Idei inoportune*). O istorie a filozofiei româneşti (în relaţia ei cu literatura). Ediţii.

IANOVICI, Virgil (1900-1990; n. Roman), geolog român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Monografii geologice. Contribuţii în studierea zăcămintelor nemetalifere (*Mineralogie, Geologie*). Membru al unor academii pe peste hotare. Acad.

IANŞAO v. **Yangshao**.

IANTRA, rîu în Bulgaria, afluent al Dunării; 285 km. Izvorăşte din masivul Stara Planina. Hidrocentrale. Irigaţii.

IANUS (în mitologia romană), protector al Romei, supraveghetor al porţilor. Una dintre cele mai vechi divinităţi. Zeu al începutului şi al sfîrşitului, reprezentat cu două feţe, simbol al vieţii totale.

IANUS, al zecelea satelit al planetei Saturn, cu diametrul de c. 350 km; se roteşte pe o orbită circulară în planul inelului. Perioada de revoluţie: c. 18 ore. Descoperit în 1966.

IAPET (în mitologia greacă), unul dintre Titani. Tatăl lui Prometeu şi al lui Atlas.

IARA, depresiune, pe cursul inferior al rîului omonim; 75 km^2. Relief depresionar.

IARA, rîu, afluent al Arieşului; 51 km. Izvorăşte din Muntele Mare (Munţii Apuseni). Chei spectaculoase.

IARCU, Dimitrie (1817-1879; n. Slatina), profesor, publicist şi bibliograf român. Autor de manuale şcolare. A alcătuit prima bibliografie generală a publicaţiilor româneşti apărute între 1550 şi 1865 (*Anale bibliografice române*).

IAROSLAV Înţeleptul (c. 978-1054), mare cneaz al Kievului (1019-1054). I-a învins pe pecenegi (1036); a extins hotarele pînă la Nipru. A dispus construirea catedralei Sf. Sofia din Kiev. A întocmit prima parte a codului de legi *Russkaia Pravda*.

IAROSLAVL (rus. **JAROSLAVL'**), oraş în Federaţia Rusă, port pe Volga, la N-E de Moscova; 626 mii loc. Nod de comunicaţii. Rafinării. Construcţii de motoare Diesel şi aparataj electrotehnic. Biserică (sec. 17).

IASON (în mitologia greacă), fiu al regelui din Iolcos (Tesalia), conducătorul expediţiei Argonauţilor. Ajutat de vrăjitoarea Medeea în încercările la care a fost supus pentru a dobîndi Lîna de aur.

IAŞI, judeţ în N-E României, la graniţa cu Republica Moldova; 5,5 mii km^2; 806 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Iaşi*. Oraşe: Paşcani,

Hîrlău şi Tîrgul Frumos. Relief deluros (Podişul Moldovei) străbătut de văi largi (Siret, Moldova, Prut, Jijia, Bahlui), însoţite de terase. Expl. forestiere şi de roci de construcţie (calcare, gresii, argile, nisipuri). Izvoare minerale. Ind. chimică, metalurgică, de prelucrare a metalelor, textilă, de prelucrare a lemnului, poligrafică şi de reparaţii mecanice (Nicolina); aparatură electronică, medicamente (Iaşi), articole din piele şi blană, din sticlă şi porţelan, cosmetice, produse alimentare (Iaşi, Tîrgul Frumos). Se cultivă porumb, grîu, floareasoarelui, sfeclă de zahăr, cartofi etc. Legumicultură, pomicultură şi viticultură (Cotnari, Copou, Bucium). Creşterea animalelor; apicultură. Universităţi, institute de învăţămînt superior, teatre (dramatic, operă, teatru de păpuşi), filarmonică. Turism. Teritoriu cu vechi tradiţii istorice. Monumente de artă. Biserici ctitorite de Ştefan cel Mare (1492) şi de Petru Rareş (1535), în Hîrlău. Ruinele bisericii catolice (1561) ctitorite de Despot-Vodă, lăcaş pe lîngă care a funcţionat un colegiu latin, la Cotnari. Palatul lui Al.I.Cuza (Ruginoasa). Castelul familiei Sturdza (Miclăuşeni). Case memoriale: "Vasile Alecsandri" (Mirceşti), "Mihail Sadoveanu", "Cantacuzino-Paşcanu" (Paşcani), "Costache Negruzzi" (Trifeşti). Mănăstirea Dobrovăţ. Staţiune arheologică neolitică (Cucuteni). Rezervaţie paleontologică (dealul Repedea). Rezervaţie botanică (Holboca). Staţiune balneoclimaterică (Strunga), cu ape minerale sulfuroase; campinguri, moteluri. Teritoriu locuit începînd din paleolitic. Importante vestigii neolitice, care au dat nume unor culturi (Cucuteni). În evul mediu se dezvoltă oraşe şi tîrguri (Iaşi, Hîrlău, Tîrgul Frumos, Cotnari). Iaşi devine reşedinţă a Curţii Domneşti din 1434 şi va fi capitală a Moldovei timp de c. 300 de ani (1564-1862).

IAŞI, municipiu în N-E României, situat în lunca şi pe terasele Bahluiului, reşedinţa judeţului cu acelaşi nume; 343,3 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial. Ind. metalurgică, constructoare de maşini (material rulant feroviar), chimică (mase plastice, medicamente), de prelucrare a lemnului, textilă. Poligrafie. Centru viticol şi pomicol. Ape minerale sulfuroase. Centru cultural-artistic cu vechi tradiţii. Academia Vasiliană (1640), întemeiată de Vasile Lupu, Societatea de Medici şi Naturalişti (1834), Academia Mihăileană (1835), Conservatorul Filarmonic-Dramatic (1836) şi, din 1860, prima universitate din România. Aici au apărut reviste şi ziare importante: "Albina românească" (1829), "Dacia literară" (1840), "Propăşirea" (1844), "România literară" (1855), "Convorbiri literare" (1867), "Contemporanul" (1881), "Viaţa românească" (1906). Filială a Academiei Române. Universităţi, institute de învăţămînt superior; colegii. Teatrul Naţional "V.Alecsandri" (cu o istorie care începe în 1840), Opera Română (1956), Filarmonica Moldova. Biblioteci ("M.Eminescu", "Gh.Asachi" ş.a.). Muzee (al Unirii, de literatură, etnografic, de istorie a Moldovei, de artă), complexul muzeal de la Palatul Culturii. Grădina Copou (1834). Biserica Sf.Neculai Domnesc (ctitorită de Ştefan cel Mare în 1492, cu adăugiri în sec. 16), bisericile Trei Ierarhi (1635-1639, refăcută în sec. 19), cu paramentul în întregime sculptat cu motive georgiano-armene, şi Golia (c. 1650-1653, în care se îmbină tradiţia moldovenească cu elemente renascentiste), ctitorite de Vasile Lupu, mănăstirile Galata (1579-1584), Cetăţuia (1668-1672) şi Frumoasa (1818-1819, în stil neoclasic), noua Mitropolie (sec. 19), Casa Dosoftei (sec. 17). Palate (Al.I.Cuza, M.Sturdza, Cantacuzino-Paşcanu, azi spital), Palatul Culturii, construit în stil neogotic de I.D.Berindei la începutul sec. 20. Casele memoriale "Ion Creangă" (bojdeuca din Ţicău), "Vasile Pogor", "Nicolae Gane", "Mihai Codreanu", "George Topîrceanu", "Otilia Cazimir", "Mihail Sadoveanu". Complex balneoclimateric (Nicolina). Urme de culturi materiale din paleolitic, neolitic (Cultura Cucuteni, milen. 4-3 î.Hr.), din perioada dacică. Prima atestare documentară a oraşului datează din anii 1387-1392, cu numele *Iasskii Torg*. Punct de vamă, reşedinţă a Curţii domneşti, important centru meşteşugăresc şi comercial (sec. 16-17). Capitală a Moldovei (1564-1862). Centru al mişcării revoluţionare din 1848, precum şi al mişcării unioniste. Aici au avut loc acţiuni pregătitoare, care au culminat cu alegerea lui Al.I.Cuza ca domn al Moldovei. În a doua jumătate a sec. 19, a fost sediul societăţii literare Junimea, care a reunit, între alţii, pe T.Maiorescu, P.P.Carp, V.Pogor, Th.G. Rosetti, A.D.Xenopol, M.Eminescu, I.Creangă, Iacob Negruzzi ş.a. În timpul primului război mondial, între 1916 şi 1918, a fost sediul guvernului român, condus de I.I.C.Brătianu.

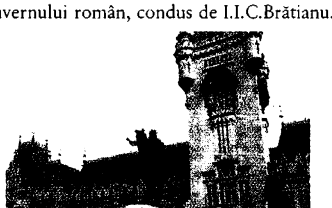

Iaşi. Palatul Culturii

IAŞIN, Lev Ivanovici (1929-1990), fotbalist rus. Celebru portar al anilor 1955-1965. Selecţionat de 75 de ori în echipa naţională, precum şi în echipa lumii (1963-1968). A luat parte la 3 campionate mondiale. Medalie de aur la Jocurile Olimpice de la Melbourne (1956).

IAVOROV, Peiu (pseudonim al lui *Peiu Kraciolov*; 1877-1914), poet bulgar. Lirică simbolistă (*Insomnii*, *Pe urmele umbrelor de nori*); piese de teatru (*La poalele muntelui Vitoşa*, *Cînd cade fulgerul*).

IBÂDAN, oraş în S-V Nigeriei (Oyo); 1,2 mil. loc. Nod de comunicaţii. Centru comercial şi industrial. Piaţă agricolă. Artizanat. Universitate. Atestat documentar în 1829.

IBAGUÉ, oraş în Columbia, în E Cordilierei Centrale, la 1320 m altitudine; 264 mii loc. Expl. de sulf şi argint. Nod de comunicaţii. Aeroport. Piaţă agricolă. Universitate. Fondat la 1550.

IBÁÑEZ, Blasco v. **Blasco Ibáñez, Vicente**.

IBÁRRURI GOMÉZ, Dolorès (1895-1989), om politic spaniol. Supranumită *La Passionaria*. Membră a Comitetului Central şi apoi (din 1960) preşedintă a Partidului Comunist din Spania. A participat la crearea Frontului Popular Antifascist (1935-1936) şi la războiul civil (1936-1939).

IBERICĂ (Peninsula ~), peninsulă în S-V Europei, între Oceanul Atlantic, golful Biscaya şi Marea Mediterană; 581,7 mii km^2. În centru se întinde un podiş înalt, Maseta Spaniolă (înconjurat la N şi E de lanţuri muntoase); în S-V, Cîmpia Andaluziei, iar în V, Cîmpia Portugaliei. Importante zăcăminte de cărbune, minereuri de fier, wolfram, pirite. Climă temperat-oceanică (în N şi N-V), mediteraneană (în S şi E) şi continental-umedă (în centru). Despărţită de Africa prin strîmtoarea Gibraltar. Străbătută de Duero, Tajo, Guadiana, Guadalquivir şi Ebru. Agricultură. Se mai numeşte şi *Peninsula Pirineică*.

IBERICI (Munţii ~) (Cordillera Iberica), lanţ muntos în N-E Spaniei, care desparte Cîmpia Castiliei de bazinul fluviului Ebru. Alt. max.: 2393 m.

IBERT, Jacques (1890-1962), compozitor francez. Lucrări în stil neoimpresionist. Cunoscut mai ales prin poemul simfonic *Escales*. Opere (*Angelica*, *Barbă-Albastră*), operete, balete, concerte, muzică de cameră, de scenă şi de film.

IBIZA, insulă în arhipelagul Baleare (grupul Pityuse), la S-V de insula Mallorca; 572 km^2; 50 mii loc. Relief accidentat (alt. max.: 475 m). Plantaţii de citrice, măslini şi smochini; legumicultură, viticultură. Păduri de pin. Turism. În antichitate, locuită de fenicieni, apoi cucerită de cartaginezi şi de romani.

IBM (International Business Machines), societate americană fondată în 1911; lider mondial în computere şi în aparatură de birotică.

IBN AL-'ARABÎ, Muhü al-Din (1165-1240), filozof arab. Concepţie mistică asupra vieţii. Opera sa poetică şi religioasă va influenţa considerabil sufismul (sec. 13). Peste 900 de titluri (*Revelaţiile de la Mekka*, *Înţelepciunea dorinţelor amoroase*, poem în genul *Cîntării Cîntărilor*).

IBN AL-FARID, Umar (1182?-1235), poet arab. Mistic. Poezie erotică, de celebrare a divinităţii în manieră persană (*Diwān*).

IBN AL-MUQAFFA, Abu 'Amr Abdallah (c. 720-c. 757), prozator persan de limbă arabă. A pus bazele prozei arabe. Fabule inspirate din cele sanscrite (*Kalila şi Dimna*); un cod al manierelor elegante.

IBN-BADJA, Abu Bakr Muhammed v. **Avempace**.

IBN-BATTUTAH, Abu Abdallah Muhammad (1304-1377), călător şi geograf arab. A călătorit timp de 25 de ani (1325-1349) în Africa, Arabia, Crimeea, Asia Meridională (India), Extremul Orient (China). În 1330 sau 1331 a trecut prin Dobrogea. Descrierile sale de călătorie cuprind numeroase şi preţioase informaţii geografice şi etnografice, în special despre India, Anatolia, zona rîului Niger.

IBN EZRA, Abraham ben Meir (1092-1167), poet şi erudit evreu din Spania. Poeme mistice, religioase; epigrame. Lucrări în do-

meniul astronomiei, matematicii, filozofiei, gramaticii. A introdus sistemul zecimal de numeraţie la evrei. Cunoscut mai ales prin comentariile sale la *Biblie*.

IBN GABIROL, Solomon Ben Judah (cunoscut şi sub pseudonimul *Avicebron*) (c. 1021-c. 1058), poet şi filozof evreu din Spania. Peste 400 de poeme pe teme laice şi religioase. Principala operă filozofică: *Fîntîna vieţii*. Maxime (*Desăvîrşirea calităţilor sufleteşti*).

IBN-HALDUN, Abd al-Rahman Abu Zaid (1332-1406), istoric şi filozof arab din Tunis. Precursor al teoriei determinismului geografic. Cunoscut mai ales prin *Muquaddimah*, introducerea la scrierea sa despre istoria universală, strălucită expunere de principii asupra dezvoltării istorice şi politice a popoarelor. Sursă importantă pentru istoria Africii de Nord.

IBN QUZMĂN, Abu Bakr Muhammad (c. 1078-1160), poet arab din Spania. Poezie care sintetizează motivele tradiţionale ale literaturii arabe (*Diwăn*). Inovaţii în tehnica versificaţiei (strofa andaluză).

IBN-ROŞD, Abu-Valid Muhammed v. **Averroes**.

IBN SAUD, Abdul-Aziz (1880-1953), emir (1920-1927), apoi rege (1927-1932) al Nejdului, din dinastia wahhabită. A realizat unificarea teritoriilor din aproape toată peninsula Arabia (1927-1932), proclamîndu-se rege al Arabiei Saudite (1932-1953) sub numele de Saud I.

IBN-SINA, Abu Ali v. **Avicenna**.

IBN-TUFAIL, Abu Bakr (latinizat *Abubacer*) (c. 1111-1185), filozof şi medic arab din Spania. Adept al filozofiei neoplatonice. Ideile sale sînt cristalizate în romanul filozofic *Hayy Ibn Yakzan*, operă unică în literatura arabă clasică.

IBN ZAIDUN, Abu al-Walid Ahmad (1003-1070), poet arab din Spania. Poezie erotică de Curte (*Diwăn*), reprezentativă pentru epoca de aur a civilizaţiei arabe în Spania.

IBRAHIM-PAŞA (1789-1848), om politic şi comandant militar egiptean, vicerege (1848). Fiu adoptiv al lui Mehmet Ali. A condus (1832-1833, 1839) acţiunile militare împotriva sultanului Mahmud II, suzeranul tatălui său, învingîndu-l şi cucerind Palestina, Libanul şi Siria. În 1848, tatăl său i-a acordat dreptul la succesiune în Egipt.

IBRĂILEANU, Garabet (1871-1936; n. Tîrgul Frumos), critic şi istoric literar român. Prof. univ. la Iaşi. Animator al revistei "Viaţa românească" (1906-1933) şi al cercului din jurul ei. Influenţat de critica sociologică franceză. În analiza unei opere de artă; aspiră spre critica totală. Teoretician al poporanismului literar. Contribuţii la definirea conceptului de specific naţional (*Caracterul specific naţional în literatura română*) şi la analiza factorilor care au determinat evoluţia culturii române în sec. 19 (*Spiritul critic în cultura românească*). A argumentat ideea selecţiei literare (*Literatura şi societatea*). Disocieri în aria modalităţilor epice (*Creaţie şi analiză*). Inaderent la estetism, a profesat o critică explicativă (*Scriitori şi curente*, *Studii literare*). Proză de analiză (*Adela*); aforisme (*Privind viaţa*). Premiul naţional (1933). Membru de onoare post-mortem al Acad. Rom.

IBSEN, Henrik (1828-1906), dramaturg norvegian. Introduce în literatura dramatică formula înfruntării de idei, evitînd tipologia convenţională. Piese de factură romantică (*Pretendenţii la coroană*); poeme dramatice de inspiraţie istorică şi legendară (*Brand*, *Peer Gynt*). Sub impulsul ideilor antiromantice ale lui G. Brandes, se îndreaptă spre drama socială (*Stîlpii societăţii*, *Nora sau O casă cu păpuşi*, *Strigoii*) şi apoi, practicînd sondajul psihologic, spre drama cu spectru simbolic (*Raţa sălbatică*, *Rosmersholm*, *Femeia mării*, *Hedda Gabler*, *Constructorul Solness*). Dramaturgia lui se distinge prin adîncimea şi rigoarea viziunii, acuitatea dezbaterii, relieful dialogului, influenţînd considerabil dramaturgia contemporană.

IBUSE, Masuji (1898-1993), romancier japonez. Operă plină de sensibilitate, inspirată din tradiţiile populare. Cunoscut mai ales prin romanul *Ploaia neagră* (ecranizat în 1990).

IBYKOS din Rhegion (a doua jumătate a sec. 6 î.Hr.), poet grec. Poeme epico-lirice, cu eroi din ciclul troian sau teban (poemul despre Sicyon). Adoptă o nouă manieră compoziţională, bogată în elemente mitologice.

ICAR (în mitologia greacă), fiu al lui Dedal. Închis în Labirint de către regele Minos, a reuşit să scape împreună cu tatăl său, cu ajutorul unor aripi făcute din pene lipite cu ceară. Înălţîndu-se prea mult spre soare, ceara aripilor s-a topit, iar el s-a prăbuşit în mare.

ICAR (*Icarus*), asteroid foarte mic (diametrul de c. 1,6 km), care se poate apropia de Pămînt pînă la 6 mil. km. Descoperit, în 1949, de astronomul american W.Baade.

ICAZA CORONEL, Jorge (1906-1978), scriitor ecuadorian. Piese, romane, povestiri care au în centrul lor viaţa indienilor (*Sătenii*, *Metişii*, *Prizonierii*).

ICHEL, rîu în Republica Moldova, afluent al Nistrului, lîngă comuna Coşerniţa (jud. Chişinău). Izvorăşte în apropierea comunei Mînzăteşti (jud. Ungheni). Lungime: 100 km.

IÇEL, oraş în Turcia asiatică, port la Marea Mediterană; 217 mii loc. Rafinărie de petrol. Export de fructe, cereale şi cherestea. Vechiul nume: *Mersin*.

ICHIHARA, oraş în Japonia (Honshū), port în E golfului Tokio; 257,7 mii loc. Ind. siderurgică şi chimică.

ICHIKAWA, oraş în Japonia (Honshū), la 16 km E de Tokio; 436 mii loc. Metalurgie; ind. chimică. Ind. textilă (lînă). Pod peste rîul Edo, construit în 1905, care leagă oraşul de Tokio.

ICHINOMIYA, oraş în Japonia (Honshū); 262,4 mii loc. Nod de comunicaţii. Ind. textilă (lînă). Temple; sanctuar şintoist (sec. 7).

ICLOD, comună în judeţul Cluj, pe Someşul Mic. Urme ale unei aşezări datînd din neolitic (obiecte de podoabă). Biserică (sec. 13), cu transformări din sec. 15. Menţionată documentar în 1348.

ICONIUM, numele antic al oraşului *Konya* (Turcia).

ICTINOS (sec. 5 î.Hr.), arhitect grec. A înălţat, împreună cu Calicrate, Partenonul (447-431 î.Hr.) pe Acropola Atenei şi Propileele. I se datoreşte Telesterionul din Eleusis (440 î.Hr.) şi, probabil, templul lui Apolo din Bassae (420 î.Hr.).

IDA (IDI), lanţ muntos în Asia Mică, azi *Kazdagi* (Turcia). Pe vîrful Gargarus a avut loc "judecata lui Paris", cînd acesta i-a aruncat mărul Afroditei, considerînd-o cea mai frumoasă dintre cele trei zeiţe.

IDA (IDI), vîrful cel mai înalt (2456 m) din insula Creta, situat în centrul insulei. Azi, *Psiloritis*. Potrivit mitologiei greceşti, denumirea muntelui vine de la numele fiicei unui rege al Cretei, care a fost doica lui Zeus.

IDAHO, stat în N-V SUA; 216,4 mii km^2; 1 mil. loc. Capitala: *Boise City*. Expl. forestiere, de fosfaţi, de minereuri de plumb, argint, zinc, wolfram. Cereale, cartofi, sfeclă de zahăr; creşterea ovinelor şi bovinelor. Regiune turistică. Parcuri naţionale. Staţiune de schi la Sun Valley.

IDALION, aşezare antică în Cipru (sec. 13 î.Hr.-1 d.Hr.), din epoca bronzului. Colonie miceniană, apoi feniciană.

IDAR-OBERSTEIN, oraş în Germania (Renania-Palatinat); 36,4 mii loc. Ind. bijuteriilor; bursă cu diamante şi pietre preţioase. Muzeu de geme. Biserică (sec. 11-15).

IDECIUL DE JOS, comună în judeţul Mureş, pe rîul Mureş. Staţiune balneoclimatică de interes local. Castel (sec. 16) în stil renascentist. Menţionată documentar în 1319.

IDELSOHN, Abraham Zebi (1882-1938), compozitor şi muzicolog israelian. Culegeri şi lucrări importante pentru cunoaşterea muzicii ebraice (*Tezaurul de melodii ebraice-orientale*).

IDFU, oraş în Egipt, pe fluviul Nil, la 100 km N de Assuan; 45,7 mii loc. Centru comercial. În antichitate a fost capitala Egiptului de Sus. Templul lui Horus; inscripţiile de pe perete sînt o preţioasă sursă de informaţii despre epoca veche. În apropiere, ruinele vechiului oraş. S-a mai numit *Edfu* şi, în epoca greco-romană, *Apollenopolis Magna*.

IDOMENEU (în mitologia greacă), rege al Cretei. Unul dintre eroii războiului troian. Potrivit legendei, a fost nevoit să-şi jertfească propriul fiu lui Poseidon, pentru că acesta l-a ajutat să ajungă acasă.

IDRIS I (1890-1983), rege al Libiei (1951-1969). Detronat şi înlocuit cu Mu'ammar Gaddafi în 1969, s-a refugiat în Egipt.

IDRÎS, Jüsuf (n. 1927), scriitor egiptean. Nuvele (*O poveste de iubire*, *Ispita*) şi romane (*Păcatul*, *Femeia albă*) care tratează ca subiect probleme sociale inspirate din viaţa cotidiană şi din realităţile naţionale.

IDRÎSÎ (EDRISI), Abu-Abdallăh Muhammad Al ~ (c.1100-c.1165), geograf şi cartograf arab. A călătorit în Asia Mică şi s-a

Henrik Ibsen

Garabet Ibrăileanu

stabilit la Curtea regelui Roger II al Siciliei. Cunoscut mai ales prin *Cartea lui Roger* (1154). A întocmit 70 de hărţi ale Pămîntului, reprezentat circular. A scris şi un tratat de medicină.

IEHOVA, transcriere de largă circulaţie, dar eronată, a numelui Iahve, dat lui Dumnezeu în *Biblie*.

IEPER (fr. **YPRES**), oraş în Belgia (Flandra de Vest); 35,2 mii loc. Industrii. Monumente gotice: Halele (sec. 13-14), catedrala Saint-Martin (sec. 12-15). Fondat în sec. 10. Important centru al ind. postavului (sec. 12-15). Teatrul unor lupte violente în primul război mondial. Aici, germanii au folosit pentru prima oară (22 apr. 1915) gazele toxice de luptă.

IEPURELE (*Lepus*), constelaţie din emisfera australă, situată la S de constelaţia Orion; cuprinde c. 8 stele mai luminoase.

IER (Cîmpia Ierului), unitate de relief situată între Cîmpia Carei şi Cîmpia Tăşnadului. Subunitate a Cîmpiei Someşului (Cîmpia de Vest). Şesuri cu altitudini joase.

IER (ERIU), rîu, afluent al Barcăului, pe teritoriul Ungariei; 107 km. Izvorăşte din cîmpia cu acelaşi nume pe care o străbate.

IEREMIA (în *Vechiul Testament*) (c. 650 - c. 580 sau 570 î.Hr.), unul dintre cei 4 mari profeţi evrei. Martor al distrugerii Ierusalimului şi al ducerii poporului Israel în robia babiloniană. I se atribuie *Cartea Plîngerii* din *Vechiul Testament*.

IERIHON (JERICHO), oraş în Israel, la 23 km N-E de Ierusalim; 12,9 mii loc. Vestigiile uneia dintre cele mai vechi aşezări urbane din lume (milen. 7 î.Hr.). Potrivit *Vechiului Testament*, zidurile oraşului s-ar fi surpat la sunetul trîmbiţelor asediatorilor evrei, conduşi de Iosua.

IERNUT, oraş în judeţul Mureş; 9,8 mii loc. Industrii. Sere legumicole. Muzeu de istorie. Tabără naţională de sculptură în aer liber. Castel (1545), modificat în 1650-1660, în stilul Renaşterii. Biserică (1486), azi reformată. Monumentul eroilor, ridicat în memoria celor 11000 de ostaşi căzuţi în timpul luptelor din sept. 1944. Urme ale unei aşezări neolitice, aparţinînd Culturii Criş (milen. 5 î.Hr.), ale unei aşezări omeneşti de la sfîrşitul epocii bronzului, din perioada geto-dacică. Menţionat documentar în 1257, cu numele *Terra Ranoltu*.

IERONIM (HIERONYMUS) (c. 347-420), teolog creştin. Părinte al Bisericii. Activitate consacrată studierii scrierilor sfinte; exegeză şi traducerea latină a *Bibliei* (*Vulgata*). Scrieri istorice. Corespondenţă. Canonizat.

IERONIM din Praga (c. 1371-1416), reformator religios ceh. A împărtăşit ideile lui Jan Hus propovăduindu-le în Cehia, Polonia, Lituania şi Rusia. Apărîndu-l pe Hus în faţa Conciliului de la Constanţa, a fost condamnat şi ars pe rug, ca eretic.

IERUSALIM (JERUSALEM), oraş în Asia Occidentală, la N-V de Marea Moartă; 475 mii loc. Centru industrial, comercial şi cultural. Ind. diamantelor. Nod de comunicaţii. Universitate ebraică. Oraş sfînt pentru evrei, creştini şi musulmani. Turism. Biserica Sf. Mormînt (sec. 4, cu adăugiri ulterioare), Moscheea lui Omar (sec. 7), Moscheea Al-Aksă (sec. 8), "Cetatea lui David" (sec. 14-16), Zidul Plîngerii. Dealul Golgota; Muntele Măslinilor. Oraşul este împărţit în partea nouă şi oraşul vechi (Jaffa). Locuit din milen. 3 î.Hr.; atestat documentar din sec. 14 î.Hr., a devenit în timpul domniei regelui David (1013- 973 î.Hr.) capitala statului iudeo-israelian. Cucerit şi distrus de Nabucodonosor II în 587 î.Hr., reconstruit în perioada dominaţiei persane şi seleucide. Centru al revoltei antiromane a iudeilor (67-70 d.Hr.) a fost din nou distrus de Titus, fiul împăratului Vespasian, în anul 70 d.Hr. Din sec. 4, loc de pelerinaj pentru creştini. Ocupat de arabi (638), de participanţii la Cruciada I, care au întemeiat Regatul Ierusalimului (1099-1187), şi apoi (1187) de Saladin, sultanul Egiptului. Invadat de mercenarii musulmani (mamelucii) din Egipt (1244) şi stăpînit (1517-1917) de Imperiul Otoman, a devenit, ulterior, centrul ad-tiv al Palestinei sub mandat britanic (1920-1947). În urma Războiului Arabo-Israelian (1948-1949) şi a acordurilor de armistiţiu dintre Israel şi Iordania, a fost divizionat în două sectoare: iordanian şi israelian. La 23 ian. 1950, guvernul israelian, încălcînd rezoluţiile ONU privind internaţionalizarea Ierusalimului, a decis mutarea capitalei Israelului de la Tel Aviv la Ierusalim (partea israeliană fiind Oraşul Nou). În iun. 1967, trupele israeliene au ocupat zona iordaniană a Ierusalimului şi Parlamentul israelian a votat anexarea acesteia.

IEUD, comună în judeţul Maramureş. Cea mai veche biserică de lemn din Maramureş (1364); o alta, din 1717. Aici s-a descoperit *Zbornicul de la Ieud* sau *Codicele de la Ieud*, exemplar unic în România. Menţionată pentru prima oară în 1365.

IEYASU (1542-1616), şogun al Japoniei din familia Tokugawa, clanul Minamoto. Întemeietorul (1603) şogunatului acestei familii. A organizat domeniile de la Kanto şi a întărit puterea cetăţii Edo (Tokio). Mausoleul de la Nikko, ridicat în cinstea lui, este astăzi loc de pelerinaj.

IEZECHIEL (în *Vechiul Testament*), unul dintre cei patru profeţi. A fost dus în captivitate la Babilon împreună cu regele Iehonia. O carte din *Vechiul Testament* îi poartă numele.

IEZER, masiv muntos situat în S-E munţilor Făgăraş, între Dîmboviţa şi Rîul Doamnei. Dominat de mai multe vîrfuri (Păpuşa, 2391 m; Iezerul Mare, 2462 m). În N se leagă de munţii Făgăraş printr-o culme joasă (Mezea-Otic). Alt. max.: 2473 m (vîrful Roşu). Păşuni alpine. Rezervaţie naturală. Turism. Cunoscut şi sub numele *Iezer-Păpuşa*.

IEZERUL, schit în satul Cheia, Olăneşti, judeţul Vîlcea; întemeiat în sec. 15 şi refăcut de doamna Chiajna în 1568. Biserica zugrăvită în sec. 18.

IEZERUL MARE, lac glaciar în munţii Cindrel, la 1920 m alt. Ad. max.: 13,30 m.

IFE, oraş în S-V Nigeriei (Ondo); 249 mii loc. Expl. de minereuri auroargentifere. Universitate. Centrul vechiului regat Joruba (sec. 11-17). Aici s-au descoperit obiecte de artă din cupru, teracotă şi faimoasele portrete ale regilor, cioplite în metal (sec. 12-14).

IFFLAND, August Wilhelm (1759-1814), actor şi dramaturg german. Director al Teatrului Naţional din Berlin (1796-1814). Interpret al pieselor lui Schiller; influenţă considerabilă asupra artei dramatice în Germania.

IFIGENIA (în mitologia greacă), fiică a lui Agamemnon şi a Clitemnestrei. Tatăl ei a vrut s-o jertfească zeilor pentru a opri furtuna ce împiedica plecarea corăbiilor greceşti spre Troia. Potrivit legendelor, a fost salvată de zeiţa Artemis, care a înlocuit-o cu o căprioară şi a dus-o în Taurida (Crimeea), făcînd-o preoteasă a cultului ei. Sursă de inspiraţie pentru scriitori (Euripide, Racine, Goethe) şi muzicieni (Gluck).

IGARKA, oraş în Federaţia Rusă, dincolo de Cercul Polar, port pe Enisei; 40 mii loc. Prelucrarea lemnului.

IGAZ SZÓ, revistă în limba maghiară a Uniunii Scriitorilor din România. A apărut la Tîrgu-Mureş din 1953 pînă în 1989.

IGHARGHAR, ued în Sahara algeriană, unul dintre cele mai mari din lume; 1100 km. Izvorăşte din masivul Ahaggar; dispare la poalele munţilor Atlas.

IGHIU, comună în judeţul Alba, la poalele munţilor Trascău. Rezervaţie naturală. Urme ale unei aşezări romane, ale unui castru roman şi ale unei necropole (sec. 2-3). Menţionată documentar în 1206.

IGNATIE Teoforul (Sfîntul) (?-107), episcop al Antiohiei. Părinte apostolic. Condamnat la moarte în timpul împăratului Traian. A scris 7 scrisori mai multor comunităţi creştine.

IGNATIEV, Nikolai Pavlovici, conte (1832-1908), general şi diplomat rus. Ambasador la Constantinopol (1864-1878). Rol în pregătirea diplomatică a Războiului din 1877-1878 şi în negocierea Păcii de la San Stefano (1878).

IGNAŢIU DE LOYOLA (c. 1491-1556), călugăr spaniol. Adversar al Reformei. A întemeiat Ordinul Compania lui Iisus (iezuiţii) pe care l-a condus din 1541. Confirmat de papa Paul III, în 1540. Scrisori. Meditaţiile din *Exerciţii spirituale*, împletire de misticism şi asceză, vădesc o trăire intensă şi un stil ales.

IGOR, mare cneaz al Kievului (912-945). A efectuat, în 941 şi 944, două campanii împotriva Imperiului Bizantin.

IGOR SVEATOSLAVICI, cneaz al Novgorod-Severskului (1178-1202) şi al Cernigovului (1198-1202). Erou al poemului *Cîntec despre oastea lui Igor*.

IGUAÇÚ (IGUAZÚ), rîu în S-E Braziliei, afluent al fluviului Paraná; 1320 km. Izvorăşte din Serra do Mar, la graniţa dintre Brazilia şi Argentina. Formează, pe o lăţime de 2,7 km, 20 de cataracte, cu o cădere totală de 80 m. Cel mai mare parc naţional al Braziliei. Turism.

IHARA, Saikaku (pseudonim al lui *Hirayama Togo*; 1642-1693), scriitor japonez. Cel mai de seamă reprezentant al literaturii nipone a sec. 17-18. Versuri (haiku) de o remarcabilă expresivitate. Cunoscut mai ales prin romanele de moravuri (*Viaţa unui libertin*, *Viaţa unei femei libertine*).

IHS, primele trei litere greceşti ale numelui lui Iisus (ΙΗΣΟΥΣ). S-a crezut greşit că este prescurtarea pentru Iesus Hominum Salvator. Monograma apare pe obiectele de cult, veşmintele bisericeşti sau în decorarea bisericilor.

IISUS HRISTOS (IISUS CHRISTOS), întemeietor al creştinismului. Numit şi *Iisus din Nazaret*. Hristos este echivalentul grec al numelui Mesia sau Unsul lui Dumnezeu, folosit pentru a sugera originea şi misiunea lui divină. Numele, persoana, viaţa şi faptele lui Iisus sînt fundamentale pentru Biserica Creştină, ele stau la baza noii credinţe. Ideile învăţăturii sale se regăsesc în evangheliile *Noului Testament*. S-a născut (6 sau 4 î.Hr.) la Bethlehem, în timpul lui Irod cel Mare, ca Fiu al Domnului şi al Fecioarei Maria. Botezat în apele Iordanului. A predicat în Galileea şi a strîns în jurul său 12 discipoli (apostoli). Predicile sale despre şansa fiecăruia de a se mîntui prin dragostea faţă de Dumnezeu, compasiunea pentru cei necăjiţi, minunile de vindecător îi fac pe oameni să-l identifice cu Mesia cel mult aşteptat, iar pe autorităţi să-l considere suspect politic. Predicile la Ierusalim declanşează ostilitatea preoţimii. După o ultimă întîlnire cu apostolii săi (Cina cea de taină), este trădat de unul dintre aceştia, Iuda Iscariotul, şi arestat de soldaţii romani. Anchetat de marii preoţi (Ana, apoi Caiafa) şi de Sinod, este condamnat la moarte şi trimis în faţa lui Pilat din Pont, procuratorul Iudeii. Crucificat (30 sau 33 d.Hr.) pe Golgota. După dispariţia trupului din mormînt (Înălţarea la cer) apostolii vor răspîndi vestea Învierii sale. Existenţa lui Iisus, cu proiecţia ei mistică, a făcut obiectul unor cercetări ale specialiştilor în materie. Sursă de inspiraţie pentru artişti (în special pictori şi sculptori).

IJEVSK (IŽEVSK), oraş în Federaţia Rusă, la N-E de Kazan, capitala Udmurtiei; 653 mii loc. Nod de comunicaţii. Vechi centru metalurgic.

IJSSEL, braţ nordic al deltei Rinului, în Olanda.

IJSSELMEER, lac în Olanda în delta rîului Ijssel; 3,4 mii km^2. Prin lucrări de desecare (construirea unui dig şi a 5 poldere între 1930 şi 1991), din vechiul lac Zuiderzee s-a format lacul Ijsselmeer, noi suprafeţe arabile fiind redate agriculturii. Irigaţii. Pescuit.

IKEDA, Hayato (1899-1965), om politic japonez. Ministru de Finanţe (1949-1952, 1956-1957); ministru al Comerţului (1952-1953). Prim-ministru (1960-1964). Unul dintre membrii delegaţiei japoneze la Conferinţa de pace de la San Francisco (1951).

ILEANA COSÎNZEANA, personaj al basmelor populare româneşti, corespondentul feminin al lui Făt-Frumos. Întruchipare a frumuseţii feminine fizice şi morale.

ÎLE-DE-FRANCE, provincie istorică în N Franţei, în zona Parisului. Astăzi, unitate administrativă; 12,01 mii km^2; 10,6 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Paris*. Expl. forestiere. Culturi de cereale, sfeclă de zahăr. Legumicultură; pomicultură; viticultură. Creşterea intensivă a animalelor; avicultură. Île-de-France constituie nucleul în jurul căruia a început consolidarea statului francez, prin dinastia Capetingilor. În sec. 12-14 este leagănul arhitecturii gotice (catedralele de la Chartres, Beauvais, Senlis, Soissons).

ÎLE-DE-FRANCE v. **Mauritius**.

ILESHA, oraş în S-V Nigeriei (Oyo); 224 mii loc. Expl. de aur şi cuarţite. Centru agricol.

ILF şi PETROV (pseudonim comun al scriitorilor *Ilia Arnoldovici Fainzilberg*; 1897-1937, şi *Evgheni Petrovici Kataev*; 1903-1942), prozatori ruşi. Romane satirice în manieră picarescă (*Douăsprezece scaune*, *Viţelul de aur*); reportaje (*America la parter*).

ILFOV, rîu, afluent al Dîmboviţei, în amonte de Bucureşti; 69 km. Izvorăşte din Cîmpia Vlăsiei. Cunoscut şi sub numele de *Bălcătaciu*.

ILFOV, judeţ în S României; 1,59 mii km^2; 277,4 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Bucureşti*. Oraşe: Buftea. Relief de cîmpie (Cîmpia Vlăsiei). Lacuri (Snagov, Căldăruşani, Buftea, Mogoşoaia). Păduri de foioase (Codrul Vlăsiei). Legumicultură. Ind. energetică (Popeşti-Leordeni), instrumente de măsură şi control (Otopeni), ind. cinematografică (Buftea). Turism. Lacuri de agrement (Snagov, Cernica, Mogoşoaia). Rezervaţii forestiere. Mănăstiri (Cernica, Căldăruşani, Snagov). Palatul Mogoşoaia; conacul Stolnicului Constantin Cantacuzino din Afumaţi. Ruinele cetăţii lui Radu de la Afumaţi. Teritoriu locuit din neolitic (vestigii aparţinînd culturilor Boian şi Gumelniţa, milen. 4-3 î.Hr.). Judeţul apare menţionat documentar în 1482. În ultimii ani a suferit mai multe organizări teritoriale: înfiinţat în 1968, desfiinţat în 1981, pentru a se înfiinţa judeţele Călăraşi, Giurgiu şi Sectorul Agricol Ilfov, care din 1996 s-a transformat în judeţul Ilfov, cel mai mic dintre cele 41 de judeţe ale României.

ILHANI, dinastie mongolă care a domnit în Iran şi E Asiei Mici (1256-1335) şi care recunoştea autoritatea Marelui Han Mongol. Întemeiată de Hulagu, un nepot al lui Genghis-Han. De aceea dinastia se mai numea Hulaguizi. Perioadă de maximă înflorire a ştiinţei şi artelor.

ILI, rîu în Asia Centrală (China şi Kazahstan); 1439 km. Izvorăşte din munţii Tian-Shan şi se varsă în lacul Balhaş printr-o deltă de 9 mii km^2. Irigaţii. Hidrocentrală. Navigabil în sezonul ploios.

ILIA, comună în judeţul Hunedoara. Castelul Bethlen (sec. 17). Biserici (sec. 17). Atestată documentar în 1453.

ILIA, depresiune intramontană, între Munţii Metaliferi (la N) şi munţii Poiana Ruscăi (la S), pe cursul Mureşului. Lungime: 20 km.

ILIADA, epopee homerică în 24 de cînturi, de o mare valoare literară şi istorică, atribuită lui Homer; narează un episod din lupta aheilor pentru cucerirea cetăţii Troia (Ilion).

ILIAMNA, lac tectono-glaciar în S-V peninsulei Alaska; 2,1 mii km^2. Ad. max.: 210 m.

ILIAŞ II RAREŞ, domn al Moldovei (1546-1551). Fiu al lui Petru Rareş. A obligat la plata birului pe marii boieri şi mănăstirile. S-a turcit, ajungînd demnitar în Imperiul Otoman.

ILIE (sec. 9 î.Hr.), profet evreu. Adversar al cultului lui Baal, introdus de regele Ahab. Făcător de minuni. Potrivit *Vechiului Testament*, s-a ridicat la cer într-un car de foc.

ILIENI, comună în judeţul Covasna, în depresiunea Sfîntul Gheorghe. Cetate ţărănească (1443), ulterior a funcţionat drept garnizoană. Conace (sec. 18). Tezaur de monede romane (sec. 1 î.Hr.).

ILIESCU, Constantin C. (1892-1978; n. Roman), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în tratamentul fibrilaţiei atriale. Unul dintre fondatorii cardiologiei româneşti (*Elemente de electrocardiografie*, *Urgenţe cardiovasculare*). Membru al unor organisme ştiinţifice de profil. Acad.

ILIESCU, Ileana (n. 1937, Sighişoara), dansatoare română. Graţie fluidă în mişcări, sensibilitate nuanţată în interpretare (*Lacul lebedelor*, *Frumoasa din pădurea adormită*, *Coppelia*, *Bolero*).

ILIESCU, Ion (n. 1930, Oltenița), om politic român. Înlăturat (1984) din CC al PCR. Director al Editurii Tehnice (1985-1989). După decembrie 1989 a condus Frontul Salvării Naţionale. Primul preşedinte al României ales democratic (mai 1990-1992, 1992-1996).

ILIESCU, Maria (n. 1927, Viena), lingvistă română. Prof. univ. la Bucureşti şi Craiova. Studii de lexicologie, semantică, gramatică, fonologie latină şi romanică (*Gramatica limbii române*, *Dicţionarul limbii române literare*). Contribuţii în cercetarea retoromanei (*Graiurile friulanilor din România*).

ILIESCU-CĂLINEŞTI, Gheorghe (n.1932, Călineşti, jud. Argeş), sculptor român. Lucrări în lemn, în care sînt stilizate motive, sugestii din creaţia populară (*Hora*, *Noaptea*, *Înfrigurare şi dăruire*, *Raze*).

ILION v. **Troia**.

ILIGAN, oraş în Filipine (Mindanao), port la golful cu acelaşi nume; 167,4 mii loc. Siderurgie. Îngrăşăminte chimice.

ILIRIA (ILLYRIA), regiune istorică în N-E Peninsulei Balcanice, cuprinsă între litoralul adriatic, Dráva, Dunărea mijlocie şi Morava. Locuită (milen. 1 î.Hr.) de triburile indoeuropene ale ilirilor. Colonie grecească (sec. 7 î.Hr.). Ocupată de romani în sec. 1 î.Hr. şi transformată în provincie romană (*Illyricum*), în alcătuirea căreia intrau Dalmaţia (Illyricum Superior) şi Panonia (Illyricum Inferior). Din sec. 6, aici s-au aşezat slavii, care au constituit formaţiuni statale feudale timpurii. Numele Iliria a fost reînviat de Napoleon I, cînd a inclus (1809) această provincie în Imperiu. Diviziune administrativă a Imperiului Habsburgic (1816-1849).

ILIU, Victor (1912-1968; n. Rîu-Sadului, jud. Sibiu), regizor român. Unul dintre maeştrii cinematografiei româneşti (*Moara cu noroc*, *Comoara din Vadul Vechi*).

ILIUŞIN, Serghei Vladimirovici (1894-1977), inginer constructor de avioane rus. A fondat firma care îi poartă numele. Începînd din 1932, a construit peste 50 de modele de avioane militare (IL-2) şi civile (IL-14, IL-18, IL-62).

ILLAMPÚ (Nevado ~), vulcan în Anzii Bolivieni (Cordillera Real), în apropiere de lacul Titicaca. Alt.: 6550 m. Escaladat în 1925.

ILLER, rîu în Germania, afluent al Dunării la Ulm; 165 km. Izvorăşte din Alpii Algău şi separă Bavaria de Württemberg. Hidrocentrale.

ILLÉS Béla (1895-1974), scriitor maghiar. Romane realiste, inspirate din lupta revoluţionară a proletariatului (*Tisa în flăcări*, *Rapsodia Carpaţilor*), din războiul antifascist şi din luptele pentru eliberarea Ungariei (trilogia *Eliberarea*).

ILLIMANI (**Nevado ~**), masiv vulcanic stins, în Anzii Centrali Bolivieni (Cordillera Real), care domină platoul bolivian. Alt. max.: 6880 m. Pe versantul de N-E, zăpezi şi gheţari. Escaladat în 1877.

ILLINOIS, stat în partea central-nordică a SUA, la S-V de lacul Michigan; 146 mii km^2; 11,43 mil. loc. Capitala: *Springfield*. Expl. de cărbune, petrol, gaze naturale şi forestiere. Agricultură; legumicultură şi pomicultură. Creşterea animalelor.

ILLYÉS Gyula (1902-1983), scriitor maghiar. Receptiv la influenţe suprarealiste. Cicluri lirice narative de inspiraţie rurală (*Trei babe*, *Pământ greu*, *Tinereţe*) sau de atitudine împotriva realităţilor din ţara sa (*Poeme noi*). Romanul *Poporul pustelor*. Teatru. Traduceri din poezia română (*Mioriţa*, scrieri de A.Pann, G.Coşbuc, T.Arghezi).

ILMEN (**IL MEN**), lac în N-V părţii europene a Federaţiei Ruse, în apropiere de Novgorod, la 18 m altitudine. Ad. max.: 10 m. De aici izvorăşte rîul Volhov. Legat prin canale de cursul superior al Volgăi. Navigaţie. Pescuit.

ILOILO, oraş în Filipine (insula Panay), port la Marea Sulu; 284 mii loc. Centru comercial. Şantiere de reparaţii navale. Universităţi. Fondat în 1571.

ILORIN, oraş în V Nigeriei, capitala statului Kwara; 282 mii loc. Aeroport. Centru comercial. Artizanat (ţesături, ceramică). Vechea capitală a Regatului Joruba (sec. 19).

IMABARI, oraş în Japonia (Shikoku); 123 mii loc. Centru comercial. Ind. textilă.

IMĀD AL-DIN AL-ISFAHĀNI, **Muhammad** (1125-1201), scriitor şi istoric arab. Principalul istoric musulman al cruciadelor (cucerirea Siriei şi Palestinei). A scris o istorie a turcilor selgiucizi; antologie a poeţilor timpului.

IMANDRA, lac glaciar în N părţii europene a Federaţiei Ruse (peninsula Kola), la 126 m altitudine; 812 km^2. Ad. max.: 67 m. Se varsă în golful Kandalakşa al Mării Albe prin rîul Niva. Pescuit.

IMATRA, oraş în S-E Finlandei, pe rîul Vuoksa; 36,4 mii loc. Metalurgia cuprului. Hidrocentrală. Staţiune climaterică. Turism.

IMBERIE şi MARGARONA, roman popular, păstrat în spaţiul românesc într-o copie din 1789. Reprezintă traducerea, printr-un text intermediar grecesc, a romanului cavaleresc şi picaresc francez din sec. 15 *Histoire du vaillant chevalier Pierre, fils du conte de Provence, et de la belle Maguellone, fille du roi de Naples*.

IMBROS v. **Imroz**.

IMHOTEP (2778-2723 î.Hr.), medic şi arhitect din Egiptul antic. Şi-a desfăşurat activitatea la Curtea faraonului Zoser. A construit piramida în trepte de la Saqqara (prima construcţie masivă în piatră). Divinizat ca zeu al medicinei, a fost identificat de greci cu *Asklepios*. Considerat şi patron al scribilor.

Ion Iliescu

Ion Inculeţ

IMMERMANN, **Karl Lebrecht** (1796-1840), scriitor german. Romane cu tematică socială (*Epigonii*) sau de factură alegorică şi cu accente satirice (*Münchhausen*); piese de teatru (*Cardenio şi Celinde*, *Andreas Hofer*, *Merlin*).

IMO, stat în S Nigeriei; 8,7 mii km^2; 5 mil. loc. Capitala: *Owerri*. Expl. de petrol. Culturi de palmier de ulei şi cacao.

IMPERIAL VALLEY, porţiune a deşertului Colorado, în S-E Californiei, situată la 75 m sub nivelul mării. Zonă irigată prin canalele Imperial şi All-American; culturi de bumbac; pomi fructiferi.

IMPERIO, **Pastora** (născută **Rojas Monje**) (1885-1961), dansatoare spaniolă andaluză. Celebră în perioada 1908-1925. Mannuel de Falla a compus pentru ea *Amorul vrăjitor*.

IMPERIUL BIZANTIN (**IMPERIUL ROMAN DE RĂSĂRIT**), stat creat prin împărţirea Imperiului Roman, la moartea lui Theodosiu cel Mare (395), între cei doi fii ai săi, Arcadiu şi Honoriu. Capitala era la Bizanţ (Constantinopol), de aici provenind şi denumirea. A dăinuit pînă în 1453 (căderea Constantinopolului sub turci). A încorporat Peninsula Balcanică (de la noi Dobrogea), Asia Mică, Siria, Palestina, Egiptul, Cirenaica şi insulele din Mediterana orientală. Iustinian I (527-565), cu orgoliu de continuator al împăraţilor romani, a încercat să refacă vechiul imperiu cucerind Africa de Nord (533-534), Peninsula Italică (535-555) şi Spania de Sud-Est (554). În urma răscoalelor interne şi îndeosebi ale arabilor, toate aceste teritorii, cu excepţia S Italiei, au fost pierdute (sec. 6-7). În sec. 8-9 Imperiul a fost zguduit de lupta dintre iconoclaşti şi iconoduli. Vasile II Bulgaroctonul a supus primul ţarat bulgar (1018), care a rămas în stăpînirea Imperiului pînă în 1185-1186, cînd s-a eliberat în urma răscoalei conduse de Asan şi Petru. Din sec. 11, urmează o epocă de fărîmiţări feudale. Aproape întreaga Asie Mică a fost invadată de turcii selgiucizi, iar ultimele posesiuni din S Italiei au fost luate de normanzi (1071). În sec. 12 s-a produs un reviriment temporar. Conflictele cu Occidentul (cruciadele) şi Marea Schismă dintre Biserica Catolică şi cea Ortodoxă au dus la ocuparea Constantinopolului (1204) de către participanţii la Cruciada a IV-a (1202-1204), ajutaţi de veneţieni, şi la constituirea Imperiului Latin de Constantinopol (1204-1261). În teritoriile necucerite de cruciaţi s-au pus bazele Despotatului de Epir, ale Imperiului din Trapezunt şi ale Imperiului de la Niceea. În 1261, împăratul de la Niceea, Mihail Paleolog, a reuşit să unifice imperiul. Turcii otomani au început la mijlocul sec. 14 campaniile de acaparare. După îndelungate bătălii, Constantinopolul (1453), Peloponesul (1460) şi Trapezuntul (1461) revin turcilor. O parte din teritoriul românesc a stat sub autoritatea Imperiului Bizantin pînă către mijlocul sec. 14.

IMPERIUL LATIN DE CONSTANTINOPOL, stat creat în 1204 de cruciaţi conduşi de Baldovin de Flandra pe teritoriul cucerit de la bizantini. S-a menţinut pînă în 1261, cînd împăratul Mihail Paleolog a refăcut Imperiul Bizantin, cu capitala la Constantinopol.

IMPERIUL OTOMAN v. **Turcia**.

IMPERIUL ROMAN v. **Roma**.

IMPERIUL ROMAN DE APUS, stat creat prin împărţirea Imperiului Roman la moartea lui Theodosiu cel Mare (395) între cei doi fii ai acestuia, Honoriu şi Arcadiu. În timpul lui Honoriu (395-423), cuprindea provinciile din V şi centrul Europei şi din N Africii. S-a menţionat pînă în 476, cînd ultimul împărat roman, Romulus Augustulus, a fost înlăturat de Odoacru, aflat în fruntea mercenarilor germani.

IMPERIUL ROMAN DE RĂSĂRIT v. **Imperiul Bizantin**.

IMPHĀL, oraş în E Indiei, în Podişul Shillong, centrul ad-tiv al teritoriului Manipur; 200,6 mii loc. Piaţă agricolă pentru orez, trestie de zahăr şi tutun. S-a numit şi *Manipur*.

IMROZ (**IMBROS**), insulă turcească în N-E Mării Egee, în apropierea Dardanelelor; 225 km^2; 13,5 mii loc. Oraş pr.: Imroz. Relief de şisturi cristaline (627 m altitudine). Măslini. Pescuit.

INARI (în mitologia japoneză), zeu al agriculturii, al hranei în general. Templele zeului sînt străjuite de statui reprezentînd vulpi, acestea fiind considerate încarnarea lui Inari.

INARI, lac tectono-glaciar în N Finlandei (Laponia), la 114 m altitudine; 1085 km^2. Ad. max.: 60 m. Comunică cu Oceanul Arctic prin rîul Paatsjoki. Îngheaţă în perioada nov.-mart. Turism.

INCAHUASI (**Nevado ~**), vîrf în Anzii Argentinieni, la graniţa dintre Chile şi Argentina. Alt.: 6620 m.

INCE, **Thomas Harper** (1882-1924), regizor american de film. Pionier al artei cinematografice. Maestru al westernului (*Dezertorul*, *Mama indiană*, *Bătălia de la Gettysburg*, *Mînia zeilor*, *Chemarea la arme*).

INCHIZIŢIA, instituţie a Bisericii Catolice, creată de papa Grigore IX, în 1231. Judeca pe cei învinuiţi de erezie şi pe cei care se arătau ostili sau nesupuşi faţă de Biserica Catolică. Pedepsele erau excomunicarea, închisoarea, confiscarea proprietăţilor sau arderea pe rug. Aflată în mîinile iezuiţilor, a fost una dintre cele mai odioase instrumente de teroare şi represiune. Victime ale Inchiziţiei au fost şi personalităţi precum G.Bruno, G.Galilei, Ioana d'Arc. Papa Sixtus IV a întemeiat Inchiziţia spaniolă independentă. A fost desfiinţată în sec. 18-19.

INCION (**INCHÔN**), oraş în Coreea de Sud, la S-V de Seul, port la Marea Galbenă; 1,68 mil. loc. Centru industrial. Şantiere navale. Oţelării. Rafinării. Pescuit. Export de cereale. Ocupat de japonezi între 1905 şi 1945. Vechea denumire: *Chemulpo*.

INCULEŢ, **Ion** (1884-1940; n. Răzeni, jud. Lăpuşna), om politic român. Preşedinte al Sfatului Ţării. Neobosită activitate pentru unirea Basarabiei cu România. Ministru secretar de stat în mai multe rînduri; ministru de Interne (1933-1936); vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (1936-1937). Acad.

INCULEŢ, Ion I. (n. 1921, Iaşi), inginer canadian de origine română. Stabilit în Canada în 1946. Preocupări în domeniul electricităţii statice. A dezvoltat o metodă de stropire electrostatică aeriană a pesticidelor. Invenţii şi inovaţii. Membru de onoare al Acad. Rom.

IND (SINDH; INDUS), fluviu în Asia sudică; 3200 km. Izvorăşte din podişul Tibet (China) sub numele de *Shayok*, parcurge N-V Indiei, străbate lanţul munţilor Himalaya, curge pe teritoriul Pakistanului şi se varsă printr-o deltă în Marea Arabiei. Afluenţi pr.: Kabul, Satlej. Navigabil. Irigaţii. Baraje pentru hidrocentrale şi alimentare cu apă.

INDEPENDENŢA, comună în judeţul Tulcea. Staţiune arheologică; necropole de incineraţie (sec. 4-3 î.Hr.) atribuite geţilor. Denumirea veche (pînă în 1983): *Murighiol*.

INDIA, peninsulă în S Asiei, limitată de Marea Arabiei (la V) şi de golful Bengal (la E); 2 mil. km^2. Limita de N, convenţională, este o linie care uneşte deltele Indului şi Gangelui. Cea mai mare parte o ocupă podişul Deccan, care se ridică pe margini în munţii Gaţi. Expl. de cărbune, minereuri de fier, mangan, bauxită, mică. Climă musonică. Vegetaţie de păduri tropicale şi savane. Faună variată. Formează o mare parte a teritoriului statului India. Se mai numeşte *Hindustan*.

INDIA (Uniunea Indiană), stat federal în S Asiei, cuprinzînd cea mai mare parte a peninsulei India şi cîteva insule mici. Suprafaţa: 3,3 mil. km^2. Populaţia: 975,8 mil. loc. Limba oficială: hindi. Capitala: *New Delhi*. Culte: hinduism, islamism, budism, catolicism ş.a. Moneda: 1 rupee (rupie) = 100 paisa. Împărţit în 22 de state federale şi 9 teritorii autonome. Oraşe pr.: Bombay, Delhi, Calcutta, Madras, Bangalore, Kanpur, Nagpur, Poona, Lucknow. În N se desfăşoară munţii Himalaya, pe c. 2400 km lungime, formaţi din trei şiruri paralele; alt. max.: 8611 m. Sectorul peninsular e dominat de podişul Deccan. Între lanţul himalaian în N şi podişul Deccan în S se desfăşoară Cîmpia Indo-Gangetică, una dintre cele mai mari din lume. Munţii Vindhya închid spre N podişul Deccan, iar spre E şi V sînt munţii Gaţi. Climă tropical-musonică. Reţeaua hidrografică este dominată de fluviile Gange şi Brahmaputra, care se varsă în golful Bengal printr-o deltă. Vegetaţie diversă. Faună deosebit de bogată. Expl. de cărbuni, minereuri de fier, mangan, cupru, bauxită, aur, argint, grafit, petrol, uraniu şi expl. forestiere. Se cultivă orez, grîu, mei, sorg, porumb, orz, culturi de ceai, arahide, bumbac, iută, trestie de zahăr, tutun, cauciuc, cafea, susan, copra. Legumicultură (locul 1 în lume). Pescuit. Vînat. Creşterea animalelor. Produce energie electrică, oţel, metale neferoase, locomotive, vagoane, automobile, îngrăşăminte chimice, coloranţi, derivate petroliere, produse chimice, hîrtie, celuloză. Bine dezvoltată ind. textilă, în special a bumbacului şi iutei. Exportă produse de iută, ţesături şi fire de bumbac, piei, ceai, tutun, minereuri de fier, cărbuni. — Locuit în vechime de dravidieni (milen. 4 î.Hr.) şi de arieni (milen. 2 î.Hr.), care au clădit o puternică civilizaţie. Venirea perşilor, începînd cu Darius I (sec. 5 î.Hr.), a încurajat schimburile comerciale şi culturale cu Occidentul. Expediţia lui Alexandru cel Mare (327-325 î.Hr.) deschide punţi către spaţiul elenic. Statul Magadha, creat de Chandragupta, întemeietorul dinastiei Maurya (sec. 4-2 î.Hr.), în timpul împăratului Asoka. Sub dinastia Gupta, India cunoaşte iarăşi o spectaculoasă înflorire a ştiinţelor şi artelor. În sec. 10 se declanşează invazia musulmană. În perioada fărîmiţării feudale, cele mai proeminente formaţiuni statale au fost sultanatul Delhi (sec. 13-16) în N Indiei, sultanatele Bahmani şi Vijayanagar (sec. 14-16) şi statul Marilor Moguli (sec. 16-19), fondat în 1525, în urma ocupării părţii de N a Indiei de către principele mongol Baber, şi consolidat de padişahul Akbar (1556-1605). În sec. 16 portughezii, apoi olandezii şi francezii, iar mai tîrziu englezii au cucerit pe litoralul indian importante puncte strategice. În sec. 18-19, în urma dezmembrării statului Marilor Moguli, Anglia (din 1763) ia în posesie aproape întreg teritoriul Indiei, transformat în colonie (pînă în 1947). Mişcarea de emancipare primeşte un impuls odată cu constituirea partidelor Congresul Naţional Indian (1885) şi Liga Musulmană (1906). După al doilea război mondial, Marea Britanie se vede nevoită să accepte împărţirea fostei colonii în dominioanele Uniunea Indiană şi Pakistan (1947). În 1950, India se proclamă republică federală în cadrul Commonwealth-ului. Republică parlamentară; stat federal.

INDIAN (Oceanul ~), ocean cuprins între Africa (la V), Asia (la N), Australia (la E) şi Antarctica (la S). Comunică cu Oceanul Atlantic şi cu Oceanul Pacific; 73,4 mil. km^2. Ad.max.: 7450 m (fosa Java). Aici se varsă Zambezi, Ind, Gange, Brahmaputra, Irrawaddy. Cale navigabilă de legătură între Europa, Asia, Australia, Africa. Primul european care a călătorit spre Indii, trecînd de Capul Bunei Speranţe şi traversînd oceanul, a fost Vasco da Gama, în 1497.

INDIANA, stat în partea central-nordică a SUA, la S-E de lacul Michigan; 94,3 mii km^2; 5,54 mil. loc. Capitala: *Indianapolis*. Expl. de cărbuni, petrol, gaze naturale. Porumb, grîu, plante furajere şi tutun. Legumicultură. Pomicultură. Turism. Parcuri şi rezervaţii naţionale.

INDIANAPOLIS, oraş în SUA, pe White River, capitala statului Indiana; 1,2 mil. loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (construcţii aeronautice şi de automobile). Produse farmaceutice. Pistă pentru cursele automobilistice. Universitate (1850). Institut de arte. Muzee. Parcuri.

INDIGHIRKA (INDIGIRKA), fluviu în Federaţia Rusă (Siberia Orientală); 1726 km. Izvorăşte din munţii Suntar-Haiata şi se varsă în Marea Siberiei Orientale printr-o deltă. Navigabil parţial.

INDIILE OCCIDENTALE OLANDEZE v. **Antilele Olandeze**.

INDOCHINA, peninsulă în S-E Asiei, între Marea Chinei de Sud (la E), strîmtoarea Malacca (la S), marea Andaman şi golful Bengal (la V); c. 2 mil. km^2. Relief muntos în N (altitudini pînă la 3000 m); în S, peninsula se îngustează, prelungindu-se prin peninsula Malacca pînă aproape de Ecuator; în V, Munţii Birmaniei; în partea centrală, podişul Korat; în E peninsulei se întinde un lanţ muntos, cu aspect de podiş înalt. Climă musonică caldă

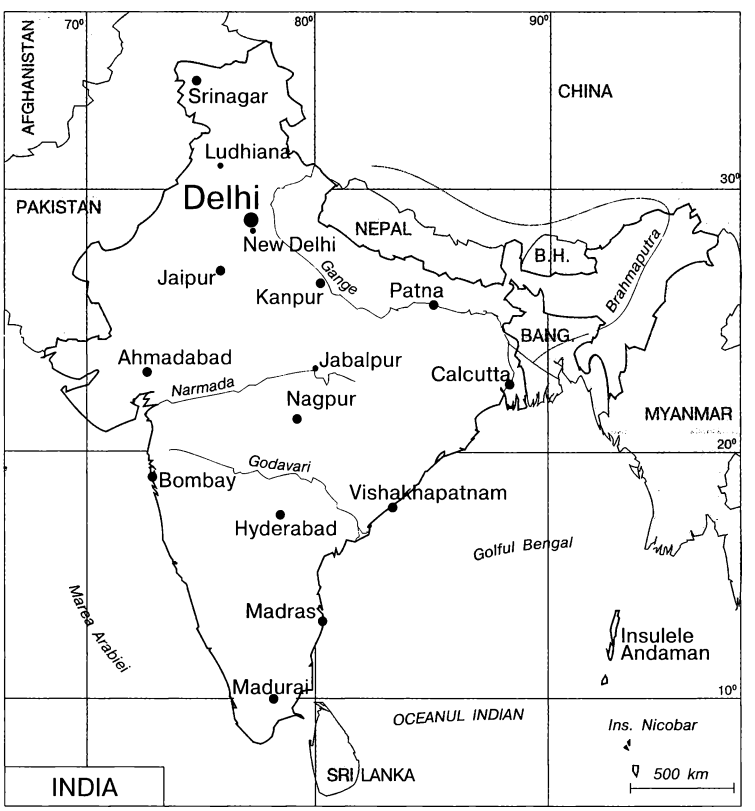

şi umedă. Păduri tropicale, savane cu ierburi înalte şi jungle (în cîmpii), vegetaţie ierboasă cu aspect de stepă. Aici se află următoarele state: Birmania (Uniunea Myanmar), Thailanda, Laos, Cambodgia, Vietnam, Malaysia şi Singapore.

INDO-GANGETICĂ (Cîmpia ~), cîmpie în N peninsulei India (Pakistan, India, Bangladesh), între munţii Himalaya (la N), podişul Deccan (la S), Podişul Iranului (la V) şi Munţii Birmaniei (la E). Lungime: c. 3000 km; lăţime: 250-350 km. Străbătută de fluviile Gange şi Brahmaputra. Climă subecuatorială musonică. Culturi de orez, trestie de zahăr, grîu, bumbac. Oraşe pr.: Delhi, Calcutta, Kanpur, Agra, Allahabad (India), Karachi, Lahore (Pakistan), Dhaka (Bangladesh).

INDONEZIA (Republica ~), stat în S-E Asiei, cuprinzînd Arhipelagul Sondelor Mari şi Arhipelagul Sondelor Mici şi partea vestică a insulei Noua Guinee (Irian). Suprafaţa: 1,9 mil. km^2. Populaţia: 206,5 mil. loc. Limba oficială: bahasa indoneziană. Capitala: *Jakarta*. Culte: islamism, creştinism, hinduism, budism. Moneda: 1 rupiah = 100 sen. Împărţit în 27 de provincii şi un district urban. Oraşe pr.: Surabaja, Bandung, Semarang, Medan, Palembang, Ujungpadang. Relieful este predominant muntos, de origine vulcanică (peste 100 de vulcani activi), cu cîmpii litorale înguste. Climă caldă, umedă, cu influenţe musonice în N. Vegetaţie luxuriantă. Floră şi faună cu elemente originale. Expl. de petrol, cărbuni, nichel, cositor, aur, argint, metale neferoase şi rare; expl. forestiere (mahon, santal, teck, bambus). Mari plantaţii de cauciuc, cafea, cocotieri, ceai; culturi de tutun, sisal, soia, copra, orez, porumb, batate, manioc. Creşterea animalelor. Vînat. Pescuit. Industrii. Şantiere navale (construcţii de vase uşoare). Flotă comercială (foarte dezvoltat cabotajul). Exportă petrol şi derivate, lemn preţios, cauciuc, cositor, tutun, copra, ceai, ulei de palmier, cafea, bauxită, zahăr, mirodenii. — În primele secole d.Hr. au apărut în insulele Java, Sumatera şi Kalimantan primele formaţiuni statale, influenţate de civilizaţiile indiană şi chineză. În sec. 13 s-a format statul Madjapahit, care în sec. 14-15 şi-a extins dominaţia aproape asupra întregului teritoriu indonezian. Începînd din sec. 17, Indonezia a devenit colonie olandeză. La începutul sec. 20, mişcarea de eliberare naţională s-a întărit, intensificîndu-se la sfîrşitul primului război mondial. În 1942, a fost ocupată de japonezi. După cel de-al doilea război mondial, a fost proclamată (1945) independenţa ţării. În 1950 se declară republică unitară. În 1963 este anexat Irianul de Vest, iar în 1976 Timorul Oriental. Membră a ASEAN. Republică prezidenţială.

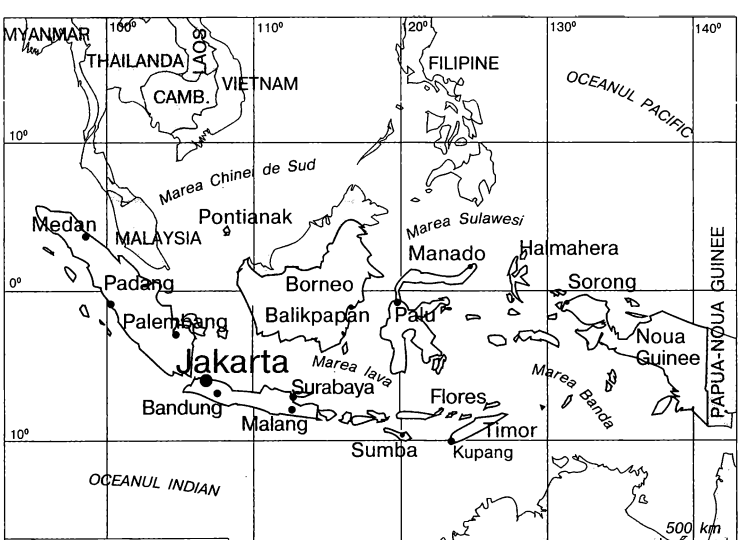

INDORE, oraş în India (Madhya Pradesh), la poalele munţilor Vindhya; 1,1 mil. loc. Centru industrial. Ind. bumbacului. Ind. chimică. Universitate. Palate. Fondat în sec. 18.

INDRA (în mitologia vedică), conducător al zeilor, stăpîn al cerului, zeu al trăsnetului şi al furtunii. A învins forţele răului, reprezentate prin demonul tricefal, cu aspect de dragon, Vritră. Reprezentat, de obicei, călare pe un elefant, simbol al puterii.

INDRAPURA v. **Kerinţi**.

INDRAVATI, rîu în E Indiei, afluent al fluviului Godavari; 530 km^2. Izvorăşte din Gaţii de Est şi străbate podişul Deccan.

INDRE, rîu în Franţa centrală, afluent al Loarei, în aval de Tours; 266 km. Izvorăşte din regiunea Marche şi trece prin Châteauroux.

INDY, Vincent d' (1851-1931), compozitor, organist şi dirijor francez. Elev al lui César Franck. Cofondator al Scholei Cantorum (1896). Opere (*Fervaal*, *Străinul*), simfonii (*Simfonie pe un cîntec francez de la munte*, *Pădurea vrăjită*), poeme (*Istar*), piese pentru orgă, pian; coruri, melodii. Lucrări teoretice (*Tratat de compoziţie*). Dirijor al propriilor opere (în Spania, Rusia, SUA).

INEU, oraş în judeţul Arad, pe Crişul Alb; 10,3 mii loc. Nod feroviar. Expl. de nisip, balast şi andezite (Mocrea). Ateliere de reparat maşini şi utilaje agricole. Centru pomicol. Cetate (sec. 13, reconstruită în sec. 16-17 şi transformată în sec. 18-19), cu biserică reformată (sec. 13-14, în stil gotic). Menţionat documentar la 1214, cu numele *Villa Ieneu*. Cetatea Ineului este amintită, în 1295, ca fiind centrul unui cnezat românesc. Cucerită de turci (1566), a intrat sub stăpînirea voievodului Mihai Viteazul în 1599. Recucerită de turci, stăpînită de Habsburgi pînă în 1745.

INEU, vîrf în E Munţilor Rodnei. Alt.: 2279 m. Lacuri glaciare. Turism. Cunoscut şi sub numele *Inău*.

INFELD, Leopold (1898-1968), fizician polonez. Colaborator al lui Einstein. Contribuţii în teoria relativităţii şi în mecanica cuantică. Împreună cu N.Bohr, a elaborat o generalizare neliniară a electrodinamicii lui J.C.Maxwell.

INGE, William (1913-1973), dramaturg american. Preocuparea pentru relaţiile dintre oamenii obişnuiţi şi sentimentele care îi animă sînt temele dominante ale dramelor sale, care au fost şi ecranizate (*Întoarce-te, micuţă Sheba*, *Picnic*, *Staţia de autobuz*). Scenarii de filme (*Splendoare în iarbă*).

INGEMANN, Bernhard Severin (1789-1862), scriitor danez. Poezie religioasă. Romane istorice inspirate din trecutul eroic (*Valdemar, victoriosul*, *Copilăria regelui Erik*, *Regele Erik şi proscrişii*).

INGENHOUSZ, Jan (1730-1799), fizician şi naturalist olandez. Cercetări în domeniile electricităţii (conductibilitatea termică a metalelor) şi botanicii (a expus principiile de bază ale fotosintezei). Experienţe în vaccinarea contra variolei, devansîndu-l pe E.Jenner.

INGOLSTADT, oraş în Germania (Bavaria), pe Dunăre; 130 mii loc. Centru industrial (construcţii de automobile). Universitate (1472). Castel (sec. 15-16); biserici. Muzeu.

INGRES, Jean Auguste Dominique (1780-1867), pictor francez. Elev al lui J.L.David. A activat mult timp în Italia; a fost directorul Academiei Franceze din Roma. Influenţat de antichitatea greco-latină, a fost preocupat să redea în tablourile sale perfecţiunea formelor (*Domnişoara Rivière*). Compoziţii rafinate pe teme mitologice, istorice, alegorice (*Iupiter şi Thetis*, *Apoteoza lui Homer*, *Izvorul*) şi nuduri în linii pure (*Marea odaliscă*, *Baia turcească*). Admirabil portretist (*Niccolò Paganini*, *Napoleon*). Arta sa, la graniţa dintre neoclasicism şi romantism, a influenţat numeroşi artişti ca Renoir, Degas, Gauguin, Matisse şi Picasso.

INGRID CHRISTENSEN, porţiune a coastei Antarcticii la Oceanul Indian, între 74° şi 81° long. Lungime: c. 350 km. Gheţari. Descoperită, în 1935, de norvegianul Lars Christensen. Staţiune de cercetări.

INGUŞETIA (Republica ~), republică în Federaţia Rusă; 3,6 mii km^2; 315 mii loc. Capitala: *Nazran*. Expl. de petrol; ind. metalurgică, alimentară.

INHAMBANE, oraş în S-E Mozambicului, port la Oceanul Indian; 100 mii loc. Fabrică de zahăr. Export de zahăr, bumbac, cauciuc şi lemn.

INÎLCEK (INYLČEK), gheţar situat în partea centrală a munţilor Tian-Shan (Kirghizstan); unul dintre cei mai mari gheţari de vale din lume, format din două limbi glaciare

(dintre care una are 60 km lungime şi 800 km², iar cealaltă 38,2 km lungime şi 88 km²).

INKATHA, mişcare Zulu, creată în 1928, în Africa de Sud, reorganizată în iunie 1990 ca Partidul de Eliberare Inkatha (1,9 mil. de membri în 1991).

INN, rîu în Europa Centrală (Elveţia, Austria, Germania), afluent al Dunării la Passau; 515 km. Izvorăşte din masivul Bernina, trece prin Innsbruck. Chei în cursul inferior. Turism.

INNESS, George (1825-1894), pictor american. Peisagist. La început, influenţat de Şcoala de la Barbizon (*Furtuna*). Dominanta pînzelor lui o constituie viziunea mistică asupra naturii.

INNOCENTIU, numele mai multor papi şi al unui antipapă. Mai importanţi: — **Innocentiu III (Giovanni Lotario, conte de Segni**; c. 1160-1216), papă (1198-1216). Continuator al politicii de afirmare a supremaţiei papale a lui Grigore VII; iniţiator al Cruciadei a IV-a (1202-1204). A prezidat Conciliul de la Laterano (1215). Opere: *De contemplu mundi*. — **Innocentiu X (Giovanni Battista Pamphili**; 1574-1655), papă (1644-1655). A condamnat jansenismul (1653). Măsuri administrative.

INNSBRUCK, oraş în V Austriei, pe Inn, centrul ad-tiv al landului Tirol; 117,2 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (ind. chimico-farmaceutică). Universitate (1677). Clădiri medievale. Biserică franciscană (sec. 16). Palat (sec. 15). Muzee. Mare staţiune turistică şi a sporturilor de iarnă (la 574 m altitudine). Jocurile Olimpice de iarnă (1964, 1976).

INÖNÜ, Ismet (*Mustafa Ismet*; 1884-1973), general şi om politic turc. A participat alături de Kemal Atatürk la războiul de eliberare naţională (1919-1924). Ministru de Externe (1922); prim-ministru în mai multe rînduri. Preşedinte al Turciei (1938-1950). Preşedinte al Partidului Republican Popular (1938-1972).

INOUE, Kaoru (1835-1915), om politic japonez. După 1868 de mai multe ori ministru; membru al Senatului. Politică de europenizare a statului.

INRI (lat. **Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum**), iniţialele inscripţiei puse de Pilat din Pont pe crucea pe care a fost răstignit Iisus ("Iisus Nazarineanul Regele Iudeilor"). Se scrie şi astăzi pe crucile decedaţilor ortodocşi.

INSTITUTUL SOCIAL ROMÂN, institut de cercetări în domeniul sociologiei şi al ştiinţelor sociale în genere. Fondat şi condus de D.Gusti, între 1921 şi 1948.

INSULA DE NORD (engl. **NORTH ISLAND**), insulă în arhipelagul Noua Zeelandă, separată prin strîmtoarea Cook de Insula de Sud; 114,7 mii km²; 2,1 mil. loc. Oraş pr.: Auckland. Relief muntos vulcanic; gheizere. Alt. max.: 2796 m.

INSULA DE SUD (engl. **SOUTH ISLAND**), insulă în arhipelagul Noua Zeelandă; 153,9 mii km²; 829,5 mii loc. Oraş pr.: Christchurch. Străbătută de Alpii Neozeelandezi. Alt. max.: 3756 m. Urme glaciare, lacuri.

INSULA MARE A BRĂILEI v. **Balta Brăilei**.

INSULA PAŞTELUI v. **Paşte (Insula Paştelui)**.

INSULA ŞERPILOR, insulă în Marea Neagră, în dreptul braţului Chilia al Dunării. Teritoriu românesc între 1878 şi 1945.

INSULELE PACIFICULUI (engl. **Trust Territory of the Pacific Island**), grup de patru arhipelaguri (Caroline, Palau, Marshall, Yop), în partea de V a Oceanului Pacific (Micronezia); c. 2100 de insule vulcanice şi coraligene; 1870 km²; 107,3 mii loc. Centrul ad-tiv: *Koror* (arhipelagul Palau). Banane, citrice, nuci de cocos, cacao. Teritoriu sub tutela ONU, administrat de SUA.

INSULELE SOCIETĂŢII, grup de insule în S-E Oceanului Pacific (Polinezia); 1,6 mii km²; 162,2 mii loc. Insule pr.: Tahiti, Raiatea, Bora-Bora. Relief vulcanic. Climă tropicală. Vegetaţie abundentă. Insule vizitate, probabil, la 1607 de portughezi. Numite aşa de J.Cook în 1769. Protectorat francez din 1843. Azi fac parte din Polinezia Franceză.

INSULINDA v. **Malaez (Arhipelagul ~)**.

INTELLIGENCE SERVICE (IS), serviciul britanic de informaţii şi contrainformaţii.

INTELSAT (engl. **International Telecommunications Satellite Organization**), organizaţie internaţională de telecomunicaţii prin satelit creată în SUA, în 1964. Din 1965 pînă în 1992 s-au lansat 6 sateliţi Intelsat.

INTERLAKEN, localitate în centrul Elveţiei (Berna), în apropiere de vîrful Jungfrau; 5 mii loc. Staţiune alpină. Turism. Mănăstire (sec. 12).

INTERNAŢIONALA I, prima organizaţie internaţională a proletariatului, creată la Londra şi condusă de K.Marx şi Fr.Engels. A activat din 1864 pînă în 1876 (dizolvată de Conferinţa de la Philadelphia, ca urmare a neînţelegerilor dintre marxişti şi anarhişti).

INTERNAŢIONALA II, uniune internaţională a partidelor socialiste şi a sindicatelor (1889-1923). Fondată la Paris. După Congresul de la Amsterdam (1904), ca urmare a divergenţelor de păreri ale liderilor August Bebel şi Jean Jaurès, socialiştii francezi au format *Internaţionala II 1/2* (*Internaţionala de la Viena*) (1921-1923).

INTERNAŢIONALA III Comunistă (Comintern), organizaţie creată din iniţiativa lui V.I.Lenin (1919), care unea în rîndurile sale partidele comuniste. A fost suprimată de Stalin în 1943.

INTERNAŢIONALA IV, a fost creată de Leon Troţki în 1938, în opoziţie cu Internaţionala III. A durat pînă în 1953.

INTERNAŢIONALA (SOCIALISTĂ), organizaţie internaţională, cu sediul la Londra, creată în 1951. Continuă Internaţionala II. În 1989 număra 51 de partide membre şi 25 de membri consultativi.

INTERPOL (engl. **International Criminal Police Organization**), organizaţie internaţională de cooperare a forţelor de poliţie. Creată în 1923; numără peste 150 de state membre; sediul la Lyon (Franţa).

INVERCARGILL, oraş în Noua Zeelandă (Southland); 48 mii loc. Centru comercial pentru produse agricole. Cel mai sudic oraş al ţării. Fondat în 1856.

INVERNESS, regiune în N Scoţiei care include multe din Insulele Hebride; 81,7 mii loc. Relief muntos (munţii Highland); lacuri (Loch Ness, Loch Lochy). Creşterea animalelor. Hidrocentrală. Vînătoare. Pescuit. Turism.

INVERNESS, oraş în N Scoţiei, în regiunea omonimă; 40 mii loc. Capitală a vechiului regat al picţilor. Centru turistic. Clădiri (sec. 16-17). Castel (sec. 18), înălţat pe locul vechiului castel al lui Macbeth, distrus în sec. 11.

INVINCIBILA ARMADA, nume dat flotei spaniole trimise, în 1588, sub conducerea lui Medina Sidonia, împotriva Angliei. Învinsă de amiralul englez Thomas Howard şi apoi distrusă de furtuni în apropiere de Insulele Hebride, ceea ce a constituit o mare lovitură pentru puterea militară a Spaniei.

IO (în mitologia greacă), fiică a lui Inacos, regele Argosului, preoteasă a zeiţei Hera. Îndrăgostindu-se de ea, Zeus o transformă într-o juncană albă, ca s-o ferească de mînia geloasei Hera. Aceasta o urmăreşte ca s-o pedepsească; Io trece înot Marea Ionică (numită după numele ei) şi ajunge în Egipt, unde îşi recapătă chipul omenesc şi dă naştere fiului ei cu Zeus, Epaf.

IO, satelit al planetei Iupiter; 3550 km diametru. Descoperit de G.Galilei în 1610.

IO, particulă derivată din Ioan, care avea semnificaţia de cel ales de Dumnezeu pentru a domni. Făcea parte din titulatura domnilor Ţării Româneşti şi ai Moldovei. Folosit în sec. 13 şi 14 de diplomatica bizantină, bulgară şi sîrbă.

IOACHIM, Grigore (1906-1979; n. Borca, jud. Neamţ), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări în domeniul exploatării zăcămintelor de petrol şi gaze (a introdus, în1938, în tehnica mondială pompajul combinat cu erupţie artificială, folosit pentru pomparea la adîncimi mari). Lucrări: *Exploatarea zăcămintelor de ţiţei*, *Cercetări în domeniul dimensionării prăjinilor de pompaj* ş.a. Membru corespondent al Acad. Rom.

IOACHIM de Flora (Gioacchino da Fiore) (c. 1130-1202), călugăr şi teolog italian. A fondat (1189) ordinul Da Fiore, dispărut în sec. 16. Revoltat de abuzurile clerului, a elaborat o doctrină mistică în care susţine ideea dezvoltării omenirii, în planul spiritului, de la aservire la libertate (*Concordanţa Noului şi Vechiului Testament*, *Comentarii la Apocalips*).

IOACHIMESCU, Andrei (1868-1943; n. Ploieşti), inginer şi matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări în domeniul mecanicii teoretice. Unul dintre fondatorii şi animatorii revistei "Gazeta matematică".

IOAN, numele mai multor papi şi al unui antipapă. Mai importanţi: — **Ioan XXI** (*Petrus Hispanus*), papă (1276-1277). Cunoscut pentru lucrarea *Summulae logicales*. — **Ioan XXIII** (*Angelo Giuseppe Roncalli*; 1881-1963), papă (1958-1963). A reunit, în 1962, Conciliul ecumenic Vatican II şi a emis, în 1963, enciclica *Pacem in terris*. Memorii.

IOAN, numele mai multor suverani ai Imperiului Bizantin. Mai importanţi: — **Ioan Tzimiskes** (924-976), împărat (969-976). În timpul scurtei sale domnii creşte prestigiul statului. A supus partea de N-E a Bulgariei; în 974-975 a reocupat o mare parte din Siria. Strînge legăturile cu Occidentul. — **Ioan II Comnen** (1088-1143), împărat (1118-1143).

A pacificat Balcanii. A luptat împotriva pecenegilor (1122), veneţienilor (1122-1126), sîrbilor (1124), ungurilor (1129), turcilor selgiucizi, restabilind autoritatea imperială. — **Ioan III Ducas Vatatzes** (1193-1254), suveran al Imperiului Bizantin de la Niceea (1222-1254). A purtat bătălii cu Imperiul Latin, a luat în stăpînire teritorii din Asia Mică, precum şi insulele Samos, Lesbos ş.a. (1225) şi a supus autorităţii sale Ierusalimul (1246). — **Ioan V Paleolog** (1331-1391), împărat (1341 -1391), efectiv din 1354 (sau 1355). În timpul domniei sale are loc războiul civil dintre partida Cantacuzinilor şi cea a Paleologilor; în 1369 a acceptat unirea cu biserica Romei. Turcii cuceresc o parte din posesiunile bizantine; din 1371, Imperiul devine vasal faţă de otomani. — **Ioan VI Cantacuzino** (c. 1293-1383), împărat (1341-1354 sau 1355). S-a ridicat împotriva suveranului Ioan V Paleolog, proclamîndu-se împărat. Constrîns să abdice, s-a retras într-o mănăstire, redactînd o *Istorie* care cuprinde anii 1320-1356.

IOAN (sec. 13), conducător al uneia dintre formaţiunile feudale româneşti. Cnezatul lui era situat, probabil, în N Olteniei.

IOAN (JEAN), numele unor regi ai Franţei. Mai important: **Ioan II cel Bun** (1319-1364), rege (1350-1364). Învins la Poitiers de armata engleză, condusă de Prinţul Negru (sept. 1356), şi luat în captivitate, unde rămîne pînă în 1362. În timpul domniei sale are loc Jacqueria (1358). A donat, în 1363, fiului său Filip cel Îndrăzneţ ducatul de Burgundia. Moare în captivitate.

IOAN (JOÃO), numele mai multor regi ai Portugaliei. Mai importanţi: — **Ioan I cel Mare** (1357-1433), rege (1385-1433). A desfăşurat o politică de centralizare a statului; prin cucerirea (1415) Ceutei, aflată pe ţărmul marocan, începe expansiunea portugheză în Africa. — **Ioan II** (1481-1495). A încurajat explorările geografice şi a semnat în 1494 Tratatul de la Tordesillas. — **Ioan IV** (1604-1656), rege (1640-1656), întemeietorul dinastiei de Bragança. Pierde coloniile din Asia, dar cîştigă Brazilia şi Angola. Victorie asupra spaniolilor, Portugalia devenind independentă.

IOANA D'ARC (JEANNE D'ARC, supranumită *Fecioara din Orléans*) (1412-1431), eroină a poporului francez. În timpul Războiului de 100 de Ani, a înviat speranţa ostaşilor şi i-a condus spre victorie. Participă la eliberarea oraşului Orléans (1429), asediat de englezi. Capturată în 1430, este judecată, condamnată ca eretică şi arsă pe rug; una dintre victimele Inchiziţiei. Canonizată.

Ioan-Vodă cel Viteaz

Take Ionescu

IOAN ALBERT (JAN OLBRACHT), rege al Poloniei (1492-1501). În timpul domniei sale ţăranii au fost legaţi de glie (1496). Vrînd să subjuge Moldova, a pornit, în 1497, o campanie, soldată cu un mare eşec.

IOAN ASAN II, ţar vlaho-bulgar (1218-1241), din dinastia Asăneştilor. A extins graniţele statului, impunînd în zona balcanică hegemonia ţaratului bulgar. A învins pe bizantini la Klokotniţa (1230).

IOAN BOTEZĂTORUL (Înainte-mergătorul) (sec. 1 î.Hr.- sec. 1 d.Hr.), sfînt care a anunţat venirea lui Iisus. Potrivit *Evangheliei*, l-a botezat pe Iisus în apa Iordanului şi l-a recunoscut ca Mesia. Închis din ordinul lui Irod Antipas, tetrarhul Galileei, a fost decapitat la cererea Salomeii, fiica Irodiadei. Canonizat.

IOAN DAMASCHIN (c. 675-749), teolog creştin. Erudit al ortodoxiei. Doctor al Bisericii. Opera sa principală este *Dogmatica*, sinteză a gîndirii dogmatice patristice. S-a remarcat ca orator şi imnolog. A compus canoane, tropare, imnuri religioase. A combătut pe iconoclaşti.

IOAN DE AUSTRIA (Don Juan de Austria) (1547-1578), general spaniol. Comandant suprem ai flotei Ligii Sfinte, care i-a învins pe turci la Lepanto (1571). Guvernator general al Ţărilor de Jos (1576-1578).

IOAN (Sfîntul Evanghelist ~) (în *Noul Testament*) (?-c. 100 d.Hr.), unul dintre cei patru evanghelişti, discipolul preferat al lui Iisus Hristos. Considerat autorul celei de-a patra evanghelii şi al *Apocalipsului*. A scris şi trei epistole. Canonizat.

IOAN FARĂ DE ŢARĂ, rege al Angliei (1199-1216) din dinastia Plantagenet. A pierdut posesiunile din Franţa; a intrat în conflict cu papa Innocentiu III, trebuind să se recunoască învins. Profitînd de înfrîngerile pe care le-a suferit în Franţa, feudalii englezi îi impun *Magna Charta Libertatum* (1215).

IOAN HRISOSTOM (Ioan Gură de Aur) (c. 344-407 d.Hr.), teolog şi predicator grec. Patriarh al Constantinopolului (398). Unul dintre cei patru mari părinţi ai Bisericii Ortodoxe. Autor a numeroase scrieri religioase (*Cuvinte*, *Explicaţii la Noul Testament*; peste 250 de scrisori) şi al unei liturghii ortodoxe. Neîntrecut orator.

IOAN IACOB HERACLIDUL v. **Despot-Vodă**.

IOANID, George (1800-1888; n. Bucureşti), profesor român. A predat greaca la Academia Grecească (1818-1821) şi la Colegiul "Sf. Sava" (1830-1854) din Bucureşti. A întocmit o *Gramatică în limba elinească* (în 3 părţi) şi un *Dicţionar elino-românesc*. Membru de onoare al Societăţii Academice Române.

IOANID, Gheorghe (1839-1921; n. Varna, Bulgaria), pictor român. Elev al lui Gh.Tattarescu. Înclinaţie puternică spre realism (*Interior de atelier*). Pictor de biserici.

IOAN PAUL, numele unor papi. Mai important: **Ioan Paul II** (*Karol Josef Wojtyła*; n. 1920), papă din 1978. Primul papă neitalian din sec. 16 încoace. Implicarea Pontifului în menţinerea păcii şi stabilirea de noi relaţii cu guvernele ţărilor catolice din Est şi cu alte biserici creştine din lume este fără precedent în istoria Vaticanului. Enciclice (*Redemptor hominis*, *Laborem exercens*, *Centesimus Annus* ş.a.).

IOAN POTCOAVĂ, domn al Moldovei (nov.-dec. 1577). Pretins frate al lui Ioan-Vodă cel Viteaz. Cu ajutor căzăcesc, l-a învins pe Petru Şchiopul, care a fugit în Ţara Românească. Executat în Polonia, în 1578, din porunca regelui Ştefan Báthory.

IOAN-VODĂ CEL VITEAZ, domn al Moldovei (1572-1574). A dus o politică de sporire a autorităţii domneşti, lovind în privilegiile marii boierimi (care l-a numit "cel Cumplit"), şi de stăvilire a pretenţiilor turceşti. În apr. 1574 a declanşat războiul antiotoman. Trădat de marea boierime, a fost învins şi apoi ucis de turci.

IOCASTA (în mitologia greacă), soţie a lui Laios, regele Tebei, şi mama lui Oedip. S-a căsătorit cu propriul său fiu, fără să ştie cine este acesta. Cînd a aflat, s-a spînzurat. Temă prezentă în opere literare şi muzicale.

IOFFE, Abram Fiodorovici (1880-1960), fizician rus. Elev al lui Röntgen. Contribuţii în fizica corpului solid. Studii de pionierat în domeniul semiconductoarelor. A investigat proprietăţile electrice şi mecanice ale nemetalelor, deformarea plastică a metalelor.

IONA (sec. 8 î.Hr.), unul dintre cei 12 proroci mici ai *Vechiului Testament*. A predicat la Ninive. Cartea *Vechiului Testament*, scrisă de el, figurează printre cărţile profetice. Relatează aventura lui Iona, care simbolizează universalitatea mîntuirii.

IONAŞCU, Ion (1902-1979; n. Tulnici, jud. Vrancea), istoric român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii privind istoria medievală a României (*Biserici, chipuri şi documente din Olt*, *Bucureştii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice*).

IONAŞCU, Traian (1897-1981; n. Iaşi), jurist român. Prof. univ. la Bucureşti. Numeroase lucrări, îndeosebi în domeniul dreptului civil (*Constantele dreptului - drept şi logică*, *Îmbinarea cercetării fundamentale cu cea aplicativă pe tărîmul dreptului*). Acad.

ION CORVIN, comună în judeţul Constanţa. Urmele unei aşezări rurale (sec. 2). Tezaur de monede emise în Apollonia Pontică. Potrivit tradiţiei, aici Sfîntul Andrei ar fi predicat *Evanghelia*.

IONESCU, Alexandru-Sadi (1873-1926; n. Saint-Maurice, Franţa), bibliotecar şi bibliograf român. A introdus, la Biblioteca Academiei şi la alte biblioteci, cataloage sistematice, organizate pe principiul clasificării zecimale universale. Opere pr.: *Publicaţiunile periodice româneşti (ziare, gazete, reviste)*, în colaborare; *Bibliografia economică română*.

IONESCU, Aurel (1902-1954; n. Iaşi), fizician român. Prof. univ. la Cluj. Lucrări de spectroscopie, electroliză, mecanică ondulatorie. A elaborat metoda de preparare industrială a acetilenei.

IONESCU, Constantin N. (1878-1935; n. Iaşi), zoolog român. Elev şi colaborator al lui E.Haeckel. Primul cercetător al peşterilor din România. Contribuţii în domeniul histologiei, morfologiei şi în cunoaşterea insectelor colembole din România.

IONESCU, Constantin N. (1905-1956; n. Bucureşti), farmacolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Unul dintre organizatorii

industriei farmaceutice din România. A abordat domenii variate: chimia enzimelor, chimia organică şi chimia farmaceutică. Cercetările sale au stat la baza producerii industriale a atropinei, glicerin-monoclorhidrinei, filixonei ş.a. Membru corespondent al Acad. Rom.

IONESCU, Dimitrie (1876-1929), medic şi farmacolog român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. A introdus în ţara noastră cercetarea experimentală în farmacologie.

IONESCU, Dumitru (Take) (1858-1922; n. Ploieşti), om politic român. Lider al Partidului Conservator-Democrat (1908). De mai multe ori ministru. Prim-ministru (1921-1922). Adept al intrării României în primul război mondial alături de Antantă. Ca ministru de Externe (1920-1921), a fost unul dintre promotorii Micii Înţelegeri.

IONESCU, Eugen (1909-1993; n. Slatina), scriitor francez de origine română. Versuri (*Elegii pentru fiinţe mici*) şi eseuri critice (*Nu*) în limba română. În 1938 se stabileşte în Franţa. În dramaturgie, şi-a cucerit un loc distinct, ca maestru al comicului verbal, generat de automatismele limbajului (*Cîntăreaţa cheală*, *Lecţia*). Piese în care grotescul neliniştitor se împleteşte cu un fior metafizic, ce semnalează absurdul, alienarea, tragicul existenţial (*Scaunele*, *Rinocerii*, *Regele moare*, *Foamea şi setea*). Memorialistică (*Note şi contranote*, *Jurnal din bucăţele*). A fost primit în Academia Franceză.

IONESCU, Gheorghe (n. 1912, Feteşti), pictor şi desenator român. Peisaje (*Reflexe în apă*, *Peisaj de toamnă*); naturi statice; portrete (*Autoportret*). Colorit viu.

Gheorghe Ionescu, *Peisaj*

IONESCU, Grigore (1904-1992; n. Floreşti, jud. Prahova), arhitect român. Prof. univ. la Bucureşti. A conceput într-un stil sobru sanatoriile de la Toria (Covasna) şi Bîrnova (Iaşi). Lucrări privind istoria arhitecturii din România. Acad.

IONESCU, I. D. (1844-1900; n. Braşov), actor şi cîntăreţ român. Unul dintre pionierii teatrului comic de estradă din România. Primul actor român care a evoluat pe scene din Budapesta, Viena şi Paris.

IONESCU, Ion (Bizeţ) (1870-1946; n. Creaţa, jud. Ilfov), inginer şi matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări privind betonul armat (primul curs în acest domeniu). Unul dintre fondatorii revistei "Gazeta matematică". Intensă activitate în domeniul construcţiilor şi al hidrotehnicii. Proiecte de poduri (cel de la Turnu-Severin, Giurgiu). Culegeri de probleme de matematică. Membru corespondent al Acad. Rom.

IONESCU, Mihail Andrei (1900-1988; n. Bucureşti), entomolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul ecologiei insectelor şi al zoogeografiei. A studiat fauna de pe Valea Prahovei. Membru corespondent al Acad. Rom.

IONESCU, Mircea (1896-1980; n. Bucureşti), chimist român. Prof. univ. la Cluj, Timişoara şi Bucureşti. Lucrări în domeniul chimiei agricole (*Chimie analitică aplicată în agricultură*), chimiei organice şi biochimiei vegetale. Membru corespondent al Acad. Rom.

IONESCU, Nae (1890-1940; n. Brăila), logician, filozof şi publicist român. Prof. univ. la Bucureşti. Exponent al trăirismului. A negat valoarea filozofiei ca ştiinţă (*Istoria logicii*, *Metafizica*). Publicistică (*Roza vînturilor*). Cursurile sale au avut un mare ecou printre intelectualii vremii, determinînd mulţi tineri străluciţi să se orienteze vremelnic spre extrema dreaptă.

IONESCU, Radu (1834-1872; n. Bucureşti), critic şi poet român. Precursor al lui T.Maiorescu în teoria literară. Lirică meditativă, înrîurită de romantismul german (*Cînturi intime*).

IONESCU, Theodor V. (1899-1988; n. Botoşani), fizician român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. A contribuit la organizarea laboratoarelor de specialitate la cele două universităţi. A studiat şi a construit tipuri noi de oscilatoare. Preocupat de viteza sunetului în lichide, originea vibraţiilor de plasmă. Acad.

IONESCU, Thoma (1860-1926; n. Ploieşti), chirurg şi anatomist român. Frate cu Dumitru (Take) Ionescu. Prof. univ. la Bucureşti şi Paris. Unul din întemeietorii şcolii româneşti de chirurgie şi anatomie topografică. A fondat, în 1897, Societatea de Chirurgie şi "Revista de chirurgie". Inovaţii în chirurgia cancerului uterin, a nervului simpatic, în operaţia herniilor; a introdus rahianestezia înaltă (*Technique opératoire des gastrectomies pour cancer*, *Craniectomie temporară*, *La rachianesthésie générale*). Membru de onoare al Acad. Rom.

IONESCU, Vlad (n. 1938, Bucureşti), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti şi în Olanda. Contribuţii în teoria sistemelor de reglare automată cu aplicabilitate în construcţia hidrocentralelor de la Dobreşti-Moreni, Bicaz, Olt. Lucrări: *Programarea matematică cu aplicaţii în energetică*, *Sisteme liniare*, *Conducerea structurală a sistemelor*. Membru corespondent al Acad. Rom.

IONESCU DE LA BRAD, Ion (1818-1891; n. Roman), agronom şi economist român. Întemeietorul ştiinţei agricole moderne în România. Vicepreşedintele Comisiei Proprietăţii din Ţara Românească în timpul Revoluţiei de la 1848. Rol important în realizarea reformei agrare din 1864. În calitate de inspector general al agriculturii, a contribuit la înfiinţarea primelor ferme experimentale, la introducerea maşinilor agricole. Monografii privind agricultura (*Excursion agricole dans la plaine de Dobroudja*, *Agricultura română în judeţul Dorohoi*, *Agricultura română în judeţul Mehedinţi*, *Agricultura română în judeţul Putna*, *Manual de agricultură*). Membru de onoare al Acad. Rom.

IONESCU-GION, George (1857-1904; n. Piteşti), publicist şi istoric român. Funcţii în Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice. Intensă activitate publicistică în periodicele vremii ("Familia", "Revista nouă", "România literară" ş.a.). Cronici literare şi teatrale. Evocări (*Istoria Bucureştilor*). Studii istorice despre epoca fanariotă. Membru corespondent al Acad. Rom.

IONESCU-GULIAN, Constantin Henri (n. 1914, Bucureşti), filozof român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii marcate de o ideologie deformantă, privind sociologia culturii, antropologia filozofică, istoria filozofiei. Interpretări ale operei şi ideilor lui Bacon, Hegel, Kant, Nietszche. Acad.

IONESCU-MIHĂIEŞTI, Constantin (1883-1962; n. Bucureşti), microbiolog şi patolog român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Împreună cu I.Cantacuzino, a organizat Institutul de Seruri şi Vaccinuri din Bucureşti. Cercetări asupra tratamentului bolilor infecţioase. A studiat virusul poliomielitic. A introdus în România vaccinul BCG în profilaxia tuberculozei. Acad.

IONESCU-ŞIŞEŞTI, Gheorghe (1885-1967; n. Şişeştii de Jos, jud. Mehedinţi), agronom român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. A pus bazele cercetărilor ştiinţifice în agricultură prin întemeierea Institutului de Cercetări Agronomice. A stimulat interesul pentru dezvoltarea agrotehnicii la principalele plante de cultură (*Cultura grîului*, *Agrotehnica*, *Cultura porumbului*). A creat un soi de grîu (A 15). Acad.

IONESCU-ŞIŞEŞTI, Nicolae (1888-1954; n. Şişeştii de Jos, jud. Mehedinţi), neurolog român. Frate cu Gh.Ionescu-Şişeşti. Prof. univ. la Bucureşti. Continuator al lui Gh.Marinescu. A cercetat bolile infecţioase ale sistemului nervos, în special encefalitele virale. Membru corespondent al Acad. Rom.

IONESCU-VALBUDEA, Ştefan (1856-1918; n. Bucureşti), sculptor român. Elev al lui Karl Storck. Preocupat de a reda sugestia mişcării şi expresivitatea corpului omenesc (*Mihai Nebunul*, *Speriatul şi învingătorul*). Busturi de o apreciabilă acurateţe a execuţiei (*Veronica Micle*, *Bust de fetiţă*). Lucrări decorative (relieful "*Ştiinţa*" de pe frontonul Universităţii din Iaşi şi statuile alegorice *Mercur* şi *Mecanica* de la Banca Naţională din Bucureşti).

Ştefan Ionescu-Valbudea, *Speriatul*

IONESI, Liviu (n. 1925, Frătăuţii Vechi, jud. Suceava), geolog român. Prof. univ. la Iaşi. Studii despre formaţiunile sarmaţiene din România. Lucrări: *Flişul paleogen din bazinul Văii Moldovei*, *Obcinele Bucovinei*. Membru corespondent al Acad. Rom.

IONETE, Constantin (n. 1922, Măldăreşti, jud. Vîlcea), economist român. Diferite funcţii în Ministerul Finanţelor, Ministerul Comerţului, în sistemul bancar şi ca expert guvernamental. Studii despre procesul de formare a

preţurilor, despre preţuri şi tarife, despre preţuri şi echilibrul dinamic al economiei. Membru de onoare al Acad. Rom.

IONIA, regiune antică situată în partea central-vestică a Asiei Mici (azi, Turcia) şi în insulele învecinate din Marea Egee. Colonizată de triburile greceşti, în special de cele ale ionienilor la sfîrşitul milen. 2 î.Hr. Oraşe pr: Milet, Efes, Foceea, Samos. Perioadă de maximă înflorire culturală în sec. 7-6 î.Hr. — **Şcoala din ~**, şcoală filozofică de la sfîrşitul sec. 7 î.Hr. Printre reprezentanţi se numără: Thales, Anaximandru, Anaximene, Heraclit, Pitagora, Xenofan.

IONICĂ (Marea ~), parte a Mării Mediterane cuprinsă între Italia la V, Grecia şi Albania la E; c. 250 mii km^2. Comunică prin strîmtoarea Messina cu Marea Tireniană şi prin strîmtoarea Otranto cu Marea Adriatică. Ad. max.: 5121 m (cea mai mare adîncime din Marea Mediterană).

IONICE (Insulele ~) (gr. **IÓNIOI NÍSOI**), arhipelag grecesc în Marea Ionică, în lungul coastelor de V ale Greciei; 2,3 mii km^2; 184 mii loc. Format din 7 insule mari (Corfu, Cefalonia, Zante, Leucas, Itaca, Paxos şi Gythera) şi numeroase insuliţe. Oraşe pr.: Kérkyra (insula Corfu), Argostólion (insula Cefalonia) şi Zákynthos (insula Zante). Culturi de măslini, viţă de vie, citrice.

IONIŢĂ (CALOIAN), ţar vlaho-bulgar (1197-1207). A purtat războaie cu Imperiul Bizantin, cucerind însemnate teritorii. În apr. 1205 l-a învins pe Baldovin I, împăratul Imperiului Latin de Răsărit.

IORDAN (JORDAN), rîu în Orientul Apropiat, pe teritoriul Libanului, Siriei, Israelului şi Iordaniei; 252 km. Izvorăşte din masivul Hermon, străbate lacul Tiberiada şi depresiunea El Ghor şi se varsă în Marea Moartă. Irigaţii şi hidrocentrale. Pescuit. Valea rîului Iordan a fost locuită din cele mai vechi timpuri, cea mai veche aşezare fiind Ierihon (8000 î.Hr.). Potrivit *Bibliei*, în apa Iordanului s-a botezat Iisus Hristos.

IORDAN, Iorgu (1888-1986; n. Tecuci), lingvist şi filolog român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Fondator şi director al Institutului de Filologie Română "Alexandru Philippide" şi al "Buletinului" acestui institut; director al Institutului de Lingvistică din Bucureşti. Membru fondator (1961) şi preşedinte al Societăţii Române de Lingvistică Romanică. Lucrări în domeniul lingvisticii romanice (*Lingvistica romanică. Evoluţie. Curente. Metode*), al limbii române contemporane (*Limba română actuală, O gramatică a greşelilor, Limba română contemporană*), al stilisticii (*Stilistica limbii române*), al toponimiei (*Toponimia românească*) şi antroponimiei (*Dicţionar al numelor de familie româneşti*). Activitate şi în domeniul criticii literare, publicînd ample studii despre Cervantes, Dante, Goethe, Petrarca, Arghezi, Creangă, Caragiale, Eminescu, Rebreanu, Vianu ş.a. Ediţii. Redactor responsabil la *Dicţionarul limbii române*, serie nouă. Membru al unor academii şi societăţi ştiinţifice străine. Acad.

IORDANES (sec. 6), istoric got. A scris, în limba latină, o istorie a goţilor (pe care îi confundă cu geţii) (*Getica*) şi o istorie a Imperiului Roman (*Romana*) de la origini pînă în anul 551.

IORDANIA (Regatul Haşemit al Iordaniei), stat în S-V Asiei, în Orientul Apropiat. Suprafaţa: 97,7 mii km^2. Populaţia: 5,96 mil. loc. Limba oficială: araba. Capitala: *Ammān*. Culte: islamism, creştinism. Moneda: 1 dinar = 1000 fils. Oraşe pr.: Zarka, Irbid, Salt. Relief cu spaţii aride, dominate de culmi izolate. În V se află depresiunea El Ghor, drenată de rîul Iordan. În V se întinde Marea Moartă. Climă subtropicală uscată. Vegetaţie sărăcăcioasă. Expl. de petrol, cupru, sare gemă şi fosfaţi. Se cultivă grîu, sorg, orz, porumb, măsline, agrume, bananieri, tutun. Viticultură. Creşterea animalelor (ovine şi caprine). Produce energie electrică, ciment, produse petroliere, ţigarete, ulei de măsline. Exportă fosfaţi, fructe, piei şi blănuri. Turism. — Locuit din timpuri vechi de triburile semite şi arabe; s-a constituit aici (în sec. 2 î.Hr.- 2 d.Hr.) un puternic stat, Regatul Nabateilor. A fost cucerit de egipteni şi romani (1 î.Hr.- 2 d.Hr.), de arabi (sec. 7), iar din 1516 pînă în 1918 a făcut parte din Imperiul Otoman. Între 1922 şi 1923, la răsărit de fluviul Iordan, s-a format, sub mandat britanic, emiratul autonom al Transiordaniei. Proclamat regat independent (1946). În 1949, în urma războiului dintre Israel şi statele arabe şi a acordurilor dintre Israel şi Iordania, Ierusalimul vechi, precum şi cîteva regiuni din Palestina, locuite de arabi (care alcătuiau, la V de rîul Iordan, Cisiordania), au fost alipite la Transiordania, care (în 1949) şi-a schimbat şi denumirea în Regatul Haşemit al Iordaniei. În războiul din 1967, Cisiordania şi Ierusalimul vechi au fost invadate de trupele israeliene. Rezoluţia Consiliului de Securitate al ONU din nov. 1967 prevedea retragerea trupelor israeliene din teritoriile ocupate şi încheierea stării de război. În 1988, Iordania renunţă la responsabilităţile sale asupra Cisiordaniei în favoarea Organizaţiei pentru Eliberarea Palestinei. În timpul Războiului din Golf, statul haşemit rămîne neutru. Monarhie constituţională; regat ereditar.

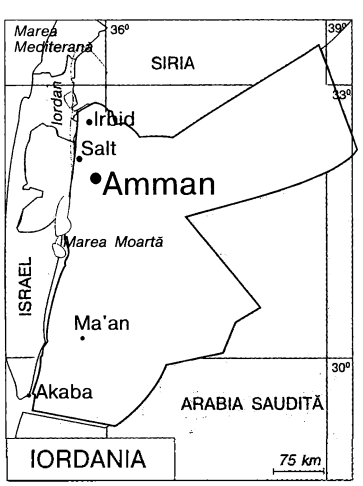

IORDĂCHESCU, Dan (n. 1930, Vînju-Mare, jud. Mehedinţi), bariton român. Expresivitate deosebită în registrul comic (*Bărbierul din Sevilla*) şi în cel dramatic (*Don Giovanni, Rigoletto*). Interpret de lieduri (Schumann, Enescu, Musorgski).

IORGA, Nicolae (1871-1940; n. Botoşani), istoric, scriitor, publicist şi om politic român. Prof. univ. la Bucureşti. Cofondator al Institutului de Studii Sud-Est-Europene (1914); director la Şcoala Română din Paris, cursuri la Sorbona şi la Universitatea Populară de la Vălenii de Munte. Doctrinar al sămănătorismului, în 1906 scoate revista "Sămănătorul". A editat şi condus şi alte publicaţii - "Neamul românesc" (1906), "Floarea darurilor" (1907), "Revue Historique du Sud-Est-Européen" (1914), "Revista istorică" (1915). A întocmit numeroase volume de izvoare, documente (*Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades au XV-e siècle*, 6 vol., *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, 31 de vol., ş.a.). A adus în gîndirea istorică o nouă viziune, întemeiată pe anumite "permanenţe" ale dezvoltării istorice, subordonate factorului spiritual. Monografii şi sinteze de mare cuprindere (*Istoria lui Mihai Viteazul, Istoria armatei româneşti*, 2 vol., *Istoria comerţului românesc*, 2 vol., *Geschichte des rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen*, 2 vol., *Istoria românilor*, 10 vol., ş.a.); a integrat istoria României în context universal (*La place des Roumains dans l'histoire universelle*, 3 vol., *Histoire des Roumains et de la romanité orientale*). S-a dedicat şi cercetării istoriei universale (*Geschichte des Osmanischen Reiches*, 5 vol., *Histoire de la vie Byzantine*, 3 vol.). Contribuţiile sale, ca şi vastitatea operei (c. 16 000 de titluri) îl situează între marii istorici ai lumii. A organizat primul congres de bizantinologie (1922). A avut manifestări literare ca poet (*Poezii*), dramaturg (*Doamna lui Ieremia*), memorialist (*O viaţă de om, Oameni care au fost*), dar mai ales ca istoric literar (*Istoria literaturii româneşti în secolul al XVIII-lea, 1688-1821, Istoria literaturii româneşti în veacul al XIX-lea de la 1821 înainte*, 3 vol., *Istoria literaturii româneşti contemporane*, 2 vol., *Istoria literaturilor romanice în dezvoltarea şi legăturile lor*, 3 vol.). Traduceri. S-a aplecat şi asupra studiului vechilor texte româneşti (originile

Eugen Ionescu

Thoma Ionescu

Iorgu Iordan

Nicolae Iorga

scrisului în limba română, autenticitatea, paternitatea, datarea şi localizarea diverselor scrieri). A desfăşurat şi o intensă activitate politică (*Discursuri parlamentare*). Militant pentru desăvîrşirea unităţii naţionale a românilor. Deputat în Parlament (1907-1940); preşedinte al primului Parlament al României întregite (1918); prim-ministru (1931-1932). În anii 1933-1940 s-a situat pe poziţii antifasciste, ceea ce i-a atras ostilitatea Gărzii de Fier. Asasinat de legionari (nov. 1940). Membru a numeroase academii şi societăţi ştiinţifice străine. Acad.

IORGULESCU-YOR, Petre (1890-1939; n. Bucureşti), pictor român. Peisaje (*Stînci la Balcic*, *Coasta galbenă*), portrete, naturi statice, pictate în culori calde, luminoase. Încorporează elemente ale postimpresionismului.

IOSIF (în *Vechiul Testament*), patriarh evreu; unul dintre cei 12 fii ai lui Iacov. Vîndut de fraţii săi ca sclav, în Egipt, datorită înţelepciunii sale devine sfetnicul faraonului. În timpul celor 7 ani de secetă şi-a adus toată familia în Egipt.

IOSIF (? - c. 1415), cleric român. Înrudit cu familia domnitoare a Muşatinilor din Moldova. Primul mitropolit al Moldovei (înainte de 1386), recunoscut de Patriarhia din Constantinopol abia în 1401, în urma cererii lui Alexandru cel Bun.

IOSIF (JOSEPH), numele a doi împăraţi germani: — **Iosif I** (1678-1711), rege al Ungariei şi Boemiei (1687-1711), rege al Germaniei (1690-1711) şi împărat al Sfîntului Imperiu Roman de Naţiune Germană (1705-1711). — **Iosif II** (1741-1790), rege al Germaniei (1764-1790) şi împărat al Sfîntului Imperiu Roman de Naţiune Germană (1765-1790); între 1765 şi 1780 a fost coregent al mamei sale, Maria Tereza. Adept al absolutismului luminat, a efectuat numeroase reforme (secularizarea unor averi mănăstireşti, Edictul de toleranţă, 1781, desfiinţarea iobăgiei, 1781, ş.a.); a încurajat dezvoltarea industriei. Politica sa de centralizare şi de germanizare a popoarelor supuse a provocat reacţia acestora. În timpul domniei lui, Bucovina trece în posesia Habsburgilor (1775) şi are loc răscoala condusă de Horea, Cloşca şi Crişan (1784-1785).

IOSIF, R. (pe numele adevărat *Iosif Rosenbluth*; 1894-1975; n. Bucureşti), pictor şi grafician român. Peisaje într-o cromatică echilibrată, animate de prezenţa omului, uliţe şi monumente purtînd patina vremii (ciclul de gravuri *Bucureştiul Vechi*, *Curte ţărănească într-un sat din Vîlcea*). Ilustraţie de carte.

IOSIF, Ştefan Octavian (1875-1913; n. Braşov), poet român. Versuri duioase vag influenţate de simbolism. Evocări ale trecutului patriarhal (*Patriarhale*, *Poezii*); lirică elegiacă, exprimînd un sentiment al dezrădăcinării şi al melancoliilor amoroase (*Cîntece*). În colaborare cu D.Anghel, versuri satirico-umoristice (*Caleidoscopul lui A.Mirea*), proză memorialistică (*Cireşul lui Lucullus*) şi lucrări dramatice (*Legenda funigeilor*, *Cometa*). Traduceri din Goethe, Schiller, Lenau, Hölderlin, Heine, Carducci, Petöfi.

IOSIF NANIESCU (1820-1902; n. Răzălăi, Soroca), mitropolit al Moldovei (1875-1902). A sprijinit reformele lui Al.I.Cuza. În timpul său s-a construit Catedrala Mitropolitană din Iaşi. A iniţiat restaurarea bisericilor Trei Ierarhi şi Sf. Neculai Domnesc din Iaşi. Impresionantă donaţie de cărţi şi documente, făcută Academiei. Membru de onoare al Acad. Rom.

IOSIFESCU, Marius (n. 1936, Piteşti), matematician român. Cercetări în domeniul analizei reale. A dezvoltat teoria lanţurilor probabilistice cu legături complete. Lucrări: *Elemente de teorie a probabilităţilor şi aplicaţiile ei*, *Lanţuri Markov finite şi aplicaţii*. Membru corespondent al Acad. Rom.

IOSIFESCU, Silvian (n. 1917, Bucureşti), critic literar român. Prof. univ. la Bucureşti. Monografii (*Caragiale*, *Grigore Alexandrescu*); studii de teoria literaturii (*În jurul romanului*, *Literatura de frontieră*, *Construcţie şi lectură*, *Proză şi luciditate*).

IOSUA (IISUS NAVI) (sec. 13 î.Hr.), conducător al evreilor după moartea lui Moise. A cucerit Pămîntul Făgăduinţei (Canaan).

IOŞKAR-OLA (JOŠKAR-OLA), oraş în Federaţia Rusă, la N-V de Kazan, capitala Republicii Mari; 248 mii loc. Ind. farmaceutică. Mecanică de precizie.

IOTZU, Constantin (1884-1945; n. Kruševo, Iugoslavia), arhitect român. Prof. univ. la Bucureşti. Elev al lui I.Mincu. Construcţii sobre (Casa Corpului Didactic din Bucureşti, Casa Albă din Craiova, Fundaţia Ferdinand din Iaşi).

IOV, personaj biblic. Simbol al tăriei credinţei şi al puterii de a îndura în faţa celor mai grele încercări. Temă biblică prelucrată şi de marii scriitori (Shakespeare, Goethe).

IOVIŢĂ, Vlad (1935-1983; n. Cocieri, jud. Dubăsari), prozator, scenarist şi regizor de film român. Proză de atmosferă (*Un hectar de umbră pentru Sahara*); scenarii (*Se caută un paznic*). Se realizează plenar în cinematografia documentară (*Fîntîna, Dansuri de toamnă*).

IOVKOV, Iordan (1880-1937), scriitor bulgar. Romane şi nuvele care evocă viaţa patriarhală din lumea satului (*Secerătorul*, *Nopţi la hanul din Antimovo*); povestiri (*Dacă puteau să vorbească*, *Legende din Stara Planina*). Piese de teatru (*Boriana*, *Milionarul*).

IOWA, stat în partea central-nordică a SUA; 145,8 mii km^2; 2,7 mil. loc. Capitala: *Des Moines*. Expl. de cărbune. Mare regiune agricolă (porumb, ovăz, soia, plante de nutreţ, cartofi). Creşterea intensivă a animalelor. Pomicultură.

IP, comună în judeţul Sălaj, pe rîul Barcău. Aici, în noaptea de 13/14 sept. 1940, o subunitate militară horthystă special trimisă a masacrat locuitorii români din comună (159 de persoane). Declarată (1995) de Parlamentul României localitate-martir.

IPĂTESCU, Ana (1805-1875; n. Bucureşti), eroină a Revoluţiei de la 1848 din Ţara Românească. A participat în fruntea maselor la eliberarea guvernului revoluţionar, arestat la 19 iun. 1848 în urma unui complot.

IPĂTESCU, Grigore (1830-1895; n. Bucureşti), general român. În timpul Războiului pentru Independenţă (1877-1878), a fost comandantul unei brigăzi care s-a distins la cucerirea redutei Griviţa I (aug. 1877).

IPIROS v. **Epir**.

IPIUTAK, sit arheologic în N-E Alaskăi, în apropiere de Point Hope. S-au descoperit (1939) c. 600 de case şi un cimitir, aparţinînd culturii eschimose preistorice.

IPOH, oraş în Malaysia, capitala statului Perak; 300 mii loc. Nod de comunicaţii. Expl. a staniului. Centru industrial.

IPOTEŞTI-CÎNDEŞTI, cultură a populaţiei autohtone de pe teritoriul României din sec. 6-7. Denumită după numele localităţilor unde a fost identificată (Ipoteşti, Slatina şi Cîndeşti, Buzău). Răspîndită pe tot teritoriul ţării.

IPSILANTI, familie de fanarioţi. Mai importanţi: — **Alexandru Ipsilanti**, domn al Ţării Româneşti (1774-1782, 1796-1797) şi al Moldovei (1786-1788). A reorganizat fiscalitatea, administraţia şi justiţia; a promulgat un nou cod de legi, *Pravilniceasca condică* (1780). — **Constantin Ipsilanti**, domn al Moldovei (1799-1801) şi al Ţării Româneşti (1802-1806, 1806-1807, iul.-aug. 1807). În urma conflictului cu marea boierime, a fost nevoit să părăsească domnia şi să se retragă (1807) în Rusia. — **Alexandru Ipsilanti** (1792-1828), general în armata rusă; şef suprem al Eteriei. În 1821 a intrat în Moldova, apoi a trecut în Ţara Românească. Intrînd în disensiune cu Tudor Vladimirescu, a pus la cale uciderea acestuia. Învins (1821) de turci la Drăgăşani, a căutat refugiu în Transilvania.

IPSUS, localitate antică în N-V Asiei Mici. În urma bătăliei din 301 î.Hr. care a avut loc aici între urmaşii lui Alexandru cel Mare, imperiul lăsat de acesta a a început să se destrame.

IPSWICH, oraş în Marea Britanie (Anglia), port la estuarul Orwell; 125,5 mii loc. Construcţii de tractoare. Industrii. Clădiri din sec. 16-17. Muzeu.

IPSWICH, localitate în SUA (Massachusetts), la N de Boston. Centrul primei colonii britanice pe aceste meleaguri. Clădiri din sec. 17, deschise publicului în zilele cînd se marchează evenimentul sosirii albilor aici. Cu acest prilej localnicii poartă costume de epocă.

IQBAL, Muhammad (1873-1938), poet, filozof şi om politic pakistanez. Ca poet, a scris în limbile urdu şi persană; lirică religioasă cu implicaţii filozofice (*Secretele eului*, *Secretele dăruirii de sine*, *Cartea veşniciei*). Preşedinte al Ligii Musulmane (1930), a susţinut ideea formării unui stat musulman în India. Părinte spiritual şi erou naţional al Pakistanului.

IQUIQUE, oraş în N statului Chile, la N de Santiago, port la Oceanul Pacific; 152,5 mii loc. Aeroport. Rafinării. Punctul terminus al autostrăzii care traversează Anzii. Fondat la 1500, a aparţinut statului Perú pînă în 1883.

IQUITOS, oraş în N-E statului Perú, port pe Amazon la c. 3700 km de la vărsare; 173,6

Ştefan Octavian Iosif

Alexandru Ipsilanti

mii loc. Centru comercial. Rafinării. Universitate. Fondat în 1864.

IRA (engl. **Irish Republican Army**; **Armata Republicană Irlandeză**), forţă paramilitară din Irlanda, care se opune unirii Irlandei de Nord cu Marea Britanie şi care nu recunoaşte guvernul de la Dublin. Creată în 1919.

IRAK (**Republica ~**), stat în S-V Asiei, în Orientul Mijlociu. Suprafaţa: 434,9 mii km^2. Populaţia: 21,8 mil. loc. Limba oficială: araba. Capitala: *Bagdad*. Culte: islamism, catolicism. Moneda: 1 dinar = 1 000 fils. Împărţit în 18 provincii (3 în regiunea autonomă Kurdistan). Oraşe pr.: Basra, Mosul, Kirkūk. Relief de cîmpie (antica Mesopotamie), cuprinsă între fluviile Eufrat şi Tigru şi de deşert; în E se ridică Munţii Kurdistanului. Climă caldă şi uscată. Mari expl. de petrol şi gaze naturale. Se cultivă grîu, orz, orez, bumbac, tutun, porumb; plantaţii de curmali. Se cresc ovine, caprine, asini, cămile, bovine. Ind. de rafinare a petrolului, textilă, a covoarelor, cimentului, ţigaretelor, alimentară. Exportă curmale, petrol, ciment, piei, lînă, bumbac. — În antichitate, s-au dezvoltat aici civilizaţiile akadiană, asiriană, babiloniană ş.a. Cucerit, rînd pe rînd, de perşi (sec. 6 î.Hr.), Alexandru Macedon (sec. 4 î.Hr.), seleucizi (sec. 4-3 î.Hr.), parţi (sec. 2-3 d.Hr.), sasanizi (sec. 3-7), arabi (sec. 7), selgiucizi (sec. 11), mongoli (sec. 13), turkmeni (sec. 15), persani (sec. 15). Din sec. 16 şi pînă la primul război mondial, a făcut parte din Imperiul Otoman. Din 1920, sub mandat englez pînă în 1932, cînd a devenit stat independent; în 1921 s-a constituit ca regat. Lovitura de stat militară (1958) aboleşte monarhia; se proclamă republica, iar partidul Baas vine la putere. În 1979 Saddam Hussein preia puterea. Atacă Iranul, în 1980, sub pretextul vechii dispute de frontieră în zona Shatt al' Arab. Conflictul se încheie, în 1988, prin acceptarea de către Iran a rezoluţiei ONU. În 1990 trupele irakiene ocupă Kuweitul. Forţele aliate sub egida ONU, şi conduse de SUA, intervin prin declanşarea Războiului din Golf (1991). Republică prezidenţială.

IRÁKLION (**HERAKLEION**), oraş în Grecia (Creta); port la Marea Egee; 117,1 mii loc. Ind. textilă. Export de fructe, vin şi covoare. Muzeu cu o bogată colecţie de artă minoică. Turism. În apropiere, ruinele oraşului minoic Knossos. Vechiul nume: *Candia*.

IRAN (**Podişul Iranului**), vastă regiune de podiş în V Asiei (Iran, Afghanistan, Irak şi Turcia), cuprinsă între Cîmpia Mesopotamiei şi Golful Persic la V, Marea Caspică la N, golful Oman în S şi lanţurile muntoase ale Afghanistanului în E: c. 2,5 mil. km^2. Alt. medie: 1000-1200 m. Relief de podişuri subdeşertice, depresiuni joase şi cîmpii de nisip, încadrate de lanţuri muntoase înalte. Lacuri sărate, ueduri şi oaze; climat continental excesiv. Creşterea animalelor şi culturi de cereale, fructe şi bumbac în oaze. Expl. de petrol.

IRAN (**Republica Islamică ~**), stat în S-V Asiei, în Orientul Mijlociu. Suprafaţa: 1,6 mil. km^2. Populaţia: 73 mil. loc. Limba de stat: persana. Capitala: *Teheran*. Culte: islamism. Moneda: 1 rial = 100 dinari. Împărţit în 14 provincii şi 9 guvernorate. Oraşe pr.: Tabriz, Isfahān, Meshed, Ahwaz, Şiraz (Shiraz). Relief reprezentat printr-un podiş central înconjurat de munţii Elburz la N, Khurasan la N-E şi Zagros la V şi S-V. Podişul Iranian (alt.: 300-1800 m) este ocupat de două deşerturi întinse. Climă continentală cu precipitaţii reduse. Reţeaua hidrografică este săracă (rîul Karum). Vegetaţie cu caracter stepic sau semideşertic. Faună variată. Mari expl. de petrol şi gaze naturale; huilă, cupru, zinc, minereuri de fier, plumb, nichel, crom. Se cultivă grîu, orz, orez, sorg, cartofi, tutun, bumbac, precum şi plantaţii de smochini, ceai, curmali şi citrice. Se cresc ovine, caprine, asini, cămile, bovine. Veche tradiţie meşteşugărească de covoare persane. Ind. produce: energie electrică, automobile, derivate din petrol, ţesături de lînă şi bumbac, ciment, sticlă, piele, zahăr, îngrăşăminte chimice, tractoare etc. Exportă petrol şi produse petroliere, bumbac, covoare, fructe, piei. — În milen. 3 î.Hr. se dezvoltă prima formaţiune statală, Elam, cucerită de mezi. În sec. 8 î.Hr. ia fiinţă statul Media, supus în sec. 6 î.Hr. de perşi şi încorporat în marele Imperiu Persan întemeiat de dinastia Ahemenizilor şi luat în stăpînire, în sec. 4 î.Hr., de Alexandru Macedon. În sec. 3 d.Hr. s-a constituit aici statul Sasanizilor; în sec. 7, a intrat în componenţa Califatului de Bagdad. După dezmembrarea acestuia, în sec. 9-11 în acest spaţiu teritorial s-au cristalizat cîteva state feudale, invadate în sec. 11 de selgiucizi, iar în sec. 13 de mongoli. În sec. 16 a intrat în componenţa noului stat al Sefevizilor. La sfîrşitul sec. 19, influenţa Marii Britanii şi a Rusiei devine preponderentă. Sub dinastia Pahlavi (1925-1979) este urmărită modernizarea structurilor economice, sociale şi politice. Statul se numeşte Persia, pînă în 1935. După plecarea forţată a şahului Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr, ayatollahul Khomeiny şi H. Pafsandjani duc o politică de distanţare faţă de statele occidentale. În 1979 este proclamată Republica Islamică Iran. Republică parlamentară.

IRAPUATO, oraş în centrul Mexicului (Guanajuato), la 1724 m altitudine; 150,3 mii loc. Expl. de minereuri auroargentifere. Industrii. Centru agricol. Fondat în 1547.

IRAZÚ, vulcan activ în America Centrală (Costa Rica). Alt.: 3432 m. Ultima erupţie, în 1964.

IRBID, oraş în N Iordaniei, la E de Iordan; 150 mii loc. Piaţă agricolă (grîu, citrice şi uleiuri vegetale). Nod rutier.

IRELAND, **John** (1879-1962), compozitor englez. Muzică simfonică (*Concert pentru pian*, *Rapsodia Mai-Dun*, *Uvertura londoneză*) şi vocal-simfonică. Lucrări pentru pian, muzică de cameră. Construcţie solidă şi ritmuri originale, inspirate de romantismul german şi de legendele celtice.

IRIAN, denumirea indoneziană a insulei *Noua Guinee*.

IRIARTE Y OROPESTA, **Thomás de** (1750-1791), poet spaniol. Partizan al anticilor, îi ridiculizează pe contemporani (*Fabule literare*). A introdus în literatura spaniolă forme metrice noi (endecasilabul).

IRIMESCU, **Ion** (n. 1903, Preuteşti, jud. Suceava), sculptor român. Prof. univ. la Bucureşti. Elev al lui D.Paciurea. Surprinde în linii sugestive viaţa interioară, personalitatea modelelor sale (portretele lui I.L.Caragiale, I.Jalea, G.Oprescu). Simţ deosebit al decorativismului formei (*Floarea*, *Cîntec*, *Elegie*, *Harpa*). Valoroase monumente (*Mircea cel Bătrîn*, *1907*, *Lupeni*). Numeroase premii internaţionale. *Doctor honoris causa* al Academiei de Arte din Iaşi. Membru de onoare al Acad. Rom.

Ion Irimescu, *Pegas şi Euterpe*

IRINA, numele unor împărătese bizantine. Mai importantă: **Irina** (752-803), soţia împăratului Leon IV, regentă (din 780) în timpul minoratului fiului ei, Constantin VI, şi împărăteasă (790, 797-802); a restabilit (787) cultul icoanelor.

IRIS (în mitologia greacă), fiică a Electrei, zeiţa curcubeului şi mesageră a zeilor pe pămînt. Reprezentată cu aripi de aur la umeri.

IRKUTSK, oraş în Federaţia Rusă, în V Siberiei, pe rîul Angara; 626 mii loc. Expl. de bauxită. Nod de comunicaţii. Aeroport. Ind. metalurgică. Universitate. Fondat în 1652 de cazaci. Se află pe ruta Transsiberianului.

IRLANDA, insulă a Arhipelagului Britanic, limitată la E de Marea Irlandei, la V de Oceanul Atlantic şi separată de Anglia prin North Channel şi canalul St. George; 84,4 mii km^2; 5 mil. loc. Mici masive muntoase domină o cîmpie mlăştinoasă centrală, drenată de fluviul

Shannon. Ţărmuri cu estuare şi golfuri. Alt. max.: 1041 m. Păşuni naturale întinse. Climă temperat-oceanică

IRLANDA (Marea Irlandei), mare a Oceanului Atlantic între Marea Britanie şi Irlanda, care comunică cu oceanul prin North Channel şi canalul St. George. Ad. max.: 272 m. Ţărmuri foarte fragmentate. Pescuit intens.

IRLANDA (Republica ~), stat în Europa Occidentală cuprinzînd cea mai mare parte a insulei cu acelaşi nume din Arhipelagul Britanic. Suprafaţa: 70,3 mii km^2. Populaţia: 3,56 mil. loc. Limba oficială: irlandeza. Capitala: *Dublin*. Culte: catolicism, anglicanism, metodism, presbiterianism. Moneda: 1 pound = 100 pence. Împărţit în 4 provincii şi 26 de comitate. Oraşe pr.: Cork, Limerick, Galway. Relief accidentat, colinar, cu munţi vechi, fragmentaţi de văi şi cîmpii. Cîmpia centrală este drenată de rîul Shannon (320 km lungime); lacuri glaciare. Climă temperat-oceanică. Expl. de cărbune, turbă, plumb, zinc şi cupru. Se cultivă orz, ovăz, grîu, plante furajere, cartofi, sfeclă de zahăr, in. Creşterea animalelor (bovine, ovine, porcine). Dispune de o mare bază furajeră, asigurînd o producţie ridicată de carne şi unt. Pescuit intens. Produce energie electrică, oţel, ciment, automobile (montaj), nave, produse petroliere, îngrăşăminte chimice, textile (in, lînă). Flotă comercială. Exportă carne, animale vii, produse lactate, produse textile, bere, piei, lînă. — Populat de celţi (sec. 4 î.Hr.), în sec. 8-9 este invadat deseori de normanzi; în sec. 12, baronii anglo-normanzi au început cucerirea insulei. Înteţirea, de către englezi, a procesului de colonizare declanşează numeroase răscoale. În 1650, devine colonie engleză. Are loc răscoala antibritanică (1641) care proclamă independenţa Irlandei, dar este înfrîntă (1649) de armata engleză. În 1801 este unită abuziv cu Anglia în Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei. Ca rezultat al creşterii mişcării de eliberare naţională şi al războiului de partizani dus de irlandezi împotriva englezilor (1919-1921), cea mai mare parte a insulei (exceptînd partea de N, Ulsterul) a obţinut statut de dominion. În 1937, se proclamă stat independent şi adoptă denumirea Eire; în 1949 devine republică suverană, retrăgîndu-se din Commonwealth şi iniţiind o politică externă de neutralitate. În 1972 a aderat la CEE. Republică parlamentară.

IRLANDA DE NORD (engl. **ULSTER**; **NORTHERN IRELAND**), teritoriu în N-E insulei Irlanda, provincie autonomă a Marii Britanii; 14,1 mii km^2; 1,5 mil. loc. Capitala: *Belfast*. Industrii (construcţii navale, aeronautice ş.a.). Creşterea animalelor pentru carne şi lapte. Se cultivă ovăz, cartofi, in şi plante furajere. Din 1968, un grav conflict social-politic învrăjbeşte comunităţile religioase catolică şi protestantă; în 1972-1973, guvernul britanic a suspendat guvenarea locală.

IROD, numele mai multor suverani ai Palestinei antice. Mai importanţi: — **Irod cel Mare**, rege al Iudeii (37 î.Hr.-4 d.Hr.), dependent de Roma. A construit oraşul Caesarea. — **Irod Antipas**, tetrarh al Galileii şi Pereii (4 î.Hr.- 39 d.Hr.), fiu al lui Irod cel Mare. Potrivit tradiţiei, la cererea Salomeii, a ordonat uciderea proroculuiIoan Botezătorul. — **Irod Agrippa**, rege al Iudeii (41-44 d.Hr.) cu sprijinul împăratului roman Claudiu.

IRODIADA, soţia tetrarhului Irod Antipas şi mama Salomeii. Mustrată de proroculIoan Botezătorul pentru pornirile de depravare. Ajutată de fiica ei, Salomea, reuşeşte să-l convingă pe Irod să-l omoare pe Ioan Botezătorul.

IRRAWADDY, district în S-V Uniunii Myanmar, la golful Bengal; 35,2 mii km^2; 4,2 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Bassein*. Cuprinde delta fluviului omonim. Culturi de orez. Navigaţie.

IRRAWADDY, fluviu în Asia Meridională (Birmania/Uniunea Myanmar); 2150 km. Izvorăşte din munţii Himalaya şi se varsă în marea Andaman printr-o deltă de 30 mii km^2. Defileuri pe o distanţă de 585 km. Navigabil pe c. 1600 km. Trece prin Mandalay şi Rangoon.

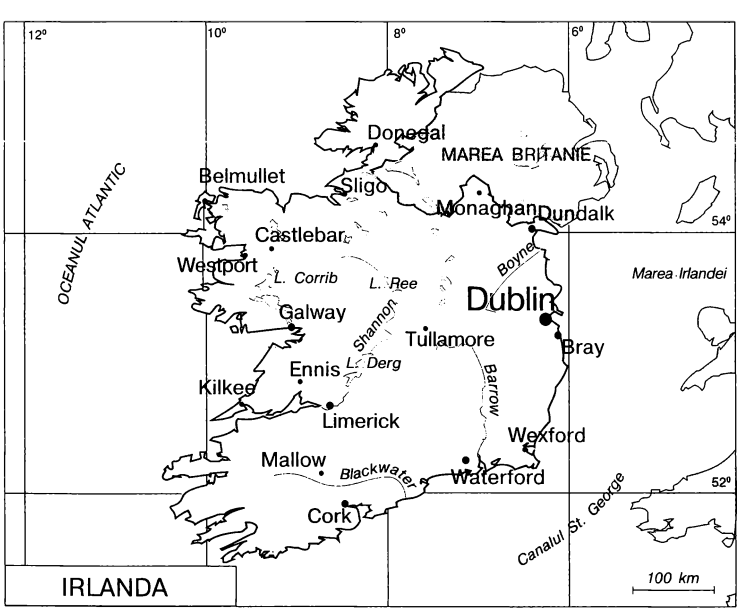

IRTÎŞ, rîu în Asia Centrală (Kazahstan şi V Siberiei), afluent al fluviului Obi; 4248 km. Izvorăşte din Altaiul Mongol, trece prin lacul Zaisan, traversează Cîmpia Siberiei Occidentale. Oraşe pr.: Semipalatinsk, Omsk, Tobolsk. Navigabil pe c. 3600 km. Hidrocentrale. Pescuit.

IRVING, Sir Henry (1838-1905), actor şi om de teatru englez. Strălucit interpret al personajelor shakespeariene (Hamlet, Shylock). A făcut din Teatrul Lyceum din Londra cel mai cunoscut teatru în sec. 19. Inovaţii în arta spectacolului (costume, lumini).

IRVING, Washington (1783-1859), scriitor american. Pionier al prozei umoristice americane şi maestru al prozei scurte (*Albumul de schiţe al lui Geoffrey Gayon*; dar cunoscut mai ales prin *Istoria New York-ului de Diedrich Knickerbocker*). Povestiri fantastice. În urma călătoriilor în Spania scrie lucrări istorice (*Istoria vieţii şi călătoriilor lui Cristofor Columb*, *Cronica cuceririi Granadei*). Biografia lui George Washington.

IS, golf în extremitatea de S-V a lacului Ijsselmer (Olanda).

ISAAC (în *Vechiul Testament*), patriarh biblic. Fiul lui Avraam şi al Sarei; tatăl gemenilor Esau şi Iacov.

ISAAC, numele unor suverani ai Imperiului Bizantin. Mai important: **Isaac I Comnen** (c. 1005-1061), împărat (1057-1059). A ocupat tronul în urma unei răscoale a aristocraţiei din Asia Mică (1057-1059). A apărat imperiul împotriva pecenegilor. Bolnav, a abdicat.

ISAAC, Heinrich (c. 1450-1517), compozitor flamand. Maestru al Curţii la Florenţa şi la Viena. Număr impresionant de lucrări în care realizează o sinteză a stilurilor italian, flamand, germanic. Lucrări corale (*Choralis Constantinus*), mise, motete (stil polifonic).

ISAAKIAN, Avetik (1875-1957), poet armean. Lirică inspirată din folclorul naţional (*Cîntece şi răni*, *Abul Ala Maari*, *Poeme narative*).

ISABELA (ALBEMARLE), insulă în arhipelagul Galápagos; 5,82 mii km^2. Relief vulcanic. Alt. max.: 1707 m. Cea mai mare insulă din arhipelag.

ISABELA (ISABEL) I Catolica (1451-1504), regină a Castiliei (1474-1504). A pus bazele unificării Castiliei şi Aragonului prin căsătoria ei (1469) cu Ferdinand, moştenitorul tronului Aragonului. Preocupată de întărirea autorităţii centrale: reorganizarea administraţiei, cucerirea (1492) ultimei provincii maure, Granada. A încurajat expediţiile geografice (Cristofor Columb).

ISABELA (ISABEL) II (1830-1904), regină a Spaniei (1833-1868) sub regenţa mamei sale, Maria Cristina (1833-1840), apoi în dependenţă de o camarilă (1843-1868). A abdicat în 1870, în favoarea fiului ei, Alfons XII.

ISA IBN SULMAN AL-KHALIFA (n. 1933), şeic din Bahrain. Emir al Bahrainului din 1971. În 1971 proclamă independenţa statului, formează Parlamentul şi adoptă noua Constituţie.

ISAC, Emil (1886-1954; n. Cluj), poet şi publicist român. Colaborări în presa din ţară şi străinătate. Versuri simboliste, cu substrat

social (*Poezii, Impresii şi suveniri moderne*); poeme în proză (*Ardealule, Ardealule bătrîn*). Memorialistică (*Cartea unui om*). Membru corespondent al Acad. Rom.

ISACCEA, oraş în judeţul Tulcea, port pe Dunăre, în N Dobrogei; 5,3 mii loc. Expl. de calcare. Produse alimentare şi textile. Geamie (sec. 16). Aşezare geto-dacă, apoi staţiune a flotei romane de pe Dunăre (cu numele *Noviodunum*). Important rol comercial. Menţionată documentar în 1321, cu numele *Isakgi*. Unii istorici au identificat oraşul cu aşezarea medievală *Vicina*, stăpînită de genovezi. Stăpînită de tătari, de Mircea cel Bătrîn şi apoi de turci (1420-1877), care au construit aici o cetate, numită *Isac-Köy*.

ISAIA (sec. 8 î.Hr.), primul dintre cei patru mari profeţi biblici, apărător al monoteismului. Profeţii despre venirea lui Mesia. Cartea din *Vechiul Testament* cuprinde cuvîntări şi profeţii.

ISANOS, Magda (1916-1944; n. Iaşi), poetă română. Lirică de confesiune (*Cîntarea munţilor, Ţara luminii*).

ISAR, rîu în Germania, afluent al Dunării; 295 km. Izvorăşte din Alpii Tirolului (Austria), străbate platoul Bavariei şi trece prin München.

ISAURIANĂ (SIRIANĂ), dinastie de împăraţi bizantini (717-802). Din ea au făcut parte **Leon III** (717-741), întemeietorul dinastiei, **Constantin V** (741-775), **Leon IV** (775-780), **Constantin VI** (780-797) şi **Irina** (790, 797-802).

ISĂCESCU, Dumitru A. (1904-1977; n. Galaţi), chimist român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul chimiei macromoleculelor (*La conductibilité électrique de quelques polymères pyrolysés*). Membru corespondent al Acad. Rom.

ISCHIA, insulă italiană, la intrarea în golful Napoli; 46,4 km^2; 26 mii loc. Relief vulcanic; alt. max.: 789 m. Izvoare termale. Viticultură şi pomicultură (citrice). Măslini. Centrală geotermică. Oraş pr.: Ischia; 17 mii loc. Castel refăcut în sec. 15. Ruine. Centru turistic.

ISCOVESCU, Barbu (1816-1854; n. Bucureşti), pictor român. Portrete (*Nicolae Golescu, Avram Iancu, Autoportret*). A făcut chipuri de domnitori români (Mihai Viteazul, Matei Basarab, Constantin Mavrocordat), luînd ca model gravuri aflate la Biblioteca Naţională din Paris. Participant la Revoluţia de la 1848 din Ţara Românească.

Barbu Iscovescu, *Avram Iancu*

ISE, oraş în Japonia (Honshū); 102,3 mii loc. Înconjurat de Parcul Naţional Iseshima. Celebru pentru cele două sanctuare şintoiste, vechi de 2000 de ani: unul închinat zeiţei soarelui (Amaterasu), celălalt - zeiţei agriculturii (Toyo-uke-hime).

ISEO (SEBINO), lac glaciar în Italia de Nord, traversat de rîul Oglio, afluent al Padului; 65,3 km^2. Ad. max.: 251 m. În centru, se află insula Monte Isola (alt. max.: 599 m). Pescuit. Turism.

ISER, Iosif (1881-1958; n. Bucureşti). pictor şi grafician român. Împreună cu Gh.Petrescu, Camil Ressu, Al. Steriadi a întemeiat gruparea *Arta*. Desen cu trăsături accentuate atît în grafică (portrete de intelectuali), cît şi în pictura de pînă la 1920 (*Familie de tătari, Tătăroaică din Medgidia*). Evoluează spre o cromatică mai luminoasă. Compoziţii cu o predilecţie pentru exotic (*Arlechini şi dansatoare, Nud, Toledo*); portrete (*Autoportret*). Numeroase expoziţii internaţionale. Acad.

ISÈRE, rîu în S-E Franţei, afluent al Ronului, la 5 km N de Valence; 290 km. Izvorăşte din Alpii Graici şi trece prin Grenoble. Navigabil parţial. Hidrocentrale.

ISERLOHN, oraş în Germania (Renania de Nord-Westfalia), pe rîul Ruhr; 94,6 mii loc. Metalurgie.

ISEYIN, oraş în S-V Nigeriei (Oys), la N de Ibadan; 115,1 mii loc. Prelucrarea nucilor şi uleiului de palmier.

ISFAHÂN (ISPAHÂN, ESFAHÂN), oraş în partea central-vestică a Iranului, la poalele munţilor Zagros; 986,7 mii loc. Centru comercial pentru produse agricole. Ind. textilă (covoare). Universitate. Grădini. Monumente din sec. 11-18: Marea moschee, pavilionul Ali-Qapu, Palatul celor 40 de coloane şi Palatul celor opt paradisuri. Vechi oraş persan, cucerit în 644 de arabi. În sec. 8-13, important centru meşteşugăresc şi comercial. Ocupat, în 1387, de Timur Lenk. Capitala statului Sefevizilor (din c. 1598), cunoaşte o nouă perioadă de înflorire pînă la sfîrşitul sec. 18.

ISFJORD, cel mai mare fiord din arhipelagul Svalbard, pe coasta de V a insulei Spitzbergen; lungime: 92,5 km; lăţime max.: 11 km; ad. max.: 200 m. Îngheaţă în perioada nov.-aug.

ISHERWOOD, Christopher (1904-1986), scriitor englez, naturalizat american (1939). Romane realiste documentare despre Germania hitleristă (*Dl Norris schimbă trenul, Adio Berlin*, după care s-a făcut filmul *Cabaret*); împreună cu W.H.Auden a scris drame expresioniste (*Ascensimea lui F6*). Scenarii de filme. Scrieri autobiografice.

ISHIKARI, fluviu în insula Hokkaidō (Japonia); 442,5 km. Izvorăşte de sub vîrful Asahi şi trece prin Asahikawa. Străbate cîmpia Ishikari, unde sînt culturi de orez, şi se varsă în golful cu acelaşi nume al Mării Japoniei.

ISIDOR din Milet (sec. 6), arhitect bizantin. Împreună cu Antemios din Trale, a construit (532-537) în Constantinopol, pentru împăratul Iustinian I, biserica Sfînta Sofia.

ISIDOR din Sevilla (c. 560-636), teolog şi erudit spaniol. Arhiepiscop al Sevillei (600). Scrieri enciclopedice (*Etimologiae*); cronica *Historia de regibus gothorum, vandalorum et suevorum* este o sursă importantă pentru istoria timpului său. Canonizat.

ISIS (în mitologia egipteană), zeiţă a naturii fecunde şi a maternităţii. Soră şi soţie a lui Osiris. Simbolizează dragostea conjugală şi devotamentul matern. Reprezentată cu o pereche de coarne pe cap. Asimilată de greci cu *Demetra*.

ISKENDERUN, golf al Mării Mediterane, pe coasta de S a peninsulei Asia Mică, între capurile Karataş şi Hinzir. Pătrunde în continent pe 74 km; lăţime: 46 km; adîncime: 99 m.

ISKENDERUN, oraş în S Turciei, port în golful cu acelaşi nume al Mării Mediterane; 154,8 mii loc. Expl. de minereuri de fier. Prelucrare a metalelor. Vechiul nume: *Alexandretta*. Fondat de Alexandru cel Mare, după bătălia de la Issos.

ISKER (ISKĂR), rîu în Bulgaria, afluent al Dunării; 410 km. Izvorăşte din masivul Rila şi, după ce drenează depresiunea Sofia, străpunge printr-un defileu pitoresc munţii Stara Planina. Hidrocentrale. Irigaţii.

ISLAMABAD, capitala Pakistanului, situată în N-E ţării la 15 km N de Rawalpindi; 201 mii loc. Universitate. Institut atomic. Arhitectură modernă. Construită între 1961 şi 1970.

ISLANDA, insulă în N Oceanului Atlantic, la c. 500 km S-E de Groenlanda; 102,8 mii km^2. Ţărmurile de V, N şi E puternic fragmentate de fiorduri. Platouri vulcanice cu înălţimi ce ajung pînă la 2119 m. Mare parte din suprafaţa insulei este acoperită de gheţari. Vegetaţie de tundră.

ISLANDA (Republica ~), stat în N-V Europei, situat pe insula cu acelaşi nume. Suprafaţa: 103,1 mii km^2. Populaţia: 276 mii loc. Limba oficială: islandeza. Capitala: *Reykjavik*. Culte: protestantism, catolicism. Moneda: 1 króna (coroană) = 100 aurar. Împărţit în 7 districte. Oraşe pr.: Kópavogur, Hafnarfjördur, Akureyri. Relief format din platouri înalte, cu numeroase gheizere şi gheţari, din care se ridică c. 100 de vulcani, unii încă activi. Ţărmuri (6000 km) cu numeroase fiorduri. Climă maritimă-temperată şi umedă pe litoralul de S. Se cultivă cartofi, sfeclă, legume. Creşterea animalelor. Pescuit. Vînat. Ind. produce energie electrică, nave, ciment, aluminiu, conserve de peşte, ulei de balenă, produse textile. Flotă de pescuit; flotă comercială. Exportă peşte, făină de peşte, piei. — Teritoriu populat în sec. 9-10 de normanzi, sosiţi din Norvegia. În 930 a fost creat parlamentul (Althing), considerat cel mai vechi din

Europa. După o perioadă de existenţă independentă, în 1262 a intrat într-o uniune cu Norvegia, împreună cu care a trecut, începînd din 1380, sub stăpînirea Danemarcii. În 1918 şi-a dobîndit independenţa, fiind însă legată de Danemarca printr-o uniune personală pînă în 1944, cînd s-a proclamat republică independentă. Este membru în NATO, Consiliul Nordic, AELS. Republică parlamentară.

ISLAZ, comună în judeţul Teleorman, la confluenţa Oltului cu Dunărea. Pescuit. Centru viticol. Aici a fost expus programul revoluţionar *Proclamaţia de la Islaz* (iun. 1848) şi s-a constituit primul guvern provizoriu. Evenimentul marchează începutul Revoluţiei de la 1848 în Ţara Românească.

ISMAIL, numele unor şahi persani din dinastia sefevizilor. Mai important: **Ismail I** (1487-1524), şah (1501-1524). Întemeietorul dinastiei. Consolidează statul, dar pierde însemnate teritorii în urma Războiului Persano-Turc (1514-1555), în care este înfrînt de sultanul Selim I în bătăliile de la Chaldiran (1514) şi Kochisar (1515).

ISMAIL, oraş în Ucraina (regiunea Odesa), situat pe malul stîng al Dunării (braţul Chilia), între lacurile Ialpug şi Catlabug, centrul activ al raionului cu acelaşi nume; 80 mii loc. Uzină de prelucrare a metalelor, şantier naval de reparaţii, combinat de celuloză şi carton ş.a. Port fluvial. Nod de comunicaţii. Centru vamal de frontieră. Institut pedagogic. Biblioteci. Atestat documentar în sec. 15, ca oraş şi cetate cu numele *Smil*. Făcea parte din componenţa Ţării Româneşti şi a Moldovei. A fost stăpînit de turci (1484), apoi de ruşi şi cazaci (1770, 1790), apoi iarăşi de turci (1791) şi de ruşi (1806). În 1812 intră în componenţa regiunii (şi respectiv a guberniei) Basarabiei din cadrul Imperiului Rus. Din 1918 este administrat de autorităţile României. În 1940, apoi în 1944 a fost ocupat de trupele ruseşti şi atribuit Ucrainei, republică a fostei URSS. La Ismail s-au născut Gavriil Musicescu (1847-1903), dirijor, profesor, compozitor român; Ioan Lirescu (1873-1944), actor, dramaturg, publicist, scriitor, director al Teatrului Naţional din Chişinău.

ISMAIL AL JAUFFI, Abdal Fattah (1939-1986), om de stat yemenit. Şeful Frontului Naţional de Eliberare (1963-1976), luptă împotriva protectoratului britanic. Şeful statului şi secretar general al Partidului Socialist din Yemen (1976-1980). Iniţiator al unei tentative de lovitură de stat, în 1986, este împuşcat.

ISMAILIA (ar. **ISMĀ'ILĪYA**), oraş în N-E Egiptului, port la canalul Suez; 284,1 mii loc. Nod feroviar. Centru comercial şi industrial (îngrăşăminte). Canalul cu acelaşi nume leagă Nilul cu canalul Suez. Fondat în 1863, cînd a început construirea canalului Suez.

ISMAIL-PAŞA (1830-1895), vicerege al Egiptului (1863-1879). Dificultăţile financiare din ţară l-au obligat să vîndă, în 1875, Marii Britanii acţiunile asupra canalului Suez şi să accepte controlul anglo-francez asupra finanţelor ţării. A abdicat după eşecul tentativei de a elimina acest control.

ISMAY, Hastings Lionel, lord (1887-1965), general şi om politic englez. În timpul celui de-al doilea război mondial a fost consilierul lui Churchill în probleme militare şi omul de legătură al acestuia cu Marele Stat-Major. Primul secretar general al NATO. Memorii.

ISO (engl. **International Organization for Standardization**), organism internaţional care se ocupă de elaborarea tuturor normelor, la scară mondială. Sediul este la Geneva.

ISOCRATE (ISOKRATES) (436-338 î.Hr.), scriitor şi orator grec. A luptat pentru unitatea oraşelor-state greceşti sub conducerea Atenei, împotriva Persiei. Discursuri celebre (*Panegiricul*, *Panathenaicul*, *Areopagiticul*). În 392 î.Hr. a fondat o şcoală de oratorie renumită.

ISONZO, fluviu în N-E Italiei; 138 km. Izvorăşte din Alpii Iulieni (Iugoslavia) sub numele de Soca şi se varsă în Marea Tireniană. În perioada mai 1915-oct. 1917, 12 mari bătălii între armatele italiene şi cele austro-ungare.

ISPIRESCU, Petre (1830-1887; n. Bucureşti), folclorist şi scriitor român. Tipograf. Unul dintre cei mai înzestraţi culegători de poveşti româneşti (*Legende şi Basmele românilor*, *Snoave sau Poveşti populare*); povestiri istorice. Ca tipograf, publică în atelierul propriu "Analele Academiei Române".

ISRAEL, nume dat de Dumnezeu lui Iacov, nepotul lui Avraam şi fiul lui Isaac.

ISRAEL, stat antic, format în N Palestinei (c. 926 î.Hr.) în urma destrămării statului iudeo-israelian. A existat pînă în 722 î.Hr., cînd a fost cucerit de Asiria.

ISRAEL (Statul ~), stat în Asia de S-V, în Orientul Apropiat, cu largă ieşire la Marea Mediterană. Suprafaţa: 20,7 mii km². Populaţia: 5,88 mil. loc. Limbile oficiale: ivrit (neoebraica) şi araba. Capitala: *Tel Aviv-Jaffa*. Culte: mozaism, islamism, creştinism. Moneda: 1 shekhel = 100 agorot. Împărţit în 6 districte. Oraşe pr.: Ierusalim, Haifa, Holan, Petah Tiqva, Ramat Gan. Relief variat, reprezentat printr-o cîmpie litorală în V, Munţii Galileei în N (care domină spre E valea Iordanului şi lacul Tiberiada), deşertul Negev în S şi Marea Moartă în E. Climă mediteraneană, cu ierni blînde, ploioase şi veri toride, secetoase. Expl. de petrol, gaze naturale, minereuri de fier, săruri de potasiu, brom, fosfaţi, sare. Culturi de citrice, măslini, banane, cereale (grîu, orz) şi plante tehnice (bumbac, sfeclă de zahăr) pe terenuri irigate. Se cresc bovine, ovine, caprine, păsări de curte. Ind. ţării produce energie electrică, ţesături de lînă şi bumbac, fire şi fibre sintetice, aparate de radio, automobile (montaj), ceasornice, benzină şi derivate de petrol, produse chimice şi cauciuc, ciment, medicamente, diamante şlefuite, conserve etc. Exportă diamante, citrice, ţesături, sucuri de fructe, medicamente etc. — Triburile semite ale israeliţilor pătrund aici în sec. 13 î.Hr. şi pun, în jurul anului 1029 î.Hr., bazele unui regat independent, care mai tîrziu se va scinda în Regatul Israel (în N) şi Regatul Iudeea (în S). Regatul iudeu elenistic intră în sfera de influenţă a Romei, apoi este inclus în Imperiul Roman de Răsărit şi, ulterior, în cel Bizantin. În evul mediu, Palestina devine "Ţara Sfîntă". Parte a Imperiului Otoman (1516), ocupată de Marea Britanie (1917). Se constituie ca stat la 14 mai 1948, în urma deciziei Adunării Generale a ONU din 29 nov. 1947, care preconiza crearea pe teritoriul Palestinei (aflat sub mandat britanic) a două state independente: arab şi israelian. Refuzul ţărilor Ligii Arabe (Siria, Irak, Transiordania, Egipt, Arabia Saudită, Liban) de a recunoaşte hotărîrea ONU duce la izbucnirea Războiului Arabo-Israelian (iun. 1967), cînd Israel ocupă o parte din Egipt, Iordania şi Siria. Rezoluţia Consiliului de Securitate al ONU, din nov. 1967, prevede retragerea trupelor israeliene din teritoriile ocupate, încheierea stării de război. Un nou război arabo-israelian (după cele din 1948-1949, 1956, 1967) se desfăşoară în 1973. În 1974, Israel încheie cu Siria şi Egiptul acorduri privind încetarea ostilităţilor şi dezangajarea forţelor militare. Prin acordul încheiat cu Egiptul, în 1975, Israelul retrocedează acestuia (1975-1976) o parte din peninsula Sinai, inclusiv malul răsăritean al canalului Suez. În Războiul din Golf (ian.-febr. 1991), îşi păstrează neutralitatea. Republică parlamentară.

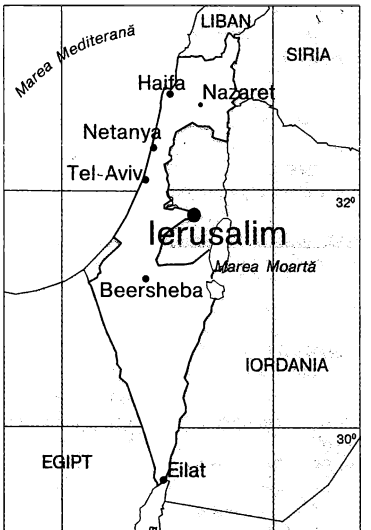

ISRAELI, Isaac ben Solomon (c. 855-c. 955), medic şi filozof arab. Autor de tratate de medicină cu largă circulaţie în Europa medievală. Filozof neoplatonic, maestrul lui Ibn Gabirol.

ISSÎK-KUL (ISSYK-KUL), lac în Asia Centrală, situat într-o depresiune intramontană a munţilor Tian-Shan; 6,2 mii km². Ad. max.: 702 m. Navigabil. În urma evaporării intense şi micşorării suprafeţei lacului, rîul Ciu, care se varsă aici, se pierde în deşert. Pescuit. Turism.

ISSOS, oraş antic în S-E Asiei Mici. Aici l-a înfrînt Alexandru Macedon în 333 î.Hr. pe regele Persiei, Darius III. Azi, *Iskenderun* (Turcia).

ISTANBUL, oraş în Turcia, port pe malurile Bosforului; 7,5 mil. loc. Format din trei părţi distincte, separate prin Bosfor şi Cornul de Aur, la limita dintre Europa şi Asia. Partea europeană cuprinde cartierele Galata şi Perá; partea asiatică corespunde vechiului Bizanţ (Constantinopol), azi cartierul Usküdar (Scu-

tari). Nod de comunicaţii între Europa şi Asia. Aeroport. Puternic centru industrial, comercial, financiar şi cultural al ţării. Universitate (1453). Turism. Monumente bizantine (ruinele zidurilor oraşului şi ale Hipodromului, Sfînta Sofia, capodoperă a artei de cult bizantine, Kahrie-Djami, Palatul Paleologilor sau Tekfur-Sarai) şi musulmane (moscheile Baiazidie, Suleimanie, Ahmedie-Djami, Eni-Djami, Palatul Topkapi-Sarai). Muzee. Grădini şi parcuri. Monumente arhitectonice moderne (Podul Bosfor, deschis în 1973). Capitală a Imperiului Bizantin cu numele de Constantinopol, a devenit, din 1453, cu numele de Istanbul (Stambul), capitala Imperiului Otoman pînă în 1923, cînd capitala Republicii Turcia s-a mutat la Ankara.

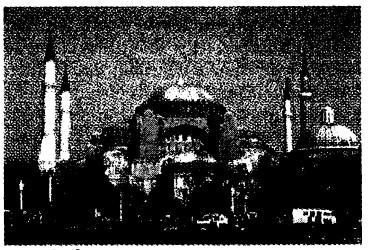

Istanbul

ISTRATE, Gavril (n. 1914, Nepos, jud. Bistriţa-Năsăud), lingvist român. Studii despre limba literară (*Limba română literară*, *Studii şi articole*); a abordat şi probleme de istorie a lingvisticii.

ISTRATI, Constantin (1850-1918; n. Roman), chimist şi medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Ca medic militar, a luat parte la Războiul pentru Independenţă (1877-1878). În 1882 pleacă la Paris pentru a studia ştiinţele fizico-chimice. Unul dintre fondatorii şcolii româneşti de chimie; a descoperit o clasă nouă de coloranţi, "franceine". A înfiinţat Societatea Română de Ştiinţe (1890), Asociaţia Română pentru Înaintarea şi Răspîndirea Ştiinţelor (1902) ş.a. Lucrări didactice (*Curs elementar de chimie*, *Studiu relativ la o nomenclatură generală în chimia organică*). Membru al unor societăţi ştiinţifice străine. Acad.

ISTRATI, Panait (1884-1935; n. Brăila), scriitor român de limbă franceză şi română. În tinereţe a activat în cercuri socialiste. Peregrinări prin lume; o vreme a trăit în Elveţia şi Franţa. Revine în ţară în 1930. Începe să scrie literatură la îndemnul lui R.Rolland. Romanele lui sînt naraţiuni ale peisajului brăilean şi ale mediului oriental, evocate liric şi pitoreasc (*Chira Chiralina*, *Nerantzula*, *Prezentarea haiducilor*, *Codin*); proză realistă (*Ciulinii Bărăganului*); publicistică.

Constantin Istrati

Panait Istrati

ISTRIA, comună în judeţul Constanţa. Muzeu de arheologie. Aici s-au descoperit vestigiile anticului oraş Histria.

ISTRIA, promontoriu în S-E României, între lacul Sinoe şi limanurile Istria şi Nuntaşi. Ruinele anticului oraş Histria.

ISTRIA (ISTRA), peninsulă de formă triunghiulară pe ţărmul de N al Mării Adriatice (Slovacia şi Croaţia), între golful Triest şi Rijeka; 3,8 mil. km^2. Relief de podiş (podişul Karst), mai înalt în N-E (alt. max.: 1396 m). Climă mediteraneană. Expl. de cărbune, marmură şi bauxită. Viticultură. Măslini şi pomicultură. Staţiuni balneoclimaterice (Opatija şi Pula). Turism (monumente romane: templul lui August, Porţile lui Hercule).

ISTRIA (Podişul Istriei), regiune de podiş în E Dobrogei, între rîul Casimcea şi lacul Sinoe. Subunitate a podişului Casimcea. Alt. max.: 195 m.

ISTRIŢA, deal în Subcarpaţii de Curbură, între rîurile Cricovul Sărat şi Sărata. Se continuă cu Dealul Mare. Alt. max: 754 m. Viticultură.

ISTROS v. **Danubius**.

ISTROS v. **Histria**.

IŞIM (IŠIM), rîu în Federaţia Rusă, afluent al lui Irtîş; 2450 km. Izvorăşte din N Kazahstanului, traversează stepa cu acelaşi nume. Navigabil în cursul inferior.

IŞNOVĂŢ, rîu în Republica Moldova, afluent al Bîcului, lîngă localitatea Sîngera, suburbie a municipiului Chişinău. Izvorăşte în apropierea comunei Căpriana (jud. Chişinău). Lungime: 59 km.

ITACA (gr. **ITHÁKI**), insulă grecească în grupul Insulelor Ionice; 96 km^2; c. 32,3 mii loc. Relief muntos vulcanic. Măslini. Viticultură. Patria legendară a lui Ulise.

ITAIPÚ, baraj pe fluviul Paraná, construit de Brazilia şi Paraguay; 8 km lungime. Deschis în 1982. Cea mai mare hidrocentrală din lume la acea dată (12,6 mii MW).

ITALA, numele primei traduceri în latină a *Bibliei*, făcută în Italia (sec. 2). Folosită pînă în sec. 5, cînd a fost înlocuită cu traducerea lui Ieronim, *Vulgata*.

ITALIA (Republica Italiană), stat în S Europei, cuprinzînd o parte continentală (Peninsula Italică) şi una insulară (insulele Sardinia, Sicilia, Lipare, Elba). Suprafaţa: 301,2 mii km^2. Populaţia: 57,24 mil. loc. Limba oficială: italiana. Capitala: *Roma*. Culte: catolicism, protestantism, ortodoxism. Moneda: 1 lira = 100 centesimi. Împărţit în 20 de regiuni. Oraşe pr.: Milano, Napoli, Torino, Genova, Palermo, Bologna, Florenţa, Catania, Veneţia, Bari. Relief predominant muntos; în N se înalţă munţii Alpi, străpunşi de numeroase trecători (Brenner, Saint Gothard, Saint Bernard, Bernina), iar spre S se întind Munţii Apenini. Între Alpi şi Apenini se întinde Cîmpia Padului. Lacuri glaciare în Alpi. Climă mediteraneană, cu precipitaţii reduse şi temperat-continentală (în N). Expl. de minereuri de fier, zinc, cărbuni, mercur, plumb, mangan, antimoniu, petrol, gaze naturale, bauxită, sare, sulf, marmură (Carrara). Industrie dominată de monopoluri: FIAT, Montecatini-Edison, Pirelli, Olivetti, Finsider, ENI etc. Produce energie electrică, oţel, fontă, autovehicule, tractoare şi maşini agricole, material feroviar, nave maritime, motociclete şi biciclete, maşini de scris şi calculat, aparataj electrotehnic, instrumente de precizie, derivate petroliere, îngrăşăminte, coloranţi, medicamente, cauciuc sintetic, ţesături de lînă şi bumbac, fire sintetice, mătase naturală. Tradiţie în producţia de mobilă, în sticlărie şi porţelanuri, instrumente muzicale etc. Producţie de măsline, legumicultură; viticultură (locul 1 pe glob în producerea de vinuri). Pomicultură. Floricultură. Creşterea intensivă a animalelor. Sericicultură. Pescuit. Exportă maşini şi utilaje, automobile, tractoare, maşini de scris şi de calculat, produse chimice, produse petroliere, textile, citrice, fructe, vin, legume etc. Turism de mare anvergură. — Locuit din timpuri străvechi, în acest ţinut s-a dezvoltat (sec. 10-6 î.Hr.) civilizaţia etruscilor; primele colonii greceşti apar în sec. 8 î.Hr. Statul roman se impune drept cel mai vast şi mai durabil imperiu din lumea antică.

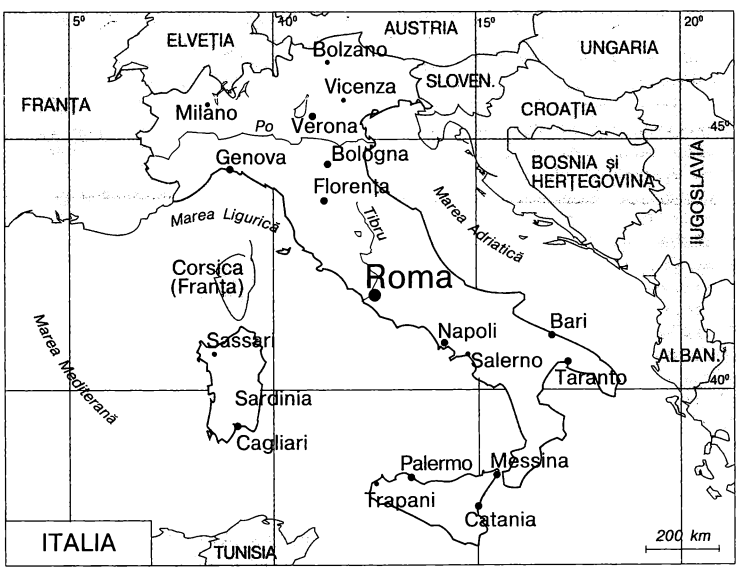

După prăbuşirea Imperiului Roman de Apus (476), Italia a fost stăpînită de ostrogoţi, bizantini, longobarzi, franci. Cu sprijinul francilor s-a cristalizat în 756 statul papal. Începînd din sec. 11, se declanşează lupta dintre papalitate şi împăraţii germani. În urma cruciadelor (sec. 11-13), oraşele din N şi din centrul Italiei devin importante centre de tranzit în comerţul dintre Orient şi Occident; puternicele oraşe Milano, Veneţia, Florenţa, Genova, Pisa se constituie în republici independente. Deplasarea în sec. 15-16 a căilor comerciale din Marea Mediterană în Oceanul Atlantic va avea ca efect decăderea oraşelor-republici; Italia începe să fie disputată între Franţa, Spania şi Austria. La sfîrşitul sec. 18 şi începutul sec. 19, intră sub dominaţia Franţei. După Congresul de la Viena (1814-1815), Lombardia şi Veneţia trece în stăpînirea Austriei, iar în statele italiene se reinstaurează foştii monarhi. Epoca Risorgimento-ului este cuprinsă între 1815 şi 1870. Unificarea Italiei (realizată între 1859 şi 1861) se înfăptuieşte în jurul dinastiei de Savoia din Regatul Sardiniei. După desăvîrşirea unificării, în care un rol important l-a avut G. Garibaldi, Roma a devenit capitala Regatului Italian (1871). La sfîrşitul sec. 19 s-a intensificat expansiunea colonială italiană, concretizată în ocuparea Somaliei şi Eritreii, iar în urma războiului cu Turcia (1911-1912), a Libiei şi a insulei Dodecanez. Intră (1915) în primul război mondial de partea Antantei. Prin Tratatul de pace de la Saint-Germain (1919), a obţinut Trentino, iar prin cel de la Sevres (1920), Triestul, Istria ş.a. Tendinţele expansioniste ale fascismului italian au început să se concretizeze prin cotropirea Etiopiei (1935-1936). Împreună cu Germania hitleristă, s-a angajat în intervenţia militară împotriva Spaniei republicane (1936-1939). Aderă la Axa Berlin-Roma-Tokio; în 1939 a cotropit Albania, iar în 1940 a intrat în cel de-al doilea război mondial de partea Germaniei, ocupînd (1940) o parte a Franţei. A ieşit din război în sept. 1943, acceptînd capitularea necondiţionată, după care partea de N şi centrală a ţării a fost ocupată de hitlerişti, care au organizat "Republica de la Salo", condusă de B. Mussolini. În oct. 1943, Italia a declarat război Germaniei, împotriva căreia s-a înteţit mişcarea de rezistenţă, transformată, în primăvara anului 1945, într-un război de eliberare naţională, încheiat cu eliberarea întregului teritoriu de ocupanţii germani. În 1946, se proclamă republică. Membră a NATO (1949), a Uniunii Europei Occidentale (1954) şi a Pieţei Comune (1957). Republică parlamentară.

ITALICA, localitate în Spania, la 8 km N-V de Sevilla. Fondată de Scipio Africanul în 205 î.Hr.; devine municipiu în timpul lui Cezar şi colonie în timpul lui Adrian.

ITALICĂ (Peninsula ~), peninsulă în S Europei, între mările Tireniană, Ionică şi Adriatică, mărginită în N de Cîmpia Padului; 149 mii km^2. Străbătută de la N-V spre S-E de munţii Apenini. Climă mediteraneană. Parte a Italiei. Se mai numeşte *Peninsula Apeninică*.

ITASCA (Lacul ~), lac glaciar în SUA (Minnesota); 4,5 km^2; ad. medie: 10 m. De aici izvorăşte fluviul Mississippi. Parc naţional.

ITATIAIA (Pico de ~), vîrf al Sierrei da Mantiqueira, la N-V de Rio de Janeiro. Alt.: 2787 m. Cel mai mare vîrf din Brazilia. Parc naţional creat în 1937.

ITO, Hirobumi (1841-1909), om politic japonez. Funcţii importante în stat. De mai multe ori ministru şi prim-ministru (1885-1888, 1892-1896, 1898, 1900-1901). Guvernul condus de el a promulgat noua Constituţie (1889).

ITURUP, insulă în arhipelagul Kurile, aparţinînd Rusiei; 6,73 km^2. Lungime max.: c. 1250 km. Relief muntos vulcanic (alt.: 1680 m). Cea mai mare insulă din arhipelag.

ITURBIDE, Agustin de (1783-1824), general mexican. A impus Spaniei Tratatul de la Córdoba, care recunoştea independenţa Mexicului (1821). Proclamat împărat (1822), a abdicat mai tîrziu, constrîns de forţele revoluţionare conduse de Antonio López de Santa Anna.

IUDA ISCARIOTEANUL (în *Noul Testament*), unul dintre cei 12 apostoli ai lui Iisus. L-a vîndut pe Iisus pentru 30 de arginţi; simbol al trădării.

IUDA MACABEUL (?-160 î.Hr.), conducător al răscoalei evreilor împotriva dominaţiei seleucide. Ocuparea Ierusalimului (164 î.Hr.) de către răsculaţi a dus la separarea Palestinei de Regatul Seleucid.

IUDEEA, stat antic, constituit (c. 926 î.Hr.) în S Palestinei, în urma descompunerii statului iudeo-israelian, după moartea regelui Solomon. Oraşe pr.: Ierusalim şi Bethlehem. În 587 î.Hr. a fost ocupat de babilonieni. În timpul Imperiului Roman a fost condus de regi autohtoni, apoi de procuratori romani.

IUGOSLAVIA (Republica Federativă ~), stat în S Europei, în N-V Peninsulei Balcanice. Format din 2 republici (Serbia şi Muntenegru) şi provinciile autonome Vojvodina şi Kosovo. Suprafaţa: 102,2 mii km^2. Populaţia: 10,41 mil. loc. Limba oficială: sîrba. Capitala: *Belgrad*. Culte: ortodoxism (majoritatea), islamism, catolicism, protestantism. Moneda: 1 dinar iugoslav = 100 para. Oraşe pr.: Novi Sad, Niš, Priština, Podgorica. Relief variat, cu Cîmpia Vojvodinei şi o parte din Cîmpia Panonică în N, Cîmpia Moraviei în centru, iar în E, Munţii Serbiei cu defileul Dunării. În S şi S-V se află un sector al Alpilor Dinarici. Climă temperat-continentală, cu precipitaţii reduse. Vegetaţie variată. Faună caracteristică zonei mediteraneene. Zone ocrotite. Zăcăminte de cupru, magneziu, cărbune. Industrie variată (siderurgie, metalurgie neferoasă, construcţii de maşini, chimică). Creşterea animalelor; pomicultură; viticultură. Turism. — Teritoriile Serbiei şi Muntenegrului erau locuite în antichitate de triburi ilire şi trace. Provincie romană (sec. 2-1 î.Hr); posesiune bizantină (partea răsăriteană) în 395. Principele Ştefan Nemania întemeiază dinastia (1217-1371) care îi poartă numele şi pune bazele unui stat feudal. Serbia (1459), Muntenegru (1499) devin provincii ale Imperiului Otoman. Îşi capătă independenţa în urma Tratatului de pace de la San Stefano şi a Congresului de la Berlin (1878). Participă la războaiele balcanice (1912-1913). După primul război mondial, Serbia proclamă Regatul Sîrbilor, Croaţilor şi Slovenilor, care include Serbia, Muntenegru, Macedonia, Slovenia, Croaţia, Dalmaţia, Vojvodina şi Bosnia-Herţegovina. În 1929, statul adoptă numele de Iugoslavia. Dezmembrată în timpul celui de-al doilea război mondial, se va numi apoi Republica Populară Federativă Iugoslavia

(1946). Iosip Broz Tito conduce, din 1944 pînă la moartea sa (1980), destinele Iugoslaviei postbelice. După 1980, situaţia social-economică şi politică a ţării se deteriorează continuu. Proclamarea la 25 iun. 1991 a independenţei de stat a Croaţiei şi Sloveniei, a Macedoniei la 15 sept. 1991, apoi a Bosniei-Herţegovinei la 3 mart. 1992 declanşează un război civil. În urma unui acord, Serbia şi Muntenegru proclamă noua federaţie iugoslavă (27 apr. 1992). Republică parlamentară, stat federal.

IUGURTA (IUGURTHA) (c. 160-105 î.Hr.), rege al Numidiei (118-105 î.Hr.), învins de romani (107-105 î.Hr.). Silit să se predea soliei conduse de generalul Sylla. A murit în închisoare la Roma.

IULIA (39 î.Hr. - 14 d.Hr.), fiică a împăratului August. Soţia edilului Marcellus, a generalului Vipsanius Agrippa (cu care a avut 5 copii), apoi a lui Tiberiu, viitor împărat. Viaţa ei uşuratică i-a adus exilul pe insula Pandataria, impus de însuşi tatăl ei (sec. 2 î.Hr.).

IULIA v. **Julia**.

IULIAN (Flavius Claudius Iulianus), împărat roman (361-363), nepot al lui Constantin cel Mare. Erudit, influenţat de neoplatonism, a renegat religia creştină deja consacrată ca religie de stat şi a încercat să restabilească spiritul elenistic, mithraismul, cultul zeilor păgîni, fapt pentru care a fost supranumit *Iulian Apostatul*. În guvernare, a dorit să elimine abuzurile, birocraţia şi să diminueze rolul poliţiei secrete. În cursul unei mari campanii antipersane, moare în Mesopotamia.

IULIAN, Ştefan (c. 1851-1892; n. Bucureşti), actor român. Remarcabil instinct al scenei şi o rară priză la public. Roluri de comedie în piesele lui I.L.Caragiale (Pristanda, Ipingescu). A fost şi interpret de operetă.

IULIENI (Alpii ~), culme muntoasă în N Sloveniei, între cursul superior al rîului Tagliamenco şi Sava. Alt. max.: 2863 m. Alcătuiţi din calcare dolomitice.

IULIU, numele unor papi. Mai important: **Iuliu II** (*Giuliano della Rovere*; 1443-1513). Ales papă (1503-1513), în urma unei lungi cariere clericale. A restabilit puterea politică a papilor în Italia. Inspirator al Ligii de la Cambrai, împotriva Veneţiei (1508), şi al Ligii Sfinte, împotriva Franţei (1511). A sprijinit artele şi în special pe Donato Bramante, Rafael, Michelangelo, care au făcut dovada geniului lor creator la Vatican.

IUNIAN, Grigore (1882-1939; n. Tîrgu-Jiu), avocat şi om politic român. De mai multe ori ministru. Membru al Partidului Ţărănesc (din 1926, PNŢ), pe care îl abandonează în 1932, înfiinţînd, împreună cu partizanii săi, Partidul Radical-Ţărănesc. Excelent orator.

IUNO (IUNONA) (în mitologia romană), soţie a lui Iupiter, fiică a lui Saturn. Zeiţă a căsătoriei, protectoare a femeilor (atributele zeiţei *Hera*, în mitologia greacă).

IUNONA, asteroid cu diametrul de c. 300 km. Revoluţie: 4,3 ani. Descoperit, în 1804, de astronomul german Karl Harding.

IUPITER (în mitologia romană), divinitate supremă. Fiu al lui Saturn şi al Rheei. Stăpîn al zeilor şi al oamenilor, zeu al cerului. *Zeus*, în mitologia greacă. Însemnele lui erau sceptrul cu vultur şi tunetul. Cel mai cunoscut templu care i-a fost închinat era cel de pe Capitoliu.

IUPITER, planetă a sistemului nostru solar cu diametrul de 144 mii km şi a doua ca strălucire (după Venus). Cea mai mare dintre planete. Văzută pe cer ca un astru de mărimea stelară 2,5. Se află la 775 mil. km depărtare de Soare. Revoluţie: 11 ani şi 315 zile. Rotaţie: c. 10 ore. Masă: de c. 320 de ori mai mare decît a Pămîntului; volumul: de peste 1300 de ori mai mare decît al Pămîntului. Atmosfera conţine amoniac, apă, hidrogen sulfurat. Se cunosc 12 sateliţi (primii patru, Io, Europa, Ganimede şi Calisto, descoperiţi de G.Galilei în 1610). Studiată de sondele americane Pioneer 10 şi 11 (1973, 1974) şi Voyager 1 şi 2 (1979).

Iupiter

IUSTIN, numele a doi împăraţi bizantini: — **Iustin I** (518-527). Originar din Iliria; a emis un decret împotriva arienilor. — **Iustin II** (565-578), nepotul şi urmaşul lui Iustinian I. În timpul domniei sale perşii năvălesc în Siria şi Cappadocia (575), dar sînt respinşi de generalul Mauriciu.

IUSTIN Martirul (Sfîntul) (c.100-c.165), filozof creştin, originar din Samara. Fondează la Roma o şcoală de filozofie. A scris opere pentru apărarea creştinismului (*Apologia religiei creştine*, *Dialog cu iudeul Trifon*). A fost martirizat în timpul împăratului Marc Aureliu.

IUSTIN MOISESCU (1910-1986; n. Cîndeşti, jud. Argeş), teolog român. Profesor de teologie la Cernăuţi, Suceava, Bucureşti. Mitropolit al Ardealului (1956-1957), al Moldovei şi Sucevei (1957-1977). Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (1977-1986). Lucrări (*Evagrie din Pont - viaţă, scrieri, doctrină*, în limba greacă), numeroase articole în reviste.

IUSTINIAN, numele unor suverani ai Imperiului Bizantin. Mai important: **Iustinian I cel Mare** (482-565), unul dintre cei mai mari împăraţi bizantini (527-565). Urmărind restaurarea fostului Imperiu Roman, a purtat, prin generalii săi Belizarie şi Narses, războaie împotriva vandalilor, ostrogoţilor, francilor şi persanilor, ocupînd N Africii, Peninsula Italică, S-E Peninsulei Iberice ş.a. În timpul lui au fost construite celebrele biserici Sant'Apollinare din Classe şi San Vitale din Ravenna, precum şi Sfînta Sofia din Constantinopol. A alcătuit *Corpus iuris civilis* (*Codul lui Iustinian*). Domnia lui este oglindită în scrierile contemporanului său, Procopiu din Cezarea.

IUSTINIAN MARINA (1901-1977; n. Sueşti, jud. Vîlcea), teolog român. Arhiereu-vicar al Arhiepiscopiei Iaşilor şi Sucevei (1945-1947). Mitropolit al Moldovei şi Sucevei (1947-1948). Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române (1948-1977). Operă teologică: *Apostolat social* (11 vol., 1948-1974).

IUTLANDA (dan. **JYLLAND**), peninsulă în N Europei Centrale, între Marea Baltică (la E) şi Marea Nordului (la V), despărţită de Peninsula Scandinavă prin strîmtorile Skagerrak şi Kattegat; 39,5 mii km^2 (din care 29,7 mii km^2 formează partea continentală a Danemarcii, iar restul aparţine Germaniei); 2,2 mil. loc. Coline, cîmpii nisipoase (alt. max.: 172 m). Climat maritim umed. Creşterea animalelor. — **Bătălia pentru ~**, bătălie navală din primul război mondial (31 mai-1 iun. 1916) dintre flota britanică (sub conducerea amiralului Sir John Jellicoe) şi flota germană (condusă de amiralul Reinhard Scheer). Deşi nici una dintre ele n-a ieşit victorioasă, germanii au suferit mai puţine pierderi.

IUVENAL (Decimus Iunius Iuvenalis) (c.60-c.140), poet roman. Educaţie poetică şi retorică (l-ar fi audiat pe Quintilian). În partea a doua a vieţii publică cele 16 *Satire*, care blamează moravurile corupte ale Romei imperiale din timpul lui Domiţian, Nerva, Traian şi Adrian. Operă admirată de toţi marii scriitori (Dante, Petrarca, Rabelais, Shakespeare, Boileau, Molière, Schiller, Hugo).

IUZOVKA, oraş în Ucraina, în bazinul Donеţk; 1,1 mil. loc. Metalurgie. Ind. cocsochimică.

IVAN, numele unor cneji şi ţari ai Rusiei. Mai importanţi: — **Ivan III Vasilievici (cel Mare)** (1440-1505), mare cneaz al Moscovei (1462-1505). A unificat cnezatele ruseşti în jurul Moscovei (Iaroslavl în 1463, Rostov în 1474, Novgorod în 1478, Tver în 1485 ş.a.) şi a înlăturat dominaţia tătaro-mongolă (1480). A stabilit relaţii diplomatice cu numeroase state din Europa şi din Asia, întărind poziţia internaţională a statului. A avut legături şi cu Ştefan cel Mare, fiul său, Ivan, căsătorindu-se cu Elena, fiica domnului român. — **Ivan IV Vasilievici (cel Groaznic)** (1530-1584), mare cneaz al Moscovei şi al întregii Rusii (1533-1547), primul ţar al Rusiei (1547-1584). A consolidat statul printr-un ansamblu de măsuri menite să slăbească privilegiile marii nobilimi. A ruinat şi distrus vechile familii; a produs numeroase victime în rîndul lor. De aceea a fost numit "cel Groaznic". A cucerit hanatele tătăreşti Kazan (1552) şi Astrahan (1556), obţinînd controlul Volgăi şi Mării Caspice. În vremea lui a început cucerirea Siberiei. A întreţinut relaţii cu domnii Moldovei Petru Rareş şi Ioan-Vodă cel Viteaz.

IVANCO, despot al Dobrogei (1386 -1388). Fiu al lui Dobrotici. A intrat în conflict cu genovezii şi cu turcii, care îl înfrîng în 1388. După această dată, Dobrogea intră în stăpînirea lui Mircea cel Bătrîn.

IVANOV, Aleksandr Andreevici (1806-1858), pictor rus. A studiat în Italia. Peisaje, compoziţii mitologice sau inspirate din *Noul Testament* şi *Vechiul Testament* (*Mesia se arată poporului*). Portrete (*N.V.Gogol*).

IVANOV, Eugeniu (n. 1933, Dorobanţu, jud. Constanţa), fizician român. Contribuţii în ingineria nucleară. A descoperit noi izomeri nucleari din domeniul microsecundei şi milisecundei. Studii asupra magnetismului nuclear. Lucrări: *Sisteme de blocare a fotomultiplicatorului în tehnica fasciculului pulsat*, *Studiul compoziţiei elementare a unor mostre de sol lunar prin metode nucleare la Ciclotronul*

IFIN. Membru corespondent al Acad. Rom.

IVANOV, Lev Ivanovici (1834-1901), balerin şi coregraf rus. A activat la Teatrul Imperial din Sankt Petersburg. Prim-balerin din 1869 pînă la retragerea de pe scenă. Contribuţie semnificativă în coregrafie (*Cneazul Igor*, *Spărgătorul de nuci*, *Lacul lebedelor*).

IVANOV, Veaceslav Ivanovici (1866-1949), poet şi critic literar rus. Stabilit în Italia (1924). Teoretician al simbolismului rus. Lirică în acorduri solemne (*Transparenţă*); drame poetico-filozofice (*Prometeu*). Studii critice, estetice şi filozofice. Traduceri din antici.

IVANOV, Vsevolod Veaceslavovici (1895-1963), scriitor rus. Membru al grupului *Fraţii Serapion* de la Sankt Petersburg. Nuvele (*Partizanii*), romane (*Parhomenko*) şi piese de teatru (*Trenul blindat 14-69*) patetice, inspirate de evenimentele războiului civil. Memorialistică (*Întîlniri cu Gorki*).

IVANOVICI, Iosif (1845-1902), dirijor de fanfară şi compozitor român. Muzică pentru fanfară (valsul *Valurile Dunării*), lucrări pentru voce cu acompaniament de pian (*Frumoşii ochi albaştri*).

IVANOVO, oraş în Federaţia Rusă, la N-E de Moscova; 481 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru al ind. bumbacului. Petrochimie. Pînă în 1932 s-a numit *Ivanovo-Voznesensk*.

IVANOVSKI, Dmitri Iosifovici (1864-1920), botanist şi microbiolog rus. A descoperit virusul mozaicului tutunului.

IVAN SRAŢIMIR (SRACIMIR), ţar bulgar (1371-1396). Conducător al ţaratului de Vidin. Căsătorit cu fiica lui Nicolae Alexandru, domnul Ţării Româneşti. În 1388 a devenit vasal Imperiului Otoman; luat prizonier de turci după bătălia de la Nicopole (1396).

IVAN ŞIŞMAN, ţar bulgar (1371-1393). Conducător al ţaratului de Tărnovo, vasal Imperiului Otoman. A purtat un război îndelungat cu Dan I, domnul Ţării Româneşti. A încercat, fără succes, să obţină (în 1384) independenţa statului său faţă de Imperiul Otoman; luat în prizonierat de turci (1393).

IVASIUC, Alexandru (1933-1977; n. Sighetul Marmaţiei), scriitor român. Romane eseistice de factură modernă (*Vestibul*, *Cunoaştere de noapte*), dar şi de tip tradiţional, axate pe dezbateri etice şi social-politice (*Păsările*, *Apa*, *Iluminări*); romanul unui antierou (*Racul*). Eseuri (*Pro-domo*).

IVAŞCU, George (1911-1988; n. Certeşti, jud. Galaţi), publicist, critic şi istoric literar român. Prof. univ. la Bucureşti. A condus revistele "Contemporanul" şi "România literară". Sinteze (*Istoria literaturii române*), studii (*Confruntări literare*), publicistică şi memorialistică (*Jurnal ieşean*).

IVĂNESCU, Cezar (n. 1941, Bîrlad), poet român. Lirică de gesticulaţie trubadurească (tema iubirii) sau cu inflexiuni stranii de baladă (tema morţii), într-o rostire de o obsesivă muzicalitate (*Rod*, *La Boad*, *Fragmente din Muzean*).

IVĂNESCU, Gheorghe (1912-1987; n. Vutcani, jud. Vaslui), lingvist român. Prof. univ. la Iaşi, Timişoara şi Craiova. Contribuţii esenţiale în studierea istoriei limbii române literare (*Problemele capitale ale vechii române literare*); studii de gramatică românească (*Sintaxa limbii române*), de romanistică şi indo-europenistică. Membru corespondent al Acad. Rom.

IVĂNESCU, Mircea (n. 1931, Bucureşti), poet şi traducător român. Lirică interiorizată în formulă livrescă (*Versuri*, *Poesii*, *Alte poesii*). Traduceri din Scott Fitzgerald, W. Faulkner, James Joyce.

IVĂNEŞTI, comună în judeţul Vaslui. Urmele unei necropole carpice de incineraţie (sec. 3). Menţionată documentar în 1439.

IVENS, Joris (1898-1989), regizor olandez de film documentar. Considerat un clasic al documentarului, cu influenţă asupra altor reprezentanţi ai geniului (*Ploaia*, *Borinage*, *Sena întîlneşte Parisul*). Filme de lung metraj (*Cîntecul fluviilor* ş.a.). Volum autobiografic.

IVES, Charles Edward (1874-1954), compozitor şi organist american. A compus peste 500 de lucrări: simfonii (*Trei locuri în Noua Anglie*), lucrări de cameră, lieduri, uverturi (*Browning*, *Emerson*). Precursor al unor inovaţii de limbaj muzical (politomie şi poliritmie).

IWAKUNI, oraş port în Japonia (Honshū), la S-V de Hiroshima; 105,9 mii loc. Ind. chimică. Rafinării. Castel (sec. 17), stil asemănător cu cel al castelelor din Europa.

IWASZKIEWICZ, Jaroslaw (1894-1980), scriitor polonez. Poeme lirice (*Ode olimpice*, *Pletele toamnei*); romane istorice (*Scuturile roşii*) şi de factură modernistă (*Răsare luna*); nuvele de analiză psihologică (*Maica Maria a îngerilor*). Ciclul romanesc *Slavă şi fală* este o amplă frescă a Poloniei contemporane. Traduceri.

IWO, oraş în S-V Nigeriei (Oyo), la N-E de Ibadan; 214 mii loc. Piaţă agricolă. Nod rutier.

IWO JIMA (IŌ-JIMA, NAKA IWO), insulă japoneză din arhipelagul Volcano, în V Oceanului Pacific, la N de arhipelagul Mariane; 20,72 km^2. Relief vulcanic. Puternice lupte între americani şi japonezi în cel de-al doilea război mondial. Ocupată de SUA pînă în 1968.

IXTACIHUATL, vulcan stins în S podişului Anahuac, la S-E de Ciudad de Mexico. Alt.: 5286 m. Ultima erupţie, în 1868.

IZA, rîu, afluent al Tisei la Sighetul Marmaţiei; 83 km. Izvorăşte din Munţii Rodnei; străbate depresiunea Maramureş. Afl. pr.: Ieud, Mara. Defileu.

IZALCO, vulcan activ în America Centrală (Salvador), la 40 km de Oceanul Pacific. Alt.: 2386 m. Izvoare termale sulfuroase. Este numit "farul Americii Centrale", datorită craterului său mereu activ şi vizibilităţii de la distanţe apreciabile.

IZAPA, sit arheologic în S Mexicului, în apropiere de Tapachula. Mărturii ale civilizaţiei precolumbiene: cimitir; temple piramidale din blocuri de piatră, cu altare (1500-800 î.Hr.). Stilul Izara este o legătură între civilizaţiile Olmec şi Maya.

IZETBEGOVIĆ, Alija (n. 1925), om politic din Bosnia şi Herţegovina. Fondator şi preşedinte al Acţiunii Democratice (1990). Activitate naţionalistă şi panislamică. Preşedinte al Republicii Bosnia şi Herţegovina din cadrul Iugoslaviei federale (1990-1992). Preşedinte al Republicii (din 1992).

IZMIR, oraş în V Turciei, port la golful cu acelaşi nume al Mării Egee; 2,01 mil. loc. Export de tutun, citrice, bumbac, struguri etc. Centru industrial. Universitate. Muzeu. Numele grecesc: *Smirna*. Bazele aşezării au fost puse în mil. 2 î.Hr. Colonie grecească (sec. 11 î.Hr.). Distrus de cutremure, a fost reconstruit de Alexandru cel Mare. Sub stăpînire romană, apoi arabă pînă la 1424, cînd este încorporat Imperiului Otoman. Ocupat de greci în 1919, este redobîndit de turci în 1922.

IZMIT (KOCAELI), oraş în V Turciei, port la Marea Marmara; 191 mii loc. Piaţă pentru tutun. Industria cimentului. Port militar. Nume vechi: *Nicomedia*.

IZU, peninsulă în S-E insulei Honshū (Japonia), mărginită de marea Sagami (la E) şi golful Suruga (la V). Relief vulcanic. Izvoare termale (Atami, Itoi şi Shuzenji, staţiune cunoscută din sec. 9). Turism.

IZU, lanţ de insule vulcanice, în Japonia, la S de golful Tokio (Oshima, Toshima, Nijima, Miyakejima, Mikurajima, Hachijojima). Numeroase izvoare termale (Hachijojima). Vulcan activ (Mihara) în insula Oshima. Pescuit. Turism.

IZUMO, sanctuar şintoist japonez, situat în Izumo (Honshū). Este închinat zeului medicinei. Cel mai vechi sanctuar din ţară. Loc de pelerinaj. Fondat în sec. 6, a fost reconstruit în 1874.

IZVOARELE, comună în judeţul Giurgiu. Urmele unei aşezări neolitice, aparţinînd Culturii Boian (milen. 4 î.Hr.). În perimetrul comunei, rezervaţia forestieră Pădurea Manafu (278 ha), cu specii de stejar brumăriu. Rezervaţie de fazani şi căprioare. Numele vechi: *Beiu*.

IZVOARELE, staţiune balneoclimaterică şi de odihnă în judeţul Maramureş, la poalele munţilor Gutîi, în apropiere de Baia Mare. Turism.

IZVOARELE, comună în judeţul Prahova, pe rîul Teleajen. Urme ale unei aşezări din epoca bronzului, aparţinînd Culturii Monteoru (milen. 2 î.Hr.). Vestigii ale unei aşezări de tip dava (sec. 2 î.Hr. -1 d.Hr.). Biserici (sec. 18-19).

IZVORUL BERHECIULUI, comună în judeţul Bacău. Prelucrare artistică a lemnului. Vestigii din epoca bronzului, aparţinînd culturilor Monteoru (milen. 2 î.Hr.) şi Nouă (sec. 14-12 î.Hr.). Urme ale unei aşezări geto-dacice (sec. 4-3 î.Hr.).

IZVORUL BÎRZII, comună în judeţul Mehedinţi. Urme ale unei aşezări romane (*vicus*) din sec. 2-3 şi ale unor fortificaţii romane (sec. 4). Mănăstirea Topolniţa (1644).

IZVORUL CRIŞULUI, comună în judeţul Cluj. Centru de artă populară. Biserică reformată (sec. 17). Biserică ortodoxă (sec. 18). Rezervaţie de liliac sălbatic.

IZVORUL MUNTELUI, lac antropic pe valea Bistriţei, între masivul Ceahlău şi Munţii Stînişoarei; 32,6 km^2; lungime: 35 km; lăţime max.: 2 km; ad. max.: 96 m. Alimentează hidrocentrala "Stejaru". Zonă turistică.

IZVORUL MUREŞULUI, staţiune climaterică şi de odihnă în judeţul Harghita, la poalele Munţilor Hăşmaş, la N de municipiul Miercurea-Ciuc. Turism. Trasee turistice.

IZVORUL TĂUŞOARELOR, peşteră în Munţii Rodnei, pe cursul superior al rîului Gersa, la 950 m altitudine. Cea mai adîncă peşteră din România; prezintă o diferenţă de nivel de 425 m. Săli uriaşe, cascade, hornuri; reţea de galerii cu lungimea de 8830 m. Monument al naturii. Cunoscută şi sub numele de *Peştera de la Tăuşoare*.

Î

ÎNĂLŢAREA DOMNULUI, mare sărbătoare creştină prăznuită în joia a 6-a după Paşte, zi în care Iisus s-a arătat pentru ultima oară ucenicilor săi, pe Muntele Măslinilor din Betania, şi apoi s-a înălţat la cer.

ÎNĂLŢAREA SFINTEI CRUCI (ZIUA CRUCII), sărbătoare creştină (14 sept.) care celebrează arătarea de pe amvonul Bisericii Învierii din Ierusalim (355) a crucii răstignirii descoperite prin strădania Sf.Elena.

ÎNSURĂŢEI, oraş în judeţul Brăila; 7,4 mii loc. Industrializat. Viticultură şi pomicultură. Localitate formată după 1878.

ÎNTORSURA BUZĂULUI, oraş în judeţul Covasna, pe rîul Buzău; 9 mii loc. Expl. de gresii. Industrii. Centru pomicol.

ÎNŢELEGEREA BALCANICĂ, alianţă regională, de securitate şi cooperare, încheiată în 1934, la Atena, între România, Iugoslavia, Grecia şi Turcia, cu scopul menţinerii statu-quo-ului teritorial din Balcani după primul război mondial. A contribuit, alături de Mica Înţelegere, la susţinerea politicii de stabilitate şi securitate colectivă în Europa.

ÎNVĂŢĂTURILE LUI NEAGOE BASARAB CĂTRE FIUL SĂU TEODOSIE, operă cu caracter didactic, atribuită voievodului Neagoe Basarab (1512-1521); redactată în limba slavonă, a fost tradusă în româneşte (sec.17) şi a circulat în copii manuscrise. Îndreptar cu caracter moral şi politic, pentru educaţia viitorului domn.

ÎNVIEREA DOMNULUI v. **Paşte**.

ÎNVÎRTITA, lac carstic în formaţii de ghips, la 780 m alt., în comuna Nucşoara (jud. Argeş); 2,2 ha; ad. max.: 5 m. Unic în România prin natura sa geologică.

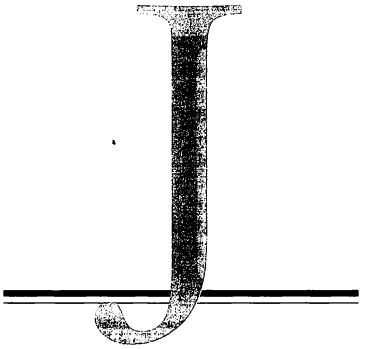

JABALPUR (JUBBULPORE), oraş în India centrală (Madhya Pradesh), lîngă Narbada; 887 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (metalurgie). Universitate.

JABERG, Karl (1877-1958), lingvist elveţian. Prof. univ. la Berna. Specialist în romanistică. Preocupări de dialectologie. Contribuţii la dezvoltarea geografiei lingvistice (*Atlasul lingvistic şi etnografic al Italiei şi al Elveţiei meridionale*, în colaborare cu J.Jud).

JABŁONSKI, Henryk (n. 1909), om politic polonez. Preşedinte al Consiliului de Stat al Republicii Populare Polone (şef al statului; 1972-1985).

JACA, oraş în Spania (Huesca), pe Rio Aragon; 11 mii loc. Catedrală romană (1040-1063). Biserici (Santo Domingo, sec. 11, del Carmen, sec. 17). Mănăstirea San Juano de la Peña (cu o faţadă în stil baroc, 1693-1703). Fortăreaţă (sec. 16-17). Prima capitală a Aragonului în evul mediu.

JACKSON, Andrew (1767-1845), om politic american. Senator democrat (1823). Al 7-lea preşedinte al SUA (1828-1837). A întărit autoritatea prezidenţială şi a consolidat democraţia americană. Corespondenţă.

JACKSON, Chevalier (1865-1958), medic american. Primul laringolog care a pus la punct tehnicile şi materialul necesar practicării bronhoscopiei. A creat esofagoscopia.

JACKSON, John Hughlings (1834-1911), neurolog englez. Unul dintre fondatorii neurologiei moderne. A studiat în special epilepsia motrice unilaterală şi a pus în evidenţă sindromul care îi poartă numele.

JACKSON, oraş în SUA (Mississippi), capitala statului Mississippi; 196,6 mii loc. Port pe Pearl River. Nod feroviar. Ind. textilă (bumbac), electronică şi alimentară. Universităţi. Colegii. Muzee.

JACKSONVILLE, oraş în SUA (Florida), în apropiere de Oceanul Atlantic; 673 mii loc. Centru industrial (chimie, construcţii navale) şi financiar. Port (se exportă fructe, legume şi cherestea). Turism. Universitate. Muzee.

JACOB, François (n. 1920), biolog francez. În colaborare cu J.Monod a descoperit acidul ribonucleic mesager. A cercetat reglarea genetică a sintezei enzimelor bacteriene. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1965), împreună cu A. Lwoff şi J. Monod.

JACOB, Max (1876-1944), scriitor şi pictor francez. Primele lucrări, ilustrate de Picasso. Precursor al cubismului şi suprarealismului. Versuri (*Coasta, Laboratorul central, Pocăiţii în maiouri roz, Meditaţii religioase*). Romane (*Cabinetul negru, Filibuth sau Ceasornicul de aur*).

JACOBI, Karl Gustav (1804-1851), matematician german. Prof. univ. la Königsberg. Contribuţii privitoare la funcţiile eliptice (*Fundamenta nova theoria functionum ellipticarum*), ecuaţiile cu derivate parţiale, calculul variaţional. Lucrări de mecanică celestă, mecanica fluidelor, dinamică. În analiză, a introdus determinanţii funcţionali care îi poartă numele.

JACOBS, Sir Wilfred Ebenzer (n. 1919), magistrat şi om politic din Antigua şi Barbuda. Guvernator general al statului Antigua şi Barbuda (din 1981).

JACOBSEN, Arne (1902-1971), arhitect danez. Unul dintre cei mai importanţi arhitecţi şi designeri danezi, de orientare funcţionalistă. Exilat (1939-1945) în Suedia. Lucrări: Ansamblul rezidenţial şi Teatrul "Belavista" din Klempenberg; imobilul Companiei de aviaţie SAS (Copenhaga); Colegiul "St.Catherine" (Oxford); Banca Naţională Daneză (Copenhaga).

JACOPO DELLA QUERCIA (c. 1374-1438), sculptor italian. Renascentist. Compoziţii monumentale: monumentul funerar Ilaria Del Carretto din Lucca, reliefurile şi statuile de la Fonte Gaia din Siena, basoreliefurile de pe portalul bisericii San Petronio din Bologna.

JACQUARD, Joseph Marie (1752-1834), inventator francez. A inventat mecanismul de comandă cu cartele perforate pentru războaiele de ţesut (*războiul Jacquard*).

JACQUERIA, răscoală a ţăranilor din N şi N-V Franţei (1358) contra nobililor, declanşată şi de efectele distrugătoare ale Războiului de 100 de Ani. Înăbuşită sîngeros de armată.

JACQUIER, Henri (1900-1980), istoric literar francez, stabilit în România. Prof. univ. la Cluj. Studii de literatură comparată (*Noţiunea de literatură comparată*), estetică (*Între pictură şi poezie*). Eseuri.

JAÉN, oraş în S Spaniei (Andaluzia). Centrul ad-tiv al provinciei Andaluzia; 103,2 mii loc. Centru industrial şi comercial. Episcopie. Catedrală (sec. 16). Biserici gotice. Vestigii maure.

JAFFA (YAFO), oraş vechi în partea central-vestică a Israelului. Important centru comercial şi port din 2000 î.Hr. Cucerit de Alexandru cel Mare (sec. 4 î.Hr.). Distrus de Vespasian (68 d.Hr.) şi cruciaţi (sec. 12), îşi recapătă importanţa în sec. 16. Cucerit de Napoleon (1799) şi de englezi (1917). Azi, inclus în aglomeraţia *Tel Aviv-Jaffa*.

JAFFNA (Yapnaya), oraş în N Republicii Sri Lanka, port la strîmtoarea Palk; 118 mii loc. Centru comercial şi cultural.

JAGIĆ, Vatroslav (1838-1923), lingvist şi filolog sîrb. Prof. univ. la Odesa, Berlin, Sankt Petersburg, Viena. Unul dintre fondatorii Academiei sud-slave din Agram. A studiat şi editat texte paleoslave. Prin revista "Arhiva pentru filologie slavă" (1876) a pus bazele filologiei şi lingvisticii slave moderne. Studii de istorie a literaturii slave.

JAIPUR, oraş în partea central-nordică a Indiei, la S-V de Delhi, capitala statului Rājāsthān; 1,5 mil. loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (chimie, prelucrarea metalelor, textilă). Orfevrărie; bijuterii. Artizanat. Universitate. Centru turistic. Monumente din

Jaipur

sec. 18 (fațada barocă a Palatului vînturilor; observator astronomic). Școli de miniatură. Fondat în 1727.

JAKARTA (JAKARTA RAYA; DJAKARTA), capitala Indoneziei. Oraș situat în N-V insulei Java; 9,16 mil. loc. Aeroport internațional. Centru industrial (siderurgie, construcții navale, prelucrarea lemnului, a cauciucului; montaj de automobile). Poligrafie. Universități. Academie de științe (1961). Muzee. — Fondat (1619) de olandezi (pe locul orașului musulman Jajakerta). Capitală (*Batavia*) a Indiilor olandeze. După proclamarea independenței Indoneziei (1945), a devenit capitala țării, sub numele *Jakarta*.

JAKÓ Sigismund Pal (n. 1916, Roșiori, Bihor), istoric de naționalitate maghiară din România. Prof. univ. la Cluj. Specialist în istoria diplomaticii și paleografiei latine transilvane, în sigilografie, filigranologie. Lucrări despre științele auxiliare ale istoriei (*Concepția modernă a paleografiei și aplicarea ei în cercetarea de paleografie latină din țară, Bibliografia lui Cipariu, Scrierea latină în evul mediu* ș.a.). Membru de onoare al Acad. Rom.

JAKOBSON, Roman (1896-1982), lingvist american de origine rusă. Prof. univ. la Harvard. Unul dintre fondatorii Cercului lingvistic de la Praga (1926). Cercetări în domeniul fonologiei, psiholingvisticii, al teoriei comunicării și al limbajului poetic (*Eseuri de lingvistică generală*).

JAKŠIĆ, Djura (1832-1878), scriitor sîrb. Reprezentant al romantismului. Lirică intimistă (*Poeme*), drame istorice (*Elisabeta, prințesa Muntenegrului*).

JALAPA (JALAPA ENRÍQUEZ), oraș în E Mexicului, la poalele Sierrei Madre Oriental; capitala statului Veracruz; 300 mii loc. Centru agricol (cafea, trestie de zahăr, portocale, tutun). Industrii. Turism. Universitate. Muzeu arheologic. Catedrală (sec. 18).

JALEA, Ion (1887-1983; n. Casimcea, jud. Tulcea), sculptor român. Elev al lui D.Paciurea, Rodin și Bourdelle. Compoziții clasice remarcabile prin expresivitatea și plasticitatea formelor. Lucrări de inspirație mitologică și folclorică (*Hercule doborînd centaurul, Minerva, Bacante, Arcaș odihnindu-se* ș.a.). Sculptură monumentală: *Spiru Haret, Mihai Eminescu, Monumentul infanteriei* (București), *Decebal* (Deva), *Columna Unirii* (Foșcani). Autor, împreună cu Cornel Medrea, al basoreliefului care împodobește Mausoleul de la Mărășești. Acad.

JALISCO, stat în V Mexicului ; 80,8 mii km²; 5,2 mil. loc. Capitala: *Guadalajara*.

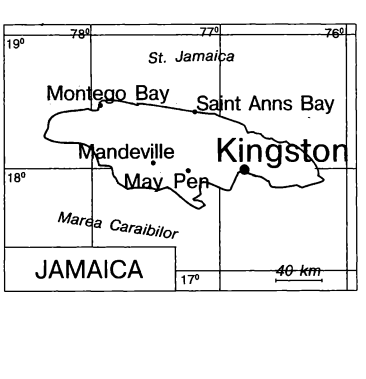

Expl. forestiere, de metale prețioase, mercur și cărbuni. Cafea, cereale și bumbac. Pescuit intens.Creșterea animalelor. Cucerit de spanioli în 1529.

JALNA, oraș în India (Maharashtra), la E de Aurangābād; 122 mii loc. Centru comercial.

JAMAICA, stat în America Centrală insulară, cuprinzînd insula cu același nume din arhipelagul Antilele Mari. Suprafața: 11,5 mii km². Populația: 2,54 mil. loc. Limba oficială: engleza. Capitala: *Kingston*. Culte: protestantism, catolicism, hinduism ș.a. Moneda: 1 jamaican dollar = 100 cents. Împărțit în 14 parohii. Orașe pr.: Spanish Town, Montego Bay, May Pen. Relief calcaros, cu aspect de podiș, care coboară spre țărmuri într-o cîmpie îngustă. Climă tropical-oceanică. Pădure tropicală, vegetație semiaridă. Expl. de bauxită (al treilea producător din lume). Uzine de alumină, fabrici de zahăr, rom, ciment, încălțăminte. Trestie de zahăr, arbori de cafea și cacao, bananieri, citrice, culturi de tutun, manioc; cereale. Creșterea animalelor. Pescuit. Turism. Exportă alumină, bauxită, rom, zahăr, cafea ș.a. — Insula, descoperită de Columb (1494), intră sub stăpînire spaniolă (1509), apoi britanică (1655). În 1833 este abolită sclavia. Membră (1958-1961) a Federației Indiilor de Vest. A devenit, în 1962, stat independent în cadrul Commonwealth-ului. Monarhie constituțională. Șeful statului este, *de jure*, suveranul Marii Britanii.

JAMBI, oraș în Indonezia (Sumatera); 158,6 mii loc. Port pe rîul Hari. Expl. și prelucrarea petrolului și a lemnului. Centru comercial. Universitate (1963). Vechiul nume: *Telanaipura*.

JAMES, Henry (1843-1916), scriitor american. Naturalizat englez. Frate cu W.James. Precursor al lui Proust și J.Joyce, el a exercitat o influență majoră asupra literaturii americane și occidentale. Impactul culturii europene cu cea americană constituie tema predilectă pentru o proză de subtilă analiză psihologică (*Un pelerin pasionat, Americanul, Portretul unei doamne, Muza tragică, Ce știa Maisie, Aripile porumbiței, Ambasadorii, Cupa de aur* ș.a.). Eseuri (*Poeți și prozatori francezi, Portrete parțiale, Însemnări despre prozatori*). Inovații în tehnica narativă.

JAMES, Thomas (c. 1593-1635), navigator englez. În expediția din 1631-1632 a atins Groenlanda și golful Hudson. Însemnări de călătorie.

JAMES, William (1842-1910), filozof și psiholog american. A fondat (1876), la Harvard, primul laborator american de psihologie. Unul dintre întemeietorii pragmatismului și precursor al behaviorismului (*Pragmatismul, Voința de a crede, Principii de psihologie, Psihologia experienței* ș.a.).

JAMES, golf pe coastele Canadei, prelungire spre S a golfului Hudson, între Quebec și Ontario. Lungime: 445 m. Insulă pr.: Akimiski. Acoperit de ghețuri o mare parte din an. Explorat în 1631 de Th. James.

JAMES RIVER, rîu în SUA (Dakota de Nord și Dakota de Sud), afluent al lui Missouri; c. 1100 km. Izvorăște din Podișul Preriilor. Cunoscut și sub denumirea de *Dakota*. Navigabil parțial.

JAMESTOWN, localitate în insula Sf. Elena (Oceanul Atlantic), centrul ad-tiv al insulei; 1,9 mii loc. Port de escală pe rutele Atlanticului de Sud.

JAMMES, Francis (1868-1938), scriitor francez. Poezie simbolistă, ce cîntă dragostea de viață și natură (*De la ruga din zori la cea de seară, Doliul florilor*); proză romantică (*Clara d'Ellébeuse*). Versuri religioase (*Georgicele creștine*) după convertirea la catolicism, sub înrîurirea lui Claudel.

JAMMU, oraș în N-V Indiei, capitală, împreună cu Srinagar, a statului Jammu și Kashmir; 164,2 mii loc. Centru industrial (farmaceutică, textile, ceramică) și comercial. Stațiune climaterică. Universitate (1948).

JAMMU ȘI KASHMIR, stat în N-V Indiei; 222,2 mii km²; 7,7 mil. loc. Capitale: *Srinagar* și *Jammu*. Expl. de minereuri auro-argentifere, de fier, bauxită și cărbuni. Cereale, bumbac, tutun și cafea. Legumicultură; pomicultură. Creșterea animalelor.

JAMNAGAR, oraș în V Indiei (Gujerat), lîngă golful Kutch; 365,4 mii loc. Centru industrial (metalurgie, textilă). Veche capitală a unui stat independent format în sec. 16.

JAMSHEDPUR, oraș în E Indiei (Bihār), la V de Calcutta; 670 mii loc. Centru siderurgic al Indiei, creat în 1907. Nod rutier și feroviar.

JANÁČEK, Leoš (1854-1928), compozitor, muzicolog și dirijor ceh. Fondator (1881) și profesor al unei școli pentru orgă, devenită Conservatorul din Brno. Reprezentant al curentului folcloric în muzica cehă. Opere (*Jenufa, Katia Kabanova* ș.a.), poemul simfonic *Taras Bulba*, muzică de cameră, prelucrări folclorice (*Cîntece de dragoste morave*).

JANCSÓ Miklós (n. 1921), cineast maghiar. Creator de filme alegorice (*Psalmul roșu, Rapsodie maghiară, Horoscopul lui Iisus Hristos* ș.a.).

JANEQUIN, Clément (c.1475-c.1560), compozitor francez. Cîntăreț și muzician al capelei regale. Maestru al polifoniei vocale. Mise, psalmi, cîntece (*Războiul, Cîntecul păsărilor, Strigătele Parisului* ș.a.).

JANET, Pierre (1859-1947), psiholog și psihiatru francez. Fondatorul psihologiei clinice, specialist în psihopatologie (*Nevrozele și ideile fixe, Angoasă și extaz*). A cercetat cauzele psihologice ale isteriei (*Simptomele isteriei*).

JAN MAYEN, insulă norvegiană în Oceanul Arctic (Marea Groenlandei), la 540 km E de insula Groenlanda; 372,5 km²; c.30 loc. De origine vulcanică (Beerenberg, 2241 m, cel mai nordic vulcan de pe glob). Climă arctică. Tundră. Stațiune meteorologică (Jameson Bay). —Descoperită de H.Hudson (1607); vizitată de olandezul J.Jacobson May (1614), care îi dă numele. Administrată de un comandant militar numit de guvernul norvegian (potrivit tratatului din 1930).

JANNINGS, Emil (1884-1950), actor german. Angajat de Max Reinhardt (1906), a jucat în teatru pînă în 1917. Roluri remarcabile în filme (*Frații Karamazov, Othello, Faust, Tartuffe, Ultimul om, Îngerul albastru* ș.a.).

JANNU, vîrf în Himalaya (Nepal), la V de

Kangchenjunga; 7710 m. Escaladat în 1962 de o expediţie condusă de L.Terray.

JÁNOSSY Lajos (n. 1912), fizician maghiar. Lucrări despre razele cosmice, fizica nucleară şi teoria relativităţii.

JANSEN, Zacharias (c. 1588- 1628/1631), inventator olandez. A inventat microscopul.

JANSENIUS (nume latinizat al lui *Cornelius Jansen*;1585-1638), teolog olandez. Episcop de Ypres (1635). Opera sa postumă, *Augustinus*, este punctul de plecare al jansenismului.

JANSSEN, Jules (1824-1907), astronom şi fizician francez. Fondatorul Observatorului de la Meudon (1876). Promotor al astrofiziciı. A descoperit heliul în acelaşi timp cu Sir J.N.Lokyer (1868).

JANUS PANNONIUS (nume latinizat al lui *János Csezmicey*; 1434-1472), poet maghiar. A cultivat satira, epigrama, imnul, egloga, elegia, prin care aduce un elogiu bucuriei vieţii (*Goana vînturilor*).

JAPCA, comună în jud. Soroca, Republica Moldova. Mănăstire (sec. 18). Atestată documentar în sec. 15.

JAPCA (Mănăstirea ~), aşezămînt monastic din sec. 18, situat în apropierea comunei Japca (jud. Soroca); dispune de trei biserici: una rupestră (Înălţarea Sf. Cruci, sec. 10-13) şi două terestre (Înălţarea Domnului, 1825, şi Sf. Mihail, 1849).

JAPET, satelit al lui Saturn, descoperit în 1671 de Jean Dominique Cassini. Diametrul: 1460 km.

JAPONIA, stat în E Asiei, format din Arhipelagul Japonez (insulele Hokkaidō, Honshū, Shikoku, Kyūshū) şi insula Ryūkyū. Suprafaţa: 373 mii km^2. Populaţia: 125,92 mil. loc. Limba oficială: japoneza. Capitala: *Tokio*. Culte: şintoism, budism şi creştinism. Moneda: 1 yen = 100 sen. Împărţit în 47 de prefecturi. Oraşe pr.: Yokohama, Ōsaka, Nagoya, Sapporo, Kyōto, Kōbe, Fukuoka, Kawasaki, Hiroshima. Relief predominant muntos, de origine vulcanică, cu vîrfuri ce trec de 3000 m (Fuji-yama, 3776 m). Zonă labilă tectonic, componentă a "Cercului de foc" al Pacificului. Vulcani activi (Asamayama, Bandai-san ş.a.). Frecvente seisme (c. 516, anual) de intensitate slabă. Cîmpii (zona central-estică şi nord-estică a insulei Honshū). Climă tropicală, subtropicală şi temperată. Vegetaţie (magnolii, arbori de camfor, bananieri ş.a.) şi faună variată. Parcuri naţionale (Fuji-Hakone-Izu) şi rezervaţii. A doua putere economică mondială. Expl. de cărbuni, minereuri de fier, aur, plumb, petrol ş.a. Locuri fruntaşe (1-3) pe glob în metalurgia feroasă şi neferoasă, electronică, construcţii navale, autovehicule, petrochimie, hîrtie, textile ş.a. Mare producătoare de energie electrică, calculatoare, instrumente de precizie şi aparate optice, instalaţii industriale complete, coloranţi, mase plastice, cauciuc sintetic, medicamente, produse din lemn, sticlă şi porţelan, ţesături (din mătase, lînă, bumbac), uleiuri vegetale, vinuri, conserve, zahăr ş.a. Se cultivă orez, soia, grîu, cartofi, ceai, sfeclă de zahăr, tutun. Plantaţii de trestie de zahăr şi citrice. Pomicultură. Viticultură. Legumicultură. Floricultură. Creşterea intensivă a animalelor. Sericicultură. Pescuit dezvoltat (locul 1 în lume). Căi de comunicaţie complexe, moderne (trenuri rapide "shinkansen"; tunelul Seikan, 54 km, cel mai mare din lume, leagă insulele Honshū şi Hokkaidō). Meşteşuguri tradiţionale. Turism. Exportă autovehicule, computere, electronică, produse chimice, textile ş.a. — La c. 400 d.Hr., în insula Honshū, s-a constituit primul stat japonez, Yamato, care, în sec. 4-6, ocupă partea meridională a Coreei. Monarhie absolută în epoca Nara (710-794). În sec. 12-19 puterea este exercitată de şoguni. Supus expansiunii americane (a doua jumătate a sec. 19). Tratate cu SUA, Marea Britanie (1854), Rusia, Franţa, Olanda (1858) ş.a. Epoca Meiji (1868-1912) restabileşte autoritatea împăratului şi asigură o dezvoltare social-economică după model american şi european, ce transformă Japonia, la începutul sec. 20, într-una din marile puteri economice şi militare ale lumii. Constituţia din 1880 proclamă monarhia constituţională. Războiul Chino-Japonez (1894-1895) şi Ruso-Japonez (1904-1905). Protectorat asupra Coreei (anexată în 1910). În 1931-1932 ocupă Manciuria, iar în 1937 reia războiul de cucerire a Chinei. A încheiat (1936) cu Germania "Pactul anticomintern", care, în 1937, prin aderarea Italiei, devine alianţa Berlin-Roma-Tokio. Prin atacul de la 17 dec. 1941 asupra bazei aeronavale americane de la Pearl Harbor, Japonia intră în război alături de puterile Axei. După bombardarea atomică (6 şi 8 aug. 1945) a oraşelor Hiroshima şi Nagasaki de către aviaţia americană, Japonia semnează (2 sept. 1945) capitularea necondiţionată. Sub ocupaţie americană (1945-1951). Tratat de pace separat cu SUA şi Marea Britanie (1951). În 1955 se creează Partidul Liberal, care, cîştigînd alegerile din acelaşi an, a format fără întrerupere guvernul pînă în 1997, cînd pierde şi trece în opoziţie. În 1956 încetează starea de război cu URSS şi se reiau relaţiile diplomatice, fără a se încheia un tratat de pace, din cauza disputei în jurul insulelor Kurile de Sud, ocupate de trupele sovietice în 1945. Prin tratatul din 1972, SUA retrocedează Japoniei insula Okinawa. Tratat de pace şi prietenie cu China (1978). Monarhie constituţională, imperiu ereditar.

JAPONIA (Groapa Japoniei), fosă în Oceanul Pacific (E Arhipelagului Japonez); ad. max.: 9985 m.

JAPONIA (Marea Japoniei), mare în bazinul Oceanului Pacific, situată între ţărmul de E al Asiei, insula Sahalin (în N), Hokkaidō şi Honshū (în E); 1 mil. km^2. Ad. max.: 3750 m. Comunică prin strîmtoarea Tsushima şi strîmtoarea Coreei cu Marea Chinei Orientale, prin strîmtoarea Tartari cu marea Ohotsk şi prin strîmtorile La Pérouse şi Tsugaru, cu Oceanul Pacific.

JAPURÁ (YAPURÁ), Rio ~, rîu în America de Sud (Columbia şi Brazilia), afluent al Amazonului; 2800 km. Izvorăşte din Cordillera Orientale (Anzii Columbieni), străbate S Columbiei şi se varsă în Amazon pe teritoriul Braziliei. Navigabil pe 1400 km.

JAQUES-DALCROZE, Émile (1865-1950), compozitor şi pedagog elveţian. Opere, lucrări simfonice, melodii populare. A elaborat o teorie a "gimnasticii ritmice", care are la bază raporturile dintre mişcare şi percepţia muzicală (*Euritmie, artă şi educaţie*). Fondatorul institutului din Geneva care îi poartă numele.

JARDIN, Nicolas Henri (1720-1799), arhitect francez. A activat în Danemarca (Biserica Frederik, Palatul Thott, Pavilionul rotund din parcul regelui Christian VII, toate din Copenhaga, ş.a.). Marele premiu al Academiei Franceze (1741).

JÄRNEFELT, Arvid (1861-1932), scriitor finlandez. Autor de romane sociale (*Patria, Copiii pămîntului*); drame simboliste (*Moartea*).

JARNIK, Jan Urban (1848-1923), filolog ceh. Prof. univ. la Praga, unde a înfiinţat un seminar pentru cercetarea limbii şi literaturii române. Specialist în romanistică. Studii despre folclorul românesc (*Despre poeziile populare şi culegerea lor, Dragostea de grai şi de viers românesc*); a editat colecţia de *Doine*

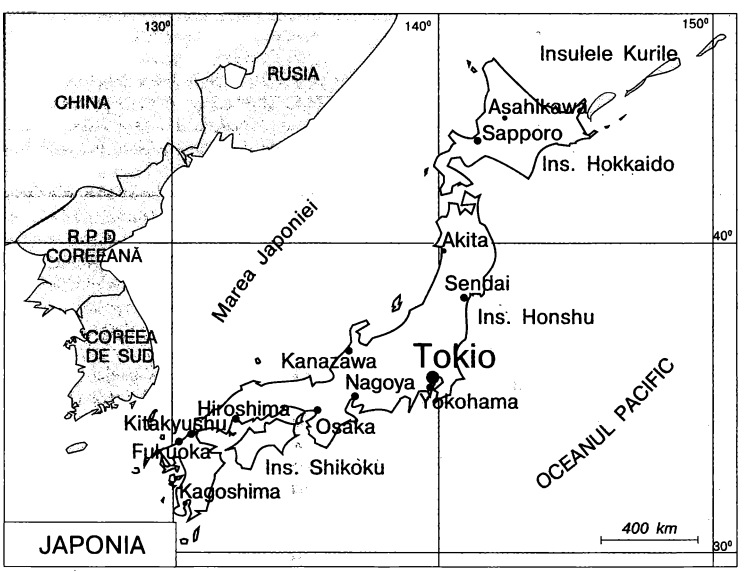

şi strigături din Ardeal, împreună cu A.Bîrseanu.

JARRY, Alfred (1873-1907), scriitor francez. Precursor al suprarealismului. Creatorul personajului grotesc Ubu (*Ubu rege*). Romane filozofice (*Zilele şi nopţile*) şi comice (*Faptele şi opiniile doctorului Faustroll, patafizician*).

JARUZELSKI, Wojciech (n. 1923), general şi om politic polonez. Prim-ministru (1981-1985). Prim-secretar al CC al Partidului Muncitoresc Unit Polonez (1981-1989). Preşedinte al Consiliului de Miniştri (din 1985) şi preşedinte al Republicii (1985-1990). Primul conducător de partid din Europa de Est care a permis alegeri libere.

JASPERS, Karl (1883-1969), filozof german. Profesor de psihiatrie şi filozofie la Heidelberg şi Basel. Unul dintre cei mai importanţi gînditori existenţialişti. Pornind de la conceptul de "existenţă" (preluat de la Kierkegaard), folosind ca "metodă" raţiunea (în sensul luminat de Kant), Jaspers a regîndit lumea umană în funcţie de cîteva repere noi. Are o viziune dramatică asupra existenţei - o perpetuă sfîşiere între viaţa concretă şi transcendent, între cunoaşterea ştiinţifică şi religie, între ură şi dragoste etc. Autocunoaşterea individuală nu este posibilă decît în situaţii-limită, dar omul nu poate fi gîndit decît în relaţia sa cu ceilalţi. Adevărurile ştiinţei sînt valabile, dar parţiale şi nu duc la o viziune unitară asupra esenţei realităţii. De aici necesitatea credinţei în transcendent, realitate ultimă, unificatoare a tuturor aspectelor disparate. Cu totul remarcabilă este atitudinea sa înalt-umanistă, Jaspers înţelegînd să dea o valoare practică filozofiei sale, pe care o consideră ca o cale de cunoaştere, de judecare a istoriei şi de orientare a politicii. Lucrări: *Filozofia existenţei, Despre originea şi scopul istoriei, Psihologia concepţiilor despre lume* ş.a.

JASSIN, Hans Bague (n. 1917), critic literar indonezian. Fondator de reviste literare, a constituit la Jakarta un fond literar, documentar şi iconografic.

JASTRUN, Mieczyslaw (1903-1983), poet şi eseist polonez. Membru al grupării literare *Skamander*. Lirică intelectualistă şi de denunţare a realităţilor războiului (*Întîlnire în timp, Lucruri omeneşti, Puncte luminoase*). Eseuri (*Între cuvînt şi tăcere*). Traduceri din Maiakovski, Mallarmé, García Lorca.

JASTRZEBIE ZDRÓJ, oraş în Polonia (Silezia); 99 mii loc. Staţiune climaterică.

JAUCOURT, Louis, cavaler de (1704-1780), erudit francez. Unul dintre colaboratorii de bază ai *Enciclopediei* lui Diderot.

JAUNPUR, oraş în India (Uttar Pradesh); 105,5 mii loc. Monumente (sec. 15: Marea Moschee şi Atală masdjid).

Karl Jaspers

Eugen Jebeleanu

JAURÈS, Jean (1859-1914), om politic şi istoric francez. Jurnalist şi deputat republican (1885-1889), deputat socialist (1893-1898; 1902-1914). Fondator (1904) al ziarului "L'Humanité" şi al Partidului Socialist Francez. Pacifist. A scris o *Istorie* a revoluţiei franceze. Asasinat.

JAVA, depresiune oceanică în apropierea coastelor insulei Java (Oceanul Indian). Ad. max.:745 m. Lungime: c. 5300 km.

JAVA, insulă în Arhipelagul Indonezian; 130 mii km^2; 108 mil. loc. Oraşe pr.: Jakarta, Surabaja. Relief muntos şi de podiş, cu vulcani activi. Alt. max.: 3676 m (vulcanul Semeru). Climă ecuatorial-musonică. Expl. de petrol, mangan, aur, sulf ş.a. Agricultură intensivă. Culturi de orez, ceai, trestie de zahăr. Marile morminte de la Borobudur (sec. 8-9).

JAVA (Marea ~), mare în V Oceanului Pacific, între insulele Sumatera, Java şi Kalimantan. Comunică, prin strîmtoarea Karimata, cu Marea Chinei meridionale; 480 mii km^2. Ad. max.: 89 m.

JAVARI, rîu în America de Sud, afluent al Amazonului (lîngă oraşul Benjamin Constant); 1000 km. Formează frontiera între Brazilia şi Perú.

JAVORINA, masiv muntos, în Cehia, în Carpaţii de N-V. Alt. max.: 1071 m. În febr.-mart. 1945 a avut loc aici cea mai grea operaţiune militară a trupelor româno-sovietice împotriva celor hitleriste.

JAWARA, Sir Dawda Kairaba (n. 1924), om politic gambian. Prim-ministru (1962), preşedinte (din 1970) al Republicii Gambia, vicepreşedinte al Confederaţiei Senegambia (din 1982).

JAWLENSKY, Alexei von (1864-1941), pictor rus stabilit în Germania. Membru al grupului *Der Blaue Reiter*, din München (alături de W.Kandinsky, P.Klee şi L.Feininger). Fovist prin cromatică şi expresionist prin patetismul viziunii. Lucrări în muzeele din Wiesbaden, Wuppertal ş.a.

JAYA (Punjak Jaya), cel mai înalt vîrf din insula Noua Guinee. Alt.: 5039 m.

JAYADEVA (sec. 12), poet indian. Autor al poemului mistic *Gita Govinda*, care celebrează dragostea dintre Krişna şi tînăra păstoriţă Radha, şi care a influenţat toată literatura medievală din N Indiei.

JAYAPURA (DJAJAPURA), oraş în E Indoneziei, port la Oceanul Pacific; 88 mii loc. Artizanat. Vechiul nume: *Hollandia*; apoi, *Sukarnopura, Kataharu*.

JAYAWARDENE, Junius Richard (n. 1906), om politic din Republica Sri Lanka. Şef al Partidului Conservator şi al Partidului Naţional Unit (din 1973). Prim-ministru (1977). Preşedinte al Republicii Sri Lanka (1978-1989).

JDANOV v. **Mariupol**.

JDANOV, Andrei Aleksandrovici (1896-1948), om politic sovietic. Responsabil cu problemele ideologice, a fixat principiile estetice ale realismului socialist (1934). A impus în viaţa culturală constrîngeri rămase în vigoare pînă în 1953.

JEAN DE LUXEMBURG (n. 1921), suveran al Marelui Ducat de Luxemburg (din 1964).

JEANNEL, René (1879-1965), zoolog francez. Prof. univ. la Cluj (1920-1930). Contribuţii în domeniul biospeologiei şi entomologiei. Colaborator apropiat al lui E.Racoviţă, cu care a condus publicaţia "Biospeologica" (1907).

JEAN PAUL, (pseudonim al lui *Johann Paul Friedrich Richter;* 1763-1825), scriitor german. Reprezentant al romantismului german. Romane în care sensibilitatea se îmbină cu umorul şi ironia (*Hesperus, Titan* ş.a.).

JEANS, Sir James Hopwood (1877-1946), astronom, matematician şi fizician englez. Specialist în astrofizica teoretică. A emis ipoteza (neacceptată astăzi) că planetele sistemului solar ar fi apărut în urma efectului de maree creat la trecerea unei stele prin apropierea Soarelui.

JEBELEANU, Eugen (1911-1991; n. Cîmpina), poet român. Conştiinţă lucidă şi răzvrătită, Jebeleanu defineşte metaforic şi condamnă cu glas înalt diferitele forme de manifestare a răului social - nedreptatea, violenţa, războiul, crima etc. - sau se împotriveşte cu demnitate răului existenţial - moartea, suferinţa, uitarea. Acestor forţe copleşitoare, el le opune frumuseţile simple ale vieţuirii şi contemplării, valorile eterne ale spiritului, sentimentul libertăţii şi al veşniciei umane (*Inimi sub săbii, Surîsul Hiroshimei, Elegie pentru floarea secretă, Hanibal* ş.a.). Prin consecvenţa atitudinii, prin expresia directă şi tensionată a liricii sale, Jebeleanu s-a impus ca o conştiinţă exemplară şi o voce patetică, de un timbru aparte în poezia de după 1950. Premiul internaţional Herder. Acad.

JEFFERSON, Thomas (1743-1826), om politic american. Unul dintre autorii Declaraţiei de Independenţă (1776). Fondator al Partidului Republican (devenit Democrat). Vicepreşedinte (1799), apoi preşedinte al SUA (1801-1809). Arhitect amator, lucrările realizate se disting prin stilul neoclasic. În 1819 fondează Universitatea Virginia.

JEFFERSON CITY, oraş în centrul SUA, pe Missouri, capitala statului Missouri; 34 mii loc. Centru industrial (ind. uşoară şi farmaceutică). Universitate. Muzee.

JELAČIĆ DE BUŽIM, Josip (1801-1859), general şi om politic croat. Numit (1848) ban de Croaţia-Slovenia, a abolit sclavia. Comandant şef al regimentelor croate, a participat, alături de Habsburgi, la înfrîngerea revoluţionarilor unguri şi austrieci (1848-1849).

JELENIA GÓRA, oraş în S-V Poloniei; 88 mii loc. Centru industrial şi turistic. Monumente din sec. 18. Muzeu.

JELGAVA, oraş în Letonia; 69 mii loc. A fost capitala ducatului Kurzeme. În antichitate s-a numit *Mitau*.

JEMBER, oraş în Indonezia (Java); 122,7 mii loc. Centru comercial (cafea, tutun). Universitate.

JENA, oraş în Germania (Thuringia), pe rîul Saale; 105,8 mii loc. Instrumente de precizie şi optică (uzinele "Karl Zeiss-Jena"), fabrici de sticlă (lentile, sticlărie de laborator). Universitate (1557). Biserică (sec. 11);

primărie (sec. 14). Muzee.

JENDUBA (DJANDUBA), oraş în Tunisia, pe fluviul Medjerda; 18 mii loc. Vestigii ale oraşului roman *Bulla Regia*.

JENNER, Edward (1749-1823), medic englez. A realizat (1796) vaccinarea antivariolică, punînd bazele imunologiei moderne (*Cauzele şi efectele vaccinării antivariolice*).

JENNEVAL, Louis Alexandre Dechet (1801-1830), poet belgian. Autorul versurilor imnului naţional belgian (*La Brabançonne*).

JENNEY, William, baron (1832-1907), inginer şi arhitect american. Unul dintre principalii promotori ai Şcolii de arhitectură din Chicago. A folosit cadru de metal în construcţii (magazinul Leiter, Manhattan Building, din Chicago).

JENSEN, Hans Daniel (1907-1973), fizician german. Prof. univ. la Heidelberg. A elaborat modelul nuclear în pături, în acelaşi timp cu M.Goeppert-Mayer (dar independent). Premiul Nobel (1963), împreună cu M.Goeppert-Mayer şi E.P.Wigner.

JENSEN, Johannes Vilhelm (1873-1950), scriitor danez. Unul dintre creatorii literaturii daneze moderne. Nuvele, eseuri pe teme antropologice (*Mituri*), un roman istoric (*Căderea regilor*), lirică de expresie modernistă. A formulat teoria "raselor gotice" (anglo-saxone şi germanice) (*Renaşterea gotică, Lunga călătorie*). Premiul Nobel (1944).

JEPI, vîrfuri ale masivului Bucegi (*Jepi Mici*: 2148 m, şi *Jepi Mari*: 2071 m). Acoperite de jnepeni.

JEREA, Hilda (n. 1916, Iaşi), compozitoare şi pianistă română. Fondatoare (1966) a ansamblului Musica Nova. Pianistă de concert şi de muzică de cameră. Muzică simfonică, balete (*Casa Bernardei Alba*), muzică de cameră.

JEREZ DE LA FRONTERA, oraş în S Spaniei (Andaluzia), la N-E de Cádez; 185 mii loc. Ind. sticlei. Export de vinuri şi citrice. Palatul Alcazar (sec. 11-13, arhitectură maură), biserici gotice (sec. 13-18). Muzeu. Vechiul nume: *Xeres*.

JERITZA, Maria (1887-1982), soprană cehă. Primadonă a Operei de Stat din Viena (1912-1935). A cîntat pe marile scene ale lumii opere de R.Wagner, R.Strauss ş.a.

JERNE, Niels Kaj (n. 1911), biolog danez. Numeroase lucrări de imunologie. A pus la punct tehnica de producere artificială a anticorpilor. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1984), împreună cu C. Milstein şi G. Köhler.

JEROME, Jerome K. (*Jerome Klapka*; 1859-1927), scriitor englez. Proză umoristică (*Gîndurile leneşe ale unui pierde-vară, Trei într-o barcă*). Roman autobiografic (*Paul Kelver*). Piese (*Locatarul de la etajul al treilea*).

JERSEY, insulă din grupul Insulelor Anglo-Normande, cea mai mare, situată în Marea Mînecii, la N de peninsula Cotentin; 117 km^2; 80,2 mii loc. Centrul ad-tiv: *Saint Hélier*. Relief colinar. Pescuit. Culturi de legume şi flori. Turism. Sediul unor societăţi financiare internaţionale.

JERSEY CITY, oraş în N-E SUA (New Jersey), pe Hudson; 228,5 mii loc. Port. Centru industrial (siderurgie, metalurgie, petrochimie) şi comercial. Legat prin feribot cu oraşul New York.

JERSILD, Per Christian (n. 1935), scriitor suedez. Satirizează viaţa cotidiană suedeză (*Turnul Babel*).

JERUSALEM v. **Ierusalim**.

JESPERSEN, Otto (1860-1943), lingvist danez. Prof. univ. la Copenhaga. Lucrări despre gramatica limbii engleze (*O gramatică engleză modernă pe principii istorice*), fonetică, pedagogia limbajului, lingvistica generală (*Limba, Filozofia gramaticii, Progresul în limbă, Limbajul. Natura, dezvoltarea şi originea lui*). Creator (1928) al unei limbi artificiale internaţionale (novial). Precursor al gramaticii transformaţionale.

JHANG-MĂGHIĂNA, oraş în Pakistan (Punjab), la S-V de Lahore; 136 mii loc. Piaţă pentru cereale, lînă şi bumbac.

JHĂNSI, oraş în centrul Indiei (Uttar Pradesh); 231 mii loc. Metalurgie. Produse alimentare.

JIAMUSI, oraş în N-E Chinei (Heilongjiang); 275 mii loc. Port pe rîul Sungari. Nod feroviar. Centru industrial.

JIANG JIESHI (TSIANG KIAI-CHE sau **TCHANG KAÏ-CHEK)** (1887-1975), general şi om politic chinez. A luat parte la revoluţia din 1911. Dictator, conduce regimul antipopular (Gomindang) de la Nankin (1927-1949). Retras în insula Taiwan după războiul civil (1946-1949), s-a aflat în fruntea guvernului pînă în 1975.

JIANGSU (KIANG-SU), provincie în E Chinei; 102,2 mii km^2; 60,5 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Nankin*. Expl. de cărbuni şi de fier. Zonă agricolă (cereale, bumbac, ceai). Avicultură. Sericicultură. Pescuit.

JIANGXI (KIANG-SI), provincie în E Chinei; 164,8 mii km^2; 33,2 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Nanchang*. Expl. de cărbuni, wolfram, zinc, plumb. Orez, grîu, tutun, bumbac, ceai, trestie de zahăr ş.a. Sericicultură.

JIANG ZEMIN (TSIANG TSÖ-MIN) (n. 1926), om politic chinez. Preşedinte al Chinei (din 1993).

JIANU, Amza (1881-1959; n. Fălcoiu, jud. Olt), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în chirurgia gastrică, a vezicii urinare, rinichilor, în esofagoplastie etc.

JIANU, Ioan (1880-1972; n. Turnu-Severin), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în chirurgia vasculară, în autoplastii, heterografe.

JIANU, Vasile (1904-1968; n. Iaşi), flautist român. Prof. univ. la Bucureşti. Fondatorul şcolii moderne de flaut în România. Repertoriu concertistic şi cameral.

JIAYI, oraş în E Chinei (Taiwan); 253 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial şi comercial.

JIBOU, oraş în judeţul Sălaj, pe Someş, la poalele Dealurilor Sălajului; 12,4 mii loc. Nod de comunicaţii. Industrii. Castelul Wesselényi (baroc; prima jumătate a sec. 18). Atestat documentar în 1219 (*Villa Chybur*); consemnat, în 1514, cu toponimul *Sibo*.

JIDDAH (JEDDA), oraş în V Arabiei Saudite; 1,5 mil. loc. Port la Marea Roşie. Centru industrial. Rafinarea petrolului. Pescuit. Universitate. Poartă de intrare a pelerinilor spre Mecca. Fondat în 646.

JIHLAVA, oraş în partea central-vestică a Cehiei (Moravia de Sud); 52,3 mii loc. Nod de comunicaţii. Expl. de argint. Centru industrial şi comercial.

JIJIA, comună în judeţul Tulcea, situată pe ţărmul de S-E al lacului omonim. Urmele unei aşezări romane fortificate (*Dinogeţia*, sec. 1-4). Biserică (1859).

JIJIA, rîu în N-E României, afluent al Prutului; 307 km. Izvorăşte din dealurile de podiş de la frontiera de N, trece prin Dorohoi, străbate Cîmpia Jijiei şi curge pe o mare distanţă paralel cu Prutul. Iazuri pentru irigaţii şi piscicultură.

JIJIA (Cîmpia Jijiei), zona de N-E a Podişului Moldovei, cuprinsă între Podişul Sucevei, Bîrladului şi Prut. Cîmpie de eroziune cu dealuri joase, despărţite de văi largi. Soluri fertile (cernoziomuri levigate). Cereale. Pomicultură. Cunoscută şi sub denumirea de *Depresiunea Jijia-Bahlui* sau *Cîmpia Moldovei*.

JIJILA, lac în lunca Dunării, pe Dunăre, în cotul format de aceasta, la N de Măcin (jud. Tulcea); 12,32 km^2. Punct piscicol.

JILEMNICKÝ, Peter (1901-1949), scriitor slovac. Reprezentant al realismului socialist (*Pămînt nearat, O bucată de zahăr, Cronică*).

JILIN, oraş în N-E Chinei, pe Sungari; 1 mil. loc. Centru industrial (ind. lemnului şi hîrtiei, chimică).

JILIN, provincie în N-E Chinei; 180 mii km^2; 22,6 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Changchun*. Expl. de cărbuni, minereuri de fier, aur. Regiune industrială şi agricolă. Creşterea intensivă a animalelor.

JILONG (KEELUNG), oraş în N-E insulei Taiwan; 351 mii loc. Port la Marea Chinei de Est. Construcţii navale. Centru industrial şi comercial. Pescuit. Bază militară.

JIMBOLIA, oraş în judeţul Timiş, punct de frontieră cu Iugoslavia; 11,3 mii loc. Industrii. Consemnat, cu numele *Sombol*, ca teritoriu nelocuit, într-o hartă austriacă, în 1720. Coloniştii din Alsacia întemeiază, în 1766, localităţile Hatzfeld şi Landestreu, care mai tîrziu formează o singură aşezare, Jimbolia. Atestat documentar în 1333 (satul *Chumbul*).

JIMÉNEZ, Juan Ramón (1881-1958), scriitor spaniol. A evoluat de la o lirică simbolist-modernistă (*Suflete de violetă, Nuferi, Arii triste, Grădini îndepărtate, Poeme magice şi îndurerate* ş.a.) spre una ermetică (*Anotimp total cu cîntece de nouă lumină, Animal din adînc* ş.a.). Proză pentru copii (*Platero şi eu*). Eseistică. Premiul Nobel (1956).

JIMÉNEZ DE QUESADA, Gonzalos (c. 1496-1579), conchistador spaniol. A atins coasta de N a Americii de Sud (1535). A întemeiat (1538) oraşul Bogotá (Santa Fé de Bogotá). Expediţii în interiorul continentului în căutarea oraşului El Dorado. A traversat Cîmpia Columbiei (1537).

JINAN, oraş în N-E Chinei, centrul ad-tiv al provinciei Shandong; 2,4 mil. loc. Centru industrial (siderurgie, petrochimie, textile). Universitate.

JINGDEZHEN, oraş în E Chinei (Jiangxi); 369 mii loc. Metropola ceramicii chineze.

Muzeu al porţelanurilor.

JINJA, oraş în S Ugandei, pe malul nordic al lacului Victoria; *55* mii loc. Centru industrial (textile).

JINNAH, Mohammed Ali (1876-1948), om politic pakistanez. Lider al Ligii Musulmane. A militat pentru crearea unui stat musulman independent. Guvernator general al Pakistanului (1947-1948).

JINZHOU, oraş în N-E Chinei (Liaoning); 750 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial şi comercial. Rafinărie de petrol.

JIQUIDI, Aurel (1896-1962; n. Bucureşti), grafician şi pictor român. Fiu al lui Constantin Jiquidi. Desene pline de vervă şi de sarcasm (*Ucenicii, Pe aici au trecut legionarii, În faţa urnelor)*, ilustraţie de carte (opere de Caragiale şi Creangă) şi grafică de şevalet (ciclul *1907*). Unul dintre întemeietorii scenografiei artistice româneşti.

Aurel Jiquidi, *Viitor şomer*

JIQUIDI, Constantin (1865-1899; n. Iaşi), desenator şi pictor român. Colaborează cu caricaturi la ziarele "Epoca", "Moftul român", "Moş Teacă" ş.a. Albume: *Profiluri parlamentare, Tipuri din ţară* ş.a. Tablouri în ulei, acuarele, ilustraţii (*Vînătoarea, Marina, Tip de vagabond, Tip de evreu, Birjar francez, Bunica , Moş Toader* ş.a.) scăpărătoare de spirit .

JIRÁSEK, Alois (1851-1330), scriitor ceh. Întemeietorul romanului istoric realist ceh (*Capete de cîini, Între curente, Împotriva lumii întregi, Frăţia* ş.a.). Drame istorice (*Jan Hus, Jan Rohac*).

JIRLĂU, liman fluviatil, situat în cursul inferior al Buzăului; 10,7 km^2. Punct piscicol.

JITARIU (JITARU), Petre V. (1905-1989; n. Giureşti, jud. Neamţ), biolog român. Prof. univ. la Iaşi. Cercetări în domeniul fiziologiei animale comparate şi de biofizică. A introdus

Joseph Joffre

Eyvind Olof Johnson

conceptul de "biocuantă". Acad.

JITOMIR, oraş în Ucraina, la V de Kiev; 264 mii loc. Centru industrial. Ocupat de trupele germane în apr. 1941. Eliberat la 31 dec. 1943.

JIU, rîu în S—S-V României, afluent al Dunării; 339 km. Se formează prin unirea *Jiului de Est*, care izvorăşte din munţii Şureanu, cu *Jiul de Vest*, care izvorăşte din munţii Retezat. Străpunge Carpaţii Meridionali printr-un defileu pitoresc de 30 km (defileul şi trecătoarea Lainici). Trece prin Tîrgu-Jiu. Irigaţii în cursul inferior. — **Bătălia de la ~**, luptele, din primul război mondial (10 oct.-4 nov. 1916), dintre armatele române şi cele germane. După ce, la 10-16 oct. 1916, trupele române au respins ofensiva germană (în această luptă a murit generalul I.Dragalina), frontul românesc a fost străpuns, iar trupele inamice au ocupat oraşul Jiu.

JIVKOV, Todor (1911-1998), om politic bulgar. Prim-ministru al RP Bulgaria (1962-1971). Preşedinte, din 1971, al Consiliului de Stat al RP Bulgaria (şeful statului). Înlăturat de la putere (toamna lui 1989) şi arestat (1990) sub învinuirea de corupţie.

JÑÂNESVARA (JÑÂNADEVA) (1271-1296), scriitor indian de limbă marathi. Autor al operei în proză ritmică *Jñanesvări*, parafrază în marăthî a *Bhagavad-Gitei*.

JOACHIM, Joseph (1831-1907), violonist şi compozitor german de origine maghiară. Director al Academiei de Muzică din Berlin. A înfiinţat (1869) cvartetul Joachim. Repertoriu clasic. Concerte pentru vioară (*Concertul ungar*).

JOÃO PESSOA, oraş în N-E Braziliei, capitala statului Paraíba; 338,6 mii loc. Port la Oceanul Atlantic. Centru industrial şi comercial. Universitate. Biserică (sec. 18). Denumirea veche: *Paraíba*.

JŌCHŌ (?-1057), sculptor japonez. Autor al celebrului *Buddha Amida*, executat din lemn aurit (Pavilionul Pheonix din Uji, lîngă Kyōto).

JOCHUM, Eugen (1902-1987), dirijor german. Director muzical al Operei (1934-1949) şi dirijor al Filarmonicii din Hamburg. Fondator (1949) al orchestrei Radiodifuziunii bavareze din München. Dirijor permanent al orchestrei Concertgebouw din Amsterdam. Repertoriu din Bach, Haydn, Beethoven, Bruckner ş.a. pe marile scene ale lumii.

JOCHUMSSON, Matthias (1835-1920), poet şi jurnalist islandez. Autor al unor volume de *Poeme* şi al imnului naţional islandez.

JODELLE, Étienne (1532-1573), scriitor francez. Membru al Pleiadei. Tragedia sa, în decasilabe, *Cleopatra captivă*, anunţă tragedia clasică franceză.

JODHPUR, oraş în V Indiei (Rājāsthan), în deşertul Thar; 648,6 mii loc. Centru industrial şi comercial (cereale, textile). Artizanat tradiţional (fildeş, lac). Fortăreaţă şi ziduri de incintă (sec. 16).

JOE LOUIS (*Joseph Louis Barrow*; 1914-1981), boxer american de culoare. Campion al lumii la categoria grea, din 1937 pînă în 1949.

JOFFRE, Joseph (1852-1931), mareşal francez. S-a distins la Tonkin (1885), Sudan (1892), în Madagascar (1900). Comandant al armatelor de N şi N-E în 1914, a repurtat victoria decisivă de la Marna asupra armatei germane. Memorii.

JOGJAKARTA, oraş în Indonezia, în insula Java; 428 mii loc. Centru cultural şi artizanal. Universitate.

JOHANNESBURG, oraş în Republica Africa de Sud (Transvaal), în districtul Witwatersrand, la 1750 m altitudine; 1,6 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroporturi. Cel mai mare oraş al ţării. Centru industrial (siderurgie, construcţii de utilaj minier, electrotehnic, material feroviar şi automobile, produse chimice), comercial, bancar şi cultural. Expl. de aur, uraniu şi metale rare. Şlefuirea diamantelor. Universităţi. Colegii. Muzee. Observator astronomic. Turism. Construit în sec. 19, într-o zonă cu zăcăminte aurifere.

JÓHANNESSON, Ólafur (n. 1913), om politic islandez. Preşedinte (din 1968) al Partidului Progresist din Islanda. Prim-ministru (1971-1974). Şeful guvernului de coaliţie (1978-1979).

JOHANNOT, Tony (1803-1852), pictor şi gravor francez. Unul dintre cei mai mari ilustratori francezi de carte romantică (W.Scott, Cervantes, G. Sand, Lamartine ş.a.).

JOHANNSEN, Wilhelm (1857-1927), botanist şi genetician danez. A definit "linia pură" şi a deosebit fenotipul de genotip. A introdus noţiunea de "genă".

JOHNS, Jasper (n. 1930), pictor şi sculptor american. Reprezentant de seamă al curentului "neodadaist".

JOHNSON, Andrew (1808-1875), om politic american. Republican. Preşedinte al SUA (1865-1869), după asasinarea lui Abraham Lincoln. Sub preşedinţia sa a fost cumpărată Alaska de la Rusia (1867).

JOHNSON, Ben (*Benjamin Johnson*; n. 1961), atlet canadian de origine jamaicană. Campion mondial (1987) şi olimpic (1988), recordman al lumii la 100 m. A pierdut titlul din cauza dopajului.

JOHNSON, Earvin, zis **Magicul** (n. 1959), baschetbalist american. Activează în Liga profesionistă. Titlul de cel mai bun jucător (1987, 1989, 1990) din SUA. Participant la Olimpiada din 1992, unde "echipa de vis" americană s-a impus.

JOHNSON, Eyvind Olof (1900-1976), scriitor suedez. Creator de înaltă intelectualitate, pătruns de spiritul vremii, Johnson a folosit în mod personal metodele de investigaţie şi de creaţie impuse de Freud, Proust, Joyce, K.Hamsun realizînd romane de o complexă profunzime psihologică, dar şi de o acută implicare socială (*Oraş în umbră, Întoarcerea ostaşului, Ploaie în zori*, ciclul de resort autobiografic *Romanul lui Olof*, trilogia *Grupul Krilon* ş.a.). Modern prin viziune, tehnică şi scriitură, contemporan prin tematică, el şi-a completat opera şi cu o serie de reconstituiri istorice (*Vise de trandafir şi foc, Nori peste Metopontion*). Premiul Nobel (1974), împreună cu H.Martinson.

JOHNSON, James Weldon (1871-1938), avocat şi scriitor american de culoare. Prof. univ. la Nashville. Consul în Venezuela şi Nicaragua. Antologii ale poeţilor de culoare

din SUA. Eseuri despre contribuţia scriitorilor de culoare la cultura americană. Roman autobiografic. Versuri.

JOHNSON, John Rosamund (1873-1954), compozitor şi cîntăreţ american de culoare. Frate cu J.W.Johnson. A compus cîntece în manieră tradiţională, muzică pentru balet şi comedii muzicale. Apariţii pe marile scene din Europa şi Statele Unite. A scris o istorie a muzicii de culoare.

JOHNSON, Lyndon Baines (1908-1973), om politic american. Deputat democrat de Texas (1937-1949), senator (1949-1961), vicepreşedinte (1961), a devenit preşedinte al SUA (1963-1968) după asasinarea lui John F.Kennedy (1963). În timpul lui s-a adoptat legea drepturilor civile (1964). Politică de escaladare a războiului din Vietnam.

JOHNSON, Philip (n. 1906), arhitect, istoric al arhitecturii şi piesagist american. Orientare funcţionalistă. Lucrări pr.: Rockefeller Guest House, Grădinile Muzeului de Artă Modernă, New York State Theater (Lincoln Center), toate în New York; galeria de artă Sheldon a Universităţii Nebraska (Lincoln). Contribuţii teoretice: *Studiul internaţional. Arhitectura între 1922-1932, Cele şapte cîrje ale arhitecturii moderne.*

JOHNSON, Samuel (1709-1784), filolog şi scriitor englez. Reprezentant al clasicismului englez. Lexicograf (*Dicţionarul limbii engleze* - sursă a lexicografiei moderne). Romane satirice. Eseuri. Portrete literare (*Viaţa poeţilor englezi*). Stil incisiv şi sclipitor.

JOHNSON, Uwe (1934-1984), romancier german. Romane despre alienarea individului (*Speculaţii despre Jacob*) sau divizarea Germaniei în două state (*Frontiera, Două puncte de vedere, A treia carte despre Achim*). Influenţat de Joyce şi Faulkner (seria *Aniversări*).

JOHNSON Space Center, centru de cercetări şi programe spaţiale din Houston (Texas, SUA), înfiinţat în 1973. Aici s-au derulat misiunile Apollo, Gemini şi Skylab.

JOHNSTON, teritoriu în zona centrală a Oceanului Pacific; 1 km^2; 330 loc. Atol alcătuit din două insule (Johnston Island şi Sand Island), la 1130 km S-V de arhipelagul Hawaii. Descoperit de căpitanul englez C.J.Johnston (1807). În 1858, atolul revine SUA. Este administrat de Agenţia Nucleară de Apărare, ca teritoriu neîncorporat Statelor Unite.

JOHORE, stat în Malaysia; 19 mii km^2; 1,6 mil. loc. Capitala: *Johore Bahru*. Expl. forestiere şi de minereuri de fier. Arbori de cauciuc, palmieri de ulei; creşterea extensivă a animalelor. Pescuit. Creat în 1511. Ataşat Malaysiei în 1963.

JOHORE BAHRU, oraş în Malaysia, capitala statului Johore; 250 mii loc. Piaţă a cauciucului. Ind. alimentară (ulei de palmier, conserve de ananas).

JOINVILLE, Jean de (c. 1224-1317), cronicar francez. A participat, alături de Ludovic IX, la Cruciada a VII-a (1248-1254). Memorii (*Istoria Sfîntului Ludovic*).

JOJA, Athanase (1904-1972; n. Bucureşti), filozof şi logician român. Prof. univ. la Bucureşti. Membru fondator şi primul preşedinte al Asociaţiei "România" şi vicepreşedinte al Comitetului Executiv al UNESCO. A abordat, în cercetare, domenii ale logicii, eticii, esteticii, antropologiei filozofice şi filozofiei culturii (*Studii de logică*, 4 vol., *Logos şi Ethos, Filozofie şi cultură, Cunoaştere şi acţiune, Scrieri de filozofie socială şi politică* ş.a.). Preşedinte (1959-1963) şi vicepreşedinte (1966-1972) al Acad. Rom. Acad.

JÓKAI Mór (1825-1904), scriitor şi publicist maghiar. Participant la Revoluţia din 1848. Proză romantic-idealistă, inspirată din istoria poporului maghiar (*Un nabab maghiar, Ultimele zile ale ienicerilor, Omul de aur, Diamantele negre* ş.a.). Proză de anticipaţie.

JOLIOT-CURIE, Irène (1897-1956), fiziciană şi chimistă franceză. Fiică a Mariei şi a lui Pierre Curie, soţia lui Jean Frédéric Joliot. A descoperit radioactivitatea artificială şi a identificat neutronul. Cercetări în fizica nucleară şi în radiochimie. Directoare a Institutului de Radium (1946). Premiul Nobel (1935), împreună cu Fr. Joliot-Curie.

JOLIOT-CURIE, Jean Frédéric (1900-1958), fizician şi chimist francez. Soţul Irènei Joliot-Curie, împreună cu care a dovedit fisiunea uraniului, a descoperit radioactivitatea artificială şi neutronul. Autorul mai multor lucrări despre reacţiile în lanţ. A pus în funcţiune primul reactor atomic francez (1948) şi a participat la crearea Centrului de Fizică Nucleară de la Orsay. Premiul Nobel (1935), împreună cu Irène Joliot-Curie.

JOLIVET, André (1905-1974), compozitor şi dirijor francez. Unul dintre fondatorii grupului *Tînăra Franţă*. Lucrări pentru pian (*Mana, Cinci dansuri rituale*), concerte şi simfonii, balete (*Guignol şi Pandora*). Tehnici moderne.

JOLO, insula principală a arhipelagului filipinez Sulu; 894 km^2; 166 mii loc. Oraş pr.: Jolo (33,3 mii loc.), centrul ad-tiv al provinciei Sulu.

JOMINI, Antoine Henri, baron de (1779-1869), general şi scriitor elveţian, de origine italiană. În serviciul Franţei (1804-1813). Consilier al ţarului Alexandru I (al Rusiei), fondatorul Academiei Militare de la Petersburg (1837). Istoriograf, strateg şi autor fecund, a contribuit la închegarea gîndirii militare moderne (*Manual despre arta războiului*).

JONAS, Franz (1899-1974), om politic austriac. Social-democrat. Preşedinte al Austriei (1965-1974).

JONATHAN, Joseph Leabua (1914-1987), om politic din Lesotho. Prim-ministru (1965-1986). Înlăturat printr-o lovitură de stat.

JONES, Daniel (1881-1967), lingvist englez. Specialist în fonetică. A emis principiile transcrierii fonetice (*Dicţionar de pronunţie a limbii engleze*). Clarificări în legătură cu natura fonemelor (*Fonemul*).

JONES, Ernest (1879-1958), medic şi psihanalist britanic. Contribuţii la răspîndirea psihanalizei în lumea anglo-saxonă. Biograf al lui S. Freud (*Viaţa şi opera lui Sigismund Freud*).

JONES, Everett LeRoi (n. 1934), scriitor american de culoare. Poet militant, dramaturg, eseist şi romancier. A revendicat, prin opera sa, autonomia culturală şi politică a negrilor (*Conferenţiarul mort, Dutchman, Sclavul, Un asasinat recent, Sistemul Infernului lui Dante*). Eseuri (*Acasă, Poezia magică neagră*). În 1965 şi-a luat numele de **Imamu Amiri Baraka**.

JONES, Inigo (1573-1652), arhitect englez. Considerat un "Shakespeare al arhitecturii britanice". Călătorii în Italia. Influenţat de Palladio, a introdus în Anglia stilul clasic (Queen's House la Greenwich şi Banqueting House în ansamblul Whitehall, din Londra).

JONES, Sir William (1746-1794), filolog şi jurist englez. Orientalist. Fondatorul Societăţii Asiatice (1784). Unul dintre iniţiatorii studiilor orientaliste (*Tratat asupra poeziei orientale, Gramatică persană*). Traduceri (*Sakuntala, Legile lui Manu* ş.a.).

JONGKIND, Johan Barthold (1819-1891), pictor, acuarelist şi gravor olandez. A trăit mult timp în Franţa. Precursor al impresionismului francez. Pictor al atmosferei vaporoase, a surprins în special reflexele luminii în apă (*Amurg pe Sena, Mori la Rotterdam, Sena la Argenteuil* ş.a.).

JÖNKÖPING, oraş în S Suediei, în sudul lacului Vättern. Centrul ad-tiv al provinciei; 111,4 mii loc. Centru industrial (ind. lemnului, lînii, hîrtiei, mecanică). Unul din cele mai vechi oraşe ale Suediei.

JONNART, Charles Célestin (1857-1927), om politic francez. Guvernator al Algeriei (1900-1911), a fondat Universitatea din Alger (1909). Ministru de Externe (1913), apoi înalt comisar al Aliaţilor în Grecia (1917), l-a obligat pe Constantin I să abdice.

JONSON, Ben (Benjamin) (c. 1573-1637), dramaturg englez. Prieten cu Shakespeare. Reprezentant de seamă al Renaşterii engleze, prin comediile de caracter (*Volpone, Fiecare cu toana lui, Alchimistul, Tîrgul de Sfîntul Bartolomeu ş.a.*). A emis "teoria umorilor", conform căreia fiecare personaj se defineşte prin trăsătura sa dominantă (*Masca reginelor*). Tragedii (*Căderea lui Sejanus, Catilina*). Eseuri (*Lemnul sau descoperiri făcute asupra oamenilor şi materiei*).

Samuel Johnson

Irène Joliot-Curie

Jean Frédéric Joliot-Curie

Ben Jonson

JOOSS, Kurt (1901-1979), dansator şi coregraf german. Unul din maeştrii baletului modern. Autorul baletului *Masa verde*, operă reprezentativă a expresionismului german.

JORA, Mihail (1891-1971; n. Roman), compozitor şi dirijor român. Prof. univ. la Bucureşti. Membru fondator şi preşedinte al Societăţii Compozitorilor Români. Creatorul liedului şi al baletului românesc. Balete (*La piaţă, Întoarcerea din adîncuri, Curtea Veche, Hanul Dulcineea*); muzică simfonică (suita *Privelişti moldoveneşti*, poemul *Poveste indică*), vocal-simfonică, de cameră, sonate, cvartete. Studii de muzicologie (*Minunea Enescu* ş.a.). Acad.

JORASSES (Grandes ~), vîrfuri în masivul Mont-Blanc, la frontiera franco-italiană. Vîrful Walker (4208 m) a fost cucerit în 1868 de H.Walker, M.Anderegg, J.Jaun şi J.Grange.

JORDAENS, Jacob (1593-1678), pictor flamand. Unul din maeştrii stilului baroc. A evoluat sub influenţa lui Rubens şi a lui Caravaggio (opulenţa formelor şi a culorii), dar în respectul tradiţiilor realismului flamand (*Regele bea, Satirul şi ţăranul, Familia artistului* ş.a.). Naturalist, chiar şi în numeroasele picturi de altar (*Cei patru evanghelişti*). Portrete.

JORDAN, Camille (1838-1922), matematician francez. Contribuţii în teoria grupurilor, analiză, topologie.

JORDAN, Pascual (1902-1980), fizician german. Unul dintre creatorii mecanicii cuantice.

JØRGENSEN, Anker (n. 1922), om politic danez. Deputat social-democrat (1964). Prim-ministru (1972-1973; 1975-1982).

JØRGENSEN, Johannes (1866- c.1956), scriitor danez. Convertit la catolicism. Poeme şi povestiri naturaliste şi simboliste (*Confesiune, Flori şi fructe, Vară, Parabole*). Lucrări despre viaţa sfinţilor (*Sfîntul Francisc d'Assisi, Sf. Caterina de Sienna*).

JOS, oraş în centru Nigeriei, capitala statului Plateau; 90,4 mii loc. Universitate.

JOSÉPHINE (pe numele adevărat *Marie-Josèphe Tascher de La Pagerie*; 1763-1814), împărăteasă a Franţei (1804-1809). Căsătorită (1779) cu vicontele Alexandre de Beauharnais, care moare pe eşafod (1794). Soţia generalului Bonaparte (din 1796), este încoronată împărăteasă în 1804. Divorţează în 1809.

JOSEPHSON, Brian David (n. 1940), fizician englez. Prof. univ. la Cambridge. Autor de lucrări privind fizica solidelor (supraconductibilitatea). A descoperit (1962) trecerea curentului electric printr-o membrană izolatoare ce secţionează un supraconductor, şi o serie de fenomene asociate (*efectele Josephson*). Premiul Nobel (1973).

JOSEPHUS, Flavius (c. 37-100), istoric evreu. Participant la revolta antiromană a iudeilor din Galileea (66-67 d.Hr.). Stabilit la Roma. Operele lui (*Războiul iudaic, Antichităţi iudaice*), scrise în greacă, sînt surse documentare pentru istoria poporului evreu din timpul romanilor. Apărător al culturii şi religiei iudaice (*Împotriva lui Apion*).

JOSPIN, Lionel (n. 1937), om politic francez. Preşedinte (1981-1987; 1994) al Partidului Socialist, a devenit în mai 1988 ministru al Educaţiei Naţionale. Prim-ministru (din 1997).

JOSQUIN DES PRÉS (c. 1449-1521/1524), compozitor francez. Unul dintre primii mari polifonişti ai Şcolii flamande: mise (*De beate Virgine, Pange lingua*), motete (*Ave Maria, Miserere* ş.a.), imnuri, psalmi, lucrări profane.

JOTUNHEIM, masiv muntos în S Norvegiei, la N-E de Sognefjord. Alt. max.: 2470 m (vîrful Glittertind, cel mai înalt punct al Scandinaviei).

JOUHAUX, Léon (1879-1954), om politic francez. Social-democrat. Secretar general al Confederaţiei Generale a Muncii (1909-1940), s-a opus corporatismului de la Vichy. Deportat în Germania, la Buchenwald (1943-1945). Participă la fondarea organizaţiei sindicale Force Ouvrière (1948-1954). Premiul Nobel pentru pace (1951).

JOULE, James Prescott (1818-1889), fizician englez. A verificat principiul transformării şi conservării energiei şi a măsurat echivalentul mecanic al caloriei; a formulat legea (1841) referitoare la efectul caloric al curentului electric (*efectul Joule-Lenz*) şi (1852) variaţia de temperatură produsă de un gaz care străbate un corp poros (*efectul Joule-Thomson*).

JOURDAIN, Frantz (1847-1935), arhitect şi critic de artă francez, de origine belgiană. Unul dintre propagatorii stilului Art-Nouveau (construcţii de fier şi sticlă; magazinele Samaritain din Paris). A iniţiat (1903) Salonul de toamnă, unde a rezervat un spaţiu larg artelor aplicate.

JOURDAN, Jean-Baptiste, conte (1762-1833), mareşal francez. General (1793), victorios la Fleurus asupra austriecilor. Deputat, a votat (1798) legea referitoare la recrutare (*legea Jourdan*).

JOURNAL de Paris, Le ~, primul cotidian apărut la Paris, de la 1 iun. 1777 pînă în 1840.

JOUVE, Pierre Jean (1887-1976), poet francez. Opera sa, care îmbină elemente creştine cu cele proustiene, este dominată de marile teme ale existenţei: dragostea, inocenţa, obsesia păcatului, fascinaţia morţii. Versuri (*Tragice, Paradisul pierdut, Tenebre* ş.a.). Romane (*Pauline, Lumea pustie* ş.a.). Eseuri (*Mormîntul lui Baudelaire*).

JOUVENET, Jean-Baptiste sau **Jean III** (1644-1717), pictor francez. Influenţat de Poussin şi Rubens. Reprezentant de seamă, în Franţa, al picturii religioase a timpului său (*Coborîrea de pe cruce*). A decorat capela Palatului Versailles. Tablouri mitologice şi portrete.

JOUVET, Louis (1887-1951), actor şi regizor francez. A fondat, împreună cu G.Baty, Ch.Dullin şi G.Pitoëff, grupul de teatre Le Cartel (1927-1940). Director al Ateneului (1934-1951). A montat şi a jucat în piese de Giraudoux, J.Romains (*Knock*), Molière ş.a. A jucat în filme (*Shylock, Topaze, Volpone* ş.a.).

JOVANOVIĆ-ZMAJ, Jovan (1833-1904), poet sîrb. Lirică de dragoste (*Bobocii de trandafir*), patriotică şi satirică (*Poezii, Cîntece*). Versuri pentru copii (*Unchiul Jovan către copiii sîrbi*).

JOVELLANOS, Gaspar Melchor de (1744-1811), scriitor şi om politic spaniol. Ministru de Justiţie (1797). Influenţat de ideile enciclopediştilor francezi, a preconizat în scrierile sale liberalismul şi reforma învăţămîntului. Reprezentant de marcă al iluminismului spaniol. Versuri (*Răgaz tineresc*), teatru (*Delincventul cinstit*). Jurnal (*Diarios*).

JOYCE, James (1882-1941), scriitor irlandez de limbă engleză. Spirit original, novator, explorator al adîncurilor psihice şi lingvistice, Joyce a revoluţionat atît tehnica romanescă (epicul fiind în mare măsură înlocuit cu monologul interior), cît şi concepţia despre subiect, lăsînd ca acesta să se închege aleatoriu din meandrele fluxului liber al subconştientului. Memoria afectivă, retrăirile, introspecţia refac şi luminează într-un mod insolit viaţa individului, proiectînd-o într-o reţea de vaste şi esenţiale sugestii culturale, filozofice, proprii întregii existenţe umane (*Oameni din Dublin, Portret al artistului în tinereţe, Ulise, Veghea lui Finnegan*).

JÓZSEF Attila (1905-1937), poet maghiar. Debut expresionist (*Cerşetorul frumuseţii*). Lirică socială, în tonalităţi folclorice, cu implicaţii filozofice (*Dansul ursului, Rău mă doare*). Eseuri literare şi filozofice.

JUANA INÉS DE LA CRUZ, Sor (pe numele adevărat *Juana Inés de Asbaje y Ramírez de Santillana*; 1651-1695), poetă mexicană. Călugăriţă. Figură centrală a liricii baroce. Sacramente, sonete pe teme religioase şi laice (*Primul vis, Divinul Narcis*).

JUAN CARLOS I DE BOURBON (n. 1938), rege al Spaniei (din 1975). Desemnat (22 iul. 1969) de generalul Franco drept succesor la tronul Spaniei. Devenit rege după moartea generalului (1975), a instaurat un regim democratic.

JUAN DE FUCA, strîmtoare pe coasta de V a Americii de Nord, care separă sudul insulei Vancouver de SUA. Lungime: 150 km.

JUAN DE JUNI (c. 1507-1577), sculptor spaniol de origine franceză. Sculpturi în lemn policrom (*Punerea în mormînt*).

JUAN FERNÁNDEZ, arhipelag vulcanic chilian în E Oceanului Pacific, la 830 km V de Santiago de Chile. Insule vulcanice. Mai importante: Más a Tierra (sau Alejandro Selkirk) şi Más Afuera (sau Robinson Crusoe); 185 km^2; c. 600 loc. Climă subtropicală. Descoperite în 1572 de spaniolul Juan Fernández. Aici şi-a trăit aventurile, între 1704 şi 1709, matelotul englez A.Selkirk, prototipul personajului Robinson Crusoe din romanul *Viaţa şi nemaipomenitele aventuri ale lui Robinson Crusoe* de D.Defoe.

JUANTORENA, Alberto (n. 1951), atlet cubanez. Alergător de semifond. Dublu campion olimpic (400 şi 800 m) la Montreal (1976).

JUÁREZ GARCÍA, Benito Pablo (1806-1872), om politic mexican. Liberal; ministru de Justiţie, a dat legea care îi poartă numele. Preşedinte al Republicii (1858-1872), a intrat în conflict cu conservatorii (războiul de trei ani, 1858-1860).

JÚCAR, fluviu în E Spaniei; 506 km.

Izvorăşte din Serrania de Cuenca, trece prin regiunea La Mancha şi se varsă în Marea Mediterană.

JUD, Jakob (1882-1952), lingvist elveţian. Specialist în romanistică; s-a ocupat mai ales de geografia lingvistică (*Atlasul lingvistic şi etnografic al Italiei şi al Elveţiei meridionale*, în colaborare cu K.Jaberg).

JUGURTHA v. **Iugurta**.

JUIN, Alphonse (1888-1967), mareşal francez. Comandant al trupelor din Africa de Nord (1941), apoi al forţelor franceze angajate în Tunisia şi al corpurilor expediţionare din Italia (1944). Rezident general al Marocului (1947-1951). Mareşal în 1952, a comandat forţele terestre atlantice în zona Europei Centrale şi, din 1953 pînă în 1956, forţele aeriene şi maritime. *Memorii* şi alte scrieri despre campaniile sale.

JUIZ DE FORA, oraş în S-E Braziliei (Minas Gerais), la N de Rio de Janeiro; 385,7 mii loc. Centru comercial (cafea, orez, animale) şi industrial. Universitate. Vechiul nume: *Parahybuna*.

JUKOV, Gheorghi Konstantinovici (1896-1974), mareşal sovietic. Şeful Marelui Stat-Major în timpul celui de-al doilea război mondial. A condus apărarea Stalingradului (1942-1943). A comandat Frontul din Ucraina (1944-1945), a cucerit Varşovia, Lódz şi Poznań şi a intrat în Berlin, unde a semnat (8mai 1945) capitularea forţelor germane. Ministru al Apărării (1955-1957).

JUKOVSKI, Nikolai Egorovici (1847-1921), savant rus. Prof. univ. la Moscova. Specialist în aerodinamică şi hidrodinamică. A elaborat teoria şocului hidraulic (1898) şi teoria portanţei aripii de avion (1904). A construit unul dintre primele tuneluri aerodinamice din lume (1902).

JUKOVSKI, Vasili Andreevici (1783-1852), poet rus. Reprezentant al sentimentalismului preromantic. Elegii (*Cimitirul satului*), balade (*Liudmila*), poeme (*Cele douăsprezece fecioare adormite*), basme (*Povestea regelui Berendei*). Traduceri.

JULIA (lat. **Julia Domna**) (158-217), prinţesă romană de origine siriană. A doua soţie a împăratului Septimiu Sever. Cultivată, s-a înconjurat de filozofi şi scriitori (Diogene Laerţiu, Philostrate ş.a.).

JULIANA (pe numele adevărat *Louise Emma Marie Wilhelmine*; n. 1909), regină a Olandei (1948-1980). Căsătorită cu prinţul Bernard de Lippe-Biesterfeld. În 1980 a abdicat în favoarea fiicei sale, Beatrix.

JULLUNDUR, oraş în N-V Indiei (Punjab), la poalele munţilor Himalaya; 519,5 mii loc. Nod feroviar. Ind. mătăsii. Artizanat (lemn lăcuit, sculpturi în fildeş). Articole de sport.

JUNĂGADH, oraş în India (Gujerat), în peninsula Kathiawar; 120 mii loc. Centru agricol. Produse farmaceutice. Artizanat.

JUNCKER, Jean Claude (n. 1954), om politic luxemburghez. Prim-ministru al Marelui Ducat de Luxemburg (din 1995).

JUNDIAÍ, oraş în S-E Braziliei (São Paolo); 262 mii loc. Nod feroviar. Centru comercial. Fondat în 1655.

JUNEAU, oraş în N-V SUA, capitala statului Alaska; 26,7 mii loc. Aeroport internaţional de escală. Industrii. Centru comercial. Pescuit. Turism. Universitate. Bibliotecă. Muzeu de artă. Fondat în 1880.

JUNG, Carl Gustav (1875-1961), psiholog şi psihiatru elveţian. Discipol al lui Freud, de care s-a despărţit ulterior, considerînd noţiunea de "libido" sinonimă cu cea de "energie vitală". A introdus conceptele de "inconştient colectiv" şi "arhetip" (*Tipuri psihologice, Psihologie şi religie, Despre psihologia inconştientului* ş.a.).

JÜNGER, Ernst (1895-1998), scriitor german. Discipol al lui Nietzsche. Proză simbolistă (*Pe falezele de marmură*) şi alegoric-utopică (*Heliopolis*); jurnale şi eseuri cu caracter autobiografic (*În furtuni de oţel, Inima aventuroasă, Grădini şi şosele, Pacea* ş.a.).

JUNGFRAU, vîrf în Alpii Bernezi (Elveţia), în masivul Aar-Gothard. Alt.: 4166 m. Staţiune a sporturilor de iarnă. Institut internaţional de cercetări ştiinţifice şi observator astronomic şi meteorologic, pe platoul Jungfraujoch (3457 m). Escaladat pentru prima dată de J.R. şi H. Meyer, A.Völker şi J.Bortis (3 aug. 1811). Cea mai înaltă cale ferată din Europa (urcă pînă la 3457 m).

JUNG-STILLING (*Johann Heinrich Jung*; 1740-1817), scriitor german. Prieten cu Goethe şi Herder. Romane autobiografice (*Tinereţea lui Henri Stilling*).

JUNIMEA, societate literară românească, înfiinţată la Iaşi, în iarna 1863-1864, de P.P.Carp, T.Maiorescu, I.Negruzzi, V.Pogor şi T.G.Rosetti. Ulterior, au cooptat numeroşi membri, printre care N.Gane, A.D.Xenopol, M.Eminescu, A.Lambrior, V.Conta, I.Slavici, I.Creangă, T.T.Burada, I.L.Caragiale, A.Philippide. După o activitate de peste 10 ani, s-a produs mai întîi o scindare, prin înfiinţarea unei noi grupări la Bucureşti (1876), apoi o diminuare a manifestărilor, atît la Iaşi, cît şi la Bucureşti, pînă la destrămare (c. 1895). Născută din necesitatea modernizării vieţii culturale româneşti, societatea a făcut din şedinţele ei un adevărat for de dezbatere şi de stabilire a unor principii şi direcţii în principalele sectoare ale vieţii sociale. Şi-a popularizat rezultatele, orientările practice prin publicaţii proprii, în special prin "Convorbiri literare" (1867-1944, cea mai importantă revistă a sec. 19), prin publicarea lucrărilor ce corespundeau cerinţelor ei şi printr-un amplu ciclu de "prelecţiuni poporale". Principalul scop al societăţii era reformarea orientării şi conţinutului culturii române. În special prin mentorul său, T.Maiorescu, dar într-un deplin acord cu ceilalţi membri, au fost combătute diferite aspecte care fie că întîrziau, fie că denaturau procesul firesc al evoluţiei culturale şi sociale. Preocuparea constantă a fost literatura, din necesitatea degajării actului estetic de subordonarea faţă de criteriile politicului, naţionalului, istoricului, eticului. Junimiştii au argumentat necesitatea spiritului critic, a respectării principiilor estetice, a autonomiei artei faţă de orice alte aspecte ale activităţii spirituale, pregătind terenul pentru apariţia şi receptarea marii literaturi a autorilor numiţi mai tîrziu *clasici*: Eminescu, Creangă, Caragiale, Slavici. Un aport deosebit l-au avut (în special, prin T.Maiorescu) în stabilirea ortografiei moderne, acceptată mai tîrziu de Academia Română. În politică au impus un conservatorism deschis, nuanţat, ponderat, unii dintre membrii societăţii făcînd şi carieră politică (T.Maiorescu, P.P.Carp). Junimea a iniţiat şi susţinut una din cele mai substanţiale şi benefice mişcări cultural-sociale din istoria modernă a României, a cărei importanţă mai poate fi revelată şi prin cunoaşterea activităţii şi operei lui T.Maiorescu, I.Negruzzi, M.Eminescu şi a altor membri marcanţi, a însemnătăţii revistei "Convorbiri literare" şi, în general, a istoriei sociale şi culturale a deceniilor 7-10 din sec. 19.

Gheorghi Jukov

Carl Gustav Jung

JUNIMEA ROMÂNĂ, revistă editată la Paris, în 1851 (mai-iun.), de studenţii români, membri ai societăţii Junimea Română. A propagat ideea unirii naţionale.

JUPITER v. **Iupiter**.

JURA (Munţii ~), munţi jurasici, de înălţime mijlocie, în Franţa şi Elveţia, care se prelungesc în Germania. Lungime: c. 400 km. *Jura franco-elveţieni* cuprind un sector oriental ondulat şi unul occidental tabular. Păduri întinse. Expl. forestiere, produse lactate şi mică industrie (ceasornicărie, lucrări în lemn, optică ş.a.). *Jura germani* sînt formaţi din platouri calcaroase care coboară de la S (*Jura Suabă*) spre N (*Jura Franconiană*).

JURAVSCHI, Nicolae (n. 1964, Chircăieşti, jud. Tighina), sportiv român. Dublu campion olimpic la Seul (1988), la proba caiac, şi medaliat cu argint la Olimpiada de la Atlanta (1996). Campion mondial (1988, 1989, 1990, 1991).

JURNALUL LITERAR, revistă săptămînală de critică şi de informaţie literară, apărută la Iaşi, de la 1 ian. pînă la 31 dec. 1939, sub direcţia lui G.Călinescu. O serie nouă apare, la Bucureşti, între 1947-1948. Publică studii şi cronici literare G.Călinescu, Al.Piru, G.Ivaşcu, Adrian Marino ş.a. Alţi colaboratori: Magda Isanos, E.Camilar, Al.Claudian, V.Eftimiu, Izabela Sadoveanu, M.Sebastian ş.a.

JURUÁ (Rio ~), rîu în America de Sud (Perú şi Brazilia), afluent al Amazonului; lungime: 3283 km. Izvorăşte din Perú (zona centrală preandină) şi străbate Cîmpia Amazonului. Navigaţie.

JUSSIEU, Antoine Laurent de (1748-1836), botanist francez. A elaborat un sistem original de clasificare a plantelor (*Genera plantarum secundum ordines naturales disposita*).

JUVARA, Ernest (1870-1933; n. Bîrlad), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Preocupări în domeniul chirurgiei şi al anatomiei. Contribuţii în protezele osoase, anastomozele intestinale, rahianestezie.

JUVARA, Ion (1913-1996; n. Bucureşti),

medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Creator al unei prestigioase şcoli de chirurgie română. Cercetări experimentale în chirurgia viscerală a etajului superior al abdomenului, în tumorile endocrine, chistul hidatic pulmonar. Inovaţii în aparaturi medicale. Lucrări de tehnică chirurgicală (*Chirurgia pancreasului, Chistul hidatic pulmonar, Boala hepatobiliară postoperatorie*). Memorii. Membru de onoare al Acad. Rom.

JUVARRA (JUVARA), Filippo (1678-1736), arhitect şi decorator italian. Format la Roma. Chemat (1714) la Torino, a realizat în 5 ani, mai ales în Piemont, o operă considerabilă, de un baroc moderat, între care mănăstirea Superga şi palatul Stupigini constituie apogeul. Desene pentru Palatul Regal de la Madrid.

JUVENTUD (Isla de la ~), insulă cubaneză în Marea Caraibilor, în provincia La Habana; 2,4 mii km^2; 57,9 mii loc. Oraş pr.: Nueva Gerona. Relief depresionar (mlăştinos şi vulcanic). Păduri tropicale. Expl. de marmură şi caolin.

JYVÄSKYLÄ, oraş în S Finlandei centrale, în N lacului Päijanne; 84,2 mii loc. Ind. celulozei şi hîrtiei. Universitate. Fondat în 1837.

K

K2 (**CHOGORI, DAPSANG**; engl. **GODWIN AUSTEN**), vîrf în masivul Karakorum; alt.: 8611m (al doilea din lume, după Chomolungma (Everest)). Escaladat în 1954.

KAABA (**KA'BA**), edificiu cubic în centrul Marii Moschei de la Mecca, loc de pelerinaj pentru musulmani. Aici se păstrează Piatra Neagră, adusă lui Abraham, după tradiţie, de îngerul Gabriel. Distrusă în 683, vechea Kaaba a fost reconstruită şi restaurată de mai multe ori.

KABALEVSKI, Dmitri Borisovici (1904-1987), compozitor, pianist şi muzicolog rus. Creaţie de tradiţie clasică, cu elemente ale folclorului muzical rus. Opere (*Colas Breugnon, Familia lui Taras*), operete, balete, simfonii, concerte, suite.

KABARDINO-BALKARIA (**Republica Kabardino-Balkară**), republică în Federaţia Rusă, în N munţilor Caucaz; 12,5 mii km^2; 760 mii loc. Capitala: *Nalcik*. Expl. de molibden, plumb, zinc şi mangan. Cereale, cartofi. Creşterea animalelor. Republică autonomă între 1936 şi 1992.

KABIR (c.1440-1518), poet şi predicator indian. Imnuri religioase, incluse în cartea sfîntă a sectei hinduiste a sikhilor. A încercat o sinteză a preceptelor hinduismului şi islamismului.

KABUL, capitala Afghanistanului, situată pe rîul omonim; 1,42 mil.loc. Aeroport. Centru industrial şi comercial (mătăsuri, piei de caracul, stofe, fructe). Universitate. Academie de ştiinţe. Muzeu. Monumente (sec.17). Capitală din 1919.

KABUL, rîu în E Afghanistanului şi în Pakistan, afluent al Indului; 460 km. Izvorăşte din masivul Koh-i-Baba.

KABWE, oraş în centrul Zambiei, la N de Lusaka; 147 mii loc. Expl. de cobalt, plumb, vanadiu şi zinc. Metalurgie. Numele vechi: *Broken Hill*.

KABYLIA, regiune muntoasă în N Africii (Algeria), la Marea Mediterană, între capul Alger şi capul Annaba. Alt.max.: 2308 m. Zăcăminte de minereuri de fier, cupru, plumb. Pomicultură şi viticultură.

KACSÓ Sándor (1901-1984; n. Călugăreni, jud. Mureş), scriitor de naţionalitate maghiară din România. Romancier (*Pe linie moartă*). Traducător din M.Eminescu, I.Slavici.

KÁDÁR János (1912-1989), om politic maghiar. Membru al partidului comunist din 1931. Ministru de Interne în 1948. În detenţie între 1951 şi 1953. Prim-secretar (din 1956) al CC al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar (PMSU). A contribuit la consolidarea ocupaţiei sovietice în Ungaria, apoi a favorizat o politică de reforme economice, pînă la mijlocul deceniului 9. Înlocuit în 1988.

KADARE, Ismail (n.1936), scriitor albanez. S-a exilat în Franţa între 1990-1992. Povestiri cu tematică de actualitate (*Oraşele Sudului, Concertul*), romane de inspiraţie istorică (*Tobele ploii*) şi de evocare a războiului (*Generalul armatei moarte*). Îmbină fantasticul şi umorul cu observaţia realistă.

KADEŞ, oraş antic în Siria, pe fluviul Orontes, loc al unei bătălii indecise (1296 î.Hr.) între faraonul Ramses II şi regele hitit Muwatallis.

KADUNA, oraş în N Nigeriei; 202 mii loc. Nod caravanier. Aeroport. Centru comercial şi industrial. Rafinărie de petrol.

KADUNA, stat în N Nigeriei centrale; 70,2 mii km^2; 6,8 mil. loc. Capitala: *Kaduna*. Bumbac, arahide, nuci de cola, porumb, mei. Creşterea animalelor.

KÂFIRISTÂN v. **Nuristan**.

KAFKA, Franz (1883-1924), scriitor ceh de limbă germană. Înnoitor al prozei moderne, printr-o insolită valorificare a unor mijloace ale expresionismului şi suprarealismului. Nuvele (*Metamorfoza, Colonia penitenciară*) şi romane (*Procesul, Castelul, America*) în care grotescul, absurdul şi straniul se grefează pe o naraţiune de aparenţă realistă, rezultînd o viziune parabolică asupra condiţiei tragice a omului contemporan, victimă a statului totalitar.

KAGEL, Mauricio (n.1931), compozitor argentinian. Stabilit în Germania din 1957. Director al Institutului de Muzică Nouă din Köln (1969). Experimente muzicale ("teatru instrumental") caracteristice pentru neodadaism (*Heterofonie, Mare nostrum, Trădarea orală*).

KAGERA, rîu în E Africii. Izvorăşte din lacul Victoria şi este considerat curs superior al Nilului. Lungime: 420 km. Pe malul stîng al rîului, în Rwanda, se întinde parcul naţional Kagera; 2510 km^2. Constituit în 1934.

KAGOSHIMA, oraş în Japonia (Kyūshū), port la Marea Japoniei; 536,8 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial. Porţelanuri. Universitate. Centru de cercetări spaţiale. Muzeu. Turism.

KAHN, Gustave (1859-1936), scriitor francez. Poet simbolist (*Cartea imaginilor*) şi teoretician al versului liber (*Palatele nomade*). Romane.

KAIFENG, oraş în E Chinei (Heman), port pe Huanghe; 300 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Monumente: Pagoda de Fier (1049). Muzeu. Capitală imperială (907-1126).

KAIROUAN (**QAIRWÂN**), oraş în N Tunisiei; 55 mii loc. Nod de comunicaţii. Artizanat (covoare şi obiecte din piele). Moschee renumită (670; restaurată în sec.9).

KAISER, Georg (1878-1945), dramaturg german. Interzis (din 1933) în Germania, s-a exilat în Elveţia. A ilustrat teatrul de factură expresionistă, în drame cu tematică antimilitaristă (*Cetăţenii din Calais, Soldatul Tanaka*) şi problematică existenţială (*Din zori pînă la miezul nopţii, Mărgeanul*). Comedii (*Colportaj*).

KAISERSLAUTERN, oraş în V Germaniei

Mauricio Kagel

Franz Kafka

(Renania-Palatinat), pe rîul Hardt; 97,6 mii loc. Centru industrial. Universitate.

KALAHARI, regiune semideşertică în S Africii, între fluviul Zambezi (la N) şi Orange (la S), la 900-1300 m alt.; 630 mii km². Depresiune acoperită cu nisipuri. Climă tropical-continentală, aridă în S (în deşert) şi centru (în semideşert). În N, vegetaţie de savană; mlaştini şi lacuri. Locuită de bechuani şi boşimani.

KALATOZOV, Mihail Konstantinovici (1903-1973), regizor rus de film. Filme de actualitate (*Curajul, Valeri Cikalov, Zboară cocorii, Eu sînt Cuba*).

KALDOR, Nicholas (1908-1986), economist englez. Influenţat de J.M. Keynes, a propus modele ale creşterii economice, insistînd asupra rolului repartiţiei (*Eseuri asupra stabilităţii şi creşterii economice*).

KALEVALA, epopee naţională finlandeză. Compusă de folcloristul Elias Lönnrot prin prelucrarea unor producţii orale (rune) şi a unor interpolări culte tîrzii. Publicată în 1835 (ed. I) şi 1849 (ed. II). A inspirat opere literare, plastice, muzicale.

KALI (în mitologia hindusă), zeitate dual㠹 divinitate a morţii şi distrugerii, dar şi a fecundităţii. Soţia zeului Şiva.

KALIAKRA, cap pe litoralul Mării Negre, la N-E de oraşul Varna (Bulgaria).

KĀLIDĀSA (sec.4-5), poet şi dramaturg indian. Cel mai important autor din literatura clasică sanscrită. Poeme epico-lirice (*Kumarasambhava, Raghuvamsa, Meghadutam*), drame lirice (*Sakuntala*, capodopera sa), valoroase prin modulaţiile analizei psihologice şi frumuseţea limbajului poetic.

KALIMANTAN (BORNEO), insulă în Arhipelagul Malaez, între Marea Chinei de Sud, marea Sulu, marea Sulawesi şi marea Java; 734 mii km² (a treia insulă a Pămîntului, ca suprafaţă, după Groenlanda şi Noua Guinee); 8,23 mil.loc. Relief muntos în centru (alt.max.: 4101 m), dealuri şi cîmpii litorale mlăştinoase. Climă ecuatorială. Păduri de esenţe preţioase (85% din suprafaţă). Expl. de petrol, gaze, cărbune, minereuri de fier şi metale neferoase. Plantaţii de cocotieri, arbori de cauciuc şi de cafea; culturi de orez, porumb. Pe Kalimantan fiinţează statele Sabah şi Sarawak (Malaysia), sultanatul Brunei, în N şi N-V, şi Indonezia (în restul teritoriului).

KALINDERU, Ion (1840-1913; n. Bucureşti), jurist, istoric şi colecţionar de artă român. Studii privind dreptul roman şi istoria vieţii romane. A fost preşedinte al Comisiunii Monumentelor Istorice şi membru al Societăţii Române Regale de Geografie. Administrator al Domeniilor Coroanei (1884-1913). Acad.

KALINDERU, Nicolae (1835-1902; n. Bucureşti), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări asupra pleureziei şi meningitei tuberculoase, anevrismelor sifilitice ale aortei, sarcomului pigmentat, leprei (*Memoriu asupra leprei în România, Lepra anestezică*). Colecţionar de artă (un muzeu din Bucureşti i-a purtat numele). Membru corespondent al Acad. Rom.

KALININ, Mihail Ivanovici (1875-1946), om politic sovietic. Membru al Biroului Politic al CC al PC(b) al URSS (1926-1946). Preşedinte al Comitetului Executiv Central al Sovietelor (şeful statului) din Rusia (mart. 1919 - 1922) şi din URSS (1922-1938); preşedinte al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS (1938-1946).

KALININ v. **Tver**.

KALININGRAD, oraş în Federaţia Rusă, în fosta Prusie Orientală, port la Marea Baltică; 401 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial. Monumente: castelul Ordinului Cavalerilor Teutoni (1255), Domul (sec.14). Numele vechi: *Königsberg* (pînă la 1946). Ocupat de trupele sovietice în aprilie 1945, a fost atribuit URSS prin Conferinţa de la Potsdam (august 1945).

KALISZ, oraş în Polonia, pe rîul Prosna, centrul ad-tiv al voievodatului cu acelaşi nume; 102 mii loc. Centru industrial.

KALKA, afluent al rîului Kalmius, aproape de vărsarea acestuia în Marea Azov. Pe Kalka, armata mongolo-tătară a înfrînt, într-o mare bătălie (1223), oastea cnezilor ruşi şi a cumanilor. În 1380, hanul Tohtamîş a învins, tot aici, pe hanul Mamai. Azi, rîul *Kalcik*.

KÁLMÁN Imre (1882-1953), compozitor maghiar. Operete lirice, valorificînd melosul popular (*Baiadera, Silvia, Contesa Marişa, Prinţesa circului*).

KALMAR, oraş în S Suediei, port la Marea Baltică; 56,2 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial. Castel (sec.13), catedrală (sec.17). Muzeu. Turism. — **Uniunea de la Kalmar**, unirea Suediei, Norvegiei şi Danemarcii, realizată în 1397 sub sceptrul lui Erik de Pomerania. A durat pînă la insurecţia suedezului Gustav Vasa (1521-1523).

KALMÎKIA (CALMÎCĂ) (Republica ~), republică în Federaţia Rusă, în V cursului inferior al Volgăi; 75,9 mii km²; 322 mii loc. (c. 40% calmîci). Capitala: *Elista*. Expl. de gaze naturale. Creşterea animalelor. Cereale.

KALUGA, oraş în Federaţia Rusă, pe Oka, la S-V de Moscova; 312 mii loc. Centru industrial. Monumente din sec.17.

KAMA, rîu în Federaţia Rusă, afluent al Volgăi în aval de Kazan; 1805 km. Izvorăşte dintr-o regiune deluroasă din V munţilor Ural. Afluenţi pr.: Ciusovaia, Belaia, Veatka. Navigabil. Mare potenţial hidroenergetic.

KAMA (KAMADEVA) (în mitologia vedică), zeul iubirii şi al dorinţei. Atribute similare cu ale lui Eros sau Cupidon din mitologia greco-romană.

KAMAKURA, oraş în Japonia (Honshū); 174,3 mii loc. Centru religios budist (statuia de bronz a lui Buddha, sec.13; temple). Muzee. Staţiune balneară.

KAMA-SUTRA, tratat de reguli şi practici erotice, scris în sec.4-5, în sanscrită, de Vātsyāyana. Considerat unul dintre textele religioase importante ale Indiei.

KAMCEATKA, peninsulă în N-E părţii asiatice a Federaţiei Ruse, mărginită de Oceanul Pacific (la S-E), marea Bering (la E) şi marea Ohotsk (la V); 370 mii km². Relief vulcanic (c.120 de vulcani, dintre care 28 activi). Alt. max.: 4750 m. Gheţari (886 km²), gheizere, izvoare termale. Climă temperat-maritimă. Vegetaţie de tundră şi pajişti alpine. Păduri de răşinoase. Expl.de cărbuni, petrol, aur, sulf, mică. Pescuit şi vînătoare.

KAMENEV (*Lev Borisovici Rozenfeld*, zis **~**; 1883-1936), om politic sovietic. Colaborator apropiat al lui Lenin, începînd din 1902-1903, s-a opus insurecţiei bolşevice din 7 nov. 1917. A avut funcţii politice importante între 1918 şi 1927. A format împreună cu Stalin şi Zinoviev o "troikă" (1923-1925) pentru anihilarea lui Troţki, de care s-a apropiat apoi, fiind eliminat din grupul puterii în 1927. În 1935 a fost considerat vinovatul moral pentru asasinarea lui S.M.Kirov, iar în 1936 a fost judecat şi executat. Reabilitat în 1988.

KAMENSKOE, oraş în Ucraina, pe Nipru; 282 mii loc. Centru industrial (metalurgie). Hidrocentrală. Numit şi *Dneprodzerjinsk* pînă în anul 1994.

KAMENSK-URALSKI, oraş în Federaţia Rusă, la poalele munţilor Ural, în apropiere de Ekaterinburg; 209 mii loc. Expl. de minereuri de fier şi bauxită. Centru industrial (metalurgie).

KAMERLINGH-ONNES, Heike (1853-1926), fizician olandez. Contribuţii în fizica temperaturilor joase, în termodinamică şi electricitate. A obţinut heliul lichid (1908) şi a descoperit fenomenul supraconductibilităţii (1911). Premiul Nobel (1913).

KAMPALA, capitala Ugandei, pe ţărmul de N al lacului Victoria; 550 mii loc. Aeroport internaţional (la Entebbe). Centru industrial şi comercial agricol. Universitate (1963). Muzeu etnografic. Capitală din 1962.

KAMPUCHIA v. **Cambodgia**.

KANADA (ULUKA) (sec.5 î.Hr.), filozof indian. Întemeietor al şcolii filozofice Vaisesika, prin formularea aforistică (*Vaişeşica-sutra*) a ideilor originare.

KANANGA, oraş în partea central-sudică a Republicii Democratice Congo, pe rîul Lulua; 704 mii loc. Nod rutier. Aeroport. Expl. de diamante. Centru industrial şi comercial. Numele vechi: *Luluabourg*.

KANAZAWA, oraş în Japonia (Honshū), port la Marea Japoniei; 442,9 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Universitate (1949). Cetate feudală.

KANCHENJUNGA, masiv muntos în Himalaya, între Nepal şi India. Alt.max.: 8585 m (al treilea vîrf de pe Pămînt, după Chomolungma (Everest) şi K2. Gheţari. Escaladat în 1955.

KANDAHAR (QUANDAHAR), oraş în S Afghanistanului; 209 mii loc. Aeroport. Centru comercial (piei de caracul, lînă, mătase, fructe) şi industrial (textile). Mausoleul şahului Ahmed (sec.18). Capitală a statului afgan în sec.18.

KANDEL, Isaac Leon (1881-1965; n. Botoşani), pedagog american, originar din România. Contribuţii la constituirea pedagogiei comparate moderne (*Pedagogia comparată, O nouă eră în educaţie*).

KANDINSKY, Wassily (1866-1944), pictor şi desenator rus, naturalizat german, apoi francez. Tributar impresionismului şi apoi fovismului, a devenit unul dintre promotorii picturii abstracte nonfigurative, fondator al grupării *Der Blaue Reiter* (1911-1914) şi membru al şcolii Bauhaus. Sintetizează tendinţe artistice diverse. Colorist impetuos

(*Compoziție abstractă, Compoziție roz, Muntele albastru*). Eseuri (*Despre spiritual în artă*).

Wassily Kandinsky, *Improvizație*

KANDJUR, cartea sfîntă a lamaismului, cuprinzînd texte traduse din literatura budistă (108 vol.). Împreună cu *Tandjur* formează canonul tibetan.

KANDY, oraș în Sri Lanka, centrul ad-tiv al Provinciei Centrale; 103 mii loc. Centru de pelerinaj budist. Temple. Grădină botanică. Fostă capitală a statului Sri Lanka (sec.16-19).

KANIN, peninsulă în N Federației Ruse, între Marea Albă și marea Barents; c. 10,5 mii km^2. Cîmpie colinară. Tundră. Pescuit. Vînătoare și creșterea renilor.

KANO, oraș în N Nigeriei; 399 mii loc. Aeroport. Centru industrial și comercial agricol. Fostă capitală a unui regat omonim (sec.10-19).

KANŌ, familie de pictori și decoratori japonezi din sec. 15-19. Mai importanți: — **Kano Masanobu** (1434-1530), **Kano Eitoku** (1476-1559), **Kano Naganobu** (1577-1659), **Kano Tanyu** (1602-1674). Influențați de arta chineză, au pictat peisaje, flori, păsări, scene cu personaje tratate decorativ, pe fond auriu strălucitor. Lucrări pentru palate și temple din Kyōto.

KĂNPUR, oraș în partea central-nordică a Indiei (Uttar Pradesh), pe Gange; 2,11 mil. loc. Aeroport. Centru industrial și comercial.

KANSAI (**KINKI**), regiune istorică în S insulei Honshū (Japonia), leagăn al civilizației nipone. Aici s-au dezvoltat marile orașe Ōsaka, Kōbe, Kyōto.

KANSAS, rîu în SUA, afluent al rîului Missouri; c.1000 km lungime (împreună cu Smoky Hill). Izvorăște din Munții Stîncoși.

KANSAS, stat în SUA; 213,1 mii km^2; 2,47 mil.loc. Capitala: *Topeka*. Expl. de petrol, gaze naturale, cărbune, minereuri de plumb și zinc. Cereale (grîu, locul 1 în SUA), porumb, soia, sfeclă de zahăr. Creșterea animalelor (bovine, porcine).

KANSAS CITY, oraș în SUA (Missouri), la confluența rîului Kansas cu Missouri; port fluvial; 1,56 mil.loc. Format prin contopirea orașelor Kansas și Missouri. Aeroport. Centru financiar, comercial (piață de grîu și animale) și industrial. Universitate. Muzeu de artă.

KANT, **Immanuel** (1724-1804), filozof german. Prof.univ. la Königsberg. Întemeietorul filozofiei clasice germane. A elaborat, independent de Laplace, o ipoteză cosmologică evoluționistă (*Istoria generală a naturii și teoria cerului*). Sistemul filozofic al lui Kant (idealismul transcendental) este expus în *Critica rațiunii pure* (teoria cunoașterii), *Critica rațiunii practice* (etica) și *Critica puterii de judecată* (estetica și teoria finalității). Investigînd procesul cunoașterii, Kant consideră că necesitatea și universalitatea judecăților științifice provin din formele apriorice ale sensibilității (spațiul și timpul) și din categoriile apriorice ale intelectului (substanța, cauzalitatea ș.a.). Intelectul uman nu poate accede la cunoașterea "lucrurilor în sine", ci numai a "fenomenelor". Etica lui Kant se edifică pe ideea imperativului categoric, a datoriei, care se împlinește pe terenul opozițiilor dintre imperiul ideal al scopurilor și realitatea empirică, iar estetica definește autonomia și universalitatea fenomenelor artistice. În planul ideilor social-politice Kant este un reprezentant ilustru al iluminismului.

KANTOR, **Tadeusz** (n.1915), pictor și scenograf polonez. Animator al avangardei artistice în Polonia, sub influența suprarealismului și apoi a artei informale. Manifeste și experimente teatrale (*Manifestul teatrului zero*).

KANTOROVICI, **Leonid Vitalievici** (1912-1986), matematician și economist rus. Contribuții în domeniul programării liniare și al aplicării ei în economie pentru creșterea eficienței și a profitului (*Metode matematice ale organizării și planificării producției, Calculul economic al folosirii optime a resurselor*). Premiul Nobel pentru economie (1975), împreună cu T.C.Koopmans.

KAOLACK, oraș în Senegal, la S-E de Dakar, port fluvial pe Saloum; 117 mii loc. Nod rutier. Centru comercial (arahide) și industrial (ulei de arahide).

KAPIȚA, **Piotr Leonidovici** (1894-1984), fizician rus. Contribuții în fizica temperaturilor joase, în studiul comportamentului materialelor în cîmpuri magnetice intense, cu aplicații în fuziunea termonucleară controlată. A descoperit fenomenul suprafluidității heliului. Premiul Nobel (1978).

KAPLAN, **Viktor** (1876-1934), inginer ceh. A inventat turbina hidraulică cu reacție și reglaj prin rotirea paletelor rotorului (1912-1920) (*turbina Kaplan*).

KAPOOR, **Raj** (1924-1988), actor, regizor și producător indian de film. A cunoscut o mare popularitate prin melodrame care opun prejudecăților sociale valorile libertății și iubirii (*Vagabondul, Articolul 420, Suferințele dragostei*).

KAPTEYN, **Jacobus Cornelius** (1851-1922), astronom olandez. A aplicat metode ale statisticii matematice în astronomie, încercînd să stabilească structura galaxiei.

KAPUAS, fluviu în insula Kalimantan; 1150 km lungime. Izvorăște din centrul insulei și se varsă în strîmtoarea Karimata.

KARA (**Marea ~**), mare în S Oceanului Arctic, între țărmul Asiei și insulele Novaia Zemlea, Franz Joseph și Severnaia Zemlea; 880 mii km^2; ad.max.: 620 m. Țărmuri cu golfuri și estuare (ale fluviilor Obi, Enisei). Acoperită cu ghețuri. Legată de marea Barents prin strîmtoarea Vilkițki.

KARA-BOGAZ GÖL, golf-lagună în E Mării Caspice; 13 mii km^2; ad. 4-7 m. Depuneri de săruri pe țărm și pe fund, datorită evaporării puternice și salinității ridicate (300%). Expl. de mirabilit (sarea lui Glauber).

KARABÜK, oraș în N Turciei; 105,4 mii loc. Centru industrial (siderurgie).

KARACEAEVO-CERKESIA (**Republica Karaceaevo-Cercheză**), republică în Federația Rusă, în N Caucazului; 14,1 mii km^2; 418 mii loc. Capitala: *Cerkessk*. Expl. de cărbune, zinc, plumb. Cereale. Creșterea animalelor. Locuită de o populație turco-musulmană, deportată în 1943 și revenită în regiune în 1957.

KARACHI, oraș în Pakistan, port la Marea Arabiei; 5,1 mil. loc. Aeroport internațional. Centru financiar și industrial. Construcții navale. Rafinării de petrol. Universitate. Fostă capitală a Pakistanului pînă în 1959.

KARÁCSONYI János (1858-1929), istoric maghiar. Studii de istorie medievală și bisericească (*Istoria veche a poporului maghiar, Istoria Ordinului Sf.Francisc în Ungaria*).

KARADJA, **Constantin** (1889-1950; n. Haga), istoric, bibliofil și diplomat român. Editor de documente istorice românești. A realizat o mare colecție de incunabule, cărți rare și obiecte de artă. Membru de onoare al Acad. Rom.

KARADŽIĆ, **Vuk** (1787-1864), lingvist și folclorist sîrb. A stabilit principiile fonetice ale ortografiei și a realizat un *Dicționar sîrb* (1818) și prima gramatică a limbii sîrbe (1861). Este unul dintre creatorii limbii sîrbe literare moderne. Culegător al poeziei populare sîrbe.

KARAGANDA, bazin carbonifer în Kazahstan; 3,6 mii km^2. Cărbuni superiori (51,3 miliarde t rezervă).

KARAGANDA, oraș în Kazahstan; 614 mii loc. Centru industrial (siderurgie).

KARAGHEORGHE, **Gheorghe Petrovici** (**KARADJORDJE**, **Djordje Petrović**) (1768-1817), om politic sîrb. Conducător al unei răscoale antiotomane (1804-1813). Înfrînt, s-a refugiat în Austria, apoi în Rusia. Reîntors în Serbia, a fost asasinat din ordinul cneazului Miloš Obrenović.

KARAGHEORGHEVICI (**KARADJORDJEVIĆ**), dinastie de principi sîrbi, întemeiată de Gh.P.Karagheorghe. A dat regii Serbiei (1903-1918), ai Regatului Sîrbilor, Croaților și Slovenilor (1918-1929) și Iugoslaviei (1929-1945): Petru I (1903-1921), Alexandru I (1921-1934) și Petru II (1934-1945), sub regența lui Pavel Karagheorghevici (1934-1941).

KARA IFLAK sau **KARA VLAH** ("Țara românilor negri"), denumire a Țării Românești în izvoarele orientale medievale.

KARAJAN, **Herbert von** (1908-1989), dirijor austriac. Dirijor al orchestrei Philarmonia din Londra, al orchestrei filarmonice

Immanuel Kant

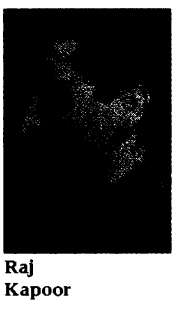

Raj Kapoor

din Berlin şi al Operei din Viena; organizator al Teatrului de la Salzburg. Remarcabil în interpretarea simfoniilor lui Beethoven şi a operelor lui R.Wagner.

KARAKALPAKIA (Republica Karakalpakstan), republică în Uzbekistan; 165,6 mii km^2; 1,2 mil. loc. Capitala: *Nukus*. Culturi de bumbac şi orez. Creşterea animalelor.

KARAKLIS, oraş în Armenia; 159 mii loc. Centru industrial. Distrus de un mare cutremur în 1988. Numit *Kirovakan* între 1935 şi 1991.

KARAKORUM (KARAKORAM), sistem muntos în Asia Centrală (Kashmir), între Himalaya la S, Kunlun la N şi Pamir la N-V; lungime: c. 800 km; alt.max.: 8611 m (vîrful K2). Alcătuit din trei culmi paralele; zăpezi persistente şi gheţari. Păduri pe versantul sudic, pînă la 3500 m alt.

KARAKUL, lac în Asia Centrală (Uzbekistan), în N masivului Pamir, la 3914 m alt.; 346 km^2; ad.max.: 236 m.

KARAKUM, deşert în Asia Centrală (Turkmenistan); c. 300 km^2. Dune şi barcane, deşerturi argiloase. Străbătut de rîurile Amu-Daria, Tedjen şi Murgab şi de canalul Amu-Daria — Marea Caspică. Zăcăminte de sulf. Culturi irigate. Păstorit.

KARAMAN, oraş în S Turciei, la S-E de Konya; 51,9 mii loc. Cetate şi monumente (sec 14-16). Numele antic: *Larande*.

KARAMANLIS, Konstantinos (1907-1998), om politic grec. Prim-ministru (1955-1963 şi 1974-1980). Preşedinte al Republicii Elene (1980-1985 şi 1990-1995).

KARAMÉ, Rashid (1921-1987), om politic libanez. De mai multe ori prim-ministru, între 1955 şi 1987. Orientare politică moderată şi pacifistă propalestiniană în timpul războiului civil din Liban.

KARA MUSTAFA-PAŞA (MAKTUL MUSTAFA), mare vizir al Imperiului Otoman (1676-1683). Comandant al armatei turce la asediul Vienei (1683). Înfrînt de oştile germano-polone, a fost ucis din ordinul sultanului Mahomed IV.

KARAMZIN, Nikolai Mihailovici (1766-1826), scriitor şi istoric rus. Reprezentantul sentimentalismului (romanul *Sărmana Liza*). Istoric romantic (*Istoria statului rus*, 12 vol.). Memorialistică (*Scrisorile unui călător rus*). A editat "Mesagerul Europei" (1802).

KARATEPE, staţiune arheologică în S-E Turciei, în fosta provincie romană Cilicia; vestigii monumentale, între care o mare inscripţie în feniciană şi cu hieroglife luvite, descoperite în 1946.

KARAVELOV, Liuben (1834-1879), scriitor şi om politic bulgar. Nuvele şi povestiri (*Bulgarii de altădată, Este vina destinului?*). A editat la Bucureşti ziarul revoluţionar "Svoboda". Membru al Comitetului revoluţionar bulgar, constituit la Bucureşti.

KARAVELOV, Petko (c.1843-1903), om politic bulgar. Frate cu Liuben Karavelov. Fondator al Partidului Liberal. Prim-ministru al Bulgariei (1880-1881, 1884-1886, 1901).

KARAWANKEN, masiv muntos în Alpii Orientali, între Drava şi Sava, la graniţa dintre Austria şi Slovenia; alt. max.: 2236 m.

KARDELJ, Edvard (1910-1976), om politic sloven. Membru al Partidului Comunist din 1928. Unul dintre comandanţii militari în timpul războiului de eliberare de sub ocupaţia germană (1941-1945), apropiat al lui Tito. Ministru de Externe al Iugoslaviei (1948-1953). Principalul teoretician al autogestiunii în socialism. Lucrare pr.: *Socialismul şi războiul*.

KĂRDŽALI, oraş în S Bulgariei; 51,1 mii loc. Industrii (tutun).

KARELIA (Republica ~), republică în N-V Federaţiei Ruse; 172,4 mii km^2; c. 800 mii loc. Capitala: *Petrozavodsk*. Expl. forestiere, de fosforite, nichel şi minereuri de fier. Creşterea renilor. Vînătoare, pescuit.

KARIAJ (KARIÉ), reşedinţa republicii monastice Athos; c. 300 loc. Mănăstiri.

KARIMATA, strîmtoare între insulele indoneziene Kalimantan şi Belitung; uneşte Marea Chinei de Sud cu marea Java. Lăţime: c.210 km; ad.max.: 36 m.. Insule şi recife coraligene.

KARINTHY Frigyes (1887-1938), scriitor maghiar. Proză umoristică (*Daţi-mi voie, domnule profesor..., Călătorie în jurul craniului meu*); parodii.

KARKAVITSAS, Andreas (1865-1922), scriitor grec. Reprezentant al prozei realiste (*Chemarea mării, Arheologul*).

KARKEMIŞ, oraş în Siria antică, pe Eufrat, centru comercial în Orientul Apropiat, azi în Turcia. Cetate neohitită (ruine). Întemeiat în milen. 5 î.Hr. Stăpînit de statul Mitani (sec.17 î.Hr.), de hitiţi (sec.14 î.Hr.) şi de asirieni (sec.9 î.Hr.). În 605 î.Hr., regele Babilonului, Nabucodonosor, a învins aici armatele asiriene şi egiptene, desfiinţînd astfel statul asirian.

KARLFELDT, Erik Axel (1864-1931), poet suedez. Lirică tradiţionalistă, evocînd locurile natale, dragostea şi evocînd locurile natale, dragostea şi evocinţa (*Pămînturi înţelenite şi cîntece de dragoste, Cîntecele lui Fridolin, Flora şi Pomona, Flora şi Bellona*). Premiul Nobel (1931).

KARL-MARX-STADT v. **Chemnitz**.

KARLOVAC, oraş în Croaţia, la S-V de Zagreb; 54,9 mii loc. Nod de comunicaţii. Cetate (sec.16-18). Monumente în stil baroc.

KARLOVY VARY, oraş în Cehia (Boemia); 56,3 mii loc. Fabrici de porţelanuri, de cristaluri ("de Boemia") şi de textile. Staţiune balneoclimaterică renumită (ape termale sulfuroase). Catedrală barocă (sec. 18). Festival bienal internaţional al filmului. Fondat în sec.14 de împăratul Carol IV. Numele vechi (pînă în 1918): *Karlsbad*.

KARLOWITZ (CARLOWITZ), oraş în Serbia; c. 6 mii loc. Aici a avut loc Congresul de pace (1698-1699) de la sfîrşitul războiului dintre Liga Sfîntă (Rusia, Austria, Veneţia şi Polonia) şi Imperiul Otoman. Tratatele consfinţeau stăpînirea Poloniei asupra Ucrainei apusene şi Podoliei, a Austriei asupra centrului Ungariei, Transilvaniei şi Slavoniei şi a Veneţiei asupra Moreei şi a unor cetăţi din Dalmaţia. Rusia a încheiat cu Imperiul Otoman doar un armistiţiu, finalizat apoi în Tratatul de pace de la Constantinopol (1700).

KARLSBAD v. **Karlovy Vary**.

KARLSRUHE, oraş în Germania (Baden-Württemberg); 271 mii loc. Nod de comunicaţii. Legat printr-un canal de Rin. Centru industrial. Universitate (1865). Muzeu. Castel (sec.18).

KARLSTADT (*Andreas Bodenstein*, zis ~; 1480-1541), reformator religios german. Canonic şi profesor la Wittenberg. Adversar al catolicismului, mai radical decît Luther.

KÂRMAL, Babrak (n. 1929), om de stat afgan. Şeful statului (1979-1986); a impus o politică prosovietică, sprijinit de intervenţia URSS în Afghanistan.

KARMAN, Theodor von (1881-1963), inginer american de origine maghiară. Contribuţii în domeniul aerodinamicii, hidrodinamicii şi termodinamicii (realizarea motoarelor cu reacţie şi a rachetelor).

KARNAK, aşezare în Egiptul superior, pe malul drept al Nilului, în apropiere de Teba; fostă capitală a faraonilor şi mare centru religios. Complexe de temple şi sanctuare din timpul lui Amenophis III şi Ramses III.

KARNĂTAKA, stat în S Indiei; 192 mii km^2; 44,81 mil. loc. Capitala: *Bangalore*. Orez, bumbac, cafea, trestie de zahăr, arbori de cauciuc. Irigaţii. Mine de aur, crom şi cărbune. Expl. forestiere. Numit, pînă în 1973, *Mysore*.

KÁROLYI, familie nobilă maghiară. Mai importanţi: — **Sándor Károlyi, conte** (1669-1743), general. Adversar, apoi subordonat lui Francisk Rákóczi II, a luptat împotriva Habsburgilor. Învins în 1711. — **Mihály Károlyi, conte** (1875-1955), om politic. Lider al aripii de stînga a Partidului Independenţei; prim-ministru (1918-1919) şi preşedinte al Republicii Ungare (ian.- mart. 1919).

KÁRPATHOS, insulă grecească în Marea Egee, în arhipelagul Sporadele de Sud (Dodecanez); despărţită de insula Rodos prin strîmtoarea omonimă; 282 km^2; c.7,2 mii loc. Relief muntos (alt. max.: 1251 m.).

KARPOV, Anatoli (n.1951), şahist rus. Campion mondial (1975-1985, 1993-1999, versiunea FIDE).

KARRER, Paul (1889-1971), chimist elveţian de origine rusă. Cercetări în domeniul zaharidelor, polizaharidelor, aminoacizilor şi vitaminelor. Premiul Nobel (1937).

KARSAVINA, Tamara Platonovna (1885-1978), dansatoare rusă. Stabilită la Londra (1917). Remarcabilă în spectacolele realizate de M.M.Fokin cu "Baletele ruse" (*Şeherezada, Pasărea de foc, Petruşka, Spectrul trandafirului*).

KARST (KRAS), podiş calcaros în N peninsulei Istria (Slovenia), cu forme caracteristice (lapiezuri, doline, peşteri, rîuri subterane), rezultate din acţiunea dizolvantă a apei de infiltraţie. Studiate mai întîi aici, aceste forme au fost numite *carstice*.

KASAI (CASSAI), rîu în Africa Ecuatorială, afluent al fluviului Zair; 2200 km. Izvorăşte din podişul Lunda (Angola), formează pe o porţiune graniţa dintre Angola şi Republica Democratică Congo, traversează apoi teritoriul Republicii Democratice Congo, unde se numeşte *Kwa*. Cascade şi praguri.

KASHIWARA (KASHIMA), oraş în Japonia, la N-E de Tokio; 166 mii loc. Centru industrial (siderurgie, petrochimie). Centrală nucleară.

KASHMIR v. **Jammu şi Kashmir**.

KASPAROV (*Garry Weinstein*, zis ~;

n. 1963), şahist din Azerbaidjan, stabilit în Rusia. Campion mondial (1985-1993).

KASSÁK Lajos (1887-1967), scriitor şi pictor maghiar. A înfiinţat revista "Astăzi" (1916), în care a publicat texte şi lucrări de Tzara, Picasso şi Léger. Aparţine şcolii constructiviste. În poezie a fost influenţat de Walt Whitman (*Pământul meu, floarea mea*), apoi a evoluat spre o formulă artistică proprie (*Frunze de stejar*).

KASSEL, oraş în E Germaniei (Hessen), pe rîul Fulda; 191,6 mii loc. Port fluvial. Centru industrial. Monumente: Brüderkirche (sec.13-14), castelele Wilhelmshöhe şi Bellevue (sec.18). Muzee.

KASSEM, Abd al-Karim (1914-1963), general şi om politic irakian. A fost unul dintre organizatorii loviturii de stat care a abolit monarhia (1958). Prim-ministru (1958-1963). A fost înlăturat printr-o lovitură de stat (febr. 1963) şi executat.

KASTALSKI, Aleksandr (1856-1926), compozitor, muzicolog şi dirijor rus. Reputaţie considerabilă în arta corală. Lucrări corale, simfonice, religioase, o operă.

KASTLER, Alfred (1902-1984), fizician francez. Contribuţii în electronica cuantică şi în spectroscopie (interferometrie, spectre Raman, laseri şi maseri); a descoperit metode optice pentru studiul rezonanţelor hertziene la atomi. Premiul Nobel (1966).

KÄSTNER, Erich (1899-1974), scriitor german. Proză cu tendinţe moraliste, umoristice şi satirice (*Emil şi detectivii, Georg şi incidentele*), un roman (*Fabian*), versuri (*Inimă pe măsură, Larmă în oglindă*).

KASUGAI, oraş în Japonia (Honshū), la N de Nagoya; 266,6 mii loc. Centru industrial.

KASZUBY, regiune colinară din N Poloniei (Pomerania), dominînd delta Vistulei şi golful Gdańsk; alt. max.: 329 m.

KATAEV, Semion Isidorovici (n. 1904), om de ştiinţă rus. Contribuţii în domeniul televiziunii (a inventat, independent de V.Zworykin, iconoscopul).

KATAEV, Valentin Petrovici (1897-1986), scriitor rus. Scrieri umoristice, comedii satirice (*Cvadratura cercului*), romane şi nuvele caracteristice pentru realismul socialist (*Timp, înainte, Fiul regimentului*). Memorii.

KATANGA v. **Shaba**.

KATCHEN, Julius (n.1926), pianist american. Interpret consacrat al lucrărilor majore din repertoriul romantic.

KATHERINA (JEBEL KATHERINA), cel mai înalt vîrf din peninsula Sinai; alt.: 2637 m.

KĀTHIĀWĀR, peninsulă în V Indiei, între golful Kutch şi golful Cambay; c. 40 mii km^2. Podiş cu alt.max. de 1117 m. Savană, mlaştini. Cîmpie litorală.

KĀTHMĀNDŪ, capitala Nepalului, situată la c. 1300 m alt.; 393 mii loc. Aeroport internaţional. Centru industrial. Universitate. Pelerinaj la temple şi sanctuare budiste şi brahmanice. Palate. Fondat în 724. Numele vechi: *Kantipur*. Capitală din 1769.

KATONA József (1791-1830), scriitor maghiar. Clasic al dramaturgiei naţionale (*Bánk Bán*, tragedie istorică).

KATOWICE, oraş în S Poloniei; 367 mii loc. Expl. de zinc şi de huilă. Mare centru industrial (siderurgie, metalurgie, construcţii de maşini grele). Universitate.

KATTEGAT, strîmtoare între peninsulele Iutlanda şi Scandinavia, care leagă Marea Baltică cu Marea Nordului; lungimea: c. 200 km; lăţimea: 60-122 km; ad.max.: 124 m.

KATÎN, oraş în Federaţia Rusă, la V de Smolensk. În apropiere, într-o pădure, au fost executaţi din ordinul lui Stalin c. 4500 de ofiţeri polonezi luaţi prizonieri în timpul ocupării Poloniei de către sovietici (1939-1941). Cele opt gropi comune au fost descoperite de trupele germane în apr. 1943, dar responsabilitatea masacrului a fost recunoscută oficial abia în 1990 de guvernul rus.

KATZ, Sir Bernard (n. 1911), biofizician britanic de origine germană. A explicat procesul fizico-chimic al descărcării acetilcolinei în sinapsele neuromusculare. Premiul Nobel (1970).

KATZIR, Ephraim (n. 1916), om politic israelian, originar din Ucraina (Kiev). Preşedintele statului Israel (1973-1978).

KAŢAROV, Gavril Iliev (1874-1958), istoric, arheolog şi etnograf bulgar. Specialist în istoria Traciei (*Istoria culturii tracilor, Religia tracilor*).

KAUAI, insulă în N-V arhipelagului Hawaii; 1437 km^2; 39,1 mii loc. Climă subtropical-oceanică. Vegetaţie bogată (palmieri, bananieri, acacia). Trestie de zahăr. Turism.

KAUNAS, oraş în Lituania, la V de Vilnius, port pe Nemunas; 423 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Universitate. Muzee.

KAUNDA, Kenneth David (n.1924), om politic zambian. Fondator al Congresului Naţional (1958), lider al luptei pentru eliberare naţională. Preşedinte al Republicii Zambia (1964-1991).

KAUNITZ, Wenzel Anton, prinţ von Kaunitz-Rietberg (1711-1794), om politic şi diplomat austriac. Cancelar al Austriei (1753-1792), a determinat politica internă şi externă sub Maria Tereza, Iosif II şi Leopold II. A ilustrat regimul politic al absolutismului luminat.

KAUTSKY, Karl (1854-1938), publicist şi om politic austriac. Unul dintre liderii social-democraţiei austriece şi ai Internaţionalei a II-a. Secretar al lui Fr.Engels. A contribuit la impunerea liniei marxiste, împotriva lui E.Bernstein, la congresul de la Erfurt (1891). Popularizator al marxismului (*Doctrina economică a lui Karl Marx, Problema agrară*), apoi adversar al acestuia de pe poziţii de centru (a susţinut acţiunea parlamentară împotriva practicii revoluţionare). Criticat de Rosa Luxemburg şi de V.I.Lenin, a răspuns atacînd pe bolşevici (*Terorism şi comunism*, 1919).

KAVAFIS, Konstantinos (1863-1933), poet grec. Poeme evocatoare ale Greciei elenistice, cu caracter erudit, reflexiv, într-un stil lapidar (*Poeme*).

KAVERIN, Veniamin Aleksandrovici (1902-1989), scriitor rus. Iniţial atras de experienţe formale (*Maeştri şi discipoli*), a evoluat spre proza realistă de observaţie socială şi satirică (*Pictorul necunoscut, Doi căpitani, Ploaie oblică*), apoi spre o formulă expurgată de poncifele literaturii proletcultiste (*În faţa oglinzii*). Memorialistică.

KAWABATA, Yasunari (1899-1972), scriitor japonez. Romane şi nuvele străbătute de neliniştile singurătăţii, fatalităţii şi tragismului existenţei, într-un limbaj clasic şi cu o rafinată simbolistică a obiectelor, care sugerează viaţa interioară (*Ţara zăpezilor, Stol de păsări albe, Vuietul muntelui, Kyoto*). Schiţe şi povestiri (*Himera de cristal*). Premiul Nobel (1968).

KAWAGOE, oraş în Japonia (Honshū), la N-V de Tokio; 304,8 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial. Templu budist (sec.9).

KAWAGUCHI, oraş în Japonia (Honshū), la N de Tokio; 438,7 mii loc. Centru industrial.

KAWALEROWICZ, Jerzy (n.1922), regizor polonez de film. Conducător al grupului de creaţie *Kadr* (1955-1968) şi considerat cel mai reprezentativ din prima generaţie de cineaşti polonezi, a realizat opere de succes internaţional (*Trenul de noapte, Maica Ioana a îngerilor, Faraonul, Moartea preşedintelui, Austeria, Marea răzmeriţă*), pe teme istorice şi literare.

KAWASAKI, oraş în Japonia (Honshū), între Tokio şi Yokohama, port la Oceanul Pacific; 1,2 mil. loc. Mare centru industrial (metalurgie, şantiere navale, chimie, textile).

KAYSERI, oraş în partea centrală a Turciei; 421,4 mii loc. Nod rutier. Centru industrial. Citadelă (sec.13). Moschei. Muzee. Fostă capitală a Capadociei, cu numele de *Cesarea*, centru spiritual al creştinismului, ilustrat de prezenţa Sf.Vasile (sec.4).

KAYSONE PHOMVIHANE (n.1920), om politic laoţian. Conducător al partidului comunist (din 1955). Prim-ministru (din 1975) şi şef al statului Laos (din mai 1991).

KAZAHSTAN (KAZACHSTAN) (Republica ~), stat în Asia Centrală. Suprafaţa: 2,7 mil. km^2. Populaţia: 16,85 mil.loc. Capitala: *Astana*. Limba oficială: kazaha. Culte: islamism, ortodoxism. Moneda: 1 tenghe. Împărţit în 19 regiuni. Oraşe pr.: Alma-Ata, Karaganda, Cimkent, Semipalatinsk. Relief variat: munţii Altai şi Tian-Shan în S, podişuri (Turgai), coline (Mugodjarî), depresiuni (Turan), cîmpuri (Cîmpia Pericaspică). Climă temperat-continentală, aridă în Depresiunea Turanului. Expl. de huilă (Karaganda, Ekibastuz), petrol, minereuri de fier, bauxită, crom, nichel, cobalt. Ind.siderurgică, metalurgică neferoasă, chimică (îngrăşăminte), construcţii de maşini, textilă (bumbac, lînă), alimentară. Cultivă cereale, bumbac, sfeclă de zahăr, legume, fructe. Creşterea animalelor (ovine, caprine, bovine). — Teritoriul Kazahstanului a fost populat în antichitate de tri-

Kenneth David Kaunda

Yasunari Kawabata

buri nomade de păstori de origine iraniană (sciți). Kazahii, urmași ai unor triburi mongole și turcice, sînt atestați din sec.15-16. Islamismul s-a răspîndit aici în sec. 10. Kazahstanul a fost inclus în Imperiul Mongol al lui Genghis-Han, apoi în Hoarda de Aur, în hanatul nogailor (de la sfîrșitul sec.14) și al uzbecilor. Între 1731 și 1868, Kazahstanul a fost ocupat de ruși. În 1920, pe teritoriul Kazahstanului s-a creat RSS Autonomă Kirghiză (prin confuzia dintre kirghizi și kazahi), care și-a schimbat numele în RSSA Kazahă, inclusă în RSS Uzbekă. În 1936, RSS Kazahă devine republică unională, componentă a URSS. În 1991, Kazahstan își proclamă independența, apoi aderă la CSI. Republică prezidențială.

KAZAKOV, Matvei Fiodorovici (1738-1812), arhitect rus. A construit la Moscova, în stil neoclasic, clădirea Senatului (în Kremlin), biserici, case particulare.

KAZAN, oraș în Federația Rusă, port pe Volga, capitala Republicii Tatarstan; 1,09 mil. loc. Centru industrial. Universitate. Monumente: Kremlinul (sec. 16-18), catedrală (sec. 18). Muzeu.

KAZAN, Elia (pseudonim al lui *E.Kazanjoglou*; n.1909), scriitor și regizor american de teatru și film, de origine greacă. Personalitate marcantă a artei cinematografice, cu o viziune robustă și un viu simț al imaginii (*Bumerangul, Pe cuvînt de onoare, Un tramvai numit dorință, Viva Zapata, La est de Eden, America, America, Ultimul magnat*). Romane (*Asasinii, Monstru sacru, Acte de dragoste*). Autobiografie. Premiul Oscar (1947, 1954).

KAZANLĂK (KAZANLÎK), oraș în centrul Bulgariei, în depresiunea omonimă; 60 mii loc. Renumit pentru cultivarea și prelucrarea trandafirilor (parfumuri). Ape termale. Mormînt tumular al unei căpetenii trace, cu picturi murale (sec.4-3 î.Hr.).

KAZANTZAKIS, Nikos (1883-1957), scriitor grec. Personalitate reprezentativă a literaturii naționale prin valorificarea unor teme antice și populare într-un spirit modern și universal. Genuri și specii diverse: tragedii și drame în versuri (*Prometeu, Sodoma și Gomora, Ulise*), romane (*Alexis Zorbas, Libertate sau moarte, Hristos răstignit a doua oară, Francisc al meu din Assisi*), epopeea (*Odiseea*), jurnale de călătorie, eseuri.

KAZAR, Vasile (n. 1913, Sighetul Marmației), grafician român. Stil lapidar și tensiune dramatică (ciclurile *Pita de mălai, Moartea pădurii*).

KAZBEK, vîrf în Caucazul Mare; alt.: 5047 m. Origine vulcanică. Zăpezi perene și ghețari. Escaladat în 1968.

KEAN, Edmund (1789-1833), actor englez. Roluri în piesele lui Shakespeare și în dramaturgia romantică, la teatrul "Drury Lane" din Londra.

KEATON, Joseph Francis, zis **Buster** (1896-1966), actor și regizor american de film. Creatorul personajului comic Malec, individualizat prin figura impasibilă a actorului (*Legile ospitalității, Navigatorul, Mecanicul Generalei, Cameramanul*).

KEATS, John (1795-1821), poet englez. Reprezentant ilustru al romantismului și precursor al prerafaeliților și estetismului. Împletește idealul clasic elin al frumuseții cu sensibilitatea romantică (*Endymion, Hyperion, Odă melancoliei, Odă unei privighetori, Odă la o urnă grecească*). Corespondență.

KECSKEMÉT, oraș în Ungaria, la S-E de Budapesta; 105,5 mii loc. Nod de comunicații. Piață agricolă (fructe). Centru industrial.

KEDAH, stat în Malaysia, la strîmtoarea Malacca; 9,42 mii km^2; 1,1 mil. loc. Capitala: *Alor Setar*. Regat vechi, apoi sultanat. Dominat de Siam (1821), protectorat britanic (1909); anexat de Thailanda (1943-1945). Stat în Federația Malaysia (1948), apoi inclus în Malaysia (din 1963).

KEDRENOS, George (sec.11), cronicar bizantin. Autor al unei istorii universale, de la facerea lumii pînă la 1057 (*Istoria sinoptică*), cu informații despre români.

KEESOM, Willem Hendrik (1876-1956), fizician olandez. Cercetări în domeniul temperaturilor joase; a obținut heliul solid (1926).

KEILIN, David (1887-1963), biochimist englez. Cercetări asupra oxidoreducerilor celulare; a descoperit fermentul celular citocromul, esențial pentru respirația celulară.

KEITA, Modibo (1915-1977), om politic din Mali. Președinte al Federației Mali (1959-1960) și al Republicii Mali (1960-1968). Înlăturat printr-o lovitură de stat militară.

KEITEL, Wilhelm (1882-1946), feldmareșal german. Șeful Statului-major general al armatei germane (1938-1945). A semnat actul de capitulare necondiționată a Germaniei naziste (8 mai 1945). Condamnat la moarte la Nürnberg, ca mare criminal de război, a fost executat.

KEKKONEN, Urho Kaleva (1900-1986), om politic finlandez. Prim-ministru (1950-1953, 1954-1956) și președinte al Finlandei (1956-1981).

KEKULÉ VON STRADONITZ, Friedrich August (1829-1896), chimist german. Cercetări în domeniul chimiei organice. A stabilit tetravalența carbonului și a propus prima formulă hexagonală a benzenului (1865).

KELANTAN, stat în Malaysia; 14,9 mii km^2; 878 mii loc. Capitala: *Kota Baharu*. Regat vechi, apoi sultanat. Vasal al Siamului (1780); protectorat britanic (1909); anexat de Thailanda (1943-1945). Stat în Federația Malaysia (1948), apoi inclus în Malaysia (din 1963).

KELLER, Gottfried (1819-1890), scriitor elvețian de limbă germană. Proză de factură realistă, cu elemente ale folclorului și credințelor populare (*Nuvele din Zürich*, romanele *Henric cel verde, Martin Salander*).

KELLERMANN, Bernhard (1879-1951), scriitor german. Proză inspirată din dramele lumii contemporane (*Dansul morții*) și valorificînd posibilitățile proiecțiilor utopice (*Tunelul*).

KELLERMANN, François Christophe, duce de Valmy (1735-1820), mareșal francez. S-a distins în bătălia de la Valmy (1792) și a participat la campaniile lui Napoleon I. Din 1814 s-a aliat Bourbonilor.

KELLOGG, Frank Billings (1856-1937), om politic american. Secretar al Departamentului de Stat (1927-1929). Negociator, împreună cu Aristide Briand, al *Pactului Kellogg-Briand* (1928). Premiul Nobel pentru pace (1929).

KELLOGG-BRIAND (Pactul ~), tratat pentru interzicerea războiului ca mijloc de reglementare a diferendelor dintre state (Paris, 27 aug. 1928). Semnat de 60 de state.

KELLY, Gene (*Eugen Curran Kelly*; n. 1912), actor și regizor american de film. A excelat în comedii muzicale (*Un american la Paris, Cîntînd în ploaie, Invitație la dans, Hello Dolly*).

KELSEN, Hans (1881-1973), jurist american de origine austriacă. A fundamentat teoria normativistă a dreptului. A susținut primatul dreptului internațional asupra celui intern, cu consecința eliminării unui atribut esențial al statului, suveranitatea (*Teoria generală a dreptului și statului*).

KELVIN, lord v. **Thomson, William.**

KEMÉNY, Ioan (1607-1662), general și principe al Transilvaniei (1661-1662). A

Elia Kazan

Gottfried Keller

continuat lupta antiotomană a lui Gheorghe Racoczi II, dar a fost înfrînt şi ucis la Seleuşul Mare (ian. 1662).

KEMÉNY Zsigmond, baron (1814-1875), scriitor maghiar. Romane istorice (*Paul Gyulai, Timpuri lugubre*) şi cu subiecte moderne.

KEMEROVO, oraş în Federaţia Rusă, în bazinul Kuzbass; 495 mii loc. Expl. de huilă. Centru industrial (siderurgie).

KEMPFF, Wilhelm (1895-1991), pianist german. Remarcabil îndeosebi în interpretarea lucrărilor lui Beethoven.

KEMPE, Rudolf (1910-1976), dirijor german. Director muzical al operei din München (1952-1954), dirijor al orchestrelor filarmonice din München (1967-1976), din Londra (1970) şi de la BBC (1975).

KENDALL, Edward Calvin (1886-1972), biochimist american. A izolat thyroxina, a descoperit cortizonul şi l-a utilizat în tratamentul reumatismului. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1950).

KENDREW, John Cowdery (n. 1917), biochimist englez. Cercetări în domeniul proteinelor. A determinat structura mioglobinei prin analiza cristalografică bazată pe razele X. Premiul Nobel pentru chimie (1962).

KENDRICK, John (c. 1740-1794), navigator american. A efectuat primul ocol aproape complet al continentului american (1787-1788), de la Boston la Vancouver, trecînd pe la capul Horn.

KENITRA, oraş în N-V Marocului, la N de Rabat; 139 mii loc. Port la Oceanul Atlantic. Centru industrial şi comercial. Numele vechi (pînă în 1956): *Port Lyautey*.

KENNEDY, John Fitzgerald (1917-1963), om politic american. Lider al Partidului Democrat. Preşedinte al SUA (1961-1963). A promovat o politică de "coexistenţă paşnică" cu sovieticii, de cooperare şi sprijin economic al statelor din America latină; a amorsat intervenţia militară în Vietnam. A fost asasinat la Dallas (22 nov. 1963).

KENNEDY, Robert (1925-1968), om politic american. Frate cu J.F.Kennedy. Senator democrat, artizan al politicii de integrare rasială. A fost asasinat.

KENT, William (1685-1748), arhitect, peisagist, decorator şi pictor englez. Construcţii în stil clasic şi neogotic. Unul dintre creatorii grădinilor şi parcurilor în stil englez.

KENT, comitat în S-E Marii Britanii, la strîmtoarea Pas de Calais; 3,7 mii km^2; 1,48 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Maidstone*. La originea comitatului a fost un burg (Canterbury). Creştinat în sec.6-7, a fost regiunea unde a început formarea civilizaţiei anglo-saxone.

KENTUCKY, stat în E SUA; 104,6 mii km^2; 3,68 mil. loc. Capitala: *Frankfort*. Expl. de petrol, cărbune şi gaze naturale. Cultivă tutun, cereale, porumb, plante furajere. Creşterea animalelor (bovine, porcine, ovine). Colonizat din 1774. Integrat în SUA din 1792.

KENYA (Republica ~), stat în Africa de Est Ecuatorială, cu ieşire la Oceanul Indian. Suprafaţa: 582,6 mii km^2. Populaţia: 29 mil. loc. Capitala: *Nairobi*. Limbi oficiale: swahili şi engleza. Culte: creştinism, animism, islamism. Moneda: 1 Kenya shilling = 100 cents. Împărţit în 7 provincii şi Nairobi Area. Oraşe pr.: Mombasa-Kilindi, Kisumu. Relief de podiş înalt, cu masive muntoase vulcanice în centru (Aberdare Range, Mount Kenya, 5194 m altitudine). Cîmpie litorală îngustă. Climă tropicală, datorită reliefului înalt. Expl. forestiere, de aur, plumb, mangan, cupru. Plantaţii de ceai (locul 1 în Africa), cafea, bumbac, trestie de zahăr. Cultivă porumb, sorg, cereale. Creşterea animalelor (bovine, caprine, ovine). Ind. alimentară (zahăr, bere), chimică; rafinării de petrol. Turism. Exportă ceai, cafea, produse petroliere, lemn, bumbac. — Teritoriul Kenyei, locuit din timpuri străvechi, este ocupat, în zona litorală, de arabi, din sec.7-8. Sultanate arabe în evul mediu. Aşezări portugheze pe coastă, între 1505 şi 1729. Ocupată de englezi în 1895, colonie în 1920. O mişcare naţionalistă anticolonială începută în 1950 se finalizează prin proclamarea independenţei (1963) şi a republicii (1964). Republică prezidenţială.

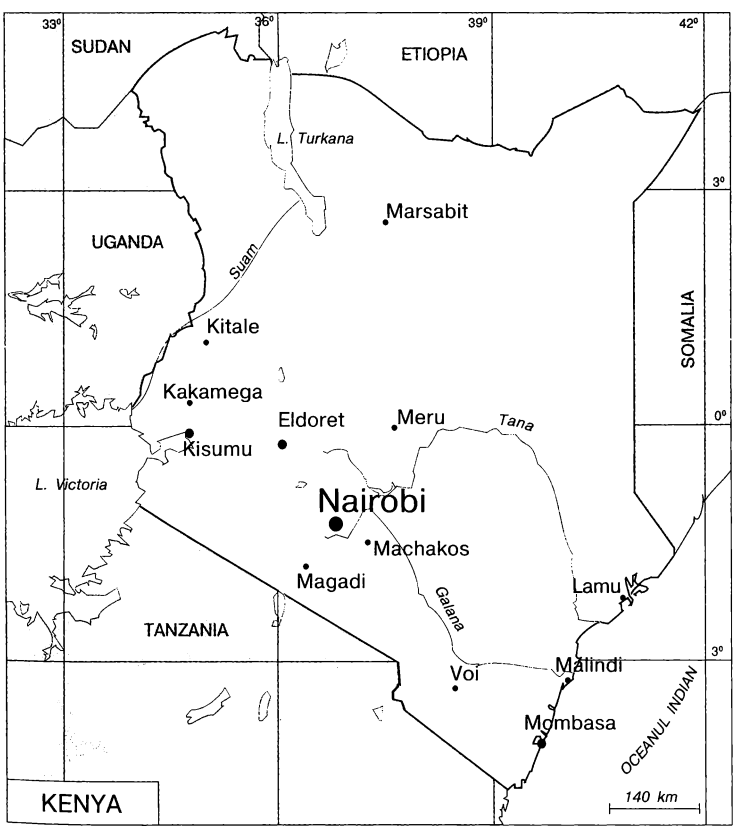

KENYATTA, Jomo (1893-1978), om politic kenyan. Fondator al Uniunii Naţionale Africane din Kenya (KANU), în 1960, prim-ministru (1963) şi preşedinte al Kenyei (1964-1978).

KEPLER, Johannes (1571-1630), astronom şi matematician german. Unul dintre fondatorii astronomiei moderne, discipol al lui Tycho Brahe, susţinător al concepţiei heliocentrice copernicane. A descoperit refracţia atmosferică (1604), legile mişcării planetelor (*legile lui Kepler*); a construit o lunetă astronomică (1611). Opere: *Astronomia nova, Dioptrice, Harmonices mundi, Tables rudolphines.*

KERALA, stat în S-V Indiei, pe coasta Malabar; 38,8 mii km^2; 29,01 mil. loc. Capitala: *Trivandrum*. Expl. forestiere. Plantaţii de arbori de cauciuc; ceai, cafea. Culturi de orez, trestie de zahăr. Creşterea animalelor.

KERBELA (KARBALA), oraş în Irak, la S de Bagdad; 108 mii loc. Centru industrial şi comercial agricol. Oraş sfînt al musulmanilor şiiţi. Sanctuarul lui al-Husain (sec.7), moscheea lui Abūl-Abbās.

KERCI, oraş în peninsula Crimeea (Ucraina), port la strîmtoarea omonimă; 174 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial.

John Kennedy

Johannes Kepler

KERCI, peninsulă, prelungirea peninsulei Crimeea (Ucraina). Relief colinar.

KERCI, strîmtoare care leagă Marea Neagră de Marea Azov. Lungime: 41 km; lăţime 4-15 km.

KÉRÉKOU, Mathieu (n.1933), general şi om politic din Benin. Preşedinte al statului (1972-1991). Preşedinte al CC al Partidului Revoluţionar Popular din Benin (din 1975).

KERENSKI, Aleksandr Fiodorovici (1881-1970), om politic rus. Membru al Partidului Socialist Revoluţionar (eserii). Prim-ministru al Guvernului provizoriu (iul.-nov. 1917). Înlăturat de lovitura de stat bolşevică (7 nov. 1917), a încercat să reia controlul la Petrograd, dar a eşuat şi a emigrat în Franţa, apoi (în 1940) în SUA.

KERGUELEN, Yves-Joseph de Kerguelen de Trémarec (1734-1797), navigator şi explorator francez. A explorat coastele Islandei (1767-1768) şi a descoperit (1772) arhipelagul care îi poartă numele.

KERGUELEN, arhipelag vulcanic nelocuit, în S Oceanului Indian, format din peste 300 de insule; c.7 mii km^2. Relief de platou înalt (alt. max.: 1965 m, muntele Ross). Climă subpolară. Vînătoare de balene şi de foci. Staţiuni de cercetări ştiinţifice. Teritoriu francez din 1893.

KERINTJI (INDRAPURA), vulcan activ în insula Sumatera (Indonezia); alt.: 3801 m (cel mai înalt vîrf din insulă).

KERMADEC, arhipelag vulcanic în Oceanul Pacific, la c. 740 km N-E de Noua Zeelandă; 33,7 km^2. Insule pr.: Macauley, Raoul. Climă tropicală.

KERMADEC, mare fosă în Oceanul Pacific, în zona arhipelagului omonim; ad.max.: 10047 m.

KERMÂN, oraş în partea central-sudică a Iranului; 141 mii loc. Centru industrial şi comercial (piaţă a lînii). Moschei (sec.11, 14). Mausoleul verde (sec.12).

KERMÂNSHÂH v. **Bakhtaran**.

KEROUAC, Jack (1922-1969), scriitor american. Reprezentant al *generaţiei Beat* (*Pe drum, Subteranele, Îngerii vagabonzi*). Poeme (*Mexico Sity Blues*), memorialistică (*Vagabondul solitar*).

KEROULARIOS, Mihail (c. 1000-1059), patriarh al Constantinopolului (1043-1059). Refuzînd să recunoască primatul Romei, a fost excomunicat de papa Leon IX, pe care, la rîndul său, l-a anatemizat, fapt ce a consacrat schisma dintre biserica creştină răsăriteană şi cea apuseană (24 iul. 1054).

KERR, Alfred (pseudonim al lui *Alfred Kempner;* 1867-1948), scriitor şi critic dramatic german. A susţinut consecvent teatrul lui H.Ibsen şi G.Hauptmann (*Lumea în dramă*, 1917).

KERR, John (1824-1907), fizician scoţian. A descoperit fenomenul de apariţie a unei birefringenţe artificiale în unele corpuri aflate în cîmp electric (*efectul Kerr*, 1875).

KERSCHENSTEINER, Georg (1854-1932), pedagog german. A profesat o variantă europeană a pedagogiei pragmatice (*Conceptul de şcoală a muncii*), experimentînd tehnicile educative ale activităţilor în grup şi ale dexterităţilor.

KERULEN, rîu în Asia (Mongolia şi China); 1264 km. Izvorăşte din masivul Chentejn Nuruu, traversează lacul Dalainor, din care iese sub numele de *Argun* şi formează, împreună cu rîul Şilka, fluviul Amur.

KESEY, Ken (n.1935), scriitor american. Literatură protestatară faţă de convenţionalism şi fetişism, din perspectiva unei mitologii americane a autenticităţii (*Zbor deasupra unui cuib de cuci*).

KESSEL, Joseph (1898-1979), scriitor şi publicist francez de origine argentiniană. Romane care fac elogiul eroismului, aventurii şi solidarităţii în acţiune (*Echipajul, Furtuna de nisip, Leul, Cavalerii*). Reporter de mare notorietate (*Turul nenorocirilor*).

KESSERLING, Albert (1885-1960), mareşal german. Şef de stat-major al aviaţiei, a condus atacurile împotriva Poloniei (1939) şi Rusiei (1941). Comandant al trupelor germane în Italia (1943-1944) şi în Vest (1945). Condamnat la moarte de un tribunal britanic (1947) şi graţiat (1952).

KET, rîu în Federaţia Rusă (Siberia occidentală), afluent al fluviului Obi; 1625 km.

KEY, Ellen (1849-1926), pedagogă suedeză. Militantă pentru emanciparea femeii şi adepta unei pedagogii fundamentate pe cunoaşterea copilului (*Secolul copilului*).

KEYNES, John Maynard, baron (1883-1946), economist englez. A emis cea mai importantă doctrină economică contemporană (*keynesismul*). Studiind fenomenul şomajului de după 1930, a preconizat măsuri intervenţioniste ale statului pentru relansarea economică (stimularea consumului, scăderea taxelor şi impozitelor, creşterea investiţiilor publice, redistribuirea veniturilor). Opera pr.: *Teoria generală a folosirii mîinii de lucru, a dobînzii şi a banilor* (1936).

KEYSERLING, Hermann von (1880-1946), filozof german. Critic al raţionalismului steril, a dezvoltat o filozofie a afectelor şi pasiunilor şi a reprezentat o "şcoală de înţelepciune" de la Darmstadt (*Jurnal de călătorie al unui filozof, Analiza spectrală a Europei, Psihanaliza Americii, Meditaţii sud-americane, Viaţa intimă*).

KÉZAI Simon (sec. 13), cronicar maghiar de limbă latină. A consemnat informaţii referitoare la Transilvania (sec.11-12).

KGB (rus. **Komitet Gosudarstvennoi Bezopasnosti** "Comitetul Securităţii Statului"), denumire a serviciilor de securitate ale URSS, reorganizate în 1954, după moartea lui Stalin. Cuprindea serviciile de informaţii şi de contraspionaj intern şi extern. Din 1991 se numeşte Serviciul Federal de Securitate.

KHÂLID (KHÂLED) ibn Abdul Aziz (1913-1982), rege al Arabiei Saudite (din 1975), succesor al fratelui său, Feisal, asasinat.

KHAMA, Seretse (1921-1980), om politic din Botswana. Preşedinte al republicii şi şef al guvernului (1966-1980).

KHAMENEI, Ali Hosein (n.1938), lider religios şi om politic iranian. Şef al Partidului Republican Islamic (1980-1987) şi preşedinte al Republicii Iran (1981-1989). După moartea lui Khomeyni, a devenit lider spiritual islamic (ayatollah), funcţia supremă în stat revenind lui Ali Rafsandjani.

KHAN-TENGRI, vîrf în masivul Tian-Shan, la graniţa dintre Kirghizstan şi China; alt.: 6995 m. Escaladat în 1931.

KHARTOUM, capitala Sudanului, situată la confluenţa Nilului Alb cu Nilul Albastru; 1 mil. loc. (în conurbaţie). Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Port fluvial. Centru industrial. Universitate. Fondat în 1821. Centrul ad-tiv al coloniei britanice Sudan (1898); capitală din 1956.

KHARTOUM NORTH, oraş în Sudan, în N conurbaţiei Khartoum; 341 mii loc. Centru industrial.

KHEFREN (HAFRA), faraon în Egiptul antic, din dinastia 4 (2723-2563 î.Hr.), fiu al lui Kheops. Sub stăpînirea sa au fost construite a doua mare piramidă şi, probabil, Sfinxul de la Giseh.

KHEOPS (HUFU), faraon în Egiptul antic, din dinastia 4 (2723-2563 î.Hr.). În timpul său a fost edificată prima şi cea mai mare piramidă de la Giseh (146,6 m înălţime), considerată una dintre cele şapte minuni ale lumii antice.

KHIEU SAMPHAN (n. 1931), om politic cambodgian. Şef al statului (1976-1982). Unul dintre conducătorii khmerilor roşii, alături de Pol Poth.

KHOMEYNI, Ruhollah (1900-1989), lider religios (ayatollah) şi om politic iranian. Ayatollah al musulmanilor şiiţi din Iran. Revenit din exil (1964-1979), a ajuns conducătorul Consiliului Revoluţiei, care a înlăturat monarhia şi a proclamat republica islamică (1979).

KHORANA, Har Gobind (n.1922), biochimist american de origine indiană. A realizat sinteza de polinucleotide; cercetări asupra codului genetic. Premiul Nobel (1968), împreună cu M.W.Nirenberg şi R.W.Holley.

KIDD, William (zis **Căpitanul Kidd**) (c. 1645-1701), pirat englez. Adversar al francezilor în Antile, a primit misiunea (în 1695) de a reprima pirateria, dar a devenit el însuşi cel mai temut pirat din Oceanul Indian. Demascat, a fost spînzurat de autorităţile engleze.

KIEL, golf al Mării Baltice, în S peninsulei Iutlanda, pe coastele de N ale Germaniei.

KIEL, oraş în N Germaniei, centrul ad-tiv al landului Schleswig-Holstein, port la Marea Baltică; 243,6 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial. Universitate. Biserică (sec. 13). Muzeu.

KIEL (Canalul ~) v. **Nord-Ostsee-Kanal**.

KIELCE, oraş în Polonia, la S de Varşovia; 215 mii loc. Nod feroviar. Expl. de cupru şi marmură. Centru industrial. Catedrală (sec.12), palat episcopal (sec.17).

KIELLAND, Alexander Lange (1849-1906), scriitor norvegian. Critic al moravurilor epocii şi al ipocriziei vieţii de familie în numele libertăţii individuale (*Garman şi Worse, Căpitanul Worse*). Publicist politic radical (*Muncitorii*).

KIENTAL, sat în Elveţia, în apropiere de Berna. Aici s-a desfăşurat (24-30 apr. 1916) a doua conferinţă a socialiştilor internaţionalişti, care a adoptat rezoluţia antirăzboinică şi a configurat nucleul viitoarei Internaţionale a III-a Comuniste.

KIERKEGAARD, Sören (1813-1855), scriitor, teolog şi filozof danez. Precursor al

existenţialismului. Respingînd caracterul sistematic al filozofiei şi apelînd la antinomiile existenţă-gîndire, concret-abstract, individual-general, Kierkegaard dezvoltă teme ale existenţei umane ca angoasă, ca asumare dramatică a libertăţii şi unicităţii individului, ca eşec al gîndirii discursive şi ca ipostază a experienţei religioase (*Ori-ori, Conceptul de angoasă, Stadiile pe drumul vieţii, Tratatul despre disperare*). Jurnal.

KIESINGER, Kurt Georg (1904-1988), om politic german. Deputat creştin-democrat, preşedinte al Bundesratului (1966-1969), cancelar federal (1966-1969).

KIEŚŁOWSKI, Krzysztof (1941-1996), regizor polonez de film. Considerat cel mai important cineast polonez din ultimele două decenii pentru o operă lucidă, pe tema raporturilor individului cu destinul (*Amatorul, Întîmplarea, Decalogul, Trei culori*).

KIEV, capitala Ucrainei, port pe Nipru; 2,64 mil. loc. Aeroport. Centru industrial. Universitate (1834), academie de ştiinţe, institute de învăţămînt superior; teatre, studiouri cinematografice, muzee. Monumente: biserica Deseatina, catedrala Sf. Sofia şi mănăstirea Pecerska (sec.11), clădiri (sec.15-18). Muzee. Fondat în sec.6-7. Atestat documentar în 860. Capitala Rusiei kievene (sec.9-12). Cucerit de mongoli (1240). Stăpînit de Lituania şi Polonia (sec.14-17). Centru al unui voievodat intrat în componenţa Rusiei (1654). Capitala RSS Ucrainene (1934).

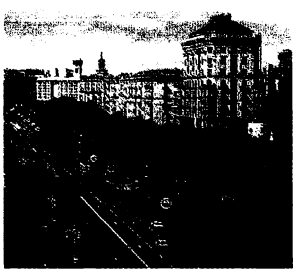

Kiev. Bulevardul Kreşceatik

KIGALI, capitala Rwandei, situată în centrul ţării; 155 mii loc. Aeroport internaţional. Centru industrial şi comercial (animale, cafea). Universitate. Capitală din 1962. Oraş fondat de germani (1908).

KILAUEA, vulcan activ în arhipelagul Hawaii; alt.: 1247 m. Crater cu diametrul de 4,5 km, în care se află un lac de lavă.

KILIMANJARO, masiv muntos vulcanic în N-E Tanzaniei (Africa). Format din trei conuri: Kibo (5895 m, cel mai înalt de pe continent), Mawenzi (5355 m) şi Shira (4006 m). Vegetaţie etajată (păduri ecuatoriale, pînă la 1000 m; savană, pînă la 2000 m; păduri tropicale şi pajişti alpine, peste 2000 m). Zăpezi perene şi gheţari, peste 5300 m. Escaladat în 1889.

KILLY, Jean-Claude (n.1943), schior francez. Triplu campion olimpic (1968), campion mondial la coborîre (1966) şi combinata alpină (1966, 1968). A cîştigat Cupa Mondială în 1967 şi 1968.

KILWA, vechi oraş african, pe o insulă din apropierea coastelor Tanzaniei. Fondat în 975 de arabi şi persani, a devenit capitala unui sultanat care a dominat coasta de S-E a Africii. Apogeu în sec.12-14, ca mare centru comercial între Africa, India, China şi lumea arabă. Distrus de portughezi în 1505 şi reconstruit în 1730 sub numele *Kilwa-Kisiwari*.

KIMBERLEY, oraş în Republica Africa de Sud; 145 mii loc. Aeroport. Cel mai mare centru de expl. şi prelucrare a diamantelor din lume. Zăcăminte de uraniu.

KIMBERLEY, podiş în N-V Australiei; alt. max.: 936 m. Savană. Expl. aurifere.

KIM BU SIK (1075-1151), om de stat şi istoric coreean. Prim-ministru (după c.1135), a sprijinit politica de centralizare a statului Koguryo. Autorul unor *Însemnări istorice privind cele trei state*.

KIM IR SEN (1912-1994), om politic coreean. A fost unul dintre comandanţii militari în timpul războiului de eliberare de sub dominaţia japoneză (1931-1945). Preşedinte al Cabinetului de Miniştri (1948-1972). Preşedinte (1949-1966), apoi secretar general al CC al Partidului Muncii din Coreea (1966-1994). Preşedinte al RPD Coreene (1972-1994). A dus la limită cultul personalităţii şi atributele statului totalitar.

KINABALU, vîrf muntos în N insulei Kalimantan; 4175 m alt.

KING, Martin Luther (1929-1968), pastor şi publicist american. Militant pentru recunoaşterea drepturilor civile ale populaţiei de culoare, prin luptă non-violentă. A fost asasinat. Premiul Nobel pentru pace (1964).

KING, William Lyon Mackenzie (1874-1950), om politic canadian. Prim-ministru (1921-1930, 1935-1948). A contribuit decisiv la întărirea autonomiei Canadei şi la intrarea ţării în războiul mondial (1939).

KINGSTON, oraş în Canada (Ontario), la vărsarea fluviului Sf. Laurenţiu în lacul Ontario; 56,6 mii loc. Centru industrial. Arhiepiscopie catolică. Universitate. Capitală a Canadei între 1841 şi 1844.

KINGSTON, capitala Jamaicăi, port la Marea Caraibilor, pe coasta de S-E a insulei; 662 mii loc. Aeroport. Centru industrial. Universitate. Oraş fondat în 1969. Capitală din 1872.

KINGSTON-UPON-HULL v. **Hull**.

KINGSTOWN, capitala statului Sfîntul Vincenţiu şi Grenadine, situată pe coasta de S-V a insulei Sf. Vincenţiu (Antilele Mici); 22 mii loc. Aeroport. Centru comercial (banane, trestie de zahăr şi manioc). Grădină botanică (1763).

KINGSTOWN v. **Dún Laoghaire**.

KING WILLIAM, insulă în Arhipelagul Arctic-Canadian, situată între peninsula Boothia (în E) şi insula Victoria (în V); 12,6 mii km^2.

KINNAMOS, Ioannes (1143-?), istoric bizantin. Secretar al împăratului Manuel I Comnen. Cronica sa, cuprinzînd perioada 1118-1176, este un izvor principal pentru istoria Imperiului Bizantin, cu informaţii referitoare la români.

KINSHASA, capitala Republicii Democratice Congo, port pe fluviul Zair; 3,5 mii loc. Aeroport internaţional. Construcţii navale. Centru industrial (metalurgie). Manufacturi de iută şi bumbac. Universitate. Oraş fondat în 1881. Capitală a coloniei Congo Belgian (din 1926), sub numele de *Léopoldville*. Capitala republicii din 1971.

KIPLING, Joseph Rudyard (1865-1936), scriitor englez. Operă evocatoare a Indiei exotice, cu natura ei luxuriantă; personaje care ilustrează însuşirile idealizate ale coloniştilor britanici (energia, curajul, iniţiativa). Romane (*Lumina care s-a stins, Cărţile junglei, Kim*), nuvele (*Căpitanii curajoşi*), poezii (*Cîntece departamentale*). Premiul Nobel (1907).

KIPRENSKI, Orest Adamovici (1782-1836), pictor rus. A portretizat în manieră clasicistă pe A.S.Puşkin, B.Thorvaldsen. Compoziţii istorice (*Dmitri Donskoi pe cîmpia Kulikovo*).

KIRÁLY Albert (sec.16-17), ofiţer maghiar, comandant al trupelor din Transilvania trimise în sprijinul lui Mihai Viteazul în 1595. A participat la lupta de la Călugăreni, despre care a scris un preţios raport.

KIRCHHOFF, Gustav Robert (1824-1887), fizician german. Contribuţii în optică (a pus bazele analizei spectrale, împreună cu R.W.Bunsen) şi în radiaţia termică. A descoperit cesiul şi rubidiul (1861). A formulat legile circuitelor electrice (*legile lui Kirchhoff*).

KIRCHNER, Ernst Ludwig (1880-1938), pictor şi grafician german. Personalitate importantă a grupului *Die Brücke*, unul dintre primii exponenţi ai expresionismului; operă străbătută de nelinişti (*Tînără fată pe o sofa albastră, Autoportret cu model*).

KIRCHSCHLÄGER, Rudolf (n.1915), om politic austriac. Ministru de Externe (1970-1974) şi preşedinte federal al Austriei (1974-1986).

KIRCULESCU, Nicolae (1903-1985; n. Bucureşti), compozitor român. Muzică uşoară şi de film, operete (*N-a fost nuntă mai frumoasă*), comedii muzicale (*Suflet candriu de papugiu*), piese instrumentale.

KIRGHIZSTAN (KÎRGÎZSTAN) (Republica ~), stat în centrul Asiei. Suprafaţa: 198,5 mii km^2. Populaţia: 4,5 mil. loc. Capitala: *Bişkek*. Limba oficială: kirghiza. Culte: islamism, creştinism, budism. Moneda: som. Împărţit în 3 regiuni. Oraşe pr.: Oş, Djalal Abad. Relief muntos (podişul Pamir, munţii Tian-Shan. Climă temperat-continentală. Lacuri (Issîk-Kul). Zăcăminte de petrol, huilă, minereuri neferoase. Hidrocentrale. Ind. metalurgică, construcţii de maşini, textilă (lînă, bumbac), alimentară (zahăr). Culturi irigate de cereale, sfeclă de zahăr, bumbac, tutun. Creşterea animalelor (ovine, bovine). — Teritoriul Kirghizstanului a fost locuit în

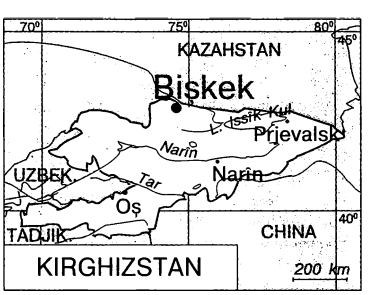

antichitate de triburi nomade iraniene şi turcice, organizate într-un hanat (sec.6 d.Hr.). În sec.10, aici vin triburile mongole ale kirghizilor, supuse în sec.13 de Imperiul Mongol. În sec.19, Kirghizstanul este inclus în Hanatul Kokand, anexat de Rusia în 1876. Numit regiunea *Fergana*, Kirghizstanul este parte a guvernoratului general Turkestan, apoi a RSS Turkestan (1918-1924). În 1924, Kirghizstanul este reorganizat ca Regiune Autonomă Kara-Kirghiză, iar din 1936 ca RSS Kirghiză, republică unională. În 1990, se adoptă denumirea de *Republica Kirghizstan*, iar capitala Frunze îşi reia (în 1991) numele anterior anului 1926 (*Bişkek*). În 1991, Kirghizstan îşi proclamă independenţa, aderînd însă la CSI. Conflicte interetnice (între kirghizi şi tadjici, în 1989, şi între uzbeci şi tadjici, în 1990). Kirghizstan este republică prezidenţială.

KIRIAC, D.G. (pe numele adevărat *Dumitru Georgescu*; 1866-1928; n. Bucureşti), muzician român. Fondatorul societăţii corale "Carmen". Contribuţii la constituirea şcolii naţionale de compoziţie şi a unui stil specific, rezultat din interferarea moştenirii bizantine cu elemente ale folclorului muzical. Piese vocale şi corale (*Liturgia psaltică, Haide, mîndruţo, Foaie verde lămîiţă, Morarul*). Culegător de folclor muzical.

KIRIBATI (Republica ~), stat în zona centrală a Pacificului (Oceania), în trei arhipelaguri coraligene (Gilbert, Phoenix şi Line) şi pe insula Ocean (Banada). Suprafaţa: 861 km². Populaţia: 77 mii loc. Capitala: *Bairiki*. Limbi oficiale: gilbertana şi engleza. Culte: creştinism, bahai. Moneda: 1 australian dollar. Oraşe pr.: Bikinebeu, Betia. Climă ecuatorială. Vegetaţie bogată (cocotieri, pandanus, bananieri). Expl. de fosfaţi (epuizate în 1979). Pescuit. Prelucrarea coprei. Turism. Exportă copra. — Insulele au fost populate în sec.13. Descoperite între 1765 şi 1788. Insulele Gilbert devin protectorat britanic, în 1892, şi, împreună cu insulele Ellice, colonie, în 1916. În 1979, insulele Gilbert (separate de insulele Ellice, în 1975) îşi proclamă independenţa, sub numele de *Kiribati*, ca membru al Commonwealthului. Republică prezidenţială.

KIRILEANU, Gheorghe T. (1872-1960), folclorist şi etnograf român. A înfiinţat revista "Ion Creangă" (1908). Cercetări folclorice şi socioetnografice în teren (*Oraţii de nuntă din Valea Bistriţei Moldoveneşti, Credinţi şi datini din nordul Transilvaniei*). A fost bibliotecar şi apoi secretar al Fundaţiei "Ferdinand" (1930-1935). Membru de onoare al Acad. Rom.

KIRITIMATI, atol în Oceanul Pacific, aparţinînd arhipelagului Line; 575 km²; c. 500 loc. Cocotieri, guano. Descoperit în 1777. Numele vechi (pînă în 1980): *Christmas*. Insulă a statului Kiribati.

KIRIŢESCU, Alexandru (1888-1961; n. Piteşti), dramaturg român. Creaţie inegală, din care rezistă timpului comedia *Gaiţele* şi *Trilogia Renaşterii* (*Borgia, Nunta din Perugia, Michelangelo*). Publicistică, traduceri.

KIRIŢESCU, Constantin (1876-1965; n. Bucureşti), zoolog şi publicist român. Cercetări asupra faunei din România; lucrări istorice (*Istoria războiului pentru întregirea României*) şi studii asupra evoluţiei culturii fizice (*Palestrica*).

KIRIŢESCU, Costin (n.1908; n. Bucureşti), economist român. Fiu al lui Constantin Kiriţescu. Studii în domeniul monetar şi financiar (*Moneda. Mică enciclopedie*). Acad.

KIRKÜK, oraş în N Irakului; 207 mii loc. Aeroport. Expl. şi prelucrarea petrolului. Piaţă a grîului şi lînii.

KIROV, Serghei Mironovici (pseudonim al lui *S.Kostikov*; 1886-1934), om politic sovietic. Unul dintre conducătorii PC (b) al URSS. Prim-secretar al PC din Azerbaidjan (1921-1925), secretar al comitetului de partid din Leningrad (1926-1934). Asasinat, probabil, din ordinul lui Stalin.

KIROV v. **Veatka**.

KIROVABAD v. **Gandja**.

KIROVOGRAD v. **Elizavetgrad**.

KIRUNA, oraş în N Suediei (Laponia); 31,1 mii loc. Mari expl. de minereuri de fier, cu mare concentraţie de metal (60-70%). Rezerve de c.2 mil. de t. Staţiune de cercetări glaciologice şi geofizice.

KISANGANI, oraş în N-E Republicii Democratice Congo, port pe fluviul Zair; 350 mii loc. Nod rutier. Aeroport. Centru industrial. Universitate. Numele vechi (pînă în 1966): *Stanleyville*.

KIŠ, Danilo (1935-1989), scriitor sîrb. Romane şi nuvele inspirate din fapte reale; preocupări pentru inovaţii formale (*Un mormînt pentru Boris Davidovici, Lecţia de anatomie*).

KISELEFF, Pavel Dmitrievici (1788-1872), general şi diplomat rus. A fost preşedintele divanurilor Moldovei şi Ţării Româneşti (1829-1834) în timpul administraţiei militare ruse (1828-1834) şi a avut un rol important în reorganizarea administrativă a Principatelor şi în elaborarea regulamentelor organice. Ambasador al Rusiei la Paris (1856-1862). Favorabil unirii Principatelor.

KISFALUDY Károly (1788-1830), dramaturg maghiar. Precursor al romantismului. Unul dintre primii dramaturgi maghiari (*Tătarii în Ungaria, Pretendenţii*).

KISFALUDY Sándor (1772-1844), poet maghiar. Fratele lui Kisfaludy Károly. Reprezentant al preromantismului (*Iubiri tînguitoare, Iubiri fericite*).

KISHIWADA, oraş în Japonia (Honshū), port la golful Ōsaka; 188,6 mii loc. Centru comercial şi industrial.

KISSINGER, Henry Alfred (n.1923), diplomat şi om politic american. Consilier al preşedintelui Richard Nixon pentru politică externă şi secretar de stat (1973-1977). Contribuţii la apropierea dintre SUA şi China (1971-1972), la retragerea trupelor americane din Vietnam (1973) şi la aplanarea conflictului arabo-israelian (1974). Premiul Nobel pentru pace (1973).

KISUMU, oraş în V Keniei, port la lacul Victoria; 153 mii loc. Nod feroviar şi rutier. Reparaţii navale. Numele vechi: *Port Florence*.

KIŞ, oraş în Mesopotamia, în apropiere de Babilon. Cunoscut în milen. 3 î. Hr. ca centru economic şi comercial.

KITAKYŪSHŪ, conurbaţie în Japonia (Kyūshū); 1,03 mil. loc. Port la strîmtoarea Shimonoseki. Nod de comunicaţii. Mare centru industrial. Institut politehnic. Format în 1963 prin unirea a cinci oraşe.

KITCHENER, Horatio Herbert, conte (1850-1916), feldmareşal şi om politic englez. A cucerit Sudanul (1895-1898) şi a comandat trupele engleze în războiul cu burii (1899-1902). Ministru de Război (1914-1916).

KITCHENER, oraş în S Canadei (Ontario); 334 mii loc. (cu suburbiile). Centru industrial. Numele vechi (1830-1916): *Berlin*.

KITTIKACHORN, Thanom (n.1911), feldmareşal şi om politic thailandez. Prim-ministru al Thailandei (1963-1971) şi membru al unui directorat militar (1971-1973).

KIUSTENDIL, oraş în V Bulgariei, la S-V de Sofia; c. 51 mii loc. Centru comercial (vin, tutun, fructe). Industrii. Izvoare minerale termale. Numele antic: *Pautalia*.

KIVI, Aleksis (pseudonim al lui *Aleksis Stenvall*; 1834-1872), scriitor finlandez. Ctitor al romanului (*Şapte fraţi*) şi dramaturgiei naţionale (*Cizmarul satului, Lea, Kullervo*). Realizează o sinteză a romantismului şi realismului. Precursor al poeziei moderne (*Ţară de buruieni*). Un premiu literar, fondat în 1936, decernat în fiecare an, îi poartă numele.

KIVU, lac tectonic în Africa Orientală, situat între Republica Democratică Congo şi Rwanda; 2,7 mii km²; ad.max.: 496 m. Erupţii vulcanice pe fundul lacului.

KIVU, regiune în E Republicii Democratice Congo, la V de lacul Zair; 256,6 mii km²; 4,2 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Bukavu*.

KÎZÎL, oraş pe cursul superior al fluviului Enisei, capitala Republicii Tuva; 90,3 mii loc. Industrii.

KÎZÎL IRMAK, fluviu în Asia Mică (Turcia); 1151 km. Izvorăşte din masivul Kîzîl Dağ, străbate Podişul Ankarei şi se varsă printr-o deltă în Marea Neagră. Hidro-

Martin Luther King

Joseph Rudyard Kipling

Gustav Robert Kirchhoff

D.G. Kiriac

centrale. Numele antic: *Halys*.

KÎZÎLKUM, deşert în Asia Centrală, pe teritoriul Uzbekistanului şi Kazahstanului, între Amu-Daria şi Sîr-Daria; c.300 mii km². Dune. Irigaţii.

KÎZÎL ORDA, oraş în centrul Kazahstanului, pe Sîr-Daria; 153 mii loc. Centru industrial.

KLADNO, oraş în Cehia, la N-V de Praga; 71,7 mii loc. Expl. de minereuri de fier şi cărbune. Centru industrial (siderurgie, metalurgie).

KLAGENFURT, oraş în S Austriei (Carintia); 87 mii loc. Centru industrial. Universitate. Primărie (sec.16). Muzee. Staţiune estivală şi de sporturi de iarnă.

KLAGES, Ludwig (1872-1956), filozof şi psiholog german. A teoretizat "filozofia vieţii", explorînd zone profunde ale fiinţei şi culturii umane (*Spiritul ca adversar al sufletului, Despre sensul vieţii*). Studii de psihologie (*Principiile caracterologiei*); întemeietor al grafologiei (*Scris şi caracter*).

KLAIPEDA, oraş în Lituania, port la Marea Baltică; 204 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial.

KLAPKA György (1820-1892), general maghiar. Fruntaş al Revoluţiei din 1848-1849 din Ungaria. Emigrat în Italia.

KLAPROTH, Martin Heinrich (1743-1817), chimist şi mineralog german. A descoperit zirconiul, uraniul, titanul şi ceriul.

KLAUS, Georg (1912-1974), filozof şi logician german. Studii de epistemologie (*Teoria specială a cunoaşterii, Semiotica şi teoria cunoaşterii*), de analiză a activităţii sociale contemporane (*Cibernetică şi societate*) şi de semantică generală (*Limbajul politicii, Logica modernă*).

KLAUS, Josef (n. 1910), om politic austriac. Cancelar federal al Austriei (1964-1970).

KLAUS, Václav (n. 1941), om politic ceh. Prim-ministru al Republicii (din 1993).

KLÉBER, Jean-Baptiste (1753-1800), general francez. A reprimat mişcarea contrarevoluţionară din Vendée (1793) şi a comandat trupele franceze din Egipt după reîntoarcerea lui Napoleon Bonaparte în Franţa. Asasinat la Cairo.

KLEE, Paul (1879-1940), pictor şi desenator german de origine elveţiană. Personalitate complexă a grupului "Der Blaue Reiter" şi profesor la Bauhaus. Reuneşte tendinţele abstracţionismului şi expresionismului într-un limbaj cu sugestii poetice (*Fulger colorat, Peisaj cu păsări galbene, Spre stele, Prinţul negru*). Eseuri (*Asupra artei moderne*); jurnal.

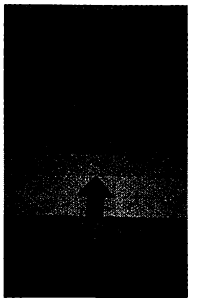

Paul Klee, *Separare de seară*

KLEIN, Felix (1849-1925), matematician german. Prof. univ. la Erlangen şi la Göttingen. Contribuţii în algebră şi în teoria funcţiilor (teoria grupurilor). Inovator în geometrie, prin studiul grupurilor transformării (*Programul de la Erlangen*). A coordonat *Enciclopedia ştiinţelor matematice şi a aplicaţiilor lor*.

KLEIN, Lawrence Robert (n. 1920), economist american. Lucrări în domeniul modelării economice. Premiul Nobel (1980).

KLEIN, Melanie (1882-1960), psihanalistă britanică de origine austriacă. A continuat direcţia lui S.Freud, studiind mai ales înfiriparea lumii interioare a copilului (*Dezvoltarea psihanalizei, Invidie şi recunoştinţă*).

KLEIST, Ewald von (1881-1954), mareşal german. A creat armata de blindate germană. A comandat operaţiuni militare în Ardeni (1940), în Balcani (1941), la Kiev (1941) şi Stalingrad (1942). A murit în prizonierat.

KLEIST, Heinrich von (1777-1811), scriitor german. Introduce specii noi în literatura germană modernă: nuvela (*Michael Kohlhaas, Logodnă la St.Domingo*), comedia (*Ulciorul sfărîmat*). Îl preocupă tema destinului (dramele *Penthesilea, Käthchen din Heilbroon, Prinţul Frederic de Homburg*), încercînd o îmbinare a tragediei greceşti cu drama shakespeariană. Precursor al prozei realiste.

KLEMPERER, Otto (1885-1973), dirijor şi compozitor german. Emigrat în SUA. Reputaţie internaţională la pupitrul orchestrelor filarmonice din Los Angeles (1933-1939) şi Londra (1955). Repertoriu clasic şi modern (J.Haydn, G.Mahler). A compus o operă, o misă, lieduri.

KLENZE, Leo von (1784-1864), arhitect german. Reprezentant al neoclasicismului. Construcţii în stil neogrec la München (*Gliptoteca, Propileele* şi *Vechea Pinacotecă*). Receptiv şi la sugestiile Renaşterii sau ale artei bizantine.

KLERIDES, Glafkos (n. 1919), om politic cipriot. Preşedinte al Republicii (din 1993).

KLESTIL, Thomas (n. 1932), om politic austriac. Preşedinte al Republicii (din 1992).

KLIMA, Viktor (n. 1947), om politic austriac. Cancelar (din 1997).

KLIMT, Gustav (1862-1918), pictor şi decorator austriac. Lucrări semnificative pentru Jugendstil-ul şi simbolismul vienez (picturi monumentale, panouri decorative, portrete).

KLINGER, Friedrich Maximilian von (1752-1831), scriitor german. Reprezentant al mişcării preromantice "Sturm und Drang" (denumită astfel după titlul uneia dintre piesele sale). Drame (*Gemenii, Simsone Grisaldo*), romane (*Viaţa, faptele şi drumul spre iad ale lui Faust*).

KLINGER, Max (1857-1920), pictor, gravor şi sculptor german. Compoziţii cu elemente simbolice (*Hristos în Olimp*); gravuri (ciclurile *Viaţa, Drame*). Sculpturi în stil neoclasic (*Beethoven*).

KLIUCEVSKI, vulcan activ în E peninsulei Kamceatka. Alt.max.: 4750 m. Peste 60 de erupţii în ultimele trei secole. Conuri parazite pe versanţi.

KLOPSTOCK, Friedrich Gottlieb (1724-1803), scriitor german. Poezia lui exprimă o intensă trăire subiectivă, constituită din pulsaţia armonică a sentimentului şi a ideii şi din ritmul discursului liric (*Imnuri, Ode şi elegii*; *Messiada*, epopee; drame lirice).

KLUG, Aaron (n.1926), biochimist englez. Contribuţii în domeniul microscopiei electronice spectroscopice. Premiul Nobel pentru chimie (1982).

KLUGE, Hans Günther von (1882-1944), mareşal german. A comandat trupe în operaţiunile din Polonia (sept. 1939), Franţa (1940), Rusia (1941) şi în Vest (iul.1944). S-a sinucis lîngă Metz.

KNECHTEL, Wilhelm Karl (1884-1967; n. Bucureşti), entomolog de naţionalitate germană din România. Fondatorul şcolii de entomologie agricolă. Cercetări asupra insectelor dăunătoare, în special asupra thysanopterelor. Acad.

KNESSET, parlamentul israelian. Unicameral.

KNOBELSDORFF, Georg Wenzeslaus von (1699-1753), arhitect şi pictor german. Construcţii în stil clasic, cu elemente ale rococoului (Opera din Berlin, palatul Sans-Souci din Potsdam).

KNOX, John (1505 sau 1515-1575), reformator religios scoţian. A contribuit la impunerea reformei în Anglia. Unul dintre primii susţinători ai prezbiterianismului în Scoţia, urmînd concepţia lui Calvin. Adversar al reginelor catolice Maria I Stuart şi Maria Tudor. Operă pr.: *Istoria reformei în Scoţia* (1586), prima lucrare originală din proza scoţiană.

KNOXVILLE, oraş în SUA (Tennessee), la V de munţii Apalaşi; 165 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial. Universitate (1794). Turism.

KNUD (KNUT) v. **Canut**.

KNUDSEN, Aanon Gunnar (1848-1928), om politic norvegian. Prim-ministru (1908-1910 şi 1919-1920). A menţinut Norvegia în neutralitate în timpul primului război mondial.

KŌBE, oraş în Japonia (Honshū), port la golful Osaka; 1,51 mil. loc. (în conurbaţia Osaka-Kobe). Aeroport. Mari şantiere navale. Centru industrial. Universitate. Muzee. Distrus de un mare cutremur în 1995.

KOBLENZ, oraş în V Germaniei (Renania-Palatinat), port la confluenţa Rinului cu Moselle; 114 mii loc. Centru industrial. Biserica Sankt Castor (sec.12-16), primărie (sec.16-17), biserica iezuită (sec.17). Muzeu.

KOCH, Robert (1843-1910), medic şi bacteriolog german. Unul dintre întemeietorii bacteriologiei moderne. A descoperit (1882) bacilul tuberculozei (*bacilul Koch*) şi a preparat tuberculina; a identificat vibrionul

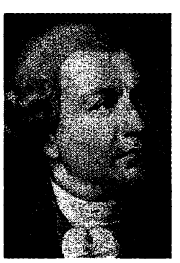

Friedrich Gottlieb Klopstock

Robert Koch

holerei (1883). Premiul Nobel (1905).

KOCHANOWSKI, Jan (1530-1584), poet polonez. Primul poet liric naţional. A compus elegii (ciclul *Trenii*), ode, poeme epice şi satirice. A creat prima dramă a literaturii naţionale (*Respingerea solilor greci*). Traducător al *Psalmilor lui David*.

KÖCHEL, Ludwig (cavaler) von (1800-1877), muzicolog austriac. Studii monografice despre compozitorii austrieci. A întocmit catalogul cronologic şi tematic al creaţiei lui Mozart.

KOCHER, Emil Theodor (1841-1917), medic elveţian. Contribuţii în domeniul chirurgiei gastro-intestinale. Premiul Nobel (1909).

KODAIRA, Kunihiko (n. 1915), matematician japonez. Contribuţii în domeniul geometriei algebrice. Medalia Fields (1954) pentru teoria integralelor armonice şi aplicaţiile sale.

KODÁLY Zoltán (1882-1967), compozitor, folclorist, muzicolog şi pedagog maghiar. A ilustrat, alături de Béla Bartók, direcţia valorificării folclorului în creaţia muzicală cultă. Opere (*Háry János, Şezătoare secuiască*), lucrări simfonice (*Dansuri de pe Mureş*), lucrări vocal-simfonice (*Psalmus Hungaricus*), muzică de cameră. Culegător şi editor de folclor muzical.

KODIAK, arhipelag în Oceanul Pacific, pe coasta de V a Americii de Nord, în S peninsulei Alaska; c. 12 mii km^2; c. 4 mii loc. (eschimoşi). Relief muntos.

KOECHLIN, Charles (1867-1950), compozitor şi muzicolog francez. A compus poeme simfonice (*Noaptea Walpurgiei*), o operă, sonate, cvartete de coarde, lucrări orchestrale, balete (*Sufletul fericit*); monografii despre Fauré şi Debussy şi un tratat de orchestraţie.

KOENIG, Friedrich (1774-1833), inventator german. A construit prima maşină pentru tiparul plan (1802).

KOESTLER, Arthur (1905-1983), prozator britanic de origine maghiară. Preocupat de raporturile individului cu statul totalitar (*Zero şi infinitul*) şi cu revoluţia tehnologică. S-a sinucis.

KOFFKA, Kurt (1886-1941), psiholog american de origine germană. Unul dintre fondatorii gestaltismului (*Principiile psihologiei gestaltiste*).

KŌFU, oraş în Japonia (Honshū), la V de Tokio; 200,6 mii loc. Centru comercial. Ind. mătăsii şi a sticlăriei. Turism.

KOGAIONON, numele muntelui sfînt al geto-dacilor. Menţionat de Strabo. Identificat de unii istorici cu Dealul Grădiştii,

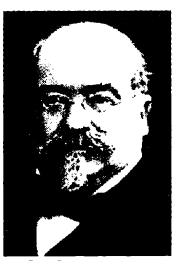

Mihail Kogălniceanu

Helmut Kohl

perimetru religios al Sarmizegetusei.

KOGĂLNICEANU, Mihail (1817- 1891; n. Iaşi), om politic, istoric, publicist şi scriitor român. A contribuit la cristalizarea ideologiei paşoptiste, a redactat, în emigraţie, *Dorinţele partidei naţionale din Moldova*. Militant de frunte pentru unirea Principatelor, a avut un rol însemnat în promovarea unor legi democratice după Unire; ministru, prim-ministru (1863 - 1865) şi ministru de Externe (1876, 1877-1878), cu merite în proclamarea şi realizarea independenţei de stat a României. Profesor de istorie naţională la Academia Mihăileană din Iaşi. A editat documente (în "Arhiva românească", 1840-1841 şi 1845), vechi izvoare narative (*Letopiseţele Ţării Moldovei, Cronicele României*) şi a redactat o istorie naţională (*Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*, vol. I, pentru perioada 1241-1792). Publicistică literară, culturală şi social-politică în "Dacia literară" (1840), "Propăşirea" (1844) şi "Steaua Dunării" (1855-1860) (reviste editate de Kogălniceanu). Scriitor de factură romantică, a abordat proza autobiografică (*Iluzii pierdute*), istorică, de observaţie socială (*Fiziologia provincialului la Iaşi*), romanul (*Tainele inimii*). Membru al Societăţii Academice (1868).

KOGĂLNICEANU, Vasile (1863-1941; n. Iaşi), publicist şi om politic român. Fiu al lui Mihail Kogălniceanu. A activat pe scena politică, încercînd să pună bazele unui partid ţărănesc (1906-1907).

KOHL, Helmut (n. 1930), om politic german. Preşedintele Uniunii Creştin-Democrate din RF Germania (din 1973). Cancelar federal (1982-1998). Rol important în unificarea Germaniei în 1990.

KÖHLER, Wolfgang (1887-1967), psiholog german. Stabilit în SUA (1935). Unul dintre întemeietorii gestaltismului. A studiat intelectul şi comportamentul animal (*Cercetări asupra inteligenţei la maimuţele antropoide, Psihologia gestaltismului, Probleme psihologice*).

KOHLRAUSCH, Rudolf (1809 - 1858), fizician german. A măsurat viteza luminii şi a definit rezistivitatea conductorilor electrici.

KOHLRAUSCH, Friedrich Wilhelm Georg (1840-1910), fizician german. Fiu al lui Rudolf Kohlrausch. Cercetări în electrochimie şi geomagnetism; a studiat conductivitatea electroliţilor (*puntea Kohlrausch*).

KOHUT, Pavel (n.1928), scriitor ceh. Literatură inspirată din evenimentele istoriei contemporane a ţării sale: ocupaţia germană, speranţele şi drama provocate de "Primăvara de la Praga". Poeme (*Timpul iubirii şi luptei*), piese de teatru (*August, August, August*), povestiri (*Jurnalul unui contrarevoluţionar*), romane (*Executoarea*).

KOIVISTO, Mauno Henrik (n.1925), om politic finlandez. Prim-ministru (1968-1970 şi 1979-1981). Preşedinte al republicii (1982-1994).

KOK, Wim (n. 1938), om politic olandez. Prim-ministru al Regatului Ţărilor de Jos (Olanda) (din 1994).

KOKAND, oraş în Uzbekistan, pe rîul Karasu; 182 mii loc. Centru comercial agricol şi industrial. Capitală a unui hanat (1732-1876).

KOKOSCHKA, Oskar (1886-1980), pictor, grafician, poet şi dramaturg austriac. Profesor la Academia din Dresda (1919-1924), organizator al seminariilor artistice de vară la Salzburg (1953-1963). Reprezentant al expresionismului. Portrete reprezentînd personaje bîntuite de angoase (*Bătrînul, Herwarth Walden*), compoziţii sugerînd o atmosferă stranie (*Poduri peste Elba la Dresda, Amsterdam, Marsilia*); ilustraţii ale unor opere de F.Kafka. Poeme, drame (*Orfeu şi Euridice*).

KOLA, peninsulă în N-V părţii europene a Federaţiei Ruse, între Marea Albă şi marea Barents; 100 mii km^2. Vegetaţie de tundră şi silvotundră. Conifere. Mine de apatite, nefelin, cupru, nichel, fier. Baze militare aeriene şi de submarine.

KOLÂR GOLD FIELDS, oraş în S Indiei (Karnataka), în podişul Deccan, la E de Bangalore; 156,4 mii loc. Mine de aur şi argint. Centru industrial.

KOLAROVGRAD v. **Šumen**.

KOLBE, Georg (1877-1947), sculptor şi litograf german. Operă constituită sub influenţa lui Max Klinger şi A.Rodin (*Dansatoare, Războinicul şi geniul*). Tributar, adesea, ideologiei naziste.

KOLBE, Hermann (1818-1884), chimist german. Cercetări în domeniul chimiei organice (electroliza acizilor graşi, sinteza acidului acetic şi acidului salicilic).

KOLCEAK, Aleksandr Vasilievici (1874-1920), amiral rus. Explorator al regiunilor polare. Comandant al flotei ruse din Marea Baltică şi apoi din Marea Neagră în timpul primului război mondial. Unul dintre principalii conducători ai armatelor albgardiste din Siberia în timpul Războiului Civil din Rusia (1918-1920). Înfrînt de Armata Roşie în 1919, a fost prins şi executat.

KOLHAPUR, oraş în India (Mahārāshtra), la S de Poona; 417,3 mii loc. Piaţă agricolă. Centru industrial. Universitate. Studiouri cinematografice. Temple budiste.

KOLÎMA, cîmpie în N-E Siberiei, străbătută de rîul cu acelaşi nume şi de rîul Allaiha: c.170 mii km^2. Alt. medie 100 m.

KOLÎMA, fluviu în N-E Siberiei (Federaţia Rusă); 2129 km. Izvorăşte din masivul Suntar Haiata şi se varsă în Marea Siberiei Orientale. Navigabil pe c. 2000 km.

KOLÎMA, masiv muntos în N-E părţii asiatice a Federaţiei Ruse, de-a lungul coastelor mării Ohotsk; c. 1000 km lungime; alt. max.: 1962 m.

KOLLER, Arnold (n. 1933), om politic elveţian. Preşedinte al Confederaţiei (1997).

KOLLONTAI, Aleksandra Mihailovna (1872-1952), om politic sovietic. Luptătoare pentru drepturile femeii (*Bazele sociale ale problemei feministe*), a fost unul dintre liderii opoziţiei muncitoreşti (1920-1922), dar s-a raliat politicii lui Stalin şi a devenit ambasadoare a URSS în Norvegia, Mexic şi Suedia.

KOLLWITZ, Käthe (1867-1945), graficiană şi sculptoriţă germană. Reprezentantă a expresionismului. Cicluri de gravuri şi desene pe teme sociale sau evocînd războiul (*Răz-*

boiul ţărănesc, Revoluţia ţesătorilor, Cei vii şi cei morţi).

KOLMOGOROV, Andrei Nikolaievici (1903-1987), matematician rus. Contribuţii în analiza matematică, în topologie. A formulat axiomele teoriei probabilităţilor (1933). Unul dintre întemeietorii logicii constructiviste.

KÖLN, oraş în V Germaniei (Renania de Nord-Westfalia), port pe Rin; 964 mii loc. Aeroport. Centru industrial (uzinele firmei "Ford", chimie, medicamente). Cosmetice (apă de colonie). Centru financiar şi comercial. Universitate (1388). Monumente: biserică (sec. 11-13), dom (sec. 13), primărie (sec. 14-16). Muzee. Numele latin: *Colonia (*sec. 1 d.Hr.*)*. Capitală a francilor de pe Rin (sec. 5).

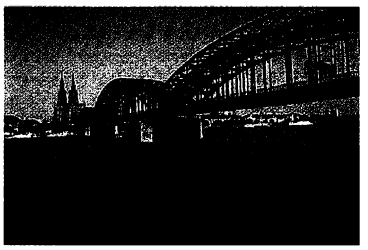

Köln

KOLOKOTRONIS, Theodhoros (1770-1843), general grec. Unul dintre conducătorii militari în lupta de eliberare naţională de sub dominaţia turcească (1821-1831). Preşedinte al guvernului provizoriu grec (1830-1832).

KOLOMNA, oraş în Federaţia Rusă, pe Oka, la S-E de Moscova; 162 mii loc. Centru industrial.

KOLŢOV, Aleksei Vasilievici (1809-1842), poet rus. Lirică influenţată de folclorul rus (*Gînduri*).

KOLŢOV, Mihail Efimovici (1898-1942), scriitor şi publicist rus. Povestiri satirice. Colaborator la ziarul "Pravda" (1922-1942). Corespondent de război (*Jurnal spaniol*). A fost supus represiunilor staliniste. Reabilitat post-mortem.

KOLWEZI, oraş în S Republicii Democratice Congo; 80 mii loc. Centru minier (cupru, cobalt).

KOMANDOR, arhipelag rusesc în N-V Oceanului Pacific (marea Bering); 1848 km^2. Insulă pr.: Bering. Relief vulcanic.

KOMENSKÝ, Jan Amos v. **Comenius.**

KOMI (Republica ~), republică în cadrul Federaţiei Ruse, în N-V munţilor Ural; 415,9 mii km^2; 1,26 mil.loc. Capitala: *Siktîvkar*. Expl. de petrol, gaze naturale, cărbune. Cereale, cartofi. Creşterea animalelor (reni). Vînătoare. Locuită de o populaţie fino-ugrică.

KOMINFORM (rus. **Informbiuro**, abreviere pentru *Biroul de Informare a Partidelor Comuniste şi Muncitoreşti)*, organizaţie (1947-1956) apărută după desfiinţarea Internaţionalei a III-a (1943), pentru a coordona acţiunile a nouă partide comuniste (din URSS,Bulgaria, Cehoslovacia, Italia, Iugoslavia, Polonia, România, Spania şi Ungaria), ca răspuns la politica SUA şi a statelor occidentale findamentată pe doctrina Truman şi concretizată prin planul Marshall.

KOMINTERN, abrevierea numelui rusesc al Internaţionalei a III-a Comuniste (1919-1943).

KOMMUNARSK, oraş în Ucraina, în bazinul Donеţk; 126 mii loc. Ind. metalurgică şi cocsochimică. S-a numit şi *Voroşilovsk*.

KOMSOMOL (abreviere a cuvintelor ruseşti denumind *Uniunea Tineretului Comunist-Leninist)*, organizaţie creată pentru educarea comunistă a tinerilor din URSS, cu vîrsta între 14 şi 28 de ani.

KOMSOMOLSK PE AMUR, oraş în Federaţia Rusă, port pe Amur; 315 mii loc. Centru industrial. Construit în 1932 de comsomolişti.

KONARAK, sit arheologic în India, la 25 km E de Puri (Orissa). Vestigii ale unui templu brahmanic (c.1250) consacrat lui Surya (zeul soarelui).

KONDRAŞIN, Kirill Petrovici (1914-1981), dirijor rus. A condus orchestra Teatrului Mare din Moscova (1943-1956); director artistic al Filarmonicii din Moscova (1960-1975), şef de orchestră la Concertgebouw din Amsterdam (din 1979).

KONEV, Ivan Stepanovici (1897-1973), mareşal sovietic. Comandant al Frontului de la Kalinin, al Fronturilor 1 şi 2 Ucrainean, în al doilea război mondial. A condus cu succes operaţiuni militare la Harkov (1943), în Polonia (1944), la Berlin (1945). A fost comandantul trupelor Pactului de la Varşovia (1955-1960) şi al trupelor sovietice din RD Germană (1961).

KÖNIGSBERG v. **Kaliningrad.**

KONIN, oraş în V Poloniei, pe rîul Warta, centrul ad-tiv al voievodatului omonim; 71,5 mii loc. Centru minier şi industrial.

KONJOVIĆ, Petar (1883-1970), compozitor, dirijor şi muzicolog sîrb. Reprezentant al şcolii muzicale naţionale. A întemeiat Institutul de Muzicologie din Belgrad. Creaţie cu un puternic filon folcloric (opera *Kostana*). Studii despre muzica naţională.

KONOPNICKA, Maria (1842-1910), scriitoare poloneză. Poezie cu caracter social şi de evocare istorică (*Jurămîntul*, devenit cîntec naţional; *Carte de cîntece istorice*); o epopee (*Pan Balcer în Brazilia*).

KONOYE, Fumimaro, prinţ (1891-1945), om politic japonez. Prim-ministru (1937-1939, 1940-1941). Exponent al politicii expansioniste în Asia. S-a sinucis după capitularea Japoniei.

KONRAD von Würzburg (1220 sau 1230-1287), poet german. Poeme epice (*Războiul Troiei*), povestiri în versuri (*Împăratul Otto, Lohengrin*).

KONSTANTINOV, Aleko (1863-1897), scriitor bulgar. Romanul satiric *Bai Ganiu* şi note de călătorie (*Pînă la Chicago şi înapoi*). Traduceri din Molière. Victimă a unui atentat politic.

KONSTANZ v. **Constanţa.**

KONTESCHWELLER, Mihai (1897-1947; n.Craiova), inginer român. Prof. univ. la Iaşi. A izbutit (1934) prima experienţă de teleghidaj din România. Lucrarea sa *Telemecanică* (1937) este o operă de pionierat în domeniu. Inventii în radiofonie.

KONTIĆ, Radoje (n. 1937), om politic iugoslav. Prim-ministru (din 1993).

KON-TIKI, plută de balsa cu care norvegianul Thor Heyerdahl a traversat, într-o expediţie celebră, Pacificul de Sud-Est, între Perú şi Oceania (1947), pentru a demonstra că populaţiile oceanice au origine amerindiană.

KONWITSCHNY, Franz (1901-1962), dirijor german. Conducător al orchestrei Gewandhaus din Leipzig şi al Operei din Berlin. Repertoriu din creaţia germană.

KONYA, oraş în Turcia, la S de Ankara; 584 mii loc. Nod rutier. Aeroport. Centru industrial şi religios. Moschei (sec.13). Mormîntul lui Djalal al-Din Rumi (sec.13). Muzee. Oraş antic (*Ikonium*), cucerit de turcii selgiucizi (sec.11), de mongoli (sec.13). În componenţa Imperiului Otoman din sec.15.

KOONING, Willem de (1905-1997), pictor american de origine olandeză. Iniţiator, împreună cu J.Pollock, al expresionismului abstract (*Excavaţie, Pink Lady*). Personalitate a lumii artistice americane postbelice.

KOOPMANS, Tjalling C. (1910-1985), economist american. Studii asupra formării preţurilor şi echilibrului monetar. Premiul Nobel (1975), împreună cu L.K.Kantorovitch.

KOOTENAY, lac în Canada (Columbia britanică), în care se varsă rîul omonim. Parc naţional (1383 km^2).

KOPEISK, oraş în Federaţia Rusă, la E de munţii Ural, lîngă Celeabinsk; 134 mii loc. Expl. de lignit. Centru industrial.

KOPET-DAG, masiv muntos în Asia Centrală, la graniţa Iranului cu Turkmenistanul, între deşertul Karakum şi rîul Tedjen; alt. max.: 2942 m. Fenomene carstice.

KOPITAR, Bartolomeu (1780-1844), lingvist şi filolog sloven. Unul dintre întemeietorii slavisticii (*Gramatica limbii slave din Kraina, Carintia şi Stiria*). A editat *Codex Clozianus*, cel mai vechi monument glagolitic slav.

KOPP, Hermann (1817-1892), chimist german. Studii fundamentale asupra căldurii atomice şi moleculare şi asupra volumului molecular.

KÖPPEN, Wladimir Peter (1846-1940), meteorolog şi climatolog german de origine rusă. A pus la punct o clasificare a tipurilor climatice, în funcţie de raportul dintre temperatură şi precipitaţii (*Climatele Pămîntului*).

KÖPRÜLÜ (KÜPRÜLÜ), familie de feudali albanezi, cu funcţii militare şi politice în Imperiul Otoman, în sec. 17-18. A dat cinci viziri, între care: — **Mehmed-paşa Köprülü**, mare vizir (1656-1661). Reorganizator al armatei, învingător al veneţienilor (1657) şi conducător al unor campanii în ţările române (1657-1661). — **Fazil Ahmed-paşa Köprülü**, mare vizir (1661-1676). Participant la războaie cu Austria, Veneţia şi Polonia. — **Mustafa-paşa Köprülü**, mare vizir (1689-1691). Organizator militar, financiar şi administrativ. Ucis în lupta cu austriecii de la Salankemen (aug. 1691).

KOR (pol. **Komitet Obrony Rabotników**), organizaţie înfiinţată de un grup de intelectuali polonezi (sept. 1976), pentru apărarea muncitorilor şi apoi pentru sprijinirea sindicatului "Solidaritatea".

KORÇË, oraş în S-E Albaniei; 50 mii loc.

Industrii.

KORČULA, insulă în Marea Adriatică, în apropierea ţărmului dalmatic (Croaţia); 273 km²; 20,2 mii loc. Relief muntos; alt. max.: 568 m. Măslini, citrice. Viticultură. Turism.

KORČULA, oraş în insula omonimă; 3 mii loc. Staţiune balneară. Catedrală gotică, palate renascentiste.

KORDA Sándor (numit şi **Sir Alexander**) (1893-1956), cineast britanic de origine maghiară. A activat în Ungaria, Germania, SUA şi Franţa. În Anglia a excelat prin realizarea unor filme istorice (*Viaţa particulară a lui Henric VIII, Rembrandt, Lady Hamilton*).

KOREAKSK, district autonom în Federaţia Rusă, în N peninsulei Kamceatka, în bazinul fluviului Anadîr; 301,5 mii km²; 37 mii loc. Centrul ad-tiv: *Palana*. Vînătoare. Pescuit.

KÔRIYAMA, oraş în Japonia (Honshū); 314,6 mii loc. Centru industrial.

KORNBERG, Arthur (n. 1918), biochimist american. A identificat rolul enzimelor în metabolismul acizilor dezoxiribonucleici. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1959).

KORNEICIUK, Aleksandr Evdokimovici (1905-1972), dramaturg şi om de stat ucrainean. Piese de teatru cu subiecte istorice (*Sfîrşitul escadrei, Makar Dubrava, Bogdan Hmelniţki*).

KÖRNER, Theodor (1791-1813), scriitor german. Lirică romantică, exaltînd spiritul războinic şi moartea eroică (*Lira şi spada*). Ucis în luptă, în timpul revoltei naţionale din 1813.

KORNILOV, Lavr Gheorghievici (1870-1918), general rus. Organizatorul unei lovituri de stat eşuate (aug./sept. 1917) la Petrograd. Arestat împreună cu generalul A.Denikin. A fost eliberat şi a format în Ucraina, împreună cu generalul Alekseev, o armată de voluntari pentru a combate pe bolşevici. Ucis în luptă.

KOROLENKO, Vladimir Galaktionovici (1853-1921), scriitor rus de origine ucraineană. Reprezentant al narodnicismului. Povestiri şi nuvele inspirate din viaţa oamenilor simpli (*Visul lui Makar, Muzicantul orb, Fără grai*). Memorialistică (*Istoria timpului meu*). După 1917, a criticat teroarea revoluţionară.

KOROLIOV, Serghei Pavlovici (1906-1966), om de ştiinţă rus. A condus programele pentru construirea primei rachete cu combustibil lichid (1933), a rachetelor purtătoare de sateliţi şi a primelor nave cosmice sovietice.

KÖRÖSI CSOMA Sándor (1784-1842; n. Ciuruş, jud. Covasna), cărturar şi lingvist maghiar din Transilvania. A călătorit în Tibet şi a studiat limba şi cultura tibetană. Unul dintre întemeietorii lingvisticii tibetane (*Dicţionar sanscrit-tibetan-englez, Gramatica limbii tibetane*).

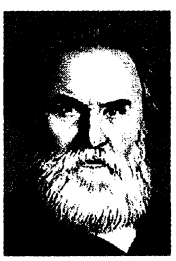

Vladimir Korolenko

Serghei Koroliov

KORSAKOV, Serghei Sergheevici (1854-1900), neurolog rus. Cercetări asupra cauzelor tulburărilor de memorie, amneziei şi dezorientării în timp şi spaţiu (*sindromul Korsakov*).

KORTRIJK (COURTRAI), oraş în V Belgiei, pe rîul Lys; 76,1 mii loc. Ind. lînii şi a bumbacului. Biserica Notre-Dame (sec.13). În 1302, lîngă Kortrijk s-a desfăşurat "bătălia pintenilor", în care detaşamentele ţesătorilor flamanzi au înfrînt armata cavalerilor francezi comandată de Robert II (d'Artois).

KORZYBSKI, Alfred Habdank (1879-1950), filozof şi lingvist polonez. Stabilit în SUA (1940). Preocupări pentru fundamentarea unei semantici generale (*Ştiinţă şi sănătate*).

KÓS, insulă grecească în Dodecanez (Sporadele de Sud); 290 km²; 17,9 mii loc. Oraş pr.: Kós. Citrice, bumbac, tutun. Creşterea ovinelor. Monumente istorice. Patria lui Hipocrate.

KOŠCIUSKO, masiv muntos în N-E Alpilor Australieni; alt.: 2234 m (vîrful cel mai înalt de pe continent). Păduri de eucalipţi (pînă la 1200 m).

KOŠCIUSZKO, Tadeusz (1746-1817), om politic polonez. Participant (1776-1783) la Războiul de Independenţă din America de Nord. A condus răscoala polonezilor împotriva dominaţiei Rusiei şi Prusiei (1794). După înfrîngerea revoltei a fost deţinut în Rusia (1794-1796), apoi a trăit în emigraţie în SUA, Franţa şi Elveţia.

KOŠICE, oraş în E Slovaciei; 234,8 mii loc. Nod feroviar şi rutier. Centru industrial (siderurgie). Universitate. Catedrală (sec.14-15). Clădiri (sec. 17-18). Muzeu tehnic.

KOSÎGHIN, Aleksei Nikolaevici (1904-1980), om politic sovietic. Membru al Biroului Politic al Partidului Comunist (1948-1952). Preşedinte al Consiliului de Miniştri al URSS (1964-1980). Membru al direcţiei colegiale, alături de L. I. Brejnev şi N. V. Podgornîi.

KOSOVO, provincie autonomă în Iugoslavia (Serbia); 10,9 mii km²; 1,58 mil.loc. Centrul ad-tiv: *Priština*. Expl. de minereuri de crom, plumb şi zinc. Cultivă porumb, grîu şi tutun. Creşterea animalelor. Populată de albanezi (c. 90%), care au încercat (1968,1981,1989-1990) să obţină statutul de republică. Un grav conflict interetnic s-a declanşat în 1997.

KOSOVOPOLJE, cîmpie în S Serbiei. Aici au fost învinse (ian.1389) de către turcii conduşi de Baiazid armatele sîrbo-bosniace sprijinite de Mircea cel Bătrîn, după care Serbia a intrat sub stăpînirea otomană; în oct. 1448, la Kosovopolje sultanul Murad II a înfrînt oastea maghiară condusă de Iancu de Hunedoara.

KOSSEL, Albrecht (1853-1927), fiziolog şi biochimist german. Cercetări asupra substanţelor albuminoide, derivaţilor acizilor nucleici şi formării ureei. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1910).

KOSSEL, Walther (1888-1956), fizician german. Fiu al lui Albrecht Kossel. A elaborat teoria electrovalenţei şi a studiat structura cristalelor.

KOSSUTH Lajos (1802-1894), om politic şi publicist maghiar. Unul dintre conducătorii Revoluţiei de la 1848-1849 din Ungaria. Guvernator general al Ungariei independente (1849). După înfrîngerea revoluţiei, a trăit în emigraţie în Turcia, Anglia şi Italia.

KOSTOV, Ivan (n. 1949), om politic bulgar. Prim-ministru (din 1997).

KOSTROMA, oraş în Federaţia Rusă, pe Volga, la N-E de Moscova; 278 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial. Catedrală (sec. 13).

KOSZALIN, oraş în N-V Poloniei, centrul ad-tiv al voievodatului omonim; 109,8 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial.

KOSZTOLÁNYI Dezsö (1885-1936), scriitor maghiar. Reprezentant al esteticismului, iniţial influenţat de simbolism (Baudelaire, Rilke). A evoluat spre o poezie de notaţie, expresie a unei sensibilităţi delicate şi vulnerabile (*Plîngerile sărmanului copil, Bilanţ*); nuvele (*Seri vrăjite*), romane, eseuri.

KOTA, oraş în India (Rājāsthān); 536,4 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial. Piaţă a bumbacului şi arahidelor. Temple.

KOTA BAHARU (KOTA BHARU), oraş în Malaysia, în peninsula Malacca, port la Marea Chinei de Sud, capitala statului Kelantan; 171 mii loc. Centru industrial.

KOTA KINABALU, oraş în Malaysia, în N insulei Kalimantan, capitală a statului Sabah, port la Marea Chinei de Sud; 46 mii loc. Aeroport. Centru comercial. Numele vechi: *Jesselton*.

KOTARBIŃSKI, Tadeusz (1886-1981), filozof şi logician polonez. Reprezentant al Cercului de la Viena şi unul dintre fondatorii Şcolii de la Lvov-Varşovia (*Lecţii de istorie a logicii*). Creator al praxiologiei (*Tratat despre lucrul bine făcut*).

KÖTELES Sámuel (1770-1831), cărturar maghiar din Transilvania. Reprezentant al iluminismului, influenţat de filozofia kantiană (*Enciclopedia filozofiei*). A susţinut monarhia parlamentară.

KOTLIN, insulă în Marea Baltică (Golful Finic), la 26 km V de Sankt Petersburg; c.15 km². Aici se află fortăreaţa Kronstadt (1703).

KOTT, Jan (n.1914), teoretician literar polonez. Stabilit în SUA (1966). Eseuri critice, care au înnoit concepţiile despre teatrul elisabetan, interpretat din perspectivă freudiană (*Shakespeare, contemporanul nostru*), şi despre tragedia antică (*A mînca zei*). Traduceri.

KOTZEBUE, August von (1761-1819), dramaturg german. Reprezentant al teatrului sentimental burghez (*Grădinarul orb, Mizantropia şi pocăinţa*). A lăsat c. 320 de drame, comedii, adaptări. A fost asasinat.

KOTZEBUE, Otto Evstafievici (1788-1846), navigator rus de origine germană. Fiu al lui August von Kotzebue. Comandant al unei expediţii (1815-1818) în Oceanul Arctic şi în Oceania. A descoperit 399 de insule. A călătorit în jurul pămîntului (1823-1826).

KOTZEBUE, Wilhelm von (1813-1887), diplomat şi scriitor german. Fiu al lui August von Kotzebue. Consul la Iaşi. A descris

aspecte ale vieţii româneşti (*Tablouri şi schiţe din Moldova*, romanul *Laskar Viorescu*). Traducător al poeziilor populare culese de V.Alecsandri.

KOŢIUBINSKI, Mihailo Mihailovici (1864-1913), scriitor ucrainean. Proză evocatoare a evenimentelor din timpul Revoluţiei ruse din 1905-1907 (*Risul, Caii nu sînt vinovaţi, Fata Morgana*).

KOUNTCHÉ, Seyni (1931-1987), om de stat nigerian. Şeful statului (1973-1987).

KOVAČ, Michal (n. 1930), om politic slovac. Preşedinte al Republicii (din 1993).

KOVAČIĆ, Ante (1854-1889), scriitor croat. Prozator realist, cultivînd tema dezrădăcinării. Nuvele (*Catastrofa de la Ljubljana*), romane (*În administraţie, Dragostea unui baron*), portrete satirice. Balade.

KOVAČIĆ, Ivan Goran (1913-1943), scriitor croat. Poeme antifasciste, nuvele de inspiraţie rurală (*Zile de mînie*). A murit ca partizan.

KOVÁCS György (1910-1977; n. Cluj), actor de naţionalitate maghiară din România. Roluri de compoziţie în *Unchiul Vanea* de Cehov, *Moartea unui artist* de H. Lovinescu şi în filme (*Citadela sfărîmată, Pădurea spînzuraţilor, Dacii, Serata*).

KOVÁCS Zoltán (n.1913, Cluj), pictor de naţionalitate maghiară din România. Unul dintre membrii Coloniei de pictură de la Baia Mare. Peisaje şi compoziţii de inspiraţie rurală.

KOVALEVSKAIA, Sofia Vasilievna (1850-1891), matematiciană rusă. Lucrări în domeniul ecuaţiilor cu derivate parţiale, în mecanica solidelor şi mecanica cerească.

KOVALEVSKI, Aleksandr Onufrievici (1840-1901), zoolog rus. Studii de embriologie comparată şi de histologie experimentală.

KOVALEVSKI, Vladimir Onufrievici (1842-1883), paleontolog rus. Frate cu Aleksandr Kovalevski. Unul dintre întemeietorii paleontologiei evoluţioniste. A studiat paleontologia mamiferelor copitate (a calului).

KOWLOON, oraş în peninsula omonimă (China); 1,68 mil.loc. Aeroport internaţional. Centru comercial şi industrial. A făcut parte din posesiunea britanică Hong Kong (pînă în 1991).

KOYRÉ, Alexandre (1882-1964), filozof francez de origine rusă. Studii de epistemologie, referitoare la gîndirea lui J.Böhme, Copernic, Kepler, Galileo Galilei (*Studii galileene*) şi la cosmologiile moderne (*De la lumea închisă la universul infinit*).

KOZHIKODE, oraş în S-V Indiei (Kerala), port pe coasta Malabar; 800,9 mii loc. Centru industrial şi comercial (export de bumbac, cafea, ceai, copra, cauciuc natural). Numele vechi: *Calicut*.

KOZINŢEV, Grigori Mihailovici (1905-1973), regizor rus. Realizator al unor filme de avangardă (*Mantaua, Noul Babilon, Roata diavolului*). A pus în scenă spectacole în stil futurist, apoi a abordat, în cinema, un repertoriu clasic (*Don Quijote, Hamlet, Regele Lear*).

KRA, istm în Thailanda, care leagă Indochina de peninsula Malacca; lăţime min.: 42 km.

KRAFT, Adam (c.1460-1508 sau 1509), sculptor german. Lucrări în stil gotic la Nürnberg (statui ale lui Iisus Hristos şi ale Fecioarei Maria, tabernacolul din biserica Sf. Laurenţiu).

KRAG, Jens Otto (1914-1978), om politic danez. Prim-ministru (1962-1967, 1971-1972). A contribuit la aderarea ţării la Piaţa Comună.

KRAGUJEVAC, oraş în Iugoslavia (Serbia), la S de Belgrad; 87 mii loc. Centru industrial (automobile). Fostă capitală a Serbiei (1818-1839).

KRAINA, regiune istorică împărţită între Croaţia şi Bosnia-Herţegovina. Locuită şi de sîrbi; a fost organizată de austrieci pentru apărarea graniţelor împotriva turcilor. În 1994-1995 în Kraina s-au produs sîngeroase conflicte interetnice.

KRAKATAU (KRAKATOA), insulă vulcanică situată între insulele Java şi Sumatera; 10,5 km^2. O catastrofală erupţie a vulcanului Krakatau (26 aug. 1883) a distrus parţial insula, reducîndu-i suprafaţa, şi a făcut 40 mii de victime. Ultima erupţie, în 1950.

KRÁL', Janko (1822-1876), poet slovac. Reprezentant al romantismului; influenţat de Byron (*Jánošik, Drama lumii*).

KRAMATORSK, oraş în Ucraina, în bazinul Donеţk; 198 mii loc. Centru industrial (siderurgie).

KRAMER, Stanley (n.1913), cineast american. Filme pe teme de actualitate social-politică (*Lanţul, Ultimul ţărm, Procesul maimuţelor, Procesul de la Nürnberg, Secretul din Santa Vittoria*); comedii (*O lume nebună, nebună, nebună*).

KRAMSKOI, Ivan Nikolaevici (1837-1887), pictor rus. Conducătorul grupării peredvijnicilor. Portrete cu valoare psihologică (*L.N. Tolstoi, N.A. Nekrasov, Minna Moiseev*). Lucrări de critică şi teorie a artei.

KRANJEC, Miško (n. 1908), scriitor sloven. Proză cu tematică rurală; romane (*Pădurea se trezeşte, Primăvara*), nuvele. Scrieri pentru copii.

KRASICKI, Ignacy (1735-1801), scriitor polonez. Reprezentant de seamă al literaturii iluministe. Poeme eroicomice (*Monachomachia, Antimonachomachia*), specii cu caracter didactic şi moralizator (*Fabule şi apologuri*), satire. Fondator al romanului modern polonez (*Aventurile lui Mikołaj Doswiadczynski*).

KRASIŃSKI, Zygmunt (1812-1859), scriitor polonez. Drame romantice cu caracter antiaristocratic (*Comedia nedivină*) sau istoric (*Iridion*). Lirică patriotică (*Psalmii viitorului*).

KRASNODAR, oraş în Federaţia Rusă, la N de munţii Caucaz, pe Kuban; 636 mii loc. Centru industrial. Fondat în 1793. Vechiul nume (pînă în 1920): *Ekaterinodar*.

KRASNOE SELO, oraş în Federaţia Rusă, în apropiere de Sankt Petersburg. Fostă reşedinţă imperială.

KRASNOIARSK, oraş în Federaţia Rusă, port pe Enisei; 912 mii loc. Hidrocentrală. Construcţii navale. Centru industrial (metalurgie). Instituţe de învăţămînt superior. Teatre, muzee.

KRASTS, Guntars (n. 1957), om politic leton. Prim-ministru (din 1997).

KRASZEWSKI, Józef Ignacy (1812-1887), prozator polonez. Vastă operă narativă; peste 300 de romane cu tematică istorică şi socială (*Vremea Sigismunzilor, Lanterna magică*).

KRAUS, Georg (1607-1679; n. Sibiu), cronicar german din Transilvania. În *Cronica Transilvaniei* prezintă evenimente dintre anii 1608 şi 1665 şi cuprinde informaţii despre toate ţările române.

KRAUS, Karl (1874-1936), scriitor austriac. Poezie (epigrame) şi dramaturgie de actualitate politică (*Ultimele zile ale omenirii, A treia noapte valpurgică*). Publicistică.

KRAUSS, Clemens (1893-1954), dirijor austriac. Director al operelor din Viena, Berlin şi München. Preferinţă pentru muzica lui Mozart şi R. Strauss.

KRAUSS, Werner (1884-1959), actor german. Roluri remarcabile în teatru şi în filme expresioniste (*Caligari, Fraţii Karamazov, Othello*).

KRAUZE, Zygmunt (n. 1938), compozitor, pianist şi dirijor polonez. Preşedinte al Societăţii Internaţionale de Muzică Contemporană (1987-1990).

KRAVCIUK, Leonid (n. 1934), om politic ucrainean. Preşedinte al ţării (1991-1994).

KREBS, Hans Adolf (1900-1981), biochimist englez. Contribuţii în biochimia fermenţilor. A descoperit ciclul sintezei ureei în ficatul mamiferelor şi ciclul acidului citric (*ciclul lui Krauze*). Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1953), împreună cu F.A.Lipmann.

KREFELD, oraş în Germania (Renania de Nord-Westfalia), port pe Rin; 240,2 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial (siderurgie). Muzee.

KREINDLER, Arthur (1900-1988; n. Bucureşti), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Importante contribuţii în neurofiziologie (activitatea electrică a creierului, efectele intoxicaţiilor asupra sistemului nervos, epilepsia, afazia). Cercetări de pionierat în tehnica electroencefalografiei. Membru al mai multor societăţi medicale din Europa. Acad.

KREISKY, Bruno (1911-1990), om politic austriac. Cancelar federal (1970-1983).

KREISLER, Fritz (1875-1962), violonist şi compozitor austriac. Stabilit în SUA. Virtuoz interpret al preclasicilor şi al muzicii vieneze. Piese de mare audienţă (*Frumosul rozmarin, Capriciu vienez, Tamburina chinezească*), operete, cvartete.

KREMENCIUG, oraş în Ucraina, la E de Kiev, port pe Nipru; 236 mii loc. Hidro-

Stanley Kramer

Grigori Kozinţev

centrală. Nod feroviar. Centru industrial (siderurgie).

KREMLINUL DIN MOSCOVA, ansamblu arhitectural fortificat, situat pe o colină din centrul Moscovei. Fondat în sec. 11. Construcţiile iniţiale, din lemn, au fost înlocuite treptat prin fortificaţii şi clădiri de piatră (din sec.15). Cuprinde biserici (Blagoveşcenski Sobor, cu picturi de Rubliov, sec. 14-15), catedrale (Sf. Mihail), necropola ţarilor (sec. 15), palate (Granovitaia Palata, sec. 15-16; Uspenski Sobor, sec.15; Teremnoi Dvoreţ, sec.17; clădirea Senatului, sec.18; Palatul Congreselor). Centru al puterii politice al Federaţiei Ruse şi al fostei URSS.

KRETSCHMER, Ernst (1888-1964), psihiatru german. A propus o clasificare a tipurilor constituţionale stabilind corelaţii între biotip, temperament şi predispoziţiile pentru un anumit tip de maladie mentală (*Constituţia corpului şi caracterul*).

KRETZCHMAR, Hermann (1848-1924), muzicolog şi pedagog german. Istoric al unor specii muzicale (*Istoria operei, Istoria noului lied german*).

KRETZULESCU, familie de boieri din Ţara Românească. Mai importanţi: — **Iordache Kretzulescu** (1680-1746), mare vornic şi mare logofăt. Ctitor al bisericii din Bucureşti care îi poartă numele. — **Constantin A. Kretzulescu** (1809-1884), om politic liberal român. Ministru în mai multe rînduri şi prim-ministru (mart.-aug. 1867). — **Dimitrie A.Kretzulescu** (1824-1874), general român. Unul dintre complotiştii care l-au înlăturat de la putere pe Al.I.Cuza (1866).

KRETZULESCU, Nicolae (1812-1900; n. Bucureşti), medic şi om politic liberal român. Iniţiator al învăţămîntului medical în ţara noastră. Fondator al unei şcoli de mică chirurgie la spitalul Colţea (Bucureşti). Autor al unui *Manual de anatomie descriptivă* (1843). Fruntaş al Revoluţiei din 1848. Ministru în mai multe rînduri şi prim-ministru (1859, 1862-1863, 1865-1866). Membru al Societăţii Academice Române.

KRETZULESCU (Biserica ~), biserică în Bucureşti, monument de arhitectură (1720-1722). Picturi murale interioare executate (1859-1860) de Gheorghe Tattarescu.

KREUTZER, Rodolphe (1766-1831), violonist, dirijor şi compozitor francez. Piese de virtuozitate pentru vioară (*Patruzeci de studii* sau *Capricii pentru vioară solo*), opere, concerte pentru vioară. Beethoven i-a dedicat Sonata pentru violină şi pian în la major (op. 47), supranumită *Sonata Kreutzer*.

KRISHNĂ (KISTNĂ), fluviu în S Indiei; 1280 km. Izvorăşte din Gaţii de Vest şi se varsă în golful Bengal. Navigabil pe cursul inferior. Irigaţii.

KRISHNAMURTI, Jiddu (1895-1986), teozof indian. A fost considerat de Ordinul Steaua Orientului, fondat în 1911, la Adyār, drept încarnarea lui Maitreya (Buddha). După 1926, a adoptat un nou rol, de profet al libertăţii faţă de orice constrîngere, doctrină sau religie (*Prima şi ultima libertate, Împărăţia fericirii, Trezirea inteligenţei*).

KRISTIANSAND, oraş în S Norvegiei, port la strîmtoarea Skagerrak; 66,3 mii loc. Construcţii şi reparaţii navale. Centru industrial. Fondat în 1614 de regele danez Christian IV.

KRIŞNA (KRISHNA), cel mai cunoscut zeu din mitologia indiană. Considerat o reîncarnare a zeului Vişnu. Are atribute de erou în epopeea *Mahābhārata* şi în *Bhagāvadgita*.

KRIVOI ROG, oraş în Ucraina; 713 mii loc. Mari expl. de minereuri de fier. Centru industrial (siderurgie, chimie).

KRÎLOV, Ivan Andreevici (1769-1844), scriitor rus. Autor a 300 de fabule, multe imitate după La Fontaine. Critic al moravurilor epocii, utilizînd resursele limbii şi paremiologiei populare. Comedii anticosmopolite.

KRLEŽA, Miroslav (1893-1981), scriitor croat. Poet (*Baladele lui Petrica Kerempuh*), nuvelist, romancier (*Întoarcerea lui Filip Latinović*), dramaturg satiric (*Familia Glembaïev*). Critic al moravurilor caracteristice unei lumi în declin. Eseist.

KROGH, August (1874-1949), fiziolog danez. Cercetări asupra schimburilor respiratorii şi a rolului capilarelor în circulaţie. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1920).

KROMER, Marcin (1512-1989), istoric polonez. Autor al primei lucrări publicate de istorie poloneză (*Despre începutul şi istoria poporului polonez*).

KRONECKER, Leopold (1823-1891), matematician german. Contribuţii fundamentale în algebră (teoria corpurilor).

KRONSTADT, oraş pe insula Kotlin, port la Golful Finic, la V de Sankt Petersburg; 39 mii loc. Fondat în 1703, ca fortăreaţă, s-a dezvoltat ca mare bază navală rusă în Marea Baltică. Celebru pentru revoltele marinarilor din 1905-1906, pentru rolul său în revoluţia bolşevică din 1917, dar şi pentru insurecţia din 1921 contra puterii sovietice.

KROPOTKIN, Piotr Alekseevici, prinţ (1842-1921), geograf, explorator şi revoluţionar rus. A studiat perioadele glaciare şi a organizat expediţii geografice în Asia (1864-1866). Teoretician al anarhismului (*Statul şi rolul său în istorie, Cuvintele unui revoltat, Anarhia, filozofia sa, idealul său*). A aderat la Internaţionala I (1872).

KROSNO, oraş în S-E Poloniei, centrul administrativ al voievodatului omonim; 42 mii loc. Ind. sticlei, textilă.

KRÜGER, Paulus (1825-1904), om politic sud-african. Fondator al Transvaalului (1852). Preşedinte al Republicii Transvaal (1883-1902). A fost unul dintre conducătorii burilor în timpul războiului cu Marea Britanie (1899-1902).

KRUGERSDORP, oraş în Republica Africa de Sud (Transvaal), la N-V de Johannesburg; 103 mii loc. Aeroport. Centru minier (aur, argint, mangan) şi industrial.

KRUM, han bulgar (c. 803-814). A consolidat statul prin războaie cu bizantinii şi avarii şi prin instituirea primului cod de legi bulgare.

KRUMBACHER, Karl (1856-1909), istoric german. A iniţiat studiile germane de bizantologie (*Istoria literaturii bizantine*). A înfiinţat seminarul de bizantinologie de la München (1892), prima revistă în domeniu ("Byzantinische Zeitschrift", 1892) şi a editat "Byzantinische Archiv".

KRUPP, familie de industriaşi germani din secolele 19 şi 20.

KRUPP, Alfred (1812-1887), industriaş german. A transformat o modestă turnătorie de oţel moştenită într-o puternică întreprindere, perfecţionînd tehnologia oţelului (1847) şi introducînd procedeul Bessemer (1862). A fabricat tunurile Krupp.

KRUPP, Gustav, baron von Bohlen und Halbach (1870-1950), industriaş german. A monopolizat producţia de armament greu din timpul primului război mondial. După 1918 a convertit industria militară în producţie civilă, a creat o industrie chimică de sinteză şi un grup minier şi metalurgic, care vor deveni componente de bază ale economiei de război germane.

KRUPSKAIA, Nadejda Konstantinovna (1869-1939), om politic şi publicistă sovietică. Soţia lui V.I.Lenin. Organizatoare şi promotoare a învăţămîntului şi culturii de masă în URSS (*Instrucţia publică şi democraţia*). Memorii (*Viaţa mea cu Lenin*).

KUALA LUMPUR, capitala Malaysiei, situată în S-V peninsulei Malacca; 1,1 mil. loc. Aeroport internaţional. Centru industrial şi comercial (cauciuc natural şi cositor). Universitate. Muzee. Temple. Fondat în 1859. Capitală din 1948.

KUALA TRENGGANU, oraş în Malaysia, port la Marea Chinei de Sud, capitala statului Trengganu; 187 mii loc. Centru industrial. Pescuit, cabotaj.

KUANTAN, oraş în Malaysia, port la Marea Chinei de Sud, capitala statului Pahang; 137 mii loc. Pescuit, cabotaj. Export de cauciuc.

KUBAN, fluviu în Federaţia Rusă, în N Caucazului Mare; 907 km. Izvorăşte din gheţarii din jurul vîrfului Elbrus, trece prin Krasnodar şi se varsă în Marea Azov printr-o deltă.

KUBELIK, Jan (1880-1940), violonist şi compozitor ceh. Virtuoz interpret al muzicii lui Paganini. O simfonie, concerte pentru vioară.

KUBELIK, Rafael (n.1914), dirijor şi compozitor ceh. Fiu al lui Jan Kubelik. Dirijor la Praga, Chicago, Londra, München, New York. Opere (*Veronica*).

KUBILAY (1214-1294), împărat mongol (1260-1294). Nepot al lui Genghis-Han, a întemeiat (1279) dinastia chineză de Yuan. A cucerit China de Sud, a stabilit capitala la Khanbalik (Beijing), a reformat administraţia şi a permis pătrunderea străinilor în ţară (Marco Polo). A favorizat budismul şi lamaismul, în detrimentul taoismului şi confucianismului.

KUBITSCHEK DE OLIVEIRA, Juscelino (1902-1976), om politic brazilian. Preşedintele statului şi şeful guvernului (1956-1961). A avut un rol determinant în construirea noii capitale (*Brasilia*).

KUBRICK, Stanley (n. 1928), cineast american. Impus ca personalitate artistică prin filmele *Spartacus, Lolita, 2001: O odisee spaţială, Portocala mecanică*.

KUČAN, Milan (n. 1941), om politic sloven. Preşedinte al Republicii (din 1991).

KUCEAK, Nahabed (sec. 16), poet armean. Autor de catrene pe tema naturii şi dragostei.

KUCHING, oraş în Malaysia, în N insulei Kalimantan, port la Marea Chinei de Sud, capitala statului Sarawak; 120 mii loc. Aeroport. Reparaţii navale. Centru industrial şi comercial. Numele vechi: *Sarawak*.

KUCIMA, Leonid (n. 1938), om politic ucrainean. Preşedinte al ţării (din 1994).

KUCIUK-KAINARGI, sat în N-E Bulgariei. Aici a fost semnat, la 10/21 iul. 1774, un tratat de pace, la sfîrşitul Războiului Ruso-Turc dintre 1768 şi 1774, prin care Rusia a obţinut teritorii în N şi N-E Mării Negre, dreptul de navigaţie pentru vasele comerciale în Marea Neagră şi prin strîmtori şi dreptul de a proteja pe supuşii ortodocşi din Imperiul Otoman, prevedere cu consecinţe favorabile şi pentru situaţia economică şi politică a ţărilor române. Turcia a recunoscut şi independenţa Hanatului Crimeii.

KUFRA, grup de cinci oaze în S-E deşertului Libiei; c. 18,2 mii km^2; c. 7,5 mii loc. Loc de întîlnire a unor drumuri de caravane. Curmali; ulei de palmier.

KUHN, Richard (1900-1967), chimist german. Cercetări asupra vitaminelor B2, B6, K şi H şi asupra carotenoidelor. Premiul Nobel (1938).

KUHN, Thomas (n. 1920), filozof şi istoric al ştiinţei american. Studii privind impactul revoluţiilor ştiinţifice asupra omenirii (*Revoluţia copernicană, Structura revoluţiilor ştiinţifice*).

KUHNAU, Johann (1660-1722), organist şi compozitor german. Organist la Thomaskirche din Leipzig. Sonate pentru clavecin.

KUHRUD, sistem muntos în Iranul central; lungime: c. 900 km; alt. max:. 4419 m. Minerit.

KUIBÎŞEV v. **Samara**.

KUIBÎŞEV, Valerian Vladimirovici (1888-1935), om politic sovietic. Participant la revoluţia din 1905-1907. Conducător al organizaţiei bolşevicilor din Samara (1916-1917). Unul dintre comandanţii Armatei Roşii în timpul războiului civil (1918-1920).

KUIPER, Gerard Pieter (1905-1973), astrofizician american de origine olandeză. Lucrări de astronomie stelară şi de fizică a planetelor (*Stele şi sisteme stelare*). A formulat o teorie cosmogonică proprie.

KU KLUX KLAN, organizaţie secretă americană, înfiinţată după Războiul de Secesiune (1867) de veteranii armatei sudiste. Iniţial, a încercat prin asasinate să împiedice participarea negrilor la vot. Interzisă în 1877, a reapărut în 1915 la Atlanta, a ajuns la apogeu în deceniul al treilea, a intrat în declin după 1928 şi a cunoscut o resuscitare după 1960, ca reacţie împotriva politicii de integrare rasială. Combătută de preşedintele Lyndon Johnson.

KUKUČIN, Martin (1860-1928), scriitor slovac. Întemeietor al prozei realiste slovace, cu nuvele şi romane inspirate din lumea satului (*Casa de pe colină*) sau din viaţa emigranţilor în America de Sud (*Patria mă cheamă*).

KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI, Ivan (1816-1889), scriitor croat. Reprezentant al mişcării de renaştere naţională. Drame istorice (*Stjepko Šubić, Renegatul*). Versuri.

KUKUNOR (QINGHAI), depresiune mlăştinoasă sărată centrală a Chinei între munţii Nanshan şi Kunlun; 4,2 mii km^2; alt.: 3205 m; ad. max.: 38 m.

KULIKOV, Viktor Gheorghievici (n. 1921), mareşal rus. Comandant al trupelor sovietice în Germania (1969), şef al statului-major (din 1971) şi apoi comandant al forţelor armate ale Tratatului de la Varşovia (1977-1979).

KULIKOVO, loc al unei bătălii cîştigate de cneazul Moscovei Dmitri Donskoi împotriva tătarilor Hoardei de Aur a lui Mamai (1380).

KÜLPE, Oswald (1862-1915), filozof şi psiholog german. Reprezentant al realismului critic-psihologic, fondator al Şcolii de psihologie experimentală de la Würzburg (*Realizarea, Prelegeri despre psihologie, Bazele esteticii*).

KUMAMOTO, oraş în Japonia (Kyūshū), la E de Nagasaki, port la Marea Chinei de Est; 643 mii loc. Centru industrial. Pelerinaj budist. Muzeu. Castel (sec. 16).

KUMASI, oraş în partea central-sudică a Ghanei; 352 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru comercial pentru cacao. Industrii. Universitate.

KUN Béla (1886-1938), om politic maghiar. Prizonier în Rusia, a fost eliberat (1917), a intrat în legătură cu Lenin şi a fondat Partidul Comunist din Ungaria (1918). A condus insurecţia care a instaurat o efemeră republică sovietică în Ungaria (1919). Refugiat în URSS, a fost executat din ordinul lui Stalin.

KUNDERA, Milan (n. 1929), scriitor francez de origine cehă. Piese de teatru (*Jacques şi stăpînul său*), nuvele şi romane (*Iubiri ridicale, Gluma, Cartea rîsului şi a uitării, Nemurirea*), în care prezintă cu luciditate şi umor acut mutaţiile sociale şi morale ale lumii contemporane.

KUNDT, August (1839-1894), fizician german. Cercetări de termodinamică, acustică şi optică. A studiat cu *tubul Kundt* undele staţionare datorate vibraţiilor unui fluid.

KUNLUN (KUNLUN SHAN), sistem muntos în Asia Centrală (China), limitînd la N şi E podişul Tibet. Format din culmi paralele, cu direcţia E-V. Alt. max.: 7723 m; lungimea: 2500 km. Expl. de cărbune, cupru, fier, aur.

KUNMING, oraş în S Chinei, centrul ad-tiv al provinciei Yunnan; 1,43 mil. loc. Centru industrial. Universitate. Monumente.

KUOPIO, oraş în Finlanda centrală; 75 mii loc. Centru industrial. Staţiune de sporturi de iarnă.

KUPECKÝ, Jan (1667-1740), pictor ceh. Maestru al portretului baroc, a realizat lucrări remarcabile prin forţa de caracterizare şi prin arta compoziţiei (*Petru I*).

KUPKA, František (1871-1957), pictor, desenator şi gravor ceh. A activat la Praga, Viena şi Paris. Traversează experienţele fovistă, cubistă şi se afirmă ca unul dintre reprezentanţii artei abstracte (*Planuri verticale, albastre şi roşii, Arhitectură filozofică*).

KUPRIN, Aleksandr Ivanovici (1870-1938), scriitor rus. Proză realistă de observaţie psihologică şi socială (*Duelul, Brăţara din granat, Gambrinus*). Romanul autobiografic *Iuncherii*.

KURA, fluviu în Turcia, Georgia şi Azerbaidjan; 1510 km. Izvorăşte din Podişul Armeniei (Turcia) şi se varsă printr-o deltă în Marea Caspică. Afluent pr.: Araks. Hidrocentrale. Irigaţii.

KURASHIKI, oraş în Japonia (Honshū), la V de Okayama; 403 mii loc. Expl. de minereuri radioactive. Centru industrial. Muzee.

KURATOVSKI, Kazimierz (1896-1980), matematician polonez. Unul dintre creatorii topologiei generale. A ilustrat Şcoala de topologie de la Varşovia.

KURCEATOV, Igor Vasilievici (1903-1960), fizician rus. Cercetări în domeniul dielectricilor, în feroelectricitate şi fizica nucleară (*Energia atomică*). A condus lucrările de construcţie a unor centrale nucleare în URSS.

KURDISTAN, regiune muntoasă în S-V Asiei, la graniţa Iranului cu Turcia şi Irakul; alt. max.: 4168 m. Climă subtropicală. Zăpezi persistente şi gheţari peste 3800 m. Zăcăminte de cărbune, petrol şi argint. Locuită de kurzi.

KURE, oraş în Japonia (Honshū), port la Marea Interioară; 216,7 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial (siderurgie) şi comercial.

KURGAN, oraş în Federaţia Rusă, în V Siberiei, pe Tobol; 356 mii loc. Centru industrial.

KURIA MURIA, arhipelag în Marea Arabiei, aparţinînd Yemenului; 75 km^2; c. 2 mii loc. Depozite de guano.

KURILE, arhipelag vulcanic rus, între peninsula Kamceatka şi insula Hokkaidō, delimitînd marea Ohotsk de Oceanul Pacific; 15,6 mii km^2; c. 1200 km lungime. Insule pr.: Paramušir, Iturup, Urup. Relief muntos; alt. max.: 2339 m. Zonă seismică şi vulcanică (c. 40 de vulcani activi). Climă influenţată de curentul marin rece Oia-Şivo. Pescuit şi vînătoare. Ocupat de URSS în 1945. Revendicat de Japonia.

KURILE, mare fosă în Oceanul Pacific, la E de arhipelagul Kurile. Ad. max.: 10542 m.

KURNAKOV, Nikolai Semionovici (1860-1941), chimist rus. Studii asupra combinaţiilor complexe. A fundamentat teoretic analiza termică.

KUROPATKIN, Aleksei Nikolaevici (1848-1925), general rus. Comandant al armatei ruse din Manciuria în timpul Războiului Ruso-Japonez (1904), generalisim

Aleksandr Kuprin

Akira Kurosawa

pînă la înfrîngerea de la Mukden (1905). Guvernator al Turkestanului (1916), a devenit susţinător al bolşevicilor. Autor al unor lucrări de istorie şi geografie militară.

KUROSAWA, Akira (1910-1998), regizor japonez de film. Filme cu subiecte istorice, de mare tensiune dramatică şi de un rafinament plastic aparte (*Rashomon, Cei şapte samurai, Tronul însîngerat, Sanjuro, Kagemusha*). Creaţii cu subiecte contemporane (*Vise, Rapsodie în august*). Ecranizări după Shakespeare, Dostoievski, Gorki. Premiul Oscar onorific (1990).

KURO-ŞIVO, curent marin cald în Oceanul Pacific, de-a lungul coastelor de E ale Japoniei, pe direcţia N-E, ajungînd pînă la 35-40° lat. N. Lăţime: c. 170 km; viteză 2-6 km/h; temperatura apei: 28°C în aug. şi 10°C în febr. Influenţează clima regiunilor învecinate.

KURSK, oraş în V Federaţiei Ruse, la S-V de Tula; 424 mii loc. Mare expl. de minereuri de fier. Centru industrial (siderurgie). La Kursk s-a desfăşurat una dintre marile bătălii ale celui de-al doilea război mondial, încheiată cu înfrîngerea trupelor germane şi cu preluarea iniţiativei strategice ofensive de către armatele sovietice (5 iul. - 23 aug. 1943).

KURUME, oraş în Japonia (Kyūshū), la S de Fukuoka; 234 mii loc. Centru industrial.

KURYŁOWICZ, Jerzy (1895-1978), lingvist polonez. Contribuţii în gramatica comparată a limbilor indo-europene (*Studii indo-europene, Apofonia în indo-europeană*) şi în lingvistica generală (*Eseuri lingvistice*).

KUSCH, Polykarp (1911-1993), fizician american de origine germană. Cercetări de fizică moleculară, atomică şi nucleară. A determinat cu precizie valoarea momentului magnetic al electronului (magnetonul Bohr-Procopiu). Premiul Nobel (1955), împreună cu W.E. Lamb.

KUSHIRO, oraş în Japonia (Honshū), port la Oceanul Pacific; 205,6 mii loc. Centru minier (huilă) şi comercial. Pescuit.

KUSTANAI, oraş în N Kazahstanului; 224 mii loc. Centru minier (huilă, aur) şi industrial. Piaţă pentru cereale.

KUTAISI, oraş în Georgia, pe Rioni; 235 mii loc. Expl. de cărbune. Centru industrial. Fondat în sec.5-6. Catedrală (sec.10).

KUTUZOV, Mihail Ilarionovici, prinţ (1745-1813), feldmareşal rus. Discipol al lui A.V.Suvorov. S-a distins în războaiele ruso-turce din 1768-1774, 1787-1791 şi 1806-1812. Comandant de armată în bătălia de la Austerlitz (1805). A învins pe turci la Rusciuk, impunîndu-le Pacea de la Bucureşti (mai 1812). Comandant suprem al armatei în timpul campaniei lui Napoleon I în Rusia (1812).

KUUSINEN, Otto Ville (1881-1964), om politic finlandez, apoi sovietic. Social-democrat, a devenit unul dintre fondatorii Partidului Comunist Finlandez (1918) şi unul dintre conducătorii Internaţionalei a III-a. Membru al CC al PCUS (1941), deputat al Sovietului Suprem (1940-1959) şi preşedintele Sovietului Suprem al RSS Karelia.

KUWAIT (KUWEIT), stat în N-E peninsulei Arabia, cu ieşire la Golful Persic. Suprafaţa: 17,8 mii km^2. Populaţia: 1,8 mil. loc. Capitala: *Al Kuwait*. Limba oficială: araba. Culte: islamism. Moneda: 1 kuweit dollar = 10 dirham = 1000 fils. Împărţit în 3 guvernorate. Oraşe pr.: Salmiya, Faranawiya. Platou deşertic şi o îngustă cîmpie litorală. Oaze. Climă deşertică. Vegetaţie foarte săracă. Mari rezerve de petrol (c. 13 mil. t, locul 2 pe glob) şi de gaze naturale (c. 1000 miliarde m^3). Ind. extractivă, de prelucrare a petrolului, de lichefiere a gazelor (cea mai mare uzină din lume), uzine de desalinizare a apei de mare, de ciment,fabrici de zahăr. Legumicultură, pomicultură; bumbac, tutun. Pescuit de perle. Creşterea seminomadă a animalelor (ovine, cămile). Exportă petrol, produse petroliere, gaze lichefiate, zahăr, ţigări, perle. — Teritoriul Kuwaitului a fost inclus în Califatul Arab în sec. 7. În sec. 16 a intrat în componenţa Imperiului Otoman. În 1756 şeicul As Sabbah habu Abdullah creează un emirat vasal Imperiului Otoman şi fondează actuala dinastie. În 1899, Kuwaitul este *de facto* un protectorat britanic. Din 1934 încep prospectarea şi exploatarea zăcămintelor de petrol de către societatea anglo-americană "Kuwait Oil Company". În 1961, Kuwaitul îşi proclamă independenţa de stat, iar în 1975 preia controlul asupra industriei petroliere, cu consecinţe favorabile asupra dezvoltării economico-sociale. La 20 aug. 1990 Kuwaitul este invadat de trupele irakiene. În ian.-febr. 1991 (Războiul Golfului) forţele aliate sub egida ONU înfrîng Irakul. Kuwaitul este eliberat şi începe reconstrucţia economică. Monarhie constituţională.

KUWAIT (Al ~), capitala statului Kuwait, port de tranzit la Golful Persic; 900 mii loc. Aeroport. Uzină de desalinizare a apei. Universitate.

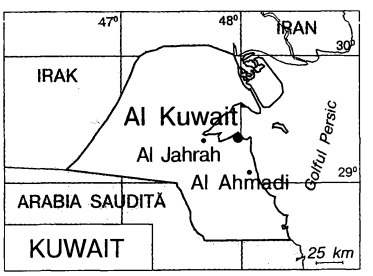

KUZBASS (KUZNEŢK), bazin carbonifer în Federaţia Rusă, în S-V Siberiei; c. 26 mii km^2. Rezerve de cărbune: 725 miliarde t. Oraşe pr.: Kuzbass, Kemerovo, Novokuznetk.

KUZBASS (KUZNEŢK), oraş în Federaţia Rusă, în bazinul carbonifer Kuzbass; c. 100 mii loc. Centru minier (cărbune, aur) şi industrial.

KUZNETS, Simon Smith (1901-1986), economist american. Studii privind caracteristicile ciclurilor economice în capitalism şi condiţiile creşterii economice (*Fluctuaţiile ciclice, Creşterea economică a naţiunilor*). Premiul Nobel (1971).

KUZNEŢK v. **Kuzbass**.

KWANGJU, oraş în S-V Coreii de Sud; 728 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial şi comercial (orez, bumbac).

KWANGO (CUANGO), rîu în Africa Ecuatorială (Angola şi Republica Democratică Congo), afluent al rîului Kasai; c. 1200 km. Izvorăşte din Podişul Angolei. Cascade. Parţial navigabil.

KWAŚNIEWSKI, Aleksander (n. 1954), om politic polonez. Preşedintele republicii (din 1995).

KYD, Thomas (1558-1594), dramaturg englez. Unul dintre reprezentanţii teatrului elisabetan (*Tragedia spaniolă, Pompei cel Mare, Cornelia, Soliman şi Persida, Ieronimo*).

KYOKUTEI BAKIN (pseudonim al lui *Tokuru Takizawa*; 1767-1848), scriitor japonez. Creator prolific, a scris romane, nuvele, poeme, eseuri, un jurnal. Celebru pentru romanele-fluvii *Arcul curbat sau Luna nouă* (30 vol.) şi *Romanul celor opt cavaleri ai ciinilor* (106 vol.).

KYŌTO, oraş în Japonia (Honshū); 1,46 mil. loc. Mare centru industrial. Monumente: Palatul Imperial, templul Kinkakuji, sanctuare, muzee. Cel mai mare centru religios şi turistic al ţării. Fondat în 788. Reşedinţă imperială (794-1868).

KYPRIANOU, Spyros (n. 1932), om politic cipriot. Preşedintele Republicii Cipru (1977-1988).

KYŪSHŪ, insulă în S Arhipelagului Japonez; 42,6 mii km^2; 13,3 mil. loc. Oraşe pr.: Kita-Kyūshū, Fukuoka, Kumamoto, Kagoshima. Relief muntos; alt. max.: 1788 m. Cîmpii litorale în V şi E. Vulcanism şi seismicitate accentuate. Climă subtropicală, vegetaţie abundentă. Expl. de cărbune. Culturi de orez, trestie de zahăr, ceai.

L

LA ASUNCIÓN, oraş în Venezuela (insula Margarita). Capitala statului Nueva Esparta; 6,4 mii loc. Piaţă agricolă.

LABAN, Rudolf von (1879-1958), coregraf austriac de origine maghiară. Promotor al baletului expresionist modern. Creatorul unui sistem de notare coregrafică (cinetografia).

LABÉ, Louise (c. 1524-1566), poetă franceză. Face parte din Şcoala de la Lyon. Supranumită *La Belle Cordière*. *Sonete* şi *Elegii* (unele, imitaţii după Petrarca), în care cîntă pătimaş şi senzual dragostea.

LABERIUS, Maximus Manius (sfîrşitul sec. 1 - începutul sec. 2), general roman. Guvernator al provinciei Moesia Inferior. Decretul dat la 25 mart. 100 d.Hr. (*Hotărnicia lui Laberius Maximus*) fixa hotarele cetăţii Histria.

LABICHE, Eugène (1815-1888), dramaturg francez. Autor de comedii de moravuri şi de spumoase vodeviluri (unele, scrise în colaborare) (*O pălărie de pai din Italia*, *Călătoria dlui Perrichon*, *Caniota* ş.a.).

LABIRINT (în mitologia greacă), ansamblu mitic de arhitectură, construit de Dedal în insula Creta, din porunca regelui Minos, în care a fost închis Minotaurul.

LABIŞ, Nicolae (1935-1956; n. Poiana Mărului, jud. Suceava), poet român. Apariţie insolită, benefică în peisajul istoric al deceniului 6, poetul aducea o viziune pură asupra lumii înconjurătoare, exprimată în versuri de o mare prospeţime, naturaleţe şi fluenţă. Mai tîrziu, îşi asumă cu ardoare, dar şi cu luciditate condiţia existenţei individuale, considerîndu-se un "spirit al adîncurilor" care desluşeşte oamenilor esenţele vieţii în limbajul mirific al artei (*Primele iubiri*, *Puiul de cerb*, *Lupta cu inerţia*).

LABÓ, Gaetano (1828-1889), scenograf italian. Stabilit în România în 1859. A făcut decorurile spectacolelor *Fîntîna Blanduziei* şi *Ovidiu* de V.Alecsandri, la Teatrul Naţional din Bucureşti. A predat primele cursuri de tehnică scenică şi pictură scenografică.

LABRADOR, regiune în E Canadei, cuprinzînd partea continentală a provinciei Terra Nova; 292,2 km^2; 30 mii loc. (majoritatea eschimoşi). Oraşe pr.: Labrador City, Schefferville. Relief deluros. Climă subpolară (N) şi temperată (S). Pescuit. Expl. forestiere, minereuri de fier, energie hidraulică. — Descoperită în 1497 de John Cabot. Cedată Angliei, prin Tratatul de la Paris (1763). Alipită provinciei Terra Nova, în 1809. Mult timp, întreaga peninsulă din N-E Americii de Nord, cuprinsă între golful Hudson, strîmtoarea Hudson şi golful Sf. Laurenţiu, s-a numit Labrador. Astăzi, numai estul acestei peninsule este inclus regiunii Labrador, partea occidentală aparţinînd regiunii Quebec.

LABRADOR (Curentul Labradorului), curent rece în N-V Oceanului Atlantic, care se formează în marea Baffin. Transportă spre S-E, pe lîngă coasta peninsulei Labrador, aisberguri.

LABRADOR (Marea Labradorului), mare a Oceanului Atlantic, între peninsula Labrador, insula Ţara lui Baffin şi Groenlanda; 1,07 mil. km^2. Ad. max.: 3809 m.

LABRIOLA, Antonio (1843-1904), filozof şi om politic italian. Teoretician al materialismului istoric în Italia (*Eseuri asupra concepţiei materialiste a istoriei*).

LABROUSTE, Henri (1801-1875), arhitect francez. Prin atelierul deschis la Paris (1830-1856), a devenit şeful Şcolii raţionaliste. Primul care a folosit, pentru Biblioteca Sainte-Geneviève (Paris, 1843), o structură interioară din fontă şi fier forjat, cu colonade şi bolţi largi. Premiul Romei (1824).

LA BRUYÈRE, Jean de (1645-1696), scriitor clasic francez. Unul dintre cei mai reprezentativi moralişti ai literaturii universale. Membru al Academiei Franceze (din 1693), a luat apărarea anticilor în "disputa dintre antici şi moderni". *Caracterele lui Teofrast traduse din greceşte împreună cu caracterele sau moravurile acestui veac* satirizează moravuri ale timpului său (decadenţa tradiţiilor morale şi religioase, puterea banului ş.a.), într-un stil eliptic, metaforic şi nervos, care anunţă proza aforistică a secolului următor.

LABUAN, insulă malaieziană în apropierea coastei de N-V a insulei Kalimantan; 98 km^2; 14,9 mii loc. Centrul ad-tiv: *Victoria*. Păduri ecuatoriale. Expl. de huilă. Posesiune engleză din 1846, inclusă (1946) în colonia britanică Borneo de Nord.

LACAN, Jacques (1901-1981), psihanalist francez. În 1964 a iniţiat Şcoala freudiană din Paris, dizolvată în 1980. A contribuit (reclamînd întoarcerea la Freud) la lărgirea perspectivei psihanalizei, apelînd la elemente de lingvistică şi antropologie structurală (subconştientul structurat ca un limbaj). Opere: *Stadiul oglinzii ca formator al funcţiei "eului"*, *Scrieri*, *Seminarul*).

LACAZE-DUTHIERS, Henri de (1821-1901), zoolog francez. Profesor al lui Emil Racoviţă. Specialist în moluşte.

LACCADIVE v. **Lakshadweep**.

LACEA, Constantin (1875-1950; n. Braşov), filolog şi lingvist român. Colaborator (din 1906) la *Dicţionarul limbii române*. Contribuţii în filologie şi în literatura română veche (corectarea unor titluri şi datări). A susţinut originea meglenită a unor români din Şcheii Braşovului (*Sînt în Transilvania aşezări de români veniţi din sudul Dunării sau nu sînt?*). Autor de manuale. Membru de onoare al Acad. Rom.

LACEDEMONIA v. **Sparta**.

LACÉPÈDE, Étienne de la Ville, conte de (1756-1825), naturalist francez. A continuat *Istoria naturală* a lui Buffon. Specialist în reptile şi peşti (*Istoria naturală a peştilor*).

LA CHAISE, François d'Aix de (zis *Père La Chaise*) 1624-1709), iezuit francez. Confesorul lui Ludovic XIV. Principalul cimitir din Paris, creat pe locul grădinilor sale, îi poartă numele.

LACHISH, oraş în Palestina antică, datînd din epoca bronzului (milen. 2 î.Hr.). Temple. Distrus la sfîrşitul sec. 13 î.Hr., reconstruit între 928 şi 911 î.Hr. Săpături arheologice (1932-1938) au descoperit *Scrisorile de la Lachish* (589 î.Hr), care conţin informaţii despre oraş. Azi, colina *Tell-el-Duweir* (Israel).

LACHLAN, rîu în S-E Australiei, afluent al rîului Murrumbidgee; 1 500 km. Izvorăşte din Munţii Marii Cumpene de Ape şi străbate cîmpia rîului Murray. Explorat între 1815 şi 1817.

LACIS, Vilis (1904-1966), scriitor leton. Romane realiste cu tendinţă politică (*Fiul pescarului*, *Furtuna*, *Spre ţărmuri noi*).

LACKFY, Andrei, comite al secuilor şi apoi voievod al Transilvaniei (1356-1359). A condus (1345) o expediţie a maghiarilor, secuilor şi românilor împotriva tătarilor.

LACLOS, Pierre Choderlos de (1741-1803), scriitor francez. Ofiţer de artilerie. Romanul epistolar, de incisivă critică de moravuri, *Legăturile primejdioase* i-a adus celebritate. Autorul tratatului *Despre educaţia femeilor*.

LA CONDAMINE, Charles Marie de (1701-1774), geodezist şi naturalist francez. A luat parte (1735) la expediţia din Perú pentru măsurarea arcului de meridian pe Ecuator. A adus în Franţa primele eşantioane de cauciuc. A constatat (1740) că viteza sunetului în aer depinde de temperatură.

LACONIA (gr. **LAKONIKE HORA**; lat. **LACONICA**), regiune istorică în S Greciei, în S-E Peloponesului, între Argolida, Arcadia şi Marea Egee. Istoria Laconiei se identifică, între sec. 11 î.Hr. (cînd dorienii fondează aici Sparta) şi 192 î.Hr., cu istoria Spartei, oraşul-stat care a dominat Peloponesul în această perioadă.

LACOUR-GAYET, Georges (1856-1934), istoric francez. Studii despre istoria militară a Franţei şi despre istoria românilor transilvăneni. În timpul primului război mondial a susţinut cauza unităţii politice a poporului român.

LACTANŢIU (Lucius Caecilius Lactantius Firmianus) (c. 260 - c. 325), teolog creştin. Originar din Africa de Nord. Profesor de retorică la Nicomedia. A scris *Instituţiile divine* (prima încercare latinească de sintetizare a doctrinei creştine) şi *Despre morţile persecutorilor* (biografii ale împăraţilor care au prigonit religia creştină).

LACUL ALB (rus. **BELOJE OZERO**), lac în partea europeană a Federaţiei Ruse, la E de lacul Ladoga; 1,1 mii km². Ad. max.: 6 m.

LACUL CELOR PATRU CANTOANE (germ. **VIERWALDSTÄTTER SEE**), lac în Elveţia centrală, la poalele Alpilor, între cantoanele Lucerna, Unterwald, Uri şi Schwyz; 114 km². Ad. max.: 214 m. Turism.

LACUL FĂRĂ FUND, lac antroposalin, heliotermic, situat în zona oraşului Ocna Sibiului. Suprafaţa: 1665 m²; ad. max.: 32 m. Rezervaţie naturală hidrologică.

LACUL RENILOR (engl. **REINDEER LAKE**), lac glaciar în Canada centrală. Alt.: 350 m; 6,3 mii km².

LACUL ROŞU, lac de baraj natural, situat pe cursul superior al rîului Bicaz. Alt.: 980 m; 12,6 ha. Ad. max.: 10,5 m. Format în 1837 prin surparea unei părţi din muntele Piatra Ghilcoşului. Turism.

LACUL ROŞU, staţiune climaterică şi de odihnă în judeţul Harghita. Localitate componentă a oraşului Gheorgheni, situată pe malul Lacului Roşu. Turism.

LACUL SĂRAT, lac cu ape sulfatate şi nămol terapeutic, la S-V de municipiul Brăila; 1,72 km².

LACUL SĂRAT, staţiune balneoclimaterică în jud. Brăila, pe malul lacului omonim. Nămol sapropelic şi ape minerale sulfatate, clorurate, sodice recomandate în afecţiuni reumatismale, endocrinice, dermatologice ş.a. Complex balnear. Legată prin linii de tramvai şi de autobuz de municipiul Brăila.

LACUL SCLAVILOR (engl. **GREAT SLAVE LAKE**), lac în V Canadei. Alt.: 150 m; 30,3 mii km². Ad. max.: 140 m. Descoperit în 1771.

LACUL SUPERIOR (engl. **SUPERIOR LAKE**), lac în America de Nord, cel mai vechi dintre Marile Lacuri, la graniţa cu Canada. Comunică prin rîul Sainte Marie cu golful Huron. Cel mai mare lac cu apă dulce din lume. Alt.: 183 m; 82,7 mii km². Ad. max.: 397 m.

LACUL TĂBĂCĂRIEI, lagună marină situată în N municipiului Constanţa, alimentată cu apă dulce din lacul Siutghiol; 95 ha. Ad. max.: 6,4 m.

LACUL URŞILOR (engl. **GREAT BEAR LAKE**), lac în Canada septentrională. Alt.: 119 m; 31,1 mii km². Ad. max.: 137 m. Ţărmuri stîncoase şi fragmentate. Mine de uraniu.

LADA, Josef (1887-1957), pictor şi desenator cehoslovac. Ilustraţii de carte (*Peripeţiile bravului soldat Švejk în războiul mondial* de J.Hašek) şi caricaturi.

LADAY, Ştefan (1873-1936), jurist român. Specialist în drept penal, a studiat cauzele fenomenului infracţional (*Lupta contra criminalităţii minorilor*).

LADEA, Romulus (1901-1970; n. Jitin, jud. Caraş-Severin), sculptor român. Prof. univ. la Cluj. Operă profund realistă, care exprimă o atitudine de înfruntare a destinului, dar şi dragostea, mila, bunătatea, blîndeţea, graţia (*Horia, Cloşca şi Crişan*, *Simion Bărnuţiu, Ţărani bănăţeni, Bătrîni, Tatăl meu, Mama mea, Maternitate, Cap de copil, Nuduri*). Portrete ale unor scriitori (*Mihai Eminescu, Ion Creangă, Lucian Blaga, Liviu Rebreanu, Ion Agârbiceanu* ş.a.).

LADISLAU, numele mai multor regi ai Ungariei. Mai importanţi: — **Ladislau I cel Sfînt** (1040-1095), rege al Ungariei (1077-1095). Fiu al lui Béla I. A înfrînt pe pecenegi şi a continuat politica de cucerire a Transilvaniei. — **Ladislau IV Cumanul** (1262-1290), rege al Ungariei (1272-1290). S-a aliat cu cumanii pentru a-şi consolida puterea. A luptat împotriva voievodului român Litovoi.

LADISLAU KAN, voievod al Transilvaniei (c. 1296-1315). S-a considerat independent de autoritatea regală maghiară. După dispariţia dinastiei arpadiene (1301), a intervenit în luptele pentru tronul Ungariei.

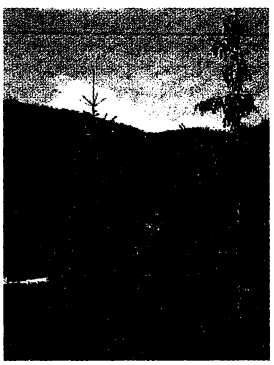

Lacul Roşu

LADÎGHINA-KOTS, Nadejda Nikolaevna (1889-1963), psiholog rus. Contribuţii în domeniul psihologiei comparate. A studiat psihicul şi comportamentul maimuţelor antropoide (*Dezvoltarea psihicului în procesul evoluţiei organismelor*).

LADOGA, lac în N-V Federaţiei Ruse, în apropiere de Sankt Petersburg. Cel mai mare lac din Europa; 17,7 mii km². Ad. max.: 230 m. Iarna îngheaţă. Are c. 660 insule. Comunică, prin Neva (care izvorăşte din el), cu Marea Baltică.

LAEKEN (LAAKEN), cartier rezidenţial al oraşului Bruxelles, încorporat în 1921. Reşedinţă a familiei regale a Belgiei, ridicată (1782-1784) de Louis Joseph Montoyer pentru arhiducele Albert de Saxa-Teschen, în stil neoclasic. Morminte regale în biserica Notre-Dame.

LAENNEC, René (1781-1826), medic francez. Întemeietorul medicinei anatomoclinice. Cunoscut prin lucrările sale despre afecţiunile pulmonare şi hepatice (*ciroza Laennec*). A inventat stetoscopul, cu ajutorul căruia a iniţiat auscultaţia.

LAFARGUE, Paul (1842-1911), om politic francez. Discipol şi ginere al lui K.Marx, a contribuit la propagarea ideilor marxiste în Franţa, fiind unul dintre marii teoreticieni ai marxismului francez din sec. 19 (*Proprietatea, origine şi evoluţie*). Membru fondator al Partidului Muncitoresc Francez (1879).

LA FAYETTE, Marie Joseph Gilbert du Motier, marchiz de (1757-1834), general şi om politic francez. A participat activ la Războiul pentru Independenţa Coloniilor Engleze din America de Nord (1775-1783). Comandant al Gărzii Naţionale, s-a manifestat ca şef al nobilimii liberale, dornice să împace Regalitatea cu Revoluţia. Emigrat din 1792 pînă la 1800, a refuzat toate posturile sub Imperiu. Deputat liberal sub Restauraţie, a fost unul dintre susţinătorii monarhiei din iulie 1830, de care s-a îndepărtat curînd.

LA FAYETTE, Marie Madeleine Pioche de la Vergne, Madame de (1634-1693), scriitoare franceză. Capodopera sa, *Principesa de Clèves*, este primul roman psihologic modern în literatura franceză. A mai scris *Principesa de Montpensier*, *Zayde*, *Contesa de Tende* ş.a. Memorialistică.

LAFFITTE, Jacques (1767-1844), bancher şi om politic francez. Guvernator al Băncii Franţei (1814-1819), apoi deputat liberal. L-a sprijinit pe Ludovic Filip la înscăunare. Prim-ministru şi ministru de Finanţe (1830-1831).

LAFONTAINE, Henri (1854-1943), jurisconsult belgian. Senator (1895). Fondator al Institutului Internaţional de Bibliografie, al revistei "La Vie internationale" şi al Oficiului Central al Asociaţiilor Internaţionale. Premiul Nobel pentru pace (1913).

LA FONTAINE, Jean de (1621-1695), scriitor francez. Membru al Academiei Franceze (din 1684), intervine în favoarea anticilor în "disputa dintre antici şi moderni". A scris poeme (*Adonis*), povestiri (*Povestiri şi nuvele în versuri*), romanul *Iubirea dintre Psyche şi Cupidon*; dar vocaţia lui, care îl

propulsează în prim-planul literaturii de gen, este aceea de fabulist (*Fabule*).

LAFORET, Carmen (n. 1921), prozatoare spaniolă. Romane în care analizează conflictele dintre generaţii (*Nimic, Insula şi demonii ei, Insolaţia*).

LAFORGUE, Jules (1860-1887), poet francez. Unul dintre creatorii versului liber (*Tînguiri, Imitaţia Madonei Luna, Ultimele versuri*). Lirică simbolistă, îmbinînd patetismul cu ironia. Proză (*Moralităţi legendare*). Eseuri.

LA FRESNAYE, Roger de (1885-1925), pictor francez. Operă de inspiraţie cubistă, care răspunde dorinţei sale de sinteză a liniei, culorii şi spaţiului (*Cucerirea aerului*). Spre sfîrşitul vieţii a practicat un realism stilizat. Ilustraţii de carte.

LAGACHE, Daniel (1903-1972), psihiatru şi psihanalist francez. Prof. univ. la Strasbourg şi Sorbona. A fondat, în 1958, împreună cu J.Lacan şi Françoise Dolto, Societatea Franceză de Psihanaliză, care în 1963 a devenit Asociaţia Psihanaliştilor din Franţa; primul ei preşedinte. Scrieri referitoare la psihologia socială, criminologie etc. (*Gelozia erotică, Unitatea psihologiei*). A coordonat *Dicţionarul de psihanaliză*.

LAGAŞ, oraş-stat antic în Mesopotamia, la confluenţa Tigrului cu Eufratul, întemeiat în milen. 4 î.Hr. Metropolă a civilizaţiei sumeriene (2500-2350 î.Hr.). Distrus de elamiţi (sec. 21 î.Hr.). Săpăturile arheologice (1877) au dat la iveală peste 30000 de tăbliţe de lut cu scriere cuneiformă. Azi, *Tell al-Hibă* (Irak).

LAGERKVIST, Pär Fabian (1891-1974), scriitor suedez. Drame simbolice (*Invizibilul, Omul fără suflet, Piatra filozofală* ş.a.), romane realist-filozofice (*Călăul, Barabbas* ş.a.). Lirică expresionistă (*Nelinişte, Cîntecele inimii, Patria şi steaua* ş.a.). Memorialistică. Premiul Nobel (1951).

LAGERLÖF, Selma (1858-1940), scriitoare suedeză. Operă cu tendinţă moralizatoare, plină de fantezie, inspirată de povestirile şi legendele scandinave. Romane impregnate de romantism (*Povestea lui Gösta Berling, Minunile lui Anticrist, Ierusalim*), proză pentru copii (*Minunata călătorie a lui Nils Holgersson în Suedia*). Premiul Nobel (1909).

LAGIZI v. **Ptolemeu.**

LAGOS, oraş în S-V Nigeriei (Lagos); 1,7 mil. loc. Port la golful Benin (Oceanul Atlantic). Nod de comunicaţii. Principalul port al ţării. Centru industrial (electrotehnică, ind. medicamentelor, de prelucrare a lemnului şi cafelei, textilă) şi comercial. Universitate. Muzee. Descoperit de portughezi (1472). A fost capitala Nigeriei pînă în 1991.

LAGRANGE, Albert (1855-1938), teolog şi exeget francez. Fondatorul Şcolii Practice de Studii Biblice de la Ierusalim (1890), devenită Şcoala Arheologică Franceză din Ierusalim (1921). Numele religios: *Marie-Joseph*.

LAGRANGE, Joseph Louis (1736-1813), matematician şi astronom francez. A creat o societate ştiinţifică devenită Academia de Ştiinţe din Turin. A pus bazele mecanicii analitice (*Mecanica analitică*). Contribuţii în domeniul funcţiilor derivate, în trigonometria sferică, în analiza numerică. A studiat mişcarea planetelor în sistemul solar.

LAGUERRE, Edmond (1834-1886), matematician francez.A studiat ecuaţiile algebrice, fracţiile continue şi formele cvadrate. A explicat legătura dintre geometria proiectivă şi cea metrică.

LA HARPE, Jean François (*Jean François Delharpe* sau *Delaharpe*; 1739-1803), poet şi critic francez. Orientare clasicistă (*Curs de literatură veche şi modernă*). Tragedii de coloratură "republicană" (*Warnirck*). Poezii.

LAHBABI, Muhammad Aziz al (n. 1922), scriitor marocan. Preocupat de problematica intelectualului în lumea arabă contemporană (*Personalismul musulman*).

LAHESIS (în mitologia greacă), una din cele trei Moire. Înfăşura pe un fus firul vieţii fiecărui muritor.

LA HIRE (LA HYRE), Laurent de (1606-1656), pictor francez. Unul dintre fondatorii Academiei Regale de Pictură şi Sculptură. De formaţie manieristă, a ajuns la un clasicism delicat, de inspiraţie elegiacă (*Convertirea Sf. Paul, Alegoria muzicii*).

LAHORE, oraş în N-E Pakistanului, pe rîul Ravi, centrul ad-tiv al provinciei Punjab; 3,1 mil. loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (electrotehnice, metalurgie, textile). Piaţă agricolă. Universitate (1882). Vechea reşedinţă a Marilor Moguli. Monumente (Fortul, 1565; Marea Moschee, 1627; Mausoleul lui Jahangir, 1627, şi celebra grădină Chălimăr Băgh).

LAHOVARI, Alexandru (1840-1897; n. Bucureşti), jurist şi om politic român. Grec de origine. Membru al Partidului Conservator. De mai multe ori ministru (1870-1895), cu întreruperi. Şef al diplomaţiei române.

LAHOVARY, Gheorghe I. (1838-1909; n. Rîmnicu-Vîlcea), inginer şi scriitor român. Membru fondator al Societăţii Geografice Române (1875), al cărei secretar general a fost. A alcătuit un *Dicţionar geografic al jud. Argeş, Marele dicţionar geografic al României*, 5 vol. (în colaborare cu C.I.Brătianu) şi a îngrijit apariţia *Dicţionarului geografic al Basarabiei*. Povestiri. Membru de onoare al Acad. Rom.

LAHTI (LAHTIS), oraş în S Finlandei; 95 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (ind. lemnului, sticlărie). Turism. Sporturi de iarnă.

LAINICI, defileu şi trecătoare, situate în Carpaţii Meridionali, pe Valea Jiului, între munţii Parîng şi munţii Vîlcan. Alt.: 513 m. Lungime: 30 km. Cale ferată (29 km) care trece prin 39 de tunele. Fac legătura între depresiunea Petroşani şi Oltenia.

LAIOS (în mitologia greacă), rege al Tebei. Potrivit legendei, este ucis de fiul său, Oedip.

LAIOTĂ BASARAB v. **Basarab cel Bătrîn.**

LAJTHA László (1892-1963), compozitor maghiar. Creaţie influenţată de impresionismul francez şi de cîntecele populare maghiare (simfonii, suite pentru orchestră, muzică de cameră, opere dramatice). Balete (*Lysistrata*); opere religioase (*Magnificat*).

LAKE CHARLES, oraş în SUA (Louisiana), port în golful Mexic; 75 mii loc. Centru industrial (petrochimie). Universitate.

LAKE DISTRICT, regiune în N-V Angliei (Cumbria), cu multe lacuri. Celebră prin poeţii romantici ai Şcolii lakiste. Turism.

LAKE PLACID, centru al sporturilor de iarnă, în SUA (masivul Adirondack); 2500 loc. Alt.: 568 m. Aici au avut loc Olimpiadele de iarnă din 1932 şi din 1980.

LAKHDAR HAMINA, Mohamed (n. 1934), regizor algerian. Unul dintre deschizătorii de drum ai cinematografului algerian. Premiul Palme d'or (Cannes, 1975) pentru filmul *Cronica anilor de foc*.

LAKSHADWEEP, teritoriu insular indian, în Oceanul Indian, la V de coasta Malabăr; 32 km²; 40 mii loc. Centrul ad-tiv: *Kavaratti*. Climă subecuatorială musonică. Nuci de cocos, batate, arbori de pîine. Pescuit. Vechea denumire: *Laccadive*.

LAKŞMÎ (în mitologia vedică), zeiţă a frumuseţii, a norocului şi fericirii. Considerată soţia zeului Vişnu.

LALA, complex de lacuri glaciare în Munţii Rodnei (Carpaţii Orientali), format din Lala Mare şi Lala Mică.

LA LAGUNA, oraş în Spania insulară, în N-E insulei Tenerife (Canare); 112,6 mii loc. Aeroport. Produse alimentare. Universitate (sec. 18).

LALANDE, André (1867-1963), filozof francez. Prof. univ. la Sorbona. Director şi principal redactor la *Vocabularul tehnic şi critic al filozofiei* (3 vol.).

LALANDE, Joseph Jérôme (1732-1807), astronom francez. Directorul Observatorului din Paris (1795-1800). I se datoresc primele măsurători precise ale paralaxei Lunii (1751). Lucrări de mecanică cerească. A alcătuit un catalog al stelelor (1801).

LALESCU, Traian (1882-1929; n. Bucureşti), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti şi la Timişoara. Unul dintre fondatorii şcolii matematice româneşti; autor al primului tratat despre ecuaţiile integrale (*Introducere în teoria ecuaţiunilor integrale*). Contribuţii în matematica pură şi aplicată. Membru de onoare post-mortem al Acad. Rom.

LALIBELA (LALIBALA), oraş monastic în N Etiopiei. Celebru prin cele 11 biserici tăiate în rocă (sec. 13). Picturi interioare. Centru de pelerinaj.

LALLEMAND, André (1904-1978), astronom francez. A inventat (1936) camera electronică; a pus la punct (1936) fotomultiplicatoare foarte sensibile pentru fotometria stelară.

LALO, Édouard (1823-1892), compozitor francez. Romantic întîrziat, influenţat de folclorul norvegian, spaniol sau rusesc, a compus lucrări de o reală originalitate melo-

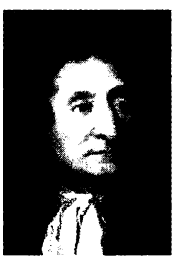

Jean de La Fontaine

Traian Lalescu

dică (*Simfonia spaniolă*, *Rapsodia norvegiană*, baletul *Namuna*, opera *Regele Ysului*). Concerte pentru violoncel şi pentru vioară.

LAM, Wifredo (1902-1982), pictor cubanez. A lucrat cu Picasso (1938). Influenţat de arta africană şi de mişcarea suprarealistă. Lucrări populate de creaturi hibride, între vegetal şi animal (*Jungla*), ce exprimă forţa şi exuberanţa lumii primitive.

LA MANCHE v. **Marea Minecii**.

LAMARCK, Jean-Baptiste de Monet, cavaler de (1744-1829), naturalist francez. A publicat *Enciclopedia botanică*. Autorul teoriei generaţiei spontanee (*Filozofia zoologică*, *Istoria naturală a nevertebratelor*) şi al transformismului cunoscute ca *lamarckism*.

LA MARMORA, Alfonso Ferrero, marchiz de (1804-1878), general şi om politic italian. Comandant al armatelor sarde în timpul campaniei din Crimeea (1855). Prim-ministru (1864), s-a aliat cu Prusia contra Austriei (1866).

LAMARTINE, Alphonse de (pseudonim al lui *Alphonse de Prat*; 1790-1869), poet şi om politic francez. Membru al Guvernului provizoriu (1848); ministru al Afacerilor Externe. Unul dintre iniţiatorii poeziei romantice franceze (*Meditaţii poetice*). Lirică reflexivă, cu accente umanitare (*Armonii poetice şi religioase*, *Reculegeri poetice*); romane autobiografice (*Graziella*), jurnal de călătorie (*Amintiri, impresii, gînduri şi peisaje în timpul unei călătorii în Orient*). A scris şi o *Istorie a girondinilor* (8 vol.).

LAMB, Willis Eugene (n. 1913), fizician american. Profesor la Universitatea Yale. Lucrări consacrate stării magnetice a electronului şi a structurii hidrogenului. Premiul Nobel (1955).

LAMBERT, Johann Heinrich (1728-1777), fizician, astronom, matematician şi filozof german de origine elveţiană. Unul dintre întemeietorii fotometriei (*Fotometria*). Contribuţii în astronomie (teoremele geometrice ale orbitelor cometelor), în trigonometria sferică, în matematică (a demonstrat, în 1768, iraţionalitatea numărului π). Lucrarea *Noul Organon* îl anunţă pe Kant, prin teoria asupra cunoaşterii.

LAMBRINO, Scarlat (1891-1964; n. Bucureşti), istoric şi epigrafist român. Prof. univ. la Bucureşti şi Lisabona. Studii în domeniul epigrafiei şi al antichităţii greco-romane (*Cetatea Histria. Notiţă istorică şi descriptivă*, *Inscriptions latines de Callatis, Arta greacă şi romană în România*). Autor al unei *Bibliographie de l'Antiquité classique. 1896-1914*. Membru corespondent al Acad. Rom.

LAMBRIOR, Alexandru (1845-1883; n. Fălticeni), filolog şi folclorist român. Preocupări de fonetică, morfologie şi sintactică a limbii române (*Limba română veche şi nouă*). Adversar al neologismelor, recomandă îmbogăţirea limbii literare prin cuvinte din limba vie a poporului (*Carte de citire*). Primul folclorist român care a susţinut ideea alcătuirii unui corpus al literaturii populare. Membru corespondent al Acad. Rom.

Jean-Baptiste Lamarck

Lev Landau

LAMBROS, Spyridon (1851-1919), istoric grec. Fondatorul şcolii greceşti de bizantinologie (*Istoria Greciei*, *Catalogul manuscriselor greceşti de la Muntele Athos*).

LAMEH (LAMEK), patriarh biblic. Fiul lui Mathusalem şi tatăl lui Noe.

LA MENNAIS (LAMENNAIS), Félicité Robert de (1782-1854), filozof, teolog şi publicist francez. Preot (1816), a făcut apologia libertăţii religioase. A fondat, în colaborare, ziarul "L'Avenir" (1830), de orientare creştin-liberală. Dezavuat de Vatican prin enciclica *Mirari vos*, s-a orientat spre un umanitarism mistic (*Cuvintele unui credincios*). Meditaţii religioase, sociale, politico-filozofice (*Eseu asupra indiferenţei în materie de religie*, *Cartea poporului*, *Schiţe pentru o filozofie* ş.a.).

LA METTRIE, Julien Offroy de (1709-1751), medic şi filozof francez. Pornind de la originea comună a vertebratelor şi a omului, a formulat ideea unei unităţi de structură în organizarea internă a acestora (*Omul-maşină*, *Omul-plantă*). Lucrări de medicină (*Politica medicinei*). *Istoria naturală a sufletului* a provocat scandal prin tezele materialist-mecaniciste susţinute.

LAMIZANA, Sangoulé (n. 1916), general şi om politic din Volta Superioară. Şeful Marelui Stat-Major al armatei (1964). Preşedinte al Republicii (1966-1980).

LA MOTTE-FOUQUÉ, Friedrich, baron de (1777-1843), scriitor german. Autor de drame, romane (*Inelul magic*) şi povestiri romantice (*Ondine*). Poeme.

LAMOUREUX, Charles (1834-1899), violonist şi dirijor francez. A iniţiat (1881) Noile Concerte, care au devenit Concertele Lamoureux.

LAMPEDUSA, Giuseppe Tomasi Di v. **Tomasi di Lampedusa Giuseppe**.

LAMPHUN, oraş în Thailanda (Chiang Mai); 11,3 mii loc. Vechea capitală a Regatului Môn, fondat în sec. 8. Numeroase temple.

LAMPRECHT, Karl (1856-1915), istoric german. Prof. univ. la Bonn, Marburg, Leipzig. Preocupări de istoriografie germană (*Viaţa economică germană în evul mediu*, *Istoria Germaniei*). A iniţiat publicarea în Germania a lucrărilor *Istoria poporului român* şi *Istoria Imperiului Otoman* de N.Iorga.

LAMPSAKOS, vechi oraş în Asia Minor (Moesia), în Helespont. A făcut parte din prima Confederaţie Ateniană. Azi, *Lampseki*.

LANCANGJIANG, denumirea chineză a fluviului *Mekong*.

LANCASTER, familie regală engleză. Ramură a familiei Plantagenet. Întemeiată de **John de Gaunt** (1340-1399), duce de Lancaster, al patrulea fiu al regelui Eduard III. Rivala Casei de York în Războiul celor Două Roze (1455-1485). A dat Angliei trei regi: **Henric IV** (1367-1413), rege din 1399 pînă în 1413; **Henric V** (1387-1422), rege din 1413 pînă în 1422; **Henric VI** (1421-1471), rege din 1422 pînă în 1461. Ultimul Lancaster, Eduard, a fost executat în 1471, după victoria familiei York la Tewkesbury.

LANCASTER, Burt (*Burton Stephen Lancaster*; 1913-1994), actor de film american. Fizic impunător, joc sobru, convingător în întruchiparea caracterelor puternice (*Omul care aduce ploaie*, *Trapez*, *Discipolul diavolului*, *Elmer Gantry*, *Procesul de la Nürnberg*, *Ghepardul*, *Trenul*, *Aeroportul* ş.a.). Producător independent (*Discipolul diavolului*, *Dulcele miros al succesului*, *Păsărarul din Alcarraz*). A primit Premiul Oscar (1960) şi alte premii internaţionale.

LANCELOT, Claude (1615-1695), jansenist şi autor didactic francez. A participat la înfiinţarea Şcolii de la Port-Royal, unde a fost profesor. A alcătuit *Metode noi* pentru învăţarea limbilor străine. Împreună cu A.Arnauld, a scris o *Gramatică generală şi raţională*, cunoscută ca *Gramatica de la Port-Royal*.

LANCRET, Nicolas (1690-1743), pictor francez. Elev al lui Gillot, şi-a creat un stil propriu, graţios, plin de viaţă şi de poezie pură (*Dansatoarea Camargo*). Pictor de scene galante (*Concert în parc*, *Lecţia de muzică*).

Nicolas Lancret, *Scrînciobul*

LAND, Edwin Herbert (1909-1991), inventator american. Cercetări fundamentale şi invenţii în domeniul polarizării luminii; inventator al aparatului fotografic polaroid (1947).

LANDAU, Lev Davidovici (1908-1968), fizician rus. Prof. univ. la Moscova. Studii asupra corpului solid, a teoriei cuantice şi a suprafluidităţii heliului. Autor, împreună cu E.M.Lifşiţ, al unui important tratat de fizică teoretică. Premiul Nobel (1962).

LANDECK, oraş în Austria (Tirol); 7300 loc. Alt.: 816 m. Centru turistic şi staţiune pentru sporturile de iarnă.

LANDINI, Francesco (c. 1325-1397), compozitor italian. Principalul reprezentant al curentului Ars Nova florentin. Autor de madrigale, în special pentru două voci.

LANDOWSKA, Wanda (1877-1959), clavecinistă şi pianistă poloneză. Stabilită în Franţa, apoi în SUA. Profesor la Hochschule für Musik din Berlin, la Philadelphia, Basel şi Sain Leula-Forêt. Reputaţie internaţională. Cursuri de interpretare; studii de muzicologie.

LAND'S END, cap în extremitatea de S-V a Marii Britanii, în peninsula Cornwall.

LANDSHUT, oraş în Germania (Bavaria) pe rîul Isar, la N-E de München; 56,4 mii loc. Centru industrial (electronice), comercial şi administrativ. Edificii gotice şi din Renaştere.

Biserica Sankt Martin (sec. 14-15), castelul Trausnitz (sec. 13-16).

LANDSKRONA, oraş în S Suediei, port la strîmtoarea Øresund; 38,1 mii loc. Şantiere navale. Industrii. Staţiune balneară. Fondat în 1413. Fortăreaţă (sec. 16-17).

LANDSTEINER, Karl (1868-1943), medic austriac. Stabilit în SUA. A descoperit (1900) grupele sanguine, punînd bazele ştiinţifice ale tratamentului prin transfuzii. În 1940 a descoperit, împreună cu A.S.Wiener, *factorul Rhésus*. Premiul Nobel (1930).

LANG, Fritz (1890-1976), regizor şi scenarist german de film. A turnat filme expresioniste în Germania (*Testamentul doctorului Mabuse*, *Nibelungii*, *Metropolis* ş.a.), apoi în Franţa şi SUA, unde a emigrat în 1933 (*Liliom*, *Bestia umană*, *Şi călăii mor*, *Ministerul groazei* ş.a.).

LANGDON, Harry (1884-1944), actor american de film. Interpret al visătorului stîngaci, a fost unul din marii comici ai filmului mut (*Prima pereche de pantaloni lungi*, *Copilul cerului*).

LANGE, Christian (1869-1938), diplomat şi om politic norvegian. Secretar al Institutului Nobel (1900-1909), membru al Comitetului Nobel de la Oslo (1934-1938). Delegat la Conferinţa de pace de la Haga (1907). Secretar general al Uniunii Interparlamentare (1909-1933). A scris o *Istorie a Internaţionalismului* şi o *Istorie a doctrinei pacifiste*. Premiul Nobel pentru pace (1921).

LANGE, Jessica (n. 1949), actriţă americană de film. Interpretă de comedie şi de dramă, paradoxală îmbinare de forţă şi vulnerabilitate (*Poştaşul sună întotdeauna de două ori*, *Tootsie*, *Frances*, *Cer albastru*, *Părinţii lui Isaia* ş.a.). Premiul Oscar (1982, 1991) şi alte premii internaţionale.

LANGE, Martin (1753-1792), medic german din Transilvania. Cercetări în domeniul bolilor epidemice, în special asupra ciumei şi hepatitei epidemice.

LANGE, Oskar (1904-1965), economist şi statistician polonez. A reprezentat (1945-1946) ţara sa la Washington şi la Consiliul de Securitate al ONU (1946-1948). Preşedinte al Asociaţiei Centrale a Cooperativelor, a contribuit la planificarea economiei poloneze. Lucrări de cibernetică economică, econometrie, statistică (*Decizii optime*, *Introducere în cibernetica economică*).

LANGEN, Eugen (1833-1895), inginer german. A construit, împreună cu N.Otto, primul motor cu ardere internă (1867).

LANGERON, Alexandre, conte de (1765-1831), general rus de origine franceză. A participat la războaiele ruso-turce din 1787-1792, 1806-1812 şi 1828-1829. A lăsat informaţii despre Moldova şi Ţara Românească.

LANGEVIN, Paul (1872-1946), fizician francez. Contribuţii în magnetism, teoria relativităţii şi ultrasunete. A pus la punct, cu H.Wallon, un proiect de reformă a învăţămîntului (1946-1947), numită reforma *Langevin-Wallon*.

LANGHANS, Carl Gotthard (1732-1808), arhitect german. Adept al stilului rococo. Pionierul neoclasicismului în Germania. Capodopera sa este Poarta Brandenburg, din Berlin. Alte lucrări: Palatul de marmură (Potsdam), interiorul Operei din Berlin ş.a.

LANGMUIR, Irving (1881-1957), chimist şi fizician american. A obţinut hidrogenul atomic, a studiat absorbţia pe suprafaţa solidelor. Contribuţii în electricitate, la studiul sistemelor coloidate şi în tehnica vidului (pompe de difuzie cu mercur). Premiul Nobel pentru chimie (1932).

LANGREO, oraş în N-V Spaniei (Asturia); 71,3 mii loc. Expl. de cărbune, minereuri de fier şi de cinabru. Industrii.Ceramică.

LANGRES, oraş în Franţa, pe un promontoriu al platoului Langres. Catedrală romano-catolică (1761), biserica Saint Martin (sec. 13-18). Clădiri vechi (sec. 16-18). Colecţii de arheologie şi de obiecte de artă în muzeul Saint-Didier.

LANGUEDOC, provincie istorică în S Franţei, între Ron, Marea Mediterană, Garonne şi Masivul Central. Oraş pr.: Toulouse. Expl. forestiere, de bauxită, plumb. Pomicultură şi viticultură. Creşterea oilor. Turism. — Străbătută de celţi (sec. 8 î.Hr.), liguri, greci (care fondează Marsilia, în sec. 6 î.Hr.), sub dominaţia Romei (din 120). Ocupată de vandali (407-409), vizigoţi (413), franci (507), arabi (713). Integrată (778) de Carol cel Mare Regatului Aquitania. Dezvoltare culturală (sec. 11-12). Centru al poeziei occitane şi al artei romane. După 1750, dezvoltare economică, iar după Revoluţie, împărţită în 8 departamente.

LANNER, Joseph (1801-1843), compozitor şi dirijor austriac. Considerat, alături de J.Strauss-tatăl, părintele valsului vienez. Piese instrumentale de dans.

LANNES, Jean, duce de Montebello (1769-1809), mareşal francez. General în campania din Italia (1796-1797) şi Egipt (1798-1801); a fost învingător la Montebello. Ambasador în Portugalia (1801). S-a distins la Austerlitz (1805), Jena (1806), Friedland (1807). Mort în bătălia de la Essling (1809).

LANNOY, Ghillebert de (1386-1462), cavaler burgund. Sol al ducilor Burgundiei şi al regelui englez Henric V. În 1421 a ajuns şi la Curtea lui Alexandru cel Bun. Scrierile sale conţin referiri şi despre Moldova.

LANSING, oraş în N SUA, capitala statului Michigan; 432,6 mii loc. Piaţă agricolă. Centru industrial (metalurgie).

LANSON, Gustave (1857-1934), critic şi istoric literar francez. Exponent al criticii literare istoriste. A aplicat metoda istorică şi comparativă la studiul operelor literare (*Istoria literaturii franceze*, *Manual bibliografic al literaturii franceze moderne* ş.a.).

LANSTON, Tolbert (1844-1913), inventator american. A construit (1887) maşina de tipărit monotip, comercializată în 1892.

LANŢURILE COASTEI (engl. **COAST RANGES**), lanţ muntos în SUA, de-a lungul coastei Oceanului Pacific. Lungimea: c. 1600 km; alt. max.: 2424 m. Zonă seismică. Parc naţional.

LANZAROTE, insulă a arhipelagului Canare; 973 km^2; 42 mii loc. Localitatea pr.: Arrecife. Relief bazaltic cu alt. max. de 670 m. Pomicultură. Cea mai vestică insulă a arhipelagului.

LANZHOU, oraş în centrul Chinei, pe fluviul Huanghe, centrul ad-tiv al provinciei Gansu; 1,5 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Rafinării de petrol. Centru industrial (electrotehnică, textile, sticlărie). În apropiere, centrală nucleară.

LAOCOON (în mitologia greacă), preot al lui Apolo, din Troia. Pentru că s-a opus introducerii în cetate a calului construit de greci (calul troian), a fost sugrumat, împreună cu fiii săi, de doi şerpi mari, trimişi de zeiţa Atena, protectoare a grecilor. Un grup statuar creat de sculptorii Athenodoros, Polydoros şi Agesandros în anul 50 î.Hr., restaurat în sec. 16 şi conservat în muzeul Vaticanului, evocă acest episod.

Laocoon

LAODICE (?-240 î.Hr.), regină a Regatului Seleucid. Soţia lui Antioh II Theos. A fost repudiată de soţul ei, care s-a căsătorit cu Berenice (sora lui Ptolemeu III Evergetul, rege al Egiptului). La moartea lui Antioh, a provocat asasinarea Berenicei şi a fiului ei, ceea ce a dus la declanşarea unui război cu Egiptul (246-241 î.Hr.).

LA OM, vîrf în masivul Piatra Craiului (Carpaţii Meridionali); alt.: 2239 m (cel mai înalt vîrf al masivului). Cunoscut şi sub numele de *Baciu* sau *Piscul Baciului*.

LAOMEDON (în mitologia greacă), tatăl lui Priam. Rege al Troiei, refuză să răsplătească pe zei (Apolo şi Poseidon) pentru ajutorul dat la zidirea cetăţii. Este ucis de Heracles.

LAO SHE (pseudonim al lui *Shu Qingchun*; 1899-1966), scriitor chinez. Profesor de chineză la Londra, Harvard şi în China. Prin romanele sale (*Filozofia bătrînului Chang*, *Despărţirea*, *Băiatul cu riçşa* - opera reprezentativă, *Furtuna galbenă*), este considerat cel mai de seamă reprezentant al literaturii moderne chineze. Piese de teatru (*Ceainăria*, *Omul din Beijing*). S-a sinucis în timpul Revoluţiei culturale.

LAOS (Republica Democratică Populară

Fritz Lang

Jean La Pèrouse

~), stat în S-E Asiei, în peninsula Indochina. Suprafaţa: 236,8 mii km². Populaţia: 5,36 mil. loc. Limba oficială: lao. Capitala: *Vientiane*. Culte: budism hinayana. Moneda: 1 kip = 100 at. Împărţit în 16 provincii şi o municipalitate (Vientiane). Oraşe pr.: Savannakhet, Pakse, Luang-Prabang. Populaţia este alcătuită din c. 70 de triburi şi naţionalităţi, concentrate în lungul fluviului Mekong. Relief predominant muntos, în N şi E şi de podiş în S. Climă tropicală. Vegetaţie formată din păduri tropicale cu specii valoroase (mahon ş.a.). Faună variată (elefanţi, tigri, leoparzi, crocodili ş.a.). Expl. forestiere şi de cositor. Produce energie electrică, materiale de construcţie (ciment), ţigarete. Ramura dominantă a economiei este agricultura. Se cultivă orez, arahide, porumb, citrice, arbori de cafea, ceai, tutun. Sericicultură. Exportă lemn şi produse lemnoase, cafea, concentrate de staniu. — Teritoriu locuit de triburi Lao venite din China Meridională. În sec. 9 ia fiinţă Regatul Lang Xang ("Regatul milionului de elefanţi"), care în 1284 cade sub loviturile mongolilor. Refăcut în sec. 14, cunoaşte o perioadă de înflorire. Ocupat de Franţa (a doua jumătate a sec. 19), care îşi proclamă protectoratul (1893) asupra regatului (inclus în Uniunea Indochineză), şi de japonezi, în al doilea război mondial. În 1946 se proclamă monarhie. La 22 oct. 1953 Franţa recunoaşte independenţa şi suveranitatea Laosului, iar Acordurile de la Geneva (1954) stipulează retragerea trupelor străine de pe teritoriul laoţian şi obligaţia ţării de a duce o politică de neutralitate. Pînă în 1973 este o perioadă de război civil (între forţele conservatoare, sprijinite de ţările occidentale, forţele neutraliste şi cele comuniste, sprijinite de Republica Socialistă Vietnam). În 1975, puterea este preluată de Pathet Lao (partidul comunist), care aboleşte monarhia şi proclamă, la 2 dec. 1975, Republica Democratică Populară Laos. Conducătorul Partidului Comunist este ales (în 1991, după adoptarea unei noi constituţii) şi preşedintele statului. Republică parlamentară.

LAO-ZI (sec. 6 î.Hr.), filozof chinez. Considerat contemporan al lui Confucius. Fondatorul daoismului, doctrină expusă în lucrarea *Cartea despre Dao şi putere*.

LA PAZ, oraş în N-V Mexicului, capitala statului Baja California Sud; 137 mii loc. Port la Golful Californiei. Expl. de minereuri auroargentifere. Pescuit de perle. Centru comercial.

LA PAZ, capitala Boliviei; oraş situat în munţii Anzi, la E de lacul Titicaca; 785 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centru politic, economic, comercial şi industrial (ind. lemnului, textilă, chimico-farmaceutică). Academie de ştiinţe. Universitate. Monumente. Întemeiat de spanioli în 1548.

LAPEDATU, Alexandru (1876-1954; n. Săcele, jud. Braşov), istoric român. Prof. univ. la Cluj. A participat la Conferinţa de pace de la Paris (1920) şi la cea de la Geneva (1922). De mai multe ori ministru. Specialist în istoria evului mediu. Cercetări arhiviste (*Documente istorice din arhivele Braşovului, Documente şi lămuriri cu privire la desfacerea proprietăţilor moldovene de peste Prut* ş.a.). Studii despre arta bisericească (*Câteva cuvinte asupra bisericilor Sf. Nicolae Domnesc şi Trei lerarhi, Monumentele noastre istorice în lecturi ilustrate*), despre unii voievozi sau oameni de cultură români (*Activitatea istorică a lui N.Densusianu, Dr. Ioan Scurtu, cuvinte de amintire* ş.a.). Vicepreşedinte (1934-1935, 1938-1940), preşedinte (1935-1938) şi secretar general (1939-1948) al Acad. Rom. Acad.

LA PÈROUSE, Jean François de Galaup, conte de (1741-1788), navigator şi explorator francez. Însărcinat de Ludovic XVI, a condus o expediţie de explorare în V Oceanului Pacific (1785). A descoperit strîmtoarea care-i poartă numele; a atins insulele Hawaii, Filipine, Coreea şi Kamceatka. Naufragiat în Arhipelagul Noilor Hebride, a fost omorît de băştinaşi (1788).

LA PÉROUSE (SOYA), strîmtoare între insulele Sahalin şi Hokkaidō. Uneşte marea Ohotsk cu Marea Japoniei. Lungime max.: 101 km; lăţime max.: 43 km. Ad.: 51-118 m.

LAPICQUE, Louis (1866-1952), fiziolog francez. A studiat fiziologia sistemului nervos şi a introdus metoda cronaxiei.

LAPIDE, Cornelius (*Cornelius Van den Steen*; 1567-1637), teolog olandez. Iezuit, profesor la Roma, a scris *Comentarii biblice*.

LAPITA, sit din Noua Caledonie, care a dat numele său unui complex cultural atribuit strămoşilor polinezienilor. Este caracterizat printr-un tip special de poterie imprimată cu pieptenele şi descoperită în insulele Melanezia şi Polinezia. Cel mai vechi sit (sec. 15 î.Hr.).

LAPLACE, Pierre Simon, marchiz de (1749-1827), matematician, astronom şi fizician francez. Lucrări privind mecanica cerească (*Tratat de mecanică cerească*) şi în domeniul calculului probabilităţilor (*Teoria analitică a probabilităţilor*), al algebrei, al funcţiilor speciale. A emis (1796) teoria cosmogonică (*teoria Kant-Laplace*), conform căreia sistemul solar s-ar fi născut dintr-o nebuloasă în mişcare. A stabilit formula transformărilor adiabatice ale unui gaz şi a formulat cele două legi elementare ale electromagnetismului. Împreună cu Lavoisier, a făcut primele măsurători calorimetrice.

LA PLATA, oraş în E Argentinei, centrul ad-tiv al provinciei Buenos Aires; 557 mii loc. Port la Oceanul Atlantic. Nod de comunicaţii. Ind.textilă, de prelucrare a lemnului, alimentară. Rafinării de petrol. Export de carne şi piei de animale. Universitate. Muzeu.

LA PLATA (RIO DE LA PLATA), estuar în America de Sud, situat la graniţa dintre Argentina şi Uruguay, format de confluenţa rîurilor Paraná şi Uruguay. Lungime: 320 km; lăţime max.: 220 km. Pe ţărmurile sale se află oraşele Buenos Aires, La Plata, Montevideo. Descoperit (1516) de Dias de Solis.

LAPONIA (fin. **LAPPI**; norv. **LAPLAND**; sued. **LAPPLAND**), regiune a Europei septentrionale, situată (în cea mai mare parte) la N de Cercul Polar. Acoperă partea de N a Norvegiei (Finnmark, Troms şi Nordland), a Suediei (Norrbotten şi Västerbotten), a Finlandei (Laponia finlandeză) şi o parte din Federaţia Rusă, de la frontiera norvegiană la Marea Albă (regiunea Murmansk). Suprafaţa: c. 400 mii km²; c. 45 mii loc. Localităţi pr.: Kemi, Rovaniemi (Finlanda), Gällivari, Kiruna (Suedia), Kirkenes, Karasjok (Norvegia). Relief muntos. Climă arctică. Numeroase lacuri (lacul Inari) şi mlaştini. Vegetaţie de tundră, iar în S, păduri de conifere. Expl. de minereuri de fier, nichel, cupru, apatită. Expl. forestiere. Creşterea renilor. Vînătoare şi pescuit. — Regiune alipită (sec. 16) Suediei de regele Gustav I Vasa, care o colonizează. Împărţită între Suedia, Danemarca şi Rusia prin tratatele din 1595 şi 1613. Ocupată (1940-1945) parţial (Laponia finlandeză şi o parte din cea norvegiană) de germani, care distrug majoritatea oraşelor. Reconstrucţie rapidă după 1945.

LAPPEENRANTA, oraş în Finlanda, pe lacul Saimaa; 54 mii loc. Port. Centru industrial (papetărie, chimie), termal şi turistic. În suedeză: *Villmanstrand*.

LAPPI, denumirea finlandeză a Laponiei.

LAPPLAND, denumirea suedeză a Laponiei.

LAPRADE, Victor Richard de (1812-1883), poet francez. Versuri de inspiraţie romantică şi creştină (*Parfumurile Madeleinei, Poeme evanghelice, Glasurile tăcerii* ş.a.).

LAPTEV, Dmitri Iakovlevici (1701-1767), navigator şi explorator rus. Viceamiral. A condus (1739-1742) o expediţie care a cercetat ţărmurile Oceanului Arctic, de la gura fluviului Lena pînă la golful Anadîr.

LAPTEV (Marea ~), mare în bazinul Oceanului Arctic, între ţărmul Asiei, insula Severnaia Zemlea şi Novosibirsk; c. 662 mii km²; ad. max.: 3385 m. Comunică cu marea Kara şi cu Marea Siberiei Orientale prin strîmtoarea Laptev. În ea se varsă fluviul Lena. Port pr.: Tiksi.

LAPTEV (Strîmtoarea ~), strîmtoare între insula B.Leahovski şi continentul asiatic, care leagă marea Laptev cu Marea Siberiei Orientale. Descoperită de D.I.Laptev în 1740. Lungime: 1154 km. Lăţime: 50-63 km. Ad. med.: 11-16 m.

L'AQUILA, oraş în partea centrală a Italiei, la N-E de Roma, centrul ad-tiv al regiunii Abruzzi; 63,7 mii loc. Industrii. Staţiune climaterică. Universitate.

LARA, stat în Venezuela; 19,8 mii km²; 766,4 mii loc. Capitala: *Barquisimeto*. Trestie de zahăr, cafea, cereale. Creştere extensivă a animalelor.

LARA JONGGRANG, templu şivait din centrul Javei, lîngă satul Pranbanan. Situl (sec. IX) este format din trei incinte concentrice. În centru, terasa susţine opt sanc-

tuare, dintre care trei sînt dedicate lui Brahma, Şiva şi Vişnu. Reliefurile ilustrează *Ramayana* şi legenda lui Krişna.

LARBAUD, Valéry (1881-1957), scriitor francez. Poet, prozator (*Fermina Marquez*, *A.O. Barnabooth* ş.a.) şi eseist (*Acest viciu nepedepsit, lectura*), a revelat publicului francez şi prin traduceri pe marii scriitori străini contemporani (J.Joyce, S.Butler, W.Whitman ş.a.).

LARGA, rîu în Republica Moldova, afluent al Prutului. Izvorăşte în apropierea comunei Lărguţa (jud. Cahul). Lungime: 30 km. La 2 iul. 1770, pe rîul Larga, oştirile ruseşti, în frunte cu mareşalul P.A.Rumeanţev, i-au învins pe turci. În rîndurile armatei ruse au luptat şi voluntari români din Basarabia.

LARGILLIÈRE, Nicolas de (1656-1746), pictor francez. Portretist, în manieră flamandă, al burgheziei, în special al femeilor (*Frumoasa din Strasbourg*).

LARGO ARGENTINA, piaţă din Roma (Corso Vittorio-Emmanuele), unde au fost descoperite (1926-1930) patru temple (sec. 4-2 î.Hr.).

LARGO CABALLERO, Francisco (1869-1946), om politic spaniol. Membru al Partidului Socialist Muncitoresc Spaniol (1894), secretar general al Uniunii Generale a Muncitorilor (1918), deputat în 1918, ministru al Muncii (1931-1933). Prim-ministru şi ministru de Război (1936-1937) al guvernului republican spaniol. În 1939 s-a exilat în Franţa.

LARIONOV, Mihail Fiodorovici (1881-1964), pictor şi teoretician rus. Naturalizat (1938) francez. După un început impresionist şi un ciclu neoprimitivist, a creat (1913), împreună cu Natalia Goncearova, reionismul, care constituie, prin primatul acordat culorilor, una din primele manifestări abstracţioniste.

LARISSA, oraş în Grecia (Tesalia), pe rîul Piniós; 103,3 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru comercial şi industrial. Muzeu arheologic. Ruine antice. — Întemeiat în sec. 7 î.Hr., stăpînit de familia Aleuazilor (la Curtea lor din Larissa au poposit Pindar, Hipocrate, Platon ş.a.). Sub stăpînirea Macedoniei (jumătatea sec. 4 î.Hr.), apoi, din 197 î.Hr., aliată a Romei. Capitala Confederaţiei Tesaliote (pînă în sec. 4).

LARISTAN, regiune muntoasă în S Iranului. Alt. max.: 3280 m. Climă subtropicală. Vegetaţie de stepă înaltă. În cîmpia dinspre Golful Persic, culturi de bumbac şi tutun. Păstorit.

LARMOR, Sir Joseph (1857-1942), fizician englez. Prof. univ. la Cambridge. Specialist în teoria relativităţii, în domeniul electrodinamicii şi al termodinamicii. A elaborat teoria fenomenului de precesie a orbitei unei particule încărcate (ex. electronul), survenită în prezenţa unui cîmp magnetic static şi uniform (*precesia Larmor*).

LA ROCHEFOUCAULD, François, duce de (1613-1680), scriitor şi moralist francez. Unul din cei mai mari scriitori clasici francezi, promotor al aforismului în literatura franceză prin *Cugetări sau sentinţe şi maxime morale*. Memorii. Stil dens, formulări sclipitoare şi pline de miez, sub semnul unei lucidităţi amare.

LA ROCHELLE v. **Rochelle (La ~)**.

LA ROCQUE, François, conte de (1885-1946), om politic francez. Conducător (din 1931) al organizaţiei extremiste de dreapta Crucile de Foc, înfiinţată în 1927. În febr. 1934 a organizat puciul fascist de la Paris, eşuat. Creatorul Partidului Social Francez (1936). Deportat.

LAROUSSE, Pierre (1817-1875), lexicograf şi editor francez. A fondat, în 1852, cu Aug.Boyer, Editura Larousse şi Boyer, devenită Editura Larousse (azi, Larousse). Specializată în lucrări enciclopedice (*Marele dicţionar universal al sec. al XIX-lea*).

LARSA, oraş-stat în S Mesopotamiei, la S-E de Uruk. Întemeiat în milen. 3 î.Hr., oraşul joacă după 2025 î.Hr. (întemeierea dinastiei amorite) un rol important în istoria Mesopotamiei. Atinge apogeul puterii în timpul domniei lui Rim-Sin I (1822-1763 î.Hr.), după distrugerea cetăţii rivale Isin. Cucerit (c. 1763) de Hammurabi, regele Babilonului. Centru al culturii Şamaş (zeul soarelui).

LA SALLE, René Robert Cavelier de (1643-1687), explorator francez. A explorat Marile Lacuri şi zona fluviului Sf. Laurenţiu (1669-1670), Louisiana şi fluviul Mississippi (1678-1682).

LA SCALA v. **Scala (La ~)**.

LASCARIS, familie de nobili bizantini, de la sfîrşitul sec. 11. **Constantin** şi fratele său, **Theodor I**, au fondat (1204), după cucerirea Constantinopolului de către cruciaţi, Imperiul Bizantin de la Niceea.

LASCARIS (LASKARIS), Constantin (1434-1501), gramatic grec. A predat limba greacă la Messina. Autor al unei gramatici greceşti, prima lucrare tipărită în limba greacă (1476).

LAS CASAS, Bartolomé de (1474-1566), prelat spaniol. Dominican (1522), apoi preot în Mexic (1544), a apărat pe amerindieni împotriva cuceritorilor spanioli. Autor al unei *Istorii generale a indienilor* (1875).

LAS CASES, Emmanuel, conte de (1766-1842), memorialist francez. Secretar al lui Napoleon I, l-a însoţit în exil. Autor al *Memorialului de la Sfînta Elena*.

LASCAUX, peşteră în Franţa (Dordogne). Descoperită în 1940. Numeroase gravuri şi picturi rupestre, ansamblu de artă paleolitică (15000 î.Hr.). În 1963 a fost închisă pentru vizitatori.

LASKER, Emanuel (1868-1941), jucător de şah german. Campion mondial din 1894 pînă în 1921.

LA SERENA, oraş în Chile, pe ţărmul Oceanului Pacific; 69,5 mii loc. Expl. de cupru. Industrii. Aeroport. Turism. Fondat în 1543.

LASKI, Jan (c. 1456-1531), om politic polonez. Cancelar regal (1503-1510), arhiepiscop de Gniezno şi primat al Poloniei. A publicat (1506) o culegere a hotărîrilor Seimului (*Statutul lui Laski*).

LASLEA, comună în judeţul Sibiu. Biserică (prima jumătate a sec. 14; azi, biserică evanghelică), cu picturi murale interioare (după 1350) şi un altar poliptic gotic (sec. 15).

LAS NAVAS DE TOLOSA, aşezare în Spania. Armatele unite ale Castiliei, Leónului, Aragónului şi Navarrei, conduse de regele Castiliei, Alfons VIII, au înfrînt aici (iul. 1212) armata maură a Almohazilor.

LAS PALMAS, oraş în Spania insulară; 360,1 mii loc. Port în N insulei Gran Canaria (Canare). Centru comercial (trafic de mărfuri transatlantice) şi industrial. Turism. Catedrală (sec. 15-18). Muzeu.

LA SPEZIA v. **Spezia (La ~)**.

LASSALLE, Ferdinand (1825-1864), om politic german. Unul din principalii inspiratori ai socialismului în ţara sa. A fondat, în 1863, Uniunea Generală a Muncitorilor Germani, primul mare partid socialist din Europa.

LASSEL, Williams (1799-1880), astronom englez. A descoperit un satelit al lui Neptun (Triton, 1846) şi doi sateliţi ai lui Uranus (Ariel şi Umbriel, 1851).

LASSEN PEAK, vîrf în N masivului Sierra Nevada; alt.: 3187 m. Singurul vulcan activ din SUA. A erupt în 1914-1916. Parc naţional (424 km²).

LASSUS, Roland de (Orlando di Lasso) (c. 1532-1594), compozitor flamand. Mare muzician al Renaşterii. Peste 2000 de compoziţii (motete, madrigale, psalmi, mise ş.a.), multe fiind capodopere ale polifoniei vocale din sec. 16.

LAS VEGAS, oraş în SUA (Nevada); 202 mii loc. Centru industrial (electrotehnică) şi comercial. Aeroport. Centru de cercetări nucleare. Universitate. Staţiune balneoclimaterică. Turism (cluburi de noapte şi cazinouri).

LÁSZLÓ Francisc (1873-1925), naturalist şi arheolog maghiar din Transilvania. A întreprins săpăturile de la Ariuşd (*Tipuri de vase pictate ale culturii Ariuşd*).

LATAKIA (ar. **EL LÂDHİQİYA**), oraş în V Siriei, port la Marea Mediterană; 197 mii loc.Principalul port al ţării. Centru industrial şi comercial. Export de tutun. Universitate. Vechiul *Laodiceia*, fondat de Seleucos I Nicator (305-281 î.Hr.).

LA TÈNE, localitate în Elveţia, pe malul lacului Neuchâtel. Aici a fost descoperită o aşezare tipică pentru cea de-a doua Epocă a fierului în Europa, numită epoca La Tène (sec. 5 î.Hr.- sec. 1 d.Hr.).

LATERANO (LATRAN), ansamblu arhitectural din Roma, aparţinînd Vaticanului. Cuprinde bazilica San Giovanni in Laterano (sec. 4), model de arhitectură creştină, reconstruită în sec. 17-18, baptisteriul, palate apostolice (Palatul Laterano, construit de Fontana în sec. 16, este sediul vicariatului diecezei de Roma). — **Conciliile de la ~**, concilii reunite în 1123 de papa Calixt II, în 1139 de papa Innocenţiu II, în 1179 de papa Alexandru III, în 1215 de papa Innocenţiu III şi în 1512-1517 de papa Iuliu II. — **Acordurile de la ~**, acorduri încheiate la 11 febr.

Bartolomé de Las Casas

Pierre Laval

1929, în palatul Laterano, între Sfîntul Scaun şi Mussolini. Stabileau suveranitatea papală asupra Vaticanului, dădeau bisericii catolice italiene o poziţie privilegiată, în special în şcoli şi în familie. Ratificat în 1947, acest concordat a fost modificat, în sens laic, printr-un nou concordat, semnat la 18 febr. 1984.

LATINA, oraş în Italia (Latium); 94 mii loc. Industrii. Creat în 1932 de Mussolini sub numele de *Littoria* (purtat pînă în 1945).

LATINI, Brunetto (c. 1220 - c. 1295), erudit italian. Apropiat al lui Dante. Exilat în Franţa, a redactat o lucrare enciclopedică intitulată *Cartea comorii*, compilaţie din scrierile timpului.

LATINUS, rege legendar al Latiumului şi erou care a dat numele său latinilor. A domnit pînă la sosirea lui Enea în Italia.

LATIUM (it. **LAZIO**), regiune în Italia Centrală, între Marea Tireniană (V), munţii Apenini (E), Toscana (N) şi Campania (S); 17,2 mii km^2; 5 mil. loc. Oraş pr.: Roma. Cereale, citrice, măslini, viţă de vie. — În sec. 5 î.Hr. s-a fondat Liga Latină, compusă din 30 de oraşe (Albe, Lavinium, Tusculum ş.a.), cu un centru religios comun în Monte Cavo, unde se celebrau sărbătorile zeului Iupiter latin. Roma dizolvă în 338 î.Hr. Liga, impunîndu-şi hegemonia. Împăratul August a modificat limitele vechiului Latium, formînd Latium Novum. Unit cu Campania, formează prima din cele 11 regiuni ale peninsulei. Din sec. 4, întreaga regiune se numeşte Campania.

LATÎNINA, Larisa (n. 1934), gimnastă rusă. Multiplă campioană olimpică (Melbourne, 1956; Roma, 1960; Tokio, 1964) şi mondială (opt titluri în perioada 1958-1962). Arbitră internaţională.

LATONA v. **Leto**.

LA TOUR, Georges de (1593-1652), pictor francez. Stilul său, deşi influenţat de Caravaggio, este de o incontestabilă originalitate (organizarea savantă a jocurilor de lumină, realismul auster, simplificarea volumelor). Lucrări: *Plînsul Sf. Sebastian*, *Noul născut*, *Trişorul cu as de caro*.

LA TOUR, Maurice Quentin de (*Maurice Quentin Delatour*; 1704-1788), pictor francez. Maestru al pastelului. Portrete (familia regală, filozofi, artişti, nobili) în care accesoriile sînt sacrificate în favoarea expresiei ce dezvăluie caracterul modelului (*Mauriciu de Saxa*, *Doamna de Pompadour*, *Diderot*, *Voltaire*, *Autoportret*).

LATTRE DE TASSIGNY, Jean de (1889-1952), mareşal francez. A condus Armata I franceză (1944-1945). A semnat la 8 mai 1945, în numele Franţei, actul de capitulare a armatei germane la Berlin. Comandant-şef al forţelor terestre ale Uniunii occidentale în cadrul Tratatului de la Bruxelles (1948). Înalt comisar şi comandant-şef în Indochina (1950-1952).

LAŢCU, domn al Moldovei (c. 1365-1375), fiu al lui Bogdan I. A mutat capitala Moldovei la Siret. Relaţii cu Polonia. A favorizat propaganda catolică.

LAŢIŞ, Vilis v. **Lacis, Vilis**.

LAUBE, Heinrich (1806-1884), scriitor german. Reprezentant al Şcolii literare "Das junge Deutschland". Romane politice (*Tînăra Europă*), drame (*Contele Essex*), studii de istorie a teatrului.

LAUDA, Niki (n. 1949), pilot de curse automobilistice austriac. Triplu campion al lumii (1975, 1977, 1984).

LAUE, Max von (1879-1960), fizician german. Prof. univ. la München, Berlin şi Göttingen. Elev al lui M. Planck. A descoperit (1912) difracţia razelor X pe cristale, ceea ce i-a permis investigarea structurii acestora. Opere pr.: *Teoria relativităţii*, *Tabloul fizic al lumii*. Premiul Nobel (1914).

LAUGERUND GARCIA, Kjell Eugenio (n. 1930), general şi om politic guatemalez. Preşedintele Republicii (1974-1978).

LAUGHTON, Charles (1899-1962), actor englez de teatru şi film.O surprinzătoare artă a compoziţiei îi îngăduie glisarea prin mai multe registre, de la dramatic la grotesc (*Viaţa intimă a lui Henric al VIII-lea, Mizerabilii*, *Revolta de pe Bounty*, *Rembrandt*, *Cocoşatul de la Notre Dame*, *Povestiri din Manhattan*, *Suspectul*). Premiul Oscar (1932).

LAUGIER, Charles (1875-1930), igienist român de origine franceză. Lucrări despre prevenirea şi tratamentul pelagrei şi al malariei. A contribuit la organizarea sanitară a României.

LAUREL, Stan (*Arthur Stanley Jefferson*; 1890-1965), actor american. Interpretul lui Stan, unul din personajele celui mai celebru cuplu comic (Stan şi Bran) cuplu format împreună cu actorul american **Oliver Hardy** (1892-1957) (*Stan şi Bran escroci, Stan şi Bran scoţieni, Stan şi Bran alpinişti, Stan şi Bran studenţi la Oxford, Stan şi Bran toreadori* ş.a.).

LAURENCIN, Marie (1885-1956), pictor francez. Prieten al lui Apollinaire şi al cubiştilor. Compoziţii de o stilizare elegantă, cu un colorit suav.

LAURENS, Henri (1885-1954), sculptor francez. Iniţial cubist (*Femeia cu pelerină*), adoptă, după 1926, linii din ce în ce mai suple, ansamblurile reducîndu-se la o esenţă a plenitudinii şi senzualităţii (*Sirenele*, *Marele muzician* ş.a.).

LAURENŢIU MAGNIFICUL v. **Medici**.

LAURIAN, August Treboniu (1810-1881; n. Fofeldea, jud. Sibiu), filolog şi istoric român. Prof. univ. la Bucureşti. Primul decan (1864-1878) al Facultăţii de Litere a Universităţii din Bucureşti. Rol important în mişcarea revoluţionară de la 1848-1849, din Ţara Românească şi Transilvania. A tipărit, la Viena, lucrarea lexicografică *Tentamen criticum*. În 1845, a editat, împreună cu N.Bălcescu, "Magazin istoric pentru Dacia". Din însărcinarea Societăţii Academice Române, a redactat, împreună cu I.C.Massim, *Dicţionarul limbei române* (2 vol.) şi un *Glosariu*, lucrare contestată (ca şi *Istoria românilor*, 3 vol.). Membru fondator (1867) al Societăţii Academice Române. Secretar general (1867-1870) şi preşedinte (1870-1872, 1873-1876) al Societăţii Academice Române. Acad.

LAUSANNE, oraş în S-V Elveţiei, centrul ad-tiv al cantonului Vaud, pe malul nordic al lacului Geneva; 137,4 mii loc. Important nod feroviar pe rutele transeuropene şi port pe ţărmul de N al lacului Geneva. Centru comercial, bancar şi turistic, cu cîteva industrii (textile, farmaceutică ş.a.). Renumită staţiune balneoclimaterică. Aeroport. Universitate. Catedrală (sec. 12-13); castel episcopal (sec. 15). Muzee. — Veche aşezare romană (*Lausonna*); reşedinţă episcopală (594-1536). Anexat (1536-1798) oraşului Berna. În sec. 17, loc de refugiu al hughenoţilor. La 18 oct. 1912, aici a fost semnat Tratatul de pace italo-turc, prin care Turcia a recunoscut Italiei stăpînirea asupra Tripolitaniei şi Cirenaicii. — **Tratatul de la ~**, tratat încheiat la 24 iul. 1923 între Aliaţi şi guvernul Turciei. Prevedea anularea Tratatului de la Sèvres (aug. 1920) şi fixarea noilor graniţe ale Turciei, precum şi libertate de navigaţie pentru navele comerciale şi militare ale tuturor statelor, prin strîmtorile Bosfor şi Dardanele.

LAUTH, Charles (1836-1913), chimist francez. A perfecţionat metodele de fabricare a porţelanului. A găsit o nouă materie colorantă (*violetul de Lauth*), din care a obţinut albastru de metilen.

LAUTRÉAMONT, conte de (pseudonim al lui *Isidore Lucien Ducasse*; 1846-1870), scriitor francez. Considerat precursor al avangardei suprarealiste prin violenţa sarcastică a limbajului şi recursul la fantasme stranii, de coşmar, ale inconştientului (*Cîntecele lui Maldoror*).

LAVAL, Pierre (1883-1945), om politic francez. Deputat socialist (1914-1919), apoi independent (1924-1927), de mai multe ori ministru (1925-1935). Prim-ministru (1931-1932, 1935-1936, 1942-1944). Politică de colaborare cu Germania în perioada regimului mareşalului Pétain. După eliberarea Franţei, se refugiază în Spania. Predat autorităţilor franceze (aug. 1945), condamnat la moarte şi executat.

LA VALETTE, Jean Parisot de (1494-1568), mare maestru (din 1557) al Ordinului Cavalerilor de Malta. A apărat Malta asediată de armatele lui Soliman II (mai-sept. 1565). A fondat (1566) oraşul fortificat care îi poartă numele.

LAVATER, Johann Kaspar (1741-1801), fiziolog elveţian. Preocupări de grafologie. A renovat fiziognomia, încercînd să descifreze caracterul individului prin prisma expresiei faciale şi a ansamblului corpului (*Studii fiziognomice*).

LAVER, Rod (*Rodney Laver*; n. 1938), jucător de tenis australian. Cîştigător, în 1962 şi 1969, al campionatelor internaţionale ale Australiei (Melbourne), Franţei (Roland Garos), Marii Britanii (Winbledon) şi SUA (Forest Hills).

LAVELLI, Jorge (n. 1932), regizor argentinian de teatru şi operă. A montat în Argentina şi Franţa (unde este naturalizat), piese de B.Brecht, Cehov, J.Cocteau, L.Pirandello, E.Ionesco, O'Neil, García Lorca, Claudel, Shakespeare, Goethe.

LAVERAN, Alphonse (1845-1922), bacteriolog francez. A descoperit, în Algeria, hematozoarul palustru, agentul cauzal al malariei (*Tratat de paludism*). Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1907).

LAVIGNAC, Albert (1846-1916), muzicolog francez. Operă teoretică şi didactică. În

1902, a început publicarea unei *Enciclopedii a muzicii*, continuată, după moartea sa, de L. de La Laurencie.

LAVINIA, fiică a lui Latinus, regele din Latium, şi a Amatei. În *Eneida* lui Vergiliu, Lavinia a fost căsătorită cu Enea, după ce acesta l-a înfrînt pe Turnus, regele rutulilor.

LAVISSE, Ernest (1842-1922), istoric şi publicist francez. Prof. la Sorbona (1888), apoi director la Şcoala Normală Superioară (1904-1919). A coordonat elaborarea lucrărilor: *Istoria Franţei* (10 vol.) şi *Istoria contemporană a Franţei* (9 vol.)

LAVOISIER, Antoine Laurent de (1743-1794), chimist francez. Membru al Academiei de Ştiinţe la 25 de ani. A participat la elaborarea unei nomenclaturi chimice raţionale, fondate pe conceptul de element chimic; a studiat compoziţia apei şi a aerului, a descoperit rolul oxigenului în combustie şi în respiraţia animalelor. Împreună cu Laplace, a făcut primele măsurători calorimetrice. A emis legea conservării masei şi a conservării elementelor. A elucidat mecanismul de oxidare a metalelor. Ghilotinat.

LAVRENTIE (a doua jumătate a sec. 16), ieromonah, tipograf din Ţara Românească. A instalat (1573) la mănăstirea Plumbuita (Bucureşti) prima tiparniţă din oraş, unde a făcut să apară (1582), în limba slavonă, un *Tetraevangheliar* şi o *Psaltire*, cu largă difuzare în ţările slave ortodoxe.

LAVROVSKI, Leonid Mihailovici (1905-1967), coregraf rus. Director artistic al baletului de la Teatrul Mic (1934-1938) şi coregraf al Teatrului Kirov (1938-1944) din Leningrad; prim-coregraf al Teatrului Mare (1944-1962), profesor la Institutul Coregrafic din Moscova (1964); director artistic al Teatrului Mare. A imaginat o versiune la *Romeo şi Julieta, Floarea de piatră* ş.a.

LAW, John (1671-1729), financiar scoţian. A fondat, la Paris, Banca Generală (1716), devenită Banca Regală (1718), şi Compania Franceză a Indiilor (1717). Controlor general al Finanţelor Franţei (1720). După un mare succes, speculaţiile sale bancare au dus la prăbuşirea sistemului. S-a exilat la Veneţia.

LAWRENCE, David Herbert (1885-1930), scriitor englez. Romane (influenţate de psihanaliza freudiană) care exaltă libertatea sexuală şi în care civilizaţia industrială este făcută răspunzătoare de alterarea instinctelor vitale (*Fii şi îndrăgostiţi*, *Curcubeul*, *Femei îndrăgostite*, *Şarpele cu pene*, *Amantul doamnei Chatterley* ş.a.); nuvele. Lirică imagistă (*Poeme de dragoste şi altele* ş.a.); eseuri (*Psihanaliza şi subconştientul*). Jurnale de călătorie; teatru; corespondenţă.

LAWRENCE, Ernest Orlando (1901-1958), fizician american. Profesor la Universitatea Berkeley. Cercetări în domeniile radioactivităţii, fotoelectricităţii, biologiei şi fizicii nucleare; a construit şi a perfecţionat primul ciclotron (1930). Premiul Nobel (1939).

LAWRENCE, Sir Thomas (1769-1830), pictor englez. Discipol al lui J.Reynolds. Portretist monden. Lucrările sale surprind prin virtuozitatea execuţiei, prin vioiciunea atitudinilor, într-o ambianţă romantică (*Doamna Siddons*, *Papa Pius al VII-lea* ş.a.). În 1820 a devenit preşedintele Academiei Regale.

LAWRENCE, Thomas Edward, zis **Lawrence al Arabiei** (1888-1935), orientalist şi agent britanic. A participat la săpături arheologice în Orientul Mijlociu. Membru în Serviciul Cartografic de la Cairo (1914), apoi al Biroului Arab (1916). A adoptat modul de viaţă al beduinilor. A conceput proiectul unui imperiu arab sub influenţă britanică, în defavoarea turcilor. Autorul volumului *Cei şapte stîlpi ai înţelepciunii*.

LAXNESS, Halldór Kiljan (*Halldór Kiljan Gudjónsson*; n. 1902), scriitor islandez. Influenţat, iniţial, de expresionismul german şi suprarealismul francez (*Marele ţesător din Caşmir*). Creator de atmosferă poematică în romane sociale (*Salka Valka*, tetralogia *Lumina lumii, Palatul ţinutului de vară, Casa poetului*, *Frumuseţea cerului*) şi istorice (trilogia *Clopotul din Islanda*, *Copila blondă*, *Foc la Copenhaga*). Eseuri. Premiul Nobel (1955).

LAZAR, Hreblejanović (1329-1389), cneaz al Serbiei (1371-1389). A luptat alături de Şt.Tvartko, banul Bosniei, împotriva turcilor, pe care i-a înfrînt la Ploćnik (1386). Învins la Kosovopolje (1389), a fost luat prizonier şi executat. Legături cu domnii Ţării Româneşti, Nicolae Alexandru şi Mircea cel Bătrîn.

LAZAREV, Mihail Petrovici (1788-1851), explorator şi navigator rus. A călătorit în jurul lumii de mai multe ori. A participat la expediţia condusă de F.F.Bellingshausen, cînd a fost descoperită (1820-1821) Antarctida.

LAZAREV, Viktor Nikitici (1897-1975), istoric de artă rus. A studiat picturile murale şi mozaicurile bizantine (*Istoria picturii bizantine*, *Arta Novgorodului*, *Originile Renaşterii italiene*, *Teofan Grecul şi şcoala sa*, *Andrei Rubliov*).

LAZARSFELD, Paul Felix (1901-1976), sociolog american de origine austriacă. Profesor la Universitatea Columbia. Promotor al introducerii metodologiei ştiinţelor exacte în sociologie. A condus numeroase anchete, în special asupra comportamentului electoral şi a comunicării în masă, folosind procedee matematice (*Filozofia ştiinţelor sociale*, *Votarea* ş.a.).

LAZĂR, Filip (1894-1936; n. Craiova), compozitor şi pianist român. Elev al lui D.G. Kiriac şi A.Castaldi. Membru fondator şi preşedinte al societăţii muzicale "Triton" din Paris. Muzică simfonică (*Divertisment pentru orchestră*, *Muzică pentru radio*, *Concerto grosso*, *Scherzo*, trei concerte pentru pian), de balet, de cameră, vocală, corală.

LAZĂR, Gheorghe (1779-1823; n. Avrig, jud. Sibiu), cărturar şi pedagog român. A urmat, la Viena, cursuri de filozofie, matematică, inginerie, medicină, literatură, pedagogie, drept, integrîndu-se curentului iluminist al epocii. Întemeietorul şi conducătorul primei şcoli superioare în limba română din Ţara Românească (1818 - Şcoala de la "Sf. Sava"). Cursul său de matematică a contribuit la formarea unei terminologii ştiinţifice de specialitate. Traduceri din germană (lucrări pedagogice, morale, teologice). Prin programul de învăţămînt, prin activitatea de răspîndire a ştiinţei şi culturii în limba naţională, prin forţa personalităţii sale, a exercitat o mare influenţă asupra generaţiei de la 1848 şi în modernizarea culturii române.

LAZICZIUS Gyula (1896-1957), lingvist maghiar. Specialist în fonologie şi în lingvistica generală.

LAZURI, comună în judeţul Satu Mare. Biserici reformate (sec. 16).

LĂCĂUŢ (Munţii ~), masiv muntos în Munţii Vrancei (Carpaţii Orientali). Alt. max.: 1777 m. Staţiune meteorologică de altitudine.

LĂNCRĂJAN, Ion (1928-1991; n. Oarda de Sus, azi Oarda, jud. Alba), scriitor român. Proză de evocare lirică, desfăşurînd un epic încrîncenat, în care sînt abordate realităţi sociale şi politice româneşti postbelice (*Cordovanii*, 3 vol., *Caloianul*, 2 vol., *Suferinţa urmaşilor, Fiul secetei* ş.a.). Nuvele (*Drumul cîinelui*). Publicistică (*Nevoia de adevăr, Vocaţia constructivă*).

LĂPUŞ, comună în judeţul Maramureş. Centru de ceramică populară. Muzeu de etnografie şi artă populară. Biserică (sec. 16) cu picturi interioare în tempera (1697). Atestată documentar, ca sat, în 1505.

LĂPUŞ, depresiune în N-V României, în S munţilor Gutîi şi Ţibleş; c. 225 km^2. Relief colinar. Pomicultură. Cunoscută şi sub numele de *Ţara Lăpuşului*.

LĂPUŞ, rîu, afluent al Someşului, în depresiunea Baia Mare; 112 km. Izvorăşte din Munţii Ţibleşului şi trece prin Ţara Lăpuşului şi Tîrgul Lăpuş.

LĂPUŞNA, comună în Republica Moldova (jud. Lăpuşna). Atestată documentar în 1430 (1431). În sec. 14-16, tîrgul cu acelaşi nume a fost cunoscut ca centru vamal şi administrativ al ţinutului.

LĂPUŞNA, judeţ în partea central-sudică a Republicii Moldova, la graniţa cu România; 3,89 mii km^2; 355 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Hînceşti*. Oraşe pr.: Basarabeasca, Cimişlia, Leova. Relief predominant deluros: Podişul Codrilor în N (alt. med.: 300 m), Cîmpia Deluroasă de Sud (alt. med.: 200 m). Rîuri: Lăpuşna, Sărata, Cogîlnic (cursul superior). Vegetaţie de silvostepă, plantaţii de vii şi livezi. Economie bazată pe agricultură (viticultură, pomicultură, cultivarea cerealelor şi legumelor) şi industria uşoară (covoare, confecţii, conserve, uleiuri vegetale, vinuri şi coniacuri, lactate, produse din carne şi de panificaţie ş.a.). Muzee. Monumente istorice şi ale naturii (Valul lui Traian de Sus, pădurea Nemţeni, Valea Bujorului ş.a.). Vestigii arheologice preistorice şi medievale.

LĂPUŞNA (LĂPUŞNIŢA), rîu în Republica

David Herbert Lawrence

Gheorghe Lazăr

Moldova, afluent al Prutului. Izvorăşte la E de comuna Vărzăreşti (jud. Ungheni). Lungime: 70 km.

LĂPUŞNEANU, Alexandru, domn al Moldovei (1552-1561; 1564-1568). Fiu al lui Bogdan cel Orb. A contribuit (1556) cu armata sa la alungarea imperialilor din Transilvania şi la reinstalarea lui Ivan Sigismund Zápolya. Protector al Bisericii Ortodoxe. Critor (1561) al mănăstirii Slatina (jud. Suceava), unde este înmormîntat. În 1566 a mutat capitala Moldovei de la Suceava la Iaşi.

LĂPUŞNEANU, Bogdan, domn al Moldovei (1568-1572). Fiu al lui Alexandru Lăpuşneanu. Domnie influenţată de interesele nobilimii polone.

LĂZAREA, comună în judeţul Harghita. Castel în stil renascentist (sec. 16-17). Biserică romano-catolică fortificată (1235); capela Sf.Anton (1558); mănăstire franciscană, în stil baroc (1669-1752). Tabără estivală de sculptură şi pictură, cu participare internaţională. Atestată documentar, ca sat, în 1566.

LĂZĂREANU, Barbu (1881-1957; n. Botoşani), istoric literar şi publicist român. Director al Bibliotecii Academiei Române. Studii documentare (*Glose şi comentarii de istoriografie literară, Umorul lui Hasdeu, Creangă şi basmul rusesc* ş.a.). Acad.

LĂZĂRESCU, Cezar (n. 1924, Bucureşti), arhitect român. Prof. univ. la Bucureşti. Reprezentant al arhitecturii funcţionaliste. Lucrări: planuri de sistematizare a oraşelor Cernavodă şi Năvodari, edificii pe litoralul Mării Negre (Eforie-Sud, Eforie-Nord, Mamaia), aerogara Otopeni (Bucureşti; în colaborare), Palatul Sporturilor şi Culturii (Bucureşti), Ambasada României la Beijing, Parlamentul din Khartoum (Sudan) ş.a. Lucrări teoretice: *Proiectarea şi construcţia oraşelor, Construcţii hoteliere, Urbanismul în România* ş.a.

LEACOCK, Stephen Butler (1869-1944), scriitor canadian de limbă engleză. Proză umoristică (*Lapsusuri literare, Romane fără noimă, Alte aiureli, Trăsneli literare*). Eseuri.

LEADOV, Anatoli Konstantinovici (1855-1914), compozitor rus. Profesor la Conservatorul din Sankt Petersburg. Elev al lui Rimski-Korsakov. Apropiat de *Grupul celor cinci*. Muzică simfonică (*Lacul fermecat, Muma-Pădurii, Kikimora*), de cameră, vocală.

LEAKEY, Louis Seymour Bazett (1903-1972), antropolog şi arheolog englez. Săpăturile arheologice făcute în Tanganyika şi Kenya au oferit noi date asupra originii omului.

LEAN, David (1908-1991), regizor britanic. La început, filme cu accente intimiste, apoi, superproducţii de mare desfăşurare (*Marile speranţe, Oliver Twist, Alegerea lui Hobson, Podul de pe rîul Kwai, Lawrence al Arabiei, Doctor Jivago* ş.a.). Premiul Oscar (1957, 1962) şi alte premii internaţionale.

LEANDRU v. **Hero**.

LEAOTA, masiv muntos în Carpaţii Meridionali, despărţit de Bucegi prin Valea Brătei, iar de Făgăraş şi Piatra Craiului prin culoarul Rucăr-Bran. Alt. max.: 2135 m. Păşuni alpine. Turism.

LEAPUNOV, Aleksandr Mihailovici (1857-1918), matematician rus. Prof. univ. la Harkov. Studii privind stabilitatea soluţiilor ecuaţiilor diferenţiale şi teoria probabilităţilor.

LEBĂDA (*Cygnus*), constelaţie din emisfera boreală, ale cărei stele principale formează, în dreptul Căii Lactee, o cruce mare (uneori numită şi Crucea Nordului), percepută în antichitate ca o lebădă cu aripile desfăcute. Cele mai strălucitoare stele: Deneb şi Albireo.

LEBEDEV, Piotr Nikolaevici (1866-1912), fizician rus. Prof. univ. la Moscova. A studiat originea magnetismului terestru. A pus în evidenţă (1901) presiunea luminii.

LE BEL, Joseph Achille (1847-1930), chimist francez. Creator, împreună cu J.H.Van't Hoff, al stereochimiei. Autor (1874) al teoriei carbonului tetraedric.

LEBESGUE, Henri (1875-1941), matematician francez. Profesor la Collège de France. Unul dintre fondatorii teoriei moderne a funcţiilor reale. Autorul teoriei măsurii (a introdus noţiunea de integrală şi proprietatea de sumabilitate).

LEBRUN, Albert (1871-1950), om politic francez. De mai multe ori ministru (1911-1920), preşedinte al Senatului (1931), preşedinte al Republicii Franceze (1932-1940).

LE BRUN (LEBRUN), Charles (1619-1690), pictor şi decorator francez. Rol important în constituirea Academiei Regale de Pictură şi Sculptură (1648). Director al Manufacturilor Gobelins (1663-1690) şi al Academiei Regale de Pictură şi Sculptură (1683-1690). Reprezentant al clasicismului. Decoraţii interioare la Versailles, Fontainebleau, Luvru, hotelul Lambert (Paris). Tablouri: *Cancelarul Segnier cu suita sa, Istoria lui Alexandru, Adoraţia magilor* ş.a.

LEBRUN, Elisabeth Vigée v. **Vigée-Lebrun, Elisabeth**.

LECCA, Constantin (1807-1887; n. Braşov), pictor român. Participant la Revoluţia de la 1848. Face parte dintre primii portretişti români (*Maria Trifu-Maiorescu* ş.a.). Traduceri. Tablouri de inspiraţie istorică (*Uciderea lui Mihai Viteazul*).

Constantin Lecca, *Uciderea lui Mihai Viteazul*

LECCE, oraş în S Italiei (Puglia), la V de Otranto; 100,2 mii loc. Centru comercial şi industrial. Ceramică. Ruinele unui amfiteatru roman. Edificii religioase (catedrală, biserică), construite în epoca barocului, cu o ornamentaţie exuberantă.

LECH, rîu în Europa Centrală (Austria şi Germania), afluent al Dunării; 260 km. Izvorăşte din Alpii Austriei, străbate Bavaria şi trece prin Augsburg. Hidrocentrale.

LE CHAPELIER, Isaac René Guy (1754-1794), om politic francez. Preşedinte al Adunării Constituante (1789). A fost unul dintre întemeietorii Clubului iacobinilor. A prezentat o lege (1791) prin care se interzicea dreptul de asociere, de întrunire şi de grevă. Ghilotinat.

LE CHATELIER, Henry (1850-1936), chimist francez. Prof. univ. la Paris. A studiat structura metalelor şi aliajelor (creînd metalografia microscopică) şi echilibrele fizico-chimice, enunţînd principiul care guvernează stabilitatea lor (*principiul lui Le Chatelier*).

LECHINŢA, comună în judeţul Bistriţa-Năsăud. Biserici (sec. 15-18). Fabrică de zahăr. Atestată documentar, ca sat, în 1335.

LECLAIR, Jean-Marie (1697-1764), compozitor şi violonist francez. A dominat şcoala violonistică franceză din sec. 18. Lucrări ce aparţin clasicismului francez (sonate, concerte).

LECLANCHÉ, Georges (1839-1882), inginer francez. A inventat (1868) pila electrică, ce îi poartă numele.

LECLERC, Philippe Marie de Hauteclocque, viconte de (1902-1947), mareşal francez. S-a distins în luptele din Ciad, Libia şi Tunisia (1940-1943). A debarcat în Normandia (1944), a eliberat Parisul şi Strasbourgul. Comandant al trupelor franceze în Indochina (1945), inspector al forţelor franceze în Africa de Nord.

LE CLÉZIO, Jean-Marie Gustave (n. 1940), scriitor francez. Adept al Noului roman. Proză poetică al cărei ritm capricios dă realităţii cotidiene descrise un colorit fantastic şi ale cărei personaje îşi trăiesc destinul într-un univers pîndit de dezechilibre (*Procesul verbal, Febra, Potopul, Pămînt iubit, Extazul material, Războiul* ş.a.).

LECOCQ, Charles (1832-1918), compozitor francez. Autor de operete şi de opere comice (*Insula verde, Fiica doamnei Angot, Giroflé-Girofla* ş.a.).

LECOMTE DU NOÜY, Émile André (1844-1914), arhitect restaurator francez. A restaurat biserica episcopală de la Curtea de Argeş şi biserica Trei Ierarhi din Iaşi.

LECONTE DE LISLE (pseudonim al lui *Charles-Marie Leconte*; 1818-1894), poet francez. Şeful Şcolii parnasiene. A scris o poezie impersonală, cu scrupulul perfecţiunii formale, înţelegînd arta ca o ilustrare a adevărului ştiinţific, dar şi a frumosului în sine (*Poeme antice, Poeme barbare, Poeme tragice*). Traduceri din poezia elină şi latină.

LE COQ de BOISBAUDRAN, François (1838-1912), chimist francez. A descoperit galiul (1875), samariul (1878), disprosiul (1886) şi europiul (1892).

LE CORBUSIER (pseudonim al lui *Charles Edouard Jeanneret*; 1887-1965), arhitect, urbanist, pictor şi teoretician francez de origine elveţiană. Unele din lucrările sale (Casa Cook din Boulogne-sur-Seine, vila Gertrude Stein, din Garches, vila Savoye din Poissy, biserica Notre-Dame-du-Haut din Ronchamp, Pavilionul brazilian din campusul universitar din Paris, Palatul Congreselor din Strasbourg ş.a.) propun o ordonare riguroasă şi simplificată a formelor arhitecturale (piloni, pereţi de sticlă, ferestre în bandă cu ramă metalică ş.a.), care vizează transformarea modului de viaţă al indivizilor, spre un maximum de confort. În pictură, împreună cu A.Ozenfant, a iniţiat purismul (1918). Modele de mobilier. Polemist în revista "L'Esprit

nouveau". Lucrări teoretice: *Pictură modernă, O casă, un palat, Cînd catedralele erau albe, Tunuri, muniţii? Mulţumesc! Locuinţe, vă rog, Felul în care gîndim urbanismul, Noua lume a spaţiului* ş.a.).

LEDA (în mitologia greacă), soţia lui Tindar, regele Spartei. Transformată de Zeus în lebădă şi iubită de acesta, a dat naştere la două perechi de gemeni: Helena şi Pollux (de la Zeus) şi Clitemnestra şi Castor (de la Tindar).

LEDERATA, localitate antică în Moesia Superior. Situată în apropiere de Dunăre, pe drumul imperial roman spre Tibiscum. Azi, *Ramna* (Iugoslavia).

LEDERBERG, Joshua (n. 1925), genetician american. Profesor la Universitatea Stanford. A descoperit, împreună cu N.D. Zinder, transducţia bacteriană (transferul de material genetic între bacterii prin intermediul bacteriofagelor). Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1958).

LEDRU-ROLLIN, Alexandre Auguste (1807-1874), om politic francez. Avocat democrat, deputat (din 1841), a fondat şi condus ziarul radical "La Reforme" (1843). Ministru de Interne (1848), deputat în Adunarea Legislativă (1849). Emigrat la Londra, a înfiinţat, împreună cu C.Mazzini şi L.Kossuth, Comitetul Central Democratic European (1850).

LE DUAN (1907-1986), om politic vietnamez. Secretar general (din 1976) al CC al Partidului Comunist din Vietnam. Prim-secretar al CC al Partidului Celor ce Muncesc din Vietnam (1960-1986).

LÊ DUC THO (1911-1990), om politic vietnamez. Fondatorul Partidului Comunist din Indochina (1930) şi al Frontului de Independenţă din Vietnam (1941). A negociat cu SUA retragerea trupelor americane (1973). A refuzat premiul Nobel pentru pace care i-a fost decernat în 1973, împreună cu H.Kissinger.

LEE, Robert Edward (1807-1870), general american. Comandant suprem al armatei sudiste în Războiul de Secesiune (1861-1865). Învingător la Richmond, Frederickburg (1862), Chancellorsville (1863). Învins la Gettysburg (1863), a capitulat la Appomattox (1865).

LEE, Tsung Dao (n. 1926), fizician american de origine chineză. Profesor la Universitatea Columbia. Cercetări de astrofizică şi fizică nucleară. A descoperit, împreună cu Chen Yang, nerespectarea legii de conservare a parităţii în cazul interacţiunilor electromagnetice slabe. Premiul Nobel (1957), împreună cu Chen Wing Yang.

LEEDS, oraş în centrul Marii Britanii (Anglia); 495 mii loc. Important nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (chimico-farmaceutice, ind. lînii, informatică). Universitate. Muzee. În apropiere, ruinele unei mănăstiri cisterciene. Castele (sec. 16-18).

LEE KUAN YEW (n. 1923), om politic din Singapore. Prim-ministru (din 1959). Proclamă, în 1965, independenţa ţării, căreia îi asigură o dezvoltare economică înfloritoare, inspirată după modele orientale şi japoneze.

LEEUWARDEN, oraş în N Olandei, centrul ad-tiv al provinciei Friesland; 85 mii loc. Centru comercial. Industrii (ceramică). Biserică (sec. 15-16). Muzee.

LEEUWENHOEK, Antony van v. **Van Leeuwenhoek, Antony**.

LEFEBVRE, Georges (1874-1959), istoric francez. A studiat Revoluţia Franceză, analizînd structurile sociale şi faptele economice care au marcat Franţa (*Revoluţia franceză, Ţăranii din Nord în timpul revoluţiei* ş.a.).

LEFEBVRE, Henri (1905-1991), filozof francez. A interpretat marile probleme ale lumii contemporane în lumina marxismului (*Critica vieţii cotidiene, Suma şi restul* ş.a.).

LEFÈVRE d'ÉTAPLES, Jacques (c. 1450-1536), teolog şi umanist francez. Fondator şi membru activ al Cenaclului de la Meaux (1523-1525; popularizau textele *Bibliei*). I se datorează prima traducere în limba franceză a *Bibliei* şi a operei lui Aristotel.

LEFKÁS (LEUCAS), insulă grecească în Marea Ionică (Arhipelagul Insulelor Ionice); 296 km^2; 24,5 mii loc. Centrul ad-tiv: *Leucade*. Relief muntos. Vegetaţie de maquis şi frigana. Culturi de măslini, citrice şi viţă de vie. Ulei de măsline. Pescuit. Legată de continent printr-un istm mlăştinos. Ruine miceniene la Nydri; ruinele templului lui Apolo (pe promontoriul Leucatas).

LEGASPI, Miguel Lopéz de (c. 1510-1572), navigator şi colonizator spaniol. În căutarea unui drum comercial între America Centrală şi Indiile de Est a condus o expediţie în anii 1563-1564. A întemeiat oraşul Manila (1571), după ce a cucerit şi a colonizat insula Luzon.

LE GENDRE, Adrien Marie (1752-1833), matematician francez. Contribuţii în geodezie. În *Teoria numerelor,* a enunţat legea distribuţiei numerelor. A clasificat integralele eliptice în trei grupe distincte.

LÉGER, Fernand (1881-1955), pictor şi decorator francez. Exponent al cubismului. După 1917 cultivă un univers mecanic, geometric depersonalizat, în care figura umană, inexpresivă, devine elementul plastic propriu-zis al compoziţiei (*Femeia în albastru, Femeie într-un interior, Compoziţie cu trei figuri, Mecanicul*). Fondează (1924), împreună cu A.Ozenfant, o Academie liberă în atelierul său. Mozaicuri (Biserica din Assy), vitralii (Biserica din Audincourt), ceramică, sculpturi policrome, decoruri murale (Palatul ONU, din New York). Realizator al filmului *Baletul mecanic*.

LEGNANO, oraş în N Italiei (Lombardia), la

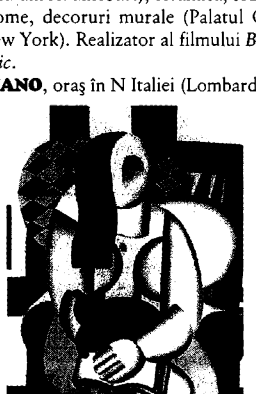

Fernand Léger, *Femeie cu pisică*

30 km N-V de Milano; 50 mii loc. Centru industrial (mecanică, textile). Castel (sec. 11-16), biserică (sec. 16). Victorie (1176) a armatei Ligii Lombarde asupra cavalerilor germani, conduşi de Frederic I Barbarossa.

LEGNICA, oraş în S-V Poloniei; 93 mii loc. Centru industrial (metalurgie, textile). Instrumente muzicale. Biserică (sec. 14); castel (sec. 15-17).

LEGRAND, Émile (1841-1903), elenist francez. Lucrări despre limba greacă modernă (o gramatică, un dicţionar francez-grec şi grec-francez şi o *Culegere de poeme istorice în greaca populară relativ la Turcia şi la Principatele dunărene*).

LEGRAND, Michel (n. 1932), cantautor şi compozitor francez. A scris muzica pentru filmele *Umbrelele din Cherbourg, Domnişoarele din Rochefort* ş.a.

LEGRENZI, Giovanni (1626-1690), compozitor italian. A compus muzică religioasă (mise, motete, psalmi, litanii şi sonate). Îmbină, pentru prima dată, sonata bisericească şi sonata de cameră.

LEGROS, Pierre (1629-1714), sculptor francez. Elev al lui Sarazin. Autorul statuilor din parcul de la Versailles.

LEHÁR, Franz (1870-1948), compozitor austriac de origine maghiară. Unul dintre cei mai de seamă creatori ai operetei (*Văduva veselă, Dragoste de ţigan, Contele de Luxemburg, Paganini, Ţara surîsului*).

LEHLIU-GARĂ, oraş în judeţul Călăraşi, situat în Cîmpia Bărăganului; 6,6 mii loc. Industrii. Consemnat pe o hartă militară în 1853.

LEHMBRUCK, Wilhelm (1881-1919), sculptor german. Reprezentant al expresionismului. Influenţat de A.Maillol. Lucrări caracterizate prin alungirea volumelor şi puritatea calmă a formelor (*Femeie îngenuncheată, Bărbat căzut* ş.a.).

LEHN, Jean-Marie (n. 1939), chimist francez. Profesor la Collège de France (după 1979). A obţinut sinteza moleculelor cavitare. Premiul Nobel (1987), împreună cu D.J. Cram şi Ch.J.Pedersen.

LEHTONEN, Joel (1883-1934), scriitor finlandez. Operă variată, de la neoromantism spre realism, străbătută de un puternic pesimism. Romane (*Odată vara, Vîlceaua cu bureni*), povestiri (*Vioara diavolului, Sălbaticul, Merii în moarte* ş.a.).

LEIBL, Wilhelm (1844-1900), pictor german. Format la Academia din München. Promotor al şcolii realiste de pictură din ţara sa. Scene din viaţa ţăranilor (*Femei în biserică, Politicienii satului*); portrete (*Portretul tatălui*).

LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm (1646-1716), filozof, logician şi matematician german. Întemeietor al Academiei de Ştiinţe din Berlin. Spirit enciclopedic, raţionalist şi sistematic, a avut preocupări diverse - politică, jurisprudenţă, teologie, logică -, dar s-a afirmat îndeosebi în matematică, descoperind (simultan cu I.Newton) calculul diferenţial şi integral. Această descoperire a influenţat decisiv logica şi viziunea sa filozofică. Teoria cunoaşterii este formulată în *Noi eseuri asupra intelectului uman* şi constă în îmbogăţirea raţionalismului cartezian cu elemente ale empirismului lui J.Locke. Încununarea gîndirii şi intuiţiei sale este *Monadologia*, conform căreia întreg Universul este alcătuit

din monade, unităţi de substanţă spirituală, de sine stătătoare, ale căror calităţi şi moduri de combinare sînt determinate de Dumnezeu (monada supremă), într-un proces plin de armonie şi coerenţă.

LEIBOWITZ, René (1913-1972), compozitor, dirijor şi teoretician francez de origine poloneză. Adept al dodecafonismului. Muzică simfonică, de cameră, de operă. Lucrări teoretice (*Schönberg şi şcoala sa*, *Introducere în muzica dodecafonică*, *Artistul şi conştiinţa lui*).

LEICESTER, oraş în centrul Marii Britanii (Anglia); 284 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (construcţii mecanice). Universitate. Vestigii romane. Catedrale, biserici. Muzee.

LEIDEN (LEYDA), oraş în Olanda (Olanda meridională), port în Delta Rinului; 164,6 mii loc. Mare centru al ind. textile. Construcţii navale, prelucrarea metalelor, produse chimice şi electrotehnice. Universitate (1575). Observator astronomic. Edificii clasice. Muzee.

LEIGH, Vivien (pseudonim al lui *Vivian Mary Hartley*; 1913-1967), actriţă engleză de teatru şi film. Creaţii, alături de Laurence Olivier, în teatrul shakespearian (Ofelia, Viola, Portia, Lady Macbeth). Sensibilitate pasională şi putere de transpunere, în întruchiparea eroinelor de pe ecran (*Elisabeta a Angliei*, *Pe aripile vîntului*, *Lady Hamillton*, *Anna Karenina*, *Corabia nebunilor*, *Un tramvai numit dorinţă* ş.a.). Premiul Oscar (1939, 1951).

LEINO, Eino (1878-1926), scriitor finlandez. Lirică neoromantică, inspirată din tradiţia populară (*Cîntece de primăvară*). Balade epice (*Cîntece pentru Helka*). Drame simbolice (*Măşti*). Traduceri din Dante, Racine, Goethe.

LEIPZIG, oraş în Germania, pe Weisse; 530 mii loc. Important nod de comunicaţii. Centru industrial (construcţii de maşini, chimie, textile) şi comercial (tîrguri internaţionale de mostre). Aeroport. Academii (Academia de Arte Grafice, 1764). Universitatea (1409) a fost unul din principalele centre ale Reformei. Muzee. Biserici gotice (Thomaskirche, sec. 13, în care se află mormîntul lui Bach; Nicolaikirche, sec. 15-18), Bursa şi Casa de comerţ (sec. 16-18), Primăria veche (sec. 16). Vechi oraş de pescari slavi (Lipsca), menţionat în sec. 11. Asediat, de mai multe ori, în timpul Războiului de 30 de Ani. — **Bătălia de la ~**, bătălie în care armata franceză, condusă de Napoleon I, a fost înfrîntă de armatele Rusiei, Prusiei, Austriei şi Suediei (16-19 oct. 1813). Au murit în luptă peste 60 000 de soldaţi francezi şi peste 55 000 de soldaţi ai aliaţilor. Supranumită *Bătălia Naţiunilor*.

Vivien Leigh

Vladimir Ilici Lenin

LEIRIA, oraş în Portugalia (Estramadura); 11 mii loc. Palat (sec. 12-16). Catedrală (sec. 16).

LEIRIS, Michel (1901-1990), scriitor şi etnolog francez. Adept al mişcării suprarealiste, apoi al Noului roman. Participant la misiunea Dakar-Djibouti. Lucrări asupra artei şi societăţii africane (*Africa fantomă*, *Regula jocului*).

LE JEUNE, Claude (c. 1530-1600), compozitor francez. Reprezentant al muzicii corale *a cappella* din epoca Renaşterii (madrigale, motete, psalmi: *Dodecacord*, *Primăvara* ş.a.).

LELOIR, Luis Federico (1906-1987), biochimist argentinian de origine franceză. A descoperit (1964) nucleotidele existente în bobul de grîu şi a precizat rolul lor în biosinteza polizaharidelor. Premiul Nobel pentru chimie (1970).

LELOUCH, Claude (n. 1937), regizor francez. Excelent profesionist, cunoaşte reţeta succesului la un public dornic de poveşti sentimentale (*O fată şi nişte puşti*, *Un bărbat şi o femeie*, *A trăi pentru a trăi*, *Un alt bărbat, o altă femeie* ş.a.). Premiul Oscar (1966) şi alte premii internaţionale.

LEMAIRE, Jakob (1585-1616), navigator olandez. A descoperit (1616), împreună cu W.C.Schouten, strîmtoarea care îi poartă numele, între Ţara de Foc şi insula Staaten.

LEMAÎTRE, Antoine Louis Prosper, zis **Frederic** (1800-1876), actor francez. Creaţii în teatrul shakespearian şi în dramele romantice.

LEMAÎTRE, Jules (1853-1914), critic literar şi scriitor francez. Studii de critică literară şi dramatică (*Contemporanii*, *Impresii din teatru*). Piese de teatru, povestiri (*Pe marginea cărţilor vechi*). Versuri.

LÉMAN, denumirea franceză a lacului *Geneva*.

LEMASS, Sean (1899-1971), om politic irlandez. Lider al partidului republican Fianna Fail. De mai multe ori ministru între 1932 şi 1959. Prim-ministru al Republicii (1959-1966).

LEMBERG, denumirea germană a oraşului *Lvov*.

LEMENI, Ioan (1780-1861; n. Dezmir, jud. Cluj), episcop greco-catolic român. A sprijinit dezvoltarea învăţămîntului. A prezidat, împreună cu Andrei Şaguna, adunarea din 3/15-5/17 mai 1848, de pe Cîmpia Libertăţii din Blaj.

LEMMON, Jack (n. 1925), actor american de teatru şi film. Interpret de comedie (anii 1950-1960), dar şi de dramă (*Mister Roberts*, Premiul Oscar, 1955, *Unora le place jazul*, *Apartamentul*, *Salvaţi tigrul!*, Premiul Oscar, 1973, *Sindromul*, premiat la Cannes, 1979, *Omagiu*, premiat la Berlin, 1980, *Dispărutul*, premiat la Cannes, 1982, *Totul de vînzare*, premiat la Veneţia, 1991, ş.a.).

LEMNIA, comună în judeţul Covasna. Cetate ţărănească (sec. 16), cu o biserică romano-catolică, în stil gotic (1510). Atestată documentar, ca sat, în 1332.

LEMNOS (LÍMNOS), insulă grecească în N Mării Egee ; 482 km^2; 23 mii loc. Oraşe pr.: Kastron şi Mudros. Relief de deal. Viticultură. Pescuit. Creşterea ovinelor. Cucerită de Miltiade, rămîne dependentă de Atena (sfîrşitul sec. 6 î.Hr.). În timpul cruciadelor cade în mîna veneţienilor şi genovezilor. Sub turci (1478) şi greci (1913). Adăpostea un sanctuar al zeului Hefaistos.

LEMOND, Greg (n. 1960), ciclist american. Dublu campion mondial (1983, 1989) şi de trei ori cîştigător al Turului Franţei (1986, 1989, 1990).

LEMONNIER, Pierre Charles (1715-1799), astronom francez. A participat la expediţia organizată (1736-1737) de Academia de Ştiinţe a Franţei, în Laponia, pentru măsurarea lungimii de meridian de 1° între cei doi poli.

LENA, fluviu în Rusia (Siberia Orientală); 4400 km. Izvorăşte din munţii care domină malul vestic al lacului Baikal, curge de-a lungul munţilor Verhoiansk şi se varsă printr-o deltă în marea Laptev. Navigabil. Resurse hidroenergetice. Pescuit.

LE NAIN, numele a trei fraţi pictori francezi din sec. 17: **Antoine** (c. 1600/1610-1648), **Louis** (c. 1600/1610-1648) şi **Mathieu** (1607-1677). Pentru că şi-au semnat lucrările numai cu numele de familie, identificarea lor este dificilă şi controversată. Portrete de grup în scene de gen, de inspiraţie olandeză (*Portret de familie*). Scene din viaţa ţăranilor, de un realism sincer, ce refuză pitorescul sau caricatura (*Masa ţăranilor*, *Familia lăptăresei* ş.a.). Scene mitologice şi religioase (*Naşterea Fecioarei*).

LENARD, Philipp (1862-1947), fizician german. Prof. univ. la Breslau şi Heidelberg. Cercetări asupra gazelor ionizate, fotoelectricităţii, fosforescenţei şi razelor catodice (*razele Lenard*). Premiul Nobel (1905).

LENAU, Nikolaus (1802-1850), poet austriac. Lirică romantică, expresie a "durerii universale", în care melancolia, singurătatea, disperarea, dorul de patrie şi libertate capătă formă artistică deosebită (*Poezii*, *Poezii mai noi*). Poeme dramatice (*Faust*, *Savonarola, Albigenzii* ş.a.).

LENAUHEIM, comună în judeţul Timiş. Muzeul memorial "N.Lenau".

LENBACH, Franz von (1836-1904), pictor german. Portrete ale unor personalităţi celebre din vremea sa (*Bismarck*, *Wilhelm I*, *Wagner*, *Liszt*, *Eleonora Duse*).

LENCLOS, Ninon de (pseudonim al lui *Anne Lenclos*; c. 1616 - c. 1706), scriitoare franceză. Foarte frumoasă şi plină de spirit. Salonul ei literar a fost frecventat mai ales de libercugetători. Autoare a unui volum de *Scrisori*.

LENDL, Ivan (n. 1960), jucător de tenis cehoslovac. Cîştigător al turneului de la Roland Garros (1984, 1986, 1987), de la Flushing Meadow (1985, 1986, 1987) şi al Internaţionalelor Australiei, în 1989 şi 1990.

LENGYEL, localitate în Ungaria (Tolna). Sit neolitic, a dat numele unui facies cultural al curentului dunărean neolitic (milen. 4), caracterizat prin ceramică pictată cu motive spiralate şi statuete de pămînt ars (închipuind femei şi animale domestice).

LENI, Paul (1885-1929), regizor german. Reprezentant al cinematografului expresionist german. Filme de groază (*Cabinetul figurilor de ceară* ş.a.).

LENICA, Jan (n. 1928), grafician şi cineast polonez. Afişe frapante consacrate unor filme (*Salariul groazei*, *Mandy*). Pelicule de desen animat, baroce şi suprarealiste, în acelaşi timp.

LENIN, Vladimir Ilici (*Vladimir Ilici*

Ulianov; 1870-1924), revoluţionar şi om politic rus. Fondator al "Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" (1895), arestat, deportat în Siberia; a emigrat în Elveţia, unde a întemeiat ziarul "Iskra", cu rol important în crearea partidului revoluţionar rus. În perioada Revoluţiei din 1905-1907 a analizat procesul revoluţionar, aplicînd dialectica materialistă. A prezentat, în "Tezele din aprilie", planul transformării revoluţiei burghezo-moşiereşti în revoluţie socialistă, enunţînd ideea republicii sovietelor ca formă de stat a dictaturii proletare. După victoria Revoluţiei din octombrie (7 nov. 1917) a devenit primul preşedinte al guvernului sovietic (1917-1924), semnînd Decretul asupra păcii, Decretul asupra pămîntului ş.a. Din iniţiativa sa, s-a înfiinţat, în 1919, Internaţionala Comunistă.

LENINABAD v. **Hudjand**.

LENINAKAN v. **Ghiumri**.

LENINGRAD v. **Sankt Petersburg**.

LENINSK-KUZNEŢKI (rus. **LENINSK-KUZNECKIJ**), oraş în Federaţia Rusă (bazinul Kuznetk); 135 mii loc. Centru carbonifer. Metalurgie, aparataj electrotehnic, materiale de construcţii. Chimie. Textile.

LE NÔTRE, André (1613-1700), arhitect francez. Creatorul stilului francez în peisagistică. Perspectivele largi, canalele, grotele, aleile, jocurile de apă şi statuile contribuie la caracterul nobil şi grandios al grădinilor proiectate de Le Nôtre (Versailles, Tuileries, Saint-Germain-en-Laye, Saint-Cloud, Chantilly, Sceaux, Vaux-le-Vicomte ş.a.).

LENZ, Emil Hristianovici (1804-1865), fizician rus. A studiat fenomenul inducţiei electromagnetice (1833), stabilind sensul curentului indus (*regula lui Lenz*) şi efectul caloric al curentului electric (*efectul Joule-Lenz*).

LENZ, Jacob Reinhold (1751-1792), autor dramatic german. Prin dramele sale (*Soldaţii* ş.a.), este unul din promotorii "Sturm und Drang"-ului.

LEOBEN, oraş în centrul Austriei (Stiria); 36,3 mii loc. Nod de comunicaţii. Industrii (metalurgie). Clădiri în stil gotic şi baroc. Muzeu.

LEOCHARES (sec. 4 î.Hr.), sculptor grec. A participat la decorarea frizelor Mausoleului din Halicarnas. Cu Lisip a sculptat grupul în bronz *Vînătoarea lui Alexandru* (Delfi). Portrete de zei şi grupul *Ganimede răpit de vultur*. I se atribuie *Apolo din Belvedere*.

LEON, numele mai multor papi. Mai importanţi: — **Leon I cel Mare** (?-461), papă de la 440 la 461. Apărător al Italiei şi al Romei împotriva lui Attila (452) şi a lui Genseric (455). Afirmă autoritatea papală în Occident. Rol important în lupta contra ereziei monofizite. Sub el, Biserica dă importante comentarii ale *Scripturii* şi scoate prima carte de rugăciuni. Doctor al Bisericii (1754). — **Leon IX** (*Bruno Hugonis*; 1002-1054), papă de la 1049 la 1054. Primul papă reformator. În vremea pontificatului său a avut loc (1054) schisma definitivă cu Biserica Răsăriteană. — **Leon X** (*Giovanni de Medici*; 1475-1521), papă de la 1513 la 1521. Fiu al lui Laurenţiu Magnificul. A încheiat cu Francisc I, regele Franţei, Concordatul de la Bologna (1516). Conflict cu Luther, pe care l-a excomunicat (1520). Protector al artelor şi ştiinţelor (în special al lui Rafael şi Michelangelo). — **Leon XIII** (*Gioacchino Pecci*; 1810-1903), papă de la 1878 la 1903. A promulgat enciclica *Rerum novarum* (1891), care constituie şi astăzi documentul de bază al gîndirii sociale a Bisericii. A impulsionat studiile exegetice şi cercetarea ştiinţifică a arhivelor Vaticanului.

LEON, numele mai multor împăraţi bizantini. Mai importanţi: — **Leon III Isauricul** (675-741), împărat bizantin (717-741). Victorios asupra arabilor (asediul Constantinopolului, 717-718, şi la Akroinon, 739). A reorganizat armata şi finanţele şi a publicat codul civil (*Ecloga*). Prin edictele din 726 şi 730 a interzis cultul icoanelor. — **Leon V Armeanul** (?-820), împărat bizantin (813-820). A salvat Constantinopolul în faţa asediului bulgar (813). În vremea sa a reizbucnit disputa iconoclastă. — **Leon VI Filozoful** (sau **Înţeleptul**) (866-912), împărat bizantin (886-912). Învins de bulgari (893); a pierdut Sicilia în favoarea arabilor (902). A publicat *Basilicalele*.

LEON, Nicolae (1862-1931; n. Botoşani), zoolog român. Prof. univ. la Iaşi. Elev şi colaborator al lui E. Haeckel. Întemeietorul învăţămîntului şi cercetărilor româneşti de parazitologie (*Entomologia medicală*, *Contribuţiuni la studiul paraziţilor din România*).

LEÓN, oraş în Mexic (Guanajuato); 526 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru comercial şi industrial (metalurgie, textile). Giuvaiergerii. Aeroport.

LEON, oraş în Nicaragua, centrul ad-tiv al departamentului cu acelaşi nume, la N-V de lacul Managua; 90,6 mii loc. Nod feroviar. Centru comercial. Universitate. Pînă în 1855 a fost capitala ţării.

LEÓN, oraş în N-V Spaniei, centrul ad-tiv al provinciei cu acelaşi nume; 143 mii loc. Nod feroviar. Centru comercial şi industrial (produse chimico-farmaceutice). Aeroport. Biserica San Isidoro (sec. 11-12), catedrală (sec. 13-16), mănăstirea San Marcos (sec. 16, azi muzeu).

LEÓN, regiune în Spania; 38,4 mii km^2; 1,2 mil. loc. Oraş pr.: Salamanca. Expl. carbonifere, forestiere şi de minereuri de fier. Cereale, citrice. Creşterea animalelor.

LEONARD, N. (*Nae Leonard*; 1886-1928; n. Galaţi), tenor român. Supranumit "prinţul operetei româneşti". Prezenţă scenică cuceritoare (*Pericola*, *Mascota*, *Liliacul*, *Văduva veselă*).

LEONARDI, Petru (1936-1966; n. Chişinău), balerin român. Solist la Teatrul de Operă şi Balet din Chişinău. Roluri: Cezar în *Antoniu şi Cleopatra*, Albert în *Jiselle*, Desiree şi Siegfried în *Frumoasa adormită* şi *Lacul lebedelor*.

LEONARDO PISANO v. **Fibonacci, Leonardo.**

LEONARDO DA VINCI (1452-1519), pictor, sculptor şi arhitect italian. Triburar, în primele lucrări (*Buna-Vestire*) lui Verocchio. Compoziţii cu structură piramidală, în care folosirea tehnicii sfumato permite legătura intimă a personajelor cu natura (*Fecioara între stînci*, *Fecioara, pruncul şi Sf. Ana*). Picturi murale de o incomparabilă putere de individualitate psihologică (*Cina cea de taină*). A renovat arta portretului (mai ales a celui feminin), în care o prezenţă fizică robustă e învăluită într-o aură de mister (*Gioconda*, *Doamna cu hermina*). Numeroase desene, artistice sau cu caracter ştiinţific, conţin note şi idei ce anticipă marile lui tablouri. Opera arhitecturală cuprinde numai proiecte (fortificaţiile castelului Sforza din Milano, planuri de sistematizare pentru oraşele Florenţa, Rovegna ş.a.). A rezolvat, în sculptură, problema mişcării şi a echilibrului (statuia ecvestră a lui Francesco Sforza, neturnată în bronz). Spirit universal, a studiat anatomia, botanica, optica, geologia, cosmologia, mecanica ş.a., formulînd, în aceste domenii, multiple ipoteze sau perfecţionînd diverse maşini industriale şi militare. A lucrat la construcţia unor aparate de zbor, emiţînd ideea paraşutei, şi a proiectat numeroase maşini (de săpat, tipografice etc.), cuptoare metalurgice etc. Autor al unui faimos *Tratat de pictură*.

LEONCAVALLO, Ruggero (1858-1919), compozitor italian. Exponent al verismului în muzică. Opere (*Paiaţe*, *Zaza*, *Boema*), baletul *Viaţa de marionetă*, un poem simfonic.

LEON DIACONUL (sec. 10), cronicar bizantin. A redactat o *Istorie în 10 cărţi* (cuprinde perioada anilor 959-973). A participat, alături de împăratul Vasile II, la campania din 986 împotriva bulgarilor.

LEONE, Giovanni (n. 1908), om politic italian. Deputat democrat-creştin (1946). Preşedinte al Republicii (1971-1978).

LEONIDA (LEONIDAS) (?-480 î.Hr.), rege spartan (c. 490-480 î.Hr.). A încercat să oprească la Termopile invazia armatei persane în Grecia (480 î.Hr.). Trădat de Efialte, atacat pe la spate, a murit împreună cu cei 300 de ostaşi spartani de sub comanda sa, protejînd retragerea armatei.

LEONIDA, Dimitrie (1883-1965; n. Fălticeni), inginer energetician român. Prof. univ. la Timişoara şi la Bucureşti. A participat la întocmirea planului de electrificare a ţării. Întemeietor al Muzeului Tehnic din Bucureşti (1908).

LÉONIN (MAGISTER LEONINUS) (sec. 12), compozitor francez. Maestru de capelă la Notre-Dame din Paris. Primul compozitor cunoscut de muzică polifonică.

LEONOV, Aleksei Arhipovici (n. 1934), cosmonaut rus. Primul om care a efectuat o ieşire în spaţiu (18 mart. 1965), în timpul zborului cu "Voshod 2".

LEONOV, Leonid Maksimovici (1899-1994), scriitor rus. A făcut parte din gruparea

Leonardo da Vinci

Wassily Leontief

literară *Poputciki*. Romane realiste, cu o dimensiune psihologică (*Bursucii*, *Pădurea rusească*). Drame (*Invazia*, *Caleaşca de aur*, *Sfîrşitul unui om obişnuit* ş.a.).

LEONTIEF, Wassily (n. 1906), economist american de origine rusă. Creatorul modelului "input-output" (intrări-ieşiri, consumuri-producţie), folosit în analiza echilibrului economic. Lucrări consacrate schimburilor internaţionale din economie (*Analiza input-output*). Premiul Nobel (1973).

LEON TOMŞA, domn al Ţării Româneşti (1629-1632). A favorizat pe comercianţii greci printr-o politică fiscală apăsătoare impusă ţării. Înlăturat de la domnie.

LEOPARDI, Giacomo (1798-1837), poet italian. Spirit romantic, lucid, susţinut de o vastă erudiţie, a proiectat în poezia sa marcată de pesimism existenţa individuală a omului, entitate efemeră de neant, pe fundalul naturii, realitate superbă, suficientă sieşi, impasibilă la zbaterile conştiinţei şi sufletului omenesc. Antiteza revelează tristeţea eului liric, disperarea tinereţii lipsite de orice orizont şi de certitudini pozitive, vanitatea goală, egoismul mărunt al individului social (*Cîntece*). Filozofia practică a poetului este concretizată în *Mici opere morale, dialoguri şi eseuri* şi în *Însemnări*. Alte faţete ale gîndirii sale sociale şi estetice sînt reflectate în corespondenţă, în publicistică şi în lucrări filologice. Traduceri.

LEOPOLD, numele mai multor împăraţi ai Sfîntului Imperiu Roman de Naţiune Germană. Mai importanţi: — **Leopold I** (1640-c. 1705), din dinastia Habsburg, arhiduce al Austriei, rege al Ungariei (1655-1687), al Boemiei (1657-1705) şi împărat (1658-1705). A oprit ofensiva otomană la Saint-Gothard (1664) şi la Viena (1683), după care a încheiat Pacea de la Karlowitz (1699). În Ungaria a vrut să impună Reforma catolică. A participat la organizarea Ligii de la Augsburg împotriva Franţei (1686). A angajat Imperiul în războiul pentru succesiunea la tronul Spaniei (1701-1714). — **Leopold II** (1747-1792), din dinastia Habsburg-Lotharingia, mare duce al Toscanei (1765-1790), arhiduce al Austriei, rege al Boemiei şi Ungariei şi împărat (1790-1792). Frate cu împăratul Iosif II. A redactat, împreună cu Frederic Wilhelm II, regele Prusiei, Declaraţia de la Pillnitz (27 aug. 1791), împotriva Franţei revoluţionare.

LEOPOLD, numele mai multor regi ai Belgiei din dinastia de Saxa-Coburg. Mai importanţi: — **Leopold II** (1835-1909), rege al Belgiei (1865-1909). A iniţiat reforme în domeniul apărării naţionale. În 1876 a fondat Asociaţia Internaţională Africană. Conferinţa de la Berlin (1885) recunoaşte drepturile suveranului asupra Congo-ului, anexat Belgiei în 1908. — **Leopold III** (1901-1983), rege al Belgiei (1934-1951). După ocuparea Belgiei de către germani (10 mai 1940), este deportat (1944). Silit să abdice (1951) în favoarea fiului său, Baudouin.

Aleksei Leonov

Mihail Lermontov

LEOPOLD II (Lacul ~) v. **Mai Ndombe**.

LEORDENI, comună în judeţul Argeş. Casa memorială "Dinu Lipatti".

LEOVA, oraş în jud. Lăpuşna, Republica Moldova, pe malul Prutului, la 97 km S-V de Chişinău; 13 mii loc. Nod de comunicaţii. Industrii (alimentară, textile). Biserica Sf. Cuvioasa Parascheva (1818). Muzeu. Atestat documentar în 1489.

LEOVIGILD (LIUVIGILD) (?-586), rege vizigot (567 sau 568-586). A copiat ceremonialul bizantin la Curtea sa din Toledo. A distrus Regatul Suevilor (585) şi a rezistat bascilor răsculaţi. Unificatorul teritoriului spaniol.

LEPANTO, vechea denumire a oraşului Náupaktos din Grecia, pe ţărmul de N al golfului Corint. Azi, *Náupakte*. — **Bătălia de la ~**, bătălia din 7 oct. 1571, cînd flota spaniolă, condusă de Don Juan de Austria, a înfrînt pe turci.

LEPEŞ, familie de nobili maghiari din Transilvania. Mai importanţi: — **Gheorghe Lepeş**, episcop catolic (1427-1442) al Transilvaniei. Pretenţia sa de a i se plăti dijmele în monedă nouă a dus la izbucnirea răscoalei de la 1437-1438. — **Lorand Lepeş**, vicevoievod (1415-1438) şi guvernator (1444-1445) al Transilvaniei. Frate cu Gheorghe Lepeş. S-a aflat în fruntea coaliţiei (*Uniunea de la Căpîlna*, sept. 1437) dintre nobilimea maghiară, patriciatul săsesc şi fruntaşii secuilor.

LEPEŞINSKAIA, Olga Vasilievna (n. 1916), dansatoare rusă. Roluri în *Coppelia*, *Macul roşu*, *Călăreţul de aramă*.

LEPIDUS, Marcus Aemilius (c. 90- c.12 î.Hr.), om politic roman. Guvernator al Spaniei (48-47 î.Hr.). Membru al celui de-al doilea triumvirat, împreună cu Marc Antoniu şi Octavian August (43 î.Hr.). Guvernator al provinciilor din Africa. Exclus din triumvirat, rămîne, din 36 î.Hr. pînă la sfîrşitul vieţii, mare pontif. Numit de Montesquieu "cel mai ticălos cetăţean ce a trăit în timpul Republicii".

LEPONTINI (Alpii ~), culme muntoasă la graniţa Elveţiei cu Italia, între pasul Simplon (în V) şi Rin (în E). Lungime: c. 130 km. Alt. max.: 3578 m. Include şi masivul Adula. Străbătută de şosele şi căi ferate prin pasurile Simplon şi Saint-Gothard.

LEPTIS MAGNA, vechi oraş pe ţărmul Mării Mediterane, la E de Tripoli. Colonie feniciană, apoi romană, şi-a păstrat o largă autonomie. Locul natal al lui Septimiu Sever. El i-a conferit *jus Italicum* şi l-a îmbogăţit cu numeroase monumente. Azi, *Lebda* (Libia).

LEPTIS PARVA (MINOR), vechi oraş în Africa de Nord, fondat de fenicieni. Azi, *Lamta* (Tunisia).

LERDO DE TEJADA, Sebastian (1827-1889), om politic mexican. Liberal. Ministru de Externe (1863-1867). Preşedinte al Republicii (1872-1876).

LÉRIDA, oraş în N-E Spaniei (Catalonia), centrul ad-tiv al provinciei cu acelaşi nume; 107 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial şi comercial. Universitate (1300). Catedrala veche (sec. 13), palatul Alcazaba, biserica Santo Lorenzo (sec. 12-16), catedrala nouă (stil neoclasic).

LERMONTOV, Mihail Iurievici (1814-1841), poet, prozator şi dramaturg rus. Poezia sa, rod al unei sensibilităţi romantice şi al unei elaborări formale remarcabile, modelează teme curente ale liricii vremii, reîmprospătate de elanul sincer al trăirilor personale. Evocări istorice, meditaţii acide asupra realităţii sociale, peisaje caucaziene, dar şi investigarea condiţiei poetului şi a lumii sale lăuntrice (*Borodino*, *Nu te încrede în tine însuţi*, *Caucazul*, *Crucea de pe stîncă*, *Cîrjaliul*, *Tamara*, *Poetul*, *Meditaţie*). Tema romantică a eului puternic individualizat, rebel şi însetat de libertate se desfăşoară în *Mţîri*. Poemul epico-liric *Demonul* cuprinde alegoria spiritului superior, suprauman, care aspiră să se integreze, prin iubire, condiţiei umane obişnuite, spre a învinge singurătatea absolută. Drame pline de confruntări de idei şi de observaţii psihologice (*Spaniolii*, *Un om ciudat*, *Bal mascat*). Romanul *Un erou al timpului nostru* creează un tip deosebit de viabil în literatura rusă — individul superior înzestrat, dar inutil social.

LESAGE, Alain René (1668-1747), scriitor francez. Precursor al romanului realist francez. Proză picarescă (*Diavolul şchiop*, *Istoria lui Gil Blas de Santillanae*, *Don Guzman d'Alfarache* ş.a.). Comedii satirice (*Crispin, rival al stăpînului său, Turcaret sau Financiarul* ş.a.).

LESBOS (LESVOS sau **MITILÍNI)**, insulă grecească în Marea Egee, lîngă ţărmurile Turciei; 1,6 mii km^2; 114,5 mii loc. Oraş pr.: Mytilene. Relief deluros; alt. max.: 967 m. Expl. de marmură. Măslini, tutun, citrice. Viticultură. Pescuit. Izvoare termale. Disputată între diferite oraşe rivale (Mytilene, cel mai important). În epoca veche, a cunoscut o strălucitoare viaţă spirituală (Arion, Alceu, Theofast, Safo ş.a.).

LESCOT, Pierre (c. 1515-1578), arhitect francez. De formaţie renascentistă, a construit la Paris (în colaborare cu sculptorul J.Goujon) altarul bisericii Saint-Germain-l'Auxerrois, hotelul Ligneris, Fîntîna Inocenţilor, aripa de sud-vest a palatului Luvru (capodoperă a clasicismului francez).

LESKIEN, August (1840-1916), lingvist şi filolog german. Prof. univ. la Leipzig. Specialist în gramatica comparată a limbilor indo-europene. Preocupări de slavistică (*Manual de limba veche bulgară*).

LESKOV, Nikolai Semionovici (1831-1895), scriitor rus. Proză realistă, într-o limbă plină de pitoresc (*Soborenii*, *Păţaniile unui pelerin*).

LESOTHO (Regatul ~), stat în S Africii, în bazinul superior al fluviului Orange. Suprafaţa: 30,3 mii km^2. Populaţia: 2,18 mil. loc. Limbi oficiale: sotho şi engleza. Capitala: *Maseru*. Culte: catolicism, protestantism, anglicanism ş.a. Moneda: 1 maloti = 100 lisente. Împărţit în 9 districte. Oraşe pr.: Teyateyaneng, Mohale's Hoek. Relief muntos şi de podiş. Climă temperat-continentală. Vegetaţie predominant ierboasă. Faună re-

lativ săracă. Expl. de diamante. Economie bazată pe agricultură, slab dezvoltată. Culturi de porumb, sorg, grîu. Creşterea extensivă a ovinelor şi caprinelor (capre de Angora), fiind al patrulea producător mondial de mohair. Exportă diamante, lînă, mohair, piei ş.a. Uniune vamală cu Republica Africa de Sud. — Locuit de boşimani, Lesotho este populat la începutul sec. 19 de triburi basuto (de origine bantu), pe care le uneşte regele Moshoeshoe I (1820-1870). În 1868, triburile acceptă protectoratul britanic (Basutoland). La 4 oct. 1966, Basutoland îşi proclamă independenţa în cadrul Commonwealth-ului, devenind Regatul Lesotho. Monarhie constituţională. Regat ereditar.

LESSEPS, Ferdinand Marie, viconte de (1805-1894), diplomat şi om de afaceri francez. Consul la Cairo în 1833. A înfiinţat Compania internaţională a canalului Suez, iar între 1859 şi 1869 a coordonat lucrările de construcţie a acestui canal. În 1880 a fondat o companie pentru construirea canalului Panamá, care a dat faliment în 1899.

LESSING, Gotthold Ephraim (1729-1781), scriitor şi filozof german. Iniţial autor de poezii în stil rococo şi de fabule, Lessing a evoluat spre un iluminism militant. Cu o pasiune dirijată de un raţionalism aplicat şi polemic, a combătut mentalităţi învechite, apărînd demnitatea individului, toleranţa şi libertatea spirituală. A formulat principiile dramei realiste germane (*Scrisori privind literatura cea mai nouă*, *Dramaturgia hamburgheză*), după care s-a condus el însuşi, scriindu-şi piesele (*Minna von Barnhelm*, *Emilia Galotti*, *Nathan Înţeleptul* ş.a.). A susţinut necesitatea conformării dramei la stadiul curent al evoluţiei sociale, la necesităţile morale şi estetice ale epocii. Ideile privitoare la esenţa şi utilitatea artei (*Laokoon sau despre graniţele picturii şi ale poeziei* ş.a.) şi cele care ţin de filozofia socială (*Educarea neamului omenesc*), conform cărora societatea urmează un drum ascendent, iar omul este continuu perfectibil moral, au avut o influenţă considerabilă asupra gîndirii filozofice şi literare germane.

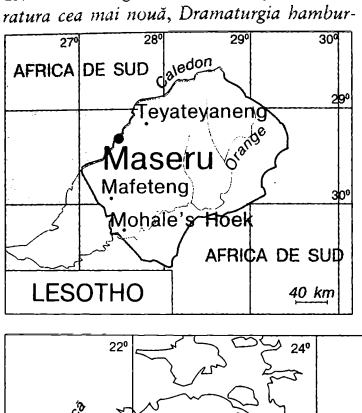

LE SUEUR, Eustache (1616 sau 1617-1655), pictor francez. Reprezentant al clasicismului francez. Unul dintre fondatorii Academiei Regale. Decoraţii pentru "camera Muzelor" (Hotel Lambert din Paris) şi ciclul de tablouri *Viaţa Sf. Bruno*.

LE SUEUR, Jean François (1760-1837), compozitor francez. Romantic. Profesor al lui Berlioz şi Gounod. A debutat cu lucrări religioase. Opere (*Peştera*, *Paul şi Virginia*, *Barzii*), oratorii, mise.

LESZCZYŃSKI, Stanisław (1677-1766), rege al Poloniei (1704-1709, ajutat de regele Suediei, Carol XII; 1733-1734, ajutat de regele Franţei, Ludovic XV). A doua domnie a sa a declanşat Războiul pentru Succesiune în Polonia (1733-1735). Silit să abdice.

LESZNO, oraş în Polonia, la S-V de Poznań; 48 mii loc. Aici s-a refugiat Comenius, expulzat din Boemia. Biserica Swięty-Jan. Monumente în stil baroc.

LETE (în mitologia greacă), zeiţă şi personificare a uitării, fiică a zeiţei discordiei. A dat numele unui fluviu al Infernului, ale cărui ape fac pe oricine le trece să-şi uite trecutul.

LETEA, grind fluvio-maritim situat în Delta Dunării, între braţele Chilia şi Sulina. Suprafaţa: 170 km^2; lungime: 20 km. Pădure de esenţă tare (Hasmacul Mare) declarată rezervaţie naturală şi monument al naturii. Aici s-a descoperit, pentru prima oară, o specie nouă pentru flora pămîntului, frasinul de baltă (*Fraxinus pallisae*). Pe acest grind se află cea mai bogată entomofaună din România.

LETO (în mitologia greacă), titanidă. Iubită de Zeus. Urmărită de gelozia Herei, a rătăcit prin lume. În insula Delos, a născut pe gemenii Artemis şi Apolo.

LETONIA (Republica ~), stat în partea central-nordică a Europei. Suprafaţa: 64,6 mii km^2. Populaţia: 2,4 mil. loc. Limba oficială: letona. Capitala: *Riga*. Culte: protestantism, catolicism, ortodoxism. Moneda: 1 lats = 100 santimi. Împărţit în 4 regiuni, 7 oraşe de rang republican şi 26 de districte rurale. Oraşe pr.: Daugavpils, Liepaja, Jelgava, Jurmala, Ventspils. Relief predominant de cîmpie în V, colinar în S-V, centru şi în E. Climă temperată, cu influenţe marine în V. Păduri de conifere şi turbă. Faună variată (au fost colonizaţi zimbrul, ursul brun ş.a.). Industria produce mijloace de transport, laminate, aparate de telefon, frigidere, motoare electrice, îngrăşăminte chimice, textile, produse alimentare. Creşterea animalelor (ovine şi porcine). Se cultivă secară, in, orz, sfeclă de zahăr, cartofi, plante furajere. Activitate portuară şi feroviară dependentă de legăturile cu ţările din CSI. — Primii locuitori ai Letoniei sînt atestaţi în milen. 8 î.Hr. Triburile protobaltice se stabilesc în milen. 2-1 î.Hr. la S de triburile fino-ugrice ale finlandezilor şi estonienilor. Teritoriu cucerit în sec. 13 de Cavalerii Teutoni, care îl guvernează timp de două secole, ca parte a Livoniei. După Războiul Livoniei (1553-1583), părţi ale teritoriului trec sub stăpînire poloneză, suedeză sau rusă. Cotropit de trupe germane la începutul anului 1915. La 18 nov. 1918 este proclamată independenţa de stat, dar la 17 dec. 1918 bolşevicii instituie Puterea Sovietică. Tratatul de pace letono-sovietic (1920) recunoaşte independenţa Letoniei, care devine, în 1921, membră a Naţiunilor Unite. Prin pactul Molotov-Ribbentrop (23 sept. 1939), revine sferei de influenţă sovietice. Invadată (17 iunie 1940) de Armata Roşie, se va numi (21 iul. 1940) R.S.S.Letonă. Ocupată de germani şi inclusă în cel de-al treilea Reich (1941), reintră sub stăpînire sovietică în perioada iul. 1944 - mai 1945. Deportări în Siberia (în perioada 1940-1950, Letonia a pierdut prin emigrare şi represiune c. 1/3 din populaţie). La 4 mai 1990 este adoptată declaraţia de independenţă a ţării (care revine la numele de Republica Letonă), recunoscută de URSS la 6 sept. 1991. În 1994 se încheie retragerea trupelor ruse din Letonia. Republică parlamentară.

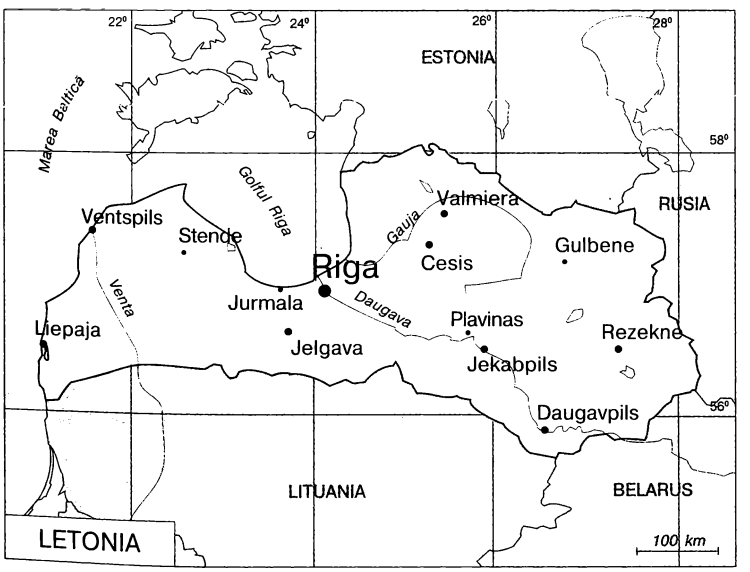

LETOPISEŢUL CANTACUZINESC, cronică a Ţării Româneşti din a doua jumătate a sec. 17. Istoriseşte evenimentele petrecute

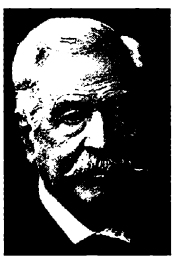

Ferdinand Marie Lesseps

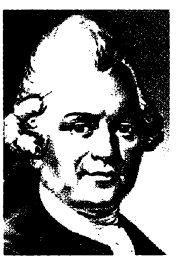

Gotthold Ephraim Lessing

între descălecatul lui Negru-Vodă (1290) şi primii ani ai domniei lui Constantin Brîncoveanu (1690), de pe poziţii favorabile partidei Cantacuzinilor (rivalii grupării boiereşti a Bălenilor). Accentuat caracter de compilaţie.

LETOPISEŢUL DE LA BISTRIŢA, versiune a cronicii alcătuite în limba slavonă, la Curtea lui Ştefan cel Mare, în a doua jumătate a sec. 15. Relatează întîmplări din istoria Moldovei dintre anii 1359-1507, cu deosebire domnia lui Ştefan cel Mare. Descoperit de I. Bogdan la Tulcea.

LETOPISEŢUL DE LA PUTNA, versiune a cronicii scrise în limba slavonă, la Curtea lui Ştefan cel Mare, în sec. 15. Relatează evenimente din istoria Moldovei, petrecute între anii 1359-1526. Există două variante descoperite de I.Bogdan la Kiev şi Sankt Petersburg.

LE TOURNEUR, **Pierre** (1736-1788), erudit francez. A tradus teatrul lui Shakespeare (20 vol.)

LEŢCANI, comună în judeţul Iaşi. Biserica "rotundă" (1795), în stil neoclasic. Rezervaţie floristică şi faunistică (c. 50 ha). Atestată documentar, ca sat, în 1516.

LEUCIP (LEUKIPPOS) (c. 490-430 î.Hr.), filozof grec. A întemeiat la Abdera propria şcoală filozofică. Materialist, este autorul teoriei atomiste (*Marea ordine universală*, *Despre spirit*). Democrit, apoi Epicur şi Lucreţiu i-au fost discipoli.

LEUCTRA (LEUKTRA), localitate antică în Grecia (Beoţia). În 371 î.Hr., armata tebană, condusă de Epaminonda, a învins pe regele Spartei, Cleombrotos, asigurînd Tebei hegemonia asupra Greciei.

LEUL (*Leo*), constelaţie zodiacală din emisfera boreală, situată în apropierea eclipticii, între constelaţiile Cancerul şi Fecioara. Alcătuită din c. 25 de stele vizibile. Cea mai strălucitoare dintre ele este Regulus. Numele popular: *Calul*.

LEUL-MIC (*Leo Minor*), constelaţie din emisfera boreală, situată între constelaţiile Ursa-Mare şi Leul.

LEUNCLAVIUS, **Johannes** (1533-1593), istoric şi orientalist german. Autor al unei istorii a Imperiului Otoman, care cuprinde şi informaţii referitoare la istoria ţărilor române din sec. 15-16.

LEURDEANU, **Stroe** (?-c. 1679), mare dregător. Unul dintre cei mai influenţi conducători ai facţiunii Bălenilor, a fost implicat în omorîrea postelnicului Constantin Cantacuzino. Condamnat la moarte, iertat, călugărit şi surghiunit la mănăstirea Snagov de domnul Antonie-Vodă din Popeşti (1669-1672), care reprezenta partida Cantacuzinilor.

LEUŞENI, comună în jud. Lăpuşna, Republica Moldova. Punct vamal la graniţa cu România. Atestată documentar în 1425.

LEUVEN (fr. **LOUVAIN**), oraş în Belgia (Brabant), pe rîul Dyle; 113,4 mii loc. Centru industrial (ind. alimentară, chimică, mecanică). Halele (construite în 1317), clădiri în stil gotic (Primăria, sec. 15) şi baroc (biserica Saint Michel, 1651). Muzee. Construit în sec. 11. Capitală a Brabantului, a fost în sec. 14 un important centru de ţesături din postav. În 1425, Jean IV de Brabant a înfiinţat Universitatea, suprimată, în 1830, de către stat, redeschisă în 1835 de catolici, ca universitate liberă. În 1968, din cauza certurilor lingvistice, secţia francofonă a Universităţii s-a mutat în Valonia.

LEVADITI, **Constantin** (1874-1953; n. Galaţi), medic român. Stabilit în Franţa (1916). Prof. univ. la Cluj. A lucrat la Institutul Pasteur. Lucrări despre afecţiunile cu treponeme, despre diagnosticele serologice şi imunologice ale sifilisului. Contribuţii în domeniul poliomielitei, encefalitei ş.a. (*Un caz de meningomielită gomoasă sifilitică, Profilaxie de la syphilis* ş.a.). Cercetări asupra sulfamidelor şi antibioticelor. Distins cu diferite premii internaţionale. Membru de onoare al Acad. Rom.

LEVANT, denumire dată în trecut (pînă în 1920) litoralului oriental al Mării Mediterane (Asia Mică, Siria, Liban, Israel, Egipt), aflat sub dominaţie musulmană. Comerţ intens, dezvoltat de negustorii creştini (în special din Veneţia şi Genova), pînă în sec. 15.

LEVANT (sp. **LEVANTE**), regiune în Spania orientală (oraşele litorale Castellón de la Plana, Valencia, Alicante şi Murcia). Climă mediteraneană. Viticultură. Măslini. Celebră prin adăposturile săpate în stîncă, ornate cu picturi parietale (scene de vînătoare, de dans, agricole), realizate în milen. 7 î.Hr. (epoca epipaleolitică).

LE VAU, **Louis** (1612-1670), arhitect francez. A construit hoteluri în Paris, castelul Vaux-le-Vicomte, Colegiul celor patru naţiuni (actualul Institut de France). A lucrat la extinderea şi modernizarea palatului Versailles.

LEVERKUSEN, oraş în Germania (Renania de Nord-Westfalia); 167,7 mii loc. Port pe Rin, la N de Köln. Nod de comunicaţii. Ind. chimică (uzinele "Farbenfabriken Bayer AG", "Agfa AG").

LE VERRIER, **Urbain** (1811-1877), astronom francez. Studiind perturbaţiile din mişcarea planetei Uranus, a descoperit, prin calcul, planeta Neptun (1846; independent de J.C.Adams). Director al Observatorului Astronomic din Paris (1854-1870; 1873-1877), a organizat centralizarea şi difuzarea, în Franţa şi în Europa, a datelor meteorologice.

LEVERTIN, **Oscar** (1862-1906), scriitor suedez. Considerat unul dintre maeştrii criticii literare suedeze (*Istoria literaturii franceze*, *Teatrul şi drama sub Gustav III* ş.a.). Prozator (*Duşmanii vieţii*) şi poet (*Legende şi cîntece*), s-a opus esteticii naturaliste.

LEVI (în *Vechiul Testament*), al treilea fiu al patriarhului Iacov. Urmaşii săi se dedicau slujirii în Templu.

LÉVI, **Sylvain** (1863-1935), indianist francez. Profesor la Collège de France. Specialist în istoria şi răspîndirea budismului şi a doctrinei budiste. Iniţiator, în Franţa, al studiilor asupra istoriei Indiei şi Nepalului.

LEVIATHAN (în *Vechiul Testament*), monstru marin în mitologia feniciană, care în *Biblie* simbolizează forţele răului. Reprezentat printr-un dragon (sau amfibie) ce trăieşte în apele mării, înzestrat cu o forţă colosală.

LEVI-CIVITA, **Tullio** (1873-1941), matematician italian. Prof. univ. la Padova şi Roma. Lucrări privind mecanica cerească şi teoria relativităţii. Împreună cu Gregorio Ricci-Curbastro a pus bazele calculului diferenţial absolut.

LEVINSON, **Andrei Iakovlevici** (1887-1933), critic coregraf rus. Apărător al tradiţiei clasice, a fost împotriva reformelor lui Deaghilev. Unul dintre întemeietorii criticii coregrafice (în "Comoedia"). Lucrări: *Anna Pavlova*, *Maria Taglioni* ş.a.

LÉVI-STRAUSS, **Claude** (n. 1908), antropolog francez. Profesor la Collège de France (la prima catedră de antropologie socială). Cu pregătire filozofică, urmată de o minuţioasă cercetare etnologică (*Tropice triste*), cu o gîndire teoretică şi practică modelată de structuralismul lingvistic şi de ştiinţa comunicării, Lévi-Strauss a adus în antropologie o viziune şi o metodologie nouă. Stabilirea unor modele capabile să explice formarea şi evoluţia anumitor deprinderi în cadrul relaţiilor sociale este principalul obiectiv al lucrării *Structurile elementare ale rudeniei*. Analizează în mod original, novator totemismul, "gîndirea sălbatică", miturile (în special cele legate de practicile de alimentaţie), formulînd concluzii importante (*Antropologie structurală*, *Gîndirea sălbatică*, *Mitologice* ş.a.), ce au influenţat ştiinţele umane.

LEVITAN, **Isaak Ilici** (1860-1900), pictor rus. Membru al *Grupării peredvijnicilor*. Peisagist, influenţat de Şcoala de la Barbizon (*Zi de toamnă*, *Sokolniki*, *Crîngul de mesteceni*, *Martie*, *Lacul*).

LÉVY-BRUHL, **Lucien** (1857-1939), filozof, etnolog şi sociolog francez. Prof. univ. la Sorbona. Fondatorul Institutului de Etnologie. A emis teoria potrivit căreia mentalitatea primitivă este opusă fundamental mentalităţii moderne (*Mentalitatea primitivă*, *Funcţiile mentale în societăţile inferioare* ş.a.). Studii de istorie a filozofiei (*Filozofia lui A.Comte* ş.a.).

LEWIN, **Kurt** (1890-1947), psiholog american de origine germană. Prof. univ. la Berlin şi la Universitatea din Iowa City. Iniţiatorul unei psihologii sociale bazate pe topologia matematică. Interesat de dinamica grupurilor (*Viaţă şi trebuinţă*, *Principii de psihologie topologică* ş.a.).

LEWIS, **Carl** (*Frederic Carlton Mc Hinley*; n. 1961), atlet american. Triplu campion mondial (la 100 m, la săritura în lungime şi la ştafeta 4 x 100 m) în 1983, cvadruplu campion olimpic (100 m, 200 m, săritura în lungime şi 4 x 100 m) în 1984, dublu campion mondial (la săritura în lungime şi la 4 x 100 m) în 1987, dublu campion olimpic (la 100 m şi la săritura în lungime) în 1988, campion olimpic la săritura în lungime în 1992 şi 1996.

LEWIS, **Gilbert Newton** (1875-1946), chimist american. Profesor la Universitatea Berkeley (California). Autor, în 1916, al teoriei covalenţei. A dat definiţia acizilor şi bazelor şi a propus, în 1926, termenul de "foton".

LEWIS, **John** (*Aaron Lewis*; n. 1920), pianist şi compozitor american de jaz. A fondat, în 1952, Modern Jazz Quartet, al cărui director muzical a fost pînă la dizolvare (1974). A înregistrat, printre altele, *Summertime*.

LEWIS, Sinclair (1885-1951), scriitor american. Tablouri satirice ale vieţii americane din primele decenii ale sec. 20, în descendenţa realismului englez (*Babbitt*, *Elmer Gantry*, *Aici nu este cu putinţă*, *Părinţii risipitori*). Eseuri. Premiul Nobel (1930).

LEWIS, insulă în arhipelagul Hebride (N-E Oceanului Atlantic); 2,3 mii km^2; 28 mii loc. Oraş pr.: Stornoway. Climă oceanică. Creşterea animalelor. Pescuit.

LEXICONUL DE LA BUDA, nume sub care este cunoscut *Lesiconul românesc-lătinesc-unguresc-nemţesc*. Iniţiat de S.Micu în 1806 ca o mare lucrare lexicografică (c. 10000 de cuvinte), fundamentală pentru cultura unui popor, a fost continuat de alţi reprezentanţi ai Şcolii Ardelene (P.Maior fiind coordonatorul şi colaboratorul cel mai important). Tipărit la Buda, în 1825, de I.Teodorovici, ultim revizor şi coautor, alături de fratele său Al.Teodorovici (Teodori).

LEXINGTON, oraş în SUA (Massachusetts); 29,5 mii loc. Ind. poligrafică. Universitate (1779).

LEXINGTON (LEXINGTON - FAYETTE), oraş în SUA (Kentucky); 204 mii loc. Ind. agro-alimentară (whisky, tutun). Electronică. Centrul unei regiuni de creştere a cailor de curse. Universitate (1865).

LEYTE, insulă în arhipelagul Filipine, la N de insula Mindanao; 8 mii km^2; 1,3 mil. loc. Oraş pr.: Tacloban. Relief vulcanic. Climat subecuatorial. Păduri tropicale. La 23-26 oct. 1946 au avut loc operaţiunile aeronavale de recucerire a insulei de către americani şi înfrîngerea flotei japoneze. Aici, japonezii au folosit primele avioane sinucigaşe, kamikaze.

LEZAMA LIMA, José (1912-1976), scriitor cubanez. Ermetic şi baroc în poezie (*Moartea lui Narcis*). Eseuri şi romane.

LHASA, oraş în V Chinei, centrul ad-tiv al regiunii autonome Tibet, la 3 600 m altitudine; 175 mii loc. Ind. de prelucrare a lemnului şi metalelor. Artizanat. Centru religios al budismului tibetan şi chinez. Numeroase mănăstiri (lamaserii). Palatul Potala, reşedinţă a lui dalai-lama (fondat în sec. 7, reconstruit în sec. 17), templul Jokhang; Norbulingka (ridicat în 1755, reşedinţa de vară a lui dalai-lama).

LHÉRISSON, Justin (1873- c. 1907), scriitor haitian. Autor de romane (*Familia Pitite-Caille*). A compus imnul naţional al Republicii Haiti (*Dessalinienne*).

L'HOSPITAL, Guillaume François de (1661-1704), matematician francez. Marchiz de Sainte-Mesme. Autorul primului manual de calcul diferenţial (*Analiza infinităţilor mici pentru interpretarea liniilor curbe*).

LHOTE, André (1885-1962), pictor şi critic de artă francez. Teoretician al cubismului (în perioada de început). Opera sa ulterioară (picturi, desene, scrieri critice şi teoretice) este o încercare de a împăca arta modernă cu cea tradiţională (*Tratat despre peisaj*).

LHOTSE, vîrf în munţii Himalaya, la S de Everest (Nepal). Alt.: 8545 m (al patrulea vîrf al lumii). Escaladat pentru prima dată (18 mai 1956) de E.Reiss şi F.Luchsinger, membrii unei expediţii elveţiene.

LIA, lac glaciar în masivul Retezat, în Căldarea Bucurei; 1 ha; ad. max.: 3 m.

LIANG K'AI (sfîrşitul sec. 12 - începutul sec. 13), pictor chinez. Reprezentant al picturii chan. Lucrări de o expresivă simplitate (*Un nemuritor*).

LIANYUNGANG, oraş în E Chinei (Jiangsu); 537 mii loc. Port la Marea Galbenă. Piaţă agricolă. Ind. textilă şi alimentară. Vechiul *Xinhailian* (*Sin-hai-lien*).

LIAODONG, peninsulă în N-E Chinei, între Golful Coreii şi golful Liaodong. Lungime: 225 km; lăţime max.: 130 km. Relief colinar. Pescuit.

LIAOHE, rîu în N-E Chinei; 1350 km. Izvorăşte din munţii Guangtoushan şi se varsă în Marea Galbenă (golful Liaodong). Navigabil.

LIAONING, provincie în N-E Chinei; 140 mii km^2; 36,2 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Shenyang*. Regiune industrială (metalurgie, mecanică, textile, chimie).

LIAOYANG, oraş în N-E Chinei (Liaoning); 639 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (petrochimie). Expl. de cărbuni şi minereu de fier.

LIAOYUAN, oraş în N-E Chinei (Jilin); 411 mii loc. Centru carbonifer.

LIAQAT ALÎ KHÂN (1895-1951), om politic pakistanez. Membru al Ligii Musulmane (după 1923). Prim-ministru şi ministru al Apărării (1947-1951). Preşedinte al Ligii Musulmane Pakistaneze (1950-1951). Asasinat.

LIBAN (Munţii ~), masiv muntos în Liban, între şesul Bekaa şi ţărmul mediteranean. Lungime: 160 km. Cel mai înalt munte din Liban (3083 m). Sporturi de iarnă. Loc de refugiu pentru minorităţi (druzi).

LIBAN (Republica ~), stat în Asia Occidentală (Orientul Apropiat), cu largă ieşire la Marea Mediterană. Suprafaţa: 10,4 mii km^2. Populaţia: 3,2 mil. loc. Limba oficială: araba. Capitala: *Beirut*. Culte: islamism, creştinism. Moneda: 1 liră libaneză = 100 piastres. Împărţit în 5 provincii. Oraşe pr.: Tripoli, Zahlé, Saida, Ba'albek, Es Sūr. Relief muntos în E (munţii Liban şi Antiliban) şi de cîmpie, în V. Climă mediteraneană. Principalele activităţi economice (comerţul, turismul, finanţele), agricultura şi industria au fost afectate de războiul civil (1975-1990). — În Orientul Apropiat, în zona de litoral a Mării Mediterane (*Fenicia* antică), populaţia semitică

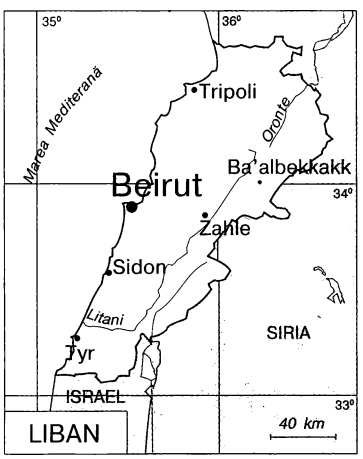

fondează, în milen. 3 î.Hr., o serie de oraşe-state (Tir, Sidon, Biblos ş.a.) supuse succesiv de egipteni, asirieni, persani, romani, arabi, cruciaţi ş.a. Inclus în Imperiul Otoman (1516-1918), administrat din 1920 (după unirea cu Siria) de Franţa. În 1926 se separă de Siria. Proclamată republică independentă (1941), rămînînd însă, pînă în 1946, sub ocupaţie anglo-franceză. Pactul naţional (1943) reglementează sistemul politico-constituţional şi echilibrul etnico-confesional, care permit Libanului o prosperitate economică pînă în deceniul 7. Participă la primul război arabo-israelian (1948-1949). Conflictele arabo-israeliene şi numărul mare de refugiaţi palestinieni au declanşat (13 apr. 1975) la Beirut ciocniri între faţiuni politice şi religioase rivale, extinse apoi în toată ţara (într-un an, 60000 de morţi). În 1982, Israelul ocupă un teritoriu în S Libanului. La 21 sept. 1990 se proclamă a doua Republică, sub tutela forţelor armate siriene. Un nou tratat de securitate bilateral libanezo-sirian (1 sept. 1991). Bilanţul conflictului: 200 000 de mii de mutilaţi, peste un milion de expatriaţi. Republică parlamentară.

LIBBY, Willard Frank (1908-1980), chimist american. Profesor la Universitatea Berkeley şi Los Angeles. Specialist în măsurarea radioactivităţii în ţesuturile vii. A pus la punct metoda de datare a vîrstei materialelor organice bazată pe dozarea carbonului 14, metodă folosită în arheologie, geologie. Premiul Nobel (1960).

LIBEREC, oraş în Cehia (Boemia de Nord); 160 mii loc. Centru industrial (textile).

LIBERIA (Republica ~), stat în V Africii, cu ieşire la Golful Guineii. Suprafaţa: 111,4 mii km^2. Populaţia: 2,75 mil. loc. Limba oficială: engleza. Capitala: *Monrovia*. Culte: animism, islamism, creştinism. Moneda: 1 liberian dollar = 100 cents. Împărţit în 9 comitate. Oraşe pr.: Gbarnga, Tchien, Buchanan. Cîmpie spre litoralul Oceanului Atlantic, zonă muntoasă (Mounts Nimba), în N. Climă tropical-musonică. Economie bazată pe exploatarea lemnului preţios, a minereului de fier şi pe agricultură. Se cultivă orez, manioc, hevea (al 8-lea producător mondial), bananieri, citrice ş.a. Cea mai mare flotă comercială maritimă din lume (aparţinînd unor companii străine, dar înscrisă sub pavilion liberian din cauza taxelor mici). — Explorat de portughezi la jumătatea sec. 15. În 1822, Societatea Americană pentru Colonizare aduce aici primii negri din SUA, eliberaţi din sclavie. Proclamată republică (1847), prima de pe teritoriul african. În perioada 1878-1980, guvernul este format de The True

Sinclair Lewis

Trygve Halvdan Lie

Whig Party, reprezentanţi ai americano-liberienilor imigraţi din SUA în prima jumătate a sec. 19. În 1980, în urma unei lovituri de stat, soldată cu moartea preşedintelui William R. Tolbert Jr., se instituie un regim militar condus de Samuel K.Doe. Lupte între grupări rivale, care destabilizează ţara. Republică prezidenţială.

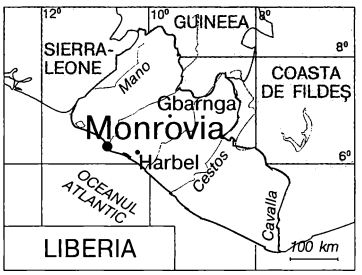

LIBIA (Deşertul Libiei), partea de N-E a Saharei, cuprinsă între munţii Fezzan (E), munţii Tibesti (N-E) şi Nil (V); 2 mil. km². Zonă aridă, punctată de cîteva oaze (Baharieh, Farafra, Dakleh ş.a.).

LIBIA (Jamahiria Arabă Libiană Populară Socialistă), stat în N Africii, la Marea Mediterană. Suprafaţa: 1,7 mil. km². Populaţia: 5,98 mil. loc. Limba oficială: araba. Capitala: *Tripoli*. Culte: islamism. Moneda: 1 dinar = 100 dirhams. Împărţit în 24 baladiyat. Oraşe pr.: Benghazi, Misurata, Ez Zawia. Deşert cu aspect variat, în care apar numeroase oaze. Climă tropical-deşertică. Resurse de petrol (locul 2 în Africa). Ind. extractivă; siderurgie, petrochimie, electrotehnică, textile ş.a. Sisteme de irigaţii ("fluviul artificial" = o conductă uriaşă de 4 m în diametru şi 2000 km lungime). — Teritoriu stăpînit de cartaginezi, egipteni, romani, vandali şi bizantini, inclus în Califatul Arab (641-643). A făcut parte din Imperiul Otoman (1556-1912); colonie a Italiei, după Războiul Italo-Turc (1911-1912). Ocupată de englezi (1943), devine (1947) teritoriu sub protecţia ONU. Proclamat independent la 24 dec. 1951 (Regatul Unit al Libiei); la 1 sept. 1969, după preluarea puterii de către colonelul Mu'ammar al-Gaddafi, este abolită monarhia, ţara devenind Republica Arabă Libiană (din 2 mart. 1977: Jamahiria Arabă Libiană Populară Socialistă). Acuzat de sprijinirea unor acţiuni teroriste internaţionale, şeful statului este într-un permanent conflict cu administraţia americană (Ronald Reagan şi George Bush). Consiliul de Securitate al ONU instituie, în mart. 1992, un embargo aerian împotriva Libiei. Decizia Curţii Internaţionale de Justiţie de la Haga (3 febr. 1994), prin care se hotărăşte că fîşia Aouzou aparţine Ciadului, este acceptată de Libia. Republică parlamentară.

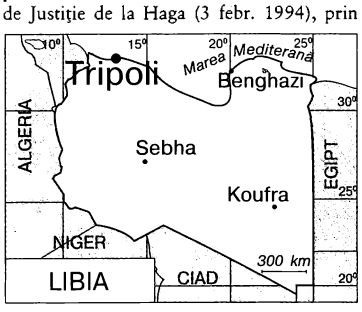

LIBREVILLE, capitala statului Gabon, port la Golful Guineii (Oceanul Atlantic); 251 mii loc. Centru politic, comercial, economic, industrial (prelucrare a lemnului, metalelor şi tutunului, textile). Universitate. Fondat în 1849, oraşul a devenit (din 1878) centrul adtiv al coloniei franceze Gabon.

LICEUL (gr. **LYKEION**), şcoală de filozofie, întemeiată de Aristotel în 335 î.Hr., la Atena (lîngă templul lui Apolo Lykios), în care lecţiile erau ţinute afară, în grădinile liceului (*peripatos*).

LICINIU (Caius Licinius Stolon) (sec. 4 î.Hr.), om politic roman. Consul (361 î.Hr.); tribun al plebei. Împreună cu L.Sextius Lateranus, este autorul "legilor liciniene" (*Leges Liciniae Sextiae*, 367 î.Hr.), potrivit cărora doi dintre consuli erau aleşi dintre plebei.

LICINIU (Valerius Licinianus Licinius) (c. 250-325), împărat roman (308 -324). A promulgat, împreună cu Constantin cel Mare, Edictul de la Milano (313). Iniţiind, mai tîrziu (324), o politică anticreştină, a intrat în conflict cu Constantin cel Mare; înfrînt de acesta la Adrianopol, este făcut prizonier şi executat.

LICIU, Irinel (n. 1928, Cluj), dansatoare română. Interpretă de mare sensibilitate şi cu o tehnică desăvîrşită (*Coppelia*, *Fîntîna din Baccisarai*, *Lacul lebedelor* ş.a.).

LICIU, Petre (1871-1912; n. Focşani), actor român. Roluri de dramă şi comedie pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti (Shylock din *Neguţătorul din Veneţia* de Shakespeare, Hlestakov din *Revizorul* de Gogol, Ştefăniţă din *Viforul* de B.Delavrancea ş.a.).

LICOFRON (LYKOPHRON) (sec. 4-începutul sec. 3 î.Hr.), poet grec. Autor al poemului tragic *Alexandra*, monolog profetic al eroinei (de fapt, prinţesa troiană Casandra). Lucrarea, imitînd stilul oracolelor, este de o obscuritate voită. Tratatul *Despre comedie*.

LICORNUL (*Monoceros*), constelaţie compusă din stele puţin strălucitoare. Situată în regiunea Ecuatorului ceresc, între constelaţiile Gemenii şi Cîinele-Mare.

LICOSTOMO, numele sub care apare în scrierile italiene comuna *Chilia Veche*.

LICURG (LYKURGOS) (sec. 10-9 î.Hr.), legiuitor mitic spartan. Conform tradiţiei, oracolul din Delfi i-a dictat Constituţia Spartei, pe care a lăsat-o concetăţenilor săi. Se pare că această legendă era destinată să confere prestigiu legilor cutumiare din acea epocă.

LICURG (LYKURGOS) (390-324 î.Hr.), orator şi om politic atenian. Elev al lui Platon. Între 338 şi 326 î.Hr. a jucat un rol activ în guvernarea Atenei. S-a păstrat discursul *Contra lui Leocrat*, celebru prin sobrietate şi abilitate retorică.

Justus von Liebig

Wilhelm Liebknecht

LIDIA (gr. **LYDIA**), regiune istorică şi stat în V Asiei Mici. Întemeiat în sec. 8/7 î.Hr. Apogeu economic şi cultural în timpul lui Cresus (562-546 î.Hr.), curmat prin cucerirea Lidiei (547 î.Hr.) de Cirus II cel Mare. Transformat într-o satrapie a Imperiului Persan (timp de două secole). Cucerit de Alexandru cel Mare (334 î.Hr.), inclus în Regatul Seleucid (305 î.Hr.), apoi în provincia romană Asia.

LIDICE, localitate în Cehia, la N-V de Praga. După uciderea, de către partizani, a "protectorului" german R.Heydrich, localitatea a fost distrusă complet (iun. 1942), iar populaţia, exterminată de hitlerişti. Muzeu memorial.

LIDO, fîşie de pămînt, lungă şi îngustă, care separă laguna Veneţiei de Marea Adriatică. Plajă renumită. Importantă staţiune balneoclimaterică. Palatul unui festival internaţional al filmului (Festivalul de la Veneţia).

LIE, Jonas (1833-1908), scriitor norvegian. Romane realiste, despre Norvegia de Nord şi mare (*Puteri malefice*, *Fantome*, *Pilotul şi soţia lui*, *Virtejul*) sau despre viaţa cotidiană (*Familia Gilje*, *Fiicele comandantului*).

LIE, Sophus (1842-1899), matematician norvegian. Prof. univ. la Oslo şi Leipzig. Creatorul teoriei clasice a grupurilor continue de transformări (*grupurile Lie*). Lucrări în domeniul geometriei diferenţiale şi al teoriei ecuaţiilor diferenţiale, care vor influenţa topologia şi algebra sec. 20.

LIE, Trygve Halvdan (1896-1968), om politic norvegian. Primul secretar general al ONU (1946-1953).

LIEBERMANN, Max (1847-1935), pictor şi grafician german. Reprezentant al realismului german (*Torcătoarele de in*, *Azilul de bătrîni din Amsterdam* ş.a.). După întîlnirea cu Şcoala de la Barbizon (J.Fr.Millet), lucrări impresioniste. Numeroase peisaje şi portrete.

LIEBIG, Justus von (1803-1873), chimist german. Prof. univ. la Giessen. A studiat cianatul, fulminaţii, acidul benzoic şi acidul uric. A izolat titanul, a preparat cloralul (1832), a descoperit cloroformul şi a găsit metoda de preparare a superfosfaţilor (1840). Fondator al chimiei agricole, a studiat ciclul azotului şi al carbonului în natură.

LIEBKNECHT, Karl (1871-1919), om politic german. Fiu al lui Wilhelm Liebknecht. Unul dintre fondatorii Partidului Comunist din Germania. Lider (alături de Rosa Luxemburg şi Franz Mehring) al grupului Spartakus, a condus insurecţia acestora (1919). Asasinat după arestare.

LIEBKNECHT, Wilhelm (1826-1900), om politic german. Unul dinte întemeietorii Partidului Social-Democrat din Germania (1869) şi deputat al Reichstag-ului (1874-1887, 1890-1900).

LIECHTENSTEIN (Principatul ~), stat în Europa Centrală, în munţii Alpi, între Elveţia şi Austria. Suprafaţa: 160 km². Populaţia: 28 mii loc. Limba oficială: germana. Capitala: *Vaduz*. Culte: catolicism, protestantism. Moneda: 1 franc elveţian = 100 rappen. Împărţit

în 11 comune. Oraşe pr.: Schaan, Balzers, Triesen. Relief muntos. Climă temperată. Păduri de foioase şi conifere. Rezervaţii naturale (floristice şi pentru păsări de apă). Stat puternic industrializat. Producţie de dinţi artificiali şi proteze dentare (locul 1 pe glob). Ind. constructoare de maşini (autovehicule speciale, mecanică de precizie, maşini-unelte). Fibre optice şi timbre. Centru mondial financiar (Vaduz deţine locul 1 pe glob la numărul de firme/loc.). Turism. — Principatul a luat fiinţă în 1719 prin unirea comitatului Vaduz cu domeniul Schellenberg, cumpărate de familia austriacă Liechtenstein la sfîrşitul sec. 17. A făcut parte din Confederaţia Rinului (1806-1814), apoi din Confederaţia Germană (1815-1866). A obţinut independenţa în 1866. Neutralitate totală în timpul războaielor mondiale. Principat independent în uniunea vamală cu Imperiul Austro-Ungar (pînă în 1919). Din 1924 intră în uniune vamală şi monetară cu Elveţia. Membru al ONU (din 1990) şi al AELS (din 1991). Principat ereditar în linie masculină. Monarhie constituţională.

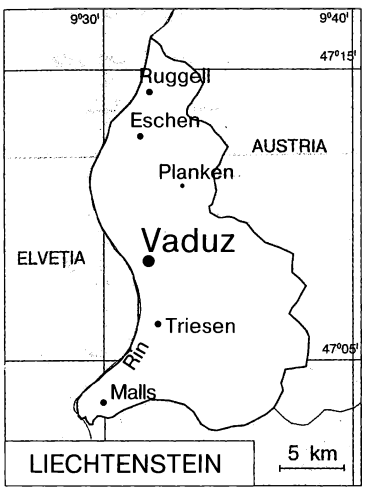

LIÈGE (old. **LUIK**), oraş în E Belgiei, pe Meuse, centrul ad-tiv al provinciei cu acelaşi nume; 211,5 mii loc. Port fluvial. Nod de comunicaţii. Centru industrial (metalurgie, electronică, chimie). Bănci şi sedii sociale. Universitate. Observator astronomic. Catedrala Saint Paul (începută în sec. 10); Palatul Princes-Évêques (reconstruit în 1526, apoi în sec. 18). Biserici: Saint-Barthélemy (sec. 11), Saint-Croix, Saint-Denis (sculpturi din 1525), Saint-Jacques. Muzeele Curtius (arheologie şi artă decorativă); muzee de artă valonă. — Fondat în epoca merovingiană, capitală (sec. 10) a unui principat ecleziastic (dispărut în 1792). Anexat (1815) Regatului Ţărilor de Jos. După 1830 aparţine Belgiei.

LIÈGE, provincie în Belgia; 3,9 mii km^2; 1,1 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Liège*. Agricultură (cereale, creşterea animalelor), în N, pe valea fluviului Meuse. Silvicultură, creşterea animalelor, în S-E (Ardeni). Turism.

LIENZ, oraş în Austria (Tirol); 11 mii loc. Staţiune pentru sporturi de iarnă. Vechiul oraş roman *Aguntum*.

LIEPAJA, oraş în Letonia, port la Marea Baltică; 108 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (metalurgie; textile, conserve). În germană, *Libau*.

LIER (fr. **LIERRE**), oraş în Belgia (Antwerpen); 31 mii loc. Broderii şi dantele. Instrumente muzicale. Biserica Saint-Gommaire, în stil gotic (vitralii).

LIESTAL, oraş în Elveţia; 12,6 mii loc. Industrii (chimie, textile). Primărie (sec. 16). Muzeu.

LIFAR, Serge (1905-1986), dansator francez de origine rusă. A lucrat cu Deaghilev. Prim balerin şi coregraf al Operei din Paris (1929-1945, 1947-1958). Personalitate puternică şi originală, cu excepţionale calităţi interpretative (*Lacul lebedelor*, *Pasărea albastră* ş.a.) şi coregrafice (*Bachus şi Ariadna*, *Icar*, *Romeo şi Julieta* ş.a.). Fidel tradiţiei academice, cultivînd stilul neoclasic, a proclamat autonomia dansului. Istoric şi teoretician al dansului (*Tratat despre dansul academic*, *Istoria baletului rus*).

LIGA ARABĂ v. **Liga Statelor Arabe**.

LIGA COMUNIŞTILOR, organizaţie internaţională creată la Londra (1847) de K.Marx şi Fr.Engels. A avut ca program *Manifestul Partidului Comunist*.

LIGA CULTURALĂ (**Liga pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor**), asociaţie patriotică, înfiinţată în 1890 la Bucureşti, cu scopul de a susţine lupta pentru realizarea unităţii politice a poporului român. Principalul ei animator a fost din 1908 N.Iorga. Sub auspiciile ei au fost înfiinţate Universitatea Populară de la Vălenii de Munte şi Teatrul Popular din Bucureşti. Şi-a încetat activitatea în 1940.

LIGA NAŢIUNILOR (**Societatea Naţiunilor**), organizaţie internaţională guvernamentală, cu sediul la Geneva, constituită în 1920 între statele semnatare ale Tratatului de la Versailles. Statutul Ligii a fost semnat de 44 de state (printre care şi România). Obiective: dezvoltarea colaborării dintre statele membre, garantarea păcii şi securităţii internaţionale. Organizaţia şi-a încheiat activitatea în 1940 şi s-a desfiinţat în 1946, cînd ONU i-a preluat funcţiile.

LIGA STATELOR ARABE, organizaţie internaţională guvernamentală, fondată în 1945, cu sediul la Tunis. Formată din 20 de state arabe şi Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei. Obiective: cooperarea economică, financiară, culturală, juridică, socială şi apărarea independenţei şi suveranităţii statelor membre.

LIGURIA, regiune maritimă în N Italiei, la golful Genova, formată din 4 provincii (Imperia, Savona, Genova, La Spezia); 5,4 mii km^2; 1,9 mil. loc. Oraş pr.: Genova. Metalurgie, construcţii navale. Activităţi portuare. Floricultură. Turism.

LIGURICĂ (**Marea ~**), mare în bazinul mediteranean, cuprinsă între ţărmurile Italiei şi Franţei (Riviera), insulele Corsica şi Elba. Ad. max.: 2645 m.

LI KJU-BO (1169-1241), poet coreean. Primul poet coreean cunoscut (*Carte despre regele Tongjon*). A semnat cu pseudonimul Päkunkosa.

LIKASI, oraş în S-E Republicii Democratice Congo (Shaba), la N-V de Lubumbashi; 146,4 mii loc. Centru industrial (metalurgie, chimie). Vechiul nume: *Jadotville*.

LILBURNE, John (1614-1657), om politic englez. Ideolog şi conducător (1647) al mişcării levellerilor din Anglia. În conflict cu O.Cromwell, este închis. Pamflete violente împotriva acestuia (*Acordul poporului*).

LILIENCRON, Detlev, baron von (1844-1909), scriitor german. Lirică de factură impresionistă (*Cavalcadele aghiotantului*); proză scurtă (*Nuvele de război*). A rămas cunoscut prin epopeea umoristică *Poggfred*. Însemnări autobiografice.

LILIENTHAL, Otto (1848-1896), inginer german. Pionier (1891) al aviaţiei mondiale. A construit numeroase planoare.

LILITH (în mitologia biblică), prima soţie a lui Adam, înaintea Evei. *Biblia* canonică nu îi recunoaşte această calitate. Prezentă numai în tradiţiile talmudice. Printre alte atribute, îl are şi pe acela de a primejdui viaţa nou-născuţilor.

LILLE, oraş în N Franţei (Flandra), port pe rîul Deûle; 178,3 mii loc. Port fluvial. Aeroport. Centru industrial (construcţii mecanice, textile). Academie; universitate. Episcopie. Bisericile Saint-Maurice (sec. 14-15), Sainte-Catherine (sec. 16-17), La Madeleine (sec. 18), Saint-André (sec. 18). Vechea Bursă (1652). Muzee. — Oraşul a aparţinut pe rînd conţilor de Flandra, ducilor de Bourgogne, Habsburgilor şi Spaniei. Încorporat Franţei în 1667. Devenit centru administrativ al Departamentului de Nord (1804). Ocupat de armatele germane (1914-1918), distrus în timpul celui de-al doilea război mondial.

LILLEBONNE, oraş în Franţa (Seine-Maritime); 9, 4 mii loc. Vestigii ale unui teatru roman. Castel (sec. 13). Muzeu.

LILLEHAMMER, oraş în Norvegia, la N de Oslo; 23,1 mii loc. Muzee. Staţiune pentru sporturi de iarnă. Locul Jocurilor Olimpice de iarnă din 1994.

LILONGWE, capitala statului Malawi, pe rîul cu acelaşi nume, la 1080 m altitudine; 103 mii loc. Mic centru industrial. Universitate.

LIMA (în mitologia romană), zeiţă ce ocroteşte hotarul gospodăriei şi păzeşte pragul casei.

LIMA, Jorge de (1895-1953), scriitor brazilian. Poezie modernistă (*Poeme*, *Poeme negre*, *Născocirea lui Orfeu*) şi clasică (*Carte de sonete*). Romane.

LIMA, capitala statului Perú, oraş situat la 12 km de ţărmul Oceanului Pacific; 6,4 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroporturi. Centru comercial, cultural şi industrial (textile, alimentară, rafinarea petrolului). Universităţi (prima din 1551). Academie de ştiinţe. Catedrală (sec. 16), biserica San Francisco (1660), monumente (sec. 17-18). Muzee (Muzeul Aurului). — Fondat în 1535 de Fr.Pizarro (sub numele de Ciudad de Los Reyes). Capitala viceregatului Perú (1542-1821).

LIMANU, comună suburbană în municipiul Constanţa, pe malul de S al lacului Mangalia. În apropiere, monument carstic şi arheologic (labirintul subteran, din sec. 1 î.Hr., cu desene, simboluri şi însemnări pe pereţi şi pe tavanele unor galerii). Rezervaţia naturală Hagieni (floră şi faună). Muzeu de artă.

LIMASSOL (gr. **LEMESSÓS**), oraş în Cipru; 107 mii loc. Port şi staţiune balneară pe ţărmul meridional al insulei. Industrie alimentară. Castel (sec. 12).

LIMBURG, oraş în Germania (Hesse); 28,4 mii loc. Catedrală romano-gotică (sec. 13).

LIMBURG, provincie în N-E Belgiei; 2,4 mii km^2; 724 mii loc. Centrul ad-tiv: *Hasselt*. Expl. de cărbuni şi forestiere. Ind. mecanică şi electrotehnică. Sfeclă de zahăr, cereale. Creşterea animalelor.

LIMBURG, provincie în S-E Olandei; 2,2 mii km^2; 1 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Maastricht*. Expl. de cărbuni şi forestiere. Creşterea animalelor.

LIMERICK (irl. **LUIMNEACH**), oraş în V—S-V Irlandei (Munster); 61 mii loc. Centru industrial (electronică, optică, alimentară, textilă). Episcopie catolică şi protestantă. Palat (1200). Centru celtic, capitala danezilor pînă în 976, a fost cucerit de anglo-normanzi în 1195.

LIMFJORDEN, strîmtoare în N peninsulei Iutlanda, care uneşte strîmtoarea Kattegat cu Marea Nordului. Lungime: c. 180 km. Ad.: 2,5-20 m. Pescuit.

LIMOGES, oraş în partea central-vestică a Franţei (Limousin); 144 mii loc. Nod de comunicaţii. Ramuri industriale tradiţionale (porţelanuri şi sticlărie). Centru industrial (automobile, chimică), şi comercial. Poligrafie. Universitate. Catedrală (sec. 13-16), biserica Saint Pierre-du-Queyroix (sec. 12-16), vechiul palat episcopal (sec. 18). Muzee. A fost, sub Merovingieni şi Carolingieni, unul dintre marile oraşe ale Aquitaniei de Nord. Un oraş al artelor, cu ateliere de orfevrărie şi emailuri.

LIMÓN (**PUERTO LIMÓN**), oraş în Costa Rica, port la Marea Antilelor; 51 mii loc. Export de banane. Rafinărie de petrol.

LIMOUSIN, provincie istorică în Franţa, în S-V Masivului Central Francez. Oraş pr.: Limoges. Expl. forestiere şi de minereuri complexe. Textile. Porţelanuri. Cereale. Creşterea animalelor. Turism. — Sub dominaţie romană (din 51 î.Hr.). Creştinizată (sec. 3) de Sfîntul Marţial. Devastată de luptele dintre Franţa şi Anglia. Abandonată (1360) de englezi, cucerită (1607) de francezi. În 1790 este împărţită în 3 departamente: Creuse, Haute-Vienne şi Corrèze.

LIMPOPO, fluviu în Africa Australă; 1 600 km. Izvorăşte din Africa de Sud (munţii Witwatersrand), formează o parte din frontiera dintre Botswana şi Africa de Sud şi dintre Zimbabwe şi Africa de Sud, traversează Cîmpia Mozambicului şi se varsă în Oceanul Indian. Parţial navigabil.

LINARES, oraş în S Spaniei (Andaluzia); 60 mii loc. Expl. de minereuri de plumb, zinc, argint şi cupru. Construcţii de automobile. Rafinării de plumb. Monumente vechi. Muzeu arheologic.

Abraham Lincoln

Dinu Lipatti

LINCA, **Nicolae** (n. 1929, Cergău, jud. Alba), boxer român. Campion olimpic (la categoria semimijlocie) la Melbourne (1956) şi medalie de bronz la Campionatele Europene (1953 şi 1955).

LINCOLN, **Abraham** (1809-1865), om politic american. Avocat. Deputat în Congres (1847-1849). Unul dintre fondatorii Partidului Republican (1856). Preşedinte al SUA (1860-1865). Alegerea sa a declanşat secesiunea statelor din S. Partizan al abolirii sclaviei (pronunţată în 1863). Program de reconstrucţie, destinat reconcilierii. Asasinat de un actor sudist fanatic (J.W.Booth).

LINCOLN, oraş în Marea Britanie, centrul ad-tiv al provinciei Lincolnshire; 77 mii loc. Industrii (pielărie, alimentară). Catedrală (reconstruită în sec. 12). Clădiri vechi. Muzee. — Veche colonie romană, a fost în evul mediu unul dintre cele mai importante oraşe comerciale ale Angliei.

LINCOLN, oraş în SUA, capitala statului Nebraska; 172 mii loc. Nod rutier. Ind. uşoară, chimică şi alimentară. Universitate.

LINCOLN (**Marea ~**), parte a Oceanului Arctic, în N-V Groenlandei.

LINDAU, oraş în Germania (Bavaria), pe una din insulele lacului Constanţa; 25 mii loc. Oraş vechi. Turism.

LINDBERGH, **Charles** (1902-1974), pilot american. Primul aviator care a traversat, fără escală, Atlanticul de Nord (New York - Paris, 1927), străbătînd 5800 km în 33 de ore şi 27 de minute. În 1932, fiul său a fost răpit şi omorît.

LINDBLAD, **Bertil** (1895-1965), astronom suedez. A determinat (1927), în acelaşi timp cu J.H.Oort, principalele caracteristici ale mişcării galactice.

LINDE, **Carl von** (1842-1934), inginer german. A lichefiat aerul (1895) şi a preparat oxigenul lichid şi azotul gazos. A construit prima maşină refrigorifică cu absorbţie.

LINDEGREN, **Erik** (1910-1968), poet şi critic literar suedez. Reprezentant al poeziei suedeze tinere. Versuri într-un stil dens şi ermetic; a evoluat spre o expresie mai muzicală (*Poeme*).

LINDER, **Max** (pseudonim al lui *Gabriel Leuvielle*; 1883-1925), actor francez de film. Clasic al filmului comic, a creat un personaj care rivalizează cu cele create de Chaplin, Harold Lloyd, pe care, de altfel, le anticipă (*Cafeneaua cea mică*, *Şapte ani de ghinion*, *Regele circului* ş.a.).

LINDGREN, **Waldemar** (1860-1939), geolog american. Preocupări în domeniul zăcămintelor hidrotermale şi al proceselor de metasomatoză.

LINE ISLANDS (**SPORADES EQUATORIALES**), arhipelag în centrul Oceanului Pacific, la N-E de insula Phoenix, de o parte şi de alta a Ecuatorului, format din atoli dispersaţi; 670,8 km^2; 1,3 mii loc. Împărţit între Republica Kiribati (insulele Kiritimati, Tabuaeran şi Teraina) şi SUA (insulele Palmyra şi Jarvis).

LÍNEA DE LA CONCEPCIÓN (**La ~**), oraş în S Spaniei (Andaluzia), port la Marea Mediterană; 62 mii loc. Punct de trecere spre Gibraltar. Ind. de prelucrare a petrolului şi a metalelor. Comerţ cu legume.

LINKÖPING, oraş în S Suediei, pe Stångån; 114 mii loc. Aeroport. Centru industrial (construcţii de automobile şi avioane, material feroviar, textile). Unul dintre primele centre literare şi religioase din Suedia. Catedrală gotică (reconstruită în sec. 15). Biserică parohială (sec. 13). Muzee.

LINNÉ, **Carl von** (1707-1778), naturalist suedez. Prof. univ. la Uppsala. Fondator şi preşedinte al Academiei din Stockholm. A formulat clasificarea speciilor la plante şi animale, adoptînd nomenclatura binominală. Lucrări: *Systema naturae*, *Genera plantarum*.

LINTON, **Ralph** (1893-1953), antropolog american. Opera sa principală, *Baza culturală a personalităţii*, a fost punctul de plecare pentru cercetările moderne ale fenomenelor de etnopsihiatrie şi de aculturalizare.

LINXUL (*Lynx*), constelaţie din emisfera boreală, compusă din stele puţin strălucitoare, situată între constelaţiile Vizitiul şi Ursa-Mare.

LINZ, oraş în N Austriei, centrul ad-tiv al landului Austria Superioară, port pe Dunăre; 209 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (siderurgie, chimie, ind. farmaceutică). Universitate. Teatre. Muzee. Clădiri din Renaştere şi în stil baroc. Castel (sec. 15). Vechea catedrală (sec. 17).

LINZI, oraş antic în N-E Chinei (Shandong). Centru comercial şi cultural din epoca dinastiei Zhou. În sec. 8-3 î.Hr., capitala statului Qi.

LION (**Golful ~**), golf al Mării Mediterane, pe coasta de S a Franţei. Lungime: 93 km; lăţime la intrare: 245 km. Ad.: peste 1000 m. În el se varsă Ronul. Turism.

LIOTARD, **Jean Étienne** (1702-1789), pictor elveţian. Portretist rafinat şi scrupulos (pasteluri, desene ş.a.), format la Geneva şi Paris. Călătorii prin capitalele Europei. În 1742, la invitaţia domnului Moldovei, Constantin Mavrocordat, a lucrat la Iaşi o serie de portrete ale voievozilor moldoveni.

LIOUVILLE, **Joseph** (1809-1882), matematician francez. A demonstrat (1851) existenţa numerelor transcendente. Lucrări în domeniul analizei matematice şi al teoriei ecuaţiilor diferenţiale.

LIPARE (**Insulele ~**) (**LIPARI**), arhipelag italian, în S-E Mării Tireniene; 115 km^2; 14,2 mii loc. Oraş pr.: Lipari (în insula Lipari). Vulcani activi (în insulele Stromboli şi Vulcano). Viticultură. Măslini, smochini. Pescuit. Turism (în oraşul Lipari, urmele unei acropole locuite începînd din epoca neolitică; 4000 î.Hr.). Catedrală (sec. 13); vestigii greco-romane. Muzeu de preistorie şi arheologie. Cunoscut şi sub denumirea de *Insulele Eoliene*.

LIPATTI, **Dinu** (1917-1950; n. Bucureşti), pianist şi compozitor român. Profesor de pian la Conservatorul din Geneva. Elev, la Bucureşti, al Floricăi Musicescu şi al lui M.Jora, iar la Paris, al lui A.Cortot, P.Dukas şi al Nadiei Boulanger. A interpretat, cu sensibilitate şi puritate a sunetului, lucrări de Chopin, Grieg, Schumann. Carieră internaţională de concertist. Muzică simfonică (*Şătrarii*, *Concertino în stil clasic*), muzică de cameră (*Trei dansuri româneşti*) ş.a.

LIPCANI, oraş în jud. Edineţ, Republica Moldova. Pod peste Prut, centru vamal de frontieră. Atestat documentar în sec. 15. Aici s-au născut Iacob Gorski (1866-1934), tenor, regizor, profesor de canto, care a evoluat pe scenele multor teatre (Chişinău, Iaşi, Odesa, Moscova, Paris, Roma, Viena); Eugen Adamovici (1876-?), pilot român, autor de studii militare, prefect la Tighina şi Cetatea Albă.

LIPCHITZ, Jacques (1891-1973), sculptor lituanian, naturalizat francez, apoi american. După o fază influenţată de cubism (*Cap*), se întoarce spre un baroc exacerbat (*Prometeu în luptă cu vulturul*).

LIPEŢK (**LIPECK**), oraş în Federaţia Rusă, pe Voronej; 450 mii loc. Centru industrial (siderurgie, material de construcţii, chimie, textile). Staţiune balneară. Fondat în 1707 de Petru cel Mare.

LIPMANN, Fritz Albert (1899-1986), biochimist american de origine germană. A descoperit coenzima A. Premiul Nobel (1953), împreună cu H.A.Krebs.

LIPNIC, comună în jud. Edineţ, Republica Moldova. În 1470, lîngă Lipnic (Lipniţa), Ştefan cel Mare a învins hoardele tătăreşti.

LIPOVA, oraş în judeţul Arad, pe valea Mureşului; 11,7 mii loc. Îmbuteliere de ape minerale. Centru viticol. Staţiune balneoclimatericâ cu izvoare minerale alcaline, carbogazoase, feruginoase, slab radioactive. Biserică ortodoxă (sec. 15), cu picturi murale din sec. 15 şi din 1735, adăpostind colecţii de cărţi vechi şi obiecte de cult medievale; mănăstirea Sf. Maria Radna (1756). Muzeu. Puternică cetate medievală, în sec. 15 s-a aflat în stăpînirea Huniazilor. Atestat documentar în 1315.

LIPOVA (Dealurile Lipovei), dealuri în N Banatului, între Bega şi Mureş. Alt. max: 493 m. Pomicultură şi viticultură.

LIPPI, Filippino (c. 1457-1504), pictor italian. Fiu al lui Fra Filippo. Elev al lui Botticelli. Picturi de şevalet şi decoraţii murale. Gust pentru nuanţele delicate (*Viziunea Sf. Bernard*, din biserica Badia, sau frescele de la capela Strozzi a bisericii Santa Maria Novella, Florenţa).

Filippino Lippi, *Viziunea Sf. Bernard*

LIPPI, Fra Filippo (c. 1406-1469), pictor italian. Maestru al lui Botticelli. Fresce (catedralele din Prato şi din Spoleto) şi picturi de altar.

LIPPMANN, Gabriel (1845-1921), fizician francez. Prof. univ. la Sorbona. A studiat fenomenele electrocapilare. Cercetări în termodinamică şi optică. A descoperit un procedeu interferenţial de fotografiere în culori. Premiul Nobel (1908).

LIPPS, Theodor (1851-1914), psiholog, filozof şi estetician german. Considerînd psihologia drept bază a intelectului uman, a definit filozofia ca pe o experienţă interioară, o funcţie ştiinţifică a psihologiei. Mai importantă, cu îndeţungi ecouri în teoria şi critica artei, a fost organizarea esteticii sale în jurul conceptului de empatie, proces afectiv de fuziune între trăirea subiectului receptor şi substanţa, atmosfera operei de artă, socotit a fi însăşi esenţa faptului artistic (*Estetică. Psihologia frumosului şi artei*).

LIPSCA, vechea denumire italiană a oraşului german *Leipzig*.

LIPSCOMB, William Nunn (n.1919), chimist american. Profesor la Universitatea Harvard. Prin determinări cu ajutorul razelor X, a cercetat structura boranilor (hidrurile borului); a studiat structura şi mecanismul unor enzime. Premiul Nobel (1976).

LIRA (*Lyra*), constelaţie din emisfera boreală, situată între constelaţiile Lebăda şi Hercule; cea mai strălucitoare stea: Vega. Numele popular: *Ciobanul-cu-Oile*.

LISABONA (port. **LISBOA**), capitala Portugaliei; oraş situat la gura de vărsare a fluviului Tajo în Oceanul Atlantic; 817 mii loc. Port. Aeroport. Centru economic, politic şi industrial (metalurgie, construcţii de nave, chimie şi petrochimie, electrotehnică, sticlărie, textile). Academie de ştiinţe (1779). Universităţi (cea mai veche, din Lisabona, de la 1290). Biblioteci. Catedrală (sec. 12-14), turnul Belém (sec. 16), castelul São Jorge, biserica São Roque, mănăstirea Jeronimos (sec. 15). Teatre. Muzee. — Oraş fenician, a fost, succesiv, sub stăpînire romană, vizigotă şi arabă. Eliberat (1147) de Alfons I, a devenit (1256) capitala Portugaliei şi reşedinţa regilor. Perioadă (sec. 15-16) de mare dezvoltare. Anexat de spanioli (1580-1640). Aici s-a semnat (1668) Tratatul dintre Spania şi Portugalia, care recunoaşte independenţa Portugaliei. Distrus (1775) de un puternic cutremur. Denumirea antică: *Olisippo*.

LISANDRU (**LYSANDROS**) (455-395 î.Hr.), general spartan. A reorganizat flota spartană în timpul Războiului Peloponesiac (407-404 î.Hr.). Victorii asupra atenienilor la Notion (406 î.Hr.) şi la Aigos Potamoi (405 î.Hr.), care silesc Atena să capituleze.

LISHT (**EL ~**), sat în Egipt, la S de Cairo. Piramidele faraonilor Amenemhet I şi Sesostris I. În apropiere se află Itj-Towy, fosta capitală a Egiptului în timpul dinastiei a 12-a (1991-1786 î.Hr.).

LISI, Virna (n. 1937), actriţă italiană. Apreciată la început pentru frumuseţea ei, probează cu timpul virtuţi interpretative notabile (*Femeia zilei, Cauze drepte, Laleaua neagră, Secretul de la Santa Vittoria, Regina Margot* ş.a.).

LISIAS (**LYSIAS**) (c. 440 - c. 380 î.Hr.), retor şi logograf grec. Profesor de retorică şi cel mai important logograf al vremii. A luptat împotriva abuzurilor celor 30 de magistraţi stabiliţi (401 î.Hr.) în Atena. Discursuri celebre (*Împotriva lui Eratostene, Pentru invalid, Despre asasinatul lui Eratostene* ş.a.).

LISIMAH (**LYSIMACHOS**) (361-281 î.Hr.), general macedonean. Unul dintre diadohi, împuternicit, după moartea lui Alexandru cel Mare, cu guvernarea Traciei. S-a proclamat rege în 305. Campanii, în anii 300 şi 292 î.Hr., împotriva geto-dacilor din Cîmpia Munteană, conduşi de Dromichaites, soldate cu eşec. Ucis în bătălia cu Seleucos I.

LISIP (**LYSIPPOS**) (sec. 4 î.Hr.), sculptor grec. Unul dintre novatorii sculpturii sec. 4. Creator de tipuri atletice (a modificat canonul lui Policlet), caracterizate prin liniile avîntate şi supleţea corpului, ce anunţă arta elenistică (*Agias, Apoxiomene, Eros cu arcul, Hermes legîndu-şi sandaua* ş.a.). Portretistul oficial al lui Alexandru cel Mare.

Lisip, *Apoxiomene*

LI SÎN MAN (**SINGMAN RHEE**) (1875-1965), om politic coreean. Dictator al Coreii de Sud (1948-1960).

LISSAJOUS, Jules (1822-1880), fizician francez. A studiat (1873) compunerea vibraţiilor transversale sinusoidale printr-un procedeu optic (*curbura lui Lissajous*).

LIST, Friedrich (1789-1846), economist german. Prof. univ. la Tübingen. A pledat pentru uniunea vamală (*Zollverein*) a tuturor statelor germane, care va duce la unitatea politică a acestora. În *Sistem naţional de economie politică* a preconizat un protecţionism temporar, necesar dezvoltării industriei.

LISTER, Sir Joseph (1827-1912), chirurg englez. Iniţiatorul asepsiei şi antisepsiei în chirurgia modernă.

LISZT Franz (**Ferenc**) (1811-1886), pianist, compozitor şi pedagog maghiar. Lecţii de pian cu K.Czerny şi de compoziţie, cu A.Salieri. Dirijor al orchestrei de la Curtea din Weimar (1842-1861), unde a interpretat lucrări de Mozart, Beethoven, Berlioz, Schumann, Wagner ş.a. Reprezentant al romantismului. Creaţia sa, remarcabilă prin iventivitatea armonică, este, în primul rînd, aceea a unui pianist care a revelat noi posibilităţi ale claviaturii, prin îmbogăţirea paletei muzicale (ritm, cadenţă, armonie). Opera: 12 studii pentru pian, *Armonii poetice şi religioase* (tipic romantice), *Sonata în si minor*, *19 rapsodii ungare*, *Elegii*, *3 studii pentru concert*, poeme simfonice (*Tasso, Mazepa, Hamlet, Preludiile*), mise, psalmi, cantate, oratorii, piese pentru orgă.

LI TAI-PE (**LI BO, LI BAI, LI TAIBO**) (701-762), poet chinez. Unul dintre cei mai mari poeţi ai Chinei medievale (dinastia Tang). Poemele sale (în care cîntă dragostea, natura, vinul şi aventura) sugerează, într-un

stil ritmat, fluid şi variat, privelişti fantastice şi reale în acelaşi timp (*Culegere din opera lui Li Tai-Pe*).

LITERATORUL, revistă literară, apărută la Bucureşti, de la 20 ian. 1880 pînă la 12 oct. 1918 (cu mari întreruperi). Fondator: Al.Macedonski. Orientare antijunimistă. Colaboratori: Duiliu Zamfirescu, Tr.Demetrescu, Veronica Micle, Mircea Demetriade, I.C.Săvescu, Cincinat Pavelescu, Şt.Petică, Al.T. Stamatiad ş.a. În jurul ei a luat fiinţă cenaclul omonim.

LITERATURĂ ŞI ARTĂ ROMÂNĂ, revistă de literatură, apărută la Bucureşti, de la 25 nov. 1896 pînă la 25 dec. 1910. Director: N.Petraşcu. Orientare antijunimistă. Colaboratori: G.Coşbuc, Duiliu Zamfirescu, D.Anghel, Al.Vlahuţă, Al.Davila, Gala Galaction ş.a.

LITKE (LÜTKE), Fiodor Petrovici (1797-1882), navigator rus. Amiral. A explorat coastele peninsulei Kamceatka şi arhipelagul Novaia Zemlea (1821-1824); a condus o expediţie rusă în jurul lumii (1826-1829).

LITOVOI (? - c. 1277 sau 1279), voievod român (c. 1247-1277). Voievodatul său (Ţara Litua) era în Oltenia, pe valea Jiului. Menţionat în *Diploma Ioaniţilor*. Ucis în luptele cu Ladislau IV Cumanul, regele Ungariei.

LITTÉRATURE, revistă fondată, la Paris, în 1919 de L.Aragon, A.Breton şi Ph.Soupault. Organ al dadaismului, a pregătit apariţia suprarealismului.

LITTLE ROCK, oraş în SUA, capitala statului Arkansas; 175,7 mii loc. Expl. de bauxită. Metalurgia aluminiului. Centru industrial (chimie, textile, aeronautică). Universitate.

LITTRÉ, Émile (1801-1881), lingvist şi filozof francez. Pozitivist, discipol al lui A. Comte, fără să adere însă la misticismul acestuia (*A.Comte şi filozofia pozitivistă*). Autor al unui *Dicţionar al limbii franceze* (4 vol.)

LITUA (Ţara ~), numele sub care este menţionat, în 1247, voievodatul lui Litovoi. Se întindea pe ambele versante ale Carpaţilor (spre apus pînă în Depresiunea Tismanei, spre răsărit pînă la Olt, cu centrul în depresiunea Tîrgu-Jiu).

LITUANIA (Republica ~), stat în Europa central-estică, cu ieşire la Marea Baltică. Suprafaţa: 65,2 mii km². Populaţia: 3,7 mil. loc. Limba oficială: lituaniana. Capitala: *Vilnius*. Culte: catolicism, protestantism, ortodoxism. Moneda: 1 litas = 100 centai. Împărţit în 10 districte. Oraşe pr.: Kaunas, Klaipeda, Šiauliai, Panevežis. Relief predominant de cîmpie (în V şi centru) şi coline morenice (în V şi E, S-E). Climă temperată. Păduri de conifere. Faună variată. Lipsesc resurse de subsol. Se exploatează roci de construcţie (calcar, cretă, dolomit ş.a.) şi turbă. Centrală electronucleară la Igualina (locul 1 pe glob). Ind. constructoare de maşini (nave, frigidere, televizoare ş.a.), alimentară, textilă. Îngrăşăminte chimice, prefabricate, hîrtie. Cereale, cartofi, sfeclă de zahăr, plante textile, legume. Creşterea animalelor. O linie de feribot leagă portul Klaipeda cu portul german Mukran. Turism (oraşele Vilnius, Kaunas, capitală între 1919-1940, cu urme din vechea cetate, sec. 14-15; Primăria, sec. 16; castele vechi. Oraşul Nida, cu casa memorială a scriitorului Thomas Mann ş.a.). — Primele triburi protobaltice se cristalizează în milen. 2-1 î.Hr., Lituania fiind menţionată documentar în 1009. Principele Mindaugas uneşte teritoriile locuite de lituanieni în Marele Ducat al Lituaniei (în 1253 se încoronează rege). În 1386, marele duce Jogaila (Vladislav II Jagiełło) devine şi rege al Poloniei, iar în 1387 ţara se converteşte la catolicism. Puternic stat european, între 1392 şi 1430 (de la Marea Baltică la Marea Neagră, stăpînind Belarus, Ucraina şi părţi din Rusia). Războaiele cu Suedia şi Rusia duc la slăbirea şi dispariţia (1795) a statului polono-lituanian (creat în 1569), Rusia anexînd cea mai mare parte a Lituaniei. Mişcare de eliberare naţională (după 1880). Ocupată în 1915 de armatele germane, îşi proclamă independenţa la 16 febr. 1918. Războiul de independenţă (1918-1920) este purtat cu Armata Roşie, armata poloneză şi cu cea germană. Tratat de pace lituaniano-sovietic (12 iul. 1920) prin care se recunoaşte independenţa ţării. Membră a Ligii Naţiunilor (1921). Prin pactul Molotov-Ribbentrop (23 sept. 1939), intră în sfera de influenţă germană, dar printr-un nou acord sovieto-german (28 sept. 1939) este cedată Uniunii Sovietice. După ultimatumul din 14 iun. 1940, dat de guvernul sovietic, 100000 de soldaţi din Armata Roşie au ocupat Lituania. Proclamată, la 21 iul. 1940, RSS Lituaniană şi înglobată, la 3 aug. 1940, în URSS. Ocupată de nazişti între 1941 şi 1944, la sfîrşitul războiului redevine republică sovietică. După represiunea stalinistă (13000 de persoane deportate în Siberia şi 3600 arestate), urmează exterminarea în lagărele naziste (200000 de evrei lituanieni), pentru ca în perioada 1941-1952 numărul deportaţilor în Siberia să ajungă la 300 000. În 1988 ia fiinţă mişcarea reformistă Sajudis. Este introdus sistemul pluripartit (1989). Noul parlament (ales în febr. 1990) proclamă suveranitatea naţională şi este adoptată noua titulatură a statului: Republica Lituania. Suveranitatea noului stat intră în vigoare la 21 aug. 1991 şi este recunoscută de Consiliul de Stat al URSS la 6 sept. 1991. În 1993 se încheie retragerea trupelor ruse de pe teritoriul Lituaniei. Republică parlamentară.

LITVAK, Anatole (1902-1974), regizor american. A realizat filme de succes mizînd pe subiecte atrăgătoare şi pe actori cu priză la public (*Mayerling, Iubirea lor, Groapa cu şerpi, Anastasia, Vă place Brahms?, Noaptea generalilor* ş.a.).

LITVINOV, Maksim Maksimovici (1876-1951), diplomat şi om politic sovietic. Reprezentant diplomatic al Rusiei la Londra (după oct. 1917), Geneva (1922), la Liga Naţiunilor Unite (1934-1938), Montreux (1936), Moscova (1943), unde au avut loc conferinţe internaţionale. A semnat cu P.Laval pactul franco-sovietic (1935) şi cu Cehoslovacia un pact de neagresiune. După acordul semnat la München (1938), a fost înlocuit (1939) cu V.M.Molotov. Ambasador la Washington.

LIU BANG (256-194 î.Hr.), împărat chinez (202-194 î.Hr.). Fondatorul dinastiei Han (202 î.Hr. - 220 d.Hr.). Reforme economice, vizînd îmbunătăţirea situaţiei populaţiei.

LIU SAO TZI v. **Liu Shaoqi**.

LIU SHAOQI (1898-1972), om politic chinez. Membru fondator al Partidului Comunist Chinez (1921). Preşedinte al Republicii Populare Chineze (1958-1969).

LIUTPRAND, rege longobard (712-744). A ocupat Ravenna (732-733) şi a asediat Roma (739). Apogeu al expansiunii Regatului Longobard. A promulgat codicele de legi numit *Edicta Liutprandi*.

LIUTPRAND (LIUDPRAND) (c. 920 - c. 972), prelat şi cronicar italian. Episcop de Cremona (961-972). Opera sa (*Antapodosis, Relatio de legatione Constantinopolitana, Historia Ottonis*) este o mărturie asupra istoriei italiene din sec. 10.

LIU XIANG (c. 77-c. 6 î.Hr.), poet şi cărturar chinez. A scris în epoca dinastiei Han de Vest. Poeme mitologice şi povestiri (*Grădina mărturisirilor*). A scos ediţii din scrieri vechi.

LIU YIN (c. 53-23 î.Hr.), cărturar chinez, din epoca dinastiei Han de Vest. Exeget al

textelor clasice, dar mai ales bibliograf. Considerat părintele bibliografiei sistematice în China.

LIUZHOU, oraş în S Chinei (Guangxi); 190 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (siderurgie, mecanică, chimie).

LIVADA, comună în judeţul Satu Mare. Biserică reformată (sec. 15-18), castel baroc (1760).

LIVADIA, localitate în Ucraina, în peninsula Crimeea, la 3 km N de Ialta. Staţiune balneoclimaterică. La 29 sept./11 oct. 1876, aici s-a încheiat o înţelegere româno-rusă, pregătitoare a convenţiei semnate la Bucureşti (4/16 apr. 1877). România accepta trecerea armatelor ruseşti pe teritoriul său, în cazul unui război cu Turcia, Rusia trebuind să respecte integritatea teritorială a României.

LIVADITTI, Niccolo (1804-c.1858), pictor italian. Carbonar. Stabilit la Iaşi în 1830. Portretist de manieră naivă, a introdus la noi genul portretului de grup (*Familia vornicului Alecsandri*).

LIVERPOOL, oraş în Marea Britanie (Anglia), port la Marea Irlandei; 492 mii loc. Aeroport. Al doilea port al ţării. Centru comercial (bumbac, cereale, fructe) şi industrial (metalurgie, construcţii şi reparaţii navale, electrotehnică, chimie). În sec. 18, producţie de faianţă şi porţelanuri. Universitate. Catedrală. Clădiri din sec. 18 şi 19. Muzee (Walker Art Gallery).

LIVESCU, Ion (1873-1944; n. Ismail), actor de teatru, regizor, publicist şi dramaturg român. Profesor la Conservatorul din Bucureşti. Roluri de compoziţie, interpretate cu fină prestanţă, din dramaturgia naţională şi universală (în *Apus de soare* şi *Viforul* de B.Delavrancea, *Răzvan şi Vidra* de B.P.Hasdeu, *Tartuffe* de Molière, *Hedda Gabler* de H.Ibsen). Scrieri dramatice (*Floarea din Firenze*, *Cerşetorul*, *Îngerii lui Rafael*). Memorialistică (*Treizeci de ani de teatru*).

LIVINGSTONE, David (1813-1873), explorator şi misionar britanic. Misionar protestant în Africa de Sud (1841). A descoperit lacul Malawi şi cascada Victoria. A explorat deşertul Kalahari, traversînd Africa Australă de la V la E (1853-1856). S-a împotrivit comerţului cu sclavi. Împreună cu H.M.Stanley, a explorat nordul Tanzaniei, fără să afle izvoarele Nilului.

LIVINGSTONE v. **Maramba**.

LIVIUS ANDRONICUS (c. 280 - c. 200 î.Hr.), poet grec de limbă latină. Considerat primul poet epic şi dramatic de limbă latină. Autor prolific, se cunosc din creaţia sa doar titlurile a 9 tragedii inspirate de Războiul Troiei (*Achilles*, *Ajax*, *Calul troian*) sau din alte teme mitologice (*Danae*, *Andromeda* ş.a.). A scris şi comedii. Autorul primei traduceri integrale în latină a *Odiseii* lui Homer.

LIVIUS, Titus (c. 59 î.Hr.-17 d.Hr.), istoric latin. Autorul unei monumentale istorii a Romei, *Ab urbe condita* (142 de cărţi), de la începuturile cetăţii pînă la moartea generalului Drusus, fiul vitreg al lui August (9 î.Hr.).

LIVONIA (LIVLAND), veche regiune la ţărmurile Mării Baltice, în N Lituaniei, locuită de livonieni (actualul teritoriu ocupat de Letonia şi Estonia). Între 1237 şi 1561 a fost guvernată de Confederaţia Livoniană.

LIVORNO, oraş în Italia Centrală (Toscana), port la Marea Mediterană; 177,2 mii loc. Mare rafinărie de petrol. Metalurgie. Centru industrial (chimie, electrotehnică). Muzeu de pictură.

LI XIANNIAN (n. 1909-1992), om politic chinez. Preşedinte al Republicii (1983-1988).

LIZZANI, Carlo (n. 1917), regizor, scenarist şi critic italian de film. Director al Festivalului de la Veneţia. Printre primii teoreticieni ai neorealismului. Filme: *Atenţiune, banditi!*, *Cronica amanţilor săraci*, *Cocoşatul*, *Aurul Romei*, *Dragă Gorbaciov* ş.a. A redactat o istorie a cinematografului italian.

LJUBLJANA, capitala Sloveniei, oraş situat pe rîul Sava, în culoarul depresionar de la poalele munţilor Alpi; 330 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (chimie, automobile, electronică), financiar-bancar, comercial. Tîrg internaţional de mostre. Academie de ştiinţe. Universitate (1595). Centru de cercetări nucleare. Teatre. Muzee. Castel (sec. 12). Biserică (sec. 16); catedrală (sec. 18). — Colonie romană (*Emona*); distrus de huni (452). Inclus (sec. 10) în Krajina; centru episcopal din 1461, reşedinţă a Iliriei franceze (1809-1813), apoi a Iliriei austriece. În 1918 intră în componenţa Regatului Sîrbilor, Croaţilor şi Slovenilor (din 1929, Iugoslavia). Ocupat de italieni (1941), apoi de germani (1943). Eliberat în 1945. Atestat documentar în 1144 (cu numele german *Laibach*).

LLANO ESTACADO (engl. **STAKED PLAIN**), cîmpie înaltă în SUA (Texas şi New Mexico); 130 mii km^2; alt.: 300-1500 m. Zonă aridă străbătută de cîteva rîuri. Petrol şi gaze naturale. Culturi de bumbac şi porumb. Creşterea animalelor.

LLERAS CAMARGO, Alberto (1906-1990), om politic columbian. Liberal. Preşedinte al Republicii (1945-1946, 1958-1962). A restabilit (1958) alternanţa la putere a liberalilor şi conservatorilor.

LLOYD, Franck (1889-1960), regizor american de origine scoţiană. A realizat westernuri, filme de capă şi spadă, biografii romanţate (*Noaptea Sfîntului Bartolomeu*, *Regina neîncoronată*, *Cavalcada*, *Revolta de pe Bounty*, *Harakiri* ş.a.). Premiul Oscar (1929, 1933, 1935).

LLOYD, Harold (1893-1971), actor american de film. Comic, unul dintre personajele cele mai populare ale şcolii bufe americane, a creat tipul tînărului timid (*Marinar fără voie*, *Trăiască sportul*, *Păcatul lui Harold*). Premiul Oscar special (1952).

LLOYD-GEORGE, David, conte de Dwyfor (1863-1945), om politic britanic. Lider al Partidului Liberal. Prim-ministru (1916-1922), a format un cabinet de coaliţie cu conservatorii. Rol important la Conferinţa de pace de la Paris (1919) şi negociator la Tratatul de la Versailles (1919-1920). În 1921 a recunoscut statul liber Irlanda.

LLOYD'S, cea mai veche şi mai importantă instituţie mondială în domeniul asigurărilor. Înfiinţată în 1688, la Londra, de obişnuiţii cafenelei lui Eduard Lloyd. Recunoscută legal în 1871.

LLULLAILLACO, vulcan activ în Anzi, la graniţa dintre Chile şi Argentina. Alt.: 6723 m.

LOACH, Kenneth (n. 1936), regizor britanic. Creaţii cu problematică politică şi socială (*Zbor înalt*, Marele premiu, Karlovy Vary; premiat la Valladolid, 1969, *Agenda ascunsă*, Premiul Special al juriului, Cannes, 1990, *Riff-Raff*, Premiul Felix, 1991, *Lady bird*, *Ladybird*, premiat la Berlin, 1994, *Pămînt şi libertate*, Premiul Cesar pentru film străin, 1994).

LOARA (fr. **LOIRE**), fluviu în Franţa; 1020 km (cel mai lung fluviu al ţării). Izvorăşte din munţii Gerbier-de-Jonc (alt.: 1408 m), străbate Masivul Central Francez (*Loara superioară*), sudul bazinului parizian (*Loara de mijloc*) şi sud-estul Masivului Armorican (*Loara inferioară*). Se varsă în Oceanul Atlantic, printr-un lung estuar. Afluenţi: Allier, Cher, Indre, Vienne, Maine. În regiunile Anjou, Touraine, Blésois, Orléans se găsesc numeroase castele regale sau senioriale, construite în sec. 15-16, cu influenţe ale Renaşterii italiene (Langeais, Azay-le-Rideau, Amboise, Chenonceaux, Chaumont, Blois, Chambord, Valençay).

LOBACEVSKI, Nikolai Ivanovici (1792-1856), matematician rus. Prof. univ. la Kazan. Independent de K.Fr.Gauss şi J.Bolyai, a elaborat geometria neeuclidiană (sau hiperbolică).

LOBITO, oraş în Angola, port la Oceanul Atlantic; 60 mii loc. Construcţii navale. Centru industrial. Fondat în 1905.

LOB NOR (LOP NUR), lac în China (Zhejiang); c. 5 mii km^2. Lungime: 100 km. Alt.: 780 m. Lac mlăştinos. În apropiere, bază de experienţe nucleare.

LOCARNO, oraş în S Elveţiei (Ticino), pe malul lacului Maggiore, la poalele Alpilor; 15,1 mii loc. Staţiune climaterică şi turistică. Cetate (sec. 15-16). Biserici medievale. — **Acordurile de la ~**, acordurile adoptate la Conferinţa de la Locarno (oct. 1925), între Anglia, Franţa, Belgia, Italia, Polonia, Cehoslovacia şi Germania, şi semnate la Paris (dec. 1925). Prevedeau respectarea graniţelor stabilite prin Tratatul de la Versailles şi a acordurilor de demilitarizare a zonei Rinului, garanţi fiind Anglia şi Italia. Germania a încălcat acest acord, ocupînd (mart. 1936) şi militarizînd zona Renaniei.

LOCATELLI, Pietro Antonio (1695-1764), violonist şi compozitor italian. Novator în tehnica viorii. Compozitor de sonate, concerto grosso, capricii.

LOCHNER, Stephan (c. 1410 - c. 1451), pictor german. Exponent al Şcolii de la Köln. Univers suav şi graţios, ce se încadrează stilului gotic tîrziu. Într-un spaţiu cu caractere simbolice, el plasează personaje cu gesturi graţioase, drapate în bogate costume (*Adoraţia magilor*, *Judecata de apoi* ş.a.).

LOCKE, John (1632-1704), filozof şi om politic englez. Interesat de diversele aspecte ale realităţii - a studiat fizica, chimia, medicina, dreptul, religia, politica -, a ajuns la concluzia că la originea cunoaşterii este senzaţia, iar ideile şi principiile se formează prin experienţă şi obişnuinţă (*Eseu asupra intelectului omenesc*, 2 vol.). În privinţa vieţii sociale, a pledat pentru toleranţă, pentru o guvernare în consens cu drepturile şi aspiraţiile poporului, gîndirea sa politică şi principiile educaţionale influenţînd dezvoltarea

liberalismului european (*Două tratate despre guvernare*, *Cîteva cugetări asupra educației*).

LOCKYER, Sir Joseph Norman (1836-1920), astronom și fizician englez. Specialist în spectroscopia solară. A descoperit (1868), în spectrul luminii solare, heliul.

LOCURI SFINTE, localități și sanctuare care amintesc prezența lui Iisus în Palestina (Grota de la Bethlehem, Nazareth, muntele Tabor, Sfîntul Mormînt, mormîntul Fecioarei ș.a.). Sînt venerate de evrei și musulmani. Pelerinajele creștinilor încep sub Constantin cel Mare, care construiește biserica Sfîntului Mormînt. Protecția Locurilor Sfinte a fost disputată de arabi, musulmani și creștini. În 1947, ONU propune internaționalizarea lor și stabilește (1950) un statut după care acestea sînt controlate de Iordania și Israel; din 1967, numai de Israel.

LOCVA (Munții Locvei), masiv muntos în S Banatului, între văile Dunării și Nerei, alcătuit din șisturi cristaline. Alt. medie: 300-400 m; alt. max.: 726 m. Pomicultură și viticultură.

LODÎGHIN, Aleksandr Nikolaevici (1847-1923), inginer rus. A inventat (1872) lampa electrică cu fir de cărbune adus la incandescență.

ŁÓDZ, oraș în centrul Poloniei; 848 mii loc. Nod de comunicații. Aeroport. Centru al ind. textile. Chimie, construcții electrice. Universitate. Muzee.

LOEB, Jakob (1859-1924), fiziolog american de origine austriacă. Contribuții la partenogeneza experimentală, la studiul comportamentului animalelor sub influența unei surse de excitație externă (lumină, căldură); a studiat, de asemenea, memoria asociativă. Lucrări: *Concepția mecanică a vieții*, *Organismul studiat ca un întreg*.

LOEWI, Otto (1873-1961), farmacolog american de origine germană. A identificat acetylcolina și adrenalina. A studiat farmacologia substanțelor active asupra sistemului nervos vegetativ. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1936), împreună cu sir H.Hallett Dale.

LOEWY, Maurice (1833-1907), astronom francez. A studiat fotosfera solară, meteoriții și cometele. Împreună cu V.Puiseux, a realizat (1894) un atlas fotografic al Lunii.

LOFOTEN, arhipelag norvegian, situat în largul coastelor norvegiene (Nordland), de care este despărțit prin strîmtoarea Vestfjorden; 1,4 mii km^2; 27,1 mii loc. Relief muntos. Vegetație de tundră montană. Pescuit.

LOGAN (Mount ~), vîrf în N-V Canadei (Yukon), la frontiera cu Alaska; 6050 m (punctul culminant al Canadei, al doilea ca înălțime din America de Nord). Ghețari. Escaladat pentru prima dată în 1925 de o echipă americană (A.H. MacCarthy, H.F. Lambert, A.Carpé, N.H.Read, A.Tailor).

LOGONE, rîu în Africa Ecuatorială (Republica Ciad). Lungime: 965 km. Formează, pînă la întîlnirea cu rîul Chari, granița cu Camerunul. Prezintă sectoare mlăștinoase. Navigabil în sezonul ploios.

LOKI (în mitologia scandinavă), demon, personificare a răului. După creștinare, scandinavii l-au identificat cu *Satana*.

LOLLAND (LAALAND), insulă daneză în Marea Baltică, în S Arhipelagului Danez; 1,2 mii km^2; 124,4 mii loc. Relief deluros cu mlaștini și altitudini sub 50 m. Sfeclă de zahăr, grîu și orz. Creșterea animalelor.

LOLLOBRIGIDA, Gina (n. 1927), actriță italiană. Apariție plină de vitalitate și frumusețe; a jucat în *Fanfan la Tulipe*, *Frumoasele nopții*, *Trapez*, *Cocoșatul de la Notre Dame* ș.a.

LOMBARD, Alf (1902-1996), lingvist suedez. Prof. univ. la Lund. Specialist în romanistică (*Infinitivul de narațiune în limbile romanice*); s-a ocupat în mod deosebit de studiul limbii române (*Pronunțarea limbii române*, *Verbul românesc*, *Limba română. Prezentare*).

LOMBARDIA, regiune în N Italiei; 23,8 mii km^2; 8,8 mil. loc. Oraș pr.: Milano. Puternică zonă industrială (metalurgie, construcții de automobile, avioane și echipament energetic, produse chimice, textile și produse alimentare), comercială și bancară. Agricultură. Creșterea animalelor. Turism (lacurile Como și Maggiore). — Provincie romană din sec. 3 î.Hr. Centru al Regatului Longobard (568-774). După o perioadă de independență, a intrat în posesia Spaniei (1535-1700), Austriei (1714-1797), Franței (1797-1814) și iar a Austriei (1814-1859).

LOMBARDO, Pietro (c. 1435-1515), arhitect și sculptor italian. A lucrat la Veneția. Ca arhitect, a adaptat principiile clasice ale arhitecturii noi la gustul pentru policromie al venețienilor (biserica Santa Maria dei Miracoli, turnul orologiului din piața San Marco, Curtea Palatului Dogilor ș.a.).

LOMBOK, insulă indoneziană în Arhipelagul Sondelor Mici, între Bali și Sumbawa; 5,4 mii km^2; 1,3 mil. loc. Oraș pr.: Mataram. Relief muntos vulcanic. Păduri ecuatoriale. Alt. max.: 3726 m. Agricultură.

LOMBROSO, Cesare (1836-1909), medic și criminolog italian. A pus bazele școlii antropologice a dreptului. Autor al teoriei "infractorului înnăscut": în concepția sa, acesta are anumite particularități fizice, numite stigmate. Lucrări: *Omul delincvent*, *Crima, cauzele și remediile ei*.

LOMÉ, capitala statului Togo, port la golful Benin; 366,4 mii loc. Nod rutier. Aeroport. Centru industrial (bumbac), comercial și cultural. Universitate. Capitala (1897-1914) protectoratului german Togo, apoi a teritoriului sub mandat francez (1920-1960).

LOMOND (Loch ~), lac în Marea Britanie (Scoția), la 28 km N-V de Glasgow; 38 km lungime; ad. max.: 190 m. Turism. Castel. Frumusețea lacului este descrisă în vechile cîntece și legende scoțiene.

LOMONOSOV, Mihail Vasilievici (1711-1765), savant și scriitor rus. Prof. univ. la Sankt Petersburg. Din inițiativa lui, în 1755 a fost fondată Universitatea din Moscova. Descoperiri în domeniul fizicii (a formulat principiul conservării materiei) și chimiei. Reprezentant, în literatură, al clasicismului rus (*Epistolă despre regulile prozodiei ruse*, *Retorica*). Versuri (ode și idile). Tragedii. A inițiat studiul științific al limbii ruse (*Gramatica rusă*), contribuind la crearea limbii literare.

LOMONOSOV, oraș în Rusia, la 40 km V de Sankt Petersburg; 32 mii loc. Turism. Palate (sec. 18). Micul palat chinezesc (1762-1774), reședința de vară a Ecaterinei II. Pînă în 1948 s-a numit *Oranienbaum*.

LOMONOSOV (Dorsala ~), lanț de munți submarini, în Oceanul Arctic; unește continentul asiatic (Siberia) cu cel nord-american (Canada, insula Ellesmere). Lungime: 1800 km; alt.: 3 km. Descoperit în 1950.

LONATO, localitate în Italia, la 20 km de Brescia; 11 mii loc. Victorii ale trupelor conduse de Napoleon I asupra austriecilor (31 iul.; 3 aug. 1796).

LONDON, Jack (pseudonim al lui *John Griffith*; 1876-1916), scriitor american. Romane și nuvele realiste, în care sînt transpuse propriile experiențe. Principala temă este zbuciumul individului pentru supraviețuire (*Dragoste de viață*, *Călcîiul de fier*, *Martin Eden*). Literatură inspirată din viața animalelor (*Chemarea strămbunilor*, *Colț alb*).

LONDON, oraș în S-E Canadei (Ontario); 284,5 mii loc. Nod de comunicații. Centru industrial. Prelucrarea petrolului. Universitate. Muzeu de artă canadiană.

LONDON v. **Londra**.

LONDON BRIDGE, pod în Londra, peste Tamisa. Construit în 1209. Refăcut în sec. 19, după planurile lui Jolin Rennie. Vîndut în 1968 unei companii americane și mutat pe rîul Colorado (SUA), la intrarea într-un orășel turistic (Lake Havasu City, Arizona).

LONDONDERRY, oraș în Marea Britanie (Irlanda de Nord), port la golful Lough Foyle (Oceanul Atlantic); 88 mii loc. Industrii. Reparații navale. După împărțirea Irlandei în 1921, devine oraș de frontieră. Ciocniri violente între catolicii republicani și protestanții unioniști.

LONDRA (engl. **LONDON**), capitala Marii Britanii (Anglia), port pe Tamisa, la 45 km de vărsarea în Marea Nordului; 7,1 mil. loc. (cu suburbiile și orașele-satelit: Barnet, Croydon, Ealing, Enfield, Greenwich, Harrow, Richmond on Thames). Nod de comu-

Nikolai Lobacevski

John Locke

Mihail Lomonosov

Jack London

nicații. Aeroporturi. Cel mai mare centru industrial al țării (uzine constructoare de avioane, automobile, locomotive și vagoane de cale ferată, tractoare, mașini agricole, aparate de radio și de televiziune, motoare electrice). Șantiere de reparații navale. Rafinării de petrol. Poligrafii. Industrie cinematografică. Centru comercial și financiar internațional (City). Centru cultural și științific. Aici s-a aflat renumitul Globe Theatre (1599-1644), unde s-au jucat piesele lui Shakespeare. Covent Garden (unul din cele mai importante teatre lirice). Mari instituții științifice: Societatea Regală (1660), Academia Britanică. Universitate. Turnul Londrei (sec. 11); biserica gotică a mănăstirii Westminster (sec. 13-14); biserica Saint Etheldreda (sec. 14); palatul Eltham (sec. 15); castelul Bruce (sec. 17), în stil elisabetan, azi muzeu; catedrala Saint Paul (sec. 17-18), în stil neoclasic; Palatul Parlamentului (sec. 19), în stil neogotic. Mari muzee: British Museum (1753), Victoria and Albert Museum, Tate Gallery, National Gallery. — În antichitate, era, probabil, o așezare celtică. Din 43 d.Hr., centrul provinciei romane Britania, având numele de *Londinium*. Începînd din sec. 11, unul dintre cele mai mari orașe din Europa. Capitala oficială a Angliei (sec. 12). Rol în lupta pentru constituirea (1258) și consolidarea Parlamentului (convocat pentru întîia oară în 1265). Principalul focar al Revoluției burgheze din Anglia (sec. 17). Marele incendiu din 1666 a distrus o însemnată parte din oraș. Sub direcția arhitectului Sir Chr.Wren, au fost refăcute 50 de biserici și catedrala Saint Paul's. Modernizarea orașului are loc în sec. 19. În timpul celui de-al doilea război mondial, Londra a fost distrusă de bombardamentele germane. A găzduit numeroase întîlniri diplomatice, consfătuiri și conferințe internaționale: Conferința internațională din 1827-1832, cu participarea Franței, Marii Britanii și Rusiei, privind independența Greciei; Conferința internațională din 1830-1831, cu participarea Franței, Marii Britanii, Rusiei, Austriei și Prusiei, pentru recunoașterea independenței Belgiei; Convenția internațională din 13 iul. 1841, cu participarea Rusiei, Marii Britanii, Franței, Austriei, Prusiei și Turciei, privind strîmtorile Bosfor și Dardanele; Tratatul de pace din 30 mai 1913, prin care se consfințea victoria Alianței Balcanice asupra Turciei; Tratatul din 26 apr. 1915 între Italia și Tripla Înțelegere, prin care se stabileau condițiile intrării Italiei în război de partea Triplei Înțelegeri; Consfătuirea din 23 febr.- 1 iun. 1948 a reprezentanților SUA, Marii Britanii și Franței în problema germană.

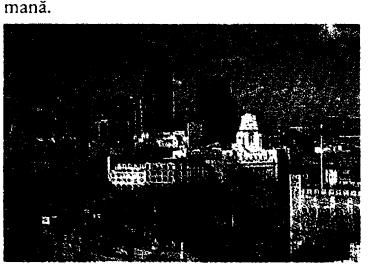

Londra

LONG, Marguerite (1874-1966), pianistă franceză. Preferință pentru compozițiile lui Debussy, Fauré, Ravel. Împreună cu violonistul J.Thibaud, a inițiat un concurs anual internațional.

LONG BEACH, oraș în SUA (California), port la Oceanul Pacific, la 30 km S de Los Angeles; 429,4 mii loc. Petrol; echipament electronic; șantiere navale. Muzee (La Casa de Rancho Los Cerritos). Turism (9 km de plajă). Circuit automobilistic.

LONGFELLOW, Henry Wadsworth (1807-1882), poet american. Prof. univ. la Harvard. Lirică idilică și meditativă (*Glasurile nopții, Balade și alte poezii*); poeme inspirate din trecutul Americii (*Cîntec despre Hiawatha*). Proză influențată de romantismul european (*Hyperion*). A tradus *Divina Comedie* de Dante.

LONGHENA, Baldassare (1598-1682), arhitect italian. Exponent al barocului venețian (catedrala din Chioggia, biserica Santa Maria della Salute, palatele Pesaro și Rezzonico, din Veneția).

LONGHIN, Scarlat (1899-1979; n. Doftana, jud. Bacău), medic român. Prof. univ. la București. A înființat aici Clinica de dermatologie. Lucrări în domeniul dermatologiei și microbiologiei (*Dermatologie și venerologie, Dermatozele copilului*). Membru corespondent al Acad. Rom.

LONGIN (LONGINUS) (c. 213-273 ?), retor și filozof grec. Elev al lui Origene. Profesor și critic literar la Curtea reginei Zenobia a Palmyrei. I se atribuie tratatul anonim *Despre sublim*, care analizează pentru prima dată această categorie estetică.

LONGINESCU, Gheorghe (1869-1939; n. Focșani), chimist român. Frate cu Ștefan Longinescu. Prof. univ. la București. Contribuții în domeniul chimiei analitice și al chimiei fizice. Împreună cu G.Țițeica, a fondat revista "Natura". Manuale (*Curs metodic de chimie și mineralogie*, în colaborare cu C.I.Istrati; *Curs de chimie analitică, Curs de chimie neorganică*). Acad.

LONGINESCU, Ștefan (1865-1931; n. Focșani), jurist român. Prof. univ. la Iași și București. Lucrări de istoria dreptului roman și de istoria dreptului românesc (*Elemente de drept roman*, 3 vol., *Istoria dreptului românesc*). Membru corespondent al Acad. Rom.

LONG ISLAND, insulă lîngă coasta atlantică a SUA, în S-E orașului New York, despărțită de insula Manhattan prin strîmtoarea East River; 4,5 mii km²; 6,86 mil. loc. În V insulei se găsesc cartierele newyorkeze Brooklyn și Queens. Turism. — **Bătălia de la ~**, prima mare confruntare (27 aug. 1776) din timpul Războiului pentru Independența Coloniilor Engleze din America de Nord, între trupele conduse de George Washington și cele ale lui William Howe.

LONG-MEN (LUNGMEN), peșteri în China (Henan), la 16 km V de Loyang. Sculpturi budiste, datînd din sec. 5-8 (artă din perioada dinastiei Tang).

LONGO, Luigi (1900-1980), om politic italian. Secretar general (1964-1972) și apoi președinte (1972-1980) al Partidului Comunist Italian. Participant la Războiul Civil din Spania (1936-1939); conducător al mișcării de partizani din Italia de Nord (1943-1945).

LONGOS (sfîrșitul sec. 2 - începutul sec. 3), scriitor grec. Fondator al romanului pastoral (*Dafnis și Cloe*). Cunoscut în spațiul occidental prin tălmăcirea lui J.Amyot (sec. 15) și apoi prin cea a elenistului P.-L.Courrier (sec. 19).

LONGYEARBYEN, localitate în arhipelagul Spitzbergen, centrul ad-tiv al insulei Svalbard, port la Oceanul Arctic; 1,5 mii loc. Expl. de cărbuni.

LON NOL (1913-1985), mareșal și om politic cambodgian. Comandant șef al forțelor armate (1959). Prim-ministru (1969). Participă la înlăturarea (1970) prințului Norodom Sihanouk și proclamă (1970) Republica Khmeră, ceea ce duce la declanșarea războiului civil. Ales președinte (1972), guvernează într-un climat de corupție, pînă în 1975.

LÖNNROT, Elias (1802-1884), filolog și scriitor finlandez. Din vechile cîntece populare, a alcătuit epopeea națională *Kalevala*; dicționare, culegeri folclorice (*Kanteletar, Proverbele poporului finlandez*).

LOO v. **Van Loo.**

LOOS, Adolf (1870-1933), arhitect austriac. Autor al manifestului funcționalismului (conferința din 1908, *Ornament și crimă*). Lui i se datorește casa Steiner din Viena, casa lui Tristan Țzara din Paris.

LOPADEA NOUĂ, comună în județul Alba, în Podișul Tîrnavelor. Biserică (sec. 15). Biserică de lemn (sec. 18) cu picturi interioare. Rezervație naturală. Urme ale unei așezări din epoca bronzului. Necropolă (sec. 7). Menționată documentar la 1202.

LOPATKA, cap în S peninsulei Kamceatka, la 71°45' lat. N și 149°39' long. E.

LOPATNIC, rîu în Republica Moldova, afluent al Prutului, lîngă comuna Lopatnic (jud. Edineț). Izvorăște la N de comuna Grimăncăuți (jud. Edineț). Lungime: 57 km.

LOPĂTARI, comună în județul Buzău, situată la poalele Subcarpaților Buzăului. Rezervația naturală "Focul viu" (gaze naturale care ard la suprafață). Menționată documentar la 1579.

LOPBURI, oraș în Thailanda; 37 mii loc. Sit arheologic (descoperiri din epoca bronzului). Temple. Centru important al Regatului Khmer (sec. 11-13).

LOPE DE RUEDA v. **Rueda, Lope de.**

LOPE DE VEGA v. **Vega Carpio, Lope Félix de.**

LÓPEZ, Carol Antonio (1790- c. 1862), om politic paraguayan. Consul (1841-1844); președinte al statului (1844-1862), a început modernizarea țării.

LOPEZ, Fernão (1380 sau 1390 - după 1460), cronicar portughez. Fondator al istoriografiei naționale. A scris *Cronica generală a regatului Portugaliei* (rămasă neterminată). Important document pentru cunoașterea istoriei din sec. 15.

LÓPEZ, Francisco Solano (1826-1870), om politic paraguayan. Fiu al lui Carol Antonio López. Președinte al statului (1864-1870), a guvernat dictatorial.

LÓPEZ DE LEGAZPI (c. 1510-1572), conchistator spaniol. A condus expediția din insulele Filipine, care fuseseră descoperite de

Magellan în 1521. În 1571 s-a instalat la Manila şi a guvernat pentru Spania.

LÓPEZ-PICÓ, Josep Maria (1886-1959), poet catalan. Reprezentant al modernismului. Lirică meditativă, caracterizată printr-o mare varietate a ritmurilor (*Poemele portului*, *Elegie*, *Asonanţe şi evaziuni*). Proză eseistică; studii critice.

LÓPEZ PORTILLO, José (n. 1920), om politic mexican. Preşedinte al Mexicului (1976-1982). În primii ani ai guvernării sale, economia a profitat de pe urma exploatării resurselor petroliere; spre sfîrşit, s-a confruntat cu o gravă criză financiară.

LÓPEZ PUMAREJO, Alfonso (1886-1959), om politic columbian. Orientare liberală. Preşedinte al Republicii (1934-1938, 1942-1945), a promulgat o nouă Constituţie (1936).

LÓPEZ VELARDE, Ramón (1888-1921), poet mexican. Reprezentant al liricii moderniste în literatura ţării sale (*Ţară suavă*, *Singele cucernic*, *Sunetul inimii*).

LÓPEZ Y FUENTES, Gregorio (1897-1966), scriitor mexican. Romane inspirate din viaţa şi tradiţiile poporului mexican (*Pămînt*, *Indianul*).

LORCA v. **Garcia Lorca, Federico**.

LORCA, oraş în S-E Spaniei (Murcia); 65,9 mii loc. Monumente în stil baroc.

LORD HOWE (Dorsala ~), lanţ de munţi submarini în S-V Oceanului Pacific; separă marea Tasman de marea Fidji.

LOREN, Sophia (pe numele adevărat *Sophia Scicolone*; n. 1934), actriţă italiană de film. Avantajată de fizicul atrăgător, şi-a exersat puterea de seducţie, susţinută de un temperament meridional, în *Aida*, *Aurul Neapolelui*, *Orhideea neagră*, *La Ciociara*, *Cidul*, *Căsătorie în stil italian* ş.a. Premiul Oscar (1961, 1990) şi alte premii internaţionale.

LORENA (fr. **LORRAINE**), provincie istorică în N-E Franţei. Oraş pr.: Nancy. Expl. forestiere, de cărbuni şi minereuri de fier. Veche regiune industrială. Cereale. Pomicultură. — Provincie romană. Leagănul dinastiei Carolingilor. Prin Tratatul de la Verdun (843), regiunea este cedată lui Lothar I, iar în timpul lui Lothar II se constituie Lotharingia, care va fi împărţită în Lotharingia de Sus şi Lorena. Viu disputată pînă în 1532, cînd Carol Quintul recunoaşte independenţa ducatului. În 1871 este anexată de Germania, pînă în 1919, cînd revine iarăşi Franţei. În această perioadă, formează, împreună cu Alsacia, provincia Alsacia-Lorena. În 1940 este ocupată de germani, pînă în 1944, cînd este eliberată.

LORENTZ, Hendrik Antoon (1853-1928), fizician olandez. Prof. univ. la Leiden. A elaborat teoria electronică a materiei (*Teoria electronilor*, 1909). A pus bazele electrodinamicii mediilor în mişcare, cu rol esenţial în conceperea de către Einstein a teoriei relativităţii (1905). Premiul Nobel (1902), împreună cu P.Zeeman.

LORENZ, Konrad Zacharias (1903-1989), medic, psiholog şi etolog austriac. Studii de psihologie şi caracterologie bazate pe observaţii şi experienţe pe animale (*Eseu despre comportamentul animalelor şi al omului*). Considerat întemeietorul etologiei. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1973), împreună cu K. von Frisch şi N.Tinbergen.

LORENZETTI, Ambrogio (?-c. 1348), pictor italian. Reprezentant, împreună cu fratele său, Pietro Lorenzetti, al Şcolii sieneze. Vaste compoziţii, care anticipă pictura florentină din sec. 15 (*Fecioara cu Pruncul*, *Fecioara Maria alăptînd*, fresca *Buna şi proasta cîrmuire*, de la Palazzo Pubblico din Siena).

LORENZETTI, Pietro (c. 1280-c. 1348), pictor italian. Fresce, altare remarcabile prin intensitate dramatică (*Naşterea Fecioarei*, frescele *Triumful morţii*, *Coborîrea de pe cruce* în biserica San Francesco din Assisi). Picturi de şevalet.

LORESTĂN (LURISTĂN), regiune în Iran, la V şi S-V de Ispahan şi la S de Kurdistan; 1,36 mil. loc. Celebră pentru obiectele funerare în bronz descoperite (1928) aici. Piese din sec. 13-7 î.Hr., cu excepţia cîtorva din milen. 2 î.Hr.

LORETO, localitate în Italia, la S-E de Ancona; 10 mii loc. Potrivit legendei, îngerii ar fi mutat aici casa Fecioarei din Nazareth. Loc. de pelerinaj. Biserică (sec. 15), construită de arhitectul renascentist Donato Bramante.

LORIENT, oraş în V Franţei (Bretagne), port la Oceanul Atlantic; 66,4 mii loc. Şantiere navale. Industrii. Siderurgie; construcţii de automobile. Pescuit. Fondat în 1666. Unul dintre cele mai importante porturi din Europa în sec. 18. Bază a submarinelor germane în timpul celui de-al doilea război mondial.

LORRAIN, Claude (pe numele adevărat *Claude Gelée*; 1600-1682), pictor şi gravor francez. Reprezentant al clasicismului sec. 17. Plasează scenele mitologice şi biblice în peisaje învăluite într-o lumină crepusculară (*Acis şi Galateea*, *Iacob şi fiicele lui Laban*, *Port la mare în amurg*).

LORRAINE, denumirea franceză a provinciei *Lorena*.

LORTZING, Albert (1801-1851), compozitor, cîntăreţ, actor şi dirijor german. Opere comice (*Ţar şi teslar*, *Braconierul*, *Armurierul*).

LOS ALAMOS, oraş în S-V SUA (New Mexico), la 2200 m altitudine; 11,3 mii loc. Centru de cercetări atomice. Aici a fost experimentată prima bombă atomică (16 iul. 1945) şi prima bombă cu hidrogen (1954).

LOS ANGELES, oraş în V SUA (California), port pe ţărmul Oceanului Pacific. Conurbaţie (Long Beach, Lakewood, Santa Monica, Glendale, Pasadena, Hollywood); 10 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Petrochimie. Construcţii de avioane şi de rachete. Cosmetice şi parfumuri. Centrul industriei cinematografice a SUA (Hollywood, Burbank, Culver City). Universităţi. Observator astronomic. Muzee. Parcul de distracţii pentru copii "Disneyland". Centru de cercetări spaţiale (Pasadena).

LOSCHMIDT, Joseph (1821-1895), fizician austriac. Prof. univ. la Viena. Studii în domeniul fizicii moleculare. În 1865 dă o primă evaluare a numărului lui Avogadro, de unde deduce numărul de molecule pe unitate de volum (*numărul lui Loschmidt*).

LOŠINJ (it. **LISSINO**), insulă iugoslavă în Marea Adriatică, la S de peninsula Istria; 76,6 km^2; 8 mii loc. Oraş pr.: Veli Lošinj. Relief deluros; alt. max.: 588 m. Pescuit. Cultura viţei de vie şi a măslinilor. Turism.

LOS MILLARES, sit arheologic în S-E Spaniei, pe rîul Andarax. S-au descoperit locuinţe, cimitire, unelte din cupru şi vase din lut pictate, datînd din anul 3000 î.Hr.

LOSSKI, Nikolai Onufrievici (1870-1965), filozof rus, stabilit în SUA. Autor al unui sistem filozofic ce cuprinde elemente de platonism, personalism şi mistică. Opere pr.: *Fundamentarea intuiţionismului*, *Lumea ca tot organic*.

LOS TEQUES, oraş în N Venezuelei, la S-V de Caracas, capitala statului Miranda; 63 mii loc. Ind. constructoare de automobile. Centru comercial. Staţiune climaterică.

LOT (în *Biblie*), nepot al lui Avraam, fiul lui Haran. A locuit în Sodoma pînă la distrugerea cetăţii. Împreună cu familia, a reuşit să scape, dar soţia sa a fost transformată într-un stîlp de sare pentru că a nesocotit sfatul îngerilor şi s-a uitat înapoi, la oraşul în flăcări.

LOTA, oraş în partea central-sudică a Republicii Chile, la 32 km S de Concepción; 80 mii loc. Mine de cărbune şi cupru. Grădini botanice.

LOTEANU, Emil (n. 1936, Clocuşna, jud. Edineţ), regizor român. Filme de amploare, mizînd pe emoţie şi pitoresc (*Lăutarii*, *Şatra*, *O dramă la vînătoare*, *Anna Pavlova* ş.a.).

LOTHAR, numele mai multor împăraţi ai Sfîntului Imperiu Roman de Naţiune Germană. Mai important: **Lothar I** (795-855), rege al Germaniei (840-843) şi împărat (840-855). Fiu al lui Ludovic I cel Pios. Înfrînt (841) de fraţii săi, Ludovic Germanicul şi Carol cel Pleşuv, reuşeşte, prin Tratatul de la Verdun (843), să îşi păstreze titlul imperial, precum şi stăpînirea asupra regiunilor centrale ale imperiului.

LOTHARINGIA v. **Lorena**.

LOTI, Pierre (pseudonim al lui *Julien Viaud*; 1850-1923), scriitor francez. Ofiţer de marină. Impresiile din călătoriile în Japonia, Senegal, Turcia stau la baza romanelor sale exotice în manieră neoimpresionistă (*Aziyadé*, *Romanul unui spahiu*, *Ramuntcho*).

LOTKA, Alfred James (1880-1949), demograf american. Fondator al demografiei matematice (*Teoria analitică a asociaţiilor biologice*).

LOTMAN, Iuri (1922-1994), semiotician rus. Prof. univ. la Tartu (Estonia). Specialist în poezia rusă (sec. 18), s-a orientat spre teoria literaturii. În analiza sistemelor poetice a apelat la metoda structuralistă (*Structura textului artistic*, *Lecţii de poetică structurală*, *Studii de tipologie a culturii*).

LOTRU (Munţii Lotrului), masiv muntos în Carpaţii Meridionali. Alt. max.: 2242 m (vîrful Ştefleşti). Fragmentat de cursul Lotrului. Turism. Cheile Latoriţei. Rezervaţie forestieră.

LOTRU, rîu, afluent al Oltului în aval de Brezoi; 80 km. Izvorăşte din munţii Parîng, din lacul Gîlcescu. Cursul lui separă Munţii Lotrului de Munţii Căpăţînii. Trece prin strîmtoarea Voineasa. Pe cursul superior, lacul de acumulare Vidra. Hidrocentrală.

LOTTO, Lorenzo (c. 1480-1556), pictor italian. Renascentist, reprezentant al Şcolii

veneţiene. Pictură religioasă, austeră şi elegantă. Compoziţii de altar (*Buna-Vestire*, *Logodna Sf. Ecaterina*). Portretele sînt cele mai admirate opere ale sale (*Portretul Laurei di Pola*, *Ser Giovanni della Volta şi familia*). Opera sa anunţă barocul.

Lorenzo Lotto, *Înger vestitor*

LOTZE, Rudolph Hermann (1817-1881), filozof şi fiziolog german. Profesor la Universităţile din Göttingen şi Berlin. Contribuţii în fiziologie; în filozofie a fost printre iniţiatorii unor noi discipline, ca: axiologia, filozofia culturii, antropologia filozofică (*Psihologia medicală sau fiziologia sufletului*, *Microcosmos. Idei asupra istoriei naturii şi istoriei umanităţii*).

LOUBET, Émile (1838-1929), om politic francez. Prim-ministru (febr.-nov. 1892). Preşedinte al Republicii (1899-1906). Rol în formarea Triplei Înţelegeri (Antanta).

LOUBON, Émile (1809-1863), pictor francez. Din 1845, director al Şcolii de Arte din Marseille. Fondatorul şcolii peisagiste provensale moderne.

LOUIS v. **Ludovic**.

LOUIS, Joe (1914-1981), boxer american. De-a lungul carierei a obţinut 68 de victorii (54 prin knock out); doar 3 înfrîngeri. A cucerit titlul mondial la categoria grea în 1937 şi l a apărat timp de 12 ani (în 25 de întîlniri). S-a retras în 1949.

LOUISIADE, arhipelag în componenţa statului Papua-Noua Guinee, situat în Marea de Corali, la S-E de Noua Guinee; c. 2,2 mii km^2; 12 mii loc. Insule pr.: Tagula, Rossel, Misima. Insule vulcanice şi coraligene. Climat subecuatorial umed. Zăcăminte aurifere. Cocotieri; pescuit. Descoperit de Luis Váez de Torres în 1606.

LOUISIANA, stat în S SUA, la golful Mexic; 134,2 mii km^2; 4,2 mil. loc. Capitala: *Baton Rouge*. Expl. petroliere şi de gaze naturale. Culturi de bumbac. Viticultură şi pomicultură. Creşterea animalelor. Regiune explorată de Robert Cavelier de La Salle în 1682. Cumpărat de SUA de la Franţa, în 1803. Turism.

LOUISVILLE, oraş în E SUA (Kentucky), port pe rîul Ohio; 361,5 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru comercial şi industrial (construcţii aeronautice, produse chimice). Universitate (1798). Casa memorială a preşedintelui Zachary Taylor. În 1778, G.R.Clark a construit aici un fort, care a devenit apoi un important centru comercial.

LOURDES, oraş în S Franţei; 17,6 mii loc. Biserică (1876). Castel medieval. Loc de pelerinaj (peste 4,5 mil. de pelerini pe an).

LOUVAIN v. **Leuven**.

LOUVIER, Alain (n. 1945), compozitor francez. Director, din 1986, al Conservatorului Naţional din Paris. Readuce în atenţie compoziţiile pentru clavecin (*Clavecinul netemperat*). A scris muzica pentru spectacolul lui Maurice Béjart *Casta Diva* (1980).

LOUVOIS, François Michel Le Tellier; marchiz de (1641-1691), ministru de război (din 1665) al regelui Franţei, Ludovic XIV. A reorganizat armata franceză. A revocat (1685) Edictul din Nantes. A supravegheat construirea palatului Versailles. Căzut în dizgraţie în 1689.

LOUYS, Pierre (pe numele adevărat *Pierre Louis*; 1870-1925), scriitor francez. Autor de poeme în proză (*Cîntecele lui Bilitis*) şi de versuri (*Amurgul nimfelor*) care reînvie clasicismul elen. Romane de inspiraţie antică (*Afrodita*). Corespondenţă cu Paul Valéry. Jurnal (postum).

LOVE, Augustus Edward Hough (1863-1940), matematician şi geofizician britanic. Studii şi cercetări în domeniul propagării undelor sonore şi a undelor radioelectrice.

LOVECI (LOVEČ), oraş în partea central-nordică a Bulgariei; 45 mii loc. Centru comercial. Industrii.

LOVECRAFT, Howard Phillips (1890-1937), scriitor american. Unul dintre maeştrii fantasticului, precursor al literaturii de anticipaţie. Multe dintre scrierile sale au stat la baza unor filme de groază (*Coşmarul din Innsmouth*, *Demoni şi miracole*).

LOVEJOY, Arthur Oncke (1873-1962), filozof american. Reprezentant al realismului critic, s-a opus monismului subiectivist. Lucrări pr.: *Marele lanţ al existenţei*, *Eseuri asupra istoriei ideilor*.

LOVINESCU, Eugen (1881-1943; n. Fălticeni), critic şi istoric literar român. Întemeietor şi animator al revistei şi cenaclului "Sburătorul" (1919), unde s-au impus Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Anton Holban, Vl.Streinu, Ion Barbu, T.Vianu, Ş.Cioculescu ş.a. Format sub influenţa spiritului maiorescian şi a impresionismului francez (É.Faguet, J.Lemaître), a combătut sămănătorismul şi poporanismul şi a contribuit mult la afirmarea poeziei moderniste şi a romanului citadin, de factură analitică. Promotor al teoriei sincronismului (*Istoria civilizaţiei române moderne*). În concepţia sa, esteticul are o funcţie culturală; dezvoltarea valorilor estetice are loc prin mutaţii (*Critice*, *Istoria literaturii române contemporane*). Monografii (*Gr.Alexandrescu*, *C.Negruzzi*, *Gh.Asachi*, *T.Maiorescu*). Sinteze (*Istoria civilizaţiei române moderne*). Romane (*Bizu*, *Mite*, *Bălăuca*). Memorialistică. Traduceri din latină şi greacă. Manuale şcolare. Membru post-mortem al Acad. Rom.

LOVINESCU, Horia (1917-1983; n. Fălticeni), dramaturg român. Nepot al lui Eugen Lovinescu. Piese care tratează drama creaţiei, problema artistului în societate sau procesul destrămării familiei burgheze (*Citadela sfărîmată*, *Surorile Boga*, *Moartea unui artist*, *Petru Rareş*, *Jocul vieţii şi al morţii în deşertul de cenuşă*).

LOVINESCU, Monica (n. 1921, Bucureşti), critic literar român. Fiica lui E. Lovinescu. Stabilită în Franţa în 1948, colaborează la revistele diasporei româneşti, iar din 1962 la postul de radio "Europa Liberă". Opere: *Unde scurte*, *Seismograme*, *Est-etice*.

LOVIŞTEA (Ţara Loviştei), depresiune intramontană în Carpaţii Meridionali, situată pe cursul Oltului, între munţii Făgăraş şi Cozia (la E) şi Munţii Lotrului şi Căpăţînii (la V), la 500-800 m altitudine; c.135 km^2. Împărţită de valea Oltului în 2 compartimente: *Brezoi* şi *Titeşti*. Cunoscută şi sub denumirea *depresiunea Brezoi-Titeşti*. Ţara Loviştei, atestată documentar în 1233. Aici a existat, în sec. 10-13, o formaţiune statală românească. Presupusul loc al bătăliei de la Posada (1330), unde domnul Ţării Româneşti, Basarab I, a învins armata regelui maghiar, Carol I Robert de Anjou.

LOVRIN, comună în judeţul Timiş. Conac baroc (sec. 18), cu parc. Menţionată documentar în 1466.

LOWELL, Amy (1874-1925), scriitoare americană. A cultivat poezia imagistă (*Bărbaţi*, *femei şi stafii*, *Liliac*). Studii critice despre poezia modernă (*Şase poeţi francezi*, *Tendinţe în poezia americană modernă*). Monografii (*John Keats*).

LOWELL, James Russell (1819-1891), poet, eseist şi editor american. Poezie satirică (*Documentele lui Biglow*, *O fabulă pentru critici*). Studii despre Dante, G.Chaucer, J.Dryden, W.Wordsworth, Ed.Spenser, J.Keats. Personalitate proeminentă, a militat pentru promovarea valorilor în paginile publicaţiilor proprii: "The Pioneer", "The Atlantic Monthly", "North American Review".

LOWELL, Percival (1855-1916), astronom american. A studiat modificările periodice ale aspectului planetei Marte, în funcţie de anotimpuri. A calculat (1915) orbita planetei Pluton, descoperită ulterior (1930).

LOWELL, Robert (1917-1977), poet american. Unul dintre reprezentanţii de seamă ai poeziei postbelice (*Mama Maria Thereza*, *Castelul lordului Weary*, *Lîngă ocean*, *Delfinul*). Teatru. Traduceri.

LOWENDAL, Gheorghe (1897-1964), pictor român. Prof. univ. la Bucureşti. Portrete viguroase (*Ţăran din Bucovina*), caracterizate prin acuitatea observaţiei, desenul sigur, incisiv, cu tendinţe naturaliste.

LOWRY, Malcolm (1909-1957), romancier britanic. Opera cea mai cunoscută este *La*

Eugen Lovinescu

Vasile Lucaciu

poalele unui vulcan (ecranizată în 1984). Poeme, nuvele şi un roman, publicate postum.

LOYANG (LUOYANG), oraş în N-V Chinei (Henan); 1,2 mil. loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (construcţii de tractoare, echipament pentru foraj minier). Pagodă din timpul dinastiei Tang. Turism (partea veche a oraşului). În apropiere, peşterile de la Longmen. Locuit din anul 1900 î.Hr. A doua capitală în timpul dinastiei Zhou (770 î.Hr.). Unul dintre cele mai importante centre urbane ale Chinei antice. Temporar, capitala Chinei (1932). S-a mai numit şi *Henan*.

LOYAUTÉ, arhipelag în S-V Oceanului Pacific, la E de Noua Caledonie; 2,1 mii km²; 15,7 mii loc. Insule coraligene (Lifou, Maré şi Ouvéa). Palmieri de cocos. Copra. Dependent de posesiunea franceză Noua Caledonie.

LOYOLA, Ignaţiu de v. **Ignaţiu de Loyola**.

LUALABA, denumirea cursului superior al fluviului Zair, de la izvor pînă la Kisangani; 2100 km. Izvorăşte din podişul Shaba şi străbate podişurile din E Republicii Democratice Congo. Hidrocentrale.

LUANDA, capitala Angolei, port la Oceanul Atlantic; 700 mii loc. Aeroport. Centru comercial şi industrial. Rafinărie de petrol. Universitate. Oraş fondat (1576) de portughezi. Piaţă a comerţului cu sclavi (sec. 16-19). Numele vechi: *São Paulo de Loanda*.

LUANG-PRABANG, oraş în Laos, port pe fluviul Mekong; 44 mii loc. Aeroport. Centru comercial. Pagode. Temple budiste. Probabil că în 1356 s-a adus aici statuia lui Buddha sculptată în aur (Prabang). Bibliotecă cu manuscrise vechi în limbile tai şi pali. Întemeiat în sec. 14. Construit pe un sit preistoric, devine în sec. 14 capitala Regatului Lang Xang. Centru de pelerinaj (sec. 16-19). După unificarea Laosului (1946), a fost capitală pînă în 1975. Pînă în 1563 s-a numit *Moung Swa*.

LUANSHYA, oraş în Zambia, la graniţa cu Republica Democratică Congo; 132 mii loc. Expl. şi prelucrarea cuprului.

LUBBOCK, Sir John, baron Avebury (1834-1913), entomolog şi antropolog englez. Studii asupra morfologiei miriapodelor (*Despre simţuri, instincte şi inteligenţă la animale*) şi despre culturile preistorice (*Timpul preistoric*).

LUBBOCK, oraş în S SUA (Texas); 186 mii loc. Nod feroviar. Expl. petroliere. Centru comercial. Universitate. Muzee. Bază aeriană în apropiere.

LÜBECK, oraş în N Germaniei (Schleswig-Holstein), port la estuarul fluviului Trave; 242 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Şantiere navale. Teatru. Muzee. Aspect de oraş medieval. Catedrală romanică, transformată în sec. 16; Marienkirche (sec. 13-14), clădită din cărămidă, în stil gotic; spitalul Der Heilige Geist (sec. 13); primăria (sec. 13-16). Întemeiat în 1143, devine oraş imperial în 1226. Oraş al Hansei (sec. 13-16), cunoaşte o perioadă de maximă înflorire în sec. 14-15. Oraş liber al Confederaţiei Germane (din 1815). Şi-a menţinut acest statut pînă în 1937.

LUBITSCH, Ernst (1892-1947), regizor german de film. Stabilit în SUA. Maestru al filmului mut (*Rosita*, *Paradisul interzis*). După introducerea sonorului, se ilustrează în filme muzicale şi comedii sofisticate (*Parada dragostei*, *Văduva veselă*, *A opta nevastă a lui Barbă Albastră*, *Ninocika*). Premiul Oscar special (1947).

LÜBKE, Heinrich (1894-1972), om politic german. Creştin-democrat. Deputat (1931-1933); închis de naziştii (1933-1935). Preşedinte al Republicii Federale Germane (1959-1969).

LUBLIN, oraş în E Poloniei, pe rîul Bystrzyca, la 160 km de Varşovia; 264 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (construcţii de autocamioane, maşini agricole şi aparataj electrotehnic). Universitate. Catedrală (sec. 16), biserică (sec. 14), primărie (sec. 14). Muzee. Fondat în sec. 9. Se dezvoltă în jurul unui castel (sec. 12). În 1941, naziştii au înfiinţat la marginea oraşului lagărul de concentrare Majdanek, azi muzeu. — **Uniunea de la ~**, act prin care s-a stabilit, în 1569, unirea Poloniei şi Lituaniei într-un singur stat, cunoscut sub numele de *Rzeczpospolita* (1569-1795).

LUBUMBASHI, oraş în S-E Republicii Democratice Congo; 550 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru comercial şi financiar. Metalurgia cuprului. Universitate. Fondat în 1910. Capitala regiunii Katanga şi apoi a statului secesionist. Pînă în 1966 s-a numit *Elisabethville*.

LUCA (Sfîntul Evanghelist ~) (?- c. 70), unul dintre cei patru evanghelişti. Autorul prezumtiv al evangheliei care îi poartă numele şi al *Faptelor apostolilor*. A trăit în Antiohia. Canonizat. Patron al medicilor şi al pictorilor; el însuşi a pictat prima icoană a Maicii Domnului.

LUCA, Gherasim (1913-1994; n. Bucureşti), poet avangardist român. Teoretician al mişcării suprarealiste din România. Stabilit în Franţa din 1947, devine scriitor de expresie franceză. Opere: *Fata morgana*, *Un lup văzut printr-o lupă*, *Moartea moartă*.

LUCA, Fănică (pseudonim al lui *Ştefan Iordache*; 1894-1968; n. Bucureşti), instrumentist român. Cîntăreţ de mare virtuozitate la nai.

LUCACI, Constantin (n. 1923, Bocşa), sculptor român. Îşi începe cariera cu compoziţii în stil realist. Portrete. Sculptură monumentală în metal (*Fîntînă*, la Constanţa, *Monumentul Independenţei*, la Drobeta-Turnu-Severin). Sculptură plină de vigoare (lucrări în parcurile din Bucureşti, Iaşi, Suceava, Cluj).

LUCACIU, Teodora (n. 1928, Vulcan), soprană română. Primadonă a Operei române din Bucureşti, a cîntat şi în operetă.

LUCACIU, Vasile (1852-1922; n. Apa, jud. Satu Mare), om politic român. Preot. Unul dintre iniţiatorii Memorandumului din 1892. Membru al Consiliului Dirigent.

LUCAN (Marcus Annaeus Lucanus) (39-65), poet latin. Nepot al lui Seneca. Poemul său, epic, neterminat, *Farsalia*, evocă luptele dintre Cezar şi Pompei.

LUCARIS, Chiril (1572-1638), prelat grec. Patriarh de Alexandria (1602-1620) şi de Constantinopol (1620-1638, cu întreruperi). Scrierea de tendinţă calvinistă *Mărturisirea bisericii ortodoxe*, apărută sub numele său la Geneva, în 1629, a provocat conflicte cu clerul ortodox. Demis, va fi omorît de către turci.

LUCAS VAN LEIDEN (1489 sau 1494-1533), pictor şi gravor olandez. Influenţat de Dürer. Portrete, scene de gen, subiecte religioase. Picturi (*Judecata de apoi*, *Venus şi Marte*). Gravuri (*Ecce Homo*).

LUCCA, oraş în Italia (Toscana); 91,5 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Ruinele unui amfiteatru roman, catedrală (sec. 11-15), biserica San Michele (sec. 12); case şi palate medievale. Pinacotecă. Veche colonie romană. Reşedinţa ducatului Lombardiei (sec. 6).

LUCEAFĂRUL, numele popular al planetei *Venus*.

LUCEAFĂRUL, revistă a Uniunii Scriitorilor din România. Apare la Bucureşti din 1958, iniţial bilunar, apoi (din 1965) săptămînal. A încurajat tinerele talente. Din 1968, rubrici susţinute de M.Ungheanu, N.Manolescu, Marin Preda, Marin Sorescu, Fănuş Neagu. *Colocviile Luceafărului* abordează teme de actualitate din peisajul literaturii române contemporane. După 1990, serie nouă.

LUCEAFĂRUL, revistă de literatură şi artă, apărută la Budapesta (1902-1906), Sibiu (1906-1914), Bucureşti (1919-1920) şi iarăşi Sibiu (1934-1939). I-a avut la conducere pe Al. Ciura, O.Goga, Oct.Tăslăuanu ş.a. În paginile ei se afirmă O.Goga şi I.Agârbiceanu. Colaboratori: Aron Cotruş, Alice Călugăru, Nichifor Crainic, L.Rebreanu, Elena Farago, Şt.O.Iosif ş.a.

LUCEBERT (pseudonim al lui *Lubertus Jacobus Swaanswijk*; n. 1924), poet şi pictor olandez. Cel mai important reprezentant al poeziei experimentale (*Récoltes du Labyrinthe*).

LUCERA, oraş în Italia (Foggia); 32,5 mii loc. Castel al lui Carol I de Anjou. Catedrală (sec. 14).

LUCERNA (fr. **LUCERNE**; germ. **LUZERN**), canton în Elveţia; 1,5 mii km²; 290 mii loc. Expl. forestiere. Agricultură. Turism.

LUCERNA (fr. **LUCERNE**; germ. **LUZERN**), oraş în Elveţia, centrul ad-tiv al cantonului cu acelaşi nume; 150 mii loc. Nod de comunicaţii. Industrii (metalurgică, constructoare de maşini, electrotehnică). Staţiune turistică. Monumente din evul mediu şi Renaştere. Biserica franciscană, biserica iezuiţilor (sec. 17), palatul cavalerilor (în stil renascentist), primăria (sec. 17); poduri (sec. 13-14). Muzee. Fondat în jurul unei abaţii benedictine (sec. 8). Festival muzical.

LUCEZARSCHI, Eugenia (1881-1955; n. Chilia), mezzo-soprană română. Solistă la Teatrul Mare Imperial din Moscova, la Opera din Chişinău. A evoluat pe scena teatrelor din Cluj, Bucureşti, Petersburg, Barcelona, Roma.

LUCHIAN, Neculai (1821-1893; n. Iaşi), actor român. Stil de joc burlesc, din specia comicului naiv. Roluri în comediile lui V.Alecsandri. Turnee în străinătate. Traduceri şi prelucrări.

LUCHIAN, Ştefan (1868-1916; n. Ştefă-

neşti, jud. Botoşani), pictor român. Membru fondator al "Tinerimii artistice". A influenţat dezvoltarea picturii româneşti moderne. Receptiv la înnoirile artei europene, pe care le-a integrat într-o manieră proprie. Operele sale, executate în diverse tehnici (ulei, pastel), cuprind o paletă variată: atmosferă pastorală (*Carul cu boi*, *Oi la păşune*), viziune impresionistă (*Ultima cursă de toamnă*), lumea satului (*La împărţitul porumbului*, *Moş Nicolae Cobzarul*). Portrete (*Un zugrav*, *Safta florăreasa*), compoziţie (*Lăutul*). A fost mai ales un pictor al florilor (*Crizanteme*, *Anemone*, *Garoafe*).

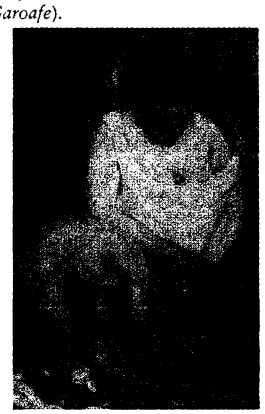

Ştefan Luchian, *Lăutul*

LUCIAN din Samosata (c. 120-180), scriitor grec. Operă bogată (82). Îi sînt atribuite dialogurile influenţate de Platon (*Dialogurile zeilor*, *Dialogurile morţilor*). S-a impus în literatura universală prin stilul suplu şi tonul de pamflet. Scrisori. Naraţiuni satirice (*Măgarul*). Samuil Micu este primul său traducător în limba română.

LUCIFER (în mitologia română), zeu care personifică Luceafărul-de-Seară. Identificat la greci cu *Hesperos*.

LUCIFER (în *Noul Testament*), înger răsculat. Simbol al îndoielii, al negaţiei sau al revoltei. A fost învins de Arhanghelul Mihail. Evocat de scriitorii romantici. Cunoscut şi sub numele de *Satana*.

LUCILIUS, Caius (c. 180- c. 102 î.Hr.), poet latin. Creator al satirei romane (*Satire*). Luat ca model de către Horaţiu.

LUCINA, vîrf în N obcinei Mestecăniş. Cel mai înalt vîrf: 1588 m. Turbărie, declarată rezervaţie naturală.

LUCINSCHI, Petru (n. 1940, Rădulenii Vechi, jud. Soroca), om politic român. În 1960-1978 a activat în organele de partid şi de stat din RSS Moldovenească. Din 1978 pînă în 1991 a îndeplinit funcţii de răspundere în CC al PCUS şi în CC al PC din RSS Tadjică. Ambasador al Republicii Moldova în Federaţia Rusă (1992). Preşedinte al Parlamentului Republicii Moldova (1993-1996). Preşedinte al Republicii Moldova (din 1996).

LUCKNOW (LUKNAU), oraş în N Indiei, capitală a statului Uttar Pradesh; 1,006 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroporturi. Centru industrial. Metalurgia cuprului. Universitate. Clădiri din sec. 18-19. Muzeu arheologic. Grădini şi parcuri. Grădină zoologică. Întemeietorul legendar al oraşului este Lakshman din poemul epic *Ramayana*.

LUCREŢIA (?-c. 509 î.Hr.), femeie romană, celebră prin virtute şi frumuseţe. Dezonorată de Sextus, fiu al regelui Tarquinius Superbus, s-a sinucis (509 î.Hr.). Evenimentele au dus la insturarea republicii.

LUCREŢIU (Titus Lucretius Carus) (c. 95-55 î.Hr.), filozof şi poet latin. Poemul său didactic *Despre natura lucrurilor* (6 cărţi) expune, în hexametri, ideile lui Epicur.

LUCULLUS, Lucius Licinius (117-56 î.Hr.), general roman. A înfrînt în 2 războaie pe Mitradate VI, regele Pontului, şi pe Tigran, regele Armeniei. Celebru prin luxul ostentativ al banchetelor sale din Roma.

LUDENDORFF, Erich (1865-1937), general german. S-a distins în primul război mondial, în atacul asupra oraşului Liège. A comandat Armata 8, apoi operaţiunile militare de pe Frontul de Est. A participat, împreună cu Hitler, la puciul de la München (1923).

LUDESCU, Stoica (sec. 17), cronicar român. Logofăt în Ţara Românească. I se atribuie *Letopiseţul cantacuzinesc*.

LUDHIÂNA, oraş în N Indiei (Punjab); 606 mii loc. Nod de comunicaţii. Ind. textilă (lînă, bumbac). Fondat, la 1480, de membrii dinastiei Lodi.

LUDOVIC, numele unor regi şi împăraţi germani. Mai importanţi: — **Ludovic I Cel Pios** (778-840), rege al francilor şi împărat al Occidentului (814-840, încoronat în 816). Domnia i-a fost perturbată de răscoala fiilor săi (din 830), declanşată de problema moştenirii imperiului. — **Ludovic II Germanicul** (805-876), rege al Germaniei (843-876). Împreună cu fratele său, Carol cel Pleşuv, a înfrînt (841) pe Lothar I, iar prin Tratatul de la Verdun (843) se încoronează rege al părţii de est a fostului Imperiu Carolingian. — **Ludovic IV de Bavaria** (1257-1347), rege al Germaniei şi împărat (1314-1347; încoronat în 1328). A întreprins o campanie în Italia (1327-1330), a cucerit Roma şi a instalat ca papă pe Pietro Rainalducci (antipapa Nicolae V).

LUDOVIC, numele mai multor regi ai Bavariei, din dinastia de Wittelsbach. Mai important: **Ludovic II** (1845-1886), rege (1864-1886). A luat parte la războiul austro-prusiac (1866), de partea Austriei, iar în 1870-1871 la războiul franco-prusac, de partea Prusiei.

LUDOVIC, numele a doi regi ai Ungariei. Mai important: **Ludovic I de Anjou**, rege ai Ungariei (1342-1382) şi al Poloniei (1370-1382). A purtat numeroase războaie de cucerire împotriva Regatului Neapolelui (1347-1348, 1350), Veneţiei, Letoniei (1371, 1372 şi 1377). A cucerit Dalmaţia şi Croaţia şi a subordonat autorităţii sale Bulgaria, Bosnia şi Serbia. A stimulat dezvoltarea economică şi culturală a Ungariei.

LUDOVIC (LOUIS), numele unor regi ai Franţei. Mai importanţi: — **Ludovic VI Cel Gros** (1080-1137), rege (1108-1137). A impus o politică de centralizare, restabilind ordinea în domeniul regal. — **Ludovic IX cel Sfînt** (1214/1215-1270), rege (1226-1270). A reorganizat justiţia, armata şi sistemul monetar. În urma luptelor cu englezii, prin Pacea de la Paris (1259) a obţinut Normandia, Anjou, Maine şi Poitou. Participant la Cruciada a VII-a (1248-1254), în Palestina, şi a opta (1270), în Tunisia. — **Ludovic XI** (1423-1483), rege (1461-1483). A consolidat regatul anexînd ducatul Burgundiei. — **Ludovic XIII cel Drept** (1601-1643), rege (1610-1643). A domnit sub tutela cardinalului Richelieu şi a mamei sale, Maria de Medici. În timpul său, Franţa a intrat (1635) în Războiul de 30 de Ani. — **Ludovic XIV cel Mare** (supranumit *Regele Soare*) (1638-1715), rege (1643-1715). În timpul minoratului său (pînă în 1661), statul a fost condus de cardinalul Mazarin şi de mama sa, Ana de Austria. A înăbuşit Fronda. Cu ajutorul unor colaboratori abili (Mazarin, Louvois, Colbert), a instaurat absolutismul regal. În 1685 a revocat Edictul din Nantes. A dus o politică externă de expansiune, prin războaie care au ruinat Franţa. În epoca domniei lui au înflorit artele, literatura şi ştiinţa ("secolul lui Ludovic XIV"). — **Ludovic XVI** (1754-1793), rege (1774-1792). Detronat (1792) de revoluţionari, este judecat de Convenţie, condamnat şi ghilotinat (1793).

LUDOVIC (Stilul ~), numele unor stiluri folosite în artele decorative franceze. — **Stilul Ludovic al XIII-lea**, caracterizat prin forme robuste şi severe în decorarea clădirilor. Coloanele în torsadă sînt folosite, în special, la piesele de mobilier. — **Stilul Ludovic al XIV-lea**, caracterizat prin gustul pentru antichitate. Mobilier sobru; tapiseriile, argintăria, brocarturile, broderiile, dantelele sînt produse pe scară largă. — **Stilul Ludovic al XV-lea**, caracterizat printr-o bogată fantezie a ornamentaţiei. Mobilier decorat cu aplicaţii de baga sau de bronz. Este folosit şi lemnul aurit. Manufacturile de tapiserii, faianţă şi porţelan cunosc o mare dezvoltare. — **Stilul Ludovic al XVI-lea** se caracterizează prin simplitate şi liniaritate. Pentru mobilier se folosea lemn de esenţe rare, asociat cu ornamente din bronz, porţelan sau marmură.

LUDOVIC BONAPARTE v. **Napoleon III.**

LUDOVICE, João Pedro Frederico (*Johann Peter Friedrich Ludwig*; 1670-1752), arhitect german. Stabilit în Portugalia (1701). Începe (c. 1711) marele complex (palat şi mănăstire) de la Mafra, terminat după moartea sa, în 1770; capodoperă arhitecturală în stil rococo. Biblioteca Universităţii Coimbra (1717-1723).

LUDOVIC FILIP I (1773-1850), rege al Franţei (1830-1848), din familia Bourbon-Orléans. Supranumit "regele-bancher". A consolidat regimul politic burghez în Franţa

Petru Lucinschi

Jean-Baptiste Lully

şi a susţinut o politică de expansiune colonială. Înlăturat în urma Revoluţiei din febr. 1848.

LUDOVIC MAURUL v. **Sforza, Lodovico**.

LUDUŞ, oraş în judeţul Mureş, pe valea Mureşului; 18,96 mii loc. Expl. de gaze naturale. Industrii (filatură de in şi cînepă, fabrici de anvelope). Sericicultură. Biserici. Conac (sec. 19). Menţionat documentar la 1377. A mai fost cunoscut sub numele *Ludoşu de Mureş*.

LUDWIG, Carl (1816-1895), fiziolog german. Prof. univ. la Marburg, Zürich, Viena, Leipzig. Lucrări privind presiunea şi circulaţia sanguină, fiziologia nervoasă a inimii etc. A introdus chimograful în experienţele de laborator.

LUDWIG, Emil (1881-1948), scriitor şi publicist german. Cetăţean elveţian din 1932. Studii psihologice. Biografii romanţate (Goethe, Bismarck, Roosevelt, Beethoven, Napoleon I).

LUDWIG, Otto (1813-1865), romancier, dramaturg şi critic german. A studiat muzica cu Felix Mendelssohn-Bartholdy. Eseuri despre teatru (*Studii shakespeariene*). Proză de factură romantică (*Maria*) sau de analiză psihologică (*Între cer şi pămînt*). Drame (*Pădurarul ereditar*).

LUDWIGSBURG, oraş în S Germaniei (Baden-Württemberg), la 16 km N de Stuttgart; 83 mii loc. Industrii. Metalurgie. Porţelanuri. Castel în stil baroc (începutul sec. 18), azi muzeu. Grădini în stil baroc.

LUDWIGSHAFEN AM RHEIN, oraş în S-V Germaniei (Renania-Palatinat), port pe Rin în faţa oraşului Mannheim, cu care formează o conurbaţie; 179,3 mii loc. Nod de comunicaţii. Ind. chimică (uzinele firmei "Badische Anilin und Sodafabrik AG"). Muzee. Turism. Fondat în sec. 17.

LUETA, comună în judeţul Harghita. Centru de artă populară. Rezervaţia naturală Dumbrava Harghitei. Menţionată documentar în 1332.

LUFTHANSA, societate germană de transport aerian. Creată în 1926.

LUFTWAFFE, nume dat, din 1935, aviaţiei militare germane.

LUGALZAGGISI, rege (2373-2349 î.Hr.) al oraşului-stat Umma (Mesopotamia). A unificat Sumerul, cucerind oraşele Uruk, Ur, Nippur, Larsa. A încurajat dezvoltarea sistemelor de irigaţii. Învins de Sargon I, regele Akkadului.

LUGANO, lac în munţii Alpi, la graniţa Elveţiei cu Italia, situat la 274 m altitudine; 49 km^2. Ad. max.: 288 m. Turism.

LUGANO, oraş în Elveţia (Ticino), pe malul lacului cu acelaşi nume; 28,8 mii loc. Nod feroviar. Industrii (ciocolată). Staţiune climaterică. Turism.

LUGANSK, oraş în Ucraina; 504 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru petrolier. În 1935-1958 şi 1970-1990 s-a numit *Voroşilovgrad*.

LUGAŞU DE JOS, comună în judeţul Bihor. Biserică (sec. 17). Biserică de lemn (sec. 18), cu picturi. Conac (sec. 19). Menţionată documentar la 1291.

LUGO, oraş în N-V Spaniei (Galicia); 63,9 mii loc. Centru comercial. Industrii. Izvoare termale. Ziduri romane. Catedrală (sec. 12). Capitala provinciei romane Galitia. Numele vechi: *Lucus Augusti*.

LUGOJ, municipiu în judeţul Timiş, pe valea Timişului, în Cîmpia Lugojului; 49,6 mii loc. Termocentrală. Industrii (filaturi de mătase naturală şi de bumbac; produse metalice de larg consum). Sericicultură. Muzeu de istorie şi etnografie. Teatru. Catedrală ortodoxă şi fosta mănăstire minorită (sec. 18), în stil baroc. Biserica greco-catolică (sec. 19), cu turn-clopotniţă. Casa în care a locuit compozitorul Ion Vidu. Urme ale unei aşezări neolitice (milen. 4 î.Hr.). Menţionat documentar în 1334, apoi în 1376, cu numele *Castrum Lugas*. Cetate regală, centru al districtului român omonim. Aici a fost înfiinţată de calvini, la sfîrşitul sec. 16, o şcoală românească. Locul unor evenimente importante în timpul Revoluţiei de la 1848-1849 (Adunarea de pe Cîmpia Libertăţii, în cadrul căreia Eftimie Murgu a expus programul revoluţiei).

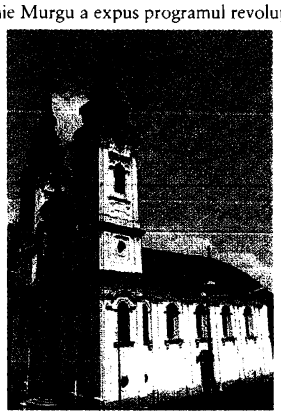

Lugoj. Biserica greco-catolică

LUGOJ (Cîmpia Lugojului), cîmpie în S-V României, între Podişul Lipovei (la N), Dealurile Lugojului (la E) şi Dealurile Pogănişului (la S). Subunitate a Cîmpiei de Vest; alt. max.: 202 m. Drenată de rîurile Timiş şi Cerna.

LUGOJ (Dealurile Lugojului), regiune colinară, la marginea de V a munţilor Poiana Ruscăi. Subunitate a Dealurilor Vestice (Dealurile Bănăţene); altitudini între 200 şi c. 500 m. Alt. max.: 496 m (măgura Surduc). Fragmentată de văile rîurilor Vădana, Bega Poieni, Bega-Luncani ş.a.

LUGONES, Leopoldo (1874-1938), scriitor şi publicist argentinian. Figură dominantă a poeziei de la începutul sec. 20. Exponent al modernismului sud-american (*Munţii de aur*, *Amurgurile grădinii*). Proză fantastică (*Povestiri nefericite*). Eseuri.

LUIK v. **Liège**.

LUIMNEACH, denumirea gaelică a oraşului irlandez *Limerick*.

LUINI, Bernardino (c. 1480-1532), pictor italian. Elev al lui Leonardo da Vinci. A influenţat pictura lombardă. Tablouri şi fresce, caracterizate prin armonie coloristică (*Naşterea lui Iisus*, *Fecioara cu Pruncul*, *Coborîrea în mormînt a Sf. Ecaterina*, *Madona cu trandafiri*).

LUKÁCS György (Georg) (1885-1971), filozof, estetician şi istoric literar maghiar. Prof. univ. la Budapesta. A interpretat tezele marxiste dintr-o perspectivă idealistă. Exegeze privind realismul sec. 19 (*Marii realişti ruşi*) şi despre filozofia iraţionalistă (*Detronarea raţiunii*). Studii de estetică (*Teoria romanului*, *Problemele realismului*, *Estetica*, *Conştiinţa de sine a geniului uman*) şi de ontologie (*Ontologia existenţei sociale*).

ŁUKASIEWICZ, Jan (1878-1956), logician polonez. Prof. univ. la Lvov şi Varşovia. Reprezentant al Şcolii de la Lvov-Varşovia. A elaborat un sistem logic trivalent (*Asupra logicii trivalente*); a susţinut independenţa logicii matematice (*În apărarea logisticii*). Comentator al operei lui Aristotel (*Silogistica aristotelică din punctul de vedere al logicii formale moderne*).

LULEÅ, oraş în N-E Suediei, centrul ad-tiv al prefecturii Norrbotten, port la golful Botnic; 68,4 mii loc. Nod de comunicaţii. Expl. de minereu de fier. Oţelării. Biserică (sec. 15). Muzeu.

LULEÅLV, rîu în N Suediei; 450 km (împreună cu lacurile prin care trece). Izvorăşte din Alpii Scandinavici şi se varsă în golful Botnic, în dreptul oraşului Luleå. Hidrocentrale.

LULLUS, Raymundus (nume latinizat al lui *Ramón Lull*; 1235-1315), filozof şi poet catalan. A predicat în N Africii pentru convertirea musulmanilor la creştinism. Autor a peste 300 de opere (de filozofie, teologie, alchimie ş.a.). Precursor al logicii matematice. Se opunea învăţăturilor lui Averroes. Prin scrisul său, catalana îşi cîştigă rangul de limbă literară. Opera pr.: *Ars magna*.

LULLY, Jean-Baptiste (1632-1687), compozitor şi violonist francez de origine italiană. A format orchestra de la Curtea lui Ludovic XIV. Rol în dezvoltarea operei în Franţa. Creatorul tragediei lirice (*Alcesta*, *Teseu*, *Atys*, *Belerofon*, *Proserpina*, *Armida*) şi al uverturii clasice franceze. Balete (*Triumful amorului*, *Naşterea lui Venus*, *Anotimpurile*, *Artele*), muzică de scenă, divertismente. A colaborat cu Molière la *Burghezul gentilom*.

LULUABOURG v. **Kananga**.

LUMEA, săptămînal de politică externă. Apare, la Bucureşti, din nov. 1963. După 1990, serie nouă.

LUMBINI, localitate în S Nepalului, la 80 km N de Gorakhpur (India). Locul legendar al naşterii lui Buddha.

LUMET, Sidney (n. 1924), regizor american. Din 1950 începe să regizeze filme pentru TV (*12 oameni furioşi*, *Vedere de pe pod*, *Lungul drum al zilei către noapte*), iar din 1957 se orientează spre marile platouri de filmare (*Crima din Orient Expres*, *Verdictul*, *Q şi A*).

LUMIÈRE, Louis Jean (1864-1948), inventator francez. Împreună cu fratele său, **Auguste Marie Lumière** (1862-1954), a construit primul aparat de filmat (1895), numit "cinematograf". Primul film realizat a fost prezentat la Paris, în acelaşi an. Studii asupra fotografiei în culori (1908).

LUMINA, lac în Delta Dunării, între braţele Sulina şi Sf. Gheorghe; 13,68 km^2. Legat prin canale cu lacurile Vătafu, Puiuleţ ş.a. Piscicultură.

LUMUMBA, Patrice (1925-1961), om po-

litic congolez (azi, Republica Democratică Congo). A întemeiat partidul Mişcarea Naţională Congoleză (1958). Prim-ministru (iun.-sept. 1960). A acţionat pentru menţinerea unităţii ţării. Asasinat în Katanga. Discursuri publicate postum. Erou naţional.

LUNA (în mitologia romană), zeiţă a lunii. Reprezentată conducînd un car cu 2 cai albi. Zeităţi similare în toate mitologiile. Identificată la greci cu *Selene*.

LUNA, satelit natural al Pămîntului. Diametru: 3476 km. Depărtare de Pămînt: 356400 km (la perigeu) şi 406700 km (la apogeu). Vizibilă pe cer datorită reflectării luminii primite de la Soare. Perioadă de revoluţie egală cu perioada de rotaţie, din care cauză are îndreptată mereu aceeaşi emisferă către Pămînt. O zi şi o noapte durează pe Lună 27 de zile terestre, 7 ore şi 42 de minute. Acceleraţia gravitaţiei este de şase ori mai mică decît cea terestră. Temperatura: c. 130°C pe partea însorită şi c. -150°C pe partea umbrită. Explorarea Lunii a început la 2 ian. 1959, cu lansarea de către URSS a staţiei automate "Luna 1". Primul obiect terestru care a atins planeta a fost "Luna 2", la 14 sept. 1959. Prima aselenizare lină a fost realizată de staţia sovietică "Luna 9" la 31 ian. 1966, urmată de staţia americană "Surveyor 1" la 30 mai 1966, iar staţia "Luna 10" a realizat prima înscriere pe o orbită circumlunară, devenind satelit al Lunii (31 mart. 1966). Vast program de cercetare a planetei: relief, duritate, densitate, compoziţie chimică, temperatură etc. Prima recuperare pe Pămînt a unei staţii care s-a rotit în jurul Lunii a fost realizată de URSS cu "Zond 5", între 15 şi 22 sept. 1968. Nava cosmică "Apollo 8" parcurge distanţa Pămînt - Lună, ducînd primii oameni pe o orbită circumlunară (21-27 dec. 1968). Aselenizarea primilor pămînteni a avut loc la 21 iul. 1969, prin nava cosmică "Apollo 11", avînd la bord pe astronauţii N.Armstrong, E.Aldrin şi M.Collins. În anii următori au fost realizate numeroase observaţii, cercetări, fotografieri panoramice, recoltări de mostre lunare (roci şi praf), foraje şi au fost plasate pe solul lunar un reflector laser, seismometre, minilaboratoare ALSEP, senzori termici, detectori de radiaţii, geofoni.

LUNA, comună în judeţul Cluj. Biserică gotică (sfîrşitul sec. 13); biserică ortodoxă (sec. 17). Conac (1815). Menţionată documentar în 1270.

LUNCA ILVEI, comună în judeţul Bistriţa-Năsăud. Centru de artă populară. Pod de lemn, acoperit (sec. 19). Izvoare minerale.

LUNCAVĂŢ, rîu, afluent al Oltului; 57 km. Izvorăşte din Munţii Căpăţînii. Străbate depresiunea Horezu, trece prin oraşul Horezu.

LUNCAVIŢA, comună în judeţul Tulcea. Centru de olărit. Rezervaţia forestieră Valea Fagilor. Urmele unei aşezări neolitice, aparţinînd culturii Gumelniţa (milen. 4-3 î.Hr.). Vestigii ale unei fortăreţe romane (sec. 4-6).

LUNCHEVICI, Serghei (1934-1995; n. Chişinău), violonist şi dirijor român. Prim-violonist (1957), iar din 1958 dirijor al Orchestrei de muzică populară "Fluieraş" din Chişinău. Rolul principal în filmul *Lăutarii*.

LUND, oraş în S Suediei, la 16 km N de Malmö; 87,6 mii loc. Centru comercial şi industrial (ind. textilă, ind. hîrtiei). Universitate. Muzeu. Catedrală. Grădină botanică. Fondat în 1025.

LUNDA, podiş în Africa (Republica Democratică Congo şi Angola), cu înălţimi între 1300 şi 1500 m. Climat subecuatorial. Vegetaţie de savane şi păduri rare. Zăcăminte diamantifere.

LUNDKVIST, Artur (1906-1991), scriitor suedez. Reprezentant al modernismului suedez. Lirică suprarealistă (*Viaţă goală*, *Oraşul negru*, *Cîntecul sirenei*). Eseuri. Reportaje.

LÜNEBURG, oraş în S Germaniei (Saxonia), la 50 km S-E de Hamburg.; 60,9 mii loc. Industria sării. Clădiri medievale. Biserică (sec. 14-15).

LÜNEN, oraş în V Germaniei (Renania de Nord-Westfalia), în bazinul Ruhr; 86,3 mii loc. Expl. de cărbuni. Centru industrial. Oţelării. Produse chimico-farmaceutice. Palat (sec. 18), azi muzeu.

LUNÉVILLE, oraş în N-E Franţei (Lorena); 25,4 mii loc. Faianţă, dantelării. Castel (sec. 18). Aici s-a semnat, la 9 febr. 1801, de către Franţa şi Austria, tratatul care ratifica stipulaţiile de la Campo Formio.

LUNGA, rîu în Republica Moldova, afluent al Ialpugului, lîngă comuna Aluatu (jud. Cahul). Izvorăşte la S-V de comuna Abaclia (jud. Lăpuşna). Lungime: 85 km.

LUNGEŞTI, comună în judeţul Vîlcea. Biserică (sec. 16), cu faţade decorate; mormîntul stolnicului Stroe Buzescu. Mănăstirea Mamu, ctitorie din lemn a boierilor Buzeşti (sec. 16), rectitorită de Constantin Brîncoveanu (1696), cu picturi murale de Pîrvu Mutu.

LUNGU, Alexandru (n. 1924, Cetatea Albă), poet român. Lirică reflexivă, cu note mistice, care aspiră la recuperarea Logosului originar. Stabilit în 1973 în Germania, editează revista de poezie şi desen "Argo". Opere: *Timpul oglinzilor*, *Ninsoarea neagră*, *Armura de aer*, *Auzelişti*.

LUNGUŢA, rîu în Republica Moldova, afluent al rîului Lunga, lîngă comuna Corten (jud. Cahul). Izvorăşte la N de comuna Ciucur-Mingir (jud. Lăpuşna). Lungime: 60 km.

LUPAŞ, Ioan (1880-1967; n. Sălişte, jud. Sibiu), istoric român. Prof. univ. la Cluj. A pus bazele Institutului de Istorie Naţională din Cluj (1920), pe care l-a condus pînă în 1945. Studii privind istoria celor trei ţări române (*Studii istorice*, *Istoria unirii românilor*). Monografii (Andrei Şaguna, Avram Iancu). Acad.

LUPAŞCU, Gheorghe (1908-1979; n. Botoşani), medic şi parazitolog român. Prof. univ. la Timişoara şi Bucureşti. Contribuţii în parazitologia şi epidemiologia malariei, imunitatea în bolile parazitare (*Malaria*, *Trichineloza*, *Paraziţii cu patogenitate condiţională*). Membru corespondent al Acad. Rom.

LUPAŞCU (LUPASCO), Ştefan (1909-1988; n. Bucureşti), filozof român. Stabilit în Franţa. Preocupări în domeniul problemelor filozofice ale ştiinţelor naturii, ale logicii şi epistemologiei (*Logică şi contradicţie*, *Energia şi materia vie*); cercetări ale raporturilor dintre ştiinţa contemporană şi artă (*Ştiinţă şi artă abstractă*). Unul dintre marile spirite ale culturii umaniste europene contemporane. Membru de onoare post-mortem al Acad. Rom.

LUPENI, comună în judeţul Harghita. Muzeu etnografic. Muzeu memorial "Tamasi Aron". Biserică romano-catolică (sec. 13), cu zid de incintă. Biserică reformată (sec. 17). Aici s-a descoperit un tezaur (300 de monede din aur) din epoca romană şi bizantină.

LUPENI, oraş în judeţul Hunedoara, în depresiunea Petroşani, pe valea Jiului; 32,8 mii loc. Important centru al industriei carbonifere. Vechi centru al industriei huilei (1881). Biserică de lemn (sec. 19). Turism. Punct de plecare spre cabana Straja (1460 m altitudine) din munţii Vîlcan (telescaun şi teleschiuri). Aşezare întemeiată la 1770 de locuitorii veniţi din Valea Lupului (din Ţara Haţegului). Aici a avut loc o puternică grevă (5-9 aug. 1929), cu revendicări de drepturi economice şi politice, soldată cu represalii severe (morţi şi răniţi). Grevă de protest (2 aug. 1977) împotriva regimului comunist, înăbuşită de forţele de securitate.

LUPERCALII, serbări anuale, care se celebrau în Roma antică, la 15 febr., în cinstea zeului Faunus Lupercus.

LUPERCUS (în mitologia romană), zeu italic străvechi, protector al turmelor de oi, identificat la greci cu *Pan*. Celebrat la 15 febr. (Lupercalia) pentru a aduce fertilitate.

LUPŞA, comună în judeţul Alba. Biserică ortodoxă (1421) de lemn; colecţie de icoane. Vechi centru aurifer. Muzeu etnografic de artă populară (peste 6000 de piese din zona Ţării Moţilor şi o colecţie de icoane pe sticlă din sec. 18-19).

LUPŞA (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna omonimă, judeţul Alba. Biserică de lemn ctitorită în 1429 de familia Cîndea de Lupşa. Modificată ulterior. Aici a funcţionat o şcoală românească; atelier de pictură în tradiţia artei postbrîncoveneşti. Icoane bogat decorate. Biserică cu rol activ în răspîndirea cărţilor de cult în Transilvania.

LUPU, Nicolae (1876-1946; n. Arsura, jud. Vaslui), medic şi om politic român. Membru (din 1907) al Partidului Liberal. Preşedinte al Partidului Ţărănesc (1924-1926). În 1927 a părăsit PNŢ, formînd, cu adepţii săi, un nou partid ţărănesc. Revine în PNŢ, în 1937. Se desprinde din nou, înfiinţînd (1946) Partidului Ţărănesc-Democrat.

LUPU, Nicolae Gh. (1884-1966; n. Arsura, jud. Vaslui), medic român. Frate cu Nicolae Lupu. Prof. univ. la Bucureşti. Creator al şcolii româneşti de hematologie (*Hematologie clinică*). A studiat bolile respiratorii, cele cardiovasculare, reumatismele, bolile contagioase. Preocupări de organizare a învăţămîntului medical. Cercetări ştiinţifice în laboratoarele amenajate de el în institutul din cadrul spitalului Colentina. Membru al unor academii şi societăţi ştiinţifice internaţionale. Acad.

LURÇAT, Jean (1892-1966), pictor francez. Innoitor al artei tapiseriei. Înfiinţează un centru de tapiserie modernă la Aubusson. Viziune decorativă de mare inventivitate (*Libertate*, *Pămîntul*, *Apocalipsul*, *Drumul*). Ilustrator de carte. Pictor scenograf. A descris principiile artei sale în lucrarea *Designul tapiseriei*.

LURIA, Aleksandr Romanovici (1902-1977), psiholog rus. Prof. univ. la Moscova. Întemeietor al neuropsihologiei. Studii privind funcţiile vorbirii în procesul afectiv şi relaţia dintre vorbire şi dezvoltarea intelectului la copil. A investigat funcţiile creierului, s-a axat pe studiul afaziei. Lucrări pr.: *Natura conflictelor umane*, *Creierul uman şi procesele psihologice*.

LURIA, Salvador Edward (1912-1991), microbiolog american de origine italiană. Unul dintre primii cercetători care s-au consacrat geneticii microbiene. Fondatorul şi directorul (1972-1985) Centrului de Cercetări asupra Cancerului (Massachusetts). Cercetări şi descoperiri în domeniul structurii genetice a virusilor şi înmulţirii acestora. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1969), împreună cu M.Delbrück şi A.D.Hershey.

LUSAKA, capitala Zambiei, situată în S ţării, la 1 300 m altitudine; 1 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru comercial, economic şi politic. Universitate. Întemeiat în 1905, a devenit centrul ad-tiv al coloniei britanice Rhodesia de Nord (1935-1953). Din 1964, capitală a statului Zambia.

LÜ SHUN, oraş în N-E Chinei (Liaoning), în conurbaţia Lü-ta, port la Marea Galbenă; 137 mii loc. Bază navală; şantier de reparaţii navale. Pescuit. S-a mai numit *Port Arthur*. Britanicii au ocupat aria în 1850; apoi ruşii până, în 1905. După Războiul Ruso-Japonez, cedat japonezilor, care au avut controlul până în 1945.

LUSIGNAN, familie nobiliară franceză, originară din Poitou. Membrii ei au luat parte la cruciade. O ramură a acestei familii a domnit în Cipru. Mai important: **Gui de Lusignan** (1129-1194), rege al Ierusalimului (1186-1192) şi al Ciprului (1192-1194), fondatorul dinastiei în Cipru.

LUSITANIA, provincie romană în V Peninsulei Iberice (Portugalia de azi). Constituită în timpul împăratului August (27 î.Hr.-14 d.Hr.).

LUSITANIA, vapor englez, torpilat de un submarin german, la 7 mai 1915, când se îndrepta spre SUA (1200 victime, din care 124 americani). Acest incident a provocat reacţii violente din partea SUA, care au intrat în primul război mondial.

LUSIUS QUIETUS (?-118), general roman de origine maură. Colaborator apropiat al împăratului Traian. Talent militar de excepţie. A participat la războaiele împotriva dacilor (101-102, 105-106).

LÜTFI (Hadji Lütfi-paşa bin Abd-el-Muin) (?- c. 1562), cărturar şi istoriograf turc. Mare vizir (1539-1541). A însoţit (1538) pe sultanul Soliman Magnificul în campania din Moldova. Scrierile sale *Asafname* şi *Tevarihi Al-i Osman* conţin şi mărturii privitoare la istoria românilor.

LÜ-TA (LÜDA), conurbaţie în N-E Chinei (Liaoning); 2,28 mil. loc. Formată din oraşele Lü-shun şi Talien. Mare centru industrial.

LUTHER, Martin (1483-1546), reformator religios german. Iniţiatorul protestantismului german. Cercetări teologice (interpretări ale *Psalmilor* şi comentarii la *Epistolele către romani*). În 1517, a afişat cele 95 de teze care au însemnat începutul Reformei. Excomunicat de Vatican în 1520. În sprijinul bisericii, publică *Micul* şi *Marele Catehism*. A tradus *Biblia* (1521-1534), contribuind la formarea limbii literare germane.

LUTHULI, Albert John (1899-1967), om politic sud-african. A luptat împotriva discriminării rasiale. Apărător al drepturilor omului. Premiul Nobel pentru pace (1960).

LUTON, oraş în Marea Britanie (Anglia), la 50 km N de Londra; 167,3 mii loc. Construcţii de automobile (uzinele "Vauxhall") şi avioane. Instrumente de precizie.

LUTOSŁAWSKI, Witold (n. 1913), compozitor polonez. Lucrări în care îmbină noile stiluri muzicale cu motive folclorice poloneze. Concerte (*Concertul pentru pian*, *Concertul pentru violoncel*), simfonii, muzică vocală.

LUTYENS, Sir Edwin Landseer (1860-1944), arhitect britanic. A proiectat oraşul New Delhi din India, ambasada britanică din Washington.

LUŢK (LUCK), oraş în N Ucrainei, în apropiere de graniţa cu Polonia; 210 mii loc. Nod rutier. Construcţii de automobile şi aparate electrice. Aici a fost semnat un tratat de alianţă între Dimitrie Cantemir şi Petru cel Mare (apr. 1711).

LUVRU (fr. **LOUVRE**), palat al regilor Franţei, situat în Paris, azi unul dintre cele mai mari muzee ale lumii. În sec. 13-15, castel fortificat şi închisoare politică. Reconstruit în sec. 16 de P.Lescot, ca palat (în stilul Renaşterii) şi decorat de J.Goujon, a devenit reşedinţă regală. În sec. 17, J.Lemercier, L.Le Vau, Ch.Le Brun şi Cl.Perrault au amplificat palatul în stilul clasicismului francez. În sec. 18, Ch.Percier şi P.Fontaine măresc edificiul cu o nouă aripă în stil empire. Transformat în muzeu în 1793. Iniţial, expunea picturi din colecţiile regale, cea mai veche aparţinînd lui Francisc I, care achiziţionase picturile lui Leonardo da Vinci. În sec. 17, colecţiile se îmbogăţesc cu picturi ale Şcolii flamande şi olandeze. Muzeul a fost amplificat de Napoleon I, care iniţiază colecţia egipteană. Ulterior, colecţiile s-au îmbogăţit prin donaţii. Muzeul cuprinde secţiile: antichităţi (mesopotamiene, egiptene, greco-romane); pictură, sculptură; obiecte de artă şi mobilier; cabinetul de desene. I-au fost ataşate o bibliotecă de artă şi arheologie şi un laborator (Institutul Mainini, fondat în 1931) destinat studiului ştiinţific al lucrărilor, conservării şi restaurării exponatelor. În 1984, într-un amplu program de modernizare, i s-a adăugat o cale de acces subterană (piramidă de sticlă proiectată de arhitectul american I.M.Pei).

Luvru

LUXEMBOURG, provincie în S-E Belgiei: 4,4 mii km²; 232 mii loc. Centrul ad-tiv: *Arlon*. Expl. forestiere. Ovăz. Creşterea animalelor. Turism.

LUXEMBOURG (Palatul ~), palat în Paris, construit (1615) din iniţiativa Mariei de Medici, regenta Franţei. Monument al arhitecturii clasice, proiectat de Salomon de Brosse. Modificat în sec. 19, când i s-au adăugat şi grădinile aferente. Azi, sediul Senatului Franţei.

LUXEMBURG, Rosa (1871-1919), militantă comunistă germană. Unul dintre fondatorii Partidului Social-Democrat Polonez (1893) şi ai Partidului Comunist din Germania (1918). Rol activ în Cadrul Internaţionalei a II-a. A fost ucisă de trupele germane. Lucrarea pr.: *Acumularea de capital*.

LUXEMBURG, capitala Marelui Ducat de Luxemburg, situată în S ţării; 74 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru financiar şi comercial internaţional. Oţelării. Produse chimice. Universitate. Palate. Curtea de Conturi şi Curtea de Justiţie a Comunităţii Europene. Fort roman cu poziţie strategică. Oraş medieval fortificat (sec. 10). Fortăreaţa a fost distrusă în urma Tratatului de la Londra (1867).

LUXEMBURG (fr. **LUXEMBOURG**) **(Marele Ducat de ~)**, stat în Europa Occidentală. Suprafaţa: 2,58 mii km². Populaţia: 421 mii loc. Limbi oficiale: franceza şi luxemburgheza (un dialect german). Capitala: *Luxemburg*. Culte: catolicism, protestantism. Moneda: 1 franc luxembourgeois = 100 centimes. Este împărţit în 12 cantoane. Oraşe pr.: Esch-sur-Alzette, Differdange. Relief colinar (alt. max. 559 m) în N, fragmentat de văi adînci şi o cîmpie deluroasă în S. Climă temperată maritimă. Expl. de minereuri de fier. Ind. siderurgică. Produce energie electrică, ciment, ceramică, bere. Se cultivă grîu, plante furajere şi cartofi. Pomicultură şi viticultură. Floricultură (trandafiri). Creşterea animalelor. Exportă minereuri de fier, oţel, fontă, bere, trandafiri. Turism dezvoltat. — Comitat în sec. 10, ducat în sec. 14. A aparţinut succesiv Burgundiei, Franţei, Spaniei şi Austriei (sec. 15-18). După Congresul de la Viena (1815), proclamat Mare ducat independent în cadrul Confederaţiei Germane. A încheiat o uniune personală cu Olanda (1815-1890). Prin Tratatul de la Londra (1867), i se recunoaşte independenţa şi statutul de neutralitate (părăsit după 1948). Ocupat de trupele germane în cele două războaie mondiale. În 1921, încheie cu Belgia o uniune vamală, devenită, după intrarea ulterioară a Olandei (1948, 1960), Benelux. Aderă la Pactul de la Bruxelles (1948) şi la NATO (1949). Membru fondator al CEE, CECO şi EURATOM. Monarhie (Mare ducat) constituţională ereditară.

LUXOR (EL-UQSUR), oraş în Egipt, pe Nil; 147 mii loc. Aeroport. Centrul unei zone agricole. Turism (peste 500 mii de vizitatori pe an). Construit pe locul legendarei cetăţi Teba. Capitala Regatului Vechi. Se mai numea *Waset* sau *No*. Vestigiile templului lui Amon, construit în timpul faraonului Amenhotep III (1400-1362 î.Hr.).

LU XUN (LOU SIUN) (1881-1936), prozator chinez. Reprezentant al realismului în literatura chineză. Nuvele (*Jurnalul unui nebun*); povestiri (*Adevărata poveste a lui Ah*

Q); poeme în proză (*Ierburi sălbatice*). Scrieri autobiografice.

LU YOU (1125-1210), poet chinez. Lirică variată şi impresionantă cantitativ (peste 9000 de pagini), plină de expresivitate stilistică (*Grădinile*, *Toamnă târzie*, *Cîntecul secerişului*).

LUZON, insulă în arhipelagul Filipine; 104,6 mii km^2; 32 mil. loc. Cea mai mare insulă din arhipelag. Oraş pr.: Manila. Relief muntos vulcanic. Alt. max.: 2 928 m. Cîmpie litorală îngustă. Climat subecuatorial. Păduri şi savane. Expl. de minereuri de fier, cupru, crom, mangan, aur, cărbuni, petrol şi gaze naturale. Agricultură. Descoperită (1521) de Magellan. Lupte sîngeroase la Betaan şi Corregidor, în timpul celui de-al doilea război mondial.

LVOV (pol. **LWÓW**; germ. **LEMBERG**), oraş în V Ucrainei; 810 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (aparataj electrotehnic, instrumente medicale, produse farmaceutice). Universitate (1661). Centru cultural. Muzee. Biserica Sveatoi Nikolai (sec. 13), catedrală (sec. 14-18) în stil gotic, cu capelele Kampianov şi Boimov (începutul sec. 17), catedrala armeană (sec. 14-15), biserica Uspenskaia (sec. 16-17), în stilul Renaşterii, clădiri baroce din sec. 17-18. Fondat în 1256. Puternic centru de comerţ pe ruta Marea Neagră - Marea Baltică. A întreţinut strînse legături comerciale şi culturale cu ţările române (cu Moldova mai ales). Cunoscut de români în evul mediu sub numele de *Liov*. A aparţinut pe rînd Poloniei (mijlocul sec. 14-1772), Austriei (1772-1919), din nou Poloniei (1919-1939), Uniunii Sovietice (1939-1941). Din 1941, ocupat de trupele germane pînă în iul. 1944, cînd a trecut, pînă în 1991, la URSS.

LVOV-VARŞOVIA (Şcoala de la ~), şcoală poloneză de logică, întemeiată după primul război mondial. Membri: A.Tarski, T.Kotarbiński, J.Łukasiewicz, K.Ajdukiewicz ş.a. Contribuţii la dezvoltarea logicii moderne (semantică, logici polivalente ş.a.).

LWOFF, André (1902-1994), genetician şi bacteriolog francez. Studii asupra virusurilor. A descoperit şi a explicat fenomenul lizogeniei bacteriene. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1965), împreună cu J.Monod şi Fr.Jacob.

LYALLPUR v. **Faisalabad**.

LYELL, Sir Charles (1797-1875), geolog scoţian. Profesor la Colegiul Regal din Londra. A formulat principiul actualismului (*Principii de geologie*). Ideile sale evoluţioniste l-au influenţat pe Ch.Darwin.

LYLY, John (c. 1553-1606), scriitor englez. Promotor al eufuismului. Ficţiunile sale alegorice (*Euphues sau anatomia spiritului*, *Euphues şi Anglia sa*) stau la baza romanului modern în Anglia. Comedii de curte (*Alexander şi Campaspe*), cu caracter satiric (*Endymion*), pastoral (*Galathea*) şi realist (*Mama Bombie*).

LYNCH, Benito (1885-1951), prozator argentinian. Romane inspirate din mediul rural şi viaţa pampasului (*Şoimii Floridei*, *Evadarea*).

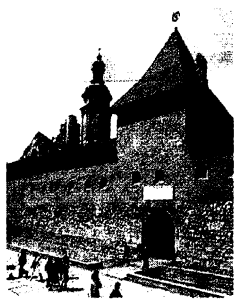

Lvov

LYNCH, John (n. 1917), om politic irlandez. Lider al partidului republican Fianna Fail. Prim-ministru al Republicii (1966-1973, 1977-1979).

LYNEN, Feodor (1911-1979), biochimist german. Prof. univ. la München. A descoperit mecanismul de reglare a biosintezei şi al degradării acizilor graşi în organism. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1964), împreună cu K.Bloch.

LYNN, oraş în N-E SUA (Massachusetts), la 18 km N-E de Boston; 81,2 mii loc. Important centru al industriei încălţămintei încă de la întemeiere (1629).

LYON, oraş în partea central-estică a Franţei (Rhône-Alpes), port pe Ron; 1,26 mil. loc. (cu suburbiile). Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (ind. textilă, construcţii de automobile), financiar şi cultural. Universităţi. Catedrala Saint-Jean (sec. 12-15), biserica Saint-Paul (sec. 12-15), primăria (sec. 17), Palatul Artelor, azi muzeu (sec. 17), Grand Théâtre (sec. 19). Muzee. Fondat în 43 î.Hr. şi numit de romani *Lugdunum*. Capitala Galiei. Centru eclezіastic, s-au ţinut aici 2 concilii ecumenice (1245 şi 1274). Anexat Coroanei franceze la 1312. Centru al manufacturilor de mătase (sec. 16). Punct de rezistenţă în timpul celui de-al doilea război mondial.

LYONNAIS, provincie istorică în E Franţei. Oraş pr.: Lyon. Parte a Sfîntului Imperiu Roman de Naţiune Germană din 1032, a trecut la Franţa în 1307. A devenit departamentul Rhône-et-Loire în 1790.

LYOT, Bernard (1897-1952), astronom francez. A inventat coronograful (1930); studii de fizică a Soarelui.

ŁYSA-GÓRA (pol. **GÓRY ŚWIETOKRZYSKIE**), masiv muntos în Polonia, între Vistula şi Pilica; alt. max.: 611 m. Minereuri de fier, polimetalice şi marmură.

M

MAAS v. **Meuse**.

MAASTRICHT (**MAËSTRICHT**), oraş în S-E Olandei, port pe fluviul Maas, centrul administrativ al provinciei Limburg; 117,4 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial. Catedrală (sec. 10-15), bazilică romană şi gotică, fortificaţii (sec. 13), primărie (sec. 17). Muzee. — **Tratatul de la ~**, tratat semnat în febr. 1992 de statele Comunităţii Europene pentru crearea Uniunii Europene prin integrare economică şi monetară (monedă unică, prevăzută pentru anul 1999), politică unitară (externă şi de securitate), sistem bancar centralizat şi cetăţenie europeană. A intrat în vigoare la 1 nov. 1993.

MAAZEL, Lorin (n. 1930), dirijor american. Director al Operei din Viena (1982-1986), dirijor al Orchestrei Naţionale a Franţei (1988-1991) şi al Orchestrei din Pittsburgh (din 1988).

MABILLON, Jean (1632-1707), istoric francez. Călugăr benedictin. Fondatorul diplomaticii latine (*De re diplomatica, Tratat asupra studiilor monastice*). Editor de documente istorice ecleziastice.

MABLY, Gabriel Bonnot de (1709-1785), filozof, economist şi istoric francez. Frate al lui É.B. de Condillac. Precursor al Revoluţiei Franceze. Critic al dreptului de proprietate, adept al comunismului utopic, consideră, ca şi J.-J. Rousseau, că ştiinţele, artele şi literatura au contribuit la decăderea moravurilor (*Despre legislaţie, Convorbirile lui Phocion asupra raporturilor moralei cu politica, Principii de morală*).

Douglas MacArthur

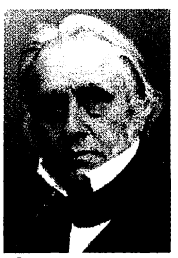

Thomas Macaulay

MABUSE (*Jan Gossaert* sau *Gossart*, zis **~**; c. 1478-1533), pictor flamand. Înrîurit de pictura italiană, cultivă teme şi motive antice, dar rămîne un portretist în tradiţia propriei şcoli naţionale (*Danae, Portretul Isabelei de Austria, Două portrete de donatori*).

MACABEI, familie de sacerdoţi iudei. Au condus lupta împotriva stăpînirii regilor Seleucizi, între anii 167 şi 134 î.Hr., obţinînd independenţa statului iudeu (142 î.Hr). Istoria Macabeilor este relatată în una din cărţile apocrife ale *Vechiului Testament*.

McADAM, John London (1756-1813), inginer scoţian. A folosit cel dintîi (1849) tipul de îmbrăcăminte rutieră care îi poartă numele (*macadam*).

MACAO v. **Aomen**.

MACAPÁ, oraş în N Braziliei, port în delta Amazonului, centrul ad-tiv al teritoriului federal Amapá; 179,6 mii loc. Centru comercial (produse agricole, cauciuc).

MACARIE (sec. 15-16), ieromonah şi tipograf sîrb. Venit din Muntenegru, a publicat la Tîrgovişte, la comanda domnului Radu cel Mare, trei cărţi în limba slavonă, primele tipărituri apărute pe teritoriul românesc: *Liturghierul* (1508), *Octoihul* (1510) şi *Tetraevangheliarul* (1512).

MACARIE (?-1558), cronicar moldovean. Episcop de Roman. Istoriograf oficial al lui Petru Rareş, autor al unei cronici slavone a Moldovei dintre anii 1504 şi 1551.

MACARIE, Ieromonahul (c. 1780-1836; n. Perieţi, jud. Ialomiţa), psalt român. A tradus din greceşte repertoriul principal al liturghiei şi a sistematizat muzica de strană.

MACARIE EGIPTEANUL (c. 301-c. 394), eremit în deşertul egiptean. Unul dintre cei mai influenţi îndrumători spirituali ai creştinismului. Sanctificat.

MACAROVICI, Constantin Gh. (1902-1984; n. Negreşti, jud. Vaslui), chimist român. Prof. univ. la Cluj. Studii şi cercetări în chimia anorganică şi analitică (*Chimie generală, Analiza chimică cantitativă anorganică*). Membru corespondent al Acad. Rom.

MACAROVICI, Neculai Gh. (1900-1979; n. Negreşti, jud. Vaslui), geolog român. Prof. univ. la Iaşi. Frate al lui C.Macarovici. A studiat stratigrafia şi paleontologia depozitelor mio-pliocene dintre Siret şi Prut, din Dobrogea şi Basarabia, precum şi paleontologia mamiferelor neogene şi cuaternare (*Paleontologia stratigrafică din România*, în colaborare). Membru corespondent al Acad. Rom.

MacARTHUR, Douglas (1880-1964), general american. Comandant suprem al forţelor americane din Filipine (1941), al forţelor aliate în Pacificul de S-V (1942-1945), comandant al forţelor de ocupaţie din Japonia (1945-1950) şi comandant al trupelor ONU în Coreea (1950-1951).

MACAULAY, Thomas Babington, baron de (1800-1859), om politic, scriitor şi istoric britanic. Membru al Consiliului Superior al Indiei. Autor al unei mari *Istorii a Angliei* (5 vol.) şi al unor *Eseuri critice şi istorice*, care au influenţat decisiv mentalitatea publică. Versuri.

MACBETH, conte şi apoi rege al Scoţiei (1040-1057), după asasinarea regelui Duncan I. A fost învins de Malcolm III, fiul lui Duncan I, şi ucis. Personaj al tragediei *Macbeth* de W.Shakespeare.

MacBRIDE, Sean (1904-1988), jurist şi om politic irlandez. Militant pe tărîm social. Preşedinte al organizaţiei Amnesty International (1963-1974), preşedinte executiv (din 1973) al Biroului Internaţional al Păcii (Geneva). Premiul Nobel pentru pace (1974).

McCARTHY, Joseph (1908-1957), om politic american. Senator republican, a iniţiat o virulentă campanie anticomunistă în SUA (1949-1950).

McCLINTOCK, Barbara (1902-1992), geneticiană americană. Cercetări asupra structurii mobile a maselor genetice. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1983).

McCLURE, Sir Robert John Le Mesurier (1807-1873), navigator britanic. Amiral. A parcurs pentru prima dată Pasajul de Nord-Vest (1850-1854). Conducător al expediţiei de căutare a lui J.Franklin.

MacDONALD, James Ramsay (1866-1937), om politic britanic. Lider al Partidului Laburist, prim-ministru (1924, 1929-1931,

1931-1935). A promovat o politică reformistă şi de cooperare internaţională.

MacDONALD, Jeanette (1901-1965), actriţă şi cîntăreaţă americană. Vedetă în comedii muzicale şi operete (*Parada dragostei*, *Văduva veselă*, *Rose Marie*, *Serenadă pe Broadway*).

MACDONALD, Sir John Alexander (1815-1891), om politic canadian. Prim-ministru (1867-1873, 1878-1891). A contribuit la colonizarea teritoriilor din vest şi la finalizarea căii ferate spre coasta Pacificului.

McDONALD'S CORPORATION, firmă americană de restaurante rapide (cu peste 10 000 localuri în lume).

MacDOWELL, Edward Alexander (1861-1908), compozitor şi pianist american. Poeme simfonice (*Hamlet şi Ofelia*), concerte şi sonate pentru pian, cîntece. A valorificat un filon folcloric muzical indian (*Suita indiană*). Eseuri muzicale.

MACEDONIA, stat antic în N Greciei, în partea central-estică a Peninsulei Balcanice. În prima jumătate a sec. 7 î.Hr., aici s-a constituit prima dinastie (a Argiazilor), care a început unificarea micilor regate macedonene. Mai importanţi pentru centralizarea statului Macedonia au fost regii Alexandros (459-454 î.Hr.), Archelaos (419-399 î.Hr.) şi, îndeosebi, Filip II (359-336 î.Hr.), care şi-a impus dominaţia asupra statelor greceşti şi a unificat politic Elada. Fiu al lui Filip II, Alexandru Macedon (336-323 î.Hr.) a creat, prin strălucite campanii militare, un imens stat macedonean, destrămat după moartea regelui în numeroase state elenistice, conduse de diadohi. Sub Antigonos II Gonatas (276-239 î.Hr.), întemeietorul celei de a doua dinastii (a Antigonizilor), Macedonia îşi extinde stăpînirea şi asupra Traciei. După trei războaie împotriva Romei, Macedonia este transformată în provincie romană (148 î.Hr.), iar după împărţirea imperiului (395 d.Hr.), a făcut parte din Imperiul Roman de Răsărit. În sec. 6-7, în Macedonia s-au aşezat slavii.

MACEDONIA (Republica ~), stat în Peninsula Balcanică. Suprafaţa: 25,7 mii km². Populaţia: 2,2 mil. loc. Capitala: *Skopje*. Limba oficială: macedoneana. Culte: ortodoxism, islamism. Moneda: 1 denar macedonean = 100 deni. Oraşe pr.: Tetovo, Bitola, Ohrida, Kumanovo. Relief muntos (Alpii Dinarici), fragmentat de văi şi depresiuni (Depresiunea Vardarului, cea mai mare). Climă temperat-continentală, cu influenţe mediteraneene. Zăcăminte (puţin valorificate) de plumb, zinc, cupru, crom, nichel, mangan, minereuri de fier. Metalurgie (fero-nichel), ind. constructoare de maşini, chimică, textilă, a tutunului. Cultivă cereale, tutun, cartofi. Viticultură, pomicultură. Creşterea ovinelor, a păsărilor. — Teritoriul Macedoniei a fost locuit de triburi ilire, trace şi elene. În sec. 7-2 î.Hr. s-a constituit în Macedonia un regat condus de două dinastii, ajuns la maximă înflorire în timpul lui Alexandru Macedon. Transformată în provincie romană (148 î.Hr.), Macedonia a fost provincie a Imperiului Bizantin (după 395), ocupată în sec. 6-7 de triburi slave meridionale, creştinate în sec. 9. Succesiv (sec. 7-14), Macedonia a fost stăpînită de Imperiul Bizantin, Ţaratul Bulgar şi Regatul Sîrb. În anii 1371-1389, Macedonia este cucerită de turci şi devine provincie a Imperiului Otoman. De la sfîrşitul sec. 19 teritoriul Macedoniei este revendicat de Grecia, Bulgaria şi Serbia. În urma războaielor balcanice (1912-1913), Macedonia este împărţită între Serbia, Grecia şi Bulgaria, care ocupă partea sîrbească în 1915-1918 (retrocedată în 1919) şi apoi Macedonia iugoslavă şi cea grecească, între 1941 şi 1944 (retrocedate în 1945). În 1946, Macedonia iugoslavă devine republică a statului federativ iugoslav, iar în 1991, îşi proclamă independenţa. Grecia nu recunoaşte noul stat, al cărui nume este considerat ca aparţinînd patrimoniului cultural şi istoric elen. Republică parlamentară.

MACEDONSKI, Alexandru (1854-1920; n. Bucureşti), scriitor român. Nepot al lui Dimitrie Macedonski. A fondat şi condus revista şi cenaclul "Literatorul". Poet de structură romantică, ilustrînd ideologia postpaşoptistă, a creat o lirică a marilor aspiraţii spre valorile superioare ale spiritului, într-o tensionată confruntare cu prozaismul realului (*Noaptea de mai*, imn închinat splendorilor naturii; *Noaptea de decemvrie*, poem alegoric pe tema sacrificiului pentru împlinirea idealului). Teoretician al simbolismului românesc, a cultivat unele mijloace ale acestei estetici (muzicalitatea versului, simbolistica specifică), ca şi ale parnasianismului (cultul formei) în *Excelsior*, *Flori sacre*, *Poema rondelurilor*. Un roman (*Thalassa*), proză lirică, piese de teatru, traduceri. Poezie în limba franceză (*Bronzes*).

MACEDONSKI, Dimitrie (c. 1780-1843), căpitan de panduri. A luat parte la Revoluţia din 1821, dar, aderînd la mişcarea eteristă, l-a trădat pe Tudor Vladimirescu şi a participat la arestarea lui. S-a implicat şi în acţiunea revoluţionară din 1840, din Ţara Românească.

MACEIÓ, oraş în Brazilia, capitala statului Alagoas, port la Oceanul Atlantic; 628,2 mii loc. Aeroport. Centru industrial şi comercial (piaţă agricolă, export de zahăr, rom şi bumbac).

McENROE, John (n. 1959), jucător american de tenis. Cîştigător al turneelor de la Wimbledon (1981, 1983, 1984) şi de la Flushing Meadow (1979, 1981, 1984).

MACH, Ernst (1838-1916), fizician şi filozof austriac. Contribuţii în aerodinamică (*numărul lui Mach*), în astronomie (calculul vitezelor stelare radiale), în critica principiilor mecanicii clasice, prefigurînd teoriile fizicii lui Einstein. Reprezentant al empiriocriticismului (*Cunoaştere şi eroare*).

MÁCHA, Karel Hynek (1810-1836), scriitor ceh. Reprezentant al romantismului (poemul *Mai*). Romancier (*Ţiganii*).

MACHADO, Antonio (1875-1939), poet spaniol. Reprezentant al Generaţiei de la '98. Lirică discretă şi austeră, obsedată de trecerea timpului, de moarte, evocînd peisajul andaluz şi castilian şi iubirea pierdută (*Singurătăţi*, *Cîmpiile Castiliei*, *Cîntece noi*). Proză (*Abel Martin*, *Juan de Mairena*). Adversar al fascismului, a susţinut lupta republicanilor şi a murit în exil, în Franţa.

MACHADO DE ASSIS, Joaquim Maria (1839-1908), scriitor brazilian. Poet romantic şi parnasian (*Crisalide*, *Occidentale*), romancier (*Quincas Borba*, *Dom Casmurro*) şi critic literar.

MACHAULT, Guillaume de v. **Guillaume de Machaut**.

MACHEL, Samora Moïsés (1933-1986), om politic mozambican. A organizat şi condus lupta de eliberare naţională. Preşedinte al republicii (1975-1986).

MACHIAVELLI, Niccoló (1469-1527), om politic, scriitor şi istoric italian. Secretar de stat al Consiliului Seniorilor din Republica Florenţa (1498-1512). Exilat la San Casciano. A susţinut ideea unui stat naţional în Peninsula Italică şi a unei monarhii absolute. Operă pr.: *Principele*, descriere lucidă a relaţiilor din epocă, demonstrînd că în politică acţionează forţa intereselor şi nu principiile morale sau religioase. Reprezentant ilustru al istoriografiei renascentiste (*Istorii florentine*), comediograf (*Mătrăguna*) şi nuvelist (*Belfegor, arhidiavolul*).

MACHU PICCHU, vechi oraş incas la N de Cuzco (Perú), la 2045 m alt. deasupra văii rîului Urubamba, construit, probabil, după 1450. Palate, temple, cartiere de locuinţe în terase. Descoperit în 1911.

MACÍAS NGUEMA, Francisco (1922-1979), om politic din Guineea Ecuatorială. Preşedinte al republicii (1968-1979), dictator sîngeros, înlăturat printr-o lovitură de stat şi executat.

MACIU, Vasile (1904-1981; n. Caracal), istoric român. Prof univ. la Bucureşti. Studii privind istoria modernă a României (*Condiţiile istorice ale proclamării independenţei României*, *Caracterul mişcării lui Tudor Vladimirescu*). Editor de documente istorice. Membru corespondent al Acad. Rom.

McKAY, Claude (pseudonim al lui *Eli Edwards*; 1890-1948), scriitor american. Reprezentant al poeţilor de culoare (*Cîntece din Jamaica*, *Umbrele Harlemului*, *Banjo*); romancier. Autobiografie (*Lungul drum spre casă*).

MACKE, August (1887-1914), pictor şi

Edward MacDowell

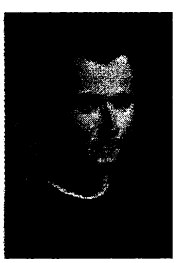

Niccoló Machiavelli

desenator german. Membru al grupării artistice *Der Blaue Reiter*. Artă echilibrată, expresie a calmului interior; cromatism luminos (*Tinere fete pe sub copaci*, *Femeie în fața unui magazin de pălării*).

MACKENSEN, August von (1849-1945), feldmareşal german. Comandant al trupelor austro-germane în Galiţia şi Serbia (1915) şi al trupelor germano-bulgaro-turce din România (1916-1918). O ofensivă condusă de Mackensen a fost oprită la Mărăşeşti (aug. 1917).

MACKENZIE, Alexander (1847-1935), violonist, dirijor şi compozitor scoţian. A dirijat la Royal Academy of Music din Londra (1888-1924). A compus muzică de cameră, un concert pentru vioară, lucrări simfonice (*Rapsodia canadiană*), cantate, oratorii, opere.

MACKENZIE, Sir Alexander (c. 1764-1820), explorator britanic. A descoperit, în America de Nord, fluviul care îi poartă numele (1789), fluviul Fraser şi Columbia britanică (1792-1793).

McKENZIE, Roderic Duncan (1885-1940),sociolog american. Unul dintre fondatorii "ecologiei umane" (*Comunitatea metropolei*).

MACKENZIE, fluviu în N-V Canadei; 4241 km lungime. Izvorăşte din Munţii Stîncoşi şi se varsă în marea Beaufort (Oceanul Arctic). Navigabil (c. 2000 km).

McKINLEY, William (1843-1901), om politic american. Deputat republican, preşedinte al SUA (1897-1900). A promovat o politică internă protecţionistă şi externă expansionistă (anexarea insulelor Hawaii, a insulelor Filipine; războiul hispano-american, 1898). Reales în 1900, a fost asasinat.

McKINLEY, vîrf în munţii Alaska; alt. max.: 6194 m (cel mai înalt vîrf din America de Nord). Escaladat în 1913. Parc naţional.

MAC LAINE, Shirley (n. 1934), dansatoare, cîntăreaţă şi actriţă americană de film. Interpretări remarcabile în comedii şi drame (*Ca un torent*, *Cancan*, *Apartamentul*, *Doi pe un balansoar*, *Sweet Charity*, *Cuvinte de tandreţe*). Memorii.

McLAREN, Norman (1914-1987), cineast canadian, originar din Scoţia. Înnoitor în arta şi tehnicile filmului de animaţie prin desenul direct pe peliculă şi sunetul sintetic (*Istoria unui scaun*, *Mierla*, *Pas de deux*).

MACLAURIN, Colin (1698-1746), matematician scoţian. A studiat conicele, cubicele şi cvarticele (*Geometria Organica*). Contribuţii la teoria dezvoltării în serie a funcţiilor (*Teoria fluxiunilor*).

MACLEOD, John James Rickard (1876-1935), medic şi fiziolog scoţian. Contribuţii la descoperirea şi utilizarea insulinei în tratamentul diabetului. Premiul Nobel (1923), împreună cu F.G. Banting.

McLUHAN, Herbert Marschal (1911-1980), sociolog canadian. Specialist în problemele mass-media, a demonstrat importanţa mijloacelor tehnice de difuzare şi reproducere a informaţiei. A evidenţiat rolul tiparului în cultura universală (*Galaxia Gutenberg*).

MAC-MAHON, Edme Patrice Maurice, duce de Magenta (1808-1893), mareşal şi om politic francez. A participat la expediţia din Algeria (1830), la Războiul Crimeii (1853-1856). A repurtat victoria de la Magenta (iun. 1859), în timpul Războiului Franco-Sardo-Austriac. Guvernator al Algeriei (1864-1870). A comandat trupele care au înăbuşit Comuna din Paris (1871). Preşedinte al Franţei (1873-1879).

MACMILLAN, Edwin Mattison (1907-1991), fizician american. A obţinut, împreună cu P.H.Abelson, neptuniul (1940) şi plutoniul. Premiul Nobel (1951), împreună cu G.T.Seaborg.

MACMILLAN, Harold (1894-1986), om politic britanic. Lider al Partidului Conservator. Prim-ministru (1957-1963).

MACOVEI, Gheorghe (1880-1969; n. Tansa, jud. Iaşi), geolog român. Prof. univ. la Bucureşti. A studiat formaţiunile cretacice, geologia Dobrogei de Sud şi a Carpaţilor Orientali (*Geologia stratigrafică*). Cercetări asupra zăcămintelor petrolifere din România. Autor al primului tratat de geologie a petrolului (1938). Acad.

MACOVEI, Ligia (n. 1916, Bucureşti), graficiană şi pictoriţă română. A ilustrat cărţi de poezie (Eminescu, Arghezi, Quasimodo, Michaux, Desnos, Esenin). Pictură cu influenţe expresioniste. A cultivat acuarela, guaşa. Portrete, peisaje.

Ligia Macovei, *Mama şi copilul*

MACOVSCHI, Eugen (1906-1985; n. Chişinău), biochimist român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări asupra permeabilităţii membranelor biologice. A formulat teoria biostructurală, raportînd-o la teoriile moleculare ale materiei vii (*Biostructura*, *Confirmarea teoriei biostructurale prin microscopia de înaltă tensiune*). Membru al mai multor societăţi ştiinţifice din Europa şi SUA. Acad.

MACPHERSON, James (1736-1796), poet scoţian. Autor al unor celebre falsuri literare preromantice, pretinse traduceri ale unor creaţii populare celtice sau ale poemelor bardului legendar Ossian (*Fingal*, 1760, *Poemele lui Ossian*, 1763), cu o considerabilă influenţă asupra romantismului european.

MACREA, Dimitrie (1907-1988; n. Fintîna, jud. Braşov), lingvist român. Prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. Studii de fonetică, istoria limbii şi a lingvisticii române (*Lingvişti şi filologi români*, *Studii de istorie a limbii şi a lingvisticii române*, *Unitatea limbii române*). Membru corespondent al Acad. Rom.

MACRI-EFTIMIU, Agepsina (1885-1961; n. Piteşti), actriţă română de teatru. Soţia lui Victor Eftimiu. Interpretări reliefate în piesele lui V.Eftimiu, înclinaţie spre rolurile tragice (O'Neil, H.Ibsen, W.Shakespeare).

MACROBIU (Ambrosius Macrobius Theodosius) (sec. 4-5), scriitor latin. Autorul unor dialoguri preţioase pentru cunoaşterea culturii, literaturii şi mitologiei romanilor (*Saturnalii*).

MADÁCH Imre (1823-1864), poet şi dramaturg maghiar. Autor al poemului dramatic *Tragedia omului*, cu o viziune romantică asupra destinului umanităţii. Piese de teatru.

MADAGASCAR (Republica Democratică ~), stat în V Oceanului Indian, situat în insula cu acelaşi nume. Suprafaţa: 587 mii km^2. Populaţia: 16,35 mil. loc. Capitala: *Antananarivo*. Limbi oficiale: malgaşa şi franceza. Culte: animism, catolicism, protestantism, islamism. Moneda: 1 franc malgaş = 100 centimes. Împărţit în 6 provincii. Oraşe pr.: Fianarantsoa, Antsiranana, Tamatave. Platou central muntos (alt. max.: 2886 m), podişuri vestice şi cîmpii litorale înguste. Climă tropicală umedă. Păduri tropicale şi savană. Resurse minerale (grafit, cromit, fier, cărbune, uraniu, pietre preţioase, marmură), aur, insuficient valorificate. Expl. forestiere de abanos şi palisandru. Ind. textilă, alimentară (zahăr, conserve de carne şi peşte, ţigarete), ciment. Cultivă orez, manioc, cafea, banane, trestie de zahăr, tutun, vanilie (locul 1 pe glob), arahide, cocotieri, ananas, citrice, nucşoară. Creşterea bovinelor, caprinelor şi ovinelor. Exportă cafea, vanilie, zahăr, orez, tutun. — Insula a fost locuită în milen. 1 d.Hr. de aborigeni, de populaţii venite din Africa, Indonezia, Malaysia şi Melanesia şi de arabi, care răspîndesc islamismul (sec. 10-11). Descoperită de Diego Díaz (1500). În sec. 16, s-a creat statul autohton Imerina, care unifică

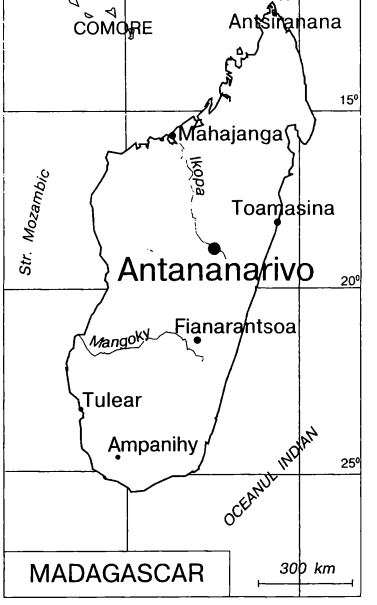

la începutul sec. 19 întreaga insulă. În 1885, în urma unui război (1883-1885), Franța își impune protectoratul (1895) și apoi declară Madagascarul colonie (1896). În 1960, Madagascar își proclamă independența sub denumirea de *Republica Malgașă*. În 1975 se instituie un regim socialist în Republica Democratică Madagascar, sub autoritatea lui Didier Ratsiraka. Criza regimului duce la înlăturarea sistemului monopartit (dec. 1991). Madagascar este republică prezidențială.

MADAN, Gheorghe V. (1872-1944; n. Trușeni, jud. Chișinău), scriitor și folclorist român. Editor al ziarului "Moldovanul". Proză tradiționalistă, de factură postsămănătoristă și postpoporanistă (*Răsunete din Basarabia*, *De la noi din Basarabia*).

MADARIAGA y ROJO, Salvador de (1886-1978), eseist și scriitor spaniol. Eseuri filozofice și literare (*Schițe de literatură contemporană*, *Shelley* și *Calderón*, *Englezi, francezi, spanioli*, *Spania*); romane (*Dușmanul lui Dumnezeu*), poezii și biografii (ale lui Cristofor Columb și Bolívar).

MADEIRA, arhipelag vulcanic în Oceanul Atlantic, în apropierea coastei de N-V a Africii; 797 km^2; 263,3 mii loc. Centrul adtiv: *Funchal*. Relief muntos; alt. max.: 1861 m. Climă subtropicală. Viticultură (vinuri renumite); trestie de zahăr, citrice, banane, porumb. Stațiuni balneoclimaterice. Provincie a Portugaliei. Ocupat de portughezi în 1419.

MADEIRA, râu în America de Sud (Bolivia și Brazilia), afluent al Amazonului; 3330 km (împreună cu râul Mamoré). Izvorăște din Anzi. Navigabil pe 1060 km. Numit și *Rio Madeira*.

MADELEINE, arhipelag în golful Sf. Laurențiu, aparținînd Canadei; 228 km^2; 13,3 mii loc. Centrul ad-tiv: *Havre-Aubert*.

MADELEINE, sit preistoric la Tursac, în Dordogne (Franța), unde au fost descoperite vestigii ale unei culturi principale ale paleoliticului superior (*magdalenian*).

MADERNA, Bruno (1920-1973), dirijor și compozitor italian. A condus orchestra RAI (din 1971). Reprezentant al avangardei italiene de după război, prin experimente în muzica serială. Concerte, opere (*Hyperion*, *Satyricon*, *Continuo*).

MADERNO, Carlo (1556-1629), arhitect italian. Reprezentant al barocului timpuriu (finalizarea bazilicii San Pietro, palatul Barberini din Roma).

MADGEARU, Virgil N. (1887-1940; n. Galați), economist, sociolog și om politic român. Prof. univ. la București. Fruntaș al Partidului Național Țărănesc. Adversar al Gărzii de Fier, a fost asasinat de legionari. Teoretician al agrarianismului (*Revoluția agrară și evoluția clasei țărănești*) și al doctrinei "statului țărănesc" (*Agrarianism, capitalism, imperialism*, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*). Acad.

MADHYA PRADESH, stat în centrul Indiei, în N podișului Deccan; 442,8 mii km^2; 66,1 mil. loc. Capitala: *Bhopal*. Expl. de mangan, cărbuni și minereuri de fier. Centre industriale. Cereale, orez, trestie de zahăr, bumbac; creșterea animalelor.

MADISON, James M. (1751-1836), om politic american. A contribuit la elaborarea Constituției SUA (1787). A fondat, împreună cu Thomas Jefferson, Partidul Democrat Republican (1794). Președinte al SUA (1809-1817).

MADISON, oraș în SUA, capitala statului Wisconsin; 191,3 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial. Piață agricolă. Universitate (1836).

MADRAS, oraș în S-E Indiei, capitala statului Tamil Nadu; port pe coasta Coromandel; 3,84 mil. loc. (5,42 mil. loc. cu suburbiile). Aeroport. Centru industrial (textile). Studiouri cinematografice. Universitate (1857). Institut tehnic. Observator astronomic. Muzeu. Teatre. Biserici catolice (sec. 17-19). Sediu al Companiei engleze a Indiilor Orientale (1639). A fost centrul ad-tiv al Indiei de Sud în perioada dominației britanice.

MADRE DE DIOS, râu în America de Sud (Perú, Bolivia), afluent al râului Beni; 1450 km. Izvorăște din Cordillera de Carabaya (Anzii Peruvieni).

MADRID, capitala Spaniei și centrul ad-tiv al regiunii omonime; 3,01 mil. loc. Aeroport. Mare centru industrial. Universitate (1508). Academia de Științe (1713). Studiouri cinematografice. Teatre. Muzee (Prado, cu celebra pinacotecă). Numeroase biserici și mănăstiri în stil gotic, renascentist, baroc, neoclasic (San Pedro el Real, sec. 14; San Isidro, sec. 17; San Plácido, sec. 18), palate (Palatul Regal, sec. 18). Oraș roman (*Matricia*). Menționat în 932, ca fortificație maură, cucerit în 1083 de regele Alfons VI al Castiliei, devenit reședință a regilor Castiliei (sec. 14-15). Capitală a Spaniei, din 1561.

Madrid. Palatul Regal

MADRIGAL, formație corală românească. Creată în 1962, sub conducerea lui Marin Constantin. Puritate a emisiei și armonizare perfectă a vocilor. Repertoriu renascentist și modern. Numeroase turnee în străinătate.

MADURA, insulă în Arhipelagul Indonezian, în apropierea litoralului de S-E al insulei Java; 5,3 mii km^2; 1,85 mil. loc. Oraș pr.: Sumenep. Relief deluros, dominat la N de un masiv vulcanic. Climat ecuatorial musonic. Păduri ecuatoriale, savane. Cultivă orez, porumb, tutun, manioc.

MADURAI (MADURĂ), oraș în S Indiei (Tamil Nadu); 1,09 mil. loc. (cu suburbiile). Nod feroviar. Centru industrial. Universitate. Templu brahman (sec. 17), pagode, palate. Turism.

MAEBASHI, oraș în Japonia (Honshū) la N-V de Tokio; 286,3 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (textile). Piață pentru orez. Universitate.

MAELSTRÖM (MALSTROM), curent turbionar în apropierea coastei Norvegiei (insulele Lofoten).

MAELTZEL, Johann (1772-1838), inventator austriac. A realizat panharmoniconul și metronomul (1816).

MAETERLINCK, Maurice (1862-1949), scriitor belgian de limbă franceză. Cel mai important dramaturg simbolist. Piese care valorifică mijloacele sugestiei poetice (*Prințesa Maleine*, *Pelléas și Mélisande*, *Pasărea albastră*). Versuri (*Douăsprezece cintece*). Eseuri filozofice (*Tezaurul celor umili*). Premiul Nobel (1911).

MAFRA, oraș în Portugalia (districtul Lisabona); 6,6 mii loc. Aici a fost construit de regele João V, între 1717 și 1730, un mare palat-mănăstire, replică la Escorialul spaniol.

MAGADAN, oraș în Federația Rusă, în Extremul Orient, port la marea Ohotsk; 152 mii loc. Aeroport. Expl. de minereuri de aur. Construcții navale. Centru industrial (metalurgie).

MAGADHA, stat în N Indiei antice. În timpul dinastiei Maurya (324-187 î. Hr.), a unificat India de Nord și Centrală și a răspîndit budismul.

MAGAZIN, revistă săptămînală miscelanee. Apare la București din oct. 1957.

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, la București, din apr. 1967.

MAGAZIN ISTORIC PENTRU DACIA, revistă de istorie, editată la București între 1845 și 1851 de Aug.Treboniu Laurian și N.Bălcescu. Importantă pentru propagarea ideologiei pașoptiste și constituirea istoriografiei moderne românești. A publicat documente și izvoare ale istoriei naționale.

MAGDALENA, fluviu în N-V Americii de Sud (Columbia); 1550 km. Izvorăște din Anzii Centrali și se varsă printr-o deltă în Marea Caraibilor. Navigabil pe două sectoare (1100 km).

MAGDEBURG, oraș în Germania, pe Elba; 288,4 mii loc. Nod feroviar. Port fluvial. Aeroport. Centru industrial (metalurgie). Șantiere navale. Institut politehnic. Catedrala gotică (sec. 13-14), singurul monument vechi rămas după bombardamentele din al doilea război mondial. Menționat documentar din 805, ca oraș comercial. Reședință arhiepiscopală din 968. Distrus în 1631. Capitală a provinciei prusiene Saxa (1815).

MAGELLAN, Fernando (*Fernão de Magalhães*) (1480-1521), navigator portughez. Căutînd un drum prin V spre Indii (arhipelagul Moluce, de unde negustorii portughezi aduceau mirodenii), a efectuat prima călătorie în jurul pămîntului (1519-1521), trecînd din Oceanul Atlantic în Oceanul

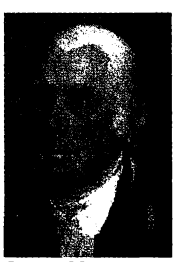

James M. Madison

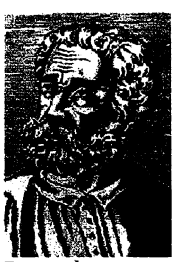

Fernando Magellan

Pacific prin strîmtoarea care îi poartă numele (1520). A fost ucis în insulele Filipine.

MAGELLAN, strîmtoare între extremitatea sudică a Americii de Sud şi insula Ţara de Foc, unind Oceanul Atlantic cu Oceanul Pacific. Lungime: 550 km; lăţime min.: 3,3 km; ad. max.: 1170 m. Navigaţie îngreunată de ceaţă, vînturi puternice şi stînci subacvatice. Port: Punta Arenas.

MAGENDIE, François (1783-1855), fiziolog şi neurolog francez. Unul dintre iniţiatorii metodei experimentale, aplicată la nervii rahidieni.

MAGENTA, localitate în N Italiei (Lombardia). Loc al unei bătălii victorioase (4 iun. 1859) a trupelor franco-sarde, comandate de Mac-Mahon, cu austriecii. Urmat de victoria de la Solferino (24 iun. 1859), acest succes militar a determinat cedarea de către Austria a Lombardiei şi trecerea sa în stăpînirea Franţei şi apoi a Italiei.

MAGERØY, insulă norvegiană în marea Barents; 275 km²; c. 5 mii loc. Extremitatea insulei, Capul Nord, este cel mai nordic punct al Europei.

MAGGIORE (Lago ~), lac prealpin la graniţa Italiei cu Elveţia, situat pe bordura sudică a Alpilor Lepontini, la 193 m alt.; 216 km²; ad.max.: 372 m. Străbătut de rîul Ticino. Staţiuni climaterice: Arona, Pallanza, Locarno. Vechiul nume: *Verbano*.

MAGHERU, Gheorghe (1802-1880; n. Bîrzeiul de Gilort, jud. Gorj), general şi om politic român. Fruntaş al Revoluţiei de la 1848-1849 din Ţara Românească. Membru în Guvernul provizoriu. Militant pentru unirea principatelor române.

MAGHREB (MAHRÎB) ("Soare apune"), numele regiunii de N-V a Africii, dintre Marea Mediterană şi Sahara (azi, în Maroc, Algeria şi Tunisia), dat de geografii şi istoricii arabi în evul mediu. În 1989, cele trei state, la care s-au adăugat Libia şi Mauritania, au format o uniune economică numită *Uniunea Maghrebului Arab*.

MAGINOT, André (1877-1932), om politic francez. Ministru de Război (1922-1924, 1929-1932), a iniţiat construirea unei linii de fortificaţii la graniţa de N-E a Franţei (*Linia Maginot*), realizată între 1927 şi 1936, pentru eventualitatea unei noi confruntări militare cu Germania. În 1940, a fost invaluita, prin Belgia, de trupele germane.

MAGNA CHARTA LIBERTATUM, document impus regelui Angliei, Ioan Fără de Ţară, în 1215, de către baronii, cavalerii şi orăşenii răsculaţi, prin care se limita autoritatea regală şi se obţineau privilegii pentru nobilime.

MAGNANI, Anna (1908-1973), actriţă italiană de film. Interpretare viguroasă, frustă a unor personaje pătimaşe, îndeosebi a femeii din popor (*Roma, oraş deschis*, *Trandafirul tatuat*, *Orfeu în Infern*, *Mamma Roma*, *Secretul de la Santa Vittoria*). Premiul Oscar (1955).

MAGNASCO, Alessandro (numit *il Lissandrino*; 1667-1749), pictor italian. Evocă o lume stranie, uneori caricaturală, cu soldaţi, călugări, ţigani, într-un desen rapid şi o cromatică redusă la esenţial (*Scenă macabră*, *Bătrîna şi ţiganii*, *Cina din Emaus*).

MAGNITOGORSK, oraş în Federaţia Rusă, în S-E munţilor Ural, pe fluviul Ural; 440 mii loc. Expl. de magnetită. Mare centru industrial (siderurgie). Construit între 1929 şi 1931.

MAGNUS, numele mai multor regi ai Suediei, Danemarcii şi Norvegiei, în sec. 11-14. Mai importanţi: — **Magnus I cel Bun** (1024-1047), rege al Norvegiei (1035-1047) şi Danemarcii (1042-1047). A realizat unitatea danezo-norvegiană. — **Magnus VI Legislatorul** (1238-1280), rege al Norvegiei (1263-1280), a reformat administraţia şi legislaţia, marcînd o perioadă de apogeu al statului. — **Magnus VII Eriksson** (1316-1374), rege al Norvegiei (1319-1355) şi al Suediei (1319-1363). A realizat unitatea peninsulei, cucerind Scania şi Holland. A trebuit să cedeze tronurile fiilor săi.

MAGNUS, Heinrich Gustav (1802-1870), fizician şi chimist german. Contribuţii în termodinamică, electroliză şi aerodinamică. A studiat efectele unui curent fluid asupra unui corp solid în rotaţie (*efectul Magnus*).

MAGRITTE, René (1898-1967), pictor belgian. Reprezentant al suprarealismului. Pictează în maniera realismului "fotografic" obiecte pe care le integrează într-un ansamblu straniu (*Drepturile omului*, *Timpul ameninţător*, *Terapeutul*, *Semnele serii*).

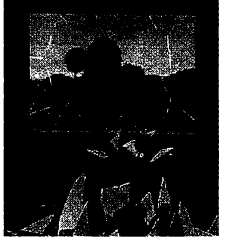

René Magritte, *Cheia cîmpurilor*

MAHÂBALIPURAM, sit arheologic în India (Tamil Nadu), la c. 50 km S de Madras. Sanctuare brahmanice (sec. 7-8), sculpturi rupestre şi trei temple. Denumirea engleză: *Seven Pagodas*.

MAHÂBHÂRATA ("Povestea marelui război al bharaţilor"), epopee sanscrită, atribuită lui Vyāsa (sec. 4 sau 3 î.Hr.). Operă de mare întindere (200 000 de versuri), cuprinzînd cunoştinţe enciclopedice despre lumea hindusă. Cel mai vechi monument al literaturii indiene. Povesteşte luptele dintre triburile Kaurava şi Pāndava. Între personajele principale: Krishna, Arjuna, înţeleptul Vidūra, regele orb Dhrtarāstră. Cuprinde şi episodul din *Bhagavad-Gita*. A influenţat dezvoltarea literaturii indiene şi - prin traduceri - arta literară din alte ţări asiatice.

MAHACIKALA (MACHAČKALA), capitala Daghestanului (Federaţia Rusă), port petrolier la Marea Caspică; 328 mii loc. Centru industrial. Universitate.

MAHALLA EL-KÛBRA (El ~), oraş în Egipt, în delta Nilului, la N de Cairo; 239 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (textile) şi piaţă agricolă (orez, bumbac).

MAHANADI, fluviu în India, în N-E podişului Deccan; 820 km. Se varsă în golful Bengal printr-o deltă de 15 mii km². Navigabil pe cursul inferior, în sezonul ploios.

MAHÂRÂSHTRA, stat în V Indiei, la ţărmul Mării Arabiei; 307,5 mii km²; 78,7 mil. loc. Capitala: *Bombay*. Expl. forestiere, de cărbuni, mangan şi bauxită. Centre industriale. Cultivă bumbac, arahide, in, orez, trestie de zahăr. Creşterea animalelor.

MAHLER, Gustav (1860-1911), dirijor şi compozitor austriac. Operă reprezentativă pentru perioada de trecere de la simfonismul romantic la noua şcoală vieneză. Zece simfonii (unele cu soliţi vocali şi cor), cicluri de lieduri (*Cîntecele ucenicului pribeag*, *Cîntecele copiilor morţi*, *Cîntecul pămîntului*). Maestru al dirijorilor B.Walter şi O.Klemperer. Şef al orchestrelor din Viena, Praga, Budapesta, Hamburg, New York.

MAHMUD, numele a doi sultani otomani. — **Mahmud I** (1696-1754), sultan (1730-1754). A purtat războaie cu persanii (1730-1736 şi 1743-1746), cu Austria şi Rusia (1736-1739), acesta încheiat victorios prin Pacea de la Belgrad (1739). — **Mahmud II** (1784-1839), sultan (1808-1839). A condus două războaie cu Rusia (1806-1812 şi 1828-1829), în urma cărora Imperiul Otoman a pierdut teritorii şi poziţii strategice. A instituit armata regulată, desfiinţînd corpul ienicerilor (1826). A recunoscut independenţa Greciei, la sfîrşitul unui război de eliberare (1821-1829).

MAHNO, Nestor Ivanovici (1889-1934), anarhist ucrainean. Condamnat în 1909, a fost eliberat în 1917. Între 1919 şi 1921, a controlat cu bande înarmate o mare parte din teritoriul Ucrainei, confruntîndu-se mai întîi cu trupele lui Denikin şi apoi cu bolşevicii, care l-au înfrînt (aug. 1921). S-a exilat în Franţa.

MAHOMED (arab. **Mohammed** "Cel lăudat") (c. 570-632), reformator religios arab. Fondatorul islamismului (mahomedanismului). S-a născut şi a predicat (din 610) la Mecca. Învăţăturile divine, transmise de arhanghelul Gabriel, repetate şi dictate, au format *Coranul*. Predicile sale au avut audienţă la săracii oraşului, dar a provocat adversitatea celor bogaţi. Ameninţat, a trebuit să fugă la Medina (622, Hegira "fuga"), moment care este considerat începutul erei musulmane. La Medina, Mahomed a decis ca toţi credincioşii să se închine spre Kaba din Mecca, Ierusalimul rămînînd al doilea oraş sfînt al islamului. Mahomed a unificat triburile nomade arabe şi a revenit victorios la Mecca (630).

MAHOMED (MEHMED), numele a şase sultani otomani. — **Mahomed (Mehmed) I**, sultan (1413-1421). A consolidat statul prin eliminarea adversarilor politici şi prin înăbuşirea unor răscoale din Asia Mică şi Peninsula Balcanică. — **Mahomed (Mehmed) II** (1432-1481), sultan (1451-1481). A cucerit Constantinopolul (1453) şi a supus prin războaie Serbia (1456-1459), despotatul de Moreea (1460), teritoriile din Asia Mică ale hanului Uzun-Hasan, cetăţile genoveze din Crimeea, Hanatul Crimeii (1475). A purtat numeroase bătălii, unele pierdute, cu

Veneţia, cu albanezii lui Skanderbeg, cu lancu de Hunedoara (victorios la Belgrad, 1456), cu Vlad Ţepeş (1462), cu Ştefan cel Mare (învingător la Vaslui, 1475, dar înfrînt la Valea Albă, 1476). — **Mahomed (Mehmed) III**, sultan (1595-1603). A fost învins de Mihai Viteazul la Călugăreni (1595), dar a înfrînt armatele imperiale şi transilvănene la Eger şi Mezökeresztes (1596). A înăbuşit o răscoală în Asia Mică (1595-1598). — **Mahomed (Mehmed) IV** (1642-1692), sultan (1648-1687). A fost dominat de marii viziri Mehmed, Ahmed Köprülü şi Kara Mustafa, care au guvernat efectiv şi au dus o politică externă expansionistă. Acum s-au desfăşurat războaiele cu ţările române (1657-1661), cu Austria (1663-1664), cu Polonia (1672-1676), cu Rusia (1676-1681) şi din nou cu Austria (1683-1699), cînd s-a produs înfrîngerea de la Viena (1683). — **Mahomed (Mehmed) V** (1844-1918), sultan (1909-1918). Adus pe tron de revoluţia Junilor turci, a introdus un regim constituţional, dar a pierdut toate războaiele la care a participat: cu Italia (1911-1912) şi cu statele balcanice (1912-1913). De asemenea, a domnit în timpul primului război mondial (1914-1918), cînd Imperiul Otoman s-a dezmembrat. — **Mahomed (Mehmed) VI** (1861-1926), ultimul sultan al Turciei (1918-1922). A fost înlăturat de Mustafa Kemal.

MAI (1 Mai), sărbătoarea internaţională a muncii. A fost stabilită de Congresul I al Internaţionalei a II-a (1889), pentru a se comemora reprimarea sîngeroasă a grevei muncitorilor din Chicago (1 mai 1886) şi a se realiza solidaritatea oamenilor muncii din întreaga lume.

MAIAKOVSKI, Vladimir Vladimirovici (1894-1930), scriitor rus. A debutat ca poet futurist (*Norul în pantaloni*), impunîndu-se prin forţa personalităţii sale, care violentează principiile, convenţiile şi clişeele literare. Poet al Revoluţiei, cultivă teme ale proletcultismului, dar se salvează ca artist prin originalitatea limbajului, patetism şi ingeniozitate prozodică (*Omul*, *V.I.Lenin*, *150 000 000*, *Octombrie*, *E bine*). Teatru satiric (*Ploşniţa*, *Baia*). Grafician (afişe, caricaturi). S-a sinucis.

MAIANO, Benedetto da (1442-1497), arhitect şi sculptor italian. A construit palatul Strozzi, cel mai valoros palat florentin din sec. 15. A realizat monumente funerare, portrete (*Filippo Strozzi*) şi amvonul bisericii Santa Croce din Florenţa (capodopera sa).

MAICAN, Ion Aurel (1893-1952; n. Avrig, jud. Sibiu), regizor român de teatru. Repertoriu clasic şi modern la Teatrul Naţional din Cernăuţi, apoi la cel din Iaşi (*Romeo şi Julieta* de W.Shakespeare, *Crimă şi pedeapsă*, după F.M.Dostoievski).

MAICU, Horia (1905-1975; n. Constanţa), arhitect român. Prof univ. la Bucureşti. Coautor al unor construcţii cu destinaţie politică şi culturală din Bucureşti (Casa Scînteii, Sala Palatului, Teatrul Naţional).

MAIDUGURI, oraş în N-E Nigeriei; 168 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Piaţă pentru cereale, cacao şi lemn. Industrii.

MAIKOP, oraş în Federaţia Rusă, în N-V munţilor Caucaz, capitala Republicii Adîghee; 152,5 mii loc. Importante expl. de petrol. Centru industrial (petrolier).

MAILATH, Ştefan, voievod al Transilvaniei (1534-1538 şi 1538-1540, împreună cu Emeric Balassa). Acceptat de turci ca principe al Transilvaniei (1540), a dus o politică de apropiere de Habsburgi, pentru obţinerea autonomiei Transilvaniei. Mazilit, a fost dus la Constantinopol (1541).

MAILER, Norman Kingsley (n. 1923), romancier american. Observator lucid al tensiunilor sociale şi al dramelor alienării, în formule narative diverse (*Cei goi şi cei morţi*, *Un vis american*, *Cîntecul călăului*). Eseuri (*Prizonier al sexului*).

MAILLOL, Aristide (1861-1944), pictor, sculptor şi gravor francez. Într-o primă fază a fost influenţat de E.A Bourdelle şi A.Rodin, apoi a evoluat spre un stil personal, reprezentativ în epoca contemporană pentru idealul estetic al clenismului. A excelat în nudul feminin (*Gîndirea*, *Flora*, *Mediterana*, *Cele trei graţii*). Cicluri de gravuri pe teme din Vergiliu, Ovidiu, Longos, Ronsard şi Verlaine.

Aristide Maillol, *Pomona*

MAIMAN, Theodore Harold (n. 1927), fizician american. Cercetări în fizica semiconductorilor. A construit primul laser cu rubin (1960).

MAIMAROLU, Dimitrie (1859-1926; n. Bucureşti), arhitect român. Construcţii monumentale în stilul şcolii academice franceze (Palatul Marii Adunări Naţionale, Casa Centrală a Armatei din Bucureşti).

MAIMONIDE, Moşe ben Maimon (1135-1204), talmudist, filozof şi medic evreu din Spania (Córdoba). A trăit şi în Maroc şi Egipt. A interpretat precepte ale mozaismului din perspectiva filozofiei lui Aristotel (*Mishne Tora*, *Călăuza rătăciţilor*). A influenţat gîndirea lui Toma d'Aquino şi a lui Eckhardt.

MAIN, rîu în Germania, afluent al Rinului la Mainz; 524 km. Izvorăşte din Munţii Bavariei şi trece prin Frankfurt pe Main, Würzburg şi Bayreuth. Navigabil pe 400 km, prin sectorul canalizat care a legat Dunărea de Rin.

MAINARDI, Enrico (1897-1976), violoncelist, dirijor şi compozitor italian. Repertoriu de concert de mare succes.

MAI NDOMBE, lac în V Republicii Democratice Congo; c. 2400 km^2 (pînă la 8,2 mii km^2, în sezonul ploios); ad.: 2,5-5 m. Traversat de rîul Fini. Numele vechi: *Léopold II*.

MAINE, provincie istorică în N-V Franţei, în bazinul inferior al fluviului Loara. Oraş pr.: Le Mans. Cereale. Pomicultură (meri). Creştere intensivă a animalelor (bovine, porcine). Comitat (sec. 10), apoi ducat, a fost anexat de regatul Franţei în 1481.

MAINE, stat în N-E SUA, cu ieşire la golful omonim (Oceanul Atlantic); 86,2 mii km^2; 1,23 mil. loc. Capitala: *Augusta*. Expl. forestiere. Cereale. Pomicultură. Creşterea animalelor (bovine). Turism.

MAINE DE BIRAN (pseudonim al lui *Marie François Pierre Gontier*; 1766-1824), psiholog şi filozof francez. A susţinut teza că identitatea psihică a individului (Eul) se naşte şi ia cunoştinţă de sine prin voinţă, efort şi acţiune (*Tratat despre aperceptia imediată*, *Raporturile dintre fizic şi moral*). Experienţe mistice şi metafizice (*Jurnal intim*).

MAINLAND, principala insulă a arhipelagului Shetland (Marea Britanie); 562 km^2; c. 15 mii loc. Oraş pr.: Lerwick.

MAINLAND (POMONA), principala insulă a arhipelagului Orkney (Marea Britanie). Oraş pr.: Kirkwall.

MAINTENON, Françoise d'Aubigné, marchiză de (1635-1719), pedagogă şi scriitoare franceză. Soţia poetului P. Scarron şi apoi a regelui Ludovic XIV, asupra căruia a exercitat o mare influenţă. A înfiinţat şcoala de la Saint-Cyr (1686), pentru educaţia fetelor nobile, lipsite de mijloace materiale. A abordat cu inteligenţă şi talent probleme politice, religioase şi literare (*Scrisori şi conversaţii*, 10 vol.).

MAINZ, oraş în V Germaniei, port pe stînga Rinului, centrul ad-tiv al landului Renania-Palatinat; 177 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial (automobile "Opel", siderurgie). Catedrală romanică (sec. 12-13). Universitate (1476). Muzeul Gutenberg. Turism. Fondat aproape de castrul roman *Moguntiacum*. Reşedinţă episcopală din 746.

MAIOR, Augustin (1882-1963; n. Reghin), fizician român. Prof. univ. la Cluj. Lucrări în domeniul telefoniei multiple (1907) şi în fizica teoretică (gravitaţia, termodinamica radiaţiilor, teoria cuantelor).

MAIOR, Grigore (1715-1785; n. Sărăuad, jud. Satu Mare), prelat român. Episcop unit de Făgăraş (1772-1782). A contribuit la organizarea învăţămîntului sătesc în limba română.

MAIOR, Petru (c. 1756-1821; n. Tîrgu-Mureş), istoric şi filolog român. Reprezentant ilustru al Şcolii Ardelene. A studiat la Tîrgu-Mureş, Sibiu, Blaj şi la Colegiul "De propaganda fide" din Roma. A adus argumente istorice şi lingvistice pentru demonstrarea romanităţii, unităţii şi continuităţii românilor în Dacia (*Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, *Disertaţie pentru începutul limbii româneşti*, *Disertaţie pentru literatura cea*

Vladimir Maiakovski

Theodore Harold Maiman

veche a românilor, *Orthographia romana sive latino-valachica*, *Dialog pentru începutul limbei române între nepot şi unchi*). A susţinut ideea eronată a purităţii etnice (romane) a românilor, dar şi ideea corectă a continuităţii latinei populare prin limba română. A contribuit decisiv la realizarea *Lexiconului de la Buda*. A fost unul dintre redactorii memoriului *Supplex Libellus Valachorum* (1791), militînd de pe poziţii iluministe pentru emanciparea socială şi naţională a românilor din Transilvania.

MAIORESCU, Ioan (*Ioan Trifu*; 1811-1864; n. Bucerdea Grînoasă, jud. Alba), om politic şi publicist român. Agent diplomatic al Guvernului provizoriu de la 1848 pe lîngă Dieta germană de la Frankfurt pe Main. Este primul cercetător al unui dialect românesc sud-dunărean (*Itinerar în Istria şi vocabular istriano-român*).

MAIORESCU, Titu (1840-1917; n. Craiova), critic, teoretician literar şi om politic român. Fiu al lui Ioan Maiorescu. Prof. univ. de istorie, filozofie şi logică la Iaşi şi la Bucureşti. În mai multe rînduri ministru în cabinete conservatoare şi prim-ministru (1912-1914). De formaţie culturală germană, influenţat de filozofia lui Herbart şi Feuerbach, a avut o influenţă considerabilă asupra formării ideilor şi concepţiilor estetice şi social-politice ale epocii. Mentor al societăţii Junimea, a combătut falsele valori şi transpunerea formală a unor instituţii şi reforme în societatea românească (teoria "formelor fără fond"), a promovat criteriul estetic în judecarea operelor literare (*O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867*) şi a contribuit la afirmarea marilor scriitori ai epocii (Eminescu, Caragiale, Creangă, Slavici). A susţinut idei judicioase privind ortografia (*Despre scrierea limbei române*) şi normele limbii literare (*Limba română în jurnalele din Austria*, *Neologismele*), combătînd etimologismul. A propus un model de oratorie politică (*Discursuri parlamentare*) şi a redactat un preţios jurnal (*Însemnări zilnice*). Operă pr.: *Critice*. Membru fondator al Societăţii Academice Române.

MAIRET, Jean (1604-1686), poet dramatic francez. A teoretizat regula aristotelică a celor trei unităţi, pe care a încercat s-o aplice în *Sophonisba*, prima tragedie clasică cu această formulă compoziţională.

MAISTRE, Joseph, conte de (1753-1821), scriitor şi filozof francez. Reprezentant al legitimismului şi adversar al iluminismului. Adept al monarhiei absolute şi apărător al catolicismului. Polemist de mare talent, cu un stil viguros şi elocvent (*Studii asupra suveranităţii*, *Despre papă*, *Serate la Sankt Petersburg*).

Petru Maior

Titu Maiorescu

MAISTRE, Xavier, conte de (1763-1852), scriitor francez. Frate al lui J. de Maistre. Precursor al romantismului. Proză agreabilă, expresie a unei imaginaţii bogate şi a unei filozofii senine (*Călătorie în jurul camerei mele*); nuvele (*Prizonierii din Caucaz*, *Tînăra siberiană*).

MAITEC, Ovidiu (n. 1925, Arad), sculptor român. Lucrări ilustrînd o direcţie de valorificare a tradiţiei populare în forme elaborate (*Coloana cu aripi*, *Meşterul Manole*, *Eminescu*). Membru corespondent al Acad. Rom.

MAITREYA (în hinduism), unul dintre cei mai importanţi *bodhisattva*, un viitor Buddha, succesor al lui Sakyamuni.

MAITREYI (în mitologia indiană), soţia înţeleptului Yajnavalkya, simbol al femeii care caută adevărul cosmic (în *Upanişade*).

MA IUAN (c. 1150-1230), pictor chinez. Reprezentant al artei din timpul dinastiei Nansong. Peisaje în manieră academică.

MAJDANEK, lagăr nazist de concentrare şi de exterminare din Polonia, lîngă Lublin. Între 1940 şi 1944, aici au fost exterminaţi c. 1,5 mil. de deţinuţi.

MAJEROVÁ, Marie (pseudonim al *Mariei Bartošová*; 1882-1967), scriitoare cehă. Proză cu tematică socială (romanele *Cea mai frumoasă lume*, *Sirena*), reportaje şi literatură pentru copii (*Robinsonka*).

MAKALU, vîrf în munţii Himalaya, la S-E de Chomolungma (Everest); alt.: 8515 m. Escaladat în 1955.

MAKARENKO, Anton Semionovici (1888-1939), pedagog şi scriitor rus. Unul dintre autorii principiilor şi metodelor educaţiei comuniste, caracterizate prin muncă obligatorie şi preeminenţa colectivismului asupra valorilor individuale (*Poemul pedagogic*, *Steaguri pe turnuri*).

MAKARIOS III (pe numele laic *Mihail Christodulos Muskos*; 1913-1977), arhiepiscop şi om politic cipriot. Cap al Bisericii Ortodoxe din Cipru (1950-1977). Primul preşedinte al republicii şi prim-ministru (1959-1977).

MAKAROVA, Natalia Romanovna (n. 1940), balerină americană de origine rusă. Transfuga (1970). A realizat la Londra şi în SUA remarcabile roluri în *Giselle*, *Lacul lebedelor*, *Mefisto vals*, *Carmen*. Şi-a alcătuit o trupă proprie (1980).

MAKASSAR v. **Ujungpandang**.

MAKEEVKA, oraş în Ucraina, în bazinul Donеţk; 430 mii loc. Expl. de cărbune. Centru industrial (siderurgie).

MAKSIMOVA, Ekaterina Sergheevna (n. 1939), balerină rusă. Solistă a Teatrului Mare din Moscova, una dintre marile interprete ale vremii sale (*Floarea de piatră*, *Don Quijote*, *Giselle*).

MAKTUM, Rashid bin Said al ~ (n. 1914), emir al emiratului Dubai (din 1958). Prim-ministru al Emiratelor Arabe Unite (din 1979).

MALABAR (Coasta ~), coasta de S-V a peninsulei India, la Marea Arabiei, cuprinsă între Panjim (Goa), la N, şi capul Comorin, la S; lungime: 400 km.

MALABO, capitala Guineii Ecuatoriale, pe ţărmul de N al insulei Bioko; 37 mii loc. Port la golful Guineea. Aeroport internaţional. Centru comercial (cacao, cafea, fructe). Numele vechi (pînă în 1973): *Santa Isabel*.

MALACCA, oraş în Malaysia, centrul ad-tiv al statului cu acelaşi nume, port la strîmtoarea Malacca; 88 mii loc. Centru industrial (metalurgie, cauciuc). Turism. Fondat în 1403. Cucerit de portughezi în 1511.

MALACCA, peninsulă, terminaţia de sud a peninsulei Indochina, între Marea Chinei de Sud, marea Andaman şi strîmtoarea Malacca, unită cu continentul prin istmul Kra; 237 mii km^2. Relief muntos; alt. max.: 2190 m. Păduri sempervirescente. Zăcăminte de staniu, wolfram, bauxită. Cauciuc, cocotieri, orez.

MALACCA, strîmtoare între peninsula Malacca şi insula Sumatera, care leagă marea Andaman cu Marea Chinei de Sud. Lungime: c. 1000 km; lăţime minimă: 40 km; ad.: 13-151 m.

MALADETA, masiv muntos în Pirineii centrali (Spania); alt. max.: 3 404 m. Gheţari şi zăpezi veşnice.

MALAEZ (Arhipelagul ~), arhipelag în V Oceanului Pacific, între Asia şi Australia, cuprinzînd Sondele Mari, Sondele Mici, arhipelagul Moluce, insulele Filipine şi alte grupuri mai mici de insule; c. 2 mil. km^2 (cel mai mare arhipelag de pe glob). Relief predominant muntos, cu alt. max. de 4101 m (vîrful Kinabalu) în N insulei Kalimantan. Vulcani (c. 330). Climă ecuatorială şi subecuatorială. Păduri tropicale. Numit şi *Insulinda*.

MÁLAGA, oraş în S Spaniei (Andaluzia), port la Marea Mediterană; 522,1 mii loc. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial şi comercial. Vinuri renumite. Monumente: fortăreaţă maură (sec. 14), catedrală (sec. 16-18). Muzee. Manufacturi de ceramică (sec. 13). Staţiune balneară pe Costa del Sol. Turism.

MALANG, oraş în Indonezia (Java); 560 mii loc. Aeroport. Centru industrial şi comercial (cauciuc, tutun, trestie de zahăr). Universitate. Staţiune climaterică.

MALAPARTE, Curzio (pseudonim al lui *Kurt Erich Suckert*; 1898-1957), scriitor şi publicist italian de origine germană. Aderent la fascism, de care se desparte în mod public în 1931, devine analist şi critic al regimurilor totalitare (*Tehnica loviturii de stat*) şi martor al experienţelor dramatice ale războaielor (*Soarele e orb*, *Kaputt*, *Pielea*).

MĂLAREN (MĂLAR), lac în S-E Suediei; 1,14 mii km^2; ad. max.: 64 m. Legat prin canale cu Marea Baltică şi lacul Hjälmaren. Oraşul Stockholm este construit pe malul acestui lac.

MALATESTA, familie nobilă italiană din Rimini, în sec. 12-16. Mai cunoscut: **Sigismondo Pandolfo Malatesta** (1417-1468), condotier. Adversar al papalităţii, a fost excomunicat în 1460. A patronat literatura şi artele.

MALATYA, oraş în S-E Turciei, în apropierea cursului superior al Eufratului (Furat); 281,8 mii loc. Centru comercial şi industrial (agricol). Vestigii ale unui palat

hitit (mil. 2 î.Hr.). Moschee (sec. 13). Caravanserai (sec. 13).

MALAWI (Republica ~), stat în S-E Africii. Suprafaţa: 118,5 mii km². Populaţia: 10,38 mil. loc. Capitala: *Lilongwe*. Limba oficială: engleza. Culte: animism, catolicism, islamism. Moneda: 1 kwacha = 100 tambala. Împărţit în 3 provincii. Oraşe pr.: Blantyre-Limbe, Zomba. Relief înalt (podişuri şi munţii Mlanje; alt. max.: 3003 m). Climă subtropicală. Expl. forestiere (mahon, teck, cedru). Zăcăminte de cărbune, bauxită, uraniu, puţin valorificate. Cultivă porumb, manioc, batate, tutun, ceai, trestie de zahăr, arahide. Creşterea animalelor (caprine, bovine). Mici întreprinderi de ţigarete, zahăr, bere. Exportă tutun şi ceai (locul 2 în Africa), zahăr, arahide, bumbac. — Teritoriul Malawi a fost locuit din timpuri vechi de triburi bantu, care şi-au constituit un regat în sec. 15. În 1835-1836, zuluşii ngoni veniţi din Africa de Sud supun populaţia băştinaşă. În 1891, Malawi este protectorat britanic (numit *Nyassaland*, din 1907), inclus în 1953 în Federaţia Rhodesia-Nyassaland (colonie). În 1962 se retrage din federaţie, iar în 1964 îşi proclamă independenţa în cadrul Commonwealth-ului, cu statut de dominion. În 1966, Malawi devine republică prezidenţială.

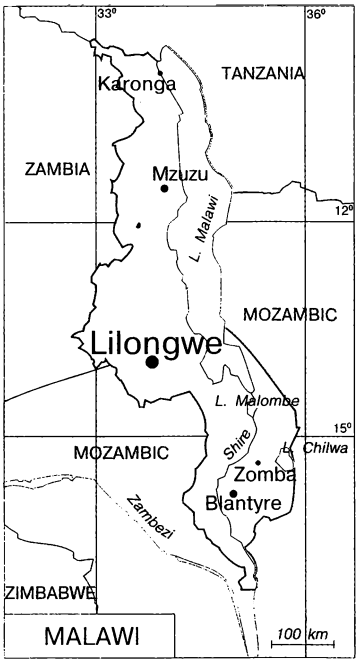

MALAYSIA (Federaţia ~), stat în S-E Asiei, compus din Malaysia Occidentală (statele Johore, Malacca, Negri Sembilan, Selangor, Pahang, Trengganu, Kelantan, Perak, Penang, Kedah şi Perlis şi teritoriul federal Kuala Lumpur) şi Malaysia Orientală (statele Sabah şi Sarawak). Suprafaţa: 332,9 mii km². Populaţia: 21,45 mil. loc. Capitala: *Kuala Lumpur*. Limba oficială: malaeza. Culte: islamism, hinduism. Moneda: 1 malaysian dollar (ringgit) = 100 cents (scn). Împărţit în 13 state şi teritoriul federal al capitalei. Oraşe pr.: Ipoh, Penang, Kelang, Kuala Trengganu. Teritoriul Malaysiei este constituit dintr-un sector continental (partea sudică a peninsulei Malacca) şi un sector insular (partea de N-V a insulei Kalimantan). Relieful este muntos, cu înguste cîmpii litorale. Climă musonică. Expl. de bauxită, cositor, petrol, cărbuni, minereuri de fier. Plantaţii de arbori de cauciuc, culturi de orez, ceai, porumb. Produce cositor (locul 1 pe glob), energie electrică, cauciuc natural, ulei de palmier. Exportă cositor, cauciuc natural, petrol, minereuri de fier, ulei de palmier. — Malaysia este un teritoriu de vechi interferenţe ale civilizaţiilor indoneziană, chineză şi indiană. În sec. 12 a fost întemeiat portul Singapore, iar în 1253 oraşul Malacca, devenit capitala unui stat islamic, care a dominat (sec. 13-15) aproape întreaga peninsulă. În 1511, portughezii ocupă sultanatul Malacca, cedat olandezilor în 1541. La sfîrşitul sec. 18, englezii ocupă posesiunile olandeze, organizate în 1826 în "Straits Settlements" (Singapore, Penang şi Malacca) şi declarate colonii în 1867. Pînă în 1909, Marea Britanie îşi impune protectoratul asupra tuturor principatelor malayeze. Între 1941 şi 1945, Malaysia este ocupată de japonezi. După eliberare, englezii creează o uniune (1946-1948), apoi o federaţie de 11 state malayeze, care îşi proclamă independenţa în 1957. Un nou stat federal se formează în 1963, prin asocierea statelor Sarawak, Sabah şi Singapore (ultimul, retras în 1965). Malaysia este o monarhie constituţională. Regele este ales (pe cinci ani) dintre şefii statelor componente.

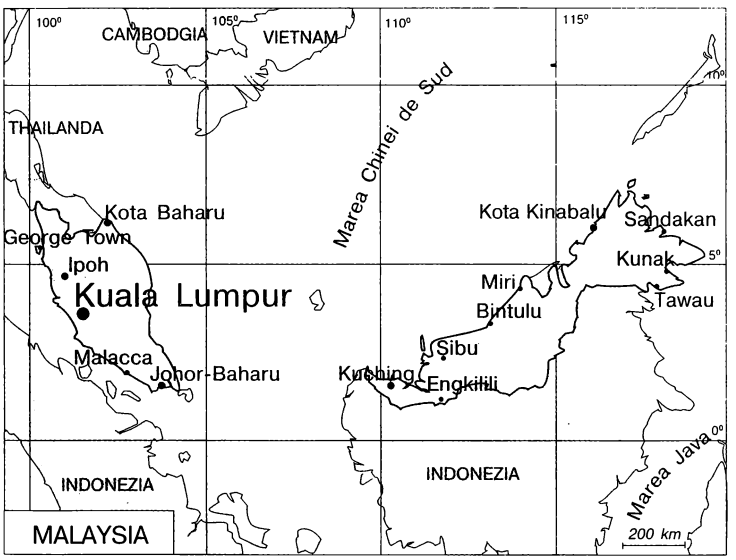

MALBORK, oraş în Polonia, port fluvial în delta fluviului Vistula; 35 mii loc. Castel, reşedinţă a marilor maeştri ai Ordinului Cavalerilor Teutoni, între 1309 şi 1457; ansamblu gotic, azi muzeu. Denumirea germană: *Marienburg*.

MALCOLM, numele mai multor regi scoţieni, în sec. 10-12. Mai importanţi: — **Malcolm II**, rege (1005-1034). A unificat Scoţia. — **Malcolm III Canmore**, rege (1058-1093), fiu al lui Duncan I. A ocupat tronul învingîndu-l pe Macbeth. Campanii nereuşite în Anglia.

MALDIVE (Insulele ~), arhipelag în Oceanul Indian la S-V de capul Comorin (India). Format din c. 1000 de insule coraligene, dintre care 220 locuite.

MALDIVE (Republica ~), stat situat în arhipelagul cu acelaşi nume. Suprafaţa: 300 mii km². Populaţia: 282 mii loc. Capitala: *Male*. Limba oficială: divehi (dialect singhalez). Culte: islamism. Moneda: 1 rufiyaa = 100 laari. Unităţi administrative: capitala şi 19 atoli (districte). Relieful: platou submarin ale cărui proeminenţe (insulele) au altitudinea de 2 m (cea mai joasă din lume). Climă ecuatorială musonică. Palmieri, cocotieri, bananieri, manghieri, arbori de pîine. Pescuit. Ind. alimentară (conserve de peşte). Cultivă legume, manioc. Turism de cură heliomarină. Exportă peşte, copra, nuci de cocos. — Arhipelagul Maldive a fost populat din sec. 2 d.Hr. de imigranţii din Sri Lanka, India meridională şi Arhipelagul Malayez. În sec. 12, se răspîndeşte islamismul adus de negustorii arabi, care au întemeiat un

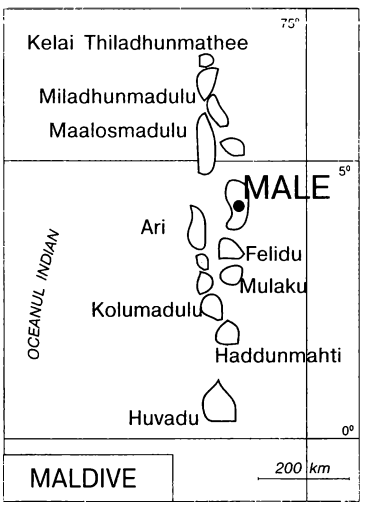

sultanat în insula Male. Între 1558 şi 1573, portughezii au încercat fără succes să-şi impună dominaţia. În 1887, sultanatul Maldive devine protectorat britanic, subordonat ad-tiv de Ceylon (pînă în 1948). Maldive îşi proclamă independenţa în 1965 şi devine republică prezidenţială în 1968.

MALE, capitala Republicii Maldive (din 1965), port la Oceanul Indian, în insula cu acelaşi nume; 60 mii loc. Centru comercial. Ind. alimentară (ulei de cocos). Pescuit.

MALEBRANCHE, **Nicolas de** (1638-1715), teolog şi filozof francez. A încercat o conciliere între raţionalismul cartezian şi teologie, formulînd teoria "cauzelor ocazionale", completată cu teoria "viziunii în Dumnezeu" (*Tratat de morală*, *Despre căutarea adevărului*, *Tratat despre dragostea de Dumnezeu*).

MALEC, **Ivo** (n. 1925), compozitor francez de origine croată. Profesor la Conservatorul din Paris. Experimente muzicale electroacustice (*Triola*, *Sigma*, *Dodecameron*).

MALENKOV, **Gheorghi Maksimilianovici** (1902-1988), om de stat sovietic. Membru în Biroul Politic al PC al URSS (din 1946). A preluat puterea, împreună cu L.Beria, pentru cîteva săptămîni, după moartea lui Stalin (1953). Pînă în 1955 şi-a păstrat funcţia de preşedinte al Consiliului de Miniştri. Exclus din CC al PC în 1957.

MALEVICI, **Kazimir Severinovici** (1878-1935), pictor şi teoretician de artă rus. A lansat formula suprematismului ("supremaţia purei sensibilităţi"), realizînd forme geometrice cu individualitate obţinută prin culoare (*Pătrat negru pe fond alb*, *Compoziţie suprematistă*). Manifeste, studii despre artă (*De la cubism la suprematism, suprematismul ca model al non-reprezentării*).

MALGAŞĂ (Republica ~) v. **Madagascar**.

MALHERBE, **François de** (1555-1628), poet şi teoretician literar francez. Fondator al poeziei clasice franceze şi al limbii literare moderne. A impus o nouă concepţie despre poezie, ale cărei calităţi urmau să fie rigoarea, claritatea, armonia, perfecţiunea stilului şi versificaţiei. A cultivat oda, elegia, sonetul (*Opere*, 1630).

MALI (Republica ~), stat în Africa Occidentală. Suprafaţa: 1,24 mil. km². Populaţia: 11,8 mil. loc. Capitala: *Bamako*. Limba oficială: franceza. Culte: islamism, animism, creştinism. Moneda: 1 franc malien = 100 centimes. Împărţit în 7 regiuni şi un district urban. Oraşe pr.: Ségou, Mopti, Sikasso, Tombouctou. Podiş colinar (500-960 m) şi o parte a deşertului Sahara. Străbătut de cursurile superioare ale fluviilor Niger şi Senegal. Climă deşertică în N şi tropicală în S. Vegetaţie de savană. Resurse puţin valorificate (aur, diamante, fier, mangan, bauxită). Cultivă mei, sorg, orez, bumbac, arahide. Ind. de prelucrare a lînii şi pieilor. Creşterea animalelor (caprine, ovine). Exportă bumbac, arahide. — Teritoriul Mali a făcut parte din vechi state feudale (Ghana, sec. 9-13, cînd s-a introdus islamismul; Mali, sec. 13-15; Songhay, sec. 13-16). Ocupat de francezi în ultimele două decenii ale sec. 19, Mali devine colonie în 1904, cînd este inclus în Africa Occidentală Franceză. În 1958 devine republică autonomă, iar în 1960 se proclamă stat suveran, cu denumirea de *Republica Mali* (fostă *Sudanul Francez*, din 1920). Primul preşedinte, Modibo Keita, de orientare socialistă, este înlăturat printr-o lovitură de stat militară (1968). Succesorul său, Moussa Traoré, preia puterea pînă în 1991, cînd va fi răsturnat în mod similar. În 1992 se instituie, prin alegeri, un regim civil. Mali este republică prezidenţială.

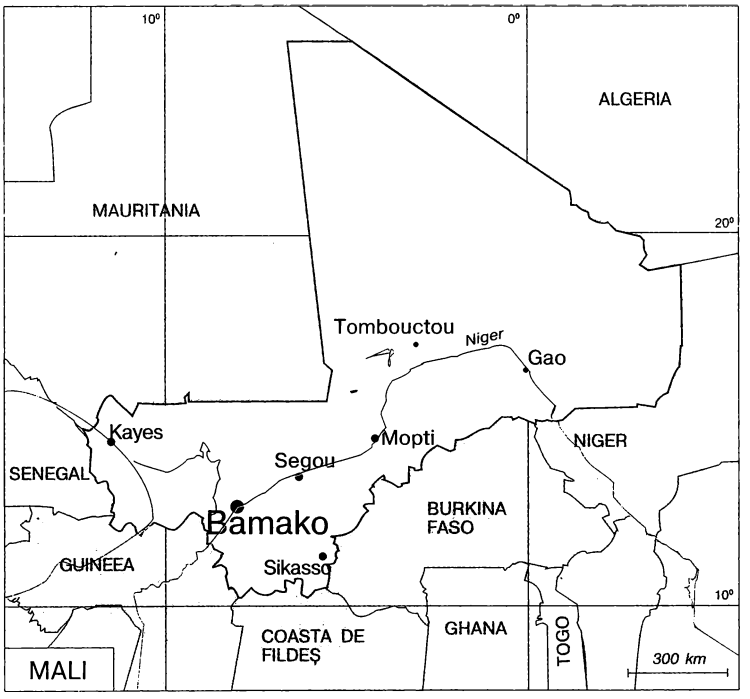

MALIBRAN (*María de la Felicidad García*, zisă *La ~*; 1808-1836), mezzo-sopranăfranceză de origine spaniolă. Voce amplă, dublată de temperament dramatic.

MALIBU, localitate pe coasta Oceanului Pacific, la N-V de Los Angeles (California, SUA); 4,5 mii loc. Muzeu (1974) amenajat într-o villa în stil roman.

MALINES v. **Mechelen**.

MALINOVSKI, **Rodion Iakovlevici** (1898-1967), mareşal sovietic. Ofiţer în armata ţaristă dislocată pe frontul francez (1917). Întors în ţară, a aderat la partidul bolşevic. În al doilea război mondial, a comandat grupul de armate de la Stalingrad (1942), apoi Frontul 2 Ucrainean (1943-1944), a semnat armistiţiul cu România (1944) şi a ocupat Budapesta şi Viena (1945). Ministru al Apărării al URSS (1957-1967).

MALINOWSKI, **Bronislaw** (1884-1942), etnolog şi antropolog englez de origine polonezâ. A studiat comportamentul şi civilizaţia populaţiilor primitive din Melanezia (insula Torbidad) şi a formulat teoria funcţionalismului. Lucrări pr.: *Sexualitatea şi reprimarea ei în societăţile primitive*, *Grădinile de mărgean*, *Viaţa sexuală a sălbaticilor din nord-vestul Melaneziei*, *Libertate şi civilizaţie*).

MALIPIERO, **Gian Francesco** (1882-1973), compozitor şi muzicolog italian. Creaţie în stil neoclasic, sub influenţa autorilor din sec. 17-18. Oratorii (*Sf. Francisc d'Assisi*, *Eneida lui Virgiliu*), opere (*Orfeida*, *Filomela*), 10 simfonii, concerte, cvartete, balete (*Stradivario*). Editor al creaţiei lui Monteverdi şi Vivaldi.

MALIŢA, **Mircea** (n. 1927, Oradea), matematician, eseist şi diplomat român. Prof. univ. la Bucureşti. Preocupări în domeniul cercetării operaţionale, al teoriei jocurilor, al deciziei şi al prognozei sociale (*Matematica organizării*, în colaborare, *Incertitudine şi decizie*, în colaborare). Lucrări de istorie a instituţiilor şi civilizaţiei (*Diplomaţia. Şcoli şi instituţii*), eseuri (*Aurul cenuşiu*, *Idei în mers*, *Zidul şi iedera*). Acad.

MALLARMÉ, **Stéphane** (1842-1898), poet francez. Începuturi poetice sub înrîurirea lui Ch.Baudelaire şi E.A.Poe (*Azurul*, *Briza marină*) şi experienţe parnasiene, fără ecou în epocă (*Herodiada*, *După-amiaza unui faun*). Notorietate tîrzie, datorată lui Verlaine, Huysmans şi unui activ salon literar, în atmosfera simbolismului pe care îl ilustrează în strălucit prin cerebralitate, ermetism, muzicalitate şi forţă de sugestie a limbajului. Texte programatice (*Divagaţii*).

MALLE, **Louis** (1932-1995), cineast francez. Promotor al Noului Val francez. Realizator al filmelor *Ascensor pentru eşafod*, *Zazie în metrou*, *Viaţă privată*, *Amanţii*, *Atlantic City*, *La revedere, copii*.

MALLORCA (**MAJORCA**), cea mai mare insulă a arhipelagului Baleare (în V Mării Mediterane); 3,6 mii km²; 530 mii loc. Oraş pr.: Palma de Mallorca. Relief muntos în N-V şi S-E. O cîmpie centrală irigată produce cereale, măsline, migdale. Viticultură. Pescuit. Turism intens.

MALLORY, **George Herbert Leigh** (1886-1924), alpinist britanic. A escaladat

Everestul pînă la 8000 m, în 1922, şi a dispărut, împreună cu A.Irvine, într-o altă ascensiune, la 8500 m, în 1924.

MALMAISON, fort în Franţa (departamentul Aisne), în apropierea căruia s-a dat o bătălie între trupele franceze ale generalului Pétain şi trupele germane, care s-au retras (23-26 oct. 1917). — **Bătălia de la ~** a avut impactul unei victorii morale pentru francezi.

MALMÖ, oraş în S Suediei, port la strîmtoarea Øresund; 233,9 mii loc. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial şi cultural. Biserică gotică (sec. 14), primărie (sec. 16), fortăreaţa Malmöhus (sec. 15-16, azi muzeu). Feribot pentru Danemarca. Fostă capitală a Scaniei.

MALNAŞ-BĂI, staţiune balneoclimatică permanentă, în comuna Malnaş (jud. Covasna). Izvoare minerale carbogazoase, feruginoase, sodice, magneziene, indicate în afecţiunile digestive, hepatobiliare şi de nutriţie.

MALORY, Sir Thomas (1408-1471), scriitor englez. Autor al primei epopei în proză a literaturii engleze (*Moartea lui Arthur*, 1469).

MALOT, Hector (1830-1907), scriitor francez. Romane de succes pentru copii şi tineret (*Aventurile lui Romain Kalbris*, *Singur pe lume*, *În familie*).

MALPIGHI, Marcello (1628-1694), medic italian. A utilizat printre primii microscopul pentru studiul ţesuturilor, descoperind astfel vasele capilare şi glomerulele renale, care îi poartă numele. Cercetări asupra anatomiei plantelor şi animalelor (viermele de mătase).

MALRAUX, André (1901-1976), scriitor şi om politic francez. Romane inspirate de experienţele existenţiale ale suferinţei, morţii şi speranţei, provocate de revoluţii şi de marile confruntări ale secolului: războaiele civile din China şi din Spania, războiul cu Germania, Rezistenţa (*Cuceritorii*, *Calea regală*, *Condiţia umană*, *Timpul disprețului*, *Speranţa*). Activitate culturală şi politică, după război, în sprijinul generalului Charles de Gaulle. Ministru al Culturii (1959-1969). Lucrări de reflecţie asupra artei şi civilizaţiei (*Vocile tăcerii*, *Muzeul imaginar al sculpturii mondiale*, *Metamorfoza zeilor*), asupra relaţiei dintre viaţă şi literatură (*Antimemorii*, *Omul precar şi literatura*).

MALTA, insulă în Marea Mediterană, cea mai importantă din statul omonim; 246 km^2. Podiş calcaros. Cultivă grîu, citrice, măsline. Creşterea animalelor.

MALTA (Ordinul Cavalerilor de ~), ordin monaho-cavaleresc întemeiat la începutul sec. 12 în Regatul Ierusalimului de Cavalerii Ioaniţi (Ospitalierii Sf. Ioan). După părăsirea Ierusalimului (1187), aceştia s-au stabilit în oraşul Acra (1197-1291), în Cipru (din 1291), în insula Rodos (1309-1522), în insula Malta (1530-1798). Din 1834 Ordinul are reşedinţa la Roma.

MALTA (Republica ~) stat în Europa Meridională, pe insulele Malta, Gozo şi Comino din Marea Mediterană. Suprafaţa: 316 km^2. Populaţia: 374 mii loc. Capitala: *La Valletta*. Limbi oficiale: engleza şi malteza. Culte: catolicism. Moneda: 1 liră malteză = 100 cenţi. Împărţit în 6 regiuni. Oraşe pr.: Birkirkara, Qormi. Climă subtropicală (mediteraneană). Construcţii navale, asamblări de vehicule, ind. textilă, electronică, alimentară. Cultivă cartofi, legume, citrice, măslini, viţă de vie. Turism dezvoltat. Exportă produse textile, cartofi, vin, ţigarete. — Teritoriul Maltei a fost locuit încă din milen. 5-4 î.Hr. Colonizat de fenicieni (sec. 10-8 î.Hr.; în feniciană: "adăpost"), dominat de greci, cartaginezi, romani, bizantini (395-870), arabi (din 870) şi normanzi (1090), care l-au anexat regatului Siciliei. Între 1530 şi 1798, Malta a fost posesiune a Cavalerilor Ioaniţi, cedată în 1800 Angliei, care o foloseşte ca importantă bază navală din Mediterana. În 1947, Malta îşi dobîndeşte autonomia internă, în 1964 îşi proclamă independenţa în cadrul Commonwealth-ului, iar în 1974 devine republică parlamentară.

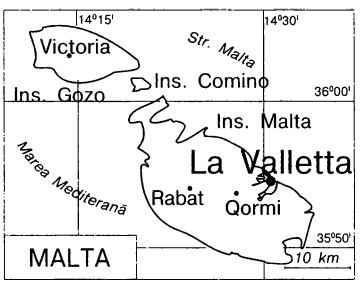

MALTHUS, Thomas Robert (1766-1834), teolog şi economist englez. Pastor anglican. A explicat starea de sărăcie din Anglia de la sfîrşitul sec. 18 prin decalajul dintre sporul populaţiei şi creşterea producţiei, recomandînd limitarea impusă a naşterilor (*Eseu asupra principiului populaţiei*). Teoria sa (*malthusianism*) a avut o mare audienţă în epocă şi mai tîrziu. Studii asupra rolului banilor, despre renta funciară, economii şi investiţii.

MALUS, Étienne Louis (1775-1812), fizician francez. Contribuţii în optică. A descoperit polarizarea luminii şi a formulat prima lege a fenomenului (*legea lui Malus*).

MALVA, municipiu roman în Dacia, colonie în sec. 3. Nelocalizat. Reşedinţă a *Daciei Malvensis*.

MALVINAS v. **Falkland**.

MAMAIA, staţiune balneoclimatică şi turistică pe litoralul Mării Negre, la N de Constanţa, cu o plajă de c. 8 km lungime, cu nisip fin.

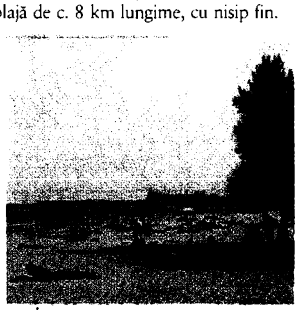
Mamaia

MAMORÉ, rîu în America de Sud (Bolivia), afluent al rîului Madeira; 1800 km. Izvorăşte din Anzi. Numit şi *Rio Grande*, pe cursul superior. Pe o porţiune formează graniţa dintre Bolivia şi Brazilia.

MAMÚN, al- (Abu al-Abbas Abdullah), calif (813-833) din dinastia Abbasizilor. Fiu al lui Harun al-Raşid. A încurajat ştiinţele şi filozofia.

MAN, insulă în Arhipelagul Britanic (Marea Irlandei); 588 km^2; 64 mii loc. Centrul adtiv: *Douglas*. Expl. de plumb, fier, zinc. Creşterea animalelor (ovine, bovine). Turism. Dependentă de Coroana britanică, din 1765, insula a dobîndit statut de teritoriu autonom în 1965.

MANADO, oraş în Indonezia (insula Sulawesi), port la marea Celebes; 170 mii loc. Aeroport. Centru industrial şi comercial (agricol). Universitate.

MANAGUA, capitala statului Nicaragua, pe ţărmul sudic al lacului omonim; 682 mii loc. Nod de comunicaţii pe autostrada panamericană. Aeroport. Rafinarea petrolului. Centru industrial. Universitate. Distrus de un cutremur în 1972, oraşul a fost reconstruit. Capitală din 1858.

MANAGUA, lac în America Centrală (Nicaragua); 1,14 mii km^2; ad. max.: 80 m. Navigaţie. Unit cu lacul Nicaragua prin rîul Tipitapa. Numit şi *Xolátlon*.

MANĂMA, capitala statului Bahrain, port la Golful Persic; 122 mii loc. Centru industrial, comercial şi bancar. Aeroport. Şantiere navale. Rafinarea petrolului. Pescuit de perle.

MANASLU, vîrf în masivul Himalaya (Nepal); alt.: 8156 m. Escaladat în 1956.

MANASSE, rege al Iudeei (687-642 î. Hr.). Fiu al lui Iezechia. A încercat să se opună statului asirian şi a reintrodus cultul idolilor.

MANASSES, Constantin (?-1187), cronicar bizantin. Autor al unui cronograf în versuri de la Facerea lumii pînă la 1081 (*Istoria sinoptică*). O traducere mediobulgară din sec. 14 a circulat şi în ţările române şi a devenit model pentru cronicile lui Macarie, Azarie şi Mihail Moxa.

MANAUS, oraş în N Braziliei, port pe Rio Negro, aproape de confluenţa acestuia cu Amazonul, centrul ad-tiv al statului Amazonas; 1,01 mil. loc. Aeroport. Centru industrial. Turism. Universitate.

MANCHESTER, oraş în Marea Britanie (Anglia), în V munţilor Pennini, port maritim pe canalul Liverpool-Manchester; 431 mii loc. (2,6 mil. loc. în aglomeraţie urbană). Aeroport. Şantiere navale. Mare centru industrial, comercial şi financiar. Universitate. Teatre. Muzee, galerie de artă. Catedrală (sec. 15). Aşezare antică, reconstruită în 920. Oraş comercial şi industrial (manufacturi de bumbac) din sec. 18.

André Malraux

Thomas Robert Malthus

MANCHEȘTER, oraș în SUA (New Hampshire); 160,8 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial.

MANCIURIA, denumirea istorică a părții de N-E a Chinei. Teritoriu locuit din antichitate de triburi nomade turco-mongole. La sfîrșitul sec. 16, Nurhaci, căpetenie de origine tungusă, a unificat populațiile din N Manciuriei și a intrat în conflict cu dinastia chineză Ming. În 1644, tronul Chinei a fost ocupat de o dinastie militară originară din Manciuria, menținută la putere pînă în 1911. Provincia Manciuria a preluat numele acestei dinastii.

MANDALAY, oraș în Myanmar, port pe fluviul Irrawaddy, capitala statului omonim; 533 mii loc. Aeroport. Centru comercial (agricol), industrial și cultural. Mănăstiri și temple budiste. Fondat în 1857. Capitală a țării între 1860 și 1885.

MANDEAL, Cristian (n. 1946, Rupea, jud. Brașov), dirijor român. Director al Filarmonicii "George Enescu" din București. Carieră internațională, cu un repertoriu clasic și modern.

MANDELA, Nelson R. (n. 1918), om politic sud-african. Unul dintre liderii Congresului Național African. Arestat în 1962 și condamnat la închisoare pe viață, a fost eliberat în 1990. Președinte al Republicii Africa de Sud din 1994. A avut un rol important în lupta împotriva politicii de apartheid. Premiul Nobel pentru pace (1993), împreună cu Fr. de Klerk.

MANDELSTAM, Ossip Emilievici (1891-1938), poet rus. Reprezentativ pentru akmeism (*Piatra*) și pentru experiențele formei și limbajului poeziei (*Tristia*, *Poezii*, *Sigiliul egiptean*). A scris și proză. Victimă a stalinismului, a lăsat mărturii din exil (*Caietele de la Voronej*).

MANDELȘTAM, Leonid Isaakovici (1879-1944), fizician rus. Cercetări în spectroscopie, interferometrie și electromagnetism. A studiat, împreună cu G.S.Landsberg, fenomenul de difuzie combinată a luminii. Studii de fizică cuantică și radiofizică.

MANDER, Karel van (supranumit **cel Bătrîn**) (1548-1606), pictor flamand. Șef al școlii manieriste de la Haarlem, constituită sub influența picturii italiene. Inițiator al istoriografiei de artă în Țările de Jos (*Cartea pictorilor*).

MANDICEVSCHI, Eusebie (1857-1929; n. Cernăuți), compozitor, dirijor de cor și muzicolog român. Prof. univ. la Viena. Piese instrumentale și vocale. Studii de muzicologie (*Cîntecele populare ruseşti şi corul bisericesc slav*). Editor al unor lucrări de Bach, Haydn, Beethoven, Brahms ș.a.

Nelson R. Mandela

Ossip Mandelstam

MANDU, sit istoric în India, la S-V de Indore (Madhya Pradesh). Vestigii ale fostei capitale a unui regat musulman (sec. 15-16). Mare moschee, palate și mausolee în ruine.

MANEA, Gheorghe (1904-1978; n. Rîmnicul Sărat), inginer român. Prof. univ. la București. Contribuții importante în domeniul hidromecanicii (*Organe de mașini*). Membru corespondent al Acad. Rom.

MANEA, Norman (n. 1936, Suceava), scriitor român. Emigrat în Germania și apoi stabilit în SUA. Nuvele (*Octombrie ora opt*) și romane experimentînd formule narative moderne (*Atrium*, *Cartea fiului*, *Zilele și jocul*, *Anii de ucenicie ai lui August Prostul*, *Plicul negru*). Eseuri (*Despre clovni*). Traduceri. După 1987, publică scrieri în limbile engleză și germană.

MANET, Édouard (1832-1883), pictor și gravor francez. Studiul maeștrilor olandezi, italieni, spanioli și influența stampelor japoneze îl îndepărtează de academism și îl pregătesc pentru o concepție modernă despre pictură, văzută în preocuparea pentru transpunerea impresiilor vizuale autentice, în ignorarea subiectului, reducerea perspectivei și contrastul cîmpurilor de culori. A influențat școala impresionistă. Compoziții (*Dejunul pe iarbă*, *Olympia*, *Execuția lui Maximilian*, *Balconul*, *Un bar la Folies-Bergères*), portrete (*Nana*, *Georges Clemenceau*, *Zola*, *Mallarmé*), peisaje (*Argenteuil*).

Édouard Manet, *Olympia*

MANETHON (sec. 3 î. Hr.), preot și istoric egiptean. Autorul unei cronici a Egiptului, în limba greacă, în care periodizează epoca faraonilor în 30 de dinastii, cronologie preluată și de istoriografia modernă.

MANFREDI, Bartolomeo (c. 1580-1624), pictor italian. Discipol al lui Caravaggio, a cultivat genul anecdotic și a avut un rol important în atragerea spre Italia a pictorilor din nord, îndeosebi din Franța.

MANGALIA, liman marin în Podișul Dobrogei de Sud, în apropierea orașului cu același nume; 261 ha. Ape sulfuroase mezotermale (21-28°C), folosite încă de pe vremea romanilor.

MANGALIA, municipiu, port la Marea Neagră, stațiune balneară și turistică; 44,4 mii loc. Șantier naval. Ind. textilă și alimentară. Stațiune balneoclimaterică. La N de oraș s-au construit, în deceniile 7-8, stațiunile balneoclimaterice estivale Saturn, Venus, Cap Aurora, Jupiter, Neptun și Olimp. Geamie (1590). Muzeu arheologic. Numele antic: *Callatis*, colonie dorian (sec. 6 î. Hr.). Oraș greco-bizantin (*Pangalia*) (sec. 11-14).

MANGALORE, oraș în India (Karnataka), port pe coasta Malabar; 305 mii loc. Șantiere navale. Centru industrial.

MANGANO, Silvana (1930-1989), actriță de film italiană. Înzestrată pentru roluri dramatice (*Orez amar*, *Anna*, *Anul Neapolelui*, *Marele război*, *Crima*, *Procesul de la Verona*, *Oedip Rege*, *Moartea la Veneția*, *Amurgul zeilor*).

MANGERON, Dumitru Ioan (1906-1991; n. Chișinău), matematician român. Prof. univ. la Iași. Contribuții în matematică (*ecuația lui Mangeron*), mecanica generală, mecanica rigidelor, a mediilor continue deformabile. Studii de istorie a matematicii. Membru corespondent al Acad. Rom.

MANGOP (THEODORO-MANGOP), oraș și principat greco-genovez în S-E Crimeii, constituit în sec. 13. În sec. 15 era condus de ultimii principi Comneni ai Trapezuntului. A doua soție a lui Ștefan cel Mare, Maria de Mangop, era sora principelui Alexandru. Cucerit și distrus de turci în 1475.

MANHATTAN, insulă lîngă coasta atlantică a SUA, cuprinsă între rîul Hudson, golful New York, strîmtoarea East River și Harlem River; 57,2 km²; 1,42 mil. loc. Legată de continent prin numeroase poduri și tunele, este zona centrală a orașului New York, cu importante instituții (sediul ONU).

MANI (MANES) (216-274 sau 277), teosof, fondator al maniheismului. Originar din Mesopotamia, a propovăduit în Orient, pînă în India, o doctrină universală a salvării. Susținut de regele Șapur I, a constituit mai multe comunități maniheiste. A fost ucis de regele Bahrâm I.

MANICATIDE, Mihail (1867-1954; n. Giurgiu), medic român. Prof. univ. la Iași și București. Fondator al școlii naționale moderne de pediatrie. Contribuții la cunoașterea și tratamentul meningitei cerebrospinale la copii, ale scarlatinei, paraliziei și seroterapiei tusei convulsive (*Patologia medicală infantilă*).

MANIHIKI ISLANDS, arhipelag neozeelandez. Format din 7 insule coraligene și vulcanice situate la S-V de arhipelagul Line (Pacificul Central); 36,4 km²; c. 3,2 mii loc. Insule pr.: Manihiki, Tongareva. Turism.

MANILA, capitala Republicii Filipine, port la golful cu același nume; 1,72 mil. loc. (peste 6,7 mil. loc. în aglomerație). Important nod de comunicații. Cel mai mare port al țării. Șantiere navale. Aeroport. Centru financiar, comercial și industrial. Cinci universități (cea mai veche, din 1611). Monumente (sec. 17-19), teatre, muzee. — Fondată în 1571 de spanioli, a devenit capitala coloniei. Stăpînită de englezi (1762-1764), recuperată apoi de spanioli, preluată de americani (1898-1942), ocupată de japonezi (1942-1945). Capitală între 1946 și 1948 și după 1976. Aici a fost semnat tratatul de constituire a SEATO.

MANILA, golf al Mării Chinei de Sud, pe coasta de S-V a insulei Luzon: c. 2 mii km².

MANIPUR, stat în N-E Indiei; 22,4 mii km²; 1,83 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Imphal*. Culturi irigate de orez, bumbac, tutun. Creșterea animalelor.

MANISA, oraș în V Turciei; 94 mii loc. Nod de comunicații. Centru industrial și comercial (agricol). Fortificații bizantine. Moschei.

MANITOBA, lac în S Canadei; 4,7 mii km². Pescuit. Comunică prin rîul Dauphin cu lacul

Winnipeg.

MANITOBA, provincie în partea central-sudică a Canadei, cu ieşire la golful Hudson; 650,1 mii km²; 1,05 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Winnipeg*. Minerit (cupru, zinc, nichel, aur, crom şi beriliu). Cereale. Creşterea animalelor (bovine).

MANIU, Adrian (1891-1968; n. Bucureşti), poet român. Debut cu poeme în proză şi versuri de factură simbolistă (*Figuri de ceară*, *Salomeea*). Evoluţie spre un tradiţionalism grefat pe experienţe moderniste, cu note manieriste accentuate (*Lîngă pămînt*, *Drumul spre stele*, *Cîntece de dragoste şi moarte*). Proză poetică, teatru, eseuri. Traduceri. Membru corespondent al Acad. Rom.

MANIU, Iuliu (1873-1953; n. Şimleul Silvaniei), om politic român. Fruntaş al luptei politice pentru eliberarea Transilvaniei de sub dominaţia austro-ungară. Preşedinte al Consiliului Dirigent al Transilvaniei (1918-1920), preşedinte al Partidului Naţional Român (1918-1926) şi al Partidului Naţional-Ţărănesc (1926-1933, 1937-1947). Prim-ministru (1928-1930, 1930, 1932-1933). Spirit democrat, a respins tendinţele extremiste şi dictatoriale ale vremii, militînd pentru un regim parlamentar-constituţional. După 1944 a încercat să se opună sovietizării ţării. Implicat într-un proces de trădare (1947), devenit şi pretext al desfiinţării Partidului Naţional-Ţărănesc, a fost condamnat la detenţie pe viaţă. A murit în închisoarea de la Sighetul Marmaţiei. Membru de onoare al Acad. Rom.

MANIZALES, oraş în Columbia, pe rîul Cauca, la 2130 m alt.; 237 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Expl. de minereuri auro-argentifere şi de mercur. Centru industrial şi comercial (agricol). Universitate. Arhiepiscopie.

MANLEY, Michael Norman (n. 1923), om politic jamaican. Prim-ministru (1972-1980, 1989-1992).

MANN, Anthony (1906-1967), cineast american. Preferinţă pentru genul western (*Winchester 73*, *Sînge în deşert*, *Omul din Vest*, *Cimarron*) şi superproducţii (*Cidul*, *Căderea Imperiului Roman*).

MANN, Heinrich (1871-1950), scriitor german. Emigrat în Franţa (1933), apoi în SUA. După debutul reprezentat de romane fabulos-caricaturale (*În ţara trîntorilor*), urmează o fază influenţată de estetismul lui D'Annunzio (*Zeiţele*, *Între rase*, *Micul oraş*). Un puternic filon satiric străbate romanele *Profesorul Unrat* şi trilogia *Supusul*, *Săracii* şi *Capul*, inspirate de ordinea socială din Germania în ajunul prăbuşirii imperiului.

Iuliu Maniu

Nicolae Manolescu (n. 1939)

Romanele istorice *Tinereţea regelui Henric IV* şi *Împlinirea regelui Henric IV* propun o alternativă la imaginea societăţii contemporane în derivă. Teatru. Eseuri (*Forţă şi om*, *Spirit şi faptă*).

MANN, Thomas (1875-1955), scriitor german. Frate cu Heinrich Mann. În 1933 s-a exilat în Elveţia şi apoi în SUA. Este unul din marii prozatori ai sec. 20. Debut cu nuvele influenţate de neoromantism şi Jugendstil (*Micul domn Friedemann*). Evoluţie spre proza de investigaţie psihologică şi morală (*Casa Buddenbrook*, roman pe tema decăderii unei familii; nuvele şi povestiri (*Tonio Kröger*, *Moartea la Veneţia*, *Mario şi Vrăjitorul*). Marile sale creaţii (*Alteţă regală*, de o riguroasă formă artistică, *Muntele vrăjit*, roman de dezbatere ideologică, *Iosif şi fraţii săi*, tetralogie de inspiraţie biblică, *Lotte la Weimar*, biografie romanţată a lui Goethe, *Doctor Faustus*, roman care proiectează destinul unui compozitor de geniu pe fundalul dramatic al crizei culturii contemporane) dau măsura unei conştiinţe lucide şi a unei arte literare de excepţie. Eseuri (*Noblеţe a spiritului*, *Dostoevski*, *Nietzsche în lumina experienţei noastre*). Publicistică. Premiul Nobel (1929).

MANNERHEIM, Carl Gustaf Emil, baron von (1867-1951), mareşal şi om politic finlandez. A participat, în armata ţaristă, la Războiul Ruso-Japonez (1904-1905), apoi la primul război mondial. A revenit în Finlanda (1917) şi a combătut cu succes tentativa de revoluţie bolşevică (1918). A comandat armata finlandeză în războiul de apărare împotriva URSS (1939-1940), apoi a devenit aliat al Germaniei (1941-1944). Preşedinte al Finlandei (1944-1946).

MANNHEIM, Karl (1893-1947), sociolog britanic de origine austriacă. A emigrat în Anglia în 1933. A elaborat o sociologie a cunoaşterii, influenţată de Hegel şi Marx. Recunoscînd lupta de clasă, Mannheim consideră că sociologia poate fi un instrument de emancipare intelectuală, de atenuare a conflictelor sociale şi de evitare a soluţiilor totalitare (*Problema sociologiei cunoaşterii*, *Ideologie şi utopie*).

MANNHEIM, oraş în S-V Germaniei (Baden-Württemberg), la confluenţa Rinului cu Neckar; 306 mii loc. Formează împreună cu Ludwigshafen o conurbaţie. Port fluvial. Nod feroviar. Aeroport. Centru financiar, comercial şi industrial. Rafinărie de petrol. Castel (sec. 18), primărie (sec. 18). Muzee. — **Şcoala de la ~**, importantă grupare muzicală, ilustrată în sec. 18 de J.Stamitz, Fr. X.Richter, Chr. Cannabich, care au cultivat simfonia în stil galant şi au influenţat creaţia lui L.Boccherini, J.Chr.Bach ş.a.

MANNOURY, Gerrit (1867-1956), matematician, logician şi filozof olandez. A elaborat o metodă psiholingvistică (metoda significă) de analiză a conceptelor matematicii (*Bazele psiholingvistice ale matematicii*, *Significa*).

MANOILESCU, Mihail (1891-1950; n. Tecuci), economist şi om politic român. Prof. univ. la Bucureşti. Ministru de Externe (1940). Unul dintre promotorii neoliberalismului. A elaborat doctrina corporatismului integral (*Noua teorie a protecţionismului şi schimbului internaţional*).

MANOLACHE, Constantin (1906-1977; n. Bîrlad), entomolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii de morfologie, taxonomie, ecologie şi combatere a insectelor dăunătoare (*Entomologie agricolă*, în colaborare; *Tratat de zoologie agricolă*). Membru corespondent al Acad. Rom.

MANOLESCU, Dimitrie N. (1885-?; n. Bucureşti), medic român. Fiu al medicului N.Manolescu. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în chirurgia strabismului, conjunctivita blenoragică, tulburările oculare în tifosul exantematic.

MANOLESCU, Grigore (1857-1892; n. Bucureşti), actor român. Joc pasionat şi cerebral. Roluri în registrul dramatic, în repertoriul clasic naţional şi universal (*Hamlet* de W.Shakespeare, *Despot-Vodă* de V.Alecsandri, *Ruy Blas* de V.Hugo ş.a.).

MANOLESCU, Ion (1881-1959; n. Breaza), actor român. Discipol al lui C.I.Nottara. Prof. univ. la Bucureşti. Remarcabil prin sobrietatea plină de dramatism a interpretării, prin inteligenţa subtilă a rostirii. Roluri în *Strigoii* de H.Ibsen, *Cadavrul viu* de L.N.Tolstoi, *Hamlet* şi *Richard al III-lea* de W.Shakespeare, *Suflete tari* de Camil Petrescu.

MANOLESCU, Nicolae (1850-1910; n. Şarînga, jud. Buzău), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Fondatorul şcolii de oftalmologie. Contribuţii la perfecţionarea tehnicilor oftalmologice şi la profilaxia conjunctivitei granuloase.

MANOLESCU, Nicolae (n. 1936, Strunga, jud. Iaşi), medic veterinar. Prof. univ. la Bucureşti. Fondator al şcolii româneşti de hematologie şi citologie veterinară. Lucrări în domeniul anatomo-patologiei şi oncologiei (*Oncologie veterinară comparată*). Membru corespondent al Acad. Rom.

MANOLESCU, Nicolae (n. 1939, Rîmnicu-Vîlcea), critic, istoric literar şi om politic român. Prof. univ. la Bucureşti. Preşedinte al Partidului Alianţei Civice (din 1991). Îndelungată şi prestigioasă activitate de cronicar la "România literară". Cronici, eseuri (*Lecturi infidele*, *Metamorfozele poeziei*, *Teme*), monografii (*Contradicţia lui Maiorescu*, *Sadoveanu sau utopia cărţii*, *Introducere în opera lui Al. Odobescu*), studii de naratologie (*Arca lui Noe*), o *Istorie critică a literaturii române* (I). Membru corespondent al Acad. Rom.

MANOLIU, Lia (1932-1998; n. Chişinău), atletă română. Campioană olimpică la aruncarea discului (Mexic, 1968). Deţine recordul absolut al participărilor la Jocurile Olimpice: 6 prezenţe consecutive între 1952 şi 1972. Premiul Fair-Play (1975). Ordinul Olimpic de bronz (1975).

MANOLIU-MANEA, Maria (n. 1934, Galaţi), lingvist român. Stabilită în SUA (1979). Studii de lingvistică romanică (*Tipologie şi istorie. Elemente de sintaxă comparată romanică*) şi de istorie a lingvisticii (*Structuralismul lingvistic*). Membru de onoare al Acad. Rom.

MANRIQUE, Jorge (c. 1440-1479), poet spaniol. Poezii lirice, burleşti şi alegorice. Cunoscut pentru elegia *La moartea maes-*

trului de Santiago don Rodrigo Manrique, prilejuită de moartea tatălui său.

MANS, **Le**, oraş în N-V Franţei (Maine), la V de Paris; 148,5 mii loc. Nod feroviar şi rutier. Centru industrial, financiar şi comercial. Turism. Universitate. Monumente: vestigii galo-romane, biserică (sec. 11), catedrală (sec. 13), clădiri (sec. 15-16). Muzee. Celebră pistă (din 1923) pe care se desfăşoară cursa anuală de automobile, de 24 de ore.

MANSART, **François** (1598-1666), arhitect francez. Unul dintre reprezentanţii clasicismului. Construcţii, îndeosebi particulare, caracterizate prin claritate, simţ al măsurii, eleganţă (hotelul Guénégaud, castelul de Berny, o aripă a castelului din Blois, castelul din Maisons.

MANSART, **Jules Hardouin** (1646-1708), arhitect francez. Nepot al lui Fr. Mansart. Reprezintă momentul de vîrf al clasicismului francez, adăugînd graţie la sobrietatea şi răceala stilului epocii. A construit Noul Versailles, Marele Trianon, pavilioanele regale de la Marly, Domul Invalizilor din Paris.

MANSFIELD, **Katherine** (pseudonim al lui *Kathleen Mansfield Beauchamp*; 1888-1923), scriitoare engleză. Remarcabilă nuvelistă, observatoare a lumii exterioare, pe care o filtrează printr-o fantezie delicată şi o evocă prin mijloacele notaţiei impresioniste (*Preludii*, *Petrecere în grădină*, *Cuibul porumbelului*). A lăsat un valoros *Jurnal* şi scrisori.

MANSFIELD, oraş în Marea Britanie (Anglia), la N de Nottingham; 59 mii loc. Expl. de huilă. Ind. textilă. Biserică (sec. 13-15).

MANSTEIN, **Erich von** (*Erich von Lewinski*; 1887-1973), feldmareşal german. Şef de stat-major al grupului de armate care au ocupat Polonia (1939), autorul planului de operaţiuni în Franţa (1941). A ocupat Crimeea şi a încercat să deblocheze trupele germane încercuite la Stalingrad (1942). Prizonier al englezilor (1945), a fost condamnat la 18 ani de închisoare. Eliberat în 1953.

MANSŪR, **Al-**, calif (754-775) din dinastia Abbasizilor, întemeietor al Bagdadului (762), unde a mutat capitala califatului. A sprijinit traducerea autorilor greci şi latini în limba arabă.

MANSŪR, **Al-** (*Muhammad ibn Abī-Amīr*; 939-1002), om politic şi şef militar în Spania islamică (Córdoba). Favorit al califului Hisham II, a obţinut succese în războaiele cu regatele creştine din Peninsula Iberică.

MANSŪRA, **El-**, oraş în Egipt, în delta Nilului, pe braţul estic al fluviului; 258 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial şi piaţă agricolă (orez, bumbac, trestie de zahăr). Aici, mamelucii au înfrînt pe cruciaţi şi l-au luat prizonier pe regele Ludovic IX (1250).

MANTA, comună în jud. Cahul, Republica Moldova. Important centru piscicol. Atestată documentar (*Gocimăneşti, Măneşti*) în 1436.

MANTEGNA, **Andrea** (1431-1506), pictor, gravor şi desenator italian. Influenţat de arta florentină şi atras de antichitate, a creat o operă originală prin rigoarea desenului, relieful sculptural al formelor, sobrietatea culorilor. Portrete (*Portret de bărbat*), compoziţii (*Calvarul*, *Hristos mort*, *Sf. Sebastian*, altarul bisericii San Zeno din Verona), fresce (*Camera soţilor* din palatul ducal din Mantova).

Andrea Mantegna, *Sf. Sebastian*

MANTINEEA, oraş antic în Arcadia (Grecia). Cucerit şi distrus de spartani (385 î.Hr.), oraşul a fost reconstruit în 370. Aici, Epaminonda a învins armata spartană (362), dar a fost ucis în luptă. După bătălia de la Mantineea, Sparta a pierdut hegemonia în Grecia.

MANTOVA, oraş în N Italiei (Lombardia); 60,9 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial şi comercial (agricol). Monumente: Rotonda San Lorenzo (sec. 11), palatul ducal (sec. 13-16), cu fresce de A. Mantegna, catedrală (sec. 14), biserici, palate. Fondat în sec. 6 î.Hr.

MANU (sanscr. "om"), prezumtiv autor al celui mai important cod de legi (*legile lui Manu*) al Indiei antice (sec. 2 î.Hr.-2 d.Hr.), care cuprinde dogme ale brahmanismului şi regulile care guvernau cele patru caste. Manu era considerat primul om, părintele rasei umane.

MANU, **Gheorghe** (1833-1911; n. Bucureşti), general şi om politic. Comandant de divizie în timpul Războiului pentru Independenţă (1877-1878), comandant al artileriei la asediul Plevnei. De mai multe ori ministru conservator, prim-ministru (1889-1891).

MANUEL, numele a doi împăraţi bizantini. — **Manuel I Comnen** (c. 1118-1180), împărat (1143-1180). A încercat să restaureze Imperiul Bizantin prin campanii în Italia (1158), Ungaria (1164), Dalmaţia (1168), Serbia (1172). A fost înfrînt de turcii selgiucizi (1176). — **Manuel II Paleolog** (1348-1425), împărat (1391-1425). A încercat să reziste ofensivei turcilor prin alianţe cu state din Italia, Franţa şi Anglia. S-a recunoscut vasal al sultanului în 1424.

MANUEL, numele a doi regi portughezi. — **Manuel I cel Mare** (**cel Fericit**) (1469-1521), rege (1495-1521). A expulzat pe evrei şi musulmani şi a susţinut expediţiile lui Vasco da Gama, Corte-Real, Cabral, Albuquerque, care au marcat începutul expansiunii coloniale în Africa, India, Indochina şi Malaysia. Sub domnia sa, arhitectura a cunoscut o mare înflorire (*stilul manuelian*). — **Manuel II** (1889-1932), rege (1908-1910). A fost înlăturat printr-o lovitură de stat militară.

MANUILSKI, **Dmitri Zaharovici** (1883-1959), om politic sovietic. Secretar al Partidului Comunist din Ucraina (1921), membru al secretariatului Internaţionalei a III-a (1926-1943).

MANUZIO, **Aldo**, zis **cel Bătrîn** (c. 1449-1515), tipograf italian. Stabilit la Veneţia, a înfiinţat o tipografie, a creat corpul de literă numit *aldin* şi *italic*, a introdus formatul in-octavo, a fondat Accademia aldina şi a editat lucrări de referinţă pentru arta tipografică.

MANUZIO, **Aldo**, zis **cel Tînăr** (1547-1597), tipograf italian. Fiu al lui Paolo Manuzio. A condus tipografia Vaticanului (1590).

MANUZIO, **Paolo** (1512-1574), tipograf italian. Fiu al lui Aldo Manuzio cel Bătrîn. A preluat tipografia şi a editat clasici ai literaturii latine (Vergiliu, Cicero), operele lui Petrarca şi scrieri ale Părinţilor bisericii apusene.

MANYŌ-SHŪ, prima culegere oficială de poezie japoneză (808). Cuprinde c. 4500 de poeme scrise în sec. 7-8 de poeţi, curteni şi împăraţi.

MANZANILLO, oraş în S Cubei (Oriente), port la Marea Caraibilor; 87,5 mii loc. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial şi comercial (piaţă a zahărului). Pescuit.

MANZANILLO, oraş în Mexic (Colima), port la Oceanul Pacific; 35 mii loc. Rafinarea zahărului. Pescuit. Centru turistic.

MANZIKERT (**MALAZKIRT**), localitate în Asia Mică, unde împăratul bizantin Roman IV Diogenes a fost înfrînt de sultanul Alp Arslan (1071). După această bătălie, o mare parte a Asiei Mici a căzut sub stăpînirea turcilor selgiucizi.

MANZONI, **Alessandro** (1785-1873), scriitor italian. Reprezentant al romantismului de inspiraţie creştină (*Imnuri sacre*) şi patriotică, în poezie şi în drame. Capodopera sa este romanul istoric *Logodnicii*. Studii de estetică.

MANZÙ (pseudonim al lui *Giacomo Manzoni*; n. 1908), sculptor italian. Lucrări în bronz, de expresie clasică prin simplitatea formelor şi esenţialitate (*Cardinal*, *Tînăra fată*, *Variaţiuni pe o temă*). A decorat noile uşi de bronz pentru catedrala San Pietro din Roma, pentru domul din Salzburg şi pentru biserica Sankt Laurenz din Rotterdam.

MAO DUN (**MAO TUN**) (pseudonim al lui *Shen Yen-Ping*; 1896-1981), scriitor chinez. A avut o orientare de stînga în anii '30. Ministru al Culturii (1949-1965). Scrieri inspirate de marile schimbări din China de după prăbuşirea imperiului. Romane (*Eclipsa*, *Curcubeul*, *Miezul nopţii*), nuvele, piese de teatru, eseuri.

MAO TZEDUN (**MAO ZEDONG**) (1893-1976), om politic chinez. Unul dintre fondatorii Partidului Comunist Chinez (1921), membru al biroului politic executiv în perioada alianţei cu Gomindanul (1923-1927). Exclus din conducerea partidului, a creat prima "bază roşie" în Jinggand Shan, de unde s-a extins mişcarea revoluţionară care

va proclama Republica Sovietică Chineză (1931). De aici va conduce "Marşul cel lung" al Armatei Roşii Chineze (1934-1935) spre N-V Chinei. Pe platourile de la Shaanxi a elaborat strategia luptei împotriva Gomindanului în timpul celui de al doilea război civil şi împotriva ocupaţiei japoneze (1937-1945). La 1 oct. 1949 a proclamat RP Chineză. A devenit preşedinte al CC al PC Chinez (1943-1976), preşedinte al Guvernului (1949-1954) şi preşedinte al RP Chineze (1954-1959). În 1966 a declanşat "revoluţia culturală", o linie politică dură (*maoism*), caracterizată prin voluntarism împins la extrem şi un pronunţat cult al personalităţii. Un grup condus de soţia lui Mao Tzedun, Jiang Qing, considerat responsabil de aplicarea acestei politici, a fost înlăturat în 1976, dar maoismul nu a putut fi eradicat. Lucrări pr.: *Cu privire la practică*, *Despre dictatura democraţiei populare*.

MAPUTO, capitala statului Mozambic, port la Oceanul Indian; 1,07 mil. loc. Aeroport. Centru industrial şi turistic. Universitate. Vechiul nume (pînă în 1976): *Lourenço Marques*.

MARA, afluent al Izei, în Depresiunea Maramureşului; 33 km. Izvorăşte din munţii Gutîi.

MARACAIBO, lagună în Venezuela, în S golfului Venezuela, cu care comunică printr-o strîmtoare; 13 mii km^2; ad. max.: 250 m. Mare regiune petroliferă.

MARACAIBO, oraş în Venezuela, capitala statului Zulia, port la strîmtoarea care desparte lacul cu acelaşi nume de golful Venezuela; 1,25 mil. loc. Aeroport. Centru industrial, comercial şi financiar. Universitate.

MARACANA, stadion în Rio de Janeiro (Brazilia); 150-200 mii locuri (cel mai mare din lume).

MARACAY, oraş în Venezuela, capitala statului Aragua; 354,2 mii loc. Nod rutier. Centru industrial şi agricol.

MARADONA, Diego Armando (n. 1960), fotbalist argentinian. Component al echipei naţionale, cu care a cîştigat Campionatul Mondial din 1986.

MARAIS (Teatrul din ~), unul dintre primele teatre din Paris (sec. 17). Aici au fost reprezentate piese de Corneille (*Cidul*), G. de Scudéry, P.Scarron. În 1673, trupa de la Marais a fuzionat cu trupa teatrului lui Molière.

MARAIS, Jean (pseudonim al lui *Jean Villain-Marais*; 1913-1998), actor francez. Vedetă a teatrului şi filmului, îndeosebi în producţii istorice şi de capă şi spadă (*Eterna întoarcere*, *Frumoasa şi bestia*, *Ruy Blas*, *Cocoşatul*, *Prinţesa de Clèves*, seria *Fantomas*).

MARAJÓ, insulă aluvionară în estuarul fluviilor Amazon şi Tocantins; inundabilă la creşterile de nivel şi în timpul mareelor; 40 mii km^2 (cea mai mare de pe glob). Plantaţii de cauciuc. Creşterea animalelor.

MARAMBA, oraş în S Zambiei, pe fluviul Zambezi; 72 mii loc. Aeroport. Centru industrial, comercial. Turism la cascada Victoria. Muzeul Livingstone. Numele vechi: *Livingstone*.

MARAMUREŞ, judeţ în N-V României, în provincia istorică omonimă; 6,3 km^2; 535,1 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Baia Mare*. Oraşe: Sighetul Marmaţiei (municipiu), Borşa, Vişeul de Sus, Baia Sprie, Tîrgu-Lăpuş, Seini, Cavnic. Relief muntos, depresiuni. Sectoare ale rîurilor Someş, cu afluentul Lăpuş, şi Tisa, cu afluenţii Vişeu şi Iza. Resurse: minereuri auroargentifere, cuprifere, de plumb, andezit, marmură, calcare. Păduri. Ind. extractivă, metalurgică neferoasă (plumb şi cupru, locul 1 pe ţară), constructoare de maşini, de utilaj minier, de material rulant feroviar, ind. lemnului, textilă, a confecţiilor, alimentară. Cultivă porumb, cartofi, plante tehnice; păşuni şi fîneţe. Pomicultură. Creşterea animalelor (bovine, porcine, ovine); aviicultură. Turism în zone folclorice, etnografice (Chioar, Ţara Lăpuşului); monumente istorice şi artistice (bisericile de lemn de la Ieud, Bogdan-Vodă), Cimitirul vesel de la Săpînţa. Staţiuni climaterice (Borşa, Izvoarele), balneoclimaterice (Ocna-Şugatag, Cărbunari).

MARAMUREŞ, provincie istorică românească, situată în partea de N a României, în Munţii şi în Depresiunea Maramureşului. Atestată documentar din 1199. Voievodat, district şi apoi comitat, inclus în Principatul Transilvaniei în 1553. Românii din Maramureş au avut un rol important în constituirea statului feudal Moldova. Una dintre căpeteniile locale, Dragoş, a fost conducătorul unei mărci create în Moldova la mijlocul sec. 14. Bogdan, voievod al Maramureşului, trece în Moldova şi devine în 1359 primul domn al acestei ţări. În sec. 16, în Maramureş, probabil la mănăstirea Peri, au fost traduse unele dintre primele cărţi religioase în limba română. În dec. 1918, odată cu Transilvania, Maramureşul a devenit o provincie a României.

MARAMUREŞ (Depresiunea Maramureşului), depresiune intramontană în Carpaţii Orientali, cuprinsă între munţii Oaş, Gutîi, Ţibleş, Rodnei şi Maramureşului. Străbătută de Tisa cu afluenţii săi (Vişeu, Iza, Mara). Dealuri cu altitudini medii de 600-800 m. Păduri de fag şi conifere. Resurse minerale. Izvoare minerale.

MARAMUREŞ (Munţii Maramureşului), masiv muntos în N Carpaţilor Orientali, care costituie cumpăna de ape dintre bazinul Tisei superioare şi Ceremuşului; alt. max.: 1 957 m (vîrful Farcău). Expl. de pirite cuprifere şi sulfuri complexe.

MARANHÃO, stat în N-E Braziliei; 324,6 mii km^2; 4,92 mil. loc. Capitala: *São Luís*. Expl. de petrol. Culturi de trestie de zahăr, bumbac, cacao, cocotieri, palmieri, porumb. Creşterea bovinelor.

MARAÑÓN, rîu în Perú, considerat şi curs superior al Amazonului, de la izvoare şi pînă la confluenţa cu rîul Ucayali; c. 1800 km.

MARAT, Jean Paul (1743-1793), publicist şi om politic francez. A atacat în ziarul său "L'Ami du peuple" (1789) aristocraţia şi guvernul. A fost unul dintre iacobinii radicali, adversar al girondinilor. A votat executarea regelui Ludovic XVI şi a fost partizanul fanatic al dictaturii. A contribuit decisiv la înlăturarea girondinilor (2 iun. 1793). A fost asasinat de Charlotte Corday.

MARATON (MARATHON), localitate în N Aticii, la N-E de Atena. În apropiere, a avut loc celebra bătălie (490 î.Hr.) în care armata ateniană condusă de Miltiade a învins oştile persane ale lui Darius I. Unul dintre luptătorii greci a alergat pînă la Atena, pentru a anunţa victoria, şi a murit epuizat. Acest episod este evocat de proba olimpică de alergare (42,195 km).

MARBURG AN DER LAHN, oraş în Germania (Hessen), pe Lahn; 72,6 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial. Universitate (1527). Monumente: castel (sec. 13-15), Elisabethkirche (sec. 13). Muzee. Turism. — **Şcoala de la Marburg**, principala direcţie a filozofiei neokantiene, ilustrată de H.Cohen, P.Natorp, E.Cassirer, A.Liebert, A.Görland şi preocupată de logică şi de teoria cunoaşterii şi a limbajului.

MARC, Franz (1880-1916), pictor şi grafician german. Unul dintre principalii reprezentanţi ai grupării *Der Blaue Reiter*. Pictor animalier (*Calul albastru*, *Cal roşu şi cal albastru*), iniţial cultivînd formele geometrizate, apoi evoluînd spre compoziţii analitice şi abstracţioniste (*Căpriori în pădure*).

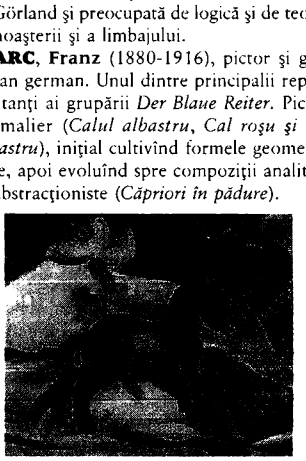

Franz Marc, *Calul albastru*

MARC AURELIU (Marcus Aurelius Antoninus) (121-180), împărat (161-180) şi filozof roman. A impus o politică de centralizare administrativă. A izgonit pe germani din Italia şi a purtat războaie cu marcomanii, iazigii şi quazii de la Dunăre. A colonizat pe barbari în imperiu. Reprezentant al stoicismului (*Cugetări*), a cultivat ideea datoriei morale, a atenuat rigoarea legilor, dar nu şi în privinţa creştinilor.

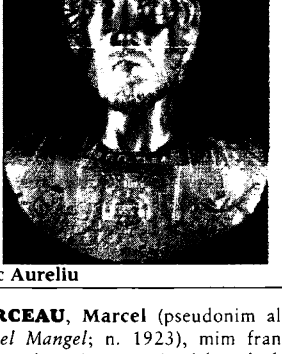

Marc Aureliu

MARCEAU, Marcel (pseudonim al lui *Marcel Mangel*; n. 1923), mim francez. Creatorul unui personaj celebru, bufonul lunatic *Bip*. În 1947 a înfiinţat o companie, iar în 1958 o şcoală de mimi la Paris.

MARCEL, Étienne (c. 1316-1358), staroste al negustorilor din Paris. A condus opoziţia marii burghezii pariziene din cadrul Statelor Generale împotriva absolutismului regal, impunînd delfinului Carol reformarea admi-

nistrației regale ("Marea ordonanță din martie", 1357). În 1358 a organizat apărarea Parisului împotriva armatei Delfinului. A fost asasinat.

MARCEL, Gabriel (1889-1973), filozof și dramaturg francez. Reprezentant al existențialismului catolic (*Jurnal metafizic*, *Homo viator*, *Misterul ființei*, *Omul problematic*). "Teatru al sufletului în exil", creația sa dramatică este centrată pe tema morții și a lumii spirituale (*Setea*, *Roma nu mai este în Roma*).

MARCELLO, Benedetto (1686-1739), compozitor și teoretician italian. A activat la Academia filarmonică din Bologna. A compus cantate, concerte, sonate, opere, oratorii, parafraze de psalmi (*Estro poetico-armonico*).

MARCELLUS, Marcus Claudius (c. 268-208 î. Hr.), consul roman. A luptat cu Hanibal și a cucerit Siracusa (212 î.Hr.).

MARCHAIS, Georges (1920-1997), om politic francez. A aderat la Partidul Comunist Francez în 1947. Secretar general adjunct în 1970 și secretar general al partidului din 1972 pînă în 1994. În deceniul 9 a fost unul dintre promotorii "eurocomunismului".

MARCHAND, Étienne (1755-1793), navigator francez. A descoperit (1791) grupul nordic al insulelor din arhipelagul Marchize (Oceanul Pacific).

MARCHAND, Jean-Baptiste (1863-1934), explorator și general francez. A cercetat cursul fluviului Niger, pînă la izvoarele acestuia, și regiunea Coastei de Fildeș. A comandat o expediție militară care a traversat Africa de la Tombouctou (Mali) la Djibouti (1896-1898). Comandant al unei divizii în timpul primului război mondial.

MARCHE, provincie istorică în centrul Franței. Oraș pr.: Guéret. Regiune de podiș. Expl. de cărbuni. Creșterea animalelor. Renumită, începînd din sec. 15, pentru tapiseriile lucrate în cîteva centre manufacturiere (Felletin și Aubusson).

MARCHE, regiune în Italia centrală, la Marea Adriatică; 9,7 mii km^2; 1,42 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Ancona*. Pomicultură, viticultură. Creșterea animalelor. Turism. Stațiuni balneoclimaterice (Fano, Falconara).

MARCHIZE (Insulele ~), arhipelag vulcanic în centrul Oceanului Pacific, în Polinezia Franceză, la N-E de Tahiti, alcătuit din 11 insule; 1,27 mii km^2; 7,4 mii loc. Centrul ad-tiv: *Taiohae*. Relief muntos. Păduri tropicale. Cafea, vanilie, bumbac. Pescuit de perle. Grupul din S a fost descoperit de A.Mendaña (1599), iar cel de N de E.Marchand (1791). Vizitate și de J.Cook (1774). Anexate de Franța în 1824.

MARCIANO, Rocky (*Rocco Francis Marchegiano*; 1923-1969), boxer american de origine italiană. Campion mondial la categoria grea între 1952 și 1956. Viața lui a inspirat filmul american *Cineva acolo sus mă iubește*.

MARCION (c. 85-160), teolog eterodox creștin. A susținut o doctrină dualistă gnostică (*marcionismul*). A fost excomunicat în 144.

MARCODAVA, cetate geto-dacică din centrul Transilvaniei. Localizată ipotetic în apropierea orașului Ocna-Mureș (jud. Alba).

MARCONI, Guglielmo (1874-1937), fizician și inventator italian. Unul dintre pionierii radiotehnicii. În 1895 a realizat o transmisie telegrafică fără fir, iar în 1901 prima radiocomunicație telegrafică transatlantică. Premiul Nobel (1909), împreună cu K.F. Braun.

MARCOS, Ferdinand Edralin (1917-1989), om politic filipinez. Președintele Republicii Filipine (1965-1986). A dus o politică autoritară, cumulînd și funcția de prim-ministru (1973-1981), pentru a combate gherilele comuniste din nord și cele musulmane din sud. A sprijinit pe americani în timpul războiului din Vietnam. A abandonat puterea în 1986, exilîndu-se la Honolulu.

MARCOVICI, Alexandru Simion (1835-1886; n. Bucureşti), medic român. Inițiator al învățămîntului de clinică medicală în România.

MARCU (Sfîntul Evanghelist ~), evanghelist, autorul celei de a doua cărți din *Noul Testament*. A însoțit pe apostolul Pavel și, probabil, a fost discipolul apostolului Petru. Ctitorul prezumtiv al bisericii din Alexandria. Patron al Veneției. Evanghelia sa, cea mai veche, a fost redactată în limba greacă (ante 70 d. Hr.).

MARCU, Alexandru (1894-1955; n. Burdujeni), istoric literar român. Prof. univ. la București. Specialist în literatura italiană (*Ugo Foscolo, Istoria literaturii italiene*), a studiat și relațiile culturale româno-italiene (*Renașterea românească și Italia*). Membru corespondent al Acad. Rom.

MARCU, Duiliu (1885-1966; n. Craiova), arhitect român. Prof. univ. la București. Lucrări moderne și funcționale în București (Biblioteca Academiei, palatul guvernului din Piața Victoriei, Academia Militară) și Timișoara (Opera, Institutul Politehnic), vile la Sinaia și Predeal. Acad.

MARCUS, Solomon (n. 1925, Bacău), matematician român. Prof. univ. la București. Contribuții în domeniul analizei matematice, semioticii, lingvisticii și poeticii matematice, istoriei științei (*Lingvistică matematică*, *Poetica matematică*, *Paradoxul*, *Invenție și descoperire*). Membru corespondent al Acad. Rom.

MARCUSE, Herbert (1898-1979), filozof american de origine germană. Reprezentant al unei direcții de gîndire care încearcă o revigorare a marxismului prin utilizarea unor achiziții freudiene în analiza sociologică. Critic al civilizației industriale (*Eros și civilizație*, *Omul unidimensional*).

MAR DEL PLATA, oraș în Argentina (Buenos Aires), port la Oceanul Atlantic; 415 mii loc. Aeroport. Centru industrial. Mare stațiune balneoclimatică. Festival internațional al filmului.

MARDONIOS (?-479 î.Hr.), general persan. A cucerit Macedonia (492). A rămas cu trupele în Grecia, după înfrîngerea lui Xerxes la Salamina (480), și a fost învins și ucis în lupta de la Plateea (479) cu armatele unite ale orașelor grecești.

MARDUK (în mitologia babiloniană), zeul suprem. Considerat creatorul universului, cumula numeroase atribute. Menționat în *Biblie* sub numele de *Bel-Marduk*.

MAREA ALBĂ, mare în bazinul Oceanului Arctic, între peninsulele Kola și Kanin. Comunică cu marea Barents și cu Marea Baltică; 90 mii km^2; ad. max.: 330 m. Pescuit. Înghețată în perioada sept.-mai.

MAREA BARIERĂ DE CORALI, lanț de recife și insule coraligene în N-E Australiei; c. 2300 km lungime; 2-150 km lățime. Creează dificultăți pentru navigație.

MAREA BRITANIE, cea mai mare insulă a Arhipelagului Britanic, scăldată de Oceanul Atlantic, Marea Nordului, Marea Mînecii și Marea Irlandei; 243 mii km^2. Țărmuri crestate, cu numeroase peninsule, golfuri și estuare. Relief variat, predominant muntos în partea de N-V; alt. max.: 1343 m. Dealuri și cîmpii în S-E. Străbătută de numeroase rîuri scurte. Lacuri. Climă temperat-oceanică. Cuprinde trei părți istorice: Anglia, Țara Galilor (Wales) și Scoția.

MAREA BRITANIE (Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord), stat în Europa Occidentală, pe insulele din Arhipelagul Britanic și în partea de N a Irlandei (Ulster). Suprafața: 224,1 mii km^2. Populația: 58,25 mil. loc. Capitala: *Londra*. Limba oficială: engleza. Culte: anglicanism, presbiterianism, metodism, catolicism. Moneda: 1 liră sterlină (pound) = 100 pence. Împărțit în comitate (46 în Anglia, 8 în Țara Galilor), regiuni (9 în Scoția) și districte (26 în Irlanda de Nord). Orașe pr.: Birmingham, Glasgow, Leeds, Sheffield, Liverpool, Bradford, Manchester, Edinburgh, Bristol, Coventry, Wakefield, Wiggan, Sandweel, Belfast. Ind. extractivă puternică (cărbuni, petrol, gaze naturale), energetică (electrică și nucleară). Siderurgie (oțel, fontă) și petrochimie. Ind. constructoare de mașini (autovehicule, avioane, nave maritime, material feroviar, mașini agricole, mașini-unelte, instalații industriale), textilă (lînă și bumbac), electronică, electrotehnică; mase plastice, cauciuc sintetic, produse farmaceutice, ciment, ceramică, sticlărie, confecții; ind. alimentară (bere, whisky, conserve de pește, produse lactate). Agricultură intensivă, mecanizată (ocupă doar 2,3% din populația activă). Pășunile (46,8% din suprafața țării) favorizează creșterea animalelor (2/3 din producția agricolă), îndeosebi ovine (locul 1 în Europa), bovine, porcine, cabaline. Cultivă orez, grîu, sfeclă de zahăr, legume. Pescuit. Flotă comercială. Exportă mașini, utilaje, automobile, produse petroliere, chimice, cărbuni, oțel, fontă, locomotive, lînă, țesături de lînă și bumbac, whisky, țigarete. Turism dezvoltat. — La mijlocul milen. 1 î.Hr., teritoriul Marii Britanii era locuit de celți veniți de pe continent. Între 43 și 41 î.Hr. o parte a Angliei a fost ocupată de romani și transformată în provincie (Britannia). În sec.

Guglielmo Marconi

Herbert Marcuse

5-6, Britannia este invadată de triburile germanice ale anglilor, iuţilor şi saxonilor, care se creştinează în sec. 6-7, în cadrul unor mici formaţiuni statale. Aceste regate sînt unite, sub numele de *Anglia*, în sec. 9 de Egbert de Wessex şi de Alfred cel Mare, pentru a rezista atacurilor vikingilor (danezi). În 1066, normanzii lui William Cuceritorul invadează Anglia şi ucid în bătălia de la Hastings pe regele anglo-saxon Harold II. Începe un lung proces de structurare a relaţiilor dintre puterea centrală şi nobilime, care limitează prerogativele monarhilor (*Magna Charta Libertatum*, 1215). În 1265, nobilimea convoacă prima adunare a stărilor (parlamentul), care din sec. 16 va avea două camere (a lorzilor şi a comunelor). În sec. 12, Anglia a început cucerirea Irlandei, dar în urma Războiului de 100 de Ani (1337-1453) a pierdut toate posesiunile din Franţa (cu excepţia portului Calais, păstrat pînă în 1558). În timpul Războiului celor Două Roze (1455-1485), care a opus casele nobiliare Lancaster şi York, a slăbit puterea nobilimii şi a favorizat instaurarea absolutismului dinastiilor Tudor (1485-1603) şi Stuart (1603-1688). În prima jumătate a sec. 16, în Anglia se impune Reforma (Biserica Anglicană al cărei cap este suveranul). În timpul reginei Elisabeta I (1557-1603), Marea Britanie începe să domine mările, în dauna Spaniei învinse în bătălia navală din 1588, şi să pună bazele unui imperiu colonial. În 1649, o revoluţie burgheză înlătură absolutismul şi proclamă republica (Commonwealth). Între 1653 şi 1658 se instaurează protectoratul lui O.Cromwell, dar între 1660 şi 1688 revin la tron Stuarţii, înlăturaţi din nou de "Revoluţia glorioasă" (1688). Sub noul rege, Wilhelm III de Orania (1689-1702), fost stathuder al Olandei, se pun bazele monarhiei parlamentare britanice. În 1707 Anglia se uneşte cu Scoţia, formîndu-se Regatul Unit al Marii Britanii (Irlanda intră în această uniune în 1801). Victorioasă şi în competiţia cu Olanda pentru hegemonie maritimă în sec. 17, Marea Britanie elimină şi pe francezi (în sec. 18) din America de Nord şi din India, începe colonizarea Australiei şi explorarea Africii, devenind cea mai mare putere colonială, chiar dacă pierde cele 13 colonii care vor forma Statele Unite ale Americii. Rivalitatea cu Franţa explică adversitatea Marii Britanii faţă de mişcarea revoluţionară din această ţară şi faţă de Napoleon I, la a cărui înfrîngere a contribuit decisiv. La sfîrşitul sec. 18 şi în prima jumătate a sec. 19 are loc revoluţia industrială, care face din Marea Britanie o mare putere industrială şi militară şi îi consolidează poziţia de cea mai mare putere colonială a lumii în epoca reginei Victoria (1837-1901). În această perioadă, Marea Britanie ocupă Noua Zeelandă, Ciprul, Egiptul, Birmania, republicile din S Africii, în urma războiului cu burii (1899-1902), cucereşte pieţe în China şi controlează canalul Suez (1875). De la începutul sec. 20, Marea Britanie începe să piardă supremaţia politico-economică în faţa SUA şi a Germaniei. Prin acordurile cu Franţa (1904) şi Rusia (1907), se creează Antanta, pentru apropiata confruntare cu Puterile Centrale în primul război mondial (1914-1918). Victoria Antantei aduce Marii Britanii şi coloniile Germaniei (Africa de Est, Togo, Camerun) şi dreptul de administrare a fostelor provincii ale Imperiului Otoman (Palestina, Transiordania şi Irak). În 1931, prin Statutul de la Westminster se stabilesc noi raporturi, în cadrul Commomwealth-ului, între Marea Britanie şi dominioanele Australia, Noua Zeelandă, Africa de Sud ş. a. În al doilea război mondial (1939-1945), Marea Britanie are o mare contribuţie la înfrîngerea Germaniei şi Japoniei. După război, în procesul destrămării sistemului colonial, Marea Britanie coboară treptat în ierarhia puterilor mondiale. În 1947, Commonwealth-ul este reformat, în 1956, odată cu criza Suezului, încetează politica intervenţionistă. Colaborarea cu SUA devine un principiu de bază al politicii externe a Marii Britanii, care are un rol important în Consiliul de Securitate, în ONU, în NATO şi în alte organisme şi alianţe internaţionale. Prin aderarea la CEE (1973), Marea Britanie se reorientează spre o politică de integrare europeană. În 1982, confruntarea cu Argentina pentru insulele Falkland (Malvines) dovedeşte forţa militară redutabilă a Marii Britanii. Forma de stat a Marii Britanii este monarhia constituţională ereditară.

MAREA CHINEI DE EST (DONGHAI), mare în V Oceanului Pacific, cuprinsă între China şi insulele Ryūkyū şi Kyūshū; 752 mii km². Ad. medie: 349 m; ad. max.: 2717 m.

MAREA CHINEI DE SUD, mare comunicînd cu Marea Chinei de Est, aflată în V Oceanului Pacific, între ţărmul de S-E al Asiei, peninsula Malacca, insula Kalimantan, arhipelagul Filipine şi insula Taiwan; 3,48 mil. km². Ad. medie: 1140 m; ad. max.: 5420 m. Bîntuită de taifunuri.

MAREA GALBENĂ (HUANGHAI), mare în V Oceanului Pacific, cuprinsă între peninsula Coreea şi ţărmul continentului asiatic, la N de gura fluviului Yangtze; 417 mii km². Ad. max.: 106 m; ad. medie: 40 m.

MAREA MÎNECII (fr. **LA MANCHE**; engl. **ENGLISH CHANNEL**), mare a Oceanului Atlantic, situată între Franţa şi Marea Britanie, legată de Marea Nordului prin Pas de Calais; 78 mii km². Ad. max.: 172 m; ad. medie: 86 m.

MAREA MOARTĂ (YAM HAMELAH, AL-BAHR AL-MAYYIT), lac între Israel şi Iordania, situat la cea mai joasă altitudine de pe Pămînt (396 m sub nivelul mării); 980 km². Ad. max.: 356 m. Lungime: 85 km; lăţime: 17 km. Potrivit *Vechiului Testament*, pe ţărmurile acestui lac s-au aflat oraşele Sodoma şi Gomora. Mai este cunoscut şi sub numele de *Lacul Asfaltit*. — **Manuscrisele de la ~**, texte scrise în ebraică şi arameică (sec. 2 î.Hr.-1. d.Hr.), descoperite în 1947 în mai multe peşteri din jurul unei foste aşezări monastice din deşertul Qumran (Iordania), aflat în apropierea Mării Moarte. Conţin cele mai vechi texte veterotestamentare cunoscute, precum şi numeroase informaţii despre comunitatea religioasă iudaică aşezată aici.

MAREA NEAGRĂ, mare intercontinentală, situată între Europa de S-E şi Asia Mică, scăldînd ţărmurile României (pe 234 km lungime), ale Ucrainei, Rusiei, Georgiei, Turciei şi Bulgariei; 413,4 mii km² (fără Marea Azov). Ad. medie: 1271 m; ad. max.: 2245 m. Este alimentată de Dunăre, Nistru, Nipru, Bug ş.a. Turism balnear în staţiunile Mamaia, Eforie, Varna, Ialta, Suhumi ş.a.. În antichitate, se numea *Pontus Euxinus*.

MAREA NORDULUI, mare în N-V Europei, formată de Oceanul Atlantic între Arhipelagul Britanic, Scandinavia, peninsula Iutlanda şi ţărmul Ţărilor de Jos; 575 mii km². Ad. medie: 94 m; ad. max.: 809 m. În S se dezvoltă Dogger Bank. În estuarele Mării Nordului se află majoritatea porturilor mari din Europa (Rotterdam, Londra, Anvers, Hamburg).

MAREA REVOLUŢIE SOCIALISTĂ DIN OCTOMBRIE v. **Revoluţia Rusă din 1917.**

MAREA ROŞIE (AL-BAHR AL-AHMAR), mare intercontinentală în N-E Ocea-

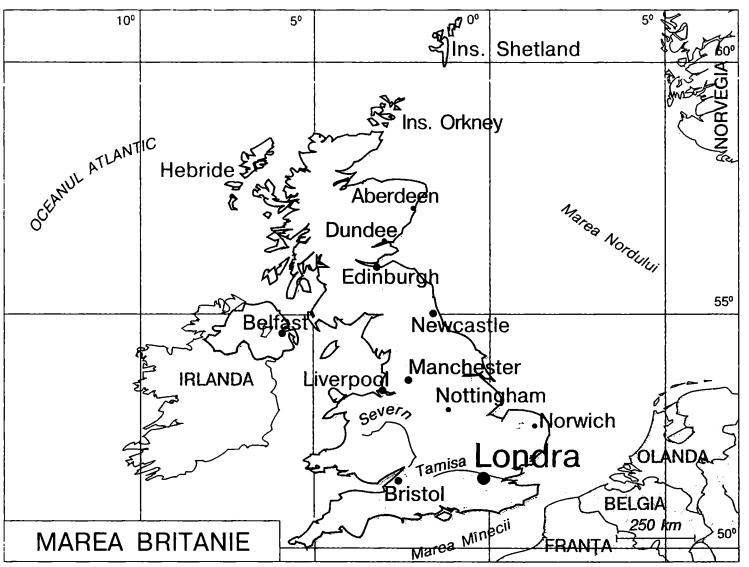

nului Indian, care comunică cu Marea Mediterană prin canalul Suez şi cu Marea Arabiei prin strîmtoarea Bab el-Mandeb; 450 mii km². Ad. medie: 491 m; ad. max.: 2635 m. Este marea cu cel mai înalt grad de salinitate dintre mările interioare (40‰, salinitate medie) şi cu cea mai ridicată temperatură de pe glob (32°C). Importantă cale de navigaţie (graţie canalului Suez). Este singura mare în care nu se varsă nici un rîu permanent. Potrivit *Vechiului Testament*, a fost traversată în mod miraculos de evreii conduşi de Moise, la ieşirea lor din robia egipteană.

MAREA SCHISMĂ, numele sub care sînt cunoscute separarea canonică şi întreruperea comuniunii liturgice dintre Biserica Romano-Catolică şi Biserica Ortodoxă (Patriarhia Ecumenică), provocate de bula de excomunicare din 16 iulie 1054, depusă în numele papei Leon IX împotriva patriarhului Mihail Kerularie, care, la rîndul său, a excomunicat delegaţia papală prezentă la Constantinopol. Acest fapt a afectat profund relaţiile ulterioare dintre cele două mari biserici creştine.

MARÉCHAL, Pierre Sylvain (1750-1803), filozof şi om politic francez. Adept al babuvismului. Autorul unei considerabile opere de orientare ateistă (*Pentru şi contra Bibliei*, *Lucreţiu francez*, *Dicţionarul ateilor vechi şi moderni*).

MARELE BAZIN (engl. **GREAT BASIN**), podiş în V SUA avînd Podişul Columbiei (la N), Munţii Cascadelor şi Sierra Nevada (la V), Munţii Stîncoşi (la E) şi podişul Colorado (la S); 600,6 mii km². Alt. medie: 1300 m (la N) şi 350 m (la S). Regiune deşertică în care au fost înregistrate cele mai ridicate temperaturi din emisfera occidentală (+ 56,7°C în Valea Morţii).

MARELE CANAL (NAN YUNHE), canal navigabil în E Chinei, între Beijing şi Hangzhou. Lungimea: 1782 km. Construit între sec. 6 î.Hr. şi 13 d.Hr. (cel mai vechi din lume).

MARELE CANION (engl. **GRAND CANYON**), canion în Arizona (SUA), pe cursul mijlociu al fluviului Colorado. Lungime: 320 km (cel mai lung din lume); ad. max.: 1800 m.

MARELE DEŞERT DE NISIP (engl. **GREAT SANDY DESERT**), deşert situat în N-V Australiei, la N de Tropicul Capricornului; c. 360 mii km².

MARELE DEŞERT VICTORIA (engl. **GREAT VICTORIA DESERT**), deşert în S-V Australiei; c. 300 mii km².

MARELE DRUM MARITIM DE NORD, cale maritimă navigabilă care leagă Oceanul Atlantic cu Oceanul Pacific, trecînd prin mările Oceanului Arctic. Cunoscut şi sub numele de *Pasajul de Nord-Est*.

MARELE GOLF AUSTRALIAN (engl. **GREAT AUSTRALIAN BIGHT**), golf larg în S Australiei, între capul Pasley şi capul Otway; 484 mii km²; ad. max.: 5080 m.

MARELE GRABEN EST-AFRICAN, importantă zonă de ruptură a scoarţei terestre în Africa. Se întinde de la Marea Roşie pînă la S de Zambezi. Amplitudinea faliilor ajunge pînă la 2000 m. Aici se află vulcanii Meru, Kilimanjaro, Kenya şi lacurile Malawi, Tanganyika, Kivu, Edward, Albert, Turkana.

MARELE LAC SĂRAT (engl. **GREAT SALT LAKE**), lac în V SUA, situat într-o zonă deşertică a Podişului Marelui Bazin, la 1282 m alt. Suprafaţa variază între 2,7 şi 5,9 mii km²; ad. max.: 16 m (vara scade la 1 m). Lungimea max.: 130 km; lăţimea max.: 55 km. Salinitatea: 200-270‰ (de 7,5 ori mai mare decît aceea a Oceanului planetar).

MARENGO, localitate în Italia (Piemonte), la S de Alessandria. Aici, armata franceză comandată de Napoleon I i-a învins pe austrieci în timpul campaniei din Italia (la 14 iun. 1800).

MARENZIO, Luca (1553-1599), compozitor italian. Ilustru reprezentant al madrigalului italian. A creat cantate, motete, arii.

MAREY, Étienne Jules (1830-1904), medic şi fiziolog francez. Contribuţii în domeniul fiziologiei (*Fiziologia mişcării*). A inventat cronofotograful.

MARGARETA (MUŞATA) (sec. 14), mama domnului Moldovei Petru I. A protejat propaganda catolică în Moldova. Numele ei stă la originea denumirii dinastiei *Muşatinilor*.

MARGARETA (MARGRETHE) II (n. 1940), regină a Danemarcii. Fiica regelui Frederik IX, căruia i-a succedat la tron în 1972.

MARGARETA D'ANGOULÊME sau **DE NAVARRA** (1492-1549), scriitoare franceză şi regină a Navarrei (din 1544). Soră a regelui Franţei Francisc I. Iniţiatoarea unui adevărat centru al umanismului renascentist la Curtea proprie. Scrieri dominate de misticism religios şi exaltarea bucuriei de a trăi. Poezii, nuvele de moravuri (*Heptameronul*).

MARGARETA DE AUSTRIA (MARGARETA DE SAVOIA) (1480-1530), fiică a împăratului Maximilian I şi a Mariei de Burgundia. Guvernatoare a Ţărilor de Jos (1507-1515, 1519-1530). Importantă activitate diplomatică: a negociat Liga de la Cambrai (1508), precum şi Pacea de la Cambrai (1529, "Paix de Dames").

MARGARETA DE DANEMARCA (1353-1412), soţia regelui Suediei şi Norvegiei Haakon VI. Regină a Danemarcii şi Norvegiei (din 1387) şi a Suediei (din 1389). A impus Uniunea de la Kalmar (în 1397) Danemarcii, Suediei şi Norvegiei.

MARGARETA DE PARMA (MARGARETA DE AUSTRIA) (1522-1586), guvernatoare a Ţărilor de Jos (1559-1567). Fiică naturală a lui Carol Quintul.

MARGARETA DE VALOIS (MARGARETA DE FRANŢA) (cunoscută şi sub numele de *Regina Margot*; 1553-1615), fiică a regelui Henric II al Franţei şi a Caterinei de Medici. Soţie (din 1572) a lui Henric IV, regele Franţei şi al Navarrei, repudiată în 1599. Autoarea unor scrieri în proză (*Memorii*, *Scrisori*) şi în versuri (*Poezii*).

MARGARITA, insulă pe coastele nord-estice ale Venezuelei; 1072 km²; 118 mii loc. Oraş pr.: *La Asunción*. Pescuit de perle. Centru turistic.

MARGHILOMAN, Alexandru (1854-1925; n. Buzău), om politic român. Unul dintre şefii Partidului Conservator. Prim-ministru în timpul primului război mondial, cînd a semnat cu Germania Pacea de la Buftea-Bucureşti (1918). Talent oratoric. Scrieri memorialistice (*Note politice*).

MARGHITA, oraş în judeţul Bihor, pe dreapta rîului Barcău; 18,91 mii loc. Ind. uşoară. Staţiune balneară (băi termale). Biserici din sec. 16-18; castel din sec. 18. Atestat documentar la 1216.

MARGINA, comună în judeţul Timiş. Biserică de lemn (1737). Ruinele unei fortificaţii din sec. 15, biserici din sec. 18-19. Atestată documentar din 1365.

MARGINEA, comună în judeţul Suceava. Renumit centru de ceramică neagră şi ceramică roşie, smălţuită.

MARI, oraş-stat în V Mesopotamiei. Înfloritor centru comercial al Orientului Apropiat din a doua jumătate a milen. 3 î.Hr. Distrus de regele Babilonului la mijlocul sec. 18 î.Hr. Săpăturile arheologice din 1933 au scos la iveală arhiva regală a lui Zimrilin (în timpul căruia Mari a atins apogeul puterii sale), formată din 20 000 de tăbliţe cu scriere cuneiformă. Astăzi, *Tell Harīrī* (Siria).

MARI (Republica ~) (Republica Marii El), republică în Federaţia Rusă, la N de Volga; 23,2 mii km²; 764 mii loc. Capitala: *Ioşkar-Ola*. Zonă predominant agricolă.

MARIA (Sfînta Fecioară ~) (în *Noul Testament*), mama lui Iisus Hristos. Fiica unică a lui Ioachim şi a Anei, a fost consacrată de la vîrsta de 3 ani serviciului religios din templu. Originară din Nazaret (în Galileea), a fost logodită cu Iosif, nume menţionat în genealogia redată de *Evanghelia după Matei*. În timpul logodnei, primeşte vestea cea bună de la îngerul Gavriil (precum că va zămisli de la Duhul Sfînt şi-l va naşte pe Iisus), fiind salutată apoi de Elisabeta, mama lui Ioan Botezătorul. După naşterea lui Iisus în Bethleem în anul 753 (*ab urbe condita*), este alături de El în toate marile momente ale vieţii şi activităţii Lui: tăierea-împrejur, prezentarea la templu, minunea din Cana şi în timpul Patimilor, după care Sf. Fecioară este încredinţată apostolului Ioan. După înălţarea lui Iisus la ceruri, Fecioara Maria a făcut parte din cercul apostolic. Lipseşte, pînă în sec. 4 d.Hr., o literatură proprie despre ea, dar unele referinţe la viaţa ei s-au păstrat în scrierile apocrife (*Petrecerea prea Sfîntei Fecioare*, atribuită episcopului Meliton de Sardes). Începînd cu secolul 5, cultul Fecioarei Maria a cunoscut o mare amploare atît în Orient, cît şi în Occident: se înmulţesc sărbătorile dedicate ei: *Naşterea* (la 8 sept.), *Buna-Vestire* (la 25 mart.), *Intrarea în biserică* (la 21 nov.), *Adormirea* (la 15 aug.). În aceeaşi perioadă de timp, i-au fost consacrate numeroase tratate, studii, omilii şi imne de către mari teologi şi Sfinţi Părinţi ai Orientului creştin (Ioan Damaschin, Gherman de Constantinopol, Modest de Ierusalim, Andrei de Creta, Teodor Studitul). Pe lîngă bogata literatură cultică dedicată Sf. Fecioare există şi o mare tradiţie iconografică referitoare la persoana şi rolul ei în economia întrupării Fiului lui Dumnezeu. Cunoscută şi sub denumirile de "Maica Domnului" şi "Sfînta Fecioară".

MARIA (Sfînta) (în *Noul Testament*), sora Martei şi a lui Lazăr cel înviat din morţi de

Iisus Hristos. Sărbătorită la 9 iun.

MARIA ALEXANDRA VICTORIA DE SAXA-COBURG (1875-1938; n. Eastwell Park, Anglia), regină a României. Soţia lui Ferdinand de Hohenzollern-Sigmaringen. Din 1914, regină a României. Memorialistică (*Povestea vieţii mele*), povestiri, romane (*Poveşti*, *Glasul de pe munte*). Membru de onoare al Acad. Rom.

MARIA ANTOANETA (1755-1793), regină a Franţei. Fiică a împăratului german Francisc I şi a împărătesei Maria Tereza. Soţie (din 1770) a viitorului rege Ludovic XVI şi mama unui alt viitor rege, Ludovic XVII. Regină nepopulară, a fost o adversară a reformelor, sprijinind reacţiunea, ceea ce i-a atras ura patrioţilor francezi. Întemniţată în 1792, a fost condamnată la moarte şi ghilotinată un an mai tîrziu.

MARIA DE MANGOP (?-1477), a doua soţie a lui Ştefan cel Mare. Provenea dintr-o familie (înrudită cu împăraţii Bizanţului) care stăpînea principatul Theodoro-Mangop din Crimeea.

MARIA DE MEDICI (1573-1642), regină a Franţei (din 1600), prin căsătoria cu Henric IV. Dupa moartea acestuia (1610), a fost recunoscută de Parlament ca regentă (1610-1617) a fiului său, Ludovic XIII. Protectoare a lui Rubens. A murit în exil.

MARIA-LUIZA DE HABSBURG-LORENA (1791-1847), împărătească a Franţei (1810-1814) prin căsătoria cu Napoleon I.

MARIA MAGDALENA (**Sfînta**) (în *Noul Testament*), femeia din care a scos Iisus 7 demoni. A făcut parte din grupul femeilor mironosiţe, fiind cea dintîi vestitoare a învierii lui Iisus (sărbătorită la 22 iul.).

MARIAM, **Mengistu Haile** (n. 1937), om politic etiopian. Şef al statului (din 1977).

MARIAMNE (60-29 î.Hr.), soţia regelui Irod I, ucisă, sub acuzaţia (falsă) de infidelitate, la porunca soţului său.

MARIAN, **Simion Florea** (1847-1907; n. Ilişeşti, jud. Suceava), folclorist şi etnograf român. Culegeri de folclor literar (*Poezii populare române*) şi importante lucrări de sinteză care cuprind, pentru prima dată în folcloristica românească, toate domeniile culturii populare (*Ornitologia poporană română*, *Nunta la români*, *Naşterea la români*, *Înmormîntarea la români*, *Sărbătorile la români*, *Vrăji*, *farmece şi descîntece*). Acad.

MARIANE, fosă în V Oceanului Pacific, considerată cea mai adîncă din lume (11034 m), cu o lungime de 2500 km şi o lăţime medie de 70 km.

MARIANE (**Insulele ~**), arhipelag al Micronezie, în Oceanul Pacific, descoperit de Magellan în 1521. Format din 15 insule vulcanice şi muntoase, mai importante fiind: Saipan, Sarigan, Tinian ş.a.; 600 km^2; 45,2 mii loc. Centrul ad-tiv: *Saipan*. Teritoriu administrat de SUA (între 1947 şi 1975), cu excepţia insulei Guam (posesiune a SUA). Între 1976 şi 1986, stat asociat cu SUA. Culturi de fructe şi legume.

MARIÁNSKÉ LÁZNĚ, oraş în V Cehiei, renumit pentru staţiunea balneoclimaterică; 15,37 mii loc. Vechiul nume (de pînă în 1918): *Marienbad*.

MARIA I STUART (1542-1587), regină a Scoţiei (1542-1567) şi regină a Franţei, prin căsătoria cu Francisc II (1559-1560). A început propriu-zis să domnească după moartea lui Francisc II (1560), din 1561, cînd s-a întors în Scoţia. Adversară a Reformei, a provocat răscoala calvinilor (1567), care a avut printre consecinţe propria sa abdicare. Refugiată în Anglia, a fost acuzată de complot de regina Elisabeta I şi executată (1587).

MARIA TEREZA (1717-1780), împărăteasă a Imperiului Roman de Naţiune Germană (1740-1780) şi regină a Ungariei (1741-1780) şi Boemiei (1743-1780). Fiică a lui Carol VI, care i-a asigurat succesiunea la tron, şi mama împăratului Iosif II, a lui Leopold II şi a Mariei Antoaneta, regină a Franţei. S-a aliat cu Franţa şi Rusia împotriva Prusiei în Războiul de 7 Ani (1756-1763). A participat la prima împărţire a Poloniei (1772), ocupînd Galiţia. A creat un nou cod penal şi a încurajat dezvoltarea industriei.

MARIA I TUDOR (1516-1558), regină a Angliei şi Irlandei (1553-1558). Adversară a Reformei, a dus o politică de persecuţie dură împotriva protestanţilor, ceea ce i-a atras numele de "Maria Sîngeroasa".

MARIB, localitate în N Yemenului, la E de San'a. Veche capitală a regatului Saba (sec. 4 î.Hr.-4 d.Hr.). Important nod caravanier, Marib era celebru prin digul construit aici la începutul mileniului 1 î.Hr. (lung de 600 m şi înalt de 15 m), distrus la sfîrşitul sec. 6 d.Hr.

MARIBOR, oraş în Slovenia, pe Drava; 105 mii loc. Ind. construcţiilor de automobile. Catedrală în stil romanic (sec. 12-17), castel (sec. 15-18; azi, muzeu regional).

MARICA, **George Em.** (1904-1981; n. Horezu, jud. Vîlcea), sociolog român. Prof. univ. la Cluj. Contribuţii în domeniul sociologiei culturii şi al psihologiei sociale (*Studii de istoria şi sociologia culturii române ardelene din secolul al XIX-lea*).

MARIE, **Pierre** (1853-1940), neurolog francez. Şi-a legat numele de o serie de sindroame neurologice pe care le-a descoperit: osteoartropatia hipertrofică generalizată (*sindromul lui Marie-Bamberg*, *amiotrofia Charcot-Marie* etc.). Împreună cu Gh.Marinescu a descris acromegalia.

MARIE BYRD, **Ţara ~** (engl. **LAND ~**), regiune a Antarctidei, situată între marea Ross şi marea Amundsen.

MARIENBAD, numele german (de pînă în 1918) al oraşului ceh *Mariánské Lázně*.

MARIENBURG v. **Malbork**.

MARIENESCU, **Atanasie Marian** (1830-1915; n. Lipova), folclorist şi scriitor român. Scrieri literare, studii de istorie, filologie. Importantă activitate de folclorist şi etnograf (*Cultul păgîn şi creştin*). Culegeri de folclor din Banat şi Transilvania, realizate prin corespondenţă (*Poezia populară. Balade culese şi corese*). Acad.

MARIETTE, **Auguste** (1821-1881), egiptolog francez. A descoperit (în 1851) serapeumul din Memfis. Fondatorul muzeului egiptean din Cairo. Scrieri: *Abydos*, *Papirusuri egiptene în muzeul din Boulaq*, *Denderah*.

MARIGNAC, **Jean Charles Galissard de** (1817-1894), chimist elveţian. Cercetări asupra combinaţiilor staniului, wolframului şi niobiului. Descoperitorul yterbiului şi al gadoliniului.

MARILE LACURI (engl. **GREAT LAKES**), numele a cinci lacuri din America de Nord (la graniţa dintre SUA şi Canada): Superior, Michigan, Huron, Erie şi Ontario. Se întind pe o suprafaţă de 247,4 mii km^2.

MARIN, **Alexe** (1814-1895; n. Craiova), chimist român. Unul dintre primii promotori ai studiului chimiei ca obiect de învăţămînt în România. Prof. univ. la Bucureşti (1868). A tradus manuale de fizică şi chimie.

MARIN, **Constantin** (n. 1925, Urleta, jud. Prahova), dirijor român de cor. Creatorul corului de cameră "Madrigal".

MARIN, **Filip** (1865-1927; n. Bucureşti), sculptor şi pictor român. A sculptat chipul unor scriitori contemporani (C.A.Rosetti, V.Alecsandri). Lucrări alegorice. Pictură de peisaje. A realizat masca mortuară a lui M.Eminescu.

MARINESCU, **Constantin** (1891-1982; n. Şerbăneşti, jud. Dîmboviţa), istoric român. Prof. univ. la Bucureşti şi Cluj. Lucrări de istorie medievală românească (*Înfiinţarea mitropoliilor din Ţara Românească şi Moldova*) şi bizantină (*De nouveau sur les relations de Manuel II Paléologue (1391-1425) avec l'Espagne*). Membru corespondent al Acad. Rom.

MARINESCU, **Gheorghe** (1863-1938; n. Bucureşti), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Creator de şcoală în domeniul neurologiei şi histologiei sistemului nervos (*Celula nervoasă*, *Encefalita letargică*, *Nevroza traumatică şi accidentele vremii*). Alte lucrări: *Materia*, *viaţa şi celula*, *Determinism şi cauzalitate în domeniul biologiei*. A recurs, pentru prima dată în lume, la pelicula cinematografică în investigaţia ştiinţifică.

MARINESCU, **Gheorghe D.** (n. 1919, Piteşti), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. A publicat primele monografii în limba română privind *Spaţiile vectoriale normate* şi *Spaţiile vectoriale topologice şi pseudotopologice*. Contribuţii în domeniul teoriei probabilităţilor. Acad.

MARINESCU, **Ion** (n. 1930, Craiova), actor român de teatru şi film. Prestaţii deosebite în piese de Camil Petrescu, A.P. Cehov, A.Miller, Mrožek şi în filme (*Gioconda fără surîs*, *Evadarea*, *Drumul oaselor*).

MARINESCU, **Matei** (1903-1983; n. Bucureşti), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii şi invenţii în domeniul electroacusticii şi al maşinilor electrice. Membru corespondent al Acad. Rom.

MARINESCU, **Voinea** (1915-1973; n. So-

Gheorghe Marinescu

Adrian Marino

movit, Bulgaria), chirurg român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în chirurgia pulmonară cardiovasculară. Membru corespondent al Acad. Rom.

MARINETTI, Filippo Tommaso (1876-1944), scriitor italian. Iniţiator şi teoretician al futurismului (*Futurismul*, 1909; *Manifest tehnic al literaturii futuriste*). Romane, teatru, poezii programatice (*Cuvinte în libertate, Poeme simultane futuriste*).

MARINI, Marino (1901-1980), sculptor, pictor şi gravor italian. Sintetizînd diferite tendinţe din arta contemporană, influenţat în egală măsură şi de arta antică (etruscă), a realizat o operă bazată pe cîteva teme (dansatoare, jongleri, cavaleri), însă puternic individualizată sub aspectul stilului. Portrete (*Stravinski, Henry Miller*).

MARINO, Adrian (n. 1921, Iaşi), critic, teoretician şi istoric literar român. Operă prodigioasă prin dimensiuni, domenii abordate, erudiţie şi spirit de sinteză. Monografii critice (*Viaţa lui Alexandru Macedonski, Opera lui Alexandru Macedonski, Hermeneutica lui Mircea Eliade*). Critic al ideilor literare (*Introducere în critica literară, Dicţionar de idei literare, Biografia ideii de literatură* ş.a.). Memorialistică (*Evadări în lumea liberă*), ediţii critice. Premiul Herder (1985). Membru de onoare al Acad. Rom.

MARINO, Giambattista (1569-1625), poet italian. Exponentul cel mai de seamă al barocului italian, cunoscut şi sub numele de *marinism*. Sonete, madrigaluri, poeme pe teme biblice ori de inspiraţie mitologică (*Adonis*, creaţia cea mai valoroasă), caracterizate prin perfecţiune formală şi metaforism excesiv.

MARINOS DIN TYROS (sfîrşitul sec. I-începutul sec. 2), geograf grec. Autorul unei lucrări (*Îndreptare a hărţii geografice*) care i-a servit ca izvor de informaţie lui Ptolemeu.

MARIOTTE, Edme (1620-1684), fizician francez. Unul dintre fondatorii fizicii experimentale din Franţa. A descoperit, în acelaşi timp cu R.Boyle (1676), legea transformării izoterme a gazelor perfecte (*legea Boyle-Mariotte*).

MARIS (MARISIA), numele antic al rîului *Mureş*.

MARITAIN, Jacques (1882-1973), filozof francez. Stabilit în America (din 1933). Promotor al neotomismului. A avut un rol de prim rang în mişcarea de reînnoire a catolicismului francez în perioada interbelică (*Filozofia morală, Primatul spiritualului*).

MARITIMI (Alpii ~), lanţ muntos în Franţa şi Italia. Alt. max.: 3297 m.

MARIŢA (bg. **MARICA**; gr. **EVROS**; tc. **MERIÇ**), fluviu care izvorăşte din masivul muntos Rila Planina (Bulgaria) şi serveşte (pe o porţiune) drept frontieră între Grecia şi Turcia. Se varsă în Marea Egee; 490 km. Pe malul acestui fluviu, la Cîrmen, armata otomană a repurtat o mare victorie, la 26 sept. 1371, asupra sîrbo-macedonenilor, cucerind o mare parte din Serbia, Macedonia şi Bulgaria. Vechiul nume: *Hebru*.

MARIUPOL, oraş în Ucraina, port la Marea Azov; 517 mii loc. Centru industrial. Între 1948 şi 1989 s-a numit *Jdanov*.

MARIUS, Caius (c. 155-86 î.Hr.), general şi om politic roman. Ales de 7 ori consul. S-a remarcat prin victoriile repurtate în Africa (111-105 î.Hr.) şi prin cele asupra teutonilor şi cimbrilor (102-101 î.Hr.). Om politic versatil, s-a aflat în conflict cu Sylla, conducătorul partidei optimaţilor (aristocraţilor), în timpul Războiului Civil din Roma (100 î.Hr.).

MARIVAUX, Pierre Carlet De Chamblain de (1688-1763), scriitor francez. Înnoitor al comediei prin tratarea graţioasă a temei iubirii, prin dialog spiritual, de la care pornind s-a creat noţiunea de "marivodaj" (*Surpriza dragostei, Mama confidentă* etc.). Romane caracterizate prin preţiozitatea stilului (*Viaţa Marianei, Ţăranul ajuns*), veritabile capodopere ale romanului sentimental.

MARÎ (MARY), oraş în Republica Turkmenistan, situat într-o oază formată de rîul Murgab; 87 mii loc. Centru comercial. Industrii. În antichitate şi evul mediu, înfloritor centru urban al Asiei Centrale. Vechiul nume: *Merv*.

MARKEVITCH, Igor (1912-1983), compozitor şi dirijor italian de origine rusă. Stabilit în Elveţia şi apoi în Franţa. Director al orchestrei din Lamoureux (1957-1961) şi al celei din Monte Carlo.

MARKO, Kraljević (c. 1335-1394), conducător militar sîrb, fiul cneazului sîrb Vukaşin. Participant la lupta de la Rovine (1394), unde a fost ucis.

MARKOV, Andrei Andreevici (1856-1922), matematician rus. Contribuţii în domeniul teoriei probabilităţilor (a creat noţiunea de "lanţ Markov").

MARKOVA, Lilian Alicia Marks (cunoscută sub numele de *Alicia*; n. 1910), dansatoare engleză. Una dintre cele mai mari interprete ale baletului romantic, o stea a dansului pînă în 1952.

MARKOVIĆ, Franjo (1845-1914), scriitor croat. Poeme romantice în stil academizant (*Patria şi universul*), drame de factură clasică (*Zvonimir*), eseuri (*Evoluţia şi sistemele de estetică generală*).

MARKOVNIKOV, Vladimir Vasilievici (1838-1904), chimist rus. Contribuţii în domeniul chimiei organice.

MARLBOROUGH, John Churchill, duce de (1650-1722), general englez. În revoluţia din 1688, l-a susţinut pe Wilhelm de Orania. Cariera sa a început cu adevărat odată cu venirea la tron a reginei Ana (1702). Comandant al armatelor engleze în Războiul pentru Succesiunea la Tronul Spaniei, în care a repurtat importantele victorii de la Blenheim (1704), Ramillies (1706), Oudenaarde (1708) şi Malplaquet (1709) împotriva francezilor. A căzut în disgraţie în 1710.

MARLIN, Josef (1824-1849), scriitor şi publicist german din Transilvania. Poet paşoptist militant (*Cruciade politice în ţara saşilor*); nuvele (*Baba Novac valahul*) şi romane cu tematică istorică (*Horia*), drame (*Decebal, Harteneck*). Publicistică de atitudine politică. Autor al unor culegeri de poezii populare germane şi româneşti.

MARLOWE, Christopher (1564-1593), scriitor englez. Considerat cel mai important precursor al lui W.Shakespeare. Tragedii zugrăvind destine violente şi caractere puternice (*Eduard II, Tamerlan cel Mare, Tragica istorie a doctorului Faust*).

MARMARA, arhipelag turcesc în Marea Marmara, a cărui principală insulă (Marmara) are 130 km^2. Cariere de marmură. Turism.

MARMARA (Marea ~) (MARMARA DENIZI), mare de dimensiuni mici (c. 11,5 mii km^2) situată între Bosfor şi Dardanele. Ad. max.: 1355 m. Numele antic: *Propontida*.

MARMAŢIA v. **Sighetul Marmaţiei**.

MARMOLADA, masiv muntos în Alpii Dolomitici (Italia). Alt. max.: 3342 m.

MARMONTEL, Jean-François (1723-1799), scriitor francez. Colaborator al *Enciclopediei*. Protejat de Voltaire, a devenit celebru prin *Povestirile morale*, sinteze de liberalism filozofic şi sentimentalism moralizator. Tragedii, romane (*Bélisaire*), memorialistică.

MARNA (fr. **MARNE**), rîu în Franţa, afluent al Senei, în apropiere de Paris; 525 km. Izvorăşte din podişul Langres. Navigabil pe c. 350 km. Pe Marna a avut loc o importantă confruntare armată în timpul primului război mondial (5-12 sept. 1914) la care au participat c. 2 milioane de oameni şi în care armatele aliate franco-engleze, sub comanda lui Joffre, au respins ofensiva germană, condusă de Moltke. În 25 iul.-7 aug. 1918, aici s-a desfăşurat o altă luptă, în care francezii comandaţi de Foch i-au înfrînt pe germani.

MAROC (Regatul ~), stat în Africa de N-E situat între Algeria şi Mauritania şi mărginit de Marea Mediterană şi Oceanul Atlantic. Suprafaţa: 446,5 mii km^2 (710 mii km^2, împreună cu Sahara spaniolă). Populaţia: 27,56 mil. loc. Capitala: *Rabat*. Limba oficială: araba. Culte: islamism. Moneda: 1 dirham = 100 centimes. Este împărţit în 31 provincii şi două prefecturi. Oraşe pr.: Casablanca, Marrakech, Fès, Oujda, Kénitra. Aici se află partea occidentală a munţilor Atlas (4165 m în Djebel Toubkal, cel mai înalt din Africa de Nord), între culmile cărora se întinde un podiş înalt (meseta marocană). De-a lungul coastei atlantice este o cîmpie fertilă pe care locuieşte 1/3 din populaţia ţării. Climă variată: subtropicală, în N, iar în S, deşertică. Păduri de stejar. Mari zăcăminte de fosfaţi, mangan, minereuri de fier, plumb, nichel, pirite. Petrol şi gaze naturale recent descoperite. Culturi de cereale (grîu, orz, orez). Se mai cultivă citrice, viţă de vie, măslini, curmali. Creşterea extensivă a anima-

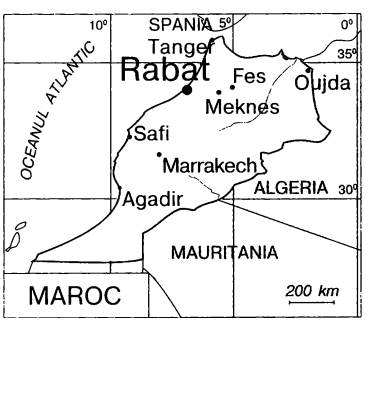

lelor (catîri, asini, ovine, caprine şi bovine). Pescuit intens. Ind. prelucrătoare a resurselor miniere. Exportă fosfaţi (deţine primul loc în lume la acest produs de export), citrice, legume, peşte, minereuri. Turism dezvoltat. — Teritoriu locuit de triburi libiene, apoi de fenicieni care au întemeiat, prin sec. 7-5 î.Hr., o serie de colonii. Provincie romană (sec. 1-5 d.Hr.), posesiune vandală (sec. 5-6), respectiv, bizantină (sec. 6-8), Marocul este cucerit în sec. 8 de arabi, devenind o ţară islamică. Ocupat temporar (şi parţial) de portughezi şi spanioli în sec. 15. În 1666, sultanul Mulay ar-Raşid întemeiază dinastia Alauită, ce domneşte pînă astăzi. Pe la mijlocul sec. 19, Marocul este disputat de Franţa, Spania, Marea Britanie şi Germania. În 1912, Franţa deţine protectoratul asupra Marocului, Spania ocupă regiunea Rif, iar Tangerul capătă statut de zonă internaţională. În 1957, ţara devine independentă. Prin Constituţia promulgată în 1962 (prima din istoria ţării), Marocul devine monarhie constituţională. Regat ereditar.

MAROT, **Clément** (c. 1496-1544), poet francez. Reprezentativ pentru literatura medievală. Poet de Curte, a cultivat balada, rondelul. Autorul primului sonet scris în limba franceză. Prin ilustrarea altor specii (epistole, elegii, epigrame, poeme satirice şi alegorice), s-a dovedit a fi un precursor al Pleiadei. Traducător al *Psalmilor*.

MARPA (1012-1096), călugăr budist indian. S-a stabilit în Tibet, unde a răspîndit doctrinele tantrice şi a tradus numeroase texte. Fondatorul unei tradiţii monastice specifice budismului.

MARPOD, comună în judeţul Sibiu. Cetate ţărănească (sec. 15-16); biserică de incintă (sec. 18-19). Satul omonim atestat documentar din 1349.

MÁRQUEZ, Gabriel García v. **García Márquez, Gabriel**.

MARQUET, Albert (1875-1947), pictor francez. Maestru al unui stil fluid şi concis, dus pînă la strălucire în portrete (*Doamna Marquet*) şi peisaje (*Bulevardul Madeleine*).

MARR, Nikolai Iakovlevici (1864-1934), lingvist rus. Autor al unei teorii care postulează monogeneza limbajului (foarte criticată ulterior) şi în care a aplicat, în mod inadecvat, marxismul la problemele lingvisticii. Lucrări despre limbile caucaziene (*Gramatica limbii vechi literare gruzine*).

MARRAKECH, oraş în Maroc, la poalele masivului Atlasul Mare; 549 mii loc. Capitală regională, Marrakech cuprinde vechiul oraş (*Medina*) şi construcţiile oraşului modern. Puţin dezvoltat industrial (cimenterie). Intensă activitate artizanală, comercială şi turistică. Numeroase moschei: Kutubiya (sec. 12), Bāb Dukkāla (sec. 16). Palatul Badî (sec. 16). Mausoleele familiei lui Ahmad al-Mansūr. Muzeu. Întemeiat în 1062 de către Almoravizi, capitală a acestora pînă în 1269, după care devine capitala almohazilor. Înfloritor în sec. 16.

MARSALA, oraş în E Siciliei (Italia), port la Marea Mediterană; 77,2 mii loc. Centru al producţiei de vinuri. Turism. Vechiul nume: *Lilybée*.

MARSEILLAISE (La ~), imnul naţional al Franţei, care are la bază un cîntec creat pentru armata Rinului, cu versurile scrise de căpitanul de geniu Rouget de Lisle în 1792. Aria patriotică vestită sub acest nume a devenit imn naţional în 1795 şi apoi în 1879.

MARSHALL, Alfred (1842-1924), economist englez. Primul reprezentant al Şcolii de la Cambridge. A căutat să armonizeze vechile teorii despre valoare, costuri de producţie şi utilitate marginală (*Principiile economiei politice*).

MARSHALL, George Catlett (1880-1959), general şi om politic american. Şeful Statului-Major al armatei americane în timpul celui de-al doilea război mondial (1939-1945), secretar de stat al SUA (1947-1949). Promotorul proiectului numit "planul Marshall", program de ajutor economic acordat Europei Occidentale, după cel de-al doilea război mondial, în vederea reconstrucţiei şi a dobîndirii independenţei economice şi financiare (aplicat începînd cu 1948, pînă în 1952). Premiul Nobel pentru pace (1953).

MARSHALL (Republica Insulelor ~), stat în Pacificul Central, în Micronezia. Suprafaţa: 181 km². Populaţia: 52 mii loc. Capitala: *Majuro*. Limba oficială: engleza. Culte: protestantism. Moneda: dolar SUA. Format din 32 de atoli şi 867 de recife. Principalii atoli: Jaluit, Kwajalein, Eniwetok şi Bikini (ultimele, baze militare). Oraşe pr.: Ebeye, Jahrit. Climă tropical-oceanică. Vegetaţie dominată de palmieri şi bananieri. Faună bogată (peşti, păsări). Economie slab dezvoltată. Culturi de palmieri de cocos, batate. Zăcăminte de fosfaţi naturali. Pescuit. — Descoperite în 1529 de navigatorul spaniol Miguel de Saavedra. Suveranitatea hispanică asupra lor este recunoscută oficial abia în 1886, cînd începe şi protectoratul Germaniei asupra insulelor, durînd pînă în 1914. Administrate de japonezi (1920-1944), apoi de americani (1944-1956). Sub tutela americană a ONU din 1947, obţin din 1980 o anumită autonomie internă. Din 1986, Republica Insulelor Marshall devine un stat suveran. Republică parlamentară.

MARSICK, Martin (1848-1924), violonist belgian. Autorul unei *Gramatici a viorii*. Profesor renumit la Conservatorul din Paris. Printre elevii săi s-au numărat G.Enescu şi J.Thibaud.

MARSIGLI (MARSILI), Luigi Ferdinando (1658-1730), călător şi ofiţer italian. Unul dintre întemeietorii oceanografiei. S-a aflat în corespondenţă cu stolnicul Constantin Cantacuzino şi a realizat misiuni diplomatice pe lîngă Constantin Brîncoveanu (1691-1692). Lucrări importante pentru informaţiile despre ţările române (*Dunărea*

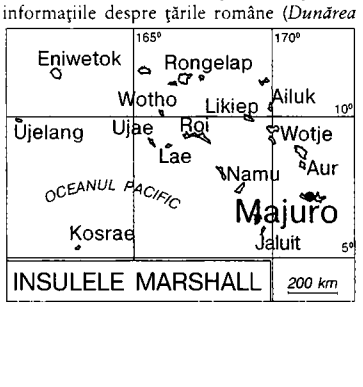

panonico-moesică, Starea militară a Imperiului Otoman, progresele sale şi decadenţa sa).

MARSILIA (MARSEILLE), oraş în S Franţei şi cel mai mare port comercial al ţării aflat la Marea Mediterană; 1,2 mil. loc. (în aglomeraţie; al doilea oraş al Franţei, ca număr de locuitori şi ca mărime). Puternic centru industrial (metalurgie, chimie) şi ad-tiv. Tîrg internaţional. Vestigii elenistice şi romane (vechiul port), biserici din sec. 12-13, primărie (sec. 17). Muzee. — Fondat în sec. 6 î.Hr. de grecii foceeni, purtînd numele *Massalia*. Cucerit de romani în anul 49 î.Hr.; parte a statului franc din 1481. Momentele de vîrf ale dezvoltării sale sînt reprezentate de cruciade (care i-au facilitat activităţi comerciale interne) şi deschiderea Canalului de Suez (1869).

MARSILIO DA PADOVA (c. 1280-1343), teolog italian. Unul dintre primii teoreticieni ai statului laic în Europa Apuseană (*Apărătorul păcii*).

MARSYAS (în mitologia greacă), satir din Frigia. Cîntăreţ din flaut care l-a provocat la o întrecere muzicală pe Apolo. Fiind învins, a fost jupuit de viu de către zeu pentru trufia de a se compara cu el.

MARŞAK, Samuil Iakovlevici (1887-1964), poet rus. Literatură pentru copii (*A fost odată ..., Mister Twister*). Lirică meditativă (*Epigrame lirice*). Teatru pentru copii (*Lucruri înţelepte*).

MARTA (Sfînta) (în *Noul Testament*), sora Mariei şi a lui Lazăr, cel înviat a patra zi din morţi de Iisus Hristos. Sărbătorită la 4 iun.

MARTE, planetă a sistemului nostru solar, mai mică decît Pămîntul. Situată la distanţele de 207 şi 249 mil. km faţă de Soare, are un diametru de 6750 km şi doi sateliţi: Phobos şi Deimos. Relieful este constituit din cratere, deşerturi, calote polare. Atmosfera este formată din bioxid de carbon, cantităţi mici de apă, azot şi alte gaze. Explorată în mai multe rînduri de ruşi şi de americani (1962, 1969, 1975, 1976).

MARTE (în mitologia romană), zeul războiului şi al vegetaţiei. Fiu al Iunonei şi al lui Iupiter. Tatăl lui Romulus şi Remus (născuţi de vestala Rhea Silvia). Una dintre divinităţile protectoare ale Romei (alături de Iupiter şi Quirinus). Îi corespunde, în mitologia greacă, *Ares*.

MARTIN, numele a cinci papi. Mai importanţi: — **Martin I (Sfîntul)** (590-655), papă (649-655). A condamnat monotelismul. Sărbătorit la 12 nov.; — **Martin V** (*Oddone Colonna*; 1368-1431), papă (1417-1431). A pus capăt schismei din Biserica Catolică.

MARTIN, Archer John Porter (n. 1910), biochimist englez. Descoperitorul cromatografiei pe hîrtie (1944). Premiul Nobel pentru chimie (1952), împreună cu R.L.M.Synge.

MARTIN, Frank (1890-1974), compozitor elveţian. După o perioadă impresionistă, s-a convertit la dodecafonism. Compoziţiile lui reprezintă o sinteză de elemente franceze şi germane. Oratorii (*Golgota, Misterul Crăciunului*). Mica simfonie concertantă, opere, balete, muzică de cameră.

MARTIN, Karl Heinz (1886-1948), regizor german de teatru. Creator al unor spectacole în viziune expresionistă (*Moartea lui Danton*

de G.Büchner, *Opera de trei parale* de B.Brecht, *Azilul de noapte* de M.Gorki).

MARTIN, Mircea (n. 1940, Reşiţa), teoretician şi critic literar român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii şi eseuri asupra "noului val" în literatura română contemporană şi despre critica franceză de la Sainte-Beuve la Jean-Pierre Richard. Literatura română văzută în context european (*Generaţie şi creaţie, Critică şi profunzime, Identificări, G.Călinescu şi "complexele" literaturii române, Dicţiunea ideilor, Singura critică*). Vicepreşedinte al PEN-Clubului român, director al Editurii Univers. Preşedinte al Asociaţiei Editorilor Români (din 1991).

MARTIN, Pierre (1824-1915), inginer francez. A introdus (1865) procedeul de elaborare a oţelului inventat de Siemens şi l-a perfecţionat prin aplicarea principiului preîncălzirii combustibilului gazos, care îi poartă numele.

MARTIN DU GARD, Roger (1881-1958), scriitor francez. Romane realiste ilustrînd crizele intelectuale şi sociale fundamentale ale timpului său (*Jean Barois*) sau evocînd destinul unei familii franceze de la începutul sec. 20 (romanul-fluviu *Familia Thibault*). Premiul Nobel (1937).

MARTIN şi GHEORGHE din Cluj (sec. 14), sculptori şi giuvaiergii români. Reprezentanţi ai stilului gotic, ei sînt autorii monumentului ecvestru al regelui Ladislau cel Sfînt, ai statuilor regilor Ştefan, Emeric şi Ladislau. Păstrată pînă astăzi este doar statuia *Sf. Gheorghe omorînd balaurul*, în bronz.

MARTINET, André (n.1908), lingvist francez. Operă ştiinţifică ce se înscrie în tradiţia deschisă de Cercul lingvistic de la Praga. Cercetări şi studii de fonologie descriptivă (*Pronunţia francezei contemporane*), fonologie diacronică (*Economia schimbărilor fonetice*) şi lingvistică generală (*Elemente de lingvistică generală, Sintaxă generală*).

MARTÍNEZ DE PERÓN, María Estéla (n. 1931), om politic argentinian. Soţia preşedintelui Argentinei Juan Domingo Perón. Preşedintă a Republicii Argentina (1974-1975 şi 1975-1976).

MARTINI, Francesco Di Giorgio (1439-1501), pictor şi sculptor italian. Picturi în stil florentin (*Adoraţia Pruncului Sfînt*). Autorul unui important *Tratat de arhitectură civilă militară*.

MARTINI, Giambattista (cunoscut şi sub numele de *Padre Martini*; 1706-1784), compozitor şi teoretician italian. A format numeroşi compozitori, printre care Mozart şi J.Chr.Bach. Oratorii, muzică religioasă, sonate. Autor al unei *Istorii a muzicii*.

George Catlett Marshall

Karl Marx

MARTINI, Simone (c. 1284-1344), pictor şi miniaturist italian din Renaşterea timpurie. Stil caracterizat prin desen complicat şi colorit somptuos, elemente prin care se afirmă spiritul gotic în detrimentul hieratismului bizantin (*Maestà, Bunavestire*).

MARTINICA, departament francez de peste mări format dintr-o insulă a arhipelagului Antilele Mici; 1,1 mii km^2; 359 mii loc. Centrul ad-tiv: *Fort-de-France*. Insulă cu un climat tropical şi relief vulcanic (mai ales în N). Culturi de trestie de zahăr şi bananieri. Industrie modestă. Turism. — Descoperită de Cristofor Columb în 1502, insula a fost colonizată de francezi din 1635. Departament de peste mări al Franţei din 1946. Din 1982 beneficiază de un consiliu regional.

MARTINON, Jean (1910-1976), compozitor şi dirijor francez. A dirijat toate marile orchestre franceze (Lamoureux, Orchestra Naţională) şi străine. Opere (*Hecuba*), simfonii, muzică de cameră.

MARTINSON, Harry Edmund (1904-1978), scriitor suedez. Poet şi prozator realist care se înscrie în curentul literar modernist prin lirica marcată de obsesia peregrinării, de fascinaţia naturii şi a mării (*Nomad, Corabia fantomelor, Greierele*). Romane autobiografice (*Capul Bunei Speranţe*), eseuri politice. Premiul Nobel (1974), împreună cu E.Johnson.

MARTINU, Bohuslav (1890-1959), compozitor ceh. Refugiat în SUA (1948-1951), revine în Europa în 1953, unde este influenţat de postromanticii germani, apoi de neoclasicişti (A.Roussel) şi de Stravinski, ca şi de impresionism şi de muzica de jaz. Simfonii, concerte, opere (*Julieta sau Cheia visurilor*), balete, muzică de cameră.

MARTIRII DE LA NICULIŢEL, nume dat celor patru sfinţi martiri (Attalos, Zotikos, Kamasis şi Philippos) ale căror moaşte s-au descoperit într-o bazilică de pe teritoriul comunei Niculiţel, judeţul Tulcea, în 1971. Martiriul a avut loc în Noviodunum (azi, Isaccea) la sfîrşitul sec. 3 şi începutul sec. 4 d.Hr. Sărbătoriţi la 4 iun.

MARTÍ Y PÉREZ, José Julián (1853-1895), scriitor şi erou cubanez. Luptător pentru independenţa Cubei, închis pentru ideile sale (1869) şi, după aceea, deportat în Spania. A fondat (1892) Partidul Revoluţionar Cubanez şi a organizat debarcarea patrioţilor în Cuba (1895), declarînd cel de-al doilea război de independenţă faţă de Spania, în timpul căruia a şi murit. Poeme (*Versuri simple*), teatru (*Iubirea cu iubire se plăteşte*), publicistică. Simbol al luptei Americii hispanice pentru independenţă.

MARTONNE, Emmanuel de ~ (1873-1955), geograf francez. Unul dintre pionierii învăţămîntului geografic universitar, organizatorul Institutului de Geografie de la Sorbona (1909). Autorul unui *Tratat de geografie fizică* şi colaborator la *Geografia universală* (cu volume privind Europa Centrală, inclusiv România).

MARTORII LUI IEHOVA, sectă religioasă milenaristă, iniţiată de Charles Taze Russel în 1878 (SUA). Desprinsă dintr-o altă sectă (adventiştii de ziua a 7-a), propovăduieşte instalarea în lume a unei noi ordini, bazată pe statul teocratic. Numărul adepţilor ei a crescut simţitor; în 1960 avea organizaţii naţionale în peste 100 de ţări şi peste 700000 membri. Doctrina escatologică a sectei diferă puternic de linia teoriei creştine (neagă eternitatea sufletului şi existenţa iadului şi a raiului, susţinînd în acelaşi timp ideea mîntuirii iehoviştilor şi a pieirii tuturor oamenilor de altă credinţă). Cunoscută şi sub numele de *Societatea Martorilor lui Iehova, Asociaţia Turnului de pază din Sion*.

MARŢIAL (Marcus Valerius Martialis) (c. 40- c.104), poet latin. Realismul satiric, calitatea poantelor, ironia mordantă şi versificaţia *Epigramelor* sale au contribuit la fixarea acestei specii literare, oferind în acelaşi timp imagini vii ale Romei sec. 1 d.Hr.

MARŢIAN, Iulian (1867-1937; n. Mintiu, jud. Bistriţa-Năsăud), istoric român. A descoperit manuscrisul din sec. 17, cunoscut sub numele de *Codicele Marţian*. Lucrări: *Repertoriu arheologic pentru Transilvania, Ţara Năsăudului*. Membru de onoare al Acad. Rom.

MARŢIAN-POP, Dionisie (1829-1865; n. Ponor, jud. Alba), economist şi statistician român. Pionier în statistica economică românească (*Studii sistematice în economia politică*, 1858).

MARŢOLEA (în mitologia românească), zeitate nefastă de rang secundar, imaginată ca o babă slută, care le pedepseşte pe femeile ce lucrează în ziua de marţi. Cunoscută şi sub numele de *Mărţoaia, Marţi-Seara*.

MARX (Fraţii ~), actori americani de origine germană: **Leonard Marx**, zis *Chico* (1886-1961); **Adolph (Arthur) Marx**, zis *Harpo* (1888-1964); **Julius Marx**, zis *Groucho* (1890-1977); **Herbert Marx**, zis *Zeppo* (1901-1979). Au excelat în genul burlesc (*O noapte la operă, Supă de raţă, O zi la curse, Fetele cu bani, O noapte la Casablanca*). Volume autobiografice.

MARX, Karl (1818-1883), filozof şi economist german. Ataşat, în tinereţe, grupului hegelienilor de stînga, va ajunge la propriul sistem de gîndire filozofică, economică şi socială, oglindită în opere diverse (*Problema evreiască*, apoi *Sfînta familie* şi *Ideologia germană* scrise în colaborare cu Fr.Engels, *Mizeria filozofiei*) şi mai ales în scrierea sa fundamentală, *Capitalul* (1864, vol. I). Întîlnirea şi prietenia cu Engels, precum şi militantismul politic de anvergură europeană se reflectă în *Manifestul Partidului Comunist* (program redactat de ambii ideologi la cererea celui de-al doilea Congres al Ligii Comuniştilor, din 1848). Întreaga sa activitate teoretică şi practică s-a bucurat ulterior de un imens răsunet, avînd, printre alte consecinţe, în plan filozofic, apariţia materialismului istoric, iar în plan istoric şi politic, instaurarea, de cele mai multe ori sîngeroasă, a regimurilor politice de tip socialist ori comunist.

MARYLAND, stat în S-E SUA, pe coasta Oceanului Atlantic; 27,3 mii km^2; 4,78 mil. loc. Capitala: *Annapolis*. Culturi agricole. Creşterea intensivă a animalelor. Colonie regală engleză în 1692, şi-a cucerit independenţa în 1776. În stare de neutralitate în timpul Războiului de Secesiune.

MASACCIO (*Tommaso di Ser Giovanni di Mone Cassai*, zis ~; 1401-1428), pictor italian. S-a rupt de tradiția medievală consacrată, anunțînd Renașterea italiană (frescele din capela Brancacci din Florența, în special, *Sfînta Treime*, *Adam și Eva izgoniți din Rai*).

MASAN, oraș-port în Coreea de Sud, la Strîmtoarea Coreii; 387 mii loc. Pescuit. Zonă industrială, centru al provinciei.

MASA ROTUNDĂ, ordin cavaleresc prezent în poemele medievale franceze și engleze (*Ciclul Mesei Rotunde* sau *Ciclul Breton*), ai cărui membri, așezați în jurul unei mese rotunde, erau egali între ei.

MASARYK, **Thomáš Garrigue** (1850-1937), om politic, filozof și sociolog ceh. Apărător al naționalismului ceh. În timpul primului război mondial, a militat (în Europa Occidentală și în SUA) pentru crearea unui stat cehoslovac în care să intre Cehia, Moravia și Slovacia. Primul președinte al Republicii Cehoslovace (1918- 1935). Critică literară (*Despre studiul poeziei*).

MASBATE, insulă în centrul arhipelagului Filipine; 3,3 mii km^2; 492 mii loc. Centrul ad-tiv: *Masbate*.

MASCAGNI, **Pietro** (1863-1945), compozitor și dirijor italian. Reprezentant important al *verismului*. Opere (*Cavaleria rusticana*, capodopera sa; *Amicul Fritz*), muzică simfonică.

MASCARENE (**MASCAREIGNES**) (**Insulele**), vechi nume al arhipelagului din Oceanul Indian, format din insulele Réunion, Mauritius, Rodriguez și Agalega.

MASCAT (**MASQAT**), port în Peninsula Arabică, capitala sultanatului Oman, la marea Oman, la intrarea în Golful Persic; 30 mii loc. Industrii. Centru comercial.

MASCHERONI, **Lorenzo** (1750-1800), matematician italian. Contribuții în domeniul analizei matematice (*constanta lui Mascheroni*).

MASEFIELD, **John** (1878-1967), scriitor englez. Autor de balade, poeme epice și drame poetice (*Baladele mării*, *Tragedia lui Nan*).

MASEREEL, **Frans** (1889-1972), grafician, pictor și sculptor belgian. Operă marcată de realism expresionist, cu accente umaniste și patetice (ciclul de gravuri *Patimile unui om*). Ilustrații de cărți (Erasmus, R.Rolland, W.Whitman, L.N.Tolstoi).

MASERU, capitala statului Lesotho, în Africa meridională, pe rîul Caledon; 109 mii loc. Universitate (1964). Centrul ad-tiv al protectoratului britanic Basutoland (din 1868). Capitală a statului actual (din 1966).

MASINA, **Giulietta** (*Giulia Ana Masina*; 1921-1994), actriță italiană de film. Soția marelui regizor Federico Fellini. Creații în *La strada*, *Nopțile Cabiriei*, *Julieta și spiritele*, *Ginger și Fred*.

MASIRE, **Quett Ketumile Jonny** (n. 1925), om politic din Botswana. Președinte și șef al guvernului Republicii Botswana (din 1980).

MASIVUL CENTRAL FRANCEZ (fr. **MASSIF CENTRAL**), vast masiv muntos hercinic în sudul și centrul Franței; 80 mii km^2. Astăzi, devenit podiș din cauza eroziunii. Alt. max.: 1886 m.

MASIVUL ȘISTOS RENAN (germ. **RHEINISCHES SCHIEFERGEBIRGE**), masiv muntos situat în zona central-vestică a Germaniei. Nivelat de eroziune, astăzi se prezintă ca un podiș cu altitudini medii de 500-700 m. Izvoare termale. Turism.

MASOLINO DA PANICALE (*Tommaso di Cristoforo Fini*, zis ~; 1383- c. 1447), pictor italian. A făcut parte din Școala florentină din Renașterea timpurie. A pictat la Roma (capela cardinalului Branda di Castiglione), Florența, precum și la Oradea (la invitația episcopului Andrea Scolari) și Timișoara (pentru condotierul Pippo Spano). Maestru al lui Masaccio.

MASPÉRO, **Gaston** (1846-1916), egiptolog francez. A condus mai multe expediții arheologice, descoperind Sfinxul din Giseh (1886), templul din Luxor și, în piramida lui Zoser din Saqqarah, cele mai vechi texte religioase egiptene cunoscute. Studii și sinteze (*Istoria veche a popoarelor Orientului*, *Studii de mitologie și arheologie egipteană*, 6 vol.).

MASSACHUSETTS, stat în N-E SUA, pe coasta Oceanului Atlantic; 21,5 mii km^2; 6,01 mil. loc. Capitala: *Boston*. Stat în proporție de 80% urbanizat și intens industrializat (materiale electrice, electronică, mecanică). Pomicultură, legumicultură, avicultură. Turism.

MASSADA (**MASADA**), fortăreață iudaică situată pe țărmul occidental al Mării Moarte, construită în 103-76 î.Hr. După căderea Ierusalimului (70 d.Hr.), aici s-au refugiat zeloții răzvrătiți care au rezistat eroic asediului întreprins de romani asupra cetății (72-73 d.Hr.), iar pentru a evita robia, s-au sinucis în masă.

MASSAMBA-DÉBAT, **Alphonse** (1921-1977), om politic congolez. Președinte al țării (1963-1968). Acuzat de asasinarea fostului președinte Ngouabi, a fost condamnat la moarte și executat.

MASSÉNA, **André**, **duce de Rivoli**, **prinț de Essling** (1758-1817), mareșal francez al lui Napoleon I. Succesele repurtate în bătălia de la Rivoli (1797) i-au adus titlul de duce de Rivoli, iar cele de la Aspern și Essling, titlul de prinț de Essling. În 1814, l-a părăsit pe Napoleon, alăturîndu-se Bourbonilor.

MASSENET, **Jules** (1842 1912), compozitor francez. Melodist rafinat, excelent orchestrator, cu un acut simț dramatic, a avut un mare succes cu operele *Manon*, *Werther*, *Cidul*. Oratorii, balete, coruri, lucrări orchestrale. L-a avut ca elev pe G.Enescu.

MASSIM, **Ioan C.** (1825-1877; n. Gropeni, jud. Brăila), filolog român. Reprezentant al latinismului. Autor, împreună cu A.T. Laurian, al *Dicționarului limbei române*. A redactat manuale de gramatică. Membru al Societății Academice Române.

MASSINISSA (c. 240-148 î.Hr.), rege al Numidiei (207-148 î.Hr.). Participant la cel de-al doilea război punic alături de romanii conduși de Scipio. A extins hotarele Numidiei, creînd un stat autonom după modelul monarhiilor elenistice.

MASSOFF, **Ioan** (1904-1985; n. Bucureşti), om de teatru român. Istoric și cronicar dramatic. Autor al unei istorii a teatrului românesc: *Teatrul românesc. Privire istorică*, 8 vol. Alte lucrări: *Istoria Teatrului Național din București*, *Constantin Nottara*. Publicistică.

MASSON, **André** (1896-1987), pictor francez. Cubist la începutul carierei, s-a îndreptat treptat spre suprarealism, ajungînd la un expresionism influențat de arta extremorientală (*Cele patru elemente*, *Panica*).

MASTERS, **Edgar Lee** (1869-1950), poet american. S-a făcut remarcat prin antiromantismul și antiliirismul poeziilor de maturitate (*Antologia orășelului Spoon River*, *Noul Spoon River*).

MASTROIANNI, **Marcello** (1923-1996), actor italian de film. Interpret de farmec și cu o fină plasticitate a expresiei, deopotrivă de eficientă în comedie, ca și în dramă, în filmul de epocă, ca și în filmul de actualitate (*Bigamul*, *Nopți albe*, *La dolce vita*, *Noaptea*, *Divorț italian*, *8 1/2*, *O zi deosebită*, *Ginger și Fred* etc.).

MASUDI, **Abu-al-Hassan 'Ali Ibn Hussein al** ~ (900-956), geograf și istoric arab. Călătorii în Orientul Apropiat și Mijlociu, India, Ceylon și în Africa Orientală. Scrieri bogate în date geografice, istorice și etnografice (*Noutățile timpurilor*, *Pășunile de aur și minele de diamante*).

MATADI, oraș în Republica Democratică Congo, port fluvio-maritim pe fluviul Zair, la vărsarea lui în Oceanul Atlantic; 162 mii loc. Aeroport. Industrii. Export de cupru. Centrul ad-tiv al regiunii.

MATA HARI (pe numele adevărat *Margaretha Geertruida Zelle*; 1876-1917), dansatoare olandeză. Spioană în serviciul Germaniei în timpul primului război mondial. Pusă sub acuzare și condamnată în Franța, a fost împușcată.

MATAMOROS, oraș-port pe Rio Grande, în N-E Mexicului; 303 mii loc. Centru de bumbac. Ind. electronică și de automobile.

MATANZA, suburbie în S-V orașului Buenos Aires; 1,12 mil. loc.

MATANZAS, oraș în N Cubei, port la strîmtoarea Florida; 99 mii loc. Centru ad-tiv și comercial al provinciei cu același nume. Stațiune balneară. Industrii. Monumente din epoca colonială.

MATAPAN (**TAÍNARON**), cap în S peninsulei Pelopones, la 36°22′ lat. N și 22°30′ long. E. Aici, a avut loc la 28 mart. 1941, în timpul celui de-al doilea război mondial, o luptă navală în care flota britanică a învins-o pe cea italiană.

MATAPAN (**TAÍNARON**), fosă marină în Marea Mediterană (5121 m, cea mai adîncă din bazinul acestei mări).

MATEESCO-MATTE, **Nicolas** (n. 1913,

Marcello Mastroianni

Alexie Mateevici

Craiova), jurist român. Stabilit în Canada (în 1950). Lucrări referitoare la dreptul aerian şi spaţial (*Aerospace Law. Telecommunications Satellites, Arms Control and Disarmement in Outer Space*). Membru de onoare al Acad. Rom.

MATEESCU, Cristea (1894-1979; n. Caracal), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în proiectarea şi execuţia construcţiilor hidraulice, construcţia barajelor de beton, amenajarea apelor (*Studii hidroelectrice, Riul Prahova*). Acad.

MATEESCU, Dan (n. 1911, Călăraşi), inginer român. Prof. univ. la Timişoara. Contribuţii în domeniul construcţiilor metalice (*Construcţii metalice pretensionate*). Acad.

MATESCU, Gheorghe D. (n. 1928, Piteşti), chimist american de origine română. Prof. univ. la Bucureşti şi, mai tîrziu, la Cleveland (SUA), unde s-a stabilit în 1967. Contribuţii în spectroscopie (*Spectroscopia în infraroşu. Aplicaţii în chimia organică*). Membru de onoare al Acad. Rom.

MATEESCU, Petre (1821-1873; n. Tutana, jud. Argeş), pictor şi grafician român. S-a implicat în Revoluţia din 1848-1849. Portrete (*Dora d'Istria*) şi litografii (*Generalul Gh. Magheru*).

MATEEVICI, Alexie (1888-1917; n. Căinari, jud. Tighina), poet român. Activitate publicistică în paginile ziarului "Basarabia". Autorul unor traduceri şi prelucrări originale. Poet (*Poezii*), cunoscut mai ales ca autor al poeziei *Limba noastră*. A fost preot militar, participînd la luptele de la Mărăşeşti. Îmbolnăvindu-se pe front de tifos, moare la Chişinău la 13 aug. 1917.

MATEI (Sîntul Evanghelist ~) (în *Noul Testament*), apostol creştin (sec. 1 d.Hr.). Originar din Galileea. Apare cu numele de *Levi* în *Evangheliile după Marcu şi Luca*. Funcţionar fiscal pe vremea regelui Irod Antipa. A propovăduit creştinismul în Etiopia şi Persia. Pentru compatrioţii săi evrei şi-a scris *Evanghelia* în limba aramaică (43-44 d.Hr.). În jurul anului 70 d.Hr., *Evanghelia după Matei* a fost tradusă în greacă şi introdusă în canonul *Noului Testament*. Se crede că a murit ca martir. Sărbătorit la 16 nov.

MATEI AL MIRELOR (c. 1550-1624), cronicar şi ierarh grec din Epir. Stabilit în jurul anului 1603 în Ţara Românească. Egumen al mănăstirii Dealu. Scrieri atestînd nivelul cultural al epocii şi conţinînd importante informaţii istorice (*Scurta povestire despre Şerban-Vodă* şi cronica rimată *Istoria celor întîmplate în Ţara Românească de la Şerban-Vodă pînă la Gavriil-Vodă*), utilizate mai tîrziu de Radu Popescu.

MATEI BASARAB, domn al Ţării Româneşti (1632-1654). Înscăunat de boierii autohtoni, nemulţumiţi de domnii susţinuţi de Poartă şi de boierii greci veniţi în ţară. A dus o politică de reorganizare a ţării sporind efectivele armatei, în care predominau slujitorii şi mercenarii (seimenii), înăsprind fiscalitatea (a promulgat aşa-zisa "samă a talerului"), şi a tipărit primele cărţi de legi: *Pravila de la Govora* (1640) şi *Îndreptarea legii* (1652). În vremea sa, s-a organizat la Tîrgovişte o şcoală pentru fiii de boieri şi s-au construit numeroase edificii cu destinaţie religioasă sau civilă (Casa lui Udrişte Năsturel din Hereşti, mănăstirile Arnota, Gura Motrului, Strehaia), la care se adaugă valoroase ansambluri de pictură murală. În timpul îndelungatei sale domnii, s-au dezvoltat meşteşugurile şi comerţul, au apărut primele ateliere de tip manufacturier. Pe plan extern, s-a aflat în relaţii bune cu principii Transilvaniei Gheorghe Rákóczi I şi Gheorghe Rákóczi II, care l-au ajutat în conflictul său cu Vasile Lupu, domnul Moldovei, care dorea să-i ocupe tronul şi pe care l-a învins la Ojogeni, Nenişori (1639) şi la Finta (1653). A militat, pe cale diplomatică, pentru scoaterea ţării de sub dominaţia otomană.

MATEI CORVIN, rege al Ungariei (1458-1490). Fiu al lui Iancu de Hunedoara. Interesat de întărirea puterii centrale, a protejat mica nobilime, intrînd în conflict cu marii boieri din Transilvania, care s-au răsculat în 1467, sprijiniţi, se pare, de Ştefan cel Mare, domnul Moldovei. După înfrîngerea mişcării separatiste a boierilor, Matei Corvin a organizat o expediţie în Moldova (nov.-dec. 1467), terminată cu înfrîngerea de la Baia. Pe plan extern, a promovat o politică antiotomană şi de bună vecinătate cu Moldova şi Ţara Românească, dar şi-a disputat tronul Boemiei cu regele Poloniei, Cazimir IV, cedînd în favoarea fiului acestuia din urmă. Perioada lui de domnie reprezintă începutul influenţei culturii renascentiste în Transilvania şi Ungaria. A întemeiat Universitatea din Pozsóny (Bratislava) în 1465.

MATEI, comună în judeţul Bistriţa-Năsăud. Biserică (sec. 15), alte biserici reformate (sec. 17); castel în stil baroc (sec. 17). Satul omonim atestat documentar din 1391.

MATEIAŞ, masiv muntos situat la N de zona Muscelelor Argeşului, dominînd depresiunea Cîmpulung. Alt. max.: 1241 m. Mausoleu închinat eroilor din timpul primului război mondial.

MATEJKO, Jan (1838-1893), pictor polonez. Renumit prin pictura istorică şi naţională inspirată de realităţile din ţara sa (*Kościuszko la bătălia de la Racławice, Uniunea din Lublin*).

MATEUŢI, comună în jud. Orhei, Republica Moldova. Monument arheologic: *La Şanţuri*, fortificaţie de pămînt de formă rotundă aparţinînd geto-dacilor (sec. 4-3 î.Hr.). Atestată documentar în 1550.

MATHESIUS, Vilém (1882-1945), lingvist ceh. Unul dintre fondatorii Cercului lingvistic de la Praga. A susţinut principiul unui studiu sistematic al limbii, în afara oricăror consideraţii istorice.

MATHIEZ, Albert (1874-1932), istoric francez. Specializat în istoria Revoluţiei Franceze, despre care a lăsat contribuţii remarcabile (*Revoluţia franceză*, 3 vol.; *Reacţiunea thermidoriană; Directoratul*).

MATHURĂ, oraş în N Indiei (Uttar Pradesh); 233 mii loc. Industrii. Unul dintre cele şapte oraşe sfinte ale hinduismului, locul naşterii lui Krishna. Muzeu. Întemeiat în sec. 7 î.Hr., devine o metropolă culturală în sec. 1-3 d.Hr., cu o vestită şcoală de sculptură.

MATISSE, Henri (1869-1954), pictor, sculptor şi desenator francez. Iniţiatorul fovismului (*Dansul, Atelierul roşu*), pe care mai tîrziu l-a depăşit, creîndu-şi un stil caracterizat prin puritatea tonurilor, violenţa contrastelor şi primatul "expresiei" asupra "impresiei" (*Ie românească, Visul, Femeie în faţa ferestrei* etc.). Maestru al colajului (*Boxerul negru*) şi al ilustraţiei de carte (*Baudelaire, Mallarmé*). Sculpturi în bronz (*Jeannette*).

Henri Matisse, *Atelierul roşu*

MATIŢA, lac în Delta Dunării (jud. Tulcea), între braţele Chilia şi Sulina; 6,44 km^2. Legat prin canale de lacurile Babina, Merheiul Mare şi Trei Iezere. Ad. max.: 3 m.

MATOCIKIN ŞAR (MATOČKIN ŞAR), strîmtoare între Insula de Nord şi Insula de Sud ale arhipelagului Novaia Zemlea, care uneşte marea Barents cu marea Kara. Lungime max.: c. 100 km; lăţime minimă: 0,6 km. Ad. max.: 12 m.

MATO GROSSO, podiş în V Braziliei, cuprins între cursurile superioare ale fluviilor Paraná şi Paraguay. Alt. medie: 500-700 m. Păduri tropicale în N, vegetaţie de campos în S. Regiune inaccesibilă, puţin cunoscută.

MATO GROSSO, stat în V Braziliei, în podişul cu acelaşi nume; 1,23 mil. km^2; 2,02 mil. loc. Capitala: *Cuiabá*. Expl. forestiere. Minereuri de mangan şi fier. Agricultură dezvoltată.

MATO GROSSO DO SUL, stat în S-V Braziliei între fluviile Paraná şi Paraguay, corespunzînd părţii sudice a fostului Mato Grosso; 350,5 mii km^2; 1,77 mil. loc. Capitala: *Campo Grande*. Ind. minieră. Creşterea bovinelor. Culturi de cafea. Desprins din Mato Grosso în 1976.

MÁTRA, masiv muntos în N Ungariei. Alt. max.: 1015 m (cel mai înalt din ţară). Zonă turistică. Locul de desfăşurare a unor lupte grele (oct. 1944 şi ian. 1945) între trupele româno-sovietice şi cele germane.

MATSUDO, oraş în Japonia (Honshū) situat la N-E de Tokio; 456 mii loc. Oraş rezidenţial şi industrial.

MATSUMOTO, oraş în Japonia (Honshū), la S-E de Nagano; 200 mii loc. Centru comercial şi industrial (vechi centru al industriei mătăsii). Castel (sec. 16).

MATSUSHIMA, golf în Japonia, pe coasta de N-E a insulei Honshū. Loc considerat ca una dintre cele trei minuni ale ţării. Temple din epoca Momoyama (1610).

MATSUYAMA, oraş în Japonia (Shikoku), port la Marea Interioară a Japoniei; 443 mii loc. Centru industrial (rafinării de petrol, oţelării).

MATSYS (MASSYS, METSYS, METZYS), Quentin (c. 1466-1530), pictor şi gravor flamand. Pictură religioasă şi de inspiraţie laică anticipînd arta Renaşterii prin claritatea compoziţiei, coloritul cald, simţul detaliilor (*Sfînta Magdalena*, *Zaraful şi soţia lui*).

MATTEOTTI, Giacomo (1885-1924), om politic italian. Secretar al Partidului Socialist Unitar Italian (din 1922). După preluarea puterii de către fascişti, a fost unul dintre denunţătorii regimului lor în Parlament. Răpit şi ucis de fascişti.

MATTHESON, Johann (1681-1764), compozitor şi teoretician german. Opere, oratorii, cantate. Numeroase studii de critică şi teorie muzicală (*Dirijorul perfect*).

MATTHEWS, Sir Stanley (n. 1915), fotbalist englez. A jucat ca extremă dreaptă pînă la 50 de ani, realizînd recordul longevităţii sportive în fotbal. Înnobilat la sfîrşitul carierei (în 1965).

MATTIS-TEUTSCH, Hans (1884-1960; n. Braşov), pictor, sculptor şi grafician de naţionalitate germană din Transilvania. Picturi şi gravuri influenţate de constructivism şi expresionism (*Flori sufleteşti*, *Peisaje braşovene*); sculpturi de vitrină relevînd înrîurirea lui Brâncuşi (*Dansatoare*, *Nud*).

MATURÍN, oraş în N-E Venezuelei, capitala statului Monagas; 206 mii loc. Centrul comercial al unei regiuni de expl. petroliere.

MATUSALEM (în *Vechiul Testament*), patriarh biblic. Fiu al lui Enoh şi bunicul lui Noe. A trăit 969 de ani. Simbol al longevităţii.

MAUGHAM, William Somerset (1874-1965), scriitor englez. Romane psihologice cu implicaţii etice şi sociale (*Robii*, *Liza din Lambeth*), evocînd destinele unor artişti (*Luna şi doi bani jumate*). Maestru al prozei scurte. Comedii în maniera lui O.Wilde (*Un om de onoare*, *Cercul*).

MAUI, insulă în arhipelagul Hawaii; 1,9 mii km^2; 63 mii loc. Oraş pr.: Wailuku. Relief muntos vulcanic cu alt. max.: 3055 m. Parcul naţional Haleakala.

MAUNA KEA, vulcan stins în insula Hawaii. Alt. max.: 4208 m. Rezervaţie naturală. Observator astronomic.

MAUNA LOA, vulcan activ în insula Hawaii. Alt. max.: 4170 m. Cel mai înalt vulcan de pe Pămînt. Staţiune vulcanologică.

MAUPASSANT, Guy de (1850-1893), scriitor francez. Încurajat de Flaubert, care l-a recomandat lui Zola, a debutat cu o proză naturalistă. Ulterior, a devenit un maestru al naraţiunii de tip realist, evocînd drame sociale şi psiho-patologice în nuvele şi povestiri: *Bulgăre de seu*, *Domnişoara Fifi*, *Clar de lună*. Romane (*O viaţă*, *Bel-Ami*) care s-au bucurat de un mare prestigiu datorită fineţii de analist al mediilor şi psihologiilor. Versuri, teatru, memorialistică.

MAUPERTUIS, Pierre Louis Moreau de (1698-1759), matematician francez. În expediţia întreprinsă în Laponia, a realizat una dintre primele măsurători exacte ale unui arc meridian (1736). A formulat principiul minimei acţiuni în mecanică.

MAURER, Ion Gheorghe (n. 1902, Bucureşti), jurist şi demnitar comunist român. Ministru al Afacerilor Externe (1957-1958), preşedinte al Marii Adunări Naţionale (1958-1961) şi al Consiliului de Miniştri (1961-1974). Acad.

MAURETANIA ("ţara maurilor"), regiune istorică, apoi regat în N-V Africii, între Oceanul Atlantic şi Numidia (sec. 2 î.Hr.-40 d.Hr.), pe actualul teritoriu al Marocului şi Algeriei Occidentale. Cavaleria maură a fost vestită şi temută din timpul lui Hannibal şi pînă la sfîrşitul antichităţii. Regat transformat în provincie romană în anul 40 d.Hr., care va fi împărţită după 42 d.Hr. în mai multe provincii de sine stătătoare.

MAURIAC, François (1885-1970), scriitor francez. Romane cu substrat religios (de orientare catolică) dezvoltînd subiecte bazate pe conflictul dintre credinţă şi senzualitate (*Thérèse Desqueyroux*, *Cuibul de vipere*). Teatru, eseuri (*Viaţa lui Iisus*), publicistică, memorialistică. Premiul Nobel (1952).

MAURICIU (lat. **MAURITIUS**), militar roman şi martir creştin. Conducător al Legiunii tebane, a fost martirizat pentru credinţa sa la Agaunum (astăzi, *Saint-Maurice*, Wallis) în jurul anului 280. Patronul multor mănăstiri occidentale. Canonizat.

MAURICIU (Flavius Tiberius Mauricius) (539-602), împărat bizantin (582-602). A creat exarhatele de Ravenna şi de Cartagina. A pus capăt războiului cu perşii început prin ofensiva din 583. A restabilit pacea în Africa (tulburată de mauri) în 587. Victorios în luptele din 593 şi 601 împotriva avarilor, slavilor ş.a. Detronat şi ucis în urma unei revolte militare. I se atribuie un tratat de tactică militară (*Strategikon*).

MAURICIU (1521-1553), duce al Saxoniei (1541-1553). Deşi luteran, se aliază la început cu Carol Quintul, luptînd împotriva principilor protestanţi la Mühlberg (24 apr. 1547). Ulterior, se grupează cu principii protestanţi şi cu regele Franţei împotriva fostului aliat, biruindu-l la Passau (1552) şi obţinînd libertatea religioasă a protestanţilor.

MAURICIU, conte de Saxa (zis **Mareşal de Saxa**; 1696-1750), mareşal francez de origine germană. Fiu al electorului de Saxa Frederic-August. Elector de Saxa şi rege al Poloniei, a trecut în 1720 în serviciul Franţei. Mare strateg, mareşal al Franţei (1744), biruitor în luptele de la Fontenoy (1745), Rocourt (1746) şi Lawfeld (1747).

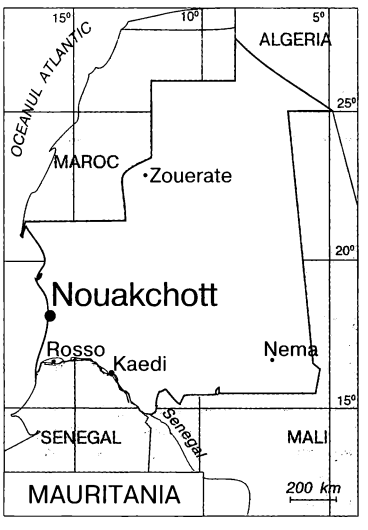

MAURICIU DE NASSAU (1567-1625), stathuder (1585-1625) al Ţărilor de Jos şi comandant suprem al armatei şi al flotei olandeze în războiul împotriva spaniolilor. Victorios la Turnhout (1597) şi Nieuport (1600), a obligat Spania să recunoască, prin armistiţiul din 1609, încheiat pe 12 ani, independenţa Ţărilor de Jos. În 1621 a reluat războiul împotriva Spaniei.

MAURITANIA (Republica Islamică ~), stat în N-V Africii cu ieşire la Oceanul Atlantic. Suprafaţa: 1,08 mil. km^2. Populaţia: 2,45 mil. loc. Limbi oficiale: franceza şi araba. Capitala: *Nouakchott*. Culte: islamism. Moneda: 1 ouguiya = 5 khoums. Împărţit în 8 regiuni şi un district. Oraşe pr.: Nouadhibou, Zouérate, Kaédi. Relieful este format dintr-o cîmpie imensă dominată de podişuri (Adrar, Adafer, Assaba). Climă tropicală, extrem de aridă. Vegetaţie de savană şi de stepă. Expl. de minereuri de fier. Pescuit. Creşterea animalelor. Culturi agricole pe suprafeţe restrînse (orez, legume). Mare producător de gumă arabică. Exportă minereuri de fier, peşte, gumă arabică. — Triburi de berberi şi de negroizi aborigeni imigrate din N şi din S sînt islamizate în sec. 11. Între sec. 12 şi 14, Mauritania aparţine Imperiului Mali. De la jumătatea sec. 15, portughezi, apoi spanioli, olandezi, englezi şi francezi frecventează coasta, interesaţi de comerţul cu gumă arabică. Cucerită de trupele franceze, Mauritania devine în 1902 protectorat şi parte a Africii Occidentale Franceze între 1920 şi 1958. În 1960, îşi proclamă independenţa. După lovitura de stat din 1978, începe o perioadă de instabilitate politică. Actualmente, Mauritania se confruntă cu mari probleme economice, cu lipsa de alimente determinate de seceta excesivă din Sahel şi cu desele crize politice. Republică prezidenţială.

MAURITIUS, stat insular în S-E Africii, în Oceanul Indian, la 900 km E de Madagascar. Suprafaţa: 2,04 mii km^2. Populaţia: 1,15 mil. loc. Limba oficială: engleza. Capitala: *Port Louis*. Culte: hinduism, catolicism, islamism. Moneda: 1 rupie = 100 cents. Oraşe: Beau Bassin-Rose Hill, Quatre Bornes, Curepipe. Relief de podiş cu numeroase cratere vulcanice. Climă tropicală. Se cultivă trestie de zahar (3/4 din suprafaţa cultivată), tutun, ceai, ananas, palmier de cocos. Întreprinderi

William Somerset Maugham

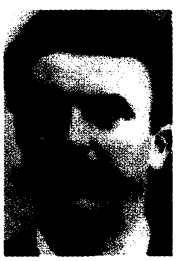
Guy de Maupassant

producătoare de zahăr. Pescuit. Turism. Exportă zahăr, copră, vanilie, rom, tutun, cafea. — Insulă descoperită de portughezi în 1507 (nelocuită pînă la venirea europenilor). Colonie a Olandei (care îi dă numele) din 1598 şi a Franţei (sub denumirea de Île-de-France) din 1715 pînă în 1814. În 1814, Mauritius devine posesiune britanică. În 1968, îşi proclamă independenţa de stat ca dominion în cadrul Commonwealth-ului. Din 1992, republică. Regim parlamentar.

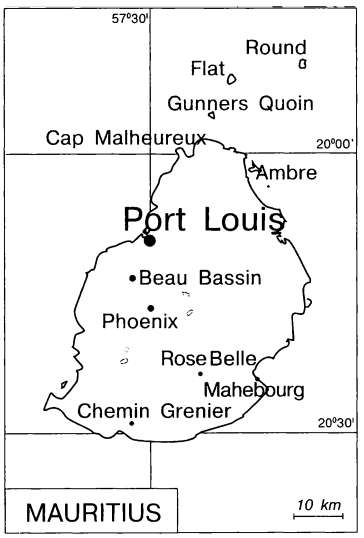

MAUROIS, **André** (pseudonim al lui *Émile Herzog*; 1885-1967), scriitor francez. A devenit rapid un autor de succes prin amintirile umoristice din război (*Tăcerile colonelului Bramble*, *Discursurile doctorului O'Grady*). Romane de investigaţie psihologică (*Bernard Quesnay*, *Climate*). Celebru prin biografiile literare romanţate (*Ariel sau Viaţa lui Shelley*, *Byron*, *Prometeu sau Viaţa lui Balzac* etc.). Eseuri, scrieri istorice (*Istoria Angliei*, *Istoria Statelor Unite*), memorii.

MAUROVLAHIA, numele sub care este întîlnită Moldova medievală mai ales în actele patriarhiei din Constantinopol.

MAURON, **Charles** (1899-1966), critic literar francez. Fondatorul psihocriticii (*De la metaforele obsedante la mitul personal*, *Psihocritica genului comic*).

MAURY, **Matthew Fontaine** (1806-1873), oceanograf şi meteorolog american. Cercetări asupra vînturilor şi curenţilor din oceanele Atlantic, Pacific şi Indian. A pregătit harta fundului Oceanului Atlantic pentru montarea cablului telefonic submarin (între SUA şi Europa). Autor al primei lucrări de oceanografie modernă (*Geografia fizică a mării*, 1855).

MAURYA, dinastie de regi în India antică (324-187 î.Hr.), în statul *Magadha*, întemeiată de Chandragupta (324-300 î.Hr.). Întemeietoarea primului stat indian. Pe timpul domniei acestei dinastii, budismul a cunoscut o mare înflorire.

MAUSOL (**MAUSOLOS**), satrap al Cariei (377-353 î.Hr.). Abil politician, a fost şi un veritabil mecena, guvernarea lui prefigurînd domniile suveranilor elenistici. Şi-a fixat reşedinţa princiară la Halicarnas, oraş pe care l-a reconstruit între 370 şi 365 î.Hr., împodobindu-l cu edificii somptuoase. Sora şi soţia lui (Artemisa) i-au continuat planurile de înfrumuseţare, ridicîndu-i, după moarte, un monument funerar devenit faimos (de unde derivă şi termenul modern mausoleu) ca una dintre cele 7 minuni ale lumii antice.

MAUTHAUSEN, oraş în Austria Superioară, pe Dunăre, în aval de Linz; 4,4 mii loc. În timpul celui de-al doilea război mondial (1938-1945), aici a existat un lagăr de concentrare, în care şi-au găsit moartea c. 150000 de oameni.

MAVROCORDAT, familie de fanarioţi din Constantinopol, dar originară din Chios, înrudită cu boierimea românească, din rîndul căreia au fost numiţi (în sec. 18) mai mulţi domni în Moldova şi Ţara Românească. Mai importanţi: — **Alexandru Mavrocordat** (**Exaporitul**) (1641-1709), medic fiziolog şi filozof. Prof. la Academia din Constantinopol şi mare dragoman al Porţii Otomane (din 1673). A negociat Tratatul de pace de la Karlowitz (1699); — **Nicolae Mavrocordat**, domn al Moldovei (1709-1710, 1711-1715) şi al Ţării Româneşti (1715-1716, 1719-1730). Fiu al lui Alexandru Mavrocordat. Cu el începe regimul fanariot în Moldova şi Ţara Românească. A unit toate dările într-una singură. În a doua domnie în Ţara Românească a reintrodus darea pe vii, pogonăritul şi văcăritul. S-a preocupat de dezvoltarea învăţămîntului. — **Ioan Mavrocordat**, domn al Ţării Româneşti (1716-1719). Fiu al lui Alexandru Mavrocordat. Ca plenipotenţiar al Imperiului Otoman a tratat Pacea de la Passarowitz (1718) cu Imperiul Habsburgic şi cu Veneţia; — **Constantin Mavrocordat**, domn al Ţării Româneşti (1730, 1731-1733, 1735-1741, 1744-1748, 1756-1758 şi 1761-1763) şi al Moldovei (1733-1735, 1741-1743, 1748-1749 şi 1769). Fiu al lui Nicolae Mavrocordat. A realizat numeroase reforme (a justiţiei, a fiscalităţii, a armatei), urmărind modernizarea statului. În timpul său, s-a realizat eliberarea personală a rumânilor (1746) şi a vecinilor (1749) şi a fost introdusă claca (fixată la 12 zile pe an în Ţara Românească şi la 24 de zile în Moldova). S-a interesat de organizarea învăţămîntului şi a activităţii tipografice. Din 1741 datează cea mai veche colecţie de documente româneşti, tipărite la îndemnul său.

MAVRODIN, comună în judeţul Teleorman, pe Rîul Cîinelui, unde, în 1596, s-a dat o luptă între Mihai Viteazul şi turci. Biserică (1723).

MAVROGHENI, **Nicolae**, domn al Ţării Româneşti (1786-1790). De origine greacă. Avînd de înfruntat rezistenţa marii boierimi, care îi era ostilă, a căutat sprijinul celorlalte categorii sociale, cărora le-a acordat unele înlesniri. Deşi credincios turcilor, pe care i-a susţinut cu trupe în Războiul Ruso-Austro-Turc (1787-1791), aceştia l-au mazilit şi, în cele din urmă, l-au ucis.

MAVROKORDATOS, **Alexandros** (1791-1865), om politic grec. Participant la lupta pentru independenţa naţională a Greciei (1828). Prim-ministru (1833-1834, apr.-aug. 1844, 1854-1855).

MAVROS, **Nicolae** (1782-1868), general şi om politic român de origine greacă. Secretar al lui Alexandru Şuţu, domnul Ţării Româneşti. Arheolog amator; a dăruit colecţia sa de antichităţi Muzeului Naţional.

MAXENŢIU (**Maxentius Marcus Valerius**) (c. 279-312), împărat roman (306-312). Fiu al lui Maximian. Se proclamă "princeps" la Roma (306), dar nu este recunoscut de tetrarhi, ceea ce va duce la izbucnirea unui război civil. Va fi înfrînt de Constantin cel Mare (312) la Torino, Verona şi lîngă Roma. Se îneacă, la sfîrşitul bătăliei, în Tibru.

MAXIMIAN (**Marcus Aurelius Valerius Maximianus**) (c. 240-310), împărat roman (286-305). Fiu de ţărani din apropiere de Sirmium (Pannonia), îşi începe cariera ca simplu soldat. Desemnat "cezar" de Diocleţian (285), devine, în 286, *Augustus* şi coîmpărat al provinciei occidentale. A respins atacurile alemanilor, burgunzilor, francilor şi herulilor. Abdică în 305, la presiunile lui Diocleţian. În 310, se proclamă împărat la Arelate (Arles), în Galia, dar intră în conflict cu Constantin cel Mare, care îl va învinge, constrîngîndu-l să se sinucidă.

MAXIMILIAN, numele a doi împăraţi germani: — **Maximilian I** (1459-1519), rege al Germaniei (1486-1519) şi împărat al Sfîntului Imperiu Roman de Naţiune Germană (1493-1519). A dus o politică de centralizare a puterii. Pe plan extern, s-a îngrijit de extinderea dominaţiei habsburgice în Europa Apuseană. Prin tratate şi căsătorii, a pregătit intrarea sub dominaţia Casei de Habsburg a Spaniei (inclusiv posesiunile italiene şi coloniile), a Boemiei şi a Ungariei. În timpul său au început "Războaiele italiene" (1494-1559); — **Maximilian II** (1527-1576), rege roman (din 1562), rege al Boemiei, Ungariei şi împărat al Sfîntului Imperiu Roman de Naţiune Germană (1564-1576). Căsătorit cu fiica lui Carol Quintul (1548), a fost guvernatorul Spaniei pînă în 1550. A dus o politică de toleranţă religioasa faţă de protestanţi. A

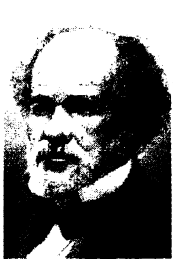
Matthew Fontaine Maury

Constantin Mavrocordat

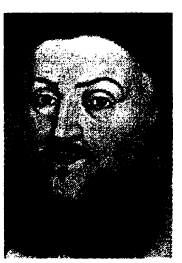
Nicolae Mavrocordat

Nicolae Mavrogheni

luptat împotriva expansiunii turceşti.

MAXIMILIAN, Constantin (1928-1997; n. Bucureşti), medic român. Iniţiatorul primului laborator de genetică medicală din România (1958). Contribuţii în antropologie, bioetică, genetică umană (*Sărata Monteoru. Studiu antropologic*, *Genetica umană*, *Ereditatea umană*, *Bioetica*). Membru corespondent al Acad. Rom.

MAXIMILIAN, Ferdinand Joseph de Habsburg, arhiduce de Austria (1832-1867), împărat al Mexicului (1864-1867). Pentru a-şi întări puterea, s-a sprijinit pe conservatori şi pe trupele franceze trimise de Napoleon III. Străin şi impopular, a fost prins şi executat de mexicanii fideli lui Benito Juárez.

MAXIMILIAN, Kolbe (1894-1941), călugăr catolic polonez. Arestat de Gestapo în 1941, s-a oferit să moară în locul unui camarad polonez (care era căsătorit şi avea copii) în lagărul de la Auschwitz. Canonizat (în 1982).

MAXIMILIAN, Velimir (1882-1959; n. Buzău), actor român. S-a lansat în teatrul liric (operetă ş.a.). Sub numele Vladimir Maximilian, s-a impus în egală măsură în roluri comice de anvergură şi în partituri dramatice de profunzime (I.L.Caragiale, M.Pagnol, M.Gorki). Eseuri (*Teatru, actor şi public*), memorii.

MAXIMIN TRACUL (Caius Iulius Verus Maximinus) (173-238), împărat roman (235-238). Născut în Tracia, vestit prin forţa fizică herculeană, cu el începe aşa-zisa epocă a "împăraţilor-soldaţi". Campaniile militare împotriva alemanilor, a dacilor liberi şi sarmaţilor l-au obligat să ducă o politică fiscală împovărătoare. Persecutor al creştinilor (235). Ucis de propriii săi soldaţi la Aquileia.

MAXIM MĂRTURISITORUL (Sfîntul) (581-662), călugăr şi martir. Autorul unui sistem teologic de mare importanţă (*Centurii despre dragoste*, *Ambigua*, *Mistagogia*, *Opere ascetice*), prin care a dominat controversa hristologică provocată de monotelism (susţinut şi de împăratul Heraclius) şi monoenergism, doctrine eretice în vogă în vremea sa. Teoretician al îndumnezeirii omului. Venerat de ortodocşi, dar şi de Biserica din Occident, a murit ca mărturisitor al credinţei.

MAXWELL, James Clerk (1831-1879), fizician englez de origine scoţiană. Autorul teoriei electromagnetice a luminii (*Tratat de electricitate şi magnetism*, 1873).

MAXY, Max Hermann (1895-1971; n. Brăila), pictor român. Operă ilustrînd racordarea

Max Hermann Maxy, *Cota apelor Dunării*

la marile tendinţe inovatoare europene (cubism, futurism, constructivism), în opoziţie cu lirismul picturii realiste româneşti din epocă. Peisaje, naturi moarte, compoziţii (*Piaţa Sf. Gheorghe în cîrje*, *Biliardul*), portrete.

MAY, George II (sec. 17-18), argintar german din Transilvania. Staroste al breslei din Braşov. A executat (între 1695 şi 1709) pentru Constantin Brâncoveanu ferecături de cărţi, candele, armonizînd elementele de decoraţie barocă cu cele specifice artei tradiţionale din Ţara Românească.

MAY, Karl (pseudonim al lui *Karl Nohenthal*; 1842-1912), scriitor german. Autorul unor romane de mare popularitate printre copii şi adolescenţi, evocînd aventuri de coloratură exotică şi de atitudine romantică, petrecute mai ales în lumea indienilor americani (*Winnetou*, *Comoara din lacul de argint* etc.).

MAYER, Julius Robert von (1814-1878), fizician german. Unul dintre întemeietorii termodinamicii. A formulat principiul transformării şi conservării energiei şi a calculat echivalentul mecanic al caloriei (*Mecanica căldurii*, 1867).

MAYER, Octav (1895-1966; n. Mizil), matematician român. Prof. univ. la Iaşi. Contribuţii în domeniul geometriei diferenţiale (centroafină) şi al geometriei proiective (a descoperit o clasă de suprafeţe care îi poartă numele). Acad.

MAYO, Elton (1880-1949), sociolog american. Creatorul unei orientări psihologiste în sociologia industrială (*Problemele umane ale unei civilizaţii industriale*).

MAYOTTE, insulă franceză în arhipelagul Comore (Oceanul Indian); 374 km^2, 52 mii loc. Centrul ad-tiv: *Dzaoudzi*. Insulă vulcanică, mărginită de structuri coraligene. Plantaţii de cocotieri, trestie de zahăr, vanilie, arahide. Dependentă politic de Franţa.

MAZARIN, Jules (1602-1661), prelat şi om politic francez. Originar din Italia. Nunţiu papal la Paris (1635-1636). Naturalizat francez (1639). Protejat de Richelieu, obţine în 1641 titlul de cardinal, iar după moartea protectorului său, îi succede în funcţia de prim-ministru (1641-1661). În timpul minoratului lui Ludovic XIV, împreună cu Ana de Austria, a participat direct la conducerea Franţei, continuînd politica predecesorului său de consolidare a absolutismului regal prin înăbuşirea mişcărilor populare şi a răzvrătirilor (Fronda, 1648-1653), prin sporirea fiscalităţii şi consolidarea autorităţii centrale. Pe plan extern, a repurtat succese diplomatice care au contribuit la consacrarea hegemoniei Franţei în Europa (Pacea din Westfalia, 1648, şi Tratatul de la Pirinei, 1659).

MAZĂR-I-SHARÎF, oraş în N Afghanistanului; 103 mii loc. Industrii. Centru de pelerinaj islamic (sanctuar din sec. 15).

MAZEPA, Ivan Stepanovici (1644-1709), hatman al Ucrainei (1687-1708). Protector al Renaşterii în Ucraina. Mare patriot, a întreţinut legături secrete cu Polonia şi Suedia în vederea separării Ucrainei de Rusia. În 1708, s-a aliat cu regele Suediei, Carol XII (care îi promisese sprijin în recunoaşterea independenţei Ucrainei), împotriva lui Petru I. După înfrîngerea suedezilor la Poltava (1709), s-a refugiat, împreună cu Carol XII, la Bender, unde a şi murit. Destinul său a constituit un subiect de inspiraţie pentru poeţi (Byron, Puşkin, Hugo) şi compozitori (Liszt).

MAZILESCU, Virgil (1942-1984; n. Corabia, jud. Olt), poet român. Membru al Grupului oniric. Lirică de atmosferă melancolică, de o remarcabilă forţă sugestivă, turnată într-o poetică a refuzului. Opere: *Fragmente din regiunea de odinioară*, *Va fi linişte, va fi seară, Guillaume, poetul şi administratorul*.

MAZILU, Panaite (n. 1915, Broşteni, jud. Vrancea), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Şi-a legat numele de proiectarea ori de coordonarea unor lucrări precum: atelierele de căi ferate Iaşi, Ploieşti, Braşov, aerogara Băneasa, teatrul municipal Braşov etc. Lucrări teoretice: *Statica construcţiilor*, *Teoria şi calculul plăcilor curbe subţiri*. Membru de onoare al Acad. Rom.

MAZILU, Teodor (1930-1980; n. Bucureşti), dramaturg şi prozator român. Proză scurtă de o individualitate estetică aparte prin umorul fin, inteligenţa construcţiei şi dimensiunea moralistă (*Insectar de buzunar*, *Soarele şi ambianţa*), romane (*Bariera, Într-o casă străină*). Piese de teatru, care s-au bucurat de un mare succes datorită tipologiei insolite şi accentelor groteşti ale comicului (*Proştii sub clar de lună*, *Tandreţe şi abjecţie*, *Mobilă şi durere*, *Don Juan moare ca toţi ceilalţi*).

MAZURIA (MAZURY), regiune naturală în N-E Poloniei, cuprinsă între Vistula (graniţa cu Federaţia Rusă) şi cîmpia litorală. Relief de acumulare glaciară cu numeroase lacuri (c. 2700). Puţin populată. Creşterea animalelor. Culturi agricole. Expl. forestiere. Turism. Colonizată de Cavalerii Teutoni în sec. 13, a făcut parte din Ducatul Prusiei de la crearea sa (1525). În componenţa Poloniei din 1945.

MAZZINI, Giuseppe (1805-1872), om politic şi revoluţionar italian. Unul dintre conducătorii mişcării cunoscute sub numele de Risorgimento. Carbonar, în tinereţe, exilat din cauza ideilor sale din Italia. În exil (la Marsilia), a fondat societatea revoluţionară Tînăra Italie (1831). A avut un rol important în Revoluţia de la 1848-1849 din Italia, fiind unul dintre membrii triumviratului care a condus Republica romană (mart.-iul. 1849). Silit să emigreze după înfrîngerea revoluţiei, s-a refugiat în Anglia, unde, împreună cu Kossuth şi Ledru Rollin, a întemeiat Comitetul Democratic European (1850). Susţinător al lui Garibaldi.

MĂCELARIU, Ilie (1822-1891; n. Miercurea Sibiului, jud. Sibiu), om politic român. Participant la Revoluţia de la 1848-1849 din Transilvania. Întîiul preşedinte al Partidului Naţional Român din Transilvania (1869).

MĂCIN (Munţii Măcinului), masiv muntos hercinic situat în N-V Dobrogei. Puternic erodat. Alt. max.: 467 m. Cunoscut şi sub numele de Munţii Dobrogei.

MĂCIN, oraş în judeţul Tulcea, situat la poalele Munţilor Măcinului; 12,2 mii loc. Port pe dreapta braţului Dunărea Veche. Centru piscicol. Ruinele unei cetăţi romano-bizantine; geamie (1860); han (sec. 18).

Atestat documentar în jurul anului 100 d.Hr.

MĂERIŞTE, comună în judeţul Sălaj. Biserică fortificată (sec. 13-14, refăcută în sec. 18-19). Satul omonim atestat documentar din 1351.

MĂGEŞTI, comună în judeţul Bihor. Biserici din sec. 13 şi 18. Localitate menţionată documentar din 1508.

MĂGHERANI, comună în judeţul Mureş. Vestigii antice (sec. 1 î.Hr.-sec. 1 d.Hr.). Biserici (sec. 14-15). Localitate atestată documentar din 1567.

MĂGIREŞTI, comună în judeţul Bacău. Muzeu etnografic şi grădină botanică (satul Prăjeşti). Biserică de lemn (1648), biserică catolică (sec. 17).

MĂGURA, deal în Republica Moldova, situat la V de satul Măgura (jud. Bălţi), având cea mai mare înălţime (388 m) în Podişul Ciulucului.

MĂGURA CODLEI, masiv muntos izolat aparţinînd munţilor Perşani, situat în partea de S a acestora, care domină dinspre V depresiunea Braşov şi oraşul Codlea. Alt. max.: 1292 m.

MĂGURA ODOBEŞTILOR, masiv deluros în Subcarpaţii de Curbură, între văile Putnei şi Milcovului, care domină Cîmpia Siretului Inferior. Alt. max.: 996 m (cea mai mare din Subcarpaţii Vrancei).

MĂGURA SLĂTIOAREI, masiv deluros în zona subcarpatică olteană, între cursurile superioare ale văilor Cerna şi Luncavăţ, care mărgineşte la S-V depresiunea Horezu. Alt. max.: 769 m.

MĂGURELE, comună suburbană a municipiului Bucureşti. Centrul Naţional de Fizică. Complex turistic. Biserici din sec. 18 şi 19.

MĂGURENI, comună în judeţul Prahova. Biserică (1671-1674), cu picturi de Pîrvu Mutu, conac (1663-1670).

MĂIERUŞ, comună în judeţul Braşov. Biserică fortificată (sec. 14, refăcută în sec. 16) şi o altă biserică (sec. 18). Satul cu acelaşi nume este atestat documentar din 1377.

MĂLĂIEŞTI (Cetatea ~), cetate din sec. 16 construită de cnejii din Sălaşul de Sus, judeţul Hunedoara.

MĂLĂNCIOIU, Ileana (n. 1940, Godeni, jud. Argeş), poetă română. Lirică sentimentală, caracterizată prin rafinament şi subtilitate, îndatorată liniei poetice tradiţionale nu neapărat minore (*Către Ieronim*, *Peste zona interzisă*, *Ardere de tot*), evoluînd către o poezie cerebrală şi parabolică, cu elanuri mistice. Eseuri (*Vina tragică*), publicistică.

MĂLDĂREŞTI, comună în judeţul Vîlcea. Culele Greceanu (sec. 18) şi Duca (sec. 19), azi, muzee. Biserică (1774-1790). Muzeu etnografic şi de artă medievală.

MĂLINESCU, Vasile (1817-1866; n. Valea Seacă), om politic şi publicist român. Participant la Revoluţia de la 1848 din Franţa. În exil, a fost un apropiat al lui N.Bălcescu. Membru în Adunarea Ad-Hoc a Moldovei (1857), în care a cerut împroprietărirea ţăranilor. A editat, împreună cu M.Kogălniceanu şi N.Ionescu, gazeta unionistă "Steaua Dunării" (1857-1860).

MĂLINI, comună în judeţul Suceava. Biserică din sec. 18. Muzeul memorial "Nicolae Labiş" (în satul Poiana Mărului).

MĂLÎNCRAV, sat în comuna Laslea, judeţul Sibiu. Biserică din sec. 14.

MĂLURENI, comună în judeţul Argeş. Biserică (1641, cu picturi murale interioare din sec. 18 şi exterioare din sec. 19).

MĂNĂILĂ, Rodica (n. 1935, Bucureşti), fizician român. Contribuţii în domeniul semiconductorilor (*Structura semiconductorilor amorfi*, *Difracţia razelor X şi a neutronilor*). Coautoare a unor brevete de invenţii. Membru corespondent al Acad. Rom.

MĂNĂSTIREA, sat în comuna Mica, judeţul Cluj. Biserici din sec. 13 şi 16. Castelul Komis (1593) în stil renascentist.

MĂNĂSTIREA CAŞIN, comună în judeţul Bacău. Mănăstire (1655-1657), ctitorită de domnul Gheorghe Ştefan. Aici, ostaşii români au purtat grele lupte de apărare, în timpul primului război mondial (dec. 1916-ian. 1917).

MĂNĂSTIREA DINTR-UN LEMN, mănăstire de maici, în comuna Frînceşti, judeţul Vîlcea. Întemeiată la sfîrşitul sec. 16 - începutul sec. 17, cu o biserică din zid, ctitorie din 1634-1635 a lui Preda Brîncoveanu (bunicul lui Constantin Brîncoveanu), cu picturi murale originare (1635 şi 1684). Biserica de lemn (Bolniţa), din apropiere, a fost ridicată (1810-1814), potrivit legendei, pe locul altei bisericuţe din lemn, construită (sfîrşitul sec. 16) în trunchiul unui stejar uriaş, din porunca Ancuţei, fiica Doamnei Chiajna. Colecţie de icoane pe lemn şi de obiecte bisericeşti.

MĂNĂSTIREA HUMORULUI, comună în judeţul Suceava, unde se găseşte mănăstirea Humor, întemeiată în jurul anului 1415 de vornicul Ivan (Oană). Biserică (1530) ctitorită de logofătul Teodor Bubuiog, cu picturi din 1535. Turn-clopotniţă (sec. 17). Valoroasă colecţie de icoane.

MĂNĂSTIRENI, comună în judeţul Cluj. Biserică în stil romanic (sec. 13, amplificată în sec. 15, cu picturi murale interioare din sec. 18), biserică din zid (sec. 15), biserici de lemn cu picturi pe pereţii interiori (sec. 18). Satul omonim, atestat documentar din 1332.

MĂNECIU, comună în judeţul Prahova, pe Teleajen. Staţiune climaterică (Cheia). Mănăstirea Cheia (sec. 17, refăcută în sec. 18 şi 19), mănăstirea Suzana (1740, rezidită între 1880 şi 1882).

MĂNESCU, Manea (n. 1916, Brăila), economist român. Demnitar comunist, prim-ministru al României (1974-1979). Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări de specialitate. Acad.

MĂNEŞTI, comună în judeţul Prahova. Aici s-a desfăşurat lupta dintre Radu Iliaş şi Mircea-Vodă în 1554. Vestigiile unei fortificaţii din sec. 4-1 î.Hr. Biserică (sec. 18); castel (sec. 19).

MĂNUILĂ, Alexandru (n. 1924), medic, antropolog şi lexicograf român. Director de programe al OMS (1943-1981). Studii de genetică. Autor al unui monumental *Dicţionar francez de medicină şi de biologie* (4 vol.); iniţiator al *Enciclopediei sănătăţii* (9 vol.).

MĂNUILĂ, Sabin (1894-1964; n. Sîmbăteni, jud. Arad), medic, demograf şi statistician român. Emigrat în SUA după 1944. Preocupări în domeniul medicinei, antropologiei, epidemiologiei, sociologiei, demografiei şi statisticii (*Recensămîntul populaţiei din 1930; Populaţia României*, *Românii din Timoc*, în colaborare). Membru al unor prestigioase organisme internaţionale. Membru corespondent al Acad. Rom.

MĂRĂCINEANU, Valter (1840-1877), căpitan român. Erou al Războiului pentru Independenţă (1877-1878). A căzut eroic la 30 aug./ 11 sept. 1877 la asaltul redutei Griviţa 2.

MĂRĂCINENI, comună în judeţul Argeş. Biserică de lemn (sec. 17) şi o biserică din zid (1785).

MĂRĂŞEŞTI, oraş în judeţul Vrancea, situat în lunca Siretului; 13,02 mii loc. Important nod feroviar şi rutier. Industrii. Locul de desfăşurare a unei bătălii victorioase pentru armata României în primul război mondial, "Bătălia de la Mărăşeşti", din 24 iul./5 aug. - 6/19 aug. 1917, în care s-au înfruntat cinci divizii româneşti şi 12 divizii germane aflate în ofensivă. În memoria ei s-a ridicat un mausoleu. Localitate atestată documentar din 1455.

Mărăşeşti. Mausoleul eroilor

MĂRĂŞTI, sat în comună Răcoasa (jud. Vrancea). Locul în care s-a dat "Bătălia de la Mărăşti", între 11/24 iul. şi 19 iul./1 aug. 1917, şi în care armata română, împreună cu forţe armate ruseşti, au înfrînt armata germană.

MĂRCULESCU, Aurel (1900-1947; n. Piatra-Neamţ), grafician român. Deportat în timpul celui de-al doilea război mondial. Gravuri în lemn şi linoleum de factură expresionistă (ciclul de gravuri *Leagănul de la Vapnearca*).

MĂRCUŢA (Biserica ~), biserică a fostei Mănăstiri Mărcuţa, în Bucureşti, care a funcţionat pînă în 1864. Ridicată de marele logofăt Dan (1586-1587). Reparată în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, pe cheltuiala jupînesei Vişana (Mărcuţa). Turn-clopotniţă (1733) şi ziduri (1775). Fragmente de picturi interioare (sec. 16) şi tablouri votive. În 1813, în anul "Ciumei lui Caragea", la Mărcuţa a funcţionat un lazaret, iar între 1829-1924, a fost spital pentru bolnavii alienaţi mintal.

MĂRDĂRESCU, Gheorghe D. (1884-1938; n. Iaşi), general şi om politic român. Comandantul unui corp de armată în timpul primului război mondial. Ministru de Război (1922-1926).

MĂRGINEANU, Nicolae (1905-1980; n. Obreja, jud. Alba), psiholog român. Prof. univ. la Cluj. Contribuţii în domeniul psihologiei teoretice şi aplicate (*Psihologia persoanei*, *Psihotehnica*). Lucrări de filozofia culturii şi a ştiinţei (*Naţional şi universal în cultura românească*, *Condiţia umană*).

MĂRGINEANU, Viorel (n. 1933, Cenade,

jud. Alba), pictor român. Cunoscut mai ales ca peisagist. S-a inspirat din peisajul subcarpatic, pe care l-a recompus în ample tablouri, în care atît detaliile, cît şi substratul geometric al formei sînt riguros tratate (ciclurile: *Cenade*, *Filipeştii de Pădure*, *Moment maramureşean*).

MĂRGINENI (Mănăstirea ~), mănăstire în judeţul Prahova. Ctitorită de marele vornic Drăghici Mărgineanul. În sec. 19, a fost transformată în închisoare. Aici a stat închis timp de 3 ani N.Bălcescu.

MĂRGINIMEA SIBIULUI (DEPRESIUNEA MĂRGINIMII), numele sub care mai sînt cunoscute cele două depresiuni (Sălişte şi Sibiu) de la poalele Carpaţilor Meridionali. Importantă zonă etnografică şi folclorică.

MĂRIŞEL, comună în judeţul Bistriţa-Năsăud. Biserică de lemn (sec. 18). Satul omonim, atestat documentar din 1243.

MĂRTINIŞ, comună în judeţul Harghita, Vestigiile unei aşezări civile şi ale unui castru roman datînd din sec. 2-3 d.Hr. Ruinele unei cetăţi (sec. 15) şi ale unei biserici (sec. 16-18). Satul omonim, atestat documentar din 1333.

MĂRUŢĂ, George (1909-1968; n. Bucureşti), actor român de teatru şi film. Interpretări de o subtilă cerebralitate pe scenă (în *Opera de trei parale* de B.Brecht) şi în filme (*Setea*, *Străinul*, *Omul de lîngă tine*).

MĂTĂSARU, comună în judeţul Dîmboviţa. Descoperirile arheologice din apropierea comunei indică existenţa unei aşezări cu locuiri succesive datînd din neolitic, bronzul timpuriu, Hallstatt, La Tène-ul geto-dacic (sec. 2-3 d.Hr.) şi din epoca feudală (sec. 17-18). Biserici din sec. 19.

MĂŢĂU, masiv deluros în Subcarpaţii Munteniei, cu aspect de muscel, între Rîul Tîrgului şi Argeşel. Alt. max.: 1017 m. Este cel mai înalt deal din Subcarpaţi.

MĂXINENI, comună în judeţul Brăila. Mănăstire construită de Matei Basarab (înainte de 1637).

MĂZĂREANU, Vartolomei (c. 1720 - c. 1790), cărturar şi cleric român. Autorul unor traduceri cu conţinut teologic (*Patimile sfîntului mucenic Procopie*, *Viaţa preacuviosului părintelui nostru Macarii Eghipteanul*) şi laic (*Apoftegmata, Ithica ieropolitică*, culegeri de maxime şi învăţături morale). În condicile mănăstireşti pe care le-a redactat s-au păstrat şi numeroase documentaţii istorice şi administrative pe care le-a întocmit.

MÂNDÂCANU, Valentin (n. 1930, Mihăileni, jud. Bălţi), publicist şi traducător român. Deputat în Parlamentul de la Chişinău (1990-1994). Contribuţii în domeniul cultivării limbii (*Exprimarea corectă, Cuvîntul potrivit la locul potrivit, Veşmîntul fiinţei noastre*).

MÂRZA, Vasile (1902-1995; n. Şipote, jud. Iaşi), medic histolog şi biolog român. Prof. univ. la Iaşi. Contribuţii în domeniile histochimiei şi histofiziologiei. A studiat biomorfologia celulelor sexuale (*Histophysiologie de l'ovogenèse, Mosfogeneza vitelusului*). Membru al mai multor societăţi străine. Acad.

M'BA, Leon (1902-1967), om politic gabonez. Preşedinte şi prim-ministru al Republicii Gaboneze (1960-1967).

MBABANE, capitala statului Swaziland, situată în V ţării; 30 mii loc. Centru comercial. Capitală a ţării din 1968.

MBANDAKA, oraş-port pe fluviul Zair, în Republica Democratică Congo; 150 mii loc. Centru comercial şi agricol. Imprimerie. Universitate. Vechiul nume: *Coquilhatville*.

M'BOW, Amadou Mahtar (n. 1921), om politic senegalez. Director general al UNESCO (1974-1987).

MBUJI-MAYI, oraş în S Republicii Democratice Congo. Centrul ad-tiv al regiunii; 383 mii loc. Producţie de diamante industriale. Vechiul nume: *Bakwanga*.

MEADE, James Edward (n. 1907), economist britanic. Contribuţii în teoria creşterii economice şi a schimburilor internaţionale. Premiul Nobel (1977).

MEANDRU, numele antic al fluviului *Menderes* (*Büjük Menderes*) din Turcia asiatică, vestit prin sinuozităţile sale, după care s-a generalizat denumirea de *meandre*.

MEASKOVSKI, Nikolai Iakovlevici (1881-1950), compozitor rus. A compus 27 de simfonii, cantate, un concert pentru vioară şi unul pentru violoncel, cvartete, piese instrumentale şi vocale. I-a avut ca elevi pe A.Haceaturian, D.Kabalevski.

MECCA (MEKKA, MAKKĂH), oraş în V Arabiei Saudite, în regiunea Hijaz; 370 mii loc. Principalul centru religios şi de pelerinaj al musulmanilor (la piatra sfîntă Kaaba, aflată în Marea Moschee, reconstruită după planul iniţial din sec. 8). Centru comercial şi turistic. — Situat la răscrucea unor importante drumuri comerciale în sec. 6-7, oraşul era dominat de kureişiţi, neam din care se trage şi Mahomed. Odată cu apariţia islamului, oraşul a devenit centrul de pelerinaj al musulmanilor. Între 1517 şi 1916, în subordinea Imperiului Otoman. Capitală a regatului Hijaz, în 1916. Inclus în Arabia Saudită (din 1932).

MECENA (Caius Cilnius Maecenas) (c. 70-8 î.Hr.), om politic roman. Prieten şi sfătuitor al împăratului August. I-a preţuit şi protejat pe Horaţiu, Vergiliu, Properţiu şi pe alţi scriitori contemporani lui, asigurîndu-şi prestigiul de protector al literaturii şi artelor, fapt care i-a transformat numele într-un sinonim al acestuia ("mecena").

MECHELEN (MALINES), oraş în N Belgiei, port pe Dyle; 75,3 mii loc. Centru turistic. Arhiepiscopie fondată în sec. 16. Renumit pentru dantele, covoare, tapiserii. Catedrală (sec. 13-15, cu picturi de Van Dyck), biserică (sec. 16-17, cu picturi de Rubens). Primărie (sec. 14-16). Muzee.

MECHTHILD DIN MAGDEBURG (?-1283), scriitoare mistică germană. Considerată a fi prima şi poate cea mai originală autoare mistică germană din evul mediu (*Lumina fluidă a dumnezeirii*).

MEČIAR, Vladimir (n. 1942), om politic slovac. Prim-ministru al Republicii Slovacia (din 1994).

MECINIKOV, Ilia Ilici (1845-1916), microbiolog rus. Unul dintre întemeietorii microbiologiei, imunologiei şi embriologiei evoluţioniste. A descoperit (1883) fenomenul fagocitozei. Premiul Nobel (1908), împreună cu P.Ehrlich.

MEDAN, oraş în Indonezia (Sumatera), port la strîmtoarea Malacca; 1,9 mil. loc. Centrul comercial al regiunii agricole. Universităţi (1952, 1957).

MEDAWAR, Peter Brian (1915-1987), biolog englez. Studii şi cercetări în domeniul culturilor de ţesuturi şi grefelor de piele. Premiul Nobel (1960), împreună cu F.M.Burnet.

MEDEEA (în mitologia greacă), fiica lui Aietes, regele Colhidei, şi nepoata nimfei Circe. Magiciană vestită. Prin vrăjile ei l-a ajutat pe Iason să răpească Lîna de aur, căsătorindu-se şi fugind cu el. Părăsită de Iason pentru fiica regelui Corintului (Glauce), şi-a ucis rivala, precum şi propriii copii născuţi cu Iason, dînd dovadă de o cruzime ieşită din comun.

MEDELLÍN, oraş în Columbia, la N-V de Bogotá; 1,75 mil. loc. Al doilea oraş important al Columbiei. Centru industrial, comercial, cultural (universităţi, şcoli superioare) şi religios (arhiepiscopie, numeroase biserici).

MEDGIDIA, municipiu în judeţul Constanţa; 47,5 mii loc. Port pe canalul Dunăre-Marea Neagră. Fabrici de ciment, var, ipsos, cărămidă şi ţiglă. Construcţii de maşini şi utilaje tehnologice. Fabrică de spirt şi drojdie; produse lactate (brînzeturi). Muzeu de artă. Localitate fondată în 1840, prin colonizarea cu tătari aduşi din Crimeea de sultanul Abdul Medjid (de la care derivă şi numele actual).

MEDIA, regiune istorică, apoi stat în Podişul Iranului, constituit în sec. 8-7 î.Hr., avînd capitala la Ecbatana. Cunoaşte o mare înflorire în sec. 7-6 î.Hr. Cucerit în 550 î.Hr. de către Cirus II cel Mare, devine o provincie a Imperiului Persan.

MEDIAŞ, municipiu în judeţul Sibiu, situat în Podişul Tîrnavelor, pe Tîrnava Mare; 63,2 mii loc. Termocentrală. Construcţii de maşini. Ind. mobilei, a sticlăriei, textilă. Monumente: biserica gotică Sf. Margareta (sec. 14-15), cu un ansamblu de pictură murală, clădire în stil renascentist (sfîrşitul sec. 16); numeroase turnuri şi case vechi (sec. 15-18), precum şi alte biserici din aceeaşi perioadă. Muzeu. Menţionat din 1267, vechiul oraş medieval a fost un important centru comercial şi meşteşugăresc, din care s-au conservat zidurile de apărare ale cetăţii.

MEDICI, familii de bancheri italieni care au dominat şi au condus Florenţa în sec. 15-18 (cu unele intermitenţe). Mai importanţi: — **Cosimo de Medici** (*Cosimo cel Bătrîn*) (1389-1464), bancher. A creat băncii familiale un prestigiu şi o importanţă europene. I-a protejat pe artişti (Donatello, Fra Angelico). Şeful real al statului din 1434; — **Lorenzo de Medici** (*Laurenţiu Magnificul*)

Ilia Ilici Mecinikov

James Edward Meade

(1449-1492), conducător al Florenței (din 1469). Model de prinț renascentist. S-a înconjurat de savanți, artiști și oameni de litere, făcînd din Florența un centru al Renașterii italiene. — **Cosimo I de Medici** (*Cosimo cel Mare*) (1519-1574), duce al Florenței (1537-1569) și primul mare duce al Toscanei (1569-1574). Protector al științelor. Din aceeași familie au mai făcut parte: **Fernando de Medici**, papa **Leon X** (*Giovanni de Medici*), papa **Clement VII** (*Giulio de Medici*), precum și reginele Franței **Caterina de Medici** și **Maria de Medici**.

MEDIEȘUL AURIT, comună în județul Satu Mare. Descoperirile arheologice de aici au relevat existența unei importante așezări și a unei necropole, aparținînd dacilor liberi din N-V Daciei romane (sec. 3 d.Hr.). Castel în stil renascentist (sec. 17); biserică în stil gotic (sec. 15). Localitate menționată documentar din 1271.

MEDÎNA (**AL-MADÎNAH**), oraș în V Arabiei Saudite în regiunea Hijaz; 500 mii loc. Unul dintre marile orașe sfinte ale lumii musulmane. Centrul unei bogate oaze (în care domină culturile de curmali). Piață agricolă. Universitate. Numeroase moschei (Marea Moschee, care adăpostește mormîntul lui Mahomed, construită în sec. 7, refăcută de mai multe ori și extinsă în sec. 20). Centru de pelerinaj.

MEDITERANA (**MAREA MEDITERANĂ**), mare intercontinentală între Europa (la N), Africa (la S) și Asia (la E), care comunică cu Oceanul Atlantic prin strîmtoarea Gibraltar, cu Marea Marmara prin strîmtoarea Dardanele și cu Oceanul Indian prin canalul Suez; 2,5 mil. km^2; ad. medie: 1498 m; ad. max.: 5121 m. — Din antichitate a fost o zonă de intensă navigație, constituind, pînă în evul mediu, principala cale de legătură între Orient și Occident. Toate marile civilizații ale antichității, toate metropolele ei au fost legate de litoralul mediteranean. Imperiul Roman a fost singura formațiune statală care a reușit de-a lungul timpului să reunească țărmurile Mediteranei sub o unică autoritate. Odată cu descoperirile geografice din sec. 15, Marea Mediterană își pierde din importanța ei istorică în favoarea Oceanului Atlantic.

MEDREA, Corneliu (1889-1964; n. Miercurea Sibiului, jud. Sibiu), sculptor român. Prof. univ. la București. A cultivat formele pline, robuste, în portrete (*Ovidiu*, *Coșbuc*, *Delavrancea*), evocări istorice (*Dragoș-Vodă și zimbrul*), reprezentări alegorice (*Atlas*, *Pescarii*, *Victorie*), abordînd aproape toate genurile sculpturii. Membru corespondent al Acad. Rom.

MEDUZA (în mitologia greacă), una dintre Gorgone. Fiica monstruoasă a lui Phorkys și a lui Keto. A fost ucisă de Perseu. Conform legendei, simpla ei vedere îl transforma pe privitor în stană de piatră.

MEFISTO (**MEFISTOFELES**), numele diavolului în legenda medievală a doctorului Faust. Pentru Goethe (în *Faust*), Mefisto este simbolul demonului intelectual care îi dă omului iluzia că știe și domină totul.

MEGARA, oraș-stat în Grecia antică, între Attica și Pelopones. Înfloritor în sec. 8-6 î.Hr., cînd a avut un rol de prim rang în marea colonizare greacă. Din sec. 4 î.Hr., a intrat în declin. — **Școala de la ~**, renumită școală de filozofie întemeiată de Euclid în sec. 5 î.Hr.

MEGHALAYA, stat în N-E Indiei, în podișul Shillong, 22,5 mii km^2; 1,76 mil. loc. Capitala: *Shillong*. Expl. miniere. Ceai, tutun. Creat în 1972.

MEHADIA, comună în județul Caraș-Severin. Castru roman din sec. 2-3, refăcut în sec. 4. Cetate (sec. 13), biserică (sec. 18).

MEHADIA, depresiune intramontană tectonică, situată în S culoarului Timiș-Cerna, între Munții Cernei și Munții Almăjului. Suprafața: c. 210 km^2. Cunoscută și sub numele de *Mehadica*.

MEHEDINȚI, Simion (1869-1962; n. Soveja, jud. Vrancea), geograf, teoretician al culturii și pedagog român. Prof. univ. la București. Fondatorul unei școli de geografie în România începutului de secol (*Terra - introducere în geografie ca știință*, 2 vol.). Adeptul pedagogiei tradiționale (*Școala muncii*, *Altă creștere. Către tînăra generație*). Director al revistei "Convorbiri literare" (1907-1923). Viziune psihologistă asupra culturii, marcată de înrîurirea filozofiei lui Spengler. Acad.

MEHEDINȚI, județ în S-V României, în bazinul inferior al Dunării, la granița cu Iugoslavia și Bulgaria; 4933 km^2; 328,5 mii loc. Reședința: municipiul *Drobeta-Turnu-Severin*. Orașe: Orșova, Strehaia, Vînju Mare, Baia de Aramă. Relief variat; în N-V, munții Mehedinți, culmile estice ale munților Almăj și defileul Dunării de la Cazane-Porțile de Fier; în centru, se află podișul Mehedinți și Platforma Strehaiei, iar în S-V și S, Cîmpia Blahniței și terasele Dunării. Rețeaua hidrografică este dominată de Dunăre, care formează granița sudică a județului. În zona defileului Dunării, la Cazane, există un nod hidroenergetic și de navigație "Porțile de Fier", construit începînd cu 1964 (în colaborare cu fosta Iugoslavie) și dat în folosință din 1971. Lacul de acumulare format aici are o lungime de 230 km, o suprafață de 700 km^2 și un volum de c. 12 km^3. Resurse naturale: huilă (Baia Nouă), pirite cuprifere (Moldova Nouă), minereuri de crom, calcare (Gura Văii), granit, argile ș.a. Ape minerale sulfuroase (Baia). Păduri. Industria județului este concentrată mai ales în municipiul Drobeta-Turnu-Severin. Produce: energie electrică, nave fluviale și material rulant feroviar (Drobeta-Turnu-Severin), celuloză și hîrtie, mobilă și cherestea, țesături, confecții. Porumb, grîu, secară, plante uleioase, soia, cartofi etc. Creșterea animalelor. Apicultură. Transport fluvial pe Dunăre prin intermediul porturilor Drobeta-Turnu-Severin și Orșova. Biblioteci, case de cultură, presă locală. Turism (defileul Dunării de la Porțile de Fier, podul natural de la Ponoarele, peșterile Topolnița, Cloșani etc.). Vestigii istorice: ruinele castrului roman Drobeta, ruinele mănăstirii Vodița, ruinele podului lui Traian, mănăstirea Strehaia ș.a.

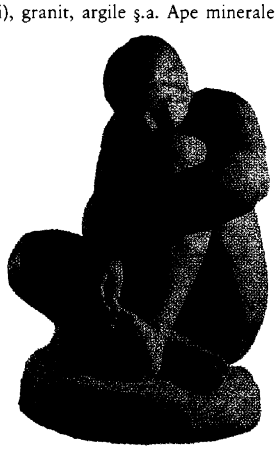

Corneliu Medrea, *Ghimpele*

MEHEDINȚI (**Munții ~**), grup de munți cu aspect de muncele în S-V Carpaților Meridionali, la E de valea Cernei. Alt. max.: 1462 m.

MEHEDINȚI (**Podișul ~**), podiș în V Olteniei, reprezentînd o prelungire spre E a munților Mehedinți. Alt. medie: 400-600 m. Cunoscut și sub numele de *Plaiul Mehedinților*.

MEHEȘI, Iosif (sec. 18), om politic român. Luptător pentru emanciparea românilor din Transilvania. A contribuit la elaborarea și prezentarea memoriului *Supplex Libellus Valachorum* la curtea imperială.

MEHMET ALI (**MOHAMMED ALI**) (1769-1849), general turc de origine albaneză. Viceregе al Egiptului (1805-1848). A reorganizat economia și armata pe baze moderne. A cucerit Sudanul (1820-1823). A asigurat succesiunea la tron a fiului său, Ibrahim.

MEHRING, Franz (1846-1919), istoric și publicist german. Militant de stînga, a contribuit la popularizarea marxismului și la crearea Partidului Comunist German. Lucrări: *Despre materialismul istoric*, *Legenda lui Lessing*.

MÉHUL, Étienne (1763-1817), compozitor francez. Autor a 25 de opere și al unor cantate și imnuri. A scris simfonii care îl situează în istoria muzicii drept un precursor al lui Beethoven.

MEIERHOLD, Vsevolod Emilievici (1874-1940), actor, regizor și teoretician dramatic rus. Promotorul "teatrului convențional", bazat pe efecte de stilizare (*Don Juan* de Molière, *Misterul buf* de Maiakovski).

MEIJI, perioadă din istoria Japoniei declanșată de politica reformatoare a împăratului Meiji Tenno (Mutsu-Hito), care se suprapune în timp cu domnia acestuia (1867-1912). În acest interval au loc mari schimbări în istoria Japoniei: înlăturarea shogunatului și restaurarea puterii imperiale, occidentalizarea țării și dezvoltarea unui regim capitalist.

MEIJI TENNO (numele postum al lui *Mutsu-Hito*; 1852-1912), împărat al Japoniei (1867-1912). În 1868 a inaugurat "epoca Meiji" prin voința de reformă și de occidentalizare a Japoniei, exprimată în Carta celor 5 articole. A suprimat shogunatul și regimul feudal, instalîndu-se la Tokio. În 1889, a dat o nouă Constituție Japoniei. Victorios în Războiul Chino-Japonez (1895)

şi Ruso-Japonez (1905). A anexat Coreea (1910).

MEILLET, Antoine (1866-1936), lingvist francez. Studii de limbă slavă. A studiat comparativ întregul sistem gramatical indo-european (*Introducere în studiul comparativ al limbilor indo-europene*, *Metoda comparativă în lingvistica istorică*). A introdus o nouă metodă lingvistică, teoria lui influenţînd raportul dintre lingvistică şi filologie (*Lingvistică istorică şi lingvistică generală*).

MEINHOF, Carl (1857-1944), lingvist german. Fondatorul gramaticii comparate a limbilor africane.

MEININGEN, oraş în Germania (Suhl); 25,8 mii loc. Ind. hîrtiei. — **Şcoala de la ~**, mişcare teatrală iniţiată de compania constituită în 1870 de ducele Georg II, care a reformat arta scenică a timpului printr-un mod de interpretare realist.

MEINONG, Alexius (1853-1920), psiholog şi filozof austriac. Prof. univ. la Graz. Elev al lui Franz Brentano. A înfiinţat primul institut de psihologie experimentală în Austria. A elaborat "teoria obiectului", care a avut un rol deosebit în dezvoltarea logicii moderne şi a influenţat fenomenologia (*Cercetări asupra teoriei obiectului*, *Despre posibilitate şi probabilitate*).

MEIR, Golda (1898-1978), om politic israelian. Ministru de Externe (1956-1965) al statului Israel. Prim-ministru (1968-1974). A demisionat asumîndu-şi responsabilitatea pentru deciziile sale din timpul Războiului Arabo-Israelian (1973).

MEISSEN, oraş în Germania (Saxonia), pe Elba; 35,6 mii loc. Ind. sticlei, ceramicii şi porţelanului. Catedrală gotică (sec. 13-14), castelul Albrechtsburg (sec. 15), azi muzeu. Celebre manufacturi de porţelan (întemeiate în 1710), unde s-a fabricat, pentru prima oară în Europa, porţelanul alb (*porţelan de Meissen* sau *de Saxa*). Porţelanurile se disting prin bogăţia ornamentaţiei şi prin colorit. Celebre sînt figurinele lui Joachim Kändler.

MEISSNER, Constantin (1854-1942), pedagog şi om politic român. De mai multe ori ministru. Preşedinte al Camerei Deputaţilor. Membru al societăţii Junimea. Strălucit pedagog (*Educaţia şi viaţa socială*). Contribuţii la organizarea învăţămîntului primar. Membru de onoare al Acad. Rom.

MEISSONIER, Jean Louis Ernest (1815-1891), pictor francez. Scene de gen (*Amatorii*, *Pictorul de firme*), portrete şi imagini militare inspirate din campaniile napoleoniene (*Soldaţi pariind*, *Napoleon I şi oamenii lui*).

MEISSONNIER, Juste Aurèle (1693-1750), decorator şi orfevru francez. Reprezentant ilustru al stilului rococo în artele decorative (cabinetul de lucru al lui Ludovic XV). A întocmit şi planurile pentru faţada bisericii Saint-Sulpice din Paris (1726), care nu au fost puse în practică niciodată.

MEITNER, Lise (1878-1968), fizician german. Prof. univ. la Berlin. A lucrat împreună cu nepotul ei, R.Frisch, în domeniul fizicii nucleare (*Fisiunea nucleelor de uraniu*).

MEJDANI, Rexhep Qemal (n. 1944), om politic albanez. Preşedinte al Republicii Albania (din 1997).

MEKKA v. **Mecca**.

MEKNÈS (ar. **MIKNĀS**), oraş în N Marocului; 320 mii loc. Centrul ad-tiv al provinciei omonime. Centru comercial. Bază militară. Turism. Monumente (sec. 14-18). Întemeiat în sec. 10, cucerit de Almoravizi. Sultanul Moulay Ismail a mutat aici capitala în 1673 şi a construit un grandios palat, numit "Versailles al Marocului".

MEKONG, fluviu în S-E Asiei (peninsula Indochina); 4200 km. Izvorăşte din podişul Tibet şi se varsă printr-o deltă întinsă (70 mii km^2) în Marea Chinei de Sud. Cursul mijlociu formează graniţa dintre Birmania (azi, Uniunea Myanmar) şi Laos şi dintre Laos şi Thailanda. Trece prin oraşele Vientiane (Laos) şi Phnom Penh (Cambodgia). Parţial navigabil.

MELA (Pomponius Mela) (sec. 1 î.Hr.), geograf roman. Autorul celui mai vechi tratat latin de geografie (*De Chorographia*), în care oferă informaţii despre Africa, Europa şi Asia, împletind datele geografice cu cele mitologice.

MELAKA (MALACCA), oraş în Malaysia, la 130 km S-E de Kuala Lumpur; 88 mii loc. Centrul ad-tiv al provinciei cu acelaşi nume. Centru comercial. Temple (cel mai vechi templu budist chinez în Malaysia); biserică (sec. 17). Vechea capitală a regatului. Cucerit de portughezi în 1511.

MELANCHTHON (*Philipp Schwarzerd*, zis ~; 1497-1560), teolog şi pedagog german. Principalul colaborator al lui M.Luther; a redactat Confesiunea de la Augsburg (1530) şi a pus bazele mişcării protestante (1546).

MELANEZIA, grupare insulară în Oceania, în S-V Oceanului Pacific. Se întinde pe c. 5000 km. Cuprinde insula Noua Guinee, arhipelagul Bismarck, insulele Solomon, Noua Caledonie, Fiji; 956,3 mii km^2; 4,1 mil. loc. Relief muntos, vulcanic. Alt. max.: 5029 m (în Noua Guinee). Păduri tropicale. Insulele au fost explorate în sec. 18, de J.Cook.

MELBA, Nellie (pseudonim al *Helenei Porter Armstrong Mitchell*; 1861-1931), cîntăreaţă australiană de operă. Soprană de coloratură, cu o voce strălucitoare şi impecabilă tehnică interpretativă. A cîntat pe marile scene ale lumii (Covert Garden, Metropolitan Opera); roluri memorabile în *Lucia de Lammermoor*, *Boema*. *Prima donna assoluta* din 1911.

MELBOURNE, oraş în S-E Australiei, centrul ad-tiv al statului Victoria, port pe ţărmul golfului Port Phillip; 3,2 mil. loc. (cu suburbiile). Nod feroviar. Aeroport. Cea mai mare piaţă mondială a lînii. Centru industrial, financiar şi administrativ. Construcţii navale. Rafinării. Universităţi. Conservator. Muzee. Catedrale. Grădină botanică. Centru turistic şi al sporturilor nautice. Aici au avut loc Jocurile Olimpice de vară (din anul 1956). Întemeiat în 1835, devine capitala coloniei Victoria (1851). Capitală federală (1901-1927).

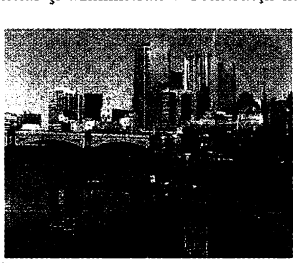

Melbourne

MELCHIOR, Lauritz (1890-1973), tenor danez. Celebre sînt interpretările sale din R.Wagner. Angajat la Bayreuth (1918-1924) şi la Metropolitan Opera (1926-1950).

MELCHIOR, Paul (n. 1925), geofizician şi astronom belgian. Contribuţii în domeniul perturbaţiilor rotaţiei Pămîntului şi al mareelor terestre. S-a ocupat de tehnica înregistrărilor mareelor terestre.

MELCHISEDEC ŞTEFĂNESCU (*Mihail Ştefănescu*; 1822-1892; n. Gîrcina, jud. Neamţ), teolog, cărturar şi istoric român. Unionist. Episcop al Romanului. Bogată activitate culturală. Scrieri pr.: *Introducere în Sfînta Biblie*, *Biserica ortodoxă şi protestantismul*. Pionier al editării de izvoare (*Cronica Huşilor*, *Cronica Romanului*). Unul dintre ctitorii Bibliotecii Academiei Române, căreia i-a donat biblioteca personală. Membru al Societăţii Academice Române (1870).

MELEAGRU (MELEAGROS) (c. 140 - c. 60 î.Hr.), poet grec. A alcătuit prima antologie de epigrame (*Stephanos*), model pentru toate antologiile ulterioare. Culegerea cuprinde şi 130 de producţii originale.

MELFI, oraş în S Italiei (Basilicata), la N de Potenza; 18,2 mii loc. Castelul lui Robert Guiscard. Catedrală (sec. 12).

MÉLIÈS, Georges (1861-1938), cineast francez. Pionier al artei cinematografice. A construit primele studiouri; a realizat (1896-1912) peste 500 de filme. A introdus trucajul în cinematografie. Predilecţie pentru feerie şi genul ştiinţifico-fantastic (*Oglinda lui Cagliostro*, *Afacerea Dreyfus*, *Călătoria în lună*, *Închipuirile baronului Münchhausen*).

MELIK, Ioan M. (1840-1889; n. Bucureşti), matematician şi inginer român. Prof. univ. la Iaşi. Membru al societăţii Junimea. Manuale (*Elemente de geometrie*, *Elemente de topografie*, *Curs practic de geometrie elementară*).

MELILLA, oraş în N-E Marocului, port la Marea Mediterană; 53,2 mii loc. Enclavă spaniolă. Aeroport. Bază militară. Construcţii şi reparaţii navale. Turism. Numit de fenicieni *Rusaddir*. Posesiune cartagineză, romană, bizantină şi maură pînă în 1497, cînd a trecut sub stăpînirea coroanei Spaniei.

MELINESCU, Gabriela (n. 1942, Bucureşti), poetă şi prozatoare română. Lirică a jubilaţiei senzoriale evoluînd, printr-un proces de abstractizare a limbajului, spre o poezie

Golda Meir

Gregor Johann Mendel

de viziune. Proză cu vagi irizări mistice şi metafizice. Stabilită în 1975 în Suedia, continuă să scrie în limbile română şi suedeză (Premiul Academiei Suedeze pentru poezie scrisă în limba ţării de adopţiune, 1990). Opere: (poezie) *Fiinţele abstracte, Boala de origine divină, Jurămînt de sărăcie, castitate şi supunere;* (proză) *Bobinocarii, 12 revelaţii.*

MELITOPOL, oraş în S Ucrainei; 174 mii loc. Centru comercial şi industrial (compresoare, aparate frigorifice).

MÉLIUSZ József (1909-1995; n. Timişoara), scriitor şi ziarist de naţionalitate maghiară din România. A înfiinţat la Cluj revista literară "Utunk" (1945). Poezie militantă în tonalităţi baladeşti, cu accente suprarealiste şi expresioniste (*Cît cuprind cu ochii*). Versuri de inspiraţie istorică (*Arena*). Proză socială şi de atmosferă (*Oraş pierdut în ceaţă, Destin şi simbol*); literatură pentru copii; publicistică. Traduceri din literatura română. Membru corespondent al Acad. Rom.

MELK, localitate în Austria, pe Dunăre; 6 mii loc. Abaţie benedictină în stil baroc, opera arhitectului Jakob Prandtaue (1660-1726).

MELLON, Andrew W. (1855-1937), bancher american. Funcţii în aparatul de stat (1921-1932). Afaceri cu cărbune, aluminiu, petrol. Colecţionar de artă. A lăsat opere în valoare de 35 mil. $ şi un fond de 15 mil. $, pentru a se înfiinţa Galeria Naţională de Artă (1937).

MELLON, Paul W. (n. 1907), colecţionar de artă american. S-a ocupat de colecţiile de artă lăsate de tatăl său, Andrew Mellon. Director (1963-1979) şi preşedinte (1979-1985) al Galeriei Naţionale de Artă din Washington. A înfiinţat Centrul de Artă Britanică de la Yale şi Centrul de Studii Britanice de la New Haven. Colecţionar de artă britanică din sec. 18. Memorii (1992).

MELLONI, Macedonio (1798-1854), fizician italian. A inventat pila termoelectrică, utilizînd-o pentru studiul căldurii radiate. A demonstrat că radiaţiile calorice (infraroşii) pot, ca şi lumina, da naştere la fenomene de reflexie, refracţie, polarizare şi interferenţă.

MELO, Francisco Manuel de (1608-1666), poet şi istoric spaniol de origine portugheză. Reprezentant al conceptismului portughez (*Douăsprezece sonete la moartea doñei Ines de Castro*). Lucrare istorică despre Catalonia.

MELOZZO DA FORLI (*Melozzo degli Ambrosi*, zis ~;1438-1494), pictor italian. Discipol al lui Piero della Francesca. Specialist în picturile de bolţi. Perspectivist virtuoz (frescele *Sixtus IV inaugurînd Biblioteca Vaticanului*, *Înălţarea la cer,* pentru biserica Santi Apostoli, la Roma).

Dmitri Mendeleev

Felix Mendelssohn-Bartholdy

MELPOMENE (în mitologia greacă), muza tragediei.

MELVILLE, Herman (1819-1891), scriitor american. Maestru al povestirii (*Omoo, Aventuri în mările Sudului*); romane de factură realistă evocînd viaţa aspră a oamenilor mării (*Redburn, Tunica albă*) sau de construcţie alegorică, pe tema înfruntării dramatice dintre om şi natură (*Moby Dick*). Lirică (*John Marr şi alţi marinari, Timoleon*).

MELVILLE, golf al mării Baffin, pe coastele de V ale Groenlandei, cu adîncimi pînă la 1000 m. Gheţari.

MELVILLE, insulă nelocuită în V Arhipelagului Arctic Canadian; 42,9 mii km^2. Relief de platou cu altitudini de pînă la 1000 m. Vegetaţie arctică.

MELVILLE, peninsulă în N Canadei, la N de golful Hudson, între golful Foxe (la E) şi Committee (la V); 63 mii km^2; c. 270 loc. Relief colinar cu altitudini de 200-500 m. Litoral mlăştinos.

MEMLING (MEMLINC), Hans (c. 1433-1494), pictor flamand. Supranumit *Fra Angelico al Nordului* pentru armonia compoziţiilor sale, fără egal în Şcoala flamandă. A lucrat mai ales la Brugge. Pictură de altar, compoziţii cu subiecte religioase (*Judecata de apoi, Patimile*). Portrete (*Bărbat citind, Sibila Sambetha, Maria Portinari*). Impresionează darul lui de povestitor în imagini picturale (*Racla Sfintei Ursula*, adevărată gestă în 6 panouri).

MEMNON (în mitologia greacă), fiu al zeiţei Eos; rege al etiopienilor. A luptat în războiul troian de partea Troiei şi a fost ucis de Ahile. La rugăminţile mamei sale, Zeus îl face nemuritor.

MEMORANDUMUL DIN 1892, document elaborat de fruntaşii Partidului Naţional Român din Transilvania (Ioan Raţiu, Gheorghe Pop de Băseşti, Vasile Lucaciu, Iuliu Coroianu, Eugen Brote, Septimiu Albini ş.a.), predat Cancelariei din Viena de o delegaţie de 300 de membri. Act remarcabil al luptei de eliberare naţională şi socială a românilor transilvăneni. Pentru îndrăzneala lor, conducătorii acestei mişcări au fost arestaţi şi închişi (1894). Acţiunea "memorandiştilor" şi procesul lor au avut ecou în ţară şi în străinătate.

MEMPHIS, oraş în Egiptul antic, pe Nil. Întemeiat de faraonul Menes, care a unificat Egiptul de Sus cu cel de Jos. Capitala Vechiului Regat (c. 2686-2181 î.Hr.). Puternic fortificat în milen. 1 î.Hr. Metropolă spirituală. Potrivit legendei, Democrit şi Platon ar fi studiat aici. Decade în sec. 4. Distrus de arabi (640). Urme ale templului lui Ptah, zeitatea oraşului; un sfinx din alabastru (din timpul dinastiei 18); statuia colos (peste 13 m înălţime) a faraonului Ramses II. În vecinătate, piramidele de la Giseh, Sfinxul.

MEMPHIS, oraş în SUA (Tennessee), port pe Mississippi; 981,7 mii loc. (cu suburbiile). Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru financiar şi agricol. Piaţă pentru bumbac şi animale. Universitate. Orchestră simfonică; teatru; balet. Oraş cu tradiţii muzicale; locul de naştere al blues-ului. Fort francez, intrat în posesie britanică în 1763. Cedat SUA în 1797.

MEN (engl. **Middle East News Agency**; **Agenţia de Presă pentru Orientul Mijlociu**), agenţie de presă a guvernului egiptean, înfiinţată în 1955, cu sediul la Cairo.

MENAM (thai **CHAO PHRAYA**; **MAE NAM**), fluviu în Thailanda; 1200 km. Izvorăşte din N ţării (munţii Den-Lao) şi se varsă printr-o întinsă deltă în golful Siam, în aval de Bangkok. Parţial navigabil.

MENANDRU (342-292 î.Hr.), dramaturg grec. Considerat părintele comediei de moravuri (*Eroul, Mizantropul, Linguşitorul*). Aduce importante înnoiri comediei clasice, punînd accent pe intrigă şi crearea personajelor tip, inspirîndu-se din societatea ateniană. Cunoscut prin imitaţiile lui Plaut şi Terenţiu, a influenţat teatrul o lungă perioadă.

MENCIUS (nume latinizat al lui *Meng Zi*; c. 372-c. 289 î.Hr.), filozof chinez. Exponent al confucianismului. Doctrina lui susţine că bunătatea (*shan*) există în fiecare individ. Autor al unei culegeri de aforisme şi dialoguri (*Cartea lui Mencius*), devenită una dintre operele clasice ale confucianismului.

MENDAÑA DE NEIRA, Alvaro de ~ (1541-1595), navigator şi explorator spaniol. În timpul călătoriei (1567-1569) în Oceanul Pacific, de la Callao (Perú) spre V, a descoperit o parte din arhipelagul Solomon. Într-o altă călătorie (1895), a descoperit arhipelagul Marchize.

MENDEL, Gregor Johann (1822-1884), naturalist austriac. Călugăr, a efectuat o serie de experienţe în grădina mănăstirii din Brünn (azi, Brno). A descoperit principiile de bază ale eredităţii (*legile lui Mendel*) şi a întrevăzut existenţa genelor. Cercetările sale au fost recunoscute abia în sec. 20.

MENDELE MOCHER, Sefarim (pseudonim al lui *Şolem Iakob Abramovici*; 1836-1917), scriitor rus de limbă idiş. Părinte al literaturii idiş. Proză de factură alegorică (*Călătoriile lui Beniamin III, Inelul magic*).

MENDELEEV, Dmitri Ivanovici (1834-1907), chimist rus. Profesor la Institutul Tehnologic, apoi la Universitatea din Sankt Petersburg. A elaborat legea potrivit căreia elementele chimice cunoscute se pot ordona după masa atomică (*tabelul lui Mendeleev*). A dedus şi existenţa altor elemente (galiu, scandiu, germaniu). A studiat fenomenul de lichefiere a gazelor. Membru fondator al Societăţii Ruse de Chimie (1868).

MENDELSOHN, Alfred (1910-1966; n. Bucureşti), compozitor român. Prof. univ. la Bucureşti. Balete (*Harap-Alb, Călin*). Simfonii. Muzică de cameră şi instrumentală (sonate, cvartet de coarde, miniaturi). Muzică corală (*Şase madrigale pentru cor mixt*), oratorii. Muzică de scenă şi de film. Lucrări didactice (*Exerciţii şi solfegii polifonice*).

MENDELSOHN, Eric (1887-1953), arhitect german. Reprezentant al expresionismului. Construcţii monumentale (clădirea ziarului "Berliner Tageblatt"; Universitatea de Medicină din Hadassah; laboratoarele Comisiei pentru Energie Atomică din Berkeley, California).

MENDELSSOHN, Moses (1729-1786), iluminist german. Adept al filozofiei lui Leibniz. A pledat pentru toleranţa religioasă (*Phaedon*). A tradus din ebraică *Biblia*, cu comentarii.

MENDELSSOHN-BARTHOLDY, Felix

(1809-1847), compozitor, pianist, organist şi dirijor german. Nepot al lui Moses Mendelssohn. Profesor şi fondator al Conservatorului (1843) şi şef al orchestrei Gewandhaus din Leipzig. Pe tiparele clasice, a creat expresii lirice caracteristice romantismului timpuriu. A excelat în toate genurile muzicale, cu excepţia operei. Cunoscut mai ales pentru uvertura *Visul unei nopţi de vară*. Simfonii (*Italiana*, *Scoţiana*) şi *Concertul pentru vioară*. Ciclul pentru pian *Cîntece fără cuvinte*; muzică de cameră; sonate pentru orgă. Ca dirijor, a promovat în sălile de concert lucrările lui Bach.

MENDERES, Adnan (1899-1961), om politic turc. A organizat (1946) Partidul Democrat. Prim-ministru (1950-1960). Măsuri economice care au dus la creşterea nivelului de trai; aderarea ţării la NATO (1952). Înlăturat de o lovitură de stat militară, a fost judecat şi executat. Reabilitat în 1990.

MENDERES (BÜYÜK MENDERES), fluviu în Turcia; 500 km. Izvorăşte din Podişul Anatoliei şi se varsă în Marea Egee. Formează o deltă de 300 km^2. Vechea denumire, *Meandru*.

MENDOZA, Antonio de (c. 1490-1552), nobil spaniol. Primul vicerege (1535-1550) al Noii Spanii (azi, Mexic). Administrator priceput, a pacificat indienii, a dezvoltat agricultura, a îmbogăţit Coroana Spaniei. A adus prima presă tipografică în Lumea Nouă şi a pregătit înfiinţarea Universităţii din Mexic (1551).

MENDOZA, Pedro de (1487-1537), conchistador spaniol. A fondat oraşul Buenos Aires (1536) şi a fost primul guvernator al regiunii Rio de la Plata.

MENDOZA, oraş în V Argentinei, la poalele Anzilor; 121,6 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Rafinărie de petrol. Centru viticol. Piaţă agricolă. Universitate.

MENELAU (MENELAOS), rege al Spartei, soţul Elenei. Împreună cu fratele său, Agamemnon, îi conduce pe greci în războiul troian. Erou al *Iliadei* şi *Odiseii* lui Homer; apare şi în piesele lui Eschil şi Euripide.

MENELAU (MENELAOS) (sec. 1 î.Hr.), matematician şi astronom grec din Alexandria. Contribuţii în trigonometria sferică (*Sferica*) şi în geometria plană, unde a formulat o teoremă care îi poartă numele.

MENELIK II (1844-1913), împărat al Etiopiei (1889-1909). Fondatorul statului etiopian modern: a modernizat armata şi administraţia. În timpul său a avut loc Războiul Italo-Abisinian (1895-1896), terminat cu înfrîngerea Italiei şi cu recunoaşterea independenţei Etiopiei.

MENÉNDEZ PIDAL, Ramón (1869-1968), filolog, lingvist şi istoric spaniol. Prof. univ. la Madrid. A studiat limba şi literatura spaniolă în strînsă legătură cu evoluţia istorică (*Manual de gramatică istorică spaniolă*, *Originile limbii spaniole*, *Relicve ale poeziei epice spaniole*). Ediţii de texte vechi. A coordonat *Istoria Spaniei*, lucrare de referinţă în domeniu.

MENENIUS AGRIPPA (sec. 5 î.Hr.), om politic roman. Consul în 502 î.Hr. În timpul secesiunii plebeilor şi al retragerii lor pe Muntele Sacru (494-493 î.Hr.), ar fi mijlocit înţelegerea dintre aceştia şi patricieni.

MENES (c. 3000 î.Hr.), faraon legendar. Primul faraon din dinastia 1. Unificatorul statului egiptean antic şi creatorul Vechiului Regat. Întemeietorul capitalei Memphis. Mormîntul lui a fost descoperit în 1897.

MENGELBERG, Willem (1871-1951), dirijor şi pianist olandez. Conducătorul orchestrei simfonice din Amsterdam (1895-1945). Atras de muzica lui Mahler, R.Strauss, Debussy şi a unor compozitori contemporani. A compus muzică vocală.

MENGISTU, Hailé Marian (n. 1937), om politic etiopian. Preşedinte al Republicii Etiopia (1987-1991).

MENGLI-GHIREI (MENGÎ-GHERAI), han al Crimeii (1466-1515), din dinastia Ghiraizilor. Fondatorul puterii militare şi politice a hanatului. În timpul domniei lui, Hanatul Crimeii s-a desprins de Hoarda de Aur; în 1475 devine vasal al Imperiului Otoman. A purtat război împotriva Marii Hoarde şi, în alianţă cu ţarul Rusiei, Ivan III, împotriva statului polono-lituanian. În 1484, din ordinul sultanului Baiazid II, a participat la campania acestuia din Moldova; a cucerit Chilia şi Cetatea Albă.

MENGS, Anton Raphael (1728-1779), pictor şi teoretician de artă german. Reprezentant al neoclasicismului. Interesat de antichitatea greco-latină (*Reflecţii asupra frumosului*). A lucrat la Madrid cu Giovanni Battista Tiepolo şi la Roma, unde a pictat, în dimensiuni monumentale, *Parnasul* (la Villa Albani).

MENG ZI v. **Mencius**.

MENIUC, George (1918-1987; n. Chişinău), scriitor român. Poezie în descendenţa simbolismului tîrziu (*Interior cosmic, Vremea Lerului*); proză intelectualistă, de factură eseistică (*Disc, Ultimul vagon*); dramaturgie consacrată problemelor creaţiei (*Rata şi răţuştele, Floarea-soarelui*). Impune în Basarabia genul eseistic (*Iarba fiarelor, Cadran solar*). Traduceri.

MENKES, Benedict (1904-1987; n. Rădăuţi), medic şi biolog român. Prof. univ. la Timişoara. Cercetări în domeniul morfologiei şi al embriologiei experimentale (*Probleme de morfopatologie*, *Anatomia topografică a embrionului uman*). Membru corespondent al Acad. Rom.

MENORCA (MINORCA), insulă spaniolă în arhipelagul Baleare; 702 km^2; 60 mii loc. Oraş pr.: Mahón. Relief arid. Irigaţii. Viticultură şi pomicultură. Creşterea ovinelor. Pescuit. Catedrală gotică; palate (sec. 17). Ocupată, pe rînd, de fenicieni, cartaginezi, romani şi mauri. În sec. 13 aparţine Coroanei Spaniei. Sub control britanic din 1708 pînă în 1802, cînd revine Spaniei.

MENOTTI, Gian Carlo (n. 1911), compozitor american de origine italiană. Balete (*Sebastian*), concerte instrumentale, muzică de cameră. Cunoscut mai ales prin operele pe care le-a compus special pentru televiziune (*Amelia merge la bal*, *Mediumul*, *Consulul*, *Maria Golovin*). Şi-a scris toate libretele.

MENŞIKOV, Aleksandr Danilovici, prinţ (1673-1729), om politic şi militar rus. Apropiat al ţarului Petru cel Mare. Urcă toate treptele ierarhiei militare, ajungînd mareşal după bătălia de la Poltava (1709). La moartea ţarului, contribuie la venirea pe tron a Ecaterinei I (1725-1727), în timpul căreia este, de fapt, conducătorul Rusiei. Exilat în Siberia, în 1727.

MENTUHOTEP, numele unor faraoni ai Egiptului antic, din dinastia 11 (2133-1991 î.Hr.). Mai important: **Mentuhotep II** faraon al Regatului Mijlociu (c. 2060-2009 î.Hr.). În primii ani de domnie a învins Egiptul de Jos, restabilind unitatea statală a Egiptului. Mută capitala la Teba. Consolidează puterea centrală; unifică valea Nilului sub o singură autoritate, Numibia intrînd sub control egiptean. În timpul lui, viaţa economică prosperă. A construit monumente lîngă Teba.

MENUHIN, Sir Yehudi (n. 1916), violonist american. Elev al lui A.Busch şi al lui G.Enescu. Unul dintre marii interpreţi, cu o bogată activitate concertistică. Eseuri (*Temă şi variaţiuni*); scrieri autobiografice (*Călătorie neterminată*).

MENUMORUT (sec. 9-10), voievod român din Crişana. A stăpînit ţinuturile cuprinse între rîurile Someş şi Mureş, cu centrul în cetatea Biharea. Menţionat de Anonymus.

MENZEL, Adolph von (1815-1905), pictor şi gravor german. Exponent al artei realiste germane din sec. 19. Scene din contemporaneitate. Ilustrator de carte (peste 400 de desene la lucrarea lui Franz Kugler despre Frederic cel Mare).

MENZIES, Sir Robert Gordon (1894-1978), om politic australian. Prim-ministru (1939-1941, 1949-1966). A încurajat dezvoltarea economică a ţării; pe plan extern a întreţinut relaţii strînse cu SUA. Lucrări pr.: *Discursuri*, *Studii despre democraţie*.

MERA, comună în judeţul Vrancea. Mănăstire începută în 1706 de Antioh Cantemir şi terminată de arhimandritul Mitrofan Calerghi (1736), care a întărit zidul de incintă cu turnuri de apărare. Faţade decorate cu ancadramente gotice. Picturi murale interioare, în stil bizantin. Tablou votiv cu familia Cantemir.

MERCATOR, Gerhardus (nume latinizat al lui *Gerhard Kremer*; 1512-1594), cartograf şi geograf flamand. În întocmirea hărţilor a utilizat linii drepte pentru a reprezenta latitudinea şi longitudinea (*proiecţia Mercator*). A folosit proiecţia cilindrică la întocmirea hărţii lumii (1569), din care se păstrează doar cîteva exemplare. A conceput un *Atlas* de istorie a lumii, rămas neterminat.

MERCEA, Victor (1924-1987; n. Timişoara), fizician român. Prof. univ. la Cluj. Lucrări în domeniile fizicii moleculare,

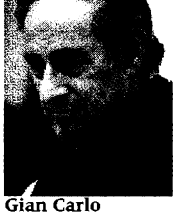

Gian Carlo Menotti

Yehudi Menuhin

mecanicii fluidelor. Contribuţii la producerea apei grele (brevete de invenţii). Numeroase lucrări în ţară şi în străinătate (*Separarea moleculară a gazelor*, *Fizica moleculei*, *Investigaţii în domeniul energiei*). Membru corespondent al Acad. Rom.

MERCEDES, oraş în Uruguay, port pe Rio Negro; 50 mii loc. Piaţă pentru cereale. Staţiune balneară.

MERCKX, **Eddy** (n. 1945), ciclist belgian. Recunoscut drept cel mai bun rutier al tuturor timpurilor. Peste 300 de victorii. Campion mondial (1967, 1971, 1974), recordman mondial al orei (1973). În anul 1974 a cîştigat la rînd turul Italiei, al Elveţiei şi al Franţei, performanţă neegalată în acest sport.

MERCUR v. **Hermes**.

MERCUR, planetă a sistemului nostru solar (4840 km diametru), cea mai apropiată de Soare; mărime stelară 1,9. Orbită eliptică. Revoluţie: 88 zile. Rotaţie: aprox. 58,7 zile. Lipsită de atmosferă; temperatură între c. 350°C pe partea însorită şi c. -100°C pe partea opusă Soarelui. Cîmp magnetic puternic. Cercetată în 1974, cu ajutorul sondei spaţiale "Mariner 10".

MER-DE-GLACE, gheţar în masivul Mont Blanc (Alpii Francezi), situat pe versantul nordic, în apropiere de Chamonix; 15 km lungime şi 2 km lăţime. Atracţie turistică.

MEREDITH, **George** (1828-1909), scriitor englez. Unul dintre literaţii de seamă ai Epocii Victoriene. Precursor al modernismului ironic. Romane analitice, cu accente satirice la adresa societăţii (*Calvarul lui Richard Feverel*, *Cariera lui Beauchamp*, *Egoistul*); sonete elegiace (*Dragoste modernă*) şi poeme lirice caracterizate printr-un simţ deosebit al metaforei. Eseuri critice (*Despre comedie*).

MEREJKOVSKI, **Dmitri Sergheevici** (1865-1941), filozof şi scriitor rus. Stabilit în Franţa. Reprezentant al simbolismului rus. Versuri (*Simboluri*). Romane de evocare istorică (trilogia *Hrist şi Antihrist*: *Iulian Apostatul*, *Leonardo da Vinci*, *Petru şi Aleksis*). Eseuri critice despre Dante, Tolstoi, Dostoievski.

MERGENTHALER, **Ottmar** (1854-1899), inventator american de origine germană. A inventat linotipul (1884); primul a fost instalat în tipografia ziarului "New York Tribune", în 1886.

MERGHINDEAL, comună în judeţul Sibiu. Biserică (sec. 13), amplasată în interiorul unei cetăţi (sec. 15-16). Bazilică romanică (sec. 13) transformată în stil gotic (sec. 15). Fortificată (sec. 15-16).

MERHEIUL MARE, lac în N Deltei Dunării, între braţele Chilia şi Sulina; 10,58 km^2. Piscicultură. Loc de cuibărit al pelicanilor.

MERI, **Lennart** (n. 1929), om politic eston. Ministru de Externe (1990-1992). Preşedinte al Republicii Estonia (din 1992).

MÉRIDA, oraş în Mexic, capitala statului Yucatán; 600 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru comercial şi industrial. Universitate (1624). Turism. Catedrală (sec. 16). Muzeu. Întemeiat de spanioli în 1542, pe locul unei aşezări aparţinînd culturii Maya.

MÉRIDA, oraş în Spania, pe Guadiana, centrul ad-tiv al provinciei Extremadura; 49,2 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Piaţă agricolă. Ruine romane. Muzeu. Centru turistic. Întemeiat în anul 25 d.Hr. din ordinul împăratului August. În sec. 4, scriitorul Ausonius îl desemna ca fiind al 9-lea oraş ca mărime al lumii antice.

MÉRIDA, oraş în Venezuela, capitala statului cu acelaşi nume, la 1640 m altitudine; 74,2 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Industrii. Piaţă agricolă. Universitate.

MÉRIDA, stat în N-V Venezuelei; 11,3 mii km^2; 347,1 mii loc. Expl. forestiere. Agricultură. Creşterea animalelor.

MÉRIDA (**Cordillera de ~**), culme muntoasă cu direcţie S-V—N-E în Anzi (în N Venezuelei). Lungime: c. 400 km. Alt. max.: 5002 m. Pe pante, acoperită cu păduri ecuatoriale, apoi cu stepe înalte, iar, la peste 4600 m, cu zăpezi veşnice.

MÉRIMÉE, **Prosper** (1803-1870), scriitor francez. Romantic prin înclinaţia spre confruntări pasionale şi gustul pentru exotism, sobrietatea şi concizia îl aliniază artei clasice. Piese (*Teatrul Clarei Gazul*), romane istorice (*Cronica domniei lui Carol IX*). Cunoscut mai ales prin nuvelele sale, adevărate bijuterii ale prozei scurte (*Matteo Falcone*, *Colomba*, *Carmen* - din care s-a inspirat Bizet în opera sa). Traduceri din literatura rusă.

MERIŞOR, trecătoare în Carpaţii Meridionali, între culmile de S ale munţilor Şureanu şi cele de N ale munţilor Retezat; permite legătura dintre depresiunea Petroşani şi depresiunea Haţeg-Pui. Alt. max.: 759 m. Şosea şi cale ferată. Cunoscută şi sub numele de pasul *Bănişa*.

MERLEAU-PONTY, **Maurice** (1908-1961), filozof francez. Prof. univ. la Sorbona şi Collège de France. Discipol al lui Husserl. S-a dedicat analizei fenomenologice a faptelor psihologice (*Fenomenologia percepţiei*). S-a situat pe poziţii opuse materialismului dialectic (*Aventurile dialecticii*).

MERLIN, personaj reprezentînd o zeitate celtică şi un bard britanic din jurul anului 500. Apare în legendele arthuriene. Este vrăjitorul şi sfătuitorul regelui Uther Pendragon şi al fiului său, Arthur. La îndemnul lui Merlin, regele Uther a înfiinţat ordinul Masa Rotundă.

MERMOZ, **Jean** (1901-1936), aviator francez. A inaugurat serviciul poştal aerian, pe linia Buenos Aires -Rio de Janeiro (1928). În 1930 a reuşit prima legătură aeriană Franţa - America de Sud. Dispărut în apele Atlanticului de Sud.

MEROE, oraş antic în Sudan, pe Nil. Capitala regatului Cush (în N Numibiei). Centru al industriei fierului în Africa antică. Vestigii arheologice: palat regal, templele lui Amon şi Isis, piramide.

MEROVINGI (**MEROVINGIENI**), prima dinastie de regi ai statului franc, întemeiată, potrivit legendei, de Meroveu. Întemeietorul de fapt al dinastiei a fost **Childeric I** (457-481), căruia i-au urmat **Clovis I** (481-511), **Chilperic I** (561-584), **Clotar II** (584-629), **Dagobert I** (629-639) şi **Childeric III** (743-751), ultimul suveran din dinastia Merovingilor, închis în 751 de Pepin cel Scurt, fondatorul dinastiei Carolingilor.

MERRIFIELD, **R. Bruce** (n. 1921), chimist american. Cercetător la Universitatea Rockefeller. A descoperit tehnica sintetizării moleculelor organice mari. Studii privitoare la sinteza peptidelor. Premiul Nobel (1984).

MERRILL, **Robert** (n. 1917), bariton american. Voce amplă, timbru dramatic. Peste 25 de ani de carieră pe scena Operei Metropolitan. A interpretat roluri în *Traviata*, *Carmen*, *Forţa destinului*, *Bal mascat*, *Othello*. Memorii.

MERSEBURG, oraş în Germania (Saxa-Anhalt), pe Saale, la V de Leipzig; 54,9 mii loc. Expl. de lignit. Industrii. Turism. Dom (sec. 11, reconstruit în sec. 13), castel (sec. 13), vechea primărie (sec. 15-16).

MERSENNE, **Marin** (1588-1648), erudit francez. Matematician, teolog şi filozof. Corespondenţă cu savanţii timpului (Descartes, Pascal, Galileo Galilei, Hobbes). A continuat cercetările lui Galileo Galilei; a măsurat viteza sunetului.

MERSEY, fluviu în V Angliei; 129 km. Izvorăşte din munţii Pennini şi se varsă în Marea Irlandei printr-un estuar lung de 25 km. Legat prin canale de Trent şi Severn. Importantă arteră comercială. Două tunele rutiere şi unul feroviar leagă, pe sub fluviu, Birkenhead de Liverpool.

MERTON, **Robert King** (n. 1910), sociolog american. Prof. univ. la Harvard şi Columbia. Promotor al analizei structural-funcţionale (*Teorie socială şi structură socială*). Lucrări de sociologia ştiinţei (*Sociologia azi*, *Sociologia ştiinţei*, *Pe umerii uriaşilor*).

MERU, vulcan activ în E Africii (Tanzania). Alt.: 4567 m. Acoperit cu păduri tropicale, iar la peste 3000 m cu pajişti.

MERV, oraş antic în Asia Centrală. Capitală înfloritoare în timpul abbasizilor şi selgiucizilor. Palate, biblioteci, canale şi sisteme de irigaţii. Situat într-o oază, era un loc important la încrucişarea drumurilor comerciale. Distrus de mongoli în 1221. Azi *Mary* (Turkmenistan).

MESA VERDE, sit arheologic în SUA, în S-V statului Colorado, la 45 km V de Durango. Locuinţe săpate în stîncă, aşezare ocupată de indienii Anasazi pînă la anul 1300. Descoperit în 1906. Muzeu arheologic. Parc naţional.

MESCHENDÖRFER, **Adolf** (1877-1963; n. Braşov), scriitor de naţionalitate germană din România. Fondatorul asociaţiei culturale "Sebastian Hann" (1904). Romane (*Lenore*, *Oraşul din răsărit*, *Fintîna bivolilor*). Proză de evocare a trecutului (*Transilvania*, *ţară binecuvîntată*, *Povestiri transilvănene*). Teatru (*Pasărea Phoenix*, *Michael Weiss*). Poezii. Antologii ale literaturii germane din Transilvania.

MESEMBRIA (**MESAMBRIA**), oraş-stat în Tracia (azi, Bulgaria); întemeiat pe ţărmul de V al Mării Negre de coloniştii dorieni, în sec. 6 î.Hr. Cucerit de Burebista (jumătatea sec. 1 î.Hr.), face parte, în timpul stăpînirii romane, din Comunitatea cetăţilor pontice.

MESEŞ (**Munţii ~**), culme muntoasă în N Munţilor Apuseni, între văile Crişului Repede şi Agrişului. Alt. max.: 996 m (Măgura Priei). Fragmentată de ape în mai multe măguri.

Păduri de foioase. Păşuni şi culturi.

MESEŞENII DE JOS, comună în judeţul Sălaj. Centru etnografic şi folcloric. Izvoare cu ape minerale. Urme ale unei aşezări a dacilor liberi (sec. 2-4). Nume vechi: *Căţăluşa*.

MESHED (**MASHHAD**), oraş în N-E Iranului; 1,96 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru comercial şi industrial. Renumite covoare. Turism. Moscheile Gowhar Shah (sec. 15) şi Imam Riza (sec. 17). Centru de pelerinaj. Aici se găseşte mormîntul marelui calif din dinastia Abbasizilor, Harun al-Raşid. Între 1736 şi 1747, a fost capitala Persiei.

MESIA, nume dat de creştini lui Iisus Hristos.

MESMER, Franz Anton (1734-1815), medic german. Creatorul teoriei magnetismului animal. A folosit hipnoza în tratarea pacienţilor nevrotici. Mai tîrziu, aceasta a devenit o tehnică psihoterapeutică acceptată.

MESOPOTAMIA, regiune naturală în S-V Asiei, în Orientul Mijlociu, întinsă între fluviile Eufrat şi Tigru, de forma unui culoar lung de c. 1000 km şi lat de c. 200 km. Cuprinde o zonă deluroasă în N şi alta mai joasă, inundabilă, în S. Populată din milen. 4 î.Hr. de triburi semitice; dominată de sumerieni din a doua jumătate a milen. 4 î.Hr. Focar de civilizaţie, aici se dezvoltă oraşele-state sumeriene, apoi Imperiul Sumerian, care se va prăbuşi sub atacurile amoriţilor. Aceştia vor asimila civilizaţia locală şi vor închega noi formaţiuni statale, Babilonul şi Asiria (la începutul milen. 2 î.Hr.). Imperiul Asirian se va destrăma în sec. 7 î.Hr. sub loviturile mezilor şi caldeilor. În următoarele secole înfloreşte Regatul Seleucid. În sec. 3 vin sasanizii şi lumea arabă se instalează în spaţiul mesopotamian.

MESROP MACHTOTS (361-440), erudit armean. Literat şi pedagog; inventatorul alfabetului armean. A tradus *Biblia*.

MESSALINA, Valeria (25-48), a treia soţie a împăratului roman Claudiu. A fost executată de acesta după ce a aflat de căsătoria ei secretă cu Caius Silius. Renumită prin cruzime. Simbol al desfrîului.

MESSENE (**ITHOME**), oraş antic în S-V Peloponesului (Arcadia). Întemeiat de Epaminonda, în 369 î.Hr. Punct strategic împotriva expansiunii spartane. Oraşul a cunoscut o mare înflorire şi sub romani. Se păstrează fragmente din zidurile de fortificaţie; templul lui Asclepios; urme ale stadionului şi teatrului.

MESSERER, Assaf Mihailovici (1903-1992), balerin şi coregraf rus. La Teatrul Mare a semnat coregrafiile *Regina păpuşilor, Şcoala de balet, Marele pas clasic*.

MESSERSCHMITT, Willy (1898-1978), inginer german. A construit (1938) primul avion de vînătoare cu reacţie, M-262, care a fost folosit în 1944; avionul de transport Me-323 (18 t; 6 motoare); bombardierul Me-410.

MESSIAEN, Olivier (1908-1992), compozitor, organist şi pedagog francez. Elev al lui M.Dupré şi al lui P.Dukas. Unul dintre fondatorii grupului muzical de avangardă *Tînăra Franţă* (1936). Lucrări pentru orchestră (*Chronochromie*, *Turangalila*, *Symphonie*, *Deşteptarea păsărilor*), pentru orgă (*Păsări exotice*), pentru pian (*Catalogul păsărilor*). Piese vocale, operă (*Saint François d'Assise*). Scrieri teoretice (*Tehnica limbajului muzical*). Inovator în domeniul orchestraţiei şi tehnicii instrumentale.

MESSIER, Charles (1730-1817), astronom francez. Autor al unui catalog de roiuri stelare şi nebuloase. A fost primul observator francez al cometei Halley (1759). A mai studiat eclipsele şi petele solare.

MESSINA, oraş în Italia (Sicilia), port la strîmtoarea omonimă; 272,1 mii loc. Centru comercial. Şantiere navale. Universitate (1548). Institut de biologie marină. Catedrală bizantină (sec. 11-17). Muzeu. Este legat prin feribot cu Villa San Giovanni. Întemeiat de greci (sec. 8 î.Hr.). Cunoscut în antichitate sub numele *Zancle* şi *Messana*. Distrus în 1908 de un teribil cutremur (peste 30000 de victime).

MESSINA, strîmtoare între Peninsula Italică şi Sicilia, care leagă Marea Tireniană cu Marea Ionică. Lungime: 40 km; lăţime: 3-16 km. Ad. min.: 85 m. Ad. max.: 1240 m. Curent mareic foarte puternic. Des menţionată în legendele antice cu Scylla şi Charybda.

MESTA (**NESTOS**), fluviu în Peninsula Balcanică (Bulgaria şi Grecia); 246 km. Izvorăşte de pe pantele sudice ale munţilor Rila şi se varsă în Marea Egee. Irigaţii. Navigabil.

MESTECĂNIŞ, trecătoare în N Carpaţilor Orientali, între culmile de S-E ale Obcinii Mestecăniş. Face legătura dintre depresiunea Cîmpulung Moldovenesc şi Depresiunea Dornelor. Alt. max.: 1099 m. Şosea şi cale ferată.

MEŠTROVIĆ, Ivan (1883-1962), sculptor, pictor şi gravor iugoslav. Din 1946 pînă în 1955 a predat la Universitatea din Siracuza. Sculptură monumentală inspirată din istoria naţională (*Ciclul de la Kosovo*), statui ecvestre, reliefuri, portrete (*Michelangelo*, *Autoportret*) caracterizate prin robusteţea volumelor şi echilibrul clasic al compoziţiei. Mausoleul de pe muntele Avala, lîngă Belgrad, în stil grandios, reflectă stilul sculpturilor babiloniene şi asiriene.

MEŞTERUL MANOLE, baladă populară românească. Baladă legendară, structurată pe motivul jertfei, cu o largă răspîndire în spaţiul balcanic. Versiunea românească evocă momentul ridicării mănăstirii Curtea de Argeş. Datată în ultimele decenii ale sec. 17, a fost culeasă de G.Dem.Teodorescu şi publicată, în 1884, de Gr.G.Tocilescu. Punc de plecare pentru creaţii culte (Cezar Bolliac, Adrian Maniu, Lucian Blaga).

METALICI (**Munţii ~**) (germ. **ERZGEBIRGE**; ceh. **KRUŠNÉ HORY**), masiv muntos în Europa Centrală, la graniţa Cehiei cu Germania. Alt. max.: 1244 m. Culmi netede cu aspect de platouri. Expl. de minereuri feroase şi neferoase.

METALIFERI (**Munţii ~**), masiv muntos în S Munţilor Apuseni, între valea Ampoiului şi Valea Roşie (afluent al Mureşului). Alt. medie: 800-900 m; alt. max.: 1170 m (vîrful Fericeli). Relief vulcanic şi carstic (cu creste abrupte, chei, peşteri). Depresiuni intramontane (Zlatna, Băiţa). Expl. de aur, argint, mercur, pirite şi sulfuri complexe. Păduri de foioase.

METASTASIO, Pietro (pseudonim al lui *Pietro Trapassi*) (1699-1782), scriitor italian. Poet oficial al Curţii din Viena. Celebru libretist (27 librete de operă şi 47 librete de oratorii). Melodrame (*Didona părăsită*, *Clemenţa lui Titus*, *Ahile în Skyros*, *Attilius Regulus*). Libretele au fost puse pe muzică de Händel, Pergolesi, Gluck, Haydn, Mozart, Cherubini, Meyerbeer.

METAXAS, Ioannis (1871-1941), general şi om politic grec. Întemeietor al Partidului Monarhist Liberal (1920). Prim-ministru (1936); a suspendat Constituţia şi a instaurat un regim de teroare. Dictator al Greciei (1936-1941).

METEŞ, comună în judeţul Alba, la poalele munţilor Trascău. Urme ale unei necropole (milen. 3 î.Hr.). Ruinele unei cetăţi (1276) întărite cu bastion şi ziduri de incintă (sec. 16); distrusă de armata austriacă (1553-1556). Biserici (sec. 17-18). În zonă se află şi rezervaţiile geologice de la Ampoiţa şi Piatra Corbului.

METEŞ, Ştefan (1887-1977; n. Geomal, jud. Alba), istoric român. Director al Arhivelor Statului din Transilvania (1922-1949). Lucrări în care tratează aspecte privitoare la istoria Transilvaniei şi legăturile acesteia cu celelalte ţări române; lucrări privind istoria bisericii româneşti (*Istoria bisericii şi a vieţii religioase a românilor din Ardeal şi Ungaria*, *Păstorii ardeleni în Principatele Române*, *Emigrări româneşti din Transilvania în sec. XIII-XIX*, *Mănăstirile româneşti din Transilvania şi Ungaria*). Membru corespondent al Acad. Rom.

METODIU (820-885), cărturar slav, originar din Tesalonic. Împreună cu fratele său, Chiril, a inventat alfabetul chirilic şi a propagat creştinismul (din 863) în Moravia şi Panonia. A tradus *Biblia* în limba slavă.

METROPOLITAN MUSEUM, muzeu de artă din SUA, fondat în 1870. Cel mai mare muzeu al ţării. Clădirea aflată în Central Park, în New York, a fost proiectată (1874-1880) în stil neogotic de Calvert Vaux; a fost extinsă în stil neoclasic de Richard Morris Hunt (1895). Colecţiile cuprind piese din Egiptul antic, Grecia şi Roma antică; pictură, sculptură şi arte decorative europene şi americane; instrumente muzicale; arme şi armuri, costume. La început, colecţiile numărau 174 de picturi, cărora li s-au adăugat: colecţia de antichităţi din Cipru, descoperită de Luigi Palma şi Cesnola; colecţia lui Robert Lehman şi cea de artă primitivă a lui Rockefeller. În prezent colecţiile numără peste 3 mil. de piese. În cadrul muzeului există biblioteci de artă şi arheologie şi un departament de restaurare foarte bine dotat.

METROPOLITAN OPERA, teatru liric din New York, înfiinţat în 1883; cel mai important din SUA. Inaugurarea s-a făcut cu opera *Faust* de Gounod. Clădirea a fost proiectată de Josiah Cleveland Cady. Spectacolele, cîntate în limba originală, sînt susţinute de cîntăreţi şi dirijori de renume mondial. În 1966, s-a deschis noua clădire a teatrului în

Centrul Lincoln, opera arhitectului Wallac K.Harrison, cu o capacitate de 3800 locuri. La premieră s-a cîntat opera lui Samuel Barber *Antoniu şi Cleopatra*. Din 1977, spectacolele sînt televizate; primul a fost *Boema* de Puccini, cu Renata Scotto şi Luciano Pavarotti.

METSU, Gabriel (1629-1667), pictor olandez. Influenţat de Jan Vermeer şi Pieter de Hooch. Scene de gen în care se remarcă simplicitatea (*Copil bolnav*, *Negustorii de păsări*, *Bolnava şi medicul*). Iscusinţă în a surprinde detaliul sugestiv.

METTERNICH (METTERNICH-WINNEBURG), Klemens, prinţ Wenzel von (1773-1859), om politic austriac. Ministru de Externe (1809-1848) şi cancelar (1821-1848) al Austriei. După Congresul de la Viena (1814-1815) a determinat crearea Confederaţiei Germane sub conducerea Austriei. A încercat să menţină un echilibru de forţe în Europa urmărind să impună o pace durabilă prin metode represive. Rol în formarea Sfintei Alianţe (1815). În vîltoarea evenimentelor de la 1848 a fost forţat să fugă. S-a refugiat în Anglia. Memorii.

METZ, oraş în N-E Franţei (Lorena), port pe Moselle; 120 mii loc. Centru strategic. Nod feroviar. Aeroport. Centru minier şi comercial. Catedrală gotică (sec. 13-16), ansamblul arhitectural din Place des Armes (sec. 18). Muzeu. În antichitate, s-a numit *Divodurum*. Capitala Lotharingiei (sec. 9). Din sec. 13, oraş imperial liber, alipit la regatul francez în 1552 şi transformat într-o puternică fortăreaţă. În timpul Războiului Franco-Prusian, oraşul a rezistat unui asediu puternic, dar a fost nevoit să se predea (1870). Între 1871 şi 1918 a aparţinut Imperiului German. După primul război mondial, prin Pacea de la Versailles, revine Franţei. Ocupat de germani în timpul celui de-al doilea război mondial.

METIANU, Nicolae L. (1881-1965; n. Odobeşti), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Specialist în otorinolaringologie. Promotorul unor metode chirurgicale noi; a iniţiat în România examenele endoscopice şi a introdus noi instrumente chirurgicale.

MEUNIER, Constantin (1831-1905), sculptor şi pictor belgian. A predat la Academia din Leuven (1887-1895) şi la Academia din Bruxelles. Evocă în contururi energice figuri de muncitori (basorelief pentru *Monumentul muncii* din Bruxelles, *Hamal*, *Miner*). Spre sfîrşitul activităţii a abordat teme mitologice şi subiecte istorice.

MEUSE (flam. **MAAS**), rîu în V Europei; 950 km. Izvorăşte din podişul Langres (Franţa). Formează o porţiune de graniţă cu Belgia; traversează Olanda şi se varsă în delta Rinului. Trece prin Verdun, Sedan (Franţa), Namur, Liège (Belgia), Maastricht (Olanda). Canale prin care se face legătura cu Antwerpen (Belgia) sau Rotterdam (Olanda). În ambele războaie mondiale valea rîului a reprezentat un obiectiv strategic.

MEXIC (Golful ~), golf al Oceanului Atlantic, cuprins între SUA, Mexic şi Arhipelagul Antilelor; 1,5 mil. km². Ad. max.: 4023 m. Ţărm lagunar. În el se varsă fluviile Mississippi şi Rio Grande. De aici se formează Golfstromul. Rezerve de petrol. Pescuit.

MEXIC (Podişul Mexican), podiş în S Americii de Nord, încadrat de lanţurile muntoase Sierra Madre Occidental şi Sierra Madre Oriental şi care comunică în N cu podişul Colorado; c. 1,2 mil. km². În N regiunii apar culmi muntoase cu altitudini de 900-1200 m, în centru platouri vulcanice de 2000-2400 m, iar în S numeroşi vulcani activi şi stinşi. Alt. max.: 5700 m (vîrful Orizaba). Climă tropicală. Expl. de minereuri de argint, aur, plumb, antimoniu, zinc, mercur, mangan, fier, cupru.

MEXIC (Statele Unite Mexicane), stat în America de Nord. Suprafaţa: 1,97 mil. km². Populaţia: 95,83 mil. loc. Limba oficială: spaniola. Capitala: *Ciudad de Mexico*. Culte: catolicism, protestantism. Moneda: 1 peso = 100 centavos. Împărţit în 31 de state federale şi un district federal. Oraşe pr.: Guadalajara, Monterrey, León, Ciudad Juárez, Tijuana, Mexicali, Acapulco de Juárez. Relief variat, cu două lanţuri muntoase mari: Sierra Madre Occidental şi Sierra Madre Oriental, care se desfăşoară în direcţia N-V—S-E şi care delimitează spre E şi V înaltul Podiş Mexican, închis spre S de lanţul muntos Sierra Volcanica Transversal cu vulcani activi (Popocatépetl, Iztaccihuatl). Climă subtropicală şi temperată. Vegetaţie tropicală variată. Expl. de petrol, gaze naturale, minereuri de fier, plumb, zinc, cupru, aur. Expl. forestiere de lemn preţios. Ind. constructoare de maşini, chimică, textilă. Se cultivă porumb, fasole, floarea-soarelui, trestie de zahăr, citrice, cafea, cacao, bumbac, tutun. Viticultură; pomicultură. Creşterea animalelor (cabaline, bovine, porcine). Flotă comercială. Turism dezvoltat. Exportă minerale, cafea, legume, zahăr, lemn preţios, peşte. — Teritoriul a fost populat din vechime de triburi amerindiene. În sec. 14-15 se pun bazele Imperiului Aztec. Cucerit în sec. 16 de Hernán Cortés, care întemeiază viceregatul Noii Spanii. În sec. 18, graniţele se lărgesc prin cuprinderea Californiei şi Texasului. În 1821, Mexic îşi declară independenţa, iar în 1824 se proclamă republică federativă (mai cuprindea Costa Rica, Guatemala, Nicaragua, Honduras şi San Salvador). În 1845, pierde o parte însemnată din teritoriu (Texasul este anexat de SUA), iar în urma Războiului Americano-Mexican, California şi regiunea din N fluviului Rio Grande del Norte. Între 1861 şi 1867 are loc intervenţia anglo-franco-spaniolă, în timpul căreia francezii înscăunează ca împărat (1864) pe arhiducele austriac Maximilian de Habsburg. În 1876, puterea este preluată de generalul Porfirio Díaz (preşedinte al Mexicului pînă în 1911, cu excepţia anilor 1880-1884). Între 1910 şi 1917, are loc revoluţia condusă de Emiliano Zapata şi Francisco Villa, care a răsturnat regimul instaurat de Díaz. În 1928, a fost creat Partidul Revoluţionar Instituţional, care domină şi astăzi viaţa politică. Republică prezidenţială.

MEXICALI, oraş în N-V Mexicului, capitala statului Baja California, la graniţa cu SUA; 602,39 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru comercial (piaţă pentru bumbac, animale). Universitate. Turism. Irigaţii.

MEXICO, stat în centrul Mexicului; 21,4 mii km²; 9,8 mil. loc. Situat la o altitudine de peste 3 mii m. Capitala: *Toluca*. Bumbac, floarea-soarelui, tutun. Creşterea animalelor. Turism: în apropiere situl arheologic Teotihuacán. Statul a fost ocupat de SUA în timpul Războiului Americano-Mexican (1847) şi de Franţa (1863).

MEXICO CITY v. **Ciudad de Mexico**.

MEYER, Adolf (1886-1950), psihiatru american. Născut în Elveţia, stabilit în SUA în 1892. Profesor la Universitatea "John Hopkins" (1910-1941). A introdus în psihologie

studiul de caz, cu informaţii despre ereditate şi condiţiile economice, sociale, de mediu în care trăieşte individul. A făcut şi cercetări de neurologie. Lucrare pr.: *Psihologia*.

MEYER, Conrad Ferdinand (1825-1898), scriitor elveţian de limbă germană. Considerat precursor al liricii simboliste germane. Poezie cu inflexiuni moderne (*Romanţe şi imagini*). Romane care reconstituie epoca Renaşterii (*Nunta călugărului*) sau evocă momente din istoria Elveţiei (*Jürg Jenatsch*).

MEYER, Lothar Iulius (1830-1895), chimist german. Independent de Mendeleev, a elaborat criteriile clasificării elementelor chimice (*Teoria modernă a chimiei*).

MEYER, Viktor (1848-1897), chimist german. Profesor la universităţile din Zürich, Göttingen, Heidelberg. Cercetări de pionierat în chimia organică şi anorganică. A elaborat o metodă de determinare a masei moleculare a compuşilor organici.

MEYERBEER, Giacomo (pseudonim al lui *Jakob Liebmann Beer*; 1791-1864), compozitor german. Remarcabil pianist; s-a orientat spre operă, cu efecte orchestrale deosebite (*Robert Diavolul*, *Prorocul*, *Africana*).

MEYERHOF, Otto (1884-1951), medic şi biochimist german. Prof. univ. la Heidelberg şi Philadelphia. Cercetări în domeniul fiziologiei musculare; a studiat originea acidului lactic. Lucrări pr.: *Procesele chimice din muşchi*, *Dinamica chimică a fenomenului vieţii*. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1922), împreună cu A.V.Hill.

MEYER-LÜBKE, Wilhelm (1861-1936), lingvist german. Prof. univ. la Zürich, Jena, Viena şi Bonn. A condus institutul de limba română de pe lîngă Universitatea din Viena. Lucrări referitoare la limbile romanice (*Gramatica limbilor romanice*, *Introducere în studiul lingvisticii romanice*, *Dicţionar etimologic romanic*). Studii privind limba română (*Româna şi limbile romanice*) şi recenzii despre unele lucrări româneşti (despre *Codicele Voroneţean*).

MEZEN (MEZEN'), fluviu în N părţii europene a Rusiei; 966 km. Izvorăşte din Colinele Timan şi se varsă în golful cu acelaşi nume al Mării Albe. Navigabil în cursul inferior.

MEZIAD, peşteră în V Munţilor Apuseni, situată pe versantul sudic al munţilor Pădurea Craiului (jud. Bihor). Dispusă pe trei niveluri. Lungimea totală: 3463 m. Resturi fosile de *Ursus spelaeus*. Obiectiv turistic.

MEZZETTI, Enrico (1870-1930), compozitor şi dirijor român. Fiu al compozitorului Pietro Mezzetti. Profesor de canto la Conservatorul din Iaşi şi director (1905-1907, 1911-1913) al acestei instituţii. Bogată activitate componistică: uverturi, preludii simfonice, romanţe.

MIAMI, oraş în S-E SUA (Florida), port la Oceanul Atlantic; 3,4 mil. loc. (cu suburbiile). Centru balnear, format din staţiunile Miami Beach, Palm Beach ş.a. Centru financiar şi comercial. Ind. tutunului. Turism. Universităţi. Teatre şi festivaluri artistice naţionale. Muzee. Acvariu. Întemeiat în 1870.

MIAULIS (*Andreas Vokos*, zis ~; 1768-1835), amiral grec. Erou naţional. Comandant al forţelor navale ale insurgenţilor greci din 1821, în timpul Războiului pentru Independenţă (1821-1829); a respins atacul turcilor asupra Samosului (1825).

MICA, comună în judeţul Cluj, în zona de confluenţă a Someşului Mic cu Someşul Mare. Biserică în stil romanic (sec. 13). Castelul Kornis (1593), în stilul Renaşterii transilvănene. Menţionată documentar în 1330.

MICA, comună în judeţul Mureş, pe rîul Tîrnava Mică. Castel în stil baroc (sec. 17), fosta reşedinţă a principelui Apor.

MICA ÎNŢELEGERE (MICA ANTANTĂ), organizaţie de securitate regională, formată prin convenţii între România, Iugoslavia şi Cehoslovacia în 1921. Se urmărea respectarea prevederilor tratatelor de pace de la sfîrşitul primului război mondial şi menţinerea statu-quo-ului teritorial. S-a destrămat după invadarea Cehoslovaciei de către Germania (sept. 1938 - mart. 1939).

MICĂSASA, comună în judeţul Sibiu, pe Tîrnava Mare. Biserică romano-catolică (sec. 13), cu transformări ulterioare. Castelul Brukenthal (1500). Şcoală cu predarea în limba română, înfiinţată (1787) de Gh.Şincai. Menţionată documentar în 1267.

MICENE (gr. **MYKENE**), oraş străvechi în Argolida (Grecia), înfloritor în milen. 2 î.Hr. A dat numele de civilizaţie miceniană ultimei epoci a bronzului (1600-1100 î.Hr.). Potrivit legendei, a fost întemeiat de Perseu. Săpături arheologice făcute de H.Schliemann (1876-78) au dat la iveală mormîntul lui Atreu, zidul ciclopic "Poarta leilor", necropola regală, palate. Distrus în sec. 5 î.Hr.

MICHAUX, Henri (1899-1984), scriitor şi pictor francez de origine belgiană. Lirică vizionară (*Exorcisme*, *În ţara magiei*, *Spaţiul dinlăuntru*). Memorii de călătorie (*Un barbar în Asia*). Proză fantastică (*Călătorie în marea Garabagne*). Călătoriile sale imaginare şi le-a transpus în plastică.

MICHEL, André (1853-1925), publicist şi istoric de artă francez. Activitate jurnalistică; s-a consacrat artelor plastice. Sub direcţia sa a apărut *Istoria artei de la începutul creştinismului pînă în zilele noastre* (17 vol., între 1905-1929), în care a redactat numeroase capitole.

MICHEL, Georges (1763-1843), pictor francez. Peisagist; a pictat cu precădere cîmpurile de la Montmartre. Primul artist care pictează în aer liber. Anticipă Şcoala de la Barbizon.

MICHELANGELO (Michelangelo Buonarroti) (1475-1564), sculptor, pictor, arhitect, inginer şi poet italian. Cel mai de seamă reprezentant al Renaşterii, unanim recunoscut. Întruchipează idealul de universalitate al acestei epoci, creatorul care s-a exprimat genial în aproape toate artele. A studiat pictura cu Domenico Ghirlandaio şi sculptura cu Bertoldo di Giovanni. După modelul epocii, l-a avut ca protector pe Lorenzo de Medici. La Curtea acestuia vine în contact cu operele lui Marsilio Ficino, Angelo Poliziano, Girolamo Savonarola şi îşi formează propria părere despre evoluţia artei toscane de la Giotto la Donatello. Sculpturi în care surprinde pasiunea şi suferinţa umană şi care prevestesc barocul (*Pietà*, *Moise*, *David*, ansamblul funerar al Medicilor: statuile lui Giuliano şi Lorenzo, *Gînditorul* şi cele patru alegorii: *Aurora*, *Amurgul*, *Ziua şi Noaptea*, *Pietà Rondanini*). În pictură domină viziunea sculpturală, accentul este pus pe desenul care conturează puternic anatomia, sugerînd mişcarea şi forţa (bolta Capelei Sixtine, *Judecata de apoi* de pe peretele de altar al Capelei Sixtine, *Crucificarea Sf. Petru*). Ca arhitect, a oferit proiectele pentru faţada bisericii San Lorenzo din Florenţa, Piaţa Capitoliului din Roma, macheta cupolei bazilicii San Pietro din Roma şi a construit Biblioteca Laurenziana din Florenţa. Versuri (*Sonete*). Identificat total cu vremea sa, Michelangelo a influenţat dezvoltarea ulterioară a artei cum nici un alt artist nu a făcut-o, cu excepţia lui Fidias (sec. 5 î.Hr.). Arta sa se regăseşte, după trei secole, în lucrările lui Ch.Garnier (arhitectură), Delacroix (pictură) şi Rodin (sculptură).

MICHELET, Jules (1798-1874), istoric şi publicist francez. Admirator al evului mediu, s-a aplecat asupra studiului documentelor, pe care le-a folosit în reînvierea trecutului. Contribuţii însemnate la istoria Franţei (*Istoria Franţei*, 17 vol.; *Istoria Revoluţiei franceze*, 7 vol.). A susţinut şi popularizat în presa franceză Revoluţia de la 1848-1849 din ţările române şi Unirea Principatelor.

MICHELIN, societate franceză producătoare de anvelope. Fondată în 1894 de fraţii André şi Édouard Michelin. În primele decenii ale sec. 20, avea filiale în Italia, Marea Britanie şi Spania. Astăzi este prezentă în numeroase ţări, ca a doua producătoare de anvelope din lume, după societatea americană "Goodyear".

MICHELL, John (1724-1793), geolog şi astronom englez. Fondatorul seismologiei. A studiat cutremurul de la Lisabona (1755). A făcut presupuneri asupra originii seismului şi a modalităţii de a calcula epicentrul unui cutremur. În domeniul astronomiei, a estimat distanţa de la Pămînt la stele.

MICHELOZZO (*Michelozzo di Bartolomeo Michelozzi*, zis ~; 1396-1472), arhitect, decorator şi sculptor italian. A construit palatul Medici la Florenţa, precum şi mănăstirea şi biserica San Marco, care se desting prin eleganţă. A introdus elemente gotice în stilul renascentist. A lucrat şi la Veneţia, Milano şi Dubrovnik, lăsînd amprenta stilului toscan.

MICHELSON, Albert Abraham (1852-1931), fizician şi astronom american de origine polonă. Prof. univ. la Chicago. A inventat instrumente de măsurat. Primul care a calculat cu exactitate diametrul unei stele; a realizat un interferometru care îi poartă

Michelangelo, *Facerea lumii* (detaliu)

numele şi a făcut cercetări (1887) asupra vitezei luminii, care i-au folosit lui Einstein la fundamentarea teoriei relativităţii. Premiul Nobel pentru fizică (1907).

MICHIGAN, lac în America de Nord, în sistemul Marilor Lacuri, aflat în întregime pe teritoriul SUA; 57,7 mii km^2; ad. max.: 281,5 m. Comunică printr-o strîmtoare cu lacul Huron şi printr-un canal navigabil cu Mississippi. Pe malurile sale se află oraşele Chicago şi Milwaukee. Pescuit. Exploratorul francez J.Nicolet a descoperit lacul în 1634.

MICHIGAN, stat în N-E SUA; 250,7 mii km^2; 9,2 mil. loc. Capitala: *Lansing*. Expl. forestiere, de minereuri de fier, cupru, petrol, gaze naturale, sare (locul 1 în ţară). Puternică zonă industrială. Siderurgie, construcţii de automobile ("General Motors", în Detroit), avioane. Pescuit. Creştere intensivă a animalelor. Legumicultură şi pomicultură. Turism în zona Marilor Lacuri. Primul european care a explorat zona a fost É.Brûle (1620). În 1668, J.Marquette a fondat prima aşezare, Sault Sainte Marie.

MICHOACÁN, stat în partea central-vestică a Mexicului; 59,9 mii km^2; 3,5 mil. loc. Se găseşte la o altitudine de peste 3000 m. Capitala: *Morelia*. Expl. forestiere şi de minereuri de fier. Trestie de zahăr. Citrice. Pescuit în lacul Pátzcuaro.

MICIA v. **Veţel**.

MICIURIN, Ivan Vladimirovici (1855-1935), horticultor şi genetician rus. A obţinut peste 300 de noi soiuri de plante pomihorticole, în special pomi fructiferi. A experimentat controlul ştiinţific al creşterii plantelor.

MICKIEWICZ, Adam (1798-1855), poet polonez. Cel mai de seamă reprezentant al romantismului polonez. Luptător pentru renaşterea Poloniei şi independenţa ţării. Lirică patriotică, cu substrat folcloric (vol. *Balade şi romanţe*, considerat un manifest al romantismului), şi poezie influenţată de Orient, cu notaţii din exil (*Sonete din Crimeea*). Poeme istorice ample, dominate de un impuls mesianic şi populate de eroi titanici (*Konrad Wallenrod*, *Pan Tadeusz*). Drame romantice (*Străbunii*).

MICLE, Ştefan (1820-1879; n. Feleacu, jud. Cluj), fizician şi chimist român. Prof. univ. la Iaşi (la Universitatea Mihăileană). Lecţii de popularizare a chimiei, fizicii şi ştiinţelor naturii. A organizat primul laborator universitar de chimie şi a ţinut primul curs de electricitate şi optică, însoţit de experienţe.

MICLE, Veronica (1850-1889; n. Năsăud), poetă română. Soţia lui Ştefan Micle. Versuri sentimental-erotice, de influenţă eminesciană. Loc important în biografia lui Eminescu.

MICLESCU, familie de boieri din Moldova. Mai importanţi: — **Gavril Miclescu**, mare dregător la începutul sec. 18. — **Sofronie Miclescu** (c. 1790-1863), mitropolit al Moldovei (1851-1860). Sprijinitor al Unirii Principatelor. A tipărit *Vieţile Sfinţilor*, 12 vol. Traduceri. — **Calinic Miclescu** (1822-1886), mitropolit al Moldovei (1865-1875), apoi mitropolit primat al României (1875-1886). A contribuit la înfiinţarea Tipografiei Cărţilor Bisericeşti (1882). În timpul său a fost recunoscută autocefalia Bisericii Ortodoxe Române (1885). — **C.M.D. (Minuţă) Miclescu** (1854-1912), avocat şi profesor. Nepot al lui Calinic Miclescu. Avocat al statului. Prieten cu Gheorghe Panu şi Ştefan G.Vîrgolici.

MICLEŞTI, comună în judeţul Vaslui, pe rîul Vaslui. Biserică de lemn (sec. 18). Rezervaţia botanică "Movila lui Burcel".

MICLOŞI, Corneliu (1887-1963; n. Covăsînţ, jud. Arad), inginer român. Prof. univ. la Timişoara. Cercetări în domeniul tehnologiei materialelor, privind îndeosebi sudarea oţelului. A formulat o teorie proprie a căii ferate fără joante (a inventat dispozitivul "Taurus" de sudat electric şinele). Lucrări pr.: *Tehnologia mecanică*, *Tracţiunea electrică*, *Sudarea metalelor*. Acad.

MICRONEZIA, grupare insulară în Oceania, formată din mai multe arhipelaguri situate la N de Ecuator. Cuprinde arhipelagurile Mariane, Caroline, Marshall, Kiribati şi alte insule vulcanice şi coraligene de mici dimensiuni. Climă ecuatorială şi subecuatorială. Cocotieri, bananieri, trestie de zahăr, orez. Pescuit.

MICRONEZIA (Statele Federate ale Microneziei), stat în Oceanul Pacific central; cuprinde partea de E a arhipelagului Caroline, format din grupurile insulare Pohnpei (Ponape), Chuuk (Truk), Kusaie (Kosrae), Yap. Suprafaţa: 720,6 km^2. Populaţia: 106 mii loc. Limba oficială: engleza. Capitala: *Kolonia* (pe insula Pohnpei). Culte: catolicism, protestantism. Moneda: 1 dollar US = 100 cents. Oraşe pr.: Moen, Kusaie. Relief muntos. Climă tropical-oceanică. Floră şi faună bogată în specii exotice. Economie slab dezvoltată. Culturi de batate, palmieri de cocos. Pescuit. Turism. Exportă piper, ulei de palmier. — În sec. 16, ajung aici navigatorii spanioli, fără ca zona să fie efectiv colonizată. Posesiune hispanică. Insulele sînt vîndute Germaniei (1899). Ocupate în primul război mondial de trupe nipone, ele devin în 1920 teritoriu al Societăţii Naţiunilor administrat de Japonia. În al doilea război mondial, sînt luate în stăpînire de americani (1944-1945). Împreună cu insulele Marshall şi insulele Mariane de Nord formează un teritoriu sub tutela ONU, administrat de SUA. În 1979, Statele Federate ale Microneziei îşi dobîndesc autonomia. În 1982, se semnează cu SUA un acord de liberă asociere, potrivit căruia sînt un stat suveran, iar SUA sînt responsabile cu apărarea şi relaţiile externe. Admise în ONU (1991), ca membru cu drepturi depline. Republică parlamentară.

MICU, Samuil (1745-1806; n. Sadu, jud. Sibiu), cărturar român. Istoric, filozof, traducător, reprezentant de seamă al Şcolii Ardelene. Nepot al episcopului Inochentie Micu-Klein. Alcătuieşte argumentaţia istorică pentru *Supplex Libellus Valachorum*. Scrieri istorice în care susţine originea romană şi continuitatea poporului român pe acest teritoriu (*Brevis historica notitia originis et progressu nationis daco-romanae*, *Scurtă cunoştinţă a istoriei românilor* şi *Istoria, lucrurile şi întîmplările românilor pre scurt*). Autor al primei gramatici tipărite a limbii române (*Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, în colaborare cu Gh.Şincai). Foloseşte pentru prima dată alfabetul latin în tipăriturile româneşti (*Carte de rugăciuni*). În spirit iluminist, iniţiază o mare lucrare lexicografică, continuată ulterior de alţi învăţaţi, între care şi Petru Maior, şi care a stat la baza *Lexiconului de la Buda*. Traduceri şi prelucrări de opere (*Biblia*, *Esopia*, *Varlaam şi Ioasaf*, *Istoria bisericească* a lui Claude Fleury). Cărturar cu vaste preocupări, şi-a închinat viaţa renaşterii culturale a românilor.

MICU-KLEIN, Ioan Inochentie (1692-1768; n. Sadu, jud. Sibiu), iluminist român. Episcop al Bisericii Unite din Transilvania (1729-1751). Este cel dintîi care trasează programul politic, social şi cultural al Şcolii Ardelene. Militează pentru drepturile românilor din Transilvania, dotarea clerului, pentru restituirea pămînturilor luate de nobili şi organizarea şcolilor pentru români. Însufleţit de ideile iluministe, reuşeşte să facă din oraşul Blaj un focar de cultură şi o citadelă românească. În 1744 este pus sub acuzaţie de Curtea de la Viena şi nevoit să ia drumul Romei, într-un exil fără întoarcere (*Corespondenţă din exil*).

MICU, Dumitru (n. 1928, Bîrsa, jud. Sălaj), critic şi istoric literar român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii despre literatura sec. 20. Monografii (*Opera lui Tudor Arghezi*, *Lirica lui Lucian Blaga, G.Călinescu -Între Apollo şi Dionysos*); sinteze (*Literatura română la începutul sec. al XX-lea*, *Gîndirea şi gîndirismul*). Împreună cu N.Manolescu, a realizat o privire de ansamblu asupra literaturii contemporane (*Literatura română de azi*). O *scurtă istorie a literaturii române*, în mai multe volume.

MICULA, comună în judeţul Satu Mare, la graniţa cu Ucraina. Crescătorie de fazani. Re-

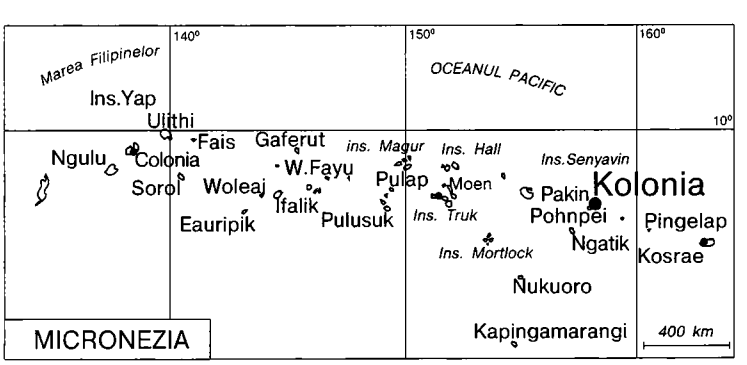

zervaţie de cerbi lopătari. Menţionată documentar în 1216.

MICULESCU, Constantin (1863-1937; n. Crevenicu, jud. Teleorman), fizician român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniile termodinamicii, opticii, acusticii; a efectuat (1891) o determinare precisă a echivalentului mecanic al caloriei prin metoda circulaţiei apei în calorimetru (*Mesure de l'equivalent mécanique de la chaleur*).

MICULI (MIKULI), Carol (1821-1897; n. Cernăuţi), compozitor, profesor şi pianist român. Elev al lui Fr.Chopin. Profesor şi director al Conservatorului din Lvov (1858-1897). Piese instrumentale (*Horă în Moldova*), vocale (lieduri) şi corale. Culegeri de folclor. Ediţie adnotată a operei lui Chopin.

MIDAS (în mitologia greacă), rege al Frigiei. Potrivit unei legende, Dionysos i-a îndeplinit dorinţa de a transforma tot ce atinge în aur. Regretînd alegerea făcută, l-a rugat pe zeu să-şi ia darul înapoi. Probabil că legenda vizează bogăţiile legendare ale Frigiei. În altă variantă, regele a fost ales judecător într-o întrecere muzicală dintre Pan şi Apolo. Pentru că l-a preferat pe primul, Apolo s-a răzbunat făcînd să-i crească urechi de măgar.

MIDDELBURG, oraş în S-V Olandei, centrul ad-tiv al provinciei Zeeland; 39,6 mii loc. Nod de comunicaţii. Piaţă agricolă. Industrii. Primărie (sec. 15-16), mănăstire (sec. 12-16).

MIDDLESBROUGH, oraş în Marea Britanie (Anglia), în conurbaţia Teesside, port la estuarul Tees (Marea Nordului); 141 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Mare centru siderurgic. Rafinărie de petrol. Şantiere navale.

MIDHAT-PAŞA, Ahmed (1822-1883), om politic turc. Mare vizir al Imperiului Otoman (1872, 1876-1877). A încercat să modernizeze statul. Conducător al mişcării "Noii osmani" pentru transformarea Imperiului Otoman într-o monarhie constituţională. Autor al primei Constituţii turce (1876). Exilat în Arabia, a fost asasinat din ordinul sultanului Abdul-Hamid II.

MIDIA, cap pe litoralul românesc al Mării Negre, situat la N de Constanţa. În N se desfăşoară ţărmuri joase, cu lagune, iar în S, faleze. Punctul final al canalului Poarta Albă-Năvodari-Midia.

MIDLANDS, regiune în centrul Angliei; cuprinde mai multe comitate (Deryshire, Nottinghamshire, Leicestershire ş.a.); 15,3 mii km^2; 7,32 mil. loc. Oraşe pr.: Birmingham, Coventry, Nottingham, Derby, Leicester. Industrie dezvoltată (echipament electronic, ind. chimică, textilă). Bombardată de germani în timpul celui de-al doilea război mondial.

MIDWAY, insule în Oceanul Pacific, la N-V de arhipelagul Hawaii; 5,2 km^2; 2,2 mii loc. Cuprind insulele coraligene Eastern şi Sand. Aeroport. Nod de cabluri transoceanice. Aparţin SUA. Descoperite în 1859 de navigatori americani şi ocupate 8 ani mai tîrziu. Din 1903, teritoriu neîncorporat al SUA, administrat de Departamentul Marinei. — *Bătălia de la ~*, bătălie aeronavală decisivă în cel de-al doilea război mondial (4 iun. 1942). Forţele japoneze sub comanda amiralului Yamamoto Isoroku au fost învinse de cele americane conduse de amiralul Chester William Nimitz. Bătălia a marcat schimbarea raportului de forţe în Pacific.

MIE, prefectură în Japonia (Honshū); 1,6 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Tsu*. Mari industrii. Perle de cultură. Cunoscută mai ales prin cele două parcuri naţionale: Ise-Shima (maritim) şi Yoshino-Kumano (montan) şi prin marile sanctuare şintoiste.

MIERCUREA-CIUC, municipiu în partea central-estică a României, reşedinţă a judeţului Harghita; 46,9 mii loc. Situat în depresiunea Ciuc, la 700 m altitudine. Expl. de andezit, caolin. Centru industrial (metalurgie, construcţii de utilaj greu). Îmbuteliere a apelor minerale. Institut. Muzeul secuiesc al Ciucului. Casa memorială "Nagy Imre". Patinoar. Cetatea Mikó (1611-1621). Mănăstirea franciscană Şumuleu, cu o biserică ctitorită de Iancu de Hunedoara (1444); preţios fond de carte veche. Biserică romano-catolică (sec. 15). Turism. Staţiuni balneoclimaterice componente (Harghita-Băi, Jigodin-Băi). Urme ale unei aşezări datînd de la sfîrşitul epocii bronzului. Menţionat documentar în 1427.

MIERCUREA SIBIULUI, comună în judeţul Sibiu. Staţiune balneoclimaterică. Izvoare de ape minerale. Biserici (sec. 13). Cetate ţărănească (sec. 16-19). Aici s-au descoperit obiecte din perioada română şi un tezaur monetar (denari emişi în perioada 189-41 î.Hr.). Menţionată documentar în sec. 13.

MIESCHER, Friedrich Johann (1844-1895), biochimist elveţian. Prof. univ. la Basel. A descoperit acidul dezoxiribonucleic (ADN), pe care l-a numit "nuclein" (1869). Rezultatele cercetărilor le-a publicat în 1871. Miescher nu şi-a dat seama de rolul ADN-ului în transmiterea caracterelor ereditare, rol descoperit de alţi cercetători în 1885.

MIES VAN DER ROHE, Ludwig (1886-1969), arhitect german. Stabilit în SUA (1938). Unul dintre fondatorii arhitecturii moderne şi reprezentant al concepţiei structurale în arhitectură. Împreună cu Gropius şi Le Corbusier, întemeietor al şcolii de arhitectură care a promovat stilul internaţional (1930). Lucrări realizate pe principiile tehnologiei moderne, complet lipsite de decoraţie (Illinois Institute of Technology din Chicago; Casa Farns-Worth din Plano, Illinois; Seagram Building din New York, Galeria Naţională din Berlin).

MIESZKO I (?-992), cneaz polonez (c. 960-992). A adoptat (în 966) creştinismul. Întemeietor al statului polonez, a unificat aproape toate teritoriile polone (aproximativ configuraţia Poloniei din 1945).

MI FEI (MI FU) (1051-1107), pictor, caligraf şi colecţionar chinez din timpul dinastiei Sung. Stil propriu în peisagistică. Două tratate despre artă.

MIFSUD BONNICI, Ugo (n. 1932), om politic maltez. Preşedinte al Republicii Malta (din 1994).

MIFUNE, Toshiro (n. 1920), actor japonez de film. Descoperit şi distribuit, în 1948, în *Îngerul beat* de regizorul Akira Kurosawa. Lungă colaborare, împreună au făcut peste 15 filme (*Rashomon, Cei şapte samurai, Tronul însîngerat, Fortăreaţa ascunsă, Sanjuro, Barbă roşie*). Roluri de luptător (samurai), de mare popularitate (*Ultimul samurai, Soarele roşu*).

MIGJENI (pseudonim al lui *Gjergj Nikolla Milosh*; 1911-1938), scriitor albanez. Lirică neoromantică, de evocare a realităţilor albaneze ale timpului său (*Versuri libere*); proză (*Opere*, postum).

MIHAI EMINESCU, comună în judeţul Botoşani. Muzeu memorial "M.Eminescu" (satul Ipoteşti). Parc dendrologic. Urmele unei aşezări traco-getice (sec. 6-3 î.Hr.). Vestigii ale unei aşezări neolitice, aparţinînd culturii Cucuteni.

MIHAI I de Hohenzollern (n. 1921, Sinaia), rege al României (1927-1930, sub Regenţă, şi 1940-1947). Fiu al lui Carol II şi al principesei Elena. După arestarea mareşalului I.Antonescu (aug. 1944), rolul său a fost dominant în schimbarea orientării politice şi militare a României. Silit de comunişti să abdice (dec. 1947). S-a stabilit în Elveţia. Căsătorit cu Anna, prinţesă de Bourbon-Parma. Memorii, sub forma unui dialog cu scriitorul Mircea Ciobanu.

MIHAIL (Arhanghelul), conducător al îngerilor în religiile mozaică şi creştină ("cel asemenea lui Dumnezeu"). Înfăţişat cu o sabie de foc în mîini.

MIHAIL III FIODOROVICI (1596-1645), ţar al Rusiei (1613-1645). Întemeietor al dinastiei Romanov. A domnit cu ajutorul tatălui său, patriarhul Filaret. A dus lupte cu suedezii (1614-1617) şi cu polonii (1632-1634).

MIHAIL VIII Paleolog (1224-1282), împărat al Niceii (1258-1261) şi al Bizanţului (1261-1282). Fondatorul dinastiei Paleolog. În iul. 1261, generalul său, Strategopulos, a cucerit Constantinopolul de la latini, restabilind Imperiul Bizantin. A acordat negustorilor genovezi importante privilegii (1261), dăruindu-le şi cartierul Galata (1267). A încercat, fără a izbuti, să-şi impună dominaţia asupra statelor din Peninsula Balcanică. Activitate diplomatică. Din raţiuni politice, a acceptat supremaţia Papei şi învăţătura catolică.

MIHAIL, Jean (1896-1963; n. Hălăuceşti, jud. Iaşi), regizor român de film. Prof. univ. la Bucureşti. Pionier al artei cinematografice româneşti (*Păcat, Manasse, Trenul fantomă*). Memorialistică (*Filmul românesc de altădată*).

MIHAIL KOGĂLNICEANU, comună în judeţul Constanţa. Aeroport internaţional; lucrări de extindere şi modernizare (1990-1995). Vestigii arheologice (monument megalitic, sec. 5 î.Hr.).

MIHAIL KOGĂLNICEANU, comună în

Ludwig Mies van der Rohe

Mihai Viteazul

judeţul Tulcea. Aeroport pentru municipiul Tulcea. Tezaur (monede, lingouri din argint, obiecte de podoabă) datînd de la sfîrşitul sec. 13 şi începutul sec. 14.

MIHAILOVGRAD (MIHAJLOVGRAD), oraş în N-V Bulgariei, la N de Sofia; 47,7 mii loc. Nod de comunicaţii. Industrii. Piaţă agricolă.

MIHAILOVIĆ, Draza (1893-1946), general iugoslav. Conducător al forţelor de rezistenţă din Serbia (mişcarea cetnicilor); a colaborat cu guvernul profascist sîrb al lui M.Nedić. I s-au opus forţele de partizani din Bosnia şi Muntenegru, conduse de Iosip Broz Tito, care l-au capturat în 1946. Acuzat de trădare, a fost executat.

MIHAI VITEAZUL, domn al Ţării Româneşti (1593-1601), al Transilvaniei (1599-1600) şi al Moldovei (1600). Fiu al lui Pătraşcu cel Bun. Pe plan intern, a urmărit întărirea autorităţii centrale şi consolidarea poziţiilor acelei părţi din boierime care îi era fidelă. A dat un "legămînt" prin care ţăranii dependenţi rămîneau pe moşiile unde erau stabiliţi. Strateg iscusit, îmbinînd talentul diplomatic cu acţiunea militară, a reuşit să pună bazele unui sistem de alianţe antiotoman, apt să ducă la sporirea rolului Ţării Româneşti pe plan extern. În 1594, începe luptele cu Imperiul Otoman. Şir de bătălii victorioase: Călugăreni (1595), Giurgiu (1595). Victorioase campanii antiotomane întreprinse la S de Dunăre; bătăliile de la Nicopole, Vidin, Cladova. În urma campaniilor din Transilvania (bătălia de la Şelimbăr, 1599) şi Moldova (1600), a reuşit prima unire politică a celor trei ţări române. Învins la Mirăslău (sept. 1600) de nobilimea maghiară ajutată de poloni, care, ocupînd Moldova, au pătruns şi în Ţara Românească, a fost nevoit să ceară sprijinul împăratului Rudolf II. Dar, dupa ce, împreună cu generalul G.Basta, a înfrînt armata nobiliară la Gorăslău (1601), a fost asasinat pe Cîmpia Turzii (aug. 1601). Prin unirea celor trei ţări române a întruchipat, pentru generaţiile ce i-au urmat, simbolul luptei pentru independenţă şi unitate.

MIHAI-VODĂ (Mănăstirea ~), mănăstire în Bucureşti, ctitorită de Mihai Viteazul (1561). Monument ilustrativ pentru arta românească din sec. 16. În timpul regimului comunist au fost demolate clădirile anexe (fostele Arhive ale Statului) şi clădirea a fost mutată în altă zonă.

MIHALACHE, Ion (1882-1963; n. Topoloveni), om politic român. Unul dintre conducătorii Partidului Ţărănesc (înfiinţat în 1918) şi ai Partidului Naţional Ţărănesc (1926), al cărui preşedinte a fost în anii 1933-1937; în mai multe rînduri ministru. Întemniţat de regimul comunist, se sfîrşeşte în închisoare.

MIHALKOV, Nikita (n. 1945), actor şi regizor rus de film. A regizat admirabile pelicule de epocă şi de actualitate (*Sclava iubirii, Piesă neterminată pentru pianină mecanică, Cinci seri, Aproape de cer, Soare înşelător*). Premiul Oscar pentru film străin (1994).

MIHALOVICI, Marcel (1898-1985; n. Bucureşti), compozitor francez. Originar din România. Elev al lui D.Cuclin şi al lui V. d'Indy. Opere (*Fedra*), balete, lucrări simfonice şi vocal-simfonice, muzică instrumentală de cameră, de film.

MIHALŢ, comună în judeţul Alba, pe Tîrnave, unde la 21 mai /2 iun. 1848 a avut loc o ciocnire sîngeroasă între ţăranii români şi oastea nemeşilor maghiari ("Măcelul de la Mihalţ").

MIHALYI DE APŞA, Ioan (1844-1914; n. Apşa, azi Ucraina), istoric român. S-a ocupat cu diplomatica, numismatica şi arheologia, căutînd să strîngă argumente privitoare la continuitatea românilor în Maramureş. Membru corespondent al Acad. Rom.

MIHĂESCU, Eugen (n. 1937, Bucureşti), pictor şi grafician român. Stabilit în SUA (1981). Autor al graficii revistei "Secolul 20". Expoziţii în marile oraşe ale lumii. Membru corespondent al Acad. Rom.

MIHĂESCU, Gib (1894-1935; n. Drăgăşani), prozator român. Nuvele (*La Grandiflora, Vedenia*) şi romane (*Rusoaica, Zilele şi nopţile unui student întîrziat, Donna Alba*) de analiză psihologică stăruitoare a stărilor obsesive, îndeosebi erotice. Teatru (*Pavilionul cu umbre*).

MIHĂESCU, Haralambie (1907-1985; n. Udeşti, jud. Suceava), lingvist şi filolog român. Prof. univ. la Iaşi. Studii de filologie clasică şi bizantină (*Istoria literaturii latine, Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului Roman, Influenţa grecească în limba română pînă în sec. al XV-lea*). Ediţii bilingve (Horaţiu, Tacitus). Ediţii critice (Mauricius, Procopius din Cesarea). Membru al unor institute ştiinţifice din străinătate şi al Academiei de Ştiinţe şi Arte din Palermo (1973). Membru corespondent al Acad. Rom.

MIHĂEŞTI, comună în judeţul Argeş. Parc dendrologic cu exemplare de brad caucazian, stejar roşu, arborele pagodelor, ienupăr de Virginia.

MIHĂEŞTI, comună în judeţul Vîlcea. Mănăstirea Govora, întemeiată în sec. 15, refăcută în sec. 17 şi 18. Urme ale unei aşezări din epoca bronzului, aparţinînd Culturii Verbicioara (sec. 16-13 î.Hr.).

MIHĂILĂ, Gheorghe (n. 1930, Dăişoara, jud. Braşov), lingvist şi filolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Slavist cunoscut. Contribuţii importante la studierea raporturilor lingvistice slavo-române (*Studii de lexicologie şi istorie a lingvisticii româneşti*). Studii de literatură română veche (*Contribuţii la istoria culturii şi literaturii române vechi*). Ediţii critice (*Mihail Moxa, B.P. Hasdeu*). Membru corespondent al Acad. Rom.

MIHĂILEANU, Ştefan (1859-1900; n. Ohrida, Iugoslavia), publicist român. Unul dintre primii cercetători ai dialectului aromân (*Dicţionar macedonian*). A întemeiat publicaţia "Macedonia. Revista românilor din Peninsula Balcanică" (1888-1889; în colaborare).

MIHĂILENI, comună în judeţul Sibiu. Biserică (sec. 14), fortificată în sec. 15-16. Cetate ţărănească (sec. 15-16).

MIHĂILESCU, Dimitrie (1872-1922; n. Bucureşti), pictor român. Peisaje şi portrete în viziune realistă şi cu o compoziţie strînsă (*Peisaj de luncă, Portret de ţărancă, Peisaj pe Teleajen*).

MIHĂILESCU, Eugen (n. 1913, Iaşi), logician român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul calculului propoziţional şi în rezolvarea problemei deciziei (*Sisteme logice şi forme normale în calculul propoziţional bivalent, Logica matematică. Elemente de calcul cu propoziţii şi predicate*).

MIHĂILESCU, Vintilă (1890-1978, Bucureşti), geograf român. Prof. univ. la Bucureşti. A pus bazele geografiei aşezărilor urbane şi rurale, a iniţiat studiile de regionare geografică şi a participat la organizarea cercetărilor de geografie aplicată în România. Lucrări: *Geografia fizică a României, Carpaţii sudestici, Geografia teoretică*. Acad.

MIHĂILESCU-BRĂILA, Ştefan (1924-1994; n. Brăila), actor român. Deosebită mobilitate interpretativă, în roluri de factură comică sau dramatică. Piese (*Ascensiunea lui Arturo Ui poate fi oprită* de B.Brecht, *Regele moare* de E.Ionescu); filme (*Comoara din Vadul Vechi, Secretul lui Bachus*).

MIHĂILEŞTI, oraş în judeţul Giurgiu, pe valea Argeşului; 7,1 mii loc. Industrii. Nod hidrotehnic (acces la canalul Bucureşti-Dunăre) nefinalizat. Biserică (sec. 17), cu picturi murale interioare, atribuite lui Pîrvu Mutu. Conacul Călinescu (sec. 19). Urme ale unor aşezări datînd din epoca bronzului şi a fierului. Aici a fost identificată, ipotetic, aşezarea *Argedava* (sec. 2 î.Hr.-1 d.Hr.), presupusa reşedinţă a tatălui lui Burebista.

MIHNEA III (MIHAIL RADU), domn al Ţării Româneşti (1658-1659). A dus o politică de întărire a autorităţii voievodale. Coordonîndu-şi intenţiile cu cele ale principelui Transilvaniei, Gh.Rákoczi II, a declanşat în 1659 războiul antiotoman, repurtînd asupra turcilor victorii la Frăţeşti şi Călugăreni, ocupînd Brăila şi Giurgiu şi făcînd chiar descinderi în S Dunării. Atacat de turci şi de tătari, iar boierimea fiindu-i ostilă, s-a retras în Transilvania.

MIHNEA TURCITUL, domn al Ţării Româneşti (1577-1583, 1585-1591). A impus o politică fiscală împovărătoare, pentru a putea răspunde pretenţiilor turceşti şi pentru a-l înlătura pe Petru Cercel. Mazilit în 1591, a trecut la mahomedanism.

MIHOC, Gheorghe (1906-1981; n. Brăila), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. A fondat Centrul de Statistică al Academiei. Creatorul şcolii româneşti de teoria probabilităţilor şi statistică matematică. Lucrări fundamentale în domeniu (*Calculul probabilităţilor, Statistica matematică, Bazele matematice ale programării liniare*). A introdus, împreună cu O.Onicescu, noţiunea de "lanţuri cu legături complete". Acad.

MIHUL, Constantin (1897-1986, Tighina), fizician român. Prof. univ. la Iaşi. Contribuţii la studiul gazelor ionizate, al propagării undelor electromagnetice, al spectrului oxigenului. Peste 70 de lucrări publicate în domeniul electricităţii, opticii, spectroscopiei.

MIHUŢ, Mariana (n. 1942, Chişinău), actriţă română. Temperament dramatic şi sensibilitate plină de nuanţe. Teatru (*Ciuta* de V.I.Popa, *Furtuna* de W.Shakespeare); filme (*Capcana, Ultima frontieră a morţii*). Premiul UNITER (1995, 1996).

MIKLOSICH, Franz von (1813-1891), lingvist şi filolog austriac. Specialist în slavistică. Lucrări de referinţă: *Gramatica comparată a limbilor slave*, *Lexicon vechi slav-grecesc-latinesc*, *Dicţionar etimologic al limbilor slave*. S-a aplecat şi asupra limbii române (*Elemente slave în limba română*). Studii privitoare la dialectele româneşti (*Contribuţii la fonetica dialectelor româneşti*).

MIKLUHO-MAKLAI, Nikolai Nikolaevici (1846-1888), etnograf şi antropolog rus. În cursul călătoriilor sale în Pacific (1871-1883) a cercetat modul de viaţă şi tipul de cultură al popoarelor din Noua Guinee, Australia, peninsula Malacca şi Polinezia. Memorii (*Călătorii*, 2 vol.).

MIKOIAN, Artiom Ivanovici (1905-1974), inginer rus. Unul dintre pionierii construcţiei de avioane cu reacţie în URSS. Împreună cu M.A.Gurevici a construit mai multe tipuri de avioane de vînătoare (MiG-15, MiG-21, MiG-25). În 1991 încă se produceau în Rusia MiG-29 şi MiG-31.

MIKSZÁTH Kálmán (1847-1910), scriitor maghiar. Unul dintre fondatorii prozei realiste maghiare. Romane de observaţie socială cu accente satirice şi umoristice (*Căsătorie ciudată*, *Umbrela sfîntului Petru*), nuvele de analiză psihologică (*Compatrioţii mei slovaci*).

MILANO, oraş în N Italiei, centrul ad-tiv al regiunii Lombardia; 1,4 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Puternic centru industrial, comercial şi financiar. Siderurgie, construcţii de automobile (uzinele firmelor "Alfa Romeo" şi "Lancia"), produse chimice (fabricile firmelor "Montecatini-Edison" şi "Pirelli"). Ind. poligrafică. Centru cultural. Academie de ştiinţe; Academie de arte. Institut de studii nucleare. Universităţi. Celebrul teatru de operă Scala ("La Scala") (1778). Biblioteca Ambrosiana, cu galerii de artă. Muzee. Cea mai mare construcţie gotică din Italia, Domul (sec. 14-19), bisericile San Lorenzo (sec. 5-16), San Ambrogio şi San Eustorgio (sec. 12), Santa Maria delle Grazie (sec. 15), în interiorul căreia se află *Cina cea de taină* a lui Leonardo da Vinci, castelul Sforza (sec. 15-16, reconstruit în sec. 19), palatele Brera (sec. 17) şi Dugnani (sec. 18, cu fresce de Tiepolo). — Oraşul a fost întemeiat la sfîrşitul sec. 5 şi începutul sec. 4 î.Hr.

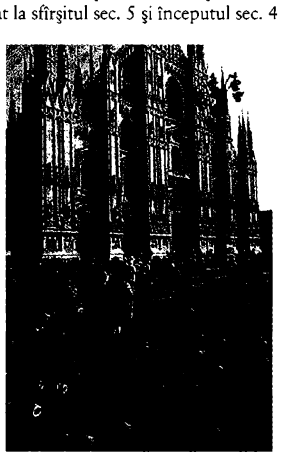

Milano. Domul

A intrat sub stăpînirea Romei (din 196 î.Hr.), sub numele de *Mediolanum*. Important centru economic în timpul stăpînirii longobarde. Republică comunală în sec. 12. Se dezvoltă sub conducerea familiilor Visconti şi Sforza, devenind capitala ducatului cu acelaşi nume. După 1535 urmează 300 de ani de stăpînire străină (franceză, italiană, austriacă). Parte a Italiei unificate, din 1861.

MILANOV, Zinka (1906-1989), soprană iugoslavă. A cîntat la opera din Zagreb şi pe scenele mari ale lumii. Debut la Metropolitan Opera în *Trubadurul*, iar din 1966, angajată permanentă a operei.

MILAŞ, comună în judeţul Bistriţa-Năsăud. Biserică reformată (sec. 16-17). Biserică ortodoxă (sec. 17). Castelul Teleki (sec. 17). Menţionată documentar în 1315, cu numele Villa Nalas.

MILCOV, rîu în Cîmpia Siretului Inferior, afluent al Putnei; 68 km. Izvorăşte din S-V Subcarpaţilor Vrancei, de la 720 m altitudine. Chei. Trece prin Odobeşti şi pe la S de Focşani. Seacă în verile secetoase. Pînă la Unirea Principatelor a marcat hotarul dintre Ţara Românească şi Moldova.

MILCU, Ştefan-Marius (1903-1997; n. Craiova), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Unul dintre întemeietorii endocrinologiei moderne în România. Cercetări teoretice, experimentale şi clinice în domenii cum sînt biologia epifizei, timusului, tiroidei, guşii endemice (*Guşa endemică*, *Bolile endocrine*, *Terapeutica bolilor endocrine*). A introdus în antropologie metoda de investigare medico-socială. Membru al unor academii străine. Acad.

MILESCU, Nicolae, spătarul (1636-1708), diplomat şi cărturar român. Boier din Moldova, ajunge spătar în 1659. Implicînduse într-un complot împotriva domnului Ştefăniţă Lupu, este nevoit să ia drumul pribegiei. Mai călătorise şi înainte prin Germania, Franţa, Suedia (de unde a trimis janseniştilor un tratat teologic şi apologetic în latineşte, care reprezintă prima lucrare a unui român tipărită la Paris). După ce stă o vreme la Constantinopol, pleacă în Rusia, devenind şef al corpului de tălmaci de pe lîngă Consiliul Diplomatic din Moscova. A tradus şi compilat în limba română lucrări cu caracter istoric, religios, educativ şi filologic (catehismul ortodox al patriarhului Atanasie al Alexandriei, *Vechiul Testament*, în 1667, şi o primă istorie a Imperiului Otoman). Între 1675 şi 1678 a îndeplinit, din însărcinarea ţarului Aleksei Mihailovici, o misiune diplomatică în China, în urma căreia a redactat un jurnal de călătorie şi *Descrierea Chinei* (tradusă de Gh.Sion, 1888), scrieri valoroase sub raport literar şi documentar.

MILET, oraş-stat grecesc, fondat la sfîrşitul milen. 2 î.Hr. de ionieni pe coasta apuseană a Asiei Mici (azi, Turcia). Se impune în sec. 8-6 î.Hr. ca important centru economic şi cultural. Coloniştii plecaţi de aici au întemeiat numeroase colonii pe coastele Mării Mediterane (Naucratis) şi ale Pontului Euxin (Histria, Tomis, Odessos, Olbia). Distrus de perşi în timpul răscoalei antipersane a cetăţilor greceşti din Asia Mică (499-494 î.Hr.). În perioada elenistică, intră într-o nouă epocă de înflorire. Importante vestigii, conservate în muzeul din Berlin. — **Şcoala din ~**, şcoală filozofică greacă din sec. 7-6 î.Hr., reprezentată de Tales, Anaximandru şi Anaximene. A înlocuit pentru prima oară interpretarea mitologică a naturii cu explicarea ei raţională, prin cauze naturale, inaugurînd astfel filozofia greacă.

MILHAUD, Darius (1892-1974), compozitor, dirijor şi critic muzical francez. Membru al *Grupului celor şase*. Peste 400 de lucrări, opere (*Cristofor Columb*), balete (*Facerea lumii*), 12 simfonii, muzică de cameră, de scenă şi de film, piese instrumentale şi vocale, caracterizate prin primatul melodiei şi politonalitate, cu influenţe din folclorul brazilian şi din jaz-ul american.

MILIŞĂUŢI, comună în judeţul Suceava. Biserica Sf. Procopie, ctitorie a lui Ştefan cel Mare (1487); distrusă în timpul primului război mondial.

MILITARI-CHILIA, cultură a dacilor liberi din Muntenia (sec. 2-3), denumită astfel după aşezările descoperite în cartierul Militari (municipiul Bucureşti) şi în satul Chilia, comuna Făgeţelu (jud. Olt). Descoperite în peste 30 de localităţi din ţară, aşezările de acest tip se caracterizează, pe lîngă creaţiile originale ale populaţiei autohtone, şi prin puternice influenţe romane.

MILIUKOV, Pavel Nikolaevici (1859-1943), istoric şi om politic rus. Lider al Partidului Constituţional Democrat (cadeţii). Ministru de Externe în Guvernul provizoriu (1917), a fost adept al continuării războiului alături de Antantă. A trăit în exil la Paris. Memorii.

MILL, James (1773-1836), economist, istoric şi filozof englez. Teoretician al liberalismului. Adept al lui J.Bentham şi D.Ricardo. A elaborat prima lucrare în domeniul economiei (*Principii de economie politică*). A scris o impresionantă istorie a Indiei.

MILL, John Stuart (1806-1873), filozof, logician şi economist englez. Fiu al lui James Mill. A dezvoltat teoria inducţiei. Promotor al eticii utilitariste. A considerat că originea noţiunilor morale se află în experienţă (*Sistem de logică inductivă şi deductivă*, *Utilitarismul*). A revizuit teoria utilitaristă a lui J.Bentham (*Despre libertate*). Alte lucrări: *Principii de economie politică*. Scrieri autobiografice.

MILLAIS, Sir John Everett (1829-1896), pictor englez. Exponent al prerafaelitismului, alături de H.Hunt şi D.G.Rossetti. Compoziţii în culori somptuoase, caracterizate prin acurateţea detaliului. Subiecte religioase (*Lorenzo şi Isabella*), istorice şi alegorice (*Proscrisul regalist*, *Romanii părăsind Marea Britanie*), peisaje (*Meri înfloriţi*), portrete (*Disraeli*, *Ruskin*, *Tennyson*).

MILLE, Constantin (1861-1927; n. Iaşi), ziarist şi scriitor român. S-a implicat în mişcarea socialistă. Colaborator la "Contemporanul". Director, între 1898 şi 1920, la ziarul "Adevărul" şi între 1904 şi 1922 la ziarul "Dimineaţa". Versuri combative şi proză (romanele autobiografice *Dinu Milian*, *O viaţă*).

MILLER, Arthur (n. 1915), scriitor american. Unul dintre principalii reprezentanţi ai

dramaturgiei moderne. Drame sociale avînd ca temă alienarea individului în societatea contemporană (*Moartea unui comis-voiajor*, *Vedere de pe pod*, *Preţul*). Romanul *Focus*; eseuri privind teatrul; scrieri autobiografice.

MILLER, Henry (1891-1980), prozator american. Romane de factură autobiografică (*Tropicul Cancerului*, *Tropicul Capricornului*, *Crucificare trandafirie*), care au stîrnit controverse în epocă. Eseuri (*Stai liniştit ca o pasăre*, *Rimbaud*). Memorialistică.

MILLERAND, Alexandre (1859-1943), om politic francez. Socialist (pînă în 1905). Prim-ministru (ian.-sept. 1920) şi preşedinte al Franţei (1920-1924).

MILLES, Carl (pseudonim al lui *Carl Emil Wilhelm Andersson*; 1875-1955), sculptor american de origine suedeză. Sculpturi în manieră impresionistă (monumentul *Sten Sture* din Uppsala). Cunoscut mai ales prin *Fîntîna lui Orfeu* (Stockholm), *Fîntîna lui Poseidon* (Göteborg) şi *Fîntîna Întîlnirea apelor* (Saint Louis, SUA).

MILLET, Jean François (1814-1875), pictor şi gravor francez. Unul dintre maeştrii Şcolii de la Barbizon. Scene din viaţa rurală, pline de demnitate, pictate în culori sobre, ţăranii devenind figuri eroice (*Semănătorul*, *Culegătoarele de spice*, *Vecernia*). Portrete.

Jean François Millet, *Primăvara*

MILLIKAN, Robert Andrews (1868-1953), fizician american. Prof. univ. la Chicago. A cercetat efectul fotoelectric. A determinat sarcina electronului (1911), folosind metoda picăturilor de ulei (*experienţa lui Millikan*). Împreună cu Henry Gale a scris un curs de fizică, lucrare de referinţă în domeniu pentru o lungă perioadă de timp. Premiul Nobel (1923).

MILLO, Matei (1814-1896; n. Stolniceni-Prăjescu, jud. Iaşi), actor şi dramaturg român. Director de trupă; profesor de mimică şi declamaţie la Conservatorul din Bucureşti. A promovat repertoriul naţional. Interpret strălucit al unor roluri din piesele lui V.Alecsandri (Coana Chiriţa, cu care inaugurează o tradiţie a jocului în travesti). Autor al primei operete româneşti (*Baba Hîrca*, cu premiera în 1848). Traduceri şi localizări.

MILLOSS, Aurel (*Aurél Milloss de Miholy*; n. 1906), balerin, coregraf şi pedagog maghiar. S-a stabilit în Italia. A lucrat în marile teatre ale lumii şi a semnat 170 de coregrafii (*Revolta lui Sisif*). A introdus elemente expresioniste în baletul clasic.

MILLS, Charles Wright (1916-1962), sociolog american. Profesor la Universitatea Columbia. Teorii bazate pe operele lui Karl Marx şi Max Weber. Lucrări: *Gulerele albe*, *Elita puterii*, *Marxiştii*.

MILLS, Robert (1781-1855), arhitect american. A studiat cu James Hoban şi Benjamin Latrobe. Biserici în mai multe oraşe, clădiri publice; edificii (în Washington) şi monumentul "Washington", sub forma unui obelisc egiptean (168 m).

MILNE, David (1882-1953), pictor canadian. Peste 100 de acuarele ilustrînd participarea Canadei la primul război mondial. Naturi moarte; peisaje în culori şi linii pline de sensibilitate, neegalate ca originalitate în pictura canadiană.

MILNE-EDWARDS, Alphonse (1835-c. 1900), naturalist francez. Fiu al lui Henri Milne-Edwards. A studiat mamiferele şi fauna din fundul oceanelor.

MILNE-EDWARDS, Henri (1800-1885), naturalist francez. Contribuţii în domeniul anatomiei şi al fiziologiei comparate. Studii despre moluşte şi crustacee.

MILNES, Sherrill (n.1935), bariton american. Unul dintre baritonii de marcă ai generaţiei sale. Roluri memorabile în *Traviata*, *Trubadurul*, *Don Carlos*. Debutează (1965) pe scena operei Metropolitan în *Faust* de Gounod.

MILOS, insulă grecească, în Marea Egee (arhipelagul Ciclade); 161 km^2; 4,9 mii loc. Localităţi pr.: Milos şi Adamas. Relief vulcanic muntos cu altitudini de 776 m. Climă şi vegetaţie mediteraneană. Grîu, porumb, măslini. Pescuit. Expl. de marmură. Izvoare termale. Urme ale unor aşezări din epoca bronzului. Aici a fost descoperită în 1820 celebra statuie "Venus din Milo" (azi în muzeul Luvru).

MILOŠ OBRENOVIĆ (1780-1860), prinţ al Serbiei. Întemeietorul dinastiei Obrenović. După răscoala împotriva Imperiului Otoman, sultanul îl numeşte prinţ (1817) şi recunoaşte autonomia statului (1830). Conduce despotic şi este silit să abdice (1839). La sfîrşitul vieţii, este iarăşi în fruntea ţării (1858-1860).

MILOŠEVIĆ, Slobodan (n. 1941), om politic iugoslav. Ales preşedinte al Republicii Serbia în 1989, reales în 1992. Proclamarea independenţei de stat a Croaţiei şi Sloveniei (1991), apoi a Bosniei-Herţegovina (1992) declanşează un sîngeros război civil. În 1992, Serbia şi Muntenegru proclamă noua federaţie iugoslavă. Preşedinte al Republicii Federative Iugoslavia (din 1997).

MIŁOSZ, Czesław (n.1911), scriitor polonez. Exilat în SUA (1960). Lirică (*Zorile*, *Tratat poetic*); eseuri avînd ca temă totalitarismul (*Minte înlănţuită*) sau pe teme literare (*Despre poezie*); romane despre regimul comunist din Polonia (*Luarea puterii*) sau autobiografice (*Valea Isei*). Lucrări de istorie literară (*Istoria literaturii poloneze*). Premiul Nobel (1980).

MILSTEIN, Nathan (1904-1992), violonist american de origine rusă. Tehnică interpretativă impecabilă. Concerte pe scenele din Europa şi America de Sud; debut în SUA (1929) cu Philadelphia Orchestra. Scrieri autobiografice (*Din Rusia spre Vest*).

MILTON, John (1608-1674), poet englez. Erudit de factură renascentistă. Participant la Revoluţia burgheză din Anglia, a militat, în pamflete şi eseuri, pentru libertatea cuvîntului şi pentru ideea de republică (în *Areopagitica* susţine libertatea presei şi a cuvîntului). Ode şi elegii (*Comus*, *Lycidas*), sonete de iubire. Poeme epice de inspiraţie biblică (*Paradisul pierdut*, *Paradisul regăsit*), scrise cînd Milton orbise, grandioase proiecţii alegorice, dezvoltînd teme obsesive ale autorului. Prin plasticitatea limbajului se înscriu în galeria capodoperelor literaturii universale.

MILWAUKEE, oraş în N SUA (Wisconsin), port la lacul Michigan; 1,6 mil. loc. (cu suburbiile). Nod de comunicaţii. Două aeroporturi. Centru comercial, financiar şi industrial. Siderurgie. Piaţă agricolă. Tipografii. Universităţi. Muzee. Teatru liric; orchestră simfonică. Aşezare întemeiată de un vînător francez, Solomon Juneau, în 1818. După 1840, au venit aici emigranţi din Europa.

MIMIR (în mitologia scandinavă), uriaş care păzea fîntîna înţelepciunii şi ştia trecutul şi viitorul. Ca să poată să soarbă din această înţelepciune, zeul suprem Odin şi-a dat un ochi.

MIMNERM (MIMNERMOS) din Colofon (sec. 7-6 î.Hr.), poet grec. Creator al elegiei erotice (*Nanno*); precursor al lui Sappho şi Anacreon. Poem eroic (*Smirnèis*).

MINAMOTO, familie nobiliară japoneză de descendenţă imperială. A fondat shogunatul (sfîrşitul sec. 12), la capătul unei îndelungi rivalităţi cu familia Taira, pe care a înfrînt-o în lupta de la Danno Ura (1185). Mai important: **Yoritomo Minamoto** (1147-1199), cel dintîi shogun (din 1192). Cu el începe o perioadă nouă în istoria Japoniei (epoca Kamakura), în care shogunul devine suveran *de facto*, împăratul rămînînd suveran nominal, sistem ce se perpetuează pînă în 1868. **MINAMOTO (NO) TAKAKUNI** (1004-1077), prozator japonez. A scris *Povestirile primului subsecretar din Uji*, importantă sursă pentru cunoaşterea vieţii şi obiceiurilor nipone.

MINAS GERAIS, stat în Brazilia; 587,2 mii km^2; 15,7 mil. loc. Capitala: *Belo Horizonte*. Expl. de minereuri de fier, mangan, grafit, beriliu, wolfram, aur, bauxită. Tutun, orez, porumb. Creşterea animalelor. Pescuit.

MINCU, Ion (1852-1912; n. Focşani), arhitect român. Profesor la Şcoala de Arhitectură din Bucureşti. Întemeietor al şcolii naţionale

Arthur Miller

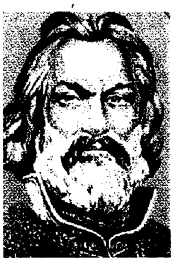

Nicolae Milescu

Matei Millo

John Milton

de arhitectură, a valorificat, într-un spirit modern, elemente de construcţie şi decoraţie ale arhitecturii feudale şi populare româneşti (foişoare, stîlpi de lemn, arcade, capiteluri), folosind materiale tradiţionale (ceramică smălţuită, lemn, piatră). Lucrări importante: Casa Lahovary, Şcoala Centrală de Fete, "Bufetul" de la Şosea (toate în Bucureşti). Poezii publicate în "Convorbiri literare".

MINDANAO, insulă în S arhipelagului Filipine; 94,6 mii km²; 10,98 mil. loc. Vulcan activ. Alt. max.: 2965 m (vîrful Apo). Oraşe pr.: Zamboanga, Davao. Cîmpie litorală îngustă. Climă subecuatorială. Păduri tropicale. Expl. de aur, fier, cupru, cromite, cărbuni. Palmieri de cocos, cînepă de Manila, orez, porumb.

MINDORO, insulă în arhipelagul Filipine, la S-V de insula Luzon; 10,2 mii km²; 473 mii loc. Oraş pr.: Calapan. Relief muntos. Alt. max.: 2505 m (vîrful Halcón). Climă tropicală. Expl. forestiere şi de aur, platină, cupru. Orez, porumb, banane, cacao, trestie de zahar.

MINEA, Ilie (1881-1943; n. Tulgheş, jud. Harghita), istoric român. Prof. univ. la Iaşi. Îl urmează la catedră pe A.D. Xenopol. Înfiinţează Institutul de Istorie şi Arheologie "A.D.Xenopol" din Iaşi, al cărui prim director este (1941-1943). Formează la Iaşi o adevărată şcoală istorică. Specialist în istoria evului mediu românesc (*Din trecutul stăpînirii româneşti asupra Ardealului*, *Letopiseţele moldoveneşti scrise slavoneşte*). Monografii (*Despre Dimitrie Cantemir*). Numeroase lucrări consacrate istoriei culturii româneşti.

MINEA, Ioan (1878-1941; n. Tulgheş, jud. Harghita), medic român. Prof. univ. la Cluj. Elev al lui Gh. Marinescu. Studii asupra celulei nervoase normale şi patologice, asupra fenomenului de regenerare şi degenerare nervoasă, tratamente originale ale sclerozei în plăci.

MINERVA v. **Atena**.

MING, dinastie de împăraţi chinezi (1368-1644). Întemeiată de **Zhu Yuanzhang** (1328-1398), una dintre căpeteniile răscoalei "Turbanelor roşii" împotriva dominaţiei mongole. În timpul acestei dinastii, Imperiul Chinez, cu capitala la Nanjing şi apoi la Beijing (din 1409), a cunoscut o perioadă fastă, de prosperitate economică, de înflorire a ştiinţelor şi artelor. Spre sfîrşitul războiului ţărănesc (1628-1645), înăbuşit cu sprijin militar manciurian, se instaurează dinastia manciuriană Qing (1644-1912).

MING DI (29-76 d.Hr.), împărat chinez din dinastia Han de Est. În timpul domniei sale începe răspîndirea budismului în China. În capitala Luoyang construieşte primul edificiu budist.

MINKOWSKI, Hermann (1864-1909), matematician german de origine rusă. Prof. univ. la Zürich şi Göttingen. Lucrări în domeniul teoriei numerelor (*Geometria numerelor*). Cercetări în domeniul teoriei relativităţii (*Spaţiu şi timp*), fundamentate ulterior de A.Einstein.

MINNE, Georges (1866-1941), pictor şi sculptor belgian. Lucrări monumentale în manieră simbolistă (*Fîntîna celor îngenuncheaţi*). A ilustrat volumele lui E.Verhaeren şi M.Maeterlinck.

MINNEAPOLIS, oraş în N SUA (Minnesota), port pe Mississippi, formînd o aglomeraţie urbană împreună cu Saint Paul; 2,4 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Piaţă agricolă (grîu şi porumb). Centru financiar şi industrial. Poligrafie. Universitate. Institut de artă. Teatru. Peste 100 de parcuri (celebrul parc Minnehaha cu cascada omonimă, amintită de Longfellow în poemul *Hiawatha*). Zona a fost explorată, în 1680, de misionarul L.Hennepin.

MINNESOTA, stat în N SUA; 225,1 mii km²; 4,3 mil. loc. Capitala: *Saint Paul*. Reţea hidrografică bogată. Numit şi "ţara celor zece mii de lacuri". Expl. de minereuri de fier şi forestiere. Grîu, porumb. Creşterea animalelor. Turism. Parcuri naţionale. Cercetat de vikingi în jurul anului 1362. Explorat la începutul sec. 19 de francezi, care doreau să întemeieze un imperiu în America de Nord. Admis în Uniune în 1858.

MINO DA FIESOLE (1429-1484), sculptor italian. Reprezentant al Renaşterii florentine. Sculptură funerară (mormîntul Papei Paul II) şi decorativă; portrete, busturi remarcabile prin vigoare.

MINORCA v. **Menorca**.

MINOS (în mitologia greacă), rege al Cretei. Fiu al lui Zeus şi al Europei, tatăl Ariadnei şi al Fedrei. În palatul din Knossos a construit Dedal, la cererea lui Minos, un labirint unde a fost închis Minotaurul. Autorul legislaţiei cretane. După moarte, ajunge unul dintre cei trei judecători din Infern.

MINOT, George Richards (1885-1950), fiziolog american. Cercetări originale asupra bolilor de sînge. A descoperit tratamentul anemiei pernicioase. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1934), împreună cu W.P.Murphy şi G.H.Whipple.

MINOTAURUL (în mitologia greacă), monstru jumătate om, jumătate taur. Ivit din amorul nefiresc al reginei Pasifae, soţia lui Minos, cu taurul trimis la Minos de zeul Poseidon. Închis în Labirint, a fost ucis de Teseu, ajutat de Ariadna.

MINOVICI, Mina (1858-1933; n. Brăila), medic legist român. Prof. univ. la Bucureşti. Fondatorul şcolii române de medicină legală şi întemeietorul Institutului Medico-Legal şi al serviciului antropometric din Bucureşti. Cercetări în problema putrefacţiei cadaverice, a bolilor mintale simulate, a antropologiei criminale. Lucrări didactice (*Tratat complet de medicină legală*).

MINOVICI, Nicolae (1868-1941; n. Brăila), medic legist român. Frate cu Mina Minovici şi cu Ştefan Minovici. Prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. Studii în domeniul histologiei şi histochimiei putrefacţiei, al morţii prin spînzurare. Lucrări didactice (*Manual tehnic de medicină legală*). A fondat Muzeul de Artă Populară din Bucureşti, care îi poartă numele.

MINOVICI, Ştefan (1867-1935; n. Rîmnicul Sărat), chimist român. Frate cu Mina Minovici şi cu Nicolae Minovici. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări în domeniul chimiei toxicologice analitice, organice şi biologice (*Tratat de chimie analitică*, 5 vol.; *Manual practic de chimie organică*). A organizat învăţămîntul farmaceutic din ţara noastră. Membru corespondent al Acad. Rom.

MINSK (MENSK), capitala Belarusiei, situată pe Svisloci, afluent al Berezinei; 1,58 mil. loc. Important nod de comunicaţii. Aeroport. Mare centru industrial (ind. constructoare de maşini). Centru comercial şi cultural. Universitate. Academie de ştiinţe. Teatru. Studiouri cinematografice şi de televiziune. Oraş menţionat pentru prima oară la 1067. Reşedinţă a cnejilor ruşi, anexat Lituaniei (sec. 14), apoi Poloniei (1569); revine Rusiei în 1793. Distrus în timpul celui de-al doilea război mondial. Din 1991, capitala republicii independente.

MINTIUL GHERLII, comună în judeţul Cluj, pe rîul Someşul Mic. Biserică (sec. 13). Biserică de lemn (1774). Menţionată documentar în 1304.

MINTOFF, Dominic (Dom) (n. 1916), om politic maltez. Lider al Partidului Laburist. Prim-ministru al Maltei (1955-1958, 1971-1984). Activează pentru afirmarea independenţei statului (1964), iar după retragerea trupelor britanice, duce o politică externă de strîngere a relaţiilor cu Libia şi Algeria.

MINULESCU, Ion (1881-1944; n. Bucureşti), poet, prozator şi dramaturg român. Lirică simbolistă, preferinţă pentru sonorităţi muzicale, vervă histrionică, nu lipsită de melancolie (*Romanţe pentru mai tîrziu*, *De vorbă cu mine însumi*, *Nu sînt ce par a fi*). Proză autobiografică şi de atmosferă simbolistă şi fantastică (*Roşu, galben şi albastru*, *Corigent la limba română*, *Cetiţi-le noaptea* ş.a.). Piese de teatru (*Pleacă berzele*, *Manechinul sentimental*). Premiul Naţional de poezie (1928).

MINUNI ALE EVULUI MEDIU, şapte minuni arhitecturale (sec. 5-15): — **Catacombele din Alexandria**, camere şi galerii subterane folosite ca morminte în antichitate sau ca refugiu al creştinilor. — **Colosseum din Roma**, amfiteatru roman construit de împăratul Vespasian (80 d.Hr.), era folosit pentru spectacole şi lupte, cu o capacitate de peste 50 mii de locuri. — **Marele Zid Chinezesc**, zid de fortificaţie pentru apărarea graniţelor, început în anul 221 î.Hr. şi terminat în 204 î.Hr. Construit din piatră şi cărămidă; înălţime medie de 7,6 m, cu o

Ion Mincu

George Richards Minot

Ion Minulescu

Mircea cel Bătrîn

lăţime la bază de 6,1 m, care se îngustează spre vîrf (3,7 m). În partea de E sînt intacte şi azi cîteva sute de km. — **Sf. Sofia (Hagia Sophia) din Constantinopol**, biserică din sec. 6, transformată în moschee în sec. 15; azi, muzeu. — **Stonehenge**, monument megalitic în Anglia, la N de Salisbury; datează de la sfîrşitul epocii pietrei şi începutul epocii bronzului (c. 3000-1000 î.Hr.). Monumentul are 4 cercuri concentrice din pietre verticale, unele unite între ele prin traverse. Era destinat măsurării distanţelor de la pămînt la lună sau soare. — **Turnul de Porţelan din Nanjing** (China), turn din sec. 15, cu o înălţime de c. 79 m, distrus în 1853. — **Turnul din Pisa** (Italia), turn de formă cilindrică, înclinat; construcţia a început în anul 1174, s-a terminat în sec. 14. Din cauza terenului instabil, turnul s-a înclinat (aproximativ cu 4 m la vîrf faţă de verticală).

MINUNI ALE LUMII ANTICE, şapte minuni arhitecturale: — **Colosul din Rodos**, statuie în bronz (c. 40 m înălţime) a zeului-soare Helios, operă a sculptorului Chares (sec. 3 î.Hr.). Statuia era simbolul oraşului şi era amplasată la intrarea în port. — **Farul din Alexandria**, proiectat de arhitectul grec Sostratos în timpul domniei lui Ptolemeu II (c. 270 î.Hr.). Se presupune că măsura între 61 şi 183 m înălţime. — **Grădinile suspendate ale Semiramidei**, grădini amenajate de regele Babilonului (c. 600 î.Hr.), aveau o suprafaţă de c. 122 m^2 şi se aflau la c. 25 m deasupra solului. Pentru irigarea arborilor şi florilor se folosea un sistem care aducea apa din Eufrat. — **Mausoleul din Halicarnas**, mormînt din marmură comandat de Artemis pentru soţul ei, Mausol (de aici provine cuvîntul mausoleu), regele Cariei în Asia Mică; ornat cu sculpturi, cu o înălţime de c. 41 m. — **Piramida lui Keops** (din Egipt), singura piramidă care există şi astăzi, construită pentru a fi mormîntul faraonului (c. 2700-2500 î.Hr.). Ridicarea ei a durat 20 de ani; au lucrat 100 mii de oameni. Se presupune că ar conţine 2,3 mil. blocuri de piatră, fiecare cîntărind 2,5 t. — **Statuia lui Zeus din Olimpia**, aflată în templul lui Zeus, în Olimpia; operă a sculptorului Fidias (sec. 5 î.Hr.). Zeul, aşezat pe tron, măsura cam 12 m, era făcut din fildeş, iar mantia din aur. — **Templul Dianei din Efes**, cel mai mare templu din antichitate (c. 550 î.Hr.), construit din marmură, cu excepţia acoperişului.

MINUNI NATURALE ALE LUMII, şapte minuni semnalate în ultimele secole de călători şi exploratori: — **Aurora boreală**, care poate să ia diferite forme. — **Cascada Victoria**, spectaculoasă cădere de apă (122 m înălţime), pe fluviul Zambezi (Africa). În 1905 s-a construit un pod peste fluviu. — **Vîrful Everest**, cel mai înalt din lume (munţii Himalaya), escaladat abia în 1953. — **Marea Barieră de Corali**, recif de corali în E Australiei (Marea de Corali); cel mai mare recif de corali cunoscut, întins pe o distanţă de 2222 km. Descoperit de J.Cook, în 1770. — **Marele Canion**, format pe valea rîului Colorado, în N-V SUA (Arizona); lungime: 349 km. Lăţime: 6-29 km. Eroziunea a început cu un 1 mil. de ani în urmă. Parc naţional. Descoperit, în 1540, de García López de Cárdenas. Explorat abia în 1850. — **Paricutin**, cel mai tînăr vulcan din lume. Descoperit în 1943, la V de Mexico City. — **Portul Rio de Janeiro** (Brazilia), unul dintre cele mai frumoase porturi naturale; văzut de pe mare, apare înconjurat de lanţuri muntoase de joasă înălţime, care coboară spre mare.

MIORIŢA, baladă populară românească din ciclul pastoral. Una dintre capodoperele folclorului românesc. Dezvoltă cu fior poetic credinţa străveche potrivit căreia viaţa după moarte este o continuare a celei terestre. Cunoaşte numeroase variante, forma veche fiind o colindă. Prima variantă a fost publicată de V.Alecsandri. Culeasă de A.Russo în vremea exilului la Soveja (jud. Vrancea). Balada a făcut obiect de studiu pentru D.Caracostea, C.Brăiloiu, I.Muşlea, L.Blaga, M.Eliade.

MIOVENI, oraş în judeţul Argeş, la N de Piteşti; 34,6 mii loc. Industrii. Construcţii de autoturisme Dacia. Institut de cercetări nucleare. Institut de cercetare şi inginerie tehnologică pentru autoturisme. În apropiere (satul Făgetu), mănăstirea Vieroşi (1571-1573), ctitorie a banului Ivaşcu Golescu. Atestat documentar în 1655. Pînă în 1996, s-a numit *Colibaşi*.

MIRABEAU, Honoré Gabriel Riqueti, conte de (1749-1791), om politic francez. Orator. Participant la Revoluţia burgheză din Franţa (1789-1794). Preşedinte al Adunării Constituante (1791); adept al regimului monarhic-constituţional, pentru care a pledat cu fervoare. A scris *Despre monarhia prusacă sub Frederic cel Mare*, *Istoria secretă a curţii din Berlin*.

MIRA CETI, stea din constelaţia Balena, de mărime variabilă, între 1,7 şi 9,6. Prima stea variabilă cunoscută, descoperită, în 1956, de astronomul german D.Fabricius.

MIRACOVICI, Paul (1906-1973; n. Bucureşti), pictor român. Peisaje, naturi moarte, portrete în culori calde. Predilecţie pentru decorativ (*Copii din Ţara Moţilor*, *Zi de sărbătoare la Gura Humorului*). Reprezentant al picturii murale moderne în România (hotelul Internaţional din Mamaia).

MIRANDA, Francisco de (1750-1816), general şi om politic venezuelean. Ca ofiţer în armata spaniolă, a luptat în Africa de Nord. După un lung exil (1773-1810), s-a reîntors în Venezuela, cînd a început revoluţia. Alături de Simón Bolívar, a condus lupta împotriva dominaţiei spaniole. În 1811, s-a proclamat dictator al Venezuelei. Înfrînt de spanioli (1812) şi acuzat de trădare de către Bolívar, a fost închis în închisoarea din Cádiz (Spania).

MIRANDA, stat în N Venezuelei; 7,9 mii km^2; 856,3 mii loc. Capitala: *Los Teques*. Cafea, cacao, banane. Creşterea animalelor.

MIRĂSLĂU, comună în judeţul Alba. Aici, armata lui Mihai Viteazul a fost biruită (1600) de armata imperială condusă de generalul G.Basta. Monument închinat voievodului.

MIRCEA CEL BĂTRÎN, comandant de oşti, domn al Ţării Româneşti (1386-1418) (domnia i-a fost întreruptă între 1394 şi 1397 de Vlad Uzurpatorul). A întărit sistemul de cetăţi de la Dunăre, a reorganizat bănia Severinului şi a îmbunătăţit organizarea militară. Şi-a extins stăpînirea asupra Dobrogei (1388-1389). A învins la Rovine (1394) puternica oştire otomană, condusă de Baiazid Trăsnetul, însoţit de vasalii săi din S Dunării. După ce a luat parte la bătălia de la Nicopole (1396), a respins o nouă ofensivă turcească (1397). Din 1415 a acceptat să plătească turcilor haraci, în schimbul neamestecului acestora în treburile interne ale ţării. Ctitor al mănăstirilor Cozia şi Brădet.

MIRCEA CIOBANUL, domn al Ţării Româneşti (1545-1554, 1558-1559). Conflicte cu marea boierime, încercări de atragere a altor pături sociale, făcîndu-le concesii. În 1548 a învins la Periş o oaste adusă de boierii fugiţi în Transilvania, pentru a-l alunga. A susţinut activitatea tipografică a lui D.Liubavici şi a diaconului Coresi şi s-a preocupat de dezvoltarea urbanistică a Bucureştiului.

MIRCEA-VODĂ, comună în judeţul Constanţa. Urme ale unei aşezări getice, datînd din cea de-a doua Epocă a fierului. S-a mai descoperit o inscripţie slavă din anul 943, cu numele lui jupan Dimitrie, reprezentînd una dintre cele mai vechi mărturii despre existenţa unei organizări sociale de tip feudal în Dobrogea.

MIRCEŞTI, comună în judeţul Iaşi. Muzeul memorial "V.Alecsandri", cu casa construită de tatăl poetului şi mausoleul lui V.Alecsandri, realizat (1929) după planurile arhitectului N.Ghika-Budeşti.

MIREA, Dimitrie (1864-1942; n. Cîmpulung), sculptor român. Unul dintre întemeietorii grupării "Tinerimea artistică". Plastică mică de vitrină, de factură realistă, cu elemente de pitoresc.

MIREA, George Demetrescu (1852-1934; n. Cîmpulung), pictor român. Director al Şcolii de Arte Frumoase din Bucureşti. Portrete (*Al. Odobescu*, *Profil de tînăr*, *Cap de negresă*, *Autoportret*). Compoziţii istorice (*Mihai Viteazul privind capul lui Andrei Báthory*). A mai pictat portrete idealizate şi compoziţii convenţionale (*Vîrful cu Dor*, *Bacanta şi faunul*). Compoziţii murale (la Universitatea din Iaşi, plafonul şi panouri alegorice la Casa Vernescu din Bucureşti).

MIRIVILIS, Stratis (1892-1969), prozator grec. Romane pline de sensibilitate inspirate din viaţa obişnuită (*Madona Gorgona*, *Maestrul ochilor de aur*).

MIRÓ, Joan (1893-1983), pictor, sculptor, grafician şi ceramist spaniol. Din 1924, se

Joan Miró, *Pasărea lunii*

alătură cercului suprarealiştilor, conduşi de A.Breton. Plăsmuirile lui, în care umorul se împleteşte cu poezia, amintesc de desenele de copii (decor în ceramică pentru clădirea UNESCO, din Paris; picturi: *Interior olandez*, *Cîine lătrînd la lună*, *Compoziţie*, *Aer*). Sculpturile reflectă aceleaşi tendinţe. Ilustrator de carte.

MIRÓ FERRER, Gabriel (1879-1930), prozator spaniol. Stilist rafinat. Proză poematică, cu personaje desprinse din viaţa liniştită a provinciei (*Romanul prietenului meu*, *Cireşele cimitirului*, *Episcopul lepros*).

MIRON (c. 480 - c. 430 î.Hr.), sculptor grec. Exponent al sculpturii greceşti din perioada clasică timpurie. Maestru al redării trupului în mişcare, a lucrat în bronz figuri de zei şi de eroi legendari (zeiţa din grupul *Atena şi Marsyas*, *Discobolul*). Operele lui s-au transmis sub forma unor copii romane.

MIRON, Radu (n. 1927, Codăeşti, jud. Vaslui), matematician român. Prof. univ. la Iaşi. Contribuţii în domeniul geometriei diferenţiale şi al aplicaţiilor ei în diferite domenii. Numeroase noţiuni şi rezultate din sfera geometriei fibratelor vectoriale îi poartă numele. Lucrări pr.: *Geometria analitică şi diferenţială*, *Introducere vectorială în geometria analitică plană*, *Geometrie analitică*, *Fibrate vectoriale*. Acad.

MIRON CRISTEA (1868-1939; n. Topliţa), patriarh al României (1925-1939) şi om politic. Membru al Regenţei în timpul primei domnii a lui Mihai I (1927-1930). Prim-ministru (1938-1939) în timpul dictaturii lui Carol II. Bogată activitate publicistică; colecţie paremiologică. Membru de onoare al Acad. Rom.

MIRONEASA, comună în judeţul Iaşi. Mănăstirea Hadîmbu (1659), ctitorie a postelnicului Iani Hadîmbu.

MIRONESCU, George G. (1874-1954; n. Vaslui), jurist şi om politic român. Unul dintre liderii Partidului Naţional Ţărănesc. Intensă activitate politică. În mai multe rînduri ministru; prim-ministru (1930-1931). Muncă didactică şi de cercetare (*Problema Banatului*, *Studii juridice*, *Enciclopedia dreptului*); cuvîntări. Membru de onoare al Acad. Rom.

MIRONESCU, I.I. (pseudonim al lui *Eugen Mironescu*; 1883-1939; n. Tazlău, jud. Neamţ), scriitor român. Medic, prof. univ. la Iaşi. A făcut parte din cercul "Vieţii româneşti". Umor şi pitoresc în nuvele de observaţie a vieţii ţărăneşti (*Oameni şi vremuri*, *Tulie Radu Teacă*).

MIROSLAVA, comună în judeţul Iaşi, pe rîul Bahlui. Muzeul memorial "Dimitrie Anghel" (satul Corneşti). Biserici de lemn (sec. 18). Biserici (sec. 17-19). Rezervaţie forestieră. Menţionată documentar în 1579.

MIROSLOVEŞTI, comună în judeţul Iaşi, pe rîul Moldova. Biserică de lemn (1535, cu extinderi din 1755). Şcoală agricolă (1831). Menţionată documentar în 1429.

MIRŞID, comună în judeţul Sălaj. Urme ale unei aşezări neolitice; bogat tezaur dacic. Urmele aşezării civile urbane şi militare romane *Porolissum*. Menţionată documentar în 1219, cu numele *Villa Roba*. Numele actual datează din 1733.

MISHIMA, Yukio (pseudonim al lui *Hiroaka Kimitake*; 1925-1970), scriitor japonez. Romane analitice (*Pavilionul de aur*, *După banchet*, *Tumultul valurilor*, *Confesiunea unei măşti*), cu personaje copleşite de experienţele dure ale vieţii. Piese în manieră Nô. Eseuri (*Soare şi oţel*). S-a sinucis, după o tentativă de lovitură de stat.

MISKOLC, oraş în N Ungariei; 207 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial. Siderurgie, uzine cocso-chimice. Staţiune balneoclimaterică. Universitate tehnică. Biserici (sec. 13-15). Castel (sec. 13). Teatrul Naţional (sec. 19). Muzeu. Întemeiat în sec. 13.

MISKOLCZY Desideriu (Dezsö) (1894-1978), medic maghiar. Studii privitoare la anatomia şi la fiziologia sistemului nervos central, la anatomia patologică a psihozelor, a tumorilor hipofizei (*Histopatologia neuronilor*, *Patologia şi terapia dizenteriei toxice*).

MISSIR, Petru Th. (1856-1929; n. Roman), jurist şi publicist român. Prof. univ. la Iaşi. Lucrări cu caracter juridic şi legislativ (*Dreptul de succesiune al străinilor*, *Dreptul de moştenire*). Membru activ al societăţii Junimea. Activitate publicistică bogată. Membru de onoare al Acad. Rom.

MISSISSIPPI, fluviu în SUA; 3950 km (6420 km de la izvoarele lui Missouri). Izvorăşte din Lacul Superior, de la 518 m altitudine, străbate SUA de la N la S şi se varsă în golful Mexic printr-o deltă întinsă. Meandre şi braţe secundare. Uneori provoacă inundaţii catastrofale (cea din 1993 a fost una dintre cele mai mari). Afluenţi pr.: Missouri, Arkansas, Red River, Wisconsin, Illinois şi Ohio. Trece prin oraşele Saint Paul, New Orleans, Baton Rouge, Memphis, Saint Louis, Minneapolis. Legat prin canale de Marile Lacuri. Navigabil. Primul explorator a fost H.De Soto (1541); au urmat J.Marquette şi L.Jolliet (1673); R.Cavelier de La Salle a pornit din nord şi a ajuns la gurile de vărsare în 1682.

MISSISSIPPI, stat în SUA, situat între fluviul Mississippi şi golful Mexic; 125,4 mii km^2; 2,7 mil. loc. Capitala: *Jackson*. Expl. de petrol şi gaze naturale. Bumbac; porumb, batate, orez, grîu. Creşterea bovinelor. Parcuri naţionale. Devine parte a SUA în 1817 (al 20-lea stat).

MISSOLONGHI (MESOLÓNGION), oraş în S Greciei, la golful Patras; 12,6 mii loc. În timpul Războiului pentru Independenţă (1821-1829) a rezistat asediului armatelor turce şi apoi aceluia al armatelor turco-egiptene (1822-1826), devenind un simbol al eroismului grecilor. Monumentele lui Byron şi Markos Bozzaris.

MISSOURI, rîu în SUA, principalul afluent al fluviului Mississippi; 4740 km. Izvorăşte din Munţii Stîncoşi şi traversează regiunea preriilor. Afluenţi pr.: Yellowstone, Kansas. Navigabil parţial. Hidrocentrale. Trece prin Omaha, Kansas City. Cel mai lung rîu din SUA. Bazinul lui a fost explorat de M.Lewis şi W.Clark (1804-1806).

MISSOURI, stat în centrul SUA; 180,5 mii km^2; 5,1 mil. loc. Capitala: *Jefferson City*. Expl. de minereuri de zinc, plumb, cărbuni şi petrol. Grîu, soia, ovăz, bumbac. Creşterea animalelor. Teritoriu francez; cedat Spaniei în 1762; retrocedat Franţei, care îl vinde SUA în 1803.

MISTASSINI, lac în Canada (Quebec); 2,175 mii km^2. Se deversează în golful James prin fluviul Rupert.

MISTI, vulcan activ în S statului Perú, în Cordiliera andină. Alt. max.: 5822 m. La poalele sale se întinde oraşul Arequipa. Renumit pentru zăpezile veşnice, apare în folclorul şi literatura peruană. Semnificaţie religioasă pentru incaşi.

MISTRA, vechi oraş în Grecia (Peloponeş), la 5 km V de Sparta; important centru bizantin. Arhitectură bizantină (sec. 14-15); fortăreaţă şi palat; mănăstiri şi biserici decorate cu fresce. Parţial restaurat în sec. 19. În 1249, cruciatul Guillaume de Villehardouin a construit o fortăreaţă cuceritâ apoi de bizantini, turci, veneţieni şi care a cunoscut o deosebită înflorire în sec. 17.

MISTRAL, Frédéric (1830-1914), scriitor francez de limbă provensală. Deschizător de drum al mişcării literare a felibrilor. Poeme de substanţă mistică şi folclorică: *Miréio* (adaptat pentru operă de Gounod - *Mireille*), *Poemul Ronului*, tragedii. Dicţionar provensal (1878-1886). Relaţii cu V. Alecsandri. Premiul Nobel împreună cu J.Echegaray (1904).

MISTRAL, Gabriela (pseudonim al *Lucilei Godoy y Alcayaga*; 1889-1957), poetă chiliană. Lirică reflexivă axată pe motive biblice, pe tema morţii şi a dragostei platonice (*Sonetele morţii*, *Dezolare*, *Tandreţe*). Premiul Nobel (1945).

MITANNI, stat antic, în N-V Mesopotamiei, cu capitala la Wassuganni; întemeiat în sec. 17 î.Hr. A atins apogeul în sec. 15 î.Hr. Era principala putere politico-militară a Orientului Apropiat, rivala Egiptului faraonic. Declin rapid (sec. 14 î.Hr.); împărţit (sec. 12 î.Hr.) între Regatul Hitit şi Asiria. Numit de asirieni *Hanigalbat* şi de egipteni *Naharim*.

MITCHELL, Arthur (n. 1934), balerin şi coregraf american. Cel dintîi prim-balerin de culoare al Baletului din New York (1956-1971). Fondatorul (1970) şi directorul Baletului din Harlem (Dance Theatre of Harlem). Repertoriu clasic.

MITCHELL, Margaret (1900-1949), scriitoare americană. Celebră prin romanul *Pe aripile vîntului* (ecranizat în 1939), evocare a Sudului în anii Războiului de Secesiune.

MITCHELL, Peter (1920-1992), biochimist britanic. Prof. univ. la Edinburgh. A cercetat modul în care celulele vii stochează şi transferă energie şi a elaborat teoria chimico-osmotică. Premiul Nobel pentru chimie (1978).

MITCHELL (Mount ~), cel mai înalt vîrf al munţilor Apalaşi, situat în S lanţului montan (masivul Blue Ridge), pe teritoriul statului Carolina de Nord. Alt.: 2037 m. Parc naţional.

MITCHUM, Robert (1917-1997), actor american. Roluri de aventurier cinic sau fatalist, în pelicule de acţiune. Obţine consacrarea cu *Focuri încrucişate*. Filme memorabile: *Doi pe un balansoar*, *Promontoriul groazei*, *Ziua cea mai lungă*, *El Dorado*.

MITHRA, divinitate adorată în vechea Persie şi în vechea Indie. Zeu al luminii cereşti, al soarelui, al purităţii şi adevărului. Spre sfîrşitul milen. 1 î.Hr., cultul lui Mithra s-a răspîndit

în Asia Mică şi în Imperiul Roman (numit de romani *Mithras*).

MITLA, sit arheologic în Mexic, la 40 km S-E de Oaxaca. Aici a înflorit civilizaţia poporului zapotec. Pînă la cucerirea spaniolă, oraşul era al doilea ca importanţă, după capitala Monte Albán. Fortificat în jurul anului 1000. Vestigii (200-950). Palate (sec. 13). Hol pentru ceremonial, cu decoraţii în piatră.

MITO, oraş în Japonia (Honshū); 193,5 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Piaţă agricolă. Parcul Tokira. Sanctuare.

MITOC, comună în judeţul Botoşani, pe Prut, la graniţa cu Republica Moldova. Muzeu de istorie şi arheologie. Importante descoperiri din epoca paleoliticului.

MITOCUL DRAGOMIRNEI, comună suburbană în municipiul Suceava. Mănăstirea Dragomirna (1606-1609). Biserică de lemn (1792).

MITRADATE (MITHRADATES) VI Eupator (c. 132-63 î.Hr.), rege al Pontului (112-63 î.Hr.). Una dintre marile figuri politice ale lumii elenistice. Îşi consolidează puterea prin lărgirea graniţelor (cucereşte Galatia, Cappadocia). Conflicte cu statul roman (cele 3 războaie mitridatice), în urma cărora întreaga Asie Mică ajunge sub puterea sa. În urma celui de-al treilea război cu romanii (74-63 î.Hr.), a pierdut teritoriile cucerite şi s-a sinucis.

MITRE, Bartolomé (1821-1906), om politic şi istoric argentinian. Preşedinte al Republicii (1862-1868). Rol în unificarea ţării şi în modernizarea instituţiilor ei. A comandat trupele aliate ale Argentinei, Braziliei şi Uruguayului în luptele împotriva Paraguayului (1865-1870). A înfiinţat, în 1870, ziarul "La Nación". Studii de istorie. Versuri.

MITREA, Ilarion (Ilarie) (1842-1904; n. Răşinari, jud. Sibiu), medic şi naturalist român. Medic militar în Mexic (1864-1867), în armata lui Maximilian de Habsburg, apoi în Indonezia. Colindînd insulele Java, Kalimantan, Sulawesi (1870-1890), a strîns un bogat material geologic, etnografic, botanic şi zoologic, donat Muzeului de Istorie Naturală "Grigore Antipa".

MITRIDATE (MITHRIDATES, MITHRADATES), numele unor regi ai Regatului Part din dinastia Arsacizilor. Mai importanţi: — **Mitridate I**, suveran al Regatului Part (171-138 î.Hr.). A pus bazele statului part pe un vast teritoriu de la Amu-Daria la Eufrat. Este primul suveran part care bate monedă cu chipul său, după model elenistic. Receptivitate faţă de cultura elenistică. — **Mitridate II**, suveran al Regatului Part (123- 88 î.Hr.). A restabilit, după o invazie a sciţilor, unitatea statală. Contacte diplomatice cu Imperiul Roman. Va avea rol de intermediar între acesta şi Orientul chinez. Epocă de înflorire şi stabilitate economică.

Margaret Mitchell

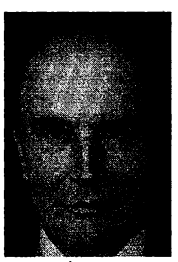

François Mitterrand

MITROPOLIA ARDEALULUI, mitropolie ortodoxă română a Transilvaniei (sec. 14). Primul mitropolit a fost Ghelasie de la Rîmeţ (1376). Sediul mitropoliei a fost pe rînd la Feleac (1488), Geoagiu (1557), Alba-Iulia (1701). Desfiinţată în 1701 de Habsburgi. Reînfiinţată în 1864, cu sediul la Sibiu, mitropolit fiind numit Andrei Şaguna.

MITROPOLIA BANATULUI, mitropolie cu sediul la Timişoara. Atestată documentar la 1608. Primul mitropolit a fost Neofit. Ulterior a funcţionat ca episcopie, desfiinţată în 1865. Reînfiinţată în 1939 şi ridicată la rang de mitropolie în 1947. În 1949 încorporează şi episcopia Caransebeşului, primul mitropolit fiind Vasile Lăzărescu.

MITROPOLIA BASARABIEI, mitropolie în cadrul Patriarhiei Române. Înfiinţată în 1925, funcţionează pînă în 1944, cu o suspendare a activităţii în 1940 şi 1941, în urma ocupaţiei sovietice a Basarabiei. Este reactivată în 1992. În oct. 1995 Mitropolia Basarabiei este avansată, de către Sfîntul Sinod al Patriarhiei Române, la rangul superior de Exarhat al Plaiurilor cu drept de jurisdicţie canonică extrateritorială asupra ortodocşilor români din diaspora de răsărit.

MITROPOLIA BLAJULUI, mitropolie înfiinţată la Blaj, în 1853, prin ridicarea în rang a episcopiei Blajului; primul mitropolit a fost Alexandru Sterca-Şuluţiu.

MITROPOLIA BUCOVINEI, mitropolie înfiinţată la Cernăuţi în 1873; primul mitropolit a fost Evghenie Hacman. După 1941, trece sub ocupaţia ierarhilor ruşi.

MITROPOLIA MOLDOVEI, mitropolie din timpul lui Petru Muşat (sec. 14). Biserica Moldovei ţinea de mitropolitul Haliciului (Polonia), care îl hirotoniseşte episcop pe Iosif, recunoscut ca mitropolit al Moldovei de către Patriarhia Ecumenică din Constantinopol în 1401. Reşedinţa Mitropoliei, pînă în 1677, a fost Suceava, după care se mută la Iaşi. În prezent, este considerată al doilea scaun mitropolitan din Patriarhia Română.

MITROPOLIA OLTENIEI, mitropolie cu sediul la Craiova, înfiinţată în 1939; primul mitropolit a fost Nifon Criveanu. Desfiinţată în 1945, a fost reînfiinţată în 1949; primul mitropolit a fost, în noua etapă, Firmilian Marin.

MITROPOLIA PROILAVIEI, mitropolie cu sediul la Brăila, înfiinţată în sec. 15, sub jurisdicţia Patriarhiei din Constantinopol. Desfiinţată în 1828.

MITROPOLIA UNGROVLAHIEI, mitropolie cu sediul la Curtea de Argeş, înfiinţată în 1359. Primul mitropolit a fost Iachint. Reşedinţa s-a mutat pe rînd la Tîrgovişte (1517), apoi la Bucureşti (1668). În prezent se numeşte Mitropolia Munteniei şi Dobrogei.

MITROPOLIA VICINEI, mitropolie localizată în Isaccea, atestată documentar în sec. 13. Primul mitropolit a fost Teodor (1285), iar ultimul, Iachint (1359), care devine mitropolit al Ungrovlahiei. Era dependentă de Patriarhia din Constantinopol.

MITROPOULOS, Dimitri (1896-1960), dirijor, pianist şi compozitor american de origine greacă. A dirijat marile orchestre din Europa şi din America de Nord. Opere (*Sora Beatrice*), muzică simfonică, de scenă şi de cameră.

MITRU, Alexandru (1914-1989; n. Craiova), scriitor român. Basme, legende (*Legendele Olimpului*, *Din marile legende ale lumii*); romane pentru copii.

MITSCHERLICH, Eilhard (1794-1863), chimist german. A formulat legea izomorfismului (1819), folosită mai tîrziu de J.Berzelius. A denumit fenomenul de polimorfism. A descoperit acidul selenic (1827), acidul permanganic (1830) şi nitrobenzenul (1833).

MITSOTÁKIS, Konstandínos (n. 1918), om politic grec. Preşedinte al Partidului Noua Democraţie (1984-1993); prim-ministru (1990-1993).

MITSUBISHI, trust japonez, creat în 1870. Reorganizat după al doilea război mondial, ocupă un loc important pe plan mondial în construcţiile mecanice, navale, aeronautice, de automobile.

MITTELLAND KANAL, canal navigabil în Europa Occidentală (Germania), care uneşte fluviul Elba cu Canalul Dortmund-Ems; 475 km. Pe el este situat oraşul Hanovra. Favorizează comunicaţia dintre Rin, Weser şi Elba. Cunoscut şi sub numele de *Canalul Central German*.

MITTERRAND, François Maurice (1916-1996), om politic francez. Prim-secretar al Partidului Socialist Francez (din 1971). Ales preşedinte al republicii în 1981. După succesul dreptei în alegerile din 1986, îl numeşte pe Jacques Chirac prim-ministru. În 1988, este reales preşedinte pînă în 1995, cînd Chirac a cîştigat alegerile.

MIYAZAKI, oraş în Japonia (Kyūshū); 287,3 mii loc. Ind. uşoară. Parcuri. Celebru pentru altarul şintoist construit pentru primul împărat legendar al Japoniei, Jinmu Tenno.

MIZAR, stea dublă din constelaţia Ursa-Mare, de mărimea 2,4.

MIZIL, oraş în judeţul Prahova, situat în Cîmpia Săratei; 17,4 mii loc. Industrii (fabrica de saltele "Relaxa" şi de stofă pentru mobilă). Centru viticol. Biserici (sec. 19). Urme materiale din epoca bronzului. Menţionat documentar în 1585, într-un act emis de cancelaria domnului Mihnea Turcitul. Numele vechi, *Esteu* şi *Istau*, schimbate în *Mezil* în sec. 18-19, cînd funcţiona aici o staţie a poştei cu cai (drumul Buzău-Ploieşti). Oraş din 1870.

MÎRZESCU, George G. (1876-1926; n. Iaşi), jurist şi om politic român. Liberal. De mai multe ori ministru. Primar al oraşului Iaşi (1914-1916).

MJØSA, lac în Norvegia, la N de Oslo; 360 km^2. Cel mai mare lac al ţării.

MLADA BOLESLAV, oraş în Cehia, la N de Praga; 32 mii loc. Nod feroviar. Construcţii de automobile (uzinele "Skoda").

MNEMOSINA (MNEMOSUNE) (în mitologia greacă), una dintre titanide. Fiică a lui Uranus şi a Geei. Mama celor 9 Muze, pe care le avea de la Zeus. Personifică memoria.

MNESICLES (sec. 5 î.Hr.), arhitect grec. A construit Propileele de pe Acropola Atenei.

MOACŞA, comună în judeţul Covasna, în depresiunea Tîrgul Secuiesc. Biserică fortificată (sec. 14-15). Conacul Gál (sec. 19). Parc

dendrologic. Urme ale unei aşezări aparţinînd Culturii Precucuteni. Menţionată documentar, ca sat, în 1332.

MOARA, comună în judeţul Suceava, pe rîul Şomuzul Mare. Biserică armeano-gregoriană (1512). Biserică de lemn (1774).

MOARA VLĂSIEI, comună în judeţul Ilfov, situată în Cîmpia Vlăsiei. Palatul Ghica (1822-1828), reşedinţa de vară a domnului Grigore Dimitrie Ghica.

MOAVIA (Muawiyah ibn-abu Sufyan), calif (661-680), întemeietorul dinastiei Omeiazilor. Guvernator al Siriei (din 639), a refuzat să-l recunoască pe Ali drept calif. Iscusit diplomat şi administrator, a organizat un stat monarhic puternic (a stabilit capitala la Damasc) şi a asigurat fiului său succesiunea la conducerea califatului.

MOBERG, Carl Artur Vilhelm (1898-1973), scriitor suedez. Romane zugrăvind realist aspecte din viaţa ţărănimii în contextul erei industriale (*Daţi-ne pămîntul*, *Cînd eram copil*) şi dificultăţile emigranţilor suedezi în America (*Emigranţii*).

MOBILE, oraş în S SUA (Alabama), port la golful Mexic; 476,9 mii loc. (cu suburbiile). Aeroport. Metalurgia aluminiului. Industrii. Rafinărie de petrol. Universitate. Festivaluri. Turism. Fondat în 1711, de francezi. Capitala Louisianei Franceze (1711-1720).

MÖBIUS, August Ferdinand (1790-1868), matematician şi astronom german. Prof. univ. la Leipzig şi director al Observatorului Astronomic. A descoperit în topologie o suprafaţă cu o singură faţă (*banda lui Möbius*). Încercări de calcul vectorian. Lucrări de geometrie analitică. Studii de mecanică cerească.

MOBUTU, Sésé Séko (*Joseph Désiré Mobutu*; 1930-1997), mareşal şi om politic zairez. Şef de stat-major (1960). Printr-o lovitură de stat, preia puterea (1965) şi se proclamă preşedinte (1967). Adoptă o nouă Constituţie şi un sistem monopartit. Conduce autoritar. După 1990, se adînceşte criza regimului.

MOBUTU v. **Albert** (lac).

MOCCA (MOKKA, MUKHÂ), oraş în Republica Arabă Yemen, port la Marea Roşie; 6 mii loc. Centru comercial (activitate cunoscută încă din sec. 16). Important centru pentru exportul de cafea.

MOCEALOV, Pavel Stepanovici (1800-1848), actor rus. Roluri din dramaturgia clasică rusă (*Prea multă minte strică* de A.S. Griboedov) şi universală (*Regele Lear*, *Hamlet* şi *Othello* de W.Shakespeare, *Hoţii* şi *Intrigă şi iubire* de Fr.Schiller).

MOCIONI (MOCSONYI), Alexandru (1841-1909), jurist şi om politic român. Unul dintre conducătorii luptei de emancipare a românilor din Banat şi din V Transilvaniei; deputat în Parlamentul de la Budapesta (1865-1874). Primul preşedinte al Partidului Naţional al românilor din Banat şi Ungaria (creat în 1869) şi unul dintre promotorii unirii acestuia cu Partidul Naţional Român din Transilvania. Preşedinte al Astrei (1901-1903).

MOCIONI (MOCSONYI), Andrei (1812-1880; n. Budapesta), jurist şi om politic român. Membru al Senatului imperial de la Viena (1860-1867), în timpul regimului liberal. A militat pentru emanciparea românilor din Imperiul Habsburgic. Împreună cu Andrei Şaguna, a acţionat pentru înfiinţarea Mitropoliei române. Membru fondator al Societăţii Academice Române.

MODENA, oraş în Italia (Emilia-Romagna); 178 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (construcţii de automobile) şi comercial. Universitate (sec. 12). Academie de arte şi literatură (1680). Catedrală (sec. 11-15), biserica San Pietro (sec. 15). Muzee. Centru turistic. — Oraş celtic, apoi roman (*Mutina*), a dat numele său unui război între Antoniu şi Brutus (44-43 î.Hr.). Comitat alipit Toscanei, de la 961 la 1115. Ducat (1452), votează reunirea cu Piemontul, în 1860.

MODIGLIANI, Amedeo (1884-1920), pictor şi sculptor italian. Portrete şi nuduri create după un canon propriu, cu forme alungite (inspirate, în parte, de Gauguin, Picasso sau sculptura africană), care le insuflă o graţie şi o expresie melancolică (*Max Jacob, Lipchitz, Jeanne Hibuterne, Fetiţa în albastru, Femeie cu ochi albaştri, Nud culcat* ş.a.). Îndrumat de Brâncuşi spre o stilizare expresivă (sculpturi create între 1910 şi 1914, cu aceeaşi tendinţă spre alungire a formelor). Stil personal, în care prevalează linia fină, elegantă şi continuă, fără a evita un anume manierism (gîtul lung, capul înclinat, ochi migdalaţi, poze languroase).

Amedeo Modigliani, *Autoportret*

MOESIA, veche regiune între Balcani şi Dunăre, locuită de triburi tracice. Provincie romană de la începutul domniei împăratului Tiberius (15 d.Hr.). Divizată, sub Domiţian, în două provincii: *Moesia Superior* (cu capitala la Serdica) şi *Moesia Inferior* (cu capitala la Marcianopolis), în care era înglobată şi Dobrogea. Suportă atacuri din partea goţilor (sec. 3-4), a hunilor (sec. 5), slavilor şi avarilor. Împărţită, în timpul domniei lui Diocleţian, în 5 provincii (Scythia, Moesia Prima, Moesia Secunda, Dacia Mediterranea, Dacia Ripensis). Ocupată de slavi (sfîrşitul sec. 6 - începutul sec. 7).

MOFTUL ROMÂN, revistă umoristică şi literară, apărută la Bucureşti, în trei serii (ian.-iun. 1893, apr.-nov. 1901, mai 1902). Director şi redactor: I.L.Caragiale. Printre colaboratori, Al.Cazaban, Emil Gârleanu, I.Al. Brătescu-Voineşti. Caricaturi semnate de C.Jiquidi.

MOGA, Aurel (1903-1977; n. Veştem, jud. Sibiu), medic român. Prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. Ministru al Sănătăţii (1966-1969, 1969-1974). A cercetat bolile cardio-vasculare, cum sînt hipertensiunea arterială esenţială, arterioscleroza (*Cardiopatiile majore cronice*, *Hipertensiunea arterială esenţială şi arterioscleroza*) şi complicaţiile reumatismului (*Profilaxia şi tratamentul medical complex al reumatismului*). Cercetări epidemiologice pentru bolile netransmisibile (*Orientări şi probleme în studiul şi combaterea bolilor cronice netransmisibile*). Acad.

MOGADISHU (MOGADISCIO), capitala Somaliei, port la Oceanul Indian; 800 mii loc. Nod rutier. Aeroport. Centru industrial (petrochimie) şi comercial. Universitate.

MOGHILEV (MOGHILIOV), oraş în Belarus, pe Nipru; 356 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (metalurgie). Turism. Anexat de Rusia, de la polonezi, în 1772.

MOGOŞOAIA, comună în judeţul Ilfov. Biserică (1688) şi palat domnesc (1702).

MOGOŞOAIA, lac de origine antropică, pe valea Colentinei; 103 ha. Turism.

MOGOŞOAIA (Palatul ~), palat domnesc, construit în 1702 de domnul Constantin Brîncoveanu şi folosit ca reşedinţă de vară. Elemente renascentiste şi bogată decoraţie sculptată. Muzeu de artă feudală (colecţii de argintărie, sculpturi în piatră şi lemn, tipărituri rare, hrisoave ş.a.). Bisericuţă (1688) cu picturi executate în 1702. Ansamblu arhitectonic ilustrativ pentru epoca brîncovenească.

MOHÁCS, oraş în S Ungariei, în apropiere de graniţa cu Iugoslavia; 21 mii loc. Port la Dunăre. Nod de comunicaţii. Metalurgie. Piaţă agricolă. — **Bătălia de la ~**, bătălia de la 29 aug. 1526, cînd armata turcă în frunte cu Soliman Magnificul a înfrînt armata condusă de Ludovic II, regele Boemiei şi al Ungariei. Această victorie a permis otomanilor să-şi stabilească (1540) dominaţia în Marea Cîmpie Ungară.

MOHAMMAD REZĂ (MUHAMMAD RIZĂ) (1919-1980), şah al Iranului (1941-1979), din dinastia Pahlavi. Regim autoritar. Cu sprijinul SUA, a iniţiat "Revoluţia albă" (reforma agrară, 1963). Înlăturat de revoluţia islamică. Exilat (1979).

MOHAMMAD ZAHIR (n. 1914), rege al Afghanistanului (1933-1973).

MOHAMMED V ibn Yusuf (1909-1961), sultan (1927-1953, 1955-1957), apoi rege (1957-1961) al Marocului. A obţinut independenţa ţării, recunoscută de Franţa şi Spania (1956).

MOHAMMED HASANI, Ali Nasser (n. 1944), om politic yemenit. Prim-ministru între 1971 şi 1985. Şef al statului Yemen (1978; 1980-1986).

MOHAMMEDIA, oraş în Maroc, la N de Casablanca; 105 mii loc. Port la Oceanul Atlantic. Petrochimie. Pescuit. S-a mai numit *Fédala*.

MOHAVE (MOJAVE), regiune de deşert în S-V SUA (California), mărginită la V de Sierra Nevada şi la N de Valea Morţii; c. 40 mii km^2. Vegetaţie predominantă de tufişuri. Argint, aur, potasiu, sare.

MOHAWK, rîu în SUA (statul New York), afluent al Hudsonului; 238 km. Este calea de legătură dintre ţărmul Atlanticului (New York)

şi Marile Lacuri.

MOHENJO-DÁRO, sit protoistoric în N-V peninsulei India (Pakistan). Unul dintre oraşele cele mai importante ale civilizaţiei Indus (2300-1750 î. Hr.). Construit din cărămidă, oraşul avea o zonă rezidenţială cu străzi rectilinii, instalaţii sanitare şi canalizare.

MOHL, Hugo von (1805-1872), botanist german. Unul dintre primii cercetători ai celulei vegetale. Socotit descoperitorul cloroplastelor.

MOHOLY-NAGY László (1895-1946), pictor şi sculptor maghiar. Unul dintre iniţiatorii grupului şi ai revistei "Ma" (Budapesta, 1919). A predat la Bauhaus (1923-1928) şi a fost unul dintre cei care au fondat, în 1939, Institute of Design din Chicago. Constructivist, precursor al cinetismului, a folosit tehnici variate (desen, pictură, foto, colaj, cinema).

MOHOROVIČIĆ, Andrija (1857-1936), geolog iugoslav. A studiat propagarea undelor seismice. A descoperit (1909) *discontinuitatea Mohorovičić*.

MOI, Daniel Arap (n. 1924), om politic kenyan. Preşedinte al Uniunii Naţionale Africane a Kenyei (1978). Preşedinte al Republicii Kenya (din 1978).

MOILI (MOHÉLI), insulă în arhipelagul Comore; 290 km^2; 13 mii loc. Centrul adtiv: *Fomboni*. Cea mai mică insulă a arhipelagului.

MOINA, Ion (n. 1921; Nimigea, jud. Bistriţa-Năsăud), atlet român. Prof. univ. la Cluj. Multiplu campion naţional. A stabilit 33 de recorduri naţionale în probele de sprint.

MOINEŞTI, oraş în judeţul Bacău; 25,5 mii loc. Expl. şi prelucrarea petrolului. În apropiere, izvoare minerale sulfuroase, clorosodice, bicarbonatate. Biserici (sec. 18). Atestat documentar în 1478.

MOISE (ebr. **MOSHÉ**), personaj biblic. Potrivit *Vechiului Testament*, este organizatorul evreilor din Egipt, pe care i-a scos din robie, conducîndu-i spre Ţara Făgăduinţei. Istoricii situează plecarea din Egipt (*Exodul*) în anul 1250 î.Hr. Popasul făcut de evrei în actuala peninsulă Sinai, unde marele profet Moise a primit de la Yahweh *Tablele de legi*, este o etapă importantă în constituirea religiei mozaice monoteiste. Considerat legiuitorul care a pus elementele de bază ale *Thorei*. A murit înainte de a ajunge în Ţara Făgăduinţei.

MOISEEV, Igor Aleksandrovici (n. 1906), dansator şi coreograf sovietic. Fondator (1943) al unei şcoli de dans cu un bogat repertoriu folcloric (*Dansul primăverii*, *Dansuri estoniene*, *Partizanii* ş. a.). După 1968 a animat Compania de balet clasic.

MOISEI, comună în judeţul Maramureş. Mănăstire de călugări (sec. 14), menţionată documentar în 1637, centru de pictură bisericească în sec. 17-18. Biserică în lemn (1672). În oct. 1944, armatele horthyste în retragere au ucis 29 de români şi au incendiat satul Moisei. Ansamblu monumental de sculptură realizat de Vida Gheza, în memoria victimelor. Atestată documentar, ca sat, în 1365.

MOISIL, Constantin (1876-1958; n. Năsăud), istoric român. A organizat şi condus cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei Române (1910-1958). Considerat drept întemeietorul numismaticii moderne din România. Studii de numismatică (*Monedele dacilor*, *Efigiile monetare ale domnilor români* ş.a.), de sigilografie, medalistică şi heraldică (*Arta noastră medalistică*, *Studii de sigilografie românească*, *O pagină de heraldică românească veche* ş.a.). Membru de onoare al Acad. Rom.

MOISIL, Grigore C. (1906-1973; n. Tulcea), matematician român. Prof. univ. la Iaşi (a inaugurat primul curs de algebră modernă ţinut la o universitate românească) şi Bucureşti. Fiu al lui Constantin Moisil. Fondator al şcolii de algebra logicii şi teoria algebrică a mecanismelor automate. Activitate de pionierat în domeniul lingvisticii matematice şi al aplicării analizei funcţionale, în mecanică şi în geometria diferenţială. Lucrări: *Teoria algebrică a mecanismelor automate*, *Încercări vechi şi noi în logica neclasică*, *Circuite cu tranzistori*, *Elemente de logică matematică şi teoria mulţimilor* ş.a. Acad.

MOISSAN, Henri (1852-1907), farmacist şi chimist francez. Prof. univ. la Paris. A izolat fluorul, siliciul şi borul. A obţinut, cu ajutorul cuptorului cu arc electric, fuziunea a numeroşi oxizi metalici şi prepararea unor carburi, nitruri, siliciuri şi boruri cristalizate. Studii asupra producerii diamantului pe cale artificială. Premiul Nobel pentru chimie (1906).

MOISSI, Alexander (1880-1935), actor german de origine albaneză. A lucrat cu Max Reinhardt. Unul dintre interpreţii de prima linie ai vremii sale. Creaţii în piese de Shakespeare, Schiller, Ibsen, Cehov.

MOIVRE, Abraham de (1667-1754), matematician englez de origine franceză. A precizat principiile calculului probabilităţilor. Contribuţii în teoria numerelor complexe (*formula Moivre*).

MOJAISKI, Aleksandr Fiodorovici (1825-1890), contraamiral rus. Unul dintre pionierii aviaţiei. A proiectat un avion monoplan cu trei elice acţionate de două motoare cu abur, brevetat în 1881 şi construit în 1882.

MOJI, oraş în Japonia (Kyūshū), port la strîmtoarea Shimonoseki; 152,1 mii loc. Centru industrial (petrochimie, electrotehnice) şi comercial. Pescuit.

MOJOKERTO (MODJOKERTO), oraş în Indonezia, la est de Java; 52 mii loc. În 1936 s-a descoperit aici singurul craniu de copil *Homo erectus* cunoscut, datînd de 1,9 milioane ani.

MOKPO, oraş în Coreea de Sud, port la Marea Galbenă; 222 mii loc. Centru industrial şi comercial. Pescuit.

MOLDOVA, rîu, afluent al Siretului; 216 km. Izvorăşte de sub vîrful Lucina şi străbate Podişul Sucevei. Trece prin Cîmpulung Moldovenesc şi Gura Humorului.

MOLDOVA, stat feudal românesc, creat la jumătatea sec. 14 pe cursul superior al Siretului (N-E Carpaţilor Orientali), în procesul de înlăturare a dominaţiei tătare (Hoarda de Aur). Ludovic de Anjou, regele Ungariei, încredinţează, după expediţia din 1343-1345, apărarea teritoriilor vestice ale Moldovei voievodului Dragoş, dar sub autoritatea regelui maghiar. Constituit sub Bogdan I Întemeietorul (1359- c. 1362), fost voievod maramureşean. Împlinire teritorială şi organizare instituţională sub Petru I Muşat (1375-1391), obligat însă să recunoască suveranitatea Poloniei. Avînt economic sub Alexandru cel Bun (1400-1432), statul devenind un factor de stabilitate politică în S-E Europei. Atinge apogeul sub domnia lui Ştefan cel Mare (1457-1504), perioadă caracterizată prin apărarea independenţei ţării. Războaie antiotoman (1473-1486), în urma căruia ţările române îşi păstrează statutul de autonomie faţă de Poartă. Petru Rareş (1527-1538; 1541-1546) nu reuşeşte să menţină independenţa statului, Moldova intrînd, după invazia turco-tătaro-polonă (1538), în dependenţă politică faţă de Poarta Otomană. Încercarea lui Ioan-Vodă cel Viteaz (1572-1574) de a restabili independenţa şi participarea la războiul antiotoman declanşat de domnul Ţării Româneşti. Înlocuirea vechii dinastii, a Bogdăneştilor, cu cea a Movileştilor (a marii boierimi). Alianţa cu Polonia anulează unirea Moldovei cu Ţara Românească şi Transilvania, înfăptuită de Mihai Viteazul, în 1600. Relativă prosperitate economică şi înflorire culturală, în timpul domniei lui Vasile Lupu (1634-1653). Lupte pentru putere, întreţinute de grupări boiereşti potrivnice (Costineşti şi Ruseteşti), în a doua jumătate a sec. 17. Înfrîngerea de la Stănileşti (1711) a domnului Dimitrie Cantemir şi a ţarului Petru I al Rusiei a zădărnicit încercarea de emancipare a statului de sub dominaţia otomană şi a determinat instaurarea domniilor fanariote (1711-1821). Desfiinţarea iobăgiei (la 1749, sub domnul fanariot Constantin Mavrocordat). Războiul Ruso-Turc (1806-1812) este pierdut de Poartă, teritoriul moldovenesc dintre Prut şi Nistru (Basarabia) fiind înglobat Imperiului Ţarist (Pacea de la Bucureşti, 1812). Abolirea regimului fanariot, după mişcarea de la 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, şi instalarea domniilor pămîntene. Între 1828 şi 1834, Moldova a fost ocupată de armatele ţariste, care i-au impus un statut de conducere (Regulamentul Organic). Politică de reforme ce vor duce la dezvoltarea de tip capitalist a societăţii, în timpul domniei lui Mihail Sturdza (1834-1849). Stare generală de nemulţumire şi agitaţie, concretizată, la 1848, în mişcare revoluţionară. La 24 ian. 1859, prin alegerea ca domn a lui Al.I.Cuza, Moldova s-a unit cu Ţara Românească, statul nou creat numindu-se (potrivit convenţiei de la Paris, 1858) Principatele Unite ale Moldovei şi Ţării Româneşti, iar din 1862, România.

MOLDOVA (Cîmpia sau Depresiunea Moldovei) v. **Jijia (Cîmpia Jijiei)**.

MOLDOVA (Podişul Moldovei), podiş în E României, între Subcarpaţii Moldovei şi Obcinile Bucovinei (la V), valea Prutului (la E) şi Cîmpia Siretului Inferior (la S). Relief variat, cu alt. max. de 692 m (Vîrful Ciungilor). Alcătuit din trei subunităţi: *Podişul Sucevei* (în N-V), *Cîmpia Jijiei* sau *Cîmpia Moldovei* (în partea centrală şi de N-E) şi *Podişul Bîrladului*, în centru şi S. Vegetaţie de silvostepă şi stepă, în S, şi de pădure, în rest.

MOLDOVA (Republica ~), stat în S-E Europei Centrale, avînd la frontiera de N, E şi S, Ucraina, iar în V, România, cu o mică ieşire (500 m, Giurgiuleşti) la Dunăre. Suprafaţa: 33,7 mii km^2. Populaţia: 4,45 mil.

loc. Limba oficială: română. Capitala: *Chişinău*. Culte: ortodoxism. Moneda: 1 leu =100 bani. Împărţit în 10 judeţe, o unitate teritorial-administrativă şi municipiul Chişinău, cu rang de judeţ. Oraşe pr.: Tiraspol, Tighina (Bender), Bălţi, Cahul, Ribniţa, Soroca. Relief scund, de coline joase (Podişul Moldovei în N, colinele Ciulucului şi ale Nistrului, în E, N-E, Podişul Moldovei Centrale şi colinele Tigheciului, în S-V) şi cîmpie (Cîmpia Moldovei de Nord, Cîmpia Moldovei de Sud şi cîmpia Nistrului Inferior). Prelungiri ale Podişului Podoliei se întîlnesc în stînga Nistrului. Climă temperat-continentală. Păduri în zona nistreană şi în centru. Vegetaţia de stepă înlocuită, în cea mai mare parte, cu plante de cultură. Resurse naturale puţine (calcar, nisip cuarţos, ghips ş.a.). Ind. alimentară, textilă şi constructoare de maşini (televizoare, maşini de spălat, frigidere, remorci auto ş.a.). Agricultură specializată în culturi de cereale, tutun, floarea-soarelui, sfeclă de zahăr, plante aromate (pentru parfumuri). Viticultură. Pomicultură. Export, în special cu ţările membre ale CSI şi România. — Teritoriul cuprins între Prut, Nistru şi Marea Neagră era locuit, în antichitate, de triburi geto-dacice. Coloniştii milesieni fondează (sec. 6 î. Hr.) la gurile Nistrului (Tyras), oraşul-stat Tyras (devenit, mai tîrziu, Maurocastron, apoi Cetatea Albă), cucerit şi înglobat de Burebista în regatul său. Ataşat (sec. 2-3) provinciei Moesia Inferior, oraşul a adăpostit unităţi ale legiunilor I Statica, a V-a Macedonica şi a XI-a Claudia. Străbătută (milen. 1) succesiv de popoare migratoare (goţi, huni, gepizi, avari, slavi, bulgari, unguri, pecenegi, cumani), întreaga regiune este controlată politic, după invazia tătară (1241), de Hoarda de Aur. Principatul Moldovei, întemeiat la 1359 de Bogdan I, va cuprinde la sfîrşitul sec. 14 teritoriile pînă la Nistru şi Marea Neagră. Domnii Ţării Moldovei de după Bogdan I vor întări graniţele răsăritene cu cetăţi puternice (Hotin, Soroca, Orhei, Tighina, Cetatea Albă ş.a.). Tighina şi S Basarabiei sînt transformate (1538) în raia turcească (după ocuparea cetăţilor Cetatea Albă şi Chilia, în 1484, de către Imperiul Otoman). După Războiul Ruso-Turc (1806-1812), prin Pacea de la Bucureşti (1812), Imperiul Ţarist (devenit vecinul de răsărit, sub Ecaterina II) anexează teritoriul cuprins între Prut şi Nistru (45600 km^2, cu o populaţie de c. 500 000 loc., în proporţie de 86 % români), parte componentă a Principatului Moldovei. Regiunea este colonizată, în sec. 19, cu ruşi, ucraineni, polonezi, germani, evrei, supusă unui proces de rusificare, iar românii unei politici de deznaţionalizare (în 1867 limba română era interzisă în şcolile din Basarabia). Prin Congresul de pace de la Paris (1856), în urma Războiului Crimeii, Moldova primeşte trei judeţe din S Basarabiei (Cahul, Ismail, Bolgrad), dar Congresul de la Berlin (1878) cedează Rusiei aceste judeţe. În apr. 1917 ia fiinţă Partidul Naţional Moldovenesc, iar în oct. 1917, Congresul ostăşesc de la Chişinău proclamă autonomia teritorială şi politică a Basarabiei şi ia iniţiativa înfiinţării Sfatului Ţării. La 2 dec. 1917 este proclamată Republica Democratică Moldovenească, iar la 24 ian. 1918 se votează independenţa acestei republici. La 27 mart./3 apr. 1918, Sfatul Ţării votează unirea Republicii Democratice Moldoveneşti (Basarabia) cu România, act recunoscut (1920) de Marea Britanie, Franţa, Italia, Japonia. În baza punctului 3 al actului adiţional secret al pactului Molotov-Ribbentrop (23 apr. 1939), URSS adresează un ultimatum (26 şi 27 iun. 1940) României şi ocupă (28 iun. 1940) cu forţa armelor Basarabia, Bucovina de Nord şi ţinutul Herţa (50762 km^2 şi aproximativ 3915000 loc., din care Basarabia cu 44422 km^2 şi peste 3 mil. loc.). Ocuparea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord a însemnat o adevărată tragedie, mai întîi prin modul în care s-a realizat, apoi, prin consecinţele sale (jaf economic; instaurarea unui regim de teroare, prin persecuţii, deportări, execuţii şi chiar masacre în rîndul populaţiei româneşti; strămutarea a mii de familii din Ucraina în locul populaţiei germane din Bucovina de N şi sudul Basarabiei, care, conform înţelegerii dintre guvernele de la Berlin şi Moscova, a avut voie să plece în Germania; închiderea şi profanarea bisericilor, înlocuirea manualelor româneşti cu manuale ruseşti şi ucrainene ş.a.). La 2 aug. 1940 este proclamată RSS Moldovenească, devenită oficial o republică unională a URSS. Judeţele Hotin, Ismail şi Cetatea Albă sînt incluse (4 nov. 1940) în RSS Ucraineană. Între 1941 şi 1944, reintegrată în hotarele României, iar din aug. 1944, ocupată din nou de trupele sovietice. Prin Tratatul de pace de la Paris (1947) se fixează graniţa româno-sovietică pe cursul celei din 22 iun. 1941. În 1986 se constituie Mişcarea Democratică din Moldova (devenită Frontul Popular). Marea Adunare Naţională organizată la 27 aug. 1989 impune adoptarea (31 aug. 1989) a limbii române ca limbă oficială şi revenirea la alfabetul latin. Parlamentul de la Chişinău adoptă, la 23 iun. 1990, Declaraţia de suveranitate a RSS Moldova, iar la 23 mai 1991, noua denumire – Republica Moldova, care îşi proclamă independenţa la 27 aug. 1991. Semnează, la 21 dec. 1991, actul de constituire a CSI. Republică parlamentară.

MOLDOVAN, Iuliu (1882-1966; n. Bogota de Mureş, jud. Mureş), medic igienist român. Prof. univ. la Cluj (1919-1947). Unul dintre fondatorii şcolii de igienă şi sănătate publică din Cluj (Institutul Surorilor de Ocrotire). A descoperit, izolat şi folosit terapeutic reticulina. Lucrări: *Principii generale pentru organizarea sănătăţii publice în România*, *Biologia familiei şi etnobiologia* ş.a. Membru corespondent al Acad. Rom.

MOLDOVAN, Mihai (1937-1981; n. Dej), compozitor român. Opera *Trepte ale istoriei*, cantate (*Prefigurarea primăverii*, *Cîntare omului*), piese pentru orchestră (*Scoarţe*, *Vitralii*, *Cantemiriana*), cvartete de coarde, ciclul *Cadenţe*.

MOLDOVAN, Ovidiu Iuliu (n. 1942, Sărmaş, jud. Cluj), actor român. Interpretări trecute prin filtrul cerebralităţii (*Regele Lear* de Shakespeare, *Generoasa fundaţie* de A.Buero Vallejo, *Caligula* de A.Camus ş.a.). A obţinut, în 1984, premiul Asociaţiei Cineaştilor din România, pentru filmele *Dreptate în lanţuri* şi *Horea*.

MOLDOVAN, Roman (n. 1911, Daia, jud. Mureş), economist şi sociolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Specialist în probleme de statistică economică şi de economie concretă. Lucrări: *Circulaţia cambială în România*, *Valoare, preţuri şi unele probleme actuale ale statisticii*, *Planificare şi sociologie* ş.a. Acad.

MOLDOVA NOUĂ, oraş în judeţul Caraş-Severin, situat în zona defileului Dunării; 15,7 mii loc. Port fluvial. Industrii. Atestat documentar, ca sat, în 1717 (*Posneazi*, apoi *Pesnack*, în 1723, şi *Bosniak*, în 1761). După 1775 localităţile Bosniak şi Baron s-au unit sub numele de *Moldova Nouă*.

MOLDOVANU, Ioan M. (1833-1915; n. Moldoveneşti, jud. Cluj), filolog şi cărturar. Prof. la Seminarul Teologic şi la Gimnaziul din Blaj. Apărător al drepturilor naţionale ale românilor, a fost unul dintre autorii *Pronunciamentului de la Blaj* (1868). Preşedinte al Astrei (1894-1901). Autor de manuale şi dicţionare pentru şcolari. A alcătuit, împreună cu elevii, o colecţie de folclor transilvănean, publicată parţial în 1885, de J. Urban Jarnik şi A.Bârseanu (*Doine şi strigături din Ardeal*). Acad.

MOLDOVEANUL, vîrf în culmea principală a Munţilor Făgăraş. Alt.: 2 544 m. Cel mai înalt vîrf din Carpaţii româneşti. Nod orohidrografic.

MOLDOVENEŞTI, comună în judeţul Cluj, pe valea Arieşului. Ruinele uneia dintre cele mai vechi amenajări fortificate medievale din Transilvania (Cetatea Turzii, sec. 10-13). Biserici unitariene (sec. 17-18) şi din lemn (sec. 18). Atestată documentar, ca sat, în 1075.

MOLDOVIŢA (Mănăstirea ~), mănăstire construită din lemn în sec. 14 în comuna Vatra Moldoviţei, judeţul Suceava; reziditâ (1402) din piatră de Alexandru cel Bun, a rezistat pînă în 1860. Biserica actuală, ridicată (1532) de Petru Rareş pe alt loc, avea ziduri de incintă, cu turnuri de apărare. Picturi murale interioare şi exterioare (1537). Păstrează icoane împărăteşti (1779), strane din tisă incrustate cu fildeş (sec. 16-18). Veche şcoală de caligrafi şi decoratori (sec. 15). *Tetraevangheliarul* pe pergament aurit, scris în slavonă şi greceşte, dăruit de Alexandru cel Bun mănăstirii, se găseşte la Biblioteca Bodleiana din Oxford. Monument UNESCO.

MOLES, Abraham (n. 1920), psiholog şi estetician francez. Unul dintre adepţii aplicării teoriei informaţiei la studiul ştiinţelor umane (*Teoria informaţiei şi percepţia estetică*).

MOLFETTA, oraş în S-E Italiei (Puglia); 66,6 mii loc. Port la Marea Adriatică. Şantiere navale. Centru industrial. Pescuit. Catedrală (sec. 12-14). Staţiune balneară. A dat numele său unui facies cultural din S Italiei, aparţinînd primei faze a neoliticului (milen. 5 î.Hr.).

MOLIÈRE (pseudonim al lui *Jean-Baptiste Poquelin*; 1622-1673), dramaturg francez. Împreună cu Tiberio Fiorelli (Scaramouche) şi membrii familiei Béjart a alcătuit trupa L'Illustre-Théâtre (1643), jucînd în provincie 12 ani. Reîntors la Paris, se instalează (1661), sub protecţia lui Ludovic XIV, la Palais Royal. Utilizînd toate resursele scenei, Molière a impus comedia ca gen superior (a scris comedii, balet, farse, comedii de moravuri şi comedii de caracter), criticînd cu îndrăzneală

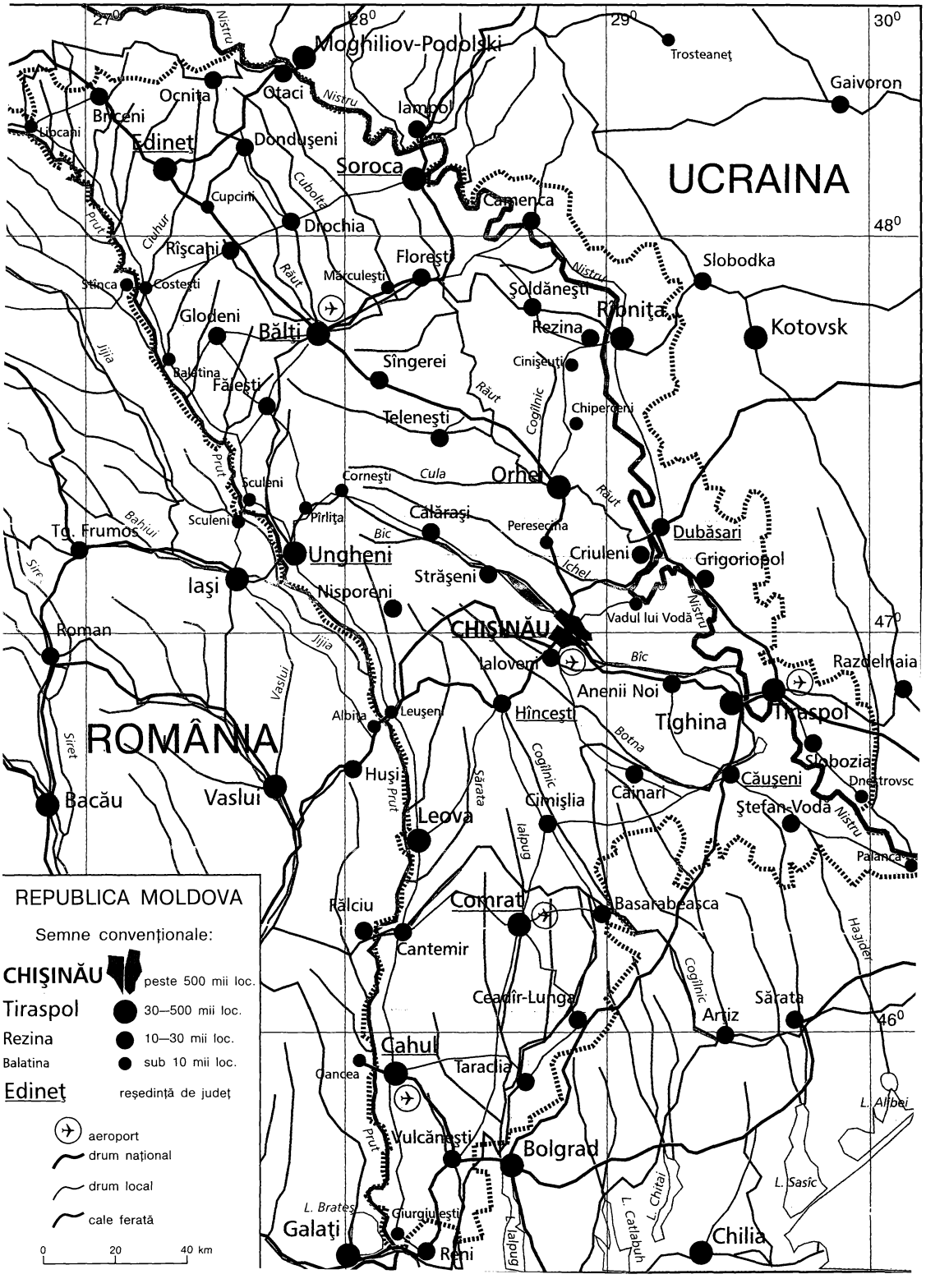

27⁰
28⁰
29⁰
30⁰
48⁰
47⁰
46⁰
UCRAINA
ROMÂNIA
Moghiliov-Podolski
Trosteaneţ
Gaivoron
Ocniţa
Otaci
Nistru
Iampol
Briceni
Libcani
Edineţ
Donduşeni
Soroca
Cupcini
Cubolta
Camenca
Drochia
Prut
Ciuhur
Rîşcani
Floreşti
Slobodka
Stînca
Costeşti
Mărculeşti
Şoldăneşti
Rîbniţa
Glodeni
Bălţi
Rezina
Kotovsk
Jijia
Balatina
Sîngerei
Cinişeuţi
Făleşti
Răut
Cogîlnic
Chiperceni
Teleneşti
Sculeni
Corneşti
Cula
Orhei
Pîrliţa
Călăraşi
Peresecina
Dubăsari
Tg. Frumos
Bahlui
Bîc
Ungheni
Criuleni
Grigoriopol
Iaşi
Străşeni
Ichel
Nisporeni
Vadul lui Vodă
Roman
CHIŞINĂU
Ialoveni
Bîc
Razdelnaia
Vaslui
Anenii Noi
Albiţa
Leuşeni
Hînceşti
Tighina
Tiraspol
Siret
Botna
Slobozia
Huşi
Căuşeni
Dneştrovsc
Bacău
Vaslui
Cimişlia
Căinari
Ştefan-Vodă
Leova
Ialpug
Palanca
Rălciu
Comrat
Basarabeasca
Cantemir
Hajider
Ceadîr-Lunga
Sărata
Artiz
Cahul
Taraclia
Cancea
L. Alibei
Vulcăneşti
Bolgrad
L. Brateş
Giurgiuleşti
L. Chitai
L. Catlabuh
L. Sasîc
Galaţi
Reni
Chilia
REPUBLICA MOLDOVA
Semne convenţionale:
CHIŞINĂU peste 500 mii loc.
Tiraspol 30—500 mii loc.
Rezina 10—30 mii loc.
Balatina sub 10 mii loc.
Edineţ reşedinţă de judeţ
aeroport
drum naţional
drum local
cale ferată
0 20 40 km

parvenitismul, ipocrizia religioasă, pedantismul, corupţia, ignoranţa (*Preţioasele ridicole*, *Şcoala bărbaţilor*, *Şcoala femeilor*, *Don Juan*, *Mizantropul*, *Avarul*, *Doctor fără voie*, *Amfitrion*, *Tartuffe*, *Vicleniile lui Scapin*, *Femeile savante*, *Bolnavul închipuit*, *George Dandin* ş.a.), grandoarea comică atingînd dimensiunea tragică. Personajele sale, devenite arhetipuri, s-au înălţat în universal. În 1680, ca un omagiu postum (dramaturgul a murit în scenă, în timpul unei reprezentaţii), Ludovic XIV a hotărît contopirea trupei lui Molière cu o alta, de la Hotel de Bourgogne, creînd, la Comedia Franceză, ceea ce se va numi "Maison de Molière".

MOLIN, Virgil (1898-1968; n. Cîrnecea, jud. Caraş-Severin), ziarist, editor şi tipograf român. A editat "Grafica română" (1923), "Almanahul graficei române" (1924-1931). A întocmit *Vocabularul tipografului român* (1923). Studii de istoria cărţii şi a tiparului.

MOLINA, Arturo Armando (n. 1927), ofiţer şi om politic salvadorian. Lider al Partidului Concilierii Naţionale. Preşedinte al Republicii El Salvador (1972-1977).

MOLISE, regiune în S Italiei, cu ieşire la Marea Adriatică, formată din provinciile Campobasso şi Isernia; 4,4 mii km^2; 327,9 mii loc. Centrul ad-tiv: *Campobasso*. Expl. gazelor naturale. Culturi de cereale şi viţă de vie. Plantaţii de măslini. Creşterea animalelor.

MOLLET, Guy (1905-1975), om politic francez. Secretar general (1946-1969) al Partidului Socialist Francez (SFIO). De mai multe ori ministru, apoi prim-ministru (1956-1957). Ministru de stat în guvernul Charles de Gaulle (1958-1959).

MOLNÁR Ferenc (1878-1952), scriitor maghiar. Autor al romanului pentru tineret *Băieţii din strada Pál*. Piese de teatru (*Liliom*, *Bal la castel*).

MOLNAR-PIUARIU, Ioan v. **Piuariu-Molnar, Ioan**.

MOLOH (în mitologia feniciană), zeu al războiului, căruia i se aduceau jertfe copii, pentru cîştigarea bunăvoinţei divine înainte de a se pleca la luptă.

MOLOPO, rîu în S Africii, afluent al fluviului Orange; 960 km. Izvorăşte din N podişului Kaap şi străbate podişul Kalahari. În sezonul secetos are albia secată.

MOLOTOV, Veaceslav Mihailovici (1890-1986), om politic sovietic. Membru al Biroului Politic (1926-1953). Preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului (1930-1941), ministru de Externe (1939-1949; 1953-1956) al URSS. A semnat (aug. 1939) cu Ribbentrop pactul germano-sovietic. Exclus din partid în 1962, a fost reintegrat în 1984.

MOLTKE, Helmuth Karl Bernhard, conte von (1800-1891), feldmareşal german. Teoretician al strategiei prusace (*Instrucţiuni pentru înaltul comandament*). Şef al Marelui Stat-Major (1857-1888), a repurtat victorii în războaiele contra Danemarcii (1864), Austriei (1866) şi Franţei (1870-1871).

MOLTKE, Helmuth Johannes Ludwig, conte von (1848-1916), general german. Nepot al lui Helmuth Moltke. Şef al Marelui Stat-Major german (1906-1915), a pregătit armata germană pentru primul război mondial. A fost înfrînt pe Marna.

MOLUCE (MALUKU), arhipelag în Indonezia, între insulele Sulawesi (la V) şi Noua Guinee (la E); 83,7 mii km^2; 1,5 mil. loc. Oraş pr.: Ambon. Insule pr.: Halmahera, Seram, Ambon, Buru. Relief muntos. Zonă vulcanică activă. Climă ecuatorială. Expl. forestiere. Orez, cocotieri, ananas, arbori de cuişoare şi piper.

MOLUCE (Marea ~), mare în Oceanul Pacific între insulele Sulawesi şi Noua Guinee; 291 mii km^2. Ad. max.: 4750 m.

MOMBASA, oraş în S-E Kenyei, pe o mică insulă, situată la 800 km de ţărm; 341 mii loc. Port la Oceanul Indian. Nod rutier. Aeroport. Rafinărie de petrol. Centru industrial (metalurgie, chimie), comercial şi turistic. Staţiune balneară.

MOMMSEN, Theodor (1817-1903), istoric şi arheolog german. Participant la Revoluţia din 1848. Studii de epigrafie şi de filologie. Scrieri cu rol important în istoriografia modernă a antichităţii (*Istoria Romei*, 5 vol., *Manual de antichităţi*, 20 vol., *Istoria monedei romane*). A coordonat apariţia a 12 volume din *Corpus inscriptionum latinarum*. Premiul Nobel pentru literatură (1902).

MONACO, capitala Principatului Monaco, oraş situat pe Coasta de Azur; 4 mii loc. Centru financiar. Staţiune balneoclimaterică. Mare centru turistic. Muzeu oceanografic, fondat de regele Principatului Monaco, Albert I (1848-1922). Muzeu de antichităţi.

MONACO (Principatul ~), stat în S Europei, pe ţărmul Mării Mediterane (Coasta de Azur), la 14 km de oraşul Nisa. Suprafaţa: 1,87 km^2. Populaţia: 32 mii loc. Limba oficială: franceza. Capitala: *Monaco*. Culte: catolicism. Moneda: 1 franc francez = 100 centimes. Alcătuit din 3 arii urbane: Monaco-Ville, Monte-Carlo, La Condamine. Relief muntos (Alpii Maritimi). Climă subtropicală. Ind. diversificată (cosmetică, textile, electronică, produse farmaceutice, prelucrare mase plastice, conserve de peşte ş.a.). Exportă medicamente, parfumuri ş.a. Turism dezvoltat, asigurat de o bază materială de calitate şi de atracţii (Cazinoul, raliul automobilistic de la Monte-Carlo). — Aşezarea antică (*Portus Herculis Monoeci*), întemeiată de fenicieni pe teritoriul actual al statului Monaco, a fost stăpînită de greci şi de romani. Seniorie (sec. 10); principat de sine stătător în timpul guvernării familiei genoveze Grimaldi (1297-1731). Vasal al Franţei din 1601. Suveran după Tratatul de pace de la Paris (1814). Sub protectoratul Regatului Sardiniei (1814-1859) şi, din 1861, sub cel al Republicii Franceze. Uniune vamală cu Franţa (din 1918). Monarhie constituţională, principat ereditar.

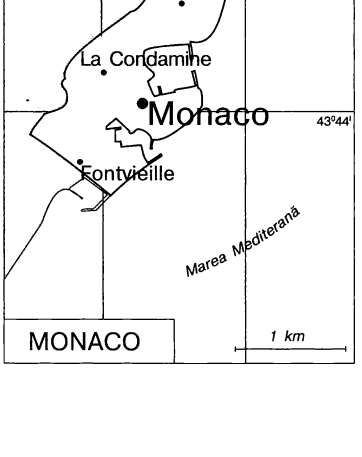

MONAGAS, José Tadeo (1784-1868), om politic venezuelean. Preşedinte al Venezuelei (1847-1850; 1855-1858).

MONAGAS, stat în N-E Venezuelei; 28,9 mii km^2; 338,6 mii loc. Capitala: *Maturín*. Expl. petroliere. Creşterea bovinelor. Citrice.

MONASTIR, oraş în Tunisia, pe golful Hammamet; 26,8 mii loc. Staţiune balneară şi turistică. Marea Moschee (sec. 9-11). Metereze. Vechi oraş punic şi roman.

MÖNCHENGLADBACH, oraş în Germania (Renania de Nord-Westfalia), la V de Düsseldorf; 258 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Mănăstire (sec. 11-13). Muzeu.

MONCTON, oraş în Canada (Nouveau-Brunswick); 55 mii loc. Arhiepiscopat catolic. Universitate.

MONDE, Le ~, cotidian francez apărut la Paris sub direcţia lui Hubert Beuve-Méry, din 1944.

MONDRIAN, Piet (pseudonim al lui *Pieter Cornelis Mondriaan*; 1872-1944), pictor olandez. Teoretician al neoplasticismului (a fondat, împreună cu Van Doesburg, grupul şi revista "De Stijl"), promotor al abstracţionismului geometric, unul dintre exponenţii artei abstracte (seriile *Arborii*, *Faţade*, *New York City* ş.a.). Gamă restrînsă de culori primare (roşu, bleu, galben) şi de "non-culori" (negru, alb, gri).

MONEASA, comună în judeţul Arad, situată la poalele munţilor Codru-Moma. Izvoare minerale şi mezotermale. Staţiune balneoclimaterică (primele stabilimente balneare datează din 1881).

MONET, Claude (1840-1926), pictor francez. Proeminent reprezentant al impresionismului (tabloul *Impresie, răsărit de soare*, din 1872, a dat numele curentului; *Gara Saint-Lazare*, *Catedrala din Rouen*, *Plopi*, peisaje din Bongival şi Argenteuil). Tehnică nouă în captarea jocului luminii pe pînză, într-un moment anume.

Claude Monet, *Gara Saint-Lazare*

MONGE, Gaspard (1746-1818), matematician francez. Participă la crearea şi organizarea Şcolii Normale şi a Şcolii Politehnice

din Paris. Creatorul geometriei descriptive (*Geometria descriptivă*). Contribuţii în geometria analitică şi diferenţială.

MONGE ÁLVÁREZ, Luis Alberto (n. 1925), om politic costarican. Preşedinte al Republicii Costa Rica (1982-1990).

MONGOLIA, regiune naturală în Asia Centrală. Partea de N formează, în Federaţia Rusă, Republica Autonomă Bureatia, centrul regiunii (sau Mongolia Exterioară) corespunde Republicii Mongolia, iar partea de S (Mongolia Interioară), formează o regiune autonomă în cadrul Republicii Populare Chineze. Relief predominant muntos (Altaiul Mongol, Hangai) în N şi V, şi podişul Gobi în partea centrală şi sudică. Climă continentală excesivă. Vegetaţie de stepă şi silvostepă. Minereuri polimetalice. — Teritoriul Mongoliei, locuit încă din antichitate, a aparţinut, din 209 î.Hr., regatului hun, între 407 şi 552, imperiului avarilor şi în 730, regatului nigurilor. În 1206, Genghis Han, dinast din Mongolia Răsăriteană, a pus bazele unui imperiu, cu capitala la Karakorum. Cucereşte China de Nord, Asia Centrală (Buhara, Samarkand, Merv) şi, mai tîrziu (1237-1240), Polonia. În secolele următoare (14-16), imperiul se destramă, divizîndu-se în două state: Mongolia de Apus şi Mongolia de Răsărit, împărţită la rîndul ei în Mongolia de Sud (Mongolia Interioară), alipită, în 1636, la posesiunile hanilor manciurieni, şi Mongolia de Nord (Halha sau Mongolia Exterioară), intrată din 1691 sub stăpînirea dinastiei manciuriene Qing. În 1911, Mongolia Exterioară se desprinde de autoritatea chineză, în timp ce Mongolia Interioară rămîne în continuare o provincie a Chinei.

MONGOLIA INTERIOARĂ (chin. **NEI-MONGOL ZIZHIQU**), regiune autonomă în China Septentrională, ocupînd sudul deşertului Gobi; 1,2 mil. km^2; 19,3 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Hohhot*. Climă continentală. Expl. de cărbuni, minereu de fier şi mangan, petrol. Creşterea animalelor. Culturi irigate. Formată din triburile mongolilor meridionali, sub dominaţie chineză după 1635, Mongolia Interioară a rămas, după 1911, integrată Republicii Populare Chineze, care a dus o politică de asimilare forţată. Regiune autonomă a Chinei, din 1947.

MONGOLIA (Statul Mongoliei), stat în Asia Centrală. Suprafaţa: 1,56 mil. km^2. Populaţia: 2,62 mil. loc. Limba oficială: mongola. Capitala: *Ulan Bator*. Culte: budism mahayana. Moneda: 1 tugrik (tögrög) = 100 möngö. Împărţit în 18 regiuni (aimaguri) şi 3 oraşe cu regim de aimag. Oraşe pr.: Darhan, Erdenet, Baganuur, Choybalsan ş.a. Podiş înalt în N şi V ţării, străbătut de lanţuri muntoase (Altaiul Mongol, cu vîrful Nairamdaluul, 4374 m, şi Hangai). În S şi în partea centrală se află deşertul Gobi. Climă continentală excesivă. Reţea hidrografică săracă (rîul Selenga). Lacuri (peste 1500) în general sărate. Păduri de conifere în N şi stepă în E şi în partea centrală. Faună caracteristică taigalei siberiene în N, stepei în centru şi Asiei Centrale în S (antilopa saiga, gazela, argalul, culanul, cămila ş.a.). Resurse minerale variate: fluorite (locul 1 pe glob, ca producţie), tungsten, zinc, molibden, cupru ş.a. Metalurgie neferoasă (combinatul de înnobilare a minereului de cupru şi molibden de la Erdenet este printre cele mai mari din lume), pielărie, industrie textilă şi alimentară ş.a. Cereale (grîu, orz), cartofi, legume. Creşterea animalelor (ovine, caprine, cabaline, cămile). Exportă materii prime de origine animală şi vegetală, minereuri, piei ş.a. — Devenită autonomă în 1911, Mongolia îşi declară în 1921 independenţa; Partidul Popular Revoluţionar Mongol preia puterea şi proclamă, la 26 nov. 1924, Republica Populară Mongolă. Legături strînse cu URSS. Participă alături de URSS la războiul din Extremul Orient împotriva Japoniei (1945). Din 1990 Partidul Popular Revoluţionar renunţă la monopolul puterii, iar din 1991, şi la ideologia marxist-leninistă. La 12 febr. 1992 intră în vigoare noua Constituţie a ţării, care schimbă numele statului în Mongolia, garantează proprietatea privată, recunoaşte sistemul pluripartit şi economia de piaţă. Republică parlamentară.

MONIUSZKO, Stanisław (1819-1872), compozitor polonez. Reprezentant de frunte al şcolii muzicale poloneze din sec. 19. Creatorul primei opere naţionale (*Halka*); cantate, lucrări simfonice şi de cameră, melodii de inspiraţie folclorică, piese vocale.

MONIZ, Antonio Caetano de Abreu Freire Egas (1874-1955), medic portughez. Promotor al angiografiei cerebrale. Studii asupra lobotomiei. Premiul Nobel (1949).

MONK (MONCK), George, duce de Albemarle (1608-1670), general englez. Ofiţer în armata regală. Locotenent al lui O.Cromwell, a luptat în Scoţia (1650) şi pe mare împotriva olandezilor (1653). Aliat al monarhiei, a favorizat restaurarea Stuarţilor (Carol II Stuart).

MONOD, Jacques (1910-1976), genetician francez. Profesor la Collège de France (1967). Director al Institutului Pasteur (1971). Studii de fiziologie genetică. A descoperit şi a descris (împreună cu F.Jacob) mecanismul reglării genetice la nivel celular. A demonstrat, împreună cu F.Jacob, existenţa acidului ribonucleic mesager. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1965), împreună cu F.Jacob şi A.Lwoff.

MONROE, James (1758-1831), om politic american. Preşedinte al SUA (1816-1824). În 1822 a recunoscut noile republici sud-americane, iar în 1823 a enunţat principiile politicii externe a SUA (*doctrina Monroe*), care au generat tendinţa izolaţionistă.

MONROE, Marilyn (*Norma Jean Baker Mortenson*; 1925-1962), actriţă americană. Simbol al femeii seducătoare, a cărei viaţă şi moarte misterioasă au transformat-o în mit (*Scandaloasa dnă Pilgrim, Totul despre Eva, Domnii preferă blondele, Unora le place jazul, Să ne iubim* ş.a.).

MONROVIA, capitala Liberiei; 465 mii loc. Port la Golful Guineii. Centru industrial (petrochimie, textile) şi comercial. Universitate. Oraş întemeiat în 1822. Numit astfel în onoarea preşedintelui SUA, James Monroe.

MONS (old. **BERGEN**), oraş în S-V Belgiei, centrul ad-tiv al provinciei Hainaut; 93,4 mii loc. Port fluvial pe canalul Escaut-Sambre. Nod feroviar. Centru comercial şi cultural. Sediul comandamentului suprem al forţelor aliate ale Europei. Universitate. Biserica gotică Sainte-Waudru (1450-1691). Muzee. Oraşul s-a dezvoltat în jurul unei mănăstiri fondate în 650. Fortăreaţă (sec. 10), capitală a comitatului de Hainaut.

MONTAGNE PELÉE, vulcan în arhipelagul Antilele Mici, la N de insula Martinica. Alt.: 1397 m. Erupţia din 1920 a distrus oraşul Saint Pierre (fostul centru ad-tiv al insulei).

MONTAIGNE, Michel Eyquem de (1533-

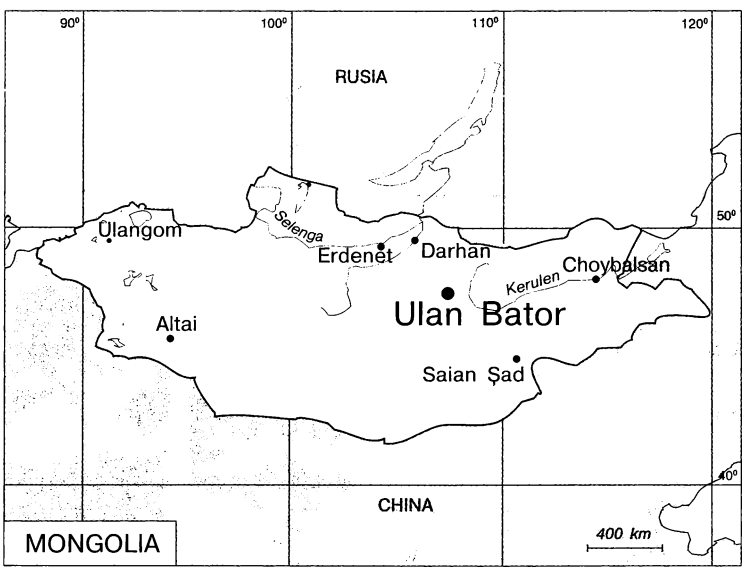

Marilyn Monroe

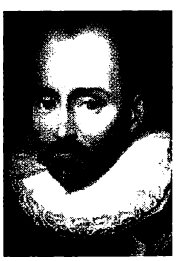
Michel Eyquem de Montaigne

1592), scriitor şi filozof francez. Capodopera sa, *Eseuri*, sintetizează o erudiţie copleşitoare (cu rădăcini în stoicismul, scepticismul şi epicureismul antichităţii greco-latine), asimilată printr-o interpretare personală, care pune în centru observaţia şi meditaţia morală asupra fiinţei umane.

MONTALE, Eugenio (1896-1981), poet italian. Activitate de jurnalist şi de critic muzical şi literar. Iniţiator şi exponent al poeziei ermetice italiene (*Oase de sepie, Ocaziile, Finisterre, Vijelia şi altele*). Criticã a literaturii şi a lumii contemporane (*Autodafé. Cronici în doi timpi, În timpul nostru*). Traduceri din Shakespeare, Marlowe, Corneille ş.a. Premiul Nobel (1975).

MONTALVO, Juan (1833-1889), scriitor ecuadorian. Pamfletar (*Catilinarele*), eseist de cert rafinament stilistic (*Şapte tratate, Capitole care lipsesc lui Cervantes*), prozator (*Cartea pasiunilor*).

MONTANA, stat în N-V SUA; 381,1 mii km^2; 817 mii loc. Capitala: *Helena*. Minereuri de cupru, zinc, plumb, crom, fier, mangan; petrol şi gaze naturale. Agricultură. Creşterea animalelor. Turism. Teritoriu autonom în 1864. Stat federal din 1889.

MONTAND, Yves (pseudonim al lui *Ivo Livi*; 1921-1991), actor, cîntăreţ francez. Rege al şansonetei franceze, actor apreciat, a cucerit publicul prin farmec, eleganţă şi căldură (*Salariul groazei, Vrăjitoarele din Salem, Vă place Brahms? A trăi pentru a trăi, Cu I de la Icar, IP5* ş.a.).

MONTAUBAN, oraş în S Franţei (Languedoc); 53 mii loc. Nod feroviar. Centru comercial (agroalimentar), industrial (construcţii aeronautice, mecanice, ind. alimentară) şi religios. Catedrală (sec. 17-18). Pod şi biserică (sec. 14). Muzeul Ingres. Manufacturi de faianţă (sec. 18). Fondat în 1144.

MONT BLANC, masiv muntos în Alpii Occidentali, situat la graniţa dintre Franţa, Italia şi Elveţia. Alt. max.: 4807 m (vîrful Mont Blanc, cel mai înalt din Europa). Gheţari (Mer-de-Glace). Observator astronomic şi meteorologic. Zonă de alpinism. Tunel pentru trafic rutier de 11,6 km, între Franţa şi Italia. Escaladat pentru prima dată în 1786, de J.Balmat şi M.C.Paccard.

MONT CENIS, masiv în Alpii Francezi, la graniţa cu Italia. Alt. max.: 3610 m. Tunel de 13,6 km, între Modane (Franţa) şi Bardonecchia (Italia).

MONTCHRESTIEN, Antoine de (1575-1621), economist şi dramaturg francez. Autor al celui dintîi *Tratat de economie politică*, dar şi al unor tragedii (*Scoţiana sau Maria Stuart, David*).

MONT DORE, lanţ vulcanic în Masivul Central Francez (Auvergne). Alt. max.: 1886 m (vîrful Puy de Sancy, cel mai înalt din Masivul Central Francez). Izvoare termale. Turism.

MONTE ALBÁN, cetate precolumbiană, în Valea Oaxaca (Mexic), locuită din preclasicul mijlociu (1000-300 î. Hr.) pînă în postclasic (950-1500). Construită pe o colină, avînd în centru morminte, piramide, palate. Influenţă olmecă şi elemente de cultură zapotecă. Obiecte din aur, argint, jad, bijuterii, sculpturi din aur, reprezentînd figuri stilizate de animale şi păsări.

MONTE-CARLO, cartier al Principatului Monaco, pe Coasta de Azur, unde se găsesc marile hoteluri şi renumitul Cazinou. Anual, celebrul raliu de automobile.

MONTECASSINO, colină în N Italiei (Lazio), în apropiere de oraşul Cassino. Aici a fondat Benedict de Nursia, în 529, mănăstirea Montecassino, leagăn al ordinului monastic al benedictinilor; distrusă de bombardamentele Aliaţilor, în 1944.

MONTE CIMONE, vîrf în Apeninii Toscano-Emiliani (Italia). Alt.: 2165 m (cea mai mare înălţime a lanţului muntos).

MONTE CINTO, vîrf din insula Corsica, situat în N insulei. Alt.: 2710 m (cel mai înalt punct al insulei).

MONTECRISTO, insulă italiană, în Marea Tireniană, la S de insula Elba; 10,4 km^2. Rezervaţie de vînătoare. Celebră prin romanul lui A.Dumas-tatăl *Contele de Monte Cristo*.

MONTECUCCOLI, Raimund (1609-1680), feldmareşal austriac. Comandant al armatei imperiale, a participat la Războiul de 30 de Ani; a comandat forţele catolice împotriva turcilor (Saint-Gothard, 1664).

MONTEL, Paul (1876-1975), matematician francez. Prof. univ. la Paris. Director-fondator al colecţiei "Armand Collin". I se datorează introducerea noţiunii de "familie normală de funcţii". Lucrări despre matematica mecanică, rezistenţa materialelor, teoria funcţiilor analitice, calculul variaţional, algebră, istoria ştiinţelor.

MONTELIUS, Oskar (1843-1921), arheolog suedez. Fondatorul metodei tipologice în cercetarea arheologică (*Metoda tipologică*). Studii de preistorie suedeză (*Timpurile preistorice în Suedia*).

MONTEMAYOR, Jorge de (c. 1520-1561), scriitor spaniol de origine portugheză. Autor al scrierii *Cele şapte cărţi ale Dianei*, capodoperă a romanului pastoral spaniol.

MONTEORU, cultură din epoca bronzului (milen. 2 î.Hr.), numită astfel după localitatea Sărata-Monteoru (com. Merei, jud. Buzău), unde s-a descoperit o aşezare specifică. Răspîndită în N-E Munteniei, S-E Transilvaniei şi în Moldova, aparţine unei populaţii sedentare de cultivatori şi păstori, sinteză între vechii locuitori ai neoliticului tîrziu cu triburi indo-europene.

MONTE ROSA, masiv muntos în Alpii Pennini (Alpii Occidentali), la graniţa dintre Italia şi Elveţia. Alt. max.: 4634 m (vîrful Dufour Spitze, al doilea vîrf al Alpilor). Gheţarul Gorner (63 km^2).

MONTERREY, oraş în N-E Mexicului, capitala statului Nuevo León; 1,2 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centru financiar, comercial şi industrial (siderurgie, construcţii de maşini, electrotehnice). Catedrală (sec. 16).

MONTES, Ismael (1861-1933) om politic bolivian. Preşedinte al Boliviei (1904-1909; 1913-1917).

MONTESPAN, localitate în Franţa, la poalele munţilor Pirinei, lîngă Garonne. Grotă din paleolitic, ornată cu figuri de animale sculptate în argilă.

MONTESQUIEU, Charles-Louis de Secondat, baron de La Brède et de (1689-1755), scriitor, jurist şi filozof francez. Colaborator la *Enciclopedia franceză*. Principal reprezentant al iluminismului. Ironic, plin de vervă, excelent portretist şi pamfletar politic, vizează în romanul epistolar *Scrisori persane* realităţi şi moravuri din Franţa epocii absolutismului. Unul dintre creatorii legislaţiei moderne, prin opera sa capitală, *Spiritul legilor* (principiile emise de el au servit la elaborarea Constituţiei franceze din 1791, apoi a multor legi şi doctrine cu caracter democratic).

MONTESSORI, Maria (1870-1952), medic şi pedagog italian. Prima femeie doctor în medicină din Italia. A deschis (1907) la Roma o şcoală unde a pus la punct un sistem propriu de educare a copiilor, cu accent pe libertatea activă a elevilor, pe dezvoltarea memoriei şi pe educarea fără constrîngeri (*Pedagogie ştiinţifică, Etapele educaţiei* ş.a.).

MONTET, Pierre (1885-1966), egiptolog francez. Profesor la Collège de France (1948-1956). A condus săpăturile arheologice de la Byblos (1921-1924) şi Tanis (1929-1951). Lucrări: *Byblos şi Egiptul, Geografia Egiptului antic*.

MONTEUX, Pierre (1875-1964), dirijor şi violonist francez. A dirijat în Statele Unite şi în Europa (Paris, Londra, Amsterdam). Predilecţie pentru muzica modernă.

MONTEVERDI, Claudio (1567-1643), compozitor italian. Considerat primul mare creator de operă (*Orfeu, Întoarcerea lui Ulise în patrie, Arianna* ş.a.). Autor de madrigale, într-un stil nou, al monodiei acompaniate. Ultimul mare polifonist, Monteverdi a folosit toate resursele noului stil concertant pentru a da mai multă expresie textelor.

MONTEVIDEO, capitala Uruguayului, pe ţărmul estuarului La Plata; 1,35 mil. loc. Port de trafic. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru politic, administrativ şi industrial (produse din carne; textile, metalurgie, chimie). Port de pescuit şi comercial. Universitate. Clădiri din sec. 18-19. Muzee. Centru turistic. Întemeiat în 1726 de spanioli.

MONTE VISO, masiv muntos în N-V Italiei. Cel mai înalt din Alpii Cotici. Alt. max.: 3841 m. Din gheţarii de pe vîrf izvorăşte Padul.

MONTEZUMA (MOCTEZUMA) I (1390-1469), al 5-lea rege aztec (1440-1469). A consolidat dominaţia Mexicului în regiune şi a iniţiat numeroase construcţii în capitală.

MONTEZUMA (MOCTEZUMA) II (1466-1520), al 9-lea rege aztec (1502-1520). A mărit Imperiul Aztec prin

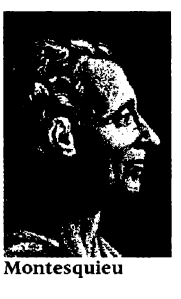

Montesquieu

Claudio Monteverdi

numeroase expediţii militare. Politică ambiguă faţă de spanioli, care i-a îngăduit lui Hernando Cortés (1519) să-i cucerească imperiul.

MONTFAUCON, Bernard de (1655-1741), benedectin al congregaţiei Saint-Maur. Considerat fondatorul paleografiei ca ştiinţă (*Paleografia greacă*).

MONTFORT, Simon de (c. 1208-1265), om politic englez. Guvernator al Aquitaniei (1248). Rol important în revolta baronilor contra lui Henric III (1258), obţinînd împotriva acestuia victoria de la Lewes (1264). Învins de susţinătorii regelui şi ucis la Evesham.

MONTFORT-L'AMAURY, localitate în Franţa, centrul ad-tiv al cantonului Yvelinelor (la N de pădurea Rambouillet). Muzeul Maurice Ravel. Vestigii ale unui castel medieval. Cimitir (sec. 16-17).

MONTGOLFIER, fraţii de ~, industriaşi şi inventatori francezi. Directori ai unei manufacturi de hîrtie, **Joseph** (1740-1810) şi **Étienne** (1745-1799) au introdus metodele olandeze de obţinere a hîrtiei veline şi au inventat hîrtia cu filtru. Realizatori (1783) ai primelor aerostate cu aer cald (*montgolfiere*). Au imaginat şi un "belier hidraulic".

MONTGOMERY, oraş în SUA, capitala statului Alabama; 178 mii loc. Port pe fluviul Alabama. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial şi comercial. Universitate.

MONTGOMERY OF ALAMEIN, Sir Bernard Law, viconte (1887-1976), mareşal britanic. În timpul celui de-al doilea război mondial a comandat armata engleză din Africa de Nord (1942-1943); a învins trupele italo-germane, conduse de Rommel, la El-Alamein (1942). După debarcarea din Normandia (iun. 1944), a eliberat nordul Franţei şi Belgia. A răspuns de zona de ocupaţie britanică în Germania. Adjunct al comandamentului suprem al forţelor atlantice din Europa (1951-1958).

MONTHERLANT, Henri Millon de (1896-1972), scriitor francez. Filozofie eroică şi nihilistă în acelaşi timp, stil clasic, voit sentenţios, într-o operă romanescă vastă (*Schimbul de dimineaţă, Bestiariile, La izvoarele dorinţei, Mica infantă de Castilia, Celibatarii*, tetralogia *Tinerele fete* ş.a.). Drame (*Regina moartă, Fiul nimănui, Malatesta* ş.a.). Eseuri şi memorialistică (*Solstiţiul de iunie, Tragedia fără mască*).

MONTI, Vincenzo (1754-1828), poet şi dramaturg italian. Reprezentant al esteticii neoclasice, are în scrierile lui şi elemente preromantice. A făcut parte din cercul literar Arcadia. Operă jalonată de tendinţele politice contradictorii ale epocii: antirevoluţionară (*Bassvilliana*), democrată (*Prometeu*), napoleoniană (*Caius Gracchus*). Traducător (*Iliada*).

MONTICELLI, Adolphe (1824-1886), pictor francez. Exponent al fovismului, prin gustul pentru tonurile pure. Apreciat de Cézanne şi Van Gogh. Portrete, naturi moarte, flori, "serbări galante" (*Don Quijote şi Sancho*).

MONTLUÇON, oraş în centrul Franţei (Bourbonnais); 51,7 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (cauciuc, construcţii de automobile) şi comercial. Palat (sec. 15-16). Bisericile Saint-Pierre (sec. 12) şi Notre-Dame (sec. 16).

MONTMARTRE, colină în partea de N a Parisului. Locul legendar al martiriului Sf. Denis. Biserica Saint-Pierre (sec. 12) şi bazilica Sacré-Coeur (sfîrşitul sec. 19). Cabarete. Turism.

MONTMAURIN, localitate în Franţa (Haute-Garonne). Sit preistoric din paleoliticul vechi, unde s-a descoperit (1949) o mandibulă umană cu caracteristici foarte vechi. Vestigii ale unui oraş galo-roman (la N de Saint-Gaudens).

MONTPELLIER, oraş în S Franţei (Languedoc), aproape de Marea Mediterană; 201 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Produse farmaceutice şi de electrotehnică. Tradiţional centru administrativ, comercial şi universitar. Mare centru cultural în sec. 13 (şcoala de medicină, 1221; Universitatea, 1289). Centru de prelucrare a faianţei (sec. 16-18). Catedrala Saint-Pierre (sec. 14), case din sec. 15, 16 şi 18. Muzee.

MONTPELIER, oraş în SUA (Noua Anglia), capitala statului Vermont; 8,2 mii loc. Turism.

MONTREAL (MONTRÉAL), oraş în S-E Canadei (Quebec), port pe fluviul Sf. Laurenţiu, la 1600 km de Oceanul Atlantic; 1 mil. loc. Aglomeraţie urbană (2,9 mil. loc), a doua din Canada, după Toronto. Nod de comunicaţii. Aeroporturi. Centru industrial (petrochimie, metalurgie, textile) şi comercial. Piaţă financiară. Al doilea centru francofon din lume. Universităţi; centre de cercetare, teatre. Muzee. Fondat în 1642 de un grup de colonişti francezi.

MONTREUX, oraş în Elveţia (Vaud), pe ţărmul de N al lacului Léman; 22,9 mii loc. Fabrici de ceasuri şi de ciocolată. Staţiune balneară şi turistică. Festival internaţional al filmului de televiziune. — **Conferinţa de la ~**, conferinţa internaţională care a hotărît regimul juridic al strîmtorilor Dardanele şi Bosfor (22 iun.-21 iul. 1936).

MONT SAINT-MICHEL, insulă în V Franţei, în apropiere de vărsarea Couesnonului în golful Mont Saint-Michel; 80 loc. Stîncă de granit, înaltă de 80 m. Unul dintre cele mai mari locuri turistice ale Franţei, de care este legată prin digul Pontorson. Abaţie benedictină construită în vîrful stîncii, vechi loc druidic, consacrat Arhanghelului Mihail (709). Ocupată, în 966, de călugări benedictini. Înconjurată de ziduri de fortificaţie (sec. 13-15). Turism intens.

MONTSERRAT, masiv muntos în Spania (Catalonia centrală). Alt.: 1224 m. O capelă a Fecioarei Maria (888), căreia i s-a adăugat o mănăstire benedictină (sec. 11). Centru de cercetări teologice şi loc de pelerinaj.

MONTSERRAT, teritoriu în Marea Caraibilor (Oceanul Atlantic); 102 km^2; 14 mii loc. Centrul ad-tiv: *Plymouth*. Culte: protestantism. Insulă în grupul Insulelor de sub Vînt, din Arhipelagul Antilelor Mici. Munţi vulcanici (vulcanul Soufrière, 915 m). Climă tropical-oceanică. Industrie prelucrătoare. Agricultură. Creşterea animalelor. Turism. — Descoperită, în 1493, de Cristofor Columb. Colonizată de englezi (1632). Teritoriu colonial britanic, din 1960. Activitatea legislativă este exercitată de un guvernator, numit de regina Marii Britanii, şi de Consiliul Legislativ.

MONTT, Manuel (1809-1880), om politic chilian. Preşedinte al statului Chile (1851-1861).

MONZA, oraş în N Italiei (Lombardia), satelit al oraşului Milano; 123 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (utilaj electronic, petrochimie, prelucrarea sticlei). Circuit automobilistic. Catedrală (sec. 13-14), castel regal (sec. 18).

MOORE, Henry (1898-1986), sculptor englez. Influenţat de Brâncuşi, Archipenko, arta egipteană şi precolumbiană. O căutare permanentă a echilibrului dintre materie şi vid, a ritmului curbelor şi a formelor esenţializate (*Mama şi copilul, Grup familial, Figură culcată* ş.a.). Lucrări executate în lemn, piatră sau metal. Desene, acuarele, gravuri.

MOORE, Stanford (1913-1982), biochimist american. Prof. univ. la New York. Cercetări în domeniul enzimologiei. A studiat structura moleculară a proteinelor şi a stabilit, împreună cu W.H.Stein, secvenţa aminoacizilor şi macromolecula de ribonuclează. Premiul Nobel pentru chimie (1972), împreună cu W.H.Stein şi Chr.B.Anfinsen.

Henry Moore, *Grup familial*

MOORE, Thomas (1779-1852), poet irlandez. Poet romantic, autor de versuri pe teme orientale (*Lalla-Rookh*) sau biblice (*Iubirile îngerilor*). Satire politice (*Sacul de poştă de doi bani, Familia Fudge la Paris* ş.a.). Versurile din volumul *Melodii irlandeze*, puse pe muzică, i-au adus renumele de bard al Irlandei. Biografii (*Viaţa lui Byron, Viaţa lui Sheridan*).

MOPTI, oraş în Mali, pe Niger; 55 mii loc. Port de pescuit. Centru comercial şi industrial. Moschei.

MORĂDĂBĂD, oraş în India (Uttar Pradesh); 423,4 mii loc. Centru industrial (metalurgie). Moschee (sec. 17).

MORALES, Cristóbal de (c. 1500-1553), compozitor spaniol. Dirijor la biserica din Salamanca, apoi la Catedrala din Toledo. Cîntăreţ la Capela din Roma (1535). Cel mai reprezentativ polifonist religios al şcolii andaluze. Mise, motete, piese profane.

MORARIU, Tiberiu (1905-1982; n. Salva, jud. Bistriţa-Năsăud), geograf român. Prof. univ. la Cluj. Preocupări de etnografie (*Maramureşul, Elementul germanic în Transilvania, Stîne în Carpaţii Românieі*), de geografie fizică, de raionare a teritoriului ţării. Lucrări în hidrologie (*Hidrologie generală*) şi de geografia populaţiei. Coautor al lucrărilor: *Monografia geografică a RPR* (1960), *Atlasul geografic al RSR* (1965) ş.a. Membru corespondent al Acad. Rom.

MORARU, Ioan (1927-1989; n. Dîrlos, jud. Sibiu), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul analizei patologice, al medicinei legale, geneticii şi imunologiei

(*Tratat de anatomie patologică*, 3 vol.). A publicat prima monografie de genetică modernă în România (*Introducere în genetica moleculară*). Membru post-mortem al Acad. Rom.

MORARU, Marin (n. 1937, Bucureşti), actor român. Prof. univ. la Bucureşti. Vervă bufă şi rafinament ironic sub masca de candoare (*În aşteptarea lui Godot* de S.Beckett, *Troilus şi Cresida* de W.Shakespeare, *Nepotul lui Rameau* de D.Diderot, *Leonce şi Lera* de G.Büchner). În film, roluri de compoziţie (*Actorul şi sălbaticii, Toamna bobocilor, Cuibul de viespi* ş.a.).

MORARU, Viorel (n. 1931, Cuciulata, jud. Braşov), rugbist român. Jucător în echipa naţională (şi mulţi ani căpitan al acesteia). Unul dintre cei mai buni jucători de linia a treia din lume.

MORATÍN, Leandro Fernández de (1760-1828), dramaturg spaniol. Comedii de moravuri marcate de influenţa lui Molière (*Fătarnica, Deruta pedanţilor, Da-ul tinerelor fete* ş.a.). Traduceri din Shakespeare şi Molière.

MORAVA, rîu în Cehia, afluent al Dunării; 365 km. Izvorăşte din munţii Sudeţi, străbate Moravia şi formează în cursul inferior, pe o porţiune, graniţa dintre Slovacia şi Austria.

MORAVA, rîu în Iugoslavia, afluent al Dunării, în aval de Belgrad, format prin unirea Moravei de Sud cu Morava de Vest; 220 km.

MORAVIA, Alberto (pseudonim al lui *Alberto Pincherle*; 1907-1990), scriitor italian. Asimilînd anumite modele literare (existenţialismul noului roman) şi folosind tehnicile filozofiei şi psihologiei moderne, a surprins cu amărăciune şi, uneori, cu ironie, dezagregarea morală a societăţii italiene (*Indiferenţii, Ambiţii înşelate, Mascarada, Fata din Roma, Ciociara, Povestiri romane*). Studii critice.

MORAVIA, regiune în partea de răsărit a Cehiei; 26 mii km^2; 3,9 mil. loc. Oraşe pr.: Brno, Ostrava. Siderurgie. Chimie. Agricultură pe valea Moravei. — Centru al civilizaţiei celtice, cucerită de slavi în sec. 5. În sec. 9, devine centrul Imperiului Marea Moravie (fondat de Mojmir I, mort în 846), care cuprindea Moravia, Slovacia occidentală, Panonia, Boemia, Silezia şi o parte din Lusace. A suferit grave distrugeri sub invazia ungurilor (902-908). Alipită Boemiei, în 1029. În sec. 12, coloni germani se stabilesc în nordul regiunii. Integrată Cehoslovaciei (1918).

MORDOVIA (Republica ~), republică în Federaţia Rusă; 26,2 mii km^2; 964 mii loc. Capitala: *Saransk*. Rîuri: Sura, Mokşa. 1/4 din teritoriu e ocupat de păduri. Rezervaţie naturală.

MORÉAS, Jean (pseudonim al lui *Ioánnis Papadiamantopoúlos*; 1856-1910), poet francez, de origine greacă. Lirică simbolistă (*Sirtele, Cantilene*), el fiind cel care, în 1886, a lansat "manifestul" noii estetici poetice. Va aborda apoi versul clasic (*Pelerinul pasionat, Pădurile, Stanţe*).

MOREAU, Gustave (1826-1898), pictor şi desenator francez. Profesor, a avut printre elevi pe H.Matisse, Th.Pallady, G.Rouault ş.a. Creatorul unei mitologii simbolice, într-o operă stranie şi complexă (*Jupiter şi Semele, Licornele* ş.a.). Casa în care a trăit, transformată în muzeu, adăposteşte 1200 de picturi şi acuarele şi peste 7000 de desene.

MOREAU, Jean Victor (1763-1813), general francez. A comandat campania din 1800 împotriva austriecilor, pe care îi învinge la Hohenlinden. Implicat în intrigile regaliste, este închis, apoi graţiat şi exilat în Statele Unite. Consilier al ţarului Alexandru I (1813), a murit în bătălia de la Dresda.

MOREEA (Despotatul de ~), denumire a teritoriului din Peloponesul stăpînit de bizantini în perioada 1343-1460. Fondat de împăratul Ioan VI Cantacuzino pentru fiul său, Manuel Cantacuzino (1348-1380). Toma Paleolog (1384-1407) i-a urmat lui Manuel Cantacuzino. Succesorii săi şi-au disputat puterea, uşurînd cucerirea turcească (1460). S-a mai numit şi *Despotatul de Mistra*.

MORELIA, oraş în Mexic, capitala statului Michoacán, la 1890 m alt.; 219,4 mii loc. Aeroport. Centru industrial (ind. alimentară, textile, pielărie). Piaţă agricolă (tutun, bumbac). Universitate. Centru turistic. Catedrală (sec. 17-18), apeduct (sec. 18). Muzee.

MORELLY (c. 1717- c. 1778), filozof francez. În *Codul naturii* (1755) a conceput un sistem comunist, susţinînd că proprietatea este cauza tuturor relelor.

MORELON, Daniel (n. 1944), ciclist francez. Ciclist pe pistă, de două ori campion olimpic (1968, 1972), de 6 ori campion al lumii la viteză, amatori.

MORELOS, stat în Mexic; 4,9 mii km^2; 931,7 mii loc. Capitala: *Cuernavaca*. Expl. forestiere. Citrice. Orez, trestie de zahăr. Creşterea animalelor. Turism.

MORELOS Y PAVÓN, José Maria (1765-1815), om politic mexican. Preot metis. S-a aflat în fruntea revoltei (1810-1815) împotriva spaniolilor. În 1813 a proclamat independenţa ţării, abolirea sclavagismului şi egalitatea dintre rase. Luat prizonier şi executat.

MORENI, oraş în judeţul Dîmboviţa, pe cursul superior al rîului Cricovul Dulce; 23,1 mii loc. Industrii. Biserici (sec. 19). Atestat documentar în 1584 (*Moarile*); din 1661, cu numele actual.

MORENO, Jacob Levy (1892-1974; n. Bucureşti), sociolog şi psihiatru american de origine română. A propus conceptele de "sociometrie" (*Sociometria, metodă experimentală şi ştiinţă despre societate, Sociometria şi ştiinţa despre om*) şi de "dinamică de grup" (psihodramă).

MOREŞTI, sat în comuna Ungheni, judeţul Mureş, pe teritoriul căruia s-au descoperit aşezări omeneşti datînd de la începutul neoliticului şi pînă în epoca feudală timpurie (milen. 3 î. Hr.-sec. 10-11).

MORETO Y CABAÑA, Agustín (1618-1669), dramaturg spaniol. Unul dintre cei mai străluciţi continuatori ai lui Calderón de la Barca. Autor de comedii (*Frumosul Don Diego, Dispreţ pentru dispreţ*). Drame istorice.

MORFEU (în mitologia greacă), zeul viselor. Unul dintre cei 1000 de fii ai zeului somnului, Hypnos.

MORGAN, Lewis Henry (1818-1881), etnograf şi arheolog american. Unul dintre primii care au studiat legăturile de rudenie cu ajutorul anchetelor etnografice şi sociologice (*Sisteme de rudenie şi afinitate, Societatea primitivă* ş.a.).

MORGAN, Michèle (pe numele adevărat *Simone Roussel*; n. 1920), actriţă franceză. Distinsă, rafinată, una din marile doamne ale cinematografului francez (*Suflete în ceaţă, Simfonia pastorală*, premiat la Cannes, 1946, *Un minut de adevăr, Marile manevre, Văduva arhitectului* ş.a.).

MORGAN, Thomas Hunt (1866-1945), biolog american. Fondatorul teoriei cromozomiale a eredităţii (*morganism*). A folosit ca material de experienţă drosofila. Premiul Nobel pentru medicină (1933).

MORGENSTERN, Christian (1871-1914), poet german. Pasteluri şi poeme neoromantice, în care umorul alternează cu dispoziţia mistică (*Cîntece de spînzurătoare, Palmström, Reculegere, Am găsit o cale*). Corespondenţă.

MORGENSTERN, Maia (n. 1962, Bucureşti), actriţă română. A fost distribuită în filme româneşti şi străine. A obţinut, în 1989, premiul Asociaţiei Cineaştilor din România (*Cei care plătesc cu viaţa*), în 1992, premiul Uniunii Cineaştilor din România (*Balanţa, Casa din vis*), în 1993, la Berlin, Premiul Felix de interpretare feminină (*Balanţa*).

MORIA, colină în Ierusalim, pe care a fost construit Templul. Tradiţia biblică l-a identificat cu locul sacrificiului lui Abraham.

MÓRICZ Zsigmond (1879-1942), scriitor maghiar. Romancier realist înclinat spre evocarea istorică (*Aur brut, Haiducii, Chef boieresc, Marele principe, Umbra soarelui* ş.a.). Piese de teatru.

MÖRIKE, Eduard (1804-1875), scriitor german. Autor de poeme şi romane (*Pictorul Nolten*), clasice prin formă şi romantice prin inspiraţia populară.

MORIOKA, oraş în Japonia (Honshū); 229 mii loc. Nod feroviar. Centru comercial şi metalurgic. Artizanat. Castel feudal.

MORNAY, Philippe de, zis **Duplessis-Mornay** (1549-1623), nobil francez. A fondat la Saumur prima academie protestantă (1599).

MORO, Aldo (1916-1978), om politic italian. Secretar general al Partidului Democrat-Creştin (1959). Prim-ministru al Italiei (1963-1968, 1974-1976). Asasinat de "Brigăzile roşii".

MOROGORO, oraş în Tanzania, la V de Dares-Salaam; 62 mii loc. Centru comercial.

MORONI, capitala statului Comore, în insula Ngazidja (Grande Comore); 20 mii loc. Centru comercial. Aeroport. Moschee. Loc de pelerinaj.

MOROSINI, Andrea (1558-1618), patrician din Veneţia. Membru al Consiliului celor zece. A scris o *Istorie veneţiană 1521-1615*.

Alberto Moravia

Thomas Hunt Morgan

MOROSINI, Francesco (1618-1694), amiral şi doge (1688-1694) venețian. A luptat împotriva turcilor şi a piraților. A capitulat în fața turcilor la Candia (1669), dar a recucerit Moreea şi Atena (1684-1688).

MOROZEWICZ, Józef (1865-1941), mineralog şi petrograf polonez. Prof. univ. la Varşovia. Studii asupra masivelor de roci granitice şi alcaline.

MOROZOV, Boris Ivanovici (1590-1661), om politic rus. Preceptor al țarului Aleksei Mihailovici şi şef al guvernului în timpul domniei acestuia. Politică de spoliere, care a provocat răscoala din Moscova (1648). Exilat de formă, s-a reîntors la Moscova, dirijînd din umbră afacerile de stat.

MORRIS, Charles William (n. 1901), filozof american. Reprezentant al neopozitivismului în America. A definit semiotica şi a fondat pragmatica (*Fundamentele teoriei semnelor, Semne, limbaj şi comportament*).

MORRIS, William (1834-1896), scriitor, decorator, om politic englez. Contribuții la renaşterea artei decorative engleze şi a imprimeriei (gravura în lemn). Versuri de factură neoromantică (*Raiul pămîntesc*) şi proză prin care îşi propagă ideile socialist-utopice (*Visul lui John Bull* ş.a.).

MORRIS JESUP, extremitatea nordică a insulei Groenlanda (83°40′ lat. N şi 34° long. V).

MORSE, Samuel (1791-1872), inventator american. A realizat telegraful electromagnetic (brevetat în 1840) şi alfabetul care îi poartă numele.

MORTILLET, Gabriel de (1821-1898), arheolog francez. Întemeietorul Şcolii de antropologie din Franța. A stabilit o cronologie a epocii de piatră, bazată pe succesiunea tipurilor de unelte folosite (*Preistoria, antichitatea omului, Materiale pentru istoria pozitivă şi filozofică a omului*).

MORUS (MORE), Sir Thomas (1478-1535), umanist şi om politic englez. Lord-cancelar (1529-1532). Fidel Papei, s-a împotrivit schismei provocate (1534) de Henric VIII, fiind executat. Romanul politic şi social *Utopia* imaginează o societate ideală.

MORUZI, Alexandru, domn al Moldovei (mart.-dec. 1792; 1802-1806, 1806-1807) şi al Țării Româneşti (1793-1796; 1799-1801). Impune o fiscalitate împovărătoare.

MOSCA, Gaetano (1858-1941), sociolog italian. Profesor la Palermo şi Roma. Autor al unei concepții despre "clasa politică sau conducătoare", variantă a teoriei elitelor (*Elemente de ştiință politică, Istoria doctrinelor politice*).

MOŠCICKI, Ignacy (1867-1946), fizician şi om politic polonez. Prof. univ. la Friburg şi Lvov. A inventat condensatorul electric (1904). Preşedinte al Poloniei (1926-1939).

William Morris

Alexandru Moruzi

MOSCOPOLE, vechi oraş în Albania, în apropiere de Korçë. Important centru economic şi cultural al aromânilor, atingînd în sec. 18 cea mai mare înflorire. Părăsit în urma repetatelor jafuri turceşti.

MOSCOVA (rus. **MOSKVA**), capitala Federației Ruse. Oraş situat în centrul Cîmpiei Ruse, port pe rîul Moscova; 8,9 mil. loc. Nod de comunicații. Aeroporturi internaționale (Şeremetievo, Vnukovo ş.a.). Centru industrial (ind. constructoare, material feroviar, aparataj electrotehnic, mecanică fină, ind. chimico-farmaceutică, electronică, poligrafică, instrumente muzicale, ceasuri, textile, confecții ş.a.), comercial şi cultural. Academia de Ştiințe (1724). Universități ("Lomonosov", 1755), institute de învățămînt superior. Teatre (Teatrul Mare, Teatrul Mic, Lenkom, Satiricon); muzee (galeriile "Tretiakov", muzeul "Puşkin" etc.), biblioteci. Festival internațional al filmului (şi studiourile "Mosfilm"). Ansamblul monumental al Kremlinului, biserica Vasili Blajennîi (sec. 16), Casa Romanov (sec. 16), mănăstirea Novodevici (sec. 17), Kolomenskoe, numeroase palate în stil neoclasic. Metroul. Mausoleul V.I.Lenin. — Menționat pentru prima dată în 1147, reconstruit în c. 1156 de cneazul Iuri Dolgoruki, oraşul a fost, începînd din sec. 13, centrul cnezatului moscovit. Capitala statului centralizat rus (sfîrşitul sec. 15). Cotropit în 1610 de oastea panilor polonezi. Petru cel Mare mută capitala la Sankt Petersburg (1712). În 1755 a fost înființată, la Moscova, prima universitate din Rusia. Ocupat de trupele franceze, în timpul campaniei lui Napoleon I în Rusia (1812), oraşul este pustiit de un mare incendiu. În 1917 la Moscova a fost instaurată puterea sovietică, în mart. 1918 a devenit capitala Rusiei Sovietice, iar în 1922, a URSS. Oraş erou (din 1965). — **Bătălia Moscovei**, operațiunile desfăşurate în iarna anului 1941-1942 de armata germană, pentru cucerirea Moscovei. Au declanşat contraofensiva victorioasă a Armatei Roşii. — **Acordul de la ~**, acord încheiat la 5 aug. 1963 între Statele Unite, Marea Britanie şi URSS, privind interzicerea experiențelor nucleare în atmosferă, spațiul cosmic sau apă. Franța şi China au refuzat să-l semneze.

Moscova

MOSCOVA, rîu în partea europeană a Rusiei, afluent al rîului Oka; 502 km. Izvorăşte din zona Podişului Central Rusesc şi trece prin Moscova, Voskresensk ş.a. Legat cu Volga printr-un canal. Navigabil.

MOSELEY, Henry Gwyn Jeffreys (1887-1915), fizician englez. Inventator al spectroscopiei razelor X (1913), a stabilit o relație între numărul atomic al elementelor chimice şi spectrele caracteristice de raze X ale acestora (*legea lui Moseley*). Cercetările sale au stat la originea descoperirii de noi elemente (hafniu şi reniu).

MOSELLE (MOSEL), rîu în V Europei (Franța, Luxemburg, Germania), afluent al Rinului; 550 km. Izvorăşte din munții Vosgi, formează frontiera dintre Luxemburg şi Germania, străbate Masivul şistos Renan, trece prin Épinal, Metz şi Trier. Regiune viticolă.

MOSER, Francesco (n. 1951), ciclist italian de performanță. Campion al lumii la cursele de fond (1977) şi recordman al orei (după 1984).

MOSER, Hans Joachim (1889-1970), muzicolog german. Director al Conservatorului din Berlin. Lucrări de istorie a muzicii (*Istoria muzicii germane, Lexicon muzical, Liedul german de la Mozart pînă azi*), biografii (Bach, Händel).

MOSER-PRÖLL, Anne Marie (n. 1953), schioare austriacă. De cinci ori consecutiv cîştigătoare a Cupei Mondiale (1971-1975). Campioană olimpică la combinata alpină (1972).

MOSES, Edwin (n. 1955), atlet american. Campion olimpic (1976, 1984), campion al lumii (1983, 1987), recordman mondial (1983) la 400 m garduri. La Jocurile Olimpice de la Seul (1988) a obținut medalia de bronz.

MOSHOESHOE II (n. 1938), rege al statului Lesotho (1966-1990).

MOSS, port în Norvegia, pe fiordul Oslo; 25 mii loc. Construcții navale. Industrii (hîrtie, textile, alimentară).

MOSSADEGH (MOSSADÎK), Mohammad (1880-1967), om politic iranian. Fondatorul Frontului Național (1949), a luptat pentru naționalizarea petrolului în Iran. Prim-ministru (1951-1953). Răsturnat printr-o lovitură de stat şi condamnat la moarte, pedeapsă ce i s-a comutat în trei ani de închisoare.

MÖSSBAUER, Rudolf Ludwig (n. 1929), fizician german. A descoperit (1958) emisia şi absorbția nucleară de raze X cu mică lărgime spectrală (*efectul Mössbauer*). Premiul Nobel (1961).

MOSSO, Angelo (1846-1910), fiziolog italian. A inventat ergograful (care îi poartă numele).

MOST, oraş în N-V Cehiei (Boemia), pe Bîlina; 62 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (metalurgie, chimie) şi de extragere a lignitului.

MOSTAGANEM, oraş în N-V Algeriei, centrul ad-tiv al vilayatului cu acelaşi nume; 102 mii loc. Port la Marea Mediterană. Nod rutier. Aeroport. Oraş comercial şi industrial. Centru viticol. Export de vinuri şi de cereale. Pescuit.

MOSTAR, oraş în Bosnia şi Herțegovina, pe Neretva; 63 mii loc. Centru industrial (aluminiu) şi comercial. Oraş pitoresc. Minarete şi moschei. Pod (sec. 16). Centru turistic.

MOSTIŞTEA, rîu, afluent al Dunării, în aval de Oltenița; 74 km. Izvorăşte din Cîmpia Vlăsiei şi trece prin limanul cu același nume. Formează un tip hidrologic aparte, caracterizat prin prezența, în timpul secetelor

prelungite, a unor ochiuri de apă în albia minoră.

MOSTIŞTEA (Cîmpia Mostiştei), subunitate a Cîmpiei Române, situată în S—S-E României, între valea Mostiştei şi cea a Dîmboviţei. Alt.: sub 100 m. Vegetaţie de silvostepă şi soluri cernoziomice.

MOSTOWSKI, Andrzej (n. 1913), logician şi matematician polonez. Prof. univ. la Varşovia. Preocupări de logică matematică, fundamentele logice ale teoriei mulţimilor, topologie şi algebră (*Propoziţii nedecidabile în aritmetica formalizată, Logica, metodologia şi filozofia ştiinţei*).

MOSUL (AL MAWSIL), oraş în N Irakului, pe Tigru; 600 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (petrol, textile) şi comercial. Moschei; ruinele palatului Qara Saray (sec. 12), biserici (sec. 12-13). Muzeu. Veche metropolă creştină, întemeiată în apropierea ruinelor oraşului Ninive. Cucerit în 641 de arabi şi jefuit de mongoli în 1261. În Imperiul Otoman din 1638 pînă în 1918. În 1926 a fost atribuit Irakului.

MOŞANU, Alexandru (n. 1932, Branişte, jud. Bălţi), istoric şi om politic român. Prof. univ. la Chişinău. Parlamentar din 1990. Specialist în istoria modernă a României (*Mişcarea socialistă din România, anii '70-'90 ai sec. XIX, Istoriografia românească, sfîrşitul sec. XIX şi începutul sec. XX*). Preşedinte al Parlamentului Republicii Moldova (1990-1993). Vicepreşedinte al Partidului Forţelor Democratice. Redactor-şef al revistei de istorie şi cultură "Destin românesc". Membru de onoare al Acad. Rom.

MOŞNA, comună în judeţul Sibiu. Biserică gotică (1480-1486) înconjurată de ziduri (sec. 16). Turn-clopotniţă (1515). Atestată documentar, ca sat, în 1280.

MOTAŞ, Constantin (1891-1980; n. Vaslui), zoolog român. Prof. univ. la Iaşi (unde a ţinut primul curs de hidrobiologie şi piscicultură din România) şi Bucureşti. Director al Muzeului de Istorie Naturală "Grigore Antipa" şi al Institutului de Speologie "Emil Racoviţă". Cercetări de hidrobiologie şi de faună cavernicolă. Contribuţii la cunoaşterea hidracarienilor din România, la dezvoltarea hidrobiologiei şi a limnologiei româneşti. A pus bazele (împreună cu S.Karaman şi P.A.Chapuis) freatobiologiei (*Cercetări asupra biologiei izvoarelor şi apelor freatice în partea centrală a Cîmpiei Române*) şi a făcut operă de pionierat în zoogeografie (*Biogeografia Mării Negre*). Acad.

MOTRU, oraş în judeţul Gorj, pe rîul Motru; 26,7 mii loc. Expl. de lignit. Industrii. Biserici (sec. 18-19). Oraş nou.

MOTRU, rîu, afluent al Jiului; 120 km. Izvorăşte din munţii Vîlcan şi colectează apele din munţii şi podişul Mehedinţi. Trece prin oraşele Motru şi Strehaia.

MOTT, John Raleigh (1865-1955), protestant american. A creat Federaţia Universală a Studenţilor Creştini, precum şi Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Premiul Nobel pentru pace (1946).

MOTT, Sir Nevil Francis (n. 1905), fizician britanic. Specialist în fizica solidelor, s-a ocupat de ordonarea atomilor, de dislocările şi mişcarea electronilor în metale. Premiul Nobel (1977).

MOTTA, Giuseppe (1871-1940), om de stat elveţian. Preşedinte, în mai multe rînduri, al Confederaţiei Elveţiene între 1915 şi 1937, a menţinut neutralitatea ţării.

MOTTELSON, Ben (n. 1926), fizician danez. Prof. univ. la Copenhaga. A investigat, împreună cu A.Bohr, structura nucleului atomic şi a stabilit relaţiile dintre mişcarea de ansamblu şi mişcarea particulelor în nucleu. Premiul Nobel (1975), împreună cu A.Bohr şi L.J.Rainwater.

MOŢOC (sec. 16), boier moldovean. Mare vornic. L-a trădat (1561) pe Alexandru Lăpuşneanu, domnul Moldovei, trecînd de partea lui Despot-Vodă, părăsit, la rîndul lui, pentru Ştefan Tomşa. De frica lui Alexandru Lăpuşneanu, revenit la domnie (1564), a fugit în Polonia, unde a fost ucis.

MOULAY-IDRISS, oraş în Maroc, la N de Meknes; 9200 loc. Oraş sfînt. Adăposteşte mormîntul lui Idriss (mort în 791), fondatorul dinastiei idriside. În apropiere, ruinele oraşului roman Volubilis, azi *Ksar Pharaoun*.

MOULIN-ROUGE, sală de spectacole, situată în piaţa Blanche din Paris, devenită în 1889 un mare stabiliment de dans. Teatrul de varietăţi construit în 1903 devine unul dintre cele mai celebre music-holl-uri din lume; transformat în cinema, dublat de un cabaret.

MOULMEIN, oraş în S Birmaniei (azi, Uniunea Myanmar), capitala Statului Môn; 322 mii loc. Port la vărsarea fluviului Salween în golful Martaban. Aeroport. Construcţii navale. Centru industrial (textile) şi comercial (export de orez şi lemn de teck).

MOULOUYA, fluviu în N-E Marocului; 450 km. Izvorăşte dintre culmile Atlasului Mijlociu şi Înalt şi se varsă în Marea Mediterană, lîngă frontiera algeriană.

MOUNET-SULLY (*Jean Sully Mounet*; 1841-1916), actor francez. Performanţe de vîrf în roluri tragice, pe scena Comediei Franceze. Interpret de ţinută clasică (Sofocle, Shakespeare, Racine ş.a.).

MOUNIER, Emmanuel (1905-1950), filozof francez. Întemeietor al personalismului francez (*Ce este personalismul?, Personalismul* ş.a.). A fondat revista "Esprit" (1932).

MOVILA MIRESEI, comună în judeţul Brăila, pe malul lacului cu acelaşi nume. Staţiune balneoclimaterică cu ape sărate şi nămol terapeutic.

MOVILĂ, familie de boieri moldoveni cu rol politic în sec. 17. — **Gheorghe Movilă**, episcop de Rădăuţi (1577-1588) şi mitropolit al Moldovei (1588-1591, 1600-1605). Ctitor al mănăstirii Sucevita (1588-1601). — **Ieremia Movilă**, domn al Moldovei (1595-1600, 1600-1606). A obţinut tronul cu ajutor polon. Alungat de Mihai Viteazul, a revenit la domnie tot cu sprijinul Poloniei. — **Simion Movilă**, domn al Ţării Româneşti (1600-1601, 1601-1602) şi al Moldovei (1606-1607). Frate cu Gheorghe şi Ieremia Movilă. A obţinut tronul după ce Mihai Viteazul a fost învins de oastea lui Jan Zamojski. — **Constantin Movilă**, domn al Moldovei (1607-1611). Fiu al lui Ieremia Movilă. Învins de Ştefan Tomşa în lupta de la Cornul lui Sas (1612). Prizonier la tătari, a murit înecat la trecerea Nistrului. — **Alexandru Movilă**, domn al Moldovei (1615-1616). Fiu al lui Ieremia Movilă. A trecut la mahomedanism.

MOVILĂ, Petru (1596-1646), teolog şi om de cultură. Mitropolit al Kievului (din 1633). Fiu al lui Simion Movilă. A întemeiat (1631) colegiul de la Lavra Pecerska, devenit mai tîrziu academie teologică. Cu sprijinul său au luat fiinţă tipografiile româneşti de la Cîmpulung (1635) şi Govora (1637). A trimis în Moldova meşteri tipografi care au pus la punct prima tipografie de la Trei Ierarhi. Adversar al unirii Bisericii Ortodoxe cu cea Catolică (*Mărturisirea ortodoxă*, tradusă în româneşte, în 1691, de Radu Greceanu).

MOXA (MOXALIE), Mihail (sfîrşitul sec. 16-prima jumătate a sec. 17), cronicar român. Călugăr la mănăstirea Bistriţa (jud. Vîlcea). Folosind versiunea slavă a cronicii lui Manasses şi alte izvoare slavoneşti, a alcătuit (1620) un cronograf de la "facerea lumii" pînă la 1489, prima istorie universală scrisă în limba română. A tradus din slavonă *Pravila de la Govora* (1640).

MOZAMBIC, oraş în Mozambic; 12,5 mii loc. Port la Oceanul Indian. Fondat de portughezi în 1508. Fortăreţe.

MOZAMBIC (Canalul ~), braţ de mare al Oceanului Indian, între Africa şi insula Madagascar. Arhipelagul Comorelor marchează limita de N a canalului; lungime: c. 1670 km; lăţime max.: 925 km. Adîncimi în jur de 3000 m (în N şi S), iar în V, de 2000 m.

MOZAMBIC (Republica ~), stat în S-E Africii, cu ieşire la Oceanul Indian. Suprafaţa: 801,6 km². Populaţia: 18,7 mil. loc. Limba oficială: portugheza. Capitala: *Maputo*. Culte: animism, creştinism, islamism. Moneda: 1 metical = 100 centavos. Împărţit în 11 provincii. Oraşe pr.: Beira, Quelimane, Nampula. În E, la ţărmul Oceanului Indian, cîmpie litorală, în N-V, platouri mai înalte, cu masive muntoase. Climă tropicală. În N-V se află lacul tectonic Niassa (Malawi), unul dintre cele mai mari lacuri ale Africii. Mari zăcăminte de tantalit şi beriliu. Se exploatează minereuri de fier, mică, pietre preţioase. Culturi de bumbac, trestie de zahăr, palmieri de cocos, ceai, sisal, arahide, orz, tutun. Pescuit. Exportă crevete, nuci de acaju (locul 2 pe glob), bumbac, ceai, lemn, arahide. Cea mai săracă ţară din lume (în privinţa profitului naţional brut/loc.). — În evul mediu se dezvoltă pe teritoriul Mozambicului regatul Monomotapa. Litoralul se află sub stăpînire arabă (sec. 10-15). Descoperit în 1498 de Vasco da Gama. Posesiune portugheză (după 1502). În 1964, Frontul de Eliberare din Mozambic (FRELIMO) declanşează lupta împotriva colonialiştilor. Este proclamată republică populară la 25 iun. 1975, alegînd calea socialistă de dezvoltare. Lupte armate ale mişcării de gherilă RENAMO cu guvernul de la Maputo, întrerupte de repetate tratative desfăşurate sub medierea Vaticanului şi a Italiei. Constituţia din 1990 introduce sistemul pluripartit. Republică prezidenţială.

MOZART, Wolfgang Amadeus (1756-1791), compozitor austriac. Reprezentant, alături de Haydn şi Beethoven, al clasicismului vienez, unul dintre cei mai mari creatori din istoria muzicii. A preluat creator elemente din

simfoniile concertante franceze, din cîntecul german, muzica de cameră vieneză sau muzica dramatică italiană, realizînd o operă strălucitoare, de armonii inconfundabile. Opere (*Răpirea din Serai, Nunta lui Figaro, Don Giovanni, Così fan tutte, Flautul fermecat*), concerte pentru pian, simfonii, sonate, cvartete, muzică instrumentală, religioasă (*Recviem*), muzică de divertisment, serenade (*Mica serenadă*) ş.a.

MRAZEC, Ludovic (1867-1944; n. Craiova), geolog şi petrograf român. Prof. univ. la Bucureşti. Întemeietor şi director (1906-1928) al Institutului Geologic al României. A cercetat structura Carpaţilor Meridionali (*Contribuţii la studiul petrografic al rocilor din zona centrală a Carpaţilor Meridionali* ş.a.), formarea zăcămintelor de petrol din România, poziţia tectonică a masivelor de sare (*Distribuirea geologică a zonelor petrolifere în România, Originea reliefului tectonic major al globului terestru* ş.a.). A detectat fenomenul de diapirism, elaborînd teoria cutelor diapire (*cuta lui Mrazec*). Vicepreşedinte (1913-1916) şi preşedinte (1932-1935) al Acad. Rom. Acad.

MROŽEK, Sławomir (n. 1930), scriitor polonez. În teatrul său a recurs la grotesc pentru a revela absurdul tragic al condiţiei umane (*Tango, Emigranţii, Ambasadorul, Rezidentul*). Nuvele satirice (*Elefantul*).

MUBÁRAK, Hosni (n. 1928), om politic egiptean. Şef de stat-major (1969); vicepreşedinte (1975), apoi preşedinte al Republicii Arabe Egipt (din 1981). A asigurat (1989-1990) preşedinţia Organizaţiei Unităţii Africane.

MUCHA, Alfons (1860-1939), pictor şi desenator ceh. Reprezentant al curentului Art-Nouveau. Afişe de teatru (în special pentru Sarah Bernhardt) şi publicitare, decoraţiuni, ilustraţii şi bijuterii (ciclul de picturi *Epopeea slavă*).

MUCIUS SCAEVOLA, Caius (sf. sec. 6 î.Hr.), plebeu roman. Potrivit legendei, a încercat să-l ucidă pe Porsenna, regele etruscilor, în timp ce aceştia asediau Roma (508 î.Hr.). Nereuşind, şi-a ars pe rug mîna dreaptă.

MUDANJIANG (MU-TAN-KIANG), oraş

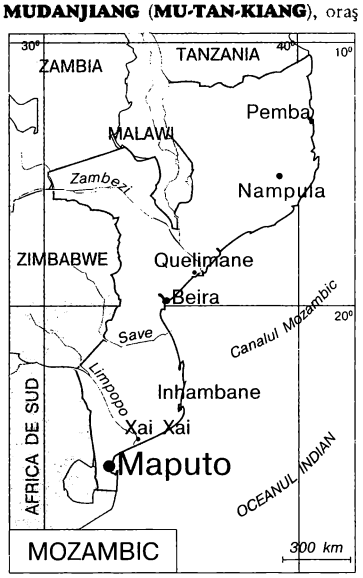

în N-E Chinei; 251 mii loc. Centru industrial (cauciuc, aluminiu).

MUEREASCA, comună în judeţul Vîlcea. Mănăstirea Frăsinei (de călugări), cu biserică veche, construită din lemn (1710). Singura mănăstire din ţară a cărei avere nu a fost secularizată în 1863.

MUFULIRA, oraş în N-V Zambiei, lîngă frontiera cu Republica Democratică Congo; 150 mii loc. Expl. şi prelucrarea cuprului şi a zincului. Fabrică de biciclete.

MUGABE, Robert Gabriel (n. 1925), om politic din Zimbabwe. Secretar general (din 1963) al partidului Uniunea Naţională Africană Zimbabwe (ZANU). Prim-ministru după proclamarea independenţei (1980). Şef al statului (din 1987).

MUGENI, comună în judeţul Harghita, pe Tîrnava Mare. Biserică în stil gotic (sec. 14-15), cu picturi murale originare. Biserici (sec. 12-15), cu zid de incintă şi fresce. Urmele unei cetăţi dacice, fortificată (sec. 1 î.Hr.-1 d.Hr.), ale unei aşezări din epoca bronzului (sec. 16-13 î.Hr.) şi ale unei aşezări rurale daco-romane.

MUHAMMAD ALI (pe numele adevărat *Cassius Clay*; n. 1942), boxer american. Campion olimpic la categoria semigrea (Roma, 1960), campion mondial la categoria grea (profesionism: 1964-1967; 1974-1978, 1978-1979).

MUHINA, Vera Ignatievna (1889-1953), sculptoriţă rusă. Elevă a lui É.Bourdelle. Lucrări monumentale caracterizate prin originalitate compoziţională, plasticitatea formelor şi dinamismul atitudinilor (*Muncitorul şi colhoznica*). Portrete (P.Ceaikovski, M.Gorki).

MÜHLHAUSEN, oraş în S-V Germaniei (Erfurt); 44,6 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Zidul oraşului (sec. 13-14). Biserici gotice: Blasiuskirche (sec. 13-14), Marienkirche (sec. 14).

MUJIBUR, Rahman (1920-1975), om politic bengalez. A format primul guvern după recunoaşterea independenţei Bangladeshului (1971). Prim-ministru (1972-1975) şi preşedinte (ian.-aug. 1975) al Republicii Populare Bangladesh. Asasinat în cursul unei lovituri de stat militare.

MUKAŘOVSKÝ, Jan (1891-1975), lingvist şi estetician ceh. Membru fondator al Cercului lingvistic de la Praga. Autorul unui "structuralism estetic" (opera de artă este un sistem de semne). Lucrări: *Funcţia, norma şi valoarea esteticii ca factori sociali* ş.a.

MUKDEN, denumirea engleză a oraşului japonez Shenyang. — **Bătălia de la ~**, cea mai importantă bătălie (20 febr.-11 mart. 1905) din Războiul Ruso-Japonez, în care japonezii au fost învingători.

Wolfgang Amadeus Mozart

Petru Movilă

MULDOON, Robert David (n. 1921), om politic neozeelandez. Lider al Partidului Naţional (conservator). Prim-ministru (1975-1984).

MULHACÉN, vîrf în masivul Sierra Nevada, în S Spaniei (Andaluzia). Alt.: 3478 m (cea mai mare altitudine din Spania). Zăpezi persistente.

MÜLHEIM AN DER RUHR, oraş în Germania (Renania de Nord-Westfalia); 190,8 mii loc. Port fluvial (Ruhr). Expl. carbonifere. Centru industrial (metalurgie, electrotehnice). Biserică (sec. 11) restaurată.

MULHOUSE, oraş în N-E Franţei (Alsacia); 113,8 mii loc. Port pe canalul Rin-Ron. Nod feroviar. Centru industrial (textile). Expl. de potasiu. Universitate. Muzee. — Oraş liber la sfîrşitul sec. 13, devine o mică republică meşteşugărească (sec. 17-18). Alipit Franţei (1798), ocupat de germani (1871-1918; 1940-1944).

MÜLLER, Friedrich Max (1823-1900), lingvist şi orientalist german. Prof. univ. la Oxford. Unul dintre precursorii naturalismului lingvistic. Lucrări despre limba şi literatura sanscrită şi despre mitologiile vechi indiene şi orientale (*History of Ancient Sanskrit Literatures, Indis what can it teach us, Saned Books of the East* ş.a.). Opera principală rămîne publicarea colecţiei *The Sacred Books of the East* (51 vol.).

MÜLLER, Fritz (1821-1897), naturalist german. A formulat legea de bază a biogeneticii (ontogenia repetă filogenia).

MÜLLER, Georg Elias (1850-1934), psiholog german. Prof. univ. la Göttingen. Unul dintre principalii reprezentanţi ai psihofiziologiei ştiinţifice în Germania (*Teoria complexului şi teoria configuraţiei, Schiţă a psihologiei*).

MÜLLER, Hermann (1876-1931), om politic german. Social-democrat; ministru de Externe (1919), a semnat Tratatul de la Versailles. Cancelar (1920; 1928-1930).

MÜLLER, Hermann Joseph (1890-1967), biolog american. Unul dintre creatorii radiobiologiei. A reuşit (1927) producerea artificială a mutaţiilor prin acţiunea razelor X. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1946).

MÜLLER, Karl Alexander (n. 1927), fizician elveţian. Cercetări asupra supraconductibilităţii. Premiul Nobel (1987).

MÜLLER, Paul Hermann (1899-1965), biochimist elveţian. A preparat diferite insecticide, între care şi DDT. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1948).

MÜLLER-FREINFELS, Richard (1882-1949), psiholog german. Unul dintre întemeietorii psihologiei artei (*Psihologia artei*), în cadrul căreia s-a concentrat asupra analizei sentimentului estetic (*Filozofia individualităţii, Psihologia muzicii*).

MÜLLER-GUTTENBRUNN, Adam (1852-1923; n. Zăbrani, jud. Arad), scriitor şi publicist de naţionalitate germană din România. Romane biografice (*O inimă de poet al timpului său*) sau de evocare a satului bănăţean (*Meşterul Jakob şi copiii săi*); piese de teatru (*Irma*), povestiri, studii de etnografie, memorialistică.

MULLIKEN, Robert Sanderson (1896-1986), fizician şi chimist american. Prof. univ. la Chicago. A dezvoltat teoria orbitalilor atomici şi moleculari, a explicat fenomenul de hiperconjugare. A introdus termenii de "orbital" molecular şi de "hibridare" a orbitalilor atomici. Premiul Nobel pentru chimie (1966).

MULTĂN, oraş în Pakistan (Punjab); 730 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (rafinărie de petrol, ind. textilă şi alimentară). Vechi centru comercial şi nod al drumurilor care legau India de Persia. Artizanat. Mausolee şi moschei (sec. 12-14). Muzeu. Mormîntul lui Rukn-i Alam (1320).

MULTATULI (pseudonim al lui *Edward Douwes Dekker*; 1820-1887), scriitor olandez. Unul dintre cei mai reprezentativi scriitori ai generaţiei sale. Autor al romanului satiric (cu elemente autobiografice) *Max Havelaar*. Proză epistolară (*Scrisori de dragoste*). Literatură aforistică (*Idei*, 7 vol.).

MUMA-PĂDURII, personaj cu înfăţişare grotesc din basmele populare româneşti. Simbol al forţelor negative ale naturii.

MUMFORD, David Bryant (n. 1937), matematician american. Lucrări de geometrie algebrică. Medalia Fields (1974).

MUMFORD, Lewis (1895-1990), sociolog, arhitect şi urbanist american. A supralicitat importanţa tehnologiei în raport cu tipul de organizare socială (*Tehnică şi civilizaţie, Transformarea omului*). Lucrări asupra urbanismului (*Oraşul de-a lungul istoriei*).

MUMULEANU, Barbu Paris (1794-1837; n. Slatina), poet român. Versuri erotice, cu accente neoanacreontice (*Rost de poezie, adică stihuri*); versuri satirice, tributare modelelor clasice (*Caracteruri*). Anticipă, prin unele motive şi modalităţi descriptive, pe I.Heliade Rădulescu sau Gr. Alexandrescu.

MÜNCH, Charles (1891-1968), dirijor francez. A dirijat orchestra BBC şi pe aceea din Boston, manifestînd preferinţă pentru compozitorii francezi. A fondat (1967) şi a dirijat Orchestra din Paris.

MUNCH, Edvard (1863-1944), pictor şi gravor norvegian. Influenţat de neo-impresionism, de Gauguin, Van Gogh, Toulouse-Lautrec. Obsesia morţii, sentimentul tragic al vieţii, durerea, dragostea sînt prezente în pînze realizate cu elemente din Jugendstil (*Ţipătul, Muzică pe stradă, Anxietate, Gelozia*). Gravuri în lemn şi litografii. Puternică influenţă asupra expresionismului european.

MÜNCHEN, oraş în Germania; centrul administrativ al landului Bavaria; 1,3 mil. loc. Important nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (uzinele firmelor "BMW", "Agfa", "Siemens et Halske AG", ind. textilă, chimico-farmaceutică, alimentară). Tipografii. Centru comercial şi financiar. Universităţi. Teatre. Studiouri cinematografice. Catedrala (1468), Michaeliskirche (1583), Johann-Nepomuk-Kirche (sec. 18), palatele Nymphenburg (sec. 17) şi Holstein (sec. 18), Residenztheater (sec. 18). Construcţii neoclasice (pe Ludwigstrasse, Königsplatz; Gliptoteca, Pinacoteca). Muzee (Vechea Pinacotecă, Noua Pinacotecă, Gliptoteca, Noua Galerie de Stat, Muzeul naţional bavarez). — Fondat în 1158 de Henric Leul, devine din 1255 reşedinţa ducilor de Wittelsbach. Centru comercial în evul mediu şi unul dintre marile centre ale Reformei catolice în Germania. Capitala Bavariei, între 1806 şi 1918. Unul dintre focarele naţional-socialiştilor, în anii '20. — **Acordul de la ~**, acord semnat între Franţa (Daladier), Marea Britanie (Chamberlain), Italia (Mussolini) şi Germania (Hitler), la 29-30 sept. 1938, prin care i se lua Cehoslovaciei regiunea sudetă, pentru a fi cedată Germaniei.

MÜNCHHAUSEN, Karl Hieronymus, baron von (1720-1797), ofiţer german. Participant, alături de armata rusă, la războiul contra turcilor (1740-1741). Mare fanfaron, a ajuns să întruchipeze lăudăroşenia şi mistificarea şi a devenit personaj literar (în *Aventurile baronului Münchhausen* de G.A.Bürger).

MUNKÁCSY Mihály (*Michael Lieb*; 1844-1900), pictor maghiar. Scene de gen, portrete (*Liszt*), peisaje (*Furtună în stepă*), compoziţii realiste (*Ultima zi a unui condamnat la moarte*).

MÜNSTER, oraş în N-V Germaniei (Renania de Nord-Westfalia), port pe canalul Dortmund-Ems; 272 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (construcţii mecanice, textile) şi comercial. Tipografii. Universitate. Catedrală (sec. 13), primărie (stil gotic, sec. 14), palatul episcopal (sec. 18). Muzee. Veche reşedinţă episcopală (din 804). În 1532 a devenit principalul centru al mişcării anabaptiste. Negocierile pentru Tratatul Westfaliei (1648) s-au desfăşurat aici.

MUNTEANU, Francisc (n. 1924, Veţel, jud. Hunedoara), scriitor, scenarist şi regizor român de film. Povestiri (*Cerul începe la etajul III*), romane inspirate din mediul muncitoresc de după război (*Statuile nu rîd niciodată*). Vicepreşedinte al Asociaţiei Cineaştilor din România (1968-1974). Şi-a regizat propriile scenarii (*La patru paşi de infinit*, premiat la Mar del Plata, 1965, *Tunelul*, premiat la Mamaia, 1966).

MUNTEANU, Gavriil (1812-1869; n. Vingard, jud. Alba), cărturar român. Participant la Revoluţia de la 1848 din Ţara Românească. Autor de manuale şcolare şi, împreună cu G.Bariţiu, al unui dicţionar german-român. Traduceri din Goethe, Thomas a Kempis, Tacit, Suetoniu, Horaţiu. Membru fondator al Societăţii Academice Române.

MUNTEANU, Romul (n. 1926, Căianul Mic, jud. Hunedoara), istoric literar român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii de literatură universală (*Metamorfozele criticii europene moderne, Noul roman francez, Literatura europeană în epoca luminilor, Clasicism şi baroc în literatura europeană din sec. al XVII-lea*).

MUNTEANU MURGOCI, Gheorghe v. **Murgoci Munteanu, Gheorghe.**

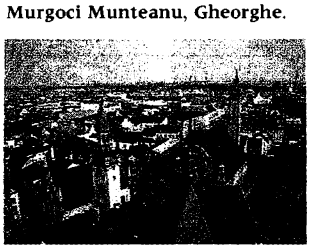

München. Vedere generală

MUNTELE MARE, masiv muntos în E Munţilor Apuseni, situat între Someşul Rece, la N, şi Arieş, la S. Alt. max.: 1826 m (vîrful Muntele Mare). Turism. Sporturi de iarnă (staţiunea Băişoara).

MUNTELE MIC, masiv muntos în Carpaţii Meridionali, în N-V Munţilor Ţarcului. Alt. max.: 1802 m (vîrful Muntele Mic). Complex turistic. Sporturi de iarnă.

MUNTELE MIC, staţiune climaterică şi de odihnă, situată în judeţul Caraş-Severin, pe versantul de S al masivului cu acelaşi nume. Complex turistic. Telescaun. Turism.

MUNTELE ROŞU, masiv muntos în munţii Ciucaş. Alt. max.: 1761 m (vîrful Muntele Roşu). Forme carstice. Turism. Staţie seismică.

MUNTELE ŞES v. **Plopiş (Munţii Plopişului)**.

MUNTENEGRU (CRNA GORA), republică a Iugoslaviei federale, la frontiera cu Albania; 13,8 mii km²; 616 mii loc. Capitala: *Podgorica*. Oraşe pr.: Nikšić, Cetinje. Relief muntos. Climă mediteraneană. Ind. textilă, alimentară. Siderurgie. Creşterea animalelor. Viticultură. Culturi de măslini, tutun, citrice. Turism (ţărmul Mării Adriatice). — Regiune istorică, numită *Deocleea*, apoi *Zeta*, devenită în sec. 11 centrul unui stat, inclus, în sec. 13-14, în regatul sîrb. Din nou independent, între 1360 şi 1479. Sub dominaţie otomană (1479-1878) şi rusă, pînă în 1918. Ataşată Iugoslaviei (1918), devine, în 1945, una din cele 6 republici federale ale Iugoslaviei. Din 1992 formează, împreună cu Serbia, Republica Federativă Iugoslavia.

MUNTENIA v. **Ţara Românească.**

MUNTHE, Axel (1857-1949), scriitor şi medic suedez. Experienţa de medic militar din timpul primului război mondial i-a inspirat romanul *Crucea Roşie şi Crucea de Fier*. Anii petrecuţi în Italia (Capri) vor fi evocaţi în *Cartea de la San Michele*, roman autobiografic, în care o temă dominantă este aceea a morţii.

MÜNTZER (MÜNZER), Thomas (c. 1490-1525), reformator religios german. Unul dintre fondatorii anabaptismului. Partizan declarat al lui Luther, de care s-a îndepărtat mai tîrziu. Primul care a practicat mesa în Germania. Conducătorul răsculaţilor din Thuringia (1525) în Războiul de 30 de Ani. Prins şi decapitat.

MUNŢII CĂPĂŢÎNII, culme muntoasă în masivul Parîng, între valea Lotrului (la N) şi Piemontul Getic (la S). Lungime: 37 km. Alt. max.: 2103 m (vîrful Balota). Păduri de molid. Urme glaciare.

MUNŢII COASTEI (engl. **COAST MOUNTAINS**), lanţ muntos în Canada şi SUA, de-a lungul coastei Oceanului Pacific. Lungimea:

Edvard Munch

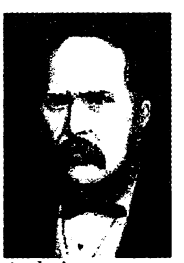

Andrei Mureşanu

c. 1700 km. Alt. max.: 4042 m. Păduri de conifere.

MUNŢII DOBROGEI v. **Măcin (Munţii Măcin)**.

MUNŢII MARII CUMPENE DE APE (GREAT DIVIDING RANGE), ansamblu (3700 km) de munţi şi platouri în E Australiei (Queensland şi New South Wales), în lungul coastei orientale. Alt. max.: 1585 m. Turism.

MUNŢII ORĂŞTIEI, regiune muntoasă, parte componentă a munţilor Şureanu, la S de cursul mijlociu al Mureşului. Centru economic, politic, militar şi religios al statului dac în epoca cuprinsă între domniile lui Burebista şi Decebal (c. 82 î.Hr.-106 d.Hr.). Cetăţi şi aşezări pr.: Costeşti, Blidaru, Piatra Roşie, Sarmizegetusa Regia.

MUNŢII SCORPIEI, munţi în S-E Africii, paraleli cu ţărmul Oceanului Indian, la marginea Podişului Africii de Sud. Alt. max.: 3657 m. Numiţi şi *Drakensberg*.

MUR (MURA), rîu în Europa Centrală; 445 km. Izvorăşte din Austria (provincia Salzburg), trece prin Graz şi se varsă în Drava (Slovenia). Hidrocentrale.

MURAD, numele mai multor sultani. Mai importanţi: — **Murad I** (1326-1389), al 3-lea sultan otoman (1359-1389). A cucerit oraşul Adrianopol (c. 1362), mutînd capitala imperiului aici. A cucerit Sofia (1832), Niš (1836) şi Tesalonicul (1837). Asasinat. — **Murad II** (1404-1451), al 6-lea sultan otoman (1421-1444, 1446-1451). A condus ofensiva în Balcani şi în Asia Minor. L-a învins pe Ladislav III Jagellon, regele Ungariei, la Varna (1444); a luptat contra lui Skanderbeg, în Albania şi împotriva lui Ioan Huniade la Kosovo (1448). — **Murad III** (1546-1595), al 12-lea sultan otoman (1574-1595). Fiu al lui Selim II. A dus un război victorios împotriva persanilor (1578-1590). — **Murad IV** (1612-1640), al 17-lea sultan otoman (1623-1640). A luptat împotriva persanilor recucerind Bagdadul (1638).

MURANO, localitate suburbană a Veneţiei, situată în laguna Veneţiei. Fabrică de sticlă. Celebră din sec. 12 pentru fabricarea sticlăriei fine de artă şi a mozaicurilor. Biserica Santa Maria e Donato (sec. 12). Muzeu.

MURASAKI SHIKIBU (978-1014), scriitoare japoneză. Doamnă de onoare la Curtea imperială. A scris romanul *Genji monogatari* şi jurnalul intim *Murasaki Shikibu Nikki*.

MURAT, Joachim (1767-1815), mareşal francez. Căsătorit cu Caroline Bonaparte, sora lui Napoleon I. Membru al Corpului legislativ, guvernator al Parisului, mare duce de Berg şi Clives (1806-1808). A participat la campaniile napoleoniene. Rege al Neapolelui, sub numele de **Joachim Napoleon** (1808-1815). Împuşcat.

MURATORI, Lodovico Antonio (1672-1750), scriitor italian. Fondator al istoriografiei medievale italiene (*Rerum Italicarum scriptores*). A descoperit la Biblioteca Ambrosiana din Milano un manuscris (*Canon de Muratori*), publicat în 1740, cea mai veche listă de lucrări acceptate drept canonice în biserica romană (sec. 3).

MURĂRAŞU, Dumitru (1898-1984; n. Botoşani), istoric literar român. Studii (*Comentarii eminesciene*) şi ediţii critice consacrate lui M.Eminescu. Sinteze (*Istoria literaturii române*).

MURCIA, oraş în S-E Spaniei (Murcia), centrul ad-tiv al provinciei cu acelaşi nume; 332 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (textile, alimentară) şi comercial. Universitate. Catedrală gotică (sec. 15); biserici, castel (sec. 13). Muzee.

MURCIA, regiune în Spania, la Marea Mediterană; 26,2 mii km^2; 1,2 mil. loc. Viticultură; legumicultură; pomicultură; măslini, citrice. Pescuit.

MURDOCH, Iris (n. 1919), scriitoare irlandeză. Operă influenţată de J.P.Sartre. Romane de analiză a sfîşierilor lăuntrice (*Prins în mreje, Castelul de nisip, Un trandafir neoficial, Oaspete neaşteptat* ş.a.).

MUREŞ, judeţ în partea central-nordică a României, în Podişul Transilvaniei; 6,7 mii km^2; 604,2 mii loc. (52,05% români, 41,41% maghiari, 5,70% ţigani, 0,75% germani). Reşedinţa: *Tîrgu-Mureş*. Oraşe: Reghin, Sighişoara, Tîrnăveni, Luduş, Sovata, Iernut. Relief muntos în E (munţii Căliman şi Gurghiu), de cîmpie înaltă în N-V (Cîmpia Transilvaniei) şi de podiş în S-V (Podişul Tîrnavelor). Zăcămintele de gaze naturale (metan) reprezintă bogăţia cea mai importantă a judeţului. Păduri de foioase şi răşinoase. Ape minerale. Industrie diversificată (construcţii de maşini, produse electrotehnice, aparatură tehnico-medicală, materiale de construcţii, instrumente muzicale, prelucrarea lemnului, ceramică fină şi articole pentru menaj, ţesături, produse alimentare ş.a.). Agricultură cu vechi tradiţii. Se cultivă porumb, grîu, secară, orz şi orzoaică, sfeclă de zahăr, plante uleioase, plante textile, leguminoase pentru boabe. Pomicultură. Viticultură (podgoria Tîrnavelor). Zootehnie dezvoltată (bovine, porcine, ovine, caprine, bubaline). Apicultură. Universităţi (cu secţii în limba română şi maghiară). Filială a Academiei Române, Teatru Naţional (cu secţii în limba română şi maghiară), o filarmonică de stat, un ansamblu folcloric ("Mureşul"). Muzee şi case memoriale. Turism dezvoltat. Obiective arhitectonice şi istorice (Tîrgu-Mureş, Sighişoara, Reghin, Oarba de Mureş ş.a.), regiuni pitoreşti (munţii Căliman, dcfilcul Topliţa-Deda), rezervaţii naturale şi parcuri dendrologice (Zau de Cîmpie, Mociar, Gurghiu). Meşteşuguri tradiţionale (ţesături şi cusături populare, obiecte din lemn, ceramică populară, împletituri din paie, papură, pănuşi, în localităţile Vătava, Gurghiu, Lunca Bradului, Hodac, Cîmpeniţa, Bezid, Ibăneşti ş.a.). Staţiuni balneare (Sovata, Sîngeorgiu de Mureş, Lunca Bradului ş.a.). — Zonă locuită neîntrerupt din paleolitic, cu numeroase vestigii arheologice datînd din epoca geto-dacilor. Teritoriul a făcut parte din provincia romană Dacia. După retragerea armatei romane (271-275), populaţia autohtonă a continuat să trăiască pe teritoriile locuite. La Moreşti, unul din centrele voievodatului lui Gelu, a existat o cetate de apărare (sec. 9-10). Sub dominaţia regatului feudal maghiar (a doua jumătate a sec. 11 - începutul sec. 13), care a colonizat aceste teritorii cu secui (sec. 12) şi cu saşi (sec. 13), organizaţi mai tîrziu în "scaune". Oraşe cu rol important în viaţa politică, economică şi culturală a zonei, începînd cu evul mediu (Tîrgu-Mureş, Sighişoara ş.a.). Mişcări ale ţăranilor români, saşi şi secui (Bobîlna, 1437-1438, sau cea condusă de Gheorghe Doja, 1514). La sfîrşitul sec. 18, sentimentul unităţii naţionale a tuturor românilor se manifestă tot mai puternic (Şcoala Ardeleană). Mişcări revoluţionare la 1848-1849. Mişcări antihabsburgice (1851-1854) şi de protest faţă de crearea statului austro-ungar (1867). Ample manifestaţii de protest împotriva Dictatului de la Viena (1940), în urma căruia şi o parte a judeţului Mureş fusese cedat Ungariei horthiste. Politică de deznaţionalizare a românilor. Lupte crîncene (la Oarba de Mureş) pentru eliberarea teritoriilor ocupate (sept. 1944). În sept. 1950 fostul judeţ Mureş-Turda a devenit regiunea Mureş; în perioada 1960-1968 a fost transformată în regiunea Mureş-Autonomă Maghiară, care a fost desfiinţată la 17 febr. 1968, reînfiinţîndu-se judeţul Mureş.

MUREŞ, rîu, afluent al Tisei, pe care o întîlneşte pe teritoriul Ungariei, la Seghedin. Al doilea rîu al României, ca lungime, după Dunăre; 803 km, din care 761 pe teritoriul României. Izvorăşte din munţii Hăşmaş (Carpaţii Orientali), trece prin depresiunea Giurgeu, traversează munţii Căliman şi Gurghiu (prin defileul Topliţa-Deda, lung de 50 km), străbate partea centrală a Podişului Transilvaniei (trecînd prin oraşele Reghin, Tîrgu-Mureş, Iernut, Aiud), intră în Cîmpia Aradului, trece prin municipiul Arad şi, la V de oraşul Nădlac, face graniţă între România şi Ungaria (31 km), după care intră în Ungaria şi se varsă în Tisa. Numit, în antichitate, *Maris* sau *Marisia*.

MUREŞ (Culoarul Mureşului), culoar depresionar intramontan, de-a lungul văii Mureşului, între municipiul Alba-Iulia şi comuna Zam. Zonă colinară înaltă şi lunci pe ambele maluri ale Mureşului.

MUREŞAN, Mircea (n. 1928, Sibiu), regizor român. Vicepreşedinte al Asociaţiei Cineaştilor din România (1974-1989). Ecranizări după opere literare cunoscute (*Răscoala*, premiat la Cannes şi Mamaia, 1966, *Baltagul*, *Ion*, premiat de Asociaţia Cineaştilor din România, 1980, ş.a.).

MUREŞANU, Andrei (1816-1863; n. Bistriţa), poet român. Participant la Revoluţia de la 1848-1849 din Ardeal. A evoluat de la o lirică pesimistă la o poezie socială şi patriotică (poezia *Un răsunet*, cunoscută sub titlul *Deşteaptă-te, române*, devenită imnul naţional al României).

MUREŞIANU, Aurel (1847-1909; n. Braşov), jurist, publicist şi om politic român. Director şi proprietar (1878-1903) al "Gazetei de Transilvania". A apărat pe conducătorii românilor transilvăneni implicaţi în procesul "Memorandumului" (1894).

MUREŞIANU, Iacob (1812-1887; n. Rebrişoara, jud. Bistriţa-Năsăud), publicist şi om politic român. Profesor la Gimnaziul romano-catolic din Braşov (1837-1875), unde a introdus ore de predare în limba română. Redactor (1850-1876) al "Gazetei de Transilvania". Membru activ al societăţii Astra. Membru de onoare al Societăţii Academice Române.

MUREŞIANU, Iacob (1857-1917; n. Braşov), compozitor şi pedagog român. Fiu al lui Iacob Mureşianu. A fondat revista "Muza română" (1888-1907, cu întreruperi). Muzică simfonică (uvertura *Ştefan cel Mare*), vocal-simfonică (poemul *Mănăstirea Argeşului*, baladele *Brumărelul, Şoimul şi floarea fagului, Erculeanul*, poemul dramatic *Constantin Brîncoveanu*), piese instrumentale, opereta *Millo-director*, pe text de V.Alecsandri.

MURGEANU, Gheorghe (1901-1984; n. Bucureşti), geolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Membru în comitetul de redacţie al primei ediţii a hărţii tectonice a Europei (1962). Cercetări geologice şi tectonice asupra flişului Carpaţilor Orientali. Contribuţii în stratigrafie. A sprijinit geologic unele proiecte hidrotehnice. Acad.

MURGESCU, Costin (n. 1919, Rîmnicul Sărat), economist român. Prof. univ. la Bucureşti. Redactor şef al revistei "Viaţa economică" (1968-1971); director al Institutului de Economie Mondială (din 1970). Lucrări privind istoria economiei naţionale, a gîndirii economice româneşti şi universale (*Reforma agrară din 1945, Cooperarea economică în cadrul ONU, România şi promovarea principiilor cooperării economice internaţionale, Criza economică mondială* ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

MURGESCU, Ioan (1846-1913), contraamiral român. În Războiul pentru Independenţă (1877-1878) a luptat pe Dunăre împotriva flotei turceşti, contribuind la cucerirea Rahovei. Comandant al flotilei de război (1888-1898) şi apoi al marinei militare (din 1898).

MURGOCI MUNTEANU, Gheorghe (1872-1925; n. Măcin), geolog, geograf şi pedolog român. Profesor la Şcoala Naţională de Poduri şi Şosele şi la Şcoala Politehnică din Bucureşti, preşedinte al Comisiei Internaţionale de Cartografiere a Solului (1923). Contribuţii în domeniul geologiei (*Sinteza geologică a Carpaţilor Sudici*), al pedologiei (*Zonele naturale de soluri din România*) şi geografiei româneşti (*Cîmpia Română şi Balta Dunării*). A descoperit noi minerale şi zăcăminte de substanţe minerale utile şi a elaborat teorii intrate în patrimoniul ştiinţei mondiale. Membru corespondent al Acad. Rom.

MURGU, Eftimie (1805-1870; n. Rudăria, azi Eftimie Murgu, jud. Caraş-Severin), cărturar român. Inaugurează (1835) cursurile de filozofie în limba română la Academia Mihăileană din Iaşi. Profesor de logică şi drept la colegiul "Sf. Sava" din Bucureşti (1837-1839). Participant la mişcările revoluţionare din Ţara Românească (1840) şi Banat (1848), unde a avut un rol de frunte. Deputat în Parlamentul de la Pesta. Militant pentru unirea şi emanciparea socială a românilor. Autor al unei lucrări polemice, scrisă în limba germană, în care susţine originea şi caracterul romanic al limbii române şi înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin.

MURGULESCU, Ilie G. (1902-1983; n. Cornu, jud. Dolj), chimist român. Prof. univ. la Cluj, Timişoara, Bucureşti. Ministru al Învăţămîntului Superior (1953-1957), ministru al Învăţămîntului (1960-1963). A inventat procedeul de polimerizare a acrilnitrilului. Lucrări în domeniul chimiei anorganice (*Introducere în chimia fizică, Influenţa solventului asupra reacţiilor dipol-dipol, Forţe şi potenţiale intermoleculare* ş.a.). Vicepreşedinte (1959-1963) şi preşedinte (1963-1966) al Acad. Rom. Acad.

MURILLO, Bartolomé Esteban (1617-1682), pictor spaniol. Pictor îndeosebi religios (*Imaculata Concepţie, Viziunea Sf. Anton, Fuga în Egipt* ş.a.), el a introdus totuşi, în pictura spaniolă a sec. 17, scene şi tipuri din viaţa cotidiană a Sevillei (*Tînărul cerşetor, Mîncătorii de plăcintă, Copilul cu ciorchinele de struguri* ş.a.).

Bartolomé Esteban Murillo, *Mîncătorii de pepene*

MURMANSK, oraş în Federaţia Rusă, în peninsula Kola, port la marea Barents; 468 mii loc. Aeroport. Construcţii navale. Centru comercial. Institut de oceanografie.

MURNAU, Friedrich Wilhelm (*Friedrich Wilhelm Plumpe*; 1889-1931), regizor german. Stabilit în SUA. A lucrat, iniţial, cu compania lui Max Reinhardt. Viziune expresionistă (*Nosferatu, simfonia groazei, Fantoma*); filme de analiză psihologică (*Cel din urmă om, Răsărit de soare* ş.a.).

MURNU, George (1868-1957; n. Veria, Grecia), scriitor şi istoric român. Profesor de arheologie la Universitatea din Bucureşti. Director al Muzeului Naţional de antichităţi. A condus şantierul arheologic de la Adamclisi (*Cronica săpăturilor arheologice de la cetatea Tropaeum Traiani-Adamclisi*). Lucrări de arheologie şi despre originea şi istoria românilor şi aromânilor (*Arheologia clasică şi rolul ei la noi, Monumentele antice din Roma, Istoria românilor din Pind: Vlahia Mare (980-1259), Cînd şi unde se ivesc românii întîia dată în istorie?* ş.a.). Versuri clasicizante (*Gînduri şi vise, Alme sol, Altare, Tropare*). Traduceri de referinţă (*Iliada* şi *Odiseea* de Homer, *Orestia* de Eschil). Acad.

MURNU, Ary (1881-1971; n. Veria, Grecia), pictor şi grafician român. Frate cu George Murnu. Peisaje şi compoziţii inspirate din spaţiul rural; caricaturi politice şi de moravuri, grafică de carte (ilustraţii la I.Creangă, M.Sadoveanu).

MUROMACHI, cartier în Kyōto (Japonia), unde şi-a instalat curtea şogunul Shikaga şi care a dat numele perioadei în care a domnit această dinastie (1338-1573).

MURORAN, oraş în Japonia (Hokkaidō); 162 mii loc. Port la Oceanul Pacific. Şantiere navale. Siderurgie. Pescuit.

MURPHY, William Parry (1892-?), biolog american. Descoperiri în tratamentul anemiei pernicioase (tratamentul cu vitamina B_{12}). Premiul Nobel (1934), pentru fiziologie şi medicină, împreună cu G.H.Wipple şi G.R.Minot.

MURRAY, Sir James Augustus Henry (1837-1915), lexicograf englez. A iniţiat (1879) publicarea unui dicţionar cunoscut astăzi sub numele de *Oxford Enghish Dictionary*.

MURRAY, fluviu în Australia; 2589 km. Principalul fluviu al ţării; izvorăşte din Cordillera Australiană, traversează statele Victoria, New South Wales şi Australia Meridională şi se varsă în Oceanul Indian. Afluent pr.: Darling. Hidrocentrale. Irigaţii.

MURUROA, atol în arhipelagul Tuamotu (Polinezia franceză), la c. 1500 km E de insula Tahiti. Folosit pentru experienţe nucleare (în aer liber, 1966-1974) şi subterane (după 1975).

MUSALA, vîrf în munţii Rodopi, cel mai înalt din Bulgaria. Alt.: 2925 m. S-a mai numit *Stalin*.

MUSAWARAT ES-SOFRA, sit arheologic, pe malul de E al Nilului, între cataracta a 5-a şi a 6-a. Complex monumental (temple, sec. 3 î.Hr.; sec. 1 d.Hr.).

MUSCELEANU, Cristea (1886-1941; n. Bucureşti), fizician român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări de termodinamică, radioactivitate şi popularizare a ştiinţelor.

MUSCELEANU, Ion (1903-1997; n. Caracal), pictor român. Peisaje, naturi moarte şi portrete (*Peisaj din Tulcea, Portret de studentă*).

Ion Musceleanu, *Peisaj din Bucureşti*

MUSHANOKŌJI SANEATSU (1885-1976), scriitor japonez. Fondator al grupului *Shirakaba* şi al revistei cu acelaşi titlu. Romane (*Yoshiko*), piese de teatru (*O afacere de familie, Sora sa, Pasiunea*). Eseuri.

MUSICESCU, Florica (1887-1969; n. Iaşi), pedagog. Profesoară de pian la Conservatorul din Bucureşti. Fiică a lui Gavriil Musicescu. Printre elevii săi, Dinu Lipatti.

MUSICESCU, Gavriil (1847-1903; n. Ismail), compozitor, dirijor de cor şi pedagog român. Profesor la Conservatorul din Iaşi. Elev al lui T.Burada. Dirijor al corului mitropolitan din Iaşi. Lucrări corale, muzică psaltică, piese pentru pian, lucrări didactice.

MUSIL, Robert (1880-1942), scriitor austriac. Proză de tip analitic (romane, nuvele), elaborată stilistic, acută în registrul psihologic şi cu o prismă satirică (*Rătăcirile*

elevului Törless, Uniri, Omul fără însuşiri, capodopera sa ş.a.). Drame. Eseuri.

MUSORGSKI, Modest Petrovici (1839-1881), compozitor rus. Membru al *Grupului celor cinci*. Reprezentant al şcolii naţionale ruse. Opere (*Boris Godunov, Hovanşcina*), lucrări pentru pian (*Tablouri dintr-o expoziţie, Intermezzo*), poemul simfonic *O noapte pe muntele pleşuv*, lieduri (*Colţul copiilor, Cîntecele şi dansurile morţii*) ş.a.

MUSSET, Alfred de (1810-1857), scriitor francez. Temperament pur romantic, lirica sa este expresia spontană a emoţiei, a sentimentelor celor mai intime (ciclul de elegii *Nopţile*). Drama politică *Lorenzaccio*. Comedii pline de spirit şi graţie (*Capriciile Marianei, Fantasio, Cu dragostea nu-i de glumit* ş.a.). Romanul autobiografic *Confesiunile unui copil al secolului*.

MUSSOLINI, Benito (1883-1945), om politic italian. Militant socialist, redactor-şef la "Avanti" (1912-1914), fondator al ziarului "Il Popolo d'Italia", prin care susţinea o politică naţionalistă şi militară. A organizat (1919) primele "fascii" italiene de luptă. Şef (*Il Duce*) al Partidului fascist italian (1921), a instaurat o adevărată dictatură în ţară. Aliat al Germaniei (hitleriste) din 1936 (Axa Roma-Berlin), a luptat alături de aceasta în al doilea război mondial. Dezavuat de conducătorii fascişti, închis din porunca regelui (1943), a fost eliberat de paraşutişti germani. A încercat să instaureze în N Italiei (Salo) o "republică socială italiană". Prins de partizani şi împuşcat.

MUSTAFA, numele mai multor sultani otomani. Mai importanţi: — **Mustafa I** (1591-1639), al 15-lea sultan otoman (1617-1618, 1622-1623). — **Mustafa II** (1664-1703), al 22-lea sultan otoman (1695-1703). A luptat împotriva Austriei, Poloniei, Rusiei şi Veneţiei. — **Mustafa III** (1717-1774), al 26-lea sultan otoman (1757-1774). Învins în Războiul Ruso-Turc (1768-1774), încheiat cu Pacea de la Kuciuk-Kainargi, nefavorabilă turcilor. — **Mustafa IV** (1779- c.1808), al 29-lea sultan otoman (1807-1808). Executat.

MUSTAGH (MUZTAG), vîrf izolat, ce domină gheţarul Baltoro, în masivul Karakorum (N Indiei); 7273 m. Escaladat, pentru prima dată, la 6 iun. 1956, de o echipă de alpinişti britanici, conduşi de J.Hartog.

MUŞATESCU, Tudor (1903-1970; n. Cîmpulung), scriitor român. Versuri (*Vitrinele toamnei*). Proză umoristică (*Mica publicitate*), comedii (*Titanic-vals, Ale vieţii valuri, ...Escu, Visul unei nopţi de iarnă*). Coautor la ecranizarea pieselor sale.

MUŞATINI, familie domnitoare în Moldova, întemeiată de **Petru I** (fiu al Margaretei sau Muşatei), domn al Moldovei între 1374 şi 1392. Printre reprezentanţii ei: **Alexandru cel Bun** (1400-1432), **Ştefan cel Mare** (1457-1504), **Petru Rareş** (1541-1546) şi **Ioan-Vodă cel Viteaz** (1572-1574). Legături de rudenie cu Basarabii, din Ţara Românească.

Gavriil Musicescu

Modest Petrovici Musorgski

MUŞLEA, Ion (1899-1966; n. Braşov), folclorist român. A condus Arhiva de Folclor din Cluj. Unul dintre promotorii cercetării ştiinţifice moderne a folclorului românesc (*Obiceiuri de vară, Moartea şi înmormîntarea, Obiceiuri juridice, Obiceiul junilor braşoveni, Icoanele pe sticlă la românii din Ardeal* ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

MUTANABBÎ, Abu al-Tayyb Ahmad ibn al Husayn, al ~ (915-965), poet arab. Carieră de panegirist al suveranilor. A transformat kasida clasică, tratînd într-o manieră nouă vechile genuri (*Divanul, Saifiyat*).

MUTI, Ricardo (n. 1941), dirijor italian. Director muzical (din 1984) la Scala din Milano. A dirijat, mai ales, operă romantică italiană şi muzică simfonică contemporană.

MUTRÂN, Khalil (1872-1949), poet arab. Reprezentant al şcolii romantice arabe (*Divanul*).

MUTSU-HITO v. **Meiji Tenno**.

MÜTZNER, Samuel (1884-1959; n. Bucureşti), pictor român. Influenţat de tehnica picturală neoimpresionistă. Peisaje (*Piaţa din Tulcea, Biserica din Giverny*).

Samuel Mützner, *Lanterna de piatră*

MUZAFFARPUR, oraş în India (Bihar); 190 mii loc. Nod rutier şi feroviar. Centru industrial (ind. alimentară). Universitate.

MUZEUL MILITAR NAŢIONAL, muzeu în Bucureşti, cu patrimoniu istoric militar. Fondat în anul 1914, din iniţiativa maiorului Radu Rosseti, cu o suprafaţă de 22000 m^2 (unul dintre cele mai mari aşezăminte de acest fel din lume). Cuprinde 7 secţii cu peste 1,5 milioane de obiecte de patrimoniu, organizate pe 32 de colecţii. Bibliotecă (înfiinţată în 1924) cu 70000 cărţi, periodice, documente, hărţi, filme ş.a. Exponate de istorie militară veche, medievală, modernă şi contemporană, uniforme româneşti şi străine, decoraţii, drapele, piese de armament ş.a. Secţie de aviaţie; parc de artilerie şi tehnică militară (expus pe o suprafaţă de 2000 m^2). Sală de documentare (colecţii speciale). Laborator de restaurare.

MWANZA, oraş în Tanzania, pe lacul Victoria; 111 mii loc. Centrale electrice. Centru industrial (textile) şi comercial. Regiune bogată în aur şi diamante.

MWERU, lac în Africa Centrală, în podişul Shaba, la graniţa dintre Zambia şi Republica Democratică Congo; 4340 km^2. Ad. max.: 12 m. Mlaştini (în S). Numeroase insule.

MYANMAR (Uniunea ~), stat în Asia de Sud-Est (peninsula Indochina). Suprafaţa: 678 mii km^2. Populaţia: 47,6 mil. loc. Limba oficială: birmana. Capitala: *Yangon* (numită, pînă în 13 iun. 1989, *Rangoon*). Culte: budism, creştinism, islamism. Moneda: 1 kyal = 100 pyas. Împărţit în 7 districte şi 7 "state naţionale". Oraşe pr.: Mandalay, Monlmein, Pegu, Bassein, Taunggyi, Sittwe ş.a. Relief muntos, din N (culmi ce se desprind din lanţul malayan; vîrful Hkakabo Razi, 5881 m, cel mai înalt din ţară) pînă la marea Andaman, care închide Marea Depresiune Centrală. Fluviile Irrawaddy şi Salween. Climă tropicală. Pădure tropicală şi savană. Economie de tip socialist, Myanmar fiind una dintre cele mai sărace ţări din lume. Agricultura asigură jumătate din exporturi. Se cultivă orez (al 8-lea producător mondial; locul 2 pe glob la producţia/loc.), susan, porumb, trestie de zahăr, arahide; plantaţii de bananieri, palmieri de cocos. Bogat fond forestier, cu arbori cu lemn preţios (cel mai mare exportator mondial de lemn de teck). Resursele minerale, variate (staniu, hidrocarburi), puţin valorificate. — Micile principate care iau naştere (milen. I d.Hr.) pe teritoriului Myanmarului sînt unificate de regatul de la Pagan, condus de Anawrahta, rege între 1044 şi 1077. Dispărut (1277-1287) sub invazia marelui han mongol

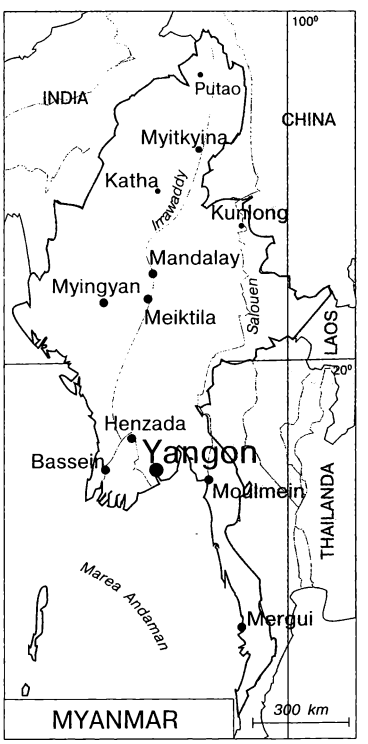

Kubilai. Conflicte între micile regate birmane (Pegu, Ava, Arahan şi Toungoo), de care profită europenii (portughezi, olandezi, francezi şi englezi). Între 1752 şi 1760 se pun bazele unui nou regat birman centralizat. Războaie anglo-birmane (1824-1825, 1852, 1855), în urma cărora regatul este transformat (1886) în posesiune britanică. Înglobat administrativ în viceregatul India (pînă în 1937). În 1948 este proclamată independenţa Uniunii Birmane. Regim militar instaurat în urma loviturii de stat (1962), care impune sistemul partidului unic. În 1988 puterea este preluată de junta militară, care adoptă noua denumire a ţării: Uniunea Myanmar. Criză politică prelungită, provocată de refuzul juntei de a preda puterea parlamentului ales în 1990. Republică prezidenţială.

MYCALE, promontoriu în Asia Mică, între oraşele Efes şi Milet, unde flota persană a fost distrusă (479 î.Hr.) de cea grecească. Azi, *Samsun dağı*, Turcia.

MYIEIK, arhipelag al Uniunii Myanmar, în marea Andaman, format din c. 800 de insule, între peninsula Malacca (la E) şi arhipelagul Andaman şi Nicobar (la V); c. 3,5 mii km^2; c. 135 mii loc. Climă şi vegetaţie subecuatoriale.

MYIEIK, oraş în Uniunea Myanmar; 62 mii loc. Port la Oceanul Indian. Industrii. Export de cositor. Pescuit de perle. Vechea denumire: *Mergui*.

MYKERINOS (**MENKAURA**), faraon egiptean din dinastia a IV-a (2723-2563 î.Hr.). Este cunoscut prin piramida sa, cea mai mică (66 m) din cele trei, ridicate pe platoul de la Giseh.

MYLLER, Alexandru (1879-1965; n. Bucureşti), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti şi Iaşi. A pus bazele Seminarului matematic de la Universitatea din Iaşi. Creator al şcolii ieşene de matematică (primul matematician care a stabilit ecuaţiile integrale cu nuclee strîmb simetrice). În geometrie, a dat o nouă interpretare paralelismului în varietăţi din spaţiile euclidiene, a introdus noţiunea de "paralelism" într-o familie de plane şi noţiunea generală de "direcţii concurente" în spaţii cu conexiune (*geometria diferenţială a configuraţiilor Myller*). Lucrări: *Dezvoltarea unei funcţiuni arbitrare după funcţiunile lui Bessel, Modele şi aparate matematice, Scrieri matematice* ş.a. Acad.

MYRDAL, Alva (1902-1986), om politic suedez. Soţia lui K.G.Myrdal. De mai multe ori ministru. A luptat pentru soluţionarea problemelor lumii a treia, pentru dezarmare şi pentru pace. Premiul Nobel pentru pace (1982).

MYRDAL, Karl Gunnar (1898-1987), economist suedez. Prof. univ. la Stockholm. Lucrări consacrate nivelului de dezvoltare economică din ţările subdezvoltate şi din cele bogate (*Elementul politic în dezvoltarea teoriei economice, Teoria economică şi regiunile subdezvoltate*). Premiul Nobel (1974).

MYSLBEK, Josef Václav (1848-1922), sculptor ceh. Operă inspirată din trecutul naţional; se distinge prin monumentalitate, echilibru compoziţional şi tratarea amplă a volumelor (statuia ecvestră a regelui Václav din Praga). Portretist (portretul lui B.Smetana).

MYSŁWICE, oraş în Polonia (Silezia); 85 mii loc. Centru industrial (ind. mecanică şi electrotehnică).

MYSORE (**MAISŪR**), oraş în S Indiei (Karnataka); 476 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (ind. textile, alimentară), comercial şi artizanal. Universitate. Palate în stil indo-musulman tîrziu. Centru de pelerinaj. Vechea capitală a statului Mysore (Karnataka).

MYSORE, vechi stat în India, care, din 1973, se numeşte *Karnataka*.

MYTILENE, oraş în Grecia (Lesbos); 25 mii loc. Centrul ad-tiv al insulei Lesbos (Mytilene). Industrii. Export de vinuri şi fructe. Centru turistic. Vestigii antice.

MZĀLĪ, Muhammad (n. 1925), om politic tunisian. De mai multe ori ministru (1968-1980). Prim-ministru (1980-1986).

N

NABIS, tiran al Spartei (207-192 î. Hr.). A dus o politică antiaristocratică, de egalizare socială. A cucerit Messinia şi Argos, dar a fost apoi înfrînt de Liga Aheeană sprijinită de romani.

NABLUS (**NĂBULUS**), oraş în Israel (Cisiordania), la N de Ierusalim; 64 mii loc. Centru comercial. Ocupat de Israel în 1967. În apropiere, tradiţia localizează fîntîna lui Iacob şi mormîntul lui Iosif.

NABOKOV, Vladimir (1889-1977), scriitor american de origine rusă. A scris în limbile rusă şi engleză. Contribuţie importantă în modernizarea naraţiunii în limba engleză, prin rafinament stilistic şi subtilitate a referinţelor simbolice. Opere satirice (*Adevărata viaţă a lui Sebastian Knight*, *Pnin*, *Foc palid*), în tradiţia literaturii ruse, evocatoare ale copilăriei, cu analogii proustiene (*Evidenţă definitivă*) sau de investigaţie a zonelor obscure ale vieţii interioare (*Lolita*, capodopera sa, şi *Ada sau Ardoarea*).

NABONID, ultimul rege al Babilonului (553-539 î. Hr.). A fost învins şi luat prizonier de Cirus, regele Persiei, iar Babilonul a devenit o satrapie.

NABOPOLASSAR, rege al Babilonului (625-605 î. Hr.). Fondatorul dinastiei caldeene (625-539 î.Hr.). Ajutat de mezi, a înlăturat dominaţia Asiriei, a cucerit Ninive (612 î.Hr.) şi a distrus ultima armată asiriană (610 î.Hr.). A început conflictele cu egiptenii.

NABUCODONOSOR II, rege al statului caldeo-babilonian (605-562 î. Hr.). Fiu al lui Nabopolassar. A învins pe egipteni la Karkemish (605 î.Hr.) şi la Hamat şi a anexat Siria la regatul Babilonului. A cucerit Iudeea şi a deportat pe locuitorii din Ierusalim în Babilon (587 î.Hr.). A realizat lucrări de irigaţii, a extins fortificaţiile capitalei şi a restaurat templele. Domnia sa a constituit apogeul regatului.

NACHTIGAL, Gustav (1834-1885), explorator german. A efectuat o expediţie în Africa (descrisă în *Sahara şi Sudan*). Pornind de la Tripoli, a traversat Sahara, a ajuns la lacul Ciad şi a încheiat traseul la Cairo (1869-1875).

NADAL, premiu literar spaniol, fondat de Editura "Destin" din Barcelona, în 1944. Echivalent cu Premiul Goncourt.

NADAR, Félix Tournachon, zis (1820-1910), caricaturist şi fotograf francez. A realizat o serie de caricaturi ale unor celebrităţi ale epocii şi a efectuat primele fotografii aeriene (din balon). Organizator al primei expoziţii a impresioniştilor (1874).

NADIR ŞAH (1688-1747), comandant militar şi şah al Persiei (1736-1747). S-a distins în campaniile împotriva afganilor şi turcilor. L-a înlăturat pe Abbas III şi s-a proclamat şah. A întreprins o mare expediţie de cucerire în Afghanistan şi India, ajungînd pînă la Delhi (1737-1739). A încercat să aboleasca religia oficială şiită, dar a fost asasinat.

NADIR ŞAH, Mohammed (1880-1933), rege al Afghanistanului (1929-1933). Comandant militar în timpul războiului cu Anglia pentru independenţă (1919) şi în confruntările cu emirul Bacha-i Saquao. A fost asasinat.

NADJAF, al-, oraş în Irak, la S de Bagdad, aproape de Eufrat; 128 mii loc. Loc de pelerinaj al şiiţilor. Aici este, după tradiţie, mormîntul lui Ali, ginerele Profetului.

NADOLSKI, Victor (n. 1911, Chişinău), astronom român. Lucrări în domeniul fizicii Soarelui, de mecanică analitică şi geometrie.

NAEVIUS, Cnaeus (c. 270-201 î. Hr.), scriitor latin. Autor al primului poem epic latin (*Războiul punic*) şi creator al tragediei cu subiecte din istoria romană. Comediograf satiric, precursor al lui Plaut.

NAGALAND, stat în N-E Indiei; 16,5 mii km^2; 1,21 mil. loc. Capitala: *Kohima*. Expl. petroliere. Orez, bumbac. Creat în 1963.

NAGANO, oraş în Japonia (Honshū); 347 mii loc. Centru comercial şi industrial. Instrumente muzicale. Universitate. Templu budist. Aici a avut loc, în 1998, Olimpiada de iarnă.

NAGANO OSAMI (1880-1947), amiral japonez. Şef al Statului-Major General al marinei (1941-1944), a condus operaţiunile aeronavale din Pacific. Mort în închisoare.

NAGAOKA, oraş în Japonia (Honshū); 185,9 mii loc. Centru comercial şi industrial. Vechi oraş feudal.

NĂGĂRJUNAKONDA, sit arheologic în India (Andhra Pradesh). Monumente ale budismului (c. 350-450). Muzeu.

NAGASAKI, oraş în Japonia (Kyūshū), port la Marea Chinei de Est; 444, 6 mii loc. Şantierele navale ale firmei "Mitsubishi". Centru industrial. Universitate. Centru al catolicismului din Japonia. Distrus de cea de a doua bombă atomică lansată de SUA (9 aug. 1945); 20 mii morţi şi 50 mii răniţi.

NĂGELI, Karl Wilhelm von (1817-1891), botanist elveţian. A descoperit anterozoizii ferigii, contribuind la cunoaşterea mecanismelor reproducerii plantelor şi animalelor, a variabilităţii şi ereditătii speciilor.

NAGORNO-KARABAH, regiune autonomă în Azerbaidjan; 4,4 mii km^2; 194 mii loc. Centrul ad-tiv: *Stepanakert*. Expl. petroliere. Cereale, bumbac, tutun. Creşterea animalelor. Creată în 1923, este o enclavă locuită de armeni (80 %). Încercarea Armeniei de a trece sub autoritatea sa această regiune a declanşat un război nedeclarat în Azerbaidjan (1992-1993).

NAGOYA, oraş în Japonia (Honshū); 2,15 mil. loc., port la Oceanul Pacific. Aeroport. Mari şantiere navale şi mare centru industrial. Universitate. Institut politehnic. Monumente arhitectonice.

NAGPUR, oraş în centrul Indiei (Maharashtra); 1,66 mil. loc. Aeroport. Centru industrial şi comercial. Artizanat.

NAGY Imre (1896-1958), om politic maghiar. Membru în guvernul lui Béla Kun (1919), s-a refugiat în URSS pînă în 1944. Ca prim-ministru (1953) a încercat să promoveze o politică liberală, dar a fost exclus din CC (1955) şi apoi din PMSU (1956). A format guvernul în timpul insurecţiei din 1956 şi a încercat să obţină retragerea trupelor sovietice şi neutralitatea Ungariei. Arestat în nov. 1956, a fost condamnat la moarte şi executat (1958). Reabilitat în 1989 (cu funeraliile naţionale).

NAHA, oraş în Japonia (Okinawa), port la Marea Chinei de Est; 304,8 mii loc. Aero-

port. Centru comercial. Universitate. Turism.

NAHAYAN, Zayed bin Sultan al- (n. 1918), emir al emiratului Abu Dhabi (din 1966) şi preşedinte al Emiratelor Arabe Unite (din 1971).

NAHHÂS PAŞA, Mustafa al- (1876-1965), om politic egiptean. Lider al partidului Wafd (1927), de mai multe ori prim-ministru între 1928 şi 1944 şi între 1950 şi 1952. Adversar al monarhiei. Înlăturat printr-un puci.

NAHICEVAN, oraş în Azerbaidjan, capitala republicii autonome omonime; 37 mii loc. Aeroport. Ind. electrotehnică.

NAHICEVAN (Republica Autonomă ~) republică autonomă în Azerbaidjan; 5,5 mii km^2; 306 mii loc. Capitala: *Nahicevan*. Expl. forestiere, de sare, zinc, plumb. Cereale, bumbac, tutun. Viticultură. Creşterea animalelor (ovine, bovine).

NAHIMOV, Pavel Stepanovici (1802-1855), amiral rus. A învins pe turci la Sinope (1853) şi a condus apărarea Sevastopolului în timpul Războiului Crimeii (1853-1856). Ucis în luptă.

NAIROBI, capitala Kenyei, situată în centrul ţării, la 1660 m altitudine: 1,1 mil. loc. Aeroport internaţional. Centru industrial. Universitate. Arhiepiscopie catolică. Turism. Fondată în 1899. Capitală din 1964.

Nairobi

NAISSUS, oraş antic în Moesia superioară. Aici împăratul Claudius II i-a învins pe goţi (268 d.Hr.). Azi, *Niš* (Iugoslavia).

NAKASONE, Yasuhiro (n. 1918), om politic japonez. Prim-ministru (1982-1987).

NAKHON PATHOM, oraş în Thailanda, la V de Bangkok; 45 mii loc. Stupă celebră (sec. 19), loc de pelerinaj budist. Muzeu arheologic.

NAKURU, oraş în Kenya, la N-V de Nairobi, centrul ad-tiv al provinciei omonime; 93 mii loc. Centru comercial. În apropiere, un lac omonim, cu un parc naţional.

NALANDA, sit arheologic în India (Bihar), lîngă Rajgir. Veche mănăstire budistă (sec. 5-13). Muzeu.

NALCIK, capitala Republicii Kabardino-Balkare (Federaţia Rusă); 242 mii loc. Centru industrial. Universitate. Turism.

NAMANGAN, oraş în Uzbekistan, în depresiunea Fergana; 308 mii loc. Centru industrial. Mausoleu (sec. 18).

NAMATIANUS, Rutilius Claudius (sec. 5), poet latin. Autor al unui poem în distihuri elegiace (*De reditu suo*), evocînd revenirea autorului în patrie (Galia) de la Roma.

NAMCHA BARWA, masiv muntos în culmea Transhimalaya; alt. max.: 7756 m. Gheţari.

NAMIB, deşert pe coasta de S-V a Africii, în Namibia; lungime: c. 1500 km; lăţime: 50-100 km. Zăcăminte de diamante.

NAMIBIA (Republica ~), stat în S-V Africii. Suprafaţa: 824,3 mii km^2. Populaţia: 1,65 mil. loc. Capitala: *Windhoek*. Limbi oficiale: engleza şi afrikaans. Culte: creştinism, animism. Moneda: 1 rand RSA = 100 cents. Împărţit în 21 districte. Oraşe pr.: Swakopmund, Rehoboth. Deşertul Namib în V, platouri înalte (1000-1500 m) în centru şi deşertul Kalahari în E. Climă tropicală uscată. Expl. de diamante, uraniu (locul 5 pe glob), minereuri de plumb, zinc, cupru, germaniu, aur. Ind. metalurgiei neferoase. Creşterea animalelor (ovine, bovine, caprine). Cultivă bumbac, tutun. Pescuit. Exportă diamante, minereuri, peşte. — Teritoriul Namibiei a fost populat în sec. 18 de triburi bantu. Anexat în 1892 de germani sub numele de *Africa Germană de Sud-Vest*. Cucerit în 1914 de trupele sud-africane, devine în 1920 teritoriu administrat de Uniunea Sud-Africană. În 1966, teritoriul (numit *Namibia* din 1968) este plasat sub administraţia ONU, iar din 1974 SWAPO (Organizaţia Poporului din Africa de Sud-Vest) declanşează lupta pentru independenţă împotriva trupelor Africii de Sud. În 1990, Namibia îşi proclamă independenţa, devenind republică prezidenţială.

NAMORA, Fernando Gonçalves (1919-1989), scriitor portughez. Unul dintre fondatorii neorealismului portughez. Romane (*Duminică după-amiază, Fluviu trist*).

NAMPO, oraş în V RPD Coreene, port în estuarul fluviului Taedong; 130 mii loc. Centru industrial. Pescuit.

NAMUR (NAMEN), oraş în Belgia, la confluenţa rîurilor Meuse şi Sambre, centrul ad-tiv al provinciei omonime; 103,4 mii loc. Centru comercial. Universitate. Turism. Cetate veche. Biserică barocă (sec. 17), catedrală (sec. 18). Muzee. Reşedinţă a unui comitat. Important rol militar în sec. 17-18.

NANAK (1469-1538), reformator religios şi guru indian. A fondat secta sikhilor. Influenţat de islamism şi de Kabir. Autor al imnurilor din *Adigranth*.

NANCEAN (NANCHANG), oraş în E Chinei, centrul ad-tiv al provinciei Jiangxi; 1,06 mil. loc. Aeroport. Oţelărie. Centru industrial (siderurgie) şi comercial. Universitate. Muzee.

NANCY, oraş în N-E Franţei (Lorena), pe rîul Meurthe; 102,4 mii loc. Aeroport. Centru industrial, comercial, financiar şi cultural. Universitate (1768). Biserică (sec. 15), palat ducal (sec. 16), piaţa Stanislas Leszczyński (c. 1750). Muzee. Festival de teatru. Menţionat din 947. Reşedinţă a ducilor de Lorena. În apropierea oraşului, în 1477, Carol Temerarul, ducele Burgundiei, a fost înfrînt şi ucis de ducele Lorenei, René II. În sec. 19, Nancy a fost un important centru de artă decorativă reprezentată de E. Gallé.

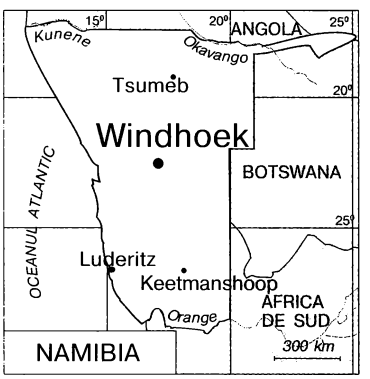

NANDA DEVI, vîrf în munţii Himalaya din Garhwal (7816 m, cel mai înalt punct din India). Escaladat în 1936.

NÂNGA PARBAT, vîrf în extremitatea de V a munţilor Himalaya, în Kashmirul pakistanez, la S de Indus; alt.: 8125 m. Gheţari. Escaladat în 1953. Numit şi *Diamir* "regele munţilor".

NANKING (NANJING), oraş în E Chinei, port pe Yangtze, centrul ad-tiv al provinciei Jiangsu; 2,29 mil. loc. Aeroport. Mare centru industrial şi comercial. Universitate. Mormîntul împăratului Hongwu (1381), mausoleul lui Sun Zhongshan. Muzee. Fondat în 472 î. Hr. Capitală a unor state feudale (sec. 3 î. Hr.-1421), cu apogeul în timpul dinastiei Ming. În 1842, Anglia şi China au pus capăt războiului opiului prin Tratatul de la Nanking. Capitală a statului taipinilor (1853-1864), capitală a Chinei (1923-1937, 1945-1949).

NANNING, oraş în S Chinei, centrul ad-tiv al regiunii autonome Guangxi Zhuang; 876 mii loc. Centru industrial şi comercial (agricol).

NANO, Fatos (n. 1952), om politic albanez. Prim-ministru (din 1997).

NANSEN, Fridtjof (1861-1930), explorator şi om politic norvegian. A traversat pe schiuri Groenlanda de la E la V (1888). A organizat o expediţie în Arctica, ajungînd cu vasul "Fram" în arhipelagul Noua Siberie, apoi, prin deriva gheţurilor, a ajuns pînă la lat. de 86°41' (1895). Studii oceanografice în N Oceanului Atlantic (1900-1914). După primul război mondial a întreprins importante acţiuni umanitare în cadrul Ligii Naţiunilor, îndeosebi în problema refugiaţilor. Premiul Nobel pentru pace (1922).

NANSEN, vîrf în Antarctica, în munţii Regina Maud, în apropierea Polului Sud; 4176 m alt.

NANSHAN, sistem muntos în partea centrală a Asiei (China). Lungime: c. 1000 km; lăţime: 250-400 km; alt. max.: 6346 m. Zăpezi perene. Lacuri sărate (Kukunor).

NANTES, oraş în V Franţei (Bretagne), port pe Loara; 252 mii loc. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial, comercial şi financiar. Universitate. Fortăreaţă (sec. 15-16), castelul ducilor de Bretagne (sec. 15-18), catedrală (sec. 15-17), clădiri (sec. 18). Mu-

Pavel Stepanovici Nahimov

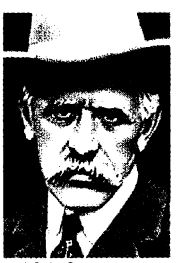

Fridtjof Nansen

zee. Oraş galic; episcopat din sec. 4. Centru comercial (din sec. 14). În 1598, Henric IV a semnat *Edictul de la Nantes*, prin care se defineau drepturile protestanţilor din Franţa şi se punea capăt războiului religios.

NANTONG, oraş în China (Jiangan), port pe Yangtze; 260 mii loc. Centru comercial şi industrial.

NANU-MUSCEL, Ioan (1862-1938; n. Cîmpulung), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul semiologiei holerei, pneumoniei, febrei recurente.

NAPARIS, denumirea daco-getică a rîului *Ialomiţa*.

NAPATA, oraş antic în Sudan, în aval de a patra cataractă a Nilului. Regat teocratic (sec. 8 î. Hr.), care a cucerit Egiptul. Vestigii ale marelui templu al lui Amon; necropolă regală.

NAPIER (NEPER), John (1550-1617), matematician scoţian. Creatorul logaritmilor neperieni (numiţi şi naturali) şi al tabelelor de logaritmi neperieni.

NAPO, rîu în America de Sud (Ecuador şi Perú), afluent al Amazonului. Izvorăşte din Anzi; 1020 km.

NAPOCA, oraş în Dacia romană, dezvoltat pe locul unei vechi aşezări dacice, situată pe teritoriul de azi al municipiului Cluj-Napoca. Municipiu în vremea lui Adrian (117-138) şi colonie sub Marc Aureliu (161-180). A fost reşedinţa procuratorului Daciei Porolissensis.

NAPOLEON I BONAPARTE (1769-1821), împărat al Franţei (1804-1814 şi 1815). Născut în Corsica, într-o familie de mici nobili ataşaţi Franţei. Locotenent de artilerie (1785). Iacobin convins, participă la recucerirea Toulonului (1793) şi la reprimarea răscoalei regaliste (1795). Comandant al campaniei din Italia (1796-1797), apoi din Egipt (1798-1799). Printr-o lovitură de stat (18 brumar 1799), instituie o dictatură militară, devine consul, apoi se proclamă împărat (1804). Începe o eficientă politică de consolidare internă a statului şi a relaţiilor burgheze (reforma administrativă, juridică, financiară) şi de reconciliere naţională. Pe plan extern, Napoleon întreprinde un lung şir de campanii militare pentru hegemonie în Europa, marcate de strălucite victorii militare la Marengo (1800), Austerlitz (1805), Jena (1806), Friedland (1807), Wagram (1809), în confruntarea cu Austria, Prusia şi Rusia. Principalul adversar va fi însă Anglia, împotriva căreia instituie o blocadă continentală (1806). Ocuparea Etruriei, a Statelor Papale, a Portugaliei, a Spaniei şi a statelor din Europa Centrală a condus la crearea unui mare imperiu, subminat însă de mişcări de eliberare naţională, de crize economice şi de opoziţia clericală.

Napoleon I Bonaparte

Napoleon III

Campania din Rusia (1812), încheiată cu un dezastru militar, înfrîngerea de la Leipzig (1813), invazia ţării şi ocuparea Parisului (mart. 1814) de către armatele aliate ale Rusiei, Austriei, Prusiei şi Angliei impun abdicarea şi exilul lui Napoleon în insula Elba (mai 1814). Revenit în Franţa pentru o sută de zile (mart.-iun. 1815), a fost învins de o coaliţie anglo-prusiană la Waterloo (18 iun. 1815) şi exilat în insula Sf. Elena, unde a murit. Rămăşiţele sale pămînteşti au fost aduse în patrie şi depuse în Domul Invalizilor din Paris (1840).

NAPOLEON II (*François Charles Joseph Bonaparte*; 1811-1832), fiu al lui Napoleon I şi al Mariei-Luiza. A avut titlul de rege al Romei (la naştere) şi de duce de Reichstadt (1818). Erou al dramei *Puiul de vultur* de E.Rostand.

NAPOLEON III (*Charles Louis Napoleon Bonaparte*; 1808-1873), împărat al Franţei (1852-1870). Fiu al lui Louis Bonaparte, rege al Olandei, fratele lui Napoleon I. A participat la mişcarea revoluţionară a carbonarilor din Italia (1831). Ales preşedinte al Republicii (1848-1852), s-a proclamat împărat (2 dec. 1852) sub numele de Napoleon III. A dus o politică autoritară între 1852 şi 1860 şi liberală între 1860 şi 1870. Pe plan extern, a susţinut Imperiul Otoman împotriva intereselor Rusiei, participînd la Războiul Crimeii (1853-1856). Sub domnia sa, Franţa a intervenit militar în China (1857-1860), Indochina (1859-1862), în Mexic (1862-1867) şi a învins în războiul cu Austria (1859). Înfrînt la Sedan de prusaci, a fost detronat de revoluţia din sept. 1870. A murit în exil în Anglia.

NAPOLI (NEAPOLE), golf al Mării Tireniene, pe coasta Italiei Peninsulare, limitat în larg de insulele Ischia şi Capri. Lăţimea la intrare: 30 km; ad. max.: 300 m.

NAPOLI (NEAPOLE), oraş în S Italiei, centrul ad-tiv al regiunii Campania, port la golful cu acelaşi nume; 1,05 mil. loc. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial. Universitate (1224). Turism la Vezuviu, Herculanum, Pompei, Capri, Ischia. Monumente: biserici din epoca gotică, catedrala San Genaro (sec. 13-14), Castel Nuovo (sec. 13-15), Palatul Regal (sec. 17), teatrul San Carlo (1737). Muzeul Naţional (cu exponate de la Pompei şi Herculanum), muzeul mănăstirii San Martino (sec. 14-17), galeria din palatul Capodimonte. — Colonişti greci din Kyme au fondat aici coloniile Parthenope (sec. 6 î.Hr.) şi Neapolis (sec. 5 î.Hr.). Napoli a fost cucerit de romani în 327-326 î.Hr., de ostrogoţi (sec. 6) şi de bizantini (553), care creează aici centrul unui ducat (sec. 7-12). În 1137 este ocupat de normanzi şi inclus în Regatul Apuliei şi Siciliei (pînă în 1282). Napoli a fost capitala unui regat (1282-1442 şi 1501-1503), apoi reşedinţa unor regi şi viceregi sub dominaţia spaniolă, iar între 1707 şi 1734 a intrat sub stăpînirea Habsburgilor. Între 1734 şi 1860 (cu unele întreruperi), regatul napolitan a fost dependent de Bourbonii spanioli. În 1799, la Napoli a fost proclamată Republica Parthenopiană. Între 1806 şi 1815, regatul a fost dominat de Franţa. Regat al celor Două Sicilii (1816-1860), Napoli a fost eliberat de Garibaldi şi a intrat în componenţa Regatului Sardiniei (1860) şi apoi a statului unificat Italia (1861).

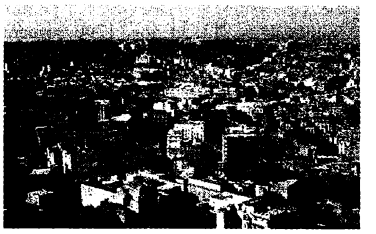

Napoli. Vedere generală

NAPRAVNIK, Edouard (1839-1916), compozitor şi dirijor ceh. Autor de opere (*Furtuna*, *Francesca da Rimini*), sonate, cvartete şi trio-uri.

NARA, oraş în Japonia (Honshū); 349,3mii loc. Centru industrial. Artizanat. Universitate. Prima capitală a Japoniei (710-784). Temple şi monumente din perioada Nara a civilizaţiei japoneze (645-793). Celebrul Buddha de bronz. Turism.

NARÂM-SIN, rege al Akkadului (2291-2254 î. Hr.). Nepot al lui Sargon I, a repurtat victorii împotriva elamiţilor şi gutilor. A extins graniţele statului de la Golful Persic pînă în Siria.

NARBADĂ, fluviu în V Indiei, care separă Hindustanul de podişul Deccan; 1230 km. Izvorăşte din munţii Maikala (podişul Deccan) şi se varsă printr-un estuar în Marea Arabiei (golful Cambay). Fluviu sacru. Pelerinaj.

NARBONNE, oraş în S Franţei, port la golful Lyon; 47 mii loc. Centru comercial (vinuri). Biserică (sec. 12-13). Arhiepiscopie (sec. 12 - 14 şi 19). Muzee. Prima colonie romană în Galia (118 î. Hr.). Ocupat de vizigoţi (462-719). Cucerit de franci în 759. Alipit Coroanei în 1507.

NARCIS (în mitologia greacă), fiu al zeului Kephisos, tînăr de o rară frumuseţe, care s-a îndrăgostit de propriul său chip oglindit în apă. A murit de suferinţa de a nu putea atinge această imaginie. O floare îi poartă numele.

NARDINI, Pietro (1722-1793), violonist şi compozitor preclasic italian. Elev al lui G. Tartini. Concerte şi sonate pentru vioară, triouri, cvartete.

NAREW, rîu în Polonia şi Belarus, afluent al Bugului de Vest; 484 km. Navigabil. Legat de Neman prin canalul Augustów.

NARITA, oraş în Japonia, la E de Tokyo; 68, 4 mii loc. Aeroport internaţional al capitalei.

NARÎN, rîu în Kirghizstan; 807 km. Izvorăşte din gheţarii munţilor Tian-Shan. Unit cu Karadaria, formează fluviul Sîr-Daria. Hidrocentrală.

NARODNAIA GORA, cel mai înalt vîrf din munţii Ural; 1895 m alt.

NARSES (c. 478-568), general şi om politic bizantin de origine armeană. Eunuc ajuns mare şambelan prin protecţia împărătesei Teodora. A contribuit la înăbuşirea răscoalei Nika (532) şi la izgonirea ostrogoţilor din Peninsula Italică de către Belizarie (538-540), pe care l-a înlocuit, devenind apoi prefect al Italiei (554-567).

NARVA, oraş în Estonia, pe rîul omonim; 73 mii loc. Centru industrial. Staţiune balneară. Castel al Cavalerilor Teutoni, biserică gotică (sec. 14-15), primărie (sec. 17). Fondat la mijlocul sec. 13. În nov. 1700, armata suedeză a lui Carol XII a învins aici armata lui Petru cel Mare. Anexat de Rusia în 1704.

NARVÁEZ, Pánfilo de (1470-1528), conchistador spaniol. A cucerit Cuba (1511), împreună cu Diego de Velásquez, şi a explorat Florida (1528) şi golful Mexic, ajungînd la gura fluviului Mississippi.

NARVIK, oraş în N Norvegiei, port la Marea Norvegiei; 18,7 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial. Pescuit.

NASA (engl. **National Aeronautics and Space Administration**), organism american creat pentru coordonarea cercetărilor aeronautice şi spaţiale civile din SUA. Înfiinţat în 1958. Centrul ad-tiv se află la Washington. Dispune de două baze de lansare (la Cap Canaveral şi Vandenberg), centre de cercetări (Pasadena, California şi Houston, în Texas).

NASEBY, localitate în centrul Marii Britanii (Anglia), la E de Coventry; c. 400 loc. În apropiere, a avut loc (14 iun. 1645) bătălia victorioasă a armatei lui Cromwell, condusă de Th.Fairfax, cu trupele regelui Carol I, în timpul Revoluţiei Burgheze din Anglia.

NASER al-Din Şah (1831-1896), rege al Iranului (1848-1896). A promovat o politică de deschidere economică pentru pătrunderea capitalului străin, îndeosebi englez. A fost asasinat.

NASH, John (1752-1835), arhitect englez. A construit în stil eclectic, la ţară, biserici, pavilioane, cabane; cel mai mare urbanist britanic al timpului.

NASHVILLE, oraş în SUA, centrul ad-tiv al statului Tennessee; 488,4 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru financiar şi industrial (aeronautică). Edituri. Universitate.

NÂSIK, oraş în India (Mahārāshtra), la N-E de Bombay; 722,1 mii loc. Ind. textilă. Centru religios hindus. Temple.

NASSAU (Dinastia de ~), dinastie de duci, principi şi regi originară din Germania. Familia a construit castelul Nassau (1125). S-a divizat (1255) în ramura de Walram şi ramura de Otton, din aceasta din urmă desprinzîndu-se în sec. 16 ramura Orania-Nassau, care a dat conducători ai Ţărilor de Jos. Mai importanţi: — **Wilhelm I Taciturnul** (1533-1584), unul dintre conducătorii Revoluţiei Burgheze din Ţările de Jos, stathuder (1579); — **Wilhelm II de Nassau** (1626-1650), stathuder al Provinciilor Unite (din 1647). A obţinut independenţa statului faţă de Spania; — **William III**, rege (1689-1702) al Angliei, Scoţiei şi Irlandei.

NASSAU, capitala statului Bahamas, port la Oceanul Atlantic, în insula New Providence; 133 mii loc. Aeroport internaţional. Ind. alimentară. Staţiune balneară. Turism.

NASSER, Gamal Abdel (1918-1970), ofiţer şi om politic egiptean. A avut un rol decisiv în înlăturarea regelui Faruk (1952). Prim-ministru şi preşedinte al Republicii Egipt (1954-1958); prim-ministru (1958-1962, 1967-1970) şi preşedinte (1958-1970) al Republicii Arabe Unite. A promovat o politică prosovietică.

NASTA, Marius (1890-1965; n. Bucureşti), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Unul dintre fondatorii ftiziologiei româneşti. Contribuţii în morfopatologia şi epidemiologia tuberculozei (*Chimioterapia în tratamentul tuberculozei*, în colaborare; *Tuberculoza*). Organizator al profilaxiei acestei boli. Acad.

NASTA, Traian (1882-1958; n. Craiova), chirurg român. Prof. univ. la Bucureşti. Unul dintre creatorii şcolii româneşti de chirurgie (*Limfogranulomatoza rectală*).

NASTRATIN HOGEA (ar. **NASREDDIN HODJA**) (1208-1284), hogea turc din regiunea Aksehir (Anatolia), devenit personaj legendar şi erou plin de umor şi isteţime al unor povestiri populare şi anecdote, de sursă arabă şi persană, cu circulaţie şi în spaţiul balcanic. Cunoscut în literatura română prin *Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea*, culegere de anecdote în versuri de Anton Pann.

NAŞTEREA DOMNULUI v. **Crăciun**.

NATAL, oraş în N-E Braziliei, centrul ad-tiv al statului Rio Grande do Norte, port la Oceanul Atlantic; 606,5 mii loc. Centru industrial. Bază navală şi aeriană.

NATAL, provincie în E Republicii Africa de Sud; 86,7 mii km^2; 6,25 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Pietermaritzburg*. Oraş pr.: Durban. Expl. de cărbuni. Trestie de zahăr, porumb. Ovine. Descoperită de Vasco da Gama (1497). Colonie britanică (1856). În Uniunea Sud-Africană din 1910.

NATHANAEL, discipol al lui Iisus Hristos, identificat mai tîrziu cu apostolul Bartholomeu.

NATHANS, Daniel (n. 1928), medic şi microbiolog american. Contribuţii la identificarea enzimelor şi a rolului lor în mecanismele genetice. Premiul Nobel (1978), împreună cu W.Arber şi H.Smith.

NATIONAL GALLERY OF ART, muzeu naţional britanic, inaugurat în 1824 la Londra. Instalat în clădirea actuală din Trafalgar Square în 1838. Unul dintre cele mai mari muzee de pictură din Europa. O clădire alăturată adăposteşte National Portrait Gallery.

NATO (engl. **North Atlantic Treaty Organization**; **Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord**), organizaţie politico-militară regională creată în 1949 pentru dezvoltarea capacităţii de apărare colectivă şi individuală a statelor componente: Belgia, Canada, Danemarca, Franţa, Grecia (din 1952), Islanda, Italia, Luxemburg, Marea Britanie, Norvegia, Olanda, Portugalia, R.F. Germania (din 1955), SUA şi Turcia (din 1952), Spania (din 1982). În 1966, Franţa s-a retras din organizaţia militară, iar Grecia nu a participat la activităţile militare integrate între 1974 şi 1980. După desfiinţarea Organizaţiei Tratatului de la Varşovia (1991), s-a creat un Consiliu de cooperare nord-atlantică pentru stabilirea unor relaţii noi ale NATO cu fostele ţări comuniste din Europa şi cu Rusia, invitate la un parteneriat pentru pace (din 1994). În 1997, Cehia, Polonia şi Ungaria au fost invitate pentru integrare în structurile NATO.

NATORP, Paul (1854-1924), filozof german. Unul dintre reprezentanţii importanţi ai Şcolii neokantiene de la Marburg. Opere pr.: *Bazele logice ale ştiinţelor exacte, Religia în limitele umanităţii*.

NATSUME, Soseki (pseudonim al lui *Kinnasuke Natsume*; 1867-1916), scriitor japonez. Romane de factură psihologică pe tema inadaptabilităţii individului la condiţiile sociale în evoluţie (*Trecătorul, Inimă sărmană, Umbră şi lumină*), scrieri umoristice.

NATTA, Giulio (1903-1979), chimist italian. A descoperit catalizatorii pentru polimerizarea stereospecifică şi obţinut cauciucul sintetic. Premiul Nobel (1963).

NAUCRATIS, vechi oraş în delta Nilului, bază comercială milesiană în sec. 7 î. Hr. Singurul port deschis pentru negustorii greci în sec. 6 î. Hr. Decade în epoca elenistică, fiind concurat de Alexandria.

NAUDIN, Charles Victor (1815-1899), botanist francez. Precursor al lui G.J.Mendel. A descris separarea caracterelor la hibrizi (*Hibrizii regnului vegetal*).

NAUM, Gellu (n. 1915, Bucureşti), poet român. Lirică suprarealistă (*Documentul incendiar, Libertatea de a dormi pe o timplă, Athanor, Copacul animal, Malul albastru*), proză poetică (*Teribilul interzis*), literatură pentru copii (*Cartea cu Apolodor*). Traduceri.

NAUMBURG, oraş în Germania (Sachsen-Anhalt), pe Saale; 30,7 mii loc. Industrii. Vinuri. Catedrală romanică şi gotică (sculpturi din sec. 13). Muzeu.

NAURU (Republica ~), stat în V Oceanului Pacific (Micronezia), la S de arhipelagul Marshall, pe atolul omonim. Suprafaţa: 21,3 km^2. Populaţia: 11 mii loc. Capitala: *Yaren*. Limbi oficiale: engleza şi nauruana. Culte: protestantism. Moneda: 1 australian dollar = 100 cents. Climă ecuatorială. Expl. şi export de fosfaţi. Nuci de cocos, banane. — Descoperită în 1798 de englezul John Fearn. Colonie germană în 1888. În 1906 începe exploatarea fosfaţilor. Ocupat de Australia în 1914. Teritoriu sub mandat al Ligii Naţiunilor (1920-1947), apoi, sub tutela ONU (1947-1968), plasat sub mandat australian, britanic şi neozeelandez. Nauru şi-a proclamat independenţa în 1968. Republică prezidenţială cu statut special în cadrul Commonwealth-ului.

NAVARINO, oraş pe coasta de S-V a Peloponesului, port la Marea Ionică; fondat de veneţieni (sec. 15). În rada portului Navarino a avut loc o mare bătălie navală (20 oct. 1827), în care flota aliată a Angliei, Franţei şi Rusiei a nimicit flota turco-egipteană. Azi, *Pylos* (Grecia).

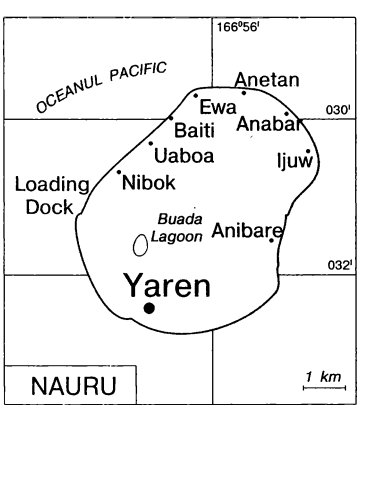

NAVARRA, regiune autonomă în N Spaniei, pe versantul de S al munţilor Pirinei; 10,4 mii km²; 509 mii loc. Oraş pr.: Pamplona. Regiune autonomă între franci şi arabi, Navarra a devenit regat la mijlocul sec. 9. Disputată apoi între regatele Castiliei, Aragonului şi Franţei. Partea de S (spaniolă) a fost încorporată în regatul Castiliei în 1512. În 1841 a devenit provincie.

NAVARRA FRANCEZĂ (NAVARRA DE JOS), regiune în S Franţei, pe versantul de N al Pirineilor şi la V de valea rîului Soule. Alipită la Franţa de regele Henric IV, în 1607.

NAVILLE, Pierre (n. 1904), sociolog francez. Studii de sociologie a muncii, pe tema formării profesionale şi a consecinţelor sociale ale automatizării (*Automatizarea şi munca omenească, Tratat de sociologie a muncii*, în colaborare, *Noul Leviathan*).

NAVOI, Nizamaddin Alişer (1441-1501), poet, gînditor şi om politic uzbec. Poezie lirică, adunată de autor în 1498-1499 în 4 divane (*Ciar-divan, Khamsa, Leila şi Medjnun, Şapte planete*).

NAVON, Yitzhak (n. 1921), om politic israelian. Preşedinte al Israelului (1978-1983).

NAVRATILOVA, Martina (n. 1956), jucătoare americană de tenis de origine cehă. De nouă ori cîştigătoare a turneului de la Wimbledon (1978, 1979, 1982-1987, 1990), de două ori a turneului de la Roland-Garros (1982, 1984) şi de patru ori a celui de la Flushing Meadow (1983, 1984, 1986, 1987).

NAXOS, insulă grecească în Marea Egee (arhipelagul Ciclade); 428 km²; 14 mii loc. Localitate pr.: Naxos. Plantaţii de măslini, citrice; viticultură. Creşterea ovinelor. Pescuit.

NAYARIT, stat în V Mexicului; 27,6 mii km²; 795 mii loc. Capitala: *Tepic*. Cereale şi citrice. Creşterea animalelor.

NAZARBAYEV, Nursultan (n. 1940), om politic kazah. Preşedinte al Republicii (din 1991).

NAZARETH, oraş în N Israelului; 39,4 mii loc. Centrul ad-tiv al districtului Galileea. Artizanat. Aici a trăit Iisus cu familia sa şi apoi s-a constituit una dintre primele comunităţi creştine. Biserică (sec. 18).

NAZCA, oraş în Perú, la S-E de Ica; 21 mii loc. Vestigii ale uneia dintre culturile precolumbiene (sec. 2 î.Hr. - sec. 7 d.Hr.).

NAZOR, Vladimir (1876-1949), scriitor croat. Poezie de inspiraţie istorică şi de evocare a naturii (*Legende slave, Poezii lirice*). Romane (*Păstorul Loda*).

NAZRAN, capitala Inguşetiei (Federaţia Rusă); 20 mii loc. Centru industrial.

NĂDĂŞAN, Ştefan (1901-1967; n. Timişoara), inginer român. Prof. univ. la Timişoara. Contribuţii în domeniul rezistenţei materialelor şi a îmbinărilor sudate. Acad.

NĂDEJDE, Ioan (1854-1928; n. Tecuci), publicist, sociolog şi om politic român. Unul dintre fruntaşii PSDMR, pe care l-a părăsit în 1899, trecînd în Partidul Liberal (trădarea "generoşilor"). A făcut parte din redacţiile unor publicaţii de orientare socialistă ("Contemporanul", "Revista socială", "Critica socială", "Lumea nouă"). Intervenţii în controverse de ideologie literară.

NĂDEJDE, Sofia (1856-1946; n. Botoşani), scriitoare şi publicistă română. Soţia lui Ioan Nădejde. Proză cu tematică socială (*Din chinurile vieţii*), piese de teatru. Militantă pentru emanciparea femeii.

NĂDLAC, oraş în judeţul Arad, la frontiera cu Ungaria; 8,4 mii loc. Industrializat. Castel (sec. 15). Menţionat documentar în 1313.

NĂSĂUD, oraş în judeţul Bistriţa-Năsăud, pe Someşul Mare; 11,6 mii loc. Industrializat. Centru pomicol. Muzeu. În apropiere, satul Liviu Rebreanu, cu casa memorială a scriitorului. Atestat în 1264.

NĂSTASE, Ilie (n. 1946, Bucureşti), jucător român de tenis. A cîştigat mari turnee internaţionale (Forest Hills, 1972, Roland-Garros, 1973). Multiplu cîştigător al Turneului Campionilor, al marelui premiu FILT (1972, 1973). De trei ori finalist în Cupa Davis.

NĂSTĂSEANU (ANASTASEANU, ANASTASIU), Gheorghe (1812-1864; n. Iaşi), pictor român. Studii la Roma şi la Paris. Lucrări în stil academic, cu unele tentative reuşite de a depăşi convenţionalismul (*Portret de bărbat*).

NĂSTĂSESCU, Constantin (n. 1943, Pucioasa, jud. Dîmboviţa), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări în domeniul categoriilor abeliene (*Teoria dimensiunilor în algebra necomutativă*). Membru corespondent al Acad. Rom.

NĂSTUREL (-HERESCU), familie de boieri români din Ţara Românească. Mai important: **Udrişte Năsturel** (c. 1596-1658; n. Herăşti, jud. Giurgiu), cumnat al domnului Matei Basarab. Activitate culturală bogată. A tradus din slavonă romanul popular *Varlaam şi Ioasaf*.

NĂVODARI, oraş în teritoriul ad-tiv al municipiului Constanţa, pe litoralul Mării Negre; 33,4 mii loc. Combinat petrochimic. Staţiune balneoclimaterică. Atestat în 1412.

N'DJAMENA, capitala Republicii Ciad, port pe rîul Chari; 594 mii loc. Nod rutier. Aeroport internaţional. Piaţă agricolă. Ind. bumbacului, alimentară. Universitate. Centrul ad-tiv al coloniei franceze Ciad (din 1920), capitala statului independent Ciad (din 1960). Distrus în timpul războiului civil (1980-1981). Vechiul nume: *Fort-Lamy*.

NDOLA, oraş în N Zambici; 443 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (metalurgia cuprului). Piaţă agricolă.

NEAGOE BASARAB, domn al Ţării Româneşti (1512-1521). Reprezentantul cel mai strălucit al familiei boierilor Craioveşti. A reuşit să realizeze un echilibru politic în interiorul ţării şi relaţii paşnice cu Ungaria, Polonia, Veneţia şi cu turcii. A încurajat artele şi cultura, sprijinind refacerea sau construcţia unor biserici (din Şcheii Braşovului, de la Curtea de Argeş) şi primele tipărituri (*Evangheliarul slavon*, Tîrgovişte, 1512). Autor presupus al *Învăţăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*.

NEAGU, Anton Theodor (n. 1932, Giurgiu), geolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Specialist în paleontologie şi micropaleontologie (*Micropaleontologie. Protozoare, Metazoare*). Membru corespondent al Acad. Rom.

NEAGU, Fănuş (n. 1932, Grădiştea de Sus, jud. Galaţi), scriitor român. Povestitor cu virtuţi stilistice care tind spre manierism, cultivînd metafora, pitorescul, dar şi observaţia realistă asupra lumii rurale la răscruci de istorie. Nuvele (*Somnul de la amiază, Dincolo de nisipuri*), romane (*Îngerul a strigat, Frumoşii nebuni ai marilor oraşe, Scaunul singurătăţii*), piese de teatru (*Scoica de lemn, Echipa de zgomote*), publicistică (*Cartea cu prieteni*). Membru corespondent al Acad. Rom.

NEAJLOV, rîu, afluent al Argeşului la Călugăreni; 186 km. Izvorăşte din Cîmpia piemontană a Piteştilor. Iazuri, irigaţii.

NEAMŢ, judeţ în România, în bazinul rîului Bistriţa; 5,89 mii km²; 586 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Piatra-Neamţ*. Oraşe: Roman (municipiu), Tîrgu-Neamţ, Bicaz. Relief muntos în partea de V; dealuri subcarpatice şi o parte a Podişului Moldovenesc în partea de E. Străbătut de rîurile din bazinele Bistriţei, Moldovei şi Siretului. Lacuri de acumulare (pe Bistriţa). Resurse naturale: păduri, gaze naturale, calcare, marne, gresii. Ind. energetică (hidrocentrale pe Bistriţa), chimică (fire şi fibre sintetice, îngrăşăminte), metalurgică, construcţii de maşini, cimentului, textilă, alimentară. Păşuni, fîneţe naturale, livezi, vii. Porumb, cereale, cartofi, sfeclă de zahăr. Teatru de stat (Piatra-Neamţ), muzee, case memoriale ("Ion Creangă", la Humuleşti). Turism (Cheile Bicazului, Cetatea Neamţului, cetatea de la Bîtca Doamnei, Ceahlău, Durău, mănăstirile Agapia, Văratec, Secu).

NEAMŢ (Cetatea Neamţului), cetate de pe teritoriul oraşului Tîrgu-Neamţ, cu un rol important în sistemul defensiv al Moldovei medievale. Construită de Petru I Muşat (c. 1374 - c. 1391), refăcută şi mărită (1475-1476) de Ştefan cel Mare, apoi transformată de Vasile Lupu (1645-1646). A rezistat asediilor ungurilor (1395), turcilor (1476). Cucerită de poloni (1691). Ruinată în sec. 18. Restaurată parţial după 1960.

NEAMŢ (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Vînători-Neamţ, judeţul Neamţ. Ctitorită în sec. 14 de Petru I Muşat. Biserică din 1497, ctitorie a lui Ştefan cel Mare. Adăugiri şi modificări arhitectonice în sec. 18-19. În sec. 15, aici a existat o şcoală de caligrafi şi miniaturişti, ilustrată de Gavriil Uric. Tipografie în sec. 17. Muzeu de artă medievală.

NEAMUL ROMÂNESC, ziar editat la Bucureşti, între 1906 şi 1940 (cu unele întreruperi), de N.Iorga. A abordat problematica intereselor politice naţionale.

NEANDERTAL, vale în Germania (Renania de Nord-Westfalia), în bazinul rîului Düssel, afluent al Rinului. — **Omul de ~**, nume dat resturilor fosile ale lui *Homo sapiens* timpuriu (80000-35000 î. Hr.) din Europa, Africa şi Asia, după un schelet descoperit în grota din Feldhofer din valea Neandertal.

NEAPOLE v. **Napoli**.

NEARCHOS (NEARKHOS) (sec. 4 î. Hr.), navigator grec. A comandat flota lui Alexandru Macedon pe o rută de la gurile Indusului şi pînă la Golful Persic (326 î. Hr.) şi a descris acest periplu.

NEBRASKA, stat în centrul SUA; 200 mii

km²; 1,57 mil. loc. Capitala: *Lincoln*. Oraş pr.: Omaha. Creşterea intensivă a animalelor. Ind. agroalimentară. Cereale.

NECEAEV, Serghei Ghenadievici (1847-1882), anarhist rus. Autor, la Geneva, împreună cu M.A.Bakunin, al *Catehismului revoluţionar* (1869), document programatic al anarhismului. A ordonat asasinarea unui membru al societăţii secrete pe care o fondase. Dezavuat de Internaţionala I (1871). Arestat în 1872, a fost condamnat la închisoare pe viaţă.

NECHAO (NEKAO), faraon egiptean (609-594 î. Hr.). A învins şi ucis pe regele iudeu Iosia (609), dar a fost învins (605) de Nabucodonosor. A început construcţia unui canal între Nil şi Marea Roşie şi ar fi organizat o expediţie cu navigatori fenicieni în jurul Africii.

NECKAR, rîu în S Germaniei, afluent al Rinului la Mannheim; 371 km. Izvorăşte din munţii Pădurea Neagră. Hidrocentrale. Navigabil pînă la Stuttgart.

NECKER, Jacques (1732-1804), finanţist şi om politic francez de origine germană. Director general al Finanţelor (1777-1781, 1788-1790). În timpul regelui Ludovic XVI a efectuat unele reforme economice şi administrative cu scopul redresării situaţiei financiare. A determinat convocarea Stărilor Generale (1789) şi a dublat numărul deputaţilor stării a treia. S-a refugiat în Elveţia, împreună cu fiica sa, Madame de Staël.

NECRASOV, Olga (n. 1910, Sankt Petersburg), zoolog şi antropolog român de origine rusă. Prof. univ. la Iaşi. Studii de anatomie comparată, de paleoantropologie şi antropologie. Membră a mai multe societăţi şi asociaţii ştiinţifice din străinătate. Acad.

NECŞULEA, Anton Alexandru (1908-1993; n. Rîmnicu-Vîlcea), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Specialist în electroacustică. A contribuit la instalarea unor emiţătoare de radio şi TV, la proiectarea sau modernizarea unor studiouri de radio, TV şi cinematografie. Membru de onoare al Acad. Rom.

NECULCE, Ion (c. 1672-1745; n. Prigoreni, azi Ion Neculce, jud. Iaşi), cronicar şi dregător român. A deţinut cîteva dregătorii importante (mare agă, mare sluger, mare spătar, hatman). Refugiat în Rusia, împreună cu D.Cantemir, după lupta de la Stănileşti (1711), apoi pribeag în Polonia (pînă în 1720). *Letopiseţul Ţării Moldovei* continuă cronica lui Miron Costin, relatînd evenimente dintre 1662 şi 1743. *O samă de cuvinte*, culegere de tradiţii istorice orale, valorificate de scriitorii romantici de mai tîrziu, evidenţiază calităţile de narator şi de portretist ale cronicarului.

NEDBAL, Oskar (1874-1930), compozitor, dirijor şi violist ceh. O operă (*Ţăranul lacub*), operete (*Sînge polonez*), balete, lucrări simfonice şi de cameră. Membru fondator al Cvartetului ceh.

NEDELCOVICI, Bujor (n.1936, Bîrlad), scriitor român. Emigrat la Paris (1987). A scris în românește romanele *Ultimii, Somnul vameşului, Ereticul îmblînzit, Ultimul mesager* (ultimele trei, publicate în exil, în versiuni franceze) şi în franceză *Dimineaţa unui miracol* şi *Îmblînzitorul de lupi*, care abordează teme istorice şi de actualitate într-o diversitate de formule (critică, ludică, parodică, ironică).

NÉEL, Louis (n. 1904), fizician francez. Contribuţii în domeniul feromagnetismului şi ferimagnetismului. Rol important în crearea Centrului de Cercetări Nucleare de la Grenoble. Premiul Nobel (1970).

NEFERTITI, soţia faraonului Amenhotep IV (1361-1340 î.Hr.) şi mama lui Tutankhamon. Reprezentată în portrete păstrate la muzeele din Paris, Berlin şi Cairo.

NEFI, Omer (c.1582-1634), poet turc. Autor de divanuri cuprinzînd kaside, gazeluri şi poezii satirice, care creează o imagine vie a vieţii de curte din epoca sa.

NEFUD (AN NÂFUD), deşert de nisip în peninsula Arabia, la N-V de Arabia Saudită; c. 70 mii km². Format din Marele Năfud sau Deşertul Roşu şi Micul Năfud sau Dahna. Dune. Climă tropicală uscată.

NEGERI SEMBILAN, stat în Malaysia, în S-V peninsulei Malacca; 6,64 mii km²; 564 mii loc. Capitala: *Seremban*. Cositor, aur, wolfram. Arbori de cauciuc, cocotieri, ananas; orez.

NEGEV, deşert în S Israelului, între Marea Moartă (la N), Iordania (la E), golful 'Aqaba (la S) şi Egipt (Sinai) (la V); c. 12,8 mii km². Lucrări de irigaţii după 1948. Culturi de bumbac, cereale; pomi fructiferi.

NEGOIŢESCU, Ion (1921-1993; n. Cluj), critic şi istoric literar român. A emigrat în Germania. Continuator al criticii lovinesciene (*Scriitori români moderni, Lampa lui Aladin, Engrame*), cu puncte de vedere originale în reconsiderarea literaturii române (*Poezia lui Eminescu, Eugen Lovinescu, Istoria literaturii române*, vol. I). Versuri (*Sabasios*), proză, traduceri. Memorii de o sinceritate tulburătoare (*Straja Dragonilor*).

NEGOIU, vîrf în Munţii Făgăraşului, între obîrşia rîurilor Topolog (la S) şi Lăiţa (la N). Alt.: 2535 m (al doilea vîrf ca alt. din România).

NEGREA, Marţian (1893-1973; n. Vorumloc, azi Valea Viilor, jud. Sibiu), compozitor şi muzicolog român. Prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. Reprezentant al şcolii naţionale muzicale contemporane. Lucrări simfonice cu ample rezonanţe folclorice (*Prin Munţii Apuseni, Poveşti din Grui, Simfonia primăverii*), de cameră, un concert, muzică vocală şi de film, o operă (*Marin Pescarul*). Tratate didactice.

NEGREANU, Dimitrie (1858-1908; n. Botoşani), fizician român. Prof. univ. la Bucureşti. Primul român doctor în fizică (1889). Lucrări privind electricitatea, magnetismul, gravitaţia, mineralogia. Membru corespondent al Acad. Rom.

NEGRESCU, Traian (1900-1960; n. Bucureşti), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii fundamentale în analiza spectrografică cantitativă a aliajelor. A stabilit, împreună cu C.Benediks şi A.Westgren, compoziţia şi structura carburilor de crom din oţeluri aliate. Acad.

NEGREŞTI, oraş în judeţul Vaslui, pe valea Bîrladului; 10,2 mii loc. Industrializat. Atestat în 1590-1591.

NEGREŞTI-OAŞ, oraş în judeţul Satu Mare; 16,5 mii loc. Expl. de granit şi andezit. Industrializat. Izvoare minerale. Centrul unei zone etnografice. Muzeu. Atestat în 1270.

NEGRI, Costache (1812-1876; n. Iaşi), om politic, diplomat şi scriitor român. Fruntaş al mişcării revoluţionare de la 1848 din Moldova şi al luptei pentru Unirea Principatelor. Agent diplomatic al Moldovei (1855-1856) şi apoi al României (1859-1866) la Constantinopol. A sprijinit politica reformatoare a lui Al.I.Cuza. Poezii, proză, traduceri.

NEGRÍN, Juan López (1889-1956), om politic spaniol. De orientare socialistă, a fost ministru de Finanţe (1936-1937) şi prim-ministru (1937-1939) în guvernul republican de la Valencia. A emigrat în Franţa la sfîrşitul Războiului Civil.

NEGROS, insulă în arhipelagul Filipine, la N de insula Mindanao; c. 13,6 km²; 2,7 mil. loc. Oraşe pr.: Bacolod, Cadiz. Vulcanul Canlaon, 2465 m alt.

NEGRUŢIU, Emil (n. 1911, Petrisat, jud. Alba), agrozootehnician român. Prof. univ. la Cluj. A iniţiat cercetările de genetică şi cele pentru ameliorarea animalelor domestice. Membru corespondent al Acad. Rom.

NEGRU-VODĂ v. **Radu Negru**.

NEGRU-VODĂ, oraş în judeţul Constanţa, la V de Mangalia; 5,3 mii loc. Industrializat.

NEGRU-VODĂ (Podişul ~), podiş calcaros în Dobrogea de Sud; alt. medie: 150-170 m; alt. max.: 200 m. Doline, peşteri şi polii. Vegetaţie de stepă.

NEGRUZZI, Costache (Constantin) (1808-1868; n. Trifeşti, jud. Iaşi), scriitor român. Reprezentant al curentului naţional şi popular al "Daciei literare". Director, împreună cu V.Alecsandri şi M.Kogălniceanu, al Teatrului Naţional din Iaşi. Membru fondator al Societăţii Academice Române. Nuvele melodramatice, proză epistolară (*Negru pe alb*), valoroasă prin umor şi calitatea tipologiei morale. Nuvela istorică *Alexandru Lăpuşneanul*, viziune romantică asupra unui episod sîngeros din istoria medievală a Moldovei, este remarcabilă prin arta portretului psihologic, dinamismul naraţiunii şi echilibrul compoziţiei. Poeme epice (*Aprodul Purice*), adaptări dramatice, traduceri. Membru fondator al Societăţii Academice Române.

NEGRUZZI, Iacob (1842-1932; n. Iaşi), scriitor român. Fiu al lui Costache Negruzzi. Prof. univ. la Iaşi. Unul dintre fondatorii Junimii şi redactor la "Convorbiri literare". A cultivat schiţa, epistola (*Copii de pe natură*), romanul, teatrul. Traduceri. Notoriu prin memorialistică (*Amintiri din Junimea*). Acad.

NEGULESCO, Jean (1900-1993; n. Craiova), regizor american de origine română. Stabilit în SUA în 1927. A realizat în studiourile de la Hollywood filme de succes internaţional (*Johnny Belinda, Humoresca, Titanic, Cum să te căsătoreşti cu un milionar, Ploile din Ranchipur, Jessica, Eroii*), remarcabile prin plasticitatea imaginii. Membru de onoare al Acad. Rom.

NEGULESCU, Paul (1874-1946; n. Bucureşti), jurist român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări de istoria dreptului românesc, de drept constituţional şi administrativ (*Principes de droit international administratif*). Membru de onoare al Acad. Rom.

NEGULESCU, Petre P. (1872-1951; n. Ploieşti), filozof şi om politic român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. A abordat probleme ale filozofiei din perspectiva achiziţiilor ştiinţifice contemporane. Sinteze de istorie a gîndirii filozofice (*Filozofia Renaşterii, Istoria filozofiei contemporane*). A fost un adept al ideii de progres (*Destinul omenirii*) şi a adoptat o poziţie psihologistă în explicarea fenomenelor culturale (*Geneza formelor culturii*). Ministru (1921-1922). Acad.

NEGULICI, Ion (1812-1851; n. Cîmpulung), pictor român. A participat la Revoluţia din 1848 din Ţara Românească. A excelat în arta portretului (*Autoportret, Aga Iancu Manu, Nicolae Bălcescu, C. Bolliac*). Compoziţii, peisaje (*Peisaj din Cîmpulung, Brussa în noapte*), litografii, acuarele, miniaturi. Preocupări literare şi lexicografice (*Vocabular român*, 1848).

Ion Negulici, *Peisaj din Cîmpulung*

NEHOIU, oraş în judeţul Buzău, pe rîul Buzău; 12,6 mii loc. Industrializat. Atestat în 1549.

NEHRU, Jawaharlal (1889-1964), om politic indian. Lider al Congresului Naţional Indian (din 1929). Prim-ministru şi ministru de Externe (1947-1964). Unul dintre liderii mondiali ai politicii de neutralitate.

NEIJIANG, oraş în centrul Chinei (Sichuan); 240 mii loc. Centru industrial.

NEISSE (pol. **NYSA ŁUŻYCKA**), rîu, afluent al Oderului; 256 km. Izvorăşte din munţii Jizera (Cehia) şi formează pe cea mai mare parte a cursului graniţa dintre Polonia şi Germania.

NEJD, podiş în peninsula Arabia; alt. max.: 1800 m. Ueduri şi oaze. Culturi de cereale, porumb, curmali, bananieri. Ovine, caprine.

NEKRASOV, Nikolai Alekseevici (1821-1878), poet şi publicist rus. Apropiat al lui V. G. Belinski, a avut un rol important în promovarea ideilor liberale în publicaţiile vremii ("Contemporanul" şi "Analele patriei", pe care le-a condus). Foarte popular prin poezia de angajare civică, cu tematică rurală (*Poet şi cetăţean, Saşa, Cui îi e bine în Rusia*).

NEKRASOV, Viktor Platonovici (1911-1987), scriitor rus. Stabilit în Franţa (1974). Povestiri inspirate din evenimentele războiului (*Cei de pe front*) şi din realităţile sociale (*Kira*). Eseuri critice la adresa regimului sovietic.

NELSON, Horatio, viconte, duce de Bronte (1758-1805), amiral britanic. Participant la Războiul pentru Independenţă din America, apoi la războaiele napoleoniene. A obţinut mai multe victorii navale. La Abukir (1798) a distrus flota franceză, iar la Trafalgar (1805), unde a fost rănit mortal, a învins o flotă franco-spaniolă.

NELSON, fluviu în Canada (Manitoba); 650 km. Izvorăşte din lacul Winnipeg, străbate mai multe lacuri şi se varsă în golful Hudson. Navigabil pe 100 km. Hidrocentrale.

NEMAN (lit. **NEMUNAS**), fluviu în Belarus şi Lituania; 937 km. Izvorăşte din dealurile de lîngă Minsk şi se varsă în golful Kursk (Marea Baltică). Legat prin canale de rîul Pripeat. Hidrocentrală. Numit şi *Niemen*.

NEMANIA (NEMANJIĆ), dinastie de cneji, regi şi împăraţi ai Serbiei (1170-1371), întemeiată de marele jupan al Rasciei, Ştefan Nemania. Mai important: Ştefan Duşan (Ştefan Uroş IV) (1331-1355).

NĚMCOVÁ, Božena (1820-1862), scriitoare cehă. Culegere de folclor ceh şi slovac (*Poveşti cu zîne şi legende populare*). Romanul *Bunica*, operă clasică a realismului ceh. Militantă pentru emanciparea femeii.

NEMEEA (Leul din ~) (în mitologia greacă), fiară sugrumată de Hercule într-o vale din Argolida (Pelopones). În 573 î. Hr. aici au fost inaugurate Jocurile Nemeene spre cinstirea lui Zeus.

NEMESIS (în mitologia greacă), fiică a Nopţii, zeiţă a justiţiei şi răzbunării divine, care pedepsea pe criminali şi pe cei care încercau să se sustragă destinului.

NÉMETH Gyula (1890-1976), lingvist maghiar. Specialist în limbile turcice (*Clasificarea dialectelor turceşti din Bulgaria*).

NEMETH László (1901-1975), scriitor maghiar. Reprezentant al mişcării populiste. Romane (*Un posedat, Doliu, Milă*), drame istorice (*Galilei, Capcana*) şi cu teme de actualitate (*Călătoria*). Eseuri despre misiunea istorică a Ungariei (*Ungaria şi Europa*).

NEMIRA, masiv muntos în Carpaţii Orientali, la S de Munţii Ciucului, între văile Uzului (la N) şi Oituzului (la S). Alt. max.: 1649 m (vîrful Nemira).

NEMIROVICI-DANCENKO, Vladimir Ivanovici (1858-1943), regizor şi teoretician rus de teatru. Fondator, alături de K.S.Stanislavski, al Teatrului de Artă din Moscova (1898). A pus în scenă opere ale literaturii clasice ruse.

NEMOIANU, Virgil (n. 1940, Bucureşti), eseist român. Lector la Catedra de engleză a Facultăţii de limbi germanice, la Londra şi în SUA. Din 1980 stabilit în SUA. Eseuri erudite pe cele mai variate teme. Traduceri din Hölderlin. Autor al antologiei *Eseul englez*. Opere: *Structuralismul, Calmul valorilor, Utilul şi plăcutul*.

NEMOURS, oraş în Franţa, la E de Orléans, centrul ad-tiv al cantonului Seine-et-Marne; 12,1 mii loc. Castel (sec. 12), biserică (sec. 16). Muzee. Sticlărie. Fostă reşedinţă a unei seniorii (sec. 12), apoi a unui comitat (1364) şi a unui ducat (1404). Apanaj al lui Philippe d'Orléans, fratele regelui Ludovic XIV.

NEMROD, personaj biblic, vînător renumit, transpunere în folclorul evreilor a unui erou sau zeu mesopotamian al vînătorii.

NEMRUT DAĞ, munte în Turcia, la 60 km S-E de Malatya; 2300 m altitudine. La 150 m sub vîrf, vestigiile sanctuarului funerar al lui Antioh I (70-38 î.Hr.), rege al statului elenistic Commagene.

NEMŢENI, comună în Republica Moldova (jud. Lăpuşna). Fostă proprietate a Mănăstirii Neamţului. Atestată documentar în 1425.

NEMURO, strîmtoare între insula Hokkaidō (Japonia) şi insulele Kurile (Federaţia Rusă), care leagă marea Ohotsk de Oceanul Pacific.

NENEŢK, district autonom în Federaţia Rusă, în N bazinului Peciorei; 176,7 mii km^2; 52 mii loc. Centrul ad-tiv: *Narian-Mar*. Gaze naturale. Reni, bovine. Pescuit.

NENIŢESCU, Costin D. (1902-1970; n. Bucureşti), chimist român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări în domeniul chimiei organice teoretice şi industriale. Contribuţii în chimia izomerilor, halogenilor, acizilor, polimerilor. A adaptat nomenclatura chimică la specificul limbii române. Tratate (*Chimie organică, Chimie generală*). Acad. Membru al mai multor academii de ştiinţe din Europa.

NENNI, Pietro (1891-1980), om politic italian. Secretar (din 1931), secretar general (1943-1944, 1949-1963) şi preşedinte (1965-1966, 1969-1980) al Partidului Socialist Italian, apoi al Partidului Socialist Unificat Italian (1966-1969).

NEPAL (Regatul ~), stat în S Asiei, în munţii Himalaya. Suprafaţa: 140,8 mii km^2. Populaţia: 23,17 mil. loc. Capitala: *Kathmandu*. Limba oficială: nepaleza. Culte: hinduism, budism, islamism. Moneda: 1 rupie nepaleză = 100 paisa. Împărţit în 14 zone administrative. Oraşe pr.: Biratnagar, Patan. Relief predominant muntos în partea de N (munţii Himalaya, cu 6 vîrfuri de peste 8000 m, între care Chomolungma, de 8848 m, cel mai înalt de pe glob); depresiuni intens populate în partea centrală şi un sector al Marii Cîmpii a Gangelui în S. Climă tropical-musonică în S, subtropicală în centru, temperată şi rece în N. Ind. energetică (hidrocentrale). Ciment, cherestea; renumite covoare. Cultivă orez, porumb, grîu, trestie de zahăr, iută, cartofi. Creşterea animalelor (bovine, bubaline). Turism. Exportă energie electrică, covoare, orez, animale. — Pe teritoriul Nepalului au existat încă din antichitate principate, dintre care acel de pe valea Kathmandu este

Costache Negruzzi

Nikolai Nekrasov

Horatio Nelson

Costin D. Neniţescu

cunoscut din sec. 4 d.Hr. Între 1744 şi 1780 statul este unificat sub dinastia indonepaleză Gorkha. Nepalul intră sub dominaţie engleză în urma războiului din 1814-1816, iar în 1923, îşi dobîndeşte independenţa. Între 1846 şi 1951, statul a fost condus în mod autoritar de familia Rana. În 1951 se instaurează monarhia, devenită constituţională în 1959, cvasiabsolută (sistemul panchayatului tradiţional) în 1962 şi din nou constituţională în 1990.

NEPHTALI (în *Biblie*), unul din fiii lui Iacob. A dat numele unui trib din N Israelului.

NEPOMUK, Johann (? - 1393), martir ceh, de origine germană. Ca vicar general al arhiepiscopului de Praga, a intrat în conflict cu regele Wenzel, a fost torturat şi aruncat în Vltava. Canonizat, a devenit protector al podarilor şi patron al Cehiei (din 1729).

NEPTUN v. **Poseidon**.

NEPTUN, planetă a sistemului solar. Diametru: 45 mii km. Situată la 4,5 mil. km depărtare de Soare. Revoluţie: 164,79 ani. Rotaţie: 15 h 48 min. Mărime stelară: 7,8. Atmosferă de hidrogen, metan; temperatura suprafeţei: - 200°C. Are doi sateliţi cunoscuţi de pe Pămînt (Triton şi Nereida) şi şase identificaţi de sonda Voyager 2 (1989). Descoperită în 1846 de J.Galle pe baza calculelor lui Le Verrier.

NEPTUN, staţiune balneoclimaterică permanentă pe ţărmul Mării Negre, la N de municipiul Mangalia. Recomadată pentru cură heliomarină şi în afecţiuni reumatismale, neurologice, respiratorii.

NERA, rîu, afluent al Dunării; 125 km. Izvorăşte din Munţii Semenicului. Chei în depozitele calcaroase ale Munţilor Locvei şi Semenicului.

NEREIDA, satelit al planetei Neptun; c. 340 km diametru. Descoperit de G.P.Kuiper (1949).

NERETVA (NARENTA), rîu în Bosnia şi Herţegovina; 218 km. Izvorăşte din Alpii Dinarici şi se varsă în Marea Adriatică. Hidrocentrale la Iablanica şi Metković.

NEREU (în mitologia greacă), zeu marin, protector al marinarilor şi tatăl Nereidelor, nimfe ale mărilor şi oceanelor.

NERNST, Walther (1864-1941), fizician şi chimist german. A formulat principiul al treilea al termodinamicii. Contribuţii în fizica aplicată (*lampa Nernst*), termochimie, în teoria forţelor electromotrice ale pilelor electrice şi în studiul soluţiilor diluate. Premiul Nobel pentru chimie (1920).

NERO (Lucius Domitius Ahenobarbus numit şi **Lucius Domitius Tiberius Claudius)** (37-68 d.Hr.), împărat roman (54-68). Fiu adoptiv al împăratului Claudiu, a fost impus pe tron de mama sa Agrippina. A asasinat pe Britannicus (55), fiul lui Claudiu, pe Agrippina (59), pe Octavia, soţia sa, şi a provocat sinuciderea lui Seneca, preceptorul său. A instaurat un regim de teroare şi tiranie. A profitat de marele incendiu al Romei (64) pentru a declanşa o mare prigoană a creştinilor, dar şi pentru a reconstrui centrul oraşului. A fugit din Roma şi s-a sinucis, ca urmare a revoltei unor legiuni din Africa, Spania şi Galia.

NERUDA, Jan (1834-1891), scriitor şi ziarist ceh. Poet naţionalist (*Cărţi de versuri, Balade şi romanţe, Cîntece de Vinerea Mare*). Proză de observaţie (*Arabescuri, Povestiri din Malá Strána*), foiletoane (*Imagini din Paris*).

NERUDA, Pablo (pseudonim al lui *Neftalí Ricardo Reyes Basualto*; 1904-1973), poet chilian. Experienţe poetice moderniste, suprarealiste şi ermetice într-o primă etapă a creaţiei (*Crepuscular, Tentativa omului infinit, Reşedinţă pe pămînt*). Orientare spre teme sociale şi politice determinată de Războiul Civil din Spania; revoltă şi protest împotriva tuturor formelor de nedreptate şi oprimare naţională şi socială (*Spania în inimă, Cîntecul general*). Lirică erotică tîrzie (*Ode elementare*). Eseuri asupra actului de creaţie poetic (*Memorial din Insula Neagră*). Memorialistică (*Mărturisesc că am trăit*). Premiul Nobel (1971).

NERVA, Marcus Cocceius (c. 30-98 d.Hr.), împărat roman (96-98 d.Hr.). Întemeietorul dinastiei Antoninilor (96-192 d.Hr.). A fost ales împărat după asasinarea lui Domiţian şi a reinstaurat pacea după excesele predecesorului său. L-a adoptat şi l-a desemnat ca succesor pe Traian.

NERVAL, Gérard de (pseudonim al lui *Gérard Labrunie*; 1808-1855), scriitor francez. Poet romantic, precursor al simbolismului şi al suprarealismului. Existenţă tragică sub semnul alienării. Lirică onirică (*Himerele*), poeme în proză explorînd zonele fanteziei, straniului şi fantasticului (*Iluminaţii, Boema galantă, Fiicele focului*), romanul *Aurelia*. Memorialistică (*Călătorie în Orient*). Traduceri (*Faust* de Goethe). S-a sinucis.

NERVI, Pier Luigi (1891-1979), inginer şi arhitect italian. A conceput o arhitectură funcţională, abordînd global problemele tehnice şi exigenţele estetice. A utilizat betonul armat şi elemente prefabricate (Palatul Expoziţiilor şi Palatul Muncii din Torino, sala mare a UNESCO din Paris, Palatul Mic şi Palatul Mare al Sporturilor din Roma).

NESIN, Nusret Aziz (n. 1915), scriitor turc. Nuvelist cu un remarcabil simţ al umorului (*Coadă de cîine, Copiii de azi sînt nişte genii*), romancier, dramaturg.

NESMEIANOV, Aleksandr Nikolaevici (1899-1980), chimist rus. Contribuţii în domeniul combinaţiilor metaloorganice ale metalelor netranziţionale şi în chimia organică.

NESS (Loch ~), lac în N-V Scoţiei, în depresiunea Glen More; 36 km lungime; 56,4 km^2; ad. max.: 225 m. A devenit celebru prin legenda unui monstru acvatic cu apariţii neaşteptate.

NESSELRODE, Karl Robert, conte von (1780-1862), diplomat rus de origine germană. Ministru de Externe al Rusiei (1816-1856), a promovat politica Congresului de la Viena şi a Sfintei Alianţe. Adversar al principiului naţionalităţilor, a sprijinit Austria împotriva revoluţiei maghiare din 1848-1849. A demisionat după înfrîngerea Rusiei în Războiul Crimeii (1853-1856).

NESSUS (NESSOS) (în mitologia greacă), unul dintre centauri. Rănit de moarte cu o săgeată de Hercule, a dăruit Deianirei, soţia acestuia, un filtru de dragoste otrăvit, care va provoca mai tîrziu moartea eroului.

NESTOR (în *Iliada*), rege al Pylosului. Celebru pentru înţelepciunea sa, a fost un sfătuitor respectat de către ahei în timpul războiului cu Troia. A încercat să aplaneze conflictul dintre Agamemnon şi Ahile.

NESTOR (sec. 11-12), călugăr rus din Kiev. Autor probabil al unei cronici (*Povestea vremurilor de demult* sau *Cronica lui Nestor*), cuprinzînd şi informaţii referitoare la români.

NESTOR, Ion (1905-1974; n. Focşani), istoric şi arheolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Specialist în istoria comunei primitive şi a epocii migraţiunii popoarelor (*Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien, Les données archéologiques et le problème de la formation du peuple roumain*). Importante cercetări arheologice la Sărata-Monteoru, Bratei, Dridu, Suceava. Membru corespondent al Acad. Rom.

NESTORESCU, Nicolae (1901-1969; n. Bucureşti), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii în domeniul microbiologiei (*Bacteriologia medicală*, în colaborare). Membru corespondent al Acad. Rom.

NESTORIE (NESTORIUS) (c. 380-451), teolog creştin. Patriarh al Constantinopolului (428-431). Doctrina sa (*nestorianismul*) fiind condamnată ca eretică, a fost demis şi exilat.

NESTOR VORNICESCU (pe numele mirean *Nicolae Vornicescu*; n. 1927, Lozova-Vorniceni, jud. Chişinău), prelat român. Arhiepiscop de Craiova şi Mitropolit al Olteniei (1978). Studii de istorie a bisericii şi literaturii patristice (*Studii de teologie istorică românească, Primele scrieri patristice în limba română*). Membru de onoare al Acad. Rom.

NESTOS, denumirea grecească a fluviului *Mesta*.

NESTROY, Johann Nepomuk (1802-1862), actor şi dramaturg austriac. A excelat în farse, parodii, vodeviluri şi comedii satirice (*Spiritul rău Lumpazivagabundus, La parter şi la primul etaj, Sfişiatul*). Supranumit "Aristofan al Vienei".

NEŞRI, Mehmed (?-c. 1520), cronicar turc.

Walther Nernst

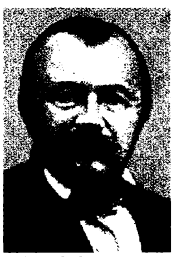

Gérard de Nerval

Autor al unei istorii universale (*Djihannuma*). În partea referitoare la Imperiul Otoman se găsesc şi informaţii despre români.

NETO, Antonio Agostinho (1922-1979), om politic angolez. Lider al Mişcării Populare pentru Eliberarea Angolei (din 1962). Preşedintele Republicii Populare Angola (1975-1979).

NETZAHUALCÓYOTL, oraş în Mexic, suburbie a megapolisului Mexic; c. 3 mil. loc.

NEUBRANDENBURG, oraş în N-E Germaniei (Mecklenburg-Pomerania); 91 mii loc. Centru comercial. Ind. textilă, alimentară. Turism. Incintă fortificată (sec. 14), clădiri (sec. 15-16).

NEUCHÂTEL (germ. **NEUENBURG**), canton în Elveţia; 797 km^2; 169 mii loc. Creşterea animalelor. Cereale. Legume. Zonă turistică.

NEUCHÂTEL (germ. **NEUENBURG**), lac în Elveţia, la poalele munţilor Jura, la 429 m altitudine; 38 km lungime; 218 km^2; adîncime: 70-150 m. Navigabil.

NEUCHÂTEL (germ. **NEUENBURG**), oraş în V Elveţiei, centrul ad-tiv al cantonului omonim, pe malul lacului Neuchâtel; 33,6 mii loc. Ceasuri, mecanică de precizie, electrotehnică. Universitate. Turism. Castel (sec. 12-13). Muzee.

NEUE ZÜRCHER ZEITUNG, cotidian elveţian. Apare la Zürich, începînd din 1780. S-a numit, pînă în 1921, *Zürcher Zeitung*.

NEUHAUSER, familie de pictori austrieci din Transilvania. Mai cunoscuţi: — **Franz Adam Neuhauser (Bătrînul)** (1734-1785) şi fiii săi, **Franz cel Tînăr** (1763-1836), **Joseph** (1765-1815), **Gottfried** (1772-1836) şi **Johann** (1774-1815). S-au mutat de la Viena la Sibiu. Au executat portrete, peisaje, scene de gen, litografii şi gravuri.

NEUILLY-SUR-SEINE, oraş în Franţa (Île-de-France), suburbie vestică a Parisului; 71,2 mii loc. Ind. electronică, farmaceutică. — **Tratatul de la ~**, tratat de pace încheiat la 27 nov. 1919 între puterile Antantei şi Bulgaria, prin care aceasta recunoaşte frontiera din Dobrogea cu România, stabilită în 1913, cedează părţi din Macedonia în favoarea Greciei şi Serbiei, este obligată la plata reparaţiilor de război şi la limitarea forţelor armate.

NEUMANN, Franz Ernst (1798-1895), fizician şi mineralog german. Lucrări despre polarizarea şi refracţia luminii, teoria elasticităţii, legile inducţiei electrice şi căldurile specifice.

NEUMANN, Johann Balthasar (1687-1753), arhitect şi inginer german de origine cehă. Reprezentant al barocului (reşedinţa episcopală de la Würzburg, scara castelului din Brühl, biserica din Vierzehnheiligen şi Neresheim).

NEUMANN, Johann sau **John von** (1903-1957), matematician american, originar din Ungaria. Contribuţii în analiza funcţională, teoria mulţimilor şi jocurilor, în algebră, teoria grupurilor şi în domeniul calculatoarelor. Operă pr.: *Teoria jocurilor şi comportamentul economic*.

NEUMÜNSTER, oraş în N Germaniei (Schleswig-Holstein); 86,3 mii loc. Centru industrial.

NEURATH, Konstantin, baron von (1873-1956), om politic german. Ministru de Externe (1932-1938), protector al Boemiei şi Moraviei (1939-1941). Condamnat în procesul de la Nürnberg la 15 ani de închisoare.

NEURATH, Otto (1882-1945), filozof austriac. Reprezentant radical al Cercului de la Viena. Lucrări de istorie a ştiinţelor sociale şi economice.

NEUSIEDLER (FERTÖ), lac în Europa Centrală, la frontiera Austriei cu Ungaria; 350 km^2; ad.: 1-3 m. Floră bogată. Rezervaţie naturală pentru păsări. Turism.

NEUSS, oraş în Germania (Renania de Nord-Westfalia), pe Rin; 145,7 mii loc. Port fluvial. Centru industrial. Biserică romanică (sec. 13). Muzeu.

NEUTRA, Richard Joseph (1892-1970), arhitect american de origine austriacă. Sanatorii şi vile particulare ("Casa deşertului", Palm Springs, California). Precursor al ecologiştilor, a căutat noi raporturi între spaţiul de locuit şi mediul natural.

NEVA, fluviu în N-V părţii europene a Federaţiei Ruse. Izvorăşte din lacul Ladoga, trece prin Sankt Petersburg şi se varsă în Golful Finic (Marea Baltică); 74 km. Lăţimea max.: 1300 m. Legat prin canale cu Marea Albă şi cu Volga. — **Bătălia de pe ~**, luptă în care cneazul Aleksandr Nevski a zdrobit o armată suedeză (15 iul. 1240).

NEVADA, stat în V SUA; 295 mii km^2; 1,2 mil. loc. Capitala: *Carson City*. Expl. de minereuri auroargentifere, de cupru, plumb, zinc, wolfram, mercur. Industrii. Creşterea bovinelor şi ovinelor. Turism (Las Vegas).

NEVERS, oraş în centrul Franţei (Nivernais), port la Loara; 43,9 mii loc. Aeroport. Centru comercial şi industrial. Porţelanuri. Biserică (sec. 11-13), palat ducal (sec. 15-16). Manufacturi de faianţă (din sec. 16). Muzee. Cetate gotică (*Noviodurum*), apoi oraş roman. Reşedinţă a unui comitat (sec. 13) şi a unui ducat (sec. 16-18).

NEVILLE, Richard, conte de Warwick şi de Salisbury (1428-1471), nobil englez. În timpul Războiului celor Două Roze, a înfrînt pe regele Henric IV în două bătălii (1455 şi 1460) şi l-a făcut prizonier. L-a încoronat ca rege pe nepotul său Eduard de York (devenit Eduard IV), dar apoi a trebuit să se refugieze în Franţa, de unde a revenit pentru a-l înscăuna ca rege pe Henric VI (1470). Supranumit "Făcătorul de regi". A fost înfrînt şi ucis în lupta de la Barnet cu Eduard IV, care a revenit pe tron.

NEVIS, insulă în arhipelagul Antilele Mici; 93 km^2; 10 mii loc. Localitate pr.: Charlestown. Zahăr, copra, bumbac. A fost descoperită de Columb, în 1493; colonie engleză, din 1783. Împreună cu insulele Sfîntul Cristofor şi Sombrero, formează teritoriul statului Sfîntul Cristofor şi Nevis, proclamat independent în cadrul Commonwealth-ului (1983).

NEW AGE, mişcare religioasă de factură teozofică şi ezoterică, apărută în SUA în jurul anului 1970, propovăduind o "nouă vîrstă" a omenirii sub zodia Vărsătorului.

NEWARK, oraş în SUA (New Jersey), în conurbaţia New York, port la Oceanul Atlantic; 275,2 mii loc. Aeroport. Centru industrial, financiar şi cultural.

NEW BRITAIN, insulă în arhipelagul Bismarck (Melanezia), în componenţa statului Papua-Noua-Guinee; 36,6 mii km^2; 223 mii loc. Oraş pr.: Rabaul. Relief vulcanic; alt. max.: 2300 m. Bariere de corali la ţărm. Copra, cacao, cafea. Descoperită în 1606.

NEW BRUNSWICK, provincie în S-E Canadei, cu ieşire la Oceanul Atlantic; 73,4 mii km^2; 713 mii loc. Centrul ad-tiv: *Fredericton*. Expl. de zinc, cupru, argint, cărbune. Prelucrarea lemnului. Hidrocentrale.

NEWCASTLE, oraş în Australia (New South Wales), port la Oceanul Pacific; 422,1 mii loc. Centru industrial. Export de cărbuni. Universitate.

NEWCASTLE UPON TYNE, oraş în E Marii Britanii (Anglia), port la estuarul fluviului Tyne; 204 mii loc. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial şi carbonifer. Monumente: biserica Saint Andrew (sec. 11), catedrală gotică (sec. 13-15). Muzee.

NEWCOMB, Simon (1835-1909), matematician şi astronom american. Cercetări asupra mişcărilor Lunii şi ale planetelor.

NEWCOMEN, Thomas (1663-1729), inventator englez. A construit una dintre primele maşini cu abur (1712).

NEW DEAL, numele unei perioade (1933-1941) de măsuri economice şi sociale iniţiate de preşedintele F.D.Roosevelt, pentru combaterea recesiunii şi şomajului în SUA.

NEW DELHI, capitala federală a Indiei, în conurbaţia Delhi; 302 mii loc. Centru industrial.

NEWFOUNDLAND (TERRA NOVA), insulă canadiană în Oceanul Atlantic, la S-E de peninsula Labrador, la intrarea în golful Sf. Laurenţiu; 112,2 mii km^2 (după alte surse 124,9 mii km^2). Podiş cu alt. 700-800 m. Numeroase lacuri. Vegetaţie de tundră în N. Expl. forestiere, de minereuri de fier, cupru, zinc. Hidrocentrale. Pescuit. Vînătoare. Descoperită de vikingi (c. 1000). Colonie britanică (1713).

NEWFOUNDLAND (TERRA NOVA), provincie în E Canadei, formată din insula omonimă şi partea de N-E a peninsulei Labrador; 406 mii km^2; 568,5 mii loc. Centrul ad-tiv: *Saint John's*.

NEW HAMPSHIRE, stat în N-E SUA; 24,1 mii km^2; 1,1 mil. loc. Capitala: *Concord*. Expl. forestiere şi de mică. Industrii. Creşterea animalelor. Turism.

NEW HAVEN, oraş în SUA (Connecticut), port la Oceanul Atlantic; 130,5 mii loc. Aeroport. Construcţii navale. Centru industrial. Universitatea Yale (1701).

NE WIN (pseudonim al lui *Maung Shu Maung*, zis **Bo**; n. 1911), general şi om politic birman. Prim-ministru între 1962 şi 1973. Şef al statului între 1974 şi 1981.

NEW IRELAND, insulă a arhipelagului Bismarck (Melanezia), aparţinînd statului Papua-Noua Guinee din 1975; 8,68 mii km^2; 65,7 mii loc. Oraş pr.: Kavieng. Relief muntos.

NEW JERSEY, stat în N-E SUA; 20,3 mii km^2; 7,73 mil. loc. Capitala: *Trenton*. Unul dintre cele mai mici şi mai populate state ale ţării. Ind. dezvoltată (material electric şi electronic, produse chimice şi alimentare). Mari

pieţe agricole care au stimulat o agricultură intensivă (creşterea animalelor, horticultură, avicultură). Anexat de englezi în 1664, şi-a proclamat independenţa în 1776.

NEWMAN, Paul (n. 1925), actor şi regizor american de film. Jocul lui emană forţă şi stăpînire de sine (*Cineva acolo sus mă iubeşte, Lunga vară fierbinte, Pisica pe acoperişul fierbinte, Butch Cassidy şi Sundance Kid, Cacealmaua, Verdictul*). Premiul Oscar onorific (1985).

NEW MEXICO, stat în S-V SUA; 315,1 mii km^2; 1,51 mil. loc. Capitala: *Santa Fe*. Bogat în minereuri radioactive (mai ales uraniu), petrol, gaze naturale. Ind. dezvoltată. Mari terenuri de culturi irigate. Creşterea intensivă a animalelor. Turism. Ocupat de spanioli în sec. 16, a fost cedat Mexicului în 1848. Stat autonom din 1850. A intrat în componenţa SUA în 1912.

NEW ORLEANS, oraş în SUA (Louisiana). Cel mai mare port american (155 mil. t anual), situat în delta fluviului Mississippi; 1,23 mil. loc (în aglomeraţie). Mare centru industrial (chimie, petrochimie). Oraş cosmopolit, centru comercial şi turistic. Centrul cultural al Sudului (3 universităţi, muzee). Fondat în 1718. Capitală a Louisianei (în componenţa SUA din 1803).

NEWPORT, oraş-port în Marea Britanie (în S Ţării Galilor); 117 mii loc. Centru industrial (metalurgie, electronică). Catedrală din epoca normandă.

NEWPORT, port în SUA (Rhode Island); 29 mii loc. Staţiune balneară şi centru nautic. Festival anual de jaz.

NEWPORT NEWS, oraş în E SUA (Virginia), port la Oceanul Atlantic; 170 mii loc. Şantiere navale.

NEW SOUTH WALES, stat în S-E Australiei; 801,4 mii km^2; 5,3 mil. loc. Capitala: *Sydney*. Ind. dezvoltată pe baza resurselor naturale (cărbuni, minereu de zinc, plumb) şi a celor agricole (cereale, fructe, bovine, ovine).

NEWTON, Sir Isaac (1642-1727), fizician, matematician şi astronom englez. Activitate ştiinţifică prodigioasă, desfăşurată în mai multe domenii. În matematică, a creat teoria binomului (care îi poartă numele) şi a fundamentat calculul diferential şi integral. A descoperit legea atracţiei universale (1687) şi a pus bazele mecanicii clasice şi ale mecanicii cereşti (*Principiile matematice ale filozofiei naturale*). În fizică, a studiat descompunerea şi interferenţa luminii şi a construit telescopul cu reflexie (1668).

NEW YORK, oraş în N-E SUA (în statul New York), situat la Oceanul Atlantic; cea mai mare aglomeraţie urbană şi cel mai mare port al lumii; 10,2 mii km^2; 19,8 mil. loc. (7,33 mil. loc. în oraşul propriu-zis). Aeroporturi internaţionale ("J.F.Kennedy", "La Guardia", "Newark"). Cel mai mare centru financiar (Wall-Street) şi comercial al ţării. Mare centru industrial (construcţii electrice, navale, aeronautice, de rachete, automobile, chimie, confecţii). Centru cultural cu numeroase şi prestigioase instituţii de învăţămînt superior (Universităţile Columbia, New York), teatre (Metropolitan Opera), muzee (Metropolitan, Guggenheim). Clădiri gigantice (Empire State Building cu 102 etaje, înalt de 449 m, World Trade Center cu 110 etaje şi 411 m înălţime). Sedii ale unor instituţii naţionale şi internaţionale (sediul ONU). Monumente (Statuia Libertăţii). Întemeiat în 1626 de olandezul Peter Minuit, sub numele de *Noul Amsterdam*. Capitala coloniei *Noua Olandă*. Cucerit de englezi (aug. 1664), care îi schimbă numele în New York. Între 1785 şi 1790, capitala SUA.

New York. Sediul ONU

NEW YORK, stat în N-E SUA; 128,4 mii km^2; 17,99 mil. loc. Capitala: *Albany*. Expl. de petrol, minereuri de fier, zinc. Ind. dezvoltată. Creşterea intensivă a animalelor. Cartofi şi cereale. Legumicultură. Turism. Şi-a proclamat independenţa în 1776.

NEW YORK TIMES (The ~), cotidian american fondat în 1851. Unul dintre primele patru cotidiene mai importante din SUA. Apare la New York.

NEY, Michel, duce de Elchingen, prinţ de Moscova (1769-1815), mareşal francez. Succese remarcabile în războaiele napoleoniene de la Jena (1806) şi Friedland (1807) şi în campania împotriva Rusiei (1812). S-a raliat lui Ludovic XVIII (care l-a făcut pair al Franţei) în 1814, pe care l-a trădat în timpul celor "100 de zile", trecînd de partea lui Napoleon I. Condamnat la moarte şi executat de Bourboni.

NEZAMĪ DIN GANDJA (*Nezamo' d- Din Ilyas ben Yusuf*; 1141-1209), poet persan. Întemeietorul eposului romantic persan. Poeme de inspiraţie etico-religioasă (*Khosrau şi Şirin*), erotică sau romanţioasă (*Cartea lui Alexandru*).

NEZVAL, Vitězslav (1900-1958), poet ceh. Creator şi teoretician al poetismului (*Manifestul poetismului*). Poezie postsimbolistă, de orientare avangardistă, caracterizată prin expresivitatea limbii, supralicitarea imaginii şi o viziune suprarealistă (*Puntea, Poemele nopţii*). Lirică de factură militantă şi civică (*Marele orologiu, Cîntecul păcii*). Teatru, memorialistică, eseuri.

NGANG-TONG, oraş în N-E Chinei (Liaoning), port pe fluviul Yalutzeari; 420 mii loc. Şantier naval. Metalurgie.

NGO DINH DIEM (1901-1963), om politic vietnamez. Şef al Vietnamului de Sud şi prim-ministru (1956-1963). A instaurat o dictatură anticomunistă şi naţionalistă. Ucis în timpul puciului din nov. 1963.

N'GOUABI, Marien (1938-1977), ofiţer şi om politic congolez. Şef al statului (1969-1977). A murit asasinat.

NGUEMA MBASOGO, Teodoro Obiang (n. 1942), ofiţer şi om politic din Guineea Ecuatorială. Preşedinte al ţării din 1982 (reales în 1989).

NGUYEN BINH KHIEM (cunoscut şi sub numele de *Trang Trinh*; 1491-1585), scriitor vietnamez. Lirică de inspiraţie rustică ori filozofică, influenţată de versul popular (*Culegerea lui Trang Trinh*).

NGUYÊN DU (pseudonim: *To-Nhu*; 1765-1820), poet vietnamez. Poezii. Un roman autobiografic în versuri (*Truyên Kiêu*).

NGUYEN HUU THO (n. 1910), om politic vietnamez. Vicepreşedinte (1976-1980), apoi preşedinte interimar (1980-1981) al Republicii Socialiste Vietnam. Preşedintele Adunării Naţionale (1981-1987).

NGUYÊN VAN THIEU (n. 1923), general şi om politic vietnamez. Şef al Vietnamului de Sud din 1967, reales în 1971. Constrîns de americani, semnează Acordul de la Paris (1973). Incapabil să opună rezistenţă ofensivei comuniste, demisionează în 1975, refugiindu-se la Londra.

NHAT LINH (pe numele adevărat *Nguyên Tuong Taru*; 1906-1963), scriitor şi om politic vietnamez. A contribuit la înnoirea literaturii vietnameze prin nuvele şi prin romane (*Ruptura, O pereche de amici*).

NIAGARA, cascadă la frontiera SUA cu Canada, formată de rîul cu acelaşi nume (care uneşte lacurile Erie şi Ontario). Se împarte în două braţe: cascada americană (323 m lăţime şi 51 m înălţime) şi canadiană (917 m lăţime şi 48 m înălţime). Mari hidrocentrale. Unul dintre marile situri turistice ale Americii de Nord.

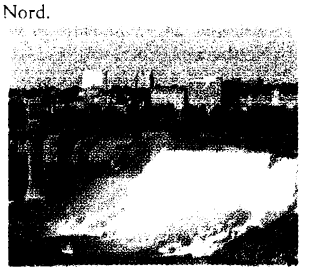

Cascada Niagara

NIAGARA FALLS, oraş în S-E Canadei (Ontario), în apropierea cascadei Niagara; 61,8 mii loc. Centru turistic şi industrial. Hidrocentrală. Între 1856 şi 1881, s-a numit *Clifton*.

NIAGARA FALLS, oraş în SUA (statul New York), situat lîngă cascada Niagara; 73,07 mii loc. Electrometalurgie şi electrochimie. Universitate (1856). Turism intens.

NIAMEY, capitala statului Niger, port fluvial pe Niger; 360 mii loc. Centru politic, economic şi comercial. Industrii. Centru religios (catedrală, moschee). Universitate. Fost centru ad-tiv al coloniei franceze Niger

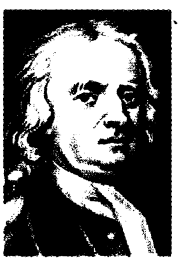

Isaac Newton

Michel Ney

(1925-1960). Capitală a țării din 1960.

NICARAGUA, lac în America Centrală, în vestul republicii cu același nume, având o suprafață de 8,26 mii km² (cel mai mare din zonă). Ad. max.: 70 m.

NICARAGUA (Republica ~), stat în America Centrală istmică. Suprafața: 148 mii km². Populația: 4,5 mil. loc. Limba oficială: spaniola. Capitala: *Managua*. Culte: catolicism. Moneda: 1 córdoba = 100 centavos. Împărțit în 16 departamente. Relieful țării este constituit, în E, dintr-o cîmpie litorală mlăștinoasă, în centru, dintr-un podiș fragmentat, iar în V, dintr-o depresiune largă, încadrată de vulcani (Mogotón, Momotombo). Climă tropicală în N, subtropicală în S. Expl. de cupru și forestiere. Se cultivă cafea, bumbac, orez și porumb (ultimele două, alimente de bază). Creșterea intensivă a vitelor. Industrie agroalimentară. Exportă bumbac, cafea, bovine. — Descoperită de Columb în 1502, Nicaragua a fost cucerită de spanioli în 1523-1524. În 1821, și-a proclamat independența. În 1822, a intrat în componența Imperiului Mexican, iar între 1823 și 1838 a făcut parte din Federația Provinciilor Unite ale Americii Centrale. Republică de sine stătătoare (în 1838). Ocupată de trupele SUA între 1912 și 1934 (cu unele întreruperi). Între 1927 și 1933 a avut loc un război de eliberare națională, condus de C.A. Sandino. Lovitura de stat din 1937 are drept consecință preluarea puterii de către A.Somoza, care a instaurat în țară un regim dictatorial. Frontul Sandinist de Eliberare Națională (FSLN), înființat în 1961, luptă împotriva regimului somozist perpetuat și după asasinarea lui A. Somoza (1956), reușind să preia puterea, odată cu cucerirea Managuei (19 iul. 1979). După 1989 începe un proces de reconciliere națională, confirmat de ținerea de alegeri libere în 1990, cîștigate de candidata opoziției Violeta Chamorro. Republică prezidențială.

NICEEA, oraș în N-V Asiei Mici, în Bitinia, fondat în sec. 4 î.Hr. de Antigonos I, pe locul orașului antic Ankor. Reședință a suveranilor Bitiniei din 281 î.Hr. pînă în 74 î.Hr., cînd intră sub stăpînire romană. Important centru economic și cultural al Imperiului Bizantin. Aici, au avut loc două sinoade ecumenice: în 325, împotriva arianismului (primul sinod) și în 787, împotriva iconoclaștilor (sinodul al 7-lea). Orașul a fost luat în stăpînire de turcii selgiucizi (c. 1081), devenind capitala sultanatului acestora, pînă în 1097, cînd a fost ocupat de cruciați, care l-au redat bizantinilor. În 1204 (cînd Constantinopolul a fost cucerit de cruciați), împăratul Theodor Lascaris s-a retras, împreună cu o parte din aristocrații de curte, la Niceea, întemeind Imperiul de la Niceea (1204-1261). Azi, *Iznik* (Turcia).

NICEFOR (NIKEPHOROS), numele a trei împărați bizantini. Mai importanți: — **Nicefor I** (?-811), împărat al Bizanțului (802-811). Ajuns la putere în urma unei revoluții de palat, a întărit armata și a colonizat regiunile slavizate din Balcani. În luptele cu arabii, a fost înfrînt de Harun al-Rașid (806). Ucis în luptele cu bulgarii conduși de Krum (811). — **Nicefor II Focas** (912-969), împărat bizantin (963-969). A cucerit Creta (961), Cilicia și Ciprul (964-965), o parte a Siriei (966 și 968), ocupînd Antiohia și Alepul (969). Victimă a unui complot condus de Ioan Tzimiskes.

NICEFOR (NIKEPHOROS), Gregoras (c. 1295-c. 1360), învățat umanist bizantin. Autor al *Istoriei romane*, formată din 37 de cărți, relatînd despre evenimentele perioadei cuprinse între anii 1204 și 1359.

NICETA (Romanul), episcop de Remesiana (Moesia Superioară) între 380 și 420. A propovăduit creștinismul pe ambele maluri ale Dunării. Autorul cîntării psaltice *Pe Tine, Dumnezeule, Te lăudăm (Te Deum)*, imn scris în limba latină. Canonizat.

NICHOLSON, Ben (1894-1982), pictor englez. A contribuit la dezvoltarea artei moderne prin seriile de naturi statice în care îmbină regulile clasice ale compoziției genului cu abstractizarea și sugestia (*Relief alb, Micene 3 - verde și albastru*).

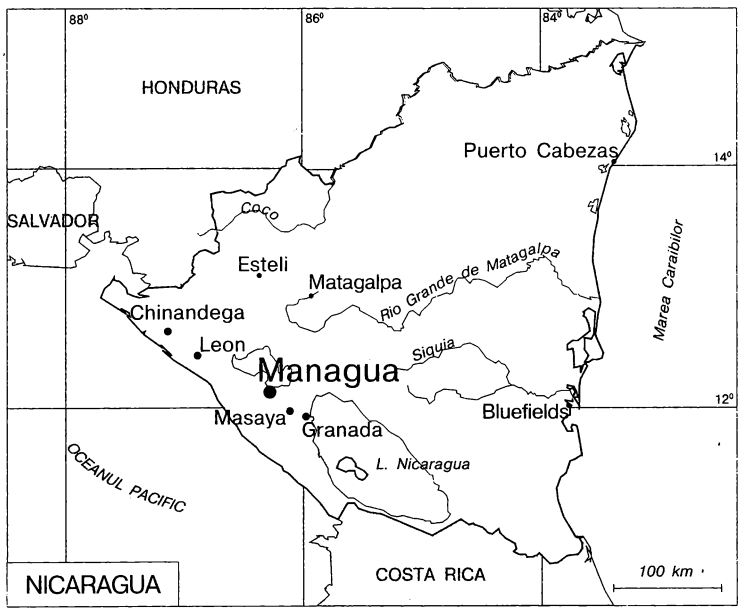

NICHOLSON, Jack (n. 1937), actor american de film. Disponibilități pentru toate genurile și o mare mobilitate expresivă (*Ultimul detaliu, Zbor deasupra unui cuib de cuci, Ultimul magnat, Poștașul sună întotdeauna de două ori, Vorbe de alint*). Premiul Oscar (1975, 1983).

NICIAS (470-413 î. Hr.), general și om politic atenian. Distins în timpul Războiului Peloponesiac (421 î. Hr.) ca negociator al păcii în Spania (*pacea lui Nicias*). Înfrînt și ucis în expediția ateniană din Sicilia (415-413 î. Hr.)

NICIAS (NIKIAS) din Atena (a doua jumătate a sec. 4 î. Hr.), pictor grec. Unul dintre cei mai prestigioși pictori ai timpului său. A pictat statuile lui Praxitele, portrete și scene mitologice (Artemis, Calipso).

NICOARĂ, Moise (1785-1862), profesor român. Fondatorul primei școli pentru învățători din Transilvania ("Schola preparanda sau pedagoghicească a nației românești"), la Arad, în 1812. Luptător pentru drepturile românilor din Banat.

NICOBAR (Insulele ~), arhipelag indian în golful Bengal, între insulele Andaman și Sumatera, format din 19 insule; 1,64 mii km²; 14,6 mii loc. Relief vulcanic (642 m alt.). Climă tropicală umedă. Orez, cocotieri, trestie de zahăr. Pescuit. Exportă nuci de cocos. Împreună cu arhipelagul Andaman formează teritoriul autonom Andaman și Nicobar.

NICODIM (în *Noul Testament*), fariseu iudeu, unul dintre ucenicii lui Iisus. I-a luat apărarea lui Iisus în fața Sinedriului și, împreună cu Iosif din Arimateea, după răstignire, l-a înmormîntat.

NICODIM, Ion (n. 1932, Constanța), pictor și decorator român. Peisaje (*Punct pescăresc, Lacul*), portrete, lucrări decorative în mozaic (*Școala*) și tapiserie (*Cîntare omului*, azi la sediul UNESCO), în care sînt evidente eforturile de conservare a elementelor tradiționale, simultan cu tendințele de inovare a limbajului plastic.

NICODIM cel Sfințit de la Tismana (?-1406), ierarh român de origine greacă sau sîrbă, venit în Țara Românească în jurul anului 1359. Egumen al mănăstirii Hilandar de la Athos și organizator al vieții monahale în Țara Românească. A întemeiat mănăstirile Vodița (1370-1372) și Tismana (1375-1378). A copiat (1404-1405) un *Tetraevanghel* slavon miniat (cel mai vechi manuscris din Țara Românească). Canonizat în 1767 (cînd i s-a scris *Viața*). Sărbătorit la 20 dec.

NICODIM MUNTEANU (1864-1948; n. Pipirig, jud. Neamț), prelat și scriitor bisericesc român. Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (1939-1948). Scrieri liturgice (*Lămuriri asupra Bibliei, Cuvîntări pastorale și îndemnuri*). Traducător al *Bibliei*. A alcătuit (în colaborare) *Mica Biblie* și *Biblia ilustrată*. Membru de onoare al Acad. Rom.

NICOLA PISANO v. **Pisano, Nicola.**

NICOLAE (Sfîntul) (sfîrșitul sec. 2 - c. 342), ierarh creștin. Arhiepiscop al Mirelor (Asia

Mică). Persecutat în timpul lui Diocleţian. Participant la Sinodul I Ecumenic de la Niceea (325). Luptător împotriva arianismului. Sărbătorit la 6 dec.

NICOLAE, numele a doi împăraţi ruşi din dinastia Romanov: — **Nicolae I** (1796-1855), împărat al Rusiei (1825-1855). Domn autocrat, a înăbuşit răscoala decembriştilor (1825) şi răscoala din Polonia (1830-1831) şi a participat la înfrîngerea revoluţiilor de la 1848-1849 din Ungaria, Transilvania şi Ţara Românească. A reformat şi întărit instituţiile statului. Protector al ortodoxiei. Pe plan extern, a urmărit extinderea şi consolidarea influenţei Rusiei în Orient. A provocat Războiul Crimeii (1853-1856), al cărui sfîrşit nu l-a mai apucat. — **Nicolae II** (1868-1918), împărat al Rusiei (1894-1917). Ultimul ţar al Rusiei, fiul şi succesorul la tron al lui Alexandru III. A sprijinit dezvoltarea industriei. Criza provocată de Războiul Ruso-Japonez (1904-1905) l-a constrîns să promită un regim constituţional. Adîncirea crizelor de tot felul l-a determinat să ordone reprimarea sîngeroasă a mişcării revoluţionare din 1905. A promovat o politică externă expansionistă. A sfîrşit tragic, fiind executat, împreună cu familia sa, la 17 iul. 1918.

NICOLAE I (*Nikita Petrović Niegos*) (1841-1921), rege al Muntenegrului (1910-1918). Sub domnia lui, Muntenegru obţine independenţa.

NICOLAE ALEXANDRU, domn al Ţării Româneşti (1352-1364), asociat la domnie tatălui său, Basarab I (din 1340). A dus o politică de consolidare a instituţiilor ţării şi a înfiinţat Mitropolia Ţării Româneşti, cu sediul la Curtea de Argeş (1359). S-a luptat cu tătarii şi cu turcii.

NICOLAE BĂLAN (1882-1955; n.Blăjenii de Sus, jud. Bistriţa-Nasăud), ierarh ortodox român. Mitropolit al Transilvaniei (1920-1955). Lucrări: *Biserica neamului şi drepturile ei, Ortodoxia în mijlocul frămîntărilor de azi*. Membru de onoare al Acad. Rom.

NICOLAE BĂLCESCU, comună în judeţul Vîlcea. Biserici din sec. 18. Casa memorială "Nicolae Bălcescu".

NICOLAE COLAN (1893-1967; n. Arpătac, Covasna), ierarh ortodox român. Episcop al Clujului (1936). Prof. univ. la Sibiu. Mitropolit al Ardealului (1957-1967). Opere teologice: *Biblia şi intelectualii*. Acad.

NICOLAE CORNEANU (n. 1923, Caransebeş), ierarh ortodox român. Prof. univ. la Caransebeş şi Sibiu. Episcop de Arad (1960) şi mitropolit al Banatului (din 1962). Opere teologice: *Studii patristice. Aspecte din vechea literatură creştină, Temeiurile învăţăturii ortodoxe*. Membru de onoare al Acad. Rom.

NICOLAE CRETANUL (sec. 16-17), pictor şi artist de Curte al lui Mihai Viteazul, care i-a încredinţat şi unele misiuni diplomatice. A pictat biserici din Tîrgu-Mureş, Alba-Iulia ş.a.

NICOLAE DE HOHENZOLLERN-SIGMARINGEN (1903-1977), principe al Romîniei. Fiu al regelui Ferdinand şi al reginei Maria; membru al Regenţei în timpul minoratului regelui Mihai (1927-1930). Membru de onoare al Acad. Rom.

NICOLAE IVAN (1855-1936; n. Aciliu, jud. Sibiu), ierarh ortodox român. Episcop de Alba-Iulia (1921). De numele său se leagă ridicarea Catedralei din Cluj, înfiinţarea Academiei Teologice, precum şi fondarea unor tipografii şi reviste. Lucrări: *O pagină din lupta noastră pentru existenţă, Copilul de suflet*. Membru de onoare al Acad. Rom.

NICOLAE POPEA (*Neagoe Popea*; 1826-1908; n. Caransebeş), ierarh ortodox, istoric şi cărturar român. Episcop de Caransebeş (1889). Unul dintre iniţiatorii gazetei "Tribuna" (1884). Preocupări de istoria Bisericii Române în evul mediu şi în epoca modernă (*Vechea mitropolie ortodoxă română a Transilvaniei, suprimarea şi restaurarea ei*). Acad.

NICOLAE TITULESCU, comună în judeţul Olt. Colonii de dropii (ocrotite de lege). Conac şi biserici din sec. 19. Casa memorială "Nicolae Titulescu".

NICOLAESCU, Sergiu (n. 1930; Tîrgu-Jiu), regizor şi actor român de film. Filme documentare (*Memoria trandafirului*), istorice (*Dacii, Mihai Viteazul*), poliţiste (*Cu mîinile curate*), comedii (*Nea Mărin miliardar*) şi ecranizări (*Ultima noapte de dragoste*). După 1990, este cunoscut şi ca om politic (senator).

NICOLAI, Otto (1810-1849), compozitor şi dirijor german. Autor de simfonii, opere comice (*Nevestele vesele din Windsor*), muzică de cameră.

NICOLAU, Constantin T. (1897-1974; n. Bîrlad), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în imunologie. Membru corespondent al Acad. Rom.

NICOLAU, Edmond (n. 1922, Brăila), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul ciberneticii (*Introducere în cibernetică*) şi în domeniul antenelor. Alte lucrări: *Introducere în electromagnetismul teoretic modern*.

NICOLAU, Gheorghe (1886-1950; n. Puieşti, jud. Vrancea), inginer român. Studii şi cercetări în domeniul teoriei motoarelor cu ardere internă (*Problema energiei, Călăuza artificierului*). Acad.

NICOLAU, Ioan (1885-1963; n. Bucureşti), medic român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Contribuţii în domeniul cercetării tuberculozei şi a bolilor sanguine la copii (*Anemiile hemolitice la copii*). Membru corespondent al Acad. Rom.

NICOLAU, Ştefan Gh. (1874-1970; n. Ploieşti), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în dermatologie (*Profilaxia şi tratamentul sifilisului, Precancerul pielii*). Acad.

NICOLAU, Ştefan S. (1896-1967; n. Bucureşti), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Întemeietorul şcolii româneşti de inframicrobiologie. Contribuţii în cercetarea a numeroase boli virotice (*Poliomielita, Turbarea, Herpesul, Virusuri şi tumori*). A introdus în circuitul ştiinţific noţiuni de specialitate: *paraimunitate, septinevrită*. A descoperit virusul hepatitei epidemice sclerogene (*Hepatitele inframicrobiene*). Acad.

NICOLĂESCU-PLOPŞOR, Constantin S. (1900-1968; n. Plopşor, jud. Dolj), arheolog, etnograf şi folclorist român. Prof. univ. la Craiova. Lucrări: *Prepaleoliticul în România, paleoliticul în România*). A cules şi a publicat folclor ţigănesc (*Cîntece ţigăneşti, Poveşti ţigăneşti*). Membru corespondent al Acad. Rom.

NICOLESCO, Mariana (n. 1948, Braşov), artistă lirică română. Stabilită în Italia. Repertoriu bogat din creaţia lui Bellini, Donizetti, Massenet, Mozart, Verdi, Pucini. A cîntat pe scenele unor mari teatre lirice din lume (Milano, New York, Paris, Tokio, München). Membră de onoare a Acad. Rom.

NICOLESCU, Basarab (n. 1942), fizician român. Stabilit în Franţa. Lucrări: *Ion Barbu - cosmologia "Jocului secund", Noi, particula şi lumea*.

NICOLESCU, Corina (1922-1977; n. Bucureşti), istoric de artă român. Contribuţii în cercetarea artei vechi (*Argintăria veche românească, Costumul medieval românesc*).

NICOLESCU, Miron (1903-1974; n. Giurgiu), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul analizei matematice (*Analiza matematică*, 3 vol.). Studii privind funcţiile complexe şi funcţiile armonice (*Funcţiile poliarmonice, Funcţii reale şi elemente de topologie*). Acad.

NICOLESCU, Simeon (1888-1941; n. Bucureşti), compozitor şi dirijor român. Autor de muzică simfonică şi corală (*Cîntările Sf. Liturghii, Ad majorem Dei gloriam*) şi vocal-simfonică.

NICOLESCU, Vasile (1929-1990; n. Podenii Vechi, jud. Prahova), poet român. Lirică de factură neoclasică, implicînd emoţii puternic intelectualizate (*Secţiunea de aur, Lumea diafană*). Eseuri (*Starea lirică*). Autor al unor importante traduceri.

NICOLLE, Charles (1866-1936), bacteriolog francez. Contribuţii în domeniul studierii tifosului şi a febrei de Malta. A demonstrat experimental transmiterea prin păduchi a tifosului exantematic. Premiul Nobel (1928).

NICOMEDIA (NIKOMEDIA), oraş în N-V Asiei Mici, port la Marea de Marmara. Întemeiat în 264 î. Hr. de către Nicomede I ca reşedinţă a Regatului Bitiniei. Din 74 î.Hr., capitală a provinciei romane Bitinia. Pentru scurt timp, reşedinţă a împăratului Diocleţian. Azi, *Izmit* (Turcia).

Miron Nicolescu

Nicéphore Niepce

Friedrich Nietzsche

Ştefan S. Nicolau

NICOPOLE, oraş în N Bulgariei, întemeiat în 629 de împăratul bizantin Heraclios. Locul de desfăşurare a luptei din 25 sept. 1396 dintre Baiazid I şi cruciaţii conduşi de regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, la care a participat şi oaste românească şi care s-a încheiat cu victoria turcilor. Azi, *Nikopol.*

NICOREŞTI, comună în judeţul Galaţi. Pe teritoriul ei au fost descoperite urmele unei aşezări protoistorice geto-dacice, de tip *dava*, identificată cu cetatea *Piroboridava*, distrusă la începutul sec. 2 d.Hr. Biserici (sec. 18,19).

NICOSIA (NIKOSÍA, LEFKOSIA), capitala Ciprului; 161 mii loc. Centrul ad-tiv, comercial şi cultural al ţării. Ind. alimentară, textilă. Turism. Monumente: mănăstirea augustinilor (sec. 12-14); catedrala Sf. Sofia, azi, moschee (sec. 13-14); palatul arhiepiscopului (sec. 13-14), vestigii din vechea incintă (sec. 16). Fost centru ad-tiv al coloniei britanice Cipru (din 1925). Capitală a Republicii Cipru din 1960.

NICULA, sat în comuna Fizeşul Gherlei, judeţul Cluj. Aşezare monastică din sec. 16. Vestit centru al iconarilor pe sticlă.

NICULESCU, Gheorghe (1923-1995; n. Craiova), general-locotenent şi medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări: *Chirurgia în campanie, Probleme de medicină militară, Compendiu de anatomie.* Membru de onoare al Acad. Rom.

NICULESCU, Ion T. (1895-1957; n. Focşani), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii asupra bolii lui Parkinson. Lucrări: *Morfopatologia sistemului nervos, Anatomia cerebrală* (în colaborare cu Ch.Foix). Membru corespondent al Acad. Rom.

NICULESCU, Ştefan (n. 1927, Moreni), compozitor român. A compus muzică simfonică (*Eteromorfie*), cantate şi muzică de cameră, instrumentală şi de scenă. Autorul unor studii de muzicologie (*G.Enescu despre principiile sale de creaţie*). Membru corespondent al Acad. Rom.

NICULESCU-BASU, George (1882-1964; n. Brăila), bas român. Gamă întinsă a mijloacelor de exprimare scenică. Roluri titulare în *Boris Godunov* de Musorgski, *Mefistofele* de A.Boito, *Cavalerul rozelor* de R.Strauss. A cîntat şi pe scene din străinătate (Milano, Parma). Memorii (*Amintirile unui cîntăreţ de operă*).

NICULIŢEL, comună în judeţul Tulcea. Aici s-au păstrat urme ale civilizaţiei geto-dacilor, vestigii romane (sec. 2-7), fundaţia unei biserici de plan treflat (sec. 11-12), biserica Sf. Atanasie (sec. 13). Locul în care au fost descoperite (în 1971) ruinele unei bazilici creştine (sec. 4), în altarul căreia se aflau rămăşiţele pământeşti a patru sfinţi martiri, cunoscuţi sub numele de "Martirii de la Niculiţel". Muzeu de artă religioasă. Vechiul nume: *Mănăstirişte.*

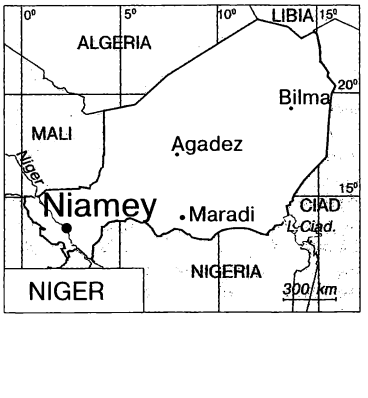

NICULIŢEL (Podişul ~), podiş de eroziune în N Dobrogei, reprezentînd un rest din masivul hercinic nord-dobrogean. Alt. max.: 411 m. Viticultură.

NIDWALDEN, canton în centrul Elveţiei, parte a cantonului Unterwald; 275,8 km^2; 33,04 mii loc. Centrul ad-tiv: *Stans.* Hidrocentrale. Expl. forestiere. Creşterea intensivă a animalelor. Turism.

NIEBELUNGENLIED (Cîntecul Nibelungilor), epopee eroică germană. Capodoperă a literaturii medievale germane şi universale. Scrisă în jurul anului 1200. Formată din 39 de cînturi, conţine desfăşurarea a două principale subiecte legate între ele: moartea cavalerului Siegfried şi răzbunarea Krimhildei (soţia acestuia).

NIEBHUR, Barthold Georg (1776-1831), istoric şi diplomat german. Creatorul unei metode critice care a marcat cercetările istorice ulterioare (*Istoria Romei, Lecţii de istorie antică*).

NIEDERLE, Lubor (1865-1944), arheolog ceh. Specializat în arheologie slavă (*Omenirea în timpurile preistorice, antichităţi slave, Ghid de arheologie slavă*).

NIELSEN, Carl (1865-1931), compozitor, violonist şi dirijor danez. Creaţie de factură postromantică. Opere (*Mama*), simfonii, concerte, cantate.

NIEMEYER SOARES FILHO, Oscar (n. 1907), arhitect şi urbanist brazilian. Cel mai important reprezentant al arhitecturii moderne din Brazilia. Influenţat la începutul carierei de Le Corbusier, îşi va impune un stil propriu utilizînd posibilităţile încă puţin verificate ale betonului armat (curbe, porticuri, cupole). Împreună cu Lúcio Costa a conceput (1956) planul construcţiei oraşului Brasilia. A colaborat la proiectul de construcţie a clădirii ONU din New York.

NIEMÖLLER, Martin (1892-1984), pastor şi teolog german. Pe poziţii antinaziste în timpul celui de-al doilea război mondial, a fost întemniţat. După război, militant de marcă al mişcării mondiale pentru pace. Unul dintre preşedinţii Consiliului Mondial al Bisericilor (1961-1968).

NIEPCE, Nicéphore (1765-1833), fizician francez. Inventatorul fotografiei (1826).

NIETZSCHE, Friedrich (1844-1900), filozof german. Influenţat la început de Schopenhauer şi R.Wagner, de care se va îndepărta în scurt timp. În filozofie, a atacat în special idealismul metafizic centrat pe entităţi imuabile (fiinţă, esenţă, subiect), opunîndule o analiză genealogică a valorilor (*Naşterea tragediei, Naşterea filozofiei în epoca tragediei greceşti*). În activitatea artistică, creatoare de noi forme, a găsit cea mai bună ilustrare a teoriei sale. Vituperînd canoanele moralei tradiţionale, întemeiate pe credinţa religioasă, dar şi pe spiritul filistin, Nietzsche proclamă "spiritul autonom" al omului "eliberat" de religie şi morală pe calea ştiinţei (*Ştiinţa veselă*). "Voinţa de putere", "supraomul", "eterna reîntoarcere", "elanul vital" (din scrieri devenite celebre: *Aşa grăit-a Zarathustra, Dincolo de bine şi rău, Amurgul zeilor*) au dat naştere la interpretări contradictorii şi, uneori, periculoase (precum în cazul preluării lor deformate de către ideologii nazismului).

NIFON (c. 1435-1508), patriarhul Constantinopolului (ca Nifon II) (1486-1488, 1497-c.1498, 1502) şi mitropolit al Ţării Româneşti (1503-1505). Intrînd în conflict cu Radu cel Mare, a fost înlăturat. Canonizat. Sărbătorit la 11 aug.

NIFON CRIVEANUL (1889-1970), prelat român. Episcop al Huşilor (1934-1939) şi primul mitropolit al Olteniei (1939-1945). Socotit indezirabil de către comunişti, a fost obligat să se pensioneze în 1945.

NIGA, Tiberiu (n. 1906, Arad), arhitect român. Construcţii variate (ansamblul de locuinţe din Piaţa Sălii Palatului; Casa de Cultură şi Teatrul din Reşiţa ş.a.).

NIGER, fluviu în Africa Occidentală, lung de 4160 km, care izvorăşte din masivul Fouta-Djallon, trece prin statele Guineea, Mali, Niger şi se varsă în Golful Guineii.

NIGER (Republica ~), stat în partea central-nordică a Africii, pe valea superioară a fluviului Niger. Suprafaţa: 1,26 mil. km^2. Populaţia: 10,12 mil. loc. Capitala: *Niamey.* Limba oficială: franceza. Culte: islamism, catolicism. Moneda: 1 franc CFA = 100 centimes. Împărţit în 7 departamente. Oraşe pr.: Zinder, Maradi, Tahoua. Cea mai mare parte a ţării o formează un întins podiş semideşertic cu alt. de 300 m, întrerupt în N de munţii Tibesti. Climă tropicală şi deşertică. Expl. de uraniu. Se cultivă arahide (mai ales în S), mei, sorg, manioc, susan. Creşterea nomadă a animalelor (cămile, ovine, caprine, bovine). Una dintre cele mai sărace ţări din lume, dependentă de ajutorul internaţional. Exportă uraniu, arahide, animale vii ş.a. — Locuit din timpuri străvechi de triburi de negri sudanezi care, ulterior, s-au amestecat cu berberii veniţi aici. În timpul evului mediu, Nigerul a făcut parte din Imperiul Songhay (V), din statele Haussa (E) şi regatele Kanem-Bornu (S-V). În sec. 18-19, ţara a fost dominată politic de triburile tuarege. Între 1896 şi 1958, inclus în Africa Occidentală Franceză. În 1960, şi-a proclamat independenţa. Republică prezidenţială.

NIGER, stat în Nigeria central-vestică, la N de fluviul Niger; 2,9 mil. loc. Capitala: *Minna.* Culturi tropicale.

NIGERIA (Republica Federală a Nigeriei), stat federal în Africa Occidentală, cu largă ieşire la Oceanul Atlantic (Golful Guineii). Suprafaţa: 932 mii km^2. Populaţia: 121,8 mil. loc. Capitala: *Abuja.* Limba oficială: engleza. Culte: islamism, protestantism. Moneda: 1 naira = 100 kobo. Împărţit într-un teritoriu federal şi 30 de state federative. Oraşe pr.: Lagos, Ibadan, Ogbomosho, Kano. Relief de podişuri dispuse în trepte, cu înălţimi ce depăşesc 1800 m, în zona ţărmurilor fiind marile cîmpii litorale şi vasta deltă a Nigerului. Climă tropicală în N şi ecuatorială în S. Expl. de petrol (principala bogăţie a ţării), gaze naturale, columbit, aur, plumb, cărbuni; expl. forestiere. Suprafeţe agricole reduse pe care se cultivă cacao, palmieri de cocos (locul 1 în lume), bananieri şi arahide, mei, orez, batate, manioc. Creşterea extensivă

a caprinelor, ovinelor şi bovinelor. Ind. agroalimentară, a petrolului etc. Exportă: petrol, cacao boabe, arahide, cositor, ulei de palmier, cauciuc, bumbac ş.a. — Teritoriul Nigeriei a aparţinut în evul mediu statelor Kanem-Bornu, Yoruba, Benin şi Haussa. În sec. 11-16, populaţiile de aici s-au islamizat. Explorată de portughezi în 1472. Ulterior, tot mai des frecventată de negustorii de sclavi portughezi, olandezi şi englezi. În sec. 17-18, delta fluviului Niger a constituit principala piaţă de sclavi a Africii Occidentale. Din 1861 datează începutul colonizării engleze. În 1960, Nigeria îşi proclamă independenţa în cadrul Commonwealth-ului, iar în 1963, devine Republică Federativă. Între 1967 şi 1970, are loc un sîngeros război civil (peste 1 milion de victime). Regimurile militare instalate în urma loviturilor de stat din 1966, 1975, 1976, 1983, 1985 alternează cu perioade de guvernare democratică. Republică federală, regim militar.

NIGGLI, Paul (1888-1953), mineralog şi petrograf elveţian. Contribuţii în cercetarea rocilor eruptive şi metamorfice din zona Alpilor şi a Mării Mediterane. Autor al unei clasificări genetice a mineralelor provenite din rocile magmatice.

NIIGATA, oraş în Japonia (Honshū), port comercial la Marea Japoniei; 457 mii loc. Centru industrial (rafinarea petrolului, siderurgie). Universitate (1964).

NIJINSKI, Vaţlav Fomici (1889-1950), balerin şi coregraf rus de origine polonezā. A avut o scurtă şi strălucită carieră (în 1917, a fost obligat de o maladie să părăsească scena). Considerat cel mai mare dansator al timpului, salturile lui aproape neverosimile intrînd în legendă (*Petruşka, După-amiaza unui faun*).

NIJMEGEN (fr. **NIMèGUE**; germ. **NIMWEGEN**), oraş în Olanda (Gelderland), port fluvial pe braţul Waal al Rinului; 145,7 mii loc. Centru comercial, industrial şi universitar. Capelă din sec. 8. Primărie din sec.16-17. Muzeu de arheologie. — **Tratatele de pace de la ~**, tratate încheiate între Franţa şi Olanda (10 aug. 1678), Franţa şi Spania (17 sept. 1678), Franţa şi Imperiul German (5 febr. 1679), Suedia şi Olanda (12 oct. 1679), prin care s-a pus capăt rivalităţii comerciale şi coloniale dintre Franţa şi Olanda. Tratatele reflectă apogeul puterii la care ajunsese Franţa în Europa sec.17.

NIJNI NOVGOROD, oraş în Rusia, la confluenţa Volgăi cu rîul Oka; 1,38 mil. loc. Port fluvial. Nod de comunicaţii. Mare centru industrial. Construcţii navale, de automobile (uzinele "Volga"), rafinării de petrol. Universitate. Teatre. Muzee. Biserici (sec. 13-19). Fondat în 1221 de marele prinţ Vladimir. Din 1932 pînă în 1990, s-a numit *Gorki*.

NIJNI TAGHIL (NIŽNIJ TAGIL), oraş în Rusia, în S munţilor Ural; 415 mii loc. Centrul unei vechi regiuni miniere (fier şi cupru). Metalurgie.

NIKA, numele sub care este cunoscută marea revoltă populară din Bizanţ (532), prin care a fost detronat Iustinian I.

NIKE (în mitologia greacă), zeiţa şi personificarea biruinţei. Fiică a gigantului Pallas şi a lui Styx. Prietenă şi însoţitoare a Atenei. În mitologia romană era identificată cu *Victoria*.

NIKISCH, Arthur (1855-1922), dirijor austriac de origine maghiară. Renumit pentru interpretarea muzicii lui Wagner, Ceaikovski, Schumann şi îndeosebi a lui Bruckner.

NIKITIN, Afanasi (?-1472), negustor şi călător rus din Tver. Călătorii în Persia, India şi Imperiul Otoman, evocate în cartea *Călătorie peste trei mări. 1466-1472*.

NIKOLAEV (NIKOLAJEV), oraş în Ucraina, port la Marea Neagră; 480 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial şi cultural.

NIKOLAEVA-TEREŞKOVA, Valentina Vladimirovna (n. 1937), cosmonaută sovietică. Prima femeie din lume care a zburat în cosmos (la 16-19 iun. 1963), la bordul navei Vostok 6, realizînd 48 de revoluţii în jurul Pămîntului.

NIKOPOL (NIKOPOL'), oraş în Ucraina, port pe Nipru; 154 mii loc. Construcţii de nave fluviale.

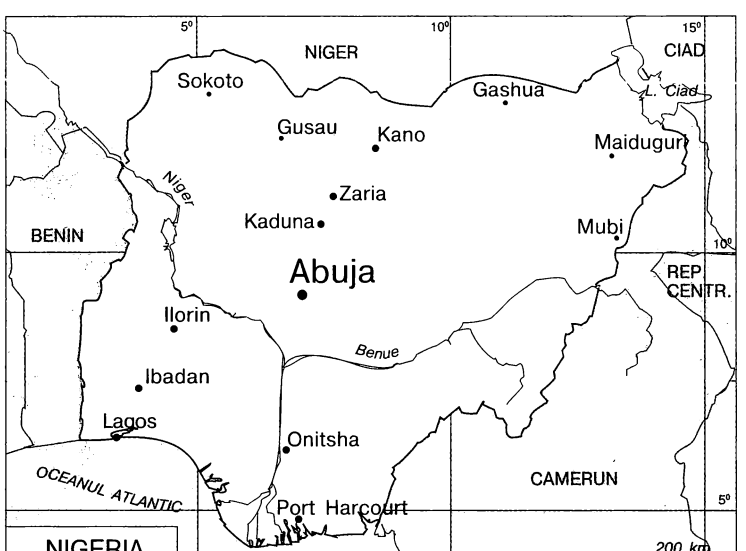

NIL, principalul fluviu al Africii şi cel mai lung din lume; 6671 km (împreună cu Kagera). Suprafaţa bazinului: c. 3 mil. km². Rîul Kagera, care este izvorul Nilului, izvorăşte din munţii Virunga (Africa de Est), unde este cunoscut sub numele de Kasumo. După ce străbate lacul Victoria, taie un lanţ muntos, formînd cascade şi repezişuri (Owen Falls); trece prin lacul Albert (Albert-Nyanza) şi curge printr-o regiune muntoasă şi deluroasă (sub numele de Bahr el-Jebel). În Cîmpia Sudanului se desparte în mai multe braţe, primind ca afluent pe Bahr el-Ghazal şi Sobat. La Khartoum, confluează cu Nilul Albastru, care izvorăşte din Etiopia, străbate apoi Deşertul Nubiei, formînd şase mari cataracte, şi se varsă printr-o deltă de 24 mii km² în Marea Mediterană (prin nouă braţe, dintre care Damietta şi Rosetta sînt navigabile). Curge pe teritoriul următoarelor state: Rwanda, Tanzania, Uganda, Sudan şi Egipt. Principalul rol în alimentarea Nilului îl are Nilul Albastru. În lunile iun.-oct. nivelul apei este crescut, iar în nov.-mai apele scad continuu. Variaţiile de nivel ating 6-7 m, provocînd (pe teritoriul Egiptului) mari inundaţii. Barajul hidroenergetic Sadd el Aal formează lacul Nasser de la Assuan. Navigabil pe anumite porţiuni datorită celor 6 cataracte. Principala arteră comercială şi de comunicaţie a Egiptului încă din antichitate. Sistem de irigaţii, datînd din milen. 4 î.Hr. (cel mai vechi din lume). În 1958 a fost descoperit faptul că pe sub Nil curge cel mai lung rîu subteran din lume, cu un debit mediu anual de 6 ori mai mare ca al fluviului terestru.

NIMIGEA, comună în judeţul Bistriţa-Năsăud. Biserică din lemn (sec. 18). Localitate atestată documentar din 1367.

NÎMES, oraş în S Franţei (Languedoc), la N-V de Marsilia; 133,6 mii loc. Centru ad-tiv, comercial şi militar (bază aeriană). Ind. agroalimentară şi de confecţii. Oraşul este situat pe teritoriul unei foste aşezări celtice, *Nemausus* (121 î.Hr.). Capitala unei provincii romane (149 d.Hr.), din care s-au păstrat cele mai bine conservate temple antice romane (precum cel cunoscut sub numele de "Maison Carrée").

NINGXIA HUIZU ZIZHIQU, regiune autonomă în N-E Chinei; 170 mii km²; 3,89 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Yinchuan*. Importantă zonă agricolă de culturi irigate (cereale).

NINIVE, unul dintre cele mai vechi oraşe asiriene, ultima capitală a Imperiului Asirian (sec. 8-7 î. Hr.). Cucerit şi distrus în 612 î.Hr. Vestigii ale palatelor lui Sennacherib şi Assurbanipal descoperite în 1845. Potrivit *Vechiului Testament*, aici profetul Iona şi-a desfăşurat activitatea profetică, reuşind să-i aducă pe niniviteni pe calea cea dreaptă.

NIN Y CASTELLANOS, Joaquín (1879-1949), compozitor, pianist şi muzicolog cubanez. Balete, muzică de cameră. Culegeri de cîntece populare spaniole.

NIOBE (în mitologia greacă), fiică a lui Tantal şi a titanidei Dione, soţia lui Amfion. Mamă a 14 copii, de care era atît de mîndră, încît i-a mîniat pe zei, care au pedepsit-o, omorîndu-i copiii. Legenda susţine că îndu-

rerata mamă a plîns pînă cînd Zeus, îndurîndu-se de suferinţa ei, a prefăcut-o în stîncă.

NIPKOW, Paul (1860-1940), inginer german. A inventat dispozitivul optico-mecanic (*discul Nipkow*, 1884), folosit în televiziune (înlocuit ulterior cu sistemele electronice).

NIPPUR, oraş în Mesopotamia meridională, situat pe ambele maluri ale Eufratului. Centru religios al Sumerului. Locuit din milen. 4 î.Hr. Apogeul înfloririi sale se situează în milen. 3 î. Hr. Important centru comercial pînă în epoca elenistică. Descoperirile arheologice au scos la iveală importante vestigii, printre care biblioteca cu texte conţinînd informaţii referitoare la viaţa economică, civilă şi religioasă a vechilor caldeeni. Azi, *Niffer* sau *Nuffar* (Irak).

NIPRU (DNEPR), fluviu în V Federaţiei Ruse. Izvorăşte din podişul Valdai; străbate Republica Belarus şi Ucraina; 2201 km; suprafaţa bazinului: 504 mii km^2. Trece prin Kiev, Dnepropetrovsk, Zaporojie, Nikopol. Se varsă în Marea Neagră, printr-un liman, în dreptul oraşului Herson. Hidrocentrale cu mari lacuri de retenţie.

NIRAJ, rîu, afluent al Mureşului, în aval de Tîrgu-Mureş; 79 km. Izvorăşte din Munţii Gurghiului.

NIRAJ (Dealurile Nirajului), subunitate a Podişului Tîrnavelor, situată între rîul Niraj (la S şi E) şi valea mijlocie a Mureşului (în V). Alt.: 450-500 m.

NIRENBERG, Marshall Warren (n. 1927), biochimist american. Cercetări asupra codului genetic. Premiul Nobel (1968).

NIŠ, oraş în Serbia, pe Nišava; 161 mii loc. Centru comercial, industrial (metalurgie şi electronică) şi universitar. Vestigii antice. Monumente bizantine din sec. 4-5. Dezvoltat pe locul vechiului oraş antic *Naissus*.

NISA (fr. **NICE**), oraş în S-E Franţei, port la Marea Mediterană; 345,6 mii loc. Centru ad-tiv, universitar şi comercial. Industrii. Importantă staţiune balneoclimaterică şi turistică pe Coasta de Azur. Catedrală (sec. 17). Universitate. Muzee de artă. Vestigii romane şi ale vechiului oraş (sec. 17-18). — Fondat în sec. 5 î.Hr. Anexat comitatului Provence (sec. 10), devine oraş liber în sec. 11. Sub stăpînirea Provenţei (Provence) (1246), apoi sub dominaţia casei de Savoia (1388). Oraş francez între 1793 şi 1814, Nisa este definitiv cedată Franţei de către Piemont în 1860.

NISHINOMIYA, oraş în Japonia (Honshū), în conurbaţia Ōsaka; 426,9 mii loc. Siderurgie, ind. electrotehnică.

NISPORENI, oraş în jud. Ungheni, Republica Moldova, pe rîul Nîrnova, la 70 km N-V de Chişinău; 16 mii loc. Centru viticol, pomicol, avicol. Industrii (alimentară). Nod de comunicaţii. Biserica Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil (1817; 1901). Muzeu. Biblioteci. Atestat documentar în 1618.

NISQUALLY, cel mai mare gheţar de vale din lume. Se găseşte în Munţii Coastelor (SUA), avînd o lungime de 90 km şi o suprafaţă de 103 km^2.

NISTOR, Ion (1876-1962; n. Vicovul de Sus, jud. Suceava), istoric şi om politic român. Ministru în cîteva rînduri. Contribuţii referitoare la istoria Moldovei şi a Bucovinei (*Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im XIV., XV. und XVI. Jahrhundert, Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des 16. Jahrhunderts, Drepturile noastre asupra Hotinului, Istoria Basarabiei*). Acad.

NISTOREŞTI, comună în judeţul Vrancea. Biserică din lemn (sec. 18) şi din zid (1755-1757).

NISTRU, fluviu în Ucraina şi Republica Moldova. Izvorăşte din nordul munţilor Carpaţi şi se varsă printr-un liman în Marea Neagră. Lungime: 1352 km. Afluenţi pr.: Strîi, Svicea, Lomniţa, Bistriţa, Zubroi, Ocniţa, Camenca, Belcoci, Rîbniţa, Răut, Iagorlîc, Ichel, Bîc, Botna, Cuciurgan. Navigabil de la Dubăsari spre N pînă la oraşul Galici (Ucraina) şi de la Dubăsari spre S pînă la vărsare. Hidrocentrale la Moghiliov-Podolski şi Dubăsari. Pe malurile Nistrului sînt situate oraşele Hotin, Moghiliov-Podolski, Otaci, Soroca, Camenca, Rîbniţa, Rezina, Dubăsari, Criuleni, Grigoriopol, Tiraspol, Tighina (Bender), Slobozia ş.a. Staţiuni balneare. Turism. Sisteme de irigaţie.

NITERÓI, oraş în S-E Braziliei, port la golful Guanabara. Fostă capitală a statului Rio de Janeiro; 408,5 mii loc. Centru industrial. Universitate (1960). Arhiepiscopie catolică. Staţiune balneară.

NITRA, oraş în Slovacia Occidentală, situat pe rîul cu acelaşi nume; 82 mii loc. Industrii. Castel. Catedrală din sec. 13-17.

NITRA, rîu în Slovacia, afluent al rîului Váh în amonte de Komarno; 242 km. Izvorăşte din masivul Tatra Mică şi trece prin Nitra şi Nove Zámky.

NITSCH, Kazimierz (1874-1958), lingvist şi filolog polon. Specialist în dialectologie (*Dialectele limbii poloneze*).

NIŢULESCU, Iuliu (1895-1975; n. Bîrlad), medic român. Prof. univ. la Iaşi. Cercetări asupra metabolismului glucidic. Lucrări: *Patologia generală, Reflexele condiţionate, Cercetări de fiziopatologie*). Acad.

NIUE (SAVAGE), teritoriu în Pacificul de Sud, situat între arhipelagurile Tonga şi Cook; 262,6 km^2; 3,3 mii loc. Aeroport internaţional. Banane, copra, batate. Descoperită în 1774 de J.Cook, insula Niue este anexată Noii Zeelande din 1901. În 1966, a obţinut autonomie internă.

NIVERNAIS, provincie istorică a Franţei situată în centrul ţării, corespunzînd actualului departament Nièvre. Oraş pr.: Nevers. Zonă preponderent agricolă.

NIXON, Richard Milhous (1913-1994), om politic american. Lider al Partidului Republican. Vicepreşedinte în timpul preşedinţiei lui Dwight Eisenhower (1953-1961) şi preşedinte al SUA (1969-1974). A pus capăt războiului din Vietnam (1973) şi a reuşit să angajeze negocieri între Israel şi Egipt. Pe plan intern, a trebuit să facă faţă unor mari dificultăţi sociale şi economice (devalorizarea dolarului). Implicat în afacerea Watergate (1972), a fost silit să demisioneze (1974).

NÎRNOVA, rîu în Republica Moldova, afluent al Prutului, la N-V de Leuşeni (jud. Lăpuşna). Izvorăşte lîngă comuna Bălăneşti (jud. Ungheni). Lungime: 45 km. Pe Nîrnova este situat oraşul Nisporeni.

NJEGOŠ, dinastie din Muntenegru (1697-1918), ai cărei principali reprezentanţi au fost: — **Daniló Petrovic**, vlădică şi voievod (1697-1735), întemeietorul dinastiei şi primul mitropolit care a întrunit în persoana sa atributele puterii spirituale şi politice în Muntenegru; — **Petar I**, vlădică (1782-1830). În timpul său, muntenegrenii i-au înfrînt pe turci (1796), dobîndind independenţa; — **Daniló II**, vlădică (1851-1860). A proclamat (1852) Muntenegru principat ereditar.

NKRUMAH, Kwame (1909-1972), om politic ghanez. Preşedinte al Ghanei (1960-1966); copreşedinte al Republicii Guineea (1966-1972). A luptat pentru eliberarea naţională a popoarelor din Africa.

NKVD (Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne), iniţialele poliţiei sovietice între 1934 şi 1943. Ulterior (1954), rebotezată KGB.

NOAILLES, Anna-Elisabeth, contesa Mathieu de (născută *Brîncoveanu*; 1876-1933), scriitoare franceză de origine română. Lirică pe tema iubirii şi a morţii, în care se armonizează fondul unei inspiraţii predominant romantice cu elementele esteticii simboliste (*Inimă nemărginită, Viii şi morţii, Forţele eterne*). Romane, eseuri. Membră de onoare a Acad. Rom.

NOBEL, Alfred (1833-1896), chimist şi industriaş suedez. Inventatorul dinamitei (1866). — **Premiul ~**, cel mai prestigios premiu internaţional, instituit de A. Nobel printr-o dispoziţie testamentară. Se decernează anual, începînd din 1901, pentru cele mai importante realizări din fizică, chimie, medicină, literatură şi pentru politica de promovare a păcii. Din 1969, se acordă şi pentru rezultatele deosebite obţinute în ştiinţele economice.

NOBILE, Umberto (1885-1978), aviator, constructor de dirijable şi explorator polar italian. Expediţii la Polul Nord (1926, 1928).

NOBILI, Leopoldo (1787-1835), fizician italian. A inventat prima pilă termoelectrică, cu ajutorul căreia a studiat, împreună cu Melloni, razele infraroşii.

NOCRICH, comună în judeţul Sibiu. Cetăţi ţărăneşti din sec. 15-18; biserică (din sec. 13, cu unele modificări din sec. 18-19), alte biserici (din sec. 18-19). Localitate menţionată documentar din 1263.

NOE (în *Vechiul Testament*), patriarh biblic. Fiu al lui Lameh. Din porunca lui Dumnezeu, a construit o arcă, în care şi-a îmbarcat familia şi perechi ale tuturor animalelor de pe pămînt în vederea salvării lor de potop. Ajunşi, la sfîrşitul potopului, pe muntele Ararat, au întemeiat neamul omenesc, Noe fiind garantul înţelegerii dintre Dumnezeu şi ome-

Richard Nixon

Alfred Nobel

nirea reînnoită. Tatăl lui Sem, Ham şi Iafet, strămoşii semiţilor, hamiţilor şi iafeţizilor.

NOETHER, Emmy (1882-1935), matematiciană germană. În 1933, a emigrat în SUA. Fondatoarea unei şcoli de matematică ce a avut un rol decisiv în constituirea algebrei moderne. Contribuţii în algebră (teoria corpurilor ideale, algebră liniară).

NOGAI (?-1300), conducător militar tătar. — **Hoarda lui ~**, stat tătar, creat la sfîrşitul sec. 14 şi începutul sec. 15, în urma destrămării Hoardei de Aur. Se întindea între Volga şi Irtîş, avînd drept capitală oraşul Saraicik (Saraidjuk). La mijlocul sec. 16, s-a fărîmiţat în mai multe formaţiuni (cum sînt *Marea* şi *Mica Hoardă*).

NOGARET, Guillaume de (?-1313), jurist francez în slujba regelui Filip IV cel Frumos. A influenţat puternic politica acestuia împotriva Papei Bonifaciu VIII, manifestul său contra Templierilor stînd la originea suprimării ordinului (1307).

NOGUCHI, Hideyo (1876-1928), bacteriolog japonez. A demonstrat (1913), în acelaşi timp cu Gh. Marinescu şi J. Minea, prezenţa spirochetei sifilisului în creier şi măduva spinării la bolnavi de paralizie generală şi tabes (*Diagnosticul de laborator al sifilisului*).

NOGUÉS, Maurice (1889-1934), aviator francez. A efectuat primele zboruri comerciale de noapte către Belgrad şi Bucureşti. A inaugurat primul serviciu poştal Franţa-Indochina. Director general adjunct la Air France în 1933. A murit în timpul unui zbor pe ruta Paris-Saigon-Paris.

NOICA, Constantin (1909-1987; n. Vităneşti, jud. Teleorman), filozof şi eseist român. Scrierile de început stau sub semnul curentelor filozofice specifice epocii (trăirismul): *Mathesis sau bucuriile simple, Concepte despre istoria filozofiei la Descartes, Leibniz şi Kant.* Autorul unui tratat de ontologie (*Devenirea întru fiinţă*). S-a interesat constant de teme ţinînd de domeniul gnoseologiei, al teoriei culturii şi istoriei filozofiei (*Douăzeci şi şapte trepte ale realului, Rostirea filozofică românească, Despărţirea de Goethe, Sentimentul românesc al fiinţei, Eminescu sau gînduri despre omul deplin al culturii româneşti* etc.). Lucrări de logică (*Scrieri despre logica lui Hermes*). A realizat importante traduceri, însoţite de comentarii, din presocratici, Platon, Aristotel, Descartes, Kant ş.a. Eseist strălucit (*Şase maladii ale spiritului contemporan, Jurnal de idei, Eseuri de duminică*). În ultimii 12 ani de viaţă, petrecuţi la Păltiniş (jud. Sibiu), a devenit un veritabil mentor spiritual al tinerei generaţii de intelectuali români, printre care se numărau Gabriel Liiceanu, Andrei Pleşu, Sorin Vieru ş.a. Acad. (post-mortem).

NOILE HEBRIDE v. **Vanuatu.**

NOJORID, comună în judeţul Bihor. Biserică din lemn (1710, cu picturi interioare din sec. 19).

NOLDE, Emil (pe numele adevărat *E.Hansen;* 1867-1956), pictor şi grafician german. A început să picteze sub influenţa impresionismului, fiind mai apoi atras de creaţiile lui Van Gogh şi Munch. Este considerat întemeietorul expresionismului german. Peisaje şi compoziţii bazate pe simplificări apte să reducă în atenţie esenţele, principiile prime ale lumii. Culorile, contrastînd violent, exaltă vitalitatea şi subliniază dramatismul formelor (*Peisaj cu mlaştini, Fete dansînd, Barcă de pescuit*).

Emil Nolde, *Fete dansînd*

NOLI, Fan Stylian (1882-1965), scriitor, om politic şi mitropolit ortodox albanez. Fondatorul Bisericii autocefale albaneze. Unul dintre conducătorii Revoluţiei burghezo-democratice din 1924-1925. Prim-ministru (iun.-dec. 1924). Autorul studiului *Istoria lui Skanderbeg.*

NONO, Luigi (1924-1990), compozitor italian. Artist militant. A creat lucrări dodecafonice în sistem postserial: balete (*Mantaua roşie*), cantata *Cîntecul întrerupt*, opera *Intoleranza*, lucrări instrumentale (*Epitaf pentru García Lorca, Victoria de la Guernica*).

NORDENSKJÖLD sau **NORDENSKIÖLD, Nils Adolf Erik, baron** (1832-1901), explorator arctic şi geolog suedez de origine finlandeză. Expediţii în arhipelagul Spitsbergen (1858), Groenlanda (1870 şi 1883). Primul om care a realizat traversarea Marelui Drum Maritim de Nord (1878-1879).

NORDENSKJÖLD sau **NORDENSKIÖLD, Otto** (1869-1928), explorator polar şi geolog suedez. Fiu al lui Nils Adolf Erik Nordenskjöld. Expediţii în Ţara lui Graham (1901-1903), în Anzii Peruvieni şi Chilieni (1920-1921).

NORDHAUSEN, oraş în Germania (Erfurt), la poalele munţilor Harz; 45 mii loc. Centru industrial. Catedrală din sec. 12-14. Muzeu.

NORDKYN, cap pe ţărmul de N al Peninsulei Scandinave (Norvegia). Reprezintă cel mai nordic punct al Europei continentale (70°55′ lat. N şi 27°45′ long. E).

NORD-OSTSEE-KANAL (CANALUL KIEL), canal în Germania, care uneşte Marea Baltică cu Marea Nordului, între golful Kiel şi golful Helgoland. Lungimea: 98,7 km; lăţimea: 102 m; ad. min.: 11,3 m. Construit între 1887 şi 1895. Navigabil.

NORDSTRÖM, Ludvig Anshelm (1882-1942), scriitor suedez. Maestru al povestirii umoristice, uzînd de toate mijloacele comicului (*Orăşenii, Gentilomii*). În romanele (*Istoria lui Petter suedezul*) şi eseurile sale (*Noi ceruri şi o nouă lume*) imaginează universuri sociale utopice. Versuri.

NOREEN, Adolf (1854-1925), lingvist suedez. Contribuţii în studierea limbilor scandinave (*Istoria limbilor nordice, Limba noastră*).

NORFOLK, oraş în SUA (Virginia), port la Oceanul Atlantic; 261 mii loc. Bază navală. Centru industrial (construcţii de automobile), cultural şi turistic.

NORFOLK, regiune în E Marii Britanii, între golful Wash şi Marea Nordului; 5,35 mii km²; 686 mii loc. Centrul ad-tiv: *Norwich.*

NORFOLK, teritoriu în Pacificul de Sud, situat între Noua Caledonie şi Noua Zeelandă; 36,2 km²; 2,3 mii loc. Centrul ad-tiv: *Kingston.* Culturi de bumbac, citrice. Pescuit de balene. Turism. În componenţa Australiei (din 1913). Din 1979, beneficiază de o autonomie internă lărgită.

NORICUM, regiune istorică şi provincie romană între Alpi şi Dunăre, pe teritoriul actual al Austriei. Dependentă de Roma încă de la sfîrşitul sec. 2 î.Hr., este inclusă în componenţa Imperiului Roman către anul 10 î.Hr. Prosperă pînă în sec. 2-3.

NORII LUI MAGELLAN, numele sub care sînt cunoscute două sisteme stelare, satelite ale galaxiei noastre: *Marele Nor* (din constelaţia Doradus) şi *Micul Nor* (din constelaţia Tucana). Se pot observa cu ochiul liber din emisfera australă.

NORILSK, oraş în Federaţia Rusă, la 70° lat. N, în apropierea vărsării fluviului Enisei; 180 mii loc. Centru de extracţie minieră (cărbune, cupru, nichel, cobalt). Metalurgie. Ind. chimică.

NORMANDE (Insulele ~) (engl. **CHANNEL ISLANDS**), arhipelag format din 4 insule (Jersey, Guernsey, Alderney şi Sark), în S Mării Mînecii, în largul peninsulei Cotentin; 195 km²; 160 mii loc. Centrul ad-tiv: *St. Heliers.* Relief colinar; climat oceanic umed. Zonă preponderent agricolă şi turistică, bucurîndu-se de autonomie internă în cadrul Marii Britanii. Sînt cunoscute şi sub numele de *Anglo-Normande.*

NORMANDIA (fr. **NORMANDIE**) provincie istorică în N-V Franţei, corespunzînd actualelor regiuni *Basse-Normandie* şi *Haute-Normandie.* Relief colinar, acoperit de păşune. Creşterea intensivă a animalelor. Zonă în egală măsură urbanizată şi industrializată. — Cucerită de romani în anul 56 î. Hr. Invadată de normanzi la începutul sec. 9. Disputată între englezi şi francezi pe toată durata evului mediu. — **Basse-Normandie**, regiune franceză, la Marea Mînecii; 17,5 mii km²; 1,39 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Caen.* Împărţită în 3 departamente. Zonă preponderent agricolă şi rurală. Cereale, plante furajere. Creşterea vitelor. Ind. agroalimentară. Construcţii de automobile (lîngă Caen). Pescuit, turism. — **Haute-Normandie**, regiune franceză, la Marea Mînecii; 12,3 mii km²; 1,73 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Rouen.* Formată din două departamente. Zonă preponderent urbană, cu o densitate a numărului de locuitori superioară mediei naţionale. Ind. petrochimică, mecanică, textilă. Centrale nucleare. Cereale, sfeclă de zahăr, creşterea animalelor. Porturi (Le Havre), staţiuni balneare. — **Debarcarea din Normandia**, numele sub care este cunoscută cea mai mare operaţie de desant aerian şi naval din timpul celui de-al doilea război mondial, desfăşurată la 6 iun. 1944, între Calais şi Cherbourg, unde au debarcat armatele aliate, deschizînd cel de-al doilea front în Europa.

NORODOM SIHANOUK (n. 1922), om

politic cambodgian. Rege al Cambodgiei (1941-1955). Prim-ministru (1955-1957, cu întreruperi, 1958-1960, 1961-1962, 1967-1968). Şef al statului (1960-1976). Preşedinte al Republicii (din1982).

NORRISH, Ronald George Wreyford (1897-1978), chimist englez. Contribuţii în domeniul cineticii chimice (fotochimie). Premiul Nobel (1967).

NORRKÖPING, oraş în S-E Suediei, port la fiordul Bravik al Mării Baltice; 119 mii loc. Centru industrial. Muzeu.

NORTHAMPTON, oraş în Marea Britanie (Anglia) la V de Cambridge; 127 mii loc. Industrii. Biserică de la începutul sec. 12. Muzee.

NORTH CAROLINA v. **Carolina de Nord**.

NORTH CHANNEL, strîmtoare între Scoţia şi Irlanda, care uneşte Oceanul Atlantic cu Marea Irlandei. Lungime: 170 km; lăţime: 20-40 km; ad. max.: 272 m. Curenţi puternici.

NORTH DAKOTA v. **Dakota de Nord**.

NORTH DEVON v. **Devon**.

NORTHROP, John Howard (1891-1987), biochimist american. A descoperit o serie de enzime, evidenţiind natura nucleoproteică a virusurilor. Premiul Nobel pentru chimie (1946), împreună cu W.M.Stanley şi J.B. Sumner.

NORTHWEST TERRITORIES v. **Teritoriile din Nord-Vest**.

NORVEGIA (Marea Norvegiei), mare în Oceanul Arctic, situată între Peninsula Scandinavă şi insulele Shetland, Feroe, Islanda şi Jan Mayen; 1,4 mil. km^2; ad.max.: 3970 m. Comunică cu marea Barents, Marea Groenlandei şi Oceanul Atlantic. Este străbătută de curentul omonim.

NORVEGIA (Regatul Norvegiei), stat în N-V Europei, situat în partea occidentală a Peninsulei Scandinave. Suprafaţa: 324,2 mii km^2. Populaţia: 4,38 mil. loc. Capitala: *Oslo*. Limba oficială: norvegiana. Culte: protestantism, catolicism. Moneda: 1 krone = 100 øre. Oraşe pr.: Bergen, Trondheim, Stavanger, Kristiansand, Drammene, Tromsø, Skien. Format din 19 districte. Ţară muntoasă străbătută de Alpii Scandinaviei. În N, se află cea mai întinsă suprafaţă ocupată de gheţari din Europa. Ţărm înalt, prezentînd fiorduri adînci. Cîmpiile litorale ocupă suprafeţe restrînse. Climă temperat oceanică; în N, subpolară. Expl. de petrol (în exclusivitate din platforma submarină), gaze naturale, minereu de fier, sulf, cupru. Expl. forestiere. Mari producţii de energie electrică (100 miliarde kWh), pe baza căreia s-a dezvoltat puternic electrometalurgia. Ind. celulozei şi a hîrtiei, cherestea. Ind. alimentară (conserve), textilă, chimică. Relieful predominant muntos nu este prielnic dezvoltării agriculturii. Culturi de ovăz şi orz. Creşterea animalelor (bovine, ovine, porcine şi reni). Vînat de animale cu blană scumpă. Pescuit foarte dezvoltat. Vînătoare de balene. Exportă: petrol, gaze naturale, metale neferoase, hîrtie, oţel, textile. Turism intens. — În jurul anului 900, triburile germane de pe teritoriul Norvegiei sînt unificate de către regele Harold I cel Bălai, proces desăvîrşit în timpul domniei lui Olav II (1016-1028). La începutul sec. 11, este adoptat creştinismul, iar în prima jumătate a sec. 16, este introdusă Reforma. În 1261, Norvegia îşi extinde dominaţia asupra Groenlandei, iar în 1262, asupra Islandei. Între 1319 şi 1905, Norvegia , începînd de a mai fi independentă, îşi păstrează identitatea în cadrul altor entităţi statale (în cadrul Suediei, între 1319 şi 1380, şi în cel al Danemarcii, între 1380 şi 1840). În 1814, Norvegia este cedată de Danemarca Suediei prin Tratatul de pace de la Kiel. În 1905, îşi proclamă independenţa. Ţară neutră în timpul primului război mondial, iar în timpul celui de-al doilea (1940-1945), ocupată de trupele germane. În anii postbelici, Norvegia a aderat la NATO (1949), cunoscînd o perioadă de stabilitate politică şi prosperitate economică. Monarhie constituţională, regat ereditar.

NORWICH, oraş în S-E Marii Britanii (Anglia); 122 mii loc. Centru industrial. Universitate (1964). Catedrală (sec. 11-15) şi biserica Saint Peter Mancroft (sec. 15). Muzee.

NOSTRADAMUS (pe numele adevărat *Michel de Nostre-Dame*; 1503-1566), astrolog şi medic francez. Autor al unei culegeri de profeţii obscure exprimate în catrene (*Centuriile astrologice*).

NOŞLAC, comună în judeţul Alba. Aici, au fost scoase la iveală vestigiile unor aşezări omeneşti din neolitic (sfîrşitul milen. 3 î.Hr.) şi din epoca bronzului (sec. 16-13 î.Hr.); urmele unei aşezări rurale romane (sec. 2-3), o necropolă (sec. 4-7). Biserică (sec. 15, cu transformări din sec. 18). Localitate menţionată documentar din 1288.

NOTARA, Hrisant (?-1731), astronom şi ecleziast român de origine greacă. Pentru un timp, patriarh al Ierusalimului. Autorul unei lucrări în limba greacă (*Introducere în geografie şi astronomie*), care cuprinde primele determinări de coordonate geografice realizate pe teritoriul ţării noastre.

NOTTARA, Constantin I. (1859-1935; n. Bucureşti), actor român. Personalitate covîrşitoare a teatrului românesc. Reprezintă o epocă prin virtuozitatea manierei romantice, patosul interpretării şi efectele oratorice în piese de Sofocle, W.Shakespeare, Molière, V.Hugo, B.Delavrancea. Profesor la Conservatorul din Bucureşti. Traduceri. Memorii.

NOTTARA, Constantin C. (1890-1951; n. Bucureşti), compozitor, violonist, profesor şi critic muzical român. Fiu al lui Constantin I.Nottara. Opere (*La drumul mare, Se face ziuă, Ovidiu*) şi balete (*Iris*), muzică simfonică şi de cameră. Cronici muzicale.

NOTTINGHAM., oraş în Marea Britanie (Anglia), pe Trent; 299 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (mecanică, textilă, chimie). Universitate (1948). Biserică (sec. 12-15). Castel (sec. 17). Muzeu. Teatru.

NOUA, numele unei culturi de la sfîrşitul epocii bronzului (sec. 14 - sec. 12 î.Hr.), răspîndită în Moldova, Transilvania, E Munteniei şi Dobrogea. Numele i-a fost dat după o suburbie a Braşovului, unde au fost pentru prima dată descoperite vestigiile acestei culturi.

NOUA CALEDONIE (fr. **NOUVELLE CALÉDONIE**), teritoriu în S-V Oceanului Pacific, aflat la 1400 km N-E de Australia, format din insula cu acelaşi nume (16,7 mii

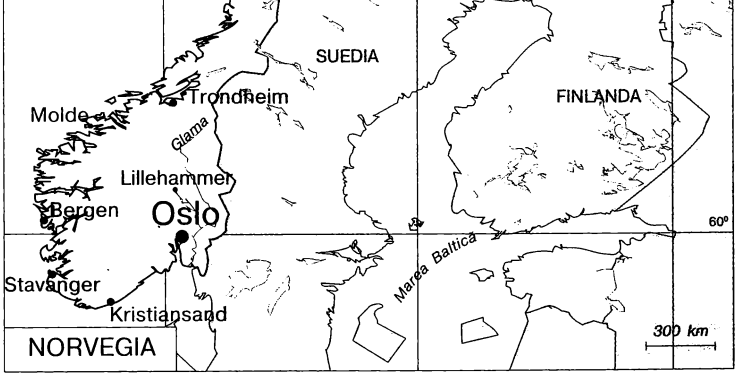

Constantin Noica

Constantin I. Nottara

km²) şi alte cîteva mici insule coraligene (Bélep, Île des Pins, Walpole); 19,05 mii km²; 170 mii loc. Centrul ad-tiv: *Nouméa*. Principala insulă se caracterizează printr-un relief muntos şi o climă subtropicală. Păduri tropicale în E, vegetaţie de savană în V. Expl. şi prelucrarea nichelului (locul 3 pe glob). Culturi de manioc, sorg, porumb. Creşterea animalelor . Descoperită de J.Cook în 1774, Noua Caledonie este anexată de Franţa în 1853. Din 1958, teritoriu de peste mări al Franţei.

NOUA GUINEE (IRIAN), mare insulă în V Oceanului Pacific, la N de Australia (a doua ca întindere din lume); 831 mii km²; 4,3 mil. loc. Culmi muntoase înalte străbat insula pe direcţia N-V—S-E. Climă ecuatorială (în N) şi subecuatorială (în S). Păduri ecuatoriale. Culturi de cafea , cocotieri. Partea vestică a insulei face parte din Indonezia, iar în E s-a constituit statul Papua-Noua Guinee. Reprezintă unul dintre centrele sculpturii primitive din Oceania. —Descoperită în sec. 16 de spanioli şi portughezi. Din 1828, sub ocupaţie olandeză. Ulterior, disputată între Germania şi Marea Britanie (1884). Sub administraţie australiană în 1906. Locul unor importante operaţiuni militare între 1942 şi 1945. Noua Guinee Occidentală a fost anexată Indoneziei în 1969, iar partea ei orientală şi-a dobîndit independenţa în 1975, cînd a devenit statul *Papua-Noua Guinee*.

NOUAKCHOTT, capitala Mauritaniei, situată la 8 km de ţărmul Oceanului Atlantic; 600 mii loc. Pr. centru politic, comercial şi ad-tiv al ţării. Ind. puţin dezvoltată. Oraş construit între 1957 şi 1960. Centrul ad-tiv al coloniei franceze Mauritania (din 1957). Din 1960, capitala Republicii Islamice Mauritania.

NOUA SCOŢIE (NOVA SCOTIA), peninsulă în S-E Canadei, între golful Fundy, Oceanul Atlantic, strîmtoarea Northumberland şi golful Sf. Laurenţiu; 44 mii km². Relief colinar. Climă temperat oceanică.

NOUA SCOŢIE (NOVA SCOTIA), una dintre provinciile atlantice ale Canadei; 55,5 mii km²; 870 mii loc. Centrul ad-tiv: *Halifax*. Formată din peninsula omonimă şi o insulă (Cap-Breton). Expl. de cărbuni, sare. Pomicultură. Creşterea animalelor. Pescuit intens. Disputată între englezi şi francezi în sec. 17, provincia intră sub stăpînire engleză în 1713. Din 1867 face parte din Confederaţia canadiană.

NOUA ZEELANDĂ, stat în Oceania (Pacificul de Sud), format din două insule mari (South Island şi North Island) şi din alte cîteva insule mai mici. Suprafaţa: 268,7 mii km². Populaţia: 3,68 mil. loc. Limba oficială: engleza. Capitala: *Wellington*. Culte: protestantism, catolicism. Moneda: 1 new zealand dollar = 100 cents. Oraşe pr.: Auckland, Christchurch, Manukau, Napier-Hastings, Dunedin, Hamilton. Împărţit în 13 districte provinciale. Relief muntos (Alpii Neozeelandezi), prezentînd vulcani activi (Ruapehu, Ngauruhoe). Înguste cîmpii litorale. Climă temperat-oceanică. Numeroase lacuri glaciare şi vulcanice. Păduri de conifere şi foioase, păşuni şi fîneţe. Agricultură foarte dezvoltată, bazată pe creşterea animalelor (ovine, locul 4 pe glob) şi culturi de cereale, cartofi şi pomi fructiferi. Ind. diversificată. Exportă: lînă (al 3-lea producător şi exportator mondial), carne, produse lactate, piei. Turism dezvoltat. — Populată în sec. 13-14 de triburile polineziene (maori), Noua Zeelandă este descoperită în 1642 de navigatorul olandez A.J. Tasman. Teritoriu investigat, în mai multe rînduri, în a doua jumătate a sec. 18, de navigatorul englez J.Cook, iar între 1819 şi 1821, de navigatorul rus F.F.Bellingshausen. Cucerită de Anglia în 1840, a devenit colonie engleză. Între 1843 şi 1872 au loc luptele populaţiei băştinaşe (maori) pentru libertate şi autonomie, lupte cunoscute sub numele de "războaiele maorilor". În 1907, Noua Zeelandă a obţinut statutul de dominion. În 1931, a dobîndit calitatea de membru al Commonwealth-ului. A participat la cel de-al doilea război mondial alături de Marea Britanie. Şeful statului este, *de iure*, regina Marii Britanii, reprezentată de un guvernator general.

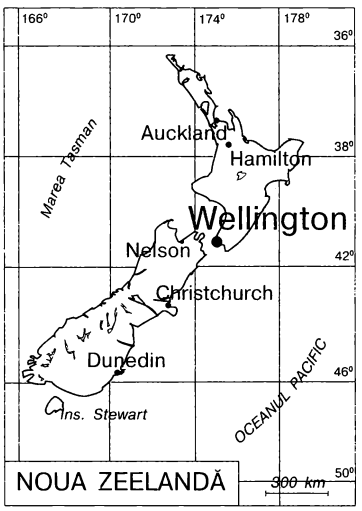

NOUL TESTAMENT, a doua parte a *Bibliei*, care conţine legămîntul încheiat de Dumnezeu prin Iisus Hristos cu toţi oamenii. De la începuturile ei, Biserica creştină a recunoscut *Noul Testament* ca fiind continutul şi criteriul tradiţiei apostolice a *Evangheliei*, sursă a doctrinei şi a eticii teologice, precum şi a practicii sale liturgice. Cu *Vechiul Testament*, *Noul Testament* se află în relaţii de complementaritate, împreună formînd expresia integrală a revelaţiei biblice. Lista cărţilor canonice ale *Noului Testament* cuprinde 27 de scrieri: cele patru *Evanghelii, Faptele Apostolilor*, cele treisprezece *Epistole* ale lui Pavel, trei *Epistole* atribuite lui Petru, una lui Iacob, una lui Iuda, *Epistola către Evrei* şi *Apocalipsa Sfîntului Ioan Teologul*. Abia în sec. 4 a fost definitivată această listă prin contribuţia Sfinţilor Atanasie şi Grigore Teologul. În paralel cu scrierile canonice, au circulat, în primele secole ale erei creştine, şi alte scrieri, devenite încă de pe atunci apocrife ale *Noului Testament*, pe care Biserica nu le-a acceptat.

NOUL TESTAMENT DE LA BELGRAD, veche versiune românească a Noului Testament, apărută în 1648, la Alba-Iulia.

NOUMÉA, oraş, centrul ad-tiv al teritoriului francez de peste mări Noua Caledonie; 74,3 mii loc. Port la Oceanul Pacific. Centru comercial şi industrial. Muzeu neocaledonian. Fondat în 1854, sub numele de *Port-de-France*.

NOVAC, personaj al baladelor populare româneşti de factură eroică (ciclul epic al *Novăceştilor*). Cîntat şi slăvit, împreună cu fiul său, Gruia, ca erou al luptelor împotriva turcilor.

NOVACI, oraş în judeţul Gorj, situat în zona de contact a munţilor Parîng cu Subcarpaţii Olteniei, în depresiunea omonimă; 6,44 mii loc. Expl. şi prelucrarea lemnului, ind. alimentară şi artizanală. Biserică de lemn (sec. 18). Menţionat documentar, ca aşezare rurală, din 1502. Se presupune că numele actual derivă de la Baba Novac, unul dintre căpitanii lui Mihai Viteazul, care şi-ar fi fixat (în 1595) tabăra militară în această zonă.

NOVACU, Valeriu (1909-1992; n. Pecica, jud. Arad), fizician român. Prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. Contribuţii în fizica particulelor elementare (*Electrodinamica, Teoria particulelor elementare, Istoria fizicii*). Membru corespondent al Acad. Rom.

NOVAE, oraş roman în provincia Moesia Inferior, situat pe malul drept al Dunării. În sec. 2-6, este puternic fortificat, devenind o importantă bază militară. Sediul unei episcopii creştine în timpul evului mediu timpuriu. Azi, *Svištov* (Bulgaria).

NOVAIA ZEMLEA (NOVAJA ZEML'A), arhipelag rusesc în Oceanul Arctic, între marea Kara şi marea Barents, format din două mari insule despărţite prin strîmtoarea Matocikin Şar; 82,6 mii km². Relief muntos. Climă aspră. Acoperit cu gheţuri 25% din suprafaţă.

NOVA IGUAÇU, oraş în S-E Braziliei (Rio de Janeiro); 1,09 mil. loc. Ind. mecanică, chimică, alimentară. Centru comercial.

NOVÁK, Arne (1880-1939), critic şi istoric literar ceh. Studii şi sinteze critice (*Jan Neruda, Istoria literaturii cehe din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre*).

NOVÁK, Vitezslav (1870-1949), compozitor ceh. Elev al lui Dvořák. Influenţat de impresionism în domeniul armoniei. Opere (*Karlstejn*), lucrări simfonice şi vocal-simfonice, muzică de cameră, cantate.

NOVALIS (pseudonim al lui *Friedrich Leopold von Hardenberg*; 1772-1801), poet german. Unul dintre cei mai renumiţi poeţi romantici germani. Reprezentant al Cercului romanticilor de la Jena (alături de fraţii Schlegel, Fichte). Creaţie literară de o mare originalitate şi diversitate (lirică: *Imnuri către noapte*; romanul *Heinrich von Ofterdingen*; eseuri: *Creştinătatea sau Europa*), influenţată de filozofia romantică (Fichte, în special), cultivînd idealismul magic şi misticismul eclectic.

NOVARA, oraş în N Italiei (Piemonte), la V de Milano, centrul ad-tiv al provinciei; 102,4 mii loc. Centru comercial şi cultural. Industrii. Monumente din sec. 15-19. Muzee.

NOVELLI, Ermete (1851-1919), actor italian. Excelent interpret al unor roluri comice şi tragice din Shakespeare, Molière, Goldoni.

NOVERRE, Jean Georges (1727-1810), balerin şi coregraf francez. Creatorul baletului clasic. Lucrări estetice (*Scrisori despre dans*). A colaborat la realizarea unor spectacole coregrafice pe muzică de Gluck (*Medeea şi Iason*) şi Mozart (*Micile nimicuri*).

NOVGOROD, oraş în Federaţia Rusă, la N de lacul Ilmen; 229 mii loc. Centru comercial, turistic şi industrial. Catedrala "Sfînta Sofia" (1045-1050). Biserica mănăstirii Iurev (1119). Biserici din sec. 14, în care se găsesc icoane pictate de Teofan Grecul (1378). Muzeu istoric. — Vechi oraş din Rusia, atestat din 859. Situat la întretăierea drumului care unea Marea Baltică cu Marea Neagră, Novgorodul a fost un însemnat centru comercial şi meşteşugăresc (avînd legături cu Hansa). Unul dintre cele mai strălucite centre ale civilizaţiei ruseşti din sec. 13. Capitală a republicii feudale Novgorod (1136-1478), constituită în urma fărîmiţării Rusiei kievene. În 1478, a intrat în componenţa statului centralizat rus. Devastat în 1570 de Ivan al IV-lea.

NOVIKOV, Piotr Sergheevici (n. 1938), matematician rus. Lucrări de teoria funcţiilor, ecuaţii ale fizicii matematice, logică matematică, teoria mulţimilor, cele mai importante fiind cercetările din geometria şi topologia algebrică. Medalia Fields (1970).

NOVI SAD, oraş în Serbia, port la Dunăre, centrul ad-tiv al regiunii autonome Vojvodina; 170 mii loc. Centru comercial şi industrial (construcţii mecanice şi electrice, rafinării de petrol). Piaţă agricolă. Universitate (1960). Muzee.

NOVÎI VIK, publicaţie bilunară, politică şi social-culturală, pentru populaţia ucraineană din România. Apare la Bucureşti, din mai 1949.

NOVOCERKASSK (NOVOČERKASSK), oraş în Federaţia Rusă, în Delta Donului, la E de Rostov pe Don; 187 mii loc. Construcţii de locomotive şi vapoare. Centru cultural.

NOVOKUZNEŢK (NOVOKUZNECK), oraş în Federaţia Rusă, în bazinul Kuzbass; 600 mii loc. Principalul centru industrial al Kuzbassului, situat în Siberia apuseană (siderurgie şi metalurgie). Centru cultural. Între 1932 şi 1961 s-a numit *Stalinsk*.

NOVOMOSKOVSK, oraş în Federaţia Rusă, în regiunea industrială centrală a ţării, la 231 km S-E de Moscova; 146 mii loc. Centru industrial (chimie) şi cultural. Biserică (sec. 18). Vechile nume: *Bobriki* şi *Stalinogorsk* (1934-1961).

NOVOROSSIISK (NOVOROSSIJSK), oraş în Federaţia Rusă, port la Marea Neagră; 186 mii loc. Terminal petrolier. Industrii.

NOVOSIBIRSK, oraş în Federaţia Rusă, port pe Obi; 1,43 mil. loc. Metropolă a Siberiei Occidentale, port fluvial. Mare centru industrial, cultural şi ştiinţific. Universitate (1959). Întemeiat la sfîrşitul sec. 19. Pînă în 1926 s-a numit *Novonikolaevsk*.

NOVOTNÝ, Antonin (1904-1975), om politic din fosta Cehoslovacie. Demnitar comunist, preşedinte al ţării între 1957 şi 1968 (cînd a fost destituit din toate funcţiile).

NOWA HUTA, oraş în S Poloniei, aproape de Cracovia; 207 mii loc. Principalul centru siderurgic al ţării, creat în 1951. Industrii.

NTOMBI, regină a Swazilandului (din 1983), una dintre soţiile regelui Sobhuza II, care a asigurat regenţa pînă la majoratul prinţului Makomsimvelo (în 1988).

NUBIA, regiune deşertică în Africa de Nord-Est, de o parte şi de alta a graniţei egipteano-sudaneze. Alt.: 350-1000 m. Precipitaţii: c. 25 mm /an. Terenuri cultivate în Valea Nilului (zona cataractelor). Regiune istorică, numită de egipteni *Ţara Kuş*, iar de greci *Etiopia*. Temporar sub stăpînirea Egiptului în milen. 3-2 î. Hr. În sec. 10 î.Hr., s-a constituit într-un puternic regat nubian cu reşedinţa la Napata, pe Nil.

NUCET, comună în judeţul Dîmboviţa. Mănăstirea Nucet, cu biserica Sf. Gheorghe, zidită la sfîrşitul sec. 15 şi menţionată documentar la 15 dec. 1501 (refăcută în 1746 şi apoi reclădită în 1840-1849).

NUCET, oraş în judeţul Bihor, la poalele Munţilor Bihorului, în zona depresionară a Beiuşului; 2,77 mii loc. Expl. de marmură. Ind. alimentară şi textile. Biserică (sec. 18).

NUCI, comună în judeţul Ilfov. Biserici din sec. 18; conac (sec. 17).

NUEVA ESPARTA, stat în N Venezuelei; 1,2 mii km^2; 134,6 mii loc. Capitala: *La Asunción*. Culturi tropicale. Creşterea animalelor.

NUEVO LAREDO, oraş în Mexic (Tamaulipas), pe Rio Grande; 218 mii loc. Expl. de petrol. Centru comercial.

NUEVO LEÓN, stat în N-E Mexicului; 64,6 mii km^2; 2,76 mil. loc. Capitala: *Monterrey*. Expl. forestiere. Agricultură dezvoltată.

NUFĂRU, comună în judeţul Tulcea. Localitate menţionată documentar în sec. 10, cu numele de *Prislava*. Pînă în 1964, s-a numit *Ada Marinescu*.

NUFÚD (NEFOUD), deşert de nisip în N-V Arabiei Saudite. Suprafaţa: 50 mii km^2. Precipitaţii: c. 100 mm/an.

NUJIANG, numele chinezesc al cursului superior al fluviului *Salween*.

NUJOMA, Sam Daniel (n. 1929), om politic namibian. Lider al luptei pentru eliberarea naţională a poporului namibian. Preşedinte (din 1959) al Organizaţiei Poporului din Africa de Sud-Vest (SWAPO). Primul preşedinte al Namibiei independente (din 1990).

NUKU'ALOFA, capitala statului Tonga, de pe insula Tongatapu; 25 mii loc. Centru cultural şi comercial.

NUKU-HIVA, cea mai mare insulă din arhipelagul Marchize (Melanezia); 482 km^2; 1,79 mii loc. Oraş pr.: Taiohae. Relief muntos vulcanic. Păduri tropicale.

NUKUS, oraş în Uzbekistan, pe Amu-Daria; 123 mii loc. Industrii. Centru cultural.

NUMANTIA, oraş străvechi în N-E Peninsulei Iberice. Locuit neîntrerupt de la sfîrşitul neoliticului, Numantia devine în sec.3-2 î.Hr. centrul celtiberilor. Cucerit în 133 î.Hr. de către Publius Cornelius Scipio.

NUMA POMPILIUS, cel de-al doilea rege legendar al Romei, de origine sabină, care ar fi domnit între anii 715 şi 673 î. Hr. Îi sînt atribuite reforme religioase şi administrative, precum şi instituirea calendarului roman.

NUMAZU, oraş în Japonia (Honshū), port la golful Suruga; 204 mii loc. Industrii. Staţiune de iarnă.

NUMENIOS din APAMEIA (sec. 2 d.Hr.), filozof grec. Iniţial neopitagoreic, a fost mai tîrziu influenţat de filozofia platoniciană, devenind un autentic precursor al neoplatonismului. Foarte apreciat de Plotin.

NUMERI, cartea a patra din cele cinci *Cărţi ale lui Moise* (*Pentateuhul*), al cărei nume i-a fost dat după recensămîntul poporului evreu în deşert, cu care şi începe această scriere. Cuprinde istoria peregrinării poporului evreu în deşertul Arabiei după ieşirea din Egipt şi pînă la intrarea lui în teritoriul de la E de Iordan.

NUMERIAN (Marcus Aurelius Numerius) (?-284), împărat roman (283-284). Fiu al lui Carus. Asasinat de socrul său, Aper.

NUMIDIA, regiune istorică, apoi regat (sec. 3-1 î. Hr.) în N Africii (pe teritoriul actual al Algeriei răsăritene şi al Tunisiei apusene). În anul 46 î.Hr., devine provincie romană. Ocupată de vandali (429), recucerită de bizantini (533), Numidia intră sub stăpînire arabă la sfîrşitul sec. 7.

NUMITOR, rege legendar în cetatea italică Alba Longa, urmaş al lui Enea. Tatăl Rheei Silvia şi bunicul lui Romulus şi Remus. Detronat de Amulius, fratele său.

NÚÑEZ, Rafael (1825-1894), om de stat columbian. Preşedinte al ţării în mai multe rînduri (1880-1882, 1884-1886, 1887-1894).

NURIEV, Rudolf Hametovici (1938-1993), balerin, maestru de balet şi dirijor de origine rusă. Tehnică de dans excepţională. A jucat pe scena Teatrului "Kirov" din Sankt Petersburg, în Baletul Regal al Marii Britanii, în trupa de balet a Operei din Paris. Pentru el, au montat piese maeştri ca M.Béjart, R.Petit, I.Ashton. Roluri irepetabile în *Furtuna, Baiadera, Romeo şi Julieta, Paradisul pierdut, După-amiaza unui faun, Lacul lebedelor*. Director de dans la Opera din Paris (1983-1989).

NURI AL SAID (1888-1958), general şi om politic irakian. Prim-ministru în mai multe rînduri (între 1930 şi 1958). A fost executat în iul. 1958 de partida adversă.

NÛRISTÂN (KĂFIRISTÂN), regiune muntoasă cu altitudini care depăşesc 5000 m în Afghanistan, la E de Kabul, brăzdată de afluenţii rîului Kabul.

NURMI, Paavo (1897-1973), atlet finlandez. În perioada 1920-1930, a dominat cursele de fond şi semifond, realizînd 22 recorduri mondiale şi obţinînd şapte medalii de aur şi trei de argint la Jocurile Olimpice de la Anvers, Paris şi Amsterdam.

NÜRNBERG, oraş în Germania (Bavaria); 485,7 mii loc. Vechi centru industrial. Construcţii de maşini-unelte, motoare navale, automobile şi de aparataj electrotehnic (firma "Siemens"); produse chimico-farmaceutice (firma "Bayer"). Centru cultural şi universitar, una dintre capitalele protestantismului. Universitate, institute de cercetare. Monumente numeroase: castel medieval (început din sec. 11), Kaiserburg (sec. 12-16), Sebalduskirche (sec. 13-14) şi Lorenzkirche (sec. 13-14). Atestat documentar din 1040, devine oraş imperial în 1219. Unul dintre cele mai mari centre culturale şi artistice din Europa sec. 15-16. — **Procesul de la ~**, proces intentat

unui număr de 20 de membri ai partidului nazist şi la opt organizaţii acuzate de crime de război. S-a judecat între 20 nov. 1945 şi oct. 1946 în faţa unui tribunal militar internaţional, înfiinţat în 1945, prin acordul de la Londra dintre fosta URSS, Franţa, Marea Britanie şi SUA.

NUŠIĆ, Branislav (1864-1938), scriitor sîrb. Comedii de moravuri (*Deputatul poporului, Un om obişnuit, Doamna Ministru*) în care satirizează regimul poliţienesc şi birocraţia. Proză realistă. Romanul umoristic *Copilul comunei*, memorialistică. Drame istorice şi patriotice.

NUŞENI, comună în judeţul Bistriţa-Năsăud. Muzeu etnografic. Biserici reformate din sec. 17 şi 18. Satul Nuşeni apare menţionat documentar, prima oară, în 1305.

NUŞFĂLĂU, comună în judeţul Sălaj. În perimetrul satului a fost descoperită o necropolă tumulară de incineraţie (sec. 8-9). Biserică construită în anii 1450-1480, cu turn din 1783 şi transformări din sec. 19-20; castelul Bánffy (sec. 16), cu parc. Satul omonim, atestat documentar din 1213.

NUT (în mitologia egipteană), zeiţa bolţii cereşti. Fiică a lui Shu, zeul aerului, şi soţia lui Geb (Pămîntul), zeiţa i-a născut pe Osiris, Horus, Seth, Isis şi Nephthys.

NUUK, oraş din Groenlanda, situat pe un fiord al coastei occidentale a insulei. Centru ad-tiv; 10 mii loc. Port de pescuit. Vechiul nume: *Godthåb*.

NYÁRÁDY Erasmus Iulius (1881-1966; n. Ungheni, jud. Mureş), botanist de naţionalitate maghiară din România. Contribuţii la cunoaşterea şi studierea florei României, cea a munţilor Tatra şi a litoralului Mării Adriatice. A condus activitatea de redactare a monumentalei lucrări *Flora Republicii Socialiste România*. Acad.

NYASA (MALAWI), lac tectonic navigabil în S-E Africii, în cadrul Marelui Graben Est-African, la 472 m alt., între statele Malawi, Tanzania şi Mozambic; 30,8 mii km^2. Ad. max.: 707 m. Pescuit. Turism.

NYERERE, Julius Kambarage (n. 1922), om politic tanzanian. Preşedinte-fondator al partidului Uniunea Naţională Africană din Tanganyika (1954-1977) şi al Partidului Revoluţionar din Tanzania (din 1977). Prim-ministru (1961-1962) şi preşedinte al Republicii Tanganyika (1962-1964), respectiv, al Republicii Unite Tanzania (între 1964 şi 1985).

Julius Kambarage Nyerere

NYIRAGONGO, vulcan activ în Republica Democratică Congo, în munţii Virunga, la N—N-E de lacul Kivu; alt.: 3470 m.

NYÍREGYHÁZA, oraş în N-E Ungariei, la N de Debreţin; 114 mii loc. Industrii.

NYKÖPING, oraş în Suedia, port la Marea Baltică; 65,9 mii loc. Centru industrial. Importante vestigii ale unor castele medievale şi renascentiste.

NYROP, Kristoffer (1858-1931), lingvist şi filolog danez. Autorul unei monumentale *Gramatici istorice a limbii franceze*, în 6 vol. Studii de romanistică şi de lingvistică generală (*Lingvistica şi istoria moravurilor*).

NYSA ŁUŻYCKA, denumirea poloneză a rîului *Neisse*.

NYSTAD, denumirea suedeză a oraşului finlandez *Uusikaupunki*. — **Tratatul de pace de la ~**, tratat care marchează sfîrşitul Războiului Nordului (1700-1721), încheiat între Rusia şi Suedia la 30 aug. 1721, cu victoria Rusiei, care obţinea ieşirea la Marea Baltică şi stăpînirea asupra Livoniei, Estoniei şi a unei părţi din Karelia. În baza aceluiaşi tratat, Suedia primea o mare parte din Finlanda şi importante despăgubiri băneşti.

NYX (în mitologia greacă), zeiţa şi personificarea nopţii. Divinitate infernală, sălăşluind în împărăţia lui Hades. Fiică a lui Haos, i-a născut, la rîndul ei, pe Aether (Aerul), Hemere (Ziua), Nemesis (Soarta), Eris (Vrajba), Thanatos (Moartea).

O

OACI (Organizaţia Aviaţiei Civile Internaţionale), organism creat în 1944, devenit instituţie specializată a ONU, în 1947, cu sediul la Montreal. Se ocupă de dezvoltarea şi reglementarea transporturilor aeriene internaţionale şi de securitatea lor.

OAHU, insulă în arhipelagul Hawaii, între insulele Kauai (în N-V) şi Molokai (în S-E); 1,6 mii km^2; 836,2 mii loc. Oraş pr.: Honolulu. Relief muntos vulcanic (alt. max.: 1233 m). Trestie de zahăr, ananas. Pescuit. Turism (craterul vulcanic Diamond Head, reciful Nuuanu Pali). Baza militară de la Pearl Harbor.

OAKLAND, oraş în V SUA (California), port la Oceanul Pacific (golful San Francisco); 372,2 mii loc. Împreună cu San Francisco formează o conurbaţie. Nod feroviar. Centru industrial (prelucrarea şi chimizarea petrolului). Este legat de San Francisco printr-un pod lung de 13 km (Golden Gate).

OAK RIDGE, oraş în SUA (Tennessee); 28,1 mii loc. Laborator de cercetări nucleare, înfiinţat în 1943, pentru a fi construită bomba atomică (Proiectul Manhattan).

OAŞ (Munţii Oaşului), culme muntoasă joasă în lanţul vulcanic din N-V Carpaţilor Orientali. Alt. max.: 869 m (Vîrful Obîrşiei). Aspect de platou larg. Expl. de minereuri neferoase. Izvoare cu ape minerale.

OAŞ (Depresiunea ~), depresiune situată pe valea Turului, între munţii Oaş şi Gutîi. Relief variat, cu altitudini medii reduse. Cuprinde 3 compartimente: *Negreşti*, *Tîrşolţ* şi *Cămîrzana*. Climă răcoroasă, cu inversiuni de temperatură iarna. Păduri de fag şi conifere. Expl. forestiere şi miniere. Izvoare minerale (Bixad, Luna, Valea Mariei). Zonă etnografică în care tradiţiile folclorice s-au păstrat neschimbate. Serbarea cîmpenească "Sîmbra Oilor". Se mai numeşte *Ţara Oaşului*.

OATES, Joyce Carol (n. 1938), scriitoare americană. Proză realistă, care surprinde violenţa societăţii americane contemporane. Romane (*Oameni scumpi*, *Solstiţiu*, *Marya*, *Trebuie să-ţi aminteşti asta*); nuvele (*Ultimele zile*, *Roata dragostei*); poezii (*Femei îndrăgostite*).

OAXACA, oraş în S Mexicului, la 1550 m altitudine, capitala statului cu acelaşi nume; 212,9 mii loc. Resurse auroargentifere. Piaţă agricolă. Industrii. Universitate (1825). Biserică (sec. 16-17), catedrală (sec. 17). Muzeu arheologic. Artizanat. Turism. Fondat, în 1486, de azteci, cucerit de spanioli în 1522.

OAXACA, stat în Mexic; 95,4 mii km^2; 3,02 mil. loc. Capitala: *Oaxaca*. Expl. de antimoniu, aur, argint, sare şi expl. forestiere. Culturi tropicale. Turism. Situri arheologice. Complexul Monte Albán, centrul vechii culturi a zapotecilor. Cucerit de spanioli în 1522.

OBCINELE BUCOVINEI, complex muntos în N-E Carpaţilor Orientali, situat între graniţa cu Ucraina (la N), Podişul Sucevei (la E), depresiunile Gura Humorului, Cîmpulung Moldovenesc şi Dornelor (la S) şi valea Bistriţei Aurii (la V). Format din culmi muntoase joase (alt.: 1200-900 m). Compartimentat în 3 subunităţi: *Obcina Mestecăniş*, *Obcina Feredeu* şi *Obcina Mare*. Reţea hidrografică densă. Păduri de conifere. Turism dezvoltat graţie prezenţei monumentelor de artă medievală românească (mănăstirile Voroneţ, Moldoviţa, Sucevita, Humor, Putna ş.a.).

OBEDENARU-GHEORGHIADE, Mihail (1839-1885; n. Bucureşti), medic şi diplomat român. Prof. univ. la Bucureşti. Intensă activitate diplomatică (la Roma, Constantinopol, Atena). Preocupări de medicină (*Cercetări asupra intoxicaţiunii palustre*), dar şi de economie, filologie, folcloristică şi istorie. Membru al unor societăţi ştiinţifice străine. Membru corespondent al Acad. Rom.

OBEID, sit arheologic în Mesopotamia, la 6 km de Ur. Necropolă. Cultura Obeid a înflorit între 4500 şi 3500 î.Hr. Ceramică.

OBEID (EL ~), oraş în centrul Sudanului (Kordofan); 140 mii loc. Nod rutier. Aeroport. Centru comercial (bumbac şi gumă arabică).

OBERAMMERGAU, localitate în Germania, în Alpii Bavarezi, la S-V de München; 5 mii loc. Turism. Din 10 în 10 ani, începînd din 1634, au loc reprezentaţii populare cu Patimile lui Iisus Hristos.

OBERHAUSEN, oraş în Germania (Renania de Nord-Westfalia), în bazinul Ruhr; 246,7 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru carbonifer. Sticlărie (sec. 12), fortăreaţă (sec. 14).

OBERLAND, denumire folosită în Elveţia pentru a desemna Alpii Bernezi.

OBERON (în legendele medievale), rege al elfilor (al duhurilor aeriene) şi soţul Titaniei. Întîlnit în *Cîntecul Nibelungilor* sau în piesele lui Ed.Spenser, W.Shakespeare, Chr.M.Wieland.

OBERTH, Hermann (1894-1980; n. Sibiu), fizician german originar din România. Unul dintre întemeietorii astronauticii moderne. A conceput (1942) primele rachete balistice de mare distanţă din lume. În 1947, a elaborat proiectul unei rachete cu 3 trepte, pentru explorarea cosmosului. Lucrări şi studii (*Racheta pentru zborul în cosmos*). Membru de onoare post-mortem al Acad. Rom.

OBI (rus. **OB'**), fluviu în V Siberiei (Federaţia Rusă); 3680 km. Izvorăşte din munţii Altai. Străbate Cîmpia Siberiei de Vest şi se varsă în marea Kara (Oceanul Arctic) printr-un estuar lung de 800 km, numit şi golful Obi. Afluent pr.: Irtîş. Pescuit. Mare hidrocentrală (la Novosibirsk). Navigabil (îngheţat 6-7 luni pe an).

OBÎRŞIA DE CÎMP, comună în judeţul Mehedinţi. Urme ale unei aşezări rurale romane (*Villa rustica*). Palat în stil neoclasic (sec. 19).

OBLIČ, Miloš (?-1389), erou sîrb. În timpul luptei de la Kosovopolje (iun. 1389) a pătruns în cortul sultanului Murad I, pe care l-a rănit mortal. Erou al baladelor sîrbeşti.

OBLUCIŢA v. **Isaccea**.

OBOGA, comună în judeţul Olt. Mănăstirea Călui (1516-1521). Ceramică populară.

OBOTE, Milton (n. 1924), om politic din Uganda. Prim-ministru (1962-1971). Preşedinte al statului (1966-1971). Înlăturat de forţele conduse de Idi Amin Dada. Reales preşedinte în 1980, rămîne la putere pînă în 1985, cînd are loc o nouă lovitură de stat.

OBRADOVIĆ, Dimitrije (Dositej) (1742-1811), prozator sîrb. Cărturar iluminist, a militat pentru unitate naţională şi organizarea învăţămîntului. Proză cu caracter educativ (*Adunarea de lucruri moraliceşti*, *Sfaturile*

înțelegerii sănătoase). Fabule. Roman pedagogic de factură autobiografică (*Viața și întîmplările*).

OBRECHT, Jacob (c. 1451-1505), compozitor flamand. Renascentist. Maestru al polifoniei. Mise, motete și compoziții laice pentru voce (*30 de cîntece pe texte franceze*).

OBREGIA, Alexandru (1860-1937; n. Iași), medic român. Frate cu Anastasie Obregia. Prof. univ. la București. Contribuții în domeniul psihiatriei. A studiat morfologia sistemului nervos, schizofrenia, paralizia generală; a introdus puncția suboccipitală în practica neurologică.

OBREGIA, Anastasie (1864-1937; n. Iași), chimist român. Frate cu Alexandru Obregia. Prof. univ. la Iași. Cercetări în domeniul stereoizomeriei coloranților și al chimiei tehnologice; contribuții la valorificarea petrolului românesc.

OBREJA, comună în județul Caraș-Severin. Urmele unei așezări aparținînd culturii Coțofeni. Biserică (1780), cu picturi murale interioare. Atestată documentar în 1547.

OBREJANU, Grigore (1911-1992; n. Tighina), pedolog român. Prof. univ. la Cluj și București. Cercetări în domeniul pedologiei ameliorative. Lucrări: *Pedologie*, *Valorificarea nisipurilor și solurilor nisipoase din România*. Acad.

OBRENOVIĆ, dinastie de prinți (1815-1842, 1858-1882) și regi (1882-1903) ai Serbiei. Mai importanți: — **Miloš Obrenović**, prinț al Serbiei (1815-1839, 1858-1860). Întemeietor al dinastiei. — **Mihail Obrenović**, prinț al Serbiei (1839-1842, 1860-1868). A dus o politică autoritară. Detronat în 1842. Rechemat, a continuat politica națională a tatălui său. A reorganizat armata și s-a orientat spre o alianță cu Rusia, îndreptată împotriva Imperiului Otoman. Asasinat. — **Milan Obrenović**, prinț (1868-1882), apoi rege al Serbiei, sub numele de Milan I (1882-1889). A declanșat două războaie împotriva Turciei (1876, 1877), în urma cărora Serbia a obținut independența, recunoscută pe plan internațional prin Congresul de la Berlin (1878). A abdicat.

O'BRIEN, James Bronterre (1805-1864), publicist și om politic irlandez. Unul dintre conducătorii mișcării chartiste. A propagat idei ale socialismului utopic.

O'BRIEN, William Smith (1803-1864), om politic irlandez. A militat pentru desfacerea uniunii anglo-irlandeze.

OBRUCEV, Vladimir Afanasievici (1863-1956), geolog și geograf rus. Lucrări în domeniul tectonicii și geomorfologiei zăcămintelor minerale (*Geologia Siberiei*).

OBSERVATORIUL, ziar politic, economic și literar, editat de G. Barițiu, la Sibiu, între anii 1878 și 1885. A militat pentru egalitatea politică și culturală a românilor din monarhia austro-ungară cu celelalte națiuni ale imperiului.

OBȘTEASCA ADUNARE, organ legislativ în Țara Românească; înființat (1929) prin Regulamentul Organic.

OBWALD v. **Unterwald**.

OCAM (Organizația Comună Africană și Mauritană), organizație care reunea statele francofone din Africa și Madagascar (retras în 1973). Organizația a funcționat din 1965 pînă în 1985.

O'CASEY, Sean (1880-1964), dramaturg și prozator irlandez. Piese inspirate din lupta irlandezilor pentru independență (*Umbra unui luptător*) sau de factură expresionistă (*Cupa de argint*, *Trandafiri roșii pentru mine*) de o remarcabilă inventivitate lingvistică. Romane autobiografice (*Trandafir și coroană*); eseuri despre teatru (*Viespea zburătoare*).

OCCAM, William of (c. 1280-1349), filozof și teolog englez. Călugăr franciscan. Precursor al empirismului modern (*Summa totius logicae*). A încercat să delimiteze știința de teologie. Discipolii lui au dezvoltat matematica și astronomia.

OCDE (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică), grupare constituită la Paris, în 1961, de statele europene, membre ale fostei Organizații Europene pentru Cooperare Economică și de Australia, Canada, SUA, Japonia (după 1964) și Noua Zeelandă, cu scopul de a favoriza dezvoltarea statelor membre și a celor în curs de dezvoltare.

OCEAKOV (OČAKOV), oraș în Ucraina, port la Nipru; 14,2 mii loc. Cetate construită în 1492 de hanul tătar Mengli-Ghirei. Numită *Kara-Kermen*. Cucerită de turci, a devenit o importantă bază navală turcească în Marea Neagră. Trece la ruși în 1788.

OCEAN (OKEANOS) (în mitologia greacă), divinitate marină, unul dintre Titani. Imaginat ca un fluviu care înconjura întreg pămîntul.

OCEANIA, totalitatea insulelor din centrul și din S-V Oceanului Pacific, răspîndite pe o suprafață de apă de c. 70 mil. km^2. Suprafața insulară: 1,3 mil. km^2; c. 10,9 mil. loc. Cuprinde patru subdiviziuni: *Melanezia* (în V), *Micronezia* (în N-V), *Polinezia* (în centru și în E) și *Noua Zeelandă* (în S-V). Insulele din Micronezia și Polinezia sînt mici, coraligene sau vulcanice, cele din Melanezia și Noua Zeelandă, mari și muntoase. Cîmpii litorale restrînse. Climă caldă și umedă. Păduri tropicale. Faună săracă. Uneori considerată continent, împreună cu Australia. Primul european care a pătruns în Oceania a fost Magellan (1521), care a descoperit insulele Mariane. Au urmat exploratorii olandezi și apoi J.Cook. În timpul celui de-al doilea război mondial, majoritatea insulelor fiind ocupate de japonezi, au fost teatrul unor lupte sîngeroase.

OCEO (OC-EO), sit arheologic în S Vietnamului, în delta fluviului Mekong. Sanctuare; canale de irigații; obiecte ornamentate (sec. 1-8) ce atestă existența artei Gupta pe acest teritoriu și influențe ale artei romane din bazinul mediteranean.

OCHIUL-DULĂULUI, numele popular al stelei *Sirius* din constelația Cîinele-Mare.

OCHOA, Severo (1905-1993), biochimist american de origine spaniolă. A demonstrat rolul important al ADN-ului în creșterea celulară. A descifrat structura codului genetic. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1959), împreună cu A.Kornberg.

OCKEGHEM, Johannes (c. 1430-1495), compozitor flamand. Reprezentant al polifoniei vocale. Cîntece profane, motete (*Ave Maria*), mise. Unul dintre maeștrii contrapunctului.

OCLAND, comună în județul Harghita. Ape minerale. Vestigii ale unei așezări daco-romane. Biserică (sec. 13), cu turn de apărare și ziduri de incintă. Biserică unitariană (1300). Biserică romano-catolică (sec. 15).

OCNA-MUREȘ, oraș în județul Alba, pe valea Mureșului; 16,1 mii loc. Salină. Expl. de argile. Industrii. Stațiune balneoclimaterică, cu ape clorosodice. Ruinele unei biserici romanice (începutul sec. 14) și ale unei cetăți (sec. 12). Castelul Teleki (1742). Biserică de lemn (sec. 18). Vestigiile unei necropole de incinerație din epoca bronzului (sec. 16-13 î.Hr.) și ale unui castru roman (sec. 2-3). Cunoscut de romani sub numele de *Salinae*. Menționată documentar în 1203, cu numele *Uioara*.

OCNA PUSTIE, lac situat în perimetrul orașului Ocna Sibiului. Format pe locul unei saline, este cel mai adînc lac de origine antroposalină din România; ad. max.: 128 m. Se mai numește *Avram Iancu*.

OCNA SIBIULUI, oraș în județul Sibiu, pe rîul Vișa, în N-V Depresiunii Sibiului; 4,4 mii loc. Stațiune balneoclimaterică. Izvoare minerale. Lacuri antroposaline (Ocna Pustie, Lacul Mîțelor, Lacul fără Fund). Biserică reformată (a doua jumătate a sec. 13) în stil romanic și cu bolți gotice (sec. 16), biserica Brîncoveanu, ctitorită de Mihai Viteazul (1600), refăcută de Constantin Brîncoveanu (1701), cu picturi murale din 1723, transformată în sec. 19, biserici (sec. 18). În arealul orașului s-au descoperit vestigiile unor așezări omenești din paleoliticul mijlociu și din neoliticul tîrziu. Menționat documentar în 1263.

OCNA-ȘUGATAG, comună în județul Maramureș. Stațiune balneoclimaterică. Biserică de lemn (1642). Porți de lemn în stil maramureșean. Rezervație forestieră (pădurea Crăiasa, cu specii de larice). Menționată documentar în 1355.

OCNELE MARI, oraș în județul Vîlcea, pe valea Oltului; 3,6 mii loc. Salină. Ape minerale (Ocnița). Stațiune balneoclimaterică din 1894. Biserica Domnească (sfîrșitul sec. 17), Biserica Adormirii (sec. 16-18). Biserici cu picturi murale (sec. 17).

OCNIȚA, oraș în jud. Edineț, Republica Moldova, la 232 km N-V de Chișinău; 12 mii loc. Industrii (utilaj tehnologic, materiale de construcție); fabrici de conserve, lactate. Stațiune avicolă. Centru pomicol. Nod de comunicații. Biserica Sf. Gheorghe (sec. 19). Muzeu. Monumentul scriitorului C.Stamati. Atestat documentar în 1897.

OCNIȚA, localitate componentă a orașului Ocnele Mari (jud. Vîlcea). Urmele unui complex de așezări omenești din epoca La Tène, aflate în jurul unor înălțimi fortificate cu terase și turnuri de apărare (sec. 1 î.Hr.-sec. 1 d.Hr.). S-au găsit mai multe fragmente ceramice, cu inscripții în alfabetul latin. Complexul de la Ocnița a fost identificat cu cetatea geto-dacică *Buridava*.

OCOLAȘUL MARE, vîrf în masivul Ceahlău; alt.: 1907 m. Cel mai înalt vîrf al masivului.

OCOLAȘUL MIC, vîrf în masivul Ceahlău; alt.: 1712 m. Se află situat la S-E de vîrful Ocolașul Mare.

OCOLIȘ, comună în județul Alba. Biserici de lemn (sec. 17-18). Rezervație forestieră cu

specii de larice (92 ha).

O'CONNELL, Daniel (1775-1847), om politic irlandez. Unul dintre conducătorii mişcării de eliberare irlandeze. A pus bazele asociaţiei "Repeal" (1840), care urmărea desfacerea uniunii anglo-irlandeze.

O'CONNOR, Feargus Edward (1794-1855), ziarist şi om politic britanic. Unul dintre conducătorii mişcării chartiste.

O'CONNOR, Flannery (1925-1964), scriitoare americană. Scrieri despre viaţa Sudului, asupra căreia s-a aplecat cu sensibilitate; romane şi nuvele (publicate postum).

ODA NOBUNAGA (1534-1582), om de stat japonez. A preluat puterea de la ultimul reprezentant al dinastiei Ashikaga; a unificat toată Japonia sub autoritatea sa.

ODASI, Tifi (Michele di Bartolomeo, zis; c. 1450-1492), poet italian. Creatorul poeziei macaronice (poemul burlesc *Macheronea*).

ODAWARA, oraş în Japonia (Honshū); 193,4 mii loc. Nod feroviar. Industrii (aparate fotografice şi de filmat).

ODENSE, oraş în Danemarca (Fionia); 171 mii loc. Nod feroviar. Universitate. Centru industrial (ind. electrotehnică, cauciuc, textile, poligrafii). Centru cultural şi turistic. Monumente din sec. 12-14. Muzee. Casa memorială "Hans Christian Andersen". Oraşul, al cărui nume provine de la zeul nordic Odin, a fost atestat în sec. 10.

ODER (pol. **ODRA**), fluviu în Europa Centrală; 912 km. Izvorăşte din Cehia (Moravia), în apropiere de unirea Sudeţilor cu Carpaţii, străbate S-V Poloniei, primeşte apele rîului Neisse, curge de-a lungul graniţei polono-germane şi se varsă în Marea Baltică. Canale navigabile.

ODESA, oraş în S Ucrainei, port la Marea Neagră; 1,11 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial (siderurgie, rafinării, ind. chimico-farmaceutică). Universitate (1865) şi alte institute de învăţămînt superior. Staţiune balneară. Numeroase clădiri în stil neoclasic. Muzee. Teatru. Operă. Întemeiat în 1794, pe o veche aşezare turcească.

Odesa. Teatrul de Operă şi Balet

ODESSA, oraş în S SUA (Texas); 89,6 mii loc. Centru de exploatare şi prelucrare a petrolului. Muzeu.

ODETS, Clifford (1906-1963), dramaturg şi scenarist american. Piese protestatare, cu elemente romantice (*În aşteptarea lui Lefty*, *Pînă în ziua morţii*), sau care reflectă drama individului în societate (*Trezeşte-te şi cîntă!*, *Băiat de aur*). Scenarii (*Gustul dulce al succesului*).

ODIN (în mitologia scandinavă), zeu al războiului, dar şi al magiei şi al inspiraţiei poetice. Conducător al zeilor, similar lui Zeus, din mitologia greacă. Locuia în Åsgard, împreună cu toţi zeii. Identificat la germani cu *Wodan* sau *Wotan*.

ODISEEA, epopee greacă, atribuită lui Homer. Compusă (probabil sec. 8-7 î.Hr.) din 24 de cînturi, povesteşte peripeţiile lui Ulise (Odiseu) de la plecarea sa din Troia pînă la întoarcerea acasă, în Itaca.

ODISEU v. **Ulise**.

ODOACRU (c. 434-493), general de neam germanic, aflat în slujba Romei. A devenit primul rege barbar al Italiei (476-493), după ce l-a înlăturat pe Romulus Augustulus, ultimul împărat al Imperiului Roman de Apus. Ucis de Teodoric, regele ostrogoţilor.

ODOBESCU, Ioan (1793-1857; n. Bucureşti), general român. Membru (iun. 1848) al Guvernului provizoriu al Ţării Româneşti.

ODOBESCU, Alexandru (1834-1895; n. Bucureşti), scriitor şi om de ştiinţă român. Fiu al lui Ioan Odobescu. Prof. univ. la Bucureşti. A condus "Revista română pentru ştiinţe, litere şi arte". Intensă activitate culturală. A susţinut principiile ortografiei fonetice. A subliniat importanţa literaturilor vechi ca modele pentru literatura modernă. Nuvele istorice de coloratură romantică (*Mihnea-Vodă cel Rău*, *Doamna Chiajna*), evocări (*Cîteva ore la Snagov*), pagini eseistice, de o mare valoare, pe teme cinegetice (*Pseudokynegeticos*). A început primele cercetări arheologice sistematice din România. Studii de arheologie (*Istoria arheologiei*, *Le trésor de Pétrossa*), de folclor comparat (*Răsunete ale Pindului în Carpaţi*, *Cîntecele poporane ale Europei răsăritene mai cu seamă în raport cu ţara, istoria şi datinele românilor*), de istorie literară (*Satira latină*, *Poeţii Văcăreşti*). Traduceri. Membru titular al Societăţii Academice Române.

ODOBEŞTI, oraş în judeţul Vrancea, pe Milcov; 8,5 mii loc. Prelucrarea lemnului. Renumit centru viticol. Staţiune de cercetări hortiviticole. Şcoală de viticultură (1899). Ruinele cetăţii Crăciuna (sec. 15), beciul domnesc de pe timpul lui Ştefan cel Mare, biserică (sec. 17), ctitorie a vistiernicului Iordache Teodorescu-Cantacuzino, biserici (sec. 18). Aici a existat Episcopatul Milcoviei, distrus de tătari în 1241. Menţionat documentar în 1288. Pe aici trecea hotarul dintre Moldova şi Ţara Românească. Importantă aşezare viticolă, din sec. 16.

ODOBEŞTI (Piemontul ~), unitate piemontană în E României, în aria de contact a Subcarpaţilor Vrancei cu Siretul Inferior; altitudine între 200 şi 350 m. Viţă de vie.

ODOBLEJA, Ştefan (1902-1978; n. Izvorul Aneştilor, jud. Mehedinţi), medic şi om de ştiinţă român. A încercat să explice fenomenele din natură cu ajutorul conexiunii inverse (legea reversibilităţii). Autor al primei variante a concepţiei cibernetice generalizate. Lucrarea pr.: *Psihologia consonantistă*. Membru post-mortem al Acad. Rom.

ODOREU, comună în judeţul Satu Mare. Biserică (1586), azi biserică reformată.

ODORHEI, depresiune în centrul României, pe cursul superior al rîului Tîrnava Mare. Lăţime: 10-15 km. Relief colinar de origine tectono-erozivă. Măguri cu altitudini de c. 700 m. Culturi de sfeclă de zahăr şi de cartofi.

ODORHEIUL SECUIESC, municipiu în judeţul Harghita, pe rîul Tîrnava Mare, în Depresiunea Odorhei; 39,03 mii loc. Industrii (construcţii de instalaţii frigorifice, filatură de bumbac, confecţii). Muzeu. Cetate (sec. 15), capelă romanică (sec. 13), biserică franciscană (sec. 18), monumente baroce din sec. 18, primărie (sec. 19). Turism. Staţiune balneoclimaterică. Vestigii ale unei aşezări din neolitic. În antichitate, castru roman şi aşezare civilă, numită *Aeropolis*. La începutul sec. 14, aşezare românească, cu numele *Villa Olachalis*. Apoi aşezare de secui, care, în timpul domniei lui Petru Rareş, intră (1538) în posesia Moldovei. Devine ulterior scaun secuiesc. Aici a fiinţat o şcoală cu predare în limba latină şi una cu predare în limba română.

OECOLAMPADIUS, Johannes (nume latinizat al lui *Johannes Hausschein*; 1482-1531), reformator religios elveţian. A promovat Reforma în şcoli şi universităţi.

OEDIP (OIDIPUS; OEDIPUS) (în mitologia greacă), erou din ciclul legendelor tebane. Predestinat să-şi ucidă tatăl (Laios, regele Tebei), Oedip (Edip) va împlini prezicerea oracolului şi se va căsători cu mama sa, Iocasta, cu care va avea patru copii (Eteocle, Polinice, Antigona şi Ismena). Descoperind tragicul adevăr, îşi scoate ochii. Evocat în tragediile lui Sofocle şi în opera lui G.Enescu. — **Complexul lui Oedip**, în concepţia lui Freud, desemnează un complex psihologic ivit în perioada infantilă, care constă în gelozia faţă de tată şi dorinţa sexuală a fiului faţă de mama sa.

OEHLENSCHLÄGER, Adam Gottlob (1779-1850), scriitor danez. Reprezentant al romantismului, reînvie mitologia nordică. Influenţat de Tieck şi Novalis. Basme dramatizate (*Aladin sau Lampa fermecată*); drame istorice (*Baldur cel Bun*), tragedii (*Hakan Jarl*), lirică (*Poezii nordice*); memorialistică (*Amintiri*).

OE KENZABURO (n. 1935), romancier japonez. Influenţat de literatura europeană, se îndepărtează de stilul tradiţional japonez. Romane care descriu angoasele societăţii contemporane (*O problemă personală*, *Jocul secolului*). Eseuri.

OEP (Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei), organizaţie a rezistenţei palestiniene, creată în 1964. Reprezentant legitim al poporului palestinian, vizează constituirea unui stat independent arab pe teritoriul fostei Palestina. Din 1987, conduce mişcarea de rezistenţă din teritoriile arabe ocupate.

OERIU, Simion (1902-1976; n. Iaşi), biochimist român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul chimioterapiei tuberculozei. Autor de manuale. Membru corespondent al Acad. Rom.

OERSTED, Hans Christian (1777-1851), fizician şi chimist danez. Prof. univ. şi director (1829) al Institutului Politehnic din Copenhaga. A descoperit (1820) devierea acului magnetic într-un cîmp electric, punînd bazele electromagnetismului.

OERTER, Alfred (n. 1936), atlet american. Campion olimpic la aruncarea discului, la 4 ediţii (1956, 1960, 1968, 1976); performanţă neegalată.

OESCUS, oraş roman, construit pe locul unei vechi aşezări tracice, în apropiere de con-

fluenţa Iskerului cu Dunărea. Reşedinţă a Legiunii a V-a Macedonica. Azi, *Ghighen* (Bulgaria).

OFFA (?-796), rege al Regatului Mercia (din vechea Anglie). Politică de expansiune în Kent şi Sussex. Pentru a apăra graniţele statului, a construit un zid de apărare la frontiera cu Ţara Galilor (*Zidul lui Offa*, lungime: 195 km).

OFFENBACH, oraş în Germania (Hessen), port pe Main, în apropiere de Frankfurt pe Main; 111,8 mii loc. Industrii. Castel din sec. 16. Menţionat în sec. 10. Distrus în timpul celui de-al doilea război mondial.

OFFENBACH, Jacques (1819-1880), compozitor francez de origine germană. Creatorul operetei clasice franceze (*Orfeu în infern*, *Frumoasa Elena*, *Pericola*, *Madame Favart*); opera fantastică *Povestirile lui Hoffmann*. A compus peste 100 de piese în ritmuri de dans (galop şi cancan).

OFIUCUS (*Ophiuchus*), constelaţie situată în regiunea ecuatorului ceresc între constelaţiile Hercule, Săgetătorul şi Scorpionul.

OGAKI, oraş în Japonia (Honshū), la 35 km N-V de Nagoya; 148,2 mii loc. Centru industrial (ind. textilă). Oraşul s-a dezvoltat în jurul unui castel din sec. 16. Sanctuar. Muzeu.

OGASAWARA, arhipelag japonez în V Oceanului Pacific; c. 104 km^2; c. 2 mii loc. Insule pr.: Chichi, Haha, Muko, Yome. Relief vulcanic. Expl. de sulf. Agricultură. Insule descoperite de spanioli în 1543. Anexate de Japonia în 1876. Bază militară în al doilea război mondial. Sub administraţia guvernului SUA din 1945 pînă în 1968. Vechiul nume: *Bonin*.

OGBOMOSHO, oraş în S-V Nigeriei (Oyo); 514 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru comercial şi industrial. Moschei şi biserici. Fondat în sec. 17.

OGINSKI, Mihal Kleofal, conte (1765-1833), compozitor polonez. Participant la insurecţia armată din 1794. A scris opere (*Zelida şi Valkur sau Bonaparte în Cairo*), cîntece patriotice, marşuri militare, piese pentru pian şi poloneze.

OGODAI (UGHEDEI), mare han mongol (1229-1241). Fiu şi urmaş al lui Genghis-Han. În timpul domniei lui, mongolii cuceresc N Chinei, Azerbaidjanul, Armenia şi Georgia.

OGOOUÉ (OGOWE), fluviu în Africa Ecuatorială (Gabon şi Republica Populară Congo); 1170 km. Izvorăşte din Republica Populară Congo, în apropierea graniţei cu Gabon şi se varsă printr-o deltă în Golful Guineei (Oceanul Atlantic), la S de capul Lopez. Navigabil parţial. Descoperit şi explorat de Paul Belloni du Chaillu în 1857.

OGYGIA, insulă legendară stăpînită de nimfa Calipso. Menţionată în *Odiseea*.

OHANESIAN, David (n. 1927, Bucureşti), cîntăreţ de operă român. Repertoriu vast. S-a distins în *Oedip* de G.Enescu.

O'HENRY (pseudonim al lui *William Sydney Porter*; 1862-1910), scriitor american. A executat în genul satirii. A scris peste 500 de nuvele şi schiţe (*Verze şi regi*, *Numai afaceri* ş.a.).

O'HIGGINS, Bernardo (1776-1842), om politic chilian. Unul dintre conducătorii luptei pentru independenţa coloniilor spaniole din America (1817). Primul şef al statului independent (1818). Demisionează în 1823, în faţa ofensivei unei armate conduse de generalul Ramón Freire.

OHIO, rîu în E SUA, afluent al fluviului Mississippi; 1580 km. Izvorăşte din munţii Alegani. Hidrocentrale. Navigabil. Descoperit în 1669 de Robert Cavelier de La Salle. Francezii au construit forturi de-a lungul rîului. Importantă rută pentru pionierii care mergeau spre Vest.

OHIO, stat în N-E SUA, între rîul Ohio şi lacul Erie; 116,1 mii km^2; 10,8 mil. loc. Capitala: *Columbus*. Ind. siderurgică, ind. chimică. Expl. de cărbuni, petrol, minereuri de fier. Agricultură. Legumicultură. Creşterea animalelor. Turism. Parcuri şi rezervaţii naturale.

OHLIN, Bertil (1899-1979), economist suedez. Prof. univ. la Copenhaga şi Stockholm. Studii despre comerţul internaţional (*Teoria comerţului*, *Comerţ internaţional*, *Restructurare economico-internaţională*). Premiul Nobel (1977), împreună cu J.E.Meade.

OHM, Georg Simon (1787-1854), fizician german. Prof. univ. la München. Cercetări de electricitate, optică şi acustică. A studiat trecerea curentului electric prin conductori, stabilind legea care îi poartă numele, precum şi unitatea de măsură.

OHOTSK (Marea ~), mare în bazinul Oceanului Pacific, în N-E Asiei; comunică cu Marea Japoniei prin strîmtorile Tătară şi La Pérouse; 1,6 mil. km^2. Ad. max.: 3372 m; ad. medie: 1500 m. Port pr.: Magadan (Rusia). Aici se varsă fluviul Amur. Pescuit. Iarna, blocadă de gheaţă.

OHRID, oraş în Macedonia, pe ţărmul lacului omonim; 265 mii loc. Aeroport. Staţiune climatică. Biserici bizantine: Sveata Sofia (sec. 11), Sveti Clement (sec. 13). Turism. Între 1018 şi 1767 a fost centrul unui arhiepiscopat bulgar.

OHRID (OHRIDA), lac în Peninsula Balcanică, la graniţa dintre Albania şi Macedonia; 350 km^2. Ad. max.: 285 m. De aici izvorăşte Drinul Negru.

OIA-SHIVO, curent marin în bazinul Oceanului Pacific, care se deplasează de la N la S, de-a lungul coastelor estice ale insulelor Kurile şi Hokkaidō. Curent rece. Cunoscut şi sub denumirea de *Curentul Kurilelor*.

OIM (Organizaţia Internaţională a Muncii), organ creat în cadrul Tratatului de la Versailles (1919) şi care a devenit în 1946 prima instituţie specializată a ONU; sediul la Geneva. Obiectivul este de a contribui la ameliorarea condiţiilor de muncă în lume.

OINACU, comună în judeţul Giurgiu. Vestigii ale unei necropole sarmatice (sec. 2-3) şi ale uneia de tip Sîntana de Mureş (sec. 3-4).

OISE, rîu în N Franţei, afluent al Senei; 302 km. Izvorăşte din V munţilor Ardeni. Navigabil. Canale de legătură cu Aisne şi Somme.

OISTRAH, David Fiodorovici (1908-1974), violonist şi pedagog rus. Prof. la Conservatorul din Moscova. Instrumentist virtuoz, a interpretat lucrări din repertoriul clasic şi contemporan (Haceaturian, Şostakovici, care a compus special pentru el *Concertul nr. 1 pentru vioară*).

OITA, oraş în Japonia (Kyūshū), port la Oceanul Pacific; 344,8 mii loc. Aeroport. Prelucrare a petrolului. Pescuit.

OITUZ, rîu, afluent al Trotuşului în dreptul muncipiului Oneşti; 57 km. Izvorăşte din N Munţilor Vrancei, de la 875 m altitudine.

OITUZ, pas în Carpaţii Orientali, între culmile sudice ale munţilor Nemira şi cele ale Munţilor Vrancei, situat la 865 m altitudine. Face trecerea dintre Moldova (depresiunea Tazlău-Caşin) şi Transilvania (depresiunea Braşov). Teatru de luptă în primul război mondial; trei bătălii în care armatele române au oprit pătrunderea forţelor germano-austro-ungare în Moldova (1916-1917).

OITUZ, comună în judeţul Bacău. Centru de artă populară. Izvoare minerale. S-a mai numit *Grozeşti*.

OJDULA, comună în judeţul Covasna, în N-E depresiunii Tîrgul Secuiesc, la poalele Munţilor Vrancei. Cetate ţărănească (sec. 15). Aici s-a descoperit un tezaur conţinînd drahme şi un denar roman emis în 89 î.Hr. Localitate menţionată documentar în 1332.

OJOS DEL SALADO, vîrf în Anzii Sudici, la graniţa dintre Chile şi Argentina. Alt.: 6900 m.

OKA, rîu în Rusia, afluent al Volgăi; 1480 km. Izvorăşte din Podişul Central Rusesc şi trece prin Oriol, Reazan. Navigabil.

OKARA, Gabriel (n. 1921), poet şi prozator nigerian de limbă engleză. Glorifică valorile tradiţionale africane. Volum de poezii (*Invocarea pescarului*). Roman simbolic (*Vocea*).

OKAVANGO, mlaştină în N Botswanei, la N de lacul Ngami; 10 mii km^2. Este alimentată de rîul Okavango.

OKAYAMA, oraş în N Japoniei (Honshū); 545,7 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (textile). Universitate. Artizanat (ceramică, ţesături). Pescuit de corali şi perle. Parc (sec. 18).

O'KEEFFE, Georgia (1887-1986), pictoriţă americană. Reprezentantă a curentului avangardist. Naturi moarte. Peisaje. A pictat, cu predilecţie, flori.

OKEFENOKEE, mlaştină în S-E SUA (Georgia şi Florida); 1,55 mii km^2. Rezervaţie naturală (specii rare de păsări, aligatori; păduri virgine).

OKINAWA, insulă din arhipelagul japonez Ryukyu, între Oceanul Pacific şi Marea Chinei de Est; 1,3 mii km^2; 1,22 mil. loc. Oraş pr.: *Naha*. Relief de cîmpie şi dealuri. Climă subtropicală. Orez, trestie de zahăr, citrice, banane. Lupte sîngeroase în al doilea război mondial. Ocupată de SUA (1945-1972). Bază militară americană.

OKLAHOMA, stat în partea central-sudică a SUA; 181,1 mii km^2; 3,14 mil. loc. Capitala: *Oklahoma City*. Expl. de petrol şi de gaze naturale. Petrochimie. Agricultură. Primii

Jacques Offenbach

O'Henry

europeni care au explorat acest teritoriu au fost spaniolii. Francisco Vázquez de Coronado a traversat partea de V a statului în 1541.

OKLAHOMA CITY, oraş în SUA, capitala statului Oklahoma; 958,8 mii loc. Nod feroviar. Ind. aeronautică. Expl. şi prelucrarea petrolului. Universitate. Teatre. Orchestră simfonică. Muzee. Parcuri.

OKUMA SHIGENOBU (1838-1922), om politic japonez. Unul dintre miniştrii cu merite în modernizarea economiei ţării. A militat pentru adoptarea unei Constituţii, care a fost promulgată în 1889.

OLAF v. **Olav**.

OLAH, Tiberiu (n. 1928, Arpăşel, jud. Bihor), compozitor român. Muzică simfonică şi vocal-simfonică (oratoriul *Constelaţia omului*), de cameră, instrumentală, corală şi de film (*Mihai Viteazul*).

OLAHUS, Nicolaus (1493-1568, n. Sibiu), umanist român. Secretar şi consilier (din 1522) la Curtea regelui Ungariei, Ludovic II. A însoţit în exil pe văduva acestuia, regina Maria de Habsburg. Episcop de Zagreb (din 1543), iar apoi (din mai 1553) arhiepiscop de Strigoniu şi primat al Ungariei. Regent (din 1562) al Coroanei maghiare. Adept al Contrareformei. În Ţările de Jos a stabilit legături cu umaniştii, fiind apreciat de Erasm din Rotterdam, cu care a purtat o bogată corespondenţă. Scrieri istorice (*Hungaria*, lucrare cu caracter istorico-etnografic, cu referiri la ţările române, şi *Chronicon*); versuri.

ÖLAND, insulă suedeză în Marea Baltică, separată de continent prin strîmtoarea Kalmar; 1,3 mii km^2; 24,9 mii loc. Oraş pr.: Borgholm. Agricultură. Creşterea animalelor. Pescuit.

OLANDA (Regatul Ţărilor de Jos), stat în Europa de Vest, la Marea Nordului. Suprafaţa: 40,84 mii km^2. Populaţia: 15,74 mil. loc. Limba oficială: olandeza. Capitala: *Amsterdam*, *Haga* (reşedinţă regală şi a guvernului). Culte: catolicism, protestantism ş.a. Moneda: 1 gulden = 100 cents. Împărţit în 12 provincii. Oraşe pr.: Rotterdam, Utrecht, Eindhoven. Relief de cîmpie cu altitudini sub 50 m; mare parte a ţării se află sub nivelul mării (poldere). În S-E se află o porţiune din munţii Ardeni. Climă temperată oceanică. Expl. de cărbuni, petrol, gaze naturale şi sare gemă. Produce: energie electrică, fontă, oţel, aparataj electrotehnic, nave maritime şi fluviale, avioane, produse chimice, medicamente. Agricultură performantă. Creşterea animalelor. Floricultură. Pescuit. Turism. Exportă produse alimentare, lapte, brînzeturi, unt, carne, peşte. — Teritoriul Olandei, locuit în antichitate de triburi germanice (batavi, frizi), a fost ocupat parţial în sec. 1 î.Hr. de romani, iar în secolele următoare de franci şi saxoni. În evul mediu face parte, împreună cu Belgia, Luxemburg şi N Franţei, din regiunea istorică numită Ţările de Jos. În urma răscoalei antispaniole (1572), cele 7 provincii nordice îşi proclamă independenţa. S-a constituit Republica Independentă a Provinciilor Unite (numită, din 1609, Olanda), recunoscută prin Pacea westfalică (1648). În sec. 17, devine cea mai mare putere comercială din Europa, stăpînind un întins imperiu colonial în Asia, Africa şi America. În urma războaielor anglo-olandeze (sec. 17-18), pierde puterea maritimă şi colonială într-o serie de colonii. În 1794, Napoleon a creat aici Republica Batavă, transformată în 1806 în regat dependent de Franţa, pînă în 1814. Prin hotărîrea Congresului de la Viena (1814-1815), Olanda a fost reunită cu Belgia şi Luxemburg în Regatul Ţărilor de Jos Unite, care durează pînă în 1890. În timpul primului război mondial, Olanda rămîne neutră. Ocupată de trupele germane (1940-1945). În 1947, participă la constituirea Benelux-ului. Membră a NATO (1949), CECO (1951), UEO (1954) şi CEE (1957). Monarhie constituţională ereditară.

OLAV (OLAF), numele mai multor regi ai Norvegiei. Mai importanţi: — **Olav I Tryggvesson** (c. 968-1000), rege (995-1000). A introdus creştinismul în ţară. Înfrînt şi ucis de danezi. — **Olav II Haraldsson, zis cel Sfînt** (c. 995-1030), rege (1015-1028). A reunificat statul norvegian, dar a fost înfrînt de Canut cel Mare al Danemarcii, care a cucerit Norvegia. Canonizat.

OLĂNESCU, Gheorghe A. (1905-1986; n. Olăneşti, jud. Vîlcea), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări în domeniul bolilor renale şi căilor urinare. Membru corespondent al Acad. Rom.

OLĂNEŞTI v. **Băile Olăneşti**.

OLBERS, Wilhelm (1758-1840), astronom german. A descoperit doi asteroizi (Pallas şi Vesta) şi cinci comete.

OLBIA, colonie grecească întemeiată de milesieni la sfîrşitul sec. 7 î.Hr., pe coasta de N a Mării Negre, la gura fluviului Hypanis (Bugul de astăzi).

OLBRACHT, Ivan (pseudonim al lui *Kamil Zeman*; 1882-1952), scriitor ceh. Unul dintre reprezentanţii prozei cehe moderne. Romane de substanţă socială sau de analiză psihologică (*Temniţa cea mai grea*, *Strania prietenie a actorului Jesen*). Schiţe, nuvele. Publicistică. Memorii.

OLDENBURG, oraş în Germania (Saxonia Inferioară), port fluvial pe canalul Weser-Ems; 141 mii loc. Nod feroviar. Industrii (ind. electrotehnică, chimică, poligrafică). Castel (sec. 17-18), biserică (sec. 18). Muzee. Atestat documentar la 1108. Mare ducat din sec. 19 pînă la sfîrşitul primului război mondial.

OLDHAM, oraş în Marea Britanie (Anglia), în conurbaţia Manchester; 105,7 mii loc. Industrii (optică, chimică şi electrotehnică). Unul dintre cele mai mari parcuri din zonă (Alexandra Park, 24 ha).

OLDUVAI GORGE, sit arheologic în N Tanzaniei, în apropierea lacului Eyasi. Aici s-au descoperit unelte şi fosile (*Australopithecus robustus* şi *Australopithecus africanus*, urmaţi de *Homo erectus* şi *Homo sapiens*).

OLEG (?-912), cneaz rus. Potrivit letopiseţelor, a domnit din 879 la Novgorod, iar din 882 şi la Kiev. A lărgit hotarul Rusiei kievene şi a purtat lupte, în 907 şi 911 cu Imperiul Bizantin.

OLENIOK (OLEN'OK), fluviu în N Siberiei (Rusia); 2292 km. Izvorăşte din Podişul Siberiei Centrale şi se varsă în marea Laptev. Pescuit. Navigabil parţial.

OLIMP, staţiune balneoclimatică în judeţul Constanţa. Situată pe ţărmul Mării Negre, la 7 km N de Mangalia. Hoteluri elegante, cu arhitectură modernă.

OLIMP (gr. **OLYMPOS**), masiv muntos în

Bernardo O'Higgins

Georg Simon Ohm

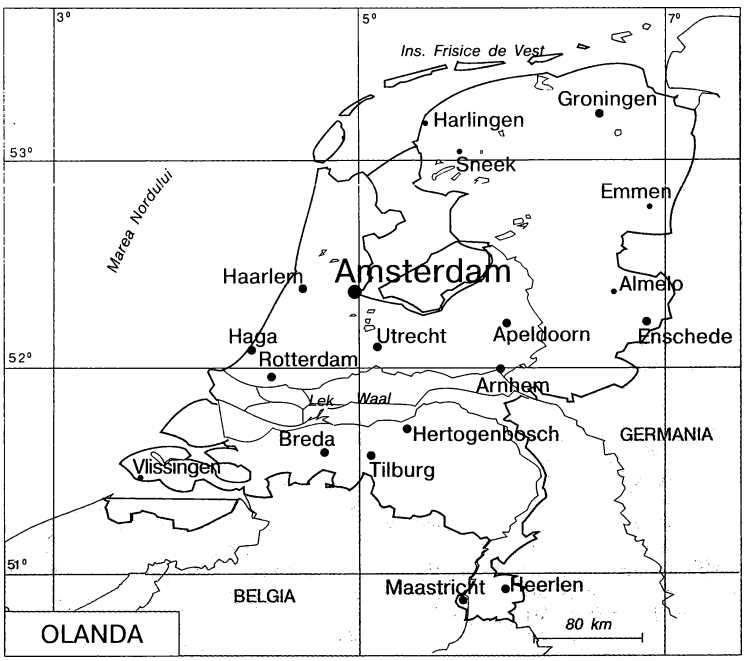

Grecia, situat în depresiunea Tesalia. Alt. max.: 2918 m. În mitologia greacă, lăcaş al zeilor.

OLIMPIA (OLYMPIA), oraş în Grecia antică, în N-E Peloponesului (Elida). Vestit prin templul ridicate în cinstea Herei (sec. 6 î. Hr.) şi mai ales prin cel închinat lui Zeus Olimpianul, în interiorul căruia trona statuia zeului, în aur şi fildeş, creată de Fidias (sec. 5 î. Hr.), una dintre cele şapte minuni ale lumii antice. Aici s-a mai descoperit statuia lui Hermes, operă a lui Praxitele. Centrul Jocurilor Olimpice, care se desfăşurau din patru în patru ani. Stadion din sec. 4 î. Hr., cu o capacitate de 40 mii de locuri. Distrus de cutremurul din 426. Oraşul a fost descoperit în urma săpăturilor arheologice începute în sec. 19.

OLIMPIA (375-316 î.Hr.), regină a Macedoniei, soţia lui Filip II şi mama lui Alexandru Macedon.

OLIOKMA (OL'OKMA), rîu în Siberia de Est (Rusia), afluent al fluviului Lena; 1310 km. Izvorăşte din E lacului Baikal. Cascade.

OLIPHANT, Sir Mark Laurence Elwin (n. 1901), fizician englez. Stabilit în Australia. Contribuţii în studiul particulelor elementare.

OLIVARES, Gaspar de Guzmán, conte de ~, duce de Sanlúcar (1587-1645), om politic spaniol. Favorit şi prim-ministru (1621-1643) al regelui Filip IV. A dus o politică de unificare a Spaniei şi de extindere a graniţelor. Silit să demisioneze (1643), după înfrîngerile suferite de Spania în Războiul de 30 de Ani. A încurajat artele; perioadă de înflorire a literaturii.

OLIVEIRA, Antônio Mariano Alberto de (1859-1937), poet brazilian. Unul dintre fondatorii Academiei braziliene de Litere. Lirică parnasiană (*Meridionale*, *Suflet de floare*). Eseuri critice (*Sonetul brazilian*).

OLIVER, Joseph (1885-1938), compozitor american de culoare. Numit *King Oliver*. Contribuţii în muzica de jaz (stilul New Orleans). Creatorul primei orchestre (Creole Jazz Band) cu membri de culoare. Compoziţii: *Dippermouth Blues*, *West End Blues*.

OLIVETTI, societate italiană, fondată în 1908; specializată în producerea de maşini de scris. Din 1980, este lider european în domeniile informaticii şi biroticii.

OLIVIER, Sir Laurence Kerr (1907-1989), actor şi regizor englez. Interpret de elită al pieselor shakespeariene (*Hamlet*, *Henric V*, *Richard III*) pe scena teatrului Old Vic. Acelaşi succes l-a înregistrat şi în repertoriul contemporan (*Lungul drum al zilei către noapte*). Director al companiei Teatrului Naţional din Londra (1962-1973). Roluri memorabile şi pe marele ecran (*La răscruce de vînturi*, *Rebecca*, *Mîndrie şi prejudecată*) sau în adaptări TV (*Regele Lear*). Înnobilat în 1947. Premiul Oscar (1940, 1948, 1973) şi alte premii. Scrieri autobiografice (*Confesiunile unui actor*).

OLLĂNESCU-ASCANIO, Dumitru C. (1849-1908), scriitor român. Magistrat. Membru al Junimii. Lungă carieră diplomatică. Nuvele, poezii; piese de teatru. Preocupat de fenomenul teatral, scrie o lucrare amplă (*Teatrul la români*) şi cronici dramatice. Traduceri din Horaţiu, Catul, V.Hugo, Turghenev. Acad.

OLMEDO, José Joaquín (1780-1847), om politic ecuadorian. A întocmit Constituţia statului (1830).

OLMSTED, Frederick Law (1822-1903), arhitect peisagist american. Printre primii care s-au ocupat de valorificarea frumuseţilor naturale în amenajarea parcurilor şi grădinilor (Yosemite Park, Niagara Falls). Peste 80 de grădini publice în SUA: Central Park (New York), Black Bay Park (Boston), Washington şi Jackson Park (Chicago) ş.a. Lucrări de specialitate: *Regatul bumbacului*, *Parcurile publice şi extinderea oraşelor*.

OLOMOUC (germ. **OLMÜTZ**), oraş în Cehia (Moravia de Nord), pe Morava; 105,6 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (construcţii de avioane, siderurgie) şi comercial. Universitate (1566). Catedrală (sec. 12-14), primărie (sec. 15).

OLSZEWSKI, Karol Stanislav (1846-1915), fizician şi chimist polonez. Cercetări în domeniul temperaturilor joase (lichefierea gazelor).

OLSZTYN, oraş în N-E Poloniei; 164,8 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial şi comercial. Cetate (sec. 14-18, azi muzeu), catedrală gotică (sec. 14-16), vechea primărie (sec. 17-19). Turism.

OLŞANKA, rîu în Ucraina, la graniţa cu Republica Moldova, afluent al Nistrului. Izvorăşte la V de oraşul Krîjopol (regiunea Vinniţa, Ucraina). Lungime: c. 50 km.

OLT, rîu, afluent al Dunării, în amonte de Turnu-Măgurele; 615 km. Izvorăşte din Hăşmaşul Mare (Carpaţii Orientali); de la 1280 m altitudine. Pînă la vărsare, traversează Depresiunea Ciucurilor, munţii Harghita, formînd defileul de la Tuşnad, intră în depresiunea Braşov, separînd Munţii Bodoculuі de munţii Baraolt (defileul Racoş); străbate de la E la V depresiunea Făgăraş. Îşi schimbă direcţia cursului spre S; străpunge Carpaţii Meridionali (defileurile Turnul Roşu şi Cozia), traversează piemonturile Cotmeana şi Olteţul, după care intră în regiunea de cîmpie, unde îşi lărgeşte aria. Afluenţi pr.: Rîul Negru, Bîrsa, Homorod, Cibin, Lotru, Olteţ, Topolog. Trece prin oraşele Miercurea-Ciuc, Băile Tuşnad, Sf. Gheorghe, Făgăraş, Rîmnicu-Vîlcea, Slatina. Hidrocentrale (Făgăraş, Viştea, Arpaşul de Jos, Gura Lotrului, Turnul Roşu, Călimăneşti, Rîmnicu-Vîlcea, Rîureni, Govora, Stejeşti, Drăgăşani, Rusăneşti, Izbiceni). Irigaţii. Turism. Chei pitoreşti. Staţiuni balneoclimaterice (Băile Tuşnad). Mănăstiri (Cozia). În antichitate s-a numit *Alutus*, iar mai tîrziu cu numele roman *Aluta*. De-a lungul văii inferioare, între Boiţa (jud. Sibiu) şi Cetatea Verde (un ostrov pe Dunăre, azi dispărut, în jud. Teleorman), romanii au construit o linie de fortificaţii, *Limes Alutanus*, de-a lungul căreia existau numeroase castre (Romula, Acidava, Buridava, Castra Traiana, Alutela ş.a.).

OLT, judeţ în S României, la graniţa cu Bulgaria, în bazinul inferior al rîului cu acelaşi nume; 5,5 mii km^2; 519 mii loc. Reşedinţa: *Slatina*. Oraşe: Caracal, Corabia, Balş, Drăgăneşti-Olt, Scorniceşti şi Piatra-Olt. Situat pe valea inferioară a Oltului, relieful este format din dealuri în N (platforma Cotmeana) şi cîmpie (Cîmpia Română) în S. Reţeaua hidrografică bine reprezentată (principalul rîu este Oltul). Lacuri antropice cu scop hidroenergetic (Zăvideni, Drăgăşani, Strejeşti, Slatina). Specii floristice rare, ocrotite de lege. Faună acvatică bogată. Zăcăminte de petrol şi gaze naturale. Cea mai importantă ramură industrială este metalurgia neferoaselor (Slatina); construcţii de maşini, materiale de construcţii. Se cultivă cereale şi plante tehnice; legumicultură; viticultură şi pomicultură. Creşterea ovinelor, porcinelor şi bovinelor. Ape minerale (Căciulata). Monumente istorice şi arhitectonice: schitul Striharet (1671), mănăstirile Călui (din vremea lui Neagoe Basarab), Brîncoveni (1498), Hotărani (1588), Cozia (ridicată de Mircea cel Bătrîn, în 1387; aici se află şi mormîntul voievodului), Hurezi (ctitorită în vremea lui Constantin Brîncoveanu); fostele cetăţi Romula şi Sucidava. Casa memorială "Iancu Jianu" (sec. 18). Centrul de ceramică Oboga. Turism. Staţiuni balneoclimaterice (Călimăneşti-Căciulata). Rezervaţii forestiere (Topana, Seaca-Optăşani, Stoicăneşti). Descoperiri arheologice ce atestă că acest teritoriu a fost locuit din paleoliticul inferior. Vestigii din perioada c. 2500 -1800 î.Hr., descoperite în aşezările de la Celeiu, Slatina, Curtişoara, precum şi din epoca bronzului, scoase la iveală la Slatina, Ipoteşti, Găneasa. Teritoriu ocupat de romani în urma războaielor daco-romane. Aici au construit castre şi aşezări urbane (Celeiu, Sucidava, Romula). În evul mediu exista voievodatul lui Ioan. Lupte în primul război mondial.

OLTEA (?-1465), soţia lui Bogdan II şi mama lui Ştefan cel Mare. Călugărindu-se, a luat numele de Maria.

OLTEANU, Mircea (n. 1926, Galaţi), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în oftalmologie, chirurgie plastică în oftalmologie, transplante de cornee. A elaborat şi aplicat metode chirurgicale originale în strabismul paralitic. A înfiinţat în România un centru de transplant de cornee. Lucrări ştiinţifice în domeniu (*Urgenţe în oftalmologie*, *Actualităţi în oftalmologie*, *Tratat de oftalmologie*). Membru al unor academii din străinătate. Membru de onoare al Acad. Rom.

OLTEANU-MATEI, Draga (n. 1933, Bucureşti), actriţă română. Vervă abundentă în comedie, joc energic şi consistent în drame (*Coana Chirita* de V.Alecsandri, *Gaiţele* de Al.Kiriţescu, *Pisica în noaptea Anului Nou* de D.R.Popescu). Roluri în film (*Setea*, *Golgota*, *Ilustrate cu flori de cimp*, *Patima* ş.a.).

OLTENEŞTI, comună în judeţul Vaslui. Urmele unei locuinţe (sec. 6-5 î.Hr.) şi ale unei

Laurence Kerr Olivier *(în rolul lui Henric V)*

Omar Khayyam

aşezări geto-dacice (sec. 5-4 î.Hr.). Biserică de lemn (1475), cu turn-clopotniţă.

OLTENI, comună în judeţul Teleorman. Urmele unei aşezări aparţinînd Culturii Ipoteşti-Cîndeşti (sec. 6-7).

OLTENIA, provincie istorică în S României, situată între Dunăre la V şi S, Olt la E şi Carpaţii Meridionali la N şi N-V. Aici sînt atestate cele mai vechi urme de viaţă umană (paleoliticul inferior) de pe teritoriul ţării. Intens colonizată în timpul stăpînirii romane, a cunoscut o perioadă de prosperitate economică. În sec. 13 sînt semnalate aici formaţiunile politice: Banatul de Severin, voievodatul lui Litovoi şi cnezatele lui Ioan şi Farcaş. În sec. 14 este integrată în Ţara Românească. Era condusă de un ban.

OLTENIŢA, oraş în judeţul Călăraşi, port pe Dunăre, în aval de confluenţa cu rîul Argeş; 32,4 mii loc. Şantier naval. Industrii. Vestigii ale unei aşezări din milen. 4 î.Hr., aparţinînd Culturii Gumelniţa. Muzeu de arheologie şi istorie. Monumentul eroilor din primul război mondial. În timpul Imperiului Roman, ar fi existat aici fortăreaţa *Constantiniana Daphne*, construită de Constantin cel Mare. Menţionat documentar în 1515.

OLTEŢ, rîu, afluent al Oltului în cursul inferior; 175 km. Izvorăşte din Munţii Căpăţînii, drenează depresiunea Polovragi, unde formează chei pitoreşti (Cheile Olteţului; peştera Polovragi). Traversează Piemontul Olteţului; trece prin Balş. Irigaţii în cursul inferior.

OLTEŢ (Piemontul Olteţului), platou larg piemontan, situat între Subcarpaţii Olteniei (la N), rîul Olt (la E), Cîmpia Romanaţi (la S), riurile Jiu şi Gilort (la V). Subunitate a Piemontului Getic. Alt. medie: 400 m. Alt. max.: 549 m (dealul Rugetu). Zonă pomiviticolă.

OLTINA, liman fluviatil situat în lunca Dunării, între Ostrov şi Cernavodă; 25 km^2. Legat cu Dunărea printr-un canal pe care s-a construit un stăvilar. Ad.: 1,5 m. Pescuit.

OLTINA (Podişul Oltinei), regiune de platouri, situată între Dunăre (la V), podişul Cobadin (la E) şi graniţa cu Bulgaria (la S); alt.: 130-180 m. Subunitate a Podişului Dobrogei de Sud. Limanuri fluviatile.

OLTOS (c. 525-500 î.Hr.), pictor decorator grec. I se atribuie peste 100 de vase pictate (cupe, dar şi vase mari, amfore).

OLYMPIA, oraş în N-V SUA, capitala statului Washington, port la Oceanul Pacific; 33,84 mii loc. Aeroport. Construcţii de maşini agricole. Ind. aluminiului. Pescuit. Grădini şi parcuri (Olympic National Park; 346 mii ha; 140 specii de păsări).

OLYMPOS v. **Olimp**.

OLYNTHUS, oraş în Grecia antică, în Peninsula Calcidică. Centru al rezistenţei greceşti împotriva puterii Spartei şi Atenei (sec. 4 î.Hr.). Distrus de Filip II al Macedoniei în 348 î.Hr.

OM, rîu în V Siberiei (Federaţia Rusă), afluent al rîului Irtîş; 1091 km. Izvorăşte din Cîmpia Siberiei de Vest şi trece prin Omsk. Plutărit.

OMAHA, oraş în SUA (Nebraska), pe Missouri; 618,2 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial (rafinării). Piaţă pentru animale. Universităţi. Muzeu. De aici a pornit, în 1865, extinderea căii ferate spre Vest (Union Pacific, prima cale ferată transcontinentală).

OMAN (Sultanatul ~), stat în Asia de Sud-Vest, în Peninsula Arabia. Suprafaţa: 212,45 mii km^2. Populaţia: 2,5 mil. loc. Capitala: *Masqat*. Limba oficială: araba. Culte: islamism. Moneda: 1 riyal omani = 1000 baizas. Organizat în 4 districte şi o provincie. Oraşe pr.: Sūr, Nizwā, Sohār, Salalah. Relief de cîmpie pe coastă (în E şi S), care urcă spre podişul Wadi Sama'il. În S-V se află podişul Dhofar, înconjurat de munţii Qarah; în N se întinde un deşert nisipos, nelocuit. Statului îi aparţine şi vîrful peninsulei Musandam, în zona strîmtorii Ormuz, enclavă în Emiratele Arabe Unite. Climă tropicală, aridă, cu precipitaţii reduse. Faună săracă. Expl. petrolului şi gazelor naturale. Rafinării. Producţie de aluminiu şi ciment. Culturi irigate de cereale. Citrice. Creşterea extensivă a ovinelor, cămilelor, asinilor. Pescuit. Exportă: petrol, curmale, citrice. — În sec. 7-10 a făcut parte din Califatul Arab. Între 1588 şi 1650 s-a aflat în stăpînirea portughezilor. Cucerit de persani în sec. 18. La sfîrşitul sec. 18, Sultanatul Masqat şi Oman ating apogeul puterii sub dinastia Saidită (cuprind şi insula Zanzibar, unde este strămutată capitala în 1832). Statul se destramă după moartea suveranului Said ibn Sultan (1856). Protectorat britanic în 1891. În 1970, Sultanatul Masqat şi Oman adoptă titlul de Sultanatul Oman. Membru al ONU (1970) şi al Ligii Arabe (1971). Monarhie absolută, sultanat ereditar.

OMAN, golf în N-V Mării Arabiei, care separă peninsula Arabia de Iran, între capurile Ras al Hadd şi Jiwani. Lungimea: c. 450 km.; lăţimea max.: 330 km. Ad. max.: 3474 m. Comunică prin strîmtoarea Hormuz cu Golful Persic. Importantă rută navală petrolieră.

OMAN (Munţii ~), culme muntoasă în E peninsulei Arabia. Alt. max.: 3019 m (Jebel Sham).

OMANUL CONTRACTUAL (COASTA PIRAŢILOR), protectorat britanic (1855-1971) care şi-a proclamat independenţa în 1971, sub numele de Emiratele Arabe Unite.

OMAR I (Omar ibn-al-Khattab) (581-644), calif arab (634-644). Învingător al persanilor (641), a cucerit Siria şi Palestina (635-640), Egiptul (642), punînd bazele puterii arabe.

OMAR KHAYYAM (c. 1040-1123), poet şi

erudit persan. Cunoscut mai ales pentru catrenele de mare simplitate şi expresivitate (*Rubayyatele lui Omar Khayyam*). Celebru matematician şi astronom. A contribuit la reforma calendarului musulman. Lucrările de matematică au fost cunoscute în Europa evului mediu (*Tratat despre demonstrarea problemelor de algebră*, *Dificultăţile axiomelor lui Euclid*). Studii de filozofie şi de muzică.

OMDURMAN (UMM DURMĂN), oraş în Sudan, pe Nilul Alb, în conurbatia Khartoum; 526,2 mii loc. Centru comercial şi industrial. Piaţă agricolă. Universitate. Turism. Aici, armata anglo-egipteană comandată de generalul conte H.H.Kitchener a înfrînt pe mahdişti (1898). Mormîntul lui Mahdi a devenit loc de pelerinaj.

OMEIAZI, dinastie formată din 14 califi arabi (661-750), din califatul cu capitala la Damasc. Numele vine de la un strămoş (Omeia) al întemeietorului dinastiei. A avut două ramuri: cea a Sufianizilor şi cea a Maruanizilor. Graniţele califatului s-au lărgit prin adăugarea N Africii, a Peninsulei Iberice, Asiei Mijlocii, a unor principate din N-V Indiei, Armeniei, Azerbaidjanului şi a unei părţi a Georgiei. În 750, **Marwan II**, ultimul calif omeiad, a fost detronat şi puterea preluată de Abbasizi. Urmaşii Omeiazilor vor continua dinastia în Emiratul (756-929) şi apoi în Califatul (929-1031) de Córdoba, în Peninsula Iberică.

OMER-PAŞA (pe numele adevărat *Mihail Latas*; 1806-1871), general turc de origine croată. A participat la înăbuşirea Revoluţiei de la 1848 din Ţara Românească. A comandat armata turcă de pe frontul european în timpul Războiului Crimeii (1853-1856).

OMI (Organizaţia Maritimă Internaţională; engl. **International Maritime Organization - IMO)**, instituţie specializată a ONU, din 1948, cu sediul la Londra; 135 state membre (România, din 1965). Facilitează cooperarea în domeniul navigaţiei maritime internaţionale. Asigură securitatea maritimă.

O MIE ŞI UNA DE NOPŢI, culegere de basme populare arabe de origine persană, care înglobează elemente de origine indiană, ebraică, egipteană (*Aladin şi lampa fermecată*, *Ali Baba şi cei 40 de hoţi*, *Sindbad Marinarul*). Alcătuită în jurul anului 1100, e răspîndită în Europa, la începutul sec. 18, prin intermediul unei adaptări libere în limba franceză datorate lui A.Galland.

O MIE ŞI UNA DE ZILE, culegere de basme alcătuită de Pétit de la Croix după un ciclu de poveşti persane şi publicată între 1710 şi 1712.

OMIYA, oraş în Japonia (Honshū), la 29 km N-V de Tokio; 403,7 mii loc. Nod feroviar. Construcţii de material feroviar. Metalurgie. Templu şintoist (sec. 5 î.Hr.), restaurat în 1940. Parc.

OMM (Organizaţia Meteorologică Mondială; engl. **World Meteorological Organization - WMO)**, organizaţie internaţională guvernamentală, creată în 1947, cu sediul la Geneva; 160 de state membre (România, din 1948). Instituţie specializată a ONU, din 1951. Colaborări în domeniul operaţiilor şi serviciilor meteorologice; încurajează cercetarea ştiinţifică.

OMO, rîu în S Etiopiei, afluent al lacului Turkana. În valea rîului s-au descoperit fosile (*Homo australopithecus*) vechi de peste 2 mil. de ani.

OMORTAG (OMURTAG), han bulgar (814 sau 816-831). Politică de expansiune a ţaratului bulgar; l-a ajutat pe împăratul Mihail II să reprime răscoala condusă de Toma Slavul.

OMPI (Organizaţia Mondială a Proprietăţii Intelectuale; engl. **World Intellectual Property Organization - WIPO**), organizaţie internaţională guvernamentală, creată în 1967, cu sediul la Geneva; 126 de state membre (România, din 1968). Instituţie specializată a ONU din 1977. Facilitează cooperarea statelor pentru punerea în aplicare a acordurilor internaţionale privind proprietatea industrială, literară şi artistică a ţărilor membre.

OMS (Organizaţia Mondială a Sănătăţii; engl. **World Health Organization - WHO**), organism al ONU, creat în 1946, cu sediul la Geneva; 168 de state membre (România, din 1948). Coordonează activităţile internaţionale cu caracter sanitar. Asigură asistenţă tehnică de specialitate pentru statele membre.

OMSK, oraş în Federaţia Rusă (Siberia), port pe Irtîş; 1,14 mil. loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial (rafinării, şantiere navale). Institute de cercetare. Teatre. Muzee. Fort în sec. 18. Dezvoltare industrială rapidă după 1945.

OMT (Organizaţia Mondială de Turism; engl. **World Tourism Organization - WTO**), organizaţie internaţională, creată în 1974, cu sediul la Madrid; 115 de state membre (şi România). Coordonează organizaţiile naţionale de turism. Facilitează călătoriile turistice între statele membre.

OMUL, vîrf în Munţii Bucegi (Carpaţii Meridionali); alt.: 2505 m. Cel mai înalt vîrf al masivului. Cabană turistică şi staţie meteorologică. Obiectiv turistic (trasee turistice marcate). Parc naţional. Elemente forestiere rare.

OMUL, vîrf în Munţii Suhardului (Carpaţii Orientali); alt.: 1932 m. Cel mai înalt vîrf al masivului.

OMUL, numele popular al constelaţiei *Hercule*.

OMUTA, oraş în Japonia (Kyushū), port pe ţărmul Mării Chinei de Est, în apropiere de Fukuoka; 225 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial. Oţelării.

ONASSIS, Aristotel Socrates (1906-1975), armator grec. Unul dintre primii constructori de supertancuri petroliere. Deţinător de hoteluri şi bănci în întreaga lume, precum şi al liniilor aeriene Olympic. Prieten cu soprana Maria Callas. În 1968, căsătorit cu Jacqueline Bouvier Kennedy.

ONASSIS, Jacqueline Bouvier Kennedy (1929-1997), soţia preşedintelui John F. Kennedy, apoi a lui Aristotel Onassis. Reporter şi fotograf pînă la căsătoria cu Kennedy (1953). A redecorat şi reamenajat Casa Albă, declarată muzeu naţional. A pus bazele unui centru cultural de promovare a artei naţionale, ulterior numit John F. Kennedy Center. După moartea lui Onassis (1975), a lucrat ca editor.

OÑATE, Juan de (c. 1550- c. 1630), explorator spaniol. Primul guvernator regal al Mexicului. A explorat părţi din America de Nord: San Juan (1595), Rio Grande şi Rio Chama (1598), Kansas (1601), Golful Californiei (1605).

ONCEŞTI, comună în judeţul Bacău. Urme ale unei aşezări din epoca bronzului; urme de ceramică tip Cultura Nouă (sec. 14-12 î.Hr.). A fost identificată o aşezare din sec. 9, aparţinînd Culturii Dridu.

ONCIUL, Dimitrie (1856-1923; n. Straja, jud. Suceava), istoric român. Prof. univ. la Bucureşti. Director al Arhivelor Statului din Bucureşti (1900-1923). A pus bazele şcolii critice în istoriografia românească. Specialist în istoria evului mediu românesc (*Teoria lui Roesler*, *Radu Negru şi originile Principatului Ţării Româneşti*, *Originile principatelor române*, *Ideea latinităţii şi a unităţii naţionale*). Cercetări arheologice medievale la Curtea de Argeş. Acad. (1905).

ONEGA, lac în N Federaţiei Ruse, la 33 m altitudine; 9,61 mii km². Ad. max.: 115 m. Unit cu Marea Albă prin canalul Marea Albă-Marea Baltică cu lacul Ladoga şi prin rîul Svir. Aici se varsă c. 40 de rîuri. Pescuit. Oraş pr.: Petrozavodsk.

ONEGA, golf în S Mării Albe. Lungime: 185 km; lăţime: 50-100 km. Maree max.: 3,5 m. În el se varsă fluviul cu acelaşi nume.

O'NEILL, dinastie irlandeză care a cucerit cea mai mare parte a provinciei Ulster, începînd din sec. 5. Mai importanţi: — **Hugh O'Neill** (c. 1540-1616), unul dintre cei mai puternici conducători ai provinciei Ulster. I-a învins pe englezi (1598). — **Owen Roe O'Neill** (c. 1590-1649), unul dintre conducătorii răscoalei irlandezilor împotriva dominaţiei engleze (1641-1652). Nepot al lui Hugh O'Neill.

O'NEILL, Eugene Gladstone (1888-1953), dramaturg american. Viaţă zbuciumată (navigator, căutător de aur, actor, publicist). A înscris teatrul american în circuitul valorilor universale. Creaţie vastă (peste 40 de piese). Piese de factură naturalistă cu sugestii psihanalitice (*Dincolo de zare*, *Anna Christie*). Folosind procedee expresioniste (măşti, monolog interior), teatrul său capătă accente tragice în evocarea unor stări de nelinişte şi de exasperare (*Patima de sub ulmi*, *Straniul interludiu*, *Din jale se întrupează Electra*, *Lungul drum al zilei către noapte*). Premiul Nobel (1936).

ONEŞTI, comună în jud. Chişinău, Republica Moldova. Centrul geografic al teritoriului republicii. Atestată documentar în 1560.

ONEŞTI, municipiu în judeţul Bacău, pe Trotuş; 60,4 mii loc. Nod rutier. Industrii. Rafinărie şi combinat chimic (acid sulfuric, acetonă, policlorură de vinil). Muzeu. Sală modernă de sport. Şcoală de gimnastică feminină (aici s-a format şi Nadia Comăneci). În apropiere, biserica din Borzeşti (sec. 15), ctitorie a lui Ştefan cel Mare. Menţionat documentar în 1436. Între anii 1965-1996 s-a numit *Gheorghe Gheorghiu-Dej*.

ONICESCU, Octav (1892-1983; n. Botoşani), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Creatorul şcolii româneşti de teoria probabilităţilor (*Principiile teoriei probabilităţilor*). Cercetări în domeniile: algebră, teoria funcţiilor, mecanică generală, mecanică relativistă (*Numere şi sisteme aleatorii*, *Elemente de statistică informaţională cu aplicaţii*). Monografii ale oamenilor de ştiinţă (*Newton*, *Descartes*, *Învăţaţi ai lumii*). Memorialistică. Membru al unor institute şi academii străine. Acad.

ONITSHA, oraş în S Nigeriei, pe fluviul Niger; 200 mii loc. Nod rutier. Piaţă agricolă. Centru industrial (textile).

ONIŢĂ, Iulia (n. 1923, Dorohoi), sculptoriţă română. Compoziţii şi portrete într-o stilizare expresivă (*Monumentul ostaşilor români*, la Oradea, grupul *Tinereţe*, pe litoral; *Maternitate*).

ONSAGER, Lars (1903-1976), chimist norvegian. Stabilit în SUA în 1928. Prof. univ. la Yale şi Miami. Contribuţii în dezvoltarea teoriei electroliţilor. Cercetări în termodinamica proceselor ireversibile, cu aplicaţii în biologie. A stabilit relaţiile de reciprocitate care îi poartă numele. Premiul Nobel (1968).

ONTARIO, lac în America de Nord, între Canada (provincia Ontario) şi SUA (statul New York). Cel mai mic dintre Marile Lacuri; 18800 km². Unit, prin rîul Niagara, cu lacurile Erie şi Iluron. Principalul sector de navigaţie al Marilor Lacuri. Oraşele Toronto şi Hamilton se găsesc pe malul canadian; Rochester şi Oswego, pe cel american.

ONTARIO, provincie în S-E Canadei, mărginită la S de Marile Lacuri şi la N de golful Hudson; 1,06 mil. km²; 8,55 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Toronto*. Climă continentală. Păduri mixte. Expl. miniere (aur, argint, uraniu, plumb, zinc, nichel ş.a.). Siderurgie, metalurgia neferoaselor, chimie, aeronautică; ind. alimentară. Agricultură modernă (culturi asociate). — Teritoriu explorat în 1610-1611 de Étienne Brulé şi în 1615-1616 de Samuel de Champlain. Cedată Angliei (1763). Devine provincie a Confederaţiei Canadiene în 1867.

ONU (ORGANIZAŢIA NAŢIUNILOR UNITE), organizaţie internaţională înfiinţată la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial, prin semnarea Cartei de la San Francisco (26 iun. 1945) de către 51 de state, cu sediul la New York, Geneva, Viena. Sînt membre toate statele independente (excepţie fac Andorra, Elveţia, Eritreea, Kiribati, Monaco, Nauru, Tonga, Tuvalu şi Vatican). România este membru de la 14 dec. 1955. Obiective: menţinerea păcii şi securităţii internaţionale; dezvoltarea relaţiilor de prietenie între naţiuni, cooperarea internaţională în domeniul economic, social, cultural şi umanitar. Are 5 organe principale: Adunarea Generală (organul reprezentativ, alcătuit din toţi membrii organizaţiei; rezoluţiile adoptate au caracter de recomandări pentru statele membre); Consiliul de Securitate, alcătuit din 5 membri permanenţi care pot exercita dreptul de veto (China, Franţa, Marea Britanie, Rusia şi SUA) şi 10 membri nepermanenţi aleşi pe o perioadă de 2 ani (România a fost membru a Consiliului în anii 1966-1967 şi 1990-1991); Consiliul Economic şi Social (CES), alcătuit din 54 de membri aleşi pe o perioadă de 3 ani (România a fost membră a CES în 1965-1967, 1974-1976, 1978-1980, 1982-1984, 1985-1987 şi 1989-1991); Curtea Internaţională de Justiţie (CIJ), formată din 15 judecători aleşi pe o perioadă de 9 ani, cu sediul la Haga; Secretariatul (organ administrativ şi executiv al ONU, condus de secretarul general, numit de

Adunarea Generală pentru o perioadă de 5 ani). Mai există 18 instituţii specializate, programe legate de CES, organe speciale ale ONU, precum şi zeci de organe subsidiare Adunării Generale.

ONUDI (Organizaţia Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială), instituţie specializată a ONU, fondată la 20 dec. 1965, cu sediul la Viena. Are 153 de state membre (România este membru fondator). Obiective: promovarea şi accelerarea industrializării ţărilor în curs de dezvoltare, întărirea cooperării între statele în curs de dezvoltare şi statele dezvoltate, coordonarea activităţilor în domeniul industrializării în ţările membre ale ONU.

ŌOKA SHŌHEI (1909-1988), scriitor japonez. Povestiri inspirate de experienţa războiului (*Jurnalul unui prizonier*); romane psihologice (*Adolescentul*).

OORT, Jan Hendrik (1900-1992), astronom olandez. Prof. univ. la Leiden. A descoperit rotaţia (1927) şi structura spiralată a galaxiei noastre (1952). A emis teoria conform căreia la marginile sistemului solar ar exista o mare concentrare de comete.

OOSTENDE (OSTENDE), oraş în Belgia (Flandra de Vest); 68,5 mii loc. Port la Marea Nordului. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Staţiune balneară. Muzee. Casa memorială a pictorului J.Ensor. Este legat prin feribot cu Marea Britanie. Oraş din 1267. A aparţinut francezilor (1794-1814), apoi olandezilor (pînă în 1830). Lupte violente în cele două războaie mondiale.

OOST VLAANDEREN, denumirea olandeză a provinciei belgiene Flandra de Est.

OPATIJA, oraş în Croaţia, pe ţărmul Mării Adriatice, la 14 km V de Rijeka; 27 mii loc. Staţiune balneară. Turism. S-a mai numit şi *Abbazia*.

OPAVA (germ. **TROPPAU**), oraş în Cehia (Moravia de Nord), la N-V de Ostrava; 63,6 mii loc. Centru comercial. Catedrală gotică (sec. 13), clădiri baroce. Turism. Vechea denumire: *Troppau*. — **Congresul de la Troppau**, congresul din 1820 (oct.-dec.), la care ţările Sfintei Alianţe (Austria, Franţa, Marea Britanie, Prusia şi Rusia) au hotărît măsuri (de mediere sau de forţă) prin care să frîneze mişcările revoluţionare din Portugalia, Spania, Italia.

OPEC (engl. **Organization of the Petroleum Exporting Countries**; **Organizaţia Ţărilor Exportatoare de Petrol**), organizaţie internaţională guvernamentală, înfiinţată la 14 sept. 1960, cu sediul la Viena, din care fac parte Algeria, Arabia Saudită, Ecuador, Emiratele Arabe Unite, Gabon, Indonezia, Iran, Irak, Kuwait, Libia, Nigeria, Qatar, Venezuela, deţinătoare a 67% din rezervele mondiale de petrol. Obiective: unificarea şi coordonarea politicilor petroliere ale statelor membre.

Eugene O'Neill

Robert Oppenheimer

OPITZ, Martin (1597-1639), scriitor şi teoretician literar german. Unul dintre cei mai reprezentativi scriitori ai barocului timpuriu german. Novator al metricii germane (*Cartea despre poetica germană*). Ode, sonete, madrigale, poezii pastorale. A fost profesor şi la gimnaziul din Alba-Iulia. Poemul *Zlatna sau Despre liniştea sufletească* e inspirat din viaţa românilor transilvăneni.

OPOLE, oraş în S-V Poloniei (Silezia), pe Odra, la S-E de Wroclaw; 128,9 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (mobilă, confecţii), comercial şi cultural. Monumente vechi.

OPPENHEIMER, Robert (1904-1967), fizician american. Profesor la Universitatea Berkeley. Lucrări originale privind teoria cuantică a atomului. Director al centrului de cercetări nucleare de la Los Alamos (1943), a construit, împreună cu o echipă de fizicieni, prima bombă atomică. Cercetări în fizica nucleară. Premiul Enrico Fermi (1963).

OPRESCU, George (1881-1969; n. Cîmpulung), istoric, critic şi colecţionar de artă român. Prof. univ. la Bucureşti. A predat cursuri despre *Realismul şi impresionismul francez şi influenţa lor asupra picturii europene*, *Pictura spaniolă în sec. 17*, *Sculptura franceză* ş.a. Monografii (Géricault, Brâncuşi, Grigorescu ş. a.). Sinteze ale istoriei româneşti şi europene (*Pictura românească în sec. al 19-lea*, *Pictura românească de la Luchian pînă în zilele noastre*, *Maeştrii picturii româneşti în sec. al 19-lea*, *Scrieri despre artă* ş.a.). Posesorul celei mai importante colecţii particulare din România (250 de tablouri, covoare, peste 7000 de gravuri, 1000 de litografii de Daumier, 1000 de stampe japoneze, cărţi rare, sculpturi, piese din ceramică ş.a.). Acad.

ORADEA, municipiu în N-V României, reşedinţa judeţului Bihor, situat pe Crişul Repede, în Cîmpia de Vest; 223,6 mii loc. Nod feroviar şi rutier. Aeroport. Centru industrial (construcţii de maşini, prelucrarea lemnului, chimie, confecţii de blănuri, textile, alimentară). Universitate. Institut biblic de învăţămînt superior. Centru naţional de cercetări geotermale. Teatre. Muzee. În apropiere se află staţiunile Băile Felix şi 1 Mai. Cetate (1114-1131), refăcută în sec. 18. Catedrala romano-catolică şi palatul episcopal (stil baroc, a doua jumătate a sec. 18). Biserica Mănăstirii Ursulinelor (1772); Biserica cu Lună (1784-1790, stil baroc, azi Catedrala Episcopiei Ortodoxe din Oradea) ş.a. Casele memoriale "Iosif Vulcan" şi "Ady Endre". Parcuri. — Regiune locuită neîntrerupt din neolitic. Distrusă în timpul invaziei tătare (1241). Perioadă de înflorire a meşteşugurilor şi comerţului în sec. 14-17. La jumătatea veacului 15 exista aici un observator astronomic, primul în această parte a Europei. La Oradea s-a încheiat (1538) pacea dintre Ferdinand de Habsburg şi Ioan Zápolya cu privire la stăpînirea Transilvaniei. Sub dominaţie otomană (1660-1692) şi habsburgică (1692-1918); acum au fost înfiinţate facultăţile de filozofie (1780) şi drept (1788). În 1870, tîrgurile Oradea, Olosid, Velenţa şi Subcetate s-au unit, formînd localitatea Oradea Mare. Sub ocupaţie horthystă (1940-1944). Atestat documentar în 1113 (*Episcopus Waradiensis*); în 1449, ca oraş (*Civitas Waradiensis*).

Oradea

ORADOUR-SUR-GLANE, localitate în Franţa, în departamentul Haute-Vienne (Limousin), la N-V de Limoges; 2,01 mii loc. La 10 iun. 1944, SS-iştii au distrus oraşul şi au dat foc bisericii, unde erau închise 642 de persoane.

ORAN (ar. **WAHRÂN**), oraş în N-V Algeriei, port la Marea Mediterană; 663 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial şi comercial. Universitate. Turism. Monumente de arhitectură. Muzeu. Fondat în 903 de musulmanii andaluzi. Ocupat de spanioli (1509-1708, dar şi după 1732). Capitala unei provincii turceşti (1792). După cucerirea franceză (1831), puternică imigrare europeană.

ORANGE, fluviu în Africa australă; 2250 km. Izvorăşte din culmea Mont-aux-Sources (Lesotho), trece prin S deşertului Kalahari, prin deşertul Namib (Republica Africa de Sud) şi, în partea inferioară, formează graniţa dintre Namibia şi Republica Africa de Sud. Afluent pr.: Vaal. Rezerve hidroenergetice. Irigaţii.

ORANGE, provincie în Republica Africa de Sud, între rîul Vaal şi fluviul Orange; 130 mii km^2; 1,7 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Bloemfontein*. Aur, diamante, cărbuni. Cereale. Tutun; citrice. Creşterea animalelor. — Colonie fondată de buri (1836), recunoscută ca independentă de Marea Britanie în 1854. În Uniunea Sud-Africană din 1910.

ORANIA v. **Nassau (dinastia ~)**.

ORANIENBURG, oraş în Germania (Brandenburg); 24 mii loc. Aici a fost înfiinţat (1933) primul lagăr de concentrare german (Oranienburg-Sachsenhausen), în care au fost executaţi (1942) mii de prizonieri ruşi.

ORAVIŢA, oraş în judeţul Caraş-Severin, la poalele vestice ale Munţilor Aninei; 15,5 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Prima cale ferată de pe teritoriul României a fost construită (1846-1854) între Oraviţa şi Baziaş. Biserică barocă (1781-1784), cu picturi murale (1808). Teatru orăşenesc, inaugurat în 1817 (cel mai vechi din ţară). Muzee.

ORĂSCU, Alexandru (1817-1894; n. Bucureşti), arhitect român. Prof. univ. la Bucureşti. Ministrul Cultelor şi Artelor (1876); rectorul Universităţii din Bucureşti (1885-1894). Primul preşedinte (1891-1894) al Societăţii Arhitecţilor Români. Primul arhitect român modern important. Lucrări: vechea Universitate, hotelul "Bulevard", biserica Domniţa Bălaşa, toate din Bucureşti; hotelul "Continental" din Constanţa; a terminat noua Mitropolie din Iaşi.

ORĂŞTIE, municipiu în judeţul Hunedoara; 25 mii loc. Centru industrial (chimie, blănărie). Muzeu. Cetatea Orăştiei (sec. 14-15); biserică fortificată (sec. 14), refăcută în 1560, biserici ortodoxe (sec. 18). Distrus în timpul invaziei tătare (1241); ars de turci (1420). Şcoli şi o tipografie (unde s-a tipărit, în 1582, *Palia de la Orăştie*, cu litere chirilice). Atestat documentar în anul 1224.

ORĂŞTIE (Munţii Orăştiei), denumire dată (mai ales de istorici) zonei muntoase (partea munţilor Şureanu) situate la S de cursul mijlociu al Mureşului şi la E de valea Streiului. Centru economic, politic, militar şi religios, în antichitate, al statului dac. Aşezări umane şi cetăţi fortificate (Sarmizegetusa Regia, Blidaru, Piatra Roşie). Turism (Complexul de cetăţi dacice).

ORBAN (sec. 15), meşter originar din Transilvania. Potrivit unor cronici, a construit pentru turci nişte tunuri uriaşe, folosite de aceştia la asediul Constantinopolului (1453).

ORBELI, Leon Abgarovici (1882-1958), fiziolog sovietic. Elev şi colaborator al lui I.P.Pavlov. A studiat activitatea nervoasă superioară şi vegetativă (*Lecţii asupra problemelor activităţii nervoase superioare*).

ORBIC, aşezare în judeţul Bacău (azi, cartier al oraşului Buhuşi). În apr. 1457, Ştefan cel Mare, înaintînd spre Suceava, a înfrînt aici pe Petru Aron, după care a fost aclamat domn, pe Cîmpia de la Direptate, lîngă Suceava.

ORBIGNY, Alcide Dessalines d' (1802-1857), zoolog german. Discipol al lui Cuvier. Unul dintre fondatorii paleontologiei stratigrafice (*Paleontologie franceză*).

ORBIGNY, Charles Dessalines d' (1806-1876), geolog francez. Frate cu Alcide Dessalines d'Orbigny. Autorul unui *Dicţionar universal de istorie naturală*.

ORCAGNA, Andrea Di Cione, zis **l'** (c. 1308 - c. 1368), pictor, sculptor şi arhitect italian. Ultimul mare reprezentant al goticului florentin (frescele şi altarul de la capela Strozzi din biserica Santa Maria Novella şi tabernaculul de la Or San Michele din Florenţa; mozaicurile faţadei Domului din Orvieto).

ORDESSOS, denumirea antică a rîului Argeş.

ORDJONIKIDZE, Grigori Konstantinovici, zis **Sergo** (1886-1937), om politic sovietic. A organizat instaurarea puterii sovietice în Azerbaidjan, Armenia şi Georgia (1920-1921). Prim-secretar al partidului pentru Transcaucazia (1922-1926). Membru în Biroul Politic (1930); comisar al poporului (1932). S-a sinucis ori a fost executat de NKVD.

ORDJONIKIDZE v. **Vladikavkaz**.

ORDOS (chin. **HETAO**), podiş arid în China, în marea buclă a fluviului Huanghe. Limitat la sud de Marele Zid Chinezesc. Alt.: 1000-2000 m. Lacuri sărate şi văi seci.

ÖREBRO, oraş în Suedia centrală, la V de Stockholm; 120,9 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (chimie, textile, construcţii de aparataj electronic). Şantiere navale. Biserică (sec. 13), castel (sec. 16). Muzee.

OREGON, stat în N-V SUA, la Oceanul Pacific; 251,2 mii km^2; 2,8 mil. loc. Capitala: *Salem*. Expl. forestiere. Cereale. Pomicultură. Creşterea animalelor. Pescuit. Turism. Zonă explorată la sfîrşitul sec. 18. Stat al SUA din 1859.

OREHOVO-ZUEVO, oraş în Federaţia Rusă, la E de Moscova; 136 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (vechi centru al ind. textile; chimie).

ORELLANA, Francisco de (c. 1500-1546), conchistador spaniol. A participat la expediţia lui Gonzalo Pizarro în Eldorado (1541). A traversat (1542) Amazonia de la munţii Cordilieri pînă la Oceanul Atlantic.

ORENBURG, oraş în Federaţia Rusă, pe fluviul Ural, în S munţilor Ural; 547 mii loc. Gaz natural. Centru industrial (siderurgie, ind. alimentară). Între 1938 şi 1957 s-a numit *Cikalov*.

ORENSE, oraş în N-V Spaniei (Galicia); 102,7 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (automobile) şi comercial. Catedrală romano-gotică (sec. 13). Turism.

ORESTE (în mitologia greacă), fiu al lui Agamemnon şi al Clitemnestrei. Îndemnat de Electra, sora sa, îşi ucide mama şi pe amantul acesteia, care îi omorîseră tatăl.

ØRESUND, strîmtoare între insula Seeland şi litoralul de V al Suediei, care leagă Marea Nordului cu Marea Baltică. Lungime: 70 km; ad. max.: 38 m. Partea cea mai îngustă (4,5 km) este între Hälsingborg (Suedia) şi Helsingør (Danemarca). Legături prin feribot. Porturi: Copenhaga şi Malmö.

ORFEU (în mitologia greacă), poet şi cîntăreţ prehomeric, fiul muzei Caliope şi al lui Oiagros, regele tracilor. Protejat de Apolo, care i-a dăruit propria liră, cu al cărei cîntec, fermeca pe toţi. Participant la expediţia Argonauţilor. Cel mai cunoscut episod din biografia lui Orfeu este încercarea lui tragic ratată de a o aduce înapoi din Infern pe soţia lui, Euridice, cu ajutorul cîntecelor sale. Este ucis de femeile tracice, capul şi lira fiindu-i aruncate în fluviul Hebrus, ale cărui ape le duc în insula Lesbos, care devine astfel simbolul poeziei lirice. Muzele, salvînd lira, au transformat-o într-o constelaţie.

ORFF, Karl (1895-1982), compozitor, dirijor şi muzicolog german. Novator al genului liric. Autor de cantate (*Carmina Burana*, *Catulli Carmina*), opere (*Antigona*, *Isteaţa*), muzică de scenă, simfonii; aranjamente şi prelucrări de muzică veche. Autorul unei metode pentru educaţie muzicală, bazată pe ritm.

ORGANIZAŢIA AVIAŢIEI CIVILE INTERNAŢIONALE v. **OACI**.

ORGANIZAŢIA COMUNĂ AFRICANĂ ŞI MAURITANĂ v. **OCAM**.

ORGANIZAŢIA CONFERINŢEI ISLAMICE, organizaţie guvernamentală regională, creată în 1969, cu sediul la Tunis, din care fac parte Afghanistan, Algeria, Arabia Saudită, Bahrain, Bangladesh, Benin, Camerun, Ciad, Comore, Djibouti, Egipt (suspendat în 1979), Emiratele Arabe Unite, Gabon, Gambia, Guineea-Bissau, Indonezia, Iran, Iordania, Kuwait, Liban, Libia, Malaysia, Mali, Mauritania, Maroc, Niger, Omar, Pakistan, Qatar, Senegal, Sierra Leone, Siria, Somalia, Sudan, Tunisia, Turcia, Uganda, Burkina Faso, Yemen, Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei. Obiective: promovarea solidarităţii islamice, consolidarea cooperării economice, sociale, culturale şi ştiinţifice între statele membre ş.a.

ORGANIZAŢIA INTERNAŢIONALĂ A MUNCII v. **OIM**.

ORGANIZAŢIA MARITIMĂ INTERNAŢIONALĂ v. **OMI**.

ORGANIZAŢIA METEOROLOGICĂ MONDIALĂ v. **OMM**.

ORGANIZAŢIA MONDIALĂ A PROPRIETĂŢII INTELECTUALE v. **OMPI**.

ORGANIZAŢIA MONDIALĂ A SĂNĂTĂŢII v. **OMS**.

ORGANIZAŢIA MONDIALĂ DE TURISM v. **OMT**.

ORGANIZAŢIA NAŢIUNILOR UNITE v. **ONU**.

ORGANIZAŢIA NAŢIUNILOR UNITE PENTRU DEZVOLTARE INDUSTRIALĂ v. **ONUDI**.

ORGANIZAŢIA NAŢIUNILOR UNITE PENTRU EDUCAŢIE, ŞTIINŢĂ ŞI DEZVOLTARE v. **UNESCO**.

ORGANIZAŢIA PENTRU COOPERARE ŞI DEZVOLTARE ECONOMICĂ v. **OCDE**.

ORGANIZAŢIA PENTRU ELIBERAREA PALESTINEI v. **OEP**.

ORGANIZAŢIA STATELOR AMERICANE v. **OSA**.

ORGANIZAŢIA TRATATULUI ASIEI DE SUD-EST v. **SEATO**.

ORGANIZAŢIA TRATATULUI ATLANTICULUI DE NORD v. **NATO**.

ORGANIZAŢIA TRATATULUI CENTRAL v. **CENTO**.

ORGANIZAŢIA TRATATULUI DE LA VARŞOVIA, organizaţie internaţională guvernamentală, fondată la 14 mai 1955, cu sediul la Moscova. Membri: Bulgaria, Cehoslovacia, Republica Democrată Germană, Polonia, România, Ungaria, URSS; Albania a fost membră pînă în 1968. Obiective: asigurarea securităţii ţărilor membre; menţinerea păcii în Europa. Autodizolvată în 1991.

ORGANIZAŢIA ŢĂRILOR EXPORTATOARE DE PETROL v. **OPEC**.

ORGANIZAŢIA UNITĂŢII AFRICANE v. **OUA**.

ORHAN GAZI (1281-1359 sau 1362), sultan otoman (1326-1359 sau 1362). Fiu şi succesor al lui Osman I. A stabilit (1326) capitala la Bursa. În timpul domniei lui, turcii se stabilesc pentru prima dată (1354) în Europa, la Gallipoli.

ORHEI, judeţ în partea central-estică a Republicii Moldova; 4,14 mii km^2; 433 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Orhei*. Oraşe: Rezina, Şoldăneşti, Teleneşti. Zonă predominant deluroasă: Podişul Ciulucului în N-V (alt.: 388 m), Podişul Codrilor în S şi S-V (alt. med.: 300 m). Rîuri: Răut (cu afluenţii Ciulucul Mic, Dobruşa, Sagala, Cogîlnic, Cula, Drăghinici), Rezina, Ciorna. Vegetaţie: păduri de codru, plantaţii de vii şi livezi. Întreprinderi ale industriei uşoare (aparatură electrotehnică, mobilă, covoare, textile, confecţii, fermentarea tutunului) şi alimentare (conserve, uleiuri vegetale, vinuri şi coniacuri, lactate, produse de panificaţie ş.a.). Pomicultură, viticultură. Gospodării silvice. Avicultură. Se cultivă grîu, porumb, floarea-soarelui, sfeclă de zahăr, tutun, legume. Muzee. Monumente ale naturii, istorice şi de cult: landşafturile naturale Trebujeni şi

Saharna, parcul Ivancea; statuia lui Vasile Lupu; catedrala Sf. Dumitru (Orhei), mănăstirile Hirova, Saharna ş.a. Vestigii arheologice şi paleontologice.

ORHEI, municipiu în Republica Moldova, pe rîul Răut, la 48 km N de Chişinău, reşedinţa judeţului omonim; 38 mii loc. Pînă la mijlocul sec. 16 se afla situat pe Răut,la 35 km S-E de actualul oraş, pe teritoriul Orheiului Vechi, între comunele Trebujeni şi Butuceni. Şi-a strămutat locul de aşezare după ce vechea localitate a fost arsă şi ruinată de turci şi tătari. A fost centru de ţinut (sec. 15-19) şi de judeţ (din 1835). Expl. de calcare. Centru industrial. Nod de comunicaţii. Catedrala Sf. Dumitru (1632), ctitorie a domnului Vasile Lupu, biserica Sf. Ierarh Nicolae (1793; 1880), biserica Sf. Născătoare de Dumnezeu (1903). Monumentul lui Vasile Lupu (în curtea Catedralei). Muzeu. Licee, colegii, gimnazii. Atestat documentar în 1437.

ORHEIUL VECHI, rezervaţie arheologică în jud. Orhei, Republica Moldova. Aici, pe locul numit *Peştera*, situat pe malul Răutului, între satele Trebujeni şi Butuceni, au fost descoperite situri din cele mai vechi epoci ale istoriei omenirii (paleolitic, Tripolie şi de bronz), vestigii ale culturii materiale getice; un oraş din perioada Hoardei de Aur (sec. 14), un oraş medieval moldovenesc (sec. 14-16), fortificat cu 2 valuri de pămînt şi şanţuri, pe teritoriul căruia s-au găsit fundamentele unei cetăţi de piatră şi a 2 mari construcţii (caravanseraiuri), fundaţiile a 2 biserici ortodoxe şi a 2 băi, construcţii de locuit, 2 cimitire, unelte agricole, obiecte de uz casnic, arme şi podoabe, monede emise în sec. 15-16. Distrus de tătari în sec. 16. În prezent pe teritoriul vechiului Orhei se efectuează cercetări ştiinţifice şi lucrări de restaurare. În comuna Butuceni, pe baza materialelor arheologice descoperite, a fost creat un muzeu.

ORHOMENOS (gr. **ORCHOMENOS**), vechi oraş în N Beoţiei (Grecia), lîngă actualul sat Skripou. Importantă aşezare neolitică, atinge apogeul în epoca bronzului (sec. 15-12 î.Hr.), cînd devine una din cele mai bogate cetăţi miceniene ale Greciei. Distrus de tebani (364 şi 349 î.Hr.). Reconstruit de regele Macedoniei, Filip II, şi de Alexandru cel Mare, decade la începutul stăpînirii romane.

ORIBASIUS (c. 320 -c. 400 d.Hr.), medic grec. Medicul personal (din 355) al lui Iulian Apostatul. Lucrarea *Colecţii medicale* este o culegere de excerpte din operele medicilor greci. Tradusă în latină, siriană, arabă.

ORIENT, nume dat spaţiului geografic din Răsăritul Europei, îndeosebi pentru Asia şi Africa de Nord-Est. *Orientul Apropiat*, ansamblul ţărilor din V Asiei şi N-E Africii, riverane Mării Mediterane (Turcia, Cipru, Siria, Liban, Israel, Egipt ş.a.); *Orientul Mijlociu*, ansamblul ţărilor din jurul Golfului Persic (Iran, Irak, Arabia Saudită), dar şi Afghanistan, Pakistan, Libia; *Orientul Îndepărtat* v. **Extremul Orient**.

ORIENTE, provincie în E Cubei; 36,9 mii km^2; 3 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Santiago de Cuba*. Expl. de minereuri de fier. Trestie de zahăr, tutun, cafea, banane. Creşterea animalelor.

ORIGENE (c.185 - c.254), filozof, teolog şi scriitor grec. Părinte al Bisericii greceşti. A condus şcoala catihetică din Alexandria. Lucrări ascetice, dogmatice (*De principiis*), polemice (*Împotriva lui Celsus*) şi mai ales exegeze care interpretează *Scriptura* în sens literal, moral, mistic (a realizat prima ediţie critică a *Vechiului Testament*). Doctrina lui (sinteză între filozofia elenistică şi gîndirea creştină) a fost condamnată ca eretică la Conciliul de la Constantinopol (553).

ORINOCO, fluviu în America de Sud; 2 750 km. Izvorăşte din S-V Podişului Guyanelor (lîngă graniţa dintre Venezuela şi Brazilia); se varsă în Oceanul Atlantic printr-o deltă cu 25 braţe, în faţa insulei Trinidad. Accesibil pentru vase oceanice pînă la Ciudad Bolívar.

ORIOL (rus. **OR'OL**), oraş în Federaţia Rusă, la S de Moscova, port la rîul Oka; 319 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (oţelărie, sticlărie, încălţăminte). Fondat în 1566 de Ivan IV. Ocupat în 1941 de fascişti şi eliberat de Armata Roşie în 1943.

ORIOLA, Christian d' (n. 1928), scrimer francez. De patru ori campion mondial (1947, 1949, 1953 şi 1954) şi de patru ori campion olimpic la floretă, individual (1952, 1956) şi cu echipa (1948, 1952).

ORION (în mitologia greacă), vînător uriaş. Îndrăgostit de zeiţa Artemis, este ucis de ea (sau de Apolo, fratele ei) şi transformat într-o constelaţie.

ORION, constelaţie situată în regiunea ecuatorului ceresc. Conţine şapte stele principale, dintre care patru (Betelgeuse, Bellatrix, Rigel şi Salph) formează un patrulater, iar celelalte trei sînt dispuse în interiorul acestei formaţii.

ORISSA, stat în India, la golful Bengal; 156 mii km^2; 31,5 mil. loc. Capitala: *Bhubaneswar*. Relief de cîmpie şi podiş (podişul Deccan). Climă umedă. Păduri. Expl. de cărbuni şi minereu de fier. Siderurgie, metalurgia aluminiului. Orez, trestie de zahăr, tutun. Creşterea animalelor. Ţinut cucerit de împăratul Aşoka (milen. 3 î.Hr.). Inclus Imperiului Gupta (335-375). Anexat (1592), în parte, Imperiului Mogulilor. Cucerit de englezi (1803).

ORIZABA, oraş în Mexic (Veracruz), la poalele vulcanului cu acelaşi nume; 115 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (textile). Plantaţii de arbori de cafea. Staţiune balneoclimaterică.

ORIZABA, vulcan activ în S-E Podişului Mexican, punctul culminant din Mexic: 5700 m. Se mai numeşte *Citlaltépetl*.

ØRJASAETER, Tore (1886-1968), scriitor norvegian. Unul dintre poeţii reprezentativi de expresie neonorvegiană. Cîntăreţ al locurilor natale (trilogia epică şi lirică *Gudbrand Langleite*; povestiri poetice: *Arborele vieţii*). Drame expresioniste.

ORKNEY DE SUD (engl. **SOUTH ORKNEY**), arhipelag britanic subantarctic, la N-E de Ţara lui Graham; 622 km^2. Pescuit. Staţiuni ştiinţifice de cercetări.

ORKNEY ISLANDS, arhipelag al Marii Britanii, în Oceanul Atlantic (N-E Scoţiei); 975 km^2; 19 mii loc. Centrul ad-tiv: *Kirkvall* (în insula principală, *Mainland*). Pescuit. Cuprinde 90 de insule. Terminal petrolier.

ORLANDO, Vittorio Emanuele (1860-1952), om politic italian. Prim-ministru (1917-1919). A reprezentat Italia la Conferinţa de pace de la Paris (1919).

ORLANDO, oraş în SUA (Florida); 128,4 mii loc. Centru turistic. Electronice. Citrice. În apropiere, parcul de distracţii Disney World.

ORLEA, comună în judeţul Olt. Muzeu. Urme ale unei aşezări romane (sec. 2-3) şi resturile unui pod roman, construit peste Dunăre în timpul războaielor purtate de Domiţian în Dacia.

ORLÉANAIS, provincie istorică în Franţa, la S de Paris. Centrul ad-tiv: *Orléans*. Grîu, ovăz; legumicultură; pomicultură. Bovine şi porcine. — În mai multe rînduri (1344-1375, 1392-1498, 1626-1661) a constituit un ducat, apanaj al familiei d'Orléans.

ORLÉANS, oraş în Franţa (Orléanais), pe Loara, la S de Paris; 107,9 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (ind. mecanică, alimentară). Academie. Universitate. Catedrală gotică (sec. 13-19), biserici medievale. Muzee. Turism. — Metropolă religioasă în sec. 4. Cucerit (498) de Clovis, trecut (sec. 10) Capeţienilor. Eliberat (1429) de sub englezi de Ioana d'Arc.

ORLÉANS (Casa de ~), casă princiară franceză, ramură colaterală a Capeţienilor, aparţinînd dinastiilor regale franceze de Valois şi de Bourbon. — **Filip I** (1336-1375), fiu al lui Filip VI de Valois, regele Franţei. În 1344 a primit ca apanaj ducatul de Orléans. — **Ludovic XII** (1462-1515), rege al Franţei (1498-1515). — **Gaston, duce de Orléans** (1608-1660), frate cu Ludovic XIII. — **Filip, duce de Orléans** (1640-1701), frate cu Ludovic XIV. Tatăl viitorului regent Filip II. — **Filip, duce de Orléans** (1674-1723), regent al Franţei (1715-1723). — **Ludovic Filip Joseph, duce de Orléans** (1747-1793). Francmason. Ghilotinat. — **Ludovic Filip** (1773-1850), rege al Franţei (1830-1848).

ORLEANU, Mihai (1859-1941; n. Focşani), om politic român. Ca ministru al Industriei şi Comerţului (1909-1910), a elaborat *legea Orleanu*, prin care se interzicea salariaţilor statului, judeţelor, comunelor dreptul de asociere şi de grevă, precum şi contractul colectiv de muncă.

ORLOV, Aleksei Fiodorovici (1786-1861), diplomat rus. A condus delegaţia rusă care a încheiat Tratatul de pacc cu Turcia de la Adrianopol (1829) şi pe cea participantă la Congresul de la Paris (1856).

ORLOVA, Liubov Petrovna (1902-1975), actriţă sovietică de film. Protagonistă a comediilor muzicale realizate de G.V. Aleksandrov (*Toată lumea rîde, cîntă şi dansează*, *Circul*, *Volga-Volga*, *Primăvara*).

ORLY, oraş în Franţa, centrul ad-tiv al cantonului Val-de-Marne, suburbie a Parisului; 23,8 mii loc. Industrii. În apropiere, aeroportul internaţional Orly.

ORMANDY, Eugene (1899-1985), dirijor american de origine maghiară. Prim-dirijor (din 1936) al Orchestrei simfonice din Philadelphia.

ORMUZ (HORMUZ) (Strîmtoarea ~), strîmtoare între peninsula Arabia şi ţărmul sudic al Iranului, care uneşte golful Oman cu Golful Persic. Lungime: 150 km; lăţime minimă: 56 km. Ad. minimă: 71 m. Folosit

pentru trafic petrolier.

ORMUZD (ORMAZD), denumirea greacă a principiului zoroastrist al binelui, *Ahura-Mazda*.

OROHENA, masiv muntos în insula Tahiti (Insulele Societăţii). Alt.: 2237 m (punctul culminant al insulei). Expl. forestiere.

OROLES (sfîrşitul sec. 3 - începutul sec. 2. î.Hr.), rege dac. Conducător al uniunii de triburi dacice din Transilvania; a luptat împotriva bastarnilor (istoricul roman Pompeius Trogus îl menţionează în *Istorii filipice*).

ORONTE (ar. **NAHR EL ÂSÎ**), fluviu în Orientul Apropiat; 570 km. Izvorăşte din munţii Antiliban (Liban), străbate Siria şi se varsă în Marea Mediterană, în apropierea oraşului Antiohia (Turcia). Irigaţii.

OROSIUS, Paulus (sec. 4-5), istoric latin. Originar din Spania, stabilit (416) în Africa. Discipol al Sf.Augustin. Autor al primei istorii universale, de mari proporţii, *Istoria împotriva păgînilor*, consacrată istoriei antichităţii de la începuturi pînă în 417. Lucrarea cuprinde şi informaţii despre istoria geto-dacilor, a Daciei şi a Dobrogei romane.

OROVEANU, Teodor (n. 1920, Rîmnicu Sărat), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti, Freiburg, Toulouse, Paris, Rennes, Moscova, Baku. Cercetări în mecanica fluidelor (*Mecanica fluidelor viscoase*, *Scurgerea fluidelor multifizice prin medii poroase*). Studii asupra exploatării zăcămintelor de petrol. A conceput metode moderne de calcul al conductelor pentru petrol, folosind pentru prima dată în România calculatoarele (*Transportul petrolului*). Membru al unor academii străine (Franţa, Germania). Membru corespondent al Acad. Rom.

OROZCO, José Clemente (1883-1949), pictor şi grafician mexican. Unul dintre fondatorii şcolii mexicane de pictură murală. Picturi monumentale cu subiecte istorice sau pe teme mitice, în special în Mexic, la Guadalajara (Universitatea, spitalul Cabañas) şi în SUA.

ORREFORS, localitate în Suedia (Kronoberg), la E de Växjö. Cristaluri renumite.

ORSAY (Muzeul ~), muzeu naţional în Paris, deschis în 1986, în vechea gară Orsay, reamenajată. Cuprinde opere de la sfîrşitul sec. 19 şi începutul sec. 20. Original prin caracterul interdisciplinar al exponatelor (pictură, sculptură, arte decorative, fotografie, arhitectură, literatură, viaţă socială şi culturală).

ORSINE, Felice (1819-1858), revoluţionar italian. Participant la Revoluţia din 1848-1849 din Italia şi la atentatul împotriva lui Napoleon III. Condamnat la moarte şi executat.

ORSK, oraş în Federaţia Rusă, pe fluviul Ural; 236 mii loc. Centru industrial (metalurgie).

ORS Y ROVIRA, Eugenio d' (1882-1954), eseist spaniol. Adept al clasicismului. Eseuri consacrate problemelor de literatură, cultură, artă (*Glosări*, *Ucenicie şi eroism*, *Măreţia şi servitutea inteligenţei*; studii despre Goya, Cézanne, Picasso, arta barocului - *Trei ore în Muzeul Prado*).

ORŞOVA, oraş în judeţul Mehedinţi, port la Dunăre, situat pe malul lacului de acumulare Porţile de Fier I; 15,7 mii loc. Şantier naval. Industrii. Staţiune ştiinţifică de cercetări geografice a Universităţii din Bucureşti. Aflat în zona lacului hidrocentralei de la Porţile de Fier, a fost strămutat. — Aşezarea dacoromană *Dierna*, devenită *municipium* sub Septimiu Sever (193-211), a existat pînă în sec. 6-7. Cetate menţionată în *Gesta Hungarorum* a lui Anonymus, care a aparţinut lui Glad, apoi lui Ahtum. În 1371-1372 a fost construită o cetate din piatră, ocupată (1524) de turci şi stăpînită pînă în 1688. Cucerită de austrieci (1688). Rol militar (sec. 17-18).

ORTEGA SAAVEDRA, Daniel (n. 1945), om politic nicaraguan. Membru al Frontului Sandinist de Eliberare Naţională. Preşedinte al Republicii (1985-1990).

ORTEGA Y GASSET, José (1883-1955), filozof şi eseist spaniol. Prof. univ. la Madrid. Prin "Revista de Occidente", al cărei fondator a fost, a contribuit la propagarea în Spania a ideilor novatoare şi la deschiderea ei spre valorile europene. Observaţii pătrunzătoare asupra dezvoltării artei şi a filozofiei, precum şi asupra crizei lumii moderne (*Dezumanizarea artei*, *Revolta maselor*, *Spre o filozofie a istoriei*, *Istoria ca sistem*). A insistat asupra relaţiei dintre artă, cultură şi viaţa concretă a individului în societate. Eseuri (*Meditaţii despre Don Quijote*, *Velázquez*, *Goya* ş.a.).

ORTELIUS, Abraham (1527-1598), geograf şi cartograf flamand. A alcătuit atlasul *Theatrum orbis terrarum*, cu 70 de hărţi şi 53 de planşe gravate în aramă, primul atlas alcătuit cu colaborarea geografilor contemporani şi după cercetările cele mai recente.

ORTIZ, Ramiro (1879-1947), istoric literar italian. Profesor la Facultatea de Litere şi Filozofie din Bucureşti. Studii literare şi lucrări despre relaţiile culturale italo-române (*Per la fortuna del teatro alfiriano in Rumania*, *Per la storia della cultura italiana in Rumania*, *Italia e Rumania*, *Letteratura romena* ş.a.); studii de literatură comparată şi italiană (*Dal Manzoni allo Stendhal*, *Goldoni şi Franţa*, *Italia moderna*, *Capodoperele liricii italiene*, *Varia romanica* ş.a.). Traduceri.

ORURÓ, oraş în Bolivia, la N de lacul Poopó, la 3700 m altitudine; 132 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru minier (aur, wolfram, cupru) şi industrial (metalurgie, alimentară, textile). Universitate tehnică (1892). Fondat în 1606.

ORVIETO, oraş în Italia centrală (Umbria), pe Tibru; 24,2 mii loc. Centru viticol. Artizanat. Catedrală (sec. 13) în stil roman şi gotic, celebră prin frescele lui Signorelli, Fra Angelico şi mozaicurile faţadei; Palatul Poporului (sec. 12-13); Palatul Papilor (sec. 13-14, azi muzeu). Fondat de etrusci.

ORWELL, George (pseudonim al lui *Eric Arthur Blair*; 1903-1950), scriitor englez. Romane în care pledează pentru libertatea spiritului şi a demnităţii umane,într-un univers monstruos-grotesc sau terifiant, sub teroarea unui regim totalitarist (*Ferma animalelor*, utopia *1984*). Experienţa trăită în Războiul Civil din Spania este evocată în *Omagiul Cataloniei*, *Zile birmaneze*, *O gură de aer*.

OSA (ORGANIZAŢIA STATELOR AMERICANE), organizaţie internaţională guvernamentală, fondată la 30 apr. 1948, cu sediul la Washington, din care fac parte 35 de state şi 24 de state ca observatori permanenţi. Obiective: întărirea păcii pe continent, soluţionarea paşnică a conflictelor dintre statele membre, favorizarea dezvoltării economice, sociale şi culturale a ţărilor membre. Continuă activitatea Uniunii Internaţionale a Republicilor Americane (1890-1923) şi a Uniunii Republicilor Continentului American (1923-1948).

ŌSAKA, oraş în Japonia (Honshū), port la Oceanul Pacific; 2,7 mil. loc. Centrul unei conurbaţii de peste 6 mil. loc. şi al doilea oraş economic al ţării. Ansamblu portuar (cu porturile Kobe şi Sakai), exportă maşini, produse chimice şi textile; importă materii prime. Industrializat în sec. 19, cuprinde toate sectoarele industriei. Universitate. Teatre. Muzee. — Oraş vechi (a fost, sub numele *Naniwa*, de trei ori capitala Imperiului, în sec. 4-7), a devenit în sec. 18 unul din cele mai mari centre comerciale. Numeroase sanctuare (aici a fost înălţat, în 593, primul templu budist din Japonia), reconstruite după al doilea război mondial.

OSASCO, oraş în Brazilia, în vestul aglomeraţiei urbane São Paulo; 563,4 mii loc. Centru industrial (metalurgie, alimentară, textile).

OSBORN, Henry Fairfield (1857-1935), paleontolog şi biolog american. Director al Muzeului de Istorie Naturală din New York. Contribuţii în paleontologia vertebratelor, în special a mamiferelor mari.

OSBORNE, John James (n. 1929), dramaturg englez. Piesa *Priveşte înapoi cu mînie* marchează începutul (1957) epocii "Tinerilor furioşi". Un teatru al anticonformismului şi al eşecului oricărui protest (*Epitaf pentru George Dillon*, *Hotel la Amsterdam*, *Un sens al detaşării*, *Priveşte cum coboară* ş.a.).

OSCAR I (1799-1859), rege al Suediei şi al Norvegiei (1844-1859). Reforme parlamentare.

OSCAR II (1829-1907), rege al Suediei (1872-1907) şi al Norvegiei (1872-1905). A publicat traduceri din Goethe şi Shakespeare şi romane istorice.

OSCAR (Premiul ~), premiu anual acordat de Academia Cinematografică, începînd din 1927, pentru cel mai bun film, actor sau cea mai bună actriţă (rol principal şi rol secundar), cel mai bun regizor, scenariu, cea mai bună imagine, muzică etc. Deşi premiu naţional american, se acordă (începînd din 1947) şi unor filme străine.

OSEA (HOŞEA), ultimul suveran al Regatului Israel (733-724 î. Hr.). S-a unit cu Egiptul împotriva Asiriei. Mort în exil.

OSETIA DE NORD - ALANIA (Republica ~), republică în S-V Federaţiei Ruse; 8000 km²; 652 mii loc. Capitala: *Vladikavkaz*.

OSETIA DE SUD (Regiunea Autonomă ~), regiune în Republica Georgia; 3900 km²; 99 mii loc. Centrul ad-tiv: *Ţhinvali*.

OSHOGBO, oraş în S-V Nigeriei (Oyo), la N-E de Ibadan; 390 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru comercial şi industrial (textilă).

OSIJEK, oraş în Croaţia, pe Drava; 165 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (alimentară, textile, maşini agricole) şi comercial. Universitate. Vestigii romane. Monumente baroce. Muzee.

OSIPOV-SINEŞTI, Grigore (n. 1907, Sineşti, jud. Ungheni), medic stomatolog român.

Fondatorul primului centru de parodontologie din România (Bucureşti, 1968). Autorul unei metode operatorii care îi poartă numele. Lucrări despre parodontologia esenţială (*Parodontopatia esenţială*).

OSIRIS (în mitologia egipteană), divinitate supremă, zeu ce simbolizează moartea ca trecere pe un alt tărîm, al cărui rege este, dar şi moartea şi învierea periodică a naturii vegetale, renaşterea permanentă. Soţul şi fratele lui Isis, a cărei fidelitate şi dragoste conjugală l-au readus la viaţă.

OSLEA, culme muntoasă în Carpaţii Meridionali, în N-V munţilor Vîlcan, la izvoarele Cernei şi Jiului. Alt. max.: 1 946 m. Alcătuită din calcare cristaline.

OSLO, capitala Norvegiei; oraş situat în S-E ţării, port la strîmtoarea Skagerrak; 487,9 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (şantiere navale, construcţii mecanice şi electrice, textile). Universitate (1811). Catedrală (sfîrşitul sec. 17), Biserica lui Gol (sec. 12). Castelul Akershus (sec. 14-15); Palatul Regal (1825-1848), Primăria (1931-1950) ş.a. Muzee (de artă decorativă, artă populară, al pictorului Ed.Munch şi al sculptorului Vigeland), Fundaţia Sonja Henje, Muzeul Mării (navele vikingilor), casele memoriale "Amundsen", "Nansen" ş.a. Centru turistic şi al sporturilor de iarnă. — Fondat de Harald III în 1048, devine reşedinţă regală sub Haakon V Magnusson (1299-1319). Reconstruit, după un incendiu (1624), de regele Christian IV al Danemarcii, sub numele *Christiania*. Capitala Norvegiei independente (1905), cu numele de Oslo (1925).

Oslo

OSLO FJORD, golf în S Norvegiei. Lungime; 102 km; lăţime: 15-30 km; ad. max.: 354 m. Adăposteşte oraşul Oslo.

OSMAN, numele mai multor sultani otomani. Mai importanţi: — **Osman I Ghazi** (1259-1326). Fondator al dinastiei otomane. A cucerit de la bizantini o parte din Asia Mică. — **Osman II** (1603-1622), al 16-lea sultan otoman (1618-1622). În timpul domniei lui a avut loc Războiul Turco-Polon (1620-1621). — **Osman III** (1699-1757), al 25-lea sultan otoman (1754-1757). Relativă perioadă de pace.

George Orwell

Aleksandr Ostrovski

OSMAN NURI-PAŞA (supranumit *Al Ghazi*; 1837-1900), general turc. A înăbuşit răscoala din Creta (1867) şi din Serbia (1876). Comandant al armatei turceşti care apăra Plevna (1877), asediată de trupele româno-ruse. Ministru de Război pînă în 1885, a condus campania contra Greciei (1897).

OSMOND, Floris (1849-1912), inginer francez. Unul dintre întemeietorii metalografiei (1894-1895). A studiat fenomenul de oţelire, stabilind punctul de transformare şi precizînd componentele produselor siderurgice.

OSNABRÜCK, oraş în Germania (Saxonia Inferioară), port pe Mittelland Kanal; 161,7 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (textile, siderurgie, chimie). Piaţă agricolă. Domul (sec. 9-13), biserici gotice (sec. 14-16), castel baroc (sec. 17-18). Muzee. Sediu (concomitent cu Münster) al tratativelor purtate (1644-1648) între reprezentanţii Suediei şi principii protestanţi germani participanţi la Războiul de 30 de Ani şi împăratul Sfîntului Imperiu Romano-German, pentru încheierea Păcii de la Westfalia.

OSSIAN (sec. 3), poet legendar irlandez. Sub numele lui, James Macpherson (1736-1796) a publicat *Fragmente de poezie veche*, legende gaelice cu o mare influenţă asupra literaturii romantice.

OSSIETZKY, Carl von (1889-1938), ziarist german. Arestat de Gestapo (1933) şi internat într-un lagăr de concentrare. Premiul Nobel pentru pace (1935).

OSTADE, Adriaen van v. **Van Ostade, Adriaen**.

ÖSTERSUND, oraş în Suedia (Jämtland), pe malul lacului Storsjö; 56 mii loc. Industrii (chimice). Centru cultural şi turistic.

OSTHOFF, Hermann (1847-1909), lingvist german. Unul dintre creatorii şcolii neogramatice. Specialist în gramatica comparată a limbilor indo-europene (*Cercetări morfologice în domeniul limbilor indo-germanice*).

OSTIA, localitate antică în Italia, lîngă Roma. Colonie romană la gurile Tibrului, a jucat un rol important, ca port comercial, în antichitate. Vestigii antice (sec. 4 î.Hr.-4 d.Hr.) care atestă preocuparea pentru o planificare urbanistică (clădiri etajate cu buticuri şi taverne); terme mozaicate, teatru, Piaţa Corporaţiilor (mozaicuri din sec. 2 î.Hr.), temple.

OSTRAVA, oraş în Cehia (Moravia de Nord), pe Odra; 332 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (siderurgie, chimie, construcţii de automobile).

OSTROGOVICH, Adrian (1870-1953; n. Lecee, Italia), chimist român de origine italiană. Prof. univ. la Cluj. Colaborator al lui C.I.Istrati. Contribuţii în domeniul combinaţiilor organice heterociclice.

OSTROGOVICH, Georgio (1904-1984 n. Bucureşti), chimist român. Prof. univ. la Timişoara. Fiu al lui Adrian Ostrogovich. Studii în domeniul chimiei biuretului şi al derivaţilor săi, în domeniul catalizei omogene şi al compuşilor heterociclici cu azot. Membru corespondent al Acad. Rom.

OSTROGRADSKI, Mihail Vasilievici (1801-1861), matematician rus. Lucrări de calcul integral (transformarea integralei de volum în integrală de suprafaţă), calculul variaţiilor, fizică matematică.

OSTROV, comună în judeţul Constanţa. Renumită podgorie. Plantaţie experimentală de kiwi. Rezervaţie forestieră (pădurea Esechioi). Necropole de incineraţie (sec. 4 î.Hr.). Urme din necropola oraşului roman *Durostorum*.

OSTROVSKI, Aleksandr Nikolaevici (1823-1886), dramaturg rus. Întemeietor al teatrului naţional. Comedii de moravuri (*Cu cei din familie se aranjează*, *Un post rentabil*, *Pădurea*, *Lupii şi oile*), drame realiste, istorice sau fantastice (*Furtuna*, *Nu poţi trăi cum vrei*, *Şi cei mai înţelepţi cad în laţ*, *Vasilisa Melentieva*); feeria *Fetiţa de zăpadă*.

OSTROVSKI, Nikolai Alekseevici (1904-1936), scriitor rus. Participant la războiul civil, îşi pierde vederea în urma unei răni. Romane autobiografice (*Aşa s-a călit oţelul*, *Născuţi în furtună*).

OSTROVUL MARE, insulă românească, în albia Dunării, situată între Ţigănaşi (comuna Burila Mare, jud. Mehedinţi), în amonte, şi localitatea Prahovo (Iugoslavia), în aval. Suprafaţa: 22 km^2. Lungime: 14 km; lăţime max.: 3 km. Pe insulă se află satul Ostrovul Mare, hidrocentrala Porţile de Fier II.

OSTWALD, Wilhelm (1853-1932), chimist german. A descoperit legea diluţiei. Cercetări asupra electroliţilor şi a catalizei. Prin oxidarea catalitică a amoniacului, a pus la punct (1907) prepararea industrială a acidului nitric. Unul dintre principalii reprezentanţi ai energetismului. Premiul Nobel (1909).

OSWEGO, oraş în SUA (New York), port pe lacul Ontario; 20 mii loc. Industrii (metalurgia aluminiului). Universitate.

OŚWIECIM, oraş în S Poloniei, lîngă Katowice; 45 mii loc. În apropiere, germanii au creat un lagăr de concentrare şi exterminare (Auschwitz-Birkenau). Pînă în 1945 s-a numit *Auschwitz*.

OŞ (OŠ), oraş în Republica Kirghizstan, în valea Fergana. Nod rutier; 215 mii loc. Centru industrial (textile, utilaj electrotehnic). Vechi centru caravanier.

OTARU, oraş în Japonia (Hokkaidō), port la Marea Japoniei; 192,3 mii loc. Centru industrial (chimie, agroalimentară) şi comercial.

OTESCU, Ion Nonna (1888-1940; n. Bucureşti), compozitor, dirijor şi pedagog român. Membru fondator şi prim-dirijor al Operei Române. Profesor şi director al Conservatorului din Bucureşti. A compus opere (*De la Matei cetire*, terminată de Aurel Stroe), balete (*Ileana Cosînzeana*), poeme simfonice (*Templul din Gnid*, *Narcis*, *Din bătrîni*, *Vrăjile Armidei*), muzică de cameră, instrumentală şi vocală.

OTFRIED von Weissenburg (mijlocul sec. 9), cleric german. Autorul celei mai importante opere din literatura germană veche (*Cartea Evangheliştilor*).

OTIMAN, Ion Păun (n. 1942, Gîrbovăţ, jud. Caraş-Severin), inginer agronom şi economist român. Prof. univ. la Timişoara. A înfiinţat Oficiul de Calcul al Universităţii de Ştiinţe Agronomice a Banatului din Timişoara. Creator de şcoală în domeniul analizei economice, analizei şi proiectării sistemelor informaţionale agricole (*Metode şi tehnici moderne de prognoză în agricultură*, *Contabilitate agri-*

colă, Optimizarea producţiei agricole ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

OTOMANI, cultură din epoca bronzului (sec. 19-13 î.Hr.), răspîndită în N Crişanei, Maramureş, Cîmpia Tisei şi Slovacia de Est. Denumită astfel după aşezările descoperite în satul Otomani (comuna Sălacea, jud. Bihor).

O'TOOLE, Peter (n. 1932), actor britanic de origine irlandeză. Interpret scăpărător, pe scenă, al personajelor shakespeariene. În film, creaţii în care etalează un magnetism rar şi o fascinantă artă a compoziţiei (*Lawrence al Arabiei*, *Beckett*, *Lord Jim*, *Cum să furi un milion*, *Noaptea generalilor*, *Leul în iarnă*, *Clasa conducătoare*, *Omul din La Mancha*, *Omul Vineri* ş.a.).

OTOPENI, comună în judeţul Ilfov, la 18 km N de Bucureşti. Aeroport internaţional. Industrii. Declarată oraş în 1989; redevenită comună în 1990. Atestată documentar în 1587 (*Hodoreni*).

OTRANTO, comună în Italia (Lacce), la Marea Ionică; 4,9 mii loc. Arhiepiscopie. Catedrală (refăcută în sec. 11). Localitatea cea mai orientală a peninsulei.

OTRANTO, strîmtoare care separă Italia meridională de Albania şi uneşte Marea Adriatică cu Marea Ionică. Lungime: 105 km; lăţime: 75 km. Ad. min.: 567 m.

OTTAWA, capitala federală a Canadei (Ontario), la frontiera cu Quebecul; 313,9 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (telecomunicaţii, chimie, hîrtie). Universităţi (prima, în 1848). Clădirea Parlamentului, în stil neogotic (1859-1865). Muzee. Turism. Întemeiat în 1800, devine capitala Canadei în 1867.

OTTAWA, rîu în S-E Canadei, afluent al fluviului Sf. Laurenţiu, la Montreal; 1120 km. Separă provinciile Ontario şi Quebec; trece prin oraşul Ottawa. Comunică prin canalul Rideau cu lacul Ontario. Navigabil.

OTTIGNIES-LOUVAIN-LA-NEUVE, oraş în Belgia, la S-E de Bruxelles; 22,8 mii loc. Oraş nou, construit în 1970, pentru a adăposti secţia francofonă a Universităţii catolice din Louvain.

OTTO, numele mai multor regi şi împăraţi germani. Mai importanţi: — **Otto I cel Mare** (912-973), rege al Germaniei (936-973), rege al Italiei (951 sau 961-973), primul împărat al Sfîntului Imperiu Romano-German (962-973). A înfrînt în 939 revolta marilor feudali, a supus triburile slavilor polabi (939-940), a oprit invazia maghiarilor, la Lechfeld (955), şi a întreprins (951-952, 961-962, 966-972) campanii de cucerire în Peninsula Italică. — **Otto IV de Brunswick** (1175 sau 1182-1218), rege (1198-1218) şi împărat germanic (1209-1218). Excomunicat (1210) de papa Inocenţiu III, care susţinea candidatura lui Frederic II de Hohenstaufen (acesta îl va obliga, în 1215, să renunţe la tron). Învins (1214) de Filip August, la Bouvines.

OTTO I (1815-1867), rege al Greciei (1832-1862). Fiul al lui Ludovic I al Bavariei. Desemnat prin Tratatul de la Londra (1832) pentru tronul Greciei; a transferat capitala de la Nauplie la Atena (1834). Silit să acorde (1844) o Constituţie. A abdicat în 1862.

OTTO, Frei (n. 1925), inginer şi arhitect german. Specialist în acoperişuri suspendate pe cabluri de oţel şi membrane plastice (pavilionul german de la Expoziţia Internaţională de la Montreal, Centrul Congreselor din Mecca şi acoperişul pentru Jocurile Olimpice de la München).

OTTO, Kristin (n. 1966), înotătoare germană. A obţinut la Jocurile Olimpice de la Seul (1988) şase medalii de aur (patru la probe individuale şi două la echipe).

OTTO, Nikolaus August (1832-1891), inginer şi industriaş german. A realizat (1876) şi comercializat motorul în patru timpi.

OTTO, Rudolf (1869-1937), filozof şi istoric al religiilor german. A aplicat analiza fenomenologică în studiul sentimentului religios (*Sacrul*).

OTTO de Freising (c. 1114-1158), episcop şi istoric german. A participat la Cruciada a II-a (1147-1149). Scrieri istorice (*De Duabus Civitatibus* şi *Gesta Friderici Imperatoris*).

OTTOKAR (OTOKAR) II cel Mare (1230-1278), rege al Boemiei (1253-1278). A cucerit Austria (1251), Stiria (1261), Carinthia (1269). A fondat oraşul Königsberg. Învins şi ucis de Rudolf I de Habsburg.

OŢELUL ROŞU v. **Bistra**.

OŢETEA, Andrei (1894-1977; n. Sibiel, jud. Sibiu), istoric român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Director (1939-1940, 1946) al Teatrului Naţional din Iaşi şi al Institutului de Istorie "N.Iorga" din Bucureşti (1947-1948, 1956-1970). Preocupări de istorie universală (*Renaşterea şi Reforma*) şi de istorie modernă românească (*Revoluţia de la 1848 în ţările române*). Lucrări despre mişcarea de la 1821 (*Caracterul mişcării lui Tudor Vladimirescu – răscoală sau revoluţie?* ş.a.), despre răscoala din 1907 sau despre viaţa şi activitatea unor personalităţi ale culturii române (*N.Bălcescu istoric*, *N.Iorga – personalitate eminentă a culturii româneşti* ş.a.). Acad.

OUA (ORGANIZAŢIA UNITĂŢII AFRICANE), organizaţie internaţională guvernamentală, creată în 1963, cu sediul la Addis Abeba. Obiective: colaborarea politică şi economică a statelor membre; apărarea integrităţii teritoriale şi independenţei ţărilor africane. Destinată întăririi unităţii, solidarităţii şi stabilităţii statelor africane independente, organizaţia cuprindea, în 1996, 56 de membri.

OUAGADOUGOU, capitala Republicii Burkina Faso, situată în centrul ţării; 442 mii loc. Nod rutier. Aeroport. Centru industrial (mecanică, textile, alimentară), comercial, istoric, religios, universitar.

OUBANGUI (UBANGI), rîu în Africa Ecuatorială, afluent al fluviului Zair; 1160 km. Izvorăşte din apropierea lacului Albert, separă Republica Democratică Congo de Republica Centrafricană, apoi, de Republica Populară Congo. Navigabil pe 650 m.

OUBANGUI-CHARI, veche colonie franceză (1905), devenită independentă (1958) sub numele de Republica Centrafricană.

OUD, Jacobus Johannes Pieter (1890-1963), arhitect olandez. De orientare funcţionalistă. Unul dintre fondatorii grupului *Sphinx* (1916) şi ai revistei "De Stijl" (1918). Lucrări: ansambluri rezidenţiale în Rotterdam, oraşul muncitoresc Oud-Mathenesse, imobilele Shell din Haga şi Rotterdam ş.a.

OUEDDEI, Goukouni (n. 1944), om politic din Ciad. Preşedinte al Guvernului de Uniune Naţională de Tranziţie (şef al statului) al Republicii (1979-1982).

OUDONG, localitate în Cambodgia, lîngă Mekong. Veche capitală a Regatului Cambodgia. Necropolă regală.

OUÉDRAOGO, Idrissa (n. 1954), regizor din Burkina Faso. Filme în care opoziţia tradiţie-modernitate depăşeşte interesul strict documentar al celorlalte producţii africane (*Alegerea*, premiat la Taormina, 1986, *Yaaba*, premiat la Cannes, 1989, *Tilai*, Marele Premiu la Cannes, 1990, *Samba traore*, premiat la Cartagina şi Berlin, 1992 ş.a.).

OUJDA, oraş în N-E Marocului, lîngă graniţa cu Algeria; 260 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centrul unei regiuni agricole (vin, cereale). Industrii. Fondat în 994.

OULU (sued. **ULEÅBORG**), oraş în V Finlandei, port pe ţărmul de N-E al golfului Botnic; 96 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial (mecanică, chimie, textile). Export de lemn şi minereuri de fier. Turism. Universitate.

OUM ER REBIA (OUM ER R'BIA), fluviu în Marocul occidental; 556 km. Izvorăşte din Atlasul Mijlociu şi se varsă în Oceanul Atlantic, la S-V de Casablanca. Baraje.

OUMMA, cetate sumeriană în Irak, la N-V de Lagaş, cu care a rivalizat în sec. 25-24 î.Hr. Supusă de cetatea Akkad (după 2340 î.Hr.), şi-a pierdut din importanţă. Azi, *Djukhă*.

OUNAS, ultimul rege din dinastia 5 egipteană. Piramida sa, la Saqqarah, prezintă pe pereţii cavoului inscripţii care constituie prima versiune a *Textelor piramidelor*.

OUSE, fluviu în S Marii Britanii; 260 km. Se varsă în golful Wash al Mării Nordului. Cunoscut şi sub numele de *Great Ouse*.

OVANDO CANDÍA, Alfredo (1918-1982), ofiţer şi om politic bolivian. Preşedinte al Boliviei (1969-1970).

OVERBECK, Johann Friedrich (1789-1869), pictor german. Membru al *Grupării nazareenilor*. Convertit la catolicism. Lucrări cu subiecte religioase (*Iosif vîndut de fraţii săi*, *Punerea în mormînt*, *Triumful religiei în arte*).

OVERIJSSEL, provincie în E Olandei; 3,8 mii km^2; 1,04 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Zwolle*. Ţinut mlăştinos. Păduri. Creşterea intensivă a animalelor.

ØVERLAND, Arnulf (1889-1968), scriitor norvegian. Membru al grupului marxist de la revista "Mot Dag". Poezie angajată (*Pîine şi vin*, *Frontul roşu*). Deportat de germani în 1941, devine, cu poemele despre război, poet naţional.

OVIDIU (Publius Ovidius Naso) (43 î. Hr.-c. 17 d.Hr.), poet latin. Lirică erotică, vădind multă fineţe în analiza psihologiei iubirii (*Iubiri*, *Scrisorile eroinelor legendare*, *Arta iubirii*, *Remediile iubirii*). Poemul epic *Metamorfozele* este o prelucrare a 250 de legende despre crearea şi istoria Universului, iar *Fastele*, un comentariu poetic al sărbătorilor romane. Exilat (8 d. Hr.) de August la Tomis (azi, Constanţa), a compus epistole în versuri (*Tristele*, *Ponticele*) dominate de tristeţe şi de dorul de cei apropiaţi, pe care avea să nu-i mai revadă niciodată.

OVIDIU, oraş în judeţul Constanţa, pe malul de N-V al lacului Siutghiol; 13 mii loc. În-

dustrii. Atestat documentar în 1650, cu numele *Selişte*, apoi *Canara* şi, în sfîrşit, *Ovidiu*.

OVIEDO, oraş în N Spaniei (Asturia); 196 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru financiar şi industrial (metalurgie, ind. alimentară). Universitate (1608). Monumente (sec. 9). Catedrală gotică (sec. 12-16), mănăstire (sec. 15-18). Muzeu.

OWEN, Sir Richard (1804-1892), naturalist englez. Director (1836) al secţiei de istorie naturală de la British Museum. A cercetat fosilele şi animalele vertebrate actuale. Lucrări de anatomie comparată şi paleontologie.

OWEN, Robert (1771-1855), socialist englez. A aplicat în propria întreprindere un program de reforme care vizau ameliorarea situaţiei lucrătorilor şi a propus un plan de modificare a legislaţiei muncii (*Noi puncte de vedere asupra societăţii*, *Eseu despre formarea caracterului uman*). Şi-a expus teoriile utopice în *Noua lume morală*.

OWENS, Jesse (*James Cleveland*; 1913-1980), atlet american de culoare. Cîştigător, la Olimpiada de la Berlin (1936), a 4 medalii de aur (100 m, 200 m, săritura în lungime şi ştafeta 4x100 m). La 25 mai 1935 a doborît într-o singură zi cinci recorduri mondiale şi a egalat un al şaselea.

OXENSTIERNA, Axel Gustafsson (1583-1654), om politic suedez. Cancelar (1612), a fost consilierul regelui Gustav II Adolf şi şeful Consiliului de Regenţă după moartea acestuia. A fondat (1638) în America o colonie; a semnat (1638) cu Richelieu alianţa de la Hamburg. A urmărit o politică menită să impună hegemonia Suediei în bazinul Mării Baltice (a impus Danemarcii Tratatul de la Brömsebro, 1645).

OXFORD, oraş în Marea Britanie (Anglia), la confluenţa Tamisei cu Cherwell; 109 mii loc. Centru industrial (metalurgie, aparataj electrotehnic). Tipografii. Universitate cu 35 de colegii (cel mai vechi, University College, din c. 1250); numeroase colegii. Biblioteca Bodleiana (1602). Catedrală gotică (sec. 12); biserici (sec. 14-15). Muzee.

OYAMA Iwao, prinţ (1842-1916), mareşal japonez. Samurai, ministru de Război (1880), a comandat trupele japoneze în războiul contra Chinei şi a cucerit Port-Arthur (1894). A condus operaţiile din Manciuria în Războiul Ruso-Japonez (1904-1905).

OZANA v. **Neamţ**.

ÖZAL, Turgut (1927-1993), om politic turc. Prim-ministru (1983-1989). Preşedinte al Republicii (1989-1993).

OZAWA JIZABURO (1886-1963), amiral japonez. A participat la cucerirea (1942) Indoneziei; a comandat portavioanele angajate în insula Leyte. Numit (1945) comandant-şef al flotei nipone.

OZAWA SEIJI (n. 1935), dirijor japonez. Din 1973, la conducerea Orchestrei simfonice din Boston, unde a dirijat în special lucrări din repertoriul romantic.

OZENFANT, Amédée (1886-1966), pictor şi teoretician francez. Iniţiator al purismului (1915-1918), a evoluat spre o artă suplă (*Viaţa*).

OZUN, comună în judeţul Covasna. Vestigii arheologice (sec. 8-10). Biserică (sec. 14), cu turn din 1616. Castel (1755); conac (1810-1825). Cazarma Husarilor (sec. 19).

P

PAASIKIVI, Juho Kusti (1870-1956), om politic finlandez. Lider al Partidului Conservator. Prim-ministru (mai-nov. 1918, 1944-1946) şi preşedinte (1946-1956) al Republicii. Promotor al unei politici de neutralitate a ţării.

PABST, Georg Wilhelm (1885-1967), regizor austriac de film. Unul dintre marii cineaşti ai anilor '20. Filme în viziune expresionistă şi cu problematică socială (*Strada fără bucurie*, *Lulu*, *Opera de trei parale*, *Don Quijote*, *Drama din Shanghai*).

PACEA, Ion (n. 1924, Salonic, Grecia), pictor român. Artă sobră, cu forme stilizate şi geometrizate şi cu o cromatică amintind de coloritul covoarelor ţărăneşti (*Marea, Port la Dunăre, Flori,* ciclul *Păsări*). Membru de onoare al Acad. Rom.

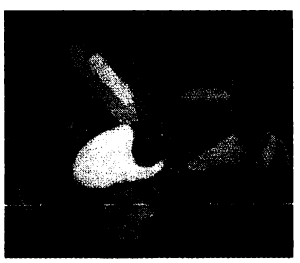

Ion Pacea, *Compoziţie în roşu*

PACHECO, Francisco (1564-1654), pictor spaniol. Portretist remarcabil prin arta desenului (*Quevedo y Villegas*) şi teoretician (*Arta picturii*). A fost maestrul lui Velásquez.

PACHELBEL, Johann (1653-1706), organist şi compozitor german. Precursor al lui Bach (preludii, tocate, corale, fugi; muzică pentru clavecin şi orgă).

PACHER, Michael (c. 1435-1498), pictor şi sculptor austriac. Reprezentant al tranziţiei de la gotic la Renaştere, în Tirol. A realizat altarul bisericii Sankt Wolfgang am Ambersee şi a pictat panourile altarului *Părinţii Bisericii* (azi, la München).

PACHUCA DE SOTO, oraş în Mexic, capitala statului Hidalgo, la 2450 m altitudine; 179,4 mii loc. Expl. de argint. Centru industrial (metalurgie neferoasă). Universitate (1869).

PACIFIC (Oceanul ~), cea mai mare diviziune a oceanului planetar, delimitată de peninsula Alaska şi peninsula Ciukotsk (la N), continentul american (la E), Antarctida (la S), Australia şi Asia (la V); 165,2 mil. km^2 (179,7 mil. km^2, cu mările învecinate, reprezentînd c. 50% din suprafaţa oceanului planetar). Volum: 707,5 mil. km^3 (723,7 mil. km^3, cu mările învecinate). Ad. medie: 4282 m; ad. max.: 11034 (Groapa Marianelor, cea mai mare adîncime oceanică). Se întinde pe 15,8 mii km, de la N la S, şi pe 19,5 mii km, de la V la E. Salinitate max.: 36,5‰ şi min.: 32‰. Temperatura apei în febr.: 28°C la Ecuator şi -1°C la latitudini mari; în aug., 29°C la Ecuator, 8°C în N şi 0°C în S. Ţărmuri abrupte şi lanţuri muntoase. La V, arhipelaguri care delimitează mări învecinate. În centru şi în S-V, numeroase insule (Oceania). În regiunile periferice, zone seismice şi cu activitate vulcanică intensă (Cercul de foc al Pacificului) şi gropi abisale. Străbătut de curentul ecuatorial de N, curentul ecuatorial de S şi curentul rece de derivă al vînturilor de V. Pescuit intens, care explică apariţia marilor civilizaţii de pescari din arhipelagurile din centrul Pacificului şi pescuitul industrial din ultima perioadă. Importante căi de navigaţie, care au favorizat dezvoltarea unor economii regionale (Asia de Est şi de Sud-Est). — **Bătălia din ~,** ansamblul operaţiunilor militare aeronavale şi amfibii desfăşurate între 1941 şi 1945, în timpul războiului dintre SUA (cu Aliaţii) şi Japonia.

PACINI, Filippo (1812-1883), anatomist şi histolog italian. A descoperit corpusculii tactili din piele (*corpusculii Vater-Pacini*), structura microscopică a retinei şi a descris vibrionul holeric. Lucrare pr.: *Noi organe descoperite în corpul uman*.

PACINO, Al (n. 1940), actor american de film. Remarcabil în creaţii care evidenţiază momentele de criză interioară ale unor personaje problematice (*Naşul, Parfum de femeie, În căutarea lui Richard*).

PACINOTTI, Antonio (1841-1912), fizician italian. A inventat şi construit primul motor electric cu indus în formă de inel cu crestături şi colector (1864).

PACIOLI, Luca (1445-1514), matematician italian. Studii de teoria numerelor, geometrie plană şi sintetică. A realizat o enciclopedie a cunoştinţelor matematice din vremea sa (*Summa*).

PACIUREA, Dimitrie (1873-1932; n. Bucureşti), sculptor român. Profesor la Şcoala de Belle-Arte din Bucureşti. A studiat la Bucureşti (cu V.Hegel), la Paris, în Italia şi Germania. A realizat lucrări monumentale (*Gigantul*), portrete (*Ştefan Luchian, Ibsen, Beethoven*), opere cu caracter simbolic (*Zeul Războiului*, sfincşi, himere).

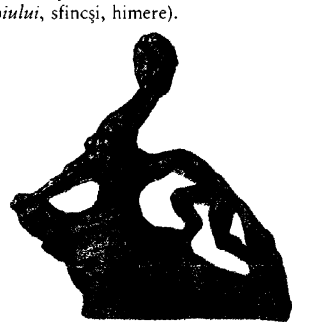

Dimitrie Paciurea, *Himeră*

PACKARD, Vance Oakley (n. 1914), sociolog american. Studii privind manipularea în societatea contemporană prin publicitate şi mass-media (*Persuasiunea clandestină, Omul remodelat*).

PACUVIUS, Marcus (c.220 - c. 130 î.Hr.), poet latin. A scris 12 tragedii cu subiect grecesc (*palliatae*) (*Oreste sclav, Hermiona*), păstrate fragmentar, o "praetexta" (*Paulus*), satire.

PAD (it. **PO**), fluviu în N Italiei: 652 km. Izvorăşte din Alpii Cotici (muntele Viso), trece prin Torino, străbate o cîmpie joasă şi se varsă în Marea Adriatică printr-o deltă cu cinci braţe. Regim hidrologic variabil, odinioară provocînd inundaţii catastrofale. Mari îndiguiri. Irigaţii. Parţial navigabil.

PAD (Cîmpia Padului), cîmpie în N Italiei; 50 mii km² (cea mai mare din țară, cea mai bogată și mai populată; c. 20 mil. loc.). Cereale, orez, sfeclă de zahăr; viticultură, pomicultură. Mari centre urbane: Milano, Torino.

PADANG, masiv muntos în Indonezia (Sumatera); alt. max.: 2891 m.

PADANG, oraș în Indonezia (Sumatera), port la Oceanul Indian; 481 mii loc. Aeroport. Export de cauciuc, cafea, copra, orez. Centru industrial. Universitate.

PADERBORN, oraș în Germania (Renania de Nord-Westfalia); 116,6 mii. Centru comercial și industrial. Arhiepiscopie. Muzeu. Catedrală (sec. 13), capela în stil bizantino-roman Sankt Bartholomeu (sec. 11).

PADEREWSKI, Ignacy Jan (1860-1941), pianist, compozitor și om politic polonez. Profesor de Conservator la Varșovia și Strasbourg. A excelat în interpretarea muzicii lui Chopin. Opere (*Manru, Sakuntala*), muzică de cameră, o simfonie. Prim-ministru și ministru de Externe (ian.-dec. 1919).

PADEȘ, comună în județul Gorj. Aici a fost lansată (23 ian. 1821) proclamația lui Tudor Vladimirescu către popor, moment care marchează începutul mișcării revoluționare de la 1821 din Țara Românească.

PADILLA, Juan López de (c. 1490-1521), nobil spaniol. Conducător militar al răscoalei comunelor (orașe libere) din Castilia (1520-1522) împotriva lui Carol Quintul. Învins, a fost prins și executat.

PADIȘ, podiș carstic în centrul Munților Bihorului; alt.: 1200-1400 m. Forme carstice de suprafață (cascade, chei, doline, ponoare, avenuri) și de adîncime (peșteri, văi subterane). Un complex carstic la Cetățile Ponorului (monument al naturii). Turism.

PADOVA, oraș în Italia (Veneto), la V de Veneția; 215 mii loc. Centru industrial și comercial. Universitate (1222). Turism. Monumente: bazilica San Antonio (sec. 13), cu statuia ecvestră a lui Gattamelata, de Donatello, catedrală (sec. 13-16), capela Arenei, cu fresce de Giotto (sec. 14), Biserica Eremiților, pictată de Mantegna, Palatul Rațiunii (sec. 13-15), Universitatea (sec. 16-17). Muzeu municipal. Grădină botanică (1545), prima din Europa.

PAESTUM, oraș antic din S Italiei (Campania). Fondat de greci (sec. 7 î.Hr.), cu numele de *Poseidonia*, apoi colonie romană (273 î.Hr.). Se conservă ruinele zidurilor de incintă, agora, templele lui Poseidon și al Demetrei, bazilica, amfiteatrul.

PAGALU v. **Annobón**.

PAGAN, localitate în Myanmar (Birmania), pe cursul mijlociu al fluviului Irrawaddy. Fostă capitală a regatului Pagan (sec. 11). Numeroase monumente budiste (temple, sec. 11-12).

PAGANINI, Niccolò (1782-1840), violonist și compozitor italian. Virtuoz inegalabil al viorii. Capricii pentru vioară solo, concerte, variațiuni, sonate, cvartete.

PAGE, Irvine Heinly (n. 1901), medic și biochimist american. Studii asupra chimismului cerebral, patogeniei arteriosclerozei și tratamentului hipertensiunii arteriale (a sintetizat angiotensina).

PAGNOL, Marcel (1895-1974), scriitor și cineast francez. Comediograf (*Topaz, Marius, Franny*) și memorialist. A semnat regia filmelor *Angela, Cezar, Soția brutarului*.

PAGO PAGO, oraș în insulă Tutuila (arhipelagul Samoa) din Pacificul central, centrul ad-tiv al teritoriului Samoa Americană; 11 mii loc. Aeroport internațional. Bază navală. Turism.

PAHANG, stat în Malaysia, în centrul peninsulei Malacca: 35,9 mii km²; 770,6 mii loc. Capitala: *Kuantan*. Minereuri auroargentifere și de cositor. Cauciuc, orez. Pescuit.

PAHLAVI, dinastie de suverani ai Iranului (1925-1979). Reprezentată de **Reza Han Pahlavi** (1878-1944), șah al Persiei (1925-1941), care a modernizat statul prin reforme economice și administrative și i-a schimbat numele (*Iran*, 1935), și de fiul său, **Mohammad Reza Aryamehr Pahlavi** (1919-1980), șahinșah al Iranului (1941-1979). Aliat al SUA, a fost înlăturat de revoluția care a instaurat republica islamică.

PAHOMIE (Sfîntul) (287-347), ascet, fondator al vieții monastice. A întemeiat (c. 320) prima mănăstire creștină la Tabennisi, pe Nil, și a stabilit principalele reguli ale cenobiților.

PĂIJÄNNE, lac în S Finlandei; 1,09 mii km²; ad. max.: 96 m. Mari zone mlăștinoase și insule.

PAINE, Thomas (1737-1809), publicist și om politic american de origine engleză. A avut un rol important în susținerea morală a insurgenților din coloniile americane în timpul Războiului pentru Independență (pamfletul *Bunul simț*, 1776, cu mare ecou în epocă). A sprijinit ideologia Revoluției Franceze (*Drepturile omului*, 1791-1792, și *Epoca Rațiunii*, 1794-1796). Refugiat în Franța, a devenit membru al Convenției (1792-1793), dar din cauza Terorii s-a reîntors în SUA.

PAINLEVÉ, Paul (1863-1933), matematician și om politic francez. Contribuții în mecanică și analiza matematică (teoria grupurilor continue a funcțiilor, teoria ecuațiilor diferențiale). Lucrări importante asupra frecării, cu aplicații în aerodinamică. Prim-ministru (1917 și 1925).

PAISIELLO, Giovanni (1740-1816), compozitor italian. A ilustrat opera bufă (*Don Quijote, Slujnica stăpînă, Bărbierul din Sevilla, Morărița*). Simfonii, concerte pentru pian, mise. Rivalul lui Cimarosa.

PAK CIJAN HI (PARK CHUNG-HEE) (1917-1979), general și om politic din Republica Coreea. A preluat puterea în 1961 printr-o lovitură de stat militară. Președinte al Republicii (1963-1979), a instituit în 1972 legea marțială. A fost asasinat.

PAKISTAN (Republica Islamică ~), stat în Asia meridională. Suprafața: 803,9 mii km². Populația: 147,8 mil. loc. Capitala: *Islamabad*. Limbi: urdu (oficială), engleza. Culte: islamism, hinduism. Moneda: 1 rupee = 100 paisas. Împărțit în 4 provincii, un teritoriu federal (capitala) și un areal federal. Orașe pr.: Karachi, Lahore, Faisalabad, Rawalpindi, Hyderabad, Multan. Relief muntos în N și V (munții Himalaya, Sulayman, Brahuis, Makran), podișul Belucistan (în S-V) și Cîmpia Indului (în E). Climă tropicală uscată. Expl. de gaze naturale, petrol, sare, bauxită, cupru, nichel, crom. Ind. energetică, siderurgică, ciment, îngrășăminte chimice, textile, cauciuc, produse alimentare. Cultivă grîu, orez, trestie de zahăr, bumbac. Bovine, ovine, caprine, cămile. Pescuit. Exportă bumbac, cînepă, textile, orez, grîu, covoare. — Teritoriul Pakistanului a fost locuit încă din milen. 7-4 î.Hr. În milen. 3 se dezvoltă aici civilizația Indus, iar în a doua jumătate a milen. 2 apar triburile indo-europene. Perioade mai bine cunoscute: dominația Persiei (sec. 6-4 î.Hr.), expediția lui Alexandru cel Mare (327-325 î.Hr.). Pakistanul face parte din Imperiul Maurya (sec. 4-3), Imperiul Gupta (sec. 4-5 d.Hr.), din statul Ghanavizilor (sec. 10-12), din Imperiul Marilor Moguli (sec. 16-19). În sec. 19-20 Pakistanul este parte a coloniei britanice India. În 1947, populația musulmană a coloniei este separată de Uniunea Indiană (hindusă) în două teritorii (Pakistanul de Vest și Pakistanul de Est), care își proclamă independența în cadrul Commonwealth-ului. În 1956, dominionul Pakistanului se proclamă republică islamică, iar în 1971, Pakistanul de Est se separă într-un stat independent, sub numele de *Republica Bangladesh*. Probleme litigioase în Caşmir și alte conflicte cu India au provocat confruntări armate în 1947-1948, 1965, 1971. În 1972, Pakistanul s-a retras din Commonwealth. O politică reformistă a fost promovată de preșe-

Al Pacino

Ignacy Jan Paderewski

Niccolò Paganini

Thomas Paine

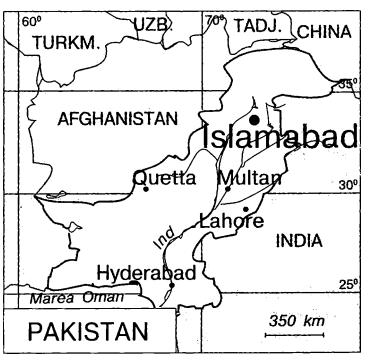

dintele Ali Bhuto, din 1971 şi pînă la înlăturarea sa printr-o lovitură de stat militară (1977). În 1985, se reinstaurează regimul constituţional. Pakistanul este republică prezidenţială.

PALACIO VALDÉS, Armando (1853-1938), scriitor spaniol. Romane de moravuri (*Marta şi Maria, Tristan sau Pesimismul*).

PALACKÝ, František (1798-1876), istoric şi om politic ceh. Filoaustriac, a susţinut ideea federativă a unui stat autonom ceh în cadrul Imperiului Habsburgic. Opera pr.: *Istoria poporului ceh din Cehia şi Moravia*, 5 vol.

PALADE, George Emil (n. 1912, Iaşi), medic şi biolog american de origine română. Stabilit în SUA în 1946. Prof. univ. la New York, Yale şi New Haver. Cercetări în domeniul biologiei celulare. A descoperit (1953) ribozomii şi a descris sistemul şi funcţiile membranelor intracelulare. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1974), împreună cu A.Claude şi Chr. de Duve. Membru de onoare al Acad. Rom.

PALAMAS, Grigore (c. 1296-1359), teolog grec. Călugăr la Muntele Athos, a cultivat isihasmul. Arhiepiscop de Tesalonic, a dezvoltat o doctrină cristologică spirituală, o nouă concepţie asupra mîntuirii şi o sociologie a comuniunii în spiritul isihasmului. Canonizat.

PALAMAS, Kostis (1859-1943), scriitor grec. Reprezentant ilustru al generaţiei '80, receptivă la înnoirile literaturii europene. Poezie (*Imn Atenei, Iambi şi anapeşti, Flautul regelui*), nuvele şi drame.

PALANCA, comună în jud. Tighina, Republica Moldova, situată pe malul drept al Nistrului. Aici a existat o străveche fortificaţie de pămînt, care în sec. 15-16 a fost reconstruită din piatră şi utilizată de localnici ca cetate.

PALATIN (Muntele ~) (lat. **Palatium**), una dintre cele şapte coline ale Romei antice, pe care, după tradiţie, a fost fondat oraşul. Monumente din epoca lui August şi ale succesorilor săi.

PALAU, arhipelag în V Oceanului Pacific, format din c. 100 de insule vulcanice şi coraligene; 487 km^2; 15 mii loc. Insule pr.: Babelthuap, Peleliu, Anguar, Koror. Cocotieri, arbori de pîine, trestie de zahăr. Expl. de bauxită şi fosfaţi.

PALAUAN (PALAWAN), insulă în S-V arhipelagului Filipine; 14 mii km^2. Relief muntos; alt. max.: 2084 m. Păduri tropicale. Zăcămînt submarin de petrol. Culturi de orez.

PALAUAN (PALAWAN), provincie în Republica Filipinelor, pe insula omonimă şi pe insule învecinate; 14,9 mii km^2; 237 mii loc. Centrul ad-tiv: *Puerto Princesa*.

PALAZZESCHI, Aldo (pseudonim al lui *Aldo Giurlani;* 1885-1974), scriitor italian. Poezie futuristă (*Incendiatorul*), romane alegorice (*Fraţii Cuccoli*) şi realiste (*Surorile Materassi*).

PALEMBANG, oraş în Indonezia (în S-E insulei Sumatera), port pe fluviul Musi; 787 mii loc. Aeroport. Şantiere navale. Expl. de petrol şi rafinării. Centru industrial. Fostă capitală a regatului Srîvijaya şi a unui sultanat (sec. 14 -1825).

PALENCIA, oraş în Spania (Castilia - León); 66,2 mii loc. Centru comercial, industrial şi ad-tiv. Muzeu arheologic. Catedrală gotică (sec. 14-15), biserici cu elemente gotice şi renascentiste.

PALENQUE, localitate în S Mexicului (Chiapas). Unul din marile centre ale civilizaţiei clasice Maya (600-950). Monumente arhitectonice în ruine (Templul Soarelui, Templul Crucii, Templul Inscripţiilor, un palat).

PALEOLOG, ultima dinastie de împăraţi bizantini (1261-1453). Fondată de **Mihail VIII Paleolog** (1261-1282), împărat al Niceii (1259-1261), care a restabilit capitala la Constantinopol şi a reintegrat în imperiu vechi provincii pierdute. Urmat de **Andronic II** (1282-1328), **Andronic III** (1328-1341), **Ioan V** (1341-1376, cu întreruperi, 1379-1390, 1390-1391), **Ioan VI Cantacuzino** (1347-1354), **Andronic IV** (1376-1379), **Ioan VII** (1390), **Manuel II** (1391-1425), **Ioan VIII** (1425-1448) şi **Constantin IX** (1448-1453), ultimul împărat al Bizanţului.

PALEOLOGU, Alexandru (n. 1919, Bucureşti), eseist român. Spirit mobil şi asociativ, cultivînd cu eleganţă paradoxul, cu o percepţie vie a literaturii şi vieţii (*Spiritul şi litera, Bunul simţ ca paradox, Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu, Ipoteze de lucru, Alchimia existenţei*). Confesiuni (*Sfidarea memoriei*).

PALER, Octavian (n. 1926, Lisa, jud. Braşov), scriitor şi publicist român. Eseuri pe teme literare şi artistice (*Apărarea lui Galilei, Mitologii subiective, Polemici cordiale, Un muzeu în labirint*), impresii de călătorie (*Caminante, Drumuri prin memorie*), romane (*Un om norocos, Viaţa pe un peron*), publicistică social-politică (*Don Quijote în Est*).

PALERMO, oraş în Italia insulară (Sicilia), port la Marea Tireniană; 697 mii loc. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial, comercial şi ad-tiv. Universitate. Staţiune balneară. Muzee. Monumente: biserici din epoca normandă, cu caracteristici bizantine şi arabe (capela Palatina, sec. 12; catedrala, sec. 12; biserica San Giovanni, sec. 12-13, în stil arab; palatul Ziza, sec. 12; palatul Chiaramonte, sec. 14. Întemeiat de fenicieni (sec. 7 sau 6 î.Hr.), stăpînit de cartaginezi (sec. 6-3 î.Hr.), cucerit de romani (254 î.Hr.), ostrogoţi (sec. 6), bizantini (sec. 6-9), arabi (831) şi normanzi (1072). A fost capitala Regatului Siciliei (sec. 12-19).

PALESTINA, regiune istorică în Orientul Apropiat, cuprinsă între Marea Mediterană (la V), Liban (la N), Deşertul Siriei (la E) şi Marea Moartă (la S). Teritoriul Palestinei a fost locuit în milen. 4-3 î.Hr. de triburile semite cananeene, apoi (în milen. 2 î.Hr.) de filisteni (care au dat numele regiunii), amoriţi, moabiţi şi evrei. În sec. 11 î.Hr. s-a format un stat sclavagist, scindat în sec. 10 în regatele Israel şi Iudeea, primul cucerit de Asiria (722 î.Hr.), al doilea de Babilon (587 î.Hr.). Palestina este apoi stăpînită de perşi (sec. 4 î.Hr.), de Alexandru cel Mare şi de regii elenistici (sec. 4-1 î.Hr.), de romani (63 î.Hr.), bizantini, arabi (după 640 d.Hr.), califii Egiptului (din sec. 9), cruciaţi (1099-1291), mameluci (1291-1516) şi de otomani (1516-1917). Începînd din sec. 2, după deportarea iudeilor de către împăratul Adrian, triburi arabe din deşert se sedentarizează şi devin populaţia majoritară în Palestina. Numeroşi evrei imigrează în patria originară după 1880, sub influenţa mişcării sioniste. Revolta arabilor (1916) împotriva otomanilor favorizează ocuparea Palestinei de către trupele britanice (1917-1918). Între 1922 şi 1947, Palestina este teritoriu sub mandat britanic, perioadă în care o masivă implantaţie de colonii evreieşti sioniste impune necesitatea creării aici de către ONU (1947) a două state: Israel şi Iordania.

PALESTRINA, Giovanni Pierluigi da (1525-1594), compozitor italian. Reprezentant ilustru al şcolii romane. Operă vastă, cu caracter religios şi profan (104 de mise, pe teme gregoriene sau populare, 375 de motete, 68 de oratorii, numeroase madrigaluri, imnuri ş.a.).

PALIA DE LA ORĂŞTIE, cea dintîi traducere în limba română a primelor două cărţi biblice, *Geneza* şi *Exodul*. Tipărită la Orăştie în 1582 de către Şerban, fiu al diaconului Coresi. Monument de limbă veche românească.

PALISSY, Bernard (c. 1510-1589 sau 1590), ceramist, emailor şi chimist francez. A realizat vase ornamentale cu reliefuri florale, zoomorfe sau alegorice. Importante contribuţii la progresul tehnicilor glazurilor. Precursor al geologiei şi chimiei moderne (*Discursuri admirabile despre natura apelor şi fîntînilor lumii*).

PALK, strîmtoare între India şi Republica Sri Lanka. Lăţime: 55 km.

PALLADIN, Aleksandr Vladimirovici (1885-1972), biochimist rus. Contribuţii în biochimia sistemelor nervos şi muscular şi în studiul bolilor metabolice.

PALLADIO, Andrea (pe numele adevărat *Andrea di Pietro dalla Gondola*; 1508-1580), arhitect italian. A valorificat, într-o concepţie originală, elemente ale arhitecturii romane (Vitruviu), realizînd edificii armonioase şi sobre (palatele Valmarana şi Chiericati, Teatrul Olimpic, la Vicenza, biserica San Giorgio Maggiore din Veneţia, vila Barbaro, la Maser ş.a.). Lucrarea sa *Cele patru cărţi de arhitectură* a influenţat semnificativ arhitectura engleză şi neoclasicismul european.

PALLADY, Theodor (1871-1956; n. Iaşi), pictor român. Studii de inginerie la Dresda şi de pictură la Paris. Operă de mare rafinament prin esenţializarea formelor, regimul cromatic stins, refuzul sentimentalismului şi pitorescului. Peisaje (*Peisaj pe Sena, Pod pe*

Theodor Pallady, *Fata cu lalele*

Sena, Peisaj la Bucium), naturi statice (*Natură moartă cu lămîi*), scene de interior şi nuduri (*Femeia în fotoliu de paie, Nud de şezlong*), autoportrete.

PALLAS, asteroid cu diametrul de c. 540 km. Perioadă de revoluţie: 1686 de zile. Descoperit în 1802 de W. Olbers.

PALLAS ATHENA v. **Atena**.

PALLAVICINO (PALLAVICINI), mare familie nobilă din Lombardia şi Piemont, atestată din sec. 12. Mai cunoscuţi: — **Oberto II Pallavicino** (m. 1269), condotier, şi **Pietro Sforza Pallavicino** (1607-1667), cardinal şi istoric.

PALLY (PALLI), Zenaida (1919-1997; n. Soroca), mezzo-soprană română. Carieră internaţională în rolurile din *Carmen* de G.Bizet, *Aida* de G.Verdi, *Oedip* de G.Enescu.

PALMA (La ~), insulă vulcanică în V arhipelagului Canare; 662 km^2; 65 mii loc. Oraş pr.: Santa Cruz. Vulcanul Caldera (2426 m altitudine; crater de 9 km diametru). Turism. Observator astronomic.

PALMA DE MALLORCA, oraş în Spania insulară (arhipelagul Baleare), port la Marea Mediterană, în insula Mallorca: 296,7 mii loc. Aeroport internaţional. Şantiere navale. Centru comercial şi industrial. Celebră staţiune balneoclimaterică. Monumente arabe, gotice (catedrală, sec. 13-17, biserica Lonja, sec. 15), renascentiste, baroce. Palate (sec. 15-18). Muzee.

PALMA IL GIOVANE (supranumele lui *Jacopo di Antonio Nigretti*; 1544-1628), pictor italian. Nepot al lui Palma il Vecchio. Discipol al lui Tiziano. Reprezentant al manierismului (*Judecata universală*) A descoperit o sală din Palatul Dogilor din Veneţia). Gravuri.

PALMA IL VECCHIO (supranumele lui *Jacopo Nigretti*; c. 1480-1528), pictor italian. Reprezentant al şcolii veneţiene. Portrete (*Portret de femeie*), compoziţii mitologice şi religioase (*Adam şi Eva, Altarul Santa Maria Formosa*), într-o manieră somptuoasă, cu influenţe din Giorgione şi Tiziano.

PALAMAS, Grigorie v. **Grigorie Palamas**.

PALMAS (Las ~), oraş, centrul ad-tiv al insulei Gran Canaria (arhipelagul Canare); 354,9 mii loc. Mare centru turistic. Catedrală (sec. 15-19). Muzee. Arhiepiscopie.

PALM BEACH, mare staţiune balneară şi turistică, la N de Miami (Florida, SUA); 67,6 mii loc.

PALME, Olof (1927-1986), om politic suedez. Preşedinte al Partidului Social-Democrat (din 1969); prim-ministru (1969-1976, 1982-1986). A iniţiat măsuri sociale şi o politică externă activă, favorabilă lumii a treia. A fost asasinat.

George Emil Palade

Giovanni Palestrina

PALMER v. **Graham (Ţara lui ~)**.

PALMERSTON, Henry John Temple, viconte (1784-1865), om politic britanic. De mai multe ori ministru de Externe şi de Interne şi prim-ministru (1855-1858, 1859-1865). A promovat o politică de adversitate faţă de Franţa şi Rusia, de susţinere a Imperiului Otoman şi de obstrucţionare a constituirii statelor naţionale (Italia, Principatele Române). A angajat un război cu China (1840-1842), pentru deschiderea pieţei comerciale.

PALMIRA, oraş în V Columbiei (Valle del Cauca), la 1010 m altitudine; 214 mii loc. Centru comercial (trestie de zahăr, cafea, cacao, tutun).

PALMYRA, insulă coraligenă în Pacificul Central, la 1610 km S-V de arhipelagul Hawaii; 1,2 km^2. Nelocuită. Împreună cu *Kingman Reef*, recif coraligen, formează un teritoriu dependent de SUA, administrat de Departamentul de Interne. Staţiuni de cabluri submarine. Cele două insule au fost descoperite de navigatorii americani Kingman Reef (1798) şi, respectiv, de căpitanul Sawle, de pe vasul "Palmyra" (1802). Palmyra a aparţinut Marii Britanii, între 1889 şi 1912, apoi SUA (după 1912).

PALMYRA, oraş antic în centrul Siriei (lîngă actualul Tadmor). Fondat la sfîrşitul milen. 3 î.Hr., într-o oază, pe drumul dintre coasta Mediteranei şi Mesopotamia. Capitală a unui stat omonim, subordonat Romei, la apogeu în sec. 1-3. Distrus de romani în urma unei revolte a locuitorilor (273). Ruine din epoca elenistică şi romană (templul lui Baal, agora, terme, necropolă).

PALO ALTO, oraş în SUA (California), la S-E de San Francisco; 55,2 mii loc. Ind. electronică. Universitatea Stanford. Centru rezidenţial.

PALOMAR (Mount ~), masiv muntos în SUA (California), la N-E de San Diego. Alt. max.: 1871 m. Observator astronomic (telescop de 5,08 m).

PAMFILE, Tudor (1883-1921; n. Ţepu, jud. Galaţi), folclorist şi scriitor român. A înfiinţat, împreună cu alţii, revistele de folclor "Ion Creangă" şi "Florile dalbe". Studii despre credinţe, datini şi practici populare (*Boli şi leacuri, Sărbătorile de vară la români, Mitologie românească, Cerul şi podoabele lui*) şi culegeri de folclor (*Jocuri de copii, Cîntece de ţară, Cimilituri româneşti, Sfîrşitul lumii*).

PAMIR, podiş muntos în Asia Centrală (Tadjikistan, Kirkizstan, China, Afghanistan); 400 km lungime (de la E la V); alt. max.: 7719 m (vîrful Kongur Tagh). Platouri înalte (4000-5000 m). Gheţari (7500 km^2). Climă rece şi aridă. Populaţie rară (crescători de iaci).

PAMPAS, regiune în America de Sud (bazinul inferior al fluviului Paraná, Argentina, teritoriul Uruguayului şi sudul Braziliei). Creşterea animalelor (bovine, ovine), cereale.

PAMPLONA, oraş în N Spaniei, centrul ad-tiv al regiunii Navarra; 180,4 mii loc. Aeroport. Centru industrial. Viticultură. Staţiune turistică (fieste). Universitate. Muzee. Biserică (sec. 13-14), catedrală gotică (reconstruită în sec. 15), fortăreaţă (sec. 16). Oraş roman fortificat (*Pompaelo*); capitală a Regatului Navarra (din sec. 10).

PAN (în mitologia greacă), zeu al turmelor şi al pădurilor, iniţial venerat în Arcadia, mai tîrziu zeu al întregii naturi. Reprezentat cu coarne, coadă şi picioare de ţap; simbol al sexualităţii brutale. Considerat inventator al naiului. Numit de romani *Faunus*.

PANAITEANU-BARDASARE, Gheorghe (1816-1900; n. Burdujeni, azi cartier al municipiului Suceava), pictor şi grafician român. Influenţat de academismul münchenez. Portrete (*A. Lochman*), capete de expresie (*Cap de bătrîn*), scene de gen (*Fata cu tamburina, La baie*), litografii cu subiect istoric. Merite importante în înfiinţarea Şcolii de Belle-Arte şi a Pinacotecii din Iaşi.

PANAITESCU, Petre (1900-1967; n. Iaşi), istoric şi slavist român. Prof. univ. la Bucureşti. Valoroase lucrări de istorie medievală (*Mihai Viteazul, Mircea cel Bătrîn, Interpretări româneşti, Dimitrie Cantemir, Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova, Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română, Introducere la istoria culturii româneşti*). Editor de cronici şi de documente medievale (corpusul *Documente privind istoria României*, în colaborare). Membru corespondent al Acad. Rom.

PANAMÁ, canal interoceanic care leagă Oceanul Atlantic cu Oceanul Pacific. Lungime: 79,6 km; lăţime: 91-300 m; ad. min.: 12,5 m; şase ecluze. Proiectat şi început sub conducerea lui F. de Lesseps, între 1880 şi 1889. Lucrările au fost întrerupte în urma unui imens scandal financiar (*afacerea Panamá*), apoi au fost reluate şi finalizate de SUA, între 1904 şi 1914. Statul Panamá redobîndeşte din 1979 suveranitatea asupra zonei canalului, dar SUA îşi vor menţine aici bazele militare pînă la sfîrşitul anului 1999.

PANAMÁ, golf al Oceanului Pacific, pe coasta de S a Americii Centrale istmice. Lungime: 140 km; lăţime max.: 240 km; lăţime la intrare: 185 km; ad. max.: 200 m.

PANAMÁ, istm care uneşte cele două Americi; lungime: 250 km; lăţime min.: 70 km. Relief deluros, de origine vulcanică, cu alt. între 200 şi 1500 m.

PANAMÁ (CIUDAD DE PANAMÁ, engl. **PANAMÁ CITY)**, capitala Republicii Panamá, port la golful cu acelaşi nume (Oceanul Pacific), la intrarea în canalul Panamá; 413,5 mii loc. Aeroport. Reparaţii navale. Centru industrial şi comercial. Universitate. Oraş fondat în 1519. Capitală din 1903.

PANAMÁ (Republica ~), stat în America Centrală istmică. Suprafaţa: 77 mii km^2. Populaţia: 2,77 mil. loc. Capitala: *Panamá*. Limba oficială: spaniola. Culte: catolicism, protestantism. Moneda: 1 balboa = 100 centésimos. Împărţit în 9 provincii. Oraşe pr.: Colón, David. Relief muntos în V şi E (două lanţuri din sistemul Cordilierilor), cu numeroase conuri vulcanice; alt. max.: 3478 m. O zonă depresionară în partea centrală şi cîmpii litorale înguste. Climă tropicală foarte umedă. Precipitaţii abundente. Lacuri şi rîuri numeroase, dar scurte. Pădure tropicală (peste jumătate din suprafaţa ţării) şi savană. Cultivă porumb, orez, manioc, bananieri, trestie de zahăr, cafea, cacao, cauciuc. Pescuit intens (crevete). Importante venituri din tran-

zitul pe canalul Panamá, din comerţul în zona liberă Colón (a doua ca mărime din lume) şi din turism. Flotă comercială sub pavilion panamez de complezenţă. Industrie cu pondere redusă în economie: rafinării de petrol, anvelope, ţigarete. Exportă banane, crevete, zahăr, cafea, produse petroliere. —Teritoriul Panamá, locuit de triburi amerindiene, a fost descoperit în 1501 de spanioli, care încep colonizarea după 1510. În 1513, Vasco Nuñez de Balboa traversează istmul Panamá. În 1821, Panamá îşi proclamă independenţa şi intră în federaţia Marea Columbie, iar după destrămarea acesteia (1831) rămîne ca provincie a Columbiei. În 1881 începe construcţia canalului Panamá, preluată în 1901 de SUA. O revoltă separatistă duce la proclamarea independenţei Republicii Panamá (1903), sprijinită de SUA, care obţin concesionarea şi utilizarea pînă în 1999 a canalului (finalizat în 1914). Suveranitatea SUA asupra canalului Panamá a declanşat o mişcare naţionalistă, care a provocat răscoale în 1959, 1964 şi 1966 şi condiţii pentru loviturile de stat militare şi regimurile coloneilor Pinilla şi Torrijos (1968), ale generalilor Rubén Darío Paredes (1981) şi Noriega (1988). Acesta din urmă va fi înlăturat şi arestat printr-o intervenţie militară a SUA (dec. 1989), care reinstaurează regimul democratic. Panamá este republică prezidenţială.

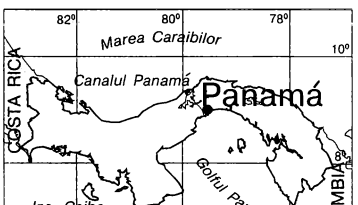

PANAMÁ v. **Zona Canalului Panamá**.

PANAY, insulă în V arhipelagului Filipine; 12,5 mii km²; 1,6 mil. loc. Oraş pr.: Iloilo. Relief muntos (alt. max.: 2117 m). Păduri tropicale. Expl. de cupru, aur, mangan, crom. Orez, trestie de zahăr, tutun, cocotieri.

PANĂ, Saşa (pseudonim al lui *Alexandru Binder*; 1902-1981; n. Bucureşti), poet avangardist român. Deţinător al celei mai mari arhive a mişcării de avangardă româneşti. Opere: *Călătorie cu funicularul, Culoarea timpului*.

PANČEVO, oraş în Iugoslavia (regiunea autonomă Vojvodina), la N-E de Belgrad; 70 mii loc. Nod feroviar. Port fluvial pe Dunăre. Centru industrial.

PANCIATANTRA ("Cele cinci cărţi"), culegere de proză şi de sentinţe didactice în versuri, majoritatea pe tema artei politicii şi a înţelepciunii vieţii. Realizată la începutul erei creştine. O variantă redusă (*Textus simplicior*), datorată unui anonim, datează din sec. 9-12.

PANCIU, oraş în judeţul Vrancea, pe valea Suşiţei; 10 mii loc. Renumit centru viticol. Ind. vinului şi băuturilor alcoolice.

PANDECTE (DIGESTE), culegere în 50 de volume a interpretărilor date de juriştii clasici romani unor probleme de drept. Publicată sub domnia lui Iustinian (533).

PANDORA (în mitologia greacă), prima femeie creată de Hefaistos. Soţia titanului Epimeteu, frate cu Prometeu. Coborîtă pe pămînt, a deschis, din curiozitate, cutia primită în dar de la Zeus, conţinînd toate relele (*cutia Pandorei*). Acestea s-au răspîndit între oameni, pe fundul cutiei rămînînd doar Speranţa.

PANDREA, Petre (pseudonim al lui *Petre Marcu*; 1904-1968; n. Balş), jurist şi eseist român. Eseuri politice (*Germania hitleristă*), social-culturale (*Portrete şi controverse*), filozofice (*Filosofia politic-juridică a lui S.Bărnuţiu*), monografii de artă (*Brâncuşi*), aforisme (*Pomul vieţii*). Lucrări de drept (*Criminologia juridică*).

PANGRATI, Ermil (1864-1931; n. Iaşi), inginer şi matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii despre învăţămîntul tehnic şi istoria ştiinţei româneşti.

PĂNINI (sec. 5-4 î.Hr.), gramatic indian. Autor al unei gramatici în care descrie în 4000 de reguli (sutre) fonetica şi morfologia limbii sanscrite.

PANKHURST, Emmeline (1858-1928), sufragetă britanică. A militat pentru dreptul de vot al femeilor. Fondatoare a Uniunii Feminine Sociale şi Politice (1903).

PANMUNJOM, localitate în Coreea, la graniţa dintre Coreea de Sud şi RDP Coreeană, unde a fost semnat armistiţiul (27 iul. 1953) de încetare a războiului din Coreea (1950-1953).

PANN, Anton (c. 1796-1854; n. Sliven, Bulgaria), scriitor, folclorist şi muzician român. Cîntăreţ de stranã şi profesor de muzică. A prelucrat teme şi motive populare româneşti şi balcanice în povestiri, snoave, cîntece (*Poezii deosebite sau Cîntece de lume, Hristoitia au Şcoala moralului, Noul Erotocrit, Fabule şi istorioare, O şezătoare la ţară sau Călătoria lui Moş Albu*). Literatură paremiologică (*Culegere de proverburi sau Povestea vorbii*). Compozitor şi teoretician al muzicii psaltice (*Cîntece liturgice, Bazul teoretic şi practic al muzicii bisericeşti sau Gramatica melodică*).

PANOFSKY, Erwin (1892-1968), teoretician şi istoric de artă american, de origine germană. Stabilit în SUA (1935). A formulat metoda iconologică de analiză a operelor de artă ca expresie a nivelurilor de semnificaţie în contextul unei civilizaţii (*Eseuri de iconologie, Arhitectură gotică şi gîndire scolastică, Opera de artă şi semnificaţiile sale, Renaştere şi renascentişti în arta occidentală*).

PANONIA, provincie romană (35 î.Hr.-10 d.Hr.), pe teritoriul dintre Alpi şi Dunăre (în Ungaria, Austria şi Iugoslavia de azi), locuită de triburi ilirice şi celtice. Romanizată, dar trecută apoi sub stăpînirea hunilor (sec. 5) şi arabilor (sec. 6-8). Cea mai mare parte a Panoniei a fost ocupată de maghiari (sec. 9-10).

PANONIA (Cîmpia Panonică), denumirea latină a cîmpiei de pe cursul mijlociu al Dunării, în Ungaria, N Iugoslaviei şi E României.

PANTAZI, Alexandru (1896-1948; n. Piatra-Neamţ), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul geometriei diferenţiale (*cvadruplele Pantazi, reţelele Terracini-Pantazi*).Tratate (*Elemente de geometrie diferenţială proiectivă a curbelor şi suprafeţelor*). Studii privind teoria relativităţii generalizate. Acad.

PANTELLERIA, insulă vulcanică italiană, în bazinul sudic al Mării Mediterane, între insula Sicilia şi Tunisia; 83 km²; 7,3 mii loc. Localitate pr.: Pantelleria. Relief vulcanic; alt. max.: 836 m. Izvoare termale. Citrice. Viticultură.

PANTEON, templu în Roma, construit în timpul împăratului August (27 î.Hr.), pentru celebrarea tuturor zeilor. Incendiat în 80 d.Hr. şi restaurat de mai multe ori. Consacrat cultului creştin (609). A influenţat concepţia arhitectonică a Renaşterii şi neoclasicismului.

PANTHÉON, monument în Paris, pe colina Sainte-Geneviève, construit între 1764 şi 1790. Consacrat iniţial patroanei oraşului, a devenit din timpul Revoluţiei Franceze (1789-1794) un monument funerar (cu cripte) pentru marile personalităţi ale ţării.

PANTICAPAION, colonie greacă întemeiată de milesieni (sec. 6 î.Hr.) pe ţărmul nordic al Mării Negre, în regiunea Bosforului Cimerian. Azi, *Kerci* (Federaţia Rusă).

PANŢU, Zacharia (1866-1934; n. Tîrgu-Mureş), botanist român. Monografii floristice. A realizat primul repertoriu de termeni etnobotanici populari (*Plantele cunoscute de poporul român*).

PANU, Anastase (1810-1867; n. Iaşi), om politic român. Fruntaş al mişcării revoluţionare din 1848 din Moldova şi militant pentru Unirea Principatelor. Membru în Adunarea Ad-Hoc a Moldovei (1857) şi al Căimăcămiei de trei (oct. 1858-ian. 1859).

PANU, Gheorghe (1848-1910; n. Iaşi), om politic, publicist şi scriitor român. A evoluat politic de la liberalismul radical spre conservatism. A condus ziarul "Lupta" (1884-1895), de orientare antimonarhică. A fost membru al Junimii. Memorialist (*Amintiri de la Junimea din Iaşi*) şi pamfletar (*Portrete şi tipuri parlamentare*).

PANZINI, Alfredo (1863-1939), scriitor italian. Proză autobiografică (*Lampa lui Diogene*).

PAOLI, Pasquale di (1725-1807), ofiţer şi om politic corsican. Luptător pentru independenţa Corsicii faţă de Genova şi, după 1768, faţă de Franţa. Înfrînt, a trebuit să se exileze.

PAOLO VENEZIANO (sfîrşitul sec. 13-1362), pictor italian. Cel mai important pictor în stil bizantin de la Veneţia (*Încoronarea Fecioarei, Madona*). Între ucenici, fiii săi Giovanni şi Luca şi, probabil, Lorenzo Veneziano.

PAPACOSTEA, Alexandru (1884-1925; n. Molovişte, Macedonia), jurist, economist şi politolog român, de origine aromână. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări de drept constituţional comparat şi de istorie a doctrinelor economice şi politice.

PAPACOSTEA, Cezar (1886-1936; n. Molovişte, Macedonia), filolog clasic român. Frate cu Alexandru Papacostea. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Studii despre cultura şi literatura elină şi latină. Traducător din Platon şi Homer. Membru corespondent al Acad. Rom.

PAPACOSTEA, Şerban (n. 1928, Bucureşti), istoric român. Specialist în istoria medievală a ţărilor române văzute în context internaţional (*Relaţiile internaţionale ale Moldovei în vremea lui Ştefan cel Mare, Genes, Venise et la Mer Noire à la fin du XIIIe siècle*). Studii privind personalităţi ale istoriografiei româneşti (N. Iorga, Gheorghe I. Brătianu, A.Oţetea etc.). Editor de documente istorice. Membru corespondent al Acad. Rom.

PAPACOSTEA, Victor (1900-1962; n. Viziru, jud. Brăila), istoric român. Frate cu Alexandru şi Cezar Papacostea. Prof. univ. la Bucureşti. Fondator al Institutului de Studii şi Cercetări Balcanice (1938) şi al revistei "Balcania" (1938). Studii istorice comparative (*Civilizaţie românească şi civilizaţie balcanică*).

PAPADAT-BENGESCU, Hortensia (1876-1955; n. Iveşti, jud. Galaţi), scriitoare română. Apropiată de gruparea scriitorilor de la "Viaţa românească", apoi de cenaclul "Sburătorul", a contribuit decisiv la modernizarea prozei româneşti. Debutează cu proză lirică de notaţie şi introspecţie a psihologiei feminine (*Ape adînci, Sfinxul, Femeia în faţa oglinzii*). Evoluează spre literatura de observaţie obiectivă, în nuvele şi romane inspirate de primul război mondial (*Balaurul*) sau care vizează arivismul societăţii postbelice (*Logodnicul*). Opera de maturitate artistică se constituie într-un ciclu romanesc, cu tentaţii naturaliste grefate pe metoda analitică, tablou al unei lumi de parveniţi şi snobi, într-o fatală decadenţă morală şi fiziologică (*Fecioarele despletite, Concert din muzică de Bach, Drumul ascuns, Rădăcini*). Teatru (*Bătrînul*).

PAPADIMA, Ovidiu (1909-1996; n. Sinoe, jud. Constanţa), istoric literar şi folclorist român. Studii de folclor (*O viziune românească asupra lumii, Literatura populară română*) şi de literatură română (*Anton Pann: "Cîntecele de lume" şi folclorul Bucureştilor, Ipostaze ale iluminismului românesc*); monografii (*Cezar Bolliac, Ion Pillat*). Contribuţii bibliografice.

PAPADOPOL-CALIMAH, Alexandru (1833-1898; n. Tecuci), istoric şi publicist român. Studii privind istoria medievală şi modernă a ţărilor române. Traducător. Membru al Societăţii Academice Române.

PAPADOPULOS, Gheorghios (n. 1919), ofiţer şi om politic grec. Conducător al loviturii de stat militare din apr. 1967, instituie "regimul coloneilor". Prim-ministru (1967-1974) şi preşedinte al republicii, după detronarea regelui Constantin II (1973). Înlăturat de o grupare militară (1973), a fost condamnat la moarte (1975), apoi pedeapsa a fost comutată în detenţie pe viaţă.

PAPAGOS, Alexandros (1883-1955), mareşal şi om politic grec. Comandant al armatei greceşti în războiul cu Italia şi Germania (1940-1941). Prizonier în Germania (1941-1945). Reîntors în ţară, a condus acţiunile militare împotriva forţelor comuniste în timpul războiului civil (1946-1949). Prim-ministru (1952-1955).

PAPAHAGI, Pericle (1872-1943; n. Avdela, Grecia), lingvist şi folclorist român de origine aromână. Studii şi culegeri de folclor şi dialectologie română sud-dunăreană (*Jocuri copilăreşti, Din literatura populară a aromânilor, Basme aromâne, Românii din Meglenia, Megleno-românii*). Membru corespondent al Acad. Rom.

PAPAHAGI, Tache (1892-1977; n. Avdela, Grecia), lingvist şi folclorist român de origine aromână. Nepot al lui Pericle Papahagi. Prof. univ. la Bucureşti. Culegeri şi studii de folclor (*Antologie aromânească, Graiul şi folclorul Maramureşului, Folclor român comparat*), cercetări dialectologice (*Graiul din Ţara Haţegului*), lucrări lexicografice (*Dicţionarul dialectului aromân, general şi etimologic*).

PAPALEKSI, Nikolai Dmitrievici (1880-1947), fizician şi inginer rus. A contribuit la elaborarea teoriei oscilaţiilor neliniare şi parametrice (împreună cu L.I. Mandelştam). A condus lucrări pentru realizarea unor aparate şi instalaţii radiotehnice şi de radiolocaţie.

PAPANDREU, Andreas (1919-1996), om politic grec. Fiu al lui Gheorghios Papandreu. Preşedinte al Mişcării Socialiste Panelene (PASOK) (din 1974). Prim-ministru (1981-1989, 1993-1996).

PAPANDREU, Gheorghios (1888-1968), om politic grec. Şef al guvernului grec în exil la Cairo (1944). Lider al grupării de partide Uniunea de Centru (din 1961). Prim-ministru (1963, 1964-1965).

PAPANIN, Ivan Dmitrievici (1894-1986), amiral şi explorator rus. A organizat staţiunile ştiinţifice polare din insula Hokker (arhipelagul Franz Joseph) (1932-1935). A călătorit în derivă pe o banchiză, de la Polul Nord pînă în Groenlanda (1937-1938). A organizat apărarea şi aprovizionarea Arcticii sovietice în timpul celui de-al doilea război mondial.

PAPEETE, oraş în N insulei Tahiti, port şi centru ad-tiv al Polineziei Franceze; 23,5 mii loc. Mare bază aeronavală. Staţiune turistică. Centru comercial (cafea, bumbac, trestie de zahăr). Pescuit de perle.

PAPEN, Franz von (1879-1969), om politic german. Cancelar al Reich-ului (1932), apoi vicecancelar (1933-1934) şi ambasador la Viena (1934-1938) şi Ankara (1939-1944). A sprijinit nazismul, dar a fost achitat în Procesul de la Nürnberg (1945-1946).

PAPHOS, oraş antic în V Ciprului, înfloritor în sec. 12 î.Hr. Capitală a unui regat din milen. 1 î.Hr. Templu al Afroditei. În epoca romană, un nou oraş a fost construit în apropiere (*Nea Paphos*). Azi, *Kouklia*.

PAPILIAN, Victor (1888-1956; n. Galaţi), medic şi scriitor român. Prof. univ. la Cluj. Unul dintre anatomiştii români importanţi (*Tratat de anatomie umană*). Nuvele de analiză a unor stări obsesive, cu elemente de straniu şi fantastic (*Sufletul lui Faust, Manechinul lui Igor*); romane de factură psihologică (*Fără limită*) şi de observare a mediului universitar (*Chinuiţii nemuririi*).

PAPIN, Denis (1647-1712), fizician francez. A inventat cazanul cu abur (*marmita lui Papin*, 1679) şi o pompă centrifugă (1681). A proiectat motorul cu abur (1690) şi i-a descris ciclul termodinamic închis. A stabilit relaţia dintre temperatura de fierbere a apei şi presiune.

PAPINI, Giovanni (1881-1956), scriitor, eseist şi publicist italian. Spirit de mare cultură şi efervescenţă intelectuală, a traversat experienţe literare şi ideologice contradictorii: antipozitivism, futurism, scepticism, catolicism, naţionalism (*Crepusculul filozofilor, Istoria lui Cristos, Sfîntul Augustin, Piine şi vin, Gog, Diavolul*). Remarcabile sînt un roman autobiografic (*Un om sfîrşit*) şi un jurnal (*Calendarul*). Versuri. O *Istorie a literaturii italiene*.

PAPIU-ILARIAN, Alexandru (1827-1878; n. Bezded, jud. Sălaj), om politic, jurist şi istoric roman. Prof. univ. la Iaşi. Unul dintre conducătorii Revoluţiei de la 1848-1849 din Transilvania. Militant pentru Unirea Principatelor şi susţinător al reformelor lui Al.I.Cuza. Contribuţii istorice (*Istoria românilor din Dacia Superioară, Tezaur de monumente istorice pentru România*). Membru fondator al Societăţii Academice Române.

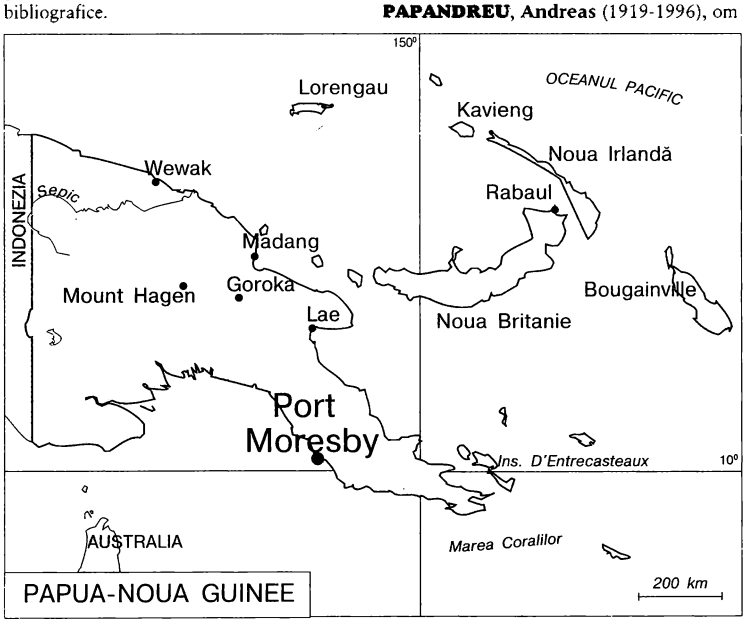

PAPPOS (PAPPUS) din Alexandria (sec. 3), matematician grec. Comentator şi analist al unor lucrări antice greceşti (*Colecţie matematică*). Autor al unei teoreme de geometrie care îi poartă numele.

PAPU, Edgar (1908-1993; n. Bucureşti), eseist, critic şi istoric literar român. Studii erudite de teorie literară (*Evoluţia şi formele genului liric*), de literatură universală şi comparată (*Călătoriile Renaşterii şi noi structuri literare, Barocul ca tip de existenţă*). Interpretări originale ale unor opere majore ale literaturii române (*Poezia lui Eminescu, Din clasicii noştri*). Eseuri (*Feţele lui Ianus, Arta şi umanul*). Iniţiator al protocronismului.

PAPUA-NOUA GUINEE, stat în S-V Oceanului Pacific, situat în partea de E a insulei Noua Guinee, pe insula Solomon din arhipelagul Bismarck (partea de N), D'Entrecasteaux, Louisiade şi alte c. 200 de insule înconjurătoare (Tobriand, Woodlark). Suprafaţa: 461,6 mii km^2. Populaţia: 4,6 mil. loc. Capitala: *Port Moresby*. Limba oficială: engleza. Culte: creştinism, animism. Moneda: 1 kina = 100 toea. Împărţit în 20 de provincii şi un district. Oraş pr.: Lae. Relief predominant muntos (alt. max.: 4694 m, în insula Guineea). Vulcani activi (Bosavi, Ulawun). Cîmpie mlăştinoasă în S insulei Guineea. Climă ecuatorială umedă. Păduri (2/3 din suprafaţa ţării). Expl. de cupru, aur, argint, uraniu, cobalt, crom, nichel, zinc. Ind. petrolieră, energetică; aluminiu, ciment, anvelope, produse alimentare. Plantaţii de arbori de cauciuc, cocotieri, trestie de zahăr; batate, igname. Bovine, porcine, caprine. Exportă cupru, metale preţioase, cafea, cacao, ceai, cauciuc, cocos. — Arhipelagul Papua a fost descoperit în 1526-1527. Partea orientală a insulei Noua Guinee a fost împărţită în 1884 între Germania şi Marea Britanie. Colonia germană (Noua Guinee) este ocupată în 1914 de trupe australiene, iar din 1919 devine teritoriu sub mandat al Societăţii Naţiunilor (apoi sub tutela ONU, din 1946), administrat de Australia. Colonia britanică Papua a fost cedată în 1901 Australiei. Cele două teritorii, reunite ad-tiv în 1950, îşi proclamă independenţa în cadrul Commonwealth-ului (1975), sub numele actual. Papua-Noua Guinee este monarhie constituţională.

PARÁ, stat în N Braziliei, în bazinul inferior al Amazonului; 1,25 mil. km^2; 4,06 mil. loc. Capitala: *Belém* (fostă *Pará*). Expl. de minereuri de fier. Cauciuc, cacao, trestie de zahăr, bumbac, tutun. Creşterea animalelor. Hidrocentrală.

PARACAS, peninsulă pe coasta statului Perú, la S de Lima. A dat numele unei culturi precolumbiene (sec. 13 î.Hr.-1 d.Hr.). Mare necropolă pentru demnitari şi numeroase camere funerare cu mumii. Ceramică specifică.

PARACELSUS (Theophrastus Bombastus von Hohenheim, zis ~; 1493-1541), alchimist, medic şi teolog elveţian. Personaj emblematic al Renaşterii. Şi-a fundamentat practica terapeutică pe concepţia unei corespondenţe între lumea exterioară (macrocosm) şi componentele organismului uman (microcosm). Precursor al iatrochimiei prin utilizarea în tratamentul bolilor a unor medicamente realizate prin sinteză chimică. Opera sa teologică a influenţat mistica protestantă germană şi teozofia din sec. 17 şi 18.

PARAGUANÁ, peninsulă în N-V Venezuelei, între golful Venezuela şi Marea Antilelor, legată de continent printr-un istm îngust. Şantiere navale. Rafinării de petrol.

PARAGUAY, rîu în America de Sud, afluent al fluviului Paraná; 2500 km. Izvorăşte din podişul Mato Grosso (Brazilia), formează graniţa dintre Bolivia, Paraguay şi Brazilia şi apoi între Argentina şi Paraguay. Trece prin Asunción. Navigabil pînă la Corumbá.

PARAGUAY, stat în America de Sud, în bazinul mijlociu al fluviului omonim. Suprafaţa: 406,752 mii km^2. Populaţia: 5,22 mil. loc. Capitala: *Asunción*. Limbi: spaniola (oficială) şi guarani. Culte: catolicism, protestantism. Moneda: 1 guarani = 100 céntimos. Împărţit în 19 departamente şi un district. Oraşe pr.: Concepción, Ciudad del Este. Relief predominant de cîmpie (în bazinele rîului Paraguay şi fluviului Paraná). În E şi N-V, coline împădurite. Climă tropicală. Păduri pe jumătate din suprafaţa ţării. Ind. energetică (hidrocentralele de la Itaipú, pe fluviul Paraná, cea mai mare din lume, şi de la Yacireta), alimentară (zahăr, ţigarete, rom, conserve), textilă. Cultivă soia, bumbac, porumb, manioc, orez, trestie de zahăr. Creşterea bovinelor. Exportă bumbac, lemn, tutun, carne, conserve, piei. — Teritoriul statului Paraguay, locuit de triburi amerindiene guarani, a fost explorat de portughezi şi spanioli, începînd din 1520, colonizat de spanioli după fondarea oraşului Asunción (1537) şi inclus în viceregatele Perú (1617) şi în Río de la Plata (1776). Partea de S-E a teritoriului este colonizată după 1585 de iezuiţi, care organizează o provincie separată (1604), populată de triburi guarani, care trece sub autoritate spaniolă abia în 1767. În 1811, Paraguay îşi proclamă independenţa. Între 1865 şi 1870, ţara pierde aproape jumătate din populaţie şi o parte din teritoriu în războiul contra Argentinei, Uruguayului şi Braziliei, dar obţine două treimi din cîmpia Chaco în urma conflictului militar cu Bolivia (1928-1929, 1932-1935). În prima jumătate a sec. 20, Paraguay cunoaşte o acută instabilitate politică, pînă la preluarea puterii de către generalul Alfredo Stroessner (1954), care conduce statul în mod dictatorial pînă în 1989, cînd este înlăturat printr-o lovitură militară de generalul Andréas Rodríguez (1989), ales apoi preşedinte. Paraguay este republică prezidenţială.

PARAÍBA, stat în N-E Braziliei, cu ieşire la Oceanul Atlantic; 56,37 mii km^2; 3,2 mil. loc. Capitala: *João Pessoa*. Expl. de cupru, columbit, wolfram, beriliu. Trestie de zahăr, cafea, bumbac. Creşterea animalelor.

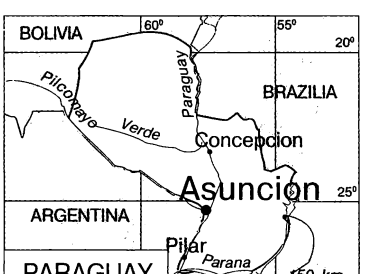

PARAÍBA DO SUL, fluviu în S-E Braziliei; 1060 km. Izvorăşte din munţii Serra do Mar şi se varsă în Oceanul Atlantic. Pe valea lui se realizează comunicaţia rutieră şi feroviară dintre Rio de Janeiro şi São Paolo.

PARAMARIBO, capitala Republicii Surinam, situată în N ţării, la estuarul fluviului Surinam; 152 mii loc. Port fluvio-maritim. Aeroport. Centru industrial şi comercial (export de bauxită şi lemn). Universitate.

PARANÁ, fluviu în America de Sud; 4700 km (împreună cu estuarul La Plata). Format prin unirea rîurilor Panaraíba şi Rio Grande. Străbate Brazilia (c. 3000 km), formează o porţiune din graniţa dintre Paraguay şi Argentina, traversează N-E Argentinei şi se varsă în Oceanul Atlantic prin estuarul La Plata. Afluenţi principali: Iguaçu, Paraguay. Hidrocentrale. Navigabil pentru nave maritime pînă la Rosario.

PARANÁ, oraş în N-E Argentinei, port pe fluviul omonim; 162 mii loc. Centru comercial şi industrial. Universitate. Între 1852 şi 1862 a fost capitală a Argentinei.

PARANÁ, stat în S Braziliei, pe partea stîngă a cursului mijlociu al fluviului omonim; 199,5 mii km^2; 8,41 mil. loc. Capitala: *Curitiba*. Expl. de minereuri de aur, argint şi diamante. Cultivă grîu, soia, cafea. Creşterea animalelor.

PARANAÍBA, rîu în Brazilia, afluent al fluviului Paraná; 1000 km. Izvorăşte din Serra do Mata do Corda.

PARASCHIVESCU, Miron Radu (1911-1971; n. Zimnicea), publicist şi poet român. Colaborează la revistele de stînga în perioada interbelică. Poeme inspirate din folclorul lăutăresc (*Cîntice ţigăneşti*) sau de factură clasică (*Ultimele*). Versuri tributare realismului socialist prin tematică şi retorism (*Laude, Declaraţia patetică*). Publicistică. Jurnale şi memorialistică. Traduceri.

PARAY, Paul (1886-1979), dirijor şi compozitor francez. Şef de orchestră al Concertelor Lamoureux, la Opera din Monte-Carlo. Fondator al orchestrei din Detroit. Repertoriu predilect de muzică franceză.

PARDO BAZÁN, Emilia, contesă de (1852-1921), scriitoare spaniolă. Promotoare a naturalismului în literatura spaniolă. Romane (*Tribuna, Conacul din Ulloa, Sirena neagră*) şi eseuri (*Literatura franceză modernă*). Note de călătorie.

PARDUBICE, oraş în Cehia (Boemia), la E de Praga, pe Elba; 94,8 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (uzinele "Tesla"). Biserică (sec. 13-16), castel renascentist. Turism.

PARÉ, Ambroise (c. 1509-1590), medic francez. Întemeietor al chirurgiei moderne. A introdus tehnici operatorii noi (hemostaza prin ligatura arterelor în locul cauterizării), utilizarea pansamentelor, a imaginat manevre pentru reducerea luxaţiilor şi diverse proteze.

PAREJA DÍEZ CANSECO, Alfredo (n. 1908), scriitor ecuadorian. Cel mai important romancier din Grupul de la Guayaquil. Romane cu tematică socială şi analiză psihologică (*Cei trei şoareci, Anii noi*).

PARETO, Vilfredo (1848-1923), economist şi sociolog italian. Prof. univ. la Lausanne. A dezvoltat teoria marginalistă a lui L.Walras şi a studiat problemele optimizării economice *(Manual de economie politică)*. A creat teoria "circulaţiei elitelor" *(Tratat de sociologie generală)*.

PARHON, Constantin I. (1874-1969; n. Cîmpulung), om politic şi endocrinolog român. Prof. univ la Iaşi şi la Bucureşti. Preşedinte al Parlamentului (1946), apoi preşedinte (1947-1952) al Prezidiului Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Române. Fondator al şcolilor româneşti de endocrinologie şi gerontologie. Autor, împreună cu M.Goldstein, al primului tratat de endocrinologie din lume *(Secreţiile interne*, 1909). A studiat rolul glandelor endocrine în patologia diverselor aparate şi organe, în psihozele afective, biologia şi patologia bătrîneţii, patogenia epilepsiei, a encefalitei epidermice. Lucrări pr.: *Manual de endocrinologie* (în colaborare), *Bătrîneţea şi tratamentul ei*, *Biologia vîrstelor*. Acad.

PARICUTÍN, vulcan activ în Mexic, în S Podişului Mexican. Alt.: 2808 m. Erupţii începînd din 1943.

PARINI, Giuseppe (1729-1799), scriitor italian. Exponent al luminismului, a teoretizat o estetică a raţionalismului cu finalitate morală *(Despre principiile literaturii)*. *Ode* în stil neoclasic, elogiind rusticitatea arcadiană; poemul *Ziua*, satiră a vieţii parazitare a nobilimii.

PARIS, erou al războiului Troiei, fiul mezin al lui Priam şi al Hecubei. A fost predestinat să fie cauza pieirii cetăţii natale. Oferind mărul de aur al discordiei zeiţei Afrodita, a fost ajutat de aceasta s-o răpească pe frumoasa Elena, soţia regelui Menelau, fapt care a provocat asediul Troiei de către greci. În timpul luptelor, Paris l-a rănit mortal pe Ahile cu o săgeată otrăvitoare, dar a fost ucis, la rîndul său, în acelaşi mod, de Filoctet.

Antonio Canova, *Paris*

PARIS, capitala Franţei, port pe Sena, la confluenţa cu Marna şi Oise, centru ad-tiv al regiunii Île-de-France; 2,15 mil. loc. (9,32 mil. loc., conurbaţia cuprinzînd suburbiile şi oraşele-satelit Boulogne-Billancourt, Neuilly, Clichy, Aubervilliers, Montreuil, Vincennes, Ivry, Montrouge, Vanves etc.); 105 km² (c. 2000 km² conurbaţia). Cel mai mare centru economic, comercial, financiar şi cultural al ţării. Mare nod de comunicaţii (instalaţii portuare la Gennevilliers, aeroporturile Charles-de-Gaulle, Orly şi Le Bourget). Mai ales în suburbii, ind. constructoare de automobile (uzinele "Citroën", "Renault", "Simca"), aeronautică, electronică şi electrotehnică; mecanică de precizie, optică; ind. chimică, textilă, alimentară, poligrafică. Centru financiar internaţional (Banca Franţei, Banca Rothschild, Crédit Lyonnais). Prestigios centru ştiinţific şi universitar (Academia Franceză, Institutul Franţei, 13 universităţi, între care Sorbona şi cea din Nanterre). Numeroase instituţii artistice (Opera, Comedia Franceză, Teatrul Naţional Popular, Teatrul Étoile) şi culturale (Biblioteca Naţională, Palatul UNESCO, Casa Radio). Observator astronomic. Muzeele de artă naţională Luvru, d'Orsay şi Cluny, Centrul Naţional de Artă şi Cultură "Georges Pompidou", Muzeul de Artă şi Tradiţie Populară, Muzeul de Artă Africană şi Oceaniană, Muzeul de Istorie a Franţei, Muzeul Omului, numeroase muzee municipale, ştiinţifice, tehnice. Celebre parcuri şi grădini (Luxembourg, Tuileries, Bois de Boulogne, Champ de Mars etc.). Monumente şi ansambluri arhitectonice: termele de la Cluny (sec. 2), abaţia Saint-Germain-des-Prés (sec. 6, reconstruită după 990), catedrala Notre-Dame (sec. 12), turnurile de la Conciergerie (sec. 14), numeroase biserici gotice (sec. 15-16) şi renascentiste (biserica Saint Eustache, sec. 16); spitale şi ospicii, mănăstirea Port-Royal, Luvru, cele patru palate regale, Luxembourg, Palatul Invalizilor, Sorbona (sec. 17); Palatul Bourbon, Panteonul, Teatrul Odéon (sec. 18); Arcul de Triumf, Opera, Turnul Eiffel, biserica Sacré-Coeur (sec. 19); pieţe monumentale (Place Vendôme, sec. 16-17; Place de la Concorde, sec. 18; Place Caroussel, sec. 19). Celebre cimitire (Montparnasse, Montmartre, Père Lachaise). Turism intens. — Parisul s-a constituit în jurul unei cetăţi a unui trib celtic (*parisi*). Cucerită de romani în anul 52 î.Hr. şi numită *Lutetia Parisiorum*, apoi *Parisia*, aşezarea, iniţial în insula de pe Sena (azi Île-de-France), s-a extins pe malul stîng al fluviului şi a devenit una dintre reşedinţele împăratului Iulian (356-360). În timpul invaziei hunilor (sec. 5) apărarea oraşului a fost susţinută moral de Sf. Genoveva, devenită patroana spirituală a Parisului. Clovis I stabileşte aici capitala imperiului francilor (începutul sec. 6), iar contele Eudes consacră oraşul ca reşedinţă a domeniului regal al dinastiei Capetingilor şi capitală a regatului. Între 1190 şi 1213, Parisul este fortificat, iar regii Franţei se stabilesc în castelul Luvru. Acum se conturează cele trei zone topografice ale Parisului medieval: oraşul comercial, pe malul drept al Senei, citadela (Cité) regală şi cartierul universitar, pe malul stîng al fluviului (colina Sainte-Geneviève). În sec. 14, regele Carol V construieşte o nouă incintă a Parisului, care devine cel mai mare oraş al ţării (peste 200 mii loc.). În secolele următoare oraşul creşte cu un dinamism remarcabil, apar cartiere noi, se amenajează pieţe şi spaţii verzi, se construiesc palate şi monumente, se deschid bulevarde, astfel încît din sec. 18 Paris era pentru Europa un centru al culturii şi rafinamentului, al artelor, ştiinţelor şi al gîndirii înnoitoare. Tulburări sociale, politice şi religioase au marcat istoria oraşului prin evenimente de rezonanţă naţională sau europeană: răscoala condusă de starostele Étienne Marcel (1356-1358), răscoala ciocănaşilor (1382) şi cea a caboşienilor (1413), Noaptea Sf. Bartolomeu (1572), Fronda (1648-1653) etc. Revoluţiile din 1789-1794, din iul. 1830, din 1848, Comuna din Paris (1871) au avut un mare impact ideologic asupra istoriei europene şi universale. În sec. 19 Parisul devine unul dintre centrele de putere mondială şi principalul oraş cultural-artistic al lumii ("Oraşul luminii"), unde se afirmă personalităţi, curente, şcoli artistice şi literare, idei ştiinţifice originale. După bombardamentul oraşului din timpul primului război mondial vechile fortificaţii sînt demolate şi metropola se dezvoltă tentacular spre suburbii. În 1940 Parisul este ocupat de trupele germane, fiind eliberat în aug. 1944. Numele oraşului este legat de numeroase tratate, conferinţe şi congrese internaţionale de pace: tratatul din 1763, de la sfîrşitul Războiului de 7 Ani (1756-1763); tratatul franco-piemontez din 1796; tratatele din 1814 şi din 1815, de la sfîrşitul războaielor napoleoniene; congresul din 1856, încheind Războiul Crimeii; conferinţa de pace din 1919-1920, de la sfîrşitul primului război mondial; conferinţa de pace din 1945-1946, de la sfîrşitul celui de al doilea război mondial; conferinţa dintre 1968 şi 1973, pentru încheierea Războiului din Vietnam. De asemenea, numele Parisului a intrat în sintagme care definesc cîteva grupări artistice moderne: Şcoala de la Paris, constituită în jurul anului 1925 de numeroşi pictori şi sculptori francezi şi străini (Brâncuşi, Modigliani, Chagall, Kandinsky, Soutine, Pougny, Poliakoff etc.); Şcoala de la Paris, formată în jurul anului 1925 de compozitori străini (T.Harsányi, C.Beck, M.Mihalovici, A.Cerepnin, A.Tansman, B.Martinu etc.), care afirmau modalităţi şi concepţii diferite de Şcoala de la Viena.

PARIS, Gaston (1839-1903), filolog, lingvist şi folclorist francez. Iniţiator al studiilor de filologie romanică în Franţa. Specialist în literatura franceză medievală (*Istoria poetică a lui Carol cel Mare*, *Literatura franceză în evul mediu*). Studii de lingvistică (*Publicaţii lingvistice*). A editat, împreună cu P.Meyer, revista "Romania" (începînd din 1872), în care au fost publicate numeroase texte folclorice. Importantă activitate didactică la Collège de France, unde a format o reputată şcoală de romanistică.

PARIS-MATCH, săptămînal parizian ilustrat, editat din 1949 de J.Prouvost, iar din 1976 de D.Filipacchi. Continuă gazeta *Match*, apărută în 1926.

PARIS-SOIR, cotidian parizian, fondat în 1923 de E. Merle. Preluat în 1930 de J.Prouvost, a devenit jurnalul cu cel mai mare tiraj.

PARISTRION (PARADUNAVON), themă bizantină (sfîrşitul sec. 10- începutul sec. 11), înfiinţată după recucerirea de către împăratul Vasile II Bulgaroctonul (976-1025) a terito-

riului de la Dunărea de Jos. Cuprindea Dobrogea şi N-E Bulgariei şi avea centrul la *Durostorum* (azi, *Silistra*, Bulgaria).

PARÎNG (Munţii Parîngului), masiv muntos în Carpaţii Meridionali cuprins între depresiunile Petroşani, Haţegului şi Defileul Jiului (la V), Defileul Oltului (la E), Piemontul Getic (la S) şi depresiunea de contact cu Podişul Transilvaniei (la N). Cuprinde grupele muntoase: munţii Şureanu, Cindrel, Lotrului, Căpăţînii şi Parîngului propriu-zis. Alt. max.: 2519 m (vîrful Parîngul Mare sau Mîndra). Platforme de eroziune etajate şi urme glaciare (circuri glaciare şi văi). Precipitaţii abundente. Pajişti alpine şi vegetaţie subalpină; păduri de conifere şi fag. Turism la vîrful Parîngul Mare, vîrful Straja, lacul Vidra, lacul Gîlcescu etc.

PARK, Mungo (1771-1806), explorator scoţian. A călătorit în Africa, pe fluviile Gambia, Senegal şi Niger (1795-1796). S-a înecat la pragurile de la Bussa, în timpul celei de a doua expediţii pe fluviul Niger (1805-1806).

PARK, Robert Ezra (1864-1944), sociolog şi publicist american. Unul dintre primii sociologi care au conceput metode cantitative de estimare a opiniei publice (*Introducere în ştiinţa sociologică*, în colaborare cu E.W.Burgess).

PARK CHUNG-HEE v. **Pak Cijan Hi**.

PARKER, Charles Christopher (zis şi *Charlie*, supranumit *Bird* sau *Yardbird*) (1920-1955), saxofonist alto de jaz american. Virtuoz al instrumentului prin imaginaţie ritmică şi melodică. Celebru după 1937, cu diverse formaţii din New York.

PARLER, Peter (1330-1399), arhitect şi sculptor german. A construit Podul Carol din Praga (1357) şi a realizat mai multe lucrări (corul, sculpturi şi bolţi) la catedrala Sf. Vit, monument reprezentativ pentru goticul din Cehia. Fiii săi Wenzel şi Johann, un frate, Johann, şi fiul acestuia, Michael, au răspîndit în sec. 14 un "stil Parler" la Praga, Viena, Freiburg, Breisgau, Basel şi Strasbourg.

PARMA, oraş în N-E Italiei (Emilia-Romagna), în Cîmpia Padului; 168,9 mii loc. Centru industrial. Universitate (1423). Muzee. Turism. Monumente: catedrală romanogotică (sec. 12, cu cupola pictată de Correggio), baptisteriu (sec. 12-13), biserici (sec. 16), palatul Farnese (sec. 16-17). Aşezare etruscă, ocupată de celţi (sec. 4 î.Hr.) şi de romani (183 î.Hr.), stăpînită apoi de ostrogoţi, bizantini, longobarzi şi franci (sec. 5-9). Reşedinţă a unui comitat şi apoi a unui episcopat (sec. 9), a devenit republică orăşenească (sec. 12-14). Slăbită de luptele interne dintre ghibelini şi guelfi, a fost dominată de familii nobile din Milano (sec. 14-15) şi de papalitate (sec. 16). Ducat (1545-1731) al familiei Farnese, apoi posesiune a Bourbonilor. În 1860, Parma a intrat, prin plebiscit, în componenţa Regatului Piemontului.

PARMENIDE din Eleea (540-480 sau 515-440 î.Hr.), filozof grec. Cel mai de seamă reprezentant al Şcolii eleate, precursor al metafizicii europene, prin distincţia dintre fiinţă (existent) şi non-fiinţă (*Despre natură*).

PARMIGIANINO, Francesco Mazzola, zis il (1503-1540), pictor italian. Discipol al lui Correggio, a preluat formulele artistice ale acestuia, tratîndu-le într-un stil specific (în portrete, trupuri şi membre subţiri, gîturi alungite, capete mici), care a fost preluat de întreaga artă manieristă (*Autoportret într-o oglindă convexă, Madona cu trandafirul, Madona cu gîtul lung*).

PARNAS (PARNASÓS), masiv muntos în S-E Greciei, la N de golful Corint. Alt. max.: 2457 m. Zăcăminte de bauxită. Consacrat de vechii greci lui Apolo, era considerat reşedinţă a Muzelor şi loc sacru al poeţilor. Într-o depresiune a Parnasului se afla oraşul sacru Delfi.

PARNELL, Charles Stewart (1846-1891), om politic irlandez. Reprezentant al intereselor irlandeze în Camera Comunelor, a devenit şeful partidului naţionalist (1877) şi a utilizat tactica obstrucţiei parlamentare ca mijloc de luptă politică moderată pentru obţinerea autonomiei Irlandei (*Home-Rule*).

PARO, oraş în statul Bhutan, la S-V de Thimphu; c. 20 mii loc. Aeroport. Reşedinţă regală.

PÁROS, insulă grecească în Marea Egee, în arhipelagul Ciclade; 195 km²; c. 7 mii loc. Localitate pr.: Páros. Relief calcaros şi cristalin; alt. max.: 771 m. Celebră pentru marmura de un alb strălucitor, folosită, începînd din sec. 6 î.Hr., în arta statuară greacă.

PARRY, Sir William Edward (1790-1855), explorator englez. A organizat trei expediţii, între 1819 şi 1825, pentru descoperirea Pasajului de Nord-Vest şi a încercat să atingă Polul Nord (1827), ajungînd la 82°45' lat. N. A descoperit arhipelagul care îi poartă numele.

PARRY, arhipelag în Arctica canadiană; c. 100 mii km². Populaţie rară. Insule pr.: Melville, Prince Patrick, Bathurst, Cornwallis. Climă şi vegetaţie arctice.

PARSONS, Sir Charles Algernon (1854-1931), inginer englez. A realizat prima turbină cu aburi (1884), care îi poartă numele, şi a construit primul vapor propulsat cu turbine (1897).

PARSONS, Talcott (1902-1979), sociolog american. Influenţat de Max Weber, a considerat sociologia ca ştiinţă a acţiunii sociale. A formulat teoria "structural-funcţionalistă", care concepe corpul social ca un sistem de interacţiuni între actanţi individuali şi a valorificat conceptele de rol social, statut social şi comunicare simbolică. Lucrări pr.: *Structură socială şi personalitate, Politică şi structuri sociale, Teoria acţiunii şi condiţiile umane*.

PARTHENON, templu pe Acropola din Atena, consacrat zeiţei Atena Partenos. Construit în stil doric peripter, între 447 şi 432 î.Hr., în timpul lui Pericle, de arhitecţii Ictinos şi Callicrates, sub îndrumarea lui Fidias, care a realizat şi statuia Atenei, ulterior dispărută. Transformat în biserică (sec. 6) şi în moschee (sec. 15), sub ocupaţie turcească. Folosit ca depozit de pulbere, a fost distrus în 1687, în timpul unui asediu al oraşului. În 1802, lordul Elgin a transferat la Londra majoritatea sculpturilor, între care celebra friză a Panateneelor.

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN (PCR), formaţiune politică apărută la Congresul General al Partidului Socialist din România (Bucureşti, 8-12 mai 1921), prin adoptarea cu majoritate de voturi a unui program de extremă stîngă (bolşevică) şi prin afilierea la Internaţionala a III-a Comunistă. Primul secretar general (1921-1924) al noului partid a fost Gh. Cristescu-Plăpumaru. Pentru activităţi subversive şi pentru promovarea unor teze şi acţiuni care vizau unitatea teritorială a României, considerată stat imperialist, format prin anexiuni de teritorii străine, PCR a fost scos în afara legii (apr. 1924). Anexă a Cominternului, PCR a urmat cu fidelitate linia politico-ideologică impusă de Moscova. În primul deceniu de existenţă a PCR s-au desfăşurat Congresele al II-lea (oct. 1922, Ploieşti), al III-lea (aug. 1924, Viena), al IV-lea (iul. 1928, Harkov) şi al V-lea (dec. 1931, Moscova). Din 1924 şi pînă în 1944, partidul a fost condus de minoritari din România sau de străini: Elek Köblös (nume conspirativ: *Bădulescu*) (1924-1928), maghiar din Tîrgu-Mureş; Vitali Iakovlevici Holostenko (1928-1932), ucrainean; Aleksander Danieluk (Gorn) (1932-1936), polonez; Boris Ştefanov (1936-1940), bulgar din Cadrilater; Ştefan Foriş (1940-1944), secui. Încercînd să controleze mişcarea sindicală, PCR a dat o coloratură politică unor acţiuni revendicative ale muncitorilor din anii 1929 şi 1933, dar nu a reuşit să devină un partid al clasei muncitoare. În 1944, PCR nu avea decît c. 1000 de membri, majoritatea funcţionari şi intelectuali, mulţi minoritari. Implicat în actul de la 23 aug. 1944, prin participarea lui Lucreţiu Pătrăşcanu şi Emil Bodnăraş la unele acţiuni de înlăturare a lui Ion Antonescu, PCR şi-a atribuit meritul unei presupuse "insurecţii naţionale antifasciste şi antiimperialiste". Sub ocupaţia Armatei Roşii, PCR a devenit principala forţă de sovietizare a României. După asasinarea lui Ştefan Foriş, conducerea partidului este preluată de Constantin Pîrvulescu (1944-1945). La Conferinţa Naţională din oct. 1945 este ales ca secretar general Gheorghe Gheorghiu-Dej, care se va menţine în fruntea partidului pînă la moartea sa (1965). Deţinînd portofoliile la Ministerul de Interne şi la Ministerul Justiţiei în guvernul Petru Groza (6 mart. 1945), reprezentanţii PCR vor falsifica rezultatele alegerilor generale din nov. 1946. PCR va prelua puterea în stat, va elimina partidele istorice (PNL şi PNŢ), va aboli monarhia (30 dec. 1947) şi va instaura dictatura proletariatului. În febr. 1948, la Congresul al VI-lea, PCR a anexat PSDR şi s-a transformat în Partidul Muncitoresc Român (PMR). Istoria PMR este marcată de o acută luptă internă pentru putere, manifestată prin eliminarea grupului Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu (1952) sau prin executarea lui L.Pătrăşcanu (1954). Stalinist consecvent, Gheorghe Gheorghiu-Dej impune o politică dură de colectivizare a agriculturii şi de industrializare forţată, de ideologizare a învăţămîntului şi culturii, de reprimare a oricărei forme de rezistenţă la comunizarea societăţii româneşti. Obţinînd retragerea trupelor sovietice din România (1958), Gheorghe Gheorghiu-Dej a încercat o desprindere de tutela Moscovei, atenuînd rigorile represiunii (în 1964 au fost eliberaţi deţinuţii politici). Succesorul său, Nicolae Ceauşescu, ales la Con-

gresul al IV-lea al PMR (renumerotat Congresul al IX-lea al PCR, iul. 1965), a continuat politicile economice de tip centralizat, cu accentul pe industrializarea excesivă, care a avut drept consecinţă creşterea datoriei externe şi o puternică criză de sistem economic. După o perioadă iniţială de relativă liberalizare (1965-1971), a urmat o concentrare a întregii puteri politice, echivalentă cu subordonarea de fapt a partidului intereselor unui clan familial şi cu întreţinerea unui grotesc cult al personalităţii Conducătorului. O aparentă independenţă politică faţă de sovietici, sprijinită pe plan extern de Occident, a favorizat crearea unei iluzii asupra unui comunism cu specific naţional şi o îndelungată menţinere la putere a unui regim de dictatură personală de tip asiatic. Ostil oricărei idei de reformă a sistemului, secretarul general al partidului a împins societatea românească spre o criză profundă, manifestată prin violenţa Revoluţiei din dec. 1989, care a dus la execuţia soţilor Ceauşescu şi la dizolvarea PCR.

PARTIDUL CONSERVATOR, formaţiune politică apărută după intrarea în vigoare a primei Constituţii a României (1866), reprezentînd interesele şi ideologia marilor proprietari funciari. Formal, s-a constituit în febr. 1880, cînd deja guvernase (între 1871 şi 1876), sub preşedinţia lui Lascăr Catargiu. Cu multe personalităţi puternice, a avut mai multe grupări şi disidenţe, cea mai importantă fiind, în sec. 19, aceea a *Junimiştilor*, în frunte cu P.P. Carp şi Titu Maiorescu. În 1908, o disidenţă avînd în frunte pe Take Ionescu formează *Partidul Conservator-Democrat*, iar în 1915 se produce o scindare a Partidului Conservator într-o grupare condusă de N.Filipescu, care milita pentru apropierea României de Antanta, şi o alta dominată de Al. Marghiloman, partizan al alianţei cu Puterile Centrale. În 1916, aripa conservatoare a lui N. Filipescu fuzionează cu partidul lui Take Ionescu formînd *Partidul Conservator Naţionalist*. Compromis de guvernarea sub ocupaţie germană a lui Al.Marghiloman, partidul încearcă să se reorganizeze după război sub denumirea de *Partidul Conservator Progresist*, dar odată cu înfăptuirea reformei agrare din 1921 îşi pierde semnificaţia politică şi îşi încetează activitatea (1922).

PARTIDUL DEMOCRAT (PD), formaţiune politică apărută în 1992, prin scindarea Frontului Salvării Naţionale (FSN), reprezentînd aripa reformistă a acestui partid. Orientare social-democrată. Partid de guvernămînt (din 1992). Preşedinte: Petre Roman.

PARTIDUL DEMOCRAŢIEI SOCIALE DIN ROMÂNIA (PDSR), formaţiune politică apărută în 1992, prin scindarea Frontului Salvării Naţionale (FSN), reprezentînd aripa conservatoare a acestui partid. Orientare de centru-stînga, expresie a intereselor eşalonului 2 al fostei nomenclaturi comuniste şi al structurilor dependente de economia de stat. Partid de guvernămînt (1992-1996). Preşedinţi: Oliviu Gherman (1992-1996) şi Ion Iliescu (din 1996).

PARTIDUL NAŢIONAL-LIBERAL (PNL), formaţiune politică reprezentînd interesele burgheziei româneşti în perioada de constituire a unei ideologii proprii, bazată pe ideea de progres economic şi social, de modernizare a ţării şi de unitate naţională. Rezultate din ideologia paşoptistă, grupările liberale s-au unificat în ian.-mart. 1875şi au devenit cel mai puternic partid, guvernînd, cu întreruperi, peste 40 de ani (pînă în 1918, în sistemul bipartid al "rotativei guvernamentale" cu conservatorii, apoi în rivalitate cu alte forţe politice ulterior apărute). Dominat de fruntaşii familiei Brătianu: Ion C. Brătianu, prim-ministru între 1876 şi 1888, Ion I.C. Brătianu, preşedinte al PNL (1909-1927) şi prim-ministru (1908-1910, 1914-1918, 1918-1919, 1922-1926, 1927), Vintilă I.C.Brătianu, preşedinte al PNL (1927-1930) şi prim-ministru (1927-1928), Constantin (Dinu) I.C.Brătianu, preşedinte al partidului (1934-1947), Gheorghe I.Brătianu, şeful unei disidenţe liberale (georgiştii, 1930), PNL a dus o politică economică dinamică prin atragerea capitalului străin, stimularea industriei naţionale, crearea sistemului bancar românesc, realizarea marii reforme agrare din 1921, democratizarea vieţii politice (votul universal, în 1919; Constituţia din 1923). Sub guvernare liberală, prin luptă armată, s-a înfăptuit independenţa de stat a României (1877-1878) şi s-a purtat războiul de întregire naţională (1916-1918). PNL a fost confruntat cu gravele revolte ţărăneşti din 1907, pe care le-a reprimat sîngeros. Disensiuni interne au dus la desprinderea din PNL a Partidului Radical (1884), condus de C.A.Rosetti, şi la crearea unor grupări, după 1930, în jurul lui I.G.Duca şi apoi al lui C.I.C.Brătianu, al lui Gh.I.Brătianu şi al lui Gh.Tătărăscu (tinerii liberali). În 1938, PNL îşi încetează activitatea, reluată în 1944. În condiţiile comunizării României, partidul dispare de pe scena politică (1947), iar fruntaşii săi vor fi exterminaţi în închisori. Reînfiinţat în ian. 1990, PNL încearcă să regrupeze diverse "aripi" constituite în jurul unor personalităţi.

PARTIDUL NATIONAL ROMÂN DIN TRANSILVANIA (PNR), partid format prin unificarea (mai 1881) Partidului Naţional al Românilor din Transilvania (de orientare liberal-moderată) cu Partidul Naţional al Românilor din Banat şi Ungaria (înfiinţate în 1869). PNR a avut ca obiectiv principal apărarea intereselor românilor din Imperiul Austro-Ungar, revendicarea egalităţii în drepturi cu celelalte naţiuni şi apoi pregătirea unirii Transilvaniei cu România. A organizat, împreună cu Partidul Social-Democrat din Transilvania, Adunarea Naţională de la Alba-Iulia (1 dec. 1918). Partidul s-a întărit prin cooptarea membrilor fostului Partid Conservator-Democrat (febr. 1923) şi ai Partidului Naţionalist al Poporului (ian. 1925). În oct. 1926, PNR a fuzionat cu Partidul Ţărănesc, formîndu-se Partidul Naţional-Ţărănesc (PNŢ).

PARTIDUL NATIONAL-ŢĂRĂNESC (PNŢ), formaţiune politică rezultată din fuziunea (oct. 1926) Partidului Naţional Român, avîndu-l preşedinte pe Iuliu Maniu, cu Partidul Ţărănesc (creat în dec. 1918) al lui Ion Mihalache. A fost condus de Iuliu Maniu (1926-1933 şi 1937-1947) şi de Ion Mihalache (1933-1937). Ca partid de guvernămînt (1928-1930, 1932-1933), PNŢ s-a confruntat cu marile dificultăţi ale crizei economice din anii 1929-1933, cu grevele din ian.-febr. 1933, pe care le-a reprimat. De orientare democrată, PNŢ a fost adversarul exceselor naţionaliste şi al dictaturilor (regală şi militară), optînd pentru regimul parlamentar, şi nu a sprijinit alianţa cu Germania. Lipsit de unitate doctrinară, în partid s-au produs cîteva sciziuni (a lui C.Stere, în 1930, care a înfiinţat Partidul Ţărănesc-Democrat; a lui Gr.Iunian, şeful Partidului Radical-Ţărănesc, în nov. 1932; a lui Al.Vaida-Voievod, conducătorul Frontului Românesc, în mart. 1935). După suspendarea activităţii în 1938, PNŢ revine în scena politică (1944), fiind cel mai puternic partid al perioadei de la sfîrşitul războiului, fapt confirmat de alegerile (falsificate de comunişti) din nov. 1946, deşi s-au produs şi alte desprinderi (în febr. 1945, o grupare a lui A.Alexandrescu, precum şi una a dr. N.Lupu, care a format, în ian. 1946, Partidul Ţărănesc Democrat). Opunîndu-se sovietizării României, PNŢ a fost desfiinţat în 1947, iar conducătorii săi au murit în închisorile comuniste. Partidul a fost refăcut în dec. 1989 sub conducerea lui Corneliu Coposu. Afiliat la Internaţionala partidelor creştin-democrate, noua formaţiune politică se va numi *Partidul Naţional Ţărănesc-Creştin şi Democrat* (PNŢ-CD) şi va reveni la guvernare în nov. 1996 (în coaliţie).

PARTIDUL ROMÂNIA MARE (PRM), formaţiune politică apărută în anul 1991. Cultivă, prin revista "România Mare", o retorică naţionalistă, antioccidentală şi xenofobă. Reprezentată în Parlament (din 1992). Preşedinte: Corneliu Vadim Tudor.

PARTIDUL SOCIAL-DEMOCRAT (PSD), partid format prin unificarea (mai 1927) Federaţiei Partidelor Socialiste, apărută în iun. 1921, după scindarea PSDR şi constituirea PCR. A fost afiliat la Internaţionala Muncitorească Socialistă. În PSD s-au produs mai multe sciziuni (L.Ghelerter, C.Popovici). Din 1944, a colaborat cu PCR, cu excepţia unei grupări conduse de G. Titel Petrescu, exclusă din partid în nov. 1946. În febr. 1948, PSD a fuzionat cu PCR, creîndu-se Partidul Muncitoresc Român. Partidul s-a reînfiinţat în 1990, sub conducerea lui Sergiu Cunescu.

PARTIDUL SOCIAL-DEMOCRATIC AL MUNCITORILOR DIN ROMÂNIA (PSDMR), primul partid de orientare marxistă din România, înfiinţată în apr. 1893. Dezorganizat în apr. 1899, prin trecerea multor fruntaşi la Partidul Naţional-Liberal ("trădarea generoşilor"), partidul s-a refăcut în ian.-febr. 1910, sub denumirea de *Partidul Social-Democrat din România* (PSDR), afiliat la Internaţionala a II-a. Interzis în aug. 1916, pentru activitate potrivnică intereselor naţionale (opoziţia faţă de intrarea României în război, considerat "imperialist"), şi-a reluat activitatea ca *Partidul Socialist din România* (nov. 1918). La congresul din 8-12 mai 1921 s-a produs sciziunea partidului, majoritatea delegaţilor votînd transformarea în *Partidul Comunist din România*.

PARTIDUL UNITĂŢII NAŢIONALE A ROMÂNILOR (PUNR), formaţiune politică

apărută în anul 1991, ca o replică la constituirea Uniunii Democratice a Maghiarilor din România (UDMR). Promovează, îndeosebi prin declaraţii ale unor lideri, o orientare naţionalistă, cu accente şovine. Reprezentată în Parlament (din 1992). Preşedinţi: Gheorghe Funar (pînă la scindarea din 1996) şi Valeriu Tabără.

PARŢIA, stat antic în Asia Anterioară, înfiinţat de triburile parţilor sub dinastia Arsacizilor (250 î.Hr.-227 d.Hr.). Fondat de Arsaces I (250-247 î.Hr.). În sec. 2-1 î.Hr. stăpînea Media, Persia, Elamul, Mesopotamia, Antiohia şi Ierusalimul. Capitala la Ctesifon sub Mitridate I (171-138 î.Hr.). În sec. 1 î.Hr.-1 d.Hr., Parţia este cel mai puternic adversar al Romei în Orient. În 227 d.Hr., ultimul rege al Parţiei este învins şi ucis de Ardaşir I, fondatorul statului persan sasanid.

PASADENA, oraş în SUA (California), suburbie rezidenţială în Los Angeles; 131,5 mii loc. Staţiune balneară. Ind. electronică şi aeronautică. Centru de cercetări al NASA. Muzeu de artă.

PASARGADES, sit istoric în Iran, la 130 km de Shirhăz, loc al vechii capitale a Imperiului Persan sub Cirus II cel Mare (559-529 î.Hr.). Mausoleul acestui rege, azi moschee. Numeroase vestigii de palate.

PASAJUL DE NORD-EST v. **Marele Drum Maritim de Nord**.

PASAJUL DE NORD-VEST, ansamblu de strîmtori şi canale în Oceanul Arctic (Arhipelagul Arctic Canadian), care fac legătura dintre Oceanul Atlantic şi Oceanul Pacific. Străbătut de R.J. McClure (1850-1854).

PASĂREA, rîu, afluent al Dîmboviţei; 42 km. Izvorăşte de la N de Bucureşti (Otopeni). Pe cursul inferior, în comuna Brăneşti, din judeţul Ilfov, se află mănăstirea Păsărea (sec. 18).

PASCAL, Blaise (1623-1662), matematician, fizician, scriitor şi filozof francez. Geniu precoce, a scris la 16 ani un tratat despre conice, apoi a abordat algebra, analiza matematică şi calculul probabilităţilor. În 1642 a inventat o maşină de calcul. Contribuţii în hidrostatică (*legea lui Pascal*; a redactat un *Tratat despre vid*). În 1654, în urma unei experienţe mistice, s-a retras la mănăstirea jansenistă Port-Royal, de unde a polemizat cu iezuiţii, realizînd una dintre marile opere apologetice ale creştinismului (*Scrisori provinciale, Cugetări*), tulburătoare prin dramatismul întrebărilor şi forţa expresiei.

PASCALY, Mihail (1830-1882; n. Bucureşti), actor şi director de scenă român. Interpret romantic al unor mari roluri din dramaturgia universală (Hamlet, Don Carlos, Ruy Blas) şi naţională. A animat viaţa teatrală din România. În trupa sa a fost angajat şi adolescentul M.Eminescu.

PASCHEN, Friedrich (1865-1940), fizician german. Cercetări în spectrologie. A verificat experimental teoria atomică relativistă a lui A.Sommerfeld.

PASCOLI, Giovanni (1855-1912), poet şi eseist italian. A reprezentat decadentismul, alături de G. D'Annunzio, cultivînd o lirică bucolică şi meditativă, expresie a unor stări sufleteşti minore (*Myricae, Cîntecele din Castelvecchio, Poeme italice, Poeme conviviale*). Remarcabil exeget al operei lui Dante.

PASCU, George (1912-1996), muzicolog, dirijor şi compozitor român. Prof. univ. la Iaşi. Valoroase studii de istorie a muzicii (*Muzicienii Iaşului*, în colaborare, *Căi spre marea muzică*). Muzică simfonică şi camerală.

PASCU, Giorge (1882-1939; n. Bacău), lingvist şi filolog român. Prof. univ. la Iaşi. Specialist în istoria limbii (*Sufixele româneşti, Dicţionar etimologic macedo-român*) şi a literaturii române vechi.

PASCU, Ştefan (n. 1914, Apahida, jud. Cluj), istoric român. Prof. univ. la Cluj. Specialist în istoria medievală şi modernă, îndeosebi a Transilvaniei. Lucrări pr.: *Meşteşugurile din Transilvania pînă în sec. XVI, Marea Adunare Naţională de la Alba-Iulia, Voievodatul Transilvaniei, Făurirea statului naţional unitar român. 1918*. Editor de documente istorice. Acad.

PAS DE CALAIS, strîmtoare între Franţa şi Marea Britanie, care uneşte Marea Mînecii cu Marea Nordului. Lăţime min.: 29 km; lungime: 185 km; ad. min.: 24 m; ad. max.: 64 m. Navigaţie intensă. Porturi: Dover, Calais, Boulogne-sur-Mer, Dunkerque. Numită şi strîmtoarea *Dover* (engl.).

PASDELOUP, Jules Étienne (1819-1887), dirijor francez. Organizatorul "Concertelor populare" (1861-1884), reluate din 1916 sub numele "Concertele Pasdeloup".

PAŠIĆ, Nikola (1845-1926), om politic sîrb. Fondatorul (1881) şi liderul Partidului Radical. Prim-ministru al Serbiei (1891-1892; 1904-1917, cu întreruperi) şi apoi al Regatului Sîrbilor, Croaţilor şi Slovenilor (1921-1924, 1924-1926).

PASIFAE (în mitologia greacă), fiică a lui Helios şi a Perseii, soţie a regelui Minos al Cretei şi mamă a lui Androgeu, a Ariadnei şi a Fedrei. Faimoasă pentru pasiunea ei nefirească pentru un taur cu care a conceput pe Minotaur. Era vrăjitoare, ca şi Circe, sora ei, şi avea darul profeţiei.

PASKEVICI, Ivan Fiodorovici, conte (1782-1856), general rus. A comandat armatele ruse din Caucaz în Războiul Ruso-Persan (1826-1828) şi în Războiul Ruso-Turc (1828-1829). A reprimat răscoala poloneză din 1830-1831 şi a devenit guvernator al Poloniei ocupate. A fost comandantul trupelor ţariste care au înfrînt armata revoluţionară maghiară în 1849.

PASOLINI, Pier Paolo (1922-1975), scriitor şi cineast italian. Poezie angajată politic, sub influenţa marxismului şi a luptei antifasciste (*Cenuşa lui Gramsci, Poezie în formă de trandafir*), romane inspirate din lumea proletariatului industrial (*Băieţi de viaţă, O viaţă violentă*). Scenarist al unor realizări importante din filmul neorealist. Regizor controversat (*Accattone, Mama Roma, Teorema, Evanghelia după Matei, Decameronul, Povestiri din Canterbury, Floarea celor o mie şi una de nopţi, Salo sau cele o sută douăzeci de zile ale Sodomei*).

PASSAROWITZ, denumirea germană a localităţii Požarevac, de lîngă Belgrad (Serbia). Aici s-au semnat tratatele de pace (21 iul. 1718) de la sfîrşitul războiului (1714-1718) dus de Veneţia şi Austria împotriva Imperiului Otoman, în urma căruia Habsburgii au ocupat Oltenia, Banatul, o parte din Serbia, cu Belgradul, şi Bosnia de Nord, iar Veneţia a pierdut Moreea, dar şi-a păstrat posesiunile din Dalmaţia şi Insulele Ioniene.

PASSY, Frédéric (1822-1912), economist şi om politic francez. Unul dintre fondatorii Ligii Internaţionale pentru Pace (1867), ai Societăţii pentru Arbitrajul dintre Naţiuni (1870) şi ai Uniunii Interparlamentare pentru Arbitraj şi Pace (1889). Laureat al primului Premiu Nobel pentru pace (1901), împreună cu H.Dunant.

PASTERNAK, Boris Leonidovici (1890-1960), scriitor rus. A experimentat într-o etapă iniţială formele poetice simboliste şi futuriste (*Sora mea viaţa, Teme şi variaţiuni*), apoi a abordat în vaste poeme epice problematica raporturilor cu istoria şi revoluţia (*Anul 1905, A doua naştere*). A respins violenţa, a fost considerat "apolitic" şi ostracizat. S-a retras într-o discretă activitate de traducător din poezia universală. Romanul *Doctor Jivago* (1957) şi atribuirea Premiului Nobel (1958) au provocat în URSS o virulentă campanie de presă şi excluderea sa din Uniunea Scriitorilor (1958). Reabilitat în 1987.

PASTEUR, Louis (1822-1895), chimist şi biolog francez. Contribuţii în domeniul cristalografiei şi la constituirea stereochimiei prin formularea legilor izomeriei optice. A demonstrat că fermentaţiile lactică, alcoolică, acetică se datoresc unor microorganisme, infirmînd teoria generaţiei spontanee, şi a elaborat metode de cultivare a germenilor şi de sterilizare a acestora. A descoperit natura infecţioasă a unor boli ale omului şi animalelor (pesta aviară, antraxul, febra puerperală) şi a stabilit metoda conservării berii prin pasteurizare. A elaborat principiile imunologiei prin vaccinare şi a obţinut vaccinul împotriva holerei găinilor şi vaccinul antirabic (1885).

PASTO (SAN JUAN DE PASTO), oraş în S-V Columbiei, în Cordilierii Centrali, la poalele vulcanului Galeras, la 2595 m alt.; 159 mii loc. Centru ad-tiv al departamentului Narino, centru industrial şi comercial. Aeroport. Expl. de aur. Universitate. Fondat în 1539.

PASUPATINÂTH, localitate în Nepal, la 5 km E de Kathmandu. Pelerinaj la templele consacrate zeului Şiva.

PAŞCA, Ştefan (1901-1957; n. Crişcior, jud. Hunedoara), lingvist şi filolog român. Prof. univ. la Cluj. Valoroase studii de onomastică (*Nume de persoane şi nume de animale din Ţara Oltului*) şi de literatură română veche (*O tipăritură munteană necunoscută din sec. al XVII-lea: cel mai vechi ceaslov*

Blaise Pascal

Boris Pasternak

românesc). Membru corespondent al Acad. Rom.

PAŞCANI, municipiu în judeţul Iaşi, pe valea Siretului; 45,9 mii loc. Nod feroviar. Reparaţii de material rulant. Industrii. Biserica Sf. Voievozi (1664), Casa Cantacuzino-Paşcanu (sec. 17). Muzeu etnografic. Casa memorială "Mihail Sadoveanu". Atestat în 1419.

PAŞCANU, Alexandru (1920-1989; n. Bucureşti), compozitor român. Prof. univ. la Bucureşti. Muzică simfonică (*Poemul Carpaţilor, Marea Neagră, Toccata simfonica*) şi de cameră. Piese corale. Lucrări didactice.

PAŞTE (PAŞTI), cea mai mare sărbătoare anuală creştină, celebrînd învierea Domnului. A fost statornicită din sec.2, ulterior stabilindu-se postul premergător. Iniţial, data Paştelui era fixată în raport cu Passah-ul iudaic, apoi a fost calculată şi comunicată de la Alexandria, cu mari dispute canonice, care au durat pînă în sec. 6.

PAŞTE (Insula Paştelui), insulă chiliană în E Oceanului Pacific (Polinezia), la c. 3000 km de coasta Americii de Sud; 162,5 km^2; 2,7 mii loc. Localitate pr.: Hanga-Roa. Cratere de vulcani stinşi şi numeroase peşteri. Climă tropicală. Cafea, tutun, bananieri, batate. Pescuit. Parc naţional. Insula a fost colonizată prin sec. 5 de imigranţi din Polinezia centrală. O expediţie condusă de norvegianul Thor Heyerdahl (1955-1956) a încercat să dovedească originea precolumbiană a civilizaţiei din insulă, caracterizată prin sanctuare monumentale şi statui gigantice monolite (de pînă la 12 m înălţime) reprezentînd figuri umane stilizate, păsări, peşti etc.

PATAGONIA, regiune naturală în S Americii de Sud, între Rio Colorado şi Rio Negro (la N) şi strîmtoarea Magellan (la S), aparţinînd statului Chile şi Argentinei; 785 mii km^2; c. 600 mii loc. Oraş pr.: Bahía Blanca. Relief muntos în V (Anzii). Climă temperat aridă. Expl. de cărbune, minereuri de fier, petrol. Creşterea ovinelor (în E).

PATALIPUTRA, oraş antic în N-E Indiei, pe fluviul Gange. Fondat în timpul lui Buddha Sakya Muni, care a locuit aici. Capitala Regatului Magadha (sec. 6-2 î.Hr.) şi a statului Gupta (sec. 4-6). Cucerit şi înfrumuseţat de Candragupta (sec. 4-3 î.Hr.). Vestigii ale fortificaţiilor şi ale palatului lui Aşoka (sec. 3 î.Hr.). Muzeu.

PĂTAN, oraş în Nepal, aproape de Kathmandu; 49 mii loc. Capitală a unui Regat Malla (1480-1768). Monumente de arhitectură budistă şi brahmanică.

PATER, Walter Horatio (1839-1894), estetician, critic literar şi romancier englez. Reprezentant de autoritate al şcolii estetizante engleze, cu o influenţă marcată asupra lui D.G.Rosseti, A.C.Swinburne, O.Wilde, G. Moore etc. Studii de istorie a Renaşterii şi asupra romantismului englez. Romanul *Marius epicurianul*.

Louis Pasteur

George Smith Patton

PATHÉ, Charles (1863-1957), inginer francez. A fabricat pelicula de film şi a creat jurnalul de actualităţi în cinematografie (1909).

PATHELIN (Farsa Meşterului Pierre ~), farsă anonimă, compusă între 1461 şi 1469, model al acestei specii literare în Franţa.

PATHET LAO ("Ţara laoţienilor"), numele statului independent Laos (1945-1946), preluat de o mişcare naţională fondată în 1950 şi sprijinită de Vietnam, pentru lupta împotriva Franţei. În 1957, mişcarea se transformă în Frontul Patriotic Laoţian, comunist, care preia puterea în stat, aboleşte monarhia şi proclamă Republica Democratică şi Populară Laos (1975). În 1979 devine Frontul Lao pentru Reconstrucţia Naţională.

PATINIR (PATENIER, PATINIER), Joachim (1475 sau 1480-1524), pictor flamand. A subordonat subiectul biblic din pictura religioasă tratării autonome a peisajelor (*Odihnă în timpul fugii în Egipt, Ispitirea Sf. Anton, Botezul lui Iisus*). Precursor al peisagiştilor flamanzi din sec. 16.

PĂTMOS, insulă grecească în Marea Egee, în Dodecanez; 35 km^2; 2,4 mii loc. Aici a fost fondată mănăstirea bizantină Sf. Ioan Teologul (1088), cu fresce din sec. 12.

PATNA, oraş în N-E Indiei, centrul ad-tiv al statului Bihar, port pe fluviul Gange; 1,09 mil. loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial şi comercial agricol. Artizanat (covoare, mătăsuri, ceramică, obiecte de metal). Universitate.

PATOČKA, Jan (1907-1977), filozof şi eseist ceh. Studii de filozofie a istoriei din perspectivă husserliană. Semnatar al *Cartei'77*, a fost arestat şi a murit în urma anchetelor. Publicistică adunată postum în vol. *Criza sensului* (1986).

PATRAS, golf al Mării Ionice în N-V peninsulei Pelopones. Lungime: 50 km; lăţime: 10-20 km; ad. max.: 130m.

PATRAS (PATRAI), oraş în S-V Greciei, port la golful omonim; 155,1 mii loc. Aeroport. Centru industrial. Universitate. Fostă capitală a principatului Ahaia în sec. 13-15. Devastat de turci în 1821.

PATRAULEA, Nicolae (n. 1916, Tîrgu-Jiu), inginer român. Specialist în mecanica fluidelor, aerodinamică şi aeronautică (*Aerodinamica suprafeţelor permeabile, Studii de aerodinamica hipersustentaţiei*). Acad.

PATRICK (Sfîntul) (c. 385-461), călugăr din Ţara Galilor; apostol, a convertit Irlanda la creştinism (433). Este patronul spiritual al acestei ţări. Sărbătorit pe 17 martie. Opere: *Confesiune, Scrisoare către Coroticus*.

PATROCLU, erou în *Iliada* lui Homer. Celebru pentru prietenia sa cu Ahile. A fost ucis în luptă de Hector, dar a fost răzbunat de prietenul său.

PATTI, Adelina (1843-1919), soprană italiană. Una dintre cele mai mari cîntăreţe din istoria operei, cu o îndelungată carieră internaţională. Remarcabilă în opere de G.Donizetti şi G.Verdi. A susţinut reprezentaţii şi la Bucureşti.

PATTON, George Smith (1885-1945), general american. În timpul celui de-al doilea război mondial a comandat o divizie în Maroc (1942), o armată în Tunisia şi Sicilia (1943) şi Armata 3 aliată în operaţiunile din Franţa şi Germania (1944-1945).

PATZAICHIN, Ivan (n. 1943, Mila 23, jud. Tulcea), canoist român. Campion olimpic (1968, 1972, 1980, 1984), mondial (1970, 1973, 1977, 1978, 1979, 1982, 1983) şi naţional (de 25 de ori).

PAU, oraş în S-V Franţei (Béarn); 130 mii loc. Nod rutier. Centru industrial. Universitate (1772). Muzee. Staţiune climaterică de iarnă. Castel (sec. 13-16), restaurat. Capitală a regilor de Navara (din 1512).

PAUKER, Ana (1893-1960; n. Codăieşti, jud. Vaslui), om politic român. Născută *Rabinsohn*, a fost căsătorită cu Marcel Pauker. Membră a Partidului Comunist din 1921. Arestată în 1924-1925. Refugiată în străinătate (Berlin, Paris, Praga, Moscova). Între 1926 şi 1929, a activat în organismele Kominternului. Reîntoarsă în ţară, a fost arestată din nou în 1935, condamnată la închisoare (1936-1942), apoi eliberată în urma unui schimb de prizonieri politici cu sovieticii (1942). În URSS a fost instructor politic în divizia "Tudor Vladimirescu", formată din prizonierii români. Din sept. 1944, a devenit una dintre personalităţile marcante ale Partidului Comunist, care au avut un rol decisiv în sovietizarea României. Ministru de Externe între 1947 şi 1952. Eliminată din viaţa politică sub acuzaţia de deviaţionism, în lupta pentru putere cu Gheorghe Gheorghiu-Dej (1952).

PAUL, numele a şase papi. Mai importanţi: — **Paul III** (*Alessandro Farnese*), papă (1534-1549), iniţiatorul Contrareformei, pentru susţinerea căreia a înfiinţat, cu sprijinul lui Ignaţiu de Loyola, Ordinul Iezuiţilor, a restabilit Inchiziţia (1542) şi a convocat Conciliul de la Trento (1545-1563). — **Paul V** (*Camillo Borghese*), papă (1605-1621), energic apărător al autorităţii papale. În timpul său au fost condamnate ca eretice concepţiile lui N.Copernic şi a fost judecat Galileo Galilei. — **Paul VI** (*Giovanni Battista Montini*), papă (1897-1978), papă (1963-1978). A dat un impuls decisiv lucrărilor Conciliului II al Vaticanului (1962-1965), a susţinut dialogul activ cu necreştinii şi cu necatolicii, concepţia ecumenică şi implicarea socială a bisericii.

PAUL I (1901-1964), rege al Greciei (1947-1964). Fiu al regelui Constantin I şi succesor al fratelui său, George II.

PAUL, Hermann (1846-1921), lingvist german. Teoretician al curentului neogramatic (*Principii de istorie a limbii, Fundamentele limbii germane*). Lucrări de istoria limbii (*Gramatica germană*) şi lexicografice (*Dicţionar german*).

PAULAT, Ion (1873-1954; n. Cioara, jud. Brăila), inventator român. A construit primul hidroavion în România (1911) şi un avion monoplan (1912).

PAUL-BONCOUR, Joseph (1873-1972), avocat şi om politic francez. Ministru de Externe de mai multe ori şi prim-ministru

(1932- 1933). Activ în cadrul Ligii Naţiunilor. A fost delegat pentru semnarea Cartei ONU (1946).

PAUL DE ALEP (1627-1669), cleric ortodox melchit, originar din Siria. Ca arhidiacon şi secretar al patriarhului Macarie de Antiohia, tatăl său, l-a însoţit pe acesta într-o călătorie (1652-1659) care a inclus Moldova şi Ţara Românească. A redactat un jurnal de călătorie preţios pentru informaţiile geografice, politice, sociale şi culturale.

PAUL DIACONUL (c. 720-c.799), istoric longobard. A redactat o istorie a longobarzilor pentru perioada 568-744 şi a continuat *Istoria Romei* a lui Eutropiu, relatînd evenimente din perioada anilor 364-553.

PAULESCU, Nicolae (1869-1931; n. Bucureşti), medic şi fiziolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii privind structura şi fiziologia splinei şi chirurgia hipofizei. Importante cercetări asupra fiziologiei şi patologiei hipofizei şi pancreasului. A izolat hormonul pancreatic (pancreina, ulterior numită *insulină*) cu efect hiperglicemiant (1920). Acad.

PAULHAN, Jean (1884-1968), critic, eseist şi romancier francez. Studii privitoare la criza literaturii contemporane, explicată prin confuzia limbajului şi ideilor (*Florile din Tarbes, Cheia poeziei, Arta informală, Incertitudinile limbajului*).

PAULI, Wolfgang (1900-1958), fizician elveţian de origine austriacă. Prof. univ. la Zürich. Unul dintre fondatorii mecanicii cuantice, cu importante contribuţii în fizica particulelor elementare. A enunţat (1925) principiul de excluziune, care îi poartă numele, şi a formulat ipoteza existenţei neutrinului (1931), detectat în 1956. Premiul Nobel (1945).

PAULING, Linus Carl (1901-1994), chimist american. Prof. la Institutul Tehnologic din Pasadena (California). Cercetări fundamentale în domeniul chimiei atomice. A studiat structurile moleculare, natura legăturilor chimice, electronegativitatea elementelor. A descoperit structura atomică a hemoglobinei şi a unor proteine. Premiul Nobel pentru chimie (1954), Premiul Nobel pentru pace (1962).

PAULUS, Friedrich (1890-1957), feldmareşal german. A comandat unităţi de blindate în Polonia (1939), în Franţa (1940) şi Armata 6 germană pe frontul din URSS. A capitulat la Stalingrad (ian. 1943) şi a devenit adversar al nazismului. Prizonier pînă în 1953. După eliberare s-a stabilit în RD Germană.

PAUMGARTNER, Bernhard (1887-1971), dirijor, compozitor şi muzicolog austriac. Director al institutului şi muzeului Mozartartium din Salzburg. A compus opere, balete, lucrări simfonice, camerale, vocale. Importante studii despre Mozart, Bach, Schubert.

PAUSANIAS (?-470 î.Hr.), rege al Spartei. Nepot al lui Leonidas. A comandat armata grecească în bătălia victorioasă cu perşii la Plateea (479 î.Hr.), apoi a cucerit Ciprul şi Bizanţul (478). Suspectat de relaţii cu perşii şi încercînd să guverneze despotic, a fost ucis de spartani în templul Atenei.

PAUSANIAS (sec. 2 d.Hr.), istoric şi geograf grec. Călător în Grecia, Italia şi Orient, a lăsat o preţioasă *Descriere a Eladei*.

PAUSTOVSKI, Konstantin Gheorghievici (1893-1968), scriitor rus. A cultivat o proză străbătută de un suflu poetic: nuvele (*Zile de vară*), romane (*Kara-Bugaz, Colhida*), povestiri istorice (*Romanul Nordului*). Autobiografia *Povestea unei vieţi* oferă o imagine a literaturii sovietice dintre 1945 şi 1963.

PAVAROTTI, Luciano (n. 1935), tenor italian. Debut la Scala din Milano (1965). Lejeritate în cînt, strălucitor în registrul acut. Carieră internaţională de mare succes în roluri din repertoriul romantic italian.

PAVEL (PAUL) (Sfîntul) (c. 5-15 - 62-64 sau 67), apostol al lui Iisus Hristos. Evreu de limbă greacă, numit *Saul* în ebraică, s-a manifestat ca un fariseu fervent şi adversar al creştinismului pînă la convertirea sa. În timpul celor trei călătorii misionare în zona Damascului şi în Antiohia, în Asia Mică (Galathia, Efes), Macedonia şi Grecia, a fondat mai multe comunităţi creştine. Arestat de romani, a fost dus la Roma şi martirizat în timpul lui Nero. Cele 14 epistole din *Noul Testament*, care îi sînt atribuite de tradiţia ecleziastică, îl impun ca pe cel mai mare teolog al creştinismului.

PAVEL, Ionel (1897-1991), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Iniţiator al cercetărilor de hepatologie şi diabetologie clinică. Lucrări pr.: *Fiziopatologia icterelor, Ultrastructura hepatică în icter*. Acad.

PAVEL CHINEZUL (?-1494), comite al Timişoarei (1478-1494). A condus oastea românească în luptele victorioase cu turcii de la Cîmpul Pîinii (1479), Beciclerec (1482) şi Belgrad (1494).

PAVELCU, Vasile (1900-1991; n. Costuleni, jud. Lăpuşna), psiholog român. Prof. univ. la Iaşi. Lucrări de psihologie generală şi aplicată (*Drama psihologiei, Motivaţia creaţiei ştiinţifice, Principii de docimologie, Psihologia personalităţii*). Acad.

PAVELESCU, Cincinat (1872-1934; n. Milcovul, jud. Vrancea), poet român. Magistrat de profesie, a dobîndit reputaţia de epigramist incisiv şi spontan (*Epigrame*). Romanţe şi madrigaluri (*Poezii*).

PAVELIĆ, Ante (1889-1959), om politic croat. Deputat în Parlamentul iugoslav, a emigrat în 1929 şi a creat organizaţia naţionalistă croată a ustaşilor. Prim-ministru al statului independent Croaţia (1941-1945), sub control german şi italian, a dus o politică naţionalistă extremistă, responsabilă de numeroase atrocităţi. S-a refugiat în Spania (1945).

PAVESE, Cesare (1908-1950), scriitor italian. Experienţa mişcării antifasciste, cunoaşterea literaturii americane, ecloziunea neorealismului italian se convertesc în interesul scriitorului pentru problematica socială. O temă specifică a creaţiei sale este şi meditaţia asupra însingurării şi incomunicabilităţii. Poeme (*Moartea va veni şi va avea ochii tăi*), romane (*Satele tale, duna şi focurile în munţi, Între femei singure*), eseuri (*Dialoguri cu Leucó*), un jurnal (*Meseria de a trăi*).

PAVIA, oraş în Italia (Lombardia), pe rîul Ticino; 76,4 mii loc. Nod feroviar. Centru comercial şi industrial. Universitate (1361). Biserici în stil lombard (sec. 12), castelul Visconteo (sec. 14-15, azi muzeu), catedrală (sec. 15). Oraş antic roman, distrus (476) de Odoacru, dar reconstruit de longobarzi, care şi-au stabilit aici capitala (572-774). La Pavia a avut loc bătălia din 24 febr. 1525 dintre francezi şi Habsburgi, încheiată cu înfrîngerea regelui Francisc I.

PAVLODAR, oraş în Kazahstan, port pe Irtîş; 331 mii loc. Nod rutier şi feroviar. Şantier fluvial. Centru industrial.

PAVLOV, Ivan Petrovici (1849-1936), fiziolog şi psiholog rus. Unul dintre fondatorii psihofiziologiei şi psihologiei experimentale. A descoperit reflexele condiţionate şi rolul lor în relaţiile organismului animal şi uman cu mediul, mecanismele şi legile activităţii emisferelor cerebrale. Premiul Nobel (1904).

PAVLOVA, Anna Pavlovna (1881-1931), balerină rusă. S-a distins în Baletele Ruse ale lui S.P.Deaghilev, la Paris (în *Silfidele*), apoi a întemeiat la Londra o companie proprie (1914). Consacrată ca o interpretă desăvîrşită în rolurile solistice din *Frumoasa din pădurea adormită, Giselle, Moartea lebedei*.

PAX (în mitologia romană), zeiţa păcii. Împăratul Vespasian i-a consacrat un templu. Numele grecesc: *Eirene*.

PAXOS (PAXOI), insulă grecească în Marea Ionică, la S-E de insula Corfu; 19 km^2; c. 5 mii loc. Măslini, citrice. Pescuit.

PAXTON, Sir Joseph (1801-1865), inginer şi arhitect englez. Amenajarea de grădini şi construcţia de sere l-au condus spre o arhitectură novatoare prin utilizarea sticlei şi a structurilor prefabricate de fier (Crystal Palace, pentru Expoziţia de la Londra, 1851).

PAYER, Julius Ritter von (1842-1915), explorator austriac. A condus o expediţie maritimă în marea Barents (1872-1874), în cursul căreia a descoperit arhipelagul Franz Joseph şi insulele din zona nordică a arhipelagului Novaia Zemlea.

PAYOT, editură elveţiană fondată la Lausanne (1886) de Fritz Payot. În 1912, la Paris, G. Payot, înrudit cu editorii elveţieni, înfiinţează editura Librăria Payot.

PAYSANDÚ, oraş în Uruguay, port pe fluviul Uruguay; 80 mii loc. Reparaţii navale. Centru industrial şi comercial.

PAZ, Octavio (1914-1998), poet şi eseist mexican. Lirică pătrunsă de simbolurile arhaice ale mitologiei induiste, puternic influenţată de suprarealismul european şi de barocul colonial. Motive antifasciste (*Ei nu vor trece*), refuzul intransigent al totalitarismului (*Labirintul solitudinii, Canibalul Umanist*). Premiul Nobel (1990).

PAZARDJIK (PAZARDŽIK), oraş în S

Luciano Pavarotti

Ivan Pavlov

Bulgariei, pe fluviul Mariţa; 68 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Muzeu.

PAZ ESTENSSORO, Victor (n. 1907), om politic bolivian. Preşedinte al partidului Mişcarea Naţionalistă Revoluţionară (creat în 1941). Preşedinte al Boliviei (1952-1956, 1960-1964, 1985-1989). A naţionalizat minele de cositor şi a înfăptuit o reformă agrară radicală.

PĂCALĂ, personaj al anecdotelor şi povestirilor populare româneşti. Înzestrat cu umor, inteligenţă şi ingeniozitate, formează o pereche opozitivă cu Tîndală. Similar unor personaje din literatura europeană şi orientală (Bertoldo, Till Buhoglindă, Nastratin Hogea).

PĂCLIŞANU, Zenobie (1886-1957; n. Straja, jud. Alba), teolog şi istoric român. Studii asupra istoriei bisericii creştine (*Istoria creştinismului antic*), a bisericii transilvănene (*Din istoria bisericească a românilor ardeleni*) şi a problemei minorităţilor în Ardeal. Editor de documente istorice. Membru corespondent al Acad. Rom.

PĂCUIUL LUI SOARE, loc pe malul Dunării, în comuna Ostrov, judeţul Constanţa. Aici a existat o cetate bizantină construită în sec. 10-11 şi locuită pînă în sec. 13-14.

PĂDUREA BOEMIEI (ceh. **ČESKÝ LES** sau germ. **BÖHMER WALD**), masiv muntos la graniţa Cehiei cu Germania. Lungime: 80 km; alt. max.: 1039 m.

PĂDUREA CRAIULUI (Munţii ~), culme muntoasă în N-V Munţilor Apuseni, orientată spre N-V—S-E, mărginită de depresiunea Vad-Borod (în N) şi depresiunea Beiuş (în S). Alt. max.: 1004 m. Aici se găsesc peşterile Vadul Crişului, Meziad şi Vîntului). Expl. de bauxită (Roşia).

PĂDUREA NEAGRĂ (germ. **SCHWARZWALD**), munţi în S-V Germaniei, separaţi de munţii Vosgi prin grabenul Rinului. Alt. max.: 1495 m. De aici izvorăşte Dunărea, prin pîraiele Brigach şi Brege. Împăduriţi în cea mai mare parte. Turism.

PĂDURENI, comună în judeţul Vaslui. Biserică (1640).

PĂLATCA, comună în judeţul Cluj. Biserică din sec. 15 (azi, biserică reformată), biserici din lemn din 1700 şi 1774. Localitate menţionată documentar din 1296.

PĂLTINIŞ, comună în judeţul Botoşani. Pe teritoriul ei au fost descoperite vestigiile unei aşezări din perioada de trecere de la neolitic la epoca bronzului (2500-200 î.Hr.), precum şi urmele unor bordeie din sec. 8-10. Biserică din lemn (1770), alte biserici din sec. 19.

PĂLTINIŞ, comună în judeţul Caraş-Severin. Aici, a fost descoperit un depozit de bronz alcătuit din 11 obiecte, datînd din sec. 13 î.Hr. Rezervaţie paleontologică.

PĂLTINIŞ, pas de înălţime în Carpaţii Orientali, între Munţii Bistriţei şi munţii Călimani, la izvoarele Negrişoarei. Alt.: 1327 m. Străbătut de şoseaua Vatra Dornei—Broşteni.

PĂLTINIŞ, staţiune climaterică de altitudine (1450 m), în componenţa municipiului Sibiu, situată în Munţii Cibinului. Sporturi de iarnă. Aici a trăit, în ultima parte a vieţii, filozoful român C.Noica.

PĂMÎNTUL (Terra), planetă, a şasea ca mărime, a sistemului solar, satelit al Soarelui, în jurul căruia se roteşte pe o orbită eliptică. Distanţa pînă la Soare este de 147 mil. km la periheliu şi de 152 mil. km la afeliu. Viteza de deplasare a Pămîntului pe orbită este de 29,76 km/s. Perioada de revoluţie este de un an (365,24 zile şi nopţi medii), iar perioada de rotaţie este de o zi (23 ore, 56 min., 4,1 sec.). Planul ecuatorului este înclinat faţă de planul orbitei cu 23°27', ceea ce determină apariţia anotimpurilor şi a zonelor climatice, precum şi inegalitatea zilelor şi a nopţilor. Pămîntul are o formă aproape sferică (diametrul la ecuator: 12756 km), fiind puţin turtit la poli (diferenţa dintre raza ecuatorială şi cea polară este de c. 22 km). Suprafaţa totală a Pămîntului este de c. 510 mil. km^2, din care uscatul reprezintă numai 28,7%; volumul este de $1{,}083 \cdot 10^{12}$ km^3. Masa Pămîntului este de $5976 \cdot 10^{21}$ kg, cu o densitate medie de 5518 kg/m^3. Singurul satelit natural al Pămîntului este Luna. Pămîntul este alcătuit din următoarele învelişuri concentrice (geosfere): atmosfera, hidrosfera, scoarţa terestră, mantaua (învelişul), nucleul central, la care se adaugă biosfera.

PĂNĂTĂU, comună în judeţul Buzău. Mănăstirea Cîrnu (1545), ctitorie a domnului Mircea Ciobanul şi a Doamnei Chiajna, refăcută în 1643, cu picturi şi pridvor de lemn din 1822. Localitate atestată documentar din 1415.

PĂNET, comună în judeţul Mureş. Biserică din sec. 13 (azi, biserică reformată), biserică ortodoxă din lemn (1740); castel (sec. 18). Satul omonim este menţionat documentar, prima oară, în 1332.

PĂPUŞA, culme muntoasă în N-E masivului Iezer (Făgăraş), cuprinsă între Dîmboviţa (la E) şi Rîul Tîrgului (la V). Alt. max.: 2391 m. Împreună cu celelalte culmi ale masivului Iezer formează unitatea montană Iezer-Păpuşa.

PĂPUŞA (Schitul ~), schit în satul Bistriţa, comuna Costeşti, judeţul Vîlcea, datînd de la sfîrşitul sec. 15. Refăcut între 1711 şi 1712.

PĂPUŞA, vîrf în E masivului Parîng. Alt.: 2136 m.

PĂPUŞA, vîrf în partea de E a masivului Retezat. Alt.: 2508 m.

PĂRĂU, comună în judeţul Braşov. Ruinele cetăţii lui Negru-Vodă (sec. 14), cunoscută şi sub numele de *Cetatea Breaza*; biserici din sec. 18.

PĂRHĂUŢI, sat în comuna Todireşti, judeţul Suceava. Biserică din 1522, construită de logofătul Gavril Trotuşan.

PĂRUL-BERENICEI (Coma Berenices), constelaţie din emisfera boreală, situată între constelaţiile Leul şi Boarul.

PĂSĂRENI, comună în judeţul Mureş. Biserică unitariană (sec. 15, cu tavan pictat în 1607 şi unele refaceri din sec. 18). Localitate menţionată documentar din 1392.

PĂSĂRI-LĂŢI-LUNGILĂ, personaj din basmele populare româneşti, capabil să se lungească şi să prindă păsările în zbor. De obicei, apare ca personaj secundar, la dispoziţia celui principal (Făt-Frumos sau alt erou).

PĂTÎRLAGELE, comună în judeţul Buzău. Biserici din sec. 18. Satul omonim este atestat documentar încă din 1573.

PĂTRAŞCU CEL BUN, domn al Ţării Românеşti (1554-1557). Tatăl voievodului Petru Cercel. A susţinut, în 1556, readucerea în Transilvania a lui Ioan Sigismund Zápolya. Protector al diaconului Coresi. A murit otrăvit.

PĂTRĂŞCANU, Dimitrie D. (1872-1937; n. Tomeşti, jud. Iaşi), scriitor român. Autorul unor schiţe şi povestiri umoristice (*Înzăpădiţii, Un prinz de gală, Ce cere publicul de la un deputat*).

PĂTRĂŞCANU, Lucreţiu (1900-1954; n. Bacău), sociolog, jurist şi om politic român. Prof. univ. la Bucureşti. Fiu al lui Dimitrie D.Pătrăşcanu. Ministru comunist al Justiţiei (1944-1948). A fost arestat în 1948, condamnat la moarte şi executat. Reabilitat postum (1968). Lucrări pr.: *Sub trei dictaturi, Curente şi tendinţe în filozofia românească.*

PĂTRĂUŢI, comună în judeţul Suceava. Biserica "Înălţarea Sfintei Cruci" (1487), ctitorită de Ştefan cel Mare şi restaurată între 1709 şi 1714.

PĂTRUŢ, Ioan (n. 1914, Ohaba-Forgaci, jud. Timiş), lingvist român. Prof. univ. la Cluj. Lucrări de istoria limbii şi de lingvistică comparată (*Studii de limba română şi slavistică*), onomastică (*Onomastică românească*), dialectologie (redactor principal la *Atlasul lingvistic român*, II - serie nouă).

PĂUCA, comună în judeţul Sibiu. Aici au fost descoperite vestigii ale unei aşezări neolitice, aparţinînd culturii Petreşti (milen. 3 î.Hr.). Biserici din sec. 18. Localitate menţionată documentar din 1309.

PĂULENI-CIUC, comună în judeţul Harghita. Pe teritoriul ei au fost descoperite vestigiile unei aşezări neolitice, aparţinînd Culturii Ariuşd (milen. 4-3 î.Hr.). Biserică în stil gotic (sec. 15) şi biserică romano-catolică (sec. 14) cu zid de incintă (sec. 18). Satul omonim apare menţionat documentar din 1567.

PĂULIŞ, comună în judeţul Arad, pe Mureş. Centru viticol. Aici, s-au dus lupte grele pe 14-20 sept. 1944, pentru apărarea intrării în defileul Mureşului, armata română respingînd tentativele trupelor horthyste de a intra în Podişul Transilvaniei. Satul omonim apare menţionat documentar din 1333.

PĂUNESCU, Adrian (n. 1943, Copăceni, jud. Bălţi), poet şi publicist român. Poezie de o mare impetuozitate verbală, în care dominante sînt patosul civic şi retorismul abundent (*Repetabila povară, Pămîntul deocamdată, Manifest pentru sănătatea pămîntului, lubiţi-vă pe tunuri*). Proză şi publicistică (*Lumea ca lume, Sub semnul întrebării*), memorialistică (*De la Bîrca la Viena şi înapoi*).

PĂUN-PINCIO, Ion (1868-1895; n. Mihăileni, jud. Botoşani), scriitor român. A colaborat la "Contemporanul", "Lumea nouă" ş.a. Poezie intimistă, vag reflexivă şi eminescianizantă (*Amurg, Toamna, În pădure*); proză de evocare (schiţele *Bietul Gheorghe, Moş Iordan, Sub şopron*). Membru de onoare postmortem al Acad. Rom.

PĂUŞEŞTI-MĂGLAŞI, comună în judeţul Vîlcea. Mănăstirea Sărăcineşti (1687-1688), cu picturi murale (din 1718), executate de zugravii Teodosie, Gheorghe şi Preda; biserici din sec. 18.

PÂRVAN, Vasile (1882-1927; n. Huruieşti, jud. Bacău), istoric şi arheolog român. Prof.

univ. la Cluj şi Bucureşti. Unul dintre primii specialişti în istoria comunei primitive şi a civilizaţiei greco-romane (*Cetatea Tropaeum, Histria, Getica, Dacia. Civilizaţiile străvechi din regiunile carpato-danubiene, Începuturile vieţii romane din gurile Dunării, Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman*). Întemeietorul Şcolii române din Roma pentru perfecţionarea tinerilor arheologi şi istorici. A fondat şi condus anuarele şi colecţiile de documente ale acesteia: "Ephemeris Dacoromana", "Diplomatarium Italicum" şi prima serie a revistei "Dacia". A contribuit la crearea noii şcoli româneşti de arheologie, organizînd numeroase şantiere arheologice, dintre care cel mai important a fost cel de la Histria. Studii, rapoarte arheologice şi monografii cuprinzînd un important material documentar. În filozofia istoriei, s-a remarcat prin eforturile de sinteză a neohegelianismului şi neokantianismului (*Idei şi forme istorice, Memoriale*). Membru al mai multor academii şi societăţi ştiinţifice străine. Acad.

PÂRVU, Ilie (n. 1941, Strejeneşti, jud. Olt), filosof român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în epistemologie şi metafizică (*Semantica şi logica ştiinţei, Introducere în epistemologie, Infinitul şi infinitatea lumii*). Membru corespondent al Acad. Rom.

PEACE RIVER, rîu în V Canadei, afluent al Rîului Sclavilor; 1912 km.

PEANO, Giuseppe (1858-1932), matematician italian. Iniţiatorul axiomatizării numerelor naturale (*Principiile aritmeticii*). Contribuţii în domeniul logicii matematice şi al teoriei ecuaţiilor diferenţiale. Unul dintre creatorii limbajului simbolic al logicii (*Formular matematic*, 5 vol.).

PEARL HARBOR, golf pe coasta de S a insulei Oahu (arhipelagul Hawaii). Bază aeronavală a SUA, datînd din 1906. Aici, pe 7 dec. 1941, flota americană a Pacificului a fost atacată prin surprindere de către japonezi, marcînd începutul conflictului nipono-american şi intrarea SUA în cel de-al doilea război mondial.

PEARSON, Lester Bowles (1897-1972), om politic canadian. Prim-ministru (1963-1968). Premiul Nobel pentru pace (1957).

PEARY, Robert Edwin (1856-1920), explorator polar american. Primul cercetător care a atins Polul Nord (6 apr. 1909). Participant la mai multe expediţii în regiunile arctice, în Groenlanda (1886, 1891-1892).

PEARY (Ţara ~), porţiune a ţărmului nordic al insulei Groenlanda, la Oceanul Îngheţat, situată între 82° şi 84° lat. nordică. Relief muntos cu altitudinea de 2065 m. Aici se află capul Morris Jesup, cel mai nordic punct al Groenlandei.

PEČEVI, Ibrahim (1574-c. 1650), cronicar turc. În *Cronica* sa, cuprinzînd istoria turcilor otomani dintre 1520 şi 1639, se găsesc date importante şi despre istoria ţărilor române din sec. 16-17.

PECICA, comună în judeţul Arad, pe Mureş. Localitate în care a fost descoperită o aşezare din epoca bronzului şi o davă geto-dacică, asimilată ipotetic *Ziridavei*. Satul omonim, atestat documentar din 1335.

PECIORA (PEČORA), fluviu în N-E părţii europene a Federaţiei Ruse; 1809 km. Izvorăşte din munţii Ural şi se varsă în marea Barents.

PECIORA (PEČORA) , golf al mării Barents, cu o lungime de 100 km; lăţimea: 40-120 km; ad. max.: 6 m.

PECIORA (PEČORA) (Marea ~), numele părţii de S-E a mării Barents. Ad. max.: 210 m.

PECK, Gregory (n. 1916), actor american de film. Renumit mai ales prin interpretările unor roluri de erou pozitiv (*Fascinaţie, Zăpezile de pe Kilimanjaro, Vacanţă la Roma, Să ucizi o pasăre cîntătoare*).

PECOS (RIO PECOS), rîu în S SUA, afluent al fluviului Rio Grande; 1215 km. Izvorăşte din Munţii Stîncoşi. Hidrocentrale. Irigaţii.

PÉCS, oraş în S Ungariei; 173 mii loc. Centru industrial (expl. de cărbune şi bauxită, în apropiere). Episcopie (1009). Universitate (1367). Oraş baroc din sec. 18, cu numeroase monumente paleocreştine, gotice şi turceşti.

PECULEA, Marius Sabin (n. 1926, Cluj), fizician român. Prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. A contribuit la realizarea şi optimizarea energetică a sistemului complex de obţinere a apei grele (*Apa grea. Procese industriale de separare*). Acad.

PEDERSEN, Holger (1867-1953), lingvist danez. Contribuţii în domeniul lingvisticii comparate (*Gramatica comparată a limbilor celtice*).

PEDRELL, Felipe (1841-1922), compozitor, muzicolog şi pedagog spaniol. A contribuit la apariţia şcolii naţionale muzicale spaniole. Dintre elevii săi, remarcabili sînt I. Albéniz, E. Granados şi M. de Falla. Bogată creaţie conţinînd opere, muzică simfonică, oratorii. Studii despre muzica spaniolă, dicţionare, antologii.

PEDRO, numele a doi împăraţi ai Braziliei:
— **Pedro I**, împărat (1822-1831). Fiu al regelui portughez João VI. În timpul său, Brazilia a devenit independentă (1822).
— **Pedro II**, împărat (1831-1889, pînă în 1840 sub regenţă). A abolit sclavia în 1888, iniţiind multe reforme democratice. Detronat în 1889.

PEEL, Sir Robert (1788-1850), om politic britanic. Prim-ministru (1834-1835, 1841-1846). A încurajat politica liberului schimb, realizînd numeroase reforme cu caracter liberal.

PEGAS (în mitologia greacă), cal fabulos, înaripat, născut din sîngele Meduzei ucise de Perseu. Dăruit de zeiţa Atena lui Belerofon, devine, după moartea acestuia, slujitor al zeilor şi muzelor în Olimp. Simbol al inspiraţiei poetice.

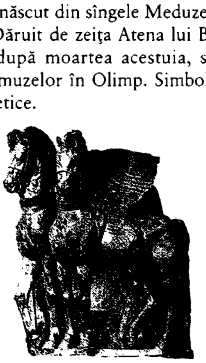

Pegas

PEGAS (*Pegasus*), constelaţie din emisfera boreală, situată la N de constelaţia Vărsătorul. Formată din patru stele strălucitoare dispuse în formă de pătrat.

PEGU, provincie în S Birmaniei centrale; 49,8 mii km^2; 3,2 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Pegu*. Culturi de tutun şi orez. Cucerită de englezi în 1852.

PEGU, oraş în S Birmaniei centrale, la N-E de Rangoon, centrul ad-tiv al provinciei cu acelaşi nume; 255 mii loc. Centru comercial şi agricol (lemn, orez). Numeroase pagode. O colosală statuie a lui Buddha din sec. 10.

PÉGUY, Charles (1873-1914), scriitor şi publicist francez. Iniţial, poet militant cu simpatii socialiste (*Despre cetatea socialistă*). Ulterior, profund marcat de credinţa catolică, a evoluat spre teatrul poetic (trilogia *Jeanne d'Arc*), creînd numeroase poeme epice şi dramatice de inspiraţie mistică (*Misterul iubirii Ioanei d'Arc, Misterul sfinţilor inocenţi*), care ilustrează renaşterea spirituală franceză de la începutul sec. 20. Mort pe front.

PEIRCE, Charles Sanders (1839-1914), filozof, logician şi matematician american. Unul dintre întemeietorii pragmatismului (*Cum să facem clare ideile noastre*). Contribuţii în logica simbolică (*Studii de logică, Logica regenerată*) şi în semiotică (*Semnificaţie şi acţiune*).

PEKIN v. **Beijing**.

PELAGHIE (PELAGIUS) (c. 360-c. 422), călugăr şi scriitor ecleziastic din Britannia. Ereziarh, iniţiatorul *pelagianismului*. Combătut de Sf. Augustin şi Ieronim şi condamnat de Sinoadele de la Mileve (416) şi Cartagina (418). Adepţii săi au fost condamnaţi de Conciliul de la Efes (431).

PELÉ (pe numele adevărat *Edson Arantes do Nascimento*; n. 1940), fotbalist brazilian. De trei ori campion mondial cu echipa Braziliei (1958, 1962, 1970). A marcat peste 1300 de goluri (record mondial).

PELEAGA, cel mai înalt vîrf al munţilor Retezat. Alt.: 2509 m. La baza lui, se află lacul Bucura (cel mai întins lac glaciar din Carpaţii româneşti).

PELENDAVA, numele antic al municipiului *Craiova*.

PELEŞ (Castelul ~), castel în stil renascentist din oraşul Predeal. Fostă reşedinţă de vară a familiei regale române. Azi, muzeu.

PELEU (în mitologia greacă), rege legendar al Thessaliei. Tatăl lui Ahile şi soţul zeiţei Thetis.

PELIMON, Alexandru (1822-1881; n. Bucureşti), scriitor român. Poezii lirice şi epice, memorialistică, melodrame. O mai mare importanţă în epocă a avut proza (romanele *Hoţii şi Hagiul, Bucur, istoria fundării Bucureştilor*).

PELION (PILION), masiv muntos în E Greciei, lîngă oraşul Volos. Alt. max.: 1651 m. (În mitologia greacă) Ţinut al centaurilor.

PELIVAN, Ioan (1876-1954; n. Răzeni, jud. Chişinău), om politic şi publicist român. Militant al mişcării de eliberare naţională din Basarabia. Membru al Partidului Naţional Moldovenesc. Deputat în Sfatul Ţării şi în Parlamentul României. Ministru al Justiţiei (1919-1920). A condus filiala basarabeană a asociaţiei culturale *"Astra"*. Articole în presa

parizianã (*L'union de la Bessarabie à la mère-patrie — la Roumanie*).

PELLA, capitala Macedoniei antice între c. 405 şi 168 î.Hr. Atestată documentar din 480 î.Hr. În declin, după desfiinţarea ca stat a Macedoniei (168 î.Hr.). Locul naşterii lui Alexandru cel Mare.

PELLA, Vespasian V. (1897-1960; n. Bucureşti), jurist şi diplomat român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Raportor la Conferinţa Interparlamentară de la Washington; preşedintele grupului român la Conferinţele balcanice; delegat al României la Conferinţa dezarmării. Contribuţii în dreptul penal (*La criminalité collective des États et le droit pénal de l'avenir, La répression de la piraterie*). Membru corespondent al Acad. Rom.

PELLEA, Amza (1931-1983; n. Băileşti, jud. Dolj), actor român de film şi de teatru. Protagonist în filme istorice (*Mihai Viteazul, Dacii*), dar şi în comedii pitoreşti (*Nea Mărin miliardar*). Expresivitate în roluri de compoziţie (*Atunci i-am condamnat pe toţi la moarte, Duios Anastasia trecea*). Apariţii pe scenă (*Platonov*).

PELLICO, Silvio (1789-1854), scriitor italian. A debutat ca autor al unor tragedii de factură romantică (*Francesca da Rimini, Corradino*). Condamnat pentru activitate politică conspirativă şi închis zece ani în fortăreaţa Spielberg (Brno), traversează o profundă criză morală şi spirituală, care i-a marcat destinul literar, propulsîndu-l în atenţia lumii cu volumul autobiografic *Închisorile mele*. Eseuri şi versuri pe teme morale şi religioase (*Discurs despre îndatoririle bărbaţilor, Cantice*).

PELOPIDA (PELOPIDAS) (c. 410-364 î.Hr.), om politic şi general teban. Prieten al lui Epaminonda. A repurtat victorii strălucitoare la Tegyra (375 î.Hr.) şi Leuctra (371 î.Hr.) împotriva Spartei. Mort în timpul ultimei sale bătălii împotriva lui Alexandru din Ferai.

PELOPONES (gr. **PELOPÓNNISOS, MOREEA**), peninsulă în S Greciei, între Marea Egee şi Marea Ionică, reprezentînd extremitatea sudică a Peninsulei Balcanice, de care se leagă prin istmul şi canalul Corint; 22,2 mii km^2. Alt. max.: 2404 m. Pe ţărmuri, înguste cîmpii litorale. Climă mediteraneană. Cereale, măslini, citrice. Turism. —Teritoriu locuit iniţial de pelasgi, eolieni, ionieni şi aheeni, iar din sec. 11 î.Hr. de dorieni. În perioada clasică, Peloponesul cuprindea următoarele mari regiuni istorice: Ahaia, Argolida, Arcadia, Laconia, Mesenia, Elada. În mileniul 2 î.Hr., a fost centrul civilizaţiei miceniene. S-a aflat, succesiv, sub hegemonia Spartei (sec. 6-4 î.Hr.), a Tebei (sec. 4 î.Hr.), a Ligii Aheene şi apoi sub cea a Macedoniei elenistice. Cucerită de romani şi integrată provinciei romane Ahaia (146 î.Hr.). În evul mediu s-a numit *Moreea* (din sec. 13).

Pelé

Amza Pellea (în rolul lui *Mihai Viteazul*)

PELOTAS, oraş în S Braziliei (Rio Grande do Sul), port la intrarea în laguna Patos; 289 mii loc. Ind. farmaceutică. Conserve. Aeroport. Universităţi.

PELTIER, Jean Charles Athanase (1785-1845), fizician francez. A descoperit efectul termoelectric ce îi poartă numele.

PELTON, Lester Allen (1829-1908), inginer american. Inventatorul turbinei hidraulice cu jet tangenţial (*turbina Pelton*).

PELTZ, Isac (1899-1980; n. Bucureşti), scriitor român. Proză de factură satirică (*Viaţa cu haz şi fără a numitului Stan*), romane de evocare a unor medii evreieşti (*Calea Văcăreşti, Foc în Hanul cu tei, Actele "vorbeşte"*).

PELVOUX, masiv muntos cristalin în S-E Franţei, în Alpii Francezi. Alt. max.: 4100 m. Parc naţional.

PEMBA, insulă tanzaniană în Oceanul Indian, la N de insula Zanzibar; 984 km^2, 206 mii loc. Oraş pr.: Chake-Chake. Climă ecuatorială musonică. Principalul centru mondial al culturii de cuişoare.

PENANG, insulă în Malaysia (statul omonim), în strîmtoarea Malacca, separată de Peninsula Malaieză şi de partea continentală a statului Penang prin strîmtoarea cu acelaşi nume; 294 km^2. Culturi de coastă. Turism. Vechiul nume: *Prinţul de Wales*.

PENANG, stat în Malaysia, cuprinzînd insula cu acelaşi nume şi o porţiune continentală; 1033 km^2; 912 mii loc. Capitala: *George Town*. Culturi de fructe, cuişoare, legume. Ind. electronică. Turism.

PENCK, Albrecht (1858-1945), geomorfolog german. Autorul unui important tratat de geomorfologie (*Morfologia Pămîntului*). În colaborare cu E. Brückner, a descris cele patru mari glaciaţiuni ale Alpilor.

PENCK, Walther (1888-1923), geolog şi geomorfolog german. Fiu al lui Albrecht Penck. Cercetări asupra geologiei şi geomorfologiei Anzilor, Apeninilor, Siciliei, Europei Centrale ş.a. A impus noi metode de studiu al reliefului (*Analiza morfologică*), explicînd diversitatea formelor de relief prin mişcările tectonice.

PENDERECKI, Krzysztof (n. 1933), compozitor polonez. Creaţie în spirit novator (*Patimile după Sf.Luca, Paradisul pierdut*).

PENDJAB v. **Punjab**.

PENELOPA (în *Odiseea*), fiică a lui Icar, soţia lui Ulise, mama lui Telemah. Timp de 20 de ani l-a aşteptat credincioasă pe soţul ei, tergiversînd decizia de a se căsători cu unul dintre numeroşii ei peţitori prin şiretlicul ţeserii unei pînze care nu se mai isprăvea, întrucît noaptea, tot ea, destrăma ceea ce lucrase ziua.

PENESCU, Corneliu I. (n. 1919, Bucureşti), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Autorul unui prototip de contor electric. Lucrări: *Automatica şi telemecanica sistemelor energetice, Sisteme de protecţie la distanţă*. Membru corespondent al Acad. Rom.

PENEŞ, Mihaela (n. 1947, Bucureşti), atletă română. Campioană olimpică (Tokio, 1964) şi medaliată cu argint (Ciudad de Mexico, 1968) la aruncarea suliţei.

PENFIELD, Wilder Graves (1891-1976), neurolog canadian. A stabilit o topografie detaliată a ariilor cerebrale, descoperind noi centri corticali (*lobul central superior al lui Penfield*).

PENGHULIEDAO, arhipelag vulcanic chinez în strîmtoarea Taiwan, alcătuit din 64 de insule, dintre care mai importante sînt: Penghu, Yuweng, Baisha; 127 km^2. Relief de cîmpie. Pescuit. Trestie de zahăr. Vechiul nume: *Pescadores*.

PENN, William (1644-1718), om politic englez. Fondatorul coloniei americane Pennsylvania (1681). În 1682, a întemeiat Philadelphia. Teoretician al quaquerismului.

PENNINE, culme muntoasă în N Angliei. Lungime: 250 km; alt. max.: 893 m.

PENNINI (Alpii ~), culme muntoasă în Alpii vestici (Italia şi Elveţia), între pasurile Marele Saint Bernard şi Simplon. Alt. max.: 4634 m. Gheţari. Turism.

PENNSYLVANIA, stat în N-E SUA, în N munţilor Apalaşi, la Oceanul Atlantic; 117,4 mii km^2; 11,88 mil. loc. Capitala: *Harrisburg*. Stat puternic industrializat pe baza unor importante resurse naturale (cărbuni, petrol, gaze naturale). Ind. construcţiilor de maşini, mecanică, chimică, electronică, energetică. Creşterea animalelor. Culturi de cereale. Fondat de W. Penn (1681).

PEÑÓN DE VÉLEZ DE LA GOMERA, mică insulă spaniolă în Marea Mediterană, pe coasta nordică a Marocului. Parte componentă a posesiunii *Plazas de Soberanía*.

PENTATEUH, numele grecesc al primelor cinci cărţi ale *Vechiului Testament*, atribuite de tradiţie lui Moise: *Facerea, Ieşirea, Leviticul, Numerii* şi *Deuterenomul*. Redactate între sec. 10 şi 6 î.Hr. Denumirea ebraică: *Tora (Thora)*.

PENTELEU, masiv muntos de formă piramidală în Carpaţii de Curbură, principala unitate a munţilor Buzău, situat între Bîsca Mare şi Bîsca Mică. Alt. max.: 1772 m. Pe acest munte se ţineau, pe vremuri, tîrgurile anuale cunoscute sub numele popular de *Drăgaica*.

PENTELIC (gr. **PENDELIKON**), munte în Grecia, în peninsula Atica. Alt.: 1109 m. Renumit în antichitate pentru exploatările de marmură albă de bună calitate, utilizată în sculptură.

PENU, Cornel (1946; n. Galaţi), handbalist român. Portar al echipei României, dublă campioană mondială (1970 şi 1974), medaliată cu argint (Montreal, 1976) şi cu bronz (München, 1972) la Jocurile Olimpice.

PENZA, oraş în Federaţia Rusă, pe rîul Sura, la S-E de Moscova; 543 mii loc. Ind. construcţiilor de maşini, electrotehnică, electronică. Centru comercial. Grădină botanică.

PENZIAS, Arno (Arnold) Allan (n. 1933), astronom american de origine germană. A descoperit, împreună cu R.W. Wilson, radiaţiile cosmice (1965). Premiul Nobel pentru fizică (1978).

PEPELEA, personaj al snoavelor şi povestirilor populare româneşti, care îşi camuflează isteţimea sub aparenţele naivităţii şi ale prostiei. Înrudit tipologic cu Păcală.

PEPIN, numele mai multor demnitari şi regi ai francilor. Mai importanţi: — **Pepin de Héristal** (640-714), majordom al Austrasiei (c. 676-714). În urma victoriei de la Tertry (687), a ajuns în fruntea Regatului francilor. — **Pepin cel Scurt** (715-768), rege al francilor (751-768). Fiu al lui Carol Martel şi tatăl lui Carol cel Mare. Majordom franc (din 741), l-a detronat pe Childeric III, ultimul rege din dinastia Merovingienilor, încoronîndu-se rege al francilor (751). A întemeiat dinastia Carolingienilor. I-a alungat pe arabi din Galia şi a efectuat, la cererea Papei , două campanii în Italia împotriva longobarzilor (754-756), cucerind teritoriile din jurul Romei şi Exarhatul de Ravenna, pe care le-a donat papalităţii (756), aceste teritorii stînd la baza formării statului papal.

PEPYS, Samuel (1633-1703), scriitor englez. Autorul unui renumit *Jurnal* încifrat (publicat abia în 1825), în care evocă viaţa din Londra anilor 1660-1669.

PERA, cartier în Istanbul. În trecut, fostă colonie genoveză autonomă (1261), iar de la sfîrşitul sec. 16, cartier al ambasadelor Veneţiei şi Franţei. Numele de azi: *Beyoğlu*.

PERAK, stat în Malaysia, în N-V peninsulei Malacca; 21 mii km^2; 1,76 mil. loc. Capitala: *Ipoh*. Expl. forestiere şi de minereu de fier. Culturi de trestie de zahăr, tutun, cocotieri, cauciuc. Pescuit.

PERCEK, Virgil (n. 1946), chimist român. Stabilit în SUA în 1982. Prof. univ. la Cleveland. Contribuţii în domeniul chimiei macromoleculare. Unul dintre cei mai cunoscuţi specialişti din lume în domeniul sintezei polimerilor. Membru de onoare al Acad. Rom.

PERDICCAS (365-321 î.Hr.), general macedonean. Regent al Imperiului după moartea lui Alexandru Macedon (323 î.Hr.), învins şi ucis în luptele pentru putere ale generalilor imperiali, izbucnite imediat după aceea.

PERDICCAS (PERDIKKAS), numele a trei suverani ai Macedoniei din dinastia Argeazilor: — **Perdiccas I** (prima jumătate a sec. 7 î.Hr.), fondatorul dinastiei Argeazilor. — **Perdiccas II** (?- 414 î.Hr.), rege macedonean (454-414 î.Hr.). S-a implicat în Războiul Peloponesiac în favoarea Spartei şi a Atenei (431-414 î.Hr.). — **Perdiccas III** (?-359 î.Hr.), rege macedonean (365-359 î.Hr.). A consolidat finanţele statului. A murit în luptă cu ilirii.

PERDIDO (Monte ~) (fr. **MONT PERDU**), vîrf în munţii Pirinei (Spania), la graniţa cu Franţa. Alt.: 3355 m.

PEREIRA, oraş în Columbia centrală, în valea rîului Cauca; 309 mii loc. Centru comercial (cafea). Industrii. Universitate.

PEREIRA, Aristides Maria (n. 1923), om politic din Insulele Capului Verde. Preşedinte al Republicii Capului Verde din 1975.

PEREKOP, cel mai îngust istm care uneşte peninsula Crimeea cu continentul, separînd Marea Azov de Marea Neagră; lungime: 30 km; lăţime: 8-23 km; alt. max: 20 m.

PERES, Shimon (n. 1923), om politic israelian. Prim-ministru (1984-1986, 1995-1996). Unul dintre principalii artizani ai Acordului de pace israeliano-palestinian (1993). Premiul Nobel pentru pace (1994).

PERESVETOV, Ivan Semionovici (sec. 16), militar şi scriitor rus. S-a aflat, în timpul domniei lui Petru Rareş, prin 1537-1538, la Curtea din Suceava. Autor al scrierii *Jalba cea mică şi cea mare către ţarul Ivan*, redactată pentru ţarul Ivan IV (cel Groaznic).

PERETU, comună în judeţul Teleorman, în care a fost descoperit un tezaur traco-getic din sec. 5-3 î.Hr., într-un mormînt tumular de înhumaţie.

PÉREZ DE AYALA, Ramón (1880-1962), scriitor spaniol. Poet modernist. Mai important ca prozator. Romane şi nuvele pitoreşti şi satirice inspirate din viaţa spaniolilor. Analiză psihologică fină în capodopera sa *Belarmino şi Apolonio*.

PÉREZ DE CUÉLLAR, Javier (n. 1920), om politic peruan. Secretar general al ONU (1982-1991).

PÉREZ GALDÓS, Benito (1843-1920), scriitor spaniol. Romane de moravuri (*La Doña Perfecta, Milostenie*) şi istorice, grupate (cele din urmă) sub titlul *Episoade naţionale* (46 vol.), constituind o vastă epopee narativă a Spaniei sec. 19 şi cuprinzînd cîteva capodopere: *Saragosa, Trafalgar*.

PÉREZ RODRÍGUEZ, Carlo Andrés (n. 1922), om politic venezuelean. Preşedintele Republicii (1974-1979; 1989-1993).

PERGAM, oraş antic în N-V Asiei Mici, centru al regatului elenistic cu acelaşi nume (sec. 3-2 î.Hr.). A atins apogeul dezvoltării în timpul dinastiei Attalizilor (283-133 î.Hr.), cînd devine capitala regatului elenistic omonim. Oraşul a fost o metropolă culturală şi ştiinţifică a lumii greceşti orientale (biblioteca din Pergam era una dintre cele mai vestite ale antichităţii). Renumit centru de sculptură: temple, palate). Inclus în provincia romană Asia (129 î.Hr.), se impune (din sec. 2) ca un important centru spiritual al Asiei Mici pînă în epoca bizantină.

PERGAM, regat elenistic în V Asiei Mici, care atinge apogeul puterii sale politice şi culturale în timpul lui Eumene II (197-159 î.Hr.). În 129 î.Hr., Pergamul a fost transformat în provincia romană Asia.

PERGOLESI, Giovanni Battista (1710-1736), compozitor italian. Creaţie compusă din cantate, oratorii (*Stabat Mater*), muzică de cameră, mise şi motete. Opera bufă *Slujnica stăpînă*, montată la Paris în 1752, a stat la originea disputei dintre susţinătorii operei franceze şi cei ai operei italiene ("disputa bufoniştilor").

PERI, mănăstire din Maramureş, întemeiată de voievozii Balc şi Drag. Primind dreptul de stavropighie (în 1391) din partea patriarhului de Constantinopol, a avut sub autoritatea sa bisericile româneşti din Maramureş şi N Transilvaniei de-a lungul evului mediu.

PÉRI, Gabriel (1902-1941), om politic francez. Deputat comunist (1932), intrat în clandestinitate din 1939. A fost unul dintre conducătorii Rezistenţei franceze. Arestat şi predat naziştilor (1941), a fost executat.

PERI, Jacopo (1561-1633), compozitor italian. Autorul primelor opere din istoria muzicii (*Dafne, Euridice*).

PERIAM, comună în judeţul Timiş. Pe teritoriul ei a fost descoperită o aşezare fortificată din epoca bronzului (prima jumătate a milen. 2 î.Hr.). Biserică în stil baroc (1750-1772, restaurată în 1873).

PERIAM-PECICA, numele unei culturi din epoca timpurie şi mijlocie a bronzului (prima jumătate a milen. 2 î.Hr.).

PERIANDRU (?-c. 587 î.Hr.), tiran al Corintului (c. 627-c.587 î.Hr.). Considerat, în pofida durităţii guvernării, unul dintre cei şapte înţelepţi ai Greciei.

PERICEI, comună în judeţul Sălaj. Biserică (1705); casa memorială "Iuliu Maniu". Localitate menţionată documentar din 1259.

PERICLE (490-429 î.Hr.), general, orator şi om politic atenian. Conducător al Atenei între 445 şi 429 î.Hr., timp în care a iniţiat numeroase reforme democratice, care au transformat oraşul într-un centru economic, politic, cultural şi artistic al lumii greceşti. A construit Partenonul, noul Erehteion ş.a. În timpul domniei lui, a început Războiul Peloponesiac (431-404 î.Hr.), în care a fost implicată şi Atena. Mort de ciumă. Pentru strălucirea intelectuală pe care a dat-o Atenei, secolul în care a trăit (sec. 5 î.Hr.) a fost supranumit "secolul lui Pericle".

PERIM, insulă vulcanică în Marea Roşie, la intrarea în strîmtoarea Bāb el-Mandeb; 13 km^2. Pescuit. Aparţine Republicii Arabe Yemen.

PERIŞ, comună în judeţul Ilfov. Biserică (sec. 16), ctitorie a vornicului Hrizea. Terminată în 1626.

PERITEASCA, lagună în cordonul litoral din S-E lacului Razim, prin care se face schimbul de ape dintre lacul Razim şi Marea Neagră.

PERKIN, Sir William Henry (1838-1907), chimist englez. Contribuţii în cercetarea coloranţilor. Descoperitorul primului colorant sintetic de anilină (moveina).

PERKINS, Anthony (1932-1992), actor american de film. Excelent interpret al unor personaje anxioase, de o sensibilitate bolnăvicioasă (*Psihoză, Vă place Brahms?, Procesul*).

PERLA, numele popular al stelei *Gemma* din constelaţia Coroana Boreală.

PERLEA, Ionel (1900-1970; n. Ograda, jud. Ialomiţa), dirijor, pedagog şi compozitor român. Stabilit în SUA. A dirijat marile orchestre ale lumii. Profesor la Conservatorul din Bucureşti, în Manhattan, la School of Musik din New York. Creaţie formată din lieduri, variaţiuni simfonice, un concert pentru pian, muzică de cameră, poemul *Don Quijote* ş.a.

PERLIS, stat în Malaysia, în S-V peninsulei Malacca; 795 mii km^2; 147,7 mii loc. Capitala: *Kangar*. Expl. forestiere. Culturi de orez; plantaţii de cauciuc. Pescuit.

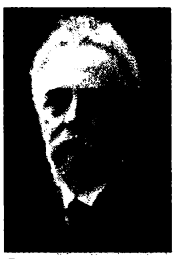

Jean Perrin

Pericle

PERM (rus. **PERM'**), oraş în Federaţia Rusă, port pe Kama; 1,04 mil. loc. Principalul centru industrial al regiunii (rafinării, metalurgie). Important nod de comunicaţii. Universitate. Fondat în 1760. S-a numit şi *Molotov* (între1940 şi 1957).

PERMEKE, Constant (1886-1952), pictor şi sculptor belgian. Unul dintre reprezentanţii expresionismului flamand, influenţat de cubism şi de arta neagră (*Ţăran şi ţărancă, Marină verde*).

PERMOSER, Balthasar (1651-1732), sculptor şi pictor german. Unul dintre exponenţii barocului. A condus opera de decorare a palatului Zwinger din Dresda. Sculpturi numeroase de inspiraţie religioasă, portrete (*Apoteoza principelui Eugeniu*).

PERNAMBUCO, stat în N-E Braziliei, la Oceanul Atlantic ; 98,3 mii km^2; 7,1 mil. loc. Capitala: *Recife*. Creşterea animalelor. Culturi de trestie de zahăr. Industrii agroalimentare.

PERNIK, oraş în Bulgaria, la S-V de Sofia; 96 mii loc. Metalurgie. Centru carbonifer. Între 1949 şi 1962, s-a numit *Dimitrovo*.

PERÓN, Juan Domingo (1895-1974), ofiţer şi om politic argentinian. Preşedinte al Argentinei (1946-1955, 1973-1974). Promotorul unor reforme democratice. Între 1955 şi 1973 a fost silit să trăiască în exil (în Spania).

PÉROTIN (Perotinus Magnus) (sec. 12-13), compozitor francez. Maestrul şcolii polifonice de la catedrala Notre-Dame din Paris. Creaţie reprezentativă pentru începuturile polifoniei.

PEROV, Vasili Grigorievici (1833-1882), pictor rus. Membru fondator al Grupului peredvijnicilor. Picturi de un mare dramatism pe teme sociale (*Înmormîntarea ţăranului*), istorice (*Răscoala lui Pugaciov*). Portrete (*Turghenev, Dostoievski*).

PERPESSICIUS (pseudonim al lui *Dimitrie S. Panaitescu*; 1891-1971; n. Brăila), poet, critic şi istoric literar român. Lirică marcată de influenţe livreşti (*Itinerar sentimental*). Comentarii critice în stil academizant (*Menţiuni critice, Menţiuni de istoriografie literară şi folclor*). Renumit mai ales ca autor al unei monumentale ediţii a operei lui M.Eminescu. Publicistică culturală (*Dictando divers*). Acad.

PERPIGNAN, oraş în S Franţei (Roussillon), în N-E munţilor Pirinei; 108 mii loc. Centru ad-tiv, comercial (piaţă de fructe şi legume), turistic. Puţin industrializat (conserve, jucării). Catedrală (sec. 14-15), castel (sec. 14). Muzee. Întemeiat în sec. 10.

PERRAULT, Charles (1628- 1703), scriitor francez. Angajat în disputele vremii dintre antici şi moderni, s-a situat pe poziţiile clasicismului, modern pe atunci (*Paralelă între antici şi moderni*). De notorietate mondială s-au bucurat *Poveştile* sale pentru copii, inspirate din folclor.

PERRAULT, Claude (1613-1688), arhitect, fizician şi medic francez. Frate cu Charles Perrault. Autor probabil, împreună cu arhitectul F. d'Orbay, al colonadei Luvrului. A elaborat un tratat de arhitectură de viziune clasicistă. Ca naturalist, este cunoscut prin studiile de fiziologie animală (*Mecanica animalelor*). A tradus din Vitruviu.

PERRET, Auguste (1874-1954), arhitect francez. Unul dintre principalii adepţi ai esteticii betonului armat în construcţii (Teatrul de pe Champs-Elysées, Şcoala Normală de Muzică din Paris, reconstrucţia oraşului Le Havre, în colaborare cu A.Persitz).

PERRIN, Jean (1870-1942), fizician francez. Contribuţii în domeniul cercetării mişcării browniene, a radiaţiilor catodice. A determinat numărul lui Avogadro (1908). Lucrări: *Elementele fizicii, Atomii*. Premiul Nobel (1926).

PERROUX, François (1903-1987), economist francez. Contribuţii în domeniul teoriei economice şi al economiei aplicate (*Tehnicile cantitative ale planificării*).

PERSEFONA (în mitologia greacă), fiică a lui Zeus şi a Demetrei. A fost răpită de Hades, căruia i-a devenit soţie. Conform legendei, trăia o parte a anului în împărăţia umbrelor, iar restul timpului, pe pământ, lîngă mama ei. Purta şi numele *Kore*. În mitologia romană se numea *Proserpina*.

PERSEPOLIS, oraş în Persia antică (azi, în Iran, la E de Shīrāz). Capitala statului persan (518- 330 î.Hr.). Incendiat de Alexandru Macedon (330 î.Hr.). S-au păstrat pînă astăzi ruinele palatului lui Darius şi ale palatului lui Xerxe.

PERSEU (*Perseus*), constelaţie din emisfera boreală care include steaua variabilă Algol.

PERSEU, (în mitologia greacă), fiu al lui Zeus şi al muritoarei Danae. Îi sînt atribuite mai multe fapte eroice, printre care uciderea Meduzei şi salvarea Andromedei.

PERSEU (PERSEUS) (212- c. 165 î.Hr.), ultimul rege al Macedoniei elenistice (179-168 î.Hr.). Înfrînt de romani în cel de-al treilea război macedonean, în bătălia de la Pydna (168 î.Hr.). Luat prizonier de romani, moare în captivitate.

PERSHING, John Joseph (1860-1948), general american. Comandant-şef al forţelor armate americane (1917-1919) de pe frontul francez în timpul primului război mondial.

PERSIA, denumirea oficială, pînă în 1935, a Iranului.

PERSIA, stat în Orientul Mijlociu. În timpul lui Cirus II cel Mare (559-529 î.Hr.), Persia devine cel mai mare şi mai puternic imperiu al Orientului, atingînd sub Darius I (522-486 î.Hr.) o suprafaţă de c. 5 mil. km^2. Cu domnia lui Artaxerxe I (465-425 î.Hr.), începe declinul imperiului, cucerit în întregime de Alexandru cel Mare între 333 şi 331 î.Hr., după care devine o parte a lumii elenistice.

PERSIC (Golful ~), golf în N-V Oceanului Indian, care desparte peninsula Arabia de Iran; lungime: 926 km; lăţime: 180-230 km; c. 239 mii km^2; ad. medie: 25 m; ad. max.: 104 m. Bogate zăcăminte de petrol.Numit şi *Golful Arabo-Persic* sau *Golful*. — **Războiul Golfului** (15 ian. - 28 febr. 1991), război declanşat împotriva Irakului de către o forţă multinaţională desfăşurată în regiunea Golfului şi condusă de SUA, avînd drept scop sancţionarea invadatorilor irakieni, care ocupaseră Kuwaitul în aug. 1990, şi eliberarea teritoriului anexat.

PERSIDA, regiune istorică în S-V Iranului, reprezentînd nucleul statului persan. Aici se află mormîntul lui Cirus II cel Mare. Cucerită în 648 de către arabi. Azi, provincia *Fars* (Iran).

PERSIUS (Aulus Persius Flaccus) (34-62 d.Hr.), poet latin. Autorul unor *Satire* marcate de viziunea stoică asupra vieţii şi caracterizate printr-un limbaj de o mare francheţe.

PERSON, Göran (n. 1949), om politic suedez. Prim-ministru (din 1996).

PERSU, Aurel (1890-1977; n. Bucureşti), inginer şi inventator român. A studiat printre primii în lume aplicarea formei aerodinamice la automobile. Autor a numeroase brevete în ţară şi în străinătate.

PERŞANI (Munţii ~), culme muntoasă în S-V Carpaţilor Orientali. Alt. max.: 1292 m.

PERŞANI, staţiune balneoclimatică sezonieră, în raza comunei Şinca, judeţul Braşov, situată în partea estică a depresiunii Făgăraş, pe rîul omonim. Fosta mănăstire rupestră Pleşiu, părăsită în anul 1700. Peştera Mare de la Mereşti.

PERTH, oraş în Australia, la vărsarea rîului Swan în Oceanul Indian, capitala statului Australia de Vest; 1,11 mil. loc. Centru comercial şi industrial. Port oceanic. Universitate (1911). Conservator. Întemeiat în 1829.

PERTINI, Alessandro (1896-1990), om politic italian. Socialist, preşedinte al Republicii între 1978 şi 1985.

PERÚ (Republica ~), stat în America de Sud. Suprafaţa: 1,28 mil. km^2. Populaţia: 24,8 mil. loc. Capitala: *Lima*. Limbi: spaniola (oficială) şi quechua. Culte: catolicism, protestantism. Moneda: 1 nuevo sol = 100 céntimas. Împărţit în 24 de departamente şi o provincie constituţională. Oraşe pr.: Arequipa, Callao, Trujillo, Chidayo, Piura. Relief predominant muntos (munţii Anzi, care se prezintă ca platouri înalte cu altitudinea de peste 4000 m şi vîrfuri de peste 6000 m), iar în N-E se află Cîmpia Amazonului. Climă diversificată: montană, subtropicală, ecuatorială (în funcţie de regiuni). Pădure ecuatorială exuberantă în La Montaña, în rest, vegetaţie

Ionel Perlea

Juan Domingo Perón

Perpessicius

John Joseph Pershing

săracă. Expl. forestiere de mahon, palisandru. Resurse de petrol, argint (locul 2 pe glob), cupru, aur, zinc etc. Suprafeţe agricole reduse. Creşterea animalelor şi a păsărilor. Pescuit intens, vînătoare de balene. Ind. agroalimentară (cel mai mare producător mondial de făină de peşte). Uzine siderurgice (metalurgie neferoasă: cupru, plumb, zinc). Exportă minereuri de cupru, zinc, peşte, petrol. — Locuit din timpuri îndepărtate (milen. 2 î.Hr.) de amerindieni. Devenit din sec. 15 centrul Imperiului Incas. Cucerit în 1532-1533 de spaniolii conduşi de Francisco Pizzaro. Din 1543, teritoriul Perú-ului devine nucleul Viceregatului Perú, cu reşedinţa la Lima, centrul stăpînirii puterii coloniale hispanice în America de Sud. Între 1780 şi 1781, a avut loc cea mai mare şi mai violentă revoltă antispaniolă a indienilor din istoria Americii Latine, răscoală condusă de Túpac Amaru. În 1821, Perú-ul îşi proclamă independenţa. Între 1865 şi 1866, se află implicat într-un război victorios contra Spaniei, împreună cu Chile şi Bolivia, iar în anii 1879-1883 participă, alături de Bolivia, la războiul împotriva statului Chile, pierzînd provinciile Tarapaca, Arica şi Tacna (ultima, retrocedată Perú-ului în 1929). După cel de-al doilea război mondial, se accentuează instabilitatea politică determinată şi de intervenţia militarilor în viaţa politică. Republică prezidenţială.

PERÚ şi CHILE (Curentul ~), curent oceanic rece care parcurge Oceanul Pacific de la S spre N, în zona coastei occidentale a Americii de Sud. Cunoscut şi sub numele de *Curentul Humboldt*.

PERUGIA, oraş în centrul Italiei, la N de Roma, centrul ad-tiv al regiunii Umbria; 143 mii loc. Centru comercial şi industrial. Vechi centru cultural. Universităţi (1200, sec. 14). Centru turistic. Vestigii etrusce şi romane. Numeroase monumente medievale şi renascentiste: bisericile San Angelo (sec. 6-7), San Pietro (sec. 10-16), Palatul Comunal (sec. 13-16), biserica San Severo (sec. 15-18), cu fresce de Rafael. Muzee. Galeria naţională a Umbriei.

PERUGINO (*Pietro Vannucci*, zis *il ~*; c. 1448-1523), pictor italian din Şcoala umbriană. Elev al lui Verrocchio şi unul dintre maeştrii lui Rafael. Fresce în care se îmbină armonios linia blîndă a Şcolii umbriene cu rigoarea celei toscane (Capela Sixtină, Colegiul Cambio din Perugia).

PERUTZ, Max Ferdinand (n. 1914), cristalograf şi biochimist austriac. Stabilit în Anglia. A descoperit structura tridimensională a hemoglobinei şi a mioglobinei. Premiul Nobel pentru chimie (1962).

PESARO, oraş în Italia (Marche), port la Marea Adriatică; 88,5 mii loc. Centru comercial. Industrii. Staţiune balneară şi turistică. Catedrală (sec. 13-14), palatul Sforza (sec. 15-16). Muzee. Renumit centru de faianţă datînd din sec. 16. Vestigii romane.

PESCARA, oraş în centrul Italiei (Abruzzi), port la Marea Adriatică; 121 mii loc. Centru comercial şi turistic. Industrii. Staţiune balneară.

PESCARI, comună în judeţul Caraş-Severin, pe Dunăre. Ruinele unei cetăţi din sec. 11-15.

PESHAWAR, oraş în N Pakistanului; 555 mii loc. Centru comercial. Universitate. Muzee. Moschee (1630).

PESSOA, Fernando (1888-1935), poet portughez. Unul dintre primii poeţi moderniştii din Portugalia. Şi-a inventat trei autori eteronimi (*Ricardo Reis*, *Alberto Caeiro* şi *Alvaro de Campos*), cărora le-a atribuit o biografie, o fizionomie şi un stil total diferite. Lirică deschisă inovaţiilor simboliste şi futuriste, într-un limbaj de o mare agilitate (*Mesaj*). Scrieri de teorie literară.

PESTALOZZI, Johann Heinrich (1746-1827), pedagog elveţian. Sub influenţa ideilor lui J.-J.Rousseau, a înnoit şi îmbogăţit conţinutul şi metodele învăţămîntului primar, îmbinînd instrucţia cu activitatea practică (*Ora de seară a unui sihastru*, *Leonard şi Gertruda*). Experimentele pedagogice, desfăşurate mai ales în şcoli de copii săraci, l-au făcut cunoscut în toată lumea, inclusiv în Transilvania, prin discipolul său, Ştefan L. Roth.

PEŞTELE-AUSTRAL (*Piscis Austrinus*), constelaţie din emisfera australă.

PEŞTERA DE LA CĂPUT, peşteră situată în partea centrală a munţilor Bihor, pe valea Izvorul Ursului, la 1080 m altitudine. Lungime: 1873 m. Greu accesibilă.

PEŞTERA DE LA ZĂPODIE, peşteră în centrul munţilor Bihor, în partea de N-V a depresiunii Groapa de la Barsa, în cadrul complexului castric Padiş - Cetăţile Ponorului, la 1090 m altitudine. Lungime: 9000 m. Prin joncţiunea naturală cu Peştera Neagră, realizată în 1974, reţeaua totală de galerii însumează 10879 m, fiind cunoscută şi sub numele de *Peştera Neagră-Zăpodie*. Foarte greu accesibilă.

Perugino, *Maria pe tron cu Pruncul şi doi sfinţi*

PEŞTERA IALOMIŢEI v. **Ialomiţa**.

PEŞTERA LILIECILOR, peşteră situată în V munţilor Semenic, săpată în versantul masivului Fac (Cîrşa) din zona Cheilor Caraşului, la 226 m altitudine. Lungime: 640 m. Peşteră caldă, adăposteşte numeroase colonii de lilieci.

PEŞTERA LUI EPURAN, peşteră în podişul Mehedinţi, la 425 m altitudine, pe pîrîul Ponorăţ. Lungime: 3604 m. Monument al naturii. Greu accesibilă.

PEŞTERA MAMUT (engl. **MAMMOTH CAVE)**, peşteră în SUA (Kentucky), la S de Louisville, în platoul Cumberland, care cuprinde 225 galerii, 47 cupole şi 23 avene. Lungime totală: 263 km. Una dintre cele mai întinse de pe glob. Parc naţional. Turism.

PEŞTERA MUIERII, peşteră sculptată în calcare mezozoice, situată în versantul drept al cheilor Rîului Galben de pe rama S-E a masivului Parîng. Lungime: 3566 m. Monument al naturii. Electrificată. Turism.

PEŞTERA NEAGRĂ (DE LA BARSA), peşteră situată în partea centrală a munţilor Bihor, într-o depresiune închisă (numită Groapa de la Barsa), la 1100 m altitudine. Lungime: 1879 m. În 1974, s-a realizat joncţiunea cu Peştera de la Zăpodie, reţeaua fiind cunoscută şi sub numele de *Peştera Neagră-Zăpodie*. Greu accesibilă.

PEŞTERA NEAGRĂ-ZĂPODIE v. **Peştera de la Zăpodie**.

PEŞTERA TOPOLNIŢA v. **Topolniţa**.

PEŞTERA URŞILOR, peşteră situată în partea de V a munţilor Bihor, pe versantul de N al Dealului Măgurii, la 491 m altitudine. Lungime: 150 m. Aici a fost găsit un schelet de urs de cavernă (*Ursus spelaeus*). Parţial electrificată. Rezervaţie speologică.

PEŞTERA VÎNTULUI, cea mai lungă peşteră din România (20785 m), situată pe versantul de N al masivului Pădurea Craiului (Munţii Apuseni), pe stînga Crişului Repede. Greu accesibilă. Monument al naturii.

PEŞTII (*Pisces*), constelaţie din emisfera boreală. Numele popular: *Crapii*.

PEŞTIŞANI, comună în judeţul Gorj. În satul Hobiţa, muzeul memorial "Constantin Brâncuşi". Biserici din sec. 18.

PÉTAIN, Henri Philippe (1856-1951), mareşal şi om politic francez. Distins în timpul primului război mondial în bătăliile de la Champagne (1915), Verdun (1916). Între 1940 şi 1944, şef al statului. Prim-ministru al regimului pronazist de la Vichy (1940-1942). Condamnat la moarte de un tribunal francez (1945), şi-a văzut comutată pedeapsa în închisoare pe viaţă.

PÉTERFI, Ştefan (1906-1978; n. Deva), botanist român de naţionalitate maghiară. Prof. univ. la Cluj. Contribuţii în domeniul cercetării algelor, al stimulatorilor şi inhibitorilor de creştere a plantelor (*Creşterea şi dezvoltarea plantelor*, *Nutriţia plantelor*). Acad.

PETERSBURG v. **Sankt Petersburg**.

PETICĂ, Ştefan (1877-1904; n. Buceşti, jud. Galaţi), poet român. Unul dintre reprezentanţii simbolismului românesc, pe care l-a ilustrat printr-o lirică remarcabilă prin muzicalitate şi atmosferă (ciclurile *Fecioara în alb*,

Cînd viorile tăcură, *Moartea visurilor*), ca şi prin eseurile consacrate artei moderne (*Poezia nouă*, *Transformarea liricii*). Teatru liric, proză poematică.

PETIPA, Marius (1822-1910), balerin şi coregraf francez, stabilit în Rusia. Unul dintre fondatorii şcolii ruse de balet. Spectacole de referinţă: *Frumoasa din pădurea adormită*, *Lacul lebedelor*, *Spărgătorul de nuci* de P.I. Ceaikovski, *Giselle* de A.Adam.

PETŐFI Sándor (1823-1849), poet maghiar. Unul dintre cei mai mari lirici ai Ungariei. Participant la Revoluţia din 1848, în timpul căreia a murit pe cîmpul de luptă, la Albeşti. Lirică romantică, influenţată de Shelley, Byron şi Heine, dar şi de poezia populară, avînd o tematică erotică, elegiacă (*Mărgăritarele iubirii*, *Norii*) sau militant-eroică şi vizionară (*Apostolul*). Proză, poeme în proză, piese de teatru, memorialistică de călătorie.

PETRA, oraş în N-V peninsulei Arabia, capitală (din sec. 2 î.Hr.) a anticului Regat al Nabateilor. Sub stăpînire romană, din 106 d.Hr., în cadrul provinciei Arabia. Metropolă religioasă a Arabiei romane pînă în sec. 7, cînd oraşul este cucerit de arabi. Azi, *Selah*, Iordania.

PETRARCA, Francesco (1304-1374), poet şi umanist italian. Cunoscut de contemporani mai ales prin opera de umanist: descoperitor al unor manuscrise vechi, autor al unor studii istorice şi filozofice (*Secretul meu*, *Despre bărbaţii iluştri*, *Despre viaţă şi singurătate*). Creaţie poetică dezvăluind într-o măsură tot mai accentuată un crez artistic renascentist, fără a fi pierdut legătura cu vechea tradiţie scolastică şi medievală (*Africa*, *Poezie pastorală*). Punctul culminant al operei sale poetice îl reprezintă creaţiile de maturitate, sonetele din *Cancionierul* sau *Rime risipite*, ca şi poemul alegoric *Triumfuri*, scrise în limba italiană şi mărturisind iubirea sa pentru Laura de Noves. Acest tip de poem elegiac, caracterizat printr-o mare virtuozitate formală, printr-un joc remarcabil de antiteze şi hiperbole, exprimînd trăiri sufleteşti contradictorii şi înflorit nuanţate, a devenit modelul suprem al unui întreg curent liric ulterior cunoscut sub numele de *petrarchism*.

PETRASSI, Goffredo (n. 1904), compozitor italian. Influenţat de Stravinski, dar şi de muzica barocă şi renascentistă. În centrul compoziţiilor sale (opere, balete, muzică vocal-simfonică) se află *Opt concerte pentru orchestră*.

PETRAŞCU, Gheorghe (1872-1949; n. Tecuci), pictor român. Situată polemic faţă de tendinţele picturii postimpresioniste, creaţia lui se constituie într-un elogiu adus concreteţei lumii. Viziunea robustă, densitatea şi strălucirea culorii formează principalele constante ale picturilor sale (*Casa din Cîmpulung*, *Flori, mere şi cărţi* etc.). Acad.

Gheorghe Petraşcu, *Veneţia*

PETRAŞCU, Mariana (n. 1915, Bucureşti), graficiană şi pictoriţă română. Fiică a pictorului Gheorghe Petraşcu. Compoziţii în acuarelă, gravuri evocînd aspecte din viaţa industrială (*Constructorii*) sau prezentînd imagini ale obiceiurilor populare (*Sărbători folclorice de primăvară*).

PETRAŞCU, Miliţa (1892-1976; n. Chişinău), sculptoriţă română. Implicată în viaţa artistică a vremii, a participat la expoziţiile mişcării româneşti de avangardă din perioada interbelică, fără a fi prea influenţată de modernism. Cea mai rezistentă parte a creaţiei o reprezintă portretele (*Brâncuşi*, *G.Enescu*, *Liviu Rebreanu* ş.a.).

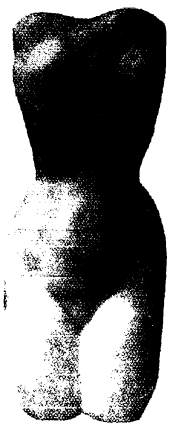

Miliţa Petraşcu, *Tors*

PETRESCU, Camil (1894-1957; n. Bucureşti), scriitor român. Operă de filozof, romancier, dramaturg, teoretician literar şi publicist. Teoretician al "noocraţiei" şi autor al unei *Doctrine a Substanţei*, influenţată de filozofia lui Bergson şi de fenomenologia lui Husserl. Promotor al romanului modern, ilustrat prin două creaţii (*Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război*, *Patul lui Procust*), de referinţă sub mai multe aspecte: tematica de inspiraţie citadină, problematizarea condiţiei omului superior prin conştiinţă şi voinţă şi stilul intelectual al prozei. Drame psihologice de o mare vervă a ideii (*Jocul ielelor, Danton*, *Suflete tari*); comedii (*Mitică Popescu*). Poezii pe tema războiului (*Versuri*) şi de factură filozofică, cu accente vizionare (*Transcendentalia*). Eseuri în care apar formulate principii de modernizare a teatrului şi romanului românesc (*Modalitatea estetică a teatrului*, *Teze şi antiteze*). Memorialistică (*Note zilnice: 1927-1940*). Redactor-şef al "Revistei Fundaţiilor Regale". Publicistică. Acad.

PETRESCU, Cezar (1892-1961; n. Hodora, jud. Iaşi), prozator român. Autor prolific de romane şi povestiri tinzînd să configureze - după model balzacian - o vastă frescă a vieţii sociale româneşti de la începutul sec. 20. Sursele de inspiraţie sînt diverse: mediul citadin (*Calea Victoriei*), războiul (*Întunecare*), provincia (*Greta Garbo*), lumea patriarhală invadată de oamenii unei alte civilizaţii (*Comoara regelui Dromichete*, *Aurul negru*), satul (*Apostolul*) ş.a., romancierul demonstrînd o mare capacitate de invenţie şi un stil exact, eficient. Mai realizate par a fi nuvelele de coloratură exotică şi fantastică (*Adevărata moarte a lui Guynemer* şi *Aranca, ştima lacurilor*). A scris şi literatură pentru copii (*Fram, ursul polar*). Acad.

PETRESCU, Costin (1871-1954; n. Piteşti), pictor român. Profesor la Şcoala de Belle Arte din Bucureşti. Portrete, picturi murale în frescă (fresca din sala de concerte a Ateneului Român.)

PETRESCU, Emilia (n. 1925, Bucureşti), soprană română. Activitate concertistică internaţională. A excelat în interpretarea părţii vocale din *Simfonia a IX-a* de Beethoven, în oratorii, cantate, lieduri.

PETRESCU, Ioan C. (1892-1967; n. Rădeşti, jud. Argeş), pedagog român. Prof. univ. la Bucureşti. A teoretizat şi susţinut un învăţămînt activ (*Şcoala activă*).

PETRESCU, Ioan D. (1884-1970; n. Podul Pitarului, jud. Ilfov), muzicolog român. Autorul unor studii fundamentale de muzicologie şi paleografie muzicală (*Principiile cîntului în biserica bizantină*, *Études de paléographie musicale byzantine*).

PETRESCU, Ion (Iancu) (1851-1932), actor român. Primul interpret al rolurilor Jupîn Dumitrache şi Zaharia Trahanache din comediile lui I.L.Caragiale. Apariţii remarcabile în piesele lui Ibsen (*Roshmersholm*, *Stîlpii societăţii*).

PETRESCU, Irina (n. 1941, Bucureşti), actriţă română de teatru şi de film. Sobrietate, distincţie, capacitate de interiorizare în rolurile de pe scenă (*Leonce şi Lena* de G. Büchner, *Doi pe un balansoar* de W.Gibson) şi mai ales în filme (*Valurile Dunării*, *Duminică la ora 6*, *Facerea lumii*, *Răutăciosul adolescent*).

PETRESCU, Nicolae (1886-1954; n. Bucureşti), filozof şi sociolog român. Prof. univ. la Bucureşti. A scris (sub influenţa ideilor hegeliene şi a şcolii antropologice americane) studii de antropologie şi de istoria civilizaţiilor, ca şi de sociologie comparată (*Principiile sociologiei comparate*, *Primitivii*, *Parlamentul englez şi înfăţişarea lui actuală*, *Thomas Hobbes*). Membru corespondent al Acad. Rom.

PETRESCU, Paul (n. 1921, Cetatea Albă), etnolog român. Stabilit în SUA din 1990. Contribuţii importante în domeniile arhitecturii, ceramicii, artelor decorative (*Arhitectura populară românească*, *Imaginea omului în arta populară românească*, *Ceramica*

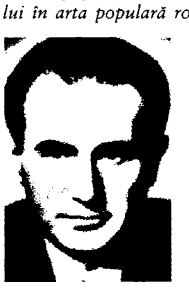

Camil Petrescu

Cezar Petrescu

medievală românească, în colaborare, *Dicționar de artă populară românească*, în colaborare). Membru de onoare al Acad. Rom.

PETRESCU, Paul C. (1915-1977; n. București), fizician român. Specialist în fizica cristalelor. A creat în domeniul metalurgiei metode moderne spectroscopice, metalografice și defectoscopice cu raze X (*Contribuții la studiul naturii centrilor emițători de exoelectroni*). Acad.

PETRESCU, Radu (1927-1982; n. București), scriitor român. Autor al unor romane îmbietoare pentru spiritele rafinate, apte de voluptăți stilistice (*Matei Iliescu, Ce se vede*). Memorialistică (*Ocheanul întors*). Eseuri (*Meteorologia lecturii*).

PETRESCU, Titel (Constantin) (1888-1957; n. Craiova), avocat și om politic român. Secretar (1927-1938) și președinte (1944-1946) al Partidului Social-Democrat din România. Ministru fără portofoliu în guvernul instaurat la 23 august 1944.

PETRESCU, Zaharia (1841-1901; n. Alexandria sau Calipetrova, Bulgaria), medic român. Prof. univ. la București. Discipol și colaborator al lui Carol Davila. Cercetări asupra tuberculozei. Autorul primului tratat de terapeutică din țara noastră (*Elemente de terapeutică și materie medicală*, 1884). Membru corespondent al Acad. Rom.

PETRESCU-DÎMBOVIȚA, Mircea (n. 1915, Galați), istoric și arheolog român. Prof. univ la Iași. Studii și cercetări privind perioadele vechi ale istoriei naționale (*Cetățuia de la Stoicani, Așezări din Moldova din paleolitic pînă în sec. al XVIII-lea*, în colaborare, *Istoria României*). Membru corespondent al Acad. Rom.

PETREȘTI, localitate în componența orașului Sebeș, unde a fost descoperită o așezare din neoliticul tîrziu (sfîrșitul milen. 3 î.Hr.), caracterizată printr-o bogată ceramică pictată, care a dat numele Culturii Petrești, răspîndită în centrul Transilvaniei. Localitate atestată documentar din 1309.

PETRIE, Sir William Matthew Flinders (1853-1942), egiptolog englez. Săpături arheologice în Egipt (El Faiyûm, Tell-el-Amarna) și în Palestina. Contribuții teoretice (*Istoria Egiptului*, 6 vol.).

PETRILA, oraș în județul Hunedoara, pe teritoriul ad-tiv al municipiului Petroșani, pe Jiul de Est; 30,4 mii loc. Renumit centru minier (expl. și ameliorarea huilei). Fabrică de mobilă. Localitate menționată documentar din 1499.

PETRODAVA, localitate în Dacia, situată, potrivit izvoarelor antice, în N Moldovei. Identificată ipotetic cu grupul de așezări dacice din zona orașului Piatra-Neamț.

PETRODVOREȚ, oraș în Federația Rusă, la 29 km V de Sankt Petersburg, în Golful Finlandei; 43 mii loc. Centru turistic. Fostă reședință imperială, fondată de Petru I în 1714, cuprinzînd palate și parcuri: Marele Palat (cu fațadă construită de Rastreli), pavilionul Ermitaj, palatele Monplaisir și Marly, capela neogotică (sec. 19), parc împodobit cu numeroase fîntîni, cascade și statui. Ansamblul, restaurat în cea mai mare parte după cel de-al doilea război mondial, este astăzi muzeu. Pînă în 1944 orașul s-a numit *Peterhof*.

PETROGRAD, numele pe care l-a avut orașul *Sankt Petersburg* între anii 1914 și 1924.

PETRONIUS (Caius Petronius Arbiter) (?-66 d.Hr.), scriitor latin. Identificat cu senatorul epicurian supranumit "arbitrul eleganței" și presupus autor al romanului de moravuri *Satiricon*, creație literară de referință pentru antichitatea clasică. Căzut în disgrație la Curtea lui Nero, a fost silit să se sinucidă.

PETROPAVLOVSK, oraș în Kazahstan, pe rîul Işim; 241 mii loc. Industrii. Centru comercial. Muzeu. Fortăreață construită de Petru I în 1703, transformată în închisoare politică în sec. 18 (azi, muzeu).

PETROPAVLOVSK-KAMCEATSKI (rus. **PETROPAVLOVSK-KAMČATSKIJ**), oraș în Federația Rusă, în Extremul Orient, port la Oceanul Pacific; 269 mii loc. Bază de pescuit. Construcții și reparații navale. Institut de vulcanologie.

PETROPOLIS, oraș în Brazilia (Rio de Janeiro); 255 mii loc. Fost loc de vilegiatură pentru împăratul Pedro I. Catedrală; vechi palat imperial (azi, muzeu).

PETROSIAN, Tigran (1929-1984), șahist din Armenia. Campion mondial (1963-1969).

PETROȘANI (Depresiunea ~), depresiune intramontană, de origine tectonică, situată în V Carpaților Meridionali, între munții Retezat, Șureanu, Parîng și Vîlcan. Suprafața: 160 km^2. Importantă regiune carboniferă.

PETROȘANI, municipiu în județul Hunedoara, pe Jiul de Est, în depresiunea cu același nume; 53,2 mii loc. Important centru minier. Construcții de utilaj minier. Fabrică de tricotaje. Institut de mine. Teatru dramatic. Muzeul minerității. Biserică (sec. 18). — Localitatea Petroșani a fost înființată de un grup de păstori veniți aici din Petros (de la care provine numele ulterior). Dezvoltarea ei a început odată cu exploatarea zăcămintelor de cărbuni (1840). Prima mențiune documentară datează din 1850. Declarat oraș în 1930.

PETROV (pseudonim al lui *Evgheni Petrovici Kataev;* 1903-1942), scriitor rus. Autor, împreună cu Ilf, al unor celebre romane satirice (*Douăsprezece scaune, Vițelul de aur*).

PETROVARADIN, cetate din sec. 14, aflată pe malul Dunării, lîngă orașul Novi Sad (Iugoslavia). Aici, în 1716, prințul Eugeniu de Savoia a obținut o importantă victorie asupra turcilor.

PETROVICI, Emil (1899-1968; n. Tovacul Mic, Iugoslavia), lingvist român. Prof. univ. la Cluj și București. Studii și cercetări în domeniul foneticii românești (a aplicat, printre primii la noi, metoda foneticii experimentale), al fonologiei, dialectologiei și geografiei lingvistice (*Despre nazalitate în limba română, Graiul carașovenilor, Atlasul lingvistic român*, partea II, în colaborare cu S.Pușcariu, și seria nouă, vol. I-IV, în colaborare cu I.Pătruț). Membru al unor academii și societăți științifice străine. Acad.

PETROVICI, Ion (1882-1972; n. Tecuci), filozof, scriitor și om politic român. Prof. univ. la Iași și București. În perioada interbelică, de mai multe ori ministru. Studii de logică și istoria filozofiei (*Teoria noțiunilor, Viața și opera lui Kant, Introducere în metafizică*). Scrieri memorialistice (*Figuri dispărute, Amintiri universitare, De-a lungul unei vieți*). Acad.

PETROZAVODSK, oraș în Federația Rusă, capitala Republicii Karelia, port la lacul Onega; 280 mii loc. Industrii.

PETRU (Sfîntul) (inițial, *Simon*) (în *Noul Testament*), unul dintre cei doisprezece apostoli ai lui Iisus Hristos. Conform tradiției, s-a născut la Betsaida Galileii, fiind fiul lui Iona și fratele lui Andrei. A trăit în jurul anilor 10 î.Hr. - 67 d.Hr. Pescar de meserie, a fost chemat de Iisus să devină "pescar de oameni", schimbîndu-i-se numele din Simon în Petru. Deși avea o credință puternică, s-a lepădat de Iisus cînd acesta a fost prins, dar apoi s-a căit amarnic, fiind reabilitat după Înviere, cînd va primi din partea apostolilor recunoașterea întîietății de vîrstă. A propovăduit în Ierusalim, Iudeea, Samaria, Asia Mică pînă la Babilon și, în ultima parte a vieții, la Roma, unde a fost și martirizat odată cu Pavel, la 29 iun. 67 d.Hr., fiind răstignit pe cruce cu capul în jos. A scris, pe lîngă cele opt cuvîntări păstrate în *Faptele Apostolilor*, două epistole, care îi poartă numele (*Întîia* și *A doua epistolă sobornicească a Sfîntului Apostol Petru*). Tradiția catolică îl consideră întemeietorul papalității. Sărbătorit la 29 iun.

PETRU, numele mai multor țari ai Rusiei, dintre care cel mai important a fost **Petru I (Petru cel Mare) Alekseevici** (1672-1725), țar (1682-1721) și împărat al Rusiei (1721-1725), ctitorul Rusiei moderne, remarcabil militar și om politic. Pe plan intern, a reformat cu autoritate despotică administrația, economia (prin susținerea dezvoltării industriei și a comerțului), armata (a creat o flotă puternică), îndepărtîndu-i pe toți dușmanii modernizării. A întemeiat orașul Sankt Petersburg (1703), la Marea Baltică, făcînd din acesta capitala Rusiei (1712). Pe plan extern, a organizat campanii împotriva Turciei (1695-1696), cucerind cetatea Azov. În alianță cu Danemarca și Polonia, a luptat, din 1700, împotriva Suediei ("Războiul Nordului", 1700-1721), obținînd prin Tratatul de la Nystad (1721) ieșire la Marea Baltică. I-a înfruntat în cursul acestui război pe Carol XII, regele Suediei, pe care l-a învins la Poltava (1709). A încheiat o alianță cu Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei, devenit, după înfrîngerea de la Stănilești (1711), unul dintre sfetnicii săi. A transformat Rusia într-un imperiu (1721), condus după moartea lui de Ekaterina I, soția sa.

PETRU, numele a doi regi din dinastia Karagheorghević: — **Petru I** (1844-1921), rege al Serbiei (1903-1918), apoi al Regatului sîrbilor, croaților și slovenilor (1918-1921). — **Petru II** (1923-1970), rege al Iugoslaviei (1934-1945). După invazia germană din 1941, s-a refugiat la Londra. După 1945, i-a fost interzisă întoarcerea în țară.

PETRU (?-1197), boier vlah din Tîrnovo. Împreună cu fratele său, Asan, a condus răscoala vlahilor și bulgarilor împotriva stăpînirii bizantine (1185-1187), răscoală în urma căreia s-a format Imperiul Vlaho-Bulgar (al

doilea ţarat bulgar), stăpînit de dinastia Asăneştilor. A domnit ca ţar între anii 1187 şi 1197.

PETRU I (PETRU MUŞAT), domn al Moldovei (c. 1375- c.1391). A organizat administraţia şi justiţia şi a construit cetăţile Şcheia, Neamţ şi Suceava, ultima devenind capitală. A bătut prima monedă din istoria ţării. Pe plan extern, s-a aliat cu Ungaria, apoi cu Polonia, faţă de care a depus jurămînt de vasalitate (1387), acceptînd suveranitatea regelui Vladislav II Iagiełło. A extins teritoriul ţării pînă la Marea Neagră (inclusiv Cetatea Albă). A fost în relaţii bune cu Mircea cel Bătrîn.

PETRU I (PETER I ØY), insulă nelocuită în marea Bellingshausen (Antarctica); 249,2 km^2. Sub stăpînire norvegiană din 1931.

PETRU ARON, domn al Moldovei (1451-1452, 1454-1455, 1455-1457). A căutat să-şi întărească domnia, reformînd sistemul monetar al ţării şi stabilind bune relaţii cu polonii. A acceptat să plătească, din 1456, tribut turcilor. Înfrînt şi îndepărtat din Moldova de Ştefan cel Mare în 1457.

PETRU CEL TÎNĂR, domn al Ţării Româneşti (1559-1568). Fiu al lui Mircea Ciobanul şi al Chiajnei, sub tutela căreia a domnit. În timpul lui, intră în Sfatul Domnesc elemente din noua boierime, precum şi elemente de provenienţă levantină. A fost mazilit de turci.

PETRU CERCEL, domn al Ţării Româneşti (1583-1585). Fiu al lui Pătraşcu cel Bun. A fost susţinut, la obţinerea domniei, de regele Franţei, Henric III, pe care l-a vizitat în 1579. A reorganizat finanţele şi armata şi a refăcut palatul domnesc din Tîrgovişte. Subminat de intrigile boierilor şi mazilit de turci, a fugit în Transilvania. Cărturar umanist, autor al unor versuri în limba italiană. Ctitorul Bisericii Domneşti din Tîrgovişte.

PETRU DELIAN, nobil bulgar. Fiu al ţarului Gavril Radomir. Conducătorul răscoalei bulgarilor din 1040 împotriva Imperiului Bizantin. Proclamîndu-se ţar, după cîteva victorii a fost înfrînt de bizantini şi a murit în captivitate.

PETRULIAN, Niculaie S. (1902-1983; n. Balş, jud. Olt), geolog român.Unul dintre iniţiatorii învăţămîntului geologic tehnic superior. Contribuţii la studiul mineralogic şi geochimic al unor zăcăminte de minereuri complexe din România (*Zăcăminte de minerale utile*). Acad.

PETRU RAREŞ, domn al Moldovei (1527-1538, 1541-1546). Fiu natural al lui Ştefan cel Mare. Pe plan intern, a desfăşurat o politică de autoritate faţă de marea boierime, susţinînd dezvoltarea comerţului, a aparatului de stat şi întărind puterea militară a ţării. Sprijinindu-l pe Ioan Zápolya la tronul Ungariei, a învins la Feldioara (1529) partida lui Ferdinand I de Habsburg. Ajuns arbitrul situaţiei din Transilvania şi fiind înrudit cu Vlad Înecatul, domnul Ţării Româneşti, a realizat vremelnic unitatea frontului politic românesc. Încercînd, după 1530, să soluţioneze în favoarea Moldovei problema Pocuţiei, şi-a atras ostilitatea Poloniei. Opunîndu-se imixtiunii turcilor în Transilvania, a încheiat cu Ferdinand un tratat de alianţă (1535). Trădat de boieri şi atacat din trei părţi (în 1538), pregăteşte o strategie de apărare a ţării, reuşind să se înţeleagă cu polonii şi să-i înfrîngă pe tătari. Pierzînd în faţa turcilor ce înaintau sub conducerea lui Soliman Magnificul, este silit să se refugieze la Ciceu şi să cedeze cetăţile Tighina şi Bugeac, Moldova fiind aservită Porţii. În a doua domnie, a dus în secret o politică antiotomană, însă contextul i-a fost defavorabil. A fost un mare protector al culturii, din vremea sa datînd frescele exterioare ale bisericilor de la Humor, Moldoviţa, Voroneţ ş.a., ca şi cronica episcopului Macarie.

Petru cel Mare

Petru Rareş

PETRU RAREŞ, comună în judeţul Bistriţa-Năsăud. Biserică reformată (sec. 15); muzeul memorial "Ioan Pop-Reteganul".

PETRUS HISPANUS (începutul sec. 13-1277), medic şi filozof medieval. Autorul unui manual de logică (*Summulae logicales*, 1603), în care erau expuse bazele logicii aristotelice şi care s-a bucurat de o mare răspîndire în sec. 13-16.

PETRU ŞCHIOPUL, domn al Moldovei (1574-1577, 1578-1579, 1582-1591, din 1589, asociat cu fiul său, Ştefan). Obedient faţă de marea boierime şi de turci, a căror dominaţie asupra ţării s-a accentuat în vremea sa. Ctitor al mănăstirii Galata din Iaşi.

PETRUŢ, Emanoil (1932-1983; n. Mărăşeşti, jud. Vrancea), actor român de teatru şi de film. Roluri pe scenă (*Din jale se întrupează Electra* de E. O'Neill, *Răzvan şi Vidra* de B.P.Hasdeu) şi pe ecran (*Secretul cifrului*, *Tudor*, *Fraţii*, *Clipa*).

PETTY, Sir William (1623-1687), economist şi statistician englez. Unul dintre întemeietorii statisticii ca ştiinţă. Aparţinînd curentului mercantilist, el este precursorul fiziocraţilor şi al curentului liberal, prin analiza circuitului economic, ca şi prin teoria valorii (*Tratat asupra impozitelor şi contribuţiilor, Cîte ceva despre bani, Aritmetica politică*). Se numără printre fondatorii demografiei.

PEŢEA, lac cu apă termală (26-30°C) în staţiunea balneoclimatericâ 1 Mai, lîngă Oradea; 0,4 ha. Ad. max.: 4,5 m. Rezervaţie naturală.

PEUGEOT, Armand (1849-1915), industriaş francez. A fondat (în 1897) Societatea de automobile Peugeot.

PEUTINGER, Konrad (1465-1547), umanist german. A dat numele său unei hărţi antice (înfăţişînd căile de comunicaţie dintre localităţile Imperiului Roman din sec. 3-4), pe care a preluat-o dintr-o copie medievală (*Tabula Peutingeriana*).

PEVSNER, Antoine (1886-1962), sculptor şi pictor francez de origine rusă. Stabilit în Franţa în 1923. Promotor al constructivismului. Sculpturi din oţel, asamblări de plăci transparente, creînd structuri spaţiale neaşteptate, ritmate dinamic într-o operă unitară din punct de vedere stilistic (*Construcţie în spirală, Viziunea spectrală, Columna păcii*).

PHAISTOS, sit arheologic în S-V Cretei. Celebru prin palatul descoperit aici (c. 2000-1400 î.Hr.). Presupus leagăn al civilizaţiei minoice.

PHARSALOS, localitate în Grecia antică (Tesalia), în care Cezar l-a înfrînt pe Pompei în lupta din 48 î.Hr.

PHENIAN (PYONGYANG), capitala Coreii de Nord, situată în partea central-vestică a ţării; 2,63 mil. loc. Centru industrial, politic şi cultural. Intensă activitate comercială. Universitate (1946). Academie de ştiinţe. Muzee. Monumente vechi. Între 427 şi 668, capitala statului Koguryo, iar apoi, sub numele de Sodo, capitala apuseană a statului Koryo. Din 1948, capitală a RPD Coreene.

PHEREKYDE, Mihail (1842-1928; n. Bucureşti), avocat şi om politic român. Unul dintre fruntaşii Partidului Naţional Liberal. Ministru în mai multe guverne liberale, între 1876 şi 1918.

PHILADELPHIA, oraş în SUA (Pennsylvania), port fluvio-maritim pe Delaware, la 150 km de Oceanul Atlantic; 1,84 mil. loc. Mare centru industrial: rafinării de petrol, produse textile, chimice, construcţii aeronautice, navale, de automobile. Mare centru portuar, comercial şi financiar al ţării. Universitatea "Pennsylvania" (1740). Palatul Independenţei (1732), clădiri din sec. 19. Numeroase muzee, dintre care cel mai important este un muzeu de artă. Întemeiat în 1682 de W.Penn. Aici, s-a proclamat independenţa SUA la 4 iul. 1776. Capitală a SUA (1790-1800).

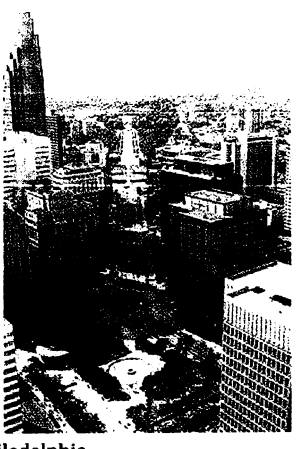

Philadelphia

PHILIDOR (*François André Danican*, zis ~; 1726-1795), compozitor francez. Opere comice (*Sancho Panza, Tom Jones*) foarte gustate în epocă, oratorii (*Carmen saeculare*). A fost şi cel mai mare şahist al timpului său.

PHILIPE, Gérard (1922-1959), actor francez de teatru şi de film. Unul dintre cei mai preţuiţi interpreţi din generaţia sa în rolul

unor personaje romantice, pe scenă (*Cidul* de Corneille, *Ruy Blas* de V.Hugo, *Faust* de Goethe) şi pe ecran (*Mănăstirea din Parma, Frumuseţea diavolului, Fanfan la Tulipe, Roşu şi negru, Marile manevre*).

PHILIPPE de Vitry (1291-1361), compozitor, teoretician şi poet francez. Episcop. Reprezentant al curentului muzical "Ars Nova" (al cărui nume i se datorează). A lăsat 15 motete şi o serie de poeme luate drept model de Fr.Villon.

PHILIPPIDE, Alexandru (1859-1933; n. Bîrlad), lingvist şi filolog român. Nepot al istoricului Daniil Philippide. Prof. univ. la Iaşi. Creatorul Şcolii lingvistice de la Iaşi. Contribuţii în domeniul istoriei limbii române şi al teoriei limbii (*Gramatică elementară a limbii române, Originea românilor, Principii de istoria limbii*). A condus lucrările de elaborare a Dicţionarului-tezaur al limbii române, din care a redactat, într-o primă variantă, literele A-D.

PHILIPPIDE, Alexandru A. (1900-1979; n. Iaşi), poet român. Fiu al lui Alexandru Philippide. Poezii de factură neoromantică prin viziune, tematică şi registru stilistic (*Aur sterp, Stînci fulgerate, Visuri în vuietul vremii*); poeme clasicizante (*Monolog în Babilon*). Proză fantastică (*Floarea din prăpastie*); eseuri (*Studii şi portrete literare, Scriitorul şi arta lui*). Traduceri din lirica universală. Premiul Herder. Acad.

PHILIPPIDE, Daniil (Dimitrie) (c.1770-1820), istoric grec. Stabilit în Ţara Românească. Autorul *Istoriei României* şi al *Geografiei României*, scrise în greceşte şi apărute la Leipzig.

PHILON v. **Filon din Alexandria**.

PHNOM-PENH (PNOM PENH), capitala Cambodgiei, port pe fluviul Mekong; 500 mii loc. Activitate industrială şi artizanală. Important muzeu de artă khmeră. Centru turistic. — Pe locul actualului oraş, a existat în sec. 15-16 capitala statului Angkor. După o întrerupere de aproape două secole, a devenit capitala statului cambodgian, pînă în 1863, cînd a fost cucerit de francezi, devenind capitala protectoratului Cambodgia. Din 1953, capitala ţării independente.

PHOBOS, satelit al planetei Marte (20 km diametru), pus în evidenţă de astronomul american A. Hall în 1877.

PHOEBUS, Alexandru (1899-1954; n. Bucureşti), pictor şi grafician român. Portrete, compoziţii, peisaje conţinînd ecouri ale expresionismului şi constructivismului, cu interesante jocuri de curbe şi contracurbe (*Portretul tatii, Autoportret, Poartă veche românească din Sîmbăta de Sus, Vedere din Bucureşti*).

PHOENIX, mic arhipelag coraligen în Polinezia (Oceanul Pacific), format din opt insule (Phoenix, Birnie, Hull ş.a.), situat la S-E de arhipelagul Gilbert; 55 km^2; c. 1,2 mii loc. Pescuit. Sub administraţia Republicii Kiribati.

PHOENIX, oraş în SUA, capitala statului Arizona; 983 mii loc (2,12 mil. în aglomeraţie). Centru industrial, universitar şi turistic, în care locuieşte aproape o treime din populaţia statului. Ind. alimentară, electronică. Centru financiar şi comercial.

PHOENIX (în mitologia greacă), pasăre alegorică, care se autoincendia periodic, regenerîndu-se apoi din propria cenuşă. Considerată şi pasăre oraculară.

PIACENZA, oraş în N Italiei (Emilia-Romagna), situat pe Pad, la S-E de Milano; 107 mii loc. Centru comercial. Industrii. Catedrală (sec. 12-13), primărie gotică (sec. 13), palatul Farnese (sec. 16). Centru turistic. Între 1545 şi 1860 (cu unele întreruperi), a format, împreună cu Parma, ducatul Parma-Piacenza.

PIAF, Édith (pe numele adevărat *Giovanna Gassion Édith*; 1915-1963), cîntăreaţă (şansonetistă) franceză. Renumită prin vocea provocatoare şi penetrantă cu care a interpretat cîntece (unele, scrise de ea) devenite celebre (*La vie en rose, Milord, Non, je ne regrette rien* etc.).

PIAGET, Jean (1896-1980), epistemolog şi psihopedagog elveţian. Cercetări experimentale şi studii asupra dezvoltării ontogenetice a inteligenţei la copii (*Naşterea inteligenţei, Formarea simbolului la copil*). Fondatorul epistemologiei genetice (*Introducere în epistemologia genetică, Biologie şi cunoaştere, Logica şi cunoaşterea ştiinţifică*).

PIANU, comună în judeţul Alba. Biserică (din sec. 15, cu transformări din sec. 18); biserică din lemn (sec. 18). Satul Pianu de Sus este menţionat documentar, prima oară, în 1488.

PIASECKI, Sergjusz (1899-1964), scriitor polonez. Proză cu caracter autobiografic (*Amantul Ursei-Mari*).

PIASTY, întîia dinastie de cneji şi regi ai Poloniei (1025-1079, cu întreruperi, şi 1295-1370), întemeiată în sec. 9. Primul cneaz atestat este Mieszko I (c. 960-992). În timpul lui, Polonia adoptă creştinismul în haină latină (966). Ultimul rege din dinastia Piasty a fost Cazimir III cel Mare (1333-1370). Cu domnia lui s-a încheiat procesul de reunificare a statului polonez.

PIATRA ALTARULUI, stîncă singuratică de forma unui pilon, cu abrupturi verticale, reprezentînd un martor de eroziune, situată în Munţii Giurgeului, dominînd valea Bicazului în sectorul cheilor. Alt.: 1200 m. Alpinism.

PIATRA ARSĂ, vîrf în E masivului Bucegi. Alt.: 2071 m.

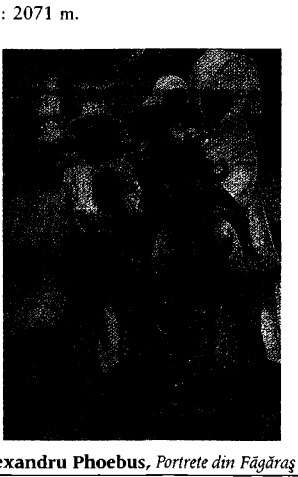

Alexandru Phoebus, *Portrete din Făgăraş*

PIATRA-CLOŞANI, vîrf în munţii Mehedinţi la V de Motru. Alt.: 1421 m. Forme carstice.

PIATRA CRAIULUI, masiv muntos în E Carpaţilor Meridionali, în S-V depresiunii Braşov, între culoarul Bran-Rucăr la E şi valea Dîmboviţei la V. Alt. max.: 2238 m. Fenomene carstice. Rezervaţie floristică şi faunistică (capre negre). Alpinism; turism.

PIATRA CRAIVII, înălţime (1083 m) situată în hotarul satului Craiva (com. Cricău, jud. Alba), pe vîrful căreia au fost descoperite o cetate şi o aşezare dacică (sec. 2 î.Hr.-1 d.Hr.).

PIATRA GOZNEI, vîrf în munţii Semenic, reprezentînd altitudinea maximă a acestora (1447 m).

PIATRA MARE, masiv muntos din grupa Munţilor Bîrsei, separat de Postăvarul prin Valea Timişului. Fenomene carstice. Alt. max.: 1843 m. Obiective turistice (piste de schi, cascada Tamina, cheile Şapte Scări).

PIATRA-NEAMŢ, municipiu în N-E României, reşedinţa judeţului Neamţ, pe valea Bistriţei, la poalele culmii Pietricica, în depresiunea Cracău-Bistriţa; 125 mii loc. Termocentrală; hidrocentrală. Combinat de îngrăşăminte azotoase (Roznov) şi de fire şi fibre sintetice (Săvineşti). Ind. materialelor de construcţii (cărămidă de ţiglă), de prelucrare a lemnului (cherestea, mobilă), a celulozei şi hîrtiei, textilă. Important centru turistic. Ruinele cetăţii geto-dacice de la Bîtca Doamnei şi ale Curţii lui Ştefan cel Mare (1491), din ansamblul căreia făceau parte biserica Sf. Ioan (1497-1498) şi turnul-clopotniţă (1499). Case vechi ("a paharnicului", casa "Nicolae Albu"). Muzee. Casa memorială "C. Hogaş". Sinagogă (sec. 16). — Localitatea Piatra-Neamţ s-a dezvoltat în aria unor vetre de locuire, datînd din paleoliticul superior, din neolitic şi din epocile bronzului şi fierului. Menţionată documentar în scrierile lui Ptolemeu (sec. 2) cu numele *Petrodava*. Cu numele de *Piatra*, localitatea este menţionată începînd din anii 1387-1392. În 1453, capătă statut de tîrg domnesc, pe care îl menţine pînă în 1797. La sfîrşitul sec. 17, localitatea Piatra figura ca oraş, iar în sec. 18 devine un important centru comercial al Moldovei. Din 1859 se numeşte *Piatra-Neamţ*.

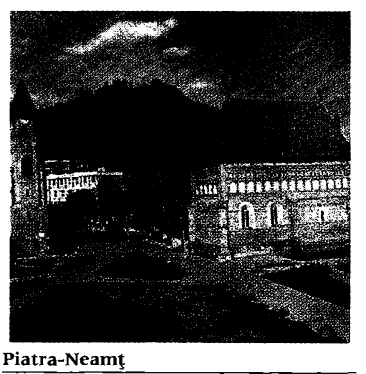

Piatra-Neamţ

PIATRA-OLT, oraş în judeţul Olt, situat în N Cîmpiei Romanaţi, la 15 km S-V de municipiul Slatina; 6,6 mii loc. Ind. confecţiilor metalice, alimentară. Cula "Găleţeanu" (sfîrşitul sec. 18). Declarat oraş în 1989.

PIATRA ROŞIE, cetate dacică de piatră din Munţii Orăştiei, în apropiere de Sarmizegetusa, datînd din sec. 1 î.Hr., pustiită după cucerirea romană (106 d.Hr.).

PIAŢA COMUNĂ v. **Comunităţile Europene**.

PIAUÍ, stat în N-E Braziliei; 250,9 mii km^2; 2,58 mil. loc. Capitala: *Teresina*. Creşterea intensivă a vitelor, culturi de bumbac şi de porumb, arahide, manioc, tutun. Expl. de fosfaţi.

PIAVE, fluviu în N-E Italiei (Veneţia); 220 km. Izvorăşte din Alpii Carnici şi se varsă în Marea Adriatică (Golful Veneţiei). Locul de desfăşurare a mai multe bătălii italo-austriece între 1915 şi 1918.

PIAZZI, Giuseppe (1746-1826), astronom italian. Fondatorul observatorului de la Palermo (1791). A descoperit primul asteroid (Ceres, în 1801).

PIBUL SONGGRAM, Luang (1897-1964), mareşal şi om politic thailandez. Prim-ministru al Thailandei (1938-1944, 1948-1957); a instaurat un regim de dictatură militară.

PICABIA, Francis (1879-1953), pictor şi scriitor francez. Unul dintre promotorii dadaismului şi ai artei abstracte (*Cauciuc, Copilul carburator*). Picturi cu motive suprapuse, numite *Transparenţe*. Împreună cu René Clair, a realizat filmul *Entr'acte*.

PICARD, Charles Émile (1856-1941), matematician francez. Aplicaţii ale analizei matematice în teoria elasticităţii, a căldurii şi a electricităţii.

PICARDIA (PICARDIE), provincie în N Franţei; 19, 4 mii km^2; 1,81 mil loc. Oraş pr.: Amiens. Corespunde parţial provinciei istorice Picardia. Grîu, sfeclă de zahăr, cartofi. Creşterea animalelor. Ind. metalurgică şi a sticlei, textilă şi alimentară.

PICASSO, Pablo (pe numele adevărat *Pablo Ruiz y Picasso*; 1881-1973), pictor, grafician, sculptor şi ceramist spaniol. Stabilit în Franţa (1904). Autor al unei opere de o vastitate unică (pictură, gravură, desen, sculptură, ceramică, ilustraţii de carte, decoruri pentru spectacole etc.), care a înrîurit profund arta modernă. A parcurs mai multe etape: perioada "albastră" (1901-1904), preponderent tradiţionalistă; perioada "trandafirie" (1904-1905), predominant diafană; perioada "cubistă" sau "neagră" (1907-1920), în care inventează un nou stil al artei moderne (*Domnişoarele din Avignon*, considerat primul tablou cubist); aşa-zisa perioadă "romană" (1920-1925), marcată de interesul pentru idealul artei clasice greco-romane (*Trei femei la fîntînă, Mamă cu copil*), şi perioada "metamorfozelor" (al cărei început îl reprezintă *Dansul* din 1925) şi în care se întîlnesc, în sinteze diverse, tendinţe suprarealiste conjugate cu eforturi permanente de fixare sau de ilustrare a tradiţiilor culturale. Opere importante din această ultimă perioadă: *Lupta cu taurii, Femeia care plînge, Guernica* ş.a.

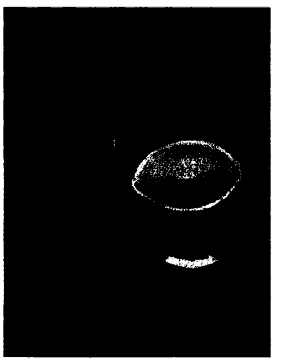

Pablo Picasso, *Farfurie verde şi sticlă neagră*

PICCARD, Auguste (1884-1962), fizician elveţian. Primul om din lume care s-a înălţat pînă la 16940 m (1932) într-un stratostat, construit de el însuşi, şi care a plonjat în adîncul oceanului, pînă la 3150 m (1953), cu ajutorul batiscafului pe care l-a inventat.

PICCOLOMINI, Enea Silvio v. **Pius II**.

PICCOLOMINI, Silvio, condotier italian din Toscana. Conducătorul unui corp de călăreţi şi cavalerişti toscani din armata lui Mihai Viteazul ce s-a făcut remarcat în luptele împotriva turcilor din oct. 1595.

PICHEGRU, Charles (1761-1804), general francez. S-a făcut faimos în timpul războaielor Franţei revoluţionare. Sub comanda sa, armata de la Rin a cucerit, în 1794-1795, Ţările de Jos. În timpul Revoluţiei Franceze, a fost de partea emigranţilor. Implicat în complotul regalist al lui Cadoudal (1804) împotriva lui Napoleon I, a fost arestat şi, după scurt timp, a murit în închisoare.

PICKERING, Edward Charles (1846-1919), astronom şi fizician american. Unul dintre pionierii astrofizicii, cu numeroase contribuţii în fotometrie (a construit, printre altele, fotometrul meridian), fotografie şi spectroscopie stelară.

PICKERING, William Henry (1858-1938), astronom american. Frate cu E.Ch. Pickering. Cel dintîi care a obţinut fotografii ale planetei Marte (1888). A descoperit un satelit al lui Saturn şi a dedus (1919) existenţa planetei Pluto.

PICKFORD, Mary (1893-1979), actriţă americană de film. Supranumită "logodnica Americii". Remarcabilă în filmele: *Convorbirea telefonică misterioasă, Copilă răsfăţată, Cocheta, Femeia îndărătnică*. Premiul Oscar (1929; onorific, 1975).

PICO DELLA MIRANDOLA, Giovanni (1463-1494), umanist italian. Membru în Academia Platoniciană din Florenţa. Erudit de mare deschidere filozofică, autorul unei opere formate din 900 de teze în care prezintă teologia creştină drept o sinteză a tuturor tradiţiilor spirituale, lucrare ce se constituie într-o apologie a demnităţii şi libertăţii umane (*Despre demnitatea omului*). Neobişnuita sa erudiţie i-a transformat numele într-un simbol al cunoaşterii nelimitate.

PICO DE TEIDE, vulcan activ în arhipelagul Canare. Alt.: 3718 m. Ultima erupţie a avut loc în anul 1909.

PICON, Gaëtan (1915-1976), eseist şi critic literar francez. Eseuri care s-au bucurat de un mare succes (*Scriitorul şi umbra sa, Admirabilul cutremur al timpului*), sinteze (*Panorama noii literaturi franceze*) şi monografii critice (*Lectura lui Proust, André Malraux*).

PICOT, Auguste Émile (1844-1918), filolog francez. Contribuţii la cercetarea şi studierea literaturii române vechi şi a folclorului românesc (*Cîntecele populare ale românilor din Serbia, Note biografice şi bibliografice asupra lui Antim Ivireanul*).

PIECK, Wilhelm (1876-1960), om politic german. Unul dintre fondatorii Partidului Comunist din Germania (1918). Membru al Comitetului Executiv al Internaţionalei Comuniste (1928-1943). Preşedinte al fostei Republici Democrate Germane (1949-1960).

PIEMONTE, regiune în N-V Italiei, pe cursul superior al Padului: 25,4 mii km^2; 4,29 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Torino*. Ind. de automobile, textilă, chimică, a cauciucului. Producţii agricole importante şi variate (orez, legume şi fructe, viticultură). Creşterea bovinelor. Turism dezvoltat (Acqui Terme, Bardonecchia, Sestriere). Nucleu al statelor Casei de Savoia, Piemontul a fost anexat de Franţa în 1799 şi redat regelui Victor Emmanuel I în 1814-1815.

PIEMONTUL GETIC, întins piemont în S Carpaţilor Meridionali, cuprins între Subcarpaţii Getici, Dîmboviţa, Cîmpia Română şi Dunăre. Se disting două sectoare principale: sectorul piemontan deluros (în N) cu altitudinea între 500 şi 600 m şi sectorul cîmpiei colinare (în S) cu altitudinea de 200-300 m. Fluviul Olt desparte Piemontul Getic în două: *Piemontul Getic oltean* (în V) şi *Piemontul Getic muntean* (în E). Resurse de petrol şi de cărbune (bazinul Rovinari-Motru). Cunoscut şi sub numele de *Podişul Getic, Platforma Getică*.

PIEMONTURILE VESTICE, unitate de relief în V României, între Carpaţii Occidentali (la E) şi Cîmpia de Vest (la V), Dunăre (la S) şi Someş (la N), cu aspect de cîmpie înaltă colinară cu uşoară înclinare spre V.

Alexandru Philippide

Édith Piaf

Jean Piaget

Auguste Piccard

Altitudinea între 500 şi 600 m, la contactul cu muntele şi 150-200 m, la trecerea spre cîmpie. Formată din sectoarele: *Piemonturile bănăţene* (între Dunăre şi Mureş), *Piemonturile crişene* (zonă de tranziţie între Munţii Apuseni şi Cîmpia de Vest), *Dealurile Silvaniei*. Cunoscută şi sub numele de *Dealurile Vestice*.

PIERCE, Franklin (1804-1869), om politic american. Reprezentant al democraţilor, preşedinte al SUA (1852-1856).

PIERCE, John Robinson (n. 1910), inginer american. Contribuţii în domeniul electronicii, care au condus la proiectarea sateliţilor pentru telecomunicaţii.

PIERNÉ, Gabriel (1863-1937), dirijor şi compozitor francez. A dirijat Concertele Colonne şi Baletele Ruse ale lui Deaghilev. Creaţia sa muzicală ilustrează mai multe genuri: opere, operete (*Cu dragostea nu-i de glumit, Fragonard*), balete, muzică simfonică, oratorii (*Cruciada copiilor*).

PIERO DELLA FRANCESCA (PIERO DEI FRANCESCHI) (c. 1416-1492), pictor şi teoretician de artă italian. Elev al lui Masaccio şi D. Veneziano. Unul dintre cei mai fervenţi căutători şi teoreticieni ai formei, spaţiului şi culorii din pictura de la mijlocul sec. 15. Autor al unui tratat de geometrie şi perspectivă. Opera sa, caracterizată prin măreţie, puritate şi armonie, a influenţat profund întreaga Renaştere italiană (*Naşterea lui Iisus, Biciuirea lui Hristos, Legenda crucii*).

PIERO DI COSIMO (1462-1521), pictor italian.Creaţie în care domină portretele (*Simonetta Vespucci*) şi temele de inspiraţie mitologică (*Marte, Venus şi Amor, Moartea lui Procris*), marcate de o sensibilitate tensionată.

Piero della Francesca, *Pictura de altar Montefeltro*

PIÉRON, Henri (1881-1964), psiholog francez. Contribuţii la dezvoltarea psihologiei ştiinţifice (*Tratat de psihologie aplicată*). Preocupări în domeniul docimologiei şi al orientării profesionale (*Examen şi docimologie*).

PIERRE, oraş în SUA, pe Missouri, capitala statului Dakota de Sud; 12 mii loc. Industrii.

PIERSIC, Florin (n. 1936, Cluj), actor român de teatru şi de film. Roluri de succes la marele public pe scenă (*Orfeu în infern* de Tennessee Williams, *Oamenii şi şoarecii* de J.Steinbeck, *Năpasta* de I.L.Caragiale) şi mai cu seamă în filme (*Haiducii lui Şaptecai, Drumul oaselor*).

PIETERMARITZBURG, oraş în E Republicii Africa de Sud, centrul ad-tiv al provinciei Natal; 114 mii loc. Centru comercial şi industrial. Universitatea "Natal".

PIETRELE DOAMNEI, stîncă în masivul Rarău, sub forma unei prisme triunghiulare. Lipsită de vegetaţie pe pereţii abrupţi. Monument al naturii. Conform unei legende, numele i-a fost dat de domnul Petru Rareş (în jurul anilor 1541-1546), cînd acesta a încurajat construirea unei biserici în apropiere (în cadrul mănăstirii Rarău, unde, în 1538, se ascunsese soţia sa, Elena Doamna, cu copiii).

PIETRICICA, culme deluroasă în Subcarpaţii Moldovei, între Bistriţa şi Trotuş. Alt. max.: 746 m.

PIETROASELE, comună în judeţul Buzău. Centru viticol. Pe teritoriul ei, au fost scoase la iveală ruinele unui castru roman şi un tezaur din epoca migraţiei popoarelor, cunoscut sub numele de "Cloşca cu puii de aur" sau "Tezaurul de la Pietroasa" şi atribuit regelui vizigot Atanaric (sec. 4). Ruinele cetăţii lui Negru-Vodă. Satul omonim apare menţionat documentar din 1523.

PIETROSUL, vîrf în N Munţilor Bistriţei. Alt.: 1791 m.

PIETROSUL, vîrf în partea central-nordică a munţilor Călimani. Alt.: 2100 m.

PIETROSUL, vîrf în N Munţilor Rodnei. Alt.: 2303 m. Cel mai înalt vîrf din Carpaţii Orientali. Staţie meteorologică. Cunoscut şi sub numele de *Pietrosul Rodnei* sau *Pietrosul Mare*.

PIETROSUL BARDĂULUI, vîrf în N-E Munţilor Maramureşului. Alt.: 1850 m.

PIETROŞANI, comună în judeţul Argeş. Biserică din 1795 şi culă construită în 1822 (în satul Retevoieşti).

PIETROŞIŢA, comună în judeţul Dîmboviţa. Muzeu de istorie şi etnografie. Centru de artă populară. Biserică (1765-1767); primărie (1877); case vechi (sec. 18-19).

PIGALLE, Jean-Baptiste (1714-1785), sculptor francez. Sculpturi în care se îmbină elemente rococo cu elemente clasiciste (scene mitologice, monumentul funerar al mareşalului Mauriciu de Saxa din Strasbourg, bustul lui Diderot etc.).

PIGMALION, sculptor grec din insula Cipru. Potrivit legendei, a realizat o statuie reprezentînd o femeie atît de frumoasă (Galateea), încît s-a îndrăgostit el însuşi de ea. La rugăminţile lui, Afrodita a însufleţit-o pentru ca Pigmalion să o poată lua de soţie.

PILAT DIN PONT (PONTIUS PILATUS), procurator roman al Iudeii (26-36 d.Hr.). Înlăturat din funcţie după masacrul samaritenilor (36 d.Hr.). Potrivit *Noului Testament*, în timpul administraţiei sale a avut loc procesul şi condamnarea lui Iisus Hristos (33 d.Hr.).

PILÂTRE DE ROZIER, Jean François (1756-1785), aeronaut francez. Împreună cu François d'Arlandes, efectuează, la 21 nov. 1783, cu un aerostat, prima înălţare şi plutire în văzduh (c. 12 km în 25 min.). Ulterior, în încercarea de a traversa Pas de Calais (Marea Mînecii) a pierit în flăcări.

PILCOMAYO, rîu în America de Sud, afluent al rîului Paraguay, la Asunción; 1200 km. Izvorăşte din E podişului Puna, din Anzii Centrali, şi traversează Cîmpia Gran Chaco. Separă Argentina de Paraguay. Parţial navigabil în anotimpul cald.

PILIUŢĂ, Constantin (n. 1929, Botoşani), pictor român. Compoziţii cu tematică diversă (*Bobîlna, 1907*). Portretist, tălmăceşte plastic stări sufleteşti şi valori morale (*Autoportret, Şt.Luchian, N.Iorga, T.Vianu*). Flori şi naturi moarte în culori explozive. Scenograf; autor de lucrări monumentale; ilustrator de carte.

Constantin Piliuţă, *Flori*

PILLAT, Ion (1891-1945; n. Bucureşti), poet român. A frecventat cenaclul condus de Al.Macedonski. A făcut parte din cercul Gîndirea. Versuri de factură parnasiană şi simbolistă (*Visări păgîne, Eternităţi de o clipă*), apoi tradiţionaliste, dominate de sentimentul peisajului şi de magia amintirii (*Pe Argeş în sus*). Evoluează spre o poezie de viziune neoclasică (*Scutul Minervei, Ţărm pierdut, Poeme într-un vers, Caietul verde*). Eseuri (*Tradiţie şi literatură, Portrete lirice*); în colaborare cu Perpessicius, întocmeşte *Antologia poeţilor de azi*. Traduceri din Baudelaire, Paul Valéry, Goethe, T.S.Eliot. Premiul Naţional de poezie (1936). Membru corespondent al Acad. Rom.

PILLAT, Dinu (1921-1975; n. Bucureşti), scriitor român. Fiu al lui Ion Pillat. Romane (*Moarte cotidiană*). Monografii (*Ion Barbu*). Studii de literatură română şi universală (*Romanul de senzaţie în literatura română din a doua jumătate a sec. al XIX-lea, Dostoievski în conştiinţa literară românească*).

PILLNITZ, localitate în Germania (Saxonia), azi, parte a oraşului Dresda. Biserică din sec. 18. Noul Palat care găzduieşte, din 1945, Galeria de pictură Dresda. — **Declaraţia de la ~**, declaraţie semnată la 27 aug. 1791 de împăratul Leopold II al Austriei şi regele Frederic Wilhelm II al Prusiei, prin care ameninţau Franţa revoluţionară cu intervenţia, dacă nu este repus în drepturi regele Ludovic XVI.

PILON, Germain (c. 1535-1590), sculptor francez. Sculptură funerară (mausoleul familiei de Valois, la Saint-Denis, monumentul lui Henric II şi al Caterinei de Medici), por-

trete (statuia cancelarului R. de Biragues), care vădesc inclinaţia spre realismul Renaşterii. Monede şi medalii.

PIŁSUDSKI, Józef (1867-1935), mareşal şi om politic polonez. Unul dintre liderii Partidului Socialist Polonez. Şef al statului (1918-1922), principalul artizan al independenţei Poloniei. Pentru securitatea statului primejduit de Rusia sovietică, a încheiat alianţe cu Ucraina; a învins Armata Roşie pe Vistula (1920). În 1926, a preluat iar puterea şi a guvernat autoritar.

PIMEN GEORGESCU (1857-1934; n. Proviţa de Sus, jud. Prahova), mitropolit român. Episcop al Dunării de Jos (1902-1909), mitropolit al Moldovei (1909-1934). A organizat spitale pentru răniţi în incinta mănăstirilor, în primul război mondial. Cuvîntări bisericeşti. Amintiri de război. Membru de onoare al Acad. Rom.

PINAR DEL RÍO, oraş în V Cubei; 95 mii loc. Nod de comunicaţii. Expl. de minereuri de cupru. Centru comercial şi industrial. Turism.

PIND (Munţii Pindului) (gr. **PÍNDOS**), lanţ muntos în V Greciei, întinzîndu-se de la N-V (de la graniţa cu Albania) spre S-E, pînă în apropiere de istmul Corint. Lungime: c. 797 km. Lăţime: c. 50 km. Alt. max.: 2650 m. Constituie o prelungire a Alpilor Dinarici. Păduri de conifere. Potrivit legendei, aici locuiau muzele.

PINDAR (c. 518-c.438 î.Hr.), poet grec. A compus poezii pentru diferite ocazii ilustrînd specia odei corale. S-au păstrat doar cele în cinstea învingătorilor la Jocurile Panelenice. Opera sa a fost redescoperită de Ronsard, Milton şi Hölderlin.

PINEL, Philippe (1745-1826), medic francez. Considerat întemeietorul psihiatriei moderne. A găsit noi metode noi de tratament pentru bolnavii psihic, în special pentru alienaţii mintal în stare de agitaţie.

PINOCHET UGARTE, Augusto (n. 1915), general şi om politic chilian. A condus lovitura militară din 1973 prin care preşedintele Salvador Allende a fost înlăturat. Preşedinte al Republicii (1974-1990). Regim dictatorial.

PINOS (Insula ~) v. **Juventud (Insula ~)**.

PINTER, Harold (n. 1930), dramaturg englez. Reprezentant al teatrului absurdului (*Îngrijitorul, Timpuri vechi, Pămîntul nimănui, Trădare*). Scenarii pentru filme (*Servitorul, Accident, Iubita locotenentului francez*).

PINTILIE, Lucian (n. 1933, Tarutino, azi Ucraina), regizor român. Spectacole-eveniment, de mare forţă a sugestiei (*Revizorul* de N.V.Gogol, *D-ale carnavalului* de I.L.Caragiale, *Livada cu vişini* de A.P.Cehov). Filme în care subtilitatea şi simţul comicului enorm (cu explozii de grotesc) coexistă (*Reconstituirea, De ce bat clopotele, Mitică?, Balanţa, O vară de neuitat*).

Luigi Pirandello

Nikolai Pirogov

PINTO DA COSTA, Manuel (n. 1938), om politic din São Tomé şi Príncipe. Secretar general al Mişcării de Eliberare (din 1970). Primul preşedinte al ţării după declararea independenţei (1975-1991).

PINTURICCHIO (*Bernardino di Betto*, zis *il ~*; c. 1454-1513), pictor italian. Elev al lui Perugino. Ample decoraţii murale (*Încoronarea Fecioarei, Adoraţia magilor, Bunavestire*, fresce în Capela Sixtină, în biserica Santa Maria del Popolo din Roma şi în catedrala din Siena). Preferinţă pentru motive decorative şi colorit aprins.

Pinturicchio, *Buna-vestire*

PINZA, Ezio (1892-1957), bariton italian. Celebru pentru interpretarea rolurilor Don Giovanni, Figaro şi Boris Godunov. A cîntat la Scala din Milano şi, peste 20 de ani, la Metropolitan Opera din New York.

PINZÓN, Vicente Yáñez (c. 1460-1524), navigator spaniol. Frate cu un alt navigator, Martin Alonso Yáñez Pinzón (1440-1493). A descoperit coasta Braziliei (1500) şi a luat parte la expediţia lui Díaz de Solis (1508-1509), explorînd ţărmurile atlantice ale Americii Centrale (peninsula Yucatán, golful Honduras, estuarul Rio Honduras, estuarul Rio de la Plata, pe care nu l-a identificat).

PIPPIDI, Dionisie M. (1905-1993; n. Craiova), arheolog, epigrafist şi istoric român. Prof. univ. la Bucureşti. Director al Institutului de Arheologie din Bucureşti. Specialist în istoria antică şi în epigrafie greco-romană (*Formarea ideilor literare în antichitate, Contribuţii la istoria veche a României, Studii de istorie a religiilor antice*). A studiat istoria coloniilor greceşti din Dobrogea. Membru al mai multor academii şi institute din străinătate. Acad.

PIR, comună în judeţul Satu Mare, pe rîul Ier. Urmele unei aşezări din epoca bronzului, aparţinînd Culturii Otomani (sec.19-13 î.Hr.). Biserică (sec. 15).

PIRAM şi TISBE (în mitologia romană), tineri îndrăgostiţi, cărora părinţii le-au interzis să se vadă. Ajungînd la locul secret de întîlnire, Piram a găsit vălul fetei sfîşiat de o leoaică şi şi-a pus capăt zilelor, crezînd-o moartă. Ieşind din ascunzătoare, Tisbe s-a străpuns şi ea cu sabia iubitului. Mitul apare în *Metamorfozele* lui Ovidiu.

PIRANDELLO, Luigi (1867-1936), scriitor italian. Poet, eseist (*Umorul*), prozator (romanul *Răposatul Mattia Pascal*). În teatru manevrează conflictele dintre aparenţă şi realitate, speculînd asupra identităţii personajelor (*Liola, Gîndeşte-te, Giacomino!, Dar nu-i ceva serios, Henric al IV-lea, Şase personaje în căutarea unui autor*). A influenţat dramaturgia sec. 20, în special literatura existenţialistă (J.P. Sartre şi E.Ionescu). Premiul Nobel (1934).

PIRANESI, Giovanni Battista (1720-1778), gravor şi arhitect italian. Acvaforte, într-o proiecţie fantastică (*Vederi din Roma, antichităţi romane, Trofee*). Capodopera sa este ciclul *Carcerele*. Lucrările sale au fost surse de inspiraţie pentru reprezentanţii romantismului.

PIRENNE, Henri (1862-1935), istoric belgian. Prof. univ. la Gand. Lucrări de istorie economică şi socială a evului mediu (*Istoria Belgiei*, 7 vol., *Istoria Europei*). Monografii (*Mahomed şi Carol cel Mare*).

PIREU (gr. **PEIRAIEUS, PIREÉFS**), oraş în S Greciei peninsulare, port la golful Egina, în conurbaţia Atenei; 169,2 mii loc. Şantiere navale. Centru comercial şi financiar. Locul pentru construirea oraşului a fost ales de Temistocle. A cunoscut o deosebită dezvoltare în timpul lui Pericle (sec. 5 î.Hr.).

PIRINEI, sistem muntos în S-V Europei, la graniţa dintre Franţa şi Spania. Situat între golful Biscaya şi Marea Mediterană; 435 km. Zona centrală este alcătuită din şisturi cristaline, mărginită de calcare şi fliş. Mai abrupt este versantul de N. Alt. medie: 2500-3000 m. Alt. max.: 3404 m. După caracterele morfologice se împart în: *Pirineii vestici*, cu altitudini mijlocii, *Pirineii centrali*, cei mai înalţi, cu forme alpine şi gheţari, şi *Pirineii estici*, cu culmi alungite despărţite de depresiuni intramontane. Climă montană temperată, cu influenţe mediteraneene în S. Rîurile care străbat munţii sînt Garonne şi Adour în Franţa şi Ebro în Spania. Păduri şi păşuni alpine. Expl. de minereuri de fier, mangan, cobalt, nichel, bismut, bauxită, marmură. Izvoare minerale în nord. Turism. Explorarea munţilor a început încă din sec. 16.

PIRIN-PLANINA, masiv muntos în S-V Bulgariei, între văile Mesta şi Struma. Lungime: c. 70 km. Alt. medie: 1600-2000 m. Alt. max.: 2914 m. Păduri de conifere, stejar şi fag.

PIRNA, oraş în Germania (Dresden), pe fluviul Elba; 49,7 mii loc. Industrii (instrumente muzicale). Castel din sec. 16. Staţiune balneară.

PIROBORIDAVA, davă geto-dacică. Potrivit izvoarelor istorice, era situată pe Siret. Identificată cu aşezarea de la Poiana (com. Nicoreşti, jud. Galaţi), unde s-a descoperit o aşezare geto-dacică din sec. 4-2 î.Hr..

PIROGOV, Nikolai Ivanovici (1810-1881), chirurg rus. Unul dintre pionierii chirurgiei moderne. A introdus o serie de procedee operatorii originale. Autor al unui atlas anatomic.

PIRON (PYRRHON) (c. 360-c. 270 î.Hr.), filozof grec. A deschis o şcoală proprie de filozofie în oraşul natal (Elis). Influenţat de Democrit şi de ideile Şcolii cirenaice, a fondat scepticismul ca doctrină filozofică independentă. Susţine, ca atitudine filozofică, totala abţinere şi indiferenţă, recomandînd *ataraxia*

(liniştea) şi deviza "nu hotărăsc nimic".

PIRU, Alexandru (1917-1993; n. Mărgineni, jud. Bacău), istoric şi literar român. Prof. univ. la Bucureşti şi Craiova. Discipol al lui G.Călinescu. Cu precizie analitică şi erudiţie a amănuntului a abordat în egală măsură toate perioadele literaturii, de la perioada veche la cea contemporană. Monografii (*G.Ibrăileanu*), sinteze (*Literatura română veche, Literatura română premodernă, Panorama deceniului literar românesc 1940-1950, Poezia românească contemporană*, 2 vol., *Istoria literaturii române de la început pînă azi*). Culegeri de articole (*Varia*). Romanul *Cearta*.

PIRUM, cetate geto-dacică neidentificată. Potrivit izvoarelor antice, se afla în zona centrală a teritoriului actual al României.

PIRUS (PYRRHOS) (318-272 î.Hr.), rege al Epirului (306-302, 297-272 î.Hr.). Înfrînge pe romani la Heracleea (280 î.Hr.) şi Ausculum (279 î.Hr.). Debarcă (278 î.Hr.) în Sicilia, în ajutorul cetăţilor greceşti asediate de cartaginezi. Înfrînt de armata romană la Beneventum (275 î.Hr.).

PISA, oraş în Italia (Toscana), pe Arno, în apropiere de Marea Ligurică; 104,3 mii loc. Nod de comunicaţii. Construcţii aeronautice. Ceramică, porţelanuri. Universitate (1343). Muzee (colecţie de sculptură toscană din sec. 12-15). Turism. Atracţia oraşului este Turnul înclinat (sec. 11-12). Domul (sec. 11-14), Baptisteriul (sec. 12-14), cimitirul (Campo Santo) din sec. 13, biserica San Domenico (cu fresce de B.Gozzoli, sec. 14). — Colonie romană. Important centru comercial şi maritim (din sec. 9). Supremaţie pe mare generatoare de conflicte (sec. 11-13). Învins de Genova (1284), iar mai tîrziu de Florenţa (1406). Aici a avut loc, în 1409, Conciliul Ecumenic care l-a ales ca papă pe Alexandru V. A intrat în componenţa Italiei în 1860, împreună cu Toscana.

PISANELLO (*Antonio Pisano*, zis *il* ~; c. 1395-c.1455), pictor şi medalist italian. Elev al lui Gentile da Fabriano. Fresce (*Sf. Gheorghe eliberînd prinţesa*, în Palatul Dogilor din Veneţia). Număr impresionant de desene (*Lionello d'Este, Ginevra d'Este*) şi compoziţii de şevalet (*Vînătoarea Sf. Hubert*). Detalii realiste. A îmbinat stilul gotic cu cel renascentist. Medalii (*Împăratul Ioan VIII Paleolog*).

Pisanello, *Fecioara cu prepeliţa*

PISANO, Andrea (pe numele adevărat *Andrea da Pontedera*; c.1290-c.1348), sculptor şi arhitect italian. Reprezentant al stilului gotic. A construit Catedrala din Orvieto. Basoreliefuri pe baptisteriul şi pe campanila Domului din Florenţa. Sculpturi în bronz şi în marmură.

PISANO, Giovanni (c. 1250-c. 1314), arhitect şi sculptor italian. Fiu al lui Nicola Pisano. A lucrat împreună cu tatăl său la fîntîna din piaţa din Perugia. Statui, de factură gotică, pentru faţada Catedralei din Siena, amvonul Catedralei din Pisa etc. Opera lui a dominat sculptura italiană şi a influenţat arta europeană.

PISANO, Nicola (c.1220 - c.1283), sculptor italian. A întemeiat la Pisa prima mare şcoală de sculptură italiană. A asimilat stilul clasic şi a realizat o sinteză originală a sculpturii bizantine şi a goticului francez. Basoreliefuri (baptisteriul din Pisa).

PISCATOR, Erwin (1893-1966), regizor de teatru şi teoretician german. Iniţiator al teatrului politic. Împreună cu B.Brecht a fundamentat teatrul epic, recurgînd la noi tehnici scenice. Viziune expresionistă (*Aventurile bravului soldat Švejk* de Brecht, *Muştele* de Sartre). Eseuri (*Teatrul politic*).

PISCUL CRĂSANILOR, înălţime care domină Valea Ialomiţei în apropierea satului Crăsani, comuna Balaciu (jud. Ialomiţa). Aici s-au descoperit urmele unei aşezări getodacice de la sfîrşitul celei de-a doua perioade a epocii fierului (sec. 3 î.Hr.).

PISISTRATE (PEISISTRATOS), tiran al Atenei (560-527 î.Hr.). A pus bazele hegemoniei ateniene din sec. 5 î.Hr. A încurajat comerţul, agricultura, artele. A construit temple, a instaurat cultul lui Dionysos şi a favorizat Jocurile Panatenaice.

PISSARRO, Camille (1830-1903), pictor francez. Exponent al impresionismului. Discipol al lui Corot. Tablouri în care evocă poezia peisajului rustic (*Acoperişuri roşii*) sau privelişti urbane (*Efect de noapte, bulevardul Montmartre*). În a doua parte a activităţii, e atras de neoimpresionism.

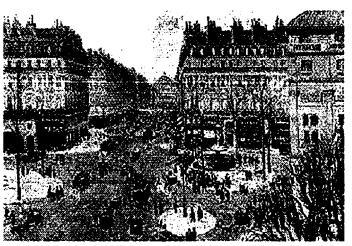

Camille Pissarro, *Piaţa Teatrului Francez*

PISTARINO, Geo (n. 1917), istoric italian. Prof. univ. la Genova. A înfiinţat Institutul de Medievistică, al cărui director a fost pînă în 1989. A format o remarcabilă şcoală de specialişti în domeniul paleografiei latine. Ediţii de documente medievale, multe privind şi istoria Mării Negre.

PISTOIA, oraş în Italia (Toscana), în apropiere de Florenţa; 87,2 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Catedrală romanică (sec. 12-13) cu sculpturi de Giovanni Pisano; baptisteriu proiectat de Andrea Pisano (sec. 14), edificii civile (Palatul Comunal - sec. 13-14; Pretoriul - sec. 14). Turism. În antichitate, *Pistoria*. Aici a fost învins (62 î.Hr.) Catilina de armata senatorială. Anexat de Florenţa în sec. 14, devine parte a Ducatului Toscana în 1530. În această localitate s-a construit arma care s-a numit pistol, de la numele oraşului (sec. 16).

PISTOIA, Cino da (1270-1337), poet italian. Versuri elegante (*Canzoniere*), în maniera "dulcelui stil nou".

PITAGORA (PYTHAGORAS) (c. 560 - c. 500 î.Hr.), matematician şi filozof grec. A trăit în Italia de Sud, la Crotona. Întemeietorul Şcolii pitagoreice. I se atribuie descoperirea tablei de înmulţire şi a teoremei care îi poartă numele. În astronomie, a intuit că Pămîntul este o sferă care se roteşte în jurul propriei sale axe. Scrierile sale nu s-au păstrat, de aceea descoperirile şi ideile lui nu pot fi deosebite cu certitudine de cele ale discipolilor. Ideile lui Pitagora i-au influenţat pe Platon, Euclid şi Aristotel.

PITCAIRN (Insulele ~), grup de patru insule (Pitcairn, Henderson, Ducie, Oeno) în S Oceanului Pacific, la S-E de Tahiti; 37,4 km^2. Singura insulă locuită este Pitcairn; 4,52 km^2; 66 loc. Oraş pr.: Adamstown. Insule de origine vulcanică şi coraligenă. Climă tropicală. Agricultură. Pescuit. Descoperite în 1767 de Robert Pitcairn, nelocuite pînă în 1790, cînd debarcă aici cîţiva răsculaţi de pe vasul "Bounty" şi 18 tahitieni. Colonie britanică (1838). Administrate pînă în 1970 împreună cu Insula Fiji. Activitatea legislativă şi cea executivă sînt exercitate de guvernator (înaltul comisar britanic în Noua Zeelandă) şi de Consiliul Insulelor.

PITCH LAKE, lac în S-V insulei Trinidad (Marea Caraibilor); c. 46 ha. Singurul depozit natural de asfalt exploatat din lume.

PITEAS (PYTHEAS) (sec. 4 î.Hr.), navigator şi geograf grec. A explorat coastele de-a lungul Iberiei, Galiei, Britaniei, pînă la Marea Nordului. Autor al lucrării *Despre Ocean* (pierdută), în care relatează călătoria. A explicat fenomenul mareelor prin influenţa Lunii.

PITEOS (PYTHEOS) din Priene (sec. 4 î.Hr.), arhitect grec. Reprezentant al arhitecturii ioniene. A participat la construirea Mausoleului din Halicarnas.

PITEŞTI, municipiu în partea central-sudică a României, pe valea Argeşului, reşedinţa judeţului Argeş; 185,6 mii loc. Important centru industrial şi nod de comunicaţii. Hidrocentrală. Construcţii de automobile (Dacia). Petrochimie. Universitate. Teatru dramatic (înfiinţat în 1852) şi teatru de păpuşi. Muzee (de istorie, de artă contemporană, de artă populară; complexul muzeal al familiei Golescu). Ruinele Curţii Voievodale (1359). Biserica Buna-Vestire (c. sec. 16, cu picturi murale din sec. 17); biserica Precista (sec. 16, refăcută în sec. 17 şi 19); biserica Sf. Gheorghe sau Domnească (1656), pe lîngă care a funcţionat, în sec. 17-19, o şcoală domnească; schitul Trivale (1674, refăcut în sec. 18 şi 19); case vechi de tîrgoveţi. Festivalul folcloric "Simfonia lalelelor" (din 1977). Tîrg anual de maşini şi utilaje agricole (din 1992). Grădină zoologică. — După cucerirea romană, a făcut parte din provincia Moesia Inferior, apoi din provinciile Dacia Inferior

şi Dacia Malvensis. Urme ale unui castru roman pe linia de fortificaţii *Limes Transalutanus*. Menţionat documentar în 1385. Aşezat pe drumul urmat de negustorii din Sibiu spre Bucureşti, a cunoscut o dezvoltare accelerată, mai ales în sec. 16. În sec. 17, este consemnată existenţa unei Curţi Domneşti a lui Matei Basarab. Centru de sprijin al Revoluţiei de la 1848 din Ţara Românească.

PITEŞTI (Cîmpia Piteştiului sau Cîmpia Înaltă a Piteştiului), cîmpie situată în partea central-nordică a Cîmpiei Române, limitată la N de Dealurile Argeşului şi la S de cîmpia Găvanu-Burdea. Cîmpie înaltă, sub formă de evantai; alt. max.: 278 m. Fragmentată de rîurile Cotmeana, Teleorman, Mozacu, Neajlov.

PITIŞ, Marcela (n. 1916, Ploieşti), medic endocrinolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul terapeuticii bătrîneţii, al hormonilor şi obezităţii (*Hormonii*).

PITIUSAS (Insulele ~), arhipelag spaniol în V Mării Mediterane, la V de insulele Baleare; 760 km^2; 48 mii loc. Insule pr.: Ibiza şi Formentera. Relief colinar. Climat mediteranean. Viticultură. Pescuit.

PITMAN, Sir Isaac (1813-1897), fonetician englez. A inventat primul sistem de stenografiere, aplicat cu succes. Autor de manuale de stenografie. Fratele său, **Benjamin Pitman** (1822-1910), a introdus stenografia în SUA. A fondat un institut de cercetări la Cincinnati (Ohio). Pasionat şi de gravura în lemn.

PITOËFF, Georges (1884-1939), actor şi regizor francez de teatru de origine rusă. Stabilit la Paris, a montat şi a interpretat, împreună cu soţia sa, Ludmila Pitoëff (1895-1951), numeroase piese contemporane. A impus pe scenele pariziene pe Cehov, Pirandello, Ibsen.

PITON (în mitologia greacă), balaur uriaş, ucis de Apolo, la Delfi. În amintirea acestei lupte legendare, aici se organizau, din patru în patru ani, Jocurile Pitice.

PITOT, Henri (1695-1771), fizician şi hidrotehnician francez. Inventatorul unui aparat (*tubul Pitot*) pentru măsurarea presiunii şi a vitezei de curgere a fluidelor.

PITT, William, Junior (1759-1806), om politic englez. Fiul al lui William Pitt Senior. Lider al "noilor tory" (conservatori moderaţi). Prim-ministru (1783-1801, 1804-1806). Unul dintre principalii organizatori ai coaliţiilor statelor europene împotriva Franţei. A impus un regim autoritar şi a reprimat răscoala din Irlanda, încorporînd teritoriul acesteia la Marea Britanie (1801). Rol important în războaiele napoleoniene. Pe plan intern, a modernizat politica fiscală.

PITT, William, Senior, conte de Chatham (1708-1778), om politic englez. Lider al Partidului Whig (liberal); de mai multe ori ministru şi prim-ministru (1766-1768). Artizanul victoriei Angliei în Războiul de 7 Ani şi al lărgirii imperiului colonial în Canada şi India.

PITTARD, Eugène (1867-1962), antropolog elveţian. Prof. univ. la Geneva. Lucrări de paleoantropologie şi antropologie morfologică; studii privind populaţiile din Peninsula Balcanică şi de pe teritoriul României. Cercetări asupra Culturii Cucuteni.

PITTI, familie nobiliară florentină. A exercitat o puternică influenţă în Florenţa (sec. 14-15). Din iniţiativa lui Luca Pitti (1394-1472), a început construcţia celebrului palat Pitti, azi muzeu.

PITTI (Palatul ~), unul dintre cele mai mari muzee din Florenţa. Construcţia a început în 1458, ca reşedinţă a lui Luca Pitti, sub conducerea lui Brunelleschi. Ducele Cosimo de Medici a cumpărat palatul în 1549. Pe parcursul anilor, i s-au adăugat două noi aripi şi un coridor care îl unea cu palatul Uffizi. Pentru scurt timp, a fost şi reşedinţa regelui Victor-Emmanuel II. Adăposteşte cinci muzee cu colecţiile Medici, Galleria Palatina cu picturi din Renaştere, artă italiană din sec. 19 şi o colecţie de trăsuri.

PITTSBURGH, oraş în N-E SUA (Pennsylvania), port pe canalul Ohio; 2,24 mil. loc. (cu suburbiile). Nod de comunicaţii. Aeroport. Centrală atomoelectrică. Mari întreprinderi siderurgice (uzine ale firmei "US Steel Corporation"). Universităţi (dintre care una din 1787). Orchestră simfonică. Muzee. La început a fost un fort construit de francezi, preluat în 1758 de englezi, care l-au numit *Fort Pitt*, în onoarea lui William Pitt Junior. Dezvoltare industrială rapidă. Cunoscut ca unul dintre cele mai importante centre siderurgice la sfîrşitul sec. 19.

PIUARIU-MOLNAR, Ioan (1749-1815; n. Sadu, jud. Sibiu), medic şi filolog român. Profesor de oftalmologie la Şcoala Medico-Chirurgicală din Cluj. Specializat în chirurgia ochiului. Adept al mişcării iluministe, a participat la redactarea memoriului *Supplex Libellus Valachorum*. A editat prima publicaţie ştiinţifică medicală românească, "Sfătuire către studenţii în chirurgie". Autorul celei dintîi gramatici româno-germane, al unei istorii universale şi al unui dictionar român-german. S-a preocupat de îmbogăţirea vocabularului ştiinţific românesc.

PIUS, numele mai multor papi. Mai importanţi: — **Pius II** (*Enea Silvio Piccolomini*; 1405-1465), papă (1458-1464). A încercat să restabilească autoritatea papală şi să organizeze o cruciadă antiotomană. Important prin scrierile sale literare (*Povestea a doi îndrăgostiţi*) şi istorice (*Despre Conciliul din Basel, Cosmographia*); *Epistole*, care cuprind cele mai vechi ştiri tipărite despre latinitatea limbii şi poporului român. — **Pius IX** (*Giovanni Maria Mastai Ferretti*; 1792-1878), papă (1846-1878). În perioada pontificatului său, Conciliul I Vatican a formulat dogma despre infailibilitatea Papei (1869). — **Pius XI** (*Achille Ratti*; 1857-1939), papă (1922-1939). În timpul său s-a semnat Acordul de la Laterano (1929), prin care se stabilea suveranitatea papală asupra Vaticanului şi neutralitatea statului clerical. A dat mai multe enciclice, prin care a condamnat totalitarismul şi rasismul. — **Pius XII** (*Eugenio Maria Giuseppe Giovanni Pacelli*; 1876-1958), papă (1939-1958). Figură controversată. Dorind să păstreze neutralitatea Vaticanului, hotărîtă de predecesorul său, s-a implicat personal în ajutarea evreilor în timpul celui de-al doilea război mondial.

PIZARRO, Francisco (1476-1541), conchistador spaniol. A participat la expediţia din Columbia. Împreună cu Vasco Núñez de Balboa a descoperit Oceanul Pacific (1513). După înfrîngerea incaşilor (1532-1533) şi suprimarea lui Atahualpa a instituit dominaţia spaniolă în Perú. A întemeiat Lima (1535). Asasinat.

PIZZETTI, Ildebrando (1880-1968), compozitor italian. Cunoscut pentru lucrările corale şi pentru opere (*Fra Gherardo, Ifigenia, Caliostro, La Figlia di Jorio*, pe textul lui G. d'Annunzio şi *L'Assassino nella Cattedrale*, pe textul lui T.S.Eliot). A compus muzică de cameră. Studii despre Paganini şi Bellini. Eseuri despre compozitorii contemporani.

PÎCLELE, masiv deluros în Subcarpaţii Buzăului, delimitat de văile rîurilor Sărăţel (la V), Buzău (la S) şi Slănic (la E). Alt. max.: 509 m (vîrful Pîclele Mari). Zonă împînzită de vulcani noroioşi, declarată (1924) rezervaţie ştiinţifică.

PÎNCOTA, oraş în judeţul Arad, în Cîmpia Aradului, pe canalul Matca; 7,4 mii loc. Fabrici de mobilă. Centru viticol. Ruinele unei cetăţi (sec.14). Han de poştă (sec. 18). Castel în stil baroc (sec. 19). Urme de locuire din neolitic. Menţionat documentar în 1202, cu numele *Villa Pankotha*.

PÎNGĂRAŢI, comună în judeţul Neamţ, pe rîul Bistriţa. Aici a funcţionat o staţiune de cercetări biologice şi hidrologice a Universităţii din Iaşi. Mănăstire (sec. 16, cu transformări din sec. 17 şi 19). Rezervaţie forestieră.

PÎNGĂRAŢI, lac de acumulare, pe cursul mijlociu al rîului Bistriţa, în comuna omonimă (jud. Neamţ); 153 ha.

PÎNGĂRAŢI (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Pîngăraţi, judeţul Neamţ. Atribuită lui Ştefan cel Mare; reconstruită de Alexandru Lăpuşneanu (1552-1558). Zid de incintă şi turn de piatră. Icoane (sec.16-17).

PÎRÎUL RECE, localitate componentă a oraşului Predeal. Staţiune climaterică. Trasee turistice spre cabanele din munţii Bucegi (Omul) şi din Clăbucetele Predealului (Trei Brazi). Teleschi.

PÎRVULESCU, Constantin (1890-1945; n. Ploieşti), astronom român. Prof. univ. la Cernăuţi, Cluj şi Timişoara. Studii de astronomie stelară (*Asupra roiurilor globuloase de stele şi relaţiile lor în spaţiu*).

PÎRVU MUTU (1657-1735; n. Cîmpulung), zugrav şi iconar român. Se formează ca artist în Bucovina. Îşi desfăşoară activitatea în Ţara Românească. Pictează biserici (Cotroceni, Mărgineni, Colţea, Sinaia, Fundenii Doamnei) şi icoane pentru familia Cantacuzinilor. Capodopera sa rămîne pictura din pronaosul bisericii Filipeştii de Pădure (1692), judeţul Prahova.

PLACE, Victor (1822-1875), diplomat francez. Consul al Franţei la Iaşi (1856-1863). Studii despre civilizaţia sumeriană. Susţinător al Unirii Principatelor.

PLANCK, Max Karl Ernst Ludwig (1858-1947), fizician german. Prof. univ. la Kiel şi Berlin. A întemeiat Institutul de Fizică Teoretică. A pus bazele mecanicii cuantice prin descoperirea unităţii fundamentale a energiei, cuanta (*constanta lui Planck*). Cercetări şi studii asupra radiaţiei termice (a stabilit legea de distribuţie spectrală a energiei), de termo-

dinamică şi fizică statistică. Descoperirile lui au stat la baza cercetărilor lui A.Einstein şi N.Bohr. Studii de filozofie a ştiinţei. Premiul Nobel (1918).

PLANTAGENET, dinastie de regi ai Angliei (1154-1399), întemeiată de Henric, conte de Anjou, ajuns rege al Angliei sub numele de **Henric II** (1154-1189). Istoria acestei dinastii este dominată de conflictul dintre Franţa şi Anglia. În sec. 15, s-a scindat în casele domnitoare rivale Lancaster şi York, care au purtat Războiul celor Două Roze. Dinastie urmată de cea a Tudorilor (1485).

PLANTÉ, Gaston (1834-1889), fizician francez. A inventat acumulatorul electric (1859).

PLATEEA, oraş în Grecia antică, în Beoţia. În timpul Războaielor Persane a ajutat trupele ateniene în lupta de la Maraton (490 î.Hr.). Locul marii victorii a grecilor conduşi de Pausanias asupra perşilor (479 î.Hr.). Distrus în 373 î.Hr. şi reconstruit de Alexandru cel Mare.

PLATFORMA SOMEŞEANĂ v. **Podişul Someşean**.

PLATON (427-347 î.Hr.), filozof grec. Unul dintre cei mai mari gînditori ai antichităţii. Discipol al lui Socrate. A înfiinţat, la Atena (c. 387 î.Hr.), în grădina lui Academos, prima şcoală filozofică, Academia. Dialogurile sale, în care protagonist este Socrate, caută răspunsul la întrebări esenţiale privind condiţia umană şi au rămas pînă astăzi covîrşitoare ca importanţă (*Banchetul, Fedon, Statul, Parmenide* ş. a.). În cele 29 de dialoguri, Platon dezvoltă un sistem filozofic complex. Adevărata realitate o constituie, pentru el, Ideile sau Formele, care există în sine, în afara spaţiului şi timpului; copiile sau umbrele degradate ale Ideilor ar fi lucrurile din realitatea sensibilă. Acestea din urmă, fiind într-o continuă curgere, în devenire, nu au deplină realitate, nu pot fi obiect al ştiinţei, ci numai al "opiniei" (*doxa*); adevărata ştiinţă se întemeiază pe "reamintirea" (*anamnesis*) Ideilor, pe care sufletul nemuritor al omului le-ar fi contemplat într-o existenţă anterioară. Platon este un maestru al dialogului şi unul dintre marii stilişti ai prozei din Grecia antică. Pentru el, cuvîntul (*logos*) este articularea gîndirii, aceasta fiind o temă centrală a dialogurilor. A pregătit terenul pentru constituirea logicii ca ştiinţă de către Aristotel. Filozofia sa a influenţat întreaga evoluţie ulterioară a idealismului. După închiderea Academiei, a continuat neoplatonismul, care a dominat întregul ev mediu. Filozoful Georgius Gemistus Pletho (c. 1355-1452) a introdus studierea lui Platon în Florenţa, iar Marsilio Ficino i-a tradus opera.

PLATON, Gheorghe (n. 1926, Buhuşi, jud. Neamţ), istoric român. Prof. univ. la Iaşi. Numeroase studii, articole şi volume despre istoria modernă a României (*Istoria modernă a României, Geneza revoluţiei române de la 1848, Unirea Principatelor*). Cercetări în domeniul demografiei istorice (*Populaţia oraşului Iaşi la jumătatea sec. al XVIII-lea pînă la 1859*). Acad.

PLATTE, rîu în SUA, afluent al lui Missouri; 1500 km (de la izvorul lui North Platte). Izvorăşte din Munţii Stîncoşi şi străbate Podişul Preriilor. Irigaţii. Explorat de francezi în 1739 şi de Stephen H.Long în 1820.

PLAUEN, oraş în Germania (Saxonia), pe rîul Elster; 73,9 mii loc. Centru comercial şi industrial. Bisericile Johanneskirche (sec. 12-16, restaurată în sec. 19) şi Lutherkirche (sec. 17); vechea primărie (sec. 15-16).

PLAUT (Titus Maccius Plautus) (c. 250-184 î.Hr.), poet latin. A influenţat comedia şi drama romantică din Renaştere pînă astăzi. Din cele 130 de piese s-au păstrat doar 21, cu subiecte inspirate din comedia nouă grecească (teatrul lui Menandru şi Filemon). Remarcabile prin verva dialogurilor şi seva populară a limbajului (*Amfitrion, Ulcica, Gemenii, Soldatul fanfaron, Odgonul*).

PLĂIEŞII DE JOS, comună în judeţul Harghita. Biserică romano-catolică (sec.14). Muzeu etnografic. Rezervaţie botanică.

PLĂMĂDEALĂ, Alexandru (1888-1940; n. Chişinău), sculptor şi pictor român. Prof. la Şcoala de Arte Plastice din Chişinău (azi, Colegiul de Arte Plastice "Alexandru Plămădeală"). Fondator al Pinacotecii municipale din Chişinău (1939). Sculptură figurativă în cadrul tradiţiei realiste (*Bustul poetului Alexie Mateevici, Bustul poetului Alexandru Donici, Monumentul lui Ştefan cel Mare*).

PLĂTĂREŞTI, comună în judeţul Călăraşi, pe rîul Dîmboviţa. Mănăstire ctitorită de Matei Basarab (1646), cu picturi murale, deteriorate în 1821. Repictată în 1972.

PLEHANOV, Gheorghi Valentinovici (1856-1918), teoretician marxist rus. Considerat părintele marxismului în Rusia. La început s-a alăturat mişcării narodnice. A fondat la Geneva grupul marxist rus "Eliberarea muncii". Numeroase lucrări în chestiunea materialismului istoric, dar şi în domeniul esteticii şi al istoriei. Deşi prieten al lui Lenin, s-a opus Revoluţiei bolşevice din 1917. A murit în exil.

PLEIADA, şcoală literară franceză din sec. 16, condusă de Pierre de Ronsard şi ai cărei membri erau Joachim Du Bellay, Antoine de Baïf, Rémy Belleau, Étienne Jodelle, Pontus de Tyard, J. de Peletier du Mans. În concepţia lor, literatura trebuia să ia ca model pe cea renascentistă, iar limba literară se cerea îmbogăţită şi valorificată.

PLEIADE (în mitologia greacă), cele şapte Nimfe, fiicele lui Atlas şi ale Pleionei. Transformate de Zeus într-o constelaţie. La romani se numeau *Vergiliae*.

PLEIADE, roi de stele din constelaţia Taurul, situat la c. 400 ani-lumină. Din cele c. 400 de stele, şapte se văd cu ochiul liber; numite după cele şapte nimfe din mitologie: Alcione (cea mai strălucitoare, magnitudine 3), Celena, Electra, Maia, Merope, Sterope şi Taigete. Numele popular: *Cloşca-cu-Pui*.

PLENIŢA, comună în judeţul Dolj. Colecţie muzeală de istorie şi arheologie. Vestigiile unei aşezări fortificate aparţinînd Culturii Coţofeni (2500-1800 î.Hr.). Rezervaţie forestieră. Sat menţionat documentar în 1383.

PLEŞOIU, comună în judeţul Olt, pe valea Oltului. Lac de acumulare; 837 ha. Hidrocentrală. Biserici (sec.18).

PLEVNA (bg. **PLEVEN**), oraş în N Bulgariei; 136 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Ind. petrochimică şi textilă.Centru comercial. Teatru al unor mari operaţiuni militare în timpul Războiului pentru Independenţă (1877-1878). Trupele turceşti, conduse de Osman-Paşa, adăpostite aici au fost asediate din aug. pînă în dec.1877. Mausoleu în memoria soldaţilor români căzuţi în luptă.

PLINIU CEL BĂTRÎN (Caius Plinius Secundus) (23-79 d.Hr.), istoric, filozof şi om de ştiinţă roman. Opere cu conţinut variat. Cunoscut pentru monumentala *Istorie naturală* (37 de cărţi), o enciclopedie adunînd cunoştinţe din geografie, zoologie, botanică, mineralogie, farmacologie. Considerat unul dintre cei mai de seamă savanţi ai antichităţii. A murit în timpul unei erupţii a Vezuviului.

PLINIU CEL TÎNĂR (Caius Plinius Caecilius Secundus) (c. 61-113 d.Hr.), scriitor şi om politic roman. Nepot al lui Pliniu cel Bătrîn. Demnitar în timpul împăraţilor Domiţian şi Traian. Cele zece cărţi de *Epistole* oglindesc viaţa societăţii romane din timpul său şi sînt o sursă de informaţie istorică.

PLISEŢKAIA, Maia Mihailovna (n. 1925), balerină rusă. Prim-balerină la Teatrul Mare (Bolşoi Teatr) din Moscova. Tehnică fluidă şi o rară expresivitate a gestului. Interpretări remarcabile în rolurile Odette-Odille din *Lacul lebedelor*, Zarema din *Fîntîna din Bahcisarai*, Quiteria din *Don Quijote*. S-a alăturat şi trupei de balet modern conduse de Maurice Béjart. Director artistic la Teatrul Naţional de Balet din Spania (1987).

PŁOCK, oraş în centrul Poloniei, pe Vistula; 125,3 mii loc. Mare rafinărie de petrol şi combinat petrochimic. Catedrală (sec. 12, refăcută ulterior) unde sînt înmormîntaţi regi ai Poloniei medievale.

PLOIEŞTI (Cîmpia Ploieştiului), cîmpie înaltă, parte componentă a Cîmpiei Române, între rîurile Cricov, la V, Ialomiţa, la S, şi Cricovul Sărat, la E. Alt. max.: 280 m. Vegetaţie de stepă. Culturi agricole.

PLOIEŞTI, municipiu în Cîmpia Ploieştiului, reşedinţa judeţului Prahova; 253,6 mii loc. Principal nod de comunicaţie. Important centru industrial, comercial şi cultural. Rafinării de ţiţei. Construcţii de utilaj petrolier. Institutul de Petrol şi Gaze (1967), azi Universitate; teatru, orchestră simfonică; muzee (al petrolului, de arte plastice, de istorie şi ştiinţe naturale). Muzee memoriale ("I.L.Caragiale", "Nichita Stănescu"); biblioteci. Biserica Sf. Nicolae (sec. 16), ctitorie a lui Mihai Viteazul, în ruine, refăcută în 1990. Biserica Sfinţii Voievozi (sec. 17), case vechi (casa Hagi Prodan, c. 1785), Şcoala Comercială, în stil neoclasic, din a doua jumătate a sec. 19. Statui (Mihai Viteazul, I.L.Caragiale, monumentul eroilor de la Griviţa). Urme ale unei aşezări din sec. 11. Menţionat documentar din 1503. Aşezare urbană din vremea domniei lui Mihai Viteazul. A devenit, în sec. 17-18, un puternic centru meşteşugăresc şi comercial. În primele decenii ale sec. 19 tinde să ia locul Craiovei, al doilea oraş ca importanţă din Ţara Românească.

PLOPENI, oraş în judeţul Prahova, pe Teleajen, la N-V de Ploieşti; 10,3 mii loc. Petrol şi gaze naturale. Industrii. Rezervaţie naturală (pădure de stejari). Urme ale unei aşezări datînd din sec. 6-5 î.Hr. Pînă în dec. 1964, s-a numit *Colonia lui Ilie Pintilie* şi între 1964

şi 1968, *Stejarul*.

PLOPII-SLĂVITEŞTI, comună în judeţul Teleorman. Biserică (sec. 17), cu picturi murale interioare.

PLOPIŞ (Munţii ~), culme muntoasă în N-V Munţilor Apuseni, între rîurile Barcău şi Crişul Repede. Alt. max.: 918 m (vîrful Măgura Mare). Parţial împădurită. Expl. de lignit (Derna, Voivozi, Varzari). Cunoscută şi sub denumirea de *Muntele Şes* sau *Muntele Răz*.

PLOTIN (204-270), filozof grec. Considerat întemeietorul neoplatonismului. A interpretat filozofia lui Platon (în *Eneade*), orientînd poziţia Academiei de la scepticism spre misticism. A exercitat o influenţă puternică asupra teologiei creştine şi gîndirii islamice.

PLOVDIV, oraş în partea central-sudică a Bulgariei, pe Mariţa; 367 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (construcţii de utilaje electrotehnice). Tîrg internaţional de mostre. Universitate. Vechi centru cultural. Vestigii romane. Moschei (sec. 15-16). Muzee. Turism. Veche aşezare tracă. S-a numit *Philippopolis*, după ce a fost cucerită de Filip II al Macedoniei (342 î.Hr.), şi *Trimondium*, după ce a devenit capitală de provincie romană (146). A aparţinut Imperiului Otoman din 1364 pînă în 1885. A fost anexat de Bulgaria în 1885, iar numele actual i-a fost atribuit după primul război mondial.

PLÜCKER, Julius (1801-1868), matematician şi fizician german. Contribuţii în domeniul spectroscopiei şi al magnetismului. A descoperit că electronii sînt deviaţi de un cîmp magnetic (*Teoria curbelor algebrice*). Contribuţii în domeniul geometriei analitice şi proiective (a introdus noţiunea de "coordonate plückeriene").

PLUGARI, comună în judeţul Iaşi. Ruinele caselor logofătului Costache Ghica (începutul sec. 19).

PLUMBUITA (Mănăstirea ~), mănăstire în Bucureşti, ctitoria domnului Petru cel Tînăr (1558-1568). Refăcută integral de Matei Basarab (1647). Biserica a avut două turle pe pronaos după modelul de la mănăstirea Dealu. Cuhnia mănăstirii este cea mai veche construcţie de acest fel din Ţara Românească.

PLUTARH din Cheroneea (c. 46-c. 120 d.Hr.), scriitor, istoric şi filozof grec. Reprezentant al Academiei platonice. Cunoscut pentru biografiile unor oameni de stat greci şi romani (*Vieţi paralele*). Unele dintre acestea au fost valorificate de Shakespeare în piesele sale. Opuscule de filozofie, morală, teoria literaturii etc., grupate sub titlul de *Scrieri morale*.

PLUTO, planetă a sistemului nostru solar; (mărimea stelară: 15,3). Cea mai mică şi cea mai depărtată planetă. Descrie o orbită pronunţat eliptică; se află la o depărtare de c. 5900 mil. km de Soare, la periheliu, şi 7 400 mil. km la afeliu. Revoluţie: c. 248 de ani; rotaţie: c. 6 ore; diametrul: c. 5800 km; temperatura: c. -230°C. Descoperită de C.W. Tombaugh în 1930. Are un singur satelit, Charon, descoperit de J.W.Christy, în 1978.

PLUTON (PLUTO) (în mitologia greacă), zeu al bogăţiilor din interiorul pămîntului; (în mitologia romană) zeu al Infernului; frate cu Zeus şi Poseidon. Cunoscut şi sub numele de *Hades* (la greci) şi *Dis* (la romani).

PLUTOS (în mitologia greacă), zeu al recoltelor bogate şi al belşugului. Orbit de Zeus, a distribuit darurile la întîmplare. Reprezentat printr-un orb cu o pungă cu bani în mînă.

PLYMOUTH, oraş în S Marii Britanii (Anglia), port comercial la Marea Mînecii; 238,8 mii loc. Bază navală, celebră încă din sec. 16. De aici a pornit flota engleză care a învins Invincibila Armada (1588).

PLYMOUTH, oraş în E SUA (Massachusetts); 45,6 mii loc. Prima aşezare europeană în Noua Anglie, întemeiată de aşa-zişii pelerini plecaţi cu corabia "Mayflower" din oraşul cu acelaşi nume din Anglia, în 1620. Astăzi, pentru a se spori atracţia turistică, s-a reconstituit corabia cu care au traversat oceanul şi s-a amenajat colonia Plymouth, aşa cum arăta la 1633.

PLZEN (PILSEN), oraş în Cehia, la S-V de Praga; 174,9 mii loc. Centru industrial şi comercial. Nod de comunicaţii. Aeroport. Uzinele "Škoda". Institut politehnic. Muzee. Monumente medievale şi din Renaştere (primărie din sec. 16). Turism. Renumit din evul mediu pentru berea care se producea aici. Atestat documentar în sec. 10. Fortificaţii construite în 1292. Punct de rezistenţă catolică în timpul războaielor husite (sec. 15).

PNOM PENH v. **Phnom Penh**.

PO v. **Pad**.

POARTA ALBĂ, comună în judeţul Constanţa. Punct de ramificaţie al canalului Dunăre-Marea Neagră (derivaţia Poarta Albă—Năvodari-Midia, dată în folosinţă în 1987).

POARTA DE FIER A TRANSILVANIEI, pas între munţii Poiana Ruscăi (la N) şi munţii Ţarcu (la S). Face legătura rutieră şi feroviară dintre Banat şi centrul Transilvaniei.

POARTA ORIENTALĂ, pas de altitudine joasă, în S-V României, în culoarul Timiş-Cerna. Face legătura rutieră şi feroviară dintre Orşova şi Caransebeş. Cunoscut şi sub numele de *Domaşnea*.

POARTA OTOMANĂ, denumire dată Curţii sultanului şi, prin extensiune, Imperiului Otoman. Provine de la titulatura de Sublima Poartă, care era folosită în relaţiile diplomatice.

POBORU, comună în judeţul Olt. Mănăstirea Seaca-Muşeteşti, ctitorie (1515) a cluceruli Manea Perişanu, cu picturi murale interioare. Biserică de lemn (sec. 19). Rezervaţie forestieră.

POCUŢIA, regiune istorică între Prut şi Nistru, azi în Ucraina. A generat numeroase conflicte între Polonia şi Moldova, în urma oferirii ei de către Vladislav al Poloniei domnului Moldovei, Petru Muşat. Restituită Poloniei, în 1436.

PODARI, comună suburbană în municipiul Craiova. Mănăstirea Jitianu (1654).

PODĚBRAD, Jiri (1420-1471), nobil ceh, devenit, în 1458, rege al Cehiei. Unul dintre conducătorii husiţilor. A urmărit întărirea statului.

PODGORICA, oraş în Iugoslavia, capitala Republicii Muntenegru; 118 mii loc. Ind. mobilei şi a tutunului. Moschee (sec. 18). Sub dominaţie otomană (1474-1878), a fost încorporat la Muntenegru. În 1945 a fost desemnat capitală a republicii, în locul oraşului Cetinje. Cunoscut sub denumirea *Titograd* din 1946 pînă în 1992.

PODGORNÎI, Nikolai Viktorovici (1903-1983), om politic sovietic. Preşedinte (1965-1977) al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS. Şef al statului, ales după demisia forţată a lui N.S.Hruşciov.

PODIŞUL CENTRAL MOLDOVENESC, podiş înalt în E României. Subunitate geografică a Podişului Bîrladului, cuprinsă între Cîmpia Jijiei Inferioare (la N), valea Prutului (la E), văile Racova-Lohan (la S) şi valea Siretului (la V). Dealuri înalte (Tansa, 466 m; Cheia Domniţei, 458 m; Repedea, 404 m). Văi, cu versanţi abrupţi, caracterizate prin alunecări de teren. Păduri de foioase (stejar pufos, stejar brumăriu). Culturi agricole. Viticultură (Huşi, Bohotin). Cunoscut şi sub numele *Podişul Sarmatic Moldovenesc*.

PODIŞUL CENTRAL RUSESC, regiune colinară în cadrul Cîmpiei Ruse, cuprinsă între dealurile Smolensk-Moscova (la N), dealurile Donţului (la S), Don (la E) şi Cîmpia Niprului (la V). Alt.: 230-250 m. De aici izvorăsc o serie de rîuri care se varsă în Marea Neagră şi Marea Caspică.

PODIŞUL CIUHURULUI, podiş în N Republicii Moldova, situat între fluviile Prut şi Nistru (cursurile superioare), Cîmpia Bălţilor (la S) şi Podişul Nistrului (la S-E). Prezintă forme colinare de relief, cu văi înguste şi dealuri prelungi (alt. max.: 320 m). Păduri de foioase; plantaţii de pomi fructiferi.

PODIŞUL CIULUCULUI, podiş în partea central-nordică a Republicii Moldova, situat între Prut, Cîmpia Bălţilor (la N), Podişul Nistrului (la E) şi Podişul Codrilor (la S). Este caracterizat printr-un relief puternic fragmentat de văi şi vîlcele adînci, cu versanţi repezi şi asimetrici. Alt. max.: 388,8 m. Păduri de codru; plantaţii de vii şi pomi fructiferi.

PODIŞUL CODRILOR, podiş în partea centrală a Republicii Moldova, situat între fluviul Prut, Podişul Ciulucului (la N), Podişul Nistrului (la N-E) şi Cîmpia Deluroasă de Sud (la S, S-E şi S-V). Prezintă un relief alcătuit din lanţuri deluroase, dominate de culmi întinse şi vîrfuri de dealuri izolate (alt. 400-429 m), fragmentat de văi adînci cu povîrnişuri abrupte. Vegetaţie bogată, reprezentată de păduri de codru, plantaţii de vii şi livezi.

PODIŞUL COLUMBIEI BRITANICE, regiune de podiş în V Canadei, între Munţii Coastelor şi Stîncoşi, drenat de rîul Fraser. Climat continental. Vegetaţie de stepă.

PODIŞUL DOBROGEI v. **Dobrogea (Podişul Dobrogei)**.

PODIŞUL GETIC v. **Piemontul Getic**.

PODIŞUL NISTRULUI, podiş în N-E Republicii Moldova, situat între Cîmpia Bălţilor, Podişul Ciulucului şi Podişul Codrilor (la V) şi fluviul Nistru (la E). Predomină relieful deluros, puternic fragmentat de văi şi vîlcele adînci, însoţite de lanţuri colinare înguste, cu creste şi culmi înalte. Alt. max.: 350 m - dealul Vădeni, 349 m - dealul Baxani. Vegetaţie silvică (Codrii Sorocii) şi de silvostepă.

PODIŞUL PODOLIEI, podiş în N-E Republicii Moldova, pe partea stîngă a Nistrului. Reprezintă sectorul de sud-vest al Marelui Podiş al Podoliei din Ucraina. Supra-

faţa lui este puternic accidentată de văile adînci (100-150 m) şi înguste ale unor rîuri, afluenţi ai Nistrului. Alt. medie 180 m; alt. max. 275 m. Vegetaţie de silvostepă.

PODIŞUL SOMEŞEAN, unitate geografică în N-V României, cuprinsă între Carpaţii Orientali (la N şi N-E), Cîmpia Transilvaniei (la S), Munţii Apuseni (la S-V) şi munţii Meseş (la V şi N-V). Include mai multe subunităţi: dealurile Feleacului, Clujului, Dejului, Ciceului, Năsăudului; depresiunea Almaş-Agrij; podişul Huedin-Păniceni. Zăcăminte de cărbune, sare. Izvoare minerale. Livezi. Cunoscut şi sub numele de *Platforma Someşeană*.

PODIŞUL TIGHECIULUI, podiş în S-V Republicii Moldova, în bazinul rîului Tigheci. Relief format de şiruri întinse de dealuri, însoţite de văi şi hîrtoape adînci rîpoase. Alt. max. 269 m. Vegetaţie silvică şi de silvostepă.

PODOLIA, regiune istorică în E Ucrainei, mărginită la S de Nistru. Pe rînd, sub stăpînirea polonilor (sec. 14), a turcilor (sec. 17). Partea vestică a trecut la Prusia (1772), iar cea estică a aparţinut Ucrainei din 1793. Partea vestică a revenit Poloniei în 1918 şi a fost apoi anexată de URSS în 1945.

PODOLSK (PODOL'SK), oraş în Rusia, la 43 km S de Moscova; 210 mii loc. Nod de comunicaţii. Ind. cimentului (veche din sec. 18). Casa în care a locuit pe la 1890 familia lui V.I.Lenin, azi muzeu.

PODRAGU (PODRAGUL MARE), lac glaciar în munţii Făgăraş, pe versantul nordic, la 2171 m altitudine; 2,8 ha. Ad. max.: 15,5 m. În apropiere se află cabana Podragu.

PODUL DÎMBOVIŢEI, depresiune intramontană, situată în E Carpaţilor Meridionali, pe valea Dîmboviţei, la poalele masivului Piatra Craiului. Versanţi abrupţi; peşteri; chei. Zonă turistică.

PODUL GIURGIULUI, lac de origine glaciară în munţii Făgăraş, la 2264 m altitudine. Suprafaţa: 2220 m^2; ad. max.: 3 m.

PODUL ÎNALT, loc în apropiere de Vaslui unde Ştefan cel Mare a obţinut o mare victorie (1475) împotriva turcilor conduşi de Soliman-Paşa.

PODURI, comună în judeţul Bacău, pe rîul Cernu. Mănăstire (sec.17). Biserică de lemn (1614). Biserică (1640).

PODUL TURCULUI, comună în judeţul Bacău, în partea de S-V a Colinelor Tutovei. Vestigiile unei aşezări, cu necropolă, de la sfîrşitul epocii bronzului (Cultura Nouă). Urme de locuire geto-dacice (sec.5-3 î.Hr.). Biserici (sec.18-19).

POE, Edgar Allan (1809-1849), scriitor american. Figură centrală a literaturii fantastice. Poeme cu accente romantice şi viziuni stranii (*Tamerlan, Corbul, Ulalume, Annabel Lee*); proză fantastică (*Aventurile lui Arthur Gordon Pym, Prăbuşirea Casei Usher*). Printre primii reprezentanţi ai literaturii poliţiste (*Misterul Mariei Rogêt, Crimele din Rue Morgue, Cărăbuşul de aur*). Eseuri (*Eureca*). Opera sa a influenţat mai ales pe reprezentaţii simbolismului.

POENARU, Petrache (1799-1875; n. Beneşti, jud. Vîlcea), inginer, matematician şi pedagog român. Iluminist; discipol al lui Gh.Lazăr. Participant la Revoluţia de la 1848. Merite în organizarea învăţămîntului naţional. Director al Eforiei Şcolilor Naţionale (1832-1848). Activitate culturală intensă: unul dintre întemeietorii Societăţii Filarmonice, Muzeului Naţional de antichităţi, Grădinii Botanice din Bucureşti. Activitate publicistică. Autor de manuale şcolare. A brevetat invenţia tocului rezervor (Paris, 1827). Membru al Societăţii Academice Române.

POGĂNIŞ (Dealurile Pogănişului), unitate de relief în S-V României, parte componentă a Dealurilor Vestice. Alt. max.: 448 m. Plantaţii de pomi fructiferi.

POGĂNIŞ (POGĂNICI), rîu, afluent al Timişului; 97 km. Izvorăşte din N munţilor Semenic, traversează Dealurile Pogănişului şi partea de N a Cîmpiei Bîrzavei. În lunca rîului cresc lalele pestriţe, declarate monument al naturii.

POGGENDORFF, Johann Christian (1797-1877), fizician german. Prof. univ. la Berlin. Lucrări în domeniul electricităţii şi al istoriei ştiinţei. A imaginat o metodă de măsurare (cu o oglindă) a deviaţiilor mici (*metoda Poggendorff*).

POGGIO BRACCIOLINI, Giovanni Francesco (1380-1459), umanist italian. A descoperit în mănăstiri din Germania, Elveţia şi Franţa opere ale antichităţii romane (Cicero, Lucreţiu, Tacit, Vitruviu). A scris şi *Istoria Florenţei* pentru perioada 1350-1455.

POGHIRC, Cicerone (n. 1928, Măscurei, jud. Vaslui), lingvist şi filolog român. Prof. univ. la Bucureşti şi la universităţi din SUA. Studii de lingvistică comparată a limbilor română şi albaneză, cu evidenţierea elementului autohton al limbii române (*Istoria limbii române*). Contribuţii la *Dicţionarul limbii române*. Studii asupra istoriei lingvisticii româneşti (*B.P.Hasdeu, lingvist şi filolog*).

POGOANELE, oraş în judeţul Buzău, în V Cîmpiei Bărăganului; 7,6 mii loc. Industrii. Centru viticol. Rezervaţie forestieră (pădurea Văleanca).

POGOR, Vasile (1833-1906; n. Iaşi), scriitor român. Unul dintre întemeietorii societăţii Junimea, ale cărei şedinţe le găzduia în casa sa (azi, Muzeul Literaturii Române). Versuri şi proză. Traduceri din Horaţiu, Goethe, V.Hugo, Baudelaire, A. de Musset ş.a. Primar al Iaşului în două rînduri; în timpul lui s-au înălţat edificiul Teatrului Naţional şi clădirea Universităţii.

POIAN, comună în judeţul Covasna, la poalele munţilor Nemira. Cetate ţărănească (sec. 14), cu biserică romano-catolică de incintă (sec. 15). Rezervaţie botanică. Menţionată documentar în 1332.

POIANA, comună în jud. Orhei, Republica Moldova. Aşezare umană şi relicve ale culturii materiale româneşti din sec. 16-17. Atestată documentar în 1740.

POIANA-BRAŞOV, staţiune climaterică în judeţul Braşov, situată într-o poiană, la poalele masivului Postăvaru, la 1030 m altitudine. Legată de Braşov printr-o şosea modernizată. Centru turistic; complexă staţiune a sporturilor de iarnă (teleferic, pîrtie olimpică de schi şi de bob). Hoteluri, vile, cabane. Trasee turistice spre Postăvaru (1602 m alt.) şi Cristianul Mare (1705 m alt.) şi spre cetatea ţărănească Rîşnov (sec. 14-17).

POIANA-CÎMPINA, comună suburbană a oraşului Cîmpina (jud. Prahova). Utilaj petrolier.

POIANA MĂRULUI (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Jitia, judeţul Vrancea. Biserica veche a fost ctitorită în timpul domnului Constantin Mavrocordat, în sec. 18; arsă în 1771 şi refăcută între anii 1780-1784. Biserica mare, clădită în 1810, are picturi interioare aplicate pe lemn şi exterioare în stil neobizantin.

POIANA NEGRII, sat în comuna Dorna Candrenilor, judeţul Suceava, situat în Depresiunea Dornelor. Staţiune. Ape minerale, ale căror calităţi terapeutice au fost analizate prima dată în 1862.

POIANA RUSCĂI, masiv muntos în Carpaţii Occidentali, cuprins între depresiunile Hunedoara şi Haţeg (la E), culoarul Bistrei (la S),valea Timişului (la V) şi culoarul Mureşului (la N). Alt. max.: 1 374 m (vîrful Padeş). Culmi domoale, fragmentate de văi înguste. Expl. de minereuri de fier, polimetale şi marmură (Ruşchiţa). Păduri de foioase.

POIANA SIBIULUI, comună în judeţul Sibiu, situată la poalele de N ale munţilor Cindrel. Centru de cojocărit şi pielărie. Centru de păstorit transhumant. Biserică de lemn (1730), cu picturi interioare.

POIANA STAMPEI, comună în judeţul Suceava, pe rîul Dorna, în apropiere de Vatra Dornei. Izvoare minerale. Rezervaţie naturală de pini.

POIANA ŢAPULUI, localitate componentă a oraşului Buşteni (jud. Prahova), situată pe Valea Prahovei, la poalele munţilor Bucegi. Staţiune turistică şi climatică, situată la 800 m altitudine. Trasee turistice în Bucegi. Întemeiată în 1830.

POIANA UZULUI, lac de acumulare, construit pe cursul rîului Uz, în apropierea oraşului Dărmăneşti. Hidrocentrală (1977).

POIENEŞTI, comună în judeţul Vaslui, în zona Colinelor Tutovei. Urmele unei aşezări neolitice (milen. 4-3 î.Hr.) şi ale uneia geto-dacice (sec. 3 î.Hr.). A fost identificată o aşezare daco-romană (sec. 4). Biserică (sec. 19).

POIENI, comună în judeţul Cluj, pe valea superioară a Crişului Repede. Urmele unui castru roman şi ale unei aşezări civile romane, probabil *Resculum*. Ruinele unei cetăţi feudale din piatră.

POIENILE IZEI, comună în judeţul Maramureş, la poalele de N ale munţilor Lăpuş. Biserică de lemn (1604), cu picturi interioare. Colecţie de icoane.

POINCARÉ, Jules Henri (1854-1912),

Edgar Allan Poe

Vasile Pogor

matematician francez. Frate cu Raymond Poincaré. Prof. univ. la Paris. Contribuţii în diverse domenii ale matematicii: algebră, geometrie, teoria funcţiilor, topologie algebrică. A descoperit funcţiile fuchsiene. Lucrări de fizică matematică şi mecanică cerească (*Metode noi în mecanica cerească*, 3 vol.). Studii de epistemologie (*Ştiinţa şi ipoteza, Valoarea ştiinţei*).

POINCARÉ, Raymond (1860-1934), avocat şi om politic francez. Frate cu Jules Henri Poincaré. Prim-ministru de mai multe ori. Preşedinte al Republicii (1913-1920). A condus destinele Franţei în primul război mondial. Adept al întăririi alianţei franco-ruse şi franco-engleze împotriva Germaniei. Memorii.

POINTE-NOIRE, oraş în Republica Populară Congo, port la Oceanul Atlantic; 185 mii loc. Important pentru linia ferată de 515 km care leagă oceanul cu Brazzaville. Aeroport. Rafinării. Export de lemn, potasiu. Capitala Africii Ecuatoriale din 1950 pînă în 1958.

POIRET, Paul (1879-1944), creator de modă francez. A revoluţionat moda feminină renunţînd la corset şi a impus culorile strălucitoare orientale. A dominat moda timp de peste 15 ani, dar stilurile propuse de el s-au demodat prin 1920.

POISSON, Denis (1781-1840), matematician francez. Prof. univ. la Paris. Contribuţii în domeniul integralelor, teoriei electromagnetismului şi teoriei probabilităţilor. În toate aceste domenii există constante, integrale şi legi care îi poartă numele. Lucrarea principală: *Tratat de mecanică*.

POITIER, Sidney (n. 1924), actor şi regizor american de film. Primul actor de culoare cu un repertoriu complex, interpretînd cu farmec specific roluri de prim-plan (*Lanţul, Florile de cîmp, În arşiţa nopţii, Domnului profesor cu dragoste, Ghici cine vine la cină*). Memorii. Premiul Oscar (1963).

POITIERS, oraş în V Franţei (Poitou); 82,8 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru agricol şi industrial. Mărturii romane (băi şi amfiteatre); baptisteriul Saint Jean (sec. 4-7); catedrală gotică (sec. 12-14); palatul conţilor de Poitou. Universitate (1431). Muzee. Numit de romani *Limonum*. A devenit în evul mediu capitala provinciei istorice Poitou.

POITOU, provincie istorică în V Franţei. Oraş pr.: Poitiers.Cereale. Pomicultură; viticultură. Provincie romană a Aquitaniei. Cucerită pe rînd de vizigoţi şi franci. În 732, Carol Martel a oprit invazia arabilor (Bătălia de la Poitiers). Ducat în sec. 10-12. Anexată de Anglia, regiunea revine Coroanei franceze în 1416.

POJARUL POLIŢEI, peşteră în munţii Bihor, la 1000 m altitudine, în apropierea peşterii de la Scărişoara. Alcătuită din mai multe galerii strîmte şi cîteva săli. Peştera cea mai frumos ornamentată din ţară, cu formaţii concreţionale dentritice şi cristale de calcit. Numeroase stalagmite şi stalactite. Monument al naturii.

Jules Henri Poincaré

Marco Polo

POJORÎTA, comună în judeţul Suceava, pe rîul Moldova. Păstrăvărie (Valea Putnei). Rezervaţie naturală pe valea Putnei şi rezervaţie paleontologică, cu urme de corali.

POKROVSK, oraş în Rusia, pe Volga; 182 mii loc. Din 1931 şi pînă în 1991 s-a numit *Engels*.

POLANSKI, Roman (n. 1933), regizor şi actor polonez de film. Abandonează actoria pentru regia de film (*Cuţitul în apă, Balul vampirilor, Chinatown, Tess*). Scrieri autobiografice.

POLCOVNICUL, Nicolae (sfîrşitul sec. 18 - începutul sec. 19), pictor român. Marchează trecerea de la pictura religioasă spre pictura laică. Portrete de ctitori ai bisericii Leordeni. Autoportret.

POLIBIU (POLYBIOS) (203-129 î.Hr.), istoric grec. L-a însoţit pe Scipio Africanul în expediţia din Africa şi a fost martorul distrugerii Cartaginei(146 î.Hr.). A scris o istorie universală în 40 de cărţi, în care a relatat evenimentele care au dus la transformarea Romei într-un imperiu.

POLICLET (POLYKLEITOS) (a doua jumătate a sec. 5 î.Hr.), sculptor grec. Statui în bronz şi marmură care ilustrează principiul proporţiilor corpului omenesc. Se păstrează astăzi doar copii ale *Doriforului*.

POLIGNOT (POLYGNOTOS) (prima jumătate a sec. 5 î.Hr.), pictor grec. Ample compoziţii murale cunoscute astăzi din descrierile lui Pausanias şi Pliniu. A influenţat pictura pe vase.

POLIMNIA (în mitologia greacă), muză a imnurilor, iar mai tîrziu, a retoricii.

POLINEZIA, grup insular în partea centrală a Oceanului Pacific, în triunghiul Hawaii, Insula Paştelui, Noua Zeelandă. Cuprinde arhipelagurile: Hawaii, Samoa, Tonga, Tahiti, Insulele Societăţii ş.a. Insule vulcanice sau coraligene. Climă ecuatorială şi tropical-oceanică. Păduri tropicale şi savane. Cocotieri, bananieri, trestie de zahăr. Pescuit.

POLINEZIA FRANCEZĂ, grup de peste 150 de insule (5 arhipelaguri), în partea central-sudică a Oceanului Pacific; 4 mii km^2; 212 mii loc. Centrul ad-tiv: *Papéete* (în insula Tahiti). Limba oficială: franceza. Insule vulcanice (Insulele Societăţii, Marchize) şi coraligene, cu lagune extinse. Climă tropicală. Agricultură şi pescuit. Cocotieri, trestie de zahăr, bumbac, cafea, vanilie. Expl. forestiere şi de fosfaţi. Pescuitul perlelor negre. Turism dezvoltat. Insule descoperite în sec. 16 de spanioli. În sec. 19, devin protectorate franceze. Activitate legislativă exercitată de Senatul Franţei şi de un parlament propriu. Din 1958 a căpătat statut de "Teritoriu de peste mări" al Franţei.

POLINICE (în mitologia greacă), fiu al lui Oedip şi al Iocastei, frate cu Eteocle. Cei doi fraţi s-au înţeles să domnească fiecare cîte un an în Teba; pentru că Eteocle nu a respectat înţelegerea, Polinice a pornit un asediu contra cetăţii. Fraţii s-au ucis pe cîmpul de luptă.

POLITZER, Georges (1903-1942), filozof şi psiholog francez. Propune o analiză concretă a vieţii psihice a omului în relaţie cu mediul social (*Criza psihologiei contemporane, Critica fundamentelor psihologiei*). Filozof marxist; se opune intuiţionismului lui H.Bergson (*Bergsonismul, o mistificare filozofică*).

POLIZIANO (*Angelo Ambrogini*, zis *il* ~; (1454-1494), umanist italian. Impresionantă traducere a *Iliadei* în latină. Poeme (*Stanţele pentru turnir*); drama *Orfeu* (transpusă în 1607 de Monteverdi în muzică).

POLIZU, Gheorghe A. (1819-1886; n. Bucureşti), medic român. Primul profesor de anatomie la Facultatea de Medicină din Bucureşti. Creatorul unei şcoli de anatomie. A scris primul tratat de anatomie în limba română (1859). Atlas de fiziologie. Intemeietorul revistei "Gazeta medicală". Membru de onoare al Societăţii Academice Române.

POLK, James K. (1795-1849), om politic american. Preşedinte al SUA (1845-1949). În timpul guvernării sale a fost anexat federaţiei statul Texas, ceea ce a dus la ruptura diplomatică cu Mexicul şi la război (1846-1848). Memorii. Corespondenţă (6 vol.).

POLLAIUOLO (*Antonio Benci*, zis *del* ~; c. 1432-1498), sculptor, pictor, gravor şi orfevru italian. Rol important în dezvoltarea artei renascentiste timpurii. În pictură manifestă interes pentru explorarea anatomiei corpului omenesc (*Martiriul Sf. Sebastian*; nuduri). Monumente funerare ale papilor Sixtus IV şi Inocenţiu VIII. Sculpturi în bronz (*Hercules şi Antaeus*). A lucrat cu fratele său, Piero (c. 1443-1496), mai ales la picturi.

POLLOCK, Jackson (1912-1956), pictor american. Reprezentant al expresionismului abstract. Inovator în artă. A folosit o tehnică nouă, pictînd pe pînza întinsă pe sol. Lucrări originale, influenţate de cultura amerindienilor şi a suprarealiştilor (*Lupoaica, Numărul 20*).

POLLUX, stea din constelaţia Gemenii, de mărimea 1,2. Cea mai strălucitoare din constelaţie. Situată la c. 35 ani-lumină de Soare. Numele popular: *Comoara*.

POLO, Marco (1254-1324), negustor şi călător venetian. Primul european care a traversat Asia, ajungînd pînă în China, de unde s-a întors pe mare (1271-1295). Relatările sale au fost o sursă importantă pentru cunoaşterea altor civilizaţii şi au trezit interesul şi altor exploratori (Cristofor Columb).

POLONIA (Republica ~), stat în N-E Europei Centrale, cu largă ieşire la Marea Baltică. Suprafaţa: 312,6 mii km^2. Populaţia: 38,7 mil. loc. Limba oficială: poloneza. Capitala: *Varşovia*. Culte: catolicism. Moneda: 1 zloty = 100 groszy. Împărţit în 49 de voievodate, din care 3 voievodate urbane (Varşovia, Łodz şi Cracovia). Oraşe pr.: Łódz, Cracovia, Wrocław, Poznań, Gdańsk, Szczecin, Katowice. Ţărmuri (500 km) joase, cu puţine golfuri. Relief variat, în trepte: Cîmpia Poloneză, podişul Lublin, munţii Sudeţi şi munţii Carpaţi. Climă continentală cu nuanţe maritime baltice şi umiditate ridicată. Reţea hidrografică bogată (peste 9000 de lacuri). Păduri de conifere. Parcuri naturale.

Expl. de cărbuni superiori şi bruni, de petrol, gaze naturale, minereuri de fier, cupru, zinc, plumb, sulf. Ind. grea. Ind. prelucrătoare puţin productivă. Culturi de cereale, cartofi, pomi fructiferi. Creşterea animalelor (cai). Exportă cărbuni, metale şi materii prime, ciment, sare, zahăr, produse textile, lemn şi mobilă, peşte şi conserve de peşte. — Pe teritoriul Poloniei, locuit de slavi, s-a constituit la sfîrşitul sec. 10 statul polon, care în 1025 s-a proclamat regat. În 1385 s-a încheiat o uniune personală între Polonia şi Marele Ducat al Lituaniei, dictată de interesele luptei comune împotriva Ordinului Teuton. Împreună cu Lituania, formează statul dualist Rzeczpospolita. Nenumăratele războaie purtate de Polonia cu Rusia, Suedia, ţările române, Imperiul Otoman (sec. 16-17) au dus la slăbirea statului polon, astfel că în a doua jumătate a sec. 18 teritoriul ţării a fost împărţit în mai multe rînduri între Prusia, Austria şi Rusia ţaristă. În 1807, Napoleon I a creat, pe o parte a teritoriilor poloneze ocupate de Prusia, Marele Ducat al Varşoviei, vasal Franţei. La Congresul de la Viena (1814-1815), Polonia a fost reîmpărţită: o parte a Marelui Ducat al Varşoviei (sub denumirea de Regatul Poloniei) a fost cedată Rusiei ţariste; Poznánul, Pomerania şi Silezia au revenit Prusiei, iar teritoriile polone din S – Austriei. După primul război mondial, în 1918 îşi proclamă independenţa. În urma pactului Ribbentrop-Molotov, Polonia este iarăşi împărţită (1939). În timpul celui de-al doilea război mondial, Guvernul polonez în exil reorganizează rezistenţa antigermană. După război, ţara intră în sfera de influenţă a URSS şi cunoaşte etapele construirii societăţii socialiste. Împotriva regimului comunist au loc revolte populare, care duc la crearea sindicatului Solidaritatea, condus de Lech Wałesa. Sub presiunea URSS, Wojciech Jaruzelski devine prim-ministru (1981) şi instituie starea de asediu. Eşecul măsurilor luate adînceşte criza societăţii poloneze. În 1989 se organizează alegeri libere. Tadeusz Mazowieski, membru al conducerii Solidarităţii, devine prim-ministru. Sînt votate amendamente la Constituţie, numele oficial al ţării devine Republica Polonia. Republică parlamentară.

POLONNARUWA, vechea capitală a Ceylonului (Sri Lanka) în sec. 10-13. Mărturii ale unei civilizaţii înfloritoare sînt templele budiste (sec. 11), palatele în etaje, statuile uriaşe ale zeului Buddha tăiate în stîncă.

POLOVRAGI, comună în judeţul Gorj. Staţiune climateţică. Aici a fost descoperită o cetate getică de tip *dava* (sec. 2-1 î.Hr.).

POLOVRAGI, peşteră în Carpaţii Meridionali, în S Munţilor Căpăţînii, săpată în versantul cheilor Olteţului. Lungime: 9 km. Stalactite şi stalagmite. Faună săracă. Potrivit legendelor, aici ar fi trăit Zamolxe, zeul getodacilor. Obiectiv turistic.

POLOVRAGI (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Polovragi, judeţul Gorj, în faţa cheilor Olteţului. Ridicată în 1647, pe locul unei biserici de lemn. Restaurată în 1690-1693, prin grija domnului Constantin Brîncoveanu. Pictură murală în stil brîncovenesc, opera zugravilor de la şcoala de la Hurezi. Colecţie de icoane de epocă, pe lemn şi sticlă (sec. 18-19). Bibliotecă valoroasă; cărţi vechi şi manuscrise.

POL POT (1930-1998), om politic cambodgian. Secretar general al Partidului Comunist Khmer (1962), a fost liderul mişcării khmerilor roşii. Prim-ministru al Kampuchiei Democrate (1976-1979). A instaurat un regim autoritar. După invadarea ţării de către vietnamezi, formează în exil (1982) o coaliţie guvernamentală.

POLTAVA, oraş în Ucraina, la S-V de Harkov; 315 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Ind. textilă. Unul dintre cele mai mari oraşe din Ucraina. Cunoscut în istorie pentru bătălia din 1709, în care armata lui Petru I l-a învins pe Carol XII al Suediei.

POMBAL, Sebastião José de Carvalho e Melo, marchiz de (1699-1782), om politic portughez. Ministru (1756-1777) al regelui Iosef I, cu puteri dictatoriale.A atacat biserica, limitînd activitatea Inchiziţiei, a redus puterea nobilimii, a abolit sclavia în Portugalia (1773), a încurajat comerţul, a modernizat învăţămîntul şi a luat măsuri pentru reconstruirea Lisabonei după cutremurul din 1755.

POMERANIA, regiune istorică pe Oder, între Marea Baltică şi Vistula. Disputată de germani şi poloni. Împărţită din sec. 12, a fost anexată pe rînd de Prusia, Suedia, Polonia. După al doilea război mondial, partea de Vest a fost inclusă în RDG, iar după unificarea din 1990 a rămas la Germania. Cealaltă parte a trecut la Polonia.

POMÎRLA, comună în judeţul Botoşani, la graniţa cu Ucraina. Biserică de lemn, reconstruită (1810-1813) din iniţiativa hatmanului Ioniţă Başotă. Clădirea fostului liceu-internat "Anastasie Başotă".

POMONA (în mitologia romană), zeiţă a fructelor şi a grădinilor.

POMPADOUR, Jeanne Antoinette Poisson, marchiză de (1721-1764), favorita regelui Ludovic XV (între anii 1745 şi 1759). A avut o mare influenţă la Curte, a sprijinit artele şi personalităţile culturale ale epocii. A apărat *Enciclopedia* lui Diderot împotriva reacţionarilor. — **Stilul ~**, stil în artele decorative, mai ales în mobilier, caracterizat prin supleţe. Face trecerea de la stilul Ludovic XV la stilul Ludovic XVI.

POMPEI (Cneius Pompeius Magnus) (106-48 î.Hr.), om politic şi general roman. Partizan al lui Sylla, a luptat împotriva lui Quintus Sertorius în Spania şi a înfrînt (71 î.Hr.) armatele lui Spartacus. În 66 î.Hr. a fost numit comandant al armatei romane din Orient, în războiul împotriva lui Mitradate VI, regele Pontului. Îl învinge pe acesta, apoi şi pe Tigran II cel Mare, regele Armeniei. A format, împreună cu Cezar şi Crassus, primul triumvirat (60 î.Hr.). Lupta pentru putere dintre el şi Cezar a declanşat războiul civil, în timpul căruia a fost înfrînt la Pharsalos (48 î.Hr.). A avut legături diplomatice cu Burebista, care i-a promis ajutor militar. Ucis din ordinul lui Ptolemeu XIII, în Egipt, unde se refugiase.

POMPEII, oraş în Italia antică, în apropiere de Napoli. Împreună cu oraşele Herculanum şi Stabiae a fost îngropat sub lavă de o violentă erupţie a Vezuviului (79 î.Hr.). Săpăturile arheologice au început din sec. 18 şi au dat la iveală imaginea unui oraş roman prosper: case, temple, amfiteatru, terme, teatre. Picturi greceşti şi romane (Casa vieţii, Vila misterelor); mozaicuri (Casa faunului).

POMPEIU, Dimitrie D. (1873-1954; n. Broscăuţi, jud. Botoşani), matematician român. Prof. univ. la Iaşi, Cluj, Bucureşti. Contribuţii esenţiale la teoria funcţiilor de variabilă complexă şi a calculului funcţional (*Asupra continuităţii funcţiilor de o variabilă complexă*). A definit funcţii care îi poartă numele în cadrul teoriei mulţimilor. Autor al unei teoreme din geometria elementară. Acad.

POMPIDOU, Georges (1911-1974), om de stat francez. Prim-ministru (1962-1968) şi preşedinte (1969-1974) al Republicii. Spre deosebire de predecesorul său, Charles de Gaulle, nu s-a mai opus intrării Marii Britanii în CEE. Pasionat de arta modernă, a pus bazele unui centru de artă şi cultură, care îi poartă numele.

POMPONAZZI, Pietro (1462-1525), filozof italian. A predat la Padova, Ferrara şi Bologna. Reprezentant al aristotelismului renascentist. Pentru ideile sale privind sufletul (*Despre nemurirea sufletului*) este considerat, de filozofii iluminişti, un precursor.

POMPONIUS, Sextus (sec. 2), jurisconsult roman. Fragmente din lucrările sale au fost cuprinse în *Digeste*. A scris o sinteză a dreptului civil (*Edictum perpetuum*) şi o istorie a dreptului roman pînă în sec. 2.

POMUŢ, Gheorghe (1818-1882; n. Giula, jud. Cluj), general român. Participant la Revoluţia din 1848-1849 din Transilvania. Stabilit în SUA (1849). A participat la Războiul de Secesiune, remarcîndu-se în luptele de la Shiloh, Corinth, Atlanta, Vicksbourg şi Savannah. Consul general al SUA la Sankt Petersburg.

PONCE, oraş şi port în S insulei Puerto Rico; 187,74 mii loc. Universitate. Ind. cimentului, textilă. Unul dintre primele oraşe ale Lumii Noi, întemeiat în sec. 17 şi numit după primul guvernator al insulei Puerto Rico, Juan Ponce de León.

PONCE DE LEÓN, Juan (c. 1460-1521), explorator spaniol. L-a însoţit pe Cristofor Columb în a doua sa călătorie în America (1493). A explorat (1508) Puerto Rico; ulterior a fost guvernator al insulei. A descoperit peninsula Florida (1513), pe care a străbătut-o parţial.

PONCELET, Jean Victor (1788-1867), matematician şi inginer francez. Fondatorul geometriei proiective moderne; a dat o interpretare geometrică numerelor imaginare. Contribuţii în interpretarea sintetică a geometriei (*Tratat despre proprietăţile proiective ale figurilor*).

PONCHIELLI, Amilcare (1834-1886), compozitor italian. Profesor al lui Puccini şi al lui Mascagni. A scris 9 opere, dintre care *Gioconda* a rezistat timpului.

PONDICHERRY, oraş în India, port la golful Bengal, centrul ad-tiv al teritoriului unional cu acelaşi nume; 401,3 mii loc. Produse textile. Culturi de orez. Turism. Centrul de atracţie este Aurobindo Ashram, întemeiat înainte de al doilea război mondial de filozoful Sri Aurobindo.

PONDICHERRY, teritoriu unional în India; 500 km^2; 807 mii loc. Centrul ad-tiv: *Pondicherry*. Expl. forestiere. Orez, iută, bumbac. Citrice. Creşterea animalelor. Posesiune franceză pînă în 1954. Disputat şi de englezi în sec. 18.

PONI, Margareta (1889-1973), chimistă română. Fiică a lui Petru Poni. Prof. univ. la Iaşi. Numeroase lucrări ştiinţifice. Membră

Georges Pompidou

Petru Poni

fondatoare a Institutului de Chimie Macromoleculară "Petru Poni".

PONI, Petru (1841-1925; n. Săcăreşti, jud. Iaşi), chimist şi mineralog român. Prof. univ. la Iaşi. Considerat întemeietorul şcolii româneşti de chimie. Cercetări de chimie minerală. Studii despre compoziţia chimică a petrolurilor româneşti şi a apelor minerale. Autorul celor dintîi manuale de fizică şi chimie în limba română. A organizat primele laboratoare de chimie. A participat la fondarea Societăţii Române de Ştiinţe (1890). De mai multe ori ministru al Instrucţiunii Publice. Acad.

PONIATOWSKI, familie princiară poloneză. Mai importanţi: — **Stanisław Poniatowski**, rege al Poloniei sub numele Stanisław II August (1764-1795), cu sprijinul Rusiei şi Prusiei. A dus o politică favorabilă intereselor acestora şi a abdicat în urma celei de-a treia împărţiri a Poloniei. — **Józef Poniatowski** (1763-1813), general şi diplomat. Comandant suprem al armatei Marelui Ducat al Varşoviei, constituit în 1807 de francezi. A luat parte la războaiele napoleoniene; numit de Napoleon I mareşal al Franţei (1813).

PONOARELE, comună în judeţul Mehedinţi, în N-E podişului Mehedinţi. Biserici de lemn (sec. 18). Rezervaţie naturală botanică (tufe de liliac). În apropiere, *Podul Uriaşilor*, o boltă naturală (lungime: 61 m, lăţime: 8 m, înălţime: 9,7 m) rezultată din prăbuşirea unei peşteri. Monument al naturii.

PONS, Lily (1904-1976), cîntăreaţă franceză de operă. Soprană de coloratură. A debutat în Franţa, iar din 1931 a cîntat pe scena Operei Metropolitan pînă în 1940. Roluri în opere transpuse pe marele ecran.

PONSON DU TERRAIL, Pierre Alexis, viconte (1829-1871), scriitor francez. Unul dintre cei mai cunoscuţi autori de romane-foileton (*Isprăvile lui Rocambole, Dramele Parisului*).

PONT, stat antic în N Asiei Mici (azi, în Turcia). Colonizat de greci, a intrat sub influenţa civilizaţiei elene. Regat, cunoaşte apogeul sub Mitradate VI. Cucerit de romani (47 î.Hr.).

PONTA DELGADA, oraş în Portugalia (Azore), port în insula São Miguel; 22 mii loc. Industrii. Staţiune climaterică. Turism. A devenit capitala insulelor Azore în 1540.

PONTANO, Giovanni, zis şi **Gioviano** (latinizat **PONTANUS**) (1426-1503), scriitor italian. Renascentist. Versuri în limba latină, poeme didactice (*Urania*), dialoguri satirice. A întemeiat la Napoli o academie similară cu cele de la Roma şi Florenţa.

PONTI, Gio (1891-1979), arhitect italian. Reprezentant al mişcării moderniste. A fondat revista "Domus". Atras de domeniul decorului interior. A proiectat Societă Montecatini (Milano), turnul Lancia (Torino), elegantul turn Pirelli (Milano).

PONTICI (Munţii ~), lanţ muntos în Turcia Asiatică, în lungul coastei sudice a Mării Negre, limitînd la N Podişul Anatoliei; lungime: 1000 km; lăţime: 130 km. Alt. max.: 3937 m. Expl. de cărbune şi polimetale. Păduri şi tufişuri de maquis.

PONTOPPIDAN, Henrik (1857-1943), scriitor danez. Reprezentant al naturalismului. Cicluri de romane în care surprinde societatea daneză în complexitatea problemelor ei (*Pămîntul făgăduinţei, Per cel norocos, Regatul morţilor*). Premiul Nobel (1917), împreună cu compatriotul său, Karl Gjellerup.

PONTORMO (*Jacopo Carrucci*, zis *il ~*; 1494-1556 sau 1557), pictor florentin. Unul dintre principalii exponenţi ai manierismului. A studiat cu Leonardo da Vinci. Portrete (*Ugolino Martelli, Bătrîn*). Stil elegant, colorit viu, surprinderea detaliilor (*Iosif în Egipt*).

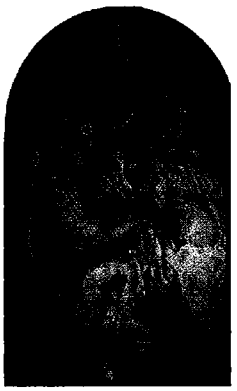

Pontormo, *Coborîrea în mormînt a lui Hristos*

PONTUS EUXINUS ("mare ospitalieră"), numele antic al Mării Negre; atribuit de greci.

POONA, oraş în India (Maharashtra), în S-V podişului Deccan; 1,2 mii loc. Important nod feroviar. Aeroport. Ind. textilă. Metalurgie. Universitate renumită în India. Turism. Centru al culturii Maratha.

POOPÓ, lac sărat în Anzii Centrali (Bolivia), la 3 690 m altitudine; 2600 km^2; ad. max.: 3 m. Lungime: 100 km. Lăţime: 50 km.

POP, Augustin Z. N. (pe numele adevărat *Augustin Z.N.Popescu*; 1910-1989; n. Bucureşti), istoric literar român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii la biografia lui Eminescu. A publicat documente inedite (*Noi contribuţii documentare la biografia lui Eminescu, Mărturii... Eminescu - Veronica Micle*).

POP, Emil (1897-1974; n. Bucerdea Vînoasă, jud. Alba), botanist român. Prof. univ. la Cluj. Întemeietorul şcolii româneşti de palinologie. Contribuţii în domeniul citofiziologiei vegetale, în cunoaşterea florei terţiare, florei şi vegetaţiei mlaştinilor de turbă şi în istoria biologiei din România (*Flora pliocenă de la Borsec, Istoria pădurilor din nordul Transilvaniei, Mlaştinile de turbă din RPR*). Preocupat de înfiinţarea unor rezervaţii naturale. Lucrări privind monumentele naturii din România. Acad.

POP, Mihai (n. 1907, Glod, jud. Maramureş), folclorist român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii şi cercetări de folclor românesc (*Tradiţie şi înnoire în folclorul românesc contemporan, Perspective în cercetarea poetică a folclorului, Metode noi în cercetarea structurii basmelor*). Premiul Herder.

POP, Sever (1901-1961; n. Poiana Ilvei, jud. Bistriţa-Năsăud), lingvist român. Stabilit în Belgia. Prof. univ. la Cluj, Cernăuţi, Bucureşti

şi Louvain. Specialist în dialectologie generală şi românească. (*Atlasul lingvistic român*, partea I, în colaborare cu Sextil Puşcariu, *Dialectologia, privire istorică şi metode de anchete lingvistice*). A fondat centrul internaţional de dialectologie generală la Louvain. Membru al mai multor academii străine.

POP, Traian (1885-1960; n. Şinca Veche, jud. Braşov), jurist român. Prof. univ. la Cluj. A participat la reorganizarea justiţiei în Transilvania. Unul dintre redactorii proiectului de Cod penal din 1933. Lucrări de drept penal şi procesual. Membru de onoare al Acad. Rom.

POP-FLORANTIN, Ion (1843-1936; n. Popteleac, jud. Sălaj), scriitor şi estetician român. Prof. univ. la Iaşi. Membru al societăţii Junimea. Nuvele cu personaje istorice şi de legendă (*Decebal, Pribeagul, Juanita* ş.a.). Este autorul primelor tratate de estetică tipărite la noi (*Fundament de filozofie, Estetica generală* ş.a.). A redactat manuale de psihologie şi logică; a popularizat metodele pedagogice ale lui Fr.Fröbel. A descoperit o metodă originală de teletipie.

POPA, Aurelian Octav (n. 1937, Amara, azi în Ucraina), clarinetist român. Repertoriu extins, de la clasici la contemporani. I-au fost dedicate numeroase compoziţii româneşti şi străine.

POPA, Eugen (n. 1919, Juliţa, jud. Arad), pictor şi grafician român. Peisaje (*Toamna pe Valea Mureşului, Cheile Dobrogei*), compoziţii istorice (*13 Decembrie 1918*) şi nonfigurative (*Insula verde*), urmărind transfigurarea dinamică a realităţii. În grafică obţine interesante modalităţi de figurare a spaţiului.

POPA, Grigore T. (1892-1948; n. Şurăneşti, jud. Vaslui), medic român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Numeroase cercetări de anatomie şi biologie la institute din SUA şi Marea Britanie. Lucrări cu caracter anatomofiziologic. A tradus, cu completări originale, tratatul *Anatomie descriptivă şi chirurgicală* de H.Gray. Membru corespondent al Acad. Rom.

POPA, Magdalena (n. 1941, Bucureşti), balerină română. Tehnică impecabilă, interpretări de o mare sensibilitate (în baletele *Primăvara, Văpaia, Giselle, Romeo şi Julieta, Carmen, Lacul lebedelor*).

POPA, Nicolae I. (1897-1982; n. Bîrlad), critic şi istoric literar. Frate cu V.I.Popa. Prof. univ. la Iaşi. Studii de literatură română şi universală. Colaborator la revistele "Viaţa românească", "Însemnări ieşene". Animator al Centrului Cultural Francez din Iaşi.

POPA, Vasko (n. 1922), poet sîrb. Lirică metaforică (*Scoarţa, Cîmpia neodihnei, Poezii*). Valorificarea folclorului. Antologii de poezie populară (*Mărul de aur*).

POPA, Victor Ion (1895-1946; n. Bîrlad), scriitor şi om de teatru român. Prof. univ. la Conservatorul de Artă Dramatică din Bucureşti. Regizor, pictor scenograf, animator al teatrului popular. Dramă de factură ibseniană (*Ciuta*), comedii (*Muşcata din fereastră, Tache, Ianke şi Cadîr*), piese satirice (*Acord familial*). Romane (*Velerim şi Veler Doamne, Sfîrleză cu Fofează*). Biografii romanţate.

POPA-LISSEANU, Gheorghe (1866-1945; n. Lisa, jud. Braşov), istoric român. A publicat izvoare literare antice şi medievale privind istoria României (*Dacia în autorii clasici, Autorii latini clasici şi post-clasici, Autorii greci şi bizantini, Izvoarele istoriei românilor*, 15 vol.). Studii despre populaţia românească din nordul Dunării (*Continuitatea românilor în Dacia*). Monografii (*Basarabia, Insula Şerpilor*). Membru corespondent al Acad. Rom.

POPĂUŢI (Mănăstirea ~), mănăstire în municipiul Botoşani. Ctitorie, din piatră, a lui Ştefan cel Mare (1496). Turn-clopotniţă. În 1750 i s-au adăugat zidurile de incintă. Picturi interioare originale, specifice nordului Moldovei.

POP DE BĂŞEŞTI, Gheorghe (1835-1919; n. Băseşti, jud. Maramureş), om politic român. Vicepreşedinte (1881-1902) şi preşedinte (1902-1918) al Partidului Naţional Român. Unul dintre iniţiatorii şi conducătorii mişcării memorandiste din 1892-1894. Preşedinte al Marii Adunări Naţionale de la Alba-Iulia (1 dec. 1918), care a proclamat unirea Transilvaniei cu România.

POPE, Alexander (1688-1744), scriitor englez. Reprezentant şi teoretician al clasicismului. Poeme inspirate din clasicii greci şi latini (*Pastorale, Răpirea buclei*). Scrieri didactice şi etice (*Eseu despre om, Eseuri morale*). A satirizat poezia pedantă (*Dunciada*) şi s-a preocupat de forma operei literare (*Eseu despre critică*). A realizat unele dintre cele mai bune traduceri ale *Iliadei* şi *Odiseii* lui Homer în engleză.

POPEA, Elena (1879-1941; n. Braşov), pictoriţă română. Preocupări pentru valorificarea picturii tradiţionale transilvănene. Scene de gen (*Grup de ţărani*). Naturi moarte, peisaje. Accentul este pus pe efectele coloristice.

POPESCU, Alexe (1928-1974; n. Bucureşti), chimist român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul catalizatorilor (*Cataliza heterogenă, Procese catalitice în chimia hidrocarburilor*) şi al proceselor catalitice cu aplicaţii industriale. Membru corespondent al Acad. Rom.

POPESCU, Dumitru (n. 1928, Turnu-Măgurele), poet, romancier şi eseist român. Poezie de meditaţie filozofică şi social-politică (*Un om în Agora, Raza de cobalt*). Eseuri (*Biletul la control, Ieşirea din Labirint*). Romane (*Pumnul şi palma*, 3 vol.).

POPESCU, Dumitru Radu (n. 1935, Păuşa, jud. Bihor), scriitor român. Nuvele (*Dor, Duios Anastasia trecea*), romane (*F, Cei doi din dreptul Ţebei, Vînătoarea regală*), care se înscriu în formula prozei fragmentate, cu segmente poetice şi introspecţie în meandre. Piese de teatru (*Aceşti îngeri triştI, Pasărea Shakespeare, Cezar măscăriciul piraţilor*), cu o dimensiune poematică, cultivînd ambiguitatea împinsă pînă la fantastic şi absurd. Membru corespondent al Acad. Rom.

POPESCU, Elvira (1896-1993; n. Bucureşti), actriţă franceză de origine română. Elevă a Luciei Sturdza-Bulandra, a debutat la Teatrul Naţional din Bucureşti (1910). Stabilită la Paris (1923), unde evoluează cu mult succes, conduce Théâtre de Paris şi Théâtre Marigny. A jucat şi în filme (*Războiul independenţei*, în România, *Austerlitz*, în Franţa). Membră de onoare a Acad. Rom.

POPESCU, Eufrosina (1821-1900; n. Craiova), actriţă şi cîntăreaţă română. Roluri în vodeviluri şi în piese de Molière, Beaumarchais, Schiller. A cîntat, sub pseudonimul Marcolini, pe scenele unor teatre lirice din Veneţia, Florenţa, Milano, Nisa, Paris.

POPESCU, Gabriel (1866-1937; n. Vulcana-Pandele, jud. Dîmboviţa), grafician român. Întemeietor al şcolii româneşti de gravură. Gravuri în acvaforte şi cu acul (*Autoportret, Lupta de la Anghiari* - după Rubens, *Portret de fată*); desene în diferite tehnici.

POPESCU, Ioan-Ioviţ (n. 1932, Burila Mare, jud. Mehedinţi), fizician român. Prof. univ. la Bucureşti. Specialist în fizica plasmei. Studii asupra gazelor ionizate, descărcărilor electrice în gaze, conversiei termoionice. A introdus metodele optogalvanice în spectroscopia cu laseri, fiind propus pentru Premiul Nobel. Acad.

POPESCU, Laurenţiu Mircea (n. 1944, Cîmpulung, jud. Argeş), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Director al Institutului de Patologie "V. Babeş" din Bucureşti. Cercetări histologice privind leziunile şi profilaxia miocardului (*Concepţii actuale asupra mecanismelor întinse ale insuficienţei miocardice*). Autorul unui atlas de histologie. Membru corespondent al Acad. Rom.

POPESCU, Lucian (1912-1982; n. Bucureşti), boxer român. Triplu campion european (1930, la categoria muscă, 1931, la categoria cocoş, 1939, la categoria pană). Multiplu campion naţional.

POPESCU, Mihai (1909-1953; n. Craiova), actor român. Prof. univ. la Bucureşti. Elev al lui Max Reinhardt. Roluri în repertoriul clasic (Oreste, Iago, Franz Moor) şi modern (rolul titular în *Bălcescu* de Camil Petrescu).

POPESCU, Nicolae M. (1881-1963; n. Dîmbovicioara, jud. Dîmboviţa), teolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Subsecretar de stat în Ministerul Cultelor şi Artelor (1938-1939). Studii privind istoria bisericii şi a culturii medievale româneşti. Preocupări de paleografie românească. Acad. (1923).

POPESCU, Paul (n. 1929, Rîşnov), dirijor român. A condus Orchestra simfonică a Radioteleviziunii Române din Bucureşti. Concerte în ţară şi străinătate din repertoriul clasic şi contemporan (lucrări româneşti în primă audiţie).

POPESCU, Radu (c. 1655-1729), cronicar român. Mare vornic muntean şi cronicar oficial la Curtea lui Nicolae Mavrocordat. I se atribuie *Istoriile domnilor Ţării Româneşti* (1290-1728).

POPESCU, Ştefan (1872-1948; n. Finţeşti,

Mihai Popescu

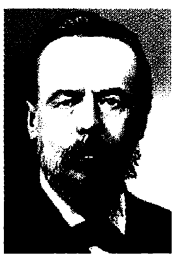

Aleksandr Popov

jud. Buzău), pictor și desenator român. Compoziții (*Prînzul secerătorilor*). Peisaje (*Peisaj cu sălcii, Peisaj din Prejmer, Bărci la Bosfor*). Desene caracterizate prin sensibilitate. Unul dintre întemeietorii grupării "Tinerimea artistică". Expoziții în marile orașe ale Europei. Membru de onoare al Acad. Rom.

POPESCU, Tudor D. (n. 1912, Brăila), jurist român. Prof. univ. la Iași și București. Lucrări de drept civil, dreptul familiei și drept internațional privat (*Tratat de dreptul familiei*). Membru al unor institute de peste hotare. Membru de onoare al Acad. Rom.

POPESCU, Valerian C. (n. 1912, Negrești, jud. Argeș), stomatolog român. Prof. univ. la București. Cercetări în domeniul chirurgiei maxilofaciale, în chirurgia plastică. Preocupat de depistarea și diagnosticarea cancerului bucal (*Unele principii de bază în tratamentul tumorilor maligne buco-maxilo-faciale*). Membru al unor academii din străinătate. Membru corespondent al Acad. Rom.

POPESCU, Vasile (1894-1944; n. București), pictor român. Influențat de foviști, manifestă preocupare pentru armonia coloristică. Peisaje (*Casă la Balcic, Barca cea mare, Stăvilar în parcul Herăstrău*). Naturi moarte (*Natură moartă cu oglindă*).

POPESCU-GOPO, Ion (n. 1923-1989, București), regizor român de film. Filme de animație, de o mare originalitate (*Scurtă istorie, Șapte arte, Homo sapiens*) și lungmetraje cu actori (*S-a furat o bombă, De-aș fi ... Harap-Alb, Faust XX, Maria-Mirabela*). Numeroase premii internaționale.

POPESCU-PASĂREA, Ioan (1871-1943), compozitor român. Muzică psaltică (imnuri și cîntări). Lucrări didactice (*Principii de muzică bisericească orientală, Catavasier, Cîntările Triodului, Idiomelar*). A condus diverse reviste muzicale. Culegător de folclor.

POPESCU-ZELETIN, Ion Gh. (1907-1974; n. Buda, jud. Bacău), inginer silvic român. Prof. univ. la Brașov. Contribuții în biometria forestieră și în amenajarea pădurilor (*Zonarea funcțională a pădurilor*). A militat pentru înființarea de stațiuni experimentale. Membru corespondent al Acad. Rom.

POPEȘTI, comună în județul Iași. Conacul Cantacuzino-Pașcanu (începutul sec. 18, cu transformări ulterioare), amplasat în mijlocul unui parc. Biserici (sec. 18).

POPEȘTI, sat aparținînd orașului Mihăilești (jud. Giurgiu). Aici s-au descoperit urmele unei așezări fortificate geto-dacice (sec. 2-1 î.Hr.), identificată ipotetic cu *Argedava* (probabil, reședința lui Burebista) .

POPEȘTI-LEORDENI, comună în județul Ilfov, pe valea Dîmboviței. Uzina de anvelope "Danubiana". Biserică (1808), cu tablou votiv pictat de Nicolae Polcovnicul. Curte boierească fortificată (sec. 18). Între 1981 și 1996 a făcut parte din Sectorul Agricol Ilfov.

POPINA, insulă situată în N lacului Razim; 98 ha. Loc de cuibărit pentru numeroase păsări. Cartografiată pentru prima dată în 1835.

POPOCATÉPETL, vulcan activ în Mexic, la 65 km S-E de Mexico City. Al doilea vulcan, ca înălțime, din Mexic. Alt.: 5452 m. Vîrful este acoperit de zăpezi. Craterul are un diametru de 823 m și conține rezerve de sulf. Ultima erupție a avut loc în 1947. Spaniolii au folosit sulful pentru a face praf de pușcă. Primul european care a urcat pe munte se presupune că a fost Diego de Ordaz (1519).

POPORUL SUVERAN, ziar editat la București, în timpul Revoluției din 1848 de către D.Bolintineanu, N.Bălcescu, C.Bolliac, Al.Zane și Gr.Alexandrescu.

POPOV, Aleksandr Stepanovici (1859-1906), electrotehnician rus. A inventat antena de radiorecepție (1895) și a realizat primul aparat de recepție radiotelegrafică (1896).

POPOV, Vasile-Mihai (n. 1928, Galați), inginer român. Lucrări în domeniul stabilității sistemelor automate nelineare. Concepere, proiectare și execuție a calculatoarelor analitice Mecan I și Mecan II. Membru corespondent al Acad. Rom.

POPOVĂȚ, peșteră în S-V României, la S de municipiul Reșița. Lungime: 1121 m. Alcătuită din 7 săli mari, legate cu galerii. Faună variată. Rezervație speologică. Descoperită în 1890 și cercetată în 1936-1939, 1961-1965.

POPOVIĆ, Jovan Sterija (1806-1856), autor dramatic sîrb. Fondator al Teatrului Național din Belgrad și creator al teatrului modern sîrb. Comedii satirice (*Patrioții, Belgradul altădată și astăzi* ș.a.).

POPOVICI, Andrei (1914-1963; n. Cernăuți), fizician român. Prof. univ. la București. Lucrări de fizică teoretică în domeniile teoriei relativității, mecanicii cuantice, fizicii statistice.

POPOVICI, Aurel C. (1863-1917), publicist și om politic român. A făcut parte din conducerea Partidului Național Român. Susținător, inițial, al tezei federaliste, a militat apoi pentru unirea Transilvaniei cu România.

POPOVICI, Călin (1910-1977; n. Galați), astronom român. Prof. univ. la București. Contribuții în astronomia și statistica stelară, în utilizarea observațiilor cu sateliți artificiali în geodezie, în astrofizică (*Radioastronomia, Stelele. Date fizice, structura internă, originea și evoluția lor, Despre eclipsele de Soare, Aspecte noi în astrofizică și cercetarea spațială* ș.a.). Acad.

POPOVICI, Constantin (1878-1956; n. Iași), matematician și astronom român. Prof. univ. la Iași și București. A înființat (1913) la Iași un observator astronomic, la Copou. Contribuții în domeniul analizei matematice, fundamentînd o teorie generală a ecuațiilor funcționale. A studiat presiunea luminii asupra mișcării planetelor, distribuția pulberii cosmice în jurul stelelor, formarea cozii cometelor (*Importanța presiunii luminii în mecanica cerească*). Membru de onoare al Acad. Rom.

POPOVICI, Doru (n. 1932, Reșița), compozitor și muzicolog român. Opere (*Prometeu, Mariana Pineda, Interogatoriul din zori*), simfonii, muzică vocal-simfonică (*Porumbeii morții*), de cameră (*Omagiu lui Țuculescu*), balete, orchestrații. Volume de muzicologie.

POPOVICI, Dumitru (1902-1952; n. Dăneasa, jud. Olt), istoric literar român. Prof. univ. la Cluj. Ample analize comparatiste ale unor epoci literare (*La littérature roumaine a l'époque des lumières, Romantismul românesc*); studii despre *Ideologia literară a lui I. Heliade Rădulescu, Poezia lui Mihai Eminescu*. Ediții critice.

POPOVICI, Eugenia (1914-1986, București), actriță română de teatru și film. Prof. univ. la București. Rector al Institutului de Artă Teatrală și Cinematografică "I.L.Caragiale". Roluri de ingenuă, precum și de compoziție (*Bădăranii* de Carlo Goldoni, *Moartea unui artist* de H.Lovinescu, *Romeo și Julieta*). Filme (*De-aș fi Harap-Alb, Steaua fără nume*).

POPOVICI, Eusebiu (1838-1922; n. Cernăuți), preot român. Profesor la Institutul de Teologie din Cernăuți. A întocmit o *Gramatică românească*. Traduceri din Caesar, Haubert. Membru de onoare al Acad. Rom.

POPOVICI, Gheorghe (1863-1905; n. Cernăuți), istoric român. Lucrări despre istoria organizării judiciare românești (*Mihai-Vodă și moșierii din Sularul - o încercare interpretativă, Ordinea de succesiune în moșiile donative moldovene în sec. al XV-lea* ș.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

POPOVICI, Gheorghe (1862-1927; n. Ciciova, jud. Timiș), preot român. Vicepreședinte al Partidului Național Român din Transilvania. Luptător pentru unirea Transilvaniei cu România. Lucrări: *Cuvîntări bisericești, Istoria românilor bănățeni* ș.a. Membru corespondent al Acad. Rom.

POPOVICI, Ilie T. (1902-1982; n. Budăi, Orhei), medic veterinar român. Prof. univ. la București. A pus bazele Institutului de Patologie și Igienă Animală din București (1949). A perfecționat vaccinul împotriva febrei aftoase (*Folosirea unui vaccin concentrat saponinat monovalent în combaterea febrei aftoase în RPR*). Membru corespondent al Acad. Rom.

POPOVICI, Iosif (1876-1928; n. Ciciova, jud. Timiș), lingvist român. Specialist în slavistică, în fonetică și dialectologie (*Dialectele românești. 1. Dialectele muntenilor și pădurenilor, Dialectele române din Istria*).

POPOVICI, Silvia (1933-1993; n. Fundata, jud. Brașov), actriță română de teatru și film. Personaje complexe (îndeosebi în filme), marcate de frămîntări interioare (*Darclée, Gioconda fără surîs, Serata, Trecătoarele iubiri*). Apariții și pe scenă (*Cercul de cretă caucazian* de B.Brecht, *Surorile Boga* de H.Lovinescu).

POPOVICI, Timotei (1870-1950; n. Tincova, jud. Caraș-Severin), compozitor și dirijor român de cor. Elev al lui G.Musicescu. Piese corale (*La oglindă, Florile dalbe* ș.a.); muzică pentru fanfară. Lucrări didactice și un *Dicționar de muzică*.

POPOVICI, Titus (1930-1994; n. Oradea), scriitor român. Operă de reflectare a realității românești postbelice, cu tentă ideologizantă (romanele *Străinul, Setea*); nuvela *Moartea lui Ipu*. Teatru (*Passacaglia*). Scenarii de film (*Valurile Dunării, Pădurea spînzuraților, Dacii* ș.a.). Premiul Asociației Cineaștilor din România pentru *Mihai Viteazul* (1971), *Puterea și Adevărul* (1972), *Ion* (1979), *Lumini și umbre* (1982), *Horea, Secretul lui Bachus* (1984), *Noi cei din linia întîi* (1986). Membru corespondent al Acad. Rom.

POPOVICI, Vasile (1900-1973; n. Vărzărești, jud. Ungheni), compozitor român. Lucrări corale de inspirație folclorică, cîntece patriotice. Culegeri și armonizări de folclor.

POPOVICI-BARCIANU, Sava (1814-1879; n. Răşinari, jud. Sibiu), profesor şi om politic român. Profesor şi director la Şcoala românească din Răşinari (jud. Sibiu) şi la Institutul Teologic din Sibiu. Participant la Revoluţia din 1848-1849 din Transilvania. Autor de manuale (*Epistolar sau Carte de învăţătură pentru folosul celor ce vor a se deprinde cu corespondenţe şi scrisori atît private, cît şi politice* ş.a.), de gramatici şi dicţionare. Traduceri. Membru corespondent al Societăţii Academice Române.

POPOVICI-BAYREUTH, Dimitrie (1860-1927; n. Iaşi), bariton român. Profesor şi director al Conservatorului din Bucureşti, director al Operei Române din Cluj. Interpret remarcabil al operelor lui R.Wagner (a cîntat la Bayreuth). Turnee în Europa şi în America.

POPOVICI-HAŢEG, Valeriu (1866-1929; n. Haţeg), geolog român. A întocmit prima hartă geologică de detaliu a României.

POPOVICIU, Tiberiu (1906-1965; n. Arad), matematician român. Prof. univ. la Cernăuţi, Iaşi şi Cluj. A înfiinţat (1946) Seminarul de teoria aproximării şi analizei numerice la Universitatea din Cluj. Fondatorul şcolii clujene de analiză matematică. Lucrări în domeniul algebrei, al teoriei numerelor (teoria funcţiilor de variabilă reală), în domeniul analizei matematice, analizei numerice, analizei funcţionale. A scris (1937) prima monografie în limba română despre teoria aproximării funcţiilor continue prin polinoame. A introdus noţiunea de "funcţie convexă de ordin superior". Acad.

POPP, Mişu (1827-1892; n. Braşov), pictor român. Participant la Revoluţia de la 1848-1849 din Transilvania. Compoziţii şi portrete (*Al.I.Cuza, M.Kogălniceanu, Gh.Lazăr, A.Mureşanu, Portretul Anastasiei Rudeanu*).

POPP, Sabin (1895-1928; n. Bucureşti), pictor şi grafician român. Portrete, în spiritul picturii votive din sec. 17-18, care mizează pe monumentalitate şi decorativism (*Cele trei surori, Portret de familie*).

POPP, Vasile (1789-1842; n. Chiutelnic, jud. Mureş), medic şi literat român. Primul medic cu studii superioare al românilor din Braşov. Doctor în medicină (*Dissertatio inauguralis historico-medica de funeribus plebeiis daco-romanorum*). Autor al unei istorii a bisericii Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului, rămasă în manuscris, şi al lucrării *Despre apele minerale de la Arpătac, Bodoc şi Covasna*.

PÖPPELMANN, Mathäus Daniel (1662-1736), arhitect german. Cel mai important reprezentant al stilului rococo din Dresda (palatul Zwinger, capodopera sa, şi Palatul Japonez, castelul Pillnitz, biserica Dreikönigskirche).

POPPER, Iuliu (1857-1893; n. Bucureşti), inginer şi explorator român. A călătorit în Asia, pe continentul american din Alaska pînă în Argentina (1886). A explorat Patagonia şi Ţara de Foc (1886-1893), dînd nume româneşti unor munţi sau rîuri (munţii Láhovary, Rio Ureche ş.a.).

POPPER, Sir Karl Raimund (1902-1994), filozof şi logician englez de origine austriacă. Apropiat, un timp, de *Cercul din Viena*. Contribuţii în domeniul epistemologiei. A definit criteriile de demarcaţie între ştiinţă şi metafizică (*Logica cercetării, Logica descoperirii ştiinţifice, Cunoaştere obiectivă, Societatea deschisă şi duşmanii săi*).

POP-POPOVICI, Lya (1889-1970; n. Beiuş), mezzo-soprană română. Membră fondatoare a Operei Române din Cluj. Roluri în opere româneşti (*Trandafirii roşii* de C.Bobescu) şi străine (*Trubadurul, Samson şi Dalila, Carmen*).

PORA, Eugen A. (1909-1981; n. Buneşti, jud. Braşov), fiziolog şi oceanograf român. Prof. univ. la Cluj. Cercetări de fiziologie animală (*Curs de fiziologie animală*, 4 vol., *Probleme actuale de biologie*, 3 vol.). A introdus în ştiinţă conceptul de "specie fiziologică". Popularizator al cunoştinţelor ştiinţifice (*Cinci luni în Oceanul Indian, Omul şi natura, Am întîlnit animale cu obiceiuri curioase* ş. a.). Acad.

PORCIUS, Florian (1816-1906; n. Rodna, jud. Bistriţa-Năsăud), botanist român. Unul dintre creatorii terminologiei botanice româneşti. A cercetat, în special, flora din Munţii Rodnei. Lucrări: *Diagnozele plantelor criptogame vasculare, care provin spontaneu în Transilvania, Flora fanerogamă din fostul district românesc al Năsăudului în Transilvania* ş.a. Acad.

PORI (sued. **Björneborg**), oraş în S-V Finlandei, port la golful Botnic; 79 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Industrii. Centru comercial.

POROLISSUM, aşezare dacică, apoi oraş roman în N-V provinciei Dacia. Întemeiată după 106, este reşedinţa Daciei Porolissensis în timpul lui Adrian. Ridicat la rangul de *municipium* de Septimiu Sever. Amfiteatru, sanctuare, temple, terme, castre de piatră şi alte vestigii romane. Descoperită pe teritoriul de azi al satului *Moigrad* (jud. Sălaj).

POROS (PURU, PARVATAKA) (sec. 4 î.Hr.), suveran în N Indiei (Punjab). Învins de Alexandru cel Mare la Hydaspes (326 î.Hr.) şi luat prizonier, este reinstalat de învingător ca rege al teritoriilor indiene cucerite.

PORSCHE, firmă germană de construcţii de automobile, înfiinţată în 1931, la Stuttgart, de inginerul Ferdinand Porsche (1875-1951). A lansat, în 1934, maşina Volkswagen. Specializată în vehicule pentru competiţii sportive.

PORSENNA (sec. 6 î.Hr.), rege etrusc din Clusium. Potrivit tradiţiei, ar fi organizat asediul Romei (507 î.Hr.), dorind să reinstituie dominaţia etruscă asupra acesteia. Impresionat de vitezia romanilor, a renunţat.

PORT ARTHUR v. **Lü shun**.

PORT-AU-PRINCE, capitala statului Haiti, port în vestul insulei Haiti; 800 mii loc. Aeroport. Centru economic, cultural. Catedrală (sec. 18). Universitate. Muzeu naţional. Turism. Fondat de francezi (1749) sub numele de *L'Hôpital*.

PORT BLAIR, oraş în insula South Andaman, centrul ad-tiv al teritoriului indian Andaman şi Nicobar; 50 mii loc. Port. Centru comercial. Pescuit. Muzeu etnologic.

PORT ELIZABETH, oraş în Republica Africa de Sud (Cape); 585 mii loc. Port la Oceanul Indian. Centru industrial, comercial şi turistic. Universitate.

PORTER, Sir George (n. 1920), chimist englez. Contribuţii la studiul mecanismului reacţiilor chimice foarte rapide. Premiul Nobel (1967), împreună cu M.Eigen şi R.Norrish.

PORTER, Katherine Anne (1890-1980), prozatoare americană. Povestiri şi romane ce evocă puternice conflicte între valorile spirituale şi cele sociale (*Înflorirea copacului ludei, Hacienda, Calule alb, călăreţule palid, Corabia nebunilor* ş.a.).

PORTER, Rodney Robert (n. 1917), biochimist englez. Contribuţii la studiul structurii chimice a anticorpilor. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1972).

PORTER, William Sydney v. **O'Henry**.

PORT-GENTIL, oraş în Gabon; 77 mii loc. Port la Oceanul Atlantic (Golful Guineii). Aeroport. Expl. de petrol şi gaze naturale. Centru industrial (rafinării de petrol, metalurgie) şi comercial.

PORT HARCOURT, oraş în Nigeria, capitala statului Rivers; 350 mii loc. Port în delta Nigerului. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (petrochimie, metalurgie) şi comercial.

PORTICI, oraş în Italia (Campania), oraş satelit al oraşului Napoli, la poalele Vezuviului; 79,4 mii loc. Port la Marea Tireniană. Centru comercial. Staţiune climaterică. Turism. Biserica San Ciro. Palat (sec. 18).

PORTINARI, Candido (1903-1962), pictor brazilian. Evidente tendinţe expresioniste în compoziţii murale de inspiraţie religioasă ori socială (decoraţia din catedrala de la Belo Horizonte, panourile *Războiul şi Pacea* de la sediul ONU, fresca din Biblioteca Congresului, Washington).

PORTIŢA, lagună în partea de S-E a României, care permite schimbul de ape între complexul lacustru Razim şi Marea Neagră. Figura pe diferite hărţi europene (sec. 18). Cunoscută şi sub numele de *Gura Portiţei*.

PORTLAND, oraş în N-V SUA (Oregon); 437,3 mii loc. Port fluvio-maritim pe fluviul Columbia. Nod feroviar. Aeroport. Şantier naval. Centru industrial (chimie, metalurgie, electronică, textile) şi comercial. Universitate. Centru turistic.

PORT LOUIS, capitala statului Mauritius; 144 mii loc. Port la Oceanul Indian. Centru cultural, comercial şi agricol (sfeclă de zahăr). Muzee. Nod rutier. Aeroport. Universitate.

PORT MORESBY, capitala statului Papua-Noua Guinee. Oraş pe ţărmul de S-E al insulei Noua Guinee; 190 mii loc. Port la Marea Caraibilor. Aeroport. Export de cauciuc, cafea, cacao boabe, copra. Universitate.

PORTO (OPORTO), oraş în N-V Portugaliei (Douro Litoral), pe fluviul Douro, în apropierea Oceanului Atlantic; 335 mii loc. Al doilea oraş al ţării, centru industrial (metalurgie, chimie) şi centru de comercializare a vinurilor de Porto. Artizanat. Universitate. Centru turistic. Catedrală (sec. 12-13), palatul episcopal (stil baroc). Muzee. — Fondat de romani (138); stăpînit succesiv de suevi (sec. 5), vizigoţi (sec. 6-8), a fost eliberat în timpul Reconquistei. Capitala Portugaliei pînă în 1974. În antichitate s-a numit *Portus Calle* (de unde şi numele ţării).

PORTO ALEGRE, oraş în S-E Braziliei, capitala statului Rio Grande do Sul; 1,2 mil. loc. Port la Oceanul Atlantic. Aeroport. Construcţii navale. Centru comercial şi industrial (textile, rafinării de petrol, cauciuc). Staţiune balneară. Universitate.

PORT OF SPAIN, capitala statului Trinidad-Tobago; 159 mii loc. Port în N insulei Trinidad. Aeroport. Centru economic, politic şi cultural şi cel mai mare port pentru export al ţării. Mari rafinării de petrol. Grădină botanică. Centrul ad-tiv al coloniei britanice Trinidad (din 1797).

PORTO-NOVO, capitala Republicii Benin; 164 mii loc. Port la Oc. Atlantic. Nod rutier. Aeroport. Centrul comercial şi cultural al ţării. Centrul ad-tiv al coloniei franceze Dahomey (din 1893).

PORTO RICO v. **Puerto Rico**.

PORTO VELHO, oraş în V Braziliei, capitala statului (teritoriu pînă în 1981) Rondônia, pe Rio Madeira; 286,4 mii loc. Centru comercial.

PORT RADIUM, oraş în Canada (Teritoriile de Nord-Vest); 127 mii loc. Port pe malul estic al Lacului Urşilor. Expl. de uraniu, argint, plumb şi zinc. Staţiune meteorologică.

PORT-ROYAL, mănăstire de călugăriţe, fondată în 1204, în apropiere de Chevreuse, la S-V de Paris. Sub conducerea spirituală a lui Saint-Cyran (Jean Du Vergier de Hauranne), devine (1636) centrul jansenismului, în jurul căruia s-au adunat "les messieurs de Port-Royal" sau "solitarii" de la Port-Royal (A.Arnauld, C.Lancelot, Lemaistre de Sacy, P.Nicole ş. a.), care au fondat Les Petites Écoles (1638). Aici au fost redactate opere polemice, apologetice sau pedagogice (*Gramatica* şi *Logica de la Port-Royal*) şi s-a tradus *Biblia* după *Vulgata* (1672). Demolată în 1710. Muzeu (ridicat pe locul vechii biserici).

PORT SAID (ar. **BÛR SA'ID**), oraş în N-E Egiptului; 382 mii loc. Port la Marea Mediterană, la intrarea în canalul Suez. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (petrochimie, textile) şi comercial.

PORTSMOUTH, oraş în Marea Britanie (Hampshire); 180 mii loc. Port la Marea Mînecii. Nod de comunicaţii. Aeroport. Construcţii navale (civile şi militare). Staţiune balneară. Clădiri din sec. 18-19. Muzee (în unul din muzee este expusă "Victoria", nava amiralului Nelson). — **Tratatul de la ~**, tratat încheiat la 5 sept. 1905 între Japonia şi Rusia, care aducea Japoniei peninsula Liaodong din China, sudul insulei Sahalin şi protectoratul asupra Coreii, precum şi rolul de hegemon în Extremul Orient.

PORT STANLEY, oraş în insula Falkland, centrul ad-tiv al arhipelagului Falkland; 1,1 mii loc. Ind. alimentară; reparaţii navale. Export de lînă şi ulei de balenă.

PORT SUDAN (ar. **BÛR SÛDÂN**), oraş în N-E Sudanului; 207 mii loc. Port la Marea Roşie. Rafinării de petrol. Reparaţii navale. Export de bumbac, piei de animale, arahide, gumă arabică ş.a.

PORT TALBOT, oraş în Marea Britanie (Ţara Galilor); 55 mii loc. Port mineralier la golful Bristol. Centru siderurgic. Staţiune balneară.

PORTUGALIA (**Republica Portugheză**), stat în sud-vestul Europei (Peninsula Iberică). Suprafaţa: 92,1 mii km^2. Populaţia: 9,8 mil. loc. Limba oficială: portugheza. Capitala: *Lisabona*. Culte: catolicism, protestantism ş.a. Moneda: 1 escudo = 100 centavos. Împărţit în 22 de districte (18 continentale şi 4 insulare). Oraşe pr.: Porto, Amadora, Setúbal, Coimbra ş.a. Relief muntos în N, iar în rest, cîmpii vălurite. Partea insulară o formează arhipelagurile vulcanice Azore (insulele São Miguel, Pico ş.a., aflate la 1500 km V de Portugalia) şi Madeira (insulele Madeira, Porto Santo ş.a.), la 500 km de Maroc. Climă temperat-oceanică. Expl. forestiere, de minereuri de wolfram, cărbune, cupru, uraniu, plumb, staniu, zinc, argint. Ind. prelucrătoare; ind. constructoare de maşini (electrotehnică şi montaj de autovehicule), textilă, alimentară (în special vin, fiind unul din principalii producători mondiali de vinuri de Porto şi Madeira; ulei de măsline, lactate) şi de prelucrare a lemnului (unul din cei mai mari producători şi exportatori mondiali de plută). Culturi de grîu, porumb, secară, cartofi, viţă de vie, citrice, măslini, migdali; bananieri, ananas, batate, ceai (în insule). Ovine, porcine, caprine, asini. Pescuit. Exportă ţesături de lînă şi bumbac, produse din plută, vin, citrice, banane, minereuri ş.a. — Lusitania, provincie a Imperiului Roman, a fost cucerită (sec. 5) de triburile germanice ale sueviţilor, de către vizigoţi (sec. 6) şi de arabi (711-718). În 1095 ia fiinţă comitatul Portugaliei, vasal Regatului León, iar în 1139, Regatul independent portughez. Lisabona este recucerită în 1147. În 1415 începe cucerirea primelor aşezări de pe coasta nord-apuseană, apoi expansiunea pe litoralul Africii Occidentale. În sec. 15-16, devine un vast imperiu colonial (insulele Capului Verde, Angola, Mozambic, Africa de Sud, partea occidentală a Indiei, peninsula Malacca, Ceylon, Brazilia). În sec. 17-18, Olanda şi Anglia pun stăpînire pe cea mai mare parte din colonii, Portugalia pierzînd statutul de mare putere maritimă. Anexată de Spania (1580-1640). Perioadă de declin, ce nu poate fi oprită nici de introducerea monarhiei constituţionale (1822). Frecvente războaie civile (sec. 19). Monarhia este abolită la 5 oct. 1910, Portugalia proclamîndu-se republică. Regim de dictatură sub António de Oliveira Salazar (ministru de Finanţe din 1928, prim-ministru între 1932 şi 1968), care impune în 1933 o constituţie de tip fascist-corporatist. Insurecţie militară la 25 apr. 1974 ("revoluţia garoafelor roşii"), care reinstaurează democraţia. După 1974, coloniile portugheze îşi dobîndesc suveranitatea (Guineea-Bissau, Mozambic, Angola ş.a.). Republică prezidenţială.

PORT VILA, capitala Republicii Vanuatu; 19 mii loc. Port la Oceanul Pacific, pe insula Efate (Vaté). Aeroport. Centru comercial. Turism.

PORŢILE DE FIER, denumire dată sectorului din cursul inferior al Dunării, cuprins între localităţile Vîrciorova şi Gura Văii (România), la trecerea prin Carpaţi; 9 km. Zonă de praguri şi de repezişuri în dreptul localităţii Vîrciorova. Nod hidroenergetic (cea mai mare hidrocentrală de pe Dunăre, "Porţile de Fier I") şi de navigaţie, construit în colaborare cu Iugoslavia.

PORUMB, Marius (n. 1943, Grozeşti-Lăpuşna), istoric de artă român. Director (din 1992) al Institutului de Arheologie şi Istoria Artei din Cluj. A coordonat şi organizat Muzeul de Artă Veche Românească al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Cluj. Fondator şi redactor responsabil al primei reviste de artă medievală din România ("Ars Transilvaniae"). Studii: *Bisericile din Feleac şi Vad. Două ctitorii moldoveneşti din Transilvania, Studii de istoria artei, Pictura românească din Transilvania* ş.a. Membru corespondent al Acad. Rom.

PORUMBENII MARI, sat în comuna Mugeni, judeţul Harghita, în apropierea căruia a fost descoperită o cetate dacică (sec. 1 î.Hr. - 1 d.Hr.). Atestat documentar în 1333.

PORUMBESCU, Ciprian (1853-1883; n. Şipotele Sucevei, azi Ciprian Porumbescu, jud. Suceava), compozitor român. A cules, notat şi publicat folclor. Operete (*Crai nou, Candidatul Linte*), lucrări instrumentale (*Balada pentru vioară şi pian*) şi corale (*Cîntec de primăvară, Trei culori, Pe-al nostru steag, Serenada*). Lucrări didactice.

PORUMBESCU, Nicolae (n. 1919, Bucureşti), arhitect român. Reprezentant al funcţionalismului şi urbanismului contemporan. Lucrări variate şi originale ca soluţii (hotel pentru sportivi, stadion patinoar şi cabană de refugiu, toate la Poiana-Braşov; Circul de Stat, în Bucureşti; case de cultură în Suceava şi Baia Mare; Casa oamenilor de ştiinţă şi tehnică, în Iaşi; parcuri şi amenajări exterioare la Poiana-Braşov, Suceava, Bucureşti).

POSADA, loc neidentificat, probabil în Ţara Loviştei. Între 9 şi 12 nov. 1330, oastea Ţării Româneşti, comandată de Basarab I, a biruit aici oastea regelui ungur Carol I Robert de Anjou, obţinînd independenţa ţării.

POSEIDON (în mitologia greacă), zeul mărilor. Fiu al titanului Cronos şi al Rheei, frate cu Zeus şi Hades. Căsătorit cu Amfitrite, regina mării. Semnul său simbolic este tridentul. În mitologia romană îi corespunde *Neptun*.

POSTĂVARUL, masiv muntos în partea de

S-V a Carpaților Occidentali, în grupa Munților Bîrsei, între văile Ghimbășel și Timiș. Delimitează spre S Depresiunea Bîrsei. Alt. max.: 1799 m (vf. Postăvaru). Bază turistică și sporturilor de iarnă (cabane, teleferic, pîrtii de schi). Cunoscut și sub denumirea de *Cristianul Mare*.

POSTOJNA, peșteră în N-V Sloveniei (între Triest și Ljubljana), străbătută de rîul Pivka; 4 km^2; 21 km lungime. Cea mai mare sală are 3000 m^2 și poate adăposti 10000 de persoane. Iluminată electric.

POSTOLACHE, Tudorel T. (n. 1932, Focșani), economist român. Președinte al comisiei de elaborare a strategiei naționale de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană. Lucrări din domenii variate: epistemologie economică, analiza comparativă a economiilor naționale contemporane, tranziția la economia de piață, economia României etc. (*Ciclurile lungi și perspectivele economiei mondiale în viitorul sfert de secol, Restructurări în economia politică, Schiță privind strategia înfăptuirii economiei de piață în România* ș. a.). Acad.

POTAISSA, așezare dacică, apoi oraș roman în N Daciei. Fondat după cucerirea romană (106), a cunoscut o importantă dezvoltare după stabilirea aici a Legiunii a V-a Macedonica (167-168). În timpul domniei împăratului Septimiu Sever (193-211) ajunge *municipium*, apoi *colonia*. Azi, *Turda*.

POTALA, palat al lui dalai-lama, lîngă orașul Lhasa (Tibet), fondat în sec. 7, care amintește de locul divin al lui Avalokiteșvara, protectorul Tibetului. Actualul palat (13 etaje de 178 m înălțime) este construit în 1645, în stil specific transhimalaian (ferestre rectangulare, acoperișuri plate, placate cu aur). Clădirea (azi muzeu) constituie o adevărată cetate care adăpostește sanctuare, pagode funerare, apartamente, biblioteci.

POTEBNEA, Aleksandr Afanasievici (1835-1891), filolog și lingvist ucrainean. Specialist în lingvistica generală (*Gîndire și limbă*) și în sintaxa istorică a limbii ruse. A editat texte vechi (*Cîntec despre oastea lui Igor*).

POTECA, Eufrosin (c. 1785-1858; n. Nucșoara, jud. Prahova), cărturar român. Profesor de geografie și religie (1818-1820) la școala românească înființată de Gh. Lazăr; profesor de filozofie (1825-1832) la "Sf. Sava". Autor al unui curs de filozofie rămas în manuscris. Traducător (din franceză și greacă).

POTEMKIN (POTIOMKIN), Grigori Aleksandrovici (1739-1791), om de stat, diplomat și militar rus. Favorit și consilier al împărătesei Ecaterina II. A anexat Crimeea (1783). Comandant suprem al armatei ruse în războiul împotriva Imperiului Otoman (1787-1791).

POTEMKIN (POTIOMKIN), cuirasat din flota rusă a Mării Negre, pe care a avut loc, între 14 și 24 iun. 1905, o revoltă a marinarilor. Lipsit de rezerve de cărbune, alimente și apă, vasul s-a predat autorităților române în portul Constanța.

POTLOGI, comună în județul Dîmbovița. Palat construit, în 1698-1699, de Constantin Brîncoveanu, caracteristic stilului brîncovenesc. Biserică (1683).

POTOCKI, familie de magnați polonezi. Mai importanți: — **Ștefan Potocki**, ginerele lui Ieremia Movilă. A ajutat pe fiul acestuia, Constantin, să reia domnia, dar a fost înfrînt de domnul Moldovei, Ștefan Tomșa, la Cornul lui Sas (1612). — **Ignacy Potocki** (1750-1809), mareșal de Lituania. A elaborat Constituția din 3 mai 1791; membru al guvernului format de Tadeusz Kosciuszko (1794). — **Stanisław Kostka Potocki** (1755-1821), ministru al Instrucțiunii Publice și al Cultelor, fondator al Universității din Varșovia (1816) și organizator al învățămîntului primar și secundar. Frate cu Ignacy Potocki. — **Jan Potocki** (1761-1815), istoric și arheolog. A studiat originea civilizațiilor slave. Autor al romanului fantastic *Manuscrisul de la Saragosa*.

POTOMAC, fluviu în N-E SUA; 459 km. Izvorăște din munții Apalași și se varsă în golful Chesapeake (Oceanul Atlantic), printr-un lung estuar, la S-E de Washington.

POTOSÍ, oraș în S Boliviei, la c. 4000 m altitudine; 103 mii loc. Metalurgie. Biserici în stil baroc. Universitate.

POTSDAM, oraș în Germania, la S-V de Berlin, port pe Havel; 141,4 mii loc. Centru industrial (electrotehnică, chimie, textile, chimico-farmaceutice). Vechea reședință a regilor Prusiei. Considerat odinioară un Versailles prusac, grație monumentelor și muzeelor pe care le adăpostește (castelul și parcul Sans-Souci, 1745, Noul Palat, 1763, Palatul Reședențial sau Stadtschloss, Palatul de Marmură, Biserica Garnizoanei, cu mormîntul lui Frederic II). — **Conferința de la ~**, conferința desfășurată între 17 iul. și 2 aug. 1945, cu participarea lui Stalin, Truman și Churchill (acesta înlocuit, la 28 iul., cu Attlee, noul prim-ministru). Aici s-au stabilit principiile politice și economice care permiteau controlul asupra Germaniei după capitulare și s-a adresat un ultimatum anglo-american Japoniei, ultimatum la care s-a alăturat și Rusia.

POTT, Percivall (1714-1788), chirurg englez. Cunoscut prin cercetările asupra tuberculozei vertebrelor, maladie care îi poartă numele.

POTTER, Paulus (1625-1654), pictor olandez. Pictor animalier din Școala olandeză. Bun observator al detaliilor, al peisajului, pe care îl animă, uneori, și cu alte personaje (*Curtea animalelor pronunțînd sentința împotriva vînătorului, Taurul, Călăreții în fața hanului* ș.a.).

POTTIER, Eugène (1816-1888), poet francez. A participat activ la Comuna din Paris (1871). Poet revoluționar, autorul versurilor *Internaționalei*.

POULENC, Francis (1899-1963), compozitor francez. Membru a *Grupului celor șase*. Opere (*Dialogul carmelitelor*, după Bernanos, *Vocea umană*, după Cocteau), balete (*Căprioarele, Animalele modele*), pagini religioase (*Litaniile Fecioarei negre*), opere bufe (*Mamelele lui Tiresias*, după Apollinaire), muzică simfonică (*Concert cîmpenesc pentru clavecin*), de cameră sau corală.

POUND, Ezra Loomis (1885-1972), poet și eseist american. Cap de serie al imagiștilor, a cultivat o lirică savantă, încercînd să capteze, în incantațiile lui, fluxul conștiinței. Între 1919 și 1957 compune mai multe *Cantos*, care constituie vîrful creației lui. Eseuri (*Ghidul culturii, ABC-ul lecturii*). Activitate profascistă.

POURBUS (PORBUS), Pieter (1523-1585), pictor flamand. Membru al unei familii de pictori flamanzi din sec. 16 și 17. Tablouri religioase și portrete, influențate de manierismul italian (*Judecata din urmă, Portretul unei femei tinere*).

POUSSIN, Nicolas (1594-1665), pictor francez. Stabilit la Roma. Operă conformă cu toate regulile artei clasice. Compoziții istorice și biblice (*Răpirea Sabinelor*); subiecte literare, mitologice și alegorice (*Eco și Narcis, Păstorii din Arcadia, Imperiul Florei* ș. a.), peisaje (*Anotimpurile*). Sobrietate expresivă maximă în seria de tablouri *Sacramente*.

POWELL, Cecil Frank (1903-1969), fizician englez. A utilizat emulsiile fotografice la studiul razelor cosmice și al particulelor elementare (mezonii π). Premiul Nobel (1950).

POWELL, John Wesley (1834-1902), geolog, etnograf și lingvist american. Director al Biroului de Etnologie al SUA. A participat la numeroase expediții (Colorado, Utah, Arizona). A organizat și condus (1881-1894) serviciul geologic american. Autor al primei clasificări a limbilor indiene din America de Nord (1891).

POYANG, lac în China (Jiangxi); 2700 km^2. Reprezintă una din temele favorite ale picturii chineze.

POYNTING, John Henry (1852-1914), fizician englez. A exprimat (1884) fluxul de energie într-un punct, în funcție de intensitățile cîmpului electric și magnetic (*teorema lui Poynting*). Cu ajutorul balanței de torsiune a determinat accelerația gravitațională (1894).

POZA RICA, oraș în Mexic (Veracruz); 170 mii loc. Centru al unui district petrolifer.

POŽAREVAC, oraș în E Iugoslaviei (Serbia), port pe Morava; 33,3 mii loc. Centru comercial. Denumirea germană: *Passarowitz*.

POZNAŃ, oraș în Polonia, port pe Warta; 590 mii loc. Nod de comunicații. Aeroport. Centru industrial (metalurgie, mecanică, produse farmaceutice) și comercial (tîrg internațional de mostre). Universitate. Teatre. Muzee. Domul (sec. 15-18). Primăria (sec. 16). Biserici în stil gotic sau baroc.

PRADO, muzeu național de pictură și sculptură din Madrid, instalat într-o clădire a cărei construcție a început la 1785 și s-a terminat în 1819, sub Ferdinand VII (1814-1833). Adăpostește peste 2500 de tablouri (colecții ale Școlii spaniole - Velázquez, Goya, El Greco ș.a., italiene sau flamande - Rubens, Van Dyck, Rafael, Tiziano, Tintoretto ș.a.). O anexă a muzeului adăpostește *Guernica* lui Picasso.

PRAESEPE, roi de stele din constelația Cancerul, care se vede cu ochiul liber sub forma unei mici nebulozități.

PRAETORIUS, Michael (1571-1621), compozitor, organist și dirijor german. A creat una din cele mai importante opere muzicale din Germania sec. 17. Motete, psalmi, piese pentru orgă. Lucrări teoretice (*Syntagma Musicum*).

PRAGA (ceh. **PRAHA**), capitala Republicii Cehia, pe Vltava; 1,2 mil. loc. Important nod internaţional de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (ind. constructoare de maşini, siderurgică, electrotehnică, radioelectronică - uzinele "Tesla", optică ş.a.)şi comercial. Metropolă culturală a Boemiei: Academie de ştiinţe; universităţi (1348, 1707); teatre, studiourile cinematografice "Barrandov". Festivalul muzical "Primăvara la Praga". Complexul arhitectonic Hradcany, veche reşedinţă regală (palat, fondat în sec. 9, reconstruit în sec. 16-17, catedrala Svaty Vit, 1844, bazilica Svaty Jiři, sec. 10, ş.a.), pavilionul Belvedere (sec. 16). Biserica Svaty Mikulás (1703), palatul Cermin (1669-1720), podul Carol (Karlúv most; sec. 14), decorat cu statui (sec. 18), biserica Tyn, Primăria cu vechiul turn cu orologiu. Muzee. — Reşedinţă a ducilor de Boemia (1061-1140), a beneficiat de favorurile lui Carol IV, rege al Boemiei (1346-1378), în timpul căruia s-a inaugurat universitatea, s-au construit catedrala Svaty Vit şi podul Carol. Rol important în războaiele husite (sec. 15) şi în Războiul de 30 de Ani (1618-1648). În sec. 19 devine centrul mişcării naţionale cehe, culminînd cu Revoluţia de la 1848. Din 1919 pînă în 1992 a fost capitala Cehoslovaciei. — **Primăvara de la ~**, încercare de liberalizare a regimului (1968), care a provocat intrarea în Cehoslovacia a trupelor armate sovietice şi a celor din Tratatul de la Varşovia, cu excepţia României.

PRAGER, Emil (1888-1985; n. Bucureşti), inginer român. Realizări în domeniul construcţiilor (civile şi industriale): Palatul Muzeului de Artă din Bucureşti, Biblioteca Universitară "M.Eminescu" din Iaşi, Spitalul Elias din Bucureşti.

PRAGMATICA SANCŢIUNE, decret promulgat de împăratul bizantin Iustinian I, în 554. Stabilea organizarea administrativă a Italiei sub stăpînirea bizantină.

PRAGMATICA SANCŢIUNE, decret emis de regele Franţei, Carol VII, la Bourges, în 1438. Stabilea raporturile Bisericii din Franţa cu regalitatea. A fost înlocuit, în 1516, prin Concordatul de la Viena.

PRAGMATICA SANCŢIUNE, decret emis de Carol VI, la 19 apr. 1713. Stabilea indivizibilitatea teritoriilor monarhiei şi succesiunea la tron prin descendenţi direcţi, masculini sau feminini. Impusă din 1720 (după naşterea Mariei Tereza, în 1717). Contestată în 1740, a rămas totuşi în vigoare pînă în 1919.

PRAHOVA, judeţ în partea central—sud-estică a României, în bazinul superior al rîului cu acelaşi nume; 4,7 mii km^2; 868 mii loc.

Marin Preda

Elvis Presley

Reşedinţa: municipiul *Ploieşti*. Oraşe pr.: Cîmpina, Băicoi, Breaza, Mizil, Sinaia, Vălenii de Munte ş.a. Relief variat: în N, munţii Bucegi, Baiului şi Ciucaş, în zona centrală, Dealul Mare şi Istriţa, iar în S, zona Cîmpiei Ploieştiului şi o parte din Cîmpia Gherghiţei. Resurse de petrol, gaze naturale şi de sondă, lignit, sare, ghips ş.a. Păduri. Ind. combustibililor (petrol), constructoare de maşini, producătoare de utilaj petrolier, ind. chimică şi petrochimică, ind. materialelor de construcţie, ind. de prelucrare a lemnului, textilă ş.a. Viticultură. Pomicultură. Culturi de cereale. Creşterea animalelor. Universităţi (Ploieşti, Vălenii de Munte). Teatru. Zonă turistică (Valea Prahovei, munţii Bucegi). Staţiuni climaterice (Breaza, Sinaia, Poiana Ţapului, Buşteni, Azuga). Mănăstiri (Cheia, Suzana, Zamfira, Sinaia). Castelul Peleş din Sinaia, palatul Micul Trianon din Floreşti, castelul Cantacuzino din Buşteni ş.a. Muzee memoriale ("Nicolae Grigorescu" şi "Hasdeu" din Cîmpina). Casa Domnească a lui Matei Basarab din Breb (1641). — Zonă locuită neîntrerupt din paleolitic. Aşezări şi cetăţi dacice (Ramidava, Tiasum), cu o cultură materială şi spirituală dezvoltată. Vestigii ale unor castre romane (Drajna de Sus, Mălăeşti ş.a.), resturi ceramice de tip roman, monede romane. Activitate comercială intensă (sec. 17-19). Se înfiinţează prima distilerie de petrol din România (Rîfov,1857), primele fabrici de sticlă (1830), postav (1886), bere (1898) la Azuga, de hîrtie (1882) la Buşteni. Se construieşte calea ferată Sinaia-Predeal (dată în folosinţă la 10 iun. 1879). Industria de extracţie şi prelucrare a ţiţeiului devine principala activitate economică a judeţului.

PRAHOVA, rîu, afluent al Ialomiţei, la V de Urziceni; 193 km. Izvorăşte de sub pasul Predeal, desparte munţii Bucegi de Munţii Baiului, fiind considerat de geografi ca linia de demarcaţie dintre Carpaţii Orientali şi cei Meridionali. Trece prin Predeal, Azuga, Buşteni, Sinaia, Cîmpina. Zonă turistică activă (Valea Prahovei) şi cu cel mai activ trafic rutier şi feroviar, între Muntenia şi Transilvania.

PRAHOVA (Subcarpaţii Prahovei), unitate subcarpatică de relief, parte componentă a Subcarpaţilor de Curbură, situată între rîurile Teleajen şi Dîmboviţa. Înălţimi între 300 şi 849 m. Conţin dealuri (Dealurile Priporului, 823 m), depresiuni (Vălenii de Munte, Drajna, Măneciu) şi culoare. Zăcăminte de minerale. Păduri de foioase.

PRAIA, capitala Republicii Capului Verde; 60 mii loc. Port în insula São Tiago. Pescuit. Export de citrice, zahăr, cafea.

PRAID, comună în judeţul Harghita. Expl. de sare (menţionate din 1405). Staţiune balneoclimaterică. Sanatoriu subteran, amenajat în salină. Biserică reformată (1790).

PRASAD, Rajendra (1884-1963), om politic indian. Lider al Partidului Congresul Naţional Indian. Primul preşedinte al Republicii (1950-1962).

PRATO, oraş în centrul Italiei (Toscana), la N-V de Florenţa; 165,3 mii loc. Centru industrial şi comercial. Catedrală romano-gotică (sec. 13-15), castelul lui Frederic II (sec. 13), biserica Santa Maria delle Carceri (sec. 15).

PRATOLINI, Vasco (1913-1991), scriitor italian. Exponent al curentului neorealist. Romane de factură socială, cu accent sentimental (*Cartierul, Risipa, Un erou al timpului nostru, Cronica amanţilor săraci* ş.a.).

PRAVILA DE LA GOVORA, cea mai veche culegere de legi tipărită în Ţara Românească. Apărută la Govora (1640), are la origine o culegere de norme juridice bizantine; a fost tradusă după un intermediar slav de către Mihail Moxa.

PRAVILA LUI MATEI BASARAB, culegere de legi, tipărită în 1652, la Tîrgovişte. Cunoscută şi sub numele de *Îndreptarea legii*. Traducere a unor legiuiri bizantine, cuprinde şi numeroase pasaje din *Pravila* lui Vasile Lupu.

PRAVILA LUI VASILE LUPU, culegere de norme de drept civil, vamal, fiscal şi canonic, tipărită la Iaşi în 1646. Are ca principal izvor o serie de norme ale legislaţiei bizantine din sec. 7-8.

PRAVILNICEASCA CONDICĂ, culegere de legi întocmită în Ţara Românească în timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti şi intrată în vigoare în 1780. Are ca izvor principal *Bazilicalele*.

PRAXITELE (PRAXITELES) (c. 390 - c. 330 î.Hr.), sculptor grec. Sculptor al voluptăţii calme şi al graţiei juvenile, unul dintre reprezentanţii clasicismului Greciei antice, a influenţat întreaga epocă elenistică (*Afrodita din Cnidos, Hermes purtînd pe Dionysos copil,Satir în repaus, Apolo Sauroctonul* ş.a.).

PREALPI, ansamblu de masivi muntoşi (calcare) ce alcătuiesc bordura occidentală şi nordică a Alpilor Centrali, cu fundament cutat, alpin, dar cu caractere fizico-geografice proprii: depresiunea Ron-Saône, munţii Jura, Podişul Elveţiei, Podişul Bavariei şi Cîmpia Padului. Climă continentală. Păduri. Expl. de petrol, gaze naturale şi săruri de potasiu. Turism.

PREBALCANIC (Podişul ~), zonă deluroasă în N Bulgariei, cu aspect de podiş, cuprinsă între Balcani şi Dunăre. Predomină relieful deluros cu forme domoale, în V şi accidentate, în E. Vegetaţie de stepă.

PRECUCUTENI, cultură neolitică (prima jumătate a milen. 4 î.Hr.), răspîndită pe o arie cuprinsă între cursul superior al Oltului şi Niprul mijlociu.

PREDA, Marin (1922-1980; n. Siliştea-Gumeşti, azi Siliştea Nouă, jud. Teleorman), scriitor român. Proză originală, modernă, abordînd un spectru tematic larg, fără prejudecăţi estetice sau ideologice, expresie a efortului unui spirit creator şi polemic de a înţelege şi revela adevărata faţă a lucrurilor, întîmplărilor şi oamenilor. Autorul îşi alege subiectele din medii diferite, începînd cu lumea satului, extinzîndu-şi investigaţiile asupra unor cercuri tot mai largi, pînă la o viziune generală asupra existenţei umane, de la modurile instinctuale de manifestare la cele mai elevate preocupări ale spiritului, de la descrierea naturalistă, şocantă la consideraţiile filozofice cele mai subtile. Creaţie şi analiză, interogaţie şi ilustrare, proza lui Marin Preda este o reprezentare coerentă, fluentă, pregnantă a realităţii (vol. de nuvele *Întîlnirea din Pămînturi*), într-un

discurs narativ tensionat, dinamic, în care expunerea epică este permanent dublată de comentariul naratorului, care adînceşte perspectiva şi sugerează adevăratul sens al celor povestite (romanele *Morometii*, 2 vol., *Marele singuratic*, *Delirul*, *Cel mai iubit dintre pămînteni*). Volume autoreferenţiale (*Imposibila întoarcere*, *Viaţa ca o pradă*). Membru post-mortem al Acad. Rom.

PREDA, Victor (1912-1982; n. Bucureşti), medic şi biolog român. Prof. univ. la Cluj. Lucrări în domeniul biologiei teoretice, antropobiologiei, anatomiei comparate (*Probleme moderne de biologie*, *Biochimia dezvoltării embrionare la peşti*, *Determinarea şi diferenţierea sexuală la vertebrate* ş.a.). Prima sinteză antropologică apărută în limba română (*Experienţa antropologică şi determinismul manifestărilor umane*). Eseuri ştiinţifice (*Probleme moderne în biologie*). Acad.

PREDEAL, oraş în judeţul Braşov, în pasul Predeal, pe cumpăna de ape dintre rîurile Prahova şi Timiş; 6,9 mii loc. Staţiune climaterică (1040-1160 m altitudine. Este oraşul situat la cea mai mare altitudine din ţară). Turism. Sporturi de iarnă. Mănăstirea Predeal, cu biserica ridicată în 1818-1819 (biserica păstrează picturi murale interioare originare). Monument istoric. Clopotniţă (1827). Atestat documentar în 1805.

PREDEAL, trecătoare în Carpaţi, între versantul estic al munţilor Bucegi şi culmile vestice ale Munţilor Baiului, la 1040 m altitudine. Veche poartă de legătură între Transilvania şi Muntenia.

PREDESCU, Lucian (1907-1983; n. Iaşi), istoric literar român. Lucrări enciclopedice (*Enciclopedia "Cugetarea"*).

PREGL, Fritz (1869-1930), chimist austriac. Prof. univ. la Graz. Unul dintre fondatorii microanalizei. Lucrări despre acizii biliari şi albumină. Premiul Nobel (1923).

PREJMER, comună în judeţul Braşov. Biserică evanghelică (1241-1250), înconjurată de o cetate ţărănească (sec. 15-16). Biserică ortodoxă (1769), cu picturi murale interioare originare. Rezervaţie forestieră şi floristică. Atestată documentar, ca sat, în 1240.

PRELOG, Vladimir (n. 1906), chimist elveţian de origine iugoslavă. Prof. univ. la Zürich. Autor (împreună cu C.K.Jugold) al unui sistem de nomenclatură stereochimică. Premiul Nobel (1975).

PRELUCA, culme muntoasă în N-V Carpaţilor Orientali, pe dreapta Someşului, în Platforma Someşeană, alcătuită din şisturi cristaline. Alt. max.: 810 m. Păduri de fag şi gorun.

PREMINGER, Otto (1906-1986), regizor american. Creaţii care tratează, lucid şi obiectiv, teme controversate ale anilor '50 (homosexualitatea, violul, rasismul ş.a.): *Laura*, *Carmen Jones*, premiat la Berlin, 1954, *Bonjour, tristesse*, *Factorul uman* ş.a.

PŘEMYSL, dinastie de cneji şi regi cehi care au domnit în Boemia (870-1306). Mai importanţi: — **Venceslas Premysl**, rege de la 924 la 935. — **Boleslav**, rege de la 935 la 967. — **Boleslav II cel Pios**, rege de la 967 la 999. — **Vratislav II**, rege de la 1085 la 1092. — **Ottokar I**, rege de la 1198 la 1230. — **Ottokar II cel Mare**, rege de la 1253 la 1278. Dinastia dispare odată cu asasinarea (1306) a lui **Venceslav III**, rege de la 1278 la 1306.

PRENSA LATINA, agenţie de presă a Republicii Cuba, înfiinţată în 1959, cu sediul principal la Havana.

PREOCUPĂRI LITERARE, revistă a societăţii "Prietenii istoriei literare", apărută lunar, la Bucureşti, din ian. 1936 pînă în iun.-aug. 1944 (din 1942, cu titlul "Kalende"), sub conducerea lui Petre V.Haneş, apoi a lui Vl.Streinu. Colaboratori: T.Arghezi, L.Rebreanu, I.Pillat, I.Teodoreanu, V.Voiculescu, Pompiliu Constantinescu, Al.Philippide, L.Blaga, T.Vianu ş.a.

PŘEROV, oraş în E Cehiei (Moravia de Nord), la N-E de Brno; 50,2 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial. Castel (sec. 16).

PRESLAV, oraş în N-E Bulgariei (Şumen); 10 mii loc. Vechea capitală a hanilor şi a primilor ţari bulgari (sec. 7-10). Vestigii (sec. 9-10). Muzeu.

PRESLEY, Elvis (1935-1977), cîntăreţ american. Lansat în 1954, a devenit foarte repede regele rock-ului. Record la numărul de discuri vîndute. Interpret în filme realizate special pentru el (*Veselie la Acapulco*, *Dragoste la Las Vegas*, *O fată fericită* ş.a.).

PREŠOV, oraş în Slovacia, la N de Kosice; 71,8 mii loc. Centru industrial şi cultural.

PRESPA, lac tectonic în S-V Macedoniei, la graniţa dintre Albania şi Grecia; 283 km^2. Ad. max.: 54 m. Ţărmuri stîncoase şi abrupte.

PRESSBURG, denumirea germană a oraşului slovac Bratislava. — **Tratatul de la ~**, tratat semnat la 26 dec. 1805 între Franţa şi Austria, după bătălia de la Austerlitz. Austria ceda Franţei Veneţia, o parte din Istria şi Dalmaţia, iar Bavariei, Tirolul, Vorarlberg şi Trentin. Bavaria şi Würtenberg erau considerate regate suverane.

PRESTON, oraş în Marea Britanie (Lancashire), port la Marea Irlandei; 144 mii loc. Important nod feroviar. Centru industrial (textile, aparataj electrotehnic) şi comercial. Muzeu.

PRETORIA, capitala ad-tivă a Republicii Africa de Sud; oraş în N-E ţării, centrul adtiv al provinciei Transvaal; 822 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial (siderurgie, montaj de automobile, aparataj electrotehnic). Ind. poligrafică. Universitate. Întemeiat în 1855 de buri, a devenit în 1860 capitala republicii bure Transvaal.

PRETORIUS, Marthinus Wessels (1819-1901), om politic sud-african. Preşedinte (1857-1860, 1864-1871) al republicii bure Transvaal.

PRÉVERT, Jacques (1900-1977), poet francez. Versuri în tradiţia şansonetei (*Cuvinte*, *Spectacol*, *Ploaia şi seninul*), multe puse pe muzică de J.Kosma. Scenarii pentru filmele lui M.Carné (*Suflete în ceaţă*, *Copiii paradisului* ş.a.).

PRÉVOST D'EXILES, Antoine François, abatele (1697-1763), scriitor francez. Precursor al prozei franceze moderne. Romane de moravuri şi de aventuri. Cunoscut îndeosebi prin *Manon Lescaut* (ciclul *Memoriile şi aventurile unui om de calitate*), capodoperă a romanului psihologic.

PREZAN, Constantin (1861-1943; n. Butimanu, jud. Dîmboviţa), mareşal român. Comandant al Armatei 4 de Nord (1916) în luptele din Transilvania, şef al Marelui Cartier General (1916-1918), şef al Marelui Stat-Major (1918-1920). Specialist în arma geniului. A coordonat planul campaniei din 1917 (bătăliile de la Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz). Membru de onoare al Acad. Rom.

PRIADCENCU, Alexandru I. (1902-1981; n. Chişinău), inginer agronom român. Lucrări de ameliorare a plantelor şi de genetică. Creator de soiuri de ovăz, orz, porumb şi grîu (*Cele mai bune soiuri de grîu de primăvară pentru România. Porumbul. Studiu monografic*). Primul cercetător român care a iniţiat lucrări de citologie (*Studiul citogenetic al formelor perene de grîu x pir* ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

PRIAM, ultimul rege al Troiei. Căsătorit cu Hecuba, a avut mai mulţi copii, printre care pe Hector, Paris, Casandra. I-a pierdut pe toţi în lupta pentru apărarea cetăţii Troia. Refugiat, împreună cu Hecuba, la incendierea cetăţii, pe treptele unui altar, este smuls de acolo şi sugrumat de către Neoptolem, fiul lui Ahile.

PRIAP (în mitologia greacă), zeu al fecundităţii şi rodniciei grădinilor şi livezilor, ocrotitor al viilor şi al pomilor fructiferi. Fiu al Afroditei şi al lui Dionysos. Face parte din alaiul tatălui său, alături de satiri. Personificare a forţei virile.

PRIBILOF, arhipelag vulcanic la S-E de marea Bering, dependent de Alaska, format din patru insule (Saint-Paul, Saint-George, Walrus şi Otter); c. 200 km^2; c. 640 loc. Forme de relief joase. Vegetaţie de tundră. Vînătoare de foci, reni şi vulpi.

PRICHARD, Katharine Susannah (1883-1969), scriitoare australiană. Romane de analiză psihologică şi socială (*Opalul negru*, *Tumultuoşii ani '90*, *Ţara aurului*, *Seminţe înaripate*, *Coornardoo*).

PRICOPANUL (Culmea Pricopanului), culme muntoasă în N Dobrogei, prelungire către S-E a Munţilor Măcinului. Alt. max.: 370 m. Expl. de granit.

PRIESTLEY, John Boynton (1894-1984), scriitor englez. Critică a societăţii sec. 20 în romane (*Prieteni buni*, *Fundătura îngerilor*) şi piese de teatru (*Cotitură periculoasă*, *Am mai fost pe aici*, *Johnson trece Iordanul*, *Vizita inspectorului de poliţie*, *Scandaloasa legătură dintre domnul Kettle şi doamna Moon* ş.a.). Eseuri (*Romanul englez*, *Literatura şi omul occidental*).

PRIESTLEY, Joseph (1733-1804), chimist, fizician şi filozof englez. Simpatizant al Revoluţiei Franceze de la 1789. Persecutat de guvernul englez, a emigrat în SUA. A descoperit oxigenul (1774), acidul clorhidric, hidrogenul sulfurat, etilena şi fenomenul de respiraţie a vegetalelor. Cercetări în domeniul electrostaticii.

PRILEP, oraş în S Macedoniei, la N de Bitola; 64 mii loc. Nod feroviar. Piaţă agricolă. Covoare. Construcţii de materiale electroizolante. Vechea capitală a Serbiei (sec. 14). Biserici (sec. 12-14). Moschei.

PRIMATICCIO, Francesco (1504-1570), pictor, sculptor şi arhitect italian. Reprezentant al manierismului. Stilul său se caracte-

rizează prin forme alungite şi graţioase, de o extremă eleganţă. Chemat de Francisc I în Franţa pentru lucrări la Fontainebleau (desene pentru arhitectură, sculpturi, stucaturi, emailuri: "Galeria lui Ulise", camera de bal, stucaturile camerei ducesei d'Étampes). Desene (*Dansul orelor*, *Farsa lui Persepolis* ş.a.).

PRIMO DE RIVERA Y ORBANEJA, Miguel (1870-1930), general şi om politic spaniol. Ajuns la putere în urma unei lovituri de stat (1923), a instaurat un regim de dictatură militară (1923-1930). Politică de redresare economică şi financiară a ţării.

PRINCIPATELE UNITE, denumirea oficială a Moldovei şi Ţării Româneşti între 1859 (cînd s-a înfăptuit Unirea) şi 1862 (cînd s-a adoptat numele de *România*).

PRÍNCIPE (port. **ILHA DO PRÍNCIPE**), insulă în Golful Guineii, la N de insula São Tomé, în componenţa statului São Tomé şi Príncipe; 128 km^2; 18 mii loc. Oraş pr.: São Antonio. Relief accidentat. Cacao, cafea. Pescuit. Descoperită în 1471 de navigatorul portughez Pedro de Escobar, devine în 1522 colonie lusitană. Declarată în 1951 provincie a Portugaliei.

PRINCETOWN, oraş în SUA (New Jersey); 25,7 mii loc. Universitate (1746). Muzee.

PRINET, Max (Maxime) (1867-1938), arhivist, paleograf şi heraldist francez. Director de studii la École Pratique des Hautes Études (1914-1937). Unul dintre întemeietorii heraldicii ştiinţifice franceze.

PRINŢUL DE WALES (engl. **PRINCE OF WALES**), cap situat pe ţărmul american al strîmtorii Bering, în extremitatea vestică a peninsulei Seward (Alaska). Punctul cel mai vestic al continentului nord-american (65°35′ lat. N şi 168°05′ long. V).

PRINŢUL DE WALES (engl. **PRINCE OF WALES ISLAND**), insulă în Arhipelagul Arctic Canadian (Teritoriile de Nord-Vest), între insulele Somerset şi Victoria; 35,6 mii km^2. Relief coborît. În apropierea ţărmului vestic al insulei se află polul magnetic. Nelocuită.

PRINŢUL EDUARD (engl. **PRINCE EDWARD ISLAND**),arhipelag în S Oceanului Indian; 41 km^2. Format din insulele Marion şi Prinţul Eduard. Dependent de Africa de Sud (din 1948). Nelocuit.

PRINŢUL EDUARD (engl. **PRINCE EDWARD ISLAND**), insulă, cea mai mică dintre provinciile canadiene, situată în E Canadei (golful Sfîntul Laurenţiu); 5,6 mii km^2; 125 mii loc. Centrul ad-tiv: *Charlottetown*. Provincie anglofonă. Pescuit. Agricultură; creşterea animalelor. Turism. Ocupată de englezi (1758); în Confederaţia canadiană, din 1873.

Nikolai Prjevalski

Ştefan Procopiu

PRISĂCANI, comună în judeţul Iaşi. Biserică din 1797, ctitorită de mitroplitul Veniamin Costache. Atestată documentar, ca sat, în 1803.

PRISCIANUS (sfîrşitul sec. 5-sec. 6), gramatic latin. Autor al lucrării *Institutio de arte grammatica*, operă de bază a gramaticii latine din evul mediu.

PRISCILLIANUS (c. 340-385), teolog latin. Originar din Spania. Doctrina sa, priscilianismul, amestec de panteism şi păgînism, a fost combătută de Sinodul de la Saragosa (380), iar autorul, condamnat ca eretic de Sinodul de la Bordeaux (384). Executat de uzurpatorul Maximus Magnus.

PRISCUS (410-473), om politic şi cronicar bizantin. Autor al lucrării *Istoria Imperiului Bizantin şi Atilla*, cu informaţii şi despre populaţia autohtonă din nordul Dunării (mileniul 1).

PRISEACA, comună în judeţul Olt. Biserică din lemn (1323) şi biserică din zid (1821). Atestată, documentar, ca sat, în 1496 (într-un hrisov emis de Radu cel Mare, domn al Ţării Româneşti).

PRISLOP, pas de înălţime în Carpaţii Orientali, între culmile de S-E ale Munţilor Maramureşului şi cele de N-E ale Munţilor Rodnei, la 1414 m alt. Legătură între Moldova şi Maramureş.

PRISLOP (Mănăstirea ~), mănăstire în satul Silvaşul de Sus, judeţul Hunedoara, cu biserică din 1564, ctitorie a domniţei Zamfira, fiica lui Moise-Vodă, domn al Ţării Româneşti. Fragmente de picturi murale (1759). Funcţionează aici un seminar teologic.

PRIŠTINA, oraş în S Iugoslaviei (Serbia), centrul ad-tiv al regiunii autonome Kosovo; 70 mii loc. Industrii. Piaţă agricolă. Moschei (sec. 15).

PRJEVALSKI, Nikolai Mihailovici (1839-1888), explorator rus. Numeroase expediţii în Asia Centrală, partea central-estică a Chinei (1871-1884). A explorat Tibetul, izvoarele fluviului Huanghe şi deşertul Gobi.

PROBOTA (Mănăstirea ~), mănăstire în satul Probota, comuna Dolhasca, judeţul Suceava. Ctitorie din anul 1530 a domnului Petru Rareş. Clopotniţă şi turn de poartă (1550). Picturi murale interioare şi exterioare (1532). Mormîntul lui Petru Rareş (1546), al Doamnei Elena, soţia sa, şi al fiului lor, Ştefăniţă (1552).

PROBUS, Valerius Marcus (a doua jumătate a sec. 1 d.Hr.), filolog latin. Operă de colaţionare, corectare, adnotare şi comentare filologică a mai mulţi autori latini (Horaţiu, Vergiliu, Lucreţiu ş. a.). Lucrarea *Ars minor* s-a transmis printr-un manuscris din sec. 7-9, care cuprinde şi renumitul *Appendix Probi*.

PROCA, Alexandru (1897-1955; n. Bucureşti), fizician român. Stabilit în Franţa (1926). Invitat de Marie Curie să lucreze la Institutul de Radium din Paris (1926-1930), apoi la Institutul "H.Poincaré" (1930); director al acestui institut din 1932. Cercetări în domeniul fizicii matematice. A demonstrat (independent de fizicianul nipon H.Yukava) existenţa mezonilor, cercetări confirmate de C.D.Anderson (*ecuaţiile lui Proca*). Lucrări de fizică relativistă şi cuantică (*Integrale prime în mişcarea mezonului, Particule de foarte mare viteză în mecanica spinorială*). Acad.

PROCA, Eugeniu (n. 1927, Godeni, jud. Argeş), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Chirurg, a realizat (1980) primele transplanturi de rinichi în România. Lucrări: *Insuficienţa renală acută postoperatorie, Hipertensiunea renovasculară, Diagnosticul cancerului de prostată, Transplantarea renală* ş.a. Redactor responsabil al *Tratatului de chirurgie*, 11 vol. Membru de onoare al Acad. Rom.

PROCION (PROCYON), stea de mărimea 0,4, situată în constelaţia Cîinele-Mic, la 11 ani-lumină de planeta noastră. Una dintre cele mai strălucitoare stele din emisfera boreală.

PROCLAMAŢIA DE LA ISLAZ, denumire sub care este cunoscut programul Revoluţiei de la 1848 din Ţara Românească, elaborat de I.Heliade Rădulescu.

PROCLUS (PROKLOS) (410-485), filozof şi matematician grec. Reprezentant de seamă al Şcolii neoplatoniciene din Atena. Comentarii la dialogurile lui Platon (*Parmenide*, *Alcibiade*, *Republica*) şi asupra lucrărilor lui Euclid şi Ptolemeu. S-au mai păstrat lucrările *Elemente de teologie* şi *Teologie platoniciană*.

PROCOPIU, Ştefan (1890-1972; n. Bîrlad), fizician român. Prof. univ. la Iaşi. Cercetări în domeniul magnetismului şi al fenomenelor de dublă refracţie electrică şi depolarizare a luminii. Lucrări consacrate proprietăţilor substanţelor feromagnetice (*efectul Procopiu*), electricităţii, opticii şi căldurii (*Introducere în electricitate şi magnetism*, *Termodinamica*, *Perpetuum mobile şi principiile energiei* ş.a.). Acad.

PROCOPIUS din Cezareea (sfîrşitul sec. 5-562), istoric bizantin. Secretar al generalului Belizarie, a participat la campania de cucerire a Italiei. Istoric oficial al împăratului Iustinian (*Istoria secretă*). Tratatul *Despre edificii* cuprinde informaţii despre spaţiul dunăreano-pontic.

PROCOPOVICI, Alexe (1884-1946; n. Cernăuţi), lingvist şi filolog român. Prof. univ. la Cernăuţi şi Cluj. Lucrări despre începuturile scrisului în limba română şi despre literatura veche românească (*Arhetipul husit al catehismelor noastre luterane, Introducere în studiul literaturii vechi*). Editor de texte vechi (din diaconul Coresi, I.Neculce). Autor al unui *Mic tratat de lingvistică generală*. Membru corespondent al Acad. Rom.

PROCULUS (c. 20 sau 10 î.Hr. - c. 50 sau 60 d.Hr.), jurist roman. A condus şcoala juridică întemeiată de M.Antistius Labeo şi care, după el, va purta numele de *proculeană*. Autor al unor comentarii la opera lui M.Cocceius Nerva.

PROCUST (în mitologia greacă), brigand din Atica, înzestrat cu o forţă fizică supraomenească. Îşi chinuia victimele (trecători prinşi şi prădaţi pe drumul dintre Atena şi Megara) pe faimoasele lui paturi: pe cei scunzi îi întindea pe un pat prea lung pentru ei, pe cei înalţi îi scurta după un pat mai mic decît ei. Ucis de Teseu. Întîlnit şi sub numele de *Polypemon* sau *Damastes*.

PRODAN, David (1902-1992; n. Cioara, azi Sălişte a, jud. Alba), istoric român. Prof. univ. la Cluj. Cercetări fundamentale asupra

structurii sociale a Transilvaniei medievale, ca şi în problema emigraţiei din Ţara Românească şi Moldova în Transilvania; studii despre mişcările ţărăneşti din 1784-1785 din Transilvania (*Iobăgia,* 3 vol., *Transilvania în sec. al XVI-lea, Teoria imigraţiei românilor din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII-lea, Răscoala lui Horea*, 2 vol., *Supplex Libellus Valachorum, Din istoria formării naţiunii române, Transilvania şi iar Transilvania. Consideraţii istorice* ş.a.). Acad.

PRODAN, Iuliu (1875-1959; n. Chiochiş, jud. Bistriţa-Năsăud), botanist român. Prof. univ. la Cluj. Cel dintîi autor al unui determinator clasic pentru plantele cu flori şi ferigi (*Flora pentru determinarea şi descrierea plantelor ce cresc în România*). Monografii (*Flora Cîmpiei Ardelene, Conspectul florei Dobrogei, Fînaţe şi păşuni din nordul Transilvaniei* ş.a.). Acad.

PRODI, Romano (n. 1939), om politic italian. Ministru al Industriei (1978-1979); director al Institutului de Cercetări Economice şi preşedintele concernului de stat IRI (1982-1989; 1993-1994). Prim-ministru al Republicii Italiene (din 1996).

PRODICOS (PRODIKOS) din Cheos (c. 470-c. 390 î.Hr.), sofist grec. Profesor la Atena (Euripide i-a fost unul dintre discipoli). Considerat unul dintre precursorii lingvisticii greceşti. Autorul scrierii *Synonimika*, o încercare de evidenţiere a sinonimelor. Textele filozofice *Despre natura omului* şi *Anotimpurile* s-au pierdut.

PROFETA, Laurenţiu (n. 1925, Bucureşti), compozitor român. Balete (*Prinţ şi cerşetor*), simfonii (*Poemul patriei, Zile de vacanţă*), muzică vocal-simfonică (*Întîmplarea din grădină, Cantata patriei, Brăduţul singuratic*), coruri, cîntece; muzică de film, muzică uşoară.

PROFIRI, Nicolae (1886-1967; n. Murgeni, jud. Vaslui), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Specialist în construcţia drumurilor. Metode originale în tratamentele de suprafaţă ale drumurilor şi în îmbunătăţirile rutiere (*Construcţia străzilor, Sisteme moderne de asfaltaj, Problema drumurilor noastre* ş.a.). Acad.

PROHOROV, Aleksandr Mihailovici (n. 1916), fizician rus. A realizat primul generator molecular cu fascicul de molecule din amoniac; a propus folosirea rubinului în electronica cuantică. A fundamentat teoretic construirea laserului. Premiul Nobel (1964), împreună cu N.G.Basov şi Ch.H.Townes.

PROKOFIEV, Serghei Sergheevici (1891-1953), compozitor, pianist şi dirijor rus. Elev al lui A.Leadov şi N.Rimski-Korsakov. A compus, într-un limbaj deschis tendinţelor moderne apusene, dar fidel, în acelaşi timp, tradiţiei ruse, opere (*Dragostea celor trei portocale, Îngerul de foc, Logodnă la mănăstire*), balete (*Romeo şi Julieta, Floarea de piatră, Cenuşăreasa*), simfonii, muzică de cameră, de film (*Aleksandr Nevski*), muzică pentru copii (basmul muzical *Petea şi lupul*).

PROKOP CEL MARE (c. 1380-1434), conducător husit. Comandantul armatei taborite (1426), a apărat Boemia contra cruciadelor catolice. Învins şi ucis la Lipany (1434).

PROKOPIEVSK, oraş în Federaţia Rusă, în V Siberiei, în bazinul carbonifer Kuznetk; 274 mii loc. Centru carbonifer. Chimie. Metalurgie.

PROMETEU (în mitologia greacă), titan, fiu al nimfei Climene şi al titanului Iapet. Prieten al oamenilor, a furat pentru ei focul de la Hefaistos şi raţiunea de la Atena. Pedepsit de Zeus pentru fapta sa, a fost înlănţuit de o stîncă în Caucaz, unde un vultur îi devora zilnic ficatul, care peste noapte creştea la loc, supunîndu-l la un chin veşnic. Hercule, în drum spre Grădina Hesperidelor, a ucis vulturul şi l-a eliberat.

PRONUNCIAMENTUL DE LA BLAJ, actul de protest public împotriva anexării Transilvaniei la Ungaria, semnat (mai 1868) de către un grup de intelectuali români transilvăneni.

PROPERŢIU (Sextus Aurelius Propertius Carrus) (c. 47-15 î.Hr.), poet latin. Prieten cu Ovidiu şi Vergiliu; protejat de împăratul August şi de Mecena. Lirică erotică, imitată după alexandrini, surprinzătoare prin expresia originală a sentimentului de iubire (*Cartea Cyntiei*). Elegii inspirate de istoria şi legendele Romei.

PROPONTIDA, denumirea antică a Mării Marmara.

PROPP, Vladimir I. (1895-1970), folclorist rus. Prof. univ. la Leningrad. A identificat structura basmului fantastic (*Morfologia basmului, Rădăcinile istorice ale basmului fantastic*). Influenţă asupra criticii literare formaliste.

PROSERPINA v. **Persefona.**

PROTAGORAS din Abdera (c. 485-c. 415 î.Hr.), filozof grec. Întemeietor al şcolii sofiste. Prieten cu Pericle. Originar din Tracia, şi-a petrecut viaţa călătorind. Ar fi fost primul profesor care lua plată pentru lecţiile de retorică ţinute discipolilor săi. Acuzat de ateism pentru lucrarea *Despre zei* (411 î.Hr.; pierdută), a fost nevoit să părăsească Atena. Nu a negat existenţa divinităţii, a afirmat doar neputinţa cunoaşterii obiective, de către om, a lumii şi a zeităţilor ei şi incapacitatea omului de a defini divinitatea. Autorul celebrei maxime "Omul este măsura tuturor lucrurilor". Întreaga operă (*Adevărul, Despre existenţă, Antilogii, Marele discurs, Discursuri distrugătoare* - titluri transmise prin Diogene Laerţiu) s-a pierdut.

PROTEU (în mitologia greacă), zeu marin de origine egipteană, înzestrat de Poseidon cu darul profeţiei şi capacitatea de a lua mereu alte înfăţişări, cînd nu voia să răspundă întrebărilor puse de muritori. Locuia în insula Pharos.

PROUDHON, Pierre Joseph (1809-1865), teoretician socialist francez. Deputat (1848) în Adunarea Constituantă, întemniţat, a continuat să lanseze atacuri împotriva celui de al II-lea Imperiu (*Despre justiţie în revoluţie şi Biserică*, 3 vol.). Teoretician al socialismului francez (*Ce este proprietatea?*) şi al federalismului economic şi politic (*Sistemul contradicţiilor economice sau Filozofia mizeriei*, scriere criticată de Karl Marx în *Mizeria filozofiei*). Precursor al sociologiei alături de Saint-Simon şi A. Comte. Fondator al sistemului mutualist, al sindicalismului revoluţionar.

PROUST, Joseph Louis (1754-1826), chimist francez. Unul dintre fondatorii analizei chimice. A formulat (1808) legea proporţiilor definite (*legea lui Proust*).

PROUST, Marcel (1871-1922), scriitor şi estetician francez. Unul dintre promotorii romanului modern, prin ciclul (în 7 vol.) *În căutarea timpului pierdut*, confesiune plină de meandre, cronică ascuţită a vieţii înaltei societăţi pariziene, capodoperă de investigaţie psihologică. Mişcarea unduitoare a fluxului memoriei afective, tehnica monologului interior, asociaţiile subconştiente şi digresiunile eseistice, precum şi desfăşurarea muzicală şi amplă a frazei, utilizarea subtilă a înlănţuirilor de imagini fac din această operă unul din reperele istoriei literaturii universale. Eseuri, comentarii critice (*Contra lui Sainte-Beuve*). Corespondenţă.

PROVENCE, regiune istorică în S-E Franţei. Locuită de foceeni (sec. 6 î.Hr.), liguri, celţi; ocupată de romani şi transformată în provincie romană, cu capitala la Aix-en-Provence. Anexată, în 1481, Franţei.

PROVENCE-ALPES-CÔTE D'AZUR, regiune în S-E Franţei; 31,4 mii km^2; 4,2 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Marsilia*. Relief muntos şi de cîmpie. Agricultură. Creşterea animalelor. Turism pe litoral (Côte d'Azur).

PROVIDENCE, oraş în partea de N-E a SUA, capitala statului Rhode Island; 160,7 mii loc. Port la Oceanul Atlantic. Centru industrial (maşini-unelte, petrochimie, bijuterii) şi comercial. Universitate (1764).

PROWAZEK, Stanislas (1875-1915), biolog austriac. A descoperit agentul patogen al tifosului exantematic.

PROXIMA CENTAURI, stea de mărimea 11,3 din constelaţia Centaurul. Cea mai apropiată stea de Pămînt (4,3 ani-lumină).

PRUDENŢIU (Aurelius Publius Clemens Prudentius) (348-c. 410), poet latin. Erudit şi talentat (a scris peste 20000 de versuri), este considerat cel mai important poet creştin al antichităţii. Poeme epice, didactice, lirice (*Kathemerinon, Apotheosis, Hamartigenia, In Symmachum*), imitaţii după Horaţiu, Vergiliu ş. a. Creatorul poemului alegoric (*Psychomachia*).

PRUD'HON, Pierre Paul (1758-1823), pictor francez. Compoziţii alegorice sau mitologice (*Justiţia şi Răzbunarea divină urmărind Crima, Triumful lui Bonaparte* ş.a.), cu elemente din clasicism şi romantism. Desene (*Capul fecioarei*).

PRUS, Bolesław (pseudonim al lui *Aleksander Głowacki;* 1847-1912), scriitor polonez. Proză socială sau de evocare istorică (*Păpuşa, Emancipatele, Faraonul, Avanpostul, Valul care se întoarce, Anielka* ş.a.).

Serghei Prokofiev

Pierre Joseph Proudhon

PRUSIA, vechi stat în Germania de Nord, între Vistula şi Niemen. Capitala: *Berlin*. — În sec. 4-5 teritoriul Prusiei a fost ocupat de un popor baltic - pruşii. Cuceriţi de Cavalerii Teutoni, care aduc colonişti germani. În 1410, polono-lituanienii îi înfrîng pe Cavalerii Teutoni la Grünwald (Tannenberg). Prin Pacea de la Toruń (Thorn) (1466), se recunoaşte suzeranitatea Poloniei asupra Prusiei. În 1525, Albert de Brandenburg (Casa de Hohenzollern) aderă la Reformă, desfiinţează Ordinul Cavalerilor Teutoni şi înfiinţează ducatul ereditar al Prusiei, fief al Coroanei poloneze. În 1618, Jean-Sigismund, elector de Brandenburg, realizează unirea ducatului Prusiei cu casa de Brandenburg. Frederic-Wilhelm (Marele Elector; 1640-1688) obţine de la Polonia (Tratatul de la Oliva, 1660) renunţarea la suzeranitatea asupra Prusiei. Mare putere europeană, sub Frederic II ("regele filozof"). Participă la cele trei împărţiri ale Poloniei (1772, 1793, 1795), alipindu-şi unele regiuni din N-V acesteia. Înfrîntă de armatele lui Napoleon la Jena şi Averstedt (1806). Perioadă de redresare socială şi culturală (în 1810 este fondată Universitatea din Berlin; se reorganizează armata). După Congresul de la Viena (1814-1815), cînd obţine Westfalia, nordul Saxoniei şi teritoriile renane, Prusia devine cel mai puternic stat din Confederaţia germană. În 1815, împreună cu Rusia şi Austria, încheie Sfînta Alianţă; în 1867, sub tutela Prusiei se creează Confederaţia Germaniei de Nord. Wilhelm I, învingător în războiul împotriva Franţei, este proclamat, la Versailles, împărat al Imperiului German. Este perioada de apogeu a Prusiei. Stat membru al Republicii Germane (după 1918). La Conferinţa de la Potsdam (1945), după înfrîngerea Germaniei în al doilea război mondial, nordul Prusiei Orientale, cu oraşul Königsberg, a revenit Uniunii Sovietice, iar vechile teritorii poloneze alipite înainte au fost retrocedate Poloniei. Desfiinţată în 1947, ca urmare a hotărîrii Comisiei de control din Germania.

PRUSIA OCCIDENTALĂ (germ. **WESTPREUSSEN**), provincie în vechiul ducat al Prusiei, cuprinzînd teritoriile anexate după primele două împărţiri ale Poloniei (1772, 1793). Organizată în 1815. Centrul ad-tiv: *Danzig*. A fost atribuită (fără oraşul Danzig), prin Tratatul de la Versailles (1919), Poloniei.

PRUSIA ORIENTALĂ (germ. **OSTPREUSSEN**), provincie în vechiul ducat al Prusiei, cunoscută, de la 1525 pînă în 1806, sub numele de *Prusia ducală*. Centrul ad-tiv: *Königsberg*. Împărţită, după Conferinţa de la Potsdam (1945), între Uniunea Sovietică (partea de N a provinciei, cu oraşul Königsberg) şi Polonia.

Marcel Proust

Giacomo Puccini

PRUT, fluviu, afluent al Dunării. Marchează graniţa dintre Ucraina, Republica Moldova şi România. Izvorăşte din N munţilor Carpaţi (la alt. de 1600 m) şi se varsă în Dunăre lîngă comuna Giurgiuleşti (jud. Cahul). Lungime: 967 km. Afluenţii principali: Ceremuş, Jijia, Vilia, Racovăţ, Ciuhur, Camenca, Nîrnova, Lăpuşna, Sărata, Tigheci, Larga ş.a. Pe malurile Prutului sînt situate oraşele Kolomîia, Cernăuţi, Ungheni, Leova ş.a. În lunca lui se află lacul de acumulare Costeşti-Stînca şi lacurile naturale Beleu, Brateş. Centre pomicole şi piscicole. Sisteme de irigaţie. Vămi. Denumirea antică: *Pyretus*.

PRUTEANU, Aglae (1866-1941; n. Iaşi), actriţă română. Interpretă de un vibrant temperament liric în roluri ale teatrului universal (Andromaca, Ofelia, Julieta, Nora) şi ale dramaturgiei originale (Getta din *Fîntîna Blanduziei* de V.Alecsandri, Oana din *Apus de soare* de B.Delavrancea). Memorialistică (*Amintiri din teatru*).

PRZEMYŚŁ, oraş în S-E Poloniei; 64 mii loc. Centru industrial (metalurgie, electrotehnică) şi comercial. Fondat în sec. 10, disputat între ruşi şi austrieci în timpul primului război mondial. Castel (refăcut în sec. 14). Catedrală gotică şi barocă. Muzeu.

PSALTIREA ŞCHEIANĂ, manuscris religios din sec. 16, copie a unei traduceri în limba română a Psalmilor lui David. Considerat unul dintre primele texte scrise în limba română; face parte, alături de *Psaltirea Voroneţeană* şi *Codicele Voroneţean*, din categoria textelor rotacizante.

PSAMMETIC, numele mai multor faraoni din dinastia 26 saită (663-525 î.Hr.). Mai cunoscuţi: — **Psammetic I**, faraon între 663 şi 609 î.Hr., întemeietorul dinastiei. A alungat garnizoanele asiriene şi a reinstaurat independenţa Egiptului, care cunoaşte acum o epocă de înflorire culturală ("renaşterea saită"). — **Psammetic III**, ultimul faraon (526-525 î.Hr.) al dinastiei. A fost înfrînt în bătălia de la Pelusion şi ucis de regele persan Cambise II, Egiptul fiind transformat într-o satrapie a Imperiului Persan (525 î.Hr.).

PSELLOS, Mihail (c. 1018-1078 sau 1096), om politic, filozof şi istoric bizantin. Politician ambiţios şi intrigant. Unul dintre cei mai mari înnoitori ai Culturii bizantine. A avut preocupări diverse: filozofie, teologie, istorie, retorică, polemică, literatură, muzică, ştiinţe. A reînviat interesul pentru filozofia platoniciană şi neoplatonism. Printre lucrări: *Cronografia* (o cronică a Imperiului Bizantin, de la 976 la 1077, de mare interes istoric), *Discursuri funebre*. Corespondenţă.

PSKOV, oraş în Federaţia Rusă, la S-V de Sankt Petersburg; 204 mii loc. Nod de comunicaţii. Metalurgie. Confecţii. Monumente de piatră (incinte, Kremlinul, catedrale, sec. 12-13), biserici (sec. 13-16). Case de piatră şi lemn (sec. 17). Atestat documentar în 903, oraşul a aparţinut statului Kiev, apoi, Novgorodului (sec. 12). Independent în 1348. Alipit Marelui Cnezat al Moscovei (1510), a rămas, pînă în sec. 18, al doilea oraş al statului rus.

PSYCHE (în mitologia greacă), tînără neasemuit de frumoasă, din care cauză şi-a atras asupra-şi gelozia Afroditei. De ea s-a îndrăgostit Eros, care îi obţine de la zei nemurirea.

PTAH (în mitologia egipteană), zeu arhaic, socotit creatorul lumii, inventatorul meşteşugurilor tehnice, dar şi patronul artelor. Identificat, la greci, cu *Hefaistos*.

PTOLEMEU, nume purtat de suveranii greci din dinastia Lagizilor (305-30 î.Hr.), care au domnit în Egipt după moartea lui Alexandru cel Mare (323). Mai cunoscuţi: — **Ptolemeu I Soter** (367-283 î.Hr.), general macedonean, rege al Egiptului (305-283 î.Hr.), întemeietorul dinastiei. Unul dintre cei mai buni generali ai lui Alexandru Macedon, a reuşit să facă din Egipt un stat centralizat, iar din Alexandria, cel mai strălucit centru cultural al lumii elenistice. A înfiinţat Muzeul din Alexandria. — **Ptolemeu III Evergetul** (c. 280-221 î.Hr.), rege al Egiptului (246-221 î.Hr.). A accentuat centralismul, a încurajat ştiinţele şi cultura.

PTOLEMEU (**Claudios Ptolemaios**) (c. 90-c.168), astronom, matematician şi geograf grec. Cea mai mare parte a vieţii şi-a petrecut-o la Alexandria. Lucrarea sa capitală, *Megale Syntaxis* (*Marea compunere*), numită de arabi *Almagest*, cuprinde teoria geocentrică a sistemului solar, înlocuită abia în 1543 de teoria heliocentrică a lui Copernic. În *Geographike* (*Îndreptar geografic*) a stabilit latitudinea şi longitudinea a peste 8000 de puncte geografice, pe care le-a fixat apoi într-o hartă. Este cea mai importantă lucrare de geografie matematică a antichităţii, care s-a păstrat. Tratate de astrologie, fizică, muzică (*Tetrabiblos, Optika, Harmonika*).

PUCCINI, Giacomo (1858-1924), compozitor italian. Elev al lui A.Ponchielli. Lucrări de concepţie veristă. Opere cu pasaje de mare intensitate lirică şi dramatică, figurînd în repertoriul tuturor teatrelor lirice din lume (*Manon Lescaut, Boema, Tosca, Madame Butterfly, Gianni Schicchi, Turandot*). Muzică religioasă, simfonică şi de cameră.

PUCIOASA, oraş în judeţul Dîmboviţa, pe Ialomiţa; 16,7 mii loc. Expl. de ghips. Industrii. Artizanat (din sticlă). Muzeu etnografic. Staţiune balneoclimaterică cu ape sulfuroase, clorurate, magneziene, cunoscute de la începutul sec. 19. Localitatea figura, în 1791, pe o hartă austriacă, iar în 1835 pe una rusească. Localitate balneară (din 1834). Biserici (sec. 19).

PUCIOSU, con vulcanic stins în sudul munţilor Harghita, format din andezite şi piroclascite. Alt.: 1294 m. În craterul conului se găseşte lacul Sf. Ana. Păduri de molid, brad şi fag. Rezervaţie naturală complexă (speologică, floristică, faunistică). Turism. Cunoscut şi sub denumirea de *Ciumatul Mare*.

PUDOVKIN, Vsevolod Illarionovici (1893-1953), regizor, actor şi teoretician rus de film. Maestru al montajului. A regizat *Mama, Sfîrşitul Sankt Petersburgului, Furtună deasupra Asiei, Dezertorul, Victoria*. Lucrări teoretice (*Regizorul de film şi materialul cinematografic, Actorul de film*).

PUEBLA (**PUEBLA DE ZARAGOZA**), oraş în Mexic, capitala statului Puebla; 836 mii loc. Nod feroviar. Mari fabrici textile (bumbac); construcţii de automobile; sticlă şi

ceramică. Centru comercial. Universităţi. Catedrală (sec. 16-17). Biserici baroce (sec. 17-18). Muzee. Turism. Ridicat de creştini în 1530. Cucerit (1847) de americani. Asediat (1863) de francezi, recucerit (1867) de Porfirio Díaz.

PUEBLO BONITO, sit arheologic în Chaco Canyon (New Mexico). Vestigii ale unei cetăţi precolumbiene, construită între 919 şi 1100, aparţinînd Culturii Anasazi. Abandonat în 1300.

PUERTO LA CRUZ, oraş în Venezuela (Anzoáteguy), la N-E de Barcelona, port la Marea Caraibilor; 82,1 mii loc. Centru petrolier.

PUERTO RICO (PORTO RICO), teritoriu în America Centrală insulară (în Arhipelagul Antilelor Mari, din Oceanul Atlantic), format din insula Puerto Rico (cea mai estică din arhipelag) şi alte insuliţe (Mona, Culebra, Vieques ş. a.); 8,8 mii km^2; 3,6 mil. loc. Centrul ad-tiv: *San Juan*. Oraşe pr.: Bayamón, Ponce, Carolina ş. a. Culte: catolicism. Relief predominant muntos (Cordillera Central), cu cîmpii înguste pe ţărmuri. Climă tropical-oceanică. Ind. prelucrătoare (textilă, alimentară, rafinarea petrolului din import, electronică, produse cosmetice şi farmaceutice). Agricultură (trestie de zahăr, bananieri, ananas, citrice ş.a.). Turism. — Teritoriu locuit în vechime de amerindieni. Descoperit de Cristofor Columb în 1493, a devenit (în sec. 16) posesiune spaniolă. Cedat, prin Tratatul de la Paris (1898), Statelor Unite. Din 1917, populaţia a primit cetăţenie americană. Potrivit Constituţiei din 1952, teritoriul este Uniune autonomă, stat liber şi asociat cu SUA. Activitatea legislativă este exercitată de un guvernator şi de un parlament bicameral (Adunarea legislativă).

PUFENDORF, Samuel (1632-1694), jurist şi filozof german. Aşază dreptul pe baze raţionale, pe un contract social (*Despre dreptul naturii şi al ginţilor*).

PUGACIOV, Emelian Ivanovici (1740 sau 1742-1775), cazac de pe Don. Conducătorul războiului ţărănesc din Rusia (1773-1775). Executat.

PUGET, Pierre (1620-1694), sculptor, pictor şi arhitect francez. Baroc şi realist în acelaşi timp; autor de opere religioase la Genova (*Sf. Sebastian*), al grupurilor *Milon din Crotona* şi *Perseu eliberează pe Andromeda*, de la Versailles, şi *Atlanţii*, de la Primăria din Toulon. Ca arhitect, a făcut schiţele capelei ospiciului Charité din Marsilia.

PUGLIA, regiune în Italia meridională; 19,3 mii km^2; 3,9 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Bari*. Regiune colinară cu climă meridională. Siderurgie, chimie. Viticultură. Cereale. Turism. — Regiune istorică (*Apulia*) populată în milen. I î.Hr. de triburi de origine italică (apulii) şi ilirică (dauni). Anexată (317 î.Hr.) de Roma. Pustiită în timpul celui de al doilea război punic (218-201 î.Hr.).

PUIU, lac în Delta Dunării, între braţul Sulina şi braţul Sfîntul Gheorghe, la E de grindul Caraorman; 8,8 km^2. Legat prin canale cu lacurile Roşu şi Lumina, formează împreună un complex lacustru.

PULA (POLA), oraş în Croaţia, port la Marea Adriatică, în peninsula Istria; 47,4 mii loc. Şantiere navale. Ind. sticlăriei, ceramicii. Centru turistic. Arene romane, catedrală (sec. 15), castel (sec. 17). Muzeu de antichităţi. Festival naţional al filmului.

PULCI, Luigi (1432-1484), poet italian. Autorul epopeii burleşti *Morgante cel Mare*, parodie a romanelor cavalereşti. Sonete, poeme rustice, fabule.

PULITZER, Joseph (1847-1911), jurnalist american. În 1883 a cumpărat "The World", care a devenit unul din cele mai importante ziare din New York. La moarte, a decis prin testament crearea Premiului Pulitzer, decernat după 1917, prin votul unui consiliu de administraţie al Universităţii Columbia, ziariştilor, scriitorilor, muzicienilor.

PULLMAN, George Mortimer (1831-1897), industriaş american. A creat (1863-1865), împreună cu Ben Field, primele vagoane de dormit.

PUMNUL, Aron (1818-1866; n. Cuciulata, jud. Braşov), lingvist şi istoric literar român. Ţine un curs de filozofie la Blaj (1846). Participant activ la Revoluţia de la 1848-1849 din Transilvania. Primul profesor de limba şi literatura română la liceul german din Cernăuţi (1849), unde îl are ca elev pe Mihai Eminescu, care publică la moartea profesorului elegia *La mormîntul lui Aron Pumnul*. Adept al curentului etimologist în limbă (*Convorbiri între un tată şi fiul lui asupra limbei şi literilor româneşti*), combătut, cu argumente lingvistice, de T.Maiorescu. A alcătuit prima antologie de literatură română, fiind, prin *Lepturariu rumânesc cules den scriptori rumâni* (1862-1865), unul dintre întemeietorii istoriei literare româneşti.

PUNAKHA, oraş în Bhutan (munţii Himalaya); 34 mii loc. Vechea capitală a Bhutanului. Centru comercial, religios şi turistic.

PUNJAB (PENDJAB, PENJAB), regiune istorică în N-V peninsulei Hindustan, cuprinsă între munţii Himalaya, fluviul Indus, Cîmpia Gangelui şi deşertul Thor. Este străbătută de cei cinci afluenţi (Jhelum, Ravi, Sutlej, Chenab şi Beas) ai fluviului Indus. Irigaţii. Agricultură (grîu, orz, bumbac, sfeclă de zahăr). — Zonă în care s-a născut, în mileniul 3 î.Hr., civilizaţia Indus. Anexată Imperiului Persan (519 î.Hr.) de către Darius I, inclusă (c. 300 î.Hr.) în Imperiul Maurya, cucerită apoi de Imperiul Kuşanilor. Supusă influenţei islamismului (după 712 d.Hr.). Împărţită, după 1947, între India (Pundjabul Oriental) şi Pakistan (Pundjabul Occidental).

PUNJAB (PENDJAB, PENJAB), stat în nordul Indiei; 50,3 mii km^2; 16,7 mil. loc. Capitala: *Chandigarh*. Format prin împărţirea regiunii Punjab între India şi Pakistan (1947) şi desprinderea statului Haryana (1966). Agricultură (orez, grîu, bumbac) şi industrii (construcţii mecanice, textile).

PUNT (Ţara –), nume sub care era cunoscută în Egiptul antic regiunea din Africa Răsăriteană cuprinsă între Marea Roşie şi golful Aden.

PUNTA ARENAS, oraş în S statului Chile, port la strîmtoarea Magellan; 99 mii loc. Aeroport. Punctul cel mai sudic al globului (dacă se elimină localitatea Ushuaia, din Ţara de Foc). Turism.

PUNTA DEL ESTE, oraş în Uruguay, port la estuarul Rio de la Plata (Oceanul Atlantic); 10 mii loc. Staţiune balneară. Festival internaţional al filmului.

PUPIN, Michael Idvorsky (1858-1935), fizician şi inventator american. A folosit bobinele pentru a îmbunătăţi transmisiunile telefonice (procedeul de *pupinizare*).

PURCELL, Edward Mills (n. 1912), fizician american. Profesor la Universitatea Harvard. A elaborat o metodă de determinare a momentelor magnetice nucleare şi moleculare prin absorbţie rezonantă. Premiul Nobel (1952).

PURCELL, Henry (1659-1695), compozitor englez. Organist al capelei regale. Opere dramatice (*Didona şi Enea*, prima operă naţională engleză, *Regele Arthur*), ode şi cantate, sonate, muzică religioasă, lucrări instrumentale.

PURKINJE (PURKYNĚ), Jan Evanghelista (1787-1869), medic şi histolog ceh. Unul dintre creatorii teoriei celulare. Cercetări şi descoperiri în domeniul citologiei, histologiei, fiziologiei şi anatomiei microscopice (mişcarea vibratorie ciliară a epiteliilor, anatomia microscopică a cerebelului, cilindraxul nervos). A folosit pentru prima dată termenul de "protoplasmă".

PURÚS, rîu în America de Sud (Perú şi Brazilia), afluent al Amazonului; 3200 km. Izvorăşte din E Anzilor Peruvieni şi străbate o întinsă zonă cu păduri ecuatoriale.

PUSAN (BUSAN), oraş în Coreea de Sud; 3,2 mil. loc. Port la strîmtoarea Coreii. Al doilea oraş şi principalul port al ţării. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial (electronică, petrochimie). Şantiere navale.

PUSTOVOITENKO, Valeri (n. 1947), inginer şi om politic ucrainean. Lider al Partidului Naţional Democrat. Prim-ministru al Republicii Ucraina (din 1997).

PUŞCARIU, Emil (1859-1928), histolog şi bacteriolog român. Prof. univ. la Iaşi. Cercetări asupra tratamentului turbării. A colaborat cu V.Babeş la metoda specială de vaccinare antirabică (*metoda Babeş-Puşcariu*).

PUŞCARIU, Ilarion (1842-1922; n. Sohodol, jud. Braşov), cărturar român. Membru al Astrei. A militat pentru drepturile românilor transilvăneni. Lucrări: *Limba maternă în institutele pedagogice şi clasele poporale române, Documente pentru limbă şi istorie* ş.a. Membru de onoare al Acad. Rom.

PUŞCARIU, Ioan (1824-1911; n. Sohodol, jud. Braşov), istoric şi scriitor român. Participant la Revoluţia de la 1848-1849 din Transilvania. A introdus limba română în administraţia politică şi juridică a Făgăraşului, a participat la elaborarea statutelor Astrei, a

Sextil Puşcariu

Aleksandr Puşkin

făcut parte din comisia pentru stabilirea unei ortografii unitare în Transilvania. Lucrări istorice: *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, 2 vol., *Fragmente istorice despre "boierii din Ţara Făgăraşului" dimpreună cu documente istorice*, 4 vol. ş.a. Memorialistică (*Reminiscenţe din anul 1860, Notiţe istorice despre întîmplările contemporane*). Acad.

PUŞCARIU, Sextil (1837-1948; n. Braşov), lingvist şi filolog român. Prof. univ. la Cernăuţi şi Cluj. Primul rector al Universităţii clujene. A pus bazele (1919) Muzeului Limbii Române, primul institut de lingvistică din România, care a editat (1920-1940, 1941-1948) buletinul "Dacoromania". Membru fondator al Societăţii Etnografice Române din Cluj (1923). A iniţiat şi coordonat colectivul de alcătuire a *Dicţionarului Academiei Române* (3 vol.) şi a *Atlasului lingvistic român* (3 vol.; conceput în 10 vol.). A abordat, în lucrările sale, domenii diverse: istoria limbii, dialectologie, romanistică, fonetică, lexicografie, istorie şi critică literară (*Studii istroromâne*, în colaborare, *Istoria literaturii române. Epoca veche, Limba română* ş.a.). Proză scurtă şi memorialistică (*Călare pe două veacuri*). Acad.

PUŞKIN, Aleksandr Sergheevici (1799-1837), poet rus. Primul mare poet romantic, întemeietorul literaturii ruse moderne. A exprimat cu claritate, sobrietate, eleganţă, dar şi cu luciditate ironică, într-o formă armonioasă, de ţinută clasică aspecte esenţiale ale psihologiei şi existenţei sociale ruseşti. Poeme epico-lirice de amploare (*Ruslan şi Ludmila, Prizonierul din Caucaz, Ţiganii, Fîntîna din Bahcisarai*), poeme istorico-eroice (*Poltava, Călăreţul de aramă*), romanul în versuri *Evgheni Oneghin*, nuvele (*Dama de pică, Fata căpitanului*); drama istorică *Boris Godunov*. Fondator al revistei "Sovremennik" (1836).

PUTNA, comună în judeţul Suceava. Mănăstire (sec. 15). Biserică din lemn (1468), cu pridvor adăugat în 1778. Casa domnească (1473). Turism.

PUTNA, rîu în partea de E a României, afluent al Siretului pe teritoriul judeţului Vrancea; 144 km. Izvorăşte de sub vîrful Lăcăuţ (Munţii Vrancei), străbate zona montană (înainte de a întîlni Tişiţa, se află Cascada Putnei, punct turistic de o deosebită frumuseţe), trece prin Depresiunea Vrancei şi, după ce ocoleşte Măgura Odobeştilor, se desface în multe braţe, cele mai multe transformate în canale de irigaţii.

PUTNA (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Putna, judeţul Suceava, prima ctitorie a lui Ştefan cel Mare. Biserica, ridicată între 1466 şi 1469, a fost sfinţită în 1470. Ziduri, fortificaţii, turn-clopotniţă (1481). Refăcută (1498) de Ştefan cel Mare, după incendiul din 1484, în 1654 (de Gheorghe Ştefan) şi între 1756 şi 1760. Centru de cultură (atelier de caligrafi şi miniaturişti, de broderii). Şcoală pentru pregătirea pictorilor zugravi de biserici. Aici au fost caligrafiate şi împodobite cu miniaturi texte ale culturii române vechi (*Letopiseţul de la Putna*). Academie teologică, organizată între 1757 şi 1779 de Vartolomei Mazăreanu, în care se învăţau (7 ani de studii) gramatica, retorica, geografia ş.a. În pronaosul bisericii se găsesc mormîntul lui Ştefan cel Mare, mormintele soţiilor voievodului (Maria Voichiţa şi Maria de Mangop) şi cele ale urmaşilor săi pînă la Petru Rareş. Muzeu (colecţie de broderii religioase, manuscrise-pergament, obiecte de cult ş.a.).

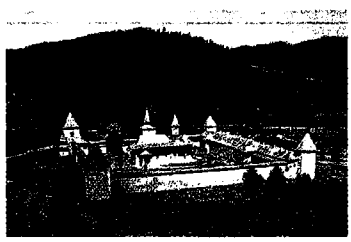

Mănăstirea Putna

PUTUMAYO, rîu în America de Sud (Columbia, Ecuador, Perú, Brazilia), afluent al Amazonului; 1580 km. Izvorăşte din E Anzilor Columbieni şi formează în cursul superior graniţa dintre Columbia, Perú şi Ecuador. Pe teritoriul Braziliei (unde se varsă în Amazon) se numeşte Içа.

PUVIS DE CHAVANNES, Pierre (1824-1898), pictor francez. Picturi murale, în spirit simbolist, de o mare sobrietate clasică în execuţie (cicluri în muzeele din Amiens, Lyon, Marsilia); mari ansambluri în Paris: pentru Panteon (*Viaţa Sf. Genoveva*), Sorbona (*Pădurea sacră*) sau Palatul Primăriei.

PUY DE DÔME, munte vulcanic în Franţa (podişul Auvergne), la V de Clermont-Ferrand; alt.: 1465 m. Observator meteorologic şi releu de televiziune. Ruinele unui templu al lui Mercur.

PYDNA, oraş antic în Macedonia, în apropiere de golful Salonic. La 168 î.Hr., armata romană a înfrînt pe cea macedoneană, punînd capăt independenţei Macedoniei şi transformînd-o în provincie romană.

PYM, John (1584-1643), om politic englez. Şeful opoziţiei parlamentare în timpul Revoluţiei. Principal autor al *Petiţiei drepturilor* (1628).

PYRETUS, denumirea antică a *Prutului*.

Q

QABOOS BIN SAID (n. 1940), sultan al Omanului. Şef (din 1970) al statului şi al guvernului. A promovat o politică de deschidere faţă de influenţele occidentale.

QADDAFI, Muammar Muhammad al ~ v. **Gaddafi, Mu'ammar al ~.**

QĂDJĂR, dinastie de origine turkmenă care a domnit în Iran (Persia) între 1796 şi 1925.

QATABAN, stat în S-V peninsulei Arabia în sec. 6-1 î.Hr., cu centrul la Timna. Azi, teritoriu al Yemenului.

QATAR, peninsulă în S-V Golfului Persic; 11,4 mii km^2. Lungime: 185 km; lăţime max.: 85 km. Relief de cîmpie cu dune.

QATAR (Statul ~), stat în Arabia, cuprinzînd peninsula cu acelaşi nume. Suprafaţa: 11,4 mii km^2. Populaţia: 562 mii loc. Capitala: *Doha* (*al-Dawha*). Limba oficială: araba. Culte: islamism, creştinism. Moneda: 1 qatar riyal = 100 dirham. Oraşe: Waqra, Umm Sa'id, Dukhan. Relieful este format dintr-un deşert cu numeroase dune. Climă caldă şi secetoasă. Expl. de petrol (principala bogăţie a ţării, c. 5 % din rezervele mondiale) şi gaze naturale. Siderurgie, petrochimie. Culturi irigate, creşterea vitelor. Pescuit de perle. Exportă petrol şi perle. — Menţionat pentru prima dată în izvoarele istorice în sec. 1 d.Hr., Qatarul este înglobat în sec. 7 în Califatul Arab. Şeicat de sine stătător în 1766. În 1871, era parte componentă a Imperiului Otoman. Ocupat de trupele engleze în 1914, devine protectorat britanic în 1916. În 1968-1971, împreună cu Bahrain şi Omanul Contractual, a constituit Federaţia Emiratelor din Golful Persic. S-a proclamat stat independent în 1971. Monarhie absolută, emirat ereditar.

QENA, oraş în Egipt, pe Nil, la N de Luxor; 94 mii loc. Centru comercial. Industrii. Turism.

QI, stat chinez în milen.1 î.Hr.Constituit în sec. 11 î.Hr., în regiunea locuită de triburile Yi din peninsula Shandong (E Chinei), statul Qi atinge apogeul în timpul principelui Huan (685-643 î.Hr.). Cucerit şi inclus în Imperiul Chinez în 221 î.Hr.

QIN, stat chinez în milen. 1 î.Hr. Înfiinţat în sec. 8 î.Hr., în extremitatea apuseană a Chinei. Devine principala putere în zonă în timpul domniei (659-621 î.Hr.) principelui Mugong.

QING, dinastie chineză de origine manciuriană (1644-1911), succesoare a dinastiei Ming. Mai importante au fost domniile împăraţilor Kangxi (Shengzu) (1662-1722) şi Qianlong (Gaozong) (1736-1795).

QINGDAO, oraş în E Chinei (Shandong), port la Marea Galbenă; 1,5 mil. loc. Centru cultural şi universitar. Mare centru industrial. Staţiune balneară.

QINGHAI, provincie în V Chinei centrale, la N-E de Tibet; 720 mii km^2; 3, 8 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Xinning*. Zăcăminte de sare, potasiu şi petrol. Creşterea animalelor (ovine, yaci).

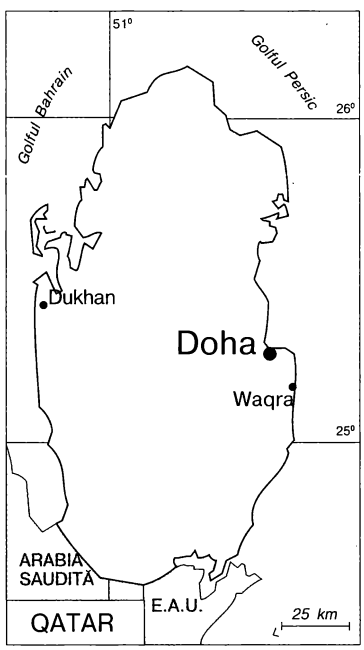

QINGHAI v. **Kukunor.**

QINHUANGDAO, oraş în N-E Chinei (Hebei), port la Marea Galbenă (golful Bohai); 210 mii loc. Debuşeu pentru cărbune (Kaiping) şi petrol (Daqing). Pescuit. Export de soia.

QINLING, masiv muntos în China centrală, situat între bazinul fluviului Huanghe şi cel al fluviului Yangtze; alt.: 3200 m.

QIQIHAR, oraş în N-E Chinei (Heilongjiang), pe rîul Nenjiang; 1,2 mil. loc. Mare centru industrial (siderurgie). Centru comercial.

QUARENGHI, Giacomo (1744-1817), arhitect italian. Stabilit în Rusia. Reprezentant al neoclasicismului. A construit Palatul Englez de la Peterhof (azi, Petrodvoreţ), Palatul Aleksandrovsk de la Ţarskoe Selo ş.a.

QUASIMODO, Salvatore (1901-1968), poet italian. Unul dintre principalii reprezentanţi ai şcolii ermetice italiene, a cultivat o poezie esenţializată, în tonalităţi elegiace, marcată de panteism (*Ape şi pămînturi, Şi brusc se lasă seara*). Într-o fază tîrzie a creaţiei, a scris poezii cu implicaţii civice şi umaniste (*Zi după zi, Pămîntul neasemuit*). Eseuri. Traduceri. Premiul Nobel (1959).

QUÉBEC, oraş în S-E Canadei, port la cstuarul fluviului Sf. Laurenţiu, în faţa insulei Orléans; 167 mii loc. Centrul ad-tiv al provinciei omonime. Centru cultural, turistic, religios, puternic industrializat (textile, prelucrarea lemnului, metalurgie). Fondat în 1608. Fost leagăn al civilizaţiei franceze din America. Muzee. Universităţile "Laval" (1852) şi "Québec". Monumente de arhitectură din sec. 17-19. Port. Nod de comunicaţii.

QUÉBEC, provincie în E şi S-E Canadei, cu ieşire la golful Hudson şi la estuarul fluviului Sf. Laurenţiu; 1,54 mil. km^2; 6,89 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Québec*. Expl. de minereu de fier, cupru, zinc, aur etc. Ind. dezvoltată (metalurgie, rafinării de petrol, construcţii aeronautice şi de automobile, textilă). Creşterea animalelor. Culturi de tutun, fructe şi legume. Turism intens.

QUEENSLAND, stat în N-E Australiei;

1,72 mil. km²; 2,97 mil. loc. Capitala: *Brisbane*. Bogat în zăcăminte de cărbune, nichel, plumb, cupru, bauxită, zinc. Culturi de trestie de zahăr. Creşterea animalelor. Turism.

QUEIRÓS, José Maria Eça de (1845-1900), romancier portughez. Inovator al romanului portughez prin viziunea realistă, lirismul rafinat, umor şi tehnică romanescă (*Crima părintelui Amaro*, *Vărul Basilio*, *Familia Maya*, capodopera sa).

QUEIRÓS, Pedro Fernandes de (c. 1560-1615), navigator portughez în serviciul Spaniei. A condus, succedîndu-i lui A.Mendaña, expediţia de explorare a Oceanului Pacific. Descoperitorul insulei Tahiti şi al arhipelagului Noile Hebride (1595-1596, 1605-1606).

QUENEAU, Raymond (1903-1976), scriitor francez. Poet suprarealist (*Stejar şi cîine*, *Mică cosmogonie portativă*), romancier satiric (*Pirul, O iarnă aspră, Pierrot, amicul meu, Zazie în metrou*), filolog important.

QUENTAL, Anthero Tarquínio de (1842-1891), poet portughez. Poezie de descendenţă romantică pe teme sociale (*Primăveri romantice*) şi filozofico-religioase (*Sonete complete*). Eseuri politice şi filozofice.

QUERCIA JACOPO DELLA v. **Jacopo della Quercia**.

QUERÉTARO, oraş în Mexic, capitală a statului cu acelaşi nume; 545 mii loc. Ind. textilă şi mecanică. Universitate (1775). Catedrală barocă şi neoclasică. Nucleul oraşului din epoca colonială bine conservat. Muzee.

QUERÉTARO, stat în Mexicul Central; 11,8 mii km²; 726,1 mii loc. Capitala: *Querétaro*. Expl. de minereuri auroargentifere. Culturi de trestie de zahăr şi cereale. Creşterea animalelor.

QUESNAY, François (1694-1774), economist şi medic francez. Inspirator al doctrinei fiziocraţilor. Autorul teoriei circuitului economic (*Tabloul economic*, opera sa capitală).

QUÉTELET, Adolphe (1796-1874), statistician, matematician şi astronom belgian. A utilizat teoria probabilităţilor în ştiinţele sociale şi politice.

QUETTA, oraş în V Pakistanului; 285 mii loc. Centru ad-tiv, comercial şi industrial.

QUETZALCÓATL (în mitologia aztecă), zeu de prim rang, de origine toltecă. Adorat ca divinitate mesianică, sapienţială ori ca zeu al luminii, al vînturilor sau al aerului. Imaginat ca fiind în acelaşi timp om, pasăre şi şarpe.

QUEVEDO Y VILLEGAS, Francisco Gómez de (1580-1645), scriitor spaniol. Reprezentant al conceptismului. Poezie de o mare forţă expresivă, exprimată în formele sonetului, baladei, idilei, madrigalului (*Muza Erato*) şi ale satirei (*Viziuni*). Proză de tip baroc (*Istoria lui Don Pablos de Segovia*, roman picaresc), tratate politice şi morale (*Viaţa lui Marcus Brutus*).

QUEZÓN, Manuel (1878-1944), om politic filipinez. Preşedinte al Commonwealth-ului Filipinelor (1935-1942). S-a refugiat în SUA în timpul ocupaţiei japoneze (1942).

QUEZON CITY, oraş în Filipine, la N-E de Manila (Luzon); 1,66 mil. loc. Centru rezidenţial. Universitate. Capitală a Republicii Filipine între 1948 şi 1976. Oraş întemeiat în 1948.

QUILLEN, Daniel (m. 1939), matematician american. Contribuţii în topologia algebrică. Medalia Fields (1978).

QUIMPER, oraş în N-V Franţei (Bretagne), în golful Biscaya; 62,5 mii loc. Centru ad-tiv, comercial şi turistic. Ind. puţin dezvoltată. Catedrală (sec. 13-16). Muzee.

QUINE, Willard van Orman (n. 1908), logician şi filozof american. Promotor al concepţiei behavioriste în filozofia limbajului. Contribuţii în filozofia analitică şi în semantica logică (*Metodele logicii, Cuvînt şi obiect, Filozofia logicii*).

QUINET, Edgar (1803-1875), istoric, scriitor şi filozof francez. Căsătorit cu fiica lui Gh.Asachi, Hermiona. Scriitor militant, implicat în Revoluţia de la 1848 din Ţara Românească, ulterior exilat. Adept al unui republicanism laic (*Românii, Revoluţiile din Italia, Spiritul nou*).

QUI NHON, port în Vietnam, la golful cu acelaşi nume; 214 mii loc. Pescuit. Industrii.

QUINN, Anthony (n. 1915), actor american de film. Joc frust, temperamental, expresie a unei vitalităţi exuberante (*Viva Zapata, Cocoşatul de la Notre-Dame, Van Gogh, Ultimul tren din Gun Hill, Vizita bătrînei doamne, Zorba Grecul, Secretul din Santa Vittoria*). Volum autobiografic. Premiul Oscar (1952, 1956).

QUINTANA ROO, teritoriu în S Mexicului (peninsula Yucatán); 50,4 mii km²; 304 mii loc. Centrul ad-tiv: *Chetumal*. Centru turistic.

QUINTESCU, Nicolae Ch.(1841-1913; n. Craiova), lingvist şi filolog român. Prof. univ. la Iaşi şi la Bucureşti. Unul dintre membrii fondatori ai societăţii Junimea. Colaborator al revistei "Convorbiri literare". Lucrări de filologie (*Propuneri pentru revizuirea ortografiei*), traduceri din Goethe, memorialistică. Membru al Societăţii Academice Române.

QUINTILIAN (Marcus Fabius Quintilianus) (c. 35-96 d.Hr.), orator latin. Cunoscut ca autor al celui mai vestit tratat de retorică păstrat din antichitate (*Arta oratorică*, 12 cărţi). Întemeietorul unei şcoli de retorică.

QUINTILLUS MARCUS AURELIUS (?-270), împărat roman (270). Desemnat împărat la moartea fratelui său (Claudiu II Goticul), se sinucide cîteva luni mai tîrziu, la proclamarea lui Aurelian ca *Augustus* de către armată.

QUIRINUS (în mitologia romană), zeu războinic identificat cînd cu Marte, cînd cu Ianus. Considerat uneori de acelaşi rang cu Iupiter.

QUISLING, Vidkun (1887-1945), om politic norvegian. Fondatorul partidului fascist din Norvegia (1933). Prim-ministru (apr. 1940, 1942-1945). După invazia germană (1942), a colaborat cu ocupanţii. La terminarea războiului, a fost condamnat la moarte şi executat.

QUITO, capitala Ecuadorului, oraş situat la 2850 m altitudine în munţii Anzi; 1,11 mil. loc. Centru financiar, cultural şi industrial (bunuri de consum). Artizanat. Universităţi (1787, 1946). Institut politehnic (1870). Observator astronomic. Numeroase monumente din perioada colonială spaniolă. Catedrală în stil baroc. Muzee de artă, de arheologie şi de istorie. Oraş atestat din sec. 10. Cucerit de spanioli în sec. 16. Eliberat în 1822, a devenit capitala Republicii Ecuador în 1830.

QU LIAN, (sec. 2-3), om de stat chinez. Fondatorul (192) Regatului Champa (Linyi), care va dăinui pînă în sec. 17.

QUMRÂN (WADI-QUMRÂN), deşert în Iordania, pe coasta de vest a Mării Moarte. Aşezare monastică locuită de o comunitate religioasă iudee între 180 î.Hr. şi 60 d.Hr. În peşterile din apropiere au fost descoperite, în 1947, celebrele *Manuscrise de la Marea Moartă*, atribuite esenienilor.

QU YUAN (c. 340-280 î.Hr.), poet chinez. Exilat pentru vederile sale politice, s-a sinucis. Socotit primul mare poet al antichităţii chineze. Majoritatea creaţiilor lui aparţin exilului (*Nouă elegii, Căderea în dizgraţie, Întrebările cerului*).

R

RA (în mitologia egipteană), zeu al soarelui, divinitatea supremă. La Heliopolis era considerat creatorul lumii. Zeu oficial, al statului, în timpul dinastiei 4. La Teba era asociat cu zeul Amon (Amon-Ra). Reprezentat ca om cu cap de şoim şi cu un disc solar pe cap.

RAAB (**RÁBA**), rîu în Austria şi Ungaria, afluent al Dunării, în aval de Győr; 398 km. Izvorăşte din Alpii Stiriei.

RAAB, Julius (1891-1964), om politic austriac. Preşedinte al Partidului Populist (1951-1960). Cancelar federal al Austriei (1953-1961).

RAABE, Wilhelm (1831-1910), scriitor german. Proză realistă, cu tematică inspirată de mediile umile sau burgheze, străbătută de ironie şi umor, adesea şi de un pesimism funciar. Povestiri (*Noblețe germană, Oaspeți agitați*), romane (*Cotiga ciumaților, Clar de lună german, Paragina*), proză autobiografică (*Actele suburbiei Vogelsang*).

RABAT, capitala Marocului, port la Oceanul Atlantic; 520 mii loc. (1,287 mil. loc., împreună cu oraşul Salé). Nod de comunicaţii. Aeroport internaţional. Centru industrial, financiar şi comercial. Două universităţi. Muzee. Monumente arabe: Turnul lui Hasan (sec. 12), moscheea Hasan (sec. 13), necropola de la Chella (sec. 14). Turism. Fondat în 1150. Centru ad-tiv al zonei franceze a protectoratului (1912-1956), apoi capitala Regatului Maroc.

Rabat. Poarta citadelei Oudayas

RABELAIS, François (c. 1494-1553), scriitor şi umanist francez. Călugăr şi apoi medic la Lyon şi Metz. Romanele sale *Gargantua* şi *Pantagruel* sînt opere reprezentative ale Renaşterii franceze prin satira mentalităţilor şi viciilor societăţii feudale (ignoranţa teologilor sorbonarzi, intoleranţa religioasă, spiritul războinic distructiv, corupţia justiţiei şi administraţiei) şi prin filozofia epicuriană pe care o cultivă. Sinteză a observaţiei realiste şi a fanteziei debordante, a culturii populare şi a celei savante, cu o imensă capacitate de a cultiva toate formele comicului, de la ironie la grotesc, şi cu o bogăţie uimitoare a resurselor limbii, de la expresia populară suculentă la parodia stilului erudit, opera lui Rabelais situează pe autorul ei între marii creatori ai literaturii universale.

RABI, Isidor Isaac (1898-1988), fizician american de origine austriacă. Contribuţii în fizica atomică şi moleculară şi în domeniul magnetismului. A identificat o metodă de determinare a structurii hiperfine a nivelelor energetice ale atomului. Premiul Nobel (1944).

RABIN, Yitzhak (1922-1995), om politic israelian. Prim-ministru (1974-1977, 1992-1995) şi ministru al Apărării (1984-1990). A avut un rol important în evoluţia procesului de pace în Orientul Apropiat şi în detensionarea relaţiilor cu palestinienii. A fost asasinat. Premiul Nobel pentru pace (1994).

RACHEL, Mademoiselle (pe numele adevărat *Élisabeth Rachel Félix*; 1821-1858), actriţă franceză. A excelat în interpretarea unor roluri tragice din teatrul clasic francez (P.Corneille, J.Racine).

RACINE, Jean (1639-1699), dramaturg francez. Educat în spirit jansenist, se desparte polemic de maeştrii săi. Tragediile, cu subiecte istorice sau mitologice (*Andromaca, Britannicus, Berenice, Baiazid, Mithridate, Ifigenia, Fedra, Estera, Atalia*), ilustrează în mod desăvîrşit estetica dramaturgiei clasice. Personajele, de obîrşie nobilă, sînt dominate de pasiuni puternice, exteriorizate prin gesturi şi fapte predestinate, în momente de criză interioară. Observator profund al psihologiei feminine, cel mai liric dintre autorii clasici francezi, poet cu o expresie elegantă şi fluentă, Racine a creat o operă perenă.

RACOŞ, comună în judeţul Braşov. Expl. de bazalt şi calcare; rezervaţie geologică de bazalte.

RACOVA, rîu, afluent al Bîrladului la Vaslui; 53 km. Izvorăşte din partea de N-V a Podişului Bîrladului.

RACOVĂŢ, rîu în Republica Moldova, afluent al Prutului, lîngă comuna Corpaci (jud. Edineţ); 68 km. Izvorăşte la S de localitatea Serbiceni (regiunea Cernăuţi, Ucraina).

RACOVIŢA, comună în judeţul Vîlcea. Vestigii ale unui castru roman (sec. 3) din sistemul defensiv de pe cursul Oltului ("Limes Alutanus"). Pe teritoriul comunei se află schitul Cornetul, cu biserică din 1666, reprezentativă pentru arhitectura din epoca lui Matei Basarab.

RACOVIŢĂ, Emil (1868-1947; n. Iaşi), biolog român. Prof. univ. la Cluj. Primul explorator român în Antarctica, ca participant la expediţia navei "Belgica" (1897-1899). A creat, împreună cu R.Jeannel, biospeologia şi primul institut de speologie din lume (Cluj, 1920). Contribuţii în zoologie şi în biologia teoretică (*Essai sur les problèmes biospéologiques, Speologia, Evoluţia şi problemele speologiei*). Acad.

RACOVIŢĂ-CEHAN, familie boierească din Moldova, care a dat dregători şi domni în Moldova şi Ţara Românească. Mai importanţi: — **Mihai Racoviţă**, domn al Moldovei (1703-1705, 1707-1709, 1715-1726) şi al Ţării Româneşti (1730-1731, 1741-1744). A impus o fiscalitate excesivă. — **Constantin Racoviţă**, domn al Moldovei (1749-1753, 1756-1757) şi al Ţării Româneşti (1753-1756, 1763-1764). Fiu al lui Mihai Racoviţă. A protejat interesele boierilor străini (greci), stîrnind duşmănia boierimii pămîntene. — **Ştefan Racoviţă**, domn al Ţării Româneşti (1764-1765). A continuat politica unei fiscalităţi împovărătoare, care a declanşat răscoala rufeturilor din Bucureşti (mai 1765).

RACOVSKI, Cristian (1873-1941), om politic român, de origine bulgară. Fruntaş al mişcării socialiste, membru al Comitetului Executiv al Partidului Social-Democrat din România (după 1910). Emigrat în Rusia so-

vietică (1917), a activat în organismele Internaţionalei a III-a.

RADCLIFFE, Anne (1764-1823), scriitoare engleză. Reprezentantă a Şcolii gotice, a cultivat romanul de mister şi groază (romanul "negru") (*Misterele castelului Udolpho, Italianul sau Confesionalul pocăitului negru*).

RADCLIFFE-BROWN, Alfred Reginald (1881-1955), antropolog britanic. A studiat populaţiile din arhipelagul Andaman şi este unul dintre creatorii Şcolii funcţionaliste (*Structură şi funcţie în societăţile primitive*).

RADEK, Karl (pseudonim al lui *Karl Sobelsohn*; 1885-1939), om politic polonez, de origine evreu. Militant de extremă stîngă în mişcarea social-democrată poloneză şi apoi germană. Membru al Comitetului Executiv al Kominternului (1920-1924), exclus din PC al URSS în 1927, reprimit în 1929, arestat în 1937 şi mort în închisoare. Reabilitat în 1988.

RADETZKY VON RADETZ, Joseph, conte (1766-1858), feldmareşal austriac. A reprimat mişcarea revoluţionară din N Italiei şi a învins armata piemonteză la Custoza (1848) şi Novara (1849). Guvernator general al Regatului Lombardo-Veneţian (1849-1857).

RADFORD, Arthur (1896-1973), amiral american. Comandant al flotei de portavioane din Pacific (1943) şi comandant al flotei din Pacific în timpul Războiului din Coreea (1950-1953).

RADHAKRISHNAN, Sarvepalli (1888-1975), om politic şi filozof indian. Preşedinte al Republicii (1962-1967). Studii de filozofie (*O privire idealistă asupra vieţii, Religie şi societate, Estul şi Vestul în filozofie, Filozofia indiană, Conceptul despre om*). Adversar al valorilor civilizaţiei occidentale.

RADIGUET, Raymond (1903-1923), scriitor francez. Poet precoce de orientare avangardistă, debutează cu mare succes la 17 ani (*Obrajii în flăcări*). Romane de analiză psihologică în tradiţia literaturii franceze clasice (*Neastîmpăr, Bal la contele d'Orgel*).

RADIŞCEV, Aleksandr Nikolaevici (1749-1802), scriitor rus. Critic al stărilor sociale şi al absolutismului din Rusia feudală (*Călătorie de la Petersburg la Moscova*).

RADOM, oraş în Polonia, la S de Varşovia, centrul ad-tiv al voievodatului omonim; 231 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial. Cetate (sec. 12), biserici gotice. Turism.

RADOVAN, comună în judeţul Dolj. Pe teritoriul comunei se află schitul Tîrnaviţa (1672), cu biserică pictată în 1694.

RADU, Elie (1853-1931; n. Botoşani), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Colaborator al lui A. Saligny, a proiectat şi a condus lucrări de construcţie de căi ferate, poduri şi sisteme de alimentare cu apă. Membru de onoare al Acad. Rom.

RADU, Vasile Gh. (1903-1982; n. Pîrgăreşti, jud. Bacău), zoolog român. Prof. univ. la Cluj. Studii de sistematică, embriologie, histologie, ecologie şi zoogeografie a izopodelor (*Zoologia nevertebratelor*). Membru corespondent al Acad. Rom.

RADU I, domn al Ţării Româneşti (c. 1377-c. 1383). A înfrînt oştile maghiare ale regelui Ludovic I de Anjou şi a recucerit cetatea Severinului. A ctitorit mănăstirile Cozia şi Cotmeana. Confundat de vechea istoriografie cu un legendar Negru-Vodă.

RADU CEL FRUMOS, domn al Ţării Româneşti (1462-1473, 1473-1474, 1474, 1474-1475). Frate cu Vlad Ţepeş, pe care l-a înlăturat cu sprijin turcesc. Înfrînt de Ştefan cel Mare la Soci (1471) şi la pîrîul Vodna (1473). Fiica sa, Maria Voichiţa, a fost una dintre soţiile lui Ştefan cel Mare.

RADU CEL MARE, domn al Ţării Româneşti (1495-1508). A creat instituţia băniei pentru boierii craioveşti, care l-au sprijinit politic. A înfiinţat prima tipografie românească, la Tîrgovişte, unde au fost tipărite un *Liturghier* (1508) şi apoi alte cărţi slavoneşti. A reconstruit Mănăstirea Dealului (1499-1501).

RADU DE LA AFUMAŢI, domn al Ţării Româneşti (1522-1523, 1524, 1524-1525, 1525-1529). Domnia sa a fost întreruptă de Vladislav III şi de Radu Bădica, susţinuţi de turci. A fost ucis de boieri la Rîmnicu-Vîlcea, cînd a încercat să reia politica antiotomană.

RADU MIHNEA, domn al Ţării Româneşti (1601-1602, 1611, 1611-1616, 1620-1623) şi al Moldovei (1616-1619, 1623-1626). A fost supus turcilor şi a favorizat pe boierii greci, provocînd astfel adversitatea boierilor pămînteni. A încercat să elibereze pe rumâni.

RADU NEGRU (NEGRU-VODĂ), primul domn al Ţării Româneşti după tradiţia istoriografică a "descălecatului", prin confuzie cu Radu I.

RADU PAISIE (PETRU DE LA ARGEŞ), domn al Ţării Româneşti (1535-1545). A fost ales de boieri, fapt care a provocat lupte interne între diverse grupări de interese politice. În timpul domniei sale s-au produs dese incursiuni turceşti, în urma cărora Brăila, cu teritoriul înconjurător, a fost transformată în raia.

RADU PRAZNAGLAVA, domn al Ţării Româneşti (1421, 1423, 1424-1426, 1427). Susţinut de turci, a fost un adversar al lui Dan II, a cărui domnie a întrerupt-o de patru ori.

RADU ŞERBAN, domn al Ţării Româneşti (1601, 1602-1610, 1611). Provenit din familia boierilor Craioveşti, a continuat politica antiotomană a lui Mihai Viteazul. A repurtat victorii asupra tătarilor (Ogretin, 1602), turcilor (Belgrad, 1602, Silistra, Hîrşova, Brăila, 1603) şi principilor transilvăneni Moise Székely (Braşov, 1603) şi Gabriel Báthory (Braşov, 1611). Mazilit de turci, s-a exilat la Viena (1611-1620), unde a murit.

RADU ZUGRAVUL (1740-1802), pictor de biserici, iconar şi copist de manuscrise. A realizat frescele bisericilor din Gura Văii, Brădet şi Cornetu. A întocmit un *Caiet de modele* pentru zugravii de biserici. Este unul dintre ultimii reprezentanţi ai picturii medievale din Ţara Românească.

RADZIWIŁŁ, familie de nobili lituanieni, cu un rol notabil în istoria Lituaniei şi Poloniei în sec. 15-20. Mai importanţi: — **Mikołaj II Radziwiłł** (1470-1522), prinţ al Sfîntului Imperiu (1515). — **Mikołaj Radziwiłł** (1512-1584), hatman şi cancelar al Lituaniei. Prieten al lui Despot-Vodă, domnul Moldovei. — **Janusz Radziwiłł** (1612-1655), hatman al Lituaniei, ginere al lui Vasile Lupu, domnul Moldovei.

RAEBURN, Sir Henry (1756-1823), pictor scoţian. Reprezentant al şcolii portretistice scoţiene, preferat al societăţii sale pentru vigoarea desenului (*Walter Scott, Sir John Sinclair, Dna Eleanor Urquhart*).

RAEDER, Erich (1876-1960), amiral german. Comandant al marinei militare a Reichului (1935-1943). Condamnat la închisoare pe viaţă la Nürnberg (1946). Eliberat în 1955.

RAFAEL (pe numele adevărat *Raffaello Sanzio*; 1483-1520), pictor şi arhitect italian. Unul dintre cei mai străluciţi reprezentanţi ai Renaşterii artistice. A preluat într-o viziune proprie şi cu mijloace de expresie de genială originalitate elemente ale artei antichităţii romane, ale picturii flamande şi ale contemporanilor săi (Perugino, Leonardo, Michelangelo). Ştiinţa compoziţiei, luminozitatea şi rafinamentul coloristic, autenticitatea intuiţiei psihologice şi armonia întregului sînt marile însuşiri ale unui clasicism ca sinteză a gîndirii şi credinţei, a creaţiei şi civismului. A realizat decoraţii murale în celebrele "stanze" ale Vaticanului (*Şcoala din Atena, Mesa de la Bolsena*, compoziţii alegorice înfăţişînd Teologia, Filozofia, Poezia şi Dreptul) şi în vila Farnesina (*Triumful Galateei, Psyché*), inspi-

François Rabelais

Jean Racine

Radu cel Mare

Radu Mihnea

Rafael, *Madona cu Pruncul şi Sf. Ioan*

rate compoziţii religioase (*Madona cu scaunul, Madona Sixtină, Sfînta Cecilia*) şi capodopere ale portretisticii (*Baldassare Castiglione, Papa Iuliu II, Leon X cu cardinalii, Agnolo Doni*). A continuat lucrările de construcţie ale basilicii San Pietro din Roma după moartea lui Bramante.

RAFFET, Denis Auguste Marie (1804-1860), pictor şi grafician francez. A realizat numeroase litografii consacrate războaielor napoleoniene, cuceririi Algeriei sau înfăţişînd peisaje, monumente, tipuri şi costume din ţările române, vizitate în 1837.

RAFSANDJANI, 'Ali Akbar Hachemi (n. 1934), om politic iranian. Preşedinte al Parlamentului (din 1980), preşedinte al Republicii islamice Iran (din 1989). Împreună cu Ali Khamenei, lider religios, a promovat o politică antioccidentală şi antiamericană.

RAGUSA v. **Dubrovnik**.

RAGUSA, oraş în S Italiei (Sicilia); 64,2 mii loc. Expl. de petrol, şisturi bituminoase şi asfalt; ind. petrochimică şi alimentară. Monumente: bisericile Madre şi San Giorgio (sec. 15).

RAHMAN, Mujibur (1920-1975), om politic bengalez. Militant pentru autonomia Pakistanului de Vest, lider al Ligii Awami, a realizat secesiunea faţă de Pakistanul de Est şi a proclamat independenţa noului stat Bangladesh (1971). Asasinat în timpul unei lovituri de stat (1975).

RAHMAN, Zia ur- (1935-1981), ofiţer şi om de stat bengalez. Preşedinte al Republicii Populare Bangladesh. A preluat puterea prin înlăturarea lui Mujibur Rahman (nov. 1975), dar a fost, la rîndul său, asasinat într-o tentativă de lovitură de stat.

RAHMANINOV, Serghei Vasilievici (1873-1943), compozitor, pianist şi dirijor rus. Emigrat în Franţa (1917), apoi stabilit în SUA (1936). Muzică de factură romantică prin generozitatea inspiraţiei şi armoniei. Opere (*Aleko*), 3 simfonii, 3 concerte, *Rapsodia pe o temă de Paganini* pentru pian şi orchestră, poeme simfonice, muzică de cameră, cantate (*Primăvara*), muzică liturgică, c. 80 de melodii. Celebru interpret al creaţiei lui Beethoven şi Skreabin.

RAHOVA, localitate în Bulgaria. În timpul Războiului Româno-Ruso-Turc (1877-1878), cetatea turcă de la Rahova a fost cucerită prin asalt de armata română (9/21 nov. 1877). Azi, *Orjahovo*.

RAICEVICH, Ignaz Stephan (sec. 18), medic şi om de cultură raguzan. Primul consul al Austriei în Ţara Românească (1782) şi preceptor al fiilor domnului Alexandru Ipsilanti. În *Observaţii istorice, naturale şi politice asupra Valahiei şi Moldovei* realizează un tablou al vieţii româneşti din sec.18.

RAICU, Lucian (n. 1934, Iaşi), critic literar român. Stabilit în Franţa. Studii monografice (*Liviu Rebreanu, Gogol sau fantasticul banalităţii, Nicolae Labiş*), eseuri (*Critica - formă de viaţă, Practica scrisului şi experienţa lecturii, Calea de acces, Scene din romanul literaturii*).

RAIMBAUT d'Orange (c.1146-c.1173), trubadur provensal. Unul dintre primii poeţi ermetici.

RAIMBAUT de Vaqueiras (c. 1155-c. 1210), trubadur provensal. Participant la Cruciada din 1202-1204 asupra Constantinopolului.

RAIMOND, numele a şapte conţi de Toulouse (sec. 9-13). Mai importanţi: — **Raimond IV**, zis **Raimond de Saint-Gilles** (1042-1105). A participat la prima Cruciadă (asediul oraşului Tripoli, 1095, şi cucerirea Ierusalimului, 1099). — **Raimond VI** (1156-1222), protector al albigenzilor. A fost excomunicat de papa Inocenţiu III. — **Raimond VII** (1197-1249), excomunicat pentru suspendarea persecuţiei catharilor.

RAIMONDI, Marcantonio (1480-c.1534), gravor italian. A difuzat prin gravuri opere ale lui Rafael, Bandinelli ş.a.

RAIMONDI, Ruggero (n. 1941), cîntăreţ de operă italian. Interpret remarcabil, cu talent actoricesc, al unor roluri de bas-bariton (Scarpia, Boris Godunov, Mefisto, Don Juan).

RAIMU (pseudonim al lui *Jules Muraire*; 1883-1946), actor francez de teatru şi de film. Celebru în roluri de comedie clasică (*Burghezul gentilom, Bolnavul închipuit* de Molière) şi în numeroase filme (*Fanny, Nevasta brutarului, Tartarin din Tarascon, Omul cu melon*).

RAINER, Francisc Iosif (1874-1944; n. Rohozna, Basarabia), medic, anatomist şi antropolog român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Studii fundamentale asupra sistemului limfatic, anatomiei inimii şi structurii funcţionale a organelor (*Limfaticele inimii, Variabilitatea fisurilor ficatului omenesc*). Cercetări de paleoantropologie şi antropologie istorică. A identificat caracterele antropologice ale populaţiei montane din România. A organizat Institutul de Antropologie şi Societatea de Anatomie din Bucureşti. Membru de onoare al Acad. Rom.

RAINIER, Mount, cel mai înalt vîrf al Munţilor Cascadelor (SUA). Alt.: 4392 m. Zăpezi persistente. Parc naţional.

RAINIER III (*Louis Henri Maxence Bertrand*; n. 1923), prinţ de Monaco (din 1949). Şef al statului Monaco.

RAINWATER, Leo James (n. 1917), fizician american. Contribuţii în spectroscopia nucleară şi fizica particulelor elementare. A conceput modelul nuclear sferic, a stabilit valoarea sarcinii nucleare şi a masei miuonului. Premiul Nobel (1975).

RAIPUR, oraş în India (Madhya Pradesh), în N-E podişului Deccan; 461,8 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Universitate.

RĀJASTHĀN, stat în N-V Indiei; 342,2 mii km^2; 43,88 mil. loc. Capitala: *Jaipur*. Expl. de petrol, cărbuni, plumb, zinc, argint. Ind. textilă. Cereale, porumb, trestie de zahăr, bumbac. Creşterea animalelor.

RAJK László (1909-1949), om politic maghiar. Membru al Partidului Comunist din Ungaria (din 1930), ministru de Interne (1946-1948) şi de Externe (1948-1949). Acuzat de crime şi de trădare, a fost condamnat la moarte şi executat. Reabilitat în 1955.

RĀJKOT, oraş în V Indiei (Gujarat), în peninsula Kathiawar; 654 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial şi comercial-agricol. Universitate.

RÁKÓCZI, familie de nobili maghiari din Transilvania. Mai importanţi: — **Gheorghe Rákóczi I** (1593-1648), principe al Transilvaniei (1630-1648). Aliat al Franţei şi Suediei împotriva Habsburgilor în timpul Războiului de 30 de Ani. A obţinut recunoaşterea Bisericii Calvine în Ardeal (prin Pacea de la Linz, 1645) şi a suveranităţii principatului Transilvaniei (Pacea din Westfalia, 1648). A promovat o politică antiotomană, aderînd la Liga iniţiată de Polonia şi întreţinînd relaţii paşnice cu Matei Basarab şi cu Moldova. — **Gheorghe Rákóczi II** (1621-1660), principe al Transilvaniei (1648-1660). A încercat să obţină tronul Poloniei. A continuat politica antiotomană şi l-a sprijinit pe Gheorghe Ştefan, ca să obţină tronul Moldovei (1653), pe domnii munteni Constantin Şerban şi pe Mihnea III. A fost rănit mortal în bătălia cu turcii de la Floreşti (mai 1660). — **Francisc (Ferenc) Rákóczi** (1676-1735), principe al Transilvaniei (1704-1711). A condus răscoala antihabsburgică din Ungaria şi Transilvania (1703-1711). După semnarea Păcii de la Satu Mare (1711), a trăit în exil. Autor al unor *Confesiuni* şi *Memorii*.

RÁKOSI Mátyás (1892-1971), om politic maghiar. Membru al Partidului Comunist din Ungaria din 1918, membru al guvernului Republicii Sovietice Ungare (1919). Prim-secretar al Partidului Comunist (1945-1948), apoi al Partidului Muncitorilor (1948-1956), prim-ministru (1952-1953). Stalinist dogmatic, a fost adversar al orientării liberale a lui Imre Nagy de după 1953. S-a refugiat în URSS în timpul Insurecţiei maghiare din 1956. Exclus din partid în 1962.

RAKOVSKI, Gheorghi (1821-1867), publicist şi om politic bulgar. Patriot, conducător al mişcării de eliberare antiotomane, i-a organizat pentru lupta armată pe voluntarii bulgari din Serbia, a iniţiat Comitetul secret revoluţionar bulgar, la Bucureşti, şi a editat ziare ale emigraţiei la Belgrad şi Bucureşti.

RALEA, Mihai (1896-1964; n. Huşi), sociolog, psiholog, eseist şi om politic român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Director al revistei "Viaţa românească" (din 1933). A susţinut concepţia unei democraţii "sociale" ca sinteză a libertăţilor individuale şi solidarităţii sociale (*Istoria ideilor sociale, Introducere în sociologie, Contribuţii la istoria societăţii*). Studii de antropologie filozofică (*Explicarea omului*), de psihologie (*Introducere în psihologia socială, Psihologia şi viaţa*), eseuri şi articole de critică literară (*Interpretări, Perspective, Atitudini, Valori, Cele două Franţe*), memorialistică (*Memorial, Nord-Sud, În Extremul Occident*). Lucrări de

Serghei Rahmaninov

Mihai Ralea

sinteză: *Istoria psihologiei* (în colaborare cu C.I.Botez), *Sociologia succesului* şi *Introducere în psihologia socială* (în colaborare cu T.Herseni). Membru în conducerea Partidului Naţional Ţărănesc, apoi apropiat de comunişti. De mai multe ori ministru între anii 1938 şi 1946. Ambasador în SUA. Acad.

RALEIGH, oraş în SUA, centrul ad-tiv al statului Carolina de Nord; 236,7 mii loc. Nod feroviar. Centru comercial şi industrial. Universitate.

RALEIGH (RALEGH), Sir Walter (c. 1554-1618), navigator şi om politic englez. Favorit al reginei Elisabeta I. A încercat să fondeze prima colonie engleză în America de Nord (Virginia, 1584). A conceput o strategie ofensivă împotriva coloniilor spaniole. A explorat Guyana (1595, 1616-1618). Condamnat la moarte pentru complot şi executat din ordinul regelui Iacob I.

RALLY, Dionisie (Paleologul) (sec. 17-18), mitropolit de Tărnovo. A intenţionat să organizeze o răscoală antiotomană în Bulgaria cu sprijinul lui Mihai Viteazul. Refugiat în Ţara Românească, a fost numit de protectorul său mitropolit al Moldovei (1600).

RALU (Domniţa) (sec. 19), fiica mai mică a lui Ioan Gheorghe Caragea, domnul Ţării Româneşti. A creat primul teatru cult din România (Cişmeaua Roşie, Bucureşti, 1817).

RAMA, erou principal în epopeea sanscrită *Ramayana* şi într-un episod din *Mahabharata*, considerat a şaptea reîncarnare a zeului Vişnu. Prototip al eroului ideal.

RAMA, numele a nouă regi din dinastia Chakri din Thailanda (din 1782 pînă astăzi). Mai importanţi: **— Rama I** (1782-1809), pe numele adevărat **Phya Chakri**, general, fondatorul dinastiei. **— Rama IX** v. **Bhumibol Adulyadej**.

RAMAKRISHNA (pe numele adevărat *Gadadhar Chatterji*; 1836-1886), brahman bengalez. A avut revelaţia unităţii esenţiale a tuturor religiilor prin viziunea lui Mahomed şi a lui Iisus Hristos. Doctrina sa, reformatoare a hinduismului vedantist şi cu ecouri în afara Indiei, a contribuit la promovarea ideii de solidaritate umană.

RAMAN, Sir Chandrasekhara Venkata (1888-1970), fizician indian. Lucrări de optică, spectroscopie, acustică şi fizică moleculară. A descoperit (1928) fenomenul de difuzie combinată a luminii în lichide (*efectul Raman*). Premiul Nobel (1930).

RAMANUJAN, Srinivasa (1887-1920), matematician indian. Autodidact de mare talent, a descoperit sau redescoperit numeroase teoreme din diverse domenii ale matematicii. Remarcat de G.H.Hardy, a fost trimis la Trinity College din Cambridge, unde a publicat numeroase memorii asupra teoriei analitice a numerelor.

Jean-Philippe Rameau

Ramses II

RAMAT GAN, oraş în Israel, la E de Tel Aviv-Jaffa; 120 mii loc. Centru turistic şi industrial. Universitate.

RAMAYANA, epopee sanscrită. Atribuită lui Valmiki, a fost compusă în jurul anului 300 î.Hr. În c. 24000 de distihuri povesteşte viaţa şi aventurile lui Rama, prinţ de Ayodhya, şi ale soţiei sale Sita, fiica regelui Janaka. Tradusă în numeroase limbi vernaculare, epopeea este foarte răspîndită şi preţuită în India şi în Asia de Sud-Est.

RAMBOUILLET, Catherine de Vivonne, marchiză de (1588-1665), animatoare a vieţii literare franceze. Supranumită "Arthénice", aduna în salonul său de la hotelul Rambouillet din Paris partea cea mai cultivată a nobilimii franceze şi pe cei mai apreciaţi scriitori ai vremii.

RAMDAT-MISIER, Lachmipersad Frederik, om politic din Surinam. Preşedinte al statului (1982-1991).

RAMEAU, Jean-Philippe (1683-1764), compozitor, teoretician şi organist francez. Reprezentant ilustru al muzicii sec. 18. A ridicat opera şi baletul francez la cel mai înalt nivel valoric (*Castor şi Pollux, Indiile galante, Pygmalion, Anacreon*). A compus numeroase piese pentru clavecin. Lucrări teoretice (*Tratat de armonie*).

RAMGOOLAM, Seewoosagur (1900-1985), om politic din Mauritius. Prim-ministru (1961-1982).

RAMNA, comună în judeţul Caraş-Severin. Palat baroc (sec. 18).

RAMON, Gaston (1886-1963), biolog şi medic veterinar francez. A descoperit anatoxinele utilizate apoi în vaccinurile antidifterice, antitetanice şi antitifoparatifoidice.

RAMÓN BERENGUER, numele a patru conţi de Barcelona (sec. 11-12). Mai importanţi: **— Ramón Berenguer I cel Bătrîn** (c. 1024-1076), iniţiator al primului cod feudal din Europa. **— Ramón Berenguer III cel Mare** (1082-1131). A extins posesiunile sale, a anexat comitatul Besalú şi a participat la cucerirea insulei Mallorca. **— Ramón Berenguer IV** (c. 1114-1162). A participat la luptele pentru Reconquista şi a realizat, prin căsătorie, unirea Aragónului cu Catalonia (1137).

RAMÓN Y CAJAL, Santiago (1852-1934), medic şi histolog spaniol. Cercetări în histologia sistemului nervos (*Textura sistemului nervos al omului şi vertebratelor, Degenerarea şi regenerarea sistemului nervos*), în neurofiziologie, citologie. Premiul Nobel (1906).

RAMPA, cotidian cultural-artistic, apărut cu intermitenţe la Bucureşti în 1911-1913, 1915-1916, 1918-1938, 1941-1944 şi 1946-1948.

RAMSAY, Allan (1713-1784), pictor scoţian. Portrete remarcabile prin graţie şi colorit discret (*Margaret Ramsay*). A excelat în portretul de salon.

RAMSAY, Sir Bertram Home (1883-1945), amiral britanic. A organizat evacuarea de la Dunkerque (iun. 1940) şi a comandat flota Aliaţilor care a efectuat debarcarea din Normandia.

RAMSAY, Sir William (1852-1916), chimist britanic. Cercetări în chimia fizică. A explicat mişcarea browniană şi a descoperit gazele rare (argonul, kriptonul, neonul, xenonul şi heliul). Premiul Nobel (1904).

RAMSDEN, Jesse (1735-1800), fizician englez. Constructor de instrumente optice, astronomice, de navigaţie şi geodezie precise; a inventat teodolitul şi o maşină electrostatică.

RAMSES, numele a 11 faraoni ai Egiptului antic din dinastiile 19 şi 20 (între 1320 şi 1085 î.Hr.). Mai importanţi: **— Ramses II**, cel mai mare faraon (1304-1236 î.Hr.) al dinastiei 19, reprezentînd apogeul expansiunii politice şi militare a Egiptului şi al forţei sale economice. A construit sala hipostilă a templului din Karnak, templele de la Abu-Simbel şi Ramaseul de la Tanis. **— Ramses III**, faraon (1198-1166 î.Hr.) din dinastia 20, învingător în luptele cu "popoarele mării" (pelasgii), cu triburile libiene şi constructor al templului de la Medinet-Habu. Mormîntul faraonilor Ramses se află în Valea Regilor.

RAMURI, revistă literară, promotoare a semănătorismului, apoi eclectică, apărută cu intermitenţe la Craiova, Iaşi şi Bucureşti, între anii 1905 şi 1947 (cu titlul "Drum drept", între 1915 şi 1917, sub direcţia lui N.Iorga). O nouă serie a apărut la Craiova, din 1964.

RAMUS, Petrus (pseudonim al lui *Pierre de la Ramée*; 1515-1572), umanist, matematician şi filozof francez. Adversar al aristotelismului scolastic. Primul profesor de matematică la Collège de France. S-a convertit la protestantism şi a fost ucis în împrejurările masacrului din "Noaptea Sf. Bartolomeu".

RAMUZ, Charles-Ferdinand (1878-1947), scriitor elveţian de limbă franceză. Romane realiste (*Băiatul din Savoia*), simbolice şi lirice (*Viaţa lui Simon Belet, Aimé Pache*), povestiri şi versuri inspirate de locurile natale şi elogiind valorile elementare ale vieţii. Eseuri, memorii.

RANCAGUA, oraş în Chile, la S de Santiago; 193,7 mii loc. Centru minier (cupru), comercial şi industrial. Staţiune climatică.

RANCE, La, fluviu în N-V Franţei (Bretagne); 100 km. Se varsă în golful Saint-Malo (Marea Mînecii), printr-un lung estuar, în care s-a construit prima centrală hidroelectrică din lume (1967), care utilizează forţa mareei.

RANCHI, oraş în E Indiei (Bihar); 614,8 mii loc. Centru industrial şi agricol.

RANG, Henri (1902-1946; n. Iaşi), călăreţ român. Medaliat cu argint la Olimpiada de la Berlin (1936). A reprezentat România în competiţiile internaţionale între anii 1935 şi 1940.

RANGABÉ (RANGAVÍS), Alexandros Rízos (1809-1892), scriitor grec. Reprezentant al romantismului, a contribuit la făurirea limbii literare greceşti moderne (*Poezii diverse, Poveşti şi nuvele*).

RANGOON v. **Yangon**.

RANK, Otto (1880-1939), psihanalist austriac. Stabilit în SUA. Discipol al lui S. Freud, a interpretat din punct de vedere psihanalitic mituri şi legende. A respins importanţa complexului lui Oedip şi a explicat unele feno-

mene psihice şi comportamentale umane prin traumatismul naşterii.

RANKE, Leopold von (1795-1886), istoric german. A cultivat un discurs istoric obiectiv, remarcabil prin concluziile generalizatoare şi acurateţea stilului. Lucrări privind istoria Europei Occidentale (*Istoria Germaniei în timpul Reformei, Istoria Franţei în sec. 16-17, Istoria Angliei în sec. 16-17, Nouă cărţi de istorie prusiană*).

RANKINE, William John Macquorn (1820-1872), fizician şi inginer scoţian. A creat energetica şi este unul dintre fondatorii termotehnicii prin teoria generală a ciclurilor de funcţionare a motoarelor termice.

RANSOM, John Crowe (1888-1974), scriitor american. Poet (*Friguri şi febră*) şi eseist, reprezentant al noului criticism.

RANVIER, Louis (1835-1922), histolog francez. Autor de tratate de anatomie şi histologie de mare autoritate. A descoperit numeroase elemente şi formaţiuni celulare care îi poartă numele.

RAOULT, François Marie (1830-1901), chimist şi fizician francez. A pus bazele crioscopiei, ebulioscopiei şi tonometriei. A formulat pentru aceste domenii legi care îi poartă numele.

RAPALLO, oraş în N Italiei (Liguria); 28,9 mii loc. Staţiune balneară şi centru turistic. Aici s-au încheiat Tratatul dintre Italia şi Iugoslavia (12 nov. 1920) şi Tratatul dintre Germania şi Rusia (16 apr. 1922), care reglementau frontierele şi noile relaţii dintre aceste state după primul război mondial.

RAPOPORT, Anatol (n. 1911), filozof, psiholog şi biolog american. Adept al teoriei generale a sistemelor, a dezvoltat teoria operaţionalismului (*Filozofia operaţională*). A cercetat psihologia şi comportamentul uman în situaţii conflictuale (*Dilema prizonierului*).

RAQQAH (RAKKA), oraş în Siria, pe Eufrat; 87 mii loc. Fondat pe locul anticului Nikephorion de către califul Al-Mansur (a doua jumătate a sec. 8). Monumente: ruinele palatului lui Harun al-Raşid, Marea Moschee (sec. 12), poarta Bagdadului (sec. 16). Mare centru de ceramică (sec. 12-13).

RARĂU, masiv muntos în Carpaţii Orientali, între văile Moldovei şi Bistriţei; alt. max.: 1651 m (vîrful Rarău). Rezervaţie forestieră şi ştiinţifică (Slătioara). Monument al naturii: Pietrele Doamnei. Obiectiv turistic. Staţie meteorologică de altitudine.

RAROTONGA, cea mai mare insulă a arhipelagului Cook (Pacificul de Sud); 67,1 km^2; 9 mii loc. Centrul ad-tiv: *Avarua*. Aeroport internaţional. Copra, citrice, banane. Turism.

RAS AL-KHAIMA, emirat în Emiratele Arabe Unite, în S-E Golfului Persic; 1625 km^2; 74 mii loc. Capitala: *Ras al-Khaima*. Curmali. Caprine, ovine. Pescuit de perle.

RAS AT-TÎB v. **Bon.**

RAS EL-ABIAD v. **Blanc.**

RAS HAFUN, cap în extremitatea orientală a Africii (Somalia), la 10°27' lat. N şi 51°26' long. E. Cel mai estic punct al continentului.

RASK, Rasmus Christian (1787-1832), lingvist danez. Întemeietor, alături de Fr. Bopp şi J.Grimm, al lingvisticii comparate indo-europene. A demonstrat înrudirea limbilor germanice cu greaca, latina, lituaniana, slava şi armeana şi a evidenţiat fenomenul mutaţiei consonantice în limbile germanice. A redactat mai multe gramatici ale unor limbi europene. Poliglot inegalabil.

RASMUSSEN, Knud Johan Victor (1879-1933), explorator polar danez. Membru al echipelor de cercetare daneze în Groenlanda (1902-1904, 1906-1908, 1909, 1910-1911) şi în regiunile polare (între 1912 şi 1933). A străbătut America de Nord, dincolo de Cercul Polar, de la E la V (1921-1924). A pus bazele staţiunii Thule (Groenlanda) şi a studiat viaţa eschimoşilor.

RASPUTIN, Grigori Efimovici (1864 sau 1865-1916), aventurier rus. Venerat de ţarina Aleksandra Fiodorovna, pentru salvarea repetată a ţareviciului Alexis, hemofil, a exercitat o influenţă ocultă asupra familiei imperiale şi a scandalizat opinia publică prin orgiile sale. A fost asasinat din ordinul prinţului F.Iusupov.

RAST, comună în judeţul Dolj. Aici se află o aşezare din neoliticul mijlociu (milen. 4 î.Hr.) cu ceramică decorată şi cu o plastică antropomorfă. A dat numele unei manifestări a Culturii Turdaş.

RASTATT, oraş în Germania (Baden-Württemberg); 41,3 mii loc. Ind. textilă şi de prelucrare a lemnului. Castel baroc (sec. 17-18), azi muzeu militar. Turism. — **Tratatul de la ~**, tratat semnat la 6 mart. 1714, care a încheiat Războiul de Succesiune la Tronul Spaniei (1701-1714). Prin tratat se recunoşteau drepturile Bourbonilor în Spania şi stăpînirea Alsaciei, în timp ce Habsburgii îşi asigurau dominaţia în Sardinia, Napoli, Toscana, Milano şi în Ţările de Jos.

RASTRELLI, Bartolomeo Carlo (1675-1744), sculptor şi arhitect italian. Stabilit în 1715 în Rusia, la Sankt Petersburg. Autorul statuii ecvestre a lui Petru cel Mare.

RASTRELLI, Bartolomeo Francesco (c. 1700-1771), arhitect rus de origine italiană. Fiu al lui Bartolomeo Carlo Rastrelli. Cel mai de seamă reprezentant al barocului şi rococo-ului rus. A construit catedrala Smolnîi şi Palatul de Iarnă la Sankt Petersburg, biserica Sf. Andrei din Kiev şi a proiectat modificări la Palatul de Vară de la Ţarskoe Selo.

RAŞCOV, comună în jud. Dubăsari, Republica Moldova. Catedrala romano-catolică Sf. Caetan, construită în stil baroc est-european în sec. 17 şi reconstruită în 1742-1740. Complex de monumente arheologice: aşezări tripoliene, staţiuni paleontologice, grădişte getică (sec. 4-3 î.Hr.). Fost tîrg şi centru vamal la trecerea peste Nistru (sec. 16-18).

RAŞID AD-DIN, Fadl Allah (1247-1318), vizir şi medic persan în serviciul hanilor mongoli din Iran. Autor al unei istorii universale (*Suma istoriilor*), în care este descrisă invazia tătarilor în Europa (1241-1242), cu care prilej sînt menţionaţi şi valahii (ulak şi kara ulak).

RATHENAU, Walther (1867-1923), industriaş şi om politic german. Ca ministru de Externe (1922), a participat la Conferinţele de pace de la Genova şi a negociat Tratatul de la Rapallo dintre Germania şi Rusia Sovietică. Asasinat de naţionalişti.

RATKE (RATICHIUS), Wolfgang (1571-1635), pedagog german. Unul dintre fondatorii didacticii. A susţinut învăţămîntul laic în limba maternă şi a subliniat importanţa principiului intuiţiei în procesul de învăţare.

RATSIRAKA, Didier (n. 1936), om politic malgaş. Prim-ministru (1975-1976) şi preşedinte al Republicii Democrate Madagascar (1976-1993).

RATZEL, Friedrich (1844-1904), etnograf şi geograf german. Influenţat de Ch.Darwin, a fondat antropogeografia şi a formulat teze ale geopoliticii. A adunat o importantă cantitate de informaţii ştiinţifice în cursul călătoriilor sale în Europa şi America de Nord.

RAŢIU, Ioan (1828-1902; n. Turda), om politic român. Unul dintre fondatori şi apoi preşedinte al Partidului Naţional Român din Transilvania (1892-1902). Iniţiatorul Memorandumului din 1892 şi conducător al delegaţiei trimise la Viena pentru prezentarea documentului la Curtea imperială. Întemniţat în urma procesului memorandiştilor.

RAUCH, Christian Daniel (1777-1857), sculptor german. Reprezentant al neoclasicismului. Portrete (*Goethe*), statuara *Frederic cel Mare* şi monumente funerare.

RAUSCHENBERG, Robert (n. 1925), pictor şi scenograf american. A evoluat de la experienţe neodadaiste şi expresioniste la pop-art. A realizat decoruri şi cortine pentru spectacole de dans.

RAVEL, Maurice (1875-1937), compozitor francez. Creaţie amplă şi foarte variată: două concerte pentru pian, balete (*Daphnis şi Chloe*), opere (*Ora spaniolă, Copilul şi vrăjile*), diverse lucrări simfonice (*Rapsodie spaniolă, Pavană pentru o infantă defunctă, Mormîntul lui Couperin, Valsul, Bolero*), cicluri de melodii (*Şeherezada, Istorii naturale*), orchestrarea poemului lui Musorgski *Tablouri dintr-o expoziţie*. Melodicitate generoasă, rafinament al orchestrării.

RAVENNA, oraş în N Italiei (Emilia-Romagna), port la Marea Adriatică, de care este legat printr-un canal; 135,4 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial şi comercial. Arhiepiscopie. Muzee. Turism. Staţiune balneară. Din perioada romană datează un amfiteatru şi Porta Aurea, iar din epoca bizantină mausoleele Gallei Placidia (sec. 5) şi al lui Teodoric (sec. 6), bisericile San Apollinare Nuovo şi San Apollinare in Classe (sec. 6), San Vitale (sec. 6, cu mozaicuri reprezentînd pe împăratul Iustinian şi pe Teodora). Mai noi sînt mormîntul lui Dante (sec. 14), palatul comunal (sec. 15), catedrala (sec. 18). La origine oraş etrusc, a fost cucerit de romani în sec. 1 î.Hr. Reşedinţă a împăraţilor romani (402-476) şi capitală a

Leopold von Ranke

Ioan Raţiu

regatului ostrogot (din 493). Cucerit de bizantini (540), apoi de longobarzi (751) şi de franci, care l-au donat Papei (756), devenind astfel domeniu pontifical (pînă în 1860). În acest interval, a fost ocupat de veneţieni (1441-1509) şi de francezi (1796-1815). În 1860, prin plebiscit, Ravenna (în cadrul provinciei Romagna) a intrat în componenţa Regatului Sardiniei.

RAVENSBRÜCK, sat în Germania, în apropierea oraşului Fürstenberg. Aici a fost înfiinţat un lagăr de concentrare pentru femei, prin care au fost triate c. 115 mii de deportate din diverse ţări (1939-1945).

RAWALPINDI, oraş în N-E Pakistanului (Pundjab); 928 mii loc. Aeroport. Rafinării de petrol. Centru industrial şi turistic. Universitate. Capitală între 1959 şi 1969.

RAWLINGS, Jerry John (n. 1947), ofiţer şi om politic ghanez. Şef al statului şi al guvernului (iun.-sept. 1979) şi din 1981.

RAWLINSON, Sir Henry Creswicke (1810-1895), orientalist englez. A descoperit metodele descifrării textelor cuneiforme babiloniene şi asiriene.

RAY, John (1627-1705), naturalist englez. A stabilit principiile clasificării moderne a păsărilor şi peştilor şi a realizat o schiţă a clasificării insectelor.

RAY, Man (pseudonim al lui *Emmanuel Rudnitsky*; 1890-1976), pictor şi grafician american. Traversează experienţa cubismului, animă activitatea grupării dadaiste din New York şi se ataşează apoi suprarealismului. Fotograf de notorietate la Paris. Inventează tehnica raiografelor; grafică publicitară de succes.

RAY, Nicholas (pseudonim al lui *Raymond Nicholas Kienzle;* 1911-1979), cineast american. Scenarist şi regizor (*Rodeo, Rebel fără cauză, Pădurea interzisă, Regele regilor, 55 de zile la Pekin*).

RAY, Satyajit (1921-1992), cineast indian. A semnat regia unor filme cu tematică istorică şi de actualitate pe tema relaţiilor dintre valorile societăţii tradiţionale şi aspiraţiile individuale remarcabile prin plasticitatea imaginilor (*Lumea lui Apu, Metropola, Tunet îndepărtat, Casa şi lumea, Ganashatru*).

RAYET, Jacqueline (n. 1933), dansatoare franceză. Celebritate a Operei din Paris, îndeosebi pentru rolurile din *Giselle, Simfonia neterminată, Webern opus 5*.

RAYLEIGH, John William Strutt, baron (1842-1919), fizician englez. Contribuţii în acustică, optică şi electricitate. Preocupări speciale în problemele radiaţiilor. A studiat vibraţiile sonore ale gazelor şi solidelor elastice, fenomenul rezonanţei sonore, împrăştierea şi polarizarea luminii şi a explicat culoarea albastră a cerului. A descoperit argonul, împreună cu W.Ramsay, şi a determinat unitatea de măsură a rezistenţei electrice (ohmul). Premiul Nobel (1904).

RAYMOND, Marcel (1897-1981), eseist elveţian de limbă franceză. Istoric şi teoretician literar (*J.J.Rouseau, căutarea de sine şi reveria, De la Baudelaire la suprarealism*).

RAYNOUARD, François (1761-1836), lingvist şi dramaturg francez. Iniţiator al gramaticii comparate a limbilor romanice. Autor de tragedii istorice (*Cato din Utica*).

RAZIM (RAZELM), complex lagunar pe litoralul românesc al Mării Negre; 868 km^2 (415 km^2 lacul Razim propriu-zis); ad. max.: 3,5 m. Cuprinde o grupă nordică (lacurile cu apă dulce alimentate de rîuri şi comunicînd cu marea prin gura Periteasca) şi o grupă sudică (lacurile cu apă sărată Goloviţa, Sinoe şi Zmeica, legate de mare prin gura Portiţa). Canalele Dranov şi Dunavăţ leagă lacul Razim cu Dunărea (braţul Sf. Gheorghe). Lacul s-a format prin barare cu cordoane litorale naturale a unui golf numit în antichitate *Halmyris*.

RAZGRAD, oraş în N-E Bulgariei, la S-E de Ruse, centrul ad-tiv al districtului cu acelaşi nume; 52 mii loc. Centru comercial şi agricol. Industrii. Moschee (1614).

RAZIN, Stepan Timofeevici (c. 1630-1671), cazac de pe Don. Conducător al unei violente răscoale ţărăneşti, care a produs mari masacre în Ţaritîn, Astrahan, Saratov şi Samara. A fost înfrînt, prins şi executat.

RAZUMOVSKI, Andrei Kirillovici (1752-1836), om politic şi violonist rus. Ambasador la Viena. A interpretat partitura pentru vioara a 2-a din trei cvartete pe care i le-a dedicat Beethoven.

RĂCHITOASA, comună în judeţul Bacău. Biserica şi casele stăreţiei unei mănăstiri din 1697 (refăcută în 1738).

RĂCHIŢEANU, Irina (n. 1920, Brăila), actriţă română de teatru. Interpretări reci, cerebrale, în drame din repertoriul universal şi românesc (A.P.Cehov, Tennessee Williams, I.L.Caragiale, H.Lovinescu).

RĂCIULA (Mănăstirea ~), aşezămînt monastic din sec. 18, situat pe teritoriul comunei Răciula (jud. Ungheni); biserica Naşterea Maicii Domnului, chiliile şi încăperile auxiliare construite în prima jumătate a sec. 19.

RĂDĂŞENI, comună în judeţul Suceava. Centru pomicol. Biserică de lemn (1623).

RĂDĂUŢAN, Sergiu (1926-1998; n. Chişinău), fizician român. Prof. univ. la Chişinău. Studii de chimie şi tehnologie a semiconductorilor. Membru al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova. Membru de onoare al Acad. Rom.

RĂDĂUŢI, oraş în N judeţului Suceava, în Podişul Sucevei; 32,2 mii loc. Termocentrală. Industrii. Artizanat (ceramică vestită). Centru pomicol. Biserica Sf. Nicolae (1359-1365), necropolă a primilor domni ai Moldovei. Muzeu etnografic.

RĂDESCU, Nicolae (1876-1953; n. Bucureşti), general şi om politic român. Prim-ministru (dec. 1944-febr. 1945). A încercat să reziste la presiunile sovieticilor de a impune un guvern comunist. A demisionat în urma provocărilor din 24 febr. 1945, s-a refugiat în SUA şi a devenit primul preşedinte al Comitetului Naţional Român (guvernul român din exil).

RĂDOAIA (Dealul ~), deal în Republica Moldova, situat la E de comuna Rădoaia (jud. Bălţi), avînd cea mai mare altitudine (340 m) în partea de E a Podişului Ciulucului.

RĂDUCANU, Ion (1884-1964; n. Bucureşti), economist şi om politic român. Prof. univ. la Bucureşti. A organizat Academia de Înalte Studii Comerciale. Studii în domeniul cooperaţiei (*Politica cooperatistă, Problema cooperaţiei româneşti*). De mai multe ori ministru între 1928 şi 1931. Membru corespondent al Acad. Rom.

RĂDULESCU, Alexandru (1886-1979; n. Focşani), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Fondator al spitalului de ortopedie din Cluj (1921). Specialist ortoped şi traumatolog (chirurgia transplanturilor osoase, fiziopatologia fracturilor deschise etc.). Lucrări pr.: *Traumatismele osteoarticulare, Transplanturi şi grefe osoase şi cartilaginoase*). Acad.

RĂDULESCU, Andrei (1880-1959; n. Chiojdeanca, jud. Prahova), jurist şi istoric român. Prof. univ. la Bucureşti. Istoric al dreptului (*Originalitatea dreptului românesc, Romanitatea dreptului nostru*). Editor al unor izvoare ale dreptului românesc (*Carte românească de învăţătură*, 1646, *Îndreptarea legii*, 1652, *Pravilniceasca condică*, 1780, *Legiuirea Caragea* etc). Acad.

RĂDULESCU, Constantin (n. 1932, Bucureşti), speolog român. Cercetător ştiinţific la Bucureşti. Studii de speologie şi paleontologie. Membru corespondent al Acad. Rom.

RĂDULESCU, Dan (n. 1928, Bucureşti), geolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări geologice (mineralogie, petrografie-vulcanologie, geotectonică) în zona Tîrgu-Ocna, în Munţii Apuseni, în regiunea Baia Mare, în Carpaţii Orientali. Importante realizări în cartografia geologică. Monografii despre personalităţi ştiinţifice româneşti. Acad.

RĂDULESCU, Eugen (1904-1993; n. Borduşani, jud. Ialomiţa), inginer agronom român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări asupra patologiei cerealelor, rezistenţei plantelor la boli şi biologiei agenţilor patogeni (*Tratat de fitopatologie agricolă*). Acad.

RĂDULESCU, Gheorghe Aurelian (n. 1907, jud. Călăraşi), inginer chimist român. Contribuţii în fizica, chimia şi tehnologia uleiurilor minerale, desalinizarea ţiţeiului etc. Membru de onoare al Acad. Rom.

RĂDULESCU, Magdalena (1902-1983; n. Rîmnicu-Vîlcea), pictoriţă română. Stabilită în Franţa. Portrete, compoziţii, peisaje; stil original, în care se regăsesc elemente ale artei populare româneşti şi ale frescelor de la Pompei (*Ţărancă, Scenă de balet*).

RĂDULESCU, Nicolae (1905-1989; n. Bucureşti), geograf român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în geografia aşezărilor şi populaţiei, seismologie, climatologie (*Geografia economică generală, Unitatea şi funcţiile pămîntului şi poporului român*). Membru corespondent al Acad. Rom.

RĂDULESCU-CODIN, Constantin (1875-1926; n. Zgripceşti, jud. Argeş), învăţător şi folclorist român. Unul dintre cei mai importanţi culegători de proză folclorică (*Îngerul românului, Făt-Frumos, Cojocul lui Sărăcilă, Din trecutul nostru*) şi de poezie populară (*Din Muscel, Cîntece poporane*) din Muscel, Oltenia, Bucovina, Ţara Bîrsei etc.

RĂDULESCU-MOTRU, Constantin (1868-1957; n. Butoieşti, jud. Mehedinţi), filozof şi psiholog român. Prof. univ. la Bucureşti. Fondator al Societăţii Române de Filozofie. A condus periodicele "Studii filozofice", "Noua revistă română", "Ideea europeană", "Revista de filozofie", "Analele de psihologie". A realizat o operă amplă, axată pe ideea de

experienţă metafizică organizată într-o teorie a personalităţii ca filozofie (*Puterea sufletească, Personalismul energetic, Timp şi Destin*). Abordări originale ale teoriei culturii, cu aplicaţii la specificul culturii şi civilizaţiei naţionale (*Vocaţia, factor hotărîtor în cultura popoarelor, Românismul, catehismul unei noi spiritualităţi, Conştiinţa etnicului şi conştiinţa naţională*). A contribuit la dezvoltarea psihologiei experimentale în România. Acad.

RĂDULESCU-POGONEANU, Ion A. (1870-1945; n. Pogoanele, jud. Buzău), pedagog român. Prof. univ. la Bucureşti. Traducător şi biograf al lui J.H.Pestalozzi. Sinteze pedagogice (*Fenomenul educaţiei*). Editor al *Însemnărilor zilnice* ale lui T.Maiorescu. Membru corespondent al Acad. Rom.

RĂDULEŢ, Remus (1904-1984; n. Hendorf, azi Brădeni, jud. Sibiu), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în teoria generală a cîmpului electromagnetic şi al electrotermiei (*Bazele teoretice ale electrotehnicii*). Studii aplicate în electrotehnică şi electroenergetică. Autor principal şi coordonator al *Lexiconului tehnic român* (19 vol.). Preşedinte al Comisiei electrotehnice internaţionale (1964-1967). Acad.

RĂILEANU, Grigore (1913-1966; n. Gordeni, azi Vineţeşti, jud. Vaslui), geolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii geologice, tectonice şi stratigrafice (*Geologie generală, Geologia zăcămintelor de cărbuni cu privire specială asupra teritoriului României*).

RĂSCOALA DIN 1907, cea mai mare şi dramatică răzvrătire ţărănească din istoria modernă a României. A fost precedată de mai multe tulburări de la sfîrşitul sec. 19 (cea mai importantă, în 1888), care au marcat o profundă criză a sistemului agrar românesc, îndeosebi în problema arendării pămîntului şi a învoielilor agricole. Răscoala s-a declanşat la 8 febr., în satul Flămînzi din judeţul Botoşani, şi s-a extins pînă în judeţele Dolj şi Mehedinţi, înregistrîndu-se devastări şi incendieri de conace boiereşti, violenţe şi crime. Conservatorii au demisionat la 12 mart., iar liberalii, care au preluat guvernarea ţării, au restabilit ordinea într-o săptămînă, prin represalii sîngeroase, prevenind astfel o intervenţie străină. Surse publicistice, neconfirmate oficial sau de o cercetare istorică specială, au vehiculat, din motive propagandistice, cifra exagerată de 11 mii de morţi din rîndul răsculaţilor. Amploarea conflictului a impus unele măsuri legislative, care au atenuat contradicţiile sistemului agrar, fără să poată rezolva problemele de fond.

RĂŞCANU, Vasile (1885-1980; n. Ogoieşti, jud. Vaslui), medic şi fiziolog român. Prof. univ. la Iaşi. Iniţiator al cercetărilor de electrofiziologie din România. A studiat modificările funcţionale ale cordului, reflexele medulare, biochimismul muscular. Acad.

RĂŞINARI, comună suburbană în municipiul Sibiu. Centru pomicol. Biserică (1752) cu picturi murale. Muzeu etnografic. Casa memorială "Octavian Goga".

RĂU, Alexandru (1900-1993; n. Bucureşti), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Specialist în metalurgia oţelului şi feroaliajelor. A contribuit la realizarea unor mari proiecte tehnologice (combinatul siderurgic de la Galaţi). Membru de onoare al Acad. Rom.

RĂUT, rîu în Republica Moldova, afluent al Nistrului. Izvorăşte de la S-E de comuna Rediul Mare (jud. Edineţ). Lungime: 286 km. Sisteme de irigaţie.

RĂZBOAIE DE SUCCESIUNE, denumire a războaielor dintre case domnitoare pentru moştenirea unor tronuri vacante prin lipsa succesorilor direcţi. Mai importante: — **Războiul de Succesiune la Tronul Spaniei** (1701-1714), conflict de mare amploare, declanşat după moartea fără descendenţi a regelui Carol II şi provocat de încercarea regelui Franţei, Ludovic XIV, de a impune ca succesor pe nepotul său, Filip. Războiul a opus Spania şi Franţa, pe de o parte, şi Olanda, Anglia, Austria, Savoia, Portugalia şi Prusia, pe de altă parte. S-a încheiat prin tratate semnate la Utrecht (1713) şi Rastatt (1714). Franţa a ieşit slăbită din acest conflict, dar Filip, ducele de Anjou, a devenit regele Filip V. — **Războiul de Succesiune la Tronul Poloniei** (1733-1738), războiul dintre Franţa, Spania, Sardinia şi Bavaria, pe de o parte, şi Rusia şi Austria, pe de altă parte, izbucnit după moartea regelui Poloniei, August II. Primele state au impus pe tron pe August III, împotriva lui Stanisław Leszczyński, susţinut de Franţa. Războiul s-a încheiat prin Tratatul de la Viena (1738). — **Războiul de Succesiune la Tronul Austriei** (1740-1748), conflictul militar al Prusiei, Franţei, Bavariei, Saxoniei şi Spaniei cu Austria, Anglia, Olanda şi Rusia, provocat la moartea împăratului Austriei, Carol VI de Habsburg, de contestarea Mariei Tereza, fiica acestuia, la succesiune de către Carol Albert de Bavaria. Pacea s-a încheiat la Aachen (1748). — **Războiul de Succesiune la Tronul Bavariei** (1778-1779), conflict dintre Austria şi Prusia pentru tronul Bavariei, izbucnit după moartea lui Maximilian III (1777) şi încheiat în favoarea Prusiei, prin Pacea de la Teschen (1779).

RĂZBOAIELE BALCANICE, denumire a celor două războaie din Peninsula Balcanică din anii 1912 şi 1913. — **Primul Război Balcanic** (oct. 1912-mai 1913) a opus Turciei o alianţă formată din Bulgaria, Serbia, Grecia şi Muntenegru. Prin Pacea de la Londra (mai 1913), Turcia pierde ultimele posesiuni din Europa, cu excepţia Istanbulului şi a unui teritoriu înconjurător, Albania obţine independenţa (proclamată în 1912), iar Macedonia este împărţită între Grecia, Bulgaria şi Serbia. — **Al Doilea Război Balcanic** (iun.-aug. 1913) a fost provocat de revendicările teritoriale ale vecinilor Bulgariei, înfrîntă de alianţa dintre Grecia, Serbia, Muntenegru, România şi Turcia. Prin Pacea de la Bucureşti (iul.-aug. 1913), Bulgaria ceda Greciei şi Serbiei teritoriile din Macedonia, ocupate în 1912, şi României Cadrilaterul (S Dobrogei). Printr-un tratat separat (Constantinopol, 29 sept. 1913), Bulgaria pierdea, în favoarea Turciei, o parte din Tracia răsăriteană, cu oraşul Adrianopol.

RĂZBOAIELE DACO-ROMANE, denumire a celor două războaie dintre statul dac al lui Decebal şi Imperiul Roman. — **Primul război** (101-102) a fost cauzat de nerespectarea de către regele Decebal a obligaţiilor impuse de Roma prin pacea încheiată în 89 d.Hr. şi de ameninţarea pe care o reprezenta consolidarea sistemului de fortificaţii dacice la graniţa Imperiului. Împăratul Traian a condus campania din Banat şi Ţara Haţegului, spre capitala statului dac, o luptă înverşunată dîndu-se la Tapae (101). Atacul asupra garnizoanelor romane din Dobrogea, realizat de o coaliţie daco-sarmată, mută aici teatrul confruntărilor. La Adamclisi romanii înfrîng pe atacatori (102) într-o bătălie sîngeroasă, comemorată printr-un monumental Trofeu (109). Reîntors în Munţii Orăştiei, Traian sileşte pe Decebal să încheie o pace cu stipulaţii împovărătoare pentru daci (102). — **Al doilea război** (105-106) a fost generat de nerespectarea condiţiilor păcii din anul 102. Atacurile concertate ale legiunilor romane asupra cetăţilor şi capitalei, Sarmizegetusa, din Munţii Orăştiei au fost încununate de succes, Decebal s-a sinucis, iar Dacia a fost transformată în provincie romană (106).

RĂZBOAIELE ITALIENE (1494-1559), denumire a războaielor Franţei cu Spania şi Sfîntul Imperiu Roman de Naţiune Germană sub dinastia de Habsburg, pentru dominaţie în Italia. După Pacea de la Cateau-Cambrésis (1559), cea mai mare parte a peninsulei italice va rămîne în stăpînirea Habsburgilor pînă în sec. 19.

RĂZBOAIELE MEDICE (500-499 î.Hr.), denumire a conflictelor armate dintre Imperiul Persan al lui Darius I cel Mare şi o alianţă a statelor greceşti, pentru hegemonie în bazinul oriental al Mării Mediterane. S-au încheiat cu victoria grecilor.

RĂZBOAIELE MONDIALE, denumire a celor două mari conflagraţii din sec. 20. — **Primul Război Mondial** (1914-1918), mare conflict militar provocat de politica de expansiune colonială şi de reîmpărţire a sferelor de influenţă în Europa. Iniţial, a opus Puterile Centrale (Germania şi Austro-Ungaria) şi Antanta (Anglia, Franţa şi Rusia), ulterior antrenînd alte state (33 în total, cu o populaţie de peste un miliard de locuitori). Primei grupări de state i s-au alăturat Turcia (1914) şi Bulgaria (1915), iar celeilalte Serbia, Belgia, Japonia (1914), Italia (1915), România, Portugalia (1916), SUA, Grecia, China şi mai multe state din America de Sud (1917). Conflictul s-a declanşat în urma asasinării la Sarajevo (28 iun. 1914) a arhiducelui Franz Ferdinand, moştenitor al tronului Austriei, de către un student bosniac. Austro-Ungaria declară război Serbiei (28 iul. 1914), Germania începe ostilităţile împotriva Rusiei (1 aug.) şi Franţei (3 aug.), Anglia împotriva Germaniei (4 aug.), Austro-Ungaria contra Rusiei (5 aug.), Japonia împotriva Germaniei (23 aug.), Rusia împotriva Turciei (2 nov.), Franţa şi Anglia împotriva Turciei, iar Italia îşi menţine neutralitatea. În 1914, germanii ocupă S Belgiei şi o parte din N-V Franţei, dar sînt opriţi de trupele franceze şi engleze în bătălia de pe Marna (sept.), după care un front de 750 km se stabilizează de la Marea Nordului pînă în Elveţia. În E, ofensiva rusă este oprită de germani la Tannenberg (aug.), dar în Galiţia austro-ungarii sînt înfrînţi şi se retranşează pe Carpaţi (nov.). În Serbia trupele agresoare sînt respinse şi Belgradul este

eliberat (dec.). Puterile Centrale sînt blocate la N de superioritatea navală a Aliaţilor. La sfîrşitul anului 1914, pe toate fronturile se desfăşoară un război de poziţii. Anul 1915 nu decide un învingător, deşi Puterile Centrale obţin cîteva succese în Galiţia, unde ruşii sînt bătuţi şi se retrag din Polonia pe un front întins de la Riga şi pînă la graniţa cu România (sept.). În Balcani se produce eşecul Aliaţilor de a forţa Dardanelele pentru izolarea Turciei, iar intrarea Bulgariei în război (5 oct.) va duce la înfrîngerea şi ocuparea Serbiei. Totuşi, Aliaţii reuşesc debarcarea la Salonic (oct.). Pe frontul de vest francezii încearcă, cu mari pierderi, străpungeri eşuate (febr., mai, sept.). La 23 mai Italia declară război Austro-Ungariei, dar ofensiva este oprită pe frontul de la Trentino, la Karst. În mai, britanicii ocupă coloniile germane din Africa de Sud-Vest. Pe mări, Germania începe războiul submarin, pentru a înlătura blocada şi a distruge comerţul britanic, dar va trebui să amîne atacurile în urma torpilării unui pachebot englez cu pasageri americani şi a protestului SUA. În 1916, pe frontul de vest germanii încearcă o străpungere în marea bătălie de la Verdun (febr.-aug.), iar francezii pornesc o ofensivă pe Somme (iul.-oct.). În sprijinul Aliaţilor, Rusia atacă pe frontul de est şi recucereşte Galiţia şi Bucovina (iun.-sept.). După doi ani de neutralitate, România se alătură Antantei (aug. 1916), trupele române repurtează cîteva succese în Transilvania, dar contraofensiva germană şi atacul bulgarilor determină ocuparea a 2/3 din teritoriul ţării, a Capitalei (dec.) şi stabilirea unui nou front în sudul Moldovei şi în Carpaţii Estici. În Balcani, armata sîrbă, reorganizată în insula Corfu şi cu sprijinul Aliaţilor, atacă Macedonia şi ocupă Bitolia, iar în Orientul Mijlociu se produce răscoala arabilor împotriva dominaţiei otomane. În 1917, uzura morală şi marile pierderi de vieţi omeneşti provoacă noi crize, tulburări şi incertitudini. În Franţa şi Belgia au loc ofensive franceze limitate, la Verdun şi Malmaison, şi atacul britanic de la Ypres şi Cambrai. Pe frontul italian germanii sprijină pe austrieci şi cîştigă bătălia de la Caporetto (oct.), dar sînt opriţi pe fluviul Piave. În Orientul Mijlociu britanicii ocupă Bagdadul (mart.) şi Ierusalimul (dec.). Pe frontul românesc, încercările germanilor de a pătrunde în Moldova sînt oprite prin lupte înverşunate la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz. Revoluţia rusă de la Petrograd şi abdicarea ţarului (15 mart.) dezorganizează frontul de est. Ruşii sînt învinşi în Bucovina (iul.), iar germanii ajung la Riga (sept.). După preluarea puterii de către bolşevici (7 nov.), Lenin începe tratativele cu germanii şi încheie Armistiţiul de la Brest-Litovsk (15 dec.). Pe mări, anul 1917 este favorabil Germaniei, care reîncepe (1 febr.) războiul submarinelor, cu mari pierderi pentru flota comercială britanică, dar care grăbeşte intrarea în conflagraţie a SUA (2 apr.), a Chinei şi a altor state în sprijinul Antantei. În 1918, pentru a disponibiliza forţe în vederea unui atac decisiv asupra Franţei, Puterile Centrale încheie tratate de pace cu Ucraina şi Rusia, la Brest-Litovsk (la 9 febr. şi 3 mart.), apoi cu România, la Bucureşti (Buftea) (mai). Atacul german din mart.-iul. este stopat şi se succed o serie de contraofensive (iul.-nov.) cu ajutor american, încheiate cu abdicarea împăratului Wilhelm II şi cu semnarea armistiţiului (11 nov.). Pe toate celelalte fronturi, armatele Antantei trec la ofensivă. În Balcani, o armată aliată atacă decisiv în Macedonia, ocupă Sofia şi Belgradul şi pătrund în România. Bulgaria semnează armistiţiul la 29 sept., iar Turcia la 30 oct., în urma intervenţiei britanicilor, care cuceresc Beirutul, Damascul şi Alepul. Italienii obţin victoria asupra Austriei (27 oct.) şi îi impun Armistiţiul de la Padova (3 nov.). România denunţă Tratatul de la Bucureşti (27 oct.) şi reintră în luptă. Consecinţele primului război mondial au fost destrămarea imperiilor ţarist, otoman şi austro-ungar, constituirea noilor state naţionale în Europa (Austria, Ungaria, Polonia, Cehoslovacia, Regatul Sîrbilor, Croaţilor şi Slovenilor) şi în Orientul Apropiat, importante modificări teritoriale pentru unele state europene (România se uneşte cu Basarabia, Bucovina şi Transilvania), schimbarea raporturilor de forţe şi generarea unor premise pentru războaiele următoare. Tratatele de pace bilaterale parafate între 1919 şi 1923 la Versailles, Trianon, Lausanne etc. n-au soluţionat cauzele profunde ale acestei mari conflagraţii în care au murit între 8 şi 10 mil. de oameni, au fost consemnaţi c. 20 mil. de răniţi şi s-au estimat pierderi materiale de c. 278 miliarde dolari. În primul război mondial s-au folosit pentru prima oară submarinele, avioanele, tancurile (Somme, 1916) şi gazele de luptă (Ypres, 1915). — **Al Doilea Război Mondial** (1939-1945), cel mai mare conflict militar, politic şi economic din istorie, care a implicat 72 de state (c. 80 % din populaţia globului). În război s-au confruntat o alianţă de state satelite ale Germaniei, Italiei şi Japoniei (Axa), între care Ungaria, Slovacia, România, Bulgaria, cu o grupare de state democratice (Marea Britanie şi ţările din Commonwealth, Franţa, Danemarca, Norvegia, Belgia, Olanda, Iugoslavia, Grecia, SUA, numeroase state din America Latină) şi cu URSS. Cauza imediată a războiului a fost politica de revanşă a Germaniei după înfrîngerea din primul război mondial, concretizată în intenţia lui Hitler de a făuri al treilea Reich pentru dominaţia în Europa şi în lume. Creîndu-şi o puternică armată (după 1935), Hitler ocupă teritoriile pierdute din stînga Rinului (1936), anexează Austria (1938) şi Cehoslovacia (1938-1939), îşi asigură sprijinul Italiei şi neutralitatea URSS (prin Pactul Ribbentrop-Molotov, 23 aug. 1939), interesată de împărţirea Poloniei. Invocînd litigiul zonei oraşului Danzig, Germania atacă Polonia (1 sept. 1939), pe care o împarte (28 sept.) cu URSS, ale cărei trupe invadează ţara la 17 sept. şi ocupă apoi ţările baltice şi o parte din teritoriul Finlandei după o eroică rezistenţă a acestei ţări (30 nov. 1939-mart. 1940). Deşi au declarat război Germaniei (3 sept. 1939), Marea Britanie şi Franţa n-au întreprins acţiuni militare semnificative, fapt care a permis pregătirea campaniei din anul 1940, cînd sînt atacate şi cotropite Danemarca (9 apr.), Norvegia (apr.-mai), Olanda, Belgia şi Luxemburg (mai) şi Franţa (mai-iun.), atacată şi de Italia (10 iun.). La 14 iun. 1940, Parisul este ocupat şi Pétain semnează capitularea (22 iun.). Generalul Charles de Gaulle formează un guvern în exil şi organizează din Anglia rezistenţa franceză din ţară şi din coloniile din Africa, India şi Pacific. Anglia rămîne singură în faţa agresorului şi face faţă atacurilor aeriene germane (Bătălia Angliei, aug.-oct.), care trebuia să pregătească invazia insulei. În acest an Germania semnează pactul tripartit cu Italia şi Japonia (27 sept.), la care aderă şi Ungaria (nov.), dar nu poate obţine ieşirea din neutralitate a Sudului Franţei şi a Spaniei. Încep conflictele militare şi în Africa. România suferă importante amputări teritoriale (Basarabia şi Bucovina, anexate de URSS, în iun., şi Transilvania de Nord, cedată Ungariei prin Dictatul de la Viena, în aug.) şi este nevoită să intre în sfera de dominaţie a Germaniei, ale cărei trupe intră în ţară (oct. 1940). În Peninsula Balcanică se deschid noi fronturi şi zone de conflict militar. Italia atacă Grecia (oct. 1940), britanicii debarcă în Creta (ulterior recucerită de germani), iar trupele Wehrmacht-ului pătrund în Bulgaria (mart. 1941) şi invadează Iugoslavia şi Grecia (apr. 1941). În Africa, italienii repurtează unele succese militare în confruntarea cu englezii (1940), dar apoi pierd Somalia şi Libia (1941). Germanii trimit în sprijinul aliatului lor un corp de armată comandat de Rommel, care atacă pe britanici în Libia şi Egipt (1941). În acelaşi timp, în Orientul Mijlociu, britanicii şi trupele franceze libere ocupă Siria şi Libanul, iar sovieticii şi englezii Iranul (aug. 1941). În Extremul Orient, Japonia, în război cu China din 1937, impune un guvern marionetă la Nanking şi controlează litoralul ţării (1939), apoi pun stăpînire pe insula Hainan, golful Tonkin (1940) şi Cochinchina (1941), izgonind pe francezi. În Atlantic şi în Marea Nordului unele reuşite germane vor fi contracarate de flota britanică. Un moment important în acest război este marcat de atacul împotriva URSS (22 iun. 1941) al Wehrmacht-ului cu sprijinul trupelor italiene, finlandeze şi româneşti. Planul "Barbarossa" al lui Hitler prevedea un "război-fulger", care urma să fie încheiat pînă la venirea iernii. În cinci luni sînt ocupate Ucraina, Belarus şi ţările baltice, iar la 5 dec. 1941 germanii se aflau deja la 22 km de Moscova, salvată de un contraatac reuşit al Armatei Roşii. Pe frontul de răsărit operaţiunile militare stagnează în timpul iernii, dar se dezvoltă în Extremul Orient o amplă ofensivă japoneză. La 7 dec. 1941 aviaţia niponă bombardează baza navală de la Pearl Harbor, determinînd intrarea SUA în conflictul mondial, eveniment decisiv pentru deznodămîntul războiului. În lunile următoare flota japoneză obţine importante succese în luptele cu britanicii, ocupînd Thailanda, insulele Guam, Wake, Gilbert, Filipinele şi Malaysia, Indonezia, arhipelagurile Aleutinelor şi Solomon şi N insulei Noua Guinee, de unde ameninţă Australia, pericol îndepărtat de bătăliile aeronavale din Marea Coralilor şi insulele Midway (mai-iun. 1942), cîştigate de americani. Pînă în toamna anului 1942 iniţiativa militară a favorizat Germania şi pe aliaţii ei. În URSS, din primăvară şi pînă în sept. 1942,

armata germană cucereşte Crimeea, bazinul Donețkului, avansează pînă în Cotul Donului şi în Caucaz (Elbrus). În Atlantic, submarinele germane provoacă mari pierderi flotei comerciale şi militare adverse, în Africa Rommel învinge la Tobruk (febr. 1942) pe englezi, care trebuie să se retragă pînă la El-Alamein. Cursul celui de al doilea război mondial se schimbă din oct. 1942. La 23 oct. începe ofensiva lui Montgomery împotriva lui Rommel la El-Alamein (Egipt), iar la 8 nov. trupele aliate debarcă în Maroc şi Algeria. La 12 mai 1943 armatele germano-italiene din Africa vor capitula la capul Bon (Tunisia). În acelaşi timp, pe frontul de est începe contraofensiva sovietică (19 nov. 1942), la V de Voronej şi la Stalingrad, urmată de încercuirea şi capitularea armatei mareşalului Fr. Paulus (2 febr. 1943), de înaintarea pînă la Donețk (mart.), de marea Bătălie de la Kursk (vara anului 1943) şi eliberarea Kievului (6 oct.). O contraofensivă a feldmareşalului Manstein în Ucraina dejoacă planul sovietic de încercuire a aripii de sud a Wehrmachtului. În a doua jumătate a anului 1943 se constată şi pe celelalte fronturi importante izbînzi ale Aliaților: debarcarea în Sicilia (10 iul.), arestarea lui Mussolini şi înlocuirea lui cu Pietro Badoglio, debarcarea în Corsica (sept.) şi înaintarea în Italia pînă la Monte Cassino. În Pacific, americanii şi australienii recuceresc în 1943 insula Guadalcanal, arhipelagul Aleutine, Noua Guinee, insulele Gilbert. În 1944 se prefigurează înfrîngerea Axei şi a sateliților ei. În ian. 1944 Leningradul este despresurat, apoi trupele sovietice trec Niprul, Bugul, Nistrul şi ajung pe teritoriul României şi în Galiția, pînă la E de Lvov (apr.). În Extremul Orient, americanii recuceresc insulele Marshall şi atacă insulele Mariane (iun.). În Italia este eliberată Roma (4 iun.). Un eveniment hotărîtor îl constituie deschiderea celui de al doilea front în Europa, prin debarcarea Aliaților în Normandia (6 iun.), urmată de debarcarea în Provence (15 aug.). Pînă la sfîrşitul anului, armatele germane se retrag din Franța şi Belgia, dar opun rezistență şi contraatacă în Ardeni (dec.). În Italia, aliații înaintează spre N şi ajung pînă pe aliniamentul Ravenna-Pisa (dec.). După atentatul eşuat împotriva lui Hitler (20 iul.), pe frontul de est sovieticii declanşează o ofensivă generală din Finlanda pînă în Galiția (23 iun.) şi ajung în aug. lîngă Varşovia, unde se produce o insurecție reprimată de trupele germane. La 20 aug., începe ofensiva pe frontul ucrainean, în spațiul românesc şi bulgăresc. La 23 aug., România iese din coaliția Axei, participă, alături de sovietici, la eliberarea teritoriului propriu (25 oct.) şi continuă înaintarea în V, în Ungaria şi Cehoslovacia, contribuind la efortul de război cu c. 540 mii de oameni. Bulgaria este de asemenea ocupată (sept.-oct.) şi trupele sovietice fac joncțiunea cu unitățile de partizani ale lui Tito la Belgrad (20 oct.). Pentru a evita înaintarea sovieticilor spre S, britanicii debarcă în Grecia (oct.-nov.). La sfîrşitul anului 1944, întreaga Peninsulă Balcanică este evacuată de germani, care opun rezistență împreună cu Ungaria în centrul Europei (nov.-dec.). În primele luni ale anului 1945, Wehrmacht-ul este zdrobit pe toate fronturile. Sovieticii ocupă Prusia Orientală, Polonia (Varşovia, 17 ian.), Silezia, forțează Oderul, cuceresc Budapesta (13 febr.), Viena (12 apr.), Dresda (24 apr.) şi Berlinul (2 mai). La rîndul lor, Aliații reiau atacurile în N Italiei, străpung linia Siegfried, ajung la Rin, pe care îl traversează (7 mart.), încercuiesc bazinul Ruhr, ocupă Bavaria şi Saxonia şi se opresc la 90 km V de Praga (18 apr.). La 25 apr. şi 3 mai trupele sovietice şi aliate fac joncțiunea pe Elba, la Torgau şi Wismar. Hitler se sinucide la 30 apr., iar amiralul K.Dönitz ordonă capitularea fără condiții a Wehrmacht-ului (7 mai la Reims şi 8 mai la Berlin). În Pacific, ofensiva americană continuă. După distrugerea flotei japoneze la Leyte (oct. 1944), sînt recucerite Filipinele (ian. 1945) şi atacate chiar insulele Japoniei (Iwo Jima şi Okinawa, febr.-apr.). Pe continent, japonezii sînt învinşi în Birmania (mai), deşi îşi mențin temporar pozițiile în Indochina franceză. Cele două bombe atomice lansate de SUA la Hiroshima (6 aug.) şi Nagasaki (9 aug.) determină capitularea Japoniei (14 aug.). La 8 aug., URSS declară război Japoniei şi Armata Roşie intră în Manciuria. Trupele americane debarcă în Japonia (26 aug.) şi actul de capitulare este semnat la 2 sept. 1945, dată oficială a încheierii războiului mondial. În cursul evenimentelor, Aliații şi URSS şi-au coordonat strategiile prin relații bilaterale sau tripartite (Carta Atlanticului, aug. 1941; Conferința de la Casablanca, ian. 1943; Reuniunea de la Teheran, nov.-dec. 1943 etc.). O importanță decisivă pentru situația Europei postbelice au avut-o însă conferințele de la Ialta (febr. 1945) şi de la Potsdam (iul. 1945), prin care americanii, britanicii şi sovieticii au decis soarta Poloniei, împărțirea Germaniei, statutul special al Berlinului. În apr. 1945 se creează Organizația Națiunilor Unite, cu care țările învinse vor semna tratatele de pace: la Paris (10 febr. 1947), Finlanda, Ungaria, România, Italia şi Bulgaria; Japonia (1951) şi Austria (1955). Japonia, demilitarizată, a fost ocupată de SUA. Al doilea război mondial a provocat uriaşe distrugeri materiale şi pierderi umane: c. 62 mil. de morți, dintre care din URSS c. 27 mil., Polonia 5 mil., Germania c. 6 mil., Iugoslavia 1,5 mil., Franța 535 mii, Grecia 500 mii, Marea Britanie 390 mii, SUA 300 mii. China a avut 8 mil. de morți (de la începutul războiului cu Japonia, 1937), iar Japonia 2 mil. Un fenomen major şi caracteristic acestui război a fost deportarea şi exterminarea în lagăre special amenajate a evreilor (c. 5,1 mil. de morți) şi a altor prizonieri de război şi politici în Germania, în țările satelite şi în URSS (c. 12 mil. de morți în total). Marii criminali de război au fost judecați şi condamnați în procesele de la Nürnberg (nov. 1945 - oct. 1946) şi Tokio (mai 1946 - nov. 1948).

RĂZBOAIELE NAPOLEONIENE, denumire a celor opt războaie purtate de Franța, între 1799 şi 1815, sub conducerea lui Napoleon Bonaparte (consul, apoi împărat), pentru apărarea Republicii Franceze, apoi pentru hegemonie în Europa. Au avut o mare importanță pentru schimbarea ordinii europene, subminînd instituțiile feudalismului şi ideile social-politice şi juridice ale Revoluției Franceze. — **Războiul împotriva Angliei, Rusiei, Austriei, Turciei, a Regatului Neapolelui şi Suediei** (1789-1801), încheiat prin Pacea de la Lunéville (1801), cu Austria, şi de la Amiens (1802), cu Anglia. În acest război, Napoleon a obținut o decisivă victorie împotriva austriecilor (Marengo, 1800). — **Războiul împotriva unei coaliții formate din Anglia, Austria, Rusia, Suedia şi Neapole** (1805). Francezii au învins la Ulm (1805) şi Austerlitz (1805), dar au pierdut bătălia navală de la Trafalgar (1805) cu flota amiralului englez Nelson. Pacea de la Pressburg (1805) a consemnat înfrîngerea Austriei. — **Războiul împotriva Prusiei, Angliei şi Rusiei** (1806-1807), în cursul căruia prusacii au fost zdrobiți la Eylau (1807) şi Friedland (1807). Pacea s-a încheiat la Tilsit (1807). — **Războiul cu Spania** (1808-1814), provocat de instituirea blocadei continentale, conflict de uzură a armatei franceze şi de slăbire a imperiului colonial spaniol. Încheiat prin Pacea de la Valencey (1813). — **Războiul împotriva Austriei şi Angliei**, sprijinite de insurecția spaniolă (1809). Austria este înfrîntă la Wagram şi obligată să încheie Pacea de la Schönbrunn (1809). — **Campania din Rusia** (1812), ale cărei momente decisive au fost bătălia de la Borodino, ocuparea Moscovei, retragerea şi înfrîngerea francezilor pe Berezina (1812). — **Războiul împotriva coaliției formate din Anglia, Rusia, Prusia, Suedia, Spania, Portugalia şi Austria** (1813). Francezii sînt victorioşi la Lutzen şi Bautzen, dar sînt înfrînți la Leipzig ("Bătălia națiunilor") (1813). — **Războiul cu Prusia, Austria, Rusia şi Anglia** (1815). Napoleon este învins în bătălia decisivă de la Waterloo (1815) cu englezii şi prusacii.

RĂZBOAIELE PUNICE, denumire a celor trei războaie dintre Roma antică şi Cartagina (264-241, 218-201 şi 149-146 î.Hr.) pentru hegemonie în bazinul occidental al Mării Mediterane. Victoriile romanilor în ultimele două războaie au culminat cu distrugerea statului şi dărîmarea oraşului Cartagina (146 î.Hr.).

RĂZBOAIELE RUSO-TURCE, denumire a celor şapte conflicte militare dintre Rusia şi Imperiul Otoman în sec. 18 şi 19, pentru hegemonie în bazinul Mării Negre şi pentru controlul strîmtorilor spre Marea Mediterană. — **Războiul din 1711**, desfăşurat pe teritoriul şi cu participarea Moldovei, a fost pierdut de Rusia în bătălia de la Stănileşti (iul.). — **Războiul dintre 1735 şi 1739**, în care Austria a fost aliata Rusiei, încheiat prin Pacea de la Belgrad (sept. 1739). Rusia a obținut Azovul şi Crimeea, iar Austria a pierdut Serbia şi Oltenia (ocupată din 1718). — **Războiul dintre 1768 şi 1774**, încheiat prin Pacea de la Kuciuk-Kainargi, a adus teritorii din N şi N-E Mării Negre şi libertatea de navigație în Marea Neagră şi prin strîmtori pentru Rusia, independența tătarilor din Crimeea şi anexarea unei părți din Bucovina de către Austria (1775), ca recompensă pentru sprijinul dat Imperiului Otoman. În timpul războiului, țările române au fost administrate de ruşi. — **Războiul din 1787-**

1791, încheiat prin Pacea de la Iaşi, a favorizat expansiunea Rusiei, care a luat în stăpînire Crimeea şi teritoriul dintre Bugul de Sud şi Nistru. În timpul ostilităţilor, Ţara Românească a fost ocupată de austrieci, iar Moldova de ruşi. — **Războiul din 1806-1812**, încheiat prin Pacea de la Bucureşti, a dus la anexarea de către Rusia a teritoriului dintre Nistru şi Prut (Basarabia). În aceşti ani, ambele ţări române au fost sub administraţie militară rusă. — **Războiul din 1828-1829**, încheiat prin Pacea de la Adrianopol, a slăbit considerabil forţa Imperiului Otoman. Rusia a obţinut stăpînirea ţărmului caucazian al Mării Negre şi a gurilor Dunării. Greciei i s-a recunoscut independenţa, iar Serbiei o largă autonomie. Ţările române au ieşit de sub monopolul turcesc asupra comerţului şi au dobîndit autonomie administrativă, sub conducerea unor domni aleşi pe viaţă. Ţara Românească a recîştigat cetăţile de pe malul stîng al Dunării. — **Războiul din 1877-1878** v. **Războiul pentru Independenţă**.

RĂZBOIENI, comună în judeţul Neamţ. Loc al unei bătălii cu turcii.(Valea Albă, 1476), pierdută de Ştefan cel Mare. Biserică (1496) ctitorită de voievod pentru comemorarea ostaşilor morţi în luptă.

RĂZBOIUL CELOR DOUĂ ROZE, numele sub care sînt cunoscute luptele pentru tron din Anglia anilor 1455-1485, dintre casele Lancaster (avînd ca blazon trandafirul roşu) şi York (trandafirul alb). În bătălia de la Bosworth Field (aug. 1485), Richard III este înfrînt de Henric Tudor, ultimul descendent al dinastiei Lancaster, care se încoronează rege, întemeind dinastia Tudor.

RĂZBOIUL CIVIL DIN SPANIA (1936-1939), război sîngeros (c. 600000 morţi) izbucnit în urma rebeliunii naţionaliştilor conduşi de Franco, la 18 iul. 1936, împotriva Republicii Spaniole (proclamată în 1931). Beneficiind de ajutorul Italiei fasciste şi, mai ales, al Germaniei naziste, franchiştii i-au înfrînt pe republicani. Acest război a avut un mare impact asupra opiniei publice mondiale. Aşa se explică participarea a peste 35000 de luptători voluntari antifascişti din 54 de ţări (printre care şi 500 de români).

RĂZBOIUL CRIMEII (1853-1856), războiul Turciei, Angliei, Franţei, Austriei şi Piemontului impotriva Rusiei, încheiat cu Tratatul de pace de la Paris (mart. 1856), care consacra înfrîngerea Rusiei şi prin care era înlăturat protectoratul acesteia asupra Principatelor Române.

RĂZBOIUL DE SECESIUNE (1861-1865), războiul civil din SUA, care a izbucnit în urma neînţelegerilor legate de abolirea sclaviei negrilor, între coaliţia statelor din nord (abolicioniste) şi a celor din sud (constituite într-o confederaţie). Secesiunea este proclamată de Confederaţia Statelor din Sud ca protest la alegerea republicanului Abraham Lincoln, abolicionist cunoscut, ca preşedinte al ţării (1860). În febr. 1861, statele din Sud îşi aleg ca preşedinte pe Jefferson Davis. După importante bătălii (Gettysburg, Tennessee, Nashville), sudiştii capitulează la Appomattox (apr. 1865). Sclavia (abolită încă din 1863) este interzisă printr-un amendament al Constituţiei din 1865 pe întreg teritoriul ţării.

RĂZBOIUL DE 7 ANI (1756-1763), războiul pentru colonii şi sfere de influenţă purtat între Anglia, Prusia şi Portugalia, pe de o parte, şi Franţa, Austria, Rusia, Suedia, Saxonia şi Spania, pe de altă parte. Sfîrşitul conflictului a fost hotărît în 1763, prin păcile de la Paris (între Franţa şi Anglia) şi de la Hubertusburg (între Prusia, Austria şi Rusia). În urma acestui război, puterea colonială a Franţei a slăbit mult şi a început dominaţia maritimă a Angliei, iar Prusia şi-a sporit influenţa în Germania.

RĂZBOIUL DE 30 DE ANI (1618-1648), războiul dintre principii protestanţi din Imperiul Romano-German, pe de o parte, şi principii catolici şi împărat, pe de altă parte, transformat apoi într-un război european general. În funcţie de implicarea diferitelor state, s-a împărţit în patru perioade: cehă (1618-1624), daneză (1625-1629), suedeză (1630-1635) şi franco-suedeză (1635-1648). La acest război a participat şi Transilvania, sub conducerea principilor Gabriel Bethlen şi Gh. Rákóczi I. Războiul s-a încheiat prin păcile de la Osnabrück şi Münster (Pacea din Westfalia).

RĂZBOIUL DE 100 DE ANI (1337-1453), suita prelungită de lupte dintre Anglia şi Franţa pentru teritoriile franceze aflate sub Coroana engleză şi pentru Flandra. În prima parte a războiului, Anglia a obţinut victorii importante în bătăliile de la Crécy (1346) şi Poitiers (1356). În deceniul 8 al sec. 14, francezii au reuşit să recucerească aproape toate teritoriile stăpînite de englezi, dar, după bătălia de la Azincourt (1415), au pierdut nordul Franţei şi Parisul. Spre sfîrşit, războiul a căpătat un caracter popular prin intrarea în acţiune a locuitorilor oraşelor sub conducerea Ioanei d'Arc, cînd Anglia a pierdut toate posesiunile de pe teritoriul Franţei, cu excepţia portului Calais.

RĂZBOIUL FRANCO-PRUSIAN (1870-1871), războiul dintre Prusia şi Franţa, avînd ca pretext candidatura unui membru al familiei Hohenzollern la tronul Spaniei. S-a încheiat cu înfrîngerea Franţei, care a fost silită să accepte Pacea de la Frankfurt pe Main, fapt ce a determinat mari evenimente interne (căderea celui de-al doilea Imperiu, Comuna din Paris).

RĂZBOIUL HISPANO-AMERICAN, primul război imperialist pentru împărţirea posesiunilor coloniale, declanşat în apr. 1898 de SUA împotriva Spaniei. S-a încheiat prin Pacea de la Paris (dec. 1898), prin care SUA a ocupat Cuba şi a obţinut insulele Puerto Rico, Guam şi Filipine, cedate de Spania.

RĂZBOIUL NORDULUI (1700-1721), războiul purtat de Rusia, aliată cu Danemarca, Saxonia şi Polonia, îndreptat împotriva hegemoniei Suediei, încheiat cu Pacea de la Nystad. În urma acestei păci, Rusia primeşte Estonia , Livonia şi o parte a Kareliei, restituind, în schimb, Suediei o mare parte din Finlanda şi plătindu-i o importantă sumă de bani.

RĂZBOIUL PELOPONESIAC, războiul dintre Atena şi Sparta pentru supremaţie în lumea greacă (431-404 î.Hr.). Sfîrşitul Războiului Peloponesiac consacră hegemonia Spartei în Grecia.

RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENŢA COLONIILOR ENGLEZE DIN AMERICA DE NORD (1775-1783), războiul de eliberare purtat de cele 13 colonii engleze din America de Nord împotriva Angliei. La 4 iul. 1776, reprezentanţii coloniilor au adoptat "Declaraţia de Independenţă", prin care a fost proclamată Republica Statelor Unite ale Americii. Armata SUA, la care s-au adăugat detaşamentele de voluntari conduse de George Washington, au obţinut importante victorii asupra trupelor engleze la Saratoga (1777) şi Yorktown (1781). Înfrîntă, Anglia recunoaşte independenţa SUA, ratificată prin Tratatul de pace americano-englez de la Versailles, din 3 sept. 1783.

RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENŢA COLONIILOR SPANIOLE DIN AMERICA (1810-1826), războiul de eliberare purtat de coloniile spaniole din America Latină împotriva Spaniei. În timpul acestui război s-au constituit actualele state latino-americane (excepţie făcînd Cuba, Puerto Rico şi Brazilia, care aveau alt statut).

RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENŢĂ (1877-1878), războiul dintre România şi Turcia, care a avut drept urmare recunoaşterea pe plan internaţional a independenţei României. În contextul favorabil creat de mişcările din Bosnia şi Herţegovina (1875), Bulgaria (1876) şi declanşarea unui conflict ruso-turc (1877), Parlamentul României votează o moţiune prin care proclamă independenţa de stat a României (9/21 mai 1877). Armata rusă, conform Convenţiei româno-ruse din 4/16 apr. 1877, a trecut pe teritoriul României şi a ocupat linia Dunării pînă la Olt, în urma declaraţiei de război adresate Turciei pe 12/24 aprilie 1877. În luna iunie, trupele ruseşti au trecut Dunărea, începînd operaţiunile militare pe teritoriul Imperiului Otoman. Rezistenţa lui Osman-Paşa la Plevna a oprit ofensiva rusă, impunînd, la cererea Rusiei, participarea oştirii române la război cu Diviziile 3 şi 4 şi o divizie de rezervă, cu un efectiv total de c. 38000 oameni şi 108 tunuri, sub comanda principelui Carol. Prin lupte grele, armata română a cucerit reduta Griviţa I (30 aug./11 sept. 1877), cetatea Rahova (9/21 nov. 1877), Plevna fiind silită să se predea în urma acţiunilor comune ale trupelor ruso-române la 28 nov./10 dec. 1877. Căderea Plevnei a determinat precipitarea evenimentelor militare. Trupele române asediază Vidinul, iar cele ruseşti se îndreaptă spre Constantinopol, în proximitatea căruia ajung în ian. 1878. După cucerirea oraşelor Filipopol şi Adrianopol, Turcia cere armistiţiu (23 ian./4 febr.). Independenţa de stat a României a fost recunoscută pe plan internaţional prin Pacea de la San Stefano şi Congresul de la Berlin. Prin Tratatul de pace de la Berlin (1878), s-a restabilit autoritatea statului român asupra Dobrogei - vechi teritoriu românesc ce fusese ocupat de turci în 1417. Concomitent, cele trei judeţe din S Basarabiei (Cahul, Ismail şi Bolgrad), care fuseseră restituite Moldovei în 1856, sînt anexate din nou Rusiei, în ciuda faptului că prin convenţia ruso-română din 4/16 aprilie 1877 se prevăzuse în mod expres respectarea

integrității teritoriale a țării.

RĂZENI, comună în jud. Chișinău, Republica Moldova. Centru viticol și de vinificație. Aici s-au născut: Ion Inculeț (1884-1940), om politic, primul președinte al Sfatului Țării, membru al Acad. Rom. (1919); Ioan Pelivan (1876-1954), om politic, publicist, animator al vieții publice din Basarabia. Atestată documentar în 1484/1485.

RĂZOARE, pădure în apropiere de orașul Mărășești, unde la 6/19 aug. 1917 s-a dat ultima luptă pentru stăvilirea ofensivei armatei germane ce urmărea spargerea frontului din Moldova.

READ, Sir Herbert Edward (1893-1968), scriitor, eseist, critic literar și de artă englez. Lirică cu deschideri metafizice (*Metamorfozele lui Phoenix, Poeme, O lume în război*). Studii consacrate formelor artistice și raporturilor dintre artă și societate, artă și educație (*Semnificația artei, Arta și industria, Arta și societatea, Educația prin artă*). Sinteze critice (*Fazele poeziei engleze, Eseuri de critică literară*). Memorialistică.

READING, oraș în Marea Britanie (Anglia), pe Tamisa, la 61 km V de Londra; 138,5 mii loc. Centru agricol, horticol și industrial. Centru european de meteorologie. Universitate. Muzee. Ruinele unei mănăstiri benedictine (sec. 12).

READING, oraș în N-E SUA (Pennsylvania), port fluvial pe Schuylkill; 312,5 mii loc. Centru carbonifer. Piață agricolă.

REAGAN, Ronald Wilson (n. 1911), om politic american. Actor de cinema între 1937 și 1964. Membru al Partidului Republican. Guvernator al Californiei (1967-1974). Președinte al SUA (1981-1989), timp în care s-a relansat economia țării, concomitent cu o întărire a poziției SUA pe plan extern (în Orientul Mijlociu, în America Centrală și în relațiile cu sovieticii).

RÉAUMUR, René Antoine Ferchault de (1683-1757), fizician și naturalist francez. A inventat un termometru cu alcool și scara termometrică ce îi poartă numele. Lucrări de metalografie și studii asupra insectelor.

REAZAN, oraș în Federația Rusă, la S-E de Moscova, pe Oka; 419 mii loc. Industrii. Catedrala Uspenski (sec. 17), clădiri din sec. 17-19. Muzee.

REBENGIUC, Victor (n. 1933, București), actor român de teatru și de film. Disponibilitate interpretativă proteică (comedie și dramă), în numeroase roluri jucate pe scenă (*Un tramvai numit dorință* de Tennessee Williams, *Doi pe un balansoar* de W.Gibson, *Furtuna* de W.Shakespeare, *O scrisoare pierdută* de I.L.Caragiale) și pe ecran (*Pădurea spînzuraților, Tănase Scatiu, Faleze de nisip, De ce trag clopotele, Mitică?, Moromeții*).

REBREANU, Liviu (1885-1944; n. Tîrlișua, jud. Bistrița-Năsăud), scriitor român. Schițe și nuvele în care observația socială se împletește cu analiza psihologică, surprinzînd aspecte din viața omului elementar, aflat în mediul rural (*Proștii, Răfuiala*) sau în decorul mahalalei bucureștene (*Golanii*). Proiectată pe fundalul experienței tragice a războiului, drama insului neînsemnat, mediocru, important doar prin colectivitatea pe care o reprezintă, capătă amploare în nuvelele *Catastrofa, Ițic Ștrul dezertor*. Proza romanescă constituie latura cea mai importantă a operei autorului, cea care i-a adus faima de "creator al romanului românesc modern" (G.Călinescu). Romanele *Ion* și *Răscoala*, considerate îndeobște ca fiind cele mai realizate, creează, pe coordonate epopeice, imaginea satului românesc, ilustrat în două ipostaze monumentale: prin eroul individual, scindat între impulsul împlinirii erotice și patima pentru pămînt, și prin eroul colectiv, al cărui chip se configurează încetul cu încetul pe fondul întunecat al răscoalelor țărănești. *Pădurea spînzuraților* este printre primele romane de analiză psihologică de la noi, romanul unei crize de conștiință, lipsită de soluții pe terenul concret al războiului, dar nu lipsită de sens în orizontul moral-religios al vieții. Celelalte scrieri romanești au fost apreciate mai ales sub aspectul experimentării unor formule de roman (romanul politist: *Amîndoi*; politic: *Gorila*; teozofic: *Adam și Eva*; de inspirație psiho-patologică: *Ciuleandra*; istoric: *Crăișorul*). Autor al unor comedii de moravuri (*Plicul, Apostolii*). Cronicar dramatic. Eseuri. Memorialistică. A condus revistele "Mișcarea literară" (1924-1925), "România literară" (1932-1934). Director al Teatrului Național (1928-1930, 1940-1944). Președinte al Societății Scriitorilor Români (din 1925). Premiul Național (1932). Acad.

RECIFE, oraș în N-E Braziliei, capitală a statului Pernambuco, port la Oceanul Atlantic; 2,85 mil. loc. (în aglomerație). Fost centru comercial, industrializat puternic în ultimul timp (construcții de mașini). Centru turistic. Biserici în stil rococo (sec. 17-18).

RECKLINGHAUSEN, oraș în Germania, în bazinul Ruhr; 123 mii. loc. Centru industrial. Muzeu de icoane.

RECLUS, Jean Jacques Élisée (1830-1905), geograf și om politic francez. Opere pr.: *Geografie universală, Omul și pămîntul*. Participant la Comuna din Paris (1871).

RECONQUISTA, perioadă cuprinsă între sec. 8 și 15, în care creștinii spanioli au dus numeroase lupte pentru recucerirea Peninsulei Iberice stăpînite de berberi și arabi. În timpul Reconquistei, s-au constituit regatele León, Aragon, Navarra, Castilia și Portugalia. Spre sfîrșitul perioadei (1480), se instituie Inchiziția. Sfîrșitul propriu-zis al Reconquistei este considerat a fi capitularea Granadei (1492), așezată din 1481.

REDFORD, Robert (n. 1937), actor și regizor american de film. Prezență seducătoare, farmec bărbătesc (*Descult în parc, Butch Cassidy și Sundance Kid, Cei mai frumoși ani, Marele Gatsby, Călărețul electric*). Filmul său, *Oamenii obișnuiți*, a primit Premiul Oscar pentru regie (1980).

REDGRAVE, Sir Michael (1908-1985), actor englez de teatru și de film. A excelat în rolurile shakespeariene (Hamlet, Richard II, Shylock, Regele Lear), dar și în teatrul modern. Prezență distinsă, maestru al frazării (*Drumul spre stele, Suflete împietrite, Singurătatea alergătorului de cursă lungă, Mesagerul*).

REDI, Francesco (1626-1698), om de știință și literat italian. Adversarul teoriei "generației spontanee". Precursor în domeniul filologiei romanice și al dialectologiei (*Bachus din Toscana*).

REDON, Odilon (1840-1916), pictor și gravor francez. Promotorul unei arte simboliste, vizionare, în care apare o lume misterioasă, onirică (*Ciclopul, Păianjenul surîzător*), ce îi va influența pe suprarealiști.

Odilon Redon, *Profil de femeie*

RED RIVER, rîu în America de Nord (SUA și Canada). Trece prin orașul Winnipeg și se varsă în lacul Winnipeg; 1060 km.

RED RIVER, rîu în SUA (Louisiana) și Mexic, afluent al fluviului Mississippi; 1638 km. La N—N-V de Baton Rouge, se desparte în două brațe: Atchafalaya și Old River.

REED, John (1887-1920), om politic și scriitor american. Unul dintre fondatorii Partidului Comunist din SUA (1919). Jurnalist socialist, autorul unor reportaje devenite celebre (*Mexicul răsculat, Zece zile care au zguduit lumea*).

REFORMA, mișcare religioasă inițiată de Luther în sec. 16, care a dus la apariția unei noi comunități creștine, independente față de Biserica Romano-Catolică, și a unei noi credințe (protestantismul). Afirmînd principiul mîntuirii prin simplul fapt al credinței, ideologii Reformei au negat rolul decisiv al Bisericii (constînd în oficierea Sfintelor Taine), declarînd *Biblia* ca singurul izvor al adevărurilor religiei creștine. Intențiile religioase ale lui Luther s-au bucurat de o audiență relativ mare, întrucît ele se conjugau cu năzuințe reformiste mai vechi în plan politic și bisericesc (secularizarea averilor clerului) și în plan cultural (introducerea limbilor naționale în serviciile de cult prin opera de traducere a *Bibliei*). Germania a fost centrul de iradiere a mișcării religioase reformiste, însă răspîndirea ideilor a fost facilitată de existența unor precursori locali ai Reformei, precum J.Wycliffe în Anglia (sec. 14) și J.Hus în Cehia (la

Liviu Rebreanu

Victor Rebengiuc (în filmul *Pădurea spînzuraților*)

începutul sec. 15). Din Germania, Reforma s-a răspîndit în cea mai mare parte a Europei, dezvoltîndu-se în forme specifice, determinate de personalitatea liderului local: U.Zwingli în Elveţia, J. Calvin în partea francofonă a aceleiaşi ţări şi în Franţa, T.Münzer şi M.Luther în Germania. În Anglia, Reforma s-a suprapus peste tradiţiile reformiste existente, sprijinind apariţia anglicanismului. Concomitent cu cele trei mari curente dezvoltate în cadrul Reformei (luteranism, calvinism şi anglicanism), au apărut şi curente de mai mică amploare, caracterizate prin refuzul oricărei organizări instituţionalizate a religiei (anabaptismul, milenarismul).

REGATUL ARAB SAUDIT v. **Arabia Saudită**.

REGENSBURG, oraş în Germania (Bavaria), port pe Dunăre; 120 mii loc. Oraş universitar şi centru ad-tiv, comercial şi industrial (produse electrotehnice, textile). Monumente: podul peste Dunăre (sec. 12), catedrală (sec. 13-16) ş.a. Centru turistic. Vechiul nume (din evul mediu): *Ratisbona*.

REGER, Max (1873-1916), compozitor, organist, pianist şi dirijor german. Creaţie postromantică, compusă din lucrări simfonice (*Simfonietta, Patru poeme simfonice după A.Böcklin*), muzică de cameră, lieduri, piese pentru orgă. Remarcabile compoziţii pentru cor şi orchestră (*Requiem latin, Imnul iubirii*).

REGGE, Tulio Eugenio (n. 1931), fizician italian. Contribuţii în domeniul fizicii particulelor elementare şi al teoriei cîmpului.

REGGIO DI CALABRIA, oraş în S Italiei (Calabria), port la strîmtoarea Messina; 169 mii loc. Piaţă agricolă. Centru industrial. Arhiepiscopie. Muzeu naţional (arheologie, preistorie etc.).

REGGIO NELL'EMILIA, oraş în N Italiei (Emilia-Romagna); 131 mii loc. Centru comercial şi industrial. Catedrală (sec. 9, reconstruită în sec. 16). Monumente din sec. 13-19. Muzee.

REGHIN, municipiu în judeţul Mureş, situat pe dreapta Mureşului; 39,2 mii loc. Complex de industrializare a lemnului (instrumente muzicale, ambarcaţiuni nautice etc.). Fabrică de încălţăminte. Muzeu etnografic. Biserică evanghelică (sec. 14, cu transformări din sec. 16 şi 18). Biserică de lemn (1748). Atestat din 1228.

REGINA, oraş în S Canadei, centrul ad-tiv al provinciei Saskatchewan, aproape de graniţa cu SUA; 179 mii loc. Centru comercial (piaţă de desfacere pentru cereale) şi industrial (siderurgie, rafinării de petrol). Arhiepiscopie catolică şi episcopie anglicană. Universitate.

REGINA CHARLOTTE (Insulele ~), (engl. **QUEEN CHARLOTTE ISLANDS**), arhipelag în Oceanul Pacific, de-a lungul coastelor canadiene; 9,5 mii km^2; c. 2,4 mii loc. Insule pr.: Graham, Moresby, Louise, Lyell. Relief muntos; alt. max.: 1202 m. Expl. forestiere şi carbonifere. Pescuit.

REGINA MARY (Ţara ~) (engl. **QUEEN MARY LAND**), porţiune a coastei antarctice, între capul Filchner (91°52' long. E) şi c. 102° long. E, cu înălţimi de c. 1300 m.

REGINA MAUD (engl. **QUEEN MAUD**), sistem muntos în Antarctida. Alt. max.: 4511 m.

REGINA-STELELOR, numele popular al stelei Vega din constelaţia Lira.

REGIOMONTANUS (pe numele adevărat *Johannes Müller*; 1436-1476), astronom şi matematician german. Autorul unor efemeride (1474-1506) şi al unui tratat de trigonometrie plană şi sferică.

REGIUNEA AUTONOMĂ EVREIASCĂ (rus. **JEVREJSKAJA**), regiune autonomă în S-E Federaţiei Ruse; 36 mii km^2; 220,2 mii loc. Centrul ad-tiv: *Birobidjan*. Expl. forestiere. Culturi agricole. Creşterea animalelor.

REGMAN, Cornel (n. 1919, Daneş, jud. Mureş), critic şi istoric literar român. Unul dintre reprezentanţii Cercului literar de la Sibiu. Studii şi eseuri critice (*Cărţi, autori, tendinţe, Colocvial, Noi explorări critice, Nu numai despre critici*).

REGNAULT, Elias (1801-1868), publicist şi istoric francez. A avut legături cu revoluţionarii paşoptişti români. Studii în care a susţinut cauza românilor (*Istoria politică şi socială a Principatelor Dunărene*).

REGNAULT, Henri Victor (1810-1878), fizician şi chimist francez. A studiat căldurile specifice ale gazelor (*legea lui Regnault*) şi propagarea sunetelor. A descoperit clorura de vinil şi tetraclorura de carbon.

RÉGNIER, Henri de (1864-1936), scriitor francez. Ca poet, a trecut de la parnasianism la simbolism (în *Poeme vechi şi romaneşti, Jocuri rustice şi divine*), revenind la parnasianism (în *Medalii de lut*). Povestiri şi romane estetizante pe teme erotice (*Dubla amantă, Vacanţa unui tînăr cuminte*).

RÉGNIER, Mathurin (1573-1613), poet francez. Discipol al lui Ronsard. S-a situat pe poziţii opuse poeticii lui Malherbe, promovînd libertatea inspiraţiei şi a fanteziei în creaţia poetică. Renumit pentru satirele în tradiţia lui Horaţiu şi Iuvenal (*Satire*).

REGULAMENTELE ORGANICE, o serie de legiuiri privitoare la organizarea şi conducerea Ţării Româneşti şi a Moldovei sub ocupaţia rusească (1828-1834), prevăzute prin Convenţia de la Adrianopole (1829). Au început să funcţioneze în iul. 1831, în Ţara Românească şi în ian. 1832, în Moldova, sub controlul guvernatorului rus, generalul P.D. Kiseleff. Menţinînd vechile privilegii boiereşti şi obligaţiile clăcaşilor, Regulamentele Organice au îmbunătăţit organizarea administrativă, favorizînd, prin conducerea unitară a ţărilor române, apropierea dintre ele şi unirea lor, survenită ulterior. Au fost abrogate în 1857, în urma Convenţiei de la Paris.

REGULUS, cea mai strălucitoare stea din constelaţia Leul, de mărimea 1,3. Situată la 84 ani-lumină de Soare.

REGULUS, Marcus Atilius (sec. 3 î.Hr.), general şi om politic roman. Consul în timpul primului război punic (256 î.Hr.), cînd obţine o mare victorie asupra flotei cartagineze la Ecnomos. Înfrînt de cartaginezi în 255 î.Hr. şi făcut prizonier. Trimis la Roma, cinci ani mai tîrziu, spre a media, Regulus îi trădează pe cartaginezi în Senat, iar la întoarcere este ucis de aceştia.

REHMKE, Johannes (1848-1930), filozof german. A adoptat poziţii realiste în gnoseologie (*Filozofia ca ştiinţă fundamentală*).

REICHA, Antonin (Anton) (1770-1836), compozitor, teoretician muzical şi pedagog ceh stabilit în Franţa. Elev al lui Haydn. A creat opere (*Sapho, Cagliostro*), simfonii, muzică de cameră. Autorul unui *Tratat de melodie*. I-a avut ca elevi pe Liszt, Berlioz, Gounod, Franck.

REICHENBACH, Hans (1891-1953), logician şi filozof german. Unul dintre reprezentanţii pozitivismului logic (neopozitivism). Opere pr.: *Filozofia spaţiului şi timpului, Teoria probabilităţii*.

REICHERSDORFFER, Georg von (sec. 15-16; n. Sibiu), notar al oraşului Sibiu, secretar regal şi consilier (din 1526) al lui Ferdinand I de Habsburg şi emisar al acestuia în Moldova (în 1527 şi în 1535), la Curtea lui Petru Rareş. A lăsat scrieri care conţin informaţii privind ţările române în sec. 16 (*Chorographia Moldovei, Chorographia Transilvaniei*).

REICHSTEIN, Tadeusz (1897-1996), chimist elveţian, originar din Polonia. Specialist în biocatalizatori şi cortizon. Premiul Nobel (1950).

REID, Thomas (1710-1796), filozof englez. Fondatorul Şcolii scoţiene. Adversar al lui Berkeley şi al lui Hume, a susţinut existenţa unei facultăţi înnăscute a "bunului simţ" (*Cercetare asupra înţelegerii umane conform principiilor bunului simţ*).

REIMS, oraş în N-E Franţei (Champagne), la N-E de Paris, port pe Aisne-Marna; 185 mii loc. Centru comercial şi financiar. Ind. construcţiilor mecanice (automobile, aeronautice) şi electrice, textilă. Tradiţional centru al vinurilor (şampanie). Universitate. Monumente renumite: amfiteatrul şi Poarta lui Marte (epoca galo-romană), biserica Saint Rémi (sec. 11-13, refăcută în sec. 16 şi 19), catedrala Notre-Dame (sec. 13), capodoperă a artei gotice; primărie în stil Ludovic XIII (sec. 17) şi Place Royale (sec. 18). Muzee. — Veche aşezare antică, cunoscută sub numele *Durocortorum*. În timpul stăpînirii romane, a fost capitala provinciei Gallia Belgica. Locul de încoronare a regilor Franţei după botezul lui Clovis (25 dec. 496), La Reims, a fost semnat actul de capitulare a Wehrmacht-ului (7 mai 1945).

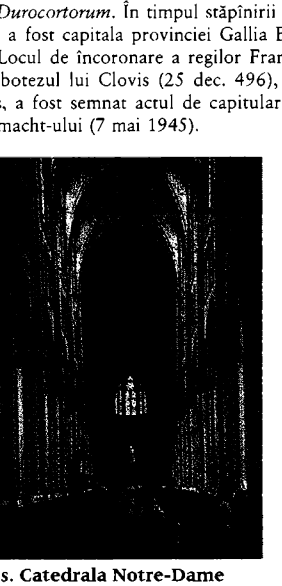

Reims. Catedrala Notre-Dame

REINHARDT, Max (*Max Goldman*, zis **Max**; 1873-1943), regizor german. Unul dintre inovatorii tehnicii de montare. Prestigios director al mai multor teatre din Viena şi Berlin (Deutsches Theater), iniţiatorul festivalurilor de la Salzburg.

RÉJANE (pseudonim al lui *Gabrielle Charlotte Réju*; 1856-1920), actriţă franceză. Creatoarea unor roluri în repertoriul de dramă şi de comedie al vremii. Directoarea Teatrului "Réjane" (1906-1918). Roluri în filme.

REMARQUE, Erich Maria (1898-1970), scriitor german. Refugiat în Elveţia, apoi stabilit în SUA. Romane inspirate din propria-i biografie, în care sînt evocate, cu un acut simţ al detaliilor, aspecte din tragedia primului război mondial (*Pe frontul de vest nimic nou*, roman de circulaţie internaţională; *Întoarcerea de pe front*). Alte romane, cu un pronunţat mesaj antifascist: *Iubeşte pe aproapele tău, Soroc de viaţă şi soroc de moarte*.

REMAXOS, conducător al unor triburi geto-dace, din stînga Dunării, al cărui nume apare menţionat într-o inscripţie din Histria de la începutul sec. 2 î.Hr. Protector al oraşelor greceşti din Dobrogea.

REMBRANDT, Harmensz van Rijn (1606-1669), pictor şi gravor olandez. Unul dintre cei mai mari pictori ai lumii. Ţinîndu-se la distanţă de convenţiile artistice ale timpului, a parcurs mai multe etape ale cristalizării propriului său geniu pictural. Prima fază, marcată de predilecţia pentru efectele de clarobscur, este urmată de cea influenţată de baroc, în care pictura sa se caracterizează prin optimism şi dramatism. În urma unor evenimente autobiografice tragice, dinamismul baroc al picturii se temperează, dominante fiind pentru această perioadă compoziţia echilibrată, o gamă cu acorduri subtile de culori calde, variaţiile de consistenţă ale pastei, clarobscurul sau modulaţiile tonale. Importante acum sînt implicaţiile spirituale şi sufleteşti ale personajelor. Portrete de grup (*Rondul de noapte, Lecţia de anatomie a doctorului Tulp*) şi individuale (*Jan Six, Evreu bătrîn*), c. 60 de autoportrete constituind o autentică autobiografie spirituală. Compoziţii inspirate din *Vechiul* şi *Noul Testament*, devenite faimoase în întreaga lume (*Haman cerînd iertare Esterei, Întoarcerea fiului risipitor, Hristos la Emaus, Binecuvîntarea lui Iacob* etc.). Gravuri în acvaforte, excepţionale prin perfecţiunea tehnică şi noutatea viziunii (*Dr. Faust, Piesa de 100 de guldeni*).

Rembrandt, *Autoportret cu Saskia*

REMETEA CHIOARULUI, comună în judeţul Maramureş. Biserică de lemn (1800).

REMSCHEID, oraş în Germania (Renania de Nord-Westfalia), la S de Wuppertal; 121 mii loc. Centru siderurgic.

REMUS (în mitologia romană), fiul Rheei Silvia şi al zeului Marte şi fratele geamăn al lui Romulus. Ucis de acesta în timp ce se trasau hotarele viitoarei cetăţi Roma.

RENAN, Joseph-Ernest (1823-1892), filozof şi istoric al religiilor francez. La terminarea a şapte ani de studii teologice, trece printr-o profundă criză religioasă, ceea ce-l va face să renunţe la sacerdoţiu şi să se dedice filozofiei. Autorul unei cunoscute *Vieţi a lui Iisus*, carte care a provocat un imens scandal în epocă. Alte opere: *Istoria originilor creştinismului* (7 vol.), *Istoria poporului lui Israel* (5 vol.), *Drame filozofice*; memorialistică (*Amintiri din copilărie şi tinereţe*).

RENANIA DE NORD-WESTFALIA (germ. **NORDRHEIN WESTFALEN**), land în V Germaniei, în bazinul Ruhr; 34,1 mii km^2; 16,9 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Düsseldorf*. Cel mai populat şi cel mai industrializat land al ţării. Mari expl. de cărbuni. Puternic centru siderurgic. Ind. construcţiilor de maşini, chimică. Cereale, cartofi. Legumicultură, pomicultură. Creşterea vitelor. Staţiuni termale.

RENANIA-PALATINAT (germ. **RHEINLAND-PFALZ**), land în S-V Germaniei, la graniţa cu Belgia, Luxemburgul şi Franţa; 19,8 mii km^2; 3,6 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Mainz*. Land predominant muntos. Culturi de cereale, sfeclă de zahăr, ovăz. Mare regiune viticolă. Parţial industrializat (prelucrarea metalelor, ind. chimică, textilă).

RENARD, Jules (1864-1910), scriitor francez. Romane şi nuvele realiste, caracterizate prin lirism, umor, ironie, rafinament stilistic (*Linge-blide, Felinarul cu geamuri opace, Morcoveaţă* -capodopera prozei sale). Comedii (*Plăcerea de a rupe, Bigota*), memorialistică (*Jurnal*).

RENART, Le Roman de ~ (Romanul vulpii), culegere de douăzeci şi şapte de povestiri franceze versificate, datînd, probabil, din sec. 12-13 şi avînd ca personaje animale. La origine, nişte parodii ale romanelor cavalereşti, ulterior constituindu-se în drastice satire la adresa epocii feudale.

RENAŞTEREA, numele sub care este cunoscută una dintre cele mai înfloritoare epoci culturale din istoria Europei, care cuprinde, în linii mari, sec. 14-16, caracterizată printr-o mare efervescenţă intelectuală, declanşată de o importantă criză moral-religioasă şi spirituală. Perioadă de multiple transformări şi înnoiri socio-culturale, Renaşterea a început în Italia (Florenţa şi Roma), de unde s-a răspîndit în întreaga Europă, îmbrăcînd forme diferite de la o ţară la alta. Mutaţiilor spirituale, care au favorizat dezvoltarea umanismului renascentist, le-au corespuns, în plan social, politic şi economic, apariţia noţiunii de stat, extinderea tiparului şi a tehnicii, urbanizarea, apariţia unei burghezii comerciale, toate corelîndu-se cu importante creşteri demografice. Pe fundalul acestor transformări, apare o lume cu concepţii individualiste, interesată de o viaţă fastuoasă, pe care filozofia, ştiinţa, artele frumoase o înlesneau, confirmînd-o cu strălucire. Rupîndu-se într-un mod mai subtil (pe linia neoplatonicianã a integrării noului cult al frumosului în gîndirea creştină) sau mai abrupt (prin abandonarea totală a tradiţiei bizantine) de canoanele filozofice, religioase şi artistice ale evului mediu, Renaşterea îşi impune propria-i filozofie şi, nedespărţite de aceasta, o etică şi, mai cu seamă, o artă caracteristice. Filozofia renascentistă se defineşte, mai întîi, printr-o viziune predominant antropocentrică, prin laicizarea concepţiilor despre om, natură şi realitate, prin resuscitarea liniilor principale ale gîndirii antichităţii şi prin repudierea scolasticii medievale (P.Pomponazzi, Montaigne). Este promovat idealul unui om care îşi este sieşi izvor de măreţie şi demnitate (M.Ficino, Pico della Mirandola), a cărui viaţă este guvernată de o morală profană, individualistă, ce legitimează plăcerea şi împlinirea într-o fericire terestră (L.Valla, Rabelais), împărtăşind ideea că fiecare ins este autorul propriului destin (L.B.Alberti, N.Machiavelli). Filozofia naturii cunoaşte un important reviriment, datorat, pe de o parte, dezvoltării ştiinţelor pe baze experimentale (G.Galilei), iar, pe de altă parte, revigorării panteismului, evident (mai ales, în arte) în exaltarea armoniei şi frumuseţilor naturii (G.Bruno). Pe tărîmul filozofiei sociale, se înregistrează o tot mai pronunţată delimitare a teoriei politice de morală şi religie (Machiavelli). Tot acum apar şi primele utopii moderne (Th.Morus, T.Campanella). În Renaştere apar primele încercări de fundamentare a istoriografiei moderne (bazată pe cercetarea critică a izvoarelor). În paralel, începe să se afirme literatura în limbile "vulgare" (locale). Poeţi şi prozatori ca Rabelais, Ronsard, Boccaccio, Montaigne creează opere revendicate ulterior ca modele de clasicitate. În arhitectură şi în artele plastice (în care se resimte cel mai intens influenţa antichităţii), viziunea artistică se întemeiază pe percepţia directă a naturii, tratată cu toată rigoarea implicată de perspectivă, optică, anatomie şi tehnologia culorii. La mare preţ sînt normele clasice: echilibrul, claritatea, logica. În arhitectură, primează monumentalitatea, iar în artele plastice, concepţia realistă, manifestată în predilecţia pentru înfăţişarea chipului omenesc. Sculptura, desprinsă de arhitectură, fresca şi pictura de şevalet, desenul ca operă autonomă, gravura cunosc realizări prodigioase. O nouă iconografie se

Max Reinhardt

Erich Maria Remarque

saccio, *Adam şi Eva*
›niţi din Rai, 1424-1425

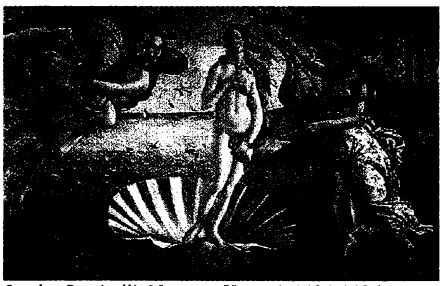

Sandro Botticelli, *Naşterea Venerei*, 1484-1486

Giorgione, *Furtună*, 1506

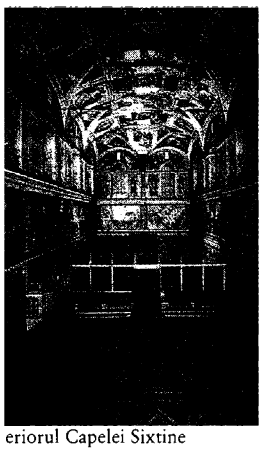

eriorul Capelei Sixtine

Michelangelo, Cavoul lui Giuliano de Medici, 1524-1534

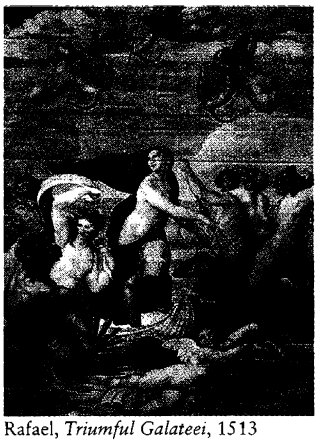

Rafael, *Triumful Galateei*, 1513

›nardo da Vinci, *Cina cea tainã*, 1495-1497 (fragment)

Giuliano da Sangallo, Capela Santa Maria delle Carceri, 1485

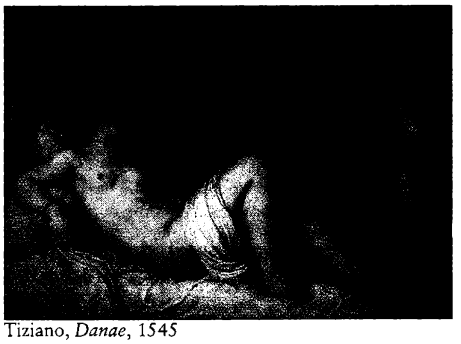

Tiziano, *Danae*, 1545

impune prin "adaptarea" subiectelor de inspiraţie biblică la parametrii concepţiei umaniste. Concomitent, apar forme noi: portretul laic, nudul; sînt cultivate tema naturii, a iubirii profane etc. Statutul artistului renascentist este altul: ieşit din anonimatul specific medieval, el se afirmă ca un nou zeu al cetăţii. Renaşterea a fost, şi din acest motiv, epoca marilor personalităţi creatoare: Alberti, Brunelleschi, Bramante, Floris (în arhitectură), Donatello, Michelangelo, Verrocchio (în sculptură), Leonardo da Vinci, Rafael, Botticelli, Tiziano, Veronese, Giorgione, Tintoretto, Masaccio, J. van Eyck, Dürer, Holbein (în pictură), Janequin, Lassus, Palestrina (în muzică).

RENAULT, Louis (1877-1944), industriaş francez. Fondator al unei uzine de automobile de mici dimensiuni, devenite în scurt timp foarte competitive. După 1899, tipul de automobil Renault ajunge o marcă de mare notorietate datorită cîştigării curselor automobilistice din epocă.

RENÉ, (France) Albert (n. 1935), om politic din Seychelles. Prim-ministru (din 1976) şi preşedinte al Republicii (din 1977).

RENI, Guido (1575-1642), pictor italian. Reprezentant al barocului, influenţat de arta lui Rafael şi a fraţilor Carracci, dar şi de cea a lui Caravaggio (*Crucificarea Sf. Petru*). Operă eclectică, de o mare virtuozitate (*Ecce Homo, Portretul mamei*). Fresce (plafonul "Aurora" în palatul Pallavicini - Rospigliosi din Roma).

RENI, oraş în Ucraina (regiunea Odesa), situat pe malul stîng al Dunării, la E de lacul Cahul, centrul ad-tiv al raionului cu acelaşi nume; 30 mii loc. Industrie uşoară şi alimentară; şantier naval de reparaţii, întreprinderi de construcţie, transporturi auto; fabrici de prelucrare a peştelui. Port fluvial. Nod de comunicaţii. Biblioteci. Atestat documentar în sec. 16.

RENN, Ludwig (pseudonim al lui *Arnold Friedrich Vieth von Golssenau*; 1889-1979), scriitor german. Militant în viaţa publică, autor de romane antimilitariste (*Războiul, După război*), dar şi de literatură pentru copii (*Negrul Nobi*).

RENNER, Karl (1870-1950), om politic austriac. Unul dintre promotorii autonomiei naţional-culturale a Austriei faţă de Germania. Cancelar (1918-1920, apr.-dec. 1945) şi preşedinte al ţării (1945-1950).

RENNES, oraş în N-V Franţei (Bretagne), port pe canalul Ille; 203 mii loc. Centru ad-tiv, comercial, judiciar, intelectual (academie şi universitate) şi militar al regiunii. Ind. construcţiilor de automobile, electronică, poligrafică. Vechi centru al culturii bretone. Universitate (1735). Biserica Notre-Dame (sec. 14-17), Palatul Justiţiei (sec. 17), primărie (sec. 18). Muzee.

RENOIR, Auguste (1841-1919), pictor francez. Influenţat la început de Courbet şi Delacroix, a evoluat spre impresionism, devenind unul dintre cei mai importanţi reprezentanţi ai curentului (*Loja, Balansoarul, Le Moulin de la Galette*). Ulterior, înrîurit de Rafael şi Ingres, tinde spre un ideal al clasicităţii, evident în robusteţea formelor, armonizate cu coloritul îndrăzneţ şi aerat al impresionismului (*Dejunul vîslaşilor, Femei la scăldat, Tinere la pian*).

Auguste Renoir, *Umbrelele*

RENOIR, Jean (1894-1979), regizor francez de film. Fiu al lui Auguste Renoir. Exponent al realismului poetic în cinematografia interbelică (*Iluzia cea mare, Bestia umană, Regula jocului*). Interferarea unor stiluri nu estompează, în realizările de vîrf, dimensiunea reflexivă (*Jurnalul unei cameriste, Fluviul, Caleaşca de aur*). Volum autobiografic. Premiul Oscar onorific (1974).

RENOUVIER, Charles (1815-1903), filozof francez. Continuator al kantianismului sub forma neocriticismului (*Ştiinţa moralei, Personalismul*). În 1848, a scris *Manualul republican al omului şi cetăţeanului*, prelucrat de N.Bălcescu în *Manualul bunului român*.

REPCIUC, Emil (1911-1981; n. Cernăuţi), anatomist român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări de anatomie şi de anatomie patologică, în special a sistemului vascular.

REPEDEA (Dealul ~), deal calcaros în N Podişului Central Moldovenesc, la S de Iaşi. Alt. max.: 404 m.

REPIN, Ilia Efimovici (1844-1930), pictor rus. Unul dintre ctitorii picturii ruse moderne. Reprezentant al peredvijnicilor, a ilustrat în opera sa aspecte din viaţa poporului rus (*Edecarii de pe Volga*, devenită celebră), momente istorice (*Zaporojenii scriind o scrisoare sultanului Turciei, Ivan cel Groaznic şi fiul său Ivan*). Mare portretist (*Lev Tolstoi, Musorgski, Tretiakov*).

REPUBLICA ROMÂNĂ, revistă politică şi literară a emigranţilor români de la 1848, din care au apărut două numere în anii 1851 (la Paris) şi în 1853 (la Bruxelles). Condusă de C.A.Rosetti, avînd colaborarea lui I.C. Brătianu, C.Bolliac şi G.Creţeanu, revista era angajată în slujirea idealurilor revoluţionare şi democratice.

REPUBLICA SOVIETICĂ FEDERATIVĂ SOCIALISTĂ RUSĂ v. **Rusia**.

RESHT (RASHT), oraş în N-V Iranului, în apropierea Mării Caspice; 193 mii loc. Centru comercial. Industrii.

RESNAIS, Alain (n. 1922), regizor francez de film. Autorul unor filme de scurt metraj (*Guernica, Van Gogh, Gauguin*), dar şi al unor lungmetraje (*Hiroshima, dragostea mea, Anul trecut la Marienbad, Providenţa, Unchiul meu din America, A nu fuma* ş.a.), a căror originalitate este conferită de specificul montajului, tehnica contrapunctului audiovizual, care vrea să sugereze lumea inconştientului, şi jocul cu o tentă ciudat-misterioasă al interpreţilor.

RESPIGHI, Ottorino (1879-1936), compozitor italian. Reprezentant al neoclasicismului. Poeme simfonice (*Fîntînile Romei, Pinii din Roma, Serbări romane*), balete, concerte, muzică de cameră, coruri.

RESSU, Camil (1880-1962; n. Galaţi), pictor român. Prof. univ. la Bucureşti. Compoziţii (*Cafeneaua Oteteleşanu, Cosaşi odihnindu-se, Înmormîntare la ţară*), portrete (*Tudor Arghezi, Ştefan Luchian, Autoportret*), peisaje şi nuduri, care pun în evidenţă adeziunea faţă de pictura tradiţională, dar şi efortul de înnoire a limbajului plastic. Acad.

RESTIF (RÉTIF) DE LA BRETONNE, Nicolas (1734-1806), scriitor francez. Remarcabil observator al moravurilor rurale şi pariziene din timpul său (*Ţăranul pervertit sau Pericolele oraşului, Viaţa tatălui meu*).

RETEVOIEŞTI, sat în comuna Pietroşani, judeţul Argeş. Biserică (1795).

REŞID-PAŞA, Mustafa (1800-1858), om politic turc. Mare vizir al Imperiului Otoman (1846-1858, cu unele întreruperi). A fost favorabil unirii Moldovei şi Ţării Româneşti, interesat fiind de crearea unui "stat-tampon" între Turcia şi Rusia.

REŞIŢA, municipiu, reşedinţa judeţului Caraş-Severin, pe rîul Bîrzava, în depresiunea Caraş-Ezeriş; 96 mii loc. Expl. de huilă (Doman, Secu) şi calcare (Doman). Termocentrală. Vechi şi important centru siderurgic (primele furnale datînd din 1769-1771); fontă, oţel, laminate. Centru al ind. construcţiilor de maşini (utilaj energetic şi minier, maşini şi utilaje destinate transportului feroviar, construcţii metalice grele). Institut de subingineri.

RETEZAT (Munţii ~), masiv muntos în V Carpaţilor Meridionali, între depresiunea Haţeg-Pui, Petroşani şi valea Rîului Mare. Important nod orohidrografic. Lacuri glaciare, mai importante fiind Bucura şi Zănoaga. Alt. max.: 2509 m. Conţine un parc naţional de c.20 mii ha. Importanţă turistică.

RÉTI István (1872-1945), pictor şi istoric de artă maghiar. Unul dintre fondatorii şi animatorii Coloniei de pictură de la Baia Mare. Peisaje şi portrete (*Mama artistului*), scrieri de istoria artei (*Colonia de pictură de la Baia Mare, Arta picturii*).

RETICI (Alpii ~) (germ. **RÄTISCHE ALPEN**), culme muntoasă în Alpii Centrali, între pasurile Splügen şi Brenner, formată din masivele Bernina, Otztal, Silvretta. Alt. max.: 4049 m.

RETZ, Jean François, Paul de Gondi, cardinal de (1613-1679), om politic şi scriitor francez. Rival al cardinalului Mazarin, s-a implicat activ în Frondă. Autor al unor importante *Memorii* scrise în exil.

REUCHLIN, Johannes (cunoscut şi sub numele de *Capnio, Kapnion*; 1455-1522), umanist german. Mare elenist. Alături de Erasmus, unul dintre promotorii studiului filologiei clasice şi al pronunţării limbii gre-

ceşti clasice într-un mod apropiat de cel din greaca modernă (sistemul reuchlinian). Fondator al studiilor ebraice din Germania, autor al unei gramatici a limbii ebraice. Acuzat de erezie pentru interesul pe care îl acorda Talmudului şi cabalei, s-a bucurat de solidaritatea umaniştilor germani, aflaţi în opoziţie faţă de teologi. Din această polemică au rămas scrierile cu caracter pamfletar (*Oglindă pentru ochi, Scrisori ale oamenilor celebri*).

REULEAUX, **Franz** (1829-1905), inginer german. Unul dintre autorii teoriei mecanismelor. A elaborat metode de transformare a mecanismelor şi de calcul al cuplelor cinematice.

RÉUNION, insulă vulcanică în arhipelagul Mascarene (Oceanul Indian), la c. 700 km E de insula Madagascar; 2511 km^2; 682 mii loc. Centrul ad-tiv: *Saint-Denis*. Împărţită în patru departamente. Relief muntos cu vulcani activi, cu alt. max. de 3069 m. Cîmpii litorale înguste. Climă tropicală maritimă. Savane, păduri tropicale şi de cîmpie. Se cultivă, în principal, trestie de zahăr (cea mai importantă resursă economică), vanilie, cafea, tutun. Mici întreprinderi producătoare de zahăr. Export: zahăr, rom, cafea. — Descoperită, în 1513, de portughezi. Din sec. 17, a devenit colonie franceză sub denumirea *Bourbon*. Numele actual datează din 1793. Departament de peste mări al Franţei, din 1946. Beneficiind de legea descentralizării, Réunion are, începînd din 1983, un Consiliu regional constituit în urma alegerilor.

REUTER, agenţie de presă din Marea Britanie, cu sediul la Londra. Înfiinţată în 1851, de J.Reuter. Cotată astăzi ca fiind printre primele cinci agenţii de presă internaţionale.

REVILLA GIGEDO, arhipelag vulcanic mexican în Oceanul Pacific, sub administrarea statului Colima; 830 km^2. Insule pr.: Socorro, San Benedicto, Clarión. Relief muntos. Nelocuit.

REVISTA CONTIMPORANĂ, publicaţie literară, culturală şi ştiinţifică lunară. Apărută la Bucureşti (1 mart. 1873-1 aug. 1876), sub direcţia unui grup de literaţi şi publicişti, printre care V.A.Urechia, P.Grădişteanu, Anghel Demetriescu. Cunoscută pentru polemica îndelungată cu revista "Convorbiri literare". La 1 iulie 1876, "Revista contimporană" a fuzionat cu "Revista literară şi ştiinţifică", apărînd sub denumirea "Revista contimporană literară şi ştiinţifică".

REVISTA DE FILOZOFIE, revistă trimestrială apărută la Bucureşti (1923-1943), sub direcţia lui C. Rădulescu-Motru, ca serie nouă a publicaţiei "Studii filozofice" (1907-1919). Din 1963, revistă lunară a Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice din România, apărută la Bucureşti (din 1963), reprezentînd seria nouă a revistei "Cercetări filozofice" (1954-1963).

REVISTA DE ISTORIE, publicaţie a fostei Academii de Ştiinţe Sociale şi Politice din România (Secţia de Istorie şi Arheologie). Apare lunar la Bucureşti (din 1974), continuînd seria revistei "Studii", cu apariţie trimestrială (între 1948-1954) şi bilunară (între 1955-1973).

REVISTA DE PEDAGOGIE, publicaţie lunară, editată de fostul Institut de Ştiinţe Pedagogice. Apare la Bucureşti, din 1952.

REVISTA DE PSIHOLOGIE, revistă trimestrială editată de Academia Română (secţia Psihologie). Apare la Bucureşti, din 1955.

REVISTA DE STATISTICĂ, publicaţie a Direcţiei Centrale de Statistică şi a Societăţii de Ştiinţe Economice din România. Apare la Bucureşti din 1952.

REVISTA FUNDAŢIILOR REGALE, publicaţie lunară cu caracter cultural, literar şi artistic. Apărută la Bucureşti de la 1 ian. 1934 pînă la 31 dec. 1947. A avut ca redactori-şefi personalităţi ale scrisului interbelic: Paul Zarifopol, Camil Petrescu şi D.Caracostea, iar printre colaboratori, mulţi scriitorii prestigioşi ai epocii, care au dat strălucire revistei. De la 1 sept. 1945 a apărut într-o nouă serie, sub conducerea lui Al.Rosetti, supusă fiind presiunilor ideologice ale regimului comunist pînă la dispariţia ei.

REVISTA GENERALĂ A ÎNVĂŢĂMÎNTULUI, publicaţie pedagogică fondată de Spiru Haret. A apărut la Bucureşti între 1905 şi 1917, apoi între 1923 şi 1944, de zece ori pe an.

REVISTA ISTORICĂ, publicaţie lunară apărută la Bucureşti (1915-1946). Înfiinţată de N. Iorga, care s-a aflat la conducerea ei pînă în 1940.

REVISTA ISTORICĂ ROMÂNĂ, publicaţie trimestrială apărută la Bucureşti între 1931 şi 1947, sub egida Institutului de Istorie Naţională de pe lîngă Universitatea din Bucureşti.

REVISTA NOUĂ, publicaţie literară lunară apărută la Bucureşti (15 dec. 1887-sept. 1895) sub conducerea lui B.P.Hasdeu. Una dintre revistele de prestigiu ale epocii, care a publicat literatură şi studii de istorie şi filologie.

REVISTA PENTRU ISTORIE, ARHEOLOGIE ŞI FILOLOGIE, publicaţie lunară apărută la Bucureşti între 1882 şi 1922 (cu mari întreruperi). Fondată de Gr.G.Tocilescu.

REVISTA ROMÂNĂ DE DREPT, iniţial, publicaţie lunară a Asociaţiei Juriştilor din România, apărută sub acest nume din 1966. A continuat, într-o nouă serie, revista "Justiţia nouă", înfiinţată în dec. 1946, care a înlocuit, la rîndul ei, revista "Dreptul", al cărei prim număr a apărut la 16 dec. 1871.

REVISTA ROMÂNĂ PENTRU ŞTIINŢE, LITERE ŞI ARTE, publicaţie lunară apărută la Bucureşti (apr. 1861-nov. 1863), sub direcţia lui Al.Odobescu. Situată prin programul şi profilul său în tradiţia publicaţiilor paşoptiste.

REVOLUŢIA ENGLEZĂ DIN 1642-1649, revoluţie sîngeroasă care a provocat detronarea şi apoi execuţia lui Carol I şi instaurarea unui nou regim politic, cel al prosperităţii generale (*Commonwealth*). Cauzele izbucnirii ei sînt legate de: întărirea regimului feudal absolutist în timpul regilor Iacob I şi Carol I din dinastia Stuart, opoziţia făcută de Parlament puterii regale în scopul păstrării privilegiilor sale financiare şi constituţionale, politica religioasă a lui Carol I, suspectat ca apărător al catolicilor. Revoluţia a început în condiţiile ascuţirii conflictelor dintre rege şi Parlament, ca urmare a persecuţiei puritanilor şi a războiului împotriva Scoţiei protestante (răsculată între 1637 şi 1638). Pentru a obţine banii necesari războiului contra Scoţiei, regele Carol I a convocat, după o întrerupere de 11 ani, de două ori Parlamentul (între 13 apr. şi 5 mai 1640, Parlamentul scurt, şi între 3 nov. 1640 şi 20 apr. 1653, Parlamentul lung). Parlamentul lung a condiţionat acordarea banilor de satisfacerea unui set de revendicări (anularea impozitelor impuse de rege între 1629 şi 1640, desfiinţarea tribunalelor extraordinare şi bisericeşti ş.a.), cereri respinse de rege, care, retras la York, a declanşat primul război civil (1642-1646), desfăşurat între Parlament (şi partizanii acestuia, "capetele rotunde") şi regalişti ("cavalerii" şi biserica anglicană). În prima perioadă a războiului, armata Parlamentului a avut de suferit cîteva înfrîngeri, însă odată cu reorganizarea şi conducerea ei de către O.Cromwell, va obţine victorii hotărîtoare asupra regaliştilor la Marston Moor (1644) şi Naseby (1645). Carol I se refugiază în Scoţia (1646), de unde încearcă să-şi restabilească autoritatea. În cursul desfăşurării Revoluţiei, au apărut grupări şi curente revoluţionare radicale, care preconizau transformări mergînd pînă la egalitatea socială. În urma unor tratative eşuate cu Parlamentul, regele începe, în 1648, al doilea război civil, sprijinit fiind de marea nobilime şi de scoţieni. Victorioasă în acest război, armata lui Cromwell (care l-a înfrînt pe rege la Preston, 1648) se deplasează la Londra, unde epurează Parlamentul de elementele dispuse să negocieze cu regele. În urma acestor epurări, Parlamentul rămas a votat punerea sub acuzaţie a regelui Carol I, care va fi condamnat şi executat (în ian. 1649). Monarhia şi Camera Lorzilor au fost astfel lichidate, iar la 19 mai 1649 a fost proclamată republica.

REVOLUŢIA FRANCEZĂ DIN 1789, ansamblul mişcărilor revoluţionare care au loc în Franţa din 1789 pînă în 1799, în scopul abolirii structurilor Vechiului Regim. Cadrul general al revoluţiei este pregătit de filozofia Luminilor (care a contribuit la slăbirea autorităţii Bisericii şi a fundamentelor statului monarhic), de burghezia care îşi dorea tot mai mult puterea politică, de războiul din America prin care s-au propagat ideile de libertate şi egalitate. Contextul imediat al izbucnirii mişcărilor revoluţionare a fost creat de criza economică gravă care afecta ţara, de incapacitatea regelui de a ţine sub control situaţia, precum şi de absolutismul monarhic. Convocarea Statelor Generale (5 mai 1789) a fost preludiul revoluţiei. Deputaţii Stării a treia din Adunarea Statelor Generale s-au declarat constituiţi în Adunarea Naţională mai întîi, apoi în Adunarea Naţională Constituantă (9 iul. 1789-30 sept. 1791). Sărăcia, teama faţă de represiunea pe care o pregăteau regele şi nobilimea au determinat luarea cu asalt şi cucerirea Bastiliei (14 iul. 1789) de către mulţimea dezlănţuită a Parisului. Momentul a fost considerat drept simbolul victoriei asupra absolutismului. La scurt timp, Adunarea Constituantă a votat desfiinţarea privilegiilor feudale (4 aug. 1789), adoptînd (la 26 aug. 1789) *Declaraţia drepturilor omului şi ale cetăţeanului* şi o nouă Constituţie a Franţei (3 sept. 1791). Au fost realizate

numeroase reforme administrative, judecătoreşti, fiscale şi bisericeşti (naţionalizarea averilor clerului) care au nemulţumit clasele afectate, sporind numărul emigranţilor, prin care se conturează un nou conflict: cel dintre Franţa revoluţionară şi Europa Vechiului Regim. Declarînd "Patria în primejdie", în condiţiile invadării Franţei de către armatele austro-prusiene, revoluţionarii au declanşat insurecţia naţională de la 10 aug. 1792, cînd Adunarea Legislativă a suspendat monarhia (devenită odioasă prin acordul dat invadatorilor), regele Ludovic XVI fiind făcut prizonier. În învălmăşeala produsă de evenimente, Adunarea Legislativă a fost depăşită de Comuna insurecţională (*Comuna din Paris*), căreia i se datorează masacrele din septembrie. Armatele invadatoare au fost înfrînte de către armatele franceze la Valmy (20 sept. 1792). Convenţia Naţională a înlocuit Adunarea Legislativă (20 sept. 1792-26 oct. 1795) şi a proclamat Republica la 21 sept. 1792. În cadrul Convenţiei, s-au format două principale grupări rivale: girondinii, formînd partidul moderaţilor şi partidul radical al montagnarzilor, condus de iacobini. Conflictele dintre aceste două grupări au atins punctul culminant în timpul procesului regelui, care, în pofida opoziţiei girondinilor, a fost condamnat la moarte şi executat de către iacobini (21 ian. 1793). În urma înfrîngerilor de pe front, a înăspririi vieţii, a trădării generalului Dumouriez şi a mişcărilor contrarevoluţionare din Vandeea, girondinii şi-au şubrezit puternic autoritatea. Guvernarea lor a luat sfîrşit în urma insurecţiei din 31 mai-2 iun. 1793, cînd a fost instaurat regimul de teroare iacobină, mulţi dintre girondini fiind executaţi. Montagnarzii (Robespierre, Danton, Marat), care reuşiseră să creeze Tribunalul revoluţionar şi Comitetul Salvării Publice (mart.-apr. 1793), votează o constituţie democratică, dar practică dictatura "salvării" prin legea delaţiunii publice (17 sept. 1793). Comitetul Salvării Publice concentra în mîinile sale întreaga putere executivă. Regimul de teroare a impus măsuri economice îndreptate în direcţia sprijinirii războiului împotriva armatelor intervenţioniste şi a salvării ţării. Dezbinările din interiorul Comitetului Salvării Publice (îndepărtarea moderaţilor conduşi de Danton, ca şi a extremiştilor de stînga, în frunte cu J.Roux şi J.Hébert) au slăbit dictatura iacobină, înfrîntă definitiv prin lovitura de stat din 9 thermidor (27 iul. 1794). Robespierre, Saint-Just şi partizanii lor au fost ghilotinaţi (28 iul. 1794). Perioada thermidoriană a însemnat sfîrşitul terorii şi începutul unei perioade de destindere. Pe plan intern, sînt stabilite o serie de măsuri excepţionale de redresare a ţării; s-a reintrodus votul cenzitar şi au fost reprimate insurecţiile populare din apr.-mai 1795. Pe plan extern, începe o perioadă de pacificare parţială (tratatele încheiate cu Prusia, Spania şi Olanda). Cuceririle regimului republican sînt apărate prin respingerea acţiunilor regaliştilor emigranţi debarcaţi la Quiberon (iul. 1795). De teama dictaturii, puterea se împarte (26 oct. 1795-9 nov. 1799) între Directoratul constituit din 5 directori, care deţineau puterea executivă, Consiliul Bătrînilor şi Consiliul celor 500, ce aveau puterea legislativă. Perioada Directoratului ia sfîrşit prin lovitura de stat a lui Napoleon Bonaparte din 18 brumar (9-10 nov.) 1799.

REVOLUŢIA DE LA 1848, suita de mişcări insurecţionale de inspiraţie liberală sau democratică ce au încercat să pună capăt regimurilor absolutiste din Europa şi să satisfacă revendicările naţionale. Revoluţia a avut trăsături proprii fiecărei ţări, dar a fost, peste tot, în directă legătură cu mişcarea revoluţionară generală. Primele tulburări s-au produs în Italia (la sfîrşitul anului 1847), ţară frămîntată de o mare varietate de probleme, de la abolirea iobăgiei (în Sud şi în Regatul Neapolelui) pînă la revendicările noii burghezii (Regatul Sardiniei) şi realizarea unităţii naţionale. Punctul culminant al mişcărilor revoluţionare din Italia l-a constituit proclamarea Republicii la Roma (febr. 1849). În Franţa, revoluţia a izbucnit la 22 febr. 1848, soldîndu-se cu înlăturarea regelui Ludovic Filip şi a oligarhiei financiare şi cu proclamarea Republicii (25 febr.), evenimente ce au avut o puternică înrîurire asupra desfăşurării ulterioare a revoluţiei în ţările europene. În Austria, revoluţia a început la 13 mart. 1848, principala sa consecinţă fiind răsturnarea regimului cancelarului Metternich. Dintre acţiunile revoluţionare desfăşurate în Imperiul Habsburgic, cea mai mare importanţă a avut-o revoluţia maghiară izbucnită la 15 mart. la Pesta, încheiată cu formarea unui guvern autonom care a obţinut recunoaşterea statului maghiar de către Viena (11 apr.). În Germania, începutul revoluţiei l-a constituit insurecţia din Baden (27-28 febr. 1848), Hessa (11 mart., acelaşi an), extinzîndu-se treptat în toate statele germane. La sfîrşitul lunii martie, au izbucnit insurecţiile naţionale din Serbia, Moldova, Ţara Românească, Croaţia şi Cehia. Din a doua jumătate a anului 1848, se înregistrează reacţii tot mai susţinute de înăbuşire a revoluţiilor, contrarevoluţia europeană, cu sprijinul monarhiilor coalizate, declanşînd contraofensiva. O nouă insurecţie, izbucnită la Viena (6 oct. 1848), a fost reprimată imediat. La fel s-a întîmplat cu insurecţiile din Baden (sept. 1848), Dresda (mai 1849), cu Republica Romană (iul. 1849), cu revoluţiile din Ungaria (aug. 1849) şi cu revoluţiile din Ţara Românească (sept. 1848) şi din Transilvania (aug. 1849), înăbuşite de armatele Prusiei, Rusiei ţariste, Austriei, Turciei şi de cele ale Republicii Franceze. În pofida eşecului lor, revoluţiile din 1848 au adus schimbări considerabile în Europa, precum desfiinţarea iobăgiei în Europa Centrală şi Răsăriteană, abolirea privilegiilor nobiliare şi dinamizarea procesului de formare a conştiinţei naţionale.

REVOLUŢIA DE LA 1848 DIN ŢĂRILE ROMÂNE, ansamblul de acţiuni revoluţionare care au avut loc, pe fundalul revoluţiei general-europene, în Moldova, Ţara Românească şi Transilvania. Cauzele interne, specific româneşti, ale Revoluţiei din 1848 au fost: apariţia şi dezvoltarea burgheziei, în paralel cu menţinerea relaţiilor feudale şi a privilegiilor boiereşti, precum şi subordonarea faţă de Poarta Otomană (a Moldovei şi Ţării Româneşti) sau faţă de Imperiul Habsburgic (a Transilvaniei). Mişcările revoluţionare din Ţările Române au început în *Moldova* (mart.), unde acţiunile au fost repede înăbuşite, fruntaşii mişcării fiind nevoiţi să-şi formuleze programul în exil (*Prinţipiile noastre pentru reformarea patriei, Dorinţele partidei naţionale din Moldova*), care conţinea revendicări sociale şi naţional-politice. În *Ţara Românească*, acţiunile revoluţionare au avut o mai mare amploare, atît la nivelul participării sociale, cît şi sub aspectul duratei şi al schimbărilor preconizate. Capii revoluţiei au fost N.Bălcescu, Gh.Magheru, Al.G. Golescu, I.Heliade Rădulescu, C.A.Rosetti, Chr.Tell. Revoluţia a izbucnit la 9/21 iun. 1848, cînd s-a prezentat un program revoluţionar (cunoscut sub numele de *Proclamaţia de la Islaz*) care prevedea independenţa administrativă şi legislativă a ţării, egalitatea în faţa legii, desfiinţarea Regulamentelor Organice, eliberarea şi împroprietărirea ţăranilor. La 13/25 iun., domnitorul ţării, Gh.Bibescu, a fost silit să abdice, conducerea ţării asigurînd-o un guvern provizoriu, repede înlocuit de o locotenenţă formată din I.Heliade Rădulescu, Chr.Tell şi N.Golescu. Invazia ruso-turcă din sept. 1848 a pus capăt Revoluţiei din Ţara Românească, restaurînd legislaţia Regulamentului Organic. În *Transilvania*, pentru început, revoluţionarii români şi maghiari s-au implicat în acţiuni comune, dar refuzul conducătorilor maghiari de a recunoaşte drepturile naţionale ale românilor i-a obligat pe aceştia să recurgă la o cale proprie. Corifeii români ai Revoluţiei din Transilvania au fost: Avram Iancu, S.Bărnuţiu, G.Bariţiu, E.Murgu, A.Şaguna. Momentul de vîrf l-a constituit Adunarea de la Blaj de pe Cîmpia Libertăţii (3-5/15-17 mai 1848), la care au participat c. 40 000 de oameni şi unde a fost adoptat programul Revoluţiei, care prevedea abolirea iobăgiei, egalitate naţională şi reprezentare proporţională în Dietă, administraţie, justiţie şi Gardă Naţională, şcoli în limba română. Confirmarea de către Dieta nemeşească de la Cluj din 17/29 mai 1848 a încorporării Transilvaniei în Ungaria a satisfăcut Curtea de la Viena, însă a marcat despărţirea dintre revoluţionarii români şi maghiari. Avram Iancu şi-a organizat propria-i armată, formată din cetele moţilor, cu care a apărat regiunea Munţilor Apuseni împotriva oştilor nemeşimii maghiare. Sfîrşitul ostilităţii dintre cele două tabere survine abia la 2/14 iul. 1849, datorită, în parte, eforturilor depuse de N.Bălcescu în vederea încheierii unui proiect de pacificare, proiect tardiv, deoarece în aug. 1849 Revoluţia maghiară fusese înăbuşită prin intervenţia trupelor austriece şi ţariste. Deşi eşuată, Revoluţia de la 1848 din cele trei ţări româneşti a avut importante consecinţe social-politice şi economice, favorizînd dezvoltarea capitalismului şi avînd un rol însemnat în formarea conştiinţei naţionale a românilor.

REVOLUŢIA RUSĂ DIN 1905, ansamblul de acţiuni revoluţionare care au zguduit Rusia în 1905. A izbucnit pe fundalul crizei economice din 1900-1903, agravată de pierderile suferite de Rusia în Războiul Ruso-Japonez (1904-1905). Începutul revoluţiei a fost marcat de marşul de protest organizat de muncitorii din Sankt Petersburg pe 9/22 ian. 1905,

manifestaţie care a fost reprimată violent ("Duminica sîngeroasă"). Au urmat greve multiple care au antrenat şi alte categorii sociale în mişcările revendicative, ţăranii din regiunea Volgăi şi armata, culminînd cu răscoala din iunie 1905 a marinarilor de pe cuirasatul "Potiomkin". În oct., o grevă generală a paralizat ţara, fapt ce l-a obligat pe ţarul Nicolae II să promulge, la 17/30 oct., un manifest în care promitea satisfacerea unor revendicări generale şi convocarea Dumei de Stat. Nemulţumirile au continuat: au loc revoltele marinarilor de la Kronstadt (oct.) şi de la Sevastopol (nov.). Sovietele de deputaţi ai muncitorilor au declanşat o insurecţie armată la Moscova, care a fost însă înăbuşită (în dec.1905-ian. 1906). În cursul anului 1906, ordinea a fost restabilită prin legile date de ţarul Nicolae II.

REVOLUŢIA RUSĂ DIN 1917, ansamblul mişcărilor şi acţiunilor revoluţionare din Rusia anului 1917, soldate cu abolirea ţarismului (febr.), preluarea puterii de către bolşevici şi victoria absolută a acestora, reprezentată de restaurarea puterii Sovietelor (oct.) şi proclamarea Republicii Socialiste Federative a Rusiei (ian. 1918). În urma aşa-zisei "Revoluţii din febr. 1917" (cînd a fost înlăturat ţarul), în Rusia s-a instaurat o dualitate a puterii, reprezentată de Guvernul provizoriu şi de puterea Sovietelor (formate din deputaţi ai muncitorilor şi soldaţilor). Pe fondul unei grave crize economice şi sociale, concretizată în multiple mişcări de protest ale muncitorilor şi ţăranilor, conflictele dintre Guvernul provizoriu şi revoluţionari s-au intensificat, ajungîndu-se în scurt timp la o ruptură totală între cele două părţi. Separaţia lor a fost consfinţită de *Tezele din aprilie*, formulate de V.I.Lenin la Conferinţa a VII-a a Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, în apr. 1917. Sub lozinca "Toată puterea în mîinile Sovietelor!", bolşevicii au desfăşurat o imensă activitate de mobilizare şi de îndoctrinare a maselor populare. În lunile apr., iun. şi iul., au avut loc mari demonstraţii antiguvernamentale la Petrograd. În iul., ia sfîrşit dualitatea puterii în Rusia, conducerea preluînd-o integral Guvernul provizoriu contrarevoluţionar. Revoluţionarii au continuat să se organizeze în clandestinitate. Lenin s-a refugiat în Finlanda, unde a pregătit planul insurecţiei armate, supunîndu-l dezbaterii la 10 oct. 1917, în şedinţa CC al PMSD. *Revoluţia din octombrie 1917* a început prin insurecţia armată de la Petrograd (24 oct./6 nov.). Pe 25 oct./7 nov., au fost ocupate în forţă instituţiile guvernamentale şi alte puncte importante ale Capitalei. În aceeaşi zi, la Smolnîi, în şedinţa de deschidere a Congresului al II-lea al Sovietelor din Rusia, a fost proclamată preluarea puterii de către Soviete. Pe 26 oct./8 nov. a fost luat cu asalt Palatul de Iarnă, iar membrii Guvernului provizoriu au fost arestaţi. În cursul aceleiaşi zile, s-a constituit primul guvern sovietic, Consiliul Comisarilor Poporului, condus de V.I.Lenin. Din oct. 1917 pînă în febr. 1918, revoluţia s-a extins în toată ţara. Pe 18/31 ian. 1918, a avut loc cel de-al treilea Congres panrusesc al Sovietelor, în cadrul căruia a fost proclamată Republica Socialistă Federativă a Rusiei, fapt ce a însemnat începutul regimului socialist în Rusia. Cunoscută şi sub numele de *Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie*.

REVUE DES ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENNES, revistă editată de Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române. Apare din 1963, trimestrial. Succesoare a publicaţiei "Revue Historique du Sud-Est Européen".

REVUE HISTORIQUE DU SUD-EST EUROPÉEN, publicaţie apărută la Bucureşti (1914-1946). Fondată şi condusă de Nicolae Iorga pînă în 1940.

REVUELTAS, Silvestre (1899-1940), compozitor, violonist, dirijor şi pedagog mexican. A compus balete, muzică simfonică, melodii vocale inspirate din folclor.

REVUE ROUMAINE DES SCIENCES SOCIALES, revistă de ştiinţe sociale, fondată în 1954. Apare la Bucureşti în cinci serii: filozofie şi logică, psihologie, ştiinţe juridice, ştiinţe economice, sociologie.

REYES, Alfonso (1899-1959), scriitor mexican. Operă inspirată din realităţile naţionale, formată din eseuri (*Experienţa literară*), proză şi versuri (*Urme*, poemul dramatic *Cruda Ifigenia*) care au marcat profund atmosfera intelectuală din ţara sa şi din întreaga Americă Latină.

REYKJAVÍK, capitala Islandei, port la Oceanul Atlantic, în S-V ţării; 120 mii loc. Centru cultural şi industrial al ţării. Principalul port comercial şi de pescuit. Industrii. Universitate. Muzeu. Veche aşezare întemeiată de normanzi în jurul anului 874. Capitală a Republicii Islanda din 1944.

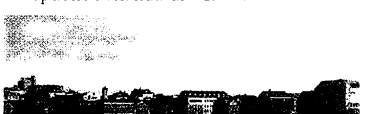

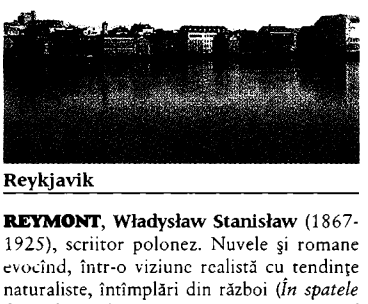

Reykjavik

REYMONT, Władysław Stanisław (1867-1925), scriitor polonez. Nuvele şi romane evocînd, într-o viziune realistă cu tendinţe naturaliste, întîmplări din război (*În spatele frontului*, trilogia istorică romanescă: *Anul 1794, Ultima dietă a republicii, Insurecţia*), viaţa lucrătorilor din industrie şi a ţăranilor (*Pămîntul făgăduinţei, Ţăranii*, capodopera sa). Naraţiuni autobiografice (*Fîntînari*). Premiul Nobel (1924).

REYNAUD, Paul (1878-1966), om politic francez. De mai multe ori ministru şi prim-ministru (mart.-iun. 1940). Arestat (1940) şi deportat în Germania (1942-1945). După război, lider al Partidului Republican Independent. Autor al unor importante *Memorii*.

REYNOLDS, Sir Joshua (1723-1792), pictor englez. Considerat întemeietorul şcolii engleze de pictură din sec. 18. Bun portretist (*Lord Heathfield, Nelly O'Brien*), a fost înrîurit de Rembrandt şi Tiziano, în compoziţii evidenţiind o tendinţă clasicizantă şi calităţi de colorist. Scrieri teoretice (*Observaţii despre artă*).

Joshua Reynolds, *Doamna Betty Hamilton*

REYNOLDS, Osborne (1842-1912), fizician englez. Cercetări în dinamica fluidelor; a precizat importanţa raportului cunoscut sub numele de *numărul lui Reynolds*. Inventatorul unei pompe hidraulice (1887).

REZĂÎYEH, lac sărat în N Iranului, cel mai mare din ţară; ad. max.: 16 m; suprafaţă variabilă, în funcţie de sezon: 3,8 - 5,9 mii km^2. Insule mici vulcanice. Flamingo şi pelicani. Feribot. S-a numit *Urmia*.

REZINA, oraş în judeţul Orhei, pe malul drept al Nistrului, la 101 km N de Chişinău; 15 mii loc. Exploatări de calcare. Fabrici de ciment. Industrii (confecţii, textilă, covoare). Nod de comunicaţii. Biserica Adormirea Maicii Domnului (1859). Atestat documentar în 1470.

REZISTENŢA, mişcare de eliberare, desfăşurată în timpul celui de-al doilea război mondial (1939-1945) în ţările ocupate de trupele germane, italiene şi japoneze. A îmbrăcat diferite forme, de la acte de sabotaj pînă la lupta de partizani.

RHEA (în mitologia greacă), mamă a zeilor din Olimp, fiică a lui Uranus şi a Geei, soţia lui Cronos. Identificată uneori cu *Cibele*, cultul ei s-a răspîndit în toată Grecia şi în Roma antică.

RHEA SILVIA (în mitologia romană), vestală, care, potrivit legendei, i-a zămislit (cu zeul Marte) pe Romulus şi Remus. Considerată fiica eroului troian Enea sau a lui Numitor, regele cetăţii Alba-Longa.

RHEYDT, oraş în Germania (Renania de Nord-Westfalia), la V de Rin; 101 mii loc. Industrii. Castel (sec. 16) în stilul Renaşterii.

RHINE, Joseph Banks (1895-1980), psiholog american. Considerat întemeietorul parapsihologiei moderne. Numeroase studii experimentale în laboratorul pe care l-a amenajat împreună cu W.McDougall. A fondat revista "Journal of Parapsychology" (1937).

RHODE ISLAND, stat în N-E SUA; 43 mii km^2; 1 mil. loc. Capitala: *Providence*. Ind. bijuteriilor. Creşterea animalelor. Legumicultură. Cereale. Pescuit. Turism. Una dintre primele 13 colonii engleze din America de Nord. Numeroase mărturii din acea perioadă. Muzee.

RHODES, Cecil John (1853-1902), om politic englez. S-a stabilit în Africa de Sud, unde a făcut o avere uriaşă (aur şi diamante); a fondat British South Africa Company (1889), care controla teritorii vaste, inclusiv Rhodesia (astăzi Zimbabwe şi Zambia). Prim-ministru al Coloniei Capului (1890-1896). Unul dintre iniţiatorii Războiului Anglo-Bur din 1899-1902. La dorinţa sa, din averea pe care a lăsat-o s-au acordat (din 1903) burse la Universitatea Oxford.

RHODESIA DE NORD v. **Zambia**.

RHODESIA DE SUD v. **Zimbabwe**.

RHONDDA, oraş în Marea Britanie, la N-V de Cardiff (Ţara Galilor); 89 mii loc. Expl. de huilă. Ind. cocsochimică; construcţii de utilaj minier.

RIAU (RIOUW), arhipelag indonezian între insula Sumatera şi peninsula Malacca; 3,4 mii km^2; c. 310 mii loc. Insulă pr.: Bintan. Cafea. Cocotieri.

RIBBENTROP, Joachim von (1893-1946), diplomat şi om politic german. Unul dintre colaboratorii lui A.Hitler. Ambasador în Marea Britanie (1936-1938). Ministru de Externe (1938-1945). A negociat alianţa Germaniei cu Italia (mai 1939) şi pactul din aug. 1939 (Ribbentrop-Molotov), în urma căruia Germania invada Polonia, iar Rusia Sovietică era temporar neutralizată. Judecat de către Tribunalul internaţional de la Nürnberg pentru crime de război. Condamnat la moarte şi executat.

RIBEIRÃO PRÊTO, oraş în S-E Braziliei (São Paulo); 450,7 mii loc. Nod de comunicaţii. Piaţă agricolă (cereale, bumbac, zahăr). Industrii (prelucrarea lemnului). Întemeiat în 1856. Cunoscut la începutul sec. 20 drept "capitala cafelei".

RIBEIRO, Aquilino (1885-1962), scriitor portughez. Romane inspirate din mediul rural (*Pământurile diavolului, Cînd urlă lupii*) sau din viaţa citadină (*Omul care a ucis diavolul*). Biografii; eseuri pe teme folclorice. Remarcabil stilist.

RIBERA, José de (zis şi **Lo Spagnoletto**) (1591-1652), pictor şi gravor spaniol. Stabilit la Napoli. Influenţat de Caravaggio, a realizat compoziţii dramatice, conturînd pe pînză, ca şi Velázquez, aura specifică a misticismului spaniol (*Martiriul Sf. Bartolomeu, Sfînta Familie cu Sf. Caterina*). A surprins şi imagini de un realism crud (*Băiatul şchiop*).

RIBIŢA, comună în judeţul Hunedoara. Biserică (1417) cu fragmente din pictura murală originară. Atestată documentar, ca sat, în 1417.

RIBOT, Théodule Armand (1839-1916), psiholog francez. Unul dintre întemeietorii psihologiei experimentale în Franţa. Folosind metoda psihopatologică, a investigat memoria, voinţa, afectivitatea (*Bolile memoriei, Bolile voinţei, Logica sentimentală*).

RICARDO, David (1772-1823), economist englez. Reprezentant al şcolii clasice de economie. Promotor al sistemului de piaţă liberă. A dezvoltat teoria valorii bazate pe muncă şi teoria plusvalorii, care au influenţat gîndirea marxiştilor (*Principiile economiei politice şi ale impunerii*). Ca şi Adam Smith, a crezut în intervenţia limitată a statului în economie.

RICCI, Matteo (1552-1610), geograf italian. Călugăr iezuit, misionar în Extremul Orient. A întemeiat biserica creştină în China. Lucrări despre geografia şi istoria Chinei. Traduceri din literatura europeană în limba chineză.

RICCI CURBASTRO, Gregorio (1853-1925), matematician italian. Lucrări fundamentale în geometria diferenţială. A pus bazele calculului diferenţial absolut în teoria tensorilor.

RICHARD, numele a trei regi ai Angliei. — **Richard I Inimă de Leu** (1157-1199), rege din dinastia Plantagenet (1189-1199). Participant la cruciade, cavaler rătăcitor, a lăsat regatul în grija miniştrilor săi. A purtat un război şi împotriva regelui francez Filip II August. Gloria lui s-a răspîndit prin legende, fiind simbolul tipic al cavalerului medieval. — **Richard II** (1367-1400), rege din dinastia Plantagenet (1377-1399). În vremea sa s-a înăsprit lupta dintre parlament şi regalitate şi a izbucnit răscoala condusă de Wat Tyler. — **Richard III** (1452-1485), rege, ultimul din Casa de York (1483-1485). A domnit prin teroare. Învins şi ucis de Henric VII Tudor.

RICHARDS, Dickinson Woodruff (1895-1973), medic american. Cercetări asupra funcţiunilor cardio-pulmonare. A diagnosticat mai multe boli cardiace. A descoperit şi a aplicat pentru prima oară tehnica cateterismului cardiac. Premiul Nobel (1956), împreună cu A.Cournand şi W.Forssmann.

RICHARDS, Ivor Armstrong (1893-1979), critic literar englez. Opera sa stă la baza "Noii critici" americane. Studii de semantică (*Principiile criticii literare, Critica practică*). Versuri.

RICHARDS, Theodore William (1868-1928), chimist american. Prof. univ. la Harvard. Cercetări în domeniul metodelor de determinare precisă a greutăţii atomice a elementelor chimice. A determinat greutatea atomică la un număr mare de elemente. Premiul Nobel (1914).

RICHARDSON, Henry Hobson (1838-1886), arhitect american. Elegante construcţii religioase, inspirate de stilul romanic (Trinity Church din Boston). A proiectat apoi construcţii monumentale; zgîrie-nori cu schelet de oţel (Marshall Field din Chicago).

RICHARDSON, Sir Owen Williams (1879-1959), fizician englez. Studii de fotoelectricitate, magnetism, spectroscopie. A elaborat teoria emisiei termoelectronice. Cercetări asupra efectului termoionic. Premiul Nobel (1928).

RICHARDSON, Samuel (1689-1761), scriitor englez. Preromantic. Unul dintre creatorii romanului sentimental cu caracter moralizator, cu personaje bine individualizate. Romane epistolare (*Pamela sau Virtutea răsplătită, Clarissa sau Povestea unei domnişoare, Istoria lui Sir Charles Grandison*). A influenţat romanul european din sec. 18 (J.J.Rousseau, Jane Austen ş.a.).

RICHELIEU (Armand Jean Du Plessis de) (1585-1642), om politic şi cardinal francez. Prim-ministru (1624-1642) în timpul lui Ludovic XIII. Mare strateg al absolutismului monarhic. A consolidat poziţia statului francez în Europa. Politică internă de reforme şi de întărire a puterii Coroanei. A urmărit anihilarea hughenoţilor (cucerirea cetăţii La Rochelle). În Războiul de 30 de Ani s-a aliat cu ţările protestante împotriva Spaniei şi a Imperiului Habsburgic. Cardinal din 1622. A manifestat interes pentru literatură şi arte. A sprijinit întemeierea Academiei Franceze (1635).

RICHET, Charles Robert (1850-1935), fiziolog francez. Cercetări în domeniile fiziologiei nervoase, căldurii animale, serologiei. Promotor al cercetărilor tulburărilor alergice. A descoperit, împreună cu P.Portier, anafilaxia. A întocmit monumentala lucrare *Dicţionar de fiziologie*. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1913).

RICHMOND, oraş în E SUA, capitala statului Virginia, port pe James River; 916,6 mii loc. (cu suburbiile). Nod de comunicaţii. Aeroport. Important centru bancar şi comercial. Ind. tutunului şi a ţigărilor. Universităţi. Casa-muzeu "Poe" (1688), clădiri din sec. 18 (State Capitol proiectat de Thomas Jefferson). Punct comercial în 1637. Capitala Confederaţiei Sudului în timpul Războiului de Secesiune.

RICHTER, Adrian Ludwig (1803-1884), pictor şi ilustrator german. Peisaje rurale în tradiţie romantică. Peste 2000 de gravuri inspirate din legendele populare. Memorii (sursă importantă pentru studiul romantismului german).

RICHTER, Burton (n. 1931), fizician american. Prof. univ. la Stanford. Cercetări în domeniul fizicii particulelor elementare. A contribuit la descoperirea unor particule subatomice (particula *psi*, similară cu particula *J*, descoperită de S.C.Ting). Premiul Nobel (1976), împreună cu S.C.Ting.

RICHTER, Charles (1900-1985), seismolog american. A propus (1935) o scară pentru măsurarea magnitudinii cutremurelor (*scara Richter*).

RICHTER, František (Franz) Xaver (1709-1789), compozitor şi dirijor ceh. Reprezentant al Şcolii de la Mannheim. Simfonii, concerte, mise, recviemuri, motete, muzică de cameră.

RICHTER, Johann Paul Friedrich v. **Jean Paul**.

RICHTER, Sveatoslav Teofilovici (1915-1997), pianist rus. Remarcabil interpret contemporan. A abordat cu sensibilitate un repertoriu vast, incluzînd operele lui J.S.Bach, Franz Schubert, Robert Schumann şi ale compozitorilor ruşi. Concerte pe scenele mari ale lumii. Discografie bogată.

RICHTHOFEN, Ferdinand, baron von (1833-1905), geograf şi geolog german. Prof. univ. la Bonn, Leipzig şi Berlin. Călătorii în

Cecil John Rhodes

David Ricardo

Asia, China, vestul SUA (*China*). A pus bazele geografiei moderne. Considerat întemeietorul şcolii europene de geomorfologie. A emis ipoteza originii eoliene a loessului.

RICKERT, Heinrich (1863-1936), filozof german. Neokantian, unul dintre reprezentanţii Şcolii de la Baden. Contribuţii la elaborarea filozofiei moderne a culturii şi la formarea axiologiei. Scrieri: *Obiectul cunoaşterii, Limitele conceptualizării în ştiinţele naturii*.

RIEGLER, Emanoil (1854-1929; n. Grozeşti, azi Oituz, jud. Bacău), medic şi farmacolog român. Prof. univ. la Iaşi. A cercetat biochimia acidului uric (*Chimia, fiziologia şi patologia urinei umane, Terapeutica bolilor interne*). A inventat aparate pentru dozarea substanţelor chimice. Investigaţii de laborator pentru precizarea diagnosticului (*Rolul diagnosticului funcţional în medicină*). Membru corespondent al Acad. Rom.

RIEGLER, Paul (1867-1937; n. Roman), medic veterinar român. A pus bazele învăţământului veterinar în România. A înfiinţat Institutul Pasteur (1909). Cercetări în domeniile microbiologiei şi patologiei veterinare. A preparat serul antirujetic în România.

RIEHL, Alois (1844-1924), filozof german. Exponent al realismului critic neokantian (*Criticismul filozofic şi însemnătatea sa pentru ştiinţa pozitivă*). Studii de istorie a filozofiei (*Introducere în filozofia contemporană*).

RIEMANN, Bernhard (1826-1866), matematician german. A pus bazele geometriei riemanniene (*Asupra ipotezelor care stau la baza geometriei*). Unul dintre fondatorii teoriei funcţiilor de variabilă complexă, în care a introdus noţiunea de suprafaţă "riemanniană" (*Fundamentele teoriei generale a funcţiilor de o variabilă complexă*). Contribuţii în teoria ecuaţiilor cu derivate parţiale şi în topologie. Cercetările lui şi-au găsit aplicaţie în teoria relativităţii.

RIEMENSCHNEIDER, Tilman (c. 1460-1531), sculptor german. Unul dintre maeştrii goticului. Influenţat de flamandul N.Gerhaert. Creaţii în lemn sau piatră. Versiuni ale temei Madona cu Pruncul. Altare cuprinzînd grupuri statuare şi reliefuri (la Creglingen, Rothenburg). Morminte funerare (în Catedrala din Würzburg).

RIENI, comună în judeţul Bihor, pe Crişul Negru. Biserică de lemn (sec. 18). Atestată documentar, ca sat, în 1588.

RIESENER, Jean Henri (1734-1806), ebenist francez de origine germană. Lucrări care se remarcă prin luxul şi eleganţa decoraţiei (biroul lui Ludovic XV). Unul dintre principalii reprezentanţi ai stilului Ludovic XVI.

RIESMAN, David (n. 1909), sociolog american. Studiile sale despre tipurile sociale au influenţat sociologia modernă (*Mulţime însingurată, Chipuri în mulţime*). Scrieri despre învăţămîntul universitar în SUA.

Richelieu

Arthur Rimbaud

RIF (ar. **ER RIF**), lanţ muntos în N Africii (Maroc), la Marea Mediterană; lungime: 270 km. Regiune greu accesibilă, locuită de berberi. Bogate zăcăminte de fier. Alt. max.: 2456 m (vîrful Djebel Tidiguin).

RIGA, capitala Letoniei, port pe fluviul Daugava, la vărsarea acestuia în Marea Baltică; 916 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (aparataj electrotehnic şi electronic). Export de produse petroliere. Universitate, academie de ştiinţe. Castelul Cavalerilor Teutoni. Catedrală (sec. 13), biserica Petri (sec. 14), Turnul pulberăriei (sec. 16), biserici şi palate din sec. 17-19. Muzee. Turism. Oraş întemeiat de Cavalerii Teutoni în 1201. Oraş al Hansei, declarat liber în 1561. Trece la Rusia în 1721 şi devine un important punct de legătură cu ţările baltice. Capitala republicii independente Letonia între anii 1918-1940 şi după 1991, cînd statul baltic s-a desprins de URSS.

RIGA, golf al Mării Baltice, mărginit de Letonia şi Estonia; c. 18,1 mii km^2. Ad. max.: 64 m. Închis de insula Saaremaa.

RIGAS VELESTINLIS, Konstantinos (c. 1757-1798), poet grec. Unul dintre fondatorii "Eteriei". A trăit şi în Ţara Românească. Autor al unor hărţi ale Moldovei şi Ţării Româneşti. Versuri patriotice (*Cîntecul de război*); traduceri.

RIGAUD, Hyacinthe (pe numele adevărat *Hyacinthe Rigau y Ros*; 1659-1743), pictor francez. Maestru al portretului. Atras de robusteţea stilului flamand, pictează chipuri de o remarcabilă expresivitate (*Ludovic al XIV-lea, Gaspard de Gueydan*).

RIGEL, stea dublă, de mărimea stelară 0,1. Situată în constelaţia Orion, la c. 800 ani-lumină de Soare. Una dintre cele mai strălucitoare stele din emisfera astrală. Cunoscută şi sub numele *Beta Orionis*.

RIG VEDA v. **Vede**.

RIJEKA, oraş în Croaţia, port la Marea Adriatică; 166,4 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial (petrochimie, ind. uşoară). Staţiune balneară. Vestigii romane. Catedrală (sec. 14), primărie (sec. 16). Pînă în 1945 s-a numit *Fiume*. Colonie romană (cu numele de *Tarsatica*). Cunoscut ca port liber în sec. 18, trece pentru un secol sub autoritatea Austro-Ungariei. După primul război mondial, este disputat de Italia şi Iugoslavia. În 1924 este încorporat Italiei de către Mussolini. Din 1947 pînă în 1991 face parte din Iugoslavia.

RIJKSMUSEUM, muzeul naţional olandez, situat în Amsterdam; unul dintre cele mai mari muzee din lume. Colecţii de pictură (din sec. 15-19) din toate ţările. Creat (1808) din iniţiativa lui Ludovic Bonaparte, regele Olandei, care a deschis Marele Muzeu Regal. Deschis oficial în 1885. Clădirea muzeului a fost proiectată de P.J.H.Cuypers. Cuprinde valoroase colecţii de artă indiană, sculptură olandeză şi europeană (sec. 15-17), pictură şi grafică olandeză (cu peste 1000 de lucrări ale lui Rembrandt), tapiserii şi mobilier sculptat.

RIKER, Thad Weed (1880-1952), istoric american. Profesor la Universitatea din Texas. Studii despre istoria modernă a României, în special despre Unirea Principatelor şi despre domnia lui Al.I.Cuza (*Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaţionale 1856-1866*).

RILA (RILA PLANINA), masiv muntos în V Bulgariei. Alt. max.: 2925 m (vîrful Musala). Lacuri. Celebră mănăstire medievală, reconstruită în sec. 19, cu un bogat fond de manuscrise.

RILKE, Rainer Maria (1875-1926), poet austriac. Numeroase călătorii în ţările europene. Exponent de seamă al poeziei moderne. Novator al mijloacelor de expresie poetică. Lirica de tinereţe stă sub semnul simbolismului (*Viaţă şi cîntece, Încoronat de vis*). Poeme de inspiraţie religioasă (*Cartea orelor*) care aduc o nouă viziune în poezie. Meditaţii (*Elegii din Duino, Sonete către Orfeu*). Proză autobiografică (*Însemnările lui Malte Laurids Brigge*). Confesiuni despre artă, poetul fiind în permanenţă dublat de un neobosit cugetător (*Scrisori către un tînăr poet*). Corespondenţă cu marile personalităţi ale literaturii şi artei europene. Traduceri.

RIMBAUD, Jean-Nicolas Arthur (1854-1891), poet francez. Prieten cu Verlaine. Reprezentant al simbolismului. Creator al versului liber şi al sinesteziei, procedeu mult exploatat de simbolişti (*Iluminări*, poemul în proză *Un anotimp în infern*). Considerat copil minune al poeziei, şi-a încheiat activitatea literară înainte de a împlini 20 de ani. Abia la sfîrşitul vieţii pline de aventuri (prin Asia şi Africa), talentul său a început să fie recunoscut.

RIMETEA, comună în judeţul Alba. Muzeu etnografic. Urmele unei fortificaţii datînd din epoca fierului (sec. 5 î.Hr.-1 d.Hr.). Atestată documentar, ca sat, între anii 1257 şi 1272.

RIMINI, oraş în centrul Italiei (Emilia-Romagna), port la Marea Adriatică; 128 mii loc. Nod de comunicaţii. Piaţă pentru produsele agricole. Izvoare minerale. Staţiune balneară. Monumente de arhitectură romană (amfiteatrul, podul lui Tiberiu, arcul de triumf) şi din Renaştere (biserica San Francesco, numită şi templul Malatesta, sec. 15). Galerie de pictură. Cunoscut în antichitate sub numele de *Arimium*, era localitatea favorită a lui Iuliu Cezar şi a lui August. Stat papal în sec. 16. Alipit Regatului Italiei în 1860.

RIMSKI-KORSAKOV, Nikolai Andreevici (1844-1908), compozitor, dirijor şi pedagog rus. Membru al *Grupului celor cinci*. I-a avut elevi pe Stravinski, Glazunov, Prokofiev. A valorificat în lucrările sale elemente ale folclorului transcaucazian şi vechi melodii slave. Opere (*Pskoviteanka, Sadko, Logodnica ţarului, Cocoşul de aur*); lucrări simfonice (*Capriciu spaniol, Şeherezada*), de cameră, piese vocale şi corale. Tratat de orchestraţie.

RIN (fr. **RHIN**; germ. **RHEIN**; old. **RIJN**), fluviu în V Europei (Elveţia, Franţa, Germania, Olanda). Lungime: 1320 km. Izvorăşte din Alpii Lepontini (Elveţia) şi se varsă în Marea Nordului. Traversează lacul Constanţa, trece prin Basel, Strasbourg, Mannheim, Bonn, Köln, Düsseldorf, Rotterdam.

Legat prin canale cu Dunărea, Ronul, Marna, Elba. Una dintre principalele artere navigabile ale Europei. Cascade. Chei pitoreşti. Turism.

RIN TIN TIN (1916-1932), cîine ciobănesc german, erou al filmelor mute (peste 40 de filme).

RIO BRAVO DEL NORTE v. **Rio Grande**.

RIO COCO, fluviu în America Centrală; c. 725 km. Formează frontiera dintre Honduras şi Nicaragua şi se varsă în Marea Caraibilor. Cunoscut şi sub numele *Segovia* sau *Wanks*.

RIO DE JANEIRO, oraş în S-E Braziliei, capitala statului Rio de Janeiro, port la Oceanul Atlantic; 5,6 mil. loc. (10,1 mil. loc. cu suburbiile). Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial, financiar şi comercial. Grădină botanică. Muzee. Teatre. Biblioteci. Universitate. Institute de învăţămînt. Centru turistic şi balnear (plaja Copacabana). Peste 200 de biserici (mănăstirea Candelaria, biserica San Antonio, în stil colonial). Palatul Quinta de Boa Vista (în stil Empire). Construcţii moderne. Unul dintre cele mai frumoase porturi naturale din lume. Capitala Republicii Brazilia între 1889 şi 1960. Descoperit în 1502 de portughezul Gonçalo Coelho. În sec. 18 era cel mai mare oraş din colonii.

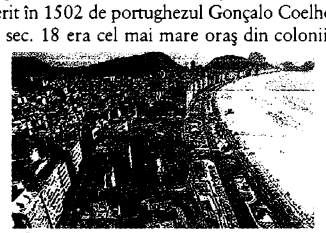

Rio de Janeiro

RIO DE JANEIRO, stat în S-E Braziliei; 44,3 mii km^2; 12,5 mil. loc. Capitala: *Rio de Janeiro*. Cereale, cafea, plante tropicale; creşterea animalelor. Turism.

RIO GRANDE, oraş în S-E Braziliei (Rio Grande do Sul), port la Oceanul Atlantic; 176,8 mii loc. Centru industrial şi comercial. Staţiune balneară.

RIO GRANDE, rîu în S-E Braziliei, afluent al rîului Paraná; c. 1100 km. Izvorăşte din Serra de Mantiqueira şi traversează o regiune de campos.

RIO GRANDE (**RIO BRAVO DEL NORTE**), fluviu în America de Nord; 3060 km. Izvorăşte din Munţii Stîncoşi (SUA) şi se varsă în golful Mexic, formînd în aval de oraşul El Paso graniţa dintre SUA şi Mexic. Trece prin oraşele Albuquerque, El Paso (SUA) şi Ciudad Juárez, Nuevo Laredo şi Reinosa (Mexic). Chei şi cascade în cursul superior. Turism. Descoperit de spanioli în sec. 16; explorat la începutul sec. 19.

RIO GRANDE DO NORTE, stat în N-E Braziliei; 53 mii km^2; 1,9 mil. loc. Capitala: *Natal*. Expl. forestiere. Cauciuc natural. Agricultură. Creşterea animalelor.

RIO GRANDE DO SUL, stat în S Braziliei; 282,2 mii km^2; 7,8 mil. loc. Capitala: *Porto Alegre*. Zăcăminte de aur, argint şi zinc. Expl. forestiere. Tutun. Agricultură. Creşterea animalelor.

RIO NEGRO, fluviu în N Patagoniei (Argentina); c. 1000 km. Izvorăşte din Anzi şi se varsă în Oceanul Atlantic printr-un estuar. Hidrocentrale.

RIO NEGRO, rîu în America de Sud (N-V Braziliei şi Columbia), afluent al Amazonului; 2300 km. Izvorăşte din Preanzii Columbieni. Unit prin Casiquiare cu Orinoco. Pe teritoriul Columbiei se numeşte *Guainía*.

RIPAN, **Raluca** (1894-1975; n. Iaşi), chimistă română. Prof. univ. la Cluj. Lucrări în domeniul chimiei anorganice şi analitice (polielectroliţi şi combinaţii complexe). A folosit în cercetări, pentru prima dată în ţară, izotopi radioactivi. Studii pentru aplicarea în industrie a rezultatelor teoretice. Lucrări: *Tratat de chimie analitică, Studiul structurii combinaţiilor anorganice cu ajutorul izotopilor radioactivi, Sinteza, analiza şi proprietăţile unor oxalatomolibdaţi*. Acad. (1948).

RIPICENI, comună în judeţul Botoşani. Vestigii ale unei aşezări din paleoliticul inferior (1000000-100000 î.Hr.), peste care s-au suprapus urme de locuire din epoca fierului şi pînă în sec. 6-10.

RISORGIMENTO (**IL ~**), mişcare naţionalistă şi liberală (1796-1870) care avea ca scop unificarea Italiei. Originile ei sînt legate de reacţiile apărute la invadarea Italiei de către Napoleon I. Prima mişcare de amploare este cea a carbonarilor (1820), căreia îi urmează Revoluţia de la 1848 şi apoi cucerirea Siciliei şi a oraşului Napoli de către G.Garibaldi (1860). În 1861 s-a proclamat Regatul Italiei, iar în 1871 Roma devine capitală. Denumirea s-a extins şi asupra mişcării literare şi ideologice a epocii.

RITSOS, **Yannis** (1909-1990), poet grec. Interpret al miturilor antice într-o nouă viziune. Versuri puse pe muzică de Mikis Theodorakis (*Epitaphios, Romiosini*).

RITTER, **Carl** (1779-1859), geograf german. Ultimul dintre fondatorii geografiei moderne. A pus în evidenţă importanţa factorilor geografici şi relaţiile geografiei cu alte ştiinţe (*Geografia universală comparată*).

RITZ, **César** (1850-1918), proprietar de hoteluri elveţian. După ce a condus mai multe hoteluri, printre care şi Savoy din Londra, şi-a înfiinţat o companie hotelieră Ritz, cu hoteluri de lux, în toate marile oraşe (Paris, Londra, New York ş.a.).

RIVAROL, **Antoine**, zis **contele de** (1753-1801), scriitor francez. Satire; reflecţii şi maxime. Autor al unui *Discurs asupra universalităţii limbii franceze*, lucrare de bază pentru studiul limbii franceze.

RIVERA, **Diego** (1886-1957), pictor mexican. Preocupare pentru detaliu. Lucrări murale, în care modernul se îmbină cu arta tradiţională mexicană (Palatul Naţional, Palatul lui Cortés, şi alte lucrări, în străinătate, la San Francisco, Detroit). A proiectat şi a construit Anahuacalli, astăzi muzeu de artă precolumbiană.

RIVIERA, parte a litoralului Mării Mediterane în porţiunea dintre Cannes (Franţa) şi La Spezia (Italia), limitată de Alpii Maritimi, Alpii Ligurici şi Apeninii Ligurici. Porţiunea franceză este cunoscută sub numele de *Coasta de Azur*, cu staţiunile Saint-Raphael, Saint-Tropez, Cannes şi Nisa (Franţa) şi Monte Carlo (Monaco). Riviera italiană cuprinde *Riviera di Ponente* (la V de Genova) şi *Riviera di Levante* (între Genova şi La Spezia), cu staţiunile San Remo, Alassio, Santa Margherita, Rapallo. Climă mediteraneană şi vegetaţie abundentă. Citrice, măslini, viţă de vie. Turism.

RIYADH, capitala Arabiei Saudite , situată la c. 400 km de Golful Persic; 1,3 mil. loc. Cel mai mare oraş al ţării. Centru comercial şi industrial. Rafinării. Aeroport. Universitate. Construcţii moderne. Turism (drumul spre Mecca). În timpul Războiului din Golf (1991), rachetele lansate de Irak nu au provocat distrugeri.

RIZAL, **José** (1861-1896), scriitor şi om politic filipinez. Considerat erou naţional. Romanul *Noli me tangere* aduce o critică severă autorităţilor spaniole. Acuzat că i-a instigat pe filipinezi la revoltă (1896), a fost arestat şi executat.

RIZO, **Anastasia** (1801-1891; n. Răciula, Basarabia), pedagog român. Prima directoare a Şcolii Eparhiale de Fete din Chişinău.

RÎBAKOV, **Anatoli Naumovici** (1911-1998), scriitor rus. Romane social-psihologice (*Ekaterina Voronina, Copiii Arbatului*).

RÎBINSK (**RYBINSK**), lac de acumulare, în Rusia, care alimentează hidrocentrala cu acelaşi nume; 4,6 mii km^2. Volum: 25,4 km^3. Ad. max.: 5,6 m. Construit între 1941 şi 1947. Pescuit. Cunoscut şi sub denumirea de *marea Rîbinsk*.

RÎBINSK (**RYBINSK**), oraş în Rusia, pe Volga, la N de Moscova; 245 mii loc. Nod de comunicaţii. Centrală hidroelectrică. Construcţii de maşini poligrafice. Biserică (sec. 17). Muzeu. Între 1946 şi 1957 s-a numit *Şcerbakov*.

RÎBNIŢA, municipiu în jud. Dubăsari, Republica Moldova, situat pe malul stîng al Nistrului, la confluenţa cu rîul Rîbniţa, la 104 km N de Chişinău; 62 mii loc. Important centru industrial (metalurgie, ind. alimentară). Atestat documentar în 1657.

RÎBNIŢA, rîu în Republica Moldova, afluent al Nistrului. Izvorăşte la N-V de localitatea Slobodka (regiunea Odesa, Ucraina). Lungime: 45 km.

RÎFOV, comună în judeţul Prahova. Rafinărie de petrol (1857, printre primele din lume), concepută de Alexe Marin, Th. Mehedinţeanu şi Adolf Steege. Aici se producea petrol lampant folosit la iluminarea publică a Bucureştiului. Biserică (sec. 18). Curtea Domnească a lui Ştefan Cantacuzino (1714-1715), conacul lui Costache Cantacuzino (prima jumătate a sec. 18).

RÎLEEV, **Kondrati Fiodorovici** (1795-1826), poet rus. Participant la mişcarea decembristă. Poezie romantică, inspirată de ideile decembriştilor ruşi (*Cîntece agitatorice, Dume*); poeme istorice de respiraţie byroniană (*Voinarovski, Nalivaiko*).

RÎLSKI, **Maksim Faddeevici** (1895-1964), poet ucrainean. Neoclasic. Versuri contemplative (*Sub stelele toamnei*). Evoluează spre o poezie militantă (*Cîntec despre patria-mamă, Poduri, Frăţie, Trandafiri şi struguri*). Plasticitate şi eleganţă a expresiei. Traduceri.

RÎMEŢ, comună în judeţul Alba. Biserică (sec. 14). Cheile Rîmeţului, săpate de rîul Stremţ, declarate rezervaţie naturală. Atestată

documentar, ca sat, în 1441.

RÎMEŢ (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna cu acelaşi nume, judeţul Alba. Biserica mănăstirii (una dintre cele mai vechi din Transilvania) este ctitorită în 1214. Picturi murale executate de zugravul Mihu de la Crişul Alb în 1493 şi cele în stil postbrîncovenesc realizate în 1741. Turn-clopotniţă. Distrusă de mai multe ori în sec. 18 de armata austriacă. Aici a funcţionat prima şcoală românească din judeţul Alba. Muzeu de carte veche, icoane pe lemn şi sticlă. Inscripţie prin care este atestat primul arhiepiscop cunoscut din Transilvania, Ghelasie.

RÎMNA, rîu, afluent al Putnei; 56 km. Izvorăşte din Subcarpaţii de Curbură şi se varsă în Cîmpia Siretului Inferior.

RÎMNIC, rîu, afluent al Siretului la Nămoloasa; 123 km. Izvorăşte din Munţii Vrancei şi trece prin Rîmnicul Sărat. Irigaţii în cursul inferior.

RÎMNICEANU, Mihail (1854-1915; n. Bucureşti), inginer român. Colaborator al lui A. Saligny. A proiectat şi realizat numeroase construcţii de căi ferate şi tunele. Contribuţii la dezvoltarea reţelei de căi ferate române. Membru corespondent al Acad. Rom.

RÎMNICEANU, Naum (1764-c.1838; n. Corbi, jud. Argeş), cleric şi cronicar român. A scris în limba română o cronică a Ţării Româneşti de la întemeiere pînă la 1834, o cronică în greceşte, în care evocă perioada 1768-1810 şi, tot în greceşte, *Izbucnirea şi urmările zaverei din Valahia*. A afirmat ideea latinităţii limbii şi poporului român. Versuri religioase.

RÎMNICUL SĂRAT, municipiu în judeţul Buzău, pe rîul Rîmnic; 42,04 mii loc. Rafinărie de uleiuri lubrifiante. Industrii. Muzeu. Biserică (1691-1697) în stil brîncovenesc, ctitorie a spătarului Mihai Cantacuzino, cu picturi de Pîrvu Mutu. Ruinele unei biserici ctitorite de Ştefan cel Mare. Menţionat documentar (ca oraş) la 1574.

RÎMNICU-VÎLCEA, municipiu în partea central-sudică a României, situat pe Olt, reşedinţa judeţului Vîlcea; 118,8 mii loc. Termocentrală. Hidrocentrală. Industrii. Combinat chimic (produse clorosodice) şi de industrializare a lemnului (mobilă, placaje, furnire). Teatru. Biserica fostului schit Cetăţuia (sec. 16, refăcută în sec. 17-18); biserica Sf. Paraschiva (1562-1564), ctitorie a lui Pătraşcu-Vodă, terminată (1587) de Mihai Viteazul; biserica Toţi Sfinţii (sec. 18); ansamblul Episcopiei (sec. 18-19); paraclisul, de la 1751, cu picturi de Gh.Tattarescu. Palatul Culturii. Monumentul eroilor căzuţi în Războiul pentru Independenţă. Complexul muzeistic "Gh.Magheru". Casa memorială "Anton Pann" (sec. 18). Muzeu. Parcul Zăvoi. Turism. Urme de cultură materială din neolitic. Menţionat documentar în 1388. Aici a fost omotît (1529), de boierii cu care se afla în conflict, domnul Ţării Româneşti, Radu de la Afumaţi. Reşedinţă episcopală de la începutul sec. 16. În tipografia înfiinţată (1705) de Antim Ivireanul pe lîngă episcopie a apărut, în 1787, cea dintîi gramatică tipărită a limbii române, redactată de Ienăchiţă Văcărescu.

RÎNZESCU, Jean (n. 1909, Bîrlad), regizor de operă român. A montat numeroase creaţii lirice româneşti (*Oedip, Decebal*) şi din repertoriul universal (*Lohengrin, Aida*) la Opera Română din Bucureşti.

RÎŞCA, comună în judeţul Suceava. Mănăstire (1542).

RÎŞCA (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna cu acelaşi nume, judeţul Suceava, ctitorie a lui Petru Rareş din 1540-1542. Refaceri ale picturilor la îndemnul mitropolitului Veniamin Costache. Picturi murale exterioare pe turnul-clopotniţă, executate de pictorul grec Stramatello Cotronas (1552).

RÎŞCA, rîu, afluent al Moldovei; 54 km. Izvorăşte din Munţii Stînişoarei, de sub vîrful Bivolu.

RÎŞCANI, oraş în jud. Bălţi, Republica Moldova, pe rîul Copăceanca, la 166 km N-V de Chişinău; 18 mii loc. Industrii (alimentară). Centru piscicol. Nod de comunicaţii. Biserica Adormirea Maicii Domnului (1859). Muzeu. Atestat documentar în 1602.

RÎŞNOV, oraş în judeţul Braşov, în S-V Depresiunii Bîrsei, la poalele Postăvarului; 16,4 mii loc. Termocentrală. Vestigiile castrului roman *Cumidava*. Cetate ţărănească (sec. 14-17); biserica evanghelică (sec. 13-15), în stil gotic, cu picturi gotice tîrzii, influenţate de Renaştere; biserica Sf. Nicolae (1384, cu adăugiri din sec. 18), prima ctitorie a Basarabilor în Transilvania. Menţionat documentar în 1331.

RÎUL DE MORI, comună în judeţul Hunedoara. Ruinele curţii cnejilor Cînde (sec. 15); biserică (sec. 14-15). Atestată documentar, ca sat, în 1359.

RÎUL DOAMNEI, rîu, afluent al Argeşului, la Piteşti: 98 km. Izvorăşte din Munţii Făgăraşului (de sub vîrful Moldoveanul). Cursul superior a fost captat prin derivaţia Rîul Doamnei-Vîlsan-Arges, pentru lacul de acumulare Vidraru al hidrocentralei de pe Argeş.

RÎUL MARE, rîu, afluent al Streiului în depresiunea Haţeg; 62 km. Izvorăşte din masivul Godeanu şi separă Munţii Ţarcului de munţii Retezat. Baraj pe cursul superior. Hidrocentrală.

RÎUL NEGRU, rîu, afluent al Oltului; 78 km. Izvorăşte din Carpaţii Orientali (de sub vîrful Şandru) şi traversează E Depresiunii Bîrsei. Străbate zona dunelor de nisip de la Reci.

RÎUL TÎRGULUI, rîu, afluent al Rîului Doamnei, lîngă Piteşti: 67 km. Izvorăşte din munţii Iezer şi trece prin Cîmpulung.

RÎURENI, comună suburbană a municipiului Rîmnicu-Vîlcea. Aici, generalul Gh.Magheru a organizat (1848) o tabără militară pentru pregătirea oastei de voluntari care să apere Revoluţia din Ţara Românească.

ROATĂ, Ion (zis şi **Moş Ion Roată**) (1806-1882; n. Rotileşti, jud. Vrancea), ţăran român. Deputat pontaş (clăcaş) în Adunarea Ad-Hoc a Moldovei. Reprezentant al ţărănimii în lupta pentru Unirea Principatelor. Casa în care a locuit este astăzi casă memorială.

ROBBE-GRILLET, Alain (n. 1922), scriitor francez. Teoretician al "Noului roman" (*Pentru un nou roman*). Romane în care renunţă la conflict şi personaje, accentul fiind pus pe lumea obiectelor şi pe percepţiile pe care acestea le declanşează (*Gumele, Gelozia, În labirint*). Scenarii de film (*Anul trecut la Marienbad*).

ROBBIA, Andrea Della v. **Della Robbia, Andrea**.

ROBBIA, Luca Della v. **Della Robbia, Luca**.

ROBBINS, Frederick Chapman (n. 1916), microbiolog american. A descoperit posibilitatea de cultivare a virusului poliomielitei pe culturi de ţesuturi umane. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1954), împreună cu J.F.Enders şi Th. H.Weller.

ROBBINS, Jerome (n. 1918), coregraf american. A integrat temele clasice în aranjamente moderne. A colaborat cu compozitorul Leonard Bernstein la Teatrul de Balet din New York. Cunoscut mai ales pentru coregrafia din filmul *Poveste din cartierul de vest* (premiul Oscar, 1962).

ROBERT, numele unor regi ai Scoţiei. Mai importanţi: — **Robert I Bruce** (1274-1329), rege (1306-1329). A învins la Bannockburn (1314) armata engleză, comandată de Eduard II, redobîndind independenţa Scoţiei; i-a obligat pe englezi să-i recunoască dreptul la tron. Curajul său l-a făcut legendar. — **Robert II Stuart** (1316-1390), primul rege (1371-1390) din dinastia Stuart (Stewart). În timpul domniei sale, scoţienii au invadat în mai multe rînduri Anglia.

ROBERT, Hubert (1733-1808), pictor, grafician şi decorator francez. Precursor al romantismului. Supranumit "pictorul ruinelor". Peisajele sale evocă o lume a vestigiilor din Italia şi din Franţa (*Pont du Gard*). A amenajat grădinile de la Micul Trianon (1778), parcurile de la Versailles, Compiègne, Méréville.

ROBERT I GUISCARD (1015-1085), duce normand. A cucerit Sicilia şi S Italiei de la arabi şi bizantini, fondînd aici un stat normand. În 1081-1082 a întreprins o expediţie împotriva Imperiului Bizantin.

ROBESON, Paul (1898-1976), cîntăreţ american de culoare. Roluri în piesele lui E.O'Neill şi în filme muzicale. Repertoriu vast, de la cîntece populare ale negrilor (*spirituals*) pînă la operă (*Othello*). Militant pentru drepturile omului.

ROBESPIERRE, Maximilien de (1758-1794), om politic francez. Figură centrală a Revoluţiei Franceze. Supranumit *Incoruptibilul*, credea în virtutea morală absolută. Conducător al iacobinilor. Şef al guvernului revoluţionar (1793-1794), a instituit dictatura iacobină, prin care urmărea să instaureze o republică democratică şi egalitară. I-a eliminat pe J.Hébert şi J.Danton, centralizînd puterea politică. Excesele sale culminează cu Marea Teroare. Răsturnat în urma loviturii de stat de la 9 thermidor (27 iul.) 1794 şi ghilotinat.

ROBIN HOOD, erou legendar din baladele populare engleze (sec. 12-15), evocat în literatura cultă de Shakespeare, W. Scott ş.a. Se presupune că a trăit în pădurea Sherwood, lîngă Nottingham. Loial regelui său, identificat cu Richard Inimă de Leu, a luptat pentru drepturile saxonilor.

ROBINSON, Edward G. (pe numele adevărat *Emanuel Goldenberg*; 1893-1973), ac-

tor american de film. Născut la Bucureşti. Roluri de gangsteri, cărora le conferă complexitate psihologică (*Micul Caesar, Tot oraşul iubeşte, Teroare, Femeia din vitrină, Casa străinilor, Key Largo*). Figură de prim-plan a filmelor hollywoodiene din anii '30. Volum autobiografic. Premiul Oscar onorific (1972).

ROBINSON, Edwin Arlington (1869-1935), poet american. Maestru al versificaţiei. Poeme de inspiraţie cavalerească din ciclul arthurian (*Merlin, Lancelot*); lirică de meditaţie (*Sonete*). A scris şi cîteva piese de teatru.

ROBINSON, Sir Robert (1886-1975), chimist englez. Prof. univ. la Sydney şi Oxford. Studii fundamentale în domeniul compuşilor organici naturali (hormoni, antibiotice). A detectat structura chimică a morfinei (1925) şi a stricninei (1946). Premiul Nobel (1947).

ROBOAM, suveran al statului iudeo-israelian (931-913 î.Hr.). Fiu şi urmaş al lui Solomon. În timpul său, regatul s-a divizat (926 î.Hr.) în Iudeea şi Israel, el rămînînd rege al Iudeii.

ROBOT, Alexandru (1916-1941; n. Bucureşti), scriitor român. Poezie simbolică, cu irizări expresioniste (*Apocalips terestru, Somnul singurătăţii*). Romanul *Music-hall*.

ROBSON, vîrf în Munţii Stîncoşi (Canada); alt.: 3954 m. Cel mai înalt vîrf al lanţului de munţi. Zăpezi veşnice şi gheţari.

ROCA (Cabo da ~), cap pe coasta atlantică a Portugaliei, la V de Lisabona. Cel mai vestic punct al Europei continentale (38°47' lat. N şi 9°30' long. V).

ROCHE, Jean (n. 1901), medic şi biochimist francez. Prof. univ. la Paris. Descoperiri importante în domeniul hormonilor tiroidieni, în biochimia proteinelor. A sintetizat trei noi hormoni tiroidieni şi noi enzime (fosfomonoesterazele).

ROCHELLE (La ~), oraş în V Franţei (Aunis), port la Oceanul Atlantic; 73,7 mii loc. Nod feroviar. Şantiere navale. Rafinării. Muzee. Centru turistic. Palatul episcopal (1773-1777, azi muzeu), turnuri de apărare (sec. 14-15). În sec. 16-17 a fost una dintre principalele fortăreţe ale hughenoţilor. Asediat de armata trimisă de cardinalul Richelieu (1627-1628). Lupte în timpul celui de-al doilea război mondial.

ROCHESTER, oraş în Marea Britanie (Anglia), la S-E de Londra; 55,5 mii loc. Centru industrial din sec. 19. Aeroport. Centru turistic. Celebra catedrală gotică normandă Saint Andrew (sec. 11-14); castel fortificat. Vechi oraş roman, fortificat, numit *Durobrivae*.

ROCHESTER, oraş în N-E SUA (New York), port pe canalul Erie, aproape de lacul Ontario; 1,1 mil. loc. (cu suburbiile). Nod feroviar. Aeroport. Oraş industrial (ind. optică; materiale fotografice - uzinele firmei "Eastman Kodak"). Centru cultural. Universitate. Institute. Orchestră simfonică. Muzee (Muzeul Fotografiei). Grădină botanică şi zoologică. Turism.

ROCKEFELLER, John Davison (1839-1937), industriaş şi filantrop american. A continuat afacerile cu petrol ale tatălui său şi a construit un imperiu industrial (Standard Oil Company, cu peste 30 de corporaţii), care i-a adus un venit personal de peste 1 miliard de dolari. S-a dedicat activităţilor filantropice. A creat Fundaţia Rockefeller, Universitatea Rockefeller, Institutul Rockefeller pentru Cercetări Medicale.

ROCKEFELLER, John D., Jr. (1874-1960), filantrop american. Fiu al lui John Davison Rockefeller. A continuat donaţiile începute de tatăl său (locul pe care s-a construit sediul Naţiunilor Unite). A construit Centrul Rockefeller.

ROCKEFELLER, Nelson A. (1908-1979), om politic american. Nepot al lui J.D.Rockefeller. Guvernator; vicepreşedinte al SUA (1974-1977) în timpul guvernării lui Gerald Ford.

ROCKFORD, oraş în partea central-nordică a SUA (Illinois); 143,2 mii loc. Nod feroviar. Centru comercial. Industria lemnului. Turism. Carnaval de iarnă. Întemeiat în 1834.

ROCROI, localitate în masivul Ardeni; 2,9 mii loc. Fortificaţii din sec. 16-17. În timpul Războiului de 30 de Ani, la 19 mai 1643, francezii, sub conducerea ducelui d'Enghien (viitorul mareşal de Condé), au obţinut în acest loc o importantă victorie asupra spaniolilor.

ROD (în mitologia slavă), zeu al fecundităţii, de obicei însoţit de mai multe zeiţe ale naşterii. Considerat protector al neamului şi al descendenţilor din acelaşi strămoş.

ROD, Édouard (1857-1910), romancier elveţian de limbă franceză. Romane naturaliste (*Nevasta lui Henri Vanneau*) sau psihologice, axate pe probleme de conştiinţă (*Cursa spre moarte*). Eseuri (*Dante, Leopardi*). Teatru (*Reformatorul*).

RODBAV, staţiune balneoclimaterică, situată în arealul comunei Şoarş, judeţul Braşov. Biserică evanghelică fortificată (sec. 12), biserică ortodoxă din lemn (sec. 18); ruinele unei cetăţi ţărăneşti (sec. 14).

RODENBACH, Georges (1855-1898), poet belgian de limbă franceză. A făcut parte din gruparea literară *Belgia liberă*. Versuri simboliste, evocînd atmosfera oraşelor Flandrei (*Tristeţile, Tinereţea albă, Domnia liniştii, Vieţile închise*); un roman simbolist (*Bruges - oraşul mort*).

RODIN, Auguste (1840-1917), sculptor francez. Figură proeminentă a sculpturii europene din sec. 19. Operă vastă, plină de forţă (busturi, monumente, grupuri compoziţionale). Lucrări în bronz şi în marmură, exprimînd fie atitudini pline de graţie (*Sărutul, Primăvara*), fie robusteţea fizică sau tensiunea meditaţiei (*Poarta infernului, Gînditorul*). A fost preocupat să dea contur figurii geniului (*Balzac, Hugo*). A exercitat o mare influenţă asupra sculpturii universale. Operele sale se găsesc în muzeele Rodin din Paris şi din Philadelphia.

Auguste Rodin, *Gînditorul*

RODNA, comună în judeţul Bistriţa-Năsăud. Staţiune balneoclimaterică cu ape carbogazoase (Valea Vinului). Aşezare minieră, distrusă de invazia tătară. Punct de vamă pentru comerţul cu Moldova. În 1529 a devenit feudă a domnilor Moldovei, pentru aproximativ 30 de ani. Menţionată documentar în 1235.

RODNA (Munţii Rodnei), masiv muntos în N Carpaţilor Orientali, între văile Bistriţei Aurii (la S-E), Vişeului şi Izei (la N), Someşului Mare (la S) şi Sălăuţei (la V). Alt. max.: 2303 m (vîrful Pietrosul Mare). Creasta principală are o lungime de c. 52 km, între Pasul Rodnei şi pasul Şetref. Munţi înalţi, cu urme glaciare cuaternare (c. 15 lacuri glaciare: Lala, Buhăiescu etc.). De aici izvorăsc rîurile Vişeu, Iza, Bistriţa, Someşul Mare. Floră specifică zonei, cu specii unice (rezervaţia ştiinţifică Pietrosul Mare). Staţiune meteorologică de altitudine. Turism (peştera Izvorul Tăuşoarelor, de 5 km lungime; cabane).

RODNA (Pasul Rodnei), pas în Carpaţii Orientali, între culmile estice ale Munţilor Rodnei şi cele de N-V ale Suhardului, la 1254 m altitudine. Face legătura dintre Moldova şi Transilvania. Numit şi pasul *Rotunda*.

RODNINA, Irina (n. 1949), patinatoare rusă. Triplă campioană olimpică la proba de perechi, de 10 ori campioană mondială şi de 11 ori europeană.

RODOPI (Munţii ~), masiv muntos în Peninsula Balcanică (Bulgaria şi Grecia). Alt. max.: 2191 m (vîrful Goljam Perelik). Pante line. Expl. forestiere, de minereu de plumb, zinc şi crom. Tutun şi viticultură pînă la 600-700 m. De aici izvorăşte rîul Arda.

RODOS (gr. **RHÓDOS**), insulă grecească în Marea Egee, situată în apropierea ţărmului Asiei Mici; 1,4 mii km^2; 87,8 mii loc. Cea mai mare din Arhipelagul Sporadelor de Sud. Relief deluros. Alt. max.: 1215 m. Păduri de pin, chiparos, stejar. Cereale, viţă de vie, tutun, citrice, măslini. Creşterea animalelor. Staţiuni balneoclimaterice. Turism.

RODOS (gr. **RHÓDOS**), oraş în Grecia, în insula omonimă, port la Marea Mediterană; 43,6 mii loc. Aeroport. Piaţă agricolă. Export de citrice. Centru turistic şi staţiune balneară. Vestigii antice. Biserica Panaghia (sec. 13), moschei. Aici se înălţa Colosul din Rodos, una dintre cele 7 minuni ale lumii antice. Putere maritimă în cadrul lumii greceşti în sec. 5-2 î.Hr. În epoca elenistică a cunoscut o deosebită înflorire culturală; faimoasa şcoală de retorică din Rodos a fost frecventată şi de romani iluştri (Cicero, Cezar). Ocupat de romani (sec. 1 î.Hr.), apoi de bizantini, de cavalerii ioaniţi (din 1309) şi de turci (din 1522). Sub stăpînirea Italiei între 1912 şi 1947.

RODRIGUEZ, insulă în Oceanul Indian, la 565 km N-E de insulele Mauritius; 109 km^2; 30,3 mii loc. Oraş pr.: Port Maturin. Pescuit. Cacao. Dependentă de statul Mauritius.

ROESLER, Robert (1840-1881), istoric german. A susţinut teza nefundamentată potrivit

căreia poporul român s-a format în S Dunării, de unde ar fi emigrat, în sec. 9, la N de fluviu (*Studii românești. Cercetări asupra istoriei vechi a românilor*). A fost combătut de B.P. Hasdeu, A.D.Xenopol, D.Onciul ş.a.

ROGALSKI, Theodor (1901-1954; n. Bucureşti), compozitor şi dirijor român. Prof. univ. la Bucureşti. Elev al lui M. Ravel. Remarcabil orchestrator. Muzică simfonică (*Frescă antică, Două schiţe simfonice, Trei dansuri româneşti*) şi vocal-simfonică (balada *Iancu Jianu*), lucrări de cameră, muzică de film.

ROGER, numele mai multor conţi şi regi ai Siciliei. Mai importanţi: — **Roger I Guiscard** (1031-1101), conte de Sicilia (1062-1101). A participat alături de fratele său, Robert I Guiscard, la campaniile pentru cucerirea Calabriei şi a Siciliei (din c. 1061). — **Roger II** (1095-1154), conte (1101-1127), duce al Apuliei şi Calabriei (1127-1130) şi apoi primul rege al Siciliei (1130-1154). A pus bazele Regatului Siciliei. A făcut cuceriri pe coasta Africii (între Tunis şi Tripoli). A impus o structură administrativă centralizată, care a fost model pentru multe state europene. A încurajat artele şi ştiinţa.

ROGERS, Ginger (pe numele adevărat *Virginia Katherine McMath*; 1911-1995), cîntăreaţă, dansatoare şi actriţă americană. Roluri în filme muzicale; parteneră a lui Fred Astaire (*Nopţi din Rio de Janeiro, Blonda veselă, Kitty Foyle, Hello, Dolly*). Scrieri autobiografice. Premiul Oscar (1940).

ROGERS, John (c. 1500-1555), prelat englez. Protestant. A editat prima *Biblie* completă în limba engleză, folosind traducerile făcute de W.Tyndale şi M.Coverdale (1537). A publicat-o sub pseudonimul *Thomas Matthew*. Martirizat de regina Maria I.

ROHAN, familie nobiliară franceză. Mai important: **Henric II, duce de Rohan, prinţ de Léon** (1579-1638), general. Conducătorul hughenoţilor (din 1611). Silit de Richelieu să semneze Pacea de la Alais (1629), intră în serviciul Veneţiei. Memorii.

ROJA, Gheorghe Constantin (1786-1847; n. Bitolia, Macedonia), medic şi filolog aromân. Cercetări despre românii de la sud de Dunăre. Influenţat de ideile Şcolii Ardelene, încearcă să demonstreze latinitatea aromânilor şi necesitatea introducerii alfabetului latin.

ROJA-VASILIU, Ana (n. 1899, Buziaş), cîntăreaţă română. Voce limpede şi într-un registru întins, aptă atît pentru partiturile de virtuozitate, cît şi pentru cele necesitînd forţă dramatică (*Lakmé, Traviata, Aida, Turandot*).

ROJAS, Fernando de (c. 1465-c. 1541), scriitor spaniol. I se atribuie *Comedia lui Calisto şi Melibea*, cunoscută şi sub titlul *La Celestina*, una dintre capodoperele dramaturgiei spaniole.

Theodor Rogalski

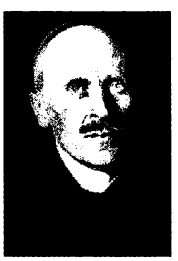

Romain Rolland

ROJAS-ZORILLA, Francisco de (1607-1648), dramaturg spaniol. Comedii (*În afară de rege, nimeni, Între nebuni, joaca*) şi drame (*Şerpii Cleopatrei, Farmecele Medeii*) considerate piese de rezistenţă ale teatrului spaniol din epoca de aur a literaturii iberice; au influenţat dramaturgia franceză a sec. 17.

ROKOSSOVSKI, Konstantin Konstantinovici (1896-1968), mareşal sovietic. În al doilea război mondial a condus Armata 16 în bătălia pentru Moscova şi a efectuat întîlnirea pe Elba, cu trupele britanice. După război, funcţii în Ministerul Apărării al URSS (1958-1962).

ROLAND (?-778), conte franc al mărcii Bretagne, în timpul domniei lui Carol cel Mare. Faptele sale de arme sînt imortalizate în poemul epic *Chanson de Roland*. Model al cavalerului medieval.

ROLAND, Borşa, voievod al Transilvaniei (1282, 1284-1285, 1288-1293). A manifestat tendinţe de autonomie faţă de regatul maghiar.

ROLES (sec. 1 î.Hr.), rege get din S-V Sciţiei Minor. Acordă ajutor lui Crassus, în lupta împotriva bastarnilor (29 î.Hr.). Înfrînge forţele getului Dapyx, care îl atacase.

ROLL, Ştefan (pseudonim al lui *Gheorghe Dinu*; 1903-1974; n. Florina, Macedonia), poet avangardist român. Promotor al dadaismului şi al dicteului suprarealist. Opere: *Poeme în aer liber, Moartea vie a Eleonorei, Manifestaţie, Ospăţul de aur*.

ROLLAND, Romain (1866-1944), scriitor francez. Prof. univ. la Sorbona. Pacifist, s-a ridicat împotriva ororilor războiului. Biografiile şi romanele sale dezvoltă tema zbuciumului artistului în societate (*Michelangelo, Viaţa lui Tolstoi, Viaţa lui Beethoven*). Scrieri despre muzică, artă, care îi inspiră formula romanului polifonic, romanul-fluviu (*Jean-Christophe*, 10 vol., *Inimă vrăjită*), realist şi liric (*Colas Breugnon*). Piese despre Revoluţia Franceză (*Lupii, Danton, 14 Iulie*). Memorialistică. Premiul Nobel (1915).

ROLLE, Michel (1652-1719), matematician francez. Contribuţii privind rezolvarea ecuaţiilor algebrice de grad superior lui 2 (*teorema lui Rolle*).

ROLLON (HROLF) (?-927), conducător normand. La începutul sec. 10 a cucerit teritoriul de la gurile Senei şi a întemeiat aici ducatul Normandiei (911).

ROMA, capitala Italiei şi centrul ad-tiv al regiunii Lazio, pe Tibru, extinsă pe colinele Capitoliu, Palatino, Aventino, Quirinale, Viminale, Esquilino şi Celio; 2,7 mil. loc. (cu suburbiile). Cuprinde şi statul papal Vatican, creat în 1929. Nod de comunicaţii. Aeroporturi (Leonardo da Vinci, Ciampino). Centru politic, comercial, financiar şi turistic. Puternic centru industrial. Metalurgie. Ind. cinematografică (studiourile "Cinecittà"). Centru cultural: universităţi (cea mai veche, 1303), academie de ştiinţe, conservator (1570) - cel mai vechi din lume; biblioteci, teatre. Sediul FAO. Numeroase monumente, vestigii ale artei romane: Templul Vestei, Templul Fortunei Virilis, Panteonul, Colosseum, Mausoleul lui Adrian (azi, Castel Sant' Angelo), Termele lui August şi Caracalla, Forul şi Columna lui Traian, arcurile de triumf ale lui Titus, Septimiu Sever şi Constantin, bazilica lui Maxenţiu, statuia ecvestră a lui Marc Aureliu ş.a. Monumente paleocreştine (catacombele, bazilica San Giovanni in Laterano, reconstruită în Renaştere, bazilica Santa Maria Maggiore), renascentiste (bazilica San Pietro, Tempieto di San Pietro in Montorio; palatele Barberini, al Cancelariei, Vatican, Farnese; vilele Farnesina, Giulia, Medici), de artă barocă (bisericile Il Gesù, San Carlo alle Quattro Fontane, fîntînile Fluviilor, Trevi). Clădiri moderne (Marele şi Micul Palat al Sporturilor, construite de P.L.Nervi, Gara Centrală, monumentul închinat lui Victor-Emmanuel II, unificatorul Italiei). Muzee (Muzeul Vatican, Pinacoteca, Galeria Naţională de Artă Modernă, Muzeul Termelor ş.a.). — Întemeiat, potrivit legendei, în 753 î.Hr., de Romulus şi Remus. Devine (sec. 1 î.Hr.) capitala Imperiului Roman. Împărţirea Imperiului Roman (395), căderea Imperiului Roman de Apus (476) şi migraţiunea popoarelor au dus la decăderea oraşului. Reşedinţă papală (din sec. 4), capitală a statului papal (din sec. 8 pînă în 1870, cu excepţia anilor 1309-1377, cînd se mută la Avignon). În 1084 a fost devastat de normanzi. Perioadă de mare înflorire în timpul Renaşterii. După cucerirea statului de către francezi, Roma s-a proclamat republică (1798-1799), iar între 1809 şi 1814 a fost inclusă în Imperiul napoleonian. Centru al Republicii Romane (febr.-iul. 1849). Ocupată de armatele Regatului Italiei (1870), a devenit capitala Italiei (ian. 1871). În oct. 1922, fasciştii italieni au declanşat aşa-numitul "marş asupra Romei", instaurînd în Italia dictatura fascistă. Eliberată de trupele anglo-americane la 4 iun. 1944. — **Tratatul de la ~**, tratat semnat la 25 mart. 1957 de Belgia, Franţa, Republica Federală Germania, Italia, Luxemburg şi Olanda, prin care se înfiinţa Piaţa Comună (Comunitatea Economică Europeană) şi Comunitatea Europeană a Energiei Atomice (Euratom).

ROMA (Imperiul Roman), unul dintre cele mai mari şi mai puternice state ale lumii antice. Istoria Romei cuprinde trei mari epoci: perioada regalităţii (de la întemeiere pînă la 509 î.Hr.); republica (509 î.Hr.-27 î.Hr.) şi imperiul (pînă la căderea cetăţii în mîinile lui Odoacru, în 476). Potrivit legendei, Roma a fost fondată în 753 î.Hr. de descendenţii troianului Enea, Romulus şi Remus. Pînă la întemeierea republicii, oraşul-stat Roma a fost condus de 7 regi latini şi etrusci. Numa Pompilius (c. 715-673 î.Hr.) a pus bazele principalelor instituţii civile şi a legiferat practicile religioase. Regii etrusci, care au venit la domnie în sec. 7 î.Hr., au dus o politică de expansiune şi o mare parte din Latium a intrat sub stăpînirea Romei. Tot acum s-au construit Capitoliul şi Vechiul Forum. Tarquinius Superbus a fost ultimul rege roman. După ce fiul său Sextus a necinstit-o pe Lucreţia, Senatul roman a decretat că Roma nu trebuie să mai aibă regi. Republica romană (509 î.Hr.) era condusă de un senat şi de magistraţi, mai tîrziu consuli, aleşi anual de un senat format din patricieni. În sec. 5 î.Hr., după revolta plebeilor, sînt

admişi la guvernare reprezentanţii acestora, tribunii. În timpul republicii, Roma a continuat politica de expansiune, cucerind întreaga peninsulă. Pentru supremaţie în bazinul Mediteranei, porneşte şirul de războaie punice (conflictul cu Cartagina). Cucereşte, pe rînd, Peninsula Iberică (sec. 2 î.Hr.), Macedonia, Grecia, Regatul Pergam, Bitinia, Regatul Pont, Siria, pe care le transformă în provincii romane. Spre sfîrşitul sec. 1 î.Hr., după cucerirea Galiei şi a Egiptului, Roma devine una dintre cele mai mari puteri ale lumii antice. Pe plan intern, se confruntă cu profunde conflicte sociale (răscoalele sclavilor şi războaiele civile). În 44 î.Hr., Cezar e desemnat tribun pe viaţă, asumîndu-şi prerogative ce ţin de dictatura personală. Asasinarea sa a dus la un nou război civil. Au loc restructurări constituţionale, care culminează cu instaurarea principatului. Octavian August s-a numit *princeps* (primul cetăţean), iar Senatul i-a dat titulatura de împărat (27 î.Hr.). În sec. 1-2 imperiul şi-a extins graniţele, Marea Mediterană devenind Mare Internum. În timpul Antoninilor (96-192), imperiul atinge apogeul expansiunii teritoriale şi al puterii militare. Se întăreşte procesul de romanizare a provinciilor (Dacia, Mesopotamia, Armenia). Se construiesc apeducte, drumuri, bazilici. După această epocă de înflorire, numită şi "secolul de aur", urmează perioada de declin (sec. 3). Se accentuează criza internă sub împăratul Caracalla (211-217). Graniţele se prăbuşesc sub desele năvăliri ale triburilor germanice, iar provinciile din Răsărit sînt invadate de perşi. Într-o jumătate de secol, din 235 pînă în 284, s-au perindat peste 25 de împăraţi la conducere. Diocleţian (284-305) adoptă titulatura de *dominus* şi instaurează dominatul. Viaţa economică decade. Constantin I poate fi considerat al doilea întemeietor al imperiului. A reorganizat sistemul local de guvernare (prefecturi, dioceze, provincii), a legalizat creştinismul, a mutat capitala la Bizanţ (numit Constantinopol în 330). În 395, după moartea împăratului Theodosiu I, imperiul s-a scindat în Imperiul Roman de Apus (cu capitala la Ravenna) şi Imperiul Roman de Răsărit (cu capitala la Constantinopol). În Apus, sub presiunea atacurilor vizigoţilor şi vandalilor, imperiul se clatină, Roma fiind cucerită (476) de către Odoacru, primul rege barbar al Italiei. În Răsărit, statul continuă să existe pînă în sec. 15, sub denumirea de Imperiul Bizantin.

ROMAINS, Jules (pseudonim al lui *Louis Farigoule*; 1885-1972), scriitor francez. Preocupat de unanimism. Poeme (*Viaţa unanimă*); romanul-fluviu (*Oameni de ispravă*, 27 vol.); piese satirice (*Dr.Knock sau Triumful medicinei* ş.a.). Eseuri.

ROMAN, numele unor domni ai Moldovei. Mai important: **Roman I**, domn (c. 1391-c. 1394). Se trăgea din neamul Muşatinilor. Vasal al regelui Poloniei. Apropiat lui Mircea cel Bătrîn.

ROMAN (ROMANOS), numele unor împăraţi bizantini. Mai importanţi: — **Roman II**, împărat (959-963), din dinastia Macedoniană. A purtat lupte cu arabii cucerind Kandia (961) şi oraşul Alep (962). În vremea sa, bizantinii, conduşi de Nicefor Focas, alungă pe sarazini din Creta. — **Roman IV Diogenes**, împărat (1068-1071). A pierdut (1068-1072) stăpînirile bizantine din Peninsula Italică şi insula Sicilia în faţa normanzilor conduşi de Robert I Guiscard. A purtat războaie victorioase împotriva turcilor selgiucizi (1067 şi 1071), fiind învins în cele din urmă la Manzikert (1071) de Alp Arslan şi luat prizonier. Eliberat, a fost apoi detronat de Mihail VII.

ROMAN, municipiu în judeţul Neamţ, la confluenţa Moldovei cu Siretul; 82,5 mii loc. Centru industrial. Mare uzină de fabricat ţevi de oţel. Urmele cetăţii întemeiate (1391) de Roman-Vodă Muşat şi reclădite de Ştefan cel Mare. Biserică episcopală (1542-1550), ridicată de Petru Rareş şi de fiul său Iliaş, cu fresce din sec. 16; biserica Adormirea Maicii Domnului (1569); biserica Sf. Voievozi (1611-1615), ctitorie a lui Ştefan Tomşa; biserica armenească (1709); Hanul Viţi (sec. 18), Casa Done (sec. 18-19). Muzee (de istorie şi de ştiinţele naturii). Unul dintre cele mai vechi oraşe din Moldova, care s-a bucurat de o atenţie deosebită din partea domnului Roman I (c. 1391- c. 1394). Distrus în mare parte în 1467, în timpul campaniei lui Matei Corvin în Moldova, a fost refăcut de Ştefan cel Mare.

ROMAN, Alexandru (1826-1897; n. Auşeu, jud. Bihor), îndrumător cultural şi publicist român. Prof. univ. la Budapesta, la catedra de limbă şi literatură română, creată la iniţiativa sa. Unul dintre conducătorii luptei politice a românilor transilvăneni. Deputat în Parlamentul maghiar. A editat la Budapesta ziarele româneşti "Concordia" (1861-1866) şi "Federaţiunea" (1868-1876), unde a publicat Pronunciamentul de la Blaj. Membru fondator al Societăţii Academice Române.

ROMAN, Elly (n. 1905, Bucureşti), compozitor român. Operete (*Colomba, Fetele din Murfatlar*), muzică corală şi numeroase piese de muzică uşoară (*De ţi-ar spune poarta ta, Ada-Kaleh, În tot ce e frumos pe lume, Ca-n prima zi*).

ROMAN, Visarion (1833-1885; n. Dîrlos, jud. Sibiu), publicist şi om politic român. Participant la Revoluţia de la 1848-1849 din Transilvania. Intensă activitate publicistică. A editat calendarul "Amicul poporului" (1861-1882), în care sînt publicate *Pagini de istorie a românilor*. Primul bibliotecar al Astrei. Luptător pentru emanciparea ţăranilor din Transilvania. Contribuţie la înfiinţarea aşezămintelor de credit (Braşov, Făgăraş, Bucureşti). Membru corespondent al Societăţii Academice Române.

ROMAN CIOROGARIU (1852-1936; n. Becica, jud. Arad), episcop ortodox român. Profesor la Institutul Teologic din Arad. Episcop al Oradei (1921-1936). A susţinut constituirea Academiei Teologice din Oradea; s-a preocupat de înfiinţarea unei tipografii; a contribuit la apariţia ziarului "Tribuna poporului". Militant pentru drepturile românilor în Transilvania (*Zile trăite la Oradea*). Membru de onoare al Acad. Rom.

ROMANESCU, Aristizza (1854-1918; n. Craiova), actriţă română. Profesor la Conservatorul din Bucureşti. A debutat pe scena teatrului din Craiova (1872). A făcut parte din trupa lui Matei Millo. Cu partenerul ei, Grigore Manolescu, a făcut un turneu răsunător la Viena. În ţară a jucat pe scenele teatrelor din Bucureşti şi Iaşi, abordînd toate genurile de roluri în piese de Alecsandri, Caragiale, Molière, Shakespeare. A apărut în primul film românesc, *Războiul Independenţei*. Memorii.

ROMÄNISCHE REVUE, publicaţie periodică, apărută între anii 1885 şi 1904 la Budapesta, Viena şi Sibiu sub conducerea lui C. Diaconovici. Din 1894, s-a numit "Romänische Jahrbücher".

ROMANOV, dinastie de ţari şi împăraţi care au domnit în Rusia din 1613 pînă în febr. 1917. Întemeiată de **Mihail Fiodorovici Romanov** (1613-1645). — **Aleksei Mihailovici** (1645-1676). — **Fiodor III** (1676-1682). — **Ivan V** (1682-1696). — **Petru cel Mare**, ţar (1682-1692), împreună cu fratele său vitreg, Ivan V; apoi împărat (1696-1725). — **Ecaterina I** (1725-1727). — **Petru II** (1727-1730), ultimul reprezentant masculin al Romanovilor, a avut ca succesori pe **Anna Ivanovna** (1730-1740), **Ivan VI** (1740-1741) şi pe **Elizaveta I** (1741-1762). Anna Petrovna, fiica lui Petru cel Mare, s-a căsătorit (1725) cu Karl-Friedrich, duce de Holstein-Gottorp, fondatorul ramurii Holstein-Romanov, care a domnit în Rusia de la 1672 la 1917. — **Petru III** (1762), înlăturat de soţia sa, **Ecaterina II** (1762-1796). Fiul său, **Pavel I** (1796-1801), a avut ca succesori pe **Alexandru I** (1801-1825), **Nicolae I** (1825-1855), **Alexandru II** (1855-1881), **Alexandru III** (1881-1894) şi pe **Nicolae II** (1894-1917). Silit să abdice, Nicolae II a fost executat (iul. 1918), împreună cu familia, la Ekaterinburg.

ROMANOVSKI, Anton (1882-1972; n. Varşovia), dansator şi coregraf român. Partener al Annei Pavlova, la Londra. A montat balete, în ţară şi în străinătate. Activitate pedagogică.

ROMÂNIA, stat în S-E Europei, la N de Peninsula Balcanică, în bazinul inferior al Dunării, cu ieşire la Marea Neagră. Situat la mijlocul distanţei dintre Ecuator şi Polul Nord (paralela 45°), aproximativ la aceeaşi distanţă (2700-2900 km) de Oceanul Atlantic, Oceanul Arctic şi munţii Ural şi la 1050 km N de Marea Mediterană. Suprafaţa: 237,5 mii km^2. Populaţia: 22,6 mil. loc. Capitala: *Bucureşti*. Limba oficială: româna. Culte: ortodoxism, catolicism ş.a. Moneda: 1 leu=100 bani. Împărţit în 41 de judeţe şi municipiul Bucureşti, cu rang de judeţ. Oraşe pr.: Iaşi, Constanţa, Timişoara, Cluj-Napoca, Galaţi, Braşov, Craiova, Ploieşti, Brăila, Oradea, Bacău. Relief variat, proporţionat repartizat (31% munţi, 36% dealuri şi podişuri, 33% cîmpii). *Carpaţii Orientali*, între graniţa dè N şi Valea Prahovei, cu depresiuni largi şi numeroase pasuri ce permit circulaţia (rutieră şi feroviară) între Moldova şi Transilvania; pe latura vestică a Carpaţilor Orientali se întinde cel mai lung lanţ de munţi vulcanici din Europa (Oaş, Gutîi, Ţibleş, Căliman, Gurghiu, Harghita, Bodoc ş.a.). Între văile Oituz şi Prahova, Carpaţii Orientali îşi schimbă direcţia (de la N-V la S, spre S-V şi V), formînd *Carpaţii de Curbură* (Munţii Vran-

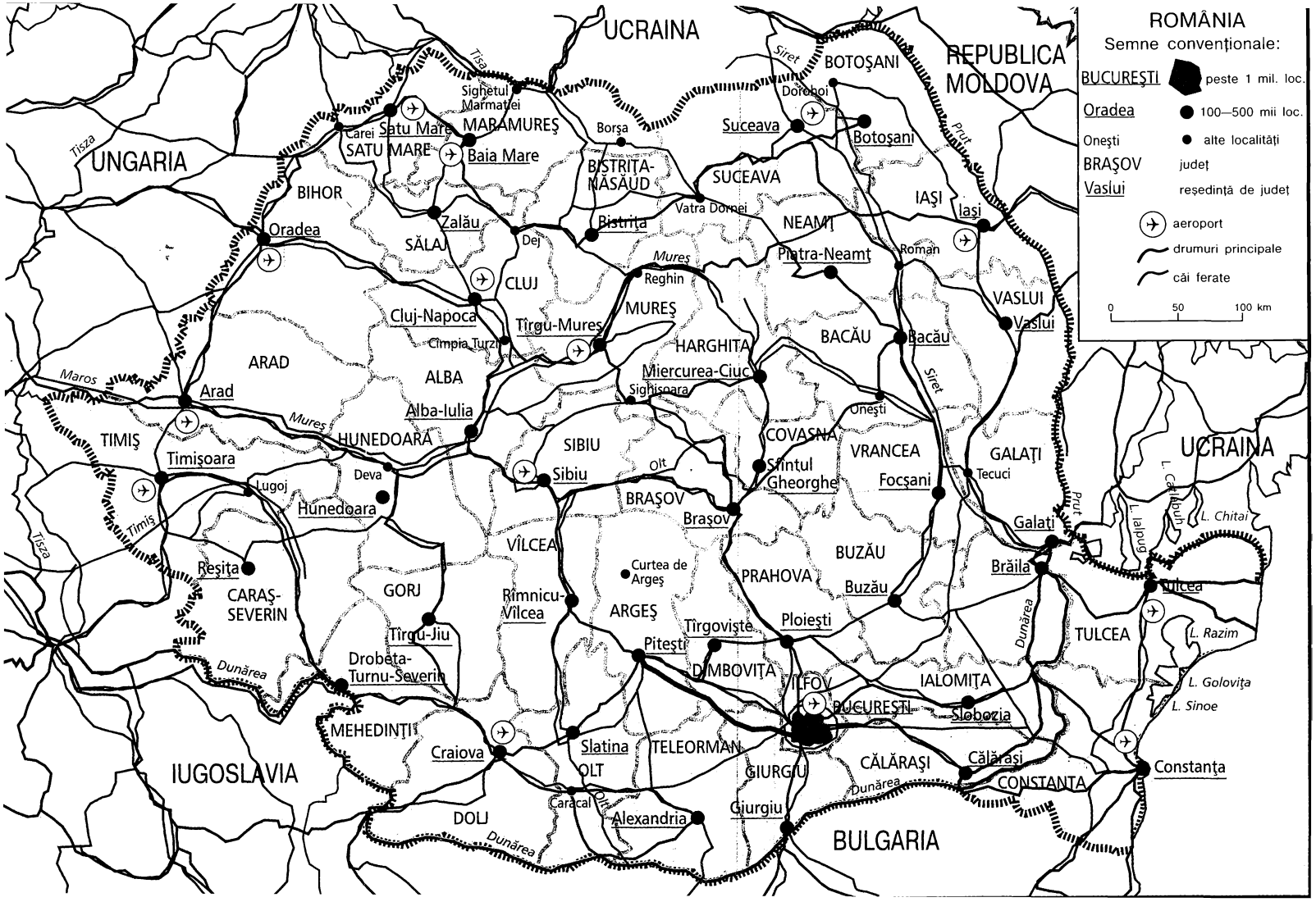
ROMÂNIA
Semne convenționale:
BUCUREŞTI
peste 1 mil. loc.
Oradea
100—500 mii loc.
Oneşti
alte localități
BRAŞOV
județ
Vaslui
reședință de județ
aeroport
drumuri principale
căi ferate
0
50
100 km
UCRAINA
REPUBLICA MOLDOVA
UNGARIA
IUGOSLAVIA
BULGARIA
Tisza
Siret
Prut
Maros
Mureş
Timiş
Dunărea
Olt
Ialpug
L. Cahul
L. Chitai
L. Razim
L. Goloviţa
L. Sinoe
BOTOŞANI
Dorohoi
Suceava
Botoşani
Sighetul Marmaţei
Borşa
Carei
Satu Mare
MARAMUREŞ
SATU MARE
Baia Mare
BISTRIŢA-NĂSĂUD
SUCEAVA
Vatra Dornei
IAŞI
Iaşi
BIHOR
Zalău
Bistriţa
NEAMŢ
Oradea
SĂLAJ
Dej
Piatra-Neamţ
Roman
CLUJ
Reghin
VASLUI
Cluj-Napoca
Tîrgu-Mureş
MUREŞ
Vaslui
Cimpia Turzii
HARGHITA
BACĂU
Bacău
ARAD
Miercurea-Ciuc
ALBA
Sighişoara
Arad
Alba-Iulia
Oneşti
COVASNA
TIMIŞ
HUNEDOARA
SIBIU
VRANCEA
GALAŢI
Timişoara
Deva
Sibiu
Sfîntul Gheorghe
Focşani
Tecuci
Lugoj
BRAŞOV
Hunedoara
Braşov
Galaţi
VÎLCEA
BUZĂU
Reşiţa
Curtea de Argeş
PRAHOVA
Brăila
CARAŞ-SEVERIN
GORJ
Rîmnicu-Vîlcea
Buzău
Tulcea
ARGEŞ
Tîrgovişte
Ploieşti
Tîrgu-Jiu
TULCEA
Piteşti
DÎMBOVIŢA
ILFOV
IALOMIŢA
Drobeta-Turnu-Severin
BUCUREŞTI
Slobozia
MEHEDINŢI
Craiova
Slatina
TELEORMAN
CĂLĂRAŞI
Călăraşi
Constanţa
OLT
GIURGIU
CONSTANŢA
Caracal
Giurgiu
Alexandria
DOLJ

cei, Munţii Buzăului ş.a.). Zonă bine împădurită. *Carpaţii Meridionali* (între Valea Prahovei şi culoarul Timiş-Cerna), mai înalţi (alt. max.: 2544m, în vîrful Moldoveanul, din munţii Făgăraş). Depresiuni; defileuri (Olt, Jiu). *Carpaţii Occidentali* (între Defileul Dunării, la S, şi Someş, la N), mai puţin înalţi. Numeroase depresiuni (Almăjului, Ţara Moţilor); frecvente fenomene carstice (în Munţii Apuseni). Dealuri în interiorul arcului carpatin (Depresiunea Transilvaniei) şi în exterior (Subcarpaţii, Podişul Moldovei, Podişul Dobrogei, Podişul Getic, Dealurile de Vest). Cîmpii în S (Cîmpia Română sau Cîmpia Dunării de Jos) şi în V ţării (Cîmpia de Vest). Lunca Dunării, care se lărgeşte spre E, îndiguită, drenată şi irigată, a fost transformată în zonă agricolă. Delta Dunării, declarată în 1990 rezervaţie a biosferei, aparţine, în cea mai mare parte, României. Grinduri fluviale şi maritime (Letea, Caraorman). Dunărea, cu principalii afluenţi, prin intermediul Tisei (Someş, Mureş, Crişurile) sau direct (Jiu, Olt, Siret, Prut) constituie o bogată sursă hidroenergetică. Lacurile, deşi în număr mare, sînt reduse ca suprafaţă (sistemul lagunar Razim; limanurile maritime Taşaul, Siutghiol, Techirghiol sau fluviale: Oltina, Snagov; lacurile de munte Bucura, Zănoaga, Sf. Ana, Lacul Roşu sau lacurile de acumulare de la Porţile de Fier, Izvorul Muntelui, Vidraru ş.a.). Climă temperat-continentală moderată. Mari suprafeţe acoperite cu păduri de conifere şi foioase, de păşuni şi fîneţe naturale, populate de o faună specifică etajului de vegetaţie (capra neagră, acvila de munte, cerbul, ursul, rîsul, jderul, veverita, cocoşul-de-munte, iepurele, vulpea ş.a.). Rezervaţii naturale (floristice, de faună, peisaj, forestiere, geologice şi paleontologice, speologice, parcuri dendrologice), ştiinţifice, monumente ale naturii. Bogate resurse naturale (petrol, gaze naturale, cărbuni, minereuri de fier, uraniu, sare, bauxită, roci de construcţie). Industrie diversificată (metalurgie, construcţii de maşini, exploatarea şi prelucrarea lemnului, ind. uşoară, chimică, alimentară, mecanică fină, optică ş.a.). Cultura cerealelor (grîu, porumb, orz), floarea-soarelui, sfeclă de zahăr, in, cînepă, cartofi. Viticultură (Panciu, Murfatlar, Cotnari, Valea Călugărească). Silvicultură. Pomicultură. Piscicultură. Creşterea animalelor. Turism (capitala ţării, cu palate, muzee, parcuri; litoralul Mării Negre, cu staţiunile Mangalia-Nord, Saturn, Jupiter, Cap-Aurora, Venus, Neptun, Olimp, Costineşti, Techirghiol, Eforie-Nord, Eforie-Sud; munţii Bucegi, cu staţiunile montane Braşov, Poiana-Braşov, Sinaia, Predeal; munţii Făgăraş; Valea Oltului, cu staţiunile balneare Băile Tuşnad, Călimăneşti, Căciulata, Băile Olăneşti, Govora; Bucovina, cu monumente de artă feudală incluse în catalogul UNESCO: bisericile Voroneţ, Moldoviţa, Sucevita, Humor, Arbore şi mănăstirile Putna şi Dragomirna, oraşul Suceava, vechea capitală a Moldovei; Munţii Apuseni, Maramureşul, zonă folclorică şi etnografică; Delta Dunării; Porţile de Fier ş.a.). — Teritoriu locuit din milen. 2 î.Hr. de triburile indo-europene ale tracilor. Începînd cu sec.6 î.Hr., în regiunea Dunării de Jos sînt semnalaţi geţii, iar în ţinuturile Banatului şi Transilvaniei, dacii. Sub Burebista, rege al dacilor (c.82-c.44 î.Hr.), s-a format statul geto-dac (cuprindea ţinuturile dintre Bug, Marea Neagră, munţii Balcani, Carpaţii Păduroşi, Dunărea Mijlocie şi Moldova). Cucerită de romani în urma războaielor din 101-102 şi 105-106 dintre Traian şi Decebal (87-106), Dacia devine provincie a Imperiului Roman. Împărţită sub Adrian în Dacia Inferior (Oltenia), Dacia Superior (Transilvania şi Banatul) şi Dacia Porolissensis, iar din 168, în Dacia Malvensis, Dacia Apulensis şi Dacia Porolissensis. Se dezvoltă oraşe romane: Napoca (Cluj-Napoca), Drobeta (Turnu-Severin), Apulum (Alba-Iulia), Potaisa (Turda) ş.a. În 271, împăratul Aurelian a retras armata şi o parte din administraţie, cea mai mare parte a populaţiei rămînînd în Dacia, fapt confirmat şi de descoperirile arheologice. După retragere au fost întemeiate, în sudul Dunării, două provincii: Dacia Ripensis şi Dacia Mediterranea. Epocă de trecere (sec. 3-10) spre orînduirea feudală, caracterizată prin existenţa obştilor săteşti autohtone şi perindarea pe teritoriul românesc a unor popoare migratoare (goţi, huni, gepizi, avari, slavi, bulgari). Doar bulgarii se aşază mai statornic în ţinuturile nord-dunărene, fiind asimilaţi de autohtoni, influenţînd, la rîndul lor, organizarea social-politică a băştinaşilor. Pătrunderea maghiarilor pe meleagurile ardelene a avut loc treptat (mai bine de un secol) din cauza împotrivirii populaţiei băştinaşe (conduse de voievozii Menumorut, Glad). La sfîrşitul sec. 9 apar mici formaţiuni statale (cnezate, voievodate) în Transilvania (cucerite de maghiari în sec.11-13 şi înglobate Regatului Ungariei), în Dobrogea, Ţara Românească şi Moldova. Teritoriile dintre Dunăre şi munţii Carpaţi, Banatul Severinului (cucerit de la maghiari în 1291), nordul Dobrogei (pînă la Chilia) şi sudul teritoriului dintre Prut şi Nistru (Basarabia) s-au constituit sub Basarab I (1310-1352) în principatul Ţara Românească. Teritoriile din N-E Carpaţilor Orientali, pe cursul superior al Siretului, au format (mijlocul sec.14), sub Bogdan I Muşat (1359-1365), principatul Moldova. Noile state sînt confruntate cu tendinţele expansioniste ale vecinilor (maghiari, polonezi, turci). Din a doua jumătate a sec.14, ţările române luptă pentru păstrarea neatîrnării faţă de Imperiul Otoman (Mircea cel Bătrîn, 1365-1418, Vlad Ţepeş, 1448, 1456-1462, 1476, în Ţara Românească; Ştefan cel Mare, 1457-1504, în Moldova), la sfîrşitul sec. 15-începutul sec. 16, fiind nevoite să accepte suzeranitatea otomană, păstrîndu-şi, totuşi, un statut de autonomie. Prima unire politică a ţărilor române a fost înfăptuită (1600) de Mihai Viteazul (1593-1601). Regim fanariot (din 1711, în Moldova, din 1716, în Ţara Românească) pînă în 1821. În sec. 18-19, pe teritoriul românesc se înfruntă armatele celor 3 imperii vecine (Imperiul Otoman, Rusia ţaristă, Imperiul Habsburgic), ţara pierzînd unele teritorii: Austria anexează Oltenia (1718-1739) şi Bucovina (1775-1918); Rusia încorporează Moldova dintre Prut şi Nistru (Basarabia, 1812-1918). Mişcarea de la 1821 a avut ca urmare imediată înlăturarea regimului fanariot şi racordarea societăţii româneşti la structurile economice, sociale şi politice europene. Revoluţiile de la 1848-1849 au fost înăbuşite de intervenţia armată a celor trei imperii vecine. Statul naţional care se constituie la 24 ian. 1859, prin alegerea ca domn, în amîndouă ţările române, a colonelului Al.I.Cuza, s-a numit (potrivit Convenţiei de la Paris, 1858) Principatele Unite ale Moldovei şi Ţării Româneşti, iar din 1862, cînd s-a realizat Unirea constituţională şi administrativă, România. Monarhie constituţională (1866) avînd ca prim reprezentant pe Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen (1866-1914), România îşi proclamă, la 9 mai 1877, independenţa faţă de Poarta Otomană şi participă, alături de Rusia, la războiul antiotoman. Independenţa de stat a României este recunoscută pe plan internaţional prin Tratatele de pace de la San Stefano şi Berlin (1878), care restabilesc şi autoritatea ţării asupra Dobrogei. Participă la al doilea Război Balcanic (1913), în urma căruia a ocupat Cadrilaterul (sudul Dobrogei). În primul război mondial, regele Ferdinand (1914-1927) s-a situat de partea Puterilor Aliate, victoria acestora împotriva Germaniei ajutînd revenirea provinciilor româneşti (Ardealul, Bucovina, Basarabia) la patria-mamă. Se unesc cu România Basarabia (apr. 1918), Bucovina (nov. 1918), Transilvania (dec. 1918). Politică de apărare a independenţei şi suveranităţii. După izbucnirea celui de-al doilea război mondial, România este silită să cedeze (iun. 1940) Uniunii Sovietice, potrivit pactului Molotov-Ribbentrop, Basarabia şi Bucovina de Nord; în urma Dictatului de la Viena (aug.1940) este obligată să cedeze Ungariei partea de N-V a Transilvaniei, iar în sept. 1940 retrocedează Bulgariei partea de sud a Dobrogei (Cadrilaterul). Mareşalul Antonescu, ajuns la putere după abdicarea regelui Carol II (1940), a implicat (1941) ţara în al doilea război mondial alături de Germania. Arestarea, din ordinul regelui Mihai I (1940-1947), a mareşalului Antonescu (23 aug. 1944). România luptă alături de Puterile Aliate, până la sfârşitul războiului (9 mai 1945), împotriva Germaniei. Tratatul de pace de la Paris (1947) a aplicat României tratamentul de ţară învinsă: a consfinţit anularea Dictatului de la Viena, dar a hotărît alipirea Basarabiei şi Bucovinei de Nord la URSS. Trupe sovietice staţionează în ţară. Abdicarea regelui Mihai I, la 30 dec. 1947, şi proclamarea Republicii Populare. Desfiinţarea partidelor istorice şi impunerea dictaturii partidului unic comunist (1948), naţionalizarea întreprinderilor (1948), colectivizarea forţată a agriculturii (1949-1962), dezvoltarea centralizat-planificată a societăţii româneşti. Din 1965, conducerea Partidului Muncitoresc Român a fost preluată de N.Ceauşescu, devenit, în 1974 - preşedintele ţării. Refuzul de a participa la invazia din aug. 1968 a forţelor Pactului de la Varşovia, în Cehoslovacia. Regim dictatorial ce duce la alterarea vieţii politice, economice, sociale şi morale, a învăţămîntului, ştiinţei, culturii, înlăturat prin revolta populară din 1989. Consiliul Frontului Salvării Naţionale, care a preluat puterea în dec. 1989, proclamă renunţarea la comunism, schimbarea numelui ţării (în

România), pluripartitismul, trecerea la economia de piaţă, restabilirea drepturilor fundamentale ale omului. Republică prezidenţială.

ROMÂNIA, publicaţie politică şi literară, care a apărut la Bucureşti, de la 20 dec. la 31 dec. 1838, sub redacţia lui Florian Aron şi G.Hill. Este primul cotidian românesc. Printre colaboratori se numără şi Gr.Alexandrescu.

ROMÂNIA LIBERĂ, publicaţie politică şi literară, de orientare junimistă, apărută la Bucureşti, între 1877 şi 1889. Director: D. Aug. Laurian. Colaboratori: I.L.Caragiale, B.Delavrancea, D.Zamfirescu, Al.Vlahuţă, Al.Macedonski.

ROMÂNIA LIBERĂ, publicaţie politică editată, la Bucureşti, din 1943, ilegal (pînă în 1944), apoi legal, pînă în 1989. Continuă şi după 1990, cu subtitlul "Cotidian al tuturor forţelor patriotice şi democratice din România".

ROMÂNIA LITERARĂ, publicaţie ştiinţifică, istorică şi literară, apărută la Iaşi între 1 ian. şi 1 dec. 1855, sub conducerea lui V.Alecsandri. Colaboratori: C.Negri, C.Negruzzi, Al.Donici, Gr.Alexandrescu, D.Bolintineanu, A.I.Odobescu ş.a. Continuă programul revistei "Dacia literară".

ROMÂNIA LITERARĂ, săptămînal de critică şi informaţie literară, artistică şi culturală, apărut la Bucureşti, de la 20 febr. 1932 pînă la 6 ian. 1934, sub direcţia lui L.Rebreanu.

ROMÂNIA LITERARĂ, săptămînal de literatură şi artă, editat la Bucureşti, din 1968, de Uniunea Scriitorilor din România. Continuă "Gazeta literară" (18 mart. 1954 – 3 oct. 1968). Apare şi după 1990, sub direcţia lui N. Manolescu (editat de Fundaţia România Literară).

ROMÂNIA VIITOARE, publicaţie apărută la Paris, la 20 sept. 1850, editată de un comitet alcătuit din revoluţionari români exilaţi (N.Bălcescu, Şt.Goleşcu, Gh.Magheru, C.A. Rosetti, I.Voinescu II ş.a.). Număr unic.

ROMÂNUL, publicaţie politică şi literară, editată la Bucureşti, între 1857 şi 1915 (cu întreruperi), sub conducerea lui C. A. Rosetti şi apoi a lui Vintilă C. A. Rosetti. În 1864, fiind interzisă, s-a tipărit sub titlul "Libertatea", iar în 1865, "Conştiinţa naţională". Imprimată cu alfabetul de tranziţie, din 1863 apare cu alfabet latin. Din 1864 a avut suplimente literare ("Românul de duminică", "Românul literar").

ROMÉ DE L'ISLE, Jean-Baptiste (1736-1790), mineralog francez. Unul dintre creatorii cristalografiei.

RÖMER, Ole (Olaus) (1644-1710), astronom danez. A măsurat (1675) viteza luminii, pe baza observaţiilor făcute asupra unor sateliţi ai lui Iupiter. A construit numeroase instrumente astrologice (lunete).

Pierre de Ronsard

Franklin Delano Roosevelt

ROMM, Mihail Ilici (1901-1971), regizor rus de film. Ecranizări (*Bulgăre de seu*), filme politice (*Cei treisprezece, Lenin în octombrie, Deportatul 217*, premiat la Cannes, 1944), istorice (*Amiralul Uşakov*), cu caracter de dezbatere moral-filozofică *(Nouă zile dintr-un an*, Marele Premiu, Karlovy Vary, 1961). Filme documentare (*Adevărata faţă a fascismului*).

ROMMEL, Erwin (1891-1944), mareşal german. A condus Divizia 7 blindată în Franţa (1940) şi Africa-Korps din Libia (1941-1943). Nu a putut împiedica debarcarea Aliaţilor în Normandia (1944). Participant la conspiraţia generalilor împotriva lui Hitler (iul. 1944). S-a sinucis.

ROMNEY, George (1734-1802), pictor englez. Portretist de o remarcabilă acurateţe (*Lady Hamilton, Doamna Robinson, Portretul lui William Beckford* ş.a.).

ROMULA, oraş roman în Dacia (sec. 2-3), identificat pe teritoriul satului Reşca (com. Dobrosloveni, jud. Olt), dezvoltat pe locul unei mai vechi aşezări dacice, *Malva*. Capitala provinciei Dacia Malvensis, ridicat la rang de *municipium* în timpul împăratului Adrian şi la cel de *colonia* în timpul lui Septimiu Sever. Urme de edificii publice, temple, ateliere, terme, cuptoare de ars cărămida, inscripţii, fragmente de statuete ş.a. Locuit pînă în sec. 4-6.

ROMULUS (în mitologia romană), rege mitic şi întemeietor, alături de fratele său geaman, Remus, al Romei. Fiu al vestalei Rhea Silvia şi al zeului Marte. Abandonaţi, cei doi fraţi au fost alăptaţi de o lupoaică şi crescuţi de păstorul Faustulus. Revenit pe meleagurile natale, după ce a fixat hotarele oraşului şi şi-a omorît fratele rival, Romulus a pus bazele organizării constituţionale a cetăţii, a organizat cultele unor divinităţi, a fixat sărbătorile cetăţii, devenind (c. 753 î.Hr.) primul rege al Romei. A pus la cale răpirea Sabinelor. După 30 de ani de domnie, conform legendei, a fost răpit de un nor, în timp ce vorbea poporului. Divinizat de romani şi supranumit, ca zeu, *Quirinus*.

ROMULUS AUGUSTULUS (c. 461-c. 480), ultimul împărat al Imperiului Roman de Apus (475-476). Detronarea lui de către Odoacru, căpetenia mercenarilor germani, a însemnat sfîrşitul Imperiului Roman de Apus şi începutul dominaţiei germanice în Italia.

RON (fr. **RHÔNE**), fluviu în V Europei (Elveţia şi Franţa); 812 km. Izvorăşte din munţii Alpi (masivul Aar-Gothard) şi se varsă în Marea Mediterană printr-o deltă. Important producător de energie electrică, navigabil şi furnizor de apă pentru irigaţii. Importantă axă de circulaţie rutieră şi feroviară. Afluenţi principali: Saône, Isère şi Durance.

RON (**RHÔNE**), gheţar în Elveţia (Alpii Lepontini). Lungime: 9,4 km.

RONCEVAUX (sp. **RONCESVALLES**), trecătoare în munţii Pirinei, la 1112 m altitudine. Aici, în 778, ariergarda armatei lui Carol cel Mare, comandată de Roland, a fost zdrobită de basci. Mănăstire (sec. 12); bisericǎ gotică (1219).

RONDÔNIA, stat (teritoriu pînă în 1981) în V Braziliei, la graniţa cu Bolivia; 243 mii km^2; 1,1 mil. loc. Capitala: *Pôrto Velho*. Expl. forestiere. Creşterea animalelor.

RØNNE, oraş în Danemarca, în insula Bornholm; 15,4 mii loc. Aeroport. Centru comercial. Produse alimentare. Ceramică.

RONO, Henry (n. 1952), atlet kenian. A deţinut recordurile mondiale la 3000 şi 10000 m.

RONSARD, Pierre de (1524-1585), poet francez. Principalul reprezentant al Pleiadei. Poet de Curte sub Carol IX, este ostil Reformei. Creaţia lui, erudită în *Ode*, lirică în sonetele din *Amoruri* sau epică în *Imnuri*, a adus înnoiri în prozodia poeziei franceze. Epopeea istorică *Franciada* (neterminată).

RÖNTGEN, Wilhelm Conrad (1845-1923), fizician german. Prof. univ. la Würzburg şi la München. A descoperit (1895) razele X (*razele Röntgen*); a studiat propagarea şi puterea lor de penetraţie. Premiul Nobel (1901).

ROODEPOORT, oraş în Republica Africa de Sud (Transvaal), în Witwatersrand (conurbaţia Johannesburg); 165 mii loc. Nod feroviar. Expl. aurului. Ind. metalurgică şi textilă.

ROON, Albrecht, conte von (1803-1879), mareşal şi om politic prusac. Ca ministru de Război (1859-1873), a reorganizat, împreună cu H.Moltke, armata prusacă. Prim-ministru (1873).

ROOSENDAAL, oraş în Olanda (Brabantul de Nord); 55,8 mii loc. Nod feroviar. Piaţă agricolă. Industrii. Fondat în 1268.

ROOSEVELT, Anna Eleanor (1884-1962), ziarist şi om politic american. Soţia lui Franklin Delano Roosevelt. Militantă progresistă pe tărîm social, în organizaţiile de femei.

ROOSEVELT, Franklin Delano (1882-1945), om politic american. Văr cu Theodore Roosevelt. Senator democrat. Preşedinte al SUA (1933-1945). Politică de redresare a economiei americane, afectată de marea criză economică din 1929-1933 (planul de reforme "New Deal"). Politică de bună vecinătate cu statele latino-americane. În timpul celui de-al doilea război mondial, s-a afirmat ca partizan al unei strînse alianţe antifasciste. A hotărît fabricarea bombei atomice şi, printr-o diplomaţie activă, a pregătit sfîrşitul războiului. În 1943 a acceptat ideea unei Organizaţii a Naţiunilor Unite. A participat la Conferinţele de la Teheran (1943) şi Ialta (1945).

ROOSEVELT, Theodore (1858-1919), om politic american. Deputat republican. Preşedinte al SUA (1901-1909). Susţinător al unei politici externe dure, a trimis trupe în Republica Dominicană (1905) şi Cuba (1906). Sub preşedinţia sa, Statele Unite au participat la Conferinţa internaţională de la Algésiras (1906) şi la Conferinţa de pace de la Haga (1907). Premiul Nobel pentru pace (1906).

ROPS, Félicien (1833-1898), pictor şi gravor belgian. Prieten cu Baudelaire şi Péladan, a evoluat între un simbolism fantastic şi un realism impresionist. Ilustrator al operei lui Baudelaire şi a lui Barbey d'Aurevilly.

ROQUES, Mario (1875-1961), lingvist şi

filolog francez. Profesor de română la École des Langues Orientales Vivantes. A condus Institutul de Filologie Română din cadrul Facultăţii de Litere din Paris. Director al revistei "Romania". Preocupări de lingvistică şi filologie, geografie lingvistică, lexicografie franceză, dar şi de limba şi literatura română (*L'Evangéliaire roumain de Coresi, L'Original de la Palia d'Orăştie, La poésie roumaine contemporaine* ş.a.). Editări de texte.

RORAIMA, masiv din Podişul Guyanei (America de Sud), la graniţa dintre Brazilia, Guyana şi Venezuela. Alt. max.: 2810 m (cel mai înalt masiv din Podişul Guyanei).

RORAIMA, stat în N-V Braziliei, la frontiera cu Guyana şi Venezuela; 231,1 mii km^2; 215,8 mii loc. Capitala: *Boa Vista*. Zăcăminte de fier şi de mangan. Expl. forestiere. Creşterea animalelor.

RORSCHACH, Hermann (1884-1922), psihiatru elveţian. A conceput testul psihodiagnostic (*testul Rorschach*) care constă în interpretarea de către subiecţi a unor planşe cu pete de cerneală simetrice; analiza răspunsurilor permite dezvăluirea unor aspecte ale personalităţii subiecţilor.

ROSA, Salvatore (1615-1673), pictor, gravor, poet şi muzician italian. Precursor al romantismului. Subiecte religioase şi bătălii, pictate într-o tuşă nervoasă şi densă, marine şi scene de gen. Adaugă peisajului clasic un accent mai realist în detalii, făcînd dovada unei imaginaţii înclinate spre fantastic (*Scene de magie*). Versuri satirice. Compoziţii muzicale (sonate).

ROSARIO, oraş în E Argentinei (Santa Fé), port pe fluviul Paraná; 1,1 mil. loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial, comercial şi financiar. Universitate.

ROSAS, Juan Manuel de (1793-1877), general şi om politic argentinian. Guvernator al oraşului Buenos Aires (1829-1831, 1835-1852), a instaurat un regim dictatorial. Înlăturat în 1852, s-a exilat.

ROSCELIN (c. 1050-c. 1120), filozof francez. Originar din Compiègne. Profesor al lui P.Abélard. Unul dintre întemeietorii nominalismului.

ROSEAU, capitala statului Dominica (America centrală insulară; arhipelagul Antilele Mici); 16,2 mii loc. Aeroport. Centru industrial (uleiuri vegetale) şi comercial. Turism. Vechiul nume: *Charlotte*.

ROSEN, Gustav Fredrik, conte von (1688-1769), general suedez. Guvernator general al Finlandei (1747). A comandat armata suedeză în timpul Războiului de 7 Ani.

ROSEN, Mose David (Moses Rosen) (1912-1994; n. Bacău), şef al Cultului Mozaic din România. Şef rabin al Cultului Mozaic din România (din 1948). Fondator al "Revistei Cultului Mozaic din România" (1956). Activitate publicistică şi eseistică (*În lumina Torei, Învăţături biblice, Eseuri iudaice, Eseuri biblice* ş.a.). Membru de onoare al Acad. Rom.

ROSENBERG, Alfred (1893-1946), om politic german. Membru al Partidului Muncitoresc Naţional-Socialist, redactor-şef la "Völkischer Beobachter" (1921), deputat (1930). Teoretician al nazismului (*Mitul sec. XX*). Ministru al teritoriilor ocupate în Est (1941). Condamnat la moarte de Tribunalul de la Nürnberg şi executat.

ROSENTHAL, Constantin Daniel (1820-1851; n. Budapesta), pictor român. Participant la Revoluţia de la 1848 din Ţara Românească. Compoziţii alegorice (*România revoluţionară, România rupîndu-şi cătuşele pe Cîmpia Libertăţii*) şi portrete (*Elena Negri, Anca Manu*).

Constantin Daniel Rosenthal, *Scenă la fîntînă*

ROSETTA (ar. **RASHĪD**), oraş în Egipt; 37 mii loc. Port la gura braţului occidental al Nilului. Fragment de stelă din bazalt negru, datată 196 î.Hr.; descoperit în 1799. Cuprinde un text (decret dat de Ptolemeu V) scris cu caractere demotice, hieroglifice şi greceşti, care a stat la baza descifrării scrierii hieroglifice de către Champollion (1822).

ROSETTI, Alexandru (1895-1990; n. Bucureşti), lingvist şi filolog român. Prof. univ. la Bucureşti. A întemeiat Centrul de Cercetări Fonetice şi Dialectale din Bucureşti (1961) şi a editat revista "Bulletin linguistique" (1933-1948). A inaugurat, în 1928, la Bucureşti, cursurile de fonetică, ale cărei principii le-a expus în *Curs de fonetică generală* şi *Introducere în fonetică*. A făcut, împreună cu Al. Graur, cea dintîi prezentare sistematică a fonologiei limbii române (*Esquisse d'une phonologie du roumain*). Specialist în istoria limbii (*Istoria limbii române*, 6 vol., *Istoria limbii române literare. I. De la origini pînă la începutul sec.XIX*). Cercetări asupra folclorului arhaic (*Colindele religioase la români, Limba descîntecelor româneşti* ş.a.). Mare editor. Memorialist (*Cartea albă, Note în Grecia*). Acad.

ROSETTI, Constantin A. (1816-1885; n. Bucureşti), publicist, om politic, scriitor român. A participat la întemeierea societăţii secrete "Frăţia" (1843) şi a Asociaţiei Literare (1845). Susţinător al Revoluţiei de la 1848 din Ţara Românească. Ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice (1860, 1866-1867); mai tîrziu ministru de Interne (1878, 1881-1882). A proclamat, în numele Adunării Naţionale, în 1877, Independenţa. Împreună cu E.Winterhalder, a înfiinţat o tipografie şi o librărie (1845) şi a scos ziarul "Pruncul român" (1848). Mare ziarist, a mai întemeiat publicaţiile "Republica română" (1851), "Românul" (1857) ş.a. Versuri (*Ceasurile de mulţumire*). Memorialistică (*Jurnalul meu*). Membru fondator (2 iul. 1867) al Societăţii Academice Române, din care a demisionat la 20 iul. 1867.

ROSETTI, Maria (1820-1893; n. Guernsey, Anglia), publicistă română. Soţia lui Constantin A.Rosetti. Considerată prima noastră ziaristă (a scris aproape în întregime ziarul "Mama şi copilul", 1865-1866). A luat parte activă la Revoluţia de la 1848 din Ţara Românească.

ROSETTI, Mircea C.A. (1850-1882; n. Paris), publicist român. Fiu al Mariei şi al lui C.A.Rosetti. Foiletoane sociologice şi politice (în "Românul"). Autor al volumului *Nuvele*.

ROSETTI, Radu (1853-1926; n. Iaşi), istoric şi scriitor român. Studii despre problema agrară (*Despre originea şi transformările clasei stăpînitoare din Moldova, Pentru ce s-au răsculat ţăranii?, Pămîntul, sătenii şi stăpînii în Moldova*). Proză de evocare a trecutului.

ROSETTI, Radu R. (1877-1949; n.Căiuţi, jud. Bacău), general şi istoric militar român. Fiu al lui Radu Rosetti. A participat la războiul din 1916-1918. Director al Muzeului Naţional (1924-1931), director general al Bibliotecii Academiei Române (1931-1940), ministru al Educaţiei Naţionale (1941-1943). Lucrări teoretice: *Lucrări critice asupra războaielor din anii 1475 şi 1476 dintre Ştefan cel Mare şi turci, Istoria artei militare a românilor pînă la mijlocul sec.XVII, Făuritori de seamă ai neatîrnării României* ş.a. Monografii (*Un uitat: Generalul I.Em. Florescu, Familia Rosetti*, 2 vol. ş.a.). Acad.

ROSETTI, Theodor (1837-1923; n.Soleşti, jud.Vaslui), publicist şi om politic român. Agent diplomatic al României la Berlin (1872-1873), ministru al Lucrărilor Publice (1875-1876), ministru de Interne (1888). Prim-ministru (1888-1889). Membru al Curţii Permanente de Arbitraj de la Haga (din 1912). Membru fondator al societăţii Junimea (a cărei denumire i se datorează). Eseuri publicate în "Convorbiri literare" (*Despre direcţiunea progresului nostru, Mişcarea socială la noi, Scepticismul la noi*). Membru de onoare al Acad. Rom.

ROSETTI, Vintilă C. A. (1853-1916; n. Douet, Franţa), om politic şi publicist român. Fiu al lui Constantin A. Rosetti. Redactor şi, din 1885, conducător al ziarului "Românul". Unul dintre întemeietorii revistei "Dacia viitoare" şi membru fondator al Ligii Culturale. A editat scrierile literare ale Mariei Rosetti şi unele lucrări ale lui Constantin A. Rosetti.

ROSI, Francesco (n. 1922), regizor italian. Cineast politic (de stînga) din Şcoala neorealistă (*Provocarea*, Premiul special al juriului, Veneţia, 1958, *Salvatore Giuliano*, pre-

Constantin A. Rosetti

Gioacchino Rossini

miat la Berlin, 1961, *Cu mîinile pe oraş*, Leul de Aur, Veneţia, 1964, *Cazul Mattei*, Palme d'or, Cannes, 1972).

ROSKILDE, oraş în Danemarca (Seeland); 50,9 mii loc. Port în fiordul Seeland. Ind. alimentară, chimico-farmaceutică, construcţii de maşini agricole. Pescuit. Catedrală romană şi gotică (sec. 12), adăpostind morminte regale. Turism. Capitala Danemarcii pînă în 1445.

ROSS, **Sir John** (1777-1856), explorator britanic. A condus două expediţii (1818 şi 1829-1833) în Arctica, pentru a studia Pasajul de Nord-Vest; a descoperit extremitatea nordică a continentului american (peninsula Boothia).

ROSS, **Sir James Clark** (1800-1862), explorator britanic. A participat (1829-1833) la expediţia unchiului său, Sir John Ross. A localizat Polul Magnetic al emisferei nordice (1831); a condus o expediţie britanică în Antarctica (1839-1843), descoperind doi vulcani (Erebus şi Terror) şi marea insulă Victoria.

ROSS, **Sir Ronald** (1875-1932), medic englez. Medic militar în Indii, a descoperit şi a demonstrat că malaria se transmite prin intermediul ţînţarului anofel. Premiul Nobel (1902).

ROSS (Insula ~), insulă vulcanică în Antarctica. Aici se găsesc vulcanii Erebus şi Terror (descoperiţi de Sir James Clark Ross).

ROSS (Marea ~), mare în Oceanul Pacific, la ţărmul Antarcticii, între 165° long. E şi 155° long. V; c. 960 mii km^2. Descoperită în 1841 de J.C.Ross.

ROSSBACH, localitate în Germania (Halle). În timpul Războiului de 7 Ani, la 5 nov. 1757, regele Prusiei, Frederic II, a obţinut, în apropiere de Rossbach, victoria împotriva armatelor Franţei şi ale Imperiului Habsburgic.

ROSSELLINI, **Roberto** (1906-1977), regizor italian de film. Unul dintre promotorii neorealismului (*Roma, oraş deschis*, *Paisá*, *Stromboli, pămîntul lui Dumnezeu*, *Europa '51*, premiat la Veneţia, 1952, *Generalul della Rovere*, Leul de Aur, Veneţia, 1959, *Era noapte la Roma*, *Vanina Vanini* ş.a.). A realizat filme pentru televiziune (*Socrate*, *Blaise Pascal*, *Messia* ş.a.).

ROSSELLINO, **Antonio** (1427-1479), sculptor italian. Format în atelierul fratelui său, Bernardo Rosselini. Busturi şi madone în basorelief, monumente funerare (mormîntul cardinalului Jacopo di Portogallo), reliefuri (*Anunţarea păstorilor*).

ROSSELLINO, **Bernardo** (1409-1464), sculptor şi arhitect italian. Maestru al Renaşterii timpurii. Sculpturi (*Madonna della Misericordia*, din Arezzo). A construit Domul, palatul Piccolomini, palatul Vescovile şi Palatul Comunal, toate din Pienza. I se atribuie atît palatul, cît şi capela Rucellai din biserica San Pancrazio din Florenţa.

ROSSETTI, **Dante Gabriel** (1828-1882), pictor şi poet britanic. Unul dintre întemeietorii prerafaelitismului. Tablouri (*Proserpina*) şi poezii (*Poeme, Balade şi sonete*) inspirate din legendele medievale şi poezia veche engleză şi italiană.

ROSSI, **Carlo (Karl Ivanovici)** (1775-1849), arhitect, urbanist şi decorator rus de origine italiană. De orientare clasică. Ansambluri monumentale la Sankt Petersburg (Piaţa Palatului, Ministerul de Finanţe, palatul Mihailovski, ansamblul pieţei cu acelaşi nume, ansamblul teatrului Aleksandrinski, clădirea Senatului şi a Sinodului ş.a.).

ROSSI, **Pellegrino, conte** (1787-1848), jurist, economist şi om politic italian. Profesor la Collège de France (1833). Ambasador la Roma (1845-1848). Reprezentant al şcolii clasice a dreptului penal (*Tratat de drept penal*). Asasinat.

ROSSI, **Tino** (*Constantin Rossi*; 1907-1983), cîntăreţ francez. Voce caldă, învăluitoare, impusă pe plan mondial. A jucat în filme, operete, reviste.

ROSSINI, **Gioacchino** (1792-1868), compozitor italian de operă. Director al Operei Italiene din Paris. Reprezentant al belcantoului. Considerat cel mai mare compozitor liric italian al epocii. Opere (*Tancred*, *Italianca în Alger*, *Bărbierul din Sevilla*, *Cenuşăreasa*, *Coţofana hoaţă*, *Semiramida*, *Wilhelm Tell*), cantate, oratorii, cvartete, muzică religioasă (*Stabat Mater*).

ROSSO, **Fiorentino** (*Giovanni Battista di Jacopo*; 1495-1540), pictor şi decorator italian. Unul dintre exponenţii manierismului. A condus lucrările de decorare de la Fontainebleau (fresce şi stucaturi în galeria lui Francisc I, 1534-1540).

ROSSO, **Medardo** (1858-1928), sculptor italian. Reprezentant al impresionismului. Lucrări emanînd o poezie melancolică (*Copil bolnav*, *Yvette Guilbert*, *Conversaţie în grădină*) şi reliefuri.

ROSTAND, **Edmond** (1868-1918), dramaturg francez. Piese de inspiraţie fantezistă (*Romanţioşii*), religioasă (*Samariteanca*), de mare popularitate (*Cyrano de Bergerac*, *Puiul de vultur* ş.a.), toate cucerind prin spirit, virtuozitate verbală şi măiestria meşteşugului dramatic.

ROSTOCK, oraş în N Germaniei, port la Marea Baltică; 252,9 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial (siderurgie, petrochimie, textile). Pescuit. Universitate (1419). Marienkirche (sec. 14-15), Nikolaikirche (sec. 14), primărie (sec. 15-18). Muzee. Legătură cu Danemarca prin feribot.

ROSTOV PE DON (rus. **ROSTOV-NA-DONU**), oraş în Rusia, port pe Don; 1 mil. loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial (siderurgie, mecanică). Universitate (1917).

ROSTOVŢEV, **Mihail Ivanovici** (1870-1952), istoric rus. În 1918 s-a stabilit în SUA. Profesor la Universitatea Yale. Studii despre istoria antică a regiunilor nord-pontice şi a statelor elenistice (*Iranieni şi greci în sudul Rusiei*, *Istoria socială şi economică a lumii elenistice*).

ROSTOW, **Walt Whitman** (n. 1916), economist american. A susţinut teoria celor 5 stadii ale creşterii economice (*Stadiile creşterii economice. Un manifest neconformist*). I se datorează, în economie, conceptul de "take-off".

ROSTROPOVICI, **Mstislav Leopoldovici** (n. 1927), violoncelist şi dirijor rus. Din 1974 s-a stabilit în SUA, împreună cu soţia sa, interpretă de operă, soprana Galina Vişnevskaia. În 1978, pentru că s-au implicat în campania pentru drepturile omului în Uniunea Sovietică, le-a fost retrasă cetăţenia, pe care au redobîndit-o în 1990. Profesor la Conservatorul din Moscova. A dirijat Orchestra naţională din Washington (1977-1994). Au scris pentru el compozitori ca Şostakovici, Britten, Lutosławski ş.a.

ROŞCA, **Alexandru** (1906-1996; n. Călata, jud. Cluj), psiholog român. Prof. univ. la Cluj. Director al Institutului de Psihologie din Bucureşti (1965-1971). Lucrări de psihologie generală, aplicată şi pedagogică (*Selecţia valorilor, Creativitate, modele, programare, Determinismul psihologic, Metodologie şi tehnici experimentale în psihologie, Sinteze de psihologie generală*, 4 vol. ş.a.). Acad.

ROŞCA, **D. D.** (1895-1980; n. Sălişte, jud. Sibiu), filozof român. Prof. univ. la Cluj. A abordat diferite aspecte ale filozofiei (*Neotomismul*, *Despre o istorie a inteligenţei*, *Etică intelectuală*, *Temeiuri filozofice ale ideii naţionale*, *Însemnări despre Hegel*); încercări originale de sinteză filozofică (*Existenţa tragică*). Traducător din Hegel (*Prelegeri de estetică*, *Prelegeri de filozofie a religiei* ş.a.). Eseuri (*Studii şi eseuri filozofice*), memorialistică (*Oameni şi climate*). Acad.

ROŞCA, **Grigore** (c. 1500-1570), mitropolit român. Egumen la Probota (1523-1546), mitropolit al Moldovei (1546-1551). A ridicat pridvorul de la Voroneţ (unde este îngropat). A îndrumat lucrările de refacere şi zugrăvire a mănăstirii Probota şi de zugrăvire (cu picturi exterioare) a mănăstirii Voroneţ.

ROŞCANI, localitate lîngă Cahul (Republica Moldova), unde turcii au învins (iun. 1574) oştenii lui Ioan-Vodă cel Viteaz şi l-au ucis pe acesta.

ROŞIA MONTANĂ, comună în judeţul Alba. Muzeul mineritului (exploatări de minereuri auroargentifere amintite de Herodot). Aici a existat aşezarea romană *Alburnus Maior*, întemeiată de împăratul Traian. Casa-muzeu a ţăranului iobag Ion Oargă (Cloşca). Rezervaţii geologice (Piatra Corbului, Piatra Despicată). Turism. Atestată documentar, ca sat, în 1733.

ROŞIORI DE VEDE, municipiu în judeţul Teleorman, pe valea Vedei; 37,3 mii loc. Nod feroviar. Termocentrală. Industrii. Muzeu de istorie. Atestat documentar, ca tîrg, în 1385.

ROTA, **Nino** (1911-1979), compozitor italian. Cunoscut mai ales pentru colaborarea cu F.Fellini, pentru care a scris muzica la filmele *La strada*, *La dolce vita* ş.a., şi cu L.Visconti (muzica la filmele *Ghepardul*, *Rocco şi fraţii săi* ş.a.).

ROTH, **Joseph** (1894-1939), scriitor austriac. Emigrat în Franţa (1933). Influenţat de realismul rus. Romane (*Marşul lui Radetzky*, *Cavoul capucinilor*); foiletoane antifasciste.

ROTH, **Klaus Frederick** (n. 1925), matematician britanic de origine germană. Cercetări în teoria numerelor. Medalia Fields (1958).

ROTH, **Stefan Ludwig** (1796-1849; n. Mediaş), cărturar sas din Transilvania. Pastor. Participant la Revoluţia de la 1848-1849 din Transilvania. Colaborator al lui J.H.Pestalozzi la Yverdon. A scris *Bătălia pentru limbă*

în Transilvania, *Istoria Transilvaniei*. Condamnat la moarte de un tribunal militar maghiar şi executat.

ROTH, **Victor** (1874-1936; n. Sebeş), istoric de naţionalitate germană din România. Preot evanghelic. Primul istoric al artei plastice săseşti din Transilvania (*Geschichte der deutsche Baukunst in Siebenbürgen*, *Die deutsche Kunst in Siebenbürgen* ş.a.). Membru de onoare al Acad. Rom.

ROTHARI, rege longobard (636-652). În timpul său s-a redactat şi promulgat (643) la Pavia un *Edict* care stă la baza legislaţiei longobarde.

ROTHERHAM, oraş în Marea Britanie, la N-E de Sheffield; 86,8 mii loc. Metalurgie. Biserică în stil gotic.

ROTHKO, **Mark** (1903-1970), pictor american de origine rusă. Lucrări expresioniste, de un abstracţionism cromatic subtil (*Intersecţie mov*, *Numărul 10* ş.a.).

ROTHSCHILD (**Colecţia ~**), colecţie de 30000 de gravuri (sfîrşitul sec. 18) şi 3000 de desene, adunată de baronul Edmond Rothschild şi donată, în 1935, de urmaşii acestuia muzeului Luvru.

ROTTERDAM, oraş în Olanda (Olanda de Sud), în delta Rinului, port pe Maas, la 30 km de Marea Nordului; 582,2 mii loc. Primul port din lume pentru trafic (290 mil. tone pe an). Important nod de comunicaţii. Aeroport. Mare centru comercial (piaţă internaţională a cafelei, bumbacului, uleiurilor vegetale), industrial (petrochimie, mecanică, alimentară) şi financiar. Şantiere navale. Şlefuirea diamantelor. Centru cultural. Universitate. Teatre. Biserică (sec. 15). Clădiri din sec. 17 şi 18. Muzee. — Portul s-a dezvoltat graţie declinului oraşului Anvers (sfîrşitul sec.16) şi întemeierii Companiilor Olandeze în Indii. Al doilea oraş comercial din Provinciile Unite (sec.17). Declin relativ, în sec. 18; dezvoltare rapidă, după 1872.

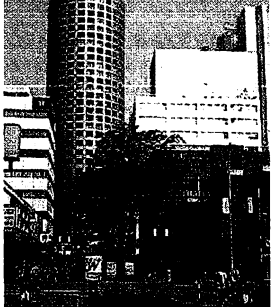

Rotterdam

ROUAULT, **Georges** (1871-1958), pictor şi decorator francez. Temperament romantic, cu tendinţă spiritualistă (peisaje, scene biblice şi mitologice). Numeroase acuarele şi guaşe realizate într-o linie nervoasă, dominate de un albastru întunecat (*Codoaşa*, *Cabotinii*, *La oglindă*, *Clovn tragic* ş.a.) în care amestecul dintre grotesc şi tragic apare ca un simbol al decăderii (fizice şi morale) a umanităţii. Spirit profund creştin, el a căutat să traducă pictural viziunea sa religioasă şi tragică asupra lumii. Ca gravor, a realizat lucrări monumentale (*Miserere*, *Pasiune* ş.a.). Ilustraţii, decoruri de teatru, vitralii, tapiserii. Unul dintre cei mai mari pictori religioşi ai sec. 20.

Georges Rouault, *Ecce Homo*

ROUBAIX, oraş în N Franţei (Flandra), la N-E de Lille; 101,8 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (textile, metalurgie).

ROUEN, oraş în N-V Franţei (Normandia); 105,4 mii loc. Port fluvio-maritim pe Sena. Nod de comunicaţii. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial (metalurgie, textile, chimie) şi comercial. Renumit centru de faianţă (din sec. 16), fabrică de porţelan (sec. 17). Catedrala Notre-Dame (sec. 13-16), biserica Saint-Ouen (sec. 14-16), biserica Saint-Maclou (sec. 16-17), Marele Orologiu (sec. 16), Palatul Justiţiei (sec. 15-16). Teatru. Muzee. — Cetate celtică şi galo-romană (*Rotomagus*). Anexat Franţei în 1204; cucerit (1419) de Henric V al Angliei, în timpul Războiului de 100 de Ani. Procesul şi supliciul Ioanei d'Arc au avut loc aici (1431). Redevenit francez (1449), ajunge un înfloritor centru industrial. Bombardat puternic în timpul celui de al doilea război mondial.

ROUGEMONT, **Denis de** (1906-1985), scriitor elveţian de limbă franceză. Apărător al federalismului european (*Iubirea şi Occidentul*, *Aventura occidentală a omului*, *Scrisoare deschisă europenilor*).

ROUGET DE L'ISLE, **Claude Joseph** (1760-1836), ofiţer şi compozitor francez. Participant la Revoluţia Franceză. Căpitan de geniu la Strasbourg, a compus (1792) versurile şi muzica la *Cîntec de război pentru armata Rinului*, devenit imnul naţional al Franţei (*La Marseillaise*). Cîntece revoluţionare, romanţe pentru vioară şi pian. Libreţe de operă.

ROUMANILLE, **Joseph** (1818-1891), scriitor francez. Şef al mişcării de restaurare provensală Le Félibrige. Unul din creatorii prozei provensale moderne (*Povestirile provensale*).

ROUS, **Francis Peyton** (1879-1970), biolog american. A elaborat teoria virală a cancerului (1909) şi a izolat virusul (*virusul Rous*). Cercetări asupra posibilităţilor transplantării experimentale a tumorilor canceroase. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1966).

ROUSSEAU, **Henri**, zis **Le Douanier** (**Vameşul**) (1844-1910), pictor francez. Tablouri de o tehnică rafinată şi o sensibilitate care îl plasează printre cei mai mari pictori naivi. A unit compoziţia, adeseori savantă, cu precizia desenului şi armonia culorilor, conferind lucrărilor de inspiraţie exotică o dimensiune fantastică. Portrete, scene populare, peisaje pariziene (*Războiul*, *Plimbare*, *Vrăjitoarea de şerpi*, *O nuntă la ţară*, *Muza şi poetul* ş.a.).

Henri Rousseau, *Vara*

ROUSSEAU, **Jean-Jacques** (1712-1778), filozof şi scriitor francez. Unul dintre principalii reprezentanţi ai iluminismului, creator al prozei poetice franceze. Precursor al romantismului prin abordarea unor teme (contemplarea melancolică şi solitară a naturii, ca refugiu din faţa lumii ostile, gustul reveriei) şi procedee (confesiunea). Opera sa, vastă, denunţă toate formele puterii şi iluzia progresului, susţinînd revenirea la natură şi armonia între oameni (*Discurs asupra ştiinţelor şi artelor*, *Discurs asupra originii şi cauzelor inegalităţii dintre oameni*, *Julia sau Noua Eloiză*, *Contractul social*, scrierea principală, care a devenit platforma iacobinilor în timpul Revoluţiei Franceze şi a inspirat *Declaraţia drepturilor omului şi cetăţeanului*; romanul pedagogic *Emil sau despre educaţie*, *Confesiuni*, *Dialoguri*, o bogată *Corespondenţă*, *Reveriile unui hoinar singuratic*). A compus cîntece şi muzică de operă (*Vrăjitorul satului* ş.a.). Preocupări de estetică şi de teorie a muzicii.

ROUSSEAU, **Théodore** (1812-1867), pictor francez. A făcut parte din Şcoala de la Barbizon. Realist şi romantic în acelaşi timp, a creat peisaje ce surprind poezia naturii (*Toamna*, *Margine de pădure*).

ROUSSEL, **Albert** (1869-1937), compozitor francez. Simfonii, muzică vocală (*Două poeme chineze*, *Jaz în noapte* ş a.), muzică de cameră, balete (*Ospăţul păianjenului*, *Bachus şi Ariadna*), operă bufă. Armonii îndrăzneţe, de esenţă impresionistă.

ROUSSEL, **Raymond** (1877-1933), poet şi dramaturg francez. Precursor al suprarealismului (*Impresii din Africa*, *Locus solus*,

Jean-Jaques Rousseau

Pierre Roux

Pulberea de sori ş.a.).

ROUSSELOT, Jean (n. 1913), scriitor francez. Autodidact. Operă influenţată de suprarealism şi de Şcoala de la Rochefort (*Gustul pîinii, Mansarda, Fericiţii pămîntului* ş.a.).

ROUSSELOT, Jean Pierre (1846-1924), lingvist francez. Profesor la Collège de France. Unul dintre fondatorii Asociaţiei Internaţionale de Fonetică. Întemeietor al foneticii experimentale (*Principii de fonetică experimentală*).

ROUSSILLON, provincie istorică, în S Franţei (Pirineii Orientali). Oraş pr.: Perpignan. Expl. forestiere şi de minereu de fier. Legumicultură; viticultură. Turism. — Ocupată succesiv de romani, vizigoţi (414), arabi (719). În 1172 intră în stăpînirea Casei de Aragon, oraşele cunoscînd o mare înflorire. Anexată de Ludovic XI (1463) şi cedată de Carol VIII (prin Tratatul de la Barcelona, 1493) regilor catolici. Revine definitiv francezilor prin tratatul din 1659.

ROUSSY, Gustave (1874-1948), medic francez. Prof. univ. la Paris. A fondat, la Villejuif, Institutul de Cancer (azi, Institutul Gustave Roussy). Lucrări de cancerologie.

ROUX, Pierre Paul Émile (1853-1933), bacteriolog francez. Colaborator al lui L.Pasteur. Director al Institutului Pasteur (1904-1933). A pus la punct vaccinarea preventivă a maladiilor infecţioase. A descoperit şi izolat, împreună cu microbiologul francez A.Yersin, toxina difterică (1890) şi a realizat seroterapia difterică (1894).

ROVANIEMI, oraş în Finlanda, centrul adtiv al provinciei Laponia; 31 mii loc. Centru comercial şi cultural. Turism.

ROVINARI, oraş în judeţul Gorj; 11,6 mii loc. Centru carbonifer (expl. lignitului).

ROVINE, loc, neidentificat, în Ţara Românească, pe Argeş, unde, la 10 oct. 1394, oastea lui Mircea cel Bătrîn a înfrînt pe turcii conduşi de sultanul Baiazid I Ildirim.

ROVNO, oraş în Ucraina; 228 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (alimentară, textile). Turism.

ROWLAND, Henry Augustus (1848-1901), fizician american. Prof. univ. la Baltimore. A definit electricitatea statică şi dinamică. Datorită reţelelor de difracţie pe suprafeţe curbe, fabricate de el, a putut studia spectrul solar, identificînd 39 de elemente chimice.

ROWLANDSON, Thomas (1756-1827), grafician englez. Maestru al desenului satiric şi umoristic. Caricaturi pe teme sociale şi politice, multe avîndu-l ca ţintă pe Napoleon I (*Călătoriile doctorului Syntax, Şarlatanie sau Apariţia diavolului* ş.a.).

ROXANA (?-310 î.Hr.), soţia lui Alexandru Macedon. Fiică a satrapului persan Oxyartes. După moartea lui Alexandru (323 î.Hr.), este dusă în Macedonia, împreună cu fiul ei, Alexandru IV. Ucişi, în oraşul Amfipolis, din ordinul generalului Casandru.

ROY, Ram Mohun (1772-1833), scriitor şi jurnalist indian. Reformator religios şi social. Pionier al prozei moderne în India.

ROYAL ALBERT HALL, sală de concerte londoneză, inaugurată în 1871, de mare capacitate (10000 locuri) şi cu o acustică desăvîrşită.

ROZAVLEA, comună în judeţul Maramureş. Biserică de lemn (1716-1720). Atestată documentar, ca sat, în 1373.

ROZNOV, comună în judeţul Neamţ. Parc dendrologic (3 ha) cu arbori seculari şi specii rare. Biserică (1759, ctitorie a marelui logofăt Nicolae Ruset-Roznoveanu. Atestată documentar, ca sa, în 1835.

ROZWADOWSKI, Jan (1867-1935), lingvist polonez. Studii în domeniul lingvisticii generale (*Formarea cuvintelor şi semnificaţia lor*) şi al slavisticii (*Raportul dintre limba polonă şi celelalte limbi slave*).

RUB AL KHĂLĬ, pustiu în S-E peninsulei Arabia, între Golful Persic (la N), munţii Oman (la E), Yemen (la S) şi muntele Tuwayq (la V). Climat tropical. Ueduri. Vegetaţie tipică de pustiu. Cîteva triburi nomade trăiesc din creşterea cămilelor şi vînătoare.

RUBBIA, Carlo (n. 1934), fizician italian. Iniţiatorul realizării marelui inel de coliziune de la Cern (Meyrin), unde a condus experienţele ce au dus la descoperirea (1983) particulelor intermediare W şi Z. Premiul Nobel (1984), împreună cu S. Van der Meer.

RUBENS, Peter Paul (1577-1640), pictor flamand. Creator al barocului nordic, unul dintre marii maeştri ai picturii decorative. Compoziţii cu caracter religios, eroic şi fastuos pentru biserici din Anvers, Gand, Lille ş.a. (*Adoraţia Magilor, Coborîrea de pe cruce, Judecata de apoi, Martiriul Sf. Ursule, Miracolul Sf. Ignatie*, ciclul *Sf. Charles Borromée* ş.a.). Serii de cicluri apologetice comandate de Curţile europene (27 de lucrări pentru *Viaţa Mariei de Medici*, proiectul pentru *Viaţa lui Henric IV* sau decorarea pavilionului de vînătoare Torre de la Parada, lîngă Madrid), tapiserii (*Istoria împăratului Constantin, Triumful Euharistiei*), compoziţii mitologice (*Răpirea fiicelor lui Leucip, Cele trei Graţii* ş.a.). Preferinţă pentru formele opulente şi nudurile planturoase (*Hélène Fourment, Hélène şi fiul său François, Grădina amorului* ş.a.). Mare virtuozitate tehnică, gamă cromatică şi tonalităţi calde (carmin, auriu, argintiu).

RUBICON, rîu în E Italiei, între Rimini şi Cesena. În antichitate, forma graniţa dintre Italia şi provincia Galia Cisalpină. Cesar, guvernatorul Galiei, l-a traversat în anul 49 î.Hr., declanşînd războiul civil împotriva lui Pompei. Cu această ocazie, Cesar ar fi rostit: "Alea iacta est" ("Zarurile au fost aruncate").

RUBINSTEIN, Anton Grigorievici (1829-1894), compozitor, dirijor şi pianist rus. Elev al lui Liszt. Fondatorul Conservatorului din Sankt Petersburg (1862). Unul dintre cei mai străluciţi pianişti ai timpului său. Opere (*Demonul*), oratorii, simfonii, concerte, muzică de cameră, vocală şi instrumentală (*Poeme persane*).

RUBINSTEIN, Arthur (1886-1982), pianist şi compozitor american de origine poloneză. Virtuoz al pianului, interpret desăvîrşit al muzicii lui Chopin; a compus muzică simfonică şi de cameră.

RUBINSTEIN, Ida (1880-1960), dansatoare şi recitatoare rusă. Discipolă a lui Deaghilev. Autoarea coregrafiei la *Martiriul Sf. Sebastian*. A organizat o trupă de dans cu care a montat *Bolero* de M.Ravel, lucrare compusă la comanda ei.

RUBINSTEIN, Serghei Leonidovici (1889-1960), psiholog şi filozof rus. Autorul unui sistem al psihologiei bazat pe principiul unităţii dintre conştiinţă şi activitate (*Bazele psihologiei generale*).

RUBLIOV, Andrei (1360 sau 1370-c. 1430), pictor şi călugăr rus. Reprezentant de seamă al picturii medievale ruse. Iconar şi autor de fresce, a dezvoltat tradiţiile vechii şcoli de la Rostov şi Suzdal. În colaborare cu Teofan Grecul, a pictat (1405) iconostasul catedralei Bunavestire din Kremlinul Moscovei şi fresca *Judecata de apoi* în catedrala din Vladimir. Celebru mai ales prin icoana de altar *Sfînta Treime*. Stilul său, suplu şi pur, perpetuează tradiţia bizantină, orientînd-o spre o expresie mai graţioasă. Canonizat de Biserica Ortodoxă Rusă în 1988.

Andrei Rubliov, *Sfînta Treime*

RUBOBOSTES (începutul sec. 2 î.Hr.), conducător al uniunii de triburi dacice din Transilvania. Succesor probabil al lui Oroles.

RUBROEK (RUBRUQUIS), Guillaume de (1220-c. 1293), călugăr flamand. Franciscan. Sol al regelui Franţei, Ludovic IX cel Sfînt, la marele han al Mongoliei, Möngke, pe care îl întîlneşte (1254) la Karakorum. Relatează călătoria în *Itinerarium ad partes orientales*, unde menţionează printre solii popoarelor tributare tătarilor şi pe români (blaci).

RUBŢOVSK, oraş în Federaţia Rusă, în S-E Siberiei, la N-E de Semipalatinsk; 172 mii loc. Centru industrial (maşini agricole) şi comercial.

RUCĂR, comună în judeţul Argeş. În apropiere se află ruinele Cetăţii lui Negru-Vodă (sec. 14), cunoscută şi sub numele de Cetatea Dîmboviţei sau Cetatea nemţilor. Muzeu de etnografie. Important punct de vamă (între Muntenia şi Transilvania) în evul mediu.

RUCĂR-BRAN, culoar depresionar în estul Carpaţilor Meridionali, între munţii Leaota şi Bucegi (la E) şi munţii Piatra Craiului şi Iezer (la V). Şosea inaugurată în 1891 (în prezenţa regelui Carol I), care asigură legătura dintre Muntenia şi Transilvania. Turism.

RŪDAKĬ (*Abu Abdulăh Dja'far*; sfîrşitul sec. 9-c. 940), poet persan. Primul mare poet liric persan, considerat părintele literaturii persane. S-au păstrat doar fragmente din opera sa.

RUDA ŚLASKA, oraş în S Poloniei (Kato-

wice); 167 mii loc. Nod feroviar. Centru carbonifer.

RUDBECK, Olof (1630-1702), scriitor suedez. În epopeea *Atland sau Manheim*, a încercat să dovedească identitatea Suediei cu Atlantida lui Platon. Adepții scriitorului au format Școala hiperboreană.

RUDE, François (1784-1855), sculptor francez. Grupuri statuare, portrete, reprezentative pentru epoca romantică. Autorul reliefului *Plecarea voluntarilor în 1792*, denumit și *La Marseillaise* (Arcul de Triumf L'Étoile, din Paris). Premiul Romei (1812).

RUDEANU, Teodosie (?-1621), cărturar român. Mare logofăt al lui Mihai Viteazul. Autor al unei cronici oficiale de Curte, scrisă, probabil, în limba română, cunoscută de diplomatul silezian Balthazar Walther prin intermediar polon (Andrei Taranowski) și păstrată în scrierea sa *Scurtă și adevărată descriere a faptelor săvîrșite de Ioan Mihai, domnul Țării Românești*, redactată în latină. Relatarea evenimentelor se oprește la anul 1597. A fost continuată de Petru Grigorovici Armeanul (1598).

RUDESCU (RODEWALD), Ludovic Iosif Urban (1908-1992; n. Cernăuți), biolog român. A făcut cercetări asupra ritiferelor, gastrotrichiilor și cardigradelor, grupe de animale în microfauna bentosului și planctonului. Lucrări despre Delta Dunării (*Delta Dunării. Evoluția, viața și bogățiile ei* ș.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

RUDI, comună în jud. Soroca, Republica Moldova. Atestată documentar în sec. 15.

RUDI (Mănăstirea ~), mănăstire situată în apropierea comunei Rudi, județul Soroca; biserica Sf. Treime, construită în stil vechi moldovenesc (1777). Complex de monumente arheologice: Grădiștea, așezări getice din sec. 7-5 și 4-3 î.Hr; Farfuria Turcească, fortificație de pămînt inelară din sec. 10-13.

RUDNICKI, Adolf (1912-1990), scriitor polonez. Romane psihologice (*Șobolanii*) și de evocare a holocaustului (*Marea vie și moartă*, *Tovarăș de drum* ș.a.).

RUDOLF, numele, pînă în 1980, al lacului Turkana.

RUDOLF, numele a doi împărați germani din dinastia de Habsburg: — **Rudolf I de Habsburg** (1218-1291), rege al Germaniei (1273-1291), întemeietorul dinastiei de Habsburg. A supus Austria, Stiria, Carintia și Carniola. — **Rudolf II** (1552-1612), împărat germanic (1576-1612), rege al Ungariei (1576-1608) și al Boemiei (1576-1611). Fiu al lui Maximilian II. A favorizat Reforma catolică și dezvoltarea artelor și științei (J. Kepler a lucrat la Curtea sa de la Praga).

RUDOLF DE HABSBURG (1858-1889), arhiduce de Austria. Fiul unic al lui Franz Joseph I. S-a sinucis, împreună cu Maria Vetsera, în pavilionul de vînătoare de la Mayerling.

RUDOLF von Ems (c. 1200-c. 1254), poet german. Erudit, cu o vastă cultură istorică și literară. Romane în versuri cu caracter moralizator (*Bunul Gerhart*) și poeme în tradiția romanului de curte (*Alexandru*, *Wilhelm von Orléans*). Autor al unei *Cronici universale*, neterminată.

RUDOLPH, Wilma (n. 1940), atletă americană. Campioană olimpică la 100 m, 200 m și 4 x 100 m, la Roma (1960), recordmană mondială a celor trei probe.

RUEDA, Lope de (c. 1505-c. 1565), dramaturg și actor spaniol. A alcătuit o trupă de comedianți ambulanți, după modelul celor italiene.Considerat întemeietorul teatrului național spaniol. Comedii de moravuri (*Eufemia*, *Armelina*, *Medora*), pastorale, drame religioase (*Autos*), episoade burlești (*Invitatul*, *Măslinele*, *Codașul laș* ș.a.).

RUEFF, Jacques Léon (1896-1978), economist francez. Specialist în economia monetară, adept al liberalismului, a susținut instaurarea unei veritabile ordini monetare internaționale (*Teoria fenomenelor monetare*, *Ordinea socială* ș.a.).

RUFFIÉ, Jacques (n. 1921), medic și antropolog francez. Profesor la Collège de France. Specialist în hematologie. A dat o nouă interpretare problemelor legate de ereditate la specia umană (*De la biologie la cultură*). Eseuri.

RUFFO, Titta (1877-1953), cîntăreț de operă italian. Bariton cu voce amplă și penetrantă, a interpretat pe marile scene ale lumii, în special, roluri din operele lui Verdi.

RUFIJI, fluviu în E Africii (Tanzania); c. 1400 km (împreună cu rîul Luwegu). Izvorăște din zona lacurilor Rukwa și Malawi (S-V țării) și se varsă în Oceanul Indian. Cascade. Navigabil.

RUFISQUE, oraș în Senegal, la 28 km E de Dakar; 50 mii loc. Port la Oceanul Atlantic. Centru comercial.

RUFO (RUFFO), Marco (sec. 15), arhitect italian. A construit (împreună cu P.Solario), Palatul cu Fațete (1487-1491) din ansamblul arhitectural de la Kremlin (Moscova).

RUGBY, oraș în Marea Britanie, la S-E de Birmingham; 59,4 mii loc. Nod feroviar. Centru comercial și industrial. Universitate. Muzeu. În 1823, la colegiul din Rugby s-a lansat sportul ce poartă numele orașului.

RÜGEN, insulă germană în S Mării Baltice; 926,4 km^2, 86,1 mii loc. Centrul ad-tiv: *Bergen*. Relief de cîmpie. Climă temperat-maritimă. Pescuit. Stațiuni balneoclimaterice. Turism. Legată de continent printr-un dig și de Peninsula Scandinavă prin feribot.

RUGINĂ, Anghel (n.1913, Vârvorești, jud. Galați), economist american de origine română. Profesor la universitățile Portland și Boston (SUA). Specialist în finanțe, monedă și credit. Lucrări: *Capitalism, socialism or liberalism social*, *Gold Reserve Regrizements*, *American capitalism at Crosswads* ș.a. Membru de onoare al Acad. Rom.

RUGINOASA, comună în județul Iași. Palatul în stil neogotic al domnului Al.I.Cuza, ridicat la 1811 de (Sandu) Săndulache Sturdza, cumpărat (1862) de Al.I.Cuza, renovat (1862-1864) și transformat în reședința domnească. Grădină amenajată de meșteri vienezi. Biserică (1801-1805).

RUHA, Ștefan (n. 1931, Carei), violonist român. Solist de talie internațională, interpret al marilor concerte de vioară și al unor piese de cameră.

RUHMKORFF, Heinrich Daniel (1803-1877), inginer german. Inventator (1851) al bobinei de inducție (*bobina Ruhmkorff*).

RUHR, bazin carbonifer în Germania (Renania de Nord-Westfalia); c. 6,2 mii km^2. Formează conurbația Ruhrstadt, de peste 5,5 mil. loc., cea mai mare concentrație industrială a Europei. Vechile orașe miniere Duisburg, Essen, Bochum și Dortmund au devenit centre culturale și industriale (siderurgie, metalurgie, mecanică, electrotehnică). Universități, școli de artă. Muzee; teatre. Parcuri. — Teritoriu ocupat de Franța și Belgia (1923-1925). După al doilea război mondial a făcut parte din zona de ocupație britanică. În 1948 s-a instituit Autoritatea Internațională a Ruhrului, organism dizolvat în 1952, după intrarea în vigoare a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (CECO).

RUHR, rîu în Germania, afluent al Rinului; 218 km. Izvorăște din zona înaltă Rothaargebirge. Navigabil 14 km. Legat cu canalele Dortmund-Ems și Rhein-Herne. Hidrocentrale.

RUIZ, Juan (c. 1283-c. 1350), poet spaniol. Cunoscut mai ales sub numele de **Arhiepiscopul de Hita**. Autor al poemului *Cartea dreptei iubiri*, operă singulară cu fond autobiografic, amestec de legende și alegorii, care anticipează romanul picaresc.

RUIZ CORTINES, Adolfo (1890-1973), om politic mexican. Președinte al Republicii (1952-1958).

RUIZ DE ALARCÓN Y MENDOZA, Juan (1581-1639), dramaturg spaniol. Comedii (*Pereții au urechi*, *Adevărul suspect*, *Examenul soților*, *Tot răul spre bine*) și o dramă (*Țesătorul din Segovia*), care îl așază între numele mari ale Secolului de aur.

RUMEANȚEV, Piotr Aleksandrovici (1725-1796), mareșal rus. S-a remarcat în timpul Războiului de 7 Ani (1756-1763) și în timpul Războaielor Ruso-Turce din 1768-1774 și 1787-1791.

RUMELIA, ansamblu de teritorii europene ale Imperiului Otoman (Grecia, Albania, Bulgaria și o mare parte din Iugoslavia actuală), ai căror guvernatori erau numiți de turci (de la mijlocul sec.14 pînă în 1885). Congresul de la Berlin (1878) a separat *Rumelia Orientală*, care s-a unit, în 1885, cu principatul Bulgariei.

RUMFORD, Sir Benjamin Thomson, conte de (1753-1814), fizician american de origine engleză. Profesor la Universitatea Harvard. Contribuții la teoria căldurii și a luminii. A inventat calorimetrul cu apă și termoscopul.

RUNCU, comună în județul Gorj. Biserică (sec. 17) atribuită domniței Florica, fiica lui Mihai Viteazul. Rezervații naturale.

RUNDSTEDT, Gerd von (1875-1953), feldmareșal german. A luptat în Polonia, Franța și Rusia (1939-1941), a comandat Frontul de Vest (1942-1944) și ultima ofensivă germană în Ardeni (dec. 1944).

RUNEBERG, Johan Ludvig (1804-1877), poet finlandez de expresie suedeză. Considerat poetul național al Finlandei și unul dintre cei mai mari poeți romantici suedezi. Poeme lirice și patriotice (*Hanna*, *Regele Fjalar*, *Povestirile stegarului Stâl*).

RUNGE, Philipp Otto (1777-1810), pictor și teoretician de artă german. Membru al *Grupării nazareenilor*. Figuri alegorice (*Di-*

mineaţa), în tonuri reci şi pale. Portrete riguroase, de o mare acuitate a observaţiei. Preocupat de culoare, căreia îi dă o valoare simbolică. Lucrări teoretice.

RUPEA, oraş în judeţul Braşov; 6,2 mii loc. Expl. de marne. Izvoare cu ape clorosodice şi sulfuroase. Cetate ţărănească; Cetatea Cohalmului (sec.13-17), biserica evanghelică (1488), cu o bogată colecţie de covoare orientale. Muzeu etnografic. Pînă în 1929, s-a numit Cohalm. Atestat documentar, ca tîrg, în 1324.

RURIC (sec. 9), conducător normand (al varegilor) care, potrivit tradiţiei, a cucerit Novgorodul în 862, inaugurînd o dinastie de prinţi domnitori în Rusia. Considerat întemeietorul statului rus.

RUSAFA (ar. **AR-RUSĂFATI**), localitate în Siria, la S-E de lacul Asad. Vestigii romane (ziduri de apărare, bazilici, catedrale etc.) ornate cu decoraţii sculptate. Prosper în sec. 6 şi loc de pelerinaj. Cunoscut în epoca bizantină sub numele de *Sergiopolis*.

RUSALII (în mitologia românească), femei fabuloase, fiicele lui Rusalim-împărat, care fac rău oamenilor şi declanşează calamităţi naturale. Mit concretizat într-o sărbătoare păgînă suprapusă peste una creştină (*Duminica Rusaliilor*, prăznuită în a 50-a zi după Paşti).

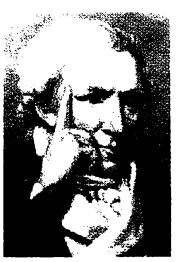

Benjamin Rumford

Antonie Ruset

RUSAN, Sebastian (1884-1956; n. Secăşel, jud. Alba), mitropolit român. Episcop al Maramureşului (1947), arhiepiscop al Iaşului şi mitropolit al Moldovei şi Sucevei (1950-1956). Volumul *Osteneli chiriarhale*.

RUSE, oraş în Bulgaria, port la Dunăre; 179 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Primul port fluvial al ţării. Centru industrial (rafinării de petrol, construcţii navale şi feroviare), comercial şi cultural. Vechiul nume: *Rusciuc*.

RUSET (ROSETTI), familie de boieri, de origine greacă, stabilită în Moldova în a doua jumătate a sec. 17, unde s-a înrudit cu marile familii locale. Primii veniţi au fost Iordache, Lascarache şi Manolache, fii ai lui Constantin Cuparul-capuchehaia (numiţi şi Cupăreşti). Mai importanţi: — **Antonie Ruset**, domn al Moldovei (1675-1678). — **Manole Giani Ruset**, domn al Ţării Româneşti (1770-1771) şi al Moldovei (1788-1789). A fugit în Rusia.

RUSHMORE, munte în Statele Unite, la S-V de Rapid City (Dakota de Sud). Monumentul preşedinţilor George Washington, Thomas Jefferson, Abraham Lincoln şi Theodore Roosevelt, lucrat într-un bloc de granit de Gutzon Borglum, din 1927 pînă în 1941. Desemnat (1929) de Congres monument naţional.

RUSIA (Federaţia Rusă), stat federal în Eurasia (estul Europei şi nordul Asiei), cu cea mai mare suprafaţă de pe glob. Suprafaţa: 17,075 mil. km^2. Populaţia: 148,4 mil. loc. Capitala: *Moscova*. Limba oficială: rusa. Culte: ortodoxism, iudaism, budism, islamism. Moneda: 1 rublă = 100 copeici. Împărţit în 21 de republici, 49 de regiuni, o regiune autonomă, 6 ţinuturi, 10 districte autonome, 2 oraşe federale (Moscova, Sankt Petersburg). Oraşe pr.: Nijni Novgorod (Gorki), Novosibirsk, Ekaterinburg (Sverdlovsk), Samara (Kuibîşev), Omsk, Ufa, Celeabinsk, Kazan, Perm, Rostov ş.a. Relief variat: în V, Marea Cîmpie Rusă despărţită de partea asiatică a ţării prin munţii Ural; Cîmpia Siberiei de Vest, Podişul Siberiei Centrale, Munţii Siberiei Orientale; munţii vulcanici din peninsula Kamceatka, cu alt. max. de 4750 m (vîrful Kliucevski, cel mai înalt din Rusia); în S Siberiei Centrale se găsesc munţii Saian şi Altai, iar în Extremul Estic, munţii Sihote Alin. Climă temperată cu nuanţe maritime în V, spre Marea Baltică, şi cu influenţe musonice, în E, spre Oceanul Pacific, continentală excesiv în Siberia Orientală (-75°C, la Verhoiansk, minima absolută); climat polar, în mare parte a ţării (N). Fluvii mari: Obi (5410 km), Lena (4400 km), Amur (4440 km, la graniţa cu China), Enisei (4102 km), Volga (3530 km). Lacul Baikal (31,5 mii km^2; 1620 m adîncime, cel mai adînc lac de pe glob). Tundră şi silvotundră, în N, iar în S acesteia, taigaua (păduri ce ocupă 1/2 din suprafaţa ţării). Faună variată (animale cu blănuri scumpe: vulpi argintii, samuri, zibeline). Parcuri naţionale (Peciora-Ilici, Sihote Alin, Barguzin). Vînătoare. Pescuit. Bogată şi diversificată reţea de transport (rutieră, feroviară, fluvială, aeriană). Uriaşe şi variate resurse minerale, forestiere, agricole. Printre principalii producători mondiali de minereu de fier, petrol, gaze naturale, cărbune, aur, diamante, nichel, crom, bauxită, săruri de potasiu ş.a. Industrie dezvoltată (siderurgie, metalurgie, construcţii de maşini, chimică, electronică, electrotehnică, farmaceutică, textilă, tehnică spaţială ş.a.). Agricultură diversificată în sudul părţii europene (grîu, secară, orz, porumb, sfeclă de zahăr, in pentru fuior ş.a.). Viticultură; pomicultură, pe suprafeţe

reduse. Creşterea animalelor (în Extremul Nordic, reni). — În sec. 5-6, triburile indo-europene ale slavilor - cristalizaţi etnic din mileniul 1 î.Hr., în spaţiul dintre Vistula şi Nipru, se deplasează spre S şi S-V. Ţinuturile dintre Nipru, Duna, Oka şi Volga superioară se populează, începînd cu sec.6, cu slavii răsăriteni, care întemeiază aici, în sec.9, statul vechi rus (Rusia Kieveană), cu capitala la Kiev. În 988 creştinismul devine religie de stat. Destrămarea statului kievean (sec.12-13) în mai multe cnezate (Halici-Volînia, în S-V, Marele Novgorod, în N, Vladimir-Suzdal, în N-E) permite invazia mongolă (1237-1240) şi întemeierea Hanatului Hoarda de Aur. Polonia şi Lituania ocupă (sec.13-14) regiunile apusene (Halici-Volînia). După unificarea Rusiei (sec.14-16) în jurul Marelui Cnezat al Moscovei, Hoarda de Aur se destramă în hanatele Kazan, Astrahan, Crimeea. În timpul ţarului Ivan IV cel Groaznic, începe cucerirea Siberiei. Perioadă de anarhie internă, încheiată prin întemeierea, de către Mihail Romanov, a dinastiei Romanovilor (1613-1917). Domnia lui Petru I (1682-1725) reprezintă o perioadă de înflorire economică, de înfăptuire a reformelor ce vizau modernizarea instituţiilor, întărirea absolutismului, afirmarea politică pe plan european. Pacea de la Nystad, încheiată după victoria de la Poltava (1709), obţinută împotriva armatelor suedeze ale lui Carol XII, asigură Rusiei ieşirea la Marea Baltică. Politică expansionistă în N (Marea Baltică), în E (Asia Centrală), în V (regiunea Mării Negre şi teritoriile danubiano-balcanice). Sub Ecaterina II (1762-1796), politică externă abilă. Prin Tratatul de la Kuciuk-Kainargi (1774), Rusia obţine accesul la Marea Neagră; după cele trei împărţiri ale Poloniei (1772, 1793, 1795), a dobîndit Belarus, Ucraina Occidentală, Lituania. Poartă războaie victorioase împotriva Imperiului Otoman, a Persiei, participă la coaliţiile antinapoleoniene. În 1815, ţarul Alexandru I a participat la Congresul de la Viena, fiind unul dintre promotorii Sfintei Alianţe (cu Austria şi Prusia). Învins în Războiul Crimeii (1853-1856), de Franţa şi Marea Britanie, aliate Turciei, dar victorioasă în Războiul Ruso-Turc (1877-1878). Cucereşte (1859-1895) întreaga Asie Centrală, anexează regiunea fluviului Amur şi Sahalinul de Nord. Înfrîngerea în războiul Ruso-Japonez (1904-1905), criza societăţii duc la izbucnirea revoluţiei din 1905-1907. Încheie o alianţă militară cu Franţa şi Marea Britanie (Tripla Alianţă), bloc politico-militar opus Puterilor Centrale în primul război mondial. Revoluţia din febr. 1917 duce la abolirea ţarismului şi proclamarea republicii. La 25 oct. (stil vechi) 1917, la Petrograd, Partidul Bolşevic a preluat puterea. Război civil (1918-1920), în care noua republică se apără contra armatei generalilor albi (Denikin, Kolceak, Vranghel ş.a.). A fost creată o poliţie politică secretă, CEKA (devenită, ulterior, NKVD, GPU, KGB), care a eliminat brutal pe toţi adversarii, reali sau imaginari, ai regimului. Republica Socialistă Federativă Sovietică a Rusiei (RSFSR), întemeiată în 1918, organizează pe teritoriul său republici şi regiuni autonome în Crimeea, Caucazul de Nord, Ural şi Asia Centrală. La 30 dec. 1922 se constituie URSS, recunoscută pe plan diplomatic de Marea Britanie, Franţa, Italia, Japonia, în 1933 şi de SUA. Constituind nucleul Uniunii Sovietice, Rusia a supus unui fenomen de rusificare republicile periferice (v. **URSS**). În 1990, Rusia adoptă declaraţia de suveranitate, iar în 1991, Boris Elţin este ales preşedinte; PCUS este dizolvat, iar republicile unionale îşi proclamă independenţa. Împreună cu Ucraina şi Belarus formează (dec. 1991) Comunitatea de State Independente (CSI), actul constitutiv fiind semnat, la Alma-Ata, de către 11 foste republici ale URSS, devenite state independente. În 1994 ultimii soldaţi ruşi au fost retraşi din Germania, Estonia, Letonia. Republică prezidenţială.

RUSIDAVA, castru roman din sec. 2-3, situat în perimetrul municipiului Drăgăşani (jud. Vîlcea). Făcea parte din sistemul de apărare numit "limes Alutanus".

RUSKIN, John (1819-1900), critic de artă şi sociolog englez. Partizan al prerafaeliţilor (*Prerafaelismul*), a participat la redactarea revistei acestora "The Germ" (1850). Scrieri despre arta feudală, arta modernă sau despre principiile artei, în general, cărora artistul trebuie să li se supună (*Pictori moderni*, 6 vol., *Cele şapte candelabre ale arhitecturii*, *Pietrele Veneţiei*, 3 vol., *Conferinţe asupra arhitecturii şi picturii* ş.a.). În *Economia politică a artei*, abordează probleme de ordin social. Autobiografie neterminată (*Praeterita*).

RUSSEL, Bertrand, conte (1872-1970), filozof şi logician britanic. A fundamentat logicismul şi teoria tipurilor (*Principia matematica*, 3 vol., în colaborare cu A.N.Whitehead). Democrat, individualist şi liberal, a împărtăşit vederile socialiştilor englezi, dar a criticat bolşevismul, după o călătorie în Rusia (1920). Militant (după 1916) pentru pace şi luptător împotriva pericolului naţionalismului şi a utilizării armelor nucleare în scopuri militare. A creat un tribunal internaţional (Tribunalul Russel) pentru judecarea crimelor din războiul american din Vietnam. Lucrări pr.: *Probleme de filozofie*, *Introducere în filozofia matematică*, *Analiza spiritului*, *Analiza materiei*, *Icar sau viitorul ştiinţei*, *Educaţie şi ordine socială* ş.a. Autobiografie (*Dezvoltarea mea filozofică*) şi un roman (*Satan în suburbii*). Premiul Nobel pentru literatură (1950).

RUSSEL, Henri Norris (1877-1957), astrofizician american. Prof. univ. la Princeton. Cercetările sale de fizică stelară l-au ajutat să stabilească (1905), independent de E.Herzsprung, o clasificare a stelelor după luminozitatea şi tipul lor spectral (*diagrama Hertzsprung-Russel*).

RUSSO, Alecu (1819-1859; n. Străşeni, Basarabia), scriitor român. Participant la mişcarea revoluţionară de la 1848 din Moldova şi Transilvania. Unionist. Considerat unul dintre principalii ideologi ai curentului naţional-popular, opera sa ilustrînd şi explicitînd principiile "Daciei literare". Note de călătorie ce surprind farmecul şi legenda locurilor străbătute (*Piatra Teiului*, *Stînca Corbului*). Observator lucid al realităţilor autohtone (*Iaşii şi locuitorii lui la 1840*). Poemul alegoric în proză *Cîntarea României* (atribuit de unii cercetători lui N.Bălcescu). Aflat în surghiun la schitul de la Soveja, descoperă balada "Mioriţa". Teoretician al folclorului (*Poezia poporală*), polemist în probleme de limbă literară (*Critica criticii*). Memorialistică (*Amintiri*, *Soveja, jurnalul unui exilat politic*).

RUSSO, Demostene (1869-1938; n. Peristéri, Grecia), bizantinolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii asupra relaţiilor greco-române şi asupra tehnicii de editare a textelor (*Studii istorice greco-române*, *Critica textelor şi tehnica ediţiilor*). Membru corespondent al Acad. Rom.

RUSSU, Ion I. (1911-1984; n. Turda), istoric şi filolog român. Prof. univ. la Cluj. Preocupări de toponimie şi epigrafie daco-romană (*Limba traco-dacilor*, *Elemente autohtone în limba română*, *Inscripţiile Daciei romane*, *Etnogeneza românilor*).

RUSTAVELI, Şota (1172-c.1216), poet georgian. Autor al poemului *Viteazul în piele de tigru*, epopeea naţională georgiană.

RUSTEM-PAŞA (c. 1500-1561), mare vizir şi istoric otoman. De origine bosniac. Autor al cronicii *Istoria dinastiei osmane*, care cuprinde istoria otomană de la începutul sec. 13 pînă în 1561, cu informaţii despre ţările române.

RUSU, Liviu (n. 1908, Cuciurul Mare, Basarabia), muzicolog şi compozitor român. Muzică de cameră şi corală (*Cinci sonete pe versuri de Eminescu*, *Sonata pentru clavecin şi pian*); lucrări de muzicologie. Volumul *Ioan D.Chirescu în slujba muzicii corale*. Traduceri.

RUSU, Liviu (1901-1985; n. Sărmaşu, jud. Mureş), estetician şi eseist român. Prof. univ. la Cluj. Sinteze (*Essai sur la création artistique*, *Estetica poeziei lirice*, *Logica frumosului*, *Viziunea lumii în poezia noastră populară*, *De la Eminescu la Lucian Blaga*).

RUSU, Marcela (n. 1926, Galaţi), actriţă română de teatru. Roluri din dramaturgia universală (*Mutter Courage* de B.Brecht, *Cui îi e frică de Virginia Woolf?* de E.Albee) şi românească (*Citadela sfărîmată* de H.Lovinescu, *Şeful sectorului suflete* de Al.Mirodan ş.a.).

RUSU-CIOBANU, Valentina (1920; n. Chişinău), pictoriţă română. Abordează mai toate genurile picturii, remarcîndu-se în special ca portretistă (*A. Busuioc*, *V. Ioviţă*, *Gr. Vieru*).

RUTHERFORD OF NELSON, Ernest, baron (1871-1937), fizician englez. Prof. univ. la Cambridge. A descoperit (1899) radioactivitatea toriului. A studiat razele beta şi alfa şi a demonstrat că cele din urmă sînt atomi de heliu dublu ionizaţi. A emis (1903)

Alecu Russo

Ernest Rutherford

legea transformărilor radioactive, a determinat masa neutronului şi a elaborat modelul planetar al atomului, a realizat prima reacţie nucleară (1919). Premiul Nobel pentru chimie (1908).

RUWENZORI, masiv muntos în E Africii, la frontiera dintre Republica Democratică Congo şi Uganda, între lacurile Mobutu (Albert) şi Edouard. Alt. max.: 5119 m (vîrful Stanley). Zăpezi persistente şi gheţari. Cuprins, în mare parte, în Parcul Naţional Albert. Prima ascensiune în 1906.

RUYSDAEL (RUISDAEL), Jacob van (1628 sau 1629-1682), pictor şi gravor olandez. Reprezentant al şcolii peisagistice olandeze. Viziune melancolică şi dramatică asupra temelor abordate. Peisaje (*Cimitirul evreiesc*, *Vedere din Haarlem*, *Peisaj cu cascadă*, *Pădurea*, *Moara din Wyk*).

Jacob van Ruysdael, *Peisaj cu călăreţi*

RUYTER, Michiel Adriaanszoon de (1607-1676), amiral olandez. Conducătorul flotei olandeze în timpul primului război anglo-olandez (1652-1654) şi în luptele cu flota anglo-franceză (1672). Înfrînt şi rănit mortal în luptele cu flota franceză.

RUŽIČKA, Leopold (1887-1976), chimist elveţian de origine croată. Studii în domeniul politerprenelor şi al hormonilor steroizi. Premiul Nobel (1939).

RWANDA (Republica Rwanda sau **Ruandeză)**, stat în partea central-estică a Africii. Suprafaţa: 26,3 mii km^2. Populaţia: 7,7 mil. loc. Limbi oficiale: kinyarwanda şi franceza. Capitala: *Kigali*. Culte: catolicism, animism, protestantism. Moneda: 1 franc rwanda = 100 centimes. Împărţit în 11 prefecturi. Oraşe pr.: Butare, Ruhengeri, Gisenyi. Relief de podişuri înalte. Climă tropicală. Vegetaţie de savană. Animale ocrotite în parcuri naturale (Kagera şi Volcanoes). Lipsită de resurse naturale. Economie dominată de agricultură. Se cultivă batate (locul 2 pe glob), sorg, fasole, cafea. Creşterea animalelor. — Triburile de agricultori bantu sînt cucerite (sec. 15-16) de păstori războinici tutsi, care întemeiază Regatul Rwanda. Inclus, la începutul sec. 20, în Africa Germană de Est, cucerit în 1916 de trupe belgiene, unit (1923) cu Burundi (teritoriul Rwanda-Urundi, administrat de Belgia). Se proclamă republică independentă la 1 iul. 1962. Confruntări interetnice, în cursul cărora populaţia tutsi îşi pierde rolul politic în favoarea populaţiei hutu. Mii de rebeli aparţinînd Frontului Patriotic Rwandez (preponderent tutsi) încearcă (1990-1991) să răstoarne regimul preşedintelui Juvénal Habyarimana. Moartea preşedintelui într-un accident de avion (6 apr. 1994) declanşează conflictul interetnic. Frontul Patriotic Rwandez se apropie de capitala Kigali (între 500000 şi 1000000 de persoane sînt ucise şi alte 2000000 de locuitori hutu se refugiază în ţările vecine), unde instalează o nouă conducere. Republică prezidenţială.

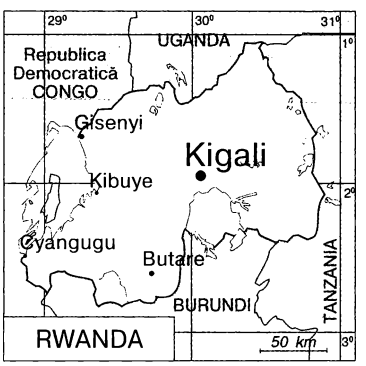

RYBNIK, oraş în Polonia, lîngă frontiera cehă; 143 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial al unei regiuni miniere.

RYDBERG, Abraham Viktor (1828-1895), scriitor suedez. Poeme romantice şi neoclasice (*Abandonarea lui Robinson Crusoe*, *Prometeu şi Ahasverus*); romane istorice şi de aventuri (*Singoalla*, *Corsarul din Baltica*).

RYDBERG, Johannes Robert (1854-1919), fizician suedez. Cercetări în spectroscopia atomică; a stabilit existenţa unei constante de mare importanţă în teoriile asupra structurii atomului (*constanta lui Rydberg*).

RYLE, Sir Martin (1918-1984), astrofizician englez. Prof. univ. la Cambridge. Director (1959) al Observatorului Radioastronomic Mullard (Cambridge). Contribuţii în radioastronomie, la studiul pulsarilor şi quasarilor. A construit radiointerferometrul cu ajutorul căruia s-au descoperit pulsarii. Premiul Nobel pentru fizică (1974), împreună cu A.Hewish.

RYTI, Risto Heikki (1889-1956), om politic finlandez. Prim-ministru (1939-1940) şi preşedinte (1940-1944) al Finlandei. A încheiat (1944) cu Ribbentrop un tratat de asistenţă militară.

RYŪKYŪ, arhipelag japonez de origine vulcanică şi coraligenă, în V Oceanului Pacific, între Kyūshū (N-E) şi Taiwan (S-V), format din 73 de insule (unele, nelocuite); 2250 km^2; 1,1 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Naha* (în insula Okinawa). Insule pr.: Okinawa, Miyako, Ishigaki. Relief predominant deluros. Climă subtropicală în N şi tropicală în S, cu taifunuri frecvente. Păduri tropicale. Orez, trestie de zahăr, ananas şi fructe. Pescuit. Turism. Ocupat de americani în 1945, arhipelagul a fost redat Japoniei în 1972.

RZESZÓW, oraş în S-E Poloniei; 157,7 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial.

S

SA'ADEDDIN, Mehmed Hodja (1536-1599), cronicar şi demnitar turc. Autor al unei istorii a Imperiului Otoman (*Coroana istoriilor*), narînd evenimente din sec. 13 şi pînă la 1520 şi cuprinzînd informaţii referitoare la români.

SAADI (pseudonim al lui *Muslih-ad-Din*; 1213-1292), poet şi mistic persan. A trăit la Shīrāz. Reprezentant al sufismului. Unul dintre clasicii literaturii persane şi tadjice. Poet moralist, a compus poeme lirice (gazeluri, rubaiate, kaside) şi didactice, parabole şi povestiri, adunate în culegerile *Büstan* (*Grădina fructelor*) şi *Golestan* (*Grădina florilor*).

SAAKADZE, Ghiorghi (c. 1580-1629), om politic şi comandant militar gruzin. Conducător al unei răscoale populare din provinciile Khartlia şi Kakhetia (1625) împotriva Persiei lui Abbas I cel Mare. A fost înfrînt şi executat.

SAALE, rîu în E Germaniei, afluent al Elbei; 427 km. Izvorăşte din Fichtelgebirge, drenează Turingia de Est şi traversează Jena şi Halle. Navigabil.

SAAR (fr. **SARRE**), rîu în Franţa şi Germania, afluent al Mosellei; 246 km. Izvorăşte din masivul Donon, drenează regiunea Saar şi trece prin Saarbrücken. Navigabil pe 120 km. Legat printr-un canal de canalul Rin-Marna.

SAARBRÜCKEN, oraş în Germania, port pe Saar, centrul ad-tiv al Saarlandului; 360 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru minier (huilă) şi industrial. Universitate. Muzeu. Castel (sec. 16), Ludwigskirche şi primărie (sec. 18).

SAAREMAA, arhipelag eston în Marea Baltică; 2,7 mii km^2; c. 40 mii loc. Insule pr.: Saaremaa, Hiiumaa, Muhu. Oraş pr.: Kingisepp. Creşterea animalelor. Pescuit. Staţiuni balneoclimaterice.

SAARINEN, Eero (1910-1961), arhitect american de origine finlandeză. Fiu al lui Eliel Saarinen. A realizat într-un stil original, modern, centrul tehnic al firmei "General Motors" de la Detroit, aerogara aeroportului Dulles (Washington), colegiile de la Yale, New Haven etc.

SAARINEN, Eliel (1873-1950), arhitect finlandez. Stabilit în SUA, unde a promovat arhitectura de avangardă. Lucrări teoretice (*Oraşul. Dezvoltarea, decăderea şi viitorul lui, Căutarea formei*).

SAARLAND, land în S-V Germaniei; 2,6 mii km^2; 1,06 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Saarbrücken*. Mari rezerve (5,5 miliarde t) şi expl. de huilă. Ind. siderurgică (oţel), mecanică, electrotehnică, chimică, alimentară. Cereale. Cartofi, sfeclă de zahăr. Pomicultură. Creşterea animalelor. După 1661, regele Franţei Ludovic XIV a reunit oraşele şi domeniile feudale sub autoritatea comitatului de Sarrebruck (Saarbrücke). În 1814-1815, Prusia a ocupat cea mai mare parte a regiunii şi a început, din 1871, exploatarea huilei. Prin Tratatul de la Versaille (1919), Saarland a fost pus sub protectoratul Societăţii Naţiunilor Unite pentru 15 ani, Franţa devenind proprietara minelor de cărbune. În ian. 1935, prin referendum, se realipeşte Germaniei. Între 1945 şi 1947, a fost zonă de ocupaţie franceză, iar între 1948 şi 1955 a existat ca stat independent, ataşat economic de Franţa. Un referendum din 1955 decide reintegrarea Saarland (devenit land la 1 ian. 1957) în RF Germania.

SABA, Umberto (pe numele adevărat *Umberto Poli*; 1883-1957), poet italian. Lirica sa este expresia unei experienţe dramatice rasiale şi a asumării psihanalizei, care explică obsesia tematică a visului şi preţuirea bucuriei de a trăi în cotidian (*Canţonierul*).

SABA, insulă vulcanică olandeză în Arhipelagul Antilelor Mici (Marea Caraibilor), la 257 km E—S-E de insula Puerto Rico; 13 km^2; c. 1000 loc. Bumbac, batate, trestie de zahăr.

SABA, stat sclavagist antic, în S peninsulei Arabia, la E de Yemen, în milen. 1 î.Hr. În *Biblie* este menţionată o legendară regină din Saba, care a venit în vizită la regele Solomon, s-a căsătorit cu acesta, devenind astfel strămoaşa împăraţilor Ethiopiei.

SABADELL, oraş în N-E Spaniei (Catalonia), la N-V de Barcelona; 189,4 mii loc. Centru industrial (textile). Muzeu.

SABAH, stat membru al Federaţiei Malaysiei, în N insulei Kalimantan; 73,7 mii km^2; 1,17 mil. loc. Capitala: *Kota Kinabalu*. Relief muntos; alt. max.: 4101 m (vîrful Kinabalu). Expl. forestiere, de cupru şi petrol. Cultivă orez, cînepă. — Teritoriul a fost cedat în 1877 de sultanul de Brunei şi Sulu Companiei Britanice din Borneo de Nord, a trecut sub protectorat britanic în 1888 şi a devenit colonie în 1946. În 1963 a intrat în Federaţia Malaysia. Vechiul nume: *Borneo de Nord*.

SABAR, rîu, afluent al Argeşului; 144 km. Izvorăşte din colinele platformei Cîndeşti. Pe cursul mijlociu şi inferior curge paralel cu Argeşul, avînd o luncă comună. Numit şi *Răstoaca*.

SABATIER, Paul (1854-1941), chimist francez. A descoperit, împreună cu J.B.Senderens, metode de hidrogenare catalitică a compuşilor organici cu nichel, cobalt, fier, molibden etc., aplicată la sinteza unor hidrocarburi. Premiul Nobel (1912).

SÁBATO, Ernesto (n. 1911), scriitor argentinian. Romane care experimentează tehnici narative moderne, sinteze ale genului policier cu fantasticul şi meditaţia filozofică (*Tunelul, Alejandra, Îngerul întunericului, Despre eroi şi morminte, Abaddón Exterminatorul*). Eseuri (*Individul şi universul, Scriitorul şi fantasmele sale*).

SABAZIOS, zeu frigian sau trac, identificat de greci cu Dionysos. Divinitate htonică, simbol al renaşterii vegetaţiei şi naturii, reprezentat ca şarpe. Celebrat şi în Roma antică într-un cult orgiastic.

SABIN, Albert Bruce (1906-1993), virusolog american de origine rusă. A descoperit mai multe virusuri şi metode de vaccinare corespunzătoare. A preparat, împreună cu J.E.Salk, vaccinul antipoliomielitic cu administrare orală.

SABINE, Sir Edward (1788-1883), geofizician britanic. A participat la expediţii arctice (1818, 1819-1820), a studiat cîmpul gravitaţional al Pămîntului şi a descoperit relaţia dintre petele solare şi furtunile magnetice terestre.

SABLE, cap în S-V peninsulei Florida (SUA), cel mai sudic punct al ţării.

SABLÉ, Madeleine de Souvré, mar-

chiză de (1599-1678), scriitoare franceză. A frecventat cercul oamenilor de spirit de la Hôtel de Rambouillet, apoi a patronat un salon propriu, unde a lansat moda expresiilor preţioase, maximelor şi portretelor literare.

SACA, rîu în Republica Moldova şi Ucraina, afluent al Ceagăi. Izvorăşte la N de comuna Batîr (jud. Tighina). Lungime: 52 km.

SACALIN, insulă nisipoasă în Marea Neagră, în faţa gurii de vărsare a braţului Sf. Gheorghe. Păsări de deltă.

SACCHETTI, Franco (c. 1332-1400), scriitor italian. Poet (madrigaluri, balade) şi nuvelist. O culegere de anecdote şi povestiri din tradiţia orală a Florenţei timpului său (*Trei sute de nuvele*) va fi un model pentru nuveliştii Renaşterii italiene.

SACCO-VANZETTI (Procesul ~), scandal judiciar în SUA, declanşat de judecarea pentru un dublu asasinat (1920) a emigranţilor italieni Nicola Sacco şi Bartolomeo Vanzetti, anarhişti şi militanţi sindicali. Condamnaţi la moarte fără probe certe, au fost executaţi (1927), în pofida unui protest de răsunet internaţional. Au fost reabilitaţi în 1977.

SACERDOŢEANU, Aurelian (1904-1976; n. Costeşti, jud. Vîlcea), istoric român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii de istorie medievală românească; specialist în arhivistică (*Consideraţii asupra istoriei românilor în evul mediu, Îndrumări în cercetările istorice*).

SACHELARIE-VLADIMIRESCU, Wanda (n. 1916, Constanţa), pictoriţă şi graficiană română. Compoziţii şi portrete cu tendinţe expresioniste şi tehnici amintind de cubişti (*Luminile circului, Antract, Dans*).

SACHER-MASOCH, Leopold, cavaler von (1836-1895), scriitor austriac. Autor al unor romane în care erotismul este asociat cu suferinţa fizică (*Venus în haină de blană, Messalinele Vienei*). Numele său a intrat în vocabularul psihiatric (*masochism*).

SACHS, Hans (1494-1576), poet german. Cizmar din Nürnberg, a devenit celebru ca meistersänger, compunînd numeroase poezii lirice (*Privighetoarea din Wittenberg*), farse carnavaleşti (*Diavolul şi muierea bătrînă*), povestiri anecdotice, pline de seva umorului popular şi reprezentative pentru cultura medievală. Erou al unei opere de R.Wagner (*Maeştrii cîntăreţi din Nürnberg*).

SACHS, Leonie, zisă **Nelly** (1891-1970), scriitoare suedeză de origine evreiască. A emigrat (1940) din Germania la Stockholm. Opera sa poetică (*În lăcaşurile morţii, Enigme arzătoare*) şi dramatică (*Semne pe nisip*) este o mărturie despre holocaust. Premiul Nobel (1966), împreună cu S.J.Agnon.

SACIDAVA, aşezare geto-dacică şi castru roman, pe malul drept al Dunării, în apropiere de Capidava (azi, în com. Topalu, jud. Constanţa).

Mohammad Anwar el Sadat

Mihail Sadoveanu

SACK, Erna (1898-1972), soprană germană de coloratură. Supranumită "privighetoarea germană".

SACRAMENTO, fluviu în V SUA; 643 km (965 km cu rîul Pit). Izvorăşte din Munţii Cascadelor şi se varsă în golful San Francisco (Oceanul Pacific). Navigabil în cursul inferior. Hidrocentrale.

SACRAMENTO, oraş în V SUA, centrul ad-tiv al statului California, port pe fluviul cu acelaşi nume; 369,3 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial. Piaţă agricolă. Muzeu de artă. Turism.

SACRÉ-COEUR, catedrală din Paris, pe colina Montmartre, construită în stil romano-bizantin, între 1876 şi 1912, pentru comemorarea înfrîngerii Franţei în războiul cu Germania (1870) şi a Comunei din Paris (1871). Arhitect: Paul Abadie.

SACSAHUAMÁN, uriaşă fortăreaţă, care apăra Cuzco (Perú), capitala Imperiului Incaş. Azi, vestigii impunătoare, ziduri cu dimensiuni ciclopice.

SĂDĂT, Mohammad Anwar el (1918-1981), om politic egiptean. Preşedinte al Egiptului (1970-1981) şi prim-ministru (1973-1974, 1980-1981). Iniţiator al unor reforme democratice şi al liberalizării economiei. A declanşat războiul din oct. 1973 cu Israelul, dar a cooperat pentru Tratatul de pace din 1979, provocînd izolarea ţării de statele arabe. A fost asasinat (oct. 1981). Premiul Nobel pentru Pace (1978), împreună cu Menahem Begin.

SADE, Donatien Alphonse François, marchiz de (1740-1814), scriitor francez. Personaj cu o biografie scandaloasă, autor prolific de povestiri, piese de teatru şi romane considerate ca imorale în epoca sa, pentru descrierea obsedantă a unor scene erotice, expresie a unei psihologii deviante (*Cele 120 de zile ale Sodomei, Justine sau nenorocirile virtuţii, Filozofia în budoar*). Reconsiderat de suprarealişti, care valorizează din această operă voinţa de emancipare de constrîngerile şi prejudecăţile morale şi estetice. Numele său a intrat în terminologia psihiatrică (*sadism*).

SÁ DE MIRANDA, Francisco de (c. 1495-1558), scriitor portughez. Reprezentant al Renaşterii. A introdus în literatura naţională sonetul, elegia, egloga. Creator al comediei portugheze (*Străinii*).

SADO, insulă japoneză în Marea Japoniei, la V de insula Honshū; 857 km^2; 70 mii loc. Expl. de aur, argint şi cupru. Pescuit. Turism.

SADOUL, Georges (1904-1967), publicist şi istoric francez al cinematografiei (*Dicţionar de cineaşti, Dicţionar de filme, Istoria generală a cinematografului*).

SADOVA, Marietta (1897-1982; n. Sibiu), actriţă şi regizoare română de teatru. Prof. univ. la Bucureşti. Apariţii notabile în *Profesiunea doamnei Warren* de G.B.Shaw, *Strigoii* de H.Ibsen. A pus în scenă *Pescăruşul* de A.P.Cehov, *Răzvan şi Vidra* de B.P.Hasdeu.

SADOVÁ, localitate în Cehia, la E de Praga, lîngă Hradec Králové (germ. Koniggrätz), unde prusacii au înfrînt decisiv armata austriacă (3 iul. 1866), în timpul războiului Austriei cu Prusia şi Italia.

SADOVEANU, Ion Marin (pseudonim al lui *Iancu-Leonte Marinescu*; 1893-1964; n. Bucureşti), scriitor român. Poezie tradiţionalistă, cu un filon religios (*Cîntece de rob*), drame, romane pe tema arivismului (*Sfîrşit de veac în Bucureşti*), a formării spirituale a personalităţii (*Ion Sîntu*) sau de evocare istorică (*Taurul mării*). Cronici dramatice, studii de istoria teatrului. Memorialistică. Traduceri.

SADOVEANU, Mihail (1880-1961; n. Paşcani), scriitor român. Redactor la "Sămănătorul", "Însemnări literare", "Însemnări ieşene". Director al ziarelor "Adevărul" şi "Dimineaţa". Opera sadoveniană, fundamental lirică în forma ei epică, valorifică surse folclorice, cronici şi cărţi de înţelepciune, transpunînd experienţa de viaţă şi de lectură într-un univers ficţional de mare originalitate prin viziune şi prin expresie literară. Vastă operă în proză (peste o sută de titluri), care se constituie ca sinteză a dominantelor spiritualităţii româneşti în cadrele sale geografice, sociale şi istorice. Povestiri şi romane care evocă într-o viziune romantică, baladescă, momente eroice şi figuri legendare ale istoriei naţionale (*Neamul Şoimăreştilor, Zodia cancerului* sau *Vremea Ducăi Vodă, Fraţii Jderi, Nicoară Potcoavă*); tablouri ale universului ţărănesc, zugrăvite în tonurile cenuşii ale vieţii celor umiliţi sau revoltaţi (*Bordeienii*) sau în lumina calmă a eposului pastoral (*Baltagul*) şi a gestului şi expresiei ceremoniale (*Hanul Ancuţei*); scene şi drame din lumea fără orizont a tîrgurilor de provincie (*Floare ofilită, Apa morţilor, Locul unde nu s-a întîmplat nimic*); pagini narativ-descriptive în care peisajul silvestru şi acvatic este opus universului nevrotic al civilizaţiei (*Împărăţia apelor, Ţara de dincolo de negură, Nopţile de Sînziene, Valea Frumoasei, Nada florilor*); scrieri mitizante şi sapienţiale (*Creanga de aur, Divanul persian*). Acad.

SADUL, rîu, afluent al Cibinului; 43 km. Izvorăşte din masivul Cindrel. Hidrocentrală (1955) lîngă satul omonim din judeţul Sibiu.

SAENREDAM, Pieter Jansz (1597-1665), pictor olandez. Remarcabile picturi de arhitectură (*Vechea primărie din Amsterdam, Interior din biserica Saint-Baron*), într-o paletă de alburi şi griuri, cu o luminozitate diafană.

ŠAFAŘIK, Pavel Josef (1795-1861), filolog ceh. Lucrare pr.: *antichităţi slave*.

SAFI, oraş în V Marocului, port la Oceanul Atlantic; 197 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial. Piaţă agricolă. Fortificaţii din sec. 14-15.

SAFO (SAPPHO) (c. 625- c. 580 î.Hr.), poetă greacă. Celebră în Grecia antică pentru şcoala de poezie pe care a creat-o în insula natală Lesbos. A compus imnuri, epitalamuri, elegii, cîntînd dragostea şi frumuseţea, în forme prozodice originale (strofa şi ritmul safic).

SAGAING, oraş în N-V Myanmarului, port pe fluviul Irrawaddy, centrul ad-tiv al provinciei omonime; 15,4 mii loc. Piaţă agricolă. Fostă capitală a Birmaniei.

SAGAN, Carl (n. 1934), astrofizician american. A contribuit decisiv la realizarea programelor americane de cercetare cu ajutorul sondelor spaţiale. Lucrări în domeniile paleontologiei şi exobiologiei.

SAGAN, Françoise (pseudonim al lui *Françoise Quoirez*; n. 1935), scriitoare franceză. Romane de succes (*Bună ziua, tristeţe*, *Vă place Brahms?*, *Zgarda*), nuvele (*Muzică de scenă*), piese de teatru (*Castel în Suedia*), care abordează problematica unei societăţi dezabuzate. Memorii.

SAGASTA, Práxedes Mateo (1825-1903), om politic spaniol. De mai multe ori prim-ministru (1881-1902). De orientare liberală, a introdus votul universal şi a contribuit la dizolvarea imperiului colonial spaniol după 1898.

SAGER, Oscar (1894-1981; n. Focşani), medic român. Prof. univ. la Bucureşti şi Timişoara. Specialist în neurologie, a studiat rolul substanţei reticulare, talamusul, rinencefalul, accidentele vasculare cerebrale, originea subcorticală a acceselor de epilepsie etc. (*Diencefalul. Formaţia reticulară. Lobul temporal*). Acad.

SAGUENAY, rîu în E Canadei, afluent al fluviului Sf. Laurenţiu; 312 km. Izvorăşte din lacul Saint John. Mari hidrocentrale.

SAGUNTUM, oraş antic în Peninsula Iberică, fondat de coloniştii greci. A fost asediat şi cucerit de Hannibal (219 î.Hr.), fapt care a declanşat al doilea Război Punic (218-201 î.Hr.). Azi, *Sagunto* (Spania), oraş la N de Valencia; vestigii ale unui teatru roman şi ale unei fortăreţe.

SAHA, Megh Nad (1893-1956), astrofizician indian. Cercetări de spectroscopie şi termodinamică. A formulat (1920) o ecuaţie pentru caracterizarea stărilor ionizate ale gazelor, utilizată pentru clasificarea stelelor după tipul lor spectral.

SAHALIN, insulă rusească în marea Ohotsk, în apropierea ţărmului de E al Asiei; 87,1 mii km². Oraş pr.: Iujno-Sahalinsk. Relief muntos (alt. max.: 1609 m). Climă aspră. Taiga de molid, brad şi zadă. Expl. de cărbuni şi petrol. Posesiune rusească din 1875. Împărţită cu Japonia după războiul din 1904-1905. Teritoriu exclusiv rusesc din 1945.

SAHARA, cel mai mare deşert de pe Pămînt, întins în N Africii, de la Oceanul Atlantic la Marea Roşie; c. 8,5 mil. km². Relief muntos în centru (masivele Ahaggar, Tassili, Tibesti) şi în N (Atlas). Alt. max.: 3415 m (vîrful Emi Koussi). Sînt caracteristice podişurile pietroase şi nisipoase (hamade, ergui şi reguri). Nisipuri pe c. 17 % din suprafaţa Saharei. Climă tropical-deşertică; precipitaţii reduse (20-200 mm/an), amplitudinea termică diurnă mare (30°C în aer şi 70°C la sol). Temp. max. absolută: +58°C; minima absolută: -18°C. Lipsit de cursuri de apă (cu excepţia Nilului). Vegetaţie xerofită, rară. Oaze cu graminee, compozee, crucifere şi culturi de legume. Faună săracă. Importante resurse ale subsolului: petrol, gaze naturale, minereuri de fier, uraniu, fosfaţi. Teritoriul Saharei este ocupat de zece state (Maroc, Algeria, Tunisia, Libia, Egipt, Sudan, Ciad, Niger, Mali şi Mauritania).

SAHARA OCCIDENTALĂ, teritoriu în N-V Africii, administrat de Maroc şi de Frontul Polisario. Suprafaţa: 266 mii km². Populaţia: 183 mii loc. Centrul ad-tiv: *El-Aaiún*. Oraşe pr.: Dakhla, As-Smava. Limbi: spaniola, araba. Culte: islamism. Moneda: 1 pesta = 100 centesimos. Sector al Saharei, străbătut de Tropicul de Nord, cu ieşire la Oceanul Atlantic. Relief colinar şi cîmpii litorale acoperite cu dune. Climă tropical-deşertică. Zăcăminte şi expl. de fosfaţi, minereuri de fier şi sare. Creşterea nomadă a animalelor (cămile, ovine, caprine). Cultivă orez, cereale. Curmali. — Teritoriul Saharei Occidentale, locuit de triburi arabo-berbere, a devenit colonie spaniolă în 1885 (Sahara Spaniolă). În 1976, Spania se retrage şi teritoriul este administrat de Maroc (partea de N) şi Mauritania (partea de S). Frontul Polisario, creat în 1973 cu sprijinul Algeriei, proclamă în 1976 Republica Arabă Democratică Sahariană şi declanşează acţiuni de gherilă împotriva ocupanţilor. În 1979 Mauritania îşi retrage administraţia şi trupele din Sahara Occidentală.

SAHARANPUR, oraş în N Indiei (Uttar Pradesh), la N de Delhi; 294 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial. Piaţă agricolă.

SAHARNA, sat în judeţul Orhei, Republica Moldova. Atestat documentar în 1495.

SAHARNA (Mănăstirea ~), complex monastic pe teritoriul satului Saharna (jud. Orhei), constind din schitul rupestru Buna Vestire (sec. 13-14) şi bisericile Sf. Treime (1818-1821) şi Adormirea Maicii Domnului (1863).

SAHAROV, Andrei Dmitrievici (1921-1989), fizician rus. Contribuţii în domeniul fizicii particulelor elementare şi al armelor termonucleare. S-a opus experienţelor nucleare şi s-a raliat disidenţei intelectuale (în 1966), fiind unul dintre fondatorii Comitetului pentru Apărarea Drepturilor Omului (1970). Exilat la Gorki (1980-1986). A revenit în viaţa ştiinţifică şi a publicat în condiţiile perestroikăi. Premiul Nobel pentru pace (1975).

SAHEL, zonă de tranziţie între Sahara şi savanele Africii subecuatoriale, lată de 300-500 km şi incluzînd teritorii ale statelor Mauritania, Senegal, Mali, Burkina Faso, Niger şi Ciad. Precipitaţii între 100 şi 600 mm/an. Vegetaţie de savană şi stepă.

SAHIA, Alexandru (pseudonim al lui *Alexandru Stănescu*; 1908-1937; n. Mănăstirea, jud. Ilfov), scriitor şi publicist român. Nuvele şi povestiri cu tematică antirasială şi proletară, de valoare literară modestă. Reportaje. A condus publicaţii de stînga. Supraevaluat din motive ideologice. Membru de onoare al Acad. Rom.

SAHINI, Victor Emanuel (n. 1927, Galaţi), chimist român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în chimia fizică, generală, cuantică şi în spectroscopie. Acad.

SAIAN, sistem muntos în Federaţia Rusă, între izvoarele fluviului Obi şi lacul Baikal. Alt. max.: 3491 m. Format din două lanţuri montane (de E şi de V), care închid depresiunile Tuvinsk şi Minusinsk. Păduri de cedru, zadă, molid.

SAIDA, oraş în S Libanului, port la Marea Mediterană; 70 mii loc. Rafinărie de petrol şi punct terminus al unei conducte petrolifere din Arabia Saudită. Vechi oraş fenician (*Sidon*). Vestigii antice şi Castelul Cruciaţilor (sec. 12-13).

SAIDEL, Teodor (1874-1967; n. Brăila), chimist şi pedagog român. Prof. univ. la Bucureşti. Fondatorul agrochimiei în România. A conceput metode de determinare a fertilităţii solurilor.

SAID-PAŞA, Muhammad (1822-1863), vicerege al Egiptului (1854-1863). A promovat o politică prooccidentală. A sprijinit construirea canalului Suez prin concesionare.

SAIGON v. **Hô Şi Min**.

SAIMAA, sistem de lacuri tectono-glaciare în S-E Finlandei; 4,4 mii km² (1,8 mii km² - lacul Saimaa propriu-zis, cel mai mare din ţară). Ad. max.: 58 m. Comunică prin rîul Vuoksi cu lacul Ladoga şi printr-un canal cu Golful Finic.

SAINCIUC, Glebus (n. 1919; Chişinău), pictor român. Portretist (*Cîntăreaţa Maria Cebotari*, *Maria Bieşu*), autor de măşti ale unor personalităţi, executate în papier mâché, pe care el însuşi le "joacă" pe scenă.

SAINT ALBANS, oraş în Marea Britanie, la N-V de Londra; 51 mii loc. Biserica unei abaţii benedictine (793), catedrală romanică (sec. 11). Biserica Sf. Mihail, cu mormîntul lui F. Bacon. Vestigiile cetăţii romane Verulamium.

SAINT BERNARD (Marele ~), pas în Alpii Pennini, între Elveţia şi Italia, la 2469 m altitudine. O şosea, practicabilă vara, uneşte valea rîului Dora Baltea cu valea fluviului Ron. Un tunel de 5826 m lungime (1964) a mărit traficul dintre cele două ţări. În apropierea pasului, se află mănăstirea Sf. Bernard de Menthon (sec. 10).

SAINT BERNARD (Micul ~), pas în Alpii Graici, la graniţa dintre Franţa şi Italia, la 2188 m altitudine. O şosea leagă văile rîurilor Isère şi Dora Baltea.

SAINT-CLOUD, suburbie în V Parisului; 28,7 mii loc. Parc, hipodrom. Centru rezidential. Ind. electronică şi aeronautică. Muzee. Vestită manufactură de porţelanuri şi faianţă (sec. 17-18).

SAINT-CYR, localitate la V de Versailles; 16,3 mii loc. Aici a fost fondată (1686), de marchiza de Maintenon, o şcoală pentru fetele nobile şi fără avere. Celebru ansamblu de şcoli militare de ofiţeri (Saint-Cyr—Coëtquidan), înfiinţate de Napoleon I (1803) şi de generalul de Lattre de Tassigny (1945). Un colegiu militar a fost construit pe vechiul amplasament al şcolilor (1964).

SAINT-DENIS, suburbie în N Parisului; 91,2 mii loc. Industrii. Universitate. Abaţie din epoca merovingiană (sec. 7), fondată de Saint Denis, primul episcop al Parisului; necropolă a regilor Franţei. Catedrală gotică (sec. 12-13). Muzeu de artă şi istorie.

SAINT-DENIS, oraş-port, centrul ad-tiv al insulei Réunion; 109,5 mii loc. Centru comercial şi industrial. Muzeu de artă.

Andrei Saharov

Charles Sainte-Beuve

SAINTE-BEUVE, Charles Augustin (1804-1869), scriitor, istoric şi critic literar francez. Iniţial, ca membru al cenaclului romantic, a scris poezii şi un roman (*Voluptate*). Ca profesor la Collège de France şi la Lausanne şi prin colaborările la marile reviste ale epocii, a devenit o personalitate de referinţă a criticii universitare franceze. Metoda sa care fundamentează critica biografică şi psihologică constă într-o corelare a portretului unui autor cu analiza operei sale, pentru a evidenţia natura talentului literar (*Critici şi portrete literare, Port-Royal, Portrete contemporane, Convorbiri de luni. Noi convorbiri de luni*).

SAINTE-CLAIRE DEVILLE, Henri Étienne (1818-1881), chimist francez. Cercetări în domeniul chimiei organice, minerale şi al termochimiei. A studiat disociaţia gazelor la temperaturi înalte şi a inventat procedee de obţinere a aluminiului şi magneziului.

SAINTE-GENEVIÈVE (Colina ~), colină în Paris, pe malul stîng al Senei, pe care se află Sorbona, Collège de France, Panteonul, biserica Saint-Étienne-du-Mont (unde se păstrează racla Sf. Genoveva). Vestigii ale oraşului roman (teatrul, arenele, termele). Abaţia Sainte-Geneviève (azi, Liceul "Henri IV"), construită pe amplasamentul unei bazilici a regelui Clovis (unde a fost depus corpul Sf. Genoveva), cu acest nume din sec. 13. În perimetrul fostei abaţii s-a construit Panteonul (începînd din 1764).

SAINT ELIAS, masiv muntos în N Munţilor Stîncoşi, la graniţa Canadei cu Alaska; alt. max.: 6050 m (Mount Logan), cel mai înalt punct din Canada.

SAINT-ÉTIENNE, oraş în S-E Franţei (Lyonnais), la S-V de Lyon; 201,6 mii loc (310 mii loc., cu suburbiile). Aeroport. Expl. de cărbune. Centru industrial. Universitate. Muzee de artă şi tehnic.

SAINT-ÉVREMOND, Charles de Marguetel de Saint-Denis de (1613-1703), scriitor francez. Spirit sceptic şi epicureic, a compus satire, pamflete şi eseuri despre dramaturgia franceză, anunţînd ideologia iluminismului.

SAINT-EXUPÉRY, Antoine de (1900-1944), scriitor francez. Pilot în aviaţia civilă, apoi militară, a dispărut într-o misiune aeriană, în timpul războiului (1944). Romane care celebrează valorile tradiţionale ale unui umanism activ (voinţa, responsabilitatea, prietenia, eroismul), fără sentimentalism şi retorism (*Curierul de Sud, Zbor de noapte, Pămînt al oamenilor, Pilot de război*). Povestiri alegorice (*Micul prinţ*) parabolice (*Citadela*), ilustrînd filozofia vieţii eroice şi demne, reportaje şi articole (*Un sens vieţii*).

Antoine de Saint-Exupéry

Louis de Saint-Just

SAINT GEORGE (Canalul ~), strîmtoare între Marea Britanie şi Irlanda; uneşte Marea Irlandei cu Oceanul Atlantic. Lungime: 161 km; lăţime: 80-112 km.

SAINT GEORGE'S, capitala statului Grenada, port la Marea Caraibilor; 27 mii loc. Aeroport internaţional. Universitate. Centru turistic.

SAINT-GERMAIN, conte de (c. 1707-1784), aventurier de origine necunoscută. A avut o mare vogă la Paris, între 1750 şi 1760, apoi în Germania, unde s-a prezentat ca deţinător al unui elixir de viaţă lungă şi al unei vîrste de cîteva secole. Venerat ca Maestru tutelar în cercurile teozofice.

SAINT-GERMAIN-DES-PRÉS, biserică şi fostă abaţie în Paris. Fondată în 558 de regele Childebert I, a adăpostit (576) mormîntul Sf. Germain, episcop de Paris, al cărui nume îl va primi din sec. 8. Ruinată de normanzi, a fost reconstruită (sec. 10-13). Centru al unei vii activităţi intelectuale în sec. 17-18. Restaurată în sec. 19. Dă numele unui cartier din Paris şi unei celebre pieţe cu cafenele literare.

SAINT-GERMAIN-EN-LAYE, oraş în N Franţei (Île-de-France), în conurbaţia pariziană; 41,7 mii loc. Centru rezidenţial. Castel regal (sec. 16), cu capelă şi donjon (sec. 13-15). Restaurat în 1862, a devenit Muzeu de antichităţi Naţionale. Muzeu de artă. — **Tratatul de pace de la ~**, tratat semnat la 10 sept. 1919, prin care s-a consfinţit dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar, constituirea statelor naţionale Austria, Cehoslovacia şi Ungaria şi intrarea unor teritorii ale fostului imperiu în componenţa Italiei, Iugoslaviei, României şi Poloniei.

SAINT-GOTHARD (germ. **SANKT GOTTHARD**), masiv muntos în Alpii Lepontini (Elveţia); alt. max.: 3196 m (vîrful Rotondo). Relief glaciar. Din acest masiv izvorăsc Ronul şi Rinul. Este străpuns de un tunel feroviar de 15 km (1882) şi de un tunel rutier de 16,9 km (1980).

SAINT-GOTHARD (germ. **SANKT GOTTHARD**), trecătoare transalpină care leagă Italia cu Elveţia printr-o autostradă la 2112 m altitudine, deschisă în 1906.

SAINT HELENS, oraş în Marea Britanie (Anglia), la N-E de Liverpool; 99 mii loc. Expl. de huilă. Centru industrial.

SAINT HELIER, oraş în insula Jersey (Insulele Anglo-Normande); 28 mii loc. Port. Centru comercial şi staţiune balneară. Turism. Castel (sec. 16-17). Colegiul "Victoria" (1852).

SAINT JOHN, fluviu în Canada şi SUA, care se varsă în golful Fundy; 700 km. Hidrocentrale.

SAINT JOHN, oraş în S-E Canadei (New Brunswick), port la golful Fundy (Oceanul Atlantic); 81 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Şantiere navale. Rafinărie de petrol, terminal petrolier. Turism.

SAINT-JOHN PERSE (pseudonim al lui *Alexis Saint-Léger*) (1887-1975), diplomat şi poet francez. Exilat în SUA (1940). Creaţie lirică de mare originalitate a expresiei literare, o fluidă îmbinare a imaginarului şi realului, elogiu patetic al creaţiei umane şi cosmice (*Elogii*, poemul *Anabasis, Exil, Zăpezi, Păsări*). Premiul Nobel (1960).

SAINT JOHN'S, capitala statului Antigua şi Barbuda, oraş în insula Antigua, port la Marea Caraibilor; 36 mii loc. Turism.

SAINT JOHN'S, oraş în E Canadei, în S-E insulei Newfoundland, centrul ad-tiv al provinciei Newfoundland, port la Oceanul Atlantic; 110 mii loc. (cu suburbiile). Aeroport. Construcţii navale. Centru comercial şi industrial. Bază a flotei canadiene de pescuit. Universitate.

SAINT-JUST, Louis de (1767-1794), om politic francez. Deputat iacobin în Convenţie (sept. 1792), s-a impus prin elocvenţă şi prin rigiditatea principiilor. Este unul dintre responsabilii pentru executarea fără judecată a regelui Ludovic XVI. Membru al Comitetului Salvării Publice (1793), apropiat al lui Robespierre, a intervenit energic pentru redresarea armatei republicane de pe Rin (1793) şi a contribuit la victoria de la Fleurus (1794). Adept al terorii revoluţionare, a reprimat cu duritate şi fanatism pe adversarii politici. A fost ghilotinat în urma loviturii de stat de la 9 thermidor (27 iul.) 1794.

SAINT-LAURENT, Louis Stephen (1882-1973), om politic canadian. Lider al Partidului Liberal (1948-1958) şi prim-ministru (1948-1957).

SAINT LOUIS, oraş în SUA (Missouri), port pe Mississippi, la confluenţa cu Missouri; 396,7 mii loc. (2,44 mil. loc., cu suburbiile). Mare nod feroviar. Aeroport. Şantier naval. Centru industrial şi comercial (cereale şi vite). Universităţi (1818, 1853, 1960). Muzee.

SAINT MALO, golf al Mării Minecii, pe coasta de N-V a Franţei, între peninsula Bretagne şi peninsula Cotentin; lăţime: 125 km.

SAINT MALO, oraş în N-V Franţei (Bretagne), port la Marea Mînecii; 49,3 mii loc. Centru turistic. Ziduri de incintă (sec. 12-13), castel (sec. 15), azi, muzeu; biserică (sec. 12-18).

SAINT-MORITZ (germ. **SANKT MORITZ**), oraş în S-E Elveţiei (Graubünden), pe cursul superior al rîului Inn, la 1856-3303 m altitudine; 5,4 mii loc. Muzee. Izvoare termale. Celebră staţiune climaterică. Aici s-au desfăşurat Jocurile Olimpice de iarnă din 1928 şi 1948.

SAINT-NAZAIRE, oraş în V Franţei (Bretagne), port la intrarea în estuarul fluviului Loara; 66,1 mii loc. Mari şantiere navale şi centru industrial. Muzeu.

SAINTONGE, provincie istorică în V Franţei. Oraş pr.: Saintes. Viticultură. Creşterea animalelor. Alipită la Coroana franceză în 1375. În sec. 16 a fost controlată de protestanţi.

SAINT PAUL, oraş în SUA, port pe Mississippi, capitala statului Minnesota; 272,2 mii loc. (2,46 mil. loc. în conurbaţie cu Minneapolis). Nod de comunicaţii. Mare centru industrial. Piaţă agricolă. Universitate (1854).

SAINT-PAUL, oraş în N-V insulei Réunion; 72 mii loc. Centru comercial. Ind. zahărului şi a tutunului.

SAINT PETERSBURG, oraş în S-E SUA (Florida), port în golful Mexic; 238,6 mii loc. Staţiune balneoclimaterică. Turism.

SAINT-PIERRE, oraş în insula Guernesey, port la Marea Mînecii; 16 mii loc. Castel (sec. 13). Casa (muzeu) V.Hugo. Centru turistic.

SAINT-PIERRE ŞI MIQUELON, teritoriu

francez, format din insula Saint-Pierre, Miquelon şi alte 6 insule mai mici din N-V Oceanului Atlantic, la 25 km S de insula Newfoundland (Terra Nova). Suprafaţa: 242 km². Populaţia: 6,3 mii loc. Centrul ad-tiv: *Saint-Pierre*. Oraş pr.: Miquelon-Langlade. Limba oficială: franceza. Culte: catolicism. Relief colinar stîncos, erodat de gheţari. Climă umedă şi rece. Pescuit. Turism. — Descoperit în 1520 de portughezi, a fost populat din sec. 16 şi disputat de francezi şi englezi pînă în 1814, cînd a devenit posesiune a Franţei. În 1946 capătă statutul de "teritoriu de peste mări", în 1976 devine "departament de peste mări", iar în 1985 "colectivitate teritorială" cu statut particular.

SAINT-QUENTIN, oraş în N Franţei (Picardia), port pe Somme; 62 mii loc. Centru industrial şi comercial. Biserică gotică (sec. 13-15), primărie (sec. 14-16). Muzeu de artă. Oraş roman, a fost creştinat de Saint Quentin (sec. 3).

SAINT-SAËNS, Camille (1835-1921), muzician francez. Organist şi pianist virtuoz. Compozp4or prolific, a abordat numeroase genuri: preludii şi fugi pentru orgă, poeme simfonice (*Phaeton, Dans macabru*), trei simfonii, cinci concerte pentru pian, două concerte pentru violoncel, oratorii (*Potopul*), opera *Samson şi Dalila*.

SAINT-SIMON, Claude Henri de Rouvroy, conte de (1760-1825), filozof şi economist francez. Nepot al scriitorului Saint-Simon. Creator al unei utopii social-economice avînd ca fundament ideologic credinţa în progres şi în forţa ştiinţei. A imaginat o societate industrializată, cu o economie planificată şi dirijată de savanţi, care să asigure bunăstarea, dar şi protecţia celor defavorizaţi, şi o Europă a păcii, condusă de un parlament suprastatal (*Despre reorganizarea societăţii europene, Despre sistemul industrial, Catehismul industriaşilor*).

SAINT-SIMON, Louis de Rouvroy, duce de (1675-1755), scriitor francez. Autor al unor celebre *Memorii*, publicate postum (41 vol.), care constituie un sugestiv şi subiectiv tablou al perioadei dintre 1694 şi 1723 şi un model al artei portretului prin profunzimea observaţiei şi prin plasticitatea caracterizărilor.

SAINT-TROPEZ, oraş în S-E Franţei (Provence), port în golful omonim al Mării Mediterane, pe Coasta de Azur; 5,8 mii loc. Şantiere navale. Staţiune balneară. Turism. Muzeu de artă modernă. Citadelă (sec. 16-17).

SAINT-VENANT, Adhémar Barré, conte de (1797-1886), inginer francez. Contribuţii în domeniul rezistenţei materialelor şi al teoriei elasticităţii. A formulat o ecuaţie care defineşte legea curgerii fluidelor sub presiune (*principiul lui Saint-Venant*).

SAÏS, oraş în Egiptul antic, în Delta Nilului. Reşedinţă a faraonilor din dinastia 26 (saită) (663-525 î.Hr.) şi centru de civilizaţie. A decăzut după fondarea Alexandriei (sec. 4 î.Hr.).

SAJAMA (Nevado ~), vîrf în Anzi (Bolivia), la S de lacul Titicaca. Alt.: 6520 m.

SAKAI, oraş în Japonia (Honshū), port la Oceanul Pacific, în conurbaţia Osaka; 807,7 mii loc. Şantiere navale. Mare centru industrial.

SAKIA (ŞAKIA) MUNI (în sanscr. "înţelept din neamul Sakia"), unul dintre supranumele lui *Siddhartha Gautama* (*Buddha*), fondatorul budismului.

SALA, Marius (n. 1932, Vaşcău, jud. Bihor), lingvist român. Cercetător ştiinţific la Bucureşti. Contribuţii în lingvistica romanică şi lingvistica generală, în hispanistică, onomastică, dialectologie, istoria limbii române. Membru corespondent al Acad. Rom.

SALACROU, Armand (1899-1989), scriitor francez. Dramaturg fecund, a cultivat comedia grotească, drama istorică şi metafizică (*Necunoscutul din Arras, Pămîntul e rotund, Arhipelagul Lenoir, Bulevardul Durand, Strada neagră*). Memorii.

SALADIN I (ar. **SALĀH AD-DIN**), **Yusuf** (c. 1138-1193), sultan aiubid (1171-1193). De origine kurdă, a fost vizir al ultimului calif fatimid. A desfiinţat califatul şi a fondat dinastia Aiubizilor din Egipt. A creat prin cuceriri un vast stat, cuprinzînd Egiptul, Siria, Palestina, Mesopotamia, Nubia. Celebru pentru victoriile sale asupra cruciaţilor şi pentru recucerirea Ierusalimului (1187). A încheiat o pace de compromis după a treia cruciadă (1189-1192), păstrînd Siria, Palestina interioară şi Ierusalimul. Personaj de legendă în lumea arabă şi creştină din Orientul Apropiat.

SALADO (Rio ~), rîu în Argentina, afluent al fluviului Colorado; c. 1370 km. Izvorăşte din Anzi; numit *Desaguadero* pe cursul superior şi *Chadileo* pe cursul inferior.

SALADO (Rio ~), rîu, afluent al fluviului Paraná; c. 1800 km. Izvorăşte din Anzi; numit *Rio del Juramento* pe cursul superior.

SALAM, Abdus (n. 1926), fizician englez de origine pakistaneză. A elaborat împreună cu S.Weinberg o teorie asupra interacţiunilor electromagnetice responsabile de coeziunea atomică şi a interacţiunilor slabe, care explică dezintegrarea spontană. Premiul Nobel (1979), împreună cu S.L.Glashow şi S.Weinberg.

SALAMANCA, oraş în Spania (Castilia-León), pe rîul Tormes; 162,9 mii loc. Centru industrial şi piaţă agricolă. Turism. Universitate (1218). Vechi monumente: pod roman, catedrală romanică (sec. 12-13) şi catedrală gotică (sec. 16-17), clădiri ale Universităţii (sec. 15-18), case şi palate baroce (sec. 16), biserica iezuiţilor (sec. 17), Plaza Mayor (sec. 18). Muzeu.

SALAMBO (SALAMMBO) (sec. 3 î.Hr.), fiu al generalului cartaginez Hamilcar Barca. Erou al romanului omonim de G.Flaubert.

SALAMINA (gr. **SALAMIS**), insulă greacă în golful Egina, în faţa portului Pireu; 93,2 mii km²; 18,4 mii loc. Oraş pr.: Salamis. Ruine antice. Măslini. Viticultură. În apropiere, flota greacă a distrus (480 î.Hr.) flota persană a regelui Xerxe.

SALAMINA (gr. **SALAMIS**), oraş antic în insula Cipru, în apropiere de Famagusta, fondat în jurul anului 1100 î.Hr. Înfloritor în secolele următoare, pînă în epoca romană, cînd este eclipsat de Paphos. Morminte ale regilor (sec. 8-7 î.Hr.). Ruine.

SALANDRA, Antonio (1853-1931), om politic italian. Deputat liberal, de mai multe ori ministru şi prim-ministru (1914-1916).

SALAZAR, Antonio de Oliveira (1889-1970), om politic portughez. Ministru de Finanţe (1928-1932), apoi prim-ministru (1932-1968), dispunînd de mari prerogative, a creat un stat naţional şi creştin, de tip corporatist. A dus o politică anticomunistă, dar a menţinut neutralitatea ţării în cel de-al doilea război mondial. A reuşit să păstreze coloniile portugheze pînă la abandonarea puterii (1968).

SALCIA MARE, rîu în Republica Moldova, afluent al Ialpugului. Izvorăşte lîngă comuna Baimaclia (jud. Cahul). Lungime: 53 km.

SALÉ, oraş în Maroc, port la Oceanul Atlantic; 290 mii loc. Aeroport internaţional. Formează o conurbaţie cu Rabatul. Fortificaţii (sec. 13).

SALEM, Ali Abdullah (n. 1942), om politic yemenit. În urma unei lovituri de stat militare a devenit şeful statului Yemenul de Nord (din 1978), apoi (din 1990) al Republicii Arabe Yemen (stat unificat).

SALEM, oraş în N-V SUA, capitala statului Oregon; 107,8 mii loc. Centru industrial şi piaţă agricolă. Universitate (1842). Muzeu.

SALEM, oraş în S Indiei (Tamil Nadu); 573,7 mii loc. Centru industrial. Universitate.

SALERNO, oraş în S Italiei (Campania), la S-E de Napoli, port la Marea Tireniană (golful Salerno); 153,4 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial. Catedrală (sec. 11). Muzeu. Turism. Staţiune balneară. Oraş antic, colonie romană. Celebru pentru o şcoală de medicină în sec. 12-13.

SALGÓTARJÁN, oraş în N Ungariei, în munţii Mátra; c. 50 mii loc. Centru minier şi industrial. Turism.

SALIERI, Antonio (1750-1825), compozitor italian. Maestru al Capelei imperiale din Viena, rival al lui Mozart şi îndrumător al lui Beethoven, Schubert şi Liszt. A compus muzică religioasă, simfonii şi a ilustrat opera italiană (*Europa recunoscută, Danaidele, Falstaff*).

SALIGNY, Anghel (1854-1925, n. Şerbăneşti, azi înglobat în com. Liešti, jud. Galaţi), inginer şi om de ştiinţă român. Prof. univ. la Bucureşti. A utilizat în premieră mondială (1884) betonul armat în construcţia silozurilor de cereale, a proiectat (1888) şi a condus lucrările la podul peste Dunăre de la Cernavodă (1890-1895), cel mai lung din Europa în acea perioadă. Lucrări de amenajare a porturilor Brăila, Galaţi şi Constanţa. Acad.

SALINAE, aşezare civilă romană în Dacia (sec. 2-3), cunoscută pentru exploatarea sării. Identificată pe teritoriul oraşului Ocna-Mureş (jud. Alba).

SALINGER, Jerome David (n. 1919), scriitor american. Nuvele şi romane tratînd cu umor şi ironie problematica tineretului american (*Franny şi Zooey, De veghe în lanul de secară, Ridicaţi bîrna acoperişului, dulgheri şi Seymour*).

Antonio Salieri

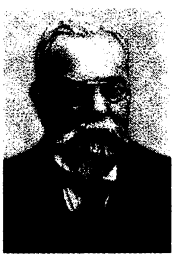

Anghel Saligny

SALISBURY, Robert Arthur Talbot Gascoyne-Cecil, marchiz de (1830-1903), om politic englez. Lider al Partidului Conservator. Prim-ministru (1885-1886, 1886-1892, 1895-1902). A susţinut o politică de echilibru în Europa şi de expansiune colonială în Africa (războiul cu burii). Adversar al naţionalismului irlandez.

SALISBURY v. **Harare**.

SALISBURY, oraş în Marea Britanie, pe rîul Avon; 36 mii loc. Mare catedrală gotică (sec. 13). Clădiri vechi. Muzeu.

SALK, Jonas Edward (n. 1914), virusolog american. A preparat şi utilizat, împreună cu A.B. Sabin, vaccinul antipoliomielitic.

SALMON, André (1881-1969), scriitor francez. Apropiat de Apollinaire şi de Max Jacob, a fost un promotor activ al cubismului şi al altor mişcări de avangardă. Poezii (*Vîrsta umanităţii*), romane (*Canalii tandre*), studii de artă. Importante memorii pentru reconstituirea vieţii artistice şi literare din primele decenii ale sec. 20 (*Memorii fără sfîrşit, 3 vol.*).

SALOMEA (sec. 1 d.Hr.), fiica regelui iudeu Irod Filip şi a Irodiadei. A obţinut capul Sf. Ioan Botezătorul, dansînd seducător în faţa tatălui ei vitreg, tetrarhul Irod Antipas. Împrejurarea este relatată în *Noul Testament*.

SALONIC (Golful ~) (gr. **THERMAIKÓS**), golf al Mării Egee, pe coasta de N a Greciei, între continent şi Peninsula Calcidică; lungime: 160 km; lăţime la intrare: 89 km; ad. max.: 80 m.

SALONIC (gr. **THESSALONÍKI**), oraş în N Greciei (Macedonia), port la golful Salonic; 378 mii loc. (740 mii loc., cu suburbiile). Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial. Tîrg internaţional de mostre. Universitate. Turism. Monumente: ruinele unor fortificaţii (sec. 4 î.Hr.), arcul lui Galeriu (sec. 3 d.Hr.), bisericile Sf. Dimitrie (sec. 5-7), Sf. Sofia (sec. 8) şi Sf. Apostoli (sec. 14). Muzeu. Oraş antic (*Therma*), reconstruit de macedoneni (sec. 4 î.Hr.) şi devenit capitală a provinciei romane Macedonia (148 î.Hr.). În sec. 13 a fost capitală a Regatului Tesalonic, înfiinţat de cavalerii cruciaţi (1204-1224). Cucerit de turci (1387), a fost retrocedat bizantinilor (1403), cedat de aceştia veneţienilor (1423) şi stăpînit iarăşi de otomani (1430-1912).

SALONTA, oraş în judeţul Bihor, în Cîmpia Crişurilor; 20,5 mii loc. Combinat avicol. Industrii.

SALSOVIA, fortăreaţă romano-bizantină (sec. 1-6) şi apoi reşedinţă episcopală în Dobrogea. Localizată pe teritoriul comunei Mahmudia (jud. Tulcea).

SALTA, oraş în N Argentinei; 373,9 mii loc. Aeroport. Centru industrial şi piaţă agricolă.

SALTILLO, oraş în N—N-E Mexicului, capitala statului Coahuila; 440,9 mii loc. Centru minier (aur, argint, zinc, cupru, cărbune) şi industrial. Universitate. Fondat în 1575.

SALTÎKOV-ŞCEDRIN, Mihail Evgrafovici (pseudonim al lui *M.E. Nepanov*; 1826-1889), scriitor rus. Proză satirică, în note pesimiste, conturînd un tablou sumbru al corupţiei şi ignoranţei din administraţia vremii şi al declinului nobilimii ruse (*Schiţe din gubernie, Familia Golovliov*). Pagini autobiografice (*Din trecutul Poşehoniei*).

SALT LAKE CITY, oraş în V SUA, capitala statului Utah, lîngă Marele Lac Sărat; 159,9 mii loc. (936,3 mii loc. în conurbaţie cu Ogden). Mare nod feroviar. Aeroport. Centru industrial şi comercial. Universitate (1850). Muzee. Turism. Centru religios al mormonilor.

SALUSTIU (Caius Sallustius Crispus) (86-35 î.Hr.), om politic şi istoric roman. Guvernator al Numidiei (46-44 î.Hr.) şi partizan al lui Cezar. Autor al unor lucrări istorice, modele de obiectivitate şi sobrietate pentru istoriografia antică (*Despre războiul cu Iugurta, Despre conjuraţia lui Catilina* şi *Istorii*, operă păstrată fragmentar).

SALVADOR, oraş în E Braziliei, capitala statului Bahia; port la Oceanul Atlantic; 2,05 mil. loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial şi piaţă agricolă. Universităţi. Muzee. Turism. Monumente de arhitectură, fortificaţii şi biserici (sec. 16), biserici în stil baroc (sec. 17-18), palate (sec. 18).

SALWEEN (NUJIANG), fluviu în Asia de Sud (China şi Myanmar); 3200 km. Izvorăşte din podişul Tibet (munţii Tanglha) şi se varsă prin două braţe în golful Martaban al mării Andaman, la Moulmein. Navigabil pe cursul inferior.

SALZA, Hermann von, mare maestru al Ordinului Cavalerilor Teutoni (1210-1239). Sub autoritatea sa, Ordinul a revenit din Palestina în Europa şi s-a produs colonizarea teutonilor în Transilvania (1211), iar în 1237 aceştia au fuzionat cu Ordinul Livonian.

SALZBURG, oraş în N-V Austriei, centru ad-tiv al landului cu acelaşi nume, pe Salzach; 139 mii loc. Aeroport. Centru industrial. Fabrică de instrumente muzicale. Universitate (1622). Centru cultural (Festivalul internaţional Mozart) şi turistic. Monumente: fortăreaţa Hohensalzburg (sec. 11-16), catedrală (sec. 17), palate baroce (sec. 16-18), Casa Mozart. Muzee. Vechi oraş, reşedinţă a unei episcopii (apoi arhiepiscopie) din sec. 8.

SALZGITTER, oraş în Germania (Saxonia Inferioară), la S-E de Hanovra; 112,7 mii loc. Centru industrial.

SAMAIN, Albert (1858-1900), poet francez. A evoluat de la un simbolism elegiac şi delicat spre un neoclasicism fără vigoare (*În grădina infantei, Carul de aur*).

SAMAR, insulă în E arhipelagului Filipine; 13,1 mii km²; 470 mii loc. Oraş pr.: Catbalogan. Climă tropicală musonică. Expl. de minereuri de fier şi cupru.

SAMARA, oraş în Federaţia Rusă, pe Volga, la confluenţa cu rîul Samara; 1,24 mil. loc. Nod feroviar. Hidrocentrală. Centru industrial. Numit *Kuibîşev* între 1935 şi 1990.

SAMARA, rîu în Federaţia Rusă, afluent al Volgăi la Samara; 594 km. Izvorăşte din dealurile Obşci Sîrt.

SAMARA, rîu în Ucraina, afluent al Niprului la Dnepropetrovsk; 311 km. Izvorăşte din zona Donеţk. Hidrocentrală.

SAMARANCH, Juan Antonio (n. 1920), diplomat şi responsabil sportiv spaniol. Ambasador al Spaniei în URSS şi Mongolia (1977-1980). Vicepreşedinte (1974-1978) şi preşedinte al Comitetului Internaţional Olimpic (din 1980).

SAMARIA, oraş antic în Palestina, capitala Regatului Israel, în sec. 9-8 î.Hr. A fost distrus în 721 î.Hr. de regele asirian Sargon II, iar locuitorii au fost deportaţi. Reconstruit de regele iudeu Irod cel Mare, a devenit prosper în epoca elenistică şi romană (sec. 1 î.Hr.-2 d.Hr.) sub numele *Neapolis Sebaste*. Vestigii arheologice.

SAMARKAND, oraş în Uzbekistan, situat în oaza Zevarşan; 370 mii loc. Centru industrial şi comercial (covoare, piei). Universitate. Monumente: moscheea Gur-Emir (sec. 15), cu mormîntul lui Timur Lenk, medresele Ulugbek (sec. 15) şi Şir-Dar (sec. 17), mausoleele Sahi-Zinda (sec. 14-15) şi Gur-Emir (sec. 15). Oraş antic, menţionat sub numele *Maracanda* în 329 î.Hr., cînd este cucerit de Alexandru Macedon. Înfloritor în sec. 9-10. Cucerit şi devastat de Genghis-Han în 1220; a devenit capitala statului mongol al lui Timur Lenk (1370-1405). Cucerit de ruşi în 1868. Capitală a RSS Uzbece între 1924 şi 1930.

SAMARRA, oraş în Irak, pe Tigru, la N de Bagdad. Vestigii (palate, moschei, morminte) ale capitalei Califatului Abbasizilor (836-892).

SAMA-VEDA v. **Vede**.

SAMMARTINI, Giovanni Battista (1700 sau 1701-1775), compozitor, dirijor şi organist italian. Maestru al lui Gluck. Precursor al simfoniei; opere, oratorii, concerte, sonate (c. 2000 de lucrări).

SAMO (?-658), negustor franc. A condus o răscoală a slavilor din Boemia şi Moravia împotriva avarilor şi a refuzat să se supună regelui franc Dagobert I, constituind o uniune de triburi (623-658), destrămată după moartea sa.

SAMOA, arhipelag în Oceanul Pacific (Polinezia), format din 16 insule vulcanice; 3 mii km². Insule pr.: Savaii, Upolu, Tutuila, Rose, Tau. Relief muntos şi cîmpii litorale înguste. Păduri tropicale. Populat de polinezieni şi descoperit în 1772 de olandezi, arhipelagul a fost disputat în sec. 19 de SUA, Marea Britanie şi Germania. În 1899, Samoa este împărţită între SUA şi Germania. În 1914, insulele germane (din V arhipelagului) sînt ocupate de Noua Zeelandă, care le administrează sub mandatul Societăţii Naţiunilor Unite (din 1920), apoi sub tutela ONU (din 1946). Din 1962, *Samoa de Vest* devine stat independent. Partea de E a arhipelagului este teritoriul *Samoa Americană*.

SAMOA (SAMOA DE VEST), stat în Oceanul Pacific, situat pe nouă insule din partea de V a arhipelagului Samoa (Savaii, Upolu, Apolima, Manono şi altele, nelocuite). Suprafaţa: 2842 km². Populaţia: 174 mii loc. Capitala: *Apia*. Limbi: samoana şi engleza. Culte: protestantism, catolicism. Moneda: 1 tala = 100 sene. Împărţit în 24 de districte. Relief muntos (alt. max. în insula Savaii: 1858 m). Vegetaţie luxuriantă. Păduri pe 40% din suprafaţa ţării. Expl. forestiere. Culturi de arbori de cacao, de pîine, de bananieri, citrice, orez. Exportă lemn, copra, cacao. Samoa şi-a proclamat independenţa în 1962, iar în 1970 a devenit membru al Commonwealth-ului. Monarhie constituţională.

SAMOA AMERICANĂ, teritoriu administrat de SUA, pe şapte insule din partea de E a arhipelagului Samoa (Tutuila, Tan, Ofu ş.a.).

Suprafaţa: 197 km². Populaţia: 38 mii loc. Centrul ad-tiv: *Fagatogo*. Limba oficială: engleza. Culte: protestantism, catolicism. Oraş pr.: Pago Pago. Cultivă cocotieri, bananieri, citrice, manioc, taro. Ind. alimentară. Pescuit. Turism. Colonie a SUA din 1899, este administrat din 1966 de Departamentul de Interne.

SAMOS, insulă grecească în Marea Egee (Sporadele de Sud), în apropierea ţărmului Turciei; 472,5 km²; 32,6 mii loc. Centrul adtiv: *Samos*. Oraş pr.: Vathy. Relief muntos în V (alt. max.: 1436 m). Dealuri şi cîmpii în E. Păduri. Măslini. Vinuri renumite. Culturi de bumbac. Vestigii din epocile greacă (Heraion), elenistică şi romană. Ocupată de perşi, romani, bizantini, genovezi, turci. Autonomă din 1832, Samos aparţine Greciei din 1923.

SAMOTHRACE (gr. **SAMOTHRÁKI**), insulă grecească în N Mării Egee; 178 km²; 3 mii loc. Relief muntos; alt. max.: 1600 m. Oraş pr.: Samothráki. Ovine şi caprine. Pescuit. Colonizată de greci în sec. 8 î.Hr., a cunoscut o mare înflorire în epoca elenistică şi romană. Aici se celebrau misterele dedicate cultului Cabirilor. Azi, ruine ale unui sanctuar (sec. 6-4 î.Hr.). În 1863, în insulă s-a descoperit celebra statuie de marmură *Victoria din Samothrace* (începutul sec. 2 î.Hr.).

SAMSON (în *Vechiul Testament*), judecător israelian (sfîrşitul sec. 12 î.Hr.), adversar al filistenilor. Vestit pentru forţa sa fizică, a fost trădat de curtezana Dalila, care i-a tăiat părul, luîndu-i astfel puterea, şi l-a predat duşmanilor. Orbit şi batjocorit, Samson şi-a recăpătat forţa cînd părul i-a crescut şi s-a răzbunat dărîmînd templul filistenilor. A murit cu aceştia sub zidurile prăbuşite.

SAMSUN, oraş în N Turciei, port la Marea Neagră; 304 mii loc. Centru industrial şi comercial.

SAMUEL (în *Vechiul Testament*), profet şi ultim judecător al triburilor Israel (sec. 11 î.Hr.). A pregătit crearea instituţiei monarhice la evrei.

SAMUELSON, Paul Anthony (n. 1915), economist american. Cercetări privind fluctuaţiile economice, utilizînd instrumentele matematicii (*Bazele analizei economice, Programarea liniară şi analiza economică*). Premiul Nobel (1970).

SAMUELSSON, Benght Ingemar (n. 1934), biochimist suedez. A studiat structura prostaglandinelor, sinteza tromboxanului A şi a identificat leucotrinele. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1982).

SAMUIL, ţar bulgar (897-1014). A încercat să unifice sub autoritatea sa pe slavii din Imperiul Bizantin, dar a fost înfrînt şi ucis de împăratul Vasile II Bulgaroctonul.

SAMUM, castru roman de la graniţa de N a Daciei romane. Localizat pe teritoriul comunei Căşeiu (jud. Cluj).

SAMUS, denumirea daco-getică a rîului Someş. Preluată de romani, se regăseşte în numele castrului *Samum*.

SANAA (SAN'A), capitala Republicii Arabe Yemen, oraş situat pe platoul interior, la 2350 m altitudine; 927 mii loc. (cu cuburbii). Aeroport internaţional. Centru industrial, comercial şi artizanal. Capitală din 1918.

SAN ANTONIO, oraş în S SUA (Texas); 936 mii loc. Aeroport. Centru industrial, turistic şi staţiune climaterică. Trei Universităţi (1852, 1869). Fondat de colonişti spanioli (1718).

SAN BERNARDINO, pas în Alpii Lepontini, între văile Rinului şi Moesei, la 2060 m altitudine. La 1400 m altitudine, un tunel rutier (6,6 km lungime). Sporturi de iarnă pe versantul de S.

SAN BERNARDINO, oraş în V SUA (California), la E de Los Angeles; 164,2 mii loc. Centru industrial şi piaţă agricolă. Staţiune climaterică.

SÁNCHEZ COELHO (COELLO), Alonso (1531-1588), pictor portughez. Portretist la Curtea regelui Filip II al Spaniei (*Infanta Isabela*). A realizat decorarea altarelor mănăstirii din Escorial (1580).

SANCHO, numele mai multor regi ai Aragónului, Castiliei, Leónului, Navarrei şi Portugaliei. Mai importanţi: — **Sancho III Garcia cel Mare** (c. 992-1035), rege al Navarrei (1000-1035). A anexat comitatul Castiliei şi a străpînit aproape întreaga Spanie creştină. — **Sancho I Ramirez** (1043-1094), rege al Aragónului (1063-1094) şi al Navarrei (1076-1094). A condus luptele cu arabii pentru Reconquista.

SÂNCÎ, sit arheologic în India (Madhya Pradesh). Celebre edificii budiste (sec. 1 î.Hr.-2 d.Hr.), ansambluri sculpturale, vestigii de temple şi mănăstiri (sec. 3 î.Hr.-12 d.Hr.).

SAN CRISTÓBAL, oraş în V Venezuelei, capitala statului Táchira; 220,7 mii loc. Centru industrial şi piaţă agricolă. Universitate. Fondat în 1561.

SANCTI SPÍRITUS, oraş în centrul Cubei; 72 mii loc. Industrii. Fondat în 1516.

SAND, George (pseudonim al *Aurorei Dupin, baroană Dudevant*; 1804-1876), scriitoare franceză. A ilustrat, prin biografie şi operă, concepţii social-politice şi estetice caracteristice romantismului. Romane pasionale (*Indiana, Valentina, Lelia*), scrieri cu tematică socială şi viziune utopică (*Spiridon, Însoţitorul în ocolul Franţei, Consuelo, Păcatul lui M.Antoine*), romane cîmpeneşti (*Balta diavolului, Micuţa Fadette*). Corespondenţă şi autobiografie de mare interes.

SANDBURG, Carl (1878-1967), poet american. Influenţat de W.Whitman, a cultivat o poezie inspirată din folclor şi din viaţa oraşelor americane (*Poporul, da, Fum şi oţel*). Biografii. Reprezentativ pentru Şcoala de la Chicago.

SANDFELD-JENSEN, Kristian Jens (1873-1942), lingvist danez. Romanist, a studiat limba română (*Sintaxa română*, în colaborare) şi raporturile limbilor din spaţiul balcanic (*Lingvistica balcanică*). Contribuţii în lingvistica generală. Lexicograf.

SAN DIEGO, oraş în S-V SUA (California), port la Oceanul Pacific; 1,11 mii loc. (2,5 mil. loc. în conurbaţie). Şantiere navale. Aeroport. Mare bază navală şi aeronavală. Ind. aeronautică, electronică. Port de pescuit. Muzeu de artă. Turism.

SANDINO, Augusto César (1893-1934), general nicaraguan. Erou al naţionalismului latinoamerican, conducător al unei răscoale din 1926 împotriva guvernului şi al războiului de guerilă cu trupele americane (1927-1933). A fost asasinat.

SANDU-ALDEA, Constantin (1874-1927; n. Tichileşti, jud. Brăila), agronom şi scriitor român. Iniţiator al unor cercetări în ştiinţele agricole (*Ameliorarea plantelor agricole*). Nuvelist (*În urma plugului*) şi romancier (*Două neamuri*) sămănătorist. Traducător. Membru corespondent al Acad. Rom.

SANDU-VILLE, Constantin (1897-1969; n. Pietroasele, jud. Buzău), agronom român. Prof. univ. la Iaşi. Cercetări în domeniul micologiei şi al protecţiei plantelor. Membru corespondent al Acad. Rom.

SANDWICH DE SUD (engl. **SOUTH SANDWICH**), arhipelag vulcanic nelocuit în S Oceanului Atlantic, în apropierea coastelor Antarctidei; 337 mii km². Dependent de insula Falkland.

SAN FERNANDO DE APURE, oraş în V Venezuelei, capitala statului Apure; c. 40 mii loc. Piaţă agricolă. Ind. alimentară.

SAN FRANCISCO, golf al Oceanului Pacific, în V SUA (California), comunicînd cu oceanul prin canalul Golden Gate; lungime: 88 km; lăţime: 20 km; ad. max.: 35 m.

SAN FRANCISCO, oraş în V SUA (California), port la golful omonim; 724 mii loc (3,25 mil. loc. în conurbaţie cu Oakland şi Berkeley). Două aeroporturi. Şantiere navale. Centru industrial, financiar şi comercial. Universităţile "Berkeley" şi "Stanford". Academie de ştiinţe. Muzee. Turism. Fondat în 1776 de spanioli. Oraş american din 1846. Reconstruit după cutremurul devastator din 1906. — **Conferinţa de la ~** (25 apr.-26 iun. 1945), conferinţă internaţională cu participarea a 51 de state, care a adoptat Carta ONU.

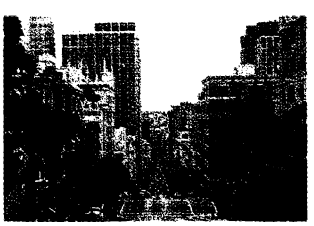

San Francisco

SANGALLO, familie de ingineri militari şi arhitecţi italieni din Renaştere. Ilustrată de: — **Giuliano Giamberti** (zis **Giuliano da Sangallo**) (c. 1445-1516). A proiectat vila de la Poggio a Caiano pentru Lorenzo de Medici, biserica Santa Maria delle Carceri din Prato, sacristia Sancto Spirito şi palatul Gondi din Florenţa. — **Antonio Giamberti** (zis **Antonio da Sangallo**) (c. 1453-1534), frate cu Giuliano Giamberti. A construit biserica San Biagio, la Montepulciano. — **Antonio Cordiani** (zis **Antonio da Sangallo**) (1484-1546), nepot al celor de mai sus. A proiectat şi realizat palatul Farnese şi a continuat opera lui Bramante (bazilica San Pietro din Roma).

SANGER, Frederick (n. 1918), biochimist britanic. Studii asupra structurii proteinelor. A identificat structura moleculară a insulinei. Premiul Nobel pentru chimie (1958). Cercetări asupra acizilor nucleici şi a metabolismului lor. Premiul Nobel pentru chimie (1980), împreună cu W.Gilbert şi P.Berg.

SANGHA, rîu în Africa Ecuatorială, afluent al fluviului Zair; 1700 km. Izvorăşte din platoul Adamaoua. Numit *Mambéré* pe cursul superior.

SANGIDAVA, localitate în Dacia, situată de Ptolemeu în N Transilvaniei centrale de astăzi. Neidentificată.

SANIELEVICI, Alexandru (1899-1969; n. Bucureşti), fizician român. Fiu al lui Simion Sanielevici. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul fizicii nucleare (*Structura nucleului atomic şi tranziţiile radioactive*). Membru corespondent al Acad. Rom.

SANIELEVICI, Henric (1875-1951; n. Botoşani), critic literar, estetician, sociolog şi biolog român. A explicat valorile estetice ale literaturii prin factorii biologici, etici şi sociologici (*Cercetări critice şi filozofice, Noi studii critice*). Adversar al tradiţionalismului, a argumentat necesitatea dezvoltării industriale a României (*Poporanismul reacţionar*). Studii de biologie.

SANIELEVICI, Simion (1870-1963; n. Botoşani), matematician român. Prof. univ. la Iaşi. Contribuţii în domeniul ecuaţiilor diferenţiale şi integrale (*Ecuaţiile diferenţiale ale coardelor şi membranelor vibrante*) şi al mecanicii.

SANISLĂU, comună în judeţul Satu Mare. Necropolă celtică (sec. 2-3 î.Hr.). Zonă viticolă.

SAN JOSÉ, oraş în V SUA (California), la S de golful San Francisco; 782,2 mii loc. (1,5 mil., cu suburbiile). Mare centru industrial. Universităţi. Muzee.

SAN JOSÉ, capitala Republicii Costa Rica, situată la 1169 m altitudine; 500 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial, piaţă agricolă. Universitate (1843). Catedrală (sec. 18). Întemeiat în 1736. Capitală din 1821.

SAN JUAN, fluviu în America Centrală (Nicaragua); 224 km. Izvorăşte din lacul Nicaragua şi se varsă în Marea Caraibilor. Formează o porţiune a graniţei dintre Nicaragua şi Costa Rica.

SAN JUAN, oraş în Puerto Rico, centrul ad-tiv al insulei, port la Oceanul Atlantic; 435 mii loc. (800 mii loc., cu suburbiile). Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial şi comercial. Universitate. Muzeu. Turism. Catedrală (sec. 16-17), fortăreaţă (sec. 17-18). Numele vechi: *San Juan Bautista*.

SAN JUAN, oraş în V Argentinei, la poalele Anzilor, centrul ad-tiv al provinciei omonime; 118 mii loc. Centru industrial. Viticultură. Fondat în 1562.

SAN JUAN, rîu în V SUA, afluent al fluviului Colorado; 597 km. Izvorăşte din masivul omonim (Munţii Stîncoşi).

SAN JUAN DE LOS MORROS, oraş în Venezuela, la S-V de Caracas, capitala statului Guárico; c. 40 mii loc. Piaţă agricolă.

SANKT GALLEN, oraş în N Elveţiei, pe malul lacului Konstanz, centrul ad-tiv al cantonului omonim; 75,2 mii loc. Centru industrial şi comercial (agricol). Muzee. Turism. Catedrală şi bibliotecă (sec. 18). Veche abaţie benedictină (sec. 8), construită pe locul unui schit fondat de Saint Gallen (sec. 7).

SANKT GOTTHARD v. **Saint-Gothard**.

SANKT PETERSBURG, oraş în N-V Federaţiei Ruse, port pe Neva, la vărsarea acesteia în Golful Finic; 5,02 mil. loc. Şantiere navale. Mare centru industrial. Manufacturi de porţelan (sec. 18). Universitate (1819). Conservator; institut de arte plastice. Studiouri cinematografice. Muzeele Ermitaj şi Rus. Fortăreaţa Petropavlovsk, catedrale, Palatul de Iarnă, Palatul Amiralităţii şi Palatul Senatului (sec. 18-19). Fondat în 1703 de Petru cel Mare. Capitală a Rusiei (1712-1918). Aici au avut loc importante evenimente ale revoluţiilor din 1905 şi 1917. Oraşul a rezistat eroic blocadei germane din anii 1941-1944. Numit *Sankt Petersburg* între 1703 şi 1914, *Petrograd* între 1914 şi 1924 şi *Leningrad* din 1924 pînă în 1991, cînd i se restituie numele iniţial.

SAN LORENZO, sit arheologic în Mexic, la S de Minatitlán. Vestigii ale civilizaţiei olmecilor (sculpturi şi altare, c. 1150-900 î.Hr.) şi ale unei culturi din sec. 6-4 î.Hr.

SAN LUIS POTOSÍ, oraş în centrul Mexicului, capitala statului omonim; 525,8 mii loc. Nod feroviar. Mare centru minier (argint, cupru, zinc, plumb) şi industrial. Piaţă agricolă. Universitate (1859). Catedrală barocă (sec. 18).

SAN MARCO, bazilică din Veneţia, situată în piaţa omonimă şi construită începînd din 830, pentru a adăposti relicvele lui San Marco. Reconstruită în sec. 11-12; mozaicuri din sec. 12-15. Piaţa San Marco a fost reamenajată începînd din sec. 13. Monumente de arhitectură (sec. 16). Turism.

SAN MARINO, capitala Republicii San Marino; 5 mii loc. Centru turistic. Fortificaţii (sec. 13-16). Muzeu. O mănăstire fondată în 301 de eremitul Marino a dezvoltat în jurul ei un oraş cu o anume autonomie faţă de Sf. Scaun. Din 1263, San Marino este republică (cea mai veche din Europa), dependentă de ducii de Orbino (sec. 13-17).

SAN MARINO, stat în Peninsula Italică, enclavă în teritoriul italian, la S de Rimini. Suprafaţa: 60,57 km². Populaţia: 25 mii loc. Capitala: *San Marino*. Limba oficială: italiana. Culte: catolicism. Moneda: 1 liră sanmarineză = 100 centesimi. Împărţit în 10 districte comunale. Oraşe pr.: Serravalle, Dogana. Relief deluros, cu alt. max. de 738 m (Monte Titano). Străbătut de rîul Marano. Porţelanuri (la Borgo Maggiore), artizanat. Ind. textilă, pielărie. Viticultură, pomicultură. Turism dezvoltat. Exportă grîu, vin, ceramică, textile. — Stat independent, recunoscut în 1815, apoi sub protectorat italian (1862-1971). Republică parlamentară, condusă de un Mare Consiliu (legislativ), de doi căpitani regenţi şi de Congresul Statului (guvernul).

SAN MARTÍN, José de (1778-1850), general şi om politic argentinian. General în armata spaniolă, a demisionat (1811) şi a început organizarea armatei de eliberare a Argentinei (1814), apoi a condus războaiele pentru independenţa republicilor Chile (1817-1818) şi Perú (1821-1822). S-a exilat în Franţa (1822), în urma unor neînţelegeri cu Simón Bolívar.

SANNAZZARO, Iacopo (1455 sau 1456-1530), poet italian. Prin romanul *Arcadia*, în versuri şi în proză, a inaugurat tema bucolică şi genul pastoral în literatura europeană. A scris egloge şi poeme în limba latină.

SAN PEDRO DE MACORÍS, oraş în S-E Republicii Dominicane, port la Marea Caraibilor; 79 mii loc. Aeroport. Centru industrial şi comercial (export de tutun, zahăr).

SAN PEDRO SULA, oraş în N-V Hondurasului; 151 mii loc. Centru industrial şi comercial.

SAN REMO, oraş în Italia (Liguria), la S-V de Genova, port la Marea Mediterană; 55,8 mii loc. Celebră staţiune balneară. Festival anual de muzică uşoară. Turism. Catedrala San Siro (sec. 12-13). — **Conferinţa de la ~**, conferinţă internaţională (19-26 apr. 1920), convocată pentru discutarea îndeplinirii prevederilor militare ale Tratatului de la Versailles de către Germania, a repartiţiei mandatelor Societăţii Naţiunilor asupra ţărilor arabe şi a proiectului de pace cu Turcia.

SAN SALVADOR, capitala Republicii El Salvador, la poalele vulcanului San Salvador, pe şoseaua panamericană, la 700 m altitudine; c. 1 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial. Universităţi (cea veche, din 1841). Muzeu. Fondat în 1524. Capitală din 1821. Afectată de numeroase cutremure.

SAN SEBASTIÁN, oraş în N Spaniei (Ţara Bascilor), port la golful Biscaya (Oceanul Atlantic), centrul ad-tiv al provinciei Guipúzcoa; 171,4 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial. Staţiune balneară. Mănăstire (sec. 16) şi muzeu. Festival internaţional anual al filmului.

SANSOVINO, Andrea Contucci, zis il (c. 1460-1529), sculptor şi arhitect italian. A continuat tradiţia lui Bramante în arhitectura italiană. Sculpturi în stil clasic (basoreliefuri, monumente funerare) la Florenţa, Roma, Volterra, Loretto, Lisabona şi Coimbra.

SANSOVINO, Jacopo Tatti, zis il (1486-1570), sculptor şi arhitect italian. Discipol şi fiu adoptiv al lui Andrea Contucci. Lucrări la Roma, sub influenţa artei antice şi a lui Michelangelo. A devenit apoi arhitect al Veneţiei, unde a construit palatele Corner şi Zecca şi a executat statuile lui Marte şi Neptun din Palatul Dogilor şi loggetta campanilei din piaţa San Marco.

SAN STEFANO, localitate în Turcia europeană, pe malul Bosforului. — **Tratatul de pace de la ~**, tratat încheiat la 19 febr./3 mart. 1878, în urma Războiului Ruso-Româno-Turc (1877-1878), stipula independenţa Serbiei, Muntenegrului şi României şi autonomia Bulgariei. Revizuit la Congresul de la Berlin (13 iun.-13 iul. 1878). Azi, *Yeşilköy*.

SANTA ANA, oraş în El Salvador, la V de Salvador; 208 mii loc. Centru industrial şi comercial.

SANTA ANNA, Antonio López de (1794-1876), general şi om politic mexican. Preşedinte al republicii independente Texas (1833-1836), apoi al Mexicului (1841-1855, cu întreruperi). Politică dictatorială şi conservatoare.

SANTA CATARINA, stat în S Braziliei; 96 mii km²; 4,53 mil. loc. Capitala: *Florianópolis*. Expl. de cărbuni. Cereale, trestie de zahăr, cafea. Creşterea animalelor.

SANTA CLARA, oraş în Cuba, centru ad-tiv al provinciei Villa Clara; 172 mii loc. Centru industrial şi piaţă agricolă (tutun, cereale). Universitate.

SANTA CRUZ, arhipelag vulcanic în Oceanul Pacific (Melanezia), la N de insulele Noile Hebride; 938 km²; 3 mii loc. Insule pr.: San-

ta Cruz, Utupua Vanicoro. Dependent de statul Solomon.

SANTA CRUZ (SANTA CRUZ DE LA PALMA), oraş, centrul ad-tiv al insulei La Palma (Canare), port la Oceanul Atlantic; 16,8 mii loc.

SANTA CRUZ (SANTA CRUZ DE LA SIERRA), oraş în partea central-sudică a Boliviei; 694,6 mii loc. Nod rutier şi feroviar. Aeroport. Centru comercial. Universitate.

SANTA CRUZ DE TENERIFE, oraş în insula Tenerife (Canare), port la Oceanul Atlantic; 186 mii loc. Rafinării de petrol. Centru industrial şi comercial. Staţiune balneoclimaterică. Biserici şi palat (sec. 17-18). Muzeu. Turism.

SANTA FE, oraş în E—N-E Argentinei, port fluvial pe rîul Río Salado, aproape de confluenţa cu fluviul Paraná; 442,2 mii loc. Aeroport. Centru industrial şi piaţă agricolă. Universităţi (cea mai veche din 1889). Arhiepiscopie.

SANTA FE, oraş în SUA, pe rîul Santa Fe, centrul ad-tiv al statului New Mexico; 55,9 mii loc. Centru comercial. Turism. Muzee. Arhiepiscopie. Fondat în 1610 de spanioli. Ocupat de SUA în 1846.

SANTA MARIA, oraş în Brazilia, la V de Porto Alegre; 192 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial. Universitate.

SANTA MARTA, oraş în N Columbiei (Magdalena), port la Marea Caraibilor; 152 mii loc. Aeroport. Rafinărie de petrol. Export de banane şi cafea. Universitate. Fondat în 1525.

SANTA MONICA, oraş în SUA (California), pe ţărmul Oceanului Pacific, în apropiere de Los Angeles; 88 mii loc. Staţiune balneară. Ind. aeronautică şi spaţială.

SANTANDER, oraş în N Spaniei (Cantabria), port la golful Biscaya (Oceanul Atlantic); 191 mii loc. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial. Muzee. Universitate (1890). Staţiune balneară.

SANTARÉM, oraş în Brazilia, port pe Amazon, la confluenţa cu rîul Tapajós; 265,1 mii loc. Centru comercial. Muzeu. Sit arheologic, cu ceramică din sec. 13-14.

SANTAYANA, George (1863-1952), filozof american. Reprezentant al realismului critic. A încercat o revalorificare a senzualismului în teoria cunoaşterii (*Viaţa raţiunii*). Poeme. Studii de estetică şi teoria culturii.

SANTIAGO (SANTIAGO DE CHILE), capitala Republicii Chile, la poalele munţilor Anzi; 4,23 mil. loc. (cu suburbiile). Aeroporturi. Centru industrial, comercial şi financiar. Două universităţi (1843, 1888). Academie de ştiinţe. Teatre. Muzee. Turism. Catedrală (sec. 16). Întemeiat de spanioli în 1541, a fost capitală a coloniei Chile. Capitală a statului independent Chile din 1818.

SANTIAGO DE COMPOSTELA, oraş în N-V Spaniei (Galicia); 82,4 mii loc. Industrii. Universitate (1495). Monumente: catedrală romanică (sec. 11-13), palatul arhiepiscopal (sec. 12), biserica Santa Maria la Real del Sar (sec. 12-13), mănăstire (sec. 16).

SANTIAGO DE CUBA, oraş în S-E Cubei, port la Marea Caraibilor; 345 mii loc. Şantiere navale. Rafinărie de petrol. Centru industrial. Universitate. Catedrală şi biserici din epoca colonială. Staţiune balneară.

SANTIAGO DEL ESTERO, oraş în N Argentinei, pe Rio Dulce; 201,7 mii loc. Centru industrial şi comercial. Turism. Fondat în 1553.

SANTIAGO DE LOS CABALLEROS, oraş în N Republicii Dominicane; 279 mii loc. Centru industrial şi piaţă agricolă.

SANTO ANDRÉ, oraş în S-E Braziliei, în conurbaţia São Paolo; 613,6 mii loc. Mare centru industrial.

SANTO DOMINGO, capitala Republicii Dominicane, oraş pe coasta de S a insulei Haiti, port la Marea Caraibilor; 2,13 mil. loc. Aeroport internaţional. Şantiere navale. Centru industrial. Piaţă agricolă (zahăr, rom, citrice). Universităţi (1538, 1966). Catedrală (sec. 16), cu mormîntul lui Cristofor Columb. Fondat în 1496 de către Bartolomeu Columb. Capitala statului independent Republica Dominicană din 1844. Numit (1936-1961) şi *Ciudad Trujillo*.

SAN TOMÉ DE GUAYANA v. **Ciudad Guayana**.

SANTORIN (THÍRA), grup de insule greceşti în Marea Egee (arhipelagul Ciclade); 76 km^2; 8 mii loc. Insulă pr.: Thíra. Vulcani activi. Aeroport. Turism. Muzeu arheologic. Sit al civilizaţiei cicladice, distrusă de un seism (c. 1500 î.Hr.).

SANTORIN (SANTORINI), Gian Domenico (1681-1737), anatomist şi medic italian. Numele său a fost dat mai multor structuri anatomice (*tuberculii Santorin, canalul Santorin, plexus Santorin*).

SANTOS, oraş în S-E Braziliei, port la Oceanul Atlantic, la S-E de São Paulo; 428,5 mii loc. Şantiere navale. Rafinărie de petrol. Centru industrial şi piaţă agricolă (cafea, bumbac, trestie de zahăr). Staţiune balneoclimaterică. Biserici (sec. 16-18).

SANTOS-DUMONT, Alberto (1873-1932), inginer şi aviator brazilian. A realizat (1898-1905) în Franţa mai multe modele de dirijabile şi a creat (după 1906) avioane care premerg aviaţiei uşoare moderne. A efectuat primul zbor propulsat omologat din Europa.

SÃO BERNARDO DO CAMPO, oraş în Brazilia, în conurbaţia São Paolo; 565,1 mii loc. Mare centru industrial.

SÃO FRANCISCO (Rio ~), fluviu în E Braziliei; 2624 km. Izvorăşte din masivul Serra da Canastra şi se varsă în Oceanul Atlantic. Afluent pr.: Rio das Velhas. Numeroase cascade. Hidrocentrale. Parţial navigabil.

SÃO GONÇALO, oraş în Brazilia, în conurbaţia Rio de Janeiro; 747,9 mii loc.

SÃO JOÃO DE MERITÍ, oraş în Brazilia, în conurbaţia Rio de Janeiro; 425 mii loc.

SÃO JOSÉ DOS CAMPOS, oraş în Brazilia, la N-E de São Paulo; 442,7 mii loc. Centru industrial (automobile, textile). Centru de studii aerospaţiale şi aeronautice.

SÃO LUÍS (SÃO LUÍS DO MARANHÃO), oraş în N-E Braziliei, port la Oceanul Atlantic, capitala statului Maranhão; 695,7 mii loc. Centru industrial şi comercial. Catedrală (sec. 17).

SÃO MIGUEL, cea mai mare insulă din arhipelagul Azore (Portugalia); 747 km^2; 150 mii loc. Oraş pr.: Ponta Delgada. Relief vulcanic. Izvoare termale şi minerale. Citrice. Turism.

SAÔNE, rîu în Franţa, afluent al Ronului la Lyon; 480 km. Izvorăşte din munţii Faucilles (Lorena). Navigabil pe cursul inferior. Legat prin canale navigabile cu Rinul, Moselle, Marna, Sena, Loara.

SÃO PAULO, oraş în S-E Braziliei, capitala statului omonim; 9,48 mil. loc. (15,2 mil. în conurbaţie). Două aeroporturi. Mare centru industrial (jumătate din producţia de ţesături a ţării, aluminiu, ind. de automobile, construcţii de maşini) comercial şi financiar. Rafinărie de petrol. Piaţă mondială a cafelei. Trei universităţi. Muzee. Turism. Întemeiat în 1554. Dezvoltare demografică explozivă în sec. 20, în legătură cu piaţa cafelei.

SÃO PAULO, stat în S-E Braziliei; 248 mii km^2; 25,04 mil. loc. Capitala: *São Paulo*. Expl. de minereuri de fier şi cupru. Ind. petrochimică, siderurgică, metalurgică, chimică, textilă, alimentară. Întinse culturi de cafea, bumbac, orez, trestie de zahăr, arahide. Citrice, banane. Creşterea animalelor.

SÃO TOMÉ, insulă în Golful Guineii, la c. 200 km de ţărmul vestic al Africii; 836 km^2; 81 mii loc. Relief muntos vulcanic. Păduri ecuatoriale. Cocotieri; cacao, cafea, trestie de zahăr.

SÃO TOMÉ, oraş în N-E insulei omonime, capitala statului São Tomé şi Príncipe, port la Golful Guineii; 35 mii loc. Aeroport internaţional. Centru comercial (cacao, cafea, copra). Turism.

SÃO TOMÉ şi PRÍNCIPE, stat în Golful Guineii (Oceanul Atlantic), situat în arhipelagul omonim şi format din insulele São Tomé şi Príncipe. Suprafaţa: 964 km^2. Populaţia: 120 mii loc. Capitala: *São Tomé*. Limba oficială: portugheza. Culte: catolicism, animism. Moneda: 1 dobra = 100 centavos. Împărţit în 2 districte. Relief muntos de origine vulcanică. Climă ecuatorială. Păduri ecuatoriale. Culturi de cacao, cafea, trestie de zahăr, cocos, copra. Pescuit. Ind. alimentară. Exportă cacao, cafea, ulei de palmieri, copra. — Descoperite de Pedro de Escobar (1470 şi 1471), insulele devin colonie portugheză (1522), olandeză (1641) şi din nou portugheză (1740). Din sec. 16, pe plantaţiile de trestie de zahăr (apoi, în sec. 19, de cacao şi cafea) sînt aduşi sclavi negri din Africa, strămoşii populaţiei actuale. În 1951, arhipelagul este "teritoriu de peste mari" al Portugaliei, iar în 1975 îşi proclamă independenţa, sub conducerea lui Manuel Pinto da Costa, primul preşedinte (1975-1991) al republicii. Republică prezidenţială (din 1990).

SAPIR, Edward (1884-1939), lingvist american. Specialist în limbile amerindiene şi în lingvistica generală. A propus o tipologie proprie a limbilor şi a pus bazele etnolingvisticii (*Limbajul, o introducere în studiul vorbirii*).

SAPPORO, oraş în N Japoniei (Hokkaidō); 1,67 mil. loc. Nod rutier şi feroviar. Aeroport internaţional. Centru industrial şi comercial. Universitate. Turism şi sporturi de iarnă (Jocurile Olimpice, 1972).

SAQQARAH (SAQQARA), localitate în N Egiptului, la S de Giseh, pe malul stîng al Nilului, pe locul unui cartier al vechiului oraş Memphis. Mare necropolă cu morminte ale faraonilor din perioada regatului vechi (milen.

3 î.Hr.); piramida în trepte a lui Zoser.

SARA (SARAH) (în *Vechiul Testament*), soţia lui Avraam, mama lui Isaac, pe care l-a născut la bătrîneţe.

SARAGAT, Giuseppe (1898-1988), om politic italian. Preşedinte al Republicii (1964-1971).

SARAGOSA (sp. **ZARAGOZA**), oraş în N-E Spaniei (Aragón), pe Ebru; 594,4 mii loc. Aeroport. Mare centru industrial şi financiar. Piaţă de cereale şi vinuri. Universitate (1474). Muzee. Turism. Monumente: ziduri romane (sec. 2), palatul regilor mauri (sec. 11), catedrala San Salvador (sec. 12-16) şi bazilica Nuestra Señora del Pilar (sec. 17), palate (sec. 16-17). Fondat de fenicieni (*Salduba*), a fost reconstruit de romani (începînd din 27 î.Hr.) sub numele de *Caesaraugusta*. Cucerit de vandali, suevi, vizigoţi şi arabi (din 713). Capitală a unui emirat arab (sec. 11). Recucerit de regele Alfons I (1118), a devenit capitala Aragónului.

SARAJEVO, capitala Republicii Bosnia şi Herţegovina, oraş în S-E ţării; 448 mii loc. Aeroport. Centru industrial. Artizanat (covoare, orfevrărie). Universitate. Moschei (sec. 16). Turism şi sporturi de iarnă (Jocurile Olimpice, 1984). În timpul războiului civil (1992-1995), oraşul a suferit mari distrugeri sub asediul sîrbilor. — **Atentatul de la ~**, atentat împotriva arhiducelui Franz Ferdinand, asasinat de naţionalistul sîrb Gavrilo Princip (28 iun. 1914). A constituit pretextul declanşării primului război mondial.

SARAMAGO, José de Sousa (n. 1922), scriitor portughez. Stabilit în Insulele Canare (1992). Romane parabolice, în descendenţa "realismului magic" latino-american. Opere: *Memorialul mînăstirii, Anul morţii lui Ricardo Reis, Pluta de piatră, Toate numele*. Premiul Nobel (1998).

SARANSK, oraş în E Federaţiei Ruse, capitala Republicii Mordovia; 343 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial. Universitate.

SARASATE, Pablo de (1844-1908), violonist şi compozitor spaniol. A interpretat cu virtuozitate lucrări concertistice pe care i le-au dedicat Lalo, Bruch, Saint-Saëns. Autorul unor *Melodii lăutăreşti* şi al altor piese pentru vioară de mare audienţă.

SARATOGA SPRINGS, oraş în N-E SUA (New York), la N de Albany; 23,9 mii loc. Staţiune termală. Hipodrom. Turism. Aici au fost înfrînte (17 oct. 1777) trupele engleze ale generalului J.Burgoyne de către armata coloniilor americane condusă de generalul H.Gates.

SARATOV, oraş în Federaţia Rusă, port pe Volga; 905 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Şantiere navale. Expl. de gaze naturale şi petrol. Centru industrial. Hidrocentrală pe Volga. Universitate. Teatre, muzee. Catedrale (sec. 17 şi 19), clădiri (sec. 18).

SARAWAK, stat în Federaţia Malaysia, în N insulei Kalimantan; 125,2 mii km^2; 1,29 mil. loc. Capitala: *Kuching*. Relief muntos şi o cîmpie litorală în N. Climă ecuatorială. Păduri luxuriante. Expl. de petrol, gaze naturale, fosfaţi, bauxită. Rafinării de petrol. Culturi de orez, porumb. Plantaţii de arbori de cauciuc, cocotieri; piper. Integrat în sultanatul Brunei (din sec. 16), Sarawak a devenit protectorat britanic în 1888. Ocupat de japonezi între 1941 şi 1945. Colonie britanică în 1946. Din 1963 a intrat în Federaţia Malaysia.

SARAZIN (SARRAZIN), Jacques (1588-1660), sculptor francez. A activat la Roma şi Paris, unde a devenit unul dintre fondatorii Academiei de Pictură şi Sculptură (1648) şi a pregătit condiţiile apariţiei clasicismului. Lucrări la Luvru şi la Chantilly.

SARDANAPAL, ultimul rege al Asiriei, identificat uneori cu Assurbanipal. Înfrînt de mezi şi babilonieni şi asediat în Ninive, s-a sinucis. Simbol al conducătorului lacom şi trîndav.

SARDINIA (it. **SARDEGNA**), insulă italiană în bazinul vestic al Mării Mediterane; 24,1 mii km^2; 1,63 mil. loc. Oraş pr.: Cagliari. Relief muntos în E (alt. max.: 1834 m), podiş în V şi cîmpia Campidano în S-V. Climă mediteraneană uscată. Expl. de cărbune, minereuri de plumb şi zinc. Ind. petrochimică, metalurgică, a hîrtiei. Cereale, citrice, măslini. Viticultură. Creşterea animalelor. Locuită de liguri, iberi, colonizată de fenicieni (sec. 7 î.Hr.) şi de greci (sec. 6 î.Hr.). Cucerită de cartaginezi (535 î.Hr.), apoi de romani (238 î.Hr.), ocupată de vandali (din c. 456) şi de bizantini (din 534), atacată de arabi (sec. 8-11), disputată de Pisa şi Genova (sec. 12-13), insula este dominată de spanioli în sec. 14-17. Din 1718, sub ducii de Savoia, se constituie Regatul Sardiniei, care va deveni în sec. 19 nucleul unificării Italiei. Din 1948 este o regiune autonomă cu statut special, cuprinzînd patru provincii.

SARDOU, Victorien (1831-1908), dramaturg francez. Autor de drame burgheze (*Tosca*) şi comedii de mare succes în epocă (*Madame Sans-Gêne*).

SARGASSE (Marea Sargasselor), mare a Oceanului Atlantic, în N-E Arhipelagului Antilelor; c. 6-7 mil. km^2. La suprafaţa apei se dezvoltă mari cantităţi de alge sargassacee, care motivează denumirea mării. Aici migrează anghilele în perioada de reproducere.

SARGENT, John Singer (1856-1925), pictor american. A lucrat la Paris şi la Londra, realizînd portrete şi compoziţii decorative, peisagistice şi arhitecturale, într-un stil tradiţionalist, dar şi cu unele sugestii din arta lui Monet şi Whistler.

SARGETIA, rîu în Dacia, în apropierea Sarmizegetusei. În albia rîului, Decebal şi-ar fi ascuns tezaurul, descoperit apoi de romani cu ajutorul trădătorului Bicilis. Presupus a fi rîul din Valea Godeanului sau din Valea Albă.

SARGON I, rege al Akkadului (c. 2350-2295 î.Hr.). A organizat o puternică armată regulată cu ajutorul căreia a creat un imperiu întins de la Golf pînă la Mediterana, cucerind Sumerul, Elamul şi Siria. A fondat oraşul Akkad, capitala imperiului său.

SARGON II, rege al Asiriei (722-705 î.Hr.). Şi-a impus dominaţia asupra statelor dintre Eufrat şi Taurus, învingînd pe mezi şi cucerind Urartul, Babilonul, Siria, Palestina. A construit oraşul *Dur-şarrukin* (azi *Khorsabād*).

SARÎSU, rîu în Kazahstan; 760-959 km (după anotimp). Izvorăşte din Podişul Kazahstanului şi dispare în nisipurile din deşertul Mujunkun. În perioadele secetoase, seacă.

SARMIENTO, Domingo Faustino (1811-1888), scriitor şi om politic argentinian. Ca preşedinte al Republicii (1868-1874), a încheiat războiul cu Paraguay (1870) şi a promovat o politică liberală, reformatoare. Scriitor romantic, autor al romanului *Facundo* sau *Civilizaţie şi barbarie*, tablou al vieţii crescătorilor de vite (gauchas) din pampa sud-americană. Pamflete.

SARMIZEGETUSA, comună în judeţul Hunedoara. Muzeu de arheologie. Aici s-au descoperit ruinele oraşului Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa, construit în 108-110 de romani, centrul politic, economic şi religios al Daciei romane.

SARMIZEGETUSA REGIA, principala aşezare dacică din Munţii Orăştiei, situată pe Dealul Grădiştii (alt.: c. 1200 m), capitala statului dac în sec. 1 d.Hr. Distrusă la sfîrşitul celui de-al doilea Război Daco-Roman (105-106). Refăcută de romani, a adăpostit un detaşament din Legiunea a IV-a Flavia Felix. Azi, vestigii (fortificaţii, complex de sanctuare, locuinţe, ateliere metalurgice, depozite, unelte, arme, ceramică).

SĂRNĂTH, sit arheologic şi loc de pelerinaj în India (Uttar Pradesh), în apropiere de Benares (Varanasi). Aici a predicat pentru prima dată Buddha (531 sau 523 î.Hr.). Vestigii statuare.

SARNEN, oraş în Elveţia centrală, centrul administrativ al semicantonului Obwalden; 8,4 mii loc. Staţiune climaterică. Turism.

SAROYAN, William (1908-1981), scriitor american de origine armeană. Nuvele (*Îndrăzneţul tînăr de la trapezul zburător, Americanul muribund*), romane (*Asirianul, Între băieţi şi fete*), piese de teatru de factură neoromantică, străbătute de umor şi ironie (*Inima mea e pe înălţimi, Clipe de viaţă*).

ŠAR PLANINA, culme muntoasă la graniţa dintre Iugoslavia (Kosovo) şi Macedonia; alt. max.: 2702 m; lungime: c. 50 km. Sporturi de iarnă. Turism.

SARRAUTE, Nathalie (n. 1900), scriitoare franceză. Reprezentantă a Noului roman, a respins atît experimentele formaliste, cît şi formula romanului tradiţional, în tentativa de a surprinde sub aparenţa banalităţii obiectelor şi limbajului faptul viu al omenescului (*Tropisme, Portretul unui necunoscut, Planetarium*). Piese de teatru (*Pentru un da şi pentru un nu*). Eseuri (*Era suspiciunii*). Memorii (*Copilăria*).

SARTHE, rîu în N-V Franţei, afluent al Loarei, în aval de Angers; 285 km. Izvorăşte din colinele Normandiei. Navigabil în aval de Le Mans.

SARTO, Andrea del (1486-1530), pictor italian. Reprezentant ilustru al clasicismului florentin, influenţat de Leonardo da Vinci şi Rafael. Operă echilibrată şi graţioasă, cu unele afectări care anunţă manierismul toscan (*Noli me tangere, Madona del Sacco, Înălţarea Maicii Domnului, Portretul Lucreţiei*).

SARTRE, Jean Paul (1905-1980), filozof şi scriitor francez. Reprezentant al existenţialismului şi al fenomenologiei franceze. Într-o primă etapă, Sartre abordează domenii ale psihologiei (imaginaţia şi emoţionalitatea) din perspectiva epistemologiei fenomenologice

(*Schiță a unei teorii a emoțiilor, Imaginarul*). Intuiția fundamentală că "orice conștiință este conștiință a ceva" îl conduce spre dialectica opoziției ontologice dintre "în-sine" și "pentru-sine" (*Ființa și neantul*), din care rezultă o nouă abordare a unor teme specifice ale existențialismului (libertatea, autenticitatea, angoasa, "greața", absurdul, eșecul). Apropierii de marxism i se datoresc teoretizările *Existențialismul este un umanism* și *Critica rațiunii dialectice*. Temele filozofiei sale sînt reluate în romane (*Greața, Drumurile libertății*), nuvele (*Zidul*), în teatru (*Muștele, Uși închise, Diavolul și bunul Dumnezeu*) și în eseuri (*Situații*). Studii critice despre Baudelaire, Flaubert, Jean Genet și o autobiografie (*Cuvintele*, 7 vol.). Premiul Nobel (1964), refuzat.

SAS, domn al Moldovei (c. 1354 - c. 1358). Fiu și succesor al lui Dragoș.

SASANIZI, dinastie de suverani persani (224-651) din familia Sasan. Întemeiată de Ardașir I (224-241). A condus un stat format pe teritoriul fostului regat al parților, de la Eufrat la Indus, continuator al Persiei ahemenide, pînă la cucerirea sa de către arabi și transformarea în provincie a Califatului Omeiazilor.

SASCHIZ, comună în județul Mureș. Biserică fortificată (sec. 15). Centru de ceramică (sec. 18).

SASCUT, comună în județul Bacău. Una dintre primele fabrici de zahăr din țară (1876).

SASEBO, oraș în S-V Japoniei (Kyūshū), port la Marea Chinei de Est; 244,6 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Șantiere navale. Centru industrial. Bază militară. Turism.

SASKATCHEWAN, provincie în partea central-sudică a Canadei; 652 mii km²; 989 mii. loc. Centrul ad-tiv: *Regina*. Expl. de petrol, gaze naturale, cărbune, potasiu, cupru, uraniu. Cereale. Creșterea animalelor (bovine, porcine, ovine).

SASKATCHEWAN, rîu în centrul Canadei, format prin unirea rîurilor Saskatchewan de Sud și Saskatchewan de Nord, care izvorăsc din Munții Stîncoși; se varsă în lacul Winnipeg; 1928 km. Hidrocentrale. Parțial navigabil.

SASSARI, oraș în Italia (Sardinia); 117 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Piață agricolă. Universitate (1562). Muzeu. Catedrală (sec. 12-18).

SASSETTA, Stefano di Giovanni, zis **il** (c. 1392-1450), pictor italian. Reprezentant al Școlii sieneze. Lucrări caracterizate prin luminozitatea culorilor, pitorescul detaliilor și farmecul poetic (*Polipticul Sf. Francisc, Madona zăpezilor, Viziunea Sf. Toma*).

SATAN (ebr. *haşatan* "dușman"), numele spiritului răului în religiile de tradiție iudeo-creștină, căpetenie a ființelor infernale, Diavolul. Alte nume: *Belzebut, Belial, Lucifer, Șeitan*.

SATIE, Erik (1866-1925), compozitor francez. Precursor al dadaismului și al suprarealismului. Balete, lucrări pentru pian (*Trei Gimnopedii, Trei bucăți în formă de pară, Piese reci*). Drama simfonică *Socrate*, opera *Paul și Virginia*. Teoretician al *Grupului celor șase*.

SATLEJ (SUTLEJ, SATLAJ), rîu în China, India și Pakistan; 1600 km. Izvorăște din S-V podișului Tibet și străbate Himalaya și Punjabul. Se unește cu rîul Trimab formînd rîul Panjnad, afluent al Indului.

SATMARI, Alexandru (1872-1933; n. București), pictor român. Fiu al lui Carol Popp de Szathmáry. Imitator al lui N. Grigorescu în peisaje; exotism în scene de interior. Pictor scenograf. Ilustrator de carte.

SATŌ, Eisaku (1901-1975), om politic japonez. Prim-ministru (1964-1972). Premiul Nobel pentru pace (1974).

SATU MARE, județ în N-V României, în bazinul inferior al Someșului; 4,4 mii km²; 395,7 mii loc. Reședința: *Satu Mare*. Orașe: Carei (municipiu), Negrești-Oaș, Tășnad. Relief de cîmpie; dealuri piemontane în S-E, Munții Oașului și ai Gutîiului în N-E. Străbătut de Someș, Crasna și Tur. Resurse: minereuri de fier și complexe (plumb, argint, aur, zinc), andezit, betonite; ape minerale (Bixad, Luna, Vama). Ind. constructoare de mașini, textilă și de confecții, alimentară, a mobilei. Cultivă cereale, porumb, sfeclă de zahăr; viticultură, pomicultură. Pășuni și fînețe naturale. Creșterea animalelor (bovine, porcine, ovine). Turism. Monumente: cetatea de la Ardud (sec. 15-16), castelul de la Medieșul Aurit (sec. 17), biserici (Acîș, sec. 13, Agriș și Ardud, sec. 15-16). Zonă etnografică: Țara Oașului. Rezervații naturale: pădurile de la Noroieni și Foieni.

SATU MARE, municipiu în N-V României; reședința județului omonim, pe Someș; 131,1 mii loc. Centru industrial (utilaj minier, material rulant și feroviar, metalurgie). Muzeu. Biserici (barocă și neoclasică, sec. 18), palat episcopal (1828). Atestat documentar în 1213. Cetatea Sătmar a fost reședința unui comitat. La Satu Mare a fost încheiată pacea de la sfîrșitul răscoalei antihabsburgice a curuților (1703-1711).

Satu Mare

SATURN (în mitologia romană și italică), divinitate a agricultorilor și viticultorilor, identificat de greci cu Cronos și de cartaginezi cu Baal. A guvernat în Latium, în mitica epocă de aur. Celebrat în luna decembrie, la Saturnalii, cînd sclavii erau serviți de stăpînii lor.

SATURN, planetă a sistemului solar, a șasea în ordinea depărtării de soare (la 1430 mil. km distanță) și a doua ca masă și volum (121 mii km diametru) după Iupiter. Revoluție: 29,5 ani. Rotație: 10 h 14 min. Atmosferă de hidrogen, heliu, metan și amoniac. Temperatura la suprafață: -180°C. Are peste 20 de sateliți, dintre care cel mai mare este Titan (descoperit în 1655 de Chr.Huygens). O particularitate a lui Saturn este inelul, observat de G.Galilei (1610) și explicat de Huygens (1662). Inelul, concentric în plan ecuatorial cu planeta, are o grosime de pînă la 1 km și diametrul exterior de pînă la c. 300 mii km. Este alcătuit din pulberi, corpuri de gheață și fragmente minerale, care se rotesc în jurul planetei. Structura inelului este eterogenă, variind în funcție de densitatea materiei, de mărimea corpurilor, de grosimea și de lungimea radială a cercurilor care îl formează.

SATURNALE (SATURNALII), sărbătoare populară la romani, desfășurată în cinstea zeului Saturn, între 17 și 19 dec., după terminarea muncilor agricole.

SAUCIUC-SĂVEANU, Theofil (1884-1971), istoric român. Prof. univ. la Cernăuți și București. Arheolog, a descoperit ruinele orașului Callatis. Epigrafist și istoric al elenismului antic. Membru corespondent al Acad. Rom.

SAUD I v. **Ibn Saud Abdul-Aziz**.

SAUD ibn ABDUL-AZIZ (1902-1969), rege al Arabiei Saudite (1953-1964). Fiu și succesor al lui Saud I. Înlăturat de la tron, s-a exilat.

SAUGUET, Henri (1901-1989), compozitor francez. Balete și opere (*Pisica, Comedianții, Mănăstirea din Parma, Bulgăre de seu*), muzică de cameră, simfonii.

SAUL, primul rege al statului Israel (c. 1030 - c. 1010 î.Hr.). Învins și rănit într-o luptă cu filistenii, s-a sinucis cu mintea tulburată de melancolie și de invidia față de David.

SAULEA, Emilia (1904-1998; n. Iași), geolog român. Prof. univ. la Iași. A creat școala românească de stratigrafie și de geologie istorică. Membru de onoare al Acad. Rom.

SAUMUR, oraș în V Franței (Maine-et-Loire), pe Loara; 31,9 mii loc. Centru comercial și piață agricolă (legume, vin). Turism. Muzeu militar. Castelul ducilor d'Anjou (sec. 14), biserici (sec. 13-17).

SAURA, Carlos (n. 1932), regizor spaniol. Discipol al lui Luis Buñuel. Privire acut critică asupra vieții sociale (*Vînătoarea, Grădina plăcerilor, Verișoara Angelica, Cine crește corbi..., În graba mare, Carmen*).

SAUSSURE, Ferdinand de (1857-1913), lingvist elvețian. Prof. univ. la Paris și Geneva. De formație neogramatică, s-a specializat în indo-europenistică (*Memoriu asupra sistemului primitiv al vocalelor în limbile indo-europene*) și a contribuit decisiv la crearea unei școli franceze în acest domeniu (între discipoli, cel mai remarcabil, Antoine Meillet). La Geneva, a predat un *Curs de lingvistică generală*, publicat postum (1916), de o considerabilă importanță pentru constituirea și evoluția ulterioară a lingvisticii structurale.

SAUVAGE, Frédéric (1786-1857), inginer francez. A inventat elicea pentru propulsarea navelor maritime (1832), idee concretizată apoi (1842) de Augustin Normand.

Jean Paul Sartre

Girolamo Savonarola

SAUVY, Alfred (1898-1990), demograf şi economist francez. Şef al şcolii de demografie franceză (*Teoria generală a populaţiei, Elemente de demografie*) şi economist riguros în utilizarea datelor statistice (*Malthus şi cei doi Marx, Istoria economică a Franţei între cele două războaie*).

SAVA, Ion (1900-1947; n. Focşani), regizor, dramaturg şi scenograf român. Teoretician al artei regizorale şi scenografice, adept al reteatralizării teatrului. A realizat spectacole într-o viziune originală (*Macbeth* de Shakespeare). Autor al unor drame de factură pirandelliană (*Uşile, Iov*).

SAVA, rîu, afluent al Dunării; 945 km. Izvorăşte din Alpii Iulieni, traversează Slovenia, Croaţia, formează pe o porţiune graniţa dintre Bosnia şi Herţegovina şi Iugoslavia (Serbia) şi trece prin Belgrad. Hidrocentrale. Navigabil pe c. 600 km.

SAVANG VATTHANA (1907-1978 sau 1984), rege al Laosului (1959-1975). După detronare, a fost internat (1977) într-un centru de "reeducare" al regimului comunist instaurat de Patet Lao, unde a murit.

SAVANNAH, fluviu în E—S-E SUA; 725 km. Izvorăşte din munţii Apalaşi şi se varsă în Oceanul Atlantic. Navigabil. Hidrocentrale.

SAVANNAH, oraş în E—S-E SUA (Georgia), port pe fluviul omonim, la vărsarea lui în Oceanul Atlantic; 137,5 mii loc. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial. Staţiune balneară.

SAVAOT, numele iudaic şi creştin al lui *Dumnezeu*.

SAVART, Félix (1791-1841), fizician francez. Cercetări în domeniul acusticii şi magnetismului. A inventat un sonometru, un polariscop şi a stabilit unitatea de măsură (*savart*) pentru intervalele sunetelor muzicale.

SAVERY, Roelant (1576-1639), pictor şi desenator flamand. Pornind de la teme mitologice sau biblice, evocă peisajul păduros al Tirolului, populat de animale şi păsări exotice (*Orfeu fermecînd animalele, Paradisul terestru*).

SAVERY, Thomas (1650-1715), inginer englez. A construit (1698) prima pompă cu abur, utilizată pentru scoaterea apelor din minele din Cornwall.

SAVOIA, regiune istorică în S-E Franţei, în N Alpilor francezi, la graniţa cu Italia şi Elveţia. Oraş pr.: Chambéry. Expl. forestiere. Ind. electrotehnică. Creşterea bovinelor. Turism estival şi hibernal. Comitat din sec. 11. Alipit Franţei în 1860.

SAVONA, oraş în Italia (Liguria), port la Marea Ligurică, la S-V de Genova; 67,1 mii loc. Şantiere. Industrii. Turism. Palat (sec. 13). Centru de faianţă (sec. 16-18).

SAVONAROLA, Girolamo (1452-1498), predicator italian. Călugăr dominican, a repurtat un mare succes în rîndul maselor prin predicile înflăcărate şi profeţiile apocaliptice avînd ca temă venalitatea şi imoralitatea clerului şi nobilimii. Propulsat de partida populară, care a alungat din Florenţa pe Pietro de Medici (1494), în postura de lider spiritual, a instituit o sumbră dictatură teocratică (1494-1497), în tentativa de reformare a moravurilor, distrugînd opere de artă şi arzînd cărţi laice. Excomunicat în 1497, a fost arestat în 1498, condamnat, spînzurat şi apoi ars pe rug.

SAVUL, Mircea Ion (1895-1964; n. Iaşi), geolog şi geochimist român. Prof. univ. la Iaşi. Lucrări şi cercetări în geotermometrie, asupra zăcămintelor de minereuri din Carpaţii Orientali şi din Dobrogea, asupra formaţiilor eruptive, metamorfice şi sedimentare. Acad.

SAX, Antoine-Joseph, zis **Adolphe** (1814-1894), clarinetist şi inventator de instrumente muzicale francez, de origine belgiană. A inventat saxofonul (1846) şi alte instrumente de suflat (saxhornul).

SAXO GRAMMATICUS (c. 1150 - c. 1220), istoric danez. Autor al *Faptelor danezilor* (*Gesta Danorum*), o cronică a istoriei Danemarcii pînă în 1185, în care se află şi episodul prinţului Hamlet.

SAXONIA, regiune istorică în E Germaniei, pe cursurile rîurilor Spree, Mulde, Saale şi al fluviului Elba (zona Dresda); c. 30 mii km^2; peste 6 mil. loc. Relief muntos. Resurse minerale (argint, fier, zinc, plumb), lignit, sare. Ind. metalurgică, textilă. Parte a unui ducat (850-1356) care, iniţial, se întindea de la Ems la Elba şi din Turingia la Marea Nordului.

SAXONIA INFERIOARĂ (germ. **NIEDERSACHSEN**), land în N-V Germaniei; 47,4 mii km^2; 7,28 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Hanovra*. Zăcăminte de petrol şi gaze. Ind. automobilului. Culturi de cereale, sfeclă de zahăr. Creşterea animalelor.

SAY, Jean-Baptiste (1767-1832), economist francez. Popularizator al doctrinei lui Adam Smith, a formulat o doctrină economică proprie, avînd la bază o lege a repartiţiei, conform căreia salariul, profitul şi renta sînt recompensele corespunzătoare celor trei factori ai producţiei: munca, capitalul şi pămîntul. O altă lege enunţată de Say (*legea debuşeelor*) constată că piaţa reglează echilibrul economic (*Tratat de economie politică, Cercetare despre modul în care se produce, se repartizează şi se foloseşte bogăţia*).

SĂCELE, oraş în judeţul Braşov, la poalele Munţilor Bîrsei; 29,7 mii loc. Industrii.

SĂCELUL, comună în judeţul Gorj. Staţiune balneoclimaterică: nămol terapeutic, ape iodate şi sulfuroase.

SĂGEATA (*Sagitta*), constelaţie din emisfera nordică, situată între constelaţiile Vulpea şi Vulturul.

SĂGETĂTORUL (*Sagittarius*), constelaţie zodiacală din emisfera australă, între Scorpion şi Capricorn. Regiune cerească foarte luminoasă (146 stele vizibile), pe direcţia centrului Galaxiei. Numele popular: *Arcaşul*.

SĂLAJ, judeţ în N-V României, în N-V Podişului Transilvaniei; 3,85 mii km^2; 262,9 mii loc. Reşedinţa: *Zalău*. Oraşe: Şimleul Silvaniei, Jibou, Cehul Silvaniei. Relief variat: munţii Plopiş şi Meseş în S-V, dealuri ale podişului Someşean, depresiunile Almaş-Agrij, Şimleului şi Guruslăului, cîmpii (ale Someşului şi Crasnei). Străbătut de rîurile Someş (în N-E, cu afluenţii Agrij, Almaş), Barcău, Crasna ş.a. Resurse: lignit, cărbune brun, calcar, andezit, alabastru, ghips; izvoare minerale sulfuroase (Bizuşa-Băi, Jibou, Meseşenii de Sus). Ind. metalurgică, textilă şi de confecţii, alimentară; anvelope, mobilă, ceramică. Culturi de porumb, cereale, cartofi,plante tehnice. Viticultură, pomicultură. Păşuni şi fîneţe naturale. Creşterea animalelor (bovine, ovine, porcine). Situri arheologice (castrele romane de la Moigrad, Buciumi, Romita) şi locuri istorice (cîmpul de luptă de la Guruslău).

SĂLAJ, rîu, afluent al Someşului; 37 km.

SĂLAJ (Dealurile Sălajului), zonă deluroasă între văile Someşului şi Almaşului (la E) şi rîul Sălaj (la V); alt.: 300-400 m. Eroziuni şi alunecări de teren. Pomicultură.

SĂLAŞUL DE SUS, comună în judeţul Hunedoara. Biserică (sec. 13-15).

SĂLĂGEAN, Traian Lorin (1929-1993; n. Timişoara), inginer român. Prof. univ. la Timişoara. Specialist în teoria şi tehnologia sudurilor. Acad.

SĂLĂGEANU, Nicolae (1907-1988; n. Idicel, jud. Mureş), botanist român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări despre fotosinteza nutriţiei şi respiraţiei plantelor (*Fotosinteza, Fiziologia plantelor*). Acad.

SĂLIŞTE, comună în judeţul Sibiu. Ţesături de lînă. Centru pomicol. Biserică (sec. 18). Muzeu etnografic. Menţionată din 1354.

SĂMĂNĂTORUL, săptămînal literar, apărut la Bucureşti între 2 dec. 1901 şi 27 iun. 1910. Directori, succesiv: Al.Vlahuţă, G.Coşbuc, I.Chendi, Şt.O.Iosif, N.Iorga, M.Sadoveanu, Aurel C.Popovici. Revista a creat un curent (sămănătorismul) caracterizat prin ruralism, idilism, paseism şi naţionalism.

SĂNĂTESCU, Constantin (1885-1947; n. Bucureşti), general şi om politic român. A contribuit la înlăturarea de la guvernare a mareşalului Ion Antonescu (23 aug. 1944). Prim-ministru (aug.-dec. 1944). Mărturii istorice într-un *Jurnal*.

SĂNDULESCU, Aureliu (n. 1932, Bucureşti), fizician român. Cercetător ştiinţific la Bucureşti. Specialist în fizica nucleară şi teoretică, a contribuit la studiul radioactivităţii cu clusteri şi al dezintegrării cu emisie de enon. Acad.

SĂNDULESCU, Mircea (n. 1933, Sibiu), inginer geolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări asupra geotectonicii, geologiei structurale şi stratigrafiei Carpaţilor româneşti şi Dobrogei. Acad.

SĂPÎNŢA, comună în judeţul Maramureş. Cimitir notoriu pentru crucile pictate şi epitafurile realizate cu umor de meşterul popular Stan Pătraş. Turism.

SĂRATA, rîu în Republica Moldova, afluent al Prutului. Izvorăşte în apropierea satului Sărata-Mereşeni (jud. Lăpuşna). Lungime: 59 km.

SĂRATA, rîu în Republica Moldova şi Ucraina. Izvorăşte la N de comuna Brezoaia (jud. Tighina). Lungime:75 km.

SĂRATA-MONTEORU, sat în comuna Merei, judeţul Buzău. Staţiune balneoclimaterică. Mare complex arheologic cuprinzînd aşezări neolitice (Protocucuteni şi Cucuteni), locuinţe şi cimitire din Epoca bronzului (mil. 2 î.Hr.), urme de locuire din Hallstattul timpuriu şi din La Tène-ul geto-dacic (sec. 3-2 î.Hr.), o aşezare din sec. 4 d.Hr., o mare necropolă de incineraţie (sec. 6-7), cu caractere creştine şi romano-bizantine şi dovezi de locuire din sec. 12.

SĂRĂTURILE, grind în delta maritimă a Dunării, la N de braţul Sf. Gheorghe. Dune.
SĂULESCU, Mihai (1888-1916; n. Bucureşti), scriitor român. Versuri simboliste (*Departe, Viaţa*), o dramă (*Săptămîna luminată*).
SĂULESCU, Nicolae (n. 1939, Bucureşti), inginer agronom român. Cercetător ştiinţific la Bucureşti. Contribuţii în fundamentarea teoretică şi în crearea experimentală a unor soiuri de grîu. Membru corespondent al Acad. Rom.
SĂVENI, oraş în judeţul Botoşani, pe rîul Başeu; 8,7 mii loc. Mică industrie.
SĂVESCU, Iuliu Cezar (1866-1903; n. Brăila), poet român. Poezie de sensibilitate romantică în expresie simbolistă şi parnasiană (*Poezii*).
SĂVINEŞTI, comună suburbană în municipiul Piatra-Neamţ. Întreprindere de fire şi fibre sintetice, cea mai mare din ţară (în 1959).
SĂVULESCU, Alexandru (1847-1902; n. Cerneţi, jud. Dolj), arhitect român. Reprezentant al şcolii naţionale de arhitectură modernă. A realizat Palatul Poştelor din Bucureşti, azi Muzeul de Istorie Naţională.
SĂVULESCU, Alice (1905-1970; n. Oltenita), botanist român. Soţia lui Traian Săvulescu. Cercetător ştiinţific la Bucureşti. Studii asupra ciupercilor şi virusurilor fitopatogene şi asupra bolilor plantelor. Acad.
SĂVULESCU, Traian (1889-1963; n. Rîmnicul Sărat), biolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Fondator al şcolii de fitopatologie şi organizator al acţiunilor de combatere a dăunătorilor plantelor de cultură. Coordonator al seriei monografice *Flora RS România*. Acad.
SBÂRCEA, George (n. 1914, Cluj), muzicolog şi compozitor român. A studiat monografic pe Puccini, Rossini, Sibelius, T.Brediceanu ş.a. A compus muzică uşoară şi vocală.
SBIERA, Ion G. (1836-1916; n. Horodnicul de Jos, jud. Suceava), folclorist, filolog şi istoric român. Prof. univ. la Cernăuţi. Culegeri de folclor din Bucovina (*Poveşti poporale româneşti, Colinde, cîntece de stea şi urări la nunţi*). Editor de texte româneşti vechi (*Codicele Voroneţean*).
SBURĂTORUL, revistă literar-artistică, apărută în două serii (1919-1922, 1926-1927), la Bucureşti. Director: E.Lovinescu. Un supliment, "Sburătorul literar", a apărut între 1921 şi 1922. A susţinut literatura modernistă, impunînd scriitori şi critici de valoare: Ion Barbu, L. Rebreanu, H. Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, Ion Pillat, F. Aderca, T. Vianu, B. Fundoianu ş. a. Un cenaclu omonim a cultivat aceeaşi orientare.
SCAEVOLA, Quintus Mucius (a doua jumătate a sec. 2 şi începutul sec. 1 î.Hr.), jurisconsult roman. A sistematizat dreptul civil şi a precizat terminologia specifică (*Liber singularis definitionum*).
SCALA (La ~) (Teatro alla Scala), celebru teatru de operă italian, construit la Milano în 1776-1778. Distrus în 1943 şi reconstruit în 1948. Aici s-au reprezentat în premieră opere ale maeştrilor italieni (Rossini, Bellini, Donizetti şi Verdi). O îndelungată carieră dirijorală cu orchestra teatrului a susţinut-o A. Toscanini. Soliştii vocali din întreaga lume au găsit la Scala un loc al consacrării internaţionale.
SCALIGER, Josef Juste (*Scaligero, Giuseppe Giusto*; 1540-1609), umanist francez de origine italiană. Fiu al lui Giulio Cesare Scaligero. Comentator erudit al autorilor latini, poet de limbă latină (*Poemata omnia*) şi promotor al bunului gust în epoca sa.
SCALIGERI (DELLA SCALA), familie nobilă italiană din Verona. A condus oraşul între anii 1260 şi 1387. Mai important: **Can Grande I Scaligeri** (1291-1329), vicar imperial al Veronei, şef al ghibelinilor şi căpitan general al Lombardiei (din 1318). Protector al artelor şi al lui Dante, căruia i-a acordat azil.
SCALIGERO, Giulio Cesare (1484-1558), filolog şi medic italian. A utilizat conceptele aristotelice pentru schiţarea principiilor esteticii clasicismului (*Poetica*). Editor al lui Aristotel şi Teofrast.
SCANDINAVIA, peninsulă în N-V Europei, între Marea Baltică, Marea Nordului, Marea Norvegiei şi Oceanul Arctic. Delimitarea de continent urmează o linie între golful Botnic şi marea Barents; c. 800 mii km^2 (cea mai mare peninsulă a continentului). Numeroase fiorduri crestează ţărmurile de N şi V. În S şi E, ţărmuri joase. În V peninsulei, de-a lungul ţărmului, se întind Alpii Scandinavici. În S se află podişul Småland şi o zonă de cîmpie. Peisajul este marcat de glaciaţia cuaternară. Climă temperată. Reţea hidrografică bogată şi cu mare potenţial energetic. Numeroase lacuri glaciare şi tectonice. În zonele înalte, gheţari. Păduri de conifere. În N, tundră. Teritoriul peninsulei este ocupat de Finlanda (parţial), Norvegia şi Suedia.
SCANDINAVIA, regiune în N Europei, constituită din teritoriile statelor actuale Finlanda, Norvegia, Suedia, Danemarca şi Irlanda şi caracterizată prin climatul aspru, importanţa activităţilor maritime, extensia fondului forestier, densitatea scăzută a populaţiei şi tradiţia regimurilor politice liberale.
SCANDINAVIA (Alpii Scandinavici), culme muntoasă în V Peninsulei Scandinave; alt. max.: 2468 m. Munţi puternic erodaţi în zona superioară şi fragmentaţi de văi tectonice adînci.
SCANIA, peninsulă în S Peninsulei Scandinaviei (Suedia); 11,3 mii km^2. Cîmpie fertilă, cu climat blînd. Cereale, sfeclă de zahăr, legume. Păduri. Staţiuni balneare, porturi.
SCARAMOUCHE, personaj al Commediei dell'Arte, arlechin şi soldat, creat şi interpretat de actorul italian Tiberio Fiorilli (c. 1608-1694).
SCARLATTI, Alessandro (1660-1725), compozitor italian. A ilustrat viaţa muzicală din Napoli şi Roma. Creaţie vastă şi variată: 115 opere (*Triumful onoarei, Mitridate*), peste 500 de cantate, oratorii, mise, motete, serenade, sonate, tocate. Lucrări teoretice.
SCARLATTI, Domenico (1685-1757), compozitor şi clavecinist italian. Fiu al lui Alessandro Scarlatti. Maestru de clavecin la Napoli, Roma, Lisabona şi Madrid. Compozitor prolific: peste 560 de sonate pentru clavecin, opere, oratorii, simfonii.
SCARPA, Antonio (1747-1832), chirurg şi anatomist italian. Studii asupra sistemului nervos şi a organelor de simţ. A dat numele unor structuri anatomice (*triunghiul lui Scarpa*).
SCARRON, Paul (1610-1660), scriitor francez. Creatorul poeziei burleşti (*Virgil travestit*), autor de satire şi comedii. Evocator talentat al lumii pitoreşti a comedianţilor (*Romanul comic*).
SCĂIENI, fost sat, astăzi în componenţa oraşului Boldeşti-Scăieni, judeţul Prahova. Cunoscut pentru un falanster, o colonie organizată de T.Diamant (1835), după principiile utopice ale lui Ch. Fourier.
SCĂRIŞOARA, peşteră în S masivului Bihor (Munţii Apuseni), la 1165 m altitudine; lungime: 700 m. Accesul se realizează printr-o avenă adîncă de 48 m, care conduce spre o mare sală circulară. De aici se pătrunde în alte săli. În peşteră se află un gheţar de 40-55 mii m^3. Forme concreţionare în calcare triasice. Monument al naturii. Turism.
SCEAUX, oraş în Franţa, la 6 km S de Paris; 18,2 mii loc. Castel (sec. 17) al lui J.-B.Colbert, azi muzeu de artă. Parc trasat de A.Le Nôtre. Celebre manufacturi de faianţă şi porţelanuri.
SCHACHT, Hjalmar (1877-1970), om politic german. Preşedinte al Reichsbank-ului (1924-1930, 1933-1939) şi ministru al Economiei (1934-1937) Reich-ului. A fost judecat şi achitat la procesul de la Nürnberg (1946).
SCHADOW, Johann Gottfried (1764-1850), sculptor, gravor şi teoretician de artă german. Reprezentant al artei moderne germane, a realizat numeroase lucrări în stil neoclasic (Cvadriga Victoriei de pe Poarta Brandenburg din Berlin, un bust al lui Goethe, statuia lui Friedrich II).
SCHAEFFER, Pierre (n. 1910), compozitor şi cercetător francez. Creator al muzicii concrete şi inovator în muzica electronică (*Studii de zgomote*, baletul *Simfonie pentru un om singur*). Teoretician (*Tratat despre obiecte muzicale, Maşini de comunicat, Faber et Sapiens, Introducere în muzica concretă*). Fondator al Institutului Naţional al Audiovizualului.
SCHAFF, Adam (n. 1913), filozof şi sociolog polonez. Lucrări de filozofia limbajului (*Limbaj şi cunoaştere*), de semantică (*Introducere în semantică*), de antropologie filozofică (*Filozofia omului. Marxism şi existenţialism*) şi de epistemologie sociologică.
SCHAFFHAUSEN, oraş în N Elveţiei, centrul ad-tiv al cantonului cu acelaşi nume, pe Rin; 34,2 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Ceasuri de mare precizie. Fortificaţii medievale. Catedrală. Primărie (sec. 14-15). Muzeu. Turism (cascada Rinului).
SCHALLY, Andrew Victor (n. 1926), biochimist american de origine poloneză. Cercetări asupra polipeptidelor hipotalamusului. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1977), împreună cu R.Guillemin şi R.Yalow.
SCHÄRF, Adolf (1890-1965), om politic austriac. Preşedinte al Partidului Socialist (1945-1957) şi preşedinte federal al Austriei (1957-1965).
SCHARNHORST, Gerhard Johann David von (1755-1813), general prusac. S-a distins în bătăliile de la Auerstadt (1806) şi Eylau (1807). A reorganizat armata prusacă, introducînd serviciul militar obligatoriu. Ucis în luptele de la Lützen (1813).
SCHAUDINN, Fritz Richard (1871-1906), microbiolog german. A descoperit, împreună

cu E. Hoffmann, agentul patogen al sifilisului (1905).

SCHAWLOW, Arthur Leonard (n. 1921), fizician american. Cercetări în spectroscopie, electronică cuantică şi supraconductibilitate. Contribuţii la inventarea laserului. Premiul Nobel (1981).

SCHEEL, Walter (n. 1919), om politic german. Preşedinte al Partidului Liber Democrat (1968-1974). Preşedinte al RF Germania (1974-1979).

SCHEELE, Carl Wilhelm (1742-1786), chimist şi farmacist suedez. A izolat hidrogenul şi a descoperit clorul, acidul fluorhidric, cianhidric, glicerina ş.a.

SCHEER, Reinhard (1863-1928), amiral german. Comandant suprem al flotei germane (1916-1918). Comandant în bătălia navală din strîmtoarea Skagerrak (1916) împotriva flotei engleze.

SCHEIDEMANN, Philipp (1865-1939), om politic german. Lider al social-democraţiei germane. A proclamat republica (nov. 1918). Şef al guvernului Republicii de la Weimar (febr.-iun. 1919).

SCHEIDT, Samuel (1587-1654), compozitor şi organist german. Muzică religioasă vocală (*Cantiones sacrae*) şi pentru orgă (*Tabulatura nova*).

SCHEIN, Johann Hermann (1586-1630), compozitor german. Reprezentant al barocului timpuriu. Muzică profană (madrigale) şi religioasă (motete, corale pentru orgă).

SCHELDE v. **Escaut**.

SCHELER, Max (1874-1928), filozof şi teolog german. Reprezentant al fenomenologiei, a adus importante contribuţii în elaborarea eticii, axiologiei şi antropologiei filozofice, situînd în centrul concepţiei sale teza consubstanţialităţii dintre om şi valoare (*Formalismul în etică şi etica materială a valorii, Despre etern în om, Esenţa şi formele simpatiei*).

SCHELLING, Friedrich Wilhelm Joseph von (1775-1854), filozof german. Reprezentant al filozofiei clasice germane. Într-o primă etapă, a conceput o filozofie a naturii şi a dezvoltat critica dogmatismului şi kantianismului. Într-o încercare de reinterpretare a transcendentalului, a creat "filozofia identităţii", substituind substanţa lui Spinoza cu Absolutul, care reprezintă identitatea dintre natură şi spirit, dintre obiect şi subiect. Într-o ultimă etapă, a încercat să depăşească diferenţele metodologice dintre religie şi filozofie. Opere pr.: *Prima schiţă a unui sistem de filozofie a naturii, Sufletul lumii, Sistemul idealismului transcendental, Filozofia mitologiei şi a revelaţiei, Cercetări asupra libertăţii umane.*

Carl Wilhelm Scheele

Friedrich von Schiller

SCHENECTADY, oraş în N-E SUA (New York); 68 mii loc. Formează, împreună cu Albany şi Troy, o conurbaţie de 795 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Universitate (1795). Centru de cercetări atomice.

SCHERCHEN, Hermann (1891-1966), dirijor german. Refugiat în Elveţia din 1933. Repertoriu de muzică modernă şi contemporană. Lucrări de artă dirijorală. Fondator al revistei "Melos" (1919).

SCHERRER, Paul (1890-1969), fizician elveţian. Cercetări de fizică nucleară, magnetism şi mecanică cuantică. A descoperit o metodă de analiză a structurii cristalelor cu ajutorul razelor X (*metoda Debye-Scherrer*).

SCHIAPARELLI, Giovanni Virginio (1835-1910), astronom italian. Contribuţii în fizica stelară şi planetară (descoperirea asteroidului Hesperia, explicarea roiurilor de meteoriţi în vecinătatea cometelor). A susţinut (1877) existenţa unor "canale" pe Marte, datorate "marţienilor".

SCHIAVONI, Giovanni (1804-1848), pictor italian. A lucrat la Iaşi trei ani, ca profesor de desen la Academia Mihăileană, între 1837 şi 1843 (cu o întrerupere). A marcat semnificativ evoluţia şcolii de pictură din Moldova. Portretist remarcabil (*Vornicul Burada, Gheorghe Asachi*).

SCHILERU, Eugen (1916-1968; n. Brăila), critică de artă român. Specialist în arta modernă. Studii şi eseuri (*Rembrandt, Irimescu*).

SCHILLER, Friedrich von (1759-1805), poet, dramaturg, estetician şi istoric german. Reprezentant al curentului preromantic "Sturm und Drang". Poeme care exaltă eroismul şi noblеţea sufletului uman (*Odă bucuriei*), balade (*Cocorii lui Ibykos, Inelul lui Polycrates, Cîntecul clopotului*); epigrame (*Xeniile*), scrise împreună cu Goethe. Drame lirice (*Intrigă şi iubire*) şi istorice, afirmînd spiritul de revoltă împotriva tiraniei şi setea de libertate (*Hoţii, Wilhelm Tell, Conjuraţia lui Fiesco*) şi piese care dezbat problema destinului şi a personalităţilor (*Don Carlos, Wallenstein, Maria Stuart, Fecioara din Orléans*). Eseuri estetice (*Scrisori despre educaţia estetică a omului, Despre poezia naivă şi sentimentală*), în care, pe fundamente kantiene, se caută frumosul şi perfecţiunea morală. Studii istorice (*Istoria descătuşării Ţărilor de Jos reunite de sub stăpînirea spaniolă, Istoria războiului de treizeci de ani*).

SCHILTBERGER, Johann (1381 - după 1438), cavaler cruciat bavarez. A participat şi a descris bătălia de la Nicopole (1396). Prizonier al lui Baiazid I, apoi al lui Timur Lenk (1402) şi al urmaşilor acestuia, timp de două decenii, a cunoscut numeroase regiuni din Asia. A consemnat şi informaţii despre români, prilejuite de trecerea prin Transilvania, Ţara Românească şi Moldova (1396 şi 1428).

SCHINKEL, Karl Friedrich (1781-1841), arhitect, decorator şi pictor german. A conceput mari lucrări de arhitectură în Berlin (Corpul de Gardă, Teatrul Regal, Muzeul Vechi), castelul Charlottenhof (Potsdam), în stil neoclasic şi eclectic. Scrieri teoretice.

SCHINOASA, rîu în Republica Moldova, afluent al Cogîlnicului. Izvorăşte în apropierea comunei Lipoveni (jud. Lăpuşna). Lungime: 54 km.

SCHIPA, Tito (1889-1965), tenor italian. Autor al operetei *Prinţesa Liana*. Melodii.

SCHITUL GOLEŞTI, comună în judeţul Argeş. Expl. de lignit. Termocentrală. Biserica unui schit (sec. 14).

SCHLEGEL, August Wilhelm von (1767-1845), scriitor şi lingvist german. Profesor la Jena, apoi la Berlin. A fondat împreună cu fratele său, Friedrich von Schlegel, revista "Athenäum" (1798-1800) şi a constituit prima grupare romantică germană, cu Tieck, Novalis, Fichte şi Schelling. A cultivat estetica romantică în opoziţie cu clasicismul (*Despre literatura şi arta frumoasă, Despre arta dramatică şi literatură*). Sonete, elegii, epigrame, drame. Specialist în limbi orientale. Traducător.

SCHLEGEL, Friedrich von (1772-1829), scriitor, lingvist şi istoric literar german. Exponent al romantismului german. Animator al şcolii romantice de la Jena. Romancier (*Lucinde*). Eseuri asupra literaturii antice (*Istoria poeziei grecilor şi romanilor*). A inaugurat studiul limbii sanscrite (*Despre limba şi înţelepciunea indienilor*). Aforisme.

SCHLEICHER, August (1821-1869), lingvist german. Unul dintre fondatorii studiilor de indo-europenistică (*Compendiu de gramatică comparată a limbilor indo-germanice*). A conceput limba ca pe un organism natural şi a încercat să o studieze cu metode ale ştiinţelor naturale. A formulat teoria arborelui genealogic în evoluţia limbilor (*Teoria darvinistă şi lingvistica*).

SCHLEIDEN, Matthias Jakob (1804-1881), botanist german. A studiat morfologia celulară şi a fundamentat, împreună cu Th. Schwann, teoria celulară (*Elemente de botanică ştiinţifică*).

SCHLEIERMACHER, Friedrich Daniel Ernst (1768-1834), teolog protestant german. A încercat să definească locul teologiei în cultura europeană modernă, ca sinteză între conştiinţa religioasă şi cea filozofică.

SCHLESWIG, oraş în N Germaniei (Schleswig-Holstein), port în estuarul fluviului Schlei; 30,3 mii loc. Catedrală gotică. Castel. Muzee.

SCHLESWIG-HOLSTEIN, land în N Germaniei, cu ieşire la Marea Baltică şi Marea Nordului, la graniţa cu Danemarca; 15,7 km^2; 2,59 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Kiel*. Petrol şi gaze naturale. Construcţii navale, ind. mecanică, electrotehnică, alimentară. Cereale. Bovine.

SCHLICK, Moritz (1882-1936), filozof şi fizician austriac. Reprezentant al neopozitivismului logic, membru al Cercului de la Viena. Lucrări pr.: *Teoria generală a cunoaşterii, Spaţiu şi timp în fizica contemporană.*

SCHLIEFFEN, Alfred, conte von (1833-1913), mareşal şi teoretician militar german. Şef al Marelui Stat-Major (1891-1906), a elaborat *planul Schlieffen*, care prevedea acţiuni militare pe două fronturi, împotriva armatelor rusă şi franceză. Aplicat în 1914, planul a eşuat în bătălia de la Marna.

SCHLIEMANN, Heinrich (1822-1890), arheolog german. S-a format ca autodidact. Încercînd să identifice locuri evocate în epopeile homerice, a descoperit la Isarlîk (Turcia) cetatea Troiei şi tezaurul atribuit regelui Priam. Săpăturile ulterioare de la Micene,

Orchomene, Tirint şi din insula Itaca au evidenţiat vestigii ale civilizaţiei miceniene (milen. 2 î.Hr.). Lucrări pr.: *Itaca, Peloponesul şi Troia, Troia şi ruinele sale*.

SCHLÖNDORFF, Volker (n. 1939), regizor german. Ecranizări după opere literare (*Tînărul Törless, Michael Kohlhaas rebelul, Onoarea pierdută a Katharinei Blum, Moartea unui comis-voiajor*) şi după scenarii originale (*Toba de tinichea*).

SCHLÜTER, Andreas (c. 1660-1714), sculptor şi arhitect german. Reprezentant al barocului, a realizat Palatul Regal din Berlin, castelul din Charllotenburg, sculpturi (monumentul ecvestru al marelui elector), decoraţii (sala palatului din Potsdam).

SCHMALKALDEN (Liga de la ~), uniune a oraşelor şi a principilor protestanţi din Germania (1531), opusă principilor catolici şi împăratului Carol Quintul. Armata Ligii a fost înfrîntă la Mühlberg (1547) şi uniunea s-a destrămat.

SCHMIDT, Erhard (1876-1959), matematician german. A introdus conceptul de *spaţiu Hilbert* şi a creat geometria acestui spaţiu. A rezolvat sisteme infinite de ecuaţii cu o infinitate de necunoscute.

SCHMIDT, Helmut (n. 1918), om politic german. Vicepreşedinte al Partidului Social-Democrat (1968-1984). Cancelar al RF Germania (1974-1982).

SCHMIDT, Johann Friedrich Julius (1825-1884), astronom german. A cartografiat suprafaţa Lunii (1878), obţinînd cea mai completă reprezentare a planetei pînă la realizarea atlaselor fotografice.

SCHMIDT, Johannes (1843-1900), lingvist german. Specializat în gramatica comparată a limbilor indo-europene (*Raporturile de înrudire dintre limbile indo-europene*), a formular teoria valurilor (*Wellentheorie*), care propunea o explicaţie diferită de teoria arborelui genealogic a lui A.Schleicher pentru înrudirea limbilor.

SCHMIDT, Maarten (n. 1929), astrofizician american de origine olandeză. A identificat liniile spectrului quasarilor, constatînd o importantă deplasare spre roşu, fapt care a fost explicat prin distanţele uriaşe pînă la aceste radiosurse cosmice.

SCHMIDT, Wilhelm (1868-1954), misionar, istoric al religiilor şi antropolog german. Autorul teoriei cercului cultural sau a protomonoteismului (*Originea ideii de Dumnezeu*, 12 vol.).

SCHMIDT-ROTTLUFF, Karl (1884-1976), pictor şi gravor german. Unul dintre fondatorii grupării Die Brücke (1905). Peisaje şi compoziţii viguroase, caracterizate prin contraste coloristice şi prin roşul dominant (*Peisaj norvegian, Casa roşie*). Xilografii şi litografii.

SCHMITT, Florent (1870-1958), compozitor francez. Preşedinte al Societăţii Naţionale de Muzică (1938-1958). Balete (*Tragedia Salomeii*), pagini orchestrale (*Dionisiace*), lucrări vocal-simfonice (*Sărbătoarea lumii*), muzică de cameră, cu un bogat filon liric. Psalmi, rapsodii, muzică de film.

SCHNABEL, Artur (1882-1951), pianist american de origine austriacă. Reputaţie internaţională pentru interpretările din Beethoven, Schubert şi Brahms. A compus muzică de cameră.

SCHNEIDER, Friedrich (1881-1970), pedagog german. Lucrări valoroase în pedagogia comparată (*Introducere în ştiinţa educaţiei, Ştiinţa comparată a educaţiei*).

SCHNEIDER, Hortense (1833-1920), mezzo-soprană franceză. Celebră în roluri din opere ale lui Offenbach scrise pentru ea (*Frumoasa Elena, Marea Ducesă de Gerolstein*).

SCHNEIDER, Romy (pseudonim al lui *Rosemarie Albach-Retty*; 1938-1982), actriţă austriacă de film şi de teatru. Ingenuă (Sisi), apoi de o maiestuoasă senzualitate, conferă personajelor pe care le întruchipează o luciditate sub semnul vulnerabilităţii (*Procesul, Întîmplările vieţii, Ludwig, Important e să iubeşti, O poveste simplă*).

SCHNITZLER, Arthur (1862-1931), scriitor austriac. Evocator ironic al vieţii în Viena de altădată în nuvele (*Locotenentul Gustl, Domnişoara Else*), romane (*Tereza*) şi drame psihologice (*Profesorul Bernhardi, Anatol, Papagalul verde, Vălul Beatricei*).

SCHÖNBERG, Arnold (1874-1951), compozitor austriac. Stabilit în SUA (1933). Influenţat de cromatismul muzicii lui R.Wagner în primele sale lucrări (*Noapte transfigurată*), evoluează spre atonalism (*Gurrelieder, Aşteptare, Pierrot lunaire*), apoi iniţiază dodecafonismul sau muzica serială (*Suita pentru pian, Variaţiuni pentru orchestră*, operele *Moise şi Aron* şi *Drumul biblic*, un *Concert pentru vioară*). Particularităţi expresioniste în cantata *Supravieţuitorul din Varşovia* şi în *De profundis*. Teoretician muzical (*Tratat de armonie, Stil şi idee*). Maestru al lui Anton von Webern şi Alban Berg.

SCHONGAUER, Martin (c. 1450-1491), pictor şi gravor german. Ultimul mare reprezentant al misticii medievale germane şi exponent al Renaşterii (*Fecioara cu trandafiri, Naşterea Domnului, Noli me tangere*). Reputat gravor, a influenţat arta lui A. Dürer.

SCHOPENHAUER, Arthur (1788-1860), filozof german. Opera sa fundamentală, *Lumea ca voinţă şi reprezentare*, considerată ca o expresie a pesimismului absolut, instituie voluntarismul în filozofia modernă europeană. La temelia lumii, consideră Schopenhauer, se găseşte o forţă oarbă, voinţa de a fi, manifestată la toate nivelurile existenţei. În individul uman voinţa se exprimă prin egoism, energie pentru conservarea persoanei şi imbold pentru afirmarea socială. Suspendarea voinţei de a trăi (*nirvana*) prin contemplarea frumosului este o tezâ centrală, ce fundamentează o estetică ale cărei influenţe s-au exercitat asupra lui Eminescu şi Nietzsche.

SCHOTT, Albert (1809-1847), filolog şi folclorist german. A realizat, împreună cu fratele său, **Arthur** (1814-1875), prima colecţie de basme şi snoave româneşti, culese din Banat (*Walachische Märchen*, 1845).

SCHOTTKY, Walter (1886-1976), fizician german de origine elveţiană. Cercetări asupra emisiei termionice în tuburile cu gaze rarefiate (*efectul Schottky*), în electronica solidelor şi în electroacustică. A inventat tubul electronic cu grilă-ecran (1915).

SCHOUTEN, Willem Cornelis (1567-1625), navigator olandez. Primul explorator care a ocolit capul Horn (1616), în expediţia pentru căutarea unui drum nou spre Oceanul Pacific. A cercetat Arhipelagul Malaez şi a descoperit arhipelagul care se va numi *Schouten*, din N Noii Guinee.

SCHREDER, Gerhard (n. 1944), om politic german. Cancelar al Germaniei din sept. 1998.

SCHRIEFFER, John Robert (n. 1931), fizician american. Cercetări de fizică a temperaturilor joase şi de magnetism. Premiul Nobel (1972), împreună cu J.Bardeen şi L.N.Cooper, pentru teoria cuantică a supraconductibilităţii.

SCHRÖDER, Rudolf Alexander (1878-1962), scriitor, pictor şi arhitect german. Poezie exprimînd erosul luteran în forme clasice (*Mijlocul vieţii*). Eseuri. Traduceri.

SCHRÖDER-DEVRIENT, Wilhelmine (1804-1860), soprană germană. Celebră în rolul Leonorei din opera *Fidelio* de Beethoven. Richard Wagner a creat pentru ea *Corabia fantomă* şi *Tannhäuser*.

SCHRÖDINGER, Erwin (1887-1961), fizician austriac. Contribuţii fundamentale în teoria cuantică (*Tratat de mecanică ondulatorie*), în fizica particulelor elementare, în optică, în termodinamică. A formulat o ecuaţie de undă care descrie starea cuantică a particulelor (*ecuaţia Schrödinger*). Premiul Nobel (1933).

SCHUBART, Christian Friedrich Daniel (1739-1791), poet, compozitor şi organist german. Reprezentant al curentului preromantic "Sturm und Drang". Creator al marii poezii politice, cu caracter antidespotic. Unele dintre poeziile sale au inspirat lieduri ale lui Schubert (*Păstrăvul*). Publicist critic.

SCHUBERT, Franz (1797-1828), compozitor austriac. Compoziţii caracterizate printr-o melodicitate generoasă: peste 600 de lieduri, organizate în ciclurile *Frumoasa morăriţă, Călătorie de iarnă* şi *Cîntecul lebedei*, care îl consacră drept maestrul genului, muzică de scenă (*Rosamunda*), zece simfonii (*Simfonia neterminată* ş.a.), motete, sonate, triouri, cvintete, muzică de cameră.

SCHUCHARDT, Hugo (1842-1927), lingvist austriac. Contribuţii în romanistică (*Vocalismul latinei vulgare, Etimologii romanice*) şi în lingvistica generală (*Înrudirea în limbă, Un vademecum al lingvisticii generale*). A promovat metoda "cuvinte şi lucruri".

SCHULLERUS, Adolf (1864-1928), filolog, istoric şi etnograf german din Transilvania. A realizat prima clasificare tipologică a poveştilor româneşti (*Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten*), conform sistemului propus de A.Aarne. Alte lucrări de etnografie şi folclor săsesc, maghiar şi românesc. Autor al unui mare dicţionar al graiurilor săseşti din Transilvania.

SCHULLERUS, Ludwig Friedrich (1826-

Alfred Schlieffen

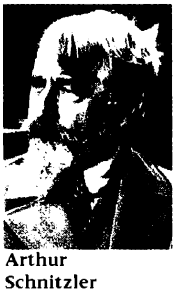

Arthur Schnitzler

1906), pictor german din Transilvania. Portretist şi peisagist academizant. A fost urmat de fiul său, **Fritz Schullerus** (1866-1898), autor de portrete, peisaje şi compoziţii inspirate din lumea transilvăneană.

SCHULTZ, Theodore William (n. 1902), economist american. Cercetări asupra valorii economice a investiţiei în educaţie şi asupra economiei ţărilor în curs de dezvoltare. Premiul Nobel (1979), împreună cu A.Lewis.

SCHULTZE, Max (1825-1874), biolog german. Precursor al biologiei moderne prin definirea celulei ca masă de protoplasmă cu un nucleu şi prin identificarea asemănărilor dintre protoplasma vegetală şi cea animală.

SCHUMAN, Robert (1886-1963), om politic francez. Lider (1946-1963) al partidului Mişcarea Republicană Populară. Prim-ministru (1947-1948) şi ministru de Externe (1948-1953). A propus în 1950 un plan (*Planul Schuman*) care a condus la crearea Comunităţii Europene a Cărbunelui şi Oţelului (1951), una dintre etapele constituirii Pieţei Comune. Considerat drept unul dintre "părinţii Europei" unite.

SCHUMAN, William Howard (n. 1910), compozitor, pedagog şi critic muzical american. O operă (*The mighty Casey*), balete, 8 simfonii, concerte, cvartete de coarde, muzică de film şi corală.

SCHUMANN, Robert (1810-1856), compozitor german. A studiat cu pianistul F.Wieck. Reprezentant caracteristic al romantismului prin viaţă şi creaţie. Operă lirică, indeosebi piese pentru pian, reunite în ciclurile *Fluturi, Carnaval, Scene cu copii, Humoresca, Kreisleriana*, şi lieduri. Alte numeroase lucrări: un concert pentru pian, patru simfonii, concerte pentru violoncel şi vioară, o operă, două uverturi (*Faust, Manfred*), muzică de cameră şi pentru cor şi orchestră (*Scene din Faust*).

SCHUMANN-WIECK, Clara (1819-1896), pianistă şi compozitoare germană. Soţia lui Robert Schumann. A excelat în interpretarea lucrărilor lui Beethoven, Chopin, Liszt, Schumann. A compus lieduri, un concert pentru pian, muzică de cameră.

SCHUMPETER, Joseph Alois (1883-1950), economist austriac. Emigrat în SUA (1932). Analize economice care l-au condus spre concluzia unei evoluţii inevitabile a capitalismului spre socialism. A evidenţiat rolul antreprenorului în creşterea economică prin inovaţii (*Capitalism, socialism şi democraţie, Istoria analizei economice*).

SCHUSCHNIGG, Kurt von (1897-1977), om politic austriac. Cancelar federal al Austriei (1934-1938). A încercat să menţină independenţa Austriei în faţa presiunii naziste, dar a fost constrîns să cedeze (mart. 1938). Deţinut între anii 1938 şi 1945. Stabilit în SUA (1948).

SCHÜTZ, Heinrich (1585-1672), compozitor german. Compoziţii religioase în care adaptează stilul concertant al lui G.Gabrieli şi monodia lui C.Monteverdi la liturghia polifonică protestantă (*Psalmii lui David, Simfonii sacre, Mici concerte spirituale*). A creat prima operă în limba germană (*Dafne*), primul balet (*Orfeu şi Euridice*) şi oratoriul german (*Învierea*).

SCHWANN, Theodor (1810-1882), zoolog german. A fundamentat, împreună cu M.J. Scheiden, teoria celulară, a explicat procesul fermentaţiei prin prezenţa unor microorganisme şi a studiat relaţia dintre contracţia musculară şi influxul nervos.

SCHWARTZ, Laurent (n. 1915), matematician francez. Contribuţii importante în analiza funcţională (*Teoria distribuţiilor*). Medalia Fields (1950).

SCHWARZENBERG, Felix, prinţ von (1800-1852), om politic austriac. Cancelar al Austriei (1848-1852). A impus o politică internă centralistă şi autoritară. A cerut intervenţia Rusiei pentru reprimarea Revoluţiei din Ungaria (1849).

SCHWARZKOPF, Elisabeth (n. 1915), soprană germană. Stabilită în Marea Britanie. Strălucită interpretă în roluri dramatice (Mozart, R.Strauss) şi în recitaluri (lieduri).

SCHWARZSCHILD, Karl (1873-1916), astrofizician german. Cercetări în fizica solară, în statistica stelară şi realizări în tehnica fotografică (*efectul Schwarzschild*). A dat prima soluţie exactă a ecuaţiilor lui Einstein relative la curbura unui spaţiu vid şi a presupus existenţa găurilor negre.

SCHWARZWALD v. **Pădurea Neagră.**

SCHWEITZER, Albert (1875-1965), medic, muzicolog, organist şi teolog protestant francez. Stabilit în 1913 în Gabon, a fondat o leprozerie de renume internaţional la Lambarene. A realizat o monografie despre J.S. Bach şi alte studii despre arta organistică. Lucrări de filozofie a culturii (*Filozofia civilizaţiei*), teologice (*Cercetări asupra vieţii lui Iisus, Mistica apostolului Pavel, Marii gînditori ai Indiei*). Premiul Nobel pentru pace (1952).

SCHWEITZER-CUMPĂNĂ, Rudolf (1886-1975, n. Piteşti), pictor şi grafician român. Prof. univ. la Bucureşti. Portrete, peisaje (*Priveliştе din Sibiu, Iarnă în cartierul Floreasca*), scene rustice realizate printr-o tehnică specifică, a pastei abundent aşternute în straturi succesive. Acuarele (*Vederi pariziene*).

SCHWERIN, oraş în N Germaniei, pe lacul omonim; 129,5 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial şi piaţă agricolă (cereale). Muzeu de artă. Catedrală gotică (sec. 13-15). Castel (sec. 18-19), fostă reşedinţă a marilor duci de Mecklemburg-Schwerin.

SCHWINGER, Julian Seymour (n. 1918), fizician american. A calculat momentul magnetic al electronului. Contribuţii la teoria interacţiunii cîmpului electromagnetic cu fotonul. Premiul Nobel (1965).

SCHWITTERS, Kurt (1887-1948), pictor, sculptor şi scriitor german. Reprezentant al dadaismului, s-a remarcat prin colajele realizate din materiale şi obiecte banale şi numite *Merz*. A evoluat apoi spre constructivism.

SCHWOB, Marcel (1867-1905), scriitor francez. Proză fantastică, burlescă şi poeme în proză (*Inimă dublă, Cartea Monellei, Cruciada copiilor*), drame, traduceri, un *Studiu asupra argoului francez*.

SCHWYZ, canton în Elveţia; 908 km²; 112 mii loc. Creşterea animalelor (bovine). Turism. Unul dintre cantoanele vechi (sec. 13), de la originea Confederaţiei Elveţiene, căreia i-a dat numele (germ. *Schweiz*).

SCHWYZ, oraş în centrul Elveţiei, centrul ad-tiv al cantonului omonim; 12,8 mii loc. Centru comercial. Ind. textilă. Turism. Primărie (sec. 16).

SCIASCIA, Leonardo (1921-1989), scriitor italian. Reprezentant al neorealismului, a cultivat teme caracteristice Sudului (mafia, politica, istoria), în mici romane, povestiri, piese de teatru (*Candide sau Un vis în Sicilia, Cavalerul şi moartea, Mafiotii*).

SCIPIO, familie patriciană romană, din ginta **Cornelia**. S-au distins: — **Publius Cornelius Scipio Africanus** (235-183 î.Hr.), general roman, cunoscut în timpul celui de-al doilea război punic (218-201 î.Hr.), prin cucerirea Spaniei meridionale şi prin înfrîngerea (202) lui Hannibal la Zama. — **Lucius Cornelius Scipio Asiaticus** (?-184 î.Hr.), consul roman. Frate cu Scipio Africanus. A comandat campania din Asia împotriva lui Antioh III cel Mare, pe care l-a învins (189). — **Publius Cornelius Scipio Aemilianus Africanus Minor** (185 sau 184-129 î.Hr.), general roman. Adoptat de ginta Cornelia. A cucerit şi a distrus Cartagina (146), punînd capăt celui de-al treilea război punic (149-146 î.Hr.). Adversar al fraţilor Gracchi.

SCIŢIA, denumirea generică dată de grecii antici ţinuturilor de la N Mării Negre, dintre Dunăre şi Don. Din epoca elenistică şi pînă în sec. 3 d.Hr. s-a individualizat regiunea *Sciţia Mică* (lat. *Scythia Minor*), parte a provinciei Moesia Inferior, apoi provincie de sine stătătoare, după reforma administrativă a lui Diocleţian, cuprinzînd teritoriul Dobrogei actuale.

SCÎNTEIA, comună în judeţul Iaşi. Biserică (sec. 17).

SCÎNTEIA, cotidian, organ de presă al Partidului Comunist Român, apărut (ilegal) între aug. 1931 şi 1940, apoi între sept. 1944 şi dec. 1989.

SCÎNTEIA TINERETULUI, cotidian, organ al Uniunii Tineretului Comunist din România, apărut între apr. 1949 şi dec. 1989.

SCOLA, Ettore (n. 1931), regizor italian. A realizat comedii cinematografice, melodrame, satire sociale (*Cît de mult ne-am iubit, Balul*)

Arthur Schopenhauer

Erwin Schrödinger

Franz Schubert

Robert Schumann

şi ecranizări cu subiecte istorice (*Călătoria Căpitanului Fracasse*).

SCOPAS (SKOPAS) (c. 420-350 î.Hr.), sculptor şi arhitect grec. A realizat lucrări la Nemeea, Halicarnas (decoraţiile Mausoleului), Tegea (frontonul vestic al templului Atenei), caracterizate prin ritmul formelor şi tensiunea expresiei. A exercitat o mare influenţă asupra sculpturii din epoca elenistică.

Scopas, *Menadă dezlănţuită*

SCORILO, rege geto-dac (c. 28 sau 29 - 68 sau 69 d.Hr.), predecesorul lui Duras-Durpaneus şi tatăl lui Decebal.

SCORPIONUL, constelaţie zodiacală din emisfera australă, situată între constelaţiile Balanţa şi Săgetătorul. Cea mai strălucitoare stea: Antares.

SCORSESE, Martin (n. 1942), regizor american. Filme muzicale (*New York, New York*), poliţiste şi sociale, pe tema mediilor dezrădăcinaţilor, minoritarilor şi antieroilor (*Alice nu mai locuieşte aici*, *Şoferul de taxi*, *Taurul furios*, *O noapte ciudată*, *Culoarea banilor*, *Băieţi buni*, *Casino*).

SCOT (lat. **SCOTUS**) **ERIGENE, John** (c. 810-c. 877), teolog şi filozof irlandez. Primul scolastic important, cu o mare influenţă asupra filozofiei neoplatoniciene din Franţa. A ilustrat o gîndire de tip raţionalist, la limita ereziei (*De divisione naturae*, *De praedestinatione*).

SCOTLAND v. **Scoţia**.

SCOTLAND YARD, sediu al poliţiei londoneze, pe malul Tamisei, aproape de Westminster Bridge. Nume preluat de un organ de poliţie înfiinţat în 1829, cu competenţă doar pe teritoriul Capitalei.

SCOTT, Robert Falcon (1868-1912), explorator polar britanic. A descoperit Ţara Regelui Eduard al VII-lea şi a localizat (1903) polul magnetic în timpul unei expediţii în Antarctica (1901-1904). Într-o nouă expediţie (1910-1912), ajunge la Polul Sud (18 ian. 1912), la o lună după R.Amundsen. Moare, împreună cu patru însoţitori, la întoarcere.

SCOTT, Sir George Gilbert (1811-1878), arhitect britanic. Restaurator al unor biserici şi catedrale gotice. A construit în stil neogotic edificii caracteristice pentru epoca victoriană (gara Saint Pancras, Londra) .

SCOTT, Sir Walter (1771-1832), scriitor scoţian de limbă engleză. Reprezentant ilustru al romantismului. Creator al romanului istoric englez. Romane cu acţiune dinamică, dialog alert şi culoare istorică vie (*Waverley*, *Guy Mannering*, *Rob Roy*, *Logodnica din Lammermoor*, *Ivanhoe*, *Quentin Durward*, *Talismanul*, *Frumoasa din Perth*). Poeme romantice în stil epic popular (*Balada ultimului menestrel*, *Marmion*, *Stăpîna lacului*). O culegere de legende şi balade populare (3 vol.). Culegeri folclorice (*Cîntece de la fruntariile Scoţiei*). Drame de inspiraţie istorică. Scrieri istorice şi memorialistice.

SCOTTO, Vincent (1874-1952), compozitor francez. Autor de şansonete de mare succes (*Micuţa din Tonkin*, *Sub podurile Parisului*, *Cel mai frumos tangou din lume*). Operete (*Violete imperiale*).

SCOŢIA (engl. **SCOTLAND**), parte a Marii Britanii, separată de Anglia prin munţii Cheviot; 78,8 mii km^2; 5,13 mil. loc. Capitala: *Edinburgh*. Oraş pr.: Glasgow. Rezerve de cărbuni, minereuri de fier, cupru şi plumb. Creşterea animalelor (ovine, bovine). Cereale, pomicultură. Pescuit. Turism. Locuită în antichitate de picţi, care au rezistat încercării de cucerire romană (sec. 1 d.Hr.). Invadată de scoţi, angli şi britani (sec. 5-6). Creştinată în sec. 6. În sec. 8 se produc aici colonizări scandinave, iar în sec. 9 exista un regat scoţian. În 1603, Scoţia se uneşte, sub două Coroane, cu Anglia, iar în 1707 se realizează fuziunea celor două state.

SCRANTON, oraş în N-E SUA (Pennsylvania); 81,8 mii loc. (640,4 mii loc., în aglomeraţie). Nod feroviar. Centru minier şi industrial. Universitate.

SCRIBAN, August (1872-1950; n. Galaţi), lingvist român. Lucrări de lexicografie, gramatică şi ortografie (*Dicţionarul limbii româneşti*, *Ortografia românească*).

SCRIBAN, Ioan A. (1879-1937; n. Iaşi), zoolog român. Prof. univ. la Iaşi şi Cluj. Studii de histologie şi de sistematică a hirudineelor (*Hirudinea*).

SCRIBE, Eugène (1791-1861), dramaturg francez. Scriitor de mare succes în epoca sa, autor de comedii de moravuri şi istorice, vodeviluri (*Paharul cu apă*, *Poveştile Reginei de Navarra*), librete de opere şi operete (*Fra Diavolo*, *Robert Diavolul*, *Hughenoţii*).

SCRISOAREA LUI NEACŞU, cel mai vechi text cunoscut în limba română (1521). Trimisă de negustorul Neacşu din Cîmpulung (Muscel) lui Johannes Benkner, judele Braşovului, pentru a-l informa de mişcări ale armatei turceşti pe Dunăre.

SCUDÉRY, Madeleine de (1607-1701), scriitoare franceză. A deschis un salon literar frecventat de elita literaturii preţioase, pe care o ilustrează prin romane moralizatoare gustate în epocă (*Marele Cyrus*; *Clelia*, 10 vol.). Unele lucrări au fost publicate sub numele fratelui ei, Georges de Scudéry.

SCULENI, comună în jud. Ungheni, Republica Moldova. Pod peste Prut, centru vamal de frontieră. Atestată documentar în 1437 (*Şendreni*).

SCULPTORUL (*Sculptor*), constelaţie australă, situată la S de constelaţiile Balena şi Vărsătorul, lîngă Peştele-Austral. Identificată în 1752.

SCUTARI (tc. **ÜSCÜDAR**), cartier al Istanbulului, pe malul asiatic al Bosforului. Moschee (sec. 16). Mare cimitir.

SCUTARU-UNGUREANU, Horia (n. 1943, Roman), fizician român. Cercetător ştiinţific la Bucureşti. Contribuţii în fizica teoretică, mecanica cuantică, teoria sistemelor cu simetrii dinamice şi a particulelor elementare. Acad.

SCUTUL (*Scutum*), constelaţie australă, situată între constelaţiile Vulturul, Şarpele şi Săgetătorul.

SCYLAX din Caryanda (sec. 6-5 î.Hr.), navigator grec. În serviciul regelui persan Darius I, a cercetat cursul Indului, Oceanul Indian şi Marea Roşie (508 î.Hr.).

SCYLLA şi CHARYBDA (în mitologia greacă), monştri marini, reprezentînd o stîncă şi o vîltoare, care străjuiau un loc periculos, identificat cu strîmtoarea Messina. Menţionaţi în *Odiseea* lui Homer.

SEABORG, Glenn Theodore (n. 1912), chimist american. Contribuţii în chimia şi fizica nucleară. A descoperit, împreună cu E.M. McMillan, plutoniul (1941), apoi alte elemente transuranice. Premiul Nobel (1951).

SEATO (engl. **South East Asia Treaty Organization; Organizaţia Tratatului Asiei de Sud-Est**), bloc politico-militar înfiinţat în 1954 în scopul întăririi capacităţii de apărare colectivă a statelor membre (Australia, Filipine, Franţa, Marea Britanie, Noua Zeelandă, Pakistan (retras în 1972), SUA şi Thailanda. Sediul la Bangkok. Autodizolvat în 1975.

SEATTLE, oraş în N-V SUA (Washington), port la Oceanul Pacific; 516,2 mii loc. (1,97 mil. loc. în aglomeraţie). Aeroport. Şantiere navale. Ind. aeronautică (firma "Boeing") şi aerospaţială, siderurgică, alimentară. Pescuit. Universităţi (1861, 1892). Muzee. Turism.

SEBASTIAN, Mihail (1907-1945; n. Brăila), scriitor român. Dramaturgie cu o delicată undă de lirism, generat de aspiraţia eroilor spre fericire şi spre un ideal de puritate (*Jocul de-a vacanţa*, *Steaua fără nume*). O comedie satirică (*Ultima oră*) inspirată din lumea presei. Romane de factură psihologică, explorînd universul sufletului tînăr (*Oraşul cu salcîmi*, *Accidentul*). Proză de idei, pe tema raportului dintre individ şi categoria etnică şi religioasă căreia îi aparţine autorul (*De două mii de ani*). Cronici, eseuri. Un valoros *Jurnal* (apărut postum).

SEBASTIANO DEL PIOMBO (*Sebastiano Luciani*, zis ~; 1485-1547), pictor italian. A activat la Veneţia, apoi la Roma, unde a fost influenţat de Giorgione, Rafael şi Michelangelo. Încearcă, într-o manieră proprie, să îmbine rigoarea desenului cu luminozitatea culorii. Portrete (*Fornarina*, *Doroteea*, *Andrea Doria*, *Papa Clement VII*), tablouri religioase.

SEBEŞ, oraş în judeţul Alba; 30 mii loc. Termocentrală. Industrii. Vestigii ale cetăţii

Walter Scott

Glenn Theodore Seaborg

medievale (sec. 14-15), biserică evanghelică (sec. 13-15), casa Zápolya (sec. 17), azi muzeu. Prima atestare documentară, în 1245.

SEBEŞ, rîu, afluent al Mureşului; 93 km. Izvorăşte din Munţii Cibinului. Hidrocentrale. Numit şi *Valea Frumoasei* (cursul superior).

SEBEŞ (Munţii Sebeşului) v. **Şureanu (Munţii ~)**.

SEBINO v. **Iseo**.

SEBIŞ, oraş în judeţul Arad, pe dreapta Crişului Alb; 6,9 mii loc. Expl. de andezit. Industrializat.

SEBOU, fluviu în Maroc; 458 km. Izvorăşte din N Atlasului Mijlociu, trece prin oraşul Fes şi se varsă în Oceanul Atlantic. Caracteristici de ued. Irigaţii (culturi de orez).

SECAŞ (Podişul Secaşelor), podiş în S-V Podişului Transilvaniei, situat între cele două rîuri Secaş. Altitudine joasă. Viticultură.

SECĂREANU, Nicolae (n. 1901, Nanov, jud. Teleorman), bas român. Interpretări remarcabile în *Boris Godunov*, *Rusalka*, *Faust*, *Bărbierul din Sevilla*). Apariţii în filme.

SECENOV, Ivan Mihailovici (1829-1905), fiziolog rus. Cercetări asupra reflexelor cerebrale, care încearcă să explice procesele psihice prin mecanisme fiziologice (*Reflexele creierului, Fiziologia sistemului nervos*).

SECIU, Valeria (n. 1938, Bucureşti), actriţă română de teatru şi de film. Interpretă de o tulburătoare expresivitate în piesele *Richard III* de Shakespeare, *Jocul de-a vacanţa* de M.Sebastian, *Să-i îmbrăcăm pe cei goi* de L.Pirandello, *Maestrul şi Margareta* de M.Bulgakov, *Pescăruşul* de A.P.Cehov şi în filmele *Înainte de tăcere*, *Bună seara, Irina*, *Vînătoare de vulpi*.

SECOLUL 20, revistă lunară de literatură universală, editată de Uniunea Scriitorilor din România. Apare la Bucureşti din ian. 1961.

SECTORUL AGRICOL ILFOV v. **Ilfov**.

SECU (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Vînători-Neamţ. Ctitorită în 1602 de Nestor Ureche. Pisanie din timpul voievodului Vasile Lupu. Modificări arhitectonice în sec. 19.

SEDAN, oraş în N-E Franţei (Champagne), pe Meuse; 22,4 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Fortăreaţă (sec. 15-17), azi muzeu. — **Bătălia de la ~**, bătălie decisivă (1 sept. 1870) în timpul Războiului Franco-Prusac (1870-1871), în care trupele franceze au fost înfrînte de prusaci, fapt care a provocat căderea celui de-al doilea imperiu şi proclamarea republicii. La 13 mai 1940, tot aici blindatele germane au străpuns apărarea franceză de pe Meuse.

SEDOV, Leonid Ivanovici (n. 1907), fizician rus. Cercetări în mecanica fluidelor (aerodinamică, dinamica gazelor, undele de şoc, teoria elasticităţii) (*Introducere în mecanica mediilor continue*).

SEEBECK, Thomas Johann (1770-1831), fizician german. A descoperit (1821) termoelectricitatea (*efectul Seebeck*). Cercetări în optică (teoria culorilor şi a fosforescenţei). Inventii (termocuplul, polariscopul).

SEELAND (SJAELLAND), principala insulă din Arhipelagul Danez, în Marea Baltică, între peninsula Iutlanda şi Peninsula Scandinavă; 7,4 mii km^2; 2,14 mil. loc. (c. 42% din populaţia Danemarcei). Oraşe pr.: Copenhaga, Helsingør, Korsør, Køge. Păduri. Cereale, plante furajere. Creşterea animalelor. Pescuit.

SEFERIS, Gheorghios (pseudonim al lui *Gheorghios Stylianos Seferiadis*; 1900-1971), poet şi diplomat grec. Poezie de factură neoclasică, cu surse în miturile şi istoria Greciei, abordate prin prisma sensibilităţii şi problematicii contemporane (*Cotitura, Poveste legendară, Jurnal de bord, Sturzul, Trei poeme secrete*). Eseuri. Jurnal. Premiul Nobel (1963).

SEFEVIZI (SAFAVIZI), dinastie de şahi ai Iranului (1502-1736). Fondată de **Ismail I**, şah (1502-1524), care a impus şiismul în Iran. Mai importanţi: **Abbas I**, şah (1587-1629), în timpul căruia statul a atins apogeul, şi **Abbas III**, şah (1732-1736), ultimul reprezentant al dinastiei, detronat de Nadir-Şah.

SEGAL, Eugen (n. 1933, Iaşi), chimist român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări în chimia fizică (cinetică, chemosorbţie). Membru corespondent al Acad. Rom.

SEGANTINI, Giovanni (1858-1899), pictor italian. A evoluat de la naturalism spre simbolism. A adoptat tehnica diviziunii tonurilor. Peisaje, compoziţii alegorice.

SEGHEDIN (magh. **SZEGED**), oraş în S-E Ungariei, pe Tisa, la confluenţa cu Mureşul; 175,3 mii loc. Regim de comitat (113 km^2). Aeroport. Centru industrial. Universitate. Biserică gotică (sec. 15). Muzee (arheologic şi de artă). Fondat de Ştefan I cel Sfînt (997-1038).

SEGHERS, Anna (pseudonim al lui *Netty Radványi*; 1900-1983), scriitoare germană. Romane scrise în emigraţie (Franţa şi Mexic) pe tema luptei antinaziste (*A şaptea cruce*, *Morţii rămîn tineri*). Revenită în RD Germană, a publicat nuvele şi alte romane (*Traversarea*).

SEGHERS, Daniel (1590-1661), pictor flamand. Reprezentant al barocului, a devenit maestru al unui gen minor: pictura de flori (vaze cu flori, ghirlande, coroane înconjurînd portrete) (*Sfînta Tereza în mijlocul florilor*, *Vaze cu flori*).

SEGHERS, Gerard (1591-1651), pictor flamand. Influenţat de Caravaggio, apoi de Rubens, a ilustrat îndeosebi gustul baroc în tablouri cu subiecte religioase (*Sfînta Tereza*, *Adoraţia păstorilor*).

SEGHERS, Hercules Pietersz (1589 sau 1590-1633 sau 1638), pictor şi gravor olandez. Mare peisagist, cu influenţă asupra lui Rembrandt, a realizat opere de un dramatism specific prin viziunea gravă şi neliniştită (*Vedere a rîului Maas*, *Vale cu case roşii*, *Peisaj de munte*).

SEGNI, Antonio (1891-1972), jurist şi om politic italian. Lider al Partidului Democrat-Creştin. Prim-ministru (1955-1957, 1959-1960) şi preşedinte al Republicii (1962-1964).

SEGOVIA, oraş în centrul Spaniei (Castilia-Léon); 54,3 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Piaţă agricolă. Apeduct roman, biserici romanice din sec. 12-13, mănăstirea Santa Cruz (sec. 15-16), catedrală (sec. 16-17), Alcazarul (sec. 11-14), clădiri romanice şi gotice. Palate. Muzee. Turism.

SEGOVIA, Andrès (1893-1987), chitarist spaniol. A resuscitat interesul pentru chitara clasică, cu un repertoriu tradiţional şi modern.

SEGRÈ, Corrado (1863-1924), matematician italian. Cercetări originale în domeniul geometriei algebrice a varietăţilor unui spaţiu n-dimensional.

SEGRÈ, Emilio Gino (1905-1989), fizician american de origine italiană. Cercetări în spectroscopia atomică. A contribuit la descoperirea unor noi elemente (tehneţiu, astatiniu) şi, împreună cu O.Chamberlain, a antiprotonului (1955). Premiul Nobel (1959).

SEIFERT, Jaroslav (1901-1986), poet ceh. A ilustrat avangarda "poetistă", a refuzat înregimentarea în literatura realismului socialist şi a publicat clandestin sau în străinătate. A luptat pentru apărarea scriitorilor persecutaţi politic şi a fost unul dintre semnatarii Cartei '77. Volume de versuri (*Mozart la Praga*, *Concert în insulă*, *Coloana ciumei*). Premiul Nobel (1984).

SEIKAN (Tunelul de la ~), tunel în Japonia, parţial submarin, care leagă insulele Honshū şi Hokkaidō pe sub strîmtoarea Tsugaru (53,85 km). În exploatare din 1988.

SEINI, oraş în judeţul Maramureş, pe Someş; 9,2 mii loc. Industrializat. Centru pomicol şi viticol.

SEITZ, Frederick (n. 1911), fizician american. Contribuţii în fizica solidelor (luminescenţa cristalelor, conductibilitatea siliciului). Lucrări pr.: *Fizica metalelor*, *Teoria modernă a solidelor*.

SEKONDI-TAKORADI, conurbaţie în S Ghanei, formată din oraşele Sekondi şi Takoradi, port la Golful Guineii; 255 mii loc. Aeroport. Şantiere navale. Ind. alimentară. Pescuit. Export de cacao, lemn, magneziu.

SELA, Michael (n. 1924, în România), biolog israelian. Emigrat în Palestina (1941). Prof. univ. la Ierusalim. Specialist în biologia moleculară, cu aplicaţii în imunologie (*Antigenele*).

SELANGOR, stat în Malaysia, pe coasta vestică a peninsulei Malacca; 7,96 mii km^2; 1,46 mil. loc. Capitala: *Shahalman*. Expl. de cositor. Orez, bumbac, cafea, arbori de cauciuc.

SELBERG, Atle (n. 1917), matematician american de origine norvegiană. Studii asupra numerelor prime şi de analiză matematică. Medalia Fields (1950).

SELENE (în mitologia greacă), personificare a Lunii, fiică a lui Hiperion şi soră a lui Helios. Identificată cu *Artemis* (mai tîrziu, cînd Apolo va fi identificat cu Helios).

SELENGA (SELENGE), rîu în Mongolia şi în Federaţia Rusă; izvorăşte din Saianul de Vest; 1024 km. Se varsă în lacul Baikal.

SELEUCIA (SELEUKEIA), numele a peste 12 oraşe antice fondate de Seleucos I şi de urmaşii săi în Orientul Apropiat. Cele mai importante: Seleucia din Antiohia, aproape de vărsarea fluviului Orontes, necropolă a regilor Seleucizi, şi Seleucia de pe Tigru, prima capitală a Regatului Seleucid.

SELEUCIZI, dinastie de regi ai unui regat elenistic din Asia (312-64 î.Hr.). Fondată de **Seleucos I Nikator**, rege (312-281 î.Hr.), general al lui Alexandru Macedon, care a cucerit teritoriul Siriei, Mesopotamiei, Armeniei şi Asiei Mici şi a stabilit o capitală la Antiohia. Alţi regi: **Seleucos II Callinicus**, rege (246-226 î.Hr.), **Seleucos IV Philo-**

pator, rege (187-175 î.Hr.). În 64 î.Hr., regatul este transformat în provincia romană Siria.

SELGIUCIZII, dinastie turcă (1038-1308) într-un stat din Asia, cu capitala la Rey, apoi la Isfahăn şi Iconium (azi Konya). Fondată de **Selgiuk ibn Dudak**, căpetenie a unui trib al turcilor oguzi. În diverse perioade, Regatul Selgiucizilor s-a întins în Irak, Gruzia, Armenia, Azerbaidjan, Turkmenia, Afghanistan, Arabia Saudită, Israel, Iordania, Liban, Siria şi Turcia. În 1308, ultimul regat selgiucid din Konya este supus de mongolii ilhanizi.

SELIM, numele a trei sultani otomani: — **Selim I cel Aspru (Yavuz)**, sultan (1512-1520). A cucerit teritorii din Persia, Irak, Siria, Palestina şi Egipt. — **Selim II**, sultan (1566-1574). A cucerit Ciprul, dar a pierdut bătălia navală cu Veneţia la Lepanto (1571). — **Selim III**, sultan (1789-1807). A reformat armata (1805), fapt ce a provocat o răscoală a ienicerilor, care l-au detronat.

SEM (în *Vechiul Testament*), fiul cel mai mare al lui Noe, strămoşul legendar al popoarelor numite *semitice*.

SEMARANG, oraş în Indonezia (Java), port la Marea Java; 1,02 mil. loc. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial şi comercial (cafea, ceai, zahăr, tutun, cauciuc natural).

SEMELE (în mitologia greacă), fiica a lui Cadmus şi a Harmoniei. Iubită a lui Zeus şi mamă a lui Dionysos, a fost ucisă de fulger la vederea zeului suprem.

SEMENIC (Munţii Semenicului), masiv muntos în Carpaţii Occidentali (Munţii Banatului), delimitat de cursurile râurilor Bîrzava şi Valea Mare (la N), culoarul Timiş-Cerna (la E), valea Nerei (la S) şi Munţii Aninei (la V). Împărţit în masivul Neman (la N) şi masivul Piatra Goznei (la S), cu alt. max. de 1445 m. Păduri şi pajişti. Turism.

SEMIONOV, Nikolai Nikolaevici (1896-1986), chimist rus. Cercetări în domeniul cineticii reacţiilor chimice. A elaborat teoria reacţiilor în lanţ şi teoria termică a combustiei şi a exploziei. Premiul Nobel (1956).

SEMIONOVA, Marina Timofeevna (n. 1908), balerină rusă. Solistă la Teatrul Mare din Moscova, remarcabilă în repertoriul clasic.

SEMIONOV-TIAN-SHANSKI, Piotr Petrovici (1827-1914), geograf şi botanist rus. Expediţii (1856-1857, 1888) în munţii Altai, Tian-Shan, Alatau şi la lacul Issîk-Kul. Autor al *Dicţionarului geografic şi statistic al Imperiului Rus* (5 vol.).

SEMIPALATINSK, oraş în Kazahstan, port pe Irtîş; 334 mii loc. Centru industrial şi comercial agricol.

SEMIRAMIDA, regină legendară a Asiriei şi Babilonului, întemeietoare a Babilonului, cu celebrele grădini suspendate, considerate una dintre minunile lumii antice. Identificată cu Şammuramat, regină asiriană (810-806 î.Hr.), soţia lui Samşi-Adad.

SEMMELWEIS, Ignác Fülöp (1818-1865), medic maghiar. A descoperit, înaintea lui L.Pasteur, natura infecţioasă a febrei puerperale (*Etiologia şi profilaxia febrei puerperale*).

SEMMERING, pas în Alpii Occidentali (Austria), la 986 m altitudine, care permite comunicarea dintre bazinul Dravei şi cel al Dunării pe o şosea şi o cale ferată. Sporturi de iarnă.

SEMPER, Gottfried (1803-1879), arhitect şi teoretician de artă german. A construit, în stil eclectic, Opera şi Galeria de pictură din Dresda, Teatrul şi Muzeul Imperial din Viena. A realizat proiectele pentru teatrul wagnerian de la Bayreuth. Scrieri teoretice.

SENA (SEINE), fluviu în Franţa; 776 km. Izvorăşte din platoul Langres, străbate Champagne, trece prin Paris şi Rouen şi se varsă printr-un estuar în Marea Mînecii. Afluenţi pr.: Yonne, Marna şi Oise. Navigabil. Legat prin afluenţi şi prin numeroase canale navigabile cu Rinul, Saône şi Loara.

SENANAYAKE, Don Stephen (1884-1952), om politic din Ceylon. Prim-ministru (1943-1852).

SENANAYAKE, Dudley Shelton (1911-1973), om politic din Ceylon. Fiu al lui Don Stephen Senanayake. Prim-ministru (1952-1953, 1960, 1965-1970).

SÉNANCOUR, Étienne Pivert de (1770-1846), scriitor francez. Reprezentant al preromantismului, autor al unui roman psihologic şi autobiografic (*Oberman*), exprimînd inadaptabilitatea unui solitar nefericit la lumea reală. Scrieri politice şi filozofice.

SENDAI, oraş în Japonia (Honshū); 918,3 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial. Universitate. Monumente din sec. 17. Muzeu.

SENECA, Lucius Annaeus (numit şi *Retorul*, *Seneca cel Bătrîn* sau *Seneca Tatăl*; c. 61 î.Hr.- c. 39 d.Hr.), scriitor latin. Autor al unor lucrări oratorice (*Declamaţii*, *Controverse*).

SENECA, Lucius Annaeus (numit *Filozoful*; c. 4 î.Hr.- 65 d.Hr.), filozof şi scriitor latin. Fiu al lui Seneca-Retorul. Preceptor al lui Nero, care l-a ordonat să se sinucidă. Şef al unei şcoli stoice, a făcut apologia ascetismului şi a cultivat o morală a fatalismului şi resemnării (*Despre liniştea sufletului*. *Scrisori către Lucilius* ş.a.). Tragedii (*Troienele*, *Medeea*, *Fedra*, *Oedip*). Scrieri pe teme ştiinţifice.

SENEFELDER, Alois (1771-1834), inventator austriac. A inventat litografia (1799) şi cromolitografia.

SENEGAL, fluviu în Africa Occidentală; 1700 km. Format prin confluenţa rîurilor Bafing şi Bakhoy (din Guineea), străbate Republica Mali, formează graniţa dintre Senegal şi Mauritania şi se varsă în Oceanul Atlantic printr-o deltă. Afluent pr.: Faleme. Navigabil pe c. 900 km. Cascade pe cursul superior. Hidrocentrale.

SENEGAL, stat în Africa Occidentală, cu ieşirea la Oceanul Atlantic. Suprafaţa: 196,7 mii km^2. Populaţia: 9 mil. loc. Capitala: *Dakar*. Limbi: franceza (oficială) şi wolof. Culte: islamism, catolicism, animism. Moneda: 1 franc CFA = 100 centimes. Împărţit în 10 regiuni. Oraşe pr.: Thiès, Kaolack, Saint-Louis. Relief de cîmpie şi coline (în S-E ţării). Climă tropicală. Vegetaţie de savană şi păduri tropicale. Străbătut de fluviul Gambia. Resurse minerale (minereuri de fier, fosfaţi, sare), hidrocarburi. Ind. chimică (îngrăşăminte), alimentară (ulei de arahide), textilă. Culturi de arahide, bumbac, trestie de zahăr, orez, mei, manioc, fructe. Creşterea animalelor. Pescuit. Exportă arahide, fosfaţi. — Un regat pe teritoriul Senegalului este cunoscut în sec. 14. În sec. 15, apar primele factorii portugheze, apoi cele olandeze, franceze şi engleze. În sec. 17, francezii întemeiază oraşul Saint-Louis (1659) şi controlează litoralul, apoi cuceresc interiorul ţării (sec. 19). În 1895 se constituie Africa Occidentală Franceză, care include (1904-1958) şi Senegalul. În 1958, Senegal devine republică autonomă în cadrul Comunităţii Franceze. În 1959 se uneşte cu Sudanul Francez, formînd Federaţia Mali, iar în 1960 îşi proclamă independenţa, consolidîndu-se sub preşedinţia (1960-1980) lui Léopold Sédar Senghor. Între 1982 şi 1989, Senegal şi Gambia au format Confederaţia Senegambia. Senegal este republică prezidenţială.

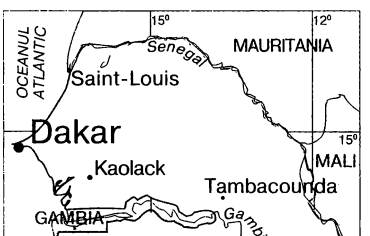

SENESLAV (SENESLAU), voievod român, conducător al unei formaţiuni feudale din stînga Oltului. Menţionat în *Diploma ioaniţilor* (1247).

SENGHOR, Léopold Sédar (n. 1906), om politic şi scriitor senegalez. Secretar general al partidului Uniunea Progresistă Senegaleză (1959-1977) şi apoi al Partidului Socialist (1977-1981). Preşedinte (1960-1980) şi prim-ministru (1962-1970) al Republicii Senegal. Poet de limbă franceză (*Etiopice*, *Nocturne*, *Elegii majore*). Eseuri.

SENNA, Ayrton (1960-1994), pilot brazilian, campion mondial în circuite automobilistice de Formula I (1988, 1990, 1991). Accidentat mortal în timpul unui concurs.

SENNACHERIB, rege al Asiriei (705-681 î.Hr.). Fiu al lui Sargon II, a reprimat revoltele din Babilon, pe care l-a distrus în 689, din Tyr şi Palestina. A construit un mare palat la Ninive.

SENNETT, Mack (pseudonim al lui *Michael Sinnott*; 1880-1960), regizor american. A realizat numeroase comedii burleşti, opere clasice ale filmului mut. A fost el însuşi un actor de talent. Premiul Oscar onorific (1937).

ŠENOA, August (1838-1881), scriitor croat.

Seneca

Léopold Sédar Senghor

Creatorul nuvelei şi al romanului istoric croat (*Răscoala ţăranilor, Blestemul*). Piese de teatru. Cronică literară.

SENTA, oraş în N Iugoslaviei (Serbia), în regiunea autonomă Vojvodina, pe Tisa; c. 25 mii loc. Industrii. Muzeu. La Senta, sub comanda lui Eugeniu de Savoia, austriecii au obţinut o mare victorie asupra armatei turceşti (11 sept. 1697).

SENUSRET (SESOSTRIS), numele mai multor faraoni ai Egiptului antic din dinastia 12 (1991-1786 î.Hr.). Mai important: **Senusret III**, mare suveran al Regatului Mijlociu (1878-1842 î.Hr.). A fixat graniţa Egiptului la S, la a doua cataractă a Nilului. A sprijinit legăturile comerciale cu Siria şi Palestina. Recunoscut pentru talentul organizatoric şi militar.

SEPTIMIU SEVER (Lucius Septimius Severus) (146-211), împărat roman (193-211). Întemeietorul dinastiei Severilor. Proclamat împărat de legiunile de la Dunăre. A transformat Mesopotamia în provincie romană. A purtat războaie victorioase împotriva parţilor şi a triburilor din Britannia. A întărit frontiera de nord a imperiului. Reforme prin care a întărit autoritatea imperială şi a limitat atribuţiile senatului.

SEPTUAGINTA, versiune grecească a *Vechiului Testament*. Cuprinde în plus faţă de *Vechiul Testament* (39 de cărţi) încă 14 cărţi deuterocanonice. Versiunea oficială a Sfintei Scripturi (privind Vechiul Testament) din Biserica Ortodoxă. Realizată în Alexandria, în perioada 275-100 î.Hr., operă alcătuită de 70 de traducători. Iniţial a fost folosită de evreii vorbitori de limbă greacă. Adoptarea ei de către creştini, în locul originalului ebraic, a stîrnit controverse în rîndul evreilor, care au încetat s-o folosească în anul 70 d.Hr. Întîlnită, azi, în Biserica Ortodoxă Greacă.

SERAFIMOVICI, Aleksandr (pseudonim al lui *A.Popov*; 1863-1949), scriitor rus. Nuvele de evocare realistă a vieţii oamenilor simpli (*În noapte, Acarul, Sub pămînt*). Romane cu temă socială şi tendinţă politică (*Un oraş în stepă*) sau inspirate din evenimentele războiului civil (*Torentul de fier*).

SERAM v. **Ceram**.

SERAO, Matilde (1856-1927), scriitoare italiană. Nuvele şi romane veriste, cu acţiunea plasată în sudul Italiei (*Scrise după lumea adevărată, Pîntecul Neapolelui, Ţara belşugului, Fantezie*). Preferinţă pentru amănuntul documentar. A colaborat la numeroase publicaţii.

SEQUOIA (Parcul Naţional ~), rezervaţie naturală în centrul Californiei (SUA), înfiinţată în 1890, cu o suprafaţă de 1,62 mii km^2. Păduri seculare de arbori sequoia (cu o vîrstă de peste 2000 de ani, înalţi de c. 84 m, cu diametrul de 11 m) şi animale specifice zonei (căprioare, urşi negri, vulpi, coioţi).

Mack Sennett

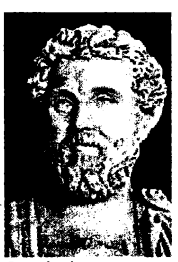

Septimiu Sever

SERAPIS, divinitate din epoca elenistică. Îmbina atributele lui Osiris şi ale lui Zeus, Dionysos, Asclepios. Cultul ei a fost instituit de Ptolemeu I, regele Egiptului (323-283 î.Hr.). Temple închinate zeităţii la Alexandria şi Memphis.

SERBIA (Republica ~), republică în cadrul Republicii Federative Iugoslavia; 88,36 mii km^2 (inclusiv regiunile autonome Vojvodina şi Kosovo); 9,72 mil. loc. Capitala: *Belgrad*. Oraşe pr.: Novi Sad, Niš, Subotica. În N se întinde Cîmpia Dunării, în centru Cîmpia Moraviei, iar în S-V, Alpii Dinarici şi munţii Balcani. Climă temperat-continentală. Păduri. Cărbune brun şi lignit. Minerit. Culturi agricole. Viticultură şi pomicultură. A făcut parte din Republica Socialistă Federativă Iugoslavia. În 1992 proclamă, împreună cu Muntenegru, noua federaţie iugoslavă.

SERDICA, numele antic al oraşului *Sofia*.

SEREMBAN, oraş în S-V Malaysiei, capitala statului Negri Sembilan; 136 mii loc. Nod feroviar. Expl. de cositor şi aur. Piaţă agricolă (cauciuc natural).

SERENGETI (Parcul Naţional ~), rezervaţie naturală (din 1951) în N Tanzaniei. Se întinde pe malurile de E şi S ale lacului Victoria, cu o suprafaţă de 14,76 mii km^2. Atracţie turistică (elefanţi, rinoceri negri, lei, leoparzi, gazele, zebre, girafe, antilope); singurul loc din Africa unde se poate vedea migraţia animalelor, din mai pînă în iunie.

SERETOS, denumirea antică a rîului *Siret*.

SERGENT, Émile (1867-1943), fiziolog francez. A studiat patologia aparatului respirator (*Consideraţiuni clinice asupra patologiei aparatului respirator şi în special asupra tuberculozei, Exploration radiologique de l'appareil respiratoire*).

SERGHEEV, Konstantin (1910-1992), balerin şi coregraf rus. Partenerul Galinei Ulanova (*Fîntîna din Baccisarai, Romeo şi Julieta*). A semnat coregrafii pentru numeroase balete (*Cenuşăreasa*), care s-au jucat pe scena Teatrului de Balet "Kirov", al cărui director artistic a fost din 1951 pînă în 1970.

SERGHI, Cella (1907-1992; n. Constanţa), prozatoare română. S-a impus prin romanul *Pînza de păianjen*, de fină analiză a psihologiei feminine. Alte opere: *Cartea Mirunei, Cantemiriştii*.

SERGIPE, stat în E Braziliei; 22 mii km^2; 1,49 mil. loc. Cel mai mic stat al ţării. Capitala: *Aracajú*. Zăcăminte de sare şi de petrol. Trestie de zahăr, bumbac, cacao, orez, tutun, manioc şi agave. Creşterea animalelor. Europenii s-au stabilit aici în sec. 16. Sub dominaţie olandeză în sec. 17. Colonie portugheză în sec. 19, devine unul dintre statele republicii independente, în 1889.

SERGIUS, patriarh de Constantinopol (610-638). Consilier al împăratului bizantin Heraclius. A organizat apărarea Constantinopolului asediat de avari, slavi şi gepizi (626). Inspiratorul monotelismului (edictul *Ecthesis*, 638).

SERLIO, Sebastiano (1475-1554), arhitect italian. A expus principiile arhitecturii clasice într-un tratat (*Arhitectura*). A lucrat la Veneţia şi la Fontainebleau, căutînd să îmbine regulile arhitecturii romane clasice cu înclinaţia veneţiană către pitoresc. Se presupune că planurile castelului Ancy-le-Franc îi aparţin. Novator în domeniul picturii scenografice.

SEROV, Aleksandr Nikolaevici (1820-1871), compozitor şi muzicolog rus. A pus bazele muzicologiei ruse. Opere (*Judith, Forţa răului*), oratorii, cantate, lucrări simfonice şi instrumentale.

SEROV, Valentin Aleksandrovici (1865-1911), pictor rus. Elev al lui Repin. Reprezentant al grupului *Mir Iskusstva*. Îmbină elemente ale artei tradiţionale cu cele ale artei noi. Portretist (*Fata cu piersici, M.N.Ermolova, Petru I*). Culori delicate, sensibile la efectele de lumină.

SEROV, oraş în Federaţia Rusă, la E de munţii Ural; 104 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial. Siderurgie. Expl. de aur, minereuri de fier, cupru, mangan. S-a numit *Nadejdinsk* pînă în 1939, cînd a luat numele aviatorului Serov.

SERPA PINTO, Alberto da Rocha de (1846-1900), călător portughez. A explorat cursul superior al fluviului Zambezi, deschizînd drum colonizării regiunilor din Mozambic şi Angola.

SERPUHOV, oraş în Federaţia Rusă, la S de Moscova; 144 mii loc. Observator astronomic. Centru de cercetări nucleare. Întemeiat în sec. 14. Fortăreaţă care apăra Moscova de atacurile din sud.

SERRA DA ESTRELA, masiv muntos în centrul Portugaliei. Alt. max.: 1991 m (vîrful Estrela, cel mai înalt din ţară). Expl. de wolfram.

SERRA DA MANTIQUEIRA, masiv muntos în S-E Braziliei. Alt. max.: 2787 m (vîrful Itatiaia). Păduri tropicale umede.

SERRA DO ESPINHAÇO, masiv muntos în E Podişului Braziliei, de-a lungul rîului São Francisco. Alt. max.: 2033 m (vîrful Itambé). Aur şi diamante.

SERRA DO MAR, sistem muntos în S-E Braziliei, situat de-a lungul ţărmului Oceanului Atlantic. Alt. max.: 1889 m. Păduri tropicale umede.

SERRANO Y DOMÍNGUEZ, Francisco, duce de la Torre (1810-1885), general şi om politic spaniol. Unul dintre conducătorii revoluţiei de la 1868-1874. Şef al Guvernului provizoriu (1868-1869) şi regent (1869-1871). Preşedinte al ţării (ian.-dec. 1874).

SERRA PACARAIMA, culme muntoasă în Podişul Guyanelor (America de Sud), la graniţa Venezuelei cu Brazilia. Alt. max.: 2810 m (vîrful Roraima).

SERTORIUS, Quintus (c. 123-72 î.Hr.), general roman. Partizan al lui Caius Marius. După victoria lui Sylla în războiul civil, a organizat rezistenţa armată a lusitanilor în Peninsula Iberică (80-72 î.Hr.). A format aici un guvern independent, după model roman. A întemeiat şcoli. Şi-a întărit poziţia formînd alianţe cu Mitradate VI, regele Pontului. Asasinat.

SĒRUSIER, Paul (1865-1927), pictor şi estetician francez. Membru al *Grupului nabiştilor*. Cromatism potolit (*Drum de seară, Ceaţa dimineţii*). Eseuri (*ABC-ul picturii*).

SERVETUS, Michael (*Michel de Villeneuve*; c. 1509-1553), medic şi teolog spaniol. A descris printre primii circulaţia sîngelui prin plămîni. Filozofie antitrinitariană (*Despre erorile Trinităţii*). Considerat eretic, a fost ars pe rug.

SERVIEN, Pius (pseudonim al lui *Piu Şerban Coculescu*; 1903-1959), matematician, poet şi estetician român. Stabilit la Paris. Unul dintre precursorii studiului matematic al limbajului poetic (*Les Rythmes comme introduction physique à l'esthétique, Esthétique. Peinture. Musique. Poésie. Science*). Iniţiator al esteticii ştiinţifice (*Estetica, Ştiinţă şi poezie*). Contribuţii în teoria probabilităţilor.

SERVIUS TULLIUS (sec. 6 î.Hr.), rege legendar al Romei (579-534 î.Hr.). Al şaselea din cei şapte regi latini şi etrusci din epoca regală. I se atribuie o serie de reforme constituţionale (împărţirea societăţii romane pe principiul teritorial şi pe principiul cenzitar). Ucis în urma unui complot.

SESOSTRIS v. **Senusret**.

SESSHŪ (TŌYO ŌDA) (1420-1506), pictor japonez. Peisagist. A studiat în China. Măiestrită combinaţie a stilului chinez (din epoca Sun) cu lirismul nipon. Gamă cromatică subtilă (*Cascadă, Cocor pe stîncă*).

SESTLAV (sec. 11), căpetenie feudală din Dobrogea. Menţionat de Ana Comnena în *Alexiada*.

SESTRIERE, staţiune alpină în N Italiei, la 65 km V de Torino, la o altitudine de 2030 m. Sporturi de iarnă. Şcoală de schi. Teleferic.

SET (în mitologia egipteană), zeu al forţelor răului. Cultul său, adus, probabil, din Libia, a fost răspîndit în Egiptul de Sus. Asimilat apoi în mitul fratelui său, Osiris. Generaţiile de mai tîrziu l-au considerat duşmanul tuturor zeilor şi i-au distrus templele. Numit de greci *Typhon*.

SÈTE, oraş în S Franţei (Hérault), port la Marea Mediterană; 41,9 mii loc. Construcţii navale. Rafinărie de petrol (Frontignan). Staţiune balneară. Muzeul Paul Valéry.

SETI, numele mai multor faraoni egipteni din dinastia 19 (1320-1200 î.Hr.). Mai important: **Seti I**, faraon (1318-1304 î.Hr.). Fiu al lui Ramses I. A organizat campanii de cucerire în Palestina. În timpul lui s-au construit o serie de temple pe valea Nilului (Templul lui Amon, la Karnak) şi mormîntul său de la Teba.

SÉTIF, oraş în N Algeriei, la 1113 m altitudine; 144,2 mii loc. Nod de comunicaţii. Ind. textilă (iută). Centru comercial. Colonie romană. Cunoscut în sec. 1 d.Hr. sub numele de *Sitifis*. Oraşul nou a fost construit de francezi pe ruinele fostului oraş.

SETON-WATSON, Robert William (1879-1951), istoric britanic. Prof. univ. la Oxford. Specialist în istoria Europei Centrale şi de Sud-Est. A cunoscut realităţile din România, cărora le-a dedicat lucrările: *România şi marele război, Istoria românilor*.

SETÚBAL, oraş în S-V Portugaliei (Estremadura), port la Oceanul Atlantic, 83,5 mii loc. Ceramică. Piaţă agricolă (vinuri renumite, portocale). Mare fabrică de conserve de sardine. Staţiune balneoclimaterică. Biserica mănăstirii Jesus (sec. 15) în stil gotic şi cu decoraţii în stil manuelin. Centru turistic. Reşedinţă regală în sec. 15. Distrus de cutremurul din 1755.

SEUL (SEOUL), capitala Coreii de Sud, port pe fluviul Hangang, sediul administraţiei sud-coreene (din 1948); 10,72 mil. loc. (cu suburbiile). Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru comercial, industrial (construcţii de maşini, electrotehnică, textile), cultural şi financiar. Universităţi. Teatre; orchestră simfonică. Monumente arhitectonice (sec. 14-15). Muzee. Vechi oraş fortificat, capitală a Coreii din 1394 pînă în 1905. Ocupat de japonezi (1910-1945). Distrus în timpul Războiului Coreean (1950-1953). Amenajări urbanistice moderne cu prilejul Jocurilor Olimpice din 1988.

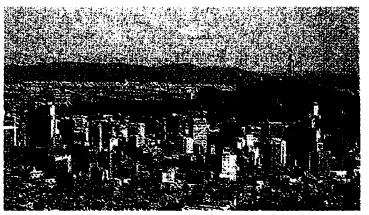

Seul

SEURAT, Georges (1859-1891), pictor francez. Maestru al neoimpresionismului, iniţiator al divizionismului. A influenţat pictura fovistă şi cubismul (*O duminică după-amiaza pe insula La Grande Jatte, Circul, Parada*). Accent pus pe linie şi culoare.

SEVAN, lac în Podişul Armeniei, la 1903 m altitudine; 1,41 mii km². Ad. max.: 99 m. Cel mai mare lac de origine tectonică din Caucaz. În el se varsă c. 30 de rîuri mici. Turism. Atracţia o reprezintă păstrăvul de Sevan. În vechime, cunoscut sub numele *Licinitis*.

SEVASTOPOL, oraş în Ucraina, în S-V peninsulei Crimeea, port la Marea Neagră; 356 mii loc. Şantiere navale. Staţiune balneară. Clădiri neoclasice. Muzee. În apropiere se găsesc ruinele cetăţii Chersones, colonie grecească antică. Construcţia oraşului modern şi a portului a început în 1783, Sevastopol devenind, din 1804, principalul port al flotei militare ruse din Marea Neagră. În Războiul Crimeii (1853-1856) a rezistat aproape un an asediului aliaţilor apuseni. În confruntările Revoluţiei din 1917, important punct de rezistenţă antibolşevică pînă în 1920, cînd Armata Roşie a preluat controlul. În timpul celui de-al doilea război mondial (1941-1942), oraşul a rezistat eroic 250 de zile ofensivei armatelor hitleriste. După dezmembrarea URSS, a fost disputat de Rusia şi Ucraina. Din 1992, face parte din Ucraina.

SEVEREANU-DIMITRESCU, Constantin (1840-1930), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. A introdus antisepsia şi utilizarea examenelor radiologice în chirurgie.

SEVERI, dinastie de împăraţi romani (193-235), întemeiată de Septimiu Sever (193-211).

SEVERINI, Gino (1883-1966), pictor italian. Exponent al futurismului, unul dintre semnatarii manifestului din 1910, care cerea surprinderea, în arte, a dinamicii vieţii moderne (14 iulie 1913). A traversat şi experienţa cubistă. După 1920 s-a consacrat decoraţiei religioase în frescă şi mozaic. Lucrări teoretice (*De la cubism la clasicism*).

SEVERN, fluviu în S Marii Britanii; 388 km. Izvorăşte din Munţii Cambrieni şi se varsă printr-un estuar în golful Bristol. Afluent pr.: Avon. Navigabil; comunică prin canale cu Tamisa şi Trent. Trece prin Worcester şi Gloucester. Un pod lung de 988 m leagă, peste estuar, oraşele Bristol şi Newport.

SEVERNAIA ZEMLEA (rus. **SEVERNAJA ZEML'A**), arhipelag rus în Oceanul Arctic, între marea Kara şi marea Laptev, în apropierea ţărmului de N al Asiei; c. 37,6 mii km². Insulele pr.: Insula Revoluţiei din Octombrie, Bolşevik, Komsomoleţ, Pioner. Gheţari. Alt. max.: 965 m. Climă arctică. Vegetaţie şi faună de tip arctic.

SEVERODVINSK, oraş în Federaţia Rusă, port la Marea Albă; 249 mii loc. Centru industrial. Între 1938 şi 1957 s-a numit *Molotovsk*.

SÉVIGNÉ, Marie de Rabutin-Chantal, marchiză de (1626-1696), scriitoare franceză. Corespondenţă bogată (peste 1500 de scrisori), publicată postum, care oferă date preţioase despre epocă, precum şi portrete ale lui Corneille, La Rochefoucauld, Racine, Turenne ş.a.

SEVILLA, oraş în S-V Spaniei (Andaluzia), port pe Guadalquivir; 678,2 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (metalurgie; construcţii navale, aeronautice). Piaţă agricolă. Bursă. Centru cultural şi turistic. Ruine romane, ziduri de incintă vizigote, porţi, turnuri (Torre del Oro, sec. 13), moschei, biserici din sec. 13-18, catedrală (sec. 15-16, cu turnul Giralda din sec. 12, fost minaret de moschee), Alcazar (sec. 12-16, parţial distrus în 1936), palate din sec. 15-17, casa-muzeu a lui El Greco. Străzi înguste; case în stil maur cu fîntîni în curţile interioare. Vechi centru artizanal de prelucrare a metalelor (bijuterii, arme albe). Muzee. Universitate (1502). Numit în antichitate *Hispalis*. Oraş prosper în timpul romanilor. Capitală a Regatului Vizigot. După cucerirea arabă (712), devine capitala Abbasizilor. Important centru cultural al Emiratului Arab. Cucerit în 1248 de regele Ferdinand III al Castiliei. După 1503, principala legătură cu coloniile (Casa de Contratación). Oraş industrializat în sec. 20 datorită activităţii portuare.

SÈVRES, oraş în Franţa (Île-de-France), în conurbaţia pariziană; 20,2 mii loc. Celebră manufactură de porţelanuri; înfiinţată în 1756, ca proprietate a regelui, reunea cei mai valoroşi meşteri ai timpului. Muzeu naţional de ceramică. — **Tratatul de pace de la ~**, unul dintre tratatele de pace ale sistemului Versailles, între Antantă şi Turcia (10 aug. 1920), care reducea posesiunile turceşti din Europa. Revizuit la Conferinţa de la Lausanne (1923).

SEXTANTUL (*Sextans*), constelaţie din regiunea ecuatorului ceresc, situată între constelaţiile *Leul* şi *Hidra*.

SEXTUS EMPIRICUS (SEXTOS EMPEIRIKOS) (sec. 2), filozof şi medic grec. Discipol al lui Piron. Lucrările sale (*Schiţe pyrrhoniene, Contra învăţaţilor*) se înscriu pe linia scepticismului antic. În medicină, preconizează observarea atentă a fenomenelor patologice pentru a se găsi remediile.

SEYCHELLES (Republica ~), stat în N-V Oceanului Indian, la 1100 km E de Africa. Suprafaţa: 280 km². Populaţia: 76 mii loc. Limbile oficiale: engleza şi franceza. Capita-

la: *Victoria*. Culte: catolicism, anglicanism. Moneda: 1 rupie = 100 cents. Situat în arhipelagul cu acelaşi nume; format din c. 100 de insule vulcanice şi coraligene. Insule pr.: Mahé, Praslin, Silhouette. Relief accidentat cu altitudini reduse. Alt. max.:912 m. Ţărmuri abrupte cu mici zone de cîmpie litorală. Climă subecuatorială moderată. Păduri ecuatoriale. Faună cu specii rare. Trestie de zahăr, tutun, vanilie, cafea. Pescuit. Turism dezvoltat. Exportă copra, scorţişoară, nuci de cocos. — Insule nelocuite. Descoperite de navigatorul portughez Pedro de Mascarenhas (1505). Colonizate de francezi (1743). S-au numit aşa după contele Moreau de Séchelles. Din 1814, anexate de Marea Britanie şi unite ad-tiv cu Mauritius. În 1903 devin colonie separată a Coroanei. În 1976, se proclamă republică independentă în cadrul Commonwealth-ului. Republică prezidenţială.

SFAX (ar. **SAFĂQIS**), oraş în E Tunisiei, port la Marea Mediterană (golful Gabès); 231,9 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Îngrăşăminte chimice (superfosfatice). Export de portocale, ulei de măsline, smochine. Vechi centru arab; moschee (sec. 10). Fenicienii au ocupat acest teritoriu în sec. 9 î.Hr. Cucerit de spanioli în sec. 16, devine protectorat francez în 1881.

SFINŢEŞTI, comună în judeţul Teleorman. S-a descoperit aici o aşezare din sec. 6 aparţinînd populaţiei locale, purtătoare a Culturii Ipoteşti-Ciurel-Cîndeşti.

SFÎNTA ALIANŢĂ, organizaţie creată de către împăraţii Alexandru I al Rusiei, Francisc I al Austriei şi Frederic Wilhelm III, regele Prusiei, în 1815, la Paris, cu scopul dezamorsării mişcărilor revoluţionare şi de eliberare naţională din Europa. Treptat, au aderat majoritatea monarhilor Europei. A intervenit cu forţa armată în Regatul Neapolelui (1820-1821) şi în Spania (1823). S-a destrămat în urma revoluţiilor de la 1848-1849.

SFÎNTA ANA, lac de crater în masivul vulcanic Puciosul, în Carpaţii Orientali, în apropiere de Băile Tuşnad, la 950 m altitudine. Ad. max.: 7 m (este în scădere: în 1870 avea 12 m). Turism.

SFÎNTA ELENA (engl. **SAINT HELENA**), insulă în Oceanul Atlantic, situată la 1800 km V de ţărmul sudic al Africii; 122 km^2; 6,8 mii loc. Centrul ad-tiv: *Jamestown*. Insulă vulcanică; relief accidentat cu faleze înalte. Climă subtropicală; vegetaţie bogată. Cereale, cafea. Pescuit. Artizanat. Descoperită de portughezi (1502), apoi luată în posesie de Anglia la sfîrşitul sec. 16. Aici a fost exilat (1815-1821) şi a murit Napoleon Bonaparte. Guvernator

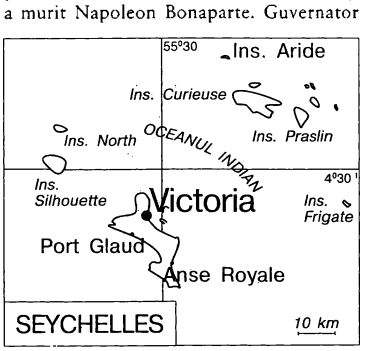

numit de regina Marii Britanii.

SFÎNTA LUCIA, stat în Arhipelagul Antilelor Mici din America Centrală. Suprafaţa: 616 km^2. Populaţia: 153 mii loc. Limba oficială: engleza (uzuală: creolo-engleza). Capitala: *Castries*. Culte: catolicism, anglicanism, metodism. Moneda: 1 east caribbean dollar = 100 cents. Cuprinde 10 departamente. Oraşe: Micond, Vieux Fort, Gros Islet. Insulă vulcanică. Relief muntos. Climă tropical-oceanică. Păduri tropicale. Păsări specifice zonei. Plantaţii de bananieri. Industria uleiurilor vegetale. Turism. — Insulă descoperită de Cristofor Columb în drum spre Lumea Nouă. Disputată între Franţa şi Anglia (sec. 17-18). Colonie britanică. Devine stat independent în cadrul Commonwealth-ului în 1979. Monarhie constituţională.

SFÎNTA SOFIA (Catedrala ~), catedrală în Constantinopol, construită (532-537) în timpul împăratului Iustinian, pe locul unei biserici din timpul lui Teodosiu II, distrusă într-un incendiu. Capodoperă a arhitecturii bizantine, opera arhitecţilor Anthemios din Tralles şi Isidor din Milet; refăcută mai tîrziu (558-562). Concepută ca bazilică, este acoperită de o imensă cupolă (32 m diametru) şi de două semicupole. Decoraţii interioare în marmură colorată şi mozaic aurit. Ulterior (sec. 9) i s-a adăugat mozaicul *Fecioara cu Pruncul*. După căderea Constantinopolului (1453), a fost transformată în moschee. Astăzi, restaurată în forma ei iniţială, a devenit muzeu.

Catedrala Sfînta Sofia (interior)

SFÎNTUL GHEORGHE, braţul sudic al Dunării, care se desparte din braţul Tulcea şi se varsă în mare prin alte două braţe; 109 km. Comunică prin canalele Dranov şi Dunavăţ cu complexul lagunar Razim. Nenavigabil.

SFÎNTUL GHEORGHE, municipiu în centrul României, reşedinţa judeţului Covasna, pe Valea Oltului, în depresiunea cu acelaşi nume; 67,6 mii loc. Centru industrial (construcţii de maşini). Biserică reformată (sec. 14-15), fortificată; Primăria (sec. 18). Teatre (român şi maghiar). Casa memorială "Gyarfas Jenö". Monumentul lui Gh.Doja, monumentul Soldatului român, obeliscul închinat revoluţionarilor de la 1848. Muzee. Turism (munţii Baraolt). Urme ale culturii materiale din neolitic şi din perioada geto-dacică şi dacoromană. Atestat documentar la 1332. Martor al evenimentelor din 1514 şi din 1848, cînd Primăria a fost sediul comitetului revoluţionar.

SFÎNTUL GHEORGHE (Depresiunea ~), depresiune intracarpatică, situată în zona confluenţei Rîului Negru cu Oltul. Compartiment central al Depresiunii Braşovului. Alt. medie: 500 m. Terase joase.

SFÎNTUL IMPERIU ROMAN DE NAŢIUNE GERMANĂ (SFÎNTUL IMPERIU ROMANO-GERMAN), denumire oficială, începînd din sec. 12, a imperiului întemeiat în 962 de Otto I. Cuprindea Germania, precum şi o parte din Italia, Cehia, Burgundia, Ţările de Jos şi alte ţinuturi. A existat formal pînă în 1806, cînd a fost desfiinţat de Napoleon I.

SFÎNTUL CRISTOFOR ŞI NEVIS (Federaţia ~), stat în Arhipelagul Antilelor Mici din America Centrală. Suprafaţa: 261,6 km^2. Populaţia: 48 mii loc. Limba oficială: engleza. Capitala: *Basseterre*. Culte: protestantism, catolicism. Moneda: 1 east caribbean dollar. Cuprinde insulele Saint Kitts/Sf. Cristofor, Nevis şi Sombrero. Oraşe: Sandy Point Town, Charlestown. Insule vulcanice. Climă tropical-oceanică. Predomină pădurea tropicală cu esenţe preţioase. Culturi de trestie de zahăr. Electronică. Turism. — Insule descoperite de Cristofor Columb (1493). Disputate între francezi şi englezi. Colonie britanică (1783). În 1983 îşi proclamă independenţa. Stat în cadrul Commonwealth-ului. Monarhie constituţională.

SFÎNTUL DUH v. **Duhul Sfînt**.

SFÎNTUL LAURENŢIU (engl. **SAINT LAWRENCE**), fluviu în N-E Americii de Nord care drenează sistemul Marilor Lacuri; 1224 km. Se formează din lacul Ontario şi se varsă în Oceanul Atlantic printr-un estuar. Navigabil. Sisteme de ecluze. Afluenţii pr.: Ottawa, Saint Maurice, Richelieu, Saguenay. Descoperit în 1535 de Jacques Cartier. Explorat de Étienne Brule, Samuel de Champlain, Robert Cavelier de La Salle, Jean Nicolet. Pe cursul fluviului s-au întemeiat aşezări încă de la 1600.

SFÎNTUL LAURENŢIU (engl. **SAINT LAWRENCE**), golf al Oceanului Atlantic; 263 mii km^2. Ad. variabilă (61-1005 m). Maree max.: 2 m. În el se varsă fluviul cu acelaşi nume. Insule principale: Anticosti, Prince Edward.

SFÎNTUL LAURENŢIU (engl. **SAINT LAWRENCE**), insulă americană în marea Bering, la 64 km S-E de peninsula Ciukotsk; 4,9 mii km^2; c. 500 loc. Alt. max.: 631 m. Vegetaţie de tundră. Vînătoare de foci.

SFÎNTUL VINCENŢIU ŞI GRENADINE, stat în Arhipelagul Antilelor Mici din America Centrală. Suprafaţa: 389,3 km^2. Populaţia: 125 mii loc. Limba oficială: engleza (uzuală: creolo-engleza). Capitala: *Kingstown*. Culte: anglicanism, metodism, catolicism. Moneda: 1 east caribbean dollar = 100 cents. Cuprinde insula Sfîntul Vincenţiu şi grupul de şapte insule Grenadine de Nord. Insule vulcanice. Climă tropical-oceanică. Pădure tropicală. Păsări specifice zonei. Plantaţii de bananieri, cocotieri, citrice, trestie de zahăr, arbori de cacao. Turism. — Insula Sf. Vincenţiu, descoperită de Cristofor Columb în 1493. Disputată între englezi şi francezi (sec. 17-18). Revine Angliei prin Tratatul de la Versailles (1783). În 1979 îşi proclamă independenţa. Membră a Commonwealth-ului. Monarhie constituţională.

SFORZA, familie nobiliară italiană, care a condus ducatul Milanului între 1450 şi 1535. Mai importanţi: — **Francesco I Sforza** (1401-1466), condotier şi duce (1450-1466). A cucerit Milanul (1450) la cererea soţiei sale,

Bianca Maria Visconti. — **Lodovico Sforza** (zis **Maurul**) (1451-1508), duce (1481-1499). Aliat şi apoi potrivnic al Franţei. Învins şi făcut prizonier (1500) de regele Franţei Ludovic XII. Figură importantă a Renaşterii. Patron al artiştilor, printre care şi Leonardo da Vinci. — **Francesco Maria Sforza** (1495-1535), ultimul duce (1522-1535) din această familie. La moartea lui, ducatul a trecut în posesia împăratului Carol Quintul, care l-a cedat fiului său, Filip II, regele Spaniei.

SHAANXI, provincie în partea central-estică a Chinei; 195,8 mii km²; 32,88 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Xi'an*. Zăcăminte de petrol şi cărbune. Culturi de cereale şi tutun. Una dintre cele mai vechi provincii, locul unde şi-au avut capitala dinastiile Zhou, Qing şi Tang. Din 1935 pînă în 1949 a fost sediul guvernului comunist chinez.

SHABA, provincie în S-E Republicii Democratice Congo; 496,9 mii km²; 4,54 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Lubumbashi*. Bogată regiune în minereuri (cupru, aur, argint, magneziu). Culturi de bumbac. Din 1885 pînă în 1960 a făcut parte din Congo belgian, care mai tîrziu a devenit independent (Zair). Pînă în 1972 s-a numit *Katanga*.

SHACKLETON, **Sir Ernest Henry** (1874-1922), explorator britanic. A făcut parte din expediţia lui R.F. Scott spre Antarctica. A încercat să traverseze Antarctica în 1914. Cărţi de călătorii.

SHAFTESBURY, **Anthony Ashley Cooper** (1671-1713), filozof englez. Discipol al lui John Locke. Primul gînditor englez care discută despre simţul moral. Promotor al libertăţii de gîndire (*Caracteristici ale omului, manierelor, opiniilor şi timpurilor*). În multe privinţe îl anticipă pe David Hume.

SHÂH JAHÂN (1592-1666), împărat al Imperiului Marilor Moguli (1628-1658) din India. Unifică cea mai mare parte din peninsulă, cucerind Ahmadnagar, Golconda, Bijapur, Kandahar şi Afghanistan. Mută capitala la Delhi. Islamismul devine religie de stat, dar este tolerat şi hinduismul. Înflorire a artelor. Cunoscut mai ales pentru monumentalele construcţii, care s-au ridicat în timpul stăpînirii sale: mausoleul Taj Mahal (Agra), palatul din Dehli şi oraşul Shahjahanabad.

SHAKESPEARE, **William** (1564-1616), dramaturg şi poet englez. Gînditor profund, cu intuiţii abisale, artist desăvîrşit, fin psiholog, cu un pătrunzător spirit de observaţie, a surprins în opera sa natura umană în toate ipostazele. Piesele de teatru, sonetele şi poemele sînt proba geniului său creator, incomparabil. Ca dramaturg, l-a preocupat sondarea vieţii psihice a celor peste 1000 de personaje, problematica existenţei umane. Cele 37 de piese cuprind drame istorice (*Henric V, Richard II, Richard III, Regele Ioan*), comedii senine (*Comedia erorilor, Îmblînzirea scorpiei, Cei doi tineri din Verona, Zadarnicele chinuri ale dragostei, Visul unei nopţi de vară, Mult zgomot pentru nimic, Nevestele vesele din Windsor, Cum vă place, A douăsprezecea noapte*), tragedii (*Romeo şi Julieta, Iuliu Cezar, Hamlet, Othello, Regele Lear, Macbeth*), comedii sumbre (*dark comedies*) (*Troilus şi Cresida, Totu-i bine cînd sfîrşeşte bine, Timon din Atena*), piese romantice (*romances*) caracterizate printr-o viziune senină asupra lumii (*Pericle, Cymbeline, Poveste de iarnă, Furtuna*). Poetul Shakespeare îşi depăşeşte contemporanii prin procedee originale retorice, prin măiestria rostirii şi prin muzicalitatea versurilor (152 de sonete închinate "Doamnei brune"). Poeme (*Venus şi Adonis, Necinstirea Lucreţiei*). Operă deschisă interpretărilor critice, tradusă în toate limbile.

SHAMIR, **Yitzhak** (n. 1915), om politic din Israel. Prim-ministru (1983-1984, 1990-1992). La alegerile din 1992 Yitzhak Rabin l-a înlocuit în înalta funcţie.

SHANDONG, peninsulă în E Chinei, între golful Bohai şi Marea Galbenă; 29,4 mii km². Ţărmuri abrupte, cu multe insule. Relief de dealuri; alt. max.: 1500 m. Pomicultură. Pescuit. Oraşe-porturi cu baze navale.

SHANDONG, provincie în partea central-estică a Chinei; 153,3 mii km²; 84,39 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Jinan*. Importante expl. de aluminiu, cărbune şi fier. Culturi de bumbac, cereale, tutun. De aici era originar Confucius.

SHANGHAI, oraş în E Chinei, port pe fluviul Yangtze; 13,34 mil. loc. (cu suburbiile). Una dintre cele mai aglomerate arii urbane din lume. Centru industrial (oţelării, construcţii navale, ind. farmaceutică) şi comercial. Centru tipografic. Centru financiar şi bancar. Aeroport. Universităţi. Institute de cercetare. Operă. Biblioteci. Muzee. Datorită aşezării sale, a înflorit odată cu comerţul în special în sec. 19. La începutul sec. 20 a fost creat aici unul dintre primele centre marxiste din China.

SHANKAR, **Ravi** (n. 1920), compozitor indian. Interpret de sitar. A făcut cunoscută muzica indiană peste hotare; turnee în Europa şi SUA. Remarcat de Yehudi Menuhin. Concerte pentru sitar. Scrieri autobiografice.

SHANNON, fluviu în Irlanda; 386 km. Izvorăşte din lacul cu acelaşi nume şi se varsă printr-un estuar în Oceanul Atlantic. Comunică prin două canale cu oraşul Dublin. Hidrocentrale. Pescuit (somon şi păstrăv). Navigabil.

SHANXI, provincie în N-E Chinei, în bazinul mijlociu al fluviului Huanghe; 157,1 mii km²; 28,75 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Taiyuan*. Ind. siderurgică. Expl. de cărbune şi fier. Culturi de cereale, tutun, bumbac. Sculpturi budiste în peşterile de la Yungang. În timpul dinastiei Ming trece definitiv sub stăpînire chineză (sec. 14-17).

SHARJAH, emirat în Emiratele Arabe Unite, pe ţărmul Golfului Persic; 159 mii loc. (1970). Capitala: *Sharjah*. Expl. de petrol. Pescuit de perle.

SHASTA, masiv vulcanic în V SUA (Munţii Cascadelor). Alt. max.: 4317 m. Pantele şi vîrful sînt acoperite cu zăpezi veşnice şi gheţari. Privit din partea de sud, dezvăluie un peisaj unic: două vîrfuri gemene, simetrice ca formă. Escaladat prima dată în 1854 de E.D. Pearce.

SHATT AL'ARAB, fluviu în Irak, format prin confluenţa Tigrului cu Eufratul; 195 km. Se varsă în Golful Persic. Formează graniţa dintre Irak şi Iran în aval de Abădân. Irigaţii. Hidrocentrale. Navigabil. Trece prin oraşele Basra (Irak) şi Abădân (Iran). Sursă a conflictului (1980-1988) dintre Irak şi Iran, Irakul pretinzînd controlul asupra căii fluviale.

SHAW, **George Bernard** (1856-1950), dramaturg englez de origine irlandeză. Unul dintre fondatorii societăţii fabienilor. Scriitor spiritual, ironic, cu gustul paradoxului, care dinamitează convenţiile. Teatru de idei (*Maiorul Barbara, Sfînta Ioana, Pygmalion, Casa inimilor sfărîmate*). Ciclul *Piese neplăcute* (*Profesiunea doamnei Warren, Casele văduvilor*) dezvăluie adevărata faţă a societăţii ascunse în spatele falsei respectabilităţi; ciclul *Piese plăcute* (*Candida, Nu se ştie niciodată*), cu caracter antieroic, atacă ipocrizia puritană. Cele *Trei piese pentru puritani* (*Discipolul diavolului, Convertirea căpitanului Brassbound, Cezar şi Cleopatra*) demitizează personalităţile istorice. Romane (*Lipsă de maturitate, Legătură fără noimă*). Eseuri (*Chintesenţa ibsenismului, Wagnerianul perfect*). Cronici muzicale şi teatrale. Premiul Nobel (1925).

SHAW, **Sir Napier** (1854-1945), meteorolog britanic. Contribuţii la dezvoltarea modernă a meteorologiei. A pus la punct milibarul, o unitate de măsură pentru presiunea aerului. Lucrarea pr.: *Manual de meteorologie*.

SHECHEM (**SICHEM**), oraş antic în Iordania, la E de Nablus, locuit de triburile canaaneenilor (c. 6000 î.Hr.). Oraşul a fost fortificat cu ziduri din pămînt, ulterior din piatră (c. 1900-1550 î.Hr.). Temple. Distrus de egipteni (c. 1550 î.Hr.) şi abandonat. Reconstruit în anul 900 î.Hr., devine capitală sub Ieroboam I. După cucerirea asiriană (724 î.Hr.), este abandonat. Săpături arheologice la începutul sec. 20. Azi, identificat cu *Tell Balatah*.

SHEFFIELD, oraş în centrul Marii Britanii (Anglia); 500,5 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Expl. de cărbuni. Siderurgie (oţeluri speciale, laminate). Universitate. Muzeu. Castel (sec. 12). Întemeiat la începutul sec. 12. Centru al industriei grele din 1740, cînd s-a pus în aplicare o nouă metodă de obţinere a oţelurilor.

SHELLEY, **Percy Bysshe** (1792-1822), poet englez. Unul dintre marii poeţi romantici englezi. S-a răzvrătit împotriva concepţiilor înţepenite. Persecutat pentru ideile sale, a trăit în Elveţia şi Italia. Liric vizionară, cu accente de revoltă, exaltînd libertatea (*Cîntec pentru fiii Angliei, Mascarada anarhiei, Crăiasa Mab, Revolta Islamului*); poeme închinate frumosului (*Imn frumuseţii intelectuale*), eroului romantic (*Alastor sau Duhul singurătăţii*); ode şi imnuri consacrate vieţii, dragostei şi naturii. Drama lirică *Prometeu descătuşat* valorifică mitul grecesc; tragedia *Cenci*. Eseul *Apărarea poeziei* dezvăluie ideile privitoare la funcţia socială a poeziei şi la rolul profetic şi

William Shakespeare

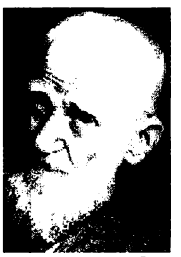

George Bernard Shaw

revoluționar al poetului.
SHENYANG, oraș în N-E Chinei, centrul ad-tiv al provinciei Liaoning; 4,44 mil. loc. Expl. de fier și cărbune. Centru industrial. Nod de comunicații. Palat imperial, azi muzeu. Din 1625 pînă în 1643 a fost centrul politic al dinastiei manciuriene Qing. Cunoscut sub numele de *Mukden*.
SHENZEN, oraș în China (Guangdong), în apropiere de Hong Kong; 2 mil. loc. Centru al industriei ușoare. Port. Legat de Hong Kong prin feribot, căi ferate și rutiere. Turism.
SHERATON, Thomas (1751-1806), ebenist și decorator englez. Lucrări teoretice despre tehnica decorării mobilierului, precum și o enciclopedie. A creat un stil neoclasic, avînd preferințe pentru liniile simple, delicate.
SHERBROOKE, oraș în S-E Canadei (Quebec), la E de Montreal; 76,42 mii loc. Nod feroviar. Centru comercial (ind. textilă, de prelucrare a cauciucului sintetic). Hidrocentrală. Universitate. Sporturi de iarnă. Întemeiat în 1794.
SHERIDAN, Richard Brinsley Butler (1751-1816), dramaturg și om politic englez de origine irlandeză. A cumpărat de la David Garrick teatrul Drury Lane, pe care l-a reconstruit. Comedii de moravuri de mare succes în epocă, trăgîndu-și seva din teatrul Restaurației (*Școala calomniei, Criticul sau o tragedie în repetiție*). Orator cu mari calități, intră în politică. Ales în Parlament (1780).
SHERMAN, William Tecumseh (1820-1891), general american.Unul dintre conducătorii armatei Nordului în timpul Războiului de Secesiune din SUA (1861-1865). Strateg desăvîrșit. A efectuat "marșul spre mare" (1864), traversînd statul Georgia; victorii hotărîtoare asupra sudiștilor.
SHERRINGTON, Sir Charles Scott (1857-1952), medic englez. Prof. univ. la Oxford. A studiat fiziologia sistemului nervos, legăturile dintre sistemul nervos și cel muscular. A descoperit rolul reflexului în coordonarea mișcării corpului (*Acțiunea integrală a sistemului nervos, Tratat de fiziologie*). Premiul Nobel (1932), împreună cu E.D.Adrian.
SHERWOOD, Robert Emmet (1896-1955), dramaturg american. Dramele sale (*Reuniune la Viena, Pădurea împietrită*) dau la iveală personaje ale căror visuri sfîrșesc în deziluzie. Scenarii de film (*Cei mai frumoși ani ai vieții noastre*). Biografii (*Roosevelt și Hopkins*).
SHETLAND, arhipelag britanic în Oceanul Atlantic, situat în N-E Mării Britanii, compus din peste 100 de insule, multe dintre ele nelocuite; 1,4 mii km^2; 22 mii loc. Insule pr.: Mainland, Yell, Unst, Fetlar. Centrul ad-tiv: *Lerwick*. Climă temperată umedă. Mlaștini. Creșterea cabalinelor (ponei Shetland) și ovinelor (lînă Shetland). Picții au colonizat insulele în jurul anului 200 î.Hr. În sec. 8 are loc invazia vikingilor. Din 1472 aparține Scoției.
SHETLAND DE SUD (engl. **SOUTH SHETLAND ISLANDS**), arhipelag britanic în S Oceanului Atlantic, între Țara de Foc și Țara lui Graham; 4,6 mii km^2. Alcătuit din 11 insule și numeroase insulițe. Insulele pr.: Livingston, King George, Deception, Elephant. Relief muntos, vulcanic. Ghețari. Alt. max.: 2300 m. Climă subpolară. Vînătoare de balene. Dependent de insula Falkland.
SHIGATSE, oraș în S Tibetului, la S-V de Lhasa; 26 mii loc. Așezat la întretăierea drumurilor comerciale dinspre China spre Kashmir și spre India. În apropiere se află marea mănăstire budistă Tashi Lhunpo, care, înainte de ocuparea Tibetului de către China, număra peste 3000 de călugări. Mentorul lor era Panchen-lama, a cărui autoritate spirituală rivaliza cu cea a lui Dalai-lama.
SHI HUANGDI, împărat chinez din dinastia Qin (246-210 î.Hr.). A unificat (221 î.Hr.) întreaga Chină. În timpul lui s-a început construirea Marelui Zid Chinezesc.
SHIJIAZHUANG, oraș în E Chinei, centrul ad-tiv al provinciei Hebei; 1,07 mil. loc. Nod feroviar. Expl. de cărbune. Centru industrial (ind. siderurgică, cocsochimică, construcții de mașini agricole).
SHIKOKU, insulă în S-E Arhipelagului Japonez, între Oceanul Pacific și insula Honshū; 18,8 mii km^2; 4,19 mil. loc. Orașe pr.: Kōchi, Tokushima, Matsuyama. Relief muntos. Cîmpii litorale înguste. Alt. max.: 1981 m. Vulcani. Climă subtropicală musonică, umedă, cu precipitații bogate. Păduri de stejar, brad alb. Expl. forestiere și de minereuri de cupru. Pescuit.
SHILLONG, masiv muntos în N-E Indiei; 300 km. Alt. max.: 1961 m. Vegetație de arbuști. Pe versanții sudici cad cele mai multe precipitații de pe glob.
SHILLONG, oraș în N-E Indiei, în munții cu același nume, la 1715 m altitudine, capitala statului Meghalaya; 222,2 mii loc. Nod de comunicații. Aeroport. Ind. textilă. Stațiune climatică. Bază militară.
SHIMAZAKI, Toson (1872-1943), scriitor japonez. Lirică romantică (*Tinere mlădițe, larbă de vară*). În proză tendințe naturaliste. Romane în care evocă propriile trăiri și experiențe (*Trădarea, Casa*). Romane istorice (*În zori*).
SHIMIZU, oraș în Japonia (Honshū), la S-V de Tokyo, port la Oceanul Pacific; 241,5 mii loc. Nod feroviar. Construcții navale. Siderurgie; rafinărie de petrol. Unul dintre cele două porturi deschise în sec. 19 pentru vasele americane, în urma unor acorduri semnate de cele două țări.
SHIMONOSEKI, oraș în S-V Japoniei (Honshū), port la strîmtoarea cu același nume; 262,6 mii loc. Legat printr-un tunel submarin cu Kitakyūshu. Aeroport. Șantiere navale. Centru industrial. Pînă în 1902 cunoscut sub numele *Akamagaseki*. Aici s-a semnat tratatul (17 aug. 1895) prin care se punea capăt primului război chinezo-japonez.
SHÎRÂZ, oraș în S-V Iranului, centrul ad-tiv al provinciei Fars; 848,2 mii loc. Situat la 56 km S-V de ruinele vechiului oraș Persepolis. Centru comercial, renumit pentru producția de vinuri și covoare. Celebrat în poezia persană pentru grădinile de trandafiri. Mormintele poeților Hafiz și Saadi. Universitate. Moschei (cea mai veche, din sec. 12). Oraș prosper sub dinastia Safavizilor. Capitală în timpul dinastiei Zand (1750-1794).
SHIRE (port. **CHIRE**), rîu în E Africii (Malawi și Mozambic), afluent al fluviului Zambezi; c. 595 km. Izvorăște din lacul Malawi și formează o serie de cascade (Murchison) în cursul său mijlociu.
SHIVA v. **Șiva**.
SHIZUOKA, oraș în Japonia (Honshū), port la Oceanul Pacific; 458,3 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (ind. metalurgică, aeronautică). Piață agricolă. Universitate.
SHKODËR (it. **SCUTARI**), lac tectonic în Peninsula Balcanică (Albania), în extremitatea sudică a Alpilor Dinarici; 256-373 km^2 (în funcție de sezon). Primește apele rîului Moraça. Ad. max.: 12 m. Navigație. Pescuit.
SHKODËR (it. **SCUTARI**), oraș în N-V Albaniei, pe țărmul lacului cu același nume; 79 mii loc. Nod de comunicații. Aeroport. Industrii. Piață agricolă (tutun, lînă). Catedrală. Cetate (sec. 15). Capitala Iliriei înainte de cucerirea romană. Din 1479 face parte din Imperiul Otoman. După războaiele balcanice revine Albaniei.
SHOCKLEY, William Bradford (1910-1989), fizician american. Prof. univ. la Stanford. A fundamentat teoria și tehnica tranzistorilor. Premiul Nobel (1956), împreună cu J.Bardeen și W.H.Brattain.
SHOLES, Christopher Latham (1819-1890), tipograf și inventator american. A construit, cu S.Soulé, prima mașină de scris (1867), pe care a îmbunătățit-o timp de 10 ani. Compania Remington, căreia i-a vîndut drepturile, a comercializat-o.
SHOTOKU TAISHI (*Umayado*; 573-621), regent al Japoniei (600-622). A introdus elemente ale culturii chineze în Japonia. În timpul lui s-a răspîndit budismul; s-au construit numeroase temple, celebre fiind cele de la Nara (Todai Ji). Se presupune că este autorul așa-numitei Constituții din 17 articole.
SHUBAT ENLIL, oraș antic în Mesopotamia, identificat astăzi cu Tell Leilan (în N-E Siriei). Capitală a regatului lui Șamși Adad (sec. 18 î.Hr.). Aici s-a descoperit (1987) o colecție de 1000 de tăbliță cuneiforme, care oferă date importante despre civilizația antică.
SHUMWAY, Norman Edward (n. 1923), chirurg american. Pionier al chirurgiei pe cord deschis. A efectuat cu succes transplantul de valvă. În 1968 a făcut primul transplant de inimă, unui adult, în SUA.
SHUTËRIQI, Dhimitër (n. 1915), scriitor albanez. Poeme (*Enveri, O, Ptolemeu!*), romane (*Eliberatorii*), povestiri (*Drumul tineretului*), cu caracter eroic.
SIAD BARRE, Mohammed (n. 1919), om politic somalez. Președinte al Republicii Democratice Somalia (1969-1991), în urma unei lovituri de stat. Regim dictatorial. Înlăturat de la putere în 1991 de forțele rebele antiguvernamentale.
SIALKOT, oraș în N-E Pakistanului; 185 mii

Percy Bysshe Shelley

William Bradford Shockley

loc. Nod feroviar. Centru comercial. Industrii (aparatură medicală; manufacturi). Turism. Identificat cu anticul *Sakala*.

SIAM, golf în Marea Chinei de Sud, între peninsula Malacca şi peninsula Indochina; lungime: 720 km; lăţime: 400 km; ad. max.: 24 m. Maree max.: 4 m. În el se varsă fluviul Menam. Cunoscut şi sub numele de *Golful Thailandei*.

SIAM v. **Thailanda**.

SIAN v. **Xi'an**.

SIBELIUS, Jean (1865-1957), compozitor finlandez. Creator al şcolii muzicale naţionale. Reprezentant al postromantismului. A îmbinat în compoziţiile sale spiritul naţional cu tradiţia romantică germană. Şapte simfonii în care reînvie motive vechi folclorice (*Kullervo, Finlandia, Tuonela*), poeme simfonice (*Tapiola*), un concert pentru vioară şi orchestră, un cvartet de coarde (*Voces intimae*), numeroase piese instrumentale şi vocale.

ŞIBENIK, oraş în Croaţia, port la Marea Adriatică, cu care comunică printr-un canal natural; 40 mii loc. Expl. de bauxită şi cărbuni. Şantiere navale. Export de vinuri. Centru turistic. Sporturi nautice. Catedrală (sec. 15-16). Castele. Menţionat în 1066.

SIBERIA (rus. **SIBIR'**), regiune naturală în N Asiei (Federaţia Rusă), care se întinde de la munţii Ural (V) pînă la Oceanul Pacific (E). Mărginită la N de Oceanul Arctic şi la S de Kazahstan, Mongolia şi China; 10 mil. km^2. Populaţia este comasată de-a lungul rutei transsiberiene. Cuprinde sectoarele: *Siberia Occidentală* (o cîmpie joasă), *Siberia Orientală* (podiş cu altitudini medii) şi *Extremul Orient Rus* (relief muntos cu înălţimi mari). Drenată de fluviile Obi, Enisei, Irtîş, Amur şi Lena. Climă variată: arctică şi subarctică în N, temperată spre S. În N, gheţuri perene. Taigaua ocupă c. 7 mil. km^2. Zăcăminte de cărbuni superiori, de petrol, de minereuri de fier, diamante, metale preţioase, sare şi metale neferoase; mari rezerve hidroenergetice. Numele Siberia a fost folosit în sec. 13 şi denumea un hanat tătar de pe Irtîş. Treptat s-a extins pentru întreaga regiune, pînă la Pacific. Prima expediţie în Siberia a fost condusă de Ermak Timofeevici, în 1581-1582. Încă din sec. 17 a fost locul în care erau deportaţi criminalii şi deţinuţii politici.

SIBERIA (Marea Siberiei Orientale), mare din bazinul Oceanului Arctic, situată pe platforma continentală între ţărmul de N-E al Asiei, insulele Novosibirsk şi Vranghel, care comunică cu marea Laptev şi marea Ciukotsk; 936 mii km^2. Ad. medie: 58 m; ad. max.: 160 m. În ea se varsă fluviile Kolîma şi Indighirka.

SIBIRSCHI, Constantin (1928-1990; n. Chişinău), matematician român. Prof. univ. la Chişinău. Specialist în domeniul teoriei calitative a ecuaţiilor diferenţiale, al teoriei dinamicii topologice şi al teoriei sistemelor semidinamice (*Metoda invarianţilor în teoria calitativă a ecuaţiilor diferenţiale*). Membru al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova.

SIBIU, judeţ în centrul României; 5,4 mii km^2; 446,82 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Sibiu*. Oraşe: Mediaş, Agnita, Cisnădie, Copşa Mică, Dumbrăveni, Ocna Sibiului şi Talmaciu. Relief muntos în S (Munţii Făgăraşului, Cindrelului şi Lotrului) şi o zonă depresionară în N (Depresiunile Făgăraşului, Sibiului şi Secaşului). Reţea hidrografică reprezentată de Olt (cu afluenţii) şi de Tîrnava Mare. Lacuri glaciare (Bîlea, Lacul Doamnei). Păduri. Faună alpină. Expl. forestiere, de gaze naturale (Saroş) şi de marmură (Porumbacu). Ind. sticlei, porţelanului şi faianţei (Mediaş, Avrig, Sibiu); construcţii de maşini şi prelucrarea metalelor (Sibiu, Mediaş şi Avrig). Culturi de cereale, plante tehnice şi oleaginoase, cartofi. Viticultură (Tîrnave); pomicultură. Creşterea animalelor (bovine, ovine şi porcine). Avicultură. Apicultură. Teatru. Filarmonică. Universităţi. Muzee. Staţiuni balneoclimaterice (Bazna, Ocna Sibiului, Miercurea Sibiului, Păltiniş). Turism. Numeroase monumente arhitectonice şi istorice: cetatea medievală (sec. 13-17), biserica luterană (sec. 14-16) de la Sibiu, cetatea medievală (sec. 15-17) de la Mediaş, biserica înălţată de Mihai Viteazul (1599) şi restaurată de Constantin Brîncoveanu (1698) de la Ocna Sibiului. Monumentul de la Şelimbăr, închinat lui Mihai Viteazul, şi un altul pentru cinstirea eroilor căzuţi în al doilea război mondial. Case memoriale: "Gh. Lazăr" (Avrig), "Octavian Goga" (Răşinari), "Andrei Şaguna" (Răşinari). Numeroase atracţii turistice: lacul Bîlea, Transfăgărăşeanul; cabane turistice; trasee turistice. Rezervaţii naturale (Bîlea). Rezervaţii botanice (vulcanii noroioşi de la Hăşag). Rezervaţii geologice (Lacul fără Fund de la Ocna Sibiului). — Teritoriu locuit din paleolitic (sec. 12 î.Hr.). Vestigii arheologice (complexul de la Boiţa, cu urme din neolitic, cetăţi ţărăneşti la Biertan, Şelimbăr şi Boiţa, bazilică romană la Cisnădioara, ruinele cetăţii dace de la Tilişca şi Arpaşul de Jos). Festivaluri folclorice (parada costumelor populare de la Sălişte).

SIBIU, municipiu în partea centrală a României, pe rîul Cibin, reşedinţa judeţului Sibiu; 170,13 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial, comercial şi cultural. Instrumente medicale, aparate şi instrumente de măsură şi control. Universităţi. Edificii de învăţămînt şi de cultură. Biblioteci. Grădină zoologică. Parcul natural "Dumbrava". Fortificaţii (sec. 14-16: Turnul Sfatului, al Archebuzierilor, al Olarilor, Bastionul Roşu); biserica evanghelică (sec. 14-15), în stil gotic, în care se păstrează picturi murale (1445); Biserica Ursulinelor (sec. 15); primării vechi (sec. 14-15); casele Haller, în stil renascentist, şi Reissen (sec. 16), biserica catolică (sec. 18); catedrala ortodoxă (1778, reconstruită în 1906) cu mormintele lui G.Barițiu, Al.Papiu-Ilarian; Palatul cu Cariatide (1786); palatul Brukenthal (sec. 18) în stil baroc, azi muzeu. Muzeul Tehnicii Populare, Muzeul de Istorie Naturală, al Farmaciei. Teatru dramatic. Filarmonică. Menţionat documentar din 1192-1196 (*Cibinium*, apoi *Villa Germani*). — Teritoriul primelor colonizări de populaţie germană în Transilvania (sec 12). În 1241 regiunea este pustiită de tătari. Oraş prosper în evul mediu datorită schimburilor economice cu Ţara Românească. Important centru cultural (şcoli, biblioteci, tiparniţe vestite încă din sec. 16). Aici apare *Catehismul luteran* (1544), cea mai veche carte românească tipărită. Din 1380 funcţionează o şcoală, iar din 1525 datează Şcoala superioară sibiană. În 1861 se înfiinţează Astra. Reşedinţa guvernului Transilvaniei, între anii 1703 şi 1790. Sediul Comitetului permanent, ales de Marea Adunare Naţională de la Blaj (1848).

Sibiu

SIC, comună în judeţul Cluj. Biserică reformată (sec.13), biserici ortodoxe din lemn (1707; 1731). Atestată documentar, ca sat, în 1291.

SICAŞ, pas în Carpaţii Orientali, pe rîul Şicasău, între Munţii Gurghiului şi munţii Harghita, la 1000 m altitudine, care face legătura dintre Depresiunea Giurgeului şi Depresiunea Odorhei.

SICHUAN, provincie în partea central-sudică a Chinei, în bazinul superior al fluviului Yangtze; 569 mii km^2; 107,2 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Chengdu*. Culturi irigate de orez, grîu; bumbac. Expl. de cărbune, minereuri auro-argentifere, cupru şi forestiere. Provincie din timpul dinastiei Qing (1644-1911). În timpul celui de-al doilea război mondial a fost sediul guvernului chinez.

SICILIA, insulă italiană, cea mai mare din Marea Mediterană; 25,7 mii km^2; 5,17 mil. loc. Despărţită de Italia prin strîmtoarea Messina şi înconjurată de mările Mediterană, Ioniană şi Tireniană. Împărţită în 9 provincii. Oraşe pr.: Catania, Messina, Palermo. În N-E se întind Apeninii Sicilieni; alt. max.: 3340 m (vulcanul Etna). Vulcani noroioşi şi izvoare termale. Cîmpii litorale. Climă mediteraneană. Citrice, migdale, măslini. Viticultură. Creşterea animalelor. Expl. de petrol, gaze naturale, sulf. — Cartaginezii au întemeiat aici primele colonii în prima jumătate a sec. 8 î.Hr., iar grecii, în a doua jumătate a sec. 8 î.Hr., oraşe-polis ca Messana, Naxos, Siracuza, Himera, Gela, Acragas. Provincie romană (cu excepţia Siracuzei), după primul război punic. Din sec. 5 s-a aflat sub puterea vandalilor, ostrogoţilor, bizantinilor (sec. 6-9), arabilor (sec. 9-11) şi apoi a normanzilor, care încep cucerirea ei în c. 1061. În 1127, Roger II Guiscard săvîrşeşte unificarea şi este recunoscut ca rege de către papalitate (1130). La sfîrşitul sec. 12, posesiune a germanilor, iar în 1268 - a francezilor. În 1282, în urma "Vecerniilor siciliene", a devenit posesiune aragoneză. În 1442, regele Aragónului, Alfons V (rege al Siciliei, sub numele de Alfons I, din 1416), uneşte (pînă în 1457) Sicilia şi Neapole. A mai fost sub dominaţie spaniolă, austriacă. Prin Pacea de la Viena (1735), a revenit, împreună cu Neapole, Bourbonilor spanioli. În urma acţiunii lui Garibaldi, este înglobată Regatului Sardiniei, parte componentă a Italiei unificate (din 1861). La 10 iul. 1943, trupele

aliate au debarcat în Sicilia, începînd eliberarea Italiei.

SICILIA (Canalul Siciliei), strîmtoare în partea centrală a Mării Mediterane, între coasta nordică a Africii (Tunisia) şi Sicilia. Lăţime max.: 148 km. Ad. max.: 1305 m. Cunoscută şi sub numele de *canalul Tunis*.

SICLOD, deal în E Podişului Transilvaniei, de unde izvorăsc afluenţi ai Tîrnavelor. Închide spre S depresiunea Sovata-Praid. Alt. max.: 1028 m.

SICULENI, comună în judeţul Harghita. Ruinele unei cetăţi dacice fortificate (sec. I d.Hr.); biserică romano-catolică (sec. 13). În ian. 1764, trupe imperiale habsburgice au tras cu tunul asupra satului Siculeni, omorînd 500 de oameni, pentru că nu au vrut să se înroleze în regimentele grănicereşti înfiinţate din ordinul Vienei. Atestată documentar, ca sat, în 1567.

SIDDHARTHA, nume al lui *Buddha*.

SIDDONS, Sarah (1755-1831), actriţă engleză. Una dintre marile tragediene ale scenei engleze. Debut răsunător la Londra. Admirată de Samuel Johnson şi William Hazlitt. Interpretă a rolurilor shakespeariene. Memorabilă în rolul Lady Macbeth.

SIDI-BEL-ABBÈS, oraş în N-V Algeriei; 116 mii loc. Centru comercial (măsline, vin). Legat de Oran şi de Maroc prin mari autostrăzi. După ocuparea Algeriei, francezii au întemeiat aici un post militar, care mai tîrziu (1843) a devenit cartierul general al Legiunii Străine. Desfiinţat în 1962, după proclamarea independenţei Algeriei.

SIDNEY, Sir Philip (1554-1586), scriitor englez. Poet, soldat, membru al Parlamentului (1581-1586) în timpul reginei Elisabeta I. Întruchipează idealul renascentist al omului perfect. Realizări literare: suita de sonete *Astrophel şi Stella*, romanul pastoral *Arcadia*; prima încercare de critică literară din literatura engleză (*Apărarea poeziei*).

SIDON, oraş în Fenicia antică, centru economic înfloritor la jumătatea milen. 2 î.Hr. Împreună cu Tyr, a simbolizat puterea maritimă. Distrus şi reconstruit de mai multe ori. Celebru pentru sticlăria produsă aici şi pentru vopsitoriile care foloseau culoarea roşu-purpuriu. Azi, *Saida* (Liban).

SIEGBAHN, Karl Manne Georg (1886-1978), fizician suedez. Prof. univ. la Uppsala. Noi descoperiri în spectroscopia razelor X. A pus la punct tehnica de obţinere a spectrelor caracteristice elementelor prin difracţia pe cristale. Premiul Nobel (1924).

SIEGBAHN, Kai Siegbahn (n. 1918), fizician suedez. Fiu al lui Karl Siegbahn. Cercetări în domeniul spectroscopiei electronilor. Premiul Nobel (1981).

Sarah Siddons

Henryk Sienkiewicz

SIEMENS, Werner von (1816-1892), inginer şi industriaş german. A inventat metode de acoperire galvanică, indusul pentru maşini electrice (1854), principiul autoexcitaţiei maşinilor electrice (1867), fotometrul cu seleniu (1887) şi a realizat prima linie experimentală de tramvai (Berlin, 1879).

SIEMENS, Sir Wilhelm (1823-1883), inginer german naturalizat în Anglia. Frate cu Werner von Siemens. A inventat cuptorul cu vatră şi recuperator (*cuptorul Siemens-Martin*), un regulator inerţial pentru maşinile cu abur. Numeroase companii Siemens au prosperat în timpul celui de-al doilea război mondial. După 1966 s-au unit în marea firmă "Siemens A.G".

SIENA, oraş în centrul Italiei (Toscana), la S de Florenţa; 69,71 mii loc. Nod feroviar. Expl. de marmură. Industrii. Vinuri. Turism. Fîntîni din sec. 13, fortificaţii din sec. 14, catedrala (sec. 12-14), cu campanila şi baptisteriul, biserici gotice şi renascentiste, numeroase palate (Tolomei, sec. 13; Palazzo Pubblico, sec. 13-14; Piccolomini, sec. 15). Universitate (sec. 13). Muzee. Festivaluri de artă populară. Întemeiat de etrusci. Şcoală de pictură (sec. 13-14), rivalizînd cu Florenţa. Din 1569 a aparţinut Toscanei pînă la unificarea Italiei (1861).

SIENKIEWICZ, Henryk (1846-1916), scriitor polonez. Romane istorice de o bogată şi plină de colorit substanţă narativă (*Prin foc şi sabie*, 4 vol., *Potopul*, *Pan Wołodyjowski*, *Cavalerii teutoni*, *Quo vadis?*); nuvele realiste (*Ianko muzicantul*). Premiul Nobel (1905).

SIERPIŃSKI, Wacław (1882-1969), matematician polonez. Prof. univ. la Varşovia. Creatorul şcolii de matematică din Polonia. Lucrări în domeniul teoriei mulţimilor (*Numere cardinale şi ordinale*). Unul dintre fondatorii revistei "Fundamenta Mathematicae".

SIERRA DE CREDOS, culme muntoasă în centrul Spaniei, la V de Sierra de Guadarrama. Lungime: 150 km. Alt. max.: 2592 m (Pico de Almanzor).

SIERRA DE GUADALUPE, culme muntoasă în Spania Centrală, între Tajo şi Guadiana, la V de Montes de Toledo. Alt. max.: 1601 m (Las Villuercas).

SIERRA DE GUADARRAMA, masiv muntos în centrul Peninsulei Iberice, la N-V de Madrid. Lungime: 150 km. Alt. max.: 2430 m (Pico de Peñalara).

SIERRA DE PERIJA, culme muntoasă în N Anzilor, la graniţa Columbiei cu Venezuela, la V de lacul Maracaibo. Alt. max.: 3600 m.

SIERRA LEONE (Republica ~), stat în V Africii, la Golful Guineii. Suprafaţa: 71,7 mii km². Populaţia: 4,26 mil. loc. Limba oficială: engleza. Capitala: *Freetown*. Culte: animism, islamism, creştinism. Moneda: 1 leone = 100 cents. Împărţit în 13 districte şi Western Area. Oraşe pr.: Koidu, Bo, Kenema. Relief de podiş. Cîmpie litorală mlăştinoasă. Rîuri cu cascade. Climă tropicală. Vegetaţie de păduri tropicale cu esenţe preţioase. Faună bogată. Expl. de diamante, aur, platină. Expl. forestiere. Plantaţii de palmier de ulei, arbori de cacao şi cafea; culturi de arahide, orez. Mici întreprinderi producătoare de cherestea şi de şlefuirea diamantelor. Exportă diamante. — În sec. 15, navigatorul portughez Pedro da Cinta explorează aceste locuri. Englezii achiziţionează o parte a litoralului, declarată în 1808 colonie. În 1896 extind protectoratul şi asupra teritoriului interior. În 1961 îşi proclamă independenţa în cadrul Commonwealthului. Devine republică în 1971. Tulburări sociale interne în ultimii ani, care duc la preluarea puterii de către armată (1992). Republică prezidenţială.

SIERRA MADRE, sistem muntos în America de Nord şi Centrală (Mexic şi Guatemala), format din mai multe lanţuri vulcanice care înconjură Podişul Mexican: *Sierra Madre Oriental*, c. 1125 km; alt. max. 1054 m, *Sierra Madre Occidental*, c. 1500 km, alt. max. 3150 m, şi *Sierra Madre del Sur*, situat la N de istmul Tehuantepec; numeroşi vulcani. Climă tropicală montană uscată spre podiş şi umedă spre ocean. Vegetaţie bogată, cu păduri tropicale şi păduri de conifere. Zăcăminte de argint şi cupru.

SIERRA MAESTRA, lanţ muntos în S-E insulei Cuba, care domină litoralul. Alt. max.: 2005 m (Pico Turquino). Zăcăminte de minereu de fier, cupru, mangan.

SIERRA MORENA, lanţ muntos în S Spaniei, între Guadalquivir (la S) şi Guadiana (la N). Lungime: c. 400 km. Alt. max.: 1323 m. Climă mediteraneană. Expl. de cărbune, cupru, plumb, mercur şi argint.

SIERRA NEVADA, masiv muntos în S Spaniei. Lungime: 150 km; alt. max.: 3478 (vîrful Mulhacén). Relief variat. Cei mai sudici ghe-ţari din Europa. Expl. de pirite şi mercur. Culturi de struguri, măslini, trestie de zahăr.

SIERRA NEVADA, lanţ muntos în V SUA, cuprins între depresiunea internă a Californiei şi Podişul Marelui Bazin. Lungime: c. 750 km. Alt. max.: 4418 m (vîrful Whitney). Seismicitate ridicată. Izvoare termale şi vulcani noroioşi. Climă de tip mediteranean montan cu precipitaţii iarna. Păduri de foioase şi conifere. Rezervaţii naturale (Yosemite National Park, Sequoia National Park, Kings Canyon National Park). Expl. de minereuri polimetalice. Turism. Escaladat la 1772, iar după 1848 se declanşează febra aurului.

SIERRA NEVADA DE SANTA MARTA, masiv muntos în N Columbiei, între culmile Anzilor şi Marea Caraibilor. Alt. max.: 5775 m (Pico Cristóbal Colón). Păduri tropicale.

SIEYÈS, Emmanuel Joseph (1748-1836), om politic francez. Abate. Teoretician al revoluţiei. Broşura *Ce este starea a treia?* poate fi considerată un program politic al burgheziei.

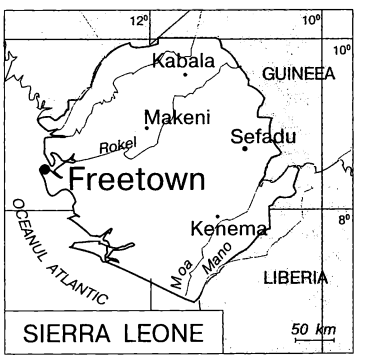

Rol în declanşarea şi încheierea Revoluţiei Franceze. Membru în Consiliul celor 500 (1795-1799); membru al Directoratului (mai 1799). Împreună cu Napoleon Bonaparte a pregătit lovitura de stat de la 18 brumar (9 nov.) 1799.

SIGHETUL MARMAŢIEI, municipiu în judeţul Maramureş, la confluenţa Izei cu Tisa; 45,1 mii loc. Centru industrial (mobilă curbată). Centru cultural cu vechi tradiţii. Şcoală românească calvină (sec. 16). Clădiri în stil baroc (sec. 18). Biserica reformată (sec. 14), reconstruită în stil neogotic în sec. 19. Biserica romano-catolică (sec. 18), cu elemente de sculptură monumentală şi feronerie. Teatru. Muzeu cu o colecţie valoroasă de artă populară. Festival folcloric. Atestat documentar la 1329.

SIGHIŞOARA, municipiu în judeţul Mureş, pe Tîrnava Mare; 36,48 mii loc. Industrii. Porţelanuri şi faianţă. Cel mai frumos ansamblu urban medieval din ţară, inclus în patrimoniul UNESCO: cetatea (sec. 14-17) întărită cu 14 turnuri (din care se mai păstrează 9) şi ziduri; Turnul cu Ceas (sec. 14; ceasul din sec. 17). Biserica Mănăstirii (sec. 13-15) în stil gotic, refăcută (sec. 17), cu adăugiri baroce. Biserica din Deal (sec. 14-16), în stil gotic tîrziu, cu picturi murale. Biserica ortodoxă (sec. 18). Case din sec. 17-18. Muzeu de istorie şi artă feudală. Obelisc şi muzeu cu gravuri, manuscrise şi obiecte din timpul Revoluţiei de la 1848-1849. Vestigii datînd din epoca bronzului. Urme ale unui castru şi ale unei aşezări romane, precum şi ale unui cimitir de incineraţie şi inhumaţie. Atestat documentar în 1224, menţionat la 1280, cu numele *Castrum Sex*. Centru meşteşugăresc în evul mediu. Reşedinţă de comitat (1339). Locuitorii participă la răscoala lui Gh.Doja (1514), a secuilor (1562). Oraşul a fost ars, în 1601, de trupele generalului Basta, ca represalii pentru participarea populaţiei la luptele conduse de Mihai Viteazul. Centru al Revoluţiei de la 1848-1849.

Sighişoara

SIGISMUND, numele mai multor regi ai Poloniei. Mai importanţi: — **Sigismund I Iagello** (1467-1548), mare duce al Lituaniei şi rege al Poloniei (1506-1548). S-a aflat în conflict cu Moldova (1506-1509, 1530-1531) şi cu Rusia (a pierdut Smolensk-ul), victorios în războiul cu Ordinul Cavalerilor Teutoni (1519-1521). În timpul său, Polonia şi-a impus suzeranitatea asupra Prusiei şi Mazoviei. Patron al artelor. A construit castelul Wawel la Cracovia. — **Sigismund II August** (1520-1572), mare duce al Lituaniei (din 1529) şi rege al Poloniei (1548-1572). Fiu al lui Sigismund I. În urma războiului livonian, a reunit Polonia cu marele cnezat al Lituaniei în Rzeczpospolita Polska.

SIGISMUND I DE LUXEMBURG, rege al Ungariei (1387-1437), împărat (1433-1437) al Sfîntului Imperiu Roman de Naţiune Germană şi rege al Boemiei (1419-1421, 1436-1437). Înfrînt în campania din 1395 de către domnul Moldovei, Ştefan I. Participant la cruciada împotriva turcilor, încheiată prin înfrîngerea de la Nicopole (1396). Relaţii cu Mircea cel Bătrîn şi Dan II. După moarte, i-au urmat la tron Habsburgii.

SIGMARINGEN, oraş în Germania (Baden-Württenberg), pe Dunăre; 15,8 mii loc. Capitala vechiului principat de Hohenzollern.

SIGNAC, Paul (1863-1935), pictor francez. Exponent al neoimpresionismului. La fel ca Georges Seurat, a teoretizat divizionismul (*De la Eugène Delacroix la neoimpresionism*). Vederi din porturi (*Portul Saint-Tropez*). Acuarelist (peisaje din sudul însorit al Franţei).

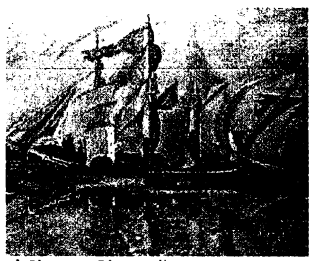

Paul Signac, *Pinze galbene*

SIGNORELLI, Luca (c. 1450-1523), pictor italian. Elev al lui Piero della Francesca şi precursor al lui Michelangelo. Unul dintre maeştrii Renaşterii timpurii. A încercat să surprindă pe chipul personajelor tensiunea lăuntrică (fresca *Istoria lui Moise*, din Capela Sixtină; catedrala din Orvieto). Tablouri (*Sfînta familie*).

Luca Signorelli, *Judecata de apoi* (detaliu)

SIGNORET, Simone (pe numele adevărat *Simone Henriette Charlotte Kaminker*; 1921-1985), actriţă franceză de film. Soţia actorului Yves Montand. Joc inteligent, concentrat, cu sclipiri de ironie (*Caruselul, Casca de aur, Therese Raguin, Vrăjitoarele din Salem, Drumul spre înalta societate, Pisica* ş.a.). Premiul Oscar (1959). Scrieri autobiografice.

SIGURDSSON, Jón (1811-1879), patriot islandez. Filolog şi istoric, a militat pentru renaşterea culturală a Islandei şi desprinderea ei din regatul danez. Străduniile sale au contribuit ca Danemarca să fie de acord (1874) cu autonomia Islandei şi cu constituirea unui guvern constituţional propriu.

SIHOTE ALIN (SICHOTE ALIN), lanţ muntos în E Siberiei, între Marea Japoniei şi cursul inferior al Amurului. Lungime: 1200 km. Alt. max.: 2078 m (vîrful Tordoki-Jani).

SIIMANN, Mart (n. 1946), istoric şi om politic estonian. Director general (1989) al Radioteleviziunii estone, conduce, în 1992, primul canal privat de televiziune - RTV. Deputat în parlament (1995). Prim-ministru al Republicii Estonia (din 1997).

SIKELIANOS, Anghelos (1884-1951), poet grec. Lirică simbolistă, celebrînd cu fior mistic natura (*Vizionarul, Prolog vieţii, Discurs delfic, Mater Dei*). Tragedii lirice (*Dedal la Creta, Moartea lui Dighenis*).

SI-KIANG v. **Xijiang**.

SIKKIM, stat indian situat la graniţa cu China, Nepal şi Bhutan; 7,1 mii km^2; 405,5 mii loc. Capitala: *Gangtok*. Relief muntos (munţii Himalaya). Alt. max.: 8585 m (vîrful Kanchenjunga). Climă umedă. Porţiuni din teritoriu sînt veşnic acoperite cu zăpadă. Păduri întinse. Zăcăminte de cupru, grafit, fier, aur şi argint, plumb, zinc şi ghips. Agricultură. Pomicultură. Creşterea animalelor. Producţie meşteşugărească dezvoltată. Ţinut independent, aşezat strategic pe ruta comercială dintre India şi Tibet. Din 1890, protectorat al Indiei britanice, apoi, din 1950, al Indiei independente. În urma alegerilor din 1975 devine al 22-lea stat al Indiei.

SIKORSKI, Władysław (1881-1943), general şi om politic polonez. Prim-ministru şi ministru de Interne (1922-1923). A condus (1939-1943) guvernul polonez în emigraţie, la Paris şi Londra. Dispărut într-un accident de avion.

SIKORSKY, Igor Ivanovici (1889-1972), inginer american de origine rusă. Pionier al aviaţiei. A construit unul dintre primele bombardiere, folosit în primul război mondial. Emigrat în SUA, a fabricat (1939) primul elicopter practic utilizabil, VS-300.

SILAJDŽIĆ, Haris (n. 1945), om politic musulman din Bosnia şi Herţegovina. Vicepreşedinte al Partidului Acţiunii Democratice. Ministru de Externe (1990). Prim-ministru al Bosniei şi Herţegovinei independente (1993-1996). Prim-ministru, împreună cu Boro Bosić, al Republicii Bosnia şi Herţegovina (din 1997).

SILARD, Andrei P. (1944-1993; n. Timişoara), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul dispozitivelor electronice (*Aparate electronice de măsură şi control, Diode şi tiristoare de putere*). Contribuţii în proiectarea celulelor solare. Membru corespondent al Acad. Rom.

SILAŞ, Gheorghe (n. 1914, Căianul Mic,

jud. Bistriţa-Năsăud), inginer român. Prof. univ. la Tîrgu-Mureş şi Timişoara. Studii de mecanică generală şi analitică, de mecanică liniară (*Mecanica tratat. Vibraţii mecanice, Sisteme vibropercutante*). A experimentat unele vibratoare în domeniul construcţiilor. Membru al unor societăţi internaţionale de profil. Membru corespondent al Acad. Rom.

SILAŞI, Grigore (1836-1897; n. Beclean, Bistriţa-Năsăud), filolog şi folclorist român. Prof. univ. la Cluj. Rol în întemeierea societăţii România Jună, la Viena. Director al Despărţămîntului Astrei din Cluj. Studii de limbă şi literatură română (*Renaşterea limbei româneşti în vorbire şi scriere, Despre operele de artă*). Cercetări de folclor (*Însemnătatea literaturii române tradiţionale, Românul în poezia sa poporală*). Membru de onoare al Societăţii Academice Române.

SILBERG, Ioan Alexandru (n. 1937, Cluj), chimist român. Prof. univ. la Cluj. Investigaţii în chimia heterociclurilor; studierea unor compuşi cu structuri noi. Cercetări efectuate pentru obţinerea unor medicamente cu acţiune asupra sistemului nervos central. Membru corespondent al Acad. Rom.

SILEZIA (pol. **ŚLASK**; germ. **SCHLESIEN**; ceh. **SLEZSKO**), regiune istorică în Europa central-estică, pe cursul superior al Odrei şi Vistulei (Polonia, Cehia şi Germania). În S şi S-V se întind Carpaţii şi Sudeţii, iar în partea centrală şi în N-V, Cîmpia Sileziei. Expl. de huilă, lignit, minereuri de fier, polimetale, sare gemă. Oraşe pr.: Wrocław (în Silezia Inferioară) şi Katowice (în Silezia Superioară). Locuită de slavi, din sec. 10 intră sub stăpînire polonă. În 1335 devine o posesie a Habsburgilor de Austria (lipită la Boemia). În sec. 18 face parte din Prusia şi înregistrează o deosebită dezvoltare economică. După primul război mondial, Silezia Superioară este cedată Poloniei, iar Silezia Austriacă (Teschen) este împărţită între Cehoslovacia şi Polonia. Abia după al doilea război mondial cea mai mare parte a Sileziei germane este transferată Poloniei, cealaltă parte rămînînd la RDG.

SILISTRA, oraş în N-E Bulgariei, pe Dunăre, în faţa municipiului românesc Călăraşi; 59,7 mii loc. Port. Industrii. În timpul stăpînirii romane şi bizantine, s-a numit *Durostorum*.

SILIUS ITALICUS, Tiberius Catius (25-101), poet latin. Autorul epopeii *Punica* în care evocă al doilea război al romanilor cu cartaginezii.

SILJAN, lac în centrul Suediei; 300-350 km^2 (după anotimp). Ad. max.:125 m. În el se varsă rîul Öster Dalälven.

SILLANPÄÄ, Frans Eemil (1888-1964), scriitor finlandez. Romane în care evocă universul rural. Elementele realiste se împletesc cu lirismul (*Viaţă şi soare, Sfînta mizerie, Silja, Oameni în noaptea de vară*). Premiul Nobel (1939).

SILLITOE, Allan (n. 1928), scriitor englez. Reprezentant al valului "tinerilor furioşi" în literatură. Proză de analiză a revoltei individualiste. Romane (*Simbătă seara, duminica dimineaţa* ş.a.), nuvele (*Singurătatea alergătorului de cursă lungă* ş.a.). Versuri, note de călătorie.

SILLS, Beverly (pe numele adevărat *Belle Silverman*; n. 1929), soprană americană. Carieră de mare succes. A cîntat pe marile scene ale lumii, în peste 50 de opere (în special Bellini, Donizetti, Massenet, Mozart, Rossini, Verdi). Roluri în opere transpuse pe marele ecran.

SILOE, Diego de (c. 1495-1563), sculptor şi arhitect spaniol. Exponent al Renaşterii timpurii. Construcţii grandioase (Catedrala din Burgos; catedrala din Granada, pentru care a luat ca model Biserica Sfîntului Mormînt din Ierusalim).

SILONE, Ignazio (pseudonim al lui *Secondo Tranquilli*; 1900-1978), scriitor italian. Romane realiste a căror acţiune se desfăşoară în anii premergători celui de-al doilea război mondial (*Fontamara, Pîine şi vin*). Teatru (*Povestea unui creştin umil*). Eseuri.

SILVESTRI, Constantin (1913-1969; n. Bucureşti), dirijor şi compozitor român. Elev al lui Mihail Jora. Reprezentant al viziunii armonice în compoziţia românească postenesciană. Prodigioasă activitate pianistică şi de şef de orchestră de valoare mondială. Lucrări simfonice (*Dansuri bihorene, Trei piese pentru orchestră de coarde*). Muzică de cameră. Piese pentru pian (suite, sonate, studii). Discografie.

SILVESTRU, numele a doi papi şi a doi antipapi. Mai important: **Silvestru II** (*Gerbert d'Aurillac*; 938-1003), papă (999-1003). Unul dintre învăţaţii timpului. Rol în alegerea lui Hugo Capet ca rege al Franţei.

SIMA QIAN (c. 145- c. 87 î.Hr.), erudit chinez. Cronicarul oficial al împăratului Wu Ti din dinastia Han . A scris *Însemnări istorice*, prima cronică a Chinei din cele mai vechi timpuri, acoperind o perioadă de c. 2000 de ani. Conţine şi numeroase date biografice despre figurile celebre din China antică.

SIMBIRSK v. **Ulianovsk**.

SIMENON, Georges (1903-1989), romancier belgian de limbă franceză. Unul dintre cei mai citiţi autori de romane poliţiste, creatorul comisarului Maigret. Peste 200 de romane în care explorează atît motivaţia criminalului, cît şi a victimei (*Familia Pitard, Trei camere la Manhattan, Zăpada era murdară* ş.a.). Scrieri autobiografice.

SIMENSCHY, Theofil (1892-1968; n. Iaşi), filolog român. Prof. univ. la Iaşi. Cercetări de tip comparativ asupra limbilor indo-europene (*La construction du verbe dans les langues indo-européennes*). Lucrări de gramatică (*Gramatica limbii latine, Gramatica limbii greceşti, Gramatica limbii sanscrite*). Traduceri din sanscrită (*Panciatantra*). A publicat *Dicţionarul înţelepciunii* (4 vol.).

SIMEON I, cneaz (din 893) şi ţar (919-927) bulgar. Campanii militare împotriva Imperiului Bizantin, ţaratul bulgar atingînd, în timpul domniei lui, apogeul puterii. A introdus cultura greacească în Bulgaria şi a încurajat literatura slavonă bisericească.

SIMERIA, oraş în judeţul Hunedoara, pe Mureş; 14,64 mii loc. Expl. de andezite. Industrii (produse din marmură, prefabricate din beton). Parc dendrologic (magnolii, eucalipţi, sequoia, chiparoşi). Turism. A luat fiinţă, ca localitate feroviară, în 1866.

SIMFEROPOL (SIMFEROPOL'), oraş în Ucraina, în peninsula Crimeea; 344 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial. Universitate. Turism. Vechi oraş, numit de tătari *Ak-Mechet* (sec. 15-18). După anexarea Crimeii (1783) de către Rusia, devine sediul guvernului (1918), şi din 1921 pînă în 1946 - capitala Republicii Autonome Crimeea.

SIMION, Eugen (n. 1933, Chiojdeanca, jud. Prahova), critic şi istoric literar român. Prof. univ. la Bucureşti. A colaborat la principalele reviste literare; director al revistei "Caiete critice". A formulat păreri critice asupra literaturii contemporane, căreia i-a consacrat un şir de comentarii (*Scriitori români de azi*, 4 vol.). Exeget al operei lui E.Lovinescu (*Eugen Lovinescu - scepticul mîntuit*). Ediţii critice (*Proza literară a lui M.Eminescu, Scrierile lui Eugen Lovinescu*). Studii de istorie literară, în formulă eseistică, despre începuturile poeziei româneşti (*Dimineaţa poeţilor*). Eseuri (*Întoarcerea autorului*). Memorialistică (*Timpul trăirii, timpul mărturisirii, Jurnal german*). Personalitate marcantă a culturii române. Membru al unor asociaţii internaţionale. Preşedinte al Academiei Române (din 1998). Acad.

SIMION ŞTEFAN (?-1656), cărturar român. Mitropolit al Transilvaniei (1643-c. 1652). S-a ocupat de traducerea în limba română a *Noului Testament*, apărut la Bălgrad (Alba-Iulia) în 1648. În prefaţa lucrării afirmă ideea unităţii limbii şi a poporului român.

SIMIONESCU, Cristofor I. (n. 1920, Dumbrăveni, jud. Suceava), chimist român. Prof. univ. la Iaşi. Cercetări în domeniul chimiei organice şi macromoleculare (*Fracţionarea compuşilor macromoleculari*). Studii asupra chimiei lemnului şi stufului, chimiei şi tehnologiei celulozei (*Stadiul actual al cercetării din domeniul grefării celulozei, Chimia lemnului şi a celulozei*). Lucrări privitoare la istoria chimiei (*Figuri de chimişti români*). Membru al unor societăţi şi academii de peste hotare. Acad.

SIMIONESCU, Ion Th. (1873-1944; n. Fîntînele, jud. Bacău), geolog şi paleontolog român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Numeroase studii de geologie, geografie, paleontologie şi stratigrafie (*Studii geologice şi paleontologice în Dobrogea, Asupra calcarurilor sarmatice din Nordul Moldovei, Foci fosile din Sarmaticul de la Chişinău, Paleontologia României*). Lucrări de popularizare a ştiinţei (*Din viaţa plantelor, Mamiferele din Africa , Viaţa la Ecuator, Flora României, Fauna României*). Acad.

SIMIONESCU, Maya (n. 1937, Bucureşti), biolog român. Cercetător la Institutul de Endocrinologie din Bucureşti, apoi prof. univ. la Rockefeller şi Yale, în SUA. A înfiinţat,

Igor Sikorsky

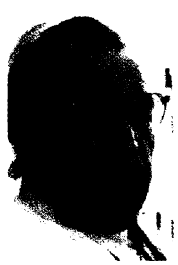

Georges Simenon

împreună cu Nicolae Simionescu, Institutul de Biologie şi Patologie Celulară la Bucureşti (1995). Cercetări asupra glandelor endocrine, biologiei şi patologiei celulare a sistemului cardiovascular. Acad.

SIMIONESCU, Mircea Horia (n. 1928, Tîrgovişte), scriitor român. Proză rafinată în sens parodic, în care montajul livresc, sub specia moralismului ironic, îndeplineşte o seamă de funcţii narative (tetralogia *Ingeniosul bine temperat, Răpirea lui Ganymede, Jumătate plus 1*).

SIMIONESCU, Nicolae (1926-1995; n. Bucureşti), medic român. Prof. univ. la Bucureşti şi apoi la Rockefeller, Yale şi la alte universităţi din SUA şi Canada. Contribuţii în biologia şi patologia celulară a sistemului cardiovascular; numeroase descoperiri (introducerea conceptului de *transcitoză* ş.a.). Lucrări: *Histogeroza cancerului tiroidian, Bolile glandelor endocrine*). Împreună cu Maya Simionescu, a înfiinţat şi a organizat Institutul de Biologie şi Patologie Celulară. Membru al unor academii şi societăţi de specialitate din străinătate. Acad.

SIMITIS, Konstantinos (n. 1936), jurist şi om politic grec. Trăieşte în exil în Germania (1969-1974) în timpul regimului dictatorial al coloneilor. Membru al PASOK (din 1974), al cărui preşedinte devine în 1996. De mai multe ori ministru (1981-1995). Prim-ministru al Republicii Elene (din 1996).

SIMLA, oraş în N Indiei, capitala statului Himachal-Pradesh, la 2160 m altitudine; 109,8 mii loc. Centru comercial şi meşteşugăresc. Staţiune climaterică în munţii Himalaya.

SIMMEL, Georg (1858-1918), filozof şi sociolog german. Reprezentant al Şcolii "filozofia vieţii". A introdus studiul sociologiei în universităţi. Interesat de personalitatea individului şi de impactul mediului, al factorilor economici şi al societăţii asupra acestuia. A conceput sociologia ca o disciplină independentă (*Sociologia, Probleme de bază ale sociologiei*).

SIMON, Claude (n. 1913), scriitor francez. Reprezentant al "Noului roman" (*Drumul Flandrei, Bătălia de la Pharsale, Acacia, Invitaţia*). Premiul Nobel (1985).

SIMON, Herbert A. (n. 1916), economist american. Contribuţii în economia matematică, psihologia cunoaşterii, inteligenţa artificială. Teoretician al informaticii (*Forme ale automatizării*). A experimentat diferite softuri în domeniul psihologiei. Premiul Nobel (1978).

SIMONESCU, Dan (1902-1993; n. Cîmpulung), istoric literar şi bibliograf român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. A lucrat cu I.Bianu şi N.Cartojan la lucrarea fundamentală *Bibliografia românească veche* (vol. III-IV). Studii referitoare la cultura românească din trecut (*Viaţa literară şi culturală a mănăstirii Cîmpulung-Muscel în trecut*), la literatura veche (*Literatura românească de ceremonial, Romanul popular în literatura română medievală*), la istoria cărţii şi tiparului (*Arta legăturii de carte la români — sec. XVI-XIX, Pagini din istoria cărţii româneşti*). Ediţii (*Cronica anonimă a Moldovei*). Membru de onoare al Acad. Rom.

SIMONIDE din Keos (c. 556-467 î.Hr.), poet grec. Unul dintre creatorii odei eroice. Şi-a cîştigat renumele, în epocă, pentru stilul său şi bogăţia imaginaţiei. Elegii, epigrame.

SIMONOV, Konstantin (Kirill) Mihailovici (1915-1979), scriitor rus. Autor de poeme şi de romane în care evocă eroismul luptătorilor din al doilea război mondial (*Zile şi nopţi, Vii şi morţi*). Piese de teatru (*Chestiunea rusă*).

SIMPLON, pas în Alpi, între Alpii Lepontini (Elveţieni) şi Penţini. Autostrada Berna-Milano (2005 m alt.). Două tunele de cale ferată, construite între anii 1896-1906 şi, respectiv, 1918-1922. Important încă din sec. 13. În timpul lui Napoleon I s-a construit o şosea care permitea controlul francezilor asupra nordului Italiei.

SIMPSON, George Gaylord (1902-1984), biolog şi paleontolog american. Prof. univ. la Columbia şi Harvard. A evidenţiat importanţa studiului fosilelor. A aplicat printre primii metoda statistică în paleontologie. Autor al unei noi sinteze a teoriei evoluţioniste (*Pe urmele vieţii, Evoluţia şi geografia*).

SIMPSON, Thomas (1710-1761), matematician englez. Preocupări de astronomie. Contribuţii în calculul probabilităţilor. A propus o formulă de calcul prin aproximare al integralelor definite (*Noul tratat despre fluxiuni*).

SIMU, Anastase (1854-1935; n. Brăila), colecţionar de artă român. Impresionantă colecţie de artă românească şi străină, pe care, în 1927, a donat-o, împreună cu casa sa, statului (azi, muzeul Simu). Membru de onoare al Acad. Rom.

SINAI, peninsulă mărginită de golful şi canalul Suez (la S-V), de Marea Roşie (la S), de golful Aqaba (la S-E) şi de Marea Mediterană (la N); 60,71 mii km^2. Formează legătura dintre Africa şi Asia. Podiş înalt deşertic. Alt. max.: 2637 m (vîrful Djebel Katherina). Resurse petroliere. Turism (muntele Sinai, unde, conform legendei, Moise a primit de la Dumnezeu cele 10 porunci).

SINAIA, oraş în judeţul Prahova, pe Valea Prahovei, la poalele munţilor Bucegi; 15,25 mii loc. Industrii (covoare). Turism. Rezervaţia Ariniş. Rezervaţie paleontologică. Staţiune climaterică şi a sporturilor de iarnă. Teleferic. Pîrtie de bob şi de schi. Mănăstirea Sinaia (1695). Castelul Peleş (sec. 19), fostă reşedinţă regală, azi muzeu. Muzeul rezervaţiei naturale Bucegi, din parcul oraşului (colecţii de floră şi faună). Atestat documentar, ca sat (*Izvorul*), în 1690. Din 1874 poartă denumirea actuală. Supranumit şi *Perla Carpaţilor*.

Sinaia. Castelul Peleş

SINAIA (Mănăstirea ~), mănăstire în oraşul omonim. Biserică ctitorită (1690-1695) de spătarul Mihail Cantacuzino, zugrăvită de Pîrvu Mutu. Biserica mare (1843-1846) sintetizează stilul moldovenesc şi cel brîncovenesc, operă a arhitectului George Mandrea. Pereţi exteriori cu cărămidă smălţuită. Clopot adus de la Turnul Colţii (Bucureşti). Cavoul lui Take Ionescu. Muzeu de artă religioasă. Schiţe realizate pe zidul muzeului, în cărbune, de Carmen Sylva.

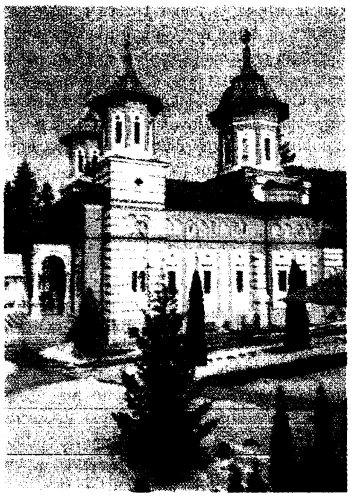

Mănăstirea Sinaia

SINALOA, stat în N-V Mexicului; 58,3 mii km^2; 2,36 mil. loc. Capitala: *Culiacán*. Expl. auroargentifere. Păduri de arbori de esenţă tare. Culturi irigate de trestie de zahăr, bumbac, tutun. Legumicultură. Creşterea animalelor. Cucerit de spanioli în 1531. Stat al Mexicului din 1830.

SINAN-PAŞA (?-1596), mare vizir al Imperiului Otoman (1580-1596, cu întreruperi). Campanii militare în Ţara Românească. Înfrînt de Mihai Viteazul la Călugăreni (aug. 1595) şi la Giurgiu (oct. 1595).

SINATRA, Frank (1915-1998), actor şi cîntăreţ american. A interpretat piese din registru sentimental, iar în film a evoluat de la roluri nesemnificative spre cele de compoziţie, etalind pe ecran o masculinitate agresivă (*Nopţi în Las Vegas, De aici în eternitate, Omul cu mîna de aur, Pal Joey, Patru pentru Texas*). Premiul Oscar (1953).

SINCLAIR, Upton Beall (1878-1968), scriitor american. Romane inspirate din realităţile nord-americane (*Jungla, Speculanţii de bursă, Metropola*). Memorialistică (*Viaţa mea în scrisori*).

SINDH v. **Ind.**

SINDIPA, roman oriental anonim de provenienţă indiană. A circulat în Persia, Siria şi în literatura bizantină. Cea mai apropiată versiune de prototipul pierdut este cea greacească. Prin intermediul traducerii latineşti, a circulat în ţările Europei. Cea mai veche versiune românească păstrată este de la 1703.

SINGAPORE, capitala Republicii Singapore, situată în S insulei omonime; 2,98 mil. loc. Aeroport internaţional. Centru comercial şi financiar. Şantiere navale. Rafinării. Ind.

electronică. Universităţi. Parcuri. Grădină botanică. Întemeiat de britanici în 1819.

SINGAPORE, insulă în S-V Mării Chinei de Sud; 571 km². Despărţită de peninsula Malacca prin strîmtoarea Johore. Aspect de platou, cu altitudini joase. Golfuri.

SINGAPORE (Republica ~), stat în Asia de Sud-Est. Suprafaţa: 618,1 km². Populaţia: 3,5 mil. loc. Limbi oficiale: malaeza, chineza, tamil şi engleza. Capitala: *Singapore*. Culte: budism. creştinism, islamism, taoism, hinduism. Moneda: 1 singapore dollar = 100 cents. Format din insula omonimă şi din 54 de insuliţe. Climă ecuatorială. Culturi restrînse. Economie prosperă. Rafinării. Ind. electronică. Important reexportator. Sedii a peste 150 de companii de navigaţie maritimă din peste 80 de state. Colonie a coroanei Marii Britanii, declarată în 1867. Punct strategic comercial între India, Indonezia şi China. Puternică bază navală. În 1959 obţine dreptul la autoguvernare, după ce aparţinuse administrativ Malaysiei. Îşi proclamă independenţa în cadrul Commonwealth-ului, în 1965. Membru fondator al ASEAN. Republică parlamentară.

SINGAPORE (Strîmtoarea ~), strîmtoare în S insulei Singapore, care uneşte Marea Chinei de Sud cu strîmtoarea Malacca. Lungime: 110 km. Lăţime: 4,6-21 km. Ad. min.: 26 m.

SINGER, Isaac Bashevis (1904-1991), scriitor american de expresie idiş. Unul dintre cei mai apreciaţi reprezentanţi ai literaturii idiş. Romane în care evocă atmosfera specifică a comunităţilor evreieşti din Polonia (*Familia Mosca, Conacul, Moşia*). Nuvele (*Gimpel prostul, Spinoza din Strada Pieţei*). Literatură pentru copii. Scrieri autobiografice. Premiul Nobel (1978).

SINGER, Isaac Merritt (1811-1875), inventator american. A construit, în 1851, o maşină de cusut. A fondat (1860) compania care îi poartă numele.

SINGER, Ivan (n. 1929, Arad), matematician român. Cercetări de analiză funcţională, algebră liniară, teoria laticelor. Contribuţii în teoria spaţiilor de bază. A introdus noţiunea de *ortogonalitate în spaţii Banach* (*ortogonalitate Singer*). Membru corespondent al Acad. Rom.

SINGIDAVA, localitate în Dacia. Neidentificată. Potrivit lui Ptolemeu, ar fi fost situată în N-V României de astăzi.

SINGUROV (SUNGUROV), Mihail (sec. 19), arhitect şi inginer rus. Stabilit la Iaşi (1832). Profesor la Academia Mihăileană. A realizat "Obeliscul leilor" de la Copou şi a reconstruit în stil neoclasic Palatul Domnesc şi palatul Sturdza din Iaşi.

SINHUA v. **China Nouă**.

SIN-KIANG v. **Xinjiang**.

SINOE, lac în S-E României, în complexul lagunar Razim; c. 165,6 km². Ad. max.: 1,6 m. Vestigii antice. Ruinele cetăţii Histria.

SINOP (gr. **SINOPE**), oraş în N Turciei, port la Marea Neagră; 23,1 mii loc. Centrul ad-tiv al provinciei cu acelaşi nume. Reparaţii navale. Întemeiat de coloniştii din Milet (sec. 8 î.Hr.). Port natural pe coasta Anatoliei, a devenit principala putere navală în sec. 5 î.Hr. Capitală a regatului Pont, cunoaşte o maximă înflorire în timpul lui Mitradate VI (120-63 î.Hr.). Distrus de romani, care îl învinseseră pe Mitradate (70 î.Hr.). Oraşul a fost refăcut în timpul lui Cezar.

SINTRA, oraş în Portugalia, la 19 km N-V de Lisabona; 16 mii loc. Climă blîndă şi vegetaţie bogată. Staţiune climaterică. Reşedinţa favorită a regilor Portugaliei. Ruinele unui castel maur. Palat (sec. 19). Aici s-a semnat (1808) convenţia dintre Portugalia, Marea Britanie şi Franţa, prin care francezii învinşi părăseau Portugalia.

SION, Gheorghe (1822-1892; n. Mamorniţa, azi Ucraina), scriitor român. Memorialistică (*Suvenire contemporane*), note de călătorie (*Suvenire de călătorie în Basarabia meridională*). Versuri. Traduceri din Corneille, Racine, Voltaire. Membru al Societăţii Academice Române.

SION (Muntele Sionului), colină fortificată din vechiul Ierusalim. Identificată sub aspect religios cu Ierusalimul. Pentru evreii din diaspora, este simbolul Israelului.

SION (germ. **SITTEN**), oraş în Elveţia, centrul ad-tiv al cantonului Valais; situat pe Ron; 25,33 mii loc. Staţiune climaterică. Turism. Ruinele castelului Tourbillon (sec. 13). Biserică fortificată (sec. 11). Catedrală romanică. Primărie (sec. 17). Muzeu de istorie. Numit de romani *Sedunum*.

ŞIPKA v. **Şipka**.

SIQUEIROS, David Alfaro (1898-1974), pictor şi gravor mexican. Participant la Revoluţia mexicană. Teoretician al artei noi care, în concepţia sa, trebuia să se inspire din culturile precolumbiene. Lucrări murale caracterizate printr-un stil viguros şi coloristică redusă, contraste de lumină-întuneric (Universitatea din Mexico City, Palatul Artelor Frumoase).

SIRACUSA, oraş în S Italiei (Sicilia), port la Marea Ionică; 126,1 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Turism. Vestigii greceşti şi romane. Teatrul grec (sec. 5 î.Hr.), templul lui Apolo (sec. 6 î.Hr.), templul Atenei (sec. 5 î.Hr., transformat în biserică în sec. 7), amfiteatru roman. Catacombe (sec. 4-7). Castel (sec. 13). Palate din sec. 13-15. Clădiri baroce. Muzee. Întemeiat de coloniştii corintieni (sec. 8 î.Hr.). Important centru cultural al lumii antice greceşti. Cucerit de romani în 212 î.Hr.

SIRET, oraş în judeţul Suceava, în apropierea graniţei cu Ucraina; 9,89 mii loc. Industrii (covoare). Biserica Sf. Treime (sec. 14), a cărei ctitorie i se atribuie lui Petru Muşat; biserica Sf. Ion (sec. 17); biserica catolică franciscană (înainte de 1371), unde şi-a avut sediul (1371-1435) episcopia catolică. Ruinele cetăţii domneşti (sec. 14). Aşezat pe drumul comercial care lega Lvovul de Marea Neagră. Menţionat documentar în 1340.

SIRET, rîu, afluent al Dunării, la S de Galaţi; 740 km (dintre care 576 km pe teritoriul României). Cel mai mare bazin hidrografic din România (43,9 mii km²). Izvorăşte din Carpaţii Păduroşi (Ucraina). Traversează Moldova de la N la S şi se varsă în Dunăre la S de Galaţi. Luncă bogată în cursul inferior (N-E Cîmpiei Române). Afluenţi pr.: Suceava, Moldova, Bistriţa, Trotuş, Rîmnic, Buzău, Bîrlad. Numele antic, *Seretos*.

SIRIA (Republica Arabă Siriană), stat în S-V Asiei, în Orientul Apropiat. Suprafaţa: 185,18 mii km². Populaţia: 15,33 mil. loc. Limba oficială: araba. Capitala: *Damasc*. Culte: islamism, creştinism. Moneda: 1 liră = 100 piaştri. Împărţit în 13 districte (pro-

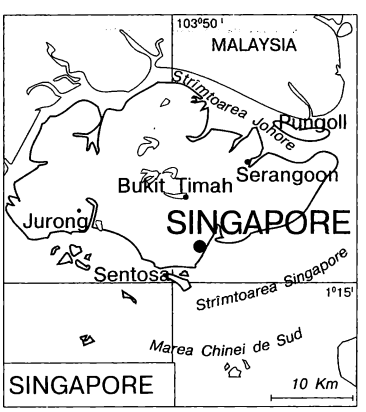

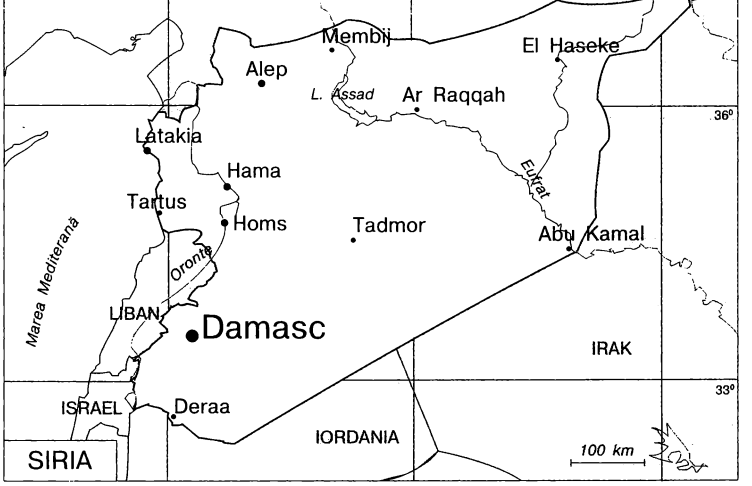

vincii) şi capitala. Oraşe pr.: Alep (Halab), Homs, Latakia, Hama. Relieful este dominat de deşertul Siriei (jumătate din teritoriul ţării), iar spre S se află munţii Liban şi Antiliban. Cursul principal de apă este fluviul Eufrat, care traversează teritoriul de la N-V la S-E. Climă subtropicală. Agricultură în cîmpia litorală şi în valea fluviului Eufrat. Sisteme de irigaţii. Culturi de bumbac. Bogate resurse de ţiţei. Rafinării. Ind. chimică (fosfaţi). Artizanat. Export de produse petroliere şi de bumbac. — Locul unor străvechi civilizaţii din Orientul Apropiat. Aici s-a dezvoltat Regatul Seleucid (300-64 î.Hr.) Provincie romană, cucerită în sec. 4 de Imperiul Bizantin, apoi de arabi, intră în componenţa Califatului Omeiad (661-750). Cucerită în sec. 13 de sultanii mameluci ai Egiptului, devine provincie a Imperiului Otoman (1516-1918). Teritoriu administrat de Franţa (1920). Îşi dobîndeşte independenţa în 1946. Între 1958 şi 1961 face parte din Republica Arabă Unită, împreună cu Egiptul. Partidul Baas preia puterea în 1963. Ţara participă la conflictele arabo-israeliene. Rol important în lumea statelor arabe după venirea la putere (1971) a lui Hafez al-Assad. Sprijină Iranul în conflictul cu Irakul (1980-1988). Participă la Războiul din Golf (1991) de partea coaliţiei antiirakiene. Republică prezidenţială.

SIRIU (Munţii Siriului), masiv muntos în Carpaţii de Curbură, între rîurile Teleajen şi Buzău. Alt. max.: 1664 m. Lacuri. Păşuni alpine.

SIRIUS, stea din constelaţia Cîinele-Mare, de mărimea 1,6. Are un satelit de mărimea stelară 10. Numele populare: *Zorilă*, *Ochiul-Dulăului*. Venerată de vechile civilizaţii. În 1844 s-a descoperit că este o stea binară. Cea mai strălucitoare, pe firmament, după Soare.

SISIF (în mitologia greacă), rege al Corintului, fiu al lui Eol şi al nimfei Enarete. După moarte, condamnat de Zeus, pentru nelegiuirile din timpul vieţii, la o pedeapsă eternă: să urce o stîncă pe o colină. Aproape de vîrf, stînca se rostogoleşte la vale şi osîndituI îşi reia cazna. Mitul lui Sisif este considerat ca fiind simbolul condiţiei umane. Valorificat în literatură.

SISLEY, Alfred (1839-1899), pictor francez de origine engleză. Peisagist. Exponent al impresionismului. A respins stilul academic. A pictat la Fontainebleau şi în împrejurimile Parisului (*Drum la marginea pădurii*, *Mica piaţă din Argenteuil*, *Pe Sena*).

SISMONDI, Jean Charles Léonard Simonde de (1773-1842), economist şi istoric elveţian. La început a criticat ideile lui Adam Smith. Lucrarea sa, *Noi principii de economie politică*, a anticipat teoriile socialiste. A scris o istorie a Franţei şi o impresionantă istorie despre republicile italiene din evul mediu.

SITA BUZĂULUI, comună în judeţul Covasna. Tezaur (descoperit în 1887), alcătuit din bare de aur, turnate la Sirmium (azi Sremska Mitrovica, Serbia). Atestată documentar, ca sat, în 1533.

SITALCES, rege trac (431-424 î.Hr.). În timpul său, regatul trac al odrişilor atinge apogeul puterii, întinzîndu-se de la Marea Egee, Bosfor şi Dardanele pînă la Dunăre. Intervine de partea Atenei în războiul peloponesiac (431-404 î.Hr.).

SITTEN v. **Sion**.

SITTER, Willem de (1872-1934), astrofizician olandez. A aplicat pentru prima dată teoria relativităţii la cercetarea extinderii universului şi a constatat că există o extensie continuă spaţiu-timp. A presupus că universul conţine c. 80 mii de milioane de galaxii. Lucrări: *Cosmos*, *Aspectul astronomic al teoriei relativităţii*.

SIUTGHIOL, liman maritim pe litoralul Mării Negre, la N de Constanţa; 21 km^2. Ad. max.: 18 m. Comunică cu marea prin Lacul Tăbăcăriei. Complex nautic.

SIVAS, oraş în Turcia, în partea centrală a Podişului Anatoliei; 221,5 mii loc. Centru comercial. Cunoscut din vremea romanilor sub numele *Sebastia*. Moschei, caravanserai construite de turcii selgiucizi în sec. 13.

SIXTINĂ (Capela ~) v. **Capela Sixtină**.

SIXTUS, numele mai multor papi. Mai importanţi: — **Sixtus IV** (*Francesco Della Rovere*; 1414-1484), papă (1471-1484). A luptat cu turcii. A avut relaţii cu Ştefan cel Mare. Patron al artelor. A reorganizat biblioteca Vaticanului. A ridicat numeroase clădiri în Roma, printre care şi Capela Sixtină. — **Sixtus V** (*Felice Peretti*; 1520-1590), papă (1585-1590). Numele lui este legat de o largă reformă în cadrul bisericii (bula *Postquan verus*). Sprijină publicarea unei noi ediţii a *Vulgatei*. Iniţiază un vast program de refacere a unor monumente din Roma. A construit palatul Laterano şi a terminat domul San Pietro.

ŞÎKTÎVKAR, capitala Republicii Komi (Federaţia Rusă); 243 mii loc. Centru industrial. Universitate. Muzee.

SÎNANDREI, comună în judeţul Timiş. Conac (1734) în stil baroc.

SÎNCRAIUL DE MUREŞ, comună în judeţul Mureş. Biserică (sec. 12; azi, biserică reformată). Biserică romano-catolică (sec. 14) şi ortodoxă din lemn şi piatră (1793). Atestată documentar, ca sat, în 1293.

SÎNCRĂIENI, comună în judeţul Harghita, pe Olt. Urme ale unei aşezări dacice şi un preţios tezaur de obiecte de argint, îndeosebi cupe (sec. 1 î.Hr.).

SÎNGEORGIUL DE MUREŞ, comună suburbană în municipiul Tîrgu-Mureş, pe rîul Mureş. Biserici romano-catolice (sec. 15-17). Rezervaţii botanice. Izvoare de ape sărate iodurate şi sulfuroase. Staţiune balneoclimaterică. Atestată documentar, ca sat, în 1566.

SÎNGEORZ-BĂI, oraş în judeţul Bistriţa-Năsăud, la poalele Munţilor Rodnei; 10,56 mii loc. Expl. de marmură (Cormaia). Industrii. Biserică de lemn, în stil maramureşean (1550-1560). Ape minerale. Staţiune balneoclimaterică. Turism. Atestat documentar în 1245.

SÎNGEREI, oraş în jud. Bălţi, Republica Moldova, pe rîul Ciulucul Mare, la 108 km N-V de Chişinău; 82,4 km^2; 15 mii loc. Industrii (alimentară, electrotehnică, covoare). Centru de pomicultură şi viticultură. Biserica Sf. Gheorghe (1870). Muzeu. Licee, şcoli. Atestat documentar în 1586.

SÎNMARTIN, comună în judeţul Bihor. Staţiunile Băile Felix şi Băile 1 Mai. Atestată documentar, ca sat, în perioada 1291-1294.

SÎNNICOLAUL MARE, oraş în judeţul Timiş, în Cîmpia Banatului; 13,08 mii loc. Cel mai vestic oraş de pe teritoriul României. Industrii (textile). Muzeu etnografic; secţie memorială Bartók Béla. Castelul Nako (sec. 19). Biserici (sec. 17-19). Aici a fost descoperit, în 1799, un tezaur format din 23 de vase şi obiecte de aur din sec. 10-11, atribuite pe rînd bulgarilor, pecenegilor sau unor meşteri din ţinuturile Mării de Azov, azi la Muzeul de Artă din Viena. Atestat documentar în 1247.

SÎNPETRU, comună în judeţul Braşov. Cetate ţărănească (sec. 14-15) cu biserică (sec. 13, ulterior refăcută), cu ansamblu de pictură murală gotică. Atestată documentar, ca sat, în 1240.

SÎNTANA, cultură aparţinînd dacilor liberi din V şi N-V Daciei (sec. 2-4), răspîndită în Crişana şi Maramureş. Puternică influenţă romană (ceramică, fibule, monede etc.).

SÎNTANA DE MUREŞ, comună în judeţul Mureş. Aici a fost descoperită o necropolă de inhumaţie (sec. 4), în care s-au găsit vase ceramice, mărgele din chihlimbar sau sticlă colorată şi alte obiecte, specifice perioadei cuprinse între mijlocul sec. 3 şi mijlocul sec. 5, care au dat numele Culturii Sîntana de Mureş. Atestată documentar, ca sat, în 1332.

SÎNTANA DE MUREŞ, cultură (sec. 3-4) cu aria de răspîndire de la Nipru pînă în Transilvania şi de la Dunărea de Jos pînă în regiunea Pripetului şi Bugului. Mai multe faze de dezvoltare, cu diferite variante regionale.

SÎNTĂMĂRIA-ORLEA, comună în judeţul Hunedoara. Biserică (c. 1270) cu turn-clopotniţă şi portal romanic, ridicată de cnejii Cîndea. Pictură murală interioară din sec. 14. Castel (sec. 18-19). Atestată documentar, ca sat, în 1332.

SÎNTIMBRU, comună în judeţul Alba, pe Mureş. Biserică ctitorită de Iancu de Hunedoara. Atestată documentar, ca sat, în 1238.

SÎRBU, Iosif (1925-1964; n. Şibot, jud. Alba), sportiv român. A cîştigat prima medalie olimpică pentru România (Helsinki, 1952) la proba de armă liberă.

SÎR-DARIA (SYRDARJA), fluviu în Asia Centrală, format dîn rîurile Narîn şi Kara-Daria, care se unesc în depresiunea Fergana; 2212 km (cu Narîn, 3078 km). Se varsă printr-o deltă în lacul Aral. Hidrocentrale. Irigaţii. Navigabil parţial.

SJÖSTRÖM, Victor (1879-1960), actor şi regizor suedez de film. Întemeietor, alături de Mauritz Stella, al şcolii suedeze de film. Capodopere în perioada cinematografului mut. Temperament liric, integrează peisajul, cu virtuţile lui plastice şi valenţele simbolice, în ambianţa realizărilor sale (*Proscrişii*, *Căruţa morţii*, *Vijelia* ş.a.). Creaţii, ca interpret, în *Fragii sălbatici* (regizat de Ingmar Bergman) ş.a.

SKAGERRAK, strîmtoare între Peninsula Scandinavă (Norvegia) la N şi peninsula Iutlanda (Danemarca) la S, care uneşte Marea Nordului cu Marea Baltică (şi prin strîmtoarea Kattegat). Lungime: 300 km; lăţime: 130-145 km; ad. max.: 809 m. Lupte navale în primul război mondial.

SKANDERBEG (pe numele adevărat *Gjergi Kastrioti*; c. 1405-1468), comandant de oşti

albanez. A condus (1443-1468) revolta împotriva dominației otomane. A învins mai multe expediții turcești, eliberînd mare parte din teritoriul țării. Considerat erou național.

SKIKDA, oraș în N-E Algeriei, port la Marea Mediterană; 108 mii loc. Nod de comunicații. Aeroport. Lichefierea și exportul gazelor naturale. Rafinării de petrol. Pescuit. Turism. Nume vechi: *Philippeville*.

SKINNER, Burrhus Frederic (1904-1990), psiholog american. Contribuții la teoria behaviorismului. Cercetările sale (*cutia lui Skinner*) au influențat metodele de studiere a comportamentului. Lucrări controversate: *Știință și comportament uman, Analiza comportamentului, Libertate și demnitate, Despre behaviorism*.

SKOK, Petar (1881-1956), lingvist croat. Romanist. A cercetat raporturile dintre limba latină și limbile slave (*Fenomene de limbă latină vulgară în inscripțiile provinciei romane Dalmația, Elemente de lingvistică romanică, Slavismul și romanitatea în insulele din Marea Adriatică*). Ocupîndu-se de romanitatea balcanică, s-a oprit mai mult asupra limbii române.

SKOLEM, Thoralf Albert (1887-196.3), logician, matematician și filozof norvegian. Prof. univ. la Oslo. Importante lucrări de axiomatică. A pus bazele aritmeticii recursive.

SKOPJE (SKOPLJE), capitala Republicii Macedonia, pe rîul Vardar; 506 mii loc. Aeroport. Centru comercial (produse agricole). Siderurgie. Textile (covoare). Universitate. Muzee. Mănăstire (sec. 12). Moschei. Cetate numită de romani *Scupi*. Cucerită de sîrbi (1189) și apoi de otomani (1392), sub al căror control rămîne pînă în 1912. Intră în componența Iugoslaviei în 1918. Devastată de un puternic seism în 196.3. Capitala republicii independente Macedonia, din 1991.

SKREABIN, Aleksandr Nikolaevici (1872-1915), compozitor și pianist rus. Influențat de Chopin și Wagner. Simț deosebit al armoniei. Unul dintre cei mai originali compozitori ruși. Simfonii, poeme simfonice (*Prometeu, Poemul extazului, Poem divin*), concerte pentru pian, sonate, mazurci pentru pian, preludii.

SKYE, insulă britanică în arhipelagul Hebride, în N-V coastei Scoției; 1,7 mii km^2; 12,5 mii loc. Cea mai mare insulă a arhipelagului. Localitate pr.: Portrel. Pescuit. Turism. Sub dominație norvegiană (sec. 9-13), devine apoi parte a Scoției.

SKYROS (SKÍROS), insulă grecească în N-V Mării Egee în Arhipelagul Sporadelor de Nord; 210 km^2; c. 5 mii loc. Localitate pr.: Skyros. Relief colinar. Creșterea ovinelor și caprinelor. Agricultură.

Skanderbeg

Ioan Slavici

SLAMA-CAZACU, Tatiana (n. 1920, București), psiholog și lingvist român. Prof. univ. la București. Președintele Grupului român de lingvistică aplicată (din 1971). Vicepreședinte al Asociației Internaționale pentru Limbajul Copilului (1972-1975). A fondat revista "International journal of Psycholinguistics" (Haga, 1972). A inițiat cercetările românești de psiholingvistică (*Limbaj și context, Introducere în psiholingvistică* ș.a.).

SLATINA, municipiu în S României, pe Olt, reședința județului Olt; 87,3 mii loc. Centru industrial (metalurgie neferoasă) și cultural. Muzee. Mănăstirea Clocociov (1512), cu biserica refăcută de Mihai Viteazul, reconstruită în 1645 de nepotul lui Matei Basarab. Biserica Ionaș (1782), reclădită la 1877, cu pictură murală realizată de Gh.Tattarescu. Obeliscul "Slatina 600". Podul peste rîul Olt (400 m lungime), ridicat la 1891. Parc. Turism. Pădurea Strehareș. Festivalul folcloric "Călușul românesc". Așezare străveche; urme ale culturii materiale din neolitic. Atestat documentar la 1368. Unul dintre cele mai vechi orașe ale Țării Românești și punct de vamă ce lega orașele Sibiu, Pitești, Tîrgoviște. Aici a haiducit, în sec. 19, Iancu Jianu; pe aici au trecut cetele lui Tudor Vladimirescu în drum spre București.

SLATINA (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna omonimă (jud. Suceava). Ctitorită de Alexandru Lăpușneanu, în 1558, pe locul unui schit de lemn din sec. 15. Picturi murale. Ansamblu monastic; cetate fortificată. Mormintele familiei domnului Alexandru Lăpușneanu și al mitropolitului Veniamin Costache, ale cărui osemințe au fost strămutate (1887) la Mitropolia din Iași.

SLAVEANOV, Nikolai Gavrilovici (1854-1897), inginer rus. Inventatorul (1891) unui procedeu original de sudură prin arc electric cu electrod fuzibil în formă de vergea.

SLAVEIKOV, Pencio (1866-1912), scriitor bulgar. Influențat de Nietzsche în eseurile și în culegerile sale lirice (*Lacrimi de copilă, Cîntece epice, Pe insula fericiților*).

SLAVICI, Ioan (1848-1925; n. Șiria, jud. Arad), scriitor român. Bogată activitate publicistică. Redactor al ziarului "Timpul", director al "Tribunei" din Sibiu (1884-1890); fondator, alături de Coșbuc și Caragiale, al revistei "Vatra". A făcut parte din cercul Junimii. A contribuit la răspîndirea ideilor maioresciene în Transilvania. A pledat pentru o cultură unitară, punînd accentul pe tradițiile și obiceiurile naționale. Teoretician al realismului popular. În proză, a evocat veridic lumea satului transilvănean (nuvelele *Popa Tanda, Scormon, La crucea din sat, Budulea Taichii, Moara cu noroc, Pădureanca*. Romanul social și psihologic *Mara*, romanul istoric *Din bătrîni*. Comedii (*Fata de birău*); drame (*Gaspar Grațiani*). Povestiri de inspirație folclorică (*Zîna zorilor*). Memorialistică (*Închisorile mele, Lumea prin care am trecut*). Traduceri. Membru corespondent al Acad. Rom.

SLĂNIC, oraș în județul Prahova, pe Slănic, în Subcarpații de Curbură; 7,57 mii loc. Industrii (sare). Salină. Muzeul Sării. În salina veche, expoziție de sculpturi în sare, precum și un sanatoriu. Stațiune balneoclimaterică. Turism. Rezervația geologică de la Grota Miresei. Lacul Miresei, format prin prăbușirea unei mine de sare.

SLĂNIC, rîu, afluent al Buzăului în amonte de orașul Buzău; 65 km. Izvorăște din S Munților Vrancei (de sub vîrful Furu). Apă bogată în cloruri în zona subcarpatică Lopătari.

SLĂNIC-MOLDOVA, oraș în județul Bacău, pe valea Slănicului, la poalele munților Nemira; 5,4 mii loc. Supranumit *Perla Moldovei*. Expl. de gresii. Ape minerale. Îmbuteliere de ape minerale. Stațiune balneoclimaterică. Turism. Atestat documentar în 1757.

Slănic-Moldova

SLĂTINEANU, Alexandru (1873-1939; n. București), medic român. Prof. univ. la București și Iași. A înființat, la Iași, Institutul de Igienă. Întemeietorul primelor sanatorii TBC în Moldova. Studii de bacteriologie.

SLĂTINEANU, Barbu (1895-1959; n. Paris), cercetător al artei populare românești și colecționar de artă român. Fiu al lui Alexandru Slătineanu. Studii în domeniul ceramicii (*Ceramica românească, Ceramica feudală românească, Ceramica din Curtea de Argeș*).

SLĂVEIU, lac glaciar în partea sudică a masivului Retezat, la 2015 m altitudine; 3,3 ha. Ad. max.: 6,1 m. Turism.

SLĂVESCU, Victor (1891-1977; n. Rucăr, jud. Argeș), economist și om politic român. Prof. univ. la București. Diferite funcții în cadrul Ministerului Finanțelor, apoi ministru (1934-1935). Organizator al unor întreprinderi și instituții economice. Cursuri (*Curs de tehnică bancară, Monedă. Credit. Schimb, Tratat de bancă, Curs de economie națională*). Monografii consacrate unor economiști români (*Ion Ghica economist, Viața și opera economistului Nicolae Suțu, Economistul B.P.Hasdeu*). Acad.

SLEVOGT, Max (1868-1932), pictor și grafician german. Reprezentant al impresionismului, influențat de Manet. Paletă coloristică luminoasă (*Cîntărețul D'Andrade în rolul lui Don Juan*), forță expresivă (*Samson distrugînd templul*). A ilustrat *Iliada* de Homer, *Faust* de Goethe.

SLIMNIC, comună în județul Sibiu. Vestigii arheologice aparținînd unor așezări din neolitic, din epoca bronzului, geto-dacice, romane și daco-romane. Atestată documentar, ca sat, în 1282.

SLIVEN, oraș în E Bulgariei; 122 mii loc. Centru industrial. Textile. Produse refractoare.

SLOBOZIA, municipiu în S-E României, în

Bărăgan, reşedinţa judeţului Ialomiţa; 56,97 mii loc. Centru industrial (îngrăşăminte azotoase) şi agricol. Expl. de argile, nisipuri şi pietrişuri. Turism. Biserică (1634), reconstruită de Matei Basarab, cu colecţii de obiecte de cult şi documente din sec. 17-18. Monumentul eroilor din războiul purtat în 1916-1918. Muzeu (colecţii de piese de port popular, ceramică, icoane de lemn specifice zonei). Parc.-Urme din neolitic (Cultura Boian, c. 4000-3400 î.Hr.). Atestat documentar la 1626, ca important loc de tîrg în timpul lui Matei Basarab.

SLOBOZIA MARE, comună în jud. Cahul, Republica Moldova. Atestată documentar în 1436 (Fîntîna Mare), apoi în 1554-1555 (*Bubuiogi*) ca proprietate a pîrcălabului Toader Bubuiog.

SLOVACIA (Republica ~), stat în Europa centrală. Suprafaţa: 49,03 mii km^2. Populaţia: 5,36 mil. loc. Limba oficială: slovaca. Capitala: *Bratislava*. Culte: catolicism, protestantism, ortodoxism ş.a. Moneda: 1 koruna = 100 haleru. Împărţit în 3 regiuni (kraj) şi un oraş autonom (Bratislava). Oraşe pr.: Košice, Nitra, Zilina, Prešov, Banská Bystrica. Relief muntos în N (munţii Carpaţi, cu masivele Tatra Înaltă şi Tatra Joasă) şi de cîmpie în S (Cîmpia Dunării şi Cîmpia Tisei). Principalul curs de apă este Dunărea. Climă temperat-continentală. Patrimoniu forestier. Parcuri naţionale. Resurse minerale (expl. de cupru şi nichel). Industrii prelucrătoare (siderurgie, construcţii de maşini). Agricultură. Viticultură. Creşterea animalelor. Turism. — Teritoriu locuit din a doua jumătate a milen. 1 î.Hr. de celţi şi triburi germanice. În sec. 6 se stabilesc aici slavii de apus. Inclus parţial în Marele Cnezat al Moraviei (după 830), face parte apoi din Regatul Ungar (1025), ulterior (sec.16-17) intră în componenţa Imperiului Habsburgic şi din nou (1867) a Ungariei. În 1918 alcătuieşte cu Cehia Republica Cehoslovacă independentă. Dobîndeşte autonomie internă în 1938 (Acordul de la München) şi se proclamă republică independentă (1939-1945), de fapt stat satelit al celui de-al

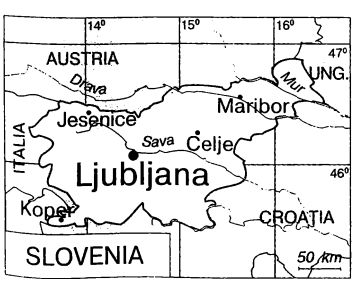

III-lea Reich. După 1945 intră în sfera de influenţă sovietică şi formează (1969) împreună cu Cehia Republica Socialistă Cehoslovacă. În urma "revoluţiei de catifea" (1989) este înlăturat regimul comunist. Face parte (din 1990) din Republica Federativă Cehă şi Slovacă pînă la scindarea din 1993, cînd se proclamă stat independent. Republică parlamentară.

SLOVENIA (Republica ~), stat în S Europei, în Peninsula Balcanică. Suprafaţa: 20,25 mii km^2. Populaţia: 1,92 mil. loc. Limba oficială: slovena. Capitala: *Ljubljana*. Culte: catolicism, islamism, ortodoxism. Moneda: tolar (1991). Oraşe pr.: Maribor, Celje, Kranj, Velenje. Relief muntos (Alpii Iulieni, cu altitudini de peste 2800 m, şi Alpii Dinarici, cu aspect de platou). Peşteri. Climă temperat-continentală, cu influenţă mediteraneană în regiunea coastei adriatice. Lacuri. Parcuri naţionale. Resurse naturale scăzute (minereuri de fier, plumb, zinc). Viticultură. Pomicultură. Creşterea animalelor. Ind. constructoare de maşini, de prelucrare a lemnului. Ind. farmaceutică. Turism. Staţiuni balneoclimaterice şi ale sporturilor de iarnă. — Teritoriu locuit în antichitate de triburi ilire şi celtice, devine provincie romană. În sec. 6-7 se stabilesc aici triburile slavilor meridionali (slovenii). Comitatele şi ducatele constituite în jurul sec. 10 sînt anexate treptat de Casa de Habsburg. După prăbuşirea Imperiului Austro-Ungar, la sfîrşitul primului război mondial, aderă la Regatul Sîrbilor, Croaţilor şi Slovenilor, devenit, în 1929, Regatul Iugoslavia. În 1941-1945, împărţit între Germania, Italia şi Ungaria. Una dintre cele 6 republici care alcătuiesc Republica Socialistă Federativă Iugoslavia. În 1991, îşi proclamă independenţa. Recunoscut de statele CEE şi admis în ONU în 1992. Republică parlamentară.

SŁOWACKI, Juliusz (1809-1849), poet şi dramaturg polonez. Poezie romantică (*Beniowski*). Creator al dramaturgiei naţionale de inspiraţie istorică (*Kordian, Balladyna, Horsztyński*). Satire. Proză alegorică (*Anhelli*).

SŁUPSK, oraş în N Poloniei; 102,4 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial. Metalurgie. Castel (sec. 16).

SLUTER, Claus (c. 1340 - c. 1406), sculptor francez de origine flamandă. Reprezentant al evului mediu tîrziu, anticipă, prin forţa şi monumentalitate, Renaşterea. S-a îndepărtat de tiparele tradiţionale, abordînd sculptura tridimensională. Principalele sale opere au fost executate în mănăstirea Champmol din Dijon (mormîntul lui Filip cel Îndrăzneţ, Fîntîna lui Moise, statuile portalului mănăstirii).

SLUŢKIN, Abram Aleksandrovici (1891-1950), radiofizician rus. A construit un magnetofon cu anod dublu (1935) şi o staţie de radiolocaţie pentru unde decimetrice (1939).

SMÅLAND, podiş în S Suediei, parte componentă a scutului baltic. Relief glaciar. Alt. max.: 378 m. Lacuri. Expl. forestiere.

SMĂRĂNDESCU, Paul (1865-1903; n. Bucureşti), arhitect român. Elev al lui Ion Mincu. Clădiri în stil neoromânesc. Vile (în Sinaia şi Bucureşti); imobile administrative (clădirea societăţii "Astra Română" din Bucureşti).

SMEATON, John (1724-1792), inginer englez. Contribuţii la modernizarea maşinii cu abur. Construcţii de canale şi poduri. Numele lui e legat de farul Eddystone de pe coasta Devon, ridicat între anii 1756-1759.

SMETANA, Bedrich (1824-1884), compozitor ceh. Întemeietor, alături de A.Dvořák, al şcolii muzicale naţionale. A evocat în compoziţiile sale istoria şi legendele Boemiei. Poeme simfonice (ciclul *Patria mea*). Opere (*Mireasa vîndută* ş.a.). Muzică de cameră (cvartetul de coarde, cu tentă autobiografică, *Din viaţa mea*).

SMIGELSCHI, Octavian (1866-1912; n. Ludoş, jud. Sibiu), pictor şi grafician român. Picturi murale inspirate din tradiţia picturii monumentale vechi româneşti (catedrala mitropolitană din Sibiu). Portrete în manieră academică.

SMITH, Adam (1723-1790), economist şi filozof englez. Fondator al economiei politice ca ştiinţă. Contribuţii la teoria plusvalorii. Lucrarea sa principală, *Avuţia naţiunilor, cercetare asupra naturii şi cauzelor ei*, este o analiză atentă a modului de funcţionare a sistemelor economice şi a dezvoltării lor în timp. Unele dintre ideile sale au fost dezvoltate de D.Ricardo şi de K.Marx.

SMITH, Hamilton (n. 1931), microbiolog american. Profesor la Universitatea Hopkins. Cercetări privind metodele folosite în recombinarea ADN-ului. A fundamentat o metodă pentru separarea ADN-ului. A izolat anumite categorii de enzime şi a studiat reacţiile lor specifice. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1978), împreună cu W.Arber şi D.Nathans.

SMITH, John (c. 1579-1631), navigator şi explorator englez. A condus corăbiile care transportau colonişti englezi spre continentul nord-american. Din golful Chesapeake a navigat în amonte pe James River şi a întemeiat (1607) prima aşezare permanentă, Jamestown (Virginia). A participat (1612) la explorarea Noii Anglii (*Descrierea Noii Anglii, Harta Virginiei, Istoria generală a Virginiei*).

SMÎRDAN, localitate în Bulgaria. Strălucită victorie (1878) a românilor asupra turcilor în timpul Războiului pentru Independenţă (1878-1879). Subiect al unei lucrări semnate de pictorul N.Grigorescu.

SMOCHINĂ, Nichita (1894-1980; n. Mahala, regiunea Cernăuţi), jurist, istoric, etnograf, folclorist şi om politic român. Director al revistei "Moldova nouă" şi al ziarului "Transnistria". Colaborări la presa vremii ("Cercetări istorice", "Însemnări ieşene", "Revista Fundaţiilor Regale", "Viaţa Basarabiei"). Studii despre istoria şi cultura românilor transnistrieni (*Anul Nou la moldovenii de pe Nistru, Din trecutul românesc al Transnistriei, Din literatura populară a românilor de peste Nistru*). Membru de onoare al Acad. Rom.

SMOKTUNOVSKI, Innokenti Mihailovici (1925-1994), actor rus de teatru şi film. Personalitate proeminentă a cinematografiei ruse. Artă a compoziţiei reliefată în roluri de mare complexitate psihologică (*Hamlet, Cadavrul viu, Crimă şi pedeapsă, Unchiul Vanea, Ochi negri, Ceaikovski* ş.a.).

SMOLENSK, oraş în Federaţia Rusă, pe Nipru, în apropierea graniţei cu Belarus;

349,8 mii loc. Aeroport. Industrie uşoară. Centru comercial. Universitate. Biserici (sec. 12), fortificaţii (sec. 16-17), catedrală (sec. 17-18). Menţionat în 862. Reşedinţă a cnejilor ruşi (sec. 11). Sub controlul Lituaniei (din 1408) pînă la 1514, cînd revine Rusiei. Ocupat de polonezi (1611-1654). Important centru meşteşugăresc în sec. 16-17. Punct strategic, oraşul a fost teatrul unor operaţiuni de luptă în 1941 şi 1943.

SMUTS, Jan Christiaan (1870-1950), mareşal şi om politic din Africa de Sud. Unul dintre conducătorii burilor în Războiul Anglo-Bur (1899-1902). Rol în aplanarea conflictului şi în formarea (1910) Uniunii Sud-Africane. Prim-ministru (1919-1924, 1939-1948). Lucrări cu temă politică (*Cuvîntări din război, Liga Naţiunilor: o soluţie practică, Holism şi evoluţie, Africa de Sud*).

SNAGOV, liman fluviatil pe cursul mijlociu al Ialomiţei; 5,8 km^2. Ad. max.: 9 m. Lungime: 16 km. Floră rară. Turism. Bază nautică şi sportivă. Mănăstirea Snagov (sec. 15) pe insula din liman.

SNAGOV, rîu, afluent al Ialomiţei; 46 km. Izvorăşte din Cîmpia Vlăsiei.

SNAGOV (Mănăstirea ~), mănăstire pe insula lacului omonim, ridicată sub Mircea cel Bătrîn, pe locul alteia de la sfîrşitul sec. 14. Biserica actuală, clădită de Neagoe Basarab (1512-1521), cu modificări sub Constantin Brîncoveanu (sec. 17). Picturi murale. În sec. 17 a funcţionat aici o tipografie instalată de Antim Ivireanul.

SNAKE RIVER, rîu în N-V SUA, afluent al fluviului Columbia; 1670 km. Izvorăşte din Munţii Stîncoşi (din Parcul Naţional Yellowstone). Formează cascade şi cel mai adînc canion de pe glob (Hell's Canyon; 200 km lungime şi 2408 m adîncime). Parţial navigabil. Hidrocentrale. Irigaţii. Parcuri naţionale. Descoperit în 1805 de expediţia condusă de Lewis şi Clark.

SNEFRU, faraon egiptean în Regatul Vechi, fondatorul dinastiei 4 (2613-2494 î.Hr.). Expediţii militare în Nubia şi Libia. A cucerit peninsula Sinai. A iniţiat construcţia piramidelor de la Dahshur, considerate primele construcţii de acest tip.

SNEGUR, Mircea (n. 1940, Trifăneşti, jud. Soroca), om politic român. Membru al Biroului CC al PCM, secretar al CC al PCM în probleme de agricultură (1985-1989). A fost preşedinte al Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldoveneşti (1989-1990); preşedinte al Sovietului Suprem al RSS Moldova (1990), preşedinte al Republicii Moldova (1990-1996). Din 1995 preşedinte al Partidului Renaşterii şi Concilierii din Republica Moldova.

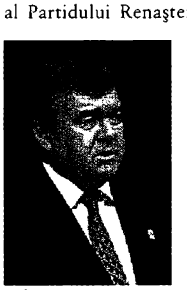

Mircea Snegur

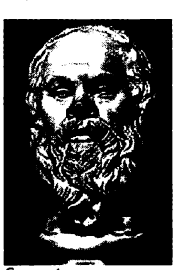

Socrate

SNELL VAN ROYEN, Willebrord (1580 sau 1591-1626), astronom şi matematician olandez. A predat la Universitatea din Leiden. Contribuţii în optică; a descoperit legea refracţiei luminii (*legea lui Snell*), dezvoltată ulterior de Descartes.

SNORRI STURLUSON (c. 1178-1241), poet şi istoric islandez. Autor al unei cronici în versuri, în care glorifică faptele regilor Norvegiei, şi al unei arte poetice în proză, tezaur al mitologiei nordice (*Edda*, numită şi *Edda în proză*). I se atribuie şi *Saga despre Egill*.

SNOWDON, vîrf în Munţii Cambrieni, în N-E Ţării Galilor; 1085 m. Cel mai înalt din Anglia şi Ţara Galilor (Wales).

SNYDERS, Frans (1579-1657), pictor flamand. Pictor animalier. Elev al lui Pieter Brueghel cel Tînăr. Colaborator al lui Rubens (a pictat vulturul din lucrarea lui Rubens *Prometeu*). Naturi moarte. Spre sfîrşitul carierei, s-a specializat în scene violente de vînătoare (*Vînătoarea de mistreţi, Lupul*).

SOARE, astru central al sistemului nostru solar şi cea mai apropiată stea, în jurul căreia gravitează planetele, asteroizii, cometele. De forma unei sfere; 1,39 mil. km diametru; temperatura: c. 6000 K (la suprafaţă) şi c. 15 000 000 K (în centru). Se găseşte, faţă de Pămînt, la o distanţă de 149,6 mil. km. Perioada de rotaţie este de 25,4 de zile la ecuator, crescînd spre poli. Sursă principală de energie, generată de transformarea hidrogenului în heliu, prin reacţii de fusiune nucleară. Datorită acestei energii, care radiază în spaţiu, există viaţă pe Pămînt. Studierea Soarelui a început în 1611, cînd Galileo Galilei a observat petele solare.

SOARE, Soare Z. (1894-1944; n. Bucureşti), regizor român. Elev şi asistent al lui Max Reinhardt. Montări pretenţioase pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti (*Hamlet şi Othello* de Shakespeare, *Faust* de Goethe, *Strigoii* de Ibsen, *Despot-Vodă* de V.Alecsandri).

SOARES, Mario Alberto (n. 1924), om politic portughez. Rol în întemeierea Partidului Socialist portughez. A contribuit la răsturnarea regimului instaurat de Antonio de Oliveira Salazar. Prim-ministru (1976-1978, 1983-1985). Preşedinte (din 1986, reales în 1991).

SOBHUZA II (1899-1982), rege al Swazilandului (din 1967), şef al statului independent (1968-1982). Conducător al poporului swazi din 1921.

SOBIESKI, Jan (1629-1696), rege al Poloniei, sub numele de Ioan III (1674-1696). Lupte împotriva turcilor, pe care i-a înfrînt la Hotin (1673). Intervenţie decisivă în despresurarea Vienei (1683). Relaţii cu domnii Şerban Cantacuzino şi Ştefan Petriceicu. Campanii în Moldova, în timpul lui Constantin Cantemir. A sprijinit artele şi literatura.

SOCI, oraş în S Federaţiei Ruse, port la Marea Neagră; 352 mii loc. Staţiune balneoclimaterică (se întinde în lungul ţărmului pe o lungime de 140 km). Sanatorii.

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ v. **Academia Română**.

SOCIETATEA FILARMONICĂ, asociaţie culturală (1833-1838) înfiinţată la Bucureşti de Ion Cîmpineanu, C.Aristia şi I.Heliade Rădulescu. Rol în promovarea culturii româneşti (cultivarea literaturii dramatice în limba română, a muzicii vocale şi instrumentale, formarea unui teatru naţional). A fondat o Şcoală de literatură, declamaţie şi muzică vocală (1834) şi primul periodic teatral românesc, "Gazeta Teatrului Naţional" (1835).

SOCIETATEA NAŢIUNILOR v. **Liga Naţiunilor**.

SOCIOLOGIE ROMÂNEASCĂ, revistă a Institutului Social Român, fondată şi condusă de D.Gusti. A apărut lunar, din ian. 1936 pînă în iun. 1943.

SOCODOR, comună în judeţul Arad. Morminte gepidice de inhumaţie (sec. 6) şi avare tîrzii (sec. 8). Atestată documentar, ca sat, în 1299.

SOCOL, comună în judeţul Caraş-Severin. Mănăstirea Zlatiţa (sec. 16; distrusă de turci, reconstruită în 1760-1770).

SOCOLESCU, Ion N. (1859-1924; n. Ploieşti), arhitect român. Clădiri în spiritul academismului francez. Reprezentant al stilului monumental (fostul Palat de Justiţie din Craiova, azi Palatul Culturii).

SOCOLESCU, Mircea (1902-1993), geolog şi geofizician român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări în domeniile geologiei economice şi geofizicii aplicate. A studiat structura geologică adîncă a României (*Calculul reţelei de pendul din RPR, Prospecţiuni radiometrice utilizate în interpretări geologice, Explorarea geologică, Fizica şi structura scoarţei terestre din România*). Lucrări experimentale efectuate la Rodna Veche, Popeşti-Leordeni, Mangalia. A elaborat hărţi gravimetrice naţionale. Membru de onoare al Acad. Rom.

SOCOND, comună în judeţul Satu Mare. Biserică de lemn (1777). Atestată documentar, ca sat, în 1424.

SOCOR, Matei (1908-1980; n. Iaşi), compozitor şi dirijor român. Elev al lui G.Cucu şi A.Castaldi. Şef al Orchestrei Radiodifuziunii Române. Muzică simfonică (*Concert pentru orchestră şi clarinet, Concert pentru vioară şi orchestră*) şi vocal-simfonică (poemul *Mama*, oratoriul *Stejarul din Borzeşti*). Muzică corală şi de operă (*Conu Leonida faţă cu reacţiunea*). Membru corespondent al Acad. Rom.

SOCOTRA, insulă în N-V Oceanului Indian (golful Aden), în S peninsulei Arabia; 3,6 mii km^2; c. 15 mii loc. Localitatea pr.: Hadibu. Relief muntos. Climă tropicală. Pescuit de peşte şi perle. Curmali. Tutun. Creşterea animalelor. Aparţine Republicii Yemen. Cunoscută din timpuri biblice. Locuitorii s-au convertit la islamism în sec. 16-17.

SOCRATE (SOKRATES) (469-399 î.Hr.), filozof grec. Cunoscut din relatări, sursele principale fiind Xenofon, Aristotel şi Aristofan. Acuzat că ar fi corupt tineretul atenian, a fost condamnat la moarte. Nu a lăsat nimic scris. Iniţiatorul unui nou tip de filozofie şi al unei metode de investigare (maieutica). Gîndirea socratică gravitează în jurul cunoaşterii de sine. A influenţat filozofia universală, de la Platon pînă la S.Kierkegaard.

SODDY, Sir Frederick (1877-1956), chimist şi fizician francez. Prof. univ. la Aberdeen şi Oxford. Cercetări asupra chimiei elementelor radioactive. A descoperit izotopia mai multor specii atomice. A enunţat (1912) legea

deplasării radioactive. Premiul Nobel pentru chimie (1921).

SÖDERBERG, Hjalmar (1869-1941), scriitor suedez. Romane naturaliste (*Rătăciri, Tinereţea lui Martin Birck*, cu elemente autobiografice, *Doctorul Glas*). Nuvele caracterizate prin stil sobru. Teatru. Eseuri. Traduceri.

SÖDERGRAN, Edith (1892-1923), poetă suedeză. Rezidentă în Finlanda, reprezentantă a mişcării moderniste. Influenţată de poezia lui Walt Whitman şi de filozofia lui Fr.Nietzsche (*Liră de septembrie, Altarul trandafirilor*).

SÖDERTÄLJE, oraş în Suedia, la S-V de Stockholm: 81,7 mii loc. Nod feroviar. Construcţii mecanice.

SODOMA (*Giovanni Antonio Bazzi*, zis *il ~*) (1477-1549), pictor italian. Tablouri cu teme religioase şi mitologice (*Istoria lui Alexandru şi a Roxanei*, în Villa Farnesina din Roma). A fost angajat să decoreze camerele Vaticanului, comandă ce i-a revenit apoi lui Rafael.

SODOMA, vechi oraş canaanean, lîngă Marea Moartă. Distrus, împreună cu Gomora şi alte oraşe, de un cataclism în sec. 19 î.Hr. Potrivit *Vechiului Testament*, ar fi fost distrus de ploaia de foc trimisă de Iahve peste aceste cetăţi ale desfrîului.

SOFALA, golf la Oceanul Indian, pe ţărmul estic al Africii (Mozambic). Oraş pr.: Beira.

SOFIA (SOFIJA), capitala Bulgariei, oraş situat în partea central-vestică a ţării; 1,14 mil. loc. Aeroport. Centru politic, industrial, cultural şi comercial. Ind. grea şi ind. chimică. Piaţă pentru produsele agricole. Ind. cinematografică. Universitate (1888), academie de ştiinţe (1869). Muzee. Teatru. Parcuri şi grădini. Turism. Vestigii romane. Bazilica Sfînta (Sviata) Sofia (sec. 6); biserica Boiana (sec. 13); catedrala Aleksandr Nevski (sec. 19). Veche aşezare tracică din sec. 8 î.Hr., cu numele *Serdica*, cucerită de romani în anul 29 şi numită *Ulpia-Serdica*. Oraşul a fost distrus de Attila (în 447), reconstruit de bizantini în sec. 6 şi numit *Triaditsa*. Primeşte numele Sofia în sec. 14 şi devine, sub stăpînirea otomanilor, centrul administrativ al teritoriilor din Balcani (provincia Rumelia). Capitala Bulgariei din 1879.

Sofia. Catedrala Aleksandr Nevski

SOFOCLE (SOPHOKLES) (497- c. 405 î.Hr.), poet tragic grec. Contemporan cu Pericle. Împreună cu Eschil şi Euripide, a pus temelia tragediei clasice greceşti. A scris peste 120 de piese, din care s-au păstrat doar 7 tragedii (*Aiax, Antigona, Trahinienele, Filoctet, Electra, Oedip rege, Oedip la Colonos*) şi o dramă satirică (*Copoii*). Prin el, tragedia greacă se laicizează. În centrul operei sălăşluieşte neliniştea, angoasa. Voinţa şi pasiunea domină evoluţia plină de zbucium a personajelor. Apare eroul. Inovaţii în tehnica teatrală (renunţarea la conexiunea trilogiei prin crearea de piese independente, diminuarea rolului corului, introducerea celui de-al treilea actor). Este considerat inventatorul scenografiei.

SOGNEFJORD, fiord pe ţărmul de S-V al Norvegiei, la N de Bergen; lungime: 204 km; lăţime: 1,5-6 km; ad. max.: 1245 m. Turism.

SOKOLSKI, Grigori Ivanovici (1807-1886), medic rus. Cercetări asupra reumatismului, bolilor cardiovasculare şi respiratorii.

SOLACOLU, Şerban C. (1905-1980; n. Bucureşti), chimist român. Prof. univ. la Bucureşti. A întemeiat Institutul de Cercetări pentru Materiale de Construcţii. A pus la punct cea dintîi producţie de refractare bazice din România; a produs cimenturi speciale hidrotehnice şi betoane pentru barajul de la Bicaz. Lucrări: *Cimenturi speciale pentru construcţiile marine, Asupra cimenturilor Portland maritime, Cimenturi speciale pentru baraje*. Membru corespondent al Acad. Rom.

SOLANA, Javier (n. 1942), om politic spaniol. Secretar general al NATO (din 1995).

SOLCA, oraş în judeţul Suceava, pe valea rîului omonim; 4,69 mii loc. Fabrică de bere (cea mai veche din ţară, c. 1615). Muzeu etnografic. Izvoare minerale. Mănăstire (1612-1620), ctitorită de Ştefan Tomşa. Atestat documentar în 1418.

SOLIMAN-paşa (Hadîmbul) (sec. 15), comandant militar turc, beglerbeg al Rumeliei. A condus armata otomană în bătăliile de lîngă Vaslui (1475) şi de la Valea Albă (1476); învins de Ştefan cel Mare.

SOLIMAN (SULEIMAN), numele mai multor sultani otomani. Mai important: **Soliman I Magnificul** (1494-1566), sultan (1520-1566). În timpul său, Imperiul Otoman atinge apogeul puterii şi prosperităţii. Numeroase campanii. A cucerit centrul Ungariei şi Mesopotamia; controla Marea Mediterană şi lumea arabă. Lupte cu domnii ţărilor române, Radu de la Afumaţi şi Petru Rareş. A reorganizat legislaţia, armata, finanţele. Patron al artelor.

SOLINGEN, oraş în N-V Germaniei (Renania de Nord-Westfalia); 160,82 mii loc. Nod feroviar. Siderurgie (oţeluri speciale). Renumit pentru instrumentele de tăiat, încă din sec. 13.

SOLJENIŢÎN, Aleksandr (n. 1918), scriitor rus. Romane cu substanţă autobiografică, în care descrie ororile sistemului totalitarist şi îngrădirea libertăţii individului (*O zi din viaţa lui Ivan Denisovici, Pavilionul canceroşilor, Arhipelagul Gulag*). Închis şi apoi exilat, în 1974, Soljeniţîn a devenit simbolul disidenţei ruse. A revenit în ţară în 1994. Premiul Nobel (1970).

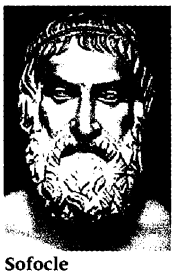

Sofocle

Javier Solana

SOLOMON, suveran al Regatului Israel (965-928 î.Hr.). Fiu al lui David, proverbial prin înţelepciunea lui. Domnie caracterizată prin înflorirea economică şi culturală a regatului. A construit în Ierusalim un complex arhitectural (Templul lui Iehova şi Palatul Regal). I se atribuie *Cîntarea Cîntărilor* (din *Vechiul Testament*).

SOLOMON, arhipelag în V Oceanului Pacific (Melanezia), la E de Noua Guinee; 39,5 mii km^2. Format dintr-un lanţ de 7 insule mari şi numeroase insuliţe coraligene. Relief vulcanic. Insulele Bougainville şi Buka fac parte din statul Papua-Noua Guinee. Restul insulelor (Choiseul, Santa Isabel, Malaita, New Georgia, Guadalcanal, San Cristobal ş.a.) formează statul Insulele Solomon.

SOLOMON (Insulele ~), stat în V Oceanului Pacific; ocupă arhipelagul omonim (fără insulele Buka şi Bougainville). Suprafaţa: 28,44 mii km^2. Populaţia: 416 mii loc. Limba oficială: engleza. Capitala: *Honiara*. Culte: creştinism, animism. Moneda: 1 solomon dollar = 100 cents. Format din 7 provincii şi capitala. Oraşe pr.: Auki, Gizo, Kirakira. Relief muntos vulcanic. Climă subecuatorială. Faună variată. Resurse de bauxită şi fosfaţi. Metale preţioase. Industrie slab dezvoltată. Expl. lemnului. Pescuit. Agricultură. Plantaţii de arbori de cacao, cocotieri. — Locuite de melanezieni, insulele au fost descoperite în 1567 de navigatorul spaniol Álvaro de Mendaña de Neira. În 1893 (pînă în 1900), devin protectorat britanic. Lupte violente în timpul celui de-al doilea război mondial (1942-1943), în special în insula Guadalcanal. Îşi proclamă independenţa în 1978. Stat membru al Commonwealth-ului. Monarhie constituţională.

SOLOMOS, Dionyssos (1798-1857), poet grec. Poet romantic, considerat simbolul Greciei moderne. Poeme patriotice (*Imnul libertăţii*, devenit imnul naţional al ţării). Lirica de maturitate s-a publicat postum.

SOLON (c. 640-c. 560 î.Hr.), om de stat şi poet atenian. Socotit unul dintre cei şapte înţelepţi ai antichităţii. Ales arhonte (594 î.Hr.), în vederea reformării statului. Reforme legislative şi administrative. A interzis exportul de produse agricole, a bătut monede ateniene, a încurajat meşteşugurile, a întărit rolul demosului. Legislaţia lui s-a menţinut pînă în sec. 4. Elegii inspirate din viaţa politică, păstrate parţial.

SOLOTHURN, canton în Elveţia; 791 km^2; 231,7 mii loc. Expl. forestiere. Pomicultură. Creşterea bovinelor. Cantonul a fost admis în Confederaţia Helvetică în 1481.

SOLOTHURN, oraş în N Elveţiei, pe Aare, centrul ad-tiv al cantonului cu acelaşi nume; 16,6 mii loc. Nod feroviar. Ceasuri. Catedrală în stil baroc (1770), primăria (sec. 15-17). Muzee.

SOLOVIOV, Vladimir Sergheevici (1853-1900), filozof rus. Prieten cu Dostoievski. Influenţat de Schopenhauer, Schelling şi Hegel. Întemeietorul liniei existenţial-creştine din

filozofia rusă de la începutul sec. 20. Reprezentant de seamă al filozofiei sistematice moderne ruseşti. Scrieri: *Criza filozofiei occidentale. Împotriva pozitiviştilor, Lecţii despre dumnezeu-omenire, Rusia şi biserica universală, Îndreptăţirea binelui, Trei dialoguri despre sfîrşitul istoriei universale*. Corespondenţă vastă. Între multiplii săi adepţi şi urmaşi se numără N.A.Berdeaev şi G.P.Fedotov.

SOMALIA, peninsulă pe coasta de E a Africii, mărginită la E de Oceanul Indian şi la N de golful Aden; c. 750 mii km^2. Relief de podiş. Climă ecuatorială în S şi tropicală în N. Vegetaţie de semideşert pe ţărm şi de savană în interior.

SOMALIA (Republica Democratică ~), stat în E Africii, în peninsula omonimă. Suprafaţa: 637,65 mii km^2. Populaţia: 10,65 mil. loc. Limba oficială: somali. Capitala: *Mogadishu/Mogadiscio*. Culte: islamism. Moneda: 1 şiling = 100 centesimi. Cuprinde 16 regiuni. Oraşe pr.: Hargeysa, Kismaayo, Berbera, Marka. Podişuri joase, în S-E cîmpie litorală, iar în N-E munţii Ogo şi Carcar (alt. max.: 2515 m). Ţărm (3330 km) cu recife coraligene. Climă tropicală uscată. Străbătut de apele curgătoare Shabelle şi Juba. Parcuri naţionale. Creşterea animalelor (locul 1 în lume în creşterea cămilelor). Agricultură (porumb, susan, bananieri). Resurse slab valorificate. Industrii în principalele oraşe. — Teritoriul vechii Ţări Punt este invadat de arabii veniţi din Yemen (sec. 7) şi din Oman (sec. 10), care impun islamismul ca religie. Sultanate arabe independente pînă în sec. 16.. În sec. 17-19, devine dependent de Sultanatele Masqat şi Zanzibar, iar apoi ocupat de trupe coloniale. Se constituie în 1887 protectoratul Somalia Britanică, în 1896, colonia Coasta Franceză a Somalilor (devenită în 1977 Republica Djibouti) şi în 1908 Somalia Italiană. În 1960, Somalia Italiană şi Somalia Britanică îşi afirmă independenţa şi se unesc formînd Republica Somalia. În urma loviturii de stat din 1969, Mohammed Siad Barre proclamă Republica Democratică Somalia şi instaurează un regim dictatorial, care este răsturnat de forţele rebele antiguvernamentale în 1991. În faţa conflictelor interne şi a tendinţelor secesioniste, ONU trimite, în 1992, forţe militare pentru menţinerea păcii în regiune. Republică prezidenţială.

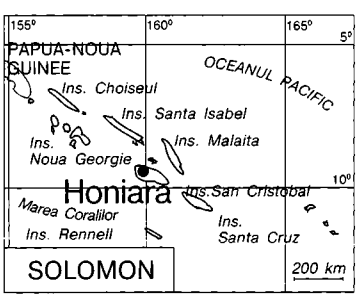

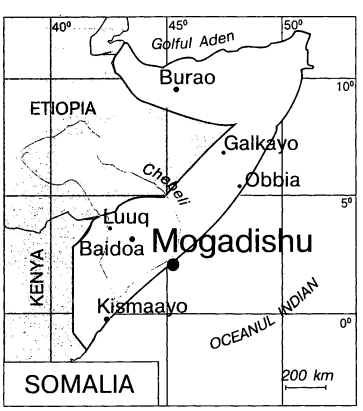

SOMBART, Werner (1863-1941), economist şi sociolog german. Prof. univ. la Breslau şi Berlin. A introdus studiile sociale în universităţile germane. Lucrări: *Capitalismul modern, Burghezia, Proletariatul, Cele trei economii naţionale* ş.a.

SOMBOR, oraş în Iugoslavia, în regiunea autonomă Vojvodina; 44 mii loc. Nod feroviar. Piaţă agricolă.

SOMEŞ, rîu, afluent al Tisei; 381 km (dintre care 349 km pe teritoriul României). Format din Someşul Mare şi Someşul Mic în apropiere de Dej. Drenează Podişul Someşean (defileuri la Jibou) şi N Cîmpiei de Vest. Se varsă în Tisa pe teritoriul Ungariei. În antichitate purta denumirea *Samus*.

SOMEŞUL CALD, rîu; 64 km. Izvorăşte din E masivului Bihor.Unul dintre izvoarele Someşului Mic.

SOMEŞUL MARE, rîu; 119,6 km. Izvorăşte din S Masivului Rodnei (Inău). Traversează N Podişului Transilvaniei. Trece prin Sîngeorz-Băi, Năsăud şi Beclean. Unul dintre izvoarele Someşului.

SOMEŞUL MIC, rîu, format prin unirea Someşului Cald cu Someşul Rece; 153 km. Drenează N-V Podişului Transilvaniei. Trece prin Cluj-Napoca şi Gherla.

SOMEŞUL RECE, rîu; 45 km. Izvorăşte din N Muntelui Mare. Unul dintre izvoarele Someşului Mic.

SOMME, fluviu în N Franţei; 245 km. Izvorăşte din N oraşului Saint-Quentin. Trece prin Amiens şi Abeville şi se varsă în Marea Mînecii. Irigaţii. Canale. Teatrul unei victorioase ofensive franco-engleze în primul război mondial (iun.-nov. 1916). Lupte violente în iun. 1940.

SOMMER, Ioan (latinizat **Sommerus Johannes**) (1542-1574; n. Pirna, Germania), umanist transilvănean. Director al Colegiului de la Cotnari (1562-1563), al şcolii de la Braşov înfiinţate de Honterus (1565-1567) şi al şcolii unitariene din Cluj (1570-1572). A scris *Viaţa lui Iacob Heraclide Despotul Moldovei*.

SOMMERFELD, Arnold (1868-1951), fizician german. Prof. univ. la München. Contribuţii în mecanica cuantică. A perfecţionat modelul atomic al lui Bohr prin adoptarea orbitelor eliptice (*Structura atomică şi liniile spectrale*). A elaborat teoria fenomenelor de transport în metale.

SOMMERFELT, Alf Axelssen (1892-1965), lingvist norvegian. Prof. univ. la Oslo. Elev al lui A.Meillet. Studii de gramatică comparată a limbilor indo-europene şi de lingvistică generală (*Limba şi societatea, Aspecte diacronice şi sincronice ale limbii*).

SOMOZA DEBAYLE, Anastasio (1925-1980), om politic nicaraguaian. Preşedinte al Republicii Nicaragua (1967-1972, 1974-1979). Regim dictatorial. Înlăturat de la putere de sandinişti. S-a exilat în Paraguay (1979), unde a fost asasinat.

SONDE (Arhipelagul ~), arhipelag în V Oceanului Pacific (Arhipelagul Malaez). Cuprinde *Sondele Mari* (insulele Sumatera, Java, Kalimantan, Sulawesi) şi *Sondele Mici* (insulele Bali, Lombok, Sumbawa, Flores, Timor, Sumba şi alte insuliţe). Relief predominant vulcanic.

SONDE (Strîmtoarea ~), strîmtoare între insulele Java şi Sumatera (Sondele Mari). Principala cale navigabilă între Oceanul Indian şi marea Java. Lăţime min.: 26 km. Zonă vulcanică (vulcanul Krakatoa).

SONGHAI, stat în V Africii, situat în actualul stat Mali, care s-a dezvoltat în sec. 13-16. Perioadă de maximă înflorire în timpul domniilor lui Sonni Ali (c. 1464-1492) şi Askia Muhammed (1493-1528). În capitala Gao şi în oraşul Tombouktou s-a născut o puternică cultură islamică. Cucerit în 1591 de armatele marocane.

SONGHUAJIANG (SUNGARI), rîu în N-E Chinei, afluent al Amurului; c. 2000 km. Izvorăşte din culmea Changbai Shan. Hidrocentrală (cu un lac de acumulare de c. 150 km lungime).

SONGKOI v. **Hong Ha**.

SONNINO, Giorgio Sidney, baron (1847-1922), om politic italian.Prim-ministru (febr.-mai 1906, 1909-1910), ministru de Externe (1914-1919). A reprezentat Italia la Conferinţa de Pace de la Paris (1919).

SONORA, stat în N-V Mexicului, la Oceanul Pacific; 182 mii km^2; 1,82 mil. loc. Capitala: *Hermosillo*. Zăcăminte de cupru, aur, argint. Irigaţii. Agricultură. Pescuit. Regiune explorată de spanioli în sec. 16.

SOPOT, oraş în N Poloniei (Gdańsk) la Marea Baltică; 50,7 mii loc. Staţiune balneară. Festival internaţional anual de muzică uşoară.

SOPRON, oraş în N-V Ungariei, aproape de graniţa cu Austria; 55 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru comercial şi viticol. Biserica benedictinilor (sec. 14-15), mănăstire, cu o mare sală gotică (sec. 15), casa Storno (sec. 15, refăcută în sec. 17). Muzee (de istorie, de artă, muzeul Franz Liszt). Clădiri în stil gotic şi baroc. Turism.

SORBONA, universitate în Paris. Întemeiată de Robert de Sorbon, care deschide în 1257 un colegiu de studii teologice. Astăzi încorporează mai multe facultăţi (litere, ştiinţe, administraţie).

SORBUL, Mihail (1885-1966, n. Botoşani), scriitor român. Drama de inspiraţie istorică *Letopiseţi*, comedia tragică *Patima roşie*, cu o spectaculoasă carieră scenică. Romane, dramatizări.

SOREL, George (1847-1922), filozof şi sociolog francez. Teoretician al sindicalismului ca manifestare anarhistă (*Reflecţii asupra violenţei*). Consideră violenţa (ajungînd la greva generală) principala modalitate a proletariatului de a se opune.

SØRENSEN, Søren Peter Lauritz (1868-1939), biochimist danez. A introdus noţiunea de pH. Cercetări în domeniul aminoacizilor şi enzimelor. A studiat, în special, proprietăţile fizice ale proteinelor şi a fundamentat meto-

dele analitice pentru determinarea lor.

SORESCU, Marin (1936-1996; n. Buzeşti, jud. Dolj), poet şi dramaturg român. Redactor al revistei "Ramuri"; director al Editurii "Scrisul Românesc"; ministru al Culturii (1993-1995). Parodii (*Singur printre poeţi*). Lirică ironică şi reflexivă, sub semnul lucidităţii demitizante (*Moartea ceasului, Tuşiţi, La Lilieci, Descîntoteca*). Teatru de speţă alegorică, proiectînd întrebări asupra condiţiei umane (*Ioana, Paracliserul, Matca*); teatru istoric, de un tragism filtrat prin anecdotic şi burlesc (*Răceala, A treia ţeapă*). Proză (romanul *Trei dinţi din faţă* ş.a.). Eseuri (*Teoria sferelor de influenţă* ş.a.). Tălmăciri din poeziile lui B.Pasternak. Operă tradusă în multe limbi. Premiul Herder (1991). Acad.

SOROCA, judeţ în N-E Republicii Moldova, pe Nistru, la graniţa cu Ucraina (regiunea Vinniţa); 3,51 mii km²; 339 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Soroca*. Oraşe pr.: Drochia, Floreşti. Relief predominant deluros (Podişul Nistrului, alt. max.: 350 m). Vegetaţie de silvostepă. Rîuri: Cubolta, Căinar, Camenca (afluenţi ai Răutului). Expl. de gresie, calcar, nisipuri. Întreprinderi ale industriei uşoare (utilaje tehnologice, aparatură electrotehnică, materiale de construcţie, confecţii, mobilă) şi alimentare (zahăr, uleiuri vegetale, lactate, produse de panificaţie ş.a.). Zonă agricolă (cereale, sfeclă de zahăr, tutun ş.a.). Pomicultură. Creşterea animalelor. Avicultură. Gospodării silvice. Muzee. Monumente ale naturii şi istorice: pădurea Băxani, landşafturile naturale Trifăuţi şi Hologniţa, cariera Cosăuţi; cetatea Soroca, Farfuria Turcească (Rudi) ş.a. Situri preistorice, urme de aşezări rurale medievale.

SOROCA, municipiu în Republica Moldova, situat pe malul drept al Nistrului, la 161 km N de Chişinău, reşedinţa judeţului cu acelaşi nume; 43 mii loc. A fost centru de ţinut (sec. 15-19) şi de judeţ (din 1833). Industrii (aparataj electrotehnic, alimentară). Nod de comunicaţii. Catedrala Adormirea Maicii Domnului (1842). Bisericile Sf. Dumitru (1827), Sf. Teodor Stratilat (1916). Sinagogă (începutul sec. 19). Bază turistică. Muzee. Licee, gimnazii, colegii. Biblioteci. Atestat documentar în 1499.

SOROCA (Cetatea ~), monument medieval de arhitectură militară, fortăreaţă a statului moldovenesc pe Nistru. A fost construită în anii 1543-1546 pe locul unei cetăţi de lemn şi pămînt, existentă pe timpul lui Ştefan cel Mare, aceasta servind ca loc de pază şi de apărare la un vad al fluviului. La zidirea din piatră a fortăreţei au participat meşteri din oraşul transilvănean Bistriţa, aduşi de Petru Rareş. A fost reconstruită la finele sec. 17. A rezistat atacurilor turco-tătare şi polone, invaziei cazacilor ucraineni. A servit ca punct de sprijin în Campania de la Prut a lui Petru I (1711). După Pacea de la Bucureşti (1812) şi-a pierdut importanţa militară.

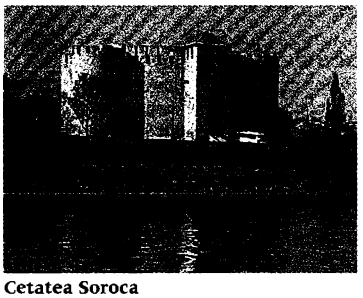

Cetatea Soroca

SOROCABA, oraş în S-E Braziliei (São Paulo); 377,2 mii loc. Nod de comunicaţii. Metalurgia fierului şi aluminiului.

SOROKIN, Pitirim (1889-1968), sociolog şi filozof american de origine rusă. Stabilit în SUA în 1922. A întemeiat departamentul de sociologie la Universitatea Harvard. Studii de sociocultură (*Dinamica socială şi culturală, Societate, cultură şi personalitate*). Scrieri autobiografice.

SORU, Eugenia D. (1901-1988; n. Piatra-Neamţ), biochimist român. Cercetări asupra imunoenzinologiei. A elaborat noi metode pentru obţinerea unor enzime. A pus în evidenţă dereglări metabolice importante. Membru corespondent al Acad. Rom.

SOSIGENE (SOSIGENES) (sec. 1 î.Hr.), astronom şi matematician grec. A introdus (46 î.Hr.), la dorinţa lui Cezar, calendarul iulian (365 de zile, cu un an bisect la fiecare 4 ani).

SOSNOWIEC, oraş în S Poloniei, la E de Katowice; 259 mii loc. Nod feroviar. Expl. de cărbuni. Siderurgie. Castel din sec. 17.

SOTO, Hernando de (1486 sau 1500-1542), navigator şi conchistador spaniol. A participat, împreună cu F.Pizzaro, la expediţia de cucerire a Perú-ului (1531-1532). Guvernator al Cubei (1538). A organizat o expediţie pentru cucerirea Floridei (1539). A explorat peninsula pînă la gurile fluviului Mississippi, a descoperit munţii Apalaşi şi bazinele rîurilor Tennessee şi Arkansas.

SOUFFLOT, Germain (1713-1780), arhitect francez. Exponent al neoclasicismului. Lucrări monumentale la Lyon (Hôtel Dieu) şi la Paris, (biserica Sainte-Geneviève, actualmente Panteonul).

Germain Soufflot. Panteonul

SOULT, Nicolas, duce de Dalmaţia (1769-1851), mareşal şi om politic francez. A participat la războaiele napoleoniene. Mareşal (1804), s-a distins în bătăliile de la Austerlitz (1805) şi Jena (1806). Duce de Dalmaţia (1808). După revenirea din exil, de mai multe ori prim-ministru (1832-1834, 1839-1840, 1840-1847).

SOUSSE (ar. **SŪZA**), oraş în E Tunisiei, port la Marea Mediterană; 84 mii loc. Industrii. Turism. Vestigii feniciene, punice, romane, ruine de fortificaţii bizantine, catacombe creştine (sec. 4). Marea moschee (sec. 9). Vechi centru al culturii islamice.

SOUTHAMPTON, oraş în S Marii Britanii (Anglia), port la Marea Mînecii; 194,4 mii loc. Aeroport. Construcţii navale. Rafinării. Universitate. Bază militară.

SOUTH BEND, oraş în N-E SUA (Indiana); 105,5 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Construcţii navale şi de avioane. Universitate (1842). Întemeiat la 1820.

SOUTH EAST, cap în S insulei Tasmania, la 43°38′lat. S şi 146°48′long. E; cel mai sudic punct al Australiei.

SOUTH SHIELDS, oraş în N Marii Britanii (Anglia), port la Marea Nordului; 101 mii loc. Metalurgie. Centru industrial. Staţiune balneară.

SOUTINE, Chaim (1894-1943), pictor francez de origine lituaniană. Prieten cu A.Modigliani. Expresionist. Stări de nelinişte şi disperare proiectate pe pînză în culori violente (*Peisaj, Femeia în roşu, Boul spintecat*).

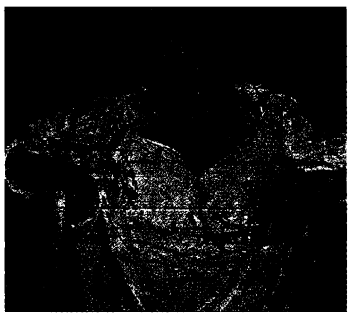

Chaim Soutine, *Femeie în baie*

SOVATA, oraş în judeţul Mureş, pe Tîrnava Mică; 12,17 mii loc. Cherestea. Staţiune balneoclimatică, cu lacuri sărate şi izvoare minerale. Lacul helioterm Ursu. Atestat documentar, ca sat, în 1597.

SOVEJA, comună în judeţul Vrancea. Biserică (1645). Urmele turnului vechii mănăstiri unde a fost exilat Alecu Russo. Mausoleul eroilor, construit (1929) în memoria ostaşilor căzuţi în primul război mondial. Staţiune climatică.

SOYA MISAKI, denumirea japoneză a strîmtorii *La Pérouse*.

SOYINKA, Wole (n. 1934), scriitor nigerian de limbă engleză. Dramaturgie în care reînvie miturile africane sau dezbate rolul artistului în societate (*Dans în pădure, Moartea şi călăreţul regelui*). Versuri (*Idanre şi alte poeme*). Proză. Critică literară (*Mit, literatură şi lumea africană*). Memorii. Premiul Nobel (1986).

SPAAK, Paul Henri (1899-1972), om po-

Paul Henri Spaak

Gheorghe Spacu

litic belgian. De mai multe ori prim-ministru (1938-1939, mart. 1946, 1947-1950). Preşedinte al CEE (1948-1950). Secretar general al NATO (1957-1961). Susţinător al ideii unei Europe unite. Fondator al Benelux (uniunea economică a Belgiei, Olandei şi Luxemburgului).

SPACU, Gheorghe (1883-1955; n. Iaşi), chimist român. Prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. Creator de şcoală în domeniul chimiei anorganice şi analitice. A sintetizat noi clase de combinaţii complexe. A elaborat metode analitice pentru determinarea cuprului, zincului, mercurului, cobaltului ş.a. Lucrări: *Noi metode pentru separarea cuprului de molibden şi dozarea acestor două elemente, O nouă metodă gravimetrică precisă şi rapidă pentru dozarea bismutului*. Membru al unor academii ştiinţifice străine. Acad.

SPACU, Petru Gh. (1906-1995; n. Charlottenburg, Germania), chimist român. Prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. Fiu al lui Gh.Spacu. Cercetări în domeniul chimiei elementelor rare. A elaborat metode analitice chimice şi fizico-chimice pentru dozarea unor produse farmaceutice. Numeroase studii apărute în ţară şi peste hotare. Acad.

SPAETHE, Oscar (1875-1944; n. Bucureşti), sculptor român. Lucrări cu sursă mitologică (*Faun dansînd, Bacantă, Satir*); busturi (*Ştefan Luchian, M.Eminescu*); monumente (*C.Negri, Mihai Viteazul*).

SPALLANZANI, Lazzaro (1729-1799), naturalist italian. Unul dintre întemeietorii biologiei experimentale. Cercetări microscopice şi experimente prin care a adus argumente împotriva generaţiei spontanee. A studiat rolul oxigenului şi al bioxidului de carbon în respiraţie şi a investigat secreţiile gastrice.

SPANIA (Regatul Spaniei), stat în S-V Europei, în Peninsula Iberică. Suprafaţa: 504,78 mii km^2. Populaţia: 39,75 mil. loc. Limba oficială: spaniola. Capitala: *Madrid*. Culte: catolicism, islamism. Moneda: 1 peseta = 100 céntimos. Cuprinde 50 de provincii grupate în 15 regiuni continentale şi 2 regiuni insulare (Baleare şi Canare); 4 regiuni sînt autonome. Oraşe pr.: Barcelona, Valencia, Sevilla, Zaragoza, Málaga, Bilbao, Palma de Mallorca, Córdoba, Granada, Alicante, Santa Cruz de Tenerife. Relief de podiş (podişul Meseta în centrul ţării) şi muntos (Cordillera Betica, în S-E, şi munţii Pirinei, în N-E). Relief muntos vulcanic în insulele Canare din Oceanul Atlantic şi muntos în insulele Baleare din Marea Mediterană. Reţeaua hidrografică este reprezentată de cursurile de apă Duero, Tajo, Guadiana şi Guadalquivir. Resurse minerale (mercur, locul 2 pe glob, sare, potasiu, zinc, argint). Agricultură. Mare producătoare de măsline (locul 2 pe glob), citrice, legume. Viticultură. Industrie diversificată (alimentară, constructoare de autovehicule şi nave maritime). Turism dezvoltat. — Regiune locuită în antichitate de triburi iberice, celtiberice şi lusitane, unde fenicienii (în sec. 11-10 î.Hr.) şi grecii (din sec. 7 î.Hr.) întemeiază colonii. Sub stăpînirea Cartaginei pînă la înfrîngerea ei de către romani în războaiele punice. Provincie romană (din sec. 2-1 î.Hr.), cu numele Hispania. Ocupată în 711-718 de arabi, care întemeiază (929) aici Califatul de Córdoba. În urma luptei (Reconquista) pentru recucerirea provinciilor stăpînite de aceştia, iau naştere (sec. 8-15) regatele León, Castilia, Aragón, Navarra şi Portugalia. În 1479 se constituie Regatul Spaniei, prin unirea Aragónului cu Castilia. Ultimul oraş dominat de arabi, Granada, este recucerit în 1492. În urma descoperirilor geografice (sec. 15-16), se pun bazele unui întins imperiu colonial. Prin proclamarea lui Carol Quintul împărat al Imperiului Romano-German, Spania înglobează Regatul Neapolelui, Sicilia, Milano, Ţările de Jos, America Centrală şi de Sud. La sfîrşitul sec. 16 începe declinul (Olanda îşi proclamă independenţa, flota Invincibila Armada este distrusă). Războaiele civile din sec. 19 şi războiul hispano-american (1898) duc la dezmembrarea imperiului colonial. Cuba, Puerto Rico, Filipine şi insula Guam sînt cedate SUA. În 1931 (după o altă încercare, din 1879), este proclamată republica. Sîngeros război civil (1936-1939), în urma căruia Francisco Franco devine şeful statului. Regimul autoritar instaurat de el este schimbat în regim democratic în 1975, prin venirea la putere a prinţului Juan Carlos de Bourbon. În 1981 se adoptă o nouă Constituţie şi se trece la modernizarea structurilor economice şi politice. Spania este admisă în NATO în 1982 şi în CEE în 1986. Monarhie constituţională.

SPANŢOV, comună în judeţul Călăraşi. Necropolă din sec. 4, aparţinînd populaţiei dacoromane.

SPARTA (gr. **SPÁRTI**), oraş în Grecia, în Pelopones; 12 mii loc. Piaţă pentru cereale. Turism. Ruinele templului zeiţei Artemis, teatru, zidul de incintă. Oraş-stat (polis) fondat de dorieni la începutul milen. 1 î.Hr.; obţine hegemonia în Pelopones în sec. 6 î.Hr. Statul spartan a fost idealul şi sprijinul regimurilor oligarhice din Grecia. Rival al Atenei în lupta pentru supremaţie în lumea greacă, pe care a obţinut-o prin victoria asupra Atenei şi a Ligii Ateniene în Războiul Peloponesiac (431-404 î.Hr.). Cucerit de romani în 146 î.Hr. Distrus de goţi la sfîrşitul sec. 4.

SPARTACUS (?-71 î.Hr.), gladiator trac. A condus cea mai mare răscoală a sclavilor din antichitate (73-71 î.Hr.). Izbucnită în S Italiei, mişcarea s-a extins pînă în partea de N şi a cuprins în rîndurile ei c. 60 000 de sclavi.

SPARTIVENTO, cap în extremitatea de S a Italiei (Calabria), la 37°56′lat. N şi 16°04′long. E.

SPÂRCHEZ, Tiberiu I. (1899-1977; n. Zărneşti, jud. Braşov), medic român. Prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. Cercetări originale în domeniul gastroenterologiei şi al bolilor hepatobiliare. A iniţiat introducerea tehnicii endoscopice în afecţiunile tubului digestiv. Membru al unor societăţi de gastroenterologie de peste hotare. membru corespondent al Acad. Rom.

SPEKE, John Hanning (1827-1864), explorator englez. Ofiţer. Cercetări mineralogice şi zoologice în Himalaya şi Tibet. Primul european care a atins izvoarele Nilului. Expediţii în Africa, împreună cu R.F.Burton şi apoi singur. În 1858 descoperă lacul Nyanza, pe care îl numeşte Victoria şi îl consideră izvorul Nilului Alb. Împreună cu J.A.Grant, descoperă rîul Victoria-Nil şi explorează cursul Nilului în aval.

SPEMANN, Hans (1869-1941), biolog german. Studii asupra embrionului şi evoluţiei, ulterioare. Premiul Nobel pentru medicină şi fiziologie (1935).

SPENCER, Herbert (1820-1903), filozof, sociolog şi psiholog englez. Unul dintre întemeietorii pozitivismului. A susţinut că evoluţia este sinonimă cu progresul. Înaintea lui Ch. Darwin, a emis idei referitoare la evoluţionism. Opera sa a influenţat biologia, psihologia, sociologia şi antropologia în sec. 19. Lucrări: *Principii de biologie, Principii de psihologie, Principii de sociologie*. Scrieri autobiografice.

SPENGLER, Oswald (1880-1936), filozof german. A dezvoltat o filozofie pesimistă asupra istoriei. După legi bine determinate, istoria are creşterile şi descreşterile ei, care se

observă în toate culturile (*Declinul Occidentului*).

SPENSER, Edmund (1552-1599), poet englez. Renascentist, reprezentant de seamă al epocii elisabetane. Culegere de egloge (*Calendarul păstorului*). Poeme alegorice (*Crăiasa zînelor*). Sonete. Traduceri. Inovaţii în tehnica versificaţiei (strofa spenseriană).

SPERANSKI, Aleksei Dmitrievici (1888-1961), medic rus. Elev al lui I.P.Pavlov. Studii asupra rolului sistemului nervos în fiziopatologie (*Bazele experimentale ale teoriei medicinei*).

SPERANŢIA, Eugeniu (1888-1972; n. Bucureşti), filozof, sociolog, psiholog, estetician şi poet român. Fiu al lui Theodor D. Speranţia. Prof. univ. la Cluj. Sinteze (*Papillons de Schumann, Principii fundamentale de filozofie juridică, Introducere în sociologie, Resorturile psihologice ale evoluţiei umane*). Poet livresc, a colaborat la "Viaţa nouă". Memorialistică.

SPERANŢIA, Theodor D. (1856-1929; n. Oneşti, jud. Iaşi), scriitor român. Activitate publicistică. A înfiinţat primul muzeu etnografic în Bucureşti. Cunoscut prin prelucrarea în versuri a unor anecdote de origine folclorică sau citadină (*Anecdote populare*); studii de folclor şi de literatură. Membru corespondent al Acad. Rom.

SPERBER, Alfred Margul (1898-1967; n. Storojineţ), poet german din România. Poezii simboliste şi avangardiste (*Taină şi iertare*); pasteluri, meditaţii, poeme angajate (*Martor al vremii, Cu ochii deschişi*). Traduceri.

SPERRY, Roger Wolcott (n. 1913), neurolog american. Contribuţii majore la studierea creierului, a creşterii şi funcţiilor acestuia, controlate genetic şi biochimic. A stabilit că cele două emisfere ale creierului au funcţii diferite. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1981), împreună cu D.H.Hubel şi T.Wiesel.

SPEZIA (La ~), oraş în N-V Italiei (Liguria), port la Marea Ligurică; 107,4 mii loc. Aeroport. Şantiere navale. Siderurgie. Centru comercial. Una dintre staţiunile balneoclimaterice ale Rivierei italiene. Castelul medieval San Giorgio. Catedrală (sec. 15). Fortificaţii din evul mediu.

SPICA, stea din constelaţia Fecioara, de mărimea 1,0. Cea mai strălucitoare stea a constelaţiei, situată la c. 220 ani-lumină de Soare.

SPIESS, Ludovic (n. 1938, Cluj), tenor român. A cîntat, cu brio, pe mari scene lirice ale lumii. Voce puternică, de anvergură. Repertoriu vast (Verdi, Puccini, Saint-Saëns), care nu evită partiturile dificile (R.Wagner).

SPINOZA, Baruch (1632-1677), filozof olandez. Unul dintre marii precursori al filozofiei moderne. Influenţat de Descartes, scrie *Tratatul asupra îndreptării înţelegerii*. Interes pentru ştiinţele exacte. Sistem filozofic expus în lucrarea *Etica demonstrată în mod geometric*. Raţiunea este temeiul cunoaşterii şi al accesului la fericirea supremă. Figură controversată a epocii sale, i-a şocat pe contemporani prin identificarea lui Dumnezeu cu universul fizic. A influenţat filozofia şi literatura din sec. 19.

SPITSBERGEN, arhipelag norvegian în Oceanul Arctic; c. 64,4 mii km^2; c. 4 mii loc. Cuprinde cea mai mare parte a Svalbardului. Insule pr.: Vest Spitsbergen, Nordaustland, Edge, Barents. Centrul ad-tiv: *Longyearbyen*. Relief de platou acoperit cu gheaţă. Alt. max.: 1712 m (vîrful Newton). Gheizere. Faună bogată. Pescuit şi vînătoare.

SPITTELER, Carl (1845-1924), scriitor elveţian de limbă germană. Poeme de inspiraţie mitică (*Prometeu martirul, Primăvara olimpică*). Lirică neoromantică (*Fluturii, Cîntecele clopotelor*). Proză naturalistă (romanul *Locotenentul Conrad*) şi de substanţă autobiografică (romanul *Imago*). Premiul Nobel (1919).

SPITZ, Mark (n. 1950), înotător american. A dominat Jocurile Olimpice de la München (1972), la care a cîştigat 7 medalii de aur (la toate probele de înot). Pe parcursul carierei sportive a deţinut 32 de recorduri mondiale.

SPITZER, Leo (1887-1960), lingvist austriac. Emigrat în Turcia şi apoi în SUA. Specialist în romanistică (*Limba italiană de conversaţie*). Creator al stilisticii literare pe temeiuri lingvistice (*Studii stilistice şi literare romanice*). Studii privind limba română.

SPLIT, oraş în Croaţia, port la Marea Adriatică; 189,4 mii loc. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial şi turistic. Universitate. Institut oceanografic. Muzee. Staţiune balneară. Festival internaţional anual de muzică uşoară. Celebru palat al împăratului roman Diocleţian (sec. 3-4), complex ce cuprindea un templu, bibliotecă, mausoleu (azi, catedrală); biserica Sveti Martin (sec. 9); palat comunal (sec. 15). Numele vechi, *Spalato*. Oraş întemeiat la 640 de refugiaţii bizantini. Între anii 1918-1991 a făcut parte din Iugoslavia.

SPOHR, Ludwig (1784-1859), violonist, dirijor şi compozitor german. Concerte pe scenele europene, ca violonist şi dirijor. Lucrări de factură romantică. Opera *Faust*; oratorii, concerte pentru vioară, muzică de cameră.

SPOKANE, oraş în N-V SUA (Washington), pe rîul cu acelaşi nume; 177,1 mii loc. Aeroport. Centru industrial şi comercial. Piaţă agricolă. Metalurgia aluminiului. Universitate (1887). Întemeiat în sec. 19.

SPOLETO, oraş în Italia (Umbria); 37,05 mii loc. Siderurgie. Turism. Ruine romane (templu, teatru, amfiteatru), biserici romanice, catedrală (sec. 12, cu transformări ulterioare) cu mozaicuri din sec. 13, clădiri gotice, din Renaştere şi baroce. Muzee. Festival de teatru şi de muzică de operă şi simfonică, iniţiat în 1958 de compozitorul Gian Carlo Menotti.

SPONTINI, Gaspare (1774-1851), compozitor italian. Şi-a desfăşurat activitatea la Paris, în timpul Revoluţiei şi al primului imperiu. Compozitorul favorit al lui Napoleon I. Opere eroice (*Fernand Cortez, Vestala*).

SPORADE DE NORD (gr. **VórII SPORÁDES**), arhipelag grecesc în N-V Mării Egee, alcătuit din c. 77 de insule; c. 540 km^2; c. 20 mii loc. Insule pr.: Skíros, Skópelos, Skíathos, Sliodromia. Relief muntos cu altitudini joase. Pescuit.

SPORADE DE SUD (gr. **NótII SPORÁDES**), arhipelag grecesc în S-E Mării Egee; 3,5 mii km^2; c. 180 mii loc. Insule pr.: Rodos, Samos, Chios, Ikaria, Kos, Kálimnos, Naxos. Relief muntos (alt. max.: 1436 m). Climă mediteraneană. Cereale, tutun, citrice. Pescuit.

SPRANGER, Eduard (1882-1963), filozof, pedagog şi psiholog german. Discipol al lui W.Dilthey şi Paulsen. A contribuit la stabilirea unei mai strînse legături între scopurile educaţiei şi cultură (*Humboldt şi ideea de umanitate, Cultură şi educaţie, Popor, stat, educaţie*).

SPREE, rîu în E Germaniei; 403 km. Izvorăşte din munţii Sudeţi şi se varsă în lacul Havel. Trece prin Berlin. Formează lacuri. Unit cu Oder prin canalul Oder-Spree.

SPRINGFIELD, oraş în SUA, capitala statului Illinois; 105,2 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru comercial şi industrial. Casa şi mormîntul lui Abraham Lincoln.

SPRINGFIELD, oraş în N-E SUA (Massachusetts), port pe fluviul Connecticut; 156,9 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial şi universitar. Clădirea Arsenalului (sec. 18). Muzee.

SPRINGFIELD, oraş în SUA (Missouri); 140,4 mii loc. Centru comercial şi industrial. Casa şi mormîntul lui Abraham Lincoln.

SPRINGS, oraş în Republica Africa de Sud (Transvaal), în apropiere de Johannesburg; 154 mii loc. Nod feroviar. Expl. de aur şi cărbuni. Centru industrial.

SPY, localitate în Belgia, în provincia Namur. Aici s-au descoperit, în 1886, într-o grotă, resturile a trei schelete umane de tip Neandertal, obiecte din piatră şi oase de păsări dispărute.

SQUAW VALLEY, staţiune pentru sporturi de iarnă în SUA (California), la N de Sierra Nevada, unde s-au desfăşurat Jocurile Olimpice de iarnă din 1960.

SREDNA GORA, lanţ muntos în Bulgaria, în sudul munţilor Balcani, între depresiunile Kazanlîk şi Mariţa, între văile Iskerului şi Tundjei. Alt. max.: 1604 m. Păduri de foioase. Minereuri polimetalice.

SRI LANKA (Republica Democratică Socialistă ~), stat insular în S Asiei, în Oceanul Indian, despărţit de India prin strîmtoarea Palk. Suprafaţa: 66 mii km^2. Populaţia: 18,45 mil. loc. Limbile oficiale: singaleză şi tamilă. Capitala: *Colombo* (*Kolamba*). Culte: budism, hinduism, islamism ş.a. Moneda: 1 rupia = 100 cenţi. Împărţit în 9 provincii. Oraşe pr.: Dehiwala-Mount Lavinia, Moratuwa, Jaffna, Kandy. Insula este ocupată în cea mai mare parte de un platou cu inselberguri (N şi E) şi depresiuni şi mărginit de cîmpii litorale. Climă tropicală musonică. Lipsit de resurse minerale. Pietre preţioase (rubine, safire, topaze), unele minerale de metale rare

Baruch Spinoza

Mark Spitz

(zirconiu, titan) şi grafit. Ind. textilă. Se cultivă orez şi ceai pentru export (locul 3 pe glob, locul 1 la prod./loc.); arbori de cauciuc, cocotieri. Creşterea animalelor. Turism. Sanctuare budiste (Polonnaruwa, Medigiriya) şi brahmane (Kandy, Gadaladenia), cu o arhitectură ornată cu floră şi faună locale, cu războinici, dansatori, divinităţi. Statui ale lui Buddha sculptate în piatră (Polonnaruwa, Avukana, Maligavila). — În milen. 2 î.Hr. se stabileşte în insula Ceylon (vechea denumire a republicii) populaţia singaleză, provenită din India, care formează, în sec. 5 î.Hr., regatul cu reşedinţa la Anuradhapura. În sec. 3 î.Hr., pătrund în insulă şi triburile tamile. Ocupată de portughezi (sec. 16), olandezi (1658) şi apoi de englezi (1795-1796), care declară Ceylonul, în 1802, colonie. La 2 febr. 1948 insula îşi proclamă independenţa, iar constituţia din 1972 consfinţeşte Republica Sri Lanka. După 1978 conflictele dintre comunităţile etnice singaleză şi tamilă degenerează în război civil (continuă şi după 1993). Republică prezidenţială.

SRINAGAR, oraş în N-V Indiei, capitala statului Jammu-Kashmir, situat la 1768 m altitudine; 588 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial. Piaţă agricolă. Artizanat (bijuterii în filigran, obiecte de piele, covoare). Turism activ. Universitate. Monumente hinduse şi musulmane (sec. 9-17). Moschei ridicate de Marii Moguli. În împrejurimi, grădini celebre (Chalimar Bagh).

SRIRANGAM, oraş în India, lîngă Tiruchirappalli (Tamil Nadu); 51 mii loc. Important centru de pelerinaj. Templul lui Vişnu (sec. 10-16), cu remarcabile hipostiluri. Templul lui Şiva (sec. 17).

SS (germ. **Schutz Staffel** = eşalon de protecţie), poliţie militarizată a partidului nazist, creată în 1925, în Germania. Condusă de H.Himmler (1929). Trupele SS erau însărcinate cu securitatea internă a Reich-ului, controlul teritoriilor ocupate şi paza lagărelor de concentrare. În 1940 au alcătuit Waffen SS, trupe de şoc angajate în toate ofensivele şi contraofensivele decisive.

STABIAE, oraş antic în S-V Peninsulei Italice (Campania), la golful Napoli. În anul 79 d.Hr., împreună cu oraşele Pompei şi Herculanum, a fost acoperit de cenuşă în timpul erupţiei vulcanului Vezuviu. Azi, *Castellammare di Stabia* (Italia).

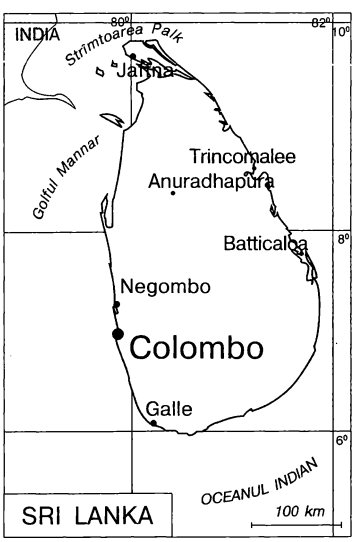

STADNIŢCHI, Arsenie (Axentie) (1862-1935), mitropolit în cadrul Bisericii Ortodoxe Ruse. Rector (1896) al Seminarului Teologic din Novgorod. Arhiepiscop de Pskov (1907), mitropolit (1917) al Novgorodului. Deportat (1922) la Tobolsk (Siberia). Lucrări de istorie bisericească privitoare la români, scrise în limba rusă (*Starea clerului ortodox din România, Românii care au studiat în instituţiile de învăţămînt teologic din Rusia* ş.a.).

STAËL, Madame de (pseudonim al lui *Germaine Necker, baroană de Staël-Holstein*; 1766-1817), scriitoare franceză. Fiică a lui Jacques Necker. Prin operă, ca şi prin viaţa sa pasionată, prefigurează romantismul. A susţinut că dezvoltarea literaturii este condiţionată de dezvoltarea socială, de momentul istoric şi de climă (*Despre literatură considerată în raporturile sale cu instituţiile sociale, Despre Germania*). Romane sentimentale (*Delphine, Corinne sau Italia*).

STAGIRA, oraş antic în E Greciei, port la Marea Egee. Locul unde s-a născut Aristotel. Întemeiat în sec. 7 î.Hr. de colonişti greci, cucerit şi distrus (349 î.Hr.) de Filip II al Macedoniei. Reconstruit la rugămintea lui Aristotel. Azi, *Stageira*.

STAGIRITUL v. **Aristotel**.

STAHI, Constantin D. (1844-1920; n. Dobreni, jud. Neamţ), pictor şi gravor român. Portrete (*Gh. Asachi*), scene de gen şi naturi moarte. Reproduceri după pictori celebri.

STAHL, Georg (1660-1734), medic şi chimist german. Autor al teoriei animiste. În chimie a dezvoltat teoria flogistică şi a stabilit compoziţia sulfaţilor.

STAHL, Henriette Yvonne (1900-1984; n. Saint Avold, Franţa), scriitoare română. Romane plasate în mediul rural şi în acela citadin, întreprinzînd o subtilă analiză a sufletului feminin (*Voica, Steaua robilor, Între zi şi noapte*).

STAHL, Henri H. (1901-1991; n. Bucureşti), sociolog, jurist şi istoric român. Frate cu Henriette Yvonne Stahl. Prof. univ. la Bucureşti. Colaborator al lui D. Gusti. Studii asupra comunităţilor agrare româneşti din perspectivă determinist-istorică. Lucrări: *Tehnica monografiei sociologice, Nerej, un village d'une région archaïque, Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti,* 3 vol., *Teoria şi practica investigaţiilor sociale, Eseuri critice* ş.a. Acad.

STAICU, Irimie (n. 1905, Cristian, jud. Braşov), inginer şi agronom român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări privind amendamentele şi îngrăşămintele chimice şi organice la plantele cultivate pe cernoziom şi metodele de fertilizare a podzolurilor şi sărăturilor. Lucrări: *Distrugerea solului prin eroziune, Pregătirea şi păstrarea îngrăşămintelor, Probleme ale mediului înconjurător* ş.a. Membru corespondent al Acad. Rom.

Iosif Stalin

Constantin Stamati

STALIN, Iosif Vissarionovici (*Iosif Vissarionovici Djugaşvili*; 1879-1953), om politic sovietic. Militant social-democrat (1898) în Georgia. Adept al "tezelor din aprilie" (1917) lansate de Lenin. Împreună cu Sverdlov, în fruntea partidului format de Lenin în Finlanda. Comisar al poporului pentru naţionalităţi (1917-1922), duce o politică de centralizare. Secretar general al PCUS (după 1922), a eliminat pe toţi ceilalţi rivali, după moartea lui Lenin (1924). Politică de colectivizare, de desfiinţare a kulacilor (1929-1930); a lansat primul plan cincinal. Milioane de oameni sînt trimişi la muncă forţată în Gulag. Procese trucate ducînd la purificări masive (1934-1938). A încheiat pactul germano-sovietic (aug. 1939). După al doilea război mondial, a plasat sub influenţă sovietică toate ţările eliberate de Armata Roşie. A creat Kominformul şi a declanşat împotriva Occidentului războiul rece. Devenit obiectul unui cult celebrat silnic de întreaga ţară şi de ţările democrat-populare. Congresul XX al PCUS (1956) a condamnat greşelile legate de cultul personalităţii lui Stalin. Lucrări: *Marxismul şi problema naţională, Revoluţia din Octombrie şi tactica comuniştilor ruşi, În jurul problemelor leninismului*. În 1961 corpul i-a fost scos din mausoleul Lenin.

STALINGRAD v. **Volgograd**.

STALINGRAD (Bătălia Stalingradului), luptele din sept. 1942-febr. 1943, cînd armata rusă a repurtat o victorie decisivă asupra armatei a 4-a germane comandate de feldmareşalul Paulus, care a capitulat la 2 febr. 1943. Victoria a marcat întoarcerea războiului pe frontul rus.

STAMATI, Constantin (Costache) (1786-1869; n. Huşi sau Iaşi), scriitor şi traducător român. Poezii patriotice sau ocazionale (*Imnul lăutei româneşti, Sentinela taberei de la Copou la 1834*) şi proză (*Povestea povestelor*) ce îl alătură generaţiei "Daciei literare". Primul traducător român din A. de Vigny. A mai tălmăcit din Florian, Lamartine, V.Hugo, Th. Moore, V.A.Jukovski, Puşkin ş.a. Membru fondator al Societăţii Literare Române (1866).

STAMATI, Iacov (Ioan) (1749-1803), mitropolit român. Episcop de Huşi (1782), mitropolit al Moldovei (1792-1803). Ctitor al bisericii Banu din Iaşi. Sprijinitor al şcolilor din Moldova. A susţinut editarea de cărţi bisericeşti, precum şi a lucrărilor lui Amfilohie Hotiniul (*Gramatica theologhicească, Elemente aritmetice* ş.a.); a patronat traducerea din greceşte a romanului *El Criticón* (în versiune românească *Critil şi Andronius*) de Baltasar Gracián.

STAMATI, Teodor (1812-1852), pedagog şi publicist român. Profesor de fizică şi istorie naturală la Academia Mihăileană. Membru al Societăţii de Medici şi Naturalişti din Iaşi. A făcut parte din colectivul condus de Gh.Asachi

pentru redactarea primului dicţionar enciclopedic românesc (*Lexicon de conversaţie*). Lucrări lexicografice (*Dicţionăraş românesc de cuvinte tehnice şi altele greu de înţeles, Vocabular de limba germană şi română* — primul dicţionar german-român) şi didactice (*Manual de istoria naturală, Fizica elementară*).

STAMBOLOV, Ştefan (1854-1895), om politic bulgar. Regent al Bulgariei (1886-1887), a sprijinit urcarea pe tronul ţării a prinţului german Ferdinand de Saxa-Coburg. Prim-ministru (1887-1894). Politică de păstrare a independenţei ţării faţă de Rusia şi Turcia. Ucis în stradă.

STAMBUL, denumire dată în evul mediu, în ţările române, oraşului *Istanbul*.

STAMFORD, oraş în SUA (Connecticut), satelit al oraşului New York; 102,5 mii loc. Centru rezidenţial şi industrial. Universitate.

STAMITZ (STAMIC), Johann Wenzel Anton (1717-1757), compozitor, violonist şi dirijor german de origine cehă. Dirijor al orchestrei de la Curtea din Mannheim, a promovat aici simfonia preclasică. Simfonii, concerte şi muzică de cameră.

STAMITZ, Karl (1745-1801), compozitor german de origine cehă. Reprezentant, împreună cu fratele său, Johann Stamitz, al Şcolii de la Mannheim. Muzică instrumentală; lucrări concertante.

STANCA, Radu (1920-1962; n. Sebeş), scriitor român. Membru al Cercului literar de la Sibiu. Lirică baladescă, "teatrală", cu simboluri ancorate în fantastic (*Versuri*). Teatru poetic şi reflexiv, prin care autorul propune o interpretare modernă a miturilor tragice (*Hora domniţelor, Ostaticul, Dona Juana*).

STANCU, Zaharia (1902-1974; n. Salcia, jud. Teleorman), scriitor român. A editat revista "Azi" (1932-1940), ziarul "Lumea românească" (1937-1939) şi "Revista română" (1941-1942). Preşedinte al Uniunii Scriitorilor Români (1966-1974). Ca poet, a evoluat de la o lirică a "autohtonismului" (*Poeme simple*) spre una elegiacă (*Cîntec şoptit, Poeme cu lună*). Osmoză de liric şi epic, cultivînd pitorescul şi evocarea cu tendinţă politică, romanele sale îşi trag substanţa dintr-un fond autobiografic (*Desculţ, Rădăcinile sînt amare, Pădurea nebună, Şatra, Ce mult te-am iubit, Jocul cu moartea* ş.a.). Memorialistică (*Pentru oamenii acestui pămînt*). Traduceri din Esenin. Premiul Herder. Acad.

STANISLAVSKI, Konstantin Sergheevici (pseudonim al lui *Konstantin Sergheevici Alekseev*; 1863-1938), actor şi regizor de teatru rus. A fondat (1898), împreună cu V.N.Nemirovici-Dancenko, Teatrul de Artă din Moscova. Pedagog şi reformator, a studiat fenomenele psihice care însoţesc jocul actorilor (*Munca actorului cu sine însuşi*). Reprezentant al teatrului realist, a impus pe scenă dramaturgia lui Gorki (*Azilul de noapte*) şi Cehov (*Unchiul Vanea, Pescăruşul*). Scrieri teoretice (*Viaţa mea în artă*).

STANLEY, Sir Henry Morton (numele adoptiv al lui *John Rowlands*; 1841-1904), ziarist şi explorator britanic. Jurnalist la "New York Herald" (1867). Trimis în Africa, în căutarea lui D.Livingstone, pe care îl găseşte (1871) în zona lacului Tanganyika. În a doua expediţie (1874-1877), străbate Africa Ecuatorială de la E la V; explorează lacul Victoria şi teritoriul Ugandei de astăzi, descoperă masivul Ruwenzori şi lacul Albert, cercetează zona lacului Tanganyika. Urcă pe fluviul Congo pînă la Stanley Pool, ajungînd la lacul Leopold II.

STANLEY, Wendell Meredith (1904-1971), biochimist american. A cercetat structura virusurilor (*Virusurile, Virusurile şi natura vieţii*) şi a obţinut starea cristalizată a acestora. Premiul Nobel pentru chimie (1946), împreună cu J.H.Northrop şi J.B.Sumner.

STANOVOI (STANOVOJ), sistem muntos în Federaţia Rusă (Siberia Orientală). Lungime: c. 700 km. Alt. max.: 2412 m. Expl. de aur şi fier.

STANS, oraş în Elveţia, centrul ad-tiv al cantonului Nidwalden; 5,7 mii loc. Turism. Biserică (sec. 17). Muzeu.

STARA PLANINA, axul principal al munţilor Balcani în Bulgaria.

STARA ZAGORA, oraş în Bulgaria, la N-E de Plovdiv; 142 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial, comercial şi cultural. Muzeu naţional. Vechi oraş macedonean, apoi roman.

STARK, Johannes (1874-1957), fizician german. Prof. univ. la Würzburg. A descoperit (1913) fenomenul de lărgire sau de separare a razelor spectrale ale atomilor sub influenţa unui cîmp electric intens (*efectul Stark*). Premiul Nobel (1919).

STARLING, Ernest Henry (1866-1927), medic englez. Unul dintre întemeietorii endocrinologiei moderne. A descoperit secretina.

STAROBINSKI, Jean (n. 1920), critic literar şi psihiatru francez. Prof. univ. la Geneva. Operă critică de autentică originalitate creatoare prin interpretarea socio-psihică şi filozofică a creaţiei literare (*Transparenţă şi obstacol, Ochiul viu, Relaţia critică*).

STAROV, Ivan Egorovici (1745-1808), arhitect rus. Viziune clasică (palatul Tavricevski, al prinţului Potiomkin, biserica Aleksandr Nevski — ambele la Sankt Petersburg).

STASOV, Vasili Petrovici (1769-1848), arhitect rus. A dezvoltat tradiţia clasicismului rus (amenajări şi reconstrucţii la Palatul din Ţarskoe Selo; reconstrucţia cazărmii regimentului Pavlovsk - Cîmpul lui Marte; amenajarea interioară a catedralei Smolnîi şi cea a Palatului de Iarnă; arcurile de triumf Narva şi Moscova — toate la Sankt Petersburg).

STASOV, Vladimir Vasilievici (1824-1906), estetician şi critic de artă rus. Teoretician şi adept al *Grupului celor cinci*. Studii despre muzicieni ruşi şi străini, despre folclorul muzical rus.

STATELE UNITE ALE AMERICII (SUA), stat federal în partea centrală a Americii de Nord, între Canada (N), Oceanul Atlantic (E), Mexic (S) şi Oceanul Pacific (V). Suprafaţa: 9,3 mil. km² (fără 156,6 mii km² care îi revin din Marile Lacuri). Populaţia: 273,75 mil. loc. Limba oficială: engleza. Capitala: *Washington*. Culte: protestantism, catolicism. Moneda: 1 dolar = 100 cenţi. Format din 50 de state şi un district federal (Columbia) şi din teritorii exterioare (statul asociat Puerto Rico, arhipelaguri şi insule în Oceanul Pacific). Oraşe pr.: New York, Los Angeles, Chicago, Houston, Philadelphia, San Diego, Detroit, Dallas, Pheonix, San Antonio, San José, Indianapolis, Baltimore, San Francisco. Relief variat: munţii Apalaşi, paralel cu ţărmul Oceanului Atlantic, de la N-E spre S-V; Munţii Stîncoşi, paralel cu ţărmul Oceanului Pacific, formaţi din mai multe lanţuri (Northern Rocky Montains şi Southern Rocky Montains în E; Cascade Range şi Sierra Nevada în V), cu podişuri interioare înalte (Columbia Plateau, Great Basin, Colorado Plateau). În centru, Marile Cîmpii (Great Plains). Climă temperată în N şi subtropicală în S. Reţea hidrografică bogată: fluviul Mississippi (6019 km lungime, împreună cu afluentul său Missouri, printre cele mai mari ape din lume); în N-E, la graniţa cu Canada, sînt Marile Lacuri (Superior, Michigan, Huron, Erie şi Ontario) — cel mai important sistem de lacuri cu apă dulce de pe

Terra. Păduri de conifere şi foioase (în E şi V), prerii (în zona centrală şi în Marile Prerii), vegetaţie de stepă şi deşert (în Podişul Marelui Bazin) şi subtropicală (în S). Faună variată şi bogată, ocrotită în numeroase parcuri şi rezervaţii naţionale. Prima mare putere economică de pe glob. Variate şi bogate resurse naturale: fosfaţi (locul 1 pe glob), petrol, gaze naturale, cărbune, cupru ş.a. (locul 2 pe glob), aur, uraniu (locul 3 pe glob) ş.a. A doua putere minieră a lumii (după CSI). Industrie prelucrătoare de înalt nivel tehnic (locul 1 pe glob în domeniile: aeronautică, informatică, telecomunicaţii, armament, cercetări spaţiale, energie atomică ş.a.). Depăşită de Japonia în industria de autovehicule. Realizează peste 1/4 din producţia de energie electrică a planetei. Agricultura, puternic mecanizată, ocupă primul loc pe glob. Există mari regiuni (belts = centuri) specializate în lapte (în N-E), porumb (zona de S a Marilor Lacuri), bumbac (în S), grîu (la V de Missouri). Porcine şi ovine (locul 3 pe glob), cabaline (locul 2 pe glob). — Triburi de amerindieni au populat teritoriul nord-american în epoca precolumbiană. În jurul anului 1000, vikingii, veniţi din Islanda, ating coastele răsăritene (New England şi Newfoundland în Canada). Colonizat de europeni în sec. 16 (spaniolii întemeiază, în 1565, prima aşezare europeană permanentă, Sf. Augustin–Florida, iar englezii, în 1607, localitatea Jamestown–Virginia). Apar colonii engleze pe ţărmul Oceanului Atlantic (Massachusetts, Maryland, Pennsylvania ş.a.). Războiul pentru independenţă al coloniilor nord-americane (1775-1783) duce la ruperea legăturilor cu Marea Britanie (adoptarea, la 4 iul. 1776, a Declaraţiei de independenţă). Constituţia din 1787 proclamă SUA stat federal, primul preşedinte fiind George Washington (1789-1796). Expansiune teritorială spre V, cumpărare de noi teritorii (Louisiana, Florida, Alaska), dobîndire de noi ţinuturi în urma războiului cu Mexicul (1846-1848). Războiul de Secesiune (1861-1865) dintre statele din Nord şi cele din Sud, terminat cu victoria Nordului, duce la abolirea sclaviei şi la o rapidă dezvoltare economică. După Pacea de la Paris (1898), care încheie Războiul Hispano-American, SUA anexează insulele Filipine, Puerto Rico, Guam; instituie controlul asupra Cubei. Participă (din 6 apr. 1917) la primul război mondial, de partea Antantei. Nu semnează Tratatul de la Versailles (1919). După o perioadă de neutralitate, intră în al doilea război mondial (după atacul japonez asupra bazei militare Pearl Harbour, 7 dec. 1941), împotriva Germaniei. Rol important în încheierea războiului (lansarea bombelor atomice asupra oraşelor japoneze Hiroshima şi Nagasaki, în aug. 1945). Membră a ONU (oct. 1945). Contradicţii între SUA şi URSS (după Conferinţa de la Potsdam, 1945), care declanşează "războiul rece". O serie de tratative între cele două mari puteri militare (Geneva, 1955; Paris, 1960; Viena, 1961). Politică de destindere şi normalizare a relaţiilor cu statele comuniste. La 21 nov. 1990, preşedintele George Bush semnează, la Paris, Carta pentru o nouă Europă. Într-o lume în care ideologia comunistă s-a prăbuşit, iar URSS, cealaltă mare putere, s-a destrămat, SUA rămîn prima mare putere economică şi militară. Republică prezidenţială.

STATEN ISLAND, insulă în Oceanul Atlantic (golful New York), la S-V de insula Manhattan; 155 km^2; 295 mii loc. Centru rezidenţial al oraşului New York. Rafinării de petrol. Muzee.

STAUDINGER, Hermann (1881-1965), chimist german. Prof. univ. la Freiburg. Cercetări de chimie macromoleculară. A descoperit şi a explicat fenomenul polimerizării. Premiul Nobel (1953).

STAUFFENBERG, Klaus Schenk, conte von (1907-1944), colonel german. Şef de Stat-Major al armatei de rezervă (1944). Ostil nazismului, a plasat o bombă în sala de şedinţe a cartierului general al Führer-ului la Rastenburg (20 iulie 1944). Crezînd că Hitler a murit, a declanşat la Berlin puciul. Arestat şi executat.

STAVANGER, oraş în S-V Norvegiei. Port la Oceanul Atlantic; 99,8 mii loc. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial, administrativ şi de tehnică pentru exploatări petroliere în Marea Nordului. Bază de pescuit. Catedrală (sec. 12-13). Vechi case de lemn.

STAVRINOS (sfîrşitul sec. 16 - începutul sec. 17), cronicar. Grec de origine. Vistier al lui Mihai Viteazul. A îndeplinit diferite misiuni diplomatice. Autor al unei cronici rimate (*Vitejiile prea cucernicului şi prea viteazului Mihai-Voievod;* 1312 versuri), scrisă în limba greacă populară. Cuprinde istoria completă a domniei lui Mihai Viteazul (1593-1601).

STAVROPOL (rus. **STAVROPOL'**), oraş în Federaţia Rusă (Caucazul de Nord); 333,4 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (gaze naturale, petrol). Între 1935 şi 1943 s-a numit *Voroşilovsk*.

STĂNESCU, Carmen (n. 1925, Bucureşti), actriţă română de teatru. Interpretează, cu farmec, vervă comică debordantă şi temperament dramatic, personaje din dramaturgia românească şi universală (C.Goldoni, B.Shaw, Tennessee Williams, I.L.Caragiale ş.a.).

STĂNESCU, Nichita (1933-1983; n. Ploieşti), poet român. Poezie inconfundabilă, a unui creator orgolios care îşi proiectează propria subiectivitate în imagini dematerializate, diafane, într-o tentativă de respiritualizare a materiei, de decantare a esenţelor cu care eul dezmărginit se poate contopi. De la o viziune a existenţei corporale sau a sentimentelor se ajunge la o viziune a ideilor, a conceptelor, tradusă printr-o înşiruire de afirmaţii şi negaţii axiomatice, dublată de definirea lirică a unor stări fundamentale ale subiectului, confruntat cu aspectele diverse şi contradictorii ale existenţei. O acută însaţietate de a cunoaşte, de a trăi şi de a se rosti altfel conduce la încercarea de a transcende limitele înţelegerii şi ale exprimării obişnuite, concretizată în crearea unei poezii ca lume în sine şi nu ca semnificant al unei alte realităţi (*Sensul iubirii, O viziune a sentimentelor, Dreptul la timp, 11 elegii, Oul şi sfera, Laus Ptolemaei, Necuvintele, În dulcele stil clasic, Starea poeziei, Epica Magna* ş.a.). Eseuri. Publicistică. Premiul Herder.

STĂNILEŞTI, comună în judeţul Vaslui. Victorie (iul. 1711) a armatei otomane, condusă de Mehmed Baltagi-paşa, asupra celei moldo-ruseşti, condusă de Petru I. Domnul Moldovei, Dimitrie Cantemir, s-a refugiat la Harkov (Ucraina). Îl însoţea, printre alţii, şi cronicarul I.Neculce.

STĂNILOAE, Dumitru (1903-1993; n. Vădeni, jud. Braşov), teolog român. Profesor de dogmatică (1929-1946) la Academia Teologică "Andreiană" din Sibiu şi la Institutul Teologic din Bucureşti (1947-1958, 1965-1973). Rector (1936-1946) al Academiei Teologice "Andreiană" din Sibiu. Între 1958 şi 1963 a suportat rigorile închisorilor comuniste. Considerat unul dintre cei mai de seamă teologi ortodocşi şi gînditori creştini din lume (*Viaţa şi activitatea Patriarhului Dositei al Ierusalimului, Viaţa şi învăţătura Sf. Grigorie Palama, Iisus Hristos sau restaurarea omului, Teologia dogmatică ortodoxă* ş.a.). Traduceri (*Filocalia*, 12 vol., *Dogmatica* ş.a.). Acad.

STEAUA, revistă de literatură, artă, cultură, editată de Uniunea Scriitorilor din România. Apare la Cluj din 1954, continuînd "Almanahul literar" (1949-1953). Printre colaboratori: L.Blaga, A.E.Baconsky, D.R. Popescu, Mircea Tomuş, Ioan Alexandru ş.a.

STEAUA-CIOBANULUI, numele popular al planetei *Venus*.

STEAUA DUNĂRII, ziar politic, literar şi comercial, editat la Iaşi de M. Kogălniceanu, între 1855 şi 1856 şi de la 1858 pînă în 1860 (cu întreruperi din cauza cenzurii). Între 1856 şi 1858 a apărut şi o ediţie în limba franceză ("L'Étoile du Danube") la Iaşi şi apoi la Bruxelles. Publicaţie unionistă.

STEAUA POLARĂ, stea de mărimea 2,1 din constelaţia Ursa-Mică, situată la cca 650 ani-lumină de Soare. Prin mişcarea de precesiune, se apropie de polul nord ceresc. Nume populare: *Stîlpul, Candela-Cerului*.

STEELE, Sir Richard (1672-1729), scriitor irlandez. Împreună cu J.Addison, fondează primul periodic literar englez, "The Tatler" (1711-1712), apoi, singur, "The Spectator" (1711-1712), "The Guardian" (1713), "The Englishman" (1713-1715). A pus bazele eseului englez. Autor de comedii sentimentale şi moralizatoare (*Înmormîntarea sau Mîhnire în ton cu moda, Soţul tandru, Îndrăgostiţii ti-*

Konstantin Stanislavski

Vladimir Stasov

Nichita Stănescu

Dumitru Stăniloae

mizi), pamflete.

STEEN, Jan (1626-1679), pictor olandez. Spirit satiric şi moralizator, s-a folosit de alegorie în scenele de gen din viaţa poporului, redate în culori calde (*Bolnava şi medicul, Tovărăşie rea*).

STEFAN, Josef (1835-1893), fizician austriac. Prof. univ. la Viena. A enunţat (1879) legea conform căreia energia radiată de un corp negru este direct proporţională cu puterea a patra a temperaturii absolute (*legea Stefan* sau *legea Stefan-Boltzmann*).

STEIN, Gertrude (1874-1946), scriitoare americană. Stabilită la Paris (1903), adună în salonul său pictori din avangardă şi scriitori din "generaţia pierdută" (Picasso, Hemingway ş.a.). Nuvele (*Trei vieţi*), romane (*Caracterul americanilor, Autobiografia lui Alice B.Toklas*), comedii (*Geografie şi comedii, Patru sfinţi în trei acte* ş.a.). Eseuri (*Conferinţe în America, Proza: patru conferinţe*). Memorialistică (*Războaie pe care le-am văzut*).

STEIN, William Howard (1911-1980), biochimist american. Prof. univ. la New York. Lucrări asupra proteinelor şi aminoacizilor. A stabilit, împreună cu S.Moore, prin procedee cromatografice, structura macromoleculei de ribonuclează. Premiul Nobel pentru chimie (1972), împreună cu S.Moore şi Chr.B. Anfinsen.

STEINBECK, John (1902-1969), scriitor american. Operă naturalist-realistă, de un puternic dramatism. Povestiri (*Căluţul roib*), romane cu miză socială (*Oameni şi şoareci, Fructele mîniei, La est de Eden, Iarna vrajbei noastre* ş.a.). Reportaje (*Eu şi Charley descoperim America*). Premiul Nobel (1962).

STEINBERG, Saul (n. 1914, Rîmnicul Sărat), grafician american originar din România. Colaborator, cu desene satirice, la "New Yorker". Autor de numeroase albume (*Labirintul* ş.a.).

STEINDL Imre (1839-1902), arhitect maghiar. Unul dintre reprezentanţii arhitecturii eclectice (Primăria, clădirea Parlamentului, biserica Szent Erzsébet — toate din Budapesta).

STEINER, Rudolf (1861-1925), filozof şi pedagog austriac. Şi-a definit doctrina, antropozofia, în lucrările *Teozofia, Iniţierea, Ştiinţa ocultă*. A fondat la Stuttgart şcoala Waldorf.

STEINHARDT, N. (1912-1989; n. Pantelimon, Bucureşti), eseist şi publicist român. Studii de literatură comparată, eseuri erudite, note de călătorie, traduceri, memorii de o deosebită ţinută morală şi culturală. Opere: *Critica la persoana întîi, Prin alţii spre sine, Jurnalul fericirii, Monologul polifonic*.

STEINITZ, Ernest (1871-1928), matematician german. Unul dintre fondatorii algebrei moderne.

STEINITZ, Wilhelm (1836-1900), şahist austriac. Un mare creator de strategie modernă în şah. Şi-a păstrat titlul mondial pînă în 1894, cînd a fost învins de Emanuel Lasker.

STEINLEN, Théophile-Alexandre (1859-1923), desenator şi pictor francez de origine elveţiană. A colaborat la reviste satirice, a făcut afişe, ilustraţii de carte. Crochiuri de o mare calitate plastică.

STELARU, Dimitrie (pseudonim al lui *Dimitrie Petrescu*; 1917-1971; n. Segarcea-Vale, jud. Teleorman), poet român. A frecventat, un timp, cenaclul Sburătorul. Existenţă boemă, cu care poezia sa încărcată de suferinţă se identifică perfect (*Preamărirea durerii, Noaptea geniului, Ora fantastică, Cetăţile albe, Mare incognitum, Coloane* ş.a.). Proză poematică (*Zeii prind şoareci*).

STENDHAL (pseudonim al lui *Henri Beyle*; 1783-1842), scriitor francez. Participă la campaniile napoleoniene. Consul al Franţei la Triest, apoi la Civitavecchia. Teoretician al romantismului (*Racine şi Shakespeare*). Ignorat în timpul vieţii, devine după moarte unul dintre cei mai apreciaţi scriitori francezi. Operă romanescă în care acţiunea, între luciditate şi pasiune, este determinată de un ritm interior, acela al aspiraţiilor eroilor (*Armance, Roşu şi negru, Mănăstirea din Parma, Lucien Leuwen*). Nuvele romantice (*Vanina Vanini, Stareţa din Castrio*). Biografii (*Viaţa lui Napoleon, Viaţa lui Rossini*). Pagini autobiografice (*Jurnal, Viaţa lui Henri Brulard, Amintiri egotiste*).

STENMARK, Ingmar (n. 1956), schior suedez. A dominat, la slalom, schiul alpin, între 1975 şi 1982. A cîştigat Cupa Mondială de 3 ori consecutiv (1976, 1977 şi 1978), de mai multe ori campion al lumii, două titluri olimpice (Lake Placid, 1980).

STENON, Nicolas (Nicolaus Steno) (*Niels Steensen*; 1638-1686), anatomist şi geolog danez. A descoperit canalul secretor al glandei parotide (*canalul Stenon*). A pus bazele stratigrafiei, cercetînd fosilele.

STEPANAKERT, oraş în Azerbaidjan, centrul ad-tiv al Regiunii Autonome Nagorno-Karabah; 33 mii loc. Centru comercial şi industrial (electrotehnică).

STEPHANOPOULOS, Konstantinos (n. 1926), jurist şi om politic grec. A trăit în exil în timpul dictaturii coloneilor (pînă în 1974). Ministru în mai multe cabinete. Fondează (1985) Partidul Reînnoirii Democratice, pe care îl dizolvă în 1994. Preşedinte al Republicii Elene (din 1995).

STEPHĂNESCU, George (1843-1925; n. Bucureşti), compozitor şi pedagog român. Fondatorul unor companii lirice care au pregătit înfiinţarea Operei Române. Contribuţii la întemeierea şcolii naţionale de canto. Drama lirică *Petra*, opereta *Peste Dunăre*, feeria *Sînziana şi Pepelea*, balada *Banul Mărăcine*, cantata *Dalila* ş.a. Autorul primei simfonii româneşti.

STEPHENSON, George (1781-1848), inginer englez. Considerat întemeietor al transportului feroviar (1826-1830; calea ferată Liverpool-Manchester). Constructor (din 1814) al primelor locomotive cu abur.

STERE, Constantin (1865-1936; n. Horodişte, jud. Soroca), jurist, om politic şi scriitor român. Prof. univ. la Iaşi. Pune bazele teoretice ale poporanismului social-economic-politic (*Poporanism sau social-democraţie*). Întemeiază (1906), împreună cu Paul Bujor, revista "Viaţa românească". Politică liberală radicală. Violent atacat pentru activitatea politică din timpul primului război mondial. Unul dintre întemeietorii Partidului Ţărănesc (unit, în 1926, cu Partidul Naţional Român) şi ai Partidului Ţărănesc Democrat (1930). Studii de drept (*Evoluţia individualităţii şi noţiunea de persoană în drept, Introducere în studiul dreptului constituţional* ş.a.). Articole politice (*Marele război şi politica României, Documentări şi lămuriri politice* ş.a.). Romanul de substanţă autobiografică *În preajma revoluţiei* (8 vol.) îl înscrie printre cei mai interesanţi scriitori români interbelici.

STERIADI, Jean Alexandru (1880-1956), pictor şi grafician român. Prof. univ. la Bucureşti. A înfiinţat (1916) Societatea de gravură "Grafica". Director al muzeului Aman (1909-1915), al muzeului Kalinderu (1915-1949). Portrete şi compoziţii în linii expresive (*Hamali în portul Brăilei, Chivuţele*); peisagistică impresionistă (*Casa Moruzzi, Geamie la Mangalia, Corăbii în portul Brăilei*). Membru onorific al Acad. Rom.

Jean Alexandru Steriadi, *Chivuţele*

STERIAN, Margareta (1897-1991; n. Buzău), pictoriţă şi scriitoare română. Membră fondatoare a secţiunii plastice a asociaţiei culturale Criterion. Artistă de mare sensibilitate şi rafinament, cu o pronunţată apetenţă pentru culoare. Lucrări mărturisind o totală implicare subiectivă (*Băiat din Drăguş*, ciclul *La moşi, Studiu pentru autoportret, Răstignire, Proiect de cortină, A trăi, a muri* ş.a.). Ceramică (*Bestiarul, Adam şi Eva, Talerul*), tapiserii. O poezie a peisajelor calme, în care simţul plastic se întîlneşte cu reflecţia fină (*Poeme, Soare difuz, Culorile cîntecului* ş.a.). Proză (*Castelul de apă, Oblic peste lume* ş.a.). Antologii de poezie universală (irlandeză, poloneză, americană), în traducere proprie.

STERLITAMAK, oraş în Federaţia Rusă (Başkiria); 238 mii loc. Centru industrial (chimie, pielărie, confecţii).

STERN, Isaac (n. 1920), violonist american de origine rusă. A format (1960), împreună cu pianistul Eugen Istomin şi violoncelistul Leonard Rose, un trio devotat repertoriului romantic (Beethoven, în special).

STERN, Otto (1888-1969), fizician german, naturalizat american. Lucrări teoretice de mecanică statică. A pus la punct metoda fasciculelor atomice care i-a permis, în 1921, să pună în evidenţă, împreună cu W.Gerlach, conceptul de undă asociată şi a măsurat (1933) momentul magnetic al protonului. Premiul Nobel (1943).

STERNE, Laurence (1713-1768), scriitor britanic. Devenit celebru după publicarea primelor două (aveau să-i mai apară încă 7) volume din *Viaţa şi opiniile lui Tristram Shandy, gentleman*. Romanul, neterminat, cultivă formula picarescă şi excesul sentimental. *Călătorie sentimentală prin Franţa şi Italia* este o operă plină de umor şi fantezie. Postum, i-au fost editate *Scrisorile lui Yorick către Eliza* şi

Jurnal către Eliza.

STESIHOR (STESICHORUS) (640-550 î.Hr.), poet liric grec. Operă cu o mare influenţă asupra liricii corale. Inovaţii în prozodie (strofa, antistrofa, epoda). S-au păstrat fragmente din imnuri eroice, ode, cîntece de dragoste.

STEVENAGE, oraş în Marea Britanie (Hertfordshire), la N de Londra; 74 mii loc. Primul oraş nou al Angliei (1946).

STEVENS, Siaka Probyn (1905-1988), om politic din Sierra Leone. Prim-ministru (1968-1971). Preşedinte al Republicii Sierra Leone (1971-1985).

STEVENSON, Robert Louis Balfour (1850-1894), scriitor scoţian. Romane de aventuri (*Comoara din insulă*), povestiri fantastice (*Ciudatul caz al doctorului Jekyll şi al domnului Hyde*). Versuri; piese de teatru; note de călătorie; eseuri.

STEVENSON, Teofilo (n. 1952), boxer cubanez. Triplu campion olimpic (München, 1972, Montreal, 1976, Moscova, 1980) şi dublu campion mondial (1974, 1978).

STEVIN, Simon (1548-1620), matematician şi inginer flamand. În aritmetică, a recunoscut numerele iraţionale ca numere cu parte întreagă; a introdus fracţiile zecimale în Europa. În mecanică a elaborat teoria echilibrului unui corp pe un plan înclinat. Autor de tratate de astronomie, navigaţie, artă militară, geografie ş.a.

STEWART, Jacky (n. 1939), pilot de curse scoţian. Cîştigător a 27 de mari premii în cursele de Formula 1; campion mondial în 1969, 1971, 1973.

STEWART, James (1908-1997), actor american. Unul dintre interpreţii preferaţi de regizorul Fr. Capra. Roluri în filme dramatice sau de aventuri (*Nu o poţi lua cu tine, Poveste din Philadelphia*, Premiul Oscar, 1940, *Omul din Laramie, Vertigo, Omul care l-a ucis pe Liberty Wallance, Toamna Cheyenilor* ş.a.). În 1984, un Oscar special pentru întreaga activitate. Premiul criticii newyorkeze (1939), Cupa Volpi (1959), Ursul de Argint (1962), Trofeul internaţional al Festivalului de la Cannes (1985).

STEYR, oraş în Austria (Austria Superioară); 40 mii loc. Industrii (metalurgie). Biserică gotică şi barocă; primărie cu faţada rococo. Clădiri vechi.

STIERNHIELM, Georg (1598-1672), poet suedez. Poet favorit la Curtea reginei Cristina. A dat o formă savantă poeziei suedeze.

STIGLER, George (1911-1991), economist american. Studii ce stau la baza analizei microeconomice (*Teoria preţurilor*). Premiul Nobel (1982).

STIJL (De ~), grupare artistică născută la Leyde (Leiden) (Olanda Meridională) în 1917, avînd la bază neoplasticismul. Principal animator, Theo Van Doesburg; principal teoretician, Piet Mondrian. Grupul cuprindea pictori (Van der Leck, G.Vantongerloo, Vilmos Huszár ş.a.) şi arhitecţi (J.J.P.Oud, G.T. Rietveld ş.a.). Practica un limbaj plastic riguros. S-a dizolvat în 1932. A editat şi o revistă ("De Stijl").

STILICON (Flavius Stilicho) (365-408), general vandal în serviciul Romei. *Magister militum per Thracias* (391), comandant suprem al trupelor din Occident (394). Unul dintre cei mai talentaţi generali ai vremii, a condus (395-408), de fapt, Imperiul Roman de Apus (împăratul Teodosiu I i-a încredinţat, la moarte, tutela fiului său, Honoriu, devenit împărat al Imperiului). Respinge atacuri ale popoarelor migratoare (vizigoţi, ostrogoţi). Asasinat, la Ravenna, din ordinul împăratului Honoriu.

STILLER, Mauritz (*Mosche Stiller*; 1883-1928), regizor suedez. Reprezentant al filmului mut scandinav. Printre creaţiile sale, *Gösta Berling*, filmul care i-a adus celebritate Gretei Garbo.

STILO PRAECONINUS LUCIUS AELIUS (c. 150 - c. 70 î.Hr.), filolog şi gramatic latin. De formaţie enciclopedică, este considerat întemeietorul filologiei latine. A deschis la Roma o şcoală de retorică şi gramatică, unde l-a avut elev pe Cicero. Comentarii la *Cîntecele preoţilor salieni*; ediţii critice din Plaut, Luciliu ş.a.

STIRIA (germ. **STEIERMARK**), provincie în Austria; 16,3 mii km²; 1,1 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Graz*. Relief muntos. Industrii (mecanică, electrotehnică, alimentară). Resurse minerale (fier, lignit). Zonă agricolă. — Populată, la sfîrşitul sec. 6, de slavi (sloveni). Încorporată (788) Corintiei, cucerită de Habsburgi în 1278. Puternic germanizată. Partea meridională (compusă din districte slovene) a fost atribuită (1919) Iugoslaviei.

STIRLING, James Frazer (n. 1926), arhitect şi urbanist britanic. Orientare funcţionalistă. Lucrări: Facultatea de Istorie a Universităţii Cambridge; cartiere rezidenţiale (Lima); Centrul ştiinţific din Berlin; Neue Staatsgalerie (Stuttgart) ş.a.

STIRLING, oraş în Marea Britanie, la N-E de Glasgow; 30 mii loc. Universitate. Castel (sec. 12-14). Biserică (sec. 15-16). Disputat între scoţieni şi englezi (sec. 14).

STIRNER, Max (pseudonim al lui *Johann Kaspar Schmidt*; 1806-1856), filozof german. Prin anarhismul radical din *Unicul şi proprietatea sa* se desparte de hegelianism.

STÎNA DE VALE, staţiune balneoclimaterică în comuna Budureasa, judeţul Bihor, la 1102 m altitudine. Turism.

STÎNCOŞI (Munţii ~) (engl. **ROCKY MOUNTAINS**), lanţ muntos ce formează partea orientală a Cordillerei nord-americane (Canada şi SUA). Lungime: 350 km. Înălţimi de 4000 m în partea canadiană şi peste 4000 în Colorado (muntele Elbert, 4399 m). Formaţi din calcare, graniturі, gresii. Expl. de minereu de cupru, cărbune, plumb ş.a. Turism (Parcul naţional Yellowstone, Parcul naţional al gheţarilor).

STÎNIŞOARA (Munţii Stînişoarei), culme muntoasă în E Carpaţilor Orientali, între Valea Bistriţei (V) şi Subcarpaţii Moldovei (E). Alt. max.: 1530 m. Păduri de molid şi fag. Păşuni. Păstorit.

STÎRCEA, Alexei (1919-1974; n. Chişinău), compozitor şi cîntăreţ român. Profesor la Institutul de Arte "G. Musicescu" din Chişinău. Muzică simfonică (opera *Balada eroică*), cantate, piese corale, muzică pentru spectacole şi filme.

STOBEU (STOBAIOS), Ioannes (c. sec. 5), scriitor grec. Autor al celei mai cuprinzătoare antologii a antichităţii (*Florilegiu*), cu texte de la Homer pînă la neoplatonicieni.

STOBI, sit arheologic în Macedonia, lîngă Skopje. Important oraş al Macedoniei elenistice şi romane, capitală (sec. 5) a ţării. Metereze şi biserici (sec. 4-6). Vestigii ale unei sinagogi. Părăsit în sec. 14.

STOCK, Martin (1693-1752), pictor german din Transilvania. Picturi murale în bisericile luterane din Deva, Veseud, Şoarş şi Şomărtin.

STOCK, Johann Martin (1742-1800), pictor german din Transilvania. Fiu al lui Martin Stock. Portrete (*Baronul Brukenthal*), gravuri inspirate din viaţa lăutarilor.

STOCKHAUSEN, Karlheinz (n. 1928), compozitor german. Exponent al şcolii avangardiste germane. A lucrat într-un studio de muzică electronică (*Studii electronice*), unde a realizat una din primele utilizări simultane ale benzii magnetice cu instrumentele clasice (*Contacte*). Sinteză între electroacustică şi sursele sonore tradiţionale (*Imnuri*). Iniţial, adept al serialismului. Gustul pentru improvizaţie îl va conduce apoi spre sistemul aleatoriu. Muzică liturgică.

STOCKHOLM, capitala Suediei, oraş situat pe insulele şi peninsulele lacului Mälaren, la Marea Baltică; 711 mii loc. Reşedinţă regală. Centru administrativ, comercial, cultural, financiar, industrial (construcţii mecanice, electronice, petrochimie, alimentară ş.a.). Port important al ţării. Academia Suedeză (1786), Academia Regală de Ştiinţe (1793) şi Karo-

John Steinbeck

Stendhal

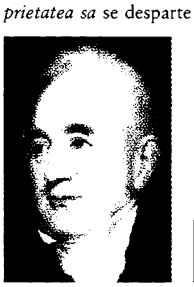

George Stephenson

Constantin Stere

Isaac Stern

Laurence Sterne

linska Institutet (1810), care decernează premiile Nobel. Universitate (1877). Biserica Riddarholmen (sec. 13; mormintele regilor); Storkyrka (sec. 15-18). Palate regale (sec. 17). Riksdaghuset (parlamentul, sec. 17). Arhitectură modernă (Biblioteca municipală, 1920-1928; oraşul-satelit Vällingby, 1950). Teatre. Muzee (Muzeul Nordic; muzeul în aer liber Skansen ş.a.). — Fondat în 1252, de Birger Jarl, regent al Suediei. Capitală a statului suedez după destrămarea Uniunii de la Kalmar.

Stockholm

STOCKPORT, oraş în Marea Britanie, la S-E de Manchester; 136 mii loc. Nod de comunicaţii. Industrii. Centru comercial.

STOCKTON, oraş în SUA (California); 150 mii loc. Port fluvial şi maritim. Centru comercial.

STOCKTON ON TEES, oraş în Marea Britanie (Cleveland), port pe Tees; 155 mii loc. Industrii. De aici s-a construit (1825), spre Darlington, prima cale ferată din Anglia.

STODOLA, Aurel (1859-1942), inginer slovac. A contribuit la dezvoltarea turbinelor cu abur şi cu gaz.

STOENESCU, Eustaţiu (1884-1957; n. Craiova), pictor român. Naturi moarte, în tonuri subtile de gri (*Natură statică cu lămîi*). Portrete (*Amatorul de tablouri*).

STOENEŞTI, comună în judeţul Giurgiu. Biserica şi Casa Drugănescu (azi, muzeu) din sec. 18.

STOETZEL, Jean (1910-1987), sociolog şi psiholog francez. Profesor la Sorbona. Fondatorul Institutului Francez de Opinie Publică. Lucrări de psihologie socială (*Psihologia socială*) şi de metodologie a cercetării opiniei publice (*Sondajele opiniei publice*).

STOGUL, vîrf în N munţilor Maramureş, situat la graniţa cu Ucraina, alcătuit din roci sedimentare cretacice. Alt.: 1651 m.

STOIA, Achim (1910-1973; n. Mohu, jud. Sibiu), compozitor, dirijor, folclorist şi pedagog român. Profesor la Conservatorul din Iaşi şi dirijor al Filarmonicii Moldova (1950-1960). Rector al Conservatorului din Iaşi. *Cantata Unirii, Trei jocuri din Ardeal*, muzică simfonică (suitele *În lumea copiilor, Sibiana*) şi vocal-simfonică, de cameră, instrumentală şi vocală, piese corale. Culegeri şi studii de folclor.

STOIAN, Stanciu (1900-1984; n. Vîrteju, jud. Ilfov), pedagog român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul pedagogiei generale şi sociale (*Curente noi în pedagogia contemporană, Sociologia şi pedagogia satului, Ideile pedagogice ale generaţiei de la 1848, Metodologia comparativă în educaţie şi învăţămînt, Pedagogia şi cercetarea interdisciplinară* ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

STOIANOV, Petăr (n. 1952), jurist şi om politic bulgar. Membru în parlament (din 1994), vicepreşedinte al Uniunii Forţelor Democratice. Preşedinte al Republicii Bulgaria (din 1997).

STOICA (sec. 17), arhitect şi sculptor român. Constructorul şi decoratorul conacului (1641-1642) şi al bisericii din Goleşti, judeţul Argeş (1646).

STOICA, Petre (n. 1949; Rîmnicu-Vîlcea), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. A creat o adevărată şcoală românească de identificare a sistemelor. Împreună cu T.Soderstrom a elaborat teoria metodelor optime de variabilă instrumentală. Contribuţii la identificarea sistemelor şi prelucrarea semnalelor (metoda Stoica-Sharman de verosimilitate maximă). Autor al unui tratat de *Identificarea statistică a sistemelor stochastice*. Membru corespondent al Acad. Rom.

STOICESCU, Constantin C. (1881-1944; n. Bucureşti), jurist român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii de drept roman (*Noile teorii ale injuriei. Studii de drept roman, L'influence du droit roman sur le droit civil roumain* ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

STOICESCU, Nicolae (n. 1924, Slatina), istoric român. Specialist în istoria evului mediu românesc (*Sfatul domnesc şi marii dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec. XIV-XVII, Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova sec. XIV-XVII, Unitatea românilor în evul mediu* ş.a.). Monografii (*Vlad Ţepeş, Matei Basarab, Mircea cel Mare* ş.a.). Colaborator la tratate şi dicţionare de specialitate. Membru de onoare al Acad. Rom.

STOILOW, Simion (1887-1961; n. Bucureşti), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Unul dintre creatorii teoriei topologice a funcţiilor (*Teoria funcţiilor de variabilă complexă*). Considerat drept întemeietor al şcolii româneşti de matematică modernă. A făcut cele dintîi cercetări asupra teoriei ecuaţiilor liniare cu derivate parţiale în domeniul complex; a studiat funcţiile continue şi derivatele lor. A emis (1926) o teoremă care îi poartă numele. A formulat (1933) *teorema Hadamard-Stoilow*. Acad.

STOKE ON TRENT, oraş în Marea Britanie (Staffordshire); 252 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial (porţelan, faianţă, ceramică). Universitate. Muzeu.

STOKER, Abraham (Bram) (1847-1912), scriitor englez. Autorul romanului *Dracula*.

STOKES, Sir Georges Gabriel (1819-1903), fizician şi matematician englez de origine irlandeză. Prof. univ. la Cambridge. A descoperit, în analiza matematică, *formula lui Stokes*, şi a dat, în teoria modernă a lichidelor vîscoase, *legea lui Stokes*. A studiat fluorescenţa şi difracţia luminii şi a demonstrat că razele X au aceeaşi natură ca şi lumina.

STOKOWSKI, Leopold (1882-1977), dirijor american de origine poloneză. Conducător al orchestrei simfonice din Philadelphia (1912-1938) şi dirijor al American Symphony Orchestra din New York (1961-1972), a făcut cunoscută în America muzica europeană contemporană. A interpretat, mai ales, muzică romantică.

STONE, Edward Durell (1902-1978), arhitect american. Orientare funcţionalistă. Lucrări pr.: Rockefeller Center Music Hallja şi Museum of Modern Art (la New York); hotelurile Phoenica şi Plaza (în Beirut); Fine Art Center (Little Rock-Arkansas) ş.a.

STONE, Sir John Richard (n. 1913), economist britanic. A studiat, în special, mecanismele dezvoltării şi diferitele sisteme de contabilitate naţională. Premiul Nobel (1984).

STONE, Oliver (n. 1946), regizor şi scenarist american. Filme marcate de violenţă fizică şi tensiune psihică (*Plutonul*, Premiul Oscar pentru regie şi film, 1986, *Născut pe 4 iulie*, Premiul Oscar, 1989, *Născuţi asasini*, Premiul special al juriului, Veneţia, 1994 ş.a.).

STONEHENGE, sit în Marea Britanie (Wiltshire), la N de Salisbury. Principalul ansamblu megalitic din insulele britanice. Alcătuit din două cercuri de pietre înalte, cel din exterior avînd în vîrful pietrelor altele orizontale. Construit în perioada 2400 î.Hr.-1700 î.Hr., se pare, pentru observarea astrelor.

STOPH, Willi (n. 1914), om politic est-german. Membru al Partidului Comunist german (1931), secretar al Comitetului Central al Partidului Socialist Unit (1950). În fruntea Guvernului (1964-1973), preşedinte al Consiliului de Stat (şeful statului), din 1973 pînă în 1976. Din nou în fruntea Guvernului (1976-1989).

STORCK, Carol (1854-1926; n. Bucureşti), sculptor de naţionalitate germană din România. Fiu al lui Karl Storck. Busturi, monumente (*Doctorul Davilla*, alegoriile *Forţa, Prudenţa, Temperanţa*, de pe faţada Palatului Justiţiei, Bucureşti).

STORCK, Frederic (Fritz) (1872-1942; n. Bucureşti), sculptor de naţionalitate germană din România. Fiu al lui Karl Storck. Profesor la Şcoala de Arte Frumoase din Bucureşti. Membru fondator al societăţii Tinerimea Artistică. Portrete (*I.Heliade Rădulescu, Macedonski*), monumente (*Gigantul*, în Parcul Libertăţii din Bucureşti), sculpturi funerare (capela Gheorghieff de la cimitirul Bellu).

STORCK, Karl (1826-1887; n. Hanau, Germania), sculptor român de naţionalitate germană din România. Stabilit în România în 1849. Primul profesor de sculptură la Şcoala de Arte Frumoase din Bucureşti. Portrete (*Th. Aman, C. A. Rosetti*), monumente (*Spătarul Cantacuzino, Domniţa Bălaşa*), sculpturi ornamentale (scara de marmură a Ateneului Român).

STORIN, Gheorghe (1883-1968; n. Bucureşti), actor român. Elev al lui C.I.Nottara. Profesor la Institutul de Artă Teatrală din Bucureşti. Statură impunătoare, sugerînd forţă mocnită. Roluri remarcabile din dramaturgia clasică şi contemporană românească şi străină (*Regele Lear, Macbeth* de Shakespeare, *Azilul de noapte* de M.Gorki, *Patima roşie* de M.Sorbul).

STORM, Theodor (1817-1888), scriitor german. Autor de nuvele şi poeme care evocă peisajul nordic (*Iezerul albinelor, La universitate, În casa lui Bullemann, Aquis submersus, Carston Curator* ş.a.).

STORTING, denumire dată Parlamentului norvegian, format din *Lagting* şi *Odelsting*.

STOSS, Veit (Wit Stwosz) (1438-1533), sculptor, gravor şi pictor şvab din Transilvania. Reprezentant al goticului tîrziu (altarul

Moartea Fecioarei, sculptură în lemn policrom, de o rară intensitate expresivă, în catedrala Notre-Dame, din Cracovia, monumentul funerar al regelui Cazimir IV Iagello, din Cracovia).

STRABO (STRABON) (c. 63 î.Hr.-c. 19 d.Hr.), geograf şi istoric grec. A învăţat la Roma, unde aderă la stoicism. Autorul lucrării *Geografia* (17 cărţi), singura operă geografică păstrată din antichitate aproape în întregime. Descrie, pentru prima dată, graniţele Daciei.

STRADELLA, Alessandro (1642-1682), compozitor şi cîntăreţ italian. Oratorii (*Sfîntul Ioan Botezătorul*), opere (*Circe*), cantate, simfonii, concerte, sonate care îl clasează printre muzicienii novatori ai şcolii italiene din sec. 17.

STRADIVARI (STRADIVARIUS), Antonio (c. 1644-1737), lutier italian. Membru al unei vestite familii de lutieri din Cremona. Format de Nicola Amati. A făurit peste 1000 de viori (prima datînd din 1666).

STRAJA, cel mai înalt vîrf din masivul Vulcan. Alt.: 1870 m.

STRAJESKO, Nikolai Dmitrievici (1876-1952), medic rus. Studii privind patologia digestivă, cardiologia, angina pectorală.

STRALSUND, oraş în Germania (Rostock), port la Marea Baltică; 72,2 mii loc. Şantiere navale. Industrii. Piaţă agricolă. Legat prin feribot cu Danemarca şi Suedia. Biserici medievale, primărie (sec. 13-15). Muzeu oceanografic.

STRASBOURG, oraş în N-E Franţei (Alsacia), port pe Rin; 252,2 mii loc. Sediul Consiliului Europei (1949) şi al Adunării Europene (1979). Nod feroviar. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial (metalurgie, alimentară) şi comercial activ. Renumit centru al faianţei. Universităţi (1537; 1621). Catedrală, celebră prin sculpturile sale (sec. 12-16), biserici medievale, casa Kammerzel (sec. 16), podurile acoperite. Prefectura, Primăria, Hotelul celor două poduri, palatul Rohan (toate din sec. 18). Muzee. Turism. — Centru comercial important sub Imperiul Roman, ocupat de huni (451), oraşul renaşte după invazii sub numele de *Strateburgum*. Centru economic activ datorită poziţiei geografice. Tratatul de la Westfalia (1648) îi consacră independenţa. Loc de schimburi intelectuale (sec. 18) între Franţa şi Germania. Anexat de germani după 1870, este capitala landului Alsacia şi Lorena pînă în 1918. Reanexat de germani (1940-1944), este eliberat de armata franceză în 1944.

Strasbourg

STRAT, Ion D. (1836-1879; n. Roman), economist român. A deţinut la Iaşi (1860) prima catedră de economie politică (*Tractat complet de economie politică*).

STRATFORD ON AVON, oraş în Anglia (Warwickhire), la S-E de Birmingham; 19,5 mii loc. Oraşul natal al lui Shakespeare. Casa şi mormîntul scriitorului. Memorialul Shakespeare (1932) cuprinde un teatru, o bibliotecă şi o galerie de tablouri.

STRATON (c. 350-c. 269 î.Hr.), filozof grec. Unul dintre peripateticienii care au condus Şcoala din Atena (287-269 î.Hr.), pe care a orientat-o spre cercetarea şi experimentul fizic (descoperiri în domeniul vacuumului). Neagă existenţa forţelor iniţiale şi finale. Considerat unul din primii filozofi care au dat o interpretare materialistă filozofiei lui Aristotel.

STRAUSS, David Friedrich (1808-1874), teolog şi exeget german. În *Viaţa lui Iisus* încearcă să demonstreze că *Evangheliile* sînt predici şi nu biografii.

STRAUSS, Joseph (1827-1870), compozitor şi dirijor. Fiu al lui Johann Strauss-tatăl. Autor, în colaborare cu Johann Strauss-fiul, al celebrei *Pizzicato Polka*. Piese pentru pian, pentru dans, fantezii pentru orchestră.

STRAUSS, Richard (1864-1949), compozitor şi dirijor german. Reprezentant al postromantismului, novator în domeniul armoniei şi orchestraţiei. A fost, succesiv, dirijor la Opera din München, dirijorul orchestrei Operei de la Curtea din Berlin, directorul Operei din Viena (1919-1924, cu Franz Schalk). Reprezentant al muzicii cu program. Poeme simfonice (*Don Juan, Moarte şi transfiguraţie, Till Eulenspiegel, Aşa grăit-a Zarathustra, Viaţă de erou*), opere (*Salomeea, Electra, Cavalerul rozelor, Arabella* ş.a.), muzică de cameră, concerte, balete, lieduri (*Metamorfoze*).

STRAUSS-fiul, Johann (1825-1899), compozitor austriac. Fiu al lui Johann Strauss-tatăl. Considerat "regele valsului". Autor al celebrelor melodii *Dunărea albastră, Povestiri din pădurea vieneză, Sînge vienez, Voci de primăvară, Vin, femeie şi cîntec* etc. Operete (*Liliacul, Voievodul ţiganilor*), mazurci, polci, cadriluri.

STRAUSS-tatăl, Johann (1804-1849), compozitor şi dirijor austriac. Înfiinţează (1825) propria orchestră de muzică de dans. Reprezentant al valsului vienez. Marşuri (*Marşul lui Radetzky*), polci, cadriluri, cotilioane ş.a.

STRAVINSKI, Igor Fiodorovici (1882-1971), compozitor, pianist şi dirijor rus. Stabilit în Franţa şi apoi în SUA (după al doilea război mondial). Autodidact, a luat cîteva lecţii cu Rimski-Korsakov. Devenit celebru cu baletele reprezentate la Paris de trupa lui Deaghilev (*Pasărea de foc, Petruşka, Sărbătoarea primăverii,* inspirate din folclorul rus). Mare maestru în domeniul ritmului, al orchestraţiei, a scris opere (*Privighetoarea, Mavra*), balete (*Pulcinella, Vulpea, Sărutul zînei, Orfeu*), oratoriul *Oedipus Rex, Simfonia psalmilor* ş.a. (toate, în perioada sa neoclasică). După 1952, se orientează spre muzica dodecafonică (*Canticum sacrum, Agon, Threni, Requiem*). Lucrări teoretice (*Cronica vieţii mele, Poetica muzicală*).

Johann Strauss-tatăl

Richard Strauss

STRĂOANE, comună în judeţul Vrancea. Biserică de lemn (sec. 15, refăcută în sec. 18).

STRĂŞENI, oraş în jud. Chişinău, Republica Moldova, pe rîul Bîc, la 22 km N-V de Chişinău; 20 mii loc. Industrii. Nod de comunicaţii. Staţie de cale ferată. Bisericile Sf. Ierarh Nicolae (1835; 1881), Sf. Cuvioasa Parascheva (1927). Licee, şcoli medii. Biblioteci. Atestat documentar în 1792.

STREEP, Meryl (n. 1949), actriţă americană. Interpretă de mare sensibilitate, distribuită mai ales în roluri dramatice (*Vînătorul de cerbi, Kramer contra Kramer*, Premiul Oscar, 1979, *Logodnica locotenentului francez, Sophie a ales*, Premiul Oscar, 1982, *Dincolo de Africa, Inimă îndurerată*, premiat la Valladolid, 1986, *Un ţipăt în întuneric*, premiat la Cannes, 1988, *Rîul ucigaş* ş.a.).

STREGA (Premiul ~), premiu literar italian, fondat în 1947 de Goffredo şi Maria Bellonci şi de Guido Alberti. Se acordă anual, pentru roman, memorii, biografii de artă, jurnale.

STREHAIA, oraş în judeţul Mehedinţi; 12,5 mii loc. Industrii. Centru agricol. Fundaţiile fostei case a Băniei (sec. 16). Biserica fostei mănăstiri Strehaia, ridicată în epoca lui Matei Basarab pe locul uneia mai vechi. Atestat documentar în 1471 (ca moşie a boierilor Craioveşti).

STREHLER, Giorgio (1921-1997), actor şi regizor de teatru italian. Fondator şi codirector (cu Paolo Grassi) al Teatrului Piccolo din Milano, director al Teatrului Europei din Paris, preşedinte al Uniunii Teatrelor din Europa (1992). A propus o nouă interpretare scenică a comediilor lui Goldoni.

STREI, rîu, afluent al Mureşului, în amonte de Simeria; 89 km. Izvorăşte din munţii Şureanu (Carpaţii Meridionali) şi colectează apele din Depresiunea Haţegului. Alimentează cu apă potabilă şi industrială centrele industriale din bazinul său inferior.

STREINU, Vladimir (pseudonim al lui *Nicolae Iordache*; 1902-1970; n. Teiu, jud. Argeş), critic şi teoretician literar român. Cronicar subtil în judecăţile preponderent estetice asupra fenomenului literar interbelic (*Pagini de critică literară*). Studii de teorie prozodică (*Versificaţia modernă*). Comentator al unor creaţii străine (*Studii de literatură universală*) şi autor, împreună cu Ş.Cioculescu şi T.Vianu, al *Istoriei literaturii române moderne*. Monografii (*C.Hogaş, Ion Creangă*).

STREISAND, Barbara (n. 1942), actriţă şi cîntăreaţă americană. Inteligentă şi voluntară, de un frapant profesionalism (*Funny Girl, Hello Dolly, Ce se întîmplă, doctore?, Cei mai frumoşi ani, S-a născut o stea, Cele două feţe ale dragostei* ş.a.).

STREMŢ, comună în judeţul Alba. Biserică (sec. 16-18) a unei foste mănăstiri atribuite lui Radu de la Afumaţi. Atestată documentar, ca sat, în 1263.

STRESA, oraş în Italia (Piemont), pe malul lacului Maggiore; 6,4 mii loc. Loc de vilegiatură. — **Conferinţa de la ~**, conferinţa

internaţională din 11-14 apr. 1935, cu ocazia căreia Franţa, Marea Britanie şi Italia s-au opus reînarmării Germaniei.

STRESEMANN, Gustav (1878-1929), om politic german. Deputat naţional-liberal al Reichstag-ului, unul dintre fondatorii Partidului Poporului. Cancelar (aug.-nov. 1923) şi ministru de Externe (1923-1929). A semnat, pentru Germania, Acordul de la Locarno (1925), Pactul Briand-Kellogg (1928). A luptat pentru admiterea Germaniei în Societatea Naţiunilor. Premiul Nobel pentru pace (1926).

STRINDBERG, August (1849-1912), scriitor suedez. Autor al primului roman naturalist suedez (*Camera roşie*). Scrieri violent antifeministe, pronunţat naturaliste (*Căsătoriţi*, nuvele; *Tatăl, Domnişoara Julia, Creditorii*, drame), piese istorice (*Tatăl Olaf, Gustav Vasa, Eric XIV*). O perioadă de misticism, cu o tentă ocultă (*Infernul, Legende*, trilogia *Spre Damasc*), urmată de o revenire la orientarea realist-naturalistă a începuturilor, dar, acum, cu elemente ce prefigurează expresionismul (*Dansul morţii, Un joc al visului, Camere gotice, Drapele negre*). A întemeiat Intima Teater, unde i s-au jucat *Fulger fără tunet*, *Sonata fantomelor*, *Pelicanul*, piese de o disperare absolută. Proză autobiografică (*Pledoaria unui nebun, Fiu de slujnică, Singur*). Analist al comportamentului uman, înclinat spre sondarea misterelor subconştientului, dar convins de imposibilitatea comunicării între indivizi, Strindberg a exercitat prin opera sa o mare influenţă asupra teatrului modern, în special asupra expresionismului german.

STRÎMBULESCU (STRÎMBU), Ipolit (1871-1934; n. Mărăşeşti, jud. Mehedinţi), pictor român. Profesor la Şcoala de Arte Frumoase din Bucureşti. Peisaje, scene intimiste, influenţate de pictura lui N.Grigorescu (*La lumina lămpii*).

STROE, Aurel (n. 1932, Bucureşti), compozitor român. Opere (*Pacea, Orestia II*), poeme simfonice, muzică pentru orchestră (*Arcade*), cantata *Chipul păcii*, muzică de cameră, instrumentală şi vocală.

STROESCU, Constantin (1886-1977; n. Iaşi), tenor şi profesor de canto român. Profesor la Conservatorul din Bucureşti. Solist al Operei Române, al operelor din Boston şi Paris. A interpretat lieduri şi, îndeosebi, muzică franceză.

STROESCU, Vasile (1845-1926; n. Trinca, jud. Hotin), jurist şi mecenat român. Înfiinţează şcoli în Basarabia şi Transilvania. Primul decan al Parlamentului României Mari. Membru de onoare al Acad. Rom.

STROESSNER, Alfredo (n. 1912), om politic paraguayan. Şef al forţelor armate (1951). Preşedinte al statului din 1954, a impus un regim dictatorial timp de peste 30 de ani. A fost înlăturat printr-un puci, în 1989.

STROGANOV, familie de negustori şi industriaşi ruşi (sec. 15-20). A contribuit la colonizarea rusească în Ural şi Siberia. Înnobilaţi în 1722, au exercitat în sec. 18-19 diferite misiuni guvernamentale.

STROHEIM, Erich von (1885-1957), regizor şi actor american de film, de origine austriacă. Realizează, ca regizor, opere de un realism crud, provocant, care îl aşază printre cei mai mari creatori mondiali (*Femei nebune, Rapacitate*). Ca interpret, apariţii pregnante, conturînd un tip de personaj, în *Naşterea unei naţiuni, Intoleranţa, Iluzia cea mare, Bulevardul crepusculului, Omul cu o sută de feţe* ş.a. Autor de romane.

STROICI, Luca (1530-1610), boier român. Mare logofăt în Moldova. Unul dintre ctitorii mănăstirii Dragomirna. A lăsat un *Tatăl nostru*, scris cu litere latine.

STROIEŞTI, comună în judeţul Suceava. Biserică (1542).

STROIEŞTI, comună în jud. Dubăsari, Republica Moldova. Moara de apă, monument de arhitectură industrială populară (sec. 19).

STROMBOLI, insulă în Marea Tireniană, cea mai nordică din grupul italian al Insulelor Eoliene; 12,2 km^2; c. 1,1 mii loc. Formată dintr-un vulcan activ de 926 m altitudine, care erupe la intervale de 20 de minute ("farul Mării Mediterane"). Pomicultură şi viticultură.

ŠTROUGAL, Lubomir (n. 1924), om politic cehoslovac. A condus Guvernul cehoslovac din 1970 pînă în 1988.

STRUENSEE, Johann (1737-1772), om politic danez de origine germană. Medic (1769) al regelui Cristian VII. Prim-ministru (1771-1772). Reforme inspirate de despotismul luminat. Acuzat că ar fi luat parte la un complot împotriva monarhului, i s-a înscenat un proces şi a fost decapitat.

STRUMA, fluviu în Peninsula Balcanică (Bulgaria şi Grecia); 430 km. Izvorăşte de pe versantul de S-V al masivului Vitoşa şi se varsă în Marea Egee. Vechiul nume, *Strymon*.

STRUNGA, comună în judeţul Iaşi. Ape minerale sulfuroase. Staţiune balneoclimaterică. Atestată documentar, ca sat, în 1411.

STRUTHOF, lagăr de concentrare amplasat de nemţi în apropierea comunei Natzwiller, la 8 km de Schirmeck (Germania), în care au fost trimişi, între 1941 şi 1943, deportaţi pentru a fi supuşi "experienţelor medicale". Se estimează că au murit aici peste 20000 de persoane. Necropolă naţională a victimelor sistemului de concentrare nazist (1950).

STRUVE, Friedrich Georg Wilhelm von (1793-1864), astronom rus de origine germană. A studiat stelele duble. Director al Observatorului din Dorpat (1817), pe care l-a dotat, în 1824, cu o lunetă de 24 cm deschidere, primul instrument astronomic din lume a cărui funcţionare era asigurată de mecanismul unui ceas. A supervizat construirea Observatorului din Pulkovo (lîngă Sankt Petersburg), al cărui director a devenit în 1839.

STRUVE, Otto von (1819-1905), astronom american de origine rusă. Fiu al lui Friedrich Georg Wilhelm von Struve. Director al Observatorului din Pulkovo (1862-1890). A descoperit numeroase stele duble.

STRUVE, Otto (1897-1962), astronom american de origine rusă. Strănepot al lui Friedrich Georg Wilhelm von Struve. Prof. univ. la Berkeley. Lucrări de astrofizică stelară.

STUART, familie nobiliară scoţiană, ai cărei membri au devenit regi ai Scoţiei (după 1371) şi ai Angliei (1603-1649 şi 1660-1714). De origine bretonă, familia provine din ramura scoţiană a familiei Fitzalan, întemeiată de Walter, care a primit titlul ereditar de lord-stewart (treptat, titlul devine patronimul familiei). Linia regală directă se termină cu Maria Stuart.

STUART, James (1713-1788), arhitect britanic. Unul dintre teoreticienii mişcării neoclasice "Greek Revival". Autorul lucrării *antichităţile Atenei*, cu înrîurire asupra arhitecturii britanice şi europene. Lucrări: Casa Lordului Anson (Londra); Noua capelă a spitalului din Greenwich.

STÜLER, Friedrich August (1800-1865), arhitect german. Orientare eclectică istoricistă. Şeful şcolii berlineze de arhitectură. Numeroase biserici la Berlin (Mathäuskirche, Marcuskirche, Bartholomäuskirche). Muzeul naţional din Stockholm, cupola centrală şi decoraţia interioară a Palatului Regal din Berlin, Academia de Ştiinţe din Budapesta, castele în Germania.

STULPICANI, comună în judeţul Suceava. Biserici (sec. 19). Codrul secular Slătioara (393,6 ha), monument al naturii, rezervaţie forestieră.

STÜLPNAGEL, Karl-Heinrich (1886-1944), general german. A prezidat comisia de armistiţiu franco-german la Wiesbaden, a comandat (1941) Armata a 17-a în Rusia. Membru al complotului împotriva lui Hitler, arestat (1944) de SS la Paris, a încercat să se sinucidă. Rămas orb, a fost spînzurat la Berlin.

ŠTÚR, L'udovit (1815-1856), scriitor slovac. Creator al limbii literare slovace pe baza dialectului din Slovacia centrală (*Graiul slovac şi necesitatea scrierii în acest grai*). Studii de folclor (*Despre povestirile şi cîntecele populare ale neamurilor slave*).

STURDZA (STURZA), Grigore M. (1821-1901; n. Iaşi); fiu al lui Mihail Gr. Sturdza. A participat la Războiul Crimeii (1853-1856) ca general (sub numele de Muhlis-paşa) în armata turcă. A candidat la scaunul Moldovei, în 1859. Cunoscut şi sub porecla de *Beizadea Viţel*.

STURDZA (STURZA), Ioan (Ioniţă) Sandu, domn al Moldovei (1822-1828). Primul domn pămîntean după epoca fanarioţilor. A încercat unele reforme în administraţie. Întemeietor al şcolii superioare de la Trei Ierarhi.

STURDZA (STURZA), Mihail Gr., domn al Moldovei (1834-1849). Politică preponderent conservatoare. Reforme în domeniul organizării şi administraţiei de stat: a dezrobit pe ţigani, a reorganizat învăţămîntul superior, a înfiinţat (1835) Academia Mihăileană şi a încheiat o uniune vamală cu Ţara Românească (1846).

STURDZA, Petre (1869-1933; n. Iaşi), actor român. Interpret cult, dominîndu-şi prin tehnică cizelată impulsurile unui temperament puternic. Roluri din dramaturgia naţională şi universală (*Năpasta* de I.L.Caragiale, *Azilul de noapte* de M.Gorki). Traducător, regizor şi interpret al dramelor lui Ibsen (*Stîlpii societăţii, Femeia mării*). Memorialistică.

STURDZA-BULANDRA, Lucia (1873-1961; n. Iaşi), actriţă română. Prof. univ. la Bucureşti. Soţia actorului Tony Bulandra. A condus Teatrul Municipal din Bucureşti (1947-1961; azi, Teatrul Bulandra). Joc raţional, autoritar, de o impunătoare prestanţă (Maria Stuart, doamna Warren, Mamouret,

doamna Alving, Vassa Jeleznova). Scrieri (*Actorul şi arta dramatică, Amintiri*).

STURDZA-MICLĂUŞANU, Dimitrie A. (1833-1914; n. Roman), istoric şi om politic. Preşedinte al Partidului Naţional-Liberal (1892-1908). Secretar al Divanului Ad-Hoc al Moldovei. De mai multe ori ministru şi prim-ministru. Editor de documente privitoare la istoria modernă a României (*Acte şi documente relative la istoria renaşterii României* ş.a.). Lucrări istorice (*Chestiunea naţională, Divanurile ad-hoc din Iaşi şi Bucureşti în istoria renaşterii României* ş.a.). Preocupări de numismatică (*Bibliografia numismaticii române*). A donat Academiei Române o colecţie de documente, stampe, hărţi, cărţi, monede. Preşedinte (1882-1884) al Acad. Rom. Acad.

STURDZA-SCHEIANU, Dimitrie C. (1839-1920; n. Iaşi), cărturar şi om politic român. Colecţionar pasionat. A colaborat la publicarea unor colecţii de documente istorice româneşti (*Documentele privitoare la istoria românilor*, seria Hurmuzaki). Ministru de Justiţie (1891-1895). A dăruit Academiei Române biblioteca sa, bogată în cărţi rare. Membru de onoare al Acad. Rom.

STURGEON, William (1783-1850), inventator englez. Invenţii în domeniul electromagnetismului şi al electricităţii atmosferice.

STURGES, John (1911-1992), cineast american. Filme de acţiune, în special westerneri (*Ultimul tren din Gun Hill, Cei 7 magnifici, Marea evadare* ş.a.), dar şi ecranizări (*Bătrînul şi marea*).

STURM, Charles (1803-1855), matematician francez. Lucrări în domeniul opticii, mecanicii, al geometriei plane şi algebrei (*teorema lui Sturm*). A studiat propagarea sunetului în lichide.

STURM (Der ~), revistă fondată în 1910, la Berlin, de H.Walden. A grupat în jurul ei scriitori expresionişti (A.Stramm, W.Klemm, A.Döblin).

STURM UND DRANG, mişcare literară care a influenţat puternic literatura germană dintre 1770 şi 1790, prin reacţia contra clasicismului şi raţionalismului. Şi-a luat numele de la *Sturm und Drang* (*Furtună şi avînt*), titlul unei drame de Fr.M. Klinger. A fost reprezentată de F.M. Klinger, J.M. Lenz, G.A. Bürger, F.Müller, Chr.Fr.D.Schubart, Herder, Goethe şi Schiller (în perioada de tinereţe).

ŠTURSA, Jan (1880-1925), sculptor ceh. Creaţie contradictorie, rezultat al influenţelor unor curente de ultimă oră. Busturi, monumente (*S.Cech, Smetana*), sculpturi alegorice pentru podul Hlavka din Praga (*Munca, Umanismul*).

STURTEVANT, Alfred Henry (1891-1970), genetician american. Cercetări asupra mecanismului mutaţiilor, determinării sexului, precum şi contribuţii la teoria cromozomică a eredităţii.

STURZA v. **Sturdza**.

STURZA, Marius (1876-1954; n. Şepreuş, jud. Arad), medic român. Prof. univ. la Cluj. Director al Institutului de Fizioterapie al Spitalului nr. 1 din Sibiu. Cercetări în domeniul balneologiei şi climatologiei (*Hidroterapia bolilor aparatului digestiv, Climatoterapia în tuberculoză cu privire specială la clima României, Băile şi clima din Marea Neagră, Fizioterapia în război, Balneoterapie practică* ş.a.). Membru de onoare al Acad. Rom.

STUTTGART, oraş în Germania, pe Neckar, centrul ad-tiv al landului Baden-Württemberg; 570 mii loc. Nod feroviar. Aeroport internaţional. Centru industrial (construcţii de automobile, aparataj electrotehnic, optică, electronică, chimie ş.a.), comercial, bancar şi cultural. Academie de arte frumoase. Universitate. Studiouri cinematografice. Turism. Biserică romanică, cu adaosuri gotice (sec. 13-15), castel (sec. 13-16), azi muzeu, Palatul Nou (sec. 18). Fondat între 1250 şi 1258.

STYMPHAL (gr. **STYMPHALOS**), oraş antic în Grecia (Pelopones), la N-E de Arcadia, în apropierea lacului Stymphalos. Una din cele 12 munci ale lui Hercule era să ucidă cu săgeţi păsările sinistre de pe malurile lacului.

STYX (în mitologia greacă), fluviu infernal, unit, prin Kokytos, cu apele Aheronului. Grecii credeau că apele otrăvite ale fluviului dizolvau navele construite din orice material (în afară de cele construite din copite de cai şi catîri).

STYRON, William (n. 1925), scriitor american. Romane ale unei lumi brutale, cutreierată de angoase, comparabile cu capodoperele "generaţiei pierdute". Prix de Rome (pentru *Rămîi şi zaci în beznă*, 1951), Pulitzer (pentru *Confesiunile lui Nat Turner*) şi National Book Award (pentru *Sophie a ales*).

SUÁREZ GONZÁLEZ, Adolfo (n. 1932), om politic spaniol. Prim-ministru (1976-1981), aparţinînd Partidului Uniunii Centrului Democratic. În 1982 a părăsit Uniunea Centrului Democratic şi a format un nou partid, Centrul Democratic şi Social.

SUBCARPAŢI, unitate de relief în România, existentă în exteriorul arcului carpatic, între văile Moldovei şi Motrului, şi în interiorul acestuia, în sectoarele Bistriţa-Homoroade, Hîrtibaciu-Ocna Mureşului şi Turda-Beclean. Se interpun între munţii Carpaţi şi Podişul Moldovei, Cîmpia Română, Piemontul Getic şi, respectiv, Podişul Transilvaniei. Alcătuiţi din culmi deluroase, despărţite între ele prin văi sau depresiuni. Mare mobilitate tectonică, pusă în evidenţă de o accentuată sensibilitate seismică. În funcţie de poziţia faţă de arcul carpatic, de unele particularităţi geomorfologice şi geologice, se deosebesc trei zone subcarpatice: *Subcarpaţii Orientali*, alcătuiţi din *Subcarpaţii Moldovei*, cuprinşi între rîurile Moldova şi Trotuş, cu multe depresiuni (Neamţ, Tazlău-Caşin ş.a.). Expl. de sare, petrol, materiale de construcţii; *Subcarpaţii de Curbură*, cuprinşi între Trotuş şi Slănicul Buzăului, cu două şiruri de depresiuni: unul submontan (depresiunea Soveja, Vrancea ş.a.) şi altul intracolinar eroziv (Cîmpuri, Susiţa, Odobasca ş.a.). În exteriorul depresiunilor se desfăşoară un şir de măguri cu altitudini de 600-1000 m (Măgura Odobeştilor). Cea mai seismică regiune din ţară; *Subcarpaţii Prahovei*, cuprinşi între Slănicul Buzăului şi Dîmboviţa, cu muscele alcătuite din fliş sau forme carstice legate de prezenţa vulcanilor noroioşi de la Pîclele Mari şi Mici. Expl. de petrol, gaze naturale, cărbuni şi sare. *Subcarpaţii Meridionali* (sau *Getici*), cuprinşi între Dîmboviţa şi Motru, în care se pot deosebi sectoarele: *Muscelele getice*, între Dîmboviţa şi Cerna Olteţului, despărţite de văi adînci. Un şir de depresiuni (Cîmpulung, Horezu ş.a.) sînt dominate de muscele înalte şi de dealuri; *Subcarpaţii Jiului*, între Cerna Olteţului şi Motru, cu cea mai redusă altitudine, cu depresiuni largi, dominate de culmi. Se distinge un şir de depresiuni submontane şi unul intradeluros (Tîrgu-Jiu, Tîrgu-Cărbuneşti). *Subcarpaţii Interni*, situaţi în interiorul arcului carpatic, cuprind sectoarele: *Bistriţa-Homoroade*, cu cute diapire, acoperite de aglomerate vulcanice. Alt.: 750-1100 m; *Hîrtibaciu-Ocna Mureşului*, cu intensă fragmentare a reliefului; *Turda-Beclean*, cu depresiuni şi văi largi cu terase. Clima Subcarpaţilor este temperată. Reţea hidrografică densă. Predomină pădurile de fag în amestec cu gorun, care spre poale trec în păduri de stejar. Pomicultură. Viticultură.

Ioan Sandu Sturdza

Mihail Sturdza

SUBOTICA, oraş în N-E Iugoslaviei (Serbia), în provincia autonomă Vojvodina; 100,2 mii loc. Mare nod feroviar. Centru industrial şi comercial.

SUCEAVA, judeţ în partea de N-E a României, la graniţa cu Ucraina; 8,6 mii km^2; 709,6 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Suceava*. Oraşe: Fălticeni, Rădăuţi, Cîmpulung Moldovenesc, Vatra Dornei, Gura Humorului, Siret şi Solca. Relief muntos în V şi în centru (Obcinele Bucovinei, Munţii Bistriţei, munţii Căliman, Munţii Suhardului) şi de podiş în E (Podişul Sucevei). Expl. forestiere, de minereuri de mangan, turbă, sare, pirită cupriferă, roci de construcţii. Izvoare minerale (Vatra Dornei, Şarul Dornei, Poiana-Negri). Industria celulozei şi hîrtiei; expl. şi prelucrarea lemnului. Ind. alimentară şi uşoară. Se cultivă cereale, sfeclă de zahăr, cartofi, in şi cînepă pentru fuior, plante furajere şi floarea-soarelui. Pomicultură. Agricultură. Creşterea animalelor. Turism. Ruinele cetăţilor de scaun de la Suceava şi Baia, ruinele Cetăţii voievodului Sas (sec. 14), din Siret. Monumente incluse în patrimoniul UNESCO: mănăstirile Voroneţ (1488), Arbore (1503), Humor (1530), Moldoviţa (1532), Suceviţa (1581-1601). Mănăstirile Putna (1466-1469), Probota (1530), Dragomirna (1602-1609), Zamca (1606). Muzee (muzeul Ion Irimescu din Fălticeni, muzeul de artă a lemnului din Cîmpulung Moldovenesc). Case memoriale ("Nicolae Labiş", în Ilişeşti). Statuia ecvestră a lui Ştefan cel Mare (în Suceava) şi Obeliscul voievodului Bogdan I, întemeietorul statului feudal Moldova (1359), în Cîrlibaba. Festivaluri folclorice (Rădăuţi).

SUCEAVA, municipiu în N-E României, pe rîul Suceava, reşedinţa judeţului cu acelaşi

nume; 117,6 mii loc. Nod feroviar şi rutier. Aeroport. Centru industrial (celuloză şi hîrtie, construcţii de maşini-unelte, aparate de măsură şi control, ind. alimentară ş.a.). Universitate. Temeliile cetăţii Şcheia, construită (sec. 14) de Petru I Muşat; Cetatea Sucevei (Cetatea de Scaun), ridicată de Petru I Muşat şi întărită de Ştefan cel Mare, situată în partea de răsărit a oraşului. A suferit modificări în timpul domniei lui Ştefan cel Mare. A rezistat asediilor armatelor sultanului Mahomed II (în 1476) şi ale lui Ioan Albert, regele Poloniei (în 1497). Dărîmată şi arsă în 1675, din ordinul turcilor. Restaurată în dec. 7-8 ale sec. 20. Biserica Mirăuţi (1402; reclădită în sec. 17 şi reconstruită la sfîrşitul sec. 19), locul de încoronare a voievozilor, ctitorie a lui Petru I Muşat, reclădită de Ştefan cel Mare; biserica Sf. Ilie (1488); biserica Sf. Gheorghe (1514-1522; restaurată în sec. 19), ctitorie a lui Bogdan cel Chior, cu picturi interioare şi exterioare din vremea lui Petru Rareş; biserica Sf. Dumitru (1535; ctitorie a lui Petru Rareş); mănăstirea fortificată Zamca (1551-1612). Case vechi. Muzeu istoric şi etnografic. — Locuit fără întrerupere din antichitate. Capitala statului Moldova, din timpul domniei lui Petru I Muşat (c. 1375 - c. 1391) pînă în 1566, cînd este mutată la Iaşi, precum şi reşedinţă domnească. Atestat documentar în 1388.

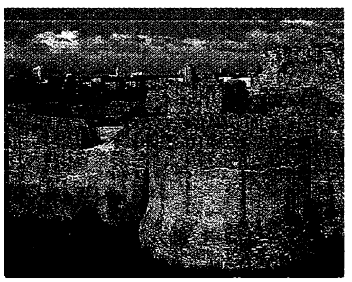

Suceava. Cetatea Sucevei

SUCEAVA, rîu, afluent al Siretului; 170 km. Izvorăşte din Obcinele Bucovinei, formează pe o mică porţiune graniţa cu Ucraina, intră în ţară în dreptul comunei Ulma şi străbate Podişul Sucevei, trecînd prin municipiul cu acelaşi nume.

SUCEAVA (Podişul Sucevei), subdiviziune a Podişului Moldovei, cuprinsă între depresiunile subcarpatice Solca şi Cacica, Subcarpaţii Moldovei (în S), Cîmpia Moldovei (la E) şi graniţa cu Ucraina (la N). Alt. max.: 692 m (Vîrful Ciungilor).

SUCEVIŢA, comună în judeţul Suceava. Mănăstire (sec. 16).

SUCEVIŢA (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Sucevita, jud. Suceava. Ctitorie (1581-1606) a mitropolitului Gheorghe Movilă şi a fraţilor săi, domnii Ieremia şi Simion Movilă. Biserica mănăstirii, reprezentativă pentru arhitectura medievală moldovenească, pictată în interior şi la exterior (într-o gamă cromatică variată, pe un fond de verde închis, cu un foarte mare număr de imagini — este biserica cu cel mai mare număr de imagini pictate). Ziduri de fortificaţie. Icoane (sec. 16), obiecte de cult, mormintele familiei Movileştilor. Atelier de covoare şi broderie. Monument UNESCO.

SUCHIANU, D.I. (1895-1985; n. Bucureşti), critic şi istoric român de film. Director general al Cinematografiei (1940). Contribuţie la organizarea Studioului ONC (Oficiul Naţional Cinematografic). Eseuri asupra artei cinematografice (*Curs de cinematograf, Vedetele filmului de odinioară, Cinematograful, acest necunoscut*). Vervă sclipitoare, interpretări originale.

SUCHON, Eugen (n. 1906), compozitor slovac. Prof. univ. la Bratislava. Opere (*Viltoarea, Svatopluk*), piese instrumentale, cîntece, muzică de cameră.

SUCIDAVA, aşezare geto-dacică, apoi cetate romană şi bizantină, pe malul stîng al Dunării (pe teritoriul actualului oraş Corabia, jud. Olt). Distrusă de huni, refăcută de Constantin cel Mare (construieşte o bazilică creştină, un pod peste Dunăre, în 328, un fort ş.a.) şi de Iustinian I, în anii 527-565.

SUCIU, Gheorghe Claudiu (1905-1990; n. Blaj), chimist român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul proceselor chimice şi de transfer de masă cu aplicaţii în prelucrarea ţiţeiului (*Elemente de inginerie chimică, Aspecte ale fluidizării, Transferul de căldură în stratul fluidizat* ş.a.). Acad.

SUCIU, Vasile (1873-1935; n. Copăul-Făgăraş, azi Braşov), mitropolit român. Canonic mitropolitan, vicar capitular al Mitropoliei de Alba-Iulia şi Făgăraş (din 1919), mitropolit al Bisericii Române Unite (instalat în 1920). Vicepreşedinte al Astrei (1911-1920). Considerat cel mai de seamă teolog al Bisericii Unite din Transilvania. Lucrări de teologie sistematică (*Teologia dogmatică fundamentală*, 2 vol., *Teologia dogmatică specială*, 2 vol. ş.a.). Membru de onoare al Acad. Rom.

SUCIUL DE SUS, comună în judeţul Maramureş. Urmele unei necropole de incineraţie cuprinzînd material caracteristic Culturii Suciu, datată în perioada Bronzului mijlociu (c. sec. 15-14 î.Hr.). Atestată documentar, ca sat, în 1325.

SUCRE, Antonio José de (1795-1830), general venezuelean. Participant la Războiul pentru Independenţa Coloniilor Spaniole din America (1810-1826). Apropiat al lui S.Bolívar. General (1819), a înfrînt trupele spaniole în bătălia de la Ayacucho (1824). Ales preşedinte al Boliviei în 1826, a abdicat în 1828. Asasinat.

SUCRE, oraş în Bolivia, capitala constituţională a ţării, la 2850 m altitudine; 96 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial, administrativ şi comercial. Universitate (1624). Sediul Curţii Supreme a Boliviei. Catedrală (sec. 17). Biserici. Fondat (1538) de spaniolul Pedro de Anzúrez, sub numele de *La Plata*. Vechiul nume, *Chuquisaca*.

SUDAN, Gabriel (1899-1977; n. Bucureşti), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul teoriei mulţimilor şi al teoriei numerelor.

SUDAN, regiune în Africa intertropicală. Cuprinde o parte din statele: Senegal, Guineea-Bissau, Mali, Burkina Faso, Niger, Nigeria, Camerun, Ciad, Republica Centrafricană şi Sudan. Relief de cîmpie şi depresiuni, care alternează cu podişuri şi vechi masive muntoase. Climă tropicală, iar în S ecuatorial-musonică. Vegetaţie de semideşert şi savană deşertică. Faună bogată.

SUDAN (Republica Democratică ~), stat în Africa de Nord-Est, în bazinul superior al Nilului. Cel mai întins stat african. Suprafaţa: 2,5 mil. km^2. Populaţia: 28,53 mil. loc. Limba oficială: araba. Capitala: *Khartoum*. Culte: islamism, creştinism ş.a. Moneda: 1 dinar sudanez = 10 sudanes. Împărţit în 9 regiuni şi capitala naţională. Oraşe pr.: Omdurman, Khartoum North, Port Sudan, Wadi Medani, El Obeid. Relief constituit dintr-o depresiune centrală, mărginită de podiş cu altitudini medii de 500-1000 m, care ajunge spre E, pe coasta Mării Roşii, la peste 2000 m, iar în V şi S la

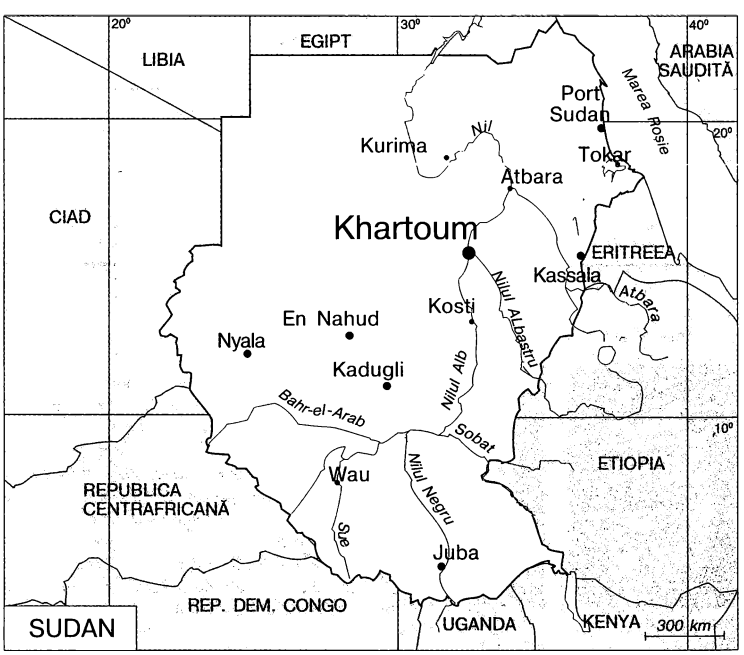

peste 3000 m (podişul Darfur). Climă tropical-deşertică în N, ecuatorial-musonică în S. Vegetaţie deşertică în N, iar spre S se trece treptat la savană. Resurse minerale (mai ales petrol) nevalorificate. Expl. de aur, minereuri de fier, magneziu, crom, cupru, mangan, sare gemă şi mică. Se cultivă bumbac de calitate superioară, susan, arahide, curmale, cafea, trestie de zahăr, manioc, mei, orez. Primul producător mondial de gumă arabică. Creşterea animalelor. Navigaţie pe Nil. Exportă bumbac, gumă arabică, arahide, susan, produse animaliere (piei etc.), banane. — În milen. 2 î.Hr., Ţara Kuş sau Nubia este cucerită de Egipt. În sec. 6-7 se răspîndeşte creştinismul, iar din sec. 8-9 pătrund în N triburi arabe de beduini, care vor impune în sec. 15 islamismul. Cucerit de Egipt (1819-1822); provincie a Imperiului Otoman, pînă în 1899. Condominium anglo-egiptean, după 1890, *de facto* însă, colonie britanică. Se proclamă republică independentă la 1 ian. 1956. În urma unei lovituri de stat militare, ajunge la putere Gaafarel Numeiri (1969-1985). Conflictele confesionale şi etnice între N (arab şi islamic, majoritar) şi S (populaţie negroidă, creştină) se transformă în război civil. Autorităţile de la Khartoum proclamă Sudanul stat federal (4 febr. 1991). La 14 febr. 1994, teritoriul ţării este împărţit în 26 de provincii. Republică prezidenţială.

SUDBURY, oraş în Canada (Ontario), la N de lacul Huron; 97,6 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru minier şi metalurgic.

SUDERMANN, Hermann (1857-1928), scriitor german. Piese de teatru (*Onoarea, Sfîrşitul Sodomei, Printre pietre*), romane naturaliste (*Doamna Sorge, Puntea pisicii, Profesorul trăsnit*), nuvele.

SUDEŢI (SUDETY), masiv muntos în E Europei Centrale (Cehia, Polonia şi Germania), formînd latura de N-E a "patrulaterului Boemiei". Lungime: c. 300 km; alt. max.: 1603 m. Climă temperată. Păduri de foioase şi de conifere. Păşuni alpine. Resurse miniere (aur, nichel, arsenic, lignit ş.a.). Turism.

SUE, Eugène (*Marie-Joseph Sue*; 1804-1857), romancier francez. Şi-a folosit amintirile de vechi chirurg militar în *Plik şi Plock, Salamandra*. Romane mondene (*Cécile, Matilda sau Memoriile unor tinere femei*). Romane-foileton de mare popularitate (*Misterele Parisului*, 10 vol., *Jidovul rătăcitor*, 10 vol., *Martin, copilul găsit* ş.a.).

SUEDIA (Regatul Suediei), stat în N Europei, care ocupă E şi N Peninsulei Scandinave, precum şi numeroase insule din Marea Baltică (mai mari: Gotland şi Öland). Suprafaţa: 449,8 mii km^2. Populaţia: 8,87 mil. loc. Limba oficială: suedeza. Capitala: *Stockholm*. Culte: protestantism, catolicism, ortodoxism. Moneda: 1 krona =100 öre. Împărţit în 24 de provincii. Oraşe pr.: Göteborg, Malmö, Uppsala, Linköping, Nörrköping, Västeras ş.a. Relief variat. În V şi N-V ţării se întind Alpii Scandinaviei, mărginiţi spre E de un podiş care coboară în trepte spre golful Botnic. În S se întind cîmpii cu depresiuni lacustre (peste 90000 de lacuri; mai mari: Vänern, Vättern, Mälaren). Rîuri cu mare potenţial hidroenergetic. Pădurile (în N, de conifere, în S, amestecate şi cu foioase) acoperă 50,7% din suprafaţa ţării. În zonele montane, tundră montană. Parcuri naţionale şi rezervaţii de stat ce protejează flora tipică de tundră sau taiga şi fauna polară. Resurse naturale de minereuri de uraniu, fier, cupru, plumb, zinc, aur şi argint, wolfram, arsen, turbă şi şisturi bituminoase. Însemnat fond forestier (locul 2 în Europa, după Rusia). Industria ţării produce energie electrică, oţel, fontă şi feroaliaje, aluminiu, locomotive şi vagoane, tramvaie, automobile, nave fluviale şi maritime, avioane, utilaj industrial, turbine, motoare electrice, material electrotehnic, aparate de radio, telefoane, rulmenţi, armament etc. Ind. de prelucrare a lemnului, a cimentului, textilă, a sticlei şi porţelanului, alimentară. Creşterea animalelor. Vînătoare de animale pentru blană. Culturi de plante furajere, de orz, ovăz, secară, cartofi, sfeclă de zahăr. Pescuit intens. Exportă maşini şi utilaje, celuloză, hîrtie şi cherestea, minereuri de fier, nave, motoare şi aparate electrice, material feroviar, telefoane, automobile, explozivi, mobilă, produse lactate, rulmenţi. Turism: Stockholm, Uppsala (catedrală în stil gotic, cea mai mare din N Europei, Universitatea, 1477), castelul Gripsholm (1537), lacul Mälarem, Strägnäs (catedrală, sec. 13-15), castelul Skokloster ş.a.; staţiuni balneare (Båstad, Kalmar, Hälsingborg, Malmö); Laponia, Alpii Scandinaviei. — Pe teritoriul Suediei, locuit de triburi germanice, statul unificat s-a constituit în sec. 11. În sec. 12-13 cucereşte Finlanda (ducat în Regatul Suedez pînă în 1809). Maximă expansiune sub regele Magnus II Eriksson (1319-1363), suveran şi al Norvegiei şi Islandei. Între 1397 şi 1523 face parte din Uniunea de la Kalmar (alături de Danemarca, Norvegia, Finlanda şi Islanda), după destrămarea căreia, Gustav Eriksson (regele Gustav I, 1523-1560) întemeiază dinastia Vasa. Participă, sub Gustav II Adolf (1611-1632), la Războiul de Treizeci de Ani. Înfrîntă în Războiul Nordic, purtat (1700-1721) împotriva Rusiei, Poloniei şi Danemarcii, pierde supremaţia în Europa de Nord. Prin Pacea de la Kiel (1814) obţine Norvegia, uniune denunţată în 1905, cînd Norvegia se proclamă stat independent. Nu a mai participat, din 1815, la nici un conflict armat european, statutul de neutralitate contribuind la dezvoltarea social-economică a ţării. Între 1932 şi 1976, Partidul Social-Democrat a asigurat, singur sau în coaliţie, guvernarea statului. Din 1990, puternică criză social-economică. În urma încheierii tratativelor de aderare la Uniunea Economică, este (de la 1 ian. 1995) membru cu drepturi depline al acestei comunităţi. Monarhie constituţională ereditară.

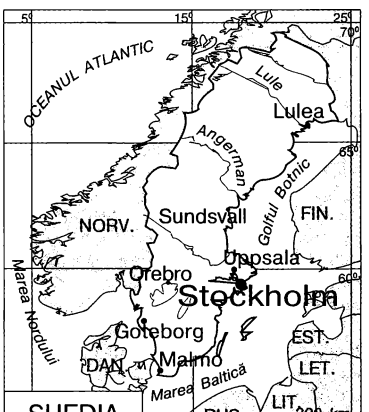

SUESS, Eduard (1831-1914), geolog austriac. A elaborat o sinteză a istoriei Pămîntului (*Suprafaţa Pămîntului*), prima lucrare de geologie a Terrei, şi o lucrare de ansamblu asupra structurii Alpilor.

SUETONIU (Caius Suetonius Tranquillus) (c. 70 - c. 150), istoric roman. Protejat al lui Pliniu cel Tînăr, secretar al cancelariei imperiale (118), sub Adrian. Principala sa operă, *De vita Caesarum*, cuprinde 12 biografii de împăraţi romani (de la Cezar la Domiţian), bogate în informaţii despre oamenii (şi mai puţin şefii de stat) trataţi.

SUEZ, oraş în Republica Arabă Egipt, port de tranzit pe canalul Suez, la Marea Roşie; 265 mii loc. Nod feroviar. Industrii.

SUEZ (Canalul ~), cale navigabilă care traversează istmul Suez, unind Marea Mediterană cu Marea Roşie. Lungime: 161 km (între Port Said şi Suez); lăţime: 170 m; adîncime: 20 m. Malurile consolidate cu diguri puternice. Accesibil vaselor de 150000 tone încărcătură, cu perspective pentru 220000 tone încărcătură. - Un canal care să unească Marea Roşie, lacul Timsah şi Nilul, început în timpul faraonului Nechao (600 î.Hr.), a fost terminat în timpul domniei lui Ptolemeu II (sec. 3 î.Hr.). Abandonat în sec. 8 d.Hr. Proiectul a fost reluat (1854) de F. de Lesseps, consul al Franţei la Alexandria. Se înfiinţează o Companie, beneficiară a unei concesionări pe 99 de ani de la deschiderea canalului. Construit între 1859 şi 1869, sub direcţia lui F. de Lesseps. Prin cumpărarea (1875) acţiunilor viceregelui Ismail-Paşa, Marea Britanie devine principalul acţionar şi păstrează controlul militar pînă în 1954. Naţionalizarea, în 1956, a Companiei de către guvernul egiptean a provocat războiul dintre Israel, Franţa şi Marea Britanie, care a făcut necesară intervenţia SUA, URSS şi ONU. Închis navigaţiei în 1967. Redeschis în 1975, cînd Egiptul preia controlul celor două maluri.

SUFANUVONG (SOUPHANOUVONG), Tiao (1909-1995), om politic laoţian. Prinţ. A organizat armata de eliberare (1945) şi a prezidat Comitetul naţional de reconciliere (1973). După abolirea monarhiei (1975), a fost preşedintele Republicii Democratice Populare Laos pînă în 1986, cînd a demisionat.

SUFFOLK, comitat în S-E Marii Britanii, la Marea Nordului; 3,8 mii km^2; 596 mii loc. Centrul ad-tiv: *Ipswich*.

SUGER (c. 1081-1151), călugăr francez. Abate al mănăstirii Saint-Denis şi consilier al regilor Ludovic VI şi Ludovic VIL Regent (1147-1149) al Regatului Francez în timpul celei de a doua cruciade. A scris *Istoria lui Ludovic cel Gros*.

SUHARD (Munţii Suhardului), masiv muntos în N Carpaţilor Orientali, între Coşna, Someşul Mare şi Bistriţa Aurie. Alt. max.: 1931 m (vîrful Omul). Păduri de molid.

SUHARD, culme muntoasă în S-E munţilor Giurgeu. Alt. max.: 1589 m. În 1837, o parte din versantul de S al muntelui s-a surpat; valea Bicazului a fost blocată şi astfel s-a format

Lacul Roşu. Turism.

SUHARTO (n. 1921), general şi om politic indonezian. Ministru de Război (1965), a organizat masacrul comuniştilor. Îl înlătură de la preşedinţie pe Sukarno, în locul căruia este învestit cu puteri depline (1966). Din 1968 pînă în 1998 este preşedinte al statului.

SUHL, oraş în centrul Germaniei (Thüringer Wald), la S-V de Erfurt; 51 mii loc. Centru industrial (siderurgie, motociclete şi biciclete).

SUHUMI (**SUCHUMI**), oraş în Georgia, capitala Republicii Autonome Abhazia, port la Marea Neagră; 124 mii loc. Centru industrial (electronică, tutun). Staţiune balneoclimaterică. Oraşul acoperă vestigiile anticei colonii greceşti *Dioscurias*, întemeiată de milesieni la c. 540 î.Hr.

SUIDAS (**SUDA**) (sec. 10), nume sub care este cunoscut presupusul autor al lexiconului bizantin, apărut la sfîrşitul sec. 10, la Constantinopol (*Lexiconul lui Suidas*). Lucrare de compilaţie, conţine notiţe biografice şi fragmente de opere astăzi pierdute.

SUK, Josef (1874-1935), compozitor şi violonist ceh. Elev al lui Dvořák. Unul dintre întemeietorii şcolii muzicale naţionale moderne. Întemeietor al Cvartetului ceh. Piese simfonice (*Asraël*), muzică de cameră, piese pentru pian.

SUKARNO, Ahmed (1901-1970), om politic indonezian. Fondator al Partidului Naţional Indonezian. Preşedinte (1945-1967) şi prim-ministru (1959-1966) al Republicii Indonezia. Guvernare dictatorială. Ales preşedinte pe viaţă, a fost înlăturat de generalul Suharto.

SUKKUR, oraş în Pakistan, pe Ind; 158,8 mii loc. Centru comercial şi industrial. Baraj pentru irigaţii.

SULAC, Nicolae (n. 1936, Sadîc, jud. Cahul), cîntăreţ român de muzică populară. Solist al orchestrei de muzică populară "Fluieraş", solist al ansamblului "Lăutarii".

SULAWESI (**CELEBES**) (**Insula ~**), insulă indoneziană a Arhipelagului Malaez, la E de insula Kalimantan; 189 mii km^2; 10,4 mil. loc. Oraşe pr.: Makassar, Manado. Relief muntos. Climă ecuatorială. Expl. de petrol, cărbuni, nichel, plumb, zinc. Orez, porumb, tutun, cafea, cocotieri. — Descoperită în 1512 de portughezi, devenită olandeză în 1667, după 1950 face parte din Republica Indonezia.

SULAWESI (**Marea ~**), mare în Oceanul Pacific, între insulele Kalimantan, Sulawesi şi arhipelagul Filipine; 435 mii km^2. Ad. medie: 3645 m; ad. max.: 8547 m. Pescuit.

SULEIMAN, sistem muntos în extremitatea de E a podişului Iran (Pakistan). Lungime: c. 600 km; lăţime: c. 300 km. Alt. max.: 3441 m. Seismicitate ridicată.

SÜLEIMANIE, moschee construită la Istanbul, de arhitectul Mimar Sinan, între 1550 şi 1557, pentru Soliman Magnificul. Realizare a artei otomane clasice; este înconjurată de un complex arhitectural (muzee de artă turcă şi musulmană, bibliotecă).

SULEIMAN v. **Soliman**.

SULINA, braţul central al Dunării în Deltă, care se desparte din braţul Tulcea la al doilea ceatal şi se varsă în mare la Sulina; 83,8 km. Între 1868 şi 1902 s-au desfăşurat aici lucrări de rectificare (braţul a fost scurtat la 62,6 km) şi de dragare pentru menţinerea unor adîncimi optime de navigaţie (şenal navigabil). Prin acest braţ trec 14% din apele fluviului şi se efectuează navigaţia vaselor maritime.

SULINA, oraş în judeţul Tulcea, la gura de vărsare a braţului cu acelaşi nume în Marea Neagră; 5,4 mii loc. Unul dintre principalele porturi fluvio-maritime ale ţării. Industrii. Far maritim. Atestat documentar în 950 (*Solina*), iar în 1327 figura pe o hartă întocmită de Pietro Visconti.

SULLIVAN, Louis Henry (1856-1924), arhitect american. Promotor al arhitecturii moderne, principal teoretician al funcţionalismului. A construit, cu armătură metalică, împreună cu inginerul Dankmar Ader, Auditorium Building (la Chicago) şi Wainwrigt Building din Saint Louis. La Chicago a mai construit "Gage Group" (în colaborare) şi marile magazine Carson, Pirie, Scott and Co.

SULLY, Maximilien de Béthune, duce de (1559-1641), om politic francez. Ministru de Finanţe (1598-1610) al regelui Henric IV, a reorganizat finanţele, a favorizat dezvoltarea agriculturii şi comerţului, a facilitat circulaţia negustorilor prin extinderea drumurilor şi construcţia de poduri (Pont-Neuf, la Paris) şi canale. A amenajat reşedinţele regale (Luvru, Tuileries, Fontainebleau). Devotat regelui, a participat la campaniile militare şi la activitatea diplomatică (ambasador extraordinar în Anglia). Memorii.

SULLY PRUDHOMME (pseudonim al lui *René François Armand Prudhomme*; 1839-1907), poet francez. După primele volume (*Stanţe şi poeme, Încercările, Singurătăţile, Iubirile zadarnice*), dominate de o notă intimistă, a căutat să depăşească idealul plastic al parnasienilor, pentru a-şi exprima mesajul filozofic (*Dreptatea, Fericirea*). Eseuri estetice, filozofice şi critice. Premiul Nobel (1901).

SULPICIA (sec. 1 î.Hr.), poetă latină. Autoare de scrisori de dragoste (păstrate în elegiile lui Tibul).

SULU, insule filipineze în Arhipelagul Malaez, între insulele Borneo şi Mindanao; 2,8 mii km^2; 425,6 mii loc. Centrul ad-tiv: *Jolo*, în insula cu acelaşi nume. Relief vulcanic. Trestie de zahăr, cacao, bumbac, orez, cocotieri. Pescuit de perle. Creşterea bovinelor.

SULU (**Marea ~**), mare în Oceanul Pacific, între arhipelagul Filipine, insulele Palawan, Kalimantan şi insulele Sulu; 348 mii km^2. Ad. medie: 1591 m; ad. max.: 5576 m.

SULZER, Franz Joseph (?-1791), militar austriac. Stabilit în ţările române. În *Istoria dacilor transalpini* a susţinut teza nefundamentată a originii sud-dunărene a românilor. Consemnează, pentru prima oară, în notaţie apuseană, 10 melodii populare româneşti.

SUMATERA, insulă indoneziană, în Oceanul Indian (arhipelagul Sondele Mari), la S-V de peninsula Malaca, de care este despărţită prin strîmtoarea Malacca; 473,6 mii km^2; 28 mil. loc. Oraşe pr.: Medan, Palembang. Relief variat: cîmpie (în N), munţii Barisan, cu numeroşi vulcani activi (Kerintji) (în S-V). Climă ecuatorială. Pe ţărmuri, mangrove. Expl. de petrol, gaze naturale, cărbuni, aur, mangan. Expl. forestiere. Orez, tutun, ceai, trestie de zahăr, cauciuc, cafea. Creşterea animalelor.

SUMBA, insulă indoneziană a Arhipelagului Malaez, în Oceanul Indian, la S-V de insula Flores; 11,2 mii km^2; 251 mii loc. Oraş pr.: Waingapu. Relief în general muntos. Alt. max.: 1175 m. Climă subecuatorială maritimă. Păduri tropicale şi vegetaţie de savană. Agricultură. Creşterea cabalinelor.

SUMBAWA (**SUMBAVA**, **SOEMBAVA**), insulă indoneziană în Arhipelagul Malaez, în Oceanul Indian, la V de insula Flores; 15,4 mii km^2; 320 mii loc. Oraş pr.: Raba. Relief muntos vulcanic (vulcanul activ Tambora). Climă ecuatorială maritimă. Păduri tropicale şi vegetaţie de savană. Expl. forestiere. Agricultură. Creşterea animalelor.

ŞUMEN, oraş în N-E Bulgariei, la V de Varna; 100 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru agricol şi industrial. Filială a Universităţii din Sofia. Moschee (sec. 17). S-a mai numit şi *Kolarovgrad*.

SUMER, regiune istorică în S Mesopotamiei (azi, pe teritoriul Irakului). Stabiliţi aici în a doua jumătate a mileniului 4 î.Hr., sumerienii întemeiază o serie de oraşe-state: Eridu, Ur, Uruk, Lagaş, Umma, Nippur, Larsa ş.a., care devin mari centre ale civilizaţiei şi culturii Orientului. Oraşul Umma supune oraşele Uruk, Ur, Lagaş şi Larsa, creînd primul stat unitar din istoria Sumerului. Cucerit de Sargon I (fondatorul Imperiului Akkadian), este alipit imperiului. Unit sub cea de-a treia dinastie din Ur (2112-2004 î.Hr.), devine Imperiul Sumerian. Lupte pentru supremaţie între oraşele-cetăţi rivale Isin şi Larsa. Inclus Babilonului sub domnia lui Hammurabi (1792-1749 î.Hr.).

SUMNER, James Batcheller (1887-1955), biochimist american. A demonstrat că enzimele sînt proteine cristalizabile. Premiul Nobel pentru chimie (1946).

SUN (**SONG**), dinastie chineză, care a domnit între 960 şi 1279. Fondată de **Zhao Kuangyin** (926-976), sub a cărui domnie (960-976) a început procesul de reunificare a Imperiului Chinez. Capitala: Pienliang (azi, Kaifeng). Mare dezvoltare a artelor (pictura, porţelanurile, poezia). Reînvierea confucianismului. Sub ameninţările populaţiilor din stepele de N, dinastia Song de Nord s-a refugiat (1127) în valea fluviului Yangzi, spre S, întemeind, sub Gaozong (1127-1162), dinastia Song de Sud (cu capitala la Lin-an, azi, Hangzhou). Înlăturată de mongoli, care instaurează dinastia Yüan.

SUNAY, Cevdet (1900-1982), general şi om politic turc. A participat la revoluţia kemalistă (1920-1923). Preşedinte al Republicii Turcia (1966-1973).

SUNDERLAND, oraş în Marea Britanie (Anglia), port la Marea Nordului; 196 mii loc. Aeroport. Centru industrial (metalurgie, sticlărie, textilă) şi comercial. Pescuit. Staţiune balneară.

SUNDSVALL, oraş în Suedia (Västernorrland), port la golful Botnic; 94 mii loc. Industrii. Export de lemn şi de cherestea.

SUNDUKIAN, Gabriel (1825-1912), autor dramatic armean. Întemeietorul teatrului armean.

SUNDVALL, C. F. (1754-1831), arhitect suedez. Stil neoclasic (Biblioteca Universităţii din Uppsala).

SUNGARI v. **Songhuajiang**.

SUN IAT-SEN v. **Sun Zhongshan.**

SUN ZHONGSHAN (SUN IAT-SEN) (1866-1925), om politic chinez. Fondator al Societăţii pentru Regenerarea Chinei (1894) şi al Ligii Juraţilor (1904), al cărei program politic (independenţă, suveranitate, bunăstarea poporului) va fi preluat de Gomindan (1912). Devenind (1912) preşedinte al Republicii de la Nankin, renunţă în favoarea lui Yüan Shih-k'ai. Refugiat în Japonia. Revenit la Canton (1917), este ales (1921) preşedinte al Republicii Chineze.

SUOMI, denumirea finlandeză a Republicii Finlanda.

SUPERVIELLE, Jules (1884-1960), scriitor francez. Poezie suprarealistă (*Debarcadere, Gravitaţii, Uituca memorie*) sau inspirată de Rezistenţă (*Poemele Franţei nefericite*). Romane (*Omul din pampas, Hoţul de copii*).

SUPPILULIUMA I, rege al statului hitit (c. 1380 - c. 1340 î.Hr.). Fondator al Regatului Nou. A cucerit N Siriei, Palestina şi statul Mitanni.

SUPPLEX LIBELLUS VALACHORUM, memoriul întocmit de Samuil Micu, Ioan Piuariu-Molnar, Iosif Mehesi, Petru Maior, Gheorghe Şincai ş.a. în numele naţiunii române din Transilvania şi înaintat împăratului Leopold II, în 1791, de episcopii români Gherasim Adamovici şi Ioan Bob. Se cerea recunoaşterea românilor din Transilvania ca naţiune egală în drepturi cu celelalte. Respins de Dieta Transilvaniei.

SURABAJA, oraş în Indonezia (insula Java), la strîmtoarea Surabaja, care separă insula Madeira de Java; 2,2 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial şi comercial. Universitate. Muzee.

SURAKARTA (SOLO), oraş în Indonezia (insula Java), la S-E de Semarang; 470 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial şi comercial. Universitate.

SŪRAT, oraş în V Indiei (Gujerat), port la Marea Arabiei; 913 mii loc. Nod de comunicaţii. Piaţă agricolă. Industrii. Artizanat. Moschei (sec. 16-17). Clădiri coloniale din sec. 17 în stil baroc.

SURDU, Alexandru (n. 1938, Braşov), filozof român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul logicii clasice şi intuiţioniste. A elaborat primul sistem filozofic complet al neointuiţionismului contemporan, prima expunere intuitivă a logicii intuiţioniste, o teorie originală în filozofia artei (pentamorfoza artei). Lucrări: *Logica clasică şi logica matematică, Elemente de logică intuiţionistă, Pentamorfoza artei* ş.a. Ediţii critice ale operelor lui M.Eminescu, T.Maiorescu, L.Blaga ş.a. Traduceri din I.Kant, K.R.Popper ş.a. Acad.

SURGUT, oraş în Rusia (Siberia Occidentală), pe fluviul Obi; 188 mii loc. Port fluvial. Centrul unei zone petrolifere.

SURIKOV, Vasili Ivanovici (1848-1916), pictor rus. Peredvijnic. Compoziţii monumentale (*Dimineaţa execuţiei streleţilor*), portrete (*Menşikov la Berezovo, Boieroaica Morozova, Trecerea lui Suvorov peste Alpi*).

SURINAM (Republica ~), stat în N Americii de Sud, la Oceanul Atlantic, între Guyana (la V), Guyana Franceză (la E) şi Brazilia (la S). Suprafaţa: 163,2 mii km². Populaţia: 443 mii loc. Limba oficială: olandeza. Capitala: *Paramaribo*. Culte: creştinism, hinduism, islamism. Moneda: 1 suriname gulden = 100 cents. Împărţit în 9 districte. Oraşe pr.: Nieuw-Nickerie, Meerzorg, Brokopondo, Albina. Relief de podiş deluros, cu unele culmi muntoase. În N se întinde o cîmpie litorală, cea mai populată zonă a ţării. Climă ecuatorială. Vegetaţie de păduri tropicale, iar în N cîmpiei litorale, savane. Unul dintre principalii producători mondiali de bauxită şi de alumină (locurile 5-6). Expl. şi prelucrarea lemnului. Se cultivă orez (locul 1 pe glob la prod./loc.), trestie de zahăr, cafea, bananieri, palmier de ulei, tutun. Creşterea animalelor. Pescuit. Exportă bauxită, alumină, aur, lemn, citrice, orez ş.a. — Descoperit de Columb (1498), teritoriul este colonizat (sec. 17) de olandezi şi englezi. Colonie olandeză a Ţărilor de Jos (1667; Guyana Olandeză). După 1863 (desfiinţarea sclaviei) sînt aduşi muncitori din India, China şi Indonezia. Îşi proclamă independenţa la 25 nov. 1975. Tensiuni etnice şi confesionale şi fricţiuni între civili şi militari duc la lovitura de stat militară din 25 febr. 1980, în urma căreia un Consiliu Militar Naţional preia puterea. Alegerile legislative din 25 mai 1991 încearcă o revenire la guvernarea civilă. Republică prezidenţială.

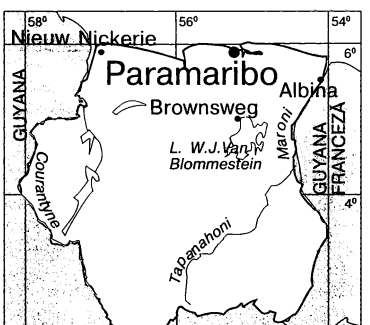

SURREY, Henry Howard, conte de (1518-1547), om politic şi poet englez. Fiu al ducelui de Norfolk, şi-a sprijinit tatăl în încercările de restaurare a catolicismului. Acuzat de înaltă trădare şi executat. Unul din creatorii poeziei engleze moderne (*Cîntece şi sonete*).

SURREY, oraş în Canada, satelit al oraşului Vancouver; 147 mii loc. Centru rezidenţial şi comercial.

SURU, vîrf în V culmii nordice a Munţilor Făgăraşului, format din şisturi cristaline. Alt.: 2282 m. Forme glaciare fluvio-gravitaţionale. Păşuni alpine. Cabană.

SURUCEANU, Ioan (1851-1897; n. Chişinău), arheolog român. Fondator al Muzeului de Antichităţi din Chişinău. A colecţionat vase greceşti şi romane, 12 mii de monede antice. A descris pentru prima dată unele fortificaţii scitice (*Încercare de a demonstra locul unde s-au aflat fortificaţiile scitice din Alector şi de pe Ţărmul de Aur*) şi a studiat un mare număr de inscripţii în greaca veche şi în latină, mai multe gorgane din zona de N a ţărmului Mării Negre. Membru de onoare al Acad. Rom.

SURUCENI, comună în jud. Chişinău, Republica Moldova. Atestată documentar în prima jumătate a sec. 16.

SURUCENI (Mănăstirea ~), aşezămînt monastic situat în apropierea comunei Suruceni (jud. Chişinău), întemeiată pe baza unui schit de lemn din sec. 18; biserica Sf. Gheorghe, construită la începutul sec. 19.

SUSA, sit arheologic în Iran, lîngă Dezfūl, în N Golfului Persic. Fondat în milen 4 î.Hr., oraşul devine capitala Elamului. Distrus (642 î.Hr.) de Assurbanipal. Capitala Imperiului Ahemenid (sub Darius I). Cucerit de Alexandru cel Mare (331 î.Hr.), devine centru elenistic, apoi part şi, mai tîrziu, sasanid. Părăsit definitiv după invazia mongolilor (sec. 13 d.Hr.). Săpăturile arheologice făcute de francezi, după 1884, au descoperit o mare metropolă (123 ha), care a dat numele unui stil de ceramică. Trofee din războiul elamiţilor (*Codul lui Hammurabi* ş.a.) şi vestigii din perioada ahemenidă (elemente decorative: frizele arcaşilor şi capiteluri cu capete de tauri).

SU SHI (SU DONGBO, SU DUN PO) (1036-1101), scriitor chinez. Unul dintre cei mai mari poeţi ai dinastiei Sun. Lirică filozofică (*Zidurile roşii*).

SUSQUEHANNA, fluviu în E SUA (New York şi Pennsylvania); 715 km. Izvorăşte din munţii Apalaşi şi se varsă în Oceanul Atlantic. Navigabil în cursul inferior. Hidrocentrale.

SUTHERLAND, Earl Wilburg (1915-1974), biochimist american. Cercetări de biologie moleculară asupra modului de acţiune a hormonilor. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1971).

SUTLEJ (SATLEJ), fluviu în India şi Pakistan (Punjab); 1600 km. Izvorăşte din platoul tibetan, traversează Himalaya şi Punjab şi se uneşte cu Chenab (Pakistan). Irigaţii.

SÜTÖ András (n. 1927, Cămăraş, jud. Cluj), scriitor de naţionalitate maghiară din România. Proză (*Un pachet de tutun, Cireşe tomnatice, Rătăcirile lui Solomon* ş.a.), teatru (*Nunta din Susa* ş.a.). Literatură pentru copii. Eseuri. Premiul Herder.

SUŢU, Alexandru (Alecu), domn al Moldovei (1801-1802) şi al Ţării Româneşti (1806, 1818-1821). Nepot al lui Mihail Suţu. Ultimul domn fanariot al Ţării Româneşti.

SUŢU, Alexandru A. (1837-1919; n. Iaşi), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări asupra psihozelor, epilepsiei (*Imbecilitatea din punct de vedere penal, Raportul reciproc dintre sifilisul secundar şi psihozele primitive ş.a.*). Membru corespondent al Acad. Rom.

SUŢU, Mihail, domn fanariot al Ţării Româneşti (1783-1786, 1791-1793, 1801-1802) şi al Moldovei (1793-1795). A reorganizat vechile bresle meşteşugăreşti şi a limitat abuzurile administraţiei.

SUŢU, Mihail C (1841-1933), istoric român. Director al Cabinetului Numismatic al Academiei Române. Preşedinte (din 1903) al Societăţii Numismatice din România. A pus bazele unei cercetări numismatice sistematice şi ştiinţifice (*Monede inedite din oraşele noastre pontice, Originea monedelor* ş.a.). Acad.

SUŢU, Mihail Grigore, ultimul domn fanariot al Moldovei (1819-1821). Frate cu Alexandru (Alecu) Suţu. A sprijinit Eteria.

SUŢU, Nicolae (1798-1871; n. Constantinopol), economist şi statistician român. A arătat, printre primii economişti români, necesitatea dezvoltării industriei alături de agricultură (*Scurtă privire asupra stării economice a Moldovei, Noţiuni statistice asupra Moldovei*).

SUVA, capitala statului Fiji, situată în insula Viti Levu; 71 mii loc. Aeroport. Industrii. Port de export al zahărului, bananelor, nucilor de cocos, ananasului. Turism. Universitate.

SUVOROV, Aleksandr Vasilievici, prinţ (1729-1800), general rus. A participat la luptele cu polonezii şi turcii (1768-1774, 1787-1791). Guvernator al Crimeii (1786). Numit (1794) de Ecaterina II feldmareşal. A luptat cu succes în campaniile din Italia şi Elveţia (1799).

SUZDAL, oraş în Rusia, la N-E de Moscova; 10 mii loc. Capitala principatului Vladimir-Suzdal (1125-1157). Catedrală (reconstruită în 1222 şi în sec. 16); mănăstiri (sec. 12-18). Biserici din lemn (sec. 17-18). Şcoală de pictură (sec. 12), al cărei stil, echilibrat şi delicat, a înflorit în sec. 15-16. Muzeu.

SUZHOU, oraş în China (Jiangsu), pe Marele Canal, la V de Shanghai; 670 mii loc. Centru industrial. Piaţă pentru orez, zahăr şi tutun. Artizanat. Universitate. Parcuri. Turism.

SUZI CELEBI (Mehmed bin Abdullah ibn Mahmud) (?-1524), demnitar şi cronicar turc. A participat la campania turcească din 1462 împotriva lui Vlad Ţepeş. Autor al însemnărilor versificate *Cronica campaniilor lui Mihaloglu Ali-bei*.

SUZUKA, oraş în Japonia (Honshū); 156,2 mii loc. Centru industrial (textile, electrice, mecanice).

SVALBARD, teritoriu norvegian în Oceanul Arctic, între Norvegia şi Groenlanda; 62,9 mii km^2; 3,9 mii loc. (c. 1400 norvegieni şi c. 2500 persoane din CSI). Centrul ad-tiv: *Longyearbyen*. Alte aşezări: Barentsburg, Piramiden, Ny Alesund. Cuprinde arhipelagul Spitsbergen (aflat la c. 600 km N de coasta nordică a Norvegiei, alcătuit din 8 insule principale) şi insula Bjørnøya (Insula Urşilor, aflată la 432 km de ţărmul norvegian, în Marea Barents). Relieful insulei principale este dat de un platou acoperit cu gheaţă. Climat arctic. Mari rezerve de minereuri de fier, cupru, zinc ş.a. Norvegia şi CSI exploatează, anual, mari cantităţi de cărbune. Pescuit. Vînătoare. — Arhipelagul este vizitat de navigatori norvegieni în sec. 12. Redescoperit de olandezul Willem Barents (1594). Atribuit Norvegiei prin Tratatul de la Paris (1920). Administrat de un guvernator cu reşedinţa la Spitsbergen.

SVEATOSLAV I (?-972), mare cneaz al Kievului (c. 945-972). A distrus Imperiul Chazar (965); campanii împotriva ţaratului bulgar (967), ajungînd pînă la Dunăre. A fost ucis de pecenegi.

SVEALAND, partea centrală a Suediei. Cuprinde cîmpiile din jurul lacurilor Mälaren, Vänern şi Vättern. În această regiune se găseşte oraşul Stockholm.

SVEDBERG, Theodor (The) (1884-1971), chimist şi fizician suedez. Prof. univ. la Upsala. A construit prima ultracentrifugă (1922); contribuţii în chimie la studiul suspensiilor, al soluţiilor coloidale şi în structura materiei. Premiul Nobel pentru chimie (1926).

SVEN, numele mai multor regi ai Danemarcii. Mai importanţi: — **Sven I** (960-1014), rege al Danemarcii (986-1014). A cucerit Anglia (1013). — **Sven II** (1018-1074), rege al Danemarcii (1047-1074). A organizat biserica şi a bătut monedă.

SVENDSEN, Johan (1840-1911), compozitor şi dirijor norvegian. Directorul Orchestrei Teatrului Regal din Copenhaga. A fost, alături de E. Grieg, unul dintre pionierii şcolii norvegiene de muzică. Simfonii, rapsodii, concerte, muzică de cameră.

SVERDLOV, Iakov Mihailovici (1885-1919), om politic sovietic. Participant activ la Revoluţia din Octombrie (1917). Preşedinte (1918-1919) al Comitetului Executiv Central din Rusia (şeful statului).

SVERDLOVSK v. **Ekaterinburg**.

SVERDRUP, Otto (1854-1930), explorator polar norvegian. L-a însoţit pe F.Nansen în expediţiile din Groenlanda (1888) şi în zona arctică (1893-1896), încercînd să atingă Polul Nord. A navigat în jurul insulei Groenlanda (1898-1902).

SVERDRUP, parte a Arhipelagului Arctic canadian. Insule pr.: Axel Heiberg, Ellef Ringnes şi Amund Ringnes.

SVEVO, Italo (pseudonim al lui *Ettore Schmitz*; 1861-1928), scriitor italian. Reprezentant al prozei analitice moderne. Literatură de introspecţie (*O viaţă, Senilitate, Conştiinţa lui Zeno*).

SVINHUFVUD, Pehr Evind (1861-1944), om politic finlandez. Preşedinte al Parlamentului (1913) şi preşedinte al Senatului (1917). După obţinerea independenţei ţării (1917), a asigurat regenţa (mai-oct. 1918). Prim-ministru (1930) şi preşedinte al Republicii (1931-1937).

SVINIŢA, comună în judeţul Mehedinţi, pe Dunăre. Rezervaţie geologică (punct fosilifer).

SVOBODA, Ludvik (1895-1975), general şi om politic cehoslovac. Ministru al Apărării (1945-1950). A aderat la Partidul Comunist (1945), dar a căzut în dizgraţie (1951). Preşedinte al Republicii (1968-1975).

SWADESH, Morris (1909-1967), lingvist american. Unul dintre creatorii glotocronologiei.

SWAN, Sir Joseph Wilson (1828-1914), inventator englez. A realizat (1878) un bec electric cu incandescenţă cu fir de cărbune şi hîrtia fotografică cu bromură de argint.

SWANSCOMBE, localitate în Anglia (comitatul Kent), unde s-au descoperit (1935-1955) fragmente dintr-o calotă craniană umană şi oseminte de animale fosile. Datată ca avînd o vechime de 250000 de ani, calota este a unui preneandertalian.

SWANSEA (engl. **ABERTAWE**), oraş în Marea Britanie (Ţara Galilor), port la Oceanul Atlantic; 168 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial (metalurgie, mecanică) şi comercial. Universitate.

SWANSON, Gloria (*Gloria Josephine Mae Svenson*; 1887-1983), actriţă americană. Vedetă a filmului mut, a avut o carieră cinematografică îndelungată (*Gharlot debutează, A opta nevastă a lui Barbă Albastră, Mascul şi femelă, Slăbiciune omenească, Madame Sans-Gêne, Regina Kelly, Sunset Boulevard* ş.a.) Memorii.

SWART, Charles Robberts (1894-1982), om politic sud-african. Primul preşedinte al Republicii Africa de Sud (1961-1967).

SWAZILAND (Regatul ~ sau Ngwane), stat în sudul Africii, în N-E Republicii Africa de Sud. Suprafaţa: 17,3 mii km^2. Populaţia: 932 mii loc. Limba oficială: engleza. Capitale: *Mbabane* (administrativă), *Lobamba* (legislativă şi reşedinţă regală). Culte: creştinism, animism. Moneda: 1 lilangeni = 100 cents. Împărţit în 4 districte. Oraşe pr.: Manzini, Havelock Mine, Mhlume. Relief muntos în V şi deluros în E. Climă temperată în V şi subtropicală în zonele mai joase. Vegetaţie de savană. Faună bogată. Zăcăminte de cărbune, minereu de fier, diamante, azbest. Se cultivă trestie de zahăr (locul 2 pe glob la producţia de zahăr/loc.), bumbac, porumb, orez, arahide, cafea, tutun. Creşterea animalelor. Exportă zahăr, azbest, minereuri de fier, lemn, animale vii, bumbac ş.a. — Triburile swazi, de origine bantu, stabilite pe teritoriul ţării din sec. 18, au pus bazele unui regat care, între 1888 şi 1890, recunoaşte autoritatea engleză. Protectorat britanic (din 1906); în uniune vamală şi monetară cu Uniunea Sud-Africană (din 1910). Îşi proclamă independenţa ca regat la 6 sept. 1968 (rege - Sobhuza II). În 1973 este abrogată Constituţia şi sînt interzise partidele politice, statul revenind la guvernarea tribală (Tinkhundla). După primele alegeri parlamentare multipartite din istoria ţării (sept. 1993), se formează un nou guvern. Monarhie constituţională, regat ereditar.

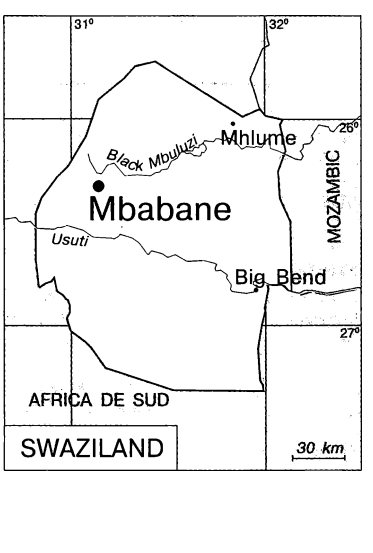

SWEDENBORG, Emanuel (1688-1772), teolog suedez. După o serie de viziuni avute în 1743, a iniţiat o doctrină (Noul Ierusalim) care susţine că totul are un sens spiritual, pe care Dumnezeu, singur, îl cunoaşte. Influenţă asupra lui Novalis, Balzac, Nerval, Strindberg.

SWEELINCK, Jan Pieterszoon (1562-1621), compozitor şi organist olandez. Precursor al barocului. A îmbogăţit literatura artei vocale (*Psalmi a capela*), dar mai ales pe cea pentru clavecin şi orgă (tocate, variaţiuni), prefigurînd creaţia lui Bach.

SWEYNHEIM, Konrad (?-1477), tipograf german. A fost primul care a utilizat (c. 1467) un caracter arrondi, cunoscut apoi sub denu-

mirea de "caracter roman".

SWIFT, Jonathan (1667-1745), scriitor englez. Secretar al lui Sir William Temple (pentru a-l apăra în "disputa dintre antici şi moderni", a făcut să circule satira în proză *Bătălia cărţilor*). Alegorii satirice, pamflete politice de un sarcasm nimicitor (*Povestea unui poloboc, Argument împotriva abolirii creştinismului, Meditaţie asupra unei cozi de mătură, Scrisorile postăvarului, O propunere modestă* ş.a.). Celebru prin *Călătoriile în mai multe ţări îndepărtate ale lumii. De Lemuel Gulliver*, satiră violentă a lumii şi a civilizaţiei engleze din timpul său.

SWINBURNE, Algernon Charles (1837-1909), poet englez. Poet erudit, neoromantic, influenţat de cultura franceză şi de prerafaelitism. Creaţie lirică de exaltare a senzualităţii (*Poeme şi balade*), de proslăvire a idealului republican (*Cîntece înainte de revărsatul zorilor, Cîntec despre Italia*) sau cu tematică medievală (*Povestea lui Balen*). Drame (*Regina mamă, Atalanta în Calidon, Chastelard*). Critică literară, eseuri (despre Shakespeare, Byron, Keats ş.a.).

SYBARIS, vechi oraş grec în Italia peninsulară (golful Taranto). Fondat în 720 î.Hr., a fost unul dintre cele mai bogate oraşe ale Greciei, renumit pentru luxul şi rafinamentul locuitorilor lui. Distrus (510 î.Hr.) în rivalitatea cu oraşul Crotone. Coloni atenieni întemeiază (443 î.Hr.) pe ruinele oraşului colonia *Thurioi*.

SYDENHAM, Thomas (1624-1689), medic englez. Cunoscut mai ales prin cercetările asupra coreei infantile (*coreea Sydenham*). Instituie şi recomandă tratamentul cu laudanum.

SYDNEY, oraş în S-E Australiei, port la Oceanul Pacific (Botany Bay), capitala statului New South Wales; 3,3 mil. loc. Nod feroviar şi rutier. Aeroport. Centru industrial (chimie, construcţii navale). Rafinărie de petrol. Cel mai mare centru comercial şi financiar al ţării. Universităţi. Clădiri din sec. 19 (stiluri variate). Muzee. Teatre. Staţiune balneară (plaja Bondi Beach). Remarcat în 1770 de J.Cook, locul a fost ales (1778) pentru primul stabiliment australian. Prima colonie penitenciară britanică. Bază navală şi aeriană în timpul celui de al doilea război mondial.

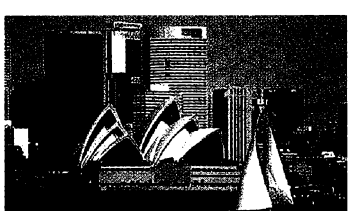

Sydney

SYLLA (SULLA), Lucius Cornelius (138-78 î.Hr.), general şi om politic roman. Îl însoţeşte pe generalul Caius Marius în Africa, în războiul împotriva lui Iugurta (111-105 î.Hr.). Legat al lui Marius în Galia (104 î.Hr.), tribun militar (103 î.Hr.), participă la campaniile împotriva cimbrilor şi teutonilor (102-101 î.Hr.). Conduce (88 î.Hr.) forţele romane din Răsărit în războiul împotriva regelui Pontului, Mitridate VI; cucereşte (86 î.Hr.) Atena şi Pireul, înfrînge, la Cheroneea şi Orchomenos, armatele regelui Pontului şi încheie cu acesta pacea de la Dardanos (85 î.Hr.). După doi ani de război civil (83-82 î.Hr.), ocupă Roma, sprijinit de optimaţi. Se proclamă dictator pe termen nelimitat, instituind o dictatură personală. Reforme social-politice în favoarea oligarhiei senatoriale (*Leges Corneliae*). Om politic abil, bun comandant de oşti, crud şi arogant cu toţi cei care se opuneau politicii sale. În 79 î.Hr. renunţă la toate titlurile şi se retrage în Campania. Memorii (*Commentarii*).

SYMMACUS, Quintus Aurelius Eusebius (c. 345-402), orator şi om politic roman. Proconsul al Africii (373 sau 375), prefect al Romei (384-385), consul (391). Unul din ultimii apărători ai păgînismului împotriva creştinismului.

SYNGE, John Millington (1871-1909), scriitor irlandez. Drame în care temele folclorice, generatoare de fantastic, se împletesc cu observaţia realistă, uneori plină de umor (*Cavalcadă spre mare, Izvorul tămăduirii, Năzdrăvanul Occidentului* ş.a.).

SYNGE, Richard Laurence Millington (n. 1914), chimist englez. Cercetări în domeniul analizei polipeptidelor, a antibioticelor şi a metabolismului proteinic. A descoperit cromatografia de repartiţie. Premiul Nobel (1952), împreună cu A.J.P.Martin.

SYRACUSE, oraş în N-E SUA (New York); 170 mii loc. Port pe canalul Erie-New York. Nod feroviar. Aeroport. Centru comercial şi industrial. Universităţi (1834; 1870). Muzeu. Fondat în 1805.

SYRINX (în mitologia greacă), nimfă care, iubită de Pan şi ferindu-se de el, sare în rîul Ladon, unde se preface în trestie. Zeul, alăturînd cîteva trestii, a făcut un instrument asemănător naiului, care poartă numele nimfei (*syrinx* sau *sirinx*).

SZABÓ Béla Gy (n. 1905, Alba-Iulia), grafician de naţionalitate maghiară din România. Gravuri pe lemn (*Cartea săracilor, Cartea vagabonzilor*); peisaje (*Someşul*).

SZABÓ Gyula (n. 1930, Mereşti, jud. Harghita), scriitor de naţionalitate maghiară din România. Romane (*Neamul Gondoşilor*) şi nuvele (*Aprilie cînd creşte iarba*) de inspiraţie rurală. Reportaje.

SZÁBÓ Istvan (n. 1938), regizor maghiar. Filme de evocare a unor experienţe personale sau a unor cazuri celebre (*Vîrsta viselor*, Premiul pentru debut, Locarno, 1964, *Tatăl*, Premiul special al juriului, Locarno, 1966, *Strada Pompierilor 25*, Marele premiu, Locarno, 1973, *Mephisto*, Premiul Oscar pentru film străin, 1981, *Colonelul Redl, Scumpă Emma, dragă Bäbe*, Ursul de Argint, Berlin, 1991 ş.a.).

Jonathan Swift

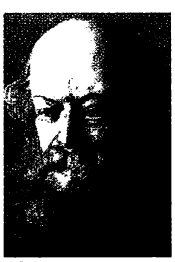

Algernon Swinburne

SZABO-ORBAN, Olga (n. 1938, Cluj-Napoca), scrimeră română. Dublă campioană mondială (Buenos Aires, 1962, individual şi cu echipa), medalie de argint la Olimpiada de la Melbourne (1956) şi medalie de bronz la Olimpiada de la München (1972).

SZÁLASI Ferenc (1897-1946), om politic ungur. Fondator şi conducător al partidului fascist Crucile cu Săgeţi. Şef al statului (1944-1945), a instaurat în ţară un regim fascist. Executat ca criminal de război.

SZAMOSKÖZY Ştefan (c. 1565-1612), cronicar oficial la curtea principilor Transilvaniei. Scrieri ostile românilor, cu informaţii privitoare la istoria Transilvaniei, Ţării Româneşti şi Moldovei.

SZATHMÁRY, Carol Popp de (1812-1888; n. Cluj), pictor şi grafician român. Considerat primul nostru fotograf de artă. Acuarele şi desene (*Cărăuşi, Bărăţia din Cîmpulung, Caiac turcesc*). Portrete şi scene pitoreşti, litografii cu subiecte patriotice (*Unirea Principatelor*).

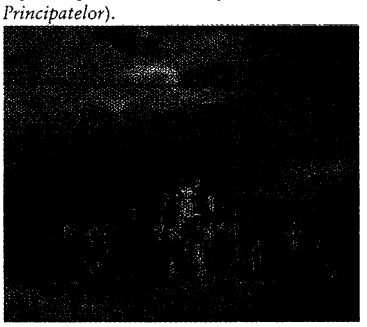

Carol Szathmáry, *La bîlci*

SZCZECIN (germ. **STETTIN**), oraş în N-V Poloniei; 414, 2 mii loc. Port pe Odra. Al doilea port al ţării. Nod feroviar. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial. Biserică gotică (sec. 14-15), castel renascentist (sec. 16). Muzeu. Veche reşedinţă a ducilor de Pomerania.

SZÉKESFEHÉRVÁR, oraş în Ungaria, la N-E de lacul Balaton; 108,9 mii loc. Nod feroviar. Metalurgia aluminiului. Industrii. Biserică gotică (sec. 11), catedrală şi primărie (sec. 18). Muzee.

SZEMLÉR Ferenc (1906-1978; n. Odorheiul Secuiesc), scriitor de naţionalitate maghiară din România. Versuri (*Măr de iarnă, Nimic nu moare, Veac ciudat*); trilogia *Din august pînă-n august*; romane (*Muntele cu trei cocoaşe, Anul ciumei*).

SZENT-GYÖRGYI, Albert (1893-1986), biochimist american de origine maghiară. A descoperit vitamina C şi vitamina P. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1937).

SZERVATIUS Jenö (Eugen) (1903-1983; n. Cluj), sculptor de naţionalitate maghiară din România. Sculpturi şi reliefuri în lemn, uneori policrome, cu subiecte din viaţa şi din legendele ţăranilor din Ardeal (*Ţăran din Rodna, Mamă cu copil*).

SZERYNG, Henryk (n. 1918), violonist mexican de origine poloneză. Elev al lui

J.Thibaud. A cîntat pe marile podiumuri de concert ale lumii.

SZEWINSKA, Irena (n. 1946), atletă poloneză. Prima atletă din lume care a alergat 400 m sub 50 de secunde. Campioană olimpică la ştafeta 4x100 (Tokio, 1964) şi la 200 m (Mexico, 1968). Deţinătoare a mai multe recorduri mondiale.

SZIGLIGETI Ede (*József Szathmáry*; 1814-1878), dramaturg maghiar. Considerat creatorul dramei populare în Ungaria (*Dezertorul, Ţiganul*).

SZILÁGYI Domokos (1938-1976; n. Şomcuta Mare, jud. Maramureş), poet de naţionalitate maghiară din România. Poeme (*Adio tropicelor*). Cărţi pentru copii (*Pîine nouă*).

SZILARD, Leo (1898-1964), fizician american de origine maghiară. A obţinut reacţia razelor γ asupra beriliului. A participat la construirea primei pile atomice.

SZINYEI MERSE Pál (1845-1920), pictor maghiar. Influenţat de Böcklin şi Courbet. A inaugurat în arta maghiară pictura în aer liber (*Dejun pe iarbă*).

SZOLNOK, oraş în Ungaria, pe Tisa; 78,3 mii loc. Aeroport. Industrii. Piaţă agricolă. Universitate.

SZOMBATHELY, oraş în V Ungariei; 85,6 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Industrii. Piaţă agricolă. Vestigii romane (Templul lui Isis). Monumente gotice şi baroce. Muzeu. În antichitate s-a numit *Savaria*.

SZÖNYI Ştefan (1919-1967; n. Banloc, jud. Timiş), pictor de naţionalitate maghiară din România. Prof. univ. la Bucureşti. Pictor monumentalist. Compoziţii murale, vitralii şi mozaicuri (*Plutaşii, Bobîlna, Sudorul, Doja*).

SZYMANOWSKI, Karol (1882-1937), compozitor polonez. Unul dintre întemeietorii (1905) grupului *Tînăra Polonie* şi ai muzicii naţionale moderne. Lucrări influenţate de melodica arabă şi cultura musulmană (un ciclu de melodii pe versuri ale unor poeme persane din sec. 14). Opere (*Hagith, Regele Roger*), simfonii (*Stabat Mater*), balete (*Mandragora*), concerte pentru pian, muzică de cameră.

SZYMBORSKA, Wisława (n. 1923), poetă poloneză. Lirică medievală, ce a evoluat de la poezia angajată pînă la cea în căutarea identităţii naţionale şi a eu-lui lăuntric. Umorul amar şi ironia nedisimulată marchează ultimele plachete ale autoarei (*Întrebări pentru mine însămi, La voia întîmplării, Apel către leti*). Critică literară (*Lecturi facultative*). Premiul Nobel (1996).

SZYMONOWICZ, Szymon (latinizat **Simonides**) (1558-1629), poet polonez. Adept al lui Pindar. Cofondator al Academiei umaniste (1601); precursor al barocului. Autor al unui volum de *Idile*, capodoperă a poeziei poloneze.

Ş

ŞAGAN, lac în Ucraina, situat în bazinul cursului inferior al Dunării, la N-E de localitatea Primorskoe (regiunea Odesa, raionul Tatarbunar). Lungime: 11 km. Lăţime: 8 km. Ad. med.: 2 m.

ŞAGUNA, Andrei (1809-1873; n. Miskolc, Ungaria), ierarh ortodox, cărturar şi om politic român. Mitropolit al românilor ortodocşi din Ungaria şi Transilvania (din 1864). Îndrumător cultural. A sprijinit înfiinţarea de şcoli (Braşov, Brad), ziare ("Telegraful român") şi tipografii. Unul dintre fondatorii Astrei şi primul ei preşedinte. Prin opera de traducere a *Bibliei*, prin textele omiletice şi prin predici a pledat pentru o limbă vie, inspirată din limba populară şi cea a cărţilor bisericeşti. Pe plan politic, s-a numărat printre preşedinţii Adunării Naţionale de la Blaj (3/15 mai 1848). Memorii. Membru de onoare al Societăţii Academice Române.

ŞAHIGHIAN, Ion (1897-1965; n. Bucureşti), regizor român. Prof. univ. la Bucureşti. Autorul unor spectacole memorabile, cu distincţie culturală (*Hamlet* şi *Richard III* de Shakespeare, *Din jale se întrupează Electra* de E. O'Neill, *Fîntîna Blanduziei* de V.Alecsandri). Unul din primii regizori români de film (*Datorie şi sacrificiu, Năbădăile Cleopatrei*).

ŞAHMATOV, Aleksei Aleksandrovici (1864-1920), lingvist rus. Contribuţii în domeniul slavisticii (*Sintaxa limbii ruse*).

ŞAHTÎ, oraş în Federaţia Rusă, în bazinul Donеţk; 224 mii loc. Centru carbonifer (huilă). Ind. siderurgică. Numele de pînă în 1920: *Aleksandrovsk-Gruşevski*.

Fiodor Şaleapin

Lazăr Şăineanu

ŞALEAPIN, Fiodor Ivanovici (1873-1938), bas-bariton rus. Unul dintre celebrii cîntăreţi ai timpului său, cu un repertoriu ce includea aproape toate capodoperele lirice ruse şi universale. A strălucit în *Boris Godunov, Cneazul Igor, Mefisto*.

ŞALOM ALEHEM (pseudonim al lui *Şalom Rabinovici*; 1859-1916), prozator evreu de limbă idiş, originar din Rusia. Emigrat, spre sfîrşitul vieţii, în SUA. Clasic al literaturii de limbă idiş. Umorist pe linia lui Gogol şi a lui Mark Twain. Nuvele şi romane inspirate din viaţa evreimii din Rusia ţaristă (*Halal de mine! Sînt orfan, Tevie lăptarul*). Piese de teatru.

ŞANDRU, Ion (n. 1919, Poiana Sărată, jud. Bacău), geograf român. Prof. univ. la Iaşi. Contribuţii în domeniul geografiei oraşelor şi al geografiei economice (*Geografia economică. Obiect, metodă şi istoric*).

ŞAPCĂ, Radu (sec. 19), preot român. Participant la Revoluţia din 1848 din Ţara Românească. A făcut parte din Guvernul provizoriu ales de Adunarea Populară din 9/21 iun. 1848 de la Islaz.

ŞAPORIN, Iuri Aleksandrovici (1887-1966), compozitor rus. Opere (*Decembriştii*), cantate (*Pe cîmpia Kulikovo*), oratorii, piese orchestrale şi instrumentale.

ŞAPOŞNIKOV, Boris Mihailovici (1882-1945), mareşal sovietic. Şef al Marelui Stat-Major al Armatei Roşii (1937-1942). Consilier militar al lui Stalin.

ŞAPUR (ŞAHPUR, SHAPUR), numele mai multor suverani ai Imperiului Sasanid. Mai importanţi: — **Şapur I**, suveran sasanid (241-272). Fiu al întemeietorului dinastiei sasanide (Ardaşir I). Numeroase victorii în războaiele împotriva romanilor, încununate de biruinţa de la Edessa (259), în care l-a luat prizonier pe împăratul roman Valerian. — **Şapur II cel Mare**, suveran sasanid (309-379). A domnit un timp (309-338) sub regenţa mamei şi tutela marii nobilimi. A purtat un lung război cu Imperiul Roman (337-363). Aspru persecutor al creştinilor.

ŞARPELE (*Serpens caput et cauda*), constelaţie formată din stele strălucitoare dispuse în şirag, situată în apropiere de ecuatorul ceresc, de o parte şi de cealaltă a constelaţiei Ofiucus.

ŞARUL DORNEI, comună în judeţul Suceava. Expl. de mangan şi turbă. Staţiune balneoclimaterică; izvoare minerale carbogazoase.

ŞĂINEANU, Lazăr (1859-1934; n. Ploieşti), lingvist şi folclorist român. Stabilit în Franţa (1900). Studii comparatiste asupra limbilor şi literaturilor populare din aria balcanică (*Încercare asupra semasiologiei limbii române, Basmele române, Elementele turceşti în limba română, Influenţa orientală asupra limbii şi culturii române*). Autorul unui important *Dicţionar universal al limbii române* şi al unor studii de lingvistică franceză (*L'Argot ancien, La Langue de Rabelais*).

ŞCERBA, Lev Vladimirovici (1880-1944), lingvist rus. Studii şi cercetări de fonetică (*Fonetica limbii franceze*) şi de lingvistică generală.

ŞCHEIA, comună suburbană a municipiului Suceava. Pe teritoriul ei, în mart. 1486, Ştefan cel Mare l-a înfrînt pe pretendentul la tronul Moldovei, Petru Hruet (Hronoda). Biserica Sf. Ilie, ctitorie (1488) a lui Ştefan cel Mare.

ŞCHEII BRAŞOVULUI, vechi şi renumit cartier al oraşului Braşov. Important centru cultural şi religios al românilor din Transilvania, care s-a bucurat de patronajul domnilor români. Biserica Sf. Nicolae (1403), refăcută în 1519-1520 cu ajutorul lui Neagoe Basarab. Aici a funcţionat cea mai veche şcoală românească din Transilvania (din 1493), iar din sec. 16 s-a dezvoltat o veritabilă şcoală de traduceri din slavonă în română în legătură cu tipografia diaconului Coresi. În sec. 17, Şcheii Braşovului realizează o nouă etapă de ascensiune culturală prin înfiinţarea unui liceu românesc (1850), apariţia "Gazetei de Transilvania" (1838) şi crearea de şcoli comerciale.

ŞCIPACIOV, Stepan Petrovici (1899-1980), poet rus. Poezii în metru clasic, avînd ca fundal tematic iubirea, natura, patria, meditaţia filozofică (*Lirică, Căsuţa din Şuşenskoe, Cîntec despre Moscova*).

ŞCIUSEV, Alexei (1873-1949; n. Chişinău), arhitect, istoric şi teoretician al artei. Membru

al Academiei de Arte a Imperiului Rus, apoi al Academiei de Ştiinţe a URSS. Director al Galeriei de Artă "Tretiakov" din Moscova (1926-1929), director al Muzeului de Arhitectură din Moscova (1940-1949). Proiectează edificiul Institutului de Mecanică Fină din Moscova, Mausoleul lui Lenin, Teatrul de Operă şi Balet din Taşkent, artera principală a oraşului Kiev — bulevardul Kreşceatik, Observatorul Astronomic Pulkovo ş.a. În Basarabia proiectează biserica Sfînta Treime din Cuhureştii de Sus, jud. Soroca.

ŞCOALA ARDELEANĂ, mişcare ideologică şi culturală cu caracter iluminist a intelectualităţii româneşti greco-catolice din Transilvania de la sfîrşitul sec. 18 şi începutul sec. 19. Este cea mai importantă formă a luptei românilor din Imperiul Habsburgic pentru emancipare naţională şi culturală, dezvoltată ca o prelungire a programului formulat de Ioan Inocenţiu Micu-Klein şi concretizată în textul cunoscut sub numele *Supplex Libellus Valachorum*. Pentru susţinerea revendicărilor lor, reprezentanţii Şcolii Ardelene au desfăşurat o bogată activitate istoriografică (*Istoria, lucrurile şi întîmplările românilor* de Samuil Micu, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia* de Petru Maior, *Hronica românilor şi a mai multor neamuri* de Gh. Şincai), filologică (*Elementa linguae dacoromanae sive valachicae* de Samuil Micu şi Gh.Şincai), social-culturală (editare de manuale şcolare, înfiinţarea unor şcoli româneşti ş.a.) şi literar-artistică (*Ţiganiada* de Ion Budai-Deleanu). Alţi reprezentanţi ai Şcolii Ardelene au fost: I.Piuariu-Molnar, Radu Tempea, Paul Iorgovici, Vasile Aaron. Centrele mişcării au fost oraşele Blaj, Oradea şi Buda.

ŞCOALA DE LA BADEN v. **Baden-Baden**.

ŞCOALA DE LA FONTAINEBLEAU v. **Fontainebleau**.

ŞCOALA DE LA FRANKFURT v. **Frankfurt pe Main**.

ŞCOALA DE LA LVOV-VARŞOVIA v. **Lvov-Varşovia**.

ŞCOALA DE LA MARBURG v. **Marburg an der Lahn**.

ŞCOALA DE LA WÜRZBURG v. **Würzburg**.

ŞCOALA DIN MILET v. **Milet**.

ŞCOALA ROMÂNĂ DIN FRANŢA (fr. **ÉCOLE ROUMAINE EN FRANCE**), instituţie întemeiată de Nicolae Iorga în 1921, lîngă Paris, la Fontenay-aux-Roses. Finanţată de statul român, era destinată licenţiaţilor români ce voiau să-şi desăvîrşească studiile. Primul ei director a fost N.Iorga. A editat publicaţia "Mélanges de l'École roumaine en France".

ŞCOALA ROMÂNĂ DIN ROMA (it. **ACCADEMÍA DI ROMANIA A ROMA**), instituţie cu profil arheologic şi filologic destinată pregătirii şi perfecţionării licenţiaţilor români. Înfiinţată în 1921, la Roma, a fost finanţată de statul român. Primul ei director a fost Vasile Pârvan. A editat publicaţiile: "Ephemeris daco-romana" şi seria "Diplomatarium italicum".

ŞCOALA SOCIOLOGICĂ MONOGRAFICĂ DE LA BUCUREŞTI, şcoală de sociologie creată şi condusă de D.Gusti. Utilizînd metode şi mijloace moderne de cercetare, a organizat, în perioada 1925-1948, investigarea sistematică a realităţilor sociale româneşti, în special a satelor, realizînd numeroase studii monografice. Reprezentanţi: Gh.Vlădescu-Răcoasa, H.H. Stahl, Tr.Herseni, O. Neamţu, C.Brăiloiu, A.Golopenţia. Publicaţii editate: "Sociologie românească" (1936-1943), "Affaires Danubiennes" (1938-1944).

ŞCOALA ŞI VIAŢA, revistă a Asociaţiei Generale a Învăţătorilor din România (1930-1944). Înfiinţată în sprijinul învăţătorilor, a desfăşurat o intensă activitate de popularizare a teoriilor şi experimentelor didactice şi pedagogice.

ŞCUREA, Sandri Ion (n. 1935, Vadul lui Isac, jud. Cahul), actor şi regizor român. Prim-regizor la Teatrul "Luceafărul" din Chişinău. Evoluează ca actor în filmele *Gustul pîinii*, *Se caută un paznic*, *Şatra*. Montări: *Nevolnicele* de A.Ostrovski, *Liola* de Pirandello, *Hipolit* de Euripide.

ŞEGARCEA, oraş în judeţul Dolj, în E Cîmpiei Băileştilor; 8,69 mii loc. Fabrică de furfurol. Centrul unei renumite podgorii. Cramă (1906).

ŞEHABEDDIN, beglerbeg al Rumeliei (prima jumătate a sec. 15). Înfrînt de Iancu de Hunedoara în 1442, într-o luptă pe malul Ialomiţei.

ŞE HUAN-TI v. **Shi Huangdi**.

ŞEICARU, Pamfil (1894-1980), ziarist şi om politic român. Întemeietor al ziarului "Curentul" (1928-1944) şi pamfletar de forţă. Stabilit (din 1944) în Spania, apoi în Germania. Volume: *Pax Americana - Pax Sovietica, Istoria partidelor politice în România, Adevăruri care trebuiesc amintite*.

ŞELIMBĂR, comună suburbană a municipiului Sibiu, în care, în 18/28 oct. 1599, Mihai Viteazul l-a înfrînt pe Andrei Báthory, principele Transilvaniei. După această biruinţă, voievodul muntean şi-a extins stăpînirea şi asupra Transilvaniei.

ŞEMSEDDIN, Ahmed bin Suleiman Kemal-paşa-zade (ibn Kemal; sec. 15-1535), om politic şi cronicar turc. Lucrarea sa, *Istoriile dinastiei otomane*, conţine informaţii importante despre istoria românilor.

ŞENDREA (?-1481), boier român. Cumnat al lui Ştefan cel Mare. Portar de Suceava (1479-1481). Vestit pentru actele de bravură în lupta pentru apărarea Sucevei asediate de turci (1476) şi în bătălia de la Rîmnic (1481) împotriva turcilor şi muntenilor, în care a şi murit luptînd.

ŞEOL (la asiro-babilonieni şi evrei), tărîm subpămîntean, asemănător Infernului, reprezentînd locuinţa sufletelor după moarte pînă la Judecata de apoi.

ŞEPENIŢ (Ţara Şepeniţului), veche formaţiune politică medievală, anterioară întemeierii statului feudal Moldova.

ŞERBAN, numele a doi domni ai Ţării Româneşti şi Moldovei, din familia Basarabilor. — **Radu Şerban** (?-1620), domn al Ţării Româneşti (1602-1610, 1611). A luptat cu polonii, cu turcii şi cu tătarii. Ctitor al mănăstirii Comana. — **Constantin Şerban** (zis **Cîrnul**), domn al Ţării Româneşti (1654-1658) şi al Moldovei (1659, 1661). Fiul natural al lui Radu Şerban. A ajuns la tron sprijinit de principele Transilvaniei, Gheorghe Rákóczy II. Refugiat în Ardeal, a ctitorit bisericile din Tinăud (1658) şi Muncaci (1661).

ŞERBAN, Radu (1927-1984; n. Caracal), compozitor român. Muzică corală şi de film. Melodii de muzică uşoară care s-au bucurat de o mare popularitate.

ŞERBAN, Mihail (n. 1930, Craiova), biochimist român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul biochimiei comparate, enzimologiei şi biochimiei analitice (*Biochimia comparată a protidelor, Biochimia animală*). Membru corespondent al Acad. Rom.

ŞERBĂNESCU, Theodor (1839-1901; n. Galaţi), scriitor român. Membru al Societăţii Literare "Junimea". A publicat, mai ales în "Convorbiri literare", poezii (*Lacrimile, Marşul călăraşilor*), iar mai tîrziu, sub influenţa simbolismului, a scris *Sonete decadente*. Traduceri din lirica lui Horaţiu, Lamartine, Hugo, Heine. Membru corespondent al Acad. Rom.

ŞERBESCU, Silvia (1903-1965), pianistă română.Prof. univ. la Bucureşti. Cunoscută interpretă a repertoriului clasic şi, îndeosebi, contemporan.

ŞESTOV, Lev (pseudonim al lui *Lev Isaakovici Schwarzman*; 1866-1938), filozof rus. Stabilit în Franţa din 1920. Unul dintre reprezentanţii de seamă ai existenţialismului religios. Apologet al cunoaşterii prin credinţă (*Atena şi Ierusalim, Revelaţiile morţii, Puterea cheilor*).

ŞETREF, pas de înălţime în N Carpaţilor Orientali, între Munţii Rodnei şi Ţibleşului, la 817 m altitudine.

ŞEVARDNADZE, Eduard (n. 1928), om politic georgian. Ministru de Externe în fosta URSS (1985-1990, nov.-dec. 1991) şi şef al statului georgian (din 1992).

ŞEVCENKO, Aleksandr (1883-1948), pictor rus. Teoretician al "neoprimitivismului" (*Neoprimitivism - Teorie - Posibilităţi*). A readus în centrul atenţiei reprezentarea figurativă (*Colhoznici aşteptînd trenul*).

ŞEVCENKO, Taras Grigorievici (1814-1861), poet, pictor şi revoluţionar ucrainean. Lirică militantă, meditativă ori intimistă (*Cobzarul, Haidamacii, Testamentul, Ereticul*). Proză realistă (*Muzicantul, Pictorul*).

ŞEZĂTOAREA, revistă de folclor. Apărută la Fălticeni (1892-1932, cu unele discontinuităţi), sub conducerea lui Artur Gorovei. Cea mai prestigioasă revistă de folclor editată în ţara noastră în prima jumătate a sec. 20.

ŞIADBEI, Ion (1903-1977), lingvist român. Format în ambianţa Şcolii lingvistice de la Bucureşti. Specializat în limba română veche

Radu Şerban

Taras Şevcenko

(*Originea dialectelor române, Cercetări asupra cronicilor moldovene, Istoria literaturii române vechi*).

ŞIEU, rîu, afluent al Someşului Mare, în amonte de Beclean; 68 km. Izvorăşte din munţii Călimani.

ŞILLING, Pavel Lvovici (1786-1837), inginer şi om de ştiinţă rus. Inventatorul minei electrice, perfecţionată în 1833, şi al unui sistem de telegrafie (1835). A avut şi preocupări de orientalistică.

ŞIMIAN, comună suburbană a municipiului Drobeta-Turnu-Severin (jud. Mehedinţi), pe Dunăre. Pe insula omonimă, situată în albia fluviului, faţă în faţă cu comuna Şimian, au fost mutate monumentele de pe insula Ada-Kaleh.

ŞIMLEUL SILVANIEI, oraş în judeţul Sălaj, pe valea Crasnei, în Depresiunea Şimleului; 17,27 mii loc. Expl. de argile. Industrii. Centrul unui important bazin pomiviticol. Cetatea Báthory, în stil renascentist (sec. 16). Aici, a fost descoperit un tezaur de podoabe şi vase gotice de aur datînd de la începutul sec. 5.

ŞINCAI, Gheorghe (1754-1816; n. Rîciu, jud. Mureş), istoric şi filolog român. Cărturar iluminist, unul dintre reprezentanţii proeminenţi ai Şcolii Ardelene. După strălucite studii la Roma şi Viena, a funcţionat (1782-1794) ca director general al şcolilor româneşti greco-catolice din Transilvania, desfăşurînd o intensă activitate de traducere şi elaborare a unor manuale şcolare, precum şi a unor lucrări de popularizare a ştiinţei. Colaborator al lui S.Micu la redactarea gramaticii *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* şi autor al, ulterior, vestitei *Hronici a românilor şi a mai multor neamuri* (3 vol.), cea mai amplă culegere de date istorice de pînă la el, conţinînd peste 450 de izvoare, rămasă netipărită. Spiritul novator iluminist, concretizat în idealul emancipării naţionale şi culturale a românilor din Ardeal, a marcat întreaga sa activitate didactică, filologică, istorică şi enciclopedică, ce avea să înrîurească în mod decisiv generaţia paşoptistă şi, într-o oarecare măsură, întreaga evoluţie culturală a sec. 19.

ŞIPKA (ŠIPKA), trecătoare în munţii Balcani (Bulgaria), între Balcanii Centrali şi cei de Est, la 1330 m altitudine. Aici a avut loc o importantă bătălie între ruşi şi turci, în 1877.

ŞIPOTE, comună în judeţul Iaşi. Biserică (1507).

ŞIRATO, Francisc (1877-1953; n. Craiova), pictor şi grafician român. Colorist de vocaţie, adevărat poet al luminii în pictură, se numără printre cei mai importanţi pictori români din prima jumătate a sec. 20. A creat o operă unitară sub aspect tematic şi stilistic: peisaje (*Geamie, Uliţă la Tuzla, Podul de la Băneasa*), portrete individuale sau de grup (*Vînzător de covoare, Rucărence, Saltimbancii*), naturi statice (*Flori galbene*). Fondator şi reprezentant al *Grupului celor patru* (alături de N.Tonitza, Şt.Dimitrescu şi O.Han).

ŞIRIA, comună în judeţul Arad. Biserică (sec. 18). Casele memoriale "Ioan Slavici" şi "Emil Monţia". În apropiere se găsesc ruinele unei cetăţi de piatră datînd din sec. 15.

ŞIRVANZADE (pseudonim al lui *Aleksandr Movsesian*; 1858-1935), scriitor armean. Proză evocînd ascensiunea şi decăderea burgheziei armene (romanele *Cinste, Haos*, nuvela *Artistul*). Drame realiste (*Pentru cinste*), comedii politice (*Cumnatul Morgan*), memorialistică (*Din văpaia vieţii*).

ŞIŞEŞTI, comună în judeţul Maramureş. Biserici de lemn în satele Şurdeşti (1724) şi Plopiş (1796).

ŞIŞKIN, Ivan Ivanovici (1832-1898), pictor rus. Unul dintre fondatorii *Grupului peredvijnicilor*. Renumit peisagist (*Dimineaţa în pădurea de pini, Lan de secară*).

ŞIŞMAN v. **Ivan Şişman**.

ŞIŞMANOV, Ivan (1862-1928), istoric literar, etnograf, folclorist şi lingvist bulgar.

Ivan Şişkin, *Lan de secară*

Sinteze de istorie literară (*Cercetări în domeniul Renaşterii bulgare*), studii de etnografie şi folclor (*Importanţa şi problemele etnografiei noastre*) şi de filologie bulgară (*Etimologia populară bulgară*).

ŞIŞMARIOV, Vladimir Fiodorovici (1874-1957), lingvist şi filolog rus. Contribuţii în domeniul romanisticii (*Cercetări asupra istoriei limbilor Spaniei*), printre care şi o seamă de studii despre limba română.

ŞIU, rîu, afluent al Dunării; 81 km. Cunoscut şi sub numele de *Oltul Mic*.

ŞIVA (SHIVA), zeu de prim rang în panteonul hinduist. Împreună cu Brahma şi Vişnu formează triada supremă (*Trimurti*). Soţul zeiţei Kali. Întruchipează, concomitent, forţa distructivă şi forţa creatoare din Univers. Înfăţişat ca o fiinţă înspăimîntătoare, cu trei ochi, cu trupul înfăşurat de şerpi şi cu cranii în jurul gîtului.

ŞKLOVSKI, Viktor Borisovici (1893-1984), prozator, critic şi teoretician literar rus. Unul dintre fondatorii Şcolii formale ruse (*Despre teoria prozei, Proza artistică*). Autor de romane moderniste (*Călătorie sentimentală*) şi istorice (*Marco Polo*). Eseuri.

ŞLONSKI, Abraham (1900-1973), poet evreu. Unul dintre creatorii limbajului poetic modern în literatura ebraică. Poezii de inspiraţie socială şi naţională, cu ecouri romantice (*Pentru tata şi mama, Stîncile haosului, Din belşug*).

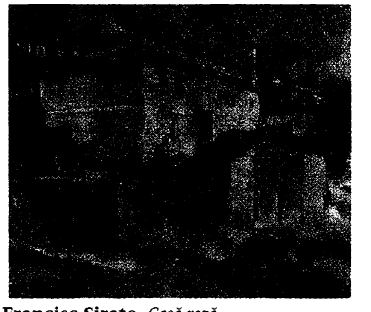

Francisc Şirato, *Casă roză*

ŞNITKE, Alfred Garievici (1934-1998), compozitor rus. Stabilit, din 1990, în Germania. Promotor al muzicii conceptuale în care limbajul tradiţional alternează cu o gamă impresionată de tehnici muzicale contemporane. Autor a 5 simfonii, a unei opere (*O viaţă cu un idiot*), cantate (*Istoria doctorului I.Faust*), muzică pentru spectacole şi filme. Studii de critică muzicală.

ŞOIMI, comună în judeţul Bihor. Turn-clopotniţă din sec. 13, prezentînd elemente ale stilului romanic.

ŞOLDĂNEŞTI, oraş în jud. Orhei, Republica Moldova, pe malul drept al rîului Ciorna, la 118 km N de Chişinău; 8,5 mii loc. Fabrică de beton armat. Combinat de fermentare a tutunului. Centru silvic. Biserica Sf. Arhanghel Mihail (1879). Atestat documentar în 1573.

ŞOLOHOV, Mihail Aleksandrovici (1905-1984), scriitor rus. Operă romanescă de mari proporţii, situată în descendenţa literaturii clasice ruseşti, caracterizată prin realism, o viziune panoramică asupra omului şi a lumii, tehnică artistică matură şi un stil acaparant. Romanul epopeic şi monumental (*Pe Donul liniştit*, capodopera sa; *Pămînt desţelenit*); nuvele (*Soarta unui om*); schiţe şi reportaje. Premiul Nobel (1965).

ŞOMUZUL MARE, rîu, afluent al Siretului; 51 km. Izvorăşte de sub vîrful Poiana Ciungilor. Cunoscut şi sub numele de *Graniţa*.

ŞONA, comună în judeţul Alba, pe Tîrnava Mică. Castel în stil renascentist (1683).

ŞONŢU, Gheorghe (1851-1877), maior român. Erou al Războiului pentru Independenţă (1877-1878). Căzut pe cîmpul de luptă la 30 aug./11 sept. 1877, în timpul asaltului asupra Griviţei.

ŞOPÎRLA (*Lacerta*), constelaţie din emisfera boreală, situată între constelaţiile Andromeda şi Lebăda.

ŞOSTAKOVICI, Dmitri Dmitrievici (1906-1975), compozitor şi pianist rus. Unul dintre cei mai mari compozitori contemporani: 15 simfonii (a VII-a: *"a Leningradului"*, a XI-a: *"Anul 1905"*), opere (*Nasul, Lady Macbeth din Mţensk sau Katerina Izmailova*), balete, oratorii (*Cîntarea pădurilor*), operete (*Moscova-Ceriomuşki*), concerte pentru pian, vioară, violoncel, cantate, piese pentru pian (24 preludii şi fugi), muzică de cameră, de teatru şi de film.

ŞPĂLNACA, sat în comuna Hopîrta (jud. Alba). Aici a fost descoperit un important depozit de unelte şi podoabe de bronz datînd din prima epocă a fierului (sec. 12-11 î.Hr.).

ŞTEFAN, numele mai multor regi ai Ungariei din dinastia arpadiană. Mai important: **Ştefan (István) cel Sfînt** (997-1038), rege din 1001. În timpul său se întemeiază statul maghiar şi are loc procesul de creştinare.

ŞTEFAN (Sfîntul), primul mucenic creştin, ucis cu pietre de iudei. Unul dintre cei şapte diaconi hirotoniţi de apostoli. Condamnat la moarte de Sinedriu pentru activitatea sa apostolică. Sărbătorit la 27 dec.

ŞTEFAN, Gheorghe Dumitru (1899-1980; n. Băteşani, jud. Vîlcea), istoric şi arheolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în istoria veche şi în arheologia României (*Scythica, Formarea limbii şi a poporului român*). Coordonator al unor lucrări colective

(*Dinogetia, Istoria României*). Membru corespondent al Acad. Rom.

ŞTEFAN I (Ştefan Muşat), domn al Moldovei (c. 1394-1399). Pentru a se asigura în faţa pericolului maghiar, a reînnoit omagiul de vasalitate faţă de regele Poloniei (1395). În cursul aceluiaşi an, a înfruntat oştile maghiare la Hindău, în apropiere de Tîrgu-Neamţ. L-a sprijinit pe Vlad, domnul Ţării Româneşti şi a luptat (1399) alături de suzeranul său, regele Poloniei, împotriva tătarilor.

ŞTEFAN CEL MARE, domn al Moldovei (1457-1504), fiu al lui Bogdan II. Una dintre personalităţile de excepţie ale istoriei româneşti, voievod ajuns legendar la scurtă vreme după dispariţia sa. Ocupînd tronul cu ajutorul lui Vlad Ţepeş, a dus o politică de întărire a domniei, descurajînd tentativele adverse şi înconjurîndu-se de oameni de încredere, pe care i-a ridicat în rang, aşezîndu-i în cetăţile strategice ale Moldovei. Stabilitatea internă, rod al unei politici de maximă eficienţă, a făcut din Moldova o forţă militară ("poarta creştinătăţii") în faţa pericolului otoman şi un partener respectat în relaţiile internaţionale. Prima parte din lunga sa domnie s-a caracterizat printr-o politică externă desfăşurată sub semnul cooperării cu Polonia, în lupta pentru redobîndirea Chiliei, reanexată Moldovei în 1465. Din aceeaşi perioadă datează respingerea încercării lui Matei Corvin de a supune Moldova controlului Ungariei prin victoria de la Baia (1467), precum şi înfrîngerea unei armate tătare la Lipnic, în apropierea Nistrului (1469 sau 1470). A doua etapă se conturează după 1470, cînd, pe plan extern, Ştefan cel Mare declanşează lupta politică, diplomatică şi militară pentru stăvilirea expansiunii turceşti. Îşi impune propriii săi favoriţi la tron în Ţara Românească; încheie tratate cu Ungaria, Veneţia şi statul turcoman al lui Uzun Hasan; cîştigă o răsunătoare victorie la Vaslui (ian. 1475) asupra oştilor otomane, biruinţă cu importante ecouri europene, lipsită însă de alte consecinţe. Lăsat singur în faţa marii expediţii turceşti conduse de sultanul Mahomed II, care a invadat Moldova în 1476, oastea moldovenească va fi înfrîntă la Valea Albă-Războieni. În cea din urmă parte a domniei, Ştefan cel Mare a trebuit să înfrunte pretenţiile de suzeranitate ale Poloniei într-un conflict armat, soldat cu înfrîngerea oştii regelui Ioan Albert în bătălia de la Codrii Cosminului (1497). Bun gospodar (a întărit cetăţile, curţile domneşti, bisericile, sprijinind activitatea de scriere a cronicilor şi a cărţilor religioase), iscusit diplomat şi excepţional strateg, Ştefan cel Mare a transformat Moldova într-o forţă de prim rang în spaţiul central şi est-european. Pentru faptele sale de apărător al creştinătăţii (la victoriile militare adăugîndu-se şi zidirea a peste 40 de biserici şi mănăstiri în Moldova, Muntenia, Transilvania şi muntele Athos), poporul l-a numit "cel mare şi sfînt". Canonizat la 20 iun. 1992, este sărbătorit la 2 iul.

ŞTEFAN CEL MARE, comună în judeţul Neamţ. Biserică (sec. 17, cu modificări din sec. 19), han şi conac din sec. 17.

ŞTEFAN LAZAREVICI, cneaz sîrb (1389-1427), din dinastia Nemania; din 1402, despot. Vasal Porţii Otomane. În schimbul recunoaşterii protectoratului maghiar, a primit (în 1402), din partea regelui Ungariei, Belgradul, care a devenit capitala statului său. După 1402, printr-o abilă politică de susţinere a lui Mahomed în ascensiunea la tron, cîştigă, la înscăunarea acestuia (1413), recunoaşterea independenţei Serbiei.

ŞTEFAN LĂCUSTĂ, domn al Moldovei (1538-1540). Fiu al lui Ştefan cel Mare, ajuns la tron cu sprijin turcesc. La începutul scurtei sale domnii, turcii au ocupat Bugeacul şi au transformat Tighina (Bender) în raia. A murit asasinat de boieri. Poreclit Ştefan Lăcustă, după invazia de lăcuste care a avut loc în Moldova în timpul în care a domnit.

ŞTEFAN NEMANIA, mare jupan sîrb (1170-1196). Întemeietorul dinastiei Nemania din Rascia. După îndelungate lupte cu Imperiul Bizantin, a obţinut, prin tratatul de pace încheiat în 1190, consfinţirea independenţei statului sîrb. A renunţat la tron (1196) în favoarea fiului său, Ştefan.

ŞTEFAN RAREŞ, domn al Moldovei (1551-1552). Fiu al lui Petru Rareş. Pe plan intern, s-a îngrijit de întărirea puterii domneşti, reprimînd facţiunile feudale şi manifestînd o mare intoleranţă religioasă. Pe plan extern, a eşuat în tentativele de apropiere faţă de poloni, iar la cererea turcilor, a întreprins o incursiune în Transilvania. A murit în urma unui complot boieresc.

ŞTEFAN RĂZVAN, domn al Moldovei (apr.-aug. 1595). A obţinut tronul cu ajutorul principelui Transilvaniei, Sigismund Báthory. Detronat şi ucis de Ieremia Movilă.

ŞTEFAN UROŞ, numele a patru suverani sîrbi din dinastia Nemania. Mai importanţi: **— Ştefan Uroş III (Ştefan Decianski)**, rege sîrb (1321-1331). A domnit împreună cu fiul său, Ştefan Duşan, rege în Zeta. A dus o politică expansionistă în centrul Peninsulei Balcanice. **— Ştefan Uroş IV Duşan**, rege al Serbiei (1331-1355). Cel mai de seamă suveran al Serbiei medievale. S-a proclamat, în 1345, "ţar al sîrbilor şi grecilor", fiind încoronat de propriul său patriarh în apr. 1346, la Skopje. A dus o politică de expansiune, supunînd Macedonia (cu excepţia Tesalonicului), Albania, Epirul, Tesalia şi Acarnania, făcînd din Regatul Sîrb cel mai puternic stat din S-E Europei, în timpul lui. **— Ştefan Uroş V**, ţar al Serbiei (1355-1371). Ultimul reprezentant al dinastiei Nemania. A căutat să stăvilească procesul de destrămare a statului sîrb.

Ştefan cel Mare (tapiserie)

ŞTEFAN-VODĂ, oraş în jud. Tighina, Republica Moldova, la 116 km S-E de Chişinău; 10 mii loc. Biserica Sf. Gheorghe (1873). Atestat documentar în sec. 19. Vechea denumire *Cîzîl*.

ŞTEFANELLI, Teodor V. (1849-1920; n. Siret), scriitor român. Cunoscut mai ales ca autor al unui volum de amintiri despre M.Eminescu. Contribuţii la cunoaşterea istoriei Bucovinei (*Cîteva date statistice şi istorice din Bucovina*). A mai scris nuvele, piese de teatru, versuri. Acad.

ŞTEFĂNESCU, Gregoriu (1836 sau 1838-1911; n. Eliza Stoieneşti, azi, satul Condeeşti, jud. Ialomiţa), geolog şi paleontolog român. Prof. univ. la Bucureşti. A iniţiat şi a realizat (1898) prima hartă geologică a României. Studii şi cercetări asupra mamiferelor pliocene şi cuaternare din ţara noastră. Contribuţii în domeniul geologiei regionale (*Cutremurele de pămînt din România*). Acad.

ŞTEFĂNESCU, Ion D. (1886-1981; n. Preajba, jud. Teleorman), istoric de artă român. Prof. univ. la Bucureşti, Paris, Louvain. Specializat în arta medievală românească şi în cea bizantină. Ample sinteze asupra picturii din cele trei ţări române (*Evoluţia picturii religioase în Bucovina şi Moldova, Pictura religioasă în Valahia şi în Transilvania*).

ŞTEFĂNESCU, Mircea (n. 1929, Oradea), sculptor român. Compoziţii cu tentă simbolică (*Toamna, Domniţa*), statuară monumentală (*Ştefan cel Mare*), portrete (*Mihail Kogălniceanu*).

ŞTEFĂNESCU, Sabba (1857-1931; n. Craiova), geolog şi paleontolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii asupra formaţiilor terţiare şi a proboscidienilor fosili din România. Membru corespondent al Acad. Rom.

ŞTEFĂNESCU, Sabba S. (1902-1994; n. Bucureşti), geolog român. Fiu al lui Sabba Ştefănescu. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii la teoria cîmpului electromagnetic (*Elemente de teorie a cîmpului magnetic, Probleme geofizice actuale ale subsolului românesc*). Acad.

ŞTEFĂNESCU, Ştefan (n. 1929, Goicea, jud. Dolj), istoric român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul istoriei medii a României (*Ţara Românească de la Basarab I "Întemeietorul" pînă la Mihai Viteazul*), în istoria instituţiilor şi demografia istorică (*Bănia în Ţara Românească, Demografia, dimensiune a istoriei*). Acad.

ŞTEFĂNESCU-GOANGĂ, Florian (1881-1958; n. Curtea de Argeş), psiholog român. Prof. univ. la Cluj. Fondatorul Institutului de Psihologie Experimentală din Cluj. Lucrări: *Instabilitatea emotivă, Adaptarea socială, Selecţionarea capacităţilor şi orientarea profesională*. Acad.

ŞTEFĂNESCU-GOANGĂ, Petre (1902-1973; n. Brăila), bariton român. Frate cu Florian Ştefănescu-Goangă. Prof. univ. la Bucureşti. Voce impresionantă prin amploare. A cîntat pe multe scene europene. Roluri

preferate: Rigoletto din opera omonimă a lui G.Verdi, Tonio din *Paiaţe* de R.Leoncavallo, Hans Sachs din *Maeştrii cîntăreţi din Nürnberg* de R.Wagner.

ŞTEFĂNEŞTI, comună în judeţul Argeş. Biserică (1646). Casă boierească (1641-1646). Muzeu. Aici a funcţionat şcoala înfiinţată de Dinicu Golescu.

ŞTEFĂNEŞTI, comună în judeţul Botoşani. Biserică ridicată de Ştefan Tomşa în sec. 17.

ŞTEFĂNIŢĂ (ŞTEFAN CEL TÎNĂR), domn al Moldovei (1517-1527). Fiu al lui Bogdan III. În timpul minoratului (1517-1522), tutelat de Luca Arbore, portarul Sucevei, cel care, împreună cu alţi mari boieri, a condus, de fapt, ţara în această perioadă. Ajungînd în conflict cu aceştia, Ştefăniţă a dispus uciderea lui Luca Arbore şi îndepărtarea boierilor ostili, fapte care s-au petrecut în 1523. Moartea prematură i-a zădărnicit planurile de luptă antiotomană.

ŞTEFĂNIŢĂ LUPU, domn al Moldovei (1659-1661, 1661). Fiu al lui Vasile Lupu. Foametea din Moldova timpului său i-a adus porecla de *Papură-Vodă*.

ŞTEFĂNUCĂ, Petre (1906-1942; n. Ialoveni, jud. Chişinău), sociolog şi folclorist român. Discipol al Şcolii sociologice a lui D.Gusti. Lucrări de folclor şi etnografie (*Cercetări folclorice de pe valea Nistrului de Jos, Folclor din judeţul Lăpuşna, Datinile de Crăciun şi Anul Nou pe valea Nistrului de Jos*).

ŞTEI, oraş în judeţul Bihor, pe Crişul Negru; 9,38 mii loc. Construcţii de utilaj minier; prelucrarea lemnului. Fabrică de oxigen. Între 1958 şi 1990, s-a numit *Dr. Petru Groza*.

ŞTIRBEI, familie de boieri români din Ţara Românească, întemeiată de Cernica Izvoranul, poreclit *Ştirbei* (sec. 17-18).

ŞTIRBEI, Barbu (1872-1946; n. Buftea), om politic român. Preşedinte al Consiliului de Miniştri, ministru de Interne şi ministru ad-interim la Finanţe şi Externe (1927). Membru de onoare al Acad. Rom.

ŞTIRBEI, Barbu Dimitrie, domn al Ţării Româneşti (1849-1853, 1854-1856). Frate cu domnul Gheorghe Bibescu, adoptat de familia boierilor Ştirbei. Înainte de 1848, a fost în mai multe rînduri ministru. Secretar al comisiei de redactare a Regulamentului Organic. A dus o politică conservatoare, cu unele realizări în domeniul agrar ("aşezămîntul agricol" din 1851, prin care se legifera emanciparea robilor), ca şi în administraţia de stat, învăţămînt şi armată. A terminat de construit Teatrul Naţional din Bucureşti, a introdus telegraful, s-a preocupat de amenajarea grădinilor Cotroceni şi Cişmigiu.

ŞTREMPEL, Gabriel (n. 1926, Pomi, jud. Satu Mare), istoric literar român. A contribuit la dezvoltarea biblioteconomiei, îmbogăţind colecţiile Bibliotecii Academiei Române şi repertorizînd întreaga producţie de carte (*Bibliografia modernă a cărţii*, 4 vol.; *Catalogul manuscriselor româneşti*, 4 vol.). Studii, ediţii critice ale operelor lui Antim Ivireanul, Nicolae Costin, Ion Neculce ş.a. Membru de onoare al Acad. Rom.

ŞUHOV, Vladimir Grigorievici (1853-1939), inginer rus. A inventat un procedeu de cracare a petrolului în faza lichidă şi a construit cazanele acvatubulare care îi poartă numele. A condus lucrările de construcţie a peste 500 de poduri (peste Volga, Enisei etc.). Contribuţii teoretice în domeniul termotehnicii şi al construcţiilor.

ŞUICI, comună în judeţul Argeş. Biserică şi culă (sec. 18).

ŞÜKRÜLLAH ibn Şehabeddin Ahmed (c. 1388 - după 1459), istoric turc. Primul autor turc al unei istorii a lumii, scrisă în limba persană (*Behdjet-üt-Tevarih*), ce se opreşte la anul 1451. Cartea conţine unele informaţii privitoare la români.

ŞULUŢIU-ŞTERCA, familie de nobili români din Transilvania (sec. 18-20).

ŞULUŢIU-ŞTERCA, Alexandru (1794-1867; n. Abrud), cel dintîi mitropolit greco-catolic din Transilvania (din 1853 sau 1855 pînă în 1867). Reprezentant al familiei nobiliare Şuluţiu-Şterca.

ŞULUŢIU-ŞTERCA, Iosif (1827-1911; n. Cîmpeni), publicist şi om politic din Transilvania. Reprezentant al familiei de nobili români Şuluţiu-Şterca. Vicepreşedinte al Astrei. Autor al unei biografii despre Avram Iancu.

ŞUREANU (Munţii ~), masiv muntos din grupa munţilor Parîng (Carpaţii Meridionali). Alt. max.: 2130 m. Cunoscut şi sub numele de *Munţii Sebeşului*.

ŞUŞIŢA, rîu, afluent al Siretului, la S de Mărăşeşti; 68 km. Izvorăşte din Munţii Vrancei. Seacă pe timpul verii din pricina infiltraţiilor.

T

TAAFFE, Eduard, conte von (1833-1895), om politic austriac de origine irlandeză. Prim-ministru (1868-1870, 1879-1893). A promovat o politică federalistă, cu sprijinul nobilimii minorităţilor naţionale din Imperiul Austro-Ungar.

TABASCO, stat în S-E Mexicului; 24,7 mii km^2; 1,33 mil. loc. Capitala: *Villahermosa*. Bumbac, cafea, banane. Creşterea animalelor.

TABĂRA (Mănăstirea ~), aşezământ monastic din sec. 18, situat în apropierea satului Tabăra (jud. Orhei); biserici: Adormirea Maicii Domnului (1828), Sf. Treime (1828).

TABLA BUŢII, pas în Carpaţii de Curbură, între masivele Ciucaş şi Siriu, la izvoarele Teleajenului; 1075 m altitudine.

TABOR, cetate în S Cehiei (Boemia), pe rîul Lujnice, construită în 1420 de gruparea radicală a mişcării husite (taboriţii).

TABOR (THABOR), munte în Israel, la S-E de Nazareth; 588 m altitudine. Pe Tabor a avut loc miracolul schimbării la faţă a lui Iisus Hristos. În apropiere, Napoleon I a învins (1799) pe arabi şi turci.

TABOR, munte în Alpii Francezi (Savoia); 3181 m altitudine.

TABORA, oraş în E Tanzaniei; 214 mii loc. Nod feroviar. Centru comercial. Arhiepiscopie.

TABRÎZ, oraş în N-V Iranului; 600 mii loc. Aeroport. Centru industrial şi comercial (covoare). Universitate. Vestigii ale Moscheii Albastre (1465). Capitala Iranului în sec. 13 şi 16. Celebră şcoală de miniaturişti în sec. 16. Numele antic: *Tauris*.

TABULA TRAIANA, inscripţie în limba latină pe o stîncă din defileul Dunării, la Cazane, care atestă construirea drumului de pe malul drept al fluviului în timpul lui Traian (98-117 d.Hr.).

TACIT (Publius Cornelius Tacitus) (c.55-c.120 d.Hr.), istoric şi om politic roman. Reprezentant al aristocraţiei senatoriale, consemnează evenimente din Roma imperială cu nostalgia republicii, deşi încearcă să-şi păstreze obiectivitatea, afirmînd principiul istoriografic *sine ira et studio* ("fără ură şi părtinire"). Scriitor cu simţul naraţiunii dramatice, a evocat epoca de la moartea lui August şi pînă la căderea lui Nero (*Anale*, 8 cărţi) şi de la Nero la urcarea pe tron a lui Traian (*Istorii*, 12 cărţi). Alte opere: *Despre viaţa şi moravurile lui Iulius Agricola*, *Germania*, *Dialog despre oratori*.

TACOMA, oraş în N-V SUA (Washington), port la Puget Sound; 176,6 mii loc. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial. Universitate (1888).

TADJIKISTAN, stat în partea central-vestică a Asiei. Suprafaţa: 143,1 mii km^2. Populaţia: 6,16 mil. loc. Capitala: *Duşanbe*. Limba oficială: tadjika. Culte: islamism, ortodoxism. Moneda: somonul. Împărţit în trei regiuni şi capitala. Oraşe pr.: Oş, Hudjand. Relief muntos, cu altitudini de peste 7000 m în partea de E (munţii Pamir, 7495 m) şi de 4000-5000 m în partea de V a ţării. Depresiunea Fergana şi văile Zeravşan, Vahş şi Piandj concentrează populaţia ţării. Climă temperat-continentală. Resurse minerale variate, dar cu rezerve modeste: wolfram, bismut, uraniu, zinc, plumb, petrol şi cărbune. Ind. textilă (bumbac, mătase, covoare), a pielăriei, alimentară, energetică. Cultivă bumbac, cereale, in. Viticultură şi pomicultură. Ovine (rasa karakul), bovine. Sericicultură. — Teritoriul Tadjikistanului a făcut parte din Imperiul Persan (sec. 6-4 î.Hr.), apoi din Regatul Seleucid (sec. 4-3 î.Hr.) şi din regatul Bactriei (sec. 3-2 î.Hr.). Stăpînit de kuşani, heftaliţi, turci, apoi de tadjici (sec. 8), grup etnic de origine turcică, cu o limbă iraniană, islamizat în sec. 8. Tadjikistanul a intrat în componenţa Imperiului Mongol (sec. 13-15), apoi a emiratului Buhara (sec. 16) şi a Rusiei (din 1868). În 1918, a fost încorporat în Turkmenistan, iar în 1924 s-a constituit ca RASS Tadjikă, parte a RSS Uzbece. În 1929, devine RSS Tadjikă, republică unională în cadrul URSS. În 1991, Tadjikistanul este proclamat stat independent. Între 1990 şi 1993 s-au produs conflicte interetnice între tadjici şi uzbeci. Republică prezidenţială.

TAEGU, oraş în S-E Coreii de Sud; 1,6 mil. loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru minier (cupru şi wolfram) şi industrial. Piaţă agricolă.

TAEJON, oraş în V Coreii de Sud; 652 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial şi comercial (agricol).

TAFRALI, Orest (1876-1937; n. Tulcea), istoric român. Prof. univ. la Iaşi. Specialist în istorie veche, istorie a artelor, arheologie şi bizantinologie (*Tesalonicul de la origini şi pînă în sec. al XIV-lea*, *Cetatea pontică de la Callatis*). Membru corespondent al Acad. Rom.

TAFT, William Howard (1857-1930), om politic american. Preşedinte republican al SUA (1909-1913).

TAGANROG, oraş în Federaţia Rusă, port la Marea Azov; 291 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial.

TAGLIAVINI, Carlo (1903-1982), lingvist şi filolog italian. Prof. univ. la Bologna şi Padova. Romanist de autoritate (*Originile limbilor neolatine*). Lucrări de românistică (*Gramatica limbii române*). A editat revista "Studi rumeni".

TAGLIONI, Maria (1804-1884), balerină italiană. S-a remarcat pe scena Operei Mari din Paris şi la Scala din Milano.

TAGORE, Rabindranath (1861-1941), scriitor indian de limbă bengaleză şi engleză. Supranumit "sufletul Bengalului" şi "profetul Indiei moderne", a cultivat, în spiritul *Upanişadelor*, valorile înalte ale vieţii şi creaţiei: idealismul, libertatea, credinţa, prietenia, bucuria plenară a dragostei, patriotismul. A întemeiat la Shantiniketan o şcoală de educaţie liberă, devenită universitatea internaţională Vişvabhărati. Operă literară vastă: poeme (*Gitanjali*, *Grădinarul*, *Fugara*), piese de teatru (*Chitra*, *Jertfa*, *Oleandrul roşu*), povestiri (*Pietre flămînde*, *Mashi*), romane (*Omul şi lumea*, *Gora*). Eseuri, memorii. Premiul Nobel (1913).

TAHAT, cel mai înalt vîrf din masivul Ahaggar (Sahara); 3003 m altitudine.

TAHITI, insulă vulcanică în Oceanul Pacific, cea mai mare din arhipelagul Insulele Societăţii (Polinezia Franceză); 1042 km^2; 131,3 mii loc. Centrul ad-tiv: *Papeete*. Relief muntos vulcanic. Climă tropicală. Fosfaţi. Copra, bananieri, trestie de zahăr. Turism. Descoperită în 1767. Colonie franceză în 1880. Integrată în Polinezia Franceză (din 1959).

TAIBEI, capitala Taiwanului; 2,44 mil. loc. (c. 5 mil. loc. în aglomerație). Aeroport internațional. Șantiere navale. Mare centru industrial. Universitate. Muzeu de artă.

TAIMÎR (TAJMYR), lac în centrul peninsulei omonime; 4,6 mii km^2. Ad. max.: 26 m.

TAIMÎR (TAJMYR), peninsulă în N Federației Ruse, între marea Kara și marea Laptev; c. 400 mii km^2. Relief muntos în N. Tundră.

TAINAN, oraș în S-V insulei Taiwan, port la Marea Chinei de Sud; 614 mii loc. Centru industrial. Universitate. Turism.

TAINE, Hippolyte Adolphe (1828-1893), filozof, istoric și critic literar francez. Reprezentant al pozitivismului, a susținut o concepție deterministă asupra operei de artă și a faptelor istorice, care ar fi condiționate de rasă, mediu (natural și social) și momentul istoric (*Filozofia artei*). Studii istorice (*Originile Franței contemporane*), eseuri despre literatura franceză (La Fontaine, Balzac, Stendhal), o *Istorie a literaturii engleze* (5 vol.), studii de psihologie (*Despre inteligență*) și de istorie a filozofiei (*Filozofi francezi din secolul al XIX-lea*). Romane.

TAIROV, Aleksandr (*Aleksandr Iakovlevici Kornblit*, zis ~, 1885-1950), actor și regizor ucrainean. Fondator al Teatrului de Cameră, în care a experimentat sincretismul unor genuri artistice (teatru, muzică, dans, cinema). Lucrări de estetică teatrală (*Teatrul descătușat*).

TAIȚA, rîu în N Dobrogei; 52 km. Izvorăște din N Culmii Niculițelului și se varsă în lacul Babadag.

TAIWAN, insulă în V Oceanului Pacific, despărțită de Asia prin strîmtoarea omonimă; 36,1 mii km^2; lungime: 394 km; lățime: c. 140 km^2. Relief muntos (alt. max.: 3997 m), coline și o cîmpie litorală. Climă tropical-musonică. Vegetație tropicală și subtropicală. Seismitate ridicată. Numită, în trecut, și *Formosa*.

TAIWAN, stat insular în Oceanul Pacific, în insula omonimă. Suprafața: 36,1 mii km^2. Populația: 20,9 mil. loc. Capitala: *Taibei*. Limba oficială: chineza. Moneda: dolarul taiwanez. Orașe pr.: Gaoxiong, Pingdong, Taizhong, Tainan. Expl. de cărbuni, petrol, gaze naturale, minereuri de fier, cuprul ș.a. Expl. forestiere (camfor). Ind. textilă, electronică, chimică (mase plastice), jucării. Cultivă cafea, trestie de zahăr, bumbac, ceai, citrice, tutun, orez, iută. Pescuit. Exportă produse industriale. — Insula Taiwan este populată de chinezi în sec. 17. Colonizări olandeze în S și spaniole în N insulei în primele decenii ale sec. 17. Controlată de chinezi după 1683. Ocupată de Japonia (1895-1945). Restituită Chinei în 1945, a devenit locul de refugiu (1949) al trupelor Gomindanului conduse de Jiang Jieshi. Între 1950 și 1971, Taiwanul reprezintă China în Consiliul de Securitate al ONU. În 1979, SUA recunoaște China și rupe relațiile diplomatice cu Taiwanul, iar insula refuză reintegrarea în statul socialist chinez. În 1991 se suspendă starea de război dintre China și Taiwan. Nerecunoscut ca stat de China, Taiwanul este considerat provincie a acesteia.

TAIWAN, strîmtoare între țărmul de S-E al RP Chineze și insula Taiwan; unește Marea Chinei de Est cu Marea Chinei de Sud; lungime: 360 km; lățime minimă: 130 km.; ad. minimă: 60 m.

TAIYUAN, oraș în E Chinei, centrul ad-tiv al provinciei Shanxi; 1,05 mil. loc. Nod de comunicații. Aeroport. Centru minier și industrial. Universitate. Templu (sec. 17).

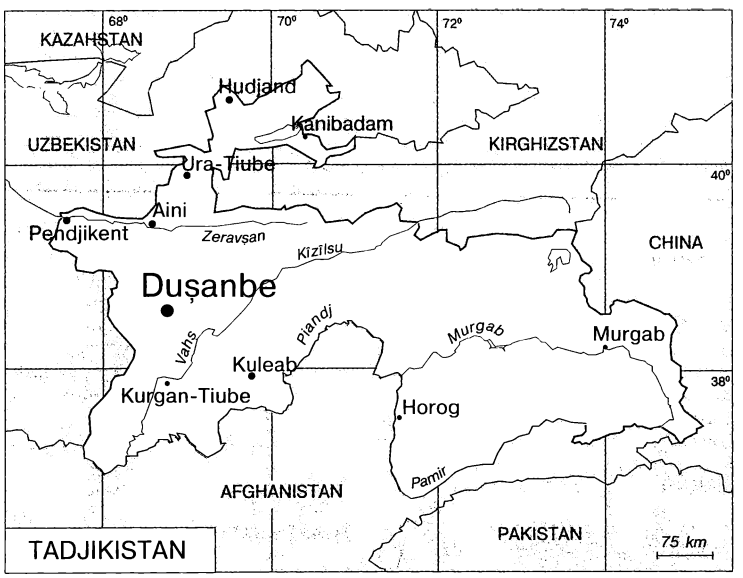

TAIZHONG, oraș în V Taiwanului; 626 mii loc. Zonă industrială liberă. Textile, prelucrarea lemnului, camfor. Piață agricolă.

TAIZHOU, oraș în E Chinei (Jiangsu); 275 mii loc. Centru industrial și piață agricolă.

TAJÍN, El, centru religios al indienilor totonaques din Mexic (Veracruz). Înfloritor în sec. 1 î.Hr.-6 d.Hr. și 10. Părăsit în sec. 13. Piramidă, ruine.

TAJO (port. **TEJO**), fluviu în Peninsula Iberică (Spania și Portugalia); 1120 km. Izvorăște din Sierra de Cuenca (Spania), străbate podișul Castilia Nouă și se varsă în Oceanul Atlantic printr-un estuar pe care este situată Lisabona. Navigabil. Amenajări hidrotehnice.

TAJUMULCO, vulcan stins în Guatemala, cel mai înalt vîrf din America Centrală istmică; alt.: 4210 m.

TAKAMATSU, oraș în Japonia (Shikoku), port la Marea Interioară a Japoniei; 330 mii loc. Șantiere navale. Centru industrial. Tumuli (sec. 4-6). Centru de ceramică (sec. 17). Muzeu. Celebră grădină din sec. 18.

TAKAOKA, oraș în Japonia (Honshū), port la Marea Japoniei; 175,5 mii loc. Centru industrial și comercial (agricol). Artizanat. Muzeu.

TAKESHITA NOBORU (n. 1924), om politic japonez. Prim-ministru (1987-1989).

TAKLA-MAKAN, deșert în V Chinei, în depresiunea Kașgaria; c. 300 mii km^2. Dune și barcane. Culturi în oaze.

TAKORADI, oraș în S Ghanei, port la Oceanul Atlantic; 255 mii loc. (în conurbație cu orașul Sekondi).

TALAAT-PAȘA, Mehmet (1872-1921), om politic turc. Unul dintre liderii mișcării "Junilor turci". Mare vizir (1917-1918). A fost asasinat.

TALBOT, William Henry Fox (1800-1877), fizician englez. A inventat (1835-1841) un procedeu fotografic (calotipia), utilizînd negativul și hîrtia.

TALCAHUANO, oraș în Chile, port pe țărmul Oceanului Pacific; 246,6 mii loc. Șantiere navale. Pescuit. Centru industrial și piață agricolă. Universitate.

TALES din Milet (c. 624 – c. 546 î.Hr.), matematician și filozof grec. Întemeietorul Școlii din Milet. I se atribuie teorema care îi poartă numele, prima măsurare exactă a timpului și predicția unei eclipse de soare din 585 î.Hr. Fondator al unei școli filozofice care considera apa ca principiu al lucrurilor.

TALIA (THALIA) (în mitologia greacă), muza comediei. Fiică a lui Zeus și a Mnemosinei.

TALLAHASSEE, oraș în S-E SUA, centrul ad-tiv al statului Florida; 124,8 mii loc. Aeroport. Piață agricolă. Țigarete. Universități (1857, 1887).

TALLEYRAND-PÉRIGORD, Charles

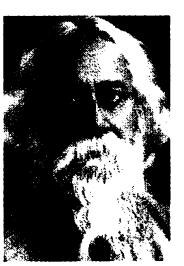

Rabindranath Tagore

Charles Talleyrand-Périgord

Maurice de ~, prinţ de Bénévent (1754-1838), diplomat şi om politic francez. Episcop (1788), a părăsit clerul susţinînd Constituţia civilă (1789). Ministru de Externe sub Directorat, Consulat şi Imperiu (1797-1807), a avut un rol important în încheierea unor tratate de pace (Lunéville, Amiens, Presbourg). Căzut în dizgraţie în 1809, a revenit în viaţa politică (şef al guvernului în 1814 şi apoi în 1815). A condus delegaţia Franţei la Congresul de la Viena (1814-1815), reuşind să impună principiul legitimităţii şi Restauraţia. Ambasador la Londra (1830-1834). Simbol al politicianului abil şi versatil.

TALLIEN, Jean Lambert (1767-1820), om politic francez. Deputat montagnard în Convenţie şi membru al Comitetului Salvării Publice, a adoptat apoi o poziţie moderată şi a participat la lovitura de stat din 9 thermidor (27 iul.) 1794, care a marcat sfîrşitul Revoluţiei Franceze (1789-1794).

TALLINN, capitala Estoniei, port la Golful Finic; 482 mii loc. Şantiere navale. Aeroport. Centru industrial. Universitate. Muzeu. Cetate medievală (sec. 14-16), biserici (sec. 13-15), primărie (sec. 14-15). Oraş întemeiat în sec. 10, atestat documentar în 1154. Numele vechi: *Reval* (*Revel*).

Tallinn

TALMA, François Joseph (1763-1826), actor francez. Actor celebru în tragedia franceză şi shakespeareană, preţuit de Napoleon I. A impus modelul unei rostiri mai aproape de firesc. Teoretician al artei interpretării (*Memorii despre Lekain şi despre arta dramatică*).

TALMUD, operă fundamentală a iudaismului, culegere de comentarii ale legii mozaice (*Tora*), scrise între sec. 5 î.Hr. şi 5 d.Hr. Cuprinde două părţi: *Mişna* (*Repetarea legii*), explicaţie a *Torei*, şi *Ghemara* (*Completarea legii*), interpretare a *Mişnei*.

TAMALE, oraş în N Ghanei; 168 mii loc. Aeroport. Centru industrial şi comercial (agricol).

TAMASIDAVA, localitate în Dacia, situată pe malul stîng al Siretului, probabil aceea descoperită de arheologi la Răcătăul de Jos (com. Horgeşti, jud. Bacău).

TAMAULIPAS, stat în E Mexicului, cu ieşire la golful Mexic; 79,3 mii km^2; 2,24 mil. loc. Capitala: *Ciudad Victoria*. Zăcăminte şi expl. de petrol şi gaze naturale. Ind. chimică. Cultivă trestie de zahăr, tutun, bumbac. Turism.

TAMAYO, Rufino (1900-1991), pictor mexican. A realizat marile compoziţii murale din sala de conferinţe a palatului UNESCO (Paris), într-o tratare simbolică şi cu un bogat cromatism.

TAMBOV, oraş în Federaţia Rusă, la S-E de Moscova; 305 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial.

TAMERLAN v. **Timur Lenk**.

TAMIL NADU, stat în S-E Indiei, cu ieşire la golful Bengal; 130,1 mii km^2; 55,64 mil. loc. Capitala: *Madras*. Resurse de cărbuni, magnezită şi bauxită. Culturi de orez, bumbac, trestie de zahăr, cafea. Centre de pelerinaj. Numele vechi: *Madras*.

TAMISA (THAMES), fluviu în Marea Britanie (Anglia); 338 km. Izvorăşte din dealurile Cotswold, trece prin Oxford şi Londra şi se varsă în Marea Nordului printr-un estuar. Maree pe cursul inferior. Navigabil. Legat prin canale cu golful Bristol şi cu Marea Irlandei.

TAMM, Igor Evghenievici (1895-1971), fizician rus. Contribuţii în teoria cuantică, în teoria forţelor nucleare specifice şi în domeniul reacţiilor nucleare controlate. Premiul Nobel (1958).

TAMMUZ, numele ebraic al zeului sumero-babilonian al fertilităţii, vegetaţiei şi primăverii. Asimilat ulterior cu *Marduk*. Numit *Adonis* de greci.

TAMPA, oraş în SUA (Florida), port la golful Mexic; 280 mii loc. Şantiere navale. Aeroport. Centru industrial. Universitate. Staţiune balneoclimatică.

TAMPERE, oraş în S-V Finlandei; 167 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial. Universitate. Muzee.

TAMPICO, oraş în E Mexicului (Tamaulipas), port la golful Mexic; 271,6 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Şantiere navale. Rafinărie de petrol. Staţiune balneară.

TAN (TANG), dinastie de împăraţi chinezi (618-907), care a condus un imperiu de maximă întindere (în Asia centrală, Vietnam, Mongolia şi Manciuria meridională) şi de înflorire economică şi culturală. Fondată de Tang Gaozu (618-626).

TANA, lac în Etiopia, la 1830 m altitudine; c. 3 mii km^2. De aici izvorăşte Nilul Albastru.

TANA, fluviu în Kenya; c. 800 km. Izvorăşte din munţii Aberdare şi se varsă în Oceanul Indian. Navigabil pe cursul inferior.

TANA (finl. **TENO**), fluviu în Peninsula Scandinavă; 310 km. Izvorăşte din N Finlandei, formează pe o porţiune a cursului graniţa dintre Norvegia şi Finlanda şi se varsă în OceanulArctic.

TANAGRA, localitate antică din Grecia centrală (Beoţia); c. 600 loc. Celebră (sec. 4 î.Hr.) pentru atelierele de ceramică în care s-au realizat figurine policrome înfăţişînd îndeosebi femei.

TANAIS, unul dintre numele antice ale *Donului*.

TANAKA, Giichi (1863-1929), general şi om politic japonez. Prim-ministru şi ministru de Externe (1927-1929). A elaborat *Planul Tanaka* (1927) de dominaţie militară a Japoniei în Asia şi Australia, aplicat în timpul celui de-al doilea război mondial.

TANANARIVE v. **Antananarivo**.

TANATOS (în mitologia greacă), zeul morţii. Fiul lui Nyx şi frate cu Hypnos. Identificat cu zeiţa *Mors* din mitologia romană.

TANDJUR, partea a doua a canonului lamaismului, cuprinzînd comentarii ale textelor din Kandjur şi scrieri de astronomie, astrologie, filozofie, medicină (225 vol.), majoritatea traduceri din literatura indiană şi chineză. Redactată în sec. 13-14.

TANEEV, Serghei Ivanovici (1856-1915), compozitor şi pianist rus. A compus lucrări simfonice, camerale, lieduri, piese corale şi pentru pian, opere (*Oresta*). Profesor al lui A.N.Skreabin şi S.V.Rahmaninov.

TANGANYIKA, lac tectonic în Africa Orientală, între Republica Democratică Congo, Burundi, Tanzania şi Zambia; 31,9 mii km^2; lungime: 670 km; lăţime: 22-72 km; ad. max.: 1435 m. Prin rîul Lukuga, în perioadele cu nivel ridicat apele lacului se deversează în fluviul Zair. Pescuit. Navigaţie.

TANGANYIKA v. **Tanzania**.

TANGE, Kenzo (n. 1913), arhitect şi urbanist japonez. A promovat o arhitectură modernă, integrată armonios în organismul urban tradiţional al Japoniei (Centrul Păcii, la Hiroshima, Prefectura din Kagawa). Reputaţie internaţională.

TANGER (TANDJA), oraş în N Marocului, port la strîmtoarea Gibraltar; 312 mii loc. Aeroport. Centru industrial. Moschee (sec. 14). Aşezare cartagineză, apoi colonie romană (*Tingis*). Ocupat de vandali, bizantini, de arabi (sec. 8), de portughezi (sec. 15-17), de englezi (1661-1684). Zonă internaţională între 1923 şi 1956 (cu excepţia anilor 1940-1945, cînd a fost sub administraţie spaniolă). Porto-franco din 1962.

TANGSHAN, oraş în N-E Chinei (Hebei), la E de Beijing; 400 mii loc. Mare centru industrial. Distrus de un cutremur în 1976, a fost reconstruit.

TANGUY, Yves (1900-1955), pictor francez. Stabilit în SUA (1939). Reprezentant al suprarealismului (*Multiplicarea arcurilor*, *Făcea ceea ce voia*, *Mamă, tata e rănit*).

TANIS, oraş în Egiptul antic, situat în delta Nilului. Capitală în timpul dinastiilor 21-23. Templu cu morminte.

TANJUG (scr. **Telegrafska Agencija Nova Jugoslavia**), agenţie telegrafică de ştiri a Iugoslaviei, înfiinţată la Belgrad în 1943.

TANNENBERG, oraş în N-E Poloniei. În apropiere, la Grünwald, polonezii şi lituanienii i-au înfrînt pe Cavalerii Teutoni (1410). La Tannenberg, la 26-29 aug. 1914, trupele germane conduse de mareşalul Hindenburg au obţinut o importantă victorie asupra armatei ruse. Azi, *Stebark*.

TANNER, Alain (n. 1929), regizor elveţian. Reprezentant al noului cinematograf din ţara sa (*Charles mort sau viu*, *Salamandra*, *Valea fantomă*, *La depărtate de ani-lumină*, *Femeia din Rose Hill*).

TANNER, Väino Alfred (1881-1966), om politic, geolog, geograf şi etnograf finlandez. Preşedinte al Partidului Social-Democrat (1930-1963). Prim-ministru (1926-1927) şi ministru de Externe (1939-1940). Condamnat pentru crime de război în 1946, este eliberat doi ani mai tîrziu şi amnistiat în 1949. Ambasador la Bucureşti. Cercetări asupra Laponiei şi Finlandei.

TANNHÄUSER (c. 1205-c. 1268), poet german. Minnesänger rătăcitor, autor de cîntece şi poezii lirice. Erou al unor povestiri populare şi al operei omonime a lui R.Wagner.

TANOVICEANU, Ioan (1856-1917; n. Glodul, azi înglobat în Ţuglui, jud. Dolj), jurist

român. Prof. univ. la Iaşi şi la Bucureşti. Lucrări de drept penal şi drept procesual penal (*Tratat de drept şi procedură penală*). Membru corespondent al Acad. Rom.

TANTA, oraş în Egipt, port în Delta Nilului; 285 mii loc. Nod feroviar şi rutier. Centru industrial şi piaţă agricolă.

TANTAL (în mitologia greacă), fiu al lui Zeus, rege al Frigiei sau al Lidiei. Ofensînd pe zei, a fost pedepsit, în Infern, la chinul veşnic al foamei şi setei.

TANZANIA (Republica Unită ~), stat în Africa de Est, pe un teritoriu continental (*Tanzania continentală*, fostă *Tanganyika*) şi unul insular (insulele Zanzibar şi Pemba). Suprafaţa: 945,1 mii km^2. Populaţia: 32,19 mil. loc. Capitala: *Dar es-Salaam*. Capitala desemnată: *Dodoma*. Limba oficială: swahili. Culte: animism, islamism, catolicism. Moneda: 1 shilling tanzanian = 100 cents. Împărţit în 25 de regiuni. Oraşe pr.: Zanzibar, Mwanza, Tabora, Mbeya. Relief de platouri înalte (alt. medie: 900 m), dominate de masivele vulcanice Kilimanjaro (5895 m) şi Meru (4567 m) în N-E, Ngorongoro în N şi Rungwe (3175 m) în S. Cîmpie litorală în E, la Oceanul Indian. Mari lacuri tectonice la graniţele de N-V (Victoria), de V (Tanganyika) şi de S-V (Malawi). Climă tropicală, cu precipitaţii bogate. Străbătută de fluviile Pangani, Rufiji şi Ruvuma. Păduri tropicale. Expl. de cărbune, diamante, uraniu (abandonate), magneziu, plumb ş. a. Cultivă manioc, porumb, orez, sorg, trestie de zahăr, iar pentru export bumbac, sisal, cafea, ceai, copra, nuci de acaju; din insule se exportă cuişoare, piper roşu, orez, lemn de esenţă preţioasă. Pescuit. Ind. petrolieră (rafinărie), alimentară (zahăr, ulei de cuişoare şi cocos), chimică. — Teritoriul Tanzaniei a fost întîi populat de triburi bantu (din milen. 1). Pe coastă apar arabii (sec. 7-8), apoi coloniştii portughezi (sec. 15-18). În Zanzibar, arabii izgonesc pe portughezi (1652) şi stăpînesc litoralul pînă în sec. 18. În 1856, Zanzibarul devine sultanat, iar în 1890 este protectorat britanic. Tanganyika, colonie germană în 1885, este inclusă în Africa Germană de Est. După primul război mondial, din 1920, Tanganyika devine teritoriu sub mandat al Ligii Naţiunilor, administrat de Marea Britanie pînă în 1964, cînd îşi proclamă independenţa şi se uneşte cu Zanzibarul (independent din 1963) sub numele actual. Între 1967 şi 1985, Tanganyika se orientează spre socialism, sub conducerea unui partid unic (1977-1991). Tanganyika este republică prezidenţială.

TAORMINA, oraş în Italia (Sicilia); 10 mii loc. Ruinele unui teatru antic. Turism.

TAO YUANMING (TAO JIAN) (365-427), poet chinez. Lirică luminoasă şi sensibilă, celebrînd comuniunea dintre om şi natură (*Însemnări de la Izvorul cu Piersici* ş.a.).

TAPAE, localitate în S-V Daciei, probabil la Poarta de Fier a Transilvaniei. Aici au avut loc două bătălii între legiunile romane şi daci (88 şi 101 d.Hr.).

TAPAJÓS, rîu în Brazilia, afluent al Amazonului; 1992 km. Izvorăşte din Sierra dos Parecis (Podişul Braziliei). Cascade pe cursul superior; navigabil pe cursul inferior.

TARACLIA (ŞOPTARACLIA), oraş în jud. Cahul, Republica Moldova, la 162 km S-V de Chişinău; 11,5 km^2; 15 mii loc. Industrii. Nod de comunicaţii. Biserica Sf.Gheorghe (1874). Atestat documentar în 1811.

TARANTO, golf al Mării Ionice pe ţărmul de S-E al Peninsulei Italice, între peninsulele Calabria şi Salentina. Lăţime max.: 133 km; ad. max.: 2657 m.

TARANTO, oraş în S-E Italiei (Puglia), la golful omonim; 232,2 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial. Vestigii antice (greceşti şi romane), catedrală (sec. 11), castel (sec. 15-16). Fondat în 708 î.Hr. de colonişti greci (din Sparta). Cucerit de romani în 272 î.Hr. Numele antic: *Tarent*.

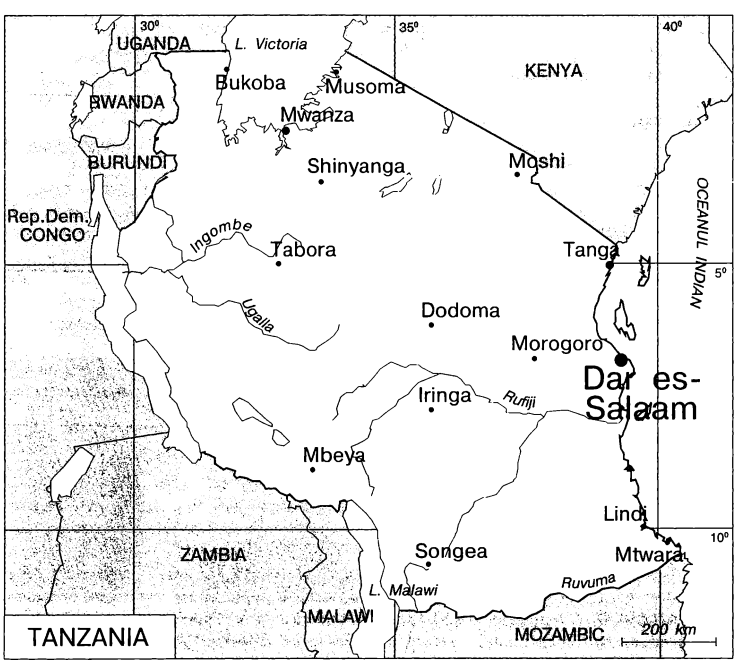

TARBES, oraş în S-V Franţei (Guyenne et Gascogne), pe rîul Adour; 50,2 mii loc. Construcţii aeronautice şi de motoare Diesel ş.a. Piaţă agricolă. Muzeu. Catedrală (sec. 13-18). Turism.

TARCĂU (Munţii Tarcăului), masiv muntos în Carpaţii Orientali, între văile Bicazului, Trotuşului, Tarcăului şi Asăului; alt. medie: 1000-1300 m; alt. max.: 1664 m (vîrful Grinduşul). Gresie.

TARCĂU, rîu, afluent al Bistriţei, lîngă comuna Tarcău (jud. Neamţ); lungime: 32 km. Izvorăşte din Munţii Tarcăului (de sub vîrful Grinduşul).

TARDE, Gabriel de (1843-1904), sociolog şi criminalist francez. Fondator al şcolii franceze de criminalistică şi al psihosociologiei. A explicat unele fenomene sociale prin reacţia de imitaţie (*Legile imitaţiei*, *Logica socială*).

TARDINI, Fanny (1823-1908; n. Trieste), actriţă română. Interpretă în melodrame şi drame romantice. Angajată în trupele lui C.Caragiali, Matei Millo şi M.Pascaly. A înfiinţat (1860) o trupă proprie. Admirată de M.Eminescu.

TARENT v. **Taranto**.

TARIFA, cap în S Peninsulei Iberice, la strîmtoarea Gibraltar, la 36°01' lat. nordică şi 5°36' long. vestică, cel mai sudic punct al Europei vestice.

TARIK (Tāriq ibn-Ziyād) (? - c. 720), comandant militar berber. A condus armatele arabe peste Gibraltar, a înfrînt pe regele vizigot Roderic (711) şi a cucerit apoi întreaga Spanie.

TARIM, rîu în China; 2179 km. Izvorăşte din munţii Karakorum şi Tian Shan, traversează deşertul Takla-Makan şi se pierde în nisipurile din E deşertului. Pînă în 1924 se vărsa în lacul Lob Nor. Pescuit.

TARKOVSKI, Andrei (1932-1986), regizor rus de film. Creaţie de mare originalitate prin valenţele poetice şi sensurile filozofice iniţiatice ale parabolelor sale (*Copilăria lui Ivan*, *Andrei Rubliov*, *Solaris*, *Oglinda*, *Călăuza*, *Nostalgia*, *Sacrificiul*).

TARLÉ, Evgheni Viktorovici (1875-1955), istoric rus. Specialist în istoria Franţei şi a Rusiei din sec. 19 (*Blocada continentală*, *Talleyrand*, *Napoleon*, *Războiul Crimeii*).

TARN, rîu în S Franţei, afluent al fluviului Garonne; 375 km. Izvorăşte din muntele Lozère şi străbate Podişul Central Francez. Hidrocentrale.

TARNOBRZEG, oraş în S-E Poloniei, pe Vistula, centrul ad-tiv al voievodatului omonim; 42 mii loc. Zăcăminte de sulf. Ind. chimică.

TARNÓW, oraş în S-E Poloniei, centrul ad-tiv al voievodatului omonim; 113 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial. Muzee. Catedrală gotică (sec. 16), biserici de lemn (sec. 16-17). Clădiri (sec. 14-16) în stil renascentist şi baroc.

TARQUINIUS SUPERBUS, al şaptelea şi ultimul rege al Romei (534-509 î.Hr.). Înlăturat de o revoltă condusă de Lucius Iunius Brutus, care a proclamat republica (510-509 î.Hr.).

TARRAGONA, oraş în N-E Spaniei (Catalonia), port la Marea Mediterană; 110,2 mii loc. Centru industrial. Vestigii romane (amfi-

teatru, apeduct, forum, palatul lui August) şi paleocreştine. Catedrală (sec. 12-14), mănăstire (sec. 12-13). Muzee.

TARRASA, oraş în N-E Spaniei (Catalonia), la N-V de Barcelona; 158,1 mii loc. Centru industrial. Biserici vizigote, reconstruite în sec. 9-12. Turism. Muzee.

TARSKI, Alfred (1902-1983), logician, filozof şi matematician polonez. Stabilit în SUA (1939). Reprezentant al Cercului de la Viena, fondator al semanticii logice şi metamatematicii (*Conceptul de adevăr în limbajele ştiinţelor deductive*, *Logică, semantică, metamatematică*).

TARSUS, oraş în S Turciei, la V de Adana; 187,5 mii loc. Piaţă agricolă (bumbac). Centru industrial. Turism. Numele antic: *Tars*, oraşul de origine al apostolului Pavel. Centru al culturii arabe (sec. 7-13). Turism.

TARTAGLIA, Niccolo (*Niccolo Fontana*; 1500-1557), matematician italian. A descoperit, independent de G.Cardano, metoda rezolvării ecuaţiilor de gradul al treilea. Aplicaţii matematice la arta militară şi la operaţiuni comerciale (*Tratat general despre numere şi măsuri*).

TARTAR (în mitologia greco-romană), ţinut situat sub Infern, loc de pedeapsă pentru titani. Ulterior, identificat cu Infernul însuşi.

TARTINI, Giuseppe (1692-1770), violonist, compozitor şi teoretician preclasic italian. Unul dintre marii creatori ai repertoriului pentru vioară (peste 150 de concerte şi 114 sonate), virtuoz al instrumentului (*Trilul diavolului*). Cvartete pentru coarde. Lucrări teoretice (*Tratatul despre muzică*, *Arta arcuşului*).

TARTU, oraş în Estonia; 104 mii loc. Centru industrial. Universitate (1632). Observator astronomic. Numele vechi: *Dorpat*.

TASMAN, Abel Janszoon (1603-1659), navigator olandez. A descoperit (1642-1643) insulele Tasmania (care îi poartă numele), Noua Zeelandă şi arhipelagul Fidji.

TASMAN, gheţar în Alpii Neozeelandezi; lungime: 29 km; lăţime: 2 km; 138 km^2.

TASMAN (Marea ~), mare în S-V Oceanului Pacific, între Australia, insula Tasmania, Noua Zeelandă, insulele Norfolk şi Noua Caledonie. Ad. max.: 5604 m.

TASMANIA, insulă în apropierea ţărmului de S-E al Australiei; 68 mii km^2; 452,8 mii loc. Podişuri vulcanice; alt. max.: 1617 m. Savane şi păduri sempervirescente. Expl. de cupru, zinc, nichel, plumb, cărbune. Descoperită de A.Tasman în 1642. Ocupată de englezi la începutul sec. 19. Din 1901, stat al Australiei. Capitala: *Hobart*. Numele vechi: *Ţara lui Van Diemen*.

TASS (rus. **Telegrafnoe Aghenstvo Sovetskogo Soiuza**), fostă agenţie centrală de presă a URSS, cu sediul la Moscova (1925-1992). A fuzionat (1992) cu agenţia RIA-Novosti, formînd ITAR (Agenţia de Informaţie Telegrafică din Rusia).

TASSILI (TASSILI N'AJJER), masiv muntos în Sahara algeriană, la N-E de Ahaggar; alt. max.: 2254 m. Peşteri cu importante vestigii de artă rupestră din Mezolitic şi neolitic.

TASSO, Torquato (1544-1595), poet italian. Operă caracteristică pentru sfîrşitul Renaşterii şi începutul Contrareformei. Lirică erotică în manieră petrarchistă (*Canzonierul*); poemul cavaleresc *Rinaldo*, poemul pastoral *Aminta*, poeme religioase (*Muntele Măslinilor*, *Lumea creată*); tragedia *Torrismondo*, proză eseistică (*Dialoguri*). Capodopera sa este *Ierusalimul eliberat*, sinteză de mare originalitate a unor teme şi elanuri curente în literatura epocii (eroismul cavaleresc, fervoarea religioasă, iubirea ideală), tratate cu o nouă sensibilitate, care anunţă romantismul.

TASSONI, Alessandro (1565-1635), scriitor italian. Operă pr.: poemul eroicomic *Găleata furată*, parodie cu elemente burleşti a literaturii cavalereşti. Unul dintre fondatorii criticii literare italiene (*Consideraţii asupra "Rimelor" lui Petrarca*).

TAŞAUL, liman fluvio-maritim salmastru la N de Mamaia; 23,3 km^2; ad. max.: 3,5 m. Alimentat de rîul Casimcea. Comunică prin canale şi prin lacul Cargalîc cu marea.

TAŞCĂ, Gheorghe (1875-1964), economist român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări privind problemele monetare, financiare şi sociale ale României. Membru corespondent al Acad. Rom.

TAŞKENT (TOŞKENT), capitala Uzbekistanului, situată într-o oază de la poalele munţilor Tian-Shan; 2,09 mil. loc. Nod feroviar. Aeroport. Mare centru industrial. Academie de ştiinţe. Universitate. Muzee. Mausoleul Zainudin-Baba (sec. 12-15), medresa Barak-Han (sec. 16). Fondat în antichitate. În 1865 a fost anexat de Rusia. Centru ad-tiv (din 1867), apoi capitală (1918-1924) a Turkestanului şi a Uzbekistanului (din 1930).

TATABÁNYA, oraş în Ungaria, la N-V de Budapesta; 74,3 mii loc. Expl. de lignit. Centru industrial.

TATARSTAN v. **Tătaria (Republica Tatarstan)**.

TATĂL NOSTRU, rugăciune fundamentală în cultul creştin, atît în liturghie, cît şi în meditaţia individuală. Este "rugăciunea Domnului", transmisă de Iisus ucenicilor săi, dar textul unitar a fost redactat abia în *Didahé* (*Învăţătura* celor 12 Apostoli) (prima jumătate a sec. 2).

TATE GALLERY, muzeu naţional de artă din Londra. Fondat în 1897, avînd ca nucleu colecţia industriaşului Henry Tate. Cuprinde opere de artă engleză (fondul Turner), modernă şi contemporană.

TATLIN, Vladimir (1885-1953), pictor, sculptor şi arhitect rus. Maestru al constructivismului.

TATOS (CHALIS) (sec. 11), căpetenie feudală din Dobrogea. Menţionat în *Alexiada* de Ana Comnena. Originea lui etnică (pecenegă sau românească) este controversată.

TATOS, Alexandru (1937-1990; n. Bucureşti), regizor român de film. Filme de observaţie socială şi psihologică. Flux al autenticităţii şi subtilitate a aluziei (*Mere roşii*, *Duios Anastasia trecea*, *Secvenţe* ş.a.).

TATRA (TATRY), masiv muntos în Carpaţi, la graniţa dintre Polonia şi Slovacia; alt. max.: 2663 m. Format din două compartimente (*Tatra Înaltă* şi *Tatra Joasă*), separate de o depresiune. Parc naţional.

TATTARESCU, Gheorghe (1820-1894; n. Focşani), pictor român. Studiile la Roma au determinat concepţia sa academică, exprimată în compoziţii alegorice (*Deşteptarea României*, *Unirea Principatelor*), religioase (*Agar în deşert*) sau istorice (*Ţăranul de la Dunăre*). Portretist (*N.Bălcescu*, *Gh. Magheru*, *Ţăranca din Vlaşca*) şi peisagist (*Peştera Dîmbovicioara*). Picturi murale la Mitropolia din Iaşi şi biserica Sf. Spiridon din Bucureşti. Unul din ctitorii învăţămîntului artistic românesc.

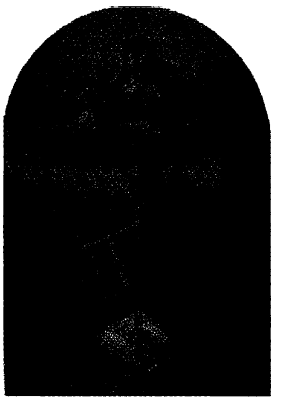

Gheorghe Tattarescu,
Deşteptarea României

TATUM, Edward Lawrie (1909-1975), biochimist şi genetician american. A descoperit fenomenul mutaţiei biochimice şi recombinaţia genetică. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1958).

TAUERN, masiv muntos în Alpii Austrieci; alt. max.: 3796 m (vîrful Grossglockner). Format din două compartimente: *Tauern Înalţi* (Hohe Tauern) în V şi *Tauern Joşi* (Niedere Tauern) în E. Turism.

TAUNUS, culme muntoasă în Masivul Şistos Renan, pe dreapta Rinului, la N-V de Frankfurt pe Main; alt. max.: 880 m. Staţiuni balneare.

TAURIDA, numele antic al *Crimeii*.

TAURUL (*Taurus*), constelaţie zodiacală în emisfera nordică, formată din roiurile Pleiade şi Hyade (cu Aldebaran, cea mai strălucitoare stea a constelaţiei).

TAURUS (TOROS), sistem muntos în Podişul Anatoliei (Turcia); alt. max.: 3734 m (vîrful Ala Dağ). Împărţit în *Taurus Occidental* (Lycian), *Taurus Central* (Cilician şi Antitaurus) şi *Taurus Oriental* (Armenian). Resurse minerale (crom, zinc, plumb, cupru).

TAVOY, oraş în S Birmaniei, port la marea Anadam, centrul ad-tiv al provinciei Tenasserim; 102 mii loc. Export de cauciuc natural şi cositor.

TAY, fluviu în Scoţia. Izvorăşte din masivul Grampians şi se varsă în Marea Nordului printr-un estuar; 193 km.

TAYLOR, Brook (1685-1731), matematician englez. Unul dintre creatorii calculului diferenţelor finite. Autor al unei metode de dezvoltare în serii de puteri a unei funcţii de o variabilă (*seria Taylor*).

TAYLOR, Elizabeth (n. 1932), actriţă americană de origine britanică. Star hollywoodian la a cărui popularitate privilegiul fotogeniei concură cu o viaţă personală agitată (*Gigantul*, *Pisica pe acoperişul fierbinte*, *Butterfield 8*,

Cleopatra, Cui i-e frică de Virginia Woolf?, Femeia îndărătnică). Premiul Oscar (1960, 1966).

TAYLOR, Frederick Winslow (1856-1915), inginer şi economist american. Promotor al organizării ştiinţifice a muncii (taylorismul) (*Principii şi metode ale conducerii ştiinţifice*).

TAYLOR, Paul (n. 1930), dansator şi coregraf american. Reprezentant al avangardei coreografice în SUA (*Trei epitafuri, Big Bertha*).

TAZLĂU, comună în judeţul Neamţ. Mănăstire ctitorită de Ştefan cel Mare (1487) şi reparată în sec. 17.

TAZLĂU, rîu, afluent al Trotuşului; 85 km. Izvorăşte din munţii Goşmanu. Lac de acumulare (Belci).

TAZLĂU-CAŞIN, depresiune subcarpatică la contactul munţilor Goşmanu, Berzunţ şi Vrancea (în V) cu dealurile subcarpatice Pietricica şi Ouşorul (la E); c. 800 km^2. Relief de cîmpie. Cereale. Pomicultură. Creşterea animalelor.

TĂLMACIU, oraş în judeţul Sibiu, la confluenţa Cibinului cu Sadul; 9,4 mii loc. Industrii. În apropiere, ruinele cetăţii Turnul Roşu (sec. 13-15).

TĂNASE, Constantin (1880-1945; n. Vaslui), actor român. Elev al lui C.I.Nottara. Actor popular, a excelat în teatrul de revistă, cu spectacole de mare succes la Teatrul "Cărăbuş" (pe care l-a înfiinţat în 1919). Autor de cuplete. Unul dintre primii actori români de cinema (*Visul lui Tănase*, 1932).

TĂNASE, Maria (1913-1963; n. Bucureşti), cîntăreaţă română de muzică populară. A lansat un stil interpretativ care îmbină forţa cu autenticitatea; voce inconfundabilă.

TĂNĂSESCU, Ion (1892-1959; n. Bucureşti), chimist român. Prof. univ. la Cluj şi la Bucureşti. Contribuţii în chimia steroidelor şi heterociclurilor. Acad.

TĂNĂSESCU, Tudor (1901-1961; n. Bucureşti), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Lucrări teoretice în electrotehnică, electronică şi contribuţii în promovarea radiofoniei în România. Membru corespondent al Acad. Rom.

TÂRGOVIŞTE, oraş în N-E Bulgariei, centrul ad-tiv al districtului omonim; 43,6 mii loc. Industrii. Centru comercial.

TÂRLUNGENI, comună în judeţul Braşov. Staţiune balneoclimaterică, cu ape carbogazoase (Zizin).

TĂSLĂUANU, Octavian C. (1876-1942; n. Bilbor, jud. Harghita), publicist şi om politic român. Coeditor al revistei "Luceafărul" (1902-1914). Memorialist (*Amintiri de la Luceafărul*). Membru al conducerii Partidului Naţional Român din Transilvania.

Maria Tănase

Renata Tebaldi

TĂŞNAD, oraş în judeţul Satu Mare; 10,4 mii loc. Industrii.

TĂTARIA (Republica Tatarstan), republică în Federaţia Rusă, în bazinul mijlociu al Volgăi; 68 mii km^2; 3,7 mil. loc. Capitala: *Kazan*. Expl. de petrol, gaze naturale. Ind. energetică. Cereale, plante tehnice. Creşterea animalelor.

TĂTĂRĂSCU, Gheorghe (1886-1957; n. Craiova), om politic român. Unul dintre conducătorii Partidului Naţional Liberal şi lider al grupării "tinerilor liberali". De mai multe ori ministru şi prim-ministru (1934-1937, 1939-1940). Vicepreşedinte şi ministru de Externe (1945-1947) în guvernul condus de Petru Groza. A colaborat cu comuniştii, întreţinînd iluzia unei vieţi democratice în România după 1945. Membru de onoare al Acad. Rom.

TĂUL NEGRU, lac glaciar în masivul Retezat, la V de vîrful Bucura, la 2036 m altitudine; suprafaţa: 4 ha; ad. max.: 24,8 m.

TĂUŞAN, Grigore (1874-1952; n. Bucureşti), filozof român. Lucrări de istorie a filozofiei (*Filozofia lui Plotin, Evoluţia sistemelor de morală, Cîteva sisteme metafizice româneşti*). Membru de onoare al Acad. Rom.

TĂUTU, Ionică (1795-1830; n. Cerchejeni, jud. Botoşani), scriitor român. Precursor al paşoptiştilor, fruntaş al mişcării "cărvunarilor" din Moldova, autor al unor discursuri şi pamflete cu caracter social şi politic. Traducător din Volney.

TĂUTUL, Ion (?-1511), mare logofăt al Moldovei (1475-1510) în timpul lui Ştefan cel Mare şi al lui Bogdan III. Cunoscut pentru misiunile diplomatice în Polonia şi la Constantinopol. Ctitor (c. 1493) al bisericii din Bălineşti.

TĂUŢII-MĂGHERĂUŞ, comună suburbană în municipiul Baia Mare. Expl. de minereuri complexe (Băiţa) şi cupru (Nistru). Staţiune balneoclimaterică.

TBILISI, capitala Georgiei, pe fluviul Kura; 1,26 mil. loc. Nod feroviar. Hidrocentrală. Centru industrial şi comercial. Academie de ştiinţe. Universitate. Conservator. Studiouri cinematografice. Muzee. Turism. Cetate şi castel (sec. 13), catedrala Sion (sec. 6-7), bazilica Ancishat (sec. 6), biserica David (panteon georgian), moschee (sec. 18). Atestată documentar din sec. 4. Capitală a Gruziei din sec. 12.

TEATRUL, revistă lunară de teatrologie, literatură şi critică dramatică. Apare la Bucureşti din apr. 1956. O nouă serie ("Teatrul azi") a apărut din 1990.

TEBA, oraş în Egiptul antic, pe cursul mijlociu al Nilului, capitală a statului în timpul dinastiilor 11-18 (c. 2133-1320 î.Hr.). Centru religios consacrat zeului Amon, reprezentat de sanctuarele de la Luxor şi Karnak. Mare necropolă. Distrusă de asirieni în 663 î.Hr.

TEBA, oraş în Grecia antică (Beoţia). A cunoscut un moment de maximă înflorire (379-363 î.Hr.) sub conducerea lui Pelopida şi Epaminonda, cînd succede Spartei la hegemonia Greciei continentale. Distrusă de Alexandru Macedon în 336 î.Hr. Evocată în piesele de teatru din ciclul lui Oedip (ciclul teban) ale lui Sofocle.

TEBALDI, Renata (n. 1922), soprană italiană. Voce plină, frumos timbrată, predispusă partiturilor dramatice din operele lui Verdi şi Puccini. A cîntat pe marile scene lirice ale lumii (Scala din Milano, Metropolitan Opera din New York).

TECHIRGHIOL, liman fluvio-marin cu apă sărată (81,5 g/l) la S de Constanţa, separat de mare printr-un cordon litoral; 11,6 km^2; ad. max.: 9,7 m. Nămol recomandat în tratarea afecţiunilor reumatice şi sechelelor poliomielitice. În ultimii ani, infiltraţii de apă dulce au determinat creşterea nivelului lacului, desalinizarea şi scăderea calităţilor terapeutice ale apei şi nămolului.

TECHIRGHIOL, oraş în conurbaţia Constanţa, pe malul lacului omonim; 7,1 mii loc. Staţiune balneoclimaterică.

TECLU, Nicolae (1839-1916; n. Braşov), chimist român. Profesor de chimie la Academia de Comerţ din Viena. Contribuţii în chimia anorganică, în combustia gazelor şi tehnologia hîrtiei. Numeroase invenţii, între care becul de gaz care îi poartă numele. Acad.

TECUCI, municipiu în judeţul Galaţi, pe valea Bîrladului; 47,4 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Centru de vinificaţie. Muzeu de istorie.

TECUCI, Gheorghe (n. 1954, Bucureşti), inginer român. Cercetător ştiinţific la Bucureşti. Specialist în robotică, inteligenţă artificială, învăţarea automată. Acad.

TEDDER, Arthur William, baron (1890-1967), mareşal britanic. Comandant-şef al aviaţiei aliate în Tunisia şi Italia (1943), adjunct al lui Eisenhower la comanda trupelor aliate din Europa (1944-1945). A semnat (9 mai 1945) din partea Marii Britanii actul de capitulare a Germaniei.

TE DEUM, imn de laudă a lui Dumnezeu, introdus în liturghia bisericii apusene în sec. 5-6 şi atribuit (în mod eronat) episcopului Ambrozie de Milano (sec. 4).

TEGUCIGALPA, capitala Hondurasului; situată la 1100 m altitudine; 533 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Mine de aur şi de argint. Centru industrial. Universitate. Catedrală (sec. 18). Fondat de spanioli (c. 1579). Capitala ţării din 1821 (cu intermitenţe).

TEHERAN (TEHRÂN), capitala Iranului, situată la 1200 m altitudine, la poalele munţilor Elburz; 5,73 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroporturi internaţionale. Mare centru industrial. Universităţi. Muzeu arheologic. Moscheea de Aur (sec. 13-19); Palatul Golestan (sec. 19). Atestat din sec. 12. Mare centru comercial în sec. 14-17. Capitală (a Persiei) din 1788. — **Conferinţa de la –** conferinţă desfăşurată între 28 nov. şi 1 dec. 1943, în care Stalin, Roosevelt şi Churchill au decis asupra unor probleme ale colaborării militare şi ale organizării postbelice a lumii.

Teheran

TEHUANTEPEC, istm în S Mexicului, cuprins între golful Tehuantepec (Oceanul

Pacific) şi golful Campeche (golful Mexic). Lăţime minimă: c. 200 km. Păduri tropicale. Considerat limita geografică dintre America de Nord şi America Centrală.

TEI, lac hidroamenajat pe valea Colentinei, la N-E de Bucureşti; 65 ha. Amenajări pentru agrement.

TEI, cultură datînd din epoca bronzului mijlociu (c. 1900-1300 î.Hr.), răspîndită în Cîmpia Română şi în zona deluroasă a Munteniei. O aşezare cu vestigii caracteristice a fost descoperită pe malul lacului omonim.

TEILHARD DE CHARDIN, Pierre (1881-1955), teolog, filozof şi paleontolog francez. A încercat să adapteze doctrina catolică la stadiul actual al cunoaşterii ştiinţifice, elaborînd o concepţie originală, spiritualistă şi teleologică, asupra evoluţionismului (*Fenomenul uman*, *Grupul zoologic uman*). A condus săpăturile arheologice de la Chu-Kou-tien (China), între anii 1923 şi 1946.

TEIUŞ, oraş în judeţul Alba; 7,2 mii loc. Nod feroviar. Centru pomicol. Biserică reformată (sec. 13-15), biserică romano-catolică (sec. 15), biserică ortodoxă (sec. 16-17). Atestat documentar din 1290.

TEIXEIRA, Pedro (c. 1575-1640), explorator portughez. A condus o expediţie pe fluviul Amazon (1637-1639).

TEL AVIV-JAFFA (TEL AVIV-YAFO), oraş în Israel, port la Marea Mediterană; 1,20 mil. loc. (în aglomeraţie urbană). Cel mai mare oraş al ţării. Fostă capitală, în care au rămas majoritatea sediilor de ambasade. Aeroport. Mare centru cultural (universitate, muzeu) şi industrial (este concentrată aici peste jumătate din producţia industrială a ţării). Întemeiat în 1909. Din 1948 datează fuzionarea celor două oraşe într-un centru urban unic.

TELEAJEN, rîu, afluent al Prahovei în Cîmpia Ploieştilor; 113 km. Izvorăşte din munţii Ciucaş şi traversează zona subcarpatică. Pe malurile rîului este atestată o cetate de lemn şi pămînt, cucerită de Ştefan cel Mare la 1 oct. 1474. Loc al unei bătălii a lui Mihai Viteazul cu polonii (1600).

TELEGA, comună în judeţul Prahova. Staţiune balneoclimaterică sezonieră.

TELEGRAFUL ROMÂN, periodic cultural-bisericesc. Înfiinţat de mitropolitul Andrei Şaguna, a apărut la Sibiu (3 ian. 1853). A apărat interesele naţionale ale românilor şi Biserica, contribuind la culturalizarea maselor populare. Din 1919, organ al Arhiepiscopiei ortodoxe române a Sibiului. Acum apare bilunar.

TELEKI, familie de nobili din Transilvania. Mai importanţi: — **Mihai Teleki** (1634-1690), cancelarul şi conducătorul efectiv al Transilvaniei în timpul principelui Mihail Apafi I. A susţinut încheierea acordului (1688) prin care Transilvania intra sub dominaţia habsburgică. — **Samuel Teleki** (1739-1822), cancelar al Transilvaniei. A fondat biblioteca Teleki din Tîrgu-Mureş.

TELEMAC (în *Odiseea*), fiu al lui Ulise şi al Penelopei. La întoarcerea tatălui său din războiul troian, l-a ajutat să-i alunge pe peţitorii Penelopei. După moartea lui Ulise, s-a căsătorit cu una dintre fiicele vrăjitoarei Circe.

TELEMANN, Georg Philipp (1681-1767), compozitor şi organist german. Contemporan cu J.S.Bach şi G.F.Händel, s-a bucurat în vremea sa de un prestigiu mai mare decît aceştia. Autor a 40 de opere (*Răbdătorul Socrate*, *Pimpinone*), lucrări simfonice, cantate, oratorii, muzică de cameră.

TELEORMAN, judeţ în S României, în Cîmpia Română, la graniţa cu Bulgaria; 5760 km^2; 473,1 mii loc. Reşedinţa: *Alexandria*. Oraşe: Roşiorii de Vede, Turnu-Măgurele, Zimnicea, Videle. Relieful specific arealului Cîmpiei Române este individualizat prin luncile Dunării (1-6 km lăţime), Oltului şi Vedei. Expl. de petrol, gaze de sondă (Videle, Olteni, Blejeşti) şi de argilă (Blejeşti). Ind. construcţiilor de maşini, chimică (Turnu-Măgurele, Zimnicea, Videle), energetică, alimentară, textilă. Culturi de grîu, porumb, secară, plante uleioase, sfeclă de zahăr. Legumicultură, pomicultură, viticultură. Creşterea animalelor. Avicultură (Videle). Trafic fluvial prin porturile Zimnicea şi Turnu-Măgurele. Turism de tranzit rutier şi fluvial spre Bucureşti şi spre litoralul Mării Negre.

TELEORMAN, rîu în S României, afluent al Vedei în Cîmpia Burnazului; 146 km. Izvorăşte din platforma Cotmeana.

TELEPIN (TELEPINUS), suveran hitit (c. 1525- c. 1500 î.Hr.). Ultimul reprezentant al Regatului Vechi. Autorul unui sistem constituţional prin care se consolidează autoritatea regală şi se asigură succesiunea la tron numai în cadrul familiei domnitoare.

TELIŢA, rîu în N Dobrogei; 42 km. Izvorăşte din Culmea Niculiţelului şi se varsă în lacul Babadag. Alte nume: *Dereaua*, *Rîul Morilor* şi *Cilic*.

TELIU, comună în judeţul Braşov. Aici se află cel mai lung tunel de cale ferată din România (4370 m).

TELL, Christian (1807-1884; n. Braşov), general şi om politic român. Fondator, împreună cu N.Bălcescu şi I.Ghica, al societăţii secrete Frăţia (1843). Participant la Revoluţia de la 1848 din Ţara Românească, a fost membru al Guvernului provizoriu şi al Locotenenţei domneşti. Ministru în timpul domniei lui Al.I. Cuza.

TELL, Wilhelm, erou legendar elveţian. S-a ilustrat în luptele împotriva stăpînirii habsburgice (sec. 14). Pedepsit, pentru nesupunere, să tragă cu arcul într-un măr aşezat pe capul propriului său copil, a ieşit cu bine din această încercare.

TELL EL-AMARNA v. **Amarna**.

TELLER, Edward (n. 1908), fizician american de origine maghiară. Contribuţii în domeniul fizicii nucleare, al fizicii moleculare şi al mecanicii cuantice (teoria nucleului atomic).

TELUKBETUNG, oraş în Indonezia (Sumatera), port la strîmtoarea Sunda; 284 mii loc. Industrii.

TEMIN, Howard Martin (1934-1994), biochimist american. Studii privind cancerizarea celulelor în tumori şi acţiunea virusilor în SIDA. Premiul Nobel (1975), împreună cu D.Baltimore şi R.Dulbecco.

TEMIRTAU, oraş în Kazahstan, în bazinul carbonifer Karaganda; 212 mii loc. Metalurgie.

TEMIS (THEMIS) (în mitologia greacă), zeiţa dreptăţii divine. Fiică a lui Uranus şi a Geei. A fost una dintre soţiile lui Zeus. Poseda arta prorocirii şi era sfătuitoarea lui Zeus.

TEMISTOCLE (gr. **THEMISTOKLES**) (528-462 î.Hr.), om politic şi general atenian. Arhonte (în 493 î.Hr.), a contribuit în mod decisiv la rezultatul bătăliei de la Maraton (490 î.Hr.). S-a preocupat de întărirea puterii maritime ateniene. Renumit şi pentru victoria de la Salamina (480 î.Hr.). Persecutat (în 471 î.Hr.), a fost obligat să se exileze în Imperiul Persan, la Curtea regelui Artaxerxe I, unde a şi murit.

TEMPEA, familie de preoţi şi cărturari români din Braşov.

TEMPEA, Radu V. (1768-1824; n. Braşov), cleric şi filolog. Reprezentant de seamă al familiei Tempea. Vicar al Episcopiei ortodoxe din Sibiu. Director (1796-1806 sau 1808) al şcolilor naţionale ortodoxe româneşti din Ardeal. Întemeietor de şcoli, traducător al unor cărţi de cult. Autorul unei *Gramatici româneşti* (1797), de mare prestigiu în epocă, în care se prezintă ca un latinist moderat. Aparţine Şcolii Ardelene.

TEMPLE, Shirley (n. 1928), actriţă americană de film. Considerată "copilul-minune" al filmului american (*Bucle de aur*, *Heidi*, *fetiţa munţilor*, *Visul unei prinţese*, *Pasărea albastră* ş.a.). Premiu Oscar onorific (1934). Scrieri autobiografice.

TENASSERIM, provincie meridională a Birmaniei, la marea Andaman, la N de istmul Kra; 43,3 mii km^2; 918 mii loc. Centrul administrativ: *Tavoy*. Extracţii miniere (cositor). Silvicultură. Culturi de orez. Plantaţii de cauciuc. Pescuit de perle.

TENERIFE (Isla de ~), insulă vulcanică spaniolă din arhipelagul Canare, cea mai întinsă insulă din arhipelag; 1,91 mii km^2; 500 mii loc. Centrul administrativ: *Santa Cruz de Tenerife*. Relief accidentat, predominant muntos. Culturi (uneori irigate) de cereale, vii, pomi fructiferi. Rafinării de petrol. Turism.

TENGRI-NUR (NAMTSO), lac tectonic cu apă salmastră în S-E podişului Tibet (China), la 4627 m altitudine. Suprafaţa: 2460 km^2.

TENIERS, David (numit şi *Teniers cel Bătrîn*; 1582-1649), pictor flamand. Compoziţii cu tematică religioasă (*Sfinţii pustnici Pavel şi Anton*) şi de gen.

TENIERS, David D. (numit şi *Teniers cel Tînăr*; 1610-1690), pictor flamand. Înrîurit de Rubens. Fiu al lui Teniers cel Bătrîn. Unul dintre marii pictori flamanzi, cu o creaţie bogată şi diversă din punct de vedere tematic şi stilistic (chermeze, peisaje animate etc.).

TENNESSEE, rîu în E SUA, afluent al rîului Ohio; 1600 km. Format prin confluenţa rîurilor Holston şi French Broad, care izvorăşte din S munţilor Alegani. Bazinul rîului este

Pierre Teilhard de Chardin

Howard Martin Temin

intens exploatat industrial.

TENNESSEE, stat în centrul — S-E SUA, străbătut de rîul cu același nume; 109 mii km^2; 4,87 mil. loc. Capitala: *Nashville-Davidson*. Plantații de bumbac, culturi de tutun. Industrii agroalimentare.

TENNYSON, Alfred, lord (1809-1892), poet englez. Considerat poetul cel mai de seamă al epocii victoriene. Creație aparținînd romantismului tîrziu, cuprinzînd poezii de un mare rafinament formal (*Poeme*), poeme de inspirație medievală (*Idilele regelui*) și mitologică (*Tiresias, Demeter*); drame lirice (*Regina Maria, Șoimul*).

TENOCHTITLÁN, capitală a Imperiului Aztec. Oraș fondat în 1325 pe o insulă a lacului Texcoco. Cucerit (nov. 1519) de spaniolii conduși de H.Cortés, a fost distrus de aceștia trei ani mai tîrziu (1521), în timpul răscoalei antispaniole a aztecilor. Ruinele lui se mai pot vedea și astăzi în N-E orașului México.

TENOS, vechi oraș grecesc, situat pe insula omonimă din N arhipelagului Ciclade. Dependent de Eretria (sec. 8-7 î.Hr.) și cucerit de perși (490 î.Hr.). Devine în epoca elenistică centru al Ligii Nesiote, grație celebrului sanctuar al lui Poseidon. Azi, *Tinos* (Grecia).

TENZING NORGAY (1914-1986), alpinist nepalez. A atins vîrful Chomolungma/Everest (29 mai 1953), împreună cu E.P.Hillary.

TEOCRIT (gr. **THEOKRITOS**) (c. 315-c. 250 î.Hr.), poet grec. Reprezentant tipic al epocii alexandrine. Creatorul unei noi specii, idila (*Idile*), îmbinare de virtuozitate formală și sensibilitate, observație și realism pitoresc.

TEOCTIST, numele mai multor prelați români: — **Teoctist I**, mitropolit al Moldovei (1453-1478). — **Teoctist II**, mitropolit al Moldovei (1508-1528). — **Teoctist III**, mitropolit al Ardealului (1606-1609).

TEOCTIST (ARĂPAȘ) (n. 1915; com. Tocileni, jud. Botoșani), prelat român. Episcop-vicar al Patriarhiei (din 1950). Rector al Institutului Teologic din București (1950-1954). Episcop al Aradului (1962-1973), mitropolit al Olteniei (1973-1977), mitropolit al Moldovei și Sucevei (1977-1986), iar din 1986, patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Lucrări: *Pe treptele slujirii creștine* (5 vol.).

TEODOR, numele a doi suverani ai Imperiului Bizantin de la Niceea: — **Teodor I Lascaris** (?-1222), primul împărat bizantin de la Niceea (1204 sau 1208-1222). Fondatorul imperiului. — **Teodor II Lascaris** (1222-1258), împărat bizantin de la Niceea (1254-1258). Nepot al lui Teodor I Lascaris. A sprijinit dezvoltarea culturii.

TEODOR (gr. **THEODOROS ATHEOS**) **din Cirene** (c. 340- c.250 î.Hr.), filozof grec. Important reprezentant al Școlii hedoniste. Scrierea *Despre zei* i-a adus porecla de *Atheos*.

TEODOR (gr. **THEODOROS**) **din Samos** (sec. 6 î.Hr.), arhitect, inginer, sculptor și gravor grec. I se atribuie inventarea unor instrumente precum echerul, nivela și a strungului. Iscusit orfevru și celebru sculptor (statuia în bronz a lui Apolo Pitianul).

TEODOR, Pompiliu (n. 1930, Ilia, jud. Hunedoara), istoric român. Prof. univ. la Cluj. Contribuții la reconstituirea curentelor de idei din sec. 18-19 (*Evoluția gîndirii istorice românești*) și în studierea răscoalelor țărănești (*Răscoala lui Horea*). Reputat autor de manuale școlare. Membru corespondent al Acad. Rom.

TEODOR TIRON (**Sfîntul**) (?-306 d.Hr.), sfînt martir. Soldat roman în Legiunea din Pont, nu și-a renegat credința creștină, lăsîndu-se ars de viu în localitatea Amasia. Sărbătorit la 17 febr.

TEODORA (începutul sec. 6 - 548), împărăteasă bizantină (527-548), soția lui Iustinian (din 523). A avut o mare influență politică asupra creării legislației și a conducerii statului, contribuind la grandoarea domniei lui Iustinian.

TEODORA DE LA SIHLA (**Sfînta**) (c. 1650 – c. 1700; n. Vînători, jud. Neamț), călugăriță română. Vestită prin viața ei de mare asceză dusă într-o peșteră de lîngă schitul Sihla. Canonizată în 1992 și sărbătorită la 7 aug. Cunoscută și sub numele de *Sfînta Teodora din Carpați*.

TEODOREANU, Alexandru O., zis **Păstorel** (1894-1964; n. Dorohoi), scriitor și publicist român. Cunoscut mai ales ca umorist și epigramist de elită. Proză pitorească pastișînd stilul cronicăresc (*Hronicul măscăriciului Vălătuc, Neobositul Kostakelu*), epigrame (*Strofe cu pelin de mai contra Iorga Nicolai*), poezii cu accente simboliste ori suprarealiste (*Caiet, Cîntecele de ospiciu*). Publicist (*Tămîie și otravă*), fidel ambianței "Vieții românești".

TEODOREANU, Ionel (1898-1954; n. Iași), scriitor român. Frate cu Păstorel Teodoreanu. Prezență importantă în cercul "Vieții românești". Romane de evocare a universului copilăriei, caracterizate prin lirism și abundență metaforică (*Ulița copilăriei, La Medeleni*); romane sentimentale (*Lorelei, Fata din Zlataust*) și fantastice (*Turnul Milenei*). Scrieri memorialistice (*Masa umbrelor*).

TEODOREANU, Nicolae (1889-1977; n. Rădești, jud. Olt), zootehnician român. Prof. univ. la București. Cercetări și studii în domeniul selecției și ameliorării ovinelor. Membru corespondent al Acad. Rom.

TEODORESCU, Anibal (1881-1971), jurist român. Prof. univ. la București. Considerat fondatorul dreptului administrativ modern (*Tratat de drept administrativ*). Membru corespondent al Acad. Rom.

TEODORESCU, Dimitrie M. (1881-1947; n. București), istoric și arheolog român. Prof. univ. la Cluj. Contribuții importante în istoria antică și în arheologia României (*Monumente inedite din Tomis, Cetățile antice din munții Hunedoarei*).

TEODORESCU, Emanoil (1866-1949; n. Călinești, jud. Botoșani), botanist român. Prof. univ. la București. Specializat în flora algologică a României, în care a descoperit și două specii noi: Gomontiella și Dunaliella (*Materiale pentru flora algologică a României*). Întemeietorul învățămîntului universitar de fiziologie a plantelor. Acad.

TEODORESCU, G.Dem. (1849-1900; n. București), folclorist, critic literar și publicist român. Promotorul unor criterii științifice de culegere și interpretare a folclorului (*Încercări critice asupra unor credințe, datine și moravuri ale poporului român, Cercetări asupra proverbelor românești*). Autorul unei monumentale culegeri (*Poezii populare române*) și a două volume dedicate vieții și operei lui A. Pann. Alte contribuții critice, traduceri, studii de prozodie (*Tratat de versificare latină*) ori de istorie a filozofiei antice. A mai scris cronici muzicale și dramatice.

TEODORESCU, Horia-Nicolai (n. 1951, Iași), inginer român. Prof. univ. la Iași. Contribuții în dezvoltarea sistemelor fuzzy, cu aplicații în industrie și medicină. Autor a numeroase brevete și invenții. Membru corespondent al Acad. Rom.

TEODORESCU, Ioan C. (1886-1978; n. Craiova), agronom român. Prof. univ. la București. A organizat primele stațiuni experimentale viticole, realizînd cea dintîi colecție ampelografică din țara noastră. Scrieri: *Activités viticoles sur le territoire Dace*.

TEODORESCU, Nicolae-Victor (n. 1908, București), matematician român. Prof. univ. la București. Contribuții în analiza matematică (*Derivata areolară și aplicațiile ei în fizica matematică*). Studii de fizică matematică (*Ecuațiile fizicii matematice, Ecuații diferențiale și cu derivate parțiale*). Acad.

TEODORESCU, Virgil (1909-1987; n. Cobadin, jud. Constanța), poet român. A debutat ca poet suprarealist (*Blănurile oceanelor, Butelia de Leyda*) scriind apoi o poezie angajată (*Drepturi și datorii, Semicerc, Rocada*). Mai tîrziu, opțiunile poetului merg către o poezie de factură ermetică (*Alibiuri, Poemul întîlnirilor, Vîrsta cretei*). Traduceri. Membru corespondent al Acad. Rom.

TEODORESCU-BRANIȘTE, Tudor (1899-1969; n. Pitești), ziarist și scriitor român. Activitate publicistică intensă la ziarele "Adevărul", "Dimineața", "Facla". Director al "Cuvîntului liber" între 1933 și 1936. Romane (*Băiatul popii, Prințul*).

TEODORIAN, Valentin (1928-1997; n. București), tenor român. Voce cultivată, talent scenic (*O noapte furtunoasă, Traviata, Pelléas și Melisande*). Excelent în lieduri (Fr.Schubert, M.Jora).

TEODORIC CEL MARE (c. 454-526), rege al ostrogoților (474-526). La instigația împăratului bizantin Zenon, s-a luptat cu Odoacru, pe care l-a biruit la Aquileia și Verona (489). Întemeietorul regatului ostrogot din Peninsula Italică (493), care a fost unul dintre cele mai puternice regate barbare din apusul Europei acelui timp. Monarh absolut al noului regat germanic cu reședința la Ravenna, s-a îngrijit de stabilitatea externă și internă a statului, rămînînd în legendă ca un cîrmuitor exemplar. Persecutor al creștinilor (după 524).

TEODORINI, Elena (1857-1926; n. Craiova), soprană română. S-a impus și pe scenele lirice ale lumii.

TEODOROIU, Ecaterina (1894-1917; n. Vădeni, azi inclus în Tîrgu-Jiu), eroină națională. A murit eroic în fața plutonului pe care îl conducea ca sublocotenent, în timpul bătăliei de la Muncelul (aug. 1917), în primul război mondial.

TEODORU, Henry (1888-1952; n. București), inginer constructor român. Prof. univ. la București. A elaborat proiectele de construcție a Castelului de apă de la Tîrgu-Jiu, a rezervoarelor de mare capacitate de la Cîm-

pina, a halelor "Semănătoarea" din Bucureşti şi a dirijat execuţia acestor lucrări.

TEODORU, Horia (1894-1976; n. Ploieşti), arhitect şi grafician român. Prof. univ. la Bucureşti. Autorul unui *Tratat de perspectivă*. Lucrări de restaurare. Studii privind valorificarea monumentelor vechi româneşti. Creaţii în domeniul arhitecturii (Complexul Fundaţiei Dalles din Bucureşti, proiectul de sistematizare a oraşului Constanţa).

TEODOSIA (gr. **THEODOSIA**), oraş-stat grec în partea estică a Crimeii. Fondat în sec. 6 î.Hr. de coloniştii milesieni. Înfloritor în sec. 4-3 î.Hr. Este ocupat în timpul răscoalei sclavilor conduşi de scitul Saumacos (107 î.Hr.) şi recucerit de regele Pontului. Distrus în sec. 2, reconstruit în veacul următor, oraşul devine, în sec. 4-5, o importantă bază navală romano-bizantină în V Mării Negre. Azi, *Feodosia* (Ucraina).

TEODOSIE (?-1708; n. Veştem, jud. Sibiu), mitropolit al Ţării Româneşti (1668-1672, 1679-1708). Adversar al unirii Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Roma. S-a preocupat de editarea unor cărţi de cult.

TEODOSIU (THEODOSIUS), numele a doi împăraţi romani: — **Teodosiu I cel Mare (Flavius Theodosius)** (c. 347-395), împărat roman (379-395). În timpul său, creştinismul niceean devine, prin Edictul de la Tesalonic (380), religie de stat. Prin concesiile acordate barbarilor, reuşeşte să oprească dezmembrarea Imperiului Roman. La moartea sa, imperiul este împărţit între cei doi fii ai săi: Arcadius şi Honorius. — **Teodosiu II (Flavius Theodosius)** (c. 401-450), împărat al Imperiului Roman de Răsărit (408-450). Nepot al lui Teodosiu I cel Mare. A dat numele său renumitului *Codex Theodosian* (438), care reprezintă ultimul moment în care uniunea dintre Imperiul Roman de Răsărit şi cel de Apus este exprimată juridic.

TEOFAN GRECUL (c. 1350 - c. 1410), pictor şi miniaturist bizantin. Emigrat în Rusia, a iniţiat şcoala de pictură bisericească de la Novgorod. Fresce şi icoane pictate într-o viziune implicînd dramatism şi monumentalitate. Arta sa l-a influenţat pe marele Rubliov.

TEOFIL, episcop de Rîmnic (1619-1636) şi mitropolit al Ungro-Vlahiei (1637-1648). A sprijinit înfiinţarea tipografiilor de la Govora, Cîmpulung şi Tîrgovişte, unde au fost tipărite *Pravila* (1640), *Evanghelia cu învăţătură* (1642), *Liturghierul slavon* (1646).

TEOFRAST (c. 372-287 î.Hr.), naturalist şi filozof grec. Elev al lui Platon şi succesor al lui Aristotel la conducerea Liceului. Formaţie enciclopedică atestată de scrierile de botanică (*Istoria plantelor*, 9 cărţi, *Cauzele plantelor*, 6 cărţi) ori de filozofie (*Metafizica*). Celebrele sale *Caractere* desfăşoară o suită de portrete morale care îl vor influenţa pe La Bruyère.

TEOGNIS (THEOGNIS) din Megara (sec. 6 - sec. 5 î.Hr.), poet grec. Autorul unor elegii gnomice şi didactice (c. 1400 de versuri) care au fost considerate multă vreme cele mai izbutite realizări ale genului.

TEOPOMP (THEOPOMPOS) (sec. 8 î.Hr.), rege spartan din familia Eurypontizilor. Îi sînt atribuite o serie de reforme constituţionale. A luptat cu succes împotriva Argosului şi a arcadienilor.

TEOPOMP (THEOPOMPOS) din Chios (c. 378 - c.320 î.Hr.), retor şi istoric grec. Îşi cîştigă faima de retor la Atena. În istoriografie, este cunoscut mai ales ca autorul scrierii *Philippika*, o istorie a lumii elene din vremea regelui macedonean Filip II (360-336 î.Hr.).

TEOTIHUACÁN, localitate în Mexic, la 40 km N-E de oraşul México. Aici a fost descoperită o veche metropolă religioasă din epoca precolumbiană. Fondată în sec. 4 î.Hr., apogeul ei se situează în sec. 3-7. S-au păstrat importante vestigii construite în această perioadă: Templul lui Quetzalcoatl, Piramida Soarelui, Templul Lunii; picturi murale bine conservate.

TEOTIM (THEOTIMOS) (**Sfîntul**), episcop al Tomisului (c. 390-407). Sfînt făcător de minuni, contemporan cu marii Părinţi ai Bisericii (Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigore de Nissa etc.). În *De viris ilustribus*, Fericitul Ieronim face un elogiu scrierilor literare ale lui Teotim, care însă nu s-au păstrat. Sărbătorit la 20 apr.

TEPIC, oraş în V Mexicului, situat la poalele vulcanului Sangagüey, capitala statului Nayarit; 238 mii loc. Piaţă agricolă. Industrii. Centru turistic.

TEPLICE, oraş în Cehia, în apropierea Munţilor Metaliferi, în bazinul carbonifer Most; 53 mii loc. Industrii. Staţiune balneoclimaterică (ape termale şi radioactive).

TERA (THERA), cea mai sudică insulă din Arhipelagul Cicladelor, cu centrul în oraşul omonim. Distrusă pe la mijlocul milen. 2 î.Hr. de o puternică explozie vulcanică (craterul se vede pînă astăzi). Presupus spaţiu al Atlantidei. Populată de dorieni la sfîrşitul milen. 2 î.Hr., bază navală a Egiptului ptolemeic (din sec. 3 pînă în sec. 2 î.Hr.), intră sub dominaţia romană (în 146 î.Hr.). Astăzi, *Santorin* (*Thira*) (Grecia).

TERBORCH (TER BORCH), Gerard (1617-1681), pictor olandez. Portretist, creator al unor scene de gen, evocînd într-o viziune lirică, nuanţată psihologic, aspecte ale vieţii burgheze (*Lecţie de muzică*, *Grijile materne*, *Vizita*).

TERBRUGGHEN (TER BRUGGHEN), Hendrik (1588-1629), pictor olandez. A lucrat un timp în Italia, apoi s-a stabilit la Utrecht. Limpezime, contururi clare (*Duo*).

TERCEIRA, insulă în arhipelagul Azore (Portugalia); 400 km^2; 120 mii loc. Centrul ad-tiv: *Angra do Heroísmo*. Bază aeriană americană.

TEREK, fluviu în partea europeană a Federaţiei Ruse; 623 km. Izvorăşte pe teritoriul Georgiei din Caucazul Mare şi se varsă în Marea Caspică.

TERENŢIU (Publius Terentius Afer) (190-159 î.Hr.), poet comic latin. A profitat de modelele greceşti (Menandru). Comediile lui, remarcabile prin realism şi simţul nuanţelor vieţii sufleteşti (*Fata din Andros*, *Soacra*, *Cel ce se pedepseşte singur*, *Eunucul*, *Phormio*, *Fraţii*), au fost preluate mai tîrziu ca modele ale clasicităţii latine (mai ales de Molière).

TERES (?-431 î.Hr.), rege trac (c. 470-c. 431 î.Hr.). Fondatorul primului stat (pe cursul inferior al fluviului Hebrus) de pe teritoriul Traciei, care devine repede prosper. Îi succede la tron fiul său, Sitalces.

TERESINA, oraş în N-E Braziliei, pe rîul Paranaíba, capitala statului Piauí; 598 mii loc. Arhiepiscopie. Centru comercial. Industrii.

TEREZA (Maica ~) (pe numele laic *Agnes Gonxha Bojaxhiu*; 1910-1997), călugăriţă indiană de origine albaneză. Întemeietoarea unui ordin al misionarelor caritătii. Premiul Nobel pentru pace (1979).

TERESA D'ÁVILA (pe numele laic *Teresa Sánchez de Cepeda y Ahumada*; 1515-1582), prozatoare spaniolă. Fondatoarea Ordinului Carmelitelor. Reprezintă unul din momentele importante ale misticii spaniole. Cărţi ilustrînd pasiunea vieţii spirituale exemplare (*Castelul interior* - capodopera sa). Canonizată în 1992.

TERITORIILE AUSTRALE ŞI ANTARCTICE FRANCEZE (fr. **TERRES AUSTRALES ET ANTARCTIQUES FRANÇAISES**), teritoriu în Oceanul Indian şi Antarctica; 396 mii km^2. Nelocuit permanent (doar personalul staţiunilor de cercetări ştiinţifice). Cuprinde insulele Saint-Paul şi Amsterdam, insulele Crozet, arhipelagul Kerguelen şi Terre Adélie. Teritoriu de peste mări al Franţei din 1955.

TERITORIILE DIN NORD-VEST (engl. **NORTH-WEST TERRITORIES**), diviziune administrativă în N Canadei, incluzînd toate insulele Arhipelagului Arctic Canadian; 3,38 mil. km^2; 48 mii loc. Centrul ad-tiv: *Yellowknife*. Climă aspră. Expl. de minereu de fier, zinc, plumb etc. Pescuitul şi vînatul, ocupaţii tradiţionale, se află în declin.

TERITORIUL ANTARCTIC AUSTRALIAN (engl. **AUSTRALIAN ANTARCTIC TERRITORY**), teritoriu în Antarctica, la S de 60° lat. S, între 45° şi 160° long. E; 6,4 mil. km^2. Nelocuit permanent (doar personalul staţiunilor de cercetări ştiinţifice). Se află aici cel mai lung gheţar continental de pe planetă, Lambert (402 km, 514 km cu ramificaţia Fischer Glacier). Numeroase staţiuni ştiinţifice. Sub administraţie australiană din 1933.

TERITORIUL ANTARCTIC BRITANIC (engl. **BRITISH ANTARCTIC TERRITORY**), teritoriu în Antarctica, la S de 60° lat. S, între 20° şi 80° long. V; 382 mii km^2. Nelocuit permanent. Cuprinde insulele Shetland de Sud, Orcade de Sud şi Ţara lui Graham. Sectorul antarctic cu cele mai multe staţiuni de cercetări ştiinţifice. Dependent de insulele Falkland (din 1908), devine colonie a Marii Britanii în 1962.

TERITORIUL BRITANIC DIN OCEANUL INDIAN (engl. **BRITISH INDIAN OCEAN TERRITORY**), colonie britanică constituită în 1905, care cuprinde arhipelagul

Maica Tereza

Nikola Tesla

Chagos (cu insula Diego Garcia) şi insulele Solomon, Six, Pero Banhos, Egmont şi Three Brothers; 60 km^2; c. 2,9 mii loc. Bază navală a SUA şi a Marii Britanii. Pescuit. Sub administraţia directă a Marii Britanii.

TERITORIUL DE NORD (engl. **NORTHERN TERRITORY**), teritoriu în Australia; 1,34 mil. km^2; 134 mii loc. Centrul ad-tiv: *Darwin*. Teritoriu imens, arid, foarte puţin populat. Exploatări minerale importante (bauxită, uraniu, cupru).

TERMIER, Pierre (1859-1930), geolog francez. Contribuţii în domeniul studierii Alpilor şi al tectonicii pămîntului. A realizat o sinteză asupra structurii tectonice a munţilor Carpaţi.

TERMOPILE, defileu în Grecia, între muntele Kallidromon şi golful Maliakós (Tesalia). Aici a avut loc rezistenţa eroică a unui grup de 300 de spartani conduşi de Leonida, regele Spartei, ce au murit în încercarea de a stopa pătrunderea în Grecia centrală (480 î.Hr.) a armatelor persane, comandate de regele Xerxe.

TERNI, oraş în centrul Italiei (Umbria), la S de Perugia; 107 mii loc. Metalurgie. Centru comercial. Episcopie. Biserici (sec. 13-15); palatul Mazzancolli (sec. 14), palatul Spada (sec. 16). Muzee.

TERNOPOL, oraş în Ucraina, la E de Lvov; 205 mii loc. Industrii.

TERON (THERON), tiran al oraşului Acragas din Sicilia (488-473 î.Hr.). A luat parte la marea bătălie de la Himera (480 î.Hr.), încheiată cu înfrîngerea forţelor cartagineze.

TERPANDRU (gr. **TERPANDROS**) (prima jumătate a sec. 7 î.Hr.), poet liric şi muzician grec. Originar din Lesbos. Fondatorul şcolii muzicale lacedemoniene. Presupusul inventator al lirei cu 7 coarde şi al nomosului (cîntec apolinic cu formă fixă).

TERPSIHORA (în mitologia greacă), muza dansului şi a cîntecului coral. Fiică a lui Zeus şi a Mnemosinei. Reprezentată cu o liră în mînă.

TERRA v. **Pămîntul**.

TERRA BLACHORUM (Ţara Românilor), numele sub care apare Ţara Făgăraşului în documentele din sec. 13-14.

TERRAMARE, numele unei culturi materiale răspîndite în N Italiei şi în Latium, în epoca bronzului (2000-1800 î.Hr.).

TERRA NOVA v. **Newfoundland**.

TERTULIAN (Quintus Septimius Florens Tertullianus) (c. 155-c. 222), teolog creştin roman. Supranumit *Tacit al latinei creştine*. Unul dintre fondatorii patristicii. Autor a numeroase scrieri apologetice (*Apologeticul*, *Către popoare*, *Despre idolatrie*). Adept al sectei montaniştilor în ultimii ani ai vieţii.

TERUEL, oraş în E Spaniei (Aragón), la N-V de Valencia; 28 mii loc. Industrii. Un important centru al artei mudejar (biserica San Pedro, sec. 13; catedrală, sec. 13-16). Centru de ceramică în sec. 14-17. În timpul Războiului Civil (1936-1939), oraşul, loc de confruntări acerbe între republicani şi naţionalişti, a fost în cea mai mare parte distrus.

TERZAGHI, Karl von (1883-1963), inginer american de origine austriacă. Creatorul mecanicii solurilor. Autor a numeroase proiecte de baraje, porturi, aeroporturi, construcţii civile şi industriale de amploare.

TESALIA (gr. **THESSALÍA**), regiune în centrul Greciei, la S de munţii Olimp; 13,9 mii km^2; 731 mii loc. Împărţită în două subdiviziuni: *Lárisa* în E şi *Trikkala* în V. — Patria legendarului Ahile, dens populată încă din epoca neolitică. Sub dominaţia Macedoniei între 352 şi 196 î.Hr. Sub stăpînire romană din 148 î.Hr. Aprig disputată în timpul războaielor civile din sec. 1 d.Hr. În componenţa Imperiului Bizantin (pînă în 1348), apoi a Serbiei; din 1396 face parte din Imperiul Otoman. A revenit Greciei în 1881.

TESALONIC (gr. **THESSALONÍKI**) v. **Salonic**.

TESEU (în mitologia greacă), erou legendar şi rege în Atica. Fiu al regelui atenian Egeu. Erou naţional al Aticii. Vestit pentru faptele sale de vitejie (uciderea lui Procust, a Minotaurului, izgonirea tîlharilor de pe drumurile Aticii). A participat la expediţia pentru cucerirea Lînii de aur. Rege reformator, a ridicat prestigiul cetăţii prin realizarea uniunii tuturor micilor cetăţi din Atica. Renumit şi pentru iubirile sale (Ariadna, Antiope, Fedra etc.).

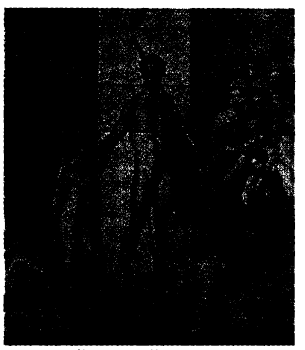

Teseu. Frescă din Pompeii

TESHIGAHARA HIROSHI (n. 1927), regizor şi sculptor japonez. Apropiat de grupurile suprarealiste, a creat filme de atmosferă (*Femeia nisipurilor*, *Chipul altuia*).

TESLA, Nikola (1856-1943), inventator american de origine croată. Creatorul motorului electric asincron care îi poartă numele, al generatorului de frecvenţă înaltă şi al unor sisteme de radiocomunicaţii. A realizat proiectul centralei electrice de pe Niagara.

TESLUI, rîu, afluent al Oltului în Cîmpia Caracalului; 94 km. Izvorăşte din Platforma Olteţului.

TESPIS (THESPIS) (a doua jumătate a sec. 6 î.Hr.), poet grec. Socotit părintele tragediei (c. 550 î.Hr.). A inventat prologul şi a introdus un actor pentru recitarea ditirambilor.

TESTEMIŢEANU, Nicolae (1927-1986; n. Ochiul Alb, jud. Soroca), chirurg român. Prof. univ. la Chişinău. Medic-şef al Spitalului Clinic Republican, rector al Universităţii de Medicină din Chişinău (1959-1963), ministru al Sănătăţii din Republica Moldova (1963-1968). Specialist în domeniul chirurgiei generale, traumatologiei, medicinei sociale şi managementului sanitar.

TESTUT, Jean Léo (1849-1925), medic şi anatomist francez. Contribuţii în domeniul anatomiei descriptive şi topografice (*Tratat de anatomie umană*).

TETI (SEHETEPTOWY), suveran egiptean al Regatului Vechi. Faraonul fondator al dinastiei 6 egiptene (2345-2181 î.Hr.). A domnit, potrivit tradiţiei, 12 ani. Înmormîntat în piramida de la Saqqara.

TETTIUS IULIANUS (sec. 1 d.Hr.) general roman. A comandat armata romană în bătălia cu dacii de la Tapae (88 d.Hr.), din care a ieşit victorios.

TETUÁN (TITWAN), oraş în N-V Marocului, în apropiere de Marea Mediterană; 365 mii loc. Piaţă agricolă. Industrii. Muzeu arheologic. Fostă capitală a zonei spaniole.

TEŢCANI, comună în jud. Edineţ, Republica Moldova. Monument de arhitectură populară: Podul Vechi, instalat peste rîul Vilia, pe traseul Teţcani-Lipcani (sfîrşitul sec. 18).

TEUTA, regină a ilirilor (231-228 î.Hr.) S-a ilustrat printr-o politică cu tendinţe expansioniste. Înfrîntă de romani (229 î.Hr.).

TEUTOBURG (germ. **TEUTOBURGER WALD**), land muntos în Germania, între Ems şi Weser. Alt. max.: 331 m. Aici, în anul 9 d.Hr., legiunile romane avîndu-l în frunte pe Varus au fost zdrobite de germanii conduşi de Arminius, fiind zădărnicite astfel planurile Romei privitoare la anexarea Germaniei dintre Rin şi Elba.

TEUTSCH, Friedrich (1852-1933; n. Sighişoara), episcop şi istoric român de naţionalitate germană. A lucrat cu tatăl său, **Georg Daniel Teutsch** (1817-1893), la o *Istorie a saşilor din Transilvania* (4 vol.). Membru de onoare al Acad. Rom.

TEUTSCH, Iuliu (1867-1936), arheolog şi etnograf român de naţionalitate germană. Frate cu Friedrich Teutsch. Cercetări etnografice şi arheologice în Ţara Bîrsei. A fondat muzeul din Braşov.

TEUZ, rîu, afluent al Crişului Negru; 79 km. Izvorăşte din S munţilor Codru-Moma.

TEWFIK-PAŞA, Mohammed (1852-1892), khediv al Egiptului (1879-1892). Învins de englezi la Tell el Kebir (1882), a fost obligat să accepte protectoratul Marii Britanii (1883), renunţînd (1884) şi la suzeranitatea asupra Sudanului.

TEXAS, stat în S SUA; 692,1 mii km^2; 16,9 mil. loc. Capitala: *Austin*. Cel mai mare dintre statele Uniunii (excluzînd Alaska). Mari expl. de petrol şi gaze naturale. Industrii de vîrf (aeronautică, electronică), chimică şi agroalimentară. Creşterea bovinelor. Culturi de cereale, bumbac. Pomicultură. Posesiune spaniolă, apoi mexicană (1821). Republică independentă în 1836. Integrat SUA în 1845.

TEZCATLIPOCA (în mitologia veche mexicană), zeu al războiului şi al nopţii de origine toltecă, venerat şi de azteci. Animalul său emblematic era jaguarul.

THACKERAY, William Makepeace (1811-1863), scriitor englez. Alături de Dickens, unul dintre reprezentanţii de seamă ai romanului englez din epoca victoriană. Schiţe satirice (*Cartea snobilor*). Romane de moravuri vădind un acut simţ al observaţiei, precum şi subtilitate psihologică (*Bîlciul deşertăciunilor*, capodopera sa; *Familia Newcome*); proză autobiografică (*Povestea lui Pendennis*), romane istorice (*Henry Esmond*, *Cei din Virginia*).

THAILANDA (**Regatul Thailandei**), stat în Asia de Sud-Est, în peninsula Indochina, la golful Siam şi marea Andaman. Suprafaţa: 514 mii km². Populaţia: 59,61 mil. loc. Capitala: *Bangkok*. Limba oficială: thai. Culte: budism himayana, islamism, hinduism. Moneda: 1 baht = 100 satang. Împărţit în 71 de provincii, grupate în 4 regiuni şi o metropolă. Oraşe pr.: Songkhla, Chiangmai, Khon Kaen, Thonburi, Hat Yai. Relieful este reprezentat în V şi N-V de munţi mijlocii şi dealuri; în centru, de Cîmpia Menamului; în N-E, de podişul Korat, iar în S, de cîmpii despărţite de culmi muntoase. Climă tropicală şi subtropicală musonică. Păduri tropicale umede, cu esenţe de lemn preţios (mai ales în S) şi savană (îndeosebi în podişul Korat). Expl. de staniu, wolfram, minereuri de fier. Terenurile agricole (c. 1/3 din suprafaţa ţării) sînt cultivate intensiv cu orez, porumb, ananas, legume, manioc, arbori de cauciuc. Creşterea bovinelor. Pescuit foarte intens. Industria s-a dezvoltat pe seama valorificării resurselor locale (textilă, a cauciucului). Turism. Exportă orez, manioc (cel mai mare exportator mondial), cauciuc, ananas, staniu, lemn de teck. — Procesul de formare a statului Thai a început în sec. 13-14, fiind cunoscut de vecini sub numele de *Siam*. Apogeul dezvoltării sale se înregistrează în sec. 18. În 1782, a început domnia dinastiei Rama, perpetuată la conducerea statului pînă astăzi. Sub presiunea marilor puteri coloniale (Franţa, Marea Britanie) din sec. 19, Thailanda reuşeşte să-şi păstreze independenţa, avînd un statut de semicolonie. În 1932, devine o monarhie constituţională, numele de *Siam* fiind înlocuit în 1939 cu cel de *Thailanda*. În timpul celui de-al doilea război mondial este aliata Japoniei (între 1942 şi 1944). După 1944, ţara cunoaşte o îndelungată instabilitate politică datorată deselor lovituri de stat militare. Dezvoltarea economică din anii '80 a condus la stabilizarea situaţiei politice. Monarhie constituţională, regat ereditar.

THAILANDA (**Golful Thailandei**) v. **Siam**.

THAMUGADI, oraş în Africa de Nord, în Numidia. Întemeiat de împăratul Traian în anul 100 d.Hr. Una dintre cele mai originale creaţii urbane ale Africii romane. Centru al biscricii donatiste (sec. 4), oraşul a fost distrus de berberi în sec. 6. Azi, *Timgad* (Algeria).

THANATOS v. **Tanatos**.

THANI, **Khalifa bin Hamad al ~** (n. 1934), şeic din Qatar. Prim-ministru (din 1970) şi şef al statului (din 1972).

THAPSUS (gr. **THAPSOS**), oraş punic pe coasta Africii de Nord, aproape de Tunis. Raliat Romei în 146 î.Hr., cînd este inclus în provincia Africa. Locul unei importante bătălii din timpul războaielor civile (46 î.Hr.), în care Cezar îi învinge pe partizanii lui Pompei.

THAR (**Deşertul ~**), regiune aridă în India şi Pakistan, încadrată de cursul inferior al Indului şi munţii Aravalli; 250 mii km².

THÁSSOS, insulă grecească în N Mării Egee, separată de continent prin strîmtoarea omonimă. Numeroase vestigii antice.

THATCHER, **Margaret** (n. 1925), om politic britanic. Lider al Partidului Conservator (1975-1990). Prim-ministru (între 1979 şi 1990). Supranumită *Doamna de fier*.

THEILER, **Max** (1899-1972), medic şi virusolog sud-african. Descoperitorul vaccinului împotriva febrei galbene. Premiul Nobel (1951).

THEODORAKIS, **Mikis** (n. 1925), compozitor grec. Creaţii instrumentale (balete, oratorii), dintre care unele cu caracter angajat. Cîntece pe versuri de P.Eluard şi F.G.Lorca, muzică de cameră şi de film (*Zorba grecul*).

THEODORESCU, **Bazil** (1891-1967; n. Bucureşti), cardiolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Unul dintre fondatorii cardiologiei româneşti. Lucrări personale şi colective: *Cardiologia, Profilaxia şi tratamentul insuficienţei coronariene*. Acad.

THEODORESCU, **Cicerone** (1908-1974; n. Bucureşti), poet român. Traducător al lui Maiakovski. A debutat sub zodia ermetismului barbian (*Cleştar*). Poet prolific, a scris numeroase alte volume de poezii militante (*Cîntece de galeră*) ori pentru copii (*Făurari de frumuseţe*).

THEODORESCU, **Dan** (1899-1948; n. Tulcea), chirurg şi stomatolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Unul dintre întemeietorii chirurgiei stomatologice în România.

THEODORESCU, **Răzvan** (n. 1939, Bucureşti), critic şi istoric de artă român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în studierea artei vechi româneşti şi a artei medievale sud-est europene (*Mănăstirea Dragomirna, Itinerarii medievale, Istoria văzută de aproape*). Membru corespondent al Acad. Rom.

THEODORESCU-SION, **Ion** (1882-1939; n. Ianca, jud. Brăila), pictor român. Peisaje, naturi moarte şi compoziţii inspirate din folclorul românesc (*Vara la rîu*, *La fîntîna Meşterului Manole*).

THEODORINI, familie de actori români formată din: — **Theodor Theodorini** (1819-1873), animator al mişcării teatrale din Craiova. Talent polivalent, s-a afirmat prin patos romantic în dramă şi prin vervă şi fantezie în comedie. — **Maria Theodorini** (1831-1894), soţia lui Theodor Theodorini. Actriţă şi directoare de trupă. Excelentă interpretă de roluri comice.

THEODOSIU v. **Teodosiu**.

THEOHARI, **Anibal** (1873-1933; n. Bucureşti), medic român. Prof. univ. la Iaşi şi la Bucureşti. Contribuţii în terapeutică şi balneologie (*Tratat elementar de terapeutică*). Fondatorul Institutului de Balneologie din Bucureşti (1924).

THEON din Alexandria (**Sfîntul**) (sec. 4), matematician, astronom şi filozof grec. Tatăl celebrei Hypatia.

THEORELL, **Axel Hugo Theodor** (1903-1982), biochimist suedez. Contribuţii în domeniul cercetării enzimelor. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1955).

THEOTIMOS v. **Teotim** (**Sfîntul**).

THERMAIKÓS v. **Salonic** (**Golful ~**).

THIBAUD, **Jacques** (1880-1953), violonist francez. Stilul şi tehnica sa i-au creat un renume mondial. Împreună cu A.Cortot şi P.Casals, a format (în 1905) un trio celebru.

THIBAUDET, **Albert** (1874-1936), critic literar francez. Adept al lui H.Bergson, a fost unul dintre promotorii "criticii pure" (*Poezia lui Stéphane Mallarmé, Gustave Flaubert, Fiziologia criticii, Istoria literaturii franceze de la 1789 pînă în zilele noastre*).

THIERRY I (**TIERRI I**) (?-534), rege la Reims (511-534). Fiu al lui Clovis. Şi-a extins regatul prin cuceriri de noi domenii (Auvergne, Albigeois, Rouergue).

THIERRY, **Augustin** (1795-1856), istoric francez. Unul dintre creatorii istoriei moderne (*Istoria cuceririi Angliei de către normanzi, Expuneri despre timpurile merovingiene*).

THIERS, **Adolphe** (1797-1877), om politic, ziarist şi istoric francez. Prim-ministru (1836, 1840, 1848, 1871-1873) şi cel dintîi preşedinte al celei de-a treia Republici (1871-1873). A ordonat reprimarea Comunei din Paris. Opere pr.: *Istoria Revoluţiei franceze* (10 vol.) şi *Istoria Consulatului şi a Imperiului* (20 vol.).

THIMANN, **Kenneth Vivian** (n. 1904), biolog american. A demonstrat legătura dintre creştere şi respiraţie la plante (*Auxinele*, *Viaţa bacteriei*).

THIMONNIER, **Barthélemy** (1793-1857), inginer francez. Inventatorul maşinii de cusut (1830).

THIMPHU (**TIMBU**), capitală a Regatului Bhutan; 20 mii loc. Activităţi meşteşugăreşti.

THÍRA v. **Santorin**.

THÖKÖLY Emeric (1656-1705), nobil maghiar, autoproclamat principe al Transilvaniei (1690-1691). A luptat împotriva Habsburgilor pentru drepturile nobilimii maghiare şi ale curuţilor. Învins de austrieci, şi-a găsit refugiu în Imperiul Otoman.

THOM, **René** (n. 1923), matematician francez. Contribuţii în topologia diferenţială. Autorul teoriei catastrofelor. Medalia Fields (1958).

THOMAS, **Ambroise** (1811-1896), compozitor francez. Opere (*Mignon*, *Hamlet*), un *Recviem*, balete, muzică de cameră.

Margaret Thatcher

Max Theiler

THOMAS, Dylan Marlais (1914-1953), poet englez. Lirică neoromantică de o mare inventivitate metaforică şi sintactică (*Douăzeci şi cinci de poeme*, *Harta dragostei*, *Zămisliri şi moarte*). Povestiri lirico-fantastice în registru ironic (*Portretul tînărului artist*), drame radiofonice, scenarii de film.

THOMAS, Sidney Gilchrist (1850-1885), inginer englez. A descoperit (1878), împreună cu vărul său, Percy Gilchrist, procedeul de obţinere a oţelului din fonte fosforoase, care îi poartă numele.

THOMAS a Kempis (THOMAS von Kempen) (pe numele adevărat *Thomas Hemerken*; c. 1380-1471), scriitor mistic german. Călugăr din ordinul Sfîntul Augustin. Presupus autor al scrierii în proză ritmată, de o mare frumuseţe poetică şi spirituală, *Imitatio Christi* (1424), considerată a fi cea mai tradusă carte din lume.

THOMPSON, John (n. 1932), matematician englez. Contribuţii în teoria grupurilor. Medalia Fields (1970).

THOMPSON, Sir John Eric Sidney (1898-1975), arheolog britanic. Descoperirile sale au contribuit la descifrarea limbii maia.

THOMSEN, Christian Jürgensen (1788-1865), arheolog danez. Autorul celei dintîi lucrări sistematice despre preistoria europeană (*Ghidul antichităţilor nordice*, 1836).

THOMSON, prag submarin la 500-600 m adîncime în N Oceanului Atlantic, care face legătura dintre Groenlanda şi Arhipelagul Britanic.

THOMSON, James (1700-1748), scriitor englez de origine scoţiană. Unul dintre înnoitorii poeziei europene. Celebre sînt *Anotimpurile*, poeme rustice de factură gessneriană. Alte opere: poemul *Castelul indolenţei*, tragedia *Tancred şi Sigismunda*.

THOMSON, Sir George Paget (1892-1975), fizician englez. Fiu al lui Joseph John Thomson. A descoperit, în 1927, difracţia electronilor rapizi în cristale. Premiul Nobel (1937), împreună cu C.J.Davisson.

THOMSON, Sir Joseph John (1856-1940), fizician englez. Elev al lui J.K.Maxwell, a descoperit, în 1897, electronul, determinîndu-i sarcina şi masa. Inventatorul unui oscilograf. Premiul Nobel (1906).

THOMSON, Sir William, lord Kelvin (1824-1907), fizician englez de origine irlandeză. Contribuţii în termodinamică. A conceput scara termometrică absolută Kelvin; a studiat (1852) variaţia temperaturii unui corp poros străbătut de un gaz (*efectul Joule-Thomson*) şi a descoperit (1856) un efect termoelectric (*efectul Thomson*). A formulat teoria circuitelor electrice rezonante, inventînd telegrafia. În geofizică, a lăsat studii fundamentale asupra mareelor terestre.

Joseph John Thomson

Henry David Thoreau

THOR (DONAR sau **THUNAR)** (în mitologia popoarelor germanice), zeul războiului, al tunetelor şi fulgerelor. Fiu al lui Odin. Reprezentat ca un luptător de neînfrînt. Emblema sa este ciocanul aşezat pe pietrele runice.

THOREAU, Henry David (1817-1862), scriitor american. Proză marcată de filozofia hindusă şi de idealismul german, ilustrînd nonconformismul constant al autorului (*Nesupunerea civică*, *Walden sau Viaţa în pădure*).

THORN, George Widmer (n. 1906), medic american. Contribuţii în domeniul studierii hormonilor. Autorul unui test de diagnostic pentru insuficienţa suprarenală (*testul lui Thorn*).

THORNDIKE, Edward Lee (1874-1949), psiholog american. Cercetările asupra comportamentului şi învăţării l-au situat printre precursorii behaviorismului şi ai psihologiei experimentale (*Psihologia pedagogică*, *Psihologia învăţării*).

THORSHAVN, oraş-port în insula Strømø; centrul ad-tiv al arhipelagului danez Feroe; 11 mii loc. Pescuit. Muzeu naţional.

THORVALDSEN, Bertel (1770-1844), sculptor danez. Aproape toată cariera lui s-a desfăşurat la Roma, unde a fost unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai neoclasicismului. Preferinţa pentru idealul artei greceşti, întru cîtva abstractizată, se observă în aproape toate sculpturile şi statuile pe teme religioase sau laice (*Hristos şi apostolii*, *Ganimede*, *Mercur*, *Cele trei Graţii*).

THOT (THEUTH, THOUTH) (în mitologia egipteană), zeu civilizator. Protectorul şi inventatorul scrisului, al matematicii şi al magiei. Personificare a cuvîntului şi a cunoaşterii cosmice. Asimilat de greci cu *Hermes Trismegistul*.

THOUVENEL, Édouard (1818-1866), om politic francez, cu sentimente filoromâne. Ambasador al Franţei la Constantinopol (1855-1860) şi ministru de Externe (1860-1862). A sprijinit Unirea Principatelor.

THULE, localitate în N-V Groenlandei; 10 mii loc. Bază aeriană strategică americană (1951) şi centru de control şi de alertă pentru rachetele strategice (1960).

THULE, numele dat în antichitate celor mai nordice teritorii cunoscute (insulele Shetland, Feroe sau peninsula Scandinavia) din Oceanul Atlantic. Menţionate încă din sec. 4 î.Hr. de navigatorul şi geograful grec Piteas din Massalia.

THUN, oraş în V Elveţiei (Berna), aproape de lacul cu acelaşi nume; 38 mii loc. Centru turistic. Biserică (sec. 11), castel (sec. 12-15) transformat astăzi în muzeu.

THURGAU, canton în Elveţia de malul lacului Constanz; 1013 km^2; 209 mii loc. Centrul ad-tiv: *Frauenfeld*. Culturi de cereale, legume, sfeclă de zahăr. Creşterea animalelor. Industrii agroalimentare. Turism. Canton liber după 1803.

THURINGIA (germ. **THÜRINGEN)**, land în Germania; 15,2 mii km^2; 2,6 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Erfurt*.

THURROCK, oraş în Marea Britanie (Essex), pe estuarul Tamisei; 126 mii loc. Centru industrial.

THURÓCZI Ioan (sec. 15), cronicar maghiar. În lucrarea sa, *Chronica Hungarorum*, apar informaţii despre răscoala de la Bobîlna (1437-1438).

THURSTON, William (n. 1946), matematician american. Contribuţii în geometria diferenţială şi în topologie. Medalia Fields (1982).

THURSTONE, Lewis Leon (1887-1955), psiholog american. Unul dintre cei dintîi care au aplicat analiza factorială în măsurarea inteligenţei (*Măsurarea atitudinilor*).

TIA MARE, comună în judeţul Olt. Aici au fost scoase la iveală vestigiile unei aşezări rurale romane şi ale unui punct de fortificaţie roman (sec. 2-3).

TIAHUANACO, veche aşezare pe malul bolivian al lacului Titicaca. Centrul unei civilizaţii originale dezvoltate între sec. 5 î.Hr. şi sec. 12, din care s-au păstrat impozante vestigii.

TIANJIN, principalul port al Chinei de Nord, oraş situat la 130 km S-E de Beijing, pe Marele Canal; 5,13 mil. loc. (şi ca regiune municipală, 4 mii km^2; 7,76 mil. loc.). Mare centru comercial şi industrial (construcţii mecanice, ind. textilă, chimică, agroalimentară). Centru cultural: două universităţi, conservator. Importantă fortăreaţă în timpul evului mediu.

TIAN-SHAN, lanţ muntos în China (Xinjiang) şi în Kirghizstan. Lungime: 2500 km. Alt. max.: 7439 m. Numeroşi gheţari.

TIASON, localitate dacică, situată, conform menţiunii lui Ptolemeu, în regiunea vestică a Munteniei. Identificată ipotetic cu aşezarea geto-dacică de la *Tinosu*.

TIBERIADA (YAM KINNERET, BAHR TABARIYA), lac aflat la graniţa dintre Siria, Iordania şi Israel, în N Mării Moarte, la 212 m altitudine, traversat de rîul Iordan; 165 km^2. Lungime: 23 km; lăţime: 11 km; ad. max.: 48 m. Cunoscut şi sub numele de *Tiberias*, *Genesareth*, *Marea Galileei*.

TIBERIADA, oraş în Israel, lîngă lacul cu acelaşi nume, situat la N de locul fostului oraş antic omonim; 25 mii loc. Izvoare de apă caldă, radioactivă. Fondat în anul 18 d.Hr. de Irod Antipa, oraşul a ajuns, după căderea Ierusalimului (70 d.Hr.), unul dintre centrele religioase şi culturale ale poporului evreu.

TIBERIU (Tiberius Iulius Caesar Augustus) (42 î.Hr.-37 d.Hr.), împărat roman (14-37 d.Hr.). Fiu vitreg şi succesor al lui August. S-a preocupat de consolidarea administraţiei şi finanţelor. A condus despotic, lichidînd opoziţia senatorială. Pe plan extern, renunţă la politica ofensivă din Germania, stabilind frontiera imperiului pe Rin. Transformă regatele clientelare Moesia, Commagene şi Cappadocia în provincii romane şi reprimă răscoalele din Africa.

TIBESTI, masiv muntos în Sahara, în N Ciadului. Alt. max.: 3415 m.

TIBET (XIZANG) (Podişul ~), podiş în China şi India, cel mai înalt din lume, situat între munţii Kunlun şi Nanshan în N şi munţii Himalaya în S; c. 2 mil. km^2. Alt. medie: 4000-5000 m. Traversat de numeroase lanţuri montane înalte de peste 6000 m. Regiuni de semideşerturi, deşerturi şi sărături. Izvorăsc de aici Indul, Brahmaputra, Huanghe ş.a. Lacuri şi izvoare termale.

TIBET (XIZANG ZIZHIQU), una dintre cele cinci regiuni autonome ale Chinei, situată în V ţării; 1,22 mil. km²; 1,89 mil. loc. Capitala: *Lhasa*. Creşterea extensivă a animalelor. — Atestată din sec. 7, cînd a fost întemeiată Lhasa. În sec. 8, tibetanii îşi măresc imperiul pe baza cuceririlor unor provincii chineze. În 1042, budistul indian Atisha vine la Lhasa, unde întemeiază *lamaismul*. Se află sub mongoli din 1207. Între 1543 şi 1583, prinţul mongol Altan Khăn organizează biserica tibetană, punînd-o sub autoritatea unui Dalai-lama. Din 1642, se instalează un regim teocratic. În 1751, împăraţii din dinastia chineză Qing obţin dominaţia asupra Tibetului, putere pe care o pierd în 1912. În 1950, China populară ocupă Tibetul, iar din 1965, acesta beneficiază de statutul unei regiuni autonome.

TIBISCUM, cel mai important oraş roman din V Daciei. Dezvoltat în sec. 2-3 ca aşezare civilă pe malul Timişului, dobîndeşte rang de *municipium* în timpul lui Septimiu Sever (193-211). Astăzi, *Jupa*, judeţul *Caransebeş*.

TIBISCUS, numele dacic al rîului Timiş, care a dat şi numele localităţii antice *Tibiscum*.

TIBRU (it. **TEVERE**), fluviu în Peninsula Italică; 405 km. Izvorăşte din Apeninii Toscano-Emilieni, traversează Cîmpia Romei (trecînd prin Roma) şi se varsă în Marea Tireniană.

TIBUL (Albius Tibullus) (c. 50-19 sau 18 î.Hr.), poet latin. Lirică erotică şi elegiacă (*Elegii*), apreciată în epocă de Horaţiu, Ovidiu, Quintilian, perpetuîndu-şi prestigiul pînă în Renaştere.

TICAN-RUMANO, Mihai (1893-1967; n. Berevoieşti, jud. Argeş), explorator şi scriitor român. Călătorii în Europa, Africa, America. Cărţi de aventuri, cu caracter memorialistic, în limbile spaniolă şi română (*Monştrii apelor*, *Lacul cu elefanţi*, *La vînătoare în Congo*).

TICINO (germ. **TESSIN**), canton în Elveţia; 2,8 mii km²; 282 mii loc. Centrul ad-tiv: *Bellinzona*. Creşterea animalelor. Staţiuni climaterice. Turism foarte intens. Constituit în 1803 prin unirea dintre cantoanele Bellinzona şi Lugano.

TIECK, Johann Ludwig (1773-1853), scriitor german. Reprezentant, împreună cu fraţii Schlegel şi Novalis, al Şcolii de la Jena. A îmbogăţit romantismul german prin deschiderile spre fantastic şi tenebros din basmele culte (*Eckbert cel blond*, *Muntele runelor*), inovaţiile din teatru (tragedia *Genoveva*), romanul de formare (*Călătoriile lui Franz Sternbald*) şi cu tematică istorică (*Vittoria Accorombona*), parodia romantică (*Motanul încălţat*), nuvele. Eseuri; culegeri de basme; traduceri.

TIEPOLO, Giovanni Battista (Giambattista) (1696-1770), pictor şi gravor italian. Unul dintre ultimii mari decoratori din Italia, influenţat de Veronese. A pictat mai ales fresce în importante palate regale şi imperiale din Italia, Germania şi Spania. Subiectele sale sînt apoteozele şi triumfurile (*Triumful artelor*), realizate în culori strălucitoare, perspective infinite şi linii contorsionate, specifice barocului. Compoziţii, portrete, acvaforte (*Capricii*, *Jocuri ale fanteziei*).

TIERRA DEL FUEGO v. **Ţara de Foc**.

TIGHECI, rîu în Republica Moldova, afluent al Prutului. Izvorăşte în apropierea comunei Băiuş (jud. Lăpuşna). Lungime: 35 km. Atestat documentar (*Chigheci*) în sec. 15.

TIGHINA, judeţ în S-E Republicii Moldova, pe partea dreaptă a fluviului Nistru (cursul inferior), la graniţa cu Ucraina (regiunea Odesa); 3,36 mii km²; 263 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Căuşeni*. Oraşe pr.: Tighina (Bender), Căinari, Ştefan-Vodă. Relief de coline joase în N (alt. medie 170 m) şi de cîmpie în S (Cîmpia de Stepă a Nistrului). Rîuri: Botna (cursul mediu şi inferior), Ceaga şi Sărata (izvoarele). Vegetaţie de stepă şi luncă. Industrie constructoare de maşini şi utilaje electrotehnice, de reparaţie şi construcţie a navelor fluviale; fabrici de mobilă, textile, confecţii, amidon, melasă, uleiuri vegetale, lactate, produse de panificaţie. Terenuri irigate (grîu, porumb, floarea-soarelui, legume). Pomicultură. Viticultură. Creşterea animalelor. Gospodării piscicole. Muzee. Cetatea Tighina. Mănăstirea Noul Neamţ. Monumente ale naturii (Pădurea Împărătească, landşaftul natural Copanca ş.a.). Vestigii arheologice preistorice şi medievale.

Tighina. Biserica Schimbarea la Faţă

TIGHINA (BENDER), municipiu în judeţul Tighina, situat pe malul drept al Nistrului, la 58 km S-E de Chişinău; 130 mii loc. Centru industrial (construcţii de maşini, Reparaţii navale, mobilă, textile ş.a.). Nod de comunicaţii. Catedrala Episcopală cu 3 hramuri: Schimbarea la Faţă, Adormirea Maicii Domnului, Sf. Ierarh Nicolae (1825). Biserica Acoperămîntul Maicii Domnului (sec. 19). Muzee. Atestat documentar în 1408.

Giovanni Tiepolo, *Adorarea magilor*

TIGHINA (Cetatea ~), monument medieval de arhitectură militară, fortăreaţă pe malul drept al Nistrului. A fost construită (1538-1541) pe locul unei întăriturii de lemn şi pămînt mai vechi (sec. 14-15), care servea ca spaţiu de pază şi de apărare a unui punct de vamă la trecerea peste Nistru. Denumită de turci *Bender* ("oraş fluvial, port maritim"), numele iniţial al cetăţii fiind *Teaghineacheaci* (1408). A fost atacată şi asediată de turci şi tătari, de armatele ruseşti şi de cazacii zaporojeni. Din 1812 şi-a pierdut importanţa militară.

TIGLATPALASAR, numele a trei regi asirieni. Mai importanţi au fost: — **Tiglatpalasar I**, suveran asirian (1115-1076 î.Hr.) al Regatului Mijlociu. Războaiele purtate şi noile cuceriri redau Asiriei rangul de principală putere a Orientului Mijlociu. Fondează una dintre primele biblioteci din lume la Assur. — **Tiglatpalasar III**, suveran asirian (745-727 î.Hr.) al Regatului Nou. Pune capăt declinului autorităţii statale şi inaugurează epoca de un veac în care Asiria atinge apogeul puterii militare şi al expansiunii teritoriale. În timpul său, au reintrat sub stăpînirea asiriană Siria, Fenicia, Palestina, Babilonul şi întreaga Mesopotamie.

TIGRAN, numele mai multor regi ai Armeniei. Mai cunoscut: **Tigran II cel Mare** (c. 121-54 î.Hr.), rege armean (95-54 î.Hr.) din dinastia Artaşizilor. Cuceritorul Siriei, al Mesopotamiei şi al unei părţi a Asiei Mici (în alianţă cu Mitridate). Îşi ia titlul de "rege al regilor" şi din 77 î.Hr. începe zidirea noii reşedinţe regale, Tigranocerta. Vasal al Romei din 66 î.Hr., după înfrîngerile suferite în războaiele cu Pompei dintre 69 şi 68 î.Hr.

TIGRANOCERTA (arm. **TIGRANAKERT**), oraş în Armenia. Fondat în 77 î.Hr. de suveranul armean Tigran II şi cucerit de romani în anul 69 î.Hr., înainte de sfîrşitul lucrărilor de construcţie. Distrus în sec. 4 de către suveranul sasanid Şapur II, renaşte sub numele de *Martiropolis*. Azi, în apropierea localităţii Sürt (Turcia).

TIGRU (DIJLAH), fluviu în Turcia, Siria şi Irak; 1950 km. Izvorăşte din munţii Taurusul Armean, străbate Cîmpia Mesopotamiei şi se uneşte cu Eufratul la Al-Qurna, formînd fluviul Shatt al'Arab, care se varsă în Golful Persic. Fluviul a avut o importanţă deosebită în geneza şi evoluţia civilizaţiilor din Mesopotamia în milen. 4-1 î.Hr. Pe malurile lui se văd şi astăzi ruinele vechilor metropole: Ninive, Calah, Assur, Ctesiphon şi Seleucia.

TIGVENI, comună în judeţul Argeş. Centru pomicol. Conacul lui Teodor Brătianu, clădă construită de familia Tigveanu în sec. 18.

TIHĂU, sat în comuna Surduc (jud. Sălaj), în preajma căruia s-au găsit un castru şi urmele unei aşezări civile romane din sec. 2-3.

TIHOMIR (TUGOMIR, TOGOMER), conducător feudal (c. 1290-c. 1310) al unei formaţiuni statale româneşti de la S de Carpaţi.

Tatăl lui Basarab I.

TIHONOV, Nikolai Semionovici (1896-1979), scriitor rus. Lirică baladescă, de exaltare romantică a revoluţiei şi a războiului civil (*Hoarda*, *Hidromelul*).

TIHONOV, Veaceslav Vasilievici (n. 1928), actor rus de teatru şi de film. Roluri de compoziţie, în interpretări nuanţate, exprimînd o subtilă capacitate de interiorizare (*Tragedia optimistă*, *Război şi pace*, *Egor Bulîciov şi alţii*, *17 clipe ale unei primăveri* - film TV).

TIHUŢA, trecătoare în N Carpaţilor Orientali, în S-E munţilor Bîrgău, pe cumpăna de ape dintre văile Dorna şi Bîrgău, la 1201 m. Cunoscută şi sub numele de *Bîrgău*.

TIJUANA, oraş în N-V Mexicului (Baja California Norte), la graniţa cu SUA; 742 mii loc. Centru turistic şi industrial. Staţiune balneară.

TIKTIN, Heimann (Hariton) (1850-1936; n. Breslau, Germania), lingvist român de origine germană. A locuit pentru un timp la Iaşi şi, din 1912, s-a stabilit la Berlin. Adept al neogramaticilor. Lucrări de lingvistică românească (*Studii de filologie românească*, *Gramatică românească*, *Manual elementar de limba română*) şi de lexicografie (un important *Dicţionar român-german*, 3 vol.). Membru de onoare al Acad. Rom.

TILBURG, oraş în S Olandei, port la canalul Wilhelmina; 158 mii loc. Centru comercial. Construcţii mecanice şi electrice.

TILDEN, William Tatem (1893-1953), jucător de tenis american. De trei ori învingător la Wimbledon (1920, 1921, 1930) şi de şapte ori cîştigător al cupei Davis (din 1920 pînă în 1926).

TILEAGD, comună în judeţul Bihor. Biserică reformată (sec. 14), refăcută în 1507.

TILIMSEN, oraş în V Algeriei; 109 mii loc. Centru artizanal şi industrial. Monumente: Marea Moschee din sec. 11-12. Capitala Maghrebului central în sec. 13-16, cînd se numea *Tlemcen*.

TILIŞCA, comună în judeţul Sibiu. În apropierea comunei a fost descoperită o aşezare care prezintă vestigii atestînd locuirea ei în mai multe perioade istorice (din epoca bronzului şi pînă în Epoca La Tène). Este de semnalat cetatea dacică (sec. 2 î.Hr.-1 d.Hr.) fortificată cu val de pămînt, precum şi prezenţa a 14 tipare monetare avînd imprimate copii după reprezentările de pe monedele romane.

TILLICH, Paul (1886-1965), filozof al religiilor şi teolog protestant german. Stabilit în SUA (1938). Exponent al teologiei dialectice. Studii privind însemnătatea religioasă a simbolului (*Dinamismul credinţei*) ori raportul dintre credinţă şi cultură (*Teologie sistematică*).

TILLY, Johan Tserclaes, conte de (1559-1632), general flamand. Comandant al armatelor Ligii Catolice în timpul Războiului de 30 de Ani. Împreună cu A. von Wallenstein, a obţinut victoria de la Lutter am Barenberge (aug. 1626) împotriva danezilor. Înfrînt în bătălia de la Rain pe Lech (apr. 1632), în timpul căreia a şi murit.

TILSIT, numele de pînă în 1946 al oraşului *Sovetsk* din actuala Federaţie Rusă. Aici s-au încheiat două importante tratate de pace: cel franco-rus (7 iul. 1807) şi cel franco-prusian (9 iul. 1807), în urma înfrîngerii Coaliţiei IV (Rusia, Anglia şi Prusia) de către Franţa.

TIMES (The ~), ziar englez de mare notorietate, avînd o orientare conservatoare, înfiinţat de J.Walter în 1785. Apare la Londra.

TIMGAD, aşezare în Algeria, la E de Batna. Pe teritoriul ei, s-au păstrat importante vestigii din epoca traiană, cînd aici exista o colonie romană, întemeiată în anul 100 d.Hr. Cetatea a fost distrusă de mauri în sec. 6.

TIMICĂ, George (pseudonim al lui *Dumitru Georgescu*; 1886-1954; n. Bucureşti), actor român. Prof. univ. la Bucureşti. Elev al lui C.I.Nottara. Roluri în operete, teatrul de revistă, teatrul propriu-zis. S-a afirmat în rolurile de comedie (*Conu Leonida*).

TIMIREAZEV, Kliment Arkadievici (1843-1920), botanist rus. Adept al evoluţionismului, a scris lucrări de popularizare a ştiinţei (*Viaţa plantei*, *Rolul cosmic al plantei*) şi studii de fiziologie a plantelor, avansînd şi o serie de teze false.

TIMIŞ, judeţ în V României, la graniţa cu Iugoslavia şi Ungaria; 8692 km^2; 693,5 mii loc. Reşedinţa: *Timişoara*. Oraşe: Lugoj, Sînnicolaul Mare, Jimbolia, Buziaş, Făget, Deta. Domină relieful de cîmpie (Cîmpia Vingăi, Cîmpia Timişului, Cîmpia Lugojului). În N şi S, se găsesc dealuri (Dealul Lipovei şi Dealul Sacoşului), iar în N-E, munţii Poiana Ruscăi. Reţeaua hidrografică este reprezentată în principal de rîurile Timiş, Bega, Bîrzava, Aranca. Resurse naturale: petrol, lignit, min. de fier, argilă, izvoare minerale (Buziaş, Călacea). Industria este principala ramură a economiei judeţului (construcţii de maşini şi utilaje, material rulant feroviar şi rutier, tramvaie, detergenţi şi vopsele, mobilă, confecţii, articole de blănărie şi încălţăminte - marca "Guban" - etc.). Judeţul are cea mai mare suprafaţă agricolă din ţară (702 mii ha), formată din teren arabil (peste 500 mii ha), păşuni, fîneţe naturale, livezi şi vii. Se cultivă: porumb, grîu, secară, orz, plante uleioase, plante de nutreţ, sfeclă de zahăr etc. Legumicultură, viticultură, pomicultură. Creşterea animalelor (bovine, porcine, caprine). Apicultură. Sericicultură. Instituţii de învăţămînt superior (o universitate, un institut politehnic, unul agronomic şi unul de medicină); teatre dramatice (român, maghiar şi german), un teatru de păpuşi, o filarmonică (Banatul), operă, case de edituri, mai multe cotidiene şi reviste culturale şi literare editate în limba română sau în limbile minorităţilor. Turism dezvoltat în legătură cu: vestigiile istorice din Timişoara, Lugoj, Sînnicolaul Mare, Jimbolia; Castelul Huniazilor, catedrala sîrbească, palatul prefecturii din Timişoara; casele memoriale ("Béla Bartók", din Sînnicolaul Mare, "Nikolaus Lenau" din Lenauheim, "Traian Vuia", din Surduc); staţiunile balneoclimaterice (Buziaş, Călacea); rezervaţiile naturale (pădurea Bistra, Pişchia, rezervaţia dendrologică de la Bazoş, una ornitologică la Satchinez etc.).

TIMIŞ, rîu în S-V României, afluent al Dunării pe teritoriul Iugoslaviei, în aval de Belgrad; 350 km (244 km pe teritoriul României). Izvorăşte din Munţii Semenicului. În antichitate este atestat cu numele de *Tibiscus* sau *Timeses*.

TIMIŞ, rîu în S României, afluent al Ghimbăşelului (care este, la rîndul său, afluent al Oltului); 31 km. Izvorăşte din Munţii Bîrsei. Cunoscut şi sub numele de *Timişul Sec*.

TIMIŞ-CERNA, culoar depresionar în S-V României, între Munţii Ţarcului, Godeanu şi Cernei la E şi munţii Semenic şi Almăj la V. Se disting: în N, depresiunea Caransebeş, traversată de rîul Timiş, şi în S, depresiunea Mehadia, despărţite prin pasul Domaşnea sau Poarta Orientală (alt.: 540 m). Considerat de geografi ca linie de demarcaţie între Carpaţii Meridionali şi Carpaţii Occidentali. Cunoscut şi sub numele de culoarul *Caransebeş-Mehadia*.

TIMIŞOARA, municipiu în V României, pe canalul Bega, reşedinţa judeţului Timiş; 333 mii loc. Unul dintre cele mai importante centre industriale şi culturale ale ţării. Aeroport internaţional. Nod de comunicaţii. Termocentrală. Ind. constructoare de maşini (excavatoare, autoturisme, maşini de recoltat, de curăţat şi sortat seminţe, material rulant feroviar şi rutier, tramvaie, motoare Diesel etc.), produse electrice şi electrotehnice (aparate de măsură şi control, motoare electrice etc.), ind. chimică (medicamente, coloranţi şi vopsele); întreprinderi textile, de pielărie, încălţăminte şi marochinărie; produse alimentare; poligrafie. Patru institute de învăţămînt superior (o universitate, un institut politehnic, unul agronomic şi altul de medicină), observator astronomic, operă de stat, trei teatre dramatice (român, german şi maghiar), teatru de păpuşi, filarmonica "Banatul", muzee. Castelul Huniazilor (sec. 14-15, refăcut în 1856), care adăposteşte Muzeul Banatului; casa prinţului Eugeniu de Savoia (sec. 18); catedrală catolică în stil baroc (1736-1773), catedrală sîrbească, vechea primărie şi vechea prefectură (sec. 18); catedrală ortodoxă (sec. 20) cu un muzeu de artă medievală, clădirea Operei, construită de Duiliu Marcu în cadrul Teatrului Naţional (sec. 19-20). — Prima atestare documentară datează din 1212. Distrus de tătari (1241), va fi reconstruit, devenind, din sec. 14, un centru economic şi militar de mare importanţă în zona Transilvaniei. Aici a avut loc, la 15 iul. 1514, lupta dintre răsculaţii conduşi de Gh. Doja şi armata voievodului Transilvaniei, care a marcat înfrîngerea definitivă a răscoalei. Oraşul a fost cucerit de turci în 1552 şi trans-

Timişoara. Catedrala ortodoxă

format în reşedinţă a paşalîcului cu acelaşi nume. În 1716, oraşul a fost luat de la turci de armata austriacă condusă de Eugeniu de Savoia. Tot acum, devine capitală a Banatului Timişoarei. În oraşul Timişoara, a început (16-17 dec.) Revoluţia din 1989 din România (prin revolte şi manifestaţii de stradă, soldate cu numeroase victime).

TIMIŞUL DE SUS, localitate pe valea Timişului, la 820 m altitudine, parte componentă a oraşului Predeal (jud. Braşov). Staţiune climaterică.

TIMMERMANS, Felix (1886-1947), scriitor belgian de limbă olandeză. Considerat "prinţul povestitorilor flamanzi". Romane (*Pallieter, Psalm ţărănesc, Familia Hernat*); povestiri de inspiraţie folclorică şi medievală (*Crepusculul morţii, Pastorul din via înfloritoare*); biografii romanţate, proză poetică.

TIMNA, oraş în S-V peninsulei Arabia, în Yemen. Capitala regatului arab Qataban în sec. 6-1 î.Hr.

TIMOK, rîu în Peninsula Balcanică, afluent al Dunării la N-V de Vidin; 183 km. Izvorăşte din munţii Balcani (Iugoslavia). Considerat ca linie de demarcaţie între munţii Carpaţi şi munţii Balcani.

TIMOLEON (c. 410 - 336 î.Hr.), om politic grec. La cererea Siracuzei, ameninţată de cartaginezi şi de tentativa fostului tiran Dionysos cel Tînăr de a lua puterea în cetate, îi anihilează pe cei dintîi, alungîndu-l pe uzurpator (341 sau 339 î.Hr.). Moare înconjurat de onoruri.

TIMOR, insulă indoneziană în Arhipelagul Malaez, la E de insulele Flores şi Sumba; 33,2 mii km^2; 1,6 mil. loc. Relief muntos (alt. max.: 2960 m). Seismicitate ridicată. Climă subecuatorială. Vegetaţie de savană. Populaţia este exclusiv agricolă. Se cultivă: orez, manioc, arbori de cauciuc, tutun. Expl. forestiere. — Colonizată de portughezi, din 1520 (partea de N-E) şi de olandezi (partea de S-V), din 1613. În urma unui tratat din 1859, este împărţită între Olanda (*Timorul de Vest*) şi Portugalia (*Timorul de Est*). Integrată Indoneziei în 1946 (partea olandeză) şi în 1976 (partea portugheză).

TIMOR, mare în E Oceanului Indian, între insula omonimă şi coastele de N-V ale Australiei; 615 mii km^2. Ad. medie: 406 m. Comunică cu marea Arafura.

TIMORUL DE EST, teritoriu în S-E Asiei (insula Timor, Arhipelagul Sondelor Mici); 14,92 mii km^2; 752 mii loc. Relief predominant muntos, cîmpii litorale înguste. Climă tropical-musonică. Agricultura este ocupaţia dominantă. Resurse de petrol, cărbune, nevalorificate pînă în prezent. Expl. lemnului. — Partea de E a insulei Timor a fost ocupată în 1586 de portughezi. În 1963, Timorul de Est este declarat provincie de peste mări a Portugaliei. În 1974-1975, Portugalia decide acordarea independenţei teritoriului începînd din 1978. În 1975, Frontul pentru Eliberarea Timorului de Est (FRETILIN) proclamă independenţa teritoriului, în timp ce Uniunea Populară Democrată Timoreză (APODETI) cere unirea cu Indonezia, fapt ce duce la izbucnirea războiului civil (dec. 1975). O lege semnată la Jakarta (1976) transformă acest reritoriu în a 27-a provincie a Indoneziei.

TIMORUL DE VEST, teritoriu indonezian. Inclus în sec. 17 în colonia Indiile Olandeze. În urma proclamării Republicii Indonezia (1948), intră în componenţa noului stat, devenind provincia Nusatenggara.

TIMOSHENKO, Stepan Prokofievici (1878-1949), inginer american de origine rusă. Cercetări în domeniul mecanicii teoretice şi aplicate: elasticitate, rezistenţa materialelor, statica şi stabilitatea construcţiilor. Lucrări pr.: *Teoria elasticităţii, Teoria stabilităţii elastice, Dinamica superioară*.

TIMOŞENKO, Semion Konstantinovici (1895-1970), mareşal sovietic. Comisar al poporului pentru apărare (1940-1941). În timpul celui de-al doilea război mondial a comandat operaţiunile militare defensive de la Smolensk şi Harkov.

TIMOTEI (Sfîntul), discipol al Sf. Pavel, pe care l-a urmat în misiunile sale prin Frigia, Macedonia, Tesalonic. Episcop de Efes. Ucis de păgîni. Sf. Pavel i-a scris două epistole (în *Noul Testament*).

TIMOTIN, Alexandru (n. 1925, Iaşi), inginer român. Studii referitoare la teoria generală a forţelor electromagnetice, fundamentarea electrodinamicii relativiste, cîmpul electromagnetic evasistaţionar în medii conductoare. A elaborat noi metode de calcul pentru cîmpul electromagnetic al unor cabluri electrice situat în conducte feromagnetice. Membru al unor comitete şi asociaţii de specialitate. Membru corespondent al Acad. Rom.

TIMPUL, ziar apărut la Bucureşti în 1876-1884, 1889-1900 şi 1919-1922. Organ al Partidului Conservator. În redacţie au lucrat Eminescu, I.L.Caragiale şi I.Slavici.

TIMURIZI, dinastie mongolă, care a domnit în Persia şi Asia Centrală pînă în 1506. Întemeiată de Timur Lenk (Tamerlan). Hussein Baikara (1478-1506) a fost ultimul reprezentant al dinastiei. În timpul lui are loc o înflorire culturală, în contrast cu violenţa războinică practicată de înaintaşii săi. Babur, un membru al dinastiei, a întemeiat în 1526, în India, dinastia Marilor Moguli.

TIMUR LENK (TAMERLAN) (c. 1336-1405), conducător mongol. Mare emir în Maverannahr (din 1370). Strateg desăvîrşit, comparat cu Genghis-Han, a întemeiat un imperiu cu capitala la Samarkand. Campanii victorioase în Asia Centrală, Rusia (1381), împotriva Hoardei de Aur (1389, 1391, 1394-1395); a devastat N Indiei (1398-1399), distrugînd oraşul Delhi, şi a luptat împotriva Imperiului Otoman (1400-1402), învingînd la Ankara (1402) pe Baiazid I. A murit în drum spre China, pe care îşi propusese s-o cucerească. Vastul lui imperiu s-a prăbuşit la scurt timp după aceea. Întemeietorul dinastiei Timurizilor.

TINBERGEN, Jan (1903-1994), economist olandez. Unul dintre creatorii econometriei; a dezvoltat primul model econometric al unei economii naţionale (*Ciclurile economice în SUA. 1919-1939, Cu privire la teoria politicii economice, Econometria*). Premiul Nobel (1969), împreună cu Ragnar Frisch.

TINBERGEN, Nikolaas (1907-1988), zoolog olandez. Frate cu Jan Tinbergen. Cercetări privind comportamentul animal, care deschid perspective psihiatriei, medicinei psihosomatice şi ecologiei aplicate (*Comportamentul animal, Studiul instinctului, Comportamentul social la animale*). Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1973), împreună cu K.Lorenz şi Karl von Frisch.

TINCA, comună în judeţul Bihor, pe Crişul Negru. Izvoare minerale. Staţiune balneoclimaterică. Atestată documentar, ca sat, în 1338.

TINDEMANS, Léo (n. 1922), om politic belgian. Prim-ministru (1974-1978). Ministru de Externe (1981-1989).

TINERIMEA ARTISTICĂ, asociaţie înfiinţată în 1901 de un grup de artişti, printre care Şt.Luchian, N.Vermont, Şt.Popescu, Fr. Storck. Expoziţii anuale (1902-1947). Au fost încurajate talentele care apăreau (C.Brâncuşi, Camil Ressu, Cecilia Cuţescu-Storck ş.a.).

TINERIMEA ROMÂNĂ, societate ştiinţifică literară fondată în 1877. Şi-a încetat activitatea în 1943. A organizat anual concursuri naţionale pentru elevi şi studenţi şi a editat "Revista societăţii Tinerimea Română".

TING, Samuel Chao Chung (n. 1936), fizician american. Profesor la Massachusetts Institute of Technology. Lucrări de fizica particulelor elementare. A descoperit o particulă elementară grea numită *J* (similară cu particula *psi* descoperită de B.Richter). Premiul Nobel (1976), împreună cu B.Richter.

TINGUELY, Jean (1935-1991), sculptor elveţian. Reprezentant al "noului realism", similar cu arta pop din SUA. Evoluează spre curentul antiartă (*Omagiu pentru New York*, în grădina Muzeului de Artă Modernă din New York).

TINIRAU (în mitologia polineziană), zeu al oceanului. Reprezentat, ca şi Ianus, cu două feţe, dar şi cu două trupuri: unul divin (peşte), altul omenesc.

TINOSU, comună în judeţul Prahova. Vestigii ale unei aşezări datînd din a doua perioadă a epocii bronzului (milen. 2-1 î.Hr.) şi ale unei aşezări geto-dacice (sec. 2 î.Hr.-sec. 1 d.Hr.), identificată ipotetic cu *Tiason*.

TINTORETTO (*Jacopo Robusti*, zis ~; c. 1518-1594), pictor italian. Elev al lui Tiziano. Reprezentant al manierismului. Mari ansambluri în frescă, ilustrînd teme religioase, mitologice sau alegorice (Scuola di San Marco, Scuola di San Rocco, Palatul Dogilor din Veneţia). Virtuozitate în folosirea jocului de umbră şi lumină. Paletă coloristică gravă

Tintoretto, *Minunea cu sclavul*

(*Suzana la baie*, *Răstignirea*, *Veneţia*, *regina mărilor*, *Paradisul*); admirabile portrete (*Autoportret*, *Portretul sculptorului Jacopo Sansovino*).

TIPEI, Nicolae (n. 1913, Călăraşi), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări în domeniul mecanicii fluidelor. A urmărit aspecte aplicative cu soluţii practice în construcţia de maşini (*Hidrodinamica lubrificaţiei*, *Concepţii şi tendinţe actuale în tehnica aerospaţială*). Membru corespondent al Acad. Rom.

TIPPETT, Michael (n. 1905), compozitor englez. Valorifică teme din muzica tradiţională afro-americană. Operă (*Anul Nou*), muzică vocal-simfonică (oratoriul *Un copil al timpului nostru*), concerte, sonate pentru pian. Scrieri autobiografice.

TIR (în mitologia armeană), zeu oracular; patronul scrierii, artelor şi ştiinţelor.

TIR (TYR), oraş-stat în Fenicia, port la Marea Mediterană. Întemeiat la sfîrşitul milen. 3 î.Hr., devine în sec. 14-9 î.Hr. un important centru comercial şi meşteşugăresc al lumii antice. A fondat numeroase colonii în spaţiul mediteranean, printre care şi Cartagina (814 î.Hr.). Inclus în Imperiul Persan (539 î.Hr.), cucerit în 332 î.Hr. de Alexandru Macedon. Înglobat în Imperiul Roman (64 î.Hr.). Invadat de arabi (638). S-a aflat în posesia turcilor selgiucizi (din 1098) şi a cruciaţilor (1124). Recucerit de musulmani (în 1291). Azi, *Es Sour* (Liban).

TIRANA (alb. **TIRANË**), capitala Albaniei, oraş situat în centrul ţării; 238 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru politic, economic, comercial şi cultural. Ind. cinematografică. Universitate. Institute ştiinţifice. Bibliotecă. Muzee. Moschee (sec. 19). Menţionată documentar pentru prima oară în sec. 15. Capitală din 1920.

TIRASPOL, municipiu în jud. Dubăsari, Republica Moldova, situat pe malul stîng al Nistrului, la 71 km S-E de Chişinău; 46,2 km^2; 183 mii loc. Important centru economic şi cultural. Întreprinderi industriale: uzine (maşini şi aparatură electrică); fabrici (mobilă, ţesături din bumbac, confecţii, conserve, vinuri şi coniacuri). Nod de comunicaţii. Aeroport. Biserica Acoperămîntul Maicii Domnului (sec. 19). Universităţi. Biblioteci. Muzee. Teatru. Monumente istorice. Centru turistic. Întemeiat în 1792, odată cu construcţia unor fortificaţii militare pentru armatele ruseşti, dislocate la Nistru.

TIRENIANA (Marea Tireniană), parte a Mării Mediterane cuprinsă între Peninsula Italică, insulele Sicilia, Sardinia şi Corsica. Ad. max.: 2630 m. Pescuit.

TIRESIAS (în mitologia greacă), prezicător vestit, originar din Teba. Potrivit legendei, fusese orbit de zei (de Atena; după altă legendă, de Hera) şi primise, în schimb (de la Zeus), darul profeţiei.

Nikolaas Tinbergen

Samuel Chao Chung Ting

TIRINT, oraş în Grecia antică, în Argolida. Centru al civilizaţiei miceniene. Perioadă de maximă înflorire între 1600 şi 1100 î.Hr. Vestigii din milen. 3 î.Hr. Palat princiar construit în perioada micenianâ din ziduri ciclopice. Săpături arheologice efectuate la sfîrşitul sec. 19 de H.Schliemann şi W.Därpfeld.

TIROL, land în V Austriei, în munţii Alpi, între Germania şi Italia; 12,6 mii km^2; 594 mii loc. Centrul ad-tiv: *Innsbruck*. Expl. forestiere. Creşterea animalelor. Staţiuni balneoclimaterice. Turism şi alpinism. Sporturi de iarnă. Regiune istorică. Din 1363, posesiune a Habsburgilor. Cedat Bavariei în 1805, revine la Austria în 1815. Prin Tratatul de la Saint-Germain (1919), Italia primea partea de sud, Trentino şi Bolzano. Prin acordurile austro-italiene (1946, 1969, 1992) se asigură o largă autonomie regiunii şi egalitate în drepturi pentru cele două grupuri etnice, germani şi italieni.

TIRPITZ, Alfred von (1849-1930), amiral şi om politic german. Ministru al Marinei (1897-1916). A dotat flota de război. În timpul primului război mondial a susţinut ideea războiului submarin total. Memorii.

TIRSO DE MOLINA (pseudonim al lui *Gabriel Téllez*; 1583-1648), dramaturg spaniol. Continuator al lui Lope de Vega. Peste 300 de piese, comedii de capă şi spadă (*Don Gil de ciorap verde*), tragedii (*Îndrăgostiţii din Teruel*), drame (*Înşelătorul din Sevilla*, *Oaspetele de piatră*). Creator al personajului Don Juan.

TIRTEU (sec. 7 î.Hr.), poet grec. Autor de elegii (*Buna rînduială în stat*, *Cîntece de război*). Fragmentele rămase sînt importante surse documentare pentru cunoaşterea unor episoade istorice (cucerirea Peloponesului de către spartani).

TIRUCHCHIRAPALLI, oraş în S Indiei (Tamil Nadu), în podişul Deccan; 711,1 mii loc. Aeroport. Centru industrial. Artizanat. Piaţă agricolă. Turism. Universitate. Două grote sculptate adăpostind sanctuare (sec. 7), temple (sec. 10-14). Loc de pelerinaj. S-a mai numit *Trichinopoly*.

TISA, cultură materială din epoca neolitică (milen. 7-3 î.Hr.) răspîndită în regiunile de şes din centrul şi S Ungariei, N Serbiei şi pe teritoriul României (în Crişana, Banat şi Transilvania).

TISA (magh. **TISZA**), rîu, afluent al Dunării; 960 km. Izvorăşte din Carpaţii Păduroşi (Ucraina), formează, pe 62 km, graniţa dintre România şi Ucraina, străbate apoi E Cîmpiei Panonice şi confluează cu Dunărea în Iugoslavia, în amonte de Belgrad. Afluenţi pr. (din România): Someş, Criş, Mureş. Hidrocentrală (Tiszalök, Ungaria). Irigaţii. Trece prin Seghedin. Navigabil. Lupte în oct. 1944, cînd Armata I română a forţat trupele germane să se retragă spre Vest.

TISCHBEIN, Johann Heinrich Wilhelm (1751-1829), pictor german. Face parte dintr-o familie de pictori. Exponent al neoclasicismului. Compoziţii istorice, portrete (*Goethe în Campagna*), peisaje.

TISELIUS, Arne Wilhelm Kaurin (1902-1971), biochimist suedez. Prof. univ. la Uppsala. Cercetări de pionierat în domeniul substituţilor sîngelui, folosiţi în transfuzii. A definit cele 4 tipuri de proteine din sînge şi a fundamentat metoda electroforezei pentru analiza sistemelor biologice. Premiul Nobel pentru chimie (1948).

TISEŞTI, comună suburbană a oraşului Tîrgu-Ocna, în apropierea căreia, pe înălţimea Titelca, a fost descoperită o cetate dacică (sec. 1 î.Hr.-sec. 1 d.Hr.). Identificată ipotetic cu *Utidava*.

TISMANA, depresiune în N Olteniei, parte componentă a depresiunii subcarpatice oltene. Păşuni naturale. Păduri de castan comestibil. Cereale şi creşterea animalelor.

TISMANA, comună în judeţul Gorj. Mănăstire (sec. 14).

TISMANA (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna cu acelaşi nume, din judeţul Gorj. Ctitorită din lemn de tisă (1375-1378). Terminată de Neagoe Basarab. Transformări neogotice (1844-1849). În sec. 16, pronaosul a fost împodobit cu fresce, iar naosul cu picturi în sec. 18. Renovată de mai multe ori. Vechi centru de cultură şi artă. Muzeu de artă religioasă. Icoane pe sticlă.

Mănăstirea Tismana

TISZA István, conte de (1861-1918), om politic maghiar. Prim-ministru (1903-1905, 1913-1917). Adept al păstrării regimului dualist, a cultivat o colaborare apropiată cu Germania. Asasinat.

TITAN, satelit al planetei Saturn; 5140 km diametru. Cel mai mare satelit al planetei; rotaţie completă în 16 zile. Descoperit de Chr.Huygens în 1655. Observat de staţia spaţială "Voyager 1", în 1980.

TITANIC, pachebot transatlantic britanic construit în 1911. Cel mai mare vas maritim la acea dată: deplasament — peste 46300 t, lungime: c. 269 m; lăţime: 28,2 m., viteză: c. 25 noduri. La primul voiaj s-a ciocnit de un aisberg, la S de insula Terra Nova, şi s-a scufundat în noaptea de 14 spre 15 aprilie 1912. Au pierit 1502 pasageri din cei peste 2200 aflaţi la bord. Epava a fost localizată (1985) de o echipă de cercetători franco-americani şi fotografiată cu o cameră video robot de pe submersibilul "Alvin".

TITCHENER, Edward Bradford (1867-1927), psiholog american. A întemeiat la Leipzig primul laborator de psihologie experimentală. Autorul concepţiei aşa-numitei psihologii structurale (*Psihologie experimentală*), care a stîrnit vii reacţii în epocă.

TITEL, Sorin (1935-1985; n. Margina, jud. Timiş), prozator român. Redactor la revistele "Orizont" şi "România literară". Romane în care renunţă la epica tradiţională şi intră sub

influenţa tehnicilor narative ale noului roman (*Lunga călătorie a prizonierului*, *Femeie, iată Fiul tău*). Proză în care se resimte apăsarea melancolică de origine cehoviană (*Ţara îndepărtată*, *Melancolie* — roman rămas neterminat). Eseuri.

TITICACA, lac în Anzii Cordilieri, la graniţa dintre Perú şi Bolivia, la 3812 m altitudine; 8330 km^2. Lac tectonic. Cel mai mare lac de altitudine de pe glob. Ad. max.: 304 m. Navigabil. Pescuit. Legat cu lacul Poopó prin rîul Desaguadero.

TITO, Iosip Broz (1892-1980), mareşal şi om politic iugoslav. Secretar general al Partidului Comunist Iugoslav din 1936, a organizat lupta armatei şi a detaşamentelor de partizani împotriva ocupaţiei germane (1941-1944). Preşedinte al Vecei Executive Federale şi comandant suprem al Armatei (1941-1945), a ieşit de sub sfera de influenţă sovietică (1948) şi a menţinut o politică externă de nealiniere şi neutralitate. Preşedinte (1953) şi preşedinte pe viaţă (1974) al RSF Iugoslavia. În timpul guvernării sale, Iugoslavia a traversat o perioadă de securitate, pace interetnică şi prosperitate.

TITOGRAD v. **Podgorica**.

TITU, oraş în judeţul Dîmboviţa, la S de Tîrgovişte; 10,98 mii loc. Expl. de petrol. Industrii (cherestea). Turism. Biserica de lemn din Sălcuţa (sec. 18). Atestat documentar în 1634.

TITULESCU, Nicolae (1882-1941; n. Craiova), om politic şi diplomat român. Strălucit orator. Prof. univ. la Iaşi şi la Bucureşti. Preşedinte al Academiei Diplomatice Internaţionale de la Paris. Unul dintre cei mai iluştri diplomaţi europeni din perioada interbelică. Ministru de Externe (1927-1928, 1932-1936), delegat permanent (1920-1936) al României la Liga Naţiunilor; singura personalitate care a deţinut funcţia de preşedinte la 2 sesiuni ordinare (1930, 1931) ale Adunării Ligii Naţiunilor. Vie activitate diplomatică pentru întărirea securităţii României; a semnat numeroase tratate şi pacte internaţionale; a participat la lucrările diverselor reuniuni internaţionale, unde a propus soluţii destinate să garanteze pacea şi bunele relaţii dintre state (delegat la Conferinţa de Pace şi semnatar la Trianon). Personalitate unanim recunoscută în ţară şi peste hotare; *doctor honoris causa* al universităţilor din Atena şi Bratislava. Acad.

TITUS (Titus Flavius Vespasianus), împărat roman (79-81 d.Hr.) din dinastia Flavia. Fiu al lui Vespasian. În timpul domniei tatălui său, a fost comandant suprem al armatelor din Iudeea. A înăbuşit răscoala iudeilor (70 d.Hr.) şi a distrus Ierusalimul. A dat sume mari de bani pentru construirea Colosseumului şi a altor monumente.

TIUMEN (rus. **TIUMEN'**), oraş în Rusia, la E de Ekaterinburg, pe rîul Tura; 387 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Construcţii navale şi de utilaje electrotehnice. Centru comercial şi cultural.

TIVOLI, oraş în Italia centrală (Latium); 50,5 mii loc. Monumente romane: Villa Hadriana, Villa Gregoriana, templul Vestei. Catedrală (sec. 12, cu transformări ulterioare), Villa d'Este (sec. 16). Turism. În antichitate se numea *Tibur*.

TIVOLI (Grădinile ~), parc de distracţii în Copenhaga (Danemarca). Deschis în 1843. Numeroase restaurante, cafenele, teatre de balet şi pantomimă. Grădinile sînt iluminate atractiv. În timpul ocupaţiei germane (1944), au fost parţial distruse. Clădirea pentru concerte a fost refăcută în 1956.

TIZIANO, Vecellio (1488 sau 1490-1576), pictor italian. Elev al lui G.Bellini şi al lui Giorgione. Cromatism rafinat. Cultivă idealul de frumuseţe al Renaşterii (*Amorul sacru şi amorul profan*, *Madona Pesaro*); portrete (*Tînărul cu mănuşa*, *Francisc I*). Sub influenţa lui Michelangelo, în lucrările sale se accentuează intensitatea dramatică (*Punerea în mormînt*, *Cina din Emaus*, *Carol al V-lea*). Pictor oficial al Veneţiei din 1516, a pictat

Vecellio Tiziano, *Portret votiv al familiei Vendramin*

pentru cele mai de seamă personalităţi ale epocii (Carol Quintul, Francisc I). A influenţat evoluţia ulterioară a picturii europene (Velázquez, Rubens, Watteau, A.Renoir).

TÎCINA, Pavlo Grigorievici (1891-1967), poet ucrainean. Poeme simboliste (*Clarinete solare*). Versuri cu tematică revoluţionară (*Vînt dinspre Ucraina*). Traduceri; literatură pentru copii.

TÎMNA, comună în judeţul Mehedinţi. Biserică de lemn (1776).

TÎMPA, masiv muntos, ramificaţie a masivului Postăvaru, în partea de S-E a municipiului Braşov. Alt.: 957 m. Rezervaţie naturală complexă. Obiectiv turistic.

TÎRGOVIŞTE, municipiu în partea centrală sudică a României, pe Ialomiţa, reşedinţa judeţului Dîmboviţa; 99,3 mii loc. Centru industrial (metalurgie). Universitate. Muzeul tiparului şi al cărţii vechi româneşti. Muzeul scriitorilor tîrgovişteni. Muzeul de istorie şi arheologie. Casa-atelier "Gh.Petraşcu". Grădină zoologică. Turism. Biserica Domnească, ctitorie a lui Petru Cercel (1585), pictată în timpul lui Constantin Brîncoveanu (1699); ruinele Curţii Domneşti (sec. 14-17); Turnul Chindiei (sec. 15), biserica Stelea (1645), în stil moldovenesc, ctitorie a lui Vasile Lupu; biserica Sfinţii Împăraţi (1650), ctitorită de Matei Basarab; biserica Creţulescu (sec. 18), cu picturi de Gh. Tattarescu. Mitropolia (clădirea actuală datează de la sfîrşitul sec. 19, înlocuind-o pe cea din sec. 16); case vechi (sec. 18); conacul familiei Băleni; casa-atelier a sculptorului Vasile Blendea. În apropiere se găsesc mănăstirile Viforîta şi Dealul reconstruită de Radu cel Mare (1499-1501), prototip al arhitecturii munteneşti; în acelaşi lăcaş a funcţionat din sec. 16 o tipografie. Menţionat documentar pentru prima dată în 1396, ca reşedinţă domnească. Situat la încrucişarea unor drumuri comerciale, oraşul a fost în sec. 15-17 capitala Ţării Româneşti şi cel mai important centru economic, administrativ şi cultural al ţării. Perioadă de mare înflorire în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu. La Tîrgovişte, la 1595, trupele lui Mihai Viteazul şi ale lui Sigismund Báthory au învins oştile lui Sinan-Paşa. Aici a fost ucis (1821) Tudor Vladimirescu, iar la 1848 Guvernul provizoriu şi-a găsit un refugiu temporar.

TÎRGOVIŞTE (Cîmpia Tîrgoviştei), cîmpie înaltă piemontană, între rîurile Argeş şi Ialomiţa, drenată de Argeş, Dîmboviţa şi Ialomiţa, cu afluenţii lor. Alt. medie: 200-300 m.

TÎRGŞORUL VECHI, comună în judeţul Prahova. Muzeu arheologic. Aici s-a descoperit un vast complex arheologic cu mai multe aşezări şi cimitire datînd din paleolitic şi pînă în feudalismul dezvoltat. Peste o aşezare a dacilor liberi (sec. 3) s-au suprapus altele două, una aparţinînd Culturii Ipoteşti-Ciurel-Cîndeşti (sec. 5-7), iar alta Culturii Dridu (sec. 8-11). Atestată documentar, ca sat, din 1413.

TÎRGU-BUJOR, oraş în judeţul Galaţi, în Cîmpia Covurluiului; 8,1 mii loc. Centru viticol. Turism (popas turistic). Atestat documentar în 1491 (satul Căţeleşti, într-un hrisov emis de Ştefan cel Mare).

TÎRGU-CĂRBUNEŞTI, oraş în judeţul Gorj, pe rîul Gilort; 9,4 mii loc. Industrii (produse lactate). Biserică de lemn (sec. 18-19). Turism. S-au descoperit unelte din comuna primitivă. Atestat documentar în sec. 14 (*Tîrgul Gilortului* sau *Tîrgul Bengăi*).

TÎRGUL FRUMOS, oraş în judeţul Iaşi, pe rîul Bahluţ; 14,1 mii loc. Industrii. Centru de vinificaţie. Biserică veche. Atestat documentar, ca tîrg, în 1448.

TÎRGU-JIU, municipiu în S-V României, în depresiunea subcarpatică cu acelaşi nume, reşedinţa judeţului Gorj; 98,6 mii loc. Termocentrală. Centru industrial (cherestea, mobilă, placaje, parchete). Universitate. Muzee. Muzeul memorial "Ecaterina Teodoroiu". Biserica negustorilor (Domnească) (sec. 18); curtea marelui ban Cornea Brăiloiu, cu o biserică (sec. 17-18); case vechi din sec. 18 (casa Măldărescu); monumentul lui Tudor Vladimirescu (1898); mausoleul Ecaterinei Teodoroiu şi sarcofagul (sculptat de Miliţa Pătraşcu, 1935); celebru ansamblu monumental (*Coloana infinitului*, *Poarta sărutului*, *Masa tăcerii*) realizat de Constantin Brâncuşi, amenajat în 1936-1938. Centru de ceramică populară. Turism. În raza municipiului se află biserica de lemn din Băleşti (1679) şi cula din Curtişoara (sec. 18), azi muzeu etnografic al Gorjului. Aşezare datînd din epoca dacică, menţionată documentar la 1406, în timpul lui

Nicolae Titulescu

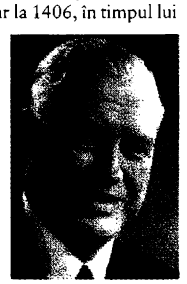

Alexander Todd

Mircea cel Bătrîn, sub numele de *Jiu*, iar ca oraş în vremea domniei lui Mircea Ciobanul. În comuna Padeş a citit Tudor Vladimirescu proclamaţia din 23 ian. 1821. Grele lupte de apărare date de armata română în 1916.

TÎRGU-LĂPUŞ, oraş în judeţul Maramureş, în Depresiunea Lăpuşului; 14,3 mii loc. Expl. de mică (Răzoare) şi marmură (Cufoaia). Industrii. Turism. Monumentul eroilor din 1918. Biserici de lemn (sec. 17-18) în satele Dobricul Lăpuşului şi Rogoz. Vestigii din epoca fierului. Muzeu etnografic. Centru de ceramică roşie smălţuită. Atestat documentar în 1291.

TÎRGU-MUREŞ, municipiu în centrul României, pe valea Mureşului, reşedinţa judeţului Mureş; 166,9 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial, comercial şi cultural. Ind. constructoare de maşini, chimică. Încălţăminte şi marochinărie. Ind. poligrafică. Cristaluri albastre. Universităţi. Teatru dramatic român şi maghiar; institut de teatru; filarmonică; biblioteca documentară Teleki; muzee (de istorie, de artă şi muzeul memorial "Bolyai"). Turism. Cetatea (sec. 15-17), întărită cu 7 bastioane, în incinta căreia se găseşte biserica reformată (sec. 15), cu turnul clopotniţei înalt de 66 m; clădiri în stil baroc; biserica ortodoxă de lemn (sec. 18); Palatul Culturii (1913), cu Sala Oglinzilor; casa Tholdalagi (sec. 18), în care se află secţia de istorie modernă şi contemporană a Muzeului de Istorie; casa Teleki (sec. 18-19); clădirea fostei procuraturi (sec. 18), în stil baroc. Teritoriu locuit din paleolitic şi neolitic. Vestigii dacice şi romane. Menţionat documentar în anul 1332. Centru al scaunelor secuieşti, a întreţinut legături cu Petru Rareş şi cu Mihai Viteazul, care a construit aici o biserică, azi dispărută. Din 1757, principalul centru judecătoresc al Transilvaniei. La sfîrşitul sec. 18 se înfiinţează aici o societate de lingvistică (1791-1810), iar Samuel Teleki, cancelarul Transilvaniei, fondează o mare bibliotecă (1804), care cuprinde incunabule, manuscrise şi cărţi rare. Locuitorii oraşului participă la Revoluţia de la 1848-1849 (aici s-a hotărît convocarea Adunării de la Blaj).

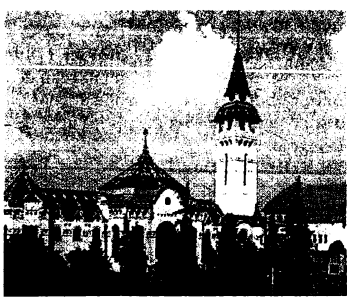

Tîrgu-Mureş

TÎRGU-NEAMŢ, oraş în judeţul Neamţ, la poalele Culmii Pleşului; 23,7 mii loc. Industrii (produse lactate, conserve). Meşteşuguri tradiţionale. Turism. În apropiere, ruinele cetăţii Neamţ (1387). Muzeul memorial "Ion Creangă", la Humuleşti. Casa Veronicăi Micle. Muzeu etnografic. Atestat documentar în sec. 11.

TÎRGU-OCNA, oraş în judeţul Bacău, la confluenţa Trotuşului cu Slănicul; 14,3 mii loc. Expl. de petrol şi sare. Rafinărie. Minerit. Staţiune balneoclimaterică, cu izvoare minerale. Turism. Cetate dacică (sec. 1 î.Hr.-1 d.Hr.). Mănăstirea Măgura (sec. 17). Bisericile Sf. Paraschiva (construită din lemn, 1725), Răducanu (1763) şi Sf. Nicolae (1772). Grădină botanică. Saline exploatate încă din evul mediu. Lupte în primul război mondial.

TÎRGUL SECUIESC, oraş în judeţul Covasna, pe Turia, în depresiunea omonimă; 23,03 mii loc. Cherestea şi produse alimentare. Staţie de îmbuteliere a apelor minerale. Muzeu. Turism. Biserică în stil baroc (sec. 18). Edificii vechi. Urme de aşezări romane Praetoria Augusta. Menţionat la 1427, sub numele de *Asserculi Oppidum*, apoi *Tîrgul Turiei*. Atestat documentar în 1407.

TÎRGUL SECUIESC (Depresiunea –), depresiune intramontană (între munţii Bodoc, Nemira şi Vrancei), compartiment al Depresiunii Braşovului; c. 600 km^2. Comunică prin culoarul Reci cu depresiunea Sfîntul Gheorghe. Străbătută de Rîul Negru şi afluenţii săi. Relief format din piemonturi, terase, lunci.

TÎRNAVA, rîu, afluent al Mureşului la Mihalţi, format prin confluenţa, la Blaj, a rîului Tîrnava Mare (222,9 km) cu Tîrnava Mică (183 km), care izvorăsc din Munţii Gurghiului şi străbat de la E la V Podişul Tîrnavelor. Tîrnava Mare trece prin Odorheiul Secuiesc, Sighişoara, Mediaş şi Copşa Mică, iar Tîrnava Mică prin Sovata şi Tîrnăveni.

TÎRNAVA (Podişul Tîrnavelor), complex de forme de relief în S Podişului Transilvaniei, între Mureş, Secaş, Olt şi regiunea subcarpatică internă (Bistriţa-Homoroade-Sovata). Relief de culmi, măguri şi creste dezvoltate pe domuri şi bazine. Se observă trei platforme de eroziune: Proştea Mare (500-550 m), Agîrbici (400-480 m) şi Secaş (300-390 m). Subunităţi: Podişul Tîrnavelor (între Mureş şi Tîrnava Mare) şi Podişul Hîrtibaciului (între Tîrnava Mare şi Olt).

TÎRNĂVENI, oraş în judeţul Mureş, pe valea Tîrnavei Mici; 30,2 mii loc. Expl. de gaze naturale. Termocentrală. Industrie chimică. Muzeu de istorie. Atestat documentar în 1278.

TÎRŢĂU, Constanţa (n. 1930, Chişinău), actriţă română. Evoluează pe scena Teatrului Academic Muzical-Dramatic "Al.Puşkin" (azi Teatrul Naţional "M.Eminescu") din Chişinău. Se remarcă în roluri dramatice: Lucia din *Ovidiu*, Cordelia din *Regele Lear*, interpretează rolul titular în *Casa Bernardei Alba* ş.a.

TLALOC (în mitologia aztecă), zeu al ploii şi al trăsnetului, dar şi ocrotitor al munţilor şi al fîntînilor. Reprezentat cu animale marine la picioarele lui şi cu şiroaie de apă care îi curg din ambele mîini.

TLAXCALA, oraş în partea central-estică a Mexicului, capitala statului cu acelaşi nume; 50,63 mii loc. Nod de comunicaţii. Piaţă agricolă. Ind. lînii. Prima biserică romano-catolică de pe continentul american (1521), sanctuarul Ocotlán (sec. 18). Cucerit de Hernán Cortés (1519).

TLAXCALA, stat în centrul Mexicului; 3,9 mii km^2; 763,6 mii loc. Capitala: *Tlaxcala*. Expl. forestiere. Cereale. Creşterea animalelor (bovine şi ovine). Înainte de cucerirea spaniolă exista aici Regatul Tlaxcala; niciodată nu a putut fi cucerit de azteci.

TLEMCEN, oraş în N-V Algeriei; 146 mii loc. Nod feroviar. Piaţă pentru animale. Ind. alimentară (ulei de măsline). Artizanat (covoare). Centru religios musulman (moschei din sec. 9-14). Clădiri vechi (sec. 12-15).

TOACA, vîrf în masivul Ceahlău. Alt.: 1904 m.

TOBAGO, insulă în Oceanul Atlantic, în Arhipelagul Antilelor Mici, în N-E insulei Trinidad; 301 km^2; 45 mii loc. Oraş pr.: Scarborough. Împreună cu insula Trinidad formează Republica Trinidad-Tobago.

TOBATA, oraş în S-V Japoniei (Kyūshū), în conurbaţia Kitakyūshū; 108,7 mii loc. Ind. metalurgică şi cocsochimică. Rafinării. Pescuit.

TOBEY, Mark (1890-1976), pictor american. Stil propriu de a picta cu "linii albe", pe fundal întunecat (*Microcosmos*). Influenţe ale artei orientale chineze şi japoneze (*Fisura roşie*).

TOBLER, Adolf (1835-1910), filolog elveţian. Prof. univ. la Berna. Studii de limbă franceză veche. Specialist în etimologie; a studiat diferite aspecte ale romanisticii, în special textele vechi italiene.

TOBOL, rîu în Rusia, afluent al Irtîşului la Tobolsk; 1670 km. Izvorăşte din E munţilor Ural şi traversează S Siberiei de Vest. Afluenţii pr.: Iset, Tura, Ubagan. Navigabil parţial. Mari lacuri de acumulare. Trece prin Kurgan şi Tobolsk.

TOBRUK, oraş în Libia, port la Marea Mediterană; 75,2 mii loc. Aeroport. Produse meşteşugăreşti. Exportator de petrol. Colonie grecească, apoi sub stăpînire romană, va deveni un punct important pentru ruta caravanelor. Ocupat de italieni (1911) şi transformat în bază militară. Lupte în timpul celui de-al doilea război mondial.

TOCANTINS, fluviu în Brazilia; 2850 km. Izvorăşte din Podişul Braziliei (sub numele de Almas) şi se varsă în estuarul fluviului Amazon. Afluent pr.: Araguaia. Navigabil în cursul inferior. Cascade.

TOCILESCU, Grigore (1850-1909; n. Ferfeleşti, jud. Prahova), istoric şi arheolog, epigrafist şi folclorist român. Prof. univ. la Bucureşti. Atras de studiul civilizaţiilor preromane de pe teritoriul României (*Dacia înainte de romani*). A cercetat şi publicat numeroase documente slavo-române. A declanşat o amplă campanie de identificare şi strîngere de inscripţii, monede (*Corpus Instriptionum Latinorum*), fiind considerat întemeietorul epigrafiei româneşti. Monografii asupra bisericii episcopale de la Curtea de Argeş şi asupra Monumentului de la Adamclisi. A condus lucrările de elaborare a *Marelui dicţionar geografic al României*. Concepţia despre creaţia folclorică şi-a susţinut-o în studiul *Poezia populară a românilor*. Membru al unor societăţi de arheologie de peste hotare. Acad.

TOCQUEVILLE, Charles Alexis Clérel de (1805-1859), istoric şi om politic francez. Ministru de Externe (iun.-oct. 1849). Studii originale, cu larg ecou în sec. 19, despre democraţia americană şi despre Revoluţia Franceză (*Democraţia în America*, *Vechiul regim şi revoluţia*).

TODD, Alexander Robertus (n. 1907), biochimist englez. Prof. univ. la Cambridge. Lucrări fundamentale în domeniul chimiei organice şi biologice, în special asupra struc-

turii şi sintezei nucleozidelor, nucleotidelor şi coenzimelor. Cercetările sale asupra acizilor nucleici au fost esenţiale pentru J.D.Watson şi Fr.H.Crick, care au dat descrierea finală a ADN-ului. Scrieri autobiografice. Premiul Nobel (1957).

TODEA, Alexandru (n. 1912; Teleac, jud. Mureş), mitropolit greco-catolic român. Episcop (1950), mitropolit al Bisericii Române Unite (1986), cardinal (1991) cu titlul de "protector al Bisericii Sf. Atanasie din Roma". În perioada 1951-1964 a fost închis în lagărele de la Sighetul Marmaţiei, Piteşti, Dej şi Gherla. Membru de onoare al Acad. Rom.

TODIREŞTI, comună în judeţul Suceava. Biserică (1522), ctitorită de logofătul Gavril Trotuşanu.

TODORAN, Eugen (n. 1918; Corneşti, jud. Mureş), istoric literar. Prof. univ. la Timişoara. Monografii (*Eminescu*, *Maiorescu*). Studii ample despre marii scriitori (Creangă, Slavici, Caragiale, Rebreanu, Arghezi). A editat opera dramatică a lui L.Blaga.

TODORAN, Romulus (n. 1918, Suatu, jud. Cluj), lingvist şi filolog român. Prof. univ. la Cluj. Studii de dialectologie şi de istorie a limbii române. Colaborator la *Atlasul lingvistic român*.

TODUŢĂ, Sigismund (1908-1991; n. Simeria), compozitor şi muzicolog român. Prof. univ. şi director al Conservatorului din Cluj. Compoziţiile sale (cinci simfonii, oratoriul *Miorita*, muzică de cameră, vocală şi corală, *Liturghia pentru 4 voci egale*) recurg la înlănţuiri armonice polimodale. Premiul "G. Enescu" (1940) pentru *Variaţiuni simfonice*. Membru corespondent al Acad. Rom.

TOGLIATTI, Palmiro (1893-1964), om politic italian. Secretar general al CC al Partidului Comunist Italian (1927-1964). Închis în timpul regimului lui B.Mussolini; în exil, la Paris, din 1926 pînă în 1944. Ministru (1944-1946) în guvernele de coaliţie. Studii programatice.

TOGO (Republica Togoleză), stat în V Africii, cu ieşire la Oceanul Atlantic (Golful Guineii). Suprafaţa: 56,78 mii km². Populaţia: 4,43 mil. loc. Capitala: *Lomé*. Limba oficială: franceza. Culte: animism, catolicism, islamism. Moneda: 1 franc CFA = 100 centimes. Împărţit în 5 regiuni. Oraşe pr.: Sokodé, Kpalimé. Predomină relieful de podiş, care coboară în trepte de la N spre S, străbătut de lanţurile muntoase Togo şi Atakora. În S, cîmpie litorală îngustă mărginită de un ţărm lagunar. Riuri scurte: Mono, Agou. Climă tropicală. Vegetaţie de savană. Expl. de fosfaţi, minereuri de fier, cromite, bauxită, grafit. Se cultivă porumb, manioc, mei, sorg, orez, arahide, arbori de cafea şi cacao, palmieri de cocos şi de ulei, plante oleaginoase (arahide, bumbac), sisal, palmieri de cola. Mici întreprinderi producătoare de ciment, cherestea, ţesături de bumbac şi de prelucrare primară a produselor agricole. Exportă cafea, cacao, nuci şi ulei de cocos, arahide, bumbac, copra, tapioca. — Teritoriu invadat de triburi bantu şi hamite. În evul mediu existau în acest spaţiu regatele Dagomba (sec. 11), Gondja (sec. 16). Litoralul este explorat de portughezi în sec. 15. Între 1884 şi 1914 a fost colonie germană. La începutul primului război mondial, ocupat de trupele franco-britanice. Prin Tratatul de pace de la Versailles (1919), a fost împărţit în două: partea de est a revenit Franţei şi partea de vest Marii Britanii, ca teritorii sub mandatul Societăţii Naţiunilor (din 1946, teritoriu sub tutela ONU). În 1956, Togo britanic s-a unit cu Ghana. În 1960 Togo francez s-a proclamat republică independentă. Viaţa politică e marcată de două lovituri de stat (1963 şi 1964) şi de tensiuni etnice. În 1991 se introduce sistemul pluripartit. Republică prezidenţială.

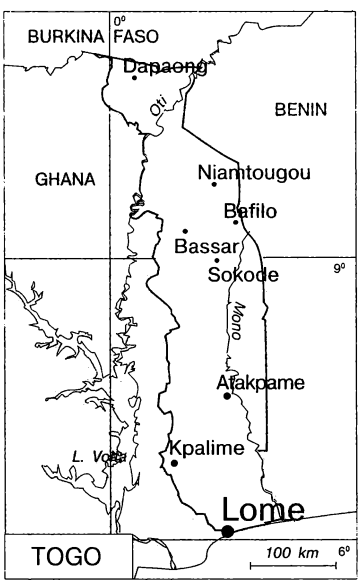

TÔGÔ HEIHACHIRO (1847-1934), amiral japonez. A comandat flota japoneză în timpul Războiului Ruso-Japonez (1904-1905). Victorii la Port Arthur (1904) şi Tsushima (1905).

TOHĂNEANU, Gheorghe (n. 1925, Galaţi), lingvist român. Prof. univ. la Bucureşti şi la Timişoara. Studii de analiză stilistică a textului din perspectivă lingvistică (*Studii de stilistică eminesciană*, *Stilul artistic al lui Ion Creangă*). A pus în valoare principalele funcţii artistice ale limbajului (*Expresia artistică eminesciană*, *Dincolo de cuvînt. Studii de stilistică şi versificaţie*).

TOHTAMÎŞ, han al Hoardei de Aur (1380-1395). A încercat, prin campanii militare, să recupereze teritorii desprinse din Hoarda de Aur. Învins (1395) de Timur Lenk, fostul său protector.

TÔJÔ HIDEKI (1884-1948), general şi om politic japonez. Reprezentant al aripii extremiste a militarilor japonezi. În calitate de prim-ministru (1941-1944), a ordonat declanşarea atacului de la Pearl Harbor. Silit să demisioneze (1944), în urma victoriilor Aliaţilor în Pacific. Judecat (1945), condamnat la moarte de Tribunalul Internaţional de la Tokio şi executat.

TOKAJ, oraş în N-E Ungariei (Borsod-Abaúj-Zemplén), pe Tisa; 6,3 mii loc. Vinuri celebre (vinuri albe), care se produc din evul mediu; pe piaţa mondială sînt apreciate cele 3 soiuri: Szamorodni, Aszn şi Eszencia. Centru comercial.

TOKELAU (Insulele ~), insule în zona central-vestică a Oceanului Pacific (Polinezia); 210,12 km²; 1,8 mii loc. Culte: protestantism, catolicism. Insule coraligene (Fakaofo, Nukunonu şi Atafu) situate la N de arhipelagul Samoa. Climă tropicală. Culturi de bananieri şi cocotieri. Artizanat. Pescuit. Colonie engleză din 1765, după ce insulele au fost descoperite de exploratorul britanic J.Byron. Din 1926 sub jurisdicţie neozeelandeză, iar din 1948 parte integrantă a Noii Zeelande. Activitatea legislativă şi cea executivă sînt exercitate de un administrator.

TOKIO (TÔKYÔ), capitala Japoniei (Honshū), mare port la golful cu acelaşi nume al Oceanului Pacific; 2 mii km²; 8,16 mil. loc.; 11,8 mil. loc. (cu suburbiile şi oraşele-satelit). Nod de comunicaţii. Aeroporturi. Principalul centru politic, comercial, financiar, industrial şi cultural al ţării. Şantiere navale. Metalurgie; siderurgie. Automobile - uzinele firmei "Toyota"; optică (aparate de filmat şi fotografice). Ind. cinematografică. Artizanat. Academie de ştiinţe. Universităţi (peste 100) şi institute de învăţămînt superior. Muzee, teatre, orchestre simfonice. Parcuri. Palat imperial (sec. 19). Pagode şi sanctuare. Menţionată pentru prima dată în sec. 12, cetatea Edo (Yedo) a fost fortificată în 1457. Mare dezvoltare la sfîrşitul sec. 16 şi la începutul sec. 17. Între 1603 şi 1868, una dintre principalele reşedinţe ale shogunilor din familia Tokugawa. Din 1868 a devenit capitala Japoniei şi a luat numele de Tokio ("Capitala de Est"). Bombardată în timpul celui de-al doilea război mondial. **— Procesul de la ~**, proces intentat principalilor criminali de război japonezi. S-a judecat de un tribunal militar internaţional, între 3 mai 1946 şi 12 nov. 1948.

TOKUGAWA, familie nobiliară japoneză, ramură a clanului Minamoto. Membri ai acestei familii au fost shoguni între 1603 şi 1867; au mutat capitala la Edo (Tokio). Mai importanţi: — **Ieyasu Tokugawa** (1603-1605), întemeietorul familiei; — **Ienobu Tokugawa** (1709-1712); —**Yoshimune Tokugawa** (1716-1745).

TOLBERT Jr., William Richard (1913-1980), om politic liberian. Vicepreşedinte (1951-1971); preşedinte al Republicii (1971-1980).

TOLBUHIN, Fiodor Ivanovici (1894-1949), mareşal sovietic. În timpul celui de-al doilea război mondial a comandat fronturile III şi IV ucrainene. S-a distins în lupta de la Stalingrad.

TOLBUHIN v. **Dobrič**.

TOLEDO, oraş în centrul Spaniei (Castilia Nouă), pe fluviul Tago; 59,5 mii loc. Piaţă agricolă. Industrii. Scaunul arhiepiscopului primat al Spaniei. Vestigii romane şi fortificaţii medievale; podul Alcántara (roman, cu transformări din sec. 15); catedrală gotică (sec. 13-18); numeroase biserici, între care San Tomé (sec. 15); fortăreaţa Alcázar (sec. 16). Moschei şi sinagogi. Muzeele şi bisericile conţin picturi de El Greco, Velázquez, Murillo. Muzee. Casa-muzeu a lui El Greco. Vestit centru de arme albe în evul mediu. Turism. Vechi oraş iberic, cucerit de romani în 192 î.Hr., numit *Toletum*. Capitala regatului vizigot între 554 şi 711, cucerit şi stăpînit apoi timp de patru secole de arabi. Ocupat (1085) de regele

Alfons VI al Castiliei, a devenit capitala regatului Castiliei şi Leónului, iar din 1479 pînă în 1561 a fost capitala regatului spaniol.

TOLEDO, oraş în SUA (Ohio), port la lacul Erie; 332,9 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Industrii (siderurgie; construcţii navale, aeronautice, de automobile). Rafinărie de petrol. Universitate (1872). Muzee. Grădină zoologică.

TOLEDO Y FIGUEROA, Francisco Alvárez de (1515-1582), vicerege al statului Perú (1569-1581). Reforme administrative. I-a învins definitiv pe incaşi; responsabil pentru executarea (1571) conducătorului incas Tupac Amaru. În timpul guvernării sale s-a înfiinţat Universitatea San Marcos din Lima.

TOLIATTI (TOGLIATTI), oraş în Rusia, pe Volga, la N de Samara; 630 mii loc. Mare hidrocentrală. Centru industrial (construcţii de maşini). Numit astfel, în 1964, după liderul comunist italian Palmiro Togliatti. Pînă în 1964 s-a numit *Stavropol*.

TOLIMA (Nevado del –), vulcan în Anzi, la V de Bogotá (Columbia); 5215 m.

TOLLER, Ernst (1893-1939), scriitor german. Emigrat în SUA. Teatru expresionist (*Masă om*, *Distrugătorii de maşini*). Corespondenţă. Scrieri autobiografice (*Am fost german*). S-a sinucis.

TOLLMANN, Alexander (n. 1928), geolog austriac. Prof. univ. la Viena. Cercetări în domeniul tectonicii alpine (*Monografia Alpilor Calcaroşi*). Peste 200 de studii de geologie şi paleontologie.

TOLMAN, Edward Chase (1886-1959), psiholog american. Profesor la Universitatea California (Berkeley). Adept al psihologiei cognitive. Influenţat de R.B.Perry. Porneşte de la metodele behaviorismului (*Comportamentul teleologic la animale şi la oameni*).

TOLSTOI, Aleksei Konstantinovici (1817-1875), scriitor rus. Versuri în care reînvie Rusia medievală (*Balaurul Tugarin*, *Cîntec despre Harold şi Iaroslav*). Teatru (*Moartea lui Ivan cel Groaznic*, *Ţarul Boris*). Romane istorice (*Cneazul Serebreannîi*).

TOLSTOI, Aleksei Nikolaevici (1883-1945), scriitor rus. Proză satirică (*Oameni ciudaţi*, *Boierul şchiop*). Romane istorice (*Petru I*), cu amplă deschidere urmărind destinele intelectualilor în perioada războiului civil (trilogia *Calvarul*, romanul *Pînea*). Nuvele autobiografice (*Copilăria lui Nikita*). Drame (*Ivan cel Groaznic*). Scrieri ştiinţifico-fantastice (*Aelita*, *Hiperboloidul inginerului Garin*).

TOLSTOI, Lev Nikolaevici, conte (1828-1910), scriitor rus. Personalitate monumentală a literaturii ruse, a sintetizat în opera sa o epocă cu frămîntările şi dramele ei. Unul dintre marii romancieri ai lumii, a abordat în scrierile sale o mare varietate tematică, insistînd pe investigarea psihologiei personajelor şi pe reflectarea evenimentelor în conştiinţa acestora. Operă de semnificaţie universală. Proză autobiografică (*Copilăria*, *Adolescenţa*, *Tinereţea*), romane cu dimensiuni epopeice (*Război şi pace*), cu o densă substanţă psihologică, ilustrînd fatalitatea iubirii opusă convenţiilor social-morale (*Anna Karenina*) sau procesul de resurecţie spirituală (*Învierea*). Nuvele (*Povestiri din Sevastopol*, *Cazacii*, *Moartea lui Ivan Ilici*). Drame de analiză a stărilor sufleteşti şi de conştiinţă (*Puterea întunericului*, *Cadavrul viu*). Creaţia sa epică se impune prin puterea de pătrundere şi de cuprindere, profunzimea viziunii, sentimentul tragicului şi a tot ce-i omenesc.

William Tolbert

Lev Tolstoi

TOLUCA DE LERDO, oraş în Mexic, capitala statului México, la 2675 m altitudine; 487,6 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (bumbac şi lînă). Piaţă agricolă. Biserică (sec. 16). Muzeu arheologic. Întemeiat de spanioli în 1530.

TOMA (Sfîntul), unul dintre cei 12 apostoli; a predicat creştinismul în India şi Persia. Numit şi *Necredinciosul* pentru că s-a îndoit de învierea lui Iisus.

TOMA, Constantin (n. 1935, Giugeşti, jud. Vaslui), botanist-morfolog român. Prof. univ. la Iaşi. Directorul Centrului de Cercetări Biologice din Iaşi. Studii în domeniile: floristică, geobotanică, morfologie şi anatomie, istoria biologiei şi a botanicii (*Morfologia şi anatomia plantelor*). A cercetat morfoanatomic specii de plante care nu au mai fost studiate pînă la el în România. Membru corespondent al Acad. Rom.

TOMA, Sanda (n. 1956, Ştefăneşti, jud. Botoşani), canotoare română. Campioană olimpică (1980) şi mondială (1979) la schif simplu.

TOMA, Victor (n. 1922, Leova, jud. Lăpuşna), inginer român. Director adjunct la Institutul de Tehnică de Calcul şi Informatică din Bucureşti (1968-1988). Primul constructor de calculatoare electronice din România (CIFRA 1, CIFRA 2.... 4). În 1964 a realizat primul calculator electronic cu tranzistori din ţară (CET 500), iar în 1967 tipul CET 501, cu numeroase perfecţionări. Invenţii şi contribuţii teoretice (dezvoltarea teoriei generatorului de impulsuri de tip asincron). Membru de onoare al Acad. Rom.

TOMA D'AQUINO (Tommaso d'Aquino) (1225-1274), teolog şi filozof medieval. Călugăr dominican. Discipol al lui Albertus Magnus. A căutat să obţină o sinteză între aristotelism şi gîndirea creştină subordonînd totuşi credinţei raţiunea (*Summa Theologiae*). Comentarii asupra *Sfintei Scripturi*. Canonizat (1323). În 1879, sistemul lui (tomismul) a fost recomandat ca filozofie oficială a catolicismului.

TOMASCHEK, Wilhelm (1841-1901), orientalist şi geograf austriac. Lucrări de geografie istorică (*Goţii în Taurida*, *Vechii traci*, *Studii asupra topografiei Asiei Mici în evul mediu*).

TOMASI DI LAMPEDUSA, Giuseppe (1896-1957), scriitor italian. Romanul de analiză psihologică *Ghepardul*, publicat postum. Nuvele. Scrieri autobiografice.

TOMA SLAVUL (?-823), comandant militar slav din Asia Mică. Conducătorul răscoalei dintre 820 şi 825) din Imperiul Bizantin. Ucis de suveranul Mihail II.

TOMBALBAYE, François (1918-1975), om politic din Ciad. Preşedinte al Partidului Progresist. Preşedinte al Republicii şi şef al guvernului (1960-1975).

TOMBOUCTOU (TOMBUCTU, TIMBUKTU), oraş în Mali, port pe Niger; 31,9 mii loc. Nod caravanier. Centru comercial (sare, tutun, cola). Produse alimentare. Moschei (sec. 14). Întemeiat în sec. 11 de tuaregi. Parte a Regatului Mali în sec. 13, oraşul devine în sec. 15-16 un important centru religios, cultural şi comercial al regiunii. Cucerit de Maroc în 1591. Din 1960 face parte din statul Mali.

TOMIS, oraş grecesc pe ţărmul de V al Mării Negre, întemeiat în sec. 6 î.Hr. de coloniştii din Milet. Atinge apogeul dezvoltării în epoca elenistică. Participă (începutul sec. 1 î.Hr.) la coaliţia antiromană a oraşelor pontice, iniţiată de Mitradate VI Eupator (73 î.Hr.). Oraşul intră sub stăpînire romană în timpul lui August. Fortificat de împăratul Diocleţian (284-305), devine capitala provinciei Scythia. Distrus de avari şi bulgari (680). Menţionat apoi în sec. 11 ca port bizantin, *Constantia*, apoi cu numele *Constanţa*. Vestigii arheologice (statuia *Şarpele fantastic*, ruinele unui edificiu cu mozaic din sec. 2-3). Aici a fost exilat (8-17 d.Hr.) poetul latin Ovidiu.

TOMIS, revistă social-culturală şi literară; apare, lunar, la Constanţa (din 1966). Colaborează Traian Coşovei, Şt. Aug. Doinaş, Alex. Ştefănescu, Cornel Regman, Romulus Vulpescu ş.a. Din 1990, serie nouă.

TOMONAGA, Sin-Itiro (1906-1979), fizician japonez. Prof. univ. la Tokio. A dezvoltat teoria modernă a electrodinamicii cuantice. Premiul Nobel (1965), împreună cu R.Ph. Feynman şi J.S.Schwinger.

TOMOZEI, Gheorghe (1936-1997; n. Bucureşti), scriitor român. A condus revista "Argeş". Poet care caută suavitatea cuvîntului (*Pasărea albastră*, *Steaua polară*, *Virsta sărutului*, *Noaptea de echinox*, *Ninive*). Lirism antonpannesc, culoare şi fantezie balcanică (*Plantaţia de fluturi*, *Mersul pe ape*, *Ultima carte de dragoste*). Proză (*Filigran*, *Muzeul ploii*). Mărturii despre N.Labiş şi Nichita Stănescu. Cărţi pentru copii. Traduceri.

TOMPA László (1883-1964; n. Rugăneşti, jud. Harghita), scriitor de naţionalitate maghiară din România. Lirică de inspiraţie peisagistică, cu caracter meditativ (*Prin munţii Ardealului*, *Vînt nordic*, *Unde eşti, omule?*, *Poezii*).

TOMSK, oraş în Rusia, în Siberia Occidentală, port pe rîul Tom; 502 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial. Universitate. Clădiri din sec. 18-19.

TOMUŞ, Mircea (n. 1934, Mociu, jud. Cluj), critic şi istoric literar. Redactor la revista "Transilvania". Studii despre marii scriitori (Alecsandri, Arghezi, Blaga, Barbu, Caragiale). Critică de insistenţă analitică. Bogată informaţie istorico-literară (*Carnet critic*, *Istorie literară şi poezie*).

TON DUG THANG (1888-1980), om politic

vietnamez. Funcţii în Partidul Comunist. Vicepreşedinte (1960-1969) şi preşedinte (1969-1976) al R.D. Vietnam. Preşedinte al Republicii Socialiste Vietnam (1976-1980).

TONEANU, Vasile (1869-1933; n. Tîrgu-Ocna), actor român. Actor cu haz natural, a avut cîteva creaţii în comediile lui Caragiale (Pristanda, Farfuridi, Iordache).

TONEGARU, Constant (1919-1952; n. Galaţi), poet român. Viaţă boemă. Atras de suprarealism, cultivă o poezie cu accente sarcastice, atrasă deopotrivă de exotic. În esenţă, poet sentimental, cu o dominantă melancolică (*Plantaţii, Steaua Venerii*).

TONGA (Regatul ~), stat în S-V Oceanului Pacific. Suprafaţa: 699 km². Populaţia: 97 mii loc. Limbile oficiale: engleza, tongana. Capitala: *Nuku'alofa*. Culte: protestantism, catolicism. Moneda: 1 pa'anga = 100 seniti. Împărţit în 3 districte. Oraşe pr.: Neiafu, Mu'a. Se întinde pe un arhipelag vulcanic şi coraligen format din c. 170 de insule, la 2200 km N-E de Noua Zeelandă. Insule pr.: Tongatapu, Vava'u, Eua. Relief muntos, cu numeroşi vulcani (alt. max.: 1033 m în insula Kao). Climă tropicală oceanică. Păduri tropicale umede. Cocotieri, bananieri, citrice, ananas. Creşterea bovinelor, porcinelor şi cabalinelor. Prelucrarea produselor agricole. Export de copra şi banane. Pescuit. Turism. — Locuit de triburi polineziene (milen. 1 d.Hr.). Explorat de olandezul A.J.Tasman în 1642-1643, apoi de J.Cook în 1773 şi 1774. În 1845, insulele sînt unite de regele George Tupou I (1845-1893), formînd regatul Tonga, care recunoaşte în 1900 protectoratul britanic. În 1970 s-a proclamat stat independent, membru al Commonwealth-ului. Monarhie constituţională ereditară.

TONGA, fosă în Oceanul Pacific, în apropierea arhipelagului cu acelaşi nume. Ad. max.: 10882 m.

TONGATAPU, insulă în S Oceanului Pacific, în arhipelagul Tonga; 257 km². Oraş pr.: *Nuku'alofa*. Relief coraligen; alt. max.: 61 m. Climă tropicală. Plantaţii de bananieri, palmieri de cocos şi citrice. Pescuit. Aparţine Regatului Tonga.

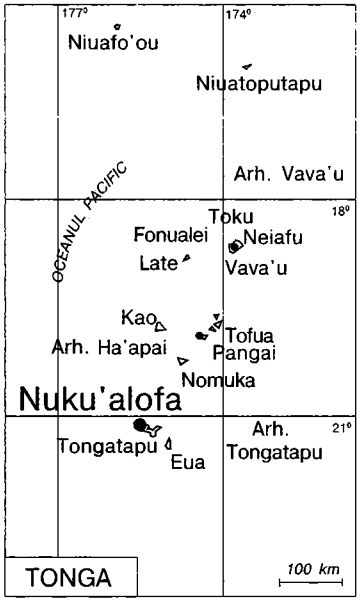

TONITZA, Nicolae (1886-1940; n. Bîrlad), pictor, grafician şi critic de artă român. Prof. univ. la Iaşi. Grafician activ al vremii. Fondator al *Grupului celor patru*. Primele tablouri, cu linia de o anumită asprime, dezvăluie un interes pentru tematica socială (*Coajă la pîine, Femei în cimitir, Convoi de prizonieri*). În dispoziţie impresionistă, foloseşte culori calde, care aduc o notă de lirism. Naturi statice, scene de interior, nuduri, peisaje (*Curte de mahala, Iarnă în Bucureşti*), portrete de copii (*Catiuşa lipoveanca, Fetiţa pădurarului, Peisaj din Bucureşti*). Comentarii plastice.

Nicolae Tonitza, *Copil jucîndu-se*

TONKIN v. **Bac Bo**.

TONKIN (Rezoluţia Golfului ~), măsură luată de Congresul SUA în 1964, în urma atacului forţelor nord-vietnameze asupra a două distrugătoare nord-americane. Prin acest act a fost posibilă implicarea americanilor în războiul din Vietnam.

TONKIN (BĂC BŌ), regiune în N Vietnamului, pînă la graniţa cu China. Cuprinde delta Fluviului Roşu (Hong Ha). Oraşe pr.: Hanoi şi Haiphong. Culturi de orez. Irigaţii. În antichitate, sub stăpînire chineză, pînă în sec. 10. Din 1883 face parte din Indochina franceză. Lupte armate (1946) împotriva prezenţei franceze.

TONLE SAP, lac natural în partea centrală vestică a Cambodgiei, format prin revărsarea fluviului Mekong. Cel mai mare lac din Asia de Sud-Est; ad.: 3-12 m; suprafaţa variabilă: 2,6 mii - 10 mii km². Pescuit. Culturi de orez.

TÖNNIES, Ferdinand (1855-1936), sociolog german. Operă în care dezvoltă teoria sa despre raportul de opoziţie dintre "comunitate" (Gemeinschaft) şi "societate" (Gesellschaft) (*Comunitate şi societate*).

TONTY, Henri de (c. 1650-1704), explorator francez. A participat la construirea fortului Conti, lîngă cascada Niagara. Împreună cu Robert Cavalier de La Salle, a explorat fluviul Mississippi pînă la vărsare; a construit fortul Saint Louis.

TONY, prestigios premiu american în domeniul teatrului. Decernat anual, din 1947.

TOPALU, comună în judeţul Constanţa, pe Dunăre. Muzeu de artă plastică românească.

TOPEKA, oraş în centrul SUA, capitala statului Kansas; 119,8 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Expl. de cărbuni. Industrii. Piaţă pentru animale. Universitate. Întemeiat în 1854 de coloniştii Ch.Robinson şi Cyrus Holliday.

TOPÎRCEANU, George (1886-1937; n. Bucureşti), poet român. A făcut parte din cercul "Vieţii româneşti". Redactor la această revistă (1920-1933). A condus (din 1919) "Însemnări literare", cu M.Sadoveanu, şi apoi (din 1936) "Însemnări ieşene". Îmbinînd umorul cu sentimentalitatea, evocă universul minuscul (*Balade vesele şi triste, Migdale amare*); parodii spirituale (*Parodii originale*). Proză umoristică (*Minunile sfîntului Sisoe*); memorialistică (*Amintiri din luptele de la Turtucaia, Pirin-Planina*). Traduceri. Premiul Naţional (1926). Membru corespondent al Acad. Rom.

TOPKAPI, palat în Istanbul (Turcia). Fost palat al sultanilor, construit în 1454, în timpul lui Soliman I Magnificul. Extinderea palatului s-a făcut în sec. 19. Astăzi, muzeu. Colecţii de artă, colecţii de bijuterii imperiale, arme, mobilier, textile, miniaturi. Conţine una dintre cele mai mari colecţii din lume de porţelanuri europene şi orientale.

TÖPLER, Mihail (1780-c. 1820), pictor austriac. Stabilit temporar la Bucureşti (1800). Portrete (*Alexandru Moruzi, Ion-Vodă Caragea, Zinca Golescu, Hătmăneasa Maria Cantacuzino*).

TOPLICENI, comună în judeţul Buzău. Biserică (sec. 17-19), cu picturi murale din 1703.

TOPLIŢA, oraş în judeţul Harghita, în defileul Mureşului; 16,9 mii loc. Expl. de andezite. Industrii. Staţiune balneoclimatică, cu izvoare de apă mezotermale şi minerale. Centru forestier şi turistic. Mănăstire, cu o biserică de lemn (1710), în stilul celor din Moldova, de pe valea Bistriţei. Urmele cetăţii dacice Sargidava. Rezervaţie naturală-geologică (lacul Iezer). Trasee turistice spre munţii Călimani şi defileul Mureşului.

TOPOLNIŢA, peşteră în S-V României, în podişul Mehedinţi, la 400 m altitudine. Capătează subteran, la diferite niveluri, patru afluenţi ai rîului Topolniţa. Galeriile se întind pe 16 km lungime (locul 2 după Peştera Vîntului). Speoclimatic, peştera se prezintă caldă şi umedă. Bogată faună cavernicolă. Monument al naturii.

TOPOLNIŢA (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Izvorul Bîrzii, judeţul Mehedinţi. Ctitorită de boierii Craioveşti, în sec. 16; atribuită domnului Radu I. Picturi murale în stil bizantin. Turn-clopotniţă (sec. 17).

TOPOLOG, rîu, afluent al Oltului; 95 km. Izvorăşte din Munţii Făgăraşului, de sub vîrful Negoiu. Traversează versantul sudic al Făgăraşului şi zona subcarpatică (Dealul Negru). Cursul superior captat pentru lacul de acumulare al hidrocentralei de pe Argeş.

TOPOLOVENI, oraş în judeţul Argeş, la E de Piteşti; 9,95 mii loc. Expl. de petrol.

TORA (THORA), cartea sacră a evreilor, "legea" care cuprinde primele 5 cărţi ale *Vechiului Testament*, numite *Pentateuh*.

TORCELLO, insulă în Marea Adriatică, în laguna Veneţiei. Catedrală (sec. 7-9) în stil bizantin (cu mozaicuri din sec. 12-13).

TORELLI, Giuseppe (1658-1709), violonist şi compozitor italian. A activat la Bologna şi Viena. Atras de idealul clasic al formei, a compus simfonii, sonate, muzică de cameră,

primele *concerti grossi* şi, probabil, primul concert pentru vioară solo.

TORGAU, oraş în Germania (Saxonia), pe rîul Elba, la N-V de Dresda; 23,5 mii loc. Ceramică. Palat (sec. 16-17), clădit de electorii de Saxa. Întemeiat în sec. 10, oraşul a devenit una dintre reşedinţele electorilor de Saxa. Locul de întîlnire a trupelor americane cu cele sovietice la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial (monument comemorativ).

TORI BUSSHI (sec. 7), sculptor japonez. Budist. Stil sculptural asemănător celui chinez din timpul dinastiei Wei (386-535). Capodopera sa, sculptura lui Buddha Shakyamuni, datează din anul 623 şi se păstrează în mănăstirea Horyuji din Nara. Asemănătoare cu Buddha din capela Pinyang din Long-men (China).

TORINO, oraş în N-V Italiei, pe Pad, centru ad-tiv al regiunii Piemonte; 1,36 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial, comercial şi cultural. Construcţii aeronautice, de automobile (uzinele firmei "FIAT"); ind. electrotehnică, electronică, optică, poligrafică. Bază militară. Universitate (1404), institut politehnic (1859). Academie de arte (1652), Conservator (1867). Biblioteci. Vestigii romane, palatul Madama (sec. 12, transformat în sec. 18, azi muzeu), Palazzo Reale (sec. 17), Palazzo Carignano (sec. 17), unde s-a întrunit (1861) primul parlament italian; case în stil gotic, clădiri baroce şi neoclasice; catedrală renascentistă (sec. 15-16). Muzee. Turism. S-a numit *Taurasia*; distrus de Hannibal în 218 î.Hr. Colonie militară în sec. 1 î.Hr., sub împăratul August. În evul mediu a fost (din 1563) reşedinţa ducilor de Savoia. Între 1720 şi 1860, cu întreruperi, capitala ducatului şi a Regatului Sardiniei, iar între 1861 şi 1865 capitala Italiei unificate.

TORMA Károly (Carol) (1829-1897), arheolog maghiar. A înfiinţat Muzeul de antichităţi de la Aquincum. Studii cu referiri la istoria Daciei romane (*Împărţirea Daciei sub romani*, *Inscripţii romane în Ardeal*, *Limes dacicum*) şi a Ungariei (*Monumenta Hungariae aevi Romani epigraphica*).

TORNE ÄLV (finl. **TORNIO**), fluviu în N Peninsulei Scandinave; 510 km. Izvorăşte din lacul Torne, formează pe o porţiune graniţa dintre Suedia şi Finlanda şi se varsă în golful Botnic al Mării Baltice.

TOROIAGA, masiv muntos în S Munţilor Maramureşului. Alt. max.: 1930 m. Relief fragmentat de văi. Expl. de mangan şi forestiere.

TORONTO, oraş în Canada, port la lacul Ontario, centru ad-tiv al provinciei Ontario; 2,27 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport.

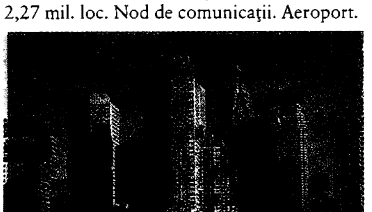

Toronto

Centru industrial (construcţii navale, aeronautice, de automobile; metalurgia aluminiului; ind. chimică). Centru financiar, bancar şi cultural. Universităţi. Mari biblioteci. Orchestră simfonică. Muzee. Teritoriu explorat în 1615 de Étienne Brûlé. În 1720, francezii au construit aici fortul Toronto. În 1793, englezii au înfiinţat pe locul fortului, ars de către francezi, localitatea York. Abia în 1834 oraşul şi-a recăpătat vechiul nume, Toronto.

TOROUŢIU, I.E. (1888-1953; n. Soica, jud. Suceava), istoric literar, folclorist şi editor român. A publicat o lucrare indispensabilă istoriei literare: *Studii şi documente literare* (13 vol., în colaborare parţială cu Gh.Cardaş), care cuprinde corespondenţa junimiştilor, precum şi sămănătorişţilor, cu note, traduceri, indici. Alte lucrări: *Modernismul. Pagini de istorie şi de critică literară*. Membru corespondent al Acad. Rom.

TORQUEMADA, Thomás de (c. 1420-1498), inchizitor spaniol. Călugăr dominican. Sfătuitorul (1474) regilor catolici Ferdinand şi Isabela. Numit (1487), de papa Innocenţiu VIII, mare inchizitor. Autor al codului de legi al Inchiziţiei. Simbolizează fanatismul religios şi persecuţia.

TORRE ANUNZIATA, oraş în Italia (Campania); în golful Neapole; 50,3 mii loc. Staţiune balneară cu ape termale. Ruinele vechiului oraş roman *Oplontis*.

TORREÓN, oraş în Mexic (Coahuila); 459,8 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Expl. şi prelucrarea zincului şi plumbului. Piaţă pentru cereale; bumbac. Întemeiat în 1887.

TORRES, Luiz Váez de (sec. 17), navigator spaniol. A explorat pentru prima dată ţărmul Australiei şi insula Noua Guinee, descoperind (1606) strîmtoarea care îi poartă numele.

TORRES, strîmtoare între peninsula York (Australia) şi insula Noua Guinee, care leagă apele Mării de Corali (Oceanul Pacific) cu cele ale mării Arafura (Oceanul Indian). Lăţime: 85-150 km; ad. max.: 9 m. Numeroase insule coraligene şi vulcanice (peste 70), cu o suprafaţă de 673 km^2, administrate de Australia. Pescuit de perle.

TORRES BODET, Jaime (1902-1974), poet şi romancier mexican. Versuri influenţate de simbolismul şi suprarealismul francez (*Frontiere*). Romane experimentale (*Umbre*). Diplomat; director general al UNESCO (1948-1952). S-a sinucis.

TORRES VEDRAS, oraş în Portugalia, la N de Lisabona; 13,3 mii loc. Urme ale fortificaţiilor ridicate de Wellington pentru apărarea oraşului (1810).

TORRICELLI, Evanghelista (1608-1647), fizician şi matematician italian. Elev al lui G.Galilei. A studiat mişcarea lichidelor, stabilind legea de curgere a lichidului dintr-un vas (*legea Torricelli*). A pus în evidenţă presiunea atmosferică, inventînd (1644) barometrul cu mercur (*tubul Torricelli*). Contribuţii în geometrie (*Lucrări de geometrie*).

TORRIJOS HERRERA, Omar (1929-1981), general şi om politic din Republica Panamá. A condus lovitura de stat din 1968 şi a devenit şeful statului în 1972. În 1977, a negociat tratatul privind canalul Panamá cu Jimmy Carter, preşedintele SUA. În acelaşi an s-a retras de la conducere. Mort într-un accident de avion.

TORTUGA (TORTUE), insulă în partea de N a Republicii Haiti; 32 km lungime; 6 km lăţime. Puţin populată. Loc de adunare pentru piraţii francezi (după 1625) şi mai tîrziu pentru cei englezi (sec. 18-19).

TORUŃ, oraş în Polonia, port pe Vistula, la N-V de Varşovia; 202 mii loc. Centru industrial (construcţii navale şi de aparataj electrotehnic; mecanică fină; siderurgie). Piaţă pentru legume şi cereale. Universitatea "Copernic". Monumente. Primărie şi biserici gotice (sec. 13-15). Muzee. Întemeiat de Cavalerii Teutoni în 1233. A aparţinut Hansei, apoi a fost anexat de Polonia. Locul de naştere al lui Copernic.

TORY, Geoffroy (c. 1480-1533), tipograf, gravor şi scriitor francez. A revoluţionat arta tipografică. Renumit tratat de caligrafie şi imprimare (*Champfleury*). A folosit accentele, apostroful şi sedila; a răspîndit în Franţa caracterele romane.

TOSCANA, regiune în partea central-vestică a Italiei, la Marea Tireniană; 23 mii km^2; 3,5 mil. loc. Oraş pr.: Florenţa. Expl. de petrol, mercur, metale neferoase şi marmură (Carrara). Izvoare minerale. Pomicultură; viticultură; cereale. Creşterea animalelor. Turism. Stăpînită succesiv de etrusci, romani (sec. 3 î.Hr.-6 d.Hr.), lombarzi (sec. 6-8). Ducat (sec. 15-18) condus de familia Medici, pînă în 1737, după care devine dependent de Habsburgi, în 1807, Napoleon I alipeşte Toscana la Franţa, pentru ca în 1860 să se reunească cu Piemontul. Centru al Renaşterii italiene (Florenţa).

TOSCANINI, Arturo (1867-1957), dirijor italian. Repertoriu deosebit de vast (preferinţă pentru operele lui Verdi şi Wagner, simfoniile lui Brahms şi Beethoven). A dirijat pe marile scene ale lumii (Scala, Metropolitan Opera); aclamat la festivalurile de la Bayreuth şi Salzburg. A format National Broadcasting Company Orchestra. Celebru pentru exigenţa lui şi pentru interpretarea fidelă a partiturii.

TOTILA (BADUILA), rege al ostrogoţilor (541-552). A recucerit aproape întreaga Peninsulă Italică. Înfrînt şi rănit mortal în bătălia de la Taginae (552) împotriva bizantinilor conduşi de Narses.

TOTLEBEN, Eduard Ivanovici, conte (1818-1884), inginer militar şi general rus. A condus lucrările de fortificare a oraşului Sevastopol în timpul asediului din 1854-1855. În Războiul Ruso-Româno-Turc (1877-1878), a condus asediul Plevnei.

TOUAMOTOU (TUAMOTU), arhipelag în S Oceanului Pacific, la E de insulaTahiti; 915 km^2; 11,7 mii loc. Insulele pr.: Rangiroa, Makatéa, Gambier. Insule coraligene. Climă tropicală umedă. Cocotieri, arbori de vanilie şi cafea. Pescuit. Aparţine teritoriului Polinezia Franceză.

TOUBKAL (Djebel Toubkal), vîrf în masivul Atlasul Mare (Maroc). Cel mai înalt din Africa de Nord; alt.: 4165 m.

TOUBOUAI (TUBUAI), arhipelag în S Oceanului Pacific; 164 km^2; 1,8 mii loc. Insulele pr.: Tubuai, Rurutu, Rimatara. Relief vulcanic; alt. max.: 435 m. Climă tropicală umedă. Arbori de vanilie şi cafea. Pescuit. Aparţine teritoriului Polinezia Franceză.

TOULON, oraş în S-E Franţei (Provence), la E de Marsilia, port la Marea Mediterană; 167,6 mii loc. Aeroport. Construcţii navale şi mecanice. Pescuit. Primărie (sec. 17), biserica Sainte-Marie Majeure (sec. 12-17). Muzeu. Turism. În antichitate, cunoscut sub numele *Telo Martius*. Bază pentru submarine în timpul ocupaţiei germane. Bombardat de Aliaţi în 1943 şi 1944.

TOULOUSE, oraş în S Franţei (Languedoc), port pe Garonne; legat de Marea Mediterană prin Canal du Midi; 358,6 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru comercial şi industrial (construcţii de avioane - uzinele firmei "Sud-Aviation"). Universitate (1229). Muzee. Turism. Amfiteatru roman, biserica Saint-Sernin (sec. 11-13), catedrala gotică Saint-Étienne (sec. 11-17), clădiri în stilul Renaşterii. Oraş galic, numit *Tolosa*. Cucerit de romani în 106 î.Hr. Capitală a regatului vizigot (din 419), a fost cucerit de regele franc Clovis, la 507. Reşedinţă a regatului Aquitaniei (sec. 8).

TOULOUSE-LAUTREC, Henri de (1864-1901), pictor şi litograf francez. Influenţat de Degas şi mai ales de stampele japoneze, îşi conturează o manieră care îl situează în post-impresionism. S-a inspirat din lumea cabaretelor din Montmartre. Lucrări caracterizate prin linia simplificată, dinamică a siluetelor şi a figurii (*Yvette Guilbert*, *Jane Avril*, *La Goulue*, ciclul *Circul*). Serii de litografii. Aport la dezvoltarea artei afişului modern.

Henri de Toulouse-Lautrec, *Femeie dansînd*

TOURAINE, provincie istorică în Franţa Centrală, cuprinzînd mare parte din bazinul Loarei. Oraş pr.: Tours. Cereale. Viticultură, pomicultură, legumicultură. Turism. Numeroase castele din sec. 15-16 (Amboise, Chinon, Azay-le-Rideau, Chenonceaux, Valencay). Anexată la Coroana Franţei în 1259. Reşedinţa favorită a regilor Franţei pînă în sec. 17, cînd Curtea se mută la Paris şi Versailles.

TOURCOING, oraş în N Franţei (Flandra), la graniţa cu Belgia; 102,2 mii loc. Industrii (bumbac, in şi dantele).

TOURÉ, Ahmed Sékou (1922-1984), om politic guinean. Unul dintre fondatorii Partidului Naţionalist African (1946). Primul preşedinte al Republicii Guineea (1958-1984). A fost şi prim-ministru (1958-1972), exercitînd o guvernare dictatorială.

TOURFAN (TURFAN), oază în China (Xinjiang), pe vechiul drum al mătăsii. Moschee (sec. 18). În apropiere, grotele lui Buddha, ansamblu monastic (sec. 6-10) şi vestigii ale oraşelor antice Yar (Jiahoe) şi Kotcho (Gaochang).

TOURNAI (flam. **DOORNIK**), oraş în S-V Belgiei (Hainaut), pe Escaut; 44,95 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Catedrală (sec. 12-13) cu fresce din sec. 12 şi vitralii din sec. 15. Case în stil romanic. Muzee. Ateliere de tapiserie (sec. 14-16), manufactură de porţelanuri (sec. 18). Capitala Merovingilor (sec. 6). A aparţinut pe rînd Flandrei, Franţei, Angliei. Din 1830, este oraş belgian.

TOURNEFORT, Joseph Pitton de (1656-1708), botanist şi călător francez. Autor al clasificării plantelor după natura florilor. Precursor al lui Linné.

TOURS, oraş în V Franţei (Touraine), port pe Loara; 130 mii loc. Nod feroviar. Industrii (mătase). Piaţă agricolă. Catedrala Saint-Gatien (sec. 13-16) cu vitralii din sec. 13, clădiri din sec. 16 şi 18. Muzee. Turism. S-a numit *Civitas Turonum*. Renumit pentru industria mătăsii în sec. 15. Aici s-a refugiat guvernul francez în timpul asediului Parisului (Războiul Franco-Prusac din 1870).

TOUSSAINT-LOUVERTURE, Pierre Dominique (1743-1803), general şi om politic haitian. A condus lupta împotriva abolirii sclaviei (1790), alungîndu-i pe englezi şi pe spanioli. Guvernator general pe viaţă al insulei, a promulgat o constituţie liberală (1801). Învins (1802) de corpul expediţional francez, comandat de generalul Ch.Leclerc. Mort în Franţa, în captivitate.

TOVSTONOGOV, Gheorghi Aleksandrovici (n. 1915), regizor rus de teatru. Montări sub influenţa teoriilor lui Stanislavski (*Prea multă minte strică* de A.S.Griboedov, *Barbarii* de Gorki).

TOWNES, Charles Hard (n. 1915), fizician american. Cercetări în spectroscopie şi în amplificarea radiaţiei electromagnetice prin emisie stimulată. A inventat maserul (1954). Premiul Nobel (1964).

TOWNSVILLE, oraş în N-E Australiei (Queensland); 109 mii loc. Port la Marea de Corali. Aeroport. Metalurgie. Petrochimie. Universitate.

TOYAMA, oraş în Japonia (Honshū), în golful Toyama (Marea Japoniei); 321,2 mii loc. Centru comercial şi industrial (metalurgie).

TOYNBEE, Arnold Joseph (1889-1975), istoric englez. Prof. univ. la Londra. Preocupări de filozofia istoriei. Interesat îndeosebi de evoluţia civilizaţiilor, a formulat o teorie ciclică a dezvoltării societăţii umane, potrivit căreia istoria acesteia ar fi o succesiune de civilizaţii (*Civilizaţia la încercare*, *Lumea şi Occidentul*, *Studiu asupra istoriei*, 12 vol.).

TOYOHASHI, oraş în Japonia (Honshū); 337,9 mii loc. Centru industrial (textile, siderurgie).

TOYOTA, oraş în Japonia (Nagoya); 289 mii loc. Construcţii de automobile.

TOYOTA MOTOR COMPANY LIMITED, firmă japoneză de construcţii de automobile, fondată în 1937. Printre principalele companii mondiale în acest domeniu.

TRABZON, oraş în N-E Turciei, port la Marea Neagră; 143,9 mii loc. Aeroport. Export de tutun. Institut politehnic. Monumente bizantine, catedrală (sec. 13). Biserici (Sf. Eugèn, 1291 şi Sf. Sophia, 1238-1263) şi mănăstiri rupestre (Sf. Sabas). Capitala unui imperiu grec (1204-1461), fondat de Alexis şi David Comnen, fiii împăratului Andronic I. A purtat războaie cu latinii, cu imperiul de la Niceea şi cu cel al Selgiucizilor. După căderea Constantinopolului (1453), a fost loc de refugiu pentru greci. Cucerit de turci în 1461. S-a mai numit şi *Trapezunt* (*Trebizond*).

TRACIA, denumire dată de greci şi de romani teritoriului locuit de traci.

TRACIA, denumire a regatului elenistic cîrmuit de Lisimah (în sec. 4-3 î.Hr.) după destrămarea imperiului lui Alexandru Macedon.

TRACIA, provincie romană înfiinţată în anul 46 d.Hr., în timpul domniei lui Claudiu. Se învecina în E cu Marea Neagră, în N-V cu provincia Moesia, în S-V cu Macedonia şi în S cu Marea Egee. Începînd cu sec. 5, suportă atacurile hunilor, slavilor şi avarilor. Oraşe pr.: Filippopolis, Perint, Serdica şi Hadrianopolis.

TRAFALGAR, cap în extremitatea de S-V a Peninsulei Iberice (Spania), în Andaluzia, între Cadix şi Tarifa. — **Bătălia de la ~**, bătălia navală desfăşurată la 21 oct. 1805 între flota engleză, condusă de amiralul Nelson, şi cea franco-spaniolă, condusă de amiralul Villeneuve, şi cîştigată de Nelson.

TRAIAN (Marcus Ulpius Traianus) (53-117), împărat roman (98-117). Guvernator al Germaniei Superior, a fost adoptat (97) de Nerva şi asociat la putere, succedîndu-i acestuia după un an (98). Primul împărat de origine neitalică. A dezvoltat instituţiile sociale şi a angajat mari lucrări (Forumul, Columna, bazilici, biblioteci, termele de la Esquilin). A organizat campanii împotriva Daciei (101-102, 105-106), pe care o transformă (în cea mai mare parte) în provincie romană (monumentul ridicat, în 109, la Adamclisi, în S Dobrogei, va glorifica victoria obţinută). Campania din Orient face şi din Armenia o provincie romană; cucereşte Babilonul, Seleucia şi Ctesifon, creînd provinciile Mesopotamia şi Asiria. Imperiul Roman atinge, în timpul domniei lui, cea mai mare expansiune teritorială.

TRAJANESCU, Ion D. (1875-1964; n. Bucureşti), arhitect român. Lucrări în stil neoromânesc (bisericile Sf. Spiridon, Sf. Petru şi Pavel, Sf. Ioan, Palatul Ligii Culturale, toate din Bucureşti).

TRAKL, Georg (1887-1914), poet austriac. Influenţat de Rimbaud, Hölderlin şi expresionişti. Poet sumbru şi patetic al angoasei

Arnold Joseph Toynbee

Traian

existenţiale (*Crepuscul şi declin*, *Sebastian visînd*, *Toamna singuraticilor*).

TRANSILVANIA, provincie istorică românească, ce cuprinde teritoriul (numit şi *Ardeal*) din interiorul arcului carpatin; în accepţie mai largă, include şi Banatul, Crişana şi Maramureşul; 102 mii km². Parte însemnată a Daciei, locuită din antichitate de geto-daci, Transilvania a fost cucerită de romani în 106, colonizată şi transformată în provincie imperială. Locul unde s-a adăpostit o mare parte din populaţia daco-romană în timpul valurilor de populaţii migratoare care au străbătut Dacia, fiind unul din nucleele de formare a poporului şi a limbii române. Organizată în "ţări" sau voievodate, dintre care izvoarele scrise pomenesc pe cele din Banat, conduse de Glad, din Crişana, conduse de Menumorut, şi din Transilvania propriu-zisă, conduse de Gelu. Aceste formaţiuni statale româneşti sînt treptat (sec. 11-13) cucerite de Regatul Ungar, constituit în Cîmpia Panoniei, dar ele îşi păstrează forma de organizare şi o autonomie relativă. Colonizată cu saşi şi secui (sec. 13). Principat al Regatului Ungar, după bătălia de la Mohács (1526) devine, după dispariţia Regatului (1541), principat autonom, de sine stătător (cu capitala la Alba-Iulia). Recunoaşte suzeranitatea Porţii Otomane, dar nu va fi niciodată (ca şi Moldova şi Ţara Românească, de altfel) desfiinţată ca entitate statală, ţările române păstrîndu-şi neîntrerupt autonomia internă, religia şi cultura. În 1600 trece sub autoritatea lui Mihai Viteazul, devenit "domn al Ţării Româneşti şi Ardealului şi a toată ţara Moldovei". Ocupată, în 1688, de Habsburgi, anexată, după Pacea de la Karlovitz (1699), Imperiului Habsburgic. A fost teatrul luptei politice, religioase şi culturale a românilor pentru a-şi păstra identitatea naţională şi pentru a-şi dobîndi egalitatea în drepturi cu celelalte popoare ale Imperiului (răscoala condusă de Horea, Cloşca şi Crişan, 1784-1785; mişcarea culturală şi politică–iniţiată de Inochentie Micu Clain şi susţinută de cărturarii de la Şcoala Ardeleană, concretizată în *Supplex Libellus Valachorum*, 1791; mişcarea revoluţionară de la 1848-1849 ş.a.). Anexată (1867) Ungariei după instituirea dualismului austro-ungar, Transilvania a fost supusă unui puternic proces de maghiarizare. Crearea, în 1881, a Partidului Naţional Român, iniţierea *Memorandumului* (1892), activitatea desfăşurată de Societatea Astra au avut un rol important în organizarea luptei de eliberare naţională a românilor din Transilvania. Este reintegrată României prin actul de la 18 nov./1 dec. 1918, care consfinţeşte crearea statului naţional unitar român. În urma Dictatului de la Viena (aug. 1940), România este obligată să cedeze Ungariei partea de N-V a Transilvaniei (43000 km², cu o populaţie de 2,6 mil. de locuitori, în majoritate români). Redobîndită de România în 1945.

TRANSNISTRIA, regiune istorică, actualmente teritoriul Republicii Moldova din stînga Nistrului. În antichitate era locuit de triburile geto-dace (carpi, tiraget). În evul mediu devine un culoar de trecere spre vest a popoarelor migratoare orientale (goţi, huni, arabi, bulgari, unguri, pecenegi ş.a.). După destrămarea Hoardei de Aur, care se stabilise şi aici în sec. 13, la est de Nistru pătrunde elementul etnic de origine romanică. Aşezările româneşti sporesc numeric mai ales în sec. 16-18. În a doua jumătate a sec. 18 Rusia ţaristă anexează teritoriile dintre Bug şi Nistru şi le colonizează cu ruşi, ucraineni, cazaci, germani. La 24 octombrie 1924 în Transnistria se formează RASS Moldovenească, pe care URSS o include apoi, la 2 august 1940, în componenţa RSS Moldoveneşti. După proclamarea independenţei de stat a Republicii Moldova (27 august 1991) liderii separatismului prorus de la Tiraspol declară Transnistria drept stat aparte. În 1992 au loc lupte violente între separatiştii rusofoni şi detaşamentele de voluntari din Moldova. Republica Moldova promovează ideea unei autonomii economice a Transnistriei.

TRANSVAAL, provincie septentrională în Republica Africa de Sud; 262,4 mii km²; 10,9 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Pretoria*. Expl. de aur, diamante, platină, cărbuni, fier, vanadium, crom, cupru, mică. Zonă industrială (siderurgie, construcţii de maşini, produse chimice etc.). Citrice. Creşterea bovinelor şi ovinelor. — Regiune colonizată de buri, care fondează statul Orange şi Republica Transvaal. Independentă (1852) faţă de Anglia. Colonie a Coroanei în urma Războiului Anglo-Bur (1899-1902), pînă la crearea Uniunii Sud-Africane (1910).

TRAORÉ, Moussa (n. 1936), general şi om politic din Mali. Preşedinte al Republicii Mali (1968-1991).

TRAPANI, oraş în Italia (Sicilia); 71 mii loc. Oraş comercial (peşte, vin). Biserici şi catedrală (sec. 14-18). Muzeu. Denumirea antică, *Drepanum*.

TRAPEZNIKOV, Vadim Aleksandrovici (1905-1994), inginer sovietic. Cercetări în domeniul maşinilor electrice şi al automaticii; metode de modelare a sistemelor de reglare automată.

TRAPEZUNT (TREBIZOND) v. **Trabzon**.

TRASCĂU (Munţii Trascăului), masiv muntos în S-E Munţilor Apuseni, cu altitudini reduse. Alt. max.: 1437 m. Forme carstice (Detunatele, Cheile Turzii).

TRASIBUL (THRASYBULOS) (c. 445-388 î.Hr.), general şi om politic atenian. A luat parte ca strateg la războiul peloponesiac. Regimul oligarhic al celor 30 de tirani, instaurat la Atena, îl obligă să se exileze la Teba (404 î.Hr.). În urma unei campanii victorioase, restabileşte regimul democratic la Atena (403 î.Hr.). A obţinut victorii împotriva armatei spartane în războiul corintic, izbucnit în 395 î.Hr.

TRASIMENE (Lacul ~), lac în Italia centrală (Umbria) la 259 m altitudine; 128 km². Cel mai mare lac al Peninsulei Italice. La începutul celui de al doilea Război Punic, armatele lui Hannibal au învins, pe malul lacului, armata romană comandată de consulul Caius Flaminius (217 î.Hr.).

TREBICI, Vladimir (n. 1916, Hosecesea Mănăstirii- Cernăuţi), demograf, sociolog şi economist român. Prof. univ. la Bucureşti. Director (din 1995) al Centrului de Cercetări Demografice al Academiei Române. Bogată activitate de cercetare, concretizată în lucrări de economie, statistică, demografie, sociologie (*Bazele teoriei generale a statisticii*, *Sociologia. Prognoza şi planificarea socială*, *Populaţia României şi creşterea economică*, *Mică enciclopedie de demografie*, *Demografie şi etnografie*, *Bucovina. Populaţia şi procesele demografice: 1775-1993* ş.a.). Traduceri din literatura de specialitate. Acad. ·

TRÉFOUËL, Jacques (1897-1977), chimist şi bacteriolog francez. Director al Institutului Pasteur (1940-1964). A studiat mecanismul de acţiune a sulfamidelor şi a descoperit numeroase bacteriostatice.

TREI IERARHI (Mănăstirea ~), mănăstire în Iaşi. Biserică din piatră cioplită, ctitorie (1635-1639) a lui Vasile Lupu, sinteză de arhitectură moldovenească şi muntenească. Sculpturi în relief în piatră, în modele diferite, în exterior (şi turla). În interior, profiluri gotice, canaturile uşilor din sidef curat şi solzi de aur; pictură executată (1641-1642) în aur şi lazuit. Portretul lui Vasile Lupu şi al familiei sale, în mărime naturală, în Sala Gotică. Mormintele lui Vasile Lupu, Dimitrie Cantemir şi Al.I.Cuza.

TREITSCKE, Heinrich von (1834-1896), istoric german. Profesor la Kiel, Heidelberg şi Berlin. Susţinător al politicii coloniale a lui Bismarck. Istoriograf al Prusiei, a scris *Istoria Germaniei din sec. 19*.

TRENČIN, oraş în V Slovaciei; 48 mii loc. Nod feroviar. Construcţii mecanice. Biserică (sec. 14); castel (sec. 15).

TRENET, Charles (n. 1913), autor, compozitor şi interpret francez. Un adevărat novator al şansonetei, prin calitatea textelor şi ritmul melodiilor sale.

TRENK, Henric (1818-1892), pictor şi grafician de origine elveţiană. Stabilit în Transilvania, apoi la Bucureşti (1851). Peisaje, tîrguri şi iarmaroace, în ulei şi acuarelă (*Tîrgul Moşilor*), schiţe documentare ale monumentelor vechi de artă; caricaturi politice.

TRENT, fluviu în Marea Britanie (Anglia); 290 km. Izvorăşte din munţii Pennini, traversează Nottingham şi se varsă prin estuarul Humber în Marea Nordului.

TRENTINO-ALTO ADIGE, regiune autonomă în N Italiei, la graniţa cu Austria; 13,6 mii km²; 886,9 mii loc. Centrul ad-tiv: *Trento*. Expl. forestiere. Metalurgie, chimie, ind. alimentară. Vechea provincie istorică *Veneţia Tridentină*. Alipită (1809) regatului Italiei; anexată, în 1816, Tirolului. Retrocedată Italiei prin Tratatul de la Saint-Germain (1919).

TRENTO, oraş în N Italiei, centrul ad-tiv al regiunii Trentino-Alto Adige, pe Adige; 101,4 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Turism. Catedrală romano-gotică (sec. 13-16). Castel Vecchio (sec. 13), Magno Palazzo (sec. 16). Muzee.

TRENTON, oraş în N-E SUA, capitala statului New Jersey; 92 mii loc. Port pe Delaware. Centru industrial şi comercial. Universitate.

TRES ZAPOTES, sit arheologic în sudul statului Veracruz (Mexic). Important centru ceremonial olmec. Stele gravate (31 î.Hr.).

TRETIAKOV (Muzeul ~), muzeu fondat în 1856, în Moscova, de P. M. Tretiakov. Extins în anii următori, el adăposteşte arta rusă începînd din sec. 11 pînă în sec. 20 (pictură, sculptură, bibliotecă, fototecă; Aivazovski, Repin, Levitan, Şişkin, Perov, Briulov, Şcedrin, Serov, Vrubel ş.a.).

TREVISO, oraş în N Italiei (Veneto); 86 mii

loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial şi agricol. Biserici şi palate gotice. Catedrală romanică, reconstruită în sec. 15-18. Muzeu (picturi din şcoala venețiană).

TREVITHICK, Richard (1771-1833), inventator englez. A construit un motor cu abur de înaltă presiune (1800), un vehicul propulsat cu abur (1803) şi o locomotivă (1803).

TREZNEA, comună în județul Sălaj. Subunități aparținînd trupelor de ocupație horthyste au masacrat aici, la 9 sept. 1940, 86 de persoane (printre care şi 6 evrei).

TREZZINI (TREZZINO sau **TRESINI), Andrea Domenico** (1679-1734), arhitect rus de origine elvețiană. Construcții în stil baroc (fortărețele Petru şi Pavel, Kronstadt, Palatul de Vară, catedrala şi clopotnița Petru şi Pavel, mănăstirea Aleksandr Nevski, toate în Sankt Petersburg).

TRIANON, numele a două palate de la Versailles: — **Marele Trianon** (sau Trianonul de Marmură), construit (1687) în timpul lui Ludovic XIV de arhitectul J.Hardouin-Mansart; — **Micul Trianon**, construit (1762) în timpul lui Ludovic XV, de arhitectul J.A. Gabriel. — **Tratatul de la ~**, tratat încheiat la 4 iun. 1920 şi ratificat la 13 nov. 1920, între puterile Antantei şi țările aliate, pe de o parte, şi Ungaria, pe de alta. Fixa granițele Ungariei cu România, Regatul Sîrbilor, Croaților şi Slovenilor, Cehoslovacia şi Austria. Recunoştea pe plan internațional unirea teritoriilor românești Transilvania, Banatul de Est, Crişana şi Maramureşul cu România, a Slovaciei şi a Ucrainei Subcarpatice cu Cehoslovacia şi a Croației, Sloveniei şi a Banatului de Vest, cu Serbia.

TRIBHUVANA, Bir Bikram (1906-1955), rege al Nepalului (1911-1955).

TRIBUNA, ziar politic şi cultural, apărut la Sibiu, din 1884 pînă în 1903, la început (1884-1886) sub conducerea lui I.Slavici. De orientare projunimistă, revista îşi propunea realizarea unității culturale a tuturor românilor. Serie nouă: Cluj (1957-1989). Continuă şi după 1990.

TRICHUR, oraş în India (Kerala); 170 mii loc. Centru industrial. Sanctuarul Vatakkunatha (sec. 12). Pelerinaj.

TRIER (TRÈVES), oraş în V Germaniei (Renania-Palatinat), pe Moselle; 95,5 mii loc. Centru comercial, industrial. Turism. Universitate. Vestigii romane (Porta Nigra, terme, amfiteatru). Catedrală (sec. 11-13). Edificii religioase, romane, gotice şi baroce. Muzee. — Fondat (sec. 15 î.Hr.) de August, sub numele de *Augusta Treverorum*, devine centru strategic şi economic important, capitala Regatului galic secesionist (258-273), apoi reşedința împăraților romani (293-395). Sediu arhiepiscopal (sec. 7). Decade în sec. 18; anexat Prusiei (1815).

TRIESTE, golf pe litoralul de N-E al Mării Adriatice, între laguna De Grado şi capul Salvore.

TRIESTE, oraş în N-E Italiei (Friuli-Venezia Giulia), port la golful cu același nume al Mării Adriatice; 244 mii loc. Nod de comunicații. Aeroport. Centru industrial (petrol, construcții navale, mecanică), comercial şi financiar. Port pentru tranzit internațional de mărfuri. Universitate. Stațiune balneară. Turism. Ruine romane (teatru, arc de triumf). Catedrală (sec. 11-14), castel (sec. 15-17). Muzee. Atestat în 52 î.Hr. — Colonie romană (*Tergeste*) în timpul lui August, a intrat sub dominația Veneției (1202-1379) şi apoi a Habsburgilor (1382-1719). Revendicat de Iugoslavia şi Italia, devine capitala unui "teritoriu liber" (1947-1954), prin Tratatul de la Paris. Alipit Italiei în 1954.

TRÍKKALA, oraş în Grecia centrală (Tessalia); 45 mii loc. Centru comercial. Templul lui Asklepios.

TRIMURTI (sanscr. *tri-murti* = divinități), triada supremă în care brahmanismul venerează pe Brahma (creația), Vişnu (conservarea) şi Şiva (distrugerea lumii), iar hinduismul pe Vişnu, Rama (datoria) şi Krişna (iubirea).

TRINIDAD, insulă în Oceanul Atlantic, în Arhipelagul Antilelor Mici; 4,8 mii km^2; c. 850 mii loc. Oraş pr.: San Fernando. Împreună cu insula Tobago formează Republica Trinidad-Tobago.

TRINIDAD-TOBAGO (Republica ~), stat în Marea Caraibilor, în Arhipelagul Antilelor Mici, situat pe insulele cu același nume. Suprafața: 5,1 mii km^2. Populația: 1,32 mil. loc. Limba oficială: engleza. Capitala: *Port of Spain*. Culte: catolicism, protestantism, hinduism. Moneda: 1 trinidad-tobago dolar = 100 cents. Împărțit în 6 comitate şi 2 orașe cu statut special. Orașe pr.: San Fernando, Arima, Scarborough. Relief colinar, cu cîmpii litorale. Climă tropical-oceanică. Vegetație caracteristică (pădure tropicală cu esențe prețioase şi savană). Economie bazată pe expl. hidrocarburilor (petrol şi gaze naturale). Culturi agricole pentru export (trestie de zahăr, bananieri, citrice, cacao ş. a.). Turism. — Descoperită de Columb (1498), insula Trinidad este transformată în colonie spaniolă. Ocupată (1797) de englezi. Insula Tobago este vizitată (1596) de căpitanul englez Robert Dudley. Primii coloniști olandezi se stabilesc în 1632. Colonie spaniolă, franceză, olandeză, engleză, devine oficial, în 1814, colonie britanică. În 1889 cele două insule sînt puse sub aceeaşi administrație. Îşi proclamă independența în cadrul Commonwealth-ului la 31 apr. 1962. Din 1 apr. 1976, republică. Datorită zăcămintelor de petrol şi gaze naturale este unul dintre cele mai prospere state din Marea Caraibilor. Republică parlamentară.

TRINIL, localitate în Indonezia, la E de Java. În 1891 s-a descoperit aici prima calotă craniană de pitecantrop (900000 ani).

TRIPLA ALIANȚĂ, tratat încheiat la 20 mai

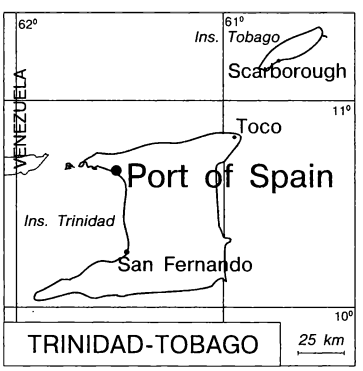

1882 între Germania, Austro-Ungaria şi Italia, împotriva unor eventuale atacuri din partea Rusiei sau Franței. A încetat oficial în 1915, prin trecerea Italiei alături de țările din Tripla Înțelegere.

TRIPLA ÎNȚELEGERE (ANTANTA), alianță militară şi politică încheiată, în 1907, între Franța, Marea Britanie şi Rusia, pe baza înțelegerilor prealabile dintre Franța şi Marea Britanie (1904) şi dintre Marea Britanie şi Rusia (1907). În timpul primului război mondial, au mai aderat şi alte state la Tripla Înțelegere, luptînd apoi împreună împotriva Germaniei.

TRIPOLI (ar. **TARÂBULUS AL-AHARB**), capitala Libiei, port la Marea Mediterană; 980 mii loc. Nod de comunicații. Aeroport. Industrie uşoară. Universitate. Meşteşuguri. Arcul de triumf al lui Marc Aureliu. Vechiul nume, *Oea*. — Fondat, probabil, la jumătatea milen. 1 î.Hr. de fenicieni. Inclus în Imperiul Roman. *Municipium* sub August, apoi *colonia* (sec. 2), sediu episcopal (sec. 3), unul din cele trei mari orașe ale provinciei Tripolitania. Invadat (455) de vandali, stăpînit succesiv de bizantini (533), arabi (643), spanioli (1510), care îl cedează Cavalerilor de Malta, otomani (1551). Ocupat de italieni (1911), eliberat (1943) de trupele britanice.

TRIPOLI (ar. **TARÂBULUS ESH SHAM**), oraş în N Libanului, la Marea Mediterană; 240 mii loc. Port petrolier. Centru comercial şi industrial. — Veche localitate feniciană (sec. 4 î.Hr.), cucerită de cruciați (1109). Centru administrativ al Imperiului Otoman (sec. 16). În 1920 a fost încorporat Republicii Liban. Principalul centru al islamului sunit libanez.

TRIPOLIE, sit preistoric în Ucraina, lîngă Kiev. A dat numele unui facies cultural din neolitic, înrudit cu Cultura Cucuteni şi dezvoltat în zona loesică de la Dunăre la Nipru.

TRIPOLITANIA, regiune în N-V Libiei, unde locuiesc 2/3 din populația țării. Platouri calcaroase. Creşterea animalelor. — Coloniile feniciene Iabratha, Oea (azi, Tripoli) şi Leptis Magna formau, la mijlocul milen. 1 î.Hr., cele *trei poleis*. Ocupată de romani (106 î.Hr.), cucerită de arabi (643), guvernată de Fatimizi (sec. 10), Almohazi (sec. 12-13) ş.a. Stăpînită de spanioli (1510), controlată de turci (1551). Relativă independență (1714-1835). Cedată de turci Italiei (în urma Războiului Italo-Turc, 1911-1912), formează, împreună cu Cirenaica, Libia italiană (1934). Sub control britanic (1943). Integrată Regatului Libia, independent în 1951.

TRIPURA, stat în E—N-E Indiei, între Bangladesh şi Assam; 10,4 mii km^2; 2,7 mil. loc. Capitala: *Agartala*. Expl. de cărbuni şi minereuri de mangan. Ceai, orez. Creşterea animalelor.

TRISTAN DA CUNHA, teritoriu britanic în Oceanul Atlantic meridional, la S-V de insula Sf. Elena; 209 km^2; 300 loc. Centrul ad-tiv: *Edinburg*. Populație formată, în cea mai mare parte, din englezi. Insulă vulcanică, cu relief accidentat. Platouri de lavă (vulcanul activ Eons). Climă oceanică. Faună bogată. Culturi de secară, cartofi, legume. Pescuit de languste. — Insula, descoperită de amiralul portughez Tristão da Cunha în 1506, va fi anexată în 1816 de Marea Britanie. Teritoriul

este condus (din 1938) de un administrator, numit de guvernatorul britanic din insula Sf. Elena, şi de un Consiliu.

TRISTAN ŞI ISOLDA, legendă medievală celtică. Versiunile, în versuri sau în proză, din sec. 12-13 au fost preluate (1900) de medievistul J.Bédier. Cuprinde povestea de dragoste a celor doi eroi. L-a inspirat pe R.Wagner (drama lirică *Tristan şi Isolda*, 1865).

TRISUL, vîrf în munţii Himalaya (grupul Nanda Devi), în India; 7127 m. Primul vîrf himalayan important, escaladat, în 1907, de o echipă formată din A. şi H.Brocherel (Italia), T.G.Longstaff (Marea Britanie) şi K.Burathoki (India).

TRITON (în mitologia greacă), zeul vuietului mării, fiul lui Poseidon şi al Amfitritei. Jumătate om, jumătate peşte. Potoleşte talazurile suflînd, într-un ghioc, un fel de cîntec.

TRITON, satelit al lui Neptun, cu diametrul de 2720 km, descoperit în 1846. Este singurul satelit mare din sistemul solar care se roteşte în sens invers. Fotografiat în 1989 de sonda "Voyager 2". Vulcani care eliberează azot lichid şi compuşi organici.

TRIUNGHIUL (*Triangulum*), constelaţie din emisfera boreală, situată între constelaţiile Perseu, Andromeda, Peştii şi Berbecul, în care se disting trei stele aşezate în triunghi.

TRIVANDRUM (TIRUANANTAPURAM), oraş în S Indiei, pe coasta Malabarului, la N-V de capul Comorin, capitala statului Kerala; 825,6 mii loc. Aeroport. Centru artizanal (sculpturi în lemn) şi industrial. Universitate. Observator astronomic. Grădină botanică. Templul lui Vişnu (sec. 18).

TRJAVNA, oraş în Bulgaria (Stara Planina); 9 mii loc. Celebră şcoală de pictat icoane şi de sculptură în lemn.

TRNAVA, oraş în Slovacia, la N de Bratislava; 68 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Centru cultural istoric. Biserici (sec. 14). Monumente vechi.

TRNKA, Jiří (1912-1969), pictor, ilustrator şi regizor ceh. A fondat (1936) un teatru de marionete. S-a consacrat cinematografiei (filme cu marionete şi de desen animat; *Prinţul Baiaia*, *Bravul soldat Švejk*, *Visul unei nopţi de vară* ş.a.).

TROBRIAND (Insulele ~), arhipelag coraligen în Oceanul Pacific, dependent de Papua-Noua Guinee; 440 km^2; 12,7 mii loc. Celebru prin studiile făcute de antropologul britanic B.Malinowski asupra localnicilor.

TROESMIS, cetate traco-getică (sec. 4 î.Hr.), pe malul drept al Dunării, la 15 km de Măcin, pe teritoriul actual al comunei Turcoaia. Sediul Legiunii a V-a Macedonica, staţionată aici în timpul lui Traian. Devenită *municipium* la c. 170. Distrusă în urma invaziilor carpogetice (sec. 3 d.Hr.), a fost refăcută în sec. 4.

TROGUS POMPEIUS (sec. 1 î.Hr.), istoric roman. A scris o istorie universală în 44 de cărţi, *Istorii filipice*, păstrată într-un compendiu al lui Iustin (sec. 3). Cuprinde şi informaţii despre istoria geto-dacilor.

TROIA (gr. **ILION**; lat. **ILIUM**), cetate din epoca homerică, identificată de H.Schliemann (1870) în N-V Asiei Mici, la Hissarlîk, lîngă litoralul Mării Egee. Săpăturile arheologice, continuate de W.Dörpfeld şi C.Blegen, au dat la iveală 9 niveluri, locuite neîntrerupt din milen. 3 pînă în sec. 12 î.Hr. Troia homerică a fost legată (ipotetic) de nivelul 6 (cel mai dezvoltat) sau 7 (distrus în urma unui incendiu). "Tezaurul lui Priam", descoperit la nivelul 2.

TROLL, Carl (1898-1975), geograf german. Călătorii în America de Sud (1925-1929), Africa Orientală şi Meridională (1933-1934) şi în Himalaya (1937). Competenţă deosebită în domeniul geografiei botanice, ecologiei şi geografiei fizice.

TROLLOPE, Anthony (1815-1882), prozator englez. Romane în care pictează cu umor societatea victoriană (*Stareţul*, *Doctorul Thorne*, *Căsuţa de la Allington*, *Ultima cronică din Barset*); romane politice (*Ferma Orley*, *Phineas Finn* ş.a.).

TROMSØ, oraş în Norvegia septentrională, port pe ţărmul insulei cu acelaşi nume; 52,5 mii loc. Construcţii navale. Pescuit. Universitate. Institut de cercetări agricole. Observator. Muzeu polar.

TRONDHEIM, oraş în N Norvegiei, port la Oceanul Atlantic; 139,6 mii loc. Aeroport. Expl. de pirite şi minereuri. Metalurgie. Pescuit. Export de peşte, lemn. Universitate. Catedrală gotică (sec. 12-14). Muzee. În antichitate s-a numit *Nidaros*. — Fondat în 997 de Olav I Triggvesson, a fost capitala Norvegiei pînă în sec. 14. După Reformă, s-a numit *Trondheim*. Dobîndit de suedezi prin Pacea de la Roskilde (1658), cedat Danemarcii prin Tratatul de la Copenhaga (1660), redobîndit (1718) de Carol XII al Suediei. Ocupat de germani în 1940.

TROPAEUM TRAIANI, cetate romană în Scythia Minor (Dobrogea), la c. 2 km V de monumentul cu acelaşi nume. Zidită de împăratul Traian pe locul unei vechi aşezări geto-dacice cu denumire necunoscută. *Municipium* (c. 170), sub Marc Aureliu. Distrus în timpul marilor invazii (sec. 3), rezidit (316) în timpul lui Constantin cel Mare, oraşul cunoaşte o ultimă perioadă de înflorire. Distrus de avari în sec. 6.

TROPAEUM TRAIANI, monument triumfal ridicat din iniţiativa lui Traian la Adamclisi (jud. Constanţa), în 109, pentru a comemora victoria asupra dacilor şi sarmaţilor din timpul primului război dacic (101-102). Este o construcţie cilindrică, avînd la bază un diametru de 42,58 m şi înaltă de 37,26 m. Decoraţie sculpturală, cu basoreliefuri ce redau scene de luptă, inscripţii, figuri de ofiţeri şi de prizonieri daci, reprezentări de animale ş.a. Importanr izvor pentru reconstituirea vieţii populaţiei geto-dacice din acea vreme.

TROSTEAVEŢ, rîu în Ucraina şi Republica Moldova, afluent al Ţagorlîcului. Lungime: 50 km. Izvorăşte la S-E de localitatea Timcău (regiunea Odesa, Ucraina).

TROTUŞ, rîu, afluent al Siretului; 158 km. Izvorăşte din Munţii Ciucului, străbate Carpaţii Orientali şi Subcarpaţii, trece prin Comăneşti, Tîrgu-Ocna, Oneşti şi Adjud. Afluenţi pr.: Uz, Oituz, Tazlău.

TROTZIG, Brigitta (n. 1928), scriitoare suedeză. Romane (*Acuzarea*, *Boala* ş.a.) şi nuvele (*Barbara*, *Viii şi morţii*, *Regina*) despre suferinţa umană şi incomunicabilitatea dintre indivizi.

TROŢKI (Bronstein), Lev Davîdovici (1879-1940), om politic sovietic. Participă la Revoluţia din 1905-1907. În 1917 este unul dintre conducătorii Sovietului de deputaţi din Petrograd. Comisar al poporului pentru Afaceri Externe (1917-1918) şi pentru Apărare (1918-1924). Dat afară de Stalin din toate funcţiile. Exilat la Alma-Ata (1927). Expulzat din teritoriile sovietice (1929), trăieşte în Franţa (1933-1935), Norvegia, apoi în Mexic (1936). A fondat, în 1938, Internaţionala a IV-a. Asasinat. Lucrări: *Terorism şi comunism*, *Între imperialism şi revoluţie*, *Lenin*, *Viaţa mea*, *Istoria revoluţiei ruse*.

TROYAT, Henri (*Lev Tarassov*; n. 1911), scriitor francez de origine rusă. Cicluri romaneşti care evocă Rusia şi Franţa contemporane (*Cît va dăinui pămîntul*, *Semănăturile şi recoltele*, *Păianjenul*, *Într-o lumină proastă* ş.a.).

TROYES, oraş în Franţa (Champagne), pe Sena, la S-E de Paris; 64,7 mii loc. Nod feroviar. Centru comercial şi religios. Piaţă agricolă. Industrii. Biserica Sainte Madeleine (sec. 12-16) şi Saint Urbain (1262); catedrală (sec. 13-14). Muzee.

TRUBETZKOY, Nikolai Sergheevici (1890-1938), lingvist rus. Prof. univ. la Moscova, Sofia şi apoi la Viena. Specialist în limbile slave şi caucaziene. Împreună cu R.Jakobson, a participat la fondarea Cercului lingvistic de la Praga. A definit fonemul şi a stabilit deosebirile dintre fonetică şi fonologie (*Principii de fonologie*). Influenţă asupra structuralismului.

TRUDEAU, Pierre Elliott (n. 1919), om politic canadian. Deputat liberal şi primministru (1968). A guvernat împreună cu coaliţia (1972-1974) şi cu majoritatea liberală (1974-1979, 1980-1984). Partizanul unei depline egalităţi între cele două comunităţi lingvistice.

TRUFFAUT, François (1932-1984), regizor francez. Reprezentant al "Noului val". Autor a numeroase filme, printre care *Cele patru sute de lovituri*, premiat la Cannes şi Acapulco, 1959, *Jules şi Jim*, premiat la Mar del Plata şi Acapulco, 1962, *Fahrenheit 451*, *Copilul sălbatic*, Marele Premiu, Valladolid, 1970, *Noaptea americană*, Premiul Oscar pentru film străin, 1973, *Ultimul metrou*, Premiul César pentru film şi regie, 1980, ş.a.

TRUJILLO, oraş în Perú septentrional; 355 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial, comercial şi turistic. Universitate (1824). Clădiri în stil colonial. Catedrală (refăcută în sec. 17). Biserici baroce (sec. 18). Întemeiat în 1534.

TRUJILLO y MOLINA, Rafael Leónidas (1891-1961), om politic dominican. Colonel al poliţiei dominicane (1926), apoi general (1927). Preşedinte al Republicii (1930-1961). Politică dictatorială. Asasinat.

TRUMAN, Harry S. (1884-1972), om politic american. Senator democrat, i-a succedat lui Franklin Delano Roosevelt; preşedinte al SUA (1945-1953). A pus capăt războiului mondial prin lansarea bombelor de la Hiroshima şi Nagasaki (aug. 1945). A creat CIA (1947), a susţinut Planul Marshall (1947), a intervenit în conflictul declanşat în Coreea (1950-1953).

TRUMBIĆ, Ante (1864-1938), om politic croat. Preşedinte al Comitetului iugoslav de

la Londra (1915-1918). Ministru de Externe (1918-1920).

TRUONG CHINH (n. 1907), om politic vietnamez. Membru fondator (1930) şi secretar general (1941-1956) al Partidului Comunist din Indochina. Preşedinte al Comitetului Permanent al Adunării Naţionale (1960-1981). Preşedinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste Vietnam (şef al statului; 1981-1987).

TRUŞENI, comună suburbană a municipiului Chişinău. Centru pomicol, viticol şi de vinificaţie. Aici s-a născut Gheorghe V.Madan (1872-1944), prozator, folclorist, animator al vieţii publice din Basarabia. Atestată documentar în sec. 16.

TRUŞEŞTI, comună în judeţul Botoşani, pe Jijia. Vestigii ale Culturii Cucuteni (milen. 4 î.Hr.).

TSAI LUN, inventator chinez. I se atribuie fabricarea hîrtiei (105), cu toate că se producea de mai demult din fibre de mătase. A fost primul care a reuşit să facă hîrtia din fibre vegetale, secret păstrat timp de 500 de ani.

TSANGPO (YARLUNG ZANGBO JIANG), numele tibetan al cursului superior al Brahmaputrei (China). Depresiunea largă prin care curge fluviul este singura regiune din Tibet unde clima permite o activitate umană normală.

TSATSOS, Konstantinos (1899-1987), jurist şi om politic grec. De mai multe ori ministru între 1945 şi 1974. A prezidat (1974) Comitetul constituţional, care a redactat noua Constituţie a ţării. Preşedinte al Republicii (1975-1980).

TSHIKAPA, oraş în Republica Democratică Congo; 39 mii loc. Centru de exploatare a diamantelor.

TSIRANANA, Philibert (n. 1912), om politic malgaş. Preşedinte al Republicii (1960-1972).

TSONG-KHA-PA (1357-1419), reformator tibetan. Fondator al lamaismului şi al unei secte budiste tibetane ("Tichiile galbene").

TSU, oraş în Japonia (Honshū); 145 mii loc. Şantiere navale. Universitate.

TSUKUBA, munte în Japonia, la N-E de Tokyo; 876 m. Centru universitar şi de cercetări interdisciplinare. Celebru sanctuar şintoist.

TSUSHIMA, arhipelag japonez în S Mării Japoniei, între Coreea şi Japonia, compus din cinci insule; 709 km^2; 58,7 mii loc. Insule pr.: Kami Jima, Shimo Jima. Pescuit.

TSUSHIMA, strîmtoare între arhipelagul Tsushima şi ţărmul de N-V al insulei japoneze Kyūshū, care leagă Marea Japoniei (N) cu Marea Chinei (S). Lărgime: 130 km. — *Bătălia de la ~*, bătălia din 27-28 mai 1905, cînd flota japoneză, condusă de amiralul Tōgō, a înfrînt flota rusă, condusă de amiralul Rojdestvenski.

TŞARAKA (ČARAKA) (sec. 2), medic şi filozof indian. Autorul primului tratat de medicină păstrat (*Tşaraka-samhita*), cu capitole despre diagnostic, terapia bolilor, medicamentaţie.

TUAMOTU v. **Touamotou**.

TUBIANA, Maurice (n. 1920), medic francez. Unul din precursorii utilizării radioactivităţii artificiale în explorarea şi tratarea unor maladii.

TÜBINGEN, oraş în S-V Germaniei (Baden-Württemberg), pe Neckar; 78,6 mii loc. Industrii (instrumente medicale). Centru administrativ. Universitate (1477). Castel (sec. 11-16). Primărie şi biserică (sec. 15).

TUBMAN, William Vacanarat Schadrach (1895-1971), om politic liberian. Şef al guvernului şi preşedinte al Republicii (1944-1971).

TUBUAI v. **Toubouai**.

TUCCI, Giuseppe (1894-1984), orientalist italian. A condus expediţii în Tibet, Nepal ş.a. Specialist în religiile Indiei, în special în budismul tantric.

TUCIDIDE (THUKYDIDES) (460-396 î.Hr.), istoric şi om politic atenian. Susţinător al lui Pericle. Strateg şi comandant de escadră în timpul Războiului Peloponesiac, a fost exilat după cucerirea oraşului Amfipolis de către spartani (424 î.Hr.). Petrece următorii 20 de ani pe domeniile sale din Tracia şi în călătorii de documentare pentru viitoarea operă istorică, în 8 cărţi, *Războiul peloponesiac* (care cuprinde perioada 431-411 î.Hr.). Filozofia sa politică (distincţia absolută dintre morală şi politică şi afirmarea dorinţei de putere ca forţă motrice a lumii), viziunea asupra istoriei (un complex de forţe economice, sociale, politice, culturale), aplicarea consecventă a unor principii fac din autor unul dintre precursorii istoriografiei moderne. Exactitatea documentării, susţinută de un stil dens şi sobru, dar expresiv, constituie virtuţi ale acestei lucrări care introduce în studiul istoriei metoda critică.

TUCSON, oraş în S-V SUA (Arizona); 405,3 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (construcţii de avioane şi rachete ş.a.). Piaţă agricolă. Staţiune climaterică. Universitate. Turism. Biserică (sec. 18). Muzeu.

TUCUMÁN (SAN MIGUEL DE TUCUMÁN), oraş în N-V Argentinei; 393 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial (ind. mecanică, rafinarea zahărului) şi comercial. Universitate. Turism.

TUDJMAN, Franjo (n. 1922), om politic croat. Prof. univ. la Zagreb. Fondează, în 1989, Uniunea Democrată Croată. Preşedinte al Republicii (din 1997).

TUDOR, familie nobiliară anglo-galeză, din care s-a născut dinastia care a domnit în Anglia de la 1485 la 1603: **Henric VII** (1457-1509), rege de la 1485 la 1509, **Henric VIII** (1491-1547), rege de la 1509 la 1547, **Eduard VI** (1537-1553), rege de la 1547 la 1553, **Maria I** (1516-1558), regină de la 1553 la 1558, şi **Elisabeta I** (1533-1603), regină de la 1558 la 1603.

TUDOR, Dumitru (1908-1982; n. Isverna, jud. Mehedinţi), istoric şi arheolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Specialist în istoria Daciei romane (*Oltenia romană, Oraşe, tîrguri şi sate în Dacia romană, Podurile romane de la Dunărea de Jos, Sucidava, Enciclopedia civilizaţiei romane*).

TUDORAN, Dorin (n. 1945, Timişoara), poet şi publicist român. Lirică insurgentă, cultivînd, în forme alegorice, o retorică a refuzului. Opozant deschis al regimului Ceauşescu, în 1985 emigrează în SUA, unde editează revistele "Agora" şi "Meridian". Din 1993 e director de proiect pentru România şi Republica Moldova, în cadrul Fundaţiei Internaţionale pentru Sisteme Electorale. Opere: (poezie) *Mic tratat de glorie, O zi în natură, Uneori, plutirea, Semne particulare*; (publicistică) *Adaptarea la realitate, Kakistocraţia.*

TUDORAN, Radu (pseudonim al lui *Nicolae Bogza*; 1910-1992; n. Blejoi, jud. Prahova), scriitor român. Frate cu Geo Bogza. Romane de aventuri (*Un port la răsărit, Întoarcerea fiului risipitor, Anotimpuri*), implicaţii sociale (*Flăcări*). Literatură pentru copii şi tineret (*Toate pînzele sus*). Memorialistică de călătorie (*Frumoasa adormită*).

TUDOSE, Radu Z. (n. 1928, Grăniceşti, jud. Suceava), inginer chimist român. Prof. univ. la Iaşi. Cercetări axate pe studiul fenomenelor şi utilajelor de transfer de impuls, căldură şi masă (*Procese, operaţii, utilaje în industria chimică, Reologia compuşilor macromoleculari*, 3 vol., ş.a.). A brevetat noi tipuri de utilaje. Membru corespondent al Acad. Rom.

TU DUC (1830-1883), împărat al Vietnamului (1848-1883). A cedat Franţei Cochinchina Orientală (1862) şi Cochinchina Occidentală (1867). A reuşit să evacueze Tonkinul de francezi. Acceptă (1883) protectoratul Franţei.

TUFESCU, Victor (n. 1908, Botoşani), geograf român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. A înfiinţat (1944) Institutul de Cercetări Geografice. Contribuţii originale în determinarea influenţei ariilor de fundament în diferenţierea regională a reliefului, a mişcărilor subsidente în geografia satului românesc, în geografia urbană ş.a. (*Tîrguşoarele din Moldova şi importanţa lor economică, Subcarpaţii şi depresiunile marginale ale Transilvaniei, România. Natură. Om. Economie, Sociologie românească. Oamenii din Carpaţi* ş.a.). Acad.

TUHUTUM (sec. 9-10), una dintre cele şapte căpetenii ale triburilor maghiare aşezate în Panonia. După Anonymus, tribul condus de Tuhutum a descins la începutul sec. 10 în Transilvania, purtînd lupte cu voievozii români Menumorut, Glad şi Gelu.

TUILERIES, palat în Paris, ridicat începînd din 1564 pe malul drept al Senei, la V de Luvru, pentru Caterina de Medici. Lucrările (ajustări, modificări) au continuat în timpul lui Henric IV şi Ludovic XIV. Reşedinţă a suveranilor, a fost incendiat în timpul Comunei (mart. 1871) şi demolat în 1882. S-a păstrat grădina (amenajată de A. Le Nôtre, în 1661), cu terase, fîntîni, numeroase statui.

TU'IPELEHAKE, Fatafehi (n. 1922), prinţ şi om politic tongalez. Prim-ministru al Regatului (1965-1991).

TUKĀRĀM (1608-1649), scriitor indian. Pelerin din casta *sudra*, unul din primii scriitori de limbă marathī; autor al unor "cîntece de pelerinaj" (*abhanga*).

TULA, oraş în Federaţia Rusă, la S de Moscova; 524 mii loc. Centru industrial (metalurgie, textile, mobilă, motociclete). Cetate (din 1521).

TULA, sit arheologic în Mexic, în apropierea oraşului Tula de Allende (Hidalgo), vechea capitală a regatului toltec. Piramida Tlahuizcalpantecuhtli, cu atlanţi în bazalt. Sculpturi (Chac-Mool).

TULCEA, judeţ în E României; 8,4 mii km^2; 267,6 mii loc. Reşedinţa: *Tulcea*. Oraşe pr.:

Măcin, Babadag, Isaccea şi Sulina. Relief de deal şi munte în N şi partea central-sudică (munţii Măcin — cea mai veche formă de relief din România , Dealurile Niculiţelului, ale Tulcei, Podişul Babadagului) şi o zonă mai joasă, în E (Delta Dunării — cea mai nouă formă de relief din România). Numeroase lacuri fluviale, deltaice şi litorale (lacul Razim, lacul Babadag). Resurse naturale (baritină, piritǎ cupriferă, caolin, pământuri colorate, calcare). Ind. alimentară, a metalurgiei feroase, chimică. Zonă viticolă. Pomicultură. Se cultivă porumb, grîu, secară, plante uleioase, soia. Creşterea animalelor. Piscicultură. Turism (Delta Dunării, litoralul Mării Negre).

TULCEA, municipiu în N Dobrogei, reşedinţa judeţului Tulcea; 97,2 mii loc. Port fluvial şi maritim, pe braţul Tulcea. Aeroport. Construcţii şi reparaţii navale. Centru industrial. Expl. de stuf. Atestat documentar la 1657. Numele antic: *Aegyssus*. Sub stăpînire otomană de la 1420 la 1877.

TULCEA (Braţul ~), sector al cursului inferior al Dunării, cuprins între Ceatalul Chiliei şi Ceatalul Sfîntul Gheorghe. Lungime: 17 km. Adîncime max.: 47 m. La Ceatalul Sfîntul Gheorghe se bifurcă în braţul Sulina şi Sfîntul Gheorghe.

TULCEA (Dealurile Tulcei), dealuri în N Dobrogei, paralele cu Dunărea, constituite din formaţiuni paleozoice şi mezozoice. Vegetaţie de tufişuri.

TULGHEŞ, trecătoare în Munţii Giurgeului (Carpaţii Orientali) la 1025 m altitudine. Face legătura dintre depresiunea Hangu (din bazinul Bistriţei) şi Depresiunea Giurgeului (din bazinul Mureşului).

TULLUS HOSTILIUS, al 3-lea rege legendar al Romei (672-641 î.Hr.). A creat Curia (*Curia Hostilia*). Victorii asupra sabinilor. I se atribuie organizarea militară a Romei şi cucerirea cetăţii Alba Longa.

TULSA, oraş în partea central-sudică a SUA (Oklahoma), pe Arkansas; 367,3 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru financiar, industrial, comercial. Universitate (1894).

TULSÎ DÂS (c. 1532 - c. 1623), scriitor indian de limbă hindi. Autorul unei epopei mistice, *Rămcaritmănas*.

TULUM, veche aşezare maya, în Mexic (Quintana Roo), fondată în perioada postclasicului recent (1250-1500). Clădiri ceremoniale (Templul cu coloane în stil toltec, Templul frescelor).

TUNDJA (TUNDŽA), rîu în Bulgaria, afluent al fluviului Mariţa; 405 km. Izvorăşte din munţii Balcani şi străbate depresiunea Kazanlîk şi munţii Sredna Gora. Hidrocentrale.

TUNGUSKA INFERIOARĂ (rus. **NIJNEAIA TUNGUSKA**), rîu în Federaţia Rusă, afluent al fluviului Enisei; 2989 km. Izvorăşte din interfluviul Lena-Angara. Străbate centrul şi E Podişului Siberiei Centrale. Parţial navigabil.

TUNGUSKA MIJLOCIE (rus. **SREDNEAIA** sau **PODKAMENNAIA TUNGUSKA**), rîu în Federaţia Rusă, afluent al fluviului Enisei; 1685 km. Izvorăşte din interfluviul Lena-Angara. Străbate S-V Podişului Siberiei Centrale.

TUNIS (ar. **TÛNUS**), capitala Tunisiei, port la golful cu acelaşi nume al Mării Mediterane; 774 mii loc. Centru comercial, politic, industrial şi cultural al ţării. Nod feroviar. Aeroport. Universitate. Marea moschee Al-Zaytuna (sec. 9), minaret (sec. 13), sanctuar, moscheea Yusuf-Bey (sec. 17), mausolee, palate arabe. Muzee (Bardo). — Întemeiat prin sec. 10 î.Hr., oraşul a fost cucerit de Cartagina (sec. 7 î.Hr.), apoi de Roma (sec. 2 î.Hr.). Important centru artizanal şi comercial, disputat între piraţii turci şi cei spanioli (1534-1574). Capitala Tunisiei sub stăpînire otomană (1574-1881), franceză (1881-1956) şi după obţinerea independenţei (1956).

TUNISIA (Republica Tunisiană), stat în N Africii, la Marea Mediterană. Suprafaţa: 164 mii km^2. Populaţia: 9,5 mil. loc. Limba oficială: araba. Capitala: *Tunis*. Culte: islamism. Moneda: 1 dinar = 1000 millimes. Împărţit în 18 guvernorate. Oraşe pr.: Sfax, Ariana, Bizerte, Gabès, Susa (Sousse). Relief muntos în N (prelungiri ale munţilor Atlas, despărţite de văi şi cîmpii interioare); stepă, acoperită cu lacuri şi soluri sărate (chott) în partea centrală şi de S-V, iar în S, o porţiune din Sahara. Climă mediteraneană în N, iar în S deşertică, tropicală. Vegetaţie de tip maquis, stepe uscate şi semideşerturi. Păduri şi deşert. Variate resurse minerale (fosfaţi, petrol, gaze naturale). Ind. prelucrătoare (petrochimie şi ind. textilă). Agricultură practicată numai în N, axată pe cultura plantelor (grîu, orz). Locul 1 în Africa la cultura de măslini şi 4 pe glob la producţia de măsline. Curmali, citrice, viţă de vie. — Colonie feniciană (Cartagina), teritoriul a fost stăpînit de romani (147-146 î.Hr.), vandali (sec. 5 d.Hr.), bizantini (sec. 6). Integrat, după cucerirea arabă (sec. 7), lumii islamice. Provincie a Imperiului Otoman (1574), este transformat de beiul Hussein ibn Ali într-un stat *de facto* independent, sub suzeranitate turcească (1705). Protectorat francez (1881), îşi proclamă independenţa la 20 mart. 1956, iar la 25 iul. 1957 este abolită monarhia şi proclamată republica. După 1991 se intensifică mişcarea fundamentalistă islamică. Republică prezidenţială.

TÚPAC AMARU I (1540-1572), ultimul suveran inca (1570-1572). A luptat împotriva dominaţiei spaniole. Executat.

TÚPAC AMARU II (*José Gabriel Condoranqui*; 1740-1781), nobil peruan. Descendent direct al lui Túpac Amaru I. A condus răscoala amerindienilor contra administraţiei spaniole (1780-1781). Executat.

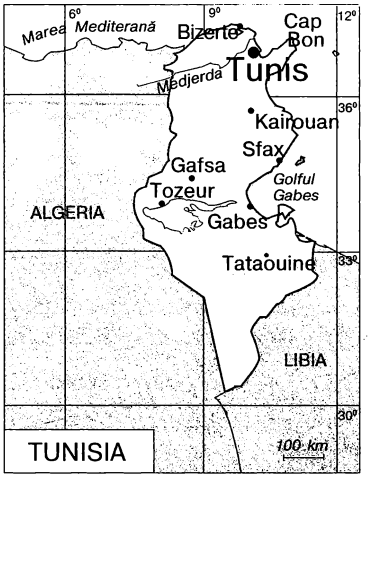

TUPILAŢI, comună în judeţul Neamţ, pe rîul Moldova. Aici se află Hanul Ancuţei (sec. 18, restaurat).

TUPOLEV, Andrei Nikolaevici (1888-1972), inginer rus. A proiectat şi condus lucrările de construcţie a peste 100 de tipuri de avioane civile şi militare (bombardierul supersonic Tu-22 şi Tu-104, apărut în 1955, primul avion de transport civil cu reacţie). Cu avioanele de tip Tu s-au stabilit 78 de recorduri mondiale.

TUPOU IV, Taufa'ahau (n. 1918), om politic tongalez. Rege al Regatului Tonga (din 1965).

TUR, rîu, afluent al Tisei, pe teritoriul Ungariei; 70 km. Izvorăşte din Munţii Gutîiului şi străbate Ţara Oaşului.

TURA, Cosimo (c. 1430-1495), pictor italian. Întemeietorul Şcolii din Ferrara. Influenţat de Donatello şi Van Der Weyden. Lucrări cu subiecte biblice (*Bunavestire, Pietà, Fecioara cu pruncul*).

TURA, rîu în Federaţia Rusă (Siberia Occidentală), afluent al Tobolului; 1042 km. Izvorăşte din Uralul de Mijloc. Zone mlăştinoase pe cursul inferior.

TURCEA, Daniel (1945-1979; n. Tîrgu-Jiu), poet român. Membru al "Grupului oniric". În ultimii ani de viaţă, a scris o poezie preponderent mistică (*Entropia, Epifania, Iubire, înţelepciune fără sfîrşit*).

TURCIA (Republica ~), stat în S-V Asiei (peninsula Asia Mică) şi S-E Europei, între Marea Mediterană şi Marea Neagră. Suprafaţa: 780 mii km^2. Populaţia: 63,76 mil. loc. Limba oficială: turca. Capitala: *Ankara*. Culte: islamism, creştinism. Moneda: 1 liră = 100 kuruş. Împărţit în 67 de provincii. Oraşe pr.: Istanbul, Izmir, Adana, Bursa ş.a. Partea europeană (3 % din teritoriul Turciei) prezintă două şiruri de munţi, cu o cîmpie între ele. Partea asiatică, Anatolia, cuprinde un podiş central (Podişul Anatoliei) încadrat de Munţii Pontici la N, munţii Taurus şi Antitaurus la S şi podişul Kars la E. Din Turcia izvorăsc fluviile Tigru şi Eufrat. Climă temperat-continentală şi mediteraneană în regiunile litorale. Vegetaţie forestieră şi de stepă. Faună variată, cu specii ocrotite în parcuri naţionale. Resurse naturale (petrol, lignit, crom, bauxită, minereuri de fier, mercur, sulf, sare ş.a.). Ind. diversificată (oţel, fontă, aluminiu, tractoare, nave maritime şi fluviale, îngrăşăminte chimice, covoare, mătase şi bumbac, zahăr, ulei, măsline, bere ş. a.). Cultura cerealelor (grîu, orz), citrice şi viţă de vie (pentru stafide, locul 2 pe glob), nuci, fistic, migdale, caise, măsline. Creşterea animalelor (ovine, caprine, bovine, asini, cămile). Sericicultură. Pescuit. Exportă bumbac, fructe, vite, piei, minereu de crom, mangan şi cupru, cereale, ulei de măsline, arahide, covoare, mohair ş.a. Turism: Palatul Paleologilor, catedrala Sf.Sofia, Moscheea Albastră, Moscheea lui Soliman Magnificul, turnul Galata, toate din Istanbul; litoralul de la Marea Egee, cu ruinele Troiei, Bergama, Efes, Bodrum ş.a.; litoralul mediteranean cu Anatolia, Antakya ş.a.; Pamukkale, cu o casca-

dă pietrificată de c. 100 m (unica din lume), ş.a. — Turcii pătrund în Asia Mică în sec. 11-12, venind din Asia Centrală. Osman I (1281-1326) pune bazele unui stat independent, în care fiul său, Orhan (1326-1359), creează trupele de ieniceri, organizează sistemul administrativ, stabileşte capitala la Bursa (Brusa). Invadează întreaga Asie Mică, iar sub Murad I (1360-1389) şi Baiazid I Ilderim (1389-1402) ocupă Tracia şi oraşul Adrianopol (1366, din care fac, pentru un secol, reşedinţa sultanilor otomani), Macedonia, ţaratele bulgare de la Vidin şi Tîrnovo, ajungînd pînă la Dunăre. Victorioşi la Kosovopolje (1389), Nicopole (1396), Varna (1444), pun stăpînire pe Bulgaria, Serbia, Grecia, Albania, Bosnia, Herţegovina. Ţările române îşi păstrează autonomia, dar sînt obligate să recunoască suzeranitatea Imperiului Otoman. Este cucerit Constantinopolul (1453) şi transformat în noua capitală (Istanbul) a Imperiului. În 1475 Hanatul Crimeii devine vasal padişahului, în 1484 otomanii pătrund în Chilia şi Cetatea Albă. Sub Selim I (1512-1520) şi Soliman Magnificul (Suleiman II, 1520-1566) iau în posesie o parte din Ungaria, Mesopotamia, Siria, Egiptul, Tripolitania, Algeria, imperiul atingînd apogeul expansiunii teritoriale şi devenind o mare putere europeană. După înfrîngerea de la Lepanto (1571) a flotei otomane de către hispano-veneţieni şi după înfrîngerea de la Viena (1683), Imperiul pierde teritorii. Războaiele austro-ruso-turce, luptele de emancipare naţională au dus la formarea (sec. 19) a statelor independente Grecia, Serbia, Muntenegru, România, Bulgaria şi la pierderea Algeriei, Tunisiei, Egiptului ş.a., precum şi la dependenţa Turciei de puterile europene (Franţa şi Marea Britanie). "Junii turci" înfăptuiesc o lovitură de stat (1908), în urma căreia se restabileşte Constituţia (promulgată în 1876). În urma Războiului Italo-Turc (1911-1912), turcii pierd Cirenaica şi Tripolitania, iar după Războaiele Balcanice (1912-1913) mai stăpînesc în Europa doar oraşele Adrianopol (Edirne) şi Istanbul. Participă (din 1914) la primul război mondial, alături de Puterile Centrale. Pierde Palestina, Siria, Libanul, Iordania, Irakul, peninsula Arabia. Prin Tratatul de la Sèvres (1920), i se atribuiau Greciei malul european al Dardanelelor şi Smirna (Izmir), cu teritoriile înconjurătoare. După Războiul Greco-Turc (1919-1922), încheiat cu victoria Turciei, au fost anulate, prin Tratatul de pace de la Lausanne (1923), prevederile Tratatului de la Sèvres şi statul capătă configuraţia teritorială de astăzi. Este proclamată republica la 29 octombrie 1923, după desfiinţarea sultanatului, sub preşedinţia lui Mustafa Kemal Atatürk (1923-1938). Amplu program de reforme economice, sociale şi politice. Politică de neutralitate şi bună înţelegere cu toate statele. În 1934 semnează cu România, Grecia şi Iugoslavia pactul Înţelegerii Balcanice. Neutră, în timpul celui de-al doilea război mondial, pînă la 23 febr. 1945, cînd declară război Germaniei şi Japoniei. Din 1946, cînd s-a introdus sistemul pluripartit, guvernarea civilă alternează cu perioade cînd puterea este preluată de către armată. Conflicte interetnice şi religioase. Invocînd calitatea de putere garantă a statului Cipru, Turcia debarcă, în urma loviturii de stat din Cipru (15 iul. 1974), trupe care ocupă N-E insulei, declarat, la 13 febr. 1975, "stat autonom şi federal turc al Ciprului". După 1993, conducătorii statului sînt confruntaţi cu ascensiunea terorismului. Republică prezidenţială.

TURCOAIA, comună în judeţul Tulcea, pe Dunărea Veche. Pe teritoriul ei se afla oraşul roman *Troesmis*.

TURDA, municipiu în judeţul Cluj, pe Arieş; 61,7 mii loc. Expl. de ghips, marne, calcare. Termocentrală. Centru industrial (chimie, materiale de construcţie). Turism. Palatul voievodal (sec. 15-16), azi muzeu, biserica reformată (sec. 15-18), "biserica mare" (sec. 15-18). — Aşezare dacică, apoi oraş roman, fondat ca centru urban (*Potaissa*), după cucerirea romană (106). *Municipium* sub Septimiu Sever, apoi *colonia*. În mart. 1542, dieta întrunită la Turda a stabilit premisele organizării politice şi administrative a principatului autonom al Transilvaniei. Atestat documentar în 1197.

TURDAŞ, comună în judeţul Hunedoara, pe Mureş. Aici s-a descoperit o importantă aşezare neolitică (milen. 4 î.Hr.), după care a fost denumită varianta transilvăneană a Culturii Vinca.

TURDEANU, Emil (n. 1911, Alba-Iulia), filolog român. Stabilit în Franţa. Studii asupra textelor religioase apocrife ale *Vechiului Testament* de influenţă bogomilică, asupra literaturii române în limba slavonă şi a raporturilor cărturăreşti din aria balcanică postbizantină (*Apocryphes slaves et roumains de l'Aucien Testament, Etudes de litterature et d'ecrits slaves et grecs des Principautes Roumaines* ş.a.). Membru de onoare al Acad. Rom.

TURENNE, Henri de La Tour d'Auvergne, viconte de (1611-1675), mareşal francez. Mare strateg. S-a remarcat în Războiul de 30 de Ani (1618-1648), în Flandra şi în Italia. A comandat armata regală în timpul Frondei, a luat parte la războiul franco-spaniol (1654-1659) şi la războiul împotriva Olandei şi a Imperiului Romano-German (1672-1678). Împuşcat în lupta de la Sasbach (iul. 1675).

TURGHENIEV, Ivan Sergheevici (1818-1883), scriitor rus. Nuvele şi romane scurte, pline de adevăr şi poezie, în care surprinde, cu fineţea observaţiei, viaţa satului (*Povestirile unui vînător*), psihologia omului care nu îşi găseşte locul în societate (*Rudin, Un cuib de nobili, În ajun, Părinţi şi copii, Fum*) sau atmosfera revoluţionară a epocii (*Deşţelenire*). Teatru (*Celibatarul, O lună la ţară, Parazitul*).

TURGOT, Anne Robert Jacques, baron de l'Eaune (1727-1781), economist şi om politic francez. A colaborat la *Enciclopedia franceză*. A combătut fanatismul religios, a reclamat libertatea muncii şi a comerţului (*Scrisori asupra toleranţei*). Controlor general al finanţelor (1774-1776), a relansat agricultura şi industria Franţei prin măsuri liberale.

TURKANA (Lacul ~), lac în Africa orientală, în partea de N a Kenyei; 850 km². Partea orientală adăposteşte importante mărturii paleontologice. Vechiul nume, *Rudolf*.

TURKESTAN, regiune istorică din Asia centrală, populată de turci. Cuprindea *Turkestanul oriental* sau *chinez*, *Turkestanul afgan* (Afghanistanul septentrional) şi *Turkestanul occidental* sau *rus*. Acesta din urmă împreună cu teritoriile Buhara şi Khiva au fost reorganizate (1924-1925) în patru republici federale ale URSS (Kirghizstan, Uzbekistan, Tadjikistan şi Turkmenistan).

TURKMENISTAN (Republica ~), stat în partea central-vestică a Asiei. Suprafaţa: 488 mii km². Populaţia: 4,31 mil. loc. Limba oficială: turkmena. Capitala: *Aşhabad*. Culte: islamism, creştinism. Moneda: manat. Împărţit în 5 regiuni. Oraşe pr.: Ciardjou, Taşauz, Marî. În V Marea Caspică (ţărm cu golfuri şi peninsule), în partea centrală şi de N, pustiul Karakum (o cîmpie aridă), şi în S-V trei lanţuri paralele ale munţilor Kopet Dag (la graniţa cu Iranul). Climă continentală. Principalul curs de apă este Amu-Daria, canalizat spre Karakum (irigaţii şi transport intern). Vegetaţie de pustiu. Rezervaţie a biosferei în S deşertului Karakum (regiunea Repetek). Resurse de petrol, gaze naturale, sare gemă, mirabilit, fosforite ş.a. Ind. chimică, constructoare de maşini, textilă, alimentară. Se cultivă bumbac, cereale, chenaf, citrice, viţă de vie.

Creşterea ovinelor (karakul). — Populat de triburi nomade de origine iraniană, Turkmenistanul a fost inclus în Imperiul Persan (sec. 6-4 î.Hr.). Cucerit de Alexandru cel Mare, a fost împărţit, la jumătatea sec. 6 d.Hr., între Imperiul Sasanid şi turcii occidentali. Inclus în sec. 13 în Imperiul Mongol al lui Genghis-Han, devine, după 1360, centrul imperiului lui Tamerlan. Face parte din hanatul uzbec al Şaibanizilor (după 1500), în sec. 16-17 sudul trecînd în stăpînirea Persiei. Anexat de Rusia între 1860 şi 1885. Proclamat Republica Sovietică Socialistă Autonomă Turkestan, ca parte a RSFSR, în 1918, iar la 27 oct. 1924, RSS Turkmenă — republică unională în cadrul URSS. În mai 1990 se adoptă limba turkmenă drept limbă de stat, iar la 22 aug. 1990, declaraţia de suveranitate. La 27 oct. 1991 este declarat independent, sub noua denumire: Republica Turkmenistan. Semnează Acordul de la Alma-Ata, de constituire a CSI (21 dec. 1991). Relaţii externe preferenţiale cu Iranul şi Turcia (de care este legat lingvistic şi cultural). Republică prezidenţială.

TURKS ŞI CAICOS, teritoriu în Oceanul Atlantic, în S-E arhipelagului Bahamas, din Marea Caraibilor; 430 km²; 13 mii loc. Centrul ad-tiv: *Cockburn Town*. Culte: protestantism. Populaţie de negri şi mulatri. Alcătuit din două grupuri de insule şi insulişe (30), unele locuite (Grand Turk, Salt Cay, North Caicos, South Caicos, Middle Caicos), şi numeroase stînci. Altitudine joasă. Climă tropical-oceanică. Cicloane tropicale (huricane). Principalele resurse economice sînt turismul (45 000-50 000 turişti pe an), pescuitul şi activitatea bancar-financiară (peste 10000 de firme străine înregistrate în anul 1990). Sare marină, culturi de porumb, sisal, legume. Plantaţii de citrice, bananieri. — Descoperite de Ponce de Léon (1512). Nelocuite pînă la venirea primilor coloniştii englezi (1678). Posesiune a Marii Britanii (1799), din 1962 este administrată ca o colonie separată. Activitatea legislativă este exercitată de un guvernator, numit de regina Marii Britanii.

TURKU (sued. **ÅBO**), oraş în S-V Finlandei, port la Marea Baltică; 164 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial şi cultural. Universităţi. Catedrală romană şi gotică (sec. 13-15), castel (sec. 13-17, azi muzeu). Muzee. Capitala Finlandei pînă în 1812.

TURNER, Joseph Mallord William (1775-1851), pictor englez. Înrîurit de Claude Lorrain. Efectele de lumină (care se vor manifesta în dematerializarea progresivă a imaginii pînă la ştergerea aproape totală a formelor) şi vibraţia fină a atmosferei din peisajele sale îl încadrează printre precursorii impresionismului (*Răsărit de soare în ceaţă*, *Incendiu la Parlament* ş.a.).

TURNESCU, Nicolae (1819-1890; n. Bucureşti), chirurg român. Prof. univ. la Bucureşti. A introdus în ţara noastră metodele chirurgiei moderne, antisepsia.

TURNU, cetate din Ţara Românească, situată la confluenţa Oltului cu Dunărea. Construită de Mircea cel Bătrîn, între 1386 şi 1393. Ocupată de turci, eliberată în mai multe rînduri, raia turcească (în sec. 16). În 1830, în urma Păcii de la Adrianopol, a fost restituită Ţării Româneşti. La scurtă vreme a început construcţia oraşului Turnu-Măgurele, situat în vecinătatea cetăţii.

TURNUL LONDREI, fortăreaţă în S-E Londrei, pe Tamisa, a cărei construcţie a fost începută în 1078, sub William Cuceritorul. Se numea White Tower (Turnul Alb); în sec. 13-14 i s-au adăugat zidurile interioare şi fortăreţele (cuprinde o suprafaţă de 5 ha). Reşedinţă regală (1603-1625). Închisoare şi loc de execuţie (aici au fost executaţi Thomas Morus, Anne Boleyn). Astăzi, muzeu (sînt expuse bijuteriile Coroanei). Personalul poartă uniforme din vremea Tudorilor.

TURNU-MĂGURELE, municipiu în judeţul Teleorman, port pe Dunăre în aval de confluenţa Oltului cu fluviul; 36,3 mii loc. Industrii. Potrivit izvoarelor, pe teritoriul de azi al oraşului ar fi existat cetatea romano-bizantină *Turris*.

TURNUL ROŞU (Trecătoarea ~), trecătoare în Carpaţii Meridionali, pe valea Oltului, între Munţii Făgăraşului şi Cindrel, la 350 m altitudine. Legătură între Transilvania şi Oltenia.

TURNU-SEVERIN v. **Drobeta-Turnu-Severin**.

TURRIS, centru fortificat şi aşezare romană (sec. 2-6) pe malul stîng al Dunării. Identificat ipotetic cu *Turnu-Măgurele*.

TURUNCIUC, rîu în Republica Moldova, afluent al Nistrului. Se separă de acesta la S de comuna Cioburciu (jud. Dubăsari) şi se varsă în el lîngă oraşul Beleaevka (regiunea Odesa, Ucraina). Lungime: 58 km.

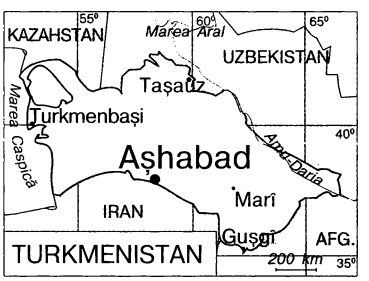

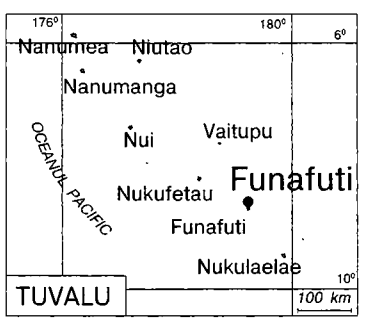

Mark Twain

Ivan Turgheniev

TUSCARORA v. **Japonia (Groapa Japoniei)**.

TUŞNAD v. **Băile Tuşnad**.

TUTANKHAMON, faraon egiptean (1361-1325 î.Hr.), din dinastia 18. Fiu al lui Amenhotep IV şi al reginei Nefertiti. A părăsit reşedinţa regală Tell-el-Amarna în favoarea Tebei, şi-a schimbat numele din Tutankhaton în Tutankhamon, revenind la vechiul cult al zeului suprem, Amon. Mormîntul său a fost descoperit în 1922 de H.Carter şi lordul Carnarvon, în Valea Regilor, lîngă Teba.

TUTMES (THUTMOSIS), numele mai multor faraoni egipteni din dinastia 18 (1570-1320 î.Hr.). Mai importanţi: — **Tutmes I**, al treilea faraon (1525-1512 î.Hr.), primul mare cuceritor al Regatului Nou. A extins stăpînirea egipteană în Nubia pînă la a treia cataractă a Nilului şi în Asia Mică pînă la Eufrat. — **Tutmes III**, al şaselea faraon (1504 sau 1468-1450 î.Hr.), cel mai însemnat faraon al dinastiei 18. A cucerit Palestina, Fenicia şi Siria, asigurînd imperiului o prosperitate internă, cu un vast program edilitar, avînd în centru capitala Teba. Templul lui Amon din Karnak a fost îmbogăţit cu noi picturi, care înfăţişează istoria campaniilor sale victorioase.

TUTOVA, rîu, afluent al Bîrladului; 86,4 km. Izvorăşte din N Podişului Bîrladului.

TUTOVA (Dealurile sau Colinele Tutovei), complex de dealuri în S Podişului Bîrladului, între Siret şi Bîrlad. Relief specific (coaste, terase, interfluvii paralele, înguste, cu versanţi înclinaţi). Păduri amestecate de gorun şi fag. Denumirea a fost introdusă de geograful Mihai David.

TUTU, Desmond (n. 1931), episcop negru sud-african. Secretar general al Consiliului Sud-African al Bisericilor (1978-1984), episcop anglican de Johannesburg (1985), şef al Bisericii Anglicane din Africa Australă (1986). A luptat împotriva apartheidului. Premiul Nobel pentru pace (1984).

TUTUILA, insulă în Polinezia, în arhipelagul Samoa; 135 km²; 30,2 mii loc. Cea mai mare insulă a posesiunii Samoa Americană. Oraş pr.: Pago Pago. Relief vechi, vulcanic. Banane, batate. Bază americană.

TUVALU (Insulele ~), stat în Oceania (Pacificul Central), format din 9 insule, dintre care 8 sînt locuite. Suprafaţa: 24,6 km². Populaţia: 9,5 mii loc. Limbile oficiale: tuvaluana şi engleza. Capitala: *Funafuti*. Culte: creştinism. Moneda: 1 tuvaluan dolar = 100 cents. Nu are alte oraşe decît capitala. Insule pr.: Funafuti, Nanumea, Nukufetau şi Nukulaelae. De origine coraligenă, insulele nu depăşesc 4 m înălţime. Nu există rîuri sau lacuri. Climă ecuatorial-oceanică. Vegetaţie tropicală. Faună săracă. Economie bazată pe pescuit şi pe culturi de palmieri de cocos. Mărci filatelice. — În sec. 16-18 insulele sînt vizitate de europeni (primul fiind spaniolul A. Mendaña y Neyra). Protectorat britanic (1892), în 1916 sînt reunite cu insulele Gilbert (azi, *Kiribati*) într-o colonie a Coroanei. La 1 oct. 1975 insulele se separă administrativ, luînd numele de Tuvalu, şi la 1 oct. 1979 îşi proclamă independenţa în cadrul Commonwealth-ului. Pînă în 1975 s-au numit *Ellice*.

TUVA (Republica ~), republică în Federaţia Rusă, în bazinul superior al Eniseiului; 170,5 mii km^2; 306 mii loc. Capitala: *Kîzîl*. Expl. forestiere, de cărbuni şi mică. Creşterea animalelor. Vînătoare. Încorporată teritoriului sovietic în 1944.

TUXTLA GUTIÉRREZ, oraş în Mexic, capitala statului Chiapas; 166 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Ind. alimentară. Piaţă agricolă.

TUZLA, lac cu apă sărată în complexul lagunar Razim; 10,5 km^2. Concentraţie mare de săruri, care permite formarea unui strat de nămol cu calităţi terapeutice.

TUZLA, oraş în Bosnia şi Herţegovina; 65 mii loc. Expl. carbonifere. Nod de comunicaţii. Industrii.

TVARTKO (TVRTKO) I (1338-1391), ban (1353-1377), apoi rege al Bosniei şi Serbiei (1377-1391) şi al Croaţiei (1390-1391). A luptat împotriva armatelor turceşti.

TVER, oraş în Rusia, pe Volga, la N-V de Moscova; 433 mii loc. Port fluvial. Centru industrial (textile, mecanică, centrală nucleară). Între 1933 şi 1990 s-a numit *Kalinin*. Centrul principatului de Tver (sec. 13-15), situat pe cursul superior al Volgăi.

TWAIN, Mark (pseudonim al lui *Samuel Langhorne Clemens*; 1835-1910), scriitor american. Ucenic tipograf, pilot pe Mississippi, soldat, miner, prospector şi jurnalist — momente ce punctează o biografie transpusă artistic, cu mult umor, în capodoperele de mai tîrziu (*Aventurile lui Tom Sawyer*, *Viaţa pe Mississippi*, *Aventurile lui Huckleberry Finn*). Alte romane pentru copii şi tineret, de mare popularitate: *Prinţ şi cerşetor*, *Un yankeu la curtea regelui Arthur* ş.a.

TYHE (în mitologia greacă), zeiţă a destinului, a hazardului şi norocului. Dirijează soarta. Identificată la romani cu *Fortuna*.

TYLOR, Sir Edward Burnett (1832-1917), etnolog şi antropolog britanic. A elaborat teoria evoluţionismului. A considerat animismul ca un fenomen religios fundamental (*Cultura comunei primitive*, *Antropologia*).

TYNDALL, John (1820-1893), fizician englez de origine irlandeză. A studiat deplasarea gheţarilor; a descoperit fenomenul de împrăştiere a luminii în mediile disperse (*efectul Tyndall*).

TYNE, fluviu în Marea Britanie; 128 km. Izvorăşte din munţii Cheviot prin North Tyne şi South Tyne şi se varsă în Marea Nordului. Conurbaţie industrială în estuarul format.

TYRAS, numele antic al Nistrului.

TYRAS, oraş-stat fondat de coloniştii milesieni (sec. 6 î.Hr.) la vărsarea Nistrului în Marea Neagră. Întreţine legături cu Atena (sec. 5-4 î.Hr.). Cucerit de Burebista, este ataşat provinciei romane Moesia Inferior (sec. 2-3). S-a mai numit *Maurocastron*, apoi *Cetatea Albă*. Azi, *Belgorod-Dnestrovski* (Ucraina).

TZARA, Tristan (pseudonim al lui *Samy Rosenstock*; 1896-1963; n. Moineşti), poet francez originar din România. Fondator, împreună cu R.Hünselbeck şi Hans Arp, al dadaismului (Zürich, 1916), prin care propuneau negarea valorilor recunoscute ale civilizaţiei (*Prima aventură cerească a domnului Antipyrine*), şi promotor al suprarealismului (*Omul aproximativ*). Participarea la războiul civil din Spania îi inspiră o poezie cu accente sociale (*Răgaz*, *Chipul interior*, *Fructul permis*, *Trandafirul şi cîinele* ş.a.). Eseuri (*Şapte manifeste dada*, *Suprarealismul şi epoca postbelică*).

TZIGARA-SAMURCAŞ, Alexandru (1872-1952; n. Bucureşti), istoric de artă român. Prof. univ. la Bucureşti şi la Cernăuţi. Redactor responsabil al revistei "Convorbiri literare" (1924-1939). Întemeietor al Muzeului Naţional de Artă Veche Românească. Lucrări despre arta veche românească şi arta populară (*Arta poporului român*, *Arta în România*, *Muzeografie românească* ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

Ţ

ŢAGA, comună în judeţul Cluj, în apropierea căreia s-au găsit urme ale unor aşezări din sec. 4-5 şi 7-8.

ŢAGA, culme muntoasă în N-E munţilor Făgăraş. Alt. max.: 1641 m.

ŢAIDAM (QAIDAM PENDI), depresiune tectonică în N-E Tibetului (China), situată între munţii Nanshan (în N şi N-E), Kunlun (în S) şi Altîntag (în E). Lungime: c. 700 km; lăţime: 300 km.

ŢAMBLAC, Grigore (1367-1419), ierarh şi scriitor bisericesc de origine bulgară. Trimis ca sol al patriarhului din Constantinopol (1401-1402) în Moldova, în scopul rezolvării conflictului izbucnit cu ocazia numirii ca mitropolit a lui Iosif Muşat, s-a stabilit la Suceava ca dascăl al şcolii domneşti, apoi ca egumen al Mănăstirii Neamţ. Din 1415, mitropolit al Kievului. Adept al unirii Bisericii Ortodoxe cu Roma. Presupus autor al unui panegiric închinat *Martiriului Sf. Ioan cel Nou*. A compus şi muzică psaltică.

ŢAO SIUE-ŢIN v. **Cao Xuequin**.

ŢAPUL, numele popular al constelaţiei Capricornul.

ŢARA BASCILOR (sp. **PAíS VASCO**), comunitate autonomă în N Spaniei, formată din provinciile Viscaya, Guipúzcoa, Álava, împreună cu Navarra, locuită de basci; 17,6 mii km^2; 2,5 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Vitoria*. Oraş pr.: Bilbao. Expl. de marmură, minereu de fier. Turism. Alipită Castiliei în sec. 13-14, îşi păstrează privilegiile pînă în sec. 19. Nemulţumită cu autonomia întărită de formarea unui guvern basc (1980), organizaţia ETA (creată în 1959) se opune guvernării Madridului.

ŢARA BÎRSEI v. **Bîrsa (Depresiunea ~)**.

ŢARA DE FOC (sp. **TIERRA DEL FUEGO**), arhipelag în partea sudică a Americii de Sud, despărţit de continent prin strîmtoarea Magellan; 72 mii km^2. Ins. pr.: Grande Tierra del Fuego, Riesco, Santa Inés, Hoste. Partea de E a arhipelagului aparţine Argentinei, iar partea de V statului Chile. Relief glaciar, în S-V, muntos, vulcanic, cu gheţari actuali, iar în N-E, relief de cîmpie. Aici se găseşte cea mai sudică aşezare permanentă de pe Pămînt (Ushuaia). Descoperit de Magellan în 1520. Colonizat în sec. 19.

ŢARA DE JOS, nume sub care era cunoscută în evul mediu partea de S-E a Moldovei.

ŢARA DE SUS, nume sub care era cunoscută în evul mediu partea de N-V a Moldovei.

ŢARA FĂGĂDUINŢEI v. **Canaan**.

ŢARA FĂGĂRAŞULUI, depresiune în Carpaţii Meridionali, situată între Munţii Făgăraşului, munţii Perşani şi Podişul Hîrtibaciului. Este cunoscută şi sub numele de *Ţara Oltului*.

ŢARA GALILOR (WALES), regiune a Marii Britanii, situată între golful Bristol, golful Liverpool şi canalul St. George; 20,8 mii km^2; 3 mil. loc. Oraş pr.: Cardiff. Expl. forestiere şi de cărbuni. Industrii. Creşterea animalelor. Turism.

ŢARA LOVIŞTEI v. **Loviştea**.

ŢARA MARIE BYRD v. **Marie Byrd**.

ŢARA MOŢILOR, regiune depresionară în bazinul superior al Arieşului (Munţii Apuseni), în care aşezările omeneşti se extind pe zeci de kilometri.

ŢARA NOUĂ, revistă culturală lunară apărută la Bucureşti (15 oct. 1911-15 iul. 1912), sub direcţia lui A.D.Xenopol şi M.Dragomirescu.

ŢARA OAŞULUI, depresiune în N Carpaţilor Orientali, între Munţii Oaşului şi Munţii Gutîiului. Zonă etnografică şi folclorică.

ŢARA OLTULUI v. **Ţara Făgăraşului**.

ŢARA REGINEI MAUD (engl. **QUEEN MAUD**), teritoriu în Antarctica, situat între teritoriile antarctice britanic şi australian, la S de paralela 60° lat. S, între 20° long. V şi 45° long. E, cu ieşire la Oceanul Atlantic şi cel Indian. Regiune de platou înalt. Alt. max.: 3630 m. Nelocuit permanent. Staţiuni ştiinţifice. Vizitat pentru prima dată în 1930 de o expediţie norvegiană. Din 1949, a fost declarat teritoriu dependent de Norvegia.

ŢARA ROMÂNEASCĂ, stat feudal românesc, constituit la începutul sec. 14, în urma unirii cnezatelor şi voievodatelor româneşti din stînga şi din dreapta Oltului, adică teritoriile cuprinse între Carpaţi, Dunăre, Siret şi Milcov. Primul domn al Ţării Româneşti a fost Basarab I (fiu al lui Tihomir), care, prin victoria de la Posada (1330) asupra regelui Ungariei, a reuşit să obţină neatîrnarea ţării, ce va fi consolidată de Vladislav I (Vlaicu) şi desăvîrşită de Mircea cel Bătrîn (1386-1418). În timpul domniei acestuia din urmă, Ţara Românească a cunoscut apogeul puterii politice şi maximă întindere teritorială. A doua jumătate a sec. 14 şi sec. 15 stau sub semnul numeroaselor lupte duse de Mircea cel Bătrîn, Dan II, Vlad Ţepeş pentru apărarea independenţei ţării în faţa expansiunii turceşti (în special). Supusă unor puternice presiuni, la mijlocul sec. 16, Ţara Românească a fost obligată să recunoască dominaţia Semilunii, păstrîndu-şi autonomia în schimbul plăţii unui tribut. La sfîrşitul sec. 16, Mihai Viteazul (1593-1601) a reînceput războiul antiotoman, repurtînd o serie de victorii, dintre care mai importante au fost cele de la Călugăreni şi Giurgiu (ambele, în 1595). Domnia lui Mihai Viteazul a fost una dintre cele mai glorioase din istoria Ţării Româneşti; atunci s-a realizat unirea, timp de cîteva luni (mai-sept. 1600), a celor trei ţări române (Moldova, Transilvania, Ţara Românească). După mai bine de trei decenii, interval în care se vor perinda la tron mai mulţi voievozi, devine domn al Ţării Româneşti Matei Basarab (1632-1654), în vremea căruia ţara a cunoscut însemnate progrese culturale şi economice. Lupta împotriva pretenţiilor otomane a fost reluată la mijlocul sec. 17 de Constantin Şerban şi Mihnea III, în înţelegere cu Gh.Ştefan, domnul Moldovei, şi cu Gh.Rákóczi II, principele Transilvaniei. Factori externi şi interni ce îi puneau în pericol interesele în Ţara Românească au determinat Poarta Otomană să instaureze în ţară regimul fanariot (1716-1821). Remarcabilă printre domniile fanariote a fost cea a lui Constantin Mavrocordat, care a iniţiat importante reforme social-economice (precum desfiinţarea "rumâniei", 1746). În 1718, prin Pacea de la Passarowitz, Oltenia este cedată Austriei de către Imperiul Otoman, reintrînd în componenţa Ţării Româneşti în urma Păcii de la Belgrad (1739). Începînd din a doua jumătate a sec. 18, Ţara Românească este atrasă în circuitul comercial european prin înlesnirile deschise de clauzele tratatelor de

pace de la Kuciuk-Kainargi (1774) şi Adrianopol (1829). În 1821, s-a desfăşurat mişcarea condusă de Tudor Vladimirescu, care a avut drept consecinţe imediate reinstaurarea domniilor pământene şi abolirea regimului fanariot. Din mai 1828 pînă în aprilie 1834, Ţara Românească s-a aflat sub administraţie militară rusă, în timpul căreia s-a redactat Regulamentul Organic, în vigoare vreme de peste două decenii. Revoluţia de la 1848 a instalat un Guvern provizoriu, înlocuit la scurt timp cu o Locotenenţă domnească formată din I.Heliade Rădulescu, N.Golescu şi Chr.Tell. După intervenţia turcilor şi înfrîngerea revoluţiei, ţara a fost condusă de un caimacam, Constantin Cantacuzino, căruia i-a succedat (în 1849) Barbu Ştirbei. Între anii 1856 şi 1858, administraţia a fost asigurată de Căimăcămia lui Alexandru D.Ghica şi, în anul premergător Unirii Principatelor, de către Căimăcămia de trei, formată de I.Manu, Em.Băleanu şi I.Alex. Filipescu (oct. 1858-ian. 1859). La 24 ian. 1859, Ţara Românească s-a unit cu Moldova, formînd Principatele Unite, stat nou care, în 1862, şi-a luat numele de *România*.

ŢARCU (Munţii Ţarcului), masiv muntos în Carpaţii Meridionali, între Rîul Mare, Bistra, Timiş şi Hideg. Alt. max.: 2192 m.

ŢARIGRAD, numele slav şi vechi românesc al oraşului Constantinopol, întrebuinţat pînă în sec. 18.

ŢARIŢÎN v. **Volgograd**

ŢARSKOE SELO, oraş în Rusia, situat la 30 km de Sankt Petersburg; 50 mii loc. Fosta reşedinţă de vară a ţarilor, din a doua jumătate a sec. 18. Palate şi parcuri la care au lucrat B.F.Rastrelli, G.Quarenghi. Vechiul nume: *Puşkin*.

ŢĂNDĂREI, oraş în judeţul Ialomiţa, situat în Cîmpia Bărăganului, pe stînga Ialomiţei; 14,4 mii loc. Fabrici de zahăr, de ulei, amidon şi glucoză.

ŢĂRANU, Cornel (n. 1934, Cluj), compozitor român. Prof. univ. la Cluj. Lucrări simfonice (*Simfonia brevis*), muzică de cameră (*Sonata pentru flaut şi pian*, *Contraste*), de scenă (*Othello*, *Hamlet*), vocală şi corală. Studii de muzicologie. Membru corespondent al Acad. Rom.

ŢĂRILE DE JOS, numele dat în evul mediu şi în epoca modernă regiunii care cuprindea Belgia, Olanda, Luxemburgul, N-E Franţei. V. **Burgundia**; **Flandra**; **Belgia**; **Olanda**; **Luxemburg**.

ŢEBEA, sat în comuna Baia de Criş, judeţul Hunedoara. Conform tradiţiei orale, aici se află gorunul lui Horea şi mormîntul lui Avram Iancu.

ŢEDENBAL, Yumjaaghiin (1916-1991), om politic mongol. Preşedinte al Consiliului de Miniştri (1952-1974); şef al statului (1974-1984). În 1990 a fost exclus din Partidul Popular Muncitoresc Mongol.

ŢELINOGRAD v. **Astana**.

ŢEPELEA, Gabriel (n. 1916, Borod, jud. Bihor), filolog, scriitor şi om politic român. Prof. univ. la Timişoara şi Piteşti. Lucrări: *Studii de istorie şi limbă literară*, *Corelaţia limbă-literatură*. Autor al unui volum de *Nuvele*. Memorii. Membru de onoare al Acad. Rom.

ŢEPENEAG, Dumitru (n. 1937, n. Bucureşti), prozator român. Teoretician al "onirismului estetic". Proză experimentală, creînd, cu mijloace suprarealiste, o lume paralelă, nu omoloagă, ci analoagă lumii obişnuite. Stabilit în 1972 în Franţa, scrie deopotrivă în română şi franceză. Opere: (proză scurtă) *Exerciţii*, *Frig*, *Aşteptare*; (romane) *Zadarnică-i arta fugii*, *Nunţile necesare*, *Cuvîntul nisiparniţă*, *Hotel Europa*.

ŢEPOAIA (Dealul ~), deal în Republica Moldova, situat la N-E de comuna Tigheci (jud. Lăpuşna), avînd cea mai mare altitudine (269 m) din Podişul Tigheciului.

ŢEŢINA (Cetatea ~), numele unei cetăţi situate în apropiere de Cernăuţi (azi, în Ucraina), atestată din 1395, din care se mai păstrează cîteva ruine.

ŢHINVALI, oraş în Gruzia, la poalele munţilor Caucaz, la N-V de Tbilisi; centrul ad-tiv al Regiunii Autonome Osetina de Sud; 30 mii loc. Centru siderurgic. Vechiul nume: *Stalinir*.

ŢIBLEŞ (Munţii Ţibleşului), masiv muntos vulcanic în N-V Carpaţilor Orientali, între izvorul Lăpuşului (la V) şi Valea Sălăuţei (la E). Alt. max.: 1839 m.

ŢICHINDEAL, Dimitrie (1775-1818; n. Becicherecul Mic, jud. Timiş), cărturar român. Patriot cu vederi iluministe, a militat pentru drepturile naţionale ale românilor şi a sprijinit dezvoltarea şcolilor româneşti din Banat. A tradus cărţi cu caracter didactic şi moralizator (*Adunare de lucruri moraliceşti de folos şi spre veselie după Dositei Obradović*). Lui i se datorează prima (1814) colecţie de fabule româneşti, traduse şi adaptate după cele ale scriitorului sîrb D.Obradović (*Filosoficeşti şi politiceşti prin fabule moralnice învăţături*).

ŢICLENI, oraş în judeţul Gorj; 5,25 mii loc. Centru de expl. a petrolului.

ŢIFEŞTI, comună în judeţul Vrancea, pe teritoriul căreia s-au descoperit urmele unei aşezări şi o necropolă carpică (sec. 3).

ŢIGĂNEŞTI, comună în jud. Chişinău, Republica Moldova. Atestată documentar în 1622.

ŢIGĂNEŞTI (Mănăstirea ~), complex monastic în apropierea comunei Ţigăneşti (jud. Chişinău); Biserica Adormirii Maicii Domnului, zidită din piatră în 1846 în locul unui schit de lemn (sec. 17-18).

ŢIN v. **Qing**.

ŢIOLKOVSKI, Konstantin Eduardovici (1857-1935), savant rus. Unul dintre cei mai importanţi precursori şi teoreticieni ai astronauticii. A fundamentat teoria zborului rachetelor cosmice, a sateliţilor artificiali şi a proiectat staţiile extraterestre ca puncte de plecare în zborurile cosmice (*Explorarea spaţiului cosmic cu aparate reactive*, opera sa capitală, 1903).

ŢIRIAC, Ion (n. 1939, Braşov), jucător român de tenis. Campion mondial universitar (1965). De trei ori finalist al Cupei Davis, împreună cu Ilie Năstase (1969, 1971, 1972). Succese notabile în numeroase turnee internaţionale. Azi, important om de afaceri.

ŢIŢEICA, Gheorghe (1873-1939; Turnu-Severin), matematician român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul geometriei diferenţiale afine (unde a descoperit curbele şi suprafeţele care îi poartă numele) şi al geometriei diferenţiale proiective a reţelelor (*Introducere în geometria diferenţială proiectivă a curbelor*, *Geometria diferenţială proiectivă a reţelelor*). A avut un rol important în dezvoltarea învăţămîntului matematic din România prin activitatea la "Gazeta matematică" şi ca autor al unor culegeri de probleme de mare circulaţie. Acad.

ŢIŢEICA, Şerban (1908-1986; n. Bucureşti), fizician român. Fiu al lui Gheorghe Ţiţeica. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în mecanica cuantică, fizica statistică, termodinamică, electromagnetism, fizica nucleară şi a particulelor elementare (*Variaţia rezistenţei în cîmp magnetic*, *Termodinamica*, *Principiul al doilea al termodinamicii şi mecanica statistică*). Acad.

ŢIŢEŞTI, comună în judeţul Argeş. Mănăstirea Valea din sec. 16, refăcută în sec. 18-19.

ŢÎNŢARUL, primul ziar satiric românesc, apărut la Bucureşti (febr.-aug. 1859) sub direcţia lui C.A.Rosetti.

ŢIPOVA, comună în jud. Orhei, Republica Moldova. Atestată documentar în 1746.

ŢIPOVA (Mănăstirea ~), mănăstire situată în apropierea comunei Ţipova (jud. Orhei), constînd din 2 biserici rupestre (principala cu hramul Adormirea Maicii Domnului), chilii, clopotniţă, încăperi auxiliare, săpate şi acestea în maluri stîncoase (sec. 13).

ŢOIU, Constantin (n. 1923; Urziceni), scriitor român. Romane de factură intelectualistă (*Însoţitorul*), cu tematică politică (*Galeria cu viţă sălbatică*), marcate de o neascunsă tendinţă calofilă, care îl situează pe romancier printre prozatorii postbelici importanţi. Eseuri (*Pretexte*, *Destinul cuvintelor*).

ŢONG-KAPA v. **Tsong-Kha-pa**.

ŢOPA, Vladimir (n. 1929, Colonia-Mărăcuţi, jud. Hotin), fizician român. Contribuţii în domeniul cercetării cristalelor. Remarcabil specialist în producerea de monocristale. Membru corespondent al Acad. Rom.

ŢUCULESCU, Ion (1910-1962; n. Craiova), pictor, naturalist şi medic român. Prezenţă originală în pictura contemporană, prin exaltarea în spirit expresionist a vitalităţii surprinse în forme uneori violente, surprinzătoare prin prospeţimea şi firescul senzaţiilor. Spontaneitatea, savoarea şi dramatismul unor compoziţii amintesc de Van Gogh (*Cîmp cu căpiţă*, *Femei la seceriş*, *Noapte la Ştefăneşti*, *Covorul cerului*). Motive populare cu o mare încărcătură simbolică (*Interior cu maramă de boran-*

Ion Ţuculescu, *Dans*

gic, *Ţesături pe albastru*), care se rarefiază treptat, limpezind imaginea şi sporind densitatea metafizică şi plastică a tablourilor (*Pană de păun*, *Duet*, *Coloane*, *Ultimul tablou*).

ŢUGULEA, Andrei (n. 1928, Unţeşti, jud. Ungheni), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul electrotehnicii (a determinat cîmpul electromagnetic în conductoare masive, în calculul ecranelor electromagnetice etc.). Lucrări: *Parametrii tranzitorii*, *Cîmpul electromagnetic*. Membru corespondent al Acad. Rom.

ŢURAI, Ion (1907-1970; n. Bucureşti), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii şi cercetări în domeniul chirurgiei gastrice, al chirurgiei căilor biliare şi a pancreasului (*Mica chirurgie fiziopatologică*, *Chirurgia stomacului*, *Reanimarea*, *Hemoragiile digestive superioare*). Membru corespondent al Acad. Rom.

ŢUŢEA, Petre (1901-1991; n. Boteni, jud. Muscel), gînditor român. După studii strălucite la Cluj şi Berlin, a funcţionat ca director general în Ministerul Economiei în timpul guvernării lui Ion Antonescu. Deţinut politic timp de 13 ani. Promotor al valorilor spirituale creştine, dotat cu talentul unei excelente oralităţi, a lucrat în ultimii ani de viaţă la o antropologie creştină, concepută în cinci părţi (*Cartea întrebărilor*, *Sistemele*, *Stilurile*, *Disciplinele*, *Dogmele*). Alte lucrări, apărute postum (*Între Dumnezeu şi neamul meu*, *Bătrîneţea şi alte scrieri filozofice*, *Mircea Eliade*).

ŢUŢORA, comună în jud. Iaşi. Aici au avut loc două lupte: în 1587, o bătălie cîştigată de Petru Şchiopul asupra cazacilor, şi una în 1620, între oastea moldo-polonă şi armata turcă (sprijinită de tătari), din care învingători au ieşit turcii.

ŢUŢUGAN, Florea (1908-1960; n. Orodel, jud. Dolj), logician român. Specializat în silogistica clasică (*Probleme de logică*, *Silogistica judecăţilor de predicaţie*).

U

UBICINI, Abdolonyme Honoré (1818-1884), istoric şi publicist francez. Secretar al Guvernului provizoriu şi al Locotenenţei domneşti în timpul Revoluţiei de la 1848 din Ţara Românească. Întors în Franţa, a publicat articole şi lucrări istorice (*Problema Principatelor în faţa Europei*, *Principatele Unite în faţa Conferinţei*) în sprijinul unirii ţărilor române. A tradus în limba franceză culegerea de poezii populare a lui V.Alecsandri.

UCAYALI, rîu în Perú, unul dintre izvoarele Amazonului; 1950 km. Se formează în Cordiliera Orientală şi se uneşte cu Marañon la S de Iquitos.

UCCELLO (*Paolo di Dono*, zis ~; 1396 sau 1397-1475), pictor italian. Pictor-geometru, preocupat de valenţele perspectivei, a acordat o mare importanţă volumelor şi spaţiului. Lucrările decorative indică unele moşteniri ale goticului tîrziu. Mari compoziţii: *Bătălia de la San Romano*, *Minunea ostiei pîngărite*, *Vînătoarea*. Fresce.

Uccello, *Potopul* (detaliu)

U-CENG-EN (c. 1500-1580), scriitor chinez. Proză fantastico-satirică, pe un fond de legendă (*Călătorie spre soare-apune*).

UCRAINA, stat în E Europei. Suprafaţa: 603,7 mii km^2. Populaţia: 51,22 mil. loc. Capitala: *Kiev*. Limba oficială: ucraineana. Culte: ortodoxism, greco-catolicism. Moneda: hrivna. Împărţit în 24 de regiuni, Republica Autonomă Crimeea şi capitala. Oraşe pr.: Harkov, Ekaterinoslav, Odesa, Zaporojie, Lvov, Krivoi Rog, Mariupol. Relief de cîmpie (sectorul de S-V al Cîmpiei Est-Europene), cu unele regiuni mai înalte (Colinele Donеţului, Podişul Volîno-Podolic). În V, munţii Carpaţi şi Subcarpaţii Ucraineni, iar în S, Munţii Crimeii. În S, are ieşire la Marea Neagră şi Marea Azov. Climă temperat-continentală şi subtropicală (în peninsula Crimeea). Drenat de Nipru, Nistru, Bugul de Sud, Donеţ. Resurse minerale: cărbuni (în Donbass şi regiunea Lvov), minereuri de fier (Krivoi Rog, Kerci), mangan, uraniu, potasiu, sare; petrol şi gaze naturale. Ind. energetică, extractivă (cărbuni şi petrol), siderurgică (oţel, cocs, fontă), constructoare de maşini, chimică, textilă, alimentară. Cultivă cereale, sfeclă de zahăr, floarea-soarelui, cartofi, legume, tutun. Pomicultură, viticultură. Creşterea animalelor (bovine, porcine, ovine). Exportă cărbune, cocs, petrol, gaze naturale, maşini şi utilaje. Turism (Crimeea). — Teritoriul Ucrainei a fost locuit în milen. 1 î.Hr. de triburi nomade (cimerieni, sciţi, sarmaţi), iar în mileniul următor de slavi răsăriteni, care îşi constituie un prim stat în sec. 9 (Rusia kieveană), creştinat în 988. Statul kievean se destramă sub loviturile mongole (1237-1240) şi intră sub stăpînirea Hoardei de Aur. În sec. 14, Ucraina este împărţită între Marele Ducat al Lituaniei şi Polonia, care ocupă cnezatul Halici-Volînia. Hatmanul Bogdan Hmelniţki conduce (din 1648) o răscoală antipoloneză şi săvîrşeşte unirea Ucrainei răsăritene cu Rusia (1654), alipire consacrată de Tratatul de pace dintre Rusia şi Polonia (1667). La sfîrşitul sec. 18, Polonia pierde, în favoarea Rusiei, Ucraina apuseană, în timp ce Galiţia (fostul Halici) este anexată de Austria. În sec. 19, se afirmă un puternic curent al renaşterii naţionale şi culturale. În 1917, după prăbuşirea imperiului ţarist rus, Ucraina îşi proclamă autonomia, dar este devastată de ocupaţia germană (1918) şi de războiul civil (1918-1920). În 1921, Ucraina de apus este anexată de Polonia, dar în 1939 aceste teritorii sînt ocupate de Armata Roşie şi intră în componenţa RSS Bieloruse şi a RSS Ucrainene (care dobîndeşte şi Ucraina Subcarpatică, în 1945, Bucovina de Nord şi Basarabia de Sud, foste teritorii româneşti). Între 1941 şi 1944, Ucraina este teatrul unor mari operaţiuni militare. În 1991, îşi proclamă independenţa. Republică parlamentară.

UDAIPUR, oraş în V Indiei (Rājasthān); 307,7 mii loc. Muzeu. Palat regal (sec. 16-18). Veche capitală a statului Rājasthān.

UDEŞTI, comună în judeţul Suceava. Biserica Sf. Ioan Botezătorul (1503-1504), în satul Reuseni.

UDINE, oraş în N-E Italiei (Friuli-Venezia Giulia); 99,2 mii loc. Centru industrial. Muzeu. Turism. Dom (sec. 13-18), castel (sec. 16).

UDMR (Uniunea Democrată a Maghiarilor din România), partid politic constituit pe criterii etnice, în 1990, pentru afirmarea minorităţii maghiare din România. O grupare radicală promovează teze ale revizionismului şi separatismului. Reprezentat în Parlament din 1990.

UDMURTIA (Republica Udmurtă), republică în Federaţia Rusă, în V Uralului, pe Kama; 42,1 mii km^2; 1,64 mil. loc. Capitala: *Ijevsk*. Minerit (cupru, fier). Expl. forestiere (47% din teritoriu e ocupat de păduri de brad, pin, mesteacăn). Secară, cartofi, porumb. Creşterea animalelor.

UDRISCHI, Gheorghe N. (1867-1958; n. Fălticeni), medic veterinar român. Prof. univ. la Bucureşti. Întemeietorul şcolii chirurgicale veterinare din România. Membru de onoare al Acad. Rom.

UDUBAŞA, Gheorghe (n. 1938, Ocnele Mari), geolog român. Cercetător ştiinţific la Bucureşti. Contribuţii în studiul relaţiilor paragenetice şi structurale din zăcămintele de minereuri cu geneză complexă. Membru corespondent al Acad. Rom.

UELE, rîu în Africa, în N Republicii Democratice Congo, unul dintre izvoarele rîului Oubangui; 1300 km. Izvorăşte din regiunea muntoasă (Munţii Albaştri) de la V de lacul Albert (Mobutu Sésé Séko).

UFA, capitala Başkiriei, în Uralul de Mijloc (Federaţia Rusă); 1,008 mil. loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Rafinărie de petrol. Centru industrial (utilaj petrolier). Universi-

tate. Muzeu. Întemeiat în 1574.

UGANDA (**Republica ~**), stat în Africa de Est, situat pe Ecuator. Suprafaţa: 236 mii km^2. Populaţia: 21,32 mil. loc. Capitala: *Kampala*. Limbi oficiale: engleza şi swahili. Culte: creştinism, islamism, animism. Moneda: 1 Uganda shilling = 100 cents. Împărţit în 21 de districte. Oraşe pr.: Bugembe, Jinja. Relief de podiş (900-1200 m altitudine), cu masive vulcanice (Ruwenzori, 5119 m, Virunga, 4260 m, Mount Elgon, 4321 m). În V, depresiunea Rift Valley, cu lacurile Edward, George şi Albert (Mobutu), iar în S-E lacul Victoria. Climă tropicală. Pădure tropicală şi savană. Resurse minerale (staniu, cupru, cobalt, wolfram, aur), nevalorificate. Cultivă manioc, fasole şi, pentru export, arbori de cafea, bananieri, bumbac, ceai. Ind. minieră, alimentară, textilă; ciment. — Pe teritoriul Ugandei s-au constituit în sec. 17 patru regate, dintre care Buganda se dezvoltă mult în sec. 19. În 1894, se transformă în protectorat britanic, iar în 1896 formează, împreună cu regatele Toro şi Bunyoro, protectoratul Ugandei, care în 1962 îşi proclamă independenţa, iar în 1963 devine republică federală în cadrul Commonwealth-ului. În 1971, printr-o lovitură de stat militară, puterea este preluată de Idi Amin Dada, dictator sîngeros (1971-1979), responsabil de asasinarea a 300 mii de conaţionali. Fostul preşedinte Milton Obote (1966-1971) este reales (1980-1985), dar va fi din nou înlăturat, puterea fiind preluată (1986) de Yoweri Museveni. Uganda este republică prezidenţială.

UGARIT, oraş în Fenicia antică, fondat în milen. 6 î.Hr. Centru cultural şi comercial în milen. 2. Distrus la începutul sec. 12 î.Hr. Azi, *Ras Shamra* (Siria).

UHLAND, **Ludwig** (1787-1862), poet şi istoric literar german. A ilustrat estetica romantismului. Poet liric (*Poezii*), a fost preţuit îndeosebi pentru baladele inspirate din folclorul Suabiei (*Regele orb*, *Blestemul bardului*). Studii erudite despre literatura franceză veche şi literatura şi folclorul german (*Walther von der Volgelweide*, *Studii despre cîntecele populare germane*).

UHTOMSKI, **Aleksei Alekseevici** (1875-1942), fiziolog rus. Contribuţii în fiziologia activităţii nervoase superioare. A descoperit legea dominantei, care guvernează activitatea centrilor nervoşi.

UHTOMSKI, **Dmitri Vasilievici** (1719-1775), arhitect rus. A elaborat planuri de sistematizare a străzilor Moscovei. Influenţat de arhitectura italiană (Palladio), a realizat Poarta Roşie din Moscova.

UJJAIN, oraş în partea central-vestică a Indiei (Madhya Pradesh); 367,1 mii loc. Universitate. Observator (sec. 18). Unul dintre oraşele sfinte ale Indiei.

UJUNGPANDANG, oraş în S insulei Sulawesi (Indonezia), port la marea Java; 709 mii loc. Export de cafea, copra. Numele vechi: *Makassar*.

UJUNGPANDANG, strîmtoare între insulele Kalimantan şi Sulawesi, care uneşte Marea Java cu Marea Sulawesi; c. 500 km lungime; c. 200 m lăţime; ad.max.: 2458 m. Numele vechi: *Makassar*.

UKKO (în mitologia finică), zeul suprem, stăpînul cerului şi al furtunilor, protector al păstorilor şi călătorilor.

ULAN BATOR (**ULAAN BAATAR**), capitala Mongoliei, în N ţării, la 1300 m altitudine; 515 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial. Universitate. Oraş fondat în 1639, ca reşedinţă pentru dalai-lama mongoli. Capitală a Mongoliei Exterioare din a doua jumătate a sec. 18. Numit *Urga* pînă în 1924.

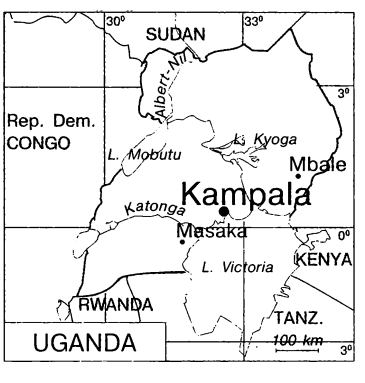

ULANOVA, **Galina Sergheevna** (1910-1998), balerină rusă. Virtuozitate tehnică şi graţie diafană în roluri clasice (*Romeo şi Julieta*, *Lacul lebedelor*, *Giselle*, *Fîntîna din Baccisarai*).

ULAN-UDE, capitala Bureatiei (Federaţia Rusă), pe rîul Selenga; 365 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial. Numele vechi (pînă în 1934): *Verhneudinsk*.

ULBRICHT, **Walter** (1893-1973), om politic german. Conducător al Partidului Socialist Unit din Germania (1950-1973). Preşedinte al Consiliului de Stat al RD Germane (1960-1973).

ULFILA v. **Wulfila**.

ULIANOVSK, oraş în Federaţia Rusă, port pe Volga; 625 mii loc. Centru comercial şi industrial. Pînă în 1924 s-a numit *Simbirsk*.

ULISE, rege al insulei Itaca, unul dintre eroii războiului troian, menţionat adesea în *Iliada*, apoi personaj principal în *Odiseea* de Homer. Model de vitejie, inteligenţă şi abilitate. Numele grecesc: *Odiseu*.

ULM, oraş în Germania (Baden-Württemberg), port pe Dunăre; 108,9 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial. Muzee. Imensă catedrală gotică (începută în sec. 14), primărie (sec. 15-16). La Ulm, armata austriacă a generalului Mack a fost înfrîntă (20 oct. 1805) de Napoleon I.

ULMETUM, aşezare şi cetate romană în Dobrogea. Distrusă de avari (sfîrşitul sec. 6). Identificată pe teritoriul comunei Pantelimon (jud. Constanţa).

ULPIA TRAIANA SARMIZEGETUSA (**Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa**), oraş roman, centru politic şi religios al provinciei Dacia Romana. Fondat de Traian (c. 108-110), prin colonizare. Sediul parlamentului provinciei (*Concilium Daciarum Trium*). În timpul lui Adrian i s-a adăugat şi numele *Sarmizegetusa*. Identificat pe teritoriul comunei Sarmizegetusa (jud. Hunedoara).

ULSAN, oraş în Coreea de Sud, port la Marea Japoniei, la N de Pusan; 418 mii loc. Centru industrial.

ULSTER v. **Irlanda de Nord**.

ULUGBEK, **Muhammed Taragai** (1394-1449), căpetenie timuridă în Maverannahr. Protector al ştiinţelor şi artelor. A construit observatorul astronomic din Samarkand şi a alcătuit un catalog al stelelor.

ULUGH MUZ TAGH, vîrf în munţii Kunlun (China); 7723 m altitudine.

UMBRIA, regiune în Italia centrală, traversată de Tibru; 8,5 mii km^2; 804 mii loc. Centrul ad-tiv: *Perugia*. Cereale, porumb, cartofi. Viticultură. Pomicultură. Bovine, ovine. Hidrocentrale.

UMEÅLV, fluviu în N Suediei; 460 km. Izvorăşte din Alpii Scandinavici şi se varsă în golful Botnic (Marea Baltică). Hidrocentrale.

UMM AL QAIWAIN, emirat în Emiratele Arabe Unite, pe ţărmul de S-E al Golfului Persic; 777 km^2; c. 12 mii loc. Capitala: *Umm al Qaiwain*. Expl. de petrol. Pescuit de perle.

UMOV, **Nikolai Alekseevici** (1846-1915), fizician rus. Contribuţii în fizica corpului solid (*vectorul lui Umov*), în optică (polarizarea luminii), asupra magnetismului terestru.

UNAMUNO Y JUGO, **Miguel de** (1864-

1936), scriitor şi filozof spaniol. Poet (*Christul lui Velázquez*, *Cintece de exil*), romancier (*Dragoste şi pedagogie*, *Negura*), nuvelist (*Trei nuvele exemplare*), dramaturg (*Celălalt*). Scăpărătoare eseuri cu caracter filozofic, ilustrînd direcţia existenţialistă în cultura şi spiritualitatea spaniolă (*Esenţa Spaniei*, *Viaţa lui Don Quijote şi a lui Sancho Panza*, *Despre sentimentul tragic al vieţii la oameni şi la popoare*, *Agonia creştinismului*). Pamflete.

UNDSET, Sigrid (1882-1949), scriitoare norvegiană. Romane care abordează drame individuale şi probleme sociale dintr-o perspectivă morală (trilogia *Kristin Lavransdatter*, ciclul *Olav Audunssøn*, *Tufişul arzător*). Eseuri. Premiul Nobel (1928).

UNESCO (engl. **United Nations Educational Scientific and Cultural Organization; Organizaţia Naţiunilor Unite pentru Educaţie, Ştiinţă şi Cultură**), instituţie specializată a ONU, creată în 1946 cu scopul menţinerii păcii şi securităţii internaţionale prin promovarea cooperării în domeniile educaţiei, ştiinţei şi culturii. În 1984, SUA s-au retras din organizaţie, urmate în 1985 de Marea Britanie şi Singapore. Sediul: Paris.

UNGARETTI, Giuseppe (1888-1970), poet italian. Lirică ermetică prin concentrarea formei şi esenţializarea ideilor poetice (*Bucuria*, *Sentimentul timpului*, *Durerea*, *Sfîrşitul lui Cronos*).

UNGARIA (Republica Ungară), stat în Europa Centrală, în bazinul mijlociu al Dunării. Suprafaţa: 93 mii km^2. Populaţia: 9,93 mil. loc. Capitala: *Budapesta*. Limba oficială: maghiara. Culte: catolicism, protestantism, ortodoxism. Moneda: 1 forint = 100 fillér. Împărţit în 19 comitate, 5 oraşe autonome şi capitala. Oraşe pr.: Debrecen, Miskolc, Szeged, Pécs, Győr. Relief de cîmpie joasă, cu altitudini de 150-200 m. Cîmpia Panonică, împărţită de munţii Bakony în Kisalföld (Mica Cîmpie), în N-V, şi Alföld (Marea Cîmpie), în S-E. Dealuri şi munţi de mică altitudine în N şi N-V (Bakony, Vértes, Gerecse, Pilis) şi ramificaţii ale Carpaţilor (Mátra, cu vîrful Kékes, de 1015 m, Bükk şi Börzsöny), în N-E. Climă temperat-continentală. Reţeaua hidrografică alimentează Dunărea, cu Tisa, afluent principal (600 km pe teritoriul Ungariei). În V, lacul Balaton. Păduri (pe 1/6 din suprafaţa ţării) şi vegetaţie de stepă (pusta). Resurse naturale: cărbune, petrol, gaze naturale, bauxită, minereuri de fier, mangan, uraniu. Ind. extractivă, energetică, metalurgică, constructoare de maşini, textilă, farmaceutică, chimică, alimentară. Cultivă grîu, orz, secară, porumb, sfeclă de zahăr, floarea-soarelui, cînepă, in. Legumicultură, pomicultură, viticultură. Creşterea animalelor (porcine, bovine, ovine). Exportă produse agricole, maşini şi utilaje, produse chimice. — În antichitate, pe teritoriul Ungariei au locuit triburi celtice, iberice şi tracice. În sec. 1 î.Hr., o mare parte a acestui teritoriu a fost cucerită de romani, care au creat aici provincia Panonia (10 î.Hr.), stăpînită ulterior de huni (sec. 4-5), gepizi (sec. 5-6), avari (sec. 6-8) şi slavi (sec. 8-9). Triburi fino-ugrice de pe cursul mijlociu al Volgăi părăsesc această regiune sub ameninţarea pecenegilor şi se stabilesc în Cîmpia Panoniei (în 896-900), sub conducerea lui Arpád. În secolul următor, ungurii întreprind incursiuni în regiunile învecinate, spre centrul Europei şi în Imperiul Bizantin. Triburile maghiare sînt unificate de István (Ştefan I) (997-1038), care se creştinează şi primeşte coroana de rege (1001), integrînd astfel Ungaria în sfera de influenţă a bisericii occidentale. În sec. 11-13, regatul ungar anexează Croaţia, Dalmaţia şi Transilvania, ca voievodat autonom. Invazia mongolă, pustiitoare, din 1241-1242, slăbeşte temporar regatul, diminuîndu-i tendinţele expansioniste. În sec. 15, rezistă atacurilor otomane. Iancu de Hunedoara, voievod al Transilvaniei şi regent al Ungariei, învinge pe turci la Belgrad (1456), iar fiul său, Matei Corvin (1458-1490), conduce statul feudal în perioada sa de maximă expansiune teritorială şi putere militară. Înfrîngerea de la Mohács (1526) şi cucerirea de către turci a capitalei Buda (1541) au ca urmare destrămarea regatului. Turcii transformă regiunea din jurul Budei în paşalîc, iar Habsburgii ocupă partea occidentală a Ungariei, în timp ce Transilvania devine principat independent sub suzeranitate otomană. După victoria asupra turcilor la Viena (1683) şi prin Tratatul de la Karlowitz (1699), Imperiul Habsburgic anexează întreaga Ungarie şi Transilvania. Revoluţia de la 1848 are ca obiectiv şi independenţa statului, proclamată de Kossuth Lajos în 1849. Reprimarea revoluţiei de către trupele habsburgice şi ţariste amînă deziderатul naţional maghiar pînă în 1867, cînd Ungaria devine regat în cadrul Imperiului Austro-Ungar, împăratul Franz Joseph încoronîndu-se ca rege al noului stat, care includea importante teritorii locuite de români, ucraineni, ruteni, slovaci, sloveni, croaţi, supuşi la sfîrşitul sec. 19 şi începutul sec. 20 unei politici de maghiarizare. În timpul primului război mondial, Ungaria se aliază (1914-1918) cu Austria şi Germania. După destrămarea imperiului dualist austro-ungar, la 16 nov. 1918 se constituie Republica Ungară, iar în urma unei revoluţii de tip bolşevic se creează Republica Socialistă Ungară (21 mart. 1919), desfiinţată prin intervenţie militară străină. După preluarea puterii (1920) de către amiralul Horthy Miklós, Ungaria promovează o politică a revizuirii graniţelor stabilite prin Tratatul de la Trianon (1920), alături de Germania, căreia i se alătură la invazia Iugoslaviei (1941) şi a URSS (1941). În oct. 1944, cînd trupele sovietice şi româneşti pătrund pe teritoriul Ungariei, puterea este preluată de guvernul condus de Szálasi Ferenc, care continuă rezistenţa alături de germani. Sub ocupaţie sovietică, Ungaria devine republică (1946), apoi republică populară (1949). O încercare de ieşire din blocul politic comunist (oct.-nov. 1956) va fi reprimată sîngeros de trupele sovietice. Un nou guvern, condus de Kádár János, urmăreşte în deceniile 7 şi 8 o politică reformistă în domeniul economic. În mai 1988, Kádár este înlocuit şi Ungaria cunoaşte rapide transformări ale sistemului politic şi economic: autodizolvarea fostului partid unic (oct. 1989), proclamarea Republicii Ungare (23 oct. 1989), consacrarea sistemului multipartid (1990). Ungaria este republică parlamentară.

UNGHENI, judeţ în partea central-vestică a Republicii Moldova, la graniţa cu România; 3,38 mii km^2; 378 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Ungheni*. Oraşe pr.: Călăraşi, Nisporeni. Relief predominant deluros: Podişul Codrilor în S (alt. max.: 429 m), Podişul Ciulucului în N (alt. max.: 388,8 m). Vegetaţie: păduri de codru, plantaţii de vii şi livezi. Rîuri: Nîrnova, Şoltoaia, Gîrla Mare, Bîc, Ichel (cursul superior). Întreprinderi industriale (elemente din beton armat, mobilă, covoare, ceramică artistică, conserve, uleiuri vegetale, vinuri şi coniacuri, lactate, produse de panificaţie ş.a.). Pomicultură. Viticultură. Creşterea animalelor. Avicultură. Se cultivă grîu, porumb, floarea-soarelui, legume ş.a. Gospodării silvice. Muzee. Monumente ale naturii, istorice şi de cult (pădurea Rădeni, parcul Mileşti; Stîlpul lui Sfeclic; mănăstirile Hîncu, Căpriana, Vărzăreşti ş.a.). Situri preistorice, urme de aşezări rurale din evul mediu.

UNGHENI, municipiu în Republica Moldova, pe malul stîng al Prutului, reşedinţa judeţului cu acelaşi nume; 41 mii loc. Industrii. Nod de comunicaţii. Bisericile Sf. Ierarh Nicolae (1882), Sf. Alexandru Nevski (1905). Muzeu etnografic. Atestat documentar în 1430.

UNGROVLAHIA, denumirea Ţării Româneşti în documente medievale de redacţie slavonă.

UNGURAŞ, comună în judeţul Cluj. Menţionată din 1291. Cetatea de la Unguraş, cu 34 de sate din jur, a fost în posesiunea lui Petru Rareş.

UNGUREANU, Alexandru (n. 1941, Piatra-Neamţ), geograf român. Prof. univ. la Iaşi. Lucrări de geografie economică, de demografie, toponimie. Membru corespondent al Acad. Rom.

UNGUREANU, Ion (n. 1935, Opaci, jud. Tighina), regizor şi actor român. Prim-regizor al Teatrului "Luceafărul" din Chişinău, regizor la Teatrul Academic al Armatei Sovietice din Moscova. Ministru al Culturii din Republica Moldova (1990-1994). Vicepreşedinte al Fundaţiei Culturale Române. Montări: *Păsările tinereţii noastre* şi *Tot ce avem mai sfînt* de I.Druţă, *Nora* de Ibsen ş.a.

UNICEF (engl. **United Nations International Children's Emergency Fund; Fondul Internaţional al Naţiunilor Unite pentru Ajutorarea Copiilor**), organism al ONU, înfiinţat în 1946, cu programe pentru ajutorarea copiilor din ţările beligerante în al doilea război mondial, apoi pentru copiii din ţările în curs de dezvoltare. Sediul: New York. Premiul Nobel pentru pace (1955).

UNIO TRIUM NATIONUM, convenţie realizată la Căpîlna (Transilvania), în sept.

1437, între nobilimea maghiară, căpeteniile secuilor şi patriciatul săsesc, pentru lupta unită împotriva răscoalelor ţărăneşti, a pericolului otoman şi a abuzurilor regalităţii. Reactivată în diverse împrejurări ulterioare, a funcţionat ca instrument de excludere şi dominaţie socială şi naţională a românilor din Transilvania.

UNIREA PRINCIPATELOR, numele actului politic istoric al unirii Moldovei cu Ţara Românească (24 ian./5 febr. 1859), devenit posibil în condiţiile interne apărute după Revoluţia de la 1848 şi în conjunctura internaţională de după Războiul Crimeii (1853-1856), definită la Congresul de la Paris (1856). Hotărîtă prin votul Adunărilor Ad-Hoc din 1857, unirea s-a putut realiza numai prin preponderenţa forţelor unioniste din adunările elective constituite pentru alegerea domnilor. Adunarea electivă din Moldova a proclamat ca domn al ţării pe colonelul Alexandru Ioan Cuza (5/17 ian. 1859), acelaşi candidat fiind ales şi de organismul similar din Ţara Românească (24 ian./5 febr. 1859). În ian. 1862, s-a realizat şi unitatea constituţională şi administrativă a celor două principate sub numele de *România*, cu o singură Adunare şi un singur guvern. Unirea din 1859 a fost prima etapă în formarea statului naţional unitar român, desăvîrşită în 1918 prin unirea cu România a Basarabiei, Bucovinei şi a Transilvaniei.

UNITED PRESS INTERNATIONAL v. **UPI**.

UNITED STATES OF AMERICA (USA) v. **Statele Unite ale Americii**.

UNIUNEA AUSTRALIANĂ v. **Australia**.

UNIUNEA EUROPEI OCCIDENTALE (UEO; engl. **Western European Union — WEU**), ansamblu de organizaţii constituite de state ale Europei occidentale şi mediteraneene (1954), pentru integrarea progresivă a economiilor ţărilor membre. Unificarea instituţională s-a realizat în 1965. Cuprinde 12 state: Belgia, Franţa, Germania, Italia, Luxemburg, Olanda (1958), Danemarca, Irlanda, Marea Britanie (1973), Portugalia şi Spania (1986), Grecia (1992). Organisme principale: Parlamentul European, Consiliul de Miniştri de Externe, Curtea de Conturi. Moneda: ECU (European Currency Unit). Organizaţii componente: Comunitatea Economică Europeană (CEE), Comunitatea Europeană a Cărbunelui şi Oţelului (CECO) şi Comunitatea Europeană a Energiei Atomice (EURATOM). Sediul: Londra.

UNIUNEA FRANCEZĂ, ansamblu politic (1946-1958) format de Republica Franceză şi teritoriile şi statele asociate de peste mări (foste colonii). V. şi **Comunitatea Franceză**.

UNIUNEA INTERNAŢIONALĂ A TELECOMUNICAŢIILOR (UIT; engl. **International Telecommunication Union — ITU**), instituţie internaţională guvernamentală, creată în 1932, pentru reglementarea problemelor telecomunicaţiilor. Organism al ONU din 1947. Sediul: Geneva. Continuă activitatea Uniunii Telegrafice Internaţionale înfiinţate în 1865.

UNIUNEA INTERPARLAMENTARĂ, organizaţie internaţională neguvernamentală, înfiinţată, în 1889, pentru facilitarea colaborării dintre parlamentele statelor membre. Sediul: Geneva.

UNIUNEA POŞTALĂ UNIVERSALĂ (UPU; engl. **Universal Postal Union — UPU**), instituţie internaţională guvernamentală, creată în 1874, pentru coordonarea activităţii serviciilor poştale ale statelor membre. Organism al ONU din 1948. Sediul: Berna.

UNIUNEA REPUBLICILOR SOVIETICE SOCIALISTE (URSS), fost stat federativ în E Europei şi în partea de N a Asiei. Constituit în 1922 prin unirea RSFS Ruse (creată în 1917), RSS Ucrainene (creată în 1917), RSS Bieloruse (creată în 1919) şi RSFS Transcaucaziene (creată în 1922 din Armenia, Georgia şi Azerbaidjan). În 1936, o nouă Constituţie a URSS legiferează 11 republici federative: Rusia, Ucraina, Bielorusia, Kazahstan, Kirghizstan, Uzbekistan, Tadjikistan, Turkmenistan, Armenia, Azerbaidjan şi Georgia. În aug. 1940 sînt ocupate şi intră în componenţa URSS Estonia, Letonia şi Lituania. În iun. 1940 sînt anexate Basarabia şi Bucovina de Nord, iar în aug. 1940 este creată RSS Moldovenească. Cu această componenţă, URSS a devenit cel mai întins stat al lumii contemporane, pe 22,4 mil. km^2, cu 292 mil. loc. în 1990. Capitala: *Moscova*. Avînd ca principal membru component Rusia Sovietică, a fost un stat totalitar, derivînd din ideologia comunistă, care a experimentat un nou tip de proprietate (de stat şi cooperatistă), de economie (centralizată şi planificată), de societate (egalitaristă), de cultură şi educaţie (ideologizată) şi de politică (exportatoare de revoluţie). Condusă de un partid unic (PCUS), întemeiat de Vladimir Ilici Lenin şi total subordonat de un dictator sîngeros (1925-1953), Iosif Vissarionovici Stalin, URSS a promovat o politică externă de dominaţie mondială, organizînd şi susţinînd, prin Internaţionala a III-a Comunistă şi apoi prin Kominform, partide comuniste în aproape toate ţările lumii, provocînd conflicte militare, dirijînd lovituri de stat sau revoluţii în numeroase regiuni ale lumii, anexînd teritorii străine (Polonia orientală, în 1939, ţările baltice, Karelia, Basarabia, nordul Bucovinei, în 1940). Atacată în 1941 de Germania nazistă şi de aliaţii săi, URSS a avut un rol decisiv în timpul celui de-al doilea război mondial (1939-1945) şi în instituirea unei noi ordini politice postbelice prin impunerea regimurilor de tip comunist în ţările ocupate din Europa de Est şi prin sprijinirea procesului de decolonizare. Politica URSS este responsabilă de apariţia "cortinei de fier", de intensificarea războiului rece şi a cursei înarmărilor nucleare, de înăbuşirea oricăror tentative de ieşire din sistem sau de reformare a lui (Ungaria, 1956, Cehoslovacia, 1968). Politica de destalinizare de după 1953 şi de destindere prin agitarea tezei coexistenţei paşnice a celor două sisteme politice mondiale nu a condus decît la prelungirea existenţei unui proiect social-politic utopic şi falimentar. O încercare de restructurare (*perestroika*) a economiei şi de asanare a vieţii politice, lansată de Mihail Sergheevici Gorbaciov după 1985, a dovedit că sistemul sovietic nu putea fi păstrat prin reformarea lui. Subminată de o economie neperformantă, de uriaşe cheltuieli militare, de tensiuni interetnice, de birocraţie şi de o profundă criză morală, URSS trebuie să accepte dizolvarea CAER (iun. 1991), a Tratatului de la Varşovia (iul. 1991) şi, după o tentativă de lovitură de stat a forţelor conservatoare împotriva lui Gorbaciov (aug. 1991), independenţa statelor baltice (sept.) şi apoi a tuturor republicilor unionale. În dec. 1991 se creează *Comunitatea de State Independente* din 11 state, foste republici sovietice. Oficial, URSS şi-a încheiat existenţa la 25 dec. 1991.

UNIUNEA SCRIITORILOR, organizaţie profesională a scriitorilor din România, constituită în 1908, la Bucureşti, sub numele de *Societatea Scriitorilor Români*. Reorganizată după principii comuniste în 1949 şi restructurată în 1990. Reuneşte asociaţiile scriitorilor din filiale, subvenţionează reviste proprii şi o editură (Cartea Românească).

UNIUNEA SCRIITORILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA, organizaţie de creaţie întrunind literaţi profesionişti. În 1919 se constituie *Societatea Scriitorilor şi Publiciştilor Basarabeni*. În RASSM a funcţionat *Asociaţia Scriitorilor Moldoveni Răsăritul* (1928-1932), succedată de *Uniunea Scriitorilor din RASSM* (pînă în 1940). În 1954 se constituie *Uniunea Scriitorilor din RSSM*. Din 1993 în cadrul US din Republica Moldova funcţionează o filială a US din România. În 1998 organizaţia avea aproximativ 300 de membri.

UNIUNEA TINERETULUI COMUNIST (UTC), organizaţie politică a tineretului comunist din România, subordonată şi condusă de PCR. Înfiinţată ca organizaţie socialistă, în mart. 1922, sub numele de *Mişcarea Tineretului Socialist*, apoi *Uniunea Tineretului Socialist* (1923), s-a constituit, prin sciziune, ca UTC (1924). În 1949, a devenit Uniunea Tineretului Muncitor (UTM), organizaţie politică unică a tineretului, denumită din nou UTC în 1965. Organ de presă: "Scînteia tineretului". Dizolvată în dec. 1989.

UNIVERSUL, cotidian de informaţie (1884-1953, cu întreruperi), apărut la Bucureşti. Înfiinţat de Luigi Cazzavillan. Ziar de factură modernă, a cunoscut un mare tiraj în perioada interbelică, sub directoratul lui Stelian Popescu. A avut un supliment săptămînal, "Universul literar", apărut, cu întreruperi, în trei serii, între 1888 şi 1945.

UNRUH, **Fritz von** (1885-1970), scriitor german. Dramaturg expresionist, evocator al infernului primului război mondial (*Jertfă*, *Un neam*). Cîntăreţ al păcii (*Aripile Nikei*). Romancier.

UNU, revistă literară de avangardă (apr. 1928-dec. 1932), cu apariţie lunară, la Dorohoi şi apoi la Bucureşti. Director: Saşa Pană.

UNZEN, masiv vulcanic în V insulei Kyūshū (Japonia); 1360 m altitudine. Parc naţional.

UPANIŞADE, texte sacre hinduse (sec. 7-3 î.Hr.) al căror corpus formează *Vedanta*. Constituie baza filozofică şi teologică a brahmanismului şi a altor şcoli de gîndire indiană. Esenţa Upanişadelor este concepţia despre existenţă ca iluzie izvorîtă din ignoranţă şi despre calea cunoaşterii identităţii sinelui individual (Atman) cu esenţa universală (Brahmăn).

UPDIKE, **John** (n. 1932), scriitor american. Nuvele şi romane demitizînd valorile vieţii americane (*Centaurul*, *Vrăjitoarele din*

Eastwick, Ce gîndea Roger).

UPI (engl. **United Press International**), agenţie de presă din SUA, înfiinţată în 1958, la New York, prin fuziunea dintre *United Press Associations*, creată în 1907, şi *International News Service*, fondat în 1909.

UPOLU, insulă în arhipelagul Samoa (Oceanul Pacific); 1,1 mii km^2; c. 60 mii loc. Oraş pr.: Apia. Relief muntos. Arbori de cacao, cocotieri, bananieri.

UPPSALA, oraş în S—S-E Suediei, la N de Stockholm; 167,5 mii loc. Aeroport. Centru industrial. Universitate (1477). Complex universitar (Gustavianum) (sec. 19). Muzee. Catedrală gotică (sec. 13-15), castel (sec. 16-17).

UPU v. **Uniunea Poştală Universală**.

UR, oraş antic în S Mesopotamiei. Unul dintre cele mai vechi oraşe ale lumii (milen. 4-3 î.Hr.), cu o perioadă de maximă înflorire în sec. 24-21 î.Hr., cînd învinge statul Akkad şi îşi impune dominaţia în Mesopotamia. Capitală a statului sumerian (23-21 î.Hr.). Distrus de amoriţi şi elamiţi. Numeroase vestigii arheologice. Mare necropolă. Azi, *al-Mukajjar* (Irak).

URAL, fluviu în Federaţia Rusă şi Kazahstan; 2428 km. Izvorăşte din S munţilor Ural, traversează Cîmpia Precaspică şi se varsă în Marea Caspică prin două braţe. Navigabil în aval de Uralsk. Lacuri de acumulare.

URAL, sistem muntos în Federaţia Rusă, limită geografică între Europa şi Asia; c. 2000 km lungime, între marea Kara (la N) şi colinele Mugodjar (la S); alt. max.: 1894 m. Climă continentală. În N, ierni aspre. Zăcăminte minerale bogate: cărbuni, minereuri de fier, mangan, bauxită, cupru, diamante.

URALSK, oraş în Kazahstan, pe cursul inferior al fluviului Ural; 200 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial.

URANIA (în mitologia greacă), muza astronomiei. Fiică a lui Zeus şi a Mnemosinei.

URANUS (URANOS) (în mitologia greacă), zeul cerului. Considerat soţul (sau tatăl) Geei, zeiţa Pămîntului, şi tatăl Titanilor şi Ciclopilor. Detronat de fiul său, Cronos, care a devenit stăpînul Universului. Personaj central în *Teogonia* lui Hesiod şi în orfism.

URANUS, planetă a sistemului solar. Diametru: 51200 km; depărtare faţă de Soare: c. 2870 mil. km; revoluţie: c. 84 de ani; rotaţie: 10 ore şi 45 minute. Atmosferă de hidrogen, heliu şi metan; temperatura suprafeţei: -170°C. Sateliţi: 15. Descoperită în 1781 de W.Herschel.

URARTU, regat în Orientul antic (sec. 9-6 î.Hr.), în bazinul lacurilor Van şi Urmia (Podişul Armeniei). Capitala: *Tuşpa*. Cucerit (c. 595 î.Hr.) de sciţi şi mezi, a devenit provincie a Mediei.

URBAIN, Georges (1872-1938), chimist francez. A studiat elementele chimice din grupa lantanidelor. A descoperit (1907) luteţiul şi yterbiul.

URBAN, numele a opt papi. Mai importanţi: — **Urban II** (pe numele adevărat *Odon de Lagery*; 1042-1099), papă între 1088 şi 1099. Organizatorul primei Cruciade, iniţiată la Conciliul de la Clermont, în 1095. — **Urban VI** (pe numele adevărat *Bartolommeo Prignano*; 1318-1389), papă între 1378 şi 1389. Impus de locuitorii Romei, a provocat marea schismă din Biserica Catolică. — **Urban VIII** (pe numele adevărat *Maffeo Barberini*; 1568-1644), papă între 1623 şi 1644. Adversar al jansenismului; a fondat Colegiul "De Propaganda Fide".

URBINO, oraş în Italia (Marche); 15,1 mii loc. Centru comercial. Ceramică. Universitate (1506). Arhiepiscopie. Biserici (sec. 14-18); palat ducal (sec. 15), azi muzeu. Casa lui Rafael.

URDELE, vîrf în masivul Parîng. Alt.: 2060 m.

URECHE, familie de boieri din Moldova, menţionată din sec. 15 şi afirmată pe plan cultural şi politic în sec. 16-17.

URECHE, Grigore (c. 1590-1647), cronicar român. Fiu al lui Nestor Ureche. A studiat la şcoala iezuită din Lvov. Mare spătar, mare vornic. I s-a atribuit prima cronică în limba română, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, care relatează evenimentele dintre anii 1359 şi 1594.

URECHE, Nestor (?-1617), boier român, mare logofăt sub Aron-Vodă, mare vornic sub Ieremia Movilă, dregător influent în timpul lui Constantin Movilă (1607-1611) şi Alexandru Movilă (1615-1616). Ctitor al mănăstirii Secu (1602).

URECHIA, Alceu V. (1860-1941; n. Iaşi), medic şi scriitor român. Fiu al lui V.A.Urechia. A publicat sub pseudonime foiletoane umoristice (*Ghiveci, Verzi şi uscate* ş.a.).

URECHIA, Constantin (1883-1955; n. Fălticeni), neuropsihiatru român. Prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. Contribuţii în domeniul patologiei sistemului nervos.

URECHIA, Vasile Alexandrescu (1834-1901; n. Piatra-Neamţ), istoric, scriitor şi om politic român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Sinteze istorice valoroase sub aspect documentar (*Istoria românilor*, 14 vol.; *Istoria şcoalelor de la 1800-1864*). Romancier (*Coliba Măriucăi*), nuvelist, dramaturg; memorialist; istoric literar. Membru fondator al Societăţii Academice Române.

UREY, Harold Clayton (1893-1981), chimist american. Contribuţii importante în studiul structurii materiei. A descoperit deuteriul, apa grea şi metoda de separare a izotopilor uraniului. Premiul Nobel (1934).

URFA, oraş în S-V Turciei, aproape de izvoarele Eufratului; 276,5 mii loc. Numele antic: *Edessa*.

URFÉ, Honoré d' (1567-1625), scriitor francez. Autor al unui roman pastoral de mare succes în epocă, *Astrea*.

URI, canton în Elveţia; 1,08 mii km^2; 34,2 mii loc. Centrul ad-tiv: *Altdorf*. Creşterea animalelor. Turism. Unul dintre primele trei cantoane originare ale Elveţiei.

URIC GAVRIIL (prima jumătate a sec. 15), copist, miniaturist şi caligraf român. A trăit şi activat ca monah la mănăstirea de la Neamţ. A îmbogăţit miniaturistica (de origine bizantină) a manuscriselor sale cu elemente originale, proprii şi de natură folclorică. Cel mai important manuscris este un *Tetraevangheliar* (1429), păstrat în Biblioteca Bodleiana din Oxford.

URICANI, oraş în teritoriul ad-tiv al municipiului Petroşani (jud. Hunedoara); 12,9 mii loc. Expl. huilei.

URLAŢI, oraş în judeţul Prahova, pe Cricovul Sărat; 12,1 mii loc. Expl. de petrol. Centru viticol. Muzeu etnografic.

URLĂTOAREA, cascadă pe versantul estic al munţilor Bucegi, pe valea Urlătoarei Mici. Punct turistic.

URLEA, lac glaciar pe versantul nordic al munţilor Făgăraş, sub vîrful omonim (2475 m); 2,1 ha. Ad. max.: 4 m. Obiectiv turistic.

URMIA v. **Rezaïyeh**.

URMUZ (pseudonim al lui *Demetru Dem. Demetrescu-Buzău*; 1883-1923; n. Curtea de Argeş), scriitor român. Precursor al suprarealismului şi al literaturii absurdului prin proze care surprind automatisme ale gîndirii într-o savuroasă comedie a limbajului (*Pilnia şi Stamate, Ismail şi Turnavitu, Algazy & Grummer*).

URSA-MARE (*Ursa Major*), constelaţie din emisfera boreală. Cuprinde stelele de mărimea 2 Dubhe şi Mizar şi gruparea numită *Carul-Mare*.

URSA-MICĂ (*Ursa Minor*), constelaţie din emisfera boreală. Astrul principal este Steaua Polară, în apropierea Polului Nord ceresc. Cuprinde o grupare de stele numită *Carul-Mic*.

URSACHI, Mihai (n. 1941, Strunga, jud. Iaşi), poet român. Poezie a rafinamentului livresc, de o ironie savantă şi un lexic preţios, întreţinînd o atmosferă ceremonioasă, de iniţiere. Opere: *Inel cu enigmă, Missa solemnis, Poemul de purpură şi alte poeme, Marea Înfăţişare*.

URSS v. **Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste**.

URSU, Ioan (n. 1928, Mănăstireni, jud. Cluj), fizician român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în fizica corpului solid, fizica atomică şi nucleară, laseri (*Rezonanţa electronică de spin, La résonance paramagnétique électronique, Laset Heating of Metals*). Acad.

URSU, Ion (1875-1925; n. Caţa, jud. Braşov), istoric român. Prof. univ. la Iaşi, Cluj, Bucureşti. Specialist în istoria medievală românească (*Personalitatea lui Ştefan cel Mare, Petru Rareş*). Membru corespondent al Acad. Rom.

URSUL, lac carsto-salin în staţiunea Sovata (jud. Mureş), format în 1875 în urma unor alunecări de teren, care au barat apele pîraielor Topliţa şi Auriu; suprafaţa: 4 ha; ad. max.: c. 18 m. Nămol terapeutic. Turism.

URSULEAC, Viorica (1899-1985; n. Cernăuţi), cîntăreaţă austriacă de origine română. Carieră internaţională în opere de Mozart, Beethoven, Verdi, R.Strauss.

URŞIANU, Malvina (n. 1927, Guşoieni, jud. Vîlcea), regizor român de film. Filme cu tematică de actualitate şi implicaţii psihologice (*Trecătoarele iubiri*) şi de evocare istorică (*Întoarcerea lui Vodă Lăpuşneanu*).

URUGUAY, fluviu în America de Sud; 1580 km. Izvorăşte din Serra do Mar (Brazilia), formează pe cursul mijlociu şi cel inferior graniţa dintre Argentina şi Uruguay şi se varsă în Oceanul Atlantic prin estuarul La Plata. Navigabil pe cursul inferior.

URUGUAY (Republica Orientală a Uruguayului), stat în S-E Americii de Sud, pe coasta Atlanticului, la N de estuarul La Plata. Suprafaţa: 177,4 mii km^2. Populaţia: 3,24 mil.

loc. Capitala: *Montevideo*. Limba oficială: spaniola. Culte: catolicism, protestantism, iudaism. Moneda: 1 nuevo peso = 100 centésimos. Împărţit în 19 departamente. Oraşe pr.: Salto, Paysandú. Relief de cîmpie înaltă şi colinar (alt. max.: 513 m). Climă subtropicală. Majoritatea rîurilor formează reţeaua hidrografică a fluviului Uruguay. Vegetaţie de pampa. Resurse minerale reduse (minereuri de fier, mangan). Principala activitate economică este creşterea animalelor (bovine, ovine, caprine, cabaline, porcine), condiţionată de păşunile întinse (c. 77 % din suprafaţa ţării). Cultivă cereale, porumb, citrice. Ind. alimentară (conserve de carne), a pielăriei, textilă (lînă), energetică (hidrocentrala Salto Grande). Exportă carne şi produse din carne, lînă, piei, cereale. — Teritoriul statului Uruguay a fost locuit de triburi amerindiene. Descoperit de spanioli în 1516, a devenit colonie, inclusă în viceregatul Río de la Plata (1776). Stat independent în 1811, Uraguay a fost inclus în Brazilia (1821), dar şi-a redobîndit independenţa în 1828. Un lung război cu Argentina (1839-1851) şi conflictele cu Brazilia îi marchează istoria în sec. 19. După 1890, ţara cunoaşte o dezvoltare rapidă sub un regim liberal, înlocuit cu dictatura preşedintelui Gabriel Terra (1933-1938). Dificultăţile economice din ultimele decenii au generat instabilitate politică, manifestată prin mişcări teroriste (Tupamaro, după 1967) şi dictatură militară (1976-1984). Uruguay este republică prezidenţială.

URUK, oraş sumerian (milen. 4 î.Hr.), în Mesopotamia, pe valea fluviului Eufrat, al cărui prim rege a fost, după legendă, Ghilgameş (c. 2700 î.Hr.). Perioada de apogeu: 2375-2350 î.Hr. Mare centru religios (vestigii de temple). Dovezi ale primei scrieri pictografice. Azi, *Erech* (*Warka*), în Irak.

ÜRÜMQI, oraş în V Chinei, centrul ad-tiv al regiunii autonome Xinjiang; 947 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial. Universitate.

URZICENI, municipiu în judeţul Ilfov, pe rîul Sărata; 19,4 mii loc. Nod feroviar. Industrii.

USA v. **Statele Unite ale Americii**.

USCĂTESCU, George (1919-1995; n. Creţeşti, jud. Gorj), filozof, estetician, sociolog şi politolog român. Stabilit în Spania (1944). Prof. univ. la Barcelona, Madrid şi Santander.

Preocupări variate în cîmpul culturii (*Timpul utopiei*, *Erasmus*, *Introducere în ontologia culturii*. *Structuri ale imaginaţiei*, *Relaţii culturale hispano-româneşti*). A condus editura şi revista "Destin". Membru de onoare al Acad. Rom.

USEDOM (pol. **ŚWINOUJŚCIE**), insulă în S Mării Baltice, care închide golful Szczecin; 445 km²; c. 50 mii loc. Dune de nisip. Localitate pr.: Usedom (*Swinoujście*). Turism. Împărţită între Germania şi Polonia.

USHUAIA, oraş în Argentina, port la canalul Beagle, centrul ad-tiv al provinciei Ţara de Foc; 29,7 mii loc. Cel mai sudic oraş de pe Pămînt (54°47' lat. sudică). Centru comercial. Turism.

USPALLATA (La Cumbre de ~), pas în Anzii meridionali, între Argentina şi Chile, la S de vîrful Aconcagua; 3900 m altitudine. O şosea şi un tunel feroviar asigură comunicaţia prin pas.

USSURI (chin. **WUSULI JIANG**), rîu în S Asiei, afluent al Amurului; 897 mii km. Izvorăşte din munţii Sihote Alin şi formează pe o porţiune graniţa dintre Rusia şi China.

USSURIISK, oraş în Federaţia Rusă, la N de Vladivostok; 162 mii loc. Nod feroviar. Expl. de cărbune. Centru industrial. Numit *Nikolsk-Ussuriisk*, pînă în 1935, şi *Voroşilov*, între 1935 şi 1957.

USTAŞA, organizaţie naţionalistă croată, înfiinţată în 1929. A organizat asasinarea regelui Iugoslaviei, Alexandru I (1934). Ustaşii au format guvernul Croaţiei independente (1941-1945), condus de Ante Pavelić şi controlat de Germania şi Italia.

ÚSTÍ NAD LABEM, oraş în N-V Cehiei, pe Labe (Elba); 99,7 mii loc. Nod feroviar. Expl. de lignit. Centru industrial. Castel (sec. 13).

USTINOV, Sir Peter (n. 1921), actor şi regizor englez de teatru şi de film. Interpret subtil şi ironic în roluri complexe, dar şi în partituri episodice (*Lola Montes, Spartacus, Topkapi, Moarte pe Nil*). Premiul Oscar (1960, 1964). Autobiografie.

USTIURT, podiş în Kazahstan şi Uzbekistan, între Marea Caspică şi lacul Aral; c. 200 mii km². Relief fragmentat, cu altitudine mică. Climă continentală excesivă. Vegetaţie de tip deşertic. Zăcăminte de petrol şi gaze naturale.

UST-KAMENOGORSK, oraş în E Kazahstanului, pe Irtîş; 324 mii loc. Centru industrial.

UTAH, stat în partea central-vestică a SUA, în Munţii Stîncoşi; 219,9 mii km²; 1,72 mil. loc. Capitala: *Salt Lake City*. Ind. extractivă (cărbuni, petrol, minereuri de cupru, plumb, zinc, aur, argint, minereuri radioactive), metalurgică, chimică. Cereale, sfeclă de zahăr. Creşterea animalelor.

UTAMARO, Kitagawa (1753-1806), pictor şi gravor japonez din şcoala Ukiyo-e. Stampe inspirate din viaţa curtezanelor. Maestru al portretului feminin (*Zece tipuri de figuri feminine*). Ilustraţii de carte (*Lumea de argint*, *Cartea păsărilor*, *Daruri ale mării în reflux*).

U THANT, Sithu (1909-1974), om politic birman. Secretar general al ONU (1962-1971).

UTICA, oraş antic în N Africii, la N-V de Cartagina, întemeiat de fenicieni (sec. 8 î.Hr.). A fost aliat al Romei în timpul celui de-al treilea Război Punic şi a devenit capitala provinciei romane Africa.

UTIDAVA, localitate în Dacia, menţionată în *Geografia* lui Ptolemeu. Localizată pe Valea Oituzului şi identificată, cu probabilitate, pe dealul Titelca din comuna Tiseşti (jud. Bacău).

UTRECHT, oraş în Olanda, în delta Rinului, centrul ad-tiv al provinciei omonime; 231,2 mii loc. (500 mii în aglomeraţie). Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial şi comercial (tîrg internaţional). Universitate (1636). Muzee de artă, de arheologie, istorie şi religii. Catedrală gotică (sec. 13-17), biserică romanică (Pieterskerk, sec. 11). Turism. Oraş antic roman (*Trajectum*), cu fortăreaţă (Albiobola) din 48 î.Hr. Capitală a unui principat ecleziastic (sec. 8). În 1579 s-a realizat *Uniunea de la Utrecht*, alianţă a şapte provincii protestante din Ţările de Jos împotriva Uniunii de la Arras a provinciilor catolice controlate de Spania. Între 1713 şi 1715, s-au încheiat *Tratatele de la Utrecht* dintre statele participante la Războiul de Succesiune la Tronul Spaniei (1701-1714).

UTRENIILE DIN BRUGES, numele unei răscoale (mai 1302), începute la Bruges, după slujba de dimineaţă ("utrenie"), care a marcat începutul eliberării Flandrei de sub suzeranitatea Franţei.

UTRILLO, Maurice (1883-1955), pictor francez. Atras de universul citadin, a realizat imagini ale unor cartiere ale Parisului, îndeosebi din Montmartre, într-un stil aparent naiv, evoluînd apoi spre impresionism. A traversat o "epocă albă" şi a ajuns la o paletă policromă (*Peisaj din Montmagny*, *Cartierul Saint-Romain din Anse*, *Zăpadă în Montmartre*).

UTSUNOMIYA, oraş în Japonia (Honshū), la N de Tokio; 426,8 mii loc. Centru industrial şi comercial. Universitate.

UTTAR PRADESH, stat în N Indiei, în cîmpia Gangelui; 294,4 mii km²; 138,76 mil. loc. Capitala: *Lucknow*. Oraşe pr.: Kanpūr, Benares, Agra, Allahabad. Mare regiune agricolă: cereale, orez, porumb, trestie de zahăr, bumbac, arahide, cînepă. Ind. alimentară, textilă, a pielăriei, chimică (îngrăşăminte). Zona cea mai populată a Indiei. Numeroase locuri de pelerinaj.

UTUNK, săptămînal literar în limba maghiară, apărut la Cluj (1946-1989). Continuat, din 1990, de "Helikon".

UTZON, Jørn (n. 1918), arhitect danez. Reputaţie internaţională (Opera din Sydney, 1963-1966).

UVS NUUR, lac în N-V Mongoliei, la graniţa cu Federaţia Rusă; 3,3 mii km². Apă mineralizată (cloriţi, sulfaţi).

UZ, pas în Carpaţii Orientali, la 960 m altitudine, pe valea rîului omonim, între Munţii Ciucului şi masivul Nemira. Cale de acces între Moldova şi Transilvania.

UZ, rîu, afluent al Trotuşului la Dărmăneşti; 46 km. Izvorăşte din Munţii Ciucului.

UZBEK, han al Hoardei de Aur (1313-1342), în timpul căruia statul a ajuns la puterea militară şi politică maximă. A impus islamismul ca religie de stat. Numele său stă la originea etnonimului *uzbek*.

UZBEKISTAN (Republica ~), stat în partea central-vestică a Asiei. Suprafaţa: 447,4 mii km². Populaţia: 24,1 mil. loc. Capitala:

Taşkent. Limba oficială: uzbeca. Culte: islamism, creştinism. Moneda: sum. Împărţit în 12 regiuni, o republică autonomă (Karakalpakistan) şi capitala. Oraşe pr.: Samarkand, Namangan, Andijan, Buhara, Fergana. Relief muntos în E şi S-E; platoul deşertic Ustiurt, depresiunea Fergana şi marea depresiune a Turanului (cu pustiul Kîzîlkum). Climă continentală cu mari amplitudini termice şi precipitaţii reduse. Riu pr.: Amu-Daria. În N-V, marea Aral. Vegetaţie de deşert şi semideşert. Rezerve de petrol, gaze naturale, cupru, molibden. Ind. extractivă, chimică (îngrăşăminte), petrochimică, mecanică, textilă, alimentară. Cultivă bumbac, orez. Pomicultură, viticultură, sericicultură. Ovine (karakul), caprine, bovine. Exportă gaze naturale, bumbac, lînă. — În antichitate, teritoriul Uzbekistanului a făcut parte din Imperiul Persan (sec. 6-4 î.Hr.), apoi din Regatul Seleucid şi Regatul Bactriei (sec. 3-2 î.Hr.). Cucerit de arabi (sec. 7), este inclus în statul Samanizilor (sec. 9-10). În sec. 13-15, între Amu-Daria şi Sîr-Daria s-au stabilit triburi mongole ale Hoardei de Aur. Uzbekistanul aparţine Imperiului Mongol al lui Genghis-Han, Tamerlan şi al unor hanate din sec. 16-19, anexate de Rusia (1868-1876). În 1918 se formează RASS Turkestan, iar în 1924 pe teritoriul acesteia se constituie RSS Uzbekă (care include pînă în 1929 şi RSSA Tadjikă). În 1989, limba uzbecă este declarată limbă de stat, în 1990 Uzbekistanul îşi proclamă suveranitatea, iar în 1991 independenţa. Uzbekistanul este republică prezidenţială.

UZUN HASAN (Hasan cel Lung) (1423-1478), han turcoman (1453-1478), conducător al statului Ak-Koiunlu. A cucerit Persia şi s-a aliat cu Veneţia şi cu Moldova lui Ştefan cel Mare contra turcilor. Înfrînt (1473) de Mahomed II.

V

VAAL, rîu în Africa de Sud, afluent al fluviului Orange; 1200 km.

VAASA, oraş în S-V Finlandei, port la golful Botnic; 54 mii loc. Centru industrial.

VÁC, oraş în N Ungariei, port la Dunăre, la N de Budapesta; c. 35 mii loc. Şantiere navale; industrii. Catedrală (sec. 18). Staţiune balneoclimaterică.

VÁCLAV (VENCESLAV), numele mai multor principi şi regi ai Cehiei, Poloniei, Ungariei şi Germaniei. Mai important: **Václav IV**, rege al Boemiei (1378-1419) şi împărat al Sfîntului Imperiu Roman (1378-1400). Ca împărat (numit *Wenzel*), s-a confruntat cu problemele schismei din Biserica occidentală. A fost detronat de principii germani sprijiniţi de papă.

VAD, comună în judeţul Cluj, pe Someş. Aici a existat în sec. 14 o mănăstire ortodoxă, trecută în posesia lui Ştefan cel Mare, împreună cu domeniul Ciceu (1489), şi devenită reşedinţă a unui episcopat ortodox. La începutul sec. 16, voievodul a ctitorit la Vad o biserică în stil moldovenesc. Vechea episcopie de la Vad este continuată astăzi în Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului.

VADIM, Roger (*Vadim Plemianikov*; n. 1928), regizor francez. A realizat *Şi Dumnezeu a creat femeia*, primul film al actriţei Brigitte Bardot (soţia sa de atunci), *Legături primejdioase 1960*, *Viciul şi virtutea*, *Barbarella*, *Don Juan 1973*. A lansat actriţe care au făcut apoi o spectaculoasă carieră (Catherine Deneuve, Jane Fonda).

VADODARA, oraş în V Indiei (Gujerăt); 1,12 mil. loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial. Universitate. Muzee. Numele vechi: *Baroda*.

VADUL LUI ISAC, comună în jud. Cahul, Republica Moldova. Pe acest loc a existat tîrgul medieval Troian (sec. 15-16).

VADUZ, capitala ducatului Liechtenstein, pe Rin; 5 mii loc. Centru financiar. Turism. Castelul Liechtenstein (sec. 16), azi muzeu.

VAGANOVA, Agrippina Iakovlevna (1879-1951), dansatoare şi coregrafă rusă. Celebră pe scena Teatrului Mariinski din Sankt Petersburg, apoi (din 1919) profesoară la Conservatorul din Leningrad (*Fundamentele dansului clasic*).

VAGARŞAPAT v. **Ecimiadzin**.

VÁH, rîu în Slovacia, afluent al Dunării la Komárno; 378 km. Izvorăşte din munţii Tatra. Hidrocentrale.

VAH (VACH), rîu în Siberia de Vest, afluent al fluviului Obi; 964 km. Izvorăşte din interfluviul Obi-Enisei. Navigabil pe cursul inferior.

VAHTANGOV, Evgheni Bagrationovici (1883-1922), actor şi regizor de teatru rus. Discipol al lui Stanislavski şi al lui Meyerhold. Spectacole pline de fantezie şi culoare (A.P.Cehov, M.Maeterlinck, C.Gozzi) la teatrul întemeiat de el în 1913 şi care azi îi poartă numele (din 1926).

VAIDA-VOIEVOD, Alexandru (1872-1950; n. Olpret, azi Bobîlna, jud. Cluj), om politic român. Medic. Unul dintre fruntaşii Partidului Naţional Român din Transilvania şi ai Partidului Naţional-Ţărănesc. Deputat în Parlamentul de la Budapesta. Membru al Consiliului Dirigent al Transilvaniei (1918-1920). Ministru de mai multe ori şi prim-ministru (1919-1920, ian.-oct. 1932, ian.-nov. 1933). În 1935 a creat partidul de dreapta "Frontul Românesc". Memorii.

VAIHINGER, Hans (1852-1933), filozof german. De orientare neokantiană, a iniţiat direcţia funcţionalistă în estetică şi sociologie (*Filozofia lui "ca şi cum"*).

VAILLANT, Jean A. (1804-1886), cărturar francez. Profesor la Bucureşti (1829-1840). Expulzat pentru implicarea în mişcarea revoluţionară din 1840, a popularizat în Franţa cunoştinţe esenţiale despre istoria, cultura şi limba românilor (*România*, 3 vol.) şi a pledat pentru cauza Unirii Principatelor.

VALADON, Suzanne (*Marie-Clémentine Valadon*; 1865-1938), pictoriţă franceză. Mama pictorului Utrillo, pe care l-a iniţiat în pictură. Operă modernistă, influenţată de Gauguin (desen ferm, colorit viu). Nuduri, peisaje, interioare, naturi moarte.

VALAHIA, denumire dată de străini Ţării Româneşti, uneori şi Moldovei.

VALAIS (germ. **WALLIS**), canton în Elveţia, în bazinul Ronului; 5,2 mii km^2; 249,8 mii loc. Centrul ad-tiv: *Sion*. Creşterea animalelor. Turism. Posesiune episcopală din sec. 10. În componenţa Republicii Helvetice din 1799.

VALAORI, Iuliu (1867-1936; n. Moscopole, Albania), lingvist şi filolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Clasicist şi indo-europenist (*Gramatica limbii latine*, *Cîteva observaţiuni referitoare la scriitori clasici şi latini*).

VALAORITIS, Aristoteles (1824-1879), poet neogrec. Reprezentant al romantismului; poeme de inspiraţie populară (*Doamna Frosina*, *Athanasios Diakos*).

VALBUDEA-IONESCU, Ştefan v. **Ionescu-Valbudea, Ştefan**.

VALDAI, podiş în Federaţia Rusă, la izvoarele Volgăi, Niprului şi Dvinei de Vest; alt. max.: 343 m. Lacuri. Păduri de conifere.

VALDEMAR, numele unor regi ai Danemarcii. Mai importanţi: — **Valdemar I cel Mare** (1131-1182), rege (1157-1182). A consolidat unitatea internă a statului. — **Valdemar II Victoriosul** (1170-1241), rege (1202-1241), a promulgat un cod de legi şi a întreprins mai multe campanii de cucerire în Holstein, Mecklenburg, Pomerania şi Estonia. — **Valdemar IV Atterdag** (c. 1320-1375), rege (1340-1375). A încercat să menţină puterea militară a Danemarcii, dar a fost înfrînt de Liga Hanseatică.

VALDÉS, Juan de (1499-1541), umanist spaniol. A studiat limba contemporană din Castilla (*Dialog despre limbă*). Studii teologice.

VAL-D'ISÈRE, localitate în Alpii Francezi (Savoia), la 1850-3650 m altitudine; 1,7 mii loc. Staţiune de sporturi de iarnă.

VALDIVIA, Pedro de (c. 1497-1553), conchistador spaniol. Însoţitor al lui Pizarro (1535) în campania din Perú, fondator al cîtorva oraşe din Chile (Santiago, Valparaíso, Concepción, Valdivia).

VALDIVIA, oraş în Chile, port la Oceanul Pacific; 120,7 mii loc. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial. Piaţă alimentară. Universitate. Fondat în 1552.

VALEA ALBĂ, sat în comuna Războieni,

județul Neamț. Ștefan cel Mare a suferit aici una dintre cele mai severe înfrîngeri (26 iul. 1476) într-o bătălie cu turcii.

VALEA CĂLUGĂREASCĂ, comună în județul Prahova. Uzină chimică (acid sulfuric, sulfați, fosfați etc.). Centru viticol de renume.

VALEA LUI MIHAI, oraș în județul Bihor; 10,8 mii loc. Industrii. Centru viticol.

VALEA MARE-PRAVĂȚ, comună suburbană în orașul Cîmpulung (Argeș). Casa memorială "G.Topîrceanu", în satul Nămăiești.

VALEA MORȚII (engl. **DEATH VALLEY**), depresiune aridă intramontană în California meridională (SUA), între culmile Amargosa și Panamint din Podișul Marelui Bazin; 250 km lungime; 85 m sub nivelul mării; temp. max.: +56,7°C.

VALEA REGILOR, sit arheologic pe Nil, la S-V de Luxor, mare necropolă a faraonilor din dinastiile 11-19. Lucrări finanțate de UNESCO, înainte de închiderea barajului de la Assuan, în urma căreia valea a fost inundată.

VALEA VIILOR, comună în județul Sibiu. Biserică fortificată (sec. 13), amplificată în sec. 15-16.

VALENCIA, oraș în E Spaniei, în regiunea cu același nume, port la Marea Mediterană; 752,9 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial și comercial. Artizanat. Universitate (1500). Muzee. Turism. Stațiune balneară. Catedrală (sec. 13-18), Lonja de la Seda (sec. 15), palat baroc (sec. 18). Fondat în sec. 2 î.Hr., în evul mediu a fost ocupat de vizigoți (sec. 5-8) și arabi (sec. 8-13). Capitală a unui regat maur (1021-1038). Luat în stăpînire (1238) de Iacob I, regele Aragonului.

VALENCIA, oraș în N Venezuelei, centrul ad-tiv al provinciei Carabobo; 922 mii loc. Aeroport. Centru industrial. Piață agricolă.

VALENCIA, regiune în E Spaniei; 23,3 mii km^2; 3,89 mil.loc. Orașe pr.: Valencia, Alicante, Castellón de la Plana. Cereale, bumbac, citrice, măslini. Viticultură.

VALENCIENNES, **Achille** (1794-1865), zoolog francez. Operă monumentală (*Istoria naturală a peștilor*, 22 vol.). Studii asupra viermilor paraziți ai omului.

VALENCIENNES, **Pierre Henri de** (1750-1819), pictor francez. Peisaje istorice inspirate de spațiul italian. Pedagog remarcabil.

VALENCIENNES, oraș în N Franței (Flandra), pe Escaut; 39,3 mii loc. (c. 330 mii loc. în aglomerație). Centru industrial. Rafinărie de petrol. Muzeu de artă. Biserică (sec. 13). Renumit în sec. 18 pentru manufacturile de porțelan și dantele. Oraș roman (*Valentiana*), atestat din sec. 7.

VALENS, **Flavius** (c. 328-378), împărat roman (364-378). Asociat la domnie de fratele său, Valentinian I, a guvernat provinciile răsăritene ale imperiului. A sprijinit arianismul. A fost înfrînt și ucis în bătălia de la Adrianopol cu vizigoții.

VALENTIN (**Sfîntul**) (? - c. 160), teolog gnostic de origine egipteană. Doctrina sa a avut adepți în Orient și la Roma. Combătut de Sf. Irineu și de Tertulian.

VALENTIN (*Valentin de Boulogne*, zis ~) (1590 sau 1591-1632), pictor francez. Discipol al lui Caravaggio, a realizat valoroase scene de gen (*Cîrciuma*) și religioase (*Iudith și Holofern*).

VALENTINIAN (**VALENTINIANUS**), numele a mai mulți împărați romani. Mai importanți: — **Valentinian I** (321-375), rege (364-375). Instalat la Milano, a asociat la domnie pe fratele său, Valens, pentru guvernarea părții orientale a imperiului. A luptat cu barbarii la granițe. — **Valentinian III** (419-455), împărat (425-455) al Imperiului Roman de Apus. A învins pe hunii lui Attila (451), dar a pierdut Gallia, Spania și Africa. A fost asasinat.

VALENTINO, **Rudolph** (pe numele adevărat *Rodolfo Guglielmi*; 1895-1926), actor american de origine italiană. Fotogenie seducătoare pentru publicul feminin. Celebru, în filmul mut, în roluri de june prim exotic (*Cei patru cavaleri ai Apocalipsului*, *Șeicul*, *Arene însîngerate*, *Vulturul negru*), Scrieri autobiografice.

VALERA Y ALCALÁ GALIANO, **Juan** (1824-1905), scriitor spaniol. Romane inspirate din viața andaluză sau madrilenă, cu propensiune spre analiza psihologică (*Pepita Jiménez*, *Doña Luz*). Teatru. Eseuri. Poezii.

VALERIAN (**Publius Licinius Valerianus**), împărat roman (253-260). Prigonitor al creștinilor. Și-a asociat la domnie pe fiul său, Gallienus, căruia i-a revenit tronul Imperiului Roman de Apus. A luptat cu barbarii de la Rin și de la Dunăre și cu perșii, de care a fost învins, luat în captivitate și ucis.

VALERIUS FLACCUS, **Caius** (c. 45-c. 90 d. Hr.), poet roman. Autor al poemului *Argonautica* (8 cărți).

VALÉRY, **Paul** (1871-1945), scriitor francez. Poet simbolist, influențat de Mallarmée într-o etapă inițială, este atras de neoclasicism, cultivînd o poezie intelectualistă, de un specific rafinament al limbajului, tinzînd spre muzicalitate (*Tînăra Parcă* și *Cimitirul marin*, culegerea *Farmece*). Eseist strălucit (*Introducere în metoda lui Leonardo da Vinci*, *O seratã cu M.Taste*, *Privire asupra lumii actuale*, *Sufletul și dansul*; drama *Faust al meu*, postumă). Jurnal (*Caiete*).

VALLA, **Lorenzo** (1407-1457), umanist italian. Filolog clasicist. Critic al scolasticii aristotelice (*Dispute dialectice împotriva aristotelicilor*). A încercat să concilieze valorile morale ale antichității (epicureismul și stoicismul) cu credința creștină (*Despre voluptate și despre adevăratul bine*).

VALLADOLID, oraș în N Spaniei, centrul ad-tiv al regiunii Castilia-León; 330,7 mii loc. Aeroport. Centru industrial. Universitate (1346). Muzee. Biserici (sec. 12-17), catedrală (sec. 16-18), colegiul San Gregorio (sec. 15), cu un muzeu național de sculptură, colegiul Santa Cruz. Reședință a regilor Castiliei (pînă în 1621).

VALLE D'AOSTA, regiune în N-V Italiei; 3,3 mii km^2; 115,4 mii loc. Centrul ad-tiv: *Aosta*. Creșterea animalelor. Zonă turistică. Sporturi de iarnă. Regiune autonomă cu statut special (din 1958).

VALLE-INCLÁN, **Ramón María del** (1869-1936), scriitor spaniol. Reprezentant al Generației de la '98. Într-o primă etapă a creației, modernistă, excelează în virtuozități stilistice și preferința pentru burlesc (ciclul de romane *Sonate*, ciclul de *Comedii barbare*). După primul război mondial, evoluează spre un realism sarcastic, grotesc și vizionar (farsele "sperietori", romanele *Tiranul Banderas*, *Curtea miracolelor*).

VALLEJO, **César** (1892-1938), scriitor peruan. Poet modernist (*Heralzii negri*, *Trilce*, *Poeme umane*), obsedat de suferințele lumii, de dezastrele războiului și spectrul morții. Romanul social *Tungstenul*.

VALLÈS, **Jules** (1832-1885), scriitor și publicist francez. Gazetar angajat în lupta politică din timpul Comunei din Paris. Cunoscut prin romanul autobiografic *Jacques Vingtras* (trilogie).

VALLETTA (**La ~**), capitala statului Malta, port la Marea Mediterană; 14 mii loc. Aeroport. Oraș comercial. Centru turistic; stațiune balneoclimaterică. Catedrala San Giovanni (sec. 16). Muzeu arheologic. Construit de Cavalerii Ioaniți, după 1566. Capitală din 1570.

VÂLMÎKI (probabil sec. 4 î. Hr.), poet indian. Presupus autor al poemelor *Ramayana* și *Yogavașistha*.

VALMY, localitate în N-E Franței (Champagne), la S-E de Reims; c. 300 loc. Aici, armata revoluționară franceză, comandată de Dumouriez și Kellermann, a repurtat o victorie decisivă (20 sept. 1792) asupra trupelor prusace conduse de ducele Brunswick. Monument comemorativ.

VALOIS, dinastie de regi ai Franței, între 1328 și 1589. A succedat, ca ramură colaterală, dinastiei Capetingilor prin contele Filip VI de Valois (a domnit între 1328 și 1350), urmat de **Ioan II** (1350-1364), **Carol V** (1364-1380), **Carol VI** (1380-1422), **Carol VII** (1422-1461), **Ludovic XI** (1461-1483) și **Carol VIII** (1483-1498). În lipsa unor urmași direcți, dinastia Valois a fost reprezentată de ramurile colaterale Valois-Orléans, cu **Ludovic XII** (1498-1515), și Valois-Angoulême ilustrată de **Francisc I** (1515-1547), **Henric II** (1547-1559), **Francisc II** (1559-1560), **Carol IX** (1560-1574) și **Henric III** (1574-1589).

VALPARAÍSO, oraș în Chile, port la Oceanul Pacific; 276,7 mii loc. (600 mii loc. în aglomerație). Șantiere navale. Aeroport. Rafinărie de petrol. Centru industrial (metalurgia cuprului). Universitate.

VALUL LUI TRAIAN, fortificație de c.235 km lungime, de lîngă Turnu-Măgurele, la Dunăre, și pînă în apropiere de pasul Bran. Construcția a început după cucerirea Daciei de către împăratul Traian (106). Abandonat în 245, sub presiunea carpilor și goților. Denumirea latină: *Limes Transalutanus*.

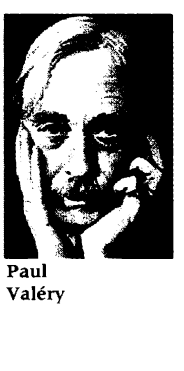

Paul Valéry

Vincent van Gogh, *Autoportret*

VAN (VAN GÖLÜ), lac tectonic sărat în E Turciei (Podişul Armeniei), la 1646 m altitudine; 3,8 mii km^2; ad. max.: 25 m. Extracţie de sare. Navigabil.

VAN ALLEN, James Alfred (n. 1914), fizician american. A descoperit în 1958, cu ajutorul informaţiilor furnizate de primii sateliţi artificiali, cele două centuri de radiaţii ale Pământului, care îi poartă numele.

VAN ALSLOOT, Denys (c. 1570-1628), pictor flamand. Fondator al şcolii peisagistice din Bruxelles (*Primăvară la Groenendal*, *Sărbătoare la Vivier d'Oye*).

VAN BABUREN, Dirck (c.1590-c.1624), pictor olandez. Influenţat de Caravaggio. Scene biblice (*Coborîrea în mormînt*, *Încoronarea cu spini*).

VANCEA, Augustin (1892-1973; n. Parhida, jud. Bihor), geolog român. Cercetări în Transilvania, îndeosebi pentru descoperirea şi exploatarea rezervelor de gaze naturale. Membru corespondent al Acad. Rom.

VANCEA, Petre (n. 1902; Rudari, azi Izvoarele, jud. Dolj), oftalmolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Specialist în oftalmologie. Contribuţii în tratamentul trahomului, strabismului. A preparat extractul total de ochi. Membru corespondent al Acad. Rom.

VANCEA, Zeno (1900-1990; n. Bocşa Vasiovei, azi în oraşul Bocşa), compozitor şi muzicolog român. Prof. univ. la Tîrgu-Mureş, Timişoara şi Bucureşti. Creaţie modernă, cu sugestive filoane folclorice (*Triptic simfonic*, *Concert pentru orchestră*, baletul *Priculiciul*, cvartete, piese corale). Istoric al muzicii (*Istoria muzicii universale şi româneşti*, *Creaţia muzicală românească în secolul XIX-XX*).

VAN CLEVE, Joos (c. 1485-c. 1540), pictor olandez. Reprezentant al Şcolii din Anvers. Tematică religioasă; maestru al portretului (*Moartea Mariei*, *Autoportret*).

VANCOUVER, George (1757-1798), navigator britanic. Participant la expediţiile lui J.Cook. Apoi, între 1791 şi 1795, a explorat coastele Australiei, Noii Zeelande, insulele Hawaii şi ţărmul de V (Canada) al Americii de Nord.

VANCOUVER, insulă canadiană în Oceanul Pacific, la V de oraşul omonim; 32,1 mii km^2; c. 375 mii loc. Oraş pr.: Victoria. Relief muntos (2200 m altitudine). Păduri. Turism.

VANCOUVER, oraş în S-V Canadei (Columbia britanică), port la Oceanul Pacific; 471,8 mii loc. (1,4 mil. loc. în aglomeraţie). Aeroport. Şantiere navale. Rafinării de petrol. Centru industrial. Universităţi (prima din 1890). Staţiune climaterică. Turism.

VANČURA, Vladislav (1891-1942), scriitor ceh. Reprezentant al avangardismului. Romane expresioniste (*Brutarul Jan Marhoul*, *O vară capricioasă*, *Familia Horvat*), picareşti (*Markéta Lazarova*), psihologice (*Fuga la Budin*). Executat de naziţi.

VAN DE GRAAFF, Robert Jemison (1901-1967), fizician american. Cercetări de electrostatică şi fizică nucleară. A realizat un generator electrostatic (*acceleratorul Van de Graaff*), component al unui accelerator de particule.

VAN DE HULST, Hendrik Cristoffel (n. 1918), astronom olandez. Unul dintre fondatorii radioastronomiei. Cercetări asupra materiei interstelare, coroanei stelare şi atmosferei planetelor.

VAN DEN BERGHE, Frits (1883-1939), pictor belgian. Lucrări de avangardă, ilustrînd expresionismul şi suprarealismul (*Frumoasa căsătorie*, *Eternul vagabond*, *Căderea sfinţilor*).

VAN DEN VONDEL, Joost (1587-1679), scriitor olandez. Versuri lirice şi satirice; cel mai important poet dramatic al literaturii naţionale (tragediile *Lucifer*, *Gijsgrécht van Aemstel*, *Adam exilat*).

VAN DE POELE, Karel (1846-1892), inventator belgian. A realizat sistemul de alimentare prin troleu a vehiculelor electrice.

VAN DER GOES, Hugo (1435 sau 1445-1482), pictor flamand. Reprezentant al Şcolii din Gand. Realism bîntuit de angoase (*Adoraţia păstorilor*, *Pietà*, *Adormirea Fecioarei*).

VAN DER HELST, Bartholomeus (1613-1670), pictor olandez. Portretist cu succes la Curte şi în mediile burgheze prin virtuozitate şi eleganţă (*Doamna în bleu*, *Banchetul ofiţerilor*).

VAN DER HEYDEN, Jan (1637-1712), pictor olandez. Specializat în peisaje urbane, îndeosebi din Amsterdam (*Canalul şi Hotelul*), Haarlem, Bruxelles (*Palatul vechi*).

VAN DER MEER, Simon (n. 1925), fizician olandez. Contribuţii în fizica particulelor elementare. Premiul Nobel (1984), împreună cu C.Rubbia.

VAN DER NEER, Aert (1603-1677), pictor olandez. Peisagist, atras de lumină, specializat în privelişti înfăţişînd apusuri de soare, incendii şi clar de lună (*Rîu sub clar de lună*).

VANDERVELDE, Émile (1866-1938), om politic belgian. Lider al Partidului Muncitoresc Belgian, preşedinte al Internaţionalei a II-a (1900). De mai multe ori ministru.

VAN DER WAALS, Johannes Diderik (1837-1923), fizician olandez. A studiat forţele de atracţie intermoleculare, care îi poartă numele, a stabilit o ecuaţie de stare pentru gazele rare (*ecuaţia Van der Waals*), legea stărilor corespondente în termodinamică şi a formulat o teorie a capilarităţii. Premiul Nobel (1910).

VAN DER WEYDEN, Rogier (*Rogier de la Pasture*; c. 1400-1464), pictor flamand. Influenţat de Van Eyck, a devenit unul dintre cei mai importanţi pictori religioşi, reînvind spiritul goticului (*Coborîrea de pe Cruce*, *Calvarul*, *Judecata de Apoi*). Portrete (*Carol Temerarul*).

VAN DE VELDE, Adriaen (1636-1672), pictor olandez. Peisaje cîmpeneşti (ferme, hanuri) şi scene animaliere (*Mica fermă*, *Turmă la păscut*).

VAN DE VELDE, Esaias (c. 1590-1630), pictor olandez. Peisagist, a evocat cîmpurile, dunele şi rîurile, într-o atmosferă limpede şi poetică (*Bacul*, *Dunele*).

VAN DE VELDE, Henry (1863-1957), arhitect, pictor şi decorator belgian. Iniţial pictor neoimpresionist, s-a consacrat, după 1890, artelor aplicate, devenind promotorul unei arhitecturi şi arte decorative funcţionale, dar opuse standardizării industriale (Muzeul Kröller-Müller din Otterlo, în Olanda, Teatrul Werkbundului din Köln). Lucrări teoretice (*Formule ale unei estetici moderne*).

VAN DE VELDE, Willem (cel Tînăr) (1633-1707), nepot al lui Esaias Van de Velde şi frate cu Adriaen Van de Velde. Stabilit în Anglia. Celebru pentru peisajele marine şi scenele navale, care au influenţat pictori importanţi din sec. 19 (*Apă calmă*, *Portul Amsterdam*).

VAN DYCK (VAN DIJCK), Antoon (1599-1641), pictor flamand. Colaborator al lui Rubens, de care a fost influenţat. A studiat în Italia, apoi s-a stabilit în Anglia, devenind pictor oficial al Curţii. A realizat aproape 400 de portrete, unele, capodopere ale genului (*Cardinalul Bentivoglio*, *Snyders şi soţia sa*, *Carol I la vînătoare*). Scene religioase şi mitologice în stil baroc (*Extazul Sf. Augustin*, *Fecioara cu donatori*). A exercitat o mare influenţă asupra picturii engleze.

VANE, John Robert (n. 1927), farmacolog englez. A studiat structura drogurilor, a principiilor active din plante şi rolul substanţelor de tipul aspirinei în biosinteza prostaglandinelor. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1982).

VÄNERN, lac tectonic în S-V Suediei; 5,59 mii km^2; ad. max.: 98 m. Cel mai mare lac al Scandinaviei. Legat de strîmtoarea Kattegat prin rîul Götta Älv. Parte a sistemului hidrotehnic care leagă capitala Stockholm de Göteborg.

VAN EYCK, Jan (c. 1390-1441), pictor flamand. Unul dintre marii fondatori ai şcolii renascentiste, remarcabil prin arta compoziţiei, sugestia vieţii interioare a personajelor, fineţea execuţiei detaliilor, armonia şi strălucirea culorilor. Scene religioase, cu peisaje în fundal, portrete (*Mielul mistic*, *Fecioara din Autun*, *Portretul soţilor Arnolfini*, *Bărbatul cu turban roşu*, *Bărbatul cu tichie albastră*). A perfecţionat tehnica picturii în ulei.

VAN GENNEP, Arnold (1873-1957), folclorist şi etnograf francez. Autor al unei metode de culegere, clasificare şi interpretare a materialului folcloric (*Religii*, *obiceiuri şi legende*, *Riturile de trecere*, *Manual de folclor francez contemporan*).

VANGHELI, Spiridon (n. 1932, Grinăuţi, jud. Bălţi), scriitor român. Proză pentru copii în care universul satului basarabean este proiectat în lumea fantastică a copilăriei (*Isprăvile lui Guguţă*, *Steaua lui Ciuboţel*, *Pantalonia – ţara piticilor*). Diploma de onoare internaţională "Andersen".

VAN GOGH, Vincent (1853-1890), pictor olandez. Viaţă tragică, marcată de solitudine, desperare şi boală. Într-o primă etapă a realizat tablouri inspirate din viaţa minerilor din Borinage, în tradiţia şcolii realiste olandeze (*Mîncătorii de cartofi*). La Paris (1886), sub influenţa impresioniştilor (Gauguin, Toulouse-Lautrec) şi a stampelor japoneze, atunci în mare vogă, descoperă valoarea culorilor pure şi simplifică formele. Tuşa energică şi acordurile cromatice (galbenul, ocrul, negrul, griul, bleu ciel) trădează tensiuni interioare şi capătă funcţii simbolice. Peisaje (*Lan de grîu cu chiparoşi*, *Lan de grîu cu corbi*, *Drum cu chiparoşi*, ciclul de *Floarea-soarelui*, *Biserica din Auvers*), autoportrete. A influenţat fovismul şi expresionismul.

VAN GOYEN, Jan (1596-1656), pictor

olandez. Peisagist evidenţiind poezia naturii în lumina cerului şi luciul apei (*Sat la marginea apei*, *Peisaj cu doi stejari*, *Vedere a unui rîu*). Peisaje marine (*Briză de mare*).

VAN HELMONT, **Jan Baptist** (1579-1644), medic, alchimist şi chimist belgian. A descoperit gazul carbonic, acidul sulfuric şi acidul clorhidric. A inventat termometrul cu apă şi a creat termenul de *gaz*.

VANINI, **Giulio Cesare** (1585-1619), umanist şi filozof italian. A susţinut o concepţie panteistă (*Discurs asupra secretelor naturii*, *Amfiteatrul veşnicei providenţe*). Acuzat de erezie şi ateism, a fost condamnat şi ars pe rug.

VAN LEEUWENHOEK, **Antonie** (1632-1723), naturalist olandez. A construit un microscop cu care a descoperit protozoarele, spermatozoizii, microbii, globulele sîngelui ş.a.

VAN LOO (**VANLOO**), **Charles André**, zis **Carle** (1705-1765), pictor francez de origine olandeză. Reprezentant al "stilului înalt" în estetica rococoului. Compoziţii mitologice (*Rinaldo şi Armida*) şi religioase, panouri decorative, portrete.

VAN LOO (**VANLOO**), **Louis Michel** (1707-1771), pictor francez. Nepot de frate al lui Charles Van Loo. Portretist (*Ludovic XV în costum regal*).

VAN MUSSCHENBROEK, **Petrus** (1692-1761), fizician olandez. A inventat butelia de Leyda, considerată primul condensator electric.

VAN OSTADE, **Adriaen** (1610-1685), pictor şi gravor olandez. Scene de gen din viaţa ţărănească, interioare (*Cîrciumă*, *Han*, *Jucătorii de popice*, *Lăutarul satului*). Influenţat de A.Brouwer.

VAN SLYKE, **Donald Dexter** (1883-1971), biochimist american. Cercetări în domeniul biochimiei proteinelor şi aminoacizilor şi în cel al fiziologiei şi patologiei renale. A descoperit o metodă de evaluare a epurării ureei (*proba Van Slyke*).

VAN'T HOFF, **Jacobus Henricus** (1852-1911), chimist olandez. Creator, împreună cu Achille Le Bel, al stereochimiei. A pus bazele cineticii chimice şi a formulat legile presiunii osmotice. Premiul Nobel (1901).

VANUATU, stat insular în S-V Oceanului Pacific. Format pe 12 insule mari şi alte 60 de insule mai mici, care constituie arhipelagul Noile Hebride. Suprafaţa: 14,8 mii km^2. Populaţia: 183 mii loc. Capitala: *Port Vila*. Limbi: bislama, engleza, franceza. Culte: protestantism, catolicism, animism. Moneda: 1 vatu = 100 centimes. Împărţit în 4 districte. Oraşe pr.: Santo, Lenakei. Relief muntos (alt. max.: 1800 m), cu vulcani activi. Climă tropicală. Păduri tropicale. Resurse minerale (mangan). Cultivă cocotieri (locul 1 pe glob), cacao, cafea, bananieri, porumb. Turism. Pescuit. — Arhipelagul, locuit de melanezieni, este descoperit în 1606 de portughezi şi de francezi şi explorat de francezi şi de J.Cook (1774), care îi dă numele de *Noile Hebride*. Din 1906, a fost administrat în comun de Franţa şi Marea Britanie. În 1980, Noile Hebride îşi proclamă independenţa sub numele de *Vanuatu*.

VAN VLECK, **John Hasbrouck** (1899-1980), fizician american. Importante contribuţii în magnetism. A studiat proprietăţile electronice ale solidelor amorfe. Premiul Nobel (1977), împreună cu P.W.Anderson şi N.F.Mott.

VARANASI, oraş în N Indiei (Uttar Pradesh), port pe Gange; 1,02 mil. loc. Aeroport. Centru industrial. Artizanat. Piaţă agricolă. Universităţi. Centru religios al hinduismului. Templul de Aur. Moschei. Capitală a unui principat (sec. 18), ocupat de englezi. Vechiul nume: *Benares* (pînă în 1956).

VARDALAH (**VARDALACHOS**), **Constantin** (1775-1830), medic, matematician şi filolog grec. Născut la Cairo. Profesor, apoi director al Academiei Domneşti din Bucureşti (1805-1815).

VARDAR, fluviu în Peninsula Balcanică (Iugoslavia şi Grecia); 420 km. Izvorăşte din masivul Dobra Voda (Macedonia) şi se varsă în golful Salonic. Trece prin Skopje.

VARENIUS, **Bernhardus** (numele latinizat al lui *Bernhard Varen*; 1622- c.1650), geograf olandez. Unul dintre primii europeni care au descris Extremul Orient (*Descriptio Regni Japoniae*, *Geographia Generalis*).

VARESE, oraş în N Italiei (Lombardia), la N-V de Milano, pe malul lacului omonim; 85,4 mii loc. Centru industrial. Muzeu. Turism. Baptisteriul San Giovanni (sec. 12-13), bazilica San Vittore (sec. 16-18), palatul d'Este (sec. 18), cu grădini.

VARÈSE, **Edgard** (1883-1965), compozitor francez. Stabilit în SUA. A studiat la Paris cu V. d'Indy, A.Roussel şi Ch.-M.Widor. A fondat la New York o orchestră simfonică. Numeroase experimente muzicale vizînd materia sonoră, tehnicile şi instrumentele muzicale (*Ofrande*, *Integrale*, *Ionisation*, *Studiu pentru "Spaţiu"*). Unul dintre iniţiatorii muzicii electronice (*Poem electronic*).

VARGAS, **Getúlio Dornelles** (1883-1954), om politic brazilian. A devenit şeful guvernului (1930-1934) printr-o lovitură de stat. Preşedinte al statului (1934-1945, 1950-1954), a promulgat o Constituţie corporatistă, apoi a introdus un regim dictatorial. Înlăturat în 1945 şi apoi în 1954. S-a sinucis.

VARGAS LLOSA, **Mario** (n. 1936), scriitor peruan, naturalizat spaniol. Romanele sale cu o problematică socială şi politică au o dominantă ironică privilegiind viziunea satirică (*Oraşul şi cîinii*, *Conversaţie la catedrală*, *Casa verde*, *Războiul sfîrşitului lumii*, *Omul care vorbeşte*). Dramaturg şi eseist.

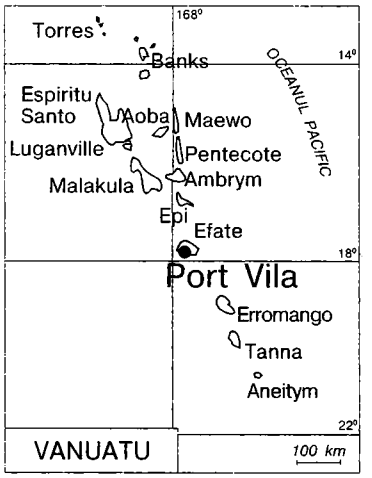

VARIAŞ, comună în judeţul Timiş. Centru viticol. Biserică barocă (sec. 18).

VARLAAM (?-1657), prelat român. Mitropolit al Moldovei (1632-1653). Apărător al unităţii bisericii ortodoxe (*Răspuns împotriva catehismului calvinesc*). A înfiinţat prima tipografie din Moldova, în care a publicat *Cartea românească de învăţătură* (*Cazania*) (1643), culegere de cazanii şi de povestiri hagiografice traduse din slavonă. Prefaţa cărţii explicitează intenţia autorului de a scrie în limba literară a epocii. Trei imnuri de la începutul lucrării sînt printre primele încercări poetice româneşti.

VARLAAM din Calabria (1290-1348), filozof şi teolog bizantin. Întemeietorul curentului varlaamiţilor. Adversar al scolasticii (*Etica stoicilor*, *Logica*).

VARLAAM ŞI IOASAF, roman popular de mare circulaţie în evul mediu. Redactat în sec. 6 de un călugăr persan şi tradus în greacă de Ioan Damaschin. Prelucrează legende referitoare la Buddha. Transpus din slavonă în româneşte (1649) de Udrişte Năsturel.

VARNA, oraş în N-E Bulgariei, port la Marea Neagră; 295 mii loc. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial. Universitate. Muzee. Centru turistic. Colonie grecească (Odessos). Vestigii romane (sec. 2-4). La Varna, armatele creştine conduse de regele polon Vladislav III şi de Iancu de Hunedoara, cu participarea românilor, au fost înfrînte de otomanii lui Murad II. Numit *Stalin* între 1949 şi 1956.

VAROLIO, **Costanzo** (1543-1575), anatomist italian. Descoperiri ale unor structuri cerebrale şi nervoase (*puntea lui Varolio*).

VARRO, **Caius Terentius** (sec. 3 î.Hr.), consul roman. A fost învins de Hannibal în lupta de la Cannae (216 î.Hr.).

VARRO, **Marcus Terentius** (116-27 î.Hr.), erudit roman. A organizat prima bibliotecă publică din Roma. Operă vastă, cuprinzînd lucrări de gramatică, drept, istorie, filozofie, literatură. S-au păstrat fragmente din *Satirele menipee*, dintr-o gramatică (*Despre limba latină*, 25 de cărţi), trei cărţi din *Despre agricultură*.

VARŞOVIA (**WARSZAWA**), capitala Poloniei, port pe Vistula; 1,65 mil. loc. Aeroport internaţional. Centru industrial. Universitate (1818). Institut politehnic (1826). Academie de ştiinţe. Muzee. Teatre (Teatrul Mare, sec. 19). Catedrală (sec. 14), castel regal (sec. 13-18, reconstruit în sec. 20),

Jacobus Henricus Van't Hoff

Edgard Varèse

biserici (sec. 17-18), palate baroce şi neoclasice (palatul Krasinski, palatul Belvedere). Atestată documentar din sec. 13, ca reşedinţă a cnezatului Mazoviei. Înglobată în Regatul Poloniei în 1526 şi capitală a acestuia din 1596. Cedată Prusiei după a treia împărţire a Poloniei (1795), devine capitală a marelui ducat al Varşoviei (1807-1814), apoi a Regatului Poloniei (1815-1918), inclus în Imperiul Ţarist, şi a Republicii Polone (din nov. 1918). Ocupată de germani (1939-1945), Varşovia a fost în mare parte distrusă în urma răscoalei evreilor din ghetou (apr.-mai 1943) şi a insurecţiei din aug.-oct. 1944. A fost reconstruită după război. — **Tratatul de la ~**, tratat încheiat la 14 mai 1955 între Albania (retrasă în 1968), Bulgaria, Cehoslovacia, RD Germană, Polonia, România, Ungaria şi URSS pentru constituirea unei alianţe politico-militare a statelor socialiste din Europa, ca replică la Uniunea Europei Occidentale şi la aderarea RF Germania la NATO. Trupe ale Tratatului de la Varşovia au intervenit în Cehoslovacia în 1968. În 1985, tratatul a fost reînnoit pentru încă 20 de ani. În 1990, RD Germană s-a retras din organizaţie, care s-a dizolvat în 1991, după schimbările politice din Europa de Est.

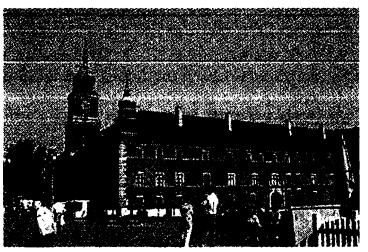

Varşovia. Palatul Regal

VARUNA (în hinduism), zeu vedic al cerului, universului şi cunoaşterii absolutului, apoi al oceanului. Are atribute similare cu ale zeului iranian Ahuramazda.

VARUS, Publius Quintilius (c. 46 î.Hr.-9 d.Hr.), general roman. Guvernator al provinciei Germania, unde s-a remarcat prin impunerea unei fiscalităţi excesive. Atras în pădurea Teutoburg, a fost învins şi ucis, iar trupele sale au fost masacrate de cherusci.

VASA (WASA), dinastie de regi ai Suediei (1523-1654) şi Poloniei (1587-1668). Reprezentată în Suedia de **Gustav I Vasa** (1523-1560), **Erik XIV** (1560-1568), **Johann III** (1568-1592), **Sigismund III** (1592-1604), **Carol IX** (1604-1611), **Gustav II Adolf** (1611-1632) şi **Christina** (1632-1654), iar în Polonia de **Sigismund III** (1587-1632), **Vladislav IV** (1632-1648) şi **Jan Cazimir** (1648-1668).

Varlaam

Vasile Lupu

VASARELY, Victor (1908-1997), pictor, grafician şi sculptor francez de origine maghiară. Reprezentant al artei abstracte şi iniţiator al artei cinetice. A creat un limbaj plastic original, bazat pe posibilităţile combinatorii ale unor forme (cercul şi pătratul) şi culori elementare. Un muzeu didactic Vasarely, la Gordes, în Franţa.

VASARI, Giorgio (1511-1574), pictor, arhitect şi istoric de artă italian. A ilustrat manierismul (fresce la Pallazzo Vecchio din Florenţa) şi a realizat porticul palatului Uffizi. Celebru prin *Vieţile arhitecţilor, pictorilor şi sculptorilor*, lucrare de primă importanţă pentru istoria artei renascentiste.

VASCHIDE, Nicolae (1874-1907; n. Buzău), psiholog şi psihiatru român. Stabilit în Franţa. Adept al psihologiei experimentale (*Tehnica psihologiei experimentale*, în colaborare cu Ed.Toulouse şi H.Piéron; *Eseu asupra psihologiei mîinii, Somnul şi visele*).

VASCO DA GAMA v. **Gama, Vasco da.**

VASICI-UNGUREANU, Pavel (1806-1881; n. Timişoara), medic şi scriitor român. Unul dintre primii doctori în medicină români din Transilvania. A editat prima revistă românească de medicină din Transilvania: "Higiena şi şcoala" (1876-1880). Lucrări de popularizare. Autor de versuri, povestiri, aforisme, nuvele (*Ruja*, prima nuvelă a unui scriitor transilvănean, cu subiect din lumea satului).

VASILACHE, Vasile (1907-1944; n. Huşi), compozitor şi actor român. Creaţii de muzică uşoară. Interpret de succes, în cuplu cu N.Stroe, în teatrul de revistă.

VASILACHE, Vasile (n. 1926, Unţeşti, jud. Ungheni), scriitor român. Nuvele cu un profund substrat cultural şi filozofic, avînd în centrul naraţiunii personaje complexe, cu destine "sucite" (*Elegie pentru Ana-Maria, Surîsul lui Vişnu*). Romanul-parabolă *Povestea cu cocoşul roşu*, capodopera literaturii postbelice din Basarabia, este o sinteză a formulelor narative tradiţionaliste şi moderniste şi, totodată, prima scriere care anticipează postmodernismul anilor '90.

VASILE, numele unor împăraţi bizantini: Mai importanţi: — **Vasile Macedoneanul I** (867-886), întemeietorul dinastiei macedonene. A reprimat o răscoală a ereticilor pavlicieni din Asia Mică (872) şi a promulgat un nou cod de legi. — **Vasile II Bulgaroctonul** (976-1025), învingătorul bulgarilor, în urma unui război (986-1018) care a dus la desfiinţarea ţaratului bulgar. A oprit expansiunea arabilor în Orient. În timpul domniei sale, Imperiul Bizantin atinge apogeul puterii militare.

VASILE, protopopul (popa) (1577-1659; n. Braşov), protopop din Şcheii Braşovului, primul cronicar de limbă română din Transilvania. Autor al unei cronici a bisericii din Şchei, dintre 1392 şi 1633.

VASILE CEL MARE (Sfîntul) (c. 330-379), episcop de Cezarea (370-379). Discipol al lui Origene. Teolog de primă importanţă. Părinte al bisericii creştine răsăritene (ortodoxia niceeană). A avut un mare rol în combaterea arianismului şi în organizarea vieţii monahale.

VASILE LUPU, domn al Moldovei (1634-1653). Mare dregător sub Miron Barnovski, a ocupat tronul cu sprijinul boierimii pămîntene, pentru diminuarea influenţei grecilor, pe care i-a promovat totuşi în dregătorii importante. S-a considerat succesor al împăraţilor bizantini şi a dus o politică de susţinere a ortodoxiei în Peninsula Balcanică. Ctitor al bisericii Trei Ierarhi din Iaşi. A întemeiat Academia Vasiliană şi a sprijinit activitatea tipografică în Moldova. Rival al lui Matei Basarab, a încercat să impună ca domn în Ţara Românească pe fiul său, Ioan, dar a fost înfrînt de voievodul muntean de trei ori, la Ribna (1637), la Ojogeni (1639) şi Finta (1653). Detronat de o răscoală a boierimii, condusă de Gheorghe Ştefan.

VASILESCU, Ion (1903-1960; n. Bucureşti), compozitor şi dirijor român. Muzică uşoară de succes, muzică de film şi de scenă, operete, comedii muzicale, muzică de cameră (*Trei mişcări în stil românesc*). Dirijor al unor teatre de estradă.

VASILESCU-KARPEN, Nicolae (1870-1964; n. Craiova), inginer şi om de ştiinţă român. Prof. univ. la Bucureşti. Specialist în electrochimie, hidromecanică, construcţii, electrotehnice. Acad.

VASILI, numele a trei mari cneji ai Vladimirului şi Moscovei: — **Vasili I** (1371-1425), cneaz (1389-1425). A supus stăpînirii sale Nijni-Novgorodul, Muromul şi Vologda. S-a luptat cu Hoarda de Aur. — **Vasili II cel Orb** (1415-1462), cneaz (1425-1462). A purtat lupte grele pentru păstrarea unităţii statului. — **Vasili III** (1479-1533), cneaz (1505-1533). A extins autoritatea Moscovei asupra Pskovului, Smolenskului şi Reazanului. A purtat numeroase lupte cu tătarii din Hanatul Crimeii şi Kazan.

VASILIEV, Vladimir Viktorovici (n. 1940), dansator şi coregraf rus. Solist virtuoz al Teatrului Mare din Moscova (*Spartacus, Ivan cel Groaznic* ş.a.). A creat spectacole de balet originale (*Icar, Macbeth, Retrospective*). Director (din 1995) al Teatrului Mare.

VASILI IVANOVICI ŞUISKI (1552-1612), ţar al Rusiei (1606-1610). Impus de nobili, a apelat la suedezi pentru a-l înlătura pe falsul Dmitri II, care era sprijinit de polonezi. Înfrînt de aceştia, a fost răsturnat de un complot al nobilimii.

VASILIU, Amilcar (1900-1994; n. Craiova), agronom român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări asupra proprietăţilor fizico-chimice ale mediului (sol, apă, aer), care condiţionează producţiile agricole vegetale (*Agrotehnica, Cercetarea solului prin metode fizice, Asolamentele raţionale*). Acad.

VASILIU, Emanuel (n. 1929, Chişinău), lingvist român. Prof. univ. la Bucureşti. Specialist în fonologie (*Fonologia limbii române, Fonologia istorică a dialectelor daco-romane*), gramatică (*Sintaxa transformaţională a limbii române*, în colaborare) şi lingvistică generală (*Teoria generală a limbii*). Acad.

VASILIU, Haralamb (1880-1954; n. Păuşeşti, Iaşi), agrochimist român. Prof. univ. la Iaşi. Studii de biochimie a solului şi plantelor. A elaborat metode noi de analiză a solurilor (*Chimia agricolă*). Membru de onoare al Acad. Rom.

VASILIU-BIRLIC, Grigore (1905-1970; n. Fălticeni), actor român de teatru şi film. Remarcabil în roluri din comedia românească şi universală (*O scrisoare pierdută*, *Conu Leonida faţă cu reacţiunea* de I.L.Caragiale, *Avarul* de Molière, *Revizorul* de N.V.Gogol). Memorabil în filme după Caragiale (*Telegrame*, *Două lozuri*) şi T. Muşatescu (*Titanic Vals*).

VASLUI, judeţ în E României, pe cursul superior şi mijlociu al Bîrladului; 5,3 mii km^2; 463,8 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Vaslui*. Oraşe pr.: Bîrlad, Huşi, Negreşti. Relief de dealuri şi coline. Străbătut de afluenţi ai Bîrladului (Racova, Tutova, Crasna) şi Prutului (Elan, Pruteţ). Resurse: roci de construcţii, izvoare cu ape minerale (Drînceni, Murgeni, Pungeşti). Ind. textilă şi de confecţii, mecanică, de rulmenţi (Bîrlad), alimentară; mobilă, încălţăminte. Cereale, porumb, floarea-soarelui, sfeclă de zahăr. Viticultură cu vechi tradiţii (podgoria Huşi) şi pomicultură. Bovine, porcine, ovine. Rezervaţii silvice (Brăhăşoaia) şi naturale (Măluşteni). Teatru (Bîrlad). Locuri istorice: Podul Înalt.

VASLUI, municipiu în E României, reşedinţa judeţului omonim, la confluenţa rîului Vaslui cu Bîrladul; 80,6 mii loc. Industrii. Biserica Sf. Ioan, ctitorie a lui Ştefan cel Mare (1490; reconstruită în 1820). Muzeu judeţean. Atestat documentar din 1375. Una dintre reşedinţele lui Ştefan cel Mare (din 1470). La 10 ian. 1475, la S de Vaslui, la Podul Înalt de la confluenţa Racovei cu Bîrladul, Ştefan cel Mare a înfrînt o armată otomană într-una dintre marile bătălii ale evului mediu românesc. Veche reşedinţă de ţinut, apoi de judeţ (1864).

VASLUI, rîu, afluent al Bîrladului, la Vaslui; 66 km. Izvorăşte din N-E Podişului Central Moldovenesc. Numit şi *Vasluieţ*.

VÄSTERÅS, oraş în E—S-E Suediei, la V de Stockholm, pe malul lacului Mälaren; 119,7 mii loc. Port fluvial. Aeroport. Centru industrial (electrometalurgie, sticlă). Catedrală gotică (sec. 13), castel (sec. 14).

VAŞCĂU, oraş în judeţul Bihor, pe valea Crişului Negru; 3,1 mii loc. Expl. de calcare şi de marmură.

VATANEN, Ari (n. 1952), pilot finlandez de curse automobilistice. A cîştigat mai multe raliuri internaţionale (Paris-Dakar, 1987, 1990, 1991).

VATICAN (Statul ~), stat suveran în S Europei, constituit în centrul Romei (Italia), pe colina Vatican. Suprafaţa: 0,44 km^2. Populaţia: c.1000 loc. Limbi oficiale: latina şi italiana. Capitala: *Vatican*. Culte: catolicism. Moneda: 1 liră italiană = 100 centesimi. Cuprinde piaţa şi bazilica San Pietro, grădinile şi palatele de pe colină. Climă mediteraneană. Un spaţiu verde amenajat (Grădinile Vaticanului). Turism. Palatul Vaticanului (sec. 13), cu galerii decorate de Rafael, Capela Sixtină (sec. 15-16; pictată de Michelangelo), muzeele Pio Clementino (consacrat artei greco-romane), Chiaramonti (sculptură antică), Gregorian (colecţii egiptene şi etrusce), Galeria de tapiserii. Biblioteca (sec. 15) adăposteşte manuscrise preţioase (*Codex Vaticanus*, Vergiliu ş.a.) şi incunabule. Pinacoteca (picturi de Giotto, Caravaggio, şcolile italiene în special). Muzeul de artă sacră modernă. — În sec. 8 fostele posesiuni bizantine din Italia Centrală intră în stăpînirea Papei, formînd Statul papal (67 mii km^2), Roma devenind centrul politic şi spiritual al Bisericii Catolice. Desfiinţat de Napoleon I, restaurat în urma Congresului de la Viena (1815), dar cu teritoriile înglobate în statul italian. După ocuparea (1871) Romei de către trupele italiene şi proclamarea ei drept capitală a Italiei, Papa s-a retras în Vatican. Statul Vatican s-a constituit în urma acordurilor de la Laterano (11 febr. 1929), cînd statul italian recunoaşte Vaticanului proprietatea exclusivă şi jurisdicţia suverană asupra unui cartier din N-V Romei. La 16 oct. 1978, Conclavul Vaticanului alege drept papă pe cardinalul Karol Wojtyla, arhiepiscop de Cracovia, sub numele de Ioan Paul II (primul papă neitalian). Stat independent.

Vatican

VATINA, cultură din perioada mijlocie a epocii bronzului (c. 1500-1200 î. Hr.), răspîndită în Banatul românesc şi în cel sîrbesc. Prezintă asemănări cu cultura Pecica din care, probabil, provine. Denumită astfel după o localitate din Banatul iugoslav.

VATNA JÖKULL, regiune din S-E Islandei, la 1300-1700 m altitudine. Acoperită cu o calotă de gheaţă, cel mai mare gheţar din Europa; 8,8 mii km^2; lungime: 142 km; grosime: 660-1000 m.

VATRA, revistă literară bilunară, apărută la Bucureşti din ian. 1894 pînă în aug. 1896, sub conducerea lui G.Coşbuc, I.Slavici şi I.L.Caragiale. Colaboratori: Sextil Puşcariu, S.Fl.Marian, Th.D. Speranţia, G.Murnu, N.Iorga ş.a. Recomanda întoarcerea la tradiţie ca singura garanţie a unei literaturi viabile.

VATRA, revistă social-culturală care apare la Tîrgu-Mureş din apr. 1971.

VATRA DORNEI, oraş în judeţul Suceava; 18,3 mii loc. Industrii. Staţiune balneoclimaterică, cu ape carbogazoase, bicarbonate, clorurate şi feruginoase. Muzeu de ştiinţe naturale. Biserici (sec. 18-19). Cazinoul Băilor (1896); edificiile Primăriei (1897), Bibliotecii (1901). Atestat documentar, ca popas şi punct de vamă, în 1592.

VATRA MOLDOVIŢEI, comună în judeţul Suceava, pe rîul Moldoviţa. Aici se află ansamblul mănăstiresc Moldoviţa, ridicat (1402-1410) în timpul lui Alexandru cel Bun. Muzeu de artă medievală şi de obiecte religioase (icoane, epitafuri, pergamente, cărţi vechi).

VÄTTERN, lac în Suedia centrală, la 76 m altitudine; 1,9 mii km^2. Ad. max.: 119 m. Tributar Mării Baltice prin rîul Motala.

VAŢA DE JOS, comună în judeţul Hunedoara, pe Crişul Alb. Staţiune balneoclimaterică.

VAUBAN, Sébastien Le Prestre, senior de (1633-1707), mareşal francez. Inginer al regelui (1655). A coordonat asediile de la Tournai şi Lille (1667). A fortificat cetăţile din Flandra şi a perfecţionat procedeele de atac. Lucrări teoretice mai importante: *Tratat despre atacul şi apărarea cetăţilor* şi *Tratat despre mine*.

VAUCANSON, Jacques de (1709-1782), inventator francez. Creator de jucării automate (*Răţoiul*, *Toboşarul* ş.a.). Preocupat de perfecţionarea maşinilor folosite în industria mătăsii.

VAUD (germ. **VAADT**), canton în S-V Elveţiei, pe malul nordic al lacului Geneva; 3,2 mii km^2; 601,8 mii loc. Centrul ad-tiv: *Lausanne*. Viticultură. Creşterea animalelor. Turism. Înfiinţat în 1803.

VAUGELAS, Claude Favre de (1585-1650), filolog francez. Membru fondator al Academiei Franceze, a condus echipa de redactare a *Dicţionarului* Academiei. Lucrarea sa *Observaţii asupra limbii franceze* a contribuit la fixarea normelor limbii franceze literare.

VAUGHAN WILLIAMS, Ralph (1872-1958), compozitor englez. A reuşit să imprime muzicii engleze un puternic suflu naţional. A compus simfonii, concerte, oratorii (*Sancta Civitas*), balete, opere.

VAUQUELIN, Nicolas Louis (1763-1829), chimist francez. A descoperit cromul (1798) şi beriliul. Lucrări de chimie organică şi minerală.

VAUVENARGUES, Luc de Clapiers, marchiz de (1715-1747), moralist francez. Credinţa lui în energia umană, biruitoare este opusă pesimismului lui La Rochefoucauld (*Introducere în cunoaşterea spiritului uman*, *Reflecţii critice*, *Dialoguri*).

VAVILOV, Nikolai Ivanovici (1887-1943), botanist şi genetician sovietic. Cercetări privind originea plantelor de cultură, imunitatea la plante, selecţia şi ameliorarea.

VÄXJÖ, oraş în Suedia, lîngă lacul Helgasjö; 66 mii loc. Catedrală (sec. 12). Muzee.

VAZOV, Ivan Minciov (1850-1921), scriitor şi om politic bulgar. Clasic al literaturii bulgare. Poeme (*Epopeea celor uitaţi*); povestiri (*Văzute şi auzite*); romane istorice (*Sub jug*) sau de evocare a migraţiei bulgare în România (*Oropsiţii*), drame (*Borislav*, *Ivailo*). A locuit şi în România.

VĂCĂRESCU, Alecu (c. 1769-1799), poet. Fiu al lui Ienăchiţă Văcărescu. Versuri erotice şi satirice, de influenţă neoanacreontică, scrise în greceşte şi româneşte.

VĂCĂRESCU, Elena (1866-1947; n. Bucureşti), scriitoare română de limbă franceză. Nepoată a lui Iancu Văcărescu. Stabilită la Paris (1891). Intensă activitate de susţinere a intereselor României în timpul primului război mondial (a conferenţiat în Belgia, Elveţia, Franţa, Italia, Spania). Membră

(1920) a delegației României la Societatea Națiunilor; consilier cultural (1945) al Legației române de la Paris. Lirică erotică și de resort patriotic (*Les chants d'aurore, L'Âme sereine, Le jardin passionné*); proză; piese de teatru. *Le rhapsode de la Dîmbovitza*, volum premiat de Academia Franceză, traduceri de cîntece și balade românești. Amintiri (*Regi și regine pe care i-am cunoscut*). Membră de onoare a Acad. Rom.

VĂCĂRESCU, Enache (?-1714), mare dregător în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu (1688-1714). Ucis de turci la Constantinopol, împreună cu domnul și fiii acestuia.

VĂCĂRESCU, Iancu (1792-1863; n. București), poet. Fiu al lui Alecu Văcărescu. Membru al Societății Literare. Spirit cultivat, receptiv la nou, a sprijinit modernizarea școlii și începuturile presei românești. Considerat printre ctitorii teatrului românesc. Lirică erotică (*Primăvara amorului*), de idei (*Ceasornicul îndreptat, Adevărul*) și cetățenească (*Glasul poporului sub despotism*), balade (*Pieaza rea, Ielele*), cu influențe din poezia neoanacreontică sau clasicismul epigonic italian. Traduceri.

VĂCĂRESCU, Ienăchiță (c. 1740-1797), istoric, filolog și poet. Dregător domnesc însărcinat cu misiuni diplomatice peste hotare. Vistiernic, mare spătar, caimacam. A colaborat la *Pravilniceasca condică*, operă juridică inițiată de domnul Alexandru Ipsilanti. Autor al uneia dintre cele dintîi gramatici românești tipărite (*Observații sau bagări de seamă asupra regulilor și orînduielilor gramaticii românești*) care exprimă clar ideea romanității, laudă traducerea de la 1688 a *Bibliei* (cuprinde și un capitol de poetică) și al unei *Istorii a preaputernicilor împărați otomani*. Lirică erotică neoanacreontică, cu modulații folclorice (*Amărîtă turturea, Într-o grădină*).

VĂCĂRESCU, Nicolae (1785-1825; n. Brașov), poet. Fiu al lui Ienăchiță Văcărescu. Corespondența cu Iancu Văcărescu, nepotul său, este prima corespondență literară în limba română. Lirică neoanacreontică (excepție, o meditație și *Durda*, de inspirație folclorică).

VĂCULEȘTI, comună în județul Botoșani. Biserică de lemn (sec. 18-19).

VĂDASTRA, cultură neolitică (prima jumătate și începutul celei de-a doua jumătăți a milen. 4 î.Hr.), răspîndită în S-E Olteniei și N Bulgariei. Se caracterizează printr-o ceramică ornamentată cu alb. Denumită după comuna Vădastra, județul Olt.

VĂDĂSTRIȚA, comună în județul Olt. Aici a fost descoperită o așezare rurală romană.

VĂDENI (Dealul ~), deal în jud. Soroca, situat la S de comuna Vădeni, avînd cea mai mare altitudine (350 m) în Podișul Nistrului.

VĂITOIANU, Arthur (1864-1957; n. Ismail), general și om politic român. A condus un corp de armată în primul război mondial. De mai multe ori ministru; prim-ministru (sept.-dec. 1919).

VĂLENII DE MUNTE, oraș în județul Prahova, pe valea Teleajenului; 14,1 mii loc. Industrii. Mănăstire (sec. 17-19), case și biserici din sec. 18-19. Casa-muzeu "N.Iorga", în care a funcționat (1908-1914, 1921-1940) Universitatea Populară, fondată și condusă de N.Iorga. Muzeu etnografic.

VĂRATEC (Mănăstirea ~), mănăstire în satul Văratec, comuna Agapia, județul Neamț. Fondată (1785) de schimonahia Olimpiada și duhovnicul Iosif. Biserică zidită (1808-1812) pe locul celei din lemn. Terminată în 1841 și sfințită de mitropolitul Veniamin Costache. Elemente ale arhitecturii tradiționale românești și elemente neoclasice. Muzeu de artă cu obiecte de valoare artistică și istorică; icoane argintate (sec. 16-18), broderii (sec. 18). Atelier pentru țesut covoare și veșminte. Arhondaric. Mormîntul Veronicăi Micle.

Mănăstirea Văratec

VĂRBĂNESCU, Dimitrie (1908-1963; n. Giurgiu), grafician și pictor român. Stabilit în Franța. Desene și laviuri în care elemente suprarealiste se împletesc cu ecouri ale mitologiei românești (*Cal și călăreț*), portrete (*Urmuz*), ilustrații.

VĂRSĂTORUL (*Aquarius*), constelație zodiacală din emisfera australă. Cele mai strălucitoare stele sînt de mărimea 3.

VĂRVĂREUCA, comună în jud. Soroca, Republica Moldova. Așezare din neoliticul mijlociu (milen. 3 î.Hr.). Atestată documentar *Cucuieni* în 1620.

VĂRZĂREȘTI (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Vărzărești, jud. Ungheni, Republica Moldova, întemeiată în sec. 15. Biserica Nașterea Maicii Domnului, zidită în 1863, pe locul alteia mai vechi, reconstruită în 1770 și 1796. Unul din cele mai vechi așezăminte monastice din Basarabia.

VĂTĂȘIANU, Virgil (1902-1993; n. Sibiu), istoric de artă român. Prof. univ. la Cluj. Lucrări de referință despre fenomenul artistic românesc (epoca medievală) și despre istoria artei europene (*Istoria artei feudale în țările române, Arhitectura și sculptura romanică în Panonia medievală, Istoria artei europene*). Premiul Herder. Acad.

VÂLCOVICI, Victor (1885-1970; n. Galați), matematician român. Prof. univ. la Iași, Timișoara (cel dintîi profesor român de mecanică rațională) și București. A abordat probleme de dinamică stelară, de matematică aplicată, ca și probleme privind fundamentele mecanicii. Autorul unor tratate (*Mecanica teoretică, Introducere în mecanica relativistă* ș.a.) Acad.

VÂLSAN, George (1885-1935; n. București), geograf român. Prof. univ. la Iași, Cluj și București. A studiat la București, Berlin și Paris. Cercetări și studii de geografie generală, geomorfologie (a pus bazele geomorfologiei moderne în România), de geografie umană, istoria geografiei, toponimie, biogeografie (*Curs de geomorfologie, Cîmpia Română. Contribuții de geografie fizică, O fază în popularea țărilor românești, Dunărea de Jos în viața poporului român* ș. a.). Este considerat creatorul școlii etnografice în geografie (*O știință nouă: etnogeografia*). A descoperit (1926), la Biblioteca Națională din Paris, harta Moldovei întocmită de D.Cantemir, pe care a publicat-o. Acad.

VÂRGOLICI, Ștefan (1843-1897; n. Borlești, jud. Neamț), critic literar român. Profesor la Universitatea din Iași. Membru al Junimii. Articole de polemică literară, studii despre Cervantes, Lope de Vega și Calderón de la Barca. Traduceri; primul traducător al romanului *Don Quijote de la Mancha* (prima parte) de Cervantes. Membru corespondent al Acad. Rom.

VEATKA, oraș în Federația Rusă, pe Veatka; 491 mii loc. Nod de comunicații; port fluvial. Centru industrial. Din 1934 pînă în 1990 s-a numit *Kirov*.

VEATKA, rîu în Federația Rusă, afluent al rîului Kama; 1367 km. Curge printr-o regiune de cîmpie și trece prin orașul Veatka. Navigabil parțial, vara.

VEAZMA, oraș în Federația Rusă, la E—N-E de Smolensk; 44 mii loc. Distrus în 1812, în timpul retragerii armatei franceze. Ocupat de trupele blindate germane (1941); eliberat de Armata Roșie în 1943.

VECERNIILE SICILIENE, nume sub care este cunoscut masacrul francezilor din Sicilia (30 mart.-28 apr. 1282), declanșat de populația din Palermo în lunea Paștelui, la ceasul vecerniei. Sicilienii, susținuți de Petru III de Aragon, s-au revoltat împotriva lui Carol I de Anjou, alungîndu-l. Evenimentul i-a inspirat lui G.Verdi opera *Vecerniile siciliene*.

VECHIUL TESTAMENT, parte a *Bibliei*, formată din cărțile sfinte ale religiei iudaice, scrise, majoritatea, în limba ebraică, în sec. 13-2 î.Hr. La originea textului scris stă tradiția orală care prezintă, sub formă de versete, dispoziții legale, norme religioase, alianța pe care Dumnezeu a încheiat-o cu poporul lui Israel. Cuprinde *Pentateuhul* sau *Tora* ("Legea" sau cele cinci cărți ale lui Moise: *Geneza* sau *Facerea*, *Ieșirea* sau *Exodul*, *Leviticul*, *Numerii*, *Deuteronomul*); cărți istorice (*Iosua Navi*, *Ezdra*, *Estera*); cărți poetice și de înțelepciune (*Psalmii*, poemul lirico-erotic *Cîntarea Cîntărilor*, poemul filozofico-moral *Cartea lui Iov*); cărți profetice (*Isaia*, *Ieremia*, *Iezechiel*) și scrieri necanonice sau apocrife (*Cartea Iuditei*, *Baruh*, *Macabeii*). Versiuni ale unor cărți din *Vechiul Testament* (scrise cu caractere ebraice, uneori și în grecește), anterioare cu un mileniu textului oficial stabilit de masoreți (eruditi evrei) între sec. 5-10, se găsesc în *Manuscrisele de la Marea Moartă*, descoperite începînd din 1947. Tradus la Alexandria în limba greacă (*Septuaginta*), la ju-

mătatea sec. 3 î.Hr., din inițiativa regelui Ptolemeu Filadelful, text folosit apoi de creștini.

VEDE (sanscr. *veda* = știință sacră, cunoaștere), scrieri sacre indiene. Apărute spre sfîrșitul milen. 3 î.Hr. și transmise oral, ele au fost fixate în scris la mijlocul milen. 2 î.Hr. Considerate în tradiția indiană ca fiind dobîndite prin revelație divină de cîțiva înțelepți. Sînt 4 scrieri: *Rig-Veda* (Veda Imnurilor de laudă închinate zeităților în timpul sacrificiilor; este primul document de limbă sanscrită); *Sama-Veda* (Veda Melodiilor; cîntece de ritual, imnuri familiale); *Yajur-Veda* (Veda Invocațiilor de sacrificiu; formule rituale de sacrificiu); *Atharva-Veda* (Veda Descîntecelor sau Vrăjilor contra dușmanilor ori a bolilor; conține și imnuri filozofice). Compuse în limba vedică, cea mai veche formă cunoscută a limbii sanscrite, au fost completate de o vastă literatură adiacentă (comentarii, exegeze) și continuate de scrierile brahmanice.

VEDEA, comună în județul Teleorman. Biserica mănăstirii Drăgănești (1647), ctitorie a lui Matei Basarab.

VEDEA, rîu, afluent al Dunării în aval de Zimnicea; 215 km. Izvorăște din platforma Cotmeana, drenează cîmpia Găvanu-Burdea și Cîmpia Burnazului.

VEGA, stea din constelația Lira, la c. 26 ani-lumină de Soare. Cea mai strălucitoare stea din emisfera boreală. Are mărimea 0,1 și o culoare albăstruie. Nume populare: *Regina-Stelelor*, *Luceafărul cel Mare*.

VEGA CARPIO, Lope Felix de (1562-1635), scriitor spaniol. Reprezentant de seamă al Renașterii spaniole. Operă dramatică extrem de amplă, ca dimensiune (peste 1800 de titluri) și univers tematic (subiecte din *Biblie*, mitologie, legendele orientale, istoria Spaniei și evenimentele politice contemporane: *Alcadele din Zalameea*, *Cîinele grădinarului*, *Fîntîna turmelor*, *Cavalerul din Olmedo*, *Să iubești fără să știi pe cine*, *Iubirile Belisei* ș.a.). Epistole, ode, balade (*Versuri umane*, *Frumusețea Angelicăi*, *Ierusalimul cucerit*, *Triumfuri divine* ș.a.). Prin *Noua artă de a scrie comedii*, se consacră formula tragicomediei.

VEII, oraș antic în Peninsula Italică, la 18 km N-V de Roma. Unul dintre cele 12 orașe ale Confederației Etrusce. Distrus de romani în 396 î.Hr. Urme de fortificații, locuințe, temple. Mărturii ale artei monumentale etrusce (statuia lui Apolo, din templul Portonaccio). Morminte arhaice decorate cu picturi murale. Azi, *Veio* (Italia).

VEIL, Simone (n. 1927), om politic francez. Ministru al Sănătății (1974-1979), a votat legea întreruperii libere a sarcinii. Deputată în Parlamentul European (după 1979), a fost președinta acestuia între 1979 și 1982.

VEKSLER, Vladimir Iosifovici (1907-1966), fizician rus. Cercetări în domeniul fizicii nucleare. A stabilit principiul sincrotronului, inventînd un accelerator de electroni.

VELASCO ALVARADO, Juan (1910-1977), general și om politic peruan. Președinte al Republicii Perú (1968-1975).

VELASCO IBARRA, José Maria (1893-1979), om politic ecuadorian. Președinte al Republicii Ecuador (1934-1935; 1944-1947; 1952-1956; 1960-1961; 1968-1972).

VELÁZQUEZ (*Diego Rodriguez de Silva*; 1599-1660), pictor spaniol. Considerat unul dintre cei mai mari coloriști ai tuturor timpurilor. Primele lucrări (tablouri religioase, portrete și scene de gen) realizate (1618-1623) la Sevilla sînt deja de o perfecțiune uimitoare (dirijarea efectelor cromatice, vigoarea formelor). În 1623 devine pictorul preferat al lui Filip IV. După o călătorie în Italia (1629-1631), maniera lui de lucru cunoaște o evoluție profundă, artistul îmblînzind tușele sumbre, înnoindu-și subiectele și compoziția tablourilor (*Predarea cetății Breda*, portretele familiei regale, bufoni de la Curte). Ultima perioadă madrilenă e caracterizată printr-un stil tot mai liber, care face dovada unei virtuozități aparte, unice în redarea, cu fior poetic, a luminii și a spațiului (*Țesătoarele*, *Las Meninas*).

Velázquez, *Prințul Balthasar Carlos*

VELÁZQUEZ (DE CUÉLLAR), Diego (c. 1460-c. 1524), conchistador spaniol. L-a însoțit pe Columb, ajungînd în 1493 în Haiti. A cucerit Cuba (1511), instalîndu-se guvernator al acesteia (1511-1522). A inițiat și pregătit expedițiile conduse de Córdoba (1517), Grijalva (1518) și Cortés (1519).

VELEA, Nicolae (n. 1936, Tigveni, jud. Argeș), prozator român. Povestiri și nuvele, cu inflexiuni ironice, vădind un ascuțit simț de observație a gesturilor mărunte, în împrejurări oarecare, ce par că își dilată sensul (*Poarta*, *Paznic la armonii*, *Vorbă-n colțuri și rotundă*).

VÉLEZ DE GUEVARA, Luis (1579-1644), scriitor spaniol. Autor de piese de teatru (*Tamerlan al Persiei*, *A domni după moarte*). Celebru prin romanul satiric *Diavolul șchiop*, care va fi imitat sub același titlu, de Lesage.

VELICAN, Vasile (1904-1984; n. Hărman, jud. Brașov), agronom român. Prof. univ. la Cluj. A creat soiuri noi de plante agricole (grîu, porumb, cartofi). Studii și articole în reviste de specialitate. Tratate: *Fitotehnica*, *Tratat de ameliorare a plantelor*. Membru corespondent al Acad. Rom.

VELIKO TĂRNOVO, oraș în N Bulgariei; 65 mii loc. Industrii (electronică). Turism. Universitate. Cetate (sec. 12-14); ruinele palatului regal (sec. 13); biserici medievale. Capitala celui de-al doilea țarat bulgar (1187-1393). S-a mai numit *Tîrnovo*.

VELLEDA (sec. 1 d.Hr.), profetesă de neam germanic. A prezis victoria batavilor împotriva romanilor (69 d.Hr.). Episodul l-a inspirat pe Chateaubriand.

VELLESCU, Ștefan (1838-1899; n. Craiova), actor și scriitor român. Profesor la Conservatorul din București, a format pe mulți dintre viitorii mari actori (Gr.Manolescu, C.I. Nottara, I.Brezeanu, V.Toneanu, I.I. Livescu). Membru fondator al Ateneului Român. Manieră sobră, de austeritate clasică, în interpretarea rolurilor (*Don Carlos* de Schiller, *Hernani* de V. Hugo). Memorii. Traduceri.

VELSEN, oraș în Olanda septentrională, port pe Noordzee Kanaal; 66,5 mii loc. Centru industrial (siderurgie, chimie).

VENAISSIN v. **Comtat Venaissin**.

VENCESLAV v. **Václav**.

VENCOV, Ștefan (1899-1955; n. Buzău), fizician român. Prof. univ. la București. Cercetări în optică și spectroscopie (descărcări electrice în gaze, rigiditatea soluțiilor coloidale, spectroscopia moleculară) (*Luminescence des vapeurs des hydrocarbures cycliques par décharges sans électrodes*, *Spectres d'absorbtion ultraviolets de quelques amines*). Acad.

VENDA, bantustan în Africa de Sud, la N de Transvaal, desființat în 1979; 6500 km^2; 514 mii loc. Centrul ad-riv: *Thohoyandon*. Zonă agricolă (ceai, citrice, bumbac, trestie de zahăr); păduri și resurse minerale (aur, grafit).

VENDÔME, familie nobiliară franceză, menționată în sec. 11. Mai importanți: — **César de Bourbon, duce de Vendôme** (1594-1665), general francez. Fiul natural al lui Henric IV. A participat la mai multe comploturi. A învins flota spaniolă (1655). — **Louis Joseph de Bourbon, duce de Vendôme, duce de Penthièvre** (1654-1712), general francez. Fiu al lui César de Bourbon. S-a distins în Flandra, Catalonia și Italia. I-a înfrînt pe austrieci la Villaviciosa (1710).

VENETO, regiune în N-E Italiei, la Marea Adriatică; 18,4 mii km^2; 4,3 mil. loc. Centrul ad-riv: *Veneția*. Agricultură diversificată (grîu, orz, cînepă, orez). Pomicultură. Creșterea animalelor. Pescuit. Turism. Zonă balneară și culturală (Veneția, Verona, Padova, Vicenza). — Vechi teritoriu al Republicii Veneția, a fost cedat Austriei prin Tratatul de la Campoformio (1797), integrat Regatului Italiei (1805), redat Habsburgilor în 1815, reunit cu Italia în 1866.

Lope Felix de Vega Carpio

Lino Ventura

VENEŢIA (VENEZIA), oraş în N-E Italiei, centrul ad-tiv al regiunii Veneto, port situat pe un grup de insule din laguna cu acelaşi nume a Mării Adriatice; 338 mii loc. Nod feroviar. Metalurgie. Petrochimie. Vechi centru comercial. Porţelanuri şi obiecte de artă, sticlărie de Murano, faianţă, dantele, ţesături, emailuri, incrustaţii în lemn (mobilă de Brustolon). Ansambluri arhitecturale: bazilica San Marco (sec. 9-11, cu mozaicuri), Palatul Dogilor (sec. 14-15); bisericile San Giovanni e Paolo (sec. 13-15), San Giorgio Maggiore (sec. 16-17), Santa Maria della Salute (sec. 17), palatele Foscari, Ca'd'Oro (sec. 15), Vendramin-Calergi (sec. 16), Ponte dei Sospiri, podul Rialto ş.a. Muzee care adăpostesc tablouri ce aparţin Şcolii veneţiene de pictură (Giorgione, Tiziano, Veronese, Tintoretto, Canaletto, Tiepolo ş.a.). Teatrul Fenice. Biblioteca San Marco. Academia de Arte. Bienala internaţională de arte (iniţiată în 1895). Festivalul filmului de la Veneţia. Centru turistic. — Fondat în sec. 5, devine sediul dogilor (sec. 9). În 1082, Constantinopolul acordă privilegii comerciale. Participă la Cruciada a IV-a (1204-1205) şi ia în stăpînire principalele căi spre Levant. Între 1204 şi 1453 atinge apogeul puterii (controlează ţărmurile Adriaticii şi drumurile mediteraneene). Expediţiile franceze în Italia îi grăbesc declinul (sec. 15). Republica aristocratică Veneţia (condusă din 697 de un doge şi din sec. 12 de Marele Consiliu) este abolită de Napoleon Bonaparte în 1797 şi inclusă în regatul lombardo-veneţiano-austriac (1815). Integrată Regatului Italiei în 1866.

Veneţia

VENEŢIANOV, Aleksei Gavrilovici (1780-1847), pictor, desenator şi gravor rus. Scene ale vieţii cîmpeneşti (*Vara*, *La arat*, *Ţărăncuţa cu viţelul*). A creat o şcoală de pictură din care au făcut parte E.F.Krendovski, L.K.Plahov, N.S.Krîlov, G.V.Soroka ş.a.

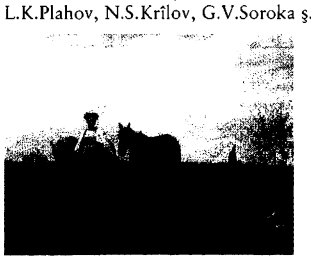

Aleksei Veneţianov, *La arat*

VENEZUELA (Republica ~), stat în N Americii de Sud, la Marea Caraibilor. Suprafaţa: 912 mii km². Populaţia: 23,24 mil. loc. Limba oficială: spaniola. Capitala: *Caracas*. Culte: catolicism, protestantism. Moneda: 1 bolívar = 100 céntimos. Împărţit în 20 de state, un district federal şi 2 teritorii federale. Oraşe pr.: Maracaibo, Valencia, Maracay (Puerto La Cruz), Barquisimeto, Ciudad Guayana, Barcelona, San Cristóbal, Ciudad Bolívar. Relief muntos în N, V şi S şi de cîmpie în centru. Climă tropicală. Pădure tropicală şi savană. Faună variată. Exploatări de petrol şi gaze naturale, bauxită, aur, diamante, mercur, cupru, magneziu. Industria produce energie electrică, aluminiu, derivate petroliere, aparate de radio şi televizoare, textile, medicamente, produse alimentare. Se cultivă porumb, orez, trestie de zahăr, bumbac, tutun, arbori de cafea, cacao, bananieri, legume. Creşterea animalelor. Exportă petrol şi derivate petroliere, cacao, cafea, lemn ş.a. — Descoperită de Cristofor Columb în 1498, cucerită de spanioli şi inclusă în Viceregatul Perú (1546) şi apoi în Noua Grenadă (1739). Independentă în 1811, face parte (1819) din Republica Federativă Marea Columbie (al cărei preşedinte a fost Simón Bolívar), pentru a redeveni, în 1830, republică de sine stătătoare. În 1958 este înlăturată dictatura lui Marco Pérez Jiménez. Stabilitate constituţională, politică de apărare şi dezvoltare a economiei naţionale. Republică prezidenţială.

VENIZELOS, Eleutherios (1864-1936), om politic grec. Prim-ministru (1910-1915; 1917-1920; ian.-febr. 1924; 1928-1932, ian.-mart. 1933). În urma unei lovituri de stat, s-a exilat (1935) în Creta.

VENNBERG, Karl (n. 1910), poet suedez. Reprezentant al poeziei moderne suedeze (*Post-scriptum*).

VENTA (La ~), centru de ceremonial olmec, în Mexic (Tabasco), activ între sec. 12-5 î.Hr. Diferite construcţii în pămînt (marea piramidă) adăpostesc o serie de sculpturi monumentale (altare şi capete uriaşe) şi statuete în jad.

VENTURA, Lino (*Lino Borrini*; 1919-1987), actor francez de film, de origine italiană. S-a impus prin dezinvoltura bărbătească, sportivă a jocului său, care, sub înfăţişarea de dur a interpretului, relevă disponibilităţi afective bine ţinute în frîu (*Ascensor pentru eşafod, Un taxi pentru Tobruk, Aventurierii, Clanul sicilienilor, Un an norocos, Cadavre de lux, Mizerabilii* ş.a.).

VENTURA, Maria (1886-1954; n. Bucureşti), actriţă română. Din 1919 a jucat la Comedia Franceză, unde a interpretat cu strălucire roluri de tragedie din teatrul universal clasic şi modern (Andromaca, Fedra, Ofelia, Ioana d'Arc).

VENTURI, Adolfo (1856-1941), istoric de artă italian. Autor al unei monumentale *Istorii a artei italiene, de la începuturi pînă în sec. 16* (25 vol.).

VENTURI, Giovanni Battista (1746-1822), fizician şi inginer italian. A construit şi studiat duzele care îi poartă numele (1797).

VENTURI, Lionello (1885-1961), istoric de artă italian. Fiu al lui Adolfo Venturi. Studii despre arta Renaşterii italiene (*Giorgione şi giorgionismul*, *Critica şi arta lui Leonardo da Vinci*) şi pictura franceză modernă (*Cézanne*, *Arhivele impresionismului*, *Pictori moderni*, *De la Manet la Lautrec*). A publicat şi o *Istorie a criticii de artă*.

VENTURI, Robert (n. 1925), arhitect american. Teoretician al postmodernismului în arhitectură (*Complexitate şi contradicţie în arhitectură*). Studii despre simbolism în arhitectură şi despre reabilitarea peisajului urban american.

VENUS (în mitologia romană), zeiţă a frumuseţii şi ocrotitoare a forţelor vegetative. Asimilată cu Afrodita. Considerată mama eroului troian Eneas. Îi sînt consacrate mirtul şi lebedele.

VENUS, planetă a sistemului solar, situată între Mercur şi Pămînt. Mărimea stelară: -4. Diametrul: 12610 km. Depărtare faţă de Soare: 108,14 mil. km. Rotaţie: c. 30 zile terestre; revoluţie: 224,7 zile terestre. Se roteşte în jurul axei sale în sens invers celorlalte planete. Este înconjurată permanent de un strat noros, format în special din bioxid de carbon (96,5%) şi azot (3,5%). Temperatura înaltă de la suprafaţa planetei se explică prin efectul de seră dat de gazul carbonic din

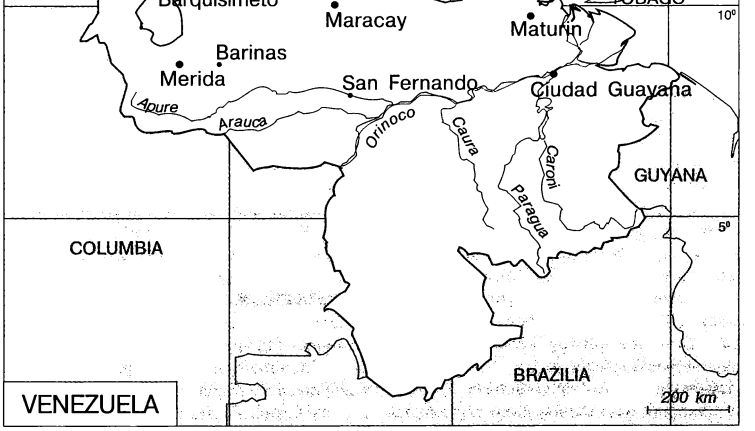

atmosferă. Prezintă relief de cîmpie (70%), depresiuni (22%) şi munţi (8%; cel mai înalt vîrf: Maxwell). Particularităţile planetei au fost cercetate (începînd din 1962) de sondele spaţiale americane Mariner 2, 5 şi 10, Pioneer, Venus 1 şi 2, Magellan şi sondele sovietice Venus. Se mai numeşte *Luceafărul* sau *Steaua-Păstorului*.

VERACINI, Francesco Maria (1690-1750), violonist şi compozitor italian. A compus opere (*Roselinda*), cantate, concerte şi sonate.

VERACRUZ, oraş în E Mexicului, în statul cu acelaşi nume, port la golful Mexic; 327,5 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Metalurgia aluminiului. Şantiere navale. Centru industrial şi comercial. Staţiune balneară. Arhiepiscopie.

VERACRUZ, stat în Mexic, la golful Mexic; 72,8 mii km^2; 5,3 mil. loc. Capitala: *Jalapa Enríques*. Zăcăminte de petrol şi săruri de potasiu. Expl. forestiere. Tutun, trestie de zahăr, bumbac. Creşterea animalelor.

VERBIA, sat în comuna Corlăteni, judeţul Botoşani. În nov. 1561, oastea lui Ioan Iacob Heraclid (Despot-Vodă), sprijinită de habsburgi şi de polonezi, a înfrînt, la Verbia, oastea lui Alexandru Lăpuşneanu. În mai 1600, Mihai Viteazul a înfrînt armata moldo-polonă, alungînd din ţară pe Ieremia Movilă. Punînd stăpînire pe Moldova, voievodul muntean realiza prima unire politică a celor trei ţări române ("domn al Ţării Româneşti şi Ardealului şi a toată ţara Moldovei"). Azi, Recia-Verbia.

VERBICIOARA, cultură din epoca bronzului mijlociu (sec. 16-13 î.Hr.), cuprinzînd Banatul, Oltenia şi N-V Bulgariei. Denumită astfel după comuna Verbiţa (jud. Dolj), unde a fost descoperită.

VERBIŢA, comună în judeţul Dolj. Descoperiri arheologice din epoca neoliticului timpuriu (milen. 6-4 î.Hr.).

VERCINGETORIX (c.82-46î.Hr.), conducătorul triburilor celtice din Galia, în marea răscoală împotriva romanilor (52 î.Hr.). Biruitor la Gergovia asupra armatei romane, este obligat la Alesia să capituleze şi să se predea (52 î.Hr.) lui Cezar. Executat în temniţa Tullianum din Roma, 6 ani mai tîrziu.

VERCORS (pseudonim al lui *Jean Bruller*; 1902-1991), grafician şi scriitor francez. După o serie de desene, începe să publice literatură. Proză (*Liniştea mării, Animalele denaturate, Paşi pe nisip, Pluta Meduzei*); piese de teatru (*Zoo sau Asasinul filantrop*); eseuri; memorii.

VERDI, Giuseppe (1813-1901), compozitor italian. Succesul primei sale opere, *Oberto* (1839), scrisă pentru Scala din Milano, i-a hotărît viitorul de muzician, iar *Nabucco* (1842) i-a fixat definitiv reputaţia de mare compozitor. Maestru al artei vocale, înzestrat cu geniu melodic, Verdi a depăşit tradiţia euforică a belcanto-ului, ajungînd la exprimarea intensă şi mişcătoare a sentimentelor omeneşti (*Macbeth*, *Rigoletto*, *Trubadurul*, *Traviata*, *Bal mascat*, *Forţa destinului*, *Don Carlos*, *Aida*, *Othello*, *Falstaff*). A mai compus un *Requiem*.

VERDUN, oraş în Canada (Quebec), la S-E de Montreal; 61,3 mii loc. Zonă rezidenţială şi comercială.

VERDUN, oraş în N-E Franţei (Lorena), pe Meuse; 24,7 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Catedrală (sec. 11-12); ruine de fortificaţii (sec. 14); primărie (sec. 17). Muzee. — **Tratatul de la ~**, tratat încheiat în 843 între fiii împăratului Ludovic cel Pios, prin care se împărţea Imperiul Carolingian. Carol cel Pleşuv primea posesiunile de la V de Ron, viitoarea Franţă, Ludoviç Germanicus, posesiunile de la E de Rin, viitoarea Germanie, Lothar, regiunile dintre Rin şi Meuse, viitoarea Lorenă şi N Italiei, precum şi titlul de împărat. — **Bătălia de la ~**, principala bătălie din primul război mondial (21 febr.-18 dec. 1916), prin care armata franceză a oprit puternica presiune a armatei germane pe direcţia Parisului. Una dintre cele mai sîngeroase bătălii din istorie, în care au pierit c. 350000 de francezi şi c. 330000 de germani.

VEREENIGING, oraş în Republica Africa de Sud (Transvaal); 149 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (metalurgie, aparataj electrotehnic).

VERES Péter (1897-1970), scriitor maghiar. Participant la Revoluţia maghiară (1918-1919). Ministru al Apărării (1948). Romane (trilogia *Trei generaţii*) şi nuvele (*Uliţa săracilor*) inspirate din viaţa de la ţară.

VERÉSS Andrei (1868-1953), istoric maghiar. Studii despre istoria Transilvaniei sec. 16-17 şi despre relaţiile ei cu Moldova şi Ţara Românească (*Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, *Bibliografia româno-ungară, 1473-1878*, 3 vol.).

VEREŞCEAGHIN, Vasili Vasilievici (1842-1904), pictor rus. Compoziţii istorice inspirate din campaniile la care a luat parte (*Apoteoza războiului*). Schiţe cu caracter etnografic.

VERGA, Giovanni (1840-1922), romancier italian. Primul reprezentant al verismului. Nuvele (*Viaţa la ţară*, *Nuvele săteşti*) şi romane (*Familia Malavoglia*, *Mastro don Gesualdo*), în care evocă viaţa mizeră a satului sicilian.

VERGENNES, Charles Gravier, conte de (1719-1787), om politic şi diplomat francez. Ambasador la Constantinopol (1754-1768) şi în Suedia (1771-1774). Ministru de Externe. Politică de echilibru în Europa. Tratat comercial cu Anglia (1786). A reuşit să facă din Franţa arbitrul Europei.

VERGILIU (Publius Vergilius Maro) (70-19 î.Hr.), poet latin. Preţuit şi protejat de împăratul August şi de Mecena. Pastorale (poeziile din *Bucolice*), o frescă a vieţii rustice (poemul didactic în patru cărţi *Georgicele*) şi o vastă epopee naţională (*Eneida*), pe care autorul o considera, la moarte, nefinisată artistic, cerînd să fie arsă. Editarea lucrării, din însărcinarea împăratului August, protectorul său, de către poeţii Varius Rufus şi Plotius Tucca, i-a adus lui Vergiliu renumele de cel mai mare poet latin.

VERHAEREN, Émile (1855-1916), poet belgian de limbă franceză. Iniţial naturalist (*Flamandele*), apoi mistic (*Călugării*), a continuat cu versuri simboliste, pe un fond de anxietate şi de disperare (*Serile*, *Înfrîngerile*, *Făcliile negre*). Poezie a tumultului oraşelor industriale dominate de maşinism (*Cîmpiile halucinate*, *Oraşele tentaculare*, *Forţele tumultuoase* ş.a.), cu influenţe asupra simbolismului de factură socială. Lirică patriotică. Povestiri; piese de teatru; critică literară; amintiri.

VERHOEVEN, Abraham (c. 1575-1652), tipograf şi gravor flamand. A publicat prima gazetă periodică ("Nieuwe Tydinghen", 1605).

VERHOIANSK, oraş în Federaţia Rusă (Siberia Orientală), pe rîul Iana; 2 mii loc. Aici s-a înregistrat cea mai scăzută temperatură din emisfera septentrională a Pămîntului (-69,8°C).

VERLAINE, Paul (1844-1896), poet francez. Reprezentant al simbolismului european. Lirică de început îndatorată parnasienilor (*Poeme saturniene*). Poezia care îl reprezintă este aceea elegiacă, a "liturghiei intime", fluidă şi muzicală, cultivînd vagul, sugestia, atmosfera estompată şi crepusculară (*Romanţe fără cuvinte*, *Înţelepciune* ş.a.). Scrieri autobiografice (*Închisorile mele* ş.a.).

VERMEER, Jan van Delft (1632-1675), pictor olandez. Unul dintre cei mai mari pictori ai sec. 17. Scene din viaţa de zi cu zi (*Femeia cu scrisoarea*, *Lăptăreasa*, *Dantelăreasa*), portrete (*Tînără fată cu turban*), peisaje (*Vedere din Delft*), caracterizate prin subtilitatea tehnicii şi a compoziţiei, prin bogăţia şi puritatea subiectelor şi a tonurilor (combinaţie de albastru şi galben; roşu).

Jan van Delft Vermeer, *Femeie în albastru*

VERMONT, Nicolae (1866-1932; n. Bacău), pictor şi grafician român. Membru fondator al societăţilor "Ileana" şi "Tinerimea Artistică". Portrete, peisaje, compoziţii de gen, picturi murale. Gravuri în acvaforte.

VERMONT, stat în N-E SUA; 24,9 mii km^2;

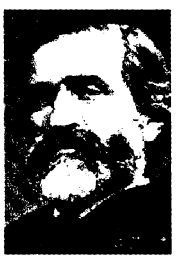

Giuseppe Verdi

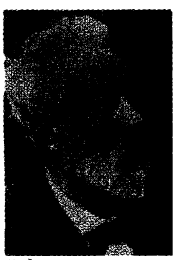

Jules Verne

562,7 mii loc. Capitala: *Montpelier*. Expl. forestiere. Pomicultură. Creşterea intensivă a animalelor. Turism. Colonizat de englezi în 1724, se proclamă independent în 1777. Stat federal din 1791.

VERNADSKI, Vladimir Ivanovici (1863-1945), mineralog şi geochimist sovietic. Unul dintre fondatorii geochimiei moderne.

VERNANT, Jean-Pierre (n. 1914), filozof şi istoric francez. Profesor la Collège de France. A iniţiat un nou domeniu de cercetare: istoria conceptelor filozofice, începînd de la primii gînditori greci (*Originile gîndirii greceşti*, *Mit şi societate în Grecia antică*).

VERNE, Jules (1828-1905), scriitor francez. Spirit inventiv şi vizionar, este, în suita lui de "călătorii extraordinare", creatorul romanului de anticipaţie (*Cinci săptămîni în balon*, *Călătorie spre centrul pămîntului*, *De la Pămînt la Lună*, *Copiii căpitanului Grant*, *Douăzeci de mii de leghe sub mări*, *Ocolul pămîntului în optzeci de zile*, *Insula misterioasă* ş.a.).

VERNER, Karl (1846-1896), lingvist danez. Studii de gramatică comparată a limbilor indo-europene. A descoperit (1876) o lege fonetică a germanei comune, care îi poartă numele.

VERNESCU, Aurel (n. 1939, Bucureşti), caiacist român. Campion al României la 15 ani. Campion european (1961, 1965, 1967, 1969), campion mondial (1963-1966), medalie olimpică de argint (München, 1972), două medalii olimpice de bronz (Tokio, 1964). Maestru emerit al sportului.

VERNET, Carle (*Antoine Charles Horace Vernet*; 1758-1836), pictor şi litograf francez. Fiu al lui Joseph Vernet. S-a ilustrat în pictura animalieră (scene de vînătoare, curse de cai). Aspecte din viaţa contemporană. Gravuri şi litografii umoristice.

VERNET, Horace (1789-1863), pictor francez. Fiu al lui Carle Vernet. Pictor oficial al Curţii. Preferinţă pentru scene militare (a fost martor la cucerirea Algerului).

VERNET, Joseph (1714-1789), pictor francez. Peisaje şi marine (*Porturile Franţei*) care îmbină elemente preromantice cu armonia clasică.

VERNEUIL, Henri (*Achod Malachian*; n. 1920), regizor francez, de origine armeană. Autor a numeroase filme de succes (*Inamicul public nr. 1*, *Oaia cu cinci picioare*, *Vaca şi prizonierul*, *Clanul sicilienilor* ş.a.).

VERONA, Arthur (*Arthur Garguromin*; 1868-1946; n. Brăila), pictor român. Peisaje (*Toamna*), scene din viaţa rustică, fresce de tip academic. A făcut parte din Şcoala de la Baia Mare.

VERONA, oraş în N Italiei (Veneto), pe Adige; 269,8 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial (chimie, textile), comercial şi turistic. Arenele romane (sec. 1), bazilica San Zeno Maggiore (sec. 5-8), catedrală (sec. 8), Santa Anastasia (sec. 12-14); Castel Vecchio (sec. 14; muzeu de artă), Palazzo Pompei şi biserica San Giorgio in Braida (sec. 15-16), pieţele Delle Erbe şi Dei Signori, clădiri baroce. — Colonie romană (89 î.Hr.), a devenit comună liberă în 1164 şi membră în Liga Oraşelor Lombarde. Între 1260 şi 1387 a fost condusă de familia Scaligeri. Sub stăpînirea oraşului Milano (din 1387), a Veneţiei (din 1405). Revoltă împotriva lui Napoleon Bonaparte ("Paştele veronez", 17-23 apr. 1797). Ataşat Regatului Italia în 1866. — **Congresul de la ~**, congres reunit în oct.-dec. 1822, la care puterile Sf. Alianţe (Marea Britanie, Franţa, Italia) au hotărît expediţia franceză în Spania (pentru susţinerea lui Ferdinand VII împotriva liberalilor).

VERONESE, Paolo (*Paolo Caliari*, zis ~; 1528-1588), pictor italian. Reprezentant al Şcolii veneţiene de pictură. Stil amplu, dragoste pentru culoare şi mişcare, perspective arhitecturale somptuoase (*Istoria Estherei*, *Viaţa Sf. Sebastian*). Pînze pentru trapeze (*Nunta din Cana*, *Cina din casa lui Levi*).

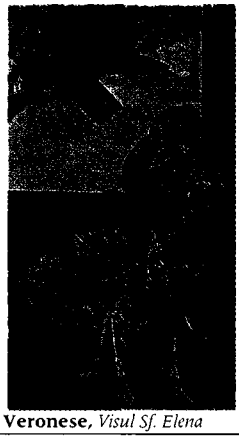

Paolo Veronese, *Visul Sf. Elena*

VERRAZANO (VERRAZZANO), Giovanni da (c. 1485-c. 1528), navigator florentin. A explorat estuarul Hudson şi insula Terra Nova (1524).

VERRES, Caius (115-43 î.Hr.), om politic roman. Guvernator (73-71 î.Hr.) al Siciliei. Rămas celebru pentru jaful din timpul administraţiei sale. Atacat în justiţie de Cicero, se exilează la Massalia, unde este ucis din ordinul lui Marc Antoniu.

VERROCCHIO, (*Andrea di Cione*, zis *il* ~; 1435-1488), sculptor şi pictor italian. Unul dintre cei mai mari sculptori florentini ai Renaşterii. A realizat sarcofagul lui Pietro şi al lui Giovanni de Medici, cu o bogată ornamentaţie vegetală (flori de acantă, corzi împletite), statuia lui *David* şi statuia ecvestră a lui *Colleoni*. A excelat în grupuri statuare (*Neîncrederea Sf. Toma*), precum şi în arta portretului (*Femeie cu ciuboţica-cucului*). În atelierul de pictură l-a avut elev pe Leonardo da Vinci, cu care a pictat *Botezul lui Christ*.

VERSAILLES, oraş în Franţa (Île-de-France), la 15 km V—S-V de Paris; 95,2 mii loc. Industrii. Fostă reşedinţă regală. Centru juridic, religios şi turistic. Academie. Palatul regal (transformat şi extins din 1662 pînă în sec. 19), Marele Trianon (1687), Micul Trianon (1762), parcul (proiectat de Le Nôtre); biserica Notre-Dame (1684), catedrala (1743-1754), teatrul Montansier, Academia Militară Saint-Cyr. Din 1987, palatul adăposteşte şi un centru de muzică barocă. — **Tratatul de pace de la ~**, tratat încheiat la 3 sept. 1783 între Anglia, Statele Unite, Franţa, Spania şi Provinciile Unite, prin care se punea capăt Războiului pentru Independenţă american. Anglia recunoştea independenţa a 30 de state ale Americii şi restituia Franţei Senegalul şi Tobago. — **Tratatul de pace de la ~**, tratat încheiat la 28 iun. 1919 în Sala Oglinzilor (aceeaşi în care, în 1871, fusese proclamat Imperiul German, după ce armatele prusace ocupaseră palatul Versailles), între statele învingătoare (printre care şi România) şi Germania, prin care se punea capăt primului război mondial. Tratatul prevedea clauze teritoriale (Germania restituia Alsacia şi Lorena, Franţei; ceda districtele Eupen şi Malmédy, Belgiei; Poznanul şi o parte din Prusia occidentală reveneau Poloniei; Gdańsk devenea oraş liber sub egida Naţiunilor Unite, iar oraşul Klaipeda, trecut în administraţia puterilor învingătoare, va fi restituit Lituaniei în 1928; Germania se obliga să respecte independenţa Austriei şi a noilor state apărute în Europa Centrală şi de Est ş.a.), militare (armata germană nu trebuia să depăşească 100000 de oameni şi 16000 pentru forţele navale) şi financiare. Pentru garantarea aplicării tratatului (intrat în vigoare în ian. 1920), s-a hotărît ca malul stîng al Rinului să fie sub controlul forţelor aliate timp de 15 ani, precum şi demilitarizarea Renaniei. Acest tratat, impus Germaniei, nu a fost niciodată acceptat de aceasta.

VERTOV, Dziga (pseudonim al lui *Denis Arkadievici Kaufman*; 1895 sau 1896-1954), regizor şi teoretician rus de film. A fondat (1922) revista "Kino-pravda" şi a format un grup cu tendinţe futuriste, *Kinoks*. Filme experimentale şi documentare (*Omul cu aparatul de filmat*, *Simfonia Donbassului*, *Aniversarea revoluţiei*). Teorii îndrăzneţe asupra montajului şi a prizei cineastului la realitate ("cine-ochiul", "cine-adevărul"), care au influenţat avangarda franceză şi germană, şcoala documentaristă engleză, cine-verité-ul francez.

VERTUMNUS (în mitologia etruscă), zeu al succesiunii anotimpurilor, al transformărilor plantelor, al apariţiei şi dispariţiei florilor şi fructelor. Reprezentat ca un tînăr cu o cunună de frunze verzi, avînd în mînă cornul abundenţei.

VERVIERS, oraş în Belgia (Ardeni); 54,8 mii loc. Centru industrial (textile, construcţii mecanice). Monumente (sec. 16-19). Muzee.

VESAAS, Tarjei (1897-1970), scriitor norvegian. Considerat cel mai reprezentativ prozator norvegian contemporan. Realist şi pasionat de legende în primele romane (*Călătoria tatălui*, *Oameni necunoscuţi* ş.a.), a evoluat spre o scriitură simbolică şi lirică (*Germenele*, *Spălătoria*, *Semnalul*, *Păsările*, *Palatul de gheaţă*).

VESALIUS, Andreas (*Andries Van Wesel*; 1514-1564), anatomist flamand. A predat la Bologne. Întemeietor al anatomiei moderne. A publicat *De humani corporis fabrica libri septem*, tratat complet de anatomie, în care critică principiile medicinei galenice. Condamnat la moarte de Inchiziţie pentru vina de a fi făcut disecţii pe corpul omenesc, pedeapsă comutată de Filip II într-un pelerinaj la Ierusalim. A murit de foame şi epuizare pe o insulă.

VESCAN, Teofil T. (1913-1963; n. Bratislava), fizician român. Prof. univ. la Cluj şi

Iaşi. Studii de teoria relativităţii, fizica particulelor elementare (*Fizică teoretică*).

VESELINOVIĆ, Janko (1862-1905), scriitor sîrb. Povestiri (*Tablouri ale vieţii de la ţară*), romane istorice (*Haiducul Stanko*).

VESELOVSKI, Aleksandr Nikolaevici (1838-1906), filolog şi teoretician literar rus. Unul dintre fondatorii metodei comparativ-istorice în ştiinţa literaturii şi ai teoriei literare moderne (*Poetica subiectelor, Trei capitole din poetică, Poetica istorică*). A lansat teoria formării istorice a miturilor (*Mitologia comparată şi metodele ei*). Lucrări de literatură comparată (*Din istoria relaţiilor literare dintre Orient şi Occident*).

VESONTIO, denumirea antică a oraşului Besançon (Franţa).

VESPASIAN (Titus Flavius Vespasianus) (9-79 d.Hr.), împărat roman (69-79). Însărcinat (67) de Nero să înăbuşe răscoala antiromană a iudeilor. Proclamat împărat la Alexandria, de legiunile din Orient, este recunoscut, după ocuparea Romei, de întregul imperiu. Întemeiază dinastia Flaviilor (69-96). Reforme în finanţe şi armate, restabileşte liniştea şi securitatea statului. A reconstruit Capitoliul şi a început construcţia Colosseumului.

VESPUCCI, Amerigo (1454-1512), navigator italian. A participat la cîteva călătorii în Lumea Nouă (Surinam, 1499; Brazilia, 1501-1502 ş.a.). Geograful M.Waldseemüller i-a atribuit descoperirea noului continent (America), pe care l-a numit după prenumele exploratorului.

VESTA (în mitologia romană), zeiţă a căminului (vetrei) casnic, protectoare a focului sacru urban. Fiică a lui Saturn şi a Rheei. Una dintre divinităţile cele mai respectate de romani. Preotesele ei erau vestalele. Identificată la greci cu *Hestia*.

VESTA, asteroid descoperit în 1807 de astronomul german W.Olbers. Diametrul: 540 km. Perioada de revoluţie: 3,63 ani. .

VESTDIJK, Simon (1898-1971), scriitor olandez. Reprezentant important al romanului olandez modern. Romane psihologice (*Înapoi la Ina Damman, Ultima şansă, Simfonia lui Victor Stingeland, Cartea deschisă, Sărmanul Heinrich*) şi istorice (*A cincea pecete, Ultimele zile ale lui Pillat, Insula romului, Nopţi irlandeze* ş.a.). Critic literar (*Rilke, artist baroc, Liră şi bisturiu*) şi muzical.

VESZPRÉM, oraş în Ungaria centrală, la S de munţii Bakony; 63,8 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Centru turistic. Universitate. Reşedinţa regilor Ungariei (sec. 11-14). Monumente din evul mediu (palatul episcopal, catedrala). Muzeu.

VETULONIA, localitate în Italia (Toscana). Vestigii ale unei aşezări etrusce. Necropole.

VEŢEL, comună suburbană a municipiului Deva, pe Mureş. Biserică (c. 1400), ctitorită de cneazul Dobre Românul, cu picturi murale originale (în satul Leşnic). Pe teritoriul acestei comune au existat un castru (sec. 2-3) şi o aşezare civilă romană (*Micia*).

VEURNE (fr. **FURNES**) oraş în Belgia (Flandra Occidentală); 11,2 mii loc. Biserică gotică; primărie (1600); clădiri din sec. 16-17. A fost, între 1914 şi 1918, capitala Belgiei libere.

VEVEY, oraş în Elveţia (Vaud), pe malul lacului Geneva; 16 mii loc. Centru turistic şi industrial. Templul Saint Martin (sec. 12-15). Muzee. Sediul societăţii Nestlé (1960).

VEYNE, Paul (n. 1930), istoric francez. Profesor la Collège de France. Specialist în studiul antichităţii. Lucrări de epistemologie istorică (*Cum se scrie istoria*) şi despre viaţa şi mentalitatea anticilor (*Pîine şi circ*).

VEZINA, viţerege (şi, probabil, mare preot) în timpul lui Decebal. Menţionat de Dio Cassius în *Istoria romană*.

VEZUVIU (it. **VESUVIO**), vulcan activ în Italia meridională, pe ţărmul golfului Napoli. Alt. max.: 1277 m. Erupţia din anul 79 î.Hr. a distrus oraşele Herculaneum, Pompei şi Stabiae. Supravegheat de un observator. Pe versanţi, pomicultură şi viticultură (*Lacrima Christi*).

VIAN, Boris (1920-1959), prozator francez. Romane influenţate de suprarealism şi existenţialism (*Voi scuipa pe mormintele voastre, Spuma zilelor, Toamna la Pekin*), în care limbajul crud, parodia, invenţia verbală sînt elementele de exprimare a autorului. Poeme. Piese de teatru. A mai semnat, uneori, *Vernon Sullivan*.

VIANA DO CASTELO, oraş în N-V Portugaliei, port la Oceanul Atlantic; 13,5 mii loc. Monumente vechi, clădiri frumoase. Muzeu.

VIANU, Tudor (1897-1964; n. Giurgiu), estetician, critic literar, filozof şi scriitor român. Prof. univ. la Bucureşti. Director al Teatrului Naţional (1945); ambasador la Belgrad (1946); director general al Bibliotecii Academiei Române; director general al Comisiei Naţionale pentru UNESCO. Contribuţii la definirea valorii estetice a operei de artă (*Dualismul artei, Arta şi frumosul, Estetica*). Studii de stilistică literară şi generală (*Arta prozatorilor români, Problemele metaforei şi alte studii de stilistică, Probleme de stil şi artă literară*). Exegeză, din perspectivă estetică, a fenomenului literar românesc (*Poezia lui Eminescu, Ion Barbu, Arghezi — poet al omului*) şi universal (*Cervantes, Voltaire, Dostoievski; Istoria literaturii române*, în colaborare). Memorialistică (*Jurnal*). Ediţii critice. Acad.

VIAREGGIO, oraş în Italia Centrală (Toscana), la Marea Tireniană; 58 mii loc. Staţiune balneară.

VIAŢA BASARABIEI, revistă literară şi de cultură generală. A apărut la Chişinău, lunar, între 1932 şi 1940, iar din 1940, la Bucureşti. Director: Pan. Halippa. Redactor-şef: N.Costenco.

VIAŢA LITERARĂ, publicaţie literară apărută la Bucureşti din febr. 1926 pînă în iun. 1941, sub redacţia lui I.Valerian. Au colaborat scriitori de orientări diferite (V.Voiculescu, G.Bacovia, Simion Stolnicu, Ion Pillat, Gh. Brăescu, Victor Ion Popa, Vl.Streinu, F.Aderca, G.Călinescu ş.a.).

VIAŢA NOUĂ, revistă literară apărută din febr. 1905 pînă în ian.-febr. 1925, sub direcţia lui Ov. Densusianu. Orientare simbolistă. Au colaborat I.Minulescu, N.Davidescu, B.Fundoianu, G.Bacovia, I.Pillat ş.a.

VIAŢA ROMÂNEASCĂ, revistă literară şi ştiinţifică, apărută din mart. 1906 pînă în aug. 1916 şi din sept. 1920 pînă în sept. 1940, iniţial la Iaşi, apoi, din 1930, la Bucureşti. La conducerea ei s-au aflat C.Stere, Paul Bujor, I.Cantacuzino şi G.Ibrăileanu, iar din 1933, M.Ralea şi G.Călinescu. De orientare poporanistă în prima perioadă a apariţiei sale, revista a promovat literatura realistă, acordînd, îndeosebi în perioada interbelică, un spaţiu larg dezbaterilor teoriei specificului naţional. Suprimată din 1940, a reapărut din nov. 1944 pînă în iul. 1946 sub conducerea lui M. Ralea. Din iun. 1948, revistă lunară a Societăţii Scriitorilor din România, iar din martie 1949, a Uniunii Scriitorilor.

VIBORG, oraş în Danemarca (Jylland); 39 mii loc. Oraş vechi. Catedrală (sec. 12). Muzee.

VICENTE, Gil (c. 1470-c. 1536), scriitor portughez. Creatorul teatrului naţional portughez. Comedii de moravuri şi farse, piese de inspiraţie religioasă, aristocratică sau populară, scrise în portugheză şi spaniolă, după formula "auto"-ului medieval (*Auto-ul bărcii Infernului, Al doilea auto al bărcilor. Purgatoriul, Auto-ul bărcii Gloriei, Comedia Rubenci, Auto al Indiei, Inés Percira, Auto-ul pastoral portughez* ş.a.).

VICENZA, oraş în N Italiei (Veneto), la N-E de Verona; 112 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (textile, chimie). Piaţă agricolă. Turism. Domul (sec. 14-16, reconstruit în sec. 20), bisericile San Felice (sec. 10), San Lorenzo (sec. 13-14), numeroase construcţii datorate lui Palladio (bazilica, Teatro Olimpico).

VICHY, oraş în centrul Franţei (Bourbonnais), pe rîul Allier; 28 mii loc. Industrii. Cunoscută staţiune balneară, cu ape termale (izvoarele cu ape minerale erau cunoscute încă de pe timpul romanilor). În timpul celui de-al doilea război mondial a fost capitala Franţei neocupate (pînă în 1942). — **Guvernul de la ~**, guvern al statului francez, instalat (1940-1944) la Vichy, sub conducerea mareşalului Philippe Pétain. După semnarea armistiţiului (iun. 1940), acesta a devenit şeful statului. A instaurat un regim naţionalist, antisemit şi anticomunist şi după invadarea (în 1942) de către germani a zonei libere, un regim profascist. Şeful guvernului a fost Pierre Laval.

VICINA (DITZINA), vechi oraş la Dunărea de Jos. Neidentificat. Arhiepiscopie ortodoxă (sec. 13-14).

VICKSBURG, oraş în SUA (Mississippi); 20,9 mii loc. Port pe fluviul Mississippi. Rafinării; ind. textilă (bumbac). Turism. Muzeu militar. Locul unei importante bătălii în timpul Războiului de Secesiune; după un asediu de 66 de zile, oraşul a fost cucerit de trupele unioniste, acestea căpătînd controlul asupra fluviului Mississippi.

VICO, Giovanni Battista (Giambattista) (1668-1744), filozof italian. Unul dintre întemeietorii filozofiei istoriei (*Principiile unei ştiinţe noi despre natura comună a naţiunilor*). Fără răsunet în vremea sa, teoria "ciclului istoric" a fost redescoperită de Th.Carlyle şi J.Michelet. Scrieri autobiografice.

VICTOR-AMEDEO, numele a trei duci şi regi din dinastia de Savoia: — **Victor-Amedeo I** (1587-1637), duce de Savoia (1630-1637). — **Victor-Amedeo II** (1666-1732),

duce de Savoia (1675-1732), rege al Siciliei (din 1713), rege al Sardiniei (din 1720). A abdicat în 1730. — **Victor-Amedeo III** (1726-1796), rege al Sardiniei (1773-1796). A reorganizat armata după modelul celei prusiene.

VICTOR-EMMANUEL, numele unor regi din dinastia de Savoia. Mai importanți: — **Victor-Emmanuel II** (1820-1878), rege al Sardiniei (1849-1861) și primul rege al Italiei unificate (1861-1878). Prin războaie dinastice și combinații diplomatice și ajutat de ministrul său Cavour, a realizat unificarea Italiei. — **Victor-Emmanuel III** (1869-1947), rege al Italiei (1900-1946), împărat al Etiopiei (1936) și rege al Albaniei (1939). Inițial a susținut aderarea Italiei la Tripla Alianță. Ulterior a favorizat dezvoltarea fascismului în Italia. În 1946 a abdicat în favoarea fiului său, Umberto. Interes pentru știință, literatură și arte.

VICTORIA (1819-1901), regină a Marii Britanii și Irlandei (1837-1901) și împărăteasă a Indiei (1876-1901). În timpul guvernării ei, Marea Britanie a atins apogeul puterii maritime și coloniale. Perioada de înflorire economică și culturală din a doua jumătate a sec. 19 este cunoscută sub numele de epoca victoriană.

VICTORIA (în mitologia romană), zeiță, personificare a biruinței. Înfățișată cu cununa de lauri pe cap, cu aripi la umeri, purtînd robă, lance și scut. A supraviețuit statuia descoperită în insula Samothrace. Îi corespunde la greci zeița *Nike*.

VICTORIA, capitala Republicii Seychelles, port la Oceanul Indian; 24 mii loc. Situată în insula Mahoré. Pescuit. Turism.

VICTORIA, cascadă în S Africii, la frontiera dintre Zambia și Zimbabwe, pe fluviul Zambezi. Înălțime: 122 m. Lățime: c. 1800 m. Hidrocentrală. Cale ferată și rutieră pe deasupra cascadei. Parc național (1952), care înconjură zona. Turism. Una dintre minunile naturale ale lumii. A fost descoperită în 1855 de D.Livingstone, care a numit-o așa în cinstea reginei Victoria.

VICTORIA, insulă canadiană în Arhipelagul Arctic Canadian, între insulele Banks și Prințul de Wales; 217,2 mii km^2; c. 1,1 mii loc. (eschimoși). Localitate pr.: Cambridge Bay. Relief deluros (alt. max.: 914 m). Climă subarctică și vegetație de tundră. Descoperită în 1838 de Th.Simpson și explorată (1851) de John Rae.

VICTORIA, lac în Africa Ecuatorială (Kenya, Tanzania, Uganda), la 1134 m altitudine; 69,4 mii km^2. Ad. max.: 80 m. Cel mai mare lac din Africa. Țărmuri fragmentate de numeroase golfuri și insule. Aici se varsă rîul Kagera; de aici izvorăște rîul Victoria-Nil. Pescuit. Navigabil. Descoperit în 1858 de John Speke. Cunoscut și sub numele *Victoria-Nyanza*.

VICTORIA, oraș în Canada (British Columbia), în S-E insulei Vancouver; 71,2 mii loc. Aeroport. Universitate. Turism. Întemeiat în 1843, numit astfel după regina Angliei.

VICTORIA, oraș în S-E Chinei, în insula Hong Kong, port la Marea Chinei de Sud; 1,1 mil. loc. Șantiere navale. Construcții mecanice. Industrii. Universitate.

VICTORIA, oraș în județul Brașov, în depresiunea Făgăraș, la poalele nordice ale munților Făgăraș; 10,8 mii loc. Termocentrală. Ind. chimică.

VICTORIA, stat în S-E Australiei, la Oceanul Indian; 227,6 mii km^2; 4,4 mil. loc. Capitala: *Melbourne*. Zăcăminte de lignit și de aur. Creșterea intensivă a oilor. Grîu, ovăz, cartofi. Legumicultură și viticultură. Regiune atinsă în 1770 de James Cook. Explorată pe la 1820.

VICTORIA AND ALBERT MUSEUM, muzeu în Londra, unul dintre celebrele muzee de artă decorativă ale lumii. Fondat în 1852. Deschis de regele Eduard VII, într-un nou edificiu, la 26 iun. 1909. Colecții de picturi, sculpturi și gravuri. Astăzi, două secții mari: Biblioteca Națională de Artă și Colecția Națională de Sculptură (exceptînd sculptura modernă), la care se adaugă miniatură britanică, ceramică orientală, fildeșuri din evul mediu, bijuterii, textile, mobilier, gravuri, desene, acuarele. Colecția de ceramică este considerată printre cele mai importante din lume.

VICTORIA DE LAS TUNAS, oraș în E Cubei; 84,7 mii loc. Nod de comunicații. Piață pentru trestie de zahăr, banane, ananas și animale. Industrii.

VICTORIA-NIL, rîu în E Africii Ecuatoriale (Uganda); 420 km. Izvorăște din lacul Victoria, drenează lacul Kyoga și se varsă în lacul Albert. Numeroase praguri. Hidrocentrală (Owen Falls). Cunoscut și sub numele *Nilul-Somerset*.

VIDA, Gheza (1913-1980; n. Baia Mare), sculptor român. Participant la Războiul Civil din Spania. Desenator (*Cosaș*, *Trînta*, *Miner obosit*), se îndreaptă apoi spre sculptură. Lucrări în lemn, stilizate cu o neașteptată forță interioară și semnificație poetică. Surprinde aspectele vieții țăranilor maramureșeni, mitologia și istoria locală (*Dans din Oaș*, *Buciumașul*, *Răscoala*, *Omul pădurii*, *Vîlva minei*). Autorul *Monumentului Ostașului* de la Carei și al Ansamblului monumental de la Moisei. Linogravuri. Membru corespondent al Acad. Rom.

VIDAL, Gore (n. 1925), scriitor american. Romane istorice (*Iulian*, *Lincoln*, *Imperiul*) sau axate pe problemele americane contemporane (*Williwaw*, *Judecata lui Paris*, *Orașul și stîlpul*). Eseuri literare și politice.

VIDAL DE LA BLACHE, Paul (1845-1918), geograf francez. Fondator al școlii geografice franceze. Autor al unei *Geografii a Franței* și al unei *Geografii universale*.

VIDELA, Jorge Rafael (n. 1925), general și om politic argentinian. În 1975 conduce lovitura de stat care îl înlătură pe președintele Juan Domingo Péron. Președintele Republicii (1976-1981). Judecat (1983) pentru abuzuri în guvernare și închis. Grațiat în 1990.

VIDELE, oraș în județul Teleorman; 12,91 mii loc. Expl. de țiței și gaze naturale. Industrii.

VIDIN, oraș în N-V Bulgariei, port pe Dunăre; 73,3 mii loc. Industrii. Cetatea Baba Vida (sec. 17-18). Biserici: Sveti Petka și Sveti Pantelimon (sec. 17). Cunoscut în antichitate sub numele de *Bononia*; în sec. 6-14 s-a numit *Bdin*. Capitala țaratului cu același nume, condus de Ivan Sratimir (sec. 14). Sub dominația Imperiului Otoman din 1396 pînă la Războiul Ruso-Româno-Turc (1877-1878), cînd a fost eliberat de trupele române.

VIDOR, King (1894-1982), regizor american. Pionier în industria filmului; realizator de prestigiu al cinematografiei americane (*Aleluia!*, *Citadela*, *Duel în soare*, *Război și pace*).

VIDRA, comună în județul Ilfov, pe rîul Sabar. Așezare din neoliticul mijlociu (milen. 4-3 î.Hr.).

VIDU, Ion (1863-1931; n. Mînerău, jud. Arad), compozitor, dirijor și folclorist român. Unul dintre înaintașii de frunte ai muzicii românești. Autor de piese corale (*Ana Lugojana*, *Răsunetul Ardealului*, *Răsunet de la Crișana*, *Bobocele și inele*, *Moartea lui Mihai Eroul*, *Preste deal*). Muzică vocal-simfonică religioasă (*Liturghia Sf. Ioan Hrisostom*). Culegeri de folclor.

VIEIRA, João Bernardo (n. 1939), general și om politic din Guineea-Bissau. Secretar general al Partidului African al Independenței (din 1981). Prim-ministru (1978-1980). Șef al statului (din 1980, după lovitura de stat); reales președinte în 1994.

VIEIRA DA SILVA, Maria Helena (1908-1992), pictoriță franceză de origine portugheză. Reprezentantă a expresionismului abstract. Picturi în culori vii și scînteietoare, asemănătoare mozaicurilor.

VIENA (germ. **WIEN**), capitala Austriei, cu regim de land și port pe Dunăre; 1,53 mil. loc. Nod de comunicații. Aeroport. Centru politic, economic și cultural al țării. Centru industrial (construcții de automobile, de aparatură optică și medicală, de aparataj electrotehnic; ind. chimico-farmaceutică). Centru financiar internațional. Universitate (1365). Academie de științe (1847). Institut politehnic (1815). Monumente: Ruprechtskirche (sec. 9-13), Stephansdom (sec. 14-18), biserica Maria am Gestade (sec. 14-15), palatul Belvedere (sec. 18, azi Muzeul Barocului), palatul Hofburg (sec. 16-19, în care se află Biblioteca Națională), castelul Schönbrunn, monument al barocului tîrziu. Teatre (Burgtheater), operă (celebra Operă din Viena). Muzeul Academiei de Arte Frumoase, colecția de grafică Albertina. Peste 30 de muzee. Parcuri (Prater, Donau-Park). Turnul de televiziune (c. 300 m). Ind. cinematografică. Orchestra Filarmonicii. Oraș cu bogată tradiție muzicală; aici au trăit și au creat Haydn, Beethoven, Mozart, J.Strauss, Schubert, Brahms, Bruckner, Mahler. — Anticul *Vindobona*, castru roman (100 î. Hr.). Menționat documentar în 881. De la mijlocul sec. 12, reședință a ducilor de Babenberg. În 1221 a primit statut de oraș, iar în 1237, de oraș imperial liber. Asediat de turci (în 1529 și în 1683). La 23 iun. 1606 s-a semnat pacea dintre Ștefan Bocskai și Rudolf II de Habsburg, prin care se recunoștea independența principatului Transilvaniei. Capitală a statului austriac din sec. 16 pînă în 1867. Între 1694 și 1867 aici s-a aflat sediul Cancelariei aulice transilvane; între 1867 și 1918 a fost capitala Austro-Ungariei, iar din 1918 a Austriei. Ocupată de trupele germane (1938-1945). — **Congresul de la ~** (sept. 1814-iun. 1815),

convocat în urma terminării victorioase a războaielor purtate de armatele statelor europene (Anglia, Austria, Prusia şi Rusia) împotriva Franţei napoleoniene. Actul final cuprindea împărţirea Europei şi restaurarea absolutismului. — **Dictatul de la ~** (2 nov. 1938), impus Cehoslovaciei de către Germania şi Italia, prin care Ungaria anexa 12 mii km^2 din teritoriul Cehoslovaciei (S Ucrainei Subcarpatice şi al Slovaciei), cu peste 1 mil. locuitori. — **Dictatul de la ~** (30 aug. 1940), hotărîre arbitrară impusă României de către reprezentanţii Germaniei şi Italiei, prin care partea de N a Transilvaniei (43 500 km^2 şi 2,6 mil. loc., în majoritate români) a fost cedată Ungariei. — **Cercul de la ~**, şcoală neopozitivistă întemeiată în 1920 de Moritz Schlick, în care s-au grupat filozofii H.Hahn, O.Neurath ş.a.

VIENTIANE, capitala Laosului, pe fluviul Mekong, la graniţa cu Thailanda; 442 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru comercial. Mici întreprinderi textile. Artizanat. Universitate. Întemeiată în antichitate; capitala statului Langsang (din 1563). Centrul ad-tiv al Protectoratului francez Laos (1893-1954). Capitala ad-tivă a Regatului Laos (1954-1975), în timp ce Luang Prabang rămînea capitala regală. Capitala Republicii Populare Democratice Laos (din 1975).

VIERU, Anatol (1926-1998; n. Iaşi), compozitor român. Elev al lui Paul Constantinescu şi Aram Haceaturian. Prof. univ. la Bucureşti. Muzică simfonică, vocal-simfonică (concerte, oratoriul *Mioriţa*), de cameră (*Lupta cu inerţia*), instrumentală (*Din lumea copiilor*), corală şi de film (*Iona*).

VIERU, Grigore (n. 1935, Pererîta, jud. Edineţ), scriitor român. Poezie gravitînd în jurul cîtorva teme (mama, patria, iubita), în care formula tradiţionalistă în descendenţă folclorică şi eminesciană se îmbină armonios cu formula expresionistă blagiană (*Numele tău, Un verde ne vede, Taina care mă apără, Rădăcina de foc*). Poezie pentru copii (*Alarma, Muzicuţe*). Manuale şcolare (*Albinuţa*). Pe versurile lui Vieru s-au compus numeroase cîntece, devenite şlagăre. Membru de onoare al Acad. Rom.

VIERU, Igor (1923-1988; n. Cernoleuca, jud. Edineţ), pictor şi grafician român. Pînze de-un lirism meditativ, scăldate într-o luminozitate de reflex inconfundabil (*Meşterul Manole, Cîte ceva despre oameni şi ape, Moara de la Cernoleuca*).

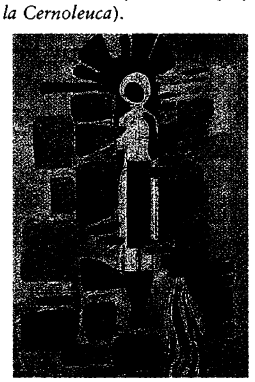

Igor Vieru, *Meşterul Manole*

VIERWALDSTÄTTER SEE, denumirea germană a *Lacului Celor Patru Cantoane*.

VIÈTE, François (1540-1603), matematician francez. Unul din creatorii algebrei (*Canon mathematicus*). A introdus litere pentru notarea necunoscutelor. A dat un algoritm pentru calculul numărului *P* cu ajutorul unui produs infinit. Lucrări de trigonometrie şi astronomie.

VIÊT-MINH (Frontul Independenţei Vietnamului), formaţie politică vietnameză, creată în 1941 prin unirea forţelor Partidului Comunist cu cele naţionaliste. S-a impus în Vietnamul de Nord prin activitatea lui Hô Şi Min.

VIETNAM (Republica Socialistă ~), stat în Asia de Sud-Est, în E peninsulei Indochina, la Marea Chinei de Sud. Suprafaţa: 332,68 mii km^2. Populaţia: 77,9 mil. loc. Limba oficială: vietnameza. Capitala: *Hanoi*. Moneda: 1 dông = 100 xu. Culte: budism mahayana, taoism, confucianism, catolicism. Împărţit în 36 de provincii şi o zonă specială (Vunc Tau-Con Dao). Oraşe pr.: Thanh-Phô, Hô Şi Min, Haiphong, Da Nang, Long Xuyen, Nam Dinh. Relieful este constituit din munţii Truong Son şi platoul Hoang Lien Son, în N; în partea centrală şi în S se află platourile Dac Lac, Gia Lai, Cong Tum ş.a. Cîmpii litorale extinse pe cursul inferior al Fluviului Roşu (Hong Ha) şi de-a lungul fluviului Mekong. Climă tropical-musonică, cu temperaturi ridicate şi precipitaţii abundente aduse de musonul de S-E. Frecvente taifunuri. Păduri tropicale cu esenţe valoroase (tec, mahon, abanos, santal etc.) şi savane. Faună foarte variată. Expl. de cărbune, petrol, sare şi fosfaţi. Industrii diverse: energie electrică, ciment, celuloză şi hîrtie, ţesături de bumbac, mătase, lînă, produse alimentare. Producţie meşteşugărească. Culturi de orez, batate, manioc, trestie de zahăr, bumbac, tutun, susan; arbori de cafea şi de cauciuc, bananieri, citrice. Pescuit. Faună variată. Exportă: cărbune, cauciuc, orez, mătase, peşte, produse meşteşugăreşti. — Teritoriu locuit din timpuri străvechi. În sec. 3 î.Hr. s-a constituit Regatul Aû-Lac şi apoi (108 î.Hr.) Regatul Nam Viêt, care ulterior (111 î.Hr.) sînt înglobate în Imperiul Chinez. În 939 îşi restabileşte independenţa (Dai Viêt). În sec. 12-15, statul vietnamez a respins incursiunile mongolilor, precum şi încercările chinezilor de a supune din nou ţara. Decade în sec. 16-18. Între 1859 şi 1884 Vietnamul a fost cucerit de Franţa şi inclus, în 1888, în Indochina Franceză. În 1930, Hô Şi Min înfiinţează PC din Indochina, ce va deveni, în timpul celui de-al doilea război mondial, Frontul Viêt-Minh, care va duce lupta de rezistenţă împotriva trupelor japoneze. Hô Şi Min ocupă Hanoiul (în 1945) şi proclamă Republica Democrată Vietnam. Încercarea Franţei de a reinstaura dominaţia colonială se soldează cu declanşarea războiului din Indochina (1946). Viêt-Minh trece la ample acţiuni de gherilă şi operaţiuni militare. În 1949, autorităţile franceze creează, în partea de S a Vietnamului, un stat cu capitala la Saigon, inclus în Uniunea Franceză. Acordul de la Geneva (1954) pune definitiv capăt luptelor şi recunoaşte suveranitatea, integritatea şi unitatea teritorială a ţării, dar o scindează în Vietnamul de Nord şi Vietnamul de Sud. Alegerile care urmau să aibă loc, în 1956, în vederea unificării ţării, nu s-au ţinut. RD Vietnam, cu sprijinul URSS şi al RP Chineze, se transformă într-un stat socialist. În 1957, în Vietnamul de Sud ia naştere o mişcare de gherilă (Viêt-Cong) împotriva regimului filoamerican, iar în 1961 ia fiinţă Armata de Eliberare. Aceste mişcări duc la sosirea (1961) primelor unităţi speciale ale armatei SUA; din 1965 trupele nord-americane participă direct la operaţiunile militare şi la acţiuni de bombardare a Vietnamului. Acordul de armistiţiu dintre RD Vietnam, Guvernul Revoluţionar Provizoriu al Republicii Vietnamul de Sud, SUA şi administraţia de la Saigon este semnat la 27 ian. 1973. Ofensiva generalizată a forţelor comuniste duce la prăbuşirea regimului din Vietnamul de Sud, cucerirea Saigonului (devenit apoi Hô Şi Min) şi unificarea ţării. În 1976, Adunarea Naţională proclamă Republica Socialistă Vietnam. Noua Constituţie, adoptată în 1992, prevede reforme în vederea unei economii de piaţă şi normalizarea relaţiilor cu statele din Asia de Sud-Est. Republică parlamentară.

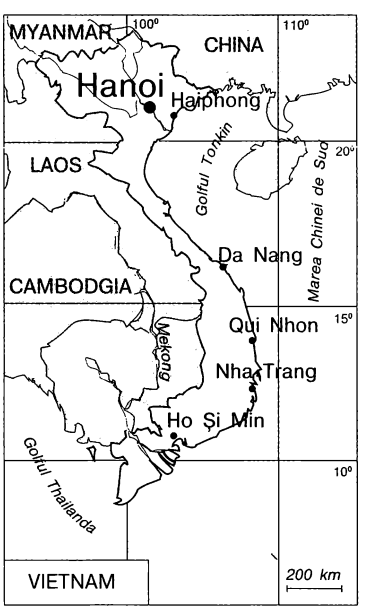

VIEUXTEMPS, Henri (1820-1881), violonist şi compozitor belgian. Instrumentist de mare faimă. Autor a peste 40 de concerte de vioară.

VIFORÎTA (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Aninoasa, judeţul Dîmboviţa. Ctitorie a lui Vladislav-Voievod Basarab (1447-1456), refăcută din temelii de Matei Basarab, în 1635. Intervenţii făcute, în 1713, de Maria Brîncoveanu, soţia voievodului. Restaurată în sec. 20; catapeteasmă (operă a sculptorului Karl Stork). Bogată colecţie de artă medievală.

VIGANÒ, Salvatore (1769-1821), coregraf italian. Nepot al compozitorului Luigi Boccherini, cu care a studiat compoziţia. A dansat pe toate marile scene ale Europei şi a

semnat coregrafii pentru balete preromantice (*Raoul, Signor de Créquis*). Din 1813 pînă la moarte, este maestru de balet la Scala din Milano, multe din creaţiile sale fiind admirate de Stendhal.

VIGÉE-LEBRUN, Elisabeth (1755-1842), pictoriţă franceză. Peste 900 de lucrări. Portrete de femei (*Maria Antoaneta, Doamna de Staël*); peisaje. Memorialistică (*Amintiri*).

VIGELAND, Gustav (1869-1943), sculptor norvegian. Influenţat de Rodin în prima perioadă de creaţie, se orientează apoi către expresionism. Complex statuar (peste 200 de figuri) în aer liber, în parcul Frogner din Oslo.

VIGNEAUD, Vincent du (1901-1978), biochimist american. Cercetări asupra sintezei hormonilor. A sintetizat vasopresina şi oxitocina (1953). Premiul Nobel pentru chimie (1955).

VIGNOLA, Giacomo da (*Jacopo Barozzi*, zis ~; 1507-1573), arhitect şi teoretician de artă italian. Reprezentant al Renaşterii tîrzii. Tratat de arhitectură (*Cinci ordine de arhitectură*), în care a formulat o serie de principii teoretice, pe care le-a aplicat în construcţiile sale: palatul Farnese de la Caprarola, biserica Il Gesù din Roma. A lucrat (1541-1543) şi la palatul de la Fontainebleau.

VIGNY, Alfred de (1797-1863), scriitor francez. Reprezentant al romantismului. Poeme filozofice, pe tema patetică a singurătăţii geniului, în mijlocul naturii indiferente şi a celor care nu-l înţeleg (*Poeme antice şi moderne*); proză (*Servitute şi grandoare militară, Stello*, romanul istoric *Cinq-Mars*) şi piese de teatru (drama *Chatterton*) impregnate de aceeaşi tristeţe. Traduceri din Shakespeare.

VIGO, oraş în N-V Spaniei (Galicia), port la Oceanul Atlantic; 173,8 mii loc. Aeroport. Metalurgia aluminiului. Şantiere navale. Pescuit. Turism. Cunoscut de pe vremea romanilor sub numele *Vicus Spacorum*. Renumit port încă din sec. 16.

VIITORUL, ziar înfiinţat în 1907, la Bucureşti, de Vintilă Brătianu şi I.G. Duca. Apare pînă în 1938 şi din 1944 pînă în 1955.

VIJAYANAGAR, capitala imperiului cu acelaşi nume, care a înflorit în India în sec. 14-16. Centru comercial şi cultural. A fost cucerit şi distrus de musulmani în 1614. Ruinele (pe o suprafaţă de 23 km^2) se păstrează în apropiere de oraşul actual *Hampi*. Temple; palate.

VIJAYAVADA, oraş în India (Andhra Pradesh), în delta rîului Krishna; 845,3 mii loc. Centru comercial. Ind. cimentului. Dig care redă agriculturii 900 mii acri de pămînt pe ambele maluri ale rîului. Orezării. În apropiere, la Undarvalle, se găsesc sanctuarele dravidiene săpate în stîncă.

Grigore Vieru

Vincent du Vigneaud

VILAKAZI, Benedict Wallet (1906-1947), prozator şi poet sud-african de limbă zulu. Romane inspirate din trecutul poporului său. Înnoieşte formele de expresie poetică, urmînd curentul liricii europene (*Poeme zulu*). Studii despre literatura zulu.

VILAR, Jean (1912-1971), actor şi regizor francez de teatru. A condus Teatrul Naţional Popular (1951-1963). A căutat să apropie teatrul de public. Iniţiator al Festivalului de la Avignon (1947).

VILDE, Eduard (1865-1933), scriitor eston. Proză realistă; romane care evocă istoria estonă din sec. 19 (*Războiul din Mahtra, Într-o ţară flămîndă*); romane psihologice (*Spiriduşul*).

VILIA, rîu în Ucraina şi Republica Moldova, afluent al Prutului, lîngă comuna Teţcani (jud. Edineţ). Izvorăşte pe teritoriul localităţii Burdiug (regiunea Cernăuţi, Ucraina). Lungime: 50 km.

VILLA, Francisco, zis **Pancho** (pe numele adevărat *Doroteo Arango*; 1878-1923), revoluţionar mexican. Rol important în revoluţia mexicană (1910-1917). Detaşamentele lui, împreună cu cele ale lui E.Zapata, au ocupat Mexico City (1914). Conducător al mişcării de partizani, a fost înfrînt în 1920. Asasinat, erou legendar al Mexicului.

VILLACH, oraş în S Austriei (Carintia), pe Drava; 53 mii loc. Nod feroviar. Ind. textilă. Biserică (sec. 14-15). Staţiune balneoclimaterică cu ape termale.

VILLA CLARA, provincie în partea central-vestică a Cubei; 8,1 mii km^2; 701,2 mii loc. Centrul ad-tiv: *Santa Clara*. Trestie de zahăr, tutun, cafea, cacao. Creşterea bovinelor.

VILLAFRANCA DI VERONA, oraş în N Italiei (Veneto); 26,6 mii loc. Ind. mătăsii. Aici Napoleon III a semnat (1859) armistiţiul şi s-au formulat preliminariile păcii care au pus capăt campaniei din Italia.

VILLA HERMOSA, oraş în Mexic, în istmul Tehuantepec, capitala statului Tabasco; 261,2 mii loc. Aeroport. Piaţă pentru bumbac. Ind. petrochimică. Parc arheologic; muzee (civilizaţiile olmecă şi maya). Întemeiat de spanioli în 1596.

VILLA-LOBOS, Heitor (1887-1959), compozitor, pianist, dirijor şi folclorist brazilian. Peste 3000 de piese: opere, balete, simfonii, poeme simfonice, suite orchestrale, melodii inspirate din folclorul sud-american (*Bachianas Brasileiras, Chôros*).

VILLANOVA, cultură din prima epocă a fierului din Italia (900-500 î.Hr.). În localitatea Villanova, în apropierea oraşului Bologna, a fost descoperit un cimitir de incineraţie caracteristic acelei epoci.

VILLANUEVA, Carlos Raúl (1900-1975), arhitect venezuelean. A fondat Societatea Arhitecţilor din Venezuela, al cărei prim preşedinte a fost. Cea mai importantă lucrare: Universitatea din Caracas (1952).

VILLANUEVA, Juan de (1739-1811), arhitect spaniol. Reprezentant al stilului neoclasic (Prado din Madrid, Escorial, Observatorul şi aripa de nord a Primăriei).

VILLARD de Honnecourt (mijlocul sec. 13), arhitect şi desenator francez. Privire de ansamblu asupra arhitecturii gotice în albumul său de crochiuri (planuri de arhitectură, maşini de război, scene religioase etc.). A colaborat la construcţia catedralei din Cambrai (nu mai există astăzi).

VILLARS, Claude Louis Hector, duce de (1653-1734), diplomat şi mareşal francez. S-a distins în Războiul de Succesiune la Tronul Spaniei (1701-1714). A negociat Pacea de la Rastatt (1714) cu Austria.

VILLAT, Henri-René-Pierre (1879-1972), matematician francez. Prof. univ. la Sorbona, Montpellier, Strasbourg. Lucrări de analiză matematică şi de mecanica fluidelor. Corespondenţă cu Gh.Ţiţeica şi D.Pompeiu.

VILLAURRUTIA, Xavier (1903-1950), scriitor mexican. Întemeietorul grupurilor de teatru experimental Ulises şi Orientación. Rol în renaşterea teatrului mexican (*Pare o minciună, La ce te gîndeşti?, Invitaţie la moarte*). Versuri ce reflectă aceleaşi probleme filozofice ca şi dramele (*Reflecţii, Nostalgia morţii, Cîntec pentru primăvară*).

VILLEHARDOUIN, Geoffroi de (c. 1150-c. 1213), cronicar francez. Participant la Cruciada 4 (1202-1204) şi la cucerirea Constantinopolului. Scrierea sa, *Cucerirea Constantinopolului,* este un important izvor pentru cunoaşterea evenimentelor contemporane autorului.

VILLEURBANNE, oraş în S-E Franţei (Lyonnais) pe Ron, lîngă Lyon; 119,8 mii loc. Industrii (mătase). Teatru naţional popular. Muzeu de artă contemporană.

VIILIERS DE L'ISLE ADAM, Auguste, conte de (1838-1889), scriitor francez. Influenţat de E.A. Poe şi de idealismul hegelian; prevesteşte simbolismul. Nuvele şi povestiri fantastice (*Povestiri fioroase, Tribulat Bonhomet, Istorii neobişnuite*). Romane de anticipaţie (*Viitoarea Evă*) şi drama vizionară *Axel*, de care W.B.Yeats a fost fascinat, în timp ce Ed.Wilson şi-a intitulat studiul său de literatură imaginară, *Castelul lui Axel*.

VILLON, François (pseudonim al lui *François de Montcorbier*; 1431-1463), poet francez. Existenţă aventuroasă; întemniţat de mai multe ori. Nume de rezonanţă al literaturii medievale, alături de Dante şi Chaucer. Îmbină în baladele lui ironia, cu accente de sarcasm muşcător, şi meditaţia melancolică (tema morţii şi a scurgerii inevitabile a timpului), ajungînd pînă la zbucium (*Micul testament, Marele testament, Epitaf sau Balada spînzuraţilor*). Prin sinceritatea şi intensitatea confesiunii, anunţă lirica modernă.

VILLON, Jacques (pseudonim al lui *Gaston Duchamp*; 1875-1963), pictor şi gravor francez. Frate cu pictorul dadaist Marcel Duchamp şi cu sculptorul Raymond Duchamp-Villon. Cubist, cultivînd compoziţia cu rigoare geometrică (*Soldaţii în marş*). Se lasă atras ulterior de pictura abstractă (*Joc, Echilibru roşu, Femeie şezînd*). Ilustraţii de carte.

VILNIUS (pol. **WILNO**), capitala Lituaniei, pe rîul Neris; 582 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial (mecanică de precizie; ind. chimică) şi comercial. Academie de ştiinţe. Universitate (1579). Muzee. Bisericile gotice Sf. Ana şi Sf. Bernard. Ruinele castelului din sec. 14. Clădiri în diferite sti-

luri, de la gotic la baroc. — Întemeiat în sec. 10, devine capitala Marelui Cnezat al Lituaniei, în 1323. Trece la Polonia în 1569, apoi la Rusia (1795). Viu disputat de Polonia, Lituania şi Rusia după primul război mondial. Din 1940, pînă la declararea independenţei, în 1990, a fost capitala RSS Lituaniene.

Vilnius

VILVOORDE (fr. **VILVORDE**), oraş în Belgia (Brabant), la N de Bruxelles; 32,8 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (siderurgie). Biserici (sec. 14-15).

VIŇA DEL MAR, oraş în Chile, în apropiere de Valparaíso, port la Oceanul Pacific; 302,7 mii loc. Rafinărie de petrol. Industrii. Staţiune balneară. Cazinouri. Grădini şi parcuri. Turism. Reşedinţa de vară a preşedinţilor statului.

VINČA-TURDAŞ, cultură materială aparţinînd neoliticului tîrziu (milen. 5-4 î.Hr.), cu o arie largă de răspîndire, cuprinzînd N-E Iugoslaviei şi S-V României.

VINCENT, Sir Charles Edward Howard (1849-1908), avocat englez. Corespondent pentru "Daily Telegraph". Studiază la Paris metode de investigare folosite de poliţie. Primul director (1878) al Secţiei Omucideri de la Scotland Yard. Manual de criminalistică.

VINCENT DE BEAUVAIS (c. 1190-1264), erudit francez. A alcătuit un cod medieval (*Speculum majus*) care cuprindea, în 3 părţi, cunoştinţe de istorie, filozofie, ştiinţă, artă. Partea a patra, de morală, a fost scrisă între 1310 şi 1325.

VINEA, Ion (pseudonim al lui *Ion Iovanaki*; 1895-1964; n. Giurgiu), scriitor şi publicist român. A editat, între 1923 şi 1931, revista de avangardă "Contimporanul", iar după 1930 a condus "Facla". Cultivă cu precădere elegia sub semnul meditaţiei lucide (*Ora fîntînilor*). Proză de atmosferă cu elemente de fantastic (*Paradisul suspinelor*, *Descîntecul*, *Flori de lampă*) sau cu timbru de evocare (romanele *Lunatecii*, *Venin de mai*). Traduceri din R.Rolland, Shakespeare, Edgar Poe.

VINET, Alexandre (1797-1847), critic literar şi teolog elveţian. Protestant. Studii despre Pascal şi literatura franceză din sec. 17-18. A apărat independenţa bisericii în relaţiile cu statul.

VINJE, Aasmund Olafsson (1818-1870), poet şi eseist norvegian. Fondatorul ziarului "Dølen". Versuri de factură clasică; eseuri scînteietoare (*Călătorie din vara lui 1860*, *Părerile unui nordic despre Britania şi britanici*).

VINLAND, aşezare vikingă din sec. 11 pe coasta estică a Americii de Nord. Abandonată în jurul anului 1015.

VINNIŢA, oraş în V Ucrainei, la S-V de Kiev, pe Bug; 380 mii loc. Nod feroviar. Ind. chimică (îngrăşăminte chimice). Centru cultural. Grădini şi parcuri; oraş pitoresc, numit şi "micul Kiev". Întemeiat în sec. 14. Anexat de Polonia (1569-1793), apoi de Rusia. Ocupat şi distrus de germani (1941-1944).

VINOGRADOV, Aleksandr Pavlovici (1895-1975), geochimist rus. A cercetat distribuţia elementelor rare în scoarţa Pămîntului şi a publicat (1949) un tablou cu asemenea elemente.

VINOGRADOV, Ivan Matveevici (1891-1983), matematician rus. Cercetări în domeniul teoriei numerelor (*Bazele teoriei numerelor*). Teoremă care îi poartă numele.

VINOGRADOV, Viktor Vladimirovici (1895-1969), lingvist rus. Specialist în domeniul limbii ruse contemporane (*Despre limba literară*, *Probleme referitoare la formarea şi dezvoltarea limbii literare ruse în sec. XVI-XIX*). Studii despre limba şi stilul marilor scriitori ruşi (Puşkin, Lermontov, Tolstoi).

VINOGRADSKI, Serghei Nikolaevici (1856-1953), microbiolog rus. Din 1912, cercetări efectuate la Institutul "Pasteur" din Paris, în domeniul microbiologiei solului (*Despre sinteza amoniacului de către azotobacterii din sol*).

VINŢUL DE JOS, comună în judeţul Alba, pe Mureş. Castelul Martinuzzi (sec. 16). Menţionată documentar în 1248.

VIOLLET-LE-DUC, Eugène Emmanuel (1814-1879), arhitect şi teoretician de artă francez. A restaurat importante monumente (biserica La Madeleine din Vézelay, catedrala Notre-Dame din Paris, castelul din Pierrefonds, fortificaţiile de la Carcassonne). Lucrări teoretice (*Dicţionar al arhitecturii franceze din sec. XI-XVI*, *Discuţii despre arhitectură*).

VIOTTI, Giovanni Battista (1755-1824), violonist şi compozitor italian. Director al Operei din Paris. Unul dintre creatorii şcolii violonistice moderne. Concerte pentru vioară şi pentru pian, simfonii concertante, muzică de cameră.

VIRCHOW, Rudolf Ludwig Karl (1821-1902), medic german. A formulat teoria patologiei celulare (*Patologie celulară*). A investigat funcţiile celulelor şi a găsit metode de cercetare anatomică şi histologică a ţesuturilor patologice.

VIREN, Lasse (n. 1949), atlet finlandez. Cîştigător al probelor de 5000 m şi 10000 m la două Olimpiade consecutive (München, 1972; Montreal, 1976).

VIRGINE (Insulele ~) (engl. **VIRGIN ISLANDS**), grup de 7 insule mari şi peste 90 de insule mici în bazinul Mării Caraibilor, situat la E de Puerto Rico; 497 km^2; 132 mii loc. Cuprinde Insulele Virgine Britanice şi Insulele Virgine Americane.

VIRGINE AMERICANE (Insulele ~) (engl. **VIRGIN ISLANDS OF THE UNITED STATES**), teritoriu în Oceanul Atlantic (Marea Caraibilor); 344 km^2; 118 mii loc. Centrul ad-tiv: *Charlotte Amalie*. Culte: protestantism, catolicism. Grup de c. 60 de insule (Saint Croix, Saint Thomas, Culebra, Santa Cruz ş.a.) în Arhipelagul Antilelor Mici, la 64 km E de Puerto Rico. Relief muntos; climă tropical-oceanică. Teritoriu bogat în resurse. Rafinării (Saint Croix). Culturi de trestie de zahăr. Creşterea animalelor. Pescuit. Turism (peisaj exotic, plaje şi dotări corespunzătoare). Parc naţional (Saint John). C.Columb a ancorat, în 1493, în Saint Croix. Cunoscute sub denumirea de *Indiile Daneze Occidentale*. Cumpărate (1917) de SUA de la Danemarca. Teritoriu administrat de SUA, condus de un guvernator.

VIRGINE BRITANICE (Insulele ~) (engl. **BRITISH VIRGIN ISLANDS**), teritoriu în Oceanul Atlantic (Marea Caraibilor); 153 km^2; 14 mii loc. Centrul ad-tiv: *Road Town*. Culte: anglicanism, metodism. Grup de 36 de insule vulcanice (Tortola, Virgin Gorda, Anegada ş.a.) în Arhipelagul Antilelor Mici, la 96 km E de Puerto Rico. Relief muntos. Climă tropical-oceanică. Pădure tropicală. Plantaţii de trestie de zahăr, de arbori tropicali. Ind. sucurilor. Turism foarte dezvoltat. — Descoperite de C.Columb în 1493, devin posesiune engleză în 1666. Prin Constituţia din 1967 capătă statut de teritoriu neautonom, ţinînd de Coroana britanică. Guvernator numit de regina Marii Britanii.

VIRGINIA, stat în E SUA, la Oceanul Atlantic; 110,7 mii km^2; 6,18 mil. loc. Capitala: *Richmond*. Expl. forestiere, de cărbuni şi minereu de fier. Bumbac, tutun, porumb, grîu. Legumicultură; pomicultură. Creşterea animalelor. Reşedinţa preşedinţilor George Washington (Mount Vernon) şi Thomas Jefferson (Monticello). Primii europeni au ajuns aici la 1570. În 1584, Sir Walter Raleigh a obţinut permisiunea reginei Elisabeta I să colonizeze America de Nord. Prima expediţie s-a numit Virginia în onoarea reginei.

VIRGINIA DE VEST (engl. **WEST VIRGINIA**), stat în E SUA, în munţii Apalaşi; 62,75 mii km^2; 1,8 mil. loc. Capitala: *Charleston*. Expl. de cărbuni, petrol, gaze naturale şi minereu de fier. Cereale, tutun şi bumbac. Pomicultură. Creşterea animalelor. Universităţi. Muzee. Turism. Parcuri naţionale. Explorat, în 1669, de John Lederer. Proclamat stat de A. Lincoln (în apr. 1863); admis în Uniune în iun. 1863.

VIRGINIA BEACH, oraş în E SUA (Virginia), la 29 km E de Norfolk, port la Oceanul Atlantic; 393 mii loc. Bază navală. Muzee. Parc. Staţiune balneară.

VIRTANEN, Artturi Ilmari (1895-1973), biochimist finlandez. Cercetări în domeniul chimiei agricole şi alimentare. A descoperit o metodă de conservare a furajelor. Premiul Nobel pentru chimie (1945).

VIŚĀKHADATTA (sec. 9), dramaturg indian de limbă sanscrită. Remarcabilă prin frumuseţea stilului, lucrarea *Sigiliul lui Rakşasa* este un tratat despre arta de a guverna.

VISARION, Alexa (n. 1947, Băluşeni, jud. Botoşani), regizor român de teatru şi de film. Reinterpretarea textelor clasice în punerea lor în scenă (*O noapte furtunoasă*). Filme (*Înainte de tăcere*, *Înghiţitorul de săbii*).

VISARION, Marius Petre (n. 1929, Ploieşti), geofizician român. Cercetări privind structura geologică adîncă a teritoriului României. Bogată activitate ştiinţifică: manua-

le, hărți, studii (*Interpretarea geologică a prospecțiunilor geofizice*, *Geofizica inginerească*); în colaborare, o lucrare despre structura unitară geologică de adîncime a teritoriului dintre Carpați și Nistru. Membru corespondent al Acad. Rom.

VISARION SARAI (pe numele laic *Nicolae Sarai*; 1714-?), călugăr sîrb. În Banat inițiază o mișcare de protest împotriva unirii cu Roma. Arestat (1744) și trimis la Viena, unde a murit în închisoare. Canonizat.

VISBY, oraș în Suedia, port în insula Gotland; 20,4 mii loc. Stațiune balneară. Turism. Fortificații (sec. 13-14), catedrală (sec. 13), biserici (sec. 13-17), primărie (sec. 18). Muzeu (colecție de artă medievală).

VISCHER, Friedrich Theodor (1807-1887), estetician german. Orientare hegeliană (*Estetica*, *sau știința frumosului*, 6 vol.). L-a influențat pe T.Maiorescu.

VISCHER, Herman cel Bătrîn (?-1488), sculptor german. Provine dintr-o familie renumită de artiști din Nürnberg. Autor al cristelniței bisericii parohiale din Wittenberg și al unor plăci funerare din bronz.

VISCHER, Peter cel Bătrîn (c. 1460-1529), sculptor și turnător în bronz german. Fiu al lui Herman Vischer. Reprezentant al goticului tîrziu. Interes pentru monumentalitate (*Mormîntul Sf. Sebaldus*, din biserica Sankt Sebaldus din Nürnberg, și două statui pentru mormîntul împăratului Maximilian, la Innsbruck).

VISCHER, Peter cel Tînăr (1487-1528), sculptor german. Fiu al lui Peter Vischer. A introdus la Nürnberg stilul Renașterii italiene. Autor de monumente funerare, medalii, plastică mică, plachete (*Orfeu și Euridice*).

VISCONTI, familie nobiliară italiană, ai cărei membri au stăpînit, ca seniori sau duci, Milanul și Lombardia între 1277 și 1447. Mai important: **Gian Galeazzo Visconti** (1351-1402), duce al Milanului (din 1395). A cucerit Verona, Padova, Siena, Perugia și Bologna, unificînd N Peninsulei Italice. A inițiat și a sprijinit construirea celebrului Dom din Milano.

VISCONTI, Luchino (1906-1976), regizor italian de teatru și film. Reprezentant al neorealismului în cinematografie (*Obsesie*, *Pămîntul se cutremură*, *Nopți albe*, Leul de Argint, Veneția, 1957, *Rocco și frații săi*, Premiul special al juriului, Veneția, 1960, *Ghepardul*, Palme d'or, Cannes, 1963, *Senso*, *Moarte la Veneția*, *Ludwig*).

VISCOPOLEANU, Viorica (n. 1939, București), atletă română. Campioană olimpică la săritura în lungime (Ciudad de Mexico, 1968) și europeană (pe teren acoperit, 1970).

Luchino Visconti

Antonio Vivaldi

VISHAKHAPATNAM, oraș în E Indiei (Andhra Pradesh), port la golful Bengal; 1,05 mil. loc. Nod de comunicații. Aeroport. Șantiere navale. Centru industrial.

VISHNU v. **Vișnu**.

VISOCA (Dealul ~), deal în Republica Moldova, situat la E de comuna Visoca (jud. Soroca), avînd cea mai mare altitudine (320 m) în Podișul Ciuhurului.

VISTULA (WISŁA), fluviu în Polonia; 1069 km. Izvorăște din munții Carpați, în S Poloniei, traversează Cîmpia Poloneză, trece prin orașele Cracovia, Varșovia și se varsă în Marea Baltică (Gdańsk). Afluenți pr.: San, Bug, Dunajec, Pilica. Legat prin canale navigabile cu rîuri din bazinele Odrei și Niprului. Navigabil.

VIȘEU, rîu, afluent al Tisei, în apropierea granței de N a României; 79 km. Izvorăște de lîngă pasul Prislop (Munții Maramureșului), sub numele *Borșa*. Traversează Depresiunea Maramureșului și trece prin Borșa și Vișeul de Sus. Afluenți pr.: Ruscova, Vaser.

VIȘEUL DE SUS, oraș în județul Maramureș, pe valea Vișeului; 18,8 mii loc. Expl. de marne și de calcare policrome. Industrii. Turism. Menționat documentar în 1365.

VIȘINA, comună în județul Olt. Urme ale unei așezări rurale romane (sec. 2-3).

VIȘINA (Mănăstirea ~), mănăstire în comuna Bumbești, județul Gorj. Ridicată în sec. 14, a fost refăcută în timpul lui Matei Basarab.

VIȘNEVSKI, Aleksandr Vasilievici (1871-1948), chirurg rus. Cercetări în domeniul chirurgiei aparatului urinar și asupra rolului trofic al sistemului nervos; a folosit primul metoda de tratament prin blocarea cu novocainã.

VIȘNEVSKI, Vsevolod Vitalievici (1900-1951), scriitor rus. Drame epice revoluționare (*Armata întîia de cavalerie*, *Tragedia optimistă*) și antifasciste (*La zidurile Leningradului*); nuvele (*Noi, cei de la Kronstadt*); scenarii de film.

VIȘNU (VISHNU) (în mitologia vedică), zeu protector al lumii, propulsează binele universal. Al doilea dintre zei. Apare sub diferite incarnații (avatari): Rama, Krișna. Reprezentat călare fie pe pasărea Garuda, fie pe șarpele Shesha. Cultul său este foarte răspîndit în India.

VITALI, Giovanni Battista (1644-1692), violonist și compozitor italian. Sonate, balete, dansuri, oratorii (*Agar*).

VITEBSK, oraș în Belarus, pe Daugava; 350 mii loc. Centru industrial (construcții de mașini și piese pentru radio și ceasuri) și cultural. Biserică (sec. 11); numeroase monumente (sec. 17-19). Oraș fortificat în sec. 11. Aparține Regatului Lituaniei (sec. 14), apoi Poloniei (sec. 16); trece sub stăpînirea Rusiei în 1772.

VITELLIUS, Aulus, împărat roman (apr.-dec. 69 d.Hr.), ales de legiunile din Germania. A fost învins și ucis de legiunile care îl proclamaseră împărat pe Vespasian.

VITERBO, oraș în Italia (Latium); 58,3 mii loc. Centrul ad-tiv al provinciei cu același nume. Cartier medieval; clădiri din sec. 12-13; zidurile vechi ale orașului cu cele 7 porți; palatul papal (sec. 13). Catedrală; biserici. Fîntîni. Oraș întemeiat de etrusci, devenit colonie romană. Donat papalității în sec. 8.

VITEZ, Ioan (1408-1462), cărturar român. Episcop de Oradea. A înființat aici o bibliotecă și un observator astronomic, primul din spațiul românesc. Bibliofil.

VITIM, rîu în Rusia (Siberia), afluent al fluviului Lena; 1837 km. Izvorăște din podișul omonim și traversează munții Stanovoi și V podișului Patom. Parțial navigabil.

VITIM, regiune de podiș în Siberia de Est (Rusia), între lacul Baikal și munții Iablonovîi. Altitudini între 1700 și 2000 m. Vulcani stinși.

VITOLD (VITOVT, VYTAUTAS), mare duce al Lituaniei (1392-1430). A militat pentru autonomia Lituaniei în cadrul uniunii dinastice cu Polonia. A purtat lupte cu tătarii și i-a înfrînt pe teutoni la Grünwald (iul. 1410). Relații cu domnul Moldovei Alexandru cel Bun.

VITORIA, oraș în Spania (Țara Bascilor); 209,5 mii loc. Piață pentru cereale. Centru industrial (metalurgie). Catedrala Santa Maria (sec. 14). Muzeu. Turism. Întemeiat de vizigoți (sec. 6). Aici, armata anglo-spaniolă, comandată de Wellington, a obținut victoria (iun. 1813) împotriva armatei franceze din Spania.

VITÓRIA, oraș în E Braziliei, port pe insula omonimă, capitala statului Espirito Santo; 258,2 mii loc. Aeroport. Centru industrial și cultural. Export de cafea, minereuri de fier și de mangan.

VITOȘA (VITOŠA), masiv muntos în Bulgaria, la S de Depresiunea Sofiei; alt. max.: 2290 m. Păduri de foioase și conifere; pajiști alpine. Parc național.

VITRAC, Roger (1899-1952), scriitor francez. Unul dintre inițiatorii teatrului suprarealist (*Misterele dragostei*, *Victor sau Copiii la putere*). Influențat de mișcarea dada și teoretician al noii poezii (*Conștiința morții*).

VITRUVIU (Marcus Vitruvius Pollio) (sec. 1 î.Hr.), arhitect roman. Tratat de teorie a arhitecturii (*De architectura*), cu faimă în Renaștere și în clasicism. Tipărit în 1486 și apoi în 1556, cu ilustrații de Palladio.

VITRY, Philippe de v. **Philippe de Vitry**.

VITTORIA, Alessandro (1525-1608), sculptor italian. S-a format în atelierul lui Andrea Sansovino. Cea mai cunoscută operă a sa este decorația sculpturală a Scării de Aur din Palatul Dogilor (Veneția).

VITTORINI, Elio (1908-1966), scriitor italian. Reprezentant al neorealismului italian. Tehnici artistice specifice prozei moderne. Narațiuni de ținută intelectuală (*Călătorie în Sardinia*, *Călătorie în Sicilia*, *Mica burghezie*), romane cu tematică socială și angajament politic (*Oameni și neoameni*, *Garoafa roșie*, *Erica și frații săi*). Traduceri.

VITTORINO DA FELTRE (*Vittorino dei Rambaldoni*, zis ~; 1378-1446), pedagog italian. Umanist. Adept al principiului intuiției. A înființat în 1424, lîngă Mantova, celebra "Casa giocosa" (școală-internat).

VITTORIO VENETO, oraș în N Italiei (Veneto); 32 mii loc. Stațiune balneoclimatică. Victorie decisivă a trupelor italiene împotriva celor austriece (1918).

VITZU, Alexandru N. (1853-1902; n. Să-

vineşti, jud. Neamţ), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Considerat fondatorul şcolii româneşti de fiziologie experimentală. Cercetări asupra funcţiei pancreasului şi a excitabilităţii măduvei spinării (*Doctrina secreţiilor interne*). Membru corespondent al Acad. Rom.

VIVALDI, Antonio (1678-1741), compozitor şi violonist italian. Preclasic. A scris numeroase opere (*Alexandru în India*), oratorii (*Moise*), simfonii, sonate ş.a., în care limpezimea modulaţiilor armonice se împleteşte cu echilibrul formelor pure (*Anotimpurile*). Cunoscut mai ales pentru cele peste 450 de concerte structurate în trei mişcări, care l-au influenţat pe J.S.Bach.

VIVARINI, Alvise (1445-1505), pictor italian. Fiu al lui Antonio Vivarini. Ca şi tatăl său, a pictat Madone (*Madona cu Pruncul adormit*, *Fecioara şi Pruncul cu patru sfinţi*, *Sf. Sebastian*).

VIVARINI, Antonio (1415-1484), pictor italian. Renascentist. Artist original, primul pictor venetian care se îndepărtează de tradiţia bizantină. A pictat în culori vii Madone, simboluri ale splendorii divine (*Madona şi sfinţii*, *Fecioara şi Pruncul*).

VIVARINI, Bartolomeo (1432-1491), pictor italian. Frate cu Antonio Vivarini. A fost influenţat de Şcoala de la Padova.

VIVEKANANDA (pseudonim al lui *Narendranath Datta*; 1863-1902), filozof indian. Discipol al lui Ramakrishna. A întemeiat Misiunea Ramakrishna la Belur, lîngă Calcutta, în 1897. Adept al doctrinei *vedanta*.

VIVES, Juan Luis (1492-1541), filozof şi pedagog spaniol. Umanist. Precursor al senzualismului şi empirismului (*Despre ştiinţe*, *Despre suflet şi viaţă*). Unul dintre întemeietorii didacticii.

VIZANTEA-LIVEZI, comună în judeţul Vrancea. Ape sărate şi sulfuroase. Staţiune balneoclimaterică.

VIZCAYA v. **Biscaya, Golful**.

VIX, sit arheologic lîngă localitatea Côte d'Or (Franţa). Aici s-au descoperit morminte celtice (sec. 6 î.Hr.); în interiorul lor, obiecte greceşti din bronz şi argint, demonstrînd legăturile comerciale dintre cele două civilizaţii.

VIZITIUL (*Auriga*), constelaţie din emisfera boreală. Cea mai strălucitoare stea: Capella.

VÎGOTSKI, Lev Semionovici (1896-1934), psiholog rus. A studiat în baza psihologiei, defectologiei şi a psihiatriei infantile dezvoltarea şi decăderea funcţiilor psihice superioare. A lansat teoria cultural-istorică de dezvoltare a psihicului, definind legătura dintre conştiinţă şi limbaj (*Gîndire şi limbaj*, *Schiţe de istorie a comportamentului* în colaborare cu A.R.Luria, *Psihologia artei*). A pus bazele unei Şcoli de psihologie, din care au făcut parte A.R.Luria, A.N.Leontiev, P.I.Galperov, P.I.Zincenko ş.a.

VÎLCAN (Munţii Vîlcanului), masiv muntos în Carpaţii Meridionali, între Defileul Jiului (la E) şi cursul superior al Motrului (la V). Versantul de N domină depresiunea Petroşani, iar cel de S se prelungeşte prin culmi domoale, cu relief carstic (Cheile Sohodolului, Runcului, Motrului). Alt. max.: 1946 m. Păduri, pajişti alpine. Turism. Sporturi de iarnă.

VÎLCAN (Pasul ~), trecătoare de culme în Carpaţii Meridionali, la 1621 m altitudine. Face legătura dintre Oltenia şi depresiunea Petroşani.

VÎLCEA, judeţ în partea central-sudică a României, în bazinul mijlociu al Oltului, la S Carpaţilor Meridionali; 5,7 mii km^2; 436,1 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Rîmnicu-Vîlcea*. Oraşe: Drăgăşani, Călimăneşti, Brezoi, Horezu, Băile Olăneşti, Ocnele Mari şi Băile Govora. Relief muntos în N (S Munţilor Făgăraşului şi Lotrului, Munţii Căpăţînii şi Cozia, care încadrează Depresiunea Loviştei), unde Oltul şi-a săpat defileul de la Turnu-Roşu—Cozia şi deluros în S (Subcarpaţii Munteniei şi Podişul Getic). Expl. forestiere; petrol (Grădiştea, Drăgăşani); sare (Ocniţa); zăcăminte de cuarţ, mică (în zona Voineasa); izvoare minerale (Băile Govora, Băile Olăneşti, Călimăneşti). Cele mai importante ramuri industriale ale judeţului sînt: chimică, de exploatare şi de prelucrare a lemnului, energie electrică. Se cultivă cereale, sfeclă de zahăr, tutun, in. Pomicultură; viticultură; legumicultură. Creşterea animalelor (bovine, ovine şi porcine). Zonă turistică (Valea Oltului cu staţiunile balneoclimaterice Călimăneşti, Băile Olăneşti, Băile Govora şi Ocnele Mari). Rezervaţii naturale (Cozia, pădurea Latoriţa); rezervaţii geologice (Valea Stăncioiului, măgura Slătioara). Monumente istorice şi de arhitectură: complexul mănăstirea Hurezi, mănăstirile Cozia, Arnota, Govora; culele de la Măldăreşti. Case memoriale: "Gib Mihăescu" (Drăgăşani); "Nicolae Bălcescu" (comuna omonimă). — Urme de viaţă (osemintele de la Bugiuleşti, datînd de c. 2 mil. ani). Cetate dacică, Buridava, sec. 2 î.Hr., la Ocnele Mari. În epoca romană, regiunea era străbătută de drumul ce lega Muntenia şi Oltenia cu Transilvania. Locul voievodatului lui Farcaş (1247), una dintre cele 5 formaţiuni româneşti pomenite în Diploma Ioaniţilor. Înflorire cultural-artistică în evul mediu (mănăstirile Cozia, Bistriţa, Govora, Hurezi). În timpul Revoluţiei de la 1848, pe Cîmpul lui Traian de lîngă Rîmnicu-Vîlcea a fost organizată o tabără militară condusă de generalul Gh.Magheru. Lupte pe valea Oltului, în timpul primului război mondial.

VÎLCEANOV, Ranghel (n. 1928), regizor bulgar. A marcat, în cinematografia bulgară, ruperea de la dogmele realismului socialist (*Soare şi umbră*, *Pantofii de lac ai soldatului necunoscut*, *Tandreţe fatală*).

VÎLSAN, rîu, afluent al Argeşului; 76 km. Izvorăşte de sub vîrful Moldoveanul din Munţii Făgăraşului, drenează Platforma Argeşului. Cursul superior a fost captat printr-un tunel pentru lacul de acumulare al hidrocentralei de pe Argeş.

VÎNĂTORI, comună în judeţul Mureş. Cetate ţărănească, cu biserică romanică (sec. 13) şi fortificaţii (sec. 15).

VÎNĂTORI-NEAMŢ, comună în judeţul Neamţ. Muzeul memorial "Mihail Sadoveanu". Mănăstirea Neamţ (sec. 14). Mănăstirea Secu (sec. 16).

VÎNJUL MARE, oraş în judeţul Mehedinţi, în lunca Blahniţei; 7,3 mii loc. Piaţă agricolă. Produse alimentare. Viticultură. Turism.

VÎRFUL CU DOR, vîrf în S masivului Bucegi; alt.: 2006 m. Turism. Sporturi de iarnă. Teleferic.

VÎRNAV, Constantin (1806-1877; n. Hileşeu-Horia, jud. Botoşani), medic român. A redactat publicaţia "Foaia Societăţii de Medici şi Naturalişti din Principatul Moldaviei" (1851). A contribuit la formarea terminologiei medicale româneşti.

VÎRŞEŢ (srb. **VRŠAC**), oraş în N Iugoslaviei (Serbia), în provincia autonomă Vojvodina, la graniţa cu România; 33,6 mii. loc. Nod feroviar. Industrii.

VÎRTEŞCOIU, comună în judeţul Vrancea. Urme ale unei aşezări (cu necropolă) carpice (sec. 2-3).

VÎRUBOVA, Nina (n. 1921), dansatoare franceză de origine rusă. Una dintre cele mai mari interprete ale baletului francez. Stea la Opera din Paris (1949). În ansamblul Marelui Balet al marchizului de Cuevas (1957-1961), s-a impus în *Moartea Narcisei* (1957), *Somnambula* (1958) ş.a. Triumf în *Romeo şi Julieta* (1964), la Buenos Aires.

VÎRVORUL DE JOS, comună în judeţul Dolj. Biserica schitului Ciutura (sec. 16-17).

VÎSOŢKI, Vladimir Semionovici (1938-1980), actor, poet şi cîntăreţ rus. A jucat pe scena Teatrului de Dramă şi Comedie Taganka roluri memorabile în piese de Shakespeare (*Hamlet*), S.Esenin (*Pugaciov*), A.Cehov (*Livada cu vişini*). În filme a avut un registru artistic larg, jucînd cu predilecţie eroi cu un temperament vulcanic, de rebel, care, conştientizîndu-şi predestinarea, nu capitulează (*Verticala, Scurte întîlniri, Locul de întîlnire nu poate fi schimbat* ş.a.). În cîntece a apelat la tradiţiile romanţei ruse orăşeneşti, iar versurile sale, romantico-lirice, au fost impregnate cu vervă satirică, ironie amară şi tragism sfîşietor (*Nervul, Mă voi întoarce...*). A beneficiat de o popularitate extraordinară, greu de egalat.

VLAARDINGEN, oraş în Olanda (Olanda Meridională), port pe Maas. Oraş-satelit în conurbaţia Rotterdam; 76 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial. Primărie (sec. 17).

VLAD, Ionel Valentin (n. 1943, Bucureşti), inginer şi fizician român. Prof. univ. la Bucureşti. Autor, singur sau în colaborare, al unor realizări în domeniul laserilor şi al holografiei; punerea în funcţiune a primului laser cu mediu activ solid din România (1968); realizarea primelor holograme profesionale din ţară (1970); elaborarea primelor instalaţii de holografie şi de prelucrare a imaginilor cu laseri din România (1947) ş.a. Lucrări: *Introducere în holografie*, *Prelucrarea optică a informaţiei* ş.a. Membru corespondent al Acad. Rom.

VLAD, Roman (n. 1919, Cernăuţi), compozitor italian de origine română. Elev al lui A.Casella. Muzică vocal-simfonică (*De profundis*) şi de cameră, balete, simfonii. Studii muzicologice asupra lui Stravinski şi asupra dodecafoniei (*Istoria dodecafoniei*).

VLAD I UZURPATORUL, domn al Ţării Româneşti (1394-1397). Sprijinit de marea boierime potrivnică lui Mircea cel Bătrîn, îi ia locul pe tron. Alungat de Mircea cel Bătrîn, cu ajutor din Transilvania.

VLAD II DRACUL, domn al Ţării Ro-

mâneşti (1436-1442, 1443-1447). Fiu al lui Mircea cel Bătrîn. Deşi ostil turcilor, a fost nevoit (în 1437) să accepte suzeranitatea Porţii. A luat parte (1444-1445), alături de Iancu de Hunedoara, la bătălia împotriva otomanilor.

VLAD IV CĂLUGĂRUL, domn al Ţării Româneşti (1481; 1482-1495). Fiu al lui Vlad Dracul. Susţinut de Ştefan cel Mare, şi-a asigurat apoi domnia făcînd un pact cu turcii. Ctitor al mănăstirii Glavacioc (jud. Argeş). A rezidit Cetatea Tîrgovişteі. A sprijinit activitatea şcolilor din Şcheii Braşovului.

VLADIGHEROV, Pancio (1899-1978), compozitor bulgar. Profesor la Conservatorul din Sofia. Muzică simfonică (rapsodia *Vardar*, *Hora staccato*, după Gr.Dinicu, *Suita bulgară*, *Simfonia de mai*), concerte instrumentale, prelucrări de cîntece populare.

VLADIKAVKAZ (în osetină **DZAUDJIKAU**), oraş în Federaţia Rusă (munţii Caucaz), capitala Osetiei de Nord-Alania; 325 mii loc. Centru industrial. Între 1954 şi 1990, s-a numit *Ordjonikidze*.

VLADIMIR, oraş în Federaţia Rusă, la 190 km N-E de Moscova; 350 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial. Catedrala Uspenski (sec. 12) cu picturi de Rubliov (1408). Biserica Dmitrievski (1194), clădiri baroce. — Fondat în 1108 de Vladimir Monomahul, a devenit (1157) capitala principatului Vladimir-Suzdal. În 1238 a fost supus invaziei mongole.

VLADIMIR, comună în judeţul Gorj. Casa memorială "Tudor Vladimirescu".

VLADIMIRESCU, Tudor (c. 1780-1821; n. Vladimir, jud. Gorj), om politic român. A participat voluntar, cu cetele de panduri, la Războiul Ruso-Turc (1806-1812). Organizator al mişcării sociale din 1821, a încheiat cu conducerea Eteriei (Alexandru Ipsilanti) o înţelegere cunoscută sub numele de "Legămîntul lui Tudor". La 23 ian. 1821 a lansat *Proclamaţia de la Padeş*, adresată locuitorilor Ţării Româneşti, pe care îi chema împotriva marii boierimi şi a domnilor fanarioţi. Pornit din Oltenia în fruntea unei armate organizate, a intrat în Bucureşti (21 mart. 1821), unde şi-a asumat conducerea Ţării Româneşti. Este obligat să părăsească oraşul după cîteva luni, din cauza invaziei otomanc. Trădat de Ipsilanti, este ucis la Tîrgovişte, în urma unui complot urzit chiar în interiorul oştirii sale. Mişcarea iniţiată de T.Vladimirescu a antrenat unele modificări în viaţa socială şi politică a ţărilor române (revenirea la domniile pămîntene).

VLADIMIR SVEATOSLAVICI (956-1015), cneaz al Novgorodului (970-980) şi mare cneaz al Kievului (980-1015). A unificat teritoriile ruseşti şi a impus creştinismul de rit bizantin (988). Canonizat de Biserica Ortodoxă.

VLADIMIR VSEVOLODOVICI MONOMAHUL (1053-1125), cneaz al Cernigovului (din 1078) şi al Pereiaslavului (din 1094). Mare cneaz al Kievului (1113-1125). A urmărit menţinerea autorităţii Kievului asupra cnezatelor ruseşti. A promulgat un statut juridic (*Poucenia*), una din primele scrieri ale literaturii ruse.

VLADISLAV (WŁADYSŁAW), numele mai multor cneji şi regi ai Poloniei. Mai importanţi: — **Vladislav I Łokietek** (1260-1333), rege al Poloniei (1320-1333). A luptat împotriva Cavalerilor Teutoni şi a unificat o parte din teritoriile poloneze. — **Vladislav II Iagello** (1351-1434), mare duce de Lituania (1377-1401), rege al Poloniei (1386-1434). I-a învins (1410) pe Cavalerii Teutoni la Grünwald. A impus lituanienilor catolicismul.

VLADISLAV I (VLAICU), domn al Ţării Româneşti (1364- c. 1377). Fiu al lui Alexandru Basarab. A bătut monedă proprie. I-a înfrînt pe unguri (1368) şi a respins un atac turcesc (1369). A consolidat biserica ortodoxă.

VLADIVOSTOK, oraş în Federaţia Rusă, în Extremul Orient, port la Marea Japoniei; 648 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial. Pescuit. Universitate. Ocupat de japonezi (1918-1922). Fondat în 1860.

VLAD ŢEPEŞ, domn al Ţării Româneşti (1448, 1456-1462, 1476). Fiu al lui Vlad Dracul. Politică de întărire a ţării înlăuntru, pentru a-i putea asigura independenţa. A refuzat (1459) să plătească tribut turcilor. A atacat (1461) cetăţile turceşti de la Dunăre, a eliberat Giurgiul, a opus rezistenţă (1462) armatei lui Mahomed II. Silit să se refugieze în Transilvania, a fost închis de Matei Corvin, la Buda. Revenit la domnie după 14 ani, a fost ucis, în circumstanţe neclare, de boieri.

VLAHUŢĂ, Alexandru (1858-1919; n. Pleşeşti, azi Alexandru Vlahuţă, jud. Vaslui), scriitor şi publicist român. A scos, în colaborare cu Aleceu Urechia, revista "Viaţa" (1893-1896), iar cu G.Coşbuc — "Sămănătorul" (1901-1905). Unul dintre teoreticienii sămănătorismului. Lirică de influenţă eminesciană, cerebrală, didacticistă, cu o constantă dispoziţie satirică (*Poezii*). Proză de analiză psihologică, lirică şi confesivă, cu accente pamfletare şi protestatare (romanul *Dan, Din goana vieţii*, *Icoane şterse*, *Din durerile lumii* ş.a.). Memorialist (*România pitorească*). Membru de onoare post-mortem al Acad. Rom.

VLAICU, Aurel (1882-1913; n. Binţinţi, azi Aurel Vlaicu, jud. Hunedoara), inginer constructor de avioane şi pilot român. Unul dintre pionierii aviaţiei mondiale. A pilotat, la 17 iun. 1910, primul avion proiectat şi construit de el însuşi. S-a prăbuşit la 13 sept. 1913, în timpul unei încercări de trecere peste Carpaţi. Membru de onoare post-mortem al Acad. Rom.

VLAMINCK, Maurice de (1876-1958), pictor francez. Peisagist. A fost, împreună cu Derain, în fruntea mişcării foviste (*Copacii roşii*). A aderat apoi la expresionism.

VLASIU, Ion (1908-1997; n. Lechinţa, jud. Mureş), sculptor, pictor şi scriitor român. Arie tematică largă şi diversă (viaţa umană în ipostazele ei esenţiale, figuri din lumea satului sau din istoria şi cultura naţională). Lucrări în lut, marmură, lemn sau piatră, legate stilistic de arta populară şi în care este evidentă, dincolo de decorativism, intenţia metaforică sau simbolică în tratarea subiectelor (*Mihail Sadoveanu*, *Octavian Goga*, *Perpessicius*, *Decebal*, *Horea*, *Cloşca şi Crişan*, *Stihiile războiului* ş.a.). Violenţă cromatică în pictură (pusă în relaţie cu fovismul, dar mai ales cu expresivitatea icoanelor noastre pe sticlă). Scrieri cu substanţă autobiografică (romanul *Am plecat din sat*).

VLĂDEASA, masiv muntos în N-E Munţilor Apuseni, alcătuit din roci vulcanice. Alt. max.: 1836 m. Păduri de conifere în amestec cu fag. Staţiune meteorologică de altitudine.

VLĂDESCU, Radu I. (1886-1963; n. Sibiciul de Sus, jud. Buzău), medic veterinar şi biochimist român. Prof. univ. la Bucureşti. A organizat în România cel dintîi laborator de chimie biologică. Cercetări privind compoziţia chimică a materiei vii, metabolismul animal, precum şi în domeniul lactologiei. A elaborat metoda pentru dozarea clorurilor, fosfaţilor şi a altor componente din lichide biologice (*Valoarea alimentară a laptelui*, *L'interprétation des transformations de l'énergie dans le travail musculaire*, *Le dosage du sodium dans les liquides biologiques* ş.a.). Acad.

VLĂDESCU-RĂCOASA, Gheorghe (n. 1895, Răcoasa, jud. Vrancea), sociolog şi om politic român. Prof. univ. la Bucureşti. Vicepreşedinte al Institutului Internaţional de Sociologie din Paris (1936-1947). Colaborator al lui D.Gusti. Lucrări de istoria sociologiei româneşti (*Schiţă istorică a sociologiei în România*) şi de ştiinţa politicii (*Politica şi dreptul în Renaştere*).

VLĂDUŢESCU, Gheorghe (n. 1937; Cărbuneşti, jud. Dolj), filozof român. Prof. univ. la Bucureşti. Secretar de stat la Departamentul de Stat pentru Culte (1990-1995). Lucrări privitoare la istoria filozofiei universale şi filozofia generală (*Personalismul francez*, *Experienţă şi inducţie la Aristotel*, *Filozofia legendelor cosmogonice româneşti*, *O istorie a ideilor filozofice; Filozofi, filozofii, concepte fundamentale. O enciclopedie a gîndirii greceşti*). Ediţii din operele lui P.P. Negulescu, N.Bagdasar. Traduceri. Membru corespondent al Acad. Rom.

VLĂHIŢA, oraş în judeţul Harghita, la poa-

Tudor Vladimirescu

Vlad Ţepeş

Alexandru Vlahuţă

Aurel Vlaicu

lele vestice ale munţilor Harghita; 7 mii loc. Industrii. Staţiune balneoclimaterică. Aşezare atestată documentar în 1301 (*Villa nostra "regis" Olachalis*).

VLĂHIŢA, pas în munţii Harghita, în Carpaţii Orientali, la 977 m altitudine. Face legătura dintre Depresiunea Ciucului şi Podişul Transilvaniei.

VLĂSIA (Cîmpia Vlăsiei), subunitate a Cîmpiei Române, în N municipiului Bucureşti, drenată de Dîmboviţa şi Colentina. Alt. medie: 50-200 m. Vegetaţie de stepă.

VLĂSIA (Codrii Vlăsiei), pădure în centrul Munteniei, una dintre cele mai mari păduri din ţară, alcătuită din arbori seculari, defrişată de-a lungul timpului. Loc de retragere a haiducilor (în timpul fanarioţilor) şi adăpost al hoţilor.

VLORË (VLORA), oraş în S Albaniei, port la Marea Ionică; 74 mii loc. Industrii. Export de produse petroliere şi de bitum.

VLTAVA, rîu în Cehia, afluent al Elbei; 434 km. Izvorăşte de pe versantul de N-E al munţilor Sumava, străbate Podişul Boemiei şi trece prin Praga. Hidrocentrale.

VOGEL, Hermann Karl (1841-1907), astronom şi fizician german. Fondator şi director al observatorului din Potsdam. Primul care a măsurat viteza de rotaţie a Soarelui prin aplicarea efectului *Doppler-Fizeau*. A publicat cel dintîi catalog al spectrelor stelare (1883).

VOICU (sec. 14-15), cneaz român al Hunedoarei. Tatăl lui Iancu de Hunedoara. Înnobilat, în 1409, de Sigismund de Luxemburg, a primit, împreună cu fraţii săi, castelul şi domeniul Hunedoara.

VOICU, Ion (n. 1923, Bucureşti), violonist român. Elev al lui David Oistrah. Director al Filarmonicii "George Enescu". A dirijat orchestra de cameră Bucureşti. Carieră internaţională cu un repertoriu de virtuozitate (Paganini).

VOICU, Victor A. (n. 1939; Bolovani, jud. Dîmboviţa), general, medic şi farmacolog român. Prof. univ. la Craiova. Cercetări în domeniul farmacologiei. Contribuţii în fiziopatologia şi patofarmacologia organismului iradiat, farmacologia, toxicologia pesticidelor organofosforice, farmacoterapia hipertensiunii arteriale şi aritmiilor cardiace ş.a. (*Mecanisme enzimatice în farmacodinamie*, *Elemente de patofarmacologie chimică*, *Mecanisme de acţiune a medicamentelor la nivelul interferenţelor biologice*). Membru corespondent al Acad. Rom.

VOICULESCU, Marin (n. 1913, Giurgiu), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Cercetări şi studii în domeniul patogeniei, al tratamentului şi epidemiologiei bolilor infecto-contagioase (*Tifosul exantematic*, *Virozele respiratorii*, *Relaţii între ciroza hepatică şi cancerul primitiv hepatic*, *Hepatita virală* ş.a.). Membru al mai multor academii străine (Anglia, Franţa, America). Acad.

VOICULESCU, Marioara (1889-1976; n. Bucureşti), actriţă română. Directoare de trupă. Una din prezenţele de prim-plan ale scenei româneşti (creaţii în piese de Shakespeare, H.Ibsen, Oscar Wilde). Protagonistă şi coregizoare în filmele produse de Leon Popescu (*Amorurile unei prinţese*, *Detectivul, Războinarea* ş.a.).

VOICULESCU, Vasile (1884-1963; n. Pîrscov, jud. Buzău), scriitor român. Medic de carieră, a participat la campaniile din 1913 şi 1916-1918. A evoluat de la tradiţionalismul etnic şi ortodox spre o poezie autentic religioasă, a cărei substanţă creează o realitate spirituală cu mult deasupra cuvintelor (*Poezii*, *Din ţara zimbrului*, *Poeme cu îngeri*, *Destin*, *Urcuş*, *Veghe*, *Clepsidra*). Ciclul *Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară de V.Voiculescu*. Piese de teatru (*Duhul pămîntului*, *Străina*) şi proză (*Povestiri*, romanul *Zahei Orbul*) în care atracţia pentru faptul insolit, extraordinar, transformă realul în viziune fantastică.

VOICULESCU, Vlad (n. 1913, Tîrgu-Jiu), medic român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii importante la cunoaşterea rolului scoarţei cerebrale, în bolile cerebrale vasculare, la studiul etiopatogeniei şi diagnosticului hemoragiilor cerebrale. A descris pentru prima dată, în bolile neuromusculare, nevrita de plex brahial după pneumotorax, a introdus un nou tratament în meningita cu meningococ. Lucrări: *Anatomia şi fiziologia chimică a sistemului nervos central*, *Hipertensiunea arterială*, *Neurologia*. Acad.

VOILA, comună în judeţul Braşov, pe Olt. Mănăstirea Sîmbăta, cu biserică (1657) brîncovenească. Picturi murale interioare. Colecţie de icoane pe sticlă. Şcoală de pictură pe sticlă. Festival naţional de muzică religioasă coralâ. Castel (fostă reşedinţă de vară a domnului Constantin Brîncoveanu).

VOINEA, Radu (n. 1923, Craiova), inginer român. Prof. univ. la Bucureşti. A elaborat "metoda ciclurilor independente", pentru determinarea vitezelor şi acceleraţiilor mecanismelor. Lucrări în domeniile mecanicii teoretice, vibraţiilor mecanice, teoriei elasticităţii şi rezistenţei materialelor (*Mecanica generală şi rezistenţa materialelor*, *Metode analitice noi în teoria mecanismelor* ş.a.). Preşedinte (1984-1990) al Acad. Rom. Acad.

VOINEASA, comună în judeţul Vîlcea, la poalele munţilor Lotru. Staţiune climaterică şi de odihnă. Punct de plecare pentru cabanele din Munţii Căpăţînii şi Lotrului, către Cheile Latoriţei ş.a.

VOINESCU II, Ioan (1812-1855; n. Bucureşti), om politic şi publicist român. Membru în comitetul de conducere al societăţii secrete Frăţia şi secretar al Asociaţiei Literare a României (1845). Participant la Revoluţia de la 1848 din Ţara Românească, membru al Guvernului provizoriu. Traduceri. Memorialistică.

VOINEŞTI, comună în judeţul Iaşi. Centru de ceramică neagră şi roşie, smălţuită (în satul Schitu Stavnic). Biserică (dinainte de 1767). Atestată documentar, ca sat, în 1461.

VOINOV, Dimitrie (1867-1951; n. Focşani), biolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii la cercetarea morfologiei animale şi, mai ales, a celei celulare. Studii de taxonomie şi histofiziologie asupra organului ciliofagocitar al nefridiilor unui vierme parazitar pe raci; a demonstrat existenţa a trei constituenţi celulari (protoplasmatici): condrionul, vacuomul şi sistemul golgian. Primul în lume care a descoperit ancuploidia sau polisomia la animale (*Principii de microscopie*, *Mitocondriile*, *Problema biologică a diferenţierii sexelor*). Acad.

VOISIN, Gabriel (1880-1973), inginer şi industriaş francez. A fondat prima uzină de avioane din lume (1908), punînd bazele industriei aeronautice în Franţa. Fratele său, Charles (1882-1912), a fost primul pilot care a zburat (1907) în Europa.

VOITEC, Ştefan (1900-1984; n. Corabia), om politic român. Redactor (1925-1927) la ziarul "Socialismul". Activitate politică în cadrul Partidului Social-Democrat şi Partidului Muncitoresc Român. Ministru al Educaţiei Naţionale (1944-1947), ministru al Justiţiei (1945-1946), ministru al Comerţului Interior (1955-1956). Vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (1948-1952; 1957-1961), vicepreşedinte al Consiliului de Stat, preşedinte al Marii Adunări Naţionale (1980). Acad.

VOJVODINA, provincie autonomă în Republica Serbia (Iugoslavia), la N de Dunăre; 21,5 mii km^2; 2 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Novi Sad*. Expl. de petrol şi gaze naturale. Piaţă agricolă. Creşterea animalelor. Avicultură.

VOLGA, fluviu în Federaţia Rusă, cel mai lung din Europa; 3530 km. Izvorăşte din podişul Valdai, trece prin Iaroslavl, Nijni Novgorod, Kazan, Samara, Saratov, Ţariţîn şi Astrahan şi se varsă în Marea Caspică printr-o deltă largă. Afluenţi pr.: Oka, Kostroma, Kama. Importantă arteră navigabilă, uneşte Marea Albă cu Marea Baltică şi Marea Azov cu Marea Neagră. Hidrocentrale.

Volga

VOLGOGRAD oraş în Rusia, pe malul drept al Volgăi; 1,02 mil. loc. Centru industrial, comercial şi cultural. Pînă în 1925 s-a numit *Ţariţîn*, iar între 1925 şi 1961, *Stalingrad*.

VOLÎNIA, regiune în N-V Ucrainei; 20,2 mii km^2. Oraş pr.: Luţk. Zonă agricolă şi forestieră. — Principatul din Vladimir-Volînski, format la sfîrşitul sec. 10, în cadrul statului kievean, a fost unit (1199) cu Galiţia. Alipit (sec. 14) marelui ducat al Lituaniei, Poloniei (1569), apoi Imperiului Rus (1793-1795). Împărţit (1921) între Polonia şi Ucraina, rămîne, din 1939, Ucrainei.

VOLKELT, Johannes (1848-1930), filozof şi estetician german. Unul dintre autorii teoriei "empatiei" (imersiunea subiectului în obiectul contemplat).

VOLKOV, Fiodor Grigorievici (1729-1763), director rus de teatru. Creatorul unei trupe teatrale la Iaroslavl, directorul scenei imperiale. A întemeiat Teatrul din Moscova (1756).

VOLKSWAGEN, firmă germană pentru construirea de automobile. Fondată în 1937, la Wolfsburg, pentru producţia de serie a maşinii populare create, în 1934, de inginerul

F.Porsche.

VOLNEY, Constantin François de Chasseboeuf, conte de (1757-1820), filozof şi poet francez. Reprezentant al preromantismului, cultivă poezia ruinelor (*Ruinele sau Meditaţii asupra revoluţiilor imperiilor*). Prin lucrările sale (*Discurs asupra studiului filozofic al limbilor* ş.a.), poate fi considerat moralistul şi sociologul *Grupului ideologilor*. Memorialistică de călătorie (*Călătorie în Egipt şi în Siria*).

VOLOGDA, oraş în Federaţia Rusă, la N de Iaroslavl; 264 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial. Piaţă pentru cereale şi animale. Catedrală (sec. 16), biserici (sec. 17-18); case vechi.

VOLOGESE, numele mai multor suverani ai Regatului Part, din dinastia Acsacizilor. Mai importanţi: — **Vologese I**, rege part (51-78 d.Hr.). Războiu cu Imperiul Roman, cu care îşi disputa Armenia. În timpul lui, puternică reacţie antielenică în viaţa culturală şi spirituală a statului. — **Vologese III**, rege part (148-192). Politică expansionistă. Conflicte cu Imperiul Roman (pierde Armenia, Seleucia, Ctesifon). — **Vologese IV**, rege part (192-207). În urma campaniilor (195, 197-199) iniţiate de Septimiu Sever, Mesopotamia este organizată ca provincie romană.

VOLONTIR, Mihai (n. 1934, Hligeni, jud. Orhei), actor român de teatru şi film. Din 1957 evoluează pe scena Teatrului Naţional "V. Alecsandri" din Bălţi. Roluri: Ion din *Năpasta*, Esop din *Vulpea şi strugurii* ş.a. Din 1967 se impune ca actor de film (*Se caută un paznic*, *Această clipă*, *Ţiganul* ş.a.).

VÓLOS, oraş în Grecia (Tesalia), port la Marea Egee; 71 mii loc. Aeroport. Centru industrial. Piaţă agricolă.

VOLOVĂŢ, comună în judeţul Suceava. Biserică (1500-1502), ctitorie a lui Ştefan cel Mare. Atestată documentar, ca sat, în 1421.

VOLTA, Alessandro (1745-1827), fizician italian. Prof. univ. la Pavia. A inventat electrofonul (1774), electroscopul condensator (1782) şi pila electrică (1800), care îi poartă numele.

VOLTA, fluviu în Africa de Vest, format în Ghana, prin unirea a trei cursuri de apă: Volta Neagră (Mouhoun), Volta Albă (Nakambe) şi Volta Roşie (Nazinon), care izvorăsc din Burkina Faso; lungime: 1400 km. Împreună cu Oti, formează un mare lac (lacul Volta), creat prin barajul de la Akosombo. Se varsă în Golful Guineii.

VOLTAIRE (*François-Marie Arouet*; 1694-1778), scriitor francez. Cu o biografie romanescă, petrecută între închisori şi palate regale, între exil şi triumf, înzestrat cu un spirit deopotrivă de ascuţit şi de vast, autor al unei opere ce cuprinde peste 2000 de titluri şi peste 14000 de scrisori, Voltaire şi-a dominat secolul (căruia i-a dat numele său) şi a devenit un simbol al spiritului francez. Prin literatura şi publicistica sa, el se opune principiilor şi atitudinilor ce guvernau viaţa socială a timpului, promovînd idei reformatoare, iluministe. În numele raţiunii, el afirmă necesitatea libertăţii individuale, a toleranţei, a dreptăţii şi echităţii sociale, a respingerii fanatismului religios, a prejudecăţilor şi mistificărilor. Poeme epice, filozofice, satirice (*Henriada*, *Fecioara din Orléans*, *Omul de lume*, *Templul gustului* ş.a.); tragedii (*Oedip*, *Brutus*, *Zaira*, *Moartea lui Cezar*, *Alzira*, *Mahomet sau Fanatismul*), "povestiri filozofice" (*Zadig sau Destinul*, *Micromégas*, *Naivul*, *Candide sau Optimismul* ş.a.); eseuri (*Epistolă către Urania*, *Tratat despre toleranţă* ş.a.). Ironia şi sarcasmul scrierilor literare sînt susţinute ingenios de un eşafodaj filozofic alcătuit din elemente ale gîndirii lui Newton şi Locke, folosite ca argumente ale propriei filozofii practice (*Scrisori filozofice*, *Tratat de metafizică*, *Dicţionar filozofic*). A aplicat o concepţie nouă şi în scrierea istoriei, pe care a supus-o unei judecăţi critice (*Istoria lui Carol al XII-lea*, *Secolul lui Ludovic al XIV-lea*, *Încercare asupra istoriei generale şi asupra moravurilor şi spiritului naţiunilor*).

VOLTA REDONDA, oraş în Brazilia (Rio de Janeiro), pe Paraíba; 193 mii loc. Centru siderurgic.

VOLTA SUPERIOARĂ v. **Burkina Faso**.

VOLTERRA, Vito (1860-1940), matematician italian. Lucrări de analiză funcţională, de teoria ecuaţiilor diferenţiale, integrale şi integro-diferenţiale, calculul variaţiilor, teoria potenţialului. A studiat aplicarea ecuaţiilor integrale în biometrie.

VOLTERRA, oraş în Italia (Toscana); 14,5 mii loc. Catedrală (sec. 12-16); palatul Priori (sec. 13); case-cetăţi (sec. 12-13). Muzeu etrusc. Oraş etrusc, aliat (281-280 î.Hr.) Romei. Asediat (81-80 î.Hr.) de partizanii lui Sylla.

VOLUBILIS, sit arheologic în Maroc, la poalele masivului Zerhoun. Veche aşezare berberă, a atins apogeul între sec. 2 şi 3 d.Hr. Săpăturile arheologice au dat la iveală forumul, capitoliul, bazilica, arcul de triumf şi locuinţe bogat decorate cu sculpturi şi mozaicuri.

VOLVO, societate suedeză de producere a automobilelor, înfiinţată în 1915, la Göteborg. Diversificată în diferite sectoare (motoare marine, farmacie, petrol şi gaz, sector agroalimentar ş.a.).

VONA, Alexandru (n. 1922, n. Bucureşti), scriitor român. Proză intelectualistă de mare rafinament stilistic, în manieră proustiană, anticipînd totodată "Noul roman francez". Premiul Internaţional al Uniunii Latine (Roma, 1995). Opera: *Ferestre zidite*.

VONDEL, Joost Van Den v. **Van Den Vondel, Joost**.

VÔ NGUYÊN GIAP (n. 1911), general vietnamez. Membru al Partidului Comunist. A condus operaţiunile militare contra francezilor (1947-1954), iar mai tîrziu împotriva trupelor americane (1964-1975). Ministru al Apărării în Vietnamul de Nord (din 1954) şi după unificare (1976-1980). Viceprim-ministru (1976-1991). Autor al volumului *Războiul poporului, armata poporului*.

VORARLBERG, provincie în V Austriei, la graniţa cu Elveţia şi Germania; 2,6 mii km^2; 333 mii loc. Centrul ad-tiv: *Bregenz*. Zonă agricolă, industrială (textile, mecanică) şi turistică.

VORKUTA, oraş în Federaţia Rusă, în N munţilor Ural; 90 mii loc. Expl. de cărbune. Centru industrial.

VORONA, comună în judeţul Botoşani. Mănăstire întemeiată în 1600. Biserică ridicată (1793-1803) pe locul alteia mai vechi, din lemn. Picturi murale interioare (1869). Clopotniţă (1840). Colecţie de obiecte bisericeşti cu valoare de patrimoniu. Depozit de icoane, de carte veche bisericească şi de manuscrise. Pădurea Vorona (rezervaţie forestieră) şi gorunul lui Cuza (monument al naturii).

VORONCA, Ilarie (1903-1946; n. Brăila), poet român. Unul dintre principalii animatori ai mişcării de avangardă (la revistele "75 H.P.", "Integral", "unu"). Stabilit (din 1933) în Franţa. După un volum de debut (*Restrişti*), cu ecouri din G.Bacovia şi A.Maniu, poetul se orientează spre dadaism, futurism, constructivism, pînă la suprarealism (*Colomba*, *Brăţara nopţilor*, *Incantaţii*). În ultimele volume, în limba franceză, meditaţia şi reveria iau locul freneziei vitaliste (*Patmos*, *Pòemes parmi les hommes* ş.a.).

VORONEJ, oraş în Federaţia Rusă, la S-E de Moscova, pe rîul omonim; 900 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial (chimico-farmaceutice, textile). Piaţă pentru cereale. Centru cultural. Universitate. Biserică (sec. 18); palatul Potiomkin (sec. 18). Muzeu.

VORONEŢ (Mănăstirea ~), mănăstire în localitatea Voroneţ, aflată în subordinea administrativă a oraşului Gura Humorului, judeţul Suceava. Biserica mănăstirii este ctitorie (1488) a lui Ştefan cel Mare. Arhitectură cu elemente ale stilului moldovenesc al epocii; decoraţiuni de factură gotică. Picturi murale originale în frescă, datînd din 1534-1535, pe fondul celebrului "albastru de Voroneţ". Icoane (de pe vremea lui Ştefan cel Mare şi din sec. 17-18). Aici au fost descoperite *Codicele voronetean* şi *Psaltirea voroneteană*, manuscrise din sec. 16, incluse în categoria textelor rotacizante, cele mai vechi texte româneşti păstrate. Moaştele Sfîntului cuvios Daniil Sihastrul. Atelier de pictat icoane. Monument UNESCO.

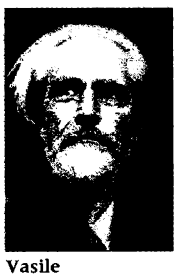

Vasile Voiculescu

Voltaire

Mănăstirea Voroneţ

VORONŢOV, Mihail Semionovici, prinţ (1782-1856), feldmareşal rus. A luptat împotriva lui Napoleon I (1806-1807; 1812-1814) şi a turcilor (1809-1811). A comandat trupele ruseşti de ocupaţie în Franţa (1815-1818). Vicerege al Caucazului (1844-1854).

VÖRÖSMARTY Mihály (1800-1855), poet maghiar. Participant la Revoluţia de la 1848. Reprezentant al romantismului maghiar. Poezii epice (*Fuga lui Zalán*), lirice (*Apel*), drame romantice (*Sacrificiul*); articole, traduceri. Unul dintre creatorii poeziei moderne maghiare.

VOROŞILOV, Kliment Efremovici (1881-1969), mareşal şi om politic sovietic. A comandat operaţiunile de apărare a Ţariţînului (Volgograd) în timpul Războiului Civil (1918-1920). Numit comisar al poporului la Apărare (1925-1940), a condus (1941) apărarea Leningradului. Preşedinte al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS (1955-1960).

VOROŞILOVGRAD v. **Lugansk**.

VOROŞILOVSK v. **Stavropol**.

VORSTER, Balthazar Johannes (1915-1983), om politic sud-african. Prim-ministru (1966-1978). Preşedinte al Republicii Sud-Africane (1978-1979). Politică de apartheid.

VOSGI (fr. **VOSGES**), masiv muntos în N-E Franţei, orientat N-S, între Rin şi Moselle. Lungime: 120 km. *Vosgii înalţi*, în S, cu vîrfuri rotunjite (Guebwiller, 1424 m). Parc natural regional; *Vosgii scunzi*, în N, împăduriţi. Silvicultură. Parc natural regional. Trecători înalte (Bussang, Schlucht, Bonhomme). Turism.

VOSS, Johann Heinrich (1751-1826), scriitor german. Poeme şi idile din viaţa ţăranilor sau a micii burghezii germane. Traduceri din Homer, Vergiliu, Ovidiu, Horaţiu ş.a.

VOSSLER, Karl (1872-1949), filolog şi romanist german. Prof. univ. la München. Specialist în romanistică. A analizat limbajul ca fenomen colectiv (*Pozitivism şi idealism în ştiinţa limbajului, Limba ca forţă creatoare şi ca evoluţie* ş.a.). Cercetări de istorie literară (*Divina Comedie situată şi interpretată în geneza sa, Leopardi, Poezia singurătăţii în Spania* ş.a.).

VOSTOK, prima navă spaţială construită de savanţii ruşi. L-a purtat în spaţiu, la 12 apr. 1961, pe Iuri Gagarin, primul cosmonaut.

VOUET, Simon (1590-1649), pictor francez. După o perioadă de început aflată sub influenţa lui Veronese, Tiziano, Caravaggio, ajunge la un stil personal (culori vii, compoziţii animate). Ansambluri (*Timpul învins de Amor*) destinate decorării unor hoteluri şi palate (Luvru, Luxemburg, Saint-Germain) din Paris.

VOYAGER (**1** şi **2**), sonde spaţiale automatice americane, lansate în 1977 şi destinate explorării lui Iupiter, Saturn (survolate, de Voyager 1, în 1979 şi, respectiv, 1980 şi 1981), Uranus şi Neptun (survolate, de Voyager 2, în 1986 şi, respectiv, 1989).

VOZNESENSKI, Andrei Andreevici (n. 1933), poet rus. Arhitect. Discipol al lui Pasternak şi Maiakovski. Fascinat şi angoasat în acelaşi timp de decorul artificial al lumii moderne, încearcă (folosind imagini neaşteptate, ironia şi umorul) să definească locul omului într-un univers neprimitor (*Parabole, Mozaic, Antilumi, Tentaţie* ş.a.). Libretul pentru opera-rock *Iunona şi Avos'*. Publicistică, memorii.

VRACA, George (1896-1964; n. Bucureşti), actor român de teatru şi film. Fizic avantajos, voce frumos timbrată. Interpretări de prestanţă, cu tendinţă declamatorie în rostire (*Faust, Oedip, Hamlet, Vlaicu-Vodă, Fîntîna Blanduziei, Richard III* ş.a.). Joc surprinzător de modern în film (*Tudor*).

VRANCEA, judeţ în E României, situat în zona de curbură a Carpaţilor, la întretăierea drumurilor dintre cele trei provincii istorice: Moldova, Ţara Românească şi Transilvania; 4863 km^2; 393,2 mii loc. Reşedinţa: municipiul *Focşani*. Oraşe pr.: Adjud, Mărăşeşti, Panciu, Odobeşti. Relief variat: în V, Munţii Vrancei, în centru, dealurile subcarpatice, şi în E, Cîmpia Siretului inferior. Zonă seismică, datorită existenţei în această regiune a unui focar de mare adîncime (200 km), cu epicentrul pe falia Zăbala-Nămoloasa-Galaţi. Pădurile, sarea, cărbunele brun şi rocile de construcţie constituie resursele naturale ale judeţului. Ind. alimentară, constructoare de maşini, chimică, de expl. şi prelucrare a lemnului, textilă. Zonă viticolă (Panciu, Odobeşti, Coteşti) şi pomicolă. Se cultivă grîu, porumb, secară, floarea-soarelui, sfeclă de zahăr, plante uleioase şi de nutreţ. Legumicultură. Creşterea animalelor. Apicultură. Turism (focurile nestinse de la Andreiaşul de Jos, cascada Putnei, mausoleele de la Mărăşti, Mărăşeşti, Soveja). Staţiuni balneoclimaterice (izvoarele minerale sulfuroase de la Jitia, Andreiaşul de Sus) şi de odihnă (Soveja).

VRANCEA (Depresiunea Vrancei sau **Ţara Vrancei)**, depresiune subcarpatică, situată între dealurile subcarpatice în E (Răchitaşul Mic şi Răchitaşul Mare, Ghergheleu, Gîrbova), Munţii Vrancei în V, zona Soveja-Cîmpuri în N şi Nereju în S. Lungime: 30 km. Lăţime: c. 12-14 km. Suprafaţa: 320 km^2. Relief variat cu văi adînci (Şuşiţa, Putna, Zăbala). Procese erozionale de pantă. Compartimentată de rîuri în 3 sectoare: depresiunea Soveja (N), depresiunea Năruja (partea centrală) şi depresiunea Nereju (S).

VRANCEA (Munţii Vrancei), sistem muntos în Carpaţii de Curbură, situat între Depresiunea Vrancei (E) şi cursurile superioare ale rîurilor Caşin (N), Oituz şi Bîsca Mică (V) şi Rîmnic (S). Fragmentat de văi adînci în masive şi culmi: masivul Goru, culmile Zboina Frumoasă, Zboina Neagră, Măgura Caşinului. Rezervaţii naturale: forestieră (Lepşa-Zboina), forestieră şi geologică (Cheile Tişiţei), geologică şi de peisaj (cascada Putnei).

VRANGHEL, Ferdinand Petrovici (1796-1870), explorator şi navigator rus. Expediţii navale în jurul Pămîntului (1817-1819; 1825-1827). Şef al expediţiei care a cercetat coastele de N-E ale Siberiei (1820-1824).

VRANGHEL, Piotr Nikolaevici, baron (1878-1928), general rus. Succesor (1920) al lui Denikin în fruntea armatelor albe din Ucraina. Înfrînt, s-a repliat în Crimeea, unde trupele sale au fost împrăştiate. S-a exilat în Belgia.

VRANGHEL, insulă în Oceanul Arctic, între Marea Siberiei de Est şi marea Ciukotsk, despărţită de continent prin strîmtoarea De Long, aparţinînd Rusiei; 7,3 mii km^2. Relief muntos (partea centrală) şi de cîmpie, pe litoral. Alt. max.: 1096 m. Descoperită de navigatorul american De Long (1867) şi numită astfel în cinstea navigatorului rus F.P. Vranghel.

VRANITZKY, Franz (n. 1937), om politic austriac. Cancelar federal al Austriei (1986-1997).

VRAŢA (VRACA), oraş în N-V Bulgariei, la N de Sofia; 73 mii loc. Nod feroviar. Centru cultural şi industrial.

VRĂNCEANU, Gheorghe (1900-1979; n. Valea Hogei, jud. Bacău), matematician român. Prof. univ. la Iaşi, Cernăuţi, Bucureşti. Creator al şcolii moderne de geometrie diferenţială, a introdus concepte noi în studiul spaţiilor geometrice (*Geometrie analitică, proiectivă şi diferenţială, Geometrie euclidiană, geometrii neeuclidiene, teoria relativităţii*). Studii asupra teoriei numerelor, problemelor de mecanică cerească şi de mecanică pură (*Introducere în teoria relativităţii, Probleme de cercetare operaţională*). Acad.

VRCHLICKÝ, Jaroslav (pseudonim al lui *Emil Frida*; 1853-1912), scriitor ceh. Poet intimist (*De profundis, Vise de fericire, Sonetele unui solitar*) şi epic (*Fragmente de epopee, Sabia lui Damocles*). Piese de teatru (*O noapte la Karlstejn, Hippodamia*).

VRIES, Hugo de v. **Devries, Hugo**.

VRUBEL, Mihail Aleksandrovici (1856-1910), pictor rus. Figură reprezentativă a simbolismului şi a mişcării Art nouveau din Rusia. A abordat, într-o viziune obsesivă şi stranie, zbaterile unei lumi onirice şi angoasate (*Demonul înfrînt, Prinţesa-lebădă, În sicriu, Îngerul, Perla, Dansul Tamarei, Faust* ş.a.).

Mihail Vrubel, *Pan*

VUIA, Romulus (1887-1963; n. Comloşu Mare, jud. Timiş), etnograf român. Prof. univ. la Cluj. Organizator şi director al Muzeului Etnografic din Cluj. Cercetări asupra

Ferdinand Vranghel

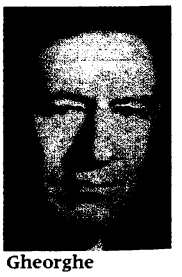

Gheorghe Vrănceanu

zonelor etnografice din Transilvania (*Le musée éthnographique de Transylvanie a Cluj, Ţara Haţegului şi regiunea Pădurenilor, Tipuri de păstorit la români*).

VUIA, Traian (1872-1950; n. Surducul Mic, azi Traian Vuia, jud. Timiş), inginer şi inventator român. A reuşit să construiască (1905) la Paris un avion cu motor cu care s-a desprins de sol la 18 mart. 1906, fiind primul din lume care a zburat cu un aparat mai greu decît aerul, avînd un tren de aterizare cu pneuri la roţi. A construit şi experimentat (1918, 1921) două tipuri de elicoptere şi a inventat generatorul cu aburi (1925), aplicat ulterior în construcţia centralelor termice. Membru de onoare al Acad. Rom.

VUKOVAR, oraş în N Iugoslaviei (Serbia), port pe Dunăre; 30 mii loc. Industrii.

VULCAN (în mitologia romană), zeu al focului teluric, dar şi al focului purificator; patron al meşteşugarilor (fierarilor). Fiu al Iunonei şi al lui Iupiter. Avea un altar la poalele Capitoliului şi un sanctuar în Cîmpul lui Marte. Identificat, la greci, cu *Hefaistos*.

VULCAN, Iosif (1841-1907; n. Holod, jud. Bihor), gazetar şi scriitor român. Redactor responsabil, proprietar şi editor al revistei "Familia" (1865-1906), apărută la Pesta şi mutată apoi la Oradea (1880), în care publică, în 1866, primele versuri ale lui Mihai Eminovici (căruia îi preschimbă numele în Mihai Eminescu). Portrete şi biografii ale unor personalităţi culturale şi politice româneşti (*Panteonul român*). Versuri (*Poezii*, *Lira mea*). Nuvele (*De la sate*), romane (*Sclavul amorului*, *Ranele naţiunii*). Comedii şi drame. Acad.

VULCAN, oraş în judeţul Hunedoara, pe Jiul de Vest; 35,9 mii loc. Centru minier de exploatare a huilei. Ţesătorie de bumbac. Atestat documentar, ca aşezare rurală (*Wolkan*), în 1462.

VULCANO, insulă italiană în arhipelagul Lipare (în S Mării Tireniene), formată din trei conuri vulcanice; c. 30 km^2; 430 loc. Alt. max.: 499 m. Ultima erupţie, în 1906. Turism.

VULCĂNESCU, Romulus (n. 1912, Bucureşti), etnograf şi scriitor român. A predat la universităţi din Boston, Cleveland, Ohio, Hanovra, Neapole, Roma. A editat şi condus periodicele: "Trimestrial de mitologie şi estetică" (1931), "Gongul", revistă de cultură teatrală (1941), "Symposion", revistă de filozofie (1943), "Cercetări folclorice" (1946). Studii de mitologie şi etnologie românească (*Scurtă privire asupra mitologiei româneşti*, *Etnologia juridică*, *Istoria etnologiei române*, *Mitologia română* ş.a.). Studii şi articole de estetică, de critică literară şi teatrală. Membru de onoare al Acad. Rom.

VULCI, oraş etrusc, la N de Roma. Centru comercial şi artistic al Etruriei, înfloritor în sec. 6-5 î.Hr. (vase şi statuete de bronz şi teracotă); devine oraş roman în 281 î.Hr. Necropole (sec. 9 î.Hr.-1 d.Hr.), cu camere funerare ornate cu elemente sculptate şi picturi murale.

VULGATA (lat. *vulgus* "popor"), versiunea latină a *Bibliei* (*Vechiul Testament* din ebraică, iar *Noul Testament* din greacă), realizată (390-405) de Ieronim. Recunoscută oficial de Biserica Romano-Catolică (Conciliul de la Trent, 1546), a fost modernizată în 1979. Din codicele original sînt eliminate aşa-zisele cărţi pseudoepigrafe (*Rugăciunea lui Manasse*, *Macabei III-IV*).

VULPE, Alexandru (n. 1931, Bucureşti), arheolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii despre începutul şi dezvoltarea metalurgiei aramei şi bronzului, a orfevrăriei antice în România, despre istoria şi civilizaţia primei şi a celei de a doua epoci a fierului ş.a. (*Începuturile metalurgiei aramei în spaţiul carpato-dunărean*, *Puncte de vedere privind istoria Daciei preromane*, *Geto-dacii în istoria militară a lumii antice* ş.a.). Membru corespondent al Acad. Rom.

VULPE, Radu (1899-1982; n. Albeşti, jud. Ialomiţa), istoric şi arheolog român. Prof. univ. la Bucureşti şi Iaşi. Lucrări despre comuna primitivă şi istoria antică (*Epoca fierului în regiunile tracice ale Peninsulei Balcanice*, *Istoria veche a Dobrogei*, *Aşezări getice din Muntenia*).

VULPEA (*Vulpecula*), constelaţie din emisfera boreală, situată între constelaţiile Lebăda, Delfinul şi Săgeata.

VULTUR (Lacul Vulturilor), lac de origine nivală, situat în Munţii Buzăului (masivul Siriu); 1 ha. Ad. max.: 3 m. Cunoscut şi sub numele de *lacul Siriu*.

VULTURUL (*Aquilla*), constelaţie situată în regiunea ecuatorului ceresc. Cea mai strălucitoare stea: Altair.

VVEDENSKI, Nikolai Evghenievici (1852-1922), medic rus. Prof. univ. la Petersburg. A studiat fenomenul de inhibiţie la nivelul sistemului nervos; a creat noţiunea de *parabioză*.

VYĀSA (sanscr. *vyāsa* "alcătuitor"), presupus învăţat arhaic, autorul legendar al celor 4 *Veda*. I se atribuie şi alcătuirea *Mahābhāratei* şi a ciclului *Purāná*.

W

WAAGE, Peter (1833-1900), chimist norvegian. A formulat, împreună cu C.M.Guldberg, legea acţiunii maselor.

WACHMANN, Eduard (1836-1908; n. Bucureşti), compozitor şi dirijor român. Profesor şi director la Conservatorul din Bucureşti. Fondatorul primei orchestre simfonice româneşti permanente (1868). A compus vodeviluri (*Păunaşul codrilor*), muzică corală şi instrumentală, imnuri bisericeşti şi cîntări religioase (*Troparele învierii*).

WACHMANN, Ioan Andrei (1807-1863; n. Budapesta), compozitor român. Tatăl lui Eduard Wachmann. Unul dintre iniţiatorii învăţămîntului muzical românesc (*Principiuri generale de muzică europeană modernă*). A colaborat cu C.Caragiali la constituirea unei trupe de teatru muzical. Autor de operete şi vodeviluri (*Zamfira*, *Triumful amorului*).

WACKENRODER, Wilhelm Heinrich (1773-1798), poet german. Reprezentant al romantismului timpuriu. Scrierea *Efuziunile sentimentale ale unui călugăr prieten al artelor*, publicată cu sprijinul lui L.Tieck în 1797, elogiind catolicismul şi evul de mijloc, a avut un considerabil ecou asupra marilor romantici germani (Novalis, Fraţii Schlegel ş.a.).

WAD MEDANI, oraş în E Sudanului, port pe Nilul Albastru; 141 mii loc. Centru comercial. Industrii agroalimentare.

WAGNER, Anselm (1766-1806; n. Timişoara), pictor sas din Banat. A pictat în mai multe oraşe din Transilvania. Portrete în stil academizant (*Peter Carol von Brukenthal*, *Bărbat în tunică albă*).

WAGNER, Richard (1813-1883; n. Leipzig), compozitor, dramaturg şi scriitor german. Unul dintre cei mai prodigioşi romantici. Teoretician al dramei muzicale ca "operă de artă totală" şi unul dintre iluştrii ei creatori (*Lohengrin*, tetralogia *Inelul Nibelungilor*, formată din *Aurul Rinului*, *Walkiria*, *Siegfried*, *Amurgul zeilor*, montate în 1876 pe scena Teatrului din Bayreuth, construit după propriile sale proiecte). Inovaţii în domeniul compoziţiei ("melodia infinită", efect al înlănţuirii unor laitmotive) şi în acela al armoniei, constînd în exaltarea limbajului tonal pînă la limitele extremei expresivităţi şi ale unui cromatism covîrşitor (*Tristan şi Isolda*, *Maeştrii cîntăreţi din Nürnberg*, *Parsifal*). Eseuri filozofice şi poetice (*Arta şi revoluţia*, *Opera de artă a viitorului*).

WAGNER, Siegfried (1869-1930), compozitor şi dirijor german. Fiu al lui Richard Wagner. Lucrări simfonice, opere, muzică de cameră. Dirijor şi regizor al festivalurilor de la Bayreuth între 1896 şi 1930.

WAGNER, Wieland (1917-1969), regizor de operă german. Fiu al lui Siegfried Wagner. Unul dintre marii regizori ai operei lui Richard Wagner. Director artistic al festivalului "Richard Wagner" din 1951 pînă la moarte.

WAGNER JAUREGG, Julius (1857-1940), medic austriac. Iniţiatorul tratamentului paraliziei generale prin inocularea germenului malariei (malarioterapia). Premiul Nobel (1927).

WAGRAM, localitate în Austria Superioară, la N-E de Viena, în care Napoleon I a obţinut o strălucită victorie (5-6 iul 1809) asupra armatelor austriece comandate de arhiducele Carol.

WAJDA, Andrzej (n. 1926), regizor polonez de film. Unul dintre principalii reprezentanţi ai şcolii cinematografice poloneze, cu o fizionomie distinctă în filmul european (*Canalul*, *Cenuşă şi diamant*, *Pădurea de mesteceni*, *Omul de marmură*, *Fără anestezie*, *Omul de fier*, *Danton*).

WAKAMATSU, oraş în Japonia, parte a conurbaţiei Kitakyūshū, port la golful Shimonoseki; 87 mii loc. Industrii.

WAKAYAMA, oraş în Japonia (Honshū), port la Oceanul Pacific, la S-V de Ōsaka; 396 mii loc. Centru industrial. Universitate.

WAKE (Insula ~), atol în Oceanul Pacific, la N—N-V de Insulele Marshall; 8 km^2. Bază a armatei aeriene a SUA. Teritoriu anexat (din 1900) şi administrat, cu unele întreruperi (1941-1945), de SUA.

WAKSMAN, Selman Abraham (1888-1973), bacteriolog american de origine ucraineană. A descoperit (1943), împreună cu A.Schatz, streptomicina. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1952).

WAŁBRZYCH, oraş în S-V Poloniei, pe rîul Bóbr; 141 mii loc. Huilă. Centru industrial.

WALD, George (n. 1906), biolog american. Cercetări medicale legate în special de rolul vitaminei A în mecanismul fotochimic al retinei. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1967), împreună cu R.Granit şi H.K.Hartline.

WALD, Henri (n. 1920, Bucureşti), filozof român. Contribuţii în epistemologie (*Elemente de epistemologie generală*), logică şi semantică (*Structura logică a gîndirii*, *Homo significans*).

WALDHEIM, Kurt (n. 1918), diplomat şi om politic austriac. Secretar general ONU (1972-1981). Preşedinte al Austriei între 1986 şi 1992.

WALES, numele englez (oficial) al *Ţării Galilor*.

WALES, peninsulă în S-V Marii Britanii, între golful Bristol, canalul St. George şi Marea Irlandei. Relief predominant muntos (alt. max.: 1085 m). Expl. de cărbune, minereuri de fier. Turism.

WAŁESA, Lech (n. 1943), om de stat polonez. Lider al sindicatului Solidaritatea (1981-1990), timp în care a suferit persecuţii politice din partea regimului comunist (arest, supraveghere la domiciliu). Preşedintele Poloniei între 1990 şi 1995. Premiul Nobel pentru pace (1983).

WALEWSKI, Alexandre Joseph Colonna, conte (1810-1868), om politic şi diplomat francez. Fiul natural al lui Napoleon I şi

Richard Wagner

Andrzej Wajda

al contesei poloneze Maria Walewska. În calitate de ministru de Externe al Franței (1855-1860) și în aceea de președinte al Congresului de la Paris (1856), a sprijinit Unirea Principatelor Române.

WALHALLA (în mitologia scandinavă și germanică), palatul ceresc al zeului suprem Odin. Sălașul de după moarte al eroilor căzuți în lupte. Ținut al bucuriei, echivalent cu Paradisul.

WALLACE, Alfred Russel (1823-1913), explorator și naturalist englez. A explorat Amazonul și Rio Negro (1848-1852), Australia și Arhipelagul Malaez (1854-1862). Unul dintre fondatorii zoogeografiei (*Geografia răspîndirii animalelor*). Teoretician al selecției naturale în același timp cu Darwin, de care se deosebește prin postularea intervenției divinității în apariția omului în univers (*Darwinismul*).

WALLACE, Edgar (1875-1932), scriitor englez. Unul dintre clasicii literaturii polițiste (*Cercul roșu*, *Patru oameni drepți*, *Arcașul verde*). Nuvele terifiante și melodrame sentimentale (*Cazul doamnei speriate*).

WALLACE, Sir William (c. 1270-1305), erou scoțian. Conducător al rezistenței scoțiene împotriva dominației engleze. Biruitor în bătălia contra englezilor din 1297, a fost înfrînt un an mai tîrziu (1298), la Falkirk, de regele Eduard I, luat în captivitate și executat.

WALLACH, Otto (1847-1931), chimist german. A pus în evidență clasa de substanțe organice denumite terpene. Premiul Nobel (1910).

WALLENSTEIN (WALDSTEIN), Albrecht Wenzel Eusebius von (1583-1634), general originar din Cehia. Comandant suprem al armatelor imperiale în Războiul de 30 de Ani (1618-1648). Victorios în fața regelui Danemarcii (1626-1627), a fost înfrînt în bătălia de la Lützen (1632) de armata suedeză comandată de Gustav II Adolf. Implicat în negocieri secrete cu protestanții, a fost acuzat de înaltă trădare și apoi ucis din ordinul împăratului.

WALLENSTEIN (VALSTEIN), Carol (1795-1858), pictor croat. Stabilit în Țara Românească în 1817. Profesor de desen la Liceul "Sf. Sava" din București. Autorul primului manual-metodă pentru studiul arhitecturii scris în limba română. Compoziții naive de inspirație istorică (*Bătălia de la Călugăreni*).

WALLIS, John (1616-1703), matematician englez. Pionier al calculului infinitezimal. Creatorul noțiunilor de numere negative și iraționale, fracție continuă și limită.

WALLIS v. **Futuna**.

WALLON, Henri (1879-1962), psiholog francez. Contribuții în psihopedagogia copilului (*Evoluția psihologică a copilului*). Autor al unui proiect de reformă a învățămîntului.

WALPOLE, Horace, conte de Orford (1717-1797), scriitor englez. Romanul său *Castelul din Otrando* (1765) îl situează printre primii autori de literatură de groază. Proză umoristică.

WALPOLE, Sir Robert, conte de Orford (1676-1745), om politic englez. Tatăl lui Horace Walpole. Întemeietorul regimului parlamentar britanic. A controlat întreaga politică a Angliei între 1715 și 1717, 1721 și 1742.

WALPURGIS (WALPURGIA, WALBURGIA), misionară benedictină engleză din sec. 8. Canonizată. De numele ei se leagă *Noaptea Walpurgiei* (30 apr.-1 mai), care este, conform unei legende medievale (folosită și de Goethe în *Faust*), noaptea în care se dezlănțuie spiritele și vrăjitoarele pe muntele Brocken din masivul Harz (Germania).

WALSALL, oraș în Marea Britanie (Anglia), în apropierea orașului Birmingham; 179 mii loc. Centru comercial. Metalurgie. Chimie.

WALTER, Bruno (*Bruno Walter Schlesinger, zis* ~; 1876-1962), dirijor și compozitor german. Stabilit în SUA. A dirijat prestigioase orchestre europene, ajungînd la excelență interpretativă în tălmăcirea muzicii lui Mahler, Bruckner (cărora le-a dedicat și monografii), Schumann, Wagner. Muzică de cameră și pentru orchestră, o cantată. Memorii.

WALTHER, Balthasar (sec. 16-17), diplomat silezian. Sol polonez la Curtea lui Mihai Viteazul, de la Tîrgoviște, în 1597. Autor al cărții *Scurtă și adevărată descriere a faptelor săvîrșite de Ioan Mihai, voievodul Țării Românești*, care conține prezentarea evenimentelor de pînă la 1597.

WALTHER von der Vogelweide (c. 1170-c. 1230), poet german. Unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai liricii medievale germane (poet "minnesänger"). Lirică erotică (*Cîntece de fete*, *Pe sub tei*), cîntece religioase în care se resimte influența folclorului, poeme cu caracter politic antipapal.

WALTON, Ernest Thomas Sinton (n. 1903), fizician irlandez. A realizat (în 1932), împreună cu J.D.Cockroft, prima reacție nucleară cu particule accelerate. Premiul Nobel (1951).

WALTON, Sir William Turner (1902-1983), compozitor englez. Creație neoromantică formată din lucrări simfonice și vocal-simfonice, o simfonie concertantă, opera *Troilus și Cresida*, muzică de cameră.

WALVIS BAY (WALVIS BAAI), oraș în Namibia, port la Oceanul Atlantic; 20 mii loc. Bază de pescuit.

WANG ANSHI (1021-1086), om politic și scriitor chinez. Șef al guvernului în timpul împăratului Shenzong (1069-1085), renumit reformator în domeniul agrar, financiar, social și militar.

WANG CHONG (CH'UNG) (c. 27 - c. 97 d.Hr.), filozof chinez al dinastiei Han de Est. Unul dintre primii dialecticieni ai Chinei antice, precursor al materialiștilor (*Vorbe cîntărite în balanță*).

Ernest Walton

William Turner Walton

WANGCHUK, Jigme Singye (n. 1955), rege, șef al statului și al guvernului Regatului Bhutan (din 1972).

WANG KON (918-942), om politic coreean. Fondatorul dinastiei coreene Koryo. A cucerit statele Silla (935) și Hu-Paekje (936), întemeind statul coreean centralizat.

WANG MANG (45 î.Hr.-23 d.Hr.), împărat chinez (9-23 d.Hr.). Uzurpator al tronului (l-a detronat pe ultimul reprezentant al dinastiei Han de Apus). A fondat dinastia Xin, care s-a stins odată cu el. Una dintre cele mai controversate personalități ale antichității chineze. A murit asasinat.

WANG MENG (sau **WANG MONG**) (1308-1385), pictor chinez. Unul dintre cei mai renumiți peisagiști ai dinastiei Yuan. Intensitatea dramatică a liniilor, tușa energică, tematica picturilor sale anticipă barocul.

WANG WEI (699-759), pictor, caligraf și poet chinez. Reputat peisagist, considerat a fi creatorul picturii monocrome în cerneală. Nu i s-au păstrat picturile. Poet budist de mare renume, a consacrat poemele sale naturii.

WANNE-EICKEL, oraș în Germania (Renania de Nord-Westfalia) în bazinul Ruhr, în apropiere de Essen; 100 mii loc. Industrii. Întemeiat în 1926.

WARBURG, Otto Heinrich (1883-1970), biochimist german. Studii și cercetări consacrate oxidării la nivelul celulei. Descoperitorul fermentului galben respirator (*fermentul galben al lui Warburg*). Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1931).

WARGLA, oază în Sahara algeriană; 77 mii loc. Centru administrativ. Vechiul nume: *Ouargla*.

WARHOL, Andy (1929-1987), pictor și regizor american de origine slovacă. Reprezentant de seamă al artei pop. Creatorul unor opere plastice bazate pe repetiția aceleiași imagini standardizate, în culori diverse.

WARING, Edward (1734-1798), matematician englez. Contribuții în algebră, teoria numerelor și în domeniul curbelor algebrice.

WARNEMÜNDE, avanportul orașului Rostock (Germania). Stațiune balneară la Marea Baltică. Șantier naval.

WARREN, Robert Penn (1905-1989), scriitor american. Literatură formată din volume de lirică (*Unsprezece poeme pe aceeași temă*) și romane care evocă viața Sudului, avînd ca principale subiecte libertatea și responsabilitatea umană (*Călărețul nopții*, *Toți oamenii regelui*). În critică, a fost un promotor al *News Criticism*-ului (*Retorica modernă*, în colaborare cu Cleanth Brooks).

WARREN, oraș în SUA (Michigan), suburbie a orașului Detroit; 161 mii loc. Centru industrial.

WARRINGTON, oraș în Marea Britanie, pe Mersey, fuzionat cu Runcorn; 205 mii loc. Centru industrial.

WARTA, rîu în Polonia, afluent al rîului Odra la Kostrzyn; 822 km. Izvorăște din podișul Olkusz. Legat printr-un canal navigabil de Vistula.

WARTBURG, Walther von (1888-1971), lingvist elvețian. Important romanist, autor al unui *Dicționar etimologic al limbii franceze* (în colaborare). Alte lucrări: *Formarea popoarelor romanice*, *Tratat de sintaxă a francezei*

contemporane.

WARWICK v. **Neville, Richard, conte de ~.**

WASHINGTON, George (1732-1799), om politic american. Mare proprietar, reprezentant al Virginiei la Congresul din Philadelphia (1774 şi 1775), unde a susţinut cauza independenţei. Comandant suprem al armatei americane în timpul Războiului pentru Independenţa Coloniilor Engleze din America de Nord (1775-1783). Încununat de glorie în 1781, în bătălia de la Yorktown, devine cel dintîi preşedinte al SUA (1789-1797).

WASHINGTON, capitala federală a SUA, situată în E ţării, pe fluviul Potomac, formînd districtul Columbia; 606 mii loc. (3,92 mil. în aglomeraţia urbană). Unul dintre principalele centre politice, comerciale şi culturale ale ţării. Industrii (poligrafică, electronică). Oraşul conţine numeroase sedii administrative, politice, economice, financiare, culturale şi militare. Oraş al muzeelor şi al monumentelor. Capitoliul - sediul Congresului american (1793-1811, cu modificări din sec. 19 şi 20), Casa Albă - reşedinţa preşedintelui ţării (din 1792, refăcută în sec. 19), monumentul lui George Washington (1884), clădirile memoriale "Lincoln" (1922) şi "Jefferson" (1941), teatrul Ford. Muzee precum National Gallery of Art (1941), Phillips Memorial Gallery etc. Şapte universităţi şi două institute politehnice. Oraş edificat între 1800 şi 1871. Capitala SUA din 1800. Ars de englezi în 1814, oraşul a fost ulterior reconstruit. —**Conferinţa de la ~** (12 nov. 1921-6 febr. 1922), reuniune iniţiată de SUA în scopul redistribuirii sferelor de influenţă în Extremul Orient şi în zona Oceanului Pacific. În cursul acestei întruniri s-au încheiat trei tratate importante: Tratatul celor patru puteri, Tratatul celor nouă puteri şi Tratatul celor cinci puteri.

Washington. Casa Albă

WASHINGTON, stat în N-V SUA, cu deschidere la Oceanul Pacific; 176,5 mii km^2; 4,86 mil. loc. Capitala: *Olympia*. Industrii puternice (aeronautică, a aluminiului). Piaţă agricolă. Pescuit. A intrat în componenţa uniunii de state nord-americane în 1889.

WASSERMANN, August von (1866-1925), medic german. Contribuţii în microbiologie. Autorul serodiagnosticului sifilisului (*reacţia Bordet-Wassermann*).

WASSERMANN, Jakob (1873-1934), scriitor german. Creaţie romanescă de factură neoromantică, influenţată de naturalism, cu implicaţii psihologice şi psihanalitice (*Etzel Andergast*, *A treia existenţă a lui Joseph Kerkhoven*).

WATERBURY, oraş în SUA (Connecticut); 108 mii loc. Industrii.

WATERLOO, localitate în Belgia, la S de Bruxelles, unde s-a desfăşurat (18 iun. 1815) o bătălie hotărîtoare pentru Napoleon I, înfrînt aici de armatele anglo-prusace, conduse de Wellington şi Blücher, în urma căreia a pierdut pentru totdeauna tronul Franţei.

WATSON, James Dewey (n. 1928), biolog american. A descoperit, împreună cu M.H.F. Wilkins şi F.H.C.Crick, în 1953, structura acidului dezoxiribonucleic şi rolul acestuia în ereditate. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1962), împreună cu M.H.F.Wilkins şi F.H.C.Crick.

WATSON, John Broadus (1878-1958), psiholog american. Întemeietorul behaviorismului (*Behaviorismul*).

WATSON-WATT, Sir Robert Alexander (1892-1973), fizician scoţian. A construit (1937) prima staţie radar.

WATT, James (1736-1819), inventator scoţian. A construit (în 1769) maşina cu aburi.

WATTEAU, Antoine (1684-1721), pictor francez. A consacrat stilul graţios şi compoziţia cu subiecte galante (*Bal mascat în grădină*, *Îmbarcarea spre Citera*, *Concert în aer liber*).

Antoine Watteau, *L'Amore Quieto*

Peisajele sale se deschid spre un univers poetic evocat cu o extremă sensibilitate, prin culori strălucitoare, totul fiind înveşmîntat într-o lumină vaporoasă (*Farmecele vieţii*).

WAVRIN, Jehan (Jean) de (?-1471), cronicar burgund. Folosindu-se de relatările nepotului său, Walerand de Wavrin, comandantul flotei burgunde în expediţia de pe Dunăre din 1445 împotriva turcilor, prezintă în *Anchiennes Cronicques d'Engleterre* informaţii despre români.

WAYNE, John (*Marion Michael Morrison*, zis **~**; 1907-1979), actor de film american. Cel mai popular actor de western (*Diligenţa*, *Şapte păcate*, *Rio Grande*, *Omul liniştit*, *Rio Bravo*, *Omul care l-a ucis pe Liberty Valance*, *O sută de dolari pentru şerif*). Premiul Oscar (1969).

WEAVER, Warren (1894-1978), matematician american. Autor, împreună cu C.Shannon, al *Teoriei matematice a comunicării* (1949).

WEBER, Carl Maria von (1786-1826), compozitor, pianist şi dirijor german. Considerat creatorul marii opere romantice germane (*Freischütz*, *Euryanthe*, *Oberon*). A scris şi strălucite piese pentru pian (*Invitaţie la vals*).

WEBER, Max (1864-1920), economist, sociolog şi filozof german. Autor al studiului *Etica protestantă şi spiritul capitalismului*, care a făcut epocă. În principala sa lucrare, *Economie şi societate*, apărută postum (1922), separă lumea acţiunii de lumea ideilor, definind sociologia ca ştiinţă a comprehensiunii.

WEBER, Wilhelm Eduard (1804-1891), fizician german. A realizat (1833), împreună cu K.F.Gauss, primul telegraf electric. Contribuţii în domeniul teoriei electromagnetismului.

WEBERN, Anton von (1883-1945), compozitor austriac. Influenţat în prima parte a carierei de Brahms şi Mahler. Părăsind sistemul tonal, a folosit sistemul serial de maximă rigoare în cantate, lieduri, lucrări instrumental-orchestrale, care au înrîurit profund muzica de avangardă a celei de-a doua jumătăţi a sec. 20.

WEBSTER, Noah (1758-1843), lexicograf american. A iniţiat (1828) o renumită serie de dicţionare ale limbii engleze (*Dicţionar american al limbii engleze*) care îi poartă numele.

WEDDELL (Marea ~), mare în S Oceanului Atlantic, la ţărmul Antarcticii, cuprinsă între peninsulele Ţara lui Graham (la V), Ţara Prinţesa Martha (la E) şi insula Orkney de Sud (la N). Suprafaţa: 2,89 mil. km^2. Ad. max.: 8268m. Importantă zonă pentru vînătoare de balene. Descoperită în 1823 de navigatorul britanic J.Weddell.

WEDEKIND, Frank (1864-1918), scriitor german. Creaţii dramatice în care, în spirit expresionist, se amestecă sublimul cu grotescul (*Deşteptarea primăverii*, *Cutia Pandorei*, *Dansul morţii*). Considerat a fi printre cei mai reprezentativi inovatori din teatrul expresionist german.

WEDGWOOD, Josiah (1730-1795), ceramist englez. Inventatorul faianţei fine (1760). Creaţii în stil neoclasic (vase, medalii, statuete), ornate cu basoreliefuri după modele antice.

WEGENER, Alfred Lothar (1880-1930), geofizician şi meteorolog german. A realizat expediţii în Groenlanda (1906-1908, 1912-1917, 1929-1930), care i-au prilejuit cercetări importante de geofizică şi meteorologie. A formulat (1915) teoria derivei continentelor.

WEGENER, Paul (1874-1948), actor şi regizor german de teatru. Unul dintre cei mai mari actori ai naţiunii germane. Interpretarea lui din piesa *Nathan înţeleptul* a lui G.E.Lessing a însemnat renaşterea vieţii teatrale în Germania postbelică. Roluri în filme (*Golem*, *Studentul din Praga*).

WEIERSTRASS, Karl (1815-1897), matematician german. Capul de serie al unei excep-

James Dewey Watson

James Watt

ţionale şcoli de analişti, care au pus baze solide şi riguroase noţiunilor de limită, variabilă continuă etc. Lucrări asupra integralelor şi funcţiilor abeliene. A dat un exemplu celebru de funcţie continuă care nu admite derivată în nici un punct.

WEIFANG, oraş în N-E Chinei (Shandong); 190 mii loc. Centru comercial şi industrial.

WEIGAND, Gustav (1860-1930), lingvist german. Romanist şi balcanolog. Autorul unor gramatici practice pentru limbile română, bulgară şi albaneză. A studiat limba română cu dialectele (aromân, meglenoromân, istroromân) şi graiurile ei, publicînd studii însoţite de texte ilustrative, şi a alcătuit primul *Atlas lingvistic al teritoriului daco-român* (1910). A organizat la Leipzig, cu sprijinul statului român, un Institut pentru Limba Română şi a publicat (1894-1919) un anuar al acestuia.

WEIGEL, Helene (1900-1971), actriţă germană. Soţia lui Bertolt Brecht, interpretă de renume a principalelor lui piese (*Mutter Courage*, *Cercul de cretă caucazian*). După moartea soţului ei, a condus Berliner Ensemble, asigurînd astfel continuitatea esteticii teatrale brechtiene.

WEIL, André (n. 1906), matematician francez. Contribuţii în teoria numerelor. Unul dintre membrii fondatori ai *Grupului Bourbaki*.

WEIL, Simone (1909-1943), filozof şi scriitor francez. Soră cu André Weil. Autoare a unei filozofii spiritualiste influenţate de credinţa creştină (scrieri postume: *Povara şi Graţia*, *Cunoaşterea supranaturală*, *Aşteptarea lui Dumnezeu*).

WEILL, Kurt (1900-1950), compozitor german. Stabilit în SUA (1935). Prietenia cu B.Brecht a fost sursa de inspiraţie pentru muzica la *Opera de trei parale*, scrisă de dramaturgul german. A mai compus balete, un concert pentru vioară, muzică de film.

WEIMAR, oraş în Germania (Thuringia); 61,5 mii loc. Centru cultural, universitar şi turistic. Industrii. Oraş al monumentelor şi muzeelor: Palatul roşu (sec. 16-18), palatul Belvedere (sec. 18); biserică (sec. 15-18); casa lui Goethe (sec. 18), devenită azi "Goethe Nationalmuseum", casa memorială Schiller, casa memorială Liszt; muzee de artă. Aici s-a adoptat *Constituţia de la Weimar* (11 aug. 1919), care prevedea abolirea monarhiei şi proclamarea republicii, cunoscută şi sub numele de *Republica de la Weimar* (1919-1933).

WEINBERG, Steven (n. 1933), fizician american. Contribuţii în teoria cuantică a cîmpurilor şi în fizica particulelor elementare. A elaborat, împreună cu A.Salam, o teorie necontradictorie care unifică interacţiunile slabe cu cele electromagnetice (*modelul Weinberg-Salam*). Premiul Nobel (1979), împreună cu S.L.Glashow şi A.Salam.

Alfred Lothar Wegener

Orson Welles

WEINGARTNER, Felix von (1863-1942), dirijor şi compozitor austriac. Studii despre Beethoven şi despre arta dirijorală. Proeminent tălmăcitor al muzicii lui Beethoven. Opere (*Sakuntala*), lucrări simfonice. Studii despre Beethoven şi despre arta dirijorală. Memorii.

WEISMANN, August (1834-1914), biolog german. Contribuţii în domeniul geneticii. A admis o perfectă continuitate a plasmei germinative de la o generaţie la alta, dar a negat posibilitatea ereditaţii caracterelor dobîndite (*Studii asupra descendenţei*).

WEISS, Peter (1916-1982), scriitor suedez de origine germană. Romane de un realism obiectiv, cu elemente absurde şi suprarealiste, evocînd o lume alienată, incomprehensibilă (*Umbra trupului vizitiului*, *Punct de fugă*). Teatru parabolic influenţat de B.Brecht (*Urmărirea şi asasinarea lui Jean Paul Marat*).

WEISS, Pierre (1865-1940), fizician francez. A studiat fenomenele magnetocalorice şi a formulat teoria feromagnetismului.

WEISSENFELS, oraş în Germania (Halle), pe Saale; 39 mii loc. Industrii. Piaţă agricolă. Marienkirche (sec. 14); palatul baroc Augustusburg (sec. 17); primărie (sec. 18).

WEISSMÜLLER, Johnny (1904-1984), înotător şi actor american de film. Multiplu campion olimpic: Paris, 1924 (3 medalii de aur) şi Amsterdam, 1928 (2 medalii de aur). A înotat primul 100 m liber în mai puţin de un minut. Cel mai popular interpret al rolului lui Tarzan.

WEIZMANN, Chaïm (1874-1952), om politic israelian. Primul preşedinte al statului Israel (1949-1952).

WEIZSÄCKER, Richard, baron von (n. 1920), om politic german. Deputat democrat-creştin în Bundestag (1969-1981). Preşedinte al fostei Republici Federale Germane, ales în 1984, şi reales, ca şef al întregului stat german, în 1989.

WELLER, Thomas Huckle (n. 1915), biochimist american. Contribuţii în domeniul virusologiei. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1954).

WELLES, Orson (1915-1985), regizor şi actor american de film. Realizări cinematografice de excepţie, precum *Cetăţeanul Kane*, o operă de referinţă în istoria filmului. Ecranizări după Shakespeare (*Macbeth*, *Othello*, *Falstaff*) şi Kafka (*Procesul*). Statură interpretativă copleşitoare în propriile sale filme, marcate de o viziune expresionistă şi cu o construcţie barocă. Premiul Oscar onorific (1973).

WELLINGTON, Arthur Wellesley, duce de (1769-1852), general şi om politic englez. Învingătorul lui Napoleon I la Waterloo (1815). Prim-ministru (1828-1830).

WELLINGTON, capitala Noii Zeelande (Insula de Nord), oraş la strîmtoarea Cook; 343 mii loc. Centrul politic, comercial, financiar şi cultural al ţării. Important port; şantiere navale. Centru industrial. Universitate. Clădiri neoclasice. Galeria Naţională de Artă, muzeu. — Fondat de coloniştii englezi (1840). Centrul ad-tiv al coloniei britanice (din 1865) şi apoi al dominionului Noua Zeelandă (din 1907). Capitală a ţării din 1931.

WELLS, Herbert George (1866-1946), scriitor englez. Jurnalist şi autor de cărţi de popularizare a ştiinţei, lansat cu romanul de anticipaţie *Maşina timpului* (1895), al cărui neaşteptat succes l-a determinat să repete formula în alte romane de aceeaşi factură (*Omul invizibil*, *Războiul lumilor* ş.a.). Lucrări de sociologie (*Umanitatea în formare*, *Scurtă istorie a lumii*).

WEN DI, împărat chinez din dinastia Han de Est (179-157 î.Hr.) A contribuit la consolidarea autorităţii dinastiei Han.

WENZHOU, oraş-port în China (Zhejiang); 200 mii loc.

WERBÖCZI Ştefan (1458-1541), jurist, diplomat şi om politic maghiar. Autorul cunoscutului cod de legi numit "Tripartitul lui Werböczi". După 1526, l-a ajutat pe Ioan Zápolya la ascensiunea pe tronul Ungariei.

WERFEL, Franz (1890-1945), scriitor austriac. Drame (*Omul aparent*) şi romane expresioniste (*Cerul furat*, *Cîntecul Bernardettei*).

WERNER, Abraham Gottlob (1749-1817), geolog german. Unul dintre principalii fondatori ai mineralogiei. Adept al neptunismului.

WERNER, Alfred (1866-1919). chimist elveţian. Studii asupra combinaţiilor organice ale fierului, cromului şi cobaltului (*Stereochimie*). Premiul Nobel (1913).

WERNER, Pierre (n. 1913), om politic luxemburghez. Lider al Partidului Creştin-Social (1959-1974). Prim-ministru (1959-1974, 1979-1984). Contribuţii în dezvoltarea sistemului monetar (*planul Werner*). Lucrări: *Itinerarii luxemburgheze şi europene. Evoluţii şi amintiri. 1945-1985*.

WERTHEIMER, Max (1880-1943), psiholog german. Reprezentant de seamă al gestaltismului. Studii despre procesul învăţării (*Gîndirea productivă*).

WESER, fluviu în Germania, format la Münden prin confluenţa a două rîuri (Werra şi Fulda); 440 km. Izvorăşte din munţii Pădurea Turingiei şi se varsă printr-un estuar în Marea Nordului. Comunică cu Rinul şi Elba prin canale navigabile.

WESLEY, John (1703-1791), reformator religios britanic. Împreună cu fratele său, Charles Wesley, a fondat metodismul în Anglia.

WESSEX, regat saxon întemeiat la sfîrşitul sec.5. La sfîrşitul sec. 9, suveranii lui au realizat unitatea anglo-saxonă.

WEST, Morris (n. 1916), scriitor australian. Romane în care apar tematizate cu predilecţie pasiunile înăbuşite şi procesele de conştiinţă (*Avocatul diavolului*, *Bufonii lui Dumnezeu*).

WEST BROMWICH, oraş în Marea Britanie, în apropiere de Birmingham; 155 mii loc. Industrii.

WESTERMARCK, Edward (1862-1939), filozof şi sociolog finlandez. Cunoscut istoric şi teoretician al evoluţiei familiei (*Istoria căsătoriei*) şi al ideilor morale (*Originea şi*

dezvoltarea ideilor morale, 2 vol.).

WESTERWALD, masiv muntos din Germania, în N-V Masivului Şistos Renan. Alt. max.: 657 m.

WESTFALIA (Pacea din ~), pace încheiată în urma Războiului de 30 de Ani (1618-1648), prin negocierile cuprinse în tratatele de la Osnabrück (aug. 1648) şi Münster (sept. 1648), încheiate între Franţa, Sfîntul Imperiu Roman de Naţiune Germană, Suedia şi principii germani. În baza acestor tratate, Franţa primea o mare suprafaţă din Alsacia şi i se confirma stăpînirea asupra episcopatelor Metz, Toul şi Verdun, Suedia dobîndea o mare parte din Pomerania, principii germani obţineau deplina suveranitate şi erau recunoscute, pe plan internaţional, suveranitatea Olandei şi a Elveţiei, precum şi pacea religioasă de la Augsburg (1555) şi calvinismul, ca a treia religie. Punînd capăt celui din urmă dintre războaiele religioase, Pacea din Westfalia a creat o nouă ordine europeană, determinînd destrămarea Sfîntului Imperiu Roman de Naţiune Germană.

WESTINGHOUSE, George (1846-1914), inginer şi industriaş american. Inventatorul frînei de cale ferată cu aer comprimat (1869), utilizată pentru prima dată în 1872 şi întrebuinţată de atunci în lumea întreagă.

WESTMINSTER, cartier al Londrei, pe malul stîng al Tamisei. Aici se află două impozante construcţii în stil gotic: Palatul Parlamentului (sec. 11), reşedinţă regală pînă în 1512, şi abaţia Sf. Petru, construită în sec. 8 şi refăcută în secolele următoare, care este (din 1066) locul de încoronare şi de înhumare a regilor Angliei şi panteonul naţional al oamenilor celebri.

WETTSTEIN, Richard von (1863-1931), botanist austriac. Autor al unor lucrări fundamentale de sistematică şi genetică a plantelor (*Atlas de botanică sistematică*).

WEYGAND, Maxime (1867-1965), general francez. Comandant suprem al forţelor armate franceze (mai-iun. 1940). Membru al guvernului de la Vichy, arestat la ordinul lui Hitler şi închis în lagăr în Germania (1942-1945). Reîntors în Franţa şi judecat de Înalta Curte de Justiţie, este achitat (1948). Autor a numeroase scrieri, între care se detaşează *Memoriile* (1953-1957).

WEYL, Hermann (1885-1955), matematician german. Contribuţii în domeniul geometriei diferenţiale, al teoriei grupurilor şi al analizei funcţionale.

WHEATSTONE, Sir Charles (1802-1875), fizician britanic. Inventatorul stereoscopului (1838) şi al telegrafului electric cu cadran (1873). A preconizat utilizarea releelor în telegrafie şi a inventat (1847) un aparat de măsurare a rezistenţelor electrice (*puntea Wheatstone*).

WHEELER, Sir Robert Eric Mortimer (1890-1976), arheolog britanic. A pus la punct o metodă de explorare arheologică bazată pe principiul generalizării informaţiei stratigrafice la ansamblul şantierului de cercetare. Şi-a adus o contribuţie decisivă la cunoaşterea vechilor civilizaţii ale Indului.

WHIPPLE, George Hoyt (1878-1976), medic american. Cercetările şi studiile asupra anemiei (introducerea tratamentului cu extract hepatic) i-au adus recunoaşterea internaţională. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1934), împreună cu G.R.Minot şi W.P.Murphy.

WHISTLER, James Abbott McNeill (1834-1903), pictor american stabilit în Anglia. Înrîurit de Courbet şi, mai ales, de Manet, precum şi de marea artă japoneză, a creat portrete şi peisaje în variaţiuni cromatice subtile, specifice deopotrivă estetismului şi impresionismului (serii de *Nocturne*, *Simfonii* şi *Armonii*).

WHITE, Patrick Victor Martindale (1912-1990), scriitor australian. Romane marcate de realismul magic, iluminînd zonele abisale ale conştiinţei printr-o tehnică a observaţiei fixată pe fragmente infinitezimale (*Valea Fericirii*, *Viii şi morţii*). Povestiri (*Cei arşi*), teatru. Premiul Nobel (1973).

WHITEHEAD, Alfred North (1861-1947), filozof şi matematician britanic stabilit în America. De orientare neopozitivistă, în *Principia mathematica* (1910-1913), lucrare scrisă împreună cu B.Russell. Ulterior, preocupat de filozofia naturii (*Aventurile ideilor*).

WHITEHEAD, Robert (1823-1905), inginer englez. A construit primele torpile submarine (1867), perfecţionate de el însuşi mai tîrziu (1876) prin adăugarea unui servomotor.

WHITEHORSE, oraş în N-V Canadei, aproape de graniţa cu Alaska. Centru ad-tiv al teritoriului Yukon; 16 mii loc.

WHITMAN, Walt (1819-1892), poet american. Considerat unul dintre cei mai mari poeţi americani. Operă poetică reprezentată de culegerea *Fire de iarbă* (începută din 1855 şi îmbogăţită de-a lungul întregii vieţi), care a influenţat enorm evoluţia liricii mondiale, de la simboliştii francezi la poeţii americani ai sec. 20. Lirism antilivresc şi optimist, exaltînd o vitalitate paroxistică, păgînă, într-un vers liber, puternic ritmat. Memorialistică (*Memorii din timpul războiului*). Eseuri.

WHITNEY, William Dwight (1827-1894), lingvist american. Specializat în limba sanscrită şi în gramatica comparată. Autorul unei opere de sinteză asupra limbajului (*Viaţa şi evoluţia limbajului*, din 1875). Unul dintre precursorii lingvisticii structurale din sec. 20.

WHORF, Benjamin Lee (1897-1941), lingvist american. Discipol al lui Edward Sapir. Specializat în limbile amerindiene. Teoria sa, cunoscută sub numele de *ipoteza Sapir-Whorf*, porneşte de la premisa că fiecare limbă decupează realitatea într-un mod propriu, care transpare la toate nivelurile limbii.

WICHITA, oraş în SUA (Kansas), port pe Arkansas; 304 mii loc. Centru comercial şi industrial.

WIDAL, Fernand (1862-1929), medic francez. A realizat (1915), împreună cu A.Chantemesse, primul vaccin complex împotriva febrei tifoide şi paratifoide. Principala lui descoperire este serodiagnosticul febrei tifoide, care îi poartă numele (*reacţia Widal*).

WIELAND, Christoph Martin (1733-1813), scriitor german. Reprezentant de marcă al iluminismului german, supranumit "Voltaire al germanilor". Creaţie bogată şi diversă sub aspectul formelor literare cultivate: poemul didactic (*Natura lucrurilor*) şi sentimental (*Simpatii*); legenda cavalerească, farsa medievală, balada populară şi, în special, romanul umoristic (*Istoria Abderiţilor*) ori politic (*Oglinda de aur*), precum şi poemul romantic (*Oberon*, *Musarion*). I-a înrîurit pe Goethe şi pe romanticii germani.

WIELAND, Heinrich (1877-1957), chimist german. Studii şi cercetări asupra acizilor biliari, a alcaloizilor şi pigmenţilor animali. Premiul Nobel (1927).

WIEN, Wilhelm Carl Werner (1864-1928), fizician german. Studii şi cercetări în termodinamica radiaţiei, hidrodinamică şi în domeniul razelor X. A formulat (1893) legea care îi poartă numele (*legea lui Wien*). Premiul Nobel (1911).

WIENER, Norbert (1894-1964), matematician american. Fondatorul ciberneticii (*Cibernetica*). Contribuţii în teoria probabilităţii, a cuantelor, în teoria relativităţii şi în electrotehnică.

WIENER NEUSTADT, oraş în Austria, la S de Viena; 41 mii loc. Centru industrial. Muzee. Castel; catedrală, biserică (sec. 13).

WIENERWALD, masiv muntos în Austria care domină bazinul Vienei. Alt. max.: 890m. Loc de vilegiatură pentru vienezi.

WIENIAWSKI, Henryk (1835-1880), violonist şi compozitor polonez. Virtuoz oficial al Curţii din Sankt Petersburg (1848-1872), de mare prestigiu în epocă. Autor de concerte, a elaborat o metodă de vioară. Numeroase studii.

WIERTZ, Antoine (1806-1865), pictor belgian. Principalul reprezentant al romantismului în pictura belgiană (*Frumoasa Rosine*).

WIESBADEN, oraş în Germania, pe Rin; 270 mii loc. Centrul ad-tiv al landului Hessen. Staţiune termală. Centru comercial, industrial şi turistic. Clădirea vechii primării (sec. 17). Fostă capitală a ducatului Nassau.

WIESE, Leopold von (1876-1969), sociolog german. Reprezentant al sociologiei formale (*Sistemul sociologiei generale*, *Filozofie şi sociologie*). Unul dintre întemeietorii "sociologiei relaţiilor" (*Beziehungslehre*).

WIESEL, Elie (n. 1928), scriitor american. Născut la Sighet. Supravieţuitor al lagărelor naziste de la Auschwitz şi Buchenwald. Romane bazate pe experienţele din lagăre (*Noaptea*, *Zorii*, *Testament*); piese de teatru; eseuri. Premiul Nobel pentru pace (1986).

WIEST, Ludovic (1819-1889; n. Viena), compozitor, dirijor şi violonist român de origine austriacă. Profesor la Conservatorul din Bucureşti. Compoziţii pentru vioară, baletul *Doamna de aur*, potpuriuri pentru orchestră (*Nunta ţărănească*).

WIETENBERG, cultură din epoca mijlocie a bronzului (sec. 16-13 î. Hr.), specifică Podişului Transilvaniei. Descoperită pe dealul Wietenberg (numit şi *Dealul Turcului*), lîngă Sighişoara.

WIGHT (Insula ~), insulă în Marea Mînecii, aparţinînd Marii Britanii; 381 km^2; 126,6 mii loc. Oraş pr.: Newport. Turism. Sporturi nautice.

WIGMAN, Mary (1886-1973), dansatoare şi coregrafă germană. Promotoare a dansului de factură expresionistă şi a unei coregrafii moderne. Deschide o şcoală de dans în Dresda (1920) şi în Berlinul de Est. A predat la Aca-

demia de Muzică din Dresda.

WIGNER, Eugene Paul (n. 1902), fizician american. Contribuţii în domeniul fizicii nucleare. Cercetări privind reacţiile nucleare în lanţ, care au dus la crearea bombei atomice. Lucrare pr.: *Eseuri ştiinţifice*. Premiul Nobel (1963), împreună cu J.Hans D.Jensen şi Marie Goeppert-Mayer.

WILAMOWITZ-MOLLENDORFF, Ulrich von (1848-1930), filolog, arheolog, istoric german. A studiat antichitatea clasică greacă din punct de vedere istoric şi lingvistic (*Aristotel şi Athena*, *Iliada şi Homer*, *Platon*, *Pindar*, *Poezia elenistică*, *Gîndirea elenă*).

WILBYE, John (1574-1638), compozitor englez. Renumit compozitor de madrigale. Inventivitate a formelor; strînsă legătură între text şi muzică.

WILDE, Oscar (*Oscar Fingal O'Flahertie Wills*, zis ~, 1856-1900), scriitor englez de origine irlandeză. Celebru pentru conversaţia scînteietoare şi rafinamentul cizelării stilistice; nonconformist. Lirică (*Poeme*, *Balada închisorii din Reading*); poveşti-parabole (*Prinţul fericit*); comedii spirituale (*O femeie fără importanţă*, *Ce înseamnă să fii onest*); eseuri (*Intenţiuni*). Romanul *Portretul lui Dorian Gray*, sinteză a tuturor principiilor sale estetizante.

WILDER, Billy (*Samuel Wilder*; n. 1906), regizor american de origine austriacă. Ziarist, apoi scenarist. Se stabileşte la Hollywood. Filme delectante, bine făcute, cu actori de succes (*Vacanţă pierdută*, *Bulevardul amurgului*, *Marele carnaval*, *Unora le place jazzul*, *Apartamentul*, *Viaţa particulară a lui Sherlock Holmes*). Premiul Oscar (1945, 1960).

WILDER, Thornton Niven (1897-1975), scriitor american. Erudiţie savantă, meditaţie asupra destinului uman şi asupra rolului artistului în societate. Romane de factură filozofică (*Puntea Sfîntului Ludovic*), de formulă picarescă (*Cerul este destinul meu*) sau de inspiraţie istorică (*Idele lui Marte*). Piese de teatru cu tendinţe avangardiste (*Oraşul nostru*, *Îngerul care a tulburat apele*).

WILHELM, numele a doi regi ai Prusiei şi împăraţi ai Germaniei din dinastia de Hohenzollern. — **Wilhelm I** (1797-1888), rege al Prusiei (1861-1868) şi împărat al Germaniei (1871-1888). În timpul domniei sale, Prusia atinge o expansiune teritorială maximă şi este formaţiunea statală în jurul căreia s-a realizat unificarea Germaniei. — **Wilhelm II** (1859-1941), rege al Prusiei şi împărat al Germaniei (1888-1919). Important rol în declanşarea primului război mondial. Silit de evenimentele interne (revoluţia din nov. 1918), a abdicat.

WILHELMINA (1880-1962), regină a Olandei (1890-1948; pînă în 1898, sub regenţă). După invadarea Olandei de către germani (1940), a fugit la Londra (1940-1945), conducînd guvernul din exil. A abdicat în 1948, în favoarea fiicei sale, Juliana. Scrieri autobiografice.

Oscar Wilde

Thornton Niven Wilder

WILHELMSHAVEN, oraş în Germania (Saxonia Inferioară), port petrolier la Marea Nordului; 104,2 mii loc. Şantiere navale. Industrii. Staţiune balneară.

WILKES, Charles (1798-1877), navigator american. A condus expediţia de cercetare a regiunii antarctice, a coastelor de N-V ale Americii de Nord (1838-1842) şi a 300 de insule din Oceanul Pacific. A publicat rezultatele expediţiei în 20 de vol. (1844-1874).

WILKINS, Sir Hubert (1888-1958), aviator australian. Pionier în explorarea zonei polare cu avionul şi submarinul; o primă expediţie (1913-1916), cu Wilhjalmur Stefansson, în zona arctică, şi o a doua (1928), cu Carl Ben Eielson, în zona antarctică, pe care au survolat-o pentru prima dată. În 1931, a participat la o expediţie cu submarinul în zona arctică.

WILKINS, Maurice Hugh Frederick (n. 1916), biofizician englez. Descoperiri privind structura moleculară a acizilor nucleici. A studiat structura acidului nucleic cu ajutorul razelor X şi a determinat structura moleculară completă a ADN-ului. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1962), împreună cu Francis Crick şi James D.Watson.

WILKINSON, Sir Geoffrey (n. 1921), chimist englez. Prof. univ. la Londra. Studii în domeniul chimiei organometalice. A descoperit, împreună cu Ernst O.Fischer, complecşii π. Premiul Nobel (1973), împreună cu Ernst O.Fischer.

WILLAERT, Adrian (1485-1562), compozitor flamand. Stabilit în Italia. Reprezentant al Şcolii veneţiene. Numeroase compoziţii care readuc în atenţie polifonia vocală: madrigale (*Musica nova*, pe versuri de Petrarca), psalmi pentru cor, motete, mise (*Canzone villanesche*), dar şi piese instrumentale.

WILLEMSTAD, oraş în insula Curaçao, centrul ad-tiv al posesiunii Antilele Olandeze; 125 mii loc. Rafinării de petrol. Staţiune balneară. Clădiri istorice; cea mai veche sinagogă (1732) din emisfera vestică. Întemeiat de olandezi în 1630.

WILLIAM, numele unor regi ai Angliei. Mai importanţi: — **William I Cuceritorul** (1028-1087), rege al Angliei (1066-1087). Duce al Normandiei (din 1035). Rege al Angliei după bătălia de la Hastings (1066). Măsuri administrative, politice, sociale şi militare. A introdus instituţiile feudale normande în regat. — **William II Rufus** (c.1056-c.1100), rege al Angliei (1087-1100). A continuat politica tatălui său, William I. A centralizat administraţia şi justiţia. — **William III** (1650-1702), rege al Angliei, Scoţiei şi Irlandei (1689-1702), din dinastia Stuart-Orania. Ia tronul în urma Revoluţiei de la 1688. A implicat ţara în războaiele împotriva regelui Franţei, Ludovic XIV.

WILLIAM OF OCCAM v. **Occam, William of**.

WILLIAMS, Betty (n. 1943), militantă irlandeză pentru pace. Protestantă pacifistă. Premiul Nobel pentru pace (1976), împreună cu Mairead Corrigan-Maguire (catolică).

WILLIAMS, Eric Eustace (1911-1981), om politic din Trinidad-Tobago. A fondat primul partid politic din ţară (Mişcarea Naţională a Poporului). Prim-ministru (1956-1981). A militat pentru o federaţie politică şi economică a naţiunilor din Indiile de Vest. Lucrări: *Capitalism şi sclavagism*. Scrieri autobiografice (*Flămînd*).

WILLIAMS, Roger (c. 1603-1683 ?), gînditor englez. Puritan. Întemeietorul Coloniei Rhode Island. Guvernator (1654-1658).

WILLIAMS, Tennessee (*Thomas Lanier Williams*; 1911-1983), scriitor american. Explorează sufletul omenesc, frustrările şi dramele individului, precum şi relaţiile dintre oameni. Teatru de atmosferă, cu implicaţii psihanalitice (*Menajeria de sticlă*, *Un tramvai numit dorinţă*, *Vară şi fum*, *Orfeu în infern*, *Dulcea pasăre a tinereţii*, *Noaptea iguanei*, ecranizate). Urmînd linia lui O'Neill, a creat un teatru dominat de simboluri, cu personaje disperate în faţa realităţilor vieţii şi care caută să-şi dobîndească libertatea morală. Memorii.

WILLIAMS, William Carlos (1883-1963), poet, prozator şi eseist american. Debutează cu lirică imagistă (*Stări de spirit*) şi poeme în proză cu trăsături expresioniste (*Kora în infern*). Cu volumul *Culegere de poeme* devine exponentul "obiectivismului" în literatura americană. Influenţă asupra liricii contemporane. Proză (*Catîrul alb*); romane de analiză psihologică (*Cei cu bani*, *Construcţia*). Eseuri (*Temperamentul american*).

WILLIAMSBURG, oraş în SUA (Virginia), între Norfolk şi Richmond; 9,9 mii loc. Turism. Între 1699 şi 1779, a fost capitala Virginiei. Lupte grele în timpul Războiului de Secesiune. Restaurat în stilul colonial.

WILLOCH, Kåre (n. 1928), om politic norvegian. Membru al Partidului Conservator. Prim-ministru (1981-1983; 1983-1986).

WILLSTÄTTER, Richard (1872-1942), chimist german. Prof. univ. la München şi Zürich. Lucrări despre alcaloizi (a descoperit novocaina, cu care s-au făcut primele anestezii) şi despre pigmenţii vegetali şi animali (a descoperit clorofila). Premiul Nobel (1915).

WILM, Alfred (1869-1937), inginer german. Creatorul duraluminiului, primul aliaj uşor (1910).

WILSON, Sir Angus (*Angus Frank Johnstone Wilson*; 1913-1990), scriitor englez. Romane satirice (*Atitudini anglo-saxone*, *Bătrînii la grădina zoologică*), sociale (*Vîrsta mijlocie a doamnei Eliot*). Studii despre Dickens, Kipling, Zola. Eseuri critice sau impresii din călătorii (*Reflecţii în ochiul scriitorului*, *Grădina sălbatică*).

WILSON, Charles Thomson Rees (1869-1959), fizician scoţian. Prof. univ. la Cambridge. A inventat şi perfecţionat (1912) camera de ceaţă care îi poartă numele, procedeu indispensabil în cercetarea nucleară. Premiul Nobel (1927).

WILSON, Edmund (1895-1972), scriitor american. Studii critice de amploare şi cu putere de pătrundere în natura fenomenelor literare, istorice, politice, sociale (*Castelul lui Axel*). Romane; nuvele; poeme. I-a susţinut, în drumul spre consacrare, pe F.Scott Fitzgerald şi William Faulkner. Ziarist la "Vanity

Fair" şi "New Yorker".

WILSON, Harold (n. 1916), om politic englez. Membru al Comitetului Executiv (din 1952) şi lider (1963-1976) al Partidului Laburist. Prim-ministru al Marii Britanii (1964-1970; 1974-1976). Memorii.

WILSON, Sir Henry Hughes (1864-1922), mareşal britanic. Promotor al cooperării militare franco-britanice în primul război mondial. Şef al Marelui Stat-Major al armatei britanice (1918-1922).

WILSON, Henry Maitland (1881-1964), mareşal britanic. Comandant al forţelor britanice în Grecia (1941) şi în Orientul Mijlociu (1943); l-a înlocuit pe Eisenhower la comanda operaţiunilor militare ale Aliaţilor în Mediterana (1944).

WILSON, Thomas Woodrow (1856-1924), om politic american. Profesor de ştiinţe politice la Universitatea Princeton. Democrat. Preşedinte al SUA (1913-1921). După scufundarea vasului "Lusitania", a angajat SUA în primul război mondial, de partea Aliaţilor (1917). Rol important în elaborarea Tratatului de la Versailles şi în crearea Ligii Naţiunilor. Numeroase articole şi lucrări (*Istoria poporului american*). Premiul Nobel pentru pace (1919).

WIMBLEDON, arena unui mare campionat internaţional de tenis de cîmp (Marea Britanie), inaugurat în 1877.

WINCHESTER, oraş în S Marii Britanii (Anglia), pe rîul Itchen; 95,7 mii loc. Vechi centru comercial roman. Centru cultural în evul mediu. Capitală în sec. 9, în timpul regelui Alfred. William I Cuceritorul a fost încoronat aici. Catedrală (sec. 11), cu mormintele unor regi şi scriitori ai Angliei. Prima şcoală din Anglia, Colegiul Winchester (1382). Centru monastic; renumită şcoală a copiştilor de manuscrise.

WINCKELMANN, Johann Joachim (1717-1768), arheolog şi istoric de artă german. Stabilit la Roma. Considerat părintele arheologiei. Aport la formarea esteticii neoclasice (*Gînduri despre imitarea operelor greceşti în pictură şi sculptură*). Unul dintre întemeietorii istoriografiei de artă (*Istoria artei în antichitate*, *Monumente antice inedite*). Colecţionar de artă.

WINDAUS, Adolf (1876-1959), chimist german. Prof. univ. la Göttingen. A determinat structura sterolilor (în special colesterolul). A descoperit şi a preparat sintetic vitamina D şi a cercetat structura vitaminei C. Premiul Nobel (1928).

WINDELBAND, Wilhelm (1848-1915), filozof german. Neokantian. Întemeietor al Şcolii de la Baden-Baden; unul dintre fondatorii axiologiei. Lucrări de istoria filozofiei, filozofia culturii (*Istoria filozofiei moderne*, *Introducere în filozofie*, *Manual de istoria filozofiei*).

WINDHOEK, capitala Namibiei; 115 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru comercial. Ind. textilă (lînă). Fondat de germani în 1890. Devine capitala statului Africa de Sud-Vest (1892); administrat de Africa de Sud din 1915 pînă în 1990.

WINDSOR, oraş în S-E Canadei (Ontario), în faţa oraşului Detroit (SUA), port la Marile Lacuri; 191,43 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial (ind. farmaceutică). Universităţi; colegii. Muzeu. Grădini. Fondat în 1749; cu numele actual din 1836.

WINDSOR (Castelul ~), castel în Marea Britanie (Anglia), în localitatea cu acelaşi nume, la V de Londra. Prima reşedinţă a familiei regale, de la William I Cuceritorul. Construit pe locul unui fort roman, înconjurat de ziduri de apărare. Nucleul complexului datează din perioada normandă; extinderi au fost făcute de Henric IV, Eduard III, Henric II. Cuprinde capela Saint George, Sala tronului, Sala de recepţii, Saint George's Hall. Deteriorat de incendiul din 1992.

WINDSOR (Dinastia de ~), denumirea dinastiei engleze de Hanovra-Saxa-Coburg-Gotha, începînd din 17 iun. 1917.

WINNIPEG, lac în S Canadei (Manitoba); 24,4 mii km^2. Ad. max.: 24 m. Aici se varsă rîurile Saskatchewan, Winnipeg şi Red River şi de aici izvorăşte fluviul Nelson, care se varsă în golful Hudson. Lac tectono-glaciar. Navigabil.

WINNIPEG, oraş în partea central-sudică a Canadei, centrul ad-tiv al provinciei Manitoba; 616 mii loc. Aeroport. Importantă piaţă a grîului. Centru industrial şi financiar. Universităţi. Teatru de balet. Orchestră simfonică. Fondat în 1738 de exploratorul francez Pierre Gaultier de Varennes, cu numele *Fort Rouge*.

WINSTON-SALEM, oraş în SUA (Carolina de Nord); 143,4 mii loc. Producţie de tutun. Echipament electronic. Universităţi; colegiu (1772). Salem, fondat în 1766 de membrii sectei husite; centru religios şi cultural. Winston, fondat în 1849. În 1875, R.J.Reynolds deschide o fabrică de tutun, azi cu filiale în numeroase ţări.

WINTERTHUR, oraş în N-E Elveţiei (Zürich); 85,1 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Muzee de artă. Colegiu tehnic. Biserică (1264); primărie (sec. 18). Fondat de conţii de Kyburg în sec. 12, trece în 1264 sub stăpînire habsburgică, pînă în 1467, cînd este vîndut Zürichului.

WISCONSIN, stat în N-E SUA, pe ţărmul lacului Michigan; 169,65 mii km^2; 4,89 mil. loc. Capitala: *Madison*. Expl. de minereuri de zinc şi de fier. Creşterea animalelor (bovine, porcine). Agricultură. Legumicultură. Pomicultură. Turism (clădiri de la 1803 sau în stil norvegian, cu aspect de sec. 19).

WISŁA, denumirea poloneză a fluviului *Vistula*.

WISMAR, oraş în N-V Germaniei (Mecklemburg-Pomerania), port la Marea Baltică; 57,1 mii loc. Şantiere navale. Conserve de peşte. Export de săruri de potasiu. Biserică gotică (sec. 13-15). Punctul de întîlnire al forţelor britanice şi sovietice, la 3 mai 1945.

WITT, Johan de (1625-1672), om politic olandez. Guvernatorul Provinciilor Unite. Adversar al Casei de Orania. În 1668 s-a aliat cu Anglia şi Suedia împotriva Franţei. Masacrat împreună cu fratele său, Cornelis, de populaţia din Haga.

WITT, Katarina (n. 1965), patinatoare germană. Campioană a Europei (din 1983 pînă în 1987), de patru ori campioană a lumii (1984, 1985, 1987, 1988) şi de două ori campioană olimpică (1984 şi 1988) la patinaj artistic.

WITTEN, oraş în Germania (Renania de Nord-Westfalia); 104,7 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial.

WITTENBERG, oraş în Germania (Halle), port pe Elba; 51,7 mii loc. Nod feroviar. Industrii. Universitate (1502). Biserică (sec. 15); primărie (sec. 16). Muzeul Reformei (aici şi-au desfăşurat activitatea Luther şi Melanchton).

WITTGENSTEIN, Ludwig (1889-1951), filozof englez de origine austriacă. A lansat teoria atomismului logic (există o relaţie biunivocă între cuvinte şi lucruri), cu influenţe asupra Cercului neopozitivist de la Viena (*Tractatus logico-philosophicus*, *Investigaţii filozofice*).

WITTIG, Georg (1897-1987), chimist german. A pus la punct reacţia (care îi poartă numele) ce i-a permis sinteza compuşilor de carbon, prin folosirea tranzitorie a unui atom străin. Premiul Nobel (1979).

WITWATERSRAND, regiune în Republica Africa de Sud (podişul Transvaal). Altitudini între 1500 şi 1800 m. Mine de aur, care au favorizat dezvoltarea zonei industriale din jurul Johannesburgului.

WITZ, Konrad (c. 1400- c. 1445), pictor german. Influenţat de arta flamandă. Tablouri pentru altar, remarcabile prin forţa plastică şi atenţia acordată elementului real (*Împăratul Augustin şi Sybila de Tibur*, *David*).

WŁOCŁAWEK, oraş în Polonia, pe Vistula; 122,8 mii loc. Centru industrial şi port fluvial. Catedrală gotică (sec. 15-19).

WODAN v. **Odin**.

WÖHLER, Friedrich (1800-1882), chimist german. Prof. univ. la Göttingen. A realizat primele sinteze organice: acidul oxalic (1824) şi ureea (1828). Primul care a obţinut aluminiul în lingou (1827) şi a pus la punct procedeul de preparare a acetilenei prin reacţia carbidului cu apa (1862).

WOLF, Christian, baron von (1679-1754), matematician şi filozof german. Prof. univ. la Halle şi Marburg. Discipol al lui Leibniz. A propus un sistem filozofic, raţionalismul dogmatic, care a înrîurit iluminismul sec. 18 (*Filozofia primară*, *Filozofia practică*).

WOLF, Hugo (1860-1903), compozitor şi critic muzical austriac. Maestru al liedului (*Lieduri italiene*, *Lieduri spaniole*); opera *Corregidorul*, *Serenada italiană* pentru cvartet de coarde, piese vocal-simfonice.

WOLF, Rudolf (1816-1893), astronom elveţian. Studii despre activitatea solară şi influenţa acesteia asupra magnetismului terestru.

WOLFE, Thomas Clayton (1900-1938), scriitor american. Romane lirice şi autobiografice (*Priveşte, înger, către casă*, *Despre timp şi rîu. Legenda foamei unui tînăr*, *Plasa şi stînca*, *Nu te mai poţi întoarce acasă*). Critică literară (*Istoria unui roman*).

WOLF-FERRARI, Ermanno (1876-1948), compozitor italian de origine germană. Opere (*Amorul doctor*, *Secretul Suzanei*, *Cei patru bădărani*), oratorii (*La Vita Nuova*), muzică vocal-simfonică (*Sulamita*), simfonică (*Suita veneţiană*, *Divertisment*) şi de cameră, piese pentru orgă.

WÖLFFLIN, Heinrich (1864-1945), istoric de artă elveţian. Prof. univ. la Bale, Berlin,

München, Zürich. Cercetări comparatiste privind arta europeană (*Renaştere şi baroc*, *Italia şi sentimentul german al formei*, *Arta clasică*). A renovat bazele studiului stilistic al operei de artă (*Principii fundamentale ale istoriei artei*).

WOLFRAM VON ESCHENBACH (c. 1170 – c. 1220), poet german. Reprezentant de marcă al literaturii medievale. Autor de poeme epice (*Parsifal*, *Willehalm*) şi lirice (*Tituriel*).

WOLFSBURG, oraş în N-E Germaniei (Saxonia inferioară), lîngă Braunschweig; 127 mii loc. Construcţii de automobile (uzinele firmei "Volkswagen"). Fondat în 1938.

WOLGEMUT, Michael (1434-1519), pictor şi desenator german. Profesor al lui Dürer. A pictat altare (în bisericile din Straubing, Zwickau, Feuchtwagen). Dotat cu o mare măiestrie tehnică, a insistat asupra detaliilor realiste. Inovaţii în domeniul iconografic (ilustraţii pentru *Cronica lumii* de H.Schedel).

WOLIN, insulă poloneză care separă laguna Szazecin de Marea Baltică; 265 km^2. Parc naţional (sit ornitologic).

WOLLASTON, William Hyde (1766-1828), chimist şi fizician englez. A remarcat radiaţiile întunecate în spectrul solar (1802), a descoperit în minereul de platină elementele chimice paladiu şi rodiu (1803), a construit un goniometru (1809).

WOLLONGONG, oraş în Australia (New South Wales), la S de Sydney; 235,3 mii loc. Expl. de cărbuni. Industrii. Universitate.

WOLSEY, Thomas (c. 1473-1530), prelat şi om politic englez. Arhiepiscop de York (1514), cardinal şi lord-cancelar (1515-1529). Influent asupra regelui Henric VIII, a condus politica engleză. A sprijinit Renaşterea în Anglia. Eşuînd în intervenţia pe lîngă Papă în problema divorţului lui Henric VIII, cade în dizgraţie.

WOLVERHAMPTON, oraş în Marea Britanie (West Midlands), la N-V de Birmingham; 252 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (siderurgie, metalurgie, mecanică). Biserică în stil gotic (sec. 13).

WONSAN, oraş în Coreea de Nord, la Marea Japoniei; 215 mii loc. Şantiere navale. Centru industrial (chimie, material feroviar).

WOOD, Harland Goff (n. 1907), biochimist american. Studii asupra metodelor de purificare a enzimelor şi a mecanismelor de acţiune ale acestora.

WOOD, Robert Williams (1868-1955), fizician american. Prof. univ. la Maryland. A studiat proprietăţile optice ale vaporilor metalici şi razele ultraviolete (*lumina Wood* sau *lumina neagră*).

Virginia Woolf

Wilhelm Wundt

WOODWARD, Robert Burns (1917-1979), chimist american. Cercetări în domeniul chimiei organice. A realizat sinteza chininei (1944), a colesterolului şi cortizonului (1951), stricninei (1955), clorofilei (1961). Cercetări asupra antibioticelor. Premiul Nobel (1965).

WOOLF, Virginia (1882-1941), scriitoare engleză. Tehnică narativă modernă, influenţată de Proust şi Joyce, constînd în folosirea "fluxului conştiinţei", atribuit unor voci narative, care apar în locul povestitorului unic tradiţional. Romane (*Camera lui Jacob*, *Doamna Dalloway*, *Spre far*, *Valurile*, *Între acte*). Eseuri (*Carte de lectură* ş.a.). A înfiinţat, împreună cu soţul ei, casa de editură Hogarth Press, unde au apărut lucrări de Katherine Mansfield şi T.S. Eliot.

WORCESTER, oraş în Marea Britanie (Anglia), pe Severn; 81 mii loc. Nod feroviar. Metalurgie. Ind. ceramicii şi a porţelanului. Case vechi. Catedrală romanică (sec. 13-14). Muzee (porţelanuri de Worcester).

WORCESTER, oraş în N-E SUA (Massachusetts); 169 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial. Universitate. Muzeu de artă.

WORDSWORTH, William (1770-1850), poet englez. Poet al "lacurilor", reprezentant al romantismului englez (*Balade lirice*, împreună cu Coleridge). Lirică meditativă (*Excursia*, *Peter Bell*); sonete.

WORMS, oraş în Germania (Renania-Palatinat), port pe Rin; 75,3 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial şi comercial. Catedrală în stil roman (sec. 12-13), biserici medievale (Sankt Paulus, Sankt Andreas, Sankt Martin). Domul (sec. 11-14), sinagoga (1034), monumentul lui Luther (1868). Muzeu. — Vechi oraş celtic, apoi roman (*Borbetomagus*), capitală a regatului burgund. Devastat în timpul Războiului de 30 de Ani, ars de francezi în 1689. Anexat Franţei sub Imperiu, a fost cedat landului Hesse în 1815. — **Concordatul de la ~**, tratat semnat la 23 sept. 1122 între papa Calixt II şi împăratul german Henric V, prin care se punea capăt luptei pentru investitură dintre papalitate şi imperiu. — **Edictul de la ~**, edict promulgat în mai 1521 de către împăratul german Carol V împotriva lui Luther, prin care se ordona distrugerea lucrărilor acestuia.

WORMS, René (1869-1926), sociolog francez. Fondatorul Institutului Internaţional de Sociologie. Unul dintre teoreticienii organicismului (*Organism şi societate*).

WOUTERS, Rik (1882-1916), pictor şi sculptor belgian. Principal reprezentant al fovismului brabanţon. Calităţi tehnice şi expresive (portrete, naturi moarte, scene de familie).

WOUWERMAN, Philips (1619-1668), pictor olandez. Unul dintre pictorii de gen cei mai fecunzi ai sec. 17 olandez. Predilecţie pentru subiectele cu cai (bătălii, cavalcade, vînătoare; *Lupta de cavalerie*, *Pregătirea pentru vînătoare* ş.a.).

WREN, Sir Christopher (1632-1723), matematician, astronom şi arhitect englez. Profesor de astronomie la Greshan College din Londra. Întemeietorul clasicismului în arhitectura engleză (Teatrul Sheldon din Oxford şi Permbroke College din Cambridge). Întocmeşte primul plan urbanistic al Londrei, după incendiul din 1666. Construieşte, la Londra, între 1675-1710, catedrala Saint Paul's (a treia ca mărime din lume), Chelsea Hospital, Kensington Palace, Vama portului şi peste 50 de biserici.

WRIGHT, Frank Lloyd (1867 sau 1869-1959), arhitect american. Unul dintre cei trei mari arhitecţi americani, alături de H.H.Richardson şi L.H. Sullivan, căruia i-a fost elev. Promotor al mişcării moderniste. Autorul conceptului de "arhitectură organică" (Rolie House din Chicago, Casa de pe cascadă, din Pennsylvania, Administraţia şi laboratoarele Companiei "Johnson", din Racine-Wisconsin, sinagoga Beth Sholem de la Elkins Tark, Pennsylvania, muzeul Guggenheim, din New York, casa proprie, Taliesin West din Scottsville, Arizona, marele ansamblu universitar Florida Southern College din Lakeland ş.a.). Scrieri (*O arhitectură organică*). Memorii (*Autobiografie*).

WRIGHT, Wilbur (1867-1912) şi **Orville** (1871-1948), constructori de avioane şi piloţi americani. Pionieri ai aviaţiei mondiale. Au executat primul zbor (1903) cu avionul de construcţie proprie şi au reuşit (1904) primul viraj în zbor.

WROCŁAW (germ. **BRESLAU**), oraş în S-V Poloniei, în bazinul Sileziei; 643,6 mii loc. Port pe Odra. Centru cultural şi industrial (metalurgie, mecanică, electronică). Universitate. Primărie (sec. 14-16); catedrală (reconstruită în epoca gotică), biserici vechi: Swietego Krzyza (sec. 13-14), Swietego Wincentego (sec. 14-15) ş.a. Muzeu. — Oraş slav, colonizat de germani (sec. 13), alipit Boemiei (1335) şi domeniului de Habsburg (1526). Anexat (1742) de Prusia, redevine, în urma acordului de la Potsdam (1945), polonez. Populaţia germană a fost evacuată şi oraşul repopulat cu polonezi.

WUHAN, oraş în China centrală, centrul ad-tiv al provinciei Hubei; 3,2 mil loc. Conurbaţie formată din oraşele Hankon, Hanyang şi Wuchang. Port pe fluviul Yangtze. Centru industrial (textile, siderurgie, petrochimie). Universitate.

WUHU, oraş în E Chinei (Anhui), port pe Yangtze; 350 mii loc. Centru comercial (orez, ceai, cereale, bumbac şi lemn) şi industrial.

WULFILA (ULFILA) (c. 310-383), episcop al goţilor. Episcop misionar de la N Dunării (341). Creatorul alfabetului gotic (a tradus *Biblia* din greacă în limba gotică, traducere păstrată fragmentar într-un manuscris ostrogot din sec. 5-6, din Italia, *Codex argenteus*, conservat la Biblioteca Universităţii din Uppsala).

WUNDT, Wilhelm (1832-1920), psiholog şi filozof german. Prof. univ. la Heidelberg, Zürich şi Leipzig. A creat (1876-1877) primul laborator de psihologie experimentală, fiind unul dintre întemeietorii psihologiei experimentale (*Elemente de psihologie fiziologică*).

WUPATKI, sit arheologic în SUA (Arizona), la est de Little Colorado. Parc arheologic (ruine ale unor monumente aparţinînd culturii Pueblo; fortăreaţă, sec. 11-13).

WUPPERTAL, oraş în Germania (Renania de Nord-Westfalia), în valea Wupperului; 380 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (tex-

tile, chimie, mecanică). Universitate. Format prin unirea, în 1930, a oraşelor Elberfeld, Barmen, Cronenberg, Ronsdorf şi Vohwinkel.

WURTZ, Charles Adolphe (1817-1884), chimist francez. Prof. univ. la Paris. Unul dintre promotorii teoriei atomice în Franţa. A descoperit aminele (1849), glicolul (1855), aldolul (1872). A stabilit structura glicerinei.

WÜRZBURG, oraş în Germania (Bavaria), port pe Main; 112,8 mii loc. Aeroport. Centru industrial, comercial, administrativ. Turism. Universitate (1567). Biserici romane, gotice, renascentiste; catedrală (sec. 11-12). Monumente baroce. Muzee. Centrul unui ducat (după 704) şi sediul unui episcopat fondat în 741. Ataşat Bavariei în 1814. — **Şcoala de la ~**, şcoală de psihologie întemeiată, la începutul sec. 20, în Germania. Principalii membri erau N.Ach, K.Bühler, O.Külpe; practicau o metodă numită introspecţia experimentală.

WUSULI JIANG, denumirea chineză a rîului *Ussuri*.

WU TI, împărat chinez (140-87 î.Hr.). Cel mai de seamă împărat chinez din dinastia Han de Vest (domnia lui a însemnat epoca de aur a dinastiei). Reforme legislative, economice, administrative. A transformat confucianismul în ideologie oficială a Imperiului. Politică expansionistă (a anexat teritoriile din sudul şi sud-vestul Chinei, regatul Nam-Viet, nordul şi partea centrală a Coreii). A acordat sprijin poeţilor şi cărturarilor.

WU WANG, împărat chinez (1066-1064 î.Hr.). Fondatorul dinastiei chineze Zhou (1066-249 î.Hr.). Politică expansionistă.

WUXI (WU-SI), oraş în E Chinei (Jiangsu), pe Marele Canal, între lacul Taihu şi fluviul Yangtze; 799 mii loc. Centru industrial şi comercial.

WYAT (WYATT), Sir Thomas (1503-1542), poet englez. Inspirat de petrarchismul european, a introdus sonetul în poezia engleză (*Miscelaneul lui Totlel*).

WYCLIFFE (WYCLIF), John (c. 1330-1384), reformator englez. Ostil papei şi clerului, s-a pronunţat pentru separarea Bisericii de stat (*De Officis Regis*). A refuzat transsubstanţialitatea în euharistie şi a pus accentul pe autoritatea exclusivă a bisericii. Influenţă asupra unor mişcări eterodoxe din sec. 15-16. Condamnat ca eretic, după moarte, de Conciliul de la Constanţa (1415).

WYLER, William (1909-1981), regizor american de origine elveţiană. Una dintre marile figuri ale cinematografului american din perioada 1935-1970 (*La răscruce de vînturi*, *Cei mai frumoşi ani ai vieţii noastre*, *Colecţionarul*, *Ben-Hur*, *Funny Girl*). Premiul Oscar (1942, 1946, 1959).

WYOMING, stat în V SUA, în Munţii Stîncoşi; 253,6 mii km^2; 468,9 mii loc. Capitala: *Cheyenne*. Zăcăminte de petrol, minereu de cupru şi metale rare. Creşterea animalelor. Turism. Colonizat în 1820, teritoriul devine stat federal în 1890.

WYSPIAŃSKI, Stanysław (1869-1907), pictor şi scriitor polonez. Reprezentant al modernismului, unul dintre cei mai mari tragici polonezi (*Varşoviana*, *Nopţile*, *Întoarcerea lui Ulise* ş.a.). Ansambluri decorative, vitralii, ilustraţii de carte (*Iliada*). Portrete, fresce şi vitralii.

WYSZYŃSKI, Stefan (1901-1981), prelat polonez. Arhiepiscop de Varşovia (1948), cardinal (1953), s-a opus guvernării comuniste. Încarcerat (1953-1956).

X

XÁNTHI (XANTHE), oraş în Grecia (Tracia), la V de Kavála; 37,4 mii loc. Nod de comunicaţii. Prelucrarea tutunului. Piaţă agricolă.

XANTIP (XANTHIPPOS) (sec. 5 î.Hr.), om de stat şi general atenian. Tatăl lui Pericle. Strateg la Atena, este biruitor în lupta de la Mycale (479 î.Hr.) cu flota persană.

XANTIPA (?-c. 390), soţia lui Socrate. Datorită portretului făcut de Xenofon, a devenit simbol al soţiei certăreţe, neînţelegătoare.

XENAKIS, Iannis (n. 1922), compozitor şi arhitect grec. Stabilit în Franţa. A lucrat cu Le Corbusier. Caută să demonstreze corespondenţa dintre muzică şi arhitectură prin creaţii proprii, originale. S-a folosit de un ordinator pentru aplicarea cunoştinţelor şi a tehnicilor ştiinţifice în compoziţiile sale (*Metastasis, Nomos Alpha, Persepolis, Shaar, Akea* ş.a.). Creatorul Centrului de Studii de Matematică şi Automatică Muzicală (CEMAMU).

XENOFAN (XENOPHANES) (sec. 6-5 î.Hr.), filozof grec. Fondatorul Şcolii eleate. Autor al poemului *Despre natură* (din care s-au păstrat doar cîteva fragmente). Combate antropomorfismul promovat de poeţi, dezvoltînd un panteism idealist.

XENOFON (XENOPHON) (430-355 î.Hr.), istoric grec. Discipol al lui Socrate. A luat parte la expediţia condusă de Cirus cel Tînăr împotriva fratelui său, Artaxerxe II. Rol decisiv în retragerea "celor zece mii" de luptători greci (povestită în *Anabasis*). Scrieri despre Socrate (*Apologia lui Socrate*), povestiri istorice (*Hellenicele*), lucrări politice şi tehnice; un roman istoric şi filozofic (*Ciropedia*).

XENOFON (XENOPHON) din Efes (sec. 2 sau 3), scriitor grec. Precursor al romanului de dragoste (*Întîmplările din Efes*, 5 cărţi).

XENOPOL, Alexandru D. (1847-1920; n. Iaşi), istoric, economist şi sociolog român. Prof. univ. la Iaşi; prof. onorific la Sorbona. Membru al Junimii. Director (din 1894) al revistei "Arhiva" (1889-1940), organul Societăţii Ştiinţifice şi Literare din Iaşi. Autor al primei sinteze complete a istoriei poporului român (*Istoria românilor din Dacia Traiană*, 14 vol.) şi unul dintre fondatorii filozofiei istoriei (*La Théorie de l'histoire*, care s-a bucurat de o circulaţie universală, *Caracterul ştiinţific al istoriei*). Studii privitoare la istoria veche (*Dacia sub romani*), istoria medie (*Întemeierea ţărilor române*), istoria modernă (*Primul proiect de constituţie a Moldovei din 1822*) sau la istoria oraşelor (*Însemnătatea istorică a Iaşului*). Preocupări de filozofia culturii (*Criticismul, Realism şi idealism*), sociologie, etnografie şi folclor , drept şi economie politică, pedagogie, filologie. A acordat o atenţie deosebită publicării izvoarelor istorice (*Documente privitoare la răpirea Bucovinei de austrieci* ş.a.). Impresii de călătorie. Editor (I.Creangă, M.Eminescu). Traduceri. Acad.

XERXE, numele unor suverani persani. Mai important: **Xerxe I** (c. 519-465 î.Hr.), suveran al Persiei (486-465 î.Hr.), din dinastia Ahemenizilor. Fiul şi succesorul lui Darius I. În timpul războaielor medice (480-479 î.Hr.) a străbătut Tracia, Macedonia, i-a învins pe greci la Termopile şi Artémision şi a luat Atena. Învins la Salamina (480 î.Hr.), s-a întors în Asia.

XIA (HIA), prima dinastie regală din China (sfîrşitul milen. 3 - c. 1770 î.Hr.). Existenţa ei nu a fost certificată încă de arheologi.

XIA GUI (HIA KOUEI) (a activat între 1190-1225), pictor chinez. Membru al Academiei Song de Sud. Unul din principalii peisagişti ai vremii.

XIAMEN, oraş în S-E Chinei (Fujian), port la strîmtoarea Taiwan; 400 mii loc. Centru industrial. Universitate.

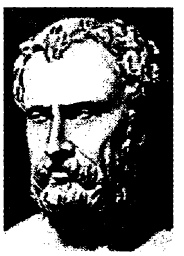

Xenofon (430-355 î.Hr.)

Alexandru D. Xenopol

XIANGGANG v. **Hong Kong**.

XI'AN (SI-NGAN sau **SIAN)**, oraş în China, centrul ad-tiv al provinciei Shaanxi; 2,8 mil. loc. Centru industrial. Marea Pagodă (Dayanta), Mica Pagodă (Xiaoyanta), Marea Moschee (742). Muzee. — Fondat la jumătatea sec. 4 î.Hr., ca reşedinţă regală. Capitala Imperiului Chinez în vremea dinastiei Qin (221-207 î.Hr.) şi sub dinastia Han de Vest (206 î.Hr.-8 d.Hr.). Abandonat un timp, redevine reşedinţa împăraţilor chinezi din dinastiile Sui (581-618) şi Tang (618-907).

XIANGTAN (SIANG-T'AN), oraş în China (Hunan), pe fluviul Xiang Jiang; 281 mii loc. Port. Centru industrial.

XIANYANG (HIEN-YANG), oraş în China (Shaanxi); 70 mii loc. Centru comercial. Fostă reşedinţă a suveranului Qinwang (Shi Huangdi, mort în 210 î.Hr.), care a construit, la hotarele de N ale imperiului, Marele Zid Chinezesc. Important sit arheologic (necropole cu mobilier funerar). Muzee.

XI HE (în mitologia chineză), vizitiu al carului solar, tras de 6 dragoni.

XIJIANG (SI-KIANG), fluviu în China meridională; 2000 km. Traversează provinciile Yunnan, Guizhou, Guangxi şi Guangdong; se varsă în mare printr-o deltă cu multe braţe. Pe unul dintre ele se află oraşul Canton. I se spune şi *Fluviul perlelor*.

XINGÚ, rîu în Brazilia, afluent al Amazonului; 1980 km. Izvorăşte din Serra do Roncador (podişul Mato Grosso). Cascade. Parc naţional.

XINJIANG (SIN-KIANG) (Regiunea Autonomă Uigură), regiune în N-V Chinei; 1,6 mil. km^2; 13 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Ürümqi*. Despărţită în două bazine de munţii Tian-Shan: în N, bazinul Dzungarie, şi în S, bazinul Tarim. Resurse naturale: petrol, aur, cupru, plumb ş.a. Creşterea vitelor. Agricultură.

XINNING (SI-NING), oraş în China, centrul ad-tiv al provinciei Qinghai; 300 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru industrial (siderurgie, chimie) şi comercial.

XINZHU, oraş în N-V insulei Taiwan, la S-V de Taibei, port la strîmtoarea Taiwan; 290 mii loc. Nod de comunicaţii. Centru comercial

şi industrial.

XIPE TOTEC, zeu precolumbian al vegetaţiei şi al renaşterii în natură.

XI SHEN (în mitologia chineză), zeul bucuriei şi al desfătării. Ocrotitorul cuplurilor căsătorite.

XI WANG-MU (în mitologia chineză), zeiţă magiciană care cunoaşte elixirul vieţii veşnice, dar şi aducătoare de nenorociri. Una dintre cele mai populare zeiţe, inclusă de daoişti printre divinităţile principale ale panteonului lor.

XIXABANGMA (**GOSAINTHAN** sau **SHISHA PANGMA**), vîrf în munţii Himalaya (Tibet); 8046 m. Escaladat pentru prima dată în 1964, de o echipă chineză, condusă de Xiu Jing.

XIZANG ZIZHIQU, denumirea oficială a regiunii autonome chineze Tibet.

XOCHICALCO, oraş precolumbian (perioada clasică), situat în Mexic (Morelos). Centru de ceremonial (templul Quetzalcóatl).

XOCHIPIĹLI, zeu aztec, simbolizînd frumuseţea, bucuria, tinereţea şi dragostea. Ocrotea florile, patrona sărbătorile şi plăcerile.

XU BEIHONG (**SIU PEI-HONG**) (1896-1953), pictor chinez. Director al Academiei Naţionale din Pekin. Lucrările sale (păsări, arbori, cai) sînt o încercare de sinteză între pictura în ulei şi cea în cerneală.

XUN ZI (**HU XUANG**) (c. 298-c. 238 î.Hr.), filozof şi poet chinez din epoca dinastiei Zhou. Considerat cel mai important filozof confucianist, precursor al şcolii legiştilor. A pus bazele unui sistem raţionalist, bazat pe cunoaşterea obiectivă. Autor de poeme narative.

Y

YAHYÂ KHÂN, Agha Muhammad (1917-1980), general şi om politic pakistanez. S-a distins în Războiul Indo-Pakistanez (1965). Preşedinte al Republicii (1969-1971).

YAJUR-VEDA v. **Vede.**

YALE (Universitatea ~), universitate americană în New Haven (Connecticut). Fondată în 1701, la Branford, mutată la Saybrook (1707) şi stabilită la New Haven, din 1716, poartă numele celui care a înfiinţat-o, Elihu Yale (1648-1721), fost guvernator al Companiei Indiilor Orientale. Muzeu de istorie naturală, galerie de artă (pictură europeană).

YALONG JIANG, rîu în China, afluent al lui Yangtze; c. 1300 km. Izvorăşte din China Centrală.

YALOW, Rosalyn (n. 1921), fizician american. Studii de imunologie care i-au permis identificarea şi dozarea hormonilor de hipotalamus. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1977).

YALUJIANG (cor. **AMMONKKANG**), fluviu în Asia Orientală, la graniţa Chinei cu Coreea; 813 km. Izvorăşte din masivul Changbai şi se varsă în Golful Coreii (Marea Galbenă). Navigabil pe cursul inferior. Lupte violente, în 1894, între Japonia şi Coreea şi, în 1904, între Rusia şi Japonia.

YAMA (în mitologia vedică), zeul morţii. Rege al spiritelor strămoşeşti, suveranul regatului morţii şi judecătorul suprem.

YAMAGATA, oraş în Japonia (Honshū), la N-E de Niigata; 237 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial (metalurgie, textile, chimie). Universitate.

YAMAGUCHI, oraş în Japonia (Honshū), la V de Hiroshima; 114,7 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial şi comercial. Temple.

YAMAMOTO Isoroku (1884-1943), amiral japonez. Comandant-şef al flotei navale nipone (1939-1943), a pregătit şi condus atacul de la Pearl Harbor (dec. 1941). A comandat în continuare operaţiunile navale împotriva flotei americane în Pacific.

YAMATO, oraş în Japonia (Honshū), la S-V de Tokio; 167,9 mii loc. Centru rezidenţial. Construcţii de automobile.

YAMÉOGO, Maurice (n. 1921), om politic din Burkina Faso. Preşedinte al Republicii (1959-1966).

YAMOUSSOUKRO, capitala statului Coasta de Fildeş, oraş situat la S de lacul Kossou; 85 mii loc. Universitate. Biserica Notre-Dame de la Paix.

YAMUNĂ, rîu în India, afluent al Gangelui; 1370 km. Izvorăşte din Munţii Himalaya (Uttar Pradesh), trece prin oraşele Delhi şi Agra şi se varsă în Gange, lîngă Allahbad. Unul dintre cele şapte fluvii sacre ale hinduşilor.

YANGON, capitala Uniunii Myanmar (Birmania), port fluvio-maritim în delta fluviului Irrawaddi; 2,51 mil. loc. Aeroport internaţional. Port comercial (export de orez, bumbac, tutun, lemn, plumb, zinc). Centru industrial. Rafinărie de petrol. Universitate. Monumente: pagoda auriă Shwe Dagon. Muzeu naţional. Centru turistic. Vechi centru religios (budist), s-a dezvoltat economic după 1755. Capitală (din 1886) a coloniei britanice şi apoi a statului independent Birmania (din 1948). Pînă în 1989 se numea *Rangoon*.

YANG CHEN NING (n. 1922), fizician american de origine chineză. Profesor la universităţile din Chicago, Princeton, New York. A descoperit, împreună cu Lee Tsung Dao, că în cazul interfracţiilor electromagnetice slabe nu se respectă legea de conservare a paităţii. Premiul Nobel (1957), împreună cu Lee Tsung Dao.

YANGSHAO, sit arheologic în China (Henan). Aici s-a descoperit o cultură neolitică (milen. 3 î.Hr.), răspîndită în bazinul inferior al fluviului Huanghe (Fluviul Galben), caracterizată prin vase de culoare roşie, ornate cu motive geometrice spiralate.

YANGTZE (CHANGJIANG) (Fluviul Albastru), fluviu în China; 5980 km (cel mai lung fluviu din China). Izvorăşte din podişul Tibet şi se varsă în Marea Chinei Orientale, printr-o deltă. Trece prin oraşele Chongqing, Wuhan, Nankin, Shanghai. Defileuri. Parţial navigabil. Pescuit.

YANGZHOU, oraş în E Chinei (Jiangsu), port pe Marele Canal Chinez; 200 mii loc. Centru industrial.

YANQI (YEN-K'I sau **KARACHAR)**, sit vechi, situat în N-V Chinei (Xinjiang), în bazinul Tarim. Loc de popas pentru caravanele dintre Iran şi China. Vechi mănăstiri budiste (sec. 6-7).

YANTAI (YEN-T'AI), oraş în China (Shandong), port la Marea Galbenă; 700 mii loc. Pescuit. Ind. mătăsii. Artizanat. Staţiune balneară.

YAO, oraş în Japonia (Honshū), suburbie a oraşului Ōsaka; 272 mii loc. Centru rezidenţial şi industrial (textile, chimie).

YAOUNDÉ, capitala Republicii Camerun; 552 mii loc. Nod rutier. Aeroport. Centru comercial, industrial (alimentară, prelucrarea lemnului). Turism. Universitate. Fondat în 1895.

YARACUY, stat în N-V Venezuelei; 7,1 mii km^2; 223,5 mii loc. Capitala: *San Felipe*. Creşterea animalelor. Cacao, trestie de zahăr, cafea şi tutun. Legumicultură.

YAREN, capitala Republicii Nauru; oraş situat în S-V insulei; 426 loc. Export de fosfaţi.

YARKAND (chin. **SOUCHE**), oraş în China (Xinjiang), în oaza bazinului Tarim; 100 mii loc. Loc de popas pe drumul de caravane dintre India şi Rusia. Centru al culturii islamice.

YAŞAR KEMAL (*Kemal Sadık Gökçeli*; n. 1922), prozator turc. Romane de evocare a vieţii de la ţară, cu influenţe ale folclorului Anatoliei (*Indje Memed, haiducul, Stîlpul de aramă, Arşiţa galbenă, Povestiri complete*).

YAXCHILAN, oraş maya în Mexic (Chiapas), pe fluviul Usumacinta. Perioadă de prosperitate în epoca clasică (250-950). Temple-piramide decorate cu sculpturi în piatră. Lintouri şi stele funerare cu inscripţii.

YAWATA, oraş în Japonia (Kyūshū), în conurbaţia Kitakyūshū, port la strîmtoarea Shimonoseki; 350 mii loc. Siderurgie. Centru industrial şi comercial.

YAZDGIRD, numele mai multor regi sasanizi. Mai importanţi: — **Yazdgird I** (?-420), rege sasanid al Persiei (399-420). A succedat lui Bahram IV. Protector al creştinismului. — **Yazdgird II** (?-457), rege sasanid al Persiei (438-457). Fiu şi succesor al lui Bahram V. A persecutat pe creştini şi pe evrei, încercînd o convertire forţată a acestora, ceea ce a declan-

şat o mare răscoală populară. — **Yazdgird III** (617-651), ultimul rege sasanid al Persiei (632-651). A luptat împotriva armatei arabe, fiind înfrînt la Qadisiyah (637) şi Nahavand (642). Asasinat, iar statul sasanid ocupat de arabi.

YBL Miklós (1814-1891), arhitect maghiar. Şeful Şcolii eclectice din Budapesta. Lucrări pr.: Ansamblul de pe insula Margareta, Bazarul Vaskert şi Opera (capodopera sa) din Budapesta, palate şi biserici în Budapesta.

YEATS, William Butler (1865-1939), scriitor irlandez. Operă lirică (*Rătăcirile lui Oisin şi alte poeme, Turnul, Scara în spirală şi alte poeme*) şi dramatică (*Contesa Cathleen, Ţara dorită, Pe plaja din Baile, Deirdre*), inspirată de misticismul celtic. Promotor al renaşterii culturale irlandeze (cofondator al The Irish Literary Society, The National Literary Society, The Rhymers Club şi The Abbey Theatre, al cărui director a fost între 1899 şi 1939). Premiul Nobel (1923).

YELLOWSTONE, parc naţional în SUA, creat în 1872, pe un platou vulcanic (Yellowstone), la 2500 m altitudine, la N-V de Wyoming; 9000 km^2. Activitate vulcanică (izvoare ţîşnitoare şi gheizere cu apă clocotită şi vapori). Turism.

YELLOWSTONE, rîu în N-V SUA, afluent al lui Missouri; 1080 km. Izvorăşte din Munţii Stîncoşi. Cascade şi canion.

YEMEN (Republica Arabă ~), stat în S-V peninsulei Arabia, la Marea Roşie, incluzînd şi cîteva insule din S Mării Roşii (Perim, Kamaran) şi din golful Aden (Socotra). Suprafaţa: 485 mii km^2. Populaţia: 16,9 mil. loc. Capitala: *Sanaa*. Limba oficială: araba. Culte: islamism. Moneda: 1 ryal = 100 fils. Oraşe pr.: Aden, Ta'izz, Hodeida, El-Mukalla. Relief predominant muntos (în V), regiune deşertică (în E). Climă tropicală. Ariditate pronunţată. Vegetaţie xerofită. Pajişti şi pîlcuri forestiere la poalele munţilor sau pe platourile înalte. Faună variată. Variate resurse minerale (hidrocarburi, aur, molibden, cupru, plumb), exploatate doar cele de hidrocarburi. Extracţie şi export de petrol şi gaze naturale. Agricultura este ramura economică de bază. Cereale (mei, sorg, orz, grîu), bumbac, cafea, trestie de zahăr, legume, qat (plantă euforizantă). — În antichitate, Yemenul cuprindea cîteva regate arabe înfloritoare (Saba, Main, Qataban şi Hadramaut). În 525 este cucerit de Aksum (Etiopia), iar în 631 va fi inclus în Califatul Arab. Sub stăpînire otomană, din sec. 16 pînă în 1918, cu intermitenţe. În 1839, după ce cucereşte portul Aden, Marea Britanie îşi impune protectoratul asupra coastei de N-E a peninsulei. Regat independent, în 1918.

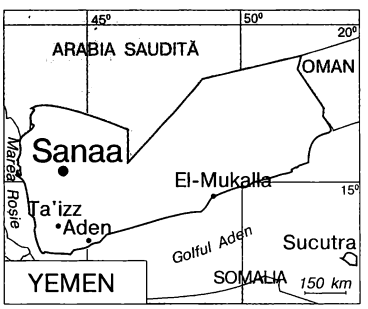

Recunoscut ca Regat, în 1934, de Arabia Saudită. Face parte (1958-1961), alături de Egipt şi Siria, din Republica Arabă Unită. În urma loviturii de stat (sept. 1962) se proclamă Republica Arabă Yemen (sau Yemenul de Nord). Războiul civil declanşat în 1962 opune pe regalişti republicanilor. În nov. 1967 este proclamată independenţa Republicii Populare a Yemenului de Sud (Republica Democratică Populară a Yemenului). Alianţă strînsă cu URSS. Lupte intense între Yemenul de Nord şi cel de Sud (1972, 1979). După acorduri repetate de unificare, aceasta are loc la 22 mai 1990, prin proclamarea Republicii Arabe Yemen. Republică prezidenţială.

YERSIN, Alexandre (1863-1943), microbiolog şi epidemiolog francez de origine elveţiană. La Institutul Pasteur, a izolat (împreună cu E.Roux) toxina difterică. În Hong Kong a descoperit (1894) bacilul ciumei bubonice, care poartă astăzi numele lui. A creat un laborator pentru fabricarea serului împotriva ciumei (la Nha Trang, în regiunea Annam). În 1903-1904 a fondat la Hanoi Şcoala de Medicină.

YEZD (YAZD), oraş în centrul Iranului; 136 mii loc. Mausolee (1037). Marea Moschee (1375).

YEZO, vechea denumire a insulei *Hokkaidō*.

YILMAZ, Mesut (n. 1947), om politic turc. Prim-ministru al Republicii (1991, 1996; din 1997, prim-ministru al unui guvern de coaliţie).

YINCHUAN, oraş în N-E Chinei, capitala regiunii autonome Ningxia Huizu Zizhiqu; 200 mii loc. Centru industrial şi comercial.

YOKKAICHI, oraş în Japonia (Honshū); 255,4 mii loc. Centru industrial (petrochimie, ind. sticlei şi ceramică).

YOKOHAMA, oraş în Japonia (Honshū), port la golful Tokio; 2,7 mil. loc. Cel mai mare port al Japoniei. Aeroport. Şantiere navale. Centru industrial (petrochimie, siderurgie, automobile), comercial, financiar şi cultural. Universităţi. Biblioteca "Kanzawa", fondată în 1275.

YOKOSUKA, oraş în Japonia (Honshū), port la golful Tokio; 421 mii loc. Centru rezidenţial şi industrial. Şantiere navale. Arsenale.

YOLA, oraş în partea de răsărit a Nigeriei, în apropierea graniţei cu Camerun; 17 mii loc. Port fluvial. Centru comercial.

YONNE, rîu în Franţa, afluent al Senei; 293 km. Izvorăşte din Masivul Central Francez şi trece prin Château-Chinon, Auxerre, Sens, Montereau. Provoacă inundaţii.

YORK, familie nobiliară engleză, ramură a Plantageneţilor, întemeiată în 1385 de **Edmond de Langley** (1341-1402), duce de York. Fiu al lui Eduard III. A luptat în Franţa, în Bretania şi în Spania. Şi-a disputat tronul Angliei cu familia Lancaster (Războiul celor Două Roze). A dat Angliei mai mulţi regi (Eduard IV, Eduard V, Richard III). A fost înlocuită (1485) de dinastia Tudor.

YORK, cap în N peninsulei York, punctul cel mai septentrional al Australiei (10°42′ lat. S şi 142°32′ long. E).

YORK, oraş în Marea Britanie (North Yorkshire), port pe Ouse; 105,2 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial (sticlărie, alimentară) şi comercial. Turism. Universitate. Catedrală (1220); clădiri medievale. Muzee. — Capitala militară a insulei în timpul ocupaţiei romane. Cucerit (sec. 6) de englezi. Ruinat prin cucerirea normandă (sec. 11). Înfloritor în timpul evului mediu, decade în sec. 19.

YORK, peninsulă în N-E Australiei, care separă golful Carpentaria de Marea Coralilor. Relief muntos (cu înălţimi mici) şi de cîmpie. Climă tropicală. Păşuni. Zăcăminte naturale (aur, plumb, bauxită).

YORKTOWN, localitate în SUA (Virginia), la S-E de Richmond; 400 loc. Capitularea, la 19 oct. 1781, a trupelor engleze conduse de Ch.Cornwallis, după asedierea localităţii de către generalii George Washington şi Rochambeau, a însemnat sfîrşitul Războiului pentru Independenţa Coloniilor Engleze din America de Nord.

YOSEMITE NATIONAL PARK, parc naţional în SUA (California), creat în 1890, pe versantul vestic al culmii Sierra Nevada, în Yosemite Valley. Turism. Sporturi de iarnă.

YOSHIDA SHIGERU (1878-1967), om politic japonez. Prim-ministru liberal (1946-1947, 1948-1954), a obţinut de la SUA semnarea Tratatului de pace de la San Francisco (sept. 1951), prin care s-a pus capăt regimului de ocupaţie.

YOULOU, Fulbert (1917-1972), om de stat congolez. Preot catolic (1946), primar al oraşului Brazzaville (1956). Preşedinte al Republicii Populare Congo (1959-1963).

YOUNG, Edward (1683-1765), poet englez. Prin tonalitatea melancolică a poemului *Jeluirea sau cugetări nocturne despre viaţă, moarte şi nemurire*, cunoscut sub titlul *Nopţile*, devine un precursor al romantismului european. Tragedii. Eseuri critice (*Speculaţii asupra compoziţiei originale*).

YOUNG, Thomas (1773-1829), fizician şi egiptolog englez. Contribuţii în teoria ondulatorie a luminii (a introdus noţiunea de "coerenţă"). A descoperit proprietatea cristalinului de a se acomoda pentru vederea la distanţă, ca şi fenomenul interferenţelor luminoase. Preocupări de egiptologie.

YOUNG (Planul ~), plan privind plata reparaţiilor de război datorate de Germania după primul război mondial. A fost întocmit de o echipă de experţi americani, conduşi de avocatul şi omul politic american Owen D. Young (1874-1962), şi adoptat la Conferinţa de la Haga (aug. 1929). Înlocuia Planul Dawes, adoptat în aug. 1924, la Conferinţa de la Londra. Prevedea reducerea reparaţiilor de război cu 20% şi eşalonarea acestora pe 59 de ani. A fost anulat de Conferinţa de la Lausanne (1932).

William Butler Yeats

Hideki Yucawa

YOUNGSTOWN, oraş în SUA (Ohio); 115,4 mii loc. Metalurgie. Universitate. Muzeu.

YOURCENAR, Marguerite (*Marguerite de Crayencour*; 1903-1987), scriitoare de naţionalitate franceză şi americană. A publicat *Nuvele orientale*, romane istorice (*Memoriile lui Hadrian, Piatra filozofală*), poeme, eseuri, amintiri de familie (trilogia *Amintiri pioase, Arhivele Nordului, Ce? Eternitatea*), dominate de miturile antichităţii. Prima femeie aleasă în Academia Franceză (1980).

YSAYE, Eugène (1858-1931), violonist, dirijor şi compozitor belgian. A fondat Societatea de concerte Ysaye (1894). Din 1918 pînă în 1922 a dirijat orchestra Cincinnati din SUA. Considerat unul dintre cei mai mari virtuozi ai timpului său. Concerte pentru vioară şi orchestră, sonate (*Sonata pentru pian şi vioară*), o operă ş.a.

YUAN, dinastie mongolă fondată de Kubilay, care a domnit în China din 1279 pînă în 1368.

YÜAN SHIH-K'AI (1859-1916), om politic chinez. Rezident imperial (1885-1894) în Coreea. Prim-ministru (1911). Preşedinte al Republicii (1913-1916). Politică dictatorială. A încercat în 1915, dar fără a reuşi, să întemeieze o nouă dinastie imperială.

YUCATÁN, peninsulă în S-E Mexicului, între golful Mexic şi Marea Caraibilor. Este un platou jos, calcaros, acoperit de păduri, puţin populat. Centrul civilizaţiei maya. Situri arheologice maya. Turism.

YUCATÁN, stat în S-E Mexicului; 39,3 mii km^2; 1 mil. loc. Capitala: *Mérida*. Expl. de lemn preţios. Trestie de zahăr, tutun. Turism. Cucerit de spanioli (1527-1528). Independent de Mexic între 1839 şi 1843.

YUCATÁN, strîmtoare care desparte peninsula cu acelaşi nume de insula Cuba; lăţime: 220 km. Ad. max.: 90 m.

YUCAWA, Hideki (1907-1981), fizician japonez. Profesor la Universitatea din Kyōtō. Contribuţii în fizica nucleară şi la studiul razelor cosmice. A emis (1935) ipoteza existenţei mezonului. Particula a fost descoperită ulterior în razele cosmice. Premiul Nobel (1949).

YUKON, fluviu în partea septentrională a Americii de Nord (Canada şi Alaska); 2554 km. Se varsă printr-o deltă în marea Bering.

YUKON, teritoriu în N-V Canadei, la graniţa cu SUA (Alaska); 482,5 mii km^2; 22 mii loc. Centrul ad-tiv: *Whitehorse*. Resurse naturale (aur, argint, plumb, zinc, cupru, cadmiu, cărbune). Zonă acoperită de păduri (cu excepţia cîmpiei litorale şi a munţilor înalţi).

YUN, Isang (n. 1917), compozitor coreean. A încercat o sinteză între muzica orientală şi cea occidentală dodecafonică.

YUNNAN, provincie în China Meridională; 436,2 mii km^2; 32,5 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Kunming*. Relief muntos, cu un climat tropical de altitudine. Resurse naturale (huilă, fier). Industrie puţin dezvoltată (metalurgie). Agricultură diversificată. Legată prin cale ferată de Chongqing.

Z

ZAANDAM (ZAANSTAD), oraş în V Olandei, lîngă Amsterdam; 130,7 mii loc. Nod feroviar. Reparaţii navale. Piaţă pentru cereale. Biserică (sec. 17); case de lemn (sec. 18-19).

ZABRZE, oraş în S Poloniei; 205,8 mii loc. Nod feroviar. Expl. de cărbune. Industrii (cocsochimică, siderurgie). Întemeiat în sec. 13. Încorporat Prusiei în 1742. S-a numit *Hindenburg*. După 1945, aparţine Poloniei.

ZACATECAS, oraş în partea centrală a Mexicului, capitala statului cu acelaşi nume; 100,5 mii loc. Aeroport. Metalurgia neferoaselor. Minerit. Catedrală (1612); apeduct (sec. 18).

ZACATECAS, stat în Mexic; 73,2 mii km^2; 1,27 mil. loc. Expl. de aur, argint, plumb, zinc şi cupru. Agricultură. Creşterea animalelor. Spaniolii au venit în această regiune în 1530 şi au colonizat-o după ce au descoperit aici zăcăminte de argint.

ZACHARIA VON LINGENTHAL, Karl Eduard (1812-1894), jurist german. Fiu al lui K.S. Zacharia von Lingenthal. Cercetări în domeniul dreptului roman şi bizantin. A elaborat o lucrare monumentală, *Jus Graeco-Romanum* (7 vol.).

ZACHARIA VON LINGENTHAL, Karl Salomo (1769-1843), jurist şi erudit german. Profesor la universităţile din Wittenberg şi Heidelberg. Scrieri în toate domeniile dreptului. A studiat în special dreptul roman.

ZACIU, Mircea (n. 1928, Oradea), istoric literar şi eseist român. Prof. univ. la Cluj. Activitate publicistică. Studii şi eseuri (*Masca geniului*, *Colaje*, *Bivuac*, *Lecturi şi zile*). Monografii (*Ion Agârbiceanu*). A condus, în colaborare, redactarea unui important dicţionar (*Dicţionarul scriitorilor români*). Memorialistică.

ZADAR (it. **ZARA**), oraş în Croaţia, port la Marea Adriatică; 60 mii loc. Industrii (vinificaţie; conserve de peşte). Pescuit. Port natural. Staţiune turistică. Vestigii romane. Catedrală romanică (sec. 13), cu un altar pictat de Carpaccio. Biserică (sec. 9-11). Construcţii medievale şi din Renaştere. Muzeu. Sub stăpînire romană (sec. 1 î.Hr.), apoi parte a Imperiului Bizantin. Din 1797, stăpînit de Imperiul Habsburgic, iar între cele două războaie (pînă în 1944), controlat de italieni.

ZADKINE, Ossip (1890-1967), sculptor francez de origine rusă. Cubist la început, depăşeşte această fază prin creaţii cu o netă marcă de originalitate (*Pădurea umană*, *Germinaţia*, *Monumentul victimelor celui de-al doilea război mondial* din Rotterdam). Compoziţii în metal, lemn, piatră.

ZÂGÂZIG, oraş în Egipt, în Delta Nilului, la N-E de Cairo; 173 mii loc. Nod de comunicaţii. Piaţă pentru cereale şi bumbac. În apropiere (S-E) se găsesc ruinele vechiului oraş Bubastis.

ZAGREB, capitala Croaţiei, pe Sava; 868 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Centru industrial. Metalurgie. Tîrg internaţional de mostre. Universitate (1669). Academie de ştiinţe şi artă (1867). Turism. Fragmente din fortificaţiile vechiului oraş (sec. 13); biserici gotice (sec. 13-15); monumente în stil baroc şi neoclasic. Muzee. Atestat documentar în 1094, a devenit din 1242 oraş liber. S-a aflat între 1526 şi 1918 în stăpînirea Austriei, sub numele de *Agram*. În 1918 face parte din Regatul Sîrbilor, Croaţilor şi Slovenilor.

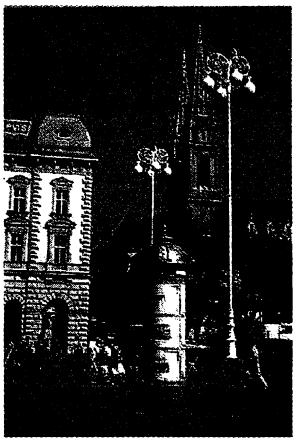

Zagreb

ZAGROS, sistem muntos în V şi S-V Iranului; c. 1600 km. Lăţime: 200- 300 km. Alt. max.: 4548 m (vîrful Zard Kur). Climă subtropicală continentală. Vegetaţie de pustiuri şi stepe montane. Izolat, păduri de foioase.

ZAHARESCU, Barbu (n. 1906, Bîrlad), economist român. Prof. univ. la Bucureşti. A întocmit primul manual de economie politică din ţară. Specialist în domeniul economiei capitaliste (*Despre "Capitalul" lui Marx*, *Teoria valorii şi banii*). Membru corespondent al Acad. Rom.

ZAHAROV, Andreian Dmitrievici (1761-1811), arhitect rus. Reprezentant al neoclasicismului rus. A construit Poarta monumentală şi faţada (400 m) Palatului Amiralităţii din Sankt Petersburg.

ZAHIR ŞAH v. **Mohammad Zahir**.

ZAID BIN SULTAN AL-NAHAYAN (n. 1918), emir în Abu Dhabi (din 1966). Preşedinte al Emiratelor Arabe Unite (din 1971).

ZAIR v. **Congo (Republica Democratică ~)**.

ZAIR, fluviu în Africa Ecuatorială; 4700 km. Izvorăşte din regiunea Marilor Lacuri Africane, traversează de două ori Ecuatorul, trece prin Kinshasa şi Brazzaville şi se varsă în Oceanul Atlantic, printr-un estuar. Pînă la Kisangani poartă numele Lualaba. Navigabil. Afluenţi pr.: Oubangui, Kasai. Ca bazin hidrografic, este al doilea din lume, după Amazon. S-a mai numit şi *Congo*. Explorat în 1482 de portughezul Diego Cão.

ZAKOPANE, oraş în S Poloniei (Nowy Sacz), în Munţii Tatra; 28,7 mii loc. Turism. Staţiune

Mircea Zaciu

Andreian Zaharov

pentru sporturi de iarnă.
ZÁKROS, sit arheologic în E insulei Creta; vestigiile unui oraş şi ale unui palat din perioada miceniană (sec. 16 î.Hr.).
ZÁKYNTHOS (ZANTE), insulă grecească în grupul Insulelor Ionice. Centrul ad-tiv: *Zákynthos*. Catedrală veneţiană.
ZALAEGERSZEG, oraş în S-V Ungariei, la V de Lacul Balaton; 57,6 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial (ind. lemnului). Piaţă agricolă.
ZALĂU, municipiu la poalele nordice ale munţilor Meseş; reşedinţa judeţului Sălaj; 70,9 mii loc. Industrii (ind. lemnului, alimentară). Biserică reformată, în stil baroc. Biserică ortodoxă, cu elemente în stil brîncovenesc. Busturile lui Simion Bărnuţiu şi Ady Endre. Muzeu de istorie. Ceramică. Vestigii arheologice ce atestă că populaţia autohtonă a rămas pe loc după retragerea administraţiei romane. Menţionat documentar din 1220.
ZAMA, oraş antic în N Africii. Aici armata romanilor, comandată de Scipio Africanul, a zdrobit armata cartagineză condusă de Hannibal (202 î.Hr.), punînd capăt celui de-al doilea Război Punic (218-201 î.Hr.).
ZAMBACCIAN, Krikor (1889-1962; n. Constanţa), colecţionar şi critic de artă român. Monografii (*Grigorescu*, *Petraşcu*), eseuri (*Însemnări despre artă*). Colecţie de artă modernă românească şi franceză, donată statului; muzeul care îi poartă numele (la Bucureşti). Membru corespondent al Acad. Rom.
ZAMBEZI (ZAMBEZE), fluviu în S-E Africii; 2660 km. Izvorăşte din Podişul Ba-Lunda sub numele de Liba, străbate Angola şi Zambia, formează graniţa dintre Zambia şi Botswana, trece prin Mozambic şi se varsă în strîmtoarea Mozambic (Oceanul Indian). Afluenţi pr.: Luangwa, Kafue, Shire. Turism. Cascada Victoria. Navigabil parţial. Hidrocentrală (Kariba). Explorat de David Livingstone în 1851-1856 şi 1858-1859.
ZAMBIA, stat în sudul Africii. Suprafaţa: 752,6 mii km^2. Populaţia: 8,7 mil. loc. Limba oficială: engleza. Capitala: *Lusaka*. Culte: animism, catolicism, protestantism. Moneda: 1 kwacha = 100 ngwee. Împărţit în 9 provincii. Oraşe pr.: Kitwe, Ndola, Kabwe, Mufulira. Relief de podiş cu altitudini de 1000-1400 m, cu cîteva culmi muntoase şi depresiuni. Climă subecuatorială cu precipitaţii abundente. Reţea hidrografică deasă (pe fluviul Zambezi, cascada Victoria, cu o înălţime de 122 m). Vegetaţie şi faună variate. Parcuri naţionale. Turism. Expl. de cupru, cobalt, polimetale, mangan, cositor, cărbune. Industrii prelucrătoare (cupru rafinat, îngrăşăminte chimice, acid azotic, anvelope, ciment). Se cultivă sorg, mei, manioc, porumb, arbori de cafea, arahide, tutun, trestie de zahăr. Se cresc bovine, ovine, caprine şi porcine. Exportă: cupru şi minereuri metalice, tutun, arahide, cafea, lemn. — Pe teritoriul actual al ţării, locuit de pigmei şi de triburi bantu, s-au aşezat, în sec. 18, portughezii. În 1891, a intrat în stăpînirea Companiei Britanice a Africii de Sud, întemeiată de C.J. Rhodes, iar în 1924 a devenit, sub numele de Rhodesia de Nord, colonie engleză. În deceniul 1953-1963 face parte, împreună cu Rhodesia de Sud (azi Zimbabwe) şi Nyassaland (Malawi), din Federaţia Rhodesia-Nyassaland, desfiinţată în 1963. În 1964, Rhodesia de Nord s-a proclamat, sub denumirea de Zambia, republică independentă, membră a Commonwealth-ului. Guvernul a adoptat o serie de măsuri social-economice, iar în 1973 a intrat în vigoare o nouă constituţie. Criza economică şi frămîntările politice determină introducerea, în 1990, a sistemului pluripartit. Republică prezidenţială.
ZAMBOANGA, oraş în Filipine (Mindanao), port la strîmtoarea Basilan; 442,3 mii loc. Piaţă pentru copra, ulei de palmier şi abaca. Industrii. Turism. Arhitectură spaniolă (sec. 17). Fondat de spanioli în 1635. Ocupat de japonezi în timpul celui de-al doilea război mondial.
ZAMENHOF, Lejzer Ludwik (1859-1917), lingvist polonez. Creator al limbii esperanto.
ZAMFIR, Cătălin (n. 1941, Bucureşti), sociolog român. Prof. univ. la Bucureşti; din 1990, director al Institutului Naţional de Cercetare a Calităţii Vieţii. Cercetări în domeniul epistemologiei şi al calităţii vieţii (*Psihosociologia organizării şi conducerii*, *Un sociolog despre muncă şi satisfacţie*, *Structurile gîndirii sociologice*). Membru corespondent al Acad. Rom.
ZAMFIR, Gheorghe (n. 1941, Găeşti), naist român. Stabilit în Franţa. S-a impus pe scena internaţională prin interpretări în manieră inedită, pline de lirism şi virtuozitate.
ZAMFIRESCU, Dan (n. 1933, Bucureşti), istoric literar român. S-a ocupat de cercetarea fenomenului literar şi cultural românesc vechi (*Studii şi articole de literatură română veche*). Monografii (*Neagoe Basarab şi "Învăţăturile către fiul său Theodosie"*).
ZAMFIRESCU, Duiliu (1858-1922; n. Plăineşti, azi, Dumbrăveni, jud. Vrancea), scriitor român. Membru al societăţii Junimea. Diplomat. Ministru de Externe (1920-1921). Poeme de ţinută neoclasică (*Alte orizonturi*, *Imnuri păgîne*). Se impune prin romane de observaţie socială (primul roman-ciclu din literatura română: *Viaţa la ţară*, *Tănase Scatiu*, *În război*, *Îndreptări*, *Anna*). Nuvele (*Novele romane* ş.a.). Traduceri din Th.Gautier, V.Hugo, Leopardi. Corespondenţă (cu T.Maiorescu). Acad.
ZAMFIRESCU, George Mihail (1898-1939; n. Bucureşti), scriitor român. Director de scenă la Teatrul Naţional din Iaşi (1934-1939). Activitate publicistică. Versuri. Romane cu acţiunea plasată în mahalaua bucureşteană (*Maidanul cu dragoste*, *Sfînta mare neruşinare*) şi în mediul provincial (*Madona cu trandafiri*). Comedii lirice (*Idolul şi Ion Anapoda*), drame cu infiltrări de naturalism (*Domnişoara Nastasia*), drame de factură existenţialistă (*Sam*). Eseuri despre teatru.

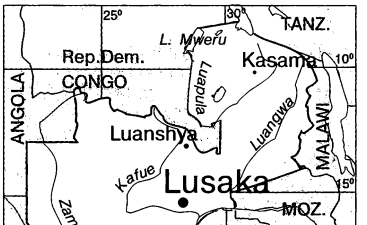

ZAMFIRESCU, Ion (n. 1907, Craiova), istoric literar român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii de istoria culturii (*Spiritualităţi româneşti*), de dramaturgie şi istoria teatrului universal (*Istoria universală a teatrului*, 5 vol., *Panorama dramaturgiei universale*).
ZAMIATIN, Evgheni Ivanovici (1884-1937), scriitor rus. Disident; opera i-a fost interzisă în ţară. A emigrat în 1931. Romane şi eseuri care au provocat vii reacţii. *Noi* este o satiră a societăţii comuniste, care l-a inspirat pe G. Orwell în romanul *1984*.
ZAMOLXE (ZAMOLXIS sau **ZALMOXIS)**, zeu al pămîntului (al fertilităţii şi al împărăţiei morţilor). Divinitate supremă în religia geto-dacilor. Potrivit legendelor transmise de Herodot şi Strabo, s-ar fi statornicit în Dacia, unde a fost legiuitor şi profet. Identificat mai tîrziu cu *Gebeleizis*.
ZAMORA, oraş în Mexic (Michoacán), la V de Morelia; 90 mii loc. Centru comercial. Ind. alimentară (dulciuri, băuturi). Fondat (1540) de Antonio de Mendoza; numit astfel după oraşul din Spania de unde proveneau coloniştii.
ZAMORA, oraş în Spania, pe rîul Duero, la N de Salamanca; 64,4 mii loc. Din vechiul oraş s-au păstrat zidurile de apărare împotriva maurilor. Catedrală (sec. 12); biserica La Magdalena (1165), exemplu de stil spaniol.
ZAMOŚĆ, oraş în Polonia, la S-E de Lublin; 50 mii loc. Ind. lemnului (mobilă). Model de oraş din epoca Renaşterii poloneze; fortificaţii (sec. 16). Întemeiat (1579) de Jan Zamojski, care a pus şi bazele unei universităţi (1595).
ZAMOJSKI, Jan (1542-1605), om politic polonez. Cancelar (din 1578) şi mare hatman (din 1581). A contribuit la înfrîngerea lui Ivan IV cel Groaznic (1582). A urmărit consolidarea regimului nobiliar.
ZANDONAI, Riccardo (1883-1944), compozitor italian. Muzică instrumentală, lucrări corale, muzică de film. Opere, cea mai apreciată fiind *Francesca da Rimini*, bazată pe nuvela lui Gabriele d'Annunzio.
ZANE, Gheorghe (1897-1978; n. Bucureşti), economist şi istoric român. Prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Studii de economie politică şi finanţe, istorie economică, istorie socială (*Comentarii şi interpretări în istoria doctrinelor economice*, *Chestiuni de economie politică*). A studiat şi editat opera lui N. Bălcescu. Acad.
ZANGWILL, Israel (1864-1926), scriitor englez. Povestiri şi schiţe inspirate din viaţa comunităţii evreilor (*Tragediile ghetoului*, *Comediile ghetoului*). Eseuri (*Vocea Ierusalimului*).
ZANNE, Iuliu A. (1855-1924; n. Bursa, Turcia), folclorist român. Autorul unei culegeri de paremiologie românească (*Proverbele românilor*, 9 vol.).
ZANZIBAR, insulă în V Oceanului Indian, în apropierea ţărmului de E al Africii, aparţinînd Tanzaniei; 1,7 mil. km^2; 660,5 mii loc. (împreună cu insula Pemba). Oraş pr.: Zanzibar. Relief de cîmpie joasă. Climă ecuatorială cu precipitaţii bogate. Plantaţii de arbori de

cuişoare. În antichitate, important centru politic şi comercial al Africii Orientale. Colonie portugheză, (1503), la scurt timp după trecerea lui Vasco da Gama (1499). În sec. 17-18, posesiune a sultanatului Oman. În 1856, sultanat independent. Protectorat englez între 1890 şi 1963. În 1963 a obţinut autonomia internă, iar în dec. 1963 a devenit stat independent, împreună cu insula Pemba, sub denumirea de Republica Zanzibar şi Pemba. În apr. 1964 s-a unit cu Tanganyika, care, în oct. 1964, şi-a schimbat numele în Republica Unită Tanzania, în cadrul căreia are autonomie legislativă şi executivă.

ZANZIBAR, oraş în Tanzania, în insula cu acelaşi nume, port la Oceanul Indian; 125 mii loc. Aeroport. Export de cuişoare şi de ulei de cuişoare.

ZAPAN, Gheorghe (1897-1976; n. Dorohoi), psiholog român. Prof. univ. la Bucureşti. Studii de psihologie experimentală şi aplicată, de teoria informaţiei în psihologie şi pedagogie (*Die biophysischen Grundlagen des Intensitätsgesetzes*, *La cibernétique des activités humaines*, *Metoda aprecierii obiective a personalităţii*).

ZAPATA, Emiliano (1879-1919), revoluţionar mexican. Detaşamentele sale au constituit, împreună cu cele ale lui Francisco (Pancho) Villa, principala forţă a Revoluţiei din 1910-1917. A conceput un program de reformă agrară radicală. Asasinat. Figură controversată, este considerat în Mexic erou naţional.

ZAPOLSKA, Gabrjela (pe numele adevărat *Gabrjela Korwin-Piotrowska*; 1860-1921), scriitoare poloneză. Nuvele, romane (*Kaśka Karjatyda*), comedii (*Moralitatea doamnei Dulska*), drame (*Cei patru*, *Doamna Maliczenska*) cu implicaţii naturaliste.

ZÁPOLYA (SZAPOLYAI), familie nobiliară maghiară, de origine croată. Mai importanţi: — **Ioan Zápolya**, voievod al Transilvaniei (din 1510) şi rege al Ungariei (1526-1540). A înăbuşit răscoala condusă de Gh. Doja (1514). Ca rege al Ungariei, s-a aliat cu Franţa, Anglia, Imperiul Otoman şi Moldova împotriva lui Ferdinand I de Habsburg. — **Ioan Sigismund Zápolya**, principe al Transilvaniei (1541-1551, 1556-1571). A pierdut tronul în 1551, ca urmare a intervenţiei Habsburgilor. A revenit la domnie, în 1556, cu ajutorul turcilor şi al domnilor Alexandru Lăpuşneanu şi Pătraşcu cel Bun. Adept şi susţinător al calvinismului şi apoi al unitarianismului.

ZAPOROJIE (ZAPOROŽJE), oraş în S-E Ucrainei, port pe Nipru; 896,6 mii loc. Nod feroviar. Aeroport. Centru industrial (automobile). Hidrocentrală. Centru cultural. Institute de învăţământ superior. Întemeiat în 1770, ca fortăreaţă rusească împotriva atacurilor cazacilor. Pînă în 1921 s-a numit *Aleksandrovsk*.

Pieter Zeeman

Carl Zeiss

ZÁPOTOCKÝ, Antonin (1884-1957), om politic cehoslovac. Prim-ministru (1948-1953); preşedinte (1953-1957) al Republicii.

ZARAND (Depresiunea Zarandului), depresiune în partea de V a Munţilor Apuseni, cuprinsă între munţii Codru-Moma în N şi Zarandului în S. Cuprinde 3 depresiuni mai mici (Zarand, Gurahonţ şi Hălmagiu). Drenată de Crişul Alb. Relief colinar cu văi largi. Expl. de roci de construcţie. Cunoscută şi sub numele de *Ţara Zarandului*.

ZARAND (Munţii Zarandului), masiv muntos în S-V Munţilor Apuseni între Mureş şi Crişul Alb. Alt. max.: 836 m. Relief de culmi joase. Păduri de foioase şi păşuni. Cunoscut şi sub numele de *Highiş-Drocea*.

ZARATHUSTRA (ZOROASTRU) (630-553 î.Hr.), profet persan. Întemeietorul zoroastrismului (sec. 6 î.Hr.), ale cărui precepte se regăsesc în cartea sfîntă *Avesta*. I se atribuie calitatea de fondator al castei sacerdotale a magilor iniţiaţi. A unificat toate credinţele religioase politeiste şi a predicat sub semnul monoteismului. Zoroastrismul a fost religia oficială a Persiei din sec. 3 pînă în sec. 7.

ZARGIDAVA, localitate în Dacia, pe malul Siretului. Identificată ipotetic cu aşezarea getodacică de la Bradu (com. Negri, jud. Bacău).

ZARIA, oraş în N Nigeriei (Kaduna); 224 mii loc. Nod feroviar. Centru comercial (bumbac, tutun). Artizanat. Universitate. Vechea capitală a Regatului Haussa.

ZARIFOPOL, Paul (1874-1934; n. Iaşi), critic literar român. A colaborat la "Viaţa românească", "Adevărul", "Revista Fundaţiilor Regale", pe care a condus-o o perioadă. Reprezentant al criticii estetice, s-a situat pe poziţii diferite faţă de M.Ralea şi G.Ibrăileanu în interpretarea scriitorilor clasici (*Din registrul ideilor gingaşe*, *Artişti şi idei literare române*, *Pentru arta literară*). Corespondenţă cu I.L.Caragiale. A iniţiat ediţia critică a operelor lui I.L.Caragiale.

ZARLINO, Gioseffo (Giuseppe) (1517-1590), compozitor şi teoretician de muzică italian. Elev al lui A.Willaert. Autorul lucrării *Le Istitutioni harmoniche* (1558), cea dintîi explicitare teoretică a modurilor major şi minor.

ZARNEA, George (n. 1920, Bucureşti), medic şi biolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul microbiologiei (*Microbiologie generală*). Studii asupra tifosului exantematic. A cercetat bacteriile (*Bacteriologia medicală*, *Principii şi tehnici de imunologie*). Acad.

ZÁTOPEK, Emil (n. 1922), atlet ceh. Campion olimpic la Londra (1948) şi triplu campion olimpic la Helsinki, în 1952 (probele de 5000 m, 10 000 m şi maraton). De-a lungul carierei, a stabilit 9 recorduri mondiale.

ZAWADZKI, Aleksander (1899-1964), om politic polonez. Membru al Biroului Politic al CC al Partidului Muncitoresc Unit Polonez (1948-1964). Preşedinte al Consiliului de Stat al RP Polone (1952-1964).

ZAUL DE CÎMPIE, comună în judeţul Mureş. Rezervaţie botanică (singurul loc unde se găseşte bujorul românesc). Atestată documentar în 1339.

ZĂBALA, rîu, afluent al Putnei; 64 km. Izvorăşte din Munţii Vrancei. Traversează depresiunea Nereju.

ZĂBRĂUŢ (Platforma ~), complex de dealuri în Subcarpaţii Moldovei, la S de rîul Trotuş. Alt.: 484 m.

ZĂGANUL, culme în V masivului Ciucaş (Carpaţii Orientali). Relief stîncos. Alt. max.:1886 m. Turism.

ZĂGĂNESCU, Pavel (1815-1897; n. Rîmnicul Sărat), ofiţer român. Unul dintre conducătorii formaţiunilor de pompieri din Bucureşti în lupta împotriva armatei turceşti, la cazarma de pe Dealul Spirii din sept. 1848.

ZĂNEŞTI, comună în judeţul Neamţ, pe Bistriţa. Hidrocentrală.

ZĂNOAGA, lac în masivul Retezat; 6,5 ha. Ad. max.: 29 m. Cel mai adînc lac glaciar din România. Turism.

ZĂRNEŞTI, oraş în judeţul Braşov, pe rîul Bîrsa, la poalele munţilor Piatra Craiului; 26,7 mii loc. Hidrocentrală (Tobahu Nou). Industrii (cherestea, celuloză şi hîrtie). Turism. Trasee turistice spre masivul Piatra Craiului.

ZĂTRENI, comună în judeţul Vîlcea. Biserici (sec. 18).

ZEAMI MOTOKIYO (1363-1443), dramaturg şi actor japonez. Reprezentant al teatrului "nô". Numeroase piese de teatru (*Kôya*, *Sanemori*); scrieri privind interpretarea şi tainele dramei japoneze (*Transmiterea florii sau din secretele artei*).

ZEANI, Virginia (n. 1925, Solovăstru, jud. Mureş), soprană italiană de origine română. Renumită pentru interpretarea rolurilor din operele lui Verdi, Puccini, Mozart, Bizet, Gounod. Carieră internaţională.

ZECH, Paul (1881-1946), scriitor german. A emigrat în America de Sud. Creaţie de factură expresionistă. Versuri (*Brazdă*, *Podul de fier*); romane (*Povestea unei sărmane Johanna*). Traduceri din Fr.Villon, A.Rimbaud, Balzac.

ZEEBRUGGE (fr. **ZEEBRUGES**), oraş în Belgia, port la Marea Nordului, în apropiere de Bruges. În primul război mondial germanii au amenajat aici o bază militară navală, atacată în 1918 de Aliaţi.

ZEELAND, provincie în S-V Olandei, la gurile fluviilor Schelde şi Maas; 1,8 mii km^2; 322,9 mii loc. Centrul ad-tiv: *Middelburg*. Creşterea animalelor. Sere. Pescuit.

ZEEMAN, Pieter (1865-1943), fizician olandez. Prof. univ. la Amsterdam. A descoperit (1896) apariţia unor linii spectrale emise de atomi într-un cîmp magnetic (*efectul Zeeman*). Premiul Nobel (1902), împreună cu H.A.Lorentz.

ZEFFIRELLI, Franco (n. 1923), regizor italian. A montat spectacole de operă la Scala, Covent Garden, Metropolitan. Unele (*Traviata*, *Othello*) au fost transpuse pe peliculă. Gustul pentru fast transpare şi din ecranizările sale, îndeosebi după Shakespeare (*Femeia îndărătnică*, *Romeo şi Julieta*, *Hamlet*); filmul TV *Iisus din Nazareth*.

ZEIA (ZEJA), rîu în Rusia, afluent al Amurului; 1242 km. Izvorăşte din S munţilor Stanovoi. Turism. Navigabil parţial.

ZEISS, Carl (1816-1888), optician german.

A întemeiat, în 1846, la Jena o fabrică pentru producerea de microscoape. Azi, firmă de instrumente optice, care îi poartă numele.

ZEIST, oraş în Olanda (Utrecht), în delta Rinului; 59,3 mii loc. Turism. Castel (sec. 17).

ZEITZ, oraş în S Germaniei (Halle), la S-V de Leipzig; 45,2 mii. loc. Nod feroviar. Expl. de lignit. Mecanică de precizie. Biserică (sec. 10); castelul Moritzburg (sec. 17); primăria (sec. 16).

ZELAYA, José Santos (1853-1919), om politic nicaraguan. Preşedinte (1893-1909), a dus o politică dictatorială. A încercat să unifice toată America Centrală. În 1906, a invadat Hondurasul şi a încercat o revoluţie şi în El Salvador. Forţat să demisioneze.

ZELENCIUK, localitate în Rusia, la N de munţii Caucaz. În apropiere, la 2070 m altitudine, un observator astronomic (telescop cu diametrul de 6 m).

ŻELEŃSKI, Tadeusz (cunoscut şi sub pseudonimul *Boy*) (1874-1941), scriitor polonez. Executat de nazişti. Poezii satirice (*Cuvinte*). Studii de istorie literară (*Molière*); eseuri teatrale (*Flirt cu Melpomena*). Traduceri din literatura franceză.

ZELETIN, Ştefan (pseudonim al lui *Ştefan Motăş*; 1882-1934; n. Burdusaci, jud. Bacău), sociolog, economist şi filozof român. Prof. univ. la Iaşi. Studii asupra economiei româneşti (*Burghezia română, originea şi rolul ei istoric*, *Neoliberalismul*). În filozofie, adept al unor principii neoromantice (*Gînduri despre lume şi viaţă*).

ZELETIN, rîu, afluent al Berheciului; 75 km. Izvorăşte din Podişul Central Moldovenesc.

ZELINSKI, Nikolai Dmitrievici (1861-1953), chimist rus. Prof. univ. la Moscova. Studii privind hidrocarburile şi aminoacizii. Cercetări în domeniul catalizei organice.

ZELLER, Eduard (1814-1908), filozof german. Reprezentant al neokantianismului. Istoric al filozofiei antice. (*Filozofia grecilor în dezvoltarea ei istorică*).

ŽEMAITE, Julija (pe numele adevărat *Beniuševičiūte-Zymantiene*; 1845-1925), scriitoare lituaniană. Povestiri, nuvele şi piese de teatru inspirate din viaţa satului lituanian la sfîrşitul sec. 19 (*Pe moşie*, *Nora*, *Averea noastră*).

ZEND-AVESTA v. **Avesta**.

ZENICA, oraş în Bosnia şi Herţegovina, pe Bosna; 63 mii loc. Expl. de cărbuni, mangan şi minereu de fier. Combinat siderurgic. Cocsochimie.

ZENOBIA, regină a Palmyrei (267-273). Campanii de cucerire a Siriei, Egiptului şi a unor teritorii din Asia Mică. Învinsă de împăratul Aurelian, a sfîrşit în captivitate la Roma.

ZENODOT (ZENODOTOS) din Efes (c. 330-c.260), filolog grec. A fost primul conducător al bibliotecii din Alexandria. A editat poemele homerice şi a realizat primele ediţii critice din autori clasici (Hesiod, Pindar, Anacreon), punînd, astfel, bazele criticii de text. Lucrările sale nu s-au păstrat.

ZENON din Cition (c. 333 - c. 262 î.Hr.), filozof grec. Iniţiatorul doctrinei stoice. Scrierile sale s-au păstrat fragmentar (*Statul*, *Despre viaţa în conformitate cu natura*, *Despre pasiuni*, *Despre lege*, *Despre educaţia greacă*, *Despre univers* ş.a.).

ZENON din Eleea (c. 490-c. 430 î.Hr.), filozof grec. A făcut parte din Şcoala eleată. Considerat de Aristotel întemeietorul dialecticii (paradoxurile *Ahile şi broasca ţestoasă*, *Săgeata*, *Stadionul*).

ZEPELIN, Ferdinand, conte von (1838-1917), constructor german. A construit dirijabile (peste 50 de dirijabile rigide). Cu motorul pregătit de el, a efectuat, în 1900, primul zbor.

ZERMELO, Ernst (1871-1953), matematician şi logician german. Prof. univ. la Göttingen şi Zürich. A fundamentat teoria mulţimilor pe baze axiomatice. Contribuţii în calculul variaţiilor şi teoria probabilităţilor.

ZERNIKE, Frits (1888-1966), fizician olandez. Prof. univ. la Gröningen. A construit (1932) microscopul cu contrast de fază. Premiul Nobel (1953).

ŻEROMSKI, Stefan (1864-1925), scriitor polonez. Romane sociale (*Oameni fără adăpost*) sau de evocare istorică (*Cenuşa*, *Ecourile pădurii*); piese de teatru (*Roza*, *Turon*, *Prepeliţa mea a fugit*). Cultivă o proză realistă în care introduce elemente simbolice, mistice, pagini de poem în proză.

ZETEA, comună în judeţul Harghita, pe Tîrnava Mare, în apropierea căreia a fost descoperită o cetate geto-dacică (sec. 1 î.Hr.-1 d.Hr.), fortificată cu trei valuri de pămînt.

ZETKIN, Clara (1857-1933), om politic german. Feministă. Rol în organizarea Partidului Comunist din Germania. Orientare prosovietică. Deputată în Reichstag din 1920 pînă în 1933.

ZEUGMA, localitate în Dacia, situată ipotetic în Banat. Neidentificată.

ZEUS (în mitologia greacă), zeu al cerului, al ploii şi al tunetului, apoi al dreptăţii şi al ordinii sociale stabilite. Divinitate supremă, mai mare peste toţi zeii din Olimp. Fiu al Geei şi al lui Cronos. Tată a numeroşi zei şi eroi (semizei). Reprezentat cu o coroană din frunze de măslin sau stejar, ţinînd în mînă un sceptru cu capul lui Nike (Victoria) şi la picioare avînd un vultur. I-au fost închinate temple în Dikte (Creta), Olimpus (Tesalia), Dodona (Epir), Olimpia (Elida) unde se ţineau Jocurile Olimpice şi unde Fidias îi înălţase, în templul său, o statuie-colos, una dintre minunile lumii antice. Identificat la romani cu *Iupiter*.

ZEUXIS din Heracleea (c. 430-397 î.Hr.), pictor grec. A revoluţionat arta timpului său. Compoziţii caracterizate prin echilibru. Specializat în subiecte mitologice. A pictat palatul de la Pella, fosta capitală a Macedoniei.

ZHANG TIANYI (n. 1907), scriitor chinez. Unul dintre reprezentanţii noii şcoli realiste din deceniul 3. Nuvele şi romane. După 1949 a scris cărţi pentru copii.

ZHANG ZHIDONG (1837-1909), om politic şi reformator chinez. Guvernator general al provinciilor Guangdong şi Guangxi (1884-1889), Hunan şi Hubei (1899-1907). A folosit metodele noii tehnologii fără a distruge valorile culturii chineze. A încurajat construcţia de căi ferate şi industrializarea ţării şi s-a preocupat de reforma învăţămîntului.

ZHAO WOUJI (n. 1921), pictor chinez. Din 1948 s-a stabilit la Paris. Reînvie tradiţiile culturale chineze în contextul picturii moderne europene.

ZHAO ZIYANG (n. 1919), om politic chinez. Prim-ministru (1980-1987); liderul Partidului Comunist din China între 1987 şi 1989. A susţinut unele revendicări ale populaţiei (demonstraţiile din Beijing, 1989) şi a fost înlăturat de la putere (iun. 1989).

ZHEJIANG, provincie în E Chinei; 101,8 mii km^2; 41,44 mil. loc. Centrul ad-tiv: *Hangzhou*. Oţelării; ind. chimică, textilă. Produse de artizanat. Culturi de orez, ceai, trestie de zahăr. Centru cultural. Capitală a dinastiei Song (Sung) de Sud (1126-1279).

ZHENG HE (1371-1433), eunuc mongol la Curtea împăratului Ming. Cel mai important explorator marin din istoria Chinei. A făcut şapte călătorii importante şi a stabilit relaţii comerciale cu ţări din E Africii şi cu statele arabe.

ZHENGZHOU, oraş pe valea fluviului Huanghe, centrul ad-tiv al provinciei Henan. Ind. textilă. Locuit din epoca bronzului. Cunoscut în antichitate sub numele de *Ao* (1500-1300 î.Hr.); capitala dinastiei Shang.

ZHOU DUNI (1017-1073), filozof chinez. A iniţiat neoconfucianismul, care asimilează elemente din confucianism, budism, daoism.

ZHOU ENLAI (1898-1976), om politic chinez. Prim-ministru (1949-1976). Figură de marcă a mişcării comuniste din China. Arhitectul politicii externe a ţării sale în deceniul 7: strîngerea legăturilor cu SUA, reluarea relaţiilor cu Japonia.

ZHOUKOUDIAN v. **Choukou-tien**.

ZHU DA (numit şi *Bada Shanren*) (1626-1705), pictor chinez din prima perioadă a dinastiei Qing. Compoziţii caracterizate prin vigoarea culorilor. A pictat păsări şi flori.

ZHU DE (1886-1976), mareşal şi om politic chinez. A organizat forţele militare comuniste; a colaborat cu Mao Zedong în timpul "Marşului cel lung" (1934-1935). A comandat trupele chineze în războiul cu Japonia (1937-1945) şi în războiul civil (1946-1949). Din 1949 pînă în 1954 a fost comandantul suprem al armatei.

ZHU XI (1130-1200), filozof chinez. Şef de şcoală în perioada reînvierii confucianismului. A scris o istorie a Chinei.

ZHUANGZI (369-286 î.Hr.), filozof chinez. Considerat, alături de Lao Zi, întemeietorul daoismului. Colecţia sa de eseuri a influenţat arta şi poezia chineză, precum şi dezvoltarea celorlalte şcoli filozofice: confucianism şi budism.

ZIA UL-HAQ, Mohammad (1924-1988), militar şi om politic pakistanez. Şef de statmajor al armatei (1976); artizanul loviturii de stat (1977); preşedinte al ţării din 1978 pînă la dispariţia sa într-un accident de avion. Pe plan extern a consolidat relaţiile cu SUA, China şi India.

ZIEGLER, Karl (1898-1973), chimist german. Director (din 1943) al Institutului de Cercetări "Max Planck" din Mülheim. Cercetări în domeniul combinaţiilor organo-metalice; a descoperit catalizatorii stereospecifici. Premiul Nobel (1963), împreună cu G.Natta.

ZIELONA GÓRA, oraş în V Poloniei; 145 mii loc. Nod feroviar. Centru industrial.

ZIFFER, Alexandru (1880-1962; n. Eger, Ungaria), pictor maghiar din România. Împleteşte elemente impresioniste cu trăsături proprii Şcolii de la Baia Mare. Naturi moarte şi peisaje (*Case din Baia Mare*, *Natură statică*

cu lalele, *Autoportret*).

ZIGONG, oraş în partea central-sudică a Chinei (Sichuan); 310 mii loc. Expl. de petrol şi gaze naturale. Ind. chimică. Piaţă agricolă.

ŽILINA, oraş în N-V Slovaciei, pe Váh; 83,8 mii loc. Nod feroviar. Industrii (aparataj electrotehnic). Centru comercial. Monumente.

ZILOT ROMÂNUL (pe numele adevărat *Ştefan Ioan Moru*; c. 1780-c. 1850), cronicar român. Critică purtarea abuzivă a domnilor fanarioţi în cronicile *Domnia lui Constandin-vodă Hangerliul*, *Domnia lui Ion-vodă Caragea*. Se arată potrivnic faţă de momentele revoluţionare din 1821 şi din 1848.

ZIMBABWE, ruine celebre în S statului Zimbabwe, al cărui nume provine de aici. Construcţie eliptică din granit, înconjurată de un zid lung de 244 m, înalt de 9,8 m. În interiorul zidului se păstrează urmele unei aşezări (sistem de canalizare, turn de 10,4 m înălţime). Centru comercial şi religios care a înflorit din 950 pînă în 1450. Săpături arheologice începute după 1860.

ZIMBABWE (Republica ~), stat în S Africii. Suprafaţa: 390,5 mii km². Populaţia: 11,9 mil. loc. Limba oficială: engleza. Capitala: *Harare*. Culte: protestantism, catolicism, animism. Moneda: 1 zimbabwe dollar = 100 cents. Împărţit în 8 provincii. Oraşe pr.: Bulawayo, Chitungwiza, Gweru, Mutare. Relief de platouri în partea centrală, lanţ muntos (Inyanga) în E. Străbătut de două fluvii importante, Zambezi (în N) şi Limpopo (în S). Climă tropicală. Vegetaţie de păduri tropicale şi savane. Faună exotică. Parcuri naţionale. Resurse de subsol (crom, huilă, minereuri de fier, aur, nichel). Ind. metalurgică; ind. prelucrătoare (oţel); ind. chimică (îngrăşăminte), textilă, alimentară. Se cultivă tutun, porumb, bumbac, cafea. Importă cereale; exportă tutun. — Teritoriu locuit din evul mediu de triburi bantu. Se dezvoltă Regatul Monomotapa (sec. 12-17). Între anii 1891-1923 administrat de Compania Britanică a Africii de Sud, sub numele de Rhodesia de Sud. Intră alături de Rhodesia de Nord (Zambia) şi Nyassaland (Malawi) în Federaţia Rhodesia-Nyassaland (1953-1963). Îşi proclamă independenţa în 1965, iar în 1970 îşi ia numele de Republica Rhodesia şi instituie un regim de apartheid. Noul stat nu este recunoscut de Marea Britanie şi nici de ONU. După 14 ani de lupte se semnează un acord de încetare a focului (1979). În 1980 este proclamată independenţa Republicii Zimbabwe în cadrul Commonwealth-ului. Preşedintele Robert Mugabe abrogă starea de necesitate (1990). Republică prezidenţială.

Émile Zola

Richard Adolf Zsigmondy

ZIMMERMANN, Dominikus (1685-1766), arhitect german. Construcţii în spiritul barocului tîrziu, folosind în decoraţii elemente ale rococo-ului îmbinate cu elemente tradiţionale germane (biserica Steinhausen, Suabia, prima biserică în stil rococo din Bavaria; biserica Die Wies, lîngă München).

ZIMNICEA, oraş în judeţul Teleorman, pe Dunăre; 17,1 mii loc. Industrii. Monumentul eroului necunoscut. Bază de agrement nautic. În apropiere, urmele unei aşezări getice de tip dava (sec. 4 î.Hr.), probabil cetatea cucerită în 335 î.Hr. de Alexandru cel Mare. Necropolă din epoca bronzului. Menţionat documentar în sec. 10-11. Distrus aproape în întregime de cutremurul din 4 mart. 1977, oraşul a fost reconstruit.

ZINDER, oraş în Niger; 83 mii loc. Centru agricol (grîu, manioc). Vechea capitală a emiratului Damagarim şi a coloniei franceze Niger (1922-1926).

ZININ, Nikolai Nikolaevici (1812-1880), chimist rus. Prof. univ. la Kazan. A realizat sinteza anilinei, punînd bazele producţiei industriale a acestui colorant.

ZINNEMANN, Fred (n. 1907-1997), regizor şi producător american de film. Asistent de regie în teatrele germane de avangardă. În 1929 se stabileşte în SUA. Filme ce denotă un remarcabil simţ al construcţiei (*La amiază, De aici în eternitate*, *Oklahoma!*, *Un om pentru eternitate*, *Julia*). Premiul Oscar (1953, 1966). Scrieri autobiografice.

ZINOVIEV, Grigori Evseevici (pe numele adevărat *Grigori Evseevici Radomîslski*; 1883-1936), om politic sovietic. Colaborator apropiat al lui Lenin; conducător al Internaţionalei a III-a Comuniste (Cominternul) (1919-1926). S-a opus politicii staliniste. Judecat (1935-1936) la Moscova, a fost executat. Reabilitat în 1988.

ZIRIDAVA, localitate în Dacia, situată în Banat. Identificată în aşezarea dacică de tip dava, descoperită la Pecica (jud. Arad).

ZIRRA, Alexandru (1883-1946; n. Roman), compozitor şi pedagog român. Profesor şi director al Conservatorului din Iaşi (1922-1924) şi al Operei Române din Bucureşti (1940-1941). Unul dintre pionierii creaţiei româneşti de operă (*Alexandru Lăpuşneanu*, *O făclie de Paşti*, *Capra cu trei iezi*), muzică simfonică, de cameră. Autor al unui *Tratat de armonie*.

ZÍTEK, Josef (1832-1909), arhitect ceh. Exponent al neorenascentismului de filiaţie italiană (Muzeul din Weimar, Teatrul Naţional din Praga).

ŽITOMIR v. **Jitomir**.

ZITTELL, Karl Alfred von (1839-1904), paleontolog german. Prof. univ. la München. Sinteze (*Tratat de paleontologie*, 5 vol.); cercetări privind fauna jurasică şi cretacică.

ŽIVKOVIĆ, Petar (1880-1947), general şi om politic iugoslav. L-a sprijinit pe regele Alexandru I în lovitura de stat din ian. 1929. Prim-ministru şi ministru de Interne (1929-1932).

ŽIŽKA, Jan de Trocnov (c. 1360-1424), nobil şi comandant de oşti ceh. Conducător al mişcării husite după moartea lui Jan Hus. Victorii (la Sudoměř, Vitkov, 1420, Kutná-Hora, 1421) asupra armatei împăratului Sigismund, pe care nu a vrut să-l recunoască drept rege al Boemiei.

ZLATNA, oraş în judeţul Alba, în depresiunea omonimă, pe rîul Ampoi; 9,3 mii loc. Expl. de minereuri auroargentifere şi de mercur. Ind. chimică. Biserică ortodoxă (1424), cu modificări din sec. 17 şi 18; picturi murale din sec. 15 şi 18. Biserica Sf. Nicolae (sec. 18). În apropiere, rezervaţii geologice (Piatra Corbului, Valea Mică, Pietrele Ampoiţei). Anticul *Ampelum* a fost centrul administraţiei minelor de aur. Unul dintre centrele Revoluţiei de la 1848-1849 din Transilvania.

ZLATOUST, oraş în Rusia, în munţii Ural, la 160 km V de Celeabinsk; 208 mii loc. Oţeluri superioare. Fondat în 1754. În timpul celui de-al doilea război mondial a aprovizionat cu oţel industria de avioane.

ZLÍN, oraş în Cehia (Moravia de Sud); 84,6 mii loc. Industrii (încălţăminte). Ind. cinematografică. Din 1948 pînă în 1990 s-a numit *Gottwaldov*.

ZMEICA, lac în complexul lagunar Razim, cuprins între lacurile Sinoe şi Goloviţa; 54 km². Ad. max.: 2,3 m. Pescuit.

ZNANIECKI, Florian-Witold (1882-1958), filozof şi sociolog polonez. Stabilit în SUA (1940). Iniţiator al metodei "documentelor personale". Lucrări: *Acţiunile sociale*, *Ştiinţele culturale*.

ZOGU, Ahmed (1895-1961), om politic albanez. Prim-ministru (1922- 1924) şi preşedinte al Republicii (1925-1928). În 1928 s-a proclamat rege. În 1939 a părăsit ţara, trăind în exil.

ZOIL (ZOILOS) (sec. 4 î.Hr.), retor şi gramatic grec. Întruchipare a criticului lipsit de obiectivitate. I-a atacat pe Homer, Isocrate şi Platon. Din opera lui n-a supravieţuit nimic, exceptînd cîteva citate.

ZOLA, Émile (1840-1902), scriitor francez. Teoretician şi promotor al naturalismului (*Romanul experimental*, *Romancierii naturalişti*), îmbrăţişează determinismul lui H.Taine. În ciclul de 20 de romane, în 31 de vol., *Rougon Macquart* (*Crişma*, *Nana*, *Germinal*, *Bestia umană*, *Banii*), realizează, în urma unei documentări minuţioase, o frescă a societăţii franceze, în medii şi împrejurări diverse, punînd accentul, în construcţia personajelor, pe factorii fiziologici (în detrimentul celor psihologici), precum şi pe rolul hotărîtor al ereditaţii. Critică de artă şi critică literară. Rol important în cazul căpitanului Dreyfus (manifestul *Acuz*).

ZOLTÁN Aladár (1929-1978; n. Mărtiniş, jud. Harghita), compozitor de naţionalitate maghiară din România. Muzică simfonică (*Dansuri din Corund*, *Simfonia*), muzică

instrumentală şi corală, care se inspiră din folclorul românesc şi cel maghiar.

ZOMBA, oraş în S-E Republicii Malawi; 53 mii loc. Nod de comunicaţii. Aeroport. Industrii. Piaţă pentru tutun, bumbac şi animale. Întemeiat de englezi în 1880-1885. Din 1907, centru ad-tiv al protectoratului britanic Nyassaland. Capitala statului independent Malawi (din 1964 pînă în 1975).

ZONA CANALULUI PANAMÁ, teritoriu în America Centrală; 1,4 mii km^2; 32 mii loc. Centrul ad-tiv: *Balboa Heights*. Oraşe pr.: Gamboa, Paraiso. Teritoriul este format din canalul Panamá, care traversează istmul Panamá din America Centrală, legînd Oceanul Atlantic de Oceanul Pacific, şi două fîşii de cîte 8 km lăţime, de ambele părţi ale acestuia. Climat tropical. Economia se bazează pe tranzitul navelor în ambele direcţii şi conducta petrolieră ce însoţeşte canalul. Turism. Canalul s-a construit între anii 1881-1914. Printr-un tratat (1903) încheiat între SUA şi statul Panamá, se recunoştea suveranitatea nord-americană asupra zonei. În 1977 se semnează între cele două state noi tratate privind neutralitatea şi funcţionarea canalului Panamá care prevăd ca în 1999 să înceteze controlul SUA asupra zonei. Activitatea legislativă şi cea executivă sînt asigurate de un administrator numit de guvernul american şi de un consiliu, ai cărui membri sînt desemnaţi de SUA şi Panamá.

ZONA GAZA v. **Gaza**.

ZONARAS, Ioan (?-după 1159), cronicar bizantin. Pornind de la izvoarele antice, a scris o istorie a lumii din cele mai vechi timpuri pînă la 1118.

ZONELE NEUTRE DIN ARABIA, zone constituite în anul 1922 în peninsula Arabia. O zonă este situată la graniţa dintre Irak şi Arabia Saudită (7 mii km^2), administrată în comun de ambele state. Altă zonă la graniţa dintre Kuwait şi Arabia Saudită (desfiinţată în 1970), în care administraţia şi exploatarea economică s-au făcut în comun, pe baza unei egale participări. Mari expl. de petrol.

ZONGULDAK, oraş în N Turciei asiatice, port la Marea Neagră; 195 mii loc. Expl. de cărbune şi mangan. Utilaj minier.

ZORACH, William (1887-1966), sculptor şi pictor american. Lucrări în marmură sau metal (clădirea Poştei din Washington; faţada Clinicii Mayo din Rochester). Picturi în manieră fovistă.

ZORILĂ, nume popular al stelei *Sirius* din constelaţia Cîinele-Mare.

ZORN, Anders (1860-1920), pictor şi gravor suedez. Exponent al impresionismului. Nuduri, portrete. Maestru al gravurii europene moderne.

ZOROASTRU v. **Zarathustra**.

ZORRILLA Y MORAL, José (1817-1893), scriitor spaniol. Reprezentant al romantismului. Poeme lirice, legende şi balade în care reînvie tradiţiile populare (*Cîntecele trubadurului*, *Granada*). Comedii şi drame istorice (*Cizmarul şi regele*, *Don Juan Tenorio*).

ZOSER, faraon din dinastia 3 (2778-2723 î.Hr.). În epoca sa, arhitectul Imhotep a înălţat piramida în trepte de la Saqqara.

ZOSIMOS (sec. 5), istoric grec. Lucrarea *Noua istorie* prezintă evenimentele de la domnia lui August (27 î.Hr.) pînă la cucerirea Romei (410) de către Alaric, cu referiri şi la spaţiul carpato-dunărean.

ZOŞCENKO, Mihail Mihailovici (1895-1958), scriitor rus. Proză satirică urmînd linia lui Gogol (*Cartea albastră*, *Oameni nervoşi*). În 1943, publică romanul *Înainte de răsăritul soarelui*, care îi aduce severe critici din partea regimului comunist. Traduceri.

ZOTTA, Mihai (1800-1864; n. Chisălău, azi, Ucraina), medic şi naturalist român. Unul dintre primii medici români. Împreună cu I.Cihac, a întemeiat (1833) Societatea de Medici şi Naturalişti din Iaşi. Studii asupra apelor minerale din Moldova.

ZOTTA, Sever I. (1874-1943; n. Chisălău, azi, Ucraina), istoric român. Director al Arhivelor Statului din Iaşi. Împreună cu Gh.Ghibănescu, fondează Societatea de Istorie şi Arheologie şi scoate revista "Ioan Neculce". Studii de genealogie (*Spiţa neamului Hasdeu*, *Ştiri noi despre Movileşti*), despre mănăstiri (Golia) şi despre Arhivele Statului. Membu corespondent al Acad. Rom.

ZRENJANIN, oraş în Iugoslavia (Vojvodina), port pe canalul Bega; 81 mii loc. Nod feroviar. Industrii (construcţii navale). Piaţă pentru cereale.

ZRÍNYI, familie nobiliară maghiară de origine croată. Mai importanţi: — **Miklós Zrínyi** (c. 1508-1566), ban al Croaţiei (din 1542). S-a remarcat în apărarea cetăţii Sighet, atacată de turci (1566), unde a căzut în luptă. — **Miklós Zrínyi** (1620-1664), poet şi om politic. Ban al Croaţiei (din 1646). Partizan al unei monarhii centralizate. Ostil turcilor, a luat parte la cîteva bătălii împotriva acestora. Admirator al lui Matei Corvin (*Reflecţii despre viaţa lui Matei*). Îi aparţine primul poem epic din literatura maghiară (*Bătălia de la Szigetvár sau Zrinyiada*). Poezii lirice, pamflete; scrieri cu caracter politic şi militar.

ZSIGMONDY, Richard Adolf (1865-1929), chimist austriac. Prof. univ. la Graz şi Göttingen. Descoperiri în domeniul chimiei coloizilor. Pentru investigare a inventat (1903) ultramicroscopul. Premiul Nobel (1925).

ZUB, Alexandru (n. 1934, Vîrful Cîmpului, Botoşani), istoric român. Director al Institutului de Istorie şi Arheologie "A.D.Xenopol" din Iaşi, din 1990. Monografii şi bibliografii despre personalităţi de seamă ale istoriografiei româneşti (M.Kogălniceanu, V.Pârvan. A.D. Xenopol). Studii despre menirea istoricului (*Biruit-au gîndul*, *Istorie şi istorici în România interbelică*, *În orizontul istoriei*). Monografii (*Junimea*, *implicaţii istoriografice*). Editor. Membru al unor societăţi ştiinţifice din străinătate. Membru corespondent al Acad. Rom.

ZUCCARO, Federico (1540-1543), pictor italian. Frate cu Taddeo Zuccaro. Picturi influenţate de Tintoretto şi Rafael pentru Palatul Dogilor din Veneţia. *Adoraţia Magilor* anunţă barocul. A înfiinţat Accademia di San Luca, în Roma (azi, Biblioteca Hertziana), al cărei prim preşedinte a fost.

ZUCCARI, Taddeo (1529-1566), pictor italian. Fresce în stil manierist în Sala Reggia din Vatican şi în Capella Frangipane din Roma.

ZUG, canton în Elveţia; 240 km^2; 85,5 mii loc. Expl. forestiere. Creşterea animalelor. Turism.

ZUG, oraş în N Elveţiei, centrul ad-tiv al cantonului cu acelaşi nume; 23,1 mii loc. Mecanică de precizie. Ziduri fortificate; catedrală gotică (sec. 15). Mănăstirea Capucinilor (sec. 16). Turism.

ZUGRĂVESCU, Dorel Gheorghe (n. 1930, Rîmnicu-Vîlcea), geofizician român. Prof. univ. la Bucureşti; director al Institutului de Geodinamică al Academiei. Contribuţii în domeniile geomagnetismului, geodinamicii instrumentale, electrometriei. A abordat pentru prima dată la noi cercetarea mareelor terestre. Autor al unor aparate de mare importanţă (clinometrul de lichid, clinometrul cu pendul de cuarţ). Studii despre cutremurele din zona Vrancei. Membru al unor societăţi ştiinţifice din ţară şi străinătate. Membru corespondent al Acad. Rom.

ZUGRĂVESCU, Ioan (1910-1989; n. Iaşi), chimist român.Prof. univ. la Iaşi. Studii în domeniul chimiei organice; a obţinut noi compuşi heterociclici. Cercetări variate în scopul obţinerii unor medicamente originale. Studii asupra chimiei N-ilidelor. Membru corespondent al Acad. Rom.

ZUIDERZEE, golf al Mării Nordului. Ad. max.: 4 m. Canale navigabile. În N a fost construit digul Afsluitdijk (terminat în 1932), lung de 30 km, care separă o parte a golfului de mare (partea internă se numeşte Ijselmeer, iar cea externă Wadden Zee). Pe malurile lui se găseşte oraşul Amsterdam.

ZULIA, stat în N-V Venezuelei; 63,1 mii km^2; 2,2 mil. loc. Capitala: *Maracaibo*. Petrol şi gaze naturale. Agricultură. Creşterea animalelor.

ZULOAGA Y ZABAETA, Ignacio (1870-1945), pictor spaniol. Reprezentant al simbolismului. Subiecte specific iberice (*Lojă la cursa de tauri*), peisaje, portrete (*Portretul doamnei Philip Lydig*).

ŽUPANČIČ, Oton (1878-1949), poet sloven. Exponent al modernismului. A valorificat elemente ale folclorului ţării sale într-o manieră proprie (*Peste şesuri*, *Solilocvii*, *Iarba de saschiu pe zăpadă*). Traduceri.

ZURBARÁN, Francisco de (1598-1664), pictor spaniol. Reprezentant al barocului. Ca şi contemporanul său Velázquez, a manifestat interes pentru clarobscur. Subiecte religioase (*Răstignirea*, *Viziunea Sf. Petru Nolascul*). Portrete (*Sf. Francisc din Assisi*, *Santa Marina*, *Fray Jerónimo Pérez*). Naturi moarte. Lucrări pentru decorarea palatului regal din Madrid (scene cu muncile lui Hercule).

ZÜRICH, canton în Elveţia; 1,7 mii km^2; 1,1 mil. loc. Expl. forestiere. Agricultură. Creşterea animalelor. Turism.

ZÜRICH, lac glaciar în Podişul Elveţian, la 409 m altitudine; 88,5 km^2. Ad. max.: 143m. Apele sale se scurg în Rin prin rîul Limmat. Pescuit. Turism.

ZÜRICH, oraş în N Elveţiei, centrul ad-tiv al cantonului cu acelaşi nume; 342,8 mii loc. (838,7 mii loc., cu suburbiile). Nod feroviar. Aeroport. Centru financiar şi comercial internaţional. Centru industrial (aparataj electrotehnic; ind. optică, chimică, textilă, poligrafică). Universitate (1833). Grădină botanică şi zoologică. Domul romanic (sec. 11-13), Predigerkirche (sec. 13-17); primărie (sec. 17); case din sec. 16-19. Muzee. Numit *Turi-*

cum de romani (58 î.Hr.). Oraş al Confederaţiei Helvetice din 1531. — **Tratatele de pace de la ~**, ansamblu de tratate semnate în urma victoriei armatelor franco-sarde asupra austriecilor (1859). Lombardia a fost cedată de Austria Franţei, care a transferat-o Regatului Sardiniei. Se mai stabilea crearea unei confederaţii italiene.

ZUROBARA, localitate în Dacia, situată, ipotetic, în Banat. Neidentificată.

ZUSIDAVA, localitate în Dacia, situată, ipotetic, în N-E Munteniei. Neidentificată.

ZWEIG, Arnold (1887-1969), scriitor german. Emigrat în 1933, s-a întors în ţară în 1948. Romane cu tendinţă antimilitaristă (*Sergentul Grişa*, *Şcoala Verdunului*), drame de factură impresionistă; eseuri (*Lessing*, *Kleist*, *Büchner*, *Caliban sau Politică şi patimă*).

ZWEIG, Stefan (1881-1942), scriitor austriac. În 1938 a emigrat în SUA. Proză cu resorturi psihanalitice (*Inimi neliniştite*, *Amok*, *Simţuri rătăcite*); biografii romanţate (*Maria Stuart*, *Maria Antoaneta*, *Joseph Fouché*); eseuri biografice (Balzac, Dostoievski, Hölderlin, Nietzsche ş.a.) sau de atitudine umanistă (*Triumful şi destinul tragic al lui Erasm din Rotterdam*), bazate pe analiza psihologică. Poezii (*Cununi timpurii*). Scrieri autobiografice (*Lumea de ieri*). Traduceri.

ZWICKAU, oraş în S Germaniei (Saxonia), la S de Leipzig; 121,2 mii loc. Aeroport. Expl. de cărbune. Centru industrial (ind. ceramicii, chimică şi textilă). Biserici gotice (sec. 15-16); primărie (sec. 15), Gewandhaus (sec. 16); palatul Oberstein (sec. 16). Muzeul Schumann.

ZWICKY, Fritz (1898-1974), astrofizician elveţian. A emigrat în SUA (1925). A studiat supernovele şi repartiţia galaxiilor în Univers. A alcătuit un catalog al galaxiilor. A presupus (1935) existenţa stelelor cu neutroni.

ZWINGLI, Ulrich (1484-1531), reformator religios elveţian. A înfiinţat prima biserică protestantă din Elveţia (Zürich). Şi-a formulat doctrina (1525) în lucrarea *De vera et falsa religione commentarius*.

ZWOLLE, oraş în Olanda, centrul ad-tiv al provinciei Overijssel; port pe Ijssel; 82 mii loc. Nod feroviar. Piaţă agricolă (animale şi cereale). Industrii. Catedrală gotică (sec. 13-15); primărie (sec. 15). Muzeu. În apropiere, la Agnietenberg, mănăstirea unde a locuit Thomas à Kempis. Fondat în 1040.

ZWORYKIN, Vladimir Kuzmici (1889-1982), inginer american de origine rusă. Considerat unul dintre părinţii televiziunii. A inventat (1923) iconoscopul; un sistem de televiziune în culori. Lucrări în domeniul electronicii.

ZYRAXES (sec. 1 î.Hr.), rege get din N Dobrogei. În urma înfrîngerii suferite în lupta cu Crassus, guvernatorul Macedoniei, Dobrogea intră sub controlul militar al statului roman.